BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8 M
23 — F
20

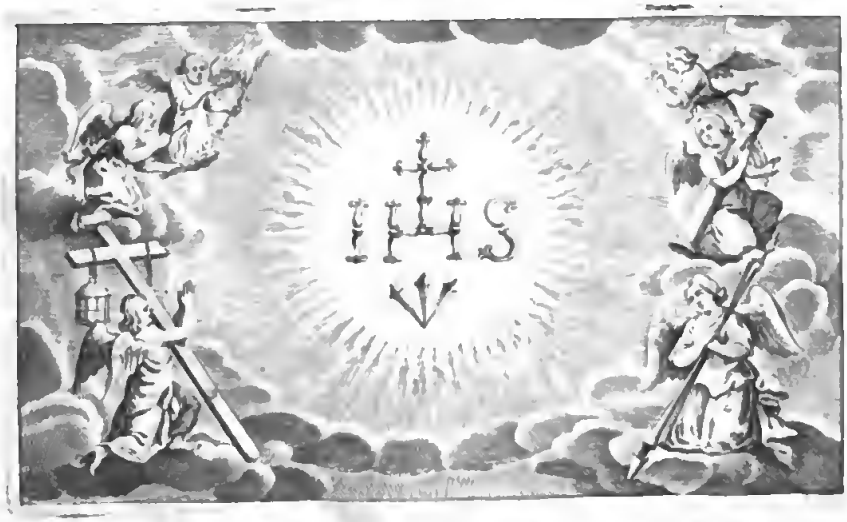
BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

COMMENTARIUS
IN
SALOMONIS
PROVERBIA,
AUCTORE
R.P. CORNELIO CORNELII
A LAPIDE
SOCIETATIS JESU.
Sac. Scripturæ olim Lovanij, postea Romæ Professore.

Editio altera ab Auctore aucta,

DICATUS
Eminentissimo, & Reverendissimo Principi
LUDOVICO PORTOCARRERO
Tit. S. Sabinæ S.R.E. Card. Archiepiscopo Toletano, Hispaniarum Magnati, & Primati, Magno Castiliæ Cancellario, Præposito majori Cazorlæ, Supremi Consilii S. Cath. Majestatis, &c. &c.

VENETIIS. MDCCII.
Apud Hieronymum Albriccium.
SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

EMINENTISSIME,
AC
REVERENDISSIME PRINCEPS.

Salomonis Parabolas cur Amplissimo Nomini tuo, PRINCEPS EMINENTISSIME, *dicatas voluimus; non unica fuit ratio. Pa-*

ramie

ræmiæ hæ Sapientiſſimi hominum univerſam Moralem Philoſophiam Prophetici intertextam Oraculis complectuntur: Non abs re igitur Commentaria in illas atque explanationes Rev. Patris Cornelii à Lapide omnium votis concupitæ Sapientiſſimo Antiſtiti à me dicari debuerant; qui Præclaris, & verè Heroicis Virtutibus ad illarum normam convergentes mores inſtruxiſti. Quis porrò Salomonicorum dogmatum cum operibus tuis conformationem, & concurſum dignè exſequetur: niſi idem vaſta volumina, & ingentes compleat annales? Unam, atque alteram Paræmiam quam ſplendidè geſtis tuis exprimas liceat mihi brevibus adumbrare; quibus cæteras pari gradu ſponte ſuâ ſuccedere, quivis contemplabitur. Mors, & Vita in manu, ſeu poteſtate
Prov. 18. 21 *Linguæ, dictat Salomon, quis unquam Te ipſo,* CARDINALIS AMPLISSIME, *decreti hujus illuſtrius protulit experimentum, aut vivaciores ſortitus eſt ſermonis verè aurei effectus? Tu* MAGNI MONARCHÆ *ſolator, & dux itineris ad Æternitatem ſupremam Regalis Vitæ lineam ad* CENTRUM *illud Bonorum omnium* DEVM *direxiſti. Regem Potentiſſimum viventem amore, obſequio, miniſteriis proſecutus es, deviventem quoque extremo in agone roboraſti*

boraſti. Audivit Celebris illa Salmantina Academia Te diſſerentem; admirata eſt diſputantem. Audierunt Te Populi jura dictantem. Sicilia juſtiſsimum Proregem admirata eſt. Hiſpaniæ in arduis temporibus, difficillimiſque negotiis verſatiſsimum ſed verè Pium, verè Religioſum PRIMATEM *habere gloriantur. Non enim lingua ſolum, ſed Mente, ſed Moribus loqueris. Quæ inde bona tot præpotentibus Regnis, tot vaſto circuitu diffuſis per Orbem Provinciis emerſerint, Orbis ipſe novit. Te interim inviolabilis, & ſincera Fama apud Europam, apud diſsitas quaſque Provincias concelebrat. Te Pauperum* PATREM, *Te Magnum Eleemoſynarum largitorem. Te vaſtiſſimi Patrimonii in egenos diſpenſatorem pientiſſimum prædicat. Talia ſunt hæc, quæ ad encomia concipienda ſummo Nobiliſsimæ Familiæ* PORTOCARRERÆ *decore non ſim indigus. Malleant* PORTOCARRERORVM *inſignia* GLORIÆ *Cælo tanquam ſplendida, & inerrantia Aſtra Belli, Paciſque Artibus fulgentia defixa. Venerer tot Tantæ Familiæ Heroas, quà Sacris, qua Politicis Miniſteriis, vel in ipſa Maurorum expulſione exercitos. Tu ſolus præ omnibus ſimul materiem interminatam elogiis diffuſiſsimis præbes; ut rerum copia ſermonis mihi fervorem*

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONIS.

ARGVMENTVM.

Siracide, congruo tam materiæ quàm disciplinæ ordine transeo ad Salomonem, hoc est, à rivo ad fontem, à scintilla ad rogum, à radio ad solem. Uterque enim idem moralis sapientiæ de moribus & virtutibus tractat argumentum: Sed Salomon uti prior, ita & sapientior longè fuit Siracide, ceteriſq; mortalibus, adeoque sapientum omnium magiſter & princeps. Quocirca hic prolegomena nulla, vel pauca præmittam: quæ enim præmiſi Siracidi, ſerviunt & Salomoni. Rem ergo aggrediar, quia opus vaſtum, & tempus breve, ſcilicet magnum hic æquor arandum, ſi primùs tribus verbis libri argumentum, partitionem methodum, inſcriptionem, auctorem, ulum, ſcopum, parallela & Commentatores indicato S. Hieronym. notat Auctorem tribus nominibus fuiſſe inſignitum: vocatus enim fuit Primò, *Salomon*, id eſt pacificus; Secundò, *Cohelet*, id eſt Eccleſiaſtes, Tertiò, *Ididia*, id eſt amabilis Domino, atq; juxta hæc tria ſui nomina, tria pariter edidiſſe volumina, ſcilicet Proverbia, in quibus ferè inſtruit incipientes in ſapientiæ & virtutis ſtudio; Eccleſiaſten, in quo proficientes; & Canticum Canticorum in quo perfectos informat. Idem tradit Beat. Gregorius Nyſſen. homil. 1. in Cantic. Audi ipſummet Sanct. Hieron. Epiſt. ad Paulinum de omnibus S. Script. libris: *Salomon pacificus, & amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Eccleſiam iungit & Chriſtum, ſanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.* Pleniùs verò initio comment. in Eccleſiaſten: *Tribus nominibus vocatum fuiſſe Salomonem Scriptura manifeſtiſſimè docet: Pacificum, id eſt, [illegible] Salomonem: & [illegible] idida, hoc eſt dilectum Domini: & quod nunc dicitur [illegible] cohelet, id eſt Eccleſiaſten: Duodecim autem Græco ſermone appellatus, qui cætum, id eſt ecclesiam, congregat: quem nos concionatorem poſſumus concionatorem, eò quòd loquatur ad populum, & ſermo eius non ſpecialiter ad unum, ſed ad universos generaliter dirigatur.* Porrò pacificus & dilectus Domini, *ab eo quòd in regno eius pax fuerit, & eum Dominus dilexerit, appellatus eſt.* Et mox: *Is itaque iuxta numerum gradualium tria volumina edidit, Proverbia, Eccleſiaſten & Canticum Canticorum. In Proverbiis parvulum docens, & quaſi de officiis per ſententias erudiens, unde & ad filium eius ſermo creberrimè ſcribitur. In Eccleſiaſte verò maturæ virum ætatis inſtituens ne quidquam in mundi rebus putet eſſe perpetuum, ſed vana & brevia univerſa, quæ cernimus. Ad extremum, iam conſummatum virum, & calcato ſæculo præparatum, in Cantico Canticorum ſponſi iungit amplexibus. Niſi enim primùs deliquerimus vitia, & pompis ſæculi renuntiantes, expeditos nos ad adorandum Chriſti paraverimus, non poſſumus dicere: Oſculetur me oſculo oris ſui. Haud procul ab hoc ordine doctrinarum & philoſophi ſectatores ſuos erudiunt, ut primùm Ethicam doceant, deinde Phyſicam interpretentur: & quem in his profeciſſe perſpexerint, ad Theologiam uſque perducant.* Subdit S. Hieron. idipſum ſignificare Salomonem titulis, quos ſibi diverſos initio libro-

Proverbiorum argumentum. Salomon trinomius, notat tres eius libros.

rum indit. *In Proverbiis enim notatur: Proverbia Salomonis, filii David, regis Iſrael. In Eccleſiaſte verò: Verba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Jeruſalem: ſuperſcriptum quippe eſt hic Iſrael, quod malè in Græcis & Latinis codicibus invenitur. In Cantico autem Canticorum, nec filius David, nec rex Iſrael ſive Jeruſalem, præſcribitur, ſed tantùm Canticum Canticorum Salomonis: ſicut enim Proverbia quaſi rudis inſtitutio, ad duodecim tribus, & ad totum pertinent Iſrael, & quomodo contemptus mundi non niſi metropolitis convenit, hoc eſt habitatoribus Jeruſalem; ita Canticum Canticorum ad eos propriè facit mentionem, qui tantùm ſuperna deſiderant. Ad incipientes, & proficientes, & patriarcha dignitas, & regni proprii meritò indicatur auctoritas: ad perfectos verò, ubi non timore erudiuntur diſcipuli, ſed amore filius, præpotens nomen ſufficit, & æqualis magiſter eſt, & ſatis eſſe ſe regem.* Denique addit allegoriam de Chriſto: *Caterùm*, inquit, *ſecundùm intelligentiam ſpiritualem, pacificus, & dilectus Dei Patris, & Eccleſiaſtes noſter eſt Chriſtus, qui medio pariete deſtructo, & inimicitias in carne ſuâ cruce ſuâ ſecit utraq; unum dicens: Pacem meam do vobis, & pacem meam relinquo vobis, de quo Pater ad diſcipulos: Hic eſt, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: hunc audite, qui eſt caput omnis Eccleſiæ*

Proverbiorum argumentum. Salomon trinomius, notat tres eius libros.

neque ad Synagogam Iudæorum, ſed ad Gentium multitudinem loquens, per Jeruſalem, ſitis lapidibus extruita. Simili modo Paphnutius Abbas apud Caſſian. collat. 3. c. 6 hoc tres Salomonis libros triplici Abrenuntiationi gradatim accòmodat.

Præterit S. Hier. lib. Sapientiæ, quia de ejus auctore æquè ac auctoritate, an ſcilicet canonica ſit Scriptura, dubitavit: de quo proinde ſuo loco accuratiùs agendum.

Porrò tres libros jam citatos eſſe Salomonis, dictatos illi à Spiritu ſancto, ac conſequenter eos continere veritatem divinam, atque obtinere canonicam S. Script. auctoritatem, apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos & Latinos orthodoxos, quin & cacodoxos ac hæreticos in confeſſo eſt. Sanct. Hieronymo aſtipulantur S. Baſilius, Olympiodorus & alii. Audi S. Baſilium in principium Proverbiorum: *Inprimis*, ioquit, *Proverbiorum liber, inſtructio morum eſt quædam, nec non animi perturbationum avocatrix: denique vita in univerſum documentum frequentes ac breves eorum quæ ſunt agenda, continens præceptiones. Eccleſiaſtes verò phyſiologiam attingit, nobiſque in hac vita vanitatem palàm oſtendit, ut in iis, quæ citò prætereunt, minimè ſit homini inveſtigandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Canticum Canticorum animæ perfectionis magnum demonſtrant, ſponſi namque ac ſponſæ concordiam continet, hoc eſt, animæ cum Deo verbo familiaritatem.* Docet ibidem S. Baſil. Salomonem in Proverbiis de ſingulis virtutibus, nulla prætermiſſa, exactè diſſerere, ideoque tractare non ſolùm Ethicam propriè dictam, ſed & Œconomicam ac Politicam, quæ ſunt Ethices genericè ſumptæ tres partes & ſpecies. Inſtruit enim hic Salomon non tantùm privatum, qua ratione ſeipſum, ſed & patrem familias, qua ratione familiam; ac principem, qua ratione temp. gerere regereque debent. Aliæ enim virtutes decent privatum, aliæ patrem familias, aliæ principem. Unus extitit Theodorus Mopſueſtenus Epiſcopus (qui primò tulitariæ ac monaſticæ vitæ cum S. Chryſoſt. cultor & collega, lapſus deinde in cœnum luxuriæ eſt, ex quo fruſtrà eum extrahere ſategit S. Chryſoſt. epiſt. ad Theodorum lapſum: hic enim fuit Mopſueſtenus,

Auctoritas Proverb. Canonica.

Negat eum Theodor. Mopſueſtenus.

at Baron. anno Christi 428. & alii tradunt, idque liquet ex Hetychio Historiol. in Synodo V. act. 9. Unde ulterius in hæreses varias prolapsus, factus est Nestorii magister. Quare cùm vitæ licentiori se dederet, non tulit graves hasce Salomonis sententias & correptiones, præsertim luxuriæ, quas cap. 6. 7. & deinceps lapsus interierit, quis dicere non est veritus, Salomonem, cùm Proverbia & Ecclesiasten scribetet, prophetiæ gratiam non accepisse, sed tantùm prudentia humana ea dictasse, uti refertur & damnatur in Synodo V. Constant. act. 4. Exigua damnationis ipsius, Salomonem verè cùm hæc scriberet, prophetiæ gratiam accepisse, fuisseque Prophetam, idque liquebit cap. 30. v. 1.

Porrò Hebræi nonnulli, & Thalmudici censent Proverbia à Salomone vivæ voce fuisse dicta, eaque vulgi ore celebrata & trita, tandem ab Ilaia post ducentos annos fuisse conscripta, & posteritati tradita. qua de re quid sentiendum sit, dicam cap. 25. 1.

Collector. Adhæc Lyran. Vatabl. & alii nonnulli censent has sententias à Salomone dictas & dictatas, sed vario & promiscuo ordine; quocirca eas ab alio quopiam in unum hunc sensum & ordinem, qua tam in hoc libro extant, esse congestas & digestas. Cæterùm verisimile est contrarium, scilicet has ce gnomas hoc ordine, quo nunc extant, ab ipso Salomone esse conscriptas. Id enim rerum & sententiarum inter se connexio, & quasi contesseratio exigere videtur, saltem ab initio libri usque ad cap. 10. nam post cap. 10. non cernitur ille nexus & ordo. Unde constat quasdam illarum non à Salomone, sed à posteris huc esse traductas, suoque ordine dispositas. Id patet ex titulo cap. 25. & seqq. ubi dicitur: *Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt* (Vatabl. *huc retulerunt*) *viri Ezechiæ regis Juda*. Ubi *hæ quoque* innuit, alias Salomonis sententias, quæ cap. 25. antecedunt, non à Salomone, sed ab aliis pariter esse collectas, & suo ordine digestas. Verùm potiùs *hæ quoque* referas ad ipsas parabolas, non ad earum ordinem. q. d. Hæcusque fuere parabolæ Salmonis, quæ sequuntur, ejusdem sunt; at non ab ipso Salomone, sed à viris Ezechiæ huc ordine eo, quem cernis, traductæ & dispositæ.

Idem clarè patet ex c. 24. juxta editionem Septuag. à Romanis correctam. Ibi enim valdè diversus est ordo ab eo, qui est in Vulgato interprete Latino. Nam initio capitis 24. ponuntur ea, quæ habet Vulgatus eodem cap. 24. usque ad v. 23. uti annotavit quoque Scholiastes ibidem; deinde nonnullæ sententiæ adduntur quæ in Vulgato non extant. Post eas subjunguntur ea quæ in Vulgato extant capit. 30. & initium capit. 31. usque ad vers. 10. *Mulierem fortem quis inveniet?* Deinde capit. 24. habentur eadem quæ apud Vulgatum eodem cap. usque ad finem libri leguntur. Rursùm *hæ mulierem fortem quis inveniet?* aliqui codices Græci ponunt capit. 24. & alii 31. Quamquam Vulgato interpreti quoad ordinem, per omnia consentiunt Græci Complut. Vatabl. & alii, quin & ipse textus originalis Hebræus.

Partitio. Duæ sunt primariæ hujus libri partes. Prior à capit. 1. usque ad cap. 9. continet parænesin ad sapientiam. Ad eam enim omnes adhortatur Salomon, proponendo ejus dignitatem, naturam, & causas omnes, potè materialem, formalem, efficientem, & finalem; ac effectus, sive ingentes fructus & commoda, quæ sui studiosis plena manu confert sapientia.

Posterius à cap. 9. ad finem libri, continet ipsa dogmata & præcepta sapientiæ. Nam cap. 9. sapientia instituit sacrificium, indeque sacrum epulum, quod rectè convivium sapientiæ nuncuparis; ac mox inducit Salomonem sapientissimum velut in hoc convivio Præsidem & modimperatorem, sapientiæ dogmata per varias, graves, acutas & elegantes gnomas edisserentem, & ritu conviviali omnibus hominibus ad hoc convivium invitatis enuntiantem. Unde hoc sapientiæ & Salomonis convivium imitatus est Plato in Convivio, Plutarchus in Symposio; ubi septem Græciæ sapientes super mensam sapienter interloquentes inducit: Athenæus in Cænis sapientum, &c. alii passim. Quocirca Clemens Alexand. libr. 1. Stromat. asseverat Platonem ex Proverbiis & Ecclesiaste Salomonis multa motuatum, vel furaturum esse. De hoc convivio plura dicam cap. 9.

Posterior autem hæc pars in binas, vel ternas subdividi potest. Prima enim ejus pars est à capit. 9. usque ad 25. ubi interrupte loquitur, suaque Proverbia quasi oracula promit Salomon. Secunda est à capit. 25. usque ad 30. ubi ponuntur parabolæ Salomonis congestæ, & digestæ à viris Ezechiæ regis Juda, uti dicitur cap. 25. 1. Tertia à capit. 30. ad finem, complectitur ænigmata & sententias *Congregantis filii Vomentis*, hoc est, ut hebr. est, gnomas *Agur filii Jache*, ac *Lamuelis* regis. Quocirca noster Salazar conjicit, Salomonem in hoc sapientiæ convivio tres inducere interlocutores, nimirum ipsum Salomonem, Agur & Lamuelem, ideoque in versione Septuag. verba Agur & Lamuelis, ratim poni post cap. 24. quasi hi interloquantur, eaque sua loquendi vices det Salomon: quibus absolutis ipse suas resumat, sermonemque prolequatur usque ad finem libri. qua de re suis locis differam. Sic Salomonem imitati Plato, Plutarch. Athenæus & alii in suis Dialogis convivalibus, Socratem, Protagoram, Alcibiadem, Hiometum, alinique sapientes quasi interlocutores inducunt. Verùm enimverò omnia quæ hoc libro continentur, etiam verba Samuelis c. 31. esse ipsius Salomonis nemo conscientiæ, etsi Salomon ibidem, uti & alibi subinde, matrem loquentem & se puerum docentem induxat. De Iole c. 30. dubitari posset an sit Agur, an Salomonis. Nec Agur ibidem ut interlocutor velut in dialogo, sed ut celebris illo ævo sapientiæ per ænigmata doctor introducitur. Denique in Agur persona loquitur ipse Salomon, uti ostendam c. 30.

Hinc sequitur in prnverbialibus hisce gnomis fruitra quæri ordinem & connexionem earum inter se, cùm sæpè nulla talis inveniri & assignari queat. Esto enim subinde de eodem argumento, & de eadem virtute duas vel tres conservet sententias, tamen iis absolutis ilicò ad aliud prorsus thema digreditur. Veteres enim sapientes suam Ethicam tradebant per breves gnomas, easque diversas & disparatas, sine ullo connexionis ordinisve studio, uti ostendi prooemio in Ecclesiasticum: præsertim autem id faciebant in sermonibus mensalibus, putà in convivis: in illis enim mens convivarum epulis intenta, non fert sermonem nimis serium & connexum, ut illi morosè attendere & intendere debeat, sed sententiarum elegantium varietate gaudet, eaque pascit & oblectat. Unde Plutarch. in Quæst. convir. 1. *Oportet*, inquit, *esse quæstiones facilliores, propositiones claras, facilliasque interrogationes, narrationes absurdas, & defatigans.* Ita censent huius libri commentatores ad unum omnes.

Porrò Salomon scripsit Proverbia stylo ethico & suasorio non prophetico. Unde S. Cyrill. lib. 9. contra Julian. asserit *Salomonem non vocari Prophetam à Christianis*: hinc & Proverbia olim in synagoga decantabantur voce ad suadendum compositæ. Audi Zamoram libr. 1. Grammat. capit. 4. *Pentateuchus*, inquit, & *libri Historici cantabantur modo plano & leni: libri prophetales modo severo & satyrico: Psalterium modo contemplativo & gravi: Proverbia modo plano & conflictivo: Canticum modo alacri & jucundo: Ecclesiastes autem modo severo; sed ad hæc intelligendum apti essent experimentis vitæ variis illorum.* Salomon tamen veras aliquas hic miscet prophetias, ut patebit cap. 30. 1. seq. imò Cantica Canticorum continua tunt prophetia de Christo & Ecclesia capit. 1. v. 1. Quare Salomon vocatur, & verè fuit Propheta, etsi inferior Davide patre suo. Unde S. Gregor. Thaumaturgus in Ecclesiastis capit. 1. vers. 1. *Salomon*, ait, *Davidis & Prophetæ filius, item mortalium omnium clarissimus, & Propheta sapientissimus.* Et S. Augustin. libr. 17. de Civit. 20. *In Proverbiis*, inquit, *Ecclesiaste, Canticis reperitur Salomon prophetasse de Christo & Ecclesia.* Idem in psalm. 126. *Per Salomonem salubria monita, & divina Sacramenta Spiritum sanctum operatum asserit.* Negat Neocæsariensis solùm, verùm & Hilarius canon. 4. in Matthæum vocat *Prophetam magnum, & merito dictæ sapientiæ Dei charum*, itemque Ambros. libr. de Salomone, sive in fragmento enarrationis cap. 10. Proverbiorum, non solùm communi aliorum Prophetarum appellatione, sed præ cæteris excellenti Salomonem dignatur. *Ante adventum*, inquit, *Christi Prophetæ multi, capto Spiritu sancto, futura nuntiarunt: inter quos & Salomon locum suo & ordine pro temporibus numeratur; sed inter alios & ipsum est aliqua distantia; ideoque cæteri sole spiritu locuti sunt, Salomon autem spiritu & adhuc sapientia affectus.* Isidorus etiam libr. de Vita & morte Sanctorum capit. 34. *Salomon*, inquit, *Sacramenta Ecclesiæ revelavit.* Eodem honoris titulo condecorant Salomonem Prosper part. 2. de Predict. c. 27. & Rupertus prologo in libr.

Methodus.

Salomon Propheta.

Psal-

Psalmorum cap. 1. S. Antoninus quoque in Histor. passim appellat Prophetam. Denique Franc. Georgius tom. 3. Problem. qui est de Septem sapientum doctrina, sectâ 1. problem. 6. asserit. *ideo fuisse Salomonem unctum à Nathan Propheta, ut innueretur ipsum habitorem christum prophetici spiritus, quo nonnulla futura prædixerit, & multa recondita quamvis enigmaticè perstrinxerit: ad quorum quodlibet exigitur spiritus prophetiæ.*

Inscriptio. Inscribitur hic liber hebraicè משלי *misle*, græcè à Septuag. παροιμίαι, latinè *Proverbia* vel *Parabolæ Salomonis*, quia continet sententias graves, & quasi ethica axiomata tantæ auctoritatis, veritatis & certitudinis, ut eis contradici nequeat, inquit S. Athanas. in Synopsi S. Script. cap. 14. quæ hominem quovis casu vel occurso ad sapienter agendum, vitamque prudenter instituendam erudiant & dirigant. Quæ inter eas aliæ sunt proverbia sive adagia, aliæ parabolæ sive comparationes & similitudines, aliæ apophthegmata, aliæ sycophæ & ænigmata, de quibus plura dicam c. 1. v. 1. Ad hæc tententiæ aliæ sunt ethicæ, aliæ œconomicæ, aliæ politicæ, aliæ denique theologicæ. Insuper quædam sunt didascalicæ & doctrinales, quædam consolatoriæ, aliæ practicæ & adhortatoriæ. Audi S. Basilium in initium Prov. verb. *Proverbiorum nomen*, inquit, *de eo quod vulgariter dicitur, apud externos compositum est, & de illis plerumque quæ in trivio dicuntur. Omnes enim apud illos via dicitur. Unde parœmia definitur verbum juxta viam, usu multorum tritum, & quod à paucis ad plures similiter transferri potest. Apud nos verò proverbium est sermo nitidè sub umbra figuræque idonea expressus, multum & usus & gravitatis complectens, in recessu quoque multum aliæ sententiæ continens. Ex quo Dominus: Hæc, inquit, in parœmiis locutus sum vobis. Tempus venit, ut non iam in parœmiis, sed palàm vobis loquar; quasi sermo proverbialis apertum, ac sine ænigmate, ac verbis, aliis mentem atque sententiam narret.* Verùm enimverò diligenter hic advertendum, proverbiales hasce sententias non esse veras in hoc quòd semper ita accidat, quæ significant enim non quid semper, sed quid plerumque fiat, vel faciendum sit, subinde etiam notant dumtaxat eventum licet rarum: significant enim quid ex tali vel tali facto boni vel mali sequi, ac sperari, vel timeri possit, quidque subinde accidat; ut: *Divinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius*, Proverb. 16. 10. Similia sunt c. 10. 25. c. 18. 12. Idiptum pluribus exemplis ostendi canon. 7. in Ecclesiasticum.

Proverbia notant quid sæpè fiat, non quid semper.

Porrò versioni Latinæ Vulgatæ addam vetiones Septuag. Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, Chaldæi, Syri, Arabici & aliorum. Vbi Nota Septuag. hic, vti & alibi sæpè, dissidere ab Hebræo & Vulgato Latino; quia, ut solerter advertit S. Augustinus lib. 2. de Consentu Euang. cap. 60. Septuag. Deispiritu acti, sæpè non tantùm interpretes, sed & paraphrastæ sunt. Accedit, quòd Septuag. quædam aliter legerint in Hebræo, quàm Noster, præsertim adm affines tunt literæ: tunc enim facilè unam pro alia substituunt, indeque variant scriptores & codices: Sic pro literâ ד subinde in suis codicibus habuerunt & legerunt literam ר, pro ב, legerunt כ, uti suis locis ostendam. Denique in versionem Sept per tot sæculorum intervalla multi irrepere potuerunt, & de facto non pauci irrepserunt errores.

Denique auctor libri est Salomon, filius Davidis, rex Israel, qui in Ethica, æquè ac in omni sapientia & scientia, excelluit, fuitque Dei dono & judicio mortalium omnium sapientissimus. Locutus est enim tria millia parabolarum, & quinque millia carminum, quorum nonnulla eaque meliora huic libro inserta sunt. 3. Reg. 4. 32.

Chronologia Salomonis. Quocirca Salomon ita ætate & antiquitate, sic & sapientia longè superavit septem Græciæ sapientes, cæteroique omnes: Salomon enim regnare cœpit à creatione mundi anno 2929. à diluvio anno 1272. à nativitate Abrahæ anno 980. abexitu Hebræorum ex Ægypto anno 475. post captam Trojam anno 144. ante Olympiades anno 239. ante Romam conditam anno 262. ante monarchiam Persarum, sive ante Cyrum, sub quo floruere septem Græciæ sapientes, anno 482. ante Alexandrum Magnum, sub quo floruere Socrates, Plato & Aristoteles, anno 673. ante Christi natalem anno 1013. Vide tabulam chronologicam, quam præfixi Pentateucho. Eodem tempore regnabat in Tyro Suron rex, in Ægypto Vaphres, cujus filiam in uxorem accepit Salomon, teste Eupolemo & Eusebio lib. 9. Præpar. Evangel. Apud Lacedæmonios rex erat Stratis, apud Corinthios Jon, apud Athenienses Archippus, apud Latinos Alba Sylvius filius Æneæ Sylvii: in Asia dominabantur Amazones, in Æthiopia regina Saba. Sub idem tempus floruere Homerus & Hesiodus teste Euseb. Unde & Cyrill. libr. 7. contra Julianum, Homerum facit coævum Salomoni: natus est enim Homerus anno regni Salomonis 20. vixitque 104. annos, utmultis probat noster Salianus tomo 3. & 4. Annal. quare Homerus potuit audire sapientiam Salomonis, eamque dicere.

Sapientia Sapientia verò Salomonis divina fuit, non humana, ut pote ei indita non ab homine, sed à Deo: *Dedi tibi* (ait *Salom. di-* Deus Salomoni 3. Reg. 3. 12.) *cor sapiens & intelligens, in tan-* *tum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* Et cap. 4. vers. 29. *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus: sapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalcol, & Darda, filiis Mahol: & erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas & fuerunt carmina eius quinque & mille.* S. Hieron. in Quæst. Hebr. in libr. 3. Regum, censet tria hæc millia parabolarum hoc Proverbiorum libro contineri: *in Proverbiis enim*, inquit ipse, *versus mangenti quindecim continentur, in quibus etiam contenentur tria millia parabolæ.* intellige synecdochicè, scilicet partem majorem trium millium contineri, non tota tria millia; præsertim quia Josephus lib. 8. Antiq. c. 2. narrat à Salomone compositos parabolarum atque similitudinum libros ad tria millia. Adde, Quæstiones illas in lib. Regum, non videri esse S Hieron. nam stylo ab eo discrepant, nec S. Hieron. earum meminit libr. de Script. Eccles. ubi tamen meminit Quæstionum in Genesin, uti solerter advertit Bellarm. lib. de Scriptor. Eccles. in S. Hieronym. Sed audi Josephum: *Compositi etiam libros odarum & carminum quinque supra mille, at parabolarum & similitudinum libros tot mille: cuilibet enim speciei plantarum suam adhibito parabolam ab hyssopo usque ad cedrum: idem facis de pecoribus, & catervis terrestrium animantium, natatilibusque & quæ per aerem feruntur.*

Porrò Origenes prologo in Cantic. *Proverbia Salomonis*, ait, *succinctis brevibusque sententiis ingenia & perfectas continent scientias.* Quæ & ipse Salomon Sapient. 8. 2. *Hanc* (sapientiam) inquit, *amavi & exquisivi a iuventute mea, & quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Generositatem illius glorificat, conversationem habens Dei* (græcè, *illi convictus cum Deo:*) *sed & omnium Dominus dilexit illam Doctrix* (græcè μύστις, id est, *mystis*, initiatrix, sacerdotissa. Sicut enim sacerdos divina pro dignitate tractat, sic & sapiens per sapientiam dignè Deum colit, & sanctè tractat sancta) *enim est disciplina Dei, & electrix* (græcè, *selectrix*; alii, *inventrix*; alii, *ponderatrix*) *operum illius.* Vide sequentia. Hac de causa Remigius in illud Coloss. 2. v. 9. *Inhabitat in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter: Habitavit enim*, inquit, *in Salomone per sapientiam, in Daniele per sanctitatem, in Prophetis per sanctificationem, in Moyse per manifestationem, in Christo verò per omnem virtutem & innocentiam.* Sic Trismegistus ad Tatium filium de heroibus & principibus ait; quòd *mentem conjecturâ comprehendere haberetis, intelligentia cuncta complexi*, juxta id, quod paulò antè dixi è Script. Salomonem habuisse *latissimum cordis, quasi arenam quæ est in littore maris*, hoc est, ut explicat Vatabl. dedit illi Deus capacissimum animum, multa comprehendentem tua intelligentia. q. d. Dedit ei tam amplam mentem, quàm amplum locum occupat arena quæ est juxta mare. Hinc Nazianz. in carm. de Virginitate, Salomonem vocat *Sophiæ verticem.* Quin & Abulensis in 3. Reg. 3. q. 11. Salomonem in sapientia præfert Adamo, licet illum eidem postponant Pererius lib. 3. in Genes. quæst. 3. Valentia tom. 1. disp. 7. quæst. 2. puncto 1. & Pineda libr. de Salom. capit. 21. num. 12.

Porrò quia in Proverbiis Salomon omnem suam sapientiam exprimit, hinc Proverbia à Patribus vocantur Sapientia Salomonis. Audi Eusebium lib. 4. Histor. 22. *Porrò non hic solus* (Egesippus) *sed Irenæus, & tota veterum turba Proverbia Salomonis sapientiam mundani dogmatis, omni scientiæ referta* (vel, ut alii ad verbum vertunt, *cunctis eruditionem*, aut *omnifariam*) *affirmabant.* Et cap. 10. ex Melitone, *Salomonis Proverbia*, inquit, *sive sapientia.* Clemens Roman. lib. 1. Constit. cap. 7. cùm integrum ferè caput 7 Prov.

Verb. de mulliere prava recitat: *Audiamus*, inquit, *quid in Sapientia præcipiat sanctus formo: Fili serva sermones meos*, &c. *Dic sapientiam sororem tuam esse*. Et c. 8. iterum citans locum Proverb. 31. de muliere forti: *Maritum suum de te Sapientia laudet, cùm per Salomonem dicit, Mulierem fortem quis invenit?* & iterum c. 10. *Verbum quod in Sapientia Domini scriptum est: Melius est habitare in solitudine, quàm cum lasciva & pugnace muliere*, &c. quod est ex c. 21. Proverb. Ac ne quis arbitretur fortuitam aliquem sin Clemente memoriæ lapsum, sciat non solum librum Prover. sed præterea omnes Salomonis libros eo *Sapientiæ* nomine indigitari: nam in epistola ad Iacobum fratrem Domini, Cantica item appellat *Sapientiam Dei*, inquit, *dilectio morti comparatur, dicente Sapientia: Valida est Dilectio ut mors*, &c. De quo videndus omninò noster Turrianus in explanationibus Clementis cap. 7. Atque adeò etiam S. Cyprianus lib. 3. Testim. ad Quirin. c. 16. quod est de bono martyrii: *In Sapientia*, inquit, *Salomonis: Liberat de malis animam iustis fidelit*, quæ verba petita sunt ex cap. 14. Proverb. Et cap. 16. affert locum Proverb. 15. *In Sapientia*, inquit, *Salomonis; In omni loco speculantur oculi Dei bonos & malos*. Ubi videndus Pamelius super c. 16. n. 40. existimans certò omnes Salomonis libros, ac non solùm Proverbia, titulo *sapientiæ* inscribi à Cypriano. Denique Ecclesia hosce libros vocat sapientales, & sapientiam Salomonis. Unde cùm in Missa vel Officio Eccles. quidam ex hisce libris recitat, ex libro Sapientiæ id se depromere affirmat.

Ex dictis liquet Primò, falli eos, qui censent Salomonem nonnulla sua dogmata hausisse à Gentilium philosophia & sapientibus; aut ad Gentilium ritus, dicta & facta alludere (unde & ex illis ipsum explicant: tum quia omnium prior, æquè ac sapientior fuit Salomon, adeò ut ipse nullius fuerit discipulus, sed omnium magister, tum quia Hebræi nullam cum Gentilibus voluerunt habere communionem, tamquam populus sanctus, à Gentilibus separatus, & uni Deo consecratus, quare potiùs Gentiles sua à Salomone & Hebræis hauserunt, quàm hebræi à Gentilibus, uti docent Euseb. passim de præparat. Evang. S. Augustin. de Civit. Dei, Theodor. & alii tum denique, quia sapientia Salomonis fuit divina, & à Deo infusa; longe ergo omnia Gentilium dicta dogmataque transcendit. Unde & cum Gentilium dogmatibus, moribus & ritibus eam comparare indignum est, & Deo iniurium: perinde ac indignum & iniurium est heræ vel dominæ, eam cum ancilla componere: omnes enim scientiæ Gentilium sapientiæ divinæ velut ancillæ ei viunt & ancillantur.

Parabolarum dignitas & utilitas.

Liquet Secundò, quanta sit parabolarum Salomonis antiquitas, dignitas, majestas, utilitas. Quocirca S. Hieron. epist. 7. ad Lætam Albini coniugem, de Paulæ filiæ institutione, monet ut eam à teneris imbuant hisce parabolis; *Discat*, inquit, *primò Psalterium, his se canticis oblectet, & in Proverbiis Salomonis erudiatur ad vitam*. Pulcherrimæ enim hic traduntur sententiæ, quibus in omni loco, gressu (unde & vocantur Parœmiæ, quasi viatorum itinerariæ, quòd viam & iter, id est, gressus & actiones omnes dirigant) sermone & operatione utamur ad rectè gradiendum, loquendum, & operandum. Qua de causa separatim à cæteris S. Script. libris sententiæ Salomonis & Siracidis cusæ extant, exiguoque libello continentur, ut per vitæ quolibet deserti, legi & teri possint, accipique quasi assiduus vitæ comes, imò dux, &, ut ille ait, *oculus meorum*. Ita Illustriss. & Reverendiss. Matthias Hovius piæ memoriæ, nuper cùm in Belgio agerem, Archiepiscopus Mechliniensis, libellum hunc Salomonis & Siracidæ gnomas continentem, assiduè secum etiam per vias & itinera deferebat, eumque in curru & hospitiis) instar magni illius Stanislai Hosii Cardinalis, qui Concilio Tridentino præfuit) diligenter legebat & relegebat: unde ejus sententias, quæ particularem in rebus quibusque prudentiam, tam humanam, quàm divinam docent & præscribunt, ad unguem callebat, atque ex earum præscripto & dictamine actus omnes suos, tum privatos, tum publicos moderabatur & dirigebat; ideoque Archiepiscopatum adeò probè & sanctè gubernavit, ut præsentibus ingens sui desiderium discipulis exemplum, posteris formam perfecti Pastoris & Episcopi, cum fama posthuma reliquerit & expresserit. Hæc de causa inter elogia Salomonis illud imprimis celebrat Siracides dicens: *Et repleti in comparationibus animata, ad insulas longè divulgatum est nomen tuum, & dilectus*

A *in pace pecunia. In sentibus, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus mirati sunt terræ*. Eccli. 47. 17. Vide ibi dicta, & Iosephum 8. Antiq. c. 2. Denique S. Hieron. in cap. 12. Eccles. ad illa v. 9. *Et investigans composuit* (Salomon) *parabolas multas: Aliud*, inquit, *in medulla habemus, aliud in superficie pellicimus. Proverbia quippe non hoc sonare quod scriptum est, etiam in Evangeliis edocemur; quòd Dominus populo in proverbiis & parabolis sit locutus; sed intrò autem Apostolis dissolvebat ea. Matth. 13. Ex quo manifestum est, & Proverbiorum librum, non ut simplices arbitrentur, parœmia habere præcepta; sed quasi in terra aurum, in nuce nucleum, in horsitis castanearum aperculis absconditos fructus inquiritur; ita in eis divinam sensum altiùs perscrutandum.*

Scopus & finis horum Proverbiorum est, cuique ætati, sexui, statui & generi hominum, in quovis rerum occursu leges rectè agendi, normamque honestæ vitæ præscribere, qua Deo placeant, ut ab illo post modicos brevis hujus ævi labores æterna felicitate & felici Æternitate donentur, ac ad eamdem sibi subditos, sive in domo & familia, sive in republ. & regno perducant. Hunc finem initio libri indicat Auctor dicens: *Parabola Salomonis, ad sciendam sapientiam, & disciplinam: ad intelligenda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, iustitiam, & iudicium, & æquitatem*. Quocirca vix alius inter S. Scripe. libros est hoc nostro ad dicendum, ad concionandum, ad persuadendum, ad mores hominum formandos, reformandosque aptior: qua de causa ejus sententiis crebrò utitur S. Gregorius, qui optimus morum & virtutum est magister. Atque hac de causa sicut Ecclesiasticus, sic potiori jure hic liber vocetur παράγγελος, id est, omnium virtutum præceptor, ac παραγγελος, id est, præ omnibus eligendus & legendus. Quocirca Basilius Imp. ad imperium instruens Leonem filium cognomento Philosophum, hoc ultimum ei dat præceptum: *Veterum sapientum sententias revolve, ut mores tuos omni ex parte excolas; multa enim in illis præcepta valdè utilia reperies, præsertim in operibus Salomonis, & scriptis Iesu filii Sirach, adde etiam, si vis, Iosue Sirach documenta, è quibus multum ei vitæ & regiæ prudentiæ haurire poteris*. Extat in fine tomi 3. Biblioth. SS. Patrum. Hinc in Bibliis Arabicis huic libro hic datur titulus: *Proverbia Salomonis sapientis, id est, sanctionis eius, qui regnavit in filiis Israel*. In Syriacis verò: *Liber Proverbiorum Salomonis, filii David, regis Israel*.

Dividunt Hebræi vetus testamentum in tres partes, scilicet in Legem sive Pentateuchum, Prophetas, & Hagiographa. Hagiographis accensent Proverbia, cæteroquin libros Salomonis. S. Augustin. tamen lib. 2. de Doct. Christ. cap. 8. dividens Scripturam veterem in historialem & prophetalem, prophetali libros Salomonis annumerat: præterim quia, uti ipse ostendit lib. 7. de Civit. 20. in hoc libro veræ & propriè dictæ prophetiæ de Christo & Ecclesia continentur, quod verissimum esse suis locis ostendam. Autumant Rabbini, Salomonem primò scripsisse Canticum Canticorum, cùm adhuc esset juvenis, Proverbia in virili ætate, Ecclesiasten in senio. Verùm ordo gradusque materiarum contrarium indicat, scilicet eum primò scripsisse Proverbia, deinde Ecclesiasten, denique Canticum, atque hoc ordine in Bibliis hi libri ponuntur, In Proverbiis enim incipientes erudit; in Ecclesiaste, proficientes; in Cantico, perfectos, uti dixi initio ex S. Hieron.

Vertit hunc librum ex Hebræo S. Hieron. ejusque versio est ea quam habemus in Latina Vulgata. Verùm, quia tunc usitata, & toto orbe recepta erat versio LXX. interpretum; hinc, ne eam prorsus mutare velle videretur S. Hieron. in eamdem, etsi ab Hebræo discrepantem, ipse declinat: qua de causa nostra versio non per omnia exactè & ad amussim respondet Hebræo, sed ab eo subinde in Græcum deflexit, &, ut ita dicam, deveniat. Ubi Nota, Septuag. subinde nonnulla addere, quæ modò non *tam in Sententiis* Hebræo, sive quia illorum ætate ea extabant in Hebr. sive quòd ipsi explicationis gratia nonnulla addiderint, uti addiderunt *Tract. attendas fallacia mulieris* capit. 5. 2. hoc enim tacitè in sequentibus intelligitur, sive quod ipsi non tantùm interpretes fuerint, sed & scriptores hagiographi, uti docet S. Augustin. lib. de Doctr. Christ. capit. 7. & lib. 2. de Consentu Evangel. c. 66. Afflati ergo Spiritu sancto, perierunt ejus instinctu dictare sententias nonnullas, quæ in Hebræo non habentur, ideoque auctoritatem habent

Multa addita Septuag. & Vulgata, quæ non in Hebræo sunt. Vade?

habent Canonicæ Script. atque ut tales eas recepit & probat Eccleſia. Tum denique quod ſententiæ nonnullæ ex uno loco in alium tranſlatæ ſint, ſive ab ipſis Septuag. ſive ab earumdem collectoribus. Sic Proverb. 4. v. ult. addidere: *Iustitias enim, quæ à deuiis ſumus, nouis Dominus, peruerſa autem ſunt quæ à iuſtis ſunt. Ipſe autem rectas faciet cuſſus tuos, iniuria autem tua non parce producet.* nihil enim horum eſt in Hebræo, nec in Chaldæo. Porrò à c. 10. usque ad finem Proverb. facile eſt diſcernere in editione Vulgata, quæ ſententiæ extent in Hebræo, quæ non: illæ enim quibus ſingulatim numerus in margine, ad indicandum ordinem verſuum, præponitur, extant in Hebræo; illæ verò quibus numerus non præponitur, ſed numero verſus præcedentis aſcribuntur, non extant in Hebræo: ut c. 10. verſus annexus v. 1. *Qui miſetur mendacio, hic paſcit ventos*, non extat in Hebræo, quia caret numero. Cap. 12. verſus annexus verſui 12. *Qui ſuavis eſt in vini degeneratione, in ſuis mendicitionibus reliquis conſumetur*, non extat in Hebræo Cap. 14. verſus annexus v. 25. *Filio doloſo nihil eris boni*, &c. non extat in Hebræo, æquè ac annexus v. 21. *Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.* Pari modo, ut cæteros omnes recenſeam, non extant in Hebræo verſus annexus v. 5. & 27. cap. 15. Item annexus v. 5. c. 16. item annexi v. 26. c. 17. & v. 8. & 22. c. 18. & v. 2. c. 22. & v. 7. c. 23. & v. 10. & 20. (ubi duo ſunt) c. 25. & v. 19. cap. 27. & v. 27. c. 29. Igitur verſum, cui proprius non præfigitur numerus, ſcito non extare in Hebræo. Nam Septuag. interpretes ſequitur Noſter: ipſe enim ea quæ non invenit in Hebræo, ſed in Septuag. ex iis deſcripſit, ne quid minus iis haberemus.

A Unde colligas verſionem Vulgatam S. Hier. non eſſe puram putam ex Hebræo, ſed nonnulla ex Græcis addita, ſive ab ipſo S. Hier. ſive aliquo alio.

Porrò verſio Septuag. ubi pura eſt & ſincera, olim Vulgata fuit, ideoque Canonica Script. ac proinde etiamnum talis eſt: at eamdem ſubinde minùs puram & ſinceram eſſe, ex varietate lectionum quæ in ea reperitur, liquet. Quare velle eam ſemper cum Hebræo & Vulgata moderna conciliare, ſupervacuum eſt, imò impoſſibile. Ubi conciliatio facilis erit & prona, indicabo; ubi difficilis & violenta, præteribo. Vulgatam enim modernam, velut genuinam S. Script. ab Eccleſia auctoratam explicare deſtino. Septuag ferè ſequitur Syrus Interpres, Moſes Bar-Cepha vetus auctor, & ipſe Syrus, lib. de Paradiſo par. 1. pag. 507. *Sciendum eſt*, inquit *verſum Teſtamentum pluribus translationibus ex Hebræa lingua in Græcam eſſe tranſpoſitum: Syrice verò redditum eſſe, una quidem interpretatione ex ipſo Hebræo, altera verò ex Græco.* Verùm Syra verſio quæ modò extat, ex Græco tradu&ta videtur: paſſim enim cum eo conſentit, paucis exceptis.

Denique ut ad oculum videatur; quàm Salomon hiſce libris ſit accuratus ſapientiæ Ethicæque magiſter, quamq; B ejus dogmata ſecuti ſint poſteri ſapientes præſertim Siracides auctor Eccleſiaſtici, qui Salomone 540. annis fuit poſterior; ponam hic ex ordine gnomas Siracidæ illuſtriores, quas ipſe ex Salomone partim quoad rem & ſenſum, partim verbotenus deprompſit & mutuatus eſt, uti ſequentia utriuſque parallela oſtendent: qua ex re mira pariter videbitur Siracidis cum Salomone in doctrina harmonia & conſonantia;

PARALLELA

Jeſu filii Sirach in Eccleſiaſtico:

& Salomonis in Proverbiis: Eccleſiaſtæ, Sapientiæ

Cap. V. 1. 1. *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, cumillo fuit ſemper, & eſt ante ævum.*

v. 4. 2. *Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentia ab ævo.*

v. 10. 3. *Et effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem.*

v. 16. 4. *Initium ſapientiæ timor Domini.*

Cap. 2. 5. 5. *In igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.*

Cap. 3. 22. 6. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.*

Cap. 4. 30. 7. *Noli anxius eſſe in divitiis iniuſtis; non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.*

Cap. 8. 19. 8. *Cum iracundo non facies itinera, & cum audace non ores in deſertum.*

Jeſu filii Sirach in Eccleſiaſtico.

Cap. 9. 9. 9. *Nedes fornicationi animam tuam in ullo, ne perdas te & hereditatem tuam.*

Cap. 10. 2. 10. *Secundum judicem populi, ſic & miniſtri eius.*

v. 28. 11. *Servus ſenſatus liberi ſervient.*

v. 30. 12. *Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quàm qui gloiatur, & eget pane.*

Cap. 11. 8. 13. *Prius quam audias, ne reſpondeas verbum.*

v. 18. 14. *Eſt qui ſe locupletatur parce agendo, &c. Et neſcit quid tempus præterat, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & moriatur.*

Cap. 12. 9. 15. *In bonis viri, inimici illius in triſtitia: & in malitia (afflictione) illius, amicus agnitus eſt.*

v. 11. 16. *Etſi humiliatus vadas ſurſum, adhuc animum tuum, & cavedi te ab illo.*

Cap. 13. 4. 17. *Dives iniuſte egit, & ſtremuit: pauper autem laſſus, laudabit.*

1. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam* Prov. c. 8.
quidquam faceret à principio. v. 22.

2. *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* v. 23.

3. *Quando præparabat cælos, aderam, &c.* v. 27.

Cum eo eram cuncta componens, &c. & delicia mea eſſe cum v. 30.
filiis hominum.

4. *Timor Domini principium ſapientiæ.* Cap. 17.

5. *Tanquam aurum in fornace probavit eos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos.* Sap. 3. 6.

6. *Qui ſervare eſt majeſtatis, opprimetur à gloria.* Cap. 25.

7. *Qui confidit in divitiis ſuis, corruet; juſti autem quaſi* Cap. 11. 28
virens folium germinabunt.

8. *Noli eſſe amicus hominis iracundi, neque ambulato cum* Cap. 22.
viro furioſo. 24.

Salomonis in Proverbiis:

9. *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli: ne* Proverb.
forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in Cap. 5. 9.
domo aliena.

10. *Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes* Cap. 29.
miniſtros habet impios. 12.

11. *Servus ſapiens dominabitur filio ſtulto; & inter fra-* Cap. 17. 2.
tres hereditatem dividet.

12. *Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus &* Cap. 12. 9
indigens pane.

13. *Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demon-* Cap. 18.
ſtrat, & confuſione dignum. 13.

14. *Vanus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrem; & tamen laborare non ceſſat, &c. nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? Eccleſiaſtæ 4. 8.*

15. *Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in angu-* Cap. 17.
ſtiis comprobatur. 17.

16. *Quando ſubmiſeris vocem tuam, ne credideris ei: quo-* Cap. 26.
niam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius. 25.

17. *Cum obſecrationibus loquetur pauper, & dives effabitur* Cap. 18.
triſtis. 23.

v. 25. 18. *Divus communis confirmatur ab amicis ſuis: humilis autem cùm ceciderit, expellitur & à notis.*

18. *Divitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur.* Cap. 19. 4. & 7.

Fratres hominis pauperis oderunt eum: inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.

Cap. 14. v. 7. 19. *Ante obitum tuum operare juſtitiam: quoniam non eſt apud inferos invenire cibum.*

Quodcunque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, neque ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas. Eccleſ. cap. 9. 10.

v. 32. & 24. 20. *Beatus vir qui in ſapientia morabitur &c. qui reſpicit per fenſtras illius, & in ianuis illius audiens.*

Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſervat ad poſtes oſtii mei. Cap. 8. 34

v. 11. 21. *Longe abeſt à ſuperbia & dolo.*

Arrogantiam, & ſuperbiam, & viam pravam, & os bilingue deteſtor.

v. 12. 22. *Non dixeris: Per Deum abeſt: quæ enim odis, non feceris.*

Inſipientia hominis violat vel vaſtat vias eius: Deum autem conſatur, vel ſecurus, in corde ſuo (quæ verba ex Proverb. lxxta Septuag. citat S. Auguſtin. de Gratia & liber. arbitr. c. 2. Cap. 19. 3.

v. 18. 23. *Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.*

23. *Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum.* Deuter. 30. 15.

Cap. 17. 26. 24. *Ante mortem quaſi nihil, perit confeſſo. Confiteberis vivens, vivus & ſanus confiteberis, & laudabis Deum.*

24. *Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: &c. Vivens vivens ipſe confitebitur tibi.* Iſaiæ 38. 18.

Cap. 19. 1. 25. *Operarius obtuſus non locupletabitur, & qui ſpernit modica paulatim decidet.*

25. *Vacantes peculiæ, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis derminatio.* Cap. 23. v. 21.

Cap. 20. v. 8. 26. *Qui multa loquitur verbis, lædet animam ſuam: & qui poteſtatem ſibi ſumit iniuſtè, odietur.*

26. *In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.* Cap. 10. 19.

v. 22. 27. *Ex ore ſtulti reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore ſuo.*

27. *Quomodo pulchrum ſruſtra habes claudum tibiis? ſic inconcuſſa in ore ſtultorum parabola.* Cap. 26. 7.

v. 31. 28. *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus in ore averſis correptiones eorum.*

28. *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes; & ſubvertunt verba iuſtorum.* Exodi 23. 8.

Cap. 21. 16. 29. *Scientia ſapientis tamquam inundatio abundabit, & conſilium illius ſicut fons vitæ permanet.*

29. *Torrens redundans fons ſapientiæ: & bonus vitæ erudita poſſidentis.* Cap. 18. 4. Cap 16. 22

v. 23. 30. *Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacitè ridebit.*

30. *Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti.* Eccleſ. 7. 7.

Cap. 22. 18. 31. *Arenam, & ſalem, & maſſam ferrè facilius eſt ferre, quàm hominem imprudentem.*

31. *Grave eſt ſaxum, & onerоſa arena; ſed ira ſtulti utroque gravior.* Cap. 27. v. 3.

Cap. 24. 5 32. *Ego ex ore Altiſſimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.*

32. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata ſum:* Cap. 8. v. 22.

v. 14. *Ab initio & ante ſæcula creata ſum.*

v. 6. & 7. 33. *Ego ſola in cælis ut circuirem lumen indeficiens: gyrum cæli circuivi ſola, & profundum abyſſi penetravi, & in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra ſteti.*

33. *Quando præparabat cælos, aderam, quando certa lege & gyro vallabat abyſſos, &c. quando appendebat fundamenta terræ.* v. 27.

v. 25. 34. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & favum.*

34. *Nunc ergo filii audite me: Beati, qui cuſtodiunt vias meas. Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes. Beatus homo qui audit me, &c. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.* v. 32.

Ieſu filii Sirach in Eccleſiaſtico.

& Salomonis in Proverbiis, &c.

Cap. 26. 19. 35. *Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata.*

35. *Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum.* Septuag. *invenit χάριτα, id eſt gratiam.* Cap. 18. 22.

Cap. 27. 17. 36. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inveniet amicum ad animum ſuum.*

36. *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana, qui autem fidelis eſt animi, amici celat commiſſum.* Cap. 11. 13

v. 28. 37. *Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet.*

37. *Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui volvit lapidem, revertetur ad eum.* Cap. 26. 27.

v. 29. *Qui foveam fodit, incidet in eam.*

Cap. 33. 13 38. *Quaſi lutum figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſponere, &c. Sic homo in manu illius qui ſe fecit.*

38. *Sicut lutum figuli in manu ſua, ſic vos in manu mea domus Iſrael.* Ier. 18. 6.

Cap. 34. 19. 39. *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pavebit quoniam ipſe eſt ſpes eius.*

39. *Inſirmus quaſi lanam confidit, abſque ſollicitudine vivit.* Cap. 28. 1.

v. 23. 40. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum.*

40. *Sublimia impiorum abominabiles Domino: vota iuſtorum placabilia.* Cap. 15. 8.

Cap. 35. 6 41. *Non apparebis ante conſpectum Domini vacuus,*

41. *Non apparebis in conſpectu meo vacuus.* Exodi 23. 15.

Cap. 36. 28. 42. *Quis credit ei qui non habet nidum, & deſtitutus ubicumque obſcuraverit?*

42. *Sicut avis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.* Proverb. 27. 8.

Cap. 40. v. 11. 43. *Omnia quæ de terra ſunt, in terram convertentur, & omnes aquæ in mare revertentur.*

43. *Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant.* Eccleſ. 1. 7.

v. 3 5. 44. *Subſtantia iniuſtorum ſicut fluvius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum pluvia perſonabunt.*

44. *Quaſi tempeſtas tranſiit, & non eſt impius: iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.* Cap. 10. 10.

v. 15. 45. *Neroſes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ ſuper cacumen petræ ſonant.*

45. *Spuria virgulta non dabunt radices altas, nec ſtabile fundamentum collocabunt. Et ſi in ramis in tempore germinaverint, infirmè poſita, à vento commovebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur.* Sap. 4. 3.

Cap. 41. v. 15. 46. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri preciоſi & magni.*

46. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ, ſuper argentum & aurum, gratia bona.* Proverb. 22.

Cetera quæ à c. 44. uſque ad finem libri tradit Siracides, elogia ſunt Salomonis, Davidis, Moſis, Patriarcharum & Prophetarum, quæ ex proprio cujuſque libro, hiſtoria vel propheta petita eſſe, adeoque illorum eſſe compendia, cujus ſit imponenti lineæ.

Porrò ipſe Siracides Salomonis fuit diſcipulus

ſcipulus & æmulus, ut Patres plerique, æquè ac recentiores librum Eccleſiaſtici Salomoni aſſeruerint, quaſi Salomon ſententiarum ejus ſit auctor, Siracides verò earumdem dumtaxat collector & deſcriptor. Quocirca S. Auguſt. cæteraque Patres Eccleſiaſticum Salomonis nomine indigitare conſueverunt, uti multis oſtendi prooemio in Eccleſiaſticum.

Quapropter uno hoc tomo, ſi fieri poſſit, totam ſapientiam Salomonis, putà Proverbia, Eccleſiaſten, Sapientiam, & ſortè Canticum Canticorum, complecti diſpoſitum eſt: perinde ac totam Siracidis ſapientiam uno tomo complexus ſum; præſertim quia multas Salomonis ſententias jam in Siracide, qui eas à Salomone mutuatus eſt, expoſui. Quare illas eodem remittam, ne jam dictum dicam, & actum agam.

Denique ſubinde ſimiles Siracidis & aliorum ſapientiam, etiam Philoſophorum, ſententias citabo, quæ Salomonicis ſuis ſimilibus vel lucem vel decus aſſerunt; tum ut rivos ſuo fonti reſtituam: à Salomone enim ſinguli ſua hauſerunt: tum ut oſtendam, quanta ſapientiæ, id eſt veritatis & virtutis, ſit vis, utpote quam etiam infideles, putà idololatræ & hæretici, ſubinde negare non ſint auſi; eſſe in aliis multis executerint, turpiterque erraverint. Idipſum enim doctori orthodoxo faciendum eſſe præclarè docet S. Auguſt. lib. 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 40. *Philoſophi autem*, inquit, *qui vocantur, ſi quæ forte vera & fidei noſtræ accommodata dixerint, maximè Platonici, non ſolùm formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam tanquam iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Ægypti non ſolùm idola habebant, & onera gravia, quæ populus Iſrael deteſtaretur & fugeret, ſed etiam vaſa atque ornamenta de auro & argento, & veſtem, quæ ille populus exiens de Ægypto ſibi poſſidendam, tanquam ad uſum meliorem clanculo vendicavit, non auctoritate propria, ſed præcepto Dei, ipſis Ægyptiis inſcientibus commodantibus ea, quibus non bene utebantur, ſic doctrinæ omnes Gentilium non ſolùm ſimulata & ſuperſtitioſa figmenta, gravioſque ſarcinas ſupervacanei laboris habent, quæ unuſquiſque noſtrum duce Chriſto de ſocietate Gentilium exeundo debet abominari atque deſtruere ſed etiam liberales diſciplinas uſui veritati aptiores, & quædam morum præcepta utiliſſima continent, deque ipſo uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam quaſi metallis divinæ providentiæ, quæ ubique infuſa ſunt, eruerunt. & quo perverſe atque iniuriosè ad obſequia dæmonum abutuntur; eum abeorum miſeria ſocietate ſeſe animo ſeparet, debet ab iis auferre Chriſtianus ad uſum juſtum prædicandi Evangelii.* Actor. 7 Plura hac de re dixi prooemio 10 Eccleſiaſticum. Porrò in hac re cavenda eſt nimia liceotia, qua nonnulli in Gentilium libris verſati, S. Scripturam ad Gentilium hiſtorias, ritus & mores, quos mente præconceperunt, aut commodant, imò explicant; cùm potius hæc omnia S. Scripturam velut pediſſequæ dominam, ut ait S. Auguſt. ſubſequi, illique ſubſervire debeant. Idem olim vitio datum fuit Arnobio, qui grandior à gentiliſmo ad chriſtianiſmum converſus in ſcriptis ſubinde gentilizat, eòquòd non aliis quàm gentilium literis imbutus, non aliud ſapere, nec eloqui poſſet, quàm quæ tot annis in Gentilibus legerat & didicerat. Sed venia ei danda, quòd vix catechumenus pro Chriſtianis dira perſecutione vexatis, de Chriſtiana religione, quam necdum plenè noverat, Apologiam ſcripſerit. Quid enim mirum ſi Gentilis adhuc Gentilitios illi parvos inſperſerit. Qui ergo in Sacr. Scripturam ſcribere deſiderant, maturùs & citius à politiori literatura ad ſacram ſe transferant, eaque planè meotem imbuant oportet.

COMMENTATORES.

SCripſit S. Ambroſ. librum de Salomone (extat tomo 2. operum ejus) in quo non aliud tractat quàm parabolam, vel ænigma illud Proverb. 30. 18. *Trio ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam navis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.* Subdit deinde explicationem totius capitis 31. Prov. de muliere forti.

Extat tomo VIII. S. Hieron. Commentarius in Proverbia: ſed certum eſt illum ex officina S. Hieronymi non proditſſe: tum quia ſtylus planè diſcrepat ab eo; tum quia in cap. 30. citatur nominatim S. Hieronymus, ac in cap. 21. & 31. citatur S. Gregorius Papa, qui ducentis penè annis S. Hieronymo fuit poſterior: tum quia idem Commentarius planè ad verbum extat ioter opera Bedæ. Bedæ ergo eſt, *ejuſque ſtylum redolet*, uti Bellarm. & alii notarunt, quare Bedæ nomine eum citabo. Scripſit S. Baſilius homiliam XII. *In principium Proverbiorum* (onde ſubjungitur illa homilia de ira & invidia) in qua primas ſententias ſapientis explicat Prover. explicat: ſed nonnulli viri eruditi, qui acrem habent criſin, dubitant, imò negant hoc opus eſſe Baſilii. S. Auguſt. in cap 31. Prover. de muliere forti ſcripſit ſerm. 217. & 218. de Tempore. In libros Salomonis ſcripſit Honorius (exceſſit eſt Coloniæ anno Domini 1544.) Auguſtodon. nſis presbyter, qui claruit anno Domini 1120. ſcite Trithemius. Rurſum in caput 31. Prov. de muliere forti ingens volumen ſcripſit Alberus Magnus, in quo totum illud caput partim phyſicè, partim ethice, partim myſticè explicat.

Myſticè quoque Proverbia & Eccleſiaſtica, ſed breviter & punctim explicat Salonius Epiſcopus Viennenſis (extat tomo 5. Biblioth. SS. Patrum) cui Bucherius Lugdunenſis dedicavit & inſcripſit ſuos Commentarios in Geneſim & in libr. Regum. imò Salonium hunc fuiſſe filium Eucherii, genitum ab eo ante epiſcopatum, docet Baron. anno Chriſti 441. qui tam patrem quam filium à doctrina & ſanctitate dilaudat.

Caput 8. Proverb. contra Arrianos explicat Fauſtinus presbyter (vulgò Gregorius Bæticus Epiſc. Elibertinus) libr. 6. de Fide contra Arrianos ad Gallam Placidiam Auguſtam, tempore Theodoſii Imp. Sed liber hic parvæ eſt auctoritatis, eò quòd auctor fuerit ſchiſmaticus: favit enim cum Marcellino presbytero ſchiſmati Urſicini contra B. Damaſum Papam, tempore S. Hieronymi. Extat tomo 4. Biblioth. SS. Patrum.

Extat Romæ in Biblioth. Sfortiana & aliis, Catena in Proverbia Græcorum Patrum numero quindecim, nempe Patrum Apollinaris, Baſilii, Chryſoſtomi, Cyrilli Alex. Didymi, Diodori, Epiphanii, Evagrii, Euſebii, Euſtachii, Hippolyti, Iuliani, Origenis, Olympiodori, Polychronii: quam è Græco in Latinum convertit noſter Theodorus Peltanus, editaque eſt Antuerpiæ anno Domini 1614. quàm crebrò.

Poſteriori ævo ſcripſit in Proverbia Robertus Holcot, ſed miſcellanea continet ex variæ eruditionis, quæ concionatores illius ævi ad conciones ſuas venabantur. Sunt tamen qui putent illud opus non eſſe Roberti Holcot, ſed Thomæ Anglici Galenſis, uti in fronte libri prænotatum legimus. Lectiones in Proverbia ſcripſit Guilielmus Pariſienſis Lyran. Hugo, Dionyſ. Carthuſ. ſcripſere in Proverbia, æquè ac cæteros omnes S. Script. libros.

Antonius Giggæus Doctor collegii Ambroſiani Mediolan. edidit Catenam trium Hebræorum Rabbinorum, ſcilicet Salomonis, qui à patre cognominatur *Iſaridas*, quia Iſaaci filius; à patria *Iarchi*, vel potiùs *Iarchi*, id eſt, Lunarius vel Lunenſis, ab oppido Aquitaniæ quod *Lunel* appellatur: nam à ירח *Iareah*, id eſt, *Luna*, dictus videtur יחרי *Iarchi*, id eſt Lunenſis. Hic inter Rabbinos percelebris eſt, eumque ſæpè citat ſequitur Lyranus. Hic ergo primus eſt in Catena, doo reliqui ſunt R. Abraham Ben Beræ, & R. Levi Ben Gherſom. Porrò Giggejus Catenam ex Hebræo in Latinum coovertit, addiditque verſionem Chaldaicam & Syriacam, quas crebrò citabo. Quo factum in Proverbia ſcripſerunt, nec hanc Hebræorum, nec illam Græcorum Catenam, uti nec Syrum, nos alios nonnullos jam citatos videntur vidiſſe. Veritas ubivis gentium reperiatur, colenda eſt, ac dicendum ſubinde cum Virgilio Ennium legente: *Gemmas è ſtercore colligo.*

E recentioribus, & noſtro hoc ſæculo ſcripſere Hieron. Oſorius, & è Societate noſtra Theodorus Peltanus, quorum uterque Proverbia eleganti paraphraſi illuſtravit. Conſtantinus Fontius, Petrus Nannius, Sixtus Senenſis in Sophias monitoſſaro, Michael Sidonius, Petrus Scarga è Societate noſtra, Robertus Baynus, Ioannes Arboreus, Thomas de Vio Cardin. Cajetan.

Cor-

Cornelius Jansenius more suo solidè & profundè, ac plures alii; sed post omnes & præ omnibus fusè & eruditè noster Ferdinandus à Salazar, qui molam non solùm sacram, sed & profanam eruditionem contorsit, atque liberalibus ad conceptus elegantes & morales, etiam à Gentilibus peritos, digreditur.

Paulò fusior hîc ero. Tum quia Salomonem quasi sapientiæ fontem hîc explico, qui Ethicam tradit per gnomas breves & concisas, quæ singulæ sæpè virtutem integram explicant, quam Aristot. S. Augustin. S. Thom. cæteríque philosophi & Theologi pluribus ferè capitibus & quæstionibus pertractant. Tum quia liber hic totus moralis est: materia autem de moribus ampla est & peruti; tum legentibus, tum docentibus, tum concionantibus, tum cuique hominum generi. Quare singulorum partium & interpretum sensus & sententias, eúsque sæpè verbatim affero, sed brevitatis studio succisas, & in pauca contractas, ad rerum copiam, utque lector mihi jure deberet; sed unum hunc Commentarium legens, meo omnes intuetur & legit, magno sui & temporis, & laboris, & expensarum compendio; multis enim non est otium, nec animus & vires ad tot tamque vastas & prolixos commentarios evolvendos. Id ego in eorum gratiam præstiti, qui jam à 37. annis sacrum Script. publicè docendo, omnes omnium sacrorum librorum interpretes evolvi: quin & è Patribus omnibus, Græcis, Syris, Latinis, atque Scholasticis, cæterísque claris lectoribus loca S. Scripturæ sparsim ab iis pertractata studiosè collegi. Aliorum expositiones & sententias, præsertim probabiles, ingeniosas & symbolicas, licèt minus probem, non tamen improbo & relicta: tum ne de viris doctis & eminentibus centorium virgulam mihi arrogem; tum ut lectorum judicio æquè ac usui eos permittam & resignem, uti ipse fecisse profitetur S. Hieron. Quare varios sensus refero, sed magis genuinum indico semper & profero. Hic enim est verus proprietque S. Script. sensus, quem Spiritus sanctus earum auctor concepit, & hîc gnomis significare intendit. Ea de causa illum velut germanum Spiritus sancti mentem undequaq; serutor & venor, nec meo ingenio ingeniosíque conceptibus indulgeo. Hunc enim genuini sensûs à Spiritu sancto concepti copiam mihi ita præfixi, ut irretortis mentis oculis in eum jugiter intendam, nec vel pilum ab eo A me dimoveri patiar; esto alii magis ingeniosi & plausibiles occurrant. Hi enim sæpe non sunt literales & germani, unde curiosorum aures titillant, at animum veritatis avidum non latiant, nec explent. Hic enim evenit idem quod videmus in intellectibus hominum. alii enim sunt subtiles, acutoque pollent ingenio, at parvo sunt judicio: alii vicissim sunt prudentes, acrique pollent judicio, at exiguo sunt ingenio: nimirum id accidit, tum ex Dei dono, qui ita charismata sua partitur; tum ex temperie diversa & contraria. Ingenium enim & inveniendi acuta subtilitas in calore, fervore & æstu; judicium verò in frigore & quiete mentis sedatæ consistit, qua de causa senes, obstrigidas sedatasque passiones, valere concilio & judicio, juvenes verò ob fervorem sanguinis præcellere ingenio & acumine, experimur. Ita pariter in scientiis, ac præsertim in expositione S. Script. nimis acuta sunt parum genuina, quæ plus habent subtilitatis, minus habent solidæ veritatis; quæ multum habent ingenii, exiguum habent judicii: quia S. Spiritus Script. non subtili & acuto, sed simplici, candido, planoque stylo, utpote ad omnium, etiam rudium, captum accommodato, & ad disciplinam moresque conformandos appositio dictavit. ita tamen ut illi, ne vilescat, sua insit obscuritas & difficultas, quæ lectorum studium æquè ac reverentiam exacuat, uti cap. 1. pluribus ostendam. Scitum est illud Philosophi: *Cirrippi acumen in scipso retundit.* Nimia enim rerum acumina, dum in minimas earum subtilitates, velut in atomos indivisibiles, ideoqua invisibiles discedunt, sunt tenuitate dissolvuntur, ut mentis aciem fugiant, & evanescant.

Denique addam sæpiùs apologos & gnomas aliorum sapientum Salomonicis antistrophas, quæ magnam eis venustatem æquè ac lucem afferent; ac præsertim Cyrilli, quos nemo interpretum hactenus vidit, excepto unu Dionysio Carthusiano, qui illos frequenter citat, Titulus libri est: *Apologi morales S. Cyrilli in quatuor libros distributi.* Reperti sunt in celebri olim Budensi bibliotheca Matthiæ Corvini regis Hungariæ, manuscripti, edidit eos noster P. Balthasar Corderius Viennæ Austriæ anno Domini 1630. In hisce Cyrillus multa Salomonis æquè ac Ecclesiastici Proverbia luculenter, doctè, piè, eleganter, & sapienter explicat, uti intuenti patebit. Plura de iis dixi initio Ecclesiastici.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò, propenit finem & scopum horum Proverbiorum, sive parabolarum, qui est docere sapientiam practicam, quam rectè operando consistit, cujus proinde initium est timor Domini. Secundò, v. 8. hortatur omnes ad studium sapientiæ, atque cavendi ab illecebris & insidiis insipientum, puta impiorum. Tertiò, v. 28. ipsam sapientiam prædicantem, omnesque ad se invitantem inducit, venientibus ad se ingentia præmia promittendo, respuentibus ingentes pœnas comminando.

1. PARABOLÆ Salomonis, filii David, regis Israel. 2. Ad sciendam sapientiam, & disciplinam: 3. ad intelligenda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, justitiam, & judicium, & æquitatem: 4. ut detur parvulis astutia, adolescenti scientia, & intellectus. 5. Audiens sapiens, sapientior erit, & intelligens, gubernacula possidebit. 6. Animadvertet parabolam, & interpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. 7. Timor Domini, principium sapientiæ. Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. 8. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: 9. ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. 10. Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. 11. Si dixerint: Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustrà: 12. deglutiamus eum sicut infernus viventem, & integrum quasi descendentem in lacum. 13. Omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis. 14. Sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrum. 15. Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à semitis. 16. Pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem. 17. Frustrà autem jacitur rete ante oculos pennatorum. 18. Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas. 19. Sic semitæ omnis avari, animas possidentium rapiunt. 20. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: 21. in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua, dicens: 22. Usquequò parvuli diligitis infantiam, & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, sapient, & imprudentes odibunt scientiam? 23. Convertimini ad correptionem meam: en proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba

mea. Quia vocavi, & renuistis: extendi manũ meam, & non fuit qui aſpiceret. 25. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. 26. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cùm vobis id, quod timebatis, advenerit. 27. Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit, quando venerit ſuper vos tribulatio, & angustia. 28. Tunc invocabũt me, & non exaudiam, manè conſurgent, & non invenient me: 29. eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorẽ Domini nõ ſuſceperint, 30. nec acquieverint conſilio meo, & detraxerint univerſæ correptioni meæ. 31. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſq; conſiliis ſaturabuntur. 32. Averſio parvulorũ interficiet eos, & proſperitas ſtultorũ perdet illos. 33. Qui autẽ me audierit, abſq; terrore requieſcet, & abundãtia perfruetur, timore malorũ ſublato.

VERS. 1. PARABOLÆ SALOMONIS, FILII DAVID, REGIS ISRAEL.] Eſt hic titulus, ſimul & initium libri, indicans ejus argumentum, putà quòd contineat parabolas; æquè ac auctorem, ſcilicet quòd auctor ejus ſit Salomon rex, Davidis filius. Unde omnino videtur hic titulus non à collectore parabolarum, ut vult Lyr. & alii, ſed ab ipſo Salomone tuo hunc libro præfixus: ſequentia enim verba, quæ Salomonis eſſe conſtat, nimirum *ad diſcendam ſapientiam*, &c. ab hoc titulo pendent & reguntur: alioqui enim illa verba earerent ſuppoſito, æquè ac ſenſu. Quis enim ita librum inchoaret, *ad diſcendam ſcientiam*; niſi præmitteret, vel ſubderet, *Scriptus eſt hic liber à Salomone*, vel quid ſimile? Salomon ergo primus fuit, qui libro huic ſuo nomen ſuum præfixit: id enim non fecit Moſes, Joſue, David, & auctores libb. Judicum, Regum, Paralipom. &c. Salomonem ſecutus eſt Iſaias, qui ita inchoat, *Viſio Iſaiæ*, ceterique Prophetæ. Addit nomen patris, ſcilicet quòd David ſit filius; quia hoc cognomine à ceteris, qui nomen habebant Salomonis, ſecernitur, & magnam libro ſibique dignitatem conciliat, quòd ſcilicet ſapientis regis ſapiens ſit filius & rex, ait S. Baſil. Hoc enim fidem & auctoritatem magnam ipſi tribuit. Quare improbabiliter Scholia Varablo aſcripta ei ſent non tantùm titulum hunc, ſed & ſequentia, totumque proœmium non à Salomone, ſed nescio quo ejus ſententias collegit, eſſe additum, operique præfixum.

Pro *parabola* hebr. eſt מָשָׁל *miſle*; chald. מַתְלָא *mitle*. enim Hebræum ם, mutant in ן: putà s in t: ut pro *miſle* dicant *mitle*, ſic pro *ſeolas*, id eſt tria, dicunt *telas*, ſic pro *ſekel*, id eſt ſiclus, dicunt *tekel*, &c. perinde ac Flandri Germanicum s mutant in t, ut pro *vaſſer* dicunt *vater*, id eſt aqua, pro *vas* dicunt *vat*, id eſt vas, pro *laſſen* dicunt *laten*, id eſt relinquere. Græcè vocantur παροιμίαι, id eſt, paroemiæ. Noſter vertit *parabola*; Tigurina vertit *ſententiæ*; Vatab. *apophthegmata* & *gnoma*. Hæc omnia ergo unum idemque ſignificant. Igitur hæ ſententiæ vocantur. Primò, hebr. מָשָׁל *maſchalim*, & in regimine מְשַׁל *miſle* (à rad. מָשַׁל *maſcal*, id eſt dominatus eſt, regnavit, præfuit, dominationem & poteſtatem habuit, præcelluit:) id eſt, illuſtres ſententiæ, quaſi prædominantes & excellentiores ceteris, & axiomata, adagia, gnomæ; ſive illæ proverbia ſint, ſive parabolæ, ſive ænigmata, ſive quid aliud; quo factum eſt, ut in Scripta ſæpè hæ voces parabola, proverbium, paroemia confundantur, & pro eodem ſumantur, ut ſcilicet ſenteotiam, ſive ratiocinationem aliquam inſignem & eminentem ſignificent. *Miſle* ergo ſignificat ſententias plenas ſapientiæ, difficultatis, gravitatis, utilitatis, acuminis, auctoritatis, & quaſi poteſtatis: hæc enim cereris prædominantur & excelluot.

Parabola ſunt miſle, id eſt illuſtres.

Rurſum מָשָׁל *maſal*, per translationem ſignificat aſſimilare, axiomata dictare, parabolizare, parabolam, ænigma, proverbium, adagia, ſententias & ſcitè dicta eloqui. Hinc *miſle* ſignificant parabolas, ſimilitudines, comparationes, adagia, ænigmata, ſcitè dicta. Unde R. Levi מָשָׁל *maſal*, inquit, id eſt proverbium, vel parabola, eſt res quædam per ſimilitudinem pronuntiata, ut animo exhibeatur forma rei de qua loquimur, ut eam facilius imaginari, comprehendere & intelligere queat.

Vel miſle, id eſt ſimilitudines.

Secundò græcè vocatur παροιμία, quaſi ſententiæ, quæ in via & trivio dicuntur (οἶμος, enim eſt via) putà ſententiæ triviales, vulgò uturpare & tritæ, ut & per viam recitentur & decantentur. Adeò enim dignæ, utiles & neceſſariæ ſunt ad mores formandos, & vitam hominis quaquaversum inſtruendam, & dirigendam, ut ubilibet, etiam in viis & compitis, legi, cani, iterari, & continuò corde oreque verſari terique debeant. Ita Helychius in Lexico, παροιμία dictam putat ἀπὸ τῆ ὁδοῦ, id eſt *à via*, hoc eſt via, quaſi παροδία. Julius Scaliger tamen lib. 3. Poetices cap. 84. valdè congruè cenſent παροιμία dici παρὰ τὴν ὁδόν, quod non modò viam, ſed & verbum ſignificat, ut παροιμία idem ſit, quod præter vel juxta primum verbum, q. d. A primo verbo ejuſque ſenſu alterum verbum, & ſenſus alter. Eſt enim propria paroemia oratio allegorica & metaphorica, vel alludens, aludque innuens. Adde, etiamſi ὁδὸς accipias pro via, paroemiam idem ſignificare, nimirum ſententiam, quæ præter viam, id eſt præter commun m loquendi modum (hunc enim ſignificat Hebr. דֶּרֶךְ *derech*, id eſt via) dicitur, ſive quæ licet vulgò trita ſit, tamen vulgatam loquendi conſuetudinem tranſcendit, quia ſcilicet figurata eſt, recondita, eminens & illuſtris. Paroemia igitur eſt ſermo ſub obſcurus, etſi interim per quædam manifeſta vim ſuam non omninò diſſimulet: vel certè eſt ſermo ejuſmodi, qui prima quidem fronte facilem ſenſum offerre videtur, at in recessu quidda reconditũ atq; abſtruſi cõtinet.

vel aliud innuens.

Utus eſt autem Salomon hoc obſcuro orationis genere, ne hæc doctrina morum quaſi facilis ab ignaris contemneretur, aut profanorum hominum inſidiis & ſannis temerè exponeretur, atq; ad acuendum in ſtudioſis eatum ſtudium & inveſtigationem. Ita Olympiod. in Catena Græcorum: *Scriptores profani*, inquit, *paroemiam ſermonem populatem & quaſi trivialem definiunt, cujuſmodi is dici haberiq; poteſt, quem iter facientes inter ſe conferunt. Siquidem ipſum hominibus Græcis idem ſonat quod Latinis via. Apud eos autem, qui ſacra tractant, paroemia vel proverbium eſt ſermo, qui ſub modica verborum obſcuritate graviorem aliquam ſententiam complectitur, quæ ratione legentibus vel audientibus eſſam adferre non vulgarem. Atq; illud Chriſtus diſerte confirmat: Hæc in proverbiis locutus ſum vobis: venit hora, cùm iam non in proverbiis loquar vobis, ſed palam. Proverbialis itaq; ſermo non dicitur & perſpicuè, quòd tendit, aperit, ſed obliquè & ſubobſcurè ut rem dicatur. Dulce interdum bellum. Auxilium poſt conflictum. Stilla aſſiduo caſu cavat lapidem.* Etymi cauſam dat Didymus in eadem Catena: *Proverbialis ſermo alio nomine Paroemia vocatur* inquit. *Namcùm inter vicinas in milliaria (ut Romani appellant) ſpectacula eſſent diſtincta, prisca ætatis homines per certa itinerum intervalla ſigna defigebant, iisdemq; aliquod problema vel apophthegma, vel illuſtre aliquod dictum aſcribi curabant. Faciebant id autem duplici de cauſa. Iterum una erat, ut viator hinc intelligeret, quantum viæ ſpatium emenſus eſſet, altera verò, ut eiuſmodi ſententiam animo verſans, ſimulque interpretationis interim proficiſcendum inſiſtam, melior doctiorq; evaderet, ſimulq; itineris moleſtiam falleret.* Addit q; *Paroemia vel oratio occulto modo veritatem oſtendens.* Ac mox tertiam cauſam ſubdit: *Etenim*, inquit, *cùm veritatis notionem non omnes curarent, ad illorum utilitatem, vitaq; inſtitutionem, qui iter faciebant, gravem aliquã ſententiã publicis viarum indicibus veteres ſapientes aſcribebat, quo vel obiter præterunte eſſonum illorum in veſtigiarem, in veſtigiando; & hauriendo eruditiores & ſanctiores evaderent: ἴχνος namq; græcè idem ſignificat, quod latinè vio. Sunt qui Paroemiam hunc in modum definiant. Paroemia eſt dictum trivialis, quod ab una aliqua natione ad plura tranſferri poſſit.* Sublimiorem cauſam dat Hippolytus ibidem. *Paroemia* inquit, *ſunt ſermones exhortatorii ad omnem vitæ viam reſtè inſtituendam commodi: quidè iis qui mentis affectum volũt ad Deum tendunt, iter oſtendunt. Habent ſe enim inſtar viarum indicum, qui itineris moleſtia & longitudine defatigatos recreant non nihil & refocillant.* Verùm, ut dixi, paroemia extenditur ad ſignificandum quodvis proverbium, & quamvis gravem ſententiam. Unde Donatus: *Paroemia*, inquit, *eſt accommodatum rebus temporibuſq; proverbium.* Et Diomedes: *Paroemia eſt proverbii vulgaris uſurpatio rebus temporibuſq; accommodata.*

Paroemia, id eſt trivialis.

Tertiò, à Latino noſtro Interprete Græca vocentur *parabola*, id eſt ſimilitudines, παραβολαὶ, id eſt, aſſimilatio, comparo, quaſi rerum diſſimilium comparationes. Unde Donatus: *Parabola*, inquit, eſt rerum genere diſſimilium comparatio. Inde extenditur parabola ad ſignificandum exemplum, typum, figuram, fabulam, ænigma, omnemque ſententiam illuſtrem, utioſtendi Hebr. 11. vers. 19. ad illud: *Unde eum* (Iſaac) *& in parabolam accepit*. Ita S. Chryſoſt. in Catena Græcorum: *Parabola*, inquit, *eſt omnis ſermo ſapiens*. Ex *parabola* Itali, & Galli per craſin formarunt ſuum parola. Nam Hiſpani, qui multa incorruptiùs ſervarũt, di-

Parabola quid ſit

dicunt *palabra* per metathesin, pro *parabla*, ex quo fit *parlare* & *parler*. Quin etiam loquacem Itali vocant parabolanum, ait Angelus Caninius in Hellenismis pag. 8.

Quinque earum ſpecies. Prima parœmia.

Ex dictis colligitur varios proverbialium harum gnomarum eſſe modos & ſpecies. S. Athanaſius in Synopſi S. Script. c. 14. in lib. Prov eas ad quatuor redigit ſpecies: Primò enim inter eas ſunt parœmia, id eſt ſententiæ facetiles & triviliales, quæ licet acutæ, tamen ita planæ ſunt & claræ, ut etiam à plebeiis & rudibus intelligantur & uſurpentur.

Secunda ſtrophæ.

Secundò, ſunt ſtrophæ, quæ aliud in cortice literæ ſonant, ſed per illud aliud ſignificant, qualia ſunt Symbola Pythagoræ, Hori Apollinis, & Ægyptiorum. Exemplum dat S. Athanaſ. illud cap. 23. 1. *Quando ſederis ut comedas cum principe, &c. ſtatue cultrum in gutture tuo.* Et illud cap. 27. 25. *Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virides, & colleƈta ſunt fœna de montibus, Agni ad veſtimentum tuum, & hœdi ad agri pretium.* Tale quoque eſt illud cap. 5. v. 15. *Bibe aquam de ciſternis tuis, & fluenta putei tui. Derivantur fontes tui foras.* Et ca. 1. 17. *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Prifci enim Hebræi B ſua dogmata involucris quibuſdam, ut parabolis, ænigmatibus, ſtrophis, involvebant, tum ad eorum dignitatem & venerationem; tum ad acuendum diſcipulorum ad ea perſcrutanda ſtudium. Ab Hebræis idem mos manavit ad Ægyptios, qui ſuam ſapientiam celabant ſub hieroglyphicis: ab Ægyptiis tranſiit ad Græcos. unde Pythagoras ſua dogmata tradidit per ſymbola. A Græcis denique manavit ad Latinos.

Tertia parabola.

Tertiò, ſunt parabolæ; id eſt ſententiæ comparatæ, ſive ſimilitudines. Et his crebrò utitur Salomon more Hebræo. unde vulgò vocantur & inſcribuntur Parabolæ: permultæ enim Salomonis gnomæ vel expreſſam, vel tacitam, continent unius rei ethicæ cum alia re ethicâ, vel phyſica, comparationem: qua de cauſa acumen æquè ac elegantiam & difficultatem continent: difficile enim ſæpè eſt pervidere, in quo conſiſtat unius rei cum alia comparatio & ſimilitudo. Huc addi poſſunt antitheſes: ſæpè enim ſuna ſententia hic alteri componitur per antitheſin, hoc eſt ei opponitur, in qua oppoſitione acumen æquè ac lepos inſignis elucet. Exemplum parabolarum dat S. Athanaſ. illud cap. 25. 13. *Sicut C frigus nivis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum, animam ipſius requiſcere facit.* Similes ſunt eodem cap. v. 14. 16. 18. 19. 20. 23. 25. &c.

Quarta gryphi.

Quartò, ſunt gryphi & ænigmata. Exemplum dat S. Athanaſ. illud cap. 30. 15. *Tria ſunt inſaturabilia, & quartum quod amquam dixi, Sufficit.* Tale eſt cap. 9. 1. *Sapientia ædificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem, immolavit victimas,* &c.

Symbola Pythagoræ

Ex hiſce & ſimilibus ſua ſymbola & ænigmata deprompſit Pythagoras, quæ veteres adeò celebrarunt, ac in primis S. Cyrill. lib. 2. contra Julian. cap. 2. *Pythagoras,* inquit, *ænigmaticam manifeſtationem magni facit. Erat autem & aliud genus ſymbolorum tale: Stateram ne tranſiras, id eſt, ne avarus ſis. Ne ignem gladio fodias, id eſt, impudentem & iratum animum aſperis verbis non movetas. Coronam ne vellices, hoc eſt, leges ne offendas. Nam civitatum corona fœdera erant. Ne cor edas, hoc eſt, ne conficias teipſum curis. Ne ſupèr chenicem, vel modium ſideas, hoc eſt, ne ignaviter vivas. Non ſuſcipiendas hirundines in domum, hoc eſt, loquaces & impertinis linguæ homines non ſi facundos contubernales. Onus portantibus imponendum, non autem ſimul deponendum, hoc eſt, cooperare alteri ad laborem & virtutem, non ad vitium & ignaviam. Deorum imagines in annulis ne feras, hoc eſt, ſermocinium & ſermonem de diis ne facile manifeſtes & divulges.*

Quinta apologi.

Quintò, his addi poſſunt apologi, quibus animalia loquentia vel docentia in ieenam vel ſcholam inducuntur, uti ea inducit Æſopus. Talis eſt cap. 6. 5. *Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam; quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat.* Et c. 30. 15. *Sanguiſuga duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, affer,* &c. v. 18. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram, viam navis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.* & v. 24. *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi, hyrax fœnus, plebs invalida, qui collocat in petra nubile ſuum, regem locuſtæ non habet, & egreditur univerſo per turmas ſuas, ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis,* &c. v. 29. *Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit feliciter: leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pavoris occurſum, gallus ſuccinctus lumbos, & aries, nec eſt rex qui reſiſtat ei.*

Hæc omnia enim Hebræi vocant משלים *miſle*, id eſt ſententias prædominantes, principes & regias; tum quia inter ſententias ſunt id, quod rex inter plebejos. ſicut enim rex excellit plebeios ſic hæ præcellunt ceteris. Tum quia ſicut rex regit ſubditos, itique dominatur, ſic hæ ſententiæ dominantur aliis, quæ ea ſi dem velut concluſiones e ſuis principiis educuntur. Quomodo Ariſtot. Analyt. poſter. l. 1. c. 9. principia ſcientiarum vocat ἀξιώματα, id eſt dignitates, quia reliquis digniora ſunt, & in ceteras concluſiones, velut proles ex ſe genitas, principantur, ac dominatum exercent: ſimili enim modo hæ gnomæ non tantum ſuis concluſionibus & particularibus gnomis, quæ à vulgo multæ ex eis educuntur; ſed & moribus vitaque hominum quaſi leges dominantur & imperant. Tum denique quia reges, qualis erat Salomon, tales decent. Nam ut ille ait: *Principis verba operosa eſſe pauca, digna, ſublimia & plané regia.* Eadem de cauſa illæ ipſæ græcè vocantur παροιμίαι, quod καθ' ὁμοιότητα, id eſt præter viam, hoc eſt motem loquendi communem, vel præter verbum commune efferantur, ac aliquid ſingulare & eximium contineant, ideoque omnium ore, etiam in vijs & triviis celebrentur. Quocirca qui juxta eas mores ſuos dirigit, virtamque inſtituit, is vere ſapiens & probus, ceteris mortalibus longè ſupereminet. Nam ut ait Plato in Protagora: *Probus vir & philoſophus magis præſtat inter alios homines, quam rex inchoans inter plebeios.*

Eadem de cauſa vocantur parabolæ, quia facilem, planum & vulgatum loquendi modum ſuperant, ac ſæpè aliud parabolici, id eſt aliquam ſimilitudinem, comparationem, alluſionem, metaphoram, allegoriam, ſimilem cogitationem continent. Hinc & vocantur proverbia, quaſi verba procul petita, putà ab antiquitate, vel ſe arcana, aut extrinſecùs accepta. Quocirca Dion. Chryſoſt. proverbia vocat cana verba. Sicut enim ſenectus homini, ſic & proverbium affert tum auctoritatem & pondus. Aut planiùs vocantur *proverbia*, quaſi communia omnium verba, quæ præ ſortibus & in ore omnium verſantur. Tantam enim fidem & auctoritatem continent, ut uno omnium ſapientum ac imperitorum ore velut veriſſima, certiſſima & prudentiſſima celebrentur. Unde Ovid. 3. Faſtor.

Hæc quoque de cauſa, ſi te proverbia tangunt
Mense malas Maio nubere, vulgus ait.

Et Cicero de Senectute. *Pares cum paribus, veteri proverbio facillimè congregantur.* Item de Amicitia. *Præterea minimè conſiliis, & acta agimus, quæ vetamur veteri proverbio.* Eſt igitur proverbium commune & antiquum aliquod dictum omnium voce celebratum.

Adagia unde?

Denique vocantur adagia, vel priſcè adagiones, quaſi ad agendum apta, ait Feſtus. Et Donatus in Eunuchum. *Et fabula, inquit, & proverbia, & adagiones, quod rem agam fabulis hominibus aſſerentur.* Unde Plautus in Amphitr. *Fatuus eſt adagium: Famem & mordacem noſtrum conſcium.* Et Autonius in præfat. Monoſyll. *Quod per adagiorum ſapimus, proverbiorum.*

Idem ergo non tantùm re & ſenſu, ſed & connotato ac etymo ſunt omnes hæ voces: Hebraica *miſle*, Græca παροιμία & παρόιμιον, Latina *proverbium* & *adagium*.

Porrò hæc omnia & ſingula variè variè definiunt. Græci D Παροιμία, inquiunt, id eſt *proverbium eſt ſenſus ad vitæ rationem conducibilis, moderata quadam obſcuritate in ſe continens.* Alii. *Proverbium eſt ſermo rem manifeſtam obſcuritate tegens.* Etſi enim non omnia ſint obſcura & figurata, pleraque tamen talia ſunt, eaque continetur optima, quæ uti translationis pigmento decorant, ita ſententiæ utilitate proſunt. Alii generatim. *Proverbium eſt celebre dictum, ſenſu quapiam novitate inſigne.* Hinc & lenia vocantur, eò quòd rem ſcitu dignam contineant, quæ antiquitate, æquè ac eruditione, gratia & elegantia commendatur, quæque è ſapientum dictis hinc deprompta. Noſtra verò hæc Salomonis iniuper ſunt oracula, quæ ore Spiritus ſancti ipſi velut regi ſapientiſſimo dictata. Unde amplam, arcanam, ſublimem, imò divinam, de moribus & virtutibus, vitaque rectè ſecundùm Deum & felicitatem inſtituenda, ſapientiam continent; idque cum variarum parabolarum, ænigmatum, ſchematum & figurarum tale, acumine & ornatu. Siquidem ut non

Scitu quæ?

Proverbia Salomonis ſunt oracula.

non mediocris eſt artificii gemmulam, putà adamantem, ſic includere annulo, & aurum purpuræ intexere: ita non eſt cujuſvis parœmiam aptè decenterque adnivenire, eamque orationi inſerere; ſed hoc eſt opus ſapientum, quorum parens, fons & origo eſt Spiritus ſanctus. Omnia ergo hæc Proverbia ſunt lumina & oracula, non è tripode Apollinis, ſed è mente Spiritus ſancti deprompta, ideoque ejus ſunt axiomata & apophthegmata, ut proinde numquam ab ore fidelium, numquàm à corde excidere debeant.

Denique ſicut nervus pondulque parœmiæ, ſive proverbii, conſiſtit in certa ejus fide, veritate & auctoritate: ſic ejuſdem venuſtas & gratia elucet in apta ſcitaque unius rei cum alia ſimili, vel diſſimili, comparatione: comparatio enim fit nunc per ſimilis ſynthefin & compoſitionem, nunc per diſſimilis antithefin & oppoſitionem; ſive ea realis ſit, ſive verbalis, ſive potiùs realis & verbalis ſimul, quales ſunt hæc: *Virgo non virgo comitis Dina. Eliana cum Anna & Phenenna nuptiæ, fuere non nuptiæ. Impiorum infelix eſt felicitas, pietas ſolum eſt infelicitas. Hoſtium dona non dona. Sanctus dicis, Partum non peperi, habens non habeo, videns non video, audiens non audio. Ingnorum non memendus mortus. Non bellum bellum. Ornatus inornatus. Ingrata gratia. Eloquii laconicus. Inopes ſumus opis. Humilis eſt papiro, Nec ſtulte ſapiens, Amicus eſt φιλούμενος, id eſt dulciter amatus.* Sic enim teſte Plutarcho ſuum affectum vocant amantes ex voluptate & dolore mixtum, ita ut libenter contabeſcant.

Comparatio autem petitur nunc ab animantibus, qualis eſt illa Luciani: *Iracundiores cucullis, timidiores leporibus, adulantiores ſimiis, libidinoſiores aſinis, rapaciores ſolibus, omnibus iofiorus gallis gallinaceis.* Item: *Cervo vivacior: Graculo loquacior: Luſcinia vocalior: Vipera vindictivior: Pulpe doloſior: Echino aſperior: Anguilla magis lubrica: Lepore timidior: Limace tardior: Delphino laſcivior: Thunico rapior: Vulture edacior: Glire ſomniculoſior: Sue indoctior: Aſello ſtolidior: Dama pavidior: Hirundine bibacior.* Nunc à perſonis, ut David fuit Moſe mitior, Salomone ſapientior, Sampſone fortior, Machabæis animoſior. Item: Altet eſt hic Nabuchodonoſor, novus Goliath, noſter hic Judas: Chriſtianorum hæc Suſanna, Sara, Rebecca. Nunc à rebus inanimis, ut Caſtus eſt nive candidior, melle dulcior, oleo tranquilliot, auro purior. Acedus eſt plumbo ſtupidior, ſtipite tardior. Ebrioſus eſt ſpongia bibacior, Adria iracundior, pumice ſiccior. Beatus eſt ſtella lucidior, ſole ſplendidior. Tales ſunt illæ Tertulliani lib. 1. contra Marcionem cap. 1. *Nihil eam barbarum ac triſte apud Ponticum, quàm quòd illic Marcion natus eſt, Scythe terrior, Hamaxobin inſtabilior, Maſſagetis inhumanior, Amazonia andacior, nubilo obſcurior, hiemo frigidior, gelu frugilior, iſtro fallacior, Caucaſo abruptior,* &c. *Quis enim tam caſtrator carnis caſtor, quàm qui nuptias abſtulit? Quis tam comeſor unus Pontici, quam qui Evangelia corroſit?*

Iuvat Proverbiorum elegantium carmen vel thythmus, qualis ſæpè eſt in hiſce Salomonis, præſertim in Hebræo, ubi multa ſunt *ἰσοσυλλαβα*, id eſt ſimiliter cadentia & deſinentia.

Allegoricè, Chriſti dogmata & ſententiæ ſunt מָשָׁל *miſle, paramia* & *parabola*; tum quia Chriſtus more gentis ſuæ, putà more Sytorum, crebris utebatur parabolis & comparationibus, juxta illud: *Sine parabola non loquebatur eis, ut impleretur, quod dictum eſt: Aperiam in parabolis os meum*, Matth. 13. 35. tum quia ſententiæ & dogmata Chriſti planè ſublimia & regia ſunt. Unde S. Chriſoſt. otat. 10. ex ultimis tom. 5. *Chriſtus*, inquit, *Evangelium regni, ceu regnum quiddam toti orbi promulgavit.* Chriſti enim dogmata omnia Philoſophorum placita tantum ſuperant, quantum rex ſuperat populum. Tum quia ex Evangelio quaſi ex principio principiante cetera fidei morumque dogmata derivantur. Tum quia Evangelium denuntiatur mentibus hominum, eaſque redigit in captivitatem & obſequium fidei. 2. Corinth. 10. v. 5. Tum denique *τὸ παραβολὴ* ſignificat in hiſce ſententus, ſub litterali ſenſu multos latere myſticos & parabolicos, qui ſublimius quiddam & ſpirituale mentibus ingerant, ſpiritumque fidelium paſcant & accendant.

AD SCIENTIAM SAPIENTIAM ET DISCIPLINAM, &c.] Subaudi, conſcriptæ ſunt. q. d. Hæ ſunt parabolæ Salomonis, ab eo dictatæ, vel conſcriptæ & editæ, ut eas legentes diſcant ſcientiamque ſapientiam, &c. Unde Vatablus vertit: *ſermones Salomonis, filii Davidis, regis Iſrael, unde*

diſci poteſt ſapientia & caſtigatio, ad intelligendum verba prudentiæ, & percipi eruditio prudenter agendi, juſtitia denique, judicium & æquitas. Eaque ſic explicat: *Diſcere ſapientiam*, inquit, *eſt diſcere meſſe Deum. Scire diſciplinam, eruditionem, vel caſtigationem, eſt mortificare carnem. Ad capiendam diſciplinam prudentiæ, id eſt, ut intelligatur verbum Dei. Juſtitia eſt fides juſtificans. Judicium eſt condemnatio ſui. Æquitas eſt id quod æquum & rectum eſt, quando ſcilicet omnia tribuimus Deo.* Hæc ipſe.

Quæres Primò, quænam hic intelligatur *ſapientia*, & quomodo diſtinguatur à *diſciplina*? Primò, nonnulli per *ſapientiam* accipiunt philoſophiam. Ariſtoteles enim habitus intellectus ait eſſe quinque, nimirum ſapientiam, ſcientiam, intellectum, artem & prudentiam; *Sapientia autem*, inquit, *eſt rerum altiſſimarum cognitio; ſive eſt rerum divinarum humanarumque ſcientia.* ita ipſe lib. 6. Ethicorum c. 3. Sic Olympiodorus in Catena Græcorum: *Sapientia*, inquit, *ex divinis operibus hauritur: diſciplina verò certis legibus & regulis deſcripta continetur. Rectum ſapientia eſt corporum & corporis exortium, & providentia quæ in iis ſpectatur cognitio. Doctrina vel diſciplina eſt animæ moratæ circa paſſibilem, rationiſque expertem vim ſiudem animæ partem.*

Accedit R. Levi Ben Gerſom: *Sapientia*, inquit, *eſt rei cognitio per proprias & intrinſecas cauſas.*

Secundo, Hugo & Dionyſ. per *ſapientiam* accipiunt fidem. Hæc enim altiſſima S. Trinitatis, Incarnationis, Beatitudinis, Reſurrectionis, & cetera myſteria credit & comprehendit.

Tertiò, Lyran. & alii per *ſapientiam* accipiunt contemplationem, per *diſciplinam* actionem. Sic & Salonius hic: *Sapientia*, ait, *eſt divinarum rerum cognitio, ſive fides. Diſciplina eſt ſanctæ & puræ vitæ converſatio.* Verùm hos ſenſus non eſſe literales, nec genuinos, patet ex dictis. Idem liquet ex decurſu totius libri: in eo enim pauca, & vix ulla invenies dogmata ſapientiæ philoſophicæ, fidei vel contemplationis, præſertim S. Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis, &c.

Quartò ergo & genuinè, *ſapientiam* hic non ſpeculativam, ſed practicam accipe, quæ eſt cognitio Dei, & ultimi finis ac mediorum eò ducentium, putà legum divinarum, earumdemque deſiderium, pius affectus & amor. Unde eam ita definit Cajetan. *Sapientia eſt vatio & norma humanarum actionum orta ſecundum altiſſimam cauſam, quæ eſt Deus.* Et S. Baſil. homil. in principium Proverb. *ad dandam ſapientiam illam*, inquit, *ſcilicet dignam* (nobilem) *preſtoſam* (eùm Gentilium & Philoſophorum ſapientia ſit vilis & triobolaris, ut ait S. Chryſoſt. hom. 21. in epiſt. ad Epheſ.) *& veram, quæ vota in morbum ſita eſt.* Sic & Socrates ac Philoſophi priſci philoſophiæ nomen ſoli dabant Ethicæ, quæ in moribus formandis conſiſtit. Plura de hac ſapientia dixi Eccleſ. 1. ſub initium. Quocirca Salomon in hiſce provetbiis ſæpè inculcat Dei attributa, putà providentiam, potentiam, gloriam, &c. quæ homines ad Dei cultum inducunt. Unde cap 15. 3. ait: *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.* Et eius operationem circa jamque in creando orbe per Verbum, putà Filium, qui eſt Sapientia Patris; ut cap. 8. *Quando præparabat cælos aderam*, &c. Item acrem perſpicaciam, directionem ac judicium; uteùm ait c. 15. 8. *Victima impiorum abominabiles Domino: vota inſontum placabilia. Abominatio eſt Domino vita impii: qui ſequitur juſtitiam, diligitur abeo.*

Diſciplina verò vocatur paſſionum vitiorumque correctio & caſtigatio. Hanc enim ſignificat Hebr. מוסר *muſar*, à rad. יסר *iaſar*, id eſt corrigere, caſtigare. Septuag. vertunt *παιδίαν*, quia *παιδὶ*, id eſt pueris, qui ſenſu & concupiſcentia aguntur, non ratione, proptiè competit diſciplina, ut laſcivientes in eis ſenſualitatis motus refrenet & corrigat. Chald. vertit מרדותא *mardutea*, id eſt *eruditionem*; Syrus, *correptionem*; Tigur. *caſtigationem*; Vatabl. *mortificationem carnis.*

Quocirca *diſciplina* propriè competit incipientibus: horum enim eſt cupiditates ſuas domare & frangere, ut ad ſapientiam & virtutem perveniant: *ſapientia* verò competit provectis & perfectis, qui edomitis paſſionibus per ſapientiam, velut faciem legis divinæ, illicò vident quid in quolibet re faciendum vel non faciendum ſit. Senſus ergo eſt q. d. Parabolæ hæ docent tam incipientes quàm provectos, tam inſipientes quàm ſapientes: illos enim docent *diſciplinam*, id eſt paſſionum mortificationem; hos verò *ſapientiam*

Lepos proverb. eſt in comparatione.

Comparatio ab animalibus.

A perſonis ab inanimis.

Chriſti dicta ſunt miſle.

Vers. 2.

Prima ſententia.

Secunda.

Tertia.

Quarta & genuina, eſſe Ethicam.

siam plenamque virtutem . Sic Zeno Stoicorum princeps , ut ad ſuam ſcholam & ſectam plures pelliceret , dictitabat *in Stoa* ita vocabatur Schola , à qua dicti ſunt Stoici) *maturos iam fructus ſaporem novum accipere , immaturos verò præcoces fieri* . q. d. In Stoa & ſtudes diſcunt ſapientiam , & docti in eadem proficiunt & perficiuntur ; ideoque & juvenes in ea ſeneſcunt , & ſenes in ea juveneſcunt .

Symbolicè ſapientia eſt contemplatio, diſciplina eſt actio,

Symbolicè , Lyran & alii paſſim (eſto nonnulli putent id eſſe litterale) per *ſapientiam* accipiunt vitam contemplativam , per *diſciplinam* vitam activam : hæ enim ſunt duæ partes & ſpecies adæquatæ virtutis virtæque honeſtæ , quam docet philoſophia , id eſt Ethica Chriſtiana , uti tradit S. Gregor. Nazianz. orat. 24. *Hæ enim* , ut idem ait orat. de fuga ſua , *ſunt duæ alæ , quibus in altum ad Deum evolamus* ; quas S. Baſilio effuliſſe idem teſtatur orat. 20. quæ eſt de laudibus ejuidem , ubi & eos , qui actionem , jungunt contemplationi , vocat ambidextros , Senſus ergo eſt q. d. Salomon : Ecce hæ ſunt parabolæ ſapientiæ , ad quas omnes cohortor & invito ; quia illæ tui ſtudioſos facient ambidextros , alatos , & duplici oculo bene oculatos : duo enim oculi ſunt actio & contemplatio , ait Nicetas in Tetraſticha Nazianz. ita noſter Salazar . In utroque conſiſtit perfectio : perfectus enim eſt is , cujus contemplatio dirigit actionem , ac vicißim actio roborat & perficit contemplationem , otioſa enim & ſterilis eſt contemplatio , quæ actionem non parit ; vicißim actio languida eſt & inefficax , quæ contemplatione non animatur dirigitur & roboratur . Ita Olympiod. in Catena Græc. *Sapientem* , inquit , *eſt quidem divinæ virtutis & ſapientiæ afflatus , aut parum quidem divinæ gloriæ & majeſtatis deſluxus . Neque enim quicquam omnino obſcurum aut caliginoſum in illam cadit . Eſt namque ſplendor æternæ lucis , & impoſitatum divinæ virtutis ſpeculum , expreſſaque divinæ bonitatis imago . Qui igitur vera ſapientia imbutus eſt , hæc omnia exploratè cognoſcit . Ubi hæc autem comperta habuerit , haud aliud eſt quàm divinæ dilectionis Filium , eamque ſapientiam , quæ Chriſtus eſt , noſſe . Chriſtus enim Dei virtus , & Dei ſapientia eſt . Illud verò myſterium non revelatur avaris aut ſanguine , ſed à cæleſti Patre .*

Vers 3. AD INTELLIGENDA VERBA PRUDENTIÆ (Syrus , *intelligentiæ* ; & Symmachus , *ad percipiendam eloquia intelligentia plena*) ET SUSCIPIENDAM ERUDITIONEM DOCTRINÆ] Aquila *ſcientiæ* ; Symmach. *prudentiæ* ; Syrus , *ad ſuſcipiendam eruditionem & timorem* ; Arabicus , *ſcire* (ſi icciveris) *ſapientiam & diſciplinam , intelligere ſermones : ſuſcipe cauſas ſermonum* , vel *feſtum* aut *celebritatem ſermonum* : hanc enim ſignificat Arabicum חג quod tam voce quàm ſignificato reſpondet חגג *chagag* , id eſt diem feſtum egit , ſolennitatem celebravit , panegyrim habuit . Uode videtur Salomon diebus feſtis hanc concionatus ad populum , uti oune in feſtis concionantur præcones verbi Dei , ſuaſque ad populum turmatim in templum feſti cauſa concurrentem habent panegyricas .

Prudentia & doctrina qui differant? Reſpondeo Primò.

Quæritur hic Secundò , quænam ſint *verba prudentiæ* , quæ docentur hiſce parabolis , & quomodo diſtinguantur ab *eruditione doctrinæ* ? Primò , Dioyſ. per *prudentiam* accipit diſcretionem ſpirituum , per *eruditionem* doctrinæ docilitatem . q. d. Parabolæ hæ valent ad diſcendam diſcretionem ſpirituum , & ad acquirendam docilitatem , ut ſcilicet libenter alios audias , ſinaſque te doceri .

Secundò.

Secundò , Lyran per *verba prudentiæ* accipit verba Ethica , quæ dirigunt agenda : per *eruditionem* verò *doctrinæ* accipit Grammaticam , Rhetoricam , Logicam , &c. Ve ùm ſigida eſt hæc appoſitio . Nam has ſcientias non tradit hic Salomon .

Tertiò.

Tertiò , R. Levi ben Gherſom . Sapientia , inquit , eſt cognitio rei per propias & intrinſecas cauſas , בינה *bina* verò (quod Noſter vertit *prudentia*) eſt cognitio rei per cauſas extrinſecas ; ut cùm dicimus ſolem calefacere , lunam refrigerare , cùm hæc tum calore , tum frigore careant .

Quartò.

Quartò , Hugo : *Prudentia* , inquit , eſt quæ præcavet inſidias , *doctrina* quæ alios docet & erudit .

Quintò. Sextò.

Quintò gemine , *verba prudentiæ* vocantur verba , quæ docent prudentiam , ut ſciat quiſque quid in quavis rerum perplexa & circumſtantia prudenter , juxta dictamen rectæ rationis , putà juxta normam virtutis , legemque Dei , agere vel non agere debeat : quam enim priùs vocavit *ſapientiam* , hic vocat *prudentiam* ; & quam priùs vocavit *diſciplinam* , hic vocat *eruditionem doctrinæ* . hebr. enim utrobique idem eſt verbum מוסר *muſar* . Explicat enim quod dixit , *ad ſciendam ſapientiam* , per *id eſt intelligenda verba prudentiæ* ; & *ad ſecundam diſciplinam* , explicat per *id eſt ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ* , ut rectè advertit Janſenius . Unde pro *prudentia* hebr. eſt בינה *bina* , id eſt diſcretionis , qua ſcilicet prudenter diſcernat יפ *bon* , id eſt , inter bonum & malum , inter licitum & illicitum , inter utile & noxium , inter verum & falſum , inter bonum , melius & optimum . Nam , at ait S. Baſil. in princip. Proverb. *Vera hominis conſulti prudentia , diſcretio eſt rerum , quæ ſciendæ ſunt & non faciendæ , & velut probus numularius ; quod probum eſt retinet , & ab omni malo ſpecie cavet* . Sic ut enim numulatius partim viſu , partim tactu , partim pondere , partim ſono monetam probam à falſa examinat & ſecernit . ſic pariter prudens actiones bonas à pravis judicio rationis & legis divinæ diiudicat & diſcernit .

Eruditio verò *doctrina eſt* diſciplina , quæ docet mores corrigere & formare juxta legem Dei , unde hebr. eſt מוסר ſכל *muſar ſechel* , id eſt , *diſciplina intelligendi* , id eſt , *prudenter agendi* , ut vertit Vatabl. qua ſcilicet homo ſuas paſſiones caſtigat , tecteque vivendi leges ſibi præfigit , hæc enim eſt præclariſſima & ſanctiſſima diſciplina . Septuag. pro *ad ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ* , vertunt , *ad ſuſcipiendas ſtrophas* , id eſt , involucra , id eſt parœmias , ait Olympiod. S. Hieron. in c. 16. Ezech. *ſtrophas* vertit *verſutias ſermonum , & ſolutiones ænigmatum* , tum quia illæ docent *muſar ſechel* , id eſt , diſciplinam intelligendi & prudenter agendi , tum quia Hebræi exercebant & acuebant ſuos diſcipulos , & quoslibet juniores proponendo eis ſtrophas & ænigmata ; ut iis exercitati idonei accederent ad ipſam S. Scripturam . Unde hanc vocabant juniorum logicam , ſive rationalem doctrinam : ſiquidem , ut ait Baſil. in Catena Græc. qui verborum ſtropha , id eſt , flexu & inverſione , utitur , eos quibuſcum agit decipit , atque , ut vulpes & leones eludere ſolent canes , eos eludit ; ſiquidem hi aliò tendont & aliò ſe tendere confinguot . Solertia ergo & ſolerti logica opus eſt ad eam retegendam , aut ot ſtropham convertat in anaſtropham , inquit Greg. in Catena Græcor. Audi Euſeb. lib. 11. de Præpar. Evangel. c. 3. Hebræorum in parabolis exercitatiooem deſcribentem . *Hæc rationali doctrina* , ait , *ab inunte ætate , ſacrarum rerum , & utiliſſimarum narratione hiſtoriarum , cantuum , ejuſdemque exercitio , compoſitione unigmatum , & ſpeculationis allegoricæ diſcurſu elegantique orationis ſuæ eruditione . Itaque primariorum diſciplinarum Doctores (ſic enim literarum ſuarum interpretes appellant) quoſdam habuere , qui res ænigmatibus adumbratas , non vulgò quidem omnibus , ſed iis tamen qui ad illarum intelligentiam idonei cenſerentur , illuſtriori explicatione reſervarent . Hos plane ſecutus ſapientiſſimus apud eos Salomon , inde quoque Proverbiorum ſui operis fecit initium , hac ferè de cauſa ad hoc ſcribendi genus ſe adduxiſſe declarans , cùm diſcrtis conceptiſque verbis oportere ait , quemlibet hominem ſcire ſapientiam & diligentiam .*

Allegor. Epiphanius in Catena Græcor. *Quæ circa Chriſtum* , inquit , *acciderunt , transmutationes ſtrophas aut inverſiones hoc loco vocat . Nam & carnis expers incarnatur , & inacceſſibilis ſub aſpectum venit , & impatibilis carne patitur , & immortalis noſtri cauſa moritur : namque immortalitatem nobis largiretur . Ejuſmodi autem rerum rationumque inverſiones , omnes qui in Chriſtum credunt , ſimpliciter citra ullam prorſus curioſitatem aut hæſitationem admirari oportet ; quo hinc edocti , Dei Filium verum per hanc inſtitutam adminiſtraſſe , verum judicium exercuiſſe intelligant .*

JUSTITIAM ET JUDICIUM , ET ÆQUITATEM] Repete *ad intelligendum* , vel potiùs , *ad ſuſcipiendam inſtitutam* , &c.

Juſtitia, judicium, æquitas qui differant? Reſpondeo Primò.

Quæres Tertiò , quid hæc tria ſignificent , & qua ratione inter ſe differant ?

Primò , R. Salomon per *juſtitiam* accipit eleemoſynam , ſic enim accipitur pſalm. 111. 9. *Diſperſit , dedit pauperibus , juſtitia* , id eſt eleemoſyna , *vivi manet in ſæculum ſæculi* ; & alibi . Per *judicium* ſinceritatem judicandi , ut ad veritatis normam judicet , per *æquitatem* æquam compoſitionem , ut diſſidentes & litigantes ex æquo & bono componat & pacificet .

Secundò.

Secundò , Aben . Ezra per juſtitiam intelligit cultum

Digitized by Google

tum Dei, & omne opus bonum; per *judicium*, ut rectè judicet inter verum & falsum, & recta in judicio proloquatur.

Tertiò. Tertiò, Cajet. *justitiam* propriè dictam accipit, quæ cuique tribuit jus suum, & quod ex jure ei debetur: per *judicium* accipit eruditionem judiciorum divinorum, quibus diversis modis homines affliguntur: hæc enim homines ad Dei metum cultumque impellunt: per *æquitatem*, sive rectitudinem, accipit virtutes, quæ hominem in seipso rectè componunt; ut significentur hic tria, quæ hominem rectè cum Deo, cum proximo, & cum seipso ordinant. Nam justitia ordinat & componit hominem cum proximo, judicium cum Deo, æquitas, sive rectitudo cum seipso: quo fit: *ut sobrie, juste & pie vivamus in hoc sæculo*, ut monet Apostolus ad Titum 2. 12. *sobrie* quoad nos, *juste* quoad proximos, *pie* quoad Deum: oobis enim debemus sobrietatem & continentiam, proximo justitiam, Deo pietatem.

Quarto. Quartò, Vatabl. *Justitia*, inquit, est fides justificans: *judicium* est condemnatio sui. Hoc enim judicium facit sibi anima in tribunali mentis suæ, quo sua errata & male facta judicat & condemnat, de quo Apostolus: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus*, Rom. 2. 15. Vide ibi dicta & Michææ 6. 8. Per *æquitatem*, id quod æquum & rectum est, quando scilicet omnia tribuimus Deo.

Quinto. Quintò, Beda, Hugo & Dionys. per *justitiam* accipiunt bona opera, per *judicium* discretionem, per *æquitatem*, vel, ut in Hebræo est, rectitudinem, rectam & sinceram intentionem.

Sexto. Sexto, S. Ambros. ad illud: *Feci judicium & justitiam*, serm. 16. in psalm. 118. *Judicii*, inquit, *finis est justitia: in judicio est veritatis custodia, in justitia fructus æquitatis.* Et S. Augustin. in psalm. 105. super illud: *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore. Amat*, inquit, *Scriptura illa duo simul ponere. Ea fortasse propter vicinitatem significationis etiam alterum pro altero ponit potest, vel judicium pro justitia, vel justitia pro judicio; tamen si propriè dicantur, aliquid interesse non dubito, ut judicium custodire dicatur, qui recta indicat; justitiam verò facere, qui agit.*

Septimo; & ultimo. Septimò, planè ad literam & genuinè: Hæc tria, *justitia, judicium, æquitas*, in re idem significant, nimirum officium virtutis, sive id quod justum, æquum & rectum est: qui est fructus & finis eruditionis & doctrinæ, quam præmisit; sed accumulantur per exaggerationem, ut virtutis perfectio significetur, utpote quæ hæc tria in se includat & comprehendat. Sensus ergo est, q. d. Hæ parabolæ eruditent vos, tradentque doctrinam, quæ doceat quid in omnibus justitia, judicium & æquitas dictent: sive quid in omnibus justum, recto judicio consonum & æquum sit, quid scilicet in qualibet re justè & cum judicio, hoc est, cum justa ratione & discretione, atque cum æquitate fieri debeat. Quare justitiam hic non particularem accipe, sed generalem, quæ est complexio omnium virtutum. Hæc enim docet Salomon hisce Proverbiis. Idem ergo hæc tria significant, scilicet officium & præscriptum cujuslibet virtutis, sed connotato & etymo differunt. Dicitur enim *justitia* respectu rei & objecti, quod in se justum est. Dicitur *judicium* respectu rectæ rationis & judicii, quæ hoc justum esse dictat & judicat, adeò ut Deus & quilibet æquus judex id justum esse definiat, & contrarium facientes judicet & condemnet. Dicitur *æquitas*, vel, ut hebr. est מישרים *mesarim*, id est, *rectitudines*, quia juxtà normæ & regulæ, putà legi æternæ & divinæ, conforme, ideoque rectum est, non pravum, non obliquum & distortum. Unde Syrus pro *æquitatem*, vertit, *rectitudinem*; Chaldæus, *directionem*; Septuag. verò *mesarim*, id est, *rectitudines*, nectendo cum מישרים *mishpat*, id est judicio, pro tribus jam dictis hæc duo tantùm assignant: *ad intelligendam justitiam veram* (non falsam, non fictam & hypocriticam) *& judicium dirigendum*, vel *corrigendum*, uti vertit S. Hieron. in c. 18. Ezech. ut scilicet judicium per omnia fit directum, correctum & rectum. Alludit enim Salomon ad morem Davidis patris sui, qui in Psalmis identidem tam regi & judici, quàm privato cuique commendat hæc duo, judicium scilicet & justitia, ut patet psalm. 9. v. 5. & 9. psalm. 16. 2. psalm. 17. 23. psalm. 36. 6. psalm. 71. 2. psalm. 88. 15. Ubi ait: *Justitia & judicium præparatio*, id est, basis, columen & fulcrum, *sedes tua*. q. d. Judicium, quo punis ò Domine, reos; justitia, qua innocentes absolvis, protegis & vindicas, sunt bases regni tui, judicisenim, quod exercet rex & judex, duæ sunt partes: una, reum damnare; hanc significat *judicium*: altera, insontem absolvere & vindicare; hanc significat *justitia*. Jam per catachresin idem transfert ad privatum quemque: hujus enim officium in qualibet re est duplex: unum, vitium damnare & declinare, quod significat *judicium*: alterum, virtutem colere & exequi, quod significat *justitia*, juxta illud. *Declina à malo, & fac bonum*, psal. 36. 27. Vitium enim in omni judicio tam divino quàm humano est reum, virtus verò est innocens, imò ipsa innocentia, justitia & sanctitas. Hæ ergo sunt duæ Christianæ justitiæ, sive officii & virtutis partes, putà timere & fugere malum, ac amare & prosequi bonum: hoc enim si facias, tam tibi quàm cæteris omnibus eris officiosus, & nulli iniuriosus: Hoc igitur est facere judicium & justitiam. Ita noster Prado in Ezech. r. 8. 4. Addit Salomon tertium, scilicet *æquitatem*, hebr. *rectitudines*; ut significet justitiam & judicium esse æquissima & rectissima, adeoque esse ipsam æquitatem & rectitudinem moralem, quæ non est aliud quàm ipsum virtutis præscriptum & officium, ut jam dixi: virtus enim est rectitudo & æquitas; vitium est obliquitas & iniquitas.

Huic accedit expositio nostri Salazar, qui per *justitiam* accipit probitatem & honestatem in genere: per *judicium* prudentiam, quæ singulis virtutibus, in quibus probitas sita est, leges juraque præscribit per *æquitatem*, vel rectitudines, ipsas singulares virtutes, vel virtutum actiones, quas cum judicio prudentiæ exequitur vir probus.

Accedit quoque expositio Jansenii: Omnis enim virtus, inquit, justitia est, judicium & æquitas; quæ nomina eodem recidunt, congruetur autem pro Hebræorum more ad perfectionem indicandam. *Justitia* enim est omne opus bonum, quia hoc justum est fieri. Idem est *judicium*, quia illud recta ratio & lex divina faciendum decernit. *Æquitas* est & rectitudo, quia rectæ rationi consonum. Coniunguntur frequenter in Scripturis duo illa, *justitia & judicium*; per quæ quid significetur, hic insinuatur, dum addunt, *æquitatem*, vel, ut habent Hebræa, plurali-ter *rectitudines*, hoc est ea quæ recta suot. Ceterum illorum duorum alterum est mentis, decernentis quod justum est; alterum est voluntatis, conformantis se in operatione cum recto judicio mentis.

Itaque hæc duo coniuncta significant, nec satis esse rectè judicare, nec satis esse quod rectum est agere; sed necessum esse, ut & quod rectè judicamus, rectè agamus; & quod rectum est, cum judicio agamus. Idem, non aliud, volvere S. Ambrosius, & S. Augustin. paulò antè citati.

Denique huc accedit Didymus in Catena Græcorum. *Justitia*, inquit, *primus gradus est, ut unicuique quod suum est integrè tribuatur, maximè vero ut Deo, quod Dei est. Hinc illa: Dominum ex justis laboribus honora, Regem obsequia. Parentibus quod æquum præsta, & cæteris denique omnibus quod æquitatis ratio postulat, impertiri cura. Secundus ut anima eo studio se in omni moderatione & æquabilitate conservet, ut nulla sui parte ad iniquitatem, aut aliquam omnino inæqualitatem inflecti se sinat. Judicium autem est, ut unusquisque seipsum iudicare sciat, omnemque consilium & votum suum ad bonum honestum dirigat.*

Vers. 4. UT DETUR PARVULIS ASTUTIA, ET ADOLESCENTI SCIENTIA ET INTELLECTUS] Septuag. *ut dei innocentibus astutiam, puero autem mansuetum & cogitationem*; Tigur. *qua tradunt simplicibus solertiam, & imperitæ scientiam & prospicientiam*; Vatabl. *quæ dant docilibus calliditatem, & juveni intelligentiam & consilium.* Pro *parvulis* hebr. est פתאים *petaim*, à rad. פתה *pata*: unde Græcum πείθω, id est, blandis verbis suadeo, pellicio, persuadeo; inde פתי *peti* (unde Gallicum *petit*) vocatur parvulus, simplex, persuasibilis, cui facilè quidvis persuadeas, qui est sequaci credulitate, ac blanditiis citò inescatur & decipitur. Unde pro *petaim*, Septuag. vertunt *astutiam*, id est *malitiæ carentibus, innocentibus*; Symmachus, *rudibus*, id est *parvulis*; Aquila, ὀλιγοφρόνων, id est *iis, qui se facile palpari & lactari sinunt*; Theodot. ἀκεραίοις, id est *decepti*; Chaldæus & Syrus *insipientibus*; Tigur. *simplicibus*. Petit ergo hic vocatur parvulus, cum ætate, tum sensu & prudentia, putà sim-

ſimplex, qui facilè quidvis primò oblatum & abblandiens credit & amplectitur, itaque ſeducitur & in fraudem impellitur. Tales enim ſolent eſſe pueri & parvuli, tum quia duſtiles & faciles, tum quia fraudum inexperti.

Aſtutia duplex, bona & mala.

Pro aſtutia hebr. eſt עָרְמָה *orma*, id eſt aſtutia, *cautio*, providentia, cautio, circumſpectio. Unde עָרוּם *arum* vocatur attentus, providus, aſtutus, callidus, cautus, vaſer, ſolers. Rurſum *arum*, id eſt, congregatus, accumulatus, convolutus; hinc ſerpens Geneſ. 3. 1. decipiens Evam vocatur *arum*, id eſt, ſuis dolis æquè ac ſpiris & gyris circumplicatus & involutus: hæ enim ſpiræ indices erant internæ ſerpentis verſutiæ, qua Evam implicavit & circumvenit. Tales quoque ſunt ſtrophæ & parabolæ hæ Salomonis, ſed in bonum, quia arcana conſilia, quibus res magnæ perficiuntur, tegunt, implicant & involvunt. Eò ergo alludit *orma*, Septuag. vertunt πανουργίαν, id eſt, vafriciem, callidiratem; ſitque vox media, quæ tam in bonam partem pro ſolertia, quam in malam pro fraude, dolo, malitia accipi poteſt, ut πανουργία idem ſit, quod πανουργία, ait Didymus in Catena Græcorum. Unde πανοῦργος proprie ſignificat eum, qui in omnibus rebus verſatus eſt, à πᾶν & ἔργον, quaſi ὁ πάντα ἐνεργῶν καὶ πάλλων, qui ſcilicet omnibus rebus ſeſe immiſcet. Verùm, quia talis ſolet eſſe callidus & vaſer, hinc πανοῦργος vocatur prudens, ſolers, callidus; item fraudulentus, verſipellis, ardelio, maleficus, impoſtor. Id fecit ſimilitudo vitii & virtutis, ait S. Thom. 2. 2. q. 55. art 3. ad 2. Hic in bonum capitur. Unde S. Baſil. in ſuum Proverb. ait, πανουργία ad amuſſim vituperio dignam, aliam verò laudabilem. *Eſt enim πανουργία*, inquit, *actio animi cum attentione quadam & arte, & ſtudio laudabili rerum omnium agendarum.* Dat Exempla Hebræorum, qui aſtutè petendo mutuo vaſa aurea Ægyptiorum, ſpoliarunt Ægyptum Exodi 12. 35. & obſtetricum, quæ aſtutè ſervarunt infantes Hebræorum, quos Pharao juſſerat necari, Exodi 1. 19. & Rebeccæ, quæ aſtutè fecit, ut Iacob benedictionem, & ius primogenituræ, Eſau fratri præriperet, Geneſ. 27. 35. Ac diſtingoens deinde πανουργίαν, ſive aſtutiam, bonam à mala: *Aſtutia appellatio*, inquit, *duo ſignificat: Improbus quidem ſenſu & arte in alienis vitiis damnis: laudabilis verò cito & ſolerter bonum proprium veſtigans, dolos & inſidias alienas recto cognoſcit, atque vitat.* Addit S. Baſilius. *Vir aſtutus phronimus eſt ſenſu* q. d. In viro aſtuto quaſi in throno ſedet *aſtutia*, id eſt prudentia, ratio & ſolertia, quæ quaſi regina omnibus ſenſibus, animique & corporis motibus prudenter & ſolerter imperat, ut à malo declinent, & ad bonum omne provehantur.

Igitur Salomon ait ſe hæc Proverbia ſcribere, ut per ea detur parvulis & ſimplicibus *aſtutia*, id eſt prudentia, cautio, circumſpectio. Unde S. Gregor. Nazianz. orat. 12. Proverbia Salomonis indigitat *ſapientiam pædagogicam*, id eſt pueros & rudes inſtituentem inſtar pædagogi: ſicut Clemens Alexandr. ſuos libros de moribus componendis inſcripſit *pædagogum*. *In pueris* enim, ait Ariſtot. 3. Ethic. c. 1. *cæca ratio, & appetitus regit omnia.* iis ergo, utpote incautis, neceſſaria eſt cautio, quaſi impetitis neceſſaria eſt peritia, quaſi cupidis neceſſaria eſt prudena cupiditatum moderatio & refrænatio. Idque non tantùm ut diaboli, mundi & carnis inſidias illecebraſque effugiant, uti volunt Beda, Lyran. Hugo & Dionyſ. ſed etiam ad proſequendum bonum virtutis, præſertim ceſſum & ſublime, uti docet hic S. Baſil. Qui enim ſolers eſt, parvo labore magna ſibi parat virtutum merita & incrementa. v. g. multi magnas ſubeunt pœnitentias, & parum in aliis virtutibus proficiunt: at qui mortificat paſſiones ſuas, & qui in charitate aſſiduè ſe exercet, omniaque ſua facit ex amore Dei, hic brevi perfectus evadet.

Hac aſtutia ultus videtur Apoſtolus dicens: *Cùm eſſem aſtutus, dolo vos cepi.* 2. Corinth. 12. 16. Eamdem commendat Salomon Proverb. 13. 16. *Aſtutus*, inquit, *omnia agit cum conſilio.* Et cap 14. 15. *Aſtutus conſiderat greſſus ſuos.* Et Eccleſ. c. 1. 6. *Aſtutias illius quis agnovit?* Eamdem Chriſtianis præcepit Chriſtus Dominus: *Eſtote*, inquit, *prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*, Matth. 10. v. 16. q. d. Serpens eſt aſturus & prudens. Primò, quia pro capite totum corpus obicit ſuſtibus & gladiis; ita & tu, ò Chriſtiane, pro animæ ſalute totum corpus, opes & famam obice. Secundò, ſerpens ne voces incantatorum audiat, iiſque inſeratur & incantetur, autem unam terræ affigit, alteram cauda occludit: ita & tu, ò Chriſtiane; ne voces adulatorum, Sirenum, meretricum, aliorumque tibi in tuam perniciem abblandientium audias, aures inſtar Ulyſſis claude et obtura. Tertiò, ſerpens, inquit S. Baſil. hom. 9. Hexamer. lippientibus oculis ſpiculi fuco medetur; ita et tu ò fidelis, veræ prudentiæ et circumſpectionis pharmaco diſcute omnes incogitantiæ et inconſiderationis, ex qua omne malum naſcitur, nebulas et caligines. Quartò, ſerpens per anguſtum foramen gliſcendo pellem veterem ſibi detrahit, ut novam inducat: ita et tu, ò philothee, mortificatione renova tuos mores et vitam: *Via enim in cælum anguſta eſt, & virtutes ſemper innovanda*, ait S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſtiana c. 16. Quintò, ſerpens hoſtem ſe fortiorem per inſidias aggreditur, et occultè mordendo necat: ita et tu, ò Chriſtiane, diaboli virtea ſupera conſilio et provida ſolertia. Aſtutia hæc et ſolertia in bellis tum corporalibus, tum ſpiritalibus eſt ſummi momenti; illa enim bellum conficit, et victoriam obtinet. Unde Vegetius de Re milit. *Dux belli*, inquit, *callidior ſit quam fortior.* Sic Geleon cum trecentis militibus aſtutè complodens lagenas, et tubis perſonans, turbavit et cecidit tota caſtra Madian, Iudic. 7. 20. Similia ſtratagemata paſſim in hiſtoriis legimus, quibus pauci imbelles ingentes hoſtium forciſſimorum copias proſtraverunt. Quocirca Hannibal *morat aſtus adiungere ferro*: id eſt, ex arte dimicare, ait Silius lib. 1. Et Statius lib. 5. Achilleid.

Tu tantùm providus aſtu
Tendo animum vigilem, ſacundumque erige pectus.

Tales erant Athenienſes, præſertim incolæ Aſtu oppidi eis ſubditi: unde ab ἄστυ hoc eorum oppido dictus eſt aſtus, aſtutia & aſtutia, ajunt Lexicographi. Hinc illud Lyſandri: *Ubi quod vix non aſſequeris per leonis exuvium, ibi vulpinum applicandum eſt.* q. d. Quod robore & viribus nequis, conſilio & aſtutia perfice.

Parva animalia aſtutiora.

Symbolicè, cùm parvulis congruè apponitur & componitur aſtutia; quia eam rebus parvis indidit Deus, juxta illud: *Ingenio poſtes, cui vim natura negavit.* Hinc parva vulpes aſtutior eſt magno leone, parvus cania ſagacior eſt magno aſino, parva ſimia ſolertior eſt magno bove, parvæ viverræ magnos lepores ex antris ſuis abigunt, & in venatorum manus adigunt: parvæ aves aſtutiorea ſunt magnis, parvi homines acutiores ſunt magnis. Denique quid prudentius formicis & apibus exiguis animalculis? *Vidimus*, inquit S. Nilus apud Antonium in Meliſſa, *ſerpentem exigui corporis magnum aliquod animal devoraſſe, quod quidem ita facit: oſſa & nervos paulatim conterit, & contrita exigui ſic ſtiam parva prudentia magnas ſæpe deveravit difficultates, atque digeſſit paulatim mordendo*: carpendo enim unam, mox alteram, tandem totam carpit & tollit.

Vera aſtutia eſt humilitas.

Notum eſt emblema ſcarabæi apud Alciatum, qui abſcondens ſe alis aquilæ, ejus ova perforavit, atque pullos ſuſtulit. Hoc ſymbolo tropologicè monemur in parvitate, id eſt humilitate, ſummam conſiſtere prudentiam & ſapientiam. hæc enim vincit iras, offentas, lites, bella, ceteraſque difficultates aliàs invincibiles. Unde S. Antonina, teſte S. Athanaſio in ejus Vita, in raptu videns totum mundum laqueis dæmonum plenum exclamaſque: *Domine quis hos laqueos effugere poterit?* audivit: *Humilis & humilitas.* Igitur vera prudentia & aſtutia eſt humilitas, quæ pronde omnia inſuperabilia tranſcendit & ſuperat. Huc faciunt Sapientum gnomæ: *Non eſt ſapiens, qui ſe ſapientem exiſtimat. Maximè ſcias ſapientem, qui talem ſe negat. Abſque livore, abſque pompa qui ſapit, tutò ſapit. Quo quis ſapit minùs, hoc magis ſe venditat: quo quis ſapit magis, hoc minùs ſe venditat.* Exemplo tibi ſit noſter Salomon, qui licet Dei iudicio eſſet omnium mortalium ſapientiſſimus, tamen humillimè de ſe profitetur: *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum*, Proverb. 30. 2.

Aſto aſtutus ut ſerpens. Primò. Secundò.

A DOLESCENTI SCIENTIAM ET INTELLECTUM] More Hebræo explicat quod dixit. *Vt detur parvulis aſtutia.* Hebræi enim in rhythmis & carminibus, uti videre eſt in Pſalmis, poſteriore hemiſtichio explicant prius. Aſtutia ergo eſt *ſcientia* & *intellectus*. Unde pro *intellectus* hebr. eſt מְזִמָּה *mezimma*, id eſt cogitatio tacita, vafricies, aſtutia, machinatio, ſtratagema, tamque in bonam quàm in malam partem capitur. Radia enim זָמַם *zamam* ſignificat tacitè cogitare, excogitare, concipere, machinari, formare aliquid in animo. Hinc Theodotio vertit

Scientia & intellectus quid?

vertit συβουλιας, id est *vaticinationem*; Symmachus ἐννοιαν, id est *sensum*; Septuag. λογον, id est *cogitationem*; Syrus, *consilium*; R. Salomon, *cogitationem consilii*; Tigurina, *prospicientiam*. Omnia hæc eodem redeunt. Sensus ergo est q. d. Parabolæ hæ dabunt parvulis astutiam, & adolescentibus *scientiam*, id est, ut Septuag. sensum, & *intellectum*, ut scilicet discant in rebus omnibus sentire & intelligenter, id est prudenter, cautè & circumspectè, agere, ne quid per imprudentiam, ignorantiam, vel inexperientiam peccent. Nam ut ait vir sapiens: *Quatuor reddunt adolescentiam omnium actuum periculosissimam.*

1. *Quia facillimè ad malum.*
2. *Quia sequentis totius vitæ fundamentum.*
3. *Quia difficillimè corrigitur.*
4. *Quia inconstantissima in bono.*

Hinc pariter *Senatus plex est adolescentum sapientia.*

1. *A puerilia statim pietati assuescere.*
2. *Statum vitæ præsentis diligenter perpendere.*
3. *Prompto Deo vocanti obedire.*
4. *Constanter in bonis cœpiis perseverare.*

Quatuor adolescentum thesauri incomparabiles.

1. *Virginitas corporis, à matrivisate accepta.*
2. *Innocentia mentis in baptismo data.*
3. *Ætas maximè virenti opportuna.*
4. *Morum modestia & verecundia.*

Salomonem de more secutus Plato, & post eum Aristoteles, hæc de scientia & doctrina dedit partim dogmata, partim axiomata. *Tria dicebat pueris necessaria, ingenium, exercitationem, disciplinam. Affatus à circumfuso aere ineam accipit, animus verò à liberalibus disciplinis. Studiorum radices amara, fructus autem suaves. Rogatus, quo differrent docti ab indoctis? Quo, inquit, viventes à mortuis. Eruditionem dicebat inter prospera esse ornamentum, inter adversa refugium: parentes qui liberos erudiendos curassent, longè honorabiliores esse his qui solum genuissent: vos enim viventi tantum, illos etiam bene beateque vivendi auctores esse. Rogatus, quid ex philosophia lucratus esset? Hoc, inquit, ut sponsus faciam ea, quæ plerique per legum metum faciunt. Interrogatus, quæ paulò discipuli egregiè proficerent, respondit: Si excellentiora præsequantur, cæteros non morentur.* Hæc omnia Aristoteli tribuit Laertius in eius Vita lib. 5.

Resp. prima ad totum.

Paulò aliter hæc alii explicant & distinguunt. Primò S. Basil. in prin. Proverb. versionem Septuag. quæ habet: *Ut detur puero sensus & cogitatio*, sic explicat q. d. Ut puero detur sensus, id est cognitio præsentium; & cogitatio, id est cognitio futurorum. Sic & Polychron. in Catena Græcorum: Aut sensus, inquit, hoc est, ut omnes corporis vires ad animæ vires transferantur, serviantque menti, prudentiæ, legi Dei & virtuti. Didymus verò in Catena Græcorum: Sensus, inquit, est cognitio historiarum, intellectus est cognitio allegoriarum.

Secunda.

Secundò: ingeniose noster Salazar: Aristot. inquit, lib. 6. Ethicor. cap. 12. & magnorum Moral. lib. 2. cap. 34. tamquam prudentiæ partes enumerat industriam, & ingenium seu intellectum. Industria pertinet ad electionem & deliberationem; ingenium ad executionem. Industrius (inquit Aristoteles) est qui facultate consultandi est præditus, & rectè judicare ac videre aliquid potest. Itaque industriæ munus est mediorum efficaciam omnimodam perspectam habere, atque modis ipsis ordinatè, & bonam in seriem redigere, ut electio sit prudens. Ingenium verò sequitur electionem, spectatque ad executionem. *Est*, inquit, Philosophus, *vis quædam, quam ingenium dicam, quo vinculis est, ut efficere possit, & adipisci ea, quæ ad propositum finem pertinent.* Subdit Aristoteles: *Ingenium non est prudentia, sed est habitus prudentiæ, quasi oculus animi inventi*: dirigit enim prudentiam, quasi oculus, ad executionem, ut quod illa prudenter concepit, hoc ipsa expedite & solerter exequatur: unde sine ea prudentia est lusca vel monocula, quia executio est cæca; esto conceptio & electio fuerint oculata.

Tertia.

Tertiò, Lyranus *intellectum* accipit more philosophico pro cognitione principiorum, *scientiam* pro cognitione conclusionum non tam speculativarum quàm practicarum, qualis est Ethica, de qua hic agitur.

Quarta.

Quartò, Dionys. Hæc duo, inquit, sunt dona Spiritus sancti, nimirum donum sive spiritus scientiæ & intellectus, de quibus multa dixit Isaias 11. v. 2. & 32.

Nota. Salomon, æquè ac Siracides, suam hanc sapientiam sive Ethicam copiæ causa nunc vocat *scientiam*, nunc *intellectum*, nunc *prudentiam*, nunc *disciplinam*, nunc *eruditionem*, nunc *peritiam*, nunc *doctrinam*, nunc *astutiam*, nunc *calliditatem*, nunc *consilium*, nunc *iudicium*, nunc *veritatem*, nunc *æquitatem*, nunc *iustitiam*, quæ omnia in re idem significant, nimirum sive Ethicam, sive cognitionem agendorum, etymo tamen & propria nominis significatione differunt, ut patet etymon cujusque, intuenti vel vestiganti. Adde, Ethicam sive prudentiam, multas in se complecti partes, multosque actus consultationis sive consilii, electionis, disciplinæ, scientiæ, intellectus, &c. qui aliquando propriè & specialim hisce nominibus significantur, aliquando verò generatim per ea totum genus prudentiæ intelligitur per synecdochen.

Vers. 5.

AUDIENS SAPIENS, SAPIENTIOR ERIT (hebr. *addet sapientiam*, id est, ut R. Levi, *cumulabitur sapientia*:) ET INTELLIGENS, GUBERNACULA POSSIDEBIT] *Audiens*, scilicet has meas parabolas, easque ruminans, & in praxin deducens, per eas evadet sapientior. Vnde Septuag. vertunt, *hæc enim audiens sapiens, sapientior erit*; Vatabl. *quas* (parabolas sive sententias has-ce) *qui audit sapiens, cognitione promovebit*. q. d. Dixi hæc mea Proverbia valere, ut parvulos & simplices doceant prudentiam, nunc addo ea quoque profutura sapientibus, ut in sapientia proficiant. Propriè ergo Salomon loquitur de suis hisce proverbiis, ut rectè notat S. Basil. à parj tamen vel simili idem vult extendi ad dicta cujuslibet sapientis, uti extendit, Beda, Hugo & Lyran. Vnde Noster indefinitè vertit, *audiens sapiens*. q. d. Quicumque sapiens, etiam infidelis & Gentilis, qui vel hæc mea, vel cujuslibet alterius sapientis dogmata audierit, inque obedierit, evadet sapientior, ut ie & familiam, quin & remp. prudenter gubernare valeat.

Via sapientiæ est aviditas audiendi.

Nota vò *audiens*: significat enim modum pertingendi ad sapientiam esse, avidè & humiliter eam audire. Nam, ut ait Aristot. *audiens est sensus disciplinæ*: superbo enim, qui se sapere putant, nolunt alios audire, ab iisque discere, ideoque in sua superba remanent insipientia.

Significat hic Primò Salomon, se hujus suæ Ethicæ discipulum requirere attentum & audiendi avidum. Nam ut ait Isidor. Pelusiota lib. 3. epist. 148. *Auris auditoris desiderium est sapientis. Neque enim multos habet magistros, exhibet: siquidem ad cultum & segetem ingenii sagaces falcis.* Nam ut ait Philosophus: *Animus in ipsis hospitatur auribus. Audire ac tacere rerum est maxime arduissimum.*

Gnoma.

Secundò, sapientis esse libenter audire & discere, atque audire plus, minus loqui. nimirum ut ait Seneca epist. 97. *Tandiu audientium & discendum est quamdiu nescimus, & si proverbia credimus, quamdiu vivas.* Et in Proverb. effertur: *eundum suum esse discendi atque vivendi.* Et alius: *Nulla ætas videri sera ad discendum potest. Literas Græcas senex didicit Cato. Nulli fuit pudori discere quidquam à barbaro. Tamdiu cuique est discendum, quamdiu quid nescias. Admitte in aures candidas, & disce ab omnibus. Alius quod ex doctoribus, ante discimus. Discunt facillimè qui libentissimè audiunt. Multa indies addiscentes senescimus. Quotidie aliquid addiscens sis senex Solon.*

Exempla.

Alfonsus Aragonum rex audiens regem quemdam dixisse, principi non convenire audire & discere; iratus exclamavit: *Bovis, non hominis, illa vox.* ita Lipsius Monit. polit. lib. 2. c. 7.

Carolus IV. Imperator ad quatuor horas magistros in scholis Pragensibus audivit; cùm id purpuratis ægrè ferrent, suggessereuntque horam cœnæ effluxisse: *Mihi*, inquit, *minimè effluxit: nam cum hac mea est*, ita Æneas Sylvius lib. 4. Gestorum Alfonsi. Hoc est quod David rex ait ptal. 50. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.*

Et S. August. in ptal. 49. *Qui vis audiri, prior te audi, & dic illud* ptal. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus. Qualis ergo ego, qui non audio quod in me loquitur, & volo ut alii audiant, quod per me loquitur*, &c. *Admones illum ne audias, non ut deponas prædicationem sed ut assumas obedientiam.* Quinimò S. August. tam Episcopus à quolibet, ac præsertim à S. Hieronymo, audire, edoceri & discere cupivit & postulavit, ut patet epistol. ad eumdem 12. & 14. in qua ait: *Lades me, si mihi vacaveris errorem meum, quem forte inveneris in factis, vel in dictis meis.* Et epist. 21.

Quamquam te multò, inquit, *quàm ego ſum ætate majorem tamen ipſe etiam jam ſenex conſulo: ſed ad diſcendum quid opus eſt, nulla mihi ætas ſera videri poteſt: quia etſi ſenes magis decet docere quàm diſcere, magis tamen diſcere quàm quid doceant ignorare.* B. quoque Cyrillus Alexand. libr. 1. in Joannem cap. 2. *Canes*, inquit, *venatices imitatur ſapiens hunc illue feram quærentes. Ipſe enim non intellectam rem ſæpe ac multùm inveſtigans, interrogansque tandem aſſequitur.* Denique S. Jacobus c. 1. 19. *Sit*, inquit, *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Vide ibi dicta.

Hujus ſententiæ elegans extat vulpis & corvi apologus, uetvoſie ſeitiſque gnomit interſtinctus, apud Cyrillum lib. 1. Apolog. moral. c. 1. cujus titulus eſt: *Semper diſce, & in extremis horis ſapientiæ magis ſtude.* Ubi ſic ait: *Vulpes deceptus ardens cupidine plus ſciendi, quærebat magiſtrum. Huic ſenectutis quidem infirmitate prægravata, aviditate tamen ſciendi peragili, cùm corvus aſtutior occurriſſet, peracto mutuæ ſalutationis officio, ſatis læta ſubiunxit: Vere voluntas Dei fuit, ut ciò mihi occurreres quod volebam. Te namque, qui cæli cardines perambulas, & multa conſideras, ut me diſciplina ſtibundam inſtrueres perquirebam. Cui ille reſpondit: O antiqua ſallidatis magiſtra, quid amplius quæris ſcire? Hoc certe tantùm tibi reſtat, ut peccatum tuum finem habeat. Ad hæc diſcipula ſatis callida dixit, ita dicitur reſpondiſſe: Namquid frater mi ſcriptum à Salomone eſt* (Proverb. c. 9.) *Audiens ſapiens ſapientiam, ſapientior erit? & quare hoc dixit, niſi quod ſapientiæ non eſt numerus?* Ex quibus deinde colligit alteram tituli gnomen: *Unde ſemper oportet addiſcere, & in extremis horis ſtudium ſapientiæ deſiderabiliter indagare. Finis enim prudentis, ſapientia eſt: & ob hoc quantò hinc fiat vicinior ſumus, tantò majore impetu ad amplectendum eum avidiores, cum natura curramus. Virtutis enim motus naturalis in fine fortior eſt; & cùm viſus ſenis ingroſſatur, aſpectus ex parte rationis acuitur. Dignum ergo eſt, ut quando plus viget mentis judicium, diſciplinæ nunc plus operam impendamus. Nam dum hic vivimus numquam in eodem ſtatu manemus. Quare ſi non proficimus, mox deficimus. Sic enim perſpicimus eisdem accidere in matabilibus rebus: quoniam ſol, cùm ultra non procedit, revertitur: & ſtatim dies diminuitur, dum non crefcit. Similiter cùm non magis proficitur animi curſus, mox in ſenium inclinatur. Igitur donec in ſemita fueris, ſemper diſce, nec unquam putaveris ſatis eſſe: quia ſi ſteteris, retrocedis. Nihil nimirum virtutum noſtrarum natura poſſ, ſed antè tantùm compoſuit: ut in virtutis aſſibus non retrocedentes, imò ſemper procedentes creſcamus. Plures enim ſenſuum noſtrorum antè ſituati ſunt, ubi etiam ſunt manus & pedes. Quo dicto diſceſſit.*

Semper diſce. Apologus.

ET GUBERNACULA POSSIDEBIT] Pro *gubernacula* Septuag. vertunt *κυβερνήσεις*, quod Complut. vertunt ad verbum, *gubernationem*: Romani, *rationem gubernandi*. Hebr. eſt תחבלות *tachbulot*. quod Primò, ſignificat *conſilia*, quibus ſcilicet ſe & alios gubernet. Unde Vatabl. vertit. *& quæ conſilia pollet, induſtria conſpha conſequetur.* Secundò propriè ſignificat gubernationem & gubernacula, ut vertit Noſter & Septuag. Radix enim חבל *chebal* ſignificat colligare & fumbus conſtringere: חבל *chebel* enim eſt funis, inde חבל *chibbel* vocatur malus ſive arbor navis, à funibus dicta, quibus circumquaque in ſummitate colligatur, ut illis retineatur dirigaturque, per quos חובל *chubel*, id eſt nauclerus vel gubernator, navem gubernat: Inde תחבולה *tachbula* à navis gubernatione ad quam. Jubet aliam publicam gubernationem transfertur, quæ conſilio, induſtria, experientia & prudentia regenda eſt. *Tachbula* ergo non ſignificat funes, nec funambulos, ſed gubernacula & ἧνιας, id eſt conſilia, quibus gubernacula dirigunter, ut paſſim vertunt S. Hieronym. Septuag. Chald. & Rabbini: eſto à funibus ſumpta ſit translatio & metaphora, eò quòd funibus velum mali, quo dirigitur navis, gubernetur. Quia ergo *tachbulot* duo ſignificat, ſcilicet conſilia & gubernacula, quæ utraque inſtar funium inter ſe connexa & implexa ſunt, hinc duplex eſt hic verſio, duplexque ſenſus. Prior R. Levi & Aben Ezra, quos ſequitur Vatabl. quaſi dicat Salomon: Qui haſce meas parabolas attentè audierit, ſi ſit ſapiens, id eſt ſapientiæ ſtudioſus & inchoatè ſapiens, evadet ſapientior: qui verò eas penitiùs intellexerit & perſpexerit, hic *tachbulot*, id eſt, conſilium, ſolerſque ingenium acquiret. Secundò, & potiùs, *tachbulot* ſignificat gubernacula nauVers. 5.

cleri, indeque ſapientis. Sicut enim nauclerus malo & clavo regit navim, ſic ſapiens prudentia & conſilio regit rempublicam per omnia bene conſulens, eamque rectè dirigens & promovens.

Senſus ergo eſt. q. d Qui hæc mea aliave aliorum ſapientum proverbia audit & intelligit, is addiſcet magnam prudentiam, multaque conſilia & praxes, quibus non tantùm ſe, ſed & domum, collegium, congregationem, civitatem ac rempublicam ſapienter regere queat: ideoque cùm perfecta fuerit ejus hæc prudentia & ſapientia, facilè gubernaculis collegii vel reip. admovebitur, eique gubernator ad eam moderandam præficietur. Ita videmus in republ. ad magiſtratus & præfecturas promoveri eos, qui ſapientia & prudentia regendi pollent, quique in Ethica & Politica verſati ſunt. Ita S. Baſil. Beda, Hugo, & alii.

Audi S. Baſil. *Prudens navarchus*, inquit, *eſt qui de vecto ac ferme naturæ propoſito iis atitur quæ accidunt, nec elatus in proſperis, nec rurſus in calamitatibus demiſſus*: nimirum quia *tachbulot*, id eſt, prudentiam & ſana conſilia mentis ſuæ, quæ hoc libro traduntur, velut funes mali, quibus regenda eſt navis publica vel privata, conſtanter tenet, ut iis ſe & ſuos in hoc mari procelloſo tueatur, & dirigat ad portum ſalutis.

Unde S. Baſil. hoc loco, ſcilicet hom. 1. triplex aſſignat mare myſticum, in quo navis humanæ vitæ à prudentia regitur, & ad portum dirigitur. Primum eſt hoc ſæculum, in quo fortunæ fuſus dominatur, dum hos extollit, illos deprimit: in hoc ergo mari navis eſt quilibet homo, & hominis ſors proſpera vel adverſa. Secundum mare eſt cor, quod variis paſſionibus, cogitationibus & deſideriis velut maris æſtibus aſſiduè agitatur & fluctuat: in hoc mari navis eſt ipſa mens & voluntas. Tertium eſt vitæ curſus viaque, qua pergimus in cælum, quam obſident dæmones quaſi piratæ, ut navim cum mercibus, id eſt animam cum bonis operibus, prædentur vel mergant. Idcirco ait in plurali; *intelligens*, id eſt prudens, lectitans hunc librum, vel legi audiens; *tachbulot*, id eſt *gubernacula, poſſidebit*: quia multiplici prudentia quaſi gubernaculo opus eſt, ut triplex hoc mare illæſi ſulcemus, & ad portum ſalva nave & mercibus appellamus. Hinc rurſum non ait, Habuit, nec tenebit, ſed *poſſidebit*; quia continua prudentia opus eſt, ut numquam conſiliorum funes è manu dimittere, ſed eos firmatet & jugiter uſurpare, ac quaſi hæreditatem poſſidere debeamus.

Triplex mare myſticum.

Addè quartum mare, quod eſt provinciarum cœtumque hominum in mundo varietas, quæ varia populorum nutibus & motibus agitatur & fluctuat quaſi mare. In hoc mari navis eſt quælibet reipubl. uti docet Plutarch. in Polit Plato lib. 2. de Legibus, S. Chryſoſt. hom. 6. ad popul. & alii: quare navarcho indiget, id eſt gubernatore ſolerti & prudenti, qui eam velut ingentem populorum navem aptè moderetur & regat, ut ſcilicet inter cives pax & concordia conſtet, ut vicini vel amici ſint vel fubditi, ut ſchiſmata, ſeditiones, conjurationes, hæreſes, pravi mores caveantur vel extirpentur. In hac ergo nave anchora eſt religio, funes ſunt leges, vela ſunt ſortes & opes civium, quæ vento ſecundo, id eſt ſortunæ favenu, pandenda ſunt, adverſo conſtringenda.

Quartum mare eſt reſpub.

Igitur docet hic Salomon, gubernatorem reipublicæ debere imitari nauclerum. Primò, ſicut nauclerus ſedet ad gubernaculum, putà ad clavum navis, ut eum poſſidere videatur; ita gubernator reipub. ſedeat & poſſideat juſtitiam, ut eam tueatur, & cuique adminiſtret: hæc enim eſt in republ. id quod clavus in navi. Sicut enim clavus recta in portum dirigit navem, ita rectitudo juſtitiæ dirigit rempubl. ad pacem & proſperitatem. Unde Sigismundus Imper. *Veloſius qui in puppi*, inquit, *ſedens flectit gubernacula, ſimul navem ipſam flectit reflectitque ita ad reip. clavum conſtituens, eam regit dirigitque.* Cumque quiſpiam magiſtratibus præferret tribunos militum, exclamitans: *Tace*, inquit, *è Thraſe: nulla nobis militia fores opus, ſi ſuas quiſque civitates & imperia juſte recteque gubernaret.* Notum eſt illud: *Sat probe gubernatori, clavum rectum ſi tenet.*

Noſter ſimi letur nauclerum. Primò

Secundò, nauclerus ſedens ad clavum circumſpicit totam navim, omnibuique & ſingulis tam perionis quàm rebus proſpicit providetque: ita gubernator reipublic. omnia & ſingula in repub. inſtrer & circumſpiciat, tam bona quàm mala & pericula, ne quid eum lateat; ut bona pro-

Secundò

promoveat, mala avertat. Vnde ſumma lex gubernatorum eſt, *poſſe ſomnum vincere*.

Tertiò. Tertiò, nauclerus multos habet nautas adminiſtros, ſibique ſubordinatos & ſubſervientes, ac maximè peritos & ſedulòque ſibi ſeligit, quibus pro cujuſque talento iniungit & partitur navigandi officia. Vnde illud: *Optimos gubernatores invenis remigum manus*. Idem faciat gubernator reip. ut incorruptos, ſapientes & fortes deligat officiales, quibuſcum curas & officia gubernandi partiatur pro cujuſque aptitudine. *Navarchus*, inquit Plutarch. in Politicis, *optimos quæritnautas, ita princeps eos aſſiſtes amicos, qui ad remp. adminiſtrandam ſint idonei*. Atque hæc eſt potiſſima ratio & modus bene gubernandi. Cùm enim princeps ſolus per ſe non poſſit obire omnia reip. munia & officia, neceſſium eſt ut ea obeat per alios: quare deligat oportet viros fidos, ſtrenuos, magni judicii & ſpiritus. Quòd ſi iis neglectis conſanguineos vel amicos minus aptos, aut adulatores, officiis admoveat, illi vel ea pilabunt remp. vel tua ſuperbia, imprudentia, libidine eam perdent. Ita faciebat Medtolani S. Carolus Borromæus Archiepiſcopus, ac proinde optimè tantam rexit Eccleſiam. Ita faciebat Romæ Gregor. XIII. qui quatuor viros integros ſpectatæ prudentiæ, virtutis & zeli totius Eccleſiæ Romanæ regimini præfecit, inter eos operas & officia pro cujuſque talento partitus, ac per eos tuota quanta legimus, imò conſpicimus, effecit. Vtinam omnes reges, principes, Pontifices, & Prælati officiales gnavos fidoſque, qui non ſua, ſed quæ boni ſunt communis ſpectant, quærerent! ſanè invenirent quos ſi adhiberent gubernaculis, & ſuæ conſcientiæ, & Deo, & reip. ſatisfacerent, optimèque eam regerent. Ita fecit Moſes ſecutus conſilium Iethro juſſu Dei, Exodi 18. 24. atque hac ratione tot milliones Judæorum adeò ducerum & præfectorum, tanta facilitate & felicitate gubernavit. Scitum eſt illud: *Imperare vis ſcire? Judices ſtatue optimos*. Tales ferè ſunt qui magiſtratum detrectant. Quocirca Alexander Severus Imp. ambientes magiſtratu arcebat, dicens: *Invitis, non ambientes, in repub. collocandi ſunt*. ita Lamprid. in Alexandro. Nam *bene imperat, qui non libenter imperat*.

Quartò. Quartò, nauclerus maximè attendit navis clavo & velo: inde enim pendet tota navis directio & ſalus: clavum per ſe regit, velum per nautas. qui per nauticos funes velum ad ventum quemlibet continua translatione obvertunt, nunc què illud planè explicant, nunc contrahunt & ſinuant, nunc planè ſtringunt & complicant: ita gubernator reip. ad clavum ſedens tua circumſpectione & vigilantia omnia dirigat, ac officiales jubeat velum accommodare vento, id eſt, conſulta modumque regendi, & officia ſua obeundi, accommodare occaſioni & tempori. Alia enim gubernatio inſtituenda eſt tempore pacis, alia tempore belli; alia apud cives benevolos, alia apud malevolos, &c. Hinc navis poſſis velis tulcans mare, eſt quaſi avis paſſis alis tulcans aera: & qua facilitate id facit avis, eadem facit & navis, ſi vela rite pandantur. Vnde Poetæ vocant *remigium alarum*. Talis planè, tamque facilis & felix eſt, prudens gubernatio reip.

Quintò. Quinto, nauclerus eminus providet & proſpicit venientes tempeſtates, portus & fluctus, atque prudenter nunc ſe eis opponit, ac vi ſuperat, nunc cedit & declinat. Idem faciat gubernator reip. Ittium eſt illud: *Maxime ars gubernatoris tempeſtate cernitur*. Et: *Regnare noſcit, odia qui minimum timet. Periunt nautæ, etiam ſæpiſſimè vela navigas*.

Sextò. Sextò, nauclerus non ſuum, ſed vectorum ſpectat commodum, ideoque navi dirigendæ incumbit. Idem faciat rex, princeps, Epiſcopus, &c. ne non ſuum, ſed reip. ipſe ſectet bonum, ideoque eius regimini totus invigilet, totumque ſe eius ſaluti devoveat. Nam ut ait Damaſcenus in Hiſtoria Barlaam & Joaphat cap. 26. *Sicut in navigantibus quando nauta fallit, medicam vectoribus affert ſanitatem; quando verò gubernator, totius navis ſimul ruinam: ſic in republ. ſi quis privatus delinquit, non tam populo, quam ſibimet nocet; ſi verò rex, omnis operatur converſationis detrimentum*.

Septimò. Septimò, nauclerus licet non ſequatur juſſa vel placita vectorum. Scitum enim eſt illud: *Vectoribus nauclerus ſi pares, peris*; cuique tamen pro ſua capacitate reſpondet, & ſatisfacit: ſic rector non ſequatur regendorum cupiditates; ſed tamen quemque pro ſua indole & inclinatione gubernet, eique quoad poteſt ſe accommodet. Prudenter noſter B. Franciſcus Borja: *Qui eſtoris*, inquit, *præſſi volunt*, *Cornel. in Proverb. Salom.* x.

non una omnes, qui parent, regula metiri aptes; ſed bonos militeis imitari, qui pro fiſtula capta machinam belliceam ſulphureo pulvere implent. ita Ribaden. lib. 4. Vitæ ejus c. 8

Hinc illud Titinii apud Nonium: *Sapientia nauclerus navem torquet, non valentia*. Et illa vulgò celebrata: *Si diu imperare quæris, leniter impera amore, non metu. Quiſquis imperat, timetur, non bene imperat. Non regis navim magiſter vi maris, ſed leni manu. Qui vult amari, languida regnet manu. Regendi inhabile eſt, quidquid excedit modum. Invenem facilius, quam ſenioris reverſi*. Hinc illud S. Pauli monitum ad Timotheum epiſt. 2. cap. 5. v. 1. *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut ſorores in omni caſtitate*.

Octavò. Octavò, nauclerus optimus eſt, qui alteri perito priùs ſervivit, ibeoque navim regere didicit. Item qui navarcho totius claſſis promptè obtemperat, ac ſeipſum flectere & regere novit. Sic prorſus ſe res habet in gubernatore reip. vel Eccleſiæ. Nam ut ait S. Gregor. in Paſtor. *Ars artium eſt regimen animarum*: longo ergo uſu & labore diſcatur oportet. Hinc illa regendi præcepta omnium ore vulgata: *Non poteſt bene imperare, qui malè ante ſervit. Neſcit imperare, qui imperium alterius ferre nequit. Tam malum eſt regnare multos, quàm regnare neminem. Alios regit feliciùs, qui ipſe ſe regit. Sibi imperare maximum imperium omnium eſt. Qui ſe rexerit, totum orbem rexerit. Regere poteſt nemo, niſi qui poteſt regi. Regi poteſt nemo, niſi regere qui poteſt. Nemo ferè ſe regi ab alio, qui ſeipſum regere nequit. Qui modeſtè paret, dignus eſt qui aliquando imperet. Experto utrumque regi quàm regere mavult. Promptiùs pauca & parva, quam multa & magna regas*.

Nonò. Nonò, nauclerus ſæpè in tempeſtate, ventis & procellis ad cælum & ſtellas, præſertim polares, reſpicit, ut diſcat ubi terrarum ſit, ac iuatueas curſum dirigat. Ita qui gubernat remp. vel Eccleſiam, crebrò, præſertim in difficultatibus, Deum invocet, abeoque conſilium & auxilium ad bene regendum flagitet. *Nam omnium optime gubernat, cui gubernasse eſt Deus*. Quin & Homerus centum, nemiocm rectè gubernare niſi ex Deo. hinc & reges bonos vocat διοτρεφεις, id eſt *a Jove enutritos*. *Quis ergo optime gubernet? qui vim habet numinis*.

Quocirca Symbol. Origines in Catena hoc loco, per *gubernacula* accipit peculiarem Dei gubernationem. *Hanc* enim, inquit, *ſi ſapiens ſemel naſtus fuerit, nihil amplius grave patietur. Talis enim homo velut navigat ad Deum, totoque ad voluntatis illius portum appellet. Qui autem ita comparatus non eſt, is utique naufragium patietur, aut circa ſpem, aut circa charitatem, aliamve virtutum, ut ipſe exiſtimet: Ad maris profunda deveni, tempeſtas aſſurgit me, pilas*.

ANIMADVERTAT PRUDUOLAN, ET INTUARPRETATIONEM, VERBA SAPIENTUM, UT ÆNIGMATA EORUM] Explicat quod dixit v. præced. *Audiens ſapiens, ſapientior erit*: quia ſcilicet haſce meas ſententias & dogmata audiendo *animadvertet*, id eſt cognoſcet, *parabolam, verba ſapientum*, &c. Vnde pro *animadvertet* hebr. eſt יבין *lebabin*, id eſt ad intelligendum *parabolam*, hebr. *maſcal*, id eſt gravem & ſapientem quamlibet ſententiam, uti dixi v. 6. unde *parabolam* explicans ſubdit: *Verba ſapientum*. Et *interpretationem*, ut ſcilicet parabolas & verba tam mea, quàm aliorum ſapientum, ac præſertim *ænigmata*, ſuavè & acutè interpretari valeat. Nam ſicut τὸ *parabolam* refert & explicat per *verba ſapientum*, ſic τὸ *interpretationem* refert & explicat maximè per *ænigmata*: hæc enim quia involuta & obſcura, acrem requirunt interpretandi vim. Vnde Septuag. pro *interpretationem*, vertunt, σκοτεινὸν λόγον, id eſt obſcurum ſermonem: huius enim fit interpretatio: ea enim clarus ſermo non indiget. Interpretatio ergo connotat & involvit obſcurum ſermonem. Hinc pro *interpretationem* hebraicè eſt מליצה *meliſa*, quod a מלץ, *mataſ* ſignificante in niphal *dulceſcere*, derivatur: quia ſicut dulcis cibus, ut mel, ori ſuaviter ſapit; ſic méti ſapit dulcis & jucunda eſt *meliſa*, id eſt interpretatio ænigmatis & rei obſcuræ. Alii derivant à לוץ *luts*, id eſt riſit, deriſit. unde aliqui vertit, *cavillos*. q. d. Sapiens adeò facilè res obſcuras interpretabitur, ut quaſi rideus per lusum & jocum id faciat, utque proponentes ænigmata irrideat & deludat. *Meliſa* enim, id eſt *interpretationem*, ud ænigmata pertinere, patet ex illo Habacuc.

habuc. 2.6. *Numquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam ænigmatum ejus?* Nam pro *loquelam* hebr. est *melitsa*. *Melitsa* ergo tam obscuram loquelam, ot vertunt Septuag. & Noller ibidem: unde & Symmach. vertit, *problema*; quàm interpretationem ejus, uti Noster & Aquila vertunt hoc loco. (unde Vatabl vertit, *eloquentiam*) significat. Hinc Heraclitus vocatus est σκοτεινὸς, id est obscurus, tenebrosus, quod in dictis & scriptis suis affectaret obscuritatem.

Verè S. Augustinus in psalm. 103. concione 2. *Quod difficilius quæritur*, inquit, *fœlicius invenitur, nec pœnitet ipsa vobis obscuritate fastidia, sed difficultatis condita*. Ab obscuritate sententiæ ergo nascitur dulcedo interpretationis, cùm mentis dentibus volvitur teriturque; Dulciùs enim sapit, quod labore eeu tale conditur: sub labore ergo & difficultate delitescunt delitiæ, sicut diffracta nuce gustatur nuclei suavitas. Unde S. Hieron. epist. 13. ad Paulin. *Totum*, ait, *quod legimus in divinis libris, nitet quidem & fulget ut in cortice, sed dulciùs in medulla est*. Et S. Gregor. hom. 6. in Ezech. *Magna*, ait, *militaris est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, ut fatigatione discutiat, & exercitatus capiat quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc aliud majus, quia S. Script. intelligentia, si in cunctis esset aperta, vilescerent. In quibusdam locis obscuritatibus tanto majore dulcedine inventa reficit, quanto majore labore fatigat animum quæsita.*

Obscuritas parit dulcedinem.

Porrò prisci sapientes gaudebant ænigmatibus, tum ut iis arcanam sapientiam velarent, tum ut suum acumen ostenderent, tum ut suorum ingenium exercerent.

Ænigmata vara Sonii.

Talia sunt illa Ausonii, pia æquè ac gravia, & acuta præ cetera:

Quanam summa boni? mens quæ sibi conscia recti.

Id est: Quid optimum? animus bene sibi conscius.

Pernicies homini quæ maxima? solus homo alter.

Id est: Homo homini lupus & dæmon.

Quis dives? qui nil cupias. Quis pauper? avarus.

Dives est non qui multa habet, sed sorte sua contentus. Avarus omnia pauper, qui omnia quæ habet, non habet.

Quæ dos mariti pulcherrima? vita pudica.

Mulier, indotata etiam, satis dotata est, si casta est.

Quæ casta est? de qua mentiri fama veretur.

Casta sæpè non est, de qua fama turpiter loquitur.

Quod prudentis opus? cùm possit, nolle nocere.

Proprium prudentis est, cùm possit, nolle tamen ulcisci.

Quid stulti proprium? non posse & velle nocere.

Malus etiam cùm non possit, optat tamen lædere.

Et illa Thaletis. Thales enim rogatus: *Quid esset antiquissimum?* respondit, *Deus*. Cur ita? *Ἐπειδὴ ἀγένητος*, hoc est, quia ingenitus, numquam esse cœpit. *Quid esset pulcherrimum?* ait, *Mundus*: est enim opus Dei, quo nihil pulchrius: *Quid maximum? Locus*: capit enim omnia. *Quid velocissimum? Mens*: discurrit enim per universa hominis cogitatio. *Quid robustissimum? Necessitas*, sive fatum: superat enim omnia, cui ne dii quidem resistunt. *Quid sapientissimum? Tempus*: nam invenit omnia, & in lucem profert.

& Thaletis.

Vers. 7. TIMOR DOMINI (Arabicus, *Dei*) PRINCIPIUM SAPIENTIÆ. SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DESPICIUNT] Procedit Salomon ordine disciplinæ, qui est ut in tradendis scientiis incipiatur ab ejus principiis: assignat hic ergo principia sapientiæ. Pro *principium* hebr. est רֵאשִׁית *reschis*, quod tam principium, quàm caput (radix enim רֹאשׁ *ros* significat caput) & principatum significat. Unde vertas, *principatus sapientiæ est timor Domini*. q.d. In sapientia primas & principatum obtinet timor Domini, qui cetera sapientiæ dogmata edocet & imperat. Sic *principium* sumitur pro principatu psalm. 109. *Tecum principium*, id est principatus tuus, hunc enim significat Hebr. מוֹלַדְתְּךָ *moladoth*) *in die virtutis tuæ*. Igitur aliqui *principium* hic propriè capiunt pro initio. Et hi per *timorem* accipiunt servilem, vel initialem: timor enim Dei vindictæ est principium sapientiæ, id est justificationis. Ita S. Greg. Nazianz. orat. 28. ubi & quædam addit, quæ in textu non habentur. Sic enim habet: *Unam hanc sapientiam scio, quæ in timore Dei sita est. Nam & principium sapientiæ timor Domini, & finis fermonis, omnia audi, Deum time. Hæc sapientissimi illius Salomonis verba sunt.* Et S. Augustin. in epist. S. Joannis tract. 9. *Capit*, inquit, *aliquis credere diem judicii; si cœpit credere, cœpit & timere; sed quia adhuc nondum habet fiduciam in die judicii, nondum est in illo perfecta charitas. Numquid tamen desperandum est? In quo vides initium, cur desperes finem? Quod initium? Audi Scripturam. Initium, sapientiæ timor Domini. Capit ergo timere diem judicii, timendo corrigis se, vigilat adversus hostes suos, id est peccata sua, incipit verberare interiùs, & mortificare membra sua, quæ sunt super terram.* Sic quoque hunc locum de timore servili, S. Augustin. de more secutus explicat S. Prosper lib. 1. de Vocat. Gentium c. 19. & S. Gregor. lib. 2. in Ezech. hom. 9. S. Bernard homil. 23. in Cantic. Magister cum Scholasticis in 3. distinct. 34.

Timor Dei principii sapientiæ. Quis? Primò servilis.

Alii *principium* capiunt pro principatu. Et hi *timorem* intelligunt filialem & perfectum, qui non est aliud quàm charitas. Hæc enim quia summè amat Deum, hinc summè timet eum offendere. Charitas ergo obtinet principium, id est principatum, in regno sapientiæ, id est justitiæ & virtutis. Septuag. explicationis gratia, ne quis putet hic agi de sapientia speculativa, ex psalm. 110. 10. addunt: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. q. d. Illi verè intelligentes & sapientes sunt, qui sapientiam hanc non tantùm mente concipiunt & intelligunt, sed & voluntate ac opere perficiunt & exequuntur. Deinde quis timor hic significetur, explicant addendo: *Pietas autem est principium sensus*. Pro *pietas* græcè est εὐσέβεια, id est religio. Unde Clemens lib. 2. Stromat. legit. *Sapientia ergo initium est religio*. Et S. Basil. homil. 1. Hexam. *Principium sapientiæ timor Domini: Est enim*, inquit, *hic reverentiæ erga Deum timor ad perfectionem contendenti velut fundamentum*. Et Tertull. *Principium*, ait, *sapientiæ metus in Deum*. Hinc & Vatablus sic explicat, q.d. Qui sapientes ac docti verè suot, hi timent Dominum. Alii: Fundamentum & basis veræ scientiæ est timor Domini. Aut, Prima & præcipua scientia est timor Domini. Hanc ergo sententiam: *Timor Domini principium sapientiæ*: Septuag. explicant per duas quas adiungunt. Prior est: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. Posterior: *Pietas autem est principium sensus*. Cetera quæ ad explicationem hujus sententiæ pertinent, recensui Eccli. 1. v. 16. Ubi pariter ostendi, quòd timor hic sit amor & charitas, ac proinde quòd ipse sit principium, medium & culmen, sive perfectio sapientiæ, id est virtutis.

Secundò, filialis, qui est charitas.

Porrò Olympiodorus in Catena Græcorum: *Sicut timor Domini*, inquit, *initium est sapientiæ, sic pietas in Deum initium est sensus, id est judicii secundùm intellectum. Ecce ut enim sensuum organa ad discretionem; vel quia sensuum appetitioni dominatur, eosdemque secundùm spiritum vivere compellit.*

Tropol. & Anagog. Georgius in eadem Catena: *Agit hic*, inquit, *de interioris hominis sensu, secundùm quem & veram illam lucem cernimus, & abdita Dei eloquia audimus, & vitalis escæ pascimur, & fragrantiæ Christi participes efficimur, & verbum vitæ apprehendimus. Hujusce autem gustus vel sensus radix & causa est, pietas in Deum*. Et Evagrius: *Quemadmodum*, ait, *mens per sensus fertur ad sensibilia, ita per virtutes in eorum contemplationem, quæ soli intellectui sunt obvia; cujusmodi sunt calestia & spiritualia: sic propter sapiens Salomon illorum quoque sensuum rationem habere nos volvit. Porrò pietatem in Deum illius sensus tantum vel initium asserit, qui est secundùm intimum hominem, per quem omnia videmus quæ sub intelligentiam veniunt, & vita ad hæc verbum astringimus.*

SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DESPICIUNT] Aptè subjungit hoc præcedenti sententiæ. Ejus enim est antithesis, q.d. Quia *timore* Dei est initium sapientiæ, hinc pii & timentes Deum reverentur sapientiam, eique se addicunt; *stulti* verò, id est impii, quia timore Dei destituti, despiciunt sapientiam, cujus initium, imò essentia, est ipse Dei timor. Unde pro *doctrinam*, Syrus vertit, *correptionem*; Sept. & Chald. *disciplinam*. Pro *stulti* Symmachus, Aquila & Theodot. vertunt, ἄφρονες, id est, *insipientes*; id est, ut Sept. vertunt, ἀσεβεῖς, id est *impii*. Clemens Alexandr. legit ἄθεοι, id est *athei*, sine Deo. Atheismus enim est centrum impietatis & peccati: summa enim insipientia & stultitia est impietas ac peccatum. Ita Olympiod. *Pii homines*, inquit, *disciplinam & sapientiam avidè amplectuntur: qui autem Dei timore (qui interioris sensus radix & causa est) destituuntur, illi nullam disciplinam*

aut

eam sapientiæ gressum hauriunt, quia puris studiis atque exercitationibus vacant.

Pro *despiciunt* hebr. est בזו *bazu*, id est spernunt, contemnunt, irrisui habent. Et ita legunt Septuag. Noster, Chald. Syrus ac passim Græci & Latini. hoc enim significat radix. בזה *baza*. Verùm aliqui aliis punctis legunt בזזו *bazzu*, id est depradantur, à rad. בזז *bazaz*, id est spoliavit, rapuit, prædatus est; hunc que dant sensum, quasi dicat Stulti, id est impii & rebelles, non tantùm spernunt, sed & spoliant ac depradantur sapientiam, quæ virtutem, ejusque arma & jura & vires denudant, exarmant, & inermes reddunt, juxta illud Leonis Imp. *Jura exarmat imperator*. Verùm legendum est בז *baz* non בזה *baza*, uti jam ostendi.

SECUNDA PARS CAPITIS:

Qua hortatur ad studium sapientiæ, & ad fugam insipientum, putà impiorum.

VERS. 8. AUDI, FILI MI, DISCIPLINAM PATRIS TUI, ET NE DIMITTAS LEGEM (Vatabl. *direlinquas*) MATRIS TUÆ.] Pro *disciplinam*, Syrus vertit, *legem*; Chald. *eruditionem*. Pro *ne dimittas*, Syrus vertit, *ne obliviscaris*; Chald. *ne erres*; Septuag. *ne repellas doctrinam matris tuæ*; alii quo vertunt, *ne evellas matris tuæ*. Verùm Hebr. אל תטש *natas* non significat evellere (quod significat תלש *natsah* per נ) sed dimittere, non curare, relinquere, abhicere. ut vertit S. Hieron. Septuag. Vatabl. & Hebræi.

Postquam assignavit principium sapientiæ, putà timorem Dei, nunc utriusque dogmata & præcepta tradere incipit. Inter quæ primum sancit obedientiam, ut scilicet filius monita sana honesti patris & matris reverenter audiat, istique humiliter obediat: idque Primò, quia pietati in Deum proxima est pietas in parentes. Unde & in Decalogo post tria præcepta primæ tabulæ, quæ spectant pietatem in Deum, statim primum secundæ tabulæ præceptum subjungitur de pietate in parentes: quia parentes sunt viva imago Dei, qui est pater omnium: *Ex quo* proinde *omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur*, Ephes. 3. 15. Porrò aptè patri tribuit *disciplinam*, quia patris educatio est severior; matri *legem*, quia matris educatio est lenior & blandior. matres enim amant filios dulciùs, sed patres fortiùs, ait Arist. in Oeconom. Hunc Cicero tres Officiorum libros filio dicavit. Totidem Consiliorum libros Leo Imp. filio scripsit & inscripsit. Ex S. Augustin. de matre sua S. Monica loquens in Confession. *Præcepta*, inquit, *vitæque suæ animo plantaverat verbo, rigabat lacrymis, adhibito exemplo*. Salomonem sequitur Siracides, qui ethica ita præcepta ita ordinat: *Filii sapientiæ, custodite disciplinam: & nemo illorum, obedientia & dilectio. Judicium patris audite filii, & sic facite ut salvi fiatis*, &c. Eccli. 3. Vide ibi dicta.

Lex prima de honorandis disparentibus data.

Secundò, quia prima optimaque ratio bonis & honestis moribus fingendi imbuendi est, si à puero quis suscipiat disciplinam patris & matris, cùm scilicet pater & mater fideles sunt, & probis moribus, aut certè satagunt filios ad omnem probitatem erudire, quales erant in Israel. Alludit Salomon ad Davidem patrem suum, qui cùm esset sanctus & sapiens, sanctè & sapienter educavit Salomonem, cæteroque suos filios. Idem fecit Bethsabee mater Salomonis. Alludit quoque ad Roboam cæteroque filios suos, quos ipse in disciplina & Dei timore educavit. Verùm sub nomine patris & matris symbolicè Salomon hic intelligit scipsum, qui cùm velit hic juvenes erudire, eosque docere timorem Dei & sapientiam; nunc personam patris filium erudientis, nunc personam pædagogi & doctoris filium docentis & dirigentis induit. Unde vers. 10. & sequ. sæpè lectorem & discipulum blandè nomine filii compellat, uti solent facere benigni præceptores discipulorum amantes.

Sensus ergo est, q. d. Me parentibus quidem fidi parentis & pædagogi personam sustinentem; modò rursus tedulum virtutis & sapientiæ doctorem ugentem attentè audite, præceptaque & documenta, quæ trado, à sapientia mihi cælitus indita, quasi à matre profecta, A avidè haurite, ut filii solent haurire monita matris dilectissimæ: ita fiat ut gratia quasi corona addatur capiti vestro, sic Paulus ait Galatis cap 4. 19 *Filioli mei, quos iterum parturio* (quasi mater dolore, quia amore vestri plena) *donec formetur Christus in vobis*. Et S. Ambros. libr. 1. Offic. cap 9. *Dulcidis*, ait, *ac nobilissimis fœnus tuis dilectis quos Evangelio genui, quàm si coniugio suscepissem: nam nobis mentior ac dulcior est ad amorem gratia quàm natura*. ita Vatabl. Jansen. Baynus, Pelarius, & alii. Porrò B. Antiochus homil. de inobedientia, hanc gnomen sic legit: *Filius solers obedit patri suo, filius autem svobydius in perditionem cecidit & lubditque: Vitemus igitur inobedientiæ pernicium. Quid enim ad turpitudinis ornamenti, si virginitatem quidem indelibatam conservasti corporis, os animam damnosi per inobedientiam profituisti.*

Mysticè Didymus in Catena Græc. Beda, Hugo, Lyran. per patrem accipiunt Deum, qui pater est universorum; per matrem Ecclesiam, cujus sponsus est Christus; statuta verò & leges ejus sunt Apostolorum diatyposes & constitutiones: Ecclesia enim instar matris nos regeneravit, & nutricis lacte nos potat, cælestique doctrina & divinis præceptis pascit molliterque enutrit. Idem faciunt Superiores Religionum, Pastores, confessarii, prædicatores, qui fidelium sunt patres & matres spirituales.

VERS. 9. UT AUDIATUR GRATIA CAPITI TUO, ET TORQUES COLLO TUO.] Hebr. לויות *gargeroteca*, id est gutturibus tuis; quia gutture multis annulis quasi ansulis constat, ait R. Salomon. Pro *gratia*, Syrus vertit, *decori enim sunt*; Chald. *decor gratiæ*, hebr. est חן *hen*, id est, *additio*, vel *copulatio gratiæ*. q. d. Lex patris & matris, si eam audieris & feceris, comparabit & copulabit gratiam capiti tuo: quia lex instruit intellectum, ut concipiat ea, quæ intelligere oportet æquè ac loqui, ait R. Levi. Et Aben Ezra: Ita, inquit, lex & disciplina apta erunt capitis tui ornamenta, ac si aliquid gratiam concilians copularum esset capiti tuo. Optimè Septuag. *Invias chen* vertunt, *coronam gratiarum*; quia in corona annulus annulo, flos flori nectitur, copulatur, intexitur & implectitur. sic enim habent, *coronam enim charitum*, id est *gratiarum*, *recipiet capiti tuo, & torquem aureum circa collum tuum*; Aquila, *quoniam accessio gratiæ sunt capiti tuo, & περιδεραια* id est, *ornamenta colli tui*, Vatabl. *ea enim gratiam addent capiti tuo, & vice torquis erunt collo tuo*. q. d. Si hasce meas leges & monita susceperis operequeque exercueris, illa te condecorabunt & exornabunt, perinde ac corona lætet caput, & torques aureus collum exornare. Sicut enim corona ex nexu florum vel circulorum, torques ex nexu annulorum plectitur & contexitur: sic & obedientiæ ac virtutum coronis, decor & perfectio ex varia & continua earumdem operatione & exercitatione plectitur & contexitur. Igitur extat sapienti gloriæ corona: exstant rursum voluptatis & deliciarum serta: exitat tandem institiæ diadema. Gratiarum corona nihil aliud est, quàm virtutum catena. Enimvero cùm quis virtutem quampiam perfectè adeptus est, à reliquis immunis esse omnino non potest; adeoque ex omnibus quasi unam coronam texit: hoc autem serto interioris hominis vertex induitur. Ita Diodor. & Chrysost. virtutum orbem (quòd hæ sibi mutuò cohærere soleant) gratiarum coronam appellat. Quin variis quoque donis & charismatis ornati sint oportet, qui salute certè potiri volunt. ita auctor Catenæ Græcorum.

Nota, Idem est *addere gratia capiti*, quòd addere torquem collo: est enim parœmia, significans gratiam obedientiæ ita ornare obedientem, perinde ac corona ornat caput & torques collum: potuerat enim hem fliehim aliis verbis, & alia similitudine more Hebræo idem significatur; quod prius. Symbolicè tamen Dionysius, *Per verticem & collum*, inquit, *mentem designat, per torquem verò auream veritatem spiritualemque animi ornatum. Aut certè torques aureus obedientiam, quam Deo debemus, demonstrat: aut illud præsidium quod ex sacris eloquiis peti conservat*. Et Eusebius: *Quemadmodum mens per verticem & cervicem*, inquit, *ita divinarum rerum notitia per coronam & torquem explicari solet*.

Porrò multiplex gratia & corona gratiarum hoc loco obedientiæ, & obedienti promittitur. Prima est, gratia

Dei

Multiplex corona obedientia. Primò. Dei & hominum? q. d. Si hiſce meis diſciplinis obedieris; eonciliabis tibi primò gratiam, id eſt magnum decorem & pulchritudinem; ob eamque gratiam & favorem Dei, angelorum & hominum tibi accertes.

Secundò. Secunda eſt corona gratiarum, id eſt virtutum omnium: has enim vel imperat, vel ſuadet & conſulit obedientia: illa enim imperat actum nunc religionis, nunc ſobrietatis, nunc jejunii, nunc pœnitentiæ, nunc modeſtiæ, nunc humiliatis, nunc eleemoſynæ, nunc charitatis, nunc cæterarum virtutum. Quare qui obedientiæ ſtudet, continuam, ex omnium virtutum exercitio ſibi plectit coronam, & torquem intorquet. Torques enim eſt indeficiens virtutum operatio, & continua earum connexio, cùm ſcilicet una alteri innectitur & intorquetur aſſiduè. Ita Beda ex S. Gregorio, *Sola*, inquit, *virtus eſt obedientia, quæ cæteras virtutes menti inſerit, inſertaſque cuſtodit.* Ita Johannes Abbas moriturus rogatus à ſuis, quænam eſſet compendioſa ad perfectionem via, qua ipſe ad illam pervenifſet? reſpondit: *Nunquam feci voluntatem propriam, nec aliquem docui quidquam, quod ego priùs ipſe non fecerim*, uti refert Caſſian. lib. 5. Inſtit. c. 28. Ita Paulus Simplex, diſcipulus S. Antonii, ſimplici obedientia ad culmen virtutum omnium evaſit. Unde & plura ac potentiora per eum miracula operabatur Deus quàm per S. Antonium, ipſe enim Deo erat in deliciis. Quocirca S. Antonius eum omnibus proponebat in exemplum, ut diſcerent voluntatem propriam abnegare, & ſtuderent alacri obedientiæ, ſi cito ad perfectionem pervenire ſatagerent. ita Ruffinus in Vitis Patr. l. 2. c. 51. in Vita Pauli Simplicis.

Tertiò. Tertia corona, eſt copia & plenitudo (corona enim ſignificat complementum) gratiarum, quam Deus obedientiæ remunerator obedienti infundit: illum enim omnibus ſuis donis, gratiis & influxibus cumulare ſolet. Inſuper filios parentibus obedientes donat longa vita, ſanitate, opulentia, bona fama, omnique proſperitate, uti infernas docebit; & patet Eccli. 3. 9. *In omni*, inquit, *opere & ſermone honora patrem tuum, ut ſuperveniat tibi benedictio ab eo.* Unde in Vitis Patrum l. 5. libello 14. de obedientia numer. 11. Abbas Hyperichius ait: *Miſterium maximum hi eſt obedientia, quam qui poſſidet, quod poſcit exaudietur, & cum fiducia crucifixo adſtabit: ſicenim Dominus ſic venit ad crucem, factus ſcilicet obediens uſque ad mortem.* Ita hanc Salomonis coronam fusè explicat Eccleſiaſticus c. 1. v. 22. & c. 3. v. 1. usque ad 19. vide ibi dicta.

Quartò. Quarta eſt corona triumphi & regni cæleſtis, de qua dicitur: *Vir obediens loquetur victoriam.* Prov. 21. v. 28. & Sapient. 5. *Accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini.* Ita de P. Petro Fabro, qui primus fuit S. Ignatii de Loyola diſcipulus, ac deinde ſocius, narrat in Vita ejus lib. 3. c. 28. Oriandinus, quòd poſt mortem cuidam Religioſo apparuerit redimitus corona obedientiæ, eò quòd ipſe tam in vita, quàm in morte victima extitiſſet obedientiæ. Mortuus enim eſt, eò quòd Romam vocatus in ſummis ætatis æſtibus, illam illidem ingreſſus ſit cùm ſciret ſe certum adire vitæ periculum, malens vitam ponere quàm obedientiam, uti perdidit Chriſtus ſuam. Quocirca in Vitis Pat. lib. 5. libello 14. de obedientia n. 19. narratur quemdam vidiſſe quatuor ordines in cælo. Primum, infirmorum & gratias agentium Deo; Secundum, hoſpitalitatem tectantium; Tertium, in ſolitudine converſantium; Quartum, obedientium. *Verebatur autem*, inquit, *ordo obedientium torques aureas & corona, & majorem quàm alii gloriam habebat: quia alii faciunt ſua ſecundùm propriam voluntatem; obediens autem omnes voluntates ſuas abiiciens pendet ad Deum, & ad inſſienum patris ſpiritualis: propterea & majorem gloriam aliis habet.* Unde adhortando concludit: *Obedientia ſalus eſt omnium fidelium. Obedientia eſt genitrix omnium virtutum. Obedientia regni cælorum inventrix eſt. Obedientia cælos aperit, & homines de terra levat. Obedientia cohabitatrix angelorum eſt. Obedientia Sanctorum omnium cibus eſt. Ex hac enim oblectati ſunt, & per hanc ad perfectionem venerunt.* Dignum ſanè eſt ut caput, quod obediens ſubmiſit obedientiæ, exaltetur, ac corona & torque condecoretur.

Quocirca Beda putat hic alludi ad coronas & torques, quæ victoribus in agone certantibus donabantur. q. d. Filius qui patri & matri per omnia obedit, tamquam pugil in certamine victor, corona & torque donabitur. Et noſter Salazar fusè hic cenſet alludi ad agones & coronas pueris A agonem obeuntibus propoſitas, de quibus Plinius lib. 34. cap. 8. & Plutarch. in Eumene: *Abiata eſt*, inquit, *pueris pentathlis corona propoſita.* Quin & Clem Alex. lib. 7. Strom. *Sicut in certaminibus gymnicis*, inquit, *ſic & in Eccleſia ſunt corona virorum ac puerorum.* Sanè obediens magnam ſubit luctam, ut voluntatem & judicium ſuum domet, ac Superiori ſubſternat. *Hinc eſt enim*, ait S. Gregor. *quòd potenter dimicantibus in munere torques datur: ut quia ſigna virtutum geſtant, majora ſpe per exercent, & debilitatis crimen incurrere metuant, dum in ſemetipſis jam fortitudinis eſt præmium, quod oſtentant. Unde reſtè in laude ſapientiæ auditori cuilibet per Salomonem dicitur: Coronam gratiarum accipies capiti tuo, & torquem auream collo tuo.* ita ipſe 31. Moral. c. 21.

Hinc nonnullis illuſtribus Martyribus, qui obedientia, diſciplina, fortitudine & charitate præcelluerunt, hanc gratiam datam legimus, ut caput recilum à cervicibus manibus geſtarent, aut illud ipſum pro ſanguine lac funderet. Qua de cauſa? an ut caput teſtaretur ſe in vita obedientiæ & legis Dei fuiſſe ſtudioſiſſimum? an ut caput velut martyrii victimam & holocauſtum Deo offerrent? an ut caput velut poſt mortem, imò in ipſa morte redivivum, B quaſi victoriæ de hoſtibus deque ipſa morte trophæum, in ſignum triumphi geſtarent? Ita S. Dionyſius Areopagita plexus capite, *ſe exeunt*, inquit Hilduinus in ejus Vita, *ſanctaque manu caput à corpore truncatum, angelico ductu groſſum regente, & lucæ cæleſti circumfulgente, pendulis capitis brachiis vectitare. Et facta eſt comes multitudo cæleſtis exercitus animi ejus corpori caput proprium, ab ipſo monte* (qui inde dictus eſt Mons Martyrum) *ubi fuerat decollatus per ſe fere milliaria deportantis uſque ad locum in quo nunc Dei diſpoſitione, & ſua electione ſequieſcit humatum, ſine ceſſatione hymnis dulciſonis Deum laudans. Sed & cæloſ potentiæ divinorum ſpirituum innumerabilis agmina ſunt audita, canore inæſtimabilis ſuavitatis aliarum eboris modulamina, Gloria tibi Domine: adjungèbat frequentiùs Halleluia. Quod videntes & audientes innumeri populi, & multi etiam perſecutorum, in Dominum credidereunt: non credentes autem nimio terrore percuſſi, quique in ſuas partes fugerunt.* An non fuit hic cæleſtis S. Dionyſii triumphus? an non hic addita ſunt gratia & gloria capiti ejus?

S. Dionyſii aſſecla B. Severinus Boetius tenatus Romani princeps, ejuſque ac fidei orthodoxæ acerrimus propugnator, à Theodorico rege Arriano capite mulctatus, caput C ſuum abſciſſum utraque manu ſuſtulit, rogatuque à quonam foret percuſſus? reſpondit, Ab impio: cumque in vicinum templum veniſſet, & flexis genibus ſacram ſynaxim ſumpſiſſet, expiravit. ita habet ejus Vita, & ex ea Baronius ad annum Domini 526.

S. Urſicinus medicus, ad martyrium corroboratus à S. Titali, caput præcilum ſuis manibus detulit ad locum ſepulturæ. Ferunt nonnulli, tres palmæ ramos ex ejus collo exortos, ſiſque à S. Urſicino Epiſcopo cum capite in manibus, ac ramis tamis ex collo orientibus, prout viderat, depictum fuiſſe. ita Hieron. Rubeus libr. 3. Hiſtor. Ravennatis, qui hæc ex monumentis ejuſdem Eccleſiæ accepit.

S. Domneo Bergomas nobilis, cùm Maximiano Imp. crudelitatem in Chriſtianos, & impietatem in Deum per litteras graviſſimè exprobraſſet, ab eodem capite plexus eſt. Ferunt Bergomates illum caput ſuum propriis manibus acceptum uſque ad eum locum, juxta quem eccleſia S. Andreæ extructa eſt, geſtaſſe: in qua eccleſia corpus ejus conditum aſſeveratur. ita ex Officio Eccleſ. Bergom. Philippus D Ferrarius in Catal. Sanct. Italiæ ad diem 26. Julii.

S. Dominus cubicularius ejuſdem Maximiani Imp. ab eodem ob Chriſti fidem decollatus apud Juliam in agro Parmenſi, quod nunc Burgum S. Donnini nominatur) caput ſuum manibus trans Sifteronem amnem ad jactum lapidis geſtavit. poſt multum temporis aperto tumulo caput intra ulnas tenens, ſuaven queſpirans odorem, repertus eſt per miraculum ſplendoris cæleſtis. ita Sutius & Philippus Ferrarius ad diem 9. Octobris. Qui pariter ad diem 5. Febr. narrat S. Gemulum Martyrem apud Gannam in agro Mediolan. caput ſibi amputatum ſuſtuliſſe, eoque cervici aptato ad Epiſcopum (cujus nepos erat) pervenifſe, ab eoque fuiſſe ſepultum. Sic & caput ſuum ſuſtuliſſe narrat S. Proculum Martyrem Bononienſem, & S. Regulum Epiſcopum & Martyrem Populoniæ ſub Totila.

S. Emygdius, Epiſcopus Aſculanus in Piceno creatus à S. Marcello Papa ſub Diocletiano Imp. capite plexus quòd mul-

multos ad Chriſtum convertiſſet, caput ſuum manibus ſubſtatum ad trecentos paſſus in proximum montem geſtavit, ibique conditus eſt. Nomo Auguſti: ita ex monum. Eccleſ. Alcalanæ Philip. Ferrar. ad diem 5. Auguſti.

Porrò caput S. Pauli, à Nerone præciſum pro ſanguine lac fudit, ſe tres in terra dedit talus, quibus tres fontes elicuit, qui etiamnum perennant, & magno advenarum ſtudio viſuntur, qua de re plura dixi in procemio epi. S. Pauli c. 6.

S. Secundina virgo & Martyr Anagniæ ſub Decio Imp. cùm acriter exereretur, in ſymbolum innocentiæ & virginitatis pro ſanguine lac fudit, & odorem ſuaviſſimum exhalavit. quo vilo populus virginem togavit, ut proipſis apud Deum intercederet; cumque virgo oraret, tonitruo ingenti perſonante ſpiritum Deo reddidit: cujus animam virgineam angeli concinentes, *Veni ſponſa Chriſti, accipe coronam quam tibi Dominus præparavit in æternum*, cum triumpho deduxerunt in cælum. ita ex monum. Eccleſ. Anagninæ Philip. Ferrar. ad diem 15. Januarii.

S. Æmilianus Epiſcopus Trebiæ & Martyr ſub Dioclesiano, poſt ſuperatas ardentes faces, eculeum, feras, ſaxa & rotas, capite truncatus eſt. Ea cujus corpore lac pro ſanguine finxiſſe, arboreſque flores & fructus emiſiſſe ferunt. ita ex monum. Eccleſiæ Spolitinæ & Tsebiatis Philip. Ferrar. ad diem 29. Ianuarii.

Denique S. Gregor. libr. 3. Dialog. c. 13. narrat S. Herculanum Perufii Epiſcopum, à Totila capite truncatum, quadrageſimo die à morte & ſepultura inventum fuiſſe integrum & incorruptum. *Et quod*, inquit, *eſt magna admiratione venerandum, caput eius omnium erat corpori, ac ſi nunquam fuiſſet abſciſſum, ſic videlicet, ut nulla ſectionis veſtigia apparerent. Cumque & hoc in terga verterent, inquirentes ſi quod ſignum vel de alia monſtrari inciſione potuiſſet, ita ſanum atque integrum omne corpus inventum eſt, ac ſi nulla hoc unquam ferri vetuiſſet.*

Claudant agmen SS. Urius & Victor cum ſociis è Thebeorum legione, qui capita ſibi præcia manibus geſtarunt uſque ad locum ſepulturæ, ibique flexis genibus orantes ea depoſuerunt, quaſi reipſa dicerent: *Hæc vequies noſtra in ſæculum ſæculi.* Unde eodem in loco eccleſia in ipſorum honorem fabricata eſt. ita Surius tomo 7. ad diem 30. Septembris, qui & addit: *Veniebantque ſurdi, cæci, claudi, paralytici, & quacumque infirmitate detenti, tangebant corpora Sanctorum: & ſubitam recipiebant ſanitatem, æquè ac energumeni. Ita uſque hodie, ſi fides peregrinum non fallat, per Dei gratiam curantur.*

Annon horum omnium capiti inſignis addita fuit gratia & gloria?

Simpliciùs & congruentiùs alii cenſent hanc coronam & torquem præmium eſſe ingenuæ & probæ indolis, ſapientiæ, virtutis & obedientiæ filialis. Nec ea enim hic agitur, non de fortitudine agoniſtica athletarum: nam nihil magis probam indolem pueri oſtendit & decorat, quàm obedientia erga parentes. Unde Maximus ſerm. 23. ex Euripide: *Suus*, inquit, *volens parentes eſt Deo gratus, vivus ſimul & mortuus. Nihil enim eſt quod magis decorum & ingenuum ſit liberis, quàm ſi à patre bono nati ſint, & ipſi genitoribus dignam referant gratiam.*

Porrò quòd corona & torques olim fuerint præmium ſapientiæ, liquet ex Daniel. 5. 16. ubi Balthaſar expoſitionem miraculi in pariete ſcribentis, *Mane, thecel, phares*, à Daniele repoſcens, hæc ei præmia promittit: *Purpura veſtietur, & torquem auream circa collum tuum habebis, & tertius in regno meo princeps eris.* Et 3. Eſdræ 3. v. 5. tres pueri diſputantes de eo quod eſſet fortiſſimum; primus enim dicebat: *Forte eſt vinum.* Secundus: *Fortior eſt rex.* Tertius: *Fortiores ſunt mulieres: ſuper omnia autem vincit veritas*; vincenti hæc præmia ſtatuunt: *Cuiuſcunque*, inquiunt, *apparuerit ſermo ſapientior aliorum, dabit ille Darius dona magna, & purpura cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurum dormire, & currum auro ſtratum, & cidarim byſſinam & torquem circa collum: & ſecundo loco ſedebit à Dario propter ſapientiam ſuam, & cognatus Darii vocabitur.*

Hinc etiamnum viris doctis, cùm in academiis creantur Doctores, datur pileus caput coronans, & torques aureus collum ornans. Unde Lyran. Antiquitus, inquit, ſapientes utebantur torque aureo, & bulla ad pectus demiſſa in ſapientiæ ſymbolum, quæ in pectore claudi exiſtimatur. Sic & S. Greg. Nyſſen. hom. in Cantic. *Audi fili legis paterni &c. Vt infans*, inquit, *prompto & alacri animo attende parentibus, pollicetur ex diſciplinis ei ornamenta fore puerilia. Iſta enim ornamentorum puerile torques aureus in collo reſplendens, & quæ incundo ex floribus corona teſtatur.*

Significat ergo hic Salomon, iuvenes ingenuos, præſertim nobiles & regios, diſciplinæ, obedientiæ & virtutis eximios, corona & torque donari ſolitos. Idem tectati ſunt Græci. hi enim pueros elegantes & optimis moribus præditos coronabant, uti de Lyſi teſtis eſt Plato in Lyſi. Sic & Pythagoram ob inſignem ſapientiam aurea corona redimiri ſolitum, eamque publico ſuffragio illi decretam, narrat Ælianus lib. 12. Var. hiſt. c. 32. Idem pluribus confirmat Carolus Paſchalius lib. 5. Coronis c. 9. & libr. 6. c. 29. Cùm enim ſapienti & probo datur corona, ipſa ſapientia & probitas coronatur. Unde Apocal. 4 ſeniores 24. ob ſapientiam & virtutem coronis aureis coronantur.

Hinc & cundò, appoſitè Lyran. Ut addatur, inquit, corona, ſcilicet pontificia, aut regalis, aut ducalis, capiti tuo. q. d. Ob ſapientiam, quam obediendo, diſces à me, mereberis creari pontifex, rex, dux ſui principis: vos enim נוסף *Iaſaph*, id eſt addito, corona, alludit ad nomen *Levi*, id eſt additus vel auctus: ſic enim eum vocavit mater Lia, eò quòd tam tres filios peperiſſet, & marito addidiſſet, Geneſ. 29. 34. In tribu enim Levi fuit corona ſapientiæ & pontificatus q. d. Si parentum diſciplinæ obedieris, vocaberis ex tuque Levi, id eſt additus auctuſque corona doctori & pontifici debita. Sic Joſeph obediendo parentibus meruit dona ſapientia & dono prophetiæ, ob quam creatus eſt à Pharaone princeps Ægypti. Pharao enim ob prævium ſeptem annorum ſterilitatem & fertilitatem coronam capitis jus impoſuit, & torque aureo collum eius exornavit, Geneſ. 41 vers. 42. Corona enim poteſtatis & principatus, torques ſapientiæ eſt inſigne. Cùm ergo poteſtati copulatur ſapientia, tunc iure ſi datur corona cum torque.

Addunt aliqui coronam annorum & longævitatis hic accipi, qua pueri apud Græcos, triennes & ſeptennes coronabantur, quòd iam diu ſemina mortis evaſiſſent. Verùm hæc corona Gentilium ſunt, non Hebræorum; naturæ, non virtutis & gratiæ, ut patet ex Philoſtrato in Heroicis in Protefilao.

Denique pro *gratia* Septuag. vertunt, χαρίτων γρατίων, id eſt, *carorum charitum*, ſive *gratiarum*. q. d. Omnes Gratiæ & Charitas Dei, ſuis gratiis & donis te condecorabunt. Hinc finxerunt Gentiles tres eſſe Charites ſive Gratias, Jovis & Veneris filias, putà Aglojam, Thaliam & Euphrolynen, quæ gratium gratiæ adderent, imò rependerent. Sic idem, ait Tertull. libr. de Corona militis, finxerunt Pandoram (q. d Omne donum) eſſe mulierem gratioſiſſimam ac deam, cui cæteri dii & deæ dona dedeſſent, nimirum Pallas ſapientiam, Mars fortitudinem, Diana caſtitatem, Mercurius eloquentiam, Venus pulchritudinem. Ergo Charitum ſive Gratiarum corona eſt omnium virtutum & donorum, putà militiæ, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, pulchritudinis, eloquentiæ, &c. confluxus & conventus.

Porrò Ariſtophanes Pandoram ait eſſe ſymbolum terræ, eò quòd terra omnia ad vitam neceſſaria nobis ſuppeditet ac donet. Verùm Pandoram dixeris eſſe B. Virginem; utpote cui Deus omnia angelorum & hominum dona contulerit, adeoque in qua ornanda certarit S. Trinitas: Deus enim Pater ei contulit ſuam paternitatem, ut unigenito ſuo eſſet tam vice patris quàm matris. Filius eam arceptavit in matrem, Spiritus ſanctus in ſponſam, ac ut ſponſum omnibus ſuis chariſmatibus eam honeſtavit. Ipſa enim S. Trinitatis, æquè ac parentum ſuorum, diſciplinæ & legibus per omnia obedivit & obſecundavit. *B. Virgo eſt Pandora.*

FILII MI, SI TE LACTAVERINT (Cajet vertit, *inclinaverint*; Syrus, *adulando deceperint*; Chald. *blandi ſi fuerint*) PECCATORES, NE ACQUIESCAS EIS] Syrus, *ne obtemperes eis*; Septuag. *fili non ſeducant virum pium, neque velis*; Vatabl. *fili ſi te decipere ſtuderint peccatores, ne conſentias*, ita ut eorum conſilia ne quidem in mentem & voluntatem admittas, imò nec in aures, nedum in manus & opera. Congruè hoc monitum ſubnectit præcedenti de audienda diſciplina patris & matris, q. d. Juſſi te audire & obedire monitis patris & matris, eaque qua, ſi hic maternum haurire, ut eo enutriaris ad omne robur virtutis: quocirca nunc te hortor, ut caveas à blan- Vers. 10.

Coronantur Doctores!

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

blanditiis impiorum, quibus ipſi fraudulenter quaſi lacte fallaci te inelcare, & ad omnem impietatem pellicere tatagunt. Parentibus upponit non extraneos, ſed peccatores: quia præſupponit parentes etle bonos, ac fungi officio parentum rectè inſtituendo filium, ait Cajetan. Pro *lactaverint* hebr. eſt יפתוך *iephtaiu*, id eſt allicere, pellicere, decipere. ſeducere. Unde פתי *peti* vocatur parvulus, qui facilè pellitur, illicitur & decipitur quem proinde hic præmonet Salomon, ut blanditias haice devitet. Notter appoſitè verent *lactare*, quia alludit ad lac diſciplinæ maternæ, & quia *lactare* per metaphoram idem eſt, quod blanditiis & promiſſis velut lacte aliquem inelcare, allicere & decipere. Unde Comicus: *Niſi me lactaſſes amantem, & falſa ſpe produceres.* Et: *Imperitos rerum in fraudem illicis ſollicitando, & pollicitando eorum animos lactas.* Dicit ergo: Lactet te mater pia, non verò te lactent impii. Suſcipe eum lacte phyſico lac morale doctrinæ maternæ, non adulterinæ prædonum: lac enim eſt ſanguis coococtus, & primum infantis nutrimentum. Quocirca *admata ſunt lac & genitura*, ait Ariſtot. lib. 3. Hiſtor. animal. c. 20. imò *lac quibuſdam pro genitura eſt, ut piſcibus. qua vero lac habent, omnia mammis id continent. Mammæ autem datæ iis ſunt, quæ animal intra ſe concipiunt, & in lucem edunt*, &c. *At quæ ova pariunt, hæc & mammis carent & lacte, ut piſces & aves. Lac tenuiſſimum camelæ eſt, mox equæ, tum aſinæ, craſſiſſimum bubulum eſt.* Idem lib. 4. c. 10. *Leo minùs lacte abundat: cibum enim quem verò aſſumit, quoniam carnivorus eſt, in corpus abſumit.* Quale ergo lac puer hauſit, talis & indole & moribus evadit. Hinc Tartari nonnulli ſuos infantes lactant lacte canino, ut evadant feri, pugnaces, rixoſi inſtar canum.

Lac ſymbolum doctrinæ.

Lac igitur maternum eſt ſymbolum puræ, ſinceræ, utilis & commodæ doctrinæ: hæc enim nutrit animam, ſicut lac carnem. Lac tale eſt doctrina legis divinæ, quam olim docuit Moſes, deinde Chriſtus. Quocirca S. Auguſt in pſal. 30. conc. 1. *Chriſtus*, inquit, *ſapientiam ſuam ut lac nobis faceret, carne indutus venit ad nos.* Idem in pſalm. 67. *Lac*, inquit, *ſignificat gratiam: manet quippe in abundantia viſcerum maternorum, & miſericordia delectabili parvulis gratis infunditur.* Et in pſalm. 130. *Dominus*, inquit, *noſter Jeſus Chriſtus parvis, ſe fecit nobis lac incarnatus, & apparens mortalis, ut in eo finiretur mors, & non aberraremus à verbo, credentes in carnem, quod factum eſt Verbum. Hinc creſcamus, ipſo lacte nutriamur: antequam validi ſimus ad capiendum verbum, non recedamus à fide lactis noſtri.* Et inferiùs: *Sic nos Deus vult nutriri lacte, ut non ibi remaneamus, ſed creſcendo per lac ad ſolidum cibum perveniamus.* Idem lib. de Quantitate animæ cap. 33. tom. 1. oſtendens quàm utile ſit lac Apoſtolicæ doctrinæ, quam Apoſtolus Paulus parvulis ſe potum dediſſe prædicavit 1. Cor. 3. *Quod alimonium*, inquit, *accipere, cùm quis à matre nutritur, utiliſſimum eſt; cùm tam grandis eſt, pudendum; reſpuere, cùm opus eſt, miſerandum: reprehendere aliquando aut odiſſe, ſceleris & impietatis; tractare autem ac diſpenſare commodè, laudis & charitatis plenſſimum eſt.*

Hoc ergo lac doctrinæ legalis & Evangelicæ, avide parvulo hauriendum à parentibus, tum corporalibus, tum ſpiritualibus. Ex adverſo lac peccatorum illi contrarium, utpote veneno peccati infectum, omnino declinandum eſt, ac cane peius & angue fugiendum. Sicut enim venenum lacti immiſtum pernicioſiſſimum eſt, planeque lethale, tum quia cum lacte facilè citoque permeat per totum corpus; tum quia lac, utpote liquidum & molle, totam veneni vim imbibit, ipſumque ſit venenum: ſic prorſus, ſi blanditiis & lenociniis ſuis virus peccati occultè miſceant impii, illudque propinent juveni inexperto, & blanditiarum avido, virus hoc plane in totam juvenis animam penetrat, illamque infeit & occidit: putat enim ſe lac, quo videt, quodque ambit, haurire, non virus, quod non videt. Quocirca S. Augu. de verbis Dom. ſecundùm Matth. hom. 19. in fine: *Majorem prædam*, inquit, *à viduabus blandimenta elicimus quàm uxoratis: ferè enim omnes virgines & viduæ, quæ naufragium caſtitatis faciunt, id faciunt illectæ blanditiis; cùm torments multæ uſque ad mortem reſiſterint, & etiamnum reſiſtant.* Et S. Gregor. libr. 4. Moral. c. 25. explicans illud Jobi: *Cum lactantur uberibus ejus ſervi ejus, inquit, ad quædam ſe ſolatia falſæ conſolationis inclinat. Unde fit, ut inceſſanter creſcat culpa favoribus nutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum præmie laudis videtur. Unde bene per Salomonem dicitur: Fili mi ſi te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis. Peccatores enim lactant cùm vel perpetranda mala blandimentis inforunt, vel perpetrata favoribus extollunt. An non lactatur, de quo per Pſalmiſtam dicitur: Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ: & qui iniqua gerit benedicitur? Difficilè enim emendatur peractum quod linguæ prævorum nutrivit.*

Unde S. Bernard. epiſt. 2. ad Fulconem: *Avunculus*, inquit, *tuus quærit animam tuam, qui eam perdidit ſuam: verba oris ejus iniquitas & dolus*, &c. *Blanditur, ſed ſub lingua ejus labor & dolor. Lacrymatur, ſed inſidiatur. Spondet blandimenta, promittit munera, promiſſiones. Promittit magna, ſed ego minora. Offert plura, ſed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis cæleſtia, pro temporalibus æterna.* Et epiſt. 98. ad Suggerium: *Blanda, ſed periculoſa latus, cùm laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniqua benedicitur.* Et inferiùs: *Veri illi ſunt laudatores, qui ita bona laudare ſolent, ut laudate in malis non noverint. Sunt enim fideles laudatores, vere autem detractores, quos Scriptura commemorat dicens: Vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris, ut decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Hi planè ſunt devitandi, juxta conſilium Sapientis dicentis: Fili ſi te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis. Habent ergo & lac & oleum peccatores ſuavo quidem, ſed venenoſum, ſed mortiferum. Mulſi ſunt, inquit, ſermones eius, hoc eſt adulaveris, ſuper oleum, & ipſi ſunt laculi. Habet oleum & iactus, ſed miſericordiæ. ſed ſanctificationis, ſed lætitiæ ſpiritualis.* Et poſt nonnulla: *Quærant ſibi iam in parvulis Babyloniis dulces, ſed truces matres, quibus lac mortis emulgeant, quos blandis mulceant favoribus, ac flammis nutriant ſimpiternis. Nam Eccleſiæ alumnus ex uberibus ſapientiæ lactis muneris expertus dulcedinem, iam in eo cupit creſcere in ſalutem, iam & eo ſatiatus eructat dicens: Meliora ſunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Et hoc ad matrem. Verùm item guſtato ac probato quàm ſuavis eſt Dominus, ut verè patronus dulciſſimus, ait ad ipſum: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te!*

Potiò duobus modis, ait Beda, lactant peccatores eos quos decipiunt, quia aut ad facienda ſcelera blandimentis allicium, aut facta iam favoribus quaſi laudabiliter acta ſuſtollunt. Iſtæ ſunt lamiæ, de quibus myſticè dicitur Thren. 4. *Sed & lamiæ nudaverunt mammam lactaverunt catulos ſuos*, uti ibidem exponit S. Hieron.

SI DIXERINT: VENI NOBISCUM, INSIDIEMUR SANGUINI, ABSCONDAMUS TENDICULAS CONTRA INSONTEM FRUSTRA.] Sic & Aquila, Symmach. & Theodot. Verum Septuag. *ſi adverſarii te dixerint: Veni nobiſcum, participa eſto ſanguinis abſcondamus autem in terra murum inſtum iniuſtè*; Vatabl. *ſi dixerint: Veni nobiſcum, inſidiis ſtruamus ſanguini, abſconditi latitabimus contra innocuum abſque cauſa*; Chald. *abſcondamur*; Pagninus, *abſcondamus nos contra innocentem gratis*; Syrus, *abſcondamus inſto cruciationem & perniciem*; R. Levi, *in latebris abdamus & occultemus; quòd virum*, inquit, *quantumvis inſontem è medio tollamus, licet in eos vel alios nullam involvens noxam.*

Dat exemplum clarum & obvium prædonum, in quo ad oculum oſtendit, quibus artibus & lenociniis impii lactent & decipiant ſimplices. Solent enim adoleſcentes eàm ſua luxuriosè abliguriverunt, fieri fures & prædones, ut more ſolito licenter & deliciosè vivere queant. ita R. Levi. Eſt mimeſis: prædonum enim voces & geſtus imitatur & repræſentat, quibus illi in ſuam ſocietatem pellicere ſtudent adoleſcentes, proponendo eis multas prædandi illecebras. Prima eſt: *Veni nobiſcum.* q. d. Non primus, non ſolus prædam invades, nos tibi duces erimus, cui nos dumtaxat ſequeris aut comitaberis, ideoque ſub alis noſtris latitabis: nos enim & viribus & armis & animi a prævalidi, te contra omnes viatorum incurſus tutabimur. Ita nobilem image vitam liberam & licentioſam, ages quidquid volueris, delicatè vives, non ex labore duro, ſed ex rapto & obvio. Nos enim vivimus vitam libertinam, omnisiugi legiſque expertem, ideoque felicem & beatam.

Secunda eſt: *Inſidiemur ſanguini*, ideſt vitæ: hæc enim conſiſtit in ſanguine: vel *ſanguini*, id eſt ad ſanguinem effundendum, ait R. Salomon. q. d. Non aperto marte, indicto bello vel duello, viatores aggrediemur: hoc enim nobis dorum & periculoſum foret, nec ſine noſtrorum ſanguine & cæde præda potiremur; ſed in ſilvis, vel antris anguliſque latitantes ex inſidiis incautos, impatatos in

inermes adoriemur, itaque certò conſeciemus ſine ulla noſtrorum clade, vel ſtrage. Unde idipſum iterant & exaggerant, addentes: *Abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra.* Vox *tendiculas* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur in verbo *abſcondamus*. Tendicula enim eſt laqueus, quem avibus & feris tendunt, & abſcondunt venatores, ut eas illaqueent & capiant. Similimodo hi prædones *tendiculas*, id eſt laqueos & inſidias, ſtruunt viatoribus. Sic Cicero pro Carcinna ait: *Tum exempla verborum, & literarum tendiculas in invidiam vocant.* Efficaciores erunt hæ prædonum illecebræ, ſi verba omnia ex Hebræo cum Vatablo vertas per futurum: *Inſidiabimur ſanguini, abſcondemus tendiculas, deglutiemus vivum*, &c.

Magna ergo illecebra facinoris ſunt inſidiæ & latebræ, quæ ſcelus quaſi velant & contegunt; ut videatur non eſſe Quod enim ſecretum eſt populo, videtur non eſſe. *Vitio*, inquit Syneſius, *lucem fugimus, tenebras amamus, & ut ſeverius lateant, ſub terras ire ſolemus.* Hinc latro dicitur quòd à latere adoriatur; vel à latendo, quòd latenter inſidietur, ait Feſtus. Sic & fur à furuo, id eſt ab atra tenebris, quaſi ſectatus, nomen accepit.

Tertiam illecebram ſuggerit *το fruſtra*, quod Primò, Vatabl. Janſenius & alii paſſim vertunt, *ſine ſua culpa*, ſcilicet ſine inſontis noxa & merito. Unde Septuag. vertunt *ἀδίκως*, id eſt *iniuſtè*. Verùm hic ſenſus illecebram non ponit; ſed elidit & infringit. Innocentia enim & innoxia vita viatoris, arcet homines, etiam barbaros, à nocendo. Quocirca Emmanuel Sà reſpondet *τὸ fruſtra* non à prædonibus dici, ſed à Salomone interloquente eſſe additum. Multò magis impertinens eſt aliorum expoſitio, q. d. Abſcondemus illa tendiculas, ſed fruſtra: Dei enim tutela & ope eas avadet is, qui inſons eſt & innocuus.

Secundò, oppoſitè Caietan. q. d. Invademus inſontem *fruſtra*, hebr. *gratis*, id eſt abſque ulla causa, abſque ullo latigio vel irritatione: itaque cum occidemus improvidum antequam ſe defendere queat, imò antequam ſciat ſe tuamque vitam peti.

Tertiò planior & nervoſior erit illecebra, ſi *τὸ fruſtra* referas ad *innocentem*, cui coharet. q. d. Ne dicas inſidias has tendi *contra inſontem*, Deumque eſſe innocentiæ vindicem; nos tibi aſſerimus ipſum eſſe inſontem *fruſtra*, id eſt, ipſum fruſtra ſtudere innocentiæ: Deum enim non curare an quis nocens ſit vel innocens; ſed omnia permittere fortunæ & naturæ, qua fit, ut qui fortior & ſagacior eſt, oti nos ſumus, infirmiorem & ſimpliciorem ſuperet & devoret. Quare ſtatuimus Deum non defenſurum inſontem, nec eius innocentiam remuneraturum, imò permiſſurum ut in manus noſtras cadat & pereat. Nec ergo innocentia, nec Deus eum tutabitur à noſtris viribus, adeò armatis & inſidiosis.

Quartò, noſter Salazar *τὸ fruſtra* exponit fraudulenter, dolosè: ſic enim dicimus fruſtrari hominem pro decipere & fallere. q. d. Abſcondamus tendiculas fruſtra, id eſt fraudulenter & dolosè. Verùm hebr. eſt חִנָּם *chinnam*, id eſt gratis, ſine causa, quod procul abeſt à *τῷ dolosè*.

Parcò minùs aptè Cajetan. ceniet hos latrones verè non intendere, ſed ſimulare tantùm cædem, utpote ingens ſcelus, quod in venis ſtatim axhorreret. igitur dicere, ſe minaturos dumtaxat necem viatori, ad hoc ut eum liberiùs ſpolient, ab eoque aurum extorqueant. Nam *τὸ inſidiemur ſanguini*, clarè ſignificat, eos meditari effuſionem ſanguinis, id eſt necem, ſed per inſidias: volunt enim eum ſpoliare bonis, ſed ſecretò, ut nemo factum reſciat, ideoque eum occidere deſtinant. Si enim vivum dimitterent, is dimiſſus ſcelus & ſceleſtos proderet, imò reos apud iudices peragaret: ut igitur hoc caveant prædones, eum primò occidunt, deinde ſpoliant. Scelus ergo, quia ſecretum, nihil æſtimant, & ludum iocumque luſtrarum vocant, ac ſanguinem quaſi aquam affundere ſe dictitant, imò ſuſtinent.

VERS. 12 DUGLUTIAMUS EUM SICUT INFERNUS VIVENTEM, ET INTEGRUM (Chaldæus & Syrus, *immaculatum*: hunc enim ſignificat quoque Hebr. תָּמִים *tamim*) QUASI DESCENDENTEM IN LACUM] Syrus, *in foveam*; Vatabl. *in voraginem*. Hebr. eſt *ierede bor*, terram de planè peremptibus, imò perditis. Aliqui pro *inferno* vertunt, *ſepulchrum*. q. d. Deglutiamus eum ſicut ſepulchrum deglutit corpus nuper viventis, nunc mortui. Tigurina, Lyran. & alii vertunt, *barathrum*, eodem ſenſu. Verùm Hebr. שְׁאוֹל *ſcheol* propriè *infernum* ſignificat, itaque hic conſtanter vertunt Septuag. Chald. Noſter, Vatabl. Pagnin. & alii paſſim. Vide Delrio adagio 197. Et major eſt energia in devoratione inferni quàm ſepulchri: nam *infernus inſatiabiliter cavo gutture pandens*, innumeros homines abſorbet, & tamen perinde ſemper hiat, ac ſi nullum ubſorpſiſſet.

Alludunt ad Core, Dathan & Abiron, qui vivi deſcenderunt in infernum, Numer. 16. Ad quos pariter David, quem ſequitur hic Salomon, ulludit pſal. 123. 3. dicens: *Forte vivos deglutiſſent nos*: q. d. Sicut hoſce tres vivos abſorpſit infernus, itaque integri deſcenderunt in lacum infernalem, ita pariter nos hunc deglutiamus vivum & integrum, ut noſtram ſceleris gulam humano ſanguine expleamus.

Nota, *τὸ deglutiamus* notat Primò aviditatem & voracitatem, q. d. Eatenus & ſitimus inſontis ſanguinem, vitam & opes adeò avidè, ut optemus eum vivum & integrum glutire, ſicut lupus integras vivaſque gallinas deglutit. Unde S. Chryſoſt. hom. 9. in 1. ad Corinth. ingluviem latronum deſcribens, *Horum ora ferarum ſunt*, inquit, *vel potiùs ferociora quàm ferarum: avidiùs devorant, crudeliùs laniant, virulentius mordent.*

Secundò, notat facilitatem ſceleris patrandi. quaſi dicat Tam facilè eum conficiemus, quàm facilè infernus conficit homines. Ita Jaſen. Unde pro *deglutiamus* hebr. eſt נְבַלְעֵם *nibla'em*, id eſt, *deglutiemus eos* ſubitò & facillimè.

Tertiò, notat occultationem ſceleris. Solet enim pudor juvenes à ſcelere deterrere. Hunc ergo abtergunt dicendo, ſcelus fore occultum: ſe enim inſontem quoad corpus ſepulturos in ſepulchro, quoad animam eum tranſmiſſuros in infernum, ita ut nulla ejus pars, mentio aut memoria, quæ ſceleris ſit indicium, extet. Unde Septuag. vertunt, *deglutiamus eum ſicut infernus viventem, & tollamus eius memoriam de terra.* ita Lyran. Eſt hæc ergo quarta peccati illecebra, quam impii proponunt iuveni, ut eum ad ſui ſocietatem pertrahant.

Eſt catachreſis: *deglutire* animi ponitur pro planè perdere & occidere. Occiſor enim morali æſtimatione, uſuque loquendi videtur ob aviditatem iræ, invidiæ vel avaritiæ, haurire & glutire ſanguinem & vitam occiſi, ſicut cetus glutivit Jonam vivum & integrum. Unde illæ phraſes in Script. *Gladius devorabit carnes, percuſſit eos in ore gladii* (os enim gladii eſt os occidentis gladio:) *de cruore occiſorum bibet*. Ita Olympiod in Catena Græc. Phraſi Script. aſt, deglutire vel abſorbere idem eſt quod funditus abolere prorſuſque delere & ſperare. Qui & myſticè ſic exponit, q. d. impii, Deglutiamus virum iuſtum, id eſt, eum delectum debellatumque in noſtros amores tranferamus ita ut petinde ac nos aliud nihil ſapiat, aliud nihil ſectetur, aliud nihil ambiat, niſi terrena & tartarea, idque vivus, id eſt ſciens & volens. Sic poſſeſſionem ejus, id eſt omnes quos Chriſto lucrifecerat, peſſum dabimus. Sic & Evagrius & Polychron. ibidem.

Eſt quoque metonymia: deglutiri enim dicuntur homines cùm eorum opes, fruges & cibi, ex quibus pendebat eorum vita, deglutiuntur. Unde parabolicè, inquit Janſenius, notantur hic præſides monopolæ, uſurarii & humiles, qui ſuis artibus & fraudibus remp. & miſeros cives expilant per monopolia, uſuras, iniquos contractus, &c. qui quo ſint fortiores, in ſuam ſocietatem multos pertrahere ſtudent. Hinc illud pſalm. 13. 4. *Qui devorant plebem meam, ſicut eſcam panis*. Et Ierem. 2. 3: *Omnes qui devorant eum*. Et Marci 12. 40. *Qui devorant domos viduarum*.

Nota *τὸ* quod aiunt impii, *Sicut infernus*; cùm potuiſſent dicere, *Sicut lupus, ſicut cetus*. Quid enim homines ſceleſti & infernales aliud, quàm ſceleſtæ & infernum cogitent, loquantur, operentur? Jure ergo ſe inferno comparant, utpote quorum tanta eſt cum inferno vicinitas & cognatio, eoque tacitè ominantur ſe in infernum ituros, utpote quem ſuis ſceleribus deberi non ignorant. Tanta eſt vis conſcientiæ, etiam impiæ.

Denique hæc maximè ad Judæos occiſores Chriſti, qui inſontium fuit innocentiſſimus, (ejus enim ſanguinem vitamque ſitierunt, & glutierunt quaſi lupi & leones infernales) pertinere, de eſque prophetice eſſe dicta & prædicta ceniet S. Auguſt. libr. 17. de Civit. c. 20. S. Hieron. Beda, Hugo, Janſen. & alii paſſim. Unde

Sic

Septuag. & Noſter vertunt in ſingulari, *deglutiamus eum*, eſto in Hebræo ſit plurale *eos*. Simile eſt Sapient. 2. 12. quod citat quoque & de Chriſto explicat S. Auguſt. loco jam citato.

VERS. 13. OMNEM PRETIOSAM SUBSTANTIAM (Symmachus, πλοῦτον, id eſt *divitias*; Septuag. κτῆσιν, id eſt *poſſeſſionem*) REPERIEMUS, IMPLEBIMUS DOMOS NOSTRAS SPOLIIS] Eſt hæc quinta, eaque ſumma peccatrix illecebra. q. d. Occulto hero invademus eius armaria & ſtateinas; in eis ſine labore illicò repetiemus aurum, argentum, gemmas & quaslibet res pretioſas, quibus quaſi ſpoliis domos noſtras replebimus. Hebr. enim מלא *male* ſignificat implere dumtaxat, non evacuare vel evertere, uti nonnulli omnes hebraicè peritiores. *Omnem*, id eſt omnis generis, ut vertit Vatab eſt enim diſtributio pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum, quam vocant logici. Efficaciùs vertunt Septuag. *omnem poſſeſſionem pretioſam nactus fuerit*, id eſt, *occupemus*, vel *recipiamus*; *implebimus domos noſtras ſpoliis*. q. d In promptu eſt optima præda, quæ nos noſtroſque ſine labore ditemus, tantùm eam recipere & occupare oportet, ultrò nobis offertur, ſponte nobis in manum ſe dat, imò in ſinum noſtrum incurrit; apetiamus eum, ac tantas opes acceptemus. Singula verba habent pondus & emphaſim. quaſi dicat Non aliquam, ſed omnem; non qualemlibet qualem, ſed pretioſam; non tranſeuntem, ſed ſolidam ſubſtantiam; non magno labore vel pretio comparabimus, ſed ultrò obtatam repetiemus: eaque tanta eſt, ut non ſolum nos, ſed & liberos, uxores, domoſque noſtras illa ſimus non ornaturi, ſed proſſus repleturi.

Similem illecebræ ſuccum peccatori obiicit dæmon, caro & mundus, cùm eum ad ſuperbiam, avaritiam, gulam, aliudve ſcelus tollicitat: quidquid enim in peccato ſpecioſum eſt, & ſenſibus gratum, homini obicit; quidquid verò in eo deforme eſt, periculoſum & noxium, ut periculum infamiæ, carceris, vitæ, gehennæ, &c. ſuccum & occultat.

SORTEM MITTE NOBISCUM, MARSUPIUM UNUM SIT OMNIUM NOSTRUM) Habr. *ſortem tuam cadere fac in medio noſtri: loculus unus erit omnibus nobis*. Tigur. *ſortire nobiſcum*; Vatabl. *conſors noſter fi*; Septuag. *ſortem mitte in nobis, & marſupium unum ſit nobis*. ita Complut. Addunt Roman. *communem crumenam poſſideamus omnes*. Verùm, ut iidem notant, hæc verba videntur eſſe altera interpretatio ſententiæ jam poſitæ: *Marſupium unum ſit nobis*. Sic Judas commune cum Judæis marſupium habuit, act. 1. 18. inquit Evagrius in Catena Græcor. Qui & myſticè addit, impios cum dæmonibus habere fœdus, & commune marſupium iniquitatis, ideoque & commune marſupium damnationis in gehenna cum eis habituros. Sic & Georgius ibidem: Sors, inquit, eſt recta voluntatis electio juſtaque actio, q. d. Miſſa ſancta & pia illa converſatione, qua ulus es hactenus, conſpicua nobiſcum ad liberam & licentioſam. Verùm hæc myſtica ſunt.

Ad literam ergo Primò, ſenſus eſt q. d. Subi nobiſcum communem fortunæ aleam: ſors tua ſit ſors noſtra, ut & unum nobis omnibus ſit marſupium, in quod iniiciamus quidquid prædati fuerimus. q. d. Communis tibi nobiſcum erit omnis præda, commune omne lucrum. ita Janienius. Vide aliqui ſic vertunt, *ſortem tuam dejicies*, vel *mitte*, *inter nos*, id eſt, participes eris omnium quæ nobis prædando comparabimus.

Secundò, q. d. *Tuam ſortem*, id eſt, tuas opes commiſce eum noſtris, ut communes ſint omnium fortunæ & loculi. Hoc enim exigit lex ſocietatis arctæ, qualis eſt inter prædones fœderatos.

Eſt hæc ſexta ſceleris illecebra, nimirum communio prædæ & opum, quas habent ſocii prædones. Ubi recte notat noſter Salazar, verba hæc vi ferre ſpecioſa, ſed dolum continere. Sæviunt enim & doloſi iſti latrones, juvenem ſimplicem ſatagentes bonis ſpoliare, ſuadent, ut ea, quæ habet, in commune conferat, ut eum primùm contulerit, ipſi abripiant. Rurſum ex communione loculorum facilè inducunt ad communionem ſcelerum: ex illa enim hæc ſequitur. imò illa ob hanc fit & initur. Quare hic verum eſt illud elegans Hebræorum provarbium: צרור נפש בכיס *hackis baſtos beceaas*, id eſt in loculis, in peculis, & in flammulis, ſive in ira, ſupple, cognoſcitur indoles & ingenium hominis: Hebræum enim כיס *kis*, quo utitur hic Salomon, ſignificat loculos, crumenam; marſupium; ſacculum, in quem pecuniæ quælibet iniiciuntur, ut aſſerventur & cuſtodiantur. Igitur qui communem cum prædonibus habet burſam, is omnium prædationum & ſcelerum, quæ ipſi per hanc burſam communem committunt, fit reus & particeps: perinde ac primi Chriſtiani olim, & Religioſi nunc, omnia ſua in commune conferentes, participes fiunt omnium bonorum operum, quæ per hanc communionem opum, vitamque communem & ſocialem efficiuntur. Plus enim valet efficitque nummus, æquè ac homo, ſive pius, ſive impius, in ſocietate multorum ſibi ſimilium, quàm ſi ſolus ſit: perinde ac ciphra o ſola nil valet, ſed ſi eam ſubnectas unitati, facit decem; ſi denario, facit centum; ſi centenario, facit mille, & ita conſequenter, juxta illud Eccleſ. 4. 9. *Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm unum; habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ*, &c. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 3. de Bono ſtatus Relig. c. 27.

Aliter Baynus. q. d. Capta preda ſortes iacemus; & quod ſorte obtigerit tibi, id dabimus. Sin aliter mavis: *marſupium unum ſit omnibus nobis*, id eſt omnia in commune conferamus, ut communes ſint loculi, communis menſa, communis expenſæ, communis vita; ita ut altero alter nihil magis habeat, ait R. Levi. Sic & R. Salomon Iſaeides, q. d. Si voles, nobiſcum ſpolia partietis: ſi etiam magis placebit, ſociali communique marſupio nobiſcum vives.

Porrò dementia eorum qui ſociis armantur ad ſcelus, appoſito piſcium duorum apologo repræſentat Cyrillus lib. 2. Apolog. moral. capit. 17. cui titulus: *Contra ſuperbientes ex amicorum multitudine, quibus etiam animantur in malum. Piſces quidem ſeptem ordinibus dentium armatus, cùm vidiſſet alium piſcem gladiatoris armatura munitum, dixit: O utinam naturæ illius mirabilis ars, quæ tam diſparibus formis, tuæ ſapientiæ cuncta fuiſti, mihi ſatis inſtar dentium armato, hanc etiam deforis fortitudinem addidiſſet! Cui alius: Quid, inquit, ageres eo gladiolo? mox ille, Illud quod cum meo dente facio. Quo audito, alter ſub lenxit: Poſſumne certè ſullet os ati in ſuperbiam, & ad prædam, carere tibi eo eſt melius, quàm habere. Præſtat enim privari bono, quàm uti in malum bono. Mala enim voluntati, licentia iniquitatis eſt. Complet enim huiuſmodi habitus tamè iniquitatem ſuperius, quam's hanc agere ſperabat avidius. Et propter hoc ſulphur rego, & gladius fatuo & iniquo, quid impoſſibile inde, niſi ira, ſævitia, violentia atque præda? Deinde idipſum novo utens & bovis apologo confirmat: Dicam ergo (ne tarderis thariſſime) illud quod olim tes anſe dixit cornu apotenti: Amici bona ſunt corona, ſed non tibi. Quin imò longè melius eſſet tibi poſquam naturalibus armis abuteris, ut omnino dentibus privareris. Cùm enim tuum cor ſævires iracundia, vires deſicerent; & cùm ſanguinem duras venter appeteret, dens nequitia deeſſet, & ſit facultatis erbatio, aut iniquitatem cogitaret, aut ſopiret. Quin etiam poteſtatis ſuæ arctio ſæpè ieam in manſuetudinem vertere, & in virtutem quidem acceſſitatem mutare. Attamen cordi paſſimo debes deeſſe organum tam armatum. Poteſtas enim ſuperbiendi ſuſcitat animum invadendi, & mox quemlibet alium præparat nocendi, & quantum poteſt complet effectum malè faciendi. O certè miſeram, cui peccare licebit, quia ad facinus ſi armas! vah, qui amicitiam vel potentiam omnia vincentem trahit in ſuperbiam, aut prædam, aut violentiam! Hinc profectò bonum malum eſt, & amicitia ſit inimicitia, lux tenebra, poteſtas clementia, & dira calamitas ſit fortuna. Quibus clauſ idonis ſecuſſit.*

VERS. 15. FILI MI NE AMBULES CUM EIS: PROHIBE PEDEM TUUM A SEMITIS EORUM] R. Levi, *ne vel una vice tantùm*, inquit, *alias iter habeas, ne illarum ſceleratarum exemplis animum demittas*. q. d. Adeò noxium & peſtidens eſt prædonum commercium, ut non tantùm cavenda ſit ſocietas cum eis, & mos communis jam dicta; ſed ne quidem ambulandum ſit cum eis, nec commune iter cum eis habendum; idque. Primò, quia iter eorum tendit ad latrocinia & rapinas; qui ergo iter cum eis init, pergit cum eis ad latrocinia & rapinas: imò eſto ipſe id nolerit, tamen data occaſione facile prædationis vel rapinæ alicujus fit particeps, qua ineitatus dilcet furari & prædari habitumque furandi & prædandi induet, quem poſtea deducere & deponere nequibit, inhæret enim & ſerpit inſtar gangrænæ furandi conſuetudo, uti docet B. Antiochus homil. 41. Hanc ratio-

rstionem innuit Salomon cùm subdit : *Pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem.* Hujus rei rarum est naturæ exemplum & symbolum in lupo, cujus rapiendi & occidendi tanta est vis & noxa, ut scribat Plinius lib. 28. cap. 10. vestigia lupi ab equo calcata, illi afferre torporem & noxam ; perinde ac torpedo pisciculus manum, piscatoris torpidam efficit. Tanta est fœcietatis vis & contagio.

Secundò, quia cum eis versari & simulare, & infame & probrosum. Audit enim cum eis versans, socius furum, comes latronum, id est fur & latro.

Tertiò, quia cum prædonibus ambulans in perpetuo versatur metu & periculo, ne aut ab iis ipsis ob avaritiam, iram vel vindictam occidatur ; aut certè à judicibus, cæterisque, qui prædones insectantur, capiatur, & publico supplicio quasi fur & latro afficiatur, uti in Belgio subinde factum vidimus. Hinc sumpsit gnomen suam Ben Sira alphabeto 1. litera *phe* : *Averte faciem tuam à sociis malis, ne habeto cum eis iter. Cohibe pedem tuum ab eis, ne capiaris reti ipsorum.*

Vers. 16. PEDES ENIM ILLORUM AD MALUM CURRUNT, ET FESTINANT UT EFFUNDANT SANGUINEM] Syrus, *festinant ad oppressionem. Malum* accipe, Primò culpæ. Unde Sept. vertunt, *malitiam*. q. d. Prædones currunt ad latrocinia & rapinas quasi ad opima spolia.

Secundò, accipi potest malum pœnæ. q. d. Prædones prædando ruunt in suam pernicium, currunt ad malam crucem : hæc enim eos expectat. Ita R. Salomon Isaeides : *Decurrunt illi*, inquit, *ut sui exitii sint artifices, adeoque in eorum ignoratione versantur, ut id non animadvertant.* Prior sensus magis genuinus est ; sequitur enim : *Et festinant ut effundant sanguinem*, scilicet. *alienum* : esto Salazar explicet suum, q. d. Ipsi occasionem præbent, ut sanguis ipsorum effundatur per judices, quorum est plectere fures & latrones. Hinc rursum sumpsit gnomen suam Ben Sira alphab. 2. lit. *resch* : *Procul recede à vicinis malis, & ne annumereris pristasi eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt, & properant effundere sanguinem.*

Vers. 17. FRUSTRA AUTEM JACTITUR RETE ANTE OCULOS PENNATORUM] Syrus, *ante aves* ; Chald. *ante volucrem pennatam* ; Arabicus, *retia non extenduntur alatis tyrannicè*, vel *cum tyrannide*. Aves enim non advertunt ad quid retia fiat expansa ; unde nihil formidant : sed ad escam, quæ juxta retia jacet, avidè advolant, inquit R. Salomon Isaeides : ita impii quod abripiunt, intuentur, cùm quiunt, Omnem substantiam pretiosam reperiemus : verùm retia, quibus inambulant, non pervident, juxta illud : *Immisit in rete pedes suos*, Job 18 8. Hinc dicitur frustra jaci, respectu avium & impiorum ; quia ipsi licet videant rete sibi jaci, illud tamen non cavent, nec fugiunt, frustra ergo jacitur illis, cùm nullum ex ejus visu commodum, sed ingens damnum, percipiant.

Frustrà jacitur rete pennatis.

Porrò hæc sententia à variis variè exponitur. Primò, Cajetanus & noster Mariana, q. d. Sicut rete videntibus avibus frustra expanditur, nam continuò avolant : sic plerumque artes nocendi & insidiæ furandi prædandique detegunturs : tum quia devites eas indagant, ut se iisque tutentur ; tum quia Deus pios protegit, ut evadant incolumes. Dei ergo protectio, æquè ac justorum virtus & justitia, justis pro pennis est.

Primò.

Secundò, R. Levi : *Frustra*, inquit, id est sine culpa & noxa avium tenditur eis rete. q. d. Sicut aucupes innoxiis avibus tendunt retia : sic prædones illi innocentibus struunt insidias.

Secundò.

Tertiò, noster Salazar tres ingeniosas affert expositiones. Prima est. *Frustra*, inquit id est dolosè, tenditur avibus rete : sic prædones dolosè insontibus tendunt insidias. Verùm Hebræum *chinnam* significat gratis, frustra, immeritò, non, dolosè. Et latinè, licet apud priscos nonnullos *frustra habere*, sit idem quod frustrari & decipere : tamen nullum scio classicum scriptorem, qui *frustra* undum pro dolosè usurpet. Secunda est, sententiam hanc legendam esse per interrogationem, hoc modo : Frustrane jacitur rete ante oculos pennatorum ? q. d. Minimè verò. Nam quantumvis per aera pennatæ aves ferantur, aliquando tamen sese ad terram demittunt, & cassibus implicantur. Cùm igitur aves liberæ aucupum dolis captari soleant, haud sperent illi fures & prædones se evasuros, quantumvis liberi sibi videantur ; tandem enim instar avium capientur & strangulabuntur. Verùm Latini codices omnes, æquè ac Græci & Hebræi, hanc sententiam legunt assertivè sine nota interrogationis, idque exigit τὸ *autem*, quod habent Latini, & τὸ γαρ, id est *enim*, quod habent Græci. Tertia, quam ceteris præfert est : opes quas prædones abripiunt, hic comparari avibus pennatis. q. d. Frustra prædones sperent se opibus furto raptis ditandos, aut te iis diu fruituros : quia opes malè partæ sunt quasi aves alatæ, quæ ab iniusto possessore avolant, eumque eludunt, juxta illud c. 23. 5. *Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere*, scilicet justè : *quia facient sibi pennas quasi aquilæ, & volabunt in cælum.* Hic sensus sanè ingeniosus & subtilis est, ideoque magis symbolicus quàm literalis videtur, præsertim quia ad literam videntur hic homines comparari avibus, non opes.

Quartò, Beda, Lyran. Hugo, Dionys. Jansen. & alii passim hanc sententiam & parœmiam ad præcedentia referentes, sic planè & elarè explicant, q. d. Fili cave prædonum illecebras, imitare aves, quæ videntes rete sibi tendi illicò avolant, juxta illud Ovidii : *Quæque nimis patent retia, vitat avis.* Ita ergo & tu huicce meis monitis instructus, statim eorum retibus te expedi & avola, præsertim alis cælestibus, scilicet timore & amore Dei in cælum. *Quartò.*

Unde S. Gregor. l. 16. Moral. cap. 20. in fine : *Frustra*, inquit, *jacitur rete ante oculos pennatorum. Pennati quippe sunt boni spiritus, qui dum ad altiora per spem veritatis evolant, apposita pravorum hominum deceptionis retiacula declinant.* Et Salonius : *Frustra*, inquit, *rete, id est laqueus diaboli, abiicitur sanctis & electis viris, quia facilè superare possunt insidias diaboli, qui suam conversationem habent in cælis.* Audi & Lyranum : *Frustra*, inquit, *laqueus persecutionis aut mortis tenditur electis, qui pennas habent spei, charitatis, & aliarum virtutum, quibus & cælestia, dum vivunt, desiderent, & post mortem contingant. Habent & oculos mentis, quibus mala, quæ patiuntur transitura ; & bona, quæ merentur, manentura in æternum providant, & reproborum superbiam finiendam, tormenta verò in æternum mansura.* Nimirum viri spiritales sunt mysticæ quædam aves oculos considerationis habentes, quibus retia dæmonum videant ; & pennas auxiliorum cælestium, & cooperationis propriæ, quibus longiùs aufugiant. Quare frustra dæmon ante illas laqueos obtendit, quos resilientes suæ nequitiæ non potest ad se pertrahere. Unde S. Bernard. serm. 52. in Cantic. per pennatos accipit contemplativos & extaticos : *Frustra*, inquit, *jacitur rete ante oculos pennatorum. Quid enim formidatur lucubria, ubi nec vita sentitur ? Evolente quippe anima* (in extasi) *etsi non vita, certe vita sensus, necesse est etiam ut nec vita tentatio sentiatur. Quis dabit mihi pennas sicut columba, & volabo & requiescam ?* Hic sensu uti communis, ita planus & probabilis est. Tantùm illi obstat quòd per æque aves non fugiant retia, imò retibus capiantur ab aucupe, ut passim fieri videmus. *Pennati sunt Sancti, & contemplativi.*

Quocirca quintus, & quarto ferè contrarius sensus, isque profundior & involutior, sed conformior Hebræo & Græco, est Hebræorum, qui hanc parœmiam non ad præcedentia, sed ad sequentia referunt : Hebræum enim כי *ki*, id est quoniam, autem, porrò, verùm, enimverò, significat hic novam incipere orationem, similitudinem & parabolam, quæ applicatur & explicatur versibus sequent. 18. & 19. Nam pro *ipsa quoque* hebr. est זאת *zohem*, id est *sic ipsi* (enim cùm copulat similia, idem valet quòd sic) ubi elarum est esse redditionem, sive explicationem similitudinis de reti & avibus, paulò antè propositæ. Rursum τὸ *sic fenitæ*, &c. est postparabola, quæ parabolam retis & pennatorum, elarè ipsis prædonibus applicat & explicat : solet enim Script. & Christus in Evangeliis, parabolas & similitudines à se propositas mox applicare & explicare in postparabola, uti parabolam invitatorum applicat & explicat subnectendo. *Sic omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur*, Luc. 14. 11. Et parabolam operariorum vocatorum ad vineam applicat, dicens. *Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi, multi enim sunt vocati, pauci verò electi*, Matth. 20. 16. Idem videre est in parabola pastoris requirentis ovem perditam, Matth. 18. 14. & servi nolentis dimittere debitum conservo, ibidem vers. 35. & seminantis ac seminis, Matth. 13. vers. 19. & 37. Sensus igitur est, q. d. Fili mi cave ab illis prædonibus, quia ipsi insuam & tuam perniciem scientes volentes ruunt. Ipsi enim tendunt quidem aliis retia & insidias, sed Deus illa ipsa retia ipsis- *Quintò genuinè.*

met tendit, eaque convertit in perniciem ipſorum, ut iis quaſi aves rapaces (huiuſce enim, utpote noxiis maximè tendi ſolent retia, æquè ac feris noxiis, ut apris, lupis, &c.) capiantur. Sicut enim fruſtra tenditur rete avibus, fruſtra, inquam, quoad aves, licet non fruſtra quoad aucupes, eò quòd aves ita ſtolidæ ſint, ut licet retia expanſa videant, tamen non cogitent ea ſibi tendi, ideoque ad eſcam juxta rete ſparſam advolent, itaque teſti involvantur & capiantur: ſic pariter prædones iſti, etſi videant ſua furta, prædas & cædes paſſim detegi, ac periculum eſſe ne ob ea à judice, vel à vicinis oppidanis, vel à viatoribus capiantur & plectantur; tamen ipſi ita inſipientes & ſtolidi ſunt, ut id non curent, ſed continuè furati & prædari pergant: quo fit, ut ſcientes & volentes in ſua prædarum retia ruant, atque ob illas capiantur & ſuſpendantur. Sic explicat R. Salomon Iſacides initio citatus, & noſter Emmanuel Sà. Senſus eſt, inquit q. d. *Vt aves in rete cadant ante oculos expanſum, ſic illi videntes periculum ferunt.* Sic dicimus vulgò, Fruſtra gladium vel furcam minaris latroni, quia ipſe eam non curat, nec ob eam prædari ceſſat. rete enim hîc eſt quaſi furca avium. Hoc volunt Septuag. ideoque vertunt negativè, ut expliçent vim vocis Hebraæ *chinnam*, quæ ambigua eſt, & nunc privationem fructus vel effectus, nunc privationem culpæ ſignificat: ideoque nunc idem eſt quod fruſtra, ſine fructu vel effectu; nunc idem quod ſine culpa, immeritò, iniuſtè. Noſter prius ſignificatum ſecutus, vertit, *fruſtra*. Eſtque pulchra antithеſis ad id quod dixit veri. 17. *Abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra*, q. d. Prædones iſti cenſent dicuntq; juſtum fruſtra & ſine ſpe meritò colere juſtitiam. At errant, quin verò ipſimet potiùs fruſtra ſunt iniuſti, ipſi fruſtra iniuſtas prædas & cædes exercent: quia nullum ex iis fructum capiunt, niſi rete, quo capiantur; & laqueum, quo ſuſpendantur. Sept. verò utrumque ſignificatum complexi ſunt. Utrumque enim ſignificat *ἀδίκως*, q. d. Sicut avibus rapacibus *ἀδίκως*, id eſt fruſtra, oſtenditur rete, quia ipſæ illud non curant, nec cavent; ita non *ἀδίκως*, id eſt non iniuſtè, non ſine culpa, quia ipſæ iuis furtis & rapinis meruerunt laqueum: ſic pariter prædonibus iſtis *ἀδίκως*, hoc eſt, fruſtra, oſtenditur prædarum rete, id eſt ſupplicium & furca, quia ipſi eam non curant, nec cavent; at non *ἀδίκως*, id eſt non immeritò, non iniuſtè, quia ipſi iuis prædationibus eam meruerunt. Igitur quod ait: *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum*, eſt proverbium ſignificans fruſtra impiis oſtendi ſupplicium fruſtra furibus quem comminari carcerem & patibulum. Sic enim illud explicat Salomon dum ſubdit:

VERS. 18. IPSI QUOQUE (hebr. & *ipſi*, id eſt *ſic ipſi* CONTRA SANGUINEM SUUM) minùs rectè Tigurina, Aben Ezra, & R. Levi pro *ſuum* vertunt, *illarum*, ſcilicet avium) INSIDIANTUR, quia inſidiæ eorum ducuot eos ad necem, & ſanguinis vitæque effuſionem, dum propter eas ſæpè temporalem, ſemper æternam mortem incurrunt. Unde explicans addit: ET MOLIUNTUR FRAUDES CONTRA ANIMAS SUAS] q. d. Fraudes, quas moliuntur aliis, recidunt in ipſorummet animas, dum eis periculum mortis præſentis & æternæ creant; eò enim *moliuntur* ſignificat non intentionem prædonum: non enim intendunt procurare ſibi crucem; ſed effectum & conſecutionem, puta ſupplicium, quod ex ſcelere eorum ſequi natum eſt. Et mox.

SIC SANITA OMNIS AVARI ANIMAS POSSIDENTIUM RAPIONT] Eſt epiphonema, & poſt parabola ſive applicatio parabolæ. q. d. Sicut aves advolantes ad eſcam in reti propoſitam eo implicantur & capiuntur: ſic *homines*, id eſt actiones, puta furta & prædæ, quas avari illi prædones committunt, animas eorumdem, qui illas poſſident, capiunt & rapiunt, dum propter illas rapiuntur ad carcerem, indeque ad patibulum. *Avaritia* ergo *occidit animam, & ſæpè corpus avari.* Unde pulchrè Aben Ezra: *qua rapina ſublata ſunt*, inquit, *raptorem ipſum rapiunt.* Hinc Syrus & Chald. vertunt, *ſic ſunt viæ operantium iniquitatem, & animas dominorum ſuorum capiunt.* Furta ergo ſunt retia, quæ ipſoſmet fures illaqueant, & judici capiendos offerunt. Ita Vatabl. Sicut, inquit, aves tametſi parſum rete ante ſe videant, non propterea avolant, & periculum effugiunt, eicæ nimirum attentæ, illiſique eſt exitio ea eſca: ſic petunia ei ſolet eſſe auctor necis, qui furto aut rapto eſt eam conſecutus.

Confirmat hunc ſenſum experientia, qua videmus aucupes non fruſtra tendere retia avibus: nam eo plurimas capiunt; aves enim pleræque, exceptis paſſeribus, cùm ſint ſimplices & ſtolidæ, neſciunt rete ſibi in laqueum parari, unde ad illud ſecurè advolant. Itidem prædones advolant ad ſuas prædas, quibus capiuntur. Dices, Aves cùm vident ante ſe jaci tete avolant, eſtocùm jam jactum eſt, ad prædam tevolent. Reſp. avolant non ob rete, ſed ob motum & ſonitum, quem facit auceps jaciendo rete, quemque aves vident & audiuot, ſicut avolaot ſi quis alium quemvis ſtrepitum motumve excuet. Rurſum, quæ propinquæ ſunt avolant, non quæ remotæ. Denique hebr. non eſt præſens יְזוֹרָה *zara*, id eſt *iacitur*, ſed præteritum זוֹרָה *zaçora*, id eſt *iactum*, vel *expanſum eſt* rete. Porrò aprè prædones comparat eum avibus pennatis, hebr. בַּעַל כְּנָפַיִם *baal kenaph*, id eſt dominis alæ, vel pollentibus ala, hoc, egregiè alatis, ac in volando velocibus & ſtrenuis, quales ſunt aves rapaces, quæ ideo aduncos habent pedes, æquè ac roſtrum, ad prædam comprehendendam. Hæ enim partim natura, partim continuo uſu & exercitio velociſſimè & fortiſſimè in prædam involant. Idem faciunt prædones.

Quocirca Auctor Catenæ Græc. cum Septuag. legeus: *Haud ezi in fruſtra retia alatis tenduntur*, ſic explicat, q. d. Non iniuria, inquit, ſempiterni ignis ſupplicium præparatum eſt illis, ſed æquiſſima ratione: utpote omnis generis malorum & flagitiorum magiſtris, & ducibus peſſimiſque conſultoribus. Retis nomine multiplex animarum pœna ad alarum, hoc eſt juſtorum malè enatorum, interitum & exuſtionem ordinata denotatur. Pennatarum autem voce inſinuantur homines animi faſtu aliiſque ſuperbiæ iiſque ad nubes volantes: vel certè homines, qui aliis ſublatis ab impiorum conſortio, ſi velint, ſejungere ſeſe poſſunt. Hæc ipſe.

Igitur deterret Salomon juvenem à ſocietate prædonum, eò quòd eorum inſidiæ diu latere nequeant, ſed tandem prodantur, itaque eos illaqueaot & perdant: quare ſtultum eſſe, qui hiſce laqueis teſe ingerunt. Et hoc ſignificat adagium: *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.* q. d. Fruſtra furaci & ſtolido prædoni minaris crucem ſi furetur, fruſtra et oſtentas patibulum: ipſe eorum ua prædæ eſt avidus & aſſuetus, ut impotenter & ſtolidè in periculum crucis & patibuli ſeſe conniciat, inferat & interat. Similes paroemiæ ſunt hæ: *Turdus viſcum ſibi egerit*, ex excrementis enim turdi fit viſcus, quo ipſe capitur, *Captantis capti ſunt. Sibi parat malum, qui alteri parat. Nemo laditur niſi à ſeipſo. Sibi malum reperit. Facem libat, qui ainum. Qui in alium mittit lapidem, ſuper caput eius cadet, & plaga doloſi dividet vulnera. Et qui foveam fodit, incidet in eam, & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo, & qui laqueum alii ponit, peribit in illo.* Eccli. 27. 28 vide ibi dicta.

Hanc gnomen juxta communem plurium expoſitionem paulò antè recenſitam, apologo eorui & vulpis feſtivè illuſtrat, & quaſi exhilarat Cyrillus libr. 5. Apolog. mot. cap. 5. cujus titulus eſt: *Dum mortalis es, time vigilantia ubique & ſemper.* Corvum famelicum, inquit, circumcirca volitantem vulpes æquè famelica in antro latitans contemplata, ut eum ad ſe roſtro feriendum alliceret caperetque, pedibus extenſis procubuit quaſi moriuat at corvus dolum meinens aſtutè pectus vulpis aſpiciens, ex ejus reſpiratione & motu deprehendit in vulpe vitam, & fraudem. Quare *ore ſumpto lapillo, ipſum ſuper aurem iacentis proiecisse, dixit. Scito me non minùs vidiſſe corvorum oculum, quàm vulpinum. Nam ſi tuus ſubtiliter compoſite ſumem meam, & meus oculus rimatus eſt ſecundum tuam; ſed ut amplius de eum, pluries oculum fodi ſic iacentis. Ad hæc vulpes reſpondens ait, Egoque ſapiò lata collum tenui deſendentis. Tunc corvus ſubinnixit. Vt quid hæc facere voluiſtI? an putabas minus me ſelerare poſſe ſurium, cùm & magis ſobrietas me relevet? nam te capta la gravat, ſobrietas tollit mentem, & ut magis te arguam, nimia offuſcat prudentiam frauſ furibunda. At illa querulo dixit: Dudum hæc didici, ſed plus novi, ut quandoque bonas dormitat Homerus id eſt Philoſophus. Nam non ſemper ingenium rutilat, nec pari modo mentis eſt validitas ſemper apta. Siquidem ſcientia prædari perire quàm plurimi, & parum quaris ſæpe diligentia ſalus fuit. Sic ſerpens callidus negligentia perit, & mus vigilantia ungulam murilegi aſtutioris effugit, ac fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum* (Proverb. 1. 17.) *Sed ſi ſcire voluerit quare tibi fraudis laqueos tetenderim, diſce quonam inter ſuos, cùm poſſibilitas aderit, non eſt fides.*

Ve-

Vade igitur, & dones mortalis ne ſemper time, & ubique timoris A
eſſe tempeſtivi attendas. Quo cito, divitiæ ſunt.

TERTIA PARS CAPITIS:

Sapientia omnes ad ſe invitat, venientibus magna promittens, recuſantibus ingentes pœnas intentando.

Vers. 20. SAPIENTIA FORIS (Septuag. *in exitibus*) PRÆDICAT, IN PLATEIS DAT (Syrus, *exaltat*) VOCEM SUAM] Septuag. τὴν φωνὴν αὐτῆς, quod Complut. vertunt, *audiendam ſermonis habet*; Roman. *cum libertate agit*, libe-ram ſcilicet emittit vocem.

Vers. 21. IN CAPITE TURBARUM (Pagnin. *tumultuantium*) CLAMITAT, IN PORTARUM ORSIS PROFERT VERBA SUA] Pro *ſapientia* hebr. eſt חכמות *chachmot*, id eſt *ſapientiæ* in plurali, quia licet ſapientia com-plexè ſit una, evoluta tamen eſt multiplex: multas enim continet partes, dogmata & præcepta. Ob amplitudinem ergo, æquè ac majeſtatem, ſapientia uſurpat nomen plu-rale, perinde ac Deus hebr. in plurali vocatur *Adonai*, id eſt Domini; quia ipſe eſt Rex regum, & Dominus domi-nantium; & *elohim*, id eſt judices, vel gubernatores, quia ipſe eſt judex judicum & gubernator gubernatorum. Imò per *ſapientiam* hic accipi poteſt ipſe Deus ſapientiſſimus, ut mox dicam. Sic Job 40. v. 10. & 30. elephas ob vaſtita-tem corporis, vocatur pluraliter *behemoth*, id eſt beſtiæ, quia inter multarum beſtiarum eſt. Addit Vatabl. Utitur, inquit, plurali, eò quòd ſapientia à multis doceatur, ſci-licet à Moſe & Prophetis.

Τὰ foris opponitur voci inſipientium & impiorum, qui in angulis & domibus ſecretò ſua venena ſpargunt, dicen-tes: *Veni nobiſcum, infidiemur ſanguini*, v. 11. inſipientia enim & impietas malè ſibi conſciæ fugiunt lucem, quærunt latebras; ſapientia verò & ſapientes de veritate confiſi & audaces, liberè & publicè aperta fronte & clara voce in plateis prædicant. *Foris* ergo & *in plateis*, id eſt palàm, ubique & apud omnes prædicat. Hebr. enim חוץ *chouts* & Græcum & Latinum platea, à latitudine dicitur, idem-que eſt quod lata. Unde myſticè Salonius: Sapientia, inquit, id eſt Chriſtus, prædicat in plateis, id eſt in lati-tudine orbis, gentiumque omnium. Arctiùs R. Salomon: Foris, inquit, id eſt in ſcholis.

Pro *prædicat* hebr. eſt תקרא *tekrouna*, id eſt jubilat. Jubi-lus ſignificat tum lætitiam, tum ſuavitatem, tum claritatem prædicationis ſapientiæ. Unde Vatabl. vertit, *vocem perſtre-pit*; R. Levi, *vocem ſuam extollit*; Aben Ezra, *clamat*, *& ut præco inſonat*; alii, *elata ſublimique voce vocat*. Radix enim רנן *ranan* ſignificat exclamare ex lætitia, ovare, ac-clamare, gratulandi cauſa vociferari. Septuag. vertunt ὑμνεῖται, quod cùm ſit verbum medium, tam activè vertas *hymnizat*, id eſt canit, laudat, quàm paſſivè *hymnizatur*, id eſt canitur, laudatur. Olim enim præmia ſolebant à vulgo decantari in vitis & plateis. Unde Syrus vertit, *ſa-pientia in plateis laudatur*. Sic & S. Hilar. & Tertull. mox citandi. Melius vertas activè: ipſa enim ſapientia hic hymnizat, id eſt quaſi cantillando ſuaviter prædicat & concio-natur. Unde Chald. vertit, *ſapientia viratim canitur*.

Per ſapientiam accipi poteſt Primò, increata, quæ eſt ip-ſe Deus: hic enim per prædicatores, per angelos, perque omnes creaturas, quin & per inſpirationes internas, putà per illuminationem intellectui inditas, & impulſus volun-tati immiſſos, potenter hominibus prædicat ſui timorem & amorem. Unde hebr. eſt חכמות *chachmot*, id eſt ſapientiæ, in plurali; quia omnes ſcientiæ & ſapientiæ incluſæ ſunt in eminentiſſima & ſimpliciſſima Dei ſapientia. Unde R. Levi: Hæc omnia, inquit, eò ſpectant, ut divina ſapien-tia in rebus creatis patenat mirabili quadam evidentia, cùm animadvertetur incredibilis ſapientiæ ratio, qua in rebus condendis eſt uſus. Hæc enim in omnium oculos & mentes ſtatim incurrit.

Secundò, poſt Verbi incarnationem accipi poteſt Sa-pientia incarnata, quæ eſt ipſe Chriſtus. Chriſtus enim circuivit vicos, pagos & caſtella, prædicans ubique re-gnum Dei. Hanc enim ſapientiam incarnandam tempore Salomonis prævidit Spiritus ſanctus, & per eum ipſe Salo-

mon. Vide dicta Eccli. 2. 1. ita Beda. Et S. Hilar. in pſalm 118. litera *aleph*, in fine, ad illud: *Prævenerunt mandatorum tuorum vigiliæ, cùm dilataſti cor meum. Via ad vitam*, inquit, *eſt angu-ſta & tribulata, quia per multas tribulationes aditur. Sed ſapien-tia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Ergo ſapien-tia, quæ Chriſtus eſt, in via, illa in qua nobis ex multis egreſſus eſt, canitur; in latitudinibus autem cum libertate agit, in quibus non ſolùm habitare, ſed etiam deambulare ampliùs eſt promptum. Erg-go viam Domini Propheta libenter curris, poſtquam dilatato cor-de eſſe cœpiſ. Non enim ante potuiſti viam Dei currere, quàm ipſe illa digna & ampla Deo efficeretur habitatio.* Et Tertullianus in Scorpiaco c. 7. hæc explicans de Martyribus, intrepidè Chriſtum coram populis & judicibus prædicantibus: *Sophia*, inquit, *in exitibus canitur hymnis. Cantantur enim & exitus Martyrum. Sophia in plateis conſentiunt agi, bene enim filios ſuos ingulas. Super ſummos autem muros confeſſa dicit, cùm quis ſecundùm Iſaiam hic exclamat, Ego Dei ſum. Et hic vociferatur: In nomine Iacob. Et alius, In nomine Iſraelis. O bonam matrem. Opto & ipſe in filios eius rotigi, ut ab ea occidar. Opto occidi, ut filius ſiam.*

Porrò Salvianus lib. 4. ad Eccleſ. Cathol. *Sapientia*, inò quit, *in exitu canitur, cur eam non dixit cani in puericia, non in iuventute, non in ſtatu rerum incolumium, non in proſperitatibus ſecundorum? ſcilicet, quia in his omnibus quidquid laudatur incer-tum eſt. Quamdiu enim quis ſubjacet mutationi, non poteſt cum ſe-curitate laudari, & ideo ait: Sapientia in exitu canitur. Exitus enim quis de incertis periculorum, certum morbitur evaſa omni rerum varietate ſuffragium, quia tunc ſtabilis & firma laus eſt, quando mortuum non poteris iam perire laudati. Sapientia, inquit, in exitu canitur. Quid eſt, quæſo ſapientia Chriſtiani? Quid, niſi timor & amor Chriſti? Initium enim, inquit, ſapientiæ timor Do-mini. Et alibi. Perfecta, inquis, dilectio foras mittit timorem. Er-go ut videamus, initium ſapientiæ eſt in timore Chriſti, perfectio in amore. Itaque ſi ſapientia Chriſtiana timor eſt atque amor Domini, ita demum vera ſapientia ſumus, ſi Deum ſemper ac ſuper omnia de-ligamus, & hoc cùm omni tempore, tum præcipuè in exitu noſtro, quia ſapientia in exitu canitur.*

Tertiò, cum Lyrano, Janſen. Salazar & aliis, planè ac-cipi poteſt ſapientia creata, putà ipſa prudentia, hone-ſtas & virtus, ut ſit proſopopœia: Salomon enim hic in-ducit ſapientiam quaſi perſonam ſubſiſtentem, imò quaſi doctricem & concionatricem toto mundo prædicantem. Simile eſt c. 9. v. 1.

Porrò ſapientia tempore Salomonis prædicabat in vicis & ſynagogis, ad quas conveniebant turbæ populorum, per Levitas, Sacerdotes, Pontifices, Scribas & legis do-ctores: uti Eſdras ſcriba legit, & prædicavit Dei legem publicè in platea, ante portam aquarum per ſeptem dies, 2. Eſdræ 8. v. 3. & 18. Tempore Chriſti verò ipſe Chriſtus & Apoſtoli utrique Apoſtolici prædicarunt in compitis, vicis, foris, trionnalibus, uti prædicavit Paulus coram Felice Prætide Actor. 24. & S. Malachias Archiep. Hiber-niæ teſte S. Bernardo in ejus Vita, S. Dominicus, S. Fran-ciſcus; ac idipſum Patribus Dominicanis & Franciſcanis indulſit Benedictus undecimus Extrav. *Inter cunctas*, de privileg. & Sixtus IV. in Compend. privileg.

Hic ergo modus prædicandi in plateis & compitis eſt pri-ſcus & Apoſtolicus quem proinde hoc ſeculo Romæ, in Hiſpania, Luſitania, India, &c. à viris Religioſis re-novatum & revocatum magno cum fructu cernimus. Vide Franciſc. Suarez tomo 4. de Religione lib. 9. de Societ. Jeſu c. 5 n. 55.

IN CAPITE TURBARUM CLAMITAT] Aquila, Symmach. & Theodotion, *dabit vocem ſuam. Caput tur-barum* vocat locum, quòd *caput*, id eſt præcipuum & quaſi ſumma populi & turbarum conſluit, qui proinde turbarum eſt quaſi caput. *Caput* ergo eſt locus capitalis, id eſt primus & præcipuus populi, qualis eſt forum, nundinæ, compi-ta, ſynagoga, templum, palatia principum, &c. Eſt climax ſive gradatio, q. d. Sapientia non tantùm in plateis, ſed & in foris, nundinis, populique cœtibus præconis voce & more proclamat ſua dogmata.

Secundò & preſſiùs, *caput turbarum* eſt locus altior, uti caput membris eminet, ex quo præco vel orator ad tur-bam ſubjectam verba facit, uti Romæ erant roſtra, apud Judæos & Chriſtianos ſunt pulpita, cathedræ, ſuggeſtus. Unde è locis editis præconizant, ut ab omnibus exaudia-tur. Hinc & præcones verbi Dei è pulpitis & cathedris concionantur. Ac S. Franciſcus rogatus quis eſſet, reſpondit

Præco ſummo regi Dei. Septuag. pro המיות *homines*, id eſt *turbarum*, legentes המיות *coetus*, id eſt *mororum*, vertunt, *ſuper ſummos muros clamitat inſtar præconis*: hoc enim eſt *vociferatur*. Hinc & Chaldæus vertit, *in capite arcium prædicavit*; Syrus, *in vicorum principiis concionatur*.

IN FORIBUS PORTARUM ORBIS PROFERT VERBA SUA] Syrus, *in adito portarum arcium*; Chald. *in introitu portarum per urbes*, quò ſcilicet confluit omnis turba ruſticorum & viatorum, æquè ac civium. Olim enim judicia fiebant in portis, ut exteri & advenæ liberè ad ea accederent. Judices ergo ſedebant in portis, quaſi loco publico, libero, & omnibus tam ſdveois quàm indigenis obvio. Ita S. Hieronym. in Amos cap. 5. qui & cauſam addit: *Ut nec agricolæ*, inquit, *ad cauſam veniens, frequentia civitatis, & novo terreretur aſpectu; nec urbis habitator longe ab urbe properaret, & ſubvellionem quæreret jumentorum*. Unde Septuag. Complut. vertunt, *in portis civitatis confidens dicit*; Septuag. verò Romæ correcti addunt. *Et in portis dynaſtarum aſſidet*: ut ſit unius ſententiæ Hebraea duplex verſio, quod & alibi ſubinde factum videmus. Myſticè S. Hieron. in Amos cap. 5. per *portas* accipit virtutes: hæ enim ſunt portæ animæ credentis, per quas ad eredeo- B tes Chriſtus ingreditur.

Tropol. Polychron. in Catena Græcor. *Hæc*, inquit, *ſummatim indicant ſapientiam ubique præſtare, ubique vim ſuam exercere, nec non omne hominum genus ad ſui communionem & ſocietatem invitare. Significant ad hæc, ſapientiam in animâ à malitiâ immunni ſercelebrem reſidi; in ea porro animâ ſedem adeptam, quæ omni virtutum genere ornata & exculta eſt, admirabili planeque ſtupenda operari, idque magna cum audacia & libertate; Tertiò inſinuatur, ſapientiam, dum apud ſapientem abdita lateat, inſita laude fruſtrari; exitum autem perorationem ſapientis ſortitam, mirificè commendari, magnaque operari: ſcilicet per exitus & plateas, illius ſplendor & nobilitas denotatur, per muros autem eiuſdem utilitas, & ad omnem vitæ uſum vis & energia; ſimiliter per dynaſtas ſignificantur doctores verbo operoque potentes.*

VERS 22. USQUAQUO PARVULI DILIGITIS INFANTIAM, ET STULTI EA, QUÆ SIBI SUNT NOXIA, CUPIENT ET IMPRUDANTES ODIBUNT SCIENTIAM?] Chal. & Syrus, *uſquequo inſipientes diligitis inſipientiam?* &c. R. Salomon, R. Levi & Aben Ezra, *uſquequò ſimplices ſeducti ab impoſitoribus diligitis infantiam*, id eſt, *vos ab iis ſeduci* C *placide animo fertis?* In Hebræo eſt elegans & efficax paronomaſia: nam pro *parvuli* hebr. eſt פתאים *petaim*, pro *infantiam* eſt פתי *peti* q. d. Uſquequo parvuli diligitis parvitatem? uſquequo parvuli vultis eſſe & manere ſemper parvuli? uſquequo infantes non vultis avelli ab infantia & nugis infantilibus? uſquequo ſimplices non excutitis veſtram ſimplicitatem, dum per fraudulentorum lactationes, adulationes & fraudes ſinitis vos decipi, ac in fraudem & ruinam induci inſtar puerorum. Infantes enim & pueri proſus nolunt avelli à matris uberibus & lacte, cui aſſuevertunt. Unde matres ubera oblinunt ſinapi, ut pueri aerem ſapientes, ubera fallidiant, dilectque uti ſolidiore cibo, itaque viribus & animo corroborentur & creſcant. Pari modo homines carnales & puerile nolunt à ſua vita carnali & puerili avelli, donec per tribulationes Deus eam ipſis faciat moleſtam & exoſam. *Carnales ſunt pueri. Primò.*

Secundò. Secundò, pueri amant ſuas nuces & crepundia, eaque præponunt nummis aureis & argenteis, quia illas comedere poſſunt, iſtorumque ſuaves, nummos verò guſtare nequeunt. omnis enim ſapientia puerorum eſt in ore & ſapore. Ita carnalis homo non ſapit quæ ſpiritus ſunt, ſed quæ carnis, donec guſtato ſpiritu deſipiat illi caro. Certum & determinatum eſt tempus infantiæ, in quo infantibus nugas tractare & infantire permittitur, donec diſciplinæ capaces ſint, cùm ſcilicet firmiore ſunt corpore & cerebro, quo facto, pueriles nugæ eis adimuntur, & ad ſeria traducuntur. Ita pariter nonnulla nationibus in Eccleſia & monaſteriis permittuntur, quæ matutioribus vetantur, uti docet Apoſt. Hebr. 5, 13.

Tertiò. Tertiò, pueri amant libertatem & luſum: *Ludere par impar, equitare in arundine longa*. fabricare domos luteas, ex aqua & imigmate per fiſtulam ſufflando bullas excitare, quæ mox tenues vaneſcant in auras. Unde impius Lyſander apud Plutarch. in Apophth. dicit: *Jurejuranda vires, talis pueros oportet fallere*. Ita major pars hominum ludicras & puerilesnugas amat. Quid enim ſunt opes, delitiæ, A notes hujus mundi, ſi cum cælitibus & æternis comparentur, niſi futiles & nugæ puerorum? Meritò ergo Salomon patrem Davidem pſalm. 4. ſecutus, admirans eorum ſimplicitatem & ſtoliditatem, commiſerando exclamat: *Filii hominum ſi, inquo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Diligis ſpeciolas domos, feminas, menſas? diligis vanitatem. Mentitur femina ſe eſſe ſpecioſam, cùm intus ſit lutulenta ſtercorum & ſordium. Mentitur honor ſe coli & eſſe in pretio, cùm honoratus à paucis, à multis vilipendatur, & probris afficiatur. Mentitur vinum ſe oblectare gulam, cùm mox ſtomachum degravet, caput affligat, hominemque ad omnia, quæ hominis ſunt, ineptum faciat. Utiquequo ergo ô pueri diligitis infantiam, infantiles nugas, umbras, fraudes & mendacia?

Quartò, pueri cupiunt ſibi noxia, v. g. mel, ſaccharum, poma quæ in cruditates & vermes vertuntur, ideoq; eis ſtomachi dolorea & morbos conciliant. Rurſum pueri arſenicum, quia ſimile, pro ſaccharo comedunt, itaque eo, utpote veneno, ſe enecant: ſic oleum hauriunt pro melle, vinum pro lacte, itaque illo ſtomachum, hoc caput inebriant & deſtruunt: ſimilis modo carnales amant puriles voluptates, quæ noxam corpori & animæ tum præſentem, tum æternam creant. Hinc illa trita: *Puer glacium; Puer gladium.* *Quartò.*

Quintò, pueri oderunt ſcholas & ſcientiam, ne coganntur manum ferulæ, oculos libro, mentem diſciplinæ ſubiicere & alligare. Mos eſt aſturia pueri, qui juſſus à magiſtro præeunte recitare alphabetum, ac dicere A, B, C, numquam magiſtrum ſubtequi voluit, nec dicere A, B, C. Rogatus eautam, cur rem tam facilem detrectaret? reſpondit: *Nolo dicere, ne cogar diſcere*. Ita carnales nolunt ſubiicere ſe ſeveræ diſciplinæ virtutis & legis divinæ, ſed vivere libertinè & ad libitum, in quos convenit illud: *Bis pueriſones*. Hinc & apud Gentiles veea Dei fide deſtitutos, ſapientia ſemper fuit infans. Quocirca per *infantiam* Lyran. & Hugo accipiunt *bona delectabilia*, Janſenius *bona fortunæ*, Salazar *levitatem morum, ſtudia ludicra, irriſiones & ludibria*, quæ pueris familiaria eſſe ſolent. Unde pro eo, quod nos habemus: *& ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient*, hebr. eſt, *& deriſores deriſionem deſiderabunt ſibi*. Inſipientes enim, æquè ac pueri, ſunt ridiculi, amantque deriſiones, id eſt res ridiculas & nugaces, quæ ipſis ſunt noxiæ; unde eas ipſimet in aliis derident. Quocirca Varabl. vertit, *quouſque ſtulidi ſtoliditatem diligitis, & illa foreſ ſibi illuſiones placent* (gaudent illudi, imò ſibi ipſis illudere) *& ſtultæ ſcientiam odio habent?* Pagninus, *uſquequo ſimplices diligetis ſuam ſimplicitatem*, &c. Porro Septuag. τὰ *petaim* vertunt *ſimplices*, id eſt innocentes, ideoque juſtos, ac *peti* vertunt *innocentiam*, id eſt juſtitiam: ſic enim habent, *quanto tempore innocentes induxerint iniquitatem non erubeſcent*. τὸ *non erubeſcent* non eſt in Hebræo, ſed Septuag. ad explendum ſenſum ſuum id ſubauditi conſuerunt. Hæc verſio licet primo fronte aliò abire videatur, tamen in fine eodem quò Noſtra Latina redit. q. d. Pueri, qui ſuis nænis pueritiis ſemper iohærent, conſuſionem & probrum ſibi ſibeont; igitur fiant *petaim*, id eſt ſimplices; ſed alio ſenſu, ſcilicet fiant innocentes & juſti: ſic enim numquam probro & confuſioni ſubjacebunt, ſed omnis probri expertem vitam agent: innocentia enim & juſtitia probro vacat, laude abundat. *Quintò.*

Hujus ſententiæ veritatem feſtivo ſanguilugæ & formicæ apologo pulchris exemplis corroborato, demonſtrat Cyrillus lib. 3. Apol moral. cap. 16. *Mentis infirmi corruptis humoribus aggravati, ſitibunda ſanguinis appoſita ſanguiſuga ſibi* D *gravulare capit, quid ad ſenſum venerum venuſſet à ſe diutiùs exoptatum. Cùm igitur acumen oris per cutis poros, theſauri vivifici venam attigiſſet, & totis miſſus deliciosa aviditate id quod hiverat affatim biberet, ærta mirabili mortivum ab utili ſequeſtratum, natura diligentiſ ſagacitate promanante, malis malè cupida planè facta eſt. Cùm autem lethalis hauſtus in ipſam totam perfuſum virus inciperet ebullire, ac quantocyus poraret virus mortem venenatam cum ingenti dolore accerſere, capit eum ingenti clamore diſrumpere ſingultire. Ad cujus dolentis vocem mox accurrit formicula granum trahens, quæ dixit. Quid eſt quod accidit tibi? Cui illa: Amatum quippe ſanguinis potavi alimentum, & exhauſi venenum, cupidam enim decepit me propinator avarus, qui retinens ſibi commodum, ſegentis in perniciem dedit virus. Tunc formica ſubiunxit. Bene video, quod ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupiunt.* *Apologus quòd cupiditas ſe ipſa ruinat.*

Proverb. 1. 22.) *Et adjungens ait, Noſtiviſti quòd qui alie-*

alienum ſanguinem fugis, propriam perditionem ſumis? Et dum malè, quod cupiveras, rapis, hoc longè aliter poſtmodum evenit, & ſe ſibi chariſſimum perdit? Deinde idipſum exemplo draconis, crocodilli, & raptorum evincit: *Hæc etiam draco callidus poſto cupiditatis illuditur, qui, ut naturales tradunt, dum boſſiliter concupitum elephantis ſanguinem avidiùs fugit, eundem ſe perimit, & non eam iucunde bibit, quàm dolorosè ſe extinguit. Totum enim quod rapitur vaporis virus eſt. An ignorat, quòd a veneno raptor, dum lupinis dentibus & crocodilico morſu alienam rem devorat, propriam alienat, ſeorum ſe diſſipat, & cor noſtra inquietum quod malè congregat, vaporibus parat. Sic Chaldæus Aſſyrium, Perſa Chaldæum, Græcus Perſam, ac poſtmodum Græcum prædo ſpoliavit Romanus. Gaudeo igitur quòd nullius ſanguinem fugo, ſed res meas providentia ſuro, diligentia quæro, juſtitia conſervo, ſapientia foveo. Quo dicto ſanguiſuga ſimul cum vita cruorem reptum evomuit.*

Similia.

CONVERTIMINI AD CORREPTIONEM (Pagnin. & Vatabl. *increpationem*.) MEAM ECCE PROFERAM VOBIS SPIRITUM MEUM, ET OSTENDAM VOBIS VERBA MEA] Pro *proferam* hebr. eſt יביעה *abbia*, id eſt *effundam, emanabo, ſcaturire faciam*. Aquila & Theodot. αναβλύσω, id eſt effundam; Sept. προήσομαι, id eſt *promittam vobis ſpiritum mei dilectum*; Tigurina, *ea offlo vobis ſpiritum meum*; Vatabl. *eo deprono mentem meam*. Senſus ergo eſt, ſic R. Levi & Aben Ezra, quaſi dicat, Filii hominum relinquite nugas pueriles, ſat infantiæ datum, convertite vos ad meam diſciplinam & meliorem frugem, date vos ſeveriori vitæ, abdicate carnales voluptates, ſectamini ſpirituales. En vobis impendam cordis & influxus meiſcaturiginem: præſtabo ut ſpiritus meus in vos affluenter derivetur, ut vobis perennes ſapientiæ & virtutis influxus inde dimanent, ad eum modum, quo è fonte aquæ ſcaturiunt.

Igitur *proferam vobis ſpiritum meum*, id eſt, ut ſequitur, *oſtendam verba mea*, quæ mente concepi, olmirum eloquar ſpiritus, id eſt mentis meæ, ſenſa, ita clarè, ſincerè, copioſè ac liberè, perinde ac è fonte aqua clara, limpida, copiola & libera emanat, ita ut nulla vi aut obſcuratione fiſti vel inhiberi queat; imò quo magis obturatur, eo majore vi & conatu erumpit. Talis enim debet eſſe doctor & præco ſapientiæ, ut nullis blanditiis vel minis ejus libertas docendi veritatem, arguendi vitia, monendi & exhortandi impediatur; ſed contra omnia obſtacula fortiùs eluctetur & erumpat.

Inſuper Beda per *ſpiritum* accipit iram & vindictam: irati enim iras ſpirant & naribus efflant. q. d. Niſi convertamini, depromam in vos ſpiritum, id eſt indignationem & vindictam meam, utque *oſtendam*, id eſt, reipſa exhibebo, & opere complebo minas meas, quas verbis meis vobis ſæpè comminatus ſum. De vindicta enim proximè ſermonem ſubnectit. *Spiritus* enim ſignificat vim, impetum, æſtuſque animi nonnunquam abſque ſpiraculo, *quod ſanguiculas novis diſrumpit. Loquar, & reſpirabo paululum, aperiam labia mea, & reſpondebo*: Job 32. 18. Hoc affectus hic induit ſapientia, ideoque ingenti ſpiritu concionatur. Nunc eum miſeratur hominum infantiam & ſtultitiam, nunc indignatur, nunc blanditur, nunc comminatur, ut oſtendat verba ſua eſſe vera, ſalutaria, neceſſaria ad felicitatem. Eoſdem induat concionator & ſapientiæ præco, ut magno ſpiritu & efficacia concionetur, ac auditores in omnes partes quaquaverſum exagitet, donec eorum corda contundat, molliat, & flectat ad timorem & amorem Dei.

VERS. 24. QUIA VOCAVI, ET RENUISTIS: EXTENDI MANUM MEAM, ET NON FUIT QUI ASPICERET] Hebr. *qui attenderet*; Sept. *quoniam vocabam, & non obediſtis: & extendebam verba, & non attendiſtis*, Syrus & Chald. *quia vocavi, & non tradidiſtis elevavi manum meam* (Syrus *eximii vocem meam.*) *& non auſcultaſtis*; Arabicus *quia vocavi vos, & non obediſtis mihi: garriui* (vifus ſum garrire vobis) *multos ſermones, & non auſcultaſtis eis.* Alloquitur impoenitentes, qui ſuæ infantiæ & inſipientiæ, putà concupiſcentiæ & peccatis, pe ſiſtere volunt. Hiſce enim indignatur, quòd ſuam vocationem, opem & conſilium deſpiciant, ideoque eis minatur miſeras præſentes & æternas.

Porrò vocat Deus, tum externus per verba S. Scripturæ, per doctores & prædicatores, per præceptores & viros pios, &c. tum interiùs & præcipuè per gratiam excitantem, puta obiiciendo intellectui ſtatum periculoſum, in quo peccator verſatur, damna peccati, gehennæ tormenta impiis parata, ac gaudia cæli piis decreta. Igitur hinc liquet Deum peccatores vocatione & gratia ſua excitante prævenire, ut reſipiſcant & convertantur: ſed in peccatorum libero arbitrio ſitum eſſe, ut vocationi & gratiæ Dei conſentiant vel diſſentiant pro libito, uti ex S. Auguſt. docet Concil. Trident. ſeſſ. 6.

Jam vocare proprium eſt verbi & vocis: hinc appropriatur Verbo, id eſt filio Dei, qui ante incarnationem per verba mentibus hominum immiſſa, eos vocabat ad pœnitentiam & ſalutem. hæc enim verba creata manant à Verbo increato, ejuſque formam gerunt, & abeo vim ſuam accipiunt, uti docet S. Auguſt. tract. 5. in Ioan. Poſt incarnationem verò, per os & vocem humanam à ſe aſſumptam, prædicando omnes vocavit ad ſe & ad ſalutem, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos*, Matth. 11. 28. Apoſtolos verò viroſque Apoſtolicos vocavit, & etiamnum vocat ad apoſtolatum, dicens: *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum*, Matth. 4. 19. Mundus, inquit S. Bernard. vocat lactat, ut inficiat: diabolus verò, ut etiam interficiat, ac tamquam lupus mactet & perdat; ego autem cur, niſi ut reficiam. Reficiam enim vos intereà paſtu, qui veſtra ſatiet deſideria, qui ſitim extinguat, qui requieſcere vos faciat, ut non ſit ultrà quod cupiatis in me enim ſunt paſcua vitæ, in me veriſſima & gratiſſima mentis teſta.

Jam extenſio manus multa hic ſubindicat: illa enim multis de cauſis fieri ſolet. Primòergo Cajetan. cenſet hic quatuor gratiæ Dei beneficia quatuor hiſce membris denotari. In vocatione beneficium excitandi: in extenſione manus oblationem auxilii: in conſilio inſtructionem ad elegendum bona: in increpatione monitionem ad fugiendum mala. ut enim à mala vita convertamur, bene vivamus & ſalvemur, neceſſe eſt Primò, ut à Deo ad veteris vitæ deteſtationem, & novæ deſiderium excitemur; Secundò, ut ab eodem ad id perficiendum, per crebras excitationes & gratias confoboremur & adjuvemur; Tertiò, ut converſi ad malum non recidamus; Quartò, ut bona opera ſtudioſè exerceamus, in iiſque perſeveremus uſque ad finem vitæ. Hinc verbum Dei in Script. vocatur *brachium*, quia ita vocat & ſuadet, ut ſimul & brachio manuque potenter juvet ad id quod juſſit exequendum, ut inexcuſabilis ſit homo, ſi Dei vocationem non acceptet, & manum Dei ad opitulandum extenſam non arripiat. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 52. 10. *Paravit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* *Deus extendit manus multis de cauſis. Primo.*

Secundò, Lyranus cenſet Deum manus extendere, ut peccatorem in barathro peccatorum demerſum & ſepultum potenter extrahat, & ad lucem gratiæ ac juſtitiæ educat: ſic enim ei, qui in foveam profundam lapſus eſt, manum porrigimus, ut eum ex illa extrahamus. *Secundo.*

Tertiò, R. Salomon & Bayous cenſent ſapientiam extendere manus, ut hoc ſigno omnes ad ſe advocet, ad hoc, ut in diſciplinam ſuam, imò in ſinum maternum ſe tradant. Sic enim mater exporrecta manu advocat & attrahit ad ſe filiolum, ut eum in ſinum & ad ubera recondat. Unde Septuag. & Syrus vertunt, *extendi verbo & vocem meam*. *Tertio.*

Quartò, Janſenius cenſet Deum manum extendere, ut indicet viam ſalutis, quæ eſt lex Dei. Sic enim extenta manu & digito viatori ignoto viam demonſtramus. *Quarto.*

Quintò, Vatabl. cenſet Deum manum extendere, ut hoc ſigno ſilentium indicat, ut ſcilicet omnes ſilentes ſapientiam loquentem audiant. *Quinto.*

Sextò, Martinus de Roa lib. 2. Singular. c. 3. Manus, inquit, ſignum eſt, quo Deus & ſapientia ſuos ad militiam evocat, juxta illud Iſaiæ 49. 22. *Levabo ad Gentes manum meam, & ad populos exaltabo ſignum* (vexillum militare) *meum*. Hinc & olim inter Romana ſigna erant quædam in formam crucis, & ſupra eam manus extenſa: manus enim eſt ſymbolum amicitiæ, æquè ac pugnæ & belli pro amico. Deus enim cùm adhuc in alienis caſtris ſub hoſtili principe & ſigno ſtipendia faceremus, ſumma cum benignitate nos vocavit, venientes cum majore recepit. Huc referri poteſt illud Proverb. 1. *Extendi manum, & Sexto.*

non fuit qui aſpiceret. Quæritur enim quòd, cùm multos ad ſe velut ſublato ſigno evocaſſet, nemo nomen illi dederit. hæc Ros. Hùc pertinet quòd manus extendere ſit pacisci & reconciliari volentis, q. d. Deus: Ego iniuriarum mihi à vobis illatarum oblitus, prior extendi dexteram invitans vos ad meam reconciliationem, atque vos vicißim in ſignum renovati fœderis dexteram veſtram meæ conſereretis. at vos me ad extendentem manum reſpuiſtis, veſtramque retraxiſtis.

Septimò. Septimò, Beda: Extendere manum, inquit, eſt beneficia offerre & conferre, imò incogitanti ea ingerere & obtrudere. Juxta hanc phraſin aut Eccleſ. cap. 4. 36. *Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta*. Hinc Artaxerxes Longimanus, teſte Plutarch. in Apoph. regnum, dicebat, ſibi quaſi principi (qui eſt Dei imago in terra) manum ad dandum, putà dexteram, eſſe longiſſimam, alteram verò ad detrahendum, putà ſiniſtram, contractam eſſe & brevißimam. *Regalium enim eſſe addere, quàm adimere*. Sic Deus ad dandum eſt longimanus, ad accipiendum verò brevimanus, imò nullimanus. Quocirca S. Paulus celebrat hanc Chriſti ſententiam: *Beatius eſt magis dare quam accipere*. Actor. 20. 35. vide ibi dicta.

Octavò. Octavò, extenſio manus ſignum eſt comminantis: Sapientia enim minatur iis, qui ſe vocantem reſpuunt, pœnas graviſſimas, uti mox audiemus.

Nonò. Denique extenſio manus ſignum eſt ſummi amoris & deſiderii, quo Deus & ſapientia homines omnes expanſis charitatis brachiis complecti, ſtringere, ſibique agglutinare ſatagunt. Hæc de cauſa Chriſtus in cruce brachia extendit, ut iis totum mundum, amantiſſimè complecteretur, imò extendit manus quaſi rogaos & obſecrans, ut ad eum accedamus. Extendimus enim manus cùm Deum oramus & obſecramus, uti multis oſtendi 1. Timoth. 2. 8. Hoc eſt quod queritur Chriſtus Iſaiæ 65. 2. & Roman. 10. 21. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas*.

Nota. Hæc primò & propriè ad primam vocationem, qua peccator ex peccato evocatur ad ſapientiam, id eſt juſtitiam & virtutem, pertinent: quia enim hanc reſpuunt impii ſuis cupiditatibus addicti, idcirco eis perditionem comminatur. Secundariò, tamen & conſequenter poſſunt adaptari ſecundæ vocationi, qua quis ex minori juſtitia vocatur ad majorem, v. g. ad perfectionem, vel ad vitam Rel giosam. Hæc enim vocatio licet non ſit præceptum, ſed conſilium; tamen quia à Deo manat, nullo modo reſpuenda eſt, ne ejus ſapientiam, bonitatem & majeſtatem ſpernere & deſpicere videamur. quod ſanè Deo eſt iniurium. Spernitur enim ejus ſapientia, cùm ejus vocantis ad ſe conſilio poſt habito mundi conſilium ſequimur. Spernitur ejus bonitas, cùm majus gratiæ, quàm tam liberaliter vocato offert, bona ſæculi caduca anteferimus. Spernitur majeſtas, cùm ei parentes anteponimus. Quocirca Deus hanc ſui iniuriam ſolet graviter punire & ulcißci, pœnis tam præſentibus quam æternis.

Vitio negleſta vocationis. Memorabile & huic loco proprium eſt, quod narrat S. Antonius 3. part. tit. 24. cap. 9. parag. 7. Cùm quidam aliquando Franciſcani Ordinis votum ſuſcepiſſet, poſteà verò mutato conſilio factus eſſet Canonicus, poſt paucos menſes incidit in morbum lethalem: quàm ob cauſam admonitus à ſuis de anima per confeſſionem expianda, reſpondit nil eſſe opus, quoniam oſtenſum ſibi eſſet ſe eſſe damnatum; quare ne ampliùs ſibi moleſti eſſent, quis non poſſet confiteri. Apparuit enim mihi, inquit, Dominus iratus, dicens: *Vocavi, & renuiſti: Ideo vade ad pœnas Inferni*: quo dicto expiravit. Simile eſt quod in Vita S. Bernardi legimus de fratre ejus Gerardo: hic enim cùm Bernardi monita de ſæculo deſerendo, juventutit, novæque militiæ fervore calidus obſtinatè reſpueret, Bernardus prophetico ſpiritu jam tum impulſus, digito m ejus latus incenſo: *Venies*, inquit, *dies, & citò veniet, cùm lancea hæc tuo lateri infixa poſtea aperiet ſalutaribus conſiliis, quibus nunc eſt clauſum*. Quod ut dixit, ita evenit: paucos enim poſt dies eo ipſo loco vulneratus in pugna, captus etiam ab hoſtibus, cùm recordatus eſſet fraternæ prædictionis, clamare cœpit ſe monachum eſſe Ciſtercienſem. Plura recenſet P. Platus lib. 3. de Bono ſtatus Relig. c. ult.

Denique Lucas Abbas S. Cornelii (extat tom. 1. Biblioth. SS. Patrum) in Summariolis ad Commen. Aponii in Cantic. hanc gnomen ſic legit: *Clamabam, & non exaudiebatis: extendebam verba mea, & non intendebatis. Itaque & ego veſtram perditionem ridebo. Hæc terribilis* (pergit Lucas) *hemitio, qua liquefacien animam contemptorum Dei præcepta, lacrymabiliter demonſtrat, qualia perpeſſa ſit, eò quòd pulſanti Chriſto aperire contempſerit*.

DESPEXISTIS OMNE CONSILIUM MEUM, ET INCREPATIONES MEAS NEGLEXISTIS] Gravis hæc querela ſapientiæ & Dei, de ſui deſpectu. Deſpicere enim plus eſt quàm ſpernere vel contemnere: deſpicere enim eſt quaſi infra ſe, & ad pedes ſuos projectum aſpicere & aſpernari: ex adverſo ſui picere eſt ſurſum aſpicere & venerari, quaſi ſupra nos aſpiciamus aliquem eſſe collocatum, quem revereamur. Unde pro *deſpexiſtis* hebr. eſt פרעתם *ſi-pharon*, id eſt, *evacuaſtis, irritum & irritum feciſtis*. Sept. ἀνῆκα ἐποιήσατε, id eſt *tranſlatum feciſtis*, auctoritatem eis ademiſtis, irrita & caſſa feciſtis, ut icilicet apud vos nullum pondus, nullam vim obtinerent; Symmachus & Theodotion, *diſſipaſtis*; R. Salomon, *abolevißis*; Pagninus, *ceſſare feciſtis*; Tigur. *neglexiſtis*; Chald. *commutaſtis*. Pro *neglexiſtis*, hebr. eſt פרעתם *lo habitem*, id eſt, *non voluiſtis*; Septuag. *rebelles fuiſtis*; Complut. *non intendiſtis*. Omnia hæc eodem redeunt, q. d. Deſpexiſtis conſilia ſana, quæ ego vobis in veſtrum bonum & ſalutem ſuggeſſi, & pro eis amplexi eſtis conſilia noxia, quæ vos in ruinam agunt, ut rebus frivolis vacaretis atque ſomno & deſidiæ veſtræ indulgeretis, ne in obtinenda ſapientia aliquid laboris impenderetis; atque ut id videremini ratione & jure agere, commutaſtis nomina ſapientiæ & inſipientiæ, putà virtutum & vitiorum; ut virtutes, quas ego ſuggeſſi vobis, diceretis eſſe vitia; ex adverſo vitia, quæ amabatis, virtutum nomine palliaretis & decoraretis. Sic enim mundani ſentiunt, inquit Nazianz. orat. 20. *appellant temperantiam, prudentem & circumſpectum, timidum; temperantem, agreſtem & inhumanum; inſtam, aſperum*. Sic humilem vocant puſillanimem & abiectum; prodigum vocant, liberalem; avarum, frugalem, iracundum, magnanimum, gulotum, jovialem; dicacem, eloquentem; ſuperbum, excelſum. Ex adverſo. *Quidam*, inquit S. Hieron. ad Demetriadem, *ſuperbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate ſuſcipiunt, malitiam prudentia vice amplectuntur, & ſtultitiæ ſimplicitatis nomen imponunt, ac damnum fallaci & priſmo ſimilitudine decepti vitiis pro virtutibus gloriantur. Nonne hi aureos nummos cum adulterinis commutant?*

EGO QUOQUE IN INTERITU VESTRO RIDEBO, ET SUBSANNABO, CUM VOBIS AD, QUOD TIMEBATIS, ADVENERIT] Hebr. *cùm venerit* פחדכם *pachdachem*, id eſt *pavor, horror, ſuper veſtros*, id eſt, cùm venerit terribilis clades, quam pavebatis, horrebatis, & cujus vehementiam obſtupeſcitis. Pro *in interitu* hebr. eſt במצרכם *bmeda hem*, id eſt, *conſractione* vel *contritione veſtra*; Aquila, *in inundatione*; Sept. *in perditione*; Symm. *in collocatione*; Arabicus, *propiavit videlo exitum veſtrum*. Tigurina, *ego ad veſtri pereitium ridebo*. Vatab. *in calamitate veſtra*: S. Auguſtin. tract. 33. in Joannem legit *ſuperridebo*, id eſt, effusè ridebo. *Inter deſperationem autem, & ſpem fluctuat animus. Metuendum eſt ne occidas ſpes, & cùm multum ſperas de miſericordia incidas in judicium. Metuendum eſt rurſus ne te occidat deſperatio, & cùm putas tam tibi non ignoſci, quia gravia commiſiſti, non agas pœnitentiam, & incurras te in judicium ſapientiam, quæ dicit. Et ego veſtræ perditioni ſuperridebo*. Sic quoque legit S. Cyprian. libr. de Singularit. cleric. ſub initium. Pro *ſubſannabo*, Septuag. vertunt, *gaudebo*; Lucifer Calarit. Apolog. pro S. Athanaſio, & S. Cyprian. legunt, *gratulabor adverſum vos*; B. Antiochus hom. 38. de inobedientia legit, *quia vocavi, & non obedivißis, ſed irrita feciſti conſilia mea, ejusque & ego veſtræ perditioni inſultabo*; Syrus, *exultabo cùm venerit ſuper vos vaſtitas & perditio repentina*; Hebr. eſt אלעג *elac*, id eſt, *ſubſannabo*, vel *balbutiendo & blaſi loquendo, vos irridebo*. אלעג *laac* enim ſignificat blæſitatem & balbutiem, indeque irriſionem, quæ per ea fieri ſolet. vide dicta Iſaiæ 28. vers. 11. Porrò *ſubſannare* eſt ſannas, irriſiones & probra velut ſtulto irrogare. Unde Cælius Rhodigin. libr. 8. Antiq. lect. c. 43. *Apud Gratianum*, inquit, *ſannas ſatuum ſignificas. Unde & ſanna verbum Latinis frequens, quod deſluxerit etiamſi à mimis ſenitus Grammatici*

opi-

ſplenetur diſſum. Sanna enim eſt ſolutus riſus & deriſus. Unde *ſannio* vocatur, qui ſoluto ſitu & contortis corporis totius partibus, immoderatam quandam ſlios deridendi formam effingit, & alios mores inepto quodam geſtu per contemptum exprimit, ut ſtultus propemodum videatur ac ridiculus. Unde Cicero lib. 2 de Oratore: *Quid enim*, ait, *po. eſt eſſe tam ridiculum quam ſannio eſt: ſed oris, vultus, immundis moribus, voce denique corpore videtur ipſo.* Loquitur anthropopathēs, ſive humano more: nec enim ſitus, qui fit deducto ore, nec ſannæ, quæ fiunt contracto naſo, nec ira ullave paſſio cadit in Deum qui incorporeus eſt & immutabilis. Tu enim Domine *potentiſſime & juſtiſſime*, ait S. Auguſt. 1. Confeſſ. c. 4. *ſtabilis & immutabilis es: amas, nec affligis; zelas, & ſecurus es; pœnitet te, & non doles; irascèris, & tranquillus es.* Igitur hic riſus & ſubſannatio ſignificat Dei gravem juſtumque odium, quo averſatur & acriter plectit impios ſui contemptores, non quòd Deus delectetur tortura impiorum, ſed quòd delectetur juſtitia, juſtaque vindicta, qua juſtè plectuntur ſceleresi. Ita S. Bernard ſerm. 9. in pſalm. *Qui habitat*, citatis hucce Salomonis verbis, *Ego quoque in interitu veſtro ridebo. Quid ergo*, inquit, *in inſipientium interitu ſapientia credimus placiturum, niſi inſipientiam ſuam diſpoſitionem, & irreprehenſibilem ordinem rerum? ſanè quod ſapientia tunc placebit, ſapientibus quoque placeat neceſſe eſt univerſis.* Vnde Symmach. vertit, *videbo in collocatione veſtra.* Deus enim, ſit ibidem S. Bernard. gaudet cùm res quæque ſuo loco collocatur, ut ſit ordo congruus rerum in toto univerſo. Locus autem piorum eſt cælum, locus impiorum eſt infernus. Gaudet ergo cùm quiſque piorum in cælo, & quiſque impiorum in inferno, loco & gradu ſuo pro meritis vel demeritis collocatur. gaudet enim ordine rerum. Ordo enim eſt communebonum totius univerſi, & conſequenter ſingularum ejus partium.

Senſus ergo eſt, q. d. Vti homo homini ſe offendenti offenſus eum, dum in gravi miſeria conſtitutus eſt, ſuam quem implorantem ridere dicitur, eum ejus preces ſpernit, imò ridet, illique ſuam ingratitudinem & ſcelera exprobrat, ac in ejus miſeria gaudet: ita & ego gaudebo in juſta veſtri punitione, & interitu, tum præſenti, tum æterno, ac vos in ea perpetuò deferam, & ex imma veſtra vobis in faciem per ipſammet veſtram conſcientiam perpetim vobis occlamantem, per parentes, locios, ceteroſque vobiſcum damnatos, perque ipſos dæmones inſultantes objectabo. Alludit Salomon ad illud Davidis patris: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos*, pſal. 2.

Eſt ſarcaſmo ſive hoſtilis irriſio. Ridet enim Deus impios, qui ſua monita neglexerunt congrua juſtaque punitionis menſura, riſus riſui, ſubſannatio ſubſannatione reſpondet. Minùs minuique plenè explicat S. Gregor. 9. Moral. cap. 20. in hunc modum: *Rodere Dei eſt humana mala afflictionis miſereri, quare ego quoque in interitu veſtro ridebo, hoc eſt, afflictioni veſtræ nulla pietate compatiar.* Sed adhuc amplius innuitur hoc loco, utnirum quòd Deus peccatoribus par pari referat, ut ſperè ſignificatur in illo *quoque*, ac ſi dicat: Idem quoque vobis reddam in morte, quod in vita mihi præſtitiſtis ſcilicet riſum, ſubſannationem & & æternum contemptum veſtri. Audieris enim: *Amen dico vobis, neſcio vos*, non vos eſtis ex uvibus meis. Porrò Beda exponens hunc locum de Chriſto & Apoſtolis: *Talo*, inquit, *eſt pſalm. 2. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Non quia buccis Dominus irrideat, aut naſo ſubſannet: ſed ea vis deſignata eſt tali verbo, quam dedit Apoſtolis, ut prævideremus nihil prorſus impio contra eum ſupra quam iſſe permitteret inſidiantes actures, quin potius illorum capta omnia evacuanda, ejus verò gloriam poſt paſſionem per orbem terrarum eſſe dilatandam præſciverat, ideoque ſuperbiam rerum, etiam tùm maximo valere conſpiceret, pronihilo contemneret.*

Igitur ridet & ſubſannat Deus ſceleratos ſui, ſuæque vocationis contemptores, jocis riſibuſque vacantes. Primò, dum eos hoſtiliter, ſed juſtè pro meritis acriter punit omnibuſque irridendos & ſubſannandus objicit. Secundò, cum eis ſua ſcelera exprobrat, uti immiſericordiam exprobrabit impiis à ſe in judicii die damnandis. Tertiò, dum de eorum juſta pœna gaudet, facitque ut omnes angeli & Sancti gaudeant, uti gaviſuros de excidio Babylonis docet S Joan. Apocal 18. 20. *Exulta*, inquit, *ſuper eam cadum, & ſancti Apoſtoli & Prophetæ: quoniam judicavit Deus judicium veſtrum de illa.* Quartò, dum eos hoſtibus, præſertim dæmonibus, tradit, qui eos necando & cruciando rideant & ſubſannent.

Deus ridet ſui irriſores. Primò. Secundò. Exempla.

Exempla ſunt. Primum in Antiocho ſacrilego, cujus interitum Deus riſit. *Orabat*, inquit Script. *ſceleſtus Dominum à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.* 2. Machab. 9. 13. In Eſau, *qui reprobatus non invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquiſiſſet eam*, Hebr. 12 17. In Judæis occiſoribus Chriſti, quibus hæc applicat Beda, quos Romani ſub Tito vaſtantes illuſerunt, & quaſi mancipia tractarunt & mactarunt. In excidio Babylonis & Baltaſar regis, cui Deus ridens inſultat per Iſaiam toto cap. 13. & 14. In excidio Tyri, cui Deus inſultat per Ezechielem toto cap 28. In excidio Pharaonis & Ægypti, cui Deus inſultat Ezech. 29. 30. & ſeq.

Porrò irriſiones & ſubſannationes dæmonum, quibus hominibus damnatis inſultant, videre eſt in Vita Udonis Archiep. Marpurgenſis, qui eùm vocem Dei monentis: *Vide, Vide ceſſa à Ludo, luſum ſatis Uda*, negligeret, ad tribunal Chriſti citatus, & capite plexus miſſus fuit in tartara, uti narrat Nauclerus volum 3. generat. 43. Fulgoſius l. 9. c. 12. & uſter Caniſius lib. 5. operis Mariani cap. 20.

B

CUM IRRUERIT REPENTINA CALAMITAS, ET INTERITUS QUASI TEMPESTAS INGRUERIT: QUANDO VENERIT SUPER VOS TRIBULATIO ET ANGUSTIA] Hebr. *cùm venerit ſicut deſolatio pavor veſter* (id quod timebatis & pavebatis, putà mors: hanc enim ſolam timent impii, qui futuræ vitæ bona & mala non credunt) *& exitium veſtrum*; Pagnin *contritio veſtri ſicut turbo*; Septuag. *cùm venerit vobis ſubitò tumultus, & ſubverſio ſimilis procellæ* (Aquilla, *everſionis*, id eſt concuſſionis, terræmotus) *aſſumet & venerit vobis tribulatio & oppreſſio*, vel ut Complut. *obſidio* ſive *obſeſſio*, hanc enim propriè ſignificat Græcum συοχη; Aquila, *ſuſ χωσις*, id eſt *ſuſpenſio*; Theodor. *ruina ruinæ*, id eſt, *conturbatio, præcipitatio*; S. Cyprian. de Singul. Cleric. *preſſura & expugnatio*. Pro *repentina calamitas* hebr. eſt שואה *Kaſcva*, quod R. Levi & R. Salomon vertunt, *ſicut nubes, quæ repentino motu citatur, ac ingenti ſtrepitu ac fragore detonat*. Propriè *ſcheva* eſt tumultus, impetus tempeſtas, graſſatio tempeſtina cum fragore. Radix enim שוה *ſcaa* ſignificat tempeſtè irruere, impreſſionem facere, irrumpere, præcipitanter ingruere, obruere cum magna vi, impetu & ſtrepitu, uti fit cùm hoſtes vi occupant urbem, cùm domus terræmotu quaſſata magno fragore corruit, cùm tempeſtas naves ſorbet, cùm grando ſegetes ſternit, cùm flumina exundant & agros obruunt. Simili enim modo Deus impios ſuæ vocationis contemptores ſubita, inexpectata, vehementi & horrida ſtrage plectit & obruit; uti Sodomam fidersvit igne cæleſti, orbem univerſum tempore Noe perdidit diluvio, Pharaonem cum toto exercitu proſtravit in mari rubro, Madianitas ſub Gedeone mutua cede trucidavit, Judic. 7. verſ. 20.

C

Simili plaga plectet Antichriſtum cum ſuis aſſeclis, juxta illud 2. Theſſal. 5. *Cùm dixerint, Pax & ſecuritas; tunc repentinus eis ſuperveniet interitus, ſicut dolor in utero habentis, & non effugient.* Maximè verò ita plectet impios in die judicii, inquit Beda: tunc enim ita & vindicta Dei eos invadet vehemens, horrida, efficax & ineffugibilis velut procella, turbotempeſtas, & deſolatio extrema: tunc invadet eos *tribulatio & angustia*, hebr. צוקה *ſuka*, id eſt coarctatio & preſſura, ut in arctis poſiti, & undique malis obſeſſi evadere nequeant, ſed torculari iræ Dei & gehennæ preſſi & oppreſſi inconſolabiles effundant gemitus, complorationes & lamenta (unde Aquila vertit, *ſuperneſſuſo*, erit enim diluvium malorum; Theodot. *præcipitatio*, quin præcipitabuntur in gehennam) quibus Deus & Sancti irrideant & ſubſannent. Quocirca malis obruti deſperabundi dicent *montibus: Cadite ſuper nos, & collibus: Operite nos.* Apocal. 6. Impii ergo hæc præcogitent ſi ſapiunt, ac Deo obſecundent, ut tantum malorum agmen evadant. Audiant & paveant Ioelem cap. 2. 10 detonantem: *Canite tubâ in Sion, ululate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ, quia venit dies Domini, quia prope eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis*, &c. *Ante faciem ejus ignis vorans; & poſt eum exurens flamma. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exilient: ſicut ſonitus flammæ ignis devorantis ſtipulam. A facie ejus cruciabuntur*

D

VERS. 27.

buntur populi, omnes vultus rodigentur in ollam, puta præ pavore & cruciatu palleſcent, & nigreſcent inſtar ollæ.

Porrò Cajetan. hæc omnia explicat de morte, quam ſolam timeot impii, futurorum improvidi. Declarat, inquit, qualis eſt mors illorum, quę appellata eſt timor & fractio eorum. Declarat autem tripliciter. Primò, quòd veoit ſicut deſolatio, deinde quòd venit ſicut turbo; & demum quòd venit cum tribulatione & anguſtia. Oportuit autem à ſapientia declarari iſtas conditiones mortis iniquorum, ad manifeſtandum quòd mors non eſt hujus vitæ privatio tantùm, ſed annexa habet multò pejora futuræ vitæ mala. Propterea enim deſcribitur quòd veniet ſicut deſolatio, privans deſolatum omni bono extrioſeco; & ſimiliter deſcribitur veniens ut ventus vehemens, propellens ad extranea, ut intelligamus quòd peccator moriens remanet vivus ſecundùm ſpiritum. Propterea enim deſcribitur miſer tamquam deſolatus, & tamquam propulſus à vento vehementi, nam & deſolatus vivit, & propulſus à vehementi vento vivit. Unde & demum miſeria eius deſcribitur ex multiplicatis undique anguſtiis: vivit enim, qui undique anguſtiatur. In tali itaque miſeria peccatorum, dicit ſapientia, quòd ridebit & ſubſannabit, deriſibiles & ſobſannabiles reddendo eos.

VERS. 28. TUNC INVOCABUNT ME, ET NON EXAUDIAM (Hebr. *non reſpondebo*:) MANE CONSURGENT (Septuag. *quærent me mali*) ET NUN INVENIET ME] Nota *Tè tunc*, magnam enim habet emphaſim & antitheſin. q. d. Nunc ipſi oolunt audire me vocantem, idcirco tunc, cùm ſcilicet immiaebit eis undique anguſtia, pari modo noo audiam eos invocantes me: reddam par pari: ſurdis me ſurdum præbebo. Tunc ergo pœna aperiet oculos, quos nunc culpa & voluptas tenet elauſos.

Dices: Ergone in hora mortis ſera eſt invocatio Dei, & peccatoris pœnitentia? Reſp. Numquam ſera eſt in hac vita, ſi vera; ſed rarò vera, quæ ſera. Hi enim impii invocant Deum, poſtulantque remiſſionem non culpæ, ſed pœnæ, ut ſcilicet mortem evadant. Idcirco non exaudiuntur, nec dimittitur eis culpa, utpote cùm id non petant, ſintque impœniteotes, nec pœna, utpote quæ remanente culpa, certò & inexorabiliter à Deo eis impœnieeotibus eſt decreta; ſed, etſi pœmiterent ſeria contritione & vero emendandi ſe propoſito, obtinerent quidem remiſſionem culpæ, at non ſtatim pœnæ, ſaltem totius. *Manè* ergò, id eſt ilico ut ſe malis circumdatos viderint, ſurgent ut Deum pro liberatione à morte & interitu iovocent: at non invenie ot, quia Deus in pœs inexorabilis eſt, aureſque impœniteotibus claudet, quia ipſi ſuzs Deo vocauti priùs clauſere.

Secundò, ſi *Tè tunc* cum Beda & Lyran. accipias de die judicii, clarum eſt tunc irritam fore pœnitentiam, utpote quæ ſit poſt mortem omnium & ſingulorum, poſt hanc enim ſequetur manè illud ultimum indicii extremi quo Deus inexorabiliter piis præmia, impiis gehennam & ſupplicia decernet: iuxta illud, quod canimus in hymno ad Laudes tabbatha: *Et mane illud ultimum, quod præſtolamur cernui in lucem nobis efflnat*. Multo magis impii non exaudientur in infemo, ut dives Epulo poſtulaos ab Abraham mitti ad ſe & ad ſuos Lazarum, exauditus non eſt, Lucæ 16. 25.

VERS. 29. EÒ QUOD ECOSAM HABUERINT DISCIPLINAM (Hebr. *ſcientiam*,) ET TIMOREM DOMINI NON SUSCEPERINT] Hebr. *non elegerint*. Pro *timorem*. Septuag. Complor. rectè legunt εὐσε, quod Scholiaſtes interpretatur θεοσέβειαν, id eſt pietatem, vel Dei cultum. Vaticani verò legunt λόγον, id eſt verbum, vel ſermonem. Vnde & S. Cyprian. libr. 3. contra Judæos legit, *ſermonem autem Domini non acceperunt*.

VERS. 30. NEC ACQUIEVERINT CONSILIO MEO] Heb. *noluerunt conſilium meum*; Septuag. *nequ volebant mei attendere conſiliis*; Aquila, Symmach. & Theodot. *non receperunt conſilia mea*.

ET DETRAXERINT UNIVERSÆ CORREPTIONI MEÆ] Heb *ſpreverunt*; Sept. *ſubſannabant*; Symach. & Theodot. *irriſaverunt*, Vatabl. *exeratiſunt*.

Dat cauſam cur unpii Deum invocaotes non exaudiantur, quia ſcilicet perſeveraruot in quatuor hiſce membris, quæ quatuor continent iniurias ſapientiæ per gradationem, qua à minore gradatim aſcenditur ad maiorem Primum enim eſt, quòd oderunt diſciplinam, & conſequenter ſapientiam: hæc enim diſciplioam ſancit & imperat. Secunda, quòd timorem Domini noo ſuſcepeiunt. Eſt hæc major iniuria, quia in Deum proxime reduodat: qui enim ſpernit timorem Dei, ſpernit Deum terribilem & timendum. Unde ſeptuag. Romani leguot, *eò quòd verbum Domini non aſſumpſerunt*, id eſt, non ad ſe ſumpſerunt, non ſibi, ſed aliis applicarunt, ſic enim ſolent impii, cùm conciones audiunt, ea quæ de vitiis dicuntur & carpuntur, non ſibi, ſed aliis applicare. Tertia magis aſſurgit, quòd noluerunt admittere conſilium Dei, ſaluberrime illis conſulentis: hæc enim major eſt indignitas. Quarta & ſumma eſt, quòd detraxerunt univerſæ correptioni meæ: pejus enim eſt detrahere quàm negligere. Septuag. *ſubſannabant meas redargutiones*. Græcè ἐμυκτήριζον, id eſt ſuſpenſo naſo irridebant μυκτὴρ enim eſt naſus: naſus autem olim ſubdolæ irriſioni dicatus erat, teſte Plinio lib. 11. cap. 52. unde illud Horatii: *Naſo ſuſpendit adunco*, & Martial. *Naſum ſi miſi uſque licet ſis denique naſus*. Hinc myſteriimus vocatur ſanna, irriſio.

COMEDENT IGITUR FRUCTUS VIÆ SUÆ, SUISQUE CONSILIIS SATURABUNTUR] Septuag. *ſua ipſorum impietate implebuntur*; Lucifer Calar. pro S. Athaoal. *ſaturabunt animas ſuas*; S. Cypr. de Singul. cleric. *ſua impietate ſaturabuntur*. Eſt parœmia, ſignificans impios, ſive juvenes ſint ſive ſenes, recepturos pœnam & vindictam ſuis demeritis congruam & commentam, juxta illud Galat. 6. 8. *Quæ ſeminaverit homo, hæc & metet*. Et: *Comede quod intrivoſti*. Simules ſunt Iſaiæ 59. 4. *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Ova aſpidum ruperuut, & telas eranea texuerunt, qui comederint de ovis earum, morietur: & quod confractum eſt, erumpet in regulum*. VERS. 31.

Alludit ad illud Davidis: *Labores manuum tuarum quia manducabis*, pſalm 127. 2. Id facit Deus Primò, cùm efficit ut voluptates & dignitates, quas ambiverunt impii, vertantur illis in nauſeam, luctum & tormentum, ſicut concupiſcentia conturnicum verſa fuit Hebræis in nauſeam; numer. 11. 20. idque per ſaturitatem & plethoram, ſive nimiam repletionem. Unde illud: *Omnis ſatureas mala, panis autem peſſima*. Sic juvenes, qui vacarunt gulæ & libidini, Deus punit, dum facit ot in ſeoectute laborent podagra, aſthmate, calculo, morbo Gallico, &c.

Secundò, cùm efficit, ut ſtudia & conſilia impiorum infelices habeant ſucceſſus, & in ipſorum pernicieiem reeidant. Unde Vatabl. ſic exponit: *Uſque ad ſecuritatem mentiuntur conſiliis ſuis: Deus enim deſeret eos, ut ſuo ſe conſilio regant*. Quienim oolunt regi à prudentia Dei, neceſſe eſt oi regantur ab imprudentia ſua, ac in multos labaotur errores, pericula & damoa.

Tertiò, cùm Impietatem eorum ſecundùm demerita cæſtigat & punit, ſicut puoivit gulam Hebræorum immittendo in eos plagam mortis, unde locus vocatus eſt Sepulcra concupiſceotiæ, Numer. 11. verſ. 33. Simili modo Deus iuſta vindicta, cuilibet hominum concupiſcentiæ ſuum deſtinat ſupplicium & ſepulchrum. Peccator ergo per peccata ſibi ipſi plectit virgas & flagella. Ac ſicut ſibi quiſque ſoæ fortunæ eſt faber, ita ipſe ſibi ſuæ miſeriæ & infelicitatis eſt ſigulus & faber, uti docet Iſaiæ 50. v. ultimo.

Denique alii ſic exponunt: Impii ſua impietate, id eſt ſua impia vivendi conſuetodine, replebuntur, id eſt replebunt ſe continuis ſuis vitus & iceleribus. Hæc eoim magna eſt eorum ſtultitia, æquè ac pœna, præſertim quia contínuò magnis augmentis damnationem eorum suget & aggravat: Hoc eſt quod dicitur Iob. 20. 11. *Oſſa ejus implebuntur vitiis adoleſcentiæ ejus, & cum eo in pulvere dormient*. Vitia enim iuventutis comitantur hominem uſque ad ſenium, nec eum ante mortem deſeruot.

AVERSIO PARVULORUM (rudium, ſimplicium, inſipientium) INTERFICIET EOS, ET PROSPERITAS STULTORUM PERDET ILLOS] Perperam aliqui pro *averſio* legunt *adverſio*; Arabicus. *quoniam pro eo quod opprimiouns pueros, occidentur*. Eſt concluſio & epiphonema, pauc is complectens cauſam ruinæ impiorum. Quærtes, quænam hæc *averſio*? Primò, Chaldæus, Pagnin. Vatabl. Baynus & noſter Salazar eentent eſſe quietem & proſperitatem, rebus enim ſecundis ſtulti ſolent perdi, ut *Tè averſio parvulorum interficiet eos*, explicetur per id, quod ſubdit: *Et proſperitas ſtultorum perdet eos*. Sic VERS. 32.

enim

enim Hebræi in carmine & rhythmo prius hemiſtichium explicant per poſterius. Unde Syrus pro *averſio* vertit, *converſio inſipientium*.

Secundò & propriè, *averſio*, vel, ut Tigurina, *defectio*, intelligitur à ratione, à recto, à ſapientia, à Deo. Igitur *averſionem* intelligit quadruplicem, quam deſcripſit v. 29. dicens: *Eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint, nec acquieverint conſiliis meis, & detraxerint univerſæ correptioni meæ.* Eò enim reſpicit, ſeſeque refert. Quare *averſio* hæc eſt à diſciplina, à timore Domini, à conſilio, à correptione ſapientiæ. Notat enim hoc verſu duos terminos peccati, unum à quo, alterum ad quem. In omni enim peccato eſt averſio à Deo Deique lege, & converſio ad proſperitatem & commoda bonorum temporalium. Unde S. Thomas & Scholaſt. peccatum ſic definiunt: *Peccatum eſt averſio à bono ſummo & increato, ac converſio ad bonum caducum & creatum. Qui enim à Deo avertitur & proſperatur, tanto perditioni ſit propinquior, quanto à zelo diſciplinæ invenitur alienus.* inquit hunc locum explicans S. Gregor. lib. 1. in Ezech. homil. 12. Unde R. Levi שמשובה *meſcuba*, inquit, eſt receſſus, quo peccator eò quòd minùs propoſiti ſit tenax, modò in hoc, modò in oppoſitum ſe convertit, prout mentis æſtu abripitur. Hinc impii, licet grandævi, vocantur parvuli, quia inſtar parvulorum cupidinibus ſuis aguntur & rapiuntur, juxta illud Senecæ ad Lucilium: *Auctoritatem habemus ſenum, ſed vitia puerorum*, imò infantium.

Porrò *averſio* hæc tum paſſivè, qua ſcilicet impii avertuntur à Deo juxta ſenſum jam datum; tum activè, qua ſcilicet ipſi parvulos ſeducunt, & à Deo avertunt, accipi poteſt. Activam accipiunt Septuag. unde vertunt, *pro eo quod iniuriam infacebant parvulis, occidentur*; & Lucifer pro S. Athanaſ. *nam quia decipiebant parvulos, occidentur.*

ET PROSPERITAS STULTORUM PERDET EOS] Pro *proſperitas*, hebr. eſt שלוה *ſealvah*, quod Aquila, Symmach. Noſter, Pagnin. & Vatabl. propriè vertuot, *proſperitas*; Chald. *error*; Septuag. verò, εξουσία, id eſt, *inquiſitio, examinatio*; hinc Arabicus vertit, *inveſtigatio*, putà exquiſitum judicium, quo à Deo, Chriſto & Sanctis, præſertim quos afflixerunt, examinabuntur, judicabuntur & damnabuntur in die judicii. Aut potiùs examinatio eſt ipſa proſperitas: hæc enim hominis indolem, virtutem & vitium patefacit. Nam ut ait S. Anſelm. in Sententiis: *Tribulatio probat unam patientiam, proſperitas verò omnes virtutes examinat.* Porrò Aben Ezra de culpa ſic explicat, q. d. Stulti, id eſt impii, ſua quiete perduntur, interimunturque improvidi. Cùm enim alta pace perfruantur, ſceleribus ſeſe obſtringunt. Conſequenter pari modo de pœna explices, q. d. Impii ſua proſperitate inſoleſcentes provocant iram Dei & hominum, qua fit ut perdantur & opprimantur; uti perit Sodoma, juxta illud Ezech. 16. 49. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium.* Ob hæc enim in tanta ſcelera prolapſa eſt, ut cæleſti igne deflagrarit. Proſperitas ergo impiorum in magnam calamitatem deſinit, ideoq; eſt proſpera adverſitas, & felix infelicitas.

Præclarè S. Bernard. ſerm. 3. in Domin. Palmarum, notat dici, *proſperitas*, non omnium, ſed *ſtultorum perdit illos*; quia ſapientes norunt proſpetitate uti modeſtè ad ſuum commodum & profectum. Idem tamen libr. 2. de Conſider. cap. 12. docet ſapienti majus eſſe periculum à proſpetis quàm ab adverſis. *Proſperitas* enim *incautis*, inquit, *eſt hoc ad diſciplinam, quod ignis ad ferrum, quod Salis radius ad vitrum vel glaciem. Sapiens David, ſapiens Salomon fuit: ſed blandientibus nimis ſecundis rebus alter ex parte, alter ex toto deſipuit. Magnus, qui incidens in adverſa, non excidit vel parum à ſapientia, nec minor, cui proſpera felicitas ſi arriſit, non irriſit. Quamquam facilius invenerim, qui ſapientiam retinuerunt contraria ſibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderunt.* Idem ſerm. 39. in Cantic. *Luxuria currus quadriga velvitur, quatuor rotis vitiorum, ingluvie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie veſtium, otii ſuperfluæ ſubſalutione. Trahitur equis æque duobus, proſperitate vitæ, & rerum abundantia: & quibus præſidens duo, ignavia torpor, & infida ſecuritas: quia & capta in ignaviam ſolvit, & ſecundum Scripturam, Proſperitas ſtultorum perdet illos: non ſanè ob aliud, niſi quoniam male ſecuros reddit. Cum autem dixerint, Pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus ſuperveniet eis interitus*, 1. Theſſalonic. 5. 5.

Magis timenda proſperitas quàm adverſitas.

A Moraliter ergo diſce, magis timenda eſſe proſpera quàm adverſa, majuſque pectus requiri ad illa quam ad hæc moderanda. Sapienter Salvianus lib. 6. de Gubernat. *Tanta*, inquit, *rerum ſecundarum proſperitate corrumpimur, tanta morum inſolentium pravitate vitiamur, ut & Dei penitus obliviſcamur & noſtri, &c. ad hoc eamdem data à Deo quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut in omni ſcelere atque improbitate vivamus: quaſi verò beneficium data pacis ſit vacatio probitatis, & ad hoc indulta tranquillitatis Dei donantis ſapiamus, ut licentius ſecuriuſque peccemus. Indigni itaque cæleſtibus donis ſumus.*

Quocirca ſapienter monet Iſidorus Peluſiota lib. 3. epiſt. 255. *Da operam*, inquit, *vir optime, ne te tamquam unum à vulgo monſtrorum ſecandarum aura. Verùm ſit unum & conſtantem amicis ſervet philoſophia, cum quæ ea adveniant. Illud enim imperitis ac gregariis contingere ſolet; hoc autem iis qui inſigni ſapientia præditi ſunt.* Nam ut ait Auſonius de Capua: *Freta ſecundis Naſcivis ſervare modum.* Et Plautus in

B Pſeudolo:

Quaſi ſolſtitialis herba pauliſper fui,
Repente exorta ſum, repente occidi. Et alius:
Fortunam reverenter habe, nam virtea tota eſt;
Cumque nihil ſtatuis firmius eſſe, ruit.
Res ne læta rediit, mens ebria ſurgit in altum,
Optima ſors homini peſſima corda facit.

S. Ambroſ. dum ad domum divitis cujuſdam divertiſſet, qui ſibi omnia ex voto toto vitæ tempore eveniſſe gloriabatur, è veſtigio receſſit. Rogatus à comite, cur fugeret tam liberalem hoſpitem? *Ne*, inquit, *unà cum eo perpetua proſperitate uſo male peream.* Neque id vanum omen: vix enim domo receſſerat, dum ea cum omnibus eam incolentibus terræ hiatu fuit abſorpta. Ita Paulinus in Vita S. Ambroſ. Nam, ut ait ille: *Ira numinis procul dubio abeſſe à tam fecundis rebus non poteſt.* Et: *Plerumque ſecundis rebus præter meritum uti, ſtolidis hominibus majorum calamitatum initium præbet. Res enim proſpera judicium ſæpè deprivant.* Quocirca orat ille: *Omnem me admiſce proſperis quiddam mali. Fragilitatis enim humanæ nimia in proſperis eſt oblivio.*

C *Res ſecundas hinc ſuperbia, inde ambitio laſcivia. Adverſa frenant, proſpera animos efferunt. Rariſſima iuxta proſpera prudentia eſt. Tumidus ſecundis, timidus eſt idem in malis.*

VERS. 33. QUI AUTEM MIHI (ſapientiam, quæ à vers. 20. hucuſque loquitur & concionatur) AUDIERIT, ABSQUE TERRORE REQUIESCET, ET ABUNDANTIA PERFRUETUR, TIMORE MALORUM SUBLATO] Vatabl. & Pagnin. *qui autem mihi obtemperat, immo* (hebr. *in ſpe*, vel *fiducia*, id eſt fiducialiter) *habitabit, & ſecurus erit à malorum metu*; Syrus, *ſecurus erit à multitudine iniquitatum.* Notà 1° *habitabit*: impii enim magnas ſpes concipiunt, ſed in illis non habitant; quia iis exciduot, adeoque illæ ſæpè vertuntur in deſperationem: juſti autem in ſpe, quaſi in domo propria, perpetuò, ſecurè & hdenter habitant; quia certi ſunt de Dei ope, & obedientiæ ac juſtitiæ ſuæ remuneratione. Porro Janſenius, Baynus & Salazat hæc accipiunt de bonis præſentis vitæ: hæc enim à Deo promiſſa erant Judæis illius ævi. q. d. Qui meæ diſciplinæ ſtuduerit & obedierit, bonis cunctis affluet; vel proſperè aget, id eſt, non variam, ſed conſtantem experietur fortunam, adeò ut metu vacet *timore malorum ſublato*, id eſt

D infortuoiotum, quæ ſolent felicitatem commutare, juxta illud à Deo promiſſum: *Jeruſalem habitabit confidenter*, Jerem 33. 16. *Et comedetis panem veſtrum in ſecuritate, & abſque pavore habitabitis in terra veſtra: Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & non erit qui exterreat*, Levit. 26. 5. unde Chald. hoc loco vertit, *proſperitas, qua ſtulti ſuperbiunt, ad bonis vertitur.*

Verùm ſub bonis temporalibus, quæ Deus promiſit Judæis, myſticè hic & alibi in Script. intelliguntur bona ſpiritualia promiſſa Chriſtianis: illa enim, utpote caduca & exigua, erant veteris; hæc ſunt novi teſtamenti, quia cæleſtia, divina & æterna. Juſtus ergo Chriſtianus, qui piè vult vivere, etſi cruces expectet: *Omnes enim, qui pie volunt vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur*, 2. Timot. 3. 12. tamen inter cruces velut inter roſas & delicias ſtabit impavidus, imò lætus & alacer: quia abundantia cæleſtis fortitudinis, fiduciæ & conſolationis, quam ei Spiritus ſanctus ſuggeret, faciet enim omnibus ſuperiorem, ut in cœlo & Deo mente defixus omnia terrena bona & mala deſpiciat, imò in malis exultet & gloietur,

quòd

quòd ea pro Deo toleret, dicatque cum Paulo, *Gloriamur in tribulationibus, &c. quia charitas Dei diffusa est in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*, Rom. 5. 3. Summa ergo dictorum eſt, tolam ſapientiam præſtare tranquillitatem lætitiamque animæ, & omnem mali metum excludere; ut ſapientes, id eſt juſti, perpetuum agant ſabbathum in timore Domini.

Anagogicè, hæc omnia perfectiſſimè implebuntur in cælo. Ibi enim fugiet dolor & timor: ibi erit abundantia gaudiorum & bonorum omnium. Quærit D. Thomas 2. 2. quæſt 19. art. 11. an in cælo aberit omnis omnino timor? ac reſpondet Primò, ibi nullus mali fore timorem, quia Beati erunt ſecuri de ſua felicitate, quòd in æternum eis firma permanebit. Secundò, fore in cælo Dei timorem non ſervilem, ſed filialem, qui idem eſt cum charitate: ita tamen ut primus & proprius timoris actus, qui eſt timere, trepidare, angi, tollicitum eſſe, ceſſet, ſitque tantùm ſecundarius ejus actus, qui eſt Deum revereri, admirari, & cavere omnem ctiam minimam ejus offenſam. Erit ergo ibi timor ſecurus. Ita S. Gregor. 17. Moral. cap. 15. exponens illud Job. 26 *Columna cæli contremiſcunt, & pavent ante nutum ejus. Ipſa*, inquit, *virtutes cæleſtium, quæ hunc ſine ceſſatione conſpiciunt, in ipſa contemplatione contremiſcunt: ſed idem tremor, ne eis panalis ſit non timoris eſt, ſed admirationis; quia ſcilicet admirantur Deum, ut ſupraſa exiſtentem, & eis incomprenſibilem.* Et S. Auguſt. 14 de Civit. c. 9. dubitans an in Beati ſit timor: *Timor*, inquit, *ille caſtus permanens in ſæculum ſæculi, ſi erit in futuro ſæculo, non erit timor exiens à malo, quod accidere poteſt, ſed veniens in bono, quod amitti non poteſt: ubi enim boni adepti amor immutabilis eſt, profectò, ſi dici poteſt, mali cavendi timor ſecurus eſt. Timoris quippe caſti nomine ea voluntas ſignificata eſt, qua nos neceſſe erit nolle peccare, & non ſollicitudine infirmitatis, ne fortè peccemus, ſed tranquillitate charitatis ea vere peccatum. Aut ſi nullius omnino generis timor ibi eſſe poterit, ita fortaſſe timor in ſæculum ſæculi dictus eſt permanens, quia id permanebit, quòd timor ipſe pervenit.*

Moraliter diſce hic ſapientem, id eſt juſtum, in omnibus etiam adverſis eſſe ſecurum & intrepidum, tum ob fiduciam bonæ conſcientiæ, tum ob animi fortitudinem, tum quia ſcit ſe Deo eſſe curæ & cordi. Unde Salvianus lib. 1. de Gubernat. *Nemo*, inquit, *alterum ſenſu miſer eſt, ſed ſuo: & ideò non poſſunt cuiuſdam judicio falſo eſſe miſeri, qui ſunt verè ſua conſcientia beati. Nulli enim, ut opinor, beatiores ſunt quàm qui ex ſententia ſua atque voto agunt. Humiles ſunt A Religioſi, hoc volunt: pauperes ſunt? pauperie delectantur? ſine ambitione ſunt? ambitionem reſpuunt: injurias ſunt? benevolum reſpuunt; lugent? lugere geſtiunt; infirmi ſunt? infirmitate lætantur. Cum enim, inquit Apoſtolus, infirmor, tunc potens ſum.* Et mox: *Libet itaque, & libenter, & paupertates, & humiliates, & infirmitates non omnibus ſunt onerioſa, ſed tolerare volentibus, ſive enim gravia hæc, ſive levia, animus tolerantis facit.* S. Auguſt. in pſal. 31. *Quomodo mala conſcientia tota in deſperatione eſt, ſic bona conſcientia tota in ſpe.* S. Chryſ. hom. 1. in epiſt. ad Rom. *Animi tranquillitatem & lætitiam*, inquit, *non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentia tumor, non corporis fortitudo, nec quid aliud, ſed ſola puræ conſcientia bonæ: quam certe qui puram habet, ut pannoſus ſit, ut cum fame luctetur, tamen tranquillior beatiorque eſt ille, qui inter delicias degens; ſicus & qui ſibi male conſcius eſt, ut omnium bona poſſideat, omnium eſt miſerrimus.* Illius exemplum dat S. Paulus, hujus Achab regem. Cautam dat S. Gregor. in pſalm. 143. *Nulla*, ait, *eſt major afflictio, quam conſcientia delictorum.* Cùm enim externus patitur homo, ad Deum confugit. Quòd ſi malæ conſcientiæ tribulationem perferens, *in arcano cordis Deum non invenit, quid facturus eſt homo? ubi conſolationem B inveniet? ubi requiem perquiret?* Juſtus autem licet afflictus, in arcano tamen cordis inveniens Deum, in eo lætatur & conquieſcit. Ita S. Tiburtius Martyr tyranno minanti dira. *Omnis*, inquit, *nobis vilis eſt pœna, ubi pura comes eſt conſcientia.* Ex adverſo, *Perverſi trepidant, & ad omnia fulgura pallent.* Igitur *negligis calumniam omnem teſtis conſcientia. Vacat timore, quieta conſcientia. Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa*, &c. *hic murus abeneus eſto.* Talis ergo quovis rerum eventu ſecurus, atque medios inter hoſtes, pericula & terricula, Deo, cui ſe curæ eſſe ſcit, nixus, intrepidus ait cum Davide: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum, ſi exurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo*, pſal. 26. Idem viderunt philoſophi, ſed per umbram unde Horatius lib. 3. ode 3.

Juſtum, ioquit, *& tenacem propoſiti virum;*
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida, neque Auſter
Nec fulminantis magna Jovis manus.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

CAPUT SECUNDUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

POſt aream ſapientiæ concionem ſapiens ipſe Salomon orationem reſumit, docetque qua ratione ſapientiâ acquiri poſſit, nempe eius invocatione, ſtudio & auduu ac v. 10. quis eius acquiſita fructus, nempe rum Dei gratia, & cuſtodia ab omni malo, præſertim ab homine impio, & ab adultera, qua ſapientia, id eſt caſtitati & felicitati, inſidiatur. Igitur docet cum ſapientia omnia Dei dona venire, omniaque mala averti, & ſine ea ubique errari.

FIli mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſconderis penes te, 2. ut audiat ſapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam. 3. Si enim ſapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ: 4. ſi quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam: 5. tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei invenies: 6. quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore eius prudentia, & ſcientia. 7. Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter, 8. ſervans ſemitas juſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiens. 9. Tunc intelliges juſtitiam, & iudicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam. 10. Si intraverit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit: 11. conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſervabit te, 12. ut eruaris a via mala, & ab homine, qui perverſa loquitur: 13. qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas: 14. qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis: 15. quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum. 16. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos; 17. & relinquit ducem pubertatis ſuæ, 18. & pacti Dei ſui oblita eſt, inclinata eſt enim ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius, 19. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ. 20. Vt ambules in via bona, & calles juſtorum cuſtodias. 21. Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea, 22. Impii verò de terra perdentur, & qui iniquè agunt, auferentur ex ea.

Caput

CAputhoc eſt facile & clarum. Idem argumentum tractavit Ecclesiasticus c. 6. v. 18. & ſeq. c. 39 v. 1. & ſeq. c. 51. v. 25. & ſeq. quocirca hic brevis ero. Videat lector quæ locis citatis annotavi.

VERS. 1. FIL MI, SI SUSCEPERIS SERMONES MEOS, ET MANDATA MEA ABSCONDERIS PENES TE; Syrus, *in corde tuo*; UT AUDIAT SAPIENTIAM AURIS TUA: INCLINA COR TUUM AD COGNOSCENDAM PRUDENTIAM.] Arabicus, *ſi audieris ſapientiam auris tuæ, tradidiſti cor tuum ad intelligendum. Tò fili* ſignificat non eſſe verba ſapientiæ, ut vult Baynus; ſed ipſius ſapientis, ſcilicet Salomonis. q. d. Filius meus eris, ſi ſermonibus meis auſcultaveris, ait R. Levi Salomon enim paſſim hic discipulum inſtruit, eumque vocat filium. Id patet ex v. ſeq. ubi ait: *Si enim ſapientiam invocaveris*, &c. Si enim ſapientia loqueretur, diceret utique: *Si me invocaveris*.

Noſtra verſio difficultatem habet: quomodo enim cohærent, *Si ſuſceperis ſermones meos*, &c. cum *Tò inclina cor tuum?* Qui enim ſuſcepit ſermones ſapientiæ, utique jam ad eam inclinavit cor ſuum. Viderunt hos Septuag. ideoque clarè vertunt, *ſiſi ſuſcipiens eloquium mandati mei abſconderis penes te, obediet ſapientiæ auris tuæ* (minùs rectè aliqui codices habent, *obediat ſapientia auri tuæ*; Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, *ad attendendum ſapientiæ*) *& adiiciet cor tuum ad intellectum.* Adduntque inſuper: *Adiiciet autem ipſum in admonitionem filio tuo*, quod non eſt in Hebræo: unde videtur aliunde irrepſiſſe: ac congruum habere poſt ſenſum, q. d. Si me, ò fili, te quaſi patrem docentem monentem audieris, promitto tibi fore, ut & te filius tuos docéntem arguentemq; audiat & obediat, ſin mea monita ſpreveris, tua quoque ſpernet filius tuus. Juſta enim eſt hæc lex talionis taneita à juſto judice Deo, ut quod quis tribuit patri, hoc recipiat à filio tuo. Aot, ut explicat auctor Catenæ Græcorum quaſi dicat Si acer impigerque ſapientiæ auditor fueris, eos propediem progreſſus in ea facies, ut alteri quoque, quaſi filio & diſcipulo tuo, doctrinam, quam hauſiſti, impertiri valeas. Eumdem ſenſum habere poſſet Noſtra verſio Latina, ſi pro *inclina* legas *inclinabis*, uti legit Baynus, Pagninus & alii.

Secundò, Vatablus cenſet ſententiam horum duorum verſuum pendere, ac poſt verſ. 3. & 4. qui per parentheſin interſeruntur, capiendi demum v. 5. Unde ſic vertit, *fili mi ſi acceperis verba mea, & præcepta mea penes te repoſueris, ut ſapientiæ aures tuas accomodes, & cor tuum inclines inſtitutioni, &c. tunc intelliges timorem Domini.* Sic quoque hæc legit & nectit S. Hilarius in pſal. 127. initio: *Si enim*, inquit, *ſapientiam invocet, & intellectui dei vocem ſuam, & exquirat eam tamquam argentum, & tamquam theſauros inveſtiget eam, tunc intelliges timorem Domini.*

Tertiò, Noſtra obſcurùa, ſed profundiùs & germaniùs vertit, *inclina*. Docet enim hìc Salomon viam & modum acquirendi ſapientiam, qui eſt inclinare cor ſuum ad ſapientiam, eique totum cordis ſinum magna attentione, humilitate & aviditate expandere. Id patebit ex ſeqq. Senſus ergo genuinus eſt, quaſi dicat Si ſuſceperis (hebr. *ſi ſuſcipies*) id eſt, ſi ſuſcipere volueris ſermones meos, & ſi mandata mea abſconderis (hebr. *& abſcondes*) id eſt, ſi abſcondere volueris apud te in ſinu mentis tuæ, ſi inquam, hoc agere cupis & deſtinas, inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam, ſic ut auris tua audiat ſapientiam, quò enim propendet cor, eò ipſum inclinat & aurem. *Tò* enim ut *audiat ſapientiam*, referendum eſt ad id, quod ſequitur: *Inclina cor*. Unde Baynus ex Hebræo ſic vertit, *ut attentam præbeas ſapientiæ aurem tuam, inclinabit cor tuum ad intelligentiam.* Id enim, ut jam ſæpiùs monui, hìc ſunt *prudentia, ſapientia intelligentia*, hìtce enim pluribuſque aliis nominibus copiæ & amplitudinis cauſa, vocatur & ſapientia practica, ſive ethica, quæ mores ad honeſtatem conformat. Ratio eſt, quòd verba Hebræorum ſæpè ſignificant actum non realem, ſed mentalem, vel verbalem, ut *ſuſceperis* ſit idem quod ſi volueris ſuſcipere, non autem actu præterito jam ſuſceperis. Sic Deus ait Jeremiæ cap. 1. 10. *Conſtitui te hodie ſuper Gentes, ut evellas, & deſtruas, & diſperdas*, id eſt ut prophetes & præſtices Gentes fore evellendas, deſtruendas & diſperdendas. Nec enim actu reali, ſed mentali, vel potius verbali & prophetico Jeremias Gentes evulſit, deſtruxit & diſperdit. Vide ibi dicta. Rurſum verba Hebræorum ſignificant ſæpè actum inchoatum & meote deſtinatum, non completum & opere perfectum: ſic hìc *ſi ſuſceperis*, id eſt, ſi ſuſcipere deſtinaveris & inchoaveris.

Significatur ergo, ait Janienua, neceſſe eſſe ſapientiæ ſtudioſo, ut cor ſuum abſtractum ab amore terum terrenarum (ad quas ex natura ſua corrupta ſemper inclinatur & propendet) inclinet, atque totum addicat prudentiæ cognoſcendæ, ſeriò hoc ipſum & ex animo deſiderans, ſic ut non dedignetur autibus ſuis ſapieotiam ex aliis percipere ſed aurea ſuas commodet attentè ſapientum dictis percipiendis. Niſi enim cordis ad ſapientiam propenſitas & deſiderium præceſſerit, fruſtra aure corporali ſapientia ex ore auditur ſapientum. Inclioabis ergo cor tuum prudentiæ, ſic ut audiat auris tua ſapientiam, vel inclinabis cor tuum prudentiæ ad hoc, ut cum fructu & attentè auris tua audiat ſapientiam. Serium enim deſiderium requiri ad comparandam ſapientiam, docet in ſequentibus. Vox enim *abſconderis* ſignificat ſapientiam eſſe tem pretioſam, & eimelium ſummè deſiderandum, & in arca, non argenti, ſed mentis, ſtudioſè recondendum, iuxta illud pſalm. 118. *In corde meo abſconci eloquia tua*, ne ſcilicet volucres cæli, id eſt aereæ poteſtates, ea diripiant & devorent iuxta parabolam ſeminis, quam proponit Chriſtus Matth. 13. 19. Hinc pro *ut audias*, hcb. eſt תַּקְשִׁיב *tahaſcib*, id eſt, ut attendat, ut auſcoltet, ut attentè intendat: verbum enim קָשַׁב *Kaſcab* ſignificat magnam attentionem mentis, quæ fit cum geſtu, putà eum aurium arrectione, unde in Script. paſſim auribus tribuitur. In verbis ergo Hebraicis ut *audiat & inclina* eſt aliquid energiæ, inquit Bayous, quam Latinus ſermo non aſſequitur, quo magnum ſtudium & ſedulitas in audiendo commendatur, & humilitas cordis, dum autem inclinat. Si audieris, inquit, ſic attendere facias autem tuam ſapientiæ. Hoc eſt quod Chriſtus toties repetit: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Valdè difficile eſt iuvenibus oblectare ſeſe rebus ſeriis, habere aurem atteotam ſapientiæ præceptis; habere cor inclinatum ad intelligentiam ſcilicet eorum quæ ſapientia docet. Vel potiùs, inclinare cor ad intelligentiam, eſt applicare animum ad res, quæ meote & intelligeotia percipiuntur, q. d. Remove cor deſiderium tuum à rebus, quas videa, quas audia, & quæ reliquis ſenſibus hauriuntur, & attentum habe ad res cæleſtes, quæ cogitatione comprehenduntur & intelligentia, utique adeò id difficile eſt, ut humanas quodammodu ſuperet vires, & proinde ad preces confugiendum eſt, iuxta id quod ſequitur.

Igitur ut ſapientiæ fias compos, aures & cor ipſi dede, cor totum ad illam inclina, aure tota illi auiculta. Cor enim eſt centrum animæ, & pondus horologii noſtri interni, iuxta illud S. Auguſt. *Pondus meum amor meus, eo feror quocumque feror.* Amor enim eſt actus & affectus cordia, quæ facit ut voluntas rem amatam toto affectu proſequatur, ut intellectua eius pulchritudinem iugiter conſideret, ut memoria eius ſemper recordetur. Huc faciunt illa vulgò trita.

Si cupidus es diſcendi, diſces plurima.
Docere velle, ſumma eſt eruditio.
Ubi deeſt meus diſciplina nil juvat.
Nunquam diſcitur ſatis, tum quam nimis diſcitur.
Amor magiſter optimus diſcentium.

Denique cor eſt mens, & voluntas cordata: hinc cor ſymbolum &, iuxta Galenum, ſedes eſt ſapientiæ, iuxta illud:

Cor ſapit, & pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur,

Vide quæ de corde fuſè dixi Ezech. 36. v. 6.

VERS. 3. SI ENIM SAPIENTIAM INVOCAVERIS, ET INCLINAVERIS COR TUUM PRUDENTIÆ.] Syrus, *ſi ad intelligentiam vocem tuam extuleris.* Nonnulli codices Græci addunt: *Sensum autem quæſieris magna voce.* Sed ſuperflua delent, unde in Vaticano ad marginem ſunt adſcripta; in alio autem notata tuntaſteriſco, videntur ergo ex alta verſione in textum irrepſiſſe. Dat cauſam cur dixerit: *Inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam. Tò invocaveris* tripliciter exponi poteſt. Primò, S. Hilarius in pſalm. 127. *Antè enim*, inquit, *invocanda eſt ſapientia, id eſt omne legendi officium intellectui eſt deputandum.* q. d. Sapientiam invocare, eſt eam legendo inquirere, legenti enim

Digitized by Google

enim lectio ipſa muta voce reſpondet, & ſapientiam, quam liber continet, oculis myſtice imprimit.

Secundò, Baynus: *Si invocaveris*, inquit, id eſt, ſi elegeris. Sic enim Iſrael vocatur קרוי *mecora*, id eſt *vocatus*, hoc eſt, electus Dei, Iſaiæ 48. v. 12. & 65. & S. Paulos hoc titulo gloriatur, quòd ſit *vocatus*, id eſt electus, *Apoſtolus*, Rom. 1.

Tertiò, ſimpliciter & planè: *ſi invocaveris*, hebr. *ſi vocaveris*, vel clamaveris, ſcilicet ad ſapientiam ſuſpirando, & ardentibus precibus à Deo eam efflagitando, ita ut totum cordis tui ſinum ad eam poſtulandam, æquè ac acceptandam expandas. Chald. *ſi matrem intelligentiam vocaveris*. Significat ingenti deſiderio & precibus, æquè ac labore & ſtudio parandam ſapientiam. Sic Salomonem ſecutus Siracides explicat, dicens cap. 39. 1. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, &c. cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur*. Vide ibi dicta.

Hùc pertinet expoſitio Aben Ezræ, q. d. Si ita exclamaveris ad ſapientiam accerſendam, ſicut quis amicum, cujus deſiderio angitur, vocare ſolet. Potrò Salomon: *Illa*, inquit, *inclinat cor ſuum ad cognoſcendam prudentiam, qui humiliat ſe, & emundat animum à peccatis, ut digna ſint ad* B *ſuſcipienda myſteria divinitatis*.

Tunc ergo invocas ſapientiam, cùm cognitionem pulchritudinis & valoris veræ virtutis ad te oratione vocas, & eam à Deo inſtanter petis. Tunc inclinas cor tuum prudentiæ, cùm in oratione poſitus non tantùm Deum alloqueris, verùm etiam ejus vocem reverenter auſcultas, ut ipſe te prudentiam doceat, & de natura ac pretio virtutis eruditat. Si ita virtutis notionem poſtulaveris, dabitur tibi tam profunda & efficax, ut in corde tuo magnum deſiderium virtutis excitet, & ad ſequelam ejus inſtiget. Hùc pertinet illud Senecæ in Proverbiis: *Orationem te putes, ſi tibi ipſi quod optaris perſuaſeris*. Et illud Sapientis: *Prudentia non calliditate, ſed conſilio tuatur prudentem*.

Vers. 4. SI QUÆSIERIS EAM QUASI PECUNIAM (Hebr. *ſicut argentum*; Syrus, *ſicut theſaurum*) ET SICUT THESAUROS EFFODERIS ILLAM] Hebr. תחפרנה *tachpeſennà*, id eſt *ſcrutatus fueris*; Septuag. *inveſtigaveris eam*. Pro *theſauros*, Symmachus & Theodot. vertunt, ἀποκρύφους, id eſt abſconditas, occultas, reconditas; tales ſunt thelauri; θησαυρὸς enim græcè dicitur quaſi θησαυρὸς εἰς ὑπερον, id eſt repoſitus in craſtinum, putà reconditus in longum tempus. Et Hebr. מטמון *matmon* (unde Chaldæum, Syrum, Græcum & Latinum *mammon* vel *mammona*) dicitur à טמן *taman*, id eſt *recondere*: opes enim & thelauri arctè reconduntur.

Comparat ergo ſapientiam theſauro. Primò, quòd ſicut theſaurus arcanus & abconditus eſt, ſic & ſapientia. *Sapientia eſt theſaurus. Primò.*

Secundò, ſicut thelaurus magna aviditate à cupidis quæritur, ſic & ſapientia a ſui ſtudioſis. Unde S. Chryſoſt. in Catena Græcorum: *Sicut*, inquit, *avari quærunt argentum, ita ni ſapientiam*. Quocirca huc alluſit Chriſtus in parabola thelauri, dicens: *Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro: quem qui invenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum*, Matth. 13. 44. *Secundo.*

Tertiò, ſicut theſaurus magno & invicto labore quæritur, magnaque voluptate invenitur & effoditur, ſic & ſapientia: laboris enim reſpondet fructus; & quod quis aſſiduè quæſit, hoc tandem invenit, nimirum *Tertio.*

Cœlites ſudore cuncta ſa vavere mortalibus:
Omnia vi- *Serva ſunt, & obſequantur cuncta diligentiæ:*
ces labor. *Vincit naturam alta diligentia.*

Clemens Alexand. lib. 4. Strom. ex Heſiodo aſſerit, quòd ſudor ante virtutem ſit poſitus:

Via longa eſt, inquit, *atque acclivis ad ipſam.*
Ardua namque prius, ſed cum ad faſtigia venium,
Fit facilis.

Et ex Simonide: *Fertur*, inquit, *virtus habitare in rupibus aditu difficilibus, nunc autem eam celerem caſtum locum tenere, & quæ nec aſpici poſſit animum mortalium ciliis, ſed ab eo demum, ad quem ſudor venerit, qui moderatæ vacuadiæ, & proceſſerit ad ſummam animi magnitudinem.*

Hinc myſticæ philoſophiæ interpretes, ait Pierius in hieroglyc. cordis & ſagittæ, aiunt Plutonis cor ab Herculea ſagitta vulneratum, eoque ſignificari, nihil eſſe tam abditum in rerum natura, quò non pervenerit philoſophiæ ſtudium. Sic S. Gregor. Nazianz. orat. 20. ait S. Baſilium ſuo ſtudio philoſophiæ latebras omnes penetraſſe.

Quocirca myſticè S. Gregor. lib. 5. Moral. c. 5. per ſapientiam & diſciplinam intelligit mortificationem, explicans illud Job c. 3. *Quaſi effodientes theſaurum*. *eunte* namque, inquit, *qui fodiendo theſaurum quærunt, cùm fodere altius cœperint, ad laborem infantiæ invadeſcunt: quia quo ſe theſauro abſcondita iam tamque appropinquare æſtimant, eo in effodiendo enixiùs laborant. Qui igitur plane mortificationem ſuam appetunt, quaſi effodientes theſaurum quærunt: quia quanto ſunt viciniores ad finem, tanto ſe exhibent ardentiores in opere*. Et inferiùs aliter idipſum explicans: *Quia enim perfectè mori mundo non poſſumus, niſi intra mentis noſtræ inviſibilia à viſibilibus abſcondamur; recte hi, qui mortificationem ſuam appetant, theſaurum effodientibus comparantur. Mundo enim per inviſibilem ſapientiam morimur, de qua per Salomonem dicitur: Si quæſieris illam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis eam. Sapientia quippe in rerum ſuperficie non latet, quia in inviſibilibus latet. Et tunc mortificationem noſtæ eam contingentes ſapientiam apprehendimus, ſi relictis viſibilibus in inviſibilibus abſcondamur; ſi ſic hanc cor aſſodiatur quæſitura, ut eunte, quod terrenum mens cogitat, à ſemetipſa manu ſanctæ diſcretionis ejiciat, & theſaurum virtutis, qui ſe latebat, agnoſcat. Facile enim in ſe theſaurum quæſitum invenit, ſi eam, quæ ſe male profierat, molem à ſe terrenæ cogitationis depellat*.

Urget Beda *ſi effoderis*: multi enim fodiunt, ſed non effodiunt. *Qui theſaurum effodit*, inquit, *ejicit terræ rudera, efficit in altum foveam, & ſedulus inſiſtit laberi, donec theſaurus, quem inquirit, attingat. Ita qui theſaurum ſapientiæ invenire deſiderat, quidquid ſibi terrenum ineſſe comperit, expurget, carnales illecebras abſcindat, ſoſtam humilitatis faciat, nec quieſcat ab agendo prius, quam ſe venam veritatis invenſſe cognoverit*.

Rurſum *ſi effoderis* ſignificat totum ſapientiæ theſaurum, quoad licet, exhauriendum eſſe. Nam ſicut ii, qui invenere thelaurum, non contenti partem ejus effodiſſe, aſſiduo labore pergunt effodere, donec totum exhauriant: ſic pariter ſapientiæ & virtutis avidus, non contentus partem ejus acquiſiviſſe, indefeſsè pergit, donec eam totam, ejuſque perfectionem & culmen poſſideat. Hìc verum eſt illud: *Qui conatus, invaſit. Fatum adnivas conatum, Tonans conatum*.

C TUNC INTELLIGES TIMOREM DOMINI, ET SCIENTIAM DEI (Chald. *à facie Dei*) INVENIES] Vers. 5. Quæres, quis hic *timor Domini*, & quid faciat ad ſapientiam, quæ hìc ejus ſtudioſo à Sapiente promittitur? Primò, Gajetan. *timorem* accipit metonymicè pro objecto timoris, putà pro retinendo reſpectu Dei. q. d. Tunc intelliges timendo à ſummo Deo, quæ coram eo verè ſint timenda. Diſcernes enim metuenda a non metuendis relativè ad fontem eſſendi (hunc enim ſignificat Hebr. *Jehova*) nec timebis quæ mundani timent, nimirum timebis peccatum, judicium & gehennam, quæ Deus minatur peccatori, ideoque verè ſunt terribilia & ſummè metuenda; non autem timebis paupertatem, ignobilitatem, triſtitiam; quæ mundani minantur & timent quaſi res terribiles, cùm ſint ludicræ, caducæ, & parvi momenti. *Et ſcientiam Dei invenies*; Hebr. *Elohim*; q. d. *Es invenies ſcire ſecundum Elohim*, id eſt judicem noſtrorum, ut ſcilicet ſcias ſummè eum eſſe metuendum, cavendaque peccata, quæ ipſe judicaturus eſt, & igne æterno puniturus.

Verum alii paſſim propriè hìc accipiunt *timorem Domini* D pro ejus metu, cultu, religione & amore. Jam cùm duplex ſit hìc timor, ſcilicet ſervilis & filialis, dupliciter pariter hunc locum exponas: Primò, de ſervili, q. d. Si quæſieris ſapientiam, ejuſque præceptis cor inclinaveris; tunc intelliges timorem Domini, id eſt, tunc incipies timere Deum, quaſi ſummum inſipientiæ & peccati judicem ac vindicem, & ſic ad ſapientiam & virtutem perveniet, hujus enim initium eſt timor Domini, uti dixit cap. 1. v. 7. Alludit ad ſcrutinium thelaurorum: hos enim periti ſcrutari ſolent per ſigna & indicia, quibus repertis recta via pergunt ad inveniendum theſaurum. Talia ſigna olim erant carbones & cineres: hos enim ſolebant terræ inſpergere ii, qui theſaurum abſcondebant; ut iis quaſi indiciis poſſent locum, quo requirendus eſſet, ne ejus oblivicerentur, itaque eum perderent. Potrò carbones & cineres ſunt reliquiæ ignis, ac conſequenter ſymbolum incendii gehennæ, quod eſt objectum timoris ſervilis.

Secun-

Secundò, plenius exponas de timore filiali. q.d. Si toto corde quæsieris sapientiam, ejusque præcepta, utique consequeris timorem Domini, qui est ipsissima sapientiæ ac scientia Dei, quam Sapient. 10.10. vocat *scientiam sanctorum*, juxta illud Job 28. 28. *Timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia.* Hic enim timor est Dei amor & charitas; amore enim stringit & complectitur Deum, quasi summum bonum, timore cavet ne tantum bonum perdat vel offendat. Sicut ergo veteres finxere eunuchos & thesauros custodiri à gryphibus & draconibus: sic sapientiæ, virtutis & charitatis custos est timor castus & filialis. Ita S. Hilar. in psal. 127. citato hoc loco: *Nobis*, inquit, *timor Domini omnis in amore est, metumque ejus dilectio perfecta evacuat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc puerorum officium est, parere monitis, statutis obtemperare, pollicitis confidere.* Sic & Beda, Hugo & Jansen. qui & sapienter annotat: Non est autem, ait, illud sic intelligendum quasi priùs non habeatur Dei timor, ut eliquis sapientiæ divinæ. Nam ex Dei timore & sapientia procedit, ut qui prosapientia præcetur, eamque ardenti desiderio quæret. Sed dicit tunc timorem Dei intelligendum, & scientiam Dei inventendam: quia tunc in homine firmabitur, perficietur, eique placere & dulcescere incipiet, debitutque, quo adhuc indigebat, juxta illud Evangelicum: *Omni habenti dabitur*. Et Dionys. *Tunc intelliget timorem Domini*) id est, inquit, verè experimentaliterque cognoscet, atque invenies filialem Dei timorem. Quanto namque intentiùs studueris desuper illustrari, & dono sapientiæ perfici, tanto ampliùs formidebis summi Dei Patris etpectum offendere, & coram eo intimoratè te gerere: ipsiusque infusa sapientia te docebit istum timorem castum & sanctum, ostendendo tibi quàm infinitè & incomparabiliter Deus altissimus sit sincerè timendus, honorandus ac diligendus; sicque ingeret tibi sapientialem pudorem, ut ubique erubescas coram divini vultus præsentia inhonestè, negligenter aut turpiter te habere. Ad quod etiam Vers. 4. Seneca admonens ait: Non aliter te habeas in secreto, aliter in publico. *Et scientiam Dei invenies*, id est sapientiam, cujusque profectum & perfectionem obtinebis à Domino. De quo Psalmista psal. 33. *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.* De qua scientia dicit Dominus in Osee cap. 6. *Scientiam Dei volo plus quam holocausta.* Apostolus quoque Philip. 3. 8. *Existimo*, inquit, *omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei*. hæc Dionys.

Similiter hunc locum explicat S. Ambros. in psal. 118. octon. 5. ad illud: *Statue servo tuo eloquium tuum*; qui & causam assignet: *Etenim*, inquit, *vera sapientia æstimare Dei incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore Dei: ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, & tunc majorem habet gratiam, cùm in basi statua fuerit collocata, standique accipit firmitatem: ita verbum Dei in timore sancto melius statuitur, fortiùs radicatur in pectore timentis Dominum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniens volucres, & auferens illud de incurioso & dissimulantis affectu.* Et mox: *Timor ergo verbi est locus, fiens in pace locatio tua. Timor quædam statio verbi, verbum timoris est disciplina. Plenus enim disciplinæ timor non sinit ad lapsum.* Et infrà: *Timor informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute formatur, cognitione regitur, pietate decoratur.*

Vers. 6. QUIA DOMINUS DET SAPIENTIAM? ET EX ORE EJUS PRUDENTIA, ET SCIENTIA] Syrus, Septuag. & Chald. *& à facie ejus cognitio & intelligentia. vel quia* dat causam ejus, quod dixit v. 3. *Si enim sapientiam invocaveris, &c. invenies.* q.d. Non solo cuditu & studio, sed & oratione & invocetione comparanda est sapientia: quia ipsa est donum Dei: Dominus enim dat sapientiam hanc & scientiam sanctorum. Sapientiam enim humanam discet ex Aristotele, Platone, &c. sed divinam hanc non nisi à Deo, juxta illud Eccli 39. 8. *Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum.* Et Jacobi 1. 5. *Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.* Hinc Thalassius Hecatontade 2. *Quod lux*, inquit, *est videntibus & visis, hoc Deus est intelligentibus & intellectis. Solus Deus naturæ bonus est, & sapiens: fit autem & meus participatione talis, modò studiosa fit.*

Quod sequitur, *Et ex ore ejus prudentia, & scientia*, significat Primò, sapientiam hanc provenire ex Dei revelatione, factâ Prophetis & Apostolis in S. Scripturis, quas populo expenunt & prædicaot Doctores & prædicetoree. Secundò, hanc revelationem & prædicationem non sufficere ad percipiendam hanc sapientiam: sed insoper opus esse interna Dei illuminatione, qua Deus menti persuadeat illis, quæ foris audit & legit, juxta illud Christi Joan. 6. 45. *Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me. Cùm igitur*, ait S. August. lib. ad Simplician. quæst. 2. *prædicatur Evangelium, quidam credunt, quidam non credunt; sed qui credunt prædicatori foris sonanti, intus à Patre audiunt & discunt: qui autem non credunt, foris sonum audiunt; intus autem non audiunt, neque discunt.*

Note, sapientiam ita esse donum Dei, ut tamen sit opus quoque hominis. homo enim illam sibi parare debet partim studio, partim oratione. Simili modo virtue, v. g. castitas, est donum Dei, & simul opus hominis eam liberè amplectentis, ac pro ea contra vitia decertantis. uti fusè dixi 1. Corin. 7. 7. Sic opera gratiæ sunt opera tum gratiæ quia, si causæ principalis, tum liberi arbitrii quasi cooperantis.

Porrò idem est sapientia, scientia, prudentia, uti supràs monui; etsi Lyran. & Baynus ea distinguant hoc modo, quòd sapientia sit cognitio rerum cælestium, scientia sit rerum necessariarum in hac vita, prudentia sive intelligentia spectet ad mores & integritatem conversationis inter homines.

Symbolicè Beda: Verbum, inquit, quod est Sapientiæ, processit ab ore Petri, cùm à meine ejus conceptum fuit, dictum & genitum ab æterno. Rursum ex ore ejus fluit scientia & sapientia, quia os hominis, nisi ab eo tenctificatum & consecratum fueris, sapientiam eloqui nequit.

CUSTODIET RECTORUM SALUTEM, ET PROTEGET GRADIENTES SIMPLICITER] Hebraicè, Vers. 7. *abscondet rectis salutem, scutum* (clypeus) est *ambulantibus in perfectione*; Septuag. *thesaurizet vitæ agentibus* (S. August. lib. 1. Contre adversi. legis & Proph. c. 19. legit, *diligentibus se*) *salutem, protegit gressus eorum*; Tigurina, *reponit justis essentiam* (id est, est Vatabl. *is servat justis doctrinam veram*) *protegit innocenter ambulantes*; Chaldæus, *abscondet justis incolumitatem, & auxiliabitur his qui ambulant absque macula*; Syrus, *servat rectis spem, & adjuvavit ambulantes sine macula.*

Nota. PRO *custodiet*, hebr. est צפן *tsaphan*, id est absconder, reponet, servabit quasi thesaurum. Thesaurus enim duo includit, Primò, rem esse pretiosam; Secundò, esse arcanam & recondtam.

Pro *salutem*, hebr. est תושיה *tuschia*, quod Pagnin. Tuscija Tigurina, & alii vertunt *veritatem*, id est essentiam, existentiam, substantiam, à rad. יש *iesch*, id est *est*: Hebræum enim *iesch* in omnes linguas transiit. Unde R. Levi, *reservabit rectis id quod est*; Chald. *incolumitatem*; Noster & Septuag. vertunt, *salutem*, quasi *tuscia* per allusionem & commutationem unius literæ respiciat ad יהוה *tuscia*, id est talus, & יהוה *tuscia*, id est *salvabit*; R. Moses vertit, *legem*; alii, *formam, præscriptum, & quidquid stabile est ac solidum*; alii, *fortunam, successum*; alii melius vertunt, *sapientiam*, quia sapientia est nobilissima solidissimaque res & essentia, ut hunc locum explicat Iseias cap. 33. 6. ubi Sept. uag. sic vertunt, *in thesauris est salus nostra*: quam explicent tedentes; *Sapientia & scientia & pietas in Deum ipsi sunt thesauri sapientiæ.* Omnes hæ versiones eodem recidunt: *tuscia* enim propriè significat *essentiam*; inde *sapientiam*, quia hæc est quasi anima et vita essentiæ hominis; inde *legem*, quia sapientia consistit in observatione legis, vel, ut R. David: Lex, inquit, dicitur *tuscia*, id est essentia, quæ cùm cetere sint caduca et vana, sola lex perpetuò durat; inde *salutem*, quia hanc tribuit sapientia et ita de cæteris. Unde Aben Ezra: *Sapientia*, inquit, *effectus appellationem sortitur, quòd sit, atque ad omnem æternitatem ducet. Hæc verò à Deo justis reservatur, ut eius ope fervens justitiæ vas mitem, hoc est præcepta divina.*

Hebr. quid?

Igitur Primò, Lyran. sic exponit, q. d. Deus rectis et justis pro præmio justitiæ dabit salutem, id est sanitatem mentis et corporis. Secundò, Ianienus, q. d. Deus apud se recondit sapientiam et salutem quasi ingentem thesaurum, eumque non omnibus, nec semper, sed solis rectis et justis erogabit tempore à se decreto. Tertiò, Cajetan. et Salazar hunc versum referunt ad id quod dixit ver. 4.

Si ſicus theſaurus effodieris eam, ſcilicet ſapientiam; utique *inveniet eam: quaſi hic ejus dicti deprecationem, quia ſolitos Deus cuſtodit, reponis, occultas, theſaurizas (omnia in idem recidunt) ſalutem, ſapientiam videlicet veram, quæ eſt juſtitia ipſa & ſalus animæ. Si enim Deus theſaurizat ad inſtar ſapientiam abſcondit, recte ſequitur theſauri in modum effodiendam eſſe. Dicitur autem abſcondere vel theſaurizare rectis, vel rectè agentibus, hebraicè, Jeſarim, id eſt ſedulis; Auguſt. diligentibus ſe: quia locuples iſte theſaurus, quem ſic latere Deus voluit, niſi a ſedulis & accuratam diligentiam navantibus non eruitur.* Hæc ipſi.

Hæ omnes expoſitiones veræ ſunt & coincidunt: ſtudioſis enim ſapientiæ, loco præmii promiſit dandam ipſis à Deo ſapientiam: nunc verò quantum id ſit præmium quantoque fructus, bona & commoda afferat, explicat, dicens quòd Deus per ſapientiam cuſtodiat rectorum ſalutem, dum facit ut inter medias mundi tentationes, pericula & naufragia, quibus inſipientes & impii cadunt & peteunt, ſapientes incedant, ne ullam peccati gravioris labem contrahant, ſed rectà & feliciter ad portum ſaluris æternæ evadant. Congruum hoc eſt præmium, dum obſervantes Deum Deique legem viciſſim ſervantur & obſervantur à Deo.

Unde nonnulli ſic exponunt: Deus cuſtodiet *tuſſiia*, id eſt eſſentiam, hoc eſt ſoliditatem, & conſtantem in bono perſeverantiam juſtorum, quæ ingens eſt theſaurus, rectà enim ducit ad gloriam cæleſtem: perſeverantia enim ſummum eſt Dei donum. Nam ut ait S. Bernard. (vel quiſquis eſt Auctor) ſerm. de virtute obedientiæ: *Perſeverantia eſt ſingularis filia ſummi regis*, quam qui duxerit, dotis nomine cælum accipit. Et ſubdit: *Finis virtutum eſt, earumque conſummatio eſt, totiuſque boni repoſitorium.* Ecce hoc eſt quod hic dicitur: *Reponit juſtis ſalutem.* Igitur magnum perſeverantiæ donum in manu ſolius eſt Dei, quod juſtus mereri de condigno nequit, ſed tantùm ſuppliciibus precibus ab eo flagitare & impetrare. Quocirca ſaluberrima eſt hæc precatio: Domine da mihi perſeverantiam; da mihi aſſiduè gratiam, quam prævides mihi fore congruam; dirige me per eas vias, officia, ſtatus, actiones, quæ peccati non habent ſcandalum, quibus prævides me certò & infallibiliter perſeveraturum, ac perventurum ad felicitatem æternam.

Oratio ſaluberrima quia?

Anagogicè ergo Pagninus in Theſauro linguæ Hebr. in voce *tuſſiia*, id eſt *eſſentia*: Deus, inquit, reſervat & theſaurizat juſtis eſſentiam ſuam, ut ſcilicet eamdem illis clarè videndam offerat in cælo: hanc ergo illis quaſi theſaurum recondit: hinc Chriſtus eamdem comparat theſauro, *quem qui invenit homo, præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum*, Matt. 13.44. Sic & ex Pagnino Janſenius & Salazar.

Allegoricè, Rabbini nonnulli hæc referunt ad Chriſti incarnationem: Chriſtus enim eſt Sapientia ex ore Patris procedens, quæ os noſtrum carnemque aſſumpſit, ut nos veram ſapientiam, viamque ad ſalutem Judæis occultam edoceret. In *Midras* enim, id eſt in expoſitione lamentationum Jeremiæ, dicitur: *Deus ſanctus erit fidens, & ea ponens coram juſtis ſenſum legis per manus Meſſiæ, ſicut dictum eſt Prov. 2. Revelat vel occultat rectis legem, clypeus ambulantibus ſimpliciter, vel perfectè. Dixit R. Abrahamus Aben Ezra, eſtas rectis legem: quia occultat ab eis verbum ſapientiæ, donec veniat tempus, & exponet eam ore ſuo coram magiſtris.* Ita Galatin. lib. 3. cap. 9. de Arcanis fidei.

ET PROTEGET GRADIENTES SIMPLICITER] Hebr. *clypeus eſt ambulantibus in ſimplicitate*, id eſt, in innocentia & perfectione. q. d. Inſtar clypei defendet innocentes & perfectos. Hæc verba nectenda ſunt ſequentibus hoc modo: *Protegens gradientes ſimpliciter.*

VERS. 8. SERVANS SEMITAS JUSTITIÆ, ET VIAM SANCTORUM CUSTODIENS] *Servans*, id eſt, ſervare faciens: hebr. enim eſt נצר *limſor*, id eſt, ad ſervandum, ut ſcilicet juſti ſervent, Deo eos ſervante, ſemitas juſtitiæ. Vel eſt hypallage, q. d. Deus ſervat in juſtis ſemitas juſtitiæ, hoc eſt, Deus ſervat juſtos in ſemitis juſtitiæ, ut ab eis non declinent ad dexteram vel ſiniſtram. Senſus eſt, q. d. Deus protegit juſtos per ſapientiam & gratiam ſuam aſſiduè ſervans mentem illorum, ut inter tot errandi & labendi præcipitia teneant firmiter ſemitas juſtitiæ, ut per eas jugiter incedant, itaque viam ſanctorum cuſtodit, dirigit & perducit ad metam, putà ad cæleſtem felicitatem. Unde Septuag. clarè vertunt, *protegit autem greſſum eorum ad cuſtodiendas vias juſtificationum, & viam reverentium ſe cuſtodit*; Syrus, *vias piorum ſuorum cuſtodiet*. Sic Deus promiſit Abrahæ juſtitiæ & obedientiæ præmium dicens: *Noli timere Abram, ego protector tuus ſum* (hebr. *ego ſcutum tuum ſum*) *& merces tua magna nimis*, Geneſ. 15.1. vide ibi dicta. Hoc eſt, quod orat Pſalter: *Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, ut non moveantur veſtigia mea*, pſalm. 16.5. Alludit, imò citat illud Annæ matris Samuelis 1 Reg. 2.9. *Pedes ſanctorum ſuorum ſervabit, & impii in tenebris conticeſcent*, proquo Salomon hic v. 13. habet *Ambulant per vias tenebroſas.*

TUNC INTELLIGES JUSTITIAM, ET JUDICIUM, ET AQUITATEM, ET OMNEM SEMITAM BONAM] VERS. 9. *Tunc* reſpicit præcedentia, q. d. Cùm præſtiteris ea, quæ dixi de invocatione & inveſtigatione ſapientiæ; aut, cùm dederit Deus ſapientiam, *tunc intelliges juſtitiam, judicium, & æquitatem*, hoc eſt omnem ſemitam bonam: ſic enim hæc tria diſtinguuntur dicti cap. 1. v. 3. Præclarè Thalaſſius Hecatontade 1. *Jeſum amans*, inquit, *liberabitur a malitia, & ipſum ſequendo veram videbis ſcientiam. Mens à perturbationibus libera, videt ſubtilius. Mentis in ſummum perfectæ anguſtia ſunt omnia quæ ſunt, ſemperque eſſe cupit extra omnia, quæ ſunt facta. Vis tamen ab omnibus affectionibus liberari? aſſurgito ſe charitati, continentiæ & precibus. Sicque apud Deum moram faciens precando, affectibus a paſſionibus liberat.*

Nota viam ſapientiæ & virtutis vocari *ſemitam*. Primò, quia arcta eſt, cùm reliquos vias, per quam currus incedunt, ſit lata & larga. Ita S. Auguſt. in pſalm. 32. Secundò, quia compendioſa & brevis eſt ad perfectionem & felicitatem: ſic enim ſemitæ ſunt breviores viæ. Tertiò, quia directa eſt, uti ſemita. Quartò, quia ſemitæ ſunt viatoribus per montes & rupes, quos currus circumeunt. Similiter enim via virtutis eſt ardua & excelſa. Ita Lyranus.

Via virtutis eſt ſemita ob quatuor analogias.

Pro *ſemitam* hebr. eſt מעגל *magal*, id eſt orbita rotunda, per quam currus, putà rotunditas rotarum curruum incedit: מעגל *agol* enim eſt teres & rotundum: unde Aquila vertit, κύκλους, id eſt *flexus*; Symmach. συνελίγματα, id eſt *involutiones*, gyros, flexus; Septuag. vertunt, ἕλικας, id eſt *axes, orbitas, tramites*, ſemitas. Unde ſic habeot in Catena Græc. *Tunc intelliges & judicium intelliges, omneſque honeſtatis orbitas proſpere abſolves.* Orbitæ & axes rotarum, inquit auctor Catenæ, appoſitè ad animum transferuntur: ut enim axes, quibus rotæ inſeruntur, ita quadam æquabilitate perpetuò illas continent; ita juſtitia animam, ejuſdemque vires, præcipuè inferiores (hæ enim per rotas hoc loco inſinuantur) firmat, jugiterque in officio continet. Poſſunt quoque per rotas præcepta Dei, quæ ad Deum ducunt, animumque ad ejuſdem cognitionem dirigunt, accipi. Hæc auctor. Orbitæ ergo Primò ſignificant æquabilitatem ſapientiæ & virtutis; Secundò, facilitatem, quam parat ipſa exercitatio: licet enim virtus initio incipienti, ob contrarias concupiſcentias, ſit difficilis, exercitio tamen eas ſuperante fit facilis. Unde S. Auguſtin. in illud pſalm. 30. *Poſuiſti in loco ſpatioſo pedes meos*, quærens quomodo ſpatioſum ſimul & anguſtum eſt virtutis iter? punctim rem acu tangens reſpondet: *Certe anguſta via eſt: laboranti anguſta eſt, amanti lata eſt.* Tertiò, orbitæ ſignificant iter virtutis eſſe apertum, publicum, tritum & regium: talis enim eſt orbita curruum. Quartò, eſſe perfectum: circularis enim figura, qualis eſt orbitarum, eſt completa & perfectiſſima.

Flexus verò & gyri, ut vertunt Aquila & Symmach. ſignificant Primò, virtutis iter eſſe arduum & præceps, quod proinde nunc flectendo declinare & gyrate, nunc generoſè ſuperare & tranſcendere oporteat.

Secundò, ſapientiam & virtutem eſſe flexilem, quia in omnibus ſinit ſe flecti, gyrari & regyrari freno rationis, legis & voluntatis divinæ. Sic hoc ſramo regendam eſſe loquam docet S. Jacobus c. 3. v. 3. de quo ibidem multa dixi.

Tertiò, Beda cenſet hominem triplici motu cieri, nimirum per juſtitiam Deo ſatisfacere, per æquitatem proximo, per judicium ſibi ipſi. Simili modo 10 angelis, ut docet S. Dionyſ. c. 4. de Divin. nom. (& pari modo in animabus ſanctis) ſunt tres motus, nimirum reflexus, rectus & cir-

Triplex angeli & animæ motus.

& circularis. Reflexus est, cùm angelus vel anima à creaturis reflectitur, & refertur ad creatorem, eum in omnibus agnoscens, amans & laudans. Rectus est, cùm recta ad proximos tendit, illique præstat quod ex rectitudine iustitiæ vel charitatis debet. *Recta labores*, ait Dionys. *movetur anima ad ea, quæ circa se sunt, prodiens*. Circularis est, cùm anima se recolligit, & in se ipsam redit suæ conscientiæ quieti, & conjunctioni cum Deo consuleos. Tunc enim, ait S. Dionys. *circa identitatis exercitium pulchrum & bonum indefinenter circuitum ducunt*. Aptè ergo ait Salomon: *Tunc intelliges justitiam, & judicium, & æquitatem*, Deo videlicet famulans, tibi consulens, proximo providens, videlicet omnem semitam bonam, omnes flexus bonos, & omnes gyros bonos; sic omnes motus differentias spiritualiter exprimes. ita Salazar.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Docet quis sit fructus sapientiæ, nimirum cum illa venire omnia bona, & mala omnia averti.

VERS. 10. SI INTRAVERIT SAPIENTIA COR TUUM (Septuag. *si venerit in tuam mentem*) ET SCIENTIA ANIMÆ TUÆ PLACUERIT (Idem est *scientia* quod sapientia:)

VERS. 11. CONSILIUM CUSTODIET TE, ET PRUDENTIA SERVABIT TE] Septuag. *cogitatio sancta servabit te*. Pro *placuerit* hebr. est נעם *suam*, quod Septuag. vertunt, *pulchra esse videbitur*; Aquila, σύμφωνον, id est *decora & venusta vita*; Paguin. *si dulcoris*; alii, *si amœna, incunda, si suavis fuerit*; alii ad verbum, *si sententia pulchrescet animæ tuæ*, ut videaris tibi pulcher ex pulchritudine scientiæ, quam suspicies & admiraris; Vatabl. *si sapientia cor tuum invaserit, & scientia animum tuum delectaverit, providentia custodiet te, & intelligentia instituet te servabit*. Idem aliis & aliis verbis repetit, exaggerat & inculcat, ut sapientiæ honestatem & decus discipulo commendet, illumque in ejus velut sponsæ pulcherrimæ & castissimæ amorem accendat. Sensus est quasi dicat. *Si* sapientiam in animæ tuæ penetralia admiseris, ejusque decorem perspexeris & complexus fueris, consilium quod ipsa tibi suggeret, quoque res tuas omnes sapienter & decorè moderabitur, custodiet te (hebr. *super te*. q. d. Super te excubabit circumquaque, sicut rigil excubat super castra) & prudentia quam te docebit, servabit te ab omni malo, necubi per imprudentiam labaris: nimirum ut eruaris Primò, à via mala, & ab homine qui perversa loquitur, Secundò, ut eruaris à muliere extranea; Tertiò, ut ambules in via bona, uti sequitur: non enim sufficit declinare à malo, nisi & facias bonum. Huc facit quod S. Chrysost. hom. 63. ad Popul. docet tantam esse virtutis suavitatem, ut cetera omnia, quæ in mundo suavia sunt, illi comparata amara & fellea esse videantur, imò ut omnes labores, dolores, cruces tua suavitate condiat, dulcoret & suaves efficiat.

Sic sapientia, virtus, & charitas dulces effecit ignes S. Laurentio, leones S. Ignatio, sagittas S. Sebastiano, eculeos S. Vincentio, carbones S. Tiburtio. Sic S. Lucia virgo sapiens ad rogum, quasi ad epulas invitata, læta & exultans processit. Sic & S. Agnes, S. Cæcilia, ceteræque virgines & Martyres. Hinc de S. Stephano canit Ecclesia: *Lapides torrentis illi dulces fuerunt: ipsum sequuntur omnes anima iusta*.

Virtus est pulchra Noemi.

Igitur sapientia & virtus est pulchra Noemi (à נעם enim & נעמי, id est *pulcra fuit*, dicta est *Noemi*) de qua dicitur Ruth 1. 20. *Hæc est illa Noemi* decora & speciosa, quæ omnium oculos in sui speciem & admirationem rapit. Nam ut ait S. August. epist. 222 ad Consentium: *Quid est aliud justitia & virtus nobis, quàm interioris hominis pulchritudo?* Et Philo lib. de Vita Musis, ex Platone in Convivio: *Virtus*, inquit, *non pulchra tantùm a, sed ipsius pulchri idea est*, nimirum pulchritudinis, quæ in creaturis est, exemplar & speculum. Ratio est, quia sapientia & virtus est summa participatio Dei: Deus autem in se pulcher est, adeoque ipsa increata, essentialis & immensa pulchritudo, quam qui videt, non potest non summè adamare, ut patet in Beatis, qui toti in eamdem rapiuntur & absorbentur.

Genuit. in Proverb. Salomonis. x.

A Deus ergo sapientiæ & virtuti suam pulchritudinem præ ceteris rebus communicavit & tradidit, atque in ea suam speciem & decorem ostendit: præsertim in Verbo incarnato, puta in Christo, qui omnis virtutis sunt speculum, de quo prorsus dicitur psal. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum*, quin & in passione sanguine suo purpuratus speciosus incessit, ut ejus speciem admirantes angeli exclamarent: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? ipse formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ*, Isaiæ 63. 1.

Unde S. August. in psal. 44. post initium: *Christus*, inquit, *pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro*. Et cautam subdit: *Summa & vera pulchritudo, audita est. Si ubique justus, ubique decorus*. Hinc & Martyres in tua forti tudine pulchrescunt, pulchramque petunt per vulnera mortem: quocirca purpurati in cælis incedunt, palmis & laureis coronati, Apocal. 7. Id adeò verum est, ut Gentiles in sui admirationem rapuerit hæc sapientiæ & virtutis pulchritudo. Unde Lyricus in hymno de laudibus virtutis exclamat: *O virtus ardua laborisque hominum, pulcherrima vitæ inventio. Tuam, ô virgo, ob venustatem etiam mori, optabilis in Græcia habetur mors, atque labores vehementes & indefessi perpeti. Tua ergo gratia Hercules Jove satus, Ledaque filii sui facilis, quid pessent, declaravere*. Dictum est veterum: *Solus sapiens decorus, omnis nequam turpis*. Et,

Virtus repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus, ait Hor. lib. 3. Carm.

VERS. 12. UT ERUARIS A VIA MALA (ex Hebr. vertas *mali*, id est quæ ducit ad malum; Syrus, *liberabit te sapientia à via mala*) ET AB HOMINE, QUI PERVERSA LOQUITUR.

VERS. 13. QUI RELIQUUNT ITER RECTUM, ET AMBULANT PER VIAS TENEBROSAS] Hebr. *qui relinquunt semitas rectitudinis; ut ambulent per vias caliginis*.

VERS. 14. QUI LÆTANTUR CUM MALE FECERINT, ET EXULTANT IN RAPTIS PESSIMIS] Chald. *exultant in perversitate malitiæ*.

Septuag. hæc pathetice efferunt, miscentque exclamationem: sic enim habent: *Et erunt* (sapientia & cogitatio sancta) *te à via mala, & à viro nihil loquente vitia*, id est fidele, vel nihil fide dignum, cui credi debeat, sed omnia fucata, fallacia, pernicioſa & venenata. *O qui derelinquistis vias rectas abeunde in vias tenebrarum, qui lætamini in malis, & gaudetis in everſione mala*. Pendent hæc à versu præced. *consilium custodiet te*, &c. *ut eruaris à via mala*, quasi dicat Duæ sunt viæ, id est vivendi rationes & modi, una mala, altera bona: sapientia custodiet te à mala, & deducet ad bonam, ut scilicet omne peccatum ducens ad gehennam cane pejus & angue fugias, ac omnem virtutem ducentem ad cælum toto pectore prosequaris. Pro *qui perversa loquuntur*, alii vertunt efficaciùs, *qui perversitatis loquitur*; Cajetan. *qui loquitur versutias*, id est strophas, flexus & versuras verborum, quibus versutus alios in errorem, fraudem & malum inducit. Hebr. enim מעות *tahapuchot* significat perversitates, quibus quis alium à vero & virtute avertit, ac in fraudem vitiumque convertit, itaque in ruinam agit, evertit & subvertit: atque alludit ad תהו *pucò*, id est *fucus*, quia tales fucum aliis faciunt, & fucata sapientiæ virtutisque simulatione in errorem vitiaque abducunt.

D Ait ergo Salomon, sapientiam docere maximè cavendos esse pravos & perversos, qui non tantùm prava agunt, sed & eadem alios docent vel suadent, idque callidè per fraudes & illecebras: has enim detegit & patefacit sapientia. Porrò quia tales permulti sunt, hinc mutato per enallagen numero singulari in pluralem, eos describens ait Primò, *Qui relinquunt iter rectum*: tale enim est iter sapientiæ & virtutis. Secundò, *Ambulant per vias tenebrarum & caliginis*, q. d. Vivunt in cæcitate & erroribus, saltem practicis, ac in operibus inhonestis, quæ quærunt tenebras, ac similima sunt tenebris, atque ducunt in tenebras æternas. Quocirca Nazianz. orat. ad 150. Episcop. tales aptè comparat sepiis: *Illi enim*, inquit, *sermones, sicut & sepia atramentum, contra scipsos exprimunt, quò effugiant venantes, & latitent indagantes*. Tertiò, quòd intùs per lætentur cùm malè fecerint, & exultent in rebus pessimis. Est climax, sive gradatio. Per gradus enim crescit oratio, declarans malitiam crescentem impiorum

Eò enim crescit illa sensim, ut in peccatis rideant, gaudeant & exultent, sed risus hic est caninus & Sardonicus, qui dolorem & mortem conciliat ridendo enim exteriùs, interna malorum conscientia cruciantur, ait S. August. serm. 24. de Tempor. atque ridendo moriuntur, de quo Eusebius Emissen. homil. de S. Epiphonio & Alexand. *Exultant*, inquit, *in rebus pessimis, & de sui perditione lætantur similes illis, qui forsè fumantes crustulas lupparum succos, cum vino potos deputant.*

Pro *exultant* hæbr. est גיל *gilu*, id est cantant, saltant, tripudiant: גל *gol* enim notat tripudium, exultationem voluntationem externam, qua quis internum cordis gaudium externis gestibus aperit & pandit, ut cùm saltat, gyros facit, & vultum ac circumstantes circumrotationibus. Unde non multùm dissonat à Græco ἀγαλλιᾶν. Sic S. Ioannes Baptista audita salutatione B. Virginis exultavit, id est præ gaudio exarsit, & lubibilit in utero matris, Luc. 1. 41.

Talesergo similes sunt illis, quos in Apulia videmus morsos à tarantulis continuò saltare, & tripudiare, & saltando & tripudiando emori S. Ambros. lib. 1. 6. cos comparat cadis, quæ canendo, id est strependo, moriuntur: *qui sub ardore*, inquit, *ferventium cupiditatum & malorum canum sibi nexis, flasimque occidunt.* Sic Turcæ in honorem sui Mahomet torent se in orbem gyrate & rotare (quod propriè notat Hebr. *g.l.*) donec deficiente spiritu & mente cadant & corruant, illamque vocant choream angelorum, quibus rectè aptes illud. *In circuitu impii ambulant*, psalm. 11. 9. Hi ergo ut *bidum sicut aquam iniquitatem*, testè S. Job. c. 15. ita vicissim ridendo & exultando pergunt tamquam vituli ad macellum, tamquam ebrii ad furcam, tamquam phrenetici (ait S. Gregor. citans hunc locum homil. 4. in Ezech.) ad extium. de quibus Isaias c. 3. 9. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt. Væ animæ eorum, quoniam redditæ sunt eis mala*, ait S. Bernard. serm. 16. in Cant.

VERS. 15. QUORUM VIÆ PERVERSÆ SUNT, ET INFAMES GRESSUS EORUM] Septuag. *quorum semita prava* (Symmach. σκολιαὶ, id est *curvæ*, obliquè incedentes more cancrorum; Theodotion, στρεβλαὶ, id est *tortuosæ*, intortæ instar strabonum, qui oculos distortos & intortos habent: item vafræ, callidæ, versutæ, sinuosæ instar serpentum (& *flexuosi cursus eorum*; Aquila, & *iactant se in flexuosis suis, & subsannant in involutionibus* vel *gyris suis* Tigur. *qui vias suas depravant, & propudiosi sunt in orbitis suis*; Vatabl. *quorum semitæ sunt obliquæ, & qui perversi sunt in semitis suis* vel, *quorum rationes vitæ à recta aberrant, & perversitates sunt in viis ipsorum.* Sic & Pagninus, & alii, & recedentes vel *retrogredientes in semitas suas*, ut cancri. Addunt Septuag. *ad linguæ faciendum te à via recta, & alienum à sententia.*

Impii intorti sunt ut cancri.

Igitur impiorum gressus & actiones sunt obliquæ & sinuosæ instar cancrorum & serpentum. Cancri enim, teste Aristot. & Plinio, vel retrorsum incedunt, vel obliquè ad latus, præsertim sinistrum, quod symbolum est pravitatis, sicut dextrum est virtutis & bonitatis. *Cancri*, inquit Plinius lib. 9. c. 31. *in pavore etiam retrorsum pari velocitate redeunt.* Quocirca S. Ambros. in psalm. 36. sic legit & explicat: *Flexus in cursus eorum, sunt lubricus & serpens auctor eorum*, putà diabolus serpens antiquus. Unde S. Ephrem agens de choreis & turpi saltatione ait: *Chorram non Pyrrhus, non Lamas, sed draco antiquus suis voluminibus docuit.* Hue quoque alludens Nazian. in carmine de Virginit. ita impios pingit:

At velut obliquo gradientes examina cancri,
Aut velut oblongi sinuose membra trahentes
Anguis, vivacis depressi pondere carnis.

Sic enim impii instar cancrorum, non quà oculi aspiciunt, id est non quò ratio & lex Dei dictat sed retrorsum quasi aversi à lege & Deo incedunt, ac sinistra, ac dextris, falsa veris, caduca æternis præferunt: nam, ut ait S. Ambros. l. de Abraham: *Bona hujus sæculi instabilia sunt, & rotarum in morem cum ipso sæculo involvuntur.* Rursum instar serpentum in mille vitiorum orbes se sinuant & gyrant, dum ab uno scelere mox in aliud & aliud labuntur, donec universum scelerum circulum confecerint, quo confecto rursus à principio in orbem redeunt: quare meritò infames sunt apud Deum, angelos & homines.

VERS. 16. UT SERVARIA A MULIERE ALIENA, ET AB EXTRANEA, QUÆ MOLLIT SERMONES SUOS] Vatabl. *quæ verbis suis blanditur*, vel blanditiis allicit; Symmach *cum verba sunt lubrica*; Chald. *cum verba sunt tenia*, Baynus, *quæ verba sua polit, cui ne cantu tolerabilius est audire basilicum sibilantem*, ait S. Cypr. de Singular. cleric. Mulier enim instar Sirenis mortem etiam sapientum incantat & exeantat, uti passus est ipsomet nostro Salomone, Samsone, Davide Lege vitam S. Martiniani apud Surium 13. Febr. & mira hujus rei exempla invenies.

Alienam & *extraneam* vocat adulteram, quæ alterius viri uxor alios ambit ramasios; licet alii per *extraneam* accipiant alienigenam, id est non Iudæam, sed Gentilem. Verum simpliciter Hebræi mulierem exteram vocant meretricem. Tendet hic versus à v. 11. sic enim eum eo nec extendus est; *ut sapientia servabit te, ut eruaris a muliere*, &c. Unde Septuag. hoc loco paraphrastice vertunt, *filii ne te comprehendat malum corpsum* (mulieris) *quæ dereliquit doctrinam adolescentiæ.*

Libido maximè cavenda.

Monuit cavendum à consortio & colloquio improborum, nunc monet cavendum à muliere illiee, & impudica nihil enim ita contrarium sapientiæ, ac mulier illex. ita Beda. Cujus causa Theologica est, quòd Spiritus sanctus auctor sapientiæ, cùm sit purissimus spiritus, deseliquat & fugiat homines luxuriosos, utpote carni & ventri suo immersos.

Causa Theologica.

Causa ethica est, quòd inter concupiscentias vehementissima sit libido, concupiscentia autem rationi, ideoque sapientiæ e diametro adversatur. Unde libido dicta est ab eo quòd libeat, ait Cassian. collat. 12. capit. Quocirca Sanct Wolstanus Epise. Wigorniensis appetitus ad libidinem à nobili matrona, facto signo crucis: *Fuge*, ait, *comes lasciviæ, mortis filia, vas satanæ*, eique alapam sumo nisu inflixit, & sic velut alter Joseph mulieris lenocinia compressit. ita Surius tom. 1. in ejus Vita. Sic & Agnes ad Præfecti filium: *discede à me*, inquit, *pabulum mortis, fomes peccati.*

Ethica.

Nam vis in vetitum damni secura libidis.

Et: *Mulier blanda & bella etiam filiorum emollit virum:*
Corporis robur virosque animi libido effeminat.

Causa physica est prima, quòd libidu sua vehementia omnes sensus, mentem totamque animam ad se rapiat, ut luxuriosi aliud præter ipsam sentire, sapere, cogitare nequeunt, multò minùs cogitare cælestia & divina, quæ luggerit sapientia. Secunda, quòd in libidinis actu eum semine exerernantur plurimi & nobilissimi spiritus, quibus meos indiget ad cogitandum & speculandum. Rursum semen est nobilissimus sanguis. exausto ergo semine exhauritur & sanguis, in quo vitæ mentisque robur consistit. Unde videmus libidinosos robore corporis & vigore mentis destitui. ut ea, quæ sapientiæ & prudentiæ sunt, non capiant, imò lubinde in delirium, amentiam, epilepsiam, apoplexiam incidere. Ita Galenus libr. 14. part. capit. 10. ait nimiam venerem spasmum inducere. Quocirca nonnulli (quod non rectè Platoni, utpote Græco, tribuitur) Venus, inquiunt, dicta est à νε, id est sine, & νὸς, id est mens, q. d. Sine mente, quòd rationem & mentem hominis et piat. Sicut *vesors* idem est quod *ve*, id est sine cordo. Verùm hæc ingeniosa est alluvio, non genuinum etymon: Venus enim est vox Latina, non Græca: Venus, inquit Giraldus syntagm. 13. ex Cicerone libr. 2. de Natura deorum, dicta quòd ad omnes ea veniat, vel quòd per eam omnia proveniunt. Varro verò l. 4. de Lingua Latina: *Venus dicitur*, inquit, *non quòd vincere velit, sed quòd vincitur, & vinciri ipsa. Vincere est vincire, à quo est in Aeneide: Ibant malum vinctæ Veneream corollam.* Et mox: *Posta*, inquit, *de zelo, quòd semen igneum cecidisse dicunt in mare, ac natam spumis Venerem coniunctione ignis & humoris, quam habuerunt, vim significantes Veneris, à qua vi natis dicta via*, juxta illud Lucili: *Vis est vita, vides, quæ res facere omnia segit.* Venus ergo vel à veniendo, vel à viendo, id est vinciendo, vel à vi dicta. Hoc ultimum securus S. Isidor. lib. 8. Orig. sub finem: *Venerem*, ait, *evinde dicunt, quòd sine vi femina esse virgo desinat.* Græcis Venus dicta ἀφροδίτη ab ἀφρὸς, id est spuma, quòd ex matris spuma dicatur enata. teste Hesiodo in Theogon. vel, ut Aristotel. quòd semen sit spumosum. Sunt qui παρὰ τὸ ἀφανίζειν, id est infamare, dictam putent. Unde Euripide: *Nam stulta proxima venus mortalibus.* Hinc Venus pingitur ardentem facem pectore gestans cum Gratiis & Pitho, id est Suadela, quòd ignitum amorem intuenti infigat, eique om-

Physica.

omnia, quæ vult, perſuadeat. Euripides verò in Hecuba Venerem dictam conſet Aphroditen quaſi ἀφροσύνη, id eſt imprudentiam, & inſipientiam: hanc enim Venus induxit. unde ipſam vocat deam inſipientię.

Porrò ſapientia, ut eruaris à muliere aliena, ſita eſt non in fortitudine collectationis, ſed in prudentia fugiendi aſpectum & conſortium ejuſdem. Ita S. Cyprian. de Singular. cleric. *Videte*, ait, *nunc prudentium in iſto bello, noſtra fides nobis datam eſſe victricem, quæ nos timiditatis remedio liberauſſit, & contemplamini quæ ſunt modò arma ſumenda ſi velitis habere legis auxilia. Eſtote timidi, ut fitis intrepidi, & licet timor in certamine infirmitas eſſe videatur, tamen ſecundùm verbum Apoſtoli, virtus in infirmitate perficitur. Separamini, deprecor, ſeparamini à contagione peſtifera.* De illecebra molieri um tractat Eccleſ. c. 25. 29. & c. 42. 6. Vide ibi dicta.

Symbol. meretrix eſt hæreſis. Symbol. per mulierem hanc adulteram tam hìc, quàm c. 7. 19. c. 9. 13. & alibi ſignificatur hæreſis vel falſa doctrina: hæc enim adulterat & corrumpit veram Dei fidem & ſapientiam. imò ad litteram hæreſin hìc ſignificari cenſet Vatablus, cum R. Salom. & Hebræis. Audi Bedam: *Poteſt per mulierem extraneam hæreticorum pravitas intelligi, à Chriſti & Eccleſiæ membris aliena, quæ mollitia diſſertiadinis, & blandimentis linguæ corda decipere innocentium ſolet. Unde Pſalmiſta pſal. 43. Mollierunt ſermones ſuos ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.*

& concupiſcentia. Porrò R. Levi & alii per mulierem hanc accipiunt concupiſcentiam quamlibet, rationi & ſapientiæ repugnantem in homine. Hæc enim inſtar adulteræ vaga eſt, petulea, infida, inſtabilis, cupidinibus æſtuans, omnium peccatorum, & malorum mater. Unde Thalaſſius Hecatontade 2. *Sicut concupiſcentia*, inquit, *& ira multiplicant peccata, ita continentia & humilitas eadem exinanivit. Animam purificari, eſt eam ab affectionibus liberari. Hæc autem libertas charitatem Dei nobis parit. Occaſus ſpirituales, ſunt animæ perturbationibus ingenere: ſol enim iuſtitia illis occidit.* Et Hecaton. 3. *Mens, cui affectiones imperant, cogitat quæ non decet. Quales autem cogitationes ſint, produnt ſermones & opera. Mala cogitationis dux eſt affectio, affectionis auctor ſenſus, quo ut malè utamur, in cauſa eſt mens. Magna equidem mens, quæ ab affectionibus libera eſt & ſequeſtrata ab his quæ ſunt, ut in Deo verſetur.* Et Hecaton 4. *Sicut abſurdum eſt bonum dominum ſubeſſe improbo ſervo, ita & abſurdum corruptibilis corporis munacipium eſſe rationalem mentem. Imperu & tu Eva, & à ſerpente cave, ne delusa tibi quoque de ligno præbeat. Monachum verum agit mens, quæ ſenſibus ita renunciavit, ut ne videre quidem ferat cogitationem voluptatis. Mens affectionibus imperans, extra periculum & timorem eſt. Expectatio ſuturorum bonorum mentem bonis expectatis coniungit, quibus immorando preſentium oblivi ſcitur.*

Quin & Architas Tarentinus teſte Ciceron lib de Senect. dictitabat, *nullam peſtem in mundo capitaliorem eſſe, quàm concupiſcentiam & voluptatem.* Hinc enim patriæ proditiones, hinc rerumpubl. averſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina fœdera naſci: nullum denique ſcelus, nullum flagitium eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impellat. Et Socrates apud Laertium lib. 2. admonebat juvenes, *ut voluptates fugerent quaſi Sirenes*, ſi virtutem quaſi patriam aſpicere vellent inſtar Ulyſſis, qui cera obturatis auribus præternavigavit Sirenes. ut Irnacæ ſumum ſubſidientem cerneret. Et Seneca: *Sapiens*, ait, *hoc unum concupiſcet nihil concupiſcere.* Celebre eſt illud monachi Ægyptii apud Nicephor. lib. 11. cap. 43. qui rogatus, *Cur teties voluptates ſibi ſubtraheres?* reſpondit: *Ideo ſubtrahe, utire cauſam & occaſionem pracidam. Scia enim illam ſemper de voluptatibus belligerari, mentemque meam perturbare, & cognitionem ipſum fingere.* Et illud Marci Eremitæ tract. de Lege ſpirituali: *Cor voluptatis amans, carcer & catena eſt animæ in tempore egreſſionis* (mortis:) *at idem laboris ſtudioſum, ianua eſt aperta.*

Vers. 17. & 18. ET RELIQUOT DUCEM PUBERTATIS SUÆ, ET PACTI (Syrus, *teſtamenti* ſeu *promiſſionis*) DEI SUI OBLITA EST] Pro *ducem* hebr. eſt *alluph*, quod Theodot. Pagnin. & alii cum Noſtro propriè vertunt, ἡγεμόνα, id eſt *ducem tellurem*, hoc eſt, ut Syrus, *nutritum*; Tigurina, *maritum pubertatis*, id eſt juventutis, vel *adoleſcentiæ ſuæ*, ut habent Hebr. tunc enim cœpit eſſe pubes & apta conjugio; Chald. *quæ reliquit ducatum*; Septuag. verò reſpicientes ad rad. *aluph*, id eſt didicit, vertunt, διδακτικὸν, id eſt *doctrinam*; & Symmach. μαθητὴν, id eſt *diſciplinam*; alii, *aſſuefactionem* vel *manuductionem* (hanc enim propriè ſignificat *aluph*) qua ſcilicet puella priùs aſſuefacta diſciplinæ patris vel mariti, ſinebat ſe ab ea regi. Itaq. e hæ verſiones omnes eodem recidunt.

Senſus eſt, q. d. Sapientia faciet ut eroaris ſicut ab homine improbo, ſic & à muliere adultera, quæ teliquit matitum, cui in adoleſcentia, cùm pubeſcere cœpit, ſe deſpondit, eumque accepit quaſi ducem & gubernatorem ſuæ juventutis. Hoc ſenſu liquet eſſe ſermonem de adultera. ita Beda, Baynus, Janſen. & alii. Poſſet tamen eſſe ſenſus de fornicatia: hæc enim relinquit ducem pubertatis ſuæ, id eſt patrem vel tutorem, qui eſt cuſtos adoleſcentiæ & virginitatis ſuæ. In adoleſcentia enim virgines cùm pubeſcunt, maximas patiuntur tentationes, æquè ac inſidias caſtitatis: unde tunc maximè indigent cuſtodia parentum & tutorum. Verùm de adultera potiùs agi patet ex eo quod adjungit. *Et pacti Dei ſui oblita eſt*, q. d. Oblita eſt ſacramenti & ſponſionis nuptialis à Deo inſtitutæ, violavit pacta & jura conjugii à Deo ſancita, Geneſ. 2. 24. Addit Aben Ezra quid ſubtile: Sacrotanctum, inquit, nomen ſuum Deus inter virum uxoremque interpoſuit. illud ſi demas, nihil aliud relinquetur niſi ignis, & incendium. Nam Hebr. איש *iſch* eſt vir, אשה *iſſha* eſt uxor: deme ex illis י *in*, quod eſt nomen Dei, niſi remanet niſi אש *uur*, id eſt ignis & ignis.

Uxor ergo æquè ac maritus horreant adultetium. Horrebunt, ſi ejus turpitudinem, quot quantaque mala in ſe contineat, pervideant. Nam Primò, conjunx adulterans fallit fidem conjugalem, quæ ſumma eſt, datam alteri conjugi. Secundò, violat matrimonium, quod unum cum una eſſe voluit natura, ipſeque naturæ auctor Deus, Geneſ. 2. 24. Tertiò, violat Sacramentum: jam enim in lege nova matrimonium per Chriſtum factum eſt ingens Sacramentum, ideoque ſanctè colendum, Epheſ. 5. 32. Quartò, iniuriam facit proli, tum natæ ex conjugio, utpote cui fratres & hæredes adulterinos intuſtè aſſeneit; tum naicituræ ex adulterio, utpote quam ſicut ſputiam, adulterinum & hereditatis incapacem. Quintò, iniuriam facit reip. quam lædit ſuo ſcandalo & imitatia. Quocirca iniuria hæc m Deum redundat. Unde Septuag. vertunt, *tellurem oblita eſt*. Hac de cauſa Deus adulterii ſeverus ſolet eſſe vindex & ultor, ut patet ex hiſtoriis tam ſacris quàm profanis.

Damnum adulterii. *Primum.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.* *Quintum.*

Porrò τὸ *pubertatis* notat tres cauſas, ob quas puella indiget duce & cuſtode. Prima eſt, quòd pubertas ſit ætatis mediæ inter infantiam & juventutem: in infantia eſt carentia rationis & judicii, ac proinde ſecuritas à peccato: in juventute utriuſque eſt maturitas: in pubertate & adoleſcentia utriuſque eſt inchoatio. Quocirca ſi tunc puella ritè dirigatur & inſtruatur, ſapiens ſanctaque evadet; ſin ſibi & procis inſidiantibus permittatur, fiet impudica & meretrix. ergo tunc eget duce & cuſtode, vel parente, vel tutore, vel ſponſo. Secunda, quòd pubertas hæc ſit in ſexu femineo, id eſt molli, debili & lubrico, ac ob inexperientiam & imprudentiam incauto & flexili, qui proinde à vitis facilè ſeducetur, niſi à duce cuſtodiatur. Tertia, quòd pubertas cum maturitate generandi afferat ſtimulos carnis, & incentiva libidinis, quibus puellæ eorum hactenus inexpertæ reſiſtere neſciunt. Unde ne eos ſequantur, duce, monitore & cuſtode indigent. Quocirca Eccleſ. cap. 42. v. 9. *Filia patris*, inquit, *abſcondita eſt vigilia, & ſollicitudo eius auferſomnum, ne forte in adoleſcentia ſua adultera efficiatur.* Vide ibi dicta. Igitur auget puellæ crimen, iniuriam, & ſtoliditatem, quòd relicto duce adoleſcentiæ ſuæ, quem tam fidum, prudentem, cautum & amantem experta eſt, ſequatur adulterum, infidum, imprudentem, incautum, inimicum. Unde.

Tropologicè Anima Deo in baptiſmo vel juſtificatione deſponſa, concupiſcentiis illecta, dum eis conſentit, relinquit Deum ſponſum & ducem pubertatis ſuæ, cujus amore & timore enutrita fuerat, cum per hæreſin, vel etiam aliud quodvis peccatum oblita pacti cum Deo initi, fidem in baptiſmo Deo datam infringit, novamque concipit opinionem, amorem & fœtum illicitæ delectationis. Unde Deus de hac ſui iniuria & contemptu conquerens, animamque vagam ad ſe revocans Jerem. 3 1. *Tu*, inquit, *fornicatus es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me*, &c. *Ego ſalvum anmdo vos ut me. Pa-*

tes meus, dux virginitatis meæ in te, uti ibidem expoſui.

Vers. 18. INCLINATA EST AD MORTEM DOMUS EJUS, ET AD INFEROS SEMITÆ IPSIUS] Septuag. *pepoi-thuia* (Symmach. *klinei*, id eſt, *terminavit*) *enim ruxta mortem domum ſuam, & ponit in infernum cum terrigenis gressus ſuos*; Aquila, *flexus ſuos*; Symmach. *gyros ſuos*, de quibus dixi v. 14 Chal. *quoniam in foveam mortis eſt domus ejus, & adjit antea itinera ſemitarum ipſius*; Syroa, *oblita eſt luminis domus ſua, & iniquorum ſemitarum ipſius*. Huc reſpexit S. Ambroſ. libr. 1. de Cain c. 5. dicens: *Via inferorum domus ejus, deducentes in ſeceſſum mortis*. q. d. Domus adulteræ vel meretricis eſt quaſi vallis quædam inclinata, ducens & propendens ad ſibi vicinum barathrum mortis & gehennæ.

Pro *inclinata eſt*, hebr. eſt שחה *ſcacha*, id eſt *incurvata eſt*; eſtque pulchra paronomaſia inter שחה *ſca acha*, id eſt *oblita eſt*, & *ſcacha*, id eſt *incurvata eſt*. q. d. Oblivio, id eſt peccatum & adulterium ejus, eam priùs erectam inclinavit, incurvavit & depreſſit utique ad mortem, imò utique ad gehennam. Pro *inferos* hebr. eſt רפאים *rephaim*, id eſt gigantes; ſic vocantur dæmones & damnati apud inferos, tum ob luperbiam giganteam, tum quòd mergantur abyſſo inferni, ſicut gigantes merſi ſunt abyſſo diluvii Genes. 6. a & 7. Rectè comparat domos & foroices meretricum domibus gigantum, quia utræque erant depreſſæ & quaſi foveæ ſubterraneæ. Unde illud Virg. 3. Æneid.

Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro.

Et anteriùs, Enc. ladum gigantem ait ſub Ætna degere, tamque concutere.

Eam arſit Enceladi femiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam ruptis flammam expirare caminis;
Et ſeſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.

Frigidiùs R. Salomon Iſacides *Rephaim* interpretatur רפים *nirpim*, id eſt, debilitatos & imbecilles, qui omnium à recto tramite aberrant & vacillant, ac tandem in gehennam miſere decident. Et Aben Ezra: *Rephaim*, inquit, ſignificat mortuos, quaſi *nirpim*, id eſt debilitatos; quòd eorum vires à mulieribus enervatæ ſint, juxta illud. *Homo nudabitur & debilitabitur.*

Alludit ergo hìc Salomon ad lupanaria, quæ fiebant in ſpecubus, locis ſubterraneis, & fornicibus; unde & *fornicari* dictum. q. d. Domus, putà fornix fornicariæ, depreſſa & ſubterranea, inclinat & vergit ad ſepulcra & inferos, ut hoc ſuo ſitu teſtetur, illam, ejuſque amaſios vergere in mortem & gehennam. Rurſum lupæ hæ viliores ſolebant extra urbes degere in ſepulchris & monumentis. Unde Jerem. 2. v. 23. Sept. dicunt de meretrice: *Vide vias tuas in ſepulcris multitudinis*. Hinc & illud Matth. 23.

Aſſemulant ſepulcra & monumenta lapſus.

Hinc & Venus cognominata eſt Libitina, eò quòd præeſſet mortuorum feretris & ſepulchris, in cujus proinde templo vendebantur & locabantur ea, quæ ad ſepulturam pertinent, teſte Plutarcho in Problem. *A libenda Libitina eſt dicta*, ait Varro. ita Giraldus in Syntagm. Denique S. Chryſoſt. hom. in pſal. 50. *Quid eſt*, inquit, *mulier ſpecioſa? Eſt ſepulcrum dealbatum.*

Senſus ergo eſt, q. d. Meretricem habitacula ſunt in fornicibus & monumentis atris, imis, ſpurcis, fœtidis, ut hoc ipſo repræſentent mortem & gehennam, ad quam ipſæ eum ſuis proculdubio recta vergunt & pergunt. Ob libidines enim multi incurrerunt mortem præſentem, adeoque pleræque gentes adulterium puniunt morte, uti oſtendi Geneſ. 38. 24. Rurſum quot cædes fiunt ob amaſias & adulteras? Porrò omnes incurrunt reatum mortis æternæ & gehennæ, adeoque vix graves cenſent longè majorem partem hominum damnari ob libidines. Infernus ergo eſt domus & eculeus libidinoſorum. Hoc eſt quod de adultero & libidine ait Job cap. 31. 12. *Ignis eſt uſque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina.* Ubi S. Greg. *Quid*, inquit, *eſt libido, niſi ignis? Et quid eorum, & mente exorta virtutes, niſi flores? Quid item turpes cogitationes, niſi paleæ? Quis etiam neſciat, quia ſi impoſitis ignis negligenter extinguitur, ex parva ſcintilla omnes paleæ accenduntur? Quid ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem extinguere, ut pertenuem ſcintillam numquam poſſis ardere.* Quia ergo libido eſt ignis, ideirco punitur igne gehennæ, & ad eum ducit.

Quocirca S. Chryſoſt. homil. 21. ex variis in S. Matth. A locis, hiſce coloribus & epithetis mulierem illicem pingit: *Quid eſt aliud mulier*, inquit, *niſi amicitia inimica, & inevitabilis pœna, neceſſarium malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, dulcedo abominanda, malè naturæ bona decore depicta?*

Denique poſſet quis ſuſpicari alludi hìc ad *Gehen Ennom* (unde dicta eſt gehenna) id eſt ad vallem filii Ennom, in qua parentes filios vivos cremabant idolo Moloch. Verìſimile enim eſt in eadem valle fuiſſe fornices & antra luparum: Gentiles enim ſuos deos, id eſt dæmones, colebant non tantùm ſacrificiis, ſed & conciſſionibus ac libidinibus, præſertim Beelphegor, ſive Priapum, quem Cajet. ceniet eundem eſſe cum Moloch. Patent hæc Oſee 4. 14. & 3. Reg. 14. v. 24. & 23. Sicut ergo in hac valle Ennom inchoatæ & depreſſæ erant domus meretricum, adeoque erant in ipſa gehenna Moloch; ſic pariter eædem inclinatæ erant ad gehennam Luciferi. ex illa enim gehenna in hanc directum erat iter, certuſque poſt mortem tranſitus. Unde S. Auguſt. libidinem vocat æterni ignis æmulam.

Vers. 19. OMNES QUI INGREDIUNTUR AD EAM, NON REVERTANTUR, NEC APPREHENDENT SEMITAS VITÆ] Septuag. has *ſemitas* duplicitèr explicant: ſic enim habent: *omnes euntes in eam non revertentur, neque apprehendent ſemitas rectas; non enim apprehendantur ab annis vitæ*; Chald. *omnes qui ingrediuntur, non revertentur in pace, neque capient* (Syrus, *nec recordantur*) *ſemitas vitæ*; Vatabl. *quicunque ad eam ingrediuntur, non redeunt, neque apprehendunt viaſ vitæ. Tò ad eam.* Beda refert ad mortem, q. d. Cave à muliere extranea, quia illa te ducet ad mortem; quam ſi ſemel incurreris, nunquam redibis ad vitam. Alii nervoſiùs referunt ad mulierem, q. d. Cave à muliere extranea, noli ad eam ingredi, id eſt noli cum ea rem habere; quia ſi ad eam ingreſſus fueris, incurres mortem, incideſque in barathrum libidinis & gehennæ, ex quo retrire & emergere non poteris, perinde ut à morte & inferno non datur regreſſus ad vitam. Id verum eſt: tum quia per te & viribus naturæ nemo poteſt à peccato mortali, quale eſt adulterium & fornicatio, reſurgere ad vitam gratiæ: tum quia qui ſemel implicitus eſt amoribus adulteranum & meretricum, ita cum iis iotricatur, ut difficillimè ſe iis expedire poſſit, etſi communes habeat gratiæ menſuras, quas Deus peccatoribus ad reſurgendum largiri ſolet.

Non reverti ergo, eſt rarò difficulterque deſerere ardentes intanaſque mulierum illecebrarum libidines, quæ exæstant corda foroicatorum, & quaſi vitco eo alligaot mulieribus, ut non niſi magna & rara gratia reſipiſcant. Sic myſticè ea hæreſi vera & formata, pauci redeunt ad fidem orthodoxam.

Cauſæ ſunt multæ. Prima eſt, infirmitas lapſæ naturæ contracta ea peccato Adæ: hæc enim ingens eſt in appetitu concupiſcibili. In eo enim magna eſt proclivitas ad res ſenſibiles & carnales; cui ſi indulgeas & ſervias, eam tibi dominam, teque ejus mancipium conſtituis, ut in ea aſſiduè te volutare gaudeas. Quare ſicut ferrum ad ſe rapit magnes, ſic carnalem ad ſe tua ſrsbit Agnes, uti docet S. Baſil. de Virg. Secunda, quòd inſatiabilis ſit cupiditas, atque inde inſatiabilitas peccatorum, ait Cajetan. Tertiò, quòd meretrices mille norint artes blandiendi & devinciendi ſibi amaſios, ut eorum opes emoogant. Quarta, quòd diabolus lapſo refricet ſpecies voluptatis præteritæ, & ad eam iteratò captanda aſſiduè impellat: per peccatum enim in peccatores jus & dominium acquirit: unde eos ita exagitat, ut videantur energumeni & à dæmone poſſeſſi. Quocirca S. Chryſoſt. libidinem vocat *dæmonem voluntarium*. & homil. 23. ad Populum ait, Tam difficile eſt libidinoſum caſtitati, quàm mortuum vitæ reſtituere. Quinta, quòd libido hominem dementet, facitque animalem & brutum. Videre hoc eſt in meretricibus, quæ ſubinde per prædicatores Deique inſtinctus compunguntur & pœnitent, ſed ilico ut amaſium vident, in priſtinos amores relabuntur, ac quaſi cerebro & mente carerent, ruunt in iceleratos amplexus. Hoc eſt quod ait Oſee cap. 4. vers. 11. *Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor.* Et c. 5. 4. *Non dabunt cogitationes ſuas, ut revertantur ad Deum ſuum: ſpiritus fornicationum in medio eorum.* Vide utrobique dicta. Quocirca Clem. Alexandr. lib. 2. Pedag. c. ult. *Parcum*, inquit, *opi-*

Luxurioſi agre ſanantur, cæci, cur? Cauſa prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

epilepſiam dicebat ſophiſta. A deridemus eſſe venerem, exiſtimans morbum inmedicabilem. Sic & Alexander Magnus aſum veneris comparabat morbo caduco, ex eoque iſte eſſe hominem, non deorum aliquem, clarè perſpicere aſſerebat. Addit Clemens: *Voluptas carnis triplicitèr luitur*: quia carnalem triplici vita per triplicem mortem privat, nimirum vita gratiæ per peccatum, vita naturæ per citam mortem, vita gloriæ per mortem gehennæ æternam. Et hoc voluere Septuag. vertentes, *non comprehendentur ab annis vitæ*. Sapiens ergo ſollicitatus à Thaide quapiam, ingens poſcente veneris pretium, dicat cum Demoſthene: *Ego tanti pœnitere non emo*. Ego tam brevius & ſpuræ voluptatis compendium, tanto trium vitarum, & æternitatis diſpendio non mercor. Chald. vertit, *non revertentur in pace*, id eſt ad pacem & proſperitatem: quia ſcilicet implicabuntur mille conſcientiæ angoribus, morbis, moleſtiis, curis, ſollicitudinibus, &c. ut vivant inquieti, triſtes, miſeri, pauperes, ærumnoſi. Exemplum illuſtre eſt in S. Auguſtin. qui quàm ægrè & violento gratiæ motu ſeſe concubinæ amoribus expedierit, fusè narrat lib. 8. Confeſſ. c. 7. & ſeq. Et in Salomone, qui mulieribus ſuis adhæſit in ſenio usque ad mortem. unde hoc nomine valdè dubia redditur ejus ſalus æterna.

Vers. 20. UT AMBULES IN VIA BONA (Hebr. & Chald. *in viis bonorum*) ET CALLES JUSTORUM CUSTODIAS] Pendet hæc ſententia à v. 11. *Prudentia ſervabit te, ut eruaris à via malâ*, &c. atque *ut ambules in viâ bonâ*. Duros enim fructus & officia ſapientiæ ac prudentiæ aſſignat, nimirum declinare à malo, & facere bonum: non enim ſufficit ad juſtitiam & ſalutem mala non agere, ſed requiritur ut & bonis operibus inſiſtatur. *Vè calles* ſignificat vitam juſtorum eſſe anguſtam, arduam & excelſam. Nam *callis eſt iter per dumeta inter montes anguſtum & tritum, à calle pecudis vocatum, quaſi calle pecudum præduratum*, ait S. Iſidor. l. 15 Orig. c. ult.

Porrò Septuag. ſic vertunt, *nam ſi ambuloſſem ſemitas bonas* (Caſſian. *rectas*) *in quamcunque utique ſemitas inſtitiæ leves*. Semita enim virtutis ambulatione in ea, & exercitio uſuque fit levis. Sic quoque legit S. Hieron vel potiùs S. Paulinus epiſt. ad Celantiam: *Asperam*, inquit, *nobis & infuetam virtutum viam nimia facit vitiorum conſuetudo, quæ ſi in alteram partem tranſferatur; inveniunt, ſicut Scripturæ dicit, ſemita juſtitiæ levis*. Sic & legit Caſſianus collat. 24. c. 24. ubi docet legem Dei & virtutis eſſe in ſe levem, ſed concupiſcentia & vitio noſtro fieri gravem: *Hoc*, inquit, *nos eſſe manifeſtum eſt, qui ſemitas Domini rectas ac leves pravis duriſque deſideriorum cautibus aſperamus*, &c. *dum præſertim oblectationum illecebris occæcati, per obſcuros impoſitaſque vitiorum fontibus calles, lacerati cruribus & diruptis illa nuptiali veſte ſepe amos, non modò acutiſſimis vepribus aculeiſ configendi, ſed etiam virulentorum ſerpentum vel ſcorpionum illic latitantium ictibus proſternendi*.

Via virtutis levis eſt bonis de cauſis. Prima.

Sic & S. Auguſt. de Natura & grat. capit. 69. Ubi docet amantibus legem ſapientiæ & charitatis eſſe levem, timentibus verò gravem. *Omnia quippe*, inquit, *ſiunt facilia charitati, cui Chriſti ſarcina levis, eſt; aut ea una eſt ſarcina ipſa quæ levis eſt*. Et infrà: *Secundùm hoc & illud dictum eſt: Si ambularem ſemitas bonas, inveniſſem utique ſemitas inſtitiæ leves*. Obiicit deinde: *quomodo* ergo dicitur pſalm. 16. *Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras? niſi quia utrumque verum eſt. Dura ſunt timori, leves amori. charitas ergo, incohata juſtitia eſt: charitas provecta, provecta juſtitia eſt: charitas magna, magna juſtitia eſt: charitas perfecta, perfecta juſtitia eſt*. Rurſum via juſtitiæ levis eſt, quia expedita & libera ab amore rerum temporalium, quarum cupiditate & onere impii degravantur. Tertiò levis quia alis gratiæ Dei ſuſtollitur & vehitur. Unde Chriſtus Matth. 11. v. 28. *Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde; & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve*.

Secunda.

Tertia.

Vers. 21. QUI ENIM RECTI SUNT, HABITABUNT IN TERRA, ET SIMPLICES PERMANEBUNT IN EA. IMPII VERÒ DE TERRA PERDENTUR: ET QUI INIQUE AGUNT, AUFERANTUR EX EA] Ipſo *habitabunt*, Symmach. vertit, *hereditabunt*; Arabicus. *& via impiorum pervaſit de terra, & qui tranſgrediuntur legem, eiiciuntur ab eo*. Pro *ſimplices* hebr. eſt תְּמִימִים *temimim*, id eſt *profecti*; Septuag. *ſancti*; Pagnin. *immaculati*; Vatablus, *integri*. Pro *perdentur*, hebr. eſt יִכָּרֵתוּ *iiccareto*, id eſt *exſcindentur*. Pro *auferentur*, hebr. eſt יִסַּחוּ *iiſſechu*, id eſt *everruntur, eradentur*, Chald. *diſperetur eradicabuntur ex eo*; Vatab. *funditus evellentur*; Syrus, *radicitus extrahentur*.

Per *terram* accipe terrenam opulentiam & felicitatem; putà longam, pacificam, proſperam & opulentam vitam in terra: hæc enim Judæis illo ævo à Deo promiſſa erat, ſi pietatem colerent. Deuter. 11.

Anagogicè & maximè ſub terrâ præſenti intelligitur terra viventium, ſanctis & electis à Deo promiſſa & parata in cælo: ſic enim, ut nuper dixi, hæ promiſſiones felicitatis terrenæ ad literam accipiendæ ſunt, quatenus factæ ſunt Judæis, ſed ſub his ſpiritales adumbratæ ſunt quatenus diriguntur ad Chriſtianos. Ita S. Auguſt. libr. 4. de Civitat. capit. 33. *Hoc*, ait, *eſt factum antiqui veteris teſtamenti, ubi occultum erat novum, quòd illic promiſſa & dona terrena ſunt intelligentibus*, &c. *& quæ illis temporalibus ſignificarentur æternitas, & in quibus Dei donis eſſet vera felicitas*. Nam bona temporalia, ut idem ait in pſal. 103. *ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non extinguunt inſatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit*, inquit, *ex hac aqua B ſitiet iterum*, Ioan. 4. Unde Beda & Hugo per *terram* accipiunt Eccleſiam tum militantem, tum beatam & triumphantem. Porrò novè auctor Catenæ Græcor. per *terram* accipit ætherem, in quo quaſi in terra poſt mortem mites & ſancti habitant, ut inde in die judicii tranſferantur in cælum ad videndum Deum: *In illa namque*, ait, *manſueti velut in tabernaculis ætatem agunt, in ipſum tamen celum deinde aliquando aſſumendi, ut appareant vultui Dei*. Videtur ergo auctor hic tenere animas juſtorum poſt mortem quieſcere in æthere, nec videre Deum ante diem judicii, quo transferentur in cælum. Verùm hic eſt error accedens ad errorem Chiliaſtarum, qui cenſebant Sanctos in hoc mundo regnaturos cum Chriſto per mille annos, ac deinde transferendos in cælum, de quo dixi Apocal. 20. 4. Pejus Aben Ezra: Pii, inquit, terræ hereditatem adipiſcentur in futuro ſæculo. Hæc enim eſt fides & ſpes judaizantium, qui ſub ſuo Meſſia non niſi terræ bona expectant, cæleſtium ignari.

Nota *rò hereditabunt* ex Symmacho: ſignificat enim terram tam præſentem, tum futuram in cælis, ſolis juſtis & ſanctis deberi jure quaſi hereditario, utpote filiis Dei, cujus eſt terra, & plenitudo ejus. Unde illud: *Fideli vocato mundus divitiarum eſt*. Impii ergo dum terram occupant jure non ſuo, etſi non injuſtè, certè iniquè eam occupant: invadunt enim hereditatem Dei & filiorum Dei; cujus ipſi ſunt inimici & noſtes: quocirca quaſi iniqui poſſeſſores ipſi ex ea non tantùm auferentur, ſed ſtirpitus exscindentur, & eradicabuntur, ut nulla eorum ſuperſit proſapia, fama vel memoria. Hoc apud Judæos Deus faciebat communiter; apud Chriſtianos verò permittit impios ad tempus terra frui ſed in fine vitæ eos omnino abea abradit, & in tartara deturbat. Rurſum *rò abradentur & exſcindentur* ſignificat impios in vitos, & magno dolore ac cruciatu à terra auferri & avelli, utpote illi toto corde affixos, nec habentes cæleſtium ſpem; cùm ea advenſo Sanctis terra ſit exilium, cælum patria, ideoque è terra in cælum migrare deſiderent. Alluditad Job 18. 17. *Memoria illius peribit de terra*, &c. *Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe tranferet eum. Non erit ſemen ejus, neque progenies in populo ſuo, nec ulla reliquiæ in regionibus ejus*. *Impii iniquè occupant terram.*

Quod de injuſta vel iniqua impiorum poſſeſſione terræ dixi, intellige ethicè & moraliter, non juridicè & civiliter. Juridicè enim impii æquè & juſtè ſua poſſident. Quocirca meritò in Concil. Conſtantienſi ſeſſ. 8 inter alios errores Joannis Wiclef damnatur iſte ordine 15 *Nullus eſt dominus civilis dum eſt in peccato mortali*. Deus enim impiis hoc jus & dominium concedit; eſto ipſi id non mereantur. Unde ethicè verum eſt iſtud: *Divitiæ & opes ſunt patrimonium virtutis*, quia virtus idipſum meretur & ſæpè ſeipſa acquiſit, ut rite illud adminiſtret & diſtribuat. Ratio à priori eſt, quod dominii & juriſdictionis fundamentum ſit non gratia divina, quæ per peccatum mortale tollitur, ſed jus naturæ & gentium, atque conſenſus hominum reſpiciens bonum reip. politicum, qui ſæpè dominium, imò principatum, hominibus impiis, etiam infidelibus attribuit. Si enim impii ejus eſſent incapaces, magna ſequeretur reip. confuſio & perturbatio per bella & ſeditiones. Vide inter alios Gregor. de Valentia 2. 2. tractat de Juſtitia diſp. 5. quæſt 4. puncto 2.

CA-

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet Primò, quòd ſapientia vitam prolongat, gratiamque Dei & hominum conciliet. Secundò, verſ. 5. ſperandum eſſe in Deo, eumque colendum, ac patienter ferendam eius caſtigationem. Tertiò, verſ. 13. laudat ſapientiam à pretio, pulchritudine, longævitate, opibus, potentia, efficientia, pace & ſecuritate. Quartò, v. 27. amulandos eſſe decet pios in beneficentia, non impios in pravitate, eò quòd impios ſequatur peruitio, pios verò benedictio.

1 Filii mi, ne obliviſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat. 2. longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi. 3. Miſericordia & veritas te non deſerant, circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui: 4. & invenies gratiam, & diſciplinam bonam coram Deo & hominibus. 5. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. 6. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. 7. Ne ſis ſapiens apud temetipſum: time Deum & recede à malo: 8. ſanitas quippe erit umbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum. 9. Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei: 10. & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia redundabunt. 11. Diſcipulum Domini, fili mi, ne abjicias: nec deficias cùm ab eo corriperis: 12. quem enim diligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. 13. Beatus homo, qui invenit ſapientiam, & qui affluit prudentia: 14. melior eſt acquiſitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi fructus eius: 15. pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. 16. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius divitiæ, & gloriæ 17. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ. 18. Lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam, beatus. 19. Dominus ſapientia fundavit terram, ſtabilivit cælos prudentia. 20. Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt. 21. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis: Cuſtodi legem atque conſilium: 22. & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis. 23. tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & Spes tuus non impinget. 24. ſi dormieris, non timebis, quieſces & ſuavis erit ſomnus tuus. 25. ne paveas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum, 26. Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris. 27. Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt, ſi vales, & ipſe benefac. 28. Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere: cras dabo tibi, cùm ſtatim poſſis dare. 29. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. 30. Ne contendas adverſus hominem fruſtra, cum ipſe tibi nihil mali fecerit. 31. Ne æmuleris hominem iniuſtum, nec imiteris vias eius: 32. quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius. 33. Egeſtas à Domino in domo impii, habitacula autem iuſtorum benedicentur. 34. Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam. 35. Gloriam ſapientes poſſidebunt, ſtultorum exaltatio, ignominia.

MUlta rurſum ex hoc capite mutuatus eſt Eccleſ. c. 1. c. 15. quæ ibidem explicui. Quare hic brevis ero.

VERS. 1. FILI MI NE OBLIVISCARIS LEGIS MEÆ, ET PRÆCEPTA MEA COR TUUM CUSTODIAT,

VERS. 2. LONGITUDINEM ENIM DIERUM (Sept. *ætatis*) ET ANNOS VITÆ, ET PACEM APPONENT TIBI] Sunt verba non Dei, ut vult Lyran. nec patris cujuslibet, ut vult Caiet. ſed ipſius Salomonis, qui diſcipulum inſtruit, eumq; docet veram ſapientiam & virtutem: Salomon enim ſapientiæ & virtutis præcepta diſcipulo traditurus, eum excitat ad eorum cupiditatem & ſtudium, proponendo ei præmia, nimirum vitam longam, pacificam & proſperam.

Per *annos vitæ* Primò, accipe longævitatem, Secundò, ſanitatem & rectam valetudinem. Nam anni languoris ſunt potiùs anni mortis, quàm vitæ, ait Lyran. Tertiò, noſter Salazar per *annos vitæ* accipit integram vitæ humanæ periodum quaſi dicat: Vives 70. annos vitæ humanæ à Deo præſcriptos pſalm. 89. *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni*. Quartò, Ianſ. & Bayn. *longitudinem dierum* referunt ad præſentem vitam, *annos* verò *vitæ* ad futuram & æternam, ne per tautologiam idem repeti videatur. Vnde ex Hebræo veritas, *annos vivarum*, putà annos vitæ tam naturalis, quam ſupernaturalis, tam præſentis quàm æternæ, tam gratiæ quàm gloriæ. Perperam R. Levi ſic explicat, q. d. Si legi obedieris, diutius vives quàm tibi abaſtris fuerat conſtitutum: nec enim longævitas abaſtris, ſed à Deo decernitur & tribuitur. Per *pacem* accipe, Primò, tranquillitatem; Secundò, lætitiam; Tertiò, proſpera omnia, hæc enim Hebræis ſignificat *pax*. Quartò, Ianſen. & Baynus accipiunt pacem conſcientiæ, quæ illam Deo amicam efficit, ideoque exuperat omnem ſenſum, itaque omnis pietis, omniſque boni eſt cauſa. Hæc quarta pax magis ad Chriſtianos pertinet, tres primæ ad Iudæos: Iudæis enim bona temporalia promiſſa ſunt, Chriſtianis ſpiritalia & æterna.

MISERICORDIA ET VERITAS TE NON DESERANT] Chald *benignitas & veritas ne dimittant te*; Vatabl. *beneficentia & fides ne deſtituant te*; Septuag. *eleemoſyna & fides ne deſerant te*: S. Chryſoſt. argumento in epiſtol. ad Philippenſes, poſt hanc ſententiam addit & iſtam: *Miſericordia & fides ſint tibi vera.* VERS. 3.

Quæres, quænam virtutes ſint *miſericordia & veritas*? Primò, S. Chryſoſt. verbis jam citatis per *miſericordiam* accipit eleemoſynam, per *veritatem* veram fidem in Deum unde Arabicus vertit *eleemoſyna & fidelitatem non deficiant a conſpectu tuo*. *Miſericordia & veritas quid? Reſp. Primò.*

Secundò, Beda: *Miſericordia*, inquit, *in operibus, veritas eluceat in verbis.* *Secundò.*

Tertiò, Lyran. *Miſericordia*, inquit, eſt erga pauperes *veritas* erga omnes. *Tertiò.*

Quartò, Hugo: *Miſericordia*, inquit, eſt erga proximos *veritas* erga ſeipſum. *Quartò.*

Quintò, noſter Salazar: *Miſericordia*, inquit, ſpectat proximum, *veritas* Deum, notat quę verum ejus cultum. Alii è converſo חסד *cheſed*, id eſt pietas, quod Noſter vertit *miſericordia*, referunt ad Deum: pietas enim propriè & Primò reſpicit Deum; Secundò, patriam & parentes; Tertiò, quoslibet pauperes & afflictos. *Quintò.*

Sextò, auctor Catenæ Græcorum per *miſericordiam*, accipit charitatis officia, pitaque operą; per fidem autem ſanum de rebus ſacris judicium, veramque de ceteris omnibus prudentiam. *Sextò.*

Septimo, Dionyſ. *veritas*, inquit, eſt triplex, ſcilicet vitæ, doctrinæ & juſtitiæ: vitæ, qua verè, id eſt rectè, vivimus; doctrinæ, qua vera docemus & loquimur; juſtitiæ, qua cuique ſuum jus, quod ei verè debetur, tribuimus. Alii veritas, inquiunt, eſt triplex, cordis, oris, & operis, cordis, qua verè de agibilibus lentimus & judicamus, oris, qua id quod verè ſentimus, eloquimur, operis, qua verè id quod legi & virtuti conforme eſt, operamur. *Septimò.*

Oda-

Octavò genuinè. Octavò & maximè genuinè: *Misericordia* significat opera virtutis indebita, quæ gratis & liberaliter præstantur: *veritas* sive fides, fidelitas & justitia, significat opera virtutis debita, quæ ex obligatione justitiæ, fidelitatis, similisve virtutis facienda sunt. Hisce ergo duobus S. Scriptur. complectitur omne officium virtutis (omne enim vel debitum est, vel indebitum & liberale:) quod proinde quasi primum & universale sapientiæ & virtutis præceptum, primo loco assignat hic Salomon, ex eo deinde particularia singularum virtutum officia eliciturus. Ita Jansen. Baynua, Dionys. & Cajet. qui ait: Misericordia, hebr. *chesed*, est gratia, qua ex libero nostro animo benefacimus proximo, non ex debito; veritas est, qua exclusa omni fictione adæquamus facta dictis, verba cordi, cor debitis.

TE NON DESERANT] Primò, per hypallagen sive conversionem sic exponas, q. d. Tu ô fili, ne deseras misericordiam & veritatem: sic enim nec ipsæ deserent te. Sicut enim Deus, sic & sapientia virtusque neminem deserit, nisi prius ab eo desertus, ut ait Concil. Trident. ex S. Augustino sess. 6. Unde Vatabl. *Tè te non deserans* exponit, *sint tibi familiarissimæ*. Nam ut ait sapiens: *Fugax est natura boni*. Ita S. Chrysost. loco jam citato, explicans hæc verba de perseverantia, sic ait: *Et misericordia ac fides ne deserant te. Non ait: Semel facias, neque secundo, neque tertiò, neque decies, neque centies, sed, perpetuò non deserant te, inquit. Et non dixit, Ne deseras illas, sed, Ipsæ ne deserant te; ostendens nos illarum, non illas nostro adjumento opus habere, docensque eò sagacitatem nobis esse, ut illas apud nos teneamus. Adapta, inquit, illas collo tuo.*

Præclarè S. Laur. Just. c. 2. de perseverantia, hęc eidem dat elogia: *Perseverantia est singularis filia summi regis, finis virginum, cui nunquam consummatio, sine qua nemo qui pugnat vitæ Eboriam, nec palmam victor consequitur. Nutrix est ad merendum, moderatrix est ad promerendum, soror patientiæ, constantiæ filia, charitatis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle hanc, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est quæ æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, &c. Incassum enim bonum agitur, si ante vitæ terminum relinquatur.* Et inferiùs pluribus interjectis: *Sublàm non perseveravisse, est amisisse coronam. Attollite oculos ad cælum, in tremitu ipsum cantasse & vicisse, ac certantes fortiter adjuvare exhortationibus, exemplo, verbis, promissis & donis. Nullis debet esse trepidationis ignavia in sanctis favoribus. Currite ad montem Dei, ad gloriam ipsius contemplandam, ad perfectionem virtutum, ad cacumen perseverantiæ.*

Secundò propriè, q. d. Misericordia & veritas tibi, ô fili, non sunt à natura insitæ, nec connaturales, sed extrinsecæ & adventitiæ: sunt enim quasi angeli è cælo ad te demissi, ut te in cælum deducant. Vid. ergo ut eos obtineas, eis obsequaris, eos detineas tua bonitate & obedientia: ne, si eos per inobedientiam aliudve peccatum offendas, illi à te aufugiant, ac te deserant, nudumque & miserum relinquant. Sic enim S. Basil. de Virginit. ait: *Sicut apes fumo, ita angeli libidine & peccatis fugantur.* Est prosopopœia: Misericordia enim & veritas hic quasi personæ, imò quasi angeli ad sapientiæ discipulum accedentes & recedentes inducuntur, ac velut pædagogi ejus, qui studet sapientiæ & virtuti. Sic Gentilea finxerunt Gratias esse deas alatas, vel angelos, qui ad homines eucharites & gratiosos è cælo advolarent, ingratos vero & ingratos refugerent, & revolarent in cælum: virtutes enim sunt gratiæ gratis à Deo homini immissæ.

Virtutes quasi angeli è cælo missi.

Exempla. Sic eleemosyna specie virginis pulcherrimæ, oleagina corona in capite redimitæ, apparuit S. Joanni Eleemosynario dormienti, teste Leonclo in ejus Vita, eumque à somno excitans, dixit: *Sum prima e filiabus magni regis e fonte tui nimicam paraveris, potero te ei efficere familiarem. Nulli enim major est apud eum, quam mihi fiducia: quoniam ei ut è cælo descenderem in terram, & carnem accipere humanam, ego persuasi.* Quocirca S. Joannes totum se eleemosynis dedens, post mortem virus est à Sabino eremita, ab eadem virgine deduci ad thronum luminis regis. Porrò ex hac visione adeò factus est beneficus, ut, cùm quadam die nullus ab eo postulaliet beneficium, mœstus gemensque dixerit: *Hoste miserandus Joannes nullam ab aliquo accepit mercedem, nec ullum vel minimum potuit offerre placulum Christo pro multis & magnis suis delictis. Quid hoc mirum, nisi etiam manus dixerit illo Titi Imper. Hodie non re-*

A *gnovimus, quidnam nominem affecimus beneficio?* Hæc Leontius.

Simili modo sapientiæ & castitas quasi duæ speciosæ virgines & sorores, per vitium apparuerunt S. Gregor. Nazianzeno, uti superiùs dixi. Ex adverso virtutes fugiunt infames & sceleratos. Sic Astræa, id est justitia à Poetis dicitur vitia crescentibus indignata, evolasse in cælum, ibique in signum libræ esse conversa. Unde Ovid. 1. Metam.

Et virgo cede madentes
Ultima cælestum, terras Astræa reliquit.

Et Seneca in Octav.

Neglectu terras fugit & mores feros
Hominum, & cruenta cede pollutas manus.

Oportet ergo nos sapientiam & virtutes colere, venerari, diligere, eique studere & obsequi; sic illam nobis amicam & familiarem efficiemus: amantes enim & colentes se ipsa redamat, ex adverso negligentes & spernentes vicissim ipsa spernit, fugit & aversatur. Hoc est quod ait Isaias cap. 59. 14. *Conversum est retrorsum judicium, & justitia longè stetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi*: B Hinc Filius Dei de cælo descendit, ut misericordiam & justitiam exulantes & profugas reduceret.

Tertiò, Jansen. hæc accipit non ut officia hominis, sed ut præmia à Deo leges suas observanti danda. q. d. Si Dei præcepta custodieris, numquam te deseret Dei misericordia & veritas. Hebr. enim est תַּעַזְבֻכָה *al inazbucha*, id est non *deserent te*, in futuro (licet futurum Hebræi æpè cepiunt pro imperativo, vel optativo. Unde Noltet & alii apiè vertunt, *teneam deseram*.) Hoc sensu vertit Syrus, *longitudo enim dierum & annorum vitæ addetur tibi; & pax, & benignitas, & veritas non relinquent te*. Et Aben Ezra sic explicat, q. d. Si eor tuum præcepta mea custodierit, Deus emittet veritatem & misericordiam, ut ab iis servetur, ita ut numquam à te divellantur: quamobrem liga eas, &c. hoc est, ne umquam hæc oblivioni tradas. Et R. Levi: Verba, inquit, nihil aliud insinuant, quàm veritatis pietatisque patientem & amatorem esse Deum.

CIRCUMDA EAS GUTTURI TUO] Sept. & Aquila, *Alliga eas super collum tuum*, Syrus & Chald. *liga eas in collo tuo*: S. Chrysost. argumento in epist. ad Philip. *ama eas collo tuo*. Sicut, inquit, *divinum liberi circa collum bullam habent amuletam, illamque numquam deponunt, utpote quam eamquasi nobilitatis suæ insigne gestant; ita & nos eleemosynæ semper amiciendi sumus, ut ostendamur nos misericordiæ ac benigni patris esse filios, qui solem suum exoriri facit super bonos & malos*. Et inferiùs: *Circumdemus nobis ipsum ornatum. Torquem faciamus auream (eleemosynam dico) donec hic succinuus. Quam primum enim hac ad nos transferit, nullum omnino sentiet incommodum*. Vide quæ de torque dixi cap. 1. v. 9.

Simili modo Plato in Cratylo; *ἀρετὴ*, inquit, id est virtus, dicitur, quasi *αἰρετὴ*, quia *eligenda* præ omnibus quasi bonum præstantissimum. Aut quasi *ἀεὶ ῥοῦσα*, id est quòd sine ullo impedimento æquabili quadam, & consentanea *semper* ratione *fluat*.

Ita in Vitis Patr. lib. 7. cap. 44. in Meditationibus duodecim Anachoretarum, ordine undecimus hunc sibi quotidie virtutis stimulum adhibebat: *Imaginer*, inquit, *virtutes esse personatas, quæ me undique circumcingant & circumvallent, ut possim mortem testantur coram Deo quòd requiem in venerint in me*.

Secundò. Dionys. *Circumda eas gutturi tuo*, hoc est, in- D quit, aliis quoque eas prædica, ut & ipsi nequaquam misericordiam & veritatem relinquant, & quantum ad hoc *quasi tubo exalta vocem tuam*, ut ait Isaias c. 58. 1. &, ut Osee c. 8. 1. *in gutture tuo sit tuba*, ut possis dicere cum S. Job c. 31. *Non dedi ad peccandum guttur meum*.

Tertiò planè & genuinè Jansen. *Circumda eas gutturi*, hoc est, inquit, firmiter & undique tibi adsint, semperque tibi sint præ oculis; velut id, quod circumdatur collo, & à collo dependet, undique hominem cingit, semperque ob oculos versatur.

Accedit Cajetan *Liga eas super collum tuum*, hoc est, jugiter habe eas præ oculis instar alligantis pendulum aliquid ex utraque parte colli, ut semper habeatur præ oculis. Sicut enim, inquit, collum jungit corpus capiti, ita humanum studium jungit corpus actionum humanarum capiti, quod est lumen rectæ rationis. Alligandæ virtutes præcipiuntur collis hoc est humanis studiis, humanitique co-

nati-

batibus, ut non deſerant hominem, ut non ſubterfugiant exercitationem. Circumda ergo illas collo tuo, id eſt, arctiſſime illas complectere, illis te cinge & orna, ut velut familiares tibi ſemper & ubique obverſentur, teque honorent & ornent. Alludit ad Deuter. 6. 8. *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos.*

Torques notat ſen deſet ſapientiæ. Primò. Secundò. Tertiò.

Igitur torquas Primò ſignificat, miſericordiam & veritatem nobis debere eſſe familiariſſimas, & connexiſſimas inſtar veſtis. Secundò, iis nos ornari, ſicut torque aureo ornatur collum. Tertiò, eas nos facere ingenuos, liberales & nobiles: torques enim ſymbolum eſt ingenuitatis & nobilitatis. Unde S. Gregor. in Decretal. §. *Prudentes*, tit. 24. de donationibus: *Hanc ſibi*, ait, *quodammodo nobilitas legem impoſuit, ut debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet, & niſi in beneficiis ſuis creverit, nihil ſe præſtitiſſe putet.*

Quarò.

Quarto, torqui olim inerant amuleta contra venena & faſcinationem: ita miſericordia diſſipat omnem faſcinationem & livorem odii & invidiæ: beneficentia coim amicat tam inimicos quàm amicos.

Quintò.

Quintò, torques ſignum eſt principatus: ita beneficentia & juſtitia decent faciuntque principes, juxta illud Chriſti: *Reges Gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos benefici* (evergetæ) *vocantur*, Lucæ 22. 25. *Largitas*, inquit Lactantius, *liberalitas & magnificentia regiæ laudis ſunt.* Et S. Hier. lib. 1. ſuper Matth. *Quis divitiarum*, inquit, *ſervus eſt, divitias cuſtodit ut ſervus: qui autem ſervitutis diſcuſſit jugum, diſtribuit eas ut dominus.*

Sextò.

Sextò, torques ſignum eſt fortitudinis, militiæ, certaminis & victoriæ, uti ex Beda & S. Gregor. dixi cap 1. v. 9. Significat ergo pto miſericordiæ & veritatis officiis aſſiduè fideli certandum eſſe pro viribus uſque ad mortem, præſertim contra iniquitas & odia, ut abiis te vinci non ſinat, ſed vincat in bono malum, adeoque inimicos beneficiis ſuperet faciatque amicos.

ET DESCRIBE IN TABULIS CORDIS TUI] Hebræis familiare eſt uni ſimilitudini non inſiſtere, ſed illit aliam & aliam adjungere: ita hìc miſericordiam & veritatem aſſimilavit. Primò, comitibus vel pædagogis, qui adoleſcentem nunc ducunt, nunc deſerunt. Secundò torqui, qui circumdat & ornat guttur & collum. Tertiò, hic ſcripturæ inſcripræ cordi. Eſtque gradatio: magis enim adhæret homini torques quam comites, ac magis inſcripto cordis quàm torques: ut ſignificet miſericordiam & veritatem debere homini eſſe familiariſſimas & intimas, intimoque cordi inſculptas: *Tabulam cordis* vocat ipſum cor plaoum & inſtar tabulæ expanſum, olim enim ante uſum chartæ ſcribebant in tabulis, præſertim ceratis. Unde Symmach. vertit, *deſcribe eam ſuper pectus tuum.*

Porrò *tabula* ſymbolum eſt latitudinis & expanſionis, ac ſignificat hafce virtutes debere toti latitudini cordis eſſe inſcriptas, ut ipſum totum quantum quantum eſt, hafce virtutes imbibat, eatque latiſſimè in proximos expendat. Unde ſicut cor capax eſt totius mundi, ſic & cordis charitas & miſericordia totum mundum amplectatur. Hinc pro πλακὶς, id eſt *tabula*, aliqui legentes πλάτει, id eſt *latitudinem*, vertunt, *deſcribe eas ſuper latitudinem cordis tui.* ita S. Hieron. in cap. 2. Habacuc (qui & ſic explicat: *Scribere jubetur planius, ut poſſit lector currere, & nullo impedimento velocitas eius & legendi cupido teneatur.*) Quocirca S. Joannes Eleemolynarius diſcitabat: *Etiamſi totus mundus confluereet Alexandriam ad petendam eleemoſynam, nec Deo vires deeſſent, nec mihi animus ad eam ſingulis & omnibus erogandam. Ipſa enim experientia quotidie diſco, eleemoſynam non depauperare, ſed ditare: quo enim plura erogo, eo plura erogando Deo dante accipio.* Sic S. Paulus, S. Xaverius, ſimileſque viri Apoſtolici cordis latitudine complectebantur totum mundum, eique evangelizare, totumque ad Chriſtum traducere optabant & ſatagebant.

Audi S. Chryſoſt. hom. ult. in epiſt. ad Roman. *Cor Pauli cœlum eſſum, terra latius, ſolari radio lucidius, igne cœleſtius, adamante firmius. Cor novæ vitæ vitæ priſtinæ quam hac noſtra. Vivo ego iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*, inquit. *Chriſti igitur cor erat cor Pauli, Spiritus ſancti tabula, gratiæ libet*, &c. Senſus ergo eſt q. d. Inſcribe miſericordiam & veritatem in tabulis non lapideis, in quibus inſcripta fuit lex Moyſi, ſed carneis, in quibus legem iuam per gratiam inſcribit Chriſtus, uti docet Apoſt. 2. Corioth. 3. nimirum inſcribe & imprime eas in corde tuo per totam ejus tabulam, id eſt latitudinem, ut eas toto corde ames, de

A iis aſſiduè cogites, ac ubique opere exequi deſtines. Vide quæ de eleemolyna dixi Deuteronom. 26. 12. ubi viginti inſignes ejus fructus recenſui.

Poſſet quoque *tabula cordis* metonymicè accipi monile vel bulla, quæ ex torque collum ciogente dependebat ſupra cor. q. d. Hæ virtutes ita cingant & ornent os, vultum & collum tuum, ut ſimul bullæ cordis inſcribantur, quo ſignificatur omnem de eis cogitationem & ſermonem, quiſitore & capite, debere habere connexionem cum corde, imò originem ex corde: niſi enim ex corde procedat virtus vel virtutis ſermo, non verus, ſed fictus & fucatus eſt. Rurſum veteres bullæ cordis inſcribebant nomen ſui Dei vel amici, quem ſummè diligebant, ut eum ſemper
10 oculis, ſemper in corde haberent, uti oſtendi Ierem. 17. v. 1. ad illud: *Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo, exaratum ſuper lauitudinem cordis eorum.* Significat ergo miſericordiam & veritatem adeò debere nobis eſſe amicas, ut bullæ cordis inſcribantur, juxta id quod dicit c. 7. 3. *Liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui: Dic ſapientiæ: Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam.* Quæ ultrima de ſorore & amica verba, hoc pariter loco in nonnullis Bibliis inſerta leguntur.

B Simili modo ſponſæ ait ſponſus Cant. 8. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum.* Ubi S. Gregor. *In corde*, inquit, *ſunt cogitationes, in brachio operationes. Super cor ergo & ſuper brachium ſponſæ dilecti ut ſignaculum ponitur: quia in ſancta anima, quantum ab ea diligenter, & voluntate & actione deſignatur.*

ET INVENIES GRATIAM, ET DISCIPLINAM BONAM, CORAM DEO ET HOMINIBUS) Syrus & Chald. *& invenies miſericordiam* (Chaldæus, *gratiam*) *benignitatem & intellectum bonum.* Per *diſciplinam*, vel *intellectum bonum*, accipe bonam morum compoſitionem, ex qua quis bene inſtitutus, compoſitus, moratus, prudens & intelligens eſſe dignoſcitur. Senſus ergo eſt q. d. Si monitis meis parueris, gratioſus eris in oculis tam Dei & angelorum quàm hominum; inſuper facies ut tua diſciplina, tum mentis, tum actionis, puta morum compoſitio tum interna, tum externa, placeat Deo ac hominibus. Unde Septuag. pro שכל *ſeſechel*, id eſt & diſciplinam vel intellectum, legentes aliis punctis שכל *vaiKel* per craſin, pro ושכל *vehaiKel*, vertunt eodem ſenſu, *providè bona coram Deo & hominibus*; Aquila, Symmach. & Theodot. συνίεναι, id eſt *circumſpice bona.* quod ſecutus S. Paulus 2. Corinth. 8. 21. ait: *Providemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus.* Senſus ergo eſt q. d. Si feceris ea quæ dixi, gratioſus eris, & provide, id eſt providebis, bona, id eſt bonam diſciplinam, morum compoſitionem, ædificationem coram Deo & hominibus, ut coram iis moribus compoſitus, virtute & ſapientia præditus, prudens & intelligens appareas, atque ut talis ab iis habearis, laudaris & celebreris. Nota vè *circumſpice*: ſignificat enim, opus quodlibet à ſapiente & prudente quoad omnes ſui partes, circumſtantias, modos, rationes, intentiones ita interiùs & exteriùs circumquaque luſtrandum, moderandum & componendum eſſe, ut nihil in eo ſit mancum, incongruum, indecens, immodicum, quod carpi aut reprehendi poſſit: ut inſtar imaginis perfectæ ſit, quæ omnibus ſuis lineamentis ita quaquaversum adæquata, & exactè conformata eſt, ut nihil in ea deſit vel ſuperfit, ac proinde nil io ea notari aut vituperari queat. Sic ergo in quolibet opere omnia luſtra, & inſtar Argi centum oculis circumluſtra, ac ſingula ita concinnè compone, ut cum Apelle dicere queas: *Pinxi æternitati: vivo, aperor æternitati.*

C

D

SECUNDA PARS CAPITIS.

De fiducia, honore & cultu Dei.

A theſi deſcendit ad hypotheſin, nimirum poſt generale præceptum miſericordiæ & juſtitiæ tranſit ad particularia virtutum præcepta, quæ ex primo illo generali velut concluſiones è ſuo principio educuntur. Incipit autem à religione & cultu Dei, quia hæc eſt prima virtus, ceterarum fons & mater: & quia à Deo ubiqoe eſt inchoandum, præſertim in Ethica, juxta illud Nazianz. *A te principium,*

piam, tibi deſines. Et illud S. Auguſt. 1. Confeſſ. 15. *Eſto tu Dominus rex meus & Deus meus, tibi ſerviat quidquid utile dicitur: tibi ſervias quod loquor, & ſcribo, & numero.*

Vers. 5. HAABSIDUCIAM (Syrus & Chald *ſpera*) IN DOMINO EX TOTO CORDE TUO, ET NE INNITARIS PRUDENTIÆ TUÆ] Syrus, *ſapientiæ animi tui*, ſed Dei gratiæ; Septuag. *eſto confidens in toto corde ſuper Deo, ita tua autem ſapientia ne extollaris*; Roman. *ne exalteris*; Arabicus, *ne elevaris*; Symmach. *ut fis confidens* q. d. Innitere Deo, illique totus incumbe, non tuæ prudentiæ, ait Aben Ezra; ac Dei providentiæ, non tuæ, omnia aſſigna & accepta refer, ait R. Levi, Vatabl. & Pagnin. *Fide*, ait, *Domino ex toto corde tuo, & intelligentia tua ne innitaris*; alii *ne prudentiæ tuæ velut baculo incumbas & innitaris* (hoc enim proprie ſignificat Hebr. שָׁעַן *iſſaen*) ſicut patet Scipionis ſenescens filio quaſi ſcipioni innitebatur; unde filius vocatus eſt Scipio. q. d. Scipio ſit tibi non tuum ingenium, non tuum conſilium, ſed ſpes in Deum; ſi enim Deo velut ſcipioni incumbas, firmus in omni actione conſiſtes: cetera enim ſunt baculus arundineus, uti ait Iſajas c. 36. 6. & Ezechiel c. 29

Eſt ſententia generalis docens in qualibet re, actione, tribulatione, expectatione, periculo, metu, &c. ut felix ſit ſucceſſus vel exitus, ſpem omnem collocandam in Deo, idque ex toto corde, & non innitendum eſſe prudentiæ propriæ; ita ſcilicet ut putes illam ſolam tibi ſufficere, aut præcipuas rei conficiendæ partes & momenta in ea colloces: hæc enim collocanda ſunt in Deo. Itaque vetaris hic ita fidere tibi tuoque ingenio & conſilio, ut diffidas vel minùs fidas Deo. Alioqui prudentis eſt ita fidere Deo, ut tamen & mentem conſilio & manum operi admoveat: hoc enim iubet Deus & natura ac gratia.

Prudentia enim eſt oculus & rector animæ, omniomque ejus motuum & actionum. Unde *prudens* dicitur quaſi *porrò vel procul videns*, & *prudentia* quaſi *proculvidentia*, ſive *providentia*, ait ex Iſidoro & Boetio S. Thomas 2. 2. q. 47. art. 2. & quæſt. 49. art. 6. Huc facit illud S. Gregorii Nazianz. in Diſtichis: *Deo dante nihil poteſt livor, eodem abnuente nihil poteſt labor.* Et illud S. Baſil. in Conſtit. monaſt. cap. 26. *Ad perfectum virtutis cumulum conducit ſimul eſſe utraque hæc operata, & humanum ſtudium, & auxilium cæleſte fidei opera aſciſcum & comparatum.* Et cap. 27. *Cauſas cur illa ſic fiant, Domino aſſignare debet animus, neque omnino eſſe quidquam exiſtimare, quod ſuarum virium facultate aſſequi poſſit*, &c. *Porrò humilitas tuiſſimus eſt virtutum omnium theſaurus.* Maximè tamen hæc ſententia locum habet in obtinenda ſapientia & virtute. Hæc enim cùm ſit donum Dei, idque in fidelibus & ſanctis ſupernaturale, utique vires & prudentiam hominis tranſcendit. unde à Deo ſperanda & poſtulanda eſt. ita tamen ut Deo operanti coopereris & collabores. Quocirca Salomon & Beda cenſent hæc diei à Salomone ad exigendam puſillanimitatem & diffidentiam diſcipuli. q. d. Ne exiſtimes hæc mea ſapientiæ & virtutis præcepta, quæ mox daturus ſum, vires tuas ſuperare, nec diffidas te ſapientiam & virtutem, utpote arduam & cæleſtem, poſſe conſequi ſpera dumtaxat in Deo, abeoque toto corde illam efflagita, ipſe tibi eam elargietur: quare ne tantaris prudentiæ tuæ, quaſi per eam tuis viribus & conſiliis illam parare debeas: Deus illius eſt largitor, ipſe eam potentibus & ſibi collaborantibus ultrò illam donabit. Impia ergo & ſuperba fuit philoſophi vox de Deo:

Dat vires, dat opes, animum æquum mi ipſe parabo.

Deus enim eſt qui mentem illuminat, voluntatem elevat, vires aſpirat, ac perinde ut ventus navi aſpirans feliciter eam in portum ſalutis impellit, uti pulchrè docet S. Chryſoſt. homil. 34. in epiſt. ad Hebræos. Et S. Baſil. homil. de Spiritu ſancto, *Damihi*, inquit, *navim vacuam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia diſpoſita, & nuſquam eſſe ſpiritum venti; nonne ceſſat omnis qualiſcunque apparatus, ſi deſit operatio ſpiritus? Ita licet ſit ampla ſermonis ſupellex, mens profunda, & eloquentia & intelligentia; ſi non adſit ſpiritus ſanctus, qui vim ſuppeditet, otioſa ſunt omnia.* Idem orat. 7. de virtute & vitio: *Beatus*, inquit, *qui omni ſpe rerum humanarum mundi ſuiſum erexerit* (nam ut idem ait epiſt. 19. ad Gregor. Nazianz. *Spes mortalium ſunt ſomnia vigilantium*) *ac in ſolo Deo unam ſpem fixit atque locavit ſuam. Sicut enim execrabilis eſt, qui ſpem ponit in homine; ita omni laude dignus, qui ex Deo totus pendet. Spes enim, quæ in Deo collocatur, non finit ſe in alio conſiſtere, neque ſibi auxilium ferri vult*, &c. *ſed optata verè in Dei ſinu requieſcit.* Idem orat. 20. *Sicut nullis alii rei præterquam in Deo ſoli cultum tribuere par eſt, ſic etiam in nulla alia re ſpem noſtram conſtituere debemus, quam in Deo omnium rerum domino.*

Idem homil 8. Hexam. ſpei exemplum dat halcyonem, vel halcedinem avem, cui in media hieme ovis iuxta littus maris incubanti Deus tranquillat mare & ventos. *Siſcunt*, inquit, *& conſopiuntur tum omnes venti, quieſcunt unda, tumida æquora placantur ſeptem totis diebus, cùm ovis incubat halcedo. Id omnes unanimi ſciunt, halcyonidas dies illos appellant. Quid ergo à Deo etiam præter omnium ſpem tui ſanſa non fuerit exorabile, quem ad imaginem ipſe ſuam creavit, cum avis tam exiguæ gratia maris tam vaſtam, tam terribile ſæviumque tranquillum eſſe media bruma iuſſam detinet, ut atque quieſcis?* Hoc eſt quod ait Jeremias cap. 17. 7. *Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius*, &c. Vide ibi dicta. Denique τὸ *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, S. Dorotheus ſerm. 5. attribuit Religioſis, docetque eos finere debere ſe regi à Deo per ſuos Superiores in omnibus, & per omnia.

Vers. 6. IN OMNIBUS VIIS TUIS COGITA ILLUM, ET IPSE DIRIGET GRESSUS TUOS] Pro *cogita* hebr. eſt יְדָעֻהוּ *daehu*, id eſt *ſcito*, vel *cognoſce illum*. Sic & Syrus & Chald. Vatabl. *in omnibus negotiis agnoſcito illum*, ejus ſcilicet præſentiam, potentiam, majeſtatem, providentiam, bonitatem juſtitiam, vindictam, &c. Eſt metalepſis: ex cogitatione enim intelligitur reverentia, obedientia, ſpes & amor: hæc enim parit attenta Dei, ſive numinis, cogitatio & meditatio. *Cogita* igitur, id eſt cogitando ſpera, reverere, cole & dilige ut creatorem, gubernatorem, dominum, judicem ubique præſentem, omneſque tuos actus intuentem. Cogita, inquam, Deum ubique et ſemper, vel actu, vel virtute, ita ut vi hujus cogitationis arcearis a malo, & cogaris ad omne bonum, præſertim ad Dei metum, ſpem & amorem: de ſpe enim ſermo præceſſit. Ergo *cogita*, id eſt Primò, frequentet (*cogito* enim eſt verbum frequentativum à *cogo*, ait Feſtus) mentis tuæ obtice. ſpera & invoca Deum: hoc enim ſi feceris, ipſe dirriget greſſus tuos. *Cogita quintuplicitèr. Primò.*

Secundò, *cogita*, id eſt time & reverere Deum ubique præſentem, ne quid committas quod oculos tantæ majeſtatis offendat; ſed potiùs fac omnia, quæ illos oblectant. Unde Boetius: *Magna nobis indicta eſt neceſſitas probitatis, cùm omnia agamus in oculis Dei cuncta cernentis.* Cog to enim dicitur à cogo. *Cogendo enim animum veniſſe; quod in ea reſederit, dicitur cogitatio*, ait Iſidor. lib. 1. Sentent. cap. 15. *cogo* autem dicitur quaſi *coago*, id eſt in unum ago. Cogitatio enim numinis præſentis cogit nos ad ejus metum & cultum. cogitatio enim eſt rei præſentis, memoria abſentis. Ita S. Iſidor. de Different. cogitat. mentis et memoriæ cap. 1. *Memoria*, inquit, *præterita revocat, mens futura præſentis cogitatio proſpiciendo complectitur.* *Secundò.*

Tertiò, *cogita*, id eſt intende in omnibus actibus Deum, ut ad illum quaſi ad ſcopum & finem omnes referas, & in omnibus illi placere contendas, Ita Lyran. & Cajetan. cum hic præcipi rectam in omnibus intentionem: hæc enim in rectum finem dirigit greſſus noſtros. *Tertiò.*

Quarto, *cogita* eum, id eſt ejus per operationem & gratiam, ut illi quaſi omnium largitori omnia bona accepta referas, nil tibi arroges. ita Hugo. Unde S. Hieron. di l. 3. contra Pelag. hinc probat neceſſitatem gratiæ unde Arabicus vertit, *agnoſce ſapientiam, ut dirigat vias tuas.* *Quartò.*

Quintò, *cogita*, id eſt repræſenta tibi Deum, Deique voluntatem, vitam & legem, quaſi normam tuarum actionum, cui ad amuſſim omnes conformare debeas; atque ſic Deus quaſi norma & regula, rectiſſimè dirriget omnes greſſus actuſque tuos. Ita cogitabat Deum ubique David dicens pſalm. 15. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper; quoniam à dextris eſt mihi ne commovear.* Idem præceptum Tobias moriturus dedit filio cap. 4. 6. *Omnibus*, inquit, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum, & cave ne aliquando peccata conſentias, & prætermittas præcepta Domini noſtri.* Sic & Elias ac Elifeus: *Vivit*, inquiunt, *Dominus in cujus conſpectu ſto*, 3. Reg. 17. 1. & 4. Reg 3. 14. ac S. Job c. 31. *Nonne Deus conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?* Aſſidua enim cogitatio divinæ præſentiæ maximè ſtabilit mentem in Deo. *Quintò.*

Hoc fuit olim, & etiammum eſt, præcipuum Aſcetarum & Religioſorum officium & exercitium, ut ſemper & ubique Deum cogitarent, cum eoque quaſi præſentem verſaren- *Mos de imaginatione Dei.*

ſerentur & colloquerentur. Unde Abbas Allois in Vitis Patr. lib. 5. libello 11. num. 5. *Niſi*, inquit, *dixerit homo in corde ſuo: Ego ſolus & Deus ſumus in hoc mundo, regnum non habebit.* Et ruſum: *Si unus bona, in una die uſque ad veſperam pervenit ad menſuram divinitatis.* Ibidem Abbas Beſſarion: *Monachus*, inquit, *debet totus eſſe oculus, ſicut Cherubim & Seraphim*, qui jugiter intuentur, amant & glorificant Deum. Et Abbas Daniel: *Quis enim auferet à nobis Deum? nam & forſitan Deus eſt modò, & iterum in cœlo Deus eſt.* Et Abbas Theonas num. 12. *Quia impeditur mens noſtra & revocatur à contemplatione Dei; propterea captivi ducimur in cœnalibus paſſionibus.* Et Abbas Joannes: *Sicut dum pluit, arbores producunt ramos; ſic quando Spiritus ſanctus diſcendit in corda Sanctorum, virefcunt quodammodo & innovantur, & proferunt folia in timore Dei.* Unde idem operans non intendebat operi, quia mens ejus abſorpta erat in contemplatione Dei. Ibidem num. 31. Abbas Serapion, *Sicut*, ait, *milites Imperatorii, cùm ante ipſum ſtant, non debent dextera ante ſiniſtra reſpicere, ita & monachus cum ſit in conſpectu Dei, & intentus eſt omni hora in timore ejus, nihil eſt quod eum de adverſariis malis terrere poſſit.* Ibidem num. 35. Abbas Hyperichius: *Cogitatio tua*, inquit, *ſemper ſit in regno cœlorum, & citò ea hereditatem accipies illud.* Et: *Vita monachi tunc imitationem angelorum fiat, comburens atque conſumens peccata.* Et alius num. 42. *Sicut nemo poteſt ladere eum, qui eſt ad latus Imperatoris; ſic Satanas nequit nubere nocere ſi anima noſtra inhæſerit Deo:* ſcriptum eſt enim Zachar. 1. *Appropinquate mihi, & appropinquabo vobis*, Pluta de hac re dixi Geneſ. 27. 1. & ſequent.

ET IPSA DIRIGET GRESSUS TUOS] νὸ & notat Primò, ſimilitudinem & vicißitudinem, q. d. Cogita de Deo, & ipſe vicißim ſimiliter cogitabit de te: ut dirigat greſſus tuos ad omnem proſperitatem, ſanctitatem & felicitatem, juxta illud quod Chriſtus dixit S. Catharinæ Senenſi: *Filia cogita ſemper de me, & ego cogitabo de te.* Tu, ut mihi obedias & ſervias: ego, ut te dirigam, protegam, & in omni gratia & gloria promoveam. Secundò, notat mercedem & præmium quaſi ex promiſſione & pacto Dei: nos enim hic & alibi quaſi pactum init nobiſcum, quo promittit, ſeque quaſi obligat ad dirigendum omnes actiones noſtras, ut felicem & ſanctum ſortiantur effectum, ſi nos cogitemus de eo proponentes illi per omnia placere & obſequi, ſequentes patrem fidei noſtræ Abraham, cui Deus dixit: *Ambula coram me, & eſto perfectus*, Geneſ. 17. 1. Idem filium monuit Tobias c. 4. 20. *Omni tempore*, inquit, *benedic Deum: & pete ab eo, ut vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.*

Ita Sancti in omnibus rogant, impetrantque, ut dirigantur à Deo, ut Deum habeant autigam præſidentem animæ ſuæ, omneſque ejus motus & actus autigantem. Ita David, ad quem alludit hic filius Salomon, pſalm. 118. *Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuum.* Idemque crebrò eodem pſalmo iterat. Et pſalm. 22. *Dominus*, inquit, *regit me*, ſicut paſtor ovem, unde hebr. eſt, *Deus paſcit me*: vel, *Deus eſt paſtor meus*: hinc *nihil mihi deeſt: nam in loco paſcuæ ibi me collocavit.* Quæ verba citans Philo lib. de Agricul. *Impoſſibile*, ait, *eſt deeſſe commodum aliquod, ubi Deus præſidet, ſolitus plena perfectaque bona largiri rebus omnibus.* Ita S. Auguſt. lib. 11. Confeſſ. c. 2. *Quando*, inquit, *ſufficis calomi lingua enuntiare omnia ſacramenta tua, & omnes terrores tuos, & conſolationes & gubernationes, quibus me perduxiſti*, &c. Ita S. Antonius apud S. Athanaſ. *Unica*, inquit, *eſt ratio vivendi inimicum, lætitia ſpiritalis, & animæ Dominum ſemper cogitantis jugiter recordatio, quæ demonum laqueos quaſi fumum expellit.* Et: *Securitas animæ, præſentis majeſtatis indicium eſt.* Hinc docent Theologi, ad benè agendum non ſufficere juſto habitus gratiæ & virtutum infuſos vel acquiſitos, ſed inſuper eum egere actuali motione, influxu, auxilio, & directione Dei, præſertim in actibus difficilibus & heroicis, ac ad ſuperandum graves tentationes. Imò cenſent juſtum in omni actu meritorio egere actuali motione Spiritus ſancti, eò quòd in Concilio Palæſtino, quod ſæpè citat S. Auguſt. contra Pelagium definitum ſit, *gratiam ad ſingulos actus dari*; & Apoſtolus dicat: *Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui operatur in nobis velle & perficere* 2. Corinth. 3. ita Dionyſ.

VERS. 7. NE SIS SAPIENS APUD TEMETIPSUM] Hebr. *in oculis tuis*, ut ſcilicet in his, & in vana opinione tua videaris tibi præ aliis ſapere. Hæc enim eſt phantaſia, ſuperba præſumptio, & nimia ſui æſtimatio. Arabicus, *ne ſis apud animam tuam intelligens*; Septuag. *ne ſis prudens apud temetipſum*: quos ſecutus Apoſtolus Roman. 12. 16. *Nolite*, ait, *eſſe prudentes apud vofmetipſos.* Ubi quatuor expoſitiones recenſui. Ita Janſen. Lyranus & Baynus ponunt, q. d. *Ne te ſapientem eſſe* aut *prudentem vana elatione perſuaſum habeas*; Hugo, *ne novas opiniones inveniae, eaſque alienis anteponas*; Cajet. *ne in ipſe de tua ſapientia judicium ferat*; Vatabl. *ne repugnes & ſapientem.* Accedit R. Salomon Iſacides: *Neſis*, inquit, *ſapiens apud te, ut verba illorum, à quibus reprehenſus es, negligas*; Aben Ezra, *ne ſatis abundus dicas, Sapientia mea duce rectum iter capiam*; R. Levi, *ut inutile te dedas, & ſapientiæ ſtudium omittas, quòd tibi ſat ſapere videare.* Porrò Beda: *Videtur hoc idem eſſe mandatum cum eo, quod præmiſſum eſt: Ne innitaris prudentiæ tuæ: ſed multum diſtat. Innititur enim prudentiæ ſuæ, qui ea, quæ ſibi agenda vel dicenda videntur, patrum decretis præponit. Sapiens verò apud ſemetipſum eſt is, qui in illis quæ ex patrum magiſterio potuit velle ſcire, ſeſe præ cæteris quaſi doctior extollit.* Cajet. verò: *Hoc*, inquit, *ad judicium, illud verò ad fiduciam ſpectat.*

Hinc eſt fons omnium errorum & hæreſum, quòd ſcilicet eorum auctores videantur ſibi præ aliis ſapere, ideoque nolint Eccleſiæ & Doctorum ſententiæ cedere & credere, de quibus Iſaias cap. 5. v. 21. *Væ*, inquit, *qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobismetipſis prudentes.* Verè Climacus gradu 3. *In his*, ait, *qui ſibi credunt, dæmon ſæpe prophora fit.*

Quocirca vera ſapientia, ait S. Jacobus cap. 3. 17. modeſta & humilis eſt, ac ſeipſam ignorat, quia non aſpicit, nec reflectit ad ſe, juxta illud Pauli 1. Corinth. 3. 18. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe: ſtultus ſiat ut ſit ſapiens.* Quin & Plutarch. *Quo magis profeceris in philoſophia, eo minùs turgebis faſtu.*

TIME DEUM, ET RECEDE A MALO] Pertinent hæc verba Primò, ad νὸ *habe fiduciam in Domino*, quod præceſſit v. 5. Spes enim ſubnectendus eſt timor, ait Beda, ut, quantum ſpes animum elevat, tantum timor deprimat, itaque anima conſiſtat in recto virtutis æquilibrio inſtar molæ, in qua lapis molaris ſuperior inferiori incumbit, ab eoque fulcitur; lapis enim ſuperior repræſentat ſpem, inferior timorem. Secundò, hæc verba pertinent ad id, quod proximè anteceſſit: *Neſis ſapiens apud temetipſum*; quia ſuperbiam, & arrogantem ſapientiæ præſumptionem nihil ita coercet & deprimit ac timor Dei, qui ſuperbos humiliat, & humiles exaltat. Unde Apoſtolus Roman. 11. 20 *Noli altum ſapere, ſed time.* Et Eccleſ. cap. 25. 14. *Timor Dei ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.* Vide ibi dicta.

SANITAS QUIPPE ERIT OMBILICO TUO (Syrus, *carni tuæ*, ET IRRIGATIO OSSIUM TUORUM] Hebr. *Areigotio*, id eſt medulla, ait R. Salomon, juxta illud Job 21. 14. *Medullis oſſa illius irrigantur.* Septuag. *& erit ſanitas corpori tuo, & curatio oſſibus tuis.* Pro *irrigatio* Syrus & Symmach vertit. *unctæ*, id eſt *pinguedo*, putà medulla; Theodot. *κατάψυξις*, id eſt *perfuſio*; Aquila. *τορεύμασι*, id eſt *irrigatis* vel *potio*; & hoc propriè ſignificat Hebr. *שקוי* ſecundi; Septu. *ἐκγύμνασιν*, id eſt cutatio, item *corporis curo* & *exercitatio*, v. g. qua athletæ corpus ad robur & luctam exercebant. Unde ex *τῷ ἐκγυμνάζειν* naſcitur *ἐκγύμνασις*, id eſt concinnitas. Hinc aptè, inquit S. Gregor. Nazianz. orat. 20 mater S. Baſilii vocata fuit Emmelia, quia moribus ita ætate compoſita, ut ipſa concinnitas videretur, eamque filio S. Baſilio cum lacte indidit. Senſus ergo eſt, quaſi dicat Torum corpus tuum ſanum erit. Corporis enim ſanitas maximè pendet ex ſanitate tum tenetiorum partium eſſe carentium, ſcilicet vitalium, putà cordis, hepatis, ſplenis, viſcerum, quæ ſunt juxta umbilicum, & ipſius umbilici; tum duriorum, putà oſſium, quæ ſunt quaſi baſes & columnæ noſtræ domus & microcoſmi. Oſſium autem ſanitas medullæ pinguedine irrigatur, foverur, alitur & ſoboratur: unde ea deficiente oſſa arefcunt, ex quo ſequitur tabes & corruptio hominis. Quocirca Galenus oſſa vocat fundamenta corporis, eaque in homine numerat pluſquam trecenta: oſſium verò nutrimentum proprium aſſerit eſſe medullam; hinc omnia animalia habere oſſa concava pro medulla commenda excepto leone, qui oſſa habet ſolida, ita ut nullam vel exiguam habeant medullam. Inter oſſa aſſerit eminere ſpinam dorſi; medullæ autem ſpinalis, æquè ac nervorum principium eſſe cerebrum: ex medulla enim ſpinali ori-

VERS. 8.

ri triginta paria nervorum, indeque vires in ioserioribus partibus. Umbilicus verò superiora membra cum inferioribus connectit. Rursum fœtus in utero matris per umbilicum nutrimentum attrahit & sugit, eoque alitur. Unde de umbilico hæc sunt Galeni pronuntiata: *Umbilicus ad omaſſum eſt in medio hominis. Umbilicus fœtus umbilico matris continuatur. In umbilico fœtus ligatur, & per eumdem nutritur. Ad umbilicum eſt quatuor vaſorum conjugium, ad umbilicum enim junguntur duæ venæ & duæ arteriæ primariæ. Per umbilicum fœtus in utero reddit lotium.* Hisce de raptis umbilicus symbolum est totius corporis, illudque repræsentat, cujus bases & columnæ sunt ossa. Ad literam ergo grammaticè significatur, totum corpus totumque hominem fore sanum, vegetum & robustum; sed per hoc symbolicè repræsentatur, totam animam, omnesque ejus partes fore sanas, vegetas & validas. Est enim parœmia, in qua timor Domini comparatur sanitati umbilici & medullæ ossium.

Umbilici vis.

Sensus ergo est q. d. Sicut si sanus sit umbilicus, & sana medulla ossium, totum corpus sanum & forte erit cum omnibus suis membris: sic pariter, si in te sit sanus & integer timor Dei, efficiet ut tota anima tua sana & valida sit, omnesque ejus partes, tam nobiles quàm ignobiles, tam debiles quàm fortes; ac præsertim appetitum tuum, qui est quasi umbilicus animæ; & rationem, mentem & spiritum, quæ sunt quasi ossa animæ eam sostentantia, sanabit, fovebit, roborabit, perficiet. Sicut enim per umbilicum fœtus conjungitur matri, abeaque sugit alimentum; sic pariter anima per timorem Dei conjungitur Deo, abeoque omnem gratiam, sanitatem & robur sugit & haurit. ita R. Levi & Jansen. Unde illud de Behemoth Job 40. 11. *Fortitudo ejus in lumbis ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus.* Et irrigatione ossium per medullarum pinguedinem significatur in Job bona hominis valetudo: *Viſcera,* inquit, *ejus plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur.* Contrà per ariditatem ossium mala valetudo designatur apud eumdem: *Cutis,* inquit, *mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea arduerunt pro caumate.* Et Psalmista: *Oſſa mea ſicut cremium arduerunt.* Est enim medulla ossium fomentum & firmamentum. Metaphoricè ergo hac sententia significatur eum, qui prædicta fecerit, bona fore constitutione, potissimum secundùm animam & mentem, omnesque ejus animæ vires firmas fore & sanas, ot quæ Dei gratia & sanabuntur & firmabuntur, ac adipe & pinguedine cælestium charismatum irrigatæ recreabuntur, juxta illud: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.* Quidam non malè sic explicant: Per timorem Dei est umbilico sanitas, quia per illum refrænantur pravæ cupiditates & libido, quæ in umbilico & circa illum viget; & est irrigatio ossium, quia per illum omnia corporis membra, omnesque animæ vires redduntur aptæ & agiles ad virtutum opera. Similis tropus, quod attinet ad irrigationem ossium, est Ecclesiastici 26 *Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit.* Et Prover. 15. *Fama bona impinguat oſſa.* ita Janien. & Hugo. Umbilicus enim, sive lombi, sicut origo sunt semmis, ita concupiscentiæ sunt symbolum, ait Pierius hierogl. 34. c. 34. Unde illud Ezech. 16. 4. *Non eſt præciſus umbilicus tuus.* Vide ibi dicta. Quare appositè per *umbilicum* intelligas vim animæ concupiscibilem, per *ossa* irascibilem, in qua est fortitudo quam repræsentant ossa: utramque enim sanat, vegetat & dirigit timor Dei.

Job 21. *Job 30.* *Psal. 101.* *Psal. 62.*

Secundò, speciatim per umbilicum accipi potest stomachus: hic enim umbilico adjacet, vel subjacet; ac per stomachum conscientia. Sano enim stomacho bona sit cibi concoctio, qua ritè alitur & roboratur totum corpus. Sic pariter, si per timorem Dei sana sit conscientia, ipsa verbum Dei, quod est cibus animæ, ruminando concoquet, ut in illo alat omnes suas vires & potentias. Rursum sicut catapotiis, sive pilulis acribus & mordacibus, expurgantur è stomacho & visceribus pituitosi, biliosi cæterique noxii humores, quibus expulsis corpus sanum consistit: sic pariter per timorem gehennæ & vindictæ Dei, qui acer est & mordax, expelluntur è conscientia omnes noxiæ cupiditates, quibus ejectis anima restat sana & integra. Quocirca cuique orandum est cum Psalte: *Confige timore tuo carnes meas: à judiciis enim tuis timui.* Hoc est quod ait Theodor. Lect. de Curandis Græcorum affect. *Timor Dei medicamentum eſt optimum, quod ex malis conficitur, ſicut in theria.*

Umbilicus eſt conſcientia.

Theriaca.

Tertiò, umbilicus significat medium, eò quòd umbilicus sit medium in homine. Unde umbilicus dictus est ab umbone, quæ est media pars clypei. umbilicus enim est ligamentum intestinorum, quod mediam ferè planitiem ventris obtinet, ad hoc factum, ut per eum fœtus in utero matris nutriatur. Hinc Reare vocatur umbilicus, id est medium, Italiæ. Et Cicero Act. 6. in Verrem: *Et reperiam,* ait, *oſſa Liberam, quam eamdem Proſerpinam vocant, ex Enneſium nomine, qui locus, quòd in media inſula eſt ſitus, umbilicus Sicilia nunc appellatur.* Et Livius lib. 5. Ætoliam vocat umbilicum Græciæ. Umbilicus ergo significat mediocritatem in actionibus omnibus servandam, ac medium, in quo consistit virtus, à quo declines ad extrema, incides in vitium. Sensus ergo est, q. d. Si timeas Deum, & recedas à malo, putà à vitio, erit sanitas umbilico tuo, id est erit sana & omnibus numeris absoluta actio virtusque tua, quæ fugiens extrema vitiorum in umbilico, id est in medio, consistit.

Umbilicus eſt medietas.

Quartò, umbilicus ob vicinos lumbos, ventrem & genitalia, repræsentat *ſalutatem ſpiritualiter generandi, in* quit Hugo, *per verbi prædicationem, qua pollent doctores; quam ſanam futuram eſſe dicit, quia ſana eſt eorum doctrina atque zelus ardens.* Unde de sponsa dicitur Cant. 7. *Umbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculo: id eſt alii, quibus alget ſtomachus & venter, aqui habent vini potione ut calorem aſſerat; non ſic tibi, cui in corde tanquam ex arce & aſtuat charitas & zelus.*

& virgenerandi,

Porrò aptè umbilicum componit & comparat ossibus; quia sicut reliquum corpus ossibus & nervis compingitur, ita venter umbilico quasi nodo & catena colligatur. unde rupture illius letalis est. Hinc & hebr. vocatur חבר *ſchobar*, id est nodus concatenatus.

Mysticè Primò, Lyran Sanitas umbilici, Inquit, est bona animi dispositio, putà moderatio in prosperis: medulla ossium, est robur & constantia in adversis. Secundò, Beda: *Infirmitas*, ait, *operum adumbrata umbilico, ad ſtatum perfectionis per timorem Dei convaleſcit. Per eumdem irriguntur oſſa, id eſt animi vires & robur roborantur & firmantur*, ad superandos omnes labores, tentationes & difficultates sine lassitudine: lassis enim & nimio labore fractis medulla ossium minui, & sensim consumi solet. Hinc S. Gregor. Nazianz orat. 20. S. Basilium comparat Achilli, quem fingunt Poetæ educatum a Chirone centauro, abeoque enutritum medullis leonum & cervorum. Longè enim melius sanctiusque educatus fuit S Basilius à timore Dei quasi pædagogo, abeoque & sanctam audaciam leonum, & pium pavorem cervorum hausit & fusit. ita Nicetas ibidem, & ex eo noster Salazar. Tertiò, auctor Catenæ Græcorum, Animæ ossa, inquit, sunt robustiores firmiores reliquæ illius vires, quæ singulæ, ut suo munere probè fungantur, singulari cura & diligentia regent. Ad memoriam pertinet illud. *Memor fui Dei, & delectatus ſum.* Ad mentem & contemplativam animæ partem illud: *Conſideravi opera tua Domine, & obſtupui.* Ad appetentem verò ejusdem portionem illud. *Coram te Domine omne deſiderium meum.* Ad ratiocinantem tandem illud. *Conſideravi dies antiquos,* & quæ sequuntur. Porrò autem per corpus, universam omnium animæ facultatum congeriem accipere licet. *Omnia oſſa mea* (inquit Propheta) *dicent, Domine, Domine quis ſimilis tibi?* Cura proinde & studium virtutum, integram sanamque vitæ tuæ conversationem conservabit; gratia autem & benignitas Dei corpori tuo sanitatem impertiet. Anagogicè, corpora nostra in præsenti vita sunt infirma & ulcerosa, nam & caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus vicissim pugnat adversus carnem: at cum illud quod in corruptione satum fuerat, ex terræ pulvere semel surrexerit, integrè mox sanitati restituetur. Curatio autem perfecta tum demum humanis ossibus continget, quando os coibit ad os, & articulus ad articulum, & compago ad compagem. Tunc enim, juxta Prophetæ prædictionem, ossa nostra florebunt sicut herbæ campi. Aliter. Tunc, inquit, corpus tuum perfectæ justitiæ actionem sortietur, florente nimirum jam tum illo, lætoque virtutum colore & venustate admirabiliter splendentem. Et cogitationibus tuis, quæ ossium more animam

Myſtice.

intus conſtringunt, plena à Deo curatio obveniet. Hæc ille.

Vers. 9. HONORA (Chald. *glorifica*) DOMINUM DE TUA SUBSTANTIA, ET DE PRIMITIIS OMNIUM FRUGUM (Syrus, *fructuum*) TUARUM DA EI] ita Rom. & Hebr. Verùm Beda, Lyran. & alii leguot, *de pauperibus*; Sept. *honora Dominum de iuſtis tuis laboribus* (Chald. *de tua mammona*; Syrus, *de tuis poſſeſſione*; Vatabl. *de tuis opibus*; Pagnin. *de rebus tuis*) *& primitias da ei de tuis fructibus iuſtitiæ*, Aquila, Symmach. & Theodot. *de genimine tuo*; Hebr. *de prouentu tuo*; S. Auguſt. ſerm. 3. de decimis, *deliba ei de tuis laboribus*.

Primò, Beda, Lyran. Hugo, Dionyſ. hæc accipiunt de eleemoſyna, q. d. Da eleemoſynam, non tam ut ſubvenias pauperi, quam ut Deum per eam honores, ſcilicet faciendo eam pura intentione placendi uni Deo, eumque honorandi: ideoque fac eam animo hilari, largo & liberali, ac de primis & melioribus fructibus, uti præcepit Deus Numer. 18. 19. *Dari*, id eſt, da pauperibus propter amorem & honorem Dei: honor enim divinæ majeſtatis exigit, ut meliora & majora ei deatur, non ex rapina, ſed ex bonis juſto labore partis, idque animo lato & liberali. Denique Dei honor eſt, quod divites, quos ipſe ſui vicarios conſtituit, provideant pauperibus: Dei enim eſt omnibus providere de neceſſariis: ſed partem ſuæ providentiæ tranſcripſit in divites, ideoque illis divitias dedit, ut ipſi per eas vice verſa ſuccurrant pauperibus. Quare cùm id divites præſtant, conſulunt honori divinæ providentiæ, faciuntque ut pauperes eam agnoſcant & glorificent. Hoc eſt quod ait Apoſtolus: *Miniſterium huius officii* (eleemoſynæ) *non ſolùm ſupplet ea quæ defuunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem miniſterii huius glorificantes Deum*, &c. *Gratias Deo ſuper inenarrabili dono eius*, 2. Cor. 9. 12. Ita hunc locum explicat S. Auguſt. (ſi tamen is eſt auctor) libr. de Vita Chriſtiana c. 12. *Melius eſt*, ait, *te non facere eleemoſynam, quàm unde pauces tegis, inde plurimos denudare. Illam eleemoſynam Deus computabit, quæ de iuſtis laboribus miniſtratur, ſicut ſcriptum eſt: Honora Deum de tuis iuſtis laboribus, & deliba ei de tuis iuſtis fructibus. Nam illam eleemoſynam abominatur & reprobat, quæ de lacrymis præſtatur alienis.*

Secundò, alii hæc accipiunt de oblationibus, victimis, decimis & primitus juxta legem Deo offerendis: dum enim hæc offerebant Judæi Deo, hoc ipſo proteſtabantur ſe hæc à Deo accipiſſe, ideoque illi accepta referre. Unde primitias dabant quaſi primos & meliores fructus, decimas quaſi frugum complementum: ut teſtarentur, tam prima quàm media & ultima, adeoque omnia, ſe à Deo accepiſſe. Primitiæ, inquit Vatabl. ſignificant inchoationem à Deo, decimæ verò perfectionem: Deus enim dat incrementum & perficit. Hac ergo proteſtatione honorabant & glorificabant Deum. ita S. Hieron in c. 45. Ezech. Cyrill. l. 2. in Joannem c. 92. S. Gregor. lib. 7. Regiſtri epiſt. 122. *Quidquid*, inquit, *in Dei ſacrificio ex ſcelere offertur, omnipotentis Dei non placat veracundiam, ſed irritat. Hinc ſcriptum eſt: Honora Dominum de tuis iuſtis laboribus*. Sic & Cajetan. Baynus, Janſen. R. Salomon, R. Levi & alii.

Hic ſenſus hoc loco magis proprius & genuinus eſt: cum quia per vota, ſacrificia, decimas & primitias propriè honoratur Deus. Illorum enim oblatio eſt actus religionis, cujus actus elicitus eſt, Deo debitum honorem & cultum tribuere: eleemoſyna verò eſt actus elicitus à miſericordia, qui ſubinde duntaxat imperatur à charitate, vel religione. Tum quia hæc omnia propriè ſpectant Deum, docentque actus, quibus eum colere debeamus, nimirum ſperando, reverendo, honorando illum per oblationes lege præſcriptas.

Allegoria. Allegor. S. Cyrill lib. 2. in Joan. c. 92. Chriſtiani, inquit, in lege nova offerunt Deo fructus juſtitiæ, cùm non corruptibili & exteriori materia, ſicut Judæi, ſed ut veri adoratores adorant Deum in ſpiritu & veritate, uti ſanxit Chriſtus Joan. 4. 23. Sic & auctor Catenæ Græcorum, qui & addit: Allegoricè autem is Deo primitias offert, qui omnem rectè factorum cauſam & laudem illi, tamquam primario auctori humiliter ſubmiſſoque animo tribuit: ſibi verò ex omnibus nihil quidquam proprium aſcribit, aut qui ex quovis ſtudioſæ actionis genere aliquid illi tamquam primogenitum offert. Exempli cauſa, manè dum à ſomno exurgit, primitiarum loco deferat illi orationem & gratiarum actionem, ex verbis autem tamquam primitivam offert illi pſalmodiam: idemque in reliquis omnibus operibus & actionibus, ex quibus juſta oblatio fieri poteſt, obſervare curiat. Tum ſi omnem curam & cogitationem à primo exortu uſque ad ſeram noctem ab omni vitio putam tucontaminatamque retinere ſtudet, omneque voluntatis ſuæ momentum Deo aſſignat. In ſummâ, jubemur hìc omnes bonorum operum fructus Deo fideliter offerre. Per horrea autem & torcularia ſenſilis appetitus vires inſinuat: per frumentum verò morum præcepta divinæque ſapientiæ decreta, nec non reconditos tacitarum Scripturarum ſenſus: per cellas tandem facultates animæ, quæ rationi obſtinatè repugnant. has enim omnes iis rebus implere oportet, quas quiſque ex myſtica ſua meſſe aut ſpiritali vindemia collegerit. hæc ille.

Vers. 10. ET IMPLEBUNTUR HORREA (Aquila, *apotheca*) TUA SATURITATE, ET VINO TORCULARIA TUA REDUNDABUNT] Syrus, *vinum ſeatorium*. q. d. Si honores Deum dando eleemoſynam pauperibus, vel potiùs dando oblationes, decimas & primitias lege præſcriptas Deo; Deus viciſſim dabit tibi copiosam meſſem frumenti, & uvarum vindemiam, ex quibus multa vini dolia exprimas ea copia, ut vinum redundet & ſuperfluat. Per *ſaturitatem* enim intelligitur abundantia frumenti & frugum, quæ heros cum familiis affatim extaturient. Eſt metalepſis vel metonymia: ponitur enim effectus pro cauſa, puta ſaturitas pro frumento. Unde Sept. vertunt, *ut impleantur cellaria tua ſaturitate frumenti, vino autem torcularia tua redundent*, vel *ſuperfluent*; Vatabl. & Pagnin. *vino torcularia tua ſe rumpent*. Hoc enim propriè ſignificat Hebr. יפרצו *iiprotzu*. q. d. Tanta erit vini copia, ut torcularia ipſa diſrumpantur, ait Aben Ezra. S. Hier. in cap. 45. Ezech. legit, *implebuntur horrea tua frumento*, S. Auguſt. ſerm. 1. de decimis, *replebuntur area frumento*. Addituque: *Et non erunt in eis neque morbi, neque oſſa*. q. d. Erunt fruges tuæ uti multæ, ita ſanæ, integræ, ſine vitio, vel infortunio ullo. S. Iſidorus legit, *implebuntur horrea tua abertate*, quæ vox ducta eſt ab uberibus lacte fœcundis. Sicut enim hæc quo plus lactis emanant, eo plus novi admittunt & recipiunt: ſic opes quo magis in eleemoſynas & oblationes Dei erogantur, eo magis affluunt. Unde Clemens Alex. l. 3. Pædag. c. 1. *Largitio*, ait, *bonis eſt finis benignitatis, & potum ſitientibus communicans rurſus augetur & repletur: ſicut ad ubera, quæ ſuguntur vel mulgentur, ſolet lac copioſiùs accedere*.

Eleemoſyna ditat.

Cauſa prima.

Ratio eſt prima, quia ipſum hoc loco & aliis, quaſi congruam pietatis mercedem & præmium Deus promiſit. Unde Eccleſ. c. 35. 12. *Sanctifica*, ait, *decimas tuas, & Altiſſimo ſecundùm datum eius, & quoniam Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi*. Vide ibi dicta.

Secunda.

Secunda, quia qui opes erogant in opera pia, hi rectè eis utuntur, quare merentur earum eſſe diſpenſatores & domini. Quocirca illiſeas credit & committit Deus, æquè ac homines prudentes & pii, qui ita optimè erogare & utiliſſimè collocare cupiunt. Unde Hebræi eleganti ſed vera paronomaſia dicunt, *aſar, aſcar*, id eſt *decima ditat*, nimirum ſi des decimas Deo, ipſe te ditabit. Avaris verò qui opes recondunt, aut prodigis, qui eas inutiliter profundunt vel abliguriunt, tam Deus quàm homines opes negant, imò ſubtrahunt. Unde S. Auguſt. hom. 1. de decimis: *Hæc*, inquit, *eſt Dei iuſta conſuetudo, ut ſi illi decimam non dederis, tu ad decimam revocaris, ſcilicet omnem opum partibus detractis*. Ita Cain, qui avarè pecora dabat Deo, Deus viciſſim in os regerit: *Non dabit tibi terra fructus ſuos*, Geneſ. 4.

Tertia.

Tertia, quia hoc poſcit natura frugum & opum, ut ſcilicet expendantur in id, ad quod à Deo creatæ ſunt, ſcilicet ad honorem Dei, & alimentum egentium: hic enim eſt finis, & quaſi beatitudo earum. Unde χρῆσις, id eſt pecuniæ, græcè dicuntur *ἀπὸ τοῦ χρᾶσθαι*, id eſt ab utendo, quòd ſcilicet eis bene uti, ſanctèque eas expendere oporteat. Quare fruges ſi loqui poſſent, clamarent; vel, ſi alas haberent, utique avolarent ad viros pios, qui illis piè utuntur, eaſque in Dei honorem erogant.

Quarta.

Quarta, quia id congruit Deo, nimirum Dei ſapientiæ, juſtitiæ & ſanctitati, ut ſua dona ſapienter, juſtè & & ſanctè effundat in eos, qui eisdem ſapienter, juſtè & ſanctè ſunt uſuri ad Dei gloriam, & pauperum alimoniam. Unde ipſe Malach. 3. *Inferte*, inquit, *omnem decimam in hor-*

horreum meum, & ſit cibus in domo mea, & probate me ſuper hoc; ſi non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem uſque ad abundantiam. qua de re ibidem plura dixi.

Myſtice, vir pius Deum laudibus operibus colens, omneque ſuas dotes mentis & corporis, quas à Deo accepit, ad eiuſdem honorem referens, ad ejuſque laudem & gloriam expendens, implet horrea mentis ſuæ ſapientia, gratia & lætitia. ita R. Levi. Quare in eo impletur ſpiritualiter, quod corporaliter prætitum eſt Judæis ſub Ezechia, quorum hæc eſt vox 2. Paral. 31. 10. *In quo coeperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima, eò quòd benedixerit Dominus populo ſuo*. Audi S. Cyrillum l. 16. in Levit. Juſtus manducans replet animam ſuam non cibo corporali: hic enim juſtis ſæpe defuit & deeſt; ſed cibo cæleſti, qui eſt verbum Dei & ſapientia ejus, quo ſemper paſcuntur juſti.

Vers. 11. DISCIPLINAM DOMINI, FILI MI, NE ABJICIAS: NEC DEFICIAS (Aquila, *ne reprobes*; Chald. *ne exacerbis*; Theodot. *ne reprehendas, neque faſtidias*; Chald. *ne nauſeas*; Syrus, *ne tædio afficiaris*) COM AB EO CORRIPERIS] Septuag. *fili ne parvipendas diſciplinam Domini, neque fatigeris* (græcè, μὴ ἐκλύου, id, eſt ne diſſolvaris, ne enerueris, ne cadas animo) *ab eo corripiens*; S. Hieron. in c. 10. Ezech. legit, *fili ne contriſteris ad diſciplinam, neque deficias quando ab eo argueris*; S. Cyprian l. de Habitu virg. *fili ne negligeris diſciplinam Domini, nec deſereris ab eo correpta*; Pagn. *correctionem Domini, fili mi, ne abjicias*, & *ne tædio afficiaris propter increpationem eius*; Tigurina, *caſtigationem Domini fili ne averſeris, neque faſtidias*; Vatabl. *ne moleſtè feras ad increpationem eius*. Quocirca ait R. Salomon Itaeides: Si Deus æruminis, quibus corrigaris, angere velit, eas inprimis ut ſingulare Dei monus gratas habeto: ſicut enim pater, qui filio unicè dilecto benefacere ſtudet, poſtquam illum flagello percuſſerit, mox eumdem blandiuſculè delinit, ita jucundiora tibi bona videbuntur poſt quam vapularis.

Vers. 12. QUEM ENIM DILIGIT DOMINUS, CORRIPIT (Septuag. *arguit*:) ET QUASI PATER IN FILIO COMPLACET SIBI) Hebr. *& tanquam pater filium vult*; vel, *& tanquam pater filium* (caſtigando) *delectatur*; Chald. *& ſicut pater qui corripit* (Syrus, *erudit*) *filium ſuum*; Vatabl. *quem enim Dominus amat, obiurgat* (Pagnio. *increpat*) *& eam quam pater filium* (corripit quem) *amas unicè*; Sept. verò alius punctiſte gentes verunt, *quem enim diligit Dominus, arguit: flagellat autem omnem filium, quem ſuſcipit*.

Per *diſciplinam* ergo accipe correptionem Dei, tum eam, quæ fit per verba Dei vel vicariorum ejus, putà rectorum, concionatorum, confeſſariorum, magiſtrorum, &c. tum eam quæ fit per flagella & tribulationes à Deo immiſſas vel permiſſas, ſive ad culparum commiſſarum caſtigationem, ſive ad committendarum prætervationem, dum videlicet ad patientiæ & virtutis incrementum Deus innocentem & immeritum affligit, ut afflixit S. Job. Error enim damnatus à Pontif. eſt hic: *omnes afflictiones tribulationes ſunt pœnæ peccatorum*. De verbali caſtigatione hunc locum explicat Chriſtus Apoc. 3. 19. dicens: *Ego quos amo, arguo & caſtigo*. De reali per verbera & flagella explicat S. Paulus ad Hebræos 12. 5. Ubi ex Septuag. hæc ait, *fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium quem recipit*. Sept. enim, & ex iis S. Paulus, alius punctis in Hebræo legerunt יכח *Kiah*, id eſt *affligit*, flagellat, cruciat, dolere facit; pro quo Noſter & alii legunt יכה *Kaah*, id eſt, *ferit pater*. Illo noſter Ribera io Hebr. 12. v. 5 cenſeat Septuag. legiſſe iiſdem penè punctis quibus Noſter, ſcilicet יכה *kaah*: hoc enim Primò, ſignificat *ferit pater*; Secundò, *flagellat*, legendo יכה per *patach* ſub aleph א & fortè tempore Sept. *camets* characterem non differebat à *patach*) ut eum ponatur pro *pul* vel *ſipbi*, ſcilicet *kaah* pro *kiah* vel *hikiph*. Rurſum Baynus ſubaudit מכה *caſtigat*; unde iiſdem punctis legens ſic vertit, *quem enim diligit Dominus, caſtigabit, & ut pater filii* (caſtigat) *ſeu bene vult*. Fusè hunc locum tractat S. Paulus Hebr. 12. 5. & ſeq. ac ego ibidem, quare hic plura non addam, ut ad ulteriora, quæ multa ſuperſunt, pergam.

Deus cos figat ſuos quoque de cauſis.

Summa eſt. per *diſciplinam* ſignificatur hic tum morum caſtigatio, tum levera educatio. Deus enim ſuos filios non educat blandè ut mater, ne eos faciat molles & ignavos, juxta illud:

Blanda patrum ſegnes ſæpè indulgentia natos;

A ſed durè ut pater: idque Primò, ut puerilem levitatem deponant, fiantque maturi & viri. Secundò, ut vitia puerilia & naturæ innata retegent. Cùm corriperis ergo *ne deficias*, id eſt, ne puſillanimis fias, ne ob id te abjicias, ut ſervi facere ſolent; ſed potiùs gloriare, & excellentem te reputa: tunc enim, ut pulchrè ait Nazianzenus de plaga grandinis: *Recepiſti monile ingemmatum*. Unde rationem correptionis ſubdit, dicens: *Et quaſi pater in filio complacet ſibi*. q. d. Quia Deus pro ſingulari amore filiorum in illis ſibi complacet, ideirco nequit in eis aliquid tolerare, quod ſibi diſpliceat: hinc illos caſtigat, ut illud tollat. Quare ſicut medicus urens & ſecans non irascitur ægro, ſed ægritudini: ſic Deus caſtigans non irascitur filiis vitioſis, ſed ipſis vitiis, adeoque pro filiis pugnat contra vitia. S. Auguſt. in pſal. 21. *Intellige*, ait, *bonum medicum eſſe Deum, tribulationem eſſe medicamentum ad ſalutem, non pœnam ad damnationem*. Unde Apoſtolus hanc Dei diſciplinam ait eſſe conſolationis, non deſolationis Hebr. 12. 5.

Prima. *Secunda.*

Tertia. Tertiò, ut evadant duri & fortes tam corpore quàm animo, quaſi athletæ ad tolerandos quoſvis labores & agones. B Unde Seneca libr. de Providentia: *Deus*, ioquit, *bonos ut ſeveros patres durius educat, voluptuoſi ſæpe doloribus & damnis colligere robur*. Et Gloſſa: *Tunc minus*, ait, *de flagello, quo caſtigamur, murmuramus dolemus, quanto certius in eo pignus patris, non dilectionis tenemus*. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſt. c. 6. 21, *Quàm aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus, quaſi lapidis virtus probatio erit in illis*. Vide ibidicta. Et Iſidorus Peluſiota: *Vir patiens*, inquit, *laborum expluratus eſt, & quaſi lapis bonitatis, id eſt probationis*. Sicut ergo lapide lydio probatur bonitas auri, ſic labore & dolore probatur bonitas patientiæ & patientia. Nam ut ait Nazianz. in catm. de virtut. & vitiis: *Patientia molleſtarum eſt detectio*. Sicut ergo bonus ſtomachus concoquit cibos quantumvis duros, ſic valida patientia decoquit adverſitates quantumvis graves. Ex adverſo ſicut imbecillis ſtomachus carnem taſſam concoquere non poteſt, ſic infirma & debilis patientia acta verba & verbera digerere nequit. Unde S. Chryſoſt. hom. 2. ad Popul. *Quod* inquit, *de voluptuoſis dixi eorum non eſt circorum apparatu, ſed in comedentium affectu ſitum eſſe, idem de contumelia nil mireſtia dico, eam non à contumeliantium ſententia, ſed à patientium affectu, conſtrui vel deſtrui*: C Hoc eſt quod ait ſapiens, *Contumelia dolorem non inſert, ſed inſenſu ſentientis ſentiri*.

Denique Sanctas crucibus exercet Deus, ut mereantur gloriam æternam, ad quam eos deſtinat & præparat. Ita *Quarta.* S. Auguſt. in pſal. 93. *Duos filios*, inquit, *habet homo: alterum caſtigat, alterum dimittit: facio annos malè, & non corripitur à patre; alter mox ut ſe moverit, flagellatur. Vade ille dimittitur, & ille exheredatur niſi quia huic caſo hereditas ſervatur illic autè dimiſſus exheredatur eſt, nides eum non habere ſpem, & dimittit eum, ut faciat quod vult*. Plura hac de re dixi Jacobi 1. 2. Apocal. 3. 19. Eccli. 2. v. 1. & ſequent. Dum ergo, ò athleta Chriſti, affligeris, vexaris, tribularis; cogita, non ab homine, ſed a Deo tibi hæc quaſi diſciplinam immitti, ideoque eo amore, quo Deus quaſi pater tibi eas immittit, eodem quaſi filius tanti patris ea ſuſcipe, ac brachius voluntatis extenſis amplexare, dicendo: Hæc crux, hæc ærumna mihi à te, ò Pater, ab æterno deſtinata eſt: amplector eam ex toto corde, quia ſic placitum ante te. Et cum S. Andrea: *O crux amabilis, diu deſiderata, concupiſcenti animo præparata. Gaudens ad te venio. Suſcipias me per te, qui pro me pependiſti in te, & per te me redemit*.

D Nota. Hic finit Salomon præcepta de cultu Dei, quæ *Moral. de bono caſtigationis.* numero ſunt quinque. Primum eſt de ipſo, quod aſſignavit v. 5. *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo*. Secundum de reverentia v. 6. *In omnibus viis tuis cogita illum*. Tertium de timore v. 7. *Time Deum, & recede à malo*. Quartum de religione v. 9. *Honora Dominum de tua ſubſtantia*. Quintum de patientia v. 11. *Diſciplinam Domini ne abjicias*.

Moral. diſce hic, quantum bonum ſit diſciplina & caſtigatio Dei. *Diſciplina*, inquit S. Auguſt. tract. de Bono diſciplinæ tomo 9. *magiſtra eſt ecclieſiæ, magiſtra veræ pietatis, quæ arcet ideo increpat at ledat, nec idco caſtigat ut noceat. Denique mores hominum ipſam corrigit, inflammata cuſtodit, ita Salomone dicente. Fili ne deficias à diſciplina Domini, neque fatigeris cum ab eo increparis. Quem enim diligit Dominus, increpat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Nihil profectò eſt quod non diſciplina aut timendo, aut ſalvum faciat. Quam ſi quis ſapiens apprehenderit, nec gratiam*

amicos eorum perdit, nec periculum damnationis incurrit. Idem de Viſitat. infirm. citato hoc loco: *Vis ſcire quia infirmitas corporis ſalutem animæ parturit, audi Dominum Apoſtolo reſpondentem: Virtus in infirmitate perficitur; ac ſi dicat: Complectere quam patenter infirmitatem, quoniam ita proficies de virtute in virtutem, ſi in infirmitate virtus augmentatur. Virtus autem eſt ſalus animæ, imbecillitas corporis, quando quidem per virtutem animæ paritur ſalutem, donum Dei eſt, non enim eſt alienum niſi ex Deo ſalus animæ, Flagellum ergo Dei ne contemnas, ſed flagellatur dic, Deo gratias. Dilige corripientem, dilige correctionem, dilige argumentum. Non in furore, non in ira, ſed in miſericordia aperi pulſanti, dormienti eſto vocanti, gratias age miſeranti, rede aditu, cogita parumper, cogita de Deo, pauſa ſi potes, quoniam ſuper omnia opera ſua ejus miſerationes. Ipſe Deus eſt, v. f. index eſt, nec te vult damnari, nec vult te male judicari, vult tui miſereri, flagellat in te miſericordiatur, quæ in eum deliqueſti pertinaciter,*

Hinc S. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini in monte (& habetur 23. quæſt. 4. cap. 5. t. *ea vindicta*) docet Superiores debere imitari Deum, ut quaſi patres caſtigent ſuos ex amore, non ex odio vel vindicta. Rarum Deus, inquit S. Cyprian. libr. de Habitu virginum, corripit ut emendet per diſciplinam, ac conſequenter docet, ſingulos, etiam ſacerdotes, debere amare, non odiſſe diſciplinam, ac eos qui te de erratis admonent & corripiunt. *Diſciplina*, inquit, *ruſtes ſpei, vetus aculeum fidei, dux itineris ſalutaris, ſemen ac nutrimentum bonæ indolis, magiſtra virtutis, facit in Chriſto manere ſemper, ac inviter in Deo vivere, ad promiſſa cæleſtia & æterna præmia pervenire. Hanc & ſectari ſalubre eſt, & averſari ac negligere letale. Fili ne negligas correptionem Domini, nec deficeres ab eo corripiari*, &c. Caute ſubdit: *Conſiderantes quod templa Dei ſint membra noſtra, ab omni facinore cavendum, antiqua lavacra vitalis ſanctificatione purgata, nec violare illa aut pollui fas eſt, quando qui violat, ipſe violatur. Eorum nos templorum cultores & auctoritas ſumus: ſervemus illi, cujus eſſe eam cupimus.*

TERTIA PARS CAPITIS.

De dignitate, uſu & pretio ſapientiæ.

Idem argumentum tractat Eccleſiaſticus cap. 15. cap. 39. vide ibi dicta.

BEATUS HOMO QUI INVENIT SAPIENTIAM, ET QUI AFFLUIT PRUDENTIA] Syrus, *qui invenit prudentiam*; Chald. *qui profert* vel *eruditus intelligentiam*; Septuag. *& mortalis* (S. Auguſt. contra Adimantum c. 19. legit *immortalis*) *qui videt* (Schehalt *qui temnit prudentiam*; Tigurina, *à felicem hominem qui invenit ſapientiam* (ad eſt cognitionem Dei, quæ fit per diſciplinam & tribulationem, ait Vatabl. *& qui hauſit* vel *eruit prudentiam*; Pagnin. *beatus homo qui invenit ſapientiam, & homo qui eduxit eam in lucem*. חוֹצֵא *iaphic*, quod Aben Ezra exponit, q. d. Beatus huno, qui poſtquam ſapientia imbutus fuerit, eam in vulgus prodit. Et R. Salomon: *iaphic* inquit, id eſt eduxit, q. d. Beatus eſt qui alios ſapientia imbuit, qui ſcilicet illam eorde ſuo concludam & latentem, ore ſuo depromit, & aliis communicat.

Beda, Aben Ezra, Dionyſ. Salazar & alii hæc nectunt præcedentibus, *Diſciplinam Domini, fili mi, ne abjicias*, utcauſam ſubdat dicens: *Beatus homo qui invenit ſapientiam*. q. d. Diſciplinam & caſtigationem Dei amplectere, imò beatum te æſtima, quia per eam pervenies ad veram ſapientiam & virtutem, in qua vera beatitudo conſiſtit, juxta illud Job 5. 17. *Beatus homo qui corripitur a Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes; quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus ejus ſanabunt.* Dei ergo vulnera ſunt plagæ, imò præceptorum, nimirum paſſiones & cruces a Deo immiſſæ ſunt diſciplinæ & doctrinæ, imò beatitudines, atque ut ait S. Pacianus Epiſcop. Barcin. in Parænefi ad pœnitentiam; *Tribulatio eſt repertorium divinorum, & inventarium cognitionis Dei.* In cruce enim invenitur Deus, juxta illud Pſalmi: *Cum ipſo ſum in tribulatione.*

Verùm generalis eſt hæc ſententia, nec arctanda ad ſolas cruces: redit enim de more Salomon ad laudes ſapientiæ. Plenus ergo ſenſus eſt, q. d. Beatus ille qui ſive per orationem, ſive per ſtudium, ſive per tribulationem, ſive quo alio modo invenit & acquirit ſapientiam: beatior eſt, qui in ea ſenſim ita creſcit, ut tandem affluat & abundet ſapientia, ita ut & in alios eam effundat & effundat. Unde S. Bernard. de Convers. ad Clericos *bibentes*, inquit, *balneatis ſapientiam, ut effluat prudentia; ſed affluat, non effluere cura*, minimum eſt concha, non canalis: concha enim prius ſe ipſam implet, quia antequam qui quam emittat, canalis verò omnem emittit quam quam recipit, nec quidquam in ſe retinet. Prius ergo te imple ſapientia, deinde eam in alios effunde: *antipien es enim*, qui ſtatim ut aliquid ſcimus, volumus eſſe doctores, totam ſapientiam effundunt, & nil ejus in ſe retinent, uti idem ait ſerm. 18. in Tact. *Quamvis ſi ſapis*, inquit, *concham te exhibebis, & non canalem*, &c. *Verum canales multos habemus hodie in Eccleſia, conchas vero perpaucas.*

Huc facit illud S. Chryſoſt. orat. 4. contra Judæos: *Sicut*, inquit, *unus homo, qui duos luctatos eſt aureos, proclivis eſt ad eorum & ad viginti colligendos & congregandos: ſic uſu venit in virtute, quo fecerit bonum opus, efficiemur proſiliendi exſultationem & exhortationem ſumit, ut quoque modo bonæ facta cumulet.* Nam ut ajebat S. Dominicus Loricatus, rogatus quomodo ad tantam vitæ auſteritatem perveniſſet: *Sicut ſummus ſummum adeſt, ſic vegetus vigilibus parsimus, labor laborem, pœnitentia pœnitentiam allicit & invitat*, ut ſi unam feceris, ſecundam, tertiam, quartam, &c. facere geſtias, itaque in ea creſcas, adeò ut tandem nulla tibi dura vel difficilis videatur, uti vocare eſt in priſcis illis Aſcetis & Anachoretis. Simili modo ajunt Hebræi: *Peccatum trahit peccatum, & præceptum trahit præceptum*. q. d. Sicut peccatum unum allicit ad alterum, ita obſervatio præcepti unius allicet ad obſervationem alterius, ut, ſi unum impleas, cupias implere & alterum.

MELIOR EST ACQUISITIO EJUS NEGOTIATIONE ARGENTI, ET AURI PRIMI ET PURISSIMI FRUCTUS EJUS] Iſaſenius & alii legunt, *& auro puriſſimo fructus eius*; Complut. *& auro primo fructus eius*; Syrus, *auro purgato* vel *probatiſſimo præcipuores fructus eius*. Sic ergo Noſtra verſio nectenda & exponenda eſt, ut *melior eſt negotiatione* repetatur in poſteriore membro, hoc modo: Melior eſt acquiſitio ſapientiæ negotiatione argenti, & fructus ejus melior eſt negotiatione auri primi & puriſſimi. Hunc eſſe ſenſum patet ex Hebræo, qui ſic habet: *Quia melior eſt negotiatio eius negotiationis argenti, & auro melior eſt proventus eius*. ita Pagnin. & Chaldæus. Et Septuag. *Melius eſt*, inquiunt, *illam mercari quàm auri & argenti theſauros*; Tigurina, *quia perior eſt merx illius merce argenti, & proventus eius auro puro*. q. d. Studium ſapientiæ longè antecellit ſtudium divitiarum, ait Vatabl.

Jam quia in negotiatione ſunt duo, ſcilicet merx, quæ emitur, & pretium, quo illa emitur, hinc duplex hic datur poteſt ſenſus. Prior, q. d. Sapientia eſt merx pretioſior omni auro & argento, adeoque præ omni auro comparanda. Poſterior, q. d. Melius eſt ſapientia quæſtu & mercari & emere ſalutem, omnemque bonum, quam auro mercari & emere merces quaslibet earum pretioſiſſimas: proventus ergo & fructus, quem profert paritque ſapientia, melior & præſtantior eſt quolibet auro & proventu auri. Ex quo inferendum relinquit, beatum eſſe eum qui invenit & acquirit ſapientiam. hoc enim præceſſit, idque hic probat, ſcilicet beatum eſſe ſapientem, eò quòd ſapientiæ pretium ſit inæſtimabile. Igitur ſignificat duo: Primum, mercaturam optimam eſſe ſpiritalem, qua mercamur ſapientiam & virtutem: mercamur autem eam oratione, ſtudio, rerum terrenarum contemptu, exercitio, & adverſitatum patientia. quare mercaturam hanc longè meliorem, id eſt digniorem æquè ac utiliorem eſſe mercatura qua comparatur aurum & argentum; quia iis longè præſtat, longeque dignior & fructuoſior eſt ſapientia. quo tacitè innuit præ ſapientia cætera omnia parvi vel nullius eſſe momenti. Secundùm, longè melius nos per ſapientiam mercari & comparare Dei gratiam & gloriam, quam mercatores per aurum & argentum mercentur & emant merces corporales etiam præſtantiſſimas; quare huic uni ſapientiæ mercaturæ nobis eſſe incumbendum præ omni mercatura auri & argenti, tum ut eam comparemus, tum ut eam acquiramus felicitatem æternam. Ipſa ergo pretioſior eſt omni pretio & re pretioſa, ait Euſtachius in Catena Græcorum. Igitur ſicut

Mercatura virtutis præſtantiſſima.

mer-

mercatores laborant aſſiduè; ut accumulent aurum; ſic ſapiens laboret noctes & dies, ut angeat & accumulet ſapientiam & virtutem, putà opera bona & merita, quibus immenſos gloriæ theſauros ſibi in cœlis comparet. Addit R. Salomon meliorem eſſe negotiationem ſapientiæ, quàm ſit auri & mercium; quia in hac, qui illas vendit, eaſdem perdit & emptori reſignat: in ſapientia verò, qui eam aliis communicat, eamdem ſibi reſervat, imò adauget: perinde ac qui lumine candelæ ſuæ candelam alterius accendit: lumen tuum non perdit, ſed auget & multiplicat. Huc facit proverbium Arabicum alibi à me citatum: *Acquire tibi aurum cum menſura, & ſcientiam ſine menſura.* q. d. Opibus quantum vitæ ſat eſt, at ſapientiæ & virtuti in infinitum ſtude.

VERS. 15. PRETIOSIOR EST CUNCTIS OPIBUS: ET OMNIA, QUÆ DESIDERANTUR, HUIC NON VALENT COMPARARI] Pagnin. & Vatabl. *gemmis hæc eſt pretioſior, & omnia quæ expetere poſſis, ei æquari* vel *æquiparari non poſſunt*: Pro *opibus* hebr. eſt בְּפְנִינִים *peninim*: quod Caiet. Pagn. Tigurina, & alii vertunt, *margaritis*; Noſter cap. 20. 15. vertit, *gemmis*; Syrus, *lapidibus pretioſis*, & *nihil eſt quod comparetur ei*; aliqui, *adamantibus*. Unde Septuag. quos ſequitur S. Auguſt. contra Adimantum cap. 19. paraphraſticè nonnulla addentes ſic vertunt, *nunc reſiſtet illi nullum malum? bene mota eſt omnibus appropinquantibus ei: omne autem pretioſum non eſt illa dignum*. Significat ſapientiam adeò eſſe pretioſam, ut dignitate & pretio ſuperet omnes res pretioſiſſimas, uti gemmas, adamantes, margaritas, quæ olim, cùm magna earum erat raritas, itinere in Indias nondum patefacto, ſummi erant pretii. *Principium culmenque omnium rerum pretii margaritæ tenent*, ait Plinius l. 9. c. 35. Huc alludens Chriſtus, ait S. Chryſoſt. in Catena, ait Matth. 13. 45. *Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: inventa autem una pretioſa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam*. Vide tredecim analogias inter margaritam & ſapientiam ſive virtutem, præſertim heroicam & Apoſtolicam, quas recenſui Apoc. 21. 21. quare hic plura non addam.

Hic igitur verum eſt illud Tertull. in Scorpiaco c. 4. *Si tanti viatum quanti verum margaritum?* id eſt, ſi vitreæ & fucatæ opes & honores ita illiciunt animas mundanorum, ut pro eis labores omnes, dolores & vitam inſumant; quàm fideles excitare debent opes & gloria cœleſtis, quas patit ſapientia & virtus, ut pro eis ultrò capeſſant labores omnes, ac probra, tormenta & martyria quælibet forti & alacri animo ſuſtineant.

Secundò, ſignificat ſapientiam ſuperare omne deſiderabile, ideoque ſolum cordis noſtri deſiderium implere & exæquare; quia ſcilicet ipſa ſapientia creata eſt divina, increata verò eſt ipſe Deus, qui ſolus replet immenſum animæ noſtræ capacitatem & ſitim: ut *plena ſit voluptas dum non ſimulatur aviditas*, ait Ambroſiaſter in 1. Cor. 1. verſ. 12. Deus enim immenſum eſt bonum, quod animam ita implet, ſatiat & inebriat, ut nil ulteriùs deſiderare vel capere queat. Unde Nazianz. in carm. de Beatitud:

Felix qui Chriſtum fortunis omnibus emit.
Felix qui poſſus tradidit omne Deo.

Tertiò, docet ſapientiam & virtutem pretioſiorem eſſe cunctis gemmis & adamantibus, qui ferro, malleis & igni reſiſtunt, imò ſunt duriores. ſimiliter enim modo virtus ſolida ſuperat omnia adverſa. Unde Septuag. vertunt, *non reſiſtet illi nullum malum*: imò *creſcit adverſis agitata virtus*. eſt ergo fortior adamante. Audi S. Chryſoſtom. hom. 4. in Geneſ. *Adamantibus ſolidiores Deigratia aut officia, &, ſi volumus, omnino invictos*. *Itaque ſicut qui adamantem tundit, nihil illi nocet, ſed ſeipſum fatigat & rebus ſuum immutavit: in hunc modum ſe habent res noſtræ cum ſalutis noſtræ adverſariis, ſi armis, quæ nobis Spiritus ſancti gratia exhibet, nos muniamus*. Addit Plinius l. 37. c. 4. & ex eo S. Hieron. in Amos c. 7. *Adamas*, inquit, *venena irrita facit, hyppobatines abigit, metuſque vanos expellit à mente*, & *ob id quidem eum Anacbitem vocavere*. Idem multò magis facit ſapientia & virtus. Tertiò, S. Iſidorus (cui conſentit S. Auguſt. 22. Civit. c. 4.) lib. 16. Origin. c. 13. *Adamas*, inquit, *diſſidet cum magnete lapide in tantum, ut invicem poſitus ferrum non patiatur abſtrahi à magnete, ſed ſi admotus magnes comprehenderit, rapiat atque auferat*. Ita Martyrum virtus minas, tormenta & terrores tyrannorum non tantùm contempſit & irriſit, ſed & ambivit, atque ad ſe attraxit. Audi S. Ambroſ. l. 7. epiſt. 33. quæ narrat S. Paulum ſibi apparuiſſe & revelaſſe corpora, æquè ac martyrium SS. Gervaſii & Protaſii: *Aſtaſius*, inquit, *inſtit S. Gervaſium* (eò quòd idola muta irriſiſſet) *tandiu plumbatis tundi quamdiu exhalaret ſpiritum. Quo tranſacto inſtit ſibi adſtare Protaſium. Cui & dixit: Jubet vel in ſecreto ſtude, & noli ſanguinem* (violenta morte) *inferre ſenio & fratri tuo Gervaſio. Cui S. Protaſius reſpondens ait: Quis eſt miſer, ego, qui ſe non timet, an ſic, qui me timere probavit? Aſtaſius dixit. Ego te miſer bene quomodo timeo? S. Protaſius dixit: In hoc probaris timere me & laedi, ſi non ſacrificaveris diis tuis.* (Perſuaſerant enim idolorum ſacerdotes Aſtaſio, illum in bello non habiturum victoriam, niſi cogeret Gervaſium & Protaſium ſacrificare dus ſuis.) *Signum non timeres te laedi a me, ad ſacrificium idolorum non me compelleres. Ego autem te non timeo non comminas minas tuas, & omnia idola tua ut ſtercora reputans Deum ſolum, qui regnat in cœlo, adoro*, &c. *Age ergo quod cœpiſti* (in me excruciando) *ut mihi poſſit occurrere cum meo fratre Gervaſio bodie beatitudo Salvatoris noſtri. Tunc Aſtaſius inſtit eum capite cædi.*

Plura de adamante ac virtute Chriſti & Martyrum, quam repræſentat, dixi Amos 7. 7. Idem per umbram viderunt philoſophi. unde Stoicorum dogma erat: *nihil eſſe expetendum præter virtutem, nihil fugiendum præter vitium*. Antiſthenes apud Laertium lib. 6. cap. 1. aſſerit, *virtutem ſibi ſufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere niſi robore Socratico. Virtutem eſſe armaturam, quæ detrahi non poſſit. Enſis enim & clypeus excutiuntur: ſapiens autem ac virtute præditus nunquam non armatus eſt, neque vinci non poteſt*. Phocion: *Vnica vitæ*, inquit, *potens eſt, reliqua cuncta nugæ*.

LONGITUDO DIERUM IN DEXTERA EJUS, ET IN SINISTRA ILLIUS DIVITIÆ ET GLORIA] Sept. *longitudo enim ætatis & anni vitæ in dextera eius*, &c. Arabicus, *quia in dextera eius longitudo ætatis, & in ſiniſtra eius divitiæ, honor & nobilitas*: Tigur. *ad dexteram eius vita eſt diuturnitas*, &c. quod Vatabl. ſic explicat, q. d. *In poteſtate ſapientiæ eſt longa vita, opes & gloria*. VERS 16.

Eſt proſopopœia. Sapientia enim hic more poetico & comico deſcribitur ut cœleſtis virgo, imò regina, dextera & ſiniſtra præmia ſui ſtudioſis & aſſectis oſtentans. Dextera autem in Script. eſt dignior & potior ſiniſtra, ſicut dextra manus in homine potior & fortior eſt ſiniſtra, dextræque partes animalia ſunt potiores ſiniſtris. Unde motus animalium incipit à dextera; ideoque bajuli onera impoſunt ſiniſtræ: *Cùm enim dextera movetur, ſiniſtra moveri aptaſit, ob eam rem onera non parti moventi, ſed immobili imponi debent*, ait Ariſtot. libr. de Greſſu animal. Hinc & dextera pugnant athletæ & milites, ideoque dextera eſt ſymbolum defenſionis & tutelæ: ſtato apud profanos an dextera an ſiniſtra fuerit potior, dubitent nonnulli. Fuit enim variarum ætatum & gentium varius hac in re mos & conſuetudo. Unde Cyrus apud Xenophontem lib. 8. Pædiæ convivas ſuos, quos honoratiore loco excipere volebat, ad ſiniſtram collocare ſolebat, eamque partem velut cordi viciniorem digniorem dixit. Idem probat Bellarmin. libr. 1. de Roman. Pontif. cap. 27. ex Euſebio libr. 1. de Vita Conſtantini, ideoque S. Paulum aſſerit in priſcis imaginibus pingi ad dexteram S. Petri, non quaſi ipſo digniorem, ſed quaſi ejus ſtipatorem & ſatellitem, ut ſcilicet gladio ſuo eum defendat: quo enim à dextris alicujus eſt, ejus quaſi latero eſt & hyperaſpiſtes. ita Nebriſſenſis in Quinquag. cap. 39. Plura vide apud Bellarm. Baron. Lipſium, &c. Verùm apud Judæos dextera potior & honoratior erat ſiniſtra. Nam in Script. boni & bona ponuntur ad dexteram, mali & mala ad ſiniſtram, ut patet in electis & reprobis Matth. 25. 33. Gaudet autem Salomon uſu & comparatione dexteræ cum ſiniſtra, ut patet cap. 4. 27. *Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus: perverſa verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt*. Et c. 27. 16. *Oleum dexteræ ſuæ vocabit*. Et Eccleſ. 10. 2. *Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius*. Et Cant. 2. 6. *Lœva eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Igitur longitudinem dierum ponit in dextera ſapientiæ, quia in homine nil melius eſt vita vitæque conſervatione & continuatione. vita enim eſt baſis & fundamentum opum, gloriæ, ceterorumque bonorum omnium. Hinc licet æternitas in rebus inanimis, ut cœlis & elementis, ſit dumtaxat eſſentiæ æternitas; in animatis tamen, ut in angelis & hominibus, eſt vitæ perpetuitas & æviternitas. Unde Iſidor. Peluſ. l. 3 epiſt. 149. *Deus*, inquit, *ſo-*

Virtus eſt adamante fortior.

Secundò.

Tertiò.

δοξαίτης, id eſt, æternitas eſt quaſi æviternitas, vel æternæ vitæ, id eſt æternæ vitæ continuatio, indeque eam propriè ſoli Deo, utpote qui ſolus ortus expers ab æterno vixerit, & in æternum victurus ſit, congruere aſſeverat.

Porrò Antonius Nebriſſenſis in Quinquagena c. 16. citato hoc Salomonis loco: Quamvis, inquit, per *longitudinem dierum* intelligatur interminabilis jucunda poſſeſſio; reſpicit tamen ad illud quòd qui pertingebat annum vitæ centeſimum, incipiebat in *dextra* manu computare, cùm in *ſiniſtra* ſuperiores numeraſſet; ut de Neſtore, qui apud Ovidium dixerat:

Vixi
Annos bis centum, nunc tertia vivitur ætas;

Juvenalis ait:

Felix nimirum qui per tot ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos jam dextera computat annos.

Et S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Centeſimus numerus*, inquit, *de ſiniſtra tranſfertur ad dexteram*. Modum computandi veterum per digitos dexteræ & ſiniſtræ explicat ibidem Nebriſſenſis. Huc facit quod ſcribit Plinius lib. 34 c. 7. *Janus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut* CCCLXV. *dierum notæ, per ſignificationem anni temporis & anni ſe dextra indicaret*. Janus enim eſt ſol, cujus annuum curſum totidem dies conficiunt. Accedit, quòd in dextera ſit religio. Unde Plinius lib. 11. c. 45. *Ineſt*, inquit, *& alius paribus religio: ſicut dextera auſpicalis averſa à populis, in fidi porrigitur*. Per dexteram enim datam fides datur ſanciturque. quocirca ea porrecta ſalus denotatur. Hinc cùm Marius in Romanos graſſaretur, quos ſalvos volebat, ſubiata xporrectaque dextera denotabat, teſte Plutarcho & Appiano in ejus Vita. Dextrum etiam dicitur quod chariſſimum, ut Geneſ. 35. 18. Benjamin dicitur filius dexteræ, quia patri Jacobo in deliciis. Denique fœtus maſculos in dextris gigni, feminas in ſiniſtris docet Plinius l. 7. c. 4. Hippocr. Aphor. 5. & 48 & Galenus l. 14. de Uſu partium.

Symbola dexteræ & ſiniſtræ.

Ad literam ergo oſtentat in dextera promittitque ſapientia ſuis diſcipulis longævitatem: quia Deus Judæis (quibus, utpote popularibus ſibi coævis, primò & proximè ſcribit hæc Salomon) per Moſen Levit. 26. & alibi promiſerat longam & felicem vitam in hoc ſæculo, ſi ſua, id eſt ſapientiæ, præcepta ſervarent, ac deinde opes & gloriam, putà abundantiam vini, olei, frumenti, victoriam de hoſtibus, &c. Porrò per hæc temporalia bona promiſſa Judæis, promittit ſimilia ſpiritalia Chriſtianis, æquè ac Judæis: qui non Judaico & carnali ſenſu, ſed ſpiritali & Chriſtiano charitatis ſpiritu legem implebant, quales erant Moſes & Prophetæ, aliique Sancti veteris teſtamenti. Quocirca ſapientia hìc Chriſtianis promittit vitam longam, id eſt æternam, in qua noſtra beatitudo conſiſtit; ſimiliter gloriam & opes ſpirituales, quæ ſunt virtutes, gratia & dotes gloriæ cælestis. Sapientia ergo magis hæc dona à ſe promiſſa confert Chriſtianis, quàm Judæis. Confert enim Chriſtianis vitam æternam, inquit Janſenius, quæ hìc in ſpiritu incipit, & in futura perficitur vita. Confert & veras divitias veramque gloriam, qui animam replet multis gratiarum charitmatibus, & filios Dei efficit, eoſque reges ac ſacerdotes creat; & in futura vita omnis boni abundantiam & æternam gloriam præſtat. Huc facit illud Catonis: *Magiſter artium eſt honor & gloria*, honos enim alit artes.

Symbolicè, multi per longitudinem dierum accipiunt æternam beatitudinem, per opes verò & gloriam temporalium bonorum copiam & felicitatem. q. d. Sapientia confert bona tam ſpiritalia & æterna, quàm corporalia & temporalia; ſed ſpiritalia in dextera, id eſt per ſe & primariò, temporalia vero in ſiniſtra, id eſt comitanter & acceſſoriè. Rectè enim iſta per dextaram, quia omnibus commoda & felicia ſunt; hæc verò per ſiniſtram, quia multis ſiniſtra & infelicia ſunt, uti fuere ipſimet Salomoni, adumbrantur. Unde R. Levi & Lyran. per dexteram & ſiniſtram accipiunt primariam & ſecundariam intentionem. q. d. Sapientia & Deus ſui cultoribus primariò promittit & confert bona ſpiritalia & æterna, ſecundariò verò quaſi mantiſſæ loco adjicit opes & gloriam, juxta illud Chriſti: *Quærite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*, Matth. 6. 33. Æterna enim ſunt fida & certa (dextera enim fidelitatis eſt ſymbolum, ait Rhodiginus lib. 4. Antiq. cap. 3. Unde in pactis, quibus unus alteri fidem ſuam obligat, dexteram dexteræ illius commiſcet) temporalia verò infida, inſtabilia & mendacia, quia hominem ſæpè deſerunt. Sic & S. Greg. in pſ. 5. Pœnitent. *Conſtat*, inquit, *quia per multiplicitatem dierum, præſentis vita accipitur: per paucitatem verò cursus iſtius ſæculi deſignatur: ſcriptum quippe eſt, Longitudo dierum in dextera ejus? Quid enim per dexteram, niſi perpetua vita deſignatur? Quia ergo Sanctorum requies nullo claditur termino, recte in dextera Dei dierum dicitur eſſe longitudo.* Idem 3. p. Paſtor. c. 27. citans illud Cant. 2. *Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Siniſtram Dei*, inquit, *proſperitatem videlicet vitæ præſentis, quaſi ſub capite poſuit, quam intervenire ſummi amoris premit; dexteram verò Deitatem amplectitur; quia ſub æterna vitæ beatitudine tota devotione conſtituitur. Hinc rurſum per Salomonem dicitur. Longitudo dierum in dextera ejus, in ſiniſtra verò illius divitiæ & gloria. Divitias itaque & gloriam qualiter ſint habenda docuit, qua poſita in ſiniſtra memoravit.* Sic & S. Ambroſ. in pſ. 118. octon. 14. ad illud: *Anima mea in manibus tuis ſemper*, citato hoc loco; *Bonis*, inquit, *manus utraque data eſt datibus. Læva tamen habenda varietatem ſui muneris, quòd & præſentia & futura tempora comprehendam, ut læva præſentium remuneratrix, dextera futurorum ſit.*

Siniſtra ſunt præſentia bona, dextera futura in cælis.

Præclariùs verò S. Auguſt. in pſal. 120. *Sponſa*, inquit, *dicit de ſponſo, de Chriſto Eccleſia in amplexu paſſionis & captivitatis. Quid aiet Siniſtra ejus ſub capite meo, & dextera ejus complectetur me. Quid autem quia ſurſum erat dextera, deorſum ſiniſtra, & ſic complectebatur ſponſam, ſupponens ſiniſtram ad conſolationem, imponens dexteram ad protectionem? ſiniſtra, inquit, vias ſub capite meo. Deus illam dat, ideo ſiniſtra ejus, quæ omnis iſta temporalis Deus dat.* Et paulò poſt: *Ergo ſi eſt ſiniſtra, ſit ſiniſtra, ſed ſub capite ſit. Supra illam ſit caput tuum, id eſt ſupra illam ſit fides tua, ubi habitat Chriſtus. Noli temporalia præponere fidei tuæ, & non erit ſiniſtra ſuper caput tuum, ſed omnia temporalia ſunde fidei tuæ, & fidem tuam præpone omnibus temporalibus, & erit ſiniſtra ſub capite tuo, & reſtè dextera ejus complectetur te. Audi hoc ipſum aperta in Proverbiis, quid eſt ſiniſtra ipſa, quæ eſt dextera, cùm de ſapientia diceret. Longitudo, inquit, dierum & anni vitæ tuæ in dextera ejus, in ſiniſtra autem ejus divitiæ & gloria. Longitudo illa dierum æternitas eſt. Hæc enim proprio modo dicit Scriptura longum, quod æternum eſt. Nam quidquid finem habet, breve eſt. Alio loco: Longitudine, inquit, dierum replebo eum.* Et mox. *Sed longa vitam pro æternitate illa poſitum eſt. Longa vita eſt in dextera ejus. At verò divitiæ & gloria, id eſt, ſufficientia vitæ hujus, ea quæ bona exiſtimantur ab hominibus, ſiniſtra eſt. Noſcis quis venit, & vult tibi præcutere dexteram, id eſt, tollere tibi fidem tuam. Tu accepiſti alapam in dextera, præbe ſiniſtram, id eſt, ut illud tollat, quod temporale eſt, & non ea quæ æterna ſunt. Audiat Paulum Apoſtolum hoc facientem. Homines perſequebantur in eo quòd Chriſtianus erat, percutiebat illi dextera, ille ſiniſtram opponebat, civis Romanus ſum, ait. Dexteram contemnebant illi, & ille de ſiniſtra terrebat, quia illi dexteram eius timere non poterant; nondum enim Chriſto crediderant.*

Denique Alchymiſtæ ex eo, quòd hìc dicuntur eſſe opes in ſimilia ſapientiæ, colligunt ſapientiam inveniſſe alchymiam, id eſt artem ex ære alove metallo vi lapidis philoſophici faciendi aurum vel argentum, adeoque hujus artis auctorem fuiſſe Salomonem. Verùm hæc frivola ſunt & nugæ. Vide Pinedam lib. 4. de Rebus Salom. c. 21. n. 1. & ſeq. Meliùs Didymus in Catena Græcorum: *Per ſapientiæ dexteram*, inquit, *perfectionem hominum virtus & energia ſignificatur; per ſiniſtram honorum hujus vitæ affluentia. Per dexteram divinarum rerum cognitio, ea qua immortalitati vitæ aritur; per ſiniſtram humanarum rerum notitia ex qua gloria & opum abundantia naſcitur.*

Aliter R. Salomon Iſacides, q. d. Qui dextrè in ſapientia verſantur, laboribuſque rectè ſe jungunt, hi diuturnitatem vitæ, & comitanter opes gloriamque obtinebunt. Qui verò ſiniſtro calle gradiuntur, cum labore ea obeant, haud tamen ad ejuſdem nomen ac dignitatem pertingent, ab eadem nihilominùs divitiaa gloriamque reportabunt.

Virtus prolongat vitam quinſuplicitur. Primò.

Porrò cauſæ cur ſapientia & virtus vitam prolongent, ſunt quinque. Prima, quia ſapientia ſapienter providet tam commoda quàm incommoda ſanitati & vitæ: incommoda cavet, commoda accerſit.

Secundò.

Secunda, quia ſapientia moderatur iræ & triſtitiæ, ceteriſque animi paſſionibus, quæ vires, ſpiritus & vitam conſu-

ſomere ſolent, faciteque hominem pacificum, lętum, hilarem; ideoque longævum: nam *animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus triſtis exiccat oſſa.*

Tertio. Tertiò, quia ſapientia docet prudentiam & temperantiam in cibo & potu, quæ eſt mater ſanitatis & longævitatis. Hinc legimus in Vitis Patr. S. Paulum, S. Antonium, S. Macarium, S. Romualdum, &c. vixiſſe, imò ſuperaſſe centeſimum annum. Sic etiamnum in monaſteriis videmus monachos, utpote curis vacuos, ſobrios, contentos, hilares, vivere 90. vel centum annos.

Quarto. Quartò, quia virtus non eſt aliud quàm honeſtas & rectitudo vitæ, quæ longitudinem vitæ meretur & efficit: juſtum enim eſt, ut qui rectè vitam exigit, eam longam & longævam ſortiatur.

Quinto. Quintò, quia lex Dei eſt: *Honora patrem tuum & matrem* &c. *longo vivas tempore*, Deut. 5. verſ. 16. congruum enim præmium eſt, ut ei vita ſervetur, qui vitæ cognoſcit & honorat auctorem: Deus autem & ſapientia eſt auctor & pater vitæ noſtræ. Quare ſi eam honoremus, eique obediamus, ipſa vitam, quam dedit, conſervabit & prolongabit.

Porrò Septuag. hoc loco ſubnectunt aliam ſententiam, quæ nec in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Latino habetur, ſcilicet hanc: *Exore ejus procedit juſtitia, legem autem & miſericordiam in lingua portat.* In quæ verba Olympiodorus in Catena Græcor. *Antè*, inquit, *annorum vitæ, dexteræ iisdem & ſiniſtra ſapientia tribuentes Sapiens; hic verò ejuſdem linguæ & ſeriè mentionem facit, ideoque veluti corporis effigiem, tam quæ illius compagem & ſymmetriam deſcribit, & per quamdam proſopopœjam ob oculos nobis ponit.*

Senſus ergo eſt, q. d. Sapientia ore promit, docet & jubet ea, quæ juſta & ſancta ſunt, nimirum quæ legi Dei æternæ, ac miſericordiæ & pietati ſunt conformia. Ita S. Auguſt. lib. Contrà adverſar. legis & Prophet. cap. 1. *qui* (Deus) inquit, *nos nunc animo iniurias fuſtinere & donare præcepit*, &c. *Et hoc ideo, quia de ſapientia Dei dictum eſt, quòd legem & miſericordiam in lingua portet. Nec per miſericordiam debita debitoribus noſtris ſcienter dimitteremus, niſi per legem ipſa debita diſcerneremus.*

Secundò, idem S. Auguſt. lib. de Gratia & liber. arbitr. c. 18. & 7. *Cum dicitur*, inquit, *Diligamus invicem, lux eſt, cùm dicitur, Quia dilectio ex Deo eſt; gratia eſt. Sapientia quippe Dei legem & miſericordiam in lingua portat. Unde ſcriptum eſt in pſalm. 83. Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit.* q. d Sapientia ore edicit ſanctque legem, ſed eodem ore promittit miſericordiam, id eſt gratiam, qua legem impleas, juxta illud S. Leonis: *Juſte inſtas præcepto, qui præcedis auxilio.*

Tertiò, noſter Salazar exponit, q. d. Sapientia præcepti ſuorum mitigat dulcedine præmii. Nam eodem ore quo fert præceptum, affert & miſericordiam, id eſt, præmium liberale & munificum, quod gravitatem præcepti edulcoret.

Sapientia quaſi per ſonos docet & mihrat. Denique S. Greg. Nyſſen. notat per proſopopœjam induci hic ſapientiam quaſi ſponſum regum, quæ ab omni ornatu ſe ipſam lectori commendet: Dicet enim, inquit, *Tu ſuiſtra eius divitiæ & gloria. Deinde oris quoque ejus dicit redolentiam, ſpirantem bonum odorem juſtitiæ, dicens: Ex ore egreditur juſtitia. In eius autem labris pro rubore naturali legem florere dicit & miſericordiam. Et ut bonus ſponſæ inveſtigatur omni ex parte perfecta pulchritudo, laudatur quoque eius inceſſus; dicit enim. In viis juſtitiæ ambulat. Eius quoque pulchritudinis laudibus nec deeſt quidam magnitudo, cum ſine incrementum exorreverit tanquam planta aliqua bene germinans. Ut autem intelligas cui plantæ aſſimiletur ejus altitudo; Ipſa, inquit, eſt lignum vitæ, quod eſt quidem amplexantibus ſe his qui eam apprehendunt; iis autem qui innituntur, columna firma ac ſtabilis, & quæ non poteſt labefieri. Per utrumque autem intellige Dominum: ipſe enim eſt vita & fulcrum ac firmamentum. Ita autem habes diſtinctè convenire. Lignum eſt vitæ omnibus, qui apprehendunt eum. Comprehenditur autem cum omnis eius quoque laudibus potentia, ut per omnia bona impleatur laus pulchritudinis ſapientiæ. Deus enim inquit, ſapientia fundavit terram.* Ex paulò inferiùs: *Poſt hæc autem incipit tanquam per nymphas deducere invenem ad ejuſmodi cohabitationem, ad divinum thalamum iam iubens intueri. Dicit enim: Ne dimittas eam, & retinebis te: dilige eam, & cuſtodiet te: circumvalla eam, & te in alium evehet: honora eam, ut te amplectatur, ut det tuo capiti coronam gratiarum, corona autem deliciarum te protegat. Cùm his nuptialibus coronis eam iam tanquam ſponſam ornaſſet, jubet ab ea numquam ſeparari, dicens: Quando ambulas duc eam, & ſit tecum cum dormiet, ut cuſtodiat, ut tecum experrecta colloquatur.*

VIÆ EIUS VIÆ PULCHRÆ, ET OMNES SEMITÆ ILLIUS PACIFICÆ] q. d. Viæ, per quas ſapientia incedit & præcedit, qualſque nobis calcandas & ſequendas proponit, ſunt elegantes, pacemque & proſperitatem rerum omnium afferunt, juxta illud Cant. 7. 1. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis!* Pro *pulchri* hebr. eſt נעמו *noam*. id eſt, pulchritudo, decor, venuſtas, elegantia. q. d. Viæ ſapientiæ & virtutis ſunt viæ pulchritudinis, decoris & elegantiæ. Virtus enim eſt vera Noemi, vera ſcilicet pulchritudo, verus decor, vera venuſtas animæ, & actionum totiuſque hominis. Unde S. Aug. io bivio virtutis & vitii conſtituto, cùm hinc blanditiæ libidinis eum ad ſe pellicerent, inde decor caſtitatis; eo victus libidines omnes diſcuſſit: *Aperiebatur enim*, inquit, *ex parte quo intenderam faciem, & quò tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena & non diſſoluti hilaritas; honeſte blanditiis ut venirem, nequè dubitarem, extendebat, ad me ſuſcipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi inventus multa, & omnis ætas, & graves viduæ, & virgines anus: & in omnibus ipſa mater incontinentiæ nequaquam ſterilis, ſed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebas me irriſores exhortatrix, quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An verè iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Projice te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet ut cadas. Projice te, ſecurus excipit te & ſalvabit te*, ita S. Auguſt. lib. 8. Conf. c. 11.

Porrò Hebræa ad verbum ſic habent, *& omnes viæ eius pulchritudinis, & omnes ſemitæ eius pax*, id eſt, plenæ pace, adeò ut ipſa pax vocari poſſint; Septuag. *viæ eius viæ bonæ, & omnes ſemitæ eius in pace*; Syrus & Chald. *viæ eius viæ ſuavitatis, & omnia itinera eius pacifica*, Vatabl. *viæ eius ſunt viæ amœnæ* (Pagnin. *delectabiles*: Aben Ezra, *quæ volo præ me ambulant autem in eis perſundunt*) *& omnes ſemitæ eius pacatæ*; Arabicus verò, *do vere eius procedit juſtitia, & ſuper linguam ſuam portat legem & miſericordiam: viæ eius viæ bonitatis, & curſus eius in pace.*

Pro *viæ* Septuag. vertunt ἄξονες, quod Primò, ſignificat axes curruum; Secundò, tabulas in quibus leges cum iuris pœnis & præmiis deſcriptæ ſunt; Tertiò, tabulas in quibus militum nomina exarata ſunt; Quartò, vias & ſemitas. Quæ omnia rectè adaptari poſſunt ſapientiæ. Verùm hoc loco ἄξονες non niſi vias & ſemitas ſignificare, patet ex Hebræo נתיבותיה *neſibot*, quod omnes ad unum vertunt *vias* vel *ſemitas*. Senſus ergo eſt, ſapientiæ ſive virtutis vias, id eſt modos & rationes agendi, eſſe pulchras & elegantes, itaque decorè compoſitas, ut omnes in ſui ſpeciem & amorem rapiant (cùm ex adverſo vitiorum praxes ſint turpes, infames, exulæ, execrabiles) ac ſimul adducere pacem, id eſt ſerenitatem & lætitiam conſcientiæ, hæc enim conſiſtit in victoria paſſionum, quam parit virtus. Item adducere pacem cum Deo, quin & cum hominibus, quantum eſt ex parte virtutis, hæc enim cuique jus ſuum tribuit, imò & charitatem exhibet, quæ mater eſt pacis. Denique adducere pacem, id eſt, omnem proſperitatem, omneque bonum. Verùm ſicut inter diſſidentes ſæpè ſæpe vel bello pax paranda eſt, & ita & virtus, quia è diametro à concupiſcentia diſſidet, jugi cum ea colluctatione & bello victoriam & pacem ſibi paret oportet, quo facto dicit cum Pſalte pſal. 4. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* In Deo enim & Chriſto, qui eſt pax noſtra, ſecura lætaq; dormit & conquieſcit. Unde Beda, qui hæc omnia accepit de Sapientia incarnata, puta de Chriſto: *Viæ*, inquit, *id eſt, actiones Chriſti & doctrina, quæ in Evangeliis continentur, pulchræ ſunt, quia divinæ, ac puri hominis modum longè tranſgreſſa, & omnia nos ad pacem, ducens æternam, omnia quæ in cœlo geſſit, ad reconciliandum Deo mortales, ad pacificandam cum angelis genus humanum, ad demonſtranda ſuis ſervanda ad invicem pacis & dilectionis exempla pertinent.* Addit auctor Catenæ Græcor. vias Chriſti pacificas eſſe, *quia ipſe nobis inhibuit ne percuſſi perturbemur, aut injuriis appetiti reſiſtere mus, aut injuſtè criminati vicrimur, aut habiti ludibrio vicißim habeamus.* Ad hanc Salomonis gnomen pertinet illa S. Laurentii Juſtiniani: *Vi-*

tanda

ἀϊδιότης, id eſt, æternitas eſt quaſi æviternitas, vel æternævitas, id eſt æternæ vitæ continuatio, indeque eam propriè ſoli Deo, utpote qui ſolus ortus expers ab æterno vixerit, & in æternum victurus ſit, congruere aſſeverat.

Porrò Antonius Nebriſſenſis in Quinquagena c. 16. citato hoc Salomonis loco: Quamvis, inquit, per *longitudinem dierum* intelligatur interminabilis jucunda poſſeſſio; reſpicit tamen ad illud quòd qui pertingebat annum vitæ ceteſimum, incipiebat to *dextra* manu computare, cùm in *ſiniſtra* ſuperiores oumeraſſet; ut de Neſtore, qui apud Ovidium dixerat:

Vixi
Annos bis centum, nunc tertia vivitur ætas;

Juvenalis ait:

Felix nimirum qui per tot ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos jam dextera computat annos.

Et S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Centeſimus numerus*, inquit, *de ſiniſtra transfertur ad dexteram.* Modum computandi veterum per digitos dexteræ & ſiniſtræ explicat ibidem Nebriſſenſis. Huc facit quod ſcribit Plinius lib. 34 c. 7. *Janus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis belloque argumento colitur, digitis ita figuratis, ut* CCCLXV. *dierum nota, per ſignificationem anni temporis & ævi ſe deum indicaret.* Janus enim eſt ſol, cujus annuum curſum totidem dies conficiunt. Accedit, quòd in dextera ſit religio. Unde Plinius lib. 11. c. 45. *Ineſt*, inquit, *& aliis partibus religio: ſicut dextera oſculis averſatur pectus, in fide porrigitur.* Per dexteram enim datam fides datur ſanciturque. quocirca ea porrecta ſalus denotatur. Hinc cùm Marius in Romanos graſſaretur, quos ſalvos volebat, ſubiata xporrectaque dextera denotabat. teſte Plutarcho & Appiano in ejus Vita. Dextrum etiam dicitur quod chariſſimum, ut Geneſ. 35. 18. Benjamin dicitur filius dexteræ, quia patri Jacobo in deliciis. Denique fœtus maſculos in dextris gigni, feminas in ſiniſtris docet Plinius l. 7. c. 4. Hippocr. Aphor. 5. c. 48 & Galenus l. 14. de Uſu partium.

Symbola dextræ & ſiniſtræ.

Ad literam ergo oſtentat in dextera promittitque ſapientia ſuis diſcipulis longævitatem: quia Deus Judæis (quibus, utpote popularibus ſibi coævis, primò & proximè ſcribit hæc Salomon) per Moſen Levit. 26. & alibi promiſerat longam & felicem vitam in hoc ſæculo, ſi ſua, id eſt ſapientiæ, præcepta ſervarent, ac deinde opes & gloriam, putà abundantiam vini, olei, frumenti, victoriam de hoſtibus, &c. Porrò per hæc temporalia bona promiſſa Judæis, promittit ſimilia ſpiritalia Chriſtianis, æquè ac Judæis: qui non Judaico & carnali ſenſu, ſed ſpiritali & Chriſtiano charitatis ſpiritu legem implebant, quales erant Moſes & Prophetæ, aliique Sancti veteris teſtamenti. Quocirca ſapientia hìc Chriſtianis promittit vitam longam, id eſt æternam, in qua noſtra beatitudo conſiſtit; ſimiliter gloriam & opes ſpirituales, quæ ſunt virtutes, gratia & dotes gloriæ cælitis. Sapientia ergo magis hæc dona à ſe promiſſa confert Chriſtianis, quàm Judæis. Confert enim Chriſtianis vitam æternam, inquit Janſenius, quæ hic in ſpiritu incipit, & in futura perficitur vita. Confert & veras divitias veramque gloriam, qui animam replet multis gratiarum chariſmatibus, & filios Dei efficit, eoſque reges ac ſacerdotes creat; & in futura vita omnis boni abundantiam & æternam gloriam præſtat. Huc facit illud Catonis: *Magiſter artium eſt honor & gloria.* honos enim alit artes.

Symbolicè, multi per longitudinem dierum accipiunt æternam beatitudinem, per opes verò & gloriam temporalium bonorum copiam & felicitatem. q. d. Sapientia confert bona tam ſpiritalia & æterna, quàm corporalia & temporalia; ſed ſpiritalia in dextera, id eſt per ſe & primariò, temporalia verò in ſiniſtra, id eſt comitanter & acceſſoriè. Rectè enim iſta per dexteram, quia omnibus commoda & felicia ſunt; hæc verò per ſiniſtram, quia multis ſiniſtra & infelicia ſunt, uti fuere ipſimet Salomoni, adumbrantur. Unde R. Levi & Lyran. per dexteram & ſiniſtram accipiunt primariam & ſecundariam intentionem. q. d. Sapientia & Deus ſui cultoribus primariò promittit & confert bona ſpiritalia & æterna, ſecundariò verò quaſi mantiſſæ loco adjicit opes & gloriam, juxta illud Chriſti: *Quærite primùm regnum Dei & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*, Matth. 6. 33. Æterna enim ſunt fida & certa (dextera enim fidelitatis eſt ſymbolum, ait Rhodiginus lib. 4. Antiq. cap. 3. Un-

A de in pactis, quibus unus alteri fidem ſuam obligat, dexteram dexteræ illius commiſcet) temporalia verò infida, inſtabilia & mendacia, quia hominem ſæpè deſerunt. Sic & S. Greg. in pſ. 5. Pœnitent. *Conſtat*, inquit, *quia per multiplicitatem dierum, perennis vita accipitur per paucitatem verò cursus iſtius ſæculi deſignatur; ſcriptum quippe eſt, Longitudo dierum in dextera ejus? Quid enim per dexteram, niſi perpetua vita deſignatur? Quia ergo Sanctorum requies nullo claudituræ termino, recte in dextera Dei dierum dicitur eſſe longitudo.* Idem 3. p. Paſtor. c. 27. citans illud Cant. 2. *Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Siniſtram Dei*, inquit, *proſperitatem videlicet vitæ præſentis, quaſi ſub capite poſuit, quam intentione ſummi amoris premit; dextera verò Dei eam amplectitur; quia ſub æterna ejus beatitudine tua devotione continetur. Hinc ſurſum per Salomonem dicitur. Longitudo dierum in dextera ejus, in ſiniſtra verò illius divitiæ & gloria. Divitiæ itaque & gloria qualiter ſint habenda docuit, quæ poſita in ſiniſtra memoravit.* Sic & S. Ambroſ. in pſ. 118. octon. 14. ad illud: *Anima mea in manibus tuis ſemper*, citato hoc loco; *bonis*, inquit, *manus utraque data eſt donis. In eo tamen habent varietatem ſua munera, quòd & præſentia & futura tempora* B *comprehendant, ut læva præſentium remuneratrix, dextera futurorum ſit.*

Siniſtra ſunt præſentia bona, dextera futura in cœlis.

Præclariùs verò S. Auguſt. in pſal. 120. *Sponſa*, inquit, *dicit de ſponſo, de Chriſto Eccleſia in amplexu pietatis & caſtitatis. Quid ait? Siniſtra ejus ſub capite meo, & dextera ejus complectetur me. Quid autem quia ſurſum erat dextera, deorſum ſiniſtra, & ſic complectebatur ſponſum, ſupponens ſiniſtram ad conſolationem, imponens dexteram ad poſſeſſionem? ſiniſtra*, inquit, *ejus ſub capite meo. Deus illam dat, ideo ſiniſtra ejus, quia omnia iſta temporalia Deus dat.* Et paulò poſt: *Ergo ſi eſt ſiniſtra, ſit ſiniſtra, ſed ſub capite ſit. Supra illam ſit caput tuum, id eſt ſupra illam ſit fides tua, ubi habitat Chriſtus. Noli temporalia præponere fidei tuæ, & non erit ſiniſtra ſuper caput tuum, ſed omnia temporalia ſunda fidei tuæ, & fidem tuam præpone omnibus temporalibus, & erit ſiniſtra ſub capite tuo, & recte dextera ejus complectetur te. Audi hoc ipſum exponi in Proverbiis, quid eſt ſiniſtra ipſa, quæ eſt dextera, cùm de ſapientia diceret. Longitudo*, inquit, *dierum in dextera ejus: in dextera autem ejus divitiæ & gloria. Longitudo illa dierum æternitas eſt. Hoc enim propriè modo dicit Scriptura longum, quod æternum eſt. Nam quidquid finem habet, breve eſt. Alibi loca:* C *Longitudo*, inquit, *dierum replebo eum.* Et mox. *Sed longævum pro æternitate illa poſitum eſt. Longa vita eſt in dextera ejus. At verò divitiæ & gloria, id eſt, ſuffitentia vitæ hujus, ea quæ bona exiſtimantur ab hominibus, ſiniſtra eſt. Neſcio quis venit, & vult tibi porrigere dexteram, id eſt, tollere tibi fidem tuam. Tu accepiſti alapam in dextera, præbe ſiniſtram, id eſt, ut illud tollat, quod temporale eſt, & non ea quæ æterna habes. Audite Paulum Apoſtolum hoc facientem. Homines perſequebantur in eo quòd Chriſtianus erat, percutitur illi dextera, ille ſiniſtram opponebat, cives Romanus ſum, ait. Dexterum contemnebant illi, & ille de ſiniſtra terrebat, quia illi dexteram ejus timere non poterant; nondum enim Chriſto credideranr.*

Denique Alchymiſtæ ex eo, quòd hìc dicuntur eſſe opes in ſiniſtra ſapientiæ, colligunt ſapientiam jovenſise alchymiam, id eſt artem exacte alove metallo vi lapidis philoſophici faciendi aurum vel argentum, adeoque hujus artis auctorem fuiſſe Salomonem. Verùm hæc frivola ſunt & nugæ. Vide Pinedam lib. 4. de Rebus Salom. c. 21. n. 1. & ſeq. Meliùs Didymus in Catena Græcorum: *Per ſapientiæ dexteram*, inquit, *perfectorum hominum actus & energia ſignificatur, per ſiniſtram contemptus hujus vitæ afflictionis. Per dexteram divinarum rerum cognitio, ex qua immortalitatis vita oritur; per ſiniſtram humanarum rerum notitia, ex qua gloria & opum abundantia naſcitur.*

Aliter R. Salomon Iſacides, q. d. Qui dextrè in ſapientia verſantur, laboribuſque tritè fungunturi, hi diuturnitatem vitæ, & comitantem opes gloriamque obtinebunt. Qui verò ſiniſtro calle gradiuntur, cum labores obeant, haud tamen ad ejuſdem nominis ac dignitatem pertingent, abeadem nihilominùs divitias gloriamque reportabunt.

Virtus prolongat vitam quinſuplicitur. Primò.

Porrò caulæ cur ſapientia & virtus vitam prolongent, ſunt quinque. Prima, quia ſapientia ſapientem providet tam commoda quàm incommoda fanitati & vitæ: incommoda cavet, commoda acceſſit.

Secundò.

Secunda, quia ſapientia moderatur iræ & triſtitiæ, ceteriſque animi paſſionibus, quæ vires, ſpiritus & vitam conſu-

somere ſolent; faciteque hominem pacificum, lętum, hilarem, ideoque longævum: nam *animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus contritis exiccat oſſa.*

Tertia. Tertia, quia ſapientia docet prudentiam & temperantiam in cibo & poto, quæ eſt mater ſanitatis & longævitatis. Hinc legimus in Vitis Patr. S. Paulum, S. Antonium, S. Macarium, S. Romualdum, &c. vixiſſe, imò ſuperaſſe centeſimum annum. Sic etiamnum in monaſteriis videmus moniales, utpote curis vacuas, ſobrias, contentas, hilares, vivere 90. vel centum annos.

Quarto. Quarta, quia virtus non eſt aliud quàm honeſtas & rectitudo vitæ, quæ longitudinem vitæ meretur & efficit: juſtum enim eſt, ut qui rectè vitam exigit, eam longam & longævam ſortiatur.

Quinto. Quinta, quia lex Dei eſt: *Honora patrem tuum & matrem &c. longa vivas tempore*, Deut. 5. verſ. 16. congruum enim præmium eſt, ut ei vita ſervetur, qui vitæ cognoſcit & honorat auctorem: Deus autem & ſapientia eſt auctor & pater vitæ noſtræ. Quare ſi eam honoremus, eique obediamus, ipſa vitam, quam dedit, conſervabit & prolongabit.

Porrò Septuag. hoc loco ſubnectunt aliam ſententiam, quæ nec in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Latino habetur, ſcilicet hanc: *Ex ore ejus procedit juſtitia, legem autem & miſericordiam in lingua portat.* In quæ verba Olympiodorus in Catena Græcor. *Auctè*, inquit, *annexum vitæ dextera istiusmodi & ſinistra ſapientiæ nominavit Sapiens; hic verò ejuſdem linguæ & oris mentionem facit, ideoque eximie corporis effigiem, totamque illius compagem & ſymmetriam deſcribit, & per quandam proſopopœjam ob oculos nobis ponit.*

Senſus ergo eſt, q. d. Sapientia ore promit, docet & jubet ea, quæ juſta & ſancta ſunt, numirum quæ legi Dei æternæ, ac miſericordiæ & pietati ſunt conformia. Ita S. Auguſt. lib. Contra adverſar. legis & Prophet. cap. 10. *Qui* (Deus) inquit, *mea quæ animo iniurias ſuſtinent & donare præcepi*, &c. *Et hoc ideo, quia de ſapientia Dei dictum eſt, quòd legem & miſericordiam in lingua portet. Nec pro miſericordiam debita debitoribus noſtris ſolenter dimittaremus, niſi per legem ipſa debita diſcerneremus.*

Secundò, idem S. Auguſt. lib. de Gratia & liber. arbitr. c. 18. t. 9. *Cum dicitur*, inquit, *Diligamus invicem, lex eſt, cùm dicitur, Quia dilectio ex Deo eſt; gratia eſt. Sapientia quippe Dei legem & miſericordiam in lingua portat. Unde ſcriptum eſt in pſalm. 83. Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit.* q. d Sapientia ore edicit ſanctque legem, ſed eodem ore promittit miſericordiam, id eſt gratiam, qua legem impleas, juxta illud S. Leonis 1. *Juſte inſtat præcepto, qui pruvenit auxilio.*

Tertiò, noſter Salazar exponit, q. d. Sapientia præcepti duritiem mitigat dulcedine præmii. Nam eodem ore quo fert præceptum, affert & miſericordiam, id eſt, præmium liberale & munificum, quod gravitatem præcepti edulcoret.

Sapientia quaſi per ſuos dotes & nubras. Denique S. Greg. Nyſſen. notat per proſopopœjam induci hic ſapientiam quaſi ſponſam regiam, quæ ab omni ornatu ſe ipſam lectori commendet: Dicet enim, inquit, *In ſiniſtra ejus divitiæ & gloria. Deinde oris quoque ejus dicit redolentiam, ſpirantem bonum odorem juſtitiæ, dicens: Ex ore egreditur juſtitia. In ejus autem labris pro rubore naturali legem florere dicit & miſericordiam. Et in bonis ſponſæ invenitur omni ex parte perfecta pulchritudo, laudatur quoque ejus ineſſus; dicit enim. In viis juſtitiæ ambulat. Ejus quoque pulchritudinis laudibus nec deeſſe quidem magnitudo, cum ejus incrementum exuperavit tanquam planta aliqua bene germinans. Ut autem intelligas cui plantæ aſſimiletur ejus altitudo; Ipſa, inquit, eſt lignum vitæ, quod eſt quidem nutrimentum iis qui eam apprehendunt; iis autem qui innituntur, columna firma ac ſtabilis, & quæ non poteſt labefieri. Per utrumque autem intelligo Dominum: ipſe enim eſt vita & fulcrum ac firmamentum. Ita autem habet dictionis contextus. Lignum eſt vitæ omnibus, qui apprehendunt eam. Comprehenditur autem cum omnis ejus quoque laudibus potentia, ut per omnia bona implexus laus pulchritudinis ſapientiæ. Deus enim inquit, ſapientia fundavit terram.* Et paulò infrà: *Poſt hæc animum incipit tanquam paranymphus deducere invitatum ad ejuſmodi cohabitationem, ad divinum thalamum jam inhonet intueri. Dicit enim: Ne dimittas eam, & retinebis te: dilige eam, & conſervabit te: circumvalla eam, & te in altum evehet: honora eam, ut te amplexetur, ut det tibi capiti tuo coronam gratiarum, corona autem delitiarum te protegat. Cùm his nuptialibus coronis eam jam tanquam ſponſam ornaſſet, jubet ab ea nunquam ſeparari, dicens: Quando ambulas duc eam, & ſit tecum cum dormiet, te cuſtodiat, ut tecum experrecto colloquatur.*

VIÆ EIUS VIÆ PULCHRÆ, ET OMNES SEMITÆ ILLIUS PACIFICÆ] q. d. Viæ, per quas ſapientia incedit & præcedit, quaſque nobis calcandas & ſequendas proponit, ſunt elegantes, pacemque & proſperitatem rerum omnium afferunt, juxta illud Cant. 7. 1. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis!* Pro *pulchri* hebr. eſt נאוו *naveu*. id eſt, pulchritudo, decor, venuſtas, elegantia. q. d. Viæ ſapientiæ & virtutis ſunt viæ pulchritudinis, decoris & elegantiæ. Virtus enim eſt vera Noemi, vera ſcilicet pulchritudo, verus decor, vera venuſtas animæ, & actionum totiuſque hominis. Unde S. Aug. in bivio virtutis & vitii conſtitutus, cùm hinc blanditiæ libidinis eum ad ſe pellicerent, inde decor caſtitatis; eo victus libidines omnes diſcuſſit: *Aperiebatur enim*, inquit, *ea parte quo intenderam faciem, & quò tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena & non diſſolutè hilaris; honeſtè blandiens ut venirem neque dubitarem, extendens ad me ſuſcipiendum & amplexandum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi inventus multa, & omnis ætas, & graves viduæ, & virgines anus: & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, ſed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebas me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An verò iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Projice te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet ut cadas. Projice te in, ſecurus excipiet te & ſalvabit te.* ita S. Auguſt. lib. 8. Conf. c. 11.

Porrò Hebræa ad verbum ſic habent, *& omnes viæ ejus pulchritudinis, & omnes ſemitæ ejus pax*, id eſt, plenæ pace, adeò ut ipſa pax vocari poſſint; Septuag. *viæ ejus viæ bonæ, & omnes ſemitæ ejus in pace?* Syrus & Chald. *viæ ejus viæ ſuavitatis, & omnia itinera ejus pacifica*, Vatabl. *viæ ejus ſunt viæ amœnæ* (Pagnin. *delectabiles*: Aben Ezra, *quæ volunt proficere ambulant in eis perfundunt*) *& omnes ſemitæ ejus placatæ*; Arabicus verò, *do ore ejus procedit juſtitia, & ſuper linguam ejus portas legem & miſericordiam: viæ ejus viæ bonitatis, & oneſtus ejus in pace.*

Pro *viæ* Septuag. vertunt ἄξονες, quod Primò, ſignificat axes curruum; Secundò, tabulas in quibus leges cum tuis pœnis & præmiis deſcriptæ ſunt; Tertiò, tabulas in quibus militum nomina exarata ſunt; Quartò, vias & ſemitas. Quæ omnia rectè adaptari poſſunt ſapientiæ. Verùm hoc loco ἄξονες non niſi vias & ſemitas ſignificare, patet ex Hebræo מסלותיהם *maſlotheihem*, quod omnes ad unum vertunt *viæ* vel *ſemitas*. Senſus ergo eſt, ſapientiæ ſive virtutis vias, id eſt modos & rationes agendi, eſſe pulchras & elegantes, itaque decorè compoſitas, ut omnes in ſui ſpeciem & amorem rapiant (cùm ex adverſo vitiorum præxes ſint turpes, infames, exoſæ, execrabiles) ac ſimul adducere pacem, id eſt ſerenitatem & lætitiam conſcientiæ, hæc enim conſiſtit in victoria paſſionum, quam parit virtus. Item adducere pacem cum Deo, quin & cum hominibus, quantum eſt ex parte virtutis, hæc enim cuique jus ſuum tribuit, imò & charitatem exhibet, quæ mater eſt pacis. Denique adducere pacem, id eſt, omnem proſperitatem, omneque bonum. Verùm ſicut inter diſſidentes ſæpè ſtte vel bello pax parandæ eſt, & ita & virtus, quia è diametro à concupiſcentia diſſidet, jugi eum ea colluctatione & bello victoriam & pacem ſibi paret oportet, quo facto dicit cum Pſalte pſal. 4. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* In Deo enim & Chriſto, qui eſt pax noſtra, ſecura lætaq; dormit & conquieſcit. Unde Beda, qui hæc omnia accepit de Sapientia incarnata, puta de Chriſto *Via*, inquit, *id eſt, actiones Chriſti & doctrina, quæ in Evangeliis continentur, pulchræ ſunt, quia divina, ac puri hominis modum longè tranſgreſſa, & omnia eius ad pacem ducunt æternam, omnia quæ in carne geſſit, ad reconciliandum Deo mortales, ad pacificandum cum angelis genus humanum, ad demonſtranda ſuis ſervanda ad invicem pacis & dilectionis exempla pertinent.* Addit auctor Catenæ Græcor. vias Chriſti pacificas eſſe, *quia ipſe nobis inhibuit ne percuſſi percuteremus, aut iniuria appetiti reſponderemus, aut inſuſte eximinati vicrimmaremus, aut habiti laudibus vicißim haberemus.* Ad hanc Salomonis gnomen pertinet illa S. Laurentii Juſtiniani: *Pro-*

tanda

quando fuit quæ multis obſtaculis impediuntur, quia opera Spiritus ſancti facilia ſunt & æquabilia, diabolo verò aſpera & plena ſentibus. ita habet Vita ejus c. 9.

LIGNUM VITÆ EST HIS, QUI APPREHENDERINT EAM: ET QUI TENUERIT EAM BEATUS] Septuag. *lignum vitæ eſt omnibus, qui complectuntur eam*; S. Auguſt. in pſal. 32. *omnibus poſſidentibus eam*; S. Hieron Iſaiæ 65. *omnibus qui accedunt ad eam*; idem in Ezech. 47. *omnibus credentibus in eam*. Poſſet quoque propriè verti, *omnibus roborantibus eam*, id eſt, omnibus, qui fortiter & robuſtè eam amplectuntur, eamque tuentur, propagant & propugnant. Arabicus, *ipſa eſt lignum vitæ, cui ſuſtinent omnes qui ea proteguntur, & qui nituntur ei, tamquam illo qui nititur Domino*. Eſt catachreſis, q. d. Sapientia affert ſui ſtudioſis immortalem & ſuaviſſimam vitam, uti faciebat fructus ligni vitæ in paradiſo, imò præ illo multò magis. Unde noſter Pineda io Eccleſ. c. 2. v. 5. n. 9. ſic exponit, q. d. Non ideo erat beatus Adamus, quia edere poterat de ligno vitæ, cujus fructus nullo manuum illius labore conſtabat: ſed ideo beatus homo, qui labore & nitu manuum ita apprehenderit ſanctitatem, & honeſtam virtutis laborem, ut videatur ſanctitas in illius manibus atque laboribus radices figere, ex quibus pullulet velut arbor vitæ, cujus fructus eſt beatitudo.

Eleganti metaphora comparat ſapientiam ligno vitæ q.d. Qui ita firmiter ſapientiam, id eſt virtutem, tenet, ut in manibus illius quaſi radices egiſſe videatur, nihiloque facilius ex illis evelli poſſit quàm antiqua arbor ex terra, in qua altiſſimas radices egit; fiet ſanè in illius manibus lignum vitæ, id eſt arbor, quæ vitalem fructum ferat illi, qui in paradiſo proveniebat, ſimilem, itaque fructum manuum ſuarum comedet. Nam ſicut paradiſus tropologicè ſignificabat animam ſanctam, perpetua lætitia virtutumque flore & fructu vernantem, ſic arbor vitæ repræſentabat ſapientiam, ſive virtutem in genere: quatuor verò flumina, quæ juxta eam è medio paradiſi ſcaturiebant, repræſentabant quatuor virtutes cardinales, nimirum Ganges prudentiam, Nilus temperantiam, Tigris fortitudinem, Euphrates juſtitiam. ita S. Ambroſ. lib. de Paradiſo c. 1. S. Auguſt. 13. Civit. 21. Origen. in Geneſ. 2. Philo libr. de Allegoriis. Vide dicta Geneſ. 2. v. 8. & 9.

Sapientia ergò dicitur *lignum vitæ*, vel, ut ex Hebræo vertas, *vivarium*. Primò, quia vitam tam naturalem animæ, quàm ſæpe naturalem gratiæ procurat, conſervat, prolongat. *Sapientia eſt lignum vitæ.*

Secundò, quia ſicut lignum vitæ vigorem vitæ, putà humidum radicale & calorem naturalem per defectum ſenectutis labaſcentem reſtaurabat, & priſtinæ integritati reſtituebat, ſic pariter ſapientia ſive virtus vires animæ & gratiæ, vitio concupiſcentiæ arrolas & ſeneſcentes priſtino vigori reſtituit, imò roborat & adauget. ita Cajetan. juxta illud Iſaiæ 65. 22. *Secundùm dies ligni erunt dies populi mei, & opera manuum eorum inveterabunt*. Reſpicit enim ad id quod dixit v. 16. *Longævo dierum in dextera ejus*. Unde S. Hieron citans hunc locum Iſaiæ 65. *Juſtus*, inquit, *ut palma florebit, qui die triumphans de adverſariis, & inſignis victoriæ præferens*. *Secundò.*

Tertiò, ſicut fructus ligni vitæ erat ſuaviſſimus, eratque quaſi nectar & ambroſia hominis innocentis & ſancti, jam inchoantis felicitatem: ſic pariter eſt & ſapientia ac virtus, juxta illud pſalm. 35. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Ita Janſenius. *Quartò.*

Quartò, ſicut lignum vitæ prætervabat hominem à morte, faciebatque ut homo vivus ab hac vita transferretur ad cæleſtem & beatam: ſic & ſapientia transferret hominem à vita gratiæ ad viam gloriæ, inquit Lyrao. *Quartò:*

Quintò & maximè. lignum in paradiſo repræſentabat viſionem Dei, qua in cælo fruuntur Sancti, ideoque immortales & beati redduntur per omnem æternitatem: hanc enim aſſequuntur merito ſapientiæ & virtutis. ita S. Hieron. in Ezech. 47. S. Auguſt. in pſalm. 32. & alii. Idque ita eſſe patet ex Apocal. 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei*. Et cap. 22. 1. *Oſtendit mihi fluvium aquæ vitæ, ſplendidum tamquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & Agni, & ex utraque parte fluminis lignum vitæ*. Vide quæ utrobique annotavi. Significat ergo Salomon, ipſum & eum ligni vitæ, Adæ peccato deperditum, per ſapientiam reſtitui, ac conſequenter reſtitui & immortalitatem, quam hoc lignum afferebat. ita S. Hier. in Iſaiæ 65. Huc facit vulgatum illud, ait Aben Ezra: *A ſapientia vivit, qui eſt parvus quidam mundus, vitam offert*. *Quintò.*

Allegor. S. Hieron. in Iſaiæ 65. per *lignum vitæ* accipit Chriſtum, qui in medio paradiſi, id eſt Eccleſiæ, quaſi arbor vitalis, vitam omnibus in ſe credentibus largiens, erigitur. Sic & S. Greg. 22 Moral. c. 4. S. Auguſt. lib. 1. Contra adverſ. legis & Proph. c. 15. & Beda, quem audi. Sicut lignum vitæ vivificabat Adamum: *ita per ſapientiam Dei, id eſt, Chriſtum*, inquit, *vivificatur Eccleſia: ruinis & nunc Sacramentis ac ſanguine pignus vitæ accipit, & in futuro preſentis veritatis aſpectu*. Lignum vitæ ergo inter alia repræſentabat Euchariſtiam, quæ vitam gratiæ conſervat, & cujus virtute gemus ad vitam immortalem, uti docet Chriſtus Joan. 6. 55. Sic & Dion. *Chriſtus*, inquit, *verum lignum vitæ, quia multiplici alimonia reficit ac ſuſtentat fideles, quamque de vita gratia ad vitam gloriæ elevantur, viduitates panc lacrymarum, vigore operationum bonarum, donis gratiæ, virtutum conſolatione, & ſpe futurorum, imò ſeipſo, ſuique corporis ac ſanguinis Sacramentum*. *Allegor.*

Porrò Polychronius in Catena Græcorum per *lignum vitæ* accepit crucem, in qua Chriſtus quaſi fructus in arbore pependit, ut nos ſua redemptione, ſanguine & gratia ditaret & pacificaret, ac immortalitati reſtitueret. *Per lignum vitæ*, inquit, *crucem denotat: qui enim Chriſto ſyncere ſalideque adhæret, illi e ligno illo dimanat incorrupta vita. Qui verò baſi illius ſeſe adjungunt, iis fundamentum, cui inconcuſſi inſiſtant, robuſtum eſt prævalidum. Sunt enim perinde ſuis compacti atque illi qui pedem in tuto fixerunt. Sapientia omnibus eſt lignum vitæ, qui gnaviter illam ſectantur: piis porrò firmum eſt munimentum: qui ſecure illi innituntur. Nam & in Deo requieſcit, & ſuper delectum ſuum, amore languida ſuaviter incumbit*.

ET QUI TENUERIT EAM, BEATUS] qui ſcilicet conſtanter eam tenuerit, anxia cura etiam minima ejus monita perpendens, ait R. Levi, & obſervans: quique in ea firmiter perſeveraverit usque ad finem vitæ, hic utique beatus eſt: quia mox à morte æterna beatitudine donabitur. Hebr. eſt תמכיה *tomechha*, id eſt, *ſuſtinere eam*: תמך *tamach* enim eſt deſuper ſuſtinere, ne quid cadat aut pereat: virtus enim, quia in alio & arduo ſita eſt, ſurſum eſt ſuſtinenda aſſiduo labore & nitu, ne ex fragilitate & concupiſcentia deorſum ad voluptates ſenſiles & carnales decidat & defluat. Unde Chald. vertit, *qui negotiantur* vel *occupantur in ea*; S. Auguſt. *poſſidentibus eam*; S. Hieron *qui reclinantur ſuper eam*, non quaſi ſuper mollem & delicatum lectum, ſed quaſi ſuper fortem columnam & infragibile fulcrum (hoc enim ſignificat Hebr. תמך *tamach*: & tale erat lignum vitæ;) & alibi, *credentibus in eam*; Pagninus, *qui fulciunt eam*; ita ut viciſſim ab ea fulciantur & ſuſtententur; Septuag. *qui incumbuntur eam ſicut in Domino ſecura*. q. d. Sapientia ita, qui ſibi innituntur & incumbunt, eſt ἀσφαλὴς, id eſt, tuta, fida, ſecura, perinde ac ſi ipſi Dominu incumberent & inniterentur, ut revera ipſi incumbunt & innituntur. Sapientia enim Deum adducit; imò Dei individua comes eſt, ſocia & filia: Hebr. enim מאשר *meaſſar* tam ſignificat ſecurum, quàm beatum, radix enim אשר *aſſher* in *piel* ſign. ficat tam recta incedere, recta firmare greſſus, hoc eſt, ſecurè incedere, quàm beate & beatum facere. Unde S. Hilar. in pſal. 2. omiſſo τὸ *ſecura* ſic elarè legit, *lignum vitæ eſt omnibus qui ſimpliciter innituntur eam, qui incumbunt in eam ſicut in Domino*, S. Hieron. verò in Iſaiæ 65. legit, *& qui inniuntur & ſuper illam, quaſi ſuper Dominum firmitas*, ſupple, erit, vel accidet eis. Et S. Auguſt. in pſal. 32. ex hoc loco docet Deum nobis eſſe ſecuram poſſeſſionem. *Dicat*, inquit, *anima omnino ſecura, dicat, Deus meus tu es, qui dicit animæ noſtræ. Salus tua ego ſum. Dicat ſecura, dicat: non faciet iniuriam cum hoc dixerit, imo faciet ſi mea dixerit. Arbores volebat habere, quibus beatus eſſes. Audi Scripturam dicentem de ſapientia: Lignum vitæ eſt omnibus poſſidentibus eam, ecce poſſeſſionem noſtram dixit eſſe ſapientiam, ſed ut putes ipſam ſapientiam, quia poſſeſſionem ſuam dixit Scriptura, aliquid eſſe quod ſit ſe inferius, ſequitur & adjungit. Et incumbentibus in eam velut in domo tua. Ecce Dominus tuus eſt tibi quaſi baculus: ſecurus homo incumbit, quia ille non ſuccumbit. Die ergo ſecurus, Poſſeſſio tua eſt, poſſidentibus eam Scriptura dixit: imposuit fiduciam, removit dubitationem. Die ſecurus, ama ſecurus, ſpera ſecurus, Tua etiam illa verba ſint in pſalmo: Dominus pars hæreditatis meæ. Ergo quando beati erimus? Dum poſſidendi.*

Inſu-

Inſuper auctor Catenæ Græcor. ſic legit: *lignum vitæ eſt* A *omnibus qui adhærent illi, quique firmiter illi tanquam ipſimet Domino innituntur.* quod explicans Didymus: *Si Dei ſapientia*, inquit, *eſt lignum vitæ, non iniuria Adamus ab illo abhiberi iuſſus eſt. Siquidem in malevolam animam non introibit ſapientia. Quia verò arbor vitæ oritur ex iuſtitiæ fructibus, non inveniens cui rei comparetur illum, qui ad lignum illud vitæ ambulat, orationem in ſeipſum transferens, ait, Ita conſtituetur eſt, qui in me fidit, ac ſi in Dominum ipſum ſpem ſuam reiceret.* Denique Salomonem de more imitatus Siracides cap. 14. 3. *Citabit*, inquit, *illum*, (ſapientia diſcipulum) *pane ſapientiæ & intellectus* (quaſi ligno vitæ *& aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. Et firmabitur in illo, & non flectetur: & continebit illum, & non confundetur.* quæ verba ibidem expoſui.

Vers. 19. DOMINUS SAPIENTIA FUNDAVIT (*Syrus poſuit fundamenta*) TERRAM, ET ADDIDIT (*Syrus ordinavit*) CÆLOS PRUDENTIA] Terra enim in medio mundi ſive nullo fulcro pendula hæret, & firma immobiliſque conſiſtit, nulli innixa niſi Deo Deique ſapientiæ, quæ eam ita fundavit, & fundatam continet, uti dixit Geneſ. 1. 1. Similiter cælos, eorumque molem, numerum, ordines, motus, lucem, ſtellas, &c. in inani hoc & vacuo aëre ſpatio ita B ſtabilivit, ut perpetuo eodem tenore ſubſiſtant. Ipſe ergo quaſi Atlas eos ſuſtinet & firmat. Septuag. pro *ſtabilivit* vertunt *ἐνίσχυσεν*, id eſt, *ſubire expedivit*, vel *vires laborum ſuppeditavit*, inquit auctor Catenæ Græcorum. Hebræum enim *כון* *konen*, id eſt, præparare, id eſt quod creare, facere, firmare, ſtabilire. Hoc eſt quod ait Pſalmes: *Etenim firmavit* (Hebr. *con* vel *konen*) *orbem terræ, qui non commovebitur*, pſalm. 92. 1. Fundavit enim terram quaſi mundi centrum, baſin & fulcrum, idque miratur Job c. 38. verſ. 4. *Ubi eras*, inquit, *quando ponebam fundamenta terræ? Quis poſuit menſuras eius? vel quis extendit ſuper eam lineam? ſuper quo baſes illius ſolidatæ ſunt?* Hæc dicit, ut oſtendat quanta ſit ſapientiæ celſitudo, utpote qua Deus uſus ſit & utatur in ſummis operibus, putà in creatione & gubernatione totius univerſi.

Pro *ſapientiam* accipe tum eſſentialem, quæ communis eſt toti S. Trinitati, tum notionalem ſive perſonalem, quæ eſt Verbum ſive Filius Dei. Unde Didymus in Catena Græcor. *Et hæc quoque*, inquit, *in Dei Patris Filium aptè conveniunt, ut qui vera illa & ſempiterna ſcientia & ſapientia ſit, C per quem omnia facta ſunt. Fundavit terram. Quin cuiuſque fidelis anima terra quoque appellari poteſt, ut quæ coeleſtium fructum proferre nata eſt. Hæc enim ea eſt, quæ de divina ſapientia pinguedine ſapiens efficitur, Deo Patre ipſam in ea fundante & conſtituente.* Quod ergo R. Salomon & neoterici Rabbini per *ſapientiam* accipiunt legem Moſi, aſſeruntque per eam condita eſſe univerſa, inſulſum eſt & fabuloſum.

Vers. 20. SAPIENTIA ILLIUS ERUPERUNT ABYSSI, ET NUBES ROZ CONGREGANTUR] Hebr. *maanu* vel *ſtillant rorem*, id eſt, pluviam; vel *rorare ſtillant*, ſupple pluviam: nubes enim concrelcunt, & denſantur dum reſolvuntur in rorem & pluviam, idque ut ſapientia Dei, ut ſcilicet per pluviam nutriantur plantæ germina & animalia. Hebræa ita habent ad verbum, *ſcientia* (Sep tuag. *in ſcientia ſuæ abyſſi ſciſſa* vel *rupta ſunt* (Vatabl. *debiſcant*) *& æthera rorem diſtillant*. ita & Syrus. Per *abyſſum* Primò, accipi poteſt abyſſus, id eſt, immenſa illa voragos quarum creata initio mundi, ex qua cætera deinde formata ſunt, Geneſ. 1. 2. Secundò, *abyſſi* ſunt fontes & fluvii, qui ſub terra & è terra Dei ſapientia variis in locis ſcaturiunt, inquit Vatab. Lyran. Janſen. & alii. Tertiò, pro priè ruptæ D ſunt abyſſi & cataractæ cæli in diluvio, cùm deplueruni in terram aquam, quæ totam terram obruit tempore Noe. Geneſ. 7. VERS. ita Beda & Cajet. Secunda expoſitio maximè videtur genuina: comparat enim abyſſos, id eſt fontes, cum nubibus & rore quaſi reſtibiles & perennantes. fontes autem & fluvii dicuntur finiri vel dividi & diſſecari, tum quia terram aridam diſſecando quaſi dividunt, tum quia diverſis & velut diſſectis locis erumpunt.

Abyſſus triplex.

Quæres, quomodo hæc nectantur præcedentibus? quid enim facit ſapientia phyſica, quæ creavit terram & cælos, ad ethicam, de qua hoc c. & toto libro agitur? Reſp. Variæ ſunt cauſæ, ob quas hanc illi ſubiungit Salomon. Primò, quòd ipſe hoc capite, uti & cap. 8 & c. ſum ſecutus Siracidem Eccliſ. c. 24. & c. 42. & 43. laudet ſapientiam genericè ſive in communi, prout complectitur tam creatam quàm increatam, tam phyſicam quam ethicam.

Secundò, quòd in Deo utraque ſit unum quid, quin & una ita connexa ſit cum altera, ut una viciſſim exigat alteram, & ſit quaſi origo alterius. Quia enim Deus ſapientiſſimam habet providentiam & omnipotentiam phyſicam, qua creavit cælos & terram, & omnia quæ in eis ſunt; hinc pariter habet ſapientiſſimam providentiam & omnipotentiam ethicam, qua creaturas rationales, quæ in cælo & terra ſunt quaſi ejus partes & membra, puta angelos & homines, ethicè gubernet, docendoque rectè & ſanctè vivere, proponens ad hoc magna id facientibus præmia, & non facientibus ſupplicia. Vice verſa Deus ac Dei ſapientia & ſanctitas, qua gubernat rationalia, quamque communicat & aſpirat hominibus & angelis, poſcit omnipotentiam ad creandam terram, in qua degant homines quaſi in loco certaminis & luctæ, ac cælos, quaſi locum angelorum, & quaſi præmium recti certaminis hominum ſanctorum, ut ſcilicet eos cælo donet & beet.

Tertiò, quia Deus in creatione univerſi non tantùm oſtendit ſapientiam phyſicam, ſed & ethicam. Deus enim, ut ait Pſaltes, *ſanctus eſt in omnibus operibus ſuis*. Numerum inter alia Deus in creatione cæli, terræ, &c. oſtendit tum bonitatem, qua ſe ſuaque bona dignatus eſt communicare creaturis, præſertim hominibus & angelis, propter quos & ad quorum uſum creavit omnia. Quocirca S. Hieron. in Ezech. 1. *Venquamvero*, inquit, *fulgura Dei cognoſcimus*, & conſequenter Dei reverentiam, cultum, & amorem. Mundus enim, ejuſque creatio, conſervatio & gubernatio eſt opus divinitatis, Deoque proprium: quare in eo clarè reſplendet divinitas, & conſequenter Dei majeſtas, ſapientia, ſanctitas, &c. hæc enim omnia in ſe includit divinitas. Quocirca *ſtabilivit cælos prudentia*, quia magna Dei prudentia fuit, talem, tot, tamque cælos creata, hominibuſque & angelis ſpectandos obtulere, ut ex eorum ſpecie Dei majeſtatem, ſapientiam & ſanctitatem agnoſcerent, colerent, amarent, qua in re vera eorum ſapientia, virtus & ſanctitas conſiſtit.

Quartò & propriè, hæc pertinent ad longitudinem dierum, opus, pacem, ſiem tatem, gloriam, &c. quæ paulò antè dixit juris ſtudioſis afferre ſapientiam. Eſtque argumentum à majori ad minus, q. d. Ne mireris quod dixerim ſapientiam hæc omnia præſtare; ipſa enim multò majora præſtitit & præſtat, dum creavit, & etiamnum creat, id eſt conſervat, cælos, terram, & omnia quæ in eis ſunt: ſi enim hæc poteſt, quæ longè majora ſunt, utique & illa, quæ minora ſunt, poterit. Addit noſter Salazar hæc dici, ut doceat ſapientiam non eſſe inertem & otioſam, ſed operatricem & negotioſam, ideoque homines debere laborare aſſiduè in exercitio ſapientiæ & virtutum; ſicut Deus & Dei ſapientia aſſiduè operatur, dum conſervat, movet, gubernat cælos & terram, ac omnia quæ in eis ſunt.

Myſticè Dionyſ. Cæli, inquit, repræſentant Eccleſiam triumphantem, terra, militantem, nubes Prophetas & Apoſtolos, ros eorum doctrinam & gratiam, qua irrigarunt & fœcundarunt hominum mentes, ut ſapientiam & virtutem eos docerent. Sic Lyrè & Beda. Hinc ſicut terra pendet à cælo, ſic Eccleſia militans pendet à triumphante, utpote à qua nubes & rorem, id eſt, viros Apoſtolicos, doctrinam & gratiam recipit.

Rurſum auctor Catenæ Græcor. Nubes, inquit, ſignificant inexhauſtam illuminationem Dei profunditatem.

FILI MI NE EFFLUANT HÆC AB OCULIS TUIS CUSTODI LEGEM ATQUE CONSILIUM] *Oculos* non tam corporis quàm mentis intellige, q. d. Cave ne hæc mea præcepta & monita à mente & memoria tua, per occurſationem aliarum rerum & ſpecierum, tibi excidant; ſed aliis omnibus omiſſis, & eorum quaſi oblitus, his ſolis mentem. hæc unica jugiter meuti & memoriæ tuæ obvertantur, ut ea opere expleas, itaque ſapienter & ſanctè vivas, ut felicitatem æternam conſequaris. Alludit ad pueros ſcholares, qui ob humidius cerebrum, & ob mobilitatem ætatis, uti facilè quid diſcunt, ita facilè aliis ſpeciebus occurrentibus effluere ſinunt & obliviſcuntur, cùm ſenes qui ſiccius habent cerebrum, quod ſemel didicerunt hoc conſtanter retineant; quocirca magiſtri pueros identidem monent, ut quæ audiunt in mente conſervent. Appoſitè S. Gregor. Nazianz. orat. 19. *Quod*, ait, *in tranquillis undis evenire cernimus, cùm imeſſis lapillus centrum efficerit, alius ſuper alium circulus excitetur, continenterque ita ſuperficiem agitatus extremum circulum ſemper diſſolvat. id mihi planè his quoque acci-*

cidit; aliud enim in mentem venit, aliud supervenit, aliud ſoſe ſuggeſſit: atque in delictu labore, dum id, quod priùs arripui, ei quod poſtea in animum influit, locus cedit & effluit.

Septuag. vertunt, *filii ne παραῤῥυῶσι*. id eſt, *effluas* vel *deffluas*: quo alludens S. Paulus Hebr. 2. 1. *Propterea*, inquit, *abundantiùs oportet obſervare nos ea quæ audivimus, ne forte παραῤῥυῶμεν*, id eſt, *pereffluamus* vel *ſupereffluamus*. Ubi ſuſè hunc locum expoſui: quare hic ea non repetam.

CUSTODI LEGEM ATQUE CONSILIUM] Hebr. *cuſtodi eſſentiam meam & cogitationem*. Lex vocatur *eſſentia* vel ſubſiſtentia, tum quia eſt æterna ſemperque ſubſiſtit; tum quia ſui obſervatores facit æternos, immortales & beatos, tum denique quia legis & virtutis bonum ſolidum & ſtabile eſt, reliqua omnia caduca & evanida, niſi legi & virtuti ſerviant. vide dicta capit. 2. 7. Unde Septuag. vertunt, *cuſtodi meum conſilium & ſententiam*; Tigurina, *obſerva eſſentiam & proſpicientiam*, id eſt, ut Vatabl. *ſanam doctrinam & prudentiam*. Huc facit illud Iſocratis apud Maximum ſerm. 17. de eruditione: *Diligentiùs verborum, quæ à ſapientibus audire licuit, quam pecuniarum depoſita ſervanda ſunt.*

VERS. 22. ET ERIT VITA ANIMÆ TUÆ, ET GRATIA FAUCIBUS TUIS] *Vita*, ſcilicet gratiæ & gloriæ. Unde ex Hebr. vertas, *vitæ* in plurali: nam חיים *haiim* in hac ſignificatione Hebræis duntaxat eſt plurale, ideoque tam vitam quàm vitas ſignificat: nimirum ſapienti eſt lignum vitæ, ſive arbor vitalis, uti dixi verſ. 18. Septuag. *ut vivat anima tua, & gratia ſit circa collum tuum*; Syrus, *ſit colli tui chavitat*, ſeu *pietas*; Pagnin. *& erunt* (mea præcepta) *vitæ animæ tuæ, & gratia gutturi tuo*. q. d. Si mea hæc præcepta obſerves, conſequeris vitam gratiæ in hoc ſæculo, & gloriæ in futuro, juxta illud Baruch. 4. 1. *Hic liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt in æternum: omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortem.* Imò per hæc mea præcepta erunt *gratia faucibus tuis*, id eſt, gratiam Dei & hominum tibi conciliabunt, teque orabunt, ſicut torques aureus ſolet fauces & collum ornare, juxta illud c. 1. v. 9. *Ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo*; quod hic repetunt Septuag. vide ibi dicta. Secundò, Beda, q. d. Hæc præcepta dabunt tibi guſtum & ſaporem divinorum (guſtus enim eſt in faucibus) ut dicas cum Pſalte: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Et: *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. Tertiò, Baſilius io Catena Græcor. & Dionyſ. q. d. Temperantiæ virtus donabitur gutturi tuo ad comedendum moderatè: hanc enim docet & confert ſapientia, ſicut prudentia. Quartò, Lyran. Cajet. & Hugo, q. d. Dabitur tibi gratia ſic mocinandi, docendi, prædicandi, perſuadendi, ut ſcilicet ex faucibus, id eſt, ex imo pectoris ſenſu, ardentia & efficacia verba depromas, quibus ſapientiam & virtutem, qua plenus es, in alios effundas. Noſter Salazar genitet Salomonem alludere ad ſapphirum, in quo legem Moſi datam à Deo inſcriptam fuiſſe tradunt Hebræi, teſte Lyrano & Abulenſi Exodi 24. v. 12 ac Suidas in verbo *Μέγιστος*. S. Epiphan. libr. 12. de gemmis, & Anaſtaſius Niceen. quæſt. 38. in S. Script. Sapphirus enim pueris è collo pendere ſolebat tum ornatus cauſa, tum ad amoliendum faſcinum, inquit Plinius lib. 37. c. 9 q. d. Lex olim in ſapphiro inſcripta olim ornabit collum tuum, gratiamque Dei & hominum tibi conciliabit, ac amolietur omne faſcinum carnis & mundi, quàm tuus ille gemmeus ſapphirus, quo de more collum redimire ſoles. Adde, ſapphirum ob ſuum ſplendorem, præſentiæ & majeſtatis Dei eſſe ſymbolum. Vide quæ de ſapphiro notavi Exodi 24. 10. & Apocal. 21. 19. Ubi inter alia dixi, olim Pontifices quaſi antiſtites ſapientiæ, è collo geſtaſſe ſapphirum, cui inſcripta erat veritas.

VERS. 23. TUNC AMBULABIS FIDUCIALITER IN VIA ET PES TUUS NON IMPINGET] Pagnin. *non percutiet*; Septuag. *ut ambules fidens in pectore tuo viæ tuæ, & pes tuus non impingat*: juxta illud c. 15. 19. *Via iuſtorum abſque offendiculo*; Chald. *tunc ambulabis in ſpe* (Syrus, *cum ſpe*) *in viis tuis, & pes tuus non offendet*. q. d. Via ſapientiæ & virtutis plana eſt, carens ſcandalis & offendiculis: quare ſi per eam incedas, ſecurus incedes ſine timore anxio, quia nuſquam impinges, offendes, vel corrues, in nullam culpam vel pœnam incurres: ſi quæ tribulatio accidat prudenter eam declinabis, vel fortiter tranſcendes & ſuperabis. *Ratiocinantis enim natura offenſio, vel eſt immunda cogitatio, aut mendax falſave opinio*, ait Baſil. Ruffum *ambulabis*, id eſt, proficies in via Dei & virtutis, & proficiendo confides in Domino conſcientiam quoque bonam habendo eris vir bonæ ſpei, ait Dionyſ. Nam & Philoſophus aſſerit quòd hi, qui in divinis bene ſe habent meliores ſunt ſpei. *Et pes tuus non impinget*, id eſt, affectus tuus ſeu operatio, qua tendis ad finem tuum, non cespitabit recedendo à via virtutum ac mediocritatis. Prudentia enim dirigetur, ut cum Pſalte, pſal. 25 dicas: *Pes meus ſteterit in directo*. Et cum S. Job c. 23. *Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus*. Alludit ad illud Levit. 26. 3. *Si in præceptis meis ambulaveritis*, &c. *abſque pavore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & non erit qui exterreat.* Denique Beda pulchrè & piè explicat: *Fiducialiter*, inquit, *in via noſtra incedimus, cum Dei gratia confiſi, proficientem bona noſtra converſatione ſuſcipimus. Sic ergo eius imperiis humiliter ſubdimur, & guſtum ſuperni amoris ſuaviùs faucibus mentis attingemus, & operationis bonæ augmentum ſemper obtinebimus; ſed & in tentationibus, ne deficiamus, ipſe iuvante defendemur.* VERS. 24.

SI DORMIERIS, NON TIMEBIS: QUIESCES, ET SUAVIS ERIT SOMNUS TUUS] q. d. Sicut in ambulatione & motu promiſit te fore ſecurum, ſic pariter te fore ſecurum in quiete & ſomno promitto: tam ergo in motu, quàm in quiete; tam in vigilia, quàm in ſomno; tam per diem, quam per noctem ſemper & ubique ſecurus eris, intrepidus, lætus & alacer vives. Unde Septuag. *ſi enim ſederis, ſine timore eris: ſi verò dormieris, ſuaviter dormies*; Vatabl. *cùm quieſces, non paveris: cùm recumbet, iucundus erit ſomnus tuus*, tum quia ſuavis eſt ſomnus poſt laborem; tum quia virtus læta lætum parit ſomnum. Sicut enim triſtitia occurrens vigilanti animo inordinato per diem, naturali quaſi phantaſiæ mentisque relonantia recurrit in ſomnis, faciatque ſomnum triſtem & moleſtum: ſic viciſſim lætitia, quam ordinato animo parit operatio virtutis exercitæ per diem, naturali ſympathia recurret phantaſiæ per noctem, faciatque ſomnum ſuavem & jucundum. Alludit ad Deuter. 28. 66. *Dabit tibi Dominus cor pavidum*, &c. *Et erit vita tua quaſi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ*. Et ad pſal. 90. *Non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo mille*, &c.

Anagog. *ſuaviter dormies*, id eſt ſuaviter morieris: *ſuavis erit ſomnus tuus*, id eſt, ſuavis erit mors tua. Nam, ut Poeta ait,

Stulte quid? ſomnus, gelidæ niſi mortis imago?

imò mortis frater, ait Homerus, adeoque mors inchoata & emendata. Unde Hebr. ערבה *arebha*, id eſt, *ſuavis erit*, nonnulli vertunt, *oppignoratus erit ſomnus tuus*. q. d. Somnus tuus ſuavis, erit pignus ſuavis futuræ mortis, ubi pote beatæ reſurrectionis, qua è morte quaſi è ſomno evigilabis ad vitam æternam. Vide ab Hebræo *arabo* & *arabon* deductum Græcum ἀῤῥαβὼν, & Latinum *arra* ſeu *arrabo*, id eſt, pignus, quod dari ſolet creditori donec ſolvatur debitum. Hinc qualis eſt ſomnus, talis ſolet eſſe mors: ſi ille ſerenus, quietus, lætus, mors pariter ſerena, quieta, læta accidet ob fiduciam virtutis & bonæ conſcientiæ: ſi ille turbidus, inquietus, triſtis, mors quoque turbida, inquieta & triſtis, obveniet ob ſcelera & pavorem malæ conſcientiæ.

Denique auctor Catenæ Græcor. ſic explicat: *Lege cautum apud Judæos exorabat, ut ſive domi reſiderent, ſive manè è ſtrato ſurgerent, ſive quid aliud agerent, divina eloquia animo ſemper pertractarent. Si nos ergo circa divinarum rerum meditationem ſic occupati fuerimus, ab hoſtili metu immunes erimus, pacemque & animi à pravis cogitationibus tranquillitatem obtinebimus, & ſententia denique incerta minimè fluctuabimur. Sè, inquam, ſapientia ſcrobi munivit fuerimus, neq; domi ſtantes motu concutiemur, neque nocturno dormientes phantaſmatis turbabimur neq; malarum cogitationum inſidiis, quæ ab externo hoſte inferuntur, perverti ſinemur, neque impii tandem & ſceleratis hominibus (qui ut ſæpe noſtram frangant, bonitatemq; naturæ nos ſpolient, non ſine impetu hinc inde irruere nonnunquam ſolent) facilè negotio nos dederimus. Siquidem Dominus ita nos defendet, greſſuſque noſtros ad eum modum firmabit, ut ubiq; immoti perſiſtamus. Vel ad hunc modum hæc accipe: Sive in terra aſatem egeris, timoris expers vives: ſive per mortem hinc evocaberis, cum gaudio è vita excedes, neque hoſtes, qui ſub aſpectum non veniunt, formidabis, ſive illi ſpectæ tuæ ad examen adduxerint, ſive ſanctii angeli.*

Idem per umbram videre Philoſophi, qui docent juſtum ſomniare honeſta & tranquilla, ſceleratum inhoneſta & turbulenta, adeoque ex ſomno licere colligere profectum in vir-

virtute: Ita Ariſtot. 1. Ethic. *Meliora* , ait , *ſunt ſomniis ſtudioſi.* Et Plutarch. *quomodo quis ſuos in virtute profectus ſentire poſſit* , inter alia ſigna dat ſomnium, ſi quis ſcilicet non turpia ſed honeſta ſomniet. *Si quidem ut equi jugales* , inquit, *recta currere inſtructi non deſerunt viam etiam dormientes auriga , ita boni affectus domiti nec in ſomnis facile vacillant.* In carnalibus verò & impiis, *ſomnus eſt cogitationum mare , inquinatiſſimum fluctus , tertius ventris filius* ; ait Nicetas in orat. 3. Nazianz.

VERS. 25. NE PAVEAS REPENTINO TERRORE, ET IRRUENTES TIBI POTENTIAS IMPIORUM] Primò, multi hoc nectunt præcedentibus, quaſi partem præmii ſtudioſi virtutis. q. d. Ambulabis fiducialiter & tequieſces, ne paveas, id eſt, ita ut non paveas, vel non pavebis: ſic enim ex Hebræo vertas. Unde Septuag. *non timebis pavorem ſuperveniensem , neque impetus impiorum ingruentes* ; Chald. *non timebis à repentino terrore & repentino caſu , & à deſolatione* , vel *calamitate impiorum , cùm venerit* , Syrus , *non pavebit à timore repentino , & ab impetu peccatorum.*

Secundò, hæc accipi poſſunt ut præceptum vel monitum, unde Scholiaſtes vertit , *ſi animo procellaris ne timueris* , q. d. Si quod periculum, ſi quis terror te inopinatò invaſerit, ne cedas, ne timeas, quia Deum habes à latere tuo. Melius tamen hæc non ut præceptum, ſed ut præmium accipias. Nam promittitur hic ſtudioſo ſapientiæ & virtutis ſecuritas ab omni terrore, tam dæmonum, quàm hominum, etiam qui ſubitò & ex inopinato magna vi & potentia irruit, ideoque homines anxiſi & conſilii inopes percellere & conſternare, imò obruere & opprimere ſolet, juxta illud Pſaltis pſalm. 26. *Si conſiſtant adverſum me caſtra , non timebit cor meum* . Pro *potentias* hebr. eſt שואה *ſchoa* , id eſt , deſolatio & calamitas impiorum, quæ dupliciter accipi poteſt: Primò activè, q. d. Calamitas, quam impii infligunt aliis tibi vicinis, te non comprehendet, ſi vaces ſapientiæ & Deo. ita Noſter. Secundò paſſive, q. d. Si vivas ex virtute, calamitas publica, quæ alios impios obruit, te non involuet, quia Deus te ab illa proteget & eximet. ita Chaldæus. Sic in fine mundi erunt horrendæ eclipſes ſolis & lunæ, fidei cum caſus, terræ motus, ſremitus maris, & omnium rerum pavendæ mutationes, adeò ut homines arefcant præ timore & expectatione eorum, quæ ſupervenient univerſo orbi. At Sancti tunc non pavebunt, ſed gaudebunt. *Hæc autem fieri incipientibus* , inquit Chriſtus Lucæ 21. 28. *reſpicite, & levate capita veſtra , quoniam appropinquat redemptio veſtra. Levate capita , id eſt exhilarate corda* , ait S. Greg. homil. in Euang. *quia dum ſpiritus mundat , cuius amici non eſtis ; prope ſit redemptio , quam quæritis.*

VERS. 26. DOMINUS ENIM ERIT IN LATERE TUO] ſicut ſatellites & ſtipatores ſunt à latere principis, ut eum contra omnes inſultus tueantur, ideoque laterani & laterones ſunt dicti, teſte Iſidoro & Varrone, juxta illud Davidis pſal. 15. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper quoniam à dextris eſt mihi , ne commovear* . Pro *latere* habet כסל *Keſel* , quod propriè ſignificat ſtultitiam, inconſtantiam, mutabilitatem. Unde *keſilim* paſſim vocantur inconſtantes & vertumni, id eſt, ſtulti. Inde כסיל *Keſil* vocatur Orion, ſidus ita dictum ab inconſtantia, quòd eo tempore, quo oritur (quod fit circa Novembrem) in mari & terra tempeſtates concitet, juxta illud Virgilii: *Fluctus nimboſus Orion.* Alii *Keſil* ſtellas eſſe cenſent, quæ *hyades* dicuntur ἀπὸ τῦ ὕειν, id eſt, à pluendo, quòd pluvias adducant. Eædem dicuntur *ſuculæ* , non à ſuibus, ſed ab Hebræo *Keſil* per metathefim inverſo, ut nonnulli viri docti autumant. Hinc & *Caslen* vocatur menſis Novembris, à cæli intemperie & inconſtantia. Igitur ſic propriè ex Hebræo vertas, *quoniam Deus erit in inconſtantia , mutabilitate & mobilitate tua* , ſcilicet te fulciens, confirmans, & ſuſtentans ne nutes, labaris & corruas. Unde explicans ſubdit: *Cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.* Hinc & R. Salomon ſic vertit & explicat, q. d *Dominus erit tibi præſtò in iis , in quibus deſipere videbaris.*

Secundò, *keſil* per antiphraſin ſignificat contrarium ejus quod iam dixi, ſcilicet firmitudinem, immobilitatem animi, fiduciam, conſtantiam, qua quis ſibi conſtat, ut patet Levit. 24. & ſeq. Job 15. 27. pſalm 77. v. 7. *Ut ponant in Deo ſpem ſuam* , hebr. בכסלו *Kiſlam*. Sic כסל *keſel* per metathefin eſt quaſi idem quod שכל *ſechel* , id eſt, intelligentia, prudentia, conſtantia. Juxta hoc ſignificatum vertas, *Dominus erit tibi in conſtantiam , fiduciam & immobilitatem* ut ſcilicet te in lubrico, ancipiti & periculoſo ſuſtineat, ne cadas, faciatque conſtantem & immobilem. Unde Septuag. vertunt, *Dominus erit ſuper vias tuas* , quaſi earum præſes, director & tutor; vel *in omnibus viis tuis* , quaſi tecum ambulans, ducens & protegens, ut nec feræ, nec latrones, nec quis alius vel aliud tibi nocere valeat: Pagninus, & Baynus, *quia Dominus erit fiducia tua* : R. Levi, *in iis quæ ſperaveris aſpirabit tibi Deus*. q. d. Aderit tibi Deus, tuebiturq; in iis, quibus eidem fiſus & fretus fueris, quæque ab eodem ſperaveris; ac cavebit ne ullis calamitatibus impliceris.

Tertiò, *Keſel* ſignificat ilia, lumbos, vertebram, ſpondylum. Unde vertas, *Deus erit in lumbis* vel *iliis tuis* , vel ad lumbos, ilia & ſpondylum tuum, id eſt, ad latus tuum, ut vertit Noſter. Cauſam dat Marinus in Lexico Hebr. quòd iliis attribuatur ſtultitia & inconſtantia, ſicut renibus doctrina. Hoc ſigificato vertit Tigurina. *Dominus* , inquit, *aderit lateri tuo* , ut ſcilicet lumbos & ilia, putà partes teneriores & vitales, ideoque transfoſſioni, vulneri & neci magis obnoxias, ac conſequenter totum corpus, ipſamque vitam tueatur & confortet, ne ullo telo, noxa aut malo lædatur; Chald. *Dominus erit in adjutorium tuum* ; Syrus, *tecum.*

ET CUSTODIET PEDEM TUUM NE CAPIARIS] Syrus, *ne venatione capiaris* ; uti capiuntur feræ laqueo; Septuag. *firmabis* (Scholiaſtes, *ſervabis*) *pedem tuum , ne commoveatis* ; Complut. *ne quatieris* vel *concutiaris*. q. d. In inſidiis, in vis lubrica, in ſcopulis & icandalis Deus cuſtodiet te & pedes tuos ne capiaris, ne vacilles, ne impingas & cadas, juxta illud pſalm 65. *Qui poſuit animam meam ad vitam , & non dedit in commotionem pedes meos.* Symbol. S. Greg. 31. Moral. c. 17. per *pedem* progreſſum in anteriora virtutis, per *latus* ejus imperfectionem & cautelam inſidiarum accepit: unum enim ſine altero non ſufficit. *Bene ergo dicitur* , inquit, *Dominus erit in latere tuo , & cuſtodiet pedem tuum , ne capiaris , quia miles Dei Divinæ gratiæ clypeo protectus , & quæ ex latere poſſint prodire circumſpiciendo conſideras , & greſſum ante faciem ſerpe proficiendo non caſſat.* Rurſum, *ne capiaris* , intellige vel à malo temporali, vel à tentatione? tentatio enim intellectum boni delectabilis oſtenſione allicit, & affectum vetiti amore devincit: Domini verò protectio hos duos animæ pedes à laqueo liberat, ſi eam tuta ſuffisnbſequentem inveniat. Illuſtrat ille intellectum juſtorum, qui ſuam voluntatem explere contendunt. Scriptum eſt enim: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum* , pſalm. 110. 10.

Moral. hinc diſce fructum ſapientiæ & virtutis eſſe, ſecuritatem & immunitatem à timore, qui ſanè homini valdè moleſtus eſt, eumque affligit & cruciat. Unde Seneca: *Hem* , inquit, *quàm miſerum eſt metuendo fieri ſenem* ! Hinc quo magis creſcit virtus, eo magis creſcit & ſecuritas. Quo circa nonnulli ita perfecti evadunt, ut occurrente re terribili vel formidoloſa, nec primos repentinæ formidinis motus ſentiant, quod ſignum eſt magnæ virtutis, fidei & ſpei in Deum. Ita Pſaltes pſal. 26. 1. *Dominus* , inquit, *illuminatio mea , & ſalus mea , quem timebo, Dominus protector vitæ meæ , à quo trepidabo?* Ita in Vitis Patr. legimus de Abbate Theodoro, quòd eùm à quodam rogaretur: *Si fias ſtrepitus aut ſonitus magnus ex improviſo timeſne?* reſponderit: *Si calamus terræ adhæreas , Theodorus non formidat* . Etiamſi fractus illabatur orbis, impavidum fetient ruinæ, petierat enim à Domino, ut auferret à ſe timorem, ac impetrarat. Et de S. Pachomio legimus, quòd ſerpentes & ſcorpiones in via occurrentes calcabat illæſus, quin & flumina veſtus e rocodilo tranabat ſecurus, quia perfecta ſpes & charitas foras mittit timorem, 1. Joan. 4. 18. Et de Abbate Macario, quòd cùm caſu in ſepulchro Paganorum cubaret, ac cadaver mortui vice cervicalis capiti ſuppoſuiſſet, dæmones, ad eum terrendum, ex cadavere & circa cadaver voces edere & colloqui cœperint. Tumque Macarius nil metuens, ſed capite cadaver tundens, diabolo fidenter diſerit: *Surge , vade quò potes* . Ex adverſo nonnulli adeò imperfecti & pavidi ſunt, ut dum ſoli ſunt, præſertim noctu, omnes ſibilos, ſtrepitus & umbras formident, qui ſanè mulieri ſunt: vincant ergo timorem audacia, fiducia, & oratione, recitentque pſalmum 90. *Qui habitat in adjutorio Altiſſimi in protectione Dei cæli commorabitur* , &c. quem propterea ab Eccleſiaſticis omnibus in Completorio ſub noctem recitari jubet Eccleſia.

Moral. virtus aufert timorem.

QUAR-

QUARTA PARS CAPITIS.

Æmulandos esse bonos in beneficentia, non malos in pravitate, eò quòd Deus bonis bona, malis mala retribuat.

Vers. 27. NOLI PROHIBERE BENEFACERE EOM, QUI POTEST: SI VALES, AT IPSE BENEFAC] Post lapientiæ encomium redit ad particularia ejus præcepta. Igitur ſicut v. 9. primum ſapientiæ præceptum aſſignavit de cultu Dei; ſic hic ſecundum aſſignat de beneficentia in proximum. Hebr. ad verbum habent, *ne prohibeas bonum à heris* vel *dominis ſuis, cùm eſt robur manui tuæ ad faciendum*, id eſt, cùm potes facere. Quod varii variè explicant. Noſter enim per heros vel dominos accipit divites & potentes, quibus ſuppetit facultas benefaciendi: deinde *ne velis prohibere* cenſuit repetendum in poſteriore hemiſtichio, q. d. Ne prohibeas divites beneficere egentibus, ſed & tu, cùm poteas idem facere, ne prohibeas ipſum, tuamque manum ab opere bono. Salomoni ſuffragatur Ben Sira dicens: *Eſto bonus, & manum tuam a bono ne prohibeas.* Sic bonus, ait Cicero, *eſt qui prodeſt quibus poteſt, nocet autem nemini.*

Alii verò per dominos intelligunt egentes & pauperes: his enim non ex juſtitia, ſed ex charitate debetur beneficium & eleemoſyna. Unde ſuperflua divitum, eſſe bona pauperum aſſerit S. Chryſoſt. S. Auguſt. S. Bernard. & alii. *Quid ergo indigneris eum pauperes aliquid à te petunt? paterna requirunt, non tua*, ait S. Chryſoſt. apud Antonium in Meliſſa cap. 7. Hinc & S. Ioannes Eleemoſynarius pauperes vocabat dominos ſuos. ita Vatabl. *Ne aere*, inquit, *beneficium à domino ſuo, id eſt, ab eo qui tali beneficio eſt dignus.* Alii *a domino*, id eſt, à paupere, qui eo opus habet. Ita R. Levi & Aben Ezra: Dominus beneficii, inquit, eſt tum pauper, tum ipſe beneficus. hic enim pecuniæ ſuæ eſt dominus, cujus avarus eſt ſervus. Nam ut ait Seneca: *Pecunia, ſi miſcias* (benefaciendo) *ancillæ eſt; ſi neſcias, domina.* Unde Septuag. *ne abſtineas benefacere egeno, quandocumque habuerit manus tua auxiliari.*

Rurſum Cajet. centet hîc præcipi reſtitutionem, q. d. Redde bonum, quod juſtè vel iniuſtè poſſides, heris & dominis ſuis. Verùm alii paſſim cenſent hic agi de beneficentia. Unde Chald. *ne depoſas ſervo bonum, cum valet manus tua ad faciendum*; Syrus, *ne te cohibeas a benefaciendo, dum id manus tua præſtare poteſt.* Paulò aliter R. Salomon q. d. Si amicum indigentibus beneficio protequendis intentum videris, ne illum prohibeto, nec aliò divertito, cùm fuerit facultas tua ad faciendum, id eſt, quando in poteſtate tua eſt ut illum prohibeas & removeas à benefaciendo. Summa, Noſter optimè vertit. Vult enim Sapiens neminem prohibendum à beneficentia, quin & benefaciendum cuique ſi poſſit.

Cauſam dat P. Syrus in Sententiis: *Beneficium*, inquit, *dando accipit, qui digno dedit. Et: Beneficium digni ubi dat, omnes obligat.* Nam *beneficium qui accipit, libertatem vendit.* Ex adverſin, ut ait Antonius in Meliſſa cap. 27. & 29. de Beneficentia ex Photin: *Qui malos dant indignis, via committunt abſurda: nam & ipſi facturam faciunt eum, quod dant, & malos roborant materia vitiorum ſuppeditata, & in bonos contumelioſi ſunt.* Quare charis, id eſt gratia, datur יפעת *Scalæ*, id eſt, domino ſive marito ſuo, cùm datur digno: illi enim debet dari, ideoque illi quaſi conjugi obligata eſt. Unde Homerus Patrocleam, primam Chariſium ſive Gratiarum, dicit conjugio copulatam, qua ſcilicet dignos reſpicit, illiſque velut uxor obſtricta & debita eſt. Præclarè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa c. 29. *Non benefacit*, inquit, *qui benefacit, ſed beneficium ipſe accipit potius quàm dat. Maiora enim accepit quàm largiatur: quoniam Deo mutuum dat, non hominibus: augeo opes, non minuis, minuit autem ſi nihil donas, ſi nihil elargiaris.* Porrò ſicut Primus beneficentiæ gradus eſt, benefacientes non impedire; Secundus, eos ad benefaciendum hortari & adjuvare: *virtutibus enim multis abundat, qui alienas amat*, ait ſapiens; Tertius, per ſe benefacere: ſic ex adverſin Primus maleficentiæ gradus eſt, nolle benefacere; Secundus, benefacientes dehortari, & impedire; Tertius, malefacientes adjuvare & incitare; Quartus, per ſe malefacere.

NE DICAS AMICO TUO: VADE, ET REVERTERE: CRAS DABO TIBI CUM STATIM POTES DARE] Chald. *ſi habes apud te*; Septuag. addunt: *Non enim ſcis quid paries ſequenti die*; vel, ut legit S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum *non enim ſcis quid contingat ſequenti die.* Hæc prima eſt cauſa cur ſtatim dandum ſit beneficium, ne, ſi differatur in ſequentem diem, impedimentum aliquod donationem impediens ſuperveniat. ita Nazianz. orat. 16. cujus verba mox citabo. Secunda quia qui citò dat, citò levat neceſſitatem proximi; qui tardè, finit eum in illa affligi & in cruciatu durare. Tertia, quia qui citò dat cum dono dat promptum & liberalem animum, qui potior eſt beneficio. Ea adverſo, *qui tarde facit, din noluit*, ait Seneca. Quarta: *Bis dat qui citò dat*, ait S. Hieron. & alii; tum quia citò ſuccurrit indigentiæ & votis petentis; tum quia celeritas ſæpè ſortem duplicat; tum quia qui citò dat, poteſt ſecundò dare: una enim beneficentia invitat & provocat aliam. Præclarè Seneca: *Omnia*, inquit, *benignitas properat, & proprium ſui facit, citò facere. Si de die in diem trahunt profuit, non ex animo fecit. Itaque duas res maximas perdidit*, & *gratiam, & tempus.* Quinta, ſi differs, cogis petentem reverti ſæpiùs, itaque facere facturam temporis, negotiorum & lucri, quæ plurimi ſubinde illi eſt quàm cum beneficium æquare non tarò tum pœnitet peruſſe beneficium: carò enim illi ſtat, quod tot precibus, itineribus, laboribus, damnis emit. Verè ſapiens: *Bis duplex bonitas, ſi neceſſaria celeritas.* Et Auſonius:

Gratia quæ tarda eſt, ingrata eſt:
Quæ fieri properat, gratia grata magis:

Et Democritus apud Antonium in Meliſſa cap. 29. de Benefic. *Si benefacturus es, ſtatim facito. Tarditas enim vitioſum reddit munus. Parva potiùs largire quam magna promitte. Hoc enim periculo vacat, & qui accepit te, non verbis indiget.* Præclarius idem Antonius in Meliſſa c. 27. ex S. Gregor. Nazianz. *Gratificandi ſpecimen*, inquit, *Deo exhibeas quod te fecerit unum illorum, qui beneficia præſtare poſſunt, non autem quo opus habent accipere: & quod non inſpiciendo tibi fines alienæ manus, ſed aliis tuæ. Divos eſſe non ſolum opibus, ſed etiam pietate; non ſolùm auri, ſed inſuper virtutis poſſeſſione: alios antecellas exhibendo te probiorem & benigniorem. Deus ipſe calamitoſis, Dei miſericordiam imitando: nihil enim beneficentia divinius in hominum cadit. Miſericordiam tuam ne nox quidem intercipias: ne dixeris, Alias rogi, & in craſtinum dabo, ne quid fortè accidat inter propoſitum tuum & beneficium, unde impediatur.* Idipſum præſtitit Job dicens c. 31. *Si negavi, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci.* Hujus præcepti formam & ſpeculum habet Deus, cùm amiciſſimos ſuos aliquid à ſe poſtulantes vacuos non dimittit, ſed plenos bonorum, quæ petunt, ac lætos & exultantes apud ſe dejnet. Ita Anna Samuelis mater ſterilis ad templum oratura venit, & tanti filii futura mater abiit, 1 Reg. 1. Ita Sara à probro interfectricis maritorum per orationem ilicò Dei ope liberata eſt, Tobiæ 3. Ita Judith oratione magis quàm gladio armata, Deo duce Holofernem occidit, Aſſyriorum exercitum confudit, & Iſraelem liberavit, Judith. 13.

NE MOLIARIS AMICO TUO MALUM, CUM ILLE HABITAT FIDUCIAM] Hebr. *ne arari*, vel *fabricari ſuper ſocium tuum malum*, & (id eſt cùm) *ipſe ſedens in fiducia ſecum*; Chald. *ne cogites contra proximum tuum malum, cum ipſe habitet tecum in pace*; Syrus, *qui ſedet tecum in quiete*; Septuag. *ne fabrices in tuum amicum mala prope habitantem & confidentem in te.* ita Complut. & auctor Catenæ Græcor. licet Roman. pro *amicum* legant contrariè *inimicum*; Tigur. *ne machinaris proximo tuo malum, cum ille ſecurus tecum habitet*; Vatabl. *cum ipſe ſibi nihil tale metuat.* Pro *moliaris* hebr. eſt ארש *tabaresi*, quod tam arare quàm fabricare ſignificat: ſicut enim, qui arat, præparat terram ſementi: ſic qui machinatur malum, quærit & parat modos arteſque fallendi & ſupplantandi proximum. ita R. Salomon. Item fabricator rem in ſpecie bonam & amicam ſed interiùs inimicam & noxiam: ſicuti Græci fabricarunt equum Palladis, quæ eſt patrona miſericordiæ, ſed doloſe ei impoſuerunt milites, qui equo à Trojanis in urbem inducto noctu egreſſi, urbem Græcis prodidérunt.

Sententia clara eſt: poſt beneficentiam enim laudatam, vituperat maleficentiam, præſertim in amicos. Hæc enim duplicem continet malitiam; primam amicitiæ violationem, quòd amicum ledat: ſecundam, perfidiam, quòd eum ſpecie amicitiæ doloſè & perfidè ſupplantet. Quare tales

Vers. 28. *Citò da deo num, quin que de cauſi. Primò. Secundò. Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.* Vers. 29.

amici ficti pejores ſunt inimicis publicis: ab his enim utpote notis tibi cave: illos, quia ignoras, imò amicos ſe fimulant, cavere nequis. Illi ergo ſunt peſtes omnis cœtus, ſocietatis & conviſtus humani, qui fide & amore conſtringitur & compaginatur. Unde Seneca: *Priora ſunt tollo odia quam aperta: gravior eſt inimicus, qui latet ſub pectore*. de quo plura cap. 28.

Vers. 30. NE CONTENDAS (hebr. *ne litiges*) ADVERSUS HOMINEM FRUSTRA, CUM IPSE TIBI MERUL MALE FECERIT] Septuag. poſteriorem partem aliter vertunt: habent enim, *noli iniuſticias exercere adverſus hominem ſine cauſa, ne quod tibi aperuerit* (Hebr. *reciburit*) *malum*; Vatabl. *ne tibi malum reponat*; Tigur. *ne temerè litem cum quoquam ſuſcipias, ſi tibi imbil malefecit*; Syrus, *ne litiges cum homine abſque cauſa*. Omnis enim lis eſt noxia, ſed maximè quæ inſonti intentatur: inſontis enim tutor & vindex eſt iudex, aut certè Deus. Hinc Seneca in Proverbiis: *Cum pari contendere, anceps eſt cum ſuperiore, furioſum, cum inferiore, ſordidum*.

Vers. 31. NE ÆMULARIS HOMINEM INJUSTUM (hebr. חמס *iſ chamas*, id eſt, ut Vatabl. *rerum iniuſtitiæ* vel *capina*; Tigur. *violentum*; Chald. *raptorem*; Syrus, *iniquum*) NEC IMITERIS (hebr. *eligas*) VIAS EJUS] Syrus *nec placeant tibi omnes viæ eius*. Pro *æmularis* hebr. eſt תקנא *teKanae*, quod quando cum *lamed* conſtruitur, ſignificat zelare, zelo fervere, vehementer aliquid ambire: quando verò cum *beth* conſtruitur, uti hic fit, ſignificat iraſci & invidere. Sentus ergo eſt quaſi dicat. Ne iraſcatis quòd videas iniuſtos vi & fraude alios opprimere, ſeque ditare & exaltare, neve eorum proſperitati indigneris & invideas, ut ad eam tibi accerſendam velis imitari eorum vias, putà actiones & rapinas. Alludit ad pſal. 36. 1. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem*. Vbi pro *æmulari* hebr. eſt יתחר *titchar*, ideſt, ne iraſcaris, ne ſuccenſeas: pro *zelaveris* eſt idem verbum quod hic ſcilicet *teKanne*. Hinc Secundò, aliqui *ne æmuleris*, exponunt, *ne imiteris*. ita Tigur. Unde & Septuag. vertunt. *ne æmuleris malorum virorum approbria*, imitando ſcilicet eorum fraudes, rapinas & ſcelera, ut te inſtar illorum dites & locupletes. Eſt enim hæc, & fuit olim, communis piorum tentatio, quòd videant impios proſperari, ſe verò deptimi & adverſis exagitari. Hac enim de re queritur, & quaſi expoſtulat cùm Deo Jeremias cap. 12. v. 1. & ſeq Job. cap. 21. 7. Habacuc c. 1. v. 13. & David pſal. 72. toto. Verùm viri in ſue & virtute ſolidè hac re non turbantur, quia cæleſtia ſpectant, terrena parvipendunt. Unde S Chryſoſt. homil. 8. in 2. ad Timoth. *Ne æmuleris*, inquit, *virum iniuſtum: ſi nullus malus ſupplicio afficeretur, nemo putaret Deo humanarum rerum curam non inere: ſi omnes puniverentur, nullus ſperaret reſurrectionem futuram, quòd quaſi merces hic omnibus redderetur; ideireo hic punit quoſdam, plerosque non punit*. Inferiùs verò aliam ſuggerit cauſam: *Sunt plerique boni qui mali aliquid habent admixtum, quod hic deponunt* (*nimirum pœnis exſolutis*) *& malitiam, qui bonorum aliquid operam habeant, quocum hic recipiant vicem, ut illic æternò puniantur. Si hæc omnia nobiſcum reputaverimus, nihil nos lædere poterit aut perturbare, nihil ad æmulationem nos zelum provocare*. Tertiam cauſam dat S Auguſt. epiſt 70. *Hæc bona*, inquit, *ne putentur mala, dantur & bonis: ac rurſus ne putentur ſumma, dantur & malis. Itemque ambiguitas iſta boni ut probentur; & malis, ut erubeſcant*.

Vers. 32. QUIA ABOMINATIO DOMINI EST OMNIS ILLUSOR, ET CUM SIMPLICIBUS SERMOCINATIO EJUS] Pro *illuſor*. Noſter videtur legiſſe לוץ *malotz*, per *ſ* ſade, iam Jeguit נלז *nalez* per *zain*, id eſt, *pravus perverſus*; R Salomon, *qui per devia tranſverſos agitur*, R. Levi, *qui à recta via deviat, & flexu ſum iter ingreditur*, id eſt improbus. Improbus ergo vocatur *illuſor*; tum quia ſeipſum & alios deludit ſpecie illecebroſa voluptatis, qua ſibi peccatum, indeque damnationem accerſit: tum potiùs quia valdè improbi, ut impii & athei, non tantùm monitores & monita contemnunt, ſed & omnia humana & divina deridient (qui eſt ſummus impietatis gradus) & hi propriè in Script. vocantur לצים *Iuſim*, id eſt deriſores vel illuſores, ut patet pſal. 1. 1. ubi primus peccatorum gradus ſtatuitur: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum*. Secundus: *Et in via peccatorum non ſtetit*: Tertius & ſummus: *Et in cathedra peſtilentiæ* (hebr. *letſim*, id eſt deriſorum) *non ſedit*. Audi B. Antiochum homil. de obedientia & inobedientia. *Quis eſt illuſor? illuſor eſt, qui verbo Dei perverſè intelligendo & docendo corrumpit. Illuſor eſt, qui ſuos proximos ſimplices & pauperes inſultando contemnit. Illuſor eſt, qui magna Dei promiſſa quaſi parva deſpicit, & panam æternæ damnationis quaſi tolerabilem ſpernit*.

Quocirca illuſori Salomon hic opponit ſimplices hebr. ישרים *iſcarim*, id eſt, rectos, probos, iuſtos. Unde Septuag. vertunt, *immundus enim eorum Domino omnis iniquus in iuſtis autem non facit conſilium*; vel, *nec in iuſtorum cœtu ſedem* (iudicialem ad vindicandum) *ſapit*. q. d. Deus iudicat & condemnat omnem iniquum, vel impurum & immundum; at cum iuſtis non agit in conciliо, quaſi pro tribunali & longo ſubſellio, ſed amicè & familiariter. Et ut Hebr. habent, *cum rectis* יסוד *ſodo*, id eſt, ſecretum, colloquium, familiaris ſermocinatio Dei eſt; Chald. *quoniam amandatur à Deo omnis iniquitas, & cum rectis colloquium eius*. Hæc clara eſt antitheſis, q. d Deus à ſe elongat iniquitatem & iniquos, ſibi verò approximat æquos & iuſtos. Syrus, *quia pollutus eſt iniquus coram Deo, & cum iuſtis conſabulatio eius*; Pagnin. *quia abominatio Domini eſt omnis perverſus, & cum rectis ſecretum eius*.

Hebr. ergo *ſodo* propriè ſignificat ſecretum, arcanum: q. d ait Aben Ezra: Deus probis arcana ſua, conſiliaque patefacit, v. g. qua calamitate impium vexare ſtatuerit. Porrò *quia* dat cauſam cur iniuſti, qui proſperantur, non ſint æmulandi, nec imitandi; ſed iuſti & pii, qui vexantur & tribulantur: quia ſcilicet iniuſti ſunt abominabiles, Deo iuſti verò amabiles, imò amici & ſecretarii, utpote quibus Deus ſua arcana iudicia & conſilia pandit, tum quæ in S. Script. revelavit, præſertim de præmiis cæleſtibus, quæ Deus iuſtis, qui hic vexantur, præparavit, eum quæ per internas inſpirationes, conſolationes, illuſtrationes illis ſuggerit: quibus eos ita roborat & exhilarat, ut & omnia mundi proſpera generosè calcent ac nulla ejus adverſa formident. juxta illud pſal. 24 14. *Firmamentum eſt Dominus omnibus timentibus eum, & teſtamentum ipſius ut manifeſtetur illis*; pro quo S. Hieron. vertit, *ſecretum Domini omnibus timentibus eum, & pactum ſuum oſtendit illis*. Hebraicè eſt idem nomen quod hic, ſcilicet סוד *ſod*, quod propriè ſignificat ſecretum: ſed Septuag. per aphæreſim *ſod* acceperunt pro יסוד *ioſod*, id eſt, firmamentum vel fundamentum. Quare ea in ſimili modo hic vertas, & *cum rectis* vel *ſimplicibus firmamentum eius*. q. d. Deus firmat rectos, eoſque facit firmamentum cæterorum.

Sanctis ſunt ſecretarii Dei.

Exempla.

Quam hæc ſententia ſit vera, liquet ex vita Abrahæ, Iſaac, Jacob, Moſis, Davidis, Iſaiæ, cæterorumque Prophetarum & Apoſtolorum, quibus Deus ſua ſecreta patefecit, juxta illud Chriſti Joan. 15. 16. *Jam non dicam vos ſervos: quia ſervus non ſcit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*. Idem liquet ex Vita S. Antonii, S. Hilarionis S. Pachomii, aliorumque Anachoretarum, quibus Deus multa occulta & futura revelavit. Unde Abbas Anuph. apud Palladium in Lauſiaca cap. 58. ait: *Nullius rei cupiditas in cor meum deſcendit, præterquam ſolius Dei. Nihil ex rebus terrenis occultavit mihi Deus, quod non ſignificarit & oſtenderit meis oculis. Non interdiu ſomnum cepi, non noctu requievi. Deum quærens unà mihi ſemper aſſitit angelus mundi oſtendens poteſtates: omnem peritiorem accepi à Deo prorſus. Vidi Deo ſæpè aſſiſtentes myriadas, vidi choros iuſtorum, vidi Martyrum congeriem, vidi monachorum vitæ inſtitutionem*. Et cap. 43. Joannes Abbas, qui Theodoſio Imp. prædixit victoriam. *Oportet*, inquit, *meatem eorum, qui Deum quærunt, etiam agere ab aliis omnibus. Vacate enim & cognoſcite, inquit, quòd ego ſum Deus*. pſalm. 45. *Qui ergo Dei cognitionem ex parte eſt conſecutus* (*univerſam enim nemo poteſt accipere*) *conſequitur quoque aliorum omnium cognitionem, & aliis myſteria Dei illa oſtendit, & prævidet futura, & ſomnia plura revelationes, qualis Samſon, & efficit virtutes & obtinet à Deo omnem petitionem*. Et c. 20. Abbas Macarius ſibi dicit: *Habes Angelos, Archangelos, omnes ſuperiores Poteſtates, Cherubim & Seraphim. Deum horum efficierem. Illic verſare: ne ſub cælo ne deſcenderis, ne incidas in mundanas cogitationes*. Idem patet ex Vita S Mechtildis, S. Lydwinæ, S. Mariæ Oigniacenſis, S. Catharinæ Senenſis, cum qua Chriſtus ita familiariter verſabatur, ut eam doceret legere, pſallere & Horas recitare, &c.

Memorabile eſt quod in Vita B. Hermanni Joſephi Ordinis Præmonſtratenſium legimus, eum à puero puerili ſimplicitate & candore ſolitum in eccleſia viſere imaginem B. Virginis cum puero Jeſu, cum exque familiariter

colloqui, cibos & fructus offerre, ac, dum ei semel obtuliſſet pomum, B. Virginem porrecta manu illud acceptaſſe. Crevit cum ætate hæc Hermanni cum B. Virgine & Jeſu familiaritas, adeò ut ipſa ſingulis ſubinde diebus eum viſitaret, cum eo quaſi cum fratre colloqueretur, pecunias ad victum & veſtitum procuraret, morbos depelleret, tentationes & adverſitates quaſlibet diſcuteret: quin & eum in ſponſum acciperet, nomenque ſponſi ſui, ſcilicet Joſeph, ei imponeret. Cùm enim quadam nocte de more in oratione pernoctaret, vidit in medio chori virginem immarcabilis pulchritudinis, regali ichemate inſignitam: eique duo aſſiſtebant dextera lævaque angeli, ſpecie formoſiſſimorum juvenum: quorum unus dixit: *Cui tandem deſponſabimus hanc virginem?* Reſpondit alter: *Cui tandem niſi fratri hic præſenti.* Tum alter: *Veniat ergo*, inquit. Vocatus acceſſit lanè pudibundus. Poſtquam autem utque ad Regnum pervenit, alter angelus ei locutus eſt: *Oportet hanc illuſtriſſimam puellam tibi deſponderi.* Ille humilis & pudicus, tanta ſponſa ſe indignum proclamavit. Cumque reluctando moras necteret, angelus dexteram ejus apprehendit, & manu B. Virginis copulavit, hiſque verbis eam illi deſponſit. *Hanc ego virginem tibi tradoſponſam, ſicut olim Jacob deſponſata Joſeph, ut nomen ſponſi gereret cum ſponſa accipies, & de cætero Joſeph vocaberis.* Hinc perpetua ei cum B. Virgine, velut ſponſa, familiaritas: à qua tandem in cæleſtem thalamum evocatus eſt anno Domini 1236. Hæc & plura habet Vita ejus apud Surium die 7. Aprilis, quam ejus familiaris vir gravis conſcripſit. Ejus ultimam Surii editionem Colonienſem, quæ valdè adaucta eſt à Molanđro.

Huc facit quod ex Officio Eccleſiæ Placentinæ Romæ approbato, ſcribit Philippus Ferrarius ad diem 4. Febr. in Catalogo Sanctorum Italiæ. S. Gelaſius, inquit, puer Placentinus, cùm S. Opilium hæreticum ſuum in cubiculo orantem inveniſſet, congregatorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis conſpexit, vocemque audivit: *Venite parvuli, venite ad me; talium eſt enim regnum cælorum.* Vixit uterque ſub annum Domini 420.

Unde Beda hoc loco: *Sermocinatio Domini*, ait, *cum ſimplicibus eſt, quia illos ſapientia cæleſtis veritatis illuſtrat, quos terrenis ſuſtinet ac duplicitatis nihil habere conſiderat. Hinc enim dicit: Abſtendat ſe hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*, Matth 11. Hauſit hoc Beda ex S. Gregor. 3. parte Paſtor. admon. 12. ubi ſcribit: *Cum ſimplicibus Deus ſermocinari dicitur, quia de ſupernis myſteriis illorum mentes radio ſuæ viſionis illuminat, quos nulla umbra depliciratis obſcurat.* Igitur *ſimplices* hic vocantur recti, ut habent Hebræi, & juſti, quia hi ſimplices ſunt in agendo & loquendo, cùm pravi & peccatores ſæpè ſint duplices & fícti, aliud ore dicentes, aliud corde cogitantes, aliud opere agentes.

Alium ſenſum affert Lyran. & Dionyſ. ut τὸ *eius* referatur ad illuſorem. q. d. Illuſor ſolet ſermocinari cum ſimplice, ut eum decipiat; non cum aſtuto, qui novit eius dolos. Nam ut ait Nazianz. *parum cautus eſt ſimplicitas. Minimè enim is ſuſpicatur improbitatem, cujus animus ab improbitate liber eſt ac purus.* Et S. Ambroſ. 3 Offic. 10 loquens de Gabaonitis, qui fefellerunt Joſue: *Joſue*, inquit, *citò credidit, adeo ſancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquos poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de ſuo affectu æſtimant? & quia ipſi amica eſt veritas, nemini putant ſe fallere quidſit ignorans; libenter credunt, quod ipſi ſunt; nec poſſunt ſuſpectum habere, quod non ſunt.* Verùm prior expoſitio communis eſt & genuina, ut τὸ *eius* reſpiciat, Deum, non illuſorem.

VERS. 33. EGESTAS A DOMINO IN DOMO IMPII: HABITACULA AUTEM JUSTORUM BENEDICENTUR] id eſt, bonis affluent. Primò, temporalibus: hæc enim, ut Judæis promiſit Deus Levit. 26. Deuter. 28. & alibi, ſic & reipſa præſtitit; impius verò uti minatus eſt egeſtatem, ſic & reipſa intlixit. Ita Lyran. Cajetan. Janſen. & alii. Sic etiamnum meretrices, quantaſcunque à ſuis amatoribus opes emungant & corrogent, ſemper tamen ſunt pauperes. Sic & onechanici & mercatores, qui per fraudes & iniuſtitias ſe ditare feſtinant, depauperantur. Idem videre eſt in furibus, prædonibus, ſimiliſque farina hominibus.

Secundò, ſpiritalibus, putà dotibus gratiæ & virtutibus in hac vita, ac dotibus gloriæ in futura. Ita Beda & Hugo. Id ſemper verum: eſto enim nunc ſæpè pii egeſtate A temporali premantur, ſpiritalibus tamen opibus abundant. Vice versa eſto impii temporalibus abundent, in ſumma tamen ſpiritalium bonorum egeſtate degunt. Cauſam adjit dicens, *a Domino*, q. d. Ideò pii ſunt divites, impii pauperes, quia Deus pius, utpote amicis & filiis, benedicit, id eſt, benefacit (Dei enim dicere eſt efficax, ideoque idem quod facere;) impius verò, utpote inimicis, maledicit & malefacit, eoque bonis privat, punit & caſtigat. Unde Hebr. habent, *maledictio Dei in domibus impiorum; domus autem juſtorum benedicetur.* Sept. *execratio Dei in domibus impiorum; ſupplantatio autem juſtorum benedicitur.*

Eſt hæc ſecunda ratio, qua probat id, quod dixit v. 31. *Ne æmulaveris hominem injuſtum, nec imiteris vias ejus.* Prima enim ratio fuit v. 32. *Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor* (Hebr. *perversus*) *& cum ſimplicibus* (Hebr. *cum rectis*) *ſermocinatio ejus.* Secunda priori connexa eſt hic, quòd Deus pios abundantia præmiet, impios egeſtate puniat. Porrò Auctor Catenæ Græc. vertente noſtro Peltano, ſic habet: *in impiorum domibus morantur Domini maledictio, juſtorum autem caſæ benedictione communiuntur.* Quod Olympiodor. ibidem ſic explicat: *Res impiorum*, inquit, B *etſi ſplendidæ magnificæque nonnullis videantur, apud Deum tamen ſunt viles & contemnibiles. Contra verò res juſtorum, licet abjectæ & tenues ternantur, divina tamen benedictione copioſe locupletantur. Suolimiori autem ſenſu per domum intelligenti anima facultates deſignantur, per caſas verò vel fabulas irrationales & concupiſcentias eiſdem vires: in illis enim bruta rationis ſuos exortus perturbationes & animi paſſiones graſſantur lacoque dominantur.* Et Baſil. ibidem: *Domus impii, quæ ſæpe vel caſa, quæ hominum amicitiam, antepanitur, præſtantiorque habetur, ſortitur maledictionem: juſtorum autem fabulam, quæ domui, veluti ſummorum receptaculum, poſponitur, vilisque cenſetur, benedictione impletur. Myſticè verò, juſtorum caſæ vel fabulæ accipi poſſunt pro externis illorum actionibus: domus autem pro contemplativa animæ virtute. Aut caſæ vel fabulæ ſunt rudes, quæ ad inſtar tamquam ad bonarum diſciplinarum officinas addacuntur: domus verò diſcipuli jam perfecti & eruditi. Quòd ſi juſtorum caſæ benedicuntur, multo magis illorum domus divina benedictione locupletabuntur. Et hæc quidem apud eos, qui pietati & religioni dediti ſunt, ita habent: apud impios autem contraria obtinent.*

C Et alius anonymus ibidem: *Immundorum ſpiritnum alia verſe ſunt domus, una namque eorum domus ſunt ſuperbi, alia eorumdem domus ſunt omnes invidi, alia itidem omnes ſubditi voluptatibus mancipati, alia rurſum omnes ambitioſi, alia tandem omnes hypocritæ; & in omnibus hiſce domibus æterna ſæ vastitudo. Ceſſe autem injuſtorum ſunt Sanctorum manſiones, quæ Dei benedictione aſſatim cumulantur.* Hæc Patres in Catena Græcor.

IPSE DELUDET ILLUSORES (Hebr. *derideat derideſores*) ET MANSUETIS DABIT GRATIAM] Tertia eſt hæc ratio. q. d. Noli imitari vias illuſorum, id eſt impiorum, qui pios deridenr, eoque fraude & iniuſtitia quaſi ludendo divexant: quia Deus eos vicißim deridebit, juxta id quod dixit cap. 1. v. 26. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo & ſubjannabo:* ideoque eos hominibus & dæmonibus ridendos exhibebit. Hæc eſt enim iuſta lex talionis, ut Deus illuſoribus illudat. Deriſiti alium, derideberis ab alio. Fraudati proximum, fraudaberis à proximo. Rapuiſti terrena, vana & caduca, privaberis cæleſtibus, veris & ſolidis, ac ſæpè etiam terrenis. *Jus enim*, inquit Caſſiodor. libr. 5. epiſt. *exigit, flagitia ſuperaudi ridere in deliquentium vertitur flagitantis.* Quocirca appoſitè S. Auguſt. in D pſal. 122. *Ferte*, inquit, *ungulatum, & risum pejus gementium.* Simili modo animalia generoſa non ferunt derilores. Plinius, & ex eo Pierius Hierogl. lib. 1. c. 10. docet leonem febri correptum, etiamſi ad luforem exarſuret, ſimiæ paſtione liberari: tanta enim indignatione ſimiam ferat leo, ut nullum animal avidiùs perdere deſideret. Cauta eſt, animalis ridiculi petulantia, leonem indignitſimis modis exagitantis. Nam ſimulac velex arbore aliqua, velex tuto latentique loco nacta fuerit occaſionem in leonem irriſiendi, pro magno habet negotio caudæ ejus ſe applicare, natibuſque affigere, atque ita quibuſcumque poteſt modis regi ſuo illudere. Quod cùm impatienter ferat leo, impotenter admodum in hujuſmodi animal efferalcit.

Porrò Septuag. vertunt. *Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Et rectè. quia illi ores ſunt ſuperbi, & mansueti ſunt humiles, Septuag. ſequitur & citat S. Petrus epiſt. 1. c. 5. v. 5. & S. Jacobus cap. 4. 6. ubi ſuſè hunc locum

VERS. 34.

locum explicui, quare plura hic non addam, nec actum agam. Denique Syrus vertit. *ipse illusores deturbabit & perdet* (Chald. *propellet*) *& in sapientes misericors erit*. R. Levi sic explicat q. d. *Deus efficit ut, qui ceteros ludibrio habent ac famam eorum lacerare desiderant, eam inventionum suarum ruinam, quam illis struxerant, patiantur, qui autem honore prosequuntur & colunt seipsos quo demissiores, gratiæ benevolentiamque apud mortales conciliabit.*

VERS. 35. GLORIAM SAPIENTES POSSIDEBUNT: STULTORUM EXALTATIO (ita lege cum Roman. Græcis & Hebræis, non *exaltavit*, uti aliqui legunt) IGNOMINIA. Est hæc quarta ratio, cur imitandæ non viæ piorum, non impiorum, q. d. Sapientes & pii acquirunt gloriam præsentem & æternam, tum apud Deum & angelos, tum apud homines: stultorum autem, id est impiorum, modica exaltatio & gloria vertetur in ignominiam præsentem, & æternam in gehennam.

Noster in Hebræo legisse videtur מרם *morum*, id est, *exaltatio*, celsitudo; jam legunt, מרום *morim*, id est, *exaltans*, q. d. Stultorum quilibet exaltat ignominiam, hoc est, impius quantumcumque nitatur, ed altus, tamen altissime & maximæ ignominiæ se exponit. Quo enim altius ascendit, eo profundius cadet juxta illud Claudiani:

Tollentem in altum, ut lapsu graviore ruant.

Unde Septuag. vertunt, *gloriam sapientes hæreditabunt, ac impii exaltavunt ignominiam*; S. Heron. Apolog. contra Ruffin. legit *impii exaltant contumeliam*; Chald. *stulti suscipient vituperationem*, Syrus, *hæreditabunt dolorem*; Pagnin. *exaltatus exaltat quod est ignominiosum*; Tigurina, *sapientes gloriam, stulti autem ignominiam dum evolvuntur, hæreditate acquirunt*; Vatabl. *gloriam sapientes jure hæreditario assequentur, & unusquisque stultorum sustinet ignominiam, id est*, inquit, *stulti afficientur ignominia*; Aben Ezra, *maledictis, id est opprobrio in domo impii à Deo*, &c. *Ipse derisores per interpretem allegoriæ* (id est derisibili) *manifestis* (id est *iis, qui quòd sanis excepti derisique fiunt, objectis videantur*) *dabit gratiam. Gloriam sapientes hæreditabunt, stulti elevans exaltantes, ludibrium*, vel *stulti exaltant & honore prosequuntur virum ignominiosum*; R. Levi *probrum stultos suscipit & evehit*.

Pro *Possidebunt* hebr. est נחל *inhabit*, id est, hereditabunt, sive hereditario quasi jure possidebunt q. d. Ex adolescentiæ piis studiis atque laboribus devolutus in viros sapientes & ætate provectos, tamquam prioris ætatis fructus & hereditas, honor & gloria sicut enim vitæ individuus comes & assecla est probrum & dedecus: sic vicissim virtutis assiduus & fidus achates est honor & decus. Ex adverso impiorum *exaltatio*, id est, possessio separata, hereditas, para illis peculiariter attributa, est *ignominia*. Opponitur enim *exaltatio*, possessione Hebr. enim רום *rum impium*, id est exaltare, idem est, quod exaltando vel levando separare sibi, & secernere aliquid peculiare, quod in possessionem suam cadat. Sic de David dicit Deus psalm. 88. 20. *Exaltavi electum de plebe mea*; Chald. *secrevi juvenem de populo*. Fuit enim David quasi peculium & cimelium Dei. Unde de eo ait Eccles. cap. 47. 2. *Quasi adeps separatus à carne, sic David à filiis Israel.* Exaltatio ergo idem est quod gloria q. d. Gratia est propria dos & laus piorum, si dicas: Etiam impii jubunde exaltantur, & adipiscuntur gloriam: respondet gloriam hanc non tam esse gloriam, quàm ignominiam: tum quia impium non decet gloria, nec eum decorat, sed dedecorat: impius enim in gloria, est idem quod simia in purpura, tum quia gloria hæc mox vertenda est in ignominiam. Et sic liquet antithesis posterioris hemistichii cum priore. Veritas hujus sententiæ patet in Joseph. Aman, Mardochæo, Saule, Davide, &c.

Secundò, R. Levi: Stulta inquit, exaltabunt ignominiam, id est, alta & magna erit eorum ignominia, qua ob tumam vecordiam notabuntur, ut propter eam amandentur, abiganturque ab illa sede, in qua omnibus noti clarique erant. Tertiò, impii exaltant, id est, attollunt, & quasi ingens onus levant, ut capiti suo imponant gloriam mox vertendam in ignominiam, quod ipsorum elatus cervices gravabit, & deprimet utique ad terram, imòque ab abyssum & infernum. Igitur gloriam sapientes possidebunt, utpote quorum Deus pater est, quorum fratres angeli sunt, quorum occupatio nobilissima est, scilicet sapere & servire Deo: quos Deus ut charissimos filios amat, B fovet & fervire Deo: quos Deus ut charissimos filios amat, fovet & Virgo ut natos pulcherrimos diligit, S. Ecclesia ut pretiosissimas gemmas, quibus illustris & splendida procedit, cordi habet.

Ejtergo quòd pii in hac vita sæpè apud mundanos sint ingloni & inhonorati, impii verò gloriosi & honorati; tamen apud veros sapientes, qui norunt res juxta suum cuique pretium æstimare, pii sunt gloriosi, impii ingloni, præsertim quia pii honores recusant & fugiunt. Nam ut ait Aristot. *Magno dignitas est non uti honoribus, sed efficere talis dignus sis.* Et S. Chrysost. homil. 1. in 1. ad Corinth. *Altus*, inquit, *est qui nullis indiget, sed omnia despicit, & à seipso habet magnitudinem.* Quocirca talem donabit Deus gloria æterna, imò in illa exaltet, & cæteris altiorem faciet. Caulam dat auctor Catenæ Græcor. *Deus*, inquit, *quatenus est ipsamet justitia per essentiam, ob ipsis iniquis; quatenus autem primo veritas, mendacibus & falsis, quatenus summe mansuetus & humilis est, ob ipsis superbis*, recipit verò & amplectitur humiles, quatenus sapientia est, stultos abominatur, sapientes honorat & glorificat.

Quocirca S. Gregor. lib. 2. epist. 5. loquens de se vitam monasticam ante Pontificatum agentes *Nihil*, inquit, *in hoc mundo appetens, nil persimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me plane impletum crederem illud* Isaiæ 58. *Sustollam te super altitudinem terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui & ipse, quæ alta & gloriosa præsentis videntur sæculi, per mentis despectum calcat.* Et S. Cyp. de Orat. Dominic. *Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus & regno, & idem qui Deo & Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat.* Sic Moses gloriosior fuit Pharaone, cujus gloria mersa est in mari Rubro; Elias Achabo rege, Eliseus Ioramo, Joannes Baptista Herode, S. Athanasius Constantio, S. Ambrosius Theodosio, & S. Basilius Iuliano.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PErgit discipulum hortari & incitare ad studium sapientiæ & virtutis tum suo exemplo, tum sapientiæ commoda recensendo. Secundò, v. 14. docet viam impiorum quasi tenebrosam declinandam, iustorum verò viam quasi splendentem capessendam: Tertiò, v. 23. agit de custodia cordis, oris, oculorum & gressuum.

1. AAudite filii disciplinam patris, & attendite ut sciatis prudentiam. 2. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. 3. Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus coram matre mea: 4. & docebat me, atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea, & vives. 5. Possidе sapientiam, possidе prudentiam ne obliviscaris, neque declines à verbis oris mei. 6. Ne dimittas eam, & custodiet te: dilige eam, & conservabit te. 7. Principium sapientiæ, possidе sapientiam, & in omni possessione tua, acquire prudentiam: 8. arripe illam, & exaltabit te, glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. 9. dabit capiti tuo augumenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. 10. Audi fili mi, & suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ. 11. Viam sapientiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis: 12. quas cùm ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & current non habebis offendiculum. 13. Tene disciplinam, ne dimittas

mittas eas: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua. 14. Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. 15. Fuge ab ea, nec tranſeas per illam, declina, & deſere eam. 16. non enim dormiunt niſi malefecerint: & rapitur ſomnus ab eis niſi ſupplantaverint. 17. comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. 18. Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit uſque ad perfectam diem. 19. Via impiorum tenebroſa, neſciunt ubi corruant. 20. Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. 21. nec recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui. 22. vita enim ſunt invenientibus ea, & univerſæ carni ſanitas. 23. Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit. 24. Remove à te os pravum, & detrahentia labia ſint procul à te. 25. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. 26. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur. 27. Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram: averte pedem tuum à malo, vias enim, quæ à dextris ſunt, novit Dominus: perverſæ verò ſunt quæ à ſiniſtris ſunt: Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

AUDITE FILII DISCIPLINAM PATRIS (Vatabl. *caſtigationem paternam*) ET ATTENDITE (attento & intento animo hæc mea dogmata excipite) UT SCIATIS PRUDENTIAM? Hebr. *ut ſciatis intelligentiam*; Septuag. *ut ſciatis cogitationem*; Aquila, *intellectum*, ut ſcilicet prudentiæ diſciplina de virtute probitate moribus in opus conferatis, & reipſa exequamini. *Diſciplinam*. Hebr. מוסר *muſar*, id eſt, caſtigationem, eruditionem, diſciplinam, qua puerorum levitas caſtigatur & coercetur. Unde Septuag. vertunt, ἔκστασιν παιδὸς ἀκούειν, id eſt, *audite pueri puerilem inſtructionem*. Quocirca quia hæc diſciplina pueris, & grandævis cupiditates tras mittit puerorum ſequentibus (*Parvi enim refert an ætate an moribus puer ſis*. ait Philoſoph.) moleſta eſt, hinc identidem illos ad eam amplectendam hortatur proponendo eis fructus & commoda. *Pater*, id eſt mei ipſius, qui hic me gero ut patet filios ſuos fovere, ſed vere & probe inſtitoens Salomonem hic loqui patet ex eo quod tuum. *Nam & ego filius fui patris mei*. Minùs rectè ergo Hugo, Beda & alii cenſent hæc eſſe verba Dei.

Sensus eſt q. d. O filii, ò diſcipuli, audite meam diſciplinam de moribus caſtigandis, & ad virtutis normam ef formandis, quæ cæ. ni quidem onerola & ingrata accidit, ſed ſpiritui utilis eſt & neceſſaria; ideoque à me quaſi patre veſtro paterno affectu & amore vobis traditur, ut vos non tam meos quam ſapientiæ filios efficiam, ut ſcilicet faciatis prudentiam, prudentia enim non tam in audiendo, quàm in agendo & audita faciendo conſiſtit. *Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur*, Roman. 2. 13. Audite ergo me qui Dei jubente hæc edico, & quaſi os divinum Dei juſſa ploquitur.

VERS. 2. DONUM BONUM TRIBUAM VOBIS, LEGEM MEAM NE DERELINQUATIS] Sic & Septuag. Verùm Vatabl. & Pagnin. vertunt, *doctrinam enim bonam propono vobis: legem meam ne relinquite*; Galatinus lib. 2. de Arcan. fidei c. 5. *documentum bonum dedi vobis*, id eſt legem, inquit, nam non eſt bonum niſi lex; R. Levi, *poſſeſſionem bonam dedi vobis*. Hebr. enim לקח *lecach*, a rad. לקח *lacach*, id eſt accepit, proprie eſt res accepta vel accipienda, putà donum quod accipitur, & quia inter dona primas obtinet lex & doctrina, hinc paſſim pro ea ſumitur. *Dominum* ergo *bonum* eſt doctrina legis divinæ jam tradita, & deinceps tradenda, quæ tamquam eximium donum & bonum neminiquam eſt derelinquenda. Quocirca *dii, parentibus & præceptoribus reddi æquale nequit*, ait Ariſtot. quia ſcilicet parentes naturam, ceteri doctrinam contulerunt. Pro *tribuam* hebr. נתתי *natati*, id eſt, dedi, tradidi: ſed Hebræi præteritum crebrò ſumunt pro quolibet tempore. *Natati* ergo idem eſt quod dedi, do, & dabo, q. d. *Si* leges & monita mea ſuſceperitis, ruminetis & opere perficiatis, ſentietis quantum illa ſint donum, quantum ſapientiæ contineant, quantos fructus pariant.

VERS. 3. & 4. NAM ET EGO FILIUS FUI PATRIS MEI, TENELLUS, ET UNIGENITUS CORAM MATRE MEA: ET DOCEBAT ME ATQUE DICEBAT] Hebr. *tener & unicus ad faciem matris mea*, Septuag. *dilectus in facie matris mea*. Hebræa de לבני *libne*, id eſt, in facie vel ad faciem, in margine habent לבן *liben*, id eſt in filius, & ita legendum vult Galatin. l. 2. c. 5. q. d. Fui unicus in filiis, vel inter filios matris meæ. *Et docebat me*, non mater: hebr. enim, eſt verbum, maſculinum יסרני *iſerani*, id eſt, docebat me vir, putà pater meus; ſed ſub patre per A ſyllepſin intellige & matrem. Unde Septuag. vertunt, qui (pater & mater) *docebant & docebant me*, Aquila, *illuminabant me*; Chald. *& docebant me; & dixit mihi Dominus*.

Moraliter, S. Ambroſ. in cap. 1. S. Lucæ docet proprium eſſe eorum qui nobili genere nati ſunt, pietatem præter cum ſanguine ducere, ut appareat in eis *tranſmiſſa immaculatæ pietatis hæreditas. Sic Iſaac à parentibus nobiliorem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit*. In virtutibus & vitiis certa eſt hæreditas, ait Chryſolog. ſerm. 111. *Parentis vitium filiorum exitium. Nunquid non in ſemine ſeu arbor? vitium ergo ſeminis vitium eſt totius arboris*. E contrà arguit S. Paulus: *Si delibatio ſancta eſt, & maſſa; & ſi radix ſancta, & rami*, id eſt, ut explicat Theoph. certa res eſt ut maſſa ſimilis fermento evadat, rami radici, filii, patribus. Roman 11.

Quæritur hic Primò, quo ſenſo, & qua de cauſa Salomon vocetur Tenellus? id eſt, tenet vel *tenellus*? Respondeo primò, eò quòd ætatis eſſet patvæ & teneræ q. d. Pater meus David, tex ſapiens & ſanctus, me Salomonem à teneris inſtruxit, docuitque ſapientiam, putà Deum timere & colere. Igitur & vos ò patentes, veſtros filios à puero inſtituite, eoſque docete timorem Dei, ac vos ò filii eumdem à puero imbuite & diſcite ſapere. ita Lyran. Cajetan. & alii. Addit Cajetan. & alii nonnulli Salomonem fuiſſe puerum moriente Davide patre, q. d. Patrem meum Davidem non niſi ſenem & junior audivi & arripui: obiit enim antequam adoleſcerem, & tamen præcepta, quæ mihi puero inſtillavit, grandævus retineo. Hoc enim magnæ eſt virtutis, ſæpè enim pueri domorino patre, cujus diſciplina coercebantur, ſapientiam abiiciunt, ſeque dant in cupiditatibus. Favet S. Hieron. epiſt. ad Vitalem, ubi aſſerit Salomonem genuiſſe Roboam anno ætatis undecimo, & cœpiſſe regnare duodecimo. Ergo iam tunc vita functos erat David pater. Et S. Ignatius epiſt. 8 ad Magneſian. ubi ait Salomonem peregiſſe iudicium meretricum cùm adhuc eſſet puer. Verùm contrarium longè verius eſt, ſcilicet Salomonem cœpiſſe regnare ſub annum ætatis vigeſimum. ac proinde vigeſimo fere anno convixiſſe patri, ab eoque eruditum, ori ex Abulenſi, Pineda, Saliano. imò ex ipſa S. Scripr. oſtendi Eccl. 47. ſub initium. Porrò Davidem non tantùm in vita, ſed & in morte acria dediſſe Salomoni monita ſapientiæ & ſalutis, patet 3. Reg 2. 2.

Salomon vocatur tener, cur? Reſp. Primò.

Secundò, alii Salomonem cenſent vocari *tenellum*, id eſt, tenere in delicis enutritum. Unde Gnald. vertit, *filius fui patris mei delicatus*. q. d. Eſto in delicis regis ſuerim educatus, tamen ſapientiæ & virtuti ſtudui. Magna enim lis eſt virtuti cum voluptate, æquè ac caſtitati cum pulchritudine. iuxta illud:

Lis eſt cum forma magna pudicitia.

Terriò, alii *tenellum* exponunt rudem, inexpertum; indoctum. *Nihil enim*, ait Beda, *magis ad ſpem percipiendæ ſapientiæ mentes erigit quàm eos, quos in ſapientia iam clavere miramur, aliquando parvulos & indoctos fuiſſe meminimus*. Hoc ſenſu ait David 2. Reg. 3. 39. *Ego adhuc delicatus, & unctus rex*. id eſt, tener, inſuetus labori longioris gubernationis. Et Roboam vocatur *rudis & parvidi cordis*, hebr. *puer & tener corde*.

Quartò, Pineda per teneritudinem hanc accipit educationem teneram, plenam curæ ac ſollicitudinis, ita ipſe lib. 3. de Rebus Salom. cap. 4. Adde teneram & delicatam corporis complexionem. Fuit enim Salomon delicato

cato & optimo corporis temperamento, indeque docilis & capax sapientiæ. Nam ut ait Aristot. lib. 2. de Anima text. 49. *Duri carne secundum intellectum sunt inepti, molles verò*, id est teneri, *bene apti*.

Quintò. Quintò, rectè *tenellum* interpreteris mollem, flexilem, ductilem, docilem, sicut cera mollis, quæ citò potest informari, ait Hugo. Talis enim fuit Salomon, tum ob bonum animum & indolem, quam à Deo sortitum se dicit Sapient. 8. 19. tum ob formationem Davidis, tum ob exercitationem & studium Sapientiæ, ideoque ad ejus culmen citò pervenit. Sunt enim ex adverso quidam pueri ita naturæ duræ, refractariæ, hebetes, indocilis, ut nihil addiscere velint aut possint, ut parentes & magistri in iis docendis oleum & operam perdere videantur. Unde Septuagint. vertunt, *filius enim ego fui patri obediens*. Huc facit illud Poetæ.

Dum tener eſt natus, generoſos inſtrue mores.

Hinc & B Antiochus homil. de obedientia legit, *filius fui & ego patri obediens, & (ideoque) dilectus in conſpectu matris meæ*: matres enim diligunt filios obedientes.

A puero ſtudendum virtuti. Hinc S. Basil. in Regulis fusiùs explic. interrog. 15. sapienter docet parentes & magistros debere docere & formare pueros à teneris, cùm instar ceræ molles sunt, formamque sibi impressam facillimè recipiunt & retinent. Quocirca plerosque eximios Sanctos legimus à puero cœpisse operam dare sanctitati: plura eorum exempla recensui 2. Timoth. 3. 14. Idem censuere Gentiles, ut Plato libr. 6. de Legibus, Aristot. apud Laertium l. br. 5. cap. 1. ubi asserit pueros doctos ab indoctis differre, sicut vivi differunt à mortuis. Rursum, visum lumen accipere à circumfuso ære, animum autem à disciplinis. Cleanthes apud Laertium libr. 6. cap. 6. ait pueros & homines imperitos sola forma differre à bestiis. Demades apud Anton. in Melissa part 2. serm. 50. asserit doctos ab indoctis tantum differre, quantum deos ab hominibus. Præclarè Seneca epist. 69. *Ut dis immortalibus*, inquit, *nullam didicere virtutem, cum omni ætati, & pars naturæ eorum eſt eſſe bonos; ita quidam juvenes egregiam ſortiti indolem, in ea, quæ tradi ſolent, pervenient ſine longo magiſterio, & honeſta complectuntur cùm primùm audiunt.* Præclarè S. Bern. tr. de Ordine vitæ, sive de doctrina puerorum, post medium: *Pueri*, inquit, *à puritate dicti ſunt, & docet ut regnet in eis ſimplicitas & innocentia & puritas, hoc eſt virginitas; cùm his creſcant, & in his perſeverent, ut mereantur ſequi Agnum quocumque ierit.* Idem serm. 3. de Epiphan. *Pueris*, inquit, *ſimplicitas naturalis, & cognatus virginibus verecundia eſt.*

Emmas.

Salomon an unigenitus? Quæritur Secundò, quo sensu & qua de causa Salomon vocetur *unigenitus*. Scriptura enim contrarium videtur dicere. Nam 1. Paralip. 3. 5. præter Salomonem numerat sex alios Davidis ex Bethsabee filios, scilicet Simmaa, Sobab, & Nathan. Dicendum breviter, inquit noster Salianus tomo 3. Annal. anno mundi 2989. num. 3. probabile videri Simmaa & Sobab & Nathan filios fuisse Bethsabee ex Uria, priore marito, Ita censent Abulensis in cap. 3. 5. Paral. Lyranus, & Vatablus, Torniellus loco citato, Hugo Cardin. in cap. 5. 2. Reg. nec displicet Salmeroni tract. 28. in tom. 3. Probatur autem; quia, si David multos ex Bethsabee liberos suscepisset, cùm primus eorum, omisso parvulo innominato qui ex adulterio natus est, fuerit Salomon, tam naturæ ordine, ut constat ex 2. Reg. 12. v. 24. quàm regiæ successionis dignitate, primus utique nominatus fuisset in filiis Bethsabee, non postremus. Ordinem enim nativitatis à Scriptura servati ex utroque loco 2. Reg. 3. 2. & 1. Paral. 3. 1. in quo numerantur filii Davidis, intelligi potest: utrobique enim Amnon tamquam primogenitus primus censetur, tum Daniel sive Cheleab, tertius Absalom, & ita deinceps. Cùm ergo tres illi priore loco nominentur, priores nati fuerint: non ex Davide, qui ex Bethsabee primùm susceperit infantulum illum innominatum, tum Salomonem: ergo ex Uria, cujus filios propterea David adoptione fecit suos, quòd sic reparabat injuriam factam patri. Cùm enim ejus uxore corrupta filium ei affingere studuisset ignaro, ipse sciens prudensque eius filios sibi per adoptionem attribuit: reparavit & factam filiis injuriam, quibus patrem sustulisset, dando illis pro privato homine parentem regem. Denique sic plurimum dilectæ Bethsabee gratificabatur, cujus Salomon dicitur *unigenitus*.

Reſp. negativè. Probabilior nihilominus est sententia, tres illos, & in-

A super Salomonem, à David & Bethsabee genitos fuisse. Clarissima est enim Scripturæ id affirmantis oratio 1. Paral. 3. 5. *Porrò in Jeruſalem*, inquit, *nati ſunt ei*, Davidi scilicet, *filii Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethſabee filia Ammiel.* Quomodo nati sunt David quatuor, si tres eorum nati sunt Uriæ? magna profectò vocum abusio admitteretur, si pro uno, qui natus esset revera Davidi, quatuor ei nati dicerentur. Retenta igitur simplici significatione verborum, nec violenta interpretatione obscurata, dicendi sunt omnes filii Davidis naturales, ab eoque geniti. Deinde si Nathan non fuit verus Davidis filius, sed adoptivus, verus autem Uriæ; non rectè utique à D. Luca per ipsum Nathan generatio Christi ad Davidem duceretur, quippe qui Davidis non fuerit, sed Uriæ. Hanc sententiam probant quicumque volunt Nathan fuisse fratrem naturalem Salomonis; quorum plurimos numerat Pineda l. 1. c. 8. num. 3. & l. 7. c. 26. Eadem est enim ceterorum duorum ratio, & qui volunt natum Salomonem quadrienio post adulterium Davidis. Eiusdem sententiæ lectatores sunt Theodoretus & Procop. in 1. Paral. & alle idem Pineda; & Salazar, Baynus, Atboreus, Jansenios, Cajetanus hoc loco, ac Clictovæus B in Damascenum l. 4. c. 15. Salmeron tract. 28. tom. 3. Barradius tom. 1. lib. 5. c. 9. addunt & Annii Philonem biblicum, & si quos alios.

Dicitur tamen unigenitus. *Primò, quia unicè dilectus;* Igitur Salomon vocatur *unigenitus*, hebr. *unicus*, id est, unicè à matre dilectus. Unde hebr. latinè & græcè non est unicus matris vel matri suæ, sed *unicus coram matre ſua*, id est, ut Septuag. vertunt, *dilectus in facie matris ſuæ*, id est, unicus per singularem amorem, curam, solicitudinem, perinde ac si esset solus & unigenitus. Significatur ergo Salomonem placidissimi & quietissimi fuisse ingenii, qui instar Jacob domi cum matre versaretur, quæ instillabat amorem & præcepta sapientiæ, non autem instar Esau in agris venaretur. Rursum eum matris; & vicissim matri fuisse amantissimum. *Unigenitus* ergo *coram matre ſua*, id est; tamquam unigenitus longè dilectissimus, non alieno, sed proprio matris lacte enutritus, semper in brachiis, in gremio, in oculis matris versatus. Unde ait ad eum mater cap. 31. 2. *Quid dilecte mi? quid dilecte uteri mei? quid dilecte votorum meorum;* Sic psal 85. 15. dicitur: *Lætetur cor*

C *meum, ut timeat nomen tuum.* Pro quo Hieronymus & Chaldæus propriè legerunt, *uni cor meum, ut timeat nomen tuum.* Quod alii ad effectum precandi & efflagitandi revocant: *Hoc unum tribue cordi meo, ut te timeas;* alii ad timoris magnitudinem, & perfectionem, *unice te timeas cor meum;* alii ad conjunctionem intimam cordis cum divino timore, *uni cor meum timore tuo.* Sed melius *uni*, id est collige omnes cordis mei vires, ut te diligam ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, ut tuo timori ac dilectioni unicè invigilem, nihil mihi extra te sit in cælo, & sine te nihil velim supet terram, hæc una mea sit cura & solicitudo. Sic psalm 55. 21. dicitur: *De manu canis unicam meam.* q. d. Unius me vitæ amor & solicitudo pungit. hoc mihi solum superesit, scilicet vitæ hanc tu etiam abiatis ceteris rebus tuere & conserva. Sic dicit Salomon se unicum coram matre, in quo uno & oculos & animum mater defigebat, unicum amabat atque curabat. Ita Pineda l. 1. de Rebus Salom c. 8. Sic Cantic. 6. dicitur: *Una eſt matris ſuæ*, (id est *dilecta, &*) *electa genitrici ſuæ.*

Secundò, quia læsa regni. Secundò, idem Pineda: *Unicus*, inquit, cùm de filio regis dicitur, videtur respicere ad successionem regni, ut D qui præ multis fratribus successione & hereditate regni unicus sit. Sic Genes. 22. 2. *Tolle filium tuum unigenitum*; Septuag. perinde existimarunt ac si dixerint: *Tolle filium tuum dilectum*; S. Ambros. *tolle dilectum*; Symmachus, *unicum tuum*. Sed cùm haberet præterea Ismaelem, non intelligit *unicum* genitum; sed successione & destinatione ad genus & principatum. Sicut ipse David exponere videtur dicens 1. Paralip. 29. 1. *Salomonem filium meum unum* (Sept. *unicum*) *elegit Deus, adhuc puerum & tenellum*: q. d. Quod ad regni successionem attinet, non habeo alium, qui segnandi particeps esse debeat.

Tertiò, quia primogenitus. Tertiò, noster Salazar & Franc. Suarez 3. p. tom. 1. q. 27. disp. 1. sect. 3. *unigenitum* interpretantur primogenitum. q. d. Cùm filii primogeniti amore & indulgentia parentum abuti ac protervire soleant; ego tamen ita disciplinæ me subdidi, ut starem quasi puer *coram matre mea*, ab eaque me doceri, regi, flecti & formari sinerem, illi per

omnia me ſubiiciens & ab ejus nutu pendens. Licet enim prior Salomone filius fuerit infans ex adulterio Davidis cum Bethſabee conceptus; tamen ille illico ut lucem vidit expiravit, ideoque quaſi non natus in computum non venit, ait ex Gloſſ. S. Thom. 3. p. q. 27. art. 2. ad 3.

Salomon dilectus, quia filius penitentiæ.

Si obiicias, Salomonem non videri primogenitum Davidis ex Bethſabee, cò quòd tres ante illum filii nominentur, ipſeque ſit quartus & ultimus, 1. Paralip. 3. Resp. ſæpè in Script. in recenſendis filiis non ſervari ordinem temporis & generationis. Sic Geneſ. 11. 27. dicitur: *Thare genuit Abram, Nachor & Aran*; & tamen Aran ſenior fuit Abramo: nam Abram filiam Aran in uxorem duxit.

Addunt nonnulli Salomonem fuiſſe filium pœnitentiæ, puta genitum à Davide & Bethſabee de adulterio pœnitentibus, ideoque præ ceteris dilectum, quaſi qui pignus eſſet divinæ reconciliationis, & fructus gratiæ à Deo acceptæ. Audi noſtrum Lorinum in cap. 1. Eccleſ. v. 1. Fortaſſe etiam Salomon, qui poſt mortem infantis ex adulterio geniti ſuſceptus eſt per legitimum matrimonium, & ſecuta in utroque parente pœnitentia, ideò maximè dilectus eſt, atque vel à matre ipſa nutritus, vel coram ipſa, cùm B alii extra domum & à nutricibus; ac proinde David eumdem ſummoperè dilexit, utpote recuperata iam gratia ab ſe genitum, regni ſucceſſorem, ac de quo prolùbè tam multa Deus promiſerat, & viciſſim Salomon gloriabatur hoc nomine, quòd David filius & eſſet & diceretur.

Allegor. de Chriſto.

Myſticè, ſive allegoricè, Salomon hic repræſentat Chriſtum, qui fuit tener & unigenitus Patris æterni, ac virginis Mariæ Deiparæ, ei unicè dilectus & ſubjectus, Lucæ 2. 51. Ita Galatinus lib. 2. de Arcan fid. c. 5. & lib. 3. cap. 22. qui putat hunc eſſe ſenſum litteralem, ſed ex dictis ſequet eſſe myſticum. Porrò Chriſtus propriè fuit unicus Patri cæleſti, quia ex eo ſolo genitus, quà Deus & Verbum; atque unicus matriſuæ, quia quà homo ex ea ſola ſine opera viri ex Spiritu ſancto conceptus: unde ſicut in cælis eſt *ἀμήτωρ*, id eſt, ſine matre; ſic in terris eſt *ἀπάτωρ*, id eſt, ſine patre. Atque hæc fuit cauſa unici & ſingularis amoris reciproci, tum Virginis in Chriſtum, tum Chriſti in virginem matrem: amor enim filiorum tolet dividi in patrem & matrem, ideoque in ſingulos minor: at in Chriſto fuit indiviſus & collectus amor filialis: unicus enim & totus retendit in ſolam matrem, quaſi ipſa ſibi pater eſſet & mater fuit ergo ingens & ardens. Viciſſim virgo Deipara amorem ſuum in filium non diviſit eum marito, utpote qui nihil ei contulit, ſed totum ſola poſſedit. Fuit ergo & ille magnus & æmulus, quia amore materno & paterno quaſi mater & pater dilexit eum, eum inquam quem ſciebat Deum eſſe æquè ac hominem, ideoque immenſo amore redamandum. Chriſtus ergo fuit tener corpore, quia molle optimumque habuit corporis temperamentum, indeque tenerum & flexilem animum, ideoque bene diſciplinabilem, ait Galatin & omnia ſapientiæ capaciſſimum. Rurſum Chriſtus dicitur tener, quia in eo fuit ineffabilis pietatis teneritudo, & in truncо humanitatis clementiſſimæ divinitatis inſertio, ac ſuctuoſa plantatio. Ipſe denique legem dedit Iudæis per Moſen, Chriſtianis per ſeipſum, de eaque dixit: *Hoc fac & vives*, Lucæ 10.

Vers. 4. SUSCIPIAT VERBA MEA COR TUUM, CUSTODI PRÆCEPTA MEA, ET VIVES] Pagnin. ad verbum Hebræa vertit, *fulciat* vel *ſuſtineat eloquia mea cor tuum*: quod Baynus per hypallagen ſic explicat, q. d. Eloquia mea fulciant cor tuum teneatm & fluctuans; Septuag. *firmetur noſter ſermo in tuo corde*; Chald. *apprehendat* (Symmach. *teneat*) *verba mea cor tuum*; Syrus, *reſidebunt verba mea in corde tuo*.

Sunt verba non Dei, ut vult Chald. & Beda, quaſi alludat ad colloquium Dei cum Salomone habitum 3. Reg. 3. 5. ſed Davidis ad Salomonem, ut patet ex dictis. q. d. O fili ſuſcipe monita mea auribus non tantùm corporis, ſed & mentis, nec tantùm ſuſcipe, ſed & firma, ut numquam excidant, nulla tentatione elidantur. Solent enim puerorum phantaſiæ & mentes eſſe vagæ & fluidæ, ideoque quod audiunt, facilè effluere & excidere ſinunt. *Inquieta eſt ac mobilis juventus mea, & animus ſemper fluctuat*, ait Ariſtot. 2. Politic. Firmare ergo eam jubet anchora conſtantiæ, conſtantiſque amotis & timoris Dei, ut hæc patria & ſapientiæ documenta conſtanter retineat, eaque contra paraſitos & ſeductores fulciat, id eſt, tueatur & propugnet, A ne ab iis ſe ſeduci & in vitia abduci patiatur.

CUSTODI PRÆCEPTA MEA, ET VIVES] q. d. Si cuſtodieris mea præcepta, longævus eris, tum vita naturæ, tum vita gratiæ, tum vita gloriæ in æternum. Unde Syrus vertit, *cuſtodi præcepta mea & vivam & legem ſicut pupillam oculi*. q. d. Quantum amas vitam tuam, tantum ama cuſtodiam præceptorum meorum; quantum amas animam tuam, tantum ama diſciplinam meam; quantum amas & cuſtodis pupillam oculi tui, tantum ama & cuſtodi legem meam: quia hæc eſt vita, anima & pupilla oculi tui.

Vers. 5. POSSIDE SAPIENTIAM, POSSIDE PRUDENTIAM: NE OBLIVISCARIS, NEQUE DECLINES A VERBIS ORIS MEI] Hebr. קְנֵה *Kane* Primò, ſignificat *eme, compara, acquire*; Secundò, *poſſide*, quia emendo acquiritur rei poſſeſſio, & quod emimus hoc poſſidemus. Unde Vatabl. vertit, *compara ſapientiam, compara intelligentiam*; Pagninus, *eme ſapientiam, eme intelligentiam*. Senſus ergo eſt: Compara tibi ſapientiam practicam, ſive prudentiam & virtutem, omnium opum pretio, & omnium rerum dispendio: ipſa enim omne pretium, omnemque jacturam longè ſuperat. Ac cùm comparaveris firmiter eam retine, & poſſide, ut nullis blanditiis, promiſſis, minis, terroribus ſinas eam tibi eripi, juxta illud c. 23. 23 *Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam*: omnia enim hæc ſpectant ad perſeverantiam & conſtantiam in ſapientia & virtute, ideoque Notter optimè vertit, *poſſide & poſſide* enim per metalepſin. Primò, idem eſt quod eme, acquire, juxta illud Evæ Geneſ. 4. 1. *Poſſedi*, id eſt acquiſivi, *koniteni* (Cain filium) *per Deum*. Secundò, *poſſide* propriè idem eſt quod emendo occupa, detine, poſſide. q. d. Omni ſtudio cura ut acquiras & poſſideas ſapientiam tamquam rem ſummi pretii, perinde ac mercator ſatagit emere & poſſidere merce pretioſas.

Moral. hic dice, parentes debere filios magis providere de ſapientia & virtute, quàm de opibus & prædiis Mundani faciunt contrarium, ideoque errant, & filios peſſimè conſulunt. Quid eorum prodeſt opes homini, qui neſcit eas bene uti; imò cui ſunt inſtrumenta ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ? Quid hoc eſt aliud quàm dare gladium inſipienti & furenti, quo in aliorum & ſuam ipſius necem ruat? Unde in præpoſteram hanc parentum curam graviter invehitur S. Baſil. Proſper & alii.

C NE DIMITTAS EAM, ET CUSTODIET TE: DILIGE EAM, ET CONSERVABIT TE] Septuag. & *adharebis tibi*; Chald. & *proteget te*; Syrus, *ut liberet te*, Vers. 6. S. Hieronym. epiſt. 2. ad Nepotian. & *apprehendet te*; idem in c. 18. Ezech. ſic legit, *ama illam, & amplexabitur te; dilige illam, & cuſtodiet te*; Arabicus, *concupiſce illam, & tutabitur te*. David quaſi ſollicitus pater idem identidem repetit, aliiſque & aliis verbis inculcat filio, quaſi rem ſummi momenti, in quo ejus felicitas omneque bonum ſitum ſit. q. d. Sapientiam quaſi ſponſam indiſſolubili matrimonii vinculo tibi ò fili copula, nec des ei libellum repudii, ut eam dimittas: ita viciſſim ipſa tibi fida erit fietque adhærebit, imò ab omnibus malis culpæ & pœnæ proteget, & in omni bono conſervabit te. Secùs faciunt ſponſæ hominum, quæ ſæpè ſponſos deſerunt, & ad adulteros tranſeunt: aut ſi in fide petitent, ſponſos non alunt nec cuſtodiunt, ſed alii alunt & cuſtodiuntur.

Vers. 7. PRINCIPIUM SAPIENTIÆ, POSSIDE (Baynus, *poſſidere*, & ſic verti poteſt ex Hebræo) SAPIENTIAM; ET IN OMNI POSSESSIONE TUA, ACQUIRE PRUDENTIAM] Hæc verba in ſpeciem videntur eſſe contraria D & continere antitheſin: poſſeſſio enim ſapientiæ non eſt principium, ſed finis & complementum ſapientiæ. Quocirca Tigur. ex Hebræo ſic vertit, *ante omnem cognitionem como para ſapientiam*, Vatablus, *principium ſapientiæ compara ſapientiam*, Syrus & Chald. *initio ſapientiæ compara ſapientiam*, Hebr. ad verbum habent, *principium ſapientiæ eme*, vel *poſſide intelligentiam*.

Igitur Primò, *τὸ poſſide*, poteſt accipi in actu inchoato, vel deſtinato. q. d. Principium ſapientiæ eſt poſſidere, id eſt comparare, ſapientiam, puta illam emere, illi ſtudere, illam audire, meditari, ut ſic eam acquiras & poſſideas, juxta illud Sapient. 6. v. 18. *Initium illius* (ſapientiæ) *veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia*. q. d. Tunc ſapere incipies, cùm eam amare & proſequi, illique vacare & ſtudere cœperis. Sic enim ſe explicat ſubdens: *Et in omni poſſeſſione tua, acquire* (hebr. eſt idem verbum קְנֵה *Kane*, quod paulò antè Notter vertit, *poſſide*) *prudentiam*. q. d.

Prin-

Principium, via & modus acquirendi ſapientiam & veritatem eſt, ſi omni ſtudio, omni conatu, omni pretio, etiamſi omnes tuas opes impendere deberes, ſtudeas eam tibi comparare. Sic ait Seneca: *Magna pars boni eſt velle fieri bonum.* ita Dionyſ. Janſen. Hugo, Cajet. & alii. Senſus ergo eſt, q. d. Principium ſapientiæ non eſt arida ſpeculatio & contemplatio ſapientiæ, ſed ſapida voluntas & ſtudioſus conatus ad ſapientiam, ut ſcilicet timore Domini, qui etenim principium eſt ſapientiæ, commoti, omni via & modo enitamur ad ſapientiam acquirendam.

Secundò, alii q. d. David ad Salomonem: Principium ſapientiæ eſt eam mente concipere, comprehendere & poſſidere: inde enim fiet, ut ſuo tempore eam opere exerceat. Tu ergo ô fili iam nunc à teneris eam menti imprime, ut grandior & rex factus eam exequi, ac juxta eam vivere & gubernare queas. Aut, ut Baynus: Senſus, inquit, proverbii eſt: Sapientiæ primam curam habe; & non, ut inquit ille, *quærenda pecunia primùm, virtus poſt nummos. Et in omni poſſeſſione acquire prudentiam*, ut nihil vel poſſidere velis, vel diſcere, quod à prudentia fuerit alienum. Aut, ut idem, q. d. In principio ſapientiæ poſſide & diſce ſapientiam ab aliis, juxta illud Jacobi 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum*: & poſtea eris magis idoneus, ut res omnes cum intelligentia & prudenter tractes, & tuopte ingenio intelligentiam augebis.

Tertiò, noſter Salazar ſic exponit: *poſſide* vel eme *ſapientiam*, hoc eſt, coniugio tibi copula ſapientiam. Olim enim nuptiæ fiebant coemptione, quia ſponſus, ſponſam cum parentibus certo pretio coemebat, ut Oſee emit Gomer. c. 3. 2. *Fodi*, inquit, id eſt emi, *eam mihi quindecim argenteis.* Jam coniugio copula, id eſt, arctiſſimè tibi adſtringe ſapientiam & virtutem, ut ab ea divelli te non ſinas. Unde S. Auguſt. hoc ſpirituale coniugium repræſentatum in connubio Adæ cum Eva cenſet lib. 6 de Geneſi contra Manich. c. 23. de illo enim dictum eſt Geneſ. 2. *Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Os de oſſibus*, inquit, *forteſſe propter fortitudinem, & caro de carne propter temperantiam. Hæ namque duæ virtutes ad inferiorem animi partem, quam prudentia rationalis regit, dicuntur pertinere.*

Quartò, pro *principium* hebr. eſt רֵאשִׁית *reſcit*, græcè ἀρχὴ, quod tam ſummam, caput, principatum, quàm principium ſignificat q. d. Principatus ſapientiæ ſitus eſt in poſſeſſione ſapientiæ: primas in ſapientia tenebis, ſi cures ut eam poſſideas; ſumma, perfectio & complementum ſapientiæ conſiſtit in ejus poſſeſſione.

Quintò, q. d. Sapientia virtus ſita eſt non in ejus lectione, auditione, ſpeculatione, ſed in ejuſdem occupatione & poſſeſſione: ſi ergo eam cœperis poſſidere, habes principium ſapientiæ: ſi in poſſeſſione ejus progreſſus fueris, eamque dilataveris, quantum in poſſeſſione, tantum quoque in ſapientia progrederis: ſi eam plenè poſſederis, habebis pariter plenam et perfectam ſapientiam. Porrò hæc poſſeſſio ſita eſt in uſu et praxi ſapientiæ; ſive virtutis. Is enim habet et poſſidet virtutem, qui eam exercet, ac ea utitur: virtus enim ſita eſt in ejus uſu, praxi et exercitio.

Summa, ſenſus eſt q. d. Virtus non conſiſtit in ejus cognitione vel ſpeculatione, ſed in ejus exercitio & praxi: quantum enim eam exercueris, tantum ejus poſſidebis. Simili phraſi quis dicat: Principium opulentiæ eſt poſſidere opes. Principium honoris eſt poſſidere honores. Sic ergo hæc ſententia conſentit, & in re eadem eſt cum illa cap. 1. 7. *Timor Domini principium ſapientiæ*: quia timor Dei inſtigat, ut compares & poſſideas ſapientiam, id eſt virtutem. Quare initium timoris eſt initium ſapientiæ & virtutis: profectus timoris eſt profectus ſapientiæ & virtutis: complementum timoris eſt complementum ſapientiæ & virtutis. Vide dicta cap. 1. verſ. 7.

Denique Hebræa ad verbum ſic habent: *Principium chochma*, id eſt *ſapientia*, *eme*, vel *poſſide hina*, id eſt *intelligentiam* vel *prudentiam*: & ſic legunt aliqui codices Latinæ Vulgatæ editionis manuſcripti quod ſi exponas: ſi vis adipiſci veram ſapientiam, non ſpeculativam, ſed practicam, compara tibi prudentiam agendorum: hæc enim eſt vera, imò ipſiſſima ſapientia, quam hic deprædico. Hic ſenſus æquè ac primus, quartus, & quintus præ cæteris videntur literales & genuini.

Tropol. Baynus, q. d. Priuſquam ſtudio ſapientiæ indulgeas & contemplationi, da operam ut ſapientiam illam, quæ in moribus & integritate vitæ conſiſtit, acquiras: Martha enim ducit ad Mariam, vita activa ad contemplativam. Qui enim ilico inire volunt contemplativam ante ſudatas paſſiones per labores vitæ activæ, perinde faciunt, ut qui Rhetoricam diſcere volunt non præmiſſa Grammatica. unde S. Sabas: *Sicut*, inquit, *flos fructum antecedit, ita vita cœnobitica anachoreticam.* ita refert Cyrillus in Vita S. Joannis Silentiarii.

Anagog Lyran. Principium, inquit, ſapientiæ poſſidendæ in patria cæleſti eſt poſſeſſio ſapientiæ in via, putà in hac vita.

Symbolicè aliqui, q. d. Principium ſapientiæ eſt poſſidere vel comparare ſapientiam, id eſt, doctorem ſapientiæ & magiſtrum, qui te erudiat & doceat, ſine quo numquam ſapientiæ ſive virtutis & perfectionis peritus evades; ars enim hæc ſublimis & divina ſine doctore non diſcitur.

ABUSE ILLAM, ET EXALTABIT TE: GLORIFICABIS EAM, CUM AMPLEXATUS FUERIS EAM.] Vers. 8.

id eſt, cùm eam intra ulnas tuas & gremium ſtrictiore tenebis complexu, ait S. Hieron. in Eccleſ. c. 3. Pro *arripe illam* hebr. eſt סַלְסְלֶהָ *ſalſelehha* quod propriè ſignificat ſterne illi viam, aggeſto aggere ſive terræ cumulo viam illi cleva & complana, eleva & exalta illam: inde enim סוֹלְלָה *ſolela* vocatur agger, vallum, terra aggeſta in cumulum. unde pſalm. 67. v 5. סוֹלֵל בָּעֲרָבוֹת *ſolli Jarcheb baarabot*: quod Noſter vertit, *iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum*; R. Abraham Marinus, & alii vertunt, *elevate* vel *ſternite viam equitanti in celos*, Septuag. hoc loco vertunt, περιχαρακώσατε αὐτὴν, id eſt, *aggeribus circumda* vel *circumvalla illam*, id eſt, firmiſſimè illam tene & communi. Hinc Maximus cent. 5. cap. Oecenom. c. 83. legit *obſide eam*, & *exaltabit te*. Sicut enim milites obſidendo urbem, eam capiunt, eiuſque ſpoliis ditantur: ſic pariter qui obſident ſapientiam, ejus opibus locupletantur & exaltantur. Symmach. *pone eam*; Aquila, ἐνάπαξον, id eſt, *ſuſcipe, arripe*, vel *retine eam*; Chald. *dilige eam*; Pagnin. *exalta illam*, & *exaltabit te*; alii, *aggere & contumula illam*; Tigur. *evehito ipſam*, & *evehet te*; R. Abraham, *funda illam*; alii, *cala illam*, id eſt. aſſiduè illam rere, preme & verſa: סלה *ſala* enim ſignificat calcare: à *ſala* autem, סלל *ſalal* (unde סלל *ſolla*) ſubinde ſua tempora mutuatur.

Hinc & R. Levi ſic exponit: Si iter facias ſapientiæ, & incedas aſſiduè in lege, honorem tibi conciliabit. Et R. Salomon: Perſcrutare illam, inquit, diuturnoque ſtudio in illa immorare, ut minutiſſima quæque penites; ſicut cùm quis vindemiæ reliquias veſtigans, hinc indeque diſcurrit ad racemos prætermiſſos aſportandos. Apud Thalmudiſtas *ſaſal* ſignificat crines diſcernere & examinare. Baynus verò explicat, ut ſint hæc verba Davidis ad Salomonem. q. d. Sterne iter ſapientiæ, & fac ei expeditam & ſublimem viam, ut poſſit facilè vagari per regnum tuum, & ipſa exaltabit te: Hebræum enim *ſalſelehha* ſignificat viam ſapientiæ & virtutis eſſe arduam & excelſam, ac proinde ſternendam illi cum labore, elevatione & contentione corporis & animi. Loquitur de ſapientia quaſi de ſponſa nobili, imò regina, cui prumde via ſit ſternenda & complananda, ut per illam curru vehatur & deducatur in domum ſponſi, putà ejus, qui eam amat & ambit.

Noſter non ad verbum, ſed ad ſenſum vertit, *arripe*. ut Primò, ſignificet magno deſiderio et ſtudiò proſequendam eſſe ſapientiam, ut non tam rogetur quàm rapiatur. Secundò, ut ſignificet eam arctè menti copulandam eſſe: arripere enim eſt ad ſe rapere. Tertiò, ut ſignificet eam firmiter tenendam & cuſtodiendam: quod enim rapimus, hoc firmiter ſtringimus, ne quis æmulus vel hoſtis nobis eripiat. Itaque τὸ *arripe ſapientiam* in re idem eſt cum eo, quod præceſſit, *poſſide ſapientiam*, ſed modum poſſidendi ſuggerit, ſcilicet raptum: ſicut Romani Sabinas virgines rapuerunt in uxores. Unde Quartò, τὸ *arripe* ſignificat vim adhibendam ad conſequendam ſapientiam et virtutem ob concupiſcentias noſtras, quæ illi reluctantur, juxta illud Chriſti: *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud* Matth. 11. 12. Unde Hugo: Arripe illam, inquit, hoc eſt, ad te rape inſtar rapacis avis, putà accipitris, quæ in prædam nobiliſſimam totis viribus involat, eamque invadit, ut comprehendat; aut tamquam prædo violenta manu illam capta. Quintò, τὸ *arripe* ſignificat velocitatem. q. d. Feſtina ad illam, procurre ad illam, invola ad illam. ita Lyran. Adeò amari & ambiri vult ſapientia.

Por-

Portrò verſionem Septuag. ſic explicat auctor Catenæ Græcorum: *Circumda illam aggeribus*, ait, *hoc eſt, ingeniorum Scripturarum ipſa & meditatione illam confirmet: nec animus ſapiens ſis ſatis eſt ſapientiam amare, aut obiter illam deoſculaſſe, ſed magna præterea opus eſt cuſtodia & cura, ut, quam comparaſti, donis amittas. Aggerem autem ſeu vallum, morales virtutes hoc loco vocat: illæ enim ſunt quæ mentem ad Dei cognitionem ſublevant, eamdemque ab omni adverſitate protegunt.* Unde ex hoc loco S. Iſidorus libr. 3. Sentent. c. 9. docet ſapientiæ ſtudioſo neceſſarium eſſe aſſiduam S. Scripturæ lectionem: *Nemo*, inquit, *poteſt ſenſum S. Scripturæ cognoſcere niſi legendi familiaritate*; idque toto capite variis rationibus & ſimilitudinibus demonſtrat.

ET EXALTABIT TE] tum in præſenti vita, uti exaltavit Salomonem; tum in futura. Unde Gloſſa quædam Hebræorum paraphraſticè ſic explicat: *Si deduxeris te coram autem in eglot.*

GLORIFICABERIS A ME, CUM IAM POERIS AMPLEXATUS] Septuag. *honora eam, ut te amplexetur*; Chald. *amplexare eam, ut glorificet te*; Syrus, *ut te honore exoletat*. Eſt enim reciproca ſapientiæ & ſtudioſi amplexatio, atque ac glorificatio: ſponſus enim ſua bona in connubio communicat ſponſæ; & ſponſa viciſſim ſua communicat ſponſo. Quare ſi amplexaeris ſapientiam, illa viciſſim amplexabitur te: ſi eam glorifices, illa viciſſim glorificabit te, *cùm eam ſponte amplexatus duobus brachiis actionis & contemplationis*, ait Hugo. Idipſum tibi exoptat S. Hieron. præfat. in 2. lib. Comment. in Amos ad Pammachium: *Pammachi*, inquit, *eamus iam mecum capite imperta mihi à Domino, ut comitem mihi haberemur eat ſapientiam, de qua ſcriptum eſt: Ama illam, & ſervabit te: honora illam, & amplexabitur te, ut ipſa adjuvante & ſocia egregium in Amos opus expleam.* Idem nos quoque optamus & oramus.

Vers. 9. DABIT CAPITI TUO AUGMENTA GRATIARUM, ET CORONA INCLYTA PROTEGET TE] inſtar ſcuti vel potiùs galeæ. Hebr. *dabit tibi capulum gratiæ* (Cajetan. *ſocietatem gratiæ*) *& diademate decoris coronabit te*. Septuag. *ut det capiti tuo coronam gratiarum, corona autem deliciarum* (Aquila, *gloriationis*) Symmach. *gloriæ*; Theodot. *decoris*) *protegat te*; Chald. *ponet in capite tuo pulchritudinem gratiæ, corona decoris vestiet ſuper te*; Syrus, *ponet in capite tuo pulchritudinem charitatis & in corona laudis ſuæ tegit te*; S. Hieronym. in c. 44. Ezech. legit, *coronam gratiarum ſuſcipiet vertex tuus*; per eamque intelligit cidarim ſacerdotalem; Tigur. *dabit capiti tuo additamentum* (Pagnin. *coronellationem*) *gratiæ*; Vatabl. *ſertum elegans, & munus te magnifice corona*; Salomonem ſecuti Arabes, *ſcientia*, inquiunt, *eſt diadema puro, & intellectus torques aureus*. Per *coronam gratiarum*, inquit auctor Catenæ Græcor. virtutum catenam, diviporumque charitatum congeriem accipe; per voluptatis autem diadema divinæ cognitionis ornatum; licet alii hæc duo pro eodem accipiant, ut τὸ & ſignificet, *id eſt* de quo mox.

Senſus eſt q. d. Si ſapientiam amplexatus fueris, illa dabit tibi cumulos gratiarum, iſque quaſi corona ornabit, æquè ac proteget te contra omnes tentationes & hominum inſultus: conciliabit enim tibi gratiam non tantùm hominum, ſed & Dei, ab eoque impetrabit omnem gratiam & virtutem, quibus quaſi coronâ pulcherrimâ redimitus, gratioſus ſis & ſpecioſus, æquè ac robuſtus & inclytus in conſpectu Dei, angelorum & hominum, tum per gratiam in hoc ſæculo, tum per gloriam in futuro. Igitur *dabit tibi*, id eſt, copula gratiæ (quod Noſter vertit, *augmenta gratiarum*) accipi poteſt, ut ſit idem quod diadema decoris ſive *corona inclyta*: quia ſicut in corona annulus annulo, flos flori, aurum auro copulatur & innectitur; ſic & in ſapientia ac virtute una lex alteri, una virtus alteri, una actio honeſta alteri contiona ſerie copulatur & innectitur, ut faciant coronam & catenam, imò coronidem omnium virtutum. Ruſum faciet ſapientia, ut in virtutibus quotidie augearis & creſcas, itaque coronam hanc tuam augeat, expolias, perfectas, ejuſque orbem conſummet.

Quinque corona dat ſapientia.

Portrò corona hæc erit multiplex. Primò enim dabitur tibi quaſi ſapientiæ doctori laurea doctoralis. Secundò, quaſi eximio in omni virtute dabitur tibi laurea virtutis. Tertiò, quaſi victori paſſionum tuarum dabitur tibi corona triumphalis. Quartò, quaſi ſponſo, qui ſapientiam quaſi ſponſam tibi deſponſiſti, dabitur tibi corona nuptialis. Olim enim ſponſi & ſponſæ coronabantur (ut etiamnum fit) juxta illud Iſaiæ 61. vers. 10. *Quaſi ſponſum decoratum coronâ*. Et Cantic. 3. v. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus*. Quintò, dabitur tibi corona regni, ut quaſi rex per ſapientiam non tantùm te, ſed & totum regnum pie & ſapienter adjoniſſes. Has omnes coronas per ſapientiam adeptus eſt Salomon, ac adipiſcitur quilibet ſapientiæ & virtutis ſtudioſus. Rex enim evadit, etiamſi privatus & pauper ſit, tum quia regit regnum animæ ſuæ, tum quia alios dirigere novit, tum quia regnum æternum adipiſcetur per illam. Ita mendicus ille ſapiens apud Tauletum interrogatus: quis eſſet? reſpondit; *Rex ſum*: Vbi eſt regnum tuum? *In anima mea. Sic enim exteros & internos ſenſus meos regere novi, ut cuncta eius anima mea mihi ſubdita ſint. Quod profectò regnum cunctis mundi bonis regnis præſtantius eſſe nullus ambigit*. Fusè hoc ejus colloquium enarravi Rom. 12. 2. in fine. Plura de hac corona dixi c. 1. 9. & Eccli. 2. 22. c. 6. 32.

Moral. dice hic quanta ſit ſapientiæ & virtutis præſtantia, quæ ſui ſtudioſis honorem plusquam regum & imperatorum pollicetur. Nam, ut ait ooſter Alvarez de Paz de dignit. perfect. lib. 4. p. 3. cap. 32. Mundana nobilitas hominem ad tempus, ſanctitas in æternum exaltat. Nobilitas amicum regum, perfectio Dei amicum, & angelis parem conſtituit. Illa ſe amplectentes curis & negotiis laboriosis onerat: hæc quia ſine onere magnos facit, ſe complexantes glorificat. Illa capiti, id eſt menti, nobilium ſolet per occaſionem addere augmentum vitiorum; nam ex nobilitate ſuperbiunt, & in omnia illa vitia impingunt, quorum eſt ſuperbia principium: hæc perfectorum mentibus addit quotidie augmentum donorum, ac ſpiritualium gratiarum, quia ex perfectione ſe deiiciunt, & illas virtutes aſſequuntur, quæ humilitati ſemper adhærent. Nobilitas denique corona inſidiante circumdat; quia multi nobilibus invident, multi proſperitati eorum ac divitiis inſidiantur: at perfectio cingit capita perfectorum corona protegente: omnes enim perfecto ſimulantur, & neceſſaria ſubminiſtrant; & tantum abeſt ut eum lædant, quòd ad ipſum ut ad aſylum confugiunt, & ſui ipſorum adjutorem profitentur. Idipſum præclare docet S. Baſil. præfat. in Aſcetica.

AUDI FILI MI, ET SUSCIPE] Chald. *ſuſcipe à me*, qui tum rex & doctor ſapientiſſimus) VERBA MEA, UT MULTIPLICENTUR TIBI ANNI VITÆ] Huculque ſuerunt verba Davidis ad Salomonem, nunc Salomon eadem ſapientiæ ſtudioſoſuis verbis confirmat & inculcat. *Annos vitæ* intellige tum præſentis Judæis promiſſæ, tum æternæ fidelibus ſapientibus, id eſt Sanctis, præparatæ. Vide dicta c. 3. 16. Præclarè S. Auguſt. ſerm. 90. de Temp. tres aſſignat vias ad vitam & cælum, ſcil. *bonum cogitare, bonum dicere, & bonum facere*: tres pariter ad mortem, & gehennam, ſcil. *malum cogitare, malum dicere, & malum facere*. Et S. Ambroſ. ſerm. 74 de Natal Martyr. *Notas*, ait, *mihi fecit Dominus vias vitæ, cùm me docuit fidem, miſericordiam, juſtitiam, caſtitatem: his enim itineribus pervenitur ad ſalutem*. Vnde Septuag. hic addunt: *Vt ſint tibi multæ viæ vitæ*, id eſt, multæ honeſtæ actiones, quæ ad veram Dei cognitionem vitæque immortalitatem ducunt, inquit auctor Catenæ Græc. qui & addit: Vita, inquit, tria ſignificat, nempe vitæ tempus, vitæ inſtitutum, vitæ alimentum.

Vers. 10.

Vers. 11.

VIAM SAPIENTIÆ MONSTRAVI TIBI (Septuag. *docui te*; Aquila, *deduxi te*; Tigurina, *dirigam te*; Vatabl. *docebo te per viam juſtitiæ incedere*) DOCAM TE PER SEMITAS ÆQUITATIS] Hebr. *incedere te faciam in orbita rectitudinis*: Septuag. *rectis*, Aquila, *in tramitibus rectitudinis*. *Via*, hîve ſemitæ & tramites, *ſunt ad virtutem aditus, quorum principium eſt ſapientiæ acquiſitio*, ait Nyſſenus orat. 2 contra Eunomium, Chald. & Symmach. *in ſemita recta*; Pagnin. *calcare te feci ſemitas rectas*. *Semitæ* ergo *æquitatis* ſunt ſemitæ æquabiles, planæ, rectæ, ſine ſcopulis & lapidibus; ut ſcilicet ouſquam impingas. Tales ſunt ſemitæ ſapientiæ & virtutis. Vide dicta Iſaiæ 26. 7.

Portrò auctor Catenæ Græcor. Sapientiæ, inquit, ſunt viæ, quæ de uno bono honeſtoque opere deducunt ad aliud: unum enim opus viam ſternit & invitat ad aliud, una virtus ad aliam. q. d. Oſtendam tibi quomodo in via virtutis numquam conſiſtere, ſed continuos progreſſus facere debeas.

Quæ

VERS. 12. QUAS CUM INGRESSUS FUERIS, NON ARCTABUNTUR (Syrus, *non tentabuntur*; Symmach. *non tribulabuntur*; alii, *non ſtringentur*) GRESSUS TUOS, ET CURRENS NON HABEBIS OFFENDICULUM] Septuag. *non concludentur tui greſſus: ſi autem cucurreris, non laborabis*, vel *non fatigaberis*; Aquila, *non ſcandelizaberis*; Syrus, *non offendes*; alii, *non impinges, non corrues*. Explicat ſapientiæ ſive virtutis ſemitas æquitatis, id eſt, planas & æquabiles. q. d. Adeò plana & expanſa eſt virtutis planities, ut in ea pedes & greſſus tui arctari, vel in ſaxa impingere nequeant; ſed per eam velut æquor porrectum totis viribus procurrere poſſis, ſine ullo offendiculi metu vel periculo: qui enim greſſus ſuos ob arctam aut ſcopuloſam viam protendere nequit, parum abeſt quin cadat, ait R. Salomon. Licet enim incipienti fit arcta ſalutis & virtutis via, ut ait Chriſtus Matth. 7. 14. ſi animum libertatem carnis & concupiſcentiæ ſpectes: hanc enim virtus ſtringit & arctat: tamen ſi in ea progrediaris & conſtanter pergas, ſenties eam complanari & exporrigi, nec in ea arctabuntur greſſus tui, ita ut arctando collidantur, impingant aut lædantur; ſed ad maxima commoda, ac ad veram libertatem conſcientiæ & gloriæ lætus alacerque recta & velociter decurres, dilatatus & corroboratus tum per aſſiduum virtutis exercitium, & bonam bene agendi conſuetudinem, quæ quaſi in naturam vertitur; tum per ſuavitatem gratiæ, & ſuabra conſolationum, quas tibi aſpirabit Spiritus ſanctus. Vide dicta cap. 2. v. 9. quare cum Pſalte caoes: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*, pſal. 118. v. 32. Igitur exercitium virtutis vires ſpiritui maiores continuò addit, putà habitum & gratiam, indeque facilitatem maiorem, quibus fit ut is non delaſſetur, ſed novum majuſque curriendi in via Domini robur capiat: ſecus eſt in curſu corporali, quo nervi & arteriæ, quibus fit motus & curſus, luxantur, debilitantur & delaſſantur, ideoque minor vis ad procurrendum reſtat. Idem fit in curſu vitiorum, de quo impii dicunt Sapient. 5. 7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulavimus vias difficiles, & viam Domini ignoravimus*: cùm ex adverſo de virtutis ſtudioſis, quibus fervot vires addit, ſicut torpor minuit, clarè pronuntiet Iſaias cap. 40. 31. *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ: current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient*. Vide quæ ibidem annotavi.

Virtus non laſſat, ſed vires auget.

In virtute ergo verum eſt hoc paradoxum: *Labor non delaſſat, ſed roboret: quies non roborat, ſed delaſſat: labor vires auget, otium minuit. Labor laborem parit, quies quietem: ſomnus ſomnum adſcat, languor languorem, torpor torporem: vigilias verò vigilia parinnt, virtus virtutem*, ut aiebat S. Domitius Loricatus. Adde, virtutem propriè in actu voluntatis conſiſtere, quæ agendo & volendo non laſſatur, ſed intenditur & roboratur. *Ambulas*, ioquit S. Auguſtinus (vel quiſquis eſt auctor) de Cantico novo cap. 3. *ſi amas. Non enim ad Deum paſſibus, ſed affectibus curritur. Via ergo ipſa noſtra ambulantis quærit: viæ ſunt hominum genera, quæ odit, remanentem, retro redeuntem, aberrantem*. Virtus enim continuum curſum mentis requirit, quia finem & terminum non habet, ſed inſtar flammæ creſcit in immenſum. Quocirca Barlaam ad Joſaphat apud Damaſc. in Hiſtor. c. 19. *Proclivis*, inquit, *ac facilis via eſt in cælum: atque etiamſi ob corporis affectionem arcta & anguſta dicta eſt, tamen ob fructuum ſuorum ſpem ilis recta & clara eſt, qui non ſtultè ambulant, verùm Dei voluntatem exactè intelligunt, atque ad diligendum adverſus diaboli verſutias ipſius armaturam induunt, & in oratione atque obſecratione cum patientia & ſpe in hoc ipſum inſtigilant*. Nam, ut ait Abbas ille in Vitis Patr. lib. 5. libello 7. de patientia cap. 22. *A patiente Deus auferi bellum tentationis*. Unde ibid. n. 25. Aſceta ille, *Tenuis labor*, inquit, *quem hic ſuſtinuo, nequit comparari cum illa diri tormentorum, quæ peccatoribus in futuro ſeculo præparantur*. Et n. 47. alteri graviter tentato, & cogitanti diſceſſum nocte apparuit gratia Dei ſpecie virginis, dicens: *Nuſquam vadas, ſed ſede hic mecum: nihil enim mali fiet ex iis quæ audiſti. Qui credens verbis eius ibi ſedit, & ſtatim ſanatum eſt eo eius*. Huc facit apophthegma R. Nechoniæ filii Akana in *Pirke avoth*, id eſt in Sententiis patrum c. 3. *Quicumque legis jugo colla ſubmittit, ille liberas ſe altero, ſed durieri, humani imperii jugo: & qui excutit jugum legis a cervicibus ſuis, paret ei jugo mundi & imperii, neque diffiteliori*.

VERS. 13. TANS DISCIPLINAM, NE DIMITTAS EAM; CUSTODI ILLAM, QUIA IPSA EST VITA TUA] tum formalis, quia actus virtutis eſt vita id eſt, actus vitalis vel naturalis, vel ſupernaturalis; tum cauſalis, quia virtus eſt cauſa vitæ longævæ, uti dixit cap. 3. 16. Eadem eſt cauſa vitæ ſanctæ per gratiam, & vitæ beatæ per gloriam, quam confert. Unde Hebræa habent, *apprehende eruditionem ne langueſcas; cuſtodi eam, quia ipſa eſt vita tua*, id eſt, multas vitas tibi conferet; Sept. *cuſtodi eam tibi ipſe in viam meam*; Syrus, *conſtanter perſevera in diſciplina*; alii, *robuſtus eſto in diſciplina*, vel *robora te, & invaleſco in diſciplina* retinenda, peragenda, tuenda & propaganda, ſicut pugil in ſtadio, & miles in prælio ſe roborat, omneſque vires colligit, ut hoſtem ſuperet & victor evadet.

Huius ſententiæ veritatem eleganti ovis & cervi apologo ſpecioſis exemplis inſtructo, demonſtrat Cyrill. l. 5. Apolog. moral. c. 9. cuius titulus: *Contra appetitum ſuperbæ libertatis*. *Libertas noxia.* *Apologus Ovis*, inquit, *avida propriæ libertatis ſociali gregi relicto, dominium ſui paſtoris effugit. Cumque per ſolitudinem errabundam cervos vagam & profugam inveniſſet, rapit ipſa quærere ipſius ſolitudinis & erroris occaſionem. Cui mox illa reſpondit: Dudum certè ſervile jugum duriſſimum paſſa, nunc frui vole ſicut & vos libertate cunctis gratiſſima, atque patronum duriorem effugere, qui non ſolum me uſque ad ſanguinem vulnerabat, verum etiam ſingulis annis ab oportuno vellere ſpoliabat. Tunc cervus illi compatiens: Satis, inquit, chariſſima dolor de errabunda itinere tuo, ſed malò magis de erroneo conſilio. Nimirum libertas dulcis eſt, & theſaurus incomparabilis, ſed non cum miniſtro univerſi*. Mox idem exemplo populi, corporis, navis, formicæ planè facit. *Plura enim ſunt, quibus pax, vita, ſecuris atque ſalutis tantùm ex debita ſubiectione contingit, & propter hoc non eſt aliud* *Exempla.* *liberras eis, quàm ſalutaris perditio liberratis. Nam libertas populi, quem regna non coercent, libertate perit. Sic corpus etiam animæ ſubiectum vivit, & mox cùm ab ea liberatur, exſtinguitur. Navis ſubiecta nautis ſervatur à fluctibus, à quibus ſi libera fueris, ſtatim naufragio diſſolvitur. Formica quoque alis liberata, cum de ſerena ſurſum erigitur, finali miſeria capitivatur. His ergo libertas, certa eſt perditionis captivitas. Hoc modo, mea chariſſima, crede rem etiam tecum ſe habere. Nam attende quomodo & qualiter nunc incedas ſine duce, paſcualis itineris neſcia, ſine tutore nulla propria validitate armata, inter inimicos ſelvagæ, atque in miſeriis te circumvallantibus deſtituta. Nimirum via tibi error eſt, præcipitium dulcor, ſuries paſcua, pernicies ſocius, & tui tandem crudelis interitus ſunt extrema. Ego certè ovem, fœdæ, magnitudine & agilitate muniti, vix à feris huius ſolitudinis ſum ſecutus*. Deinde idipſum hoc dilemmate evincit, & ſole clarius oſtendit: *Ex quo animum naturaliter te delectas* *Dilemma.* *libertas, dic, amabo, ſi ad bene vel ad male faciendum? quippe ſi intendis benefacere, hoc tantum eſt, quod à te exigit paſtor tuus. Cur ergo refugis eum? ſi ſine ratione agere cupis, ipſa vis tibi libertas, exitialis ſervitutis captivitas. Nam mala voluntatis libertas, peccandi eſt cauſa, qua quidem inquietas eius conſummatur, ſed mox captivitas ſequitur. Sic mala voluntas quanto liberior eſt, tanto ſervilior; quanto potentior, tanto infirmior; & quanto ſublimior, tanto humilior. Audi igitur conſilium meum, & quantocius ad dominum tuum reverteris, ne libere pereas, & ſeipſum lupis devorandam impendas. Nam ſi dominus tuus te malegat aut tondet, ab eo ſumit hæc ipſa quæ tribuit, quia te cuſtodit & paſcit: eligibilius quippe eſt lac dare & vellera, quàm cum omnibus perdere vitam. Quibus auditis ovis gaudentes ad paſtorem rediit.*

SECUNDA PARS CAPITIS.

Viam impiorum, utpote tenebroſam, declinandam; piorum verò quaſi ſplendidam capeſcendam eſſe docet.

VERS. 14. NE DELECTERIS IN SEMITIS IMPIORUM, NEC TIBI PLACEAT MALORUM VIA] Pro *delectetis* Noſter legit בל תאו *tabe*, id eſt, *velis acquieſcas*, ut vertit cap. 1. 10. concupiſcas, delecteris. Jam aliis punctis legunt בל תבו *tabo*, id eſt, *ingrediaris*. Unde Septuag. *vias impiorum ne intres*; Chald. *in via impiorum ne ambules*. Jam ſenſus eſt, inquit Dionyſ. q. d. Ne delecteris impiorum actibus vitioſis, item ſpectaculis, torneamentis, haſtiludiis, choreis, & ſimilibus vanitatibus, quæ vanæ ſuot, & ſæpe cum peccato conjunctæ, aut occaſiones peccatorum.

Ruce

Rursum pro *placeat* hebr. est תטה *transfer*, quod propriè significat, *ne te beatum reputes in via impiorum*. ita Aquila, Theodot. & Vatabl. Pagninus verò, *ne beatifices malo in via sua*. Abusivè tamen idem verbum significat incedere, dirigere, ducere, ut נטה *ascendere* sit idem quod נסע *iacere*: litteræ enim ט *theth*, putà & ס inter se commutantur. Unde Pagnin. vertit, *ne gradiaris in via malorum*; Septuag. *ne ambuleris vias iniquorum*, alii, *ne pedem vel gressum offirmes in via impiorum*, scilicet ne firmiter in eorum via incedas, neu putes te firmo apud eos loco consistere, quia citò eos procella quæpiam sternet & deiicet. Festivè Hugo: *Ne tibi placeat via malorum: quia*, inquit, *luxuosa est in luxuriosis, tenebrosa in iracundis, spinosa in avaris, petrosa in detractoribus, cavernosa in simulatoribus, montosa in superbis*. Pulchrius & plentiùs S. Bernard. in Sentent. *Via*, inquit, *quæ ducunt ad mortem, tripartitione dividuntur. Alia arumnosa alia laboriosa, alia deliciosa. Arumnosa est in pauperibus superbis, laboriosa in cupidis & avaris, deliciosa in divitibus deliciosis. Via quoque, quæ ducit ad vitam, simili ratione distinguitur. Est enim alia sanguinea, alia purpurea, alia lactea. Sanguinea est Martyribus, qui in sanguine Agni fuerunt corporum indumenta lavarunt, & per iter martyrii triumphalis altitudinis fulmen attigerunt. Purpurea est in Confessoribus, qui in sua carne vestigia Dominicæ passionis per abstinentiam expresserunt, & in suis corporibus vulnerum Christi stigmata portaverunt. Lactea in Virginibus, quæ in seipsis puritatis angelicæ candidatum (candorem) & virtutis sanctimoniæ conservaverunt, & per viam mandatis ad amplexus & thalamos veri sponsi virtutum pennis feliciter evolarunt.*

Vers. 15. FUGE AB EA, NEC TRANSIRAS PER ILLAM: DECLINA, ET DESERE EAM] Pro *fuge ab ea* hebr. est נטש *prætermitte*, quod varii variè vertunt. Pagnin. *elonga* vel *cessa ab ea*; Vatabl. *desere eam*; Chald. *recede ne transeas eam*; Baynus, *abstine ne* vel *exerare eam*; Septuag. *in quocumque loco castra metati fuerint, ne supervenias illuc*; R. Salomon, *averte & flecti fatire eam*; R. Levi, *abole & irritam fac eam*. q. d. Si vitea sufficiant, eorum consilius obviam ito, eaque dissipa, ne scelus, quod moliti sunt, expleant. Pro *nec transeas per illam*; Syrus vertit, *ne transeas per locum, quem ille habitavit*; Chald. *nec transeas eam ubi*. Pro *declina & desere eam*; hebr. est. *recede ab ea & transi*; Chald. *declina & transi ab ea*; Septuag. *declina ab ea & abscede*; Lucifer in Apolog. *non desina*; Aquila, Symmach. & Theodot. *transi*. Hæc omnia penè synonyma iungit Salomon, ut ostendat quàm cavendum sit consortium cum impiis, adeò ut nec cum illis communem viam, multò minùs vocem habere sustineamus: *Nec pes contagium trahat*, ait S. Augustin. in psal. 76. ne scilicet à communi via ad consortium, à consortio ad colloquium, à colloquio ad viri communionem trahamur. Singula tamen ita distribuit & secernit Hugo: *Fuge ab ea, scilicet opere, & ne transeas per illam cogitationis delectationes, declina occasiones, desere locum*. quorum duo priora mystica sunt, duo posteriora literalia. Sic & Cajetan. censet hic præcipi fugiendam esse viam impiorum ob occasionem & periculum peccati. Scribit Plinius lib. 28. cap. 10 vestigia lupi obstupefacere equos. *Tanta vis est animalis* (lupi,) inquit, *ut vestigia eius calcata equis afferant torporem*. Majorem torporem & noxam afferunt vestigia & consortia impiorum. Exemplum ad lucram formidabile extat 3. Reg 13. ubi Prophetæ à Deo iussus ire in Bethel, & arguere cultores vituli aurei, iussus est pariter nec cibum cum idololatris sumere, nec communi impiorum via, sed alia reverti, & quia deceptus ab alio Propheta cibum in Bethel sumpsit, idcirco rediens à leone occisus est.

Mysticè, per vias impiorum & impietatis accipe cogitationes & suggestiones improbas & impuras: per has enim quasi vias impietas in animam ingreditur, eamque perdit & occidit. quare illas omnino fugere & fugare oportet: ipsæ enim sunt ignita diaboli iacula, quibus ille animæ passiones ad malum succendit. ita auctor Catenæ Græcor.

Vers. 16. NON ENIM DORMIUNT NISI (Syrus, *donec*) MALEFECERINT; ET RAPIT OR (perperam Complut. & Dionys. legunt, *capitur*) SOMNUS AB EIS, NISI SUPPLANTAVERINT] Septuag. *non enim feminam capiunt nisi malefecerint: ablatus est somnus eorum, & non dormient*; Chald. *dividitur somnus eorum, donec perpetrent scandalum*; Syrus, *donec voluntatem suam expleant*; Tigurina, *fugit somnum ab eis ni prius aliquem deiecerint*; Vatabl. *nisi impie egerint*. q. d. Adeò avidi sunt scelerum, adeò instigant & ipsitant, ut somnum non capiant, nisi male patrarint, ideoque ipsè in multam nocte pervigilant, ut suas nequitias & insidias, quas machinantur, expleant, atque ex prædis cœnas instruant, in quibus lautè comedant panem impietatis, & vinum iniquitatis bibant, ut sequitur. Hi similes sunt serpentibus illis, de quibus Plinius lib. 8. cap. 29. *Quæ tota æstate insomnes sunt, quamdiu venenum viget posse vere ex algore vomere orbati, dormiunt totam hiemem*. Rursum *nè non dormiunt* notat eos noctu suas fraudes, dolos & scelera machinari & exequi, utpote filios tenebrarum, qui oderunt lucem, iuxta illud Poetæ.

Nox, & amor, vinumque nihil moderabile suadent.
Illa pudore vacat, Liber amorque nota.

Ita R. Levi: Nec etiam nocte, inquit, quiete somno frui possunt, nisi scelus aliquod perpetrent aliquem supplantantes. Hi similes sunt hyænis & lupis velpertinis sive nocturnis, qui noctu prædantur & grassantur, de quibus dixi Habacuc 1. 8. Opponis enim horum impios noctambulones piis, quorum *lux splendens procedit & crescit usque ad perfectum diem*.

Nota. Aliqui codices pro *rapitur* legunt contrariè, *non rapitur*: censent enim in Hebræo negationem, quæ in priori membro *non dormiunt* præcessit, in posteriori & *rapitur* esse repetendam, sicut repetenda est c. 30. 3. cùm ait: *Non didici sapientiam, & novi* (id est *non novi*) *scientiam sanctorum*. Sensus verò istius, (ait Franc. Lucas in Notis hic) *Et non rapitur somnus eorum*, seu *ab eis*, idem est, qui præcedentis partis & *non dormiunt*: mutato enim dicendi genere idem dictum iterum. Amplius tamen aliquid hac repetitio, ne significatur, numirum quod cùm etiam protraxerint aut circumvenerint aliquem impii, somnum non tam capiant quàm rapiant. Rapuus verò somnum, quia aut interdiu dormiunt, noctu insontibus pernicies machinari, aut brevem, & quasi furtivum dormiunt somnum, ut quamprimùm ad sua negotia redire possint. Non enim sibi tempo vacandum putant, quibus ea iunt assidua studia, quæ & dies facilè desiderent & noctes; dies, ut consilia capiantur, noctes, ut capta consilia perficiantur. Porrò quando sine negatione legitur, *Et rapitur non somnus ab eis*, non tam significari videtur, quòd ipsi somnum rapiant, quam ad fortasse significari posset) quàm quòd somnus ipsis violenter abripiatur præ eo, quo fervent, male agendi desiderio. Est autem illa lectio, *Et non rapitur somnus ab eis*; commodè possit & intelligi, & ex Hebræo transferri; non ideo tamen in Vulgatæ editionis textum recipienda est, quippe quæ quod fide dignores loquutus sit codices, non Vulgati Interpretis instinctu pictura sit.

Porrò si tanta est impiorum aviditas ad malum, quanta debet esse piorum ad bonum, ut non dormiant nisi infigniter benefecerint; &, si quando tecti accidat, dicant cum Tito Imp. & cum S. Joanne Eleemotynario: *Diem perdidi* imò cum muliere illa fortis Proverb. 31. 25. quæ *de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis*. si id non præstiterint, dicant: *Noctem perdidi*. Talea erant olim monachi dicti Acœmetæ, id est non dormientes, sive insomnes & vigilantes, quòd noctu æquè ac die vigiles in Dei laudibus & bonis operibus perstiterent. Essent verò diem ornationi, labori & studio dedicantes, noctu modo, cum cibi & somni sumebant, teste Eusebio, Philone & aliis.

COMEDUNT PANEM IMPIETATIS, ET VINUM INIQUITATIS BIBUNT] Chald. *quoniam cibus eorum cibus est impiorum*; Lucifer Calar. in Apol. *edunt enim cibos impietatis*. Dascaulam & finem cur impii non dormiant, nisi malefecerint; quia scilicet ex prædis & malefactis suis cœnas instruunt; dormire autem nolunt, nisi lautè cœnarint. Ita videmus prædones in silvis tota die latitare & insidiari viatoribus, ac noctu egredi ad hospitia remota sibi nota, ibique splendidè cœnare & perpotare, ac tum ebrios in somnum ruere. vivunt enim ex rapto. Comedunt ergo *panem impietatis*, scilicet panem, id est cibum, impietate & sceleres comparatum, ac bibunt *vinum iniquitatis*, hebr. חמס *chamasim*, id est, rapinarum & violentiæ, id est raptum & *ei extortum*. Unde Vatablus vertit, *violentum enim vino impiè quæsito, & bibunt vinum vi extortum*; alii, *vinum oppressionis*; Simmach. & Aquila, *iniustitiarum*; Chald. *vinum*

pium raptorum bibunt. R. Levi, Cibi, inquit, illorum & potus criminibus & rapina conſtant: quæ illis ita jucunda accidunt & deliciosa, ut nulla re alia, qua vescantur, indigeant. Verùm parvo tempore hucusque prædis fruuntur. Nam ut dicitur Job 20. 15. *Divitias, quas devoravit, evomet, & de ventre illius extrahet eas Deus*; Sept. *divitiæ iniquè partæ evomentur*. Unde Nazianz orat. 9. & ibi Niceras: *Qui, noxium*, ait, *cibum sumpsit, nisi cum eo probos etiam evomit; sic qui iniquè congerendis opibus studet, non solum ipsas, sed quas priùs iure possidebat, plerumque amittit*.

Secundò, Beda, Hugo & Janſen. ſic exponunt per hypallagen: comedunt avidè impietatem quaſi panem, & iniquitatem ſicut vinì poculum pleno ore exhauriunt: ita enim cupiunt & ſitiunt malè facere, ut ſitim hanc explere nequeant, ſed malefaciendo magis acuant: una enim impietas excitat ſitim & deſiderium alterius, qua perpetrata nova ſiti ſitiunt aliam & aliam, ſicut bibones quo plus potant eo plus ſitiunt, & potare geſtiunt donec ſe planè inebrient. Unde Septuag vertunt, *vina autem iniqua inebriabuntur*. Vide S. Chryſoſt. pulchrè impios ebriis aſſimilantem homil. 64. in Geneſ. & homil. 23. in epiſt. ad Roman. Alludit ad Job 15. 16. *Qui bibit quaſi aquam iniquitatem*.

Myſticè Hugo hæc adaptat indignè communicantibus: hi enim comedunt panem Euchariſtiæ impiè, & vinum ſacrotanctum iniquè bibunt: is ergo Euchariſtia eſt panis impietatis & vinum iniquitatis, quia ipſi impiè & ſacrilegè ea abutuntur, eamque profanant & polluunt, ideoque judicium ſibi manducant & bibunt, non dijudicantes corpus Domini, 1. Cor 11. 29.

VERS. 18. IOSTOROM AOTXM SSMITA, QUASI LUX SPLENDENS, PROCEDIT, ET CRESCIT USQUE AD PERFECTAM DIEM] *Vdan* motorata unhesin inter viam piorum & impiorum, quòd ſcilicet piorum via ſit lucida & lux, impiorum verò tenebroſa & caligo, ut ſequitur. Hebr. *ſemita juſtorum velut lux ſplendens vadit, & lucet* vel *illuminat uſque ad formatum*, vel *roboratum & firmatum diem*. Eſt pulchra paronomaſia inter נגה *ra h*, id eſt temitam, & אור *or*, id eſt lucem. q. d. *Urach* juſtorum eſt *or*, via & lex vitæ juſtorum eſt lux. Tigur. *vita autem juſtorum inclareſcit, quæ jucunde ſit illuſtrior uſque ad perfectum diem*; Vatabl. *vita juſtorum promovet & ſplendeſcit uſque ad perfectionem diei*, id eſt, uſque ad meridiem; Septuag. *via juſtorum ſimiliter ut lux fulgens, procedunt & illuminant, donec dirigat* (Lucifer, *corrigat*) *ſe dies*; Theodor. *tanquam lux ſplendens, vadens & illuminans uſque ad ſtabilitatem diei*; Aquila, *ad paratum*, id eſt, formatum & firmatum, *diem*; Symmach. *ad ſtabilem diem*; Arabicus, *via autem juſtorum hac forma* (vel *imagine*) *ſplendeſcunt lumine, & illuceſcunt donec dirigatur dies*, vel *ſiat dies perfectus*; Syrus, *processit lux donec ſtabiliatur dies*; Auctor Catenæ Græcor. *procedunt juſti & lucent donec diei hæc feliciter abſolvatur*. idque ſic explicat. Præſens vita, inquit, erroribus, periculis & tentationibus plena nox potius eſt quàm vita: quare in hiſce ejus tenebris Deus juſtos potiùs quam ſumma, quo eam illuminent, donec omnium tentationum nox penitus abſolvatur: ut huc alludat S. Paulus Philip. 2. 15. *Ut ſitis ſine querela, & ſimplices filii Dei, ſine reprehenſione in medio nationis pravæ & perverſæ: inter quas lucetis ſicut luminaria in mundo*. Senſus eſt q. d. *Semita*, id eſt, vita & converſatio ſancta, juſtorum eſt quaſi aurora, vel lucifer lucens mundumque illuminans: ſicut enim lux auroræ ſenſim intenditur & creſcit uſque ad perfectum diem, id eſt, usque ad meridiem, in qua diſcutiis omnibus nebulis & tenebris aurea, clara, plenaque lux toto hemiſphærio refulendet: ſic pariter & juſtorum juſtitia & ſanctitas ſenſim creſcit, donec diſſipatis omnibus ignorantiæ & concupiſcentiæ nebulis, ipſa pura plenaque refulgeat. quod inchoatè ſit in hac vita, perfectè verò fiet in cœlo, ubi amplius creſcere non poterit, cùm in hac vita ſemper creſcat. Unde Beda ſic explicat, q. d. *Juſtorum opera in tantum ſe remis peragunt, & æternam ducunt ad vitam, qua eſt perfecta dies*. Plenius Dionyſ. Semita juſtorum, inquit, eſt converſatio bonorum & contemplatio virtuorum, in qua lux gratiæ, ſplendor ſapientiæ, puritas cordis relucent. Hæc creſcit (ſpiritali profectu) uſque ad perfectum diem, id eſt, uſque ad unum gradum dum ſapientiæ ac virtutum, & utique ad diem æternitatis, de quo Cant. 2. v 17. *Donec ſpirent aura & inclinentur umbræ*. & pſal. 83. *Quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia*. hoc eſt, de tide tranſit ad ſpeciem, de ſpe ad cum-

A præhenſionem, de charitate ad beatificam fruitionem. Et Iſajas c 30. 21. *Hæc eſt via, ambulate in ea*. Sic & S. Gregor. hom. 5. in Ezech. & citatur de pœnitent. diſtinct. 2. c. 10 *Non reverebantur Juſtorum ſemita quaſi lux ſplendens*, &c. *In aurum enim animis, inquit, bonum deſiderium atque intellectus lucis incipit iam pari die eſſe: ſed cum uſque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad cœleſtia regna perducti in eam lucem, quam deſiderant, iam minus aliquid non habebunt*. Vide eumdem lib. 29. Moral. cap. 2. ubi docet auroram Eccleſiæ & Sanctorum eſſe in terra, meridiem fore in cœlo.

Ex hoc loco refutatur error Joviniani dicentis, juſtum unum alio nec eſſe juſtiorem, nec poſſe in juſtitia creſcere, eò quòd virtutes omnes ſint pares æquè ac vitia paria, uti centebant Stoici. Et Lutheri, qui docet poſſe quidem juſtum creſcere in virtute, at non in juſtitia; eò quòd hæc non ſit inhærens, ſed extrinſeca, putà imputatio juſtitiæ Chriſti, quæ in omnibus juſtis eſt par & æqualis. Verùm utriuſque error jugulatur hîc à Salomone dicente, quòd ſemita juſtorum, quæ utique non eſt alia quàm juſtitia & actiones juſtæ juſtorum, creſcat inſtar lucis & auroræ uſque ad perfectum diem & meridiem: atqui lux creſcit & rotenditur, atque ex minore fit maior, donec ſit maxima in meridie: ergo pari modo intenditur & creſcit juſtitia & ſanctitas juſtorum. Vide Bellarm. lib. 3. de juſtificat. c. 16.

Moral. Nota juſtos rectè comparari auroræ. Primò, quia aurora lucem ſuam mutuatur à ſole; ſic juſti ſuam juſtitiam hauriunt à Chriſto, qui proinde vocatur ſol juſtitiæ, Malach. 4. 2. Hinc Poetæ finxerunt auroram Titanis, id eſt Solis, & terræ filiam. Nam ex ſole procedit illa claritas cæli, quam aurorem vocamus, eademque intuentibus videtur cætera prodire. Hoc eſt, quod ait Pſalmes de Deo pſalm. 36 6. *Educet quaſi lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum tanquam meridiem*. *Juſti ſunt aurora, Primò*

Secundò, aurora ſenſim creſcit, ſed ita ut paucis horis evadat in meridiem: ſic & juſtus ſenſim creſcit, ac per heroicos actus eò enititur ad perfectionem, ut illi applicari poſſit illud Chriſti: *Exultavit ut gigas ad curendam viam*, &c. *nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*, pſalm. 18. v. 6. Dum ergo manè auroram & ſolem naſcentem & creſcentem intuemur, cogitemus nos totidem pattibus tamquam veloci motu ad apicem virtutis eniti & contendere debere. Sol enim oriens ſo aurora tacitè nos ſalutans acclamat: Surgite mortales, ſomnum excutite, nox tranſiit, dies illuceſcit; ite ad opus & labores honeſtos, actus virtutum exercete, creſcite in ſapientia & ſanctitate. Ego vobis ita præeo, imò ſacem præfero, & præluceo, me ſequimini, me imitamini. Ita S. Furſeus raptus in extaſin audivit angelos ſibi occinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion*, uti refert Beda lib. 3. Hiſtor. Anglic. c. 19. Dicat ergo ſibi virtutis ſtudiosus: Ego tum ſol decora facie & pulcher aſpectu, qui ſilentii gravitate, converſationis modeſtia, verborum & actionum meatum rectitudine, ac zelo, monendo, docendo, prædicando, celebrando, confeſſiones audiendo, confulendo, neminem lædere, omnes autem ædificare, illuminare & accendere tencor. Vide noſtrum Alvarez de Paz de natura perfect. lib. 3. c. 18. *Secundò*.

Tertiò, ſol in aurora per nubes radios tranſmittens, pulcherrimus apparet: unde à Poetis vocatur auricomus, & à Græcis ῥοδοδάκτυλος, id eſt, roſeos habens digitos, id eſt radios. Sic pariter mira eſt pulchritudo animæ ruſtæ & ſanctæ, quæ charitate quaſi auræ luce & igne reſplendet. *Lux*, inquit S. Auguſt. *regina oculorum eſt, dei imago vitæ, nox verò mortis*. Hinc de ſole, & myſticè de Chriſto, dicitur pſal 18. 6. *Ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo*. Hinc Arabes luciferum vocant *azohora*, à ſplendore & pulcritudine. radix enim זהר *zahar* hebraicè, chaldaicè & arabicè ſignificat ſplendere, effulgere, clarcſcere. Et forte ab *azohora* Latini acceperunt nomen *aurora*. *Tertiò*;

Quartò, aurora nil eſt aliud niſi aer obſcurus & tenebroſus, qui poſt noctem illucelcentis Solis lumine colluſtratus, & tenebras abiicit, & luce ſenſim effulget, licet exigua, ſimulque cum modica luce in ſolem reſolvitur: ita anima juſti, dum è tenebris vitiorum ſe convertit ad virtutem, hæc gratiæ colluſtratur; ſe ſenſim, ut admiſſas habeat tenebras errorum & vitiorum, quæ ſenſim creſcente luce gratiæ dilpelluntur. Unde S. Gregor. 16. Moral. cap. 25. *Mens juſti*, inquit, *aurora dicitur, qua peccati ſui* *Quartò*;

tenebras deſerat, ad lucem iam cernendis æternitatis.

Quintò. Quintò, aurora vapores reſolvens ex iis rorem omnibus optatum & gratum, quo herbæ & plantæ fœcundantur, producit. Unde dicitur aurora, quaſi aura rorans; aut quaſi aurea hora, quòd lux eâm ſit alba, in antiqua miſta vaporibus & nubibus atris, pereaſque tranſparens & velut coloraſia, videatur aurea. Sic pariter pœnitentia & contritio, qua peccator fit juſtus, quæque eſt adducit juſtitiam, adducit pariter rorem doloris & lacrymarum, atcm rorem, id eſt, fœcunditatem bonorum operum. Ita S. Gregor. Cantic. c. 9. Eccleſia, inquit, in incipientibus eſt aurora, quia è tenebris peccatorum luce ſanctæ operationis ſplendere incipiunt. Rurſum aurora eſt antea hora, quia poſt longas noctis tenebras accidit optatiſſima & gratiſſima, utpote afferens lucem & diem, eamque ſenſim creſcentem. Unde qui in aurora naſcuntur peculiarem ſortiuntur ejus influxum qua vegeti, vitales, robuſti, ingenioſi, &, ut nonnulli volunt, felices efficiuntur. Similem, imò præſtantiorem affluxum gratiæ ſentit peccator, dum ad juſtitiam traducitur, qua anima vitæ, vigori, ſaluti & felicitati reſtituitur, atque aurea charitate donatur.

Sextò. B Sextò, aurora pedetentim & gravitet incedere videtur, ac primò ſibi ſoli lucere, deinde creſcente luce alia & alia ſenſim illuſtrare, imaque luce perfundere. Unde Cajetan. legit, *creſcit uſque ad exactionem diei*, id eſt, *uſquequo perveniat ad hoc, ut dirigat omnia ſlaritate luminis ſui.* Nam quo magis progreditur, magiſque nobis approximat, eo pulchrior apparet & micantior, eoque plura, ac tandem omnia illuminat: ita juſtus ſenſim ſine ſenſu creſcit in juſtitia, ut & alios luce tuæ doctrinæ, vitæ & ſpiritus illuminet, imò ſubinde integras urbes, provincias & regna convertat. Porrò ſicut ſol hanc lucem ſpargit, & intendit vehementi & continuo motu: ſic & juſtus, ut lucem ſapientiæ & virtutum ſpargat, ingenti labore & contentione utatur oportet. Audi S. Gregor. lib. 7. Regiſtri epiſt. 22. ad Claudium: *Juſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit & creſcit uſque ad perfectum diem. Nunc enim cum lux nobis veritatis infulget, vim ſola vegni caleſtis ſuavitas mentibus aperit, tam quidem dies eſt, ſed adhuc perfectus non eſt. Tunc autem dies perfectus erit, quando iam quidquam de nocte peccati in mente noſtra non erit. Vos autem uſque ad perfectum diem creſcite: ut, quoſquos patria æterna videatur, bonorum hic operum augmenta dilatentur: quatenus tanto pòſt in retributione maior hi fructus muneris, quanto nunc ſtudium vereris laboris.*

Septimò. Septimò, aurora vehit ſolem: unde à Poetis vocatur currus Solis. Rurſum lucifer, ſive Venus, parens auroræ, jugis eſt comes & aſſecla Solis. Nam manè orientem ſolem præcedit, facitque auroram; veſpere occidentem ſolem ſequitur, & vocatur Heſperus. Sic juſti aſſiduè ad Deum & Chriſtum, per fidem, ſpem, charitatem, rectam intentionem & orationem reſpiciunt, atque cum eo inſtar Noe & Henoch ambulant jugiterque verſantur: indeque ab eo ſuam lucem, omneque lucis incrementum & complementum hauriunt, ut jam non in terris, ſed in cælis cum Deo & angelis converſentur. *Sol* enim *viſibile eſt Dei hieroglyphicum*, ait Horus Apollo lib. 1. Hieregl. c. 6 & S Gregor. Nazianz. orat. de S. Athanaſio: *Quod ſol eſt ſenſibus*, inquit, *id intelligentibus eſt Deus.* Quocirca idem Nazianz. nomine Nicobuli ſcribens ad ejus filium, triplicemque aſſignans viam: unam terrenam, tenebroſam & nocti ſimilem, per quam incedunt mundani & impii: ſecundam mediam, partim terrenam, partim cæleſtem, per quam ambulant qui à peccato ad juſtitiam convertuntur: tertiam cæleſtem, puram & lucidam ſine umbris, per quam aſcendunt Sancti, donec ad præſtantiſſimum lumen perveniant; hanc tertiam ita deſcribit: *Hæc præclara via*, inquit, *iter omnes incedunt, quibus iam vita minimè in terra eſt. Tot certè quatercæ beati homines, in terra ſublimiorem terra vitam agentes, ſalutes, mundi contemptores, cæliceſ, pauperes, triſtes, humi cubantes.* Et poſt nonnulla: *Hos ego deorſum vergens pertimeſco, ac velut Deum ipſum, cum ad homines accedit, perhorreſco, ut qui longè ſupra mortales omnes aſſurrexerint.* Quin & Seneca epiſt. 41. *Radii Solis*, ait, *tanguntur quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer & in hoc demiſſus, ut propius divina noſcamus, converſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ.*

Octavò. Octavò, aurora tandem in ſolem definit, ac in ejus perfectam lucem & meridiem tranſit & convertitur: ita & Sancti per plenam ſapientiam, gratiam & gloriam in Chriſtum & Deum quaſi tranſformantur, ut videantur eſſe pareli, & dii quidam ereati. Ita S Dionyſ. lib. 4. Divin. nomin. docet Sanctos indies majori luce gratiæ à Deo perfundi, adeò ut tandem fiant toti lucidi & Deiformes. Et Chriſtus ait: *Juſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum*, Matth. 13. 43. Et Plaltes pſal. 109. 3. *In ſplendoribus ſanctorum, ex utero ante luciferum genui te*: pro quo Hebr. habent, *ex utero aurora tibi* (ò Chriſte) *ros pueritiæ tuæ.* Quod ad literam de perſonali Chriſti generatione, myſtice de ſpirituali, qua ipſe per gratiam in animis juſtorum naſcitur, & creſcit ad plenam lucem, accipias. Splendores enim ſanctorum perſonales Chriſto, qua Deus eſt, eſt ſplendidiſſima gloria ſanctiſſimæ divinitatis, omniumque ejus artificum: qua verò homo eſt, ſunt ſplendores gloriolæ Chriſti reſurrectionis, aſcenſionis in cælum, ſeſſionis ad dexteram Patris, miſſionis Spiritus ſancti, & converſionis Gentium: qua verò Chriſtus publica eſt perſona, & parer juſtorum, ſplendores ejus ſunt gloriæ Apoſtolorum, Virginum, Martyrum, cæterorumque Sanctorum, quibus decorabitur *in die virtutis*, id eſt, in die judicii, qua potentiam tuam toti orbi oſtendet. ita S. Auguſt. & Theodor. ibidem. Senſus ergo eſt Primò, de deitate Chriſti, q. d. Ante luciferum ò Chriſte, eras in rore & flore adoleſcentiæ tuæ, id eſt, ab æterno genitus es Deus & Verbum divinum, ideoque gloriolum. Secundò, de humanitate Chriſti, q. d. Ex utero Virginis tibi, ò Chriſte, erit ros pueritiæ tuæ, id eſt, naſceris puer ex utero Virginis ſine opera viri ex illapſu Spiritus ſancti, ſicut ros è cælo in terram deſcendit quaſi ex utero auroræ. Vel ros, id eſt, plenitudo gratiæ, erit tibi, ò Chriſte ab utero auroræ, id eſt, à primo inſtanti conceptionis tuæ, quo quaſi divinus lucifer terræ orieris ex alto. ita S. Auguſt in pſal. 109. & Tertull. lib. 5. contra Marc. c. 9. Tertiò, Maldon. & alii de Chriſto patre fidelium & juſtorum exponunt, q. d. Ex utero, id eſt, in baptiſmo, tibi, ò Chriſte, naſcitur ros pueritiæ, id eſt, multitudo ſanctorum puerorum & juvenum. Ros enim eſt minutiſſima pluvia, & frequentiſſimè ac crebertimè cadit. Vel ros, id eſt, gratia progeniei tuæ, id eſt, filiorum tuorum Chriſtianorum. q.d. Generatio tua & poſteritas, ò Chriſte, non carnalis erit, ſed ſpiritalis, qualis eſt roris; qui in terra per gratiam, in cælo per gloriam fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, Daniel. 12. 3. Quid autem ſunt ſtellæ, niſi oculi, gemmæ, pyropi & fulgores cæli?

Huc reſpexit S. Petrus ſcribens epiſt. 2. c. 1. v. 19. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.* vide ibi dicta. Denique huc facit illud Cantic 6. 9. *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol?* Ubi S. Gregor. docet Eccleſiam in incipientibus progredi ut auroram, in proficientibus pulchreſcere ut lunam, in perfectis electam eſſe ut ſolem. *Anima*, inquit, *quæ prius erat in tenebris, nunc quaſi aurora ſplendere apparet. Eadem, dum peccantibus bona exempla præbet quaſi luna in nocte lucet. Dum vero magis ac magis creſcit, & de die in diem per conſuetudinem operis lumen juſtitiæ tam perfecte accipit, ut etiam bonis exempla imitationis præbeat; profectò jam luna ſol efficitur, quia quæ in nocte errantibus nunc luceat, modò in die ambulantibus lumen veritatis manifeſtat.*

Rupertus verò & Hugo de S. Victore in Inſtitut. Monaſt. term. 34. idipſum applicantes B Virgini, quæ primogenita, imò mater eſt juſtorum: B. Virgo Mari, inquiunt, fuit aurora Eccleſiæ, qui præcedentis temporis, primò judaïmi & gentilitmi, quod quaſi nox fuerat, finis extitit; & veræ lucis, primò ſaluris & chriſtianiſmi, initium: fuit enim ipſa Solis juſtitiæ, primò Chriſti, qui ex ipſa genitus eſt, præventrix, fiduſque anteculanum. Rupertus autem aſſerit B. Virginem extitiſſe auroram in nativitate, lunam in conceptione filii, ſolem in aſſumptione ad cælum.

VIA IMPIORUM TENEBROSA: NESCIUNT UBI CORRUANT] Hebr. nervoſiùs habent, *via impiorum caligo; neſciunt in quod impingant*; Chald. *in quo offendant*; Septuag. *quomodo offendant*; Complut. habent utrumque: *ſi τὸν πῶς*, id eſt, *in quo quomodo offendant*; Symmach *in quo infirmabuntur.* Opponit viam & vitam impiorum viæ & vitæ piorum, quòd hæc ſit lux, & ut aurora creſcat ad perfectum diem; illa verò ſit tenebræ & veſper, rujus Vers. 19.

caligo

Caligo peccatorum. Primò.

caligo creſcit uſque ad perfectam noctem. Caligo hæc ſita eſt Primò, in errore practico, quo peccatores dum peccant judicant hic & nunc peccatum præferendum eſſe virtuti. Cuiolus enim ſibi dicit in menſa delicata: Hic melius mihi eſt explere meam gulam, & ventrem cibis ſaburrare, quàm iis temperare, genitumque fraudare. Iratus dicit: Satius eſt mihi & jucundius vindicare meam injuriam, cumque, qui me læſit, ferire quàm parcere & noxam condonare. Secundò, in imprudentia, quia qui paſſionis æſtu agnur, non conſiderat locum, tempus, perſonas, aliaſque circumſtantias, quæ cito metu & pudore afficera, ac à peccato revocare poſſent. Tertiò, in improvidentia, quia non prolpicit finem, ac pericula & damna ipſi ex peccato obventura, v. g. periculum ſanitatis, vitæ & gehennæ, quod ſibi accerſit. Aviditas enim & paſſio gulæ, veneris, honoris eum excæcat & obtenebrat, ut ita non conſideret, non videat, quo ſit ut perinde ac homo in nocte & tenebris ambulans, in lapides & ſcopulos tum culpæ, tum peccatorum impingat & corruat, & quandoque præceps in foſſam & necem ruat: ſubinde anceps hæreat & neſciat quò pergere debeat, ſed, ut ait S. Petrus, palpans & manu tentans viam perquirat. Porrò hæ tenebræ per continuos peccatorum actus creſcunt, donec hominem totum excæcent, ut ultrò ruat in ſuam pernicicm & gehennam. Unde S. Auguſt. in ptal. 138. *Cum peccant*, inquit, *tenebræ ſunt: & cum inſuper non confitentur peccata, ſed excuſandunt, tenebrant tenebras ſuas.*

Secundò.

Tertiò.

Has tenebras ſeptæſentavit plaga tenebrarum Ægypti, quæ tantæ fuere, ut eſſent palpabiles, de quibus dixi Exodi 10. 22.

Denique analogias plutes lucis et virtutis, ac tenebrarum et peccatorum recenſui in epiſt. 1. S. Joanno. c. 1. v. 8. et ſequ.

VERS. 20. FILI MI, AUSCULTA SERMONES MEOS, ET AD ELOQUIA MEA INCLINA AUREM TUAM] Septuag. *Appone autem tuam.* Salomon inſtar magiſtri identidem auditorem, quaſi puerum oſcitantem, ad attentionem excitat, tum quia diſciplina morum moleſta eſt, tum quia pueri mente vagari ſolent, unde crebrò excitandi ſunt, ut eam ad dicta magiſtri revocent. Rurſuio *ri inclina* notat humilitatem diſcipulo utilem et neceſſariam. q. d Sicut dum ſonum, v. g. muſicam audire concupiſcis, aurem inclinas, ut ſonus per aures demiſſas aſcendat, perque ſinuoſos autium meatus ſurrepat ad ipſum auditus organum, itaque ſuaviorem in auribus harmoniam excitet: ſonus enim natura ſua fertur ſurſum, ſic pariter tu aures corporis & cordis humiliter inclina dictis meis, ita ſuaviora tibi accident. *Sinuatia interiorum aurium*, ait S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. *c. 9. modulandi quemdam numerum præſtat & diſciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rhythmus efficitur, & modulis quibuſdam ingreſſa ſonus vocis exprimitur.* Huc facit Lacedæmonium ſtatua Apollinis: illi enim dabant quatuor aures totidemque manus, ut ſignificarent ſapientiam (hujus enim ſymbolum eſt Apollo) multarum rerum audit one & manuum operatione comparari, teſte Pierio lib. 33. Hierogl. c. 25.

VERS. 21. NE RECEDANT (Vatabl. *excidant*; Baynus, *effluant*) AB OCULIS TUIS, CUSTODI EA IN MEDIO CORDIS TUI] *Oculos* tuos corporis accipe, q. d. Jugiter ea aſpice & lege in hoc S. Scripturæ libro deſcripta, tum mentis, q. d. Jugiter ea menti tuæ obverſentur, jugiter ea intuere & contemplare, tum voluntatis, q. d. Jugiter ea ama, volve & verſa: oculi enim ſunt indices amoris: *ubi* enim *oculus, ibi amor: ubi manus, ibi dolor.* Unde Theodot. vertit, *ne ſubſannentur ab oculis tuis; cuſtodi* (Vatabl. *aſſerva*) *ea in medio*, id eſt, in intimo, imò in ipſo centro, *cordis tui*, quaſi rem ſummè pretioſam ſummeque dilectam. Ita explicant S. Baſil & Theodoretus illud ptal 39. 9. *Et legem tuam in medio cordis mei*, q. d. Legem Dei mei in intimo cordis aſſervo, amo, ſumino, cetera vel extra cor, vel ad extima ejus amando. Alludit ad fimbrias & frontalia, quibus Judæi inſer bebant legem Dei, ut jugiter oculis obverſaretur, de quibus dixi Exodi 13. v. 16. Mirabaris Septuag. pro *oculis* vertere *fontes*? ſed icito Hebr. עין & oculum & fontem ſignificare: fons enim eſt quaſi oculus terræ, & viciſſim oculus hominis eſt fons lacrymarum. Vertunt itaque, *ne derelinquant te fontes tui, cuſtodi eos in corde.* Per fontes primò, accipias oculos; ut ſic Septuag. concilies & adæques Noſtro juxta analogiam jam dictam. Secundò, auctor Catenæ Græcor. per fontes accipit virtutes: hæ enim ſunt fontes è quibus fluunt bonæ actiones, atque ut fluxus non intercidatur, cuſtodiendæ ſunt in corde, ut ex eo jugiter manent. Tertiò, appoſitè noſter Salazar per fontes accepit prima hęc documenta ſapientiæ, quæ tradit Salomon. q. d. Hæc mea dogmata ſunt quaſi fontes & principia ceterorum quę deinceps traditurus ſum, quare ea jugiter oculis tuis propone, ideoque ea in cordis meditullio aſſerva. Alludit ad fontes, qui in medio urbis erigi ſolent, ut omnibus civibus circumcirca habitantibus ex æquo inſerviant, tum ad potum, tum ad incendium, ſi quod oriatur, reſtinguendum. Senſus ergo eſt, q. d. Ut hæc prima documenta mea, ex quibus reliqua fluunt tamquam è fontibus, à te longiùs non abeant; *Cuſtodi ea in medio cordis tui*, ut omnes animi & corporis facultates hoſce fontes in promptu habeant, ex iiſque ſua hauriant officia & exercitia ad vulgarem uſum bonorum operum; ac rurſum ut, quando ignis exarſerit concupiſcentiæ, iræ, vel alterius paſſionis, è proximo ſuppetat unda ad extinguendam flammam, id eſt, bona conſilia ad temperandos animi ardores atque motus.

VERS. 22. VITA ENIM SUNT INVENIENTIBUS EA, ET B UNIVERSAE CARNI SANITAS] Hebr. *medicina* vel *medela*, Septuag. ad fontes referunt, unde vertunt, *vita enim eſt invenientibus eos.* Alludunt ad fontes medicos, ut ſunt Spadani in Ardenna, qui inde bibentes à calculo aliiſque morbis ſanant & curant. ſimili enim modo animæ calculos & morbos curant hæc dogmata ſapientiæ. Ipſa ergo ſunt vita tam formalis, quia virtutes actuales ſunt vitales actus voluntatis; quàm cauſalis, quia vitam animæ tum naturalem, tum moralem, tum ſupernaturalem conſeruot, curant, roborant, adaugent. Vide dicta cap. 3. 8.

Hinc eadem ſunt *unitateſa carni*, id eſt, toti homini; *ſanitas*. q. d. Totum hominem ſanant, & in ſanitate conſervant. Sic enim per ſynecdochen ſæpè *caro* ſumitur pro toto homine, ut *Verbum caro factum eſt*: *caro*, id eſt, homo. *Videbit omnis caro* (id eſt homo) *ſalutare Dei.*

Secundò, metonymicè *caro* ſumitur pro anima & concupiſcentia, quæ teſidet in carne quaſi in tua materia, officina & figulina: concupiſcentiam enim ſopit & ſanat ſapientia & virtus. Sic dicitur: *Caro & ſanguis* (id eſt homo carnalis, & concupiſcens) *regnum Dei poſſidere non poſſunt*, C 1. Corinth. 15. 50. Vide S. Auguſt. epiſt. 146. & S. Cyprianum in prologo de Cardin. operib. Chriſti.

Tertiò, propriè *carni* ſunt *ſanitas*, quia virtutes ipſum corpus ſanant, roborant & vegetant. Unde S. Ambroſ. in ptal. 45. legeos juxta Septuag. *Fons eſt*, inquit, *ut æquæ ſuperoſſluunt requirentibus, quò & univerſæ carnis vel flagitia diluantur, vel incendia extinguantur.*

TERTIA PARS CAPITIS.

De cuſtodia cordis, oris, oculorum & greſſuum.

VERS. 23. OMNI CUSTODIA SERVA COR TUUM, QUIA EX IPSO VITA PROCEDIT] Arabic. *quia ex ipſo proceſſus vitæ* Hebr. eſt מִכֹּל מִשְׁמָר *micol miſmar*; quod Primò, cum Aben Ezra, Bayno & aliis vertas, *præ omni cuſtodia ſerva* vel *cuſtodi cor tuum*. q. d. Cuſtodi cor tuum diligentiùs D & fortiùs quàm cuſtodias tuam domum, tuos agros, tuos theſauros, tuam uxorem, tuos filios, tuas arces & urbes: quia nil tam tuum tibique tam charum & pretioſum quàm cor, ex quo tua vita procedit & pendet; juxta illud:

Omni cuſtodia cuſtodi cor. Primo.

Omnium perdas, animam ſervare memento.

Chald. vertit, *omni monitione*; Syrus, *omni cautione ſerva cor tuum*. q. d. Non ceſſes omni cura cor tuum admonere, ut à vitiis caveat & virtuti ſtudeat ac cavere ne quod vitioſum ſemen in illud it repat. Unde Vatabl. *omni cura muni poſſus tuum*: nam domus, arcæ, opes, &c. exteriori tantùm egent cuſtodia, at cor tam interiori eget quàm exteriori. Nam ex ipſo corde velutè terra udoſa ebulliunt ſtirpes malarum cogitationum, & deſideriorum; quod ut non fiat, præmuoiendum eſt cor ſanctis cogitationibus & deſideriis; aut ſi id factum eſt, ibicò malæ illæ cogitationes ex corde extirpandæ ſunt.

Secundò. Secundo, cum Symmacho, Aquila, Cajetano, & aliis vertis, *ea omni cuſtodia ſerva* vel *muni cor tuum*; Noſter *omni cuſtodia*, &c. *omni*, id eſt, maxima: vel propriè *omni*, q. d. Omnem omnino cuſtodiam, quam aliis quibuſvis rebus adhibes, adhibe cordi tuo. Sicut enim cor naturale à natura, inquit Plinius libr. 11. c. 37. *firmo operitur oſſe membrana involucro, munitum oſſeorum & pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ cauſam & originem*. quem cordis murum luxatum eſſe, imò apertum per coſtam unam à Deo ſublatam, ex qua formata eſt mulier Eva, quæ ſymbolum eſt voluptatis, eleganter docet S. Cyril. lib. de Adoratione. Sic multò magis cor rationale, id eſt, mens & voluntas munienda & cuſtodienda eſt omni munimine & cuſtodia, quia ex ipſa vita virtutum, gratiæ & gloriæ procedit. Cuſtodis ergo, quibus cuſtodis opes, famam, filios, uxorem, parentes tuos, iſidem, imò plutibus & majoribus, cuſtodi cor tuum. Unde Beda: *Sunt*, inquit, *qui ſolo vivere videntur hominibus, ſed quia recta intentione non faciunt, a Deo, qui cor reſpicit pravum, vita eorum reprobatur, qua credebatur bona; omni ergo diligentia cordis munditiam ſerva, quia ad eius examen motus æſtimabitur vitæ*. Et Dionyſ. *Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum, id eſt, cum ſumma & jugi diligentia præſerva mentem tuam ab omni cogitatione immunda, ab omni affectione iniqua, ab omni omiſſione culpabili: & inſuper exerce eam aſſiduè in meditationibus & affectionibus ſanctis, & verbis actibuſque virtutum, quia ex ipſo vita procedit, id eſt, ex cordis puritate vita gratiæ derivatur in actus omnes exteriores: & niſi ea cuſtodiatur, reliqua bona ſunt inaniter. Imò quemadmodum ex cooperto corde dependet & oritur vita naturæ: ita à corde ſpirituali, quaſi oſtio vitæ, pendet ac pullulat vita gratiæ, ac profectus in ea. Ideo ait Salvator: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et in Dentor. Cuſtodi temetipſum & animam tuam ſolliciè. Inviſibiles namque hoſtes ipſum cor tamquam præſtantiſſimum obſident caſtrum. Idcirco intentiſſima cuſtodia eſt neceſſaria homini ex adeptis emptionis.* Hinc ait Eutebius Emiſſenus. *Quid eſt quod nos vigiliis laboribuſque conficimus, & ea quæ Deus maxime in nobis eſſe deſiderat, atque requirit (hoc eſt cor mundum à quotidianis culpis ac negligentiis ipſis: quas qui non vitat, paulatim deficit, & ad graviora pertrahitur) non habemus.* Itemque: *Hæc eſt* (inquit) *ſpiritualium bonorum ratio, ut, cum ea ſummo labore coacti acquiri, tam facilè pereant, ut vix poſſis intelligi. Et inde eſt quod interdum nos ſanctos putamus, quoniam lucra de laboribus æſtimamus, & detrimenta ſubſequentia non penſamus. Itaque* (inquit de divinum Climaci) *pomatas in janua cordis portarium & cuſtodem, ipſum Dei timorem, qui nihil illicitum permittat intrare, aut ſatis manere, & ſit cor noſtrum ſemper in Domino. Nam quod amat, in eo ſe figere ſolet. Propter quod ſanctus toſtatus Hieronym. Guloſus cor habet in ventre, laſcivus in lumbis, ſuperbus in eminentia, avarus in pecunia.* Et S. Auguſtin. ſerm 90. de Temp. *Faciamus illud quod ſcriptum eſt: Omni cuſtodia ſerva cor tuum. Conſideremus cum Dei adjutorio, & inſtodiamus corda ſimul & conſcientias noſtras: & ſi eſt quiſquam in nobis, cui cogitationem malam inimicus alicias, quantum poteſt laborat, ut vel in ſermone non peccet; nos ſi ei diabolus unam diem rapuit, & cucurrit in noctem, vel ſecundum diem in illo obtinere non poſſit. Si verò & hoc ſubtilitate callidiſſima potuerit obtinere, ut malum & corde cogitemus, & ore loquamur, ſi jam duos dies perdidimus, vel unum diem cum Dei adjutorio conſervemus, ne etiam nos uſque ad opera mala, poſſit nequitia inimici ſubvertere. Si verò & hoc factum eſt, quod tamen de miſericordia deſperemus, ſed citò per pœnitentiam de luto facis pedes animæ noſtræ excutere feſtinemus: non enim vult Dominus mortè peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.*

Deoique *tò omni cuſtodia ſerva cor tuum*, intellige eodem modo, quo illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto* vel *omni corde tuo*, quod fuſè explicui Deuter. 6. v. 5.

Tertiò. Tertiò, Hebr. משמר *miſmar* & *aſmora* ſignificat cuſtodiam, id eſt vigiliam militarem: Romani enim diem æquè ac noctem in quatuor vigilias diſtribuerant, ita ut quælibet contineret tres horas, atque in initio cujuslibet vigiliæ mutabant excubitores. Unde ſic exponas: ſicut milites omni cuſtodia, id eſt, qualibet diei & noctis vigilia, cuſtodiunt urbem & caſtra, ſic tu qualibet hora, imò momento diei & noctis, cuſtodi cor tuum, juxta illud pſal. 129. 6. *A cuſtodia matutina uſque ad noctem*. ita Auctor Catenæ Græcor. Hebræi verò noctem divi debant non in quatuor, ſed in tres vigilias, ut colligitur Judic. 7. 19 in Hebræo, & Lucæ 12. 38. *Et ſi in tertia vigilia veneris*, &c. Idem fecere priſci Græci. unde Homerus Iliade 8. *Præteriit*, inquit, *nox plus duabus partibus, tertia autem adhuc pars reliqua eſt.* Ita S. Bernard. ſerm. *de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis*, primam vigiliam & cuſtodiam debere eſſe docet manus, id eſt, operum: ſecundam linguæ, id eſt, verborum: tertiam, eamque ſummam, cordis. loquens enim de adventu Domini, *Si*, inquit, *in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati ſunt ſervi illi. Quod nequaquam de prima, ſed nec de ſecunda dictum quidem reperies. Eſt autem vigilia hæc ſuper cor, cui ſane animum jam inſtodiam exhibere Sapiens monet: mirum quia ex ipſa vita procedit.* Ego tamen etiam hanc conflare arbitror ſpecialiter in duobus: ut videlicet ſuper affectionum pariter & cogitationum ſuarum greges meos ſolliciti vigilantes intendat. Et bene huic datur omnis inſtodia, in qua ceteras quoque duas procedere conſtat: nec ſi forte (quod abſit) ſimulationis gravatur ſtudio, & pietatis habeant ſpeciem, non virtutem. Sicut enim ſomnis vana ſæpe ſtertimus, nihil foſſas antè impleveris adjacentes, nec reſſuere, nec ſe dare, nec in altum ſeſe tollere prævalebit, quòd videlicet aliàs occupaverit humanus animus donec ea quæ prædiximus manus & linguæ cuſtodias ſolerter impleas, nec ad profectum hanc ſuipſius poterit reflecti curam, nec jucunda devotionis tranquillitate frui, nec in ſublimem divina contemplationis præſcere gradum.

Quartò. Quartò, idem S. Bernard ſerm 46. inter parvos: *Omni cuſtodiæ*, id eſt, ab omni parte, ab omni poſitionum differentia, putà ab antè & retrò, à dextris & ſiniſtris, à ſurſum & deorſum, cuſtodi cor tuum, quia undique ſunt hoſtes qui cor tuum obſident, eique inſidiantur vel oppugnant. *Omni cuſtodia*, inquit, *ſerva cor tuum. Solent dicere homines boni ſæculi illorum caſtellum cuſtodiri, qui corpus ſuum cuſtodit; nos autem non ſic: Sed florentiſſimum vile cuſtodis, qui cuſtodis corpus ſuum; Apoſtolo teſte: Quoniam qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui verò, inquit, in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Ai ſi decet colendum & cuſtodiendum magis anima caſtrum, quoniam aſcenſa ex ipſo vita procedit. Sed caſtrum iſtud in terra inimicorum ſitum undique impugnatur: & idcirco omni cuſtodia, id eſt, ex omni parte vigilantis ſolicitudine eſt muniendum, inferiùs, ſuperiùs antè & retrò, à dextris & à ſiniſtris. Inſeriùs impugnat concupiſcentia carnis, quæ militat adverſus animam, quia caro concupiſcit adverſus ſpiritum. Superiùs imminet judicium Dei: Horrendum eſt enim incidere in manus Dei viventis.* Heb. 10. *Solicitò ſatis hæc parte cor ſuum cuſtoditerat qui dicebat: Semper enim quaſi tumentes ſuper me ſtuctus timui Deum. Rurſus mœſtifera delectatio eſt, qua oritur ex recordatione præteritorum peccatorum.* Job. 35. *Antè ſuſtantia tentationum. A ſiniſtris verò arrogantium fratrum & murmurantium inquiſitione. A dextris obedientium ſuarum devotio. Poſſunt enim hi quoque* (ut ſæpe evenit) *duobus nocere meditantes bonis eorum actibus invidendo, aut ſingularem gratiam æmulando.* Deinde vigiles & cuſtodes ſingulorum tecenſens ſubdit: *Vigiles ergo adverſus carnem regat diſciplina: contra judicium Dei judicium propriæ confeſſionis, & hoc ſit duplex manifeſtum de manifeſtis, occultum de occultis. Unde ait Apoſtolus: Si noſmetipſos dijudicaremus, non utique judicaremur. Contra delectationem, quæ procedit de recordatione præteritorum peccatorum, frequentia lectionis. Contra inſtantiam tentationis, inſtantia ſuppliciis orationis. Contra fratrum inquiſitionem, patientia & compaſſio. Adverſus obedientium fratrum fervorem, congratulatio & diſcretio: congratulatio enim expellit invidiam, diſcretio nimiam æmulationem.* 1. Cor. 11.

Quintò. Quintò, Hebr. משמר *miſmar*, id eſt *cuſtodia*, metonymicè ſignificat ſtationem & ſpeculam, è qua vigiles & excubitores ſolent ſpeculari & luſtrare omnia circumcirca, ne qua hoſtis irrumpat. Sic ait Habacuc cap. 2. v. 1. *Super cuſtodiam meam ſtabo*. Et Iſaias c. 21. 8. *Super ſpeculam Domini ego ſum, ſtans jugiter per diem: & ſuper cuſtodiam meam ego ſum, ſtans totis noctibus*. Sic ſenſus erit q. d. Ex omni mentis ſpecula excuba, & cuſtodi cor ruum, ne qua aliqua cogitatio, delectatio, ſuggeſtio hominis vel dæmonis irrepat, quę cor tuum lædat, occupet & vitiet. Porrò mentis ſpeculæ ſunt prudentia, circumſpectio, providentia, cujus variæ ſunt ſpecies & modi. ita S. Gregor. 21. Moral. cap. 20. Unde S. Bernard. ſerm. de triplici genere cogitationum noſtrarum, docet cor cuſtodiendum à triplici cogitatione, Primò, otioſa & vana; Secundò, carnali de cibo & potu; Tertiò, obſcœna & immunda. *Admones*, inquit, *nos B. Benedictus* (fratres) *ſolicitos eſſe circa cogitationes noſtras, Sapientis utique conſilium ſequimur, qui omni cuſtodia cor ſuum ſtudet: quoniam ex ipſo vita procedit. Tria igitur occurrit genera cogitationum, à quibus multa ſolicitudine cavere neceſſe eſt eos, qui*

qui convertuntur ad cor & dignum Deo in semetipſis templum exhibere feſtinant. Ac deinde triplicem iam dictam cogitationem explicans concludit: *Oportet enim, ſi mundas conſervare volumus animas noſtras, adhuc longè agentibus cogitationibus huiuſcemodi multis cum indignatione occurrere, & exſufflare à nobis, ut nullus eis detur acceſſus. Et primum quidem genus cogitationum, otioſarum ſcilicet, ad rem non pertinentium, luxum eſt, ſed luxum ſimplex, id eſt, non inhærens, nec fatens, niſi forte diuidis immorentur in nobis, & per incuriam ac negligentiam noſtram in alterum genus cogitationum vertatur. Quod quotidie experimur: dum enim otioſum tamquam minima ſpernimus, ad turpia atque inhoneſta dilabimur. Secundum verò cogitationum genus non luxum ſimplex, ſed, uti iam diximus, viſcoſum ac limoſum eſt. Nam tertium quidem ſic cavendum eſt non tamquam luxum aut limus, ſed tamquam immundiſſimum ac ſordidiſſimum canum.*

Sextò, *miſmar* hebr. ſignificat carcerem vel locum ſimilem, io quo cuſtodiuntur rei vel periculoſi, ut virgines & filii regum, juveneſque protervi: idemque ſignificat Latinum *cuſtodia*. Cur ergo petulans & vagum cæteri & cuſtodiæ mentis mancipandum eſt, ne quod ſcelus admittat: cuſtodiendum eſt ut virgo, ne à procis ſeducatur: ſervandum ut filii regum, ne quis eos tyrannus invadat & occidat. Quocirca Caſſian. lib. 6. de Inſtit. renunt. c. 2. ſingulare remedium contra tentationes fornicationis aſſignat cordis cuſtodiam. *Principaliter*, inquit, *vitii huius correctio de cordis perfectione deſcendit, ex quo etiam huius morbi virus Domini voce prodire ſignatur: De corde, inquit, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia*, &c. *Illud ergo eſt primitus expiandum, unde fons vitæ & mortis manare cognoſcitur, dicente Salomone: Omni cuſtodia ſerva cor tuum: ex his enim fons exitus vitæ. Cave enim eius arbitrio atque imperio famulare, & ideirco ſummæ ſtudio parſimoniæ ieiuniorum ſectanda eſt, ne eſt earum abundantia verſetur care, præceptis animæ ſalutaribus adverſata, rectorem ſuum ſpiritum dericiat inſolefiens. Cæterum ſi omnem ſuperfluam in caſtigatione tantum corporis collocemus, animus non ſimiliter à cæteris vitiis ieiunauit, nec meditatione divina & ſpiritu alibus ſtudiis occupata; nequaquam ad illud ſublimiſſimum veræ integritatis caſtigium poterimus aſcendere, illo, quod in nobis eſt principale, puritatem corporis infeſtante. Oportet ergo nos mundare prius intima ſententiam Domini id, quod iactas eſt calcis & præcipitis, ne fias & id, quod deſeris eſt, mundum.*

In Vita S. Ægidii unius è primis S. Franciſci ſociis, quæ extat apud Surium tom. 9. narratur quòd, cùm quereretur, qua ratione malæ & immundæ cogitationes ſuperandæ eſſent; varijque varios modos ſuggererent, B. Juniperus dixerit: *Ego cùm procul adventantem hunc inimicum proſpicio, portas animi bonis deſideriis, ſanctiſſimiſque cogitationibus occludo, & interius ſublata voce: Procul, procul, exclamo, occupatus eſt diverſorii locus. Tunc Ægidius: Ego, inquit, arma Juniperi mihi aſſumo.*

Porrò S. Auguſt. lib. de Cuſtodia mulier. cap. 5. notat non dici: *ſerva* corpus, ſed *cor tuum*; quia eſto corpore ſis caſtus, tamen, ſi cor turpi cogitatione delectetur, impurus & adulter es: iuxta illud Chriſti: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mechatus eſt eam in corde ſuo.* Matth. 5. 28. quare cuſtodiendi ſunt oculi, aures cæteraque ſenſus, ne cor inficiant. *Voluntas enim prona faciendi*, inquit, *reputatur pro opere facto: ac ſi dum aliquis mulierem libidinoſo oculo conſiderat, per ſemeſtrat corporis ſui in ſecretum mentis venenum mortis inſtillat.*

Inſuper S. Bernard. io Meditat. c. 9. polchrè explicans inſtabilitatem cordis humani, quod ſtatim evagatur & volutur inſtar molendini, *dum ab amore cæleſtium elongatur, & in amore terreſtrium occupatur. Eamque ſi abitur*, inquit, *illis, & involuitur in iſtis, vanitas illud recipit, curioſitas deducit, cupiditas allicit, voluptas ſeducit, luxuria polluit, torquet invidia, turbat iracundia, cruciat triſtitia, ſicque miſeria caſibus ſubmergitur omnibus vitiis; quoniam nemo Deum (qui ei ſufficere poterat) dimiſit. Per multa diſpergitur, & hinc illuc que quæris ubi requieſcere poſſis; & nihil invenit quod ei ſufficiat, donec ad ipſum redeat. A cogitatione in cogitationem ducitur, & per varias occupationes & affectiones variatur, ne ſaltem varietate ipſarum rerum impleatur, quarum qualitate ſatiari nè poteſt. Sic labitur cordis miſeria, ſubtracta divina gratia.*

Singulare ergo remedium ad cuſtodiendum cor eſt, ſi illud uniamus Deo, & occupemus divinis cogitationibus ſanctiſque deſideriis: hæc enim excludent omnes motus pravos

A iræ, ſuperbiæ, invidiæ, gulæ, acediæ, libidinis, &c. Unde S. Bernard. in Meditat. cap. 6. *Omne tempus*, inquit, *in quo de Deo non cogitas, hoc computes te perdidiſſe. Quocumque loco conſiſtis, cogitationes tuas iacta in Deum, & aliquid ſalutare in animo tuo verſa: meus namque ſapientis ſemper apud Deum eſt illum ſemper ante oculos habere debemus, per quem ſumus, vivimus & ſapimus. Templum enim ſanctum eſt Dei mens pia, & altare optimum cor eius.* Idem (vel quiſquis eſt auctor) libr. de Paſſione Dominj cap. 2. docet cor noſtrum uniendum cordi Jeſu Chriſti: iple enim quaſi Nazaræus יהוה *nazar*, id eſt, ſervabit & cuſtodiet cor noſtrum. *O quàm bonum*, inquit, *& quam iucundum habitare in corde hoc! Bonus theſaurus, bona margarita, cor tuum bone Jeſu, quem foſſo agro tui corporis inveniemus. Quis hanc margaritam abiiciat? quin potius dabo omnia, omnes cogitationes & affectus meos commutabo, & comparabo illam mihi, iactans omnem cogitationem meam in cor Domini Jeſu, & ſine fallacia illud me ſanctificet.* Idem remedium aſſignat S. Baſilius in Regulis fuſiùs diſput. interrog. 5. *De cohibenda mentis ad futiles cogitationes evagatione. Omni cuſtodia*, inquit, *cuſtodiendum eſt cor noſtrum, neque patiendum, ut aſſidua de Deo cogitatio ex animis* B *noſtris elabatur, neve eorum, quæ mirabiliter ab eo facta ſunt, memoria conſumatur per futiles & evanidas cogitationes: contraque illud agendum aſſidue, ut ex perpetua ac puriſſima recordatione impreſſam in animis noſtris piam de Deo cogitationem, veluti indelebile aliquod ſignum circumferamus. Siquidem hæc eſt ratio, per quam erga Deum acquiri eharitas conſuevit, quæ ſimul eum ad conſequenda ipſa Dei mandata nos excitet, tum viciſſim quoque ab iiſdem ipſa ad perpetuitatem ſtabilis conſervetur. Quod ita eſſe docet Dominus ipſe, qui quidem modò dicit: Si diligitis me, mandata mea ſervate; modo verò: Si præcepta mea ſeruaveritis, manebitis in dilectione mea. Et quod efficacius etiam poſſit commovere: Sicut ego mandata Patris mei ſervavi, & maneo in ejus dilectione.*

Docet deinde S. Baſil. animam cor ſuum cuſtodituram, ſi omnia ſua opera ex mente & voluntate Dei agere ſtudeat: idque probat ſimilitudine fabri. *Ut enim faber ferrarius, verbi gratia, quandocumque delabram ſive aſciam cudit, ſi aſſiduè illius memor ſit, unde inſtrumentum illud faciendum ex pacte acceperit, & præſcriptam ſibi ab illo formam & magnitudinem animo verſet, & ad voluntatem eius, qui condixit opus, dirigit* C *quod facit: alioqui ſi eius memoriam menti ſibi patiatur exidere, prorſus aut aliud quippiam omnino, aut longè diſſimile efficiet ubivis, quod facere inſtituerat: ſic Chriſtianus quoque, ſi actiones ſuas omnes, ſive minores, ſive maiores ad Dei voluntatem dirigere, is ſine controverſia & egregiè opus illud perficit, & ſimul aſſiduam illius in animo ſibi memoriam conſervat, à qua id inſtar eſt facere: verosque illud dicere poterit: Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a dextris eſt mihi ne commovear; itemque præcepto illi Panli ſatisfaciet, Sive manducatis, ſive bibitis, ſive quid aliud facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Quòd ſi quis in ea, dum opus adminiſtrat, à perfecta illa præſcripti mandati norma deſciſcat, hunc perſpicuum eſt debilem Dei memoriam retinere.*

Moral. hic diſce quàm Religioſus, ſacerdos, imò fidelis, & homo quilibet debeat cuſtodire ſuum cor, id eſt, mentem à cogitatione vana, & voluntatem à delectatione illecebroſa. Fuit hoc olim ſtudium ſingulare Aſcetarum & monachorum Ita ſenex ille apud Joannem Moſchum in Prato ſpirit. cap. 110 *Eſto*, inquit, *ianitor cordis tui, ne introeat peregrinus, dicens: Noſtus es an adverſariorum?* Magnus ille Joannes Abbas apud Ruffinum in Vitis Patr. c. 1. hoc ſuis dabat documentum: *Cordi noſtro & cogitationibus præcipua adhibenda eſt cura: obſervandum namque eſt, ne qua cupiditas, ne quæ voluntas prava, ne quod deſiderium, & quod non eſt ſecundum Deum, eadicet in corde noſtro defigat. Ex illis enim pullulant vana & inutiles cogitationes, & intantum moleſtæ, ut nec orantibus nobis ceſſent, ſed rapiant à nobis captivam mentem.* Et paulò inferiùs: *Quæ ergo hæc obſervat mens, Spiritui ſancto aperit in ſe locum, qui ſim ingreſſus fuerit & illuminaverit eam, ſemper ibi gaudia, ſemper lætitia, ſemper charitas, patientia, longanimitas, bonitas & omnes fructus Spiritus oriuntur.* Et hoc eſt, quod dicebat Dominus Matth. 7. *Non poteſt arbor bona malos fructus facere.* Et poſt nonnulla: *Si ergo mundo corde aſſiduerimus ante Deum, & libori ab omnibus vitiis & paſſionibus, poterimus etiam, iaquantum poſſibile eſt, videre Deum, & erantes oculum cordis noſtri in ipſum dirigere, & videre inviſibilem mentes, non corpore. Maximè verò cuſtodiendum eſt cor mane, cùm ſompo expergiſcimur.* Nam ut ait Climacus gradu 26.

Exempla cuſtodiæ cordis.

Dæmon præcurſor matutinus, quis?

Eſt à ſpiritibus (dæmonibus) *unus, qui præcurſor dicitur, qui nos à ſomno ſurgentes protinus excipit, primumque noſtrum cogitatum protinus inquinare nititur. Da Domine primitias diei tuæ, tuis enim tota ejus qui prior occupaverit. Memorabile verbum operarius quidam opimus locutus eſt: ab ipſo, inquit, matutino tempore curſum meum totius diei ſcio.* Idem Climacus gradu 29. docet hanc cuſtodiam parere tranquillitatem cordis, quæ eſt paradiſus hujus vitæ. *Nihil enim aliud ſuſpicandi tranquillitatem eſſe reor*, ait, *niſi mentis intimum cælum verſutias dæmonum ludibrium jam æſtimans. Ille igitur proprii tranquillus eſt, qui carnem quidem omni corruptionis labe purgavit; mentem verò ſupra creaturam omnem elevans, omnes illi ſubiicit ſenſus, atque vultui Domini animam ſiſtens, ſupra virium ſuarum modum in illum ſe ſemper extendit.*

Cor principium vitæ multiplicis.

QUIA EX IPSO VITA PROCEDIT] Cor enim naturale eſt cauſa vitæ naturalis; & cor morale, putà mens & voluntas, eſt cauſa vitæ moralis, putà virtutis, gratiæ & gloriæ. Cor enim purificat ſanguinem, & ex eo gignit ſpiritus vitales, eoſque diffundit per totum corpus. hi autem ſpiritus ſunt cauſa motus, ſenſationis omnisque operationis vitalis. Cor enim eſt animæ receptaculum, voluntatis fons, conſilium & rerum agendarum radicem continens. Igitur cor ſic mens eſt tanquam rex in mortalium corpore, ait Aben Ezra. Hinc cor in homine eſt primum vivens, & ultimum moriens. *Os primùm mori tradunt, cor noviſſimum*, ait Plinius lib. 11. cap 37. Unde pro eo quod habemus: *Ex ipſo vita procedit*; Hebr. habent, *ex ipſo exitus vitæ procedunt*. Quod aliqui explicant de morte, q. d. Conſerva cor; quia ſi illud moriatur, exibit cum illo & anima vitaque tua. Verùm genuinè per *exitus vitæ* accipias emanationem vitæ, putà ſpirituum vitalium, qui à corde procedunt. Quocirca nullum animal vivens præditum ſanguine eſt ſine corde & jecore, atque cor in ſenium & mortem vergens ſenſim imminuitur. Hinc malum omen datum Julio Cæſari, quòd eo die, quo primùm in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in victima bovis opimi cor inventum non fuerit. Unde conſternatus Spurina aruſpex ajebat, veteſcere ne conſilium & vita Cæſarem deficerent, quorum utrumque ex corde proficiſcitur; itaque contigit, uti narrat Suetonius in Vita Julii cap. 81. Sic & eo die, quo oculus eſt Helvius Pertinax Imp. in hoſtia non eſt inventum cor. In corde *mens habitat*, ait Plinius lib. 11. c. 37. *Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſæque ramorum ſerie per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ vehit, lætamque mortem illico affert, Cæteris corruptis vitalitas in corde durat.*

Denique audi S. Bernard. ſerm. 46. inter parvos. *Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit. Duobus autem modis vita à corde procedit. Aut quia cordi creditur ad juſtitiam, & juſtus ex fide vivit, & fide mundamur corde, & mundo corde Deus videtur, id eſt, agnoſcitur: & hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te unum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum: aut quia Chriſtus vita noſtra, qui nunc per fidem habitat in cordibus noſtris, cùm cum apparebit, & nos cum ipſo apparebimus in gloria: & qui nunc latet in corde, tunc quaſi de corde ad corpus procedet, quando reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Unde & alius Apoſtolus ait: Nunc filii Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus*, 1. Joan 3.

Rom. 10.

Matth. 5. Joan. 17.

Symbolicè per cor accipe charitatem: quod enim eſt cor in corpore naturali, hoc eſt charitas in corpora ſpiritali, putà in completione virtutum. Quare charitas omni cuſtodia ſervanda & cuſtodienda eſt. tanta enim eſt ejus dignitas, utilitas & neceſſitas, ut omnem cuſtodiam capoteat. Audi S. Laurent. Juſtinian. in Ligno vitæ de charitate c. 13. *De ipſa charitate hoc ſentiendum eſt, quòd ſit recta voluntas, & ab omnibus terrenis ac præſentibus prorſus averſa, junctaque Deo inſeparabiliter, & unita igne quodam ſancti Spiritus, à quo eſt, & ad quem referatur incenſa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis noſcia, nullo vitio mutabilitatis obnoxia, ſuper omnia, quæ carnaliter diliguntur, excelſa: affectionum omnium poteſtima, divinæ contemplationis avida, in omnibus ſemper invicta: ſummæ actionum bonarum, ſalutiferum, finis ac teſtimonium præceptorum, mors criminum, virtus pugnantium, palma victorum, ſanctarum mentium arma, cauſa meritorum bonorum, præmium perficiuntur ſine qua nullus Deo placuit, cum qua (ſi inquam illa perſeveres) nullus unquam graviter peccare poterit: ſtrictaque in punitentibus, lata in proficientibus, glorioſa in perſeverantibus, victorioſa in Martyribus, operoſa omnino in omnibus fidelibus, ex qua quidquid eſt boni operis vivit.* Plura vide apud noſtrum Alvarez de Paz de natura perfectionis ſpirit. lib. 3. parte 2. cap. 17.

Encomia charitatis.

Exemplū

Ita cor & charitatem omoi cuſtodia cuſtodiebat S. Maria Oigniacenſis, de qua ſcribit Cardin. Vitriaco (apud Surium die 23. Junii extat) libr. 1. Vitæ ejus c. 6. *quòd ab exiguis & venialibus inſpis ita ſibi caveret, ut crebrò ad diem quindecim nec unam inordinatam cogitationem in ſuo poſſet pectore reperire.* Et mox: *Tanta puritate cor ſuum cuſtodire noverat, ſemper illud pra oculis habens: Qui modica negligit, paulatim decidit, ut ne verbum quidem ullum aut aſpectum inordinatum, nec inhoneſtum corporis habitum, nec riſum immoderatum, nec indecentem vel indecorum corporis geſtum, in tam unquam, aut certè rarò, advertere potuerimus.*

RENOVE A TE OS PRAVUM (Aquila & Theodot. *oris obliquitatem* vel *perverſitatem*) ET DETRAHENTIA (Septuag. *iniuſta*; alii, *infamia*: ſic enim vertit Noſter cap. 2. 15.) LABIA SINT PROCUL A TE] Poſt cordis cuſtodiam præcipit oris cuſtodiam, nam hæc æquè ac illa perdifficilis eſt: *Linguam* enim *nullus hominum domare poteſt*, ait S. Iacob. cap 3. 8.

Vers. 24.

Per *os pravum* Rabbini accipiunt irriſionem: irriſores enim os depravant & intorquent. Unde R. Salomon ſic explicat, q. d Ne illud facias, cujus gratia mortales de te obloquantur, atque in te ora obtorqueant. Aben Ezra verò q. d. Ea cave à quibus in falſas opiniones detrudaris, quæ mentem tuis vinculis impliceat.

Melius alii per *os pravum* accipiunt os detractoris, q.d. Procul fuge à detrahente famæ proximi, ne audias ejus detractionem: illa enim velut peſtis & lepra viens audientibus contagium ſuum affricat, eoſque inficit & interficit, uti docet S. Bernard. ſerm 24. in Cant. Optimè hæc accipias planè ut ſonant, q. d. Noli os tuum depravare, eoque aliis detrahere: poſſemus enim hemiſtichium explicar priùs, ſcilicet *os pravum* explicant *labia detrahentia*. Sicut enim cordis proprii cuſtodiam præcepit, ſic & oris proprii cuſtodiam præcipit: magna enim eſt cordis & oris ſympathia & connexio. Unde ſicut mors naturalis incipit ab ore, indeque ſenſim proſerpit ad cor, ut dixi v. præced. ſic & mors moralis, ab ore & verbis proſerpit ad cor & voluntatem.

Quare per *os pravum* plenè & planè accipias omnem ſermonem pravum, ſive is mendacium ſit, ſive blaſphemia, ſive irriſio, ſive calumnia, ſive detractio, ſive quid aliud. Verè S. Bernard. *Detractor*, inquit, *& libens audiſtor, uterque diabolum in lingua portat.* Et Eccleſ. cap. 10. 11. *Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil minus habet qui occulte detrahit.* Vide quæ de malo detractionis dixi Eccleſiaſt. 3. 16. & c. 28. 15. & Jacobi 3. v. 5. & ſeq.

OCULI TUI RECTA VIDEANT, ET PALPEBRÆ TUÆ PRÆCEDANT GRESSUS TUOS] *Recta* potiùs eſt adverbium quàm nomen. q. d. Directè antrorſum reſpice, non retrorſum, nec dextrorſum vel ſiniſtrorſum. Nam Hebr. נכחך *nochac* idem eſt quod coràm, antè, è regione, putà rectà ſive in directum. Hebr. eſt ergo, *oculi tui in directum aſpiciant*, & *palpebræ tuæ dirigant* (Chald. *dirigantur*) *coram te*; Pagnin. *palpebræ tuæ dirigant viam coram te*; Septuag. *palpebræ tuæ annuant inſtæ*, id eſt, nutu & nictu oculorum innuant honeſta: nam ex adverſo *impudicus oculus impudici cordis eſt nuntius*, ait S. Auguſt. epiſt. 109. Unde auctor Catenæ Græc. vertit, & *palpebræ tuæ ſpectent ad juſta*, id eſt, inquit, nutibus ad nequitiam ne utaris, ſed quilibet ſenſus ad honeſta tantùm tibi obſequium præſtet. Tigur. *oculi tui ad ea finis intenti, quæ coram te ſunt, & palpebræ tuæ rectà inſpiciant in ea quæ ante te ſunt*; ut iter tuum rectà dirigant, ait Vatabl. Hebr. enim יישירו *iaiſcirun* tam rectum facere quàm dirigere ſignificat.

Vers. 25.

Poſt cordis & oris cuſtodiam ſancit cuſtodiam oculorum: oculi enim in amore (virtutis aut vitii) ſunt duces: atqua ut cuſtodias cor, opus eſt præ ceteris ſenſibus & membris cuſtodire oculos, æquè ac linguam. Senſus ergo eſt q. d. Oculos coerce, nec ſinas eos circumcirca oberrare & vagari, ne hauriant formas aut ſpecies illecebroſas, quæ pravas in corde cupiditates excitent: quare oculos tuos tege, ut tantùm aſpiciant recta, id eſt, coràm, ſive ante te, ad hoc ut pedes & greſſus hominis, necubi offendat vellicet, dirigat: ad hoc enim dati ſunt oculi, ut viam præluſtrent,

ſirent, per eamque dirigat iter totius corporis. quare ulteriùs non ſunt patiendi. Unde explicans ſubdit: *Et palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.* q. d. *Palpebræ*, id eſt oculi tui, ita vibrentur, ut viam præcipiant, per eamque inoffenſè dirigant pedes tuos, alterutris non ferantur: idcirco enim Deus eis dedit palpebras, ut eis coerceantur, ne aliorſum jactentur. Magna enim eſt vis oculorum ad eor & mentem vulnerandam: ſpecies enim viſa per oculos tranſit ad cor & mentem, illique ſuam formam, & conſequenter amorem vel odium imprimit, quæ ſpecies hæret in corde etiam poſtquam res vita abierit. Ita explicat S. Baſil. l. de S. Virgin. Unde ibidem docet virginem in neminem debere fingere oculos & obtutum: *Oculi tui*, inquit, *rectà videant, & palpebræ tuæ innoxiæ inſtent, neque te palpebræ rapiant, neq; capiaris oculis tuis. Quod ſi inſtantaneæ rationem taliſ quidam eſt oculorum ad corpora iactus: & ſenſui cùm in eo, qui morbo tenentur, oculorum obtutus diuiùs figimus, morbi ipſius conſortes efficimur; contraque cùm his, quæ aciem naturaliter juvant* (utì color viridis ſpeculum, aquæ limpidæ, &c.) *infigimus luminum radios, ſecretiſſima naturæ ui inde profecti noſter intimus: ita profectò & eum in voluptatis indole inſidentes oculos, animus voluptatis morbo ſit ſaucius: ſicut nullam cùm viri boni intendimus, magna in animæ per oculos emolumenta ſuſcipimus.* Ac deinde: *Duæ enim & præcipuæ ac promptæ oculorum iactus eſt eius, cuius miniſtræ ſunt manus, tactus.*

Myſticè & analogicè hæc paſſim accipiunt de oculis mentis. q. d. Sicut oculos corporis, ſic multò magis oculos cordis, rationis & mentis coerce, ut rectà dumtaxat aſpiciant ad ea, quæ recta ratio facienda vel omittenda dictat, non oblique ad ea quæ cupiditas ſuggerit. ita B. Ada, Cajetan. Baynus, Janſen. & alii. Unde R. Salomon exponit, q. d. Veritatem & rectitudinem oculi tui inſpicere ſtudeant. Et L. Levi: Oculitui dupliciter quid rectum verumque ſit. Quin & S. Gregor. 3. p. Paſtor. admonit. 16. in hunc: *Palpebræ*, inquit, *greſſus præcedant, cùm operationem noſtram conſilia recta præveniunt: qui enim negligit conſiderando prævidere quod facit, greſſus tendit, oculos claudit, peragendo iter conficit, ſed prævidendo ſibimetipſi non aſtruxit; atque ideirco ultima termit, quia quo pedem operis poſuerit, per palpebram conſilii non attendit.*

Et S. Ambrot. lib. de Bono mortis c. 9. *Oculi tui rectà videant*, &c. *Quod non eſſet dictum*, inquit, *niſi frequenter erraremus. Vidiſti meretricem, capuit eas nullus sensus, & forma decorum putaſti: erraverunt oculi tui, perverſa viderunt, aliter a natura quæſunt. Nam ſi vera vidiſſent, vidiſſent deformem meretricis affectum, inhærentem procacitati, inſitentem impudicitiam, margaritas lubidinis gurgam colluvionum, animæ ulcuſcula, conſcientiæ cicatrices.* Caulam erroris ſubdit, dicens: *Errat igitur oculus, ubi error eſt ſenſus. Aſſentitur ergo deceptio, eſt decep io viſus.* Denique Beda: *Palpebræ præcedant greſſus tuos. Id eſt, inquit, Iter iuſtitiæ, quo ingredi debeas, diligenter ediſce, & in nullis, quæ agere diſponis, feliciter ad quem finis ventura ſinem prævide.*

Vers. 26. DIRIGE SEMITAM PEDIBUS TUIS, ET OMNES VIÆ TUÆ STABILIENTUR] Chald. *dirigantur. Dirige*, Hebr. פלס *palles*, id eſt, *libra*, & ad libellam rectæ rationis adæqua ſemitam pedibus tuis, ut ſcil. recta rationis, legis, prudentiæ & virtutis orbita incedas, non deflectas ad dexteram vel ſiniſtram. Unde Septuag. vertunt, *rectas erbitas fac pedibus tuis* (Aquila, *cura* vel *muni viam pedum tuorum*; Symmach. *obſerva* vel *cave pedibus tuis*) *& vias tuas dirige*; Aquila, Symmach. & Theod. ἑτοίμαζε, id eſt, *para* vel *firma*. Ita ſe explicat Salomon ſubdens: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram.* Pagnin. *pondera ſemitam pedum tuorum, & omnes vias tuas ſtabilientur*; alii, *regula* vel *trutina & æquilibra ſemitas pedum tuorum*; S. Auguſt. epiſt. 47. *rectos curſus fac pedibus tuis*. Citat hunc locum S. Paulus iuxta Sept. Hebr. 12. 13. *Greſſus* (græcè eſt τροχιὰς, eadem vox quæ hic, id eſt orbitas, ſemitas, greſſus) *rectos facite pedibus veſtris, ne non claudicans quis erret.* Eſt metaphora à ſtratoribus viarum: hi enim æquè ut fabricatores domorum, ut vias rectè ſternant & complanent, illas ad libellam dimetiuntur, ſternunt & fabricant: nullo enim pacto erigi poſſunt fabricæ vel viæ, niſi ſacrorum angulorumque rectitudo per pendiculorum indaginem exploretur: eaque præcipua eſt obſervatio in ædificiis, æquè ac pavimentis molcodis, ut ſtructuræ omnes perpendiculo reſpondeant, neque proclinationes, ut ait Vitruvius lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 3. in ullam partem habeant. Simili modo ſtructura virtutum in fabrica animæ debet fieri ad perpendiculum, putà ad rectitudinem rationis & prudentiæ, qua virtutes ſingulæ per ſe, & comparatæ cum aliis, ſectum teneant ordinem & commenſurationem, quam præſcribit lex & recta ratio, nec in alterutram partem lateralem propendeant aut devergant. Sic enim opus erit appenſum linea rationis libra umque.

R. Salomon Hebr. *pallet* exponit, q. d. Pondera divini præcepti violationem eum mercede & præmio, pœnas item ſcelerum & præmia comparat: tunc enim ſectè eliges honeſtum, & ſperner peccatum.

Porrò S. Auguſt. epiſt. 47. cuius verba recitabo v. ſequ. cenſet hic alludi, imò probari liberum arbitrium, q. d. *Libra ſemitam pedibus tuis*, hoc eſt, accipe libram vel libellam liberi arbitrii, in eaque greſſus & actiones tuas trutina, ut in æquilibrio rectæ rationis conſiſtant, nec in alterutram partem earum bilances devergant. q. d. Vide quomodo vivas, rectas ſegiaque ſapientiæ & virtutis via incedito. Quòd ſi id feceris, viæ, id eſt actiones, tuæ ſtabilientur, ot ſtabiles & firmæ in virtute perſeverent: ac dirigentur à Domino, ut proſperos habeant ſucceſſus: hi enim pendent à Deo: Deus enim eſt cauſa omnis ſortis & fortunæ noſtræ, adeoque ipſe eſt fortuna fortunans, qui hoſee fortunat, illos non, uti oſtendi Geneſ. 31. 27. & ſeq.

Myſticè, pedes ſunt affectus animi; hi per ſapientiam regulandi ſunt, ut ad bonum tendant. ita auctor Catenæ Græcor. Rectas ſemitas, inquit, appellat animæ vires, quibus niza in virtutibur progreditur, deque uno opere bono ad aliud provehitur. At verò animæ pedes eiuidem ſunt impetus, per quos de hoc in illud fertur.

NE DECLINES AD DEXTERAM, NEQUE AD SINISTRAM: AVERTE PEDEM TUUM A MALO] Chald. Vers. 27. *tranſfer pedem tuum a malo*. Senſus literalis eſt clarus, q. d. Dirige greſſus tuos juxta regulam rectæ rationis, legis & voluntatis divinæ, ut ab ea in neutram partem, putà nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declines; iuxta illud Iſaiæ 30. 21. *Hæc eſt via, ambulate in ea: & non declinetis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.*

Symbolicè S. Auguſt. in Deuter. q. 48. & alii per *dexteram* accipiunt proſperia, per *ſiniſtram* adverſa. Baynus per *dexteram* accipit amicos, per *ſiniſtram* inimicos q. d. Nec amore pro perorum & amicorum, nec timore adverſorum & inimicorum deflectas à recta virtutis via. Olympiod. vetò in Catena Græcor. per *dexteram* accipit honorem & gloriam, per *ſiniſtram* crucem & ignominiam. q. d. Si propter vitæ integritatem honoreris, nec ferasanimo: ſi vilipendaris, ne animum deſpondeas, aut ab officio deſiſtas. Rurſum S. Auguſt. lib. 2. de Peccat. mer. c. 35. *Non de hac* inquit, *in dexteram ſuperbam præſumptionis inſitia, nec in ſiniſtram ſecura delectatione peccati.*

Moraliter ex hoc loco S. Gregor. Nazianz. orat. 26. docet timium zelum æquè cavendum ac torporem, temeritatem æquè ac pigritiam. *Æqua enim*, inquit, *iaculis ſunt iners ac ſupina ſegnities, & imperitus fervor: ille ad nonnumi. nime accedens, hic autem ulteriùs cadens, ac dextre deterius aliquid efficiens. Atque id probe cognitum & exploratum habent Salomon: Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad ſiniſtram, ne per contraria in æquale malum, hoc eſt, in peccatum, incidas.* Et Caſſian. l. 12. de Inſtit. renunt. c. 4. *Ne divertaris ad dexteram, neque ad ſiniſtram, id eſt, ne tibi de virtutibus blandiaris, & dextris ſucceſſibus ac ſpiritualibus extollaris, ac deflectens ad ſiniſtra tramitem vitiorum, ſecundum Apoſtolum gloriam tibi vas ais in tua confuſione conquinat. Nam cui ſub ſpecie ſuccincta veſtis ac nitidæ exodoxiam non potuit diabolus generare, pro ſqualida & inculta ac vilioie conatur inferere, quem non potuit per honorem deiicere, hunc ilitate ſupplantat. quem ſcientia & elocutionis ornatu nequeunt extollere gravitate taciturnitatis elidit. Si invenit palam, vanitatis gloria pulſatur: ſi illud contemnendæ gloriæ cauſa contexerit, eodem vitio elationis obtunditur.*

VIAS ENIM, QUÆ A DEXTRIS SUNT, NOVIT DOMINUS: PERVERSA VERO SUNT, QUÆ A SINISTRIS SUNT] Hic verſus non eſt in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Complutenſi, vel Regia Latina nec in Cajetan. nec in manuſcriptis nonnullis vetuſtis; eſt tamen in Septuag. ex quibus eam Noſtes tranſcripſit. Unde colligas noſtram Vulgatam verſionem non per omnia puram puram eſſe S. Hieronymi, quam ſcilicet ipſe concinnavit ex Hebræo, eum nonnulla ex Septuag. ſint addita, quæ non extant in Hebræo. Ex Septuag. eamdem legunt S. Gregor. Nazianz. S. Hieron. S. Auguſt. S. Cyprian. Beda locis mox citandis. Perperam ergo Lyran. & Cajetan. cen-

ſenſent eam ex gloſſa aliqua in textum vitio ſcriptorum irrepſiſſe.

Dextrum vocatur bonum & felix: curſ Ratio prima.

Nota. *Dextrum* ſignificat bonum & felix, *ſiniſtrum* malum & infelix. Primò, quia Gentiles illas voces ſic uſurpabant, & verò ita cenſebant. Unde Græci dextra fulmina cenſebant bona & felicis ominis, ſiniſtra verò mali & infelicis. *Secundò*, quia dextra pars animalis potior & robuſtior eſt; ſiniſtra, quæ infirmior, eſt debiciens & quaſi manca. unde quæ ſiniſtra manu fiunt, minùs rectè fiunt. *Secunda.*

Tertiò, quia motus principium eſt à dextra parte. In homine enim & animalibus mutatio loci à dextra proficiſcitur, eò quòd ad impulſum expeditior ſit ob calorem hepatis, & ſolidiorem eius partis ac firmiorem muſculorum naturam, uti docet Ariſtot. libr. 3. de Part. animal. capit. 4. & Galenus 7. Aphorism. 44. Hinc & phyſici Orientem, à quo cælum moveri incipit, vocant dexteram cæli partem. *Tertia.*

Quarta.

Quartò, quia veteres in judicio de moribus virtutes & virtute prædictos collocabant à dextris, vitia & vitioſos à ſiniſtris. Quocirca Lactantius diſputans de v littera Pythagoræ, indice virtutis & vitii, lib. 6. de Vero cultu capit. 3. *Quid enim*, inquit, *opus eſt v littera in rebus contrariis atque diverſis? ſed altera illa melior converſa eſt in Solis ortum, altera illa deterior ad occaſum; quoniam qui veritatem ac juſtitiam ſequitur, is accepto immortalitatis præmio, perennis luce potietur; qui autem ab illo malo duce illecebras præteritas vitia virtutibus, mendacium veritati, neceſſe eſt ad occaſum & in umbras deferatur.* Accedit Ariſtot. libr. 2. de Cælo capit. 2. qui de Pythagoricis loquens ait: Via virtutis propterea, inquiunt, dextera dicitur, quia ad ortentem ſolem tendit, id eſt, ad lucem atque ſplendorem; via verò vitii ſiniſtra, quia occidentem versus, id eſt, in noctem tenebraſque deſertur. Hinc *dexter* idem eſt quod proſper & propitius, ut Quintil. libr. 4. *Adſit Domitianus dexter ac volens.* Et Virgil. 8. Æneid,

Eo nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Senſus ergo eſt, q. d. Vias, quæ à dextris ſunt, id eſt, actiones bonas & laudabiles, ideoque felices, quæ nos conſtituent ad dexteram Chriſti in die judicii inter electos & beatos, *novit*, id eſt, approbat, amat, promovet, proſperat & beat, Dominus: odit verò, deſtruit, & punit eas, quæ à ſiniſtris ſunt, putà malas & probroſas, ideoque infelices, quæ impios conſtituent in die judicii à ſiniſtris Chriſti inter damnatos & reprobos. Accedit S. Auguſt. quæſt. 48. in Deuter. ubi per vias dextras accepit cæleſtia, per ſiniſtras terrena.

Verùm difficultas eſt in nexu contextus: videtur enim hic eſſe amphibolia, imò contradictio, ac poſterior pars repugnare priori. Quomodo enim conſtabit tò *non declines ad dexteram* cum eo, quod ſubdit: *Vias quas à dextris ſunt novit*, id eſt probat, *Dominus*? ſi enim eas probat, ergo ille non declinandæ, ſed ſequendæ & ambiendæ ſunt.

Primò, S. Auguſt epiſt. 47. ad Valentinum hinc probat neceſſitatem gratiæ æquè ac liberi arbitrii: *Quid*, inquit, *ſi non eſſet liberum arbitrium, non diceretur: Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram. Et tamen ſine Dei gratia ſi poſſet hoc fieri, non poſſet dicentur: Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, & in tranſitu tuo in pace producet.* Et mox: *Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus, quomodo intelligendum eſt, niſi, quia ipſe fecit vias dextras, id eſt, eas juſtorum, qua ſunt opera bona, quæ utique præparavit Dominus?* (ſicut dicit Apoſtolus) *ut in illis ambulemus? vias autem ſiniſtras perverſas, id eſt vias impiorum, eas utique novit, quia non eas ipſe fecit in homine, ſed homo ſibi.* Objicit deinde ſibi S. Auguſtinus, Cur ergo dixit: *Ne declines in dexteram neque; in ſiniſtram, cùm potius dicere debuiſſe videatur: Tene dextram, & ne declines ad ſiniſtram?* Ac reſpondet, *declinare in dexteram, qui bona ipſa opera quæ ad vias dextras pertinent, ſibi vult aſſignare, non Deo. In ſiniſtram verò*, qui omnia gratiæ tribuens, & nihil libero arbitrio, dicit: *Faciamus mala ut veniant bona*, quaſi dicat. *Non ſic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera ſine Dei gratia tribuatis; nec ſic defendatis gratiam, ut quaſi de illa ſecuri mala opera deligatis.*

Secundò, S. Chryſoſt. ex variis in S. Matth. locis homil. 8. cenſet hic ludi in nomine dextrum & ſiniſtrum, aliterque accipi quàm paulò antè. Hic enim per dextras vias, vel, ut ipſe legit, partes, accipit juſtos; per ſiniſtras, peccatores: quia Chriſtus in die judicii juſtos & electos ſtatuet à dextris, peccatores & reprobos à ſiniſtris, Matth 25. Et ſic explicat illud Matth. 6. v 3. *Te faciente eleemoſynam, noſcat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua*, q. d. Cùm dextera das eleemoſynam, noli te apud ſiniſtram, id eſt, apud avaros & peccatores, jactare.

Tertiò S. Auguſt. l. 2. Peccat. merit. & remiſſ. c. 35. *In dexteram declinare*, inquit, *eſt ſeipſum decipere, dicendo ſe eſſe ſine peccato: in ſiniſtram autem proprie noſcio quam perverſam atque pravam ſecuritatem, ſe tampnam impunè dare peccatis. Vias enim, quæ à dextris ſunt, novit Dominus* (Chriſtus) *qui ſolus ſine peccato eſt, & noſtra poteſt delere peccata; perverſa autem ſunt quæ à ſiniſtris ſunt amicitia ſum peccatis.*

Verùm hæc videntur myſtica potiùs quàm litteralia, nec dubium lectoris animum explent. Dico ergo hanc ſententiam: *Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus*, &c. cohærere cum proximè præcedentia; *Averte pedem tuum à malo* (ſcilicet capeſſendo vias quæ à dextris, non autem illas quæ à ſiniſtris ſunt;) non autem cum illa remotiore: *Ne declines ad dexteram neque ad ſiniſtram.* In Proverbiis enim, uti ſæpiùs monui, ſunt multæ ſententiæ diſparatæ, nec inter ſe connexæ: per tales enim gnomas priſci tradebant ſuam ſapientiam. Fortè etiam ex alio loco eam hanc tranſtulerunt Septuag. nam hoc loco non extat in fonte Hebræo. Sic enim aliæ ſententiæ nonnullæ ex uno loco in alium traductæ ſunt à collectoribus earumdem, uti ſæpe dixi Proœmio in Eccleſiaſticum.

Porrò una ſententia alteri non eſt contraria, ſed una cum altera rectè coalescit: nam cùm ait vias à dextris noti & probari a Domino, perversas verò aſſe ſiniſtras; tunc dextrum & ſiniſtrum inter ſe tota comparantur, ac per dextrum ſignificatur via virtutis, quia hæc coram Deo eſt dextera, id eſt, proba & felix; per ſiniſtrum ſignificatur via vitii, quia hæc coram Deo eſt ſiniſtra, id eſt, reproba & infelix. Cùm verò ait: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram*; tunc dextrum & ſiniſtrum non inter ſe, ſed cum media virtutis via comparat, ideoque dextrum & ſiniſtrum ſignificant vitia utrimque virtuti, quæ in medio eſt, per exceſſum vel defectum oppoſita. Virtus enim eſt in medio, à quo declinat vitium oppoſitum in dextrum per exceſſum, in ſiniſtrum per defectum. Via ergo virtutis media eſt dextera, a qua ſi declines ad dexteram vel ſiniſtram, aberras & peccas. Itaque vis eſt in tò *ne declines*: hæc enim particula mutat phraſim & appellationem, ut loquuntur Logici. Nam via dextera eſt via virtutis; declinare verò ab hac dextera eſt vitium, ſive declines dextrorſum, ſive ſiniſtrorſum: omnis enim declinatio & receſſus à medio, quod præſcribit virtus, ait vitium. *Non ergo dextram viam ambulare, ſed ad dexteram declinare prohibemur*, ait Beda.

Ita acutè explicat S. Gregor. Nazianz. orat. 26. *Ne declines*, inquit, *ad dexteram, neque ad ſiniſtram; ne per contraria in æquale malum, hoc eſt in peccatum, incidas. Quamquam aliquando quod natura dextrum eſt, his verbis laudat, Vias dextras novit Deus, perverſa autem ſunt ſiniſtra. Qui fit igitur, ut qui dexteram laudat, idem rurſum a dextro non abducat? Intelligis profectò quod dexteri ſpeciem habet, cùm vera tale non ſit. Quod etiam ſpectans alio loco inquit: Ne multa quopere juſtus ſis, nec ſupra modum ſapiens. Par etenim injuſtitia atque ſapientia detrimentum affert acris, tam in actione, quam in ſermone animi impetus, a bono nempe, & a virtutis propter exceſſum excidens. Hanc enim defectus & exceſſus peraque labefactant, non ſecus ac regulam ad ſtaticalique aut fabricatio. Nemo igitur ſapientior ſit quam conveniat, nec legi exactior, nec luce ſplendior, nec norma rectior, nec præcepto divino ſublimior. Id verò qua tandem ratione conſequamur? Nempe ſi modeſti & compoſiti eſſe curramus; naturæ legem comprobemus, rationem ducem ſequamur, ordinem & diſciplinam non aſperneamur.* Eccleſ. 7. Rom. 12.

Et S. Hieron. in cap. 12. Zachar. *Devorabunt* (inquit) *dextri Juda & tribus ad dexteram & ad ſiniſtram eos, qui in medio itinere incedere voluerunt, neſcientes vocabula virtutum. unde Dei populus pollicetur: Nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinabimus: via regia gradiemur. Via dextra parcitas eſt, quam Græci σωφροσύνην vocant: ſiniſtra, luxuries: media vero Hæque, frugalitas. Omnes igitur qui ſunt in via dextra, quibus dicitur: Ne ſis juſtus nimis: & in ſiniſtra, qui audiunt Via, quæ ad ſiniſtram ſunt, perverſa ſunt, devorans flamma conſumet.* Idem in Eccleſiaſte c. 10. explicans illud: *Cor ſapientis in dextera*, &c. *Et in Evangelio*, inquit, *præcipitur* Num. 20. Eccleſ. 7: Matth. 6.

ut neſciat ſiniſtra quid faciat dextera ſapientis. Et quando per-
Ibid. 5. *cutiuntur in maxillam dexteram, non iubemur ſiniſtram genam*
præbere percutienti, ſed alteram: dextram inſuper enim ſiniſ-
tram in ſe non habet, ſed eorum in ea dextrum eſt. Et rurſum ad
Matth. 25. *iudicandum Saluator venturis, aliis à dextris, hædi verò à ſiniſ-*
tris erunt. Et in Proverbiis ſcribitur, Dextras vias novit Do-
minus, quas autem perverſas ſunt, à ſiniſtris ſunt. Qui ergo ſa-
piens eſt, ſemper de futuro ſæculo cogitat, quod docet ad dextera-
am, qui verò inſipiens eſt, de præſenti, quod poſitum eſt in ſiniſ-
tra. Hæc quidem fecerunt illum philoſophum & prona cite

Dextera quæ magni Ditis ſub mœnia ducit.
Hac iter Elyſium nobis, at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Fiorentius quoque noſter in præclaro inſtitutionum ſuarum opere
X libros nominis, & de dextris ac ſiniſtris, hoc eſt de virtutibus
& vitiis, pleniſſimè diſputavit. Nec putemus hanc ſententiolam
illud eſſe contrarium in quo dicitur: Ne declines in dexteram,
neque in ſiniſtram: hîc enim pars dextera pro bono accipitur; ibi
verò non tam dextera, quàm declinatio dextera accuſatur: ne
plus ſapiamus quàm ſapere nos oportet ſed ſapere ad ſobrietatem.
Quia virtutes in medio ſunt, & nimietas omnis in vitio eſt.

Accedit & S. Auguſt. epiſtol. 47. *Averte*, inquit, *pedem*
tuum à via mala, hoc eſt à ſiniſtra. Quod manifeſtat in conſe-
quentibus dicens. Vias enim, quæ à dextris ſunt, novit Domi-
nus Deus: perverſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt: Eas utique
vias ambulare dicimus, quas novit Dominus Deus, de quibus
in pſalmo legitur. Novit Dominus viam iuſtorum, & via im-
piorum peribit: hanc enim non novit Dominus, quia ſiniſtra eſt.
Sicut dixerunt eſt etiam illis ad ſiniſtram conſtitutis: Non novi
vos. Quid autem quod ille non novit, qui utique novit omnia,
ſive bona hominum, ſive mala? Sed quid eſt, Non vos novi:
niſi quia vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum eſt
de ipſo Domino Ieſu Chriſto: Qui non noverat peccatum: quid eſt

A (*Non noverat*) *niſi quia non fecerat? Ac hoc quod dictum eſt:*
Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus, quomodo intelligendum
eſt, niſi quia ipſe fecit vias dextras, id eſt vias iuſtorum, quæ ſunt
utique opera bona, quæ præparavit Deus (ſicut dicit Apoſtolus) ut
in illis ambulemus? vias autem ſiniſtras pervertas, id eſt vias
impiorum, non utique novit, quia non eas ipſe fecit in homine qui
fecit hominem, ſed homo ſibi. Propter quod dicit. Odini autem
ego pervertas vias malorum, ipſæ ſunt à ſiniſtris.

IPSE AUTEM RECTOS FACIET CURSUS TUOS, ITINERA AUTEM TUA IN PACE PRODUCET] q. d. Si ingreſſus fueris vias quæ à dextris ſunt, id eſt, vias probas & honeſtas, Deus, qui illas novit, id eſt probat & proſperat, rectos faciet, id eſt dirigit, curſus vitæ tuæ, ut in illis feliciter & animosè progrediaris per plures annos vitæ, quos tibi pacificos dabit, facietque ut tandem morions in pace expectans felicitatem æternam obdormias & conquieſcas. Unde Polychron. in Catena Græcor. *Tu*, inquit, *abſtine ab omni malo & peccato: ille interim viam*
tuam ad bona dirigit, tuoſque inimicos vertet. Iudicet per hæc
autem, complurium rerum eventus in noſtra poteſtate poſitos non
eſſe, ſed in Dei voluntate. Et enim eſt qui hominum ſtudia in ter-
B *ris, reteraque omnia quæ ad æterna illa bona, quæ in cœlis repoſita habemus, ſpectant, cœlitus providenter adminiſtrat.* Præclarè Seneca: *Si hominem videris inexpertum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa fortem, in medijs temporalibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos, non ſubdit ſe veneratio eius? non dicis: Iſta vis maior eſt altiorque, quàm ut crudi ſimilis huic, in quo eſt corpuſculo, poſſit? vis iſtum divinum deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem; quidquid timemus, optamuſque videntem, cœleſtis potentia agitat? Non poteſt res tanta ſine adminiculo hominibus ſtare. Itaque maiore ſui parte illuc eſt, unde deſcendit.*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet fugiendam eſſe meretricem ut peſtem. Remedium fuga ſuggerit v. 15. dilectionem uxoris propriæ: ſic enim vitabitur aliena, amor enim caſtus pellit inceſtum, uxor meretricem.

1. Fili mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam, 2. ut cuſtodiss cogitationes, & diſciplinam labia tua conſervent. Ne attendas fallaciæ mulieris. 3. favus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. 4. noviſſima autem illius amara quaſi abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps. 5. Pedes eius deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant. 6. Per ſemitam vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus eius, & inveſtigabiles. 7. Nunc ergo fili mi audi me, & ne recedas à verbis oris mei. 8. Longè fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius. 9. Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. 10. ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo aliena. 11. & gemas in noviſſimis, quando conſumpſeris carnes tuas & corpus tuum, et dicas: 12. Cur deteſtatus ſum diſciplinam, et increpationibus non acquievit cor meum, 13. nec audivi vocem docentium me, et magiſtris non inclinavi aurem meam? 14. Pænè fui in omni malo, in medio eccleſiæ et ſynagogæ. 15. Bibe aquam de ciſterna tua, et fluenta putei tui: 16. deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide. 17. Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui. 18. Sit vena tua benedicta, et lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ. 19. cerva chariſſima, et gratiſſimus hinnulus, ubera eius inebrient te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter: 20. Quare ſeduceris fili mi ab aliena, et foveris in ſinu alterius? 21. Reſpicit Dominus vias hominis, et omnes greſſus eius conſiderat. 22. Iniquitates ſuæ capiunt impium, et funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. 23. Ipſe morietur, quia non habuit diſciplinam, et in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur.

VERS. 1. FILI MI, ATTENDE AD SAPIENTIAM MEAM (Septuag. *ſermonibus meis appone aurem tuam*) ET PRUDENTIÆ MEÆ INCLINA AUREM TUAM] Salomon novum ſapientiæ documentum de fuga meretricis daturus, more ſuo diſcipuli attentionem excitat, ut illis advertat & ponderet quanti illud ſit momenti. Dicit ergo illi: Silens ſtudioſè attende & intende meis ſermonibus. Nam ſilentium diſcipuli, diſciplinæ cuſtodia eſt, unde Pythagoras ſuis diſcipulis ſilentium quinquennale indicebat.

VERS. 2. UT CUSTODIAS COGITATIONES, ET DISCIPLINAM LABIA TUA CONSERVENT] Septuag. *ut cuſtodias cogitationum bonam* (Aquila, Symmach. & Theodot. *ſcientiam bonam*) *ſenſus autem labiorum meorum mandat tibi*. q. d. Labia mea enuntiant internam meæ ſapientiæ cogitationem, ejuſque ſenſum, ac mandant ut illum ſimpliciter, uti enuntiatur, accipias menti imprimas & opere exequaris. Alii legunt, *ſenſum laborum meorum mandat tibi*. *Cogitationes* ergo hîc non diſcipuli, ſed ſapientiæ & Salomonis accipe. q. d. Attende ut cuſtodias meos conceptus, meas cautiones, mea conſilia, ut vertit Vatablus. Unde Chald. vertit, *ut admoniti ſis in conſilio*; Syrus, *ne cautus ſis in cogitatione*; R. Levi, *ut cuſtodias cogitationes, quibus inſtituaris ad prudentiam*. Sic & Aben Ezra. Conſequenter tamen cogitationes quoque diſcipuli accipe: qui enim cuſtodit cogitationes ſapientiæ, hîc utique

que & ſuas cuſtodit. Nam hanc ſuarum cuſtodiam docent & præcribunt cogitationes & conſilia ſapientiæ. Unde S. Gregor. 3. p. Paſtor. admon. 15. *Ve cuſtodias cogitationes tuas: Nihil quippe*, inquit, *in nobis eſt tarde fugenda, quod à nobis teſtes recedie, quoties per pravas cogitationes deſinit. Cùm ergo cogitatio per cuſtodiam reſtringitur, tot, quod fugere conſuevit, invenitur.*

NE ATTENDAS BALLACIA MULIERIS] Hæc verba non ſunt in Hebræo expreſsè, ſed tacitè ſubintelliguntur. unde Septuag & ex iis Noſter ea expreſſerunt. Quocirca hæ verba pendent ab iis quæ ſequuntur: *Favus enim diſtillans meretrices*, &c. ex iis enim hæc concluſio educitur: *Ergo ne attendas fallacia mulieris*. Igitur per *fallaciam* intelligit blanditias, mollitiem & elegantiam verborum, pulchritudinem, ornatum veſtium, faciei fucum, fictiones, artes & fraudes, quibus meretrices amaſios adlicere, inſcare & pervertere ſolent. Unde Septuag habent, *ne intendas φαύλῃ*, id eſt malæ, pravæ, perverſæ, *fallaci mulieri*; S. Hieron. in cap. 23. Iſaiæ, *ne attendas peſſimam* (S. Cyrill. lib. 15. de Adora. *improbam*) *mulierem*, quam mirum eſt Arabicum vertere, *ne auſcultes mulieri bonæ*. S. Chryſoſt. hom. 14. ad Popul. legit, *ne diſcas pulchritudinem alienam, & ne accurras mulieri fornicariæ: mel enim*, &c. quaſi hæc pertinent ad oculos; ac ſi dicat: Noli aſpicere faciem pulchram meretricis fucatæ & comptæ, quia hæc pulchritudo *aliena* eſt, id eſt, alterius mulieris, quæ tua non eſt uxor. Rurſum *aliena*, quia pulchritudo hæc ſæpè non eſt naturalis, ſed fucata, & aliunde, puta à ſtibio, purpuriſſo & fuco, atque à veſtibus & gemmis mutuata. Maximè enim mulier ferit & vulnerat aſpicientem per pulchram faciem & oculos, inſtar ſerpentis & baſiliſci. Magis timen hoc loco reſpicit ad verba blanda & fallacia meretricum, ut patet ex ſequent. Hinc enim multos decipiunt & dementant, præſertim accedente fuco faciei & oculorum. Unde de eis canit Codrus;

Sidera montes habet ſalum, non flumina piſces;
Quos ſolerata gerit femina monte dolos.

Cùm enim mulier nec viribus, nec ingenio, nec conſilio polleat; hinc ad dolos ſe convertit, ut quod illis non poteſt, hiſce obtineat & perficiat: ſicut animalia imbellia eadem de cauſa dolota ſunt, ut vulpes, ſimiæ, feles, &c. cùm ex adverſo leones, tigrides, lupi non doloſi, ſed violenti ſint: quia cùm viribus & robore ſua exequantur, dolo non indigent. Adde, mulierem quid ſerpentinum habere. Videtur ſerpens Evam ſeducens, illi totique ſexui ſuam indolem & fraudes inhalaſſe. Adde & meretricum malitiam ſtudiumque fallendi, imò continuum exercitium, quo novas indies decipiendi artes excogitant, ut non aliud cogitare, non aliud ſomniare, ac totæ ex fraudibus conſutæ videantur. Idem argumentum tractat Eccleſiaſt. c. 25. v. 22. ubi plura hac de re dixi. Quare hìc brevi ero.

Præclarè S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. ſub finem: *Amor formæ rationis oblivioſe eſt, & inſania proximus, fœdum, minimèque convenium animo ſoſpiri vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit; querulos, inacundos, temerarios, durè imperioſos, ſerviliter blandos, omnibus inutiles, ipſi noviſſimè amori facit. Nam cùm fraudi cupiditate inſatiabili flagrat, plana tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit; odium ſui facit; & ipſi noviſſimè ſibi odio eſt.* Et poſt nonnulla: *Dolliſſimi viri vox eſt, judicium imprimis eſſe retinendum: qua amiſſa omnis virtus ruit. In hac multebrium virtutum principatus eſt: hæc pauperem commendat, divitem exſtollit, deformem reddit, exornat pulchram: bene meretur de maioribus, quorum ſanguinem furtiva ſobole non vitiat.*

Quocirca S. Auguſt. lib. de Honeſt. mulier. c. 2. *Inter alia*, ait, *certamina Chriſtianorum ſola dura ſunt prælia caſtitatis, ubi quotidiana eſt pugna, & rara victoria. Gravem namque ſortita eſt caſtitas inimicum, cui quotidie reſiſtitur & ſemper timetur.* Et S. Ephrem. ſerm. adverſus improbas mulieres: *Quid enim eſt mulier?* inquit, *Laqueus cauſus, & hominem in voluptatem illiciens, qua ſplendida quidem ſpecie & excelſo collo oculis annuit, & genis arridet, linguæ verò dulcitur cantu vocem alios decipit, & ſermone pellicit*, &c. *Quid eſt mulier? naufragium ſuper terram, fons inquinis, theſaurus immunditiæ & malitiæ, & mortifera converſatio atque confabulatio, exulorum pernicies, animarum exitium, cordis ſpiculum, bonorum perditio, ſceptrum infami, & concupiſcentia præceps. Quid eſt mulier? cauſa diaboli, requies ſerpentis, diaboli conſolatio, dolor inconſolabilis, caminus ſuccenſus, malitia incurabilis, damna conſabulatio, hoſpitium laſcivorum, & officina damnorum*, &c. Hæc de cauſa S. Hieron. ad Nepotianum de Vita clericorum & ſacerdotum: *Hoſpitiolum*, ait, *mum aut rarò aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellæ & virgines Chriſti aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne ſub eodem tecto manifeſtet nec in præterita caſtitate confidas. Nec ſanctior David, nec Samſone fortior, nec Salomone potes eſſe ſapientior. Memento ſemper quòd paradiſi colonum de poſſeſſione ſua mulier ejecerit.*

Mulieris deſcriptio.

Mulieris deſcriptio.

Porrò inter alias meretricum fallacias eſt hæc una è præcipuis, quòd ita fugiunt, ut velint videri; ita pugnant, ut velint vinci; ita odia exercent, ut tunc ament maximè. Ita de Cleopatra ſcribit Plutarch. in Antonio: *Dabat operam, ut ſæpe lacrymans videretur, ſtatim autem lacrymas abſtergebat, occultabatque, quaſi vellet Antonium latere.* Audi S. Hieron. epiſt. 47. *Pallidum interdum cedit, ut candidos nudet humeros, & quaſi videri voluerit, celat feſtina, quod volens detexerat.* Quocirca adoleſcens rogatus à meretrice cur nolit ſe audire, nec attingere, apud Plautum in Bacch. reſpondet:

Ars fallendi mulierum.

Quia iſthæc lepida ſunt memoratu,
Eadem in uſu, atque ubi periculum facias, aculeata ſunt:
Animum ſubdicunt, bona diſſimulant, facta & famam
fauciant.
Apage à me, apage.

S. Nilus in Sententiis c. de fornicatione: *Mulierum*, inquit, *cetus fuge, ut primùm eas conveneris, depreſſa humi facie leniter ac ſedatè loquuntur, atque iuſmodi lacrymas edunt, quæ commiſerationem videantur: modeſtoque ſeſe componunt, & frequenter ingemiſcunt: de caſtitate percunctantur, & ſtudioſè ac diligenter audiunt. Si eas præſenſeris, paulliſper tapur aſtellum. Poſt etiam deficientibus oculis te inſuentur, ac ſubridens, imò perfuſum & diſſolutum riſum edunt, ac denique omnes morbi hamos & præſtigiarum illecebramenta* (imò philtra & veneficia) *atque omnis generis caſſes, quibus anima obſidetur, expedivus.* Et mox: *Virus*, inquit, *herba, qua aquis proſinquat eſt, & libidinis affectus in mulieri colloquio. Ferma fucata intemperantium cantium, & naufragium eſt.* Quamobrem S. Gregor. Naz. in præceptis ad virgines:

Virgo, inquit, *ſi oculis, virgo ſis auribus atque*
Lingua: nam tribus his facile eſt daredere vetto.

Diogenes duas mulierculas inter ſe colloquentes conſpicatus: *Aſpis*, inquit, *à vipera venenum mutuatur.* ita Antonius in Meliſſa p. 2. c. 34. Secundus Philoſophus rogatus ab Adriano Imp. *Quid eſſet mulier?* reſpondit, *Viri naufragium, domus tempeſtas, vita captivitas, læna complexus, exornata Scylla, animal malitioſum, malum neceſſarium.* ita Maximus ſermon. 39. Ubi & citat S. Baſilium dicentem: *Inſipientiſſima mulieres naturali pulchritudine carentes ad colores confugiunt, & ſuns, ut ita dicam, ornata ad ſpectaculum, per ornatum inornata, & per dedecus ac turpitudinem turpiores.* Plura vide apud auctores jam citatos, & Tiraquellum in leg. 11. connubial.

Moral. de voluptate.

Myſticè, omnia quæ hìc de meretrice dicuntur, Olympiodorus & Polychron. in Catena Græcor. ac S. Hieron. in cap. 6. Ezech. & alii adaptant hæreſi; Lyran. idololatriæ; tu adapta voluptati & concupiſcentiæ, de qua ſcitè ait Damaſcen. lib. 3 Parall. cap. 28. ex S. Chryſ. *Cani ſimilis eſt voluptas: ſi bonis: ſi eam propellas, fugit; ſi alas, remanet. Malorum omnium metropolis eſt voluptas.* S. Baſil exhort. ad baptiſmum, *Voluptas*, ait, *diaboli hamus eſt ad exitium trahens. Voluptas peccati mater eſt. Voluptas ſompiorum vermis nutrix, qua tum, quiſe fruitur, ad aliquod tempus delinit, poſt autem felle amarius digeritur.* S. Gregor. Naz. in Tetraſtich's: *Omnis vitii ſpecies eſt voluptas obiecta, ad exitii hamum avidiores animos facilè attrahens.* Quocirca voluptatem quaſi meretricem ita pingit Claud. l. 2. in Laudes Stiliconis:

Blanda quidem vultu, ſed quæ non ſerpere nulla,
Interius fucata genas, & amicta doloſis
Illecebris, ſervos auro circumligat hydros, putâ ſerpentes.
Igitur ſperne voluptatem, nocet empta dolore voluptas.

Quæcumqueergo de meretrice jam dicta, & deincepsdicenda ſunt, mutato nomine concupiſcentiæ attribue.

Rurſum Beda, Cyrill. Alexandr. lib. 15 de Adorat. & Cyril. Hieroſol. de decem dogmat. catechesi 4. & 5. Hier.

in

in cap. 65. Iſaiæ per meretricem accipiunt ſapientiam humanam, quæ inſtar meretricis fucata, & pigmentis eloquentiæ illita, melle dulciores, oleo nitidiores effundit ſermones.

Vers. 3. FAVUS ENIM DISTILLANS LABIA MERETRICIS, ET NITIDIUS OLEO GUTTUR EJUS] Hebr. *quia favum diſtillans labia exterana, & lenius oleo palatum eius.* Ita Pagninus & Vatablus: qui pro *lenius* vertit, *blandius*; alii, *lubricius*; alii, *levigatum præ oleo guttur eius*; Arabicus, *quoniam mel diſtillat ex duobus labiis mulieris meretricis, os cuius brevi tempore oblinit* mellitis & oleatis verbis; Septuag. *mel enim diſtillat à labiis fornicaria, quæ ad tempus impinguas fauces tuas*: Hebr. enim חלק *chelac*, idem eſt quod mollis, tener, lævis, lenis, lubricus; talia autem ſolent eſſe pinguia. Fortè etiam Sept. pro *chelac* legerunt חלב *cheleb*, id eſt, adeps, pinguedo. *Impinguas* ergo, id eſt, pingui blanditiarum oleo delinit, mulcet, infarcit, ineſcat. Unde Syrus vertit, *molliora oleo verba eius*; Chald. *lenius oleo guttur eius*. Appoſitè Hugo Victorin. lib. de Carnal. nuptiis vitandis, *In favo mellis*, inquit, *duo ſunt, ſuſtilicet mel & cera. In facie meretricis ſimiliter duo ſunt, ſcilicet decor & gratia, hoc eſt, pulchritudo oris, & dulcedo ſermonis. Cera ſuccendit ignem, mel præbet dulcedinem; ſic pulchritudo meretricis igne libidinis inflammat carnem, blandimenta lenocinantis ſermonis ſubvertit mentem: ſtillat mel ex ore, dum meretrix verba ſua mollit & facit dulcia.*

A ſtitatis ſtudioſo: *Quia & viſus procacior*, inquit, *habet crimen, & ideo ſcriptum eſt: Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Et in ipſo auditu crimen eſt, ſi ſeducas meretrix, & multo blandimento ſermonis, & laqueis labiorum ſuorum te alliget.*

Rurſum amoris emblema eſt alveolua apum ex quo prodit abſinthium, hoc eſt, *ex dulci amaritudo*:

Vidiſti alveolis ſi forte abſinthia naſci:
Sic ſperne dulci torques amarus amor.

S. Chryſoſt. homil. 24 ad Populum ſuum labiorum refert ad oleula blanda meretricum, nitidum guttur præ oleo ad ſermones blandoa earundem: Hugo verò Cardin. *oleum* refert ad earum unguenta, quibus ſe inungunt ut gratum odnrem redoleant & ſpargant. *Meretrix* enim, ait Chryſoſt. *amare neſcit, ſed inſidiatur tantum, venenum habet illius oſculum, & toxicum os perniciſoſum. Si verò non ſtatim appareat, propterea magis ipſam fugere oportet, quoniam obtegit perniciem, & mortem habet celatam, nec a primordiis manifeſtam apparere permittit. Itaque ſi quis voluptatem ſectatur, & vitam lætitiæ plenam, fornicantium conſortia mulierum fugiat: bellis enim innumeris & tumultibus amatorum animos implent, & continuis ipſis pugnis contentionibuſque conviciant per verba, per opera omnia.* Et S. Baſil. de Virgin. *Formoſarum*, inquit, *oſculla cavere oportet, non ſecus ac venenatorum animalium morſus: diffunditur enim virus ex oſculo in totum corpus.*

Melitæa alii paſſim utrumque referunt ad verba meretricum: hæc enim ipſæ ita edulcorant, ut mel ſtillare (onde Diogenes ea vocabat *mellitum loquelum*;) ita emolliunt, ut oleo molliora videantur ac efficaciſſima ſint ad animos quantumlibet viriles deliniendos & emolliendos: inſtar olei enim lubricant & influunt in animos, eoſque emolliunt, enervant & effeminant: ſunt enim voces & cantus Sirenum. Unde Ulyſſes, id eſt vir ſapiens, obturat aures & fugit, ne iis dementetur & perdatur. Audi S. Fulgentium lib. 2. Mythologiæ: *Sirenes*, inquit, *græcè tractorix dicuntur: tribus enim modis illecebra amoris trahitur, aut cantu, aut viſu, aut conſuetudine. Amantur enim quadam ſpeciei venuſtate, quædam etiam lenocinante conſuetudine. Quas Ulyſſis ſocii obturatis auribus tranſiunt: ipſe verò religatus tranſit: Ulyſſes enim græcè quaſi ὅλων ἴστωρ, id eſt, omnium peregrinus dicitur. Et quia ſapientia ab omnibus mundi rebus peregrina eſt, ideo uſtutior Ulyſſes dictus eſt. Denique Sirenes, id eſt, delectationum illecebræ & audivit & vidit, id eſt, agnovit & judicavit, & tamen tranſit nihilominus. Ideo quia auditæ ſunt, mortuæ ſunt, in ſenſu animæ ſapientis omnis voluptatis affectus moritur. Ideo volatiles, quia mentes amantium permeant celeriter. Inde gallinaceos habent pedes, quia libidinis affectus omnia, quæ habet, ſpargit. Denique & Sirenes dictæ ſunt: σειρὸν enim græci vrabo dicitur.*

Quocirca S. Cypr. de Singular. cleric. *Nunc*, inquit, *blanditias exhibet meretrix, nunc verba mollia: & quod venenoſius eſt ſuper cuncta, pſallere delectat, cuius cantu lenibilius eſt audire baſiliſcum ſibilantem.* Quocirca S. Hieron. ad Gaudentium, *Vocis dulcedines*, inquit, *per aures animam vulnerantes fugiat.* Denique S. Ambrol. lib. 2. de Abraham cap. 11. docet nmnes ſenſus cuſtodiendos eſſe ca-

Pnterò verba blanda & fallacia rectè comparantur oleo: Primò, ob ſimilem lubricitatem; Secundò, quia oleum vim maximam habet interiùs penetrandi: eamdem habent verba mellita; Tertiò, quia oleum auctore Galeno lib. 21. de Simplic. medicament. facult. cap. 7. mordenti pariter ac lenienti facultate præditum eſt. *Nam quòd oculos*, inquit, *mordices, quòd gutture exaſperes, ſive ad inſſum provocat, quòd ventrem rodat, atque ſecceſſus ſanguinolentos efficiat, abunde magna teſtimonia ſunt, mordacem illi ineſſe facultatem. At quòd ulcera dolore liberet, & veneris mordicationes aut irrigationem, aut inſuſum omnino ſanet, quæquæ morſu irritamina mitiget: cùm & ipſa non parva ſint contraria ipſius facultatis indicia, planè omiſſa ſunt.* Hæc ille. Rectè igitur verba lenia, ſed quæ aculeos in animum defigant, cum oleo comparantur; quod (ut eſt apud Galenum) cutem lenit, interiora mordet. Indeos ſublinere idem eſt, quod adulando & blandiendo decipere. *Tres analogiæ olei & blanditiarum.*

B

Myſticè, S. Ephrem tract. de Abſtinendo à cupiditatibus, hæc accipit de voluptate camis ſive concupiſcentiæ: *Mominerimus*, inquit, *illius, quod ait Paræmiaſtes: Favus diſtillans labia meretricis, dulcedinem concupiſcentiæ favo ſignificans; quodque infert dicens: Qua ad tempus nitidum gutture oſficit, poſtea verò bile amarius ſa vernies, & acutius ancipiti gladio.* Idem in illud: *Attende tibi*, cap. 3. *Reſiſte*, inquit, *urenti concupiſcentiæ, ne flammam, quæ unquam extinguitur, effugere queas. Nam ſi nos perturbationes ſuperarint, non recedens a nobis, quin & magis adverſum nos inſoleſcent. Audi eum, qui ait: Mel diſtillat à labiis mulieris fornicaria, quæ ad tempus impinguas fauces ſuas, poſtea verò felle amariorem invenies, & acutam magis gladio ancipiti.* Præclarè Boetius lib. 3. de Conſolat ante medium:

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit furentes;
Apiumque par volentem,
Ubi grata mella fudit
Fugit, & nimis tenaci
Feris illa corda morſu.

C Huic ſimile eſt emblema Sabini:

Cùm puer alveolo ſuratur mella Cupido:
Furanti digitum cuſpide fixit apis:
Sic etiam nobis brevis eſt & peritura voluptas;
Quam patimur: triſti miſta dolore vocet.

Quocirca rectè ait Salomon *favum diſtillans*, quia voluptas tantùm dat ſtillam mellis, mox datura mare fellis: ex adverſo virtus dat ſtillam fellis, mox datura mare mellis.

Idipſum pulchrè repræſentat Barlaam Ioſaphat regi apud Damaſcen. in Hiſtor. cap. 23. per parabolam hominis fugientis unicornem, ac apprehendentia arborem, ex qua ſtillabat mel, quo ineſcatus homo periit: nam duobus mnribus atodentibus ſenſim arborem, illa tandem cum homine corruit in ſubiectum barathrum: unicornis enim eſt mora, arbor vita, mel voluptas, duo murea ſunt dies & nox ſibi continuè ſuccedentes vitamque conſumentes, barathrum eſt gehenna.

Vers. 4. NOVISSIMA AUTEM ILLIUS AMARA QUASI ABSINTHIUM, ET ACUTA QUASI GLADIUS BICEPS] Syrus, *quaſi gladius duplicis aciei*, qui ſcilicet utrimque acutus eſt habetque aciem, qua utrimque ſcindat & ſecet. Septuag. *poſtea verò amariorem felle invenies, & acutam plusquam enſem ancipitem*; Arabicus, *noviſſimè autem amaritudo eius amarior abſinthio, & acies multo magis quàm gladius habens duo ora*, id eſt duas acies.

D

Pro *abſinthium* hebr. eſt לענה *laana*, quod nonnulli vertunt, amaritudo, toxicum vel venenum: communiter tamen vertunt *abſynthium*. Significat ergo mel ſermonum meretricium fel dolorum converti: dolorum, inquam, qui tam acuti & lethiferi ſint, ac ſi gladio bicipiti inflicti fuiſſent; perinde ac mel omniaque dulcia à ſtomacho in fel & bilem amaram & doloroſam convertuntur, uti docent Galenus & medici. Sicut enim gladius biceps corpus diſſecat, ſic ſermones cantuſque meretricum per aures in animam penetrantes, eam ſuo acumine transverberant & diſſecant. Amaritudo hujus abſinthii & acumen huius gladii ſentitur à fornicatis. Primò, in ſordibus, nauſea & morbis, *Sed damnationis fornicationis.*

præſertim in lue Neapolitana, quibus Deus fornicationem caſtigat. Secundò, in damnis bonorum fortunæ; meretrices enim emungunt opes. Tertiò, in infamia. Quartò, in litibus, rixis & pugnis cum meretrice, quæ impudentior cane virus omne in amaſium evomit. Quintò, in ſtatu peccati & iræ Dei: ac denique in morte præſenti & æterna, quam adducit. Sextò, quia hominem privat ingenio, judicio, fortitudine tam mentis quàm corporis, facitque hominem quaſi irrationalem & brutum. Unde nonnulli nomen *Veneris* derivant à *νε & νῦς*, quaſi dicas *ſine mente*, *amens*, quia hominem dementat & quaſi excerebrat. Vera eſt hæc alluſio, at non verum etymon: nam Venus à vinculo eſt dicta, putà à viere, id eſt ligare, ait Varro; quòd amantem amaſiæ colliget & conſtringat. Idem notavit Plautus in Truculento: *In melle*, ait, *ſunt hæ linguæ veſtræ* (meretrices alloquitur) *atque orationes lactea, corda in felle ſunt ſita atque acerbo aceto. E linguis dulcia dicta datis, corde amara facitis.* Verùm ſicut abſinthii amaritudo tollitur per acetum, ſi ſcilicet illud aceto maceres, ſic & noxa auditus vulnerati cantu meretricio tollitur compunctione & pœnitentia. Audi Bedam: *Noviſſima eius*, inquit, *quaſi abſinthium. Cùm ergo experti ſit abſinthii amaritudinem, adhibeat panitentia dolorem. Nam dolor ille hoc dolore corrigitur ac ſolvitur.* Porrò nota eſt abſinthii amaritudo vel ex ipſo omine: Græcis enim dicitur *ἀψίνθιον* ab *ἅπτεσθαι*, id eſt, à tangendo, quòd nullum animal ob eximiam amaritudinem hanc herbam attingat. Veteres Græci Comici *apinthion*, id eſt impotabile vocarunt, quòd hanc vix ullus ob inſignem amarorem poſſit ebibere. Tam amara eſt luxuria, utpote quæ vires corporis debilitat, templa Spiritus ſancti, ut ait Paulus, profanat, & in lupanar coovertit turpitudinis. Hæc prava cupiditas pulchritudinem tollit, ſalutem eripit, putidiſſimas ægritudines infert, celerem ſenectutem affert, famam eripit, & omnem corporis florem, ac optimam diſpoſitionem diripit. Luxuria famam denigrat, ingenium hebetat, voluntatem captivat, appetitum illigat, ſenium mſatuat, & hominem rationis compotem quodammodo in brutum convertit. Eius initia blanda quidem ſunt & quaſi melle illita, ſed noviſſima amara quaſi abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps: media autem tot periculis, tot moleſtiis, tot inquietudinibus plena, ut impudicus etiam in hac vita pro breviſſima voluptate, dolorem centuplicatum recipiat.

Denique Joſaphat rex apud Damaſc. in Hiſtor. c. 24. ad hunc locum alludens, imò eum citans & explicans de mundi pompis ac deliciis: *Quid ergo*, inquit, *perdite* (patrem regem Abenner alloquitur) *atque inſane gloriam eam vestimenti & ampleſteris, quæ inſtar recentium florum marceſcit atque delatur, & execrandas ac fatidas deliciat, ventriſque & eorum quæ infra ventrem ſunt affectiones, quæ quidem ad aliquod tempus ſimulatum ſenſus obleſtant; ceterùm amariùs fellepoſtea digerentur, tum nimirum cùm umbræ iſtæ, atque inanis huiuſce vitæ inſomnia præterierint, atque in perpetuo ignis nunquam exinguendi ac tenebroſi cruciatu eorum amatores, & qui iniquitati operam dant, provolvantur, ubi inſomnis vermis abſque ulla fine ipſos corrodet, ac perpetuus ignis in infinita ſæcula eos concremabit?*

Quocirca S. Ephrem tract. adverſus improbas mulieres; hoc remedium contra mulierum ſpeciem & illecebras ſuggerit: *Et ne reſpicias in muliebris ſpeciem, ſed averte ab ea oculos, & non permanetas in loco eius, Quando enim videris mulierem formoſam, atque illuſtrem fulgentibus oculis, præclara forma, genis nitentibus, aſpectuſue eximiam quamdam ſpeciem præferentem, ut exardeſcat animus, libido angeatur; cogita terram eſſe quod miraris, cineremque quod incendis, & comprimetur inſana tua cupiditas. Explica quoque faciei pellem cogitatione, & ternos tunc omnem eius pulchritudinis vultatem. Nihil enim niſi oſſa, nervos, fœtoreſque reperies. Cogita etiam tandem ſeneſcentem, commutatam, moriantem, tumumque illum evaneſcentem pulchritudinis florem. Cogita quid admireris, & erubeſce. Erubeſcens reſipiſce, & pœnitentiam age.* Id reipſa præſtitit S. Ephrem. Quadam enim vice ingreſſurus civitatem, rogavit Deum ut ei occurreret quippiam bonæ ædificationis. Et ecce occurrit ei meretrix, quæ in eum intuens, ab eo increpata reſpondit: *Bte decet te intueri, ut verè ſerram: quia Eva ex Adamo facta eſt; Adam verò, puta vir, ex adama, id eſt ex terra. Tu ergo inſpice matrem tuam.* Ita habet Vita S. Ephrem. Plura vide apud Iſidorum Peluſiotam lib. 4. epiſt. 129. ubi tractans illud 1. Corinth. 6. *Qui fornicatur, in corpus ſuum peccat*, decem illius loci expoſitiones, & totidem damna ſcortationis recenſet. Vide S. Chryſoſt. hom. 24. in epiſt. ad Rom. & hom. 5. in 1. Theſſal.

PADRS EJUS DESCENDUNT IN MORTEM, ET AD INFEROS GRESSUS ILLIOS PENETRANT] Pro *penetrant* Hebr. eſt תמכ *tismochu*, id eſt, ſuſtentabunt, ſuſcient, fovebunt, ſoborabuot inferoum, ſicut ſuſtentatur paries fulcro, ne cadat & pereat. Simili enim modo meretrices ſuſtentant infernum, quia maior pars hominum damnatur propter libidinem, q. d. Vacuetur, & quaſi caderet infernus, niſi libidinoſi eum implerent & ſuſtentarent, ait Cajet. & R. Levi: *Groſſus eius*, inquit, *mortem fovens & firmans, hoc eſt, ſummopere conferunt ut mors admirabili prorſus ratione inferatur, velut ſi mortis manus fulcirent, eiſque ad vitam auferendam robur ſuppeditarent.* Libido ergo eſt fulcrum & baſis inferni. Tigur. *inceſſus eius ad inferos trahet*, Pagnin. *infernum groſſus eius tenebunt*; Septuag. *imprudentia* (vel inſipientiæ) *enim pedes ducunt nentes ea cum morte* (Scholiſtes, *cum dolore*) *in infernum*. *Imprudentia*, id eſt, imprudentis & inſolentis meretricis pedes ducunt eos, qui illa impurè utuntur, ad mortem & infernum. Aut *imprudentia*, id eſt, imprudentium hominum, qui inſipienter meretricem adeunt, pedes ducunt ipſoimet utentes ea ad mortem & infernum. Eſt protopopœia ſignificans ſummam fornicariorum imprudeotiam, adeò ut videantur ab ipſa imprudentia & inſipientia regi, agique io mortem & gehennam. *Mortem* imellige tum præſentem, tum æternam: libido eoim ſpiritus & ſanguinem exhaurit & inficit, itaqoe mortem advocat & accelerat, non unam, ſed plures. Unde S. Cyprian. de Singular. clesic. in fine: *Per infinita dedecora*, inquit, *multiplices morte e morbis in perniciem perditorum.* Id veteres repræſentarunt per Scyllam & Charybdim, quas finxerunt feminas io fretum Siculum præcipitatas, in ſcopulum & voraginem fuiſſe converſas, inter quas cùm navigant nautæ, aquarum arctarum vorticibus abrepti vel ad ſcopulum colliduntur, vel à voragine cum mercibus ſorbentur. Unde Scylla dicta eſt à *σκύλλω*, id eſt, confuſio, ait S. Fulgent. libr. 2. Mythol. vel, ut alii, à *σκυλάω*, id eſt, à ſpoliando; aue à *σκυλλάω*, id eſt vexando: Charybdis verò à *χάσκω*, id eſt, ab hiando, & *βίβρω*, id eſt ſorbeo. Per Scyllam ergo & Charybdim repræſentarunt duos maximè periculoſos humanæ viæ ſcopulos, in quo major pars hominum impingit & colliditur, ſcilicet iram & libidinem. Ira enim hominem facit amentem, in furorem agit, & in rixas, cædes & ignes protrudit. libido verò eſt quoddam animi delirium, quod hominis opes, nobilitatem, famam, ſanitatem, vitam, animam, æternitatem haurit & abſorbet. Facit enim amor, ut turpia videantur honeſta, ac deformia pulchra, damnoſa utilia, triſta læta, funeſta auguſta ſtultè amanti appareant, ut ob vilem meretricem opes, famam & vitam prodigat & præcipitet. ita S. Fulgent. loco citato, & fuſius Natalis Comes lib. 8. Mythol. c. 23.

VERS. 59

PER SEMITAM VITÆ NON AMBULANT, VAGI SUNT GRESSUS EJUS, ET INVESTIGABILES] Septuag. *viæ vitæ non ingreditur: lubricæ autem orbitæ* (Aquila, *flexus*; Symmach. *gyri*) *ejus, & non bene veſtigabiles.* Ita habent Roman. licet Complut. deleant *τὰς ὁδοὺς βίου οὐ μὴ πορεύσηται*. Pro *lubricæ*, græce eſt *σκολιαὶ*, id eſt, fallaces, infidæ, dubiæ, periculoſæ pernicioſæ, item ſobricæ: *σκολιὸς* enim vocatur, qui in lubrico non poteſt conſiſtere, titubans, vacillans fallente veſtigio. Syrus, *erroreſ ſunt ſemitæ ejus, & ignorat*; Chald *inſtabiles ſunt ſemitæ ejus, & ignorat*. Hebr. ad verbum habent, *viam vitæ forte libras* (hoc enim eſt Hebr. פלס *pelles*: malè ergo vertit Cajet. *ne forte exponderes*, id eſt, ioquit, ne minimè ponderes viam vitæ) *& expendis? vagi*, vel *mobiles greſſus ejus, ut non cognoſcat*, id eſt, ut ſint tibi incognoſcibiles & imperveſtigabiles. q. d. Si quæris viam vitæ, quæ ducit ſcilicet ad vitam, hic ſanam & proſperam, in cælis verò beatam & æternam, ooli ſequi pedes & greſſus meretricum: quia ipſæ per viam vitæ non ambulant, ſed vagæ ſunt, & æſtibus libidinum ita variè jactantur, ut imperveſtigabiles ſint viæ earum, defideria & actiones. Amor enim vagus facit cor vagum, cor vagum facit phantaſiam vagam, phantaſia vaga facit vagari pedes, manus, totumque corpus. Noſter Salazar *τὸ non ſcies*, vel *cognoſces*, exponit, q. d. Si forte te poeniteat in-

VERS. 60

ingreſſus in domum & antrum meretricis, ac referre pedem velis, non ſcies iter, quà revarti debeas: quia antra hæc ſunt extra communem ſemitam, ideoque carent veſtigiis hominum, ut videantur eſſe antra mortis & inferni, à quo non eſt reditus ad vitam: quo ſignificat, eos qui ſemel implicuerant ſe amoribus meretricis, ægrè & vix redire ad ſingem & caſtitatem, quaſi in foſſa & inferno Cupidinis depreſſi & demerſi eſſent, nec inde iuxtim aſcendere valerent. Aliter R. Salomon: Non ſcies, ait, tibi cavere, niſi quando quateris & corrues. Hoc verſu & præced. alludit ad lupanaria, fornices & antra meretricum, quæ ſpeciem mortis & inferni referunt, imò olim ſubinde erant in ipſis mortuorum ſepulcris, iuxta illud Martial. lib 1.

Ai fundunt ſparcas hæc monumenta lapis.

Alludit enim ad id quod dixit c. 2. v. 18. & 19. *Inclinata eſt ad mortem domus ejus, & ad inferos ſemitæ ipſius: omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ.* Vide ibi dicta.

Porrò ſtolida eſt Rabbinorum apud R. Salomonem expoſitio, qui ſic explicant, quaſi dicat. Deus paterè noluit nos, qui ſingula præcepta obſervant, certa ſingulorum præmia, ne mortales animadvertentes, cui mandato major merces propoſita eſſet, illud amplecterentur, ceteris neglectis. Hic ergo ait: Ne libres legis ſemitas, quarum amplectendæ, quæve deſerendæ ſint vagi ſunt greſſus eius; amovit nempe Deus explicationem ſemitæ legis, nec eius cognitionem conceſſit. Stolida, inquam, imò impia: quid enim legi cum meretrice, de qua hic agitur?

Vers. 7. NUNC ERGO, FILI MI, AUDI ME, ET NE RECEDAS A VERBIS ORIS MEI] Septuag. *ne intuipue*, id eſt, *antiquatos & irritos, facias ſermones meos*. Solent enim juvenes amoribus impliciti ſapientum monita, quaſi ſenum deliria ſpernere & irrita facere. Auctor Catenæ Græcor. notat τὸ *nunc* triſariam accipi. Vos hæc *nunc*, inquit, quandoque adverbii temporis notionem obtinet, ut: *Ex hoc nunc & uſque in ſæculum*. Nonnumquam temporis momentum denotat, ut: *Nunc turbata eſt anima mea*. Interdum verò rei ſtatum & qualitatem indicat; atque hoc ſenſu hic uiurpatur. Quia, inquit, ita comparatus es, ut ad impoſtricem & dolosam illam mulierculam divertere velle videaris doctrinam meam exprime atque confirmes opere: quod utique futurum eſt, ſi virtutem conſectatus ab improbitate procul receſſeris. Hæc ipſe. Quartò, & genuine, τὸ *nunc* more Hebræo, poſt recenſita damna meretricis aptè ſubjungitur, quaſi particula concludentis & adhortantis ad eius fugam. q. d. Dixi meretricem eſſe amariorem abſinthio, acutiorem gladio ancipite, ducere ad mortem & infernum, &c. *Nunc ergo fili mi*, &c. *longè fac abeat viam tuam*: ne turpi & modica voluptate tanta damna inſipienter tibi accerſas. Simile *nunc* eſt Joſuæ 24. 14. ubi Joſue recenſitis Dei in Iſraelem beneficiis, adhortans concludit: *Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi ut timeas Dominum Deum tuum?* Simile eſt *nunc* Samuelis 1. Reg. 12. 7.

Vers. 8. LONGE FAC AB EA VIAM TUAM, ET NE APPROPINQUES FORIBUS DOMUS EJUS] Totum enim remedium fornicationis, tota ſalus ſita eſt in receſſu, in fuga meretricum & occaſionum, uti nervosè & eleganter docet S. Cyprian. toto tract. de Singular. cleric. quem genuinum eſſe S. Cypriani partum docet Card. Baronius tom. 2. Annal. in Cypriano. Imò Apoſtolus 1. Corinth. 6. 18. *Fugite*, inquit, *fornicationem*. Nam meretricis fores ſtringere & vel leviter manu pulſare, poteſt & ſolet aſſis impuræ fornicationis exordium.

Mythicè, levidima meretrix eſt levitas mentis, cuius fores, id eſt primos ingreſſus, vir religioſus vitare ac fugitare debet, niſi velit majoribus vitiis fœdari: levitas enim mentis, ſcurrilitates, detractiones & ſubſannationes generat, trahitque his qui delusi ſunt, atque indignationes exſuſcitat, & in apertas contumelias ultrò citroque jactas non ſemel procumpit. Hæc mimica eſt compunctionis, hatius devotionis, mater autem ineptæ lætitiæ, quæ ſolet ſæpè in triſtitiam ac dolorem definere. Quia ſcriptum eſt: *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii luctus occupat*.

A NE DES ALTERIS HONOREM TUUM, ET ANNOS Vers. 9.
TUOS CRUDELI] Pro *honorem* hebr. eſt הודך *hodi*, id eſt, celebritas, dignitas, honor, gloria, majeſtas, à qua aliquis celebratur, & quæ celebrem & gloriosum reddit.

Igitur hoc loco per *honorem* Primò, accipe integritatis caſtitatiſque decus & famam. q. d. Ne honorem & decus caſtitatis perdas per dedecus fornicationis, imò decus hoc prodigas tradaſque alienis, ſcilicet infamibus meretricibus & lenonibus. Unde Chald. vertit, *ut non des aliis virtutem tuam*. Ita Janſen.

Secundò, per *honorem* accipe honores publicos, ut magiſtratus, præfecturas, prælaturas, &c. q. d. Vide ne honorem & dignitatem offici tui, quod geris, commacules infamia libidinis. Rurſum ne ad majores dignitates, quas ſperas vel ambis, per dedecus fornicationis tibi adtum præcludas. Ita Baynus. Nam, ut divinè ait Caſſiodor. lib. 4. Variar. epiſt. 1. *Magiſtratus eſſe debet innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, ara juſtitiæ. Abſit à dignitatibus mentibus aliquid profanum. Plo principis ſub quodam ſacerdotio ſervitur*. Metetrices enim magiſtratibus tempus, vires, conſilium, mentem eripiunt, eioſque dominantur: ut una meretrix ſæpè regat principem, princeps rempub. itaque reſpub. tota a meretrice regatur proterve, avarè, rutpiter, iniuſtè & tyrannicè.

Tertiò, per *honorem* accipe rerum præclarè geſtarum decus & gloriam: hæc enim obſcuratur per converſationem cum meretricibus. Unde Symmach. vertit, *ne forti des alteri gloriam tuam*. Sic Salomon dedit maculam in gloriam ſuam, eamque offuſcavit per tot concubinas.

Quartò, per *honorem* accipe florem juventutis, ſiſque decorem & robur; hæc enim eſt & vocatur honor juventutis, juxta illud Virgil. *Oculiſque aſſurgit honorem*. quaſi dicat Ne fornicando perdas decorem & robur juventutis; tibique celerem ſenectam, imò mortem concilies: venos enim vires & ſanguinem exhaurit, faciteque hominem debilem, luridum, rugoſum, canum, ut mortis ſimulacrum eſſe videatur. Unde Septuag. vertunt, ut non *prædiceat* (alii, *prodat*) *aliis vitam tuam*; Vatabl. *ne des aliis decus tuum*. Unde explicans ſubdit: *Et annos tuos crudeli*. Sæpè enim hic, æquè ac in Pſalmis, poſterius hemiſtichium explicat prius; ut *Deus in adjutorium meum intende*, explicatur per id, quod ſubditur: *Domine ad adjuvandum me feſtina*; hæc enim eſt ſynonymia, & elegantia metri & rhythmi. Chald. *ut non des alteri virtutem tuam*: Chald. enim eſt חילך *chelech*, id eſt, ruum vigorem, ſtrenuitatem, fortitudinem, & robur tam animi quàm corporis.

Alludit ad Samſonem, qui honorem ſuum tradidit alienigenæ, puellæ ſuæ Dalilæ Philiſthææ, cùm ille revelavit ſuum fortitudinis ſecretum, ſcilicet ſuum robur, decus & honorem conſiſtere in crinibus: illis enim abeo detonſis quaſi ſnervatus, captus à Philiſthæis, cum robore portentoſo perdidit decus & vitam, Judic. 16. Hinc alluſit Eccleſ. c. 9. 6. dicens: *Ne des fornicariis animam tuam in illo, ne perdas te & hæreditatem tuam*. Vide ibi dicta.

ET ANNOS TUOS CRUDELI] Septuag. *ætatem tuam immitibus*; Syrus, *immiſericordibus*. Per *crudelem* nonnulli accipiunt carnificem; Baynus maritum adulteræ, q. d. Cave ne ob adulterium perdas annos vitæ, & plectaris capite à judice per carnificem, vel occidatis à marito adulteræ, cuius thorum violaſti. Pletæque enim gentes, etiam hæreticæ & infideles, adulterium quaſi reipubl. peſtem puniunt morte, uti alibi oſtendi.

Melius alii per *crudelem* accipiunt meretricem. Hæc enim crudelis eſt, quia opes, famam & vitam multorum crudeliter aufert: licet enim Hebr. אכזרי *achzari* ſit maſculinum, tamen comprehendit & ſæminineum; ut Thren. 4. 3. *Filia populi mei crudelis*, hebr. *achzar*. Jetem. 30. 14. *Percuſſi te caſtigatione crudeli*, hebr. *achzari*. Unde Eccleſ. eam comparat ſerpenti cant. 15. 12. *Non eſt ſapor ſuper caput colubri: & non eſt ira ſuper iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequam*. Vide ibi dicta. Et Apocal. 17. 6 meretrix Babylonia crudelis perhibetur. *Et vidi* inquit, *mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum, & de ſanguine Martyrum Jeſu*. Hic autem propriè dicitur *crudelis*, quòd annos vitæ & ſanitatis enervet, debiliter, abbreviet, ſuccidat.

Aut, quod eodem redit, per *crudelem* accipe libidinem: hæc enim crudelitet ſævit in totum corpus vitamque hominis, quin & in mentem & animam, quam mille turis, zelotypi-

lotypiis, angoribus, remorſibus, peccatis, pœnis, ac randem tormentis gehennæ excruciat. Vide S. Chryſoſt. homil. de decollatione S. Joannis Baptiſtæ, & homil. de muliere & pulchritudine, & ſæpè alibi egregiè hanc libidinis crudelitatem depingentem. Extat de meretricum crudelitate emblema hoc titulo:

Meretricis faciet.

Sphingis, an hæc potius vera eſt meretricis imago,
Quæ fera cruta leæ, virginis ora gerit?
Semper ut inducat blandos quæ callida vultus,
Sævitia præbet poſt monumenta ſua.

Peccator dat animæ ſuæ diabolo.

Tropol. myſticè Lyranus *ne des honorem tuum*, id eſt, Dei cultum (qui tuus dicitur, quia honor eſt in honorante) *alienis*, putà diis & idolis: *& annos tuos crudeli*, id eſt, dæmoni, qui in ſui cultores crudeliſſimus eſt, ſævitque ut tyrannus, ideoque eis ſæpè ſanitatem & annos vitæ extorquet. Hauſit hoc Lyran. more ſuo ex R. Salomone, qui ſic explicat: *Ne des alienis honorem tuum*, id eſt, inquit, ne fortè ad deos alienos convertaris, ut eis gloriam, laudem decuſque tuum impendas: *& annos tuos crudeli* principi geheunæ, id eſt, dæmoni: *ne forte impleantur extranei viribus tuis*, id eſt, ne idolorum ſacrificuli artibus ſuis & fraudibus pecunias tibi ſubducant; *& labores tui*, id eſt, opes labore tuo partæ, fint in idolio, vel in domo ſacrificuli. Porrò Midras per *crudelem*, accipit angelum mortis.

Rurſum peccator quilibet peccato dat honorem ſuum, putà gratiam & adoptionem in filium & heredem Dei, alienis, ſcilicet dæmonibus, & annos vitæ ſuæ crudeli, ſcilicet Lucifero, cui vitæ labores annoſque impendit. Ita Salonius, qui ſic explicat, quaſi dicat. *Spatia vitæ, quæ tibi dedit Deus, male vivendo ne tradas diabolo.* Et S. Gregor. 3. par. Paſtor. admon. 13. *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli? Quinamquè*, inquit, *alieni à nobis ſunt, niſi maligni ſpiritus, qui à cæleſtis ſuæ patriæ ſorte ſeparati? Quis verò honor noſter eſt, niſi quia in luteis corporibus conditi, ad conditoris tamen noſtri ſumus imaginem & ſimilitudinem creati? vel quis alius crudelis eſt, niſi ille angelus apoſtata, qui & ſemetipſum pœna mortis ſuperbiendo perculit, & univerſo mortem humano generi etiam perdituro non pepercit? Honorem itaque ſuum alienis dat, qui ad Dei imaginem & ſimilitudinem conditus, vitæ ſuæ tempora malignorum ſpirituum voluntatibus adminiſtrat. Annos etiam ſuos crudeli tradit, qui ad voluntatem malo dominantis adverſarii accepta vivendi ſpatia expendit.*

Peccatum eſt carnifex.

Itaque peccatum, æquè ac diabolus, eſt crudeliſſimus peccatoris, hoſtis, tyrannus & carnifex. Audi S. Chryſoſt. homil. unic. de Pœnitentia: *Concepit dolorem*, inquit, *peperit iniquitatem. Comipit peccator delicti dolorem, & ſi non pœnituerit, parit ſibi mortem. Parvulus antequam prodeat ex utero, dolor eſt matri: poſtquam verò editus fuerit, venit ei gaudium. Peccatum verò conceptum, colubri eſt in præcordiis hominis, parit mortem, niſi fuerit pœnitudine expiatum. Peccati conceptio, ſerpens eſt in præcordiis latens. Conſummatum, venenum ſpirat, & lethiferum generat morbum. Qui peccatum parit, in ſuditium cadit: & ſi neglexerit, in ipſo manebit. Natum ſuum mulier libenter perlactat, natum verò peccatum facit eximium nutrienti.* Idem homil. 30. ad Popul. *Vides*, inquit, *quid dæmone peius eſt peccatum?* Et homil. 40. *Gravis*, inquit, *gravis par alyſis eſt peccatum.* Idem hom. 2. in pſal. 50. peccatum vocat fetam immanem, quæ in Davidem inſilit, eumque illiſit. Et in pſalm. 139 ſub initium. *Nihil*, inquit, *eſt quod ladat hominem, niſi ſolum peccatum; ſe autem ſublato omnia ſunt facilia, explicata ac tranquilla: ſicut, ſi id adſit; ſunt omnia ſcopuli tempeſtates & naufragia.* Unde concludit, *vitioſum hominem eſſe fera improbiorem.* Idem hom. 33. in Matth. *Magnus*, inquit, *Dæmon peccatum eſt: quod ſi abs te abierit, major in eius mini crede quàm qui dæmonia ejiciunt.* Et homil. 5. de Pœnitentia: *Malorum omnium cauſam conflat eſſe peccatum: ex peccato triſtitia, ex peccato inimicitiæ, ex peccato bella, morbi, atque omnes quotquot nos premunt paſſiones.*

VERS. 10. NE FORTE IMPLEANTUR EXTRANEI VIRIBUS TUIS, ET LABORES TUI SINT IN DOMO ALIENA] Sept. *& labores tui in domum alienam veniant*; Chald. *& laborem tuum introducas in domum alienam.* Jam τὸ *viribus* Janſenius & alii propriè accipiunt: has enim fornicando effundit fornicarius, ad explendam fornicariæ libidinem. Per effuſionem enim crebram ſeminis, & ſubinde ſanguinis, effunA duntur pariter multi ſpiritus vitales, quibus effuſis exhauritur corpus & debilitatur. Viribus ergo extranei implentur, cùm per ejus impudicarum mulierum ſatisfit deſiderio, quas conſervare oportuiſſet in procreationem prolium legitimarum ex legitimo & moderato uxoris uſu. Unde medici docent, & experientia conſtat, eos, qui ante matrimonium luxuriosè vixerunt, vireſque ſuas effuderunt, poſtea intro matrimonio quaſi enerves & evitatos, inhabiles & impotentes eſſe ad generandum, Deo ſimul caſtigante priorem libidinem per ſequentem ſterilitatem.

Verùm quia meretrices propriè non implentur viribus fornicatiorum, imò potiùs æquè ut fornicarii, fornicando vires ſuas debilitant, & enervant corpus ſuum; & quia Hebr. habent, *ne forte ſaturentur alieni robore tuo*; hinc potiùs per robur & *vires* accipias opes: hîce enim ſaturantur meretrices. Uode & Chald. vertit חיל *chelach*: חיל *chail* autem hebr. & chald ſignificat Primò, robur & vires; Secundò, facultates & opes; quis in his robur & potentia divitum conſiſtit. Unde Vatabl. vertit, *ne forte ſatientur alieni iis quæ viribus tuis paraviſti, & labores tui ſint in domo aliena.* Senſus ergo eſt q. d. Ne meretrices emungant tuas B crumenas & opes, itaque labores, id eſt divitiæ labore tuo partæ, tranſeant in domum vilis & abominandæ meretricis. Poſterius enim hemiſtichium more metri explicat prius: ſic *vires*, *virtutes*, *robur*, vocantur divitiæ Job 31. 24. *Si putavi aurum robur meum.* Pſalm. 48. 7. *Qui confidunt in virtute ſua*, & (id eſt) *in multitudine diviſiarum ſuarum gloriantur.* Sic S. Paulus Hebr. 6. 5. *virtutes venturi ſæculi* vocat opes ſpirituales, putà gratias & chariſmata, quæ erunt in futuro ſæculo. Proverb. 10. 15. *Subſtantia divitis, urbs fortitudinis eius.* Ita Jonnes Alba Electorum cap. 87. Cajetan. & Salazar hic: Meretrices enim non juvenes, ſed juvenum crumenas & opes ambiunt, ac numquam donis ſatiantur, donec omnia exhauſtaur, juvenesque dilapident, itaque nudos & pauperes omnibus ridendos exponant. Quocirca S. Chryſoſt. homil. 63. ad Popul. *meretrices* vocat *patrimoniorum ſyrtes & ſcopulos*; alii, *Scyllas & Charybdes*, uti dixi vers. 5. Sic filius prodigus totum patrimonium in meretrices exhauſit, ut præ inopia coactus ſit paſcere poreos, Lucæ 15. 17.

C ET GEMAS IN NOVISSIMIS, QUANDO CONSUMPSERIS CARNES TUAS ET CORPUS TUUM] Progemas hebr. eſt נהמת *nahamta*, id eſt, rugias ioſtar leonis famelici, aut vulnerati & eum morte luctantis: ſic enim & rugit, id eſt, inconſolabiliter & miſerabiliter luget & ejulat juvenis, cùm fornicando conſumptis omnibus tam viribus, quàm opibus, *in noviſſimis*, id eſt, demum vel tandem, invenit ſe opibus exhauſtum, vitiis & carnibus contemptum, idque irrecuperabiliter. Τὸ enim *in noviſſimis* idem eſt quod poſteà, ſequenti tempore, tandem: hoc enim ſignificat Hebr. באחריתך *acharis*. Alii, *in noviſſimis*, id eſt, inquiunt, cùm ad noviſſimam, id eſt extremam paupertatem & miſeriam fueris redactus. Septuag. pro נהמת *nahamta* legentes נהמת *nachamta* vertunt, *& pœnitentiam in noviſſimis, quando conſumtæ fuerint carnes corporis tui.* VERS. 11.

Quàm amor vicera amantis exedat docet emblema ollæ bullientis, in qua incluſus liquor vel caro ſubjecto igne conſumitur, de quo carmen: *Emblemata eadem amoris.*

Exta velut clauſis fervor conſumit in ollis
Sic mea conſumit viſcera cæcus amor,

D Aliud emblema eſt tedæ, quæ igne quo ardet, conſumitur:

Ut qua nutritur pinguedine vita tabeſcit,
Qua vivo, hac morior; quam pereo, hac pereo.

Rurſum ſicut culices advolant ad flammam, qua comburuntur, ſic amantes ad amicas.

Porrò libido totum corpus emacist, ſingulorumque membrorum vigorem & casnes exhaurit. Primò, quia ſanguinem & ſpiritus vitales, quibus aluntur & vegetantur omnes corporis partes, effundit. Secundò, quia lædit partes vitales, putà cerebrum, cor, jecur, & ſtomachum, quæ ceteris partibus nutrimentum dant & robur. Ex cerebro enim decidi ſemen docet Galenus in comment. l. 3. Epidemion. Unde libidinoſi laborant cerebro, putà morbo comitiali, fiuntque epileptici, uti experientia conſtat. Quare *libidem* non aliud eſſe quàm *parvam epilepſiam*, dixit ſophiſta Abderites apud Clementem Alexandr. lib. 2. Pædag. 10. eò quòd totus homo per *Libido vires exhaurit: cur? Cauſa prima. Secunda.*

exina-

eximanitionem concubitus abſtraharur. Et Alexander Magnus, cùm Deus à multis prædicaretur, ſe, quòd mortalis eſſet, deprehendere dicebat ſomno & concubitu. Somnus enim mortis imago, concubitus ſpecies eſt morbi comitialis. ita Plutarch. in Alexandro. Tertiò, quia ſemen à ſingulis corporis membris & partibus deciditur, ut ſingulas embryonis partes & membra membris parentis conformia efformare queat. Alia enim vis ſeminalis requiritur ad formandum capus, alia ad ſtomachum, alia ad cos, alia ad brachia, alia ad pedes embryonis efformandos. Igitur per ſemen crebrò effuſum ſingula membra vacuantur & attenuantur, imò ſingulorum membrorum melior & nobilior portio, ac radicalis vitæ ſubſtantia, & medulla effunditur. Hoc eſt, quod ait S. Aug. de Vera relig. c. 40. *Aliud* (ſemen) *totius animalis latentes numeros accipit, & incohatur in prolem, ſive conviventia duorum corporum, ſicut coli aliqno phantaſmate commotum, per genitales vias ab ipſo vertice defluit in infima voluptate.* Plura vide apud Tiraquellum leg. 15. connubiali n. 45. & ſeq.

Tertia.

Myſticè, omnia quæ hic dicuntur de fornicatione, accommodes cuilibet peccato & peccatori: hic enim vites bene operandi & merendi, ac opes ſpirituales, putà gratiam & virtutes, ac jus ad hereditatem cæleſtem exhauſit, eaſque, quas dare debuerat Deo, tradit peccato & diabolo: quocirca hanc ſuam ſlultitiam incuſabit ſetò ardens in gehenna, factus dæmonum domicilium & ludibrium. Ita Polychron. in Catena Græcor. *Quod hic carnium* inquit, *detritionem vocat, hoc paulò ante veriùm conſumptionem appellaverat; aut per corporis carnes concupiſcendi vim accipe, per carnes autem ſpiritus virtutem & energiam.* Ibidem Baſil. *Ne*, inquit, *in noviſſimis tui te pœnitet, & doleas, quando nimirum exactor accedet, corpuſque quod magno antè ſtudio curaveras, in terra pulverem vertendum deſeret. In inferno enim quis confitebitur tibi?* Ibid. Georg. *Per carnium contritionem*, ait, *quamdam lubrici & corruptionem in carne infixam hic exprimit. Cæterùm propter impoſita & ſcelerata opera permutati carnem Chriſti ſacrilegè conterunt, ſanguinemque ejuſdem profuſum fudè conſumunt, communem nimirum illum ducentes.* Clariùs & præclariùs S. Gregor. 3. parte Paſtor. admon. 13. *Ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo alienâ. Quiſquis enim*, inquit, *per acceptam valetudinem corporis, per tributam ſibi ſapientiam mentis, non exercendis virtutibus, ſed perpetrandis vitiis elaborat, nequaquam ſuis viribus ſuam domum, ſed extraneorum habitacula, id eſt, immundorum ſpirituum ſibi multiplicat, nimirum vel luxuriando vel ſuperbiendo agens, ut etiam ſe addito perditorum numerus creſcat. Bene autem ſubdidit: Et gemas in noviſſimis, quando conſumpſeris carnem & corpus tuum. Plerumque enim accepta ſolus carnis per vitia expenditur: ſed cùm repentè ſubtrahitur, cum moleſtiis caro auferitur, cùm jam egredi anima urgetur, dìu malè habita quaſi ad bene vivendum ſalus amiſſo requiritur. Et tunc gemunt homines, quod Deo ſervire noluerunt, quando damno negligentiæ ſuæ recuperare ſervitio nequaquam poſſunt.*

Harum luxuriæ noxarum veritatem pulchro viperæ & elephantis apologo, pulchris epithetis imperio ſe-

Apologus luxuriæ.

præſeutat Cyrillus lib. 4. Apolog. moral. c. 9. *Furibunda viperæ*, ait, *ad coitum properanti, elephas obvius quaſnit ab ea & dixit: Quo ſic effrenato paſſu, jam effuſo deſiderii impetu, cupiditatis abruptiſſimo curſu ardenter, mi chariſſima, properas & feſtinas? At illa vix percepto eloquio meæ reſpondit; Nimirum frater, ambelo venereæ ſuavitatis ad gaudium, accelero ad inconſummatæ delicioſitatis ſolatium, feſtino gaudioſæ felicitatis ad uſum. Quo audito cœtus & prudens elephas ejus non mihi deceptioni, quàm lubricæ furioſitati compaſſus, illicò ſic locutus eſt dicens: Scio certè, quòd furibunda luxuria oculos non habeat, & ob hoc nequit videre quò ruat. Ninirumad occaſum amantiſſimæ vitæ tendis, ob baſium mortis amariſſimæ proficiſcere, ad morſum cruentæ libidinis cæca animalis, duce furore.* Deinde ejus damna ita conglomerat. *Quid enim eſt coitus, niſi delicioſa pernicies, mors latens, venenoſus blandimentum, dulcis effuſio vitam perdens, amplexus deſtructionem molliens, & ſuavitas dirè fallens? Tu ſquidem dilectione contemnebat, ac vera privat: canes ad morſus acutiſſimos inſtigat, equum inſatuat, cœtum furore tormentat, fluxum paſſerem ſuaviter evacuat, oculos occæcat, favore commaculat, gratiam obſcurat, brevi-ſſimam virginitatem violat, & vitæ horam decurtat.* Cauſam deinde delectationis venereæ ſubjicit: *Ad hæc*, inquit, *impoſuit: Si hæc venus, ut aſſeris, incutit, ut quid in coitu natura tantam delectationem infudit? Naturo enim æquitas dominica*

Finis damnat.

Cauſa.

neminem decipit, neque unquam ſapientia cum gubernante erraviſſe. Cui ille: Fateor, inquit, quod dixiſti; attamen exceſſivum venerorum ſolatium, lapſionis earum eſt evidens argumentum, Et nimiùm ipſa veneris corporis valetudo contunditur, & niſi tanta veneris delectatio traheret, ad hoc naturæ ulira ſuo perfluum nullatenus moveretur. Venus enim per mille ululatus agitur, & ad ſcholæ ferulam ducit, qua puero ſuo mater blanditur. Quo dicto receſſit.

EV DICAS: COR DEVESTAVIT SUM DISCIPLINAM, AV INCREPATIONIBUS NON AUQUIEVIT COR MEUM, NEC AUDIVI VOCEM DOCENTIUM ME, ET MAGISTRIS NON INCLINAVI AUREM MEAM?] Verba ſunt clara: ſignificant enim ingentem, ſed ſerum & inutilem dolorem & pœnitentiam vitæ in libidinibus conſumptæ, quando luxurioſus nudus, miſer & æger exclamabit, & miſeris inutilibuſque querelis cuncta pulſabit. Uode Chald. vertit, *quomodo odi diſciplinam, & eruditionem exeeratum eſt cor meum? Syrus, & correctionem abominatur cor meum?* Similis eſt, ſed magis pathetica impiorum vox Sapient. 5. verſ. 6. *Ergo erravimus à via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Tranſiera ut omnia illa tanquam umbra, &c.*

Pro *non acquievit*, Septuag. vertunt, *delinquit*, hebr. eſt נאץ *naats*, id eſt, ſprevit; Theodot. exacerbavit. Sunt hi quatuor gradus contemnentium correptionem. Primò enim tales cupidimibus implicnt, ſi moneantur de earum turpitudine, periculis & damnis, victi à voluptate non acquieicunt monitioni & monenti. Secundò, eum dechnant & fugiunt, ne moleſtam ſibi cantilenam denuo audire cogantur. Tertiò, eum ſpernunt. Quartò, eumdem exacerbant, dum aſperis verbis, riſibus & probris eum afficiunt, eique pro beneficentia maledicta regerunt & rependunt.

Pro *docentium me* hebr. eſt למו *morai*, quod Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, *illuminantium me*. propriè ad verbum vertas, *impluentium mihi*. Doctor enim & monitor ſuam doctrinam & monitionem, velut pluviam diſtillat & impluit in aures & animum diſcipulis, ut reſtinguat ardores concupiſcentiæ & libidinis, juxta illud Moſis Deuter. 32. 2. *Concreſcat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.*

PARUM FUI IN OMNI MALO, IN MEDIO ECCLESIÆ ET SYNAGOGÆ] Vatablus *parum abfuit quin laſſus ſim in malum conturbium, & cœtum omnis mali.* Pro *malum* ergo cum Vatablo Primò, accipe malum culpæ: libido enim eſt origo & cauſa omnis mali, id eſt, omnis culpæ & peccati, ait S. Chryſ. q. d. ait Aben Ezra: Penè totum me in criminibus volutavi, idque in medio Eccleſiæ & ſynagogæ. Et Janſenius: *Propemodum*, inquit, *incidi in omne malum in medio eccleſiæ & ſynagogæ.* Quod dupliciter accipi poteſt. Primò, ut ſit ſenſus, Propemodum incidi in omne vitiorum genus, cùm converſarer in cœtu impiorum & carnalium hominum; us per *eccleſiam & ſynagogam* intelligatur cœtus malorum. Neque enim vocabula illa hic accipiuntur, ut diſtinguuntur aliquando, ſed ſignificant ex ſua natura cœtum, qui *eccleſia* dicitur, quaſi convocatio; & *ſynagoga*, quaſi congregatio. Hoc enim ea nomina ſignificant, & nonnumquam pro malorum cœtu accipiuntur: ut, *Odivi eccleſiam malignantium.* Et *Exarſit ignis in ſynagoga eorum.* Itaque ſecundùm hunc ſenſum verba hæc ſunt pœnitentis, & ſerò agnoſcentis vitia, in quæ prolapſus eſt exemplis & ſocietate corruptæ multitudinis. Sic & Origenes in Catena Græcor. qui tamen cautè legendus eſt, dum ait in damnatis in inferno manere ſemina virtutum, & ſic miſericordiam ſuccurrendi fratribus manſiſſe in divite Epulone jam damnato.

Secundò, per *malum* accipe malum pœnæ. q. d. Pene omnia mala, hoc eſt calamitates omnes, me obruerunt, propemodum infeliciſſimus factus ſum omnium hominum; idque in conſpectu totius multitudinis: hoc enim aggravat infelicitatem homtois, quod ea conſpicua ſit multitudini, & pauperem, debilem & inglosium ſeſpublica videat, quem priùs viderat divitem, ianum & boni nominis ac famæ.

Tertiò, Polychronius in Catena Græcor. per *omne malum* accipit omnem infamiam, qua ſcilicet fornicarius infamis ſit

coram eccleſia, id eſt, cœtu perfectorum; & coram ſynagoga, id eſt, cœtu infirmorum & imperfectorum. Præclare S. Cyprian. de Singulat. cleric. *Rejicite*, inquit, *quanta malè converſatio pluralitatis hujus acquirat, quæ non niſi corrumpendam feminas, pulſulat vitia, cupidos atem concipit, ignominiam parit, rabiem concitat, perrigit furiam, laſciviam paſcit, petulantium nutrit, caſus exaltat, ruinas adificat, topinas trepit, præcipitia inſtruit, periculis navigat, naufragia velificat, perditionis gaudet, interitum fovet, confuſionem mercatur, theſaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accuſationes inflammat, & catervatim ſimul in fuſcum glomerant numeroſas indaginis captionum, per infinita dedecorum multiplicia mortes invehit in perniciem perditorum.*

Quartò, alii per *malum* accipiunt dæmonem, juxta illud: *Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo*, id eſt, à dæmone, ut exponit S. Chryſoſt. & Tertul. Ut ſenſus ſit q. d. Dum inter ſcorta & ſcortatores verſarer, verſabar quaſi inter dæmones impuros & ſceleſtos, qui non niſi tartarcum ignem, cui ſimilis eſt libido, exhalant: videbar mihi vivus inter dæmones agere, & in inferno deſtitus.

Quintò, per *eman malum* accipe gehennam. Sicut enim in cœlo eſt omne bonum, ſic in inferno omne malum, in terra verò inter utrumque media participato utriuque eſt, ac mixtio mali & boni. ut ſenſus ſit. q. d. Per libidines pene prolapſus tum in gehennam; paſſus tantùm inter me & gehennam interfui, ait R. Salomon. Pœnitens ergo dicat cum S. Maria Ægyptiaca: *Miſericordias Domini in æternum cantabo*; quia, niſi manus Domini tenuiſſet me, lapſus fuiſſem in gehennam, in quam libidine actus ultrò ruebam, ſed dextra Dei ruentem tenuit & ſtitit. Et cum Iſaja c. 1. 9. *Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimules eſſemus*. Hoc eſt, quod ait S. Auguſt. in pſalm. 102. *Amores ſimpet quantas molęſtias habent, quantas ſollicitudines hîc in iſta vita, omisso gehennam, Vide ne iam ipſe tibi gehenna ſis in hac vita.*

SECVNDA PARS CAPITIS.

Suffocandum eſſe amorem meretricis per amorem uxoris.

VERS. 15. BIBE AQUAM DE CISTERNA TUA, ET FLUENTA PUTEI TUI] Hebr. *& fluenta de medio putei tui*; Syrus, *& fluenta ex fonte tuo*. in puteis enim eſt fons & ſcaturigo aquæ vivæ; Sept. *bibe aquas de tuis vaſis, & de tuorum puteorum fonte*; S. Hieron. in Ezech. 32. legit, *bibe aquam de tuis aquis, & de puteorum tuorum fontibus*; Vatabl. *aquam è puteis tuis bibe, & fluenta ex fontibus tuis*; Arabicus, *bibe aquas de vaſis tuis, & de puteis fontis tui.*

Notæ ſunt ciſternæ, in quas colliguntur aquæ, præſertim deciduæ & pluviæ. Per *ciſternam & puteum* R. Salomon accipit legem Moſi, de qua & ſequentes verſus utique ad v 20. intelligit; R. Levi accipit mentem ſive intellectum & rationem; alii paſſim ſapientiam; q. d. Hauſi aquam, id eſt, ſanam doctrinam morum, ex lege Moſis, diſciplinæ mentis & rationis, atque à ſapientia quam tradit S Scriptura. Verùm hæc myſtica ſunt. de quo mox plura.

Igitur ad literam Primò, Cajet. per *ciſternam & puteum* accipit fundos & facultates. q. d. Vive jucundè cum uxore tua è tuis facultatibus. *Deriventur fontes tui foras*, & ex facultatibus tuis largas diſperde elcemoſynas. *Habeto eas ſolas cum uxore tua, ne ſint alienis participes eas*, id eſt, ne eas profundè in meretrices & lenones, de quibus ſermo præceſſit. Sic & S. Baſil. in pſal 14. *Bibe igitur mijer*, inquit, *de tuis vaſis aquam, ut ait Salomon. hoc eſt, propriis conſidera facultates & ſubſidia vitæ: non ad alienos fontes propera, ſed ex propriis fontibus fac ut virgine tibi vitæ ſolatia colligas.*

Favent Septuag. qui pro *habeto eas ſolas*, vertunt, *ἵνα σοι μόνα ὑπάρχωσι*, id eſt, *ſint tibi ſoli exiſtentia*, id eſt, facultates. Verum *ὑπάρχωσι*, id eſt, *exiſtentia*, accipe potiùs ſic q. d. Tibi ſoli exiſtant aquæ ciſternæ tuæ, ut extrei eas non occupent. Unde Romani vertunt, *ſint tibi ſoli poſſeſſa*. Adde, toto hoc loco non de facultatibus, ſed de mulieribus eſſe ſermonem; atque cùm haſtenùs egerit de odio & fuga meretricum, jam ad idipſum remedium ſuggerit amorem uxoris propriæ. Sed quia carnalis & lubrica hæc materia caſtis auribus eſt exoſa, hinc per paremias & parabolas honeſta quaſi perſpiratili eam circumcircuit; quas deinde in poſt parabola explicat dicens v. 18. *Lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ*, q. d. Hæ omnes parabolæ ciſternæ, putei, fontium à me hucuſque allatæ, non aliud ſignificant, niſi ut diligas uxorem, quam in adoleſcentia virginem tibi deſponditi, cumque te exhilares: nec enim fiet, ne non quæras illicitas voluptates & amores meretricum.

Secundò ergo & genuinè, per *ciſternam & puteum* accipe uxorem, ex qua marito hauritur aqua pura, id eſt, caſta voluptas matrimonii & procreationis liberorum. Alludit ad etymon Hebræum: hebr. enim femina dicitur נקבה *nekeba* quaſi מקבה *makebet*, id eſt, ciſterna. Unde Iſaias c. 51. 1. *Attendite*, ait, *ad petram, unde excisi eſtis, & ad cavernam lacus* (hebr. *machebet*, id eſt ciſternam) *de qua præciſi eſtis*. quam parabolam explicat ſubdens, *Attendite ad Abrahamum patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos*. Hæ ergo ſententiæ: *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui*, &c. ſunt proverbia, ſive paremiæ & parabolæ, quæ ſenſu parabolico ad literam non aliud ſignificant, nec aliud caſtis auribus ſonant quam, dilige uxorem tuam, ea utere honeſte in timore Dei, cum ea lætare, ut per illam reſtinguas ſitim concupiſcentiæ, & multos egregioſque liberos procrees. Ergo voluptatem conjugii caſtam, puram & ſecundam hauri de uxore tua, quæ tibi ſit unitas ciſternæ puræ, carentis luto fornicationis, moroſitatis, zelotypiæ, &c talis enim quærenda vel formanda eſt uxor, ſcilicet caſta, morigera, hilaris, non moroſa, non zelotypa. ita Beda, Hugo, Janſen. Vatabl. Baynus, imò S. Hieron. in c 3. Malachiæ, & S. Chryſ. in c. 1. Matth. Quocirca hanc ſententiæ Salomonis antiſtrophè reſpondet illa Ben Syra alphabet. o 1. littera *mem*: *Aqua mulieris quæ virgo iuvenis eſt, dulcis eſt, & augmentat vires; ſed aqua mulieris vetulæ amara ſunt ut abſynthium, & debilitant vires, ut ciſterna, quæ aquas habuit, quas ventus hauriendo abſorpſit*. Deus enim ad ſedandum ignem & ſitim libidinis inſtituit matrimonium, eique gratiam inam addixit, ut conjuges caſtè hoc ſuo ſtatu & vocatione, ad quam à Deo vocati ſunt, vivant, præſertim in novo teſtamento, ubi Chriſtus matrimonium effecit Sacramentum, quod conjugibus gratiam ad caſtè & ſocialiter vivendum ex opere operato confert. Hanc gratiam cœleſtem innuit vox *ciſterna*, quæ aqua pluvia è cœlis defluente implatur. Hinc fit ut ulius uxoris reſtinguat cupiditatem libidinis, non verò ulius meretricis, qui magis eam accendit: libido enim vaga & intemperans ſimilis eſt hydropi, qui in hydropicis continuam excitat ſitim, ut quo plus bibunt, eo plus ſitiant, ut docet S Auguſt. de Genel. ad litter. lib. 9. c. 10. & Eccleſ. c. 26. 15. *Sicut mater ſitiens*, inquit, *ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proximabit*.

Plura phyſica & medica dici poſſent de analogia ciſternæ & putei cum femina, ſed cœleſtis auribus parco, ſequorque Apoſtolum monentem: *Non plus ſapere quàm oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem*, Roman. 12. 3. ſufficiat, quòd, ſicut aqua è puteo & fonte hauritur, ſic ab uxore jucunditas & numeroſitas filiorum fidelium & proborum. Hinc Jacob, Iſaac, Abraham cum Rachele, Rebecca, Sara fuere velut *fontes quidam generis humani*, ait S. Ambroſ. lib. de Iſaac c. 4. *& ſpecialiter devotionis ac fidei. Quid eſt enim puteus aqua viva, niſi profunda altitudo doctrinæ? Unde & Agar ad puteum angelum vidit*, Geneſ. 16. *& Iacob ad puteum Rachelem ibi inventa uxorem*, Geneſ. 29. *Moyſes quoque ſecus puteum futuræ locavit nupta prima coniugi*, Exodi 2. hæc S. Ambr. Idem uxoris & conjugii remedium ad virandam fornicationem ſuggerit Apoſtolus Hebr. 13. 4. dicens: *Honorabile coniugium, & thorus immaculatus; fornicatores enim & adulteros judicabit Deus*. Et 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unuſquiſque uxorem ſuam habeat, & unaquæque virum ſuum*.

Jam hanc ſententiam Patres myſticè, ſed variè admodum exponunt, variſque accommodant. Primo, Origen. homil. 12. in Numer. ad illa verba, *De puteum ſuo tuum fonte: Vnus*, inquit, *puteus eſt ſcientia Patris, alius puteus cognitio Filii, tertius puteus cognitio Spiritus Sancti. Sed horum puteorum unus eſt fons: una enim ſubſtantia eſt, & una Trinitas*. De hoc fonte ait Dominus Jeremiæ 2. 13. *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas*. *Fontes myſtici Primus SS. Trin.*

Secundò, S. Auguſt. lib 2. contra Creſcon. c. 14. per *puteum & fontem* accipit Spiritum ſanctũ, per aquam dona Spiritus ſancti, quę participant ſoli fideles & ſancti, non hæretici *Secundus Spiritus ſanctus.*

& im-

& impii? *Hinc*, inquit, *fontis large aque invisibili flumine* A *latificat Deus civitatem ſuam, de qua Propheta prædixit: Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus niſi vitæ æternæ dignus accedit. Hic eſt proprius Eccleſiæ Chriſti, cui tanto amò prophetatum eſt. Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. De hac enim Eccleſia, & de iſto fonte dicitur & in Cantico Canticorum: Hortus conclusus, fons ſignatus, puteus aquæ vivæ.* Idem tract. 6. in epiſt. S. Joannis: *Quid eſt*, inquit, *de fonte alieno ne biberis? Spiritui alieno ne credideris.* Simili modo S. Ambroſ. lib. 1. de Spiritu ſancto cap. 20. per fontem accipit Filium Dei, puta Chriſtum: *Quis dubitet*, inquit, *flumen eſſe vitæ Dei filium, de quo æternæ vitæ flumina perfluebant? Bona ergo aqua, ſpiritalis gratia. Quis hunc fontem dabis pectori meo? in me ſaliat, in me fluat vitæ largiter æternæ: ſuperefluat in nobis fons iſte, non effluat. Dicis enim Sapientia. Bibe aquam de tuis vaſis & de puteorum tuorum fontibus, inque plateis tuis ſuperfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc tenebo aquam ne effluat, ne qua penetrans cima peccati æterna vita diſtillet humorem? Doce me Domine Jeſu, doce ſicut docuiſti tuos Apoſtolos, dicens: Nolite vobis theſaurizare theſauros in terra.*

Tertius ethica.

Tertiò, S. Ambroſ. libr. de Iſaac c. 4. per *puteum* & *fontem* accipit ſapientiam & moralem doctrinam, quæ medetur libidini & concupiſcentiæ. *Ea quòd adverſus voluptates mundi*, inquit, *remedium nobis veræ ſapientiæ ſit, moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis maceratis quibuſdam illitam ſuccis irrigua ſua diluat, & ſtimulos ſui fontis abſtergat.* Sic & Patres Græci in Catena, ut Olympiod. *Bibe aquas*, inquit, *hoc eſt, ſalutaria vitæ documenta ex ſacris & divinis literis hauri, & pietatis potum ex divinæ cognitionis puteis, quæ iam inde ab initio familiariter nobis cohabitavit, ſanctiſque nomen accepit. Ex quo fonte profectum vivunt procul aqua, quæ mentem refocillant, animumque recreant, ac ſoſe in plateas, ea quibus ſapientia libere concionatur, copioſè diffundant. Non finis tamen fontis noſtri aquas ea ubertate diffundi, ut cancedant ad alienos: ſiquidem venerandæ fidei myſteria abiit, qui ſuæ more turpem vitam agunt, vult nec abſcondere, & ob id paulò ante ſubjungit: Nullus extraneus tecum communicet; ſed illis ſolùm qui eiuſdem tecum ſunt doctrinæ & fidei. Uxor autem pubertatis, cujus paulò poſt ſit mentio, myſtii doctrinam, cui à puero familiariter eſſe cœpimus, denotat. Obſcenamentum autem ex illo capite conjux eius, quando ſecundùm theoricam notitiam, quam nactus eſt, operatur.* Deinde Didymus: *Divinarum rerum cognitio*, inquit, *& puteus & fons eſt illis, qui ad virtutis ſtudium primùm accedunt, puteus eſt: fons verò iis qui ad illius faſtigium iam pervenerunt. Atque ita Chriſtus ſalvator noſter ſuper fontem ſediſſe ſcribitur; Samaritanæ verò fontem illum puteum nominabat: haurit enim. Neque in quo hauries habes, & puteus altus eſt. Eadem divinarum myſteriorum intelligentia & mater quoque, & uxor, & ſoror nonnumquam appellatur. Mater quidem, quia à Chriſto doctore per illam genitè ſumus; uxor verò, quia dum illa familiariter nobiſcum degit, pervenit aliquando ad legem fidei degnata; ſoror autem, quia hæc æquè ac nos ex Deo Patre orta eſt. Et ſapientiam, inquit, ſororem meam dixi. Poteſt aliter quoque ſententia hæc exponi: per hoc enim quòd divinorum myſteriorum cognitionem fontem vocat, rerum quas continet, copiam oſtendit: per id verò quòd ipſe ſoli uſum illius concedit, ſingularem voluptatem, quæ inde percipitur, exprimit.* Mox Polychron. *Denuntiat uxor, ut illi unus adhæreat, cui prima ad nuptias tradita fuerat. Deinde ad maritum reverſus, ait, Fons aquæ tuæ tibi ſit proprius: hoc eſt, ſana illa caſtaque doctrinæ, quam à puero hauſiſti, tecum in vita perſeveret.*

Quarta, eſt gratia.

Quartò, S. Ambroſ. lib. 3 Hexam. c. 5. a. initio, per *cisternam* & *puteum* accipit gratiam & ſanctitatem internam. *In ipſo*, inquit, *ſuavitatis tuæ gratia eſt, ex te pullulat, in te manet. intus, id eſt in ipſo, quærenda iucunditas tua eſt conſcientiæ. Ideo ait: Bibe aquam de tuis vaſis, & de puteorum tuorum fontibus.* Sic & Chriſtus Joan. 7. 37. clamabat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem acceperunt credentes in eum.*

Quintus, eſt mens bona.

Quintò, alii phyſicè per *cisternam* & *fontem* accipiunt mentem bonam, ex quâ emanant & ebulliunt cogitationes ſanctæ, quibus anima irrigatur & fœcundatur ad omne opus bonum. Ita S. Gregor. Nyſſen. homil. 9. in Cant. ad illud: *Hortus conclusus, fons ſignatus. Fons*, inquit, *eſt cogitativa noſtræ animæ facultas, quæ omnis generis ratiocinationes in nobis facit ſcatere & emanare; ſed tunc noſter fit motus cogitationis, quando omnis noſtra mentis operatio, gratia*

ad ea, quæ ſunt nobis conducibilia, & bonorum exhibent proceſſionem. Quando autem quis converterit cogitationem ad exercitandum vitium, tunc ea alienus conſumitur fluentum: adeò ut bene alatur quidem ſpinoſa vita irrigata aqua malarum cogitationum; exſiccetur autem & marceſcat motus planta, nullo humore bonarum cogitationum nutriente radicem.

Huc pertinet expoſitio S. Hieron. in Malach. c. 3. qui per uxorem ciſternam & puteo ſignificatam, accipit legem naturalem, quam Deus mentibus omnium interuit. *Uxorem adoleſcentiæ*, inquit, *naturalem dicam intelligentiam, & legem in corde præſcriptam, qua omnibus hominibus inſita eſt. Et de hac coniuge prædicatur à Deo: coniungitur autem viro; & iubemur, ut de noſtris aquis potemur & fontibus*, &c. Huc quoque ſpectat explicatio S. Ambroſ. l. 3. Offic. c. 1. ubi per *ciſternam* & *fontem* accipit cor proprium, ad quod poſſ negotia redire, illudque conſulere, & ab eo edoceri debemus. *David propheta*, inquit, *docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde noſtro, & converſari cum eo tanquam cum bono conſultore, nali: ut ipſe ſibi diceret, & loqueretur ſecum; ut eſt illud, Dixi, Cuſtodiam vias meas. Salomon quoque filius eius ait: Bibe aquam de tuis vaſis, & de puteorum tuorum fontibus, hoc eſt, tuo conſilio utere. Aqua enim alta, conſilium in corde viri: Nemo*, inquit, *alienus particeps ſis tibi. Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius: & iucundare cum uxore quæ eſt tibi à iuventute. Cervus amicitia & pullus gratiarum conſolabuntur te cum. Non ergo primus Scipio ſcivit ſolus non eſſe cùm ſolus eſſet; nec minùs quieſcit, cùm otioſus eſſet: ſcivit ante ipſum Moyſes, qui cùm taceret, clamabat; cùm otioſus ſtaret, gratiabatur: nec ſolùm prædicabatur, ſed etiam de hoſtibus, quos non contigerat, triumphabat.*

Sextarii S. Script.

Sextò, Salonius hic, & S. Hieron in c. 22. Ezech & in c. 4 Amos, per *ciſternam* & *fontem* accipiunt S. Scripturam, cujus interpres & cuſtos eſt S. Eccleſia, à qua haurire oportet ſanam doctrinam, non autem à ſpureis lacubus hæreticorum. *Ciſternam*, inquit Salonius, *vocat Catholicam, id eſt veteris & novæ teſtamenti doctrinam; puteum verò profunditatem & altitudinem eiuſdem; aquam, ſcientiam; fluenta, copiam & abundantiam ſcientiæ, id eſt, quæ in S. Script. appellat intellectus. Docet enim hic nos cavere à doctrina hæreticorum, & attendere lectionibus S. Script. Et eſt ſenſus: Bibe aquam de ciſterna tua, id eſt, ſerva & opera ſimplè doctrinam, quam alii prædicant. Et ſi fuerint putei tui, id eſt, abundantia ſermonis tui, ſeu ſcientiæ, affluentior ea terendum in operibus bonis.*

Vers. 16. DERIVANTUR FONTES TUI FORAS, ET IN PLATEIS AQUAS TUAS DIVIDE] Hebr. *d viſionis* vel *rivuli aquarum in plateas promanent.* ita Vatabl. Sept. *effundantur tibi aquæ ex fonte tuo; in tuas autem plateas transeant aquæ tuæ.* ita legunt Complut. quibus conſentit S. Ambroſ. ſuperiùs citatus, qui legit, *in plateis ſuperfluant aquæ tuæ*: licet Romani addentes negationem *ni*, contrariè legant, *non ſuperefundantur tibi aquæ extra tuum fontem.* Romania conſentit Orig. hom. 12. in Num. & Clemens Alexandr. l. 2. Strom. & Aquila qui vertit, *ne diſpergantur fontes tui extra*; Chaldæus conſentit Hebraæ & Complut. ac noſtro, vertitque affirmativè; *rotundent aquæ tuæ foras, & in plateis rivi aquarum*; Syrus, *abundent aquæ tuæ in plateis tuis, & in plateis fluvat.* Pro *derivantur* hebr. eſt יפוצו *diphuzu*, id eſt, *diſpergantur*, longè lateque ſpargantur; græcè διαπεσσέσθω, id eſt; *ſuperefundantur*; id eſt, ut habet verſio Catenæ Græcor. *magna ubertate profundantur*, ut redundent & ſuperefluant.

Senſus eſt, q. d. Ex te & uxore tua, velut è copioſis puſilque fontibus proceruntur, & promanent multæ legitimæ, pulchræ & bene moratæ proles, quæ diſcurrant per plateas, quaſi rivi limpidiſſimi; quorum aquis, id eſt ſanctis moribus, cùm vicinia tota, tum etiam reip. horti ac viridaria feliciter irrigentur, qui proinde tibi ac tori civitati ſint ornamento, æquè ac voluptati & otilitati. ita Beda, Janſen. Baynus & alii. Significat finem & fructum conjugii eſſe bonum prolis, & ſobolis copioſæ & honoratæ, hocque debere ſpectare & quærere conjuges: cùm ex adverſo fornicarii & adulteri in fornicatione quærant dumtaxat voluptatem, non ſobolem, imò eam non ratò impediant ne concipiatur, aut conceptam præfocent & enecent, ne crimen in vulgus emanet, neve prolem alere teneantur. Quòd ſi qui prolem quærant & alant, illa ut ſpuria & adulterina, ideoque malè educata & morata, parentibus eſt dedecori, & civitati noxia. Spurii enim non ratò à matre meretrice levitatem, & mores meretricios hauriunt & induunt: qua de cauſa dignitatibus publicis arcentur,

& ad beneficia Eccleſiaſtica inhabiles Jure Canonico cenſentur.

Portò *fontes* vocat uxores, quia illo ævo Judæis permiſſa erat polygamia, ſive pluralitas uxorum: ſicut Abraham habuit duas Saram & Agar; Jacob quatuor, teſtiet Rachelem, Liam, Balam & Zelpham. Ut tamen oſtendat monogamiam longè præſtendam eſſe polygamiæ; ob pacem, & meliorem educationem filiorum; identidem uxorem in ſingulari vocat venam, ciſternam, puteum, cervam, hinnulum.

ET IN PLATEIS AQUAS TUAS DIVIDA] q. d. Sicut è puteo vel fonte aquæ per canales & aquæductus derivantur & dividuntur per plateas, fora & compita ad magnum civitatis ornamentum & commodum; ſic pariter tu filios & filias, quas ex uxore ſuſcepiſti, divide per connubia in varias domos & familias. Rurſum in varia officia vel opificia, gradus & ſtatus reipubl. ad tuum æquè ac civitatis decus, voluptatem & utilitatem. Notat affinitates, dignitates & honores, quos per filios & filias è legitimo thoro ſuſceptas, ſibi ſuæque familiæ conciliabit; præſertim quia filii & filiæ honeſtè à patre & matre in conjugio educati, non tantùm dignos talibus nuptiis ſe præſtabunt, ſed & parentum conſilium ductumque ſequentur: nam bene educati & morigeri filii & filiæ ſinunt ſe à parentibus regi, ducique ad illa connubia, gradus & ſtatus; ſicut aquæ ſinunt ſe duci flectique ad arbitrium artificis, qui eas per canales, quocumque vult, ducit & flectit.

Pudicitiæ elogia.

Præclarè S. Cyprian. de Bono pudicitiæ: *Pudicitia*, inquit, *eſt bonor corporum, ornamentum morum, ſanctitas ſexuum, vinculum pudoris, ſons caſtitatis, pax domus, concordiæ caput*. Idem de Singul. cleric. *Caſtitas*, inquit, *munimen invictum eſt ſanctimoniæ, & expugnatio fortis infamiæ, fortitudinis firmitas & laſciviæ petulantis infirmitas, probitatis præſidium & improbitatis excidium, animæ victoria & corporis præda, ubertas gloriarum & ſterilitas criminum, pronuba ſanctitatis & repudium ſuppudoris, ſinceritatis indicium & abolitio ſcandalorum*.

Myſticè, ſapientiæ & virtutis noſtræ fontes foras derivamus, cùm alios docemus, bene conſulimus, monemus, & in omni ſanctitate formamus & perficimus: aquas dividimus, cùm congregationes cœtuſque pios variis in locis erigimus, juxta illud Sapient. 7. 13. *Quam ſine fictione didici, & ſine invidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo*. ita Patres paulò antè citati.

Portò ſapientiam aliis communicare debemus largè & liberaliter inſtar fontium, qui tantum aquæ emittunt, quantum recipiunt: tantùm enim aquæ ex iis effluit, quantum affluit. Sic doctor, prædicator, monitor, &c. tantum ſapientiæ in proximos effundat, quantum à Deo accepit, tantumdem rurſus & continuò à Deo receptutus. Quotidiana ἀνάπλεως, id eſt, ſuperefluant aquæ ſapientiæ ex ore doctorum, ut inſtar torrentium magno ſpiritu largiſſimè & efficaciſſimè eructent & egurgitent magnalia Dei & monita ſalutis, uti fecit S. Petrus & Apoſtoli recepto Spiritu ſancto in Pentecoſte, Actor. 2.

VERS. 17. HABEBIS EAS SOLUS, NEC ERUNT ALIENI PARTICIPES TUI] Hebr. *ſint tibi ſoli tibi, & non alieni tecum*. ita Vatabl. Septuag. *ſint tibi ſoli poſſeſſio, & non alienus particeps*; Chald. *erunt tibi ſoli, & alieni non participabunt tecum*. S. Chryſoſt. in pſalm. 9. exponit, q. d. Cuſtodi aquas, id eſt, fontem, id eſt, uxorem tuam, ne cum alius conſuetudinem habeat; ſed tu ſolus ea utaris, ne dubitare incipias an filii ſint tui, an adulterorum. Verùm meliùs hæc non tam de filiis, quàm de uxore accipias cum Hugone, Janſenio, Bayno & aliis. q. d. *Habeto*, id eſt habebis has aquas, putà proles legitimas, *ſolus*, ſi è ſola uxore eas ſuſcipias: nec alieni, ſcilicet adulteri & fornicatores, partem earum ſibi vendicabunt, ſicut vendicare poterunt, ſi eas ex meretrice vel adultera ſuſcipias: meretrix enim ſicut vaga eſt & multis ſe proſtituit, ſic & ſæpè non tuos, ſed nothos & ſpurios, quos ex alio concepit, tibi ſupponet, aut certè communes procreabit filios, in quibus ſcilicet partem aliquam obtineas tu, partem aliam alii, qui eum eadem fornicati ſunt. Rurſum alieni erunt participes tui, quia ſpurii, quos tibi quaſi tuos ſubſtituet meretrix, partem hæreditatis tuæ admunt, eaque genuini tui filii fraudabuntur. Huic ſimilis eſt illa gnome Ben Sira alphabeto I. litera *ſomnia: Scriba docens alios ducat virginem, & ne ducat eam quæ virum experta eſt: nam aqua virgini tibi ſoli erunt, aquas verò eius quæ virum experta eſt antea, alius præter te hauſit*.

Myſticè S. Gregor. l. 1. in Ezech. hom. 15. & ex eo Beda ac Salomonis hic per *fontes* accipit ſapientiam, quam pura & ſincera intentione promovendi Dei gloriam, & ſalutem animarum, prædicare debemus; ne, ſi vanæ gloriæ, ſimilitudine cupiditatis exuta, prædicemus, alieni, id eſt dæmones, partem in noſtro labore ſibi vendicent. Objicit enim ſibi S. Gregor. quòd poſterior pars hujus verſus priori adverſari videatur. *Quomodo enim*, inquit, *aquam ſcientiæ ſolus habere poterit, ſi hanc in plateis dividit?* Ac reſpondet: *Sed cùm prædicamus populis, nimirum in plateis aquas dividimus quia in auditorum multitudinem ſcientiæ verba dilatamus. Cùm verò nos adjuvante divina gratia intrinſecus cuſtodimus, & ne maligni ſpiritus, qui vere à nobis alieni ſunt, quia ſorores beatitudinis perdiderunt, nobis in elationis ſubripiant, ſollicitudine cauta circumſpicimus, ſoli habemus aquas, quas in plateis dividimus, ut à nobis alius in eis particeps non ſit. His nimirum de quibus ſcriptum eſt: Alieni inſurrexerunt in me, & fortes quæſierunt animam meam. Aquas ergo & in plateis dividit, & ſolus habet, qui per hoc, quod multis prædicat, ſe in cogitatione temporalis gloriæ non exaltat. Tunc enim poſſidet bonum quod docet, quando ſe non gaudet innotuiſſe, ſed profeſſe*.

Rurſum S. Bernard. lib. 1. de Conſider. c. 5. ex hoc loco monet Eugenium Pontif. ut inter cor Pontificatus negotia ſubinde redeat ad fontem cordis ſui, in eoque ſe recolligat. *Omnes*, inquit, *partiter participant te, omnes de fonte puteo bibunt pectoris tui, & forſitan fluvius ſtabit à ſi maledictus qui partem ſuam facit deteriorem, quid ille qui ſe primus reddit experiem à Sanè deriventur aquæ tuæ in plateas, homines & iumenta & pecora bibant ex eis, quin & cervulis pueri Abrahæ potum tribuas; ſed mihi ceteros bibe tu de fonte puteo tuo. Alienus, inquit, non bibat ex eo. Numquid tu alienus? cui non alienus, tibi es? Denique qui ſibi nequam, cui bonus? Memento proinde non dico ſemper, non dico ſæpè, ſed vel interdum reddere tibi ipſum tibi*.

SIT VENA TUA BENEDICTA, ET LAETARE CUM UXORE ADOLESCENTIA TUA] Septuag. *fiant aquæ tuæ ſi tibi proprius, & iucundare cum uxore, quæ à iuventute tua*, quam juvenem juvenis duxiſti; Syrus, *fons tuus ſit benedictus*; Vatabl. *ſit vena tua benedicta & gaudium, quod de uxore capis, quæ tibi in iuventute deſponſa eſt*, repete, *ſit benedictum*. Hoc enim gaudium honeſtum eſt & caſtum juxta leges conjugii & timoris Dei, ideoque Deo placitum, ab eoque benedictum, ut juge ſit, cumulatum & fœcundum. VERS. 18.

Jam Primò, Cajetan. & alii citati v. 15. per *venam* ſive fontem accipiunt facultates. q. d. Fac ut opes tuæ velut fontes deriventur in pauperes; ſic fiet ut ipſæ benedicantur tum à pauperibus, tum à Deo, qui, ut ait Paulus 2. Cor. 9. 10. *multiplicabit incrementa frugum* iis, qui in egenos profuſi ſunt. Sic & Janſenius. Unde Septuag. habent, *ἵνα σωθῇ ἐν σοὶ ἡ ἔξοδος σου*, id eſt, *ſint tibi ſoli exiſtentia*; alii vertunt, *ſint tibi ſoli facultates*. Sed qua ratione hi fontes foras corrivandi ſunt, dividendi in paupertea, & tamen ſolus illos dominus debet habere, nec alieni participes eſſe debent aquarum illarum? Adde, quod S. Auguſt. legit lib. 2. contra Creſcon. cap 14. *Fons aquæ ſit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi*. Contradicere enim ſibi videtur, dum has aquas effundi vult & retineri. Nimirum, quia tunc bene retinemus, quando effuodimus. Et ex eo quod effundimus, quaſi perenni recurſu divinarum benedictionum, nihil amiſiſſe videmur; non ſecùs ac ſi nihil effudiſſemus, nec alieni ex noſtris opibus partem aliquam accepiſſent, ſufficiente Deo ſemper eamdem, quam effundimus, materiam benignè ſatis, imò multò largiorem. Nam verba Sept. *ſint tibi ſoli facultates*, interpretari poſſumus, exiſtima te ſolum divitem: teſte enim tantaque Deus jure largitus eſt, ut ſolus facultates poſſidere poſſis opinari.

Verùm quia ſequentia & præcedentia ad uxorem & proles ſpectant, non ad opes; hinc Secundò, meliùs Hugo per *venam* accipit filios. q. d. Si ex uxore ſola caſtè liberos ſuſceperis, faciet Deus ut illi viciſſim felix & fauſtum ſortiantur coniugium, ex quo pari modo filios procreent, quibus quaſi aquis multiplicatis urbem irrigent & civibus locupletent.

Merìò & optimè, per *venam* accipias uxorem. hanc enim paulò antè vocavit puteum, id eſt, venam & fontem aquarum, id eſt liberorum, q. d. Fac ut uxor tua fœcunda ſit & benedicta à Deo, ac benedictionibus uteri

feliz.

felix. Idefficiet, ſi ejus amore & legitimo uſu contentus, vires corporis non exhaurias vaga & alienа libidine; & per amorem Dei vitia declines. Sic enim uxor tua benedicetur à Deo, multoſque inſignes, validos æquè ac probos filios tibi procreabit, juxta illud pſal. 127. *Uxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filii tui ſicut novella olivarum in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum.* Idem promiſit Deus Judæis Deuter. 28. 4. & alibi. ita Vatabl. Baynus, Janſen. & alii, & patet ex eo quod ea plicans ſubdit:

ET LAETARE CUM MULIERE ADOLESCENTIAE TUAE] Hæc eſt poſtparabola, ſive applicatio & explicatio parabolæ præcedentis de uſu ciſternæ, putei & venæ. q. d. Quod dixi: *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui, &c. Sit vena tua benedicta*, nunc explico, dicens: *Lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ*. nimirum per haſce parabolas nihil aliud caſtis auribus ingero, quàm ut caveant alienos amores meretricum, ſolaque uxore, quam virginem in adoleſcentia dilexerunt & duxerunt, contenti, ea quaſi ſibi à Deo data honeſtè utantur, ac cum ea lætentur & jucundè vivant: præſertim cùm illa à Deo benedicta dabit marito egregios proboſque liberos, indeque lætam & longævam ſenectam; cùm ea adverſo meretricum amor, uti inhoneſtus & adulterinus, ita infauſtus ſit, brevis & illiberis, ac in rixas, triſtitias, odia & damna gravia deſinat.

Ita lætabatur S. Joachim cum S. Anna, præſertim quando oraculo angeli poſt longam ſterilitatem, miraculo Dei puram Virginem Mariam ex ea genuit. Unde B. Damascenus orat. de Nativit. B. Mariæ, eam ſic lætantem induxit: *Meritò igitur Anna divino ſpiritu plena, lato hilarique animo perſonat: Congaudete mecum, quæ promiſſionis germen ex ſterili ventre peperi, ac benedictionis fructum uberibus meis, ut optaveram, nutrio. Sterilitatis mœſtitiam exui, ac lætam fœcunditatis veſtem indui.* Et poſt pauca: *Dicant item matres omnes hac fœcunditate prædita: Benedictus qui mortalibus id, quod optabam, largitus eſt, & fœcunditatem ſterili dedit, ac feliciſſimum illud Virginis germen conceſſit, quæ mater Dei ſecundum carnem fuit, cujus venter calamo eſt, in qua habitavit is qui nullo loco capi poteſt.*

VERS. 19. CERVA CHARISSIMA, ET ORATISSIMUS HINNULUS.] Ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter] Hebr. *cerva amorum, & hinnulus gratiæ* (gratioſus) &c. *in amore ejus ubera ſemper*; Septuag. *cerva* (vel *cervus*) *amicitiæ, & pullus gratiarum confabulatur* vel *convenit tecum: ut propria* (Scholiaſt. pro *ibex*, id eſt, *propria*, legit φιλία, id eſt, *dilectio, amicitia*: ſic quoque legit S. Ambroſ. lib. de Jacob c. 7.) *præcaste, & udæ tibi in omni tempore: in hujus enim amicitia converſatus diuturnus eris.* Græcè μῶλος, id eſt, *pullus*, ſignificat pullum equi; & ita vertunt Complut. & S. Ambroſ. libr. de Jacob cap. 7. extenditur tamen ad fœtus cervorum, & aliorum animalium. Unde Noſter vertit, *hinnulus*; Symmach. & Theodot. reputant nomen *cervus*, vertuntque *cervus gratiæ*; Pagnin. & Rabbin. *ibex gratiæ*; Vatabl. *ſit hæc velut amata cerva, & capreа gratioſa*; Sytus, *cerva amoris & damma amoris*; Arabicus, *hinnula gratiæ tuæ*; alii vertunt, *vapicapra gratioſa*: hæc enim, inquiunt, vocatur עכו *aala* ab עלה *ala*, id eſt, aſcendit; quòd montes & rupes aſcendat. Unde Martial.

Pendentem ſumma capram de rupe videbis,
Caſuram ſpores: decipit illa canes.

Repete ex vers. 18. verbum *ſit*; q. d. Sit tibi uxor chara & grata, ſicut heris grata & chara eſt cerva ſpecioſa, mitis & placida, imò ſicut hinnulus ſpecioſus, gratioſus, obſequens & amabilis. Quare minùs genuinè Rabbini exponunt q. d. Sicut cerva amorum invenit gratiam apud hinnulum, ita uxor maritum ex corde diligens vicissim à marito redamari debet. uxor enim hic tam comparatur hinnulo, quàm cervæ. *Hinnulus* vocatur fœtus, ſive pullus capreolinum, caprearum, damarum, cervarum, qui ſua ſpecie, parvitate, gratia, motu, celeritate, cornutatione, ſaltu, ludicris geſtibus mirè recreat intuentes, eiſque eſt in deliciis. Unde Cantic. 2. v. 9. ait Sponſa: *Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum.* Hinc & cervæ hinnulique ab homine ciurantur, hominemque ſe alentem quaſi filii comitantur & ſequuntur, imò ſubinde nutriunt: ſicut cerva perpetua comes & aſſecla fuit S. Ægidii, eumque ſuo lacte per pluſcos annos enutrivit, uti habet ejus Vita apud

A Sutium die 1. Septembr. Similia de cervis in Vitis aliorum Sanctorum legimus. S. Prisco Epiſcopo Nuceрino cum ſociis fame afflictis cervam accurrentem lac præbuiſſe, eoque celebrante angelos concinuiſſe, ac ſorores ſepultas ei defuncto medium in ſepulcro locum ceſſiſſe, ſcribit Paulus Regius Epiſcopus Equoen. libr. de Sanctis regni Neapol. part. 2. & ex eo Philip. Ferrar. in Catal. Sanctorum Italiæ, qui & addit S. Geronтio Epiſcopo Phicocleſi jubente, cervam comitibus fiti laborantibus lac præbuiſſe; floruit ſub Symmacho Papa. Item Simeonem Armenum monachum in eremo cum duobus diſcipulis degentem, dum ob nives cibus haberi non poſſet, ad orationem confugiſſe, atque illico cervum affuiſſe, qui ſe occidendum comedendumque præbuit.

Innocens, ait S. Ambroſ. *eſt natura cervorum. Cerva* ergo *amorum* ſignificat, uxorem, quam puellam & virginem duxit maritus, moribuſque ſuis aſſuefecit, pudicam, obſequentem, domeſticam, pulchram, gratioſam, amabilem eſſe marito, ac amorem tum mariti, tum domeſticorum ſibi conciliare, atque efficere ut in familia ſit pax, invicemque omnes ament, juvent, tolerent. Hic tamen amor eſt coniugalis, id eſt, honeſtus; & moderatus; non adulterinus, id eſt, inhoneſtus, & immodicus. Nam Statua Pythagoreus, & ex eo S. Hieron. alt libr. 1. contra Jovin. *Adulter eſt in ſuam uxorem amator ardentior. In alienа quippe uxore omnis amor turpis, in ſua nimius. Sapiens vir judicio debet amare coniugem, non affectu.* Et inferiùs: *Nihil eſt ſadius quam uxorem amare quaſi adulteram.*

B

VBERA EJUS INEBRIANT TE (*ubera* ſignificant amores. Unde Vatablus vertit, *amores ejus perpetuò te reficiant*. nam Hebr. דדיים *dodim* ſignificat amores, ודים *daddaim* ubera, quia ubera ſunt illices amoris; & quia cor, quod amoris eſt ſedes, uberibus quaſi ſtipatur & continetur. Unde explicans ſubdit) IN AMORA EJUS DELECTARE JUGITER] Sic & ſponſa ait ſponſo Cantic. 1. 1. *Meliora ſunt ubera tua vino.* Et, *Memores uberum tuorum*, C *uberum*, id eſt amorum, gratiarum & beneficiorum, quæ à te in nos diſtillant; ſicut lac ea ubere diſtento. conſtat enim ſponſum non habere ubera, ſed ſponſam. Sic *ubera* accipiuntur pro amore inferuls cap. 7. t 7. Oſee 2. 2. Ezech. 23. 17. & alibi.

Vers. 19. Senſus ergo eſt, q. d. Amor, gratia, officia & obſequia uxoris tuæ, quibus te paſcit, veſtit, recreat, diligit, & per omnia coniugii officia obſequitur, inſtar uberum tibi ſit ò marite dulciſſimos: itaque te inebriet, id eſt, tuam cupiditatem ea pleat & ſatiet, ut alienæ meretricis amores & voluptates non requiras: ſed in unius uxoris amore & officiis delectetis jugiter. Hic tamen amor moderatus ſit oportet, ut rectæ rationis & honeſtatis dictamen metaſque non excedat. Unde Chaldæus addit, *Rationem diſce in omni tempore*, q d. Tuus amor ſit rationabilis, honeſtus, ratione & honeſtate definitus. Sic enim viciſſim provocabis amorem uxoris erga te, ut tibi ſi a ſit, teque tui amantem redamet quaſi cerva amorum, idque jugiter. Magnus enim amoris eſt amor, nimirum honeſtus & coniugalis, D qui idcirco ſtabilis eſt; cùm amor inhoneſtus & meretricius ilicò dilabatur, imò in odium & rixas convertatur. Et ſic exponas *vi delectare* per futurum, ut ſignificet fructum amoris, q. d. Hoc modo delectaberis in amore ejus jugiter, juges habebis coniugii tui delicias. Septuag. vertunt, *in hujus enim amicitia converſatus*; vel *circumductus*, πολλοῖς ἔτι. quod Complut. vertunt, *multiplicabilis eris*; Romani, *diuturnus eris*; auctor Catenæ Græcor. *multiſſimus eris*. Senſus eſt q. d. In caſto amore uxoris tuæ vives vitam lætam, ideoque diuturnam, & accedes ad felicitatem primorum patrum ante diluvium, qui ſæpè mille annos vixerunt; tu enim pro mille annis, mille commodis & gaudiis multis annis perfrueris. Unde S. Ambr. mox citandus: legit, *plurimus eris*.

Porrò coniuges delectationem copulæ moderari debere, eaque non propter ſe, ſed ad generationem prolis uti, pulchro patterna & turturis apologo docet Cyrillus lib. 4. Apolog moral. c. 10. *Libidinoſum paſſerem immoderatiſſimè exiſtimabat ſeſe effundentem turtur proſpiciens, mox ad eum venit & dixit: Ut quid mi frater, in immodicam libidinoſo impetu, & libidinis impetuoſo fervore conſumeris, ac tui prodigus temere ipſum effundis? an ignorat quid animalia malorum commixtio non diu vivant? Parce tibi, quieſce, & caſtis cum moderatione age. Cui ille reſpondit: ſi noſti delectationem veneream, quid meruiſti dulcis eſca trahit*

Apologus libidinis coercitæ.

trahit ad bamum, & mersus amus gustatus suaviter capit mor sum alium. Ad hæc furiunt, intra agrum ipsum sola delectatione adduci, edidicit: Scio certè quòd generationis amore non ducaris, sed delectationis veneræ cupidine vanissimi. Attamen quid est quod effundis? nonne dignissimam medullam, nonne vitæ amabilis fomentivam, & humanæ naturæ radicalis carnis substantiam, & divitiorum generativa thesaurisam venam? Deinde, quòd hoc bono proprio, æquè ac ordini naturæ repugnet, nervosè edocet. *Attendo igitur quid tui prodigus defraudo, quod infamis dispergas, quid ingratus in nihilum proiicias, & iniquus depositarius natura charissimum thesaurum tibi commodatum, inimica vanitati impendas. Profectò subversor et ordinis mundialis, & naturalis legis transgressor. Mundi enim modo & lex natura hæc est, ut tanta natura delectatio dirigatur in prolem. Tu autem perempta & neglecta prole, ancillæ perverse atus, in delectationem umbratilem & transitoriam, proles sicum semen fundit. Quid plura? fatuissimus quippe est, qui delectabiliter se destruit, & quasi demens vivit, quanto lethalius se perdit. Quinimò dictis, quievit.*

Nota ex iis, quæ ante plures annos annotavi in cap. 5. epist. S. Pauli ad Ephesios sub finem, amores & officia conjugum optimè repræsentari per cervas & cervos. Nam, ut docent Aristot. Ælianus Plin. & Oppianus, Primò cervi cervæque amor est singularis. Secundò, cerva amabilis est, & in delicijs homini. Tertiò, cervus & cerva carent fellere pari modo in connubijs olim Junoni pronubæ sacrificantes fel eximebant & abijciebant, ad charitatem conjugum designandam, ait Plutarchus. Quartò, cervus & cerva castè, nec nisi secretò congrediuntur. Quintò, velocissimi sunt ad invicem opitulandum. Sextò, cervorum in cervas amor uti ardentissimus, ita & fortissimus est. unde de his canit Seneca:

Si coniugio timuere suo,
Poscunt timidi prælia cervi,
Et mugitu dant concepti
Signa furoris.

Septimò, cervæ mari suo fidæ sunt, donec is ab alio cervo duelatore victus succumbat; unde Nemesianus: *Cerva marem sequitur*. Octavò, cervus mox a congressu in scrobem se abdit quasi libidinis eum pudeat, donec pluvia ablutus, & quasi purificatus in pascua redeat. Nonò, cervus & cerva post conceptum congressu abstinent. q. d. Sapiens: Tale sit tibi, ò homo, conjugium, talis uxor, qualem jam cervam delegisti, scilicet amabilis, unica sincera, blanda, casta, collaborans, ardens, fortis, fida, verecunda. ita Ven. Beda.

Quibus adde decimò, cervos & cervas invicem succollare, & mutua capitum onera ferre, ut doceant idem facere conjuges, ac implere illud Apostoli Galat. 6. *Alter alterius onera portate*. quod omnibus quidem hominibus, sed maximè coniugibus iugiter invicem conviventibus faciendum est. Ita S. August. qu. 71. inter 83. *Cervi*, inquit, *cùm fretum ad insulam transeunt pascuorum gratia, sic ordinati sunt, ut unum capitum suorum, quæ gestant in cornibus, super invicem ponant, ita ut posterior super anteriorum cervice proiecta caput collocet. Et quia necesse est unum esse qui ceteros præcedat, non ante se habent cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur: ut lassatus sui capitis onere illo quiprecedit post omnes vadat, & ei succedat, cujus fertebat caput, cùm ipse præiret. Ita invicem onera sua portantes fretum transeunt, donec veniant ad terra habilitatem. Illam fortasse cervorum naturam intenderat Salomon cùm ait: Cervus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.*

Undecimò, cervæ obuterum arctiorem difficillimè pariunt; hinc ad facilitatem partum sedi herba utuntur, teste Plinio l. 8. c. 32. Deus etiam eas adjuvat per tonitru, juxta illud psalm. 28. *Vox Domini præparantis cervos*; S. Hieron. *obstetricans cervos*; Aquila & Symmach. *parturiens*; Chald. *parturire faciens cervos*: cervæ enim matricem habent angustam, quæ pavore tonitrui dilatatur, ut facilius pariant. Hinc fit ut cervæ ament intimè suos fœtus, ut pote quos tanto dolore & nisu enixæ sunt. Idem faciat uxor, cujus pariter difficillimus est partus, ut filios, quos per novem menses utero gestavit, tantoque dolore peperit, diligat, educet, instruat, formet ad omne bonum prosequendum, & ad omne malum cavendum, ad quod opus est magna industria. Audi Aristot. lib. 6. de Histor. animal. cap. 29. *Cervæ parere incipiunt solent mensis bellearum. Incrementum hinnuli celere*, &c. *cervus fœtum hinnulum ad fabulas consuevit, quem locum sibi habet refugium, petra abrupta est unus aditus. Unde descendere se repugnaraque solet, si qui invadunt*. Addit Plinius lib. 8 c. 32. *Editos partus exercens cursu, & fugam medicari docens, & ad præcipita ducunt, saltumque demonstrant*. Simili modo probæ matres filios sollicitè ac solerter educant & instruunt, monent, exercent in omni virtute & fuga vitiorum.

Duodecimò, cerva serpentes insequitur & devorat; sic uxor bona inlectatur scortatores. *Et grassissimus hinnulus*, id est, filius ex ea natus, ait Beda & Hugo, castitatis amator, ad bona agilis, & vitæ fidei perspicax, tibi jucundissimus erit. Hinc à Græcis cervus vocatur ἔλαφος quasi ἐλαυνέφως, id est, extrahens serpentes, vel quasi ἀλαφὸς, id est, levis, agilis. Cervos narium spiritu è cavernis extrahere serpentes, docet Lucretius lib. 6. Addit Plinius loco jam citato, cervos suo halitu urere serpentes. Hinc & singulare abigendis serpentibus remedium est cervini cornu tussitus, ait Nicander.

Decimotertiò, cervæ, quia frigidæ, timidæ sunt. Unde illud Chabriæ, & postea Philippi patris Alexandri Magni: *Melior est vita cervorum duce leonis, quàm leonum duce cervo*. Et illud Tertulliani: *In pace leones, in prælio cervi*. Sed contra insidias hostium Deus cervas dotavit acri auditu & circumspectione cùm enim aures arrigunt, audiunt acerrime & insidias prætendunt, fugiendoque evadunt, ait Aristot. Sic uxores timidæ sunt: timor hic eas, uti & cæteta animalia timida, docet circumspectionem & prudentiam, præsertim ut audiendo vocem mariti, eique obediendo pericula cuncta & damna devitent. Rursum bifida ungula cervæ notat discretionem & examen agendorum, ut uxores sint discretæ, caveantque ea quæ maritum vel familiam tuì bare vel exacerbare valeant. Insuper prudentiam cervi (nam cerva cornibus caret) notat, quòd cornua posturus secretum petit, ne inermis deprehendatur. Unde proverbium: *Ubi cornua ponunt cervi*; id est, loco incognito & inaccesso. Denique Aristot. l. 1. Histor. animal. c. 1. *Cervi*, inquit, *ingeniosi sunt & timidi*. Vide eumdem l. 9 c. 5.

Denique cervæ, quia carent felle, sunt vivaces ac diutissimè vivunt. ita Aristot. loco jam citato. Et Plinius lib. 8. cap. 32. *Vita cervis*, inquit, *in confesso longa est; post centum annos aliquibus capsis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat. Febrium morbos non sentit hoc animal; quin & medetur huic timori*. Pari modo Salomon hic promittit conjugibus longævitatem, si castam, honestam, & concordem vitam agant in timore Dei. Sunt qui trecentos annos vitæ dent cervæ, alij plures, alij pauciores.

Mysticè, sicut per venam, fontem, cisternam, adumbrantes uxorem pudicam; sic & per cervam & hinnulum accipe sapientiam & virtutem: hæc enim nobis omni hinnulo speciosior, charior & gratiosior esse debet, quasi sponsa optatissima. Cui proinde omnes cervæ dotes jam recensitas facilè accommodes, ob quas illa summo amore & studio dignissima est. Unde Chald. vertit. *cerva armatorum & exoratæ gratia*. *Rationem dilectionis in omni tempore. in amorem eius inebriabe semper*; Variabl. *in dilectione eius perpetuò fis implicitus*; Syrus, *vias eius dilige omni tempore, & amorem eius cogita*. Sapientia ergo & virtus est cerva amorum, quia amorem sui excitat; & quia homines amat, ac ab iis amari cupit, idque vehementer & ardenter.

Allegoricè, cervus & cerva repræsentent connubium Dei cum anima sancta & religiosa, in quo omnia plena sunt amoris, voluptatis, gratiarum, laudum & jubilorum. Unde Hugo Victorinus lib. 1. de Vanit. mundi, & ex eo noster Alvarez de Paz tract. de Incitamentis Religios. libr. 5. p. 3. c. 25. sub finem per *cervum* & *ulnæ* accipit animam Religiosam, Christo per tria Religionis vota desponsam. Est ergo, inquit, anima Religiosa sponsa Dei, & Deus sponsus est animæ sibi per hunc felicem statum consecratæ; siquidem hoc inter illos arctum vinculum intercedit. Quos sponsos dulcissimos præterire non possum, nisi prius lætissimo corde illis congratuler. O Domine Deus meus, ò sponse charissime sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adolescentiæ tuæ, cerva charissima, & gratissimus hinnulus. Ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. Hæc sponsa tua, sicut aquarum vena effundit aquas, ita sanctorum affectuum filios tibi profundat. Tam pulchra & decora sit, ut gaudii ac lætitiæ occasiones singulis momentis sibi præbeat. Tam

fidelis

fidelis, ut, quemadmodum cervi matris tranantes te invi. A ceem juvant, ante iore caput sequentis sustinente: sic tuæ domus curam, & suorum servitum sollicitudinem non invita sustineas. Tam amabilis, ut hinnuli, qui in deliciis habetur, gerat imaginem, ejusque convictu delectaris. Ubera ejus Domine, quæ servus tuus Bernardus congratulationem & compassionem vocat, ita tibi satisfactant, ut gaudio ejus de profectu bonorum, & compassione ejus de casibus pusillorum, veluti inebrieris, eique vicem rependens in tuta bonis gaudeas, & tuas infirmitates dissimules. Amor denique ejus erga te sic purus & ardens, sic à privato amore alienus inventatur, ut ex eo tamquam ex amore spontæ dulcissimæ capiua voluptatem. Sic quoque S. Ambrol. libr. de Jacob & vita beata capit. 7. totum hunc locum explicat de viro perfecto, qui uni Deo adhærens & serviens beatus est. *Quid enim requiras*, inquit, *qui inferiora despicit? Præsentissimo autem inhæret: sicut scriptum est. Cervus amicitiæ & pullus equi gratiarum conversatur tecum. Amicitia autem præcedat te, & mea sit tecum in omni tempore. Bonus enim virtutum amicitia, & summi boni charitas. Nihil itaque aliud quæris profectus ille, nisi solum & præclarum bonum. unde & dicit: Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in* B *domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem Domini. Neque verò cum tamquam augustum inopemque fastidias, quia omnis hominis velut solitaria societate contentus sis. Huius enim amicitia circumdatus plurimus erit: Abundans enim huiusmodi viro ad beatitudinem & ad possessionem boni, & ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi verum expetiit, qui omnia habet. Nihil est enim boni, quod non habeat; nec superflua delectatur, sed necessaria, & eo ipso necessario, quod non sibi, sed cæteri adhærentes sibi necessarium sit: idque indulget, quòd ab interioris hominis proposito non discrepet, quòd faciat utraq; unum, & reconciliet exteriorem hominem intrà atq; interiorem Deo, ut sint in utroque unus spiritus. Huius igitur propositi vir nec dispendiis minuitur, nec adversis frangitur, nec rapacibus inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur.*

Accedit Pierius Hierogl. 7. c. 16. ubi per *pullum gratiarum* (ut vertunt Septuag.) accipit pullum columbinum, per quem intelligit Spiritum sanctum, qui gratiarum est distributor. itaque significari hic, ut semper Christi & Spiritus sancti solatia requiramus. Verùm Hebr. יונלה pullum aqui vel cervi, non columbæ significat. Unde Noster ver- C tit *hinnulus*.

Symbolicè S. Ambrol. in psalm. 41. initio, per *cervum amorum & pullum gratiarum* accipit Christum qui est amor amorum & gratiarum. *Cervus amicitiæ*, inquit, *& pullus gratiarum confabulatur tibi: verus enim Dei filius se semetipso naturam, quam animantibus ipse donavit, expressit, qui in hunc mundum tamquam cervus advenit: & cum his se mire & simpliciter conjungebat, à quibus ei parabantur insidiæ. Fertur enim hos insanabiles cervorum esse simplicitas, ut, cùm se exagitari videntes, his sese equibus adjungant, qui ministeria fraudis apposti, fucata specie ac simulatione faciunt ut in deliciis ad retia usque deducant. Ita ergo Dominus, tamquam ignarus periculi atque improvidus. Judæis dolum sibi fructibus admiscebatur, & faciebant cum Judæ proditoris suo sibi adsciti, cujus simulatione fumosa usque ad cruris laqueos & passionis retia pervenit.* Et post nonnulla: *Similis est*, inquit, *confessionis meæ capræ hinnulique cervorum super montes Bethel. Bonus cervus meus est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, ut sponsæ vota & desideria præverteret. Denique quem de longinquo venturum viderat, repentè sibi adesse cognovit. Vade & ait: Ecce hic stat post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, emineus per retia.* D Et paulò pòst ordiens psal. 41. *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Cervi similitudinem suscipit etiam Christus, quia omnium in terras serpentem illum diabolum seu ulla sui offensione prostravit: cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. Unde dictum est ei: Super aspidem & basiliscum ambulabis. Simus ergo nos cervi, ne super serpentes ambulare possimus. Erimus cervi, si vocem Christi sequamur, qua nos & præparat cervos, & facit morsus serpentium non timere: ac si qui forsè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, solvendo delictum. De his cervis dicit Dominus ad Job: Observasti partus cervarum, numerasti aurum menses earum plenos partus? Dolores autem earum solvisti, contristi filios earum ne non timeant?* Et mox: *Meritò ergo cervus factus est Dominus, ut calos sibi cervos Domini non præpararet, de quibus ait: In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporum eruerent nequitias spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cùm exilientes de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repentè moriturum. At ille flabat intrepidus, nec vulnere movebatur, nec veneno infundebatur. Unde videntes eum non tamquam hominem conditione genitum, sed tamquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrabantur. Vide cervum viperas de latebris evomentem spiritu divino qui eras in moribus eius, sicut dixit Dominus ad Job.*

Tropol. S. Hieron. in Isajæ c. 34. sub finem docet, cervos & hinnulos gratiarum esse Apostolos & sanctos doctores, qui quasi hinnuli celerrimè discurrerunt & discurrunt per orbem, eumque magnis laboribus & doloribus converterunt & convertunt ad Christum: de quibus ait Job capit. 39. *Numquid, &c. parturientes cervas considerasti? Intuerunturne ad fetum, & pariunt, & vagitus emittunt.* Vide tu gitus S. Pauli & Apostolorum graphicè describentem S. Gregor. eodem loco. Porrò dotes tredecim cervæ paulò antè recensitas facilè adaptabis Apostolis, doctoribus & prædicatoribus. *Hinnuli Apostoli & doctores.*

Rurium Beda: *Cervus charissime*, inquit, *sive gratissime, ut quidam codices legunt, est S. Ecclesia, quæ serpentinam edio habere solet & contemere doctrinam. Gratissimus hinnulus populus est, cius virtutum varietate delectabilis, & eadem casta semper fidei æmulatione successus. Cuius uberibus inebriamur, cùm utriusque testamenti paginis contra hæreticorum fraudes instituimur; cuius pace & amore iugiter delectari, magna est exercendarum occasio virtutum.*

Denique S. August. serm. 21. de Verbis Apostoli, per cervum accipit amicum, qui amici onera portat, sicut cervi alter alterius corona dorsu vicissim excipiunt, dum mara transfretant. *Cervus amicitiæ*, inquit, *& pullus gratiarum colloquatur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio*: juxta illud, *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, Galat. 6.

Quare adducabis filii mi ad alienam, et foveabis in sinu alterius?] Est conclusio. q.d. Cùm ex dictis, ò fili, ò discipule, clarè perspicias quanta sint commoda honestæ uxoris & conjugii, ac quanta damna in honestæ meretricis & fornicationis; cur ine adhuc tam demens & vecors, ut ab aliena meretrice te seduci & foveri finas in tuam pernicicm & ruinam? Unde Hebr. habent, *ut quid errabis, fili mi, in aliena, & amplexaberis sinum extraneæ?* amor enim est error, & amantes sunt quasi amentes; Septuag. *ne multus sis ad alienam, neque contenderis ulnis non propriis*; ubi πολὺς, id est *multus*, opponitur τῇ πολλοστῇ; id est *multissimus*, quod præcessit. q. d. Cùm deliciis uxoris tuæ abundes, silque quasi multissimus in gaudiis solitis; cur iis relictis & eorum vice stolidè nas multus & multissimus in sumptibus, curis & dolotibus in meretricem exhauriendis? Cùm enim illa multis assueverit, & à multis multa corroget; si tu ea potiri velis, oportet, ut tu unus multorum vices subeas, fiatque ex uno multiplex, ut eius cupiditati, ornatui & avaritiæ inexplebilis satisfacias; utque tu unus præstes ei quæcumque multi præstiterunt. Vers. 20.

Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat.] Hebr. *eorum oculis Domini viæ hominis, & omnes semitas eius ad amussim libras* vel *ponderat*; Syrus & Chald. *quoniam in conspectu oculorum Dei via viri, & omnes semitæ manifestæ sunt eorum Deo.* Est hæc nova & efficax ratio ad diffuadendam fornicationem & consuetudinem cum aliena, quòd, cùm fornicatores quærant tenebras & fornices, in quibus lateant, quasi à nemine videantur; Deus tamen clarissimè eorum turpitudinem & scelera intueatur, eaque sit publico iudicio ad lancem & trutinam expensurus, condemnaturus & puniturus. Ipse enim *omnes eius gressus*, id est actiones, ad libellam librat examinat & ponderat, an bonæ sint an malæ, rursum quàm bonæ vel quàm malæ sint, ac quantum præmium vel pœnam mereantur. Unde Septuag. addunt caute *enim*, ut ostendant hic novam rationem & causam dari ad vitandam meretricem. sic enim habent, *sunt enim coram oculis Dei viæ viri, & in omnes eius orbitas* (Aquila, *flexus*; Symmach. *gyros*) *speculatur*. Expressiùs Vatabl hæc nectit versui præcedenti, prorogando hucusque notam interrogationis, hoc modo: *Cur enim, mi fili, aliena esses implicitus? cur in gremio alienæ adhæresceres? quando via hominis oculis* Vers. 21.

Domi-

Christus est cervus gratiarum.

Domini ſunt expoſitæ, & omnium itinera æqua lance expendit. Eumdem luciditſimum Dei oculum fornicariis intorquet, & multis intentat Eccleſiaſticus capit. 23. 25. *Omnis homo*, inquit, *qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in animam ſuam, & dicens: Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem verentur delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius*, &c. *quoniam oculi Domini multò plus lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentis in abſconditas partes.* Ubi plura de hac re dixi: quare ea hic non repetam.

A tiam exitus à Deo immiſſam, quale habuit David dicens pſal. 115 *Dirupiſti vinculo meos, tibi ſacrificabo hoſtiam Laudis.* Ita S. Hilar. in pſal. 118. lit. *chet*: *Modo funis*, inquit, *ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata tamquam longo ſune tenuamur. Sunt enim hæc delictorum vincula, de quibus in Proverbiis ſcriptum eſt: Faſci peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur: ſtringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicas diabolus, in omni vitæ noſtræ curſu laqueos prætendens.*

Vers. 22. INIQUITATES SUÆ CAPIUNT IMPIUM, ET FUNIBUS (S. Iren. lib. 3. ca. 10. legit, *reſtibus*) PECCATORUM SUORUM CONSTRINGITUR] Symmach. *comprehenditur*; Arabicus, *ligatur*; Vatabl. *irretitur*; Pagnin. *tenetur*, Hebr. יתמכנו *iittamach*, id eſt, *fulcitur, tenetur in alto ne cadat*. Unde R. Salomon interpretatur, *ſuſpenditur*. Suſpenſus enim, inquit ipſe, funibus laqueiſque fulcitur, à quibus pendet. Sic & R. Levi, qui pro *capiunt* vertens, *illaqueant*; & pro *conſtringitur* vertens, *fulcitur*; hoc eſt, inquit, retibus peccatorum funibuſque fulcietur firmabiturque laqueus, quo perditus conſtringatur. quod planè B ſcitu neceſſe accidiſſe conſtat, qui ſibi ipſis fuere artifices exitii. Septuag. *iniquitates virum capiunt, & catenis peccatorum ſuorum implicatur*; vel *ligatur*: Chald. *peccata ſua comprehendunt impium*, quaſi lictores & tortores reum.

Quæritur Primò, quorſum hoc dicat Salomon, & quid hoc faciat ad præcedentia & ſequentia? Reſpondeo Primò. Recte hic verſus connectitur præcedenti. q. d. Deuaiudex & vindex reſpicit fornicationes & peccata cujuſque, ut ea libret, judicet & puniat, nec ejus manus quiſquam evadere poterit. Eſto enim ad tempus peccata diſſimulet, & peccatorem ſuæ libertati relinquat; tamen is iam ſumbus peccatorum ſuorum conſtrictus tenetur, ut quaſi reus ſuo tempore ſiſtatur judici & plectatur.

Secundò, rectè quoque cohæret cum v. ſequ. hoc ſenſu, ut ſit occupatio, q. d. Fornicatores & peccatores fatentur ſe malè agere, & coram Deo reos eſſe; ſed ſibi perſuadent, quòd in tenio refrigeſcente ætate & concupiſcentia, ſe amoribus meretricius facilè expedient, pœnitentiam agent, & ſaluti ſuæ conſulent. Verùm errant, quia vitia præſertim libido, conſuetudine roborata iunt quaſi funes è multis actibus quaſi filis implexi & contorti, qui ita valide ligant animam, ut abiis etiam in tenio ſe expedire non poſſint, juxta illud Job 20. 11. *Oſſa eius implebuntur vitiis adoleſcentiæ eius, & cum eo in pulvere dormient.* Quare juvenis fornicari aſſuetus, etiam in ſenio fornicabitur vel realiter, vel mentaliter per memoriam & delectationes moroſas præteritarum fornicationum: itaque in peccato ſuo morietur. nam ut ait S. Auguſtin. idipſum in ſe expertus lib. 6. Confeſſ. cap. 12. & ſequ. *Dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo; & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas.*

C

Funes peccatorum qui? Reſp. Primò.

Quæres Secundò, qui ſint *funes peccatorum*, quæ ligant impium? Reſpondeo Primò, eſt culpa ſive macula peccati, quæ poſt actum remanet.

Secundò.

Secundò, eſt ipſe reatus maculæ annexus, quo peccator reus tenetur & obnoxius iræ & vindictæ Dei: peccata enim tranſeunt actu, manent reatu.

Tertiò.

Tertiò, eſt ipſa ſervitus diaboli, à quo peccator quaſi mancipium captivus tenetur, juxta illud S. Petri epiſt. 2. c. 2. 19. *Cum ipſi ſervi ſint corruptionis: a quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſervus eſt.* Unde S. Iſidor. lib. 2. de Summo bono cap. 39. *Principaliter nos duobus vitiis*, inquit, *diabolus humano generi dominatur, id eſt, ſuperbia mentis & luxuria carnis.* E. S. Paulus 2. Timoth. 2. 26. *Reſipiſcant à diaboli laqueis a quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.* Unde Dionyſ. Peccator, inquit, eſt equus diaboli: ſicut enim eques agit equum quò libet, ſic & diabolus agit peccatorem. Reatui ergo peccati eſt quaſi funis lictorum obligans animam Deo, peccato & dæmoni ut tortori, morti & inferno ut carceri, ecuieo & ſupplicitis. Ita S. Hieron. in cap. 4. Ezech. *Alia*, inquit, *funes Domini vincula quibus in ſalutem ligamur, alia diaboli quibus decem & octo annis ligaverat mulierem in Euangelio*, Lucæ 13. 16. *Vade & funibus peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur.*

Quartò.

Quartò, *funes peccatorum* ſunt peccandi habitus & conſuetudines, quæ ita peccantem ligant & quaſi neceſſitant, ut is ſe extricare nequeat, niſi per ſingulare robur & gratiam cælitus à Deo immiſſam, quale habuit David dicens pſal. 115 *Dirupiſti vinculo meos, tibi ſacrificabo hoſtiam Laudis.* Ita S. Hilar. in pſal. 118. lit. *chet*: *Modo funis*, inquit, *ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata tamquam longo ſune tenuamur. Sunt enim hæc delictorum vincula, de quibus in Proverbiis ſcriptum eſt: Faſci peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur: ſtringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicas diabolus, in omni vitæ noſtræ curſu laqueos prætendens.*

Quintò.

Quintò, *funes peccatorum* ſunt connexio & colligatio peccatorum: unum enim peccatum trahit ad aliud, & hoc ad aliud, ut gula trahit ad libidinem, libido ad furtum, furtum ad homicidium, &c. ex quibus omnibus fit ſumma tam implexus & craſſus, ut rudentibus nauticis vel curulibus æquari poſſit. *De luxuria*, ait S. Gregor. 31. Moral. 31. *cæcitas mentis, conſideratio, incenſtamia, præcipitatio, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi, horror autem vel deſperatio futuri generantur.* juxta illud Iſaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* Ubi multa hac de re dixi. Ita Beda *Impii*, inquit, *funibus peccatorum ſuorum conſtringuntur, cum ineſſa bili augmente ſua pravitatis inſeruunt. Qui enim funem ſuis, torquendo ſemper, & invelendo de filis in fila adangit. Talis eſt ſervientio malorum operum, tales libri hæreticorum. In quibus pravis prava nectentes, non aliud ſerebando, quam quo ſe arctius obligent, agunt.*

Porrò S. Iſidorus pro *funibus* legit *crimibus*; per quos accipit intonſam comam & barbam, quæ olim erant pœnæ & ſymbola pœnitentium. Audi eum de Offic. Eccleſ. lib 2. c. 16. *Qui pœnitentiam agunt, & capillos & barbam nutrivit, ut demonſtrent abundantiam criminum, quibus capus peccatoris gravatur; ſicut ſcriptum eſt: Crimibus peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur. Vir quippe ſi comam nutrit, ut nit Apoſt. 1. Cor. 11. ignominia eſt, illam ergo ignominiam ſuſcipiunt pœnitentes pro merito peccatorum.*

Igitur per *funes* poſſunt accipi pœnæ & pœnitentiæ peccatorum: hæ enim peccatorem ligant, cruciant & affligunt. Unde S. Auguſtin. in Sententiis tent. 75. *Corpus*, inquit, *carnis noſtræ ornamentum fuit, peccavimus & compedes inde accepimus, ut vinculis mortalitatis omnis humanarum affectionum curſus præpediretur.* Et S. Ephrem per *funes peccatorum* accipit pœnas gehennæ, ſic enim ait tract. de Variis tormentis inferi: *Hujus ſupplicium locis diſtinguntur miſeri, quiſque pro peccatorum ſuorum modo vehementius miſerive ſicut ſcriptum eſt: Quia funibus peccatorum ſuorum conſtringitur unuſquiſque.* De iisdem dicitur pſal. 17. 6. *Dolores inferni circumdederunt me.* Ubi pro *dolores* hebr. eſt חבלי *cheble*, id eſt *funes*, ut vertit S. Hieron quia dolores atroces, ceu funes, hominem ſtringunt & coarctant, ut paret in parturientibus.

Vers. 23. IPSE MORIATUR, QUIA NON HABUIT DISCIPLINAM, ET IN MULTITUDINE STULTITIÆ SUÆ DECIPIATUR] Hebr. *errabit*; Symmach. & *ſtultitia illius errabit*; Septu. *is morietur eum his qui non habent diſciplinam*; & *de multitudine vitæ ſuæ deiicitus eſt, & perlis propter imprudentiam*, vel *inſipientiam*. Pro *vitæ* græce eſt βιωτου, quod Complut. vertunt, *violentiæ*. Sed minùs rectè: nam βια eſt violentia, βιοτος vero eſt vita; Chald. *ipſe moritur abſque diſciplina*.

Ex dictis v. præced. liquet quis ſit ſenſus, nimirum, q. d. Aſſiduitas fornicandi & peccandi, quæ quaſi funis ligat juvenem fornicatorem, adiget eum ad mortem præſentem & æternam; quia diſciplinam noſtitutionemque non admiſit, eique obedire noluit. Unde ob multam ſuam ſtultitiam decipietur, quia cùm ſperabit longam adhuc vitam, ſubita peſte vel lue correptus, aut gladio, telo, ſimilive caſu ictus morietur. Rurſum ſperabit ſe in ſenio vitam mutaturum, & pœnitentiam actorum; ſed decipietur, quia in tenio vita inventuta ſibi inhærentia & agglutinata imò inolita reperiet: quare ita adhærescens immorietur, peribit & damnabitur. *Iuſte enim Dei iudicio fit, ut peccator, qui in vita obſtat eſt Dei, in morte obſtruſtatur & ſui*, ait S. Aug. Unde Var. vertit, *ipſe moritur abſque diſciplina, in multitudine ſtultitiæ ſuæ implicabitur.*

Nota ſunt exempla Chryſoſtomi in morte clamantis: *Iuſtuciæ vel uſque mane*, caique non obtinentis, apud S. Gregor. 4. Dialog. cap. 38. & aliorum ſimiliorum apud eumdem, & apud Ven. Bedam in Hiſtor. Angl. Palladius in Lauſiaca capit. 26. ſcribit S. Pachomium optaſſe ferarum dentibus laniari, eò quòd 40. annorum ſolitudine, ieiuniorum, aliarumque rerum aſperitate, non potuerit hunc hoſtem

Digitized by Google

ſtem expugnare, licet numquam hoſti ſuccubuiſſet. Deinde & B. Moſen ex latrone eremitam, cujus vita quondam parum conſtans fuerat, nulla jejunii ſecuritate potuiſſe lasciviam carnis domare: imò cùm poſt ſexcentenum jejunio vigilias diuturnas, longas preces, multaſque lacrymas junxiſſet; nihil tamen obtinuiſſet, donec tandem poſt exantlatos multos alios labores, benedictione Patris ſui ſpiritualis quietem aliquam, fremente licet ſatana, meruiſſet. Quibus exemplis Deus videtur oſtendere voluiſſe, quàm ſit arduum, intimum ſemel cum luxuria fœdus diſſolvere.

Quocirca ingens eſt ſtultitia quòd peccator ſemper longiorem vitam ſibi promittat, nec peccandi finem faciat, cum tamen hic à Salomone præmonitus debeat citam mortem expectare, imò ſubitam & inopinatam, juxta illud Chriſti: *Et vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet*, Lucæ 12. 40. Scultitiam hanc pro nostri temporis damnosa, dum quolibet anno ſuggerit hominibus: Tu adhuc validus es, hoc ſaltem anno non morieris, facilè ad unum annum vitam prorogabis, hoc ergo anno licebit frui ſolitis voluptatibus, ſequenti pœnitentiam agis. Hunc autem ſenſum & ſuggeſtionem quolibet anno renovat: quo ſit, ut, dum annus ipſe mortis adeſt, ſibi idem perſuadeant quod aliis annis, nimirum, Facilè hunc annum ſuperabis, interim decipiuntur, quia illo anno moriuntur, & impa- *Paralogiſmus dæmonii.* A rati moriuntur, quia putaverunt ſe illo anno non morituros. Hic eſt ergo paralogiſmus dæmonis, quo multos decipit & implicat, ut malè vivant, & malè moriantur: Tu ſingulis annis prudenter potes ſperare adhuc annum vitæ, Atqui inter ſingulos annos eſt aonus mortis, quo ſcilicet Deus decrevit ut moriaris. Ergo illo anno potes ſperare, tibique perſuadere, te non moriturum, cùm tamen Deus certò decreverit te illo moriturum. An non hæc manifeſta eſt fraus & deceptio? Proinde audiant tales, quod dictum eſt divitis illi promittenti ſibi plures annos vitæ ſplendidæ: *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cujus erunt?* Lucæ 12. 20. Et illud Job. 21. 13. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt* gaudentes, epulantes, dormientes. Audiatur ergo peccatores ſapiens S. Aug. conſilium in Sententiis ſent. 71. *Remedia converſionis ad Deum nullis cunctationibus ſunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitentiæ promiſit indulgentiam, diſſimulanti diem craſtinum non ſpopondit.* Et ſentent. 138. *Animus male ſibi conſcius, dum videtur ſibi nullam pœnam pati, credit quia non judicat Deus; cum abuti patientia Dei, & non intelligere patientis benignitatem, jam ſit magna damnatio.* Et ſentent. 235. *Nullus in Deo locus eſt, nec eſt qui fugiatur ab ipſo niſi ad ipſum. Qui vult evadere offenſum, confugiat ad placatum.*

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet ſponſori ſatagendum eſſe, ut illicò ſponſione ſe liberet. Mox v. 6. pigrum formicæ exemplo ad laborem excitat. Ad hæc v. 12. deſcribit apoſtatam, & ſeptem vitia, quæ Deus odit. Deinde v. 20. Exhortatur ad cuſtodiam legis, redit que ad inculcandam fugam meretricis & adulteræ.

1 Fili mi, ſi ſponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam, 2. illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis ſermonibus. 3. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipſum libera, quia incidiſti in manum proximi tui. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum: 4. ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. 5. Eruere quaſi damula de manu, & quaſi avis de manu aucupis. 6. Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: 7. quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, 8. parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat. 9. Uſque quò piger dormies? quando conſurges è ſomno tuo? 10. Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, ut dormias: 11. & veniet tibi quaſi viator, egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus. Si verò impigor fueris, veniet ut fons meſſis tua, & egeſtas longè fugiet à te. 12. Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore perverſo, 13. annuit oculis, terit pede, digito loquitur, 14. pravo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia ſeminat. 15. huic extemplò veniet perditio ſua, & ſubitò conteretur, nec habebit ultrà medicinam. 16. Sex ſunt, quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus: 17. Oculos ſublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium ſanguinem, 18. cor machinans cogitationes peſſimas, pedes veloces ad currendum in malum. 19. proferentem mendacia teſtem fallacem, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. 20. Conſerva fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. 21. Liga ea in corde tuo iugiter, & circumda gutturi tuo. 22. Cùm ambulaveris, gradiantur tecum: cùm dormieris, cuſtodiant te, & evigilans loquere cum eis. 23. quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ: 24. ut cuſtodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. 25. Non concupiſcat pulchritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius: 26. pretium enim ſcorti vix eſt unius panis, mulier autem viri pretioſam animam capit. 27. Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut veſtimenta illius non ardeant? 28. aut ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ ejus? 29. ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cùm tetigerit eam. 30. Non grandis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit, furatur enim ut eſurientem impleat animam: 31. deprehenſus quoque reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet. 32. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam: 33. turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur: 34. quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. 35. nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima:

VERS. 1. FILI MI, SI SPOPONDERIS PRO AMICO TUO, DEFIXISTI APUD EXTRANEUM MANUM TUAM, ILLAQUEATUS ES VERBIS ORIS TUI, ET CAPTUS PROPRIIS SERMONIBUS] Docuit iuvenem cavere à meretrice, ne cum ea opes ſuas dilapidet, nunc eumdem docet cavete à temeraria (nam rara & prudens, honeſta eſt, opulque beneficentiæ & charitatis) fidemuſſione, quæ pari modo opes ſæpè exhauſit. Sunt enim juvenes improvidi, qui pro quolibet amico illicò fidejubent, ideoque eo deficiente debitum præſtare coguntur: quo fit ut ſe & familiam ſæpè in magnas angustias conjiciant, & ad extremam pauperiem, quin & carcerem redigant. Idem fideiuſſionis argumentum ſuſius tractavit Eccleſ. c. 29. v. 9. & ſeq. & ego ibidem: quare huc cum Salomone brevis ero.

Senſus eſt q. d. Si pro crimine vel debito alterius fidem tuam & teipſum obligaris, ſcil. te curaturum, ut reus crimen purget, vel pro eo ſatisfaciat, adeoque pœnam ſtatim

tam luat, aut quaſi debitor debitum exoluat; *defixiſti*, id A paupertatem, de obedientia in obedientiam. Verùm hic
eſt, ſtipulatione & defixione manus tuæ in manum credi- ſenſus eſt accommodatitius, non enim agitur hic de voto,
toris obligaſti teipſum. Unde Chald. vertit clarè, *promiſiſti ſolvere extraneo manu tua*; Syrus, *poſuiſti manum tuam extraneo*; Septuag. *tradas manum tuam inimico tuo*; Scholiaſtes, *infixiſti in catenam manum tuam*. Hinc noſter Martin. de Roa lib. 1. Singul. cap. 4. ſic exponit: *defixiſti manum tuam apud extraneum*, id eſt, jus & poteſtatem extraneo feciſti, ut te manu prehendat, & quaſi debitorem ſuum apud iudicem vocet, ac quæ ſpopondiſti repetat. Inſuper *illaqueatus es verbis oris tui*, quia ore tuo promiſiſti te ſoluturum debitum, vel luiturum crimen amici, pro quo fideiuſſiſti: & *captus es verbis oris tui*. id eſt, ſponſione tua te obligaſti, & quaſi captivum tradidiſti te creditori vel iudicio, ut te capere & in carcerem conjicere poſſit, ſi deficiente debitore debitum eius non exolvas. Unde Septuag. vertunt, *laqueus enim fortis vitæ propriæ labia, & capitur verbis oris ſui*.

Idem ſuaſere Philoſophi. Celebre eſt illud Thaletis: *Spondē, noxæ præſto eſi*. Unde addit Autonius in dicto Thaletis:

Per mille poſſum turrere exempla, ut probem
Tradēs vadiſque pœnitudinis tuæ.

B

Et illud Chilonis: *Sponſioni non deeſt taſſura*. Unde Plinius lib. 7. c. 32. *Moralis*, inquit, *oraculorum ſectatorem dedere Chiloni, vria eius præcepta Delphis conſectrande auris literis, quæ ſunt hæc: Noſſe ſe quemque, & nihil nimium eſſe, comitemque aris alieni atque litis eſſe miſeriam*. Cherſias apud Plutarch. in Convivio Platonis refert fabulam Homeri de Ate, quæ quòd adfuerit Jovis ſponſioni de nativitate Herculis, ab eo præcipitata eſt in terram.

Chriſtus ſponſor noſter. Symbolicè hæc aliqui adaptant Chriſto, qui pro debitis & peccatis noſtris vadiponium ſubiit, ſeque vadem & prædem Deo Patri quaſi creditori exhibuit, dum reipſa tollit debita, luitque crimina noſtra, quando manus ſuas in cruce defigi permiſit.

& Prælati Myſticè hæc referas ad Paſtores, Epiſcopos, principes & reges, qui ſe Deo obligaot, ſpondentque ſe ſubditorum ſalutem curaturos: quare ſi ſubditi ipſorum negligentia pereant, Deus ſanguinem eorum de manu ipſorum requiret. Unde Septuag. vertunt, *pacta proponeris amicum tuum*; Aquila, *ſodalem*; Symmach. & Theodot. *proximum tuum*; ſcilicet ſtituri tui te Deo ſalvumque exhibituros. ita Beda & S. Bernard. *Deus*, ait, *amicus eſt in ſponſione, ſed extremos in exigenda ratione*. Audi S. Gregor. 3. parte Paſtor. admon. 5. *Sponsura pro amico, eſt alienam animam in periculo ſuæ converſationis accipere. Vnde & apud extraneum manus defigitur, quia apud eum ſollicitudinis, qua ante deerat, mens ligatur. Verbis verò oris ſui illaqueatus eſt, ac propriis ſermonibus capitur: quia dum commiſſo ſibi cogitur bona dicere, ipſum prius neceſſe eſt, qua dixerit, cuſtodire. Illi ergo aptatur vinculum verbis oris ſui, dum ratione exigente conſtringitur, ne ejus vita ad illud, quam admonet, relaxetur. Vnde apud diſtrictum judicem cogitur tanta in opere exolvere, quanta eum conſtat alii voce præcepiſſe*. in die enim iudicii Chriſtus iudex Epiſcopo, Paſtori, Superiori dicet illud Jerem. 13, 20. *Vbi eſt grex qui datus eſt tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cum viſitaverit ſet tu eum docuiſti eos adverſum te, & & erudiſti in capus tuum*, dando mala vitæ exempla, contraria iis quæ ore docebas. *Nunquid non dolores apprehendent te, quaſi mulierem parturientem?* Unde S. Thomas in c. 13. ad Hebr. lect. 3. *Tò Defixiſti manum, & illaqueatus es verbis oris tui*, ſic explicat q. d. O paſtor obligaſti te Deo, ut pro grege tuo impendas manum & os tuum, ut quidquid ore potes proloqui, & quidquid manu potes operari pro ſalute gregis tui, hoc ex ſponſione tua tenearis præſtare, nimirum paſcere gregem tuum omnis virtutis exemplo, & perenni doctrinæ eloquio.

Rurſum alii hæc accommodant ad vota, præſertim Religioſa, q. d. Si voveris Deo caſtitatem, paupertatem, obedientiam, pro amico, id eſt, pro anima tua ſalvanda, votis tuis obſtrictus teneris apud Deum. Discurre ergo, feſtina, ne des ſomnum oculis tuis, omnes curas intende, ut Deo reddas vota, quæ diſtinxerunt labia tua. Discurris, ſi internis mentis oculis pericula volandi vota perluſtres. Diſcurris, ſi media ea ad implendi exquiras. Diſcurris, ſi in diverſas partes curas, & omnia dona, quæ habes, in auxilium accerſas. Diſcurris, ſi eas de virtute in virtutem, de caſtitate in caſtitatem, de paupertate in

obedientiam. Verùm hic ſenſus eſt accommodatitius, non enim agitur hic de voto, ſed de fideiuſſione: hanc enim ſign ficat Hebr. עָרַב *arab* niſi dicas vota eſſe fideiuſſionem pro triplicis concupiſcentiæ debito & reato, quo anima cuiusque hominis rea & obligata tenetur: pro concupiſcentia enim carnis fidejubet & ſpondet votum caſtitatis: pro concupiſcentia oculorum ſive avaritia ſpondet votum paupertatis: pro ſuperbia vitæ ſpondet votum obedientiæ. Unde R. Levi per amicum myſticè accipit concupiſcentiam.

Denique Baſilius in Catena Græcor. per *amicum* myſticè accipit corpus, per *ſponſionem* emendationis propoſitum. *Laqueus fatuis*, inquit, *eſt pœnitentia & continentiæ dilatio: qui enim nimium differt, ille pravis ſuis operibus quaſi propriis laqueis majore tandem capitur*. Et mox: *Cave*, inquit, *ignavus aut diſſolutus ſis te cave animo concidas, ante fortitudinis moleſtias ſubverſingias. Corpus quod Deo oppignoraſti edoma, & ad præceptorum, quæ ille propoſuit, obſervationem ſubinde excita. Ne fractus ſis animo, amicum pro quo ſpopondiſti exacue identidem & excita. Carnem tuam laboribus affnefacias, inquit, moleſtiisque rebus acmodum exerce: iam enim corporis exercitationem, incitationem hoc loco appellat*. Et inferiùs: *Pulſa autem Sapiens eum, qui virtutibus ex propoſito incumbit, animi proſperitate valere, ſuprogue adverſationem laqueos ferunt ſeſe effoſſe, virtutum nimirum alii in alium ſuvlarum*.

FAC ERGO QUOD DICO FILI MI: ET TEMETIPSUM LIBERA: QUIA INCIDISTI IN MANUM PROXIMI TUI. DISCURRE, FESTINA, SUSCITA AMICUM TUUM, NE DEDERIS SOMNUM OCULIS TUIS, NEC DORMITENT PALPEBRÆ TUÆ.] *Temetipſum libera* ab obligatione ſponſionis, qua te pro amici debito debitorem, pro crimine reum creditori vel judici effeciſti, ut ipſe jam in te ſuaque facultates, libertatem & vitam jus habeat, poſſit que te bonis privare, carceri mancipare, imò neci tradere. *Quia veniſti in manum proximi tui*: tum creditoris vel judicis, apud quem fideiuſſiſti. Ita Vatabl. q d. Tametſi amicus & proximus ſit creditor, in cuius manus incidiſti, propere tamen libera te ab ea obligatione: quanto magis tibi feſtinandum eſſet, ſi incidiſſes in manus alieni, tum tui amici, pro quo fideiuſſiſti: pendes enim ab eius manu, ut, ſi ille fugiat, vel piger & incurius nolit laborare, ut pro debito creditori ſatisfaciat, ſed illud in te reiiciat, ruillud præſtare debeas; nam paulò aniè amicum pro quo quis ſpopondit vocavit proximum, creditorem verò vocavit extrancum. Sicut enim amicus fuit negligens ante ſponſionem, ſic poſt eam negligentior fiet ad ſolvendum debitum, confiſus de tua ope & opibus. Unde Septuag. vertunt, *quia veniſti in manus malorum propter amicum tuum*; Syrus, *quia propter amicum tuum incidiſti in manus inimici tui*. Quid ergo facto opus? Remedium ſuggerit dicens: *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum*, tum eum, pro quo ſpopondiſti, ut ille creditori ſatisfaciat, itaque te fidejuſſione tua liberet. Unde S. Ambroſ. libr. de Tobia cap. 23. legit, *ſtimula civem tuum, quem ſpopondiſti*; Syrus, *ſuſcita igitur amicum, cuius cauſa fidejuſſiſti*; Symmach. & Theodot. *incita civem tuum*; tum alios amicos, ut curent debitum vel iudici exolvi, aut ab eo remitti, aut te ſponſione tua liberari. Unde hebr. eſt *rogera* (adhortatione tua) vel *ſuſcita*, alii, *multiplica amicos tuos* in plurali: hoc enim ſignificat רְעֵה *reeha* cum *id*: licet *id* hic ut paragogicum & ſuperfluum accipiant Noſter, Sept. Aquila, Symmach. & Theodot. qui vertunt in ſingulari, *ſuſcita amicum tuum*; Pagninus, *vade, calcare fac te, & robora* (Tigur. *evehe*) *amicum tuum*; Clarius, *vade proſterne te* &c. Vatabl. *abi humilia te ante eum, cui promiſeris, eique quaſi calcandum te præbe*, ut te obligatione fideiuſſionis tuæ liberet: ſic & R. Levi & Aben Ezra; alii, *vade calca te*, id eſt quaſi calcaribus ſtimula te, *roborare amicis tuis*; Septuag. *eſto non vemiſſus*, *ſtimula autem amicum tuum, quem ſpopondiſti*. Pro *ſtimula* græcè eſt ἔξεγειρε, id eſt, *excita & ſtimula*; Symmach. & Theodot. ὑπόμνησον, id eſt, *incita, impella*. Summa, hæ omnes verſiones ſignificant, ſponſori omni ſtudio & ſollicitudine eſſe laborandum, ut ſe obligatione fideiuſſionis liberet. Unde addit: *Ne dederis ſomnum oculis tuis*; Symmach & Theod. *ne des dormitionem oculi tuis, neque indormiat palpebræ tuæ*. q.d. Ne ſis ſomnolentus & tardus, ſed vigil & acer, ut hoc onus excutias.

Ma-

Magis vigiles & acres eſſe debent ſponſores, ſive ſuſceptores, in baptiſmo & Confirmatione, ut baptizatum & confirmatum, pro quo ſpoponderunt, inſtruant, moneant & dirigant in viam virtutis & profectionis Chriſtianæ. Maximè autem tales eſſe debent Paſtores, qui curam animarum ſuſceperunt, de quibus S. Gregor. 3. patte Paſtor. admon. 5. *Quiſquis, inquit, ad vivendum aliis in exemplum proponitur, non ſolùm ut ipſe vigilet, ſed etiam ut amicum ſuſcitet, admoneat. Ei namque vigilare bene vivendo non ſuffecit, ſi non & illum, cui præeſt, à peccati torpore diſcuſſerit. Bene autem dicitur: Ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Somnum quippe oculis dare eſt, in rectione ceſſante ſubditorum curam omnino negligere. Palpebræ verò dormitant, cùm cogitationes noſtræ ea, quæ in ſubditis arguendo cognoſcunt, pigredine deprimente diſſimulant. Plene enim dormit, eſt commiſſorum acta nec ſcire, nec corrigere. Non autem dormire, ſed dormitare eſt, quæ quidem reprehendenda facta cognoſcere, ſed tamen propter mentis tædium dignis ea increpationibus non emendare.*

Dices, Quid ergo mihi facto opus; *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum.* Plutarch. lib. de ſera numinis vindicta: Eryngium, inquit, herba eſt, quæ ſi in capræ vel capri præcunis os immittatur grex totus ſiſtit: Sic, ait ſi Superiores ſiſtant, grex totus conſiſtit; & quidquid ipſi præſtiterint, ſubditi æmulabuntur. Ut igitur ſubditi non conſiſtant, diſcurrat Superior, feſtinet ſuſcitet inſtigetq; eos verbo & exemplo ad magnos virtutum progreſſus.

ERUERE QUASI DAMULA DE MANU, ET QUASI AVIS DE MANU AUCUPIS] Septuag. *ne ſalveris tamquam damula e laqueo, & ſicut avis de manu aucupis*; Syrus, *ne liberaveris velut dama à retibus, & velut avis a laqueo.* Damæ ſunt capreæ, capreoli ſive capræ ſi. veſtres, quæ quia timidæ, caventſibi à venatoribus & laqueis; & quia veloces, celerrimè aufugiunt: de quibus Martial. lib. 13.

Dantes timetur aper, defendant cornua cervum.
Imbelles dama quid niſi præda ſumus?

Sentus ergo eſt, q. d. Sicut damula timida & ſuſpicax celerrimè aufugit, ſeripitque ſe è manu venatoris eam capere conantis; ac ſicut avis volatu liberat ſe ab inſidiis aucupis: ita & tu fatage, ut illicò è manu jure creditoris te liberes, ne te tuaque capiat & in ſuum jus tranſcribat. Vide Tigur. *elabere velut capreæ e manu, & ut avicula e manu aucupis.* Parvæ enim aves timidiores ſunt, ideoque vilo aucupe ſtatim avolant. Rurſum capreæ cum timore acerrimi ſunt vuus; unde græcè vocantur δορκάδες à δέρκεσθαι, id eſt videndo, hinc eminus venatores & canes vident, ſtatimque fuga te proripiunt.

VERS. 6. VADE AD FORMICAM, Ò PIGER, ET CONSIDERA VIAS EIUS, ET DISCE SAPIENTIAM] Syrus, *diſce hanc non habere meſſem*; Septuag. *æmulare vias eius, & eſto illa ſapientior*; Chald *ſimilis eſto formicæ*, &c. Syrus, *aſſimilare formica, & conſidera vias eius*; Arabicus, *ò impotens vade ad formicam, & cùm perſpexeris eam, aſſimilare viis illius.*

VERS. 7. QUÆ CUM NON HABEAT DUCEM, NEC PRÆCEPTOREM, NEC PRINCIPEM] Chald. *quæ non habet meſſem, nec ducem, neque dominatorem*; Septuag. *nam cùm non ſit ei agellus, nec habeat qui cogat* (Aquila & Theodot. *qui exterminet*, Chald. *nemo quo cogatur*) *nec ſub dominio ſit*, Syrus, *& diſce quod non habeas meſſem, & non habes ſupra ſe dominatorem, neque qui incurvet eam*, ut ſibi ſubjiciat.

VERS. 8. PARAT IN ÆSTATE CIBUM SIBI, ET CONGREGAT IN MESSE QUOD COMEDAT] Septuag. *parat in meſſe alimentum* (Hebr. *panem*) *& multam in meſſe facit accervationem*; Scholiaſt. *coacervat in meſſe eſcas ſuas*; Symmach. *neceſſaria ſua*; Vatabl. *in meſſe alimentum ſuum comportat*; Syrus, *in horreum colligit*; Chald. *coacervat.* Huc facit proverbium Arabum cent. 1. n. 30. *Eſto in diebus æſtatis formica, id eſt*, labora & congrega fruges in æſtate, quibus vivas in hieme, operare in juventute, ut lucreris ea quibus vivas in ſenectute, collige merita in terra, quæ te alant & beent in cælo.

A fideiuſſione temeraria cavenda, ne per eam familia & res familiaris patiatur, congruè tranſit ad ſugam inertiæ, & ſtudiom laboris ac diligentiæ, ut per illa quiſque ſibi & ſuę ſaroiliæ de victu, & veſtitu, rebuſque neceſſariis provideat. Adducit verò ſtimulum aptiſſimum, nimirum formicæ, quæ adeò eſt provida, operoſa & laboriosa, ut ſtudio à Deo creata videantur ad hoc, ut hominibus præbeat exemplum providentię, laboris & diligentię, de qua proinde Horatius lib. 1. Satyr. 1.

Parvula nam exemplo eſt magni formica laboris,
Ore trahit quodcumque poteſt, atque addit acervo.

Porrò providentia, ſolertia & diligentia formicarum multimoda eſt, multaſque habet partes, & actus nobis imitandos. Primò enim formica faciendo fruumentationem providet ſibi cibum in æſtate, ut eodem vivat in hieme. Ita S. Baſil. hom. 9. Hexam. *Non ita ac*, ait, *eamdem, ò homo diligentiam adhibebis? non hoc tempore præſumi fruges ſibi vacandæ formicæ exemplo? formica temporis hiberni pabulum æſtate fideliùs ſibi condit, & non, quòd hiemis incommoda nondum adſint, otioſa tempus traducit: ſed inceſſabili quodam intentoque ſtudio legendi ſemina tantiſper incumbit, dum ſufficiens alimentum in cellulis ſibi recondat. Neque id inſtauria facit, ſed ſapienti quadam providentia, ut quàm plurimo tempore pabulum ſibi perſiſtere conſervarique poſſit. Sæpe enim unguiculis fructus medios, arroſoſque condit, ne rurſus in fruges exeant e terra, atque inutiles inde ſibi ad alimoniam fiant. Cum* Primò.

B *ſenſerit eos madefactos imbre profuſo atque gelicet. Nec omni tempore id agit, ſed cùm præſenſerit aerem ſereno in ſtatione teneri, ſereumque cælum. Etenim numquam ex nubibus imbrem defluxiſſe conſpexeris, quando tempore, à formicis expoſitum eſt frumentum.*

Secundò, formica frumentum defert in ſua antra quaſi in cellas & apothecas, ibique recondit & aſſervat. Unde formica dicitur quaſi ferens, vel forans micas, id eſt, perforans, ait Iſidorus, & Aldrovandus lib. 5. de Inſectis, io Formica. Idem nobis faciendum, nimirum labore juventutis paranda ſunt alimenta ſenectutis, ac ſudore temporis præmia æteroitatis. Ita Cyrill. Hieroſol. catech. 6. *Videm*, inquit, *formicam in æſtate ſibi theſaurizantem cibos imitare, & theſaurizata tibi ipſi fructus bonorum operum in futura ſæcula.* Porrò Angelus Canimius in Hellenismis: A Græco μύρμηξ, inquit, dicitur *formica*: m enim mutatur in litteram b, b verò in f. Sic ex ὕπνος fit ſomnus & ſopnus: ex Hebr. *baccar* & Punico *barcara* fit vacca: ex βίος fit vita. Jam à μύρμηξ eſt proverbium, *bonorum myrmecia*, ſive formicaria, ſignificaos ſummam opulentiam: hanc enim laborando patant formicæ. Myrmecia etiam ſunt gymnaſia, in quibus diſcipulorum frequentia ſapientiæ dant operam. Secundo.

C Tertiò, formica grana incidit, & arrodit oculos ſemiois exedens, ait, R. Levi ne germinent & patrefcant. Unde hebr. vocatur נְקוּדָה *nemala*, id eſt, incidens, circumcidens, à נקד *nacad*, id eſt, circumcidit. Ita & nos bona opera circumcidere deb. mus à vanitate, ne in vanam gloriam erumpant & corrumpantur. Tertiò.

Quartò, formica grana meliora ſeligit: ita & tu, ò Chriſtiane, meliorum virtutum, quales ſunt charitas & humilitas, actua exerce. Hinc Cicero de Natur deorum lib. 2. *In formica*, ait, *non modo ſenſum, verùm etiam mentem, rationem atque memoriam eſſe ſuſpicamur.* Pythagorici quoque formicæ dabant mentem & rationem. Quarto.

D Quintò, formica præſentit ſerenitatem, tumque grana aeri exponit; & pluviam tumque grana in antra recondit. Ita & fidelis in pace publicè ſuam doctrinam actuque virtutum exponat, in tentatione verò & perſecutione eoidem abſcondat. Audi B. Petrum Damiani libr. 2 epiſt. 88 ad Cardin. *Quis, quæſo*, ait, *formiram ad hoc vitiorum ſagacem inſtituit, ut ſegetum grana diſcernat, & ignobilia reſpuens elegantioris frugem generis colligat? Acervum quippe ſegetum diligenter explorat, & hordeum quidem tamquam imventoram pabula, quaſi faſtidioſa aſpernatur, ubi verò vilioram repoſita, granum libenter amplectitur. Hæc etiam ventura ſerenitatis tempus quibuſdam deprehendit indiciis, & cùm cellaria ſua aeris externi humore madeſcere, propriis humeris repoſitas victui ſuo fruges exportat, & damna domeſtica præcavens terrenitus eas radiis Solis exiccat, & tamquam non ſufficiat, eadem ore proprio grana præcidit, ne vindictæ per hiemalis inclementiam imbris iterum ſurgentes, & negata ſpe victus in herbas erumpant.* Quinto.

Sextò, Plinius lib. 30. cap. 11. *Formica*, inquit, *ut apes communicant labores, ſed apes utiles faciunt cibos, hæ tendunt, & ſi quis comparat onera corporibus earum, fatentur multa portione vires eſſe maiores, gerunt ea morſu, maiora averſa poſtremis pedibus moliuntur humeris elatæ. Eſt iis ſed-*

publica

publicæ ratio, memoria, cura. Semina arenoſa condunt, ne A *rurſus in fruges exeant è terra, materia ad inſtruendum dirigunt, madefacto imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & nocte plena luna, eadem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor, quæ ſedulitas.*

Monaſteria ſunt formicaria.

Quotirca formicæ in communne aſſiduè & fervidè laborantes repræſentant agmina Religioſorum, in commune ſerventium & deſudantium. Unde hoc formicarum ſtudioſè laborantium intuitu compunctus & permotus fuit S. Malchos, ut profugus cum vitæ periculo ad monaſterium rediret. Audi eum in vita, quam ſcripſit S. Hieron. *aſpicis*, inquit, *formicarum gregem anguſto calle ferentes, ferre majora onera quàm corpora. Alia herbarum quadam ſemina ſerepe oris trahebant; alia egerebant humum de foveis, & aquarum meatus aggeribus exludebant. Ille ventura biemis memores, ne madefactam humus in herbam herrea verterent, illæta ſemina præcidebant, ha luctu funebri corpora defuncta deportabant: quodque magis mirum eſt, in tanto agmine egredientium non obſtabat intranti, quin potiùs, ſi quam vidiſſent ſub faſce & onere cecidiſſe, ſuppoſitis humeris adiuvabant. Quid multa? pulchrum mihi ſpectaculum dies illa præbuit: unde recordatus Salomonis ad formicarum ſolertiam nos minentis, & pigras mentes* B *tali exemplo ſuſcitantis, cepit tædere tapeinoteatis & monaſterii cellulas quærere, ac formicarum illarum ſimilitudinem deſiderare, ubi laboratur in medium; eumque nihil cujuſquam proprium ſit, omnium omnia ſunt*, &c.

Porrò tantæ ſolertiæ cauſa eſt, quòd formica temperamento ſit ſicca. mens autem ſicca eſt ſapientiſſima. Rurſum, quòd leo ſanguinis habeat humorem tenuiorem, ſapientiora enim ſunt animalia, quæ habent ſanguinem tenuem & mundum, probèque temperatum. Hanc cautam dat Ariſtot. lib. 2. de Part. animal. c. 4.

Septima.

Septimò, formica quod viribus nequit, hoc conſilio & continuatione perficit. Unde aſſiduè laborando excavat ſemita, ſaxa & rupes: eadem enim temita, eaque regia & ſecura ſemper incedit. Ira & tu, ò Philothee, regia patrum via ingrediter: noli novos novantium calles dubios & periculoſos ingredi: certoque tibi perſuade nihil eſſe tam difficile, quod non continuato labore per Dei gratiam evintes. Audi Ariſtot. libr. 9. Hiſtor. animal cap. 38 *Inſectorum efficientiſſimum præ cæteris omnibus animalibus genus formicarum & apum eſt*, &c. *Eadem ſemina ſemper ambulant, & cibaria recondunt. & tellus promptuaria faciunt: nec interdiu ſolum, ſed etiam noctibus plena luna laborem exercent.* Præclariùs S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. c. 4. *Eſt*, inquit, *in natura quadrupedum, quod imitari nos ſerme adhortatur propheticus, quo exemplo cavemus deſidiam, exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis ſtudio non reflectamur, neque revocemur ab ullius propoſiti magnitudine. Exigua eſt enim formica, quæ majora ſuis audet viribus, neque ſervitio ad operandum cogitur, ſed ſponte ſua præpoſito proficientiæ futuræ alimentorum ſubſidia ſibi præſtruit. Cujus ut imiteris induſtriam, Scripturæ commonet te, dicens: Confer te ad formicam pigre, & æmulare vias ejus, & eſto illa ſapientior. Illa enim nullam culturam poſſidet, neque eum, qui ſe cogat, habens, neque ſub domino exiſtens, quemadmodum præparet eſcam quæ de tuis laboribus ſibi miſſam vendis: & cùm tu plerumque egras, illa non indiget.* Et iuſertiùs: *Nigro convectatur agmine præda per campos, ferunt ſemitæ comitatu viantium, & quæ comprehendi anguſto ore non poſſunt, humeris grandia frumenta trudantur. Spectat hæc dominus meſſis, & erubeſcit tam parca pia induſtria negare compendia.*

Octava.

Octavò, Plinius libr. 37. c. 6. & lib 11. cap. 31. ait formicas grandes in India eruere aurum ea arena. Additque: *Erutum hoc ab eis tempore hibernо Indi ſuraantur eſtivo ardore, conditis propter vaporem in cuniculis formicis, quæ tamen oleo ſolicitata provolant, crebroque lacerant quamvis per veloribus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritaſque eſt cum amore auri.* Solinus aliud addit penè miraculum, dum formicis iſtis pedes tribuit leoninos. *Formicæ*, inquit, *ibi ad formam canis maximi arenas aureas pedibus trunni, quas leoninos habent, quas cuſtodiunt ne quis auferat capiantſque ad necem proſequuntur.* Ælianus lib. 3. c. 4. eaſdem formicas auri cuſtodes nuncupat. Sic labore & ſtudio philomutorum quaſi formicarum rationalium, eruitur aurum ſapientiæ & charitatis, cui tantum quiſque ſibi accumulat, quantum in eruendo laborat. Hinc in Iſthmo Soli immolabitur formica: quia ſicut ſol omnia quotidie terrarum opera viſitatione colluſtrat: ita pari diligentia formica omnia deprehendit, quæ quiſquam acouratiſſimè occultaverit. Formicæ ergo laborando immenſas corrogant opes. Unde proverbium, *θησαυρὸς μυρμηκιὰς*, id eſt, *boneram myrmycia*, pro thenauris maximis. *μύρμηξ* enim eſt formica.

In Polybiſt. cap. 53.

Nonò, licet Cardanus lib. 9. de Subtil. ſcribat formicas carere oculis, ac pro eis uti corribus ad præſentandam viam; tamen Albertus Magnus & ex eo Ulyſſes Aldrovandus lib. 5. de Inſectis, aſſeverant contrarium; nec enim poſſent tanta itinera & opera peragere ſine oculis. Formicæ ergo geminos habent oculos, qui corpus regunt, & iter dirigunt. Si quæ oculis orbetur, hæc formicam oculis pollentem fortiſſimè amplectitur, nec dimittit niſi domum reducta: magnus enim inter eas eſt amor mutuus, pax, concordia, auxilium. Unde Plinius lib. 11. cap. 30. *Et quoniam*, inquit, *ex diverſo convebunt alteræ alterius ignaræ, certi dies ad recognitionem mutuam mundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens tum obviis quædam collocutio atque percontatio? Silentes itinere earum atticos videmus. Sopiuntur inter ſe viventium ſola, præter hominem.* Oculus nobis ſit ratio & conſideratio, ut nihil ſine ratione & conſilio umquam agamus; ita numquam facti nos pœnitebit. Quin & cum S. Job oculus ſimus cæco, pes claudo, & inopes conſilio dirigamus & adiuvemus. *Nonò.*

Decimò.

Decimo, formicæ, quamvis vivant in grege, non tamen habent regem, ducem vel præceptorem. Rurſum licet duce careant, tamen, ſibi mutuo benevolè ob ecundant & obtemperant. Domum ſive civitatem ſimul conſtruunt, quam habitaculis variis diſtinctam plantarum tegunt particulis. Unde Ariſtot. lib. 1. Hiſtor. animal capit. 1. *Civilis*, inquit, *generis eſt homo, apes, veſpa, formica, grus: aquarum alię ſub duce degunt, ut grues & apes, alię nulli ſubditę imperie ſunt, ut formica. Habent tamen formicæ ſues doctores*, non veros duces: Ita Ælianus lib. 2. cap. 25. *Seniores*, inquit, *formicas craſtinum exploratores, quę ipſis præſint, & adducant in meliora pabula; non duces, quorum imperio jubeantur.* Hæc civilia & ſocialia vitæ commonis officia imitentur quicumque in eadem republ civitate, monaſterio, domo vitam agunt. Audi Bedam hic. *Sit auſtilium*, inquit, *animal principe carens, & tationis expers, natura duce ſibi provideri in poſterum; multò magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam ejus gloriam vocatus doctorum magiſterio adiuvus, ipſum conditorem habens ducem, debes in præſenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas in futuro. Hæc etenim vita in eo meſſi comparatur & eſtati, quòd nunc inter ardores tentationum tempus eſt colligendi fructuorum merita præmiorum. At does judicii hiemis ſimilatur rigoribus: quia tunc animarum nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, ſed tantum cogitur quiſque de horreo priſca actionis, quod recondidit, proferre.*

Undecimò.

Undecimò formicæ teſ fœtidas, ut origanum, ſulphur, eorum adultum adeò oderont, ut, ſi eorum fumus aut cineres ſuper earum domos ſpargantur, ex iis aliò emigrent. Ita fideius non tantùm res fœdas, ſed & fœdam famam, puta infamiam & malum omen devitet.

Duodecimò.

Duodecimò, formicæ omnes circa ventrem ſtrictæ, & quaſi tinctæ ſunt. In leoio more avium aſſumptis alis volant. Nam, ut ait Cardanus loco citato, & ea eo Aldrovandus, proximitatem illorum imbecillitatem natura velatu addito: ſed abeditis alis parum ſupervivunt. Ita philomutus ventrem ſtringat per temperantiam & abſtinentiam: ac ſenelcens vacationem à negotiis ſibi indicat, otiumque quietis & contemplationis ſectetur, quo ſe ad evolandum in cælum comparet.

Decimotertiò.

Decimotertiò, philomelæ formicas & earum ova avidè quærunt & comedunt, quia ea his convalescunt ægrotæ, & ſonoræ efficiuntur. Ita virgines quærunt prudentiam & operationem initas formicarum, quibus à morbo acediæ curantur, & ſonoræ ad laudandum tum Deum, tum laborem & induſtriam efficiuntur. Vide in cælo cantabunt canticum novum, Apocal 14.

Decimoquarto.

Decimoquattò, myrmicoleon, ſive formicaleo, cibum formicarum rapit, comeditque in hieme, quia in æſtate improv dus ſibi de cibo non providit. Ita otioſi & hypocritæ infidiantur opibus laboriosorum & ſtrenuorum, eaſque per vim vel fraudem diripiunt. Vide S. Chryſoſt. in pſalm. 48. *Sapiens*, inquit, *oſtendit vel formicis eſſe deteriores virum pigrum, & deſidem, & otio languentem, cùm illas miretur, ut diſcat eſſi laboriosus & induſtrius: Vade, dicens, ad formicam, & pige, & imitare vias ejus.* Rurſus myrmicoleon

leon eſt dæmon, qui virtutes & virtute præditos devorare ſatagit: ſi enim timeas, lævior ut leo; ſi contemnas, timidior & infirmior erit formica. Ija S. Gregor. explicans illud Job 4 11. *Tigris periit eò quòd non haberet prædam*; ubi Septuag. & ex iis S. Gregor. pro *tigris* legit, *myrmicoleon*, id eſt, formicarius leo. Sic de Modeſto Valentis Imper. præfecto conante S. Baſilium pertrahere ad arrianiſmum, canit Cyrus Theodorus: *Modeſte Baſilio Magno jubes. Formica ſanè es, regias licet ut leo.*

Decimo-quinto. Decimoquintò, formicis proprium eſt, quòd in majori ſua ætate virtute creſcunt. Auctor de Natura rerum l. 2. de Temp. c. 9. & ex eo Aldrovandus, aſſerit, ſolam formicam inter animalia ſenio fortificari & creſcere. Ita ſapientes & ſancti cuot de virtute in virtutem, adeoque in ſenio maximè ſapiunt.

Decimo-ſexto. Decimoſextò, formicæ arte multiplici onera reddunt faciliora portatu, quia illa dividunt & in plures partiuntur, aut plures eidem oneri ſuccollant, aut illud inflectunt aptèque componunt, illudque nunc pedibus, nunc ore gerunt, aut protrudunt. Sic ſapientes omnia licet difficilia facilia efficiunt conſilio & ſolertia, præſertim cùm aliorum peritos ſocios operi adhibent.

Decimo-ſeptimo. Decimoſeptimò, formicæ hieme quieſcunt, & cibo fruuntur æſtate collecto. *Sic unuſquiſque Chriſtianus in rerum tranquillitate, quam ſignificat æſtas, tollgat verbum Dei, ut in adverſitate & tribulationibus, qua hiemis nomine notantur habeat unde ſpiritaliter vivat*, ait S. Aug. l. Contra Adiman. 24.

Decimo-octavo. Decimooctavò, formicæ à vino cavent, quia ſi illud guſtent ſubitò inebriantur. Ita ſapientes cavent à vino, in quo eſt luxuria, quæ mentem homini eripit facitque amentem.

Decimo-nono. Decimononò, formicæ ſunt præmuniæ mortis. ita eamdem præmuniavere Cimoni, teſte Plut. in ejus Vita; & Neroni: cùm enim is ſomniaſſet ſe pœnarum formicarum multitudine oppleri, concitata in ſe multitudine, mortem paulò poſt ſibi conſcivit, teſte Suetonio in Nerone. Cauſam dat Aldrovandus: Formicas, inquit, eſſe mortis indicium aſſerunt, quod terræ filiæ ſint, & in ſubterranea cavernis habitent, quò idemidem mortuorum cadavera inferuntur. Ita ſapiens ſemper proſpicit imminentem mortem, ſibique quotidie dicit: *Omnem credulitatem tibi diluxiſſe ſupremum*. Hinc Plato, *Philoſophia* (Ethica) inquit, *non eſt aliud quàm meditatio mortis*. Hinc & Ægyptius formica erat hieroglyphicum rerum illuſtrium dotum. Per eam enim Primò, denotabant diligentiſſimam in veſtigationem rerum quæ ad uſum vitæ facerent; Secundò, providentiam ſolertem; Tertiò, indefeſſam laboris perſeverantiam. Affirmabat Pythagoras laborem omnem, licet gravem, ſi paulatim à primordiis vitæ ei nos dedamus, uti formica facit, dulcem & facilem fieri toleratu: unde ipſe ſuis aliud non inculcabat quàm ut otium, utpote omnium malorum cauſam, fugerent, ac laborem indefeſſum quaſi omnis virtutis & boni parentem, amplecterentur.

Extat apologus Aphthonii ſophiſtæ, qui talis eſt. Cicadæ olim æſtate aſſiduis cantibus indulgebant: formicæ verò hiemis memores laboribus fructibuſque colligendis operam dabant. Verùm cùm hiems advenſſet, formicæ iis, quæ collegerant, paſcebantur: cicadas autem delectatio illa & canendi voluptas eò indigentiæ miſeriæque perduxit, ut eluirent omnes & fame conficerentur. Sic juvenis laborem fugitans malè habet in ſenectute. Legitur hic idem apologus inter fabulas Gabriæ Græci, & ſic latinè redditur.

Perdat à formica cicada cibum;
Sed formica aut? Quid æſtate faciebas?
Quòd acuti æſtate canores, dixit:
Hiemo ſalta, inquit, nec ama cibum.

Vigeſimo. Vigeſimò, formicis laboris & agilitatis ſtimulus eſt bilis. Nam & *formicis ſua bilis ineſt*, quæ eos, qui antra illarum ingrediuntur, turmatim invadunt, mordent & ſæpè enecant. Ita hominibus natura dedit bilem, quaſi eorum virtutis, illa ergo ut cote, non vindictæ, ſed virtutis, utantur. Iraſcere ergo tuæ puſillanimitati & acediæ, ſi vis fieri magnanimus. Iraſcere tuæ gulæ, illique caput amputa, ut fias ſobrius. Iraſcere tuæ iræ, & cum Nazianz. Jambico 21. adverſus iram dicito: *Iraſcor iræ, dæmoni intus condito.*

A *Vigeſimo-primo.* Vigeſimoprimò, formicæ rectas ſequuntur ſemitas: quærunt enim viarum compendia; ſed tamen viam ſuam obliquaor dicuriu implicito. Ita ſapiens rectum virtutis iter cap ſſat rectamque ad perfectionem viam, quæ eſt crux, optetque multa pari pro Chriſto; ſed tamen odia & perſecutiones obliquando devitet.

Denique fabulati ſunt veteres Mytmidones (populi nomen eſt in Græcia) prognatos eſſe ex myrmecibus, id eſt formicis, vel ex Jove in formicam tranſmutato, uti refert & rider Clemens Alexandr. Adhortat. ad Gentes pagina 11. ſive folio 6 Verùm acutiùs Ovidius, & ex eo Aldrovandus, cenſet Myrmidones ita vocatos, quòd formicarum inſtar ſeduli eſſent, & indefeſſi in tolerando labore.

Myrmidonaſque voco, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidiſti, mores quos antè gerebant,
Nunc quoque habent: parvum genus eſt patiensque laborum,
Quæſitique tenax, & quod quæſita reſervet.

Myrmidones Religioſi. B Myrmidones ergo ſint Religioſi, ſacerdotes, omneſque fideles ſio ſtudio virtutum & bonorum operum, ac præſertim in zelo animarum: quocirca inſtar formicarum non ſpectent præterita vel præſentia, ſed futura, ut eorum habeant providentiam, ſibique de annona proſpiciant. Plura de formicis vide apud Ulyſſen Aldrovaodum lib. 5. de Inſectis, in Formica: Pierium Hieroglyphic 8. Scripſit & in hanc Salomonis ſententiam librum, cui titulus Formicarium, Joannes Nider S. Theol. Doctor ex Ordine S. Dominici tempore Concilii Conſtantienſis, in quo ex Ariſtot. Plinio, Æliano, Alberto Magno & aliis, ſexaginta duas conditiones & dotes formicarum recenſet, eaſque myſticè & piè adaptat fidelibus, ut ex iis diſcant ſapientiam, vitamque honeſtè & ſanctè inſtituant.

Formica eſt facilius facult. Myſticè noſter Alvarez de Paz lib. 1. de extinct. vitiot. part. 2. Formica, inquit, hominem providum, & in negotiis gerendis ſtrenuum Ægyptiis ſignificat. Et apud Hieronymum, aut Bedam potiùs in Proverb. diligentem operarium ſignificat, qui in præſenti vita velut in æſtate ſuctus juſtitiæ, quos in æternum recipiat, ſibi recondit. Juxta quam interpretationem formica duce, præceptore ac principe carens virum mihi ſæcularem indicat (& ego aliquos tales vidi) qui ſine directione ſpiritualis magiſtri, & ſine magnis adjumentis, quibus nos in vita Religioſa perſtitimut, vitam ſpiritualis converſationis arripuit. Hic quia C ſolerter vitiis extirpandis & virtutibus inſerendis intendit, citò proficit, & non ſemel viros Religioſos excedit. Si hujuſmodi hominem apud te hab.s, & fortè habes, & ei tamquam magiſter rationem procedendi præſcribis; illius vitam attentè conſidera, & videbis quàm acriter tuam ignitiem reprehendat. Ipſe quidem in corde ſuo omnium ſe minimum repuiat, ore tibi omnia ſua interiora pandit, & te velut præceptorem interrogat, ſignis ex corde proficuis tibi vitam Religioſam profitenti ſe ſubmittit. At vita ejus clamat, & te acriter increpat, & dicit: *Uſquequo piger dormis? quando conſurges de ſomno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, ut dormias: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus.*

Poſt hunc verſum de formicis, adjungitur ſimillis de apibus apud Septuaginta in editione Romana, eſtque hic: *Aut vade ad apem, & diſce quomodo operoſa ſit: operationem quoque, quam veneranduem facit* (Scholiaſt. *τιμιώτατον*, id eſt, *mercatur*, uti legit S. Ambroſ. lib. 5. Hexamer. cap. 21.) *cujus labores reges & idiotæ*, id eſt privati, *ad ſanitatem aſſerunt. Appetibilis autem omnibus eſt & clara:* D *Deitam, tùm ſit robore infirma, ſapientiam honorans evecta eſt.* S. Hieron. in c. 3. Ezech legit, *vade ad apem, diſce quo modo operatrix ſit, & opus ſuum taliter faciat: cujus labores reges & imperiti pro ſalute abutuntur*, id eſt utuntur. S. Ambroſ. loco jam citato legit, *cujus labores reges & medici ad ſalutem ſumunt*. Noſter Peltanus in Catena Græcor. clarè vertit, *Aut vade ad apem, & diſce cujuſmodi ſit: quamque admirandum opus conficiat. Cujus quidem labores cùm reges, tum privati quique ad ſanitatem deprimunt. Et quamvis viribus invalida atque imbecilla eſt; apud omnes tamen incolta apprimeque grata habetur, utpote ad ſapientiam commendandam & excolendam in lucem edita.*

E Latinis eumdem verſum citant S. Ambroſ. & Hieron. locis jam citatis, ac S. Paulinus epiſt. 21. ad Amandum. Commodè enim formicæ annectitur apis, quia utraque la-

boriola ; ſed formica ſibi ſoli, apis ſibi & aliis laborat. Unde docet homines facere eleemoſynam & beneficentiam, uti docent S. Ambroſ. & S. Baſil. jam citati. Igitur, pro. *quomodo operaria eſt*, græcè eſt, ὡς ἐργάτις ἐστὶ. quod alii vertunt, *quàm operatrix eſt* ; S. Baſil. *quomodo ſapiens operatrix eſt* ; alii, *quàm argumentoſa eſt*. Unde illud in Officio Eccleſ. S. Cæciliæ : *Cæcilia tibi, Domine, quaſi apis argumentoſa*, id eſt, gnava, induſtria, ſedula, *deſervit*.

Pro *operationem quoque venerabilem fecit*, græcè eſt, σεμνὸν, id eſt, gravem, caſtam, pudicam, innocentem, ſplendidam, religioſam, auguſtam, ſeriam, colendam, reverendam, venerandam : quia apes ſunt caſtæ & virgines, nec ullo unquam concubitum, & tamen maximum examen filiorum producunt ; & quia ex rore cælesti conficiunt mel & cetam, ex qua fiunt ceræ, quos accendimus in honorem Dei & Sanctorum. *Digna*, ait S. Ambroſ. l. 1. de Virgin. *virginitas, quæ apibus comparetur ; ſic laboriosa, ſic pudica, ſic continens. Rore paſcitur apis, nec ullo concubitu, mella componit*. unde repræſentat B. Virginem parientem Chriſtum, caſtitatis fontem. *Eſt enim apis animal mundiſſimum*, ait Ariſtot. l. 9. Hiſtor. animal. c. 4. Unde Columella l. 9. c. 5. *Maximè cavendum eſt*, inquit, *curatores, ne apes nutrii, ut pridie caſtus ſit à rebus venereis*. Et Ælian. l. 5. c. 11. *A complexu venereo recentem agnoſcunt, atque illum ſicut hoſtem inſequuntur*.

Pro *clara*, alii vertunt, *illuſtris* ; alii, *gloriosa*. Pro *etiam cùm ſis robore infirma, ſapientiam honorem evecta eſt*, S. Ambr. legit, *itaque cùm ipſa ſis infirma robore, valida eſt vigore ſapientiæ & amore virtutis*. S. Chryſoſt. hom. 2. in Iliam : *Eſt quadam*, ait, *apis ſuper apes, & quemodo inter apes rex quidam eſt, qui nominatur eſſe rex, ſic princeps apum Dominus meus eſt Jeſus Chriſtus, ad quem mittit me ſpiritus, ut comedam mel, bonum eſt enim, & favus ejus, ut indulcentur fauces meæ. Et facti ſubtiliores litera favi erunt, mel verò eſt qui in his eſt intellectus ; Atqui liceat ſit imbecilla viribus, at quæ ſapientiam honoravit, provecta eſt*.

Igitur Septuag. proponunt hic exemplum & ſtimulum laboris, apem : apis enim aſſidua eſt in opere, nec patitur quampiam otiari : unde inertes fucos expellit, juxta illud : *Ignavum, fucos, pecus à præſepibus arcet*. Rurſum modus operandi apum eſt mirabilis : operantur enim in communi, tumque habent regem & rempubl. quaſi monaſteria, ait S. Aldhelmus lib. 2. de Laudibus virgin. c. 2. Quocirca Plutarch. civibus dans exemplum vitæ civicæ, C apes : *Alia*, inquit, *cereas ſtruere, alia mel coquere, alia favos polire, alias foreſ libare, alia denique aquare ab initio diſcunt*. Quid mirabilius, quàm videre favos apum tanta proportione & pulchritudine in ſexangulas formas compoſitos, in iſque cellas, in quibus mel & ceram coodant, tam affabrè concinnatas ? quid mirabilius, quam videre apes ſingulas tanto ordine laborare, quaſi partitis inter ſe ex condicto operis, examina nova procreare, fovere, animare, educere ? Quocirca hæc admirans Virg. in Georg. l. 4 ait :

Eſſe apibus partem divinæ mentis, & haustus
Aetherios dixere.

Apis divinæ mentis.

Quin & Ariſtot. l. 5. de Gener. animal. c. 10. *Nihil*, inquit, *habent* (crabrones) *divinitatis, ut habent apes*.

Porrò opus apis, putà mel ulurpari ad ſanitatem docent medici. Mel enim ſobriè ſumptum ſalubre eſt, conditque cibos omnes ; quin & à corruptione corpora præſervat, &c. Unde Plin. l. 11. c. 14 *Sola eadem*, inquit, *medicamenta, non nella, gignuntur, oculis, ulceribus, ſaternisque viſceribus dona cæleſtia*. q. d. Mella non tam ſunt mella, quàm medicamenta & dona cæleſtia. Igitur in apibus hæc piæ ceteris nobis admiranda & imitanda à Deo proponuntur.

In apibus imitanda.

Apibus omnibus communis eſt labor : nullus, cùm per cælum liceat, otio perit dies.

Communis eſt omnium cibus : neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi nat, & temporis.

Pax inter eas præcipua.

Apes, quæ aculeum perdunt, mella de cetero facere non poſſunt.

Sunt & inter apes diverſa officia. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ diſtribuunt ex eo quod allatum eſt. Videres omnes certare de munere. Videres alias invigilare quarendæ annonæ. Videres de caſtris alias eſſe ſollicitas, eaque cuſtodire. In apibus ſtorius virtutis inſigne reperies ; & quæ in aliis animalibus ſigillatim ſparſæ videntur, in illis natura mater propenſiori beneficio congregavit. Quibus eſt adoleſcentia ad opera exeunt, ſeniores intus operantur. Integritas eſt cunctis apibus corporis virginalis, & tamen maximum filiorum examen emittunt. Non ſolùm ab odoriferis, quibus delectantur, ſed etiam à fœtidis mel fugunt. Mira munditia in eis. Pariter aggregatæ ſuaviter cantant. Habent privatim conſilia. Tempora præneſcunt : prædivinant enim imbres ventoſque, & tunc ſe continent tectis. Si dies futurus eſt mitis, provolant univerſæ. Hilaritate & nitore laniças apum æſtimatur. Vita apum longiſſima ſeptennis : numquam autem ultra decem annos perdurant. Hieme latent, & tunc vellicuntur melle, quod ætate congregarunt. Veſperæ perſequuntur apes & impugnant. Juniores diſciplina quadam matribus ſubditæ ſunt ; nec agunt quidquam ſine majorum imperio. Denique, ut ait Virgil.

Ingentes animos angusto in corpore verſant.

Quocirca S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum monachum, & habetur de conſecr. diſt. 5. can. 32. *Numquam non facito*, inquit, *aliquod operis, ut ſemper te diabolus invenire occupatum, &c. vel flagellum tene manu, vel canſtrum plectile viminibus, ſarriatur humus, arcola æque limite dividantur, &c. Apum* B *fabricare alveraria, ad quas te mittunt Salomonis Proverbia, & monaſteriorum ejus diſciplinam in parvis diſce corporibus*. Plura de apibus vide apud Ariſtot. Plinium, Ælianum, Aldrovandum, ac apod Thomam Cantiprat qui Apiarium, ſicut Joannes Nider Formicarium conſcripſit, pura libros duos apum : in quibus octoginta duas apum proprietates deſcripſit recenſet, quas ingeniosè & piè hedelibus & Religioſis adaptat.

Myſticè, Didymus in Catena Græcor. *Verſandum*, ait, *mel eſt in S. Script. ut apes in campis floridis, ut ex illis operantes vivamus, mollis, id eſt ſapientiæ, favos nobis conficiamus, nos denique dextrè in mundis alveoris recondamus*.

Alius ibidem per apem accipit S. Eccleſiam, quæ apum labores & ſtudia imitatur. Unde lautam doctrinæ, Sacramentorum & exemplorum menſam familiæ ſuæ proponit, ut ex ea ſaginati fideles matrem ſuam imitentur, imitque ſtrenui & aſſidui in opere virtutum.

Denique, S. Chryſ. ibidem : *Apis*, inquit, *diligens & operoſa erat Paulus, utpote à legis floribus, cum ſuis umbris & typis prædulcem mellis favos colligens ſapientiæ, ſtultitiam præ ceteris omnibus in honore habens. Cujus quidem mellis dulcedine & reges & idiotæ, hoc eſt, illi qui ex Iſrael, & illi eorum qui ex Gentibus converſi erant, ad ſanitatem uſi ſunt. Idcirco licet viribus parum firmus eſſet, ut ipſe fatetur, in Chriſto tamen robuſtus erat Ego, inquit, in infirmitate & tremore : ſed omnia poſſum in eo, qui me confortat*.

Porrò S. Ephrem ſerm. aſcetico ad Fratres, formicam cum ape combinat : indeque hoc efficit proverbium : *Poſt formicam apis*, hoc eſt, poſt laborem requies, poſt amaritudinem dulcedo, poſt tribulationem conſolatio, poſt certamina corona & gloria. *Acerbitatem laboris*, inquit, *dulcedo quietis excipit, & aſperitatem vitæ gaudium*. Addirque, ſicut Salomon nos jubet imitari formicam & apem, ſic Chriſtus ſerpentem & columbam, dicens : *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Serpens enim, inquit, analogus eſt formicæ, columba api. Unde ſubdit : *Niſi odia habetis ſuperbiæ ſicut ſerpentes, non eſtis nobis amabiles quaſi columbæ. Niſi vultus & abjecti exiſtiterimus inſtar formicarum, non erimus induſtres ut apes*. Poſt formicam apis. *quod ?*

Usquequo piger dormias ? quando con- Vers. 9.
surge a somno tuo ?] Pro *dormies* hebr. eſt *jacebis* : ſolent enim dormituri jacere. Pro *conſurges* Septuag. ver- D tunt, *excitaveris*. Eſt acris increpatio acediæ & acedorum : quos paulò antè extimulavit exemplo formicæ & apis. Per *ſomnum* intellige inertiam & pigritiam, item ſomnum propriè dictum : ſolent enim inertes & pigri ſic ſomnolenti, & noctes diſque dormire. q. d. Usquequò meridiæ, ortu & ſomno indulges, ò ignave ? Usquequo ſtertis, & Endymionis ſomnum dormis, ut non tam vivere quàm lethargo laborare & mori videaris ? quando ſoporem hunc, qui eſt viva mors, animo excuties ? Expergiſcere tandem : ſat ſomno mortique datum : evigila, age, fatage, vive ! laborem cum alacritate capeſſe.

Paululum dormiam, paululum dormi- Vers. 10.
tabo, paululum conſeram manus, ut dormiam] Hebr. *parum ſomnorum, parum dormitationum, parum connexionis manuum ad dormiendum*. Hebr. nonnulli te-

tumus ſignificat dormitationes, id eſt, propenſiones in somnom, cùm homo dormiturit, & incipit nictare & dormire. q.d. Dicas mihi ò piger: Sinas, quæſo, ò ergodiocta, operumque exactor, me parum dormire; aut, ſi hoc uolis, ialtem dormitare: ego enim dormiturio: Cui reſpondet, Non tantùm ex profundo longoque ſomno, ſed etiam ex crebra hac dormitatione, cui aſſuevit, ſecutu, ram egeſtatem. *Et veniet*, ioquit, *tibi quaſi viator egeſtas*, &c. Septuag. *paulum quidem dormis, paulum autem ſedes, paulum autem dormitas, paulum autem ampleſteris manibus pectora*. Deſides enim nunc jacent dormituri, nunc ſedent otiaturi, & utrumlibet facturi inertes manus inerti applicant pectori. Unde Syrus vertit, *ponet manus ſuper pectus tuum*.

Vers. 11. ET VENIET TIBI QUASI VIATOR, EGESTAS, ET PAUPERIES QUASI VIR ARMATUS] Hebr. *quaſi vir clypei*, id eſt, vir clypeo armatus. ita Symm. Theodot. *tamquam vir haſtifer*; Syrus, *ſicut vir ſtrenuus*; Sept. *deinde ſupervenis tibi tamquam malus viator paupertas, & egeſtas tamquam bonus curſor*.

Jam Primò, R. Levi, Iſidorus Clarius & Baynus ſic exponunt q. d. Si parum dormias, & irruerit egeſtas, illa non durabit, ſed velut viator pertranſibit, & ut vir armatus, qui non manet, ſed ſemper procedit, donec perveniat ad belli aciem. Verùm hic ſenſus frigidus eſt, & enervat vim mentemque ſententiæ, quæ ſuadet laborem, diſſuadet inertiam incommodo egeſtatis ante oculos poſito.

Secundò ergo & genuinè, q. d. Si ſomno inertiæ te dedas, imò ſi dormites domtaxat, veniet tibi ſubita & inopinata egeſtas inſtar viatoris ſeu curſoris, ac paupertas adeò valida, ut illi reſiſtere nequeas: inſiliet enim illa ceu vir armatus in te inermem & deſidem, teque proſtigabit & proſternet. Unde Aben Ezra: *Ad te*, inquit, *divertet egeſtas tamquam peregrinus, cujus adventus, donec adſit, ignoratur; & paupertas tamquam qui clypeo munitus ad alium expugnandum accedit*. Septuag. per malum viatorem intelliguot inſidiatorem & prædonem: q.d. Egeſtas inſtar prædonis invadet & prædabitur, te teque nudum & egenum efficiet. Per bonum curſorem accipiunt velocem, qui velociter currit ad prædam & ſpolia, uti faciunt milites expugnata urbe vel caſtris hoſtium. q. d. Simili modo ſpoliabit te paupertas, & ob inertiam ad extremą te rediget. ita paſſim interpretes.

Tertiò magis genuinè & nervosè noſter Mart. de Roa lib. 3. Singul. cap. 2. per *viatorem* accipit non eum qui itec agit, ſed lictorem vel ſpparitorem. *Viatores enim*, inquit, *olim ii dicebantur, qui magiſtratibus adeuntes, & citos, ut ſiſterent, evocabant, aut etiam prehendebant, qui nunc aliguazilos oportet*. Unde Cicero de Senect. *A villa*, inquit, *in ſenatum arceſſebantur Curius & ceteri ſenes: ex quo, qui eos arceſſebant, viatores nominati ſunt*. Idem in Vatin. *Miſeriſne viatorem, qui M. Bibulum ex domo extraheret*. Viatores etiam in ludis Circenſibus dicebantur, qui huc illuc curſitabant, agitatorum juſſu; ſi qua fortè re egerent. In ſacris autem Litteris curſores ſive emiſſarii dicuntur regum judicumque miniſtri, qui ſemper illis adſunt parati ad accipienda & præſtanda mandata. 1. Reg. 22. Vide igitur quid miles in capta urbe, quid apparitor in oppignorata domo, aut nexa & obærata efficiat. idem enim paupertas efficiet: ubi ingruerit, nec aurum, nec argentum factum inſectum ve relinquitur. pretioſa vaſa & aulæa venduntur, nec in agro villa, nec in urbe ædes, nec in ædibus lectus, nec veſtis in corpore remanet, cuncta vel pereunt, vel nectuntur, aut pignoribus opponuntur. Ea verò, quæ proximè ſequuntur dicta confirmant. hæc Roa.

Moral. diſce hic quàm fugiendum ſit otium & inertia tum corporalis, tum ſpiritalis: utraque enim cauſat egeſtatem, corporalis corporalem, ſpiritalis ſpiritalem. Quocirca Auſonius epigr. 110.

Sanus piger, inquit, *febriente multò eſt nequior,*
Potat duplum, dapſque duplices devorat,

Et alius:

Aſſecla pigris ſemper indigentia eſt:
Se pigra virtus unquam aſtris exulit.

Iſocrates in Areopagitico, *Priſci Athenienſes*, inquit, *tenuiores ad agriculturam & negotiationes deducebant diſſitantes inopiæ cauſam eſſe pigritiam, & ad rapina tadeſque impia plerosque impelli. Quare ſontes malorum ſublata, etiam cetera delicta, quæ inde velut ſtillarint, aaſerri*. Unde Cato:

Vigila ſemper, nec ſomno deditus eſto:
Nam diuturna quies vitiis alimenta miniſtrat.

Porrò paupertatem ex pigritia naſci docet Salomon c. 10. vers. 4 & cap. 24. 30. & ſeq. & Eccleſ. cap. 4. 5. & c. 10. 18. Et Poeta:

Spinam qui timet, non carpet roſam.
Otium vivi eſt hominis ſepultura.
Aure mortem vivaſe ſepelire infert inertia.
Deſtruit rem, deſtruitque dignitatem inertia.
Vita ego ſale ut ſui (porco) ſic & data eſt inertibus.

S. Iſidorus Peluſ. lib. 1. epiſt. 197. *Sedentia*, inquit, *oblectamenta roborata, ipſius quoque naturæ oblivionem quaſi affert, atque extra ipſius terminos iaculatur. Quòd ſi quis ſocordiam extinxerit, ceſſat cogitationes, quæ & ſui & judicium confirmant, pullulantes conficies*.

S. Petrus Chryſol. ſerm. 106. *Infructuoſa arbor invicem reſpicem, necat ſpatia, exhaurit, terra vitet, cultorem conficit damno, afficit tedio poſſidentem: ac ſic excidere ipſam lucroſum, eſt ipſam commodum non habere. Sic homo utique, qui natura donum, munus, anima, rationis beneficium, evolutionem ſenſus, indicium mentis, artis induſtriam, cultura bonum per ſterilis atque inopes actus everrit, occupat, mergit, auctori fructum, cultori gratiam negat: ſicut arbor è terra, ſic iſte è vita meretur excidi. Et ſicut infacunda arbor, ſi fuerit in vineis, dum fundit mortiferam ſuffocatis vitibus umbram, inimica non ſibi ſoli, ſed etiam palmitibus ſit fecundis: ita homo doctus & ignavus ſi præſit populo, non ſibi ſolus nocet, ſed multis, dum ſequentes ſe ſua vitiat & perdit exempla*.

Denique S. Bernard. de Modo bene vivendi cap. 15. *Qui Deum*, inquit, *tota mente diligit, propter Deum otium poſponit. Regnum Dei non habitat otioſi, ſed in ſervitio Dei ſtudioſi. Regnum Dei non habitat vacantibus, ſed præſervitia Dei dignè laborantibus*. Cogita illud S. Francisci: *Modicus labor, gloria immenſa. Modica voluptas, pœna æterna*.

Myſticè S. Chryſoſtom. in Catena Græcor. Domnus animæ, inquit, eſt pravarum cogitationum nequitia, earumdemque ignoratio. Dormitatio eſt in eaſdem inclinatio conſenſu quodam imperfecto. Inde ſequitur egeſtas & defectus ſanctarum cogitationum, deſideriorum, illuſtrationum, gratiæ, virtutis omnisque boni.

SI VERO IMPIGER FOSSERIS, VENIET TIBI FONS MESSIS TUA, ET EGESTAS LONGE FUGIET A TE] Septuag. addunt, *Tamquam malus curſor*. Eſt an itaque impigri ad pigrum, q. d. Piger pigritiæ ſibi parit egeſtatem, impiger verò & ſedulus per laborem & diligentiam parat ſibi copioſam meſſem bonorum, quæ ita exuberat, ſicut fons exuberat aquis. Hic verſus non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro, nec in Septuag. Complut. ſed extat in Septuag. Romæ emendatis, atque ex iis in Latinum Vulgatum translatus eſt: aptè enim apponitur & oppoſitus verſui præcedenti, q. d. Si pigreſcas, egeſtas velut miles armatus te inermem invadet & ſternet, omniaque tua auferet; ſin impigrè labores, tu vice verſa velut miles armatus egeſtatem inermem propelles, & longè fugabis à te, ac ejus loco opes & divitiæ domum tuam inſtar fontis omniquà ſtillentis, bonorum omnium abundantia complebunt. Nam, ut canit Poeta:

Impiger parat ſudore, quod vir fortis ſanguine.
Impiger invenit, ut poſſit, ſi velit, piger fieri.
optima homini induſtria eſt, ut peſſima eſt ignavia.
Fortuna lapſa eſt, ſubleves induſtria.
Natura præſtat arti, utrique induſtria.
Præſtantior violentia eſt induſtria.
Cauſſa perficit tentando multiplex ſolertia.

Et alius:

Aſſiduus labor & ſolers induſtria quid non
Edomat? huic cedens omnia, dura licet.

Denique *bonorum laborum glorioſus eſt fructus*, Sapient. cap. 3. 15.

Moraliter Dionyſ. Carthuſ. Ex his docemur, inquit, in Dei obſequio omnem pigritiam ſomnolentiſmque vitare, atque virtuliter aggredi opera bona. Et certe pigra valdè eſt ponderandum ac formidandum, quod in Apocal. cap. 3. 16. ait Altiſſimus: *Vtinam frigidus eſſes aut... ſidus: ſed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*. Denique pigri in divinis in præſenti & in futuro ſuſtinent detrimentum, quia idipſum boni quod agunt, faciunt cum labore & tædio, ſine conſolatione & guſtu, propter quod aut

Moral de fugâ otii.

parum aut nihil merentur. Ferventes verò & agiles Deo serviunt cum gaudio, & delectabile est eis exercere divina. Ideoque in præmio crescunt præcipuè, & sunt Deo chari & complacentes. Pigritia ex charitatis defectu, & inconsideratione divinæ majestatis ac novissimorum procedit. Ideo ait S. Bernard. Pigri si diu in suo corpore permanserint, aut opprimuntur sub onere, & tuctumbunt, aut quodammodo in interpositi, ut nunquam ad plenum recipiant in lucem mitigationum Domini, nec in libertatem spiritus, quæ sola facit jugum suave & onus leve. Inde autem tam perniciosa emanat tepiditas, quia voluntas eorum nondum purgata est, nec sic volunt ac diligunt bonum, sicut noverunt, à propria concupiscentia abstracti & illecti: amant enim in carne ista terrenas consolatiunculas sive in verbo, sive in signo, sive in facto. Et si hæc aliquando interrumpunt, non tamen penitus rumpunt. Inde est quòd raro dirigunt affectiones suas in Deum, & compunctio eorum non continua, sed hora aria est.

Vers. 12. HOMO APOSTATA, VIR INUTILIS, GRADITUR ORE PRAVERSO] Arabicus, *vir divos transgredientes legem, discursu prava non rectum.*

Vers. 13. ANNUIT OCULIS, TERIT PEDE, DIGITO LOQUITUR] Arabicus, *hic enim oculis suis annuit, & indicat pedibus suis, & docet motibus digitorum suorum.*

Vers. 14. PRAVO CORDE MACHINATUR MALUM, ET OMNI TEMPORE JURGIA SEMINAT] Aptè & congruo ordine ab otio & pigritia transit ad impietatem & iscleras, quæ ex ocio nascuntur: otiosi enim sunt garruli, rapaces, machinatores malorum, susurrones, &c. *Nam omnium malitiarum domus otium.* Otiosus ergo vel est, vel fit apostata.

Belial quid?

Pro *apostata* hebr. est בליעל *belial*, quod aliqui derivant à בלי *beli* & על *al*. q. d. *Non ascendit*, sed descendit; sicut Lucifer superbè volens ascendere in cœlum, miserè descendit in tartara. Melius R. David derivat à בלי *beli*, id est sine, & על *al*, id est utilitate, q. d. Inutilis: Ideo hic alluditur: ait enim, *Homo apostata, vir inutilis.*

Tertiò & optimè, derives בלי *beli* & יע *el*, id est, *sine jugo*: ita enim vertere soler alibi S. Hieronym. & aquotha. Hinc *belial* significat. Primò, inobedientiam, rebellionem, impietatem: Secundò, inobedientes, rebelles, impios; Tertiò, diabolum, qui princeps fuit omnis apostasiæ & inobedientiæ, quique primus apostata, legis, fidei & obedientiæ Dei jugum exeussit. Hinc *viri* vel *filii Belial* vocantur apostatæ, q. d. Filii diaboli, vel filii inobedientiæ, rebellionis, impietatis, hoc est, improbissimi & impiissimi. ita Vatabl. Belial, inquit, est qui omni ratione, humanitate, religione, pietate & omni probitate destitutus est; vel homo nihili, impius & inutilis, aut apostata, & lui instituti desertor qui nihil promovet. Chald. *belial* vertit, *calumniator*. Igitur per *apostatam* hic non tantùm apostatam à fide vel religione, de quo hunc locum explicat S. Thom. 2.a.q. 12.art. 1 ad 2 tales enim pauci erant ævo Salomonis; sed generatim impium, qui à Deo Deique lege deficiscit, accipe, juxta illud Eccli. 10. 14. *Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo; quoniam abest, qui facit eum, recessit cor ejus.* Et Eccli. 19. 2. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes.* Unde Sept. & Syrus pro *homo apostata* vertunt, *vir insipiens & iniquus*. insipiens enim in hoc libro significat iniquum & impium: hic enim tummè est insipiens. Isidorus Clarius vertit, *homo impius*. Hebr. enim *belial* significat hominem insigniter impium, puta superbum, contumacem, violentum, turbatorem pacis, factiosum, seditiosum. Quocirca S. Bernard. loco mox citando per *apostatam* accipit superbum; R. Levi mendacem; Chald. calumniatorem; S. Gregor. verò eum qui seminat discordias: unde & in Hebræo reliqua apostatæ epitheta, ut *terit pede, annuit oculis, digito loquitur*, &c. efferuntur per participium, ultimum verò, scilicet *jurgia seminat*, effertur per verbum, quasi hoc sit proprium apostatæ vitium & officium. Et in seq. v. 16. *Sex sunt quæ odit Dominus*, ubi sex, imò septem, apostatæ vitia & officia recensentur, ultimum & penè præcipuum, quod proinde Deus detestatur, est, *seminat inter fratres discordias*. Id magis patebit v. 16. ex versione Sept. Hinc rursum *belial*, sive apostatæ, datur epitheton איש און *is aven*, id est, *vir iniquitatis*, id est, iniquus, sceleratus, A de quo mox. Quocirca apostasiæ vitium hic non unum est, sed multiplex. Apostasia enim vocatus impietas, & apostata homo insigniter impius, cujus septem vitia hic & v. 16. enumerat.

Apostatam ergo hisce moribus quasi coloribus pingit. Primò, quòd sit *vir inutilis*, id est, noxius. Est inutilis parum enim dicitur & plus significatur. Sic psalm. 13. dicitur: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Et Job 15. 16. *Abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem.* Unde hebr. est איש און *is aven*, id est, vir iniquitatis, vanitatis, cupiditatis, mendacii, doli, nihili, laboris, afflictionis; Septuag. *vir iniquus*; Tigur *vir vanus*. Porrò S. Thomas 2.a.q 12.a.1 hæc explicans de apostata propriè dicto: Apostata, inquit, dicitur vir inutilis quia nihil facere potest boni, quod placeat Deo, eò quòd caret fide, sine qua impossibile est placere Deo, Hebr. 6. Sic peccator & reprobus est vir inutilis, quia fructu natus in mundo, fructu accumulat opes, honores, filios; fructu fluctet, negotiatur, laborat. Quid enim sunt reprobi, nisi folles & fomenta gehennæ? *Apostata qualiter. Prima.*

Secundò, quòd *graditur ore perverso*; Septuag. *ambulat in* B *perversitate* (Symmach. *in perversitatibus*) *oris*: quia è corde perverso perversum habet os, dum perversa, id est fraudulenta, loquitur, quibus altos decipiat & in fraudem deducat; dum ore amicitiam simulat, corde odium gerit. Rursum *os perversum* est os procax, impudens, ineurrile, mendax, &c. Syrus, *vir fallax, vir iniquus obliquè graditur*; R. Salomon, *graditur labiis distortis*, id est, inquit, in altos ora diducit. *Secunda.*

Tertiò, quòd *annuit oculo*; Septuag. *innuit oculo*; Aquila & Theodot. *carpit oculo*. *Tertia.*

Quartò, quod *terit pede*; Sept. *significat pede*; Symmach. *protrudit pede*; Pagnin. *loquitur pedibus*; Vatabl. *insercere pedes suos furcutis*, vel ferendo terram, vel premendo pedem foci. Unde R. Salomon, *pedibus calcitrat eum.* *Quarta.*

Quintò, quòd *digito loquitur*; Septuag *docet motibus digitorum*; Symmach. *digitis demonstrans*; Chald. *indicans*, Syros, *annuit digitis*. *Quinta.*

Quæres, quinam, & quosnam hi gestus denotent? Primò, Vatabl. hæc referunt ad immodestos & incompositos gestus & gesticulationes impii, quibus affectat gravitatem & auctoritatem. q. d. Homo vanus, superbus, impius C componit oculos ad ea quæ dicit, & gesticulatione quadam manuum & pedum utitur, uti to.ent pseudoprophetæ; scilicet componit sese totum, fingit vultum, plodit pedè, quasi auctoritatem habens, &c. ut tacitus imponat. Sic S. Hieron. epist. ad Rusticum taxans Grunnium, id est Ruffinum, saltus: *Cùm mensa posita*, inquit, *librorum expositusse strues, addicto supercilio, contractisque moribus, ac fronte rugata, duobus digitulis crepitabas, hoc signo per summum effrontationem ad audiendum dij spulei provocans.* Et S. Bern. tract. de Gradib. humilit. *Primus*, inquit, *superbiæ gradus est curiositas. Hanc autem talibus indiciis deprehendes; si videris monachum, de quo prius boni confidebas, ubicumque stat, ambulat, sedet, oculis in ipsientem vagari, caput erectum, nares portare suspensas, & motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas. Vix quippe perversus animus oculo, vertit pede, digito loquitur, & ex insolenti corporis motu rerum animæ morbus deprehenditur quàm, dum à sui circumspectione serpsit, incuria sui curiosam in alios facit.* *Gestus hi Primò, notant immodestiam.*

Secundò, alii hæc referunt ad simulationem & hypocrisim. q. d. Impius & hypocrita blandiuntur agit, mutuque D oculorum quasi annictando amicitiam simulat. solent enim amici amicis oculis annictare. Plodit pede, ut simulet se admirari dicta & facta amici. Digito loquitur, ut extento digito eamdem admirationem simulet, ac interim corde machinatur eidem malum. *Secundò, hypocrisim.*

Tertio, alii hæc referunt ad irrisionem. q. d. Impius, ut quempiam irrideat, alii annictat oculo, quasi notans alterius dicta factaque esse ridicula itaque digna, Eadem de cauta plodit pede, & digitum extendit, quasi alium pede proterendum, & digito tubilammandum indicans. Huic simile est proverbium: *Medium ostendere digitum*. Medio enim digito pro recto tumidum contemptum significabant. Unde satyricus: *Tertiò, irrisorum.*

Mandaris laqueum medius quo ostenderet unguis.

Sic Diogenes apud Laertium ho pratibus quibusdam Demosthenem videre cupientibus, non indice digito, sed medio

por-

correctè demonſtravit, dicens: *Hic eſt vobis ille Athenienſium concionator*. Simul ſignificans Demoſthenem & gloriæ avidum & effeminatum.

Quartò, fraudem. Quartò, aptius alii hæc referunt ad fraudes & machinationem malit. q. d. Improbus, fraudulentus & veterator, dum ore blando amicè cum quopiam colloquitur, cui corde machinatur malum, tunc ſimul per intervalla latenter, cùmſe ab amico videri non putat, ſocius & complicibus ſuis annuit, &, ut Sept. innuit oculis, ſignificans quid facto ſit opus, ut amicum fraudulenter impetant, eumque affligant. Eadem de cauta plodit pede, & digito loquitur ſignificans ſociis, qui geſtus ejus ex conditto intelligunt, qua arte & fraude amicum circumvenire debeant. Sic olim, heri, cecipitantibus digitis indicabant ſervis, quid fieri vellent. Unde illud Martial. l. 3. Epigram. 40.

Digiti crepitantis ſigna novit cunnicbus.

Huc ſpectat illud Eccleſ. 27. 25. *Annuens oculo fabricat iniqua*. Nictatio enim oculorum, ſi ſit naturalis, ſignum eſt timiditatis, ait Plinius l. 11. 37. ſin autem ponte ſit aſſumpta, ſignum eſt amoris, vefaniæ, fraudis, adulationis, machinationis mali.

Denique S. Iſidorus lib. 1. Origin cap. 25. *Sunt*, ait, *quadam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti proculque diſtantes colloquuntur. Sic mos eſt militaris, ut, quoties conſentias exercitus, quia voce non poteſt, manus promittas: alii quia voce non poſſunt, gladiorum motu ſaltuant. Ennius de quadam impudica. Quaſi in ebore pila lauden docavim* (fortè legendum *datatim*) *das ſeſe, & commentem facit. Alium tenet, alii admutat, alibi manus eſt occupata, alii pomillit pedem alii dat annulum ſpectandum, & à labris alium invocat, cum alio cantat, aſtantem alius dat digito literas. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.*

Sexta. Sexta nota & vitium apoſtatæ, id eſt hominis improbi & belial, id eſt diabolici, eſt: *Prave corde machinatur malum*; hebr. *fabricat malum*; S. Ephrem tract. Contra impudicos legit, uti Notter, *machinatur malum*: *Sicut enim*, inquit, *ex latebris multitudo venenatarum beſtiarum egreditur, ſic ex corde ſimilium hominum multitudo peſſimarum cogitationum procedit*. Cor enim malitia depravatum quid cogitare, velle & eructare poteſt, niſi mala prava & perverſa? ſicut fons amarus non niſi amaram aquam fundere potens eſt. Unde Hebr. ſic planiùs habent, *perverſitates in corde eius: fabricatur malum*; Vatabl. *concinnat malum omni tempore*; Septuag. *perversum cor arcbitectatur mala*.

Septima. Septima eſt: *Et omni tempore iurgia ſeminat*; Hebr. *contentiones ſpargit*; Chald. *iurgia iacit*; Syrus, *inter duos contrarias*; Sept. *in omni tempore, qui talis eſt, turbationes affert malum*; Vatabl. *immittit occaſiones contentionum*.

Hoc eſt ultimum & peſſimum, ſummeque nonum apoſtatæ vitium, in quo cæcellunt apoſtatæ à fide vel Religione, in quos hæc omnia imprimis quadrant. Quantum ſit hoc vitium, quantaque reip. peſtis, ex hoc loco docet S. Gregor. 3. parte Paſtor. admon. 24. *Ecce*, inquit, *quem ſeminantem iurgia dicere voluit, priùs apoſtatam nominavit: quia niſi mare ſuperbientis angeli, à conſpectu conditoris priùs intus averſione mentis caderet, foras poſtmodum uſque ad ſeminanda iurgia non veniret. Qui cellè deſcribitur, qu'd annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque eſt cuſtodia, quæ ordinata ſervat exteriùs membra. Qui ergo ſtatum mentis perdidit, ſubſequenter foras in conſtantia motusve fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quòd nulla interiùs radice ſubſiſtat. Audiant iurgiorum ſeminatores, quod ſcriptum eſt: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Atque à diverſo colligant, quia ſi filii Dei vocantur qui pacem faciunt, procul dubio ſatanæ ſunt filii qui confundunt.*

Huic exemplo (Syrus, *ideo exemplo*) veniet Vers. 15. perditio ſua, et ſubitò conteretur (Hebr. *confringetur*) nec habebit ultra medicinam] Vatabl. *ſubitoque ſic conteretur, ut mederi nemo queat*. q. d. Plaga ejus erit inſanabilis & immedicabilis, conteretur ut vas figulì, quod reparari nequit, ſed in minutiſſimas partes diſſilit, & in pulverem contunditur.

Quàm hoc verum ſit, docet experientia. ita enim ſæpè videmus homines improbos, machinatores malorum, & turbatores publicæ paeis, repentinis, inopinatis & inevitabilibus adverſitatibus obrui, quæ non raro eis mortem afferunt præſentem & æternam: juſta enim & congrua eſt pœna, ut, qui aliorum pacem & amicitiam (cujus jactura ſæpè eſt irreparabilis) duciderunt & laceratunt, ipſorum quoque ſanitas & ſalus irreparabiliter diſcindatur & lacerctur. Brevis ergo eſt impiorum vita & malitia: ſin autem quandoque paulò prolixior ſit, utique cedit eis ad pœnæ augmentum: Deus enim tardè atem ſupplicii gravitate co ſ enſat. Adde, Hebr. פתע *piotom* propriè ſignificare inopinatam, improviſam, ſubitaneam ruinam; ut, eùm in flore & culmine ſint bonorum & voluptatum, & exultant in rebus peſſimis, tunc ſubitò & improviſò à Deo cliduntur & confringantur, ut illicò ab extremo ad extremum, putà à ſummo gaudio ad ſummum dolorem traſeant. quæ res pœnam, & doloris ſenſum valdè adaugeat.

Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum deteſtatur (Syrus, *execratur*) anima eius (Hebr. *& ſeptem abominatio animæ eius*) Oculos ſu- Vers 17. perbos, linguam mendacem, manus ſpfundentes innoxium ſanguinem: Vers. 18. cor machinans (Syrus, *excogitans*) cogitationes peſſi- Vers. 19. mas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia teſtem fallacem, et eum qui ſeminat inter fratres diſcordias] Cùm paulò antè deſcripſerit belial, id eſt apoſtatam, ejuſque mores & ſcelera, in quæ per otium & deſidiam ſolent homines decidere, ideoque cum graves clades & exitium ſibi ſeccerſere; nunc catalogum gravioſimorum criminum ſubjicit, quæ Deo ſummè exoſa ſunt, in quæ deſidia ſolet apoſtatas ſive belial, id eſt homines improbos deducere. Porrò hæc crimina ſimilia, & penè eadem ſunt cum antè recenſitis in apoſtata v. 12. Ad apoſtatam enim hæc omnia pertinere patet, tum quia illi mox hæc ſubjicit, tum ex Septuag. qui etatè hæc cum eo connectunt, eique attribuunt, dum pro eo, quod Noſter & Hebræa habeot, *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius*; ipſi vertunt, *quoniam gaudet* (belial, id eſt apoſtata, qui præceſſit) *omnibus quæ odit Deus: contemtus autem propter immunditiam animæ*, quam explicant per ſeptem vitia, quæ ſequuntur.

Idem colligas ex eo, quòd ſeptem hæc vitia ſeptem recenſitis in apoſtata quaſi ex equo, imò nonnulla ad verbum reſpondeant. Nam Primò. τῷ *oculos ſublimes* reſpondet τὸ *annuit oculo*, Secundò, τῇ *linguam mendacem* reſpondet τὸ *graditur ore perverſo*; Tertiò, τῷ *manus effundentes innoxium ſanguinem* reſpondet τὸ *vir inutilis*, Hebr. איש בליעל *is aven*, id eſt, vir iniquitatis; Quartò, τῷ *cor machinans cogitationes peſſimas* reſpondet τὸ *cordo machinatur malum*; Quintò, τῷ *pedes veloces ad currendum in malum* reſpondet τὸ *terit pede*, ut currat ad malum, promtumque peſſumdet & prot rat; Sextò, τῷ *proferentem mendacia teſtem fallacem* reſpondet τὸ *digito loquitur*; dum digito indicat mendacia, fraudes, inſidias: digito enim ſocii inſidiantibus ſignum dat, modumque innuit ſceleris exequendi; Septimò, τῷ *qui ſeminat inter fratres diſcordias*, reſpondet τὸ *& omni tempore iurgia ſeminat*. Igitur recenſet hic Salomon ſeptem flagitia, in quæ viri belial, ſive apoſtatæ, id eſt, homines inertes & improbi, prolabi ſolent, non quidem ſimul in omnia, ſed nunc in hoc, nunc in illud, & tandem in omnia.

Quæritur, quomodo ſeminare inter fratres diſcordias, *Sofurratio* hoc loco ponatur ſeptimum & graviſſimum peccatum, *gravissimè* de eoque dicatur: *Et ſeptimum deteſtatur anima eius*. q. *ſcilicet* d. Septem jam recenſenda ſunt, quæ Deus abominatur. Aut q d. Ubi ad ſex priora accedit ſeptimum, omnia reddet prorſus execranda. ita R. Salomon. unde Vatabl. vertit, *ſex ſunt quæ odit Dominus, imò ſeptem ſunt quæ abominatur*; & Aquila, Symmach. Theodot. *ſeptem ſunt abominationes animæ eius*.

Verùm hæc non ſatisfaciunt noſtræ verſioni Vulgatæ, quæ habet: *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur*, id eſt caecratur, *anima eius*: plus enim eſt deteſtari vel execrari aliquid, quàm ſimpliciter odiſſe. Cùm ergo Deus execretur ſuſurrationem ſive ſeminationem diſcordiarum, reliqua verò ſex dicatur tantùm odiſſe; ſequitur ſuſurrationem ecteris ſex eſſe graviorem, eſſequs ſcelus graviſſimum. Sic etiam vertit Tigur. *hæc ſex*, inquit, *odit Dominus: ſeptimum autem ex animo deteſtatur*. Sæpè enim Hebræi numerum cardinalem accipiunt pro ordinali, puta *ſeptem* pro *ſeptimum*. Sic una ſabbatorum vocatur prima ſabbatorum, ſive dierum, putà Dominica, prima dies ſeptimanæ. Similia videbimus c. 30. v. 15. 18. 21 29 & Amos 1. 3. Huc alludens S. Paulus Roman. 1, 29. vocat *ſuſurrones Deo odibiles*.

Gravior, bem cædis. Primo.

Dico ergo, licet homicidium per ſe ſit gravius iuturratione, quia hæc tollit amicitiam, illud vitam; tamen ex adjunctis & effectis, quorum iuturratio eſt cauſa vel occaſio, ipſa homicidio & ceteris quinque vitiis hic recenſitis eſt gravior. Deoque magis exoſa & deteſtabilis. ita docet D. Thomas 2. 2. q. 73. art. 3 ad 1. & 2. Ratio eſt. Prima, quia iuturratio ſæpè tollit fraternum amorem & charitatem, eamque quaſi occidit & interimit inter fratres. Gravius eſt autem adimere & quaſi occidere charitatem, quam vitam naturalem per homicidium: charitas enim longè præſtantior eſt vita. Audi S. Gregor. 3. p. Paſt. 2. admon. 24. *Omnes*, inquit, *qui pro diſcordiam ſeparantur, à veritatis dilectione recedunt. Quos ergo vos operis ſanctis in ſuis actionibus proferunt, profecto nullis ſunt; quia non ex unitate charitatis ornantur. Hinc ergo perpendant ſeminantes iurgia quàm malitiose pereant, qui dum unum nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus omnium virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt: quia ſeminando diſcordiam, charitatem, quæ virtutum omnium mater eſt, exterminant. Quia autem nihil pretioſius eſt Deo virtute dilectionis, nil eſt deteſtabilius diabolo extinctione charitatis. Quiſquis ergo ſeminando iurgia dilectionem proximorum perimit, noſtis Deo famulatum ſervit: quia quæ ille amiſſa traxit, hanc iſte voluntatis cordibus ſubtrahens, eis iter ad perfonis abſcidit.*

Secundò. Secunda, quia ex iuturratione ſequuntur ſæpè cædes, non una, ſed multæ. Quot prælia inter reges & principes amicos, cùm multorum millium ſtrage, regnorum & rerumpublicè verſione, ſuſcitarunt iuturrones, & etiamnum ſuſcitant. Quocirca S. Clemens epiſt. 1. ad Jacobum fratrem Domini; *Homicidorum*, inquit, *tria genera dicunt eſſe S. Patres, & pœnam eam parilem fore aſſerebat. Sicut enim homicidas inter ſe oderunt fratrum, ita detractores quoque eorum, eoſque odiunt homicidas eſſe manifeſtabat.* Et S. Auguſt. ut habetur 11. q. 3. c. *Nemo*. *Nemo*, inquit, *peſſimum aut parum dantium putet, quòd manus percutiendi ſit in verbis lingua mentiendo, quàm manibus ſanguinem fundendo.* Qua de cauſa paſſim in Scripturis iuturronum & detractorum lingua comparatur gladio, novaculæ acutæ, armis & ſagittis. Denique S. Bernardus ſerm. 3. in Cant. *Prædatores ſunt*, inquit, *quos in hoc Dominus caſtrum inimicos eius introducere molientes, qualeſ ſunt utique detractores Dei edituleſ, qui diſcordias ſeminant, nutriunt ſcandala inter fratres.*

Tertiò. Tertia, quia ex iuturratione oriuntur plurima peccata, puta odia, calumniæ, lites, riſæ, cædes, rapinæ, incendia, vaſtationes urbium & regnorum, mulleque alia ſcelera. Unde Eccleſ. c. 28. 15. *Sufurro*, inquit, *& bilinguis maledictus: multos enim turbauit pax habentes. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem. Civitates munitas diruit, & domos magnorum effodit: virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſolvit*, &c. Vide ibi dicta.

Quartò. Quarta, quia iuturria ſe per ſe evertit civitatem, rempublicam, collegium, monaſterium, Ordinem. Tollit enim unionem civium, Religioſorum, domeſticorum, &c. ac civitatem Ordinemque lacerat & diſcindit. Facit enim ſchiſma, id eſt ſciſſionem, ſeu Legimus ſchiſmata Eccleſiæ, ac vidimus quo quantaque clades pepererint, indeque didicimus nullam majorem eſſe Eccleſiæ peſtem quàm ſchiſma, quia ipſum ſolum totam Eccleſiam dilacerat, & quantum eſt in ſe, evertit. Facit enim, ut una pars in aliam inſurgat, cumque confligat, itaque mutuis odiis & gladiis ſeſe invicem conficiant. Vide S. Cyprian. lib. 1. epiſt. 6. ad Magnum, perſtringentem ſchiſma Novatiani. & epiſt. 8. ad plebem. Vide ea quæ dixi in epiſt. S. Judæ v. 19.

Denique S. Thom. 2. 2. q. 74. a. 2. in corp. *Sufurratio*, inquit, *magis eſt peccatum quàm detractio, etiam quàm contumelia, quia amicos* (quem aufert iuturro) *eſt malier quàm bonos, & amatos quàm honoratos, uti 8. Ethic. c. 8. Philoſophus dicit.* Et in reſpond. ad 3. *Hoc peccatum* (iuturrationis) inquit, *maximè contra Deum eſt, quia Deus dilectio eſt, ut dicitur 1. Joan. 4. & propter hoc dicitur Proverb. 6. Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius: & hoc ſeptimum ponit eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias.* Sic & Hugo, Dionyſ. Janſen. & alii.

Appoſitè obſervat Janſen. quòd in hiſce ſeptem vitiis prima quinque referuntur tamquam vitia particularium partium hominis, incipiendo ab oculis, qui in ſuprema hominis parte collocantur, & deinde procedendo ſecundum ordinem quem habent partes in corpore humano usque ad pedes: duo vero reliqua vitia referuntur tamquam perſonarum vitia, non autem partium hominis. Et videri poteſt quinque illa vitia, quæ partibus corporis tribuit, conſideraſſe tamquam per quæ à partibus ſuis vrietur & lædatur totus homo; duo verò reliqua, quæ perſonarum ſunt, tamquam per quæ lædatur communitas & reſpublica, cujus perſonæ illæ ſunt partes. Multum enim communitatem lædunt teſtis fallax, qui judicium corrumpit, judexque iniquè judicans facit cum oppreſſione innocentum; & qui ſeminat diſcordias inter eos, quos maximè convenire eſſe concordes.

Jam primum inter ſeptem ſcelera Deo præ ceteris exoſa, recenſet *oculos ſublimes*; Vatabl. *elatos*; Syrus, *ſuperbos*: per quos Primò, aliqui accipiunt impudentiam & luxuriam. Nam, ut ait Eccleſiaſt. c. 26. 12. *Fornicatio mulieris in extollentia oculorum*. Unde R. Levi accipit eos, *qui perfricta fronte oculos ſuperbe attollunt*. Additque *Recenſet Salomon ſanguis membra ex ordine: oritur à ſublimioribus, & deſinit in inferiorem*.

Secundò, alii paſſim accipiunt ſuperbiam & faſtum, indeque alterum contemptum & deſpectum: ſuperbus enim elatos habet oculos, itaque quaſi ex alto deſpicit & vilipendit alios, quaſi ſe longè inferiores, viles & abjectos. Unde Septuag. vertunt, *oculos contumeliæ*; vel, ut Lucifer Calar. Apol. pro S. Athanaſ. legit, *oculos contumelioſos*. Deſpicere enim eſt ex alto deorſum aſpicere, & quaſi ſubtùs poſita ſpernere. ita Beda, Hugo, Lyran. Janſen. Cajet. quin & S. Hieron. in c. 2. Nahum: *Vi autem ſciamus*, inquit *quomodi superbi oculi ſint, Salomon noſtis eſt dicens: Oculus contumeliæ, lingua iniqua*. Faſtus enim, æquè ac contumelia, maximè ſe prodit in oculis elatis & deſpicientibus. Hinc orat Eccleſ. c. 23. 5. *Intellectuum oculorum*, inquit, *ne auferas mihi*. Et Jobc 41. 25. de diabolo ſub figura leviathan, id eſt cete, ait. *Omne ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper universos filios ſuperbiæ*. Et Iſaiæ c. 2. 11. *Oculi ſublimes hominis humiliati ſunt*. Et c. 5 15. *Humiliabitur vir, & oculi ſublimium deprimentur*.

Secundum vitium Deo exoſum aſſignat *linguam mendacem*, id eſt, *fallacem*, ut vertit Pagn. Sept. vertunt, *lingua iniuſta*; S. Hieron. Apol. 2. contra Ruffin. legit, *lingua iniqua*. Triplex enim eſt mendacium, ſcilicet officioſum, jocoſum & perniciorum: tertium ſolum eſt peccatum mortiferum. Deoque exoſum, reliqua duo venialia ſunt. Loquitur ergo hic de mendacio perniciolo, aut R. Levi, quod Deo & hominibus valde eſt invitum; tum quia directè adverſatur Dei veritati & beatitati: tum quia injurium eſt proximo; illique grave damnum injuſte infert: tum quia evertit omnia hominum commercia, contractus & ſocietates, ideoque totam reipubl. civitatem. c. Quis enim contractum ineat, negotietur, tractet cum eo qui mentitur & fallit; qui quod dicit, non præſtat; qui promittit, nec facit? lingua enim homini data eſt tum ad Deum laudandum, tum ad vitam ſocialem, ut quisque quod corde concipit, hoc ore aliis enuntiet, itaque contractus, fœdera, connubia, &c. ineat. Quòd ſi id non facit, ſed fraudulenter aliud dicit ore, aliud ſervat in corde; hic lingua tua abutitur ad noxam proximi, & quantum in ſe eſt, omnem civilem converſationem evertit.

Sic *mendacium* in Scripturis ſæpè ſumitur pro fraude, fallacia, iniuſtitia. Ut Oſee 4. 2. *Maledictum, & mendacium, & furtum, & adulterium inundaverunt, & ſanguis ſanguinem tetigit*. Et c. 7. 1. *Revelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium: & fur ingreſſus eſt ſpoliavit latrunculus foris*. Et Apoc. 22. 15. *Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſervientes, & omnis qui amat & facit mendacium*. Et c. 21. 27. *Non introibit in eam* (Jeruſalem cœleſtem) *aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium*.

Tertium aſſignat *manus effundentes ſanguinem innocuum*; Hebr. נקי *nakì*, id eſt *innocentis*; Septuag. *ſanguinem juſtum*. Homicidium enim ſummum eſt crimen ſecundæ tabulæ ſpectantis proximum: aufert enim vitam homini, quæ longè præſtat fama, uxore, opibus, cæterisque ejus bonis. Unde in Script. *effuſio ſanguinis* per antonomaſiam & catachreſin ſignificat quodlibet ſcelus enorme. Vide dicta Geneſ. 9 6.

Myſticè Baſil. in Catena Græcor. *Hominis flagitioſi oculus*, inquit, *& lingua iniuſta, & externæ hominis partes, quæ ordine hic exponuntur, ſignificant vires animæ: hæ enim per corporis membra ad malè feruntur. Nam quod in corpore eſt oculus, & lin-*

& lingua, & manus; hoc in anima fumi vitio, appetitus & iudicium. Inter cæteros autem illis effundunt ſanguinem iuſtum, qui fœdis operibus conſumminati ſanguinem Domini bibunt.

Quartum aſſignat *cor machinans cogitationes peſſimas*; Hebr. *cor fabricans cogitationes iniquitatis*; tum cuiuslibet, tum præſertim ejus quæ injuria eſt proximo, qua ſcilicet quis machinatur proximo eripere fortunas, famam, dignitatem, vitam, &c. omnia enim hæc ſeptem vitia ſpectant noxam proximi. Notat appoſitè Janſenius, *cor machinans mala* medio loco poni, id eſt, quartum inter ſeptem vitia; quia cor cæterorum eſt fons & ſcaturigo. Idem notat Polycton in Catena Græcor. qui & addit, dæmonem obſervare externos corporis motus, ut ex illis interna cordis affectus æſtimet & deprehendat. Porrò rectè dicitur, *cor fabricans*, quia, ſicut faber fabricat domum, unum laterem alteri, unam trabem alteri, unum parietem alteri jungendo & ſuperædificando, nunc rectà, nunc obliquè, nunc angulariter, nunc tranſverſim, &c. ſic pariter cor quod machinatur alteri malum, unam fraudem alteri, unam calumniam alteri, unam rationem alteri inſectat & implectit, nunc directè, nunc indirectè, &c. ut tuam mali fabricam exſtruat & perficiat.

Quintum aſſignat *pedes veloces ad currendum in malum*; Septuag. *pedes feſtinantes ad male faciendum*. Velocitas hæc notat inexplebilem ſceleris aviditatem, & deſtinatum ſtudium. Nam ex ſubita cholera, vel calo ſanguinem fundere, non ita grave eſt; at deſtinato ſtudio, & quaſi ſitu ſanguinis, eum tanta alacritate fundere grave eſt, & Deo abominabile: ſceleratis enim prurunt pedes ad currendum, & manus ad infligendum vulnera. Alludit ad illud pſalm. 13. *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.*

Sextum aſſignat *proferentem mendacia teſtem fallacem*, Heb. *efflabit conflabit, inflabit mendacia teſtis fallitas. Inflavit.* Sicut enim bullæ flatu puerorum inflantur, ſic & mendacia flatu oris impiorum, qui pluſquam pueri tunc ac ſicut bullæ, ſic & mendacia vacua & inania ſunt. Rurſum ſicut rubicen magno ore & ſpiritu inflat tubam prælii: ſic impii inflant tubam mendacii. vim enim ingentem ſibi inferunt, ut contra conſcientiam, veritatem, & famam mendax & falſum teſtimonium proferant. Unde Seneca *Mendacia proferentes*, inquit, *ſtrangulari ſolent, & per ſingula verba hæſitare.* Ita videmus teſtes mendaces, dum teſtimonium falſum coram judice proferunt, expalleſcere, contremere, ut vix effari queant, ac ingenti oris & vultus, totiuſque corporis confuſione prodere internum cordis ſui ſcelus, oriturque fallacium. *Conflabit*: quia ſicut faber vitrarius ingenti oris flatu conflat vitrum; ſic teſtis mendax eodem conflat calumniam & mendacium, quod fragile eſt ut vitrum, ac inflar vitri elucelcente veritate frangitur & rumpitur. *Efflabit*: quia ſicut fornax accenſa efflat ſcintillas, quæ ſæpè legetes, imò domos ſuccendunt; ſic mendax efflat falſa teſtimonia, quæ inflar ignis nonnes, famil as, civitates & regna accendunt & perdunt. Hoc propriè ſignificat Hebr. יפיח *iaphiach*. unde פיח *piach* vocatur favilla, quæ facili flatu excitatur, & è fornace efflatur: & קיטר *pecham* vocatur carbo, qui flatu accenditur & igneſcit. Unde Septuag. vertunt, ἐκκαίων ψεύδη μάρτυς ἄδικα, quod Complut vertunt, *exuris mendacem teſtes iniuſtus*, quia videlicet teſtis mendax mendacem actorem ſuo mendaci teſtimonio roborans, excitat & accendit ad proſequendam cauſam & litem injuſtam, qua combutat & perdat innocentem. Auctor Catenæ Græc. τὸ ψευδὲ ſumit paſſivè, nempe pro eo qui mendacio impetitur & onerator, non pro mendace qui impetit & onerat. Mendax enim eum, quem impetit calumnias, exurit, id eſt, affligit, cruciat & perdit. Melius τὸ ψευδὲ accipias non ut maſculinum, ſed ut neutrum ſignificans mendacia, non mendacem. Unde Romani & alii vertunt, *accendit falſa teſtis iniuſtus*. q. d. Teſtis falſus excitat mendacia, ſtruitque falſa teſtimonia, quibus accenduntur & perdantur innocentes. Falſum enim teſtimonium eſt quaſi ignis ſuſcitatus flabello linguæ teſtis mendacis, qui innocentes afflat & exurit, ut condemnentur a judice, perdantque opes ſuas, quin & famam ſæpè ac vitam. Imò teſtis fallax & mendax eſt quaſi fornax, quæ jugiter exhalat favillas & ſcintillas mendaciorum, fraudum, calumniarum, &c.

Septimum aſſignat *eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias*; Septuag. ἐχθρὸν, id eſt *inimicum in medio fratrum*. Hebr. enim מדנים *medanim* derivatum à דון *dun*, id eſt, judicare, litigare, contendere, ſignificat judicia, contentiones, lites, rixas. Unde Scholiaſt. *ſpiritus* vertit, *aviditates*, id eſt lites, jurgia, diſcordias. Idem Septuag. verſ. 14. *medanim* derivantes à מדינה *medina*, id eſt, regio, provincia, ſive colonia turi ac judiciis alicuius regni vel reip. ſubiecta, vertunt, *qui civitatibus affert diſſidia* vel *turbationes*, ut ponat לבין *ben*, id eſt, inter, vel interſtitium & diſſidium inter fratres.

Quantum ſit hoc malum dixi v. 14. & 16. Sic & Amos c. 1. 9. excidium intentat Tyriis, quòd *non ſint recordati fœderis fratrum*; quòd ſcilicet Idumæos ex Eſau prognatos, ideoque fratres Jacobi & Judæorum, ſuſcitarint ad bellum Judæis inferendum, uti exponit Vatabl. Et v. 11. idem intentat Idumæis eamdem ob cauſam. vide ibi dicta.

Præclarè S. Cyrillus Hieroſ. catecheſi 15. *Fraternum*, inquit, *odium locum dabit Antichriſto. Præparat diabolus febriſmata populorum, ut tanto facilius beſtiis recipiatur.* Sicut enim fraterna charitas domum præparat toti S. Trinitati, juxta illud Joan 14. *Ad illum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* ita diabolo & Antichriſto nihil aptiorem præparat locum quàm odium, lites, ſchiſmata, ac præſertim tentatores eorumdem.

SECUNDA PARS CAPITIS.

De cuſtodia legis, & fuga meretricis.

CONSERVA, FILI MI, PRÆCEPTA PATRIS TUI, ET NE DIMITTAS LEGEM MATRIS TUÆ] Septuag. *& ne expellas iura matris tuæ*; Syros & Chald *ne aberres à lege matris tuæ*. Redit de more ad inculcandam cuſtodiam diſciplinæ & legis divinæ, quam ipſe quaſi pater filius inculcavit, ſinguſque patres & matres probè filius inculcare debent & ſolent. Quare cùm hæc ſententia eadem ſit cum illa capit. 3. verſ. 1. ibique ſit explicata, hic plura non addam. Vers. 20.

Quantum verò valeat in filiis inſtitutio parentum, liquet hodie in Japonia, ubi parentes Chriſtiani parvulos ita efformant ut ambiant martyrium: quare pueri læti & alacres carnificibus jugulandos ultrò ſe offerunt, ac viros virtute ſuperant. Patet exemplum eſt quod narrat Victor Uticenſ. libro 2. de Wandal. perſecut. de matre filiolum incitante & prottahente, ut Confeſſoribus damnatis ad exilium comitem paſſionis & martyrii ſe adderet: ſic enim cum compellabat, imo compellebat: *Curre domine mens, videt univerſos ſanctos, quemodo pergunt & feſtinant lætanter ad coronas? Quam nos enim lacrymaremur, quod importunum videretur, aut viris pro ſexu iungi, aut exercitui Chriſti ſociari, reſpondit: Benedicite & orate pro me, & pro iſto nepote parvulo meo: quia eſſi peccatrix, filia ſum quondam Lucifuæ civitatis Epiſcopi. Cui nos: Et quare ita abiecta amiculas, & qua ratione de tam longo itinere nuc pergere demonſtratis? Quæ reſpondit: Cum hoc ſervo veſtro parvulo ad exilium pergo, ne inveniat eum ſolum inimicus, & à via veritatis revocet ad miſeriam. Ad hæc verba replevi, nihil elicere valuimus niſi ut voluntas fieret Dei.* Idem Victor. libr. 3 narrat duodecim pueros in fide orthodoxa & pietate probè a parentibus educatos, Arrianis miræ conſtantiæ teſtitiſſe: *Indignantur*, inquit, *ovibus hoc gravius Arriani, & ſe ſuperatos a pueris erubeſcunt. Unde accenſi ſubdi fuſtibus inhiant, quos iam ante pauciſſimos dies variis verberibus diſſipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, & rurſum pœna reſtaurata crudeſcit. Factum eſt Domine confortante, ut nec manus minus deficerent in dolore, & magis animi terſtores roborarius in fide. Quos nunc Carthago miro cultu affectu, & quaſi duodecim Apoſtolorum chorum conſpicit ſanctorum. Vnum dicunt, ſimul vi cunctur, pariter pſallunt, ſimul in Domino gloriantur.* Et ſub finem libri Maximum puerum ita celebrat: *Puium tamen vehementè conatum, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, capiebamus auctores malorum a Sanctorum conſortio ſeparare, dicentes: Infantule quid feſtinas ad mortem? ſimitte eos, infantum, & audi conſilium noſtrum, ut poſſis in vomere vitæ remanere, & tanti regis intre palatium. Tunc ille ætate quidem puerili, ſenili tamen maturitate clamabat: Nemo me ſeparet à ſanctis Patre meo Libanio Abbate, & fratribus meis quæ me in monaſterio nutrierunt. Cum ipſis ſum en timore Dei conjunctus, cum ipſis de-*

Vis inſtitutionis filiarum.

deſidere paſſionem ſuſcipere, cum quibus credo me & futuram gloriam invenire. Nolite jam ergo quia poteſtis ſeducere puerilitatem meam. Simul nos Dominus ſeptem voluit congregare, dignabitus omnes uno martyrio coronare, Quomodo nemo poſſit potuiſſe de ſeptenario illo numero felicium Machabæorum, ita etiam ſeptenus noſtræ congregationis numerus nullum invenies detrimentum. Denique ſicut Salomæ mater ſeptem Machabæorum eos enutrivit & erudivit ad tantam in tormentis fortitudinem: ſic pariter S. Symphoroſa ſeptem filios, ac S. Felicitas totidem ſuos educavit ad lauream martyrii, quorum triumphos quotannis celebrat Eccleſia.

VERS. 21. LIGA (Syrus, *firmiter fige*, R. Salomon, *circumliga*) EA IN CORDE TUO IUGITER, ET CIRCUMDA GUTTURI TUO] Septuag. *liga ea ſuper animam ſuam ſemper, & quaſi torquem circumda* (Symmach. *ſtringe*) *circa collum tuum*, Chald *alliga ea collo tuo*. Vatabl. exponit, q. d. Sint ſemper in corde tuo, & in ore tuo, quod per *guttur* intelligitur, ſcilicet ſemper corde ea rumina, & ore ea proloquere, ut aliis æquè ac tibi ea commendes & inculces. Alii, q. d Inſcribe, vel notis brevibus tolicule pe ea to bullæ appenſa ſuper cor tuum, ut ea jugiter cordi & oculis tuis obverſentur. Similiter inſcribe ea in fimbriis collı tui, vel in torque qui ex collo tuo dependet. Aut ſint tib. pro bulla cordis tui, & pro torque colli tui, hoc eſt, ſuomnè ſint tibi cordi & curæ. Hæc ſententia pari modo quo prior, eadem eſt cum illa capit. 3. *Circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui.* Vide ibi dicta.

VERS. 22. CUM AMBULAVERIS, GRADIANTUR TECUM: CUM DORMIERIS, CUSTODIANT TE, ET EVIGILANS LOQUERIS CUM EIS] Tria hic tempora memorandæ diſciplinæ & legis commendat, quæ cetera omnia complectuntur, nimirum Primò, tempus ambulandi, quo totum diem complectitur, dies enim eſt tempus ambulandi, & negotiandi: Secundò, tempus dormitionis, putà noctem: Tertiò, tempus evigilandi, putà mane, quo figuificat ea per diem ita jugiter eſſe mente volventia, ut eidem noctu dormienti per ſomnium recurrant, de iisque ſomnietur, ac mane evigilanti primò ſeſe objiciant. De Primo ait: *Cùm ambulaveris, gradientur tecum* Hebr. eſt נחה *tanche*, quod tam eſt ſecundè, quàm tertiæ perſonæ, unde tam veritas *deduc tecum* legem, quàm *ipſa* (lex) *deducet te*, uti vertunt Aquila, Symmach. Theodot. & Chald. Utrumque eodem redit, & utrumque ſignificavit Noſter vertens, *gradientur tecum*; ita ſcilicet ut tu ea tecum adducas, & ipſa viciſſim deducant te recta virtutis via, necubi impingas vel ſcopites. Syrus, *cibi ea aſtare curato, terumque ſint.*

De Secundo ait: *Cùm dormieris, cuſtodiant te*; Hebr. *cuſtodiam ſuper te*; Vatabl. *ut ſuper dormientem excubem*; Syrus, *cuſtodi ea, ut cuſtodiant te*. q. d. Ale & fove per diem memoriam legis, ut ipſa noctu te dormientem cuſtodiat ab omni illuſione & inſidiis dæmonum, æquè ac hominum: ſi enim per diem illi ſtudueris, ipſa viciſſim noctu inſtar excubitoris excubabit & cuſtodiet te: perinde ac famuli & milites, quos princeps alit per diem, noctu pro eodem vigilant & excubant, cumque ſecurum reddunt, ut tutò quieſcere & dormire queat.

Moraliter hic diſce, optimum remedium contra nocturnas illuſiones eſſe ſanctas cogitationes & orationes, ut quis iturus cubitum illas animo verſet, illitque indormiat; illæ enim quaſi vigiles ſe ponunt implentque mentem, ne ſopita diabolicis illuſionibus pareat. Hoc remedium ſuggerit S. Bernardus tract. de Vita ſolitar.

De Tertio ait: *Evigilans loquere cum eis*; Hebr. *cùm evigilaveris, ipſa* (lex) *te alloquatur*. Sic & Septuag. Syrus verò, & *quando excitatus fueris, hæc tibi ſint meditatio*; Chald. *ſi evigilaveris, ipſa ſint locutio tua*. Significat ita aſſiduè mente revolvendam eſſe legem, ut ipſa & dormienti & evigilanti prima occurrat, ex primordiis enim cogitationum mane pendent & dertvantur cogitationes totius diei. Unde diabolus id ſciens evigilanti conatur objicere primò cogitationes fœdas, mundanas & vanas, uti ex Climaco luperiùs dixi, vide & dicta Deut. 6. v. 8. Sentus ergo omnium eſt, q. d. Ambulans, ſedens, cubans, ſurgens, aut illud quodvis agens, ſemper legem Dei animo pertracta, aſſiduoque in illa meditare. Ita Polychron. in Catena Græc. *Sonſus*, inquit; *ſi quandocumque aliquid meditaberis, aut loqueris, aut operabeſis, omnia ſemper ſecundùm legem à Chriſto præſinitam facito & operare. Ambulatio-*

A *nis enim vox, horum omnium vim & rationem in ſe continet: Qui enim legis myſteria ſtudioſe rimatus, univerſam legis lumen quodam eſſe deprehendit.* Eſt proſopopœia: nato ſapientia, ſive diſciplina & lex, inducitur ut perſona ſui ſtudioſum comitans, deducens, protegens, viam præluceus: denique omnibus admonens & præmonens.

Anagog. Beda & R. Salomon: Cùm ambulaveris, inquit, id eſt, cùm vitam deges, lex tecum gradietur, id eſt, tecum aſſuefcet, teque deducet: cùm dormieris, id eſt cùm in ſepulcro recondirus fueris, cuſtodiet te: cùm expergefactus fueris, te alloquetur, id eſt, quando mortui ad vitam revocabuntur, ut judicium ſubeant, ſacra lex te alloquetur, id eſt, patrocinium ruum ſuſcipiet.

Denique huic ſententiæ ſimilis eſt illa cap. 3. 21. *Cuſtodi legem*, &c. *tunc ambulabis fiducialiter in via tua*, & *peſtuus non impinges*; *ſi dormieris, non timebis*. Vide ibi dicta.

VERS. 23. QUIA MANDATUM LUCERNA EST, ET LEX LUX, ET VIA VITÆ INCREPATIO DISCIPLINÆ] Sept. *quia lucerna mandatum legis, & lumen via vitæ, & correptio & diſciplina*; Aquila, Symmach. & Theodot. *increpationes diſciplinæ*, Syrus, *increpatio & eruditio*. Dat cauſam cur tam ſtudiose amplectenda ſit lex & diſciplina, curque eam ita commendet & inculcet, nimirum eo quòd ipſa ſit lucerna præjeos, illuminaos & dirigens omnes actus noſtros ad virtutem & felicitatem. Quare ea eſt lux pellens ignorantiæ tenebras, & demonſtrans quid faciendum ſit, ſicut lux demonſtrat quà ſit eundum, juxta illud pſalm. 118. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. Nec tantùm lux eſt, ſed & *via vitæ*, id eſt, via ad vitam. Nam *increpatio diſciplinæ* vel *eruditionis*, eſt increpatio redarguens & caſtigans pravos hominum mores: quæ ooo eſt aliud quàm lex nos increpans & caſtigans, aut humana patris & Superioris redargu io juxta Dei legem q. d. Si huic meæ diſciplinæ & legi Dei parueris, per obedientiam hanc quaſi viam, pervenies ad vitam longævam & felicem in hoc ſæculo, ac ad æternam & felicifſimam in futuro. Id innuit Hebræum תורה *thora*, id eſt, lex, quæ vox deducitur à ירה *iara*, id eſt, lagittare, emittere jaculum vel ſpiculum. Sic enim pater vel Superior, qui legis eſt cuſtos, tua increpatione & caſtigatione quaſi ſpiculo & ſtimulo legem imprimit iuoditis, juxta illud Eccleſiaſtæ 12. verſ. 11 *Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore uno.*

Alludit, imò citat Salomon illud Davidis patris ſui pſalm. 118. verſ. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis*. Ubi S. Auguſt. cenſet eſſe tepetitionem: poſteriori enim membro idem dici & repeti, quod dictum eſt priori, ut idem ſit *lucerna*, quod *lumen*, & *ſemita*, quod *pedes*. Idem enim verbum, id eſt mandatum Dei, dicitur eſſe *lucerna pedibus*, & *lumen ſemitis*: lucerna enim dicitur a luce, quia lucem ſuam per lumen diffundit & ſpargit. Elegantiæ ergo, rhythmi & variæ tynonymiæ cauſa, mandatum, ſive lex, dicitur *lucerna* & *lux*. Lucerna, quia, ut ait S. Ambroſ. in pſal. 118. v. 105. *nobis in hac mundi nocte præluceat, ne ſicut ea tenebris ambulantes, inſertis tinubulis veſtigiis, & viam veram invenire nequeamus*, Lux, quia per diem ambulantibus viam virtutis præmonſtrat. Ita S. Hilar. in eumdem pſalm 118. verſ 105. *Scis*, inquit, *ſi niſi in verbo Dei illuminatum hac corporum tenebras, & hanc ſæculi noctem ferre non poſſe. Scis ubique adeſſe lapides offenſionum, laqueos ſumium, ſcrobes foveorum, ut ſuum quis nocte egreſſus lucernam antefert, & quò pedem inferat conſultat, atque ad ſingulos greſſus lumine pranate ſollicitus ſit: ita unuſquiſque noſtrum manens in ſe vasbum Dei, in omnes operum proceſſus tamquam lucernam pratendit. Omnis ſtenim doctrina cæleſtis duæ nobis ad iter vitæ eſt, quæ lucerna modo in hac nocte ſæculi præferenda eſt; cùm aliquid ant agimus, aut cogitamus, ant loquimur*. Et ioferius: *Ad omnem igitur animæ noſtræ pedum ntamur Dei verbi lucerna, ſed lucerna ſemper ardente, ſemper in officium ſuum per noſtram prudentiam præparata. Verbum autem, quod pedibus lucerna eſt, ipſum illud & ſemitis lumen eſt. Senſum enim & domeſtice ingredientibus lucernæ opus eſt, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen paulò neceſſarium eſt, ne latro inſidiens, ne ambigua via error occultet. Per incrementa enim à minori ad majus accedimus, ut ei cui verbum Dei primum lucerna ſit pedibus, id ipſum verbi ei fiat lumen in ſemitis.*

Sic

Sic & S. Hieronym. ibidem. Et Caſſiodorus. *Idem verbum*, inquit, *eſt lucerna pedibus in nocte diverſis eſſe ſemitas irretita, & lumen ſemitis: per ipſum ſiquidem dum ad vita bona curſum inſtruimur, clariſicati cor de directis greſſibus ambulamus.* Quin & Baruch c. 4. v 2. loquens de lege data Judeis, alli dat lumen & ſplendorem; *Converſare*, inquit, *Jacob, & apprehende eam: ambula per viam ad ſplendorem tuum contra lumen eius.*

Lychnus ſymbolum legis.

Hujus lucernæ ſymbolum eſt gemma dicta lychnis, vel lychnites, id eſt, lucernula, vel lucernalis, *Lychnis*, inquit Iſidor. libr. 16. Origin. cap. 13. *ex genere adamantum lapillorum eſt, appellata à lucernarum fragrantia: gignitur in multis locis, ſed apud Indos probatiſſima. Eſt huius duplex facies, una qua purpurat radias, altera qua cocci rubore. Sculpturis reſiſtit.* Sic clara & ardens eſt ſapientia & lex, tum cæleſti putpura radians, tum cocci rubore accenſa. Eadem omnibus fortunæ telis reſiſtit, nuſquam ſe deformari patiens. ita noſter Cauſinus lib. 14. Parab. hiſtor. c. 43.

Lex eſt lucerna & lux. Primo.

Myſticè S. Amb. in pſal. 118. Lex, inquit, imperfectis eſt lucerna, eadem perfectis eſt lux & ſol; quia imperfectis rudiora perfectis ſublimiora oſtendit. *Mihi lucerna eſt*, inquit S. Ambr. *angelis lux eſt, Petro lucerna, quando aſtitit ei angelus in carcere, & lumen reſuſſit ei. Paulo lux erat, quando cunctum ad perſequendum populum Chriſtianum, circumfuſus eum lux de cælo, & audivit dicentem ſibi: Saule, Saule quid me perſequeris?* Et mox: *Oleum tuum humilitas eſt, quæ cervicis noſtræ dura molleſcunt. Oleum tuum miſericordia tua eſt, quo eviam colliſa ſepulis peccatorum foventur corpora.* Et ſub finem: *Pedibus*, inquit, *lucerna ſatis ad ambulandum, ſed ſemitis non ſatis eſt ad illuminandum: idem verbum tamen & pedibus lucerna eſt, & ſemitis lux eſt: quia idem unigenitus Dei Filius & delinquentibus advocatus, & remunerator eſt fortibus: peccatorum remiſſor, præmiorum largitor. Itaque cui lucerna fuerit verbum Dei, huic quocumque pergit, lucent ſemitæ: ſicut lucebat ſeculo David & ideo ejus in lumine ambulans dicit: Juravi & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.*

Secundò.

Secundò, S. Baſil. & Theodor. in eundem vers. 105. pſalm. 118. Lex vetus, inquit, fuit lucerna, quia unam gentem illuminavit. unde & Joannes Baptiſta, qui fuit terminus legis, dictus eſt *lucerna ardens & lucens*. Euangelium verò eſt lumen, quia totum orbem illumioat, hinc Chriſtus fuit ſol juſtitiæ, & Apoſtoli lux mundi.

Tertiò.

Tertiò, S. Auguſt. in eumdem pſal. Verbum increatum, inquit, eſt lumen, nuò lux, verbum creatum eſt lucerna.

Quartò.

Quartò, alii, Lex, loquuntur, juſtis poſtea caturis & reprobandis præluceat ut lucerna ad modicum tempus; nam mox extinguitur: juſtis verò perſeveraturis & ſalvandis præluceat ut lux Solis, quæ ſemper ſui ſimilis permanet. *Alii* aliter, quæ omnia ſtrictum, ſed exactè more ſuo complexus eſt noſter Lorinus: Locernæ munus, inquit, ad diſpelleodas noctis tenebras magis videtur pertinere, luminis ad ambulandum de die.

Quintò.

Quod per myſticum ſenſum referri poteſt ad res advetſas & proſperas: ad præcepta & conſilia: ad legem veterem, quæ præceſſit ſolem novæ, & ad ipſam novam: ad Judæorum ſub modio lucernam, & ad Gentilium fidelium ſuper candelabrum: ad exemplorum propoſitionem, & ad præcepta vivendi, quæ per illa comprobantur & illuſtrantur: ad inæquale in diverſis gratiæ lumen, ſicut eſt quoque gloriæ: ad exiguum & tuboſcurum lumen viæ, & ad clatius patriæ: ad lumen pedibus prædicatoris neceſſarium, & ad ſingulas ejoidem, vel aliorum privatorum actiones eodem dirigendas: ad Chriſti divinitatem velut in laterna inclutam, ſeu in teſtea Gedeonica lagena, vel in candela ſive teda, face, cereo; & ad eamdem ſecundùm ſe, atque ut à Patre luminum procedentem.

Judic. 7. 16.

Et ex lux] Tum quia lex clara eſt & lucida intellectui, tum potiùs quia lex intellecta & cognita dirigit hominem in operando. Perperam ergo ex hoc loco hæretici colligere contendunt, quòd S. Scriptura tota ſit clara & legenti perſpicua. Nec enim omnis S. Scriptora eſt lex, cùm præter leges contineat hiſtorias, prophetias, multaque alia. Nec rurſum omnis lex per ſe, niſi explicetur, eſt cuilibet clara & perſpicua; unde non ſolùm Chriſtiaoi, ſed & Judæi ſuos habebant Scribas & doctores, qui eam populo explanarent. Nota elegantem apramque alluſionem inter *lex* & *lux*. Simili paronomaſia eſt in vocibus Hebraicis תורה *thora*, id eſt lex, & אור *or*, id eſt lux. Lex enim dicitur *thora* ab יורה *hora*, id eſt, docuit, docet enim & illuminat ſubditos circa ea quæ agenda ſunt. Sic lex græcè dicitur νόμος à νέμω, id eſt, paſcere & inſtruere, uti notat noſter Azor. par. 1. libr. 3. capit. 1. quæſito 1. & Salas p. 2. tract. 24. diſput. 1. ſect. 3. n. 8. Hinc & juxta Iſidorum libr. 2. Etymol. capit. 10. *lex* dicitur à *legendo*, eò quòd edatur & ſcribatur, ut legi poſſit, vel ut ſæpiùs legatur ad inſtructionem & illuſtrationem mentium, juxta illud pſalm. 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. Cicero verò libr. 1. de Legibus legem derivat à *diligendo*, eò quòd lex doceat quænam deligenda & eligenda ſint. Sic & Dom. Soto libr. 1. de Iuſtit. q. 1. a. 1. Ceterùm D. Thomas 1. 2. q. 90. a. 1. legem derivat à *ligando*, quòd homines liget & obliget ad aliquid præſtandum vel omittendum. Unde & lex dicitur *iugum* vel *vinculum*, juxta illud pſalm. 2. *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipſorum.*

Lex ergo eſt lux, quia ipſa eſt radius lucis æternæ manans à ſole increato, qui eſt ipſe Deus. Lex enim creata eſt participatio legis æternæ & increatæ, quæ eſt in mente Dei, quam Deus hominibus indidit ad rectè, ſanctè & feliciter vivendum, juxta illud pſalm. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Hominibus dico, ſed præſertim principibus & magiſtratibus, tum ſæcularibus, tum Eccleſiaſticis. Horum enim officium eſt legem Dei populo proponere, tueri & vindicare, ac per pœnas & præmia populum cogere ad illam obſervandam; quin & leges humanas condere, quæ iuvent ad legis divinæ cuſtodiam. Quare ipſi populo ſunt animata & viva lex, præcipuè cùm ipſi primi legem obſervant, populoque viam obedientiæ & virtutis præeunt.

Imperatori & Patriarchis præferebatur lampas: cur?

Hac de cauſa olim quinque Patriarchis, qui ut dignitate, ita ſapientia & ſanctitate ceteris antecellere debent; putà Romano, Conſtantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, Hieroſolymitano, ac ipſi Imperatori præferri tolet lampas, teſte Theodoro Balſamone in Melete, ſive diſceptatione, de hoc ritu, & Curopalate de Officiis Eccleſiæ & aulæ Conſtantinopol. capit. 6. num. 37. quem audi: *Imperator*, inquit, *crucem in dextera ſemper portat, in ſiniſtra vero involucrum cedici ſimile, ligatum mantili, baltegue intus cavitatem, & vocatur Acatio* (id eſt ſine malitia, innocentia) *quaſi dicat illud: Imperatorem humilem eſſe ut mortalem, neque propter imperii ſublimitatem offerri, neque inſolenter ſe iactare. Per mantile ſignificatur inconſutilis eiusdem imperii, & mox abuno ad alium transfundi. Lampadem præferunt Imperatori propter illud Chriſti dictum: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Porrò lampadis hujus ſupremæ partes, ut idem ait num. 7. ſanctis crucibus coccineis, cinnabari & bractea erant ornatæ. Inſuper Patriarcha in feſto Epiphaniæ lampadem dabat Imperatori, ut idem ait capit. 8. num. 2. Adhæc Imperator, inquit idem capit. 10. n. 3. *Palmarum feſto nihil aliud fert, niſi flammam & faſcem, dextera portans crucem, ſiniſtram mantile cum acacia, ut moris eſt, & lampadem.* Idem cum facere feria quinta magnæ hebdomadæ, & in Paſchate narrat ío ſeq. Sic & olim regibus Chaldæorum & Perſarum ignis præferebatur, ut dixi Jerem. 1. 13.

Ut cuſtodiant te a mulieRe mala, et a Vaas. 24.
alienA lingua (Hebr. & Chald. *à lenitate*; Syrus, *à criminatione*) extraneA] Hæc verba pendent à præcedentibus, finemque & uſum legis ac diſciplinæ ſignificant. q. d. Gradirantur tecum lex, quæ eſt lux; ac increpatio diſciplinæ, *ut cuſtodiant te à muliere mala*, id eſt, ut Symmach. *à meretrice*; Aquila, *à muliere fadeloreui*. Meretrix enim *mala*, imò peſſima, eſt *mulier*, ſive ſpectes malitiam fornicationis, ſive impudentiæ, ſive rixarum, ſive conſumptionis opum, ſive damnandorum omnium. Eadem vocatur *extranea*, quia non eſt uxor propria, ſed vaga, & communis omnium proſtibulum, imò non rarò alterius viri uxor, ideoque adultera. Unde Septu. vertunt, *correptio & diſciplina ad conſervandum te à muliere nequa, & à calumnia linguæ alienæ.* Identidem redit & inculcat fugam fornicationis, meretricis & adulteræ: quia hic eſt laqueus, quem dæmon tendit omni hominum generi, præſertim iuvenibus, eoque maiorem hominum partem capit, illaqueat, dementat & occidit. Nihil ergo ita contrarium ſapientiæ & virtuti, ut venus & meretrix. Vide dicta cap. 2. v. 16. & c. 5. v. 3.

Non concupiscat pulchritudinem eius Vaas. 25.

cor

COR TUUM, NEC CAPIARIS NUTIBUS ILLIUS] Nota *Tè concupiſcat*, inde enim liquet contra Phariſæos & & Rabbinos nonnullos, lege veteri non tolùm veritum fuiſſe opus externum fornicationis, ſed & internam ejus concupiſcentiam ab opere ſemotam, illa enim prohibita eſt nono & decimo Decalogi præcepto: *Non concupiſces*. Ita enim contra eos hoc præceptum explicat Chriſtus dicens: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo*. Matth. 5. 28. Vide dicta Rom. 7. 7. Unde Septuag. vertunt, *non te vincat forma concupiſcentiæ*; S. Hieron. in c. 27. Ezech. *non te decipiat pulchritudinis deſiderium, ne capiaris oculis tuis*; Aquila, Symmach. & Theodot. clarè, *ne concupiſcris pulchritudinem ejus in corde tuo*. Nam ut ait S. Auguſt. ſerm. 83. de Tempor. *prima adulterii oculorum illa ſunt, ſecunda verborum*: nihil enim illecebroſius eſt formoſo vultu comptoque habitu mulieris. Unde S. Ambroſ. lib. 1. de Pœnitent. cap. 14. *Ne te vincat*, inquit, *concupiſcentia formæ. Si non vis vinci, non congrediare, ne de te vitia coronentur*. Idem lib. 3. de Abel & Cain cap. 5. *Ne vincas te forma deſiderium, adulterium eſt, fucis illita, nequaquam ſincero fulgens decore*. S. Chryſoſt. homil. 3. de verbis Iſaiæ legit, *Ne cogaciſas pulchritudinem alienam*, ſicque exponit q. d. *Ne ſtudio animadvertas, ne curioſe intueare, ne viſioſa contemplatione immoreris, quæ ab animo corrupte, & concupiſcentia profiſciſcitur. Sed quid (inquies aliquis) mali hinc poſſit exire? ex hoc amor veluti ignis excitatur. Ut enim ignis ubi fœnum aliquod arripuerit nihil moratur, ſed ſimul ac ardere cœpit materiam, licuiam acrendit flammam. Itidem & ignis concupiſcentiæ, quæ eſt in nobis, ſimul atque per oculorum intuitum elegantem ac venuſtam accenderis formam, protinus cæcum animam*. Unde concludit Chryſ. *Proinde ne ſpectes temperantem illam, quæ ex aſpectu proprio fuit voluptatem, nam illa inſidiis vulnere plerumque celeriter avolat, at vulnus non avolat, ſed plerumque manet & inveteraſcit*. *Et quemadmodum verbum contra jaculo in vitali corporis parte, etiamſi vehementem effugerit manum, nihilominus inde ſæpe interi, ſic & anima accepto concupiſcentiæ jaculo è laſciva contrectatione aſpectu, ei amplius jaculo permittatur abire ſine opere, tamen ipſa per ſe corrumpitur ac perit*.

Salomonem ſecutus Siracides c. 25. 28. *Ne reſpiciat*, inquit *in mulieris ſpecies, & non concupiſcas mulierem in ſpecie*. Ubi multa hac de re dixi, æquè ac hic cap. 5. verſ. 3 & 4. quare hic plura non addam. Remedium eſt, avertere oculos ne videant vanitatem, & vanam pulchritudinem mulieris; ac dicere cum S. Job c. 31. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*. Si nadvertenti illa obiiciatur, illicò, ad te mens oculos revocet, ac inter alia cogitet ſpeciosam mulierem non eſſe aliud quàm ſepulcrum dealbatum ſoris ſpeciosum, intus ſordibus deforme & abominatione plenum. Quocirca Religioſus ille in Vitis Patr. libr. 5 libello 5. de fornicat. num 24. cùm memoria cujuſdam pulchræ mulieris illi recurreret, illumque affligeret, ivit ad ſepulcrum ejus, erat enim jam mortua) ac cruorem putredinis ejus mire fœtentem admovens naribus: *Eccè*, inquit, *deſideraſti, quod quærebas, ſatiare ex eo*; itaque ardorem concupiſcentiæ fœtore gravem extinxit reſtinxit.

NEC CAPIARIS NUTIBUS ILLIUS] Hebr. *& non capiat te pupillis ſuis*; Septuag. *neque rapiaris oculis tuis, neque abripiaris ab ejus palpebris*; Pagnin. *& non capiat te ſplendoribus ſuis*; Chald. *ne ſeducat palpebris ſuis*. Hebr. vox עפעפיה *aſhapaiam*, id eſt, *palpebris*, geminata eſt à rad עף *aph*, id eſt, volavit, vibravit, celerrimè movit & jecit, ſicut ſol celerrimè vibrat radios, & ſicut nubes vibrant fulgura. Similiter enim modo volant palpebræ, & oculi in palpebris, quaſi aviculæ bellæ in alis expanſis, quæ ſui decore & ſpecie rapiunt ad ſe intuentes. Sicut ergo iynx avicula, quæ à colli vertebra vertilla & torquilla dicitur, de qua Ariſtot. lib. 2 de Hiſtor. animal cap 12. fertur intuentes in ſui amorem rapere, & quaſi dementare, teſte Pierio Hierogl. lib. 25. cap. 51. Rurſum ficut ſol vibrat radios, inque homines ad ſe rapit: ſic mulier vibrat radios oculorum, quibus quot lætus, tot flagitas amoris iaculatur in aſpicientes. Denique nutus ictuſque palpebrarum eius ſunt totidem fulgetra, quibus perſtringit oculos intuentium, & quaſi obſtupelacit, ut ab eorum intuitu avelli, alioque ſe convertere nequeant, uti docet S. Ambroſ. libr. 1. de c. 4. Iis ergo mulier cepit ſapientiſſimum Salomonem, ſanctiſſimum Davidem, fortiſſimum Samſonem, ut nemo ſibi perſuadeat ſe eos luſtinere & eludere poſſe.

Vis oculi feminei.

Audivi: Belgio matronam ſapientem & ſanctam monentem confeſſarios, etiam Religioſos & ſanctos, ut caverent ſibi ab aſpectu & colloquiis feminarum pœnitentium, Quia, inquiebat illa, adeò illices ſunt oculi earum, ut, ſi in virum quempiam illos defigant, illum ſui amore planè illaqueent & irretiant. Addebat: Certa ſum non eſſe viſom adeò gravem & conſtantem, cui, ſi fixè enim reciprocè per quadrantem intuita fuero, non perſuaſerim quid quid voluero.

Oculi ergo feminarum faſcinum quoddam continent, quo faſcinant & quaſi reti illaqueant intuentes. Unde S. Ambroſ. lib. 1. de Pœnit. cap. 14. legens juxta Septuag. *Neque capiaris oculis tuis: Ipſi*, inquit, *nobis oculis rectis ſunt, & ideò ſcriptum eſt: Neque capiaris oculis tuis. Ipſi nobis ergo tendimus rectis quibus involvimur & implicamur: ipſi nobis vincula nectimus, ſicut legimus: Quia vinculis peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur*. Et infernis: *Multa retia tendunt nunc diabolo, multa retia ſunt: oculus meretricis laqueus amatoris eſt*. Hinc Syrus vertit, *ne ſis præda venationis oculorum eius, & palpebriſ ſuis captivum te faciat*. Salomoni ſuccenturiatur Ben Sira alphabeto 2. littera *be*: *Abſconde*, inquit, *oculos tuos à mulieris gratioſa, ne capiaris reti ejus*, id eſt forma & nutibus nictibuque ejus: hoc enim eſt rete fœminarum, quo potentiſſimos & ſapientiſſimos quoſque capiunt. Et littera *vau*: *Væ quis vadis poſt oculos ſuos, quos aevis eſſe ſibet ſcortationum*, id eſt, ſcortationi addictos.

Hanc gnomen appoſito & eleganti aranеæ & muſcæ apologo, bellis dogmatibus decorato, illuſtrat Cyrillus lib. 1. Apolog. moral. c. 6. cui titulus: *Vide pedem, cui tribuat, & in ſecurioribus dubita*. Sic enim ait: *Tenuis aranea vetuſtiorum artis ſuæ, muſca volitans teſcam ta poſita dixit: Ut quid concludis fallaci reti ſeminas liberioris naturæ? quoniam ipſo uſu nepas publicum, & denſis recticulis apertiſſimum claudis gradiendi modum? At illa reſpondit: Nimirum naturæ auctoritate hæc fabrefacio, quia deſtrix effecta, ſebolas meas in ſemitis maxime apertis extendo. Tunc muſca ſubjunxit: Si ita eſt, diſciplinæ tuæ regulas pande. Cui illa libenter annuens, Scio, inquit, quid mortalium vita non minùs pendet ab oculorum rectitudine, quàm à verbe, Quod ut panderet quidem ſapientia naturæ repleta, multum ſibi invicem cor & oculus conformavit; videlicet in agilitate motus, in copioſitate ſpiritus, & in unitate conducunt. Propter hoc maxima diligentia gubernandis adhibenda eſt oculis, ne, ſi erraverit, vitam perdas. Numquam pariter ambos claudes, ſed quieſcenter uno vigilans alios te gubernes. Lucerna enim corporis tui eſt oculus tuus* (Matth. 6. 22.) *& idcircò ambos nunquam ſi clauſeris, ſtatim ductus in tenebras offendiculis confunderis*. Ex hiſce deinde tria inſignia ſapientiæ ad oculum æquè ac pedem regendum dogmata, ſive regulas colligit. Prima eſt: *omni cuſtodia obſerva cor tuum*, Proverb. 4. 23. *& diligentia vigili oculum tuum*. *Secunda, vide ut non ſis prodigus de pedibus tuis: numquam enim dii alieni ſumus pedes tui, ne ſorte perrectis in malum, perditionis cauſa ſis eorum. Per enim ſapientiæ eſt prudens, & fatuorum ſtultus*. Eccleſ. 21. 25. Proverb. 4. 25. *Palpebræ igitur tuæ præcedant greſſus tuos, nec pes unquam ducem oculum antecedat. Tertia autem ſimilis regula mea eſt, ut ubi ſemper plus timeas, ubi tibi plus arridet ſecuritas, ac ibi minùs ſperes, ubi pericula plus apparet. Quod enim quæres in certo, aliquando reperies in incerto; & quia dubitabis in ſolidis, briat nimienum in dubiis tuus eris. Sapiens enim timet & declinat, ſtultus autem tranſilit & confidit. Doceo igitur te quieſcere, monco te tuum tranare la procedere, & pedem tuum ad prudentiſſimum paſſum tantùm extendere*. Confirmat deinde dicta infauſto ſtultidæ muſcæ exemplo & caſu: *Hic*, inquit, *cum admiratione audivit muſcæ aſſe inquit: Certè valdè magna ſunt quæ inſtruis. Mea illa reſpondit: Verùm eſt, ſi hæc facies: nam intellectui bonis omnibus factionibus meis. Muſca deinde rerum & monitionis oblita, quietis impatiens & incauta, cùm in aranеæ laqueum incidiſſet, rea capit lamentari de judice, quòd captum frondulentia decepiſſet. Cui illa reſpondit: Arte capere peſtilentem, pute non eſſe dolum frandis, ſed diligentiam aquitatis. Olim dixi tibi: Quieſce, aut tranſe perge, & non audiſti. Diſcant ergo alii in mala tua, quòd neglexiſti, in contabonum tuum. Et hoc dicto, damavit eam*.

Apologus cogendi oculi.

Tria dogmata.

Exempla.

PRETIUM ENIM SCORTI VIX EST UNIUS PANIS (S. Auguſt. mox citandus legit, *vix eſt dimidium panis*) MULIER AUTEM VIRI PRÆTIOSAM ANIMAM CAPIT] Hebr. *profectò uſque ad ſenſum panis*,

nis, mulier autem viri pretiosam animam venatur. Quod Primò, Tigur. ſic vertit & explicat: *Nam propter meretricem adigitur quiſpiam ad cibum panis*, q.d. Cave à meretrice, quia illa tibi loculos emunget, redigetque te ad inopiam, ut arido pane famem explere cogaris. Huc etiam trahi poſſet verſio Vulgata, q.d. Pretium, quod domi habet meretrix, vix eſt unius panis. Sic & Cajetan. & Vatabl. Meretrix, inquit, decoquet omnia uſque ad buccellam panis: atque interim animam iniuper capit, rapit, & perdit. Sic & R. Levi & R. Salomon vertunt, *propter ſcortum ad monetam panis, id eſt, ad egeſtatem veramque inopiam redigeris, iuxta vitium illud: Qui paſcit meretrices, facultates ſuas profligat.* Sic & Aben Ezra, *propter meretricem ad pretium panis*, id eſt, inquit, *Propter ſcorta tantum profunditur, ita ut cogatur ab aliis ſtipem unius panis emendicare.* Rurſum Cajet. & Baynus per *ſcortum* accipiunt meretricem; per *mulierem viri*, adulteram, quæ, inquit Cajet. *animam*, id eſt vitam, viro eripit, quia ſolent adulteri capite plecti. Aut ut Baynus, *animam*, id eſt mentem & ſapientiam viro adimit. Verùm meliùs per *ſcortum* & *mulierem viri* accipias eamdem meretricem, ſive ea innupta ſit, ſive nupta, ideoque adultera.

Secundò, Chald. vertit, *quia ſimile meretricis ſimile eſt placentæ panis, ſed pretioſam viri animam venatur;* Syrus *ſimilis eſt enim meretrix torta panis*, &c. q.d. Sicut aucupes & venatores per eſcam, putà per grana & fruſtra panis, venantur aves & feras: ſic meretrix ſermone blando & melleo velut placenta mellita inſcat, venatur, capit & perdit animas virorum. Ita S. Cyprian. lib. de Singular. cleric. *Quanti*, ait, & *quales Epiſcopi, & Clerici ſimul & laici, poſt confeſſionum aſſloriarumque calcata contumelia, poſt magnalia & ſigna noſtrantur cum his omnibus naufragaſſe, tùm velut in navi fragili navigare! Quamos leones domuit una mulieris infirmitas delicata, quæ tùm ſit vilis & miſera, de magnis efficit prædam! quod Salomon loquitur dicens: Pretium mulieris tenuium eſt animæ panis: mulier autem pretioſas animas capiat.*

Tertiò & genuinè, q.d. Res viliſſima eſt ſcortum: pretium enim eius via eſt unius panis: ſi eam pretio æſtimes, invenies eam vix uno pane licitari & æſtimari. Quod ergo hebr. eſt, *pro ſcorto uſque ad fruſtum* vel *tortæa panis*, ſic expone: *pro ſcorto*, id eſt, pretium ſcorti, *uſque*, id eſt ſummum eſt, *pretium panis*; ut, ſi pretium eius extendas & exaltes quoad potes, vix perveniatur ſit uſque ad pretium panis. Hunc ſenſum poſcit verſio Vulgata, & Septuag. qui ſic habent, *pretium enim mulieris meretricis quantum eſt unius panis, mulier autem virorum pretioſas animas capit. Panem* accipe non minutum convivii, qui ſingulis ſingulus apponitur, ideoque exigui eſt pretii, ſed magnum familiæ, qui multis in locis plures pendit libras, ideoque maioris eſt pretii, ac ſæpè æquat pretium ſcortationis.

Senſus ergo eſt q.d. Scortum viliſſimum capit rem pretioſiſſimam, putà *animam viri*, tum quia eam dementat, tum quia eam gehennæ ream facit. Satagit enim Salomon oſtendere indignitatem ſcorti & ſcortationis ex ejus vilitate, quæ tamen rem pretioſiſſimam perdit, atque ejus obiectu adoleſcentem ab illa avocare. Ita S. Ambroſ. in Apol. David. cap. 3. *Vilis*, inquit, *tibi videtur mulier ad pretium, ſed fortis eſt ad vitium, quia virorum pretioſas animas capit*: quia nobiles virorum mentes ad æternam felicitatem à Deo creatas, Chriſti ſanguine emptas, ad ſummæ S. Trinitatis ſimilitudinem effigiatas, donis gratiæ decoratas, imò Spiritus ſancti domos & templa, diabolo, peccato & gehennæ mancipat. Anima viri dicitur *pretioſa*, inquit Aben Ezra, quòd à divina luce ſumpta eſt. Eſt enim divinæ particula auræ, ut ait Poeta, & quaſi participatio divinitatis. Anima enim viri magis quàm anima fœminæ participat nobilitatem, dominium, ſapientiam & eminentiam Dei ac divinæ mentis.

Porrò *pretium ſcorti* accipi poteſt. Primò propriè, quia ſcorta ſcortatione ſunt viliſſima, fœtore & luè venereâ putidiſſima, infamia famoſiſſima, loquacitate dicaciſſima, inopia ſordidiſſima. Quid enim eſt ſcortum niſi viliſſimum veneris proſtibulum, publicum impudentiæ propudium, iuventutis peſtis, latrina ſordium, totius reip. dedecus & probrum? Quare ſapienter monet Martial.

Subdola famoſa manus ſuge retia mœchæ;
Abſcondunt ſpuretas hæ meæ mula lupas.

Secundò, *pretium ſcorti* accipi poteſt metonymicè pro pretio ſcortationis, ſive congreſſus cum ſcorto. hoc enim parum & vile eſſe ſolet, præſertim ſi meretrix ſit publica & omnibus expoſita. q.d. Dilce ea vili libidinis pretio quàm vilis ſit ipſa libido. communi enim hominum judicio vile ei ſtatutum eſt pretium. Qua de cauſa meretrices videmus eſſe pauperrimas & communiter vix habere panem domi, quem comedant. Hinc etiam olim panis dabatur meretrici pro mercede fornicationis, ut patet ex Athenæo lib. 3. idque ſignificat hic Salomon dicens: *Pretium ſcorti vix unius panis.* ita Dionyſ. Salazar & alii. Sanè meretrix non meretur panem, quem comedit, ſatiuſque foret eam veneno emori, quàm pane veſci, eoque vitam tam turpem & noxiam prorogare.

Symbol. & moral. *Pretium meretricis vix eſt unius panis*, id eſt, meretriciæ fornicationis turpido exiguo brevi & modicæ voluptatis pretio emitur. Ita Beda, *Recordare*, inquit, *quia brevis voluptas eſt fornicationis, & perpetua pœna fornicatoris. Sicut enim unius panis diurnum ſolùm effugat furiem, & aliàs minus poſt modum eſurit qui comeſto pane ſatur abſceſſerat: ſic qui iratus ad ſcortum, ad horam quidem evaporat libidinem, ſed poſt paululum ardentior redit.* Sic & S. Aug. hom. 250. de Temp. *Pretium meretricis*, inquit, *vix dimidium panis, mulier autem pretioſam viri animam capit. Et quanta iniquitas, & quàm lugenda perverſitas; ita ut animam, quam Chriſtus ſanguine ſuo redemit, luxurioſus quiſque propter unius momenti delectationem libidinis, diabolo vendat. Verè enim animam plangenda & miſera conditio eſt, ubi citò præterit quod delectat, & per diabolum in cruce manet ſine fine quod cruciat: ſub momento enim libidinis impetus tranſit, & opprobrium infelicis animæ permanet.*

Eadem habet tract. de Honeſt. mulier. cap. 3. Quocirca S. Chryſoſt. hom. 29. ad Popul. *Quid*, inquit, *luxuria corrupta à demoniace differt? &c. Quo fit, ut numquam ſit in ſe ipſe ſed in ſepulcris verſetur. Sepulcra ſunt meretricum diverſoria, cum multo fœtore, multa putredine ſunt replota.*

Myſtice hæc omnia quæ dicuntur de meretrice, mutato nomine applices hæreſi & cuivis concupiſcentiæ. Hæc enim res viliſſima eſt, & interim æternis animas pretioſas pœnis addicit. Hæc ignis eſt, quo conflagrant opes, fama, ſanitas, vita, felicitas, æternitas. Idem monui cap. 5.

NUMQUID POTEST HOMO ABSCONDERE IGNEM IN SINU SUO, UT VESTIMENTA ILLIUS NON ARDEANT? Aquila, Symmach. & Theodot. *numquid ſubagitabit homo ignem in ſinu ſuo, &c.* AUT AMBULARE SUPER PRUNAS (Syrus, *ſuper prunas & ignem*, JUT NON COMBURANTUR PLANTÆ EJUS? SIC QUI INGREDITUR AD MULIEREM PROXIMI SUI (Septuag. *ad mulierem autem*) NON ERIT MUNDUS CUM TETIGERIT EAM] Hinc ſumpſit quomen ſuam Ben Sira alphabeto I. littera *daleth: Abſtrahe tornamentum tuum à muliere gratioſa, tanquam à carne prunarum*, id eſt, tamquam à corpore vel acervo & congerie prunarum. Aut potiùs caro mulieris vocatur *caro prunarum*, quia inſtar prunarum rivales eius accendit & adurit. Alludit ad nomen Hebræum mulieris, q.d. אשה *iſſha*, id eſt mulier, eſt אש *eſh*, id eſt ignis, quia caro eius non tam caro eſt quàm prunæ ardentes, ipſa ergo eſt ignis carneus & caro iguita. Huc facit emblema Amoris, quo pingitur ipſe quaſi teda cerea, quæ admoto igne torretur, remoto liquatur, ſubiecto hoc carmine quaſi lemmate:

Proxima fax igni flagrat, atque remota liqueſcit:
Me procul ipſe liquat, me propè tortet Amor.

Jam difficile eſt parabolam concinnè adaptare poſtparabolæ. Quid enim habet uſtio ſinus, veſtium & plantarum facta per ignem, cum immunditie facta per tactum & ingreſſum ad uxorem proximi? Primò, S. Ambroſ. per ignem in ſinu accepit cogitationem ardentis libidinis in ſinu mentis, quæ inſtar ignis exurit, & exurendo denigrat totam animam & corpus. Sic enim ſcribit in pſalm. 1. *Abſtinebit quis ignem in ſinu, veſtimenta autem eius non comburentur? Etenim qui ſomel in ſinu mentis flagitii flammam ſerventis odii, levitatis, citò corporis ſui veſtimenta comburet. Et in ſtipulam ignis cuilibet inhærere ac permanere, donec omne quod concipit nidi fumat: ita vel exigua ſcintilla peccati, ſi quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo ſtare in peccato.* Idem lib. 1. de Pœnit. cap 13. *Homo*, inquit, *eſt habere quàm uri. eſt enim flamma quæ interna urit. Vide hunc ignem non allegemus in ſinu mentis & recoſſu pectoris, ne interioris noſtri aranas exuviæ, & ſordens hoc activa animæ veſtimentum, volumenque carnale, edax libidinis flamma conſumat; ſed tranſeamus per ignem. Et ſi quis incidit amoris incendium, tran-*

Igais in ſinu quis.

Reſp. Primò eſt cogitatio turpis.

transiliat, & non alligat adulterinam cupiditatem vinculis cogitationum, nullos sibi nodos affigua nexu meditationis affirmet, non inundat lapsûs voluptatem mulieris meretricis, nec adolescentula ad vultum juvenis oculos levet. Et si fortuito aspexit, & capta est; quanto magis capietur, si curiosa aspexerit?

Et inferiùs remedium suggerens: *Verùm esto*, inquit, *incideres oculis, sed non tuendi affectus. Vidit carnalis oculus, sed premat cordis oculos mentis verecundia.* Et post nonnulla: *Et si viderit caro ignem, non alligemus in sinu, hoc est in secreto mentis animique ardore. Non implicemus ignem hunc effocus, non ipsi nobis nodos injiciamus, non misceamus fermentum ad quem cum libidinosi, unde exaestuet ignis. Adulterinus sermo juvenculæ nodus adolescentium est: verba adolescentis vincula sunt amoris. Vides hunc ignem Joseph, quando cum adulteri cupida mulier allocuta est: voluit eum capere sermone, misit laqueos labiorum suorum, sed pudicum virum ligare non potuit. Solvis enim vincula mulieris vox puduerit, sermo gravitatis, habena cautelæ, fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere igitur eum verbis suis impudica non potuit: misit manum, & apprehendit vestem ejus, ut nodum stringeret. Verba peculantis mulieris cupiditatum vestis sunt, manus ejus amoris nodus est. Sed nec verbis capi potuit mens pudica, nec nodo: excussa vestis, solutus est nodus: & ideo quia non alligavit ignem in sinu mentis suæ, non combussit corpus suum.* Etc. 24 docet virò mulieris speciem planè animo esse excutiendam. *Transiliamus ergo eam, ne de nobis dicatur: Ambulavit in igne flammæ vestæ, quam accendisti: quoniam sunt illæ, qui alligat ignem in sinu, vestimenta comburet: sic qui ambulat per ignem, pedes combustos necesse est: quoniam scriptum est: Ambulabis quasi super carbones ignis, pedes autem non comburet? Gravis ignis est, & ideo non demus in alimenta luxuriæ. Pascunt libidinosos sensus, nutritur delitiis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Gravia his sunt fomenta verborum, quæ vino quodam Sodomitana vitia mentem inebriant.* Idem in psal. 118. octon. 1. *Quomodo*, ait, *te in lupanari non vidit Christus, quando te vidit, qui adulterando in corde suo te ipsum lupanar effecisti?*

Secundò, est forma mulieris.

Secundò, S. Augustin. serm. 250. de Temp. per *ignem in sinu* accipit aspectum libidinosum, purâ speciem pulchræ mulieris ardentem in oculis aspicientis, eoque sui amore incendentem. De oculis enim hujce sermo præcessit: *Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus illius.* Iisdem ergo oculis hæc annectit S. Augustl. *Quomodo enim*, inquit, *si aliquis carbones ignis apprehendas, si eos citò projecerit, nihil nocebunt, si verò diutius tenere voluerit, sine vulnere eos tractare non poterit: ita & ille, qui ad concupiscendam oculos defixerit, & libidinis malum in corde suscipiens, moras in suis cogitationibus habere permiserit, excutere à se sinu animæ accensionis vel plagam non potuit. Et ideò cum Propheta supplices clamemus: Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos*, &c. Basilius verò, sive is Magnus sit, sive Seleucensis, sive quis alius, in Catena Græcor. per ignem in sinu accipit sermonem obscœnum. *Fovet*, inquit, *ignem ille in sinu suo qui immundum sermonem avidè haurit, aut fœdam cogitationem in corde suo immorari sinit. Ambulat autem super incensos carbones, qui per opus peccati, aut consensum in peccatum animum suam perdit.*

Tertiò, est adulterium.

Tertiò, Chald. Hugo, Cajetan. Dionys. Jansen. Bayn. & alii passim, hæc accipiunt de ipsa adulteratione: hoc enim esse ignem in sinu, qui totum corpus cum veste exurat. Ingredi enim ad uxorem proximi phrasi Script. idem est quod eam cognoscere, & cum ea adulterium committere. Sed *nec erit mundus*, applicant & explicant diversimodè. Primò, Hugo & Cajetan. explicant de immunditie peccati & culpæ. q. d. Sicut qui sinu gerit ignem, vestes adurit; & qui ambulat super carbones, plantas ustulat: sic qui uxorem proximi adulterio vitiat, igne libidinis conscientiam murit, decolorat & maculat. Secundò, Jansen. & Baynus exponunt de immunditie famæ, putà de infamia, quàm sibi conciliet adulter. q. d. Sicut ignis in sinu, & prunæ calcatæ pedibus regi celarique nequeunt, quia fumus & nidor sinus & pedum, ignem latentem & proserpentem produnt: sic pariter adulterium licet secretò commissum latere nequit, quin per colloquia, gestus, aliaque indicia erumpat, itaque ingenti infamia adulterium aspergat & maculet. Tertiò, R. Levi & Jansen. *nec erit mundus*; Hebr. נָקִי, id est, insons, innocens, innoxius, explicant, *non erit impunitus*. Sic enim hæc phrasis accipitur Exodi 20. 7. *Nec enim habebit insontem* (id est, non fiet impunitum) *Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustrà*. Et alibi sæpè. Vnde S. Cyrill legit, *non erit immunis*; Septuag. enim vertunt, οὐ θωωωσθήσεται. quod Primò, vertas *non erit innocens*; Secundò, *non erit indemnis & impunitus*: utrûmque enim vocatur ἀθῶος. Sic sensus erit q. d. Sicut qui ignem gerit sinu, inde semit noxam, dum vestis eius ignitur, atque qui pedibus premit prunas, is adurituri: sic pariter, qui adulterium committit, sentiet noxam & pœnam, quia vel à marito adulteræ, vel à judice vita mulctabitur & occidetur. Imò adulteri olim igne cremabantur. unde Judas Thamar quasi adulteram rogo adjudicavit, Genes. 38. 24. Scribit Lucianus in Apolog. *pro mercede conductis*, Salethum Crotoniensem principem legem tulisse, ut adulteri vivi cremarentur. Atque cùm ipse fratris uxorem deindè commaculasset, deprehensus atque ie exculans dum causam diceret, quòd amore captus iecisset, *Voluntarius* (ut Lucianus ait) *& sibi voluptatem ignem animo magno injicit*. Opilius etiam Macrinus Imp. adulteri reos semper vivos simul incendit junctis corporibus.

Quartò est familiaritas mulieris.

Quartò. Patres passim accipiunt hæc non de ipsa adulterio, sed de familiaritate, colloquiis, tactu simplici, conversatione cum feminis & uxoribus proximorum. Nam *ingredi ad uxorem proximi*, hic non significat cum ea eam habere, sed cum ea colloqui, versari. Vnde Sytus vertit, *si qui ingressus ad uxorem proximi, & ad illam propè sit*. Sic Gabriel Archangelus ingressus dicitur ad B. Virginem cùm ei nuntium incarnationis Christi detulit Lucæ 1. Salomon enim hic postquam monuit claudendas esse aures sermonibus atque cantilenis, atque oculos formæ illecebrosæ mulierum; nunc generatim monet omnem cum eis familiaritatem esse cavendam, ac præsertim ne eas adeamus, manuque aut vestes earum tangamus. eò quòd, sicut ignis in sinu adustis vestes, ita tactus & conversatio mulieris adurit simque amore incendit corpus tangentis ac per corpus quasi per vestem transit ad ipsam animam, illamque fœdis concupiscentiæ incendio & tartareo libidinis igne inflammat, denigrat, maculat. Et sicut is, qui pedibus nudis ambulat & calcat carbones accensos, plantas ustulat: sic qui conversatur cum muliere, etiamsi obiter quasi ambulando dumtaxat, igne concupiscentiæ affabitur, ac ustulabit pedes, manus, oculos, aures, omnesque sensus suos; quin & proserpente hoc igne ustulabit phantasiam, memoriam, ipsamque mentem & voluntatem, ut aliud cogitare memorare, amare, concupiscere nequeat quàm amoris hunc ignem, quo accensus tensim totus concremetur & ardet. Igitur familiaritas mulierum, & leves vel aspectus vel contactus, vel confabulationes & risus, famam conversantis infamia, animam verò etiam nescientem & non advertentem, variis & illecebrosis concupiscentiis inquinant, atque ad fornicationem vel adulterium incitant.

In hunc locum explicat S. Cypr. tract. de Singular. cleric. paulò post initium. Dissuadens enim clericis habitationem & contertia feminarum, *Incerta*, inquit, *victoria est inter hostilia arma pugnare. Et impossibilis liberatio est flammis circumdari, nec ardere, quod Salomon non negat dicens: Quis alligabit in sinu suo ignem, vestimenta autem sua non comburet? Aut quis ambulabit super carbones ignis, pedes verò non comburet? Sic qui introierit ad uxorem proximi sui, non erit immunis: neque omnis qui tangit eam. Credite, quæso vos, credite divinæ fidei, quinimò plus quàm nostræ: quia omne quidquid pollicetur, non potest fallere, dicente Domino: Facilius est, inquit, cælum & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere.* Unde pluribus interjectis concludit: *Amputanda sunt omnia nobis, quæcumque ignifera fomitis fulphurantibus flammis fœtens fornax exæstuantis carnis exæstuat, ne vel tenuis quædam scintilla furoris materia confecta incendia.* Sic & S. Augustl. serm. 250. *Non solùm*, inquit, *ab extraneorum familiaritate, sed etiam ancillarum nostrarum vel quarumcumque vicinarum, aut filiæ, aut alumnæ, aut ancillæ unusquisque familiaritatem, vel secretum collocutionem vitare contendat: quia quanto earum vicinior conditio, tanto facilior ruina est. De familiaritate enim talium Salomon nos admonet dicens: Numquid alligabit quis ignem in sinu suo, & vestimenta ejus non ardebunt? aut ambulabit quis super prunas, & non comburentur plantæ ejus?*

S. Chrysost. epist. 7. ad Olympiam: *Salomon*, inquit, *qui val-*

valdè bene noverat quàm periculosum esset virum mulieri propinquare, dicebat: *Alligabis quis in sinum ignem, & vestimenta non comburet? &c. Hoc est autem quod dicit: Sicut impossibile est continentium igni non incendi, ita qui accedit ad mulierem, non potest illud effugere.* S. Basil. tract. de Virgin. *Ac veluti stupa*, inquit, *si stupam contigerit, ignisque rursus ignem summum ex se minimè excitaret: stupa verò si ignem odorata fuerit, protinus inflammata succendit: ita & femineum corpus masculum tangens non multo labore, nec inflammationis ad continuum opus habet, sed ejus naturali ad se invicem capiuntur ardore, simul ac se contingunt, scintillam voluptatis fumantem intrinsecus fovisse.* Unde scriptum est: *Alligabis quispiam ignem*, &c.

Quocirca S. Franc. Xaverius monebat confessarios, ut cavereot à feminis: illas enim adiri minori fructu, maiori periculo vel famæ, vel continentiæ, vel utriusque ex fumo enim flamma. Hinc S. Hieron. epist. ad Eustochium de custodia virg. hisce Salomonis verbis acriter perstringit agapetas, hoc est feminas, quæ quasi spirituales spiritalibus viris cohabitabant, amorem castum foris præ se ferentes, sed intus ardentes cupiditate luxuriæ: *Unde* inquit, *in Ecclesias agapetarum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imò unde novum concubinarum genus? Plus inferam unde meretrices uni viro eodem domo, uno cubiculo, sæpe nec tecto tantùm & lectulo? & suspiciosè nos vocans, si aliquid existimemus* (ita legunt veteres codices, ab extrineo: minùs rectè ergo Erasmus correxit *existimamus.*) *Frater sororem virginem deserit, calidum sperait virgo germanum, fratrem quæris extraneum? & sèm in eodem propositi esse se simulent, quærunt alienorum spirituale solatium, ut domi habeant carnale commercium. Ejusmodi homines Salomon in Proverbiis spernit, dicens: Alligabit quis in sinu ignem, & vestimenta ejus non comburentur?* Eadem agapetas pari acrimonia insectantur S. Basil. Nazianz. Chrysost. ceterique Patres. Agapetæ græcè idem sunt quòd latinè charæ, dilectæ, uti etiamnum à nonnullis vocitantur, & pari loco, vel pari suspicione, & periculo habentur.

Severa, sed vera est sententia S. Bernardi serm. 65. in Cant. *Cum femina semper esse, & non cognoscere feminam, nonne plus est quàm mortuum suscitare? Quod minus est, non potes; & quod majus est, vis ut credam tibi?* Verè quoque Comicus: *Omnis amans, amens.*

Moral. hinc disce, quàm cavenda sit conversatio cum mulicre: vox enim eius, oculi, vultus, totumque corpus feminæ est quasi ignis, intuentem, colloquentem, conversantem tartareis libidinis flammis tacitè & pescium succendens. Sensim enim hic ignis ab oculis & sensibus ad phantasiam prorepit, inde ad cor, mentem & voluntatem proterpit, nec cessat donec totum hominem inflammet. Hoc est quod ait Job 31. v. 12. *Ignis est* (libido) *usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans germina.* In quæ verba commentans S. Gregor. *Quid est*, inquit, *libido nisi ignis? & quid de carne & mente exerta virtutes, nisi flores? quid item turpes cogitationes, nisi palea? Quis etiam nesciat, quia si in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parva scintilla omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem extinguere, ut per semem scintillam numquam possit ardere.*

Quocirca S. Chrysost. epist. 7. ad Olympiam, agens de Joseph sollicitato ab hera sua, affert tentationem hanc fuisse pejorem fornace Babylonia, & lacu leonum, in quem conjecti fuit Daniel; & ve otre ceti, quo corptus fuit Jonas. *Et sicut*, inquit, *Babyloniam fornacem manus illa Persica cum multo fœnile succendebant, abundantiorem ejusmodi ignibus fugerentes, & porrigentes flammæ diversa fomenta: sic tunc misera hæc atque miseranda mulier ascendit ignem illa fornace majorem, unguenti oblita, fucamentis generosum, pictoris oculorum, voce confracta, motibus & gressibus dissolutis, mollibus vestimentis, aureis circulis & insidiis ejusmodi machinamentis, quasi per magicas quasdam turpitudinum volens illicere insanum.* Et post multa ignem tentationis huius vim repræsentans: *Sed tamen in tantis retibus constituta, & tam urbanam feram videns ad femoralium accedere, omni cum ex parte perentese requirentem, per tactum, per vocem, per oculos, per colores, per flabrum, per aurum, per unguenta, per vestimentum, per affectum, per verba, per circumpositum ornamentum, per secretum, per solitudinem, per hoc quod poterat latere, per divitias, per potentiam, & quæ habebat in eo locum sæviendi, omnibus emendatis quæ suprà commemoravi, etiamsi, servitutem, peregrinationem: victa tamen illud incendium*, S. Nilus orat. 20.

A adversus vitia, *Ad ignem potius ardentem*, ait, *quàm ad mulierem appropinqua. Nam si ad ignem accesseris, dolore affectus resilies: at si feminæ desiderio incensus fueris, haud ita facile recedes. Est enim mira hujus ignis natura, qui dum delectat, uris; sed absente delectatione, manet livor & plaga.* Hinc ignorum, sive masculum, sive femineum, vocatur à Poetis ignis. Ita Virgil. ecloga 3.

At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas,

Ovidius lib 2. Amorum:

At meus ignis abest, verbo peccavimus uno.

Nemes. 4. eclog. *Lycide crinitus Jupas Ignis erat.* Terent. Eunuc. *Accede ad ignem hunc* (ad meretricem) *jam calescet plus satis.* Apul. lib. 2. *Discede misello quàm procul à me, à foculo discede: nam si te vel modice meus ignis afflaverit, ureris intimè.*

Dices, quid remedii contra hunc ignem? Resp. Salomon: Noli ad eum appropinquare, & non affabit te: fuge ab eo quantum potes, fuge omnem eius cogitationem, quia hæc illecebrosa est, ac placendo displicens & displicendo placens, assiduè blandiendo ex senio facit consensum, B mentemque sibi subjugat. Quocirca Religiosus ille in Vitis Patr. lib. 5. libello 4. de continentia num. 68. matrem sepelit per fluvium transfaturus, priùs illam pallio involvit, ne eam contingeret, sicque involutam transtulit. Rogatus ab ea causam dixit, *Quia corpus mulieris ignis est. Ex eo ipso, quòd te contingebam, veniebat mihi in mente recordatio aliarum feminarum.* Alius ibidem libello 5. de fornicatione num. 37. tentatus à meretrice, ut flammam tentationis sellingueret, digitum unum, mox secundum & tertium, ceterosque ex ordine in lucernam ardentem immisit, itaque igne lucernæ extinxit ignem concupiscentiæ.

Ignem libidinis igne corporeo restinxerunt Sancti. Exempla.

Memorabile est quod de S. Francisco scribit L. Waddingus in Annal. Minor. anno Domini 1222. Barri in Apulia, inquit, Fridericus II. Imper. meretricem submisit, quæ tentaret castitatem S. Francisci. At ille lectum igneum ei proposuit, in eoque decumbens meretricem ad secum decumbendum invitans, illam in fugam conjecit. Idque per timam spectans videsque Imperator, exclamavit: *Surge vir Dei, quia Deus tecum est: nam, ut video, nec odor ignis est in te, nec vis incendii tibi molestia quidquam intulit. Tuum est Deo gratias agere, qui virtutem dedit ne non timeres à timore nocturno, nec veneris ani ignis flammam sentires.* Idem alia vice eundem tentationis ignem frigore nivis, eam in gelida hieme amplexando, restinxit perinde ac in Vita S. Malachiæ, de rege Mumoniæ, eius discipulo, scribit S. Bernard. *Quotidiano*, inquit, *aquæ frigidæ balneo, malè calentem extinguebat in carne libidinem.* C

Similis fuit tentatio, similisque per ignis contactum victoria alterius, cui proinde dæmones victi quasi victori acclamarunt: *Victi victisti, quia in igne fuisti, & non arsisti*, uti alibi fusiùs enarravi. Sanè qui ignem mulierum vicit, vincet ignem tortorum, dicetque cum S. Laurentio in craticula ululato: *Igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas.* Quòd enim S. Laurentius ignem Valeriani vicerit, id heroicis eius virtutibus, ac præcipuè angelicæ eius castitati, qua ignem concupiscentiæ vicerat, tribuendum est: perinde ac quòd trium puerorum corpora in fornace Babylonia manserint illæsa, virginitati eorum attribuit Damascen. lib. 4. de Fide c. 25. Vide historiam Daniel. 3. 50. ubi plura hac de re dixi.

Mysticè, mulier est hæresis & concupiscentia: quare si libros hæreticorum vel obscenos videas & legas, sensim sine sensu ad hæresin & obscenitatem incitaris. Quare meritò Patres Concil. Trident. utrosque sub gravibus pœnis vetuerunt, & Vulcano mancipandos censuerunt. Ignur insipientes & perperam faciunt, qui ob elegantiam styli & phrasis eos legunt: nam pro exili vanoque fructu longè maiora damna, ignesque præsentes & æternos sibi accersiunt. Non desunt alii probi castique, qui elegantiam cum honestate, imò pietate, doceant: ut quid ergo eam à cœnosis & venenatis auctoribus, cum tanto consentiæ periculo haurire malunt? D

Rursum auctor Catenæ Græcor. *Mulier impia*, inquit, *mystice est malitia, cui vir est diabolus, qui una cum illa generat iniquitatis filios. Quicumque intigeris illam, in quinquabitur: hoc est, quicumque colloquiis illius frenus, aut familiaritate ejusdem usus fuerit, esse quod prævum ejus attinet mundus evadat, intra se tamen inquinatur.* Denique S. Cyrill. catechesi 2. per ignem hic propriè accipit peccatum. *Urit enim*, inquit,

sit vir ſapiens: *Furibunda luxuria oculos non habet, ideirco caſum & barathrum, in quod ruit, nequit intueri.* Hac de cauſa à Baſil. epiſt. 3. canonica ad Ampnilochium, inter canonet pœnitentiales can. 58. adulteris duplam, fornicatoribus ſimplam pœnitentiam iniungit. *Qui adulteravit*, inquit, *in nonodecim annis Sacramentis non communicaverit. In bis autem quindecim annis ſic quoque diſponſabitur. Quatuor annis erit deflens* (ſtans extra fores eccleſiæ confitens ſcelus ſuum, & fideles ingredientes rogans ut pro ſe deprecentur, ut ait can. 56.) *quinque audiens* (lectiones ſacras & concionem) *quatuor ſubſtratus, in duobus conſiſtens ſint communione. Fornicator ſeptem annis non communicabit, duobus deflens, & in duobus audiens, & in uno ſolo conſiſtens. octavo autem ad communionem admittatur.*

Vers. 33. TURPITUDINEM ET IGNOMINIAM CONGREGAT SIBI, ET OPPROBRIUM ILLIUS NON DELEBITUR] Verba ſunt clara. Clarum enim eſt adulterum apud omnes gentes eſſe infamem, haberique quaſi probrum & peſtem reipublicæ. Unde aliæ adulteros mutilant auribus, aliæ naribus, aliæ verendis, aliæ publico ludibrio eos exponunt, ac tandem capite mulctant. Eſto enim culpa adulterii per pœnitentiam adultero condonetur à Deo; manet tamen apud homines memoria & infamia perpetrati ſceleris, ac quamdiu durat memoria, durat & infamia: quin & ſi quos ex adulterio liberos ſuſcipiat, illi ipſi etiam poſt mortem exſultabunt ad ignominiam monumenta, ait S. Chryſoſt. homil. de camis concupiſcentia.

Perperam ergo ex hoc loco Tertull. lib. de Pudicitia cap. 18. contendit probare, ex eo quod hic dicitur, *Opprobrium non delebitur*, culpam adulterii eſſe indelebilem & irremiſſibilem. Aliud enim eſt culpa, aliud opprobrium, uti jam dixi. Adde, non rarò per pœnitentiam inſignem deleta culpa deleri & infamiam; uti contigit David. Sed audi Tertull. *Nam & in Proverbiis Salomon ſpecialiter de mœchæ inexpiabili: Machus autem*, inquit *per indigentiam ſenſuum perditionem animæ ſuæ acquirit, dolores & deboneſtationes ſuſtinet. Ignominia autem eius non abolebitur in æternum. Plena enim zeli indignatio viri non parcet in die iudicii.* Vetùm quòd mœchia ſit inexpiabilis, id eſt irremiſſibilis, jam eſt exploratus error. Nimirum Tertullianus nimio pudicitiæ amore in hæreſin lapſus, librum de Pudicitia contra Pſychicos, id eſt, animales Catholicos, ſcripſit pro hæreſi Montani, de non recipiendis Pœnitentibus, ſaltem mœchis & fornicatoribus, maximè cùm culmen criminum teneant mœchia & fornicatio, uti ipſe initio libri profitetur. Unde & cap. 5. mœchiam idololatriæ & homicidio comparat, & quaſi æquiparat. Sed, ut dixi, ipſe uti nimius fuit caſtitatis amator, ita nimius fuit adulterii oſor, nimiſque illud elevat & aggravat.

Pro *turpitudinem* hebr. est נגע *nega*, id eſt, *plagam*; Septuag. *dolores & ignominiam ſuſtinet*; Chald. *plaga & ignominia accedet ei*; Symmach. *plagam & contumeliam inveniet*; Syrus, *ipſe facit, ut ad eum accedat calamitas, & ipſum deprehendant, & ignominia non recedat.* Pro *plagam* ergo Primò, cum Noſtro & Syro accipe ſceleris publicationem, infamiam & ignominiam. Secundo, cum Septuag. accipe dolores; tum corporis quos parit luxuria, item verberationes, fuſtigationes, aliaſque pœnas eidem à judice infligendas; tum cruciatus & angores mentis & conſcientiæ. quos graphicè depingit S. Chryſoſtom. hom. 1. de Lazaro: *Etenim*, inquit, *qui adulterium commiſit, etiamſi millies fuerit diutè, etiamſi nullum habeat accuſatorem, non deſinit tamen ſeipſum accuſare: & voluptas quidem temporaria eſt, dolor verò perpetuus, timor undique ac tremor; ſuſpicio & anxietas: angulos metuit, umbras ipſas formidat, ſuos ipſius famulos conſcios, inſciet, illam ipſam quam corrupit, & virum quem affecit contumelia: obambulat amarum accuſatorem circumferens conſcientiam, tùmſit ſuo ipſius iudicio condemnatus, nec vel ad breve tempus poſſit reſpirare. Nam & in lecto, & in menſa, & in foro, & in domo, & interdiu, & noctu, & in ipſis frequenter ſomniis has iniquitatis ſimulacra videt, ipſiuſque Caini vitam agit gemens ac tremens ſuper terram, cùm neme ſciat, intus tamen habet ignem implicitum.*

Porrò quanta fornicationis & mœchiæ ſit turpitudo & ignominia, apta ſimilitudine explicat Iſidorus Clarius orat. 35. tom. 1. *Si quis virginem*, inquit, *condemnaſſet, ut animalibus ratione carentibus permiſceretur, deinde illa permixtione delectaremur: nonne ob hanc cauſam maximè Cornel. in Proverb. Salom. X*

A *lacrymis eſſes digna, quòd ab hoc morbo liberari non poſſet, ex eo quod ne morbum quidem eſſe intelligeret? Hoc prorſus eſt manifeſtum. Quòd ſi illud res moleſtiſſima eſt, hoc nihilo eſt infrà. Nam à domeſticis contumelia affici miſerabilius eſt, quàm ab alienis. Hos homicidis ego deteriores judico: nam mori præſtat quàm ita ignominioſè vivere. Homicida tuum à corpore animam divellit: hic verò animam ſimul cum corpore perdit, & quodcumque peccatum dixeris, nihil hunc ſceleri æquale reperies. Si enim de ſcortatione diſſerens Paulus dixit: Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt; qui autem ſcortatus, in proprium corpus peccat; quid de his infamia furoreque dicamus, qui tanto ſcortatione deteriores ſunt, quantum ne dici quidem poteſt? Neque enim ſeldm dicendum eſt, quòd qui hæc patitur ſit mulier, ſed quòd perditoriam eſſe virum, & neque in alterum mutatus eſt naturam, & quam habet non ſervavit; ſed communis utriuſque profector effectus eſt, dignuſque qui à viris & mulieribus expellatur, ut qui utrumque genus affecerit injuria. Atque ut diſcas, quantum hoc ſit e ſi quis accuſaret pulliceretur efficere, ut canis evaderet, nonne ut corruptorem illum caveres? Tu verò ipſe te ex homine non canem feciſti ſed rem multò ignominioſiorem. Nam canis res uſui apta eſt, hic verò nulli rei utilis.* Audi & Plin. B lib. 8. c. 7. *Pantherum ſic avida eſt excrementorum hominis, ut, ſi in vaſe ſuſpendantur altiùs quàm ut poſſit attingere, enecta ſe deſatigati porrectu corporis: ita nonnullis quod eſt ſqualiſſimum, id dulciſſimum eſt.* Cogita quàm horridum ſit tangere leproſos, putidos, moribundos, ſanie & tabe fluentes: idemque attribue mererici: ipſa enim ſordibus & ſcatoribus plenior eſt, quàm ſit leprolus & moribundus.

Igitur adulter qui in ſcedis libidinibus volutatur, ſimilis eſt porco, qui luto & cœnoſis aquis paſcitur; porcus enim eſt ſpurcus, & ipſa quaſi ſpurcities. Habet hæc de re inſignem apologum porci & felis Cyrillus lib. 4. Apolog. moral. c. 1. *Sedebat*, ioquit, *felis in ſplendido prato lingua ſua pellem lingens, ut adhærentem ei ſpulorem expiaret. E contrà verò porcus in vicino cœno fœtido ſeſe volutans, eatem turpiſſima ioctatione huiuſmodi ſordidabat, dicens: O quàm amœniſſimus mihi lectus, & ſtratus dulciſſimus hic eſt! ò quàm mihi delectabiliſſimus ſenſus! ò quàm ſuave balneum carni meæ! quàm dulcis hæc aqua refrigerii! quàm nobilis hæc ſtilla veris tranſcendens Libani lacticem, Damaſci fontes, & Panormitana balnea ſuſpirare!* At cattus hæc audiens indignans dixit: *Quid eſt hoc ubi iaces? Tum ille reſpondit; Lutum & cœnum. Tunc ſatus increpando adiunxit: Mersò es porcus, quia delectaris in ſordidis, impinguaris in ſordidis, & lætaris in rebus peſſimis. Cui porcus impatiens dixit. Vade iudica mures tuos, quid mihi & tibi? At ille: Rectè, ut video, Salomon dixit* (Prov. 9. 8.) *Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Attamen peſtilenti muri iudex auctoritate naturæ ſum conſtitutus, & tibi lommendo, ſi percipis, ab eadem natura in morbis ea tollere ſum præfectus. Te namque lingendo lingua, vitare ſordes doceo, ſi attendis: atque illum iudico, cùm in maleficiis eum iudicialis nagula comprehendit.* Deinde caſtitatem comparans cœlo, animæ, floribus & gemmis, ejus pulchritudinem oſtendit. *Vide quàm ſit chara Deo gratæque munditia tam animæ, quàm naturæ ſibi paravit mundiſſimum, & ſeipſis clariſſima luce mundum, animam de caſtitate ſemine generat, & de puro ſanguine membrorum vitas. Mira quidem ruticlantia flores germinant, ac ſplendenti pluma, ſquama & pellicula varios ornat: natura quoque pretioſiſſimas gemmas gignit puriſſimas, & metalla puritate ſplendentia parit, & condit ſue diverſe modo digeſta. Vt quid ergo in immunditiis deflexus? Naſcis quòd expulſiva virtute diſſolute, ſtrenuit feditatibus caro perit: ideo ſi vitam tantùm diligis, fœdus fuge, & ad purgativum lavacrum mox aſcende. Quo dulce requietis.*

Apologus ſpurcitiæ

C

D

Vers. 34. QUIA ZELUS ET FUROR VIRI NON PARCET IN DIE VINDICTÆ] Sept. *plenus enim zeli furor viri eius non parcet in die iudicii.* Apud Judæos enim maritus per ſe adulterum occidere non poterat, ſed debebat eam accuſare apud judicem, à quo condemnabatur ad lapidationem. Apud alias tamen gentes, quin & apud Romanos jure Cæſareo, permittitur marito impune occidere adulterum, in adulterio cum ſua uxore deprehenſum: hoc enim concedebatur juſto ejus dolori, qui tantus eſt, ut maritum agat in zelum & furorem, qui vix retineri poſſit quin manus in verbera & cædem erumpant. Unde Chald. verit, *quia zelus eſt ira viri.* Vatabl. *maritus enim zelotypia impatientia accenſus, cùm ei vindicandi occaſio offertur, non parcit.* Impunè dico apud homines, non apud Deum. Apud Deum enim occidens adulterum privata auctoritate, homicidii reus eſt.

ad malis omnibus reſiſtendum. Unde S. Hieron. in c. 6. ad Epheſ. legit: *Fili hvora Dominum, & conſervaberis.* q. d. Si Deum, ut decet, honores & colas, Deus te faciet omnibus malis & hoſtibus validiorem: quare præter eum neminem alium, nec dæmonem, nec hominem, nec deum fictitium timeas, id eſt, reverearis, metuas & colas, juxta illud Iſaiæ 8. 12. *Timorem eius ne timueritis, neque paveatis; Dominum exercituum ipſum ſanctificate; ipſe pavor veſter; & ipſe terror veſter.* Et illud Chriſti: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; ſed potiùs timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam*, Matth. 10. 28.

A

Vers. 2. FILI, SERVA MANDATA MEA, ET VIVES (Hebr. Aquila, Symmach. & Theodot. *& vive*, id eſt certò vives, tum in hac vita vitam longævam & felicem, tum in futura æternam & beatam) ET LEGEM MEAM QUASI PUPILLAM OCULI TUI] Hebr. שמרם *Keiſcem*, id eſt, *ſicut vinum oculum oculi*: ab אישון *iſchon* enim, id eſt, *vir*, derivatur diminutivum אישון *iſchon*, id eſt, *virunculus*: ita dicitur popilla, quòd in ea virunculi imago reſplendeat. Sic Græci pupillas vocant κόρας, ut vertunt Septuag. q. d. Virgines & nymphas, quòd virginis imago appareat in pupilla. Unde Plutarch. ſcribit oratorem quemdam acutè, ſed falsè, dixiſſe de impudente quodam, quòd in oculis haberet non κόρας, ſed τίτθας, id eſt, non virgines, ſed meretrices. Sic & Latini pupillam vel pupelam vocant quaſi parvam pupam, id eſt parvam puellam. Unde Maoil. l. 4.

Pupilla etymon Latinum, Græcum & Hebræum.

Parvula ſe totum perſuaſit pupula cælum.

Mirum eſt quod ſcribit Plinius libr. 28. cap. 6. *Augurium ex homine ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine, quamdiu oculorum pupillæ imaginem reddant.* Inde etiam vox pupillus, quaſi pupus & pupa. Alii cenſent pupillam dici *iſchon*, id eſt caliginem vel nigredinem, quòd ipſa tenebroſus & nigerrimus ſit orbiculus oculorum: ex quo tamen elucet virtus viſiva & ſcintilla lumiois. Nam ſicut Deus ex tenebris produxit lucem mundi Geneſ. 1. 2. dicendo, *Fiat lux*: ita ex illa oculi caligine mirè produxit lucem corporis. Quò alludens Apoſtolus 2. Corinth. 4. 6. *Deus*, ioquit, *qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei, in facie Chriſti Jeſu.*

Portò Ariſtot. lib. 5. de Gener. animal. c. 1. docet vim viſus in aqueo humore conſiſtere: nigredinem autem ſignum eſſe copiæ humoris aquei. Idem lib. 1. de Hiſtor. animal. c. 2. *Candidum oculi*, inquit, *magna ex parte ſimile in omnibus eſt. At quod nigrum diſtinx variat: aliis enim atrum; aliis admodum cæſium; aliis fulvum; aliis capinum, quod morum optimorum indicium eſt, & ad cernendi claritatem primatum obtinet.* Nigredo enim neceſſaria eſt ad congregandos colores, qui videndi ſunt, quia lux & color lucidus, putà albus, viſum diſgregat & diſpergit.

Senſus ergo eſt q. d. Tam tibi cordi & curæ ſit mea lex & diſciplina, quàm eſt pupilla oculi, quam ut teneram pupulam & virguoculam ſummè diligis & cuſtodis: quamque eſt ipſe orbiculus niger pupillæ, in quo acumen viſus conſiſtit: eſto enim in lege quædam ſint atra, id eſt, obſcura & difficilia; tamen in iis vis mentis, rationis & virtutis conſiſtit. Multò ergo magis ea cuſtodi, quàm tutor cuſtodit pupillum & res pupilli: magis enim diligitur pupilla oculi quàm pupillus mortui.

Lex cuſtodienda ut pupilla. Primò.

Igitur ſicut pupilla, inquit S. Baſil. homil. 11. Hexamer. à natura tribus quaſi propugnaculis muoitur & cuſtoditur, nimirum: Primò quadruplici tunica, ſcilicet ſpeculari, teſticulata, cryſtallina & cornea; Secundò, palpebris & ciliis contra muſcas, arenas & pulveres; Tertiò, ſupercilliis, ſub quibus in cavo quaſi antro delitеſcit, ne lædi queat; utque ipſa aciem viſivæ potentiæ recta intendant ac moderentur. Supercilia ergo ſunt quaſi oculi domicilium & propugnaculum: ipſa enim ſunt quaſi tectum tegens oculos, ne capitis frontiſque fodor in eos, ſed potiùs in tempora genaſque deſluat. Vide S. Baſil. loco citato.

Secundò.

Secundò, ſicut pupilla eſt quaſi ſax, ſtella, & parvus ſol totum hominem illuminans, prælucens, dirigens, ut omnes vias & actiones clarè & rectè obire poſſit: nam ſine luce pupillæ homo cæcus eſſet, nihilque peragere poſſet, ſed in mille lapides & ſcopulos impingeret: ſic pariter lex eſt lux hominem dirigens ad honeſtè rectèque operandum in quovis rerum occurtu. Unde Chriſtus: *Lucerna*, inquit, *corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*, Matth. 6. 22.

Tertiò, ſicut pupilla licet parva, in ſe res omnes, quin & cælum mundumque continet & comprehendit: ſic lex & diſciplina licet in rebus parvis ſita videatur, tamen in ſe contioet omnem honeſtatem, omnem virtutem, omne bonum, quin & cælum ac beatam æternitatem, perennemque felicitatem. *Tertiò.*

Hæc ergo verba ſibi repræſentet Religioſus & fidelis quilque, eaque ſibi occini putet à Spiritu ſancto: Fili mi cuſtodi ſe tmones meos, &c. ſicut pupillam oculi, nimirum exactiſſimè, ſummo ſtudio, amore, conatu, perfectione. Fugata ergo procul ſocordia ad perfecta, magna, celſa enitere, quæ tibi ſtatus & vocatio tua ſuggerunt. Si hæc quotidie audis, nec obedis: ſi quotidie illis moneaeris. occ moveris: excitaris, & non aſſurgis, nihil perfectum, nihil tua vocatione dignum aggredetis; utique invifus es illi, cujus adhortationes ſpernis, & à cujus perfectione degeneras.

Porrò ſi cuſtodiverimus legem Dei ut pupillam oculi; ipſe Deus viciſſim cuſtodiet & diliget eos ut pupillam oculi ſui, juxta illud Zachar. 2. 8. *Qui tetigeris vos, tangit pupillam oculi mei.* Quæ ſanè res eſt miræ conſolationis & ſpei, gaudiique inæſtimabilis. Quocirca pro ea inſtanter orat David pſalm. 16. 8. *Cuſtodi me ut pupillam oculi*: Hebr. *quaſi pupillam filiam oculi*; Chald. *ut pupillam orbicularem, quæ eſt in medio oculi.* Pupilla enim videtur eſſe filia oculi, quia ioeo & quaſi ex eo enata imaginem filiolæ ſive virgunculæ, uti paulò antè dixi repræſentat. B

LIGA EAM IN DIGITIS TUIS (Syrus, *in collo tuo*) Vers. 3. SCRIBE ILLAM IN TABULIS CORDIS TUI] Septuag. *circumpone eam digitis tuis, inſcribe eam ſuper latitudinem cordis tui*: ut ſcilicet eam jugiter in corde & pectore velut iocisum & inſcolptam geras: *ut ſemper anima tua meditionibus aſtet*, ait R. Levi. De quo plura dixi cap. 3. 3. Alludit ad illud Moſis Deuter. 6. 8. Exodi 13. 16. *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos.* quod Judæi craſsè ad literam, ut ſonat, accipientes legem decalogi membranulis inſcriptam brachio, fronti & fimbriis affigebant & alligabant. eaque vocabant phylacteria, q. d. Conſervatoria legis, ut patet Matth. 23. 5. C

Meliùs noſter Salazar hæc accipit de annulis digitorum, q. d. Legis à me tibi traditæ obſervationem perfectam vice annuli digitis inſere, atque id tibi pro arrhabone & pignore ad nuptias ſapientiæ erit: exinde enim licebit tibi ſapientiam & prudentiam ſororem tuam, id eſt, ſponſam coniugemque plenoore nuncupare. Solet enim in nuptiis à ſponſo digito ſponſæ ioferi annulus nuptiarum pignus & arrhabo: atque in annulo ſolebat olim incidi effigies ſponſi, vel amici, reivè adamatæ. Annulus hic *digito quarto inſeritur, quia in eo vena quædam ſanguinis ad cor uſque pervenit*, ait Iſidor. libr. de Offic. c. 15. Igitur aonulus hic ſymbolum eſt amoris conjugalis, quòd ſcilicet ſponſa ſponſum non tantùm in annulo & digito, ſed & in corde gerat, omoemque amorem in illum defigat.

Verùm, quia non dicitur hìc *Incide ea in annulo*, vel *per annulum inſere ea digito*: ſed *liga ea ſuper digitos tuos*, ut habent Hebr. Aquila, Symmach. & Theodot. ac Noſter; Septuag. *circumpone eam digitis tuis*: hinc ſimpliciùs & planiùs accipias hoc ut parœmiam, quæ non aliud ſignificat, quàm q. d. Habeto legem jugiter præ oculis, habeto eam ſemper in mente, ſemper ejus recordare, perinde ac ſi illa digiris tuis alligata foret: ſolemus enim cùm alicujus recordari volumus, illodque præ oculis habere, digito filum vel quid ſimile alligare, ut illod tei, cojus recordari volumus, memoriam & quaſi præſentiam ſui, oculis mentique obiciat & ſiſtat. Eſſe enim parœmiam & ſimilitudinem patet ex nota ſimilitudiois *quaſi*, cùm ait Moſes: *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua*: eò enim alludit hìc Salomon Quòd ſi quis religioſior legis memoriam, filo, charta, ſimilive re digitis alligare velit, oculiſque obiicere, is planè ad litteram monitum Moſis & Salomonis ſervabit. Ita faciebant Judæi per ſua phylacteria, qui non ob ea carpuntur à Chriſto, ſed quòd in phylacteriis dumtaxat geſtarent legem, non in corde, nec opere eam exequerentur. Omitto nugas & ſuperſtitiones, quas poſteriores Judæi phylacteriis addidere. D

Secundò, Baynus appositè sic explicat, q. d. Lex oculis mentique tuæ semper obversetur, perinde ac eisdem digiti obversantur. Rursum decem sunt decalogi præcepta, totidem tibi Deus dedit digitos. Cuique ergo digito per imaginationem & memoriam affige unum præceptum, primo primum, secundo secundum, &c. ut, quoties digitos tuos intueris, toties in illis Dei præcepta quasi alligata intueaaris, uti faciunt Rhetores, & qui artem memoriæ docent. hi enim partes orationis, vel rei recordandæ, digitis cogitatione affigunt, per eosque ordine distribuunt, ut ita eorum intuitu singulorum ex ordine recordentur, cùm singula memoriæ referant, reddantque fideliter digiti quasi pignora sibi commissa & concredita.

Tropol. liga legem in manu & digiris, id est, iisdem illam exequere & operare. Ita Beda: *In digitis*, inquit, *in actibus dicit: In tabulis cordis, in latitudine cogitationis. Unde & alia translatio dicit: Describe eam in latitudine cordis tui.* Sic & Lyran. Addit Dionys. per digitos notari discretionem: sunt enim digiti ab invicem discreti. q. d. *Liga legem in digitis, id est, operibus eam cum discretione affice. Sicut enim in manu vis operativa, ita in digitis vis discretiva mystice designatur. Unde Psalmista: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad praelium & digitos meos ad bellum*, psalm. 143. 1. Denique auctor Catenæ Græcor. *Per manum*, inquit, *plena suisque numeris & partibus absoluta, operatio designatur; per digitum autem simplex minusque perfecta. Ait ergo, Meis verbis, meæ doctrinæ obsecutus, cor ad virtutum susceptionem diffusum, capaxque & facile exhibeto.*

Vsas. 4. DIC SAPIENTIÆ, SOROR MEA ES (ita Hebr. & Roman. malè ergo aliqui legunt, *est*:) ET PRUDENTIAM VOCA AMICAM TUAM] Septuag. *die sapientiæ sororem tuam esse, & prudentiam notam* (Chald. *cognatam*) *vocabi tibi*; Aquila & Theodot. *& notam intelligentiam vocabis*; R. Salomon & Aben Ezra, *sapientiam tamquam propinquam & affinem semper habeta.*

Sensus est q. d. Sapientiam dilige & adama intimè ut sororem unicam, omni decore ornatam, illamque *sororia tibi dilectione coniunge*, ait Beda. Sic & R. Levi: *Dic*, inquit, *sapientiæ, Soror mea es ob amorem, quo illam complecteris. Et prudentiam voca amicam tuam*, hebr. דֹּדָה *moda, id est, bene notam & propinquam; ita ut semper cum prudentia & sapientia, coniunctionem habeat.*

Sapientia rectè vocatur *soror*. Primò, ob puritatem amoris, qua nos diligit, & vicissim à nobis diligitur, cùm sponsa apud homines innuat carnalem complexum.

Sapientia est soror. Primò.

Secundò, quia sapientia nobis quasi congenita & connaturalis est: illius enim semina & quasi rudimenta insevit nobis & iogeneravit Deus & natura. ita Cajetan. Rursum sapientia filia est primogenita Dei Patris, cujus patitur filiusest homo, æquè ac angelus.

Secundò.

Tertiò. Tertiò, quia sapientia soror est mentis & rationis: homo autem est animal mentis & rationis compos. Nam sapientia sive virtus non est aliud, quàm perfectio rationis, sive amor boni rationalis. quod scilicet rectæ ratio amat ac dictat, judicatque ab omnibus esse amandum. Rursum sapientia naturalis est soror spiritus, sive hominis baptismo & spiritu Dei renati, ac evecti ad statum supernaturalem filiationis & hereditatis Dei. Huc alludit Christus dicens: *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est; ipse meus frater, & soror, & mater est*, Matth. 12. 50.

Rursum per *sororem* accipe sponsam & uxorem; ut eoim. juvenem avocet à meretrice, offert illi sapientiam sponsam. q. d. Si sponsam ambis, ambi sapientiam, ambi virtutem: sive enim sapientiam quæras, illa sapientissima est: sive nobilitatem, illa nobilissima est: sive divitias, illa opulentissima est: sive speciem, illa speciosissima est. Illam ergo uti sponsam ama & complectere, cumeaque diffluviate, ut ejus amoribus occupatus, implicitus, omnes spurcos meretricum, velut stultarum, insamium, pauperum, deformium, amores fastidias & devites. Sic sponsa in Canticis vocator à sponso *soror*. primæ enim sponsæ & sponsi fuere sorores & fratres, utpote filiæ & filii ejusdem patris Adæ. Hoc est quod ait Salomon Sapient. 8. *Hanc amavi à juventute mea, & quæsivi sponsam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius.*

Sapientia soror castitatis.

Physicè simul & ethicè disce hic, studium sapientiæ esse optimum remedium ad fugiendam libidinem, & servandam castitatem: tum quia mens occupata studio non cogitat de venere: tum quia sapientia ex diametro opponitur veneri, perinde ac spiritus carni, cælum terræ, angelus bruto planè adversatur. Audi nostrum Alvarum de Paz de castitate lib. 5. c. 25. *Litterarum studia, præsertim sacrarum, optima sunt castitatis instrumenta, & juvenibus valde accommodata; quibus & necessaria sibi & aliis discunt, & sapientes evadunt, & impudicitiæ cogitationes avertunt. Quapropter Sapiens hujus utilis laboris meminit, ut juvenem ad castitatem incitaret: Dic sapientiæ, Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, ut custodiat te à muliere extranea, & ab aliena, quæ verba sua dulcia facit. Si pulchritudinis, inquit, amator es, & verborum suavitate delectaris, est tibi pulcherrimam sponsam, cujus amplexibus fruieris; est tibi soror vera fidelissima & suavissima, cujus alloquium mirum percipias suavitatem. Sapientia tibi in sponsam data est. Nam quidam tui similis sum ego, qui & alio loco dixi: Quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Eeit, inquam, sponsa tua perpetuo vinculo tibi coniuncta, propter quam habebis claritatem ad turbas, & filios ex ea, scilicet veriſſimos verum sensus accipies. Est etiam soror tua ex eodem Deo patre progenita. Hanc ergo sororem voca, & amicam appella, seu* (*ut clariùs loquar*) *in locum sponsæ, sororis & amicæ habe. Sè ita fecerit, illa te à concupiscentia carnis liberabit, & eius dolce ac fallacias, quibus te illaqueare nititur, deseget & dispellet.*

Notum est exemplum S. Gregorii Nazianzeni, cui per visionem sese quasi amicas obtulerunt sapientia & castitas, specie duarum virginum sororum, eò quòd ipse castitatis æquè ac sapientiæ esset studiosus: quod superiùs recitavi. Sic hodie in monasteriis, ubi viget studium litterarum & sapientiæ, viget pariter castitas & disciplina Religiosa: ubi jacet illud, jacent & hæ.

Anagog. Polychron. in Catena Græcor. per sapientiam accipit contemplationem & vitam contemplativam, quam repræsentat Magdalena: huic enim dicit Martha, id est, vita activa: Soror mea es, quia duæ hæ vitæ quasi sorores, ab eodem Christo quasi patre procreatæ & institutæ, ad eamdem in cælis hereditatem cernendam ducunt, atque utrallibet ab altera quasi soror à sorore juvetur & fulciatur oportet: actio enim eget directione contemplationis, contemplatio vicissim indiget labore & fructu actionis.

Vers. 5. UT CUSTODIAT TE A MULIERE EXTRANEA (meretrice & mœcha) ET AB ALIENA, QUÆ VERBA SUA DULCIA FACIT] Hebr. *quæ sermones suos lenifitat*; Vatabl. *quæ verbis suis blanda est*; Symmach. & Theodot. *enim verba lubrica & mollia*; Syrus, *enim verba blandiendo depiunt*; Septuag. *qua te sermonibus adoritur gustosis*; uti legit S. Ambros. lib. de Cain cap 4. Qui mysticè hæc exponens: *Duæ enim mulieres*, inquit, *unicuique nostrum cohabitant, inimicitiis ac discordiis dissidentes, velut quibusdam zelotypiæ contentionibus nostra replentes animæ domum. Una earum nobis suavitati & amori est, blandæ conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam; illam alteram inimicam, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est. Illa igitur meretricio procax motu, infractis per delicias incessu, nutantibus oculis & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus pretiosas invenum animas capit (stultus enim meretricis laqueus est pretatoris) quemcunque viderit sensu indigum peterrentem in angulo, in transitu domus suæ, sermonibus aderitur gratiosis, faciens invenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu dives, genas picta. Etenim quia verum decus eam natura habere non potest adulterinis suis affectata pulchritudinis lenocinatur speciem, non veritatem.*

Mysticè quoque R. Levi: Sapientia, inquit, custodiet te à muliere alieoa, oe scilicet obsequaris animæ concupiscenti.

Vers. 6. DE FENESTRA DOMUS MEÆ PER CANCELLOS PROSPEXI] Quia exempla delectando magis movent quam præcepta, hinc Salomon exemplo (sive verè id gestum sit, sive, ut volunt Vatabl. Jansen. & alii, arte compositum & comicè confictum ad rem illustrandam) quod frequenter accidit, in medium adducit: quo ostendit quantum sit juvenibus à meretrice periculum; ac simul graphicè meretricis mores, modosque illiciendi & seducendi describit. Ait ergo, *Per cancellos prospexi*. Cancelli anguſti & reticulati esse solent, quo fit, ot qui per eoa prospicit, alios videat, sed ab iis non videatur. Salomon ergo, ot mores juvenum specularetur, per cancellos prospicit, ut eos conspiciens ab iis non conspiceretur. Sic enim

enim præceptor per cancellos in ſcholam & diſcipulos intuetur, ut ipſi neſcientes ſe videri liberè agant, indolemque & mores ſuos prodant, quos deinde ipſe formet, coreigat vel dirigat. Idem faciant Superiores, ut ſubinde ſecretò advertant mores indolemque ſubditorum, cùm ipſi ſe liberos & à nemine cerni putant. At ſint memores illius dicti: *Ne quid nimis*, ne ſubditi advertentes omnia ſua curioſè notari abeis alienentur, fiantque diffidentes & puſillanimes, aut ficti & hypocritæ, aut iracundi & effrontes. Idem facit Deus: ipſe enim omnia videt, & tamen à nemine videtur, niſi à viris timoratis & perfectis, qui illuminato mentis oculo ſciunt cogitantque ſe ubique à Deo videri, ideoque omnia ſua honeſtè ſanctèque agunt, nequa in re oculos tantæ maieſtatis offendant. Viri ergo illuminari cancellos hoſce reteguntque, ipſumque Deum cominus ſemper intuentur.

Audi S. Bernard. in Formula honeſtæ vitæ, inter decem profectus ſpiritalis documenta hoc nono loco aſſignantem: *Nonum*, inquit, *eſt ne quiſquis quibuſcumque negotiis implicetur, Deum in corde memoriter ſtudeas habere, & ſemper honorem Dei omnibus anteponas: ſed ad hoc præcipue nitatur, ut ſic ſemper Deum præſentem intelligat, ac ſi ipſum, qui præſens eſt in ſua eſſentia, videret: ſicque eum timeat & reveretur, & intenſo amore in eum feratur, eoque prout poteſt in via fruatur, & in ipſo non in alio requieſcat.* *Stimulus virtutis præſentia Dei.*

Septuag. pro prima perſona ſubſtituunt tertiam, itaque proſpectum hunc non Salomoni tribuunt, ſed meretrici & mœchæ, de qua ſermo præceſſit. Sic enim habent: *De feneſtra enim e domo ſua in plateas proſpiciens, quemcumque videris ſtultorum filiorum adoleſcentium inopem cordis*, &c. Ubi cancellorum non fit mentio, & pro *proſpiciens* græcè eſt παρακύπτουσα, id eſt, prono, totoque quaſi corpore inclinata, per feneſtram circumquaque proſpectans, meretrices enim fugiuot cancellos, quia cupiunt videre, ut videantur & ipſæ. Prima enim illecebra eſrum eſt, proſpiciendo per feneſtras oſtentare ſe, & quaſi offerre tranſeuntibus. Unde S. Ambroſ. myſticè per meretricem accipiens quamlibet voluptatem & concupiſcentiam, quæ hominem ad peccatum illicit & ſollicitat lib. 1. de Cain cap. 4. *Nam quid*, inquit, *tam meretricium, quàm ſæcularis voluptas, quæ a feneſtra domus ſuæ incipit oculis prima tentamenta præludens, & penetrat citò ſenſum in plateas proſpiciens, id eſt, in publicas tranſeuntium vias, non autem in legis interna myſteria obtutum mentis intendens.*

Vers. 7. ET VIDEO PARVULOS CONSIDERO VECORDEM JUVENEM] Pro *parvulos* hebr. eſt פתיים *pethaim*, id eſt, ut Chald. *inſipientes*; Sept *ſtultos*; Tigur. *ſtupidos*; Vatabl. *ſimplices, imperitos*, inexpertos.

Senſus eſt, q. d. Ego per cancellos proſpiciens vidi multos pee plateam inambulantes juvenes, incautos, imprudentes, inexpertos, atque inter eos unum præ cæteris *vecordem*, Hebr. *carentem corde*; Chald. *deficientem intellectu*; Septuag. *inopem mentis*, S. Ambroſ. *indigum* (ita Roman. malè ergo alii legunt *indignum*) *ſenſu*. Hanc juvenum vecordiam ſcitè repræſentat verus emblema. Nam veteres juventutem pingebant quaſi adoleſcentem nudum, velo quodam obductos oculos habentem, cuius dextra poſt tergum vincta erat, læva ſoluta: hunc inſequebatur tempus multas occaſiones ſubminiſtrans, ſingulis verò diebus filum unum de velo, quo facies illius opeciebatur, derrahebat. Cujus picturæ hæc eſt explicatio. Primò, nudus adoleſcens ſignificabar, quòd ætas illa judicio & ratione caret, & de malis, quæ geſſit, gloriatur, tantum abeſt ut erubeſcat. Secundò, velatos haber oculos, quia tamquam cæcus per ſingula ſæpè momenta offendit, & in vita præceps fertur, non habens alium ductorem quàm pravos ſuos affectus. Tertiò, dextram habet ligatam, & ſiniſtram ſolutam; quia nihil dextrè & conſideratè agit, ſed omnia ſiniſtrè, inconſideratè, perturbatè, prout pravo affectu ducitur. Quartò, hunc perſequitur tempus ad mortem. Quintò, tempus filum unum de velo, quo eius clauduntur oculi, quotidie derrahit, quia eius vita ſenſim per ſingulos dies minuitur, & quo plura detrahuntur fila, eo clariùs animadvertit, quàmpravè incedar, quotque pravis affectibus quaſi tyrannis vinctus teneatur: & experientia diſcit matureſcente ſenſim ætate, quò miſer rendat; quamquam plurimi ſint, qui nec affecta jam ætate à pravis adoleſcentiæ moribus recedant: ſed in morte videntes ſuam vanitatem & ſtultitiam, ac pericula ac miſeriis, ſapiunt, ſed ſerò. Vide exemplum Chryſoſtomi clamantis, *Inducias uſque mane*, apud S. Gregor. 4. Dialog. c. 38. Porrò ſagaces ſunt meretrices, ut juvenem vecordem dinoſcant & adoriantur, non cordatum & caſtum; idque dinoſcunt ex habitu & vultu, ſed maximè ex oculis. Cùm enim videnr oculos vagos, laſcivos, curioſos, agnoſcunt vecordiam; cùm verò vident oculos graves, modeſtos, conſtantes, agnoſcunt illos eſſe ſapientis, eumque fugiunt. Unde Palladius in Vita S. Chryſoſt. *Infeliciæ*, inquit, *fœmiæ ex ipſo oculorum motu pudicos agnoſcunt ac fugiunt vires; non ſecùs atque infirmus oculus Solis jubar, & vultur unguentum*; ſcilicet *fur furem, lupa lupum, ac viſſim agnus agnum, leo leonem*, ut vulgò dicitur. A B C D

Vers. 8. QUI TRANSIT PER PLATEAM JUXTA ANGULUM, ET PROPE VIAM DOMUS ILLIUS] Sic enim ſolent pecoi & rivales amicarum domus noctu obire & ambire, ac juxta angulos inambulare, ut in iis vel abſcondere ſe, vel per diverticula elabi queant, ſi quis eos inſequatur.

Vers. 9. GRADITUR IN OBSCURO, ADVESPERASCENTE DIE, IN NOCTIS TENEBRIS ET CALIGINE] Hebr. *in crepuſculo, in veſpera diei, in nigredine noctis & obſcuritate*. Libido enim lucifuga eſt, & tenebras quærit, utpote malè ſibi conſcia, pudenda & infamis.

Vers. 10. ET ECCE OCCURRIT ILLI MULIER ORNATU MERETRICIO (Hebr. *habitu meretricis*: Septuag. *ſpeciem habens meretricianam*) PRÆPARATA AD CAPIENDAS ANIMAS: GARRULA ET VAGA] Pro *Præparata ad capiendas animas*, hebr. eſt נצורת נפש *neſurath leb*, id eſt, *cuſtodia, reſervata corde*, id eſt, vafra, callida, inſidioſa, illecebroſa, ut capiat animas juvenum. Aut *obſervata corde*, id eſt, quæ cor habet quod obſervat juvenes, eſque inſidiatur, ut decipiat; Pagnin. *anxia corde*; Vatabl. *cauta corde*; Caiet. *imminuta corde*; R. Salomon, *munita corde*. Sicut enim civitas circumdatur munitionibus, ita meretricis cor calliditate & ſtultitia circum munitur. Alii per antiphraſin vertunt, *inuſitata corde*; quæ ſcilicet cor habet liberum, impudens, vagum, volaticum æquè ac oculos & manus. Unde & tales facit oculos & corda juvenum ſeſe affectantium. Quocirca Syrus & Septuag. vertunt, *qua facit juvenum volare corda*, ut volaticam volatici ſequantur: fortè Syrus & Septuag. pro נצורת *obſervata* legerunt נשורת *neſſeſath*, id eſt, *avolare facientes*: נשר enim eſt avolsre; inde נשר *neſer* in *pueſ* eſt avolare facere, idque cum impetu & rapacitate quaſi ad prædam: inde enim à rapacitate ſecipiter dicitur נשר *neſr*, unde aliqus niſum avem rapacem dictum putant. Sic enim meretrix juvenes quaſi niſos adſe velut prædam allicit, & avolare facit. Denique Baynus vertit, *anxia corde*, vel *ligata corde*, hoc eſt, anxietate cordis amorem ſimulans: ut *neſurath* ſit à verbo צור *ſur*, id eſt, coarctare, non à נצר *natſar*, id eſt ſervare. Poſſunt hæc verba *neſurath leb*, id eſt corde ligata ſive anxia, referri ad cordis ſecreta, & diſſimulationem: Ego, ait Baynus, mallem referre ad habitum corporis & ornatum, quem laxum & laſcivum geſtabat, ſed circa præcordia ſtrictum & colligatum, ut corporis elegantiam oſtentaret. Chaldæus alio ſenſu vocem Hebræam *neſurath* interpretatur; nempe pro fortitudine, ut ſit ſenſus: Fuit habitu meretricio diſſoluta, & effeminata, ſed corde robuſto & virili, utpote inverecunda & impavida. Poteſt denique exponi *deſolata* ſive *deſtituta corde*, hoc eſt ſine intellectu, juxta illud Iſaiæ 1. 8. *Sicut civitas quæ vaſtatur*; Hebr. *neſura*, id eſt, *deſolatur*. R. Levi Ben Gerſom ad habitum ſive ornatum meretricium refert, q. d. Erat nudo collo & pectore corde tenus, quod veſtitum & tectum habebat. Et hunc ſenſum ex Chaldæo licet intelligere, cùm vox Chaldæa utrumque ſignificet, fortitudinem & abſconſionem. David Kimhi vertit, *obſervata corde*, à verbo *natſar*, ut ſit ſenſus. Erat cauta, quæcùm aliosdeciperet, ipſa decipi non potuit. Hæc Baynus.

Deſcribit illecebras meretricis. Prima eſt, habitus & ornatus meretricius. Nam lege & uſu Romanorum aliarumque gentium, meretrices incedunt habitu ab honeſtis matronis diverſo. Vide Alexandrum ab Alex. lib. 5. Genial. c. 18. Rurſum meretrices ornant ſe ſupra opes & ſtatum: atque ornatus earum eſt levis, illecebroſus, ſpirans amorem: qua de cauſa multæ rubra vel coccinea tunica incedunt: cùm matronarum eriam nobilium & divitum ornatus ſit gravis, caſtus, & ſæpè pullus atque. Eſto *illecebra meretricis. Prima.*

enim

enim ſub noctem oberrare dicat meretricem, tamen ſub-
luſtrem noctem notat, cùm ſat adhuc ornatus conſpici
poteſt. Adde, eam per diem ornare ſe, ac ornatam ſe
exhibere in oſtiis & feneſtris juvenibus tranſeuntibus con-
ſpiciendam. Unde S. Cyprian. lib. de Habitu virginum,
Ornamentorum, inquit, *ac veſtium inſignia, & lenocinia
formarum non niſi proſtitutis & impudicis feminis congruunt:
& nullarum fere pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis
eſt.* In Apocal. c. 17. *deſcribitur meretrix illa perdita, cum
qua fornicati ſunt reges terræ, amicta pallio purpureo & coc-
cineo.* &c. Multa de hoc ornatu dixi Iſaiæ 3. v. 16. & 1.
Petri 3. 3. Notat noſter Pineda in Salomone prævio lib. 7.
cap. 8. Hebr. שית *ſihit*, id eſt, ornatus, poſſe verti ſpi-
nam aut vepres. Sic enim vertit Noſter Iſaiæ c. 5. v. 6.
& c. 10. v. 17. & 27. v. 4. Et eadem vox cum levi punc-
torum mutatione pſal. 72. 6. ſumitur pro operimento, vel
ornamento iniquorum: *Operti ſunt iniquitate & impietate
ſua*, q. d. Etiam ſpinis ornantur, quæ alios pungant, &
inſtar hami alicuius rapiant quidquid ipſis applicitum fue-
rit. Ubi Chald. legit, *coronam imponens captivi ſui de rapina
ſua*. Itaque ornatus meretricis eſt ſpina, eſt hamus pungens
oculos libidinoſorum. Cùm enim videant, quod concupi-
ſcunt, ſed frequenter frui non poſſunt, neceſſarium eſt fre-
quentiſſimè dolere, &, ut S. Petrus dicebat, habere oculos
plenos adulterii & inceſſabilis delicti cum deſiderio, quod
excruciet animum. Sic Alexander Magnus dicebat, Darii
filias eſſe dolores oculorum: erant enim ſpecioſæ.

Secunda. Secunda eſt, quòd *præparata* ſit *ad animas capiendas*; quòd ſcil. mille norit, milleque alias indies cogitet artes & fucos, quibus incautos illiciat & ſeducat.

Tertia. Tertia eſt, quòd *garrula* ſit *& vaga*; Pagnin. *tumultuoſa & perverſa*; alii, *clamoſa & proterva*, vel, ut Chald. *prævaricatrix*; Vatabl. *ſiretrix & inconſtans*; Syrus, *rixoſa & conteſtatrix*; Sept. ἀστατοῦσα καὶ ἀτακτοῦσα, quod Complut. vertunt, *elevata eſt* (ſuperba) *& luxurioſa*; Rom. *vaga eſt & luxurioſa*; alii propriè, *volatica* ſive *alata eſt & infrunita*; Aquila, σχιζόπους, id eſt, *vaganseſt otioque diffluens*; alius, *tumultuoſa* eſt inſtar frementium fluctuum, *latrantis* inſtar canum, *perſonans* inſtar ululatuum, *tumultuans* inſtar ebriorum vel populi furentis.

Porrò mulier hæc dicitur *vaga* quaſi *vacua*, quòd ſine negotio temere huc illucque diſcurrat. Ita Perottus; aut *vaga* quaſi *vana agens*, vel *vadendo agens*. ita Papias: *Vagus*, inquit, *dicitur erraticus, diſcurrens, vadendo agens. Vagatur, diſcurrit, vagus & diſſolutus: diſperſus eſt, errat: vanus agit*; aut *vaga* quaſi *vi acta*: agitur enim æſtu cupiditatis, uti vaccæ aguntus œſtro.

Ex adverſo matrona honeſta & virgo Primò, ornat ſe modeſtè. Secundò, præparat ſe, ut alias ad modeſtiam & verecundiam adducat. Tertiò, pauciloqua eſt & σώφρων, id eſt, domus cuſtos, uti ait Apoſtolus Tit cap. 2. v. 5. ubi dixi eius ſymbolum eſſe teſtudinem, quæ ſemper eſt domi, quia domiporta domum ſuam ſecum defert: quæ enim vagatur inſtar Dinæ, ſæpè *Penelope vocais, abis Helene*, ut ait Poeta. Ita de S. Bernardo, qui virginum fuit flos & decus, ſcribit auctor Vitæ eius lib. 3, cap. 2. *Inceſſus eius & habitus omnis modeſtus & diſciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reverentiam, ſole viſu lætificans & ædificans innumeros.*

VERS. 11. QUIETIS IMPATIENS, NEC VALENS IN DOMO CONSISTERE PEDIBUS SUIS] Hebr. *in domo non habitans* (Septuag. *non quieſcens*; Chald. *non morantur*) *pedes eius*. NUNC FORIS, NUNC IN PLATEIS, NUNC JUXTA ANGULOS INSIDIANS] Chald. *& contra eum angulum operiens*.

VERS. 12.

Quarta. Quarta eſt hæc conditio & illecebra meretricis, quòd, cùm ardeat libidine & ſtudio alliciendi amaſios, ſit inſtabilis & nequeat domi conſiſtere, ſed nunc ad oſtium, nunc in plateis, nunc in angulis ſeſe oſtentet, & impudicè inſidietur pudicitiæ juvenum, cui ram ardenter inhiat. *Tò nunc foris, nunc in plateis*, idem eſt q. d. Nunc foras ante ædes, nunc Inguis in plateam progreſſa. Ita Baynus & Janſen, Aut, ut noſter Salazar: Foris inquit, id eſt, in limine domus atque veſtibulo: is enim ſolet ſubeſſe ſenſus illi particulæ *foris*. Cantic. 8. *Ut inveniam eo foris*, id eſt, in limine. Et S. Matth. c. 26. v. 69. de Petro ait: *Sedebat foris*: Luca verò locum expreſſiùs ſignificans habet, *Sedebat ad oſtium foris*, id eſt, in veſtibulo domus. Ergo cùm hæc mulier domi pedes coercere non poſſet ſuos, nunc foris erat, id eſt, in limine domus ſedebat; nunc in plateis (creſcit oratio) juxta angulos inſidians.

Porrò hæc mentis pedumque inſtabilitas, evagatio & diſcurſatio evidens eſt ſignum meretricis. Unde Traquellus in legem 10. connubialem num. 34. ex hoc loco, & ex leg. 11. *qua illuſtris*, docet quòd ea meretrix præſumitur, quæ alienas domos, nunc hanc, nunc aliam intrare conſuevit. Hinc & meretrices vocabantur peregrinæ. Unde Comicus in Andria: *Adeone*, inquit, *ei demens in peregrina? id eſt, in meretrice*, inquit ibidem Donatus: *Mulieres enim peregrinæ, inhoneſtæ & meretrices habebantur.* Et in Eunucho Parmeno, eùm Thais dixiſſet matrem ſuam Samiam fuiſſe, & habitaſſe Rhodi, tacere ſe poſſe reſpondit, quoniam videlicet veriſimile eſſet, poſſe meretricem naſci ex peregrina & ipſa meretrice: dixerat enim Parmeno taciturum ſe, quæ vera à Thaide dicerentur.

APPREHENSUMQUE OSCULATUS JUVENEM, ET PUDICO VULTU BLANDITUR, DICENS] Pro *procaci*, hebr. eſt *forti facie*, id eſt, ut Chald. Septuag. & Tigur. *impudenti facie*; Theodot. *impudenter egit in vultu ſuo*; Symmach. *audacia obduravit faciem ſuam*; Syrus, *frontem perfricato inquit illi.* Hinc pertinet proverbium Arabicum: *Homo ſine pœnitentia eſt tamquam fluvius ſine aqua, & mulier ſine verecundia eſt tamquam lampas ſine lumine.* Vers. 13.

Quinta eſt hæc conditio & illecebra meretricis, qua manifeſtè prodit ſuam impudentiam & libidinem per impura oſcula, blanditias & verba: ſicut enim manus uſu & exercitio callo obdureſcunt; ſic & frons uſu ſcelerum perfricta impudentiæ callum induit.

Sapienter S. Baſil. tract. de Virgin. docet cavenda eſſe oſcula etiam fratrum & ſororum: *Sufficis enim*, inquit, *per eum, & per tactum fraterna manus, & per pacis ac dilectionis oſculum, ſenſum earum adſua molienda opera latenter excitare, & concupiſcentia oculos, ſicuti Ada, poſt voluptatis guſtum ampliùs ad malum aperire.* Citat philoſophum dicentem: *Oſcula cavere oportet, non ſecùs, quàm animalium venenatorum morſus: diffunditur enim venenum ex oſculo per omne corpus*, &c. *Eſt enim gravis, ac vehemens inſita maſculinis corporibus adverſus feminas flagrantis concupiſcentiæ vis; inſtar ſtuppæ, quæ ſi ignem odorata fuerit, protinus inflammata ſuccenditur.*

Audi & auctorem Catenæ Græc. hìc: Oſculum, inquit, infami diabolicique amoris eſt argumentum; incenſuſque & libidinoſus animi ſenſus ad obſcenum turpeque veneris commercium, data opera invitans hominemque provocans. Cùm autem dicit: *Victima pacifica eſt mihi*; apertè mentitur; ſiquidem malitia nihil habet verè pacatum, eademque vultum noſtrum rubore magis perfundere, quàm ſincera dilectione recreare ſatagit. Quare externa perſona aſſumpta multa, quæ ad fraudem & impoſturam faciant, comminiſcitur. hæc ille.

Memorabile eſt quod in Vita Gregorii VII. Pontif. legimus, eum gratia compunctionis fuiſſe privatum, eò quòd monile neptis ſuæ manu tractaſſet. Et in Vita S. Apollinaris ſcribit noſter Raderus, eam virili veſtitu inter monachos vitam egiſſe: cui ægrotanti cùm infirmarius aſſiſteret, identidem illum ſenſiſſe tentationes libidinis, ideoque exclamaſſe: *Monachus hic, aut diabolus eſt, aut femina.* Denique S. Ephrem adverſus improbas mulieres: *O malum*, inquit, *malorum peſſimum mala mulier! laqueus compoſitus, naufragium ſuper terram, ſons nequitiæ, theſaurus immunditiæ, mortifera converſatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis ſpiculum, ſceptrum infernii, concupiſcentiæ præceps, tauſa diaboli, requies ſerpentis, diaboli conſolatio, dolor inconſolabilis, caminus incenſus, eorum qui ſalvantur offenſio, malitia incurabilis, officina dæmonum, amor flagitioſus, beſtia impudens, incontinentiſſimus impetus, offranatum os verum arcanarum, triumphus ſenſibrum, dux delictorum, obſtamentorum magiſtra, inſatiabilis concupiſcentia nequitiæ, æterni ſupplicii conciliatrix, prudentia ſerpentina, viri ſecordia, vipera veſtita, pugna voluntaria, quotidiana calamitas, procella domus, viri naufragium, immanis bellua, adulterorum diverſorum, arma diaboli, expoſita rabiei, vivens mala mors.* Unde contra eam hoc remedium ſuggerit: *Cogita terram eſſe quod miraris; cinerem, quo incenderis & comprimetur inſana tua cupiditas. Explica quoque faciem pallem cogitatione, & cernes nunc omnem eius pulchritudinem eſſe vilitatem; nihil enim niſi oſſa, nervi ſeroſque reperies.* *Mulieris epitheta.*

perire. Erubesce quid mireris. Erubescens respice, & panitentiam age.

VERS. 14. VICTIMAS PRO SALUTE VOVI, HODIE REDDIDI VOTA MEA] Hebr. *victimæ pacificorum super me.* Syrus: *Sacrificia pacifica sunt hæc*; Septuag. *sacrificium mihi* VERS. 15. *est hodie, reddo vota mea.* IDCIRCO EGGRESSA SUM IN OCCURSUM TUUM DESIDERANS TE VIDERE, ET REPERI] Septuag. *desiderans faciem tuam te invenì*; Chald. *propterea egressa sum in occursum tuum, quippe me urgens ad quærendam societatem*; *quod dixeram me te adducturam*, vel *te à me repertum iri.*

Primò, Bayous ex Hebræo sic explicat q. d. Nunc obligata sum reddere victimas pacificas in gratiarum actionem (quas homines solent reddere dum votorum compotes fiunt) posteaquam te adeò desideratum & quæsitum invenerim. Jam dudum votum feceram de victimis pacificis solvendis, quàm primùm tui compos fierem: ecce jam compos facta, solvam quæ vovi: hodie mihi occurristi, hodie reddam & solvam vota. Verùm Noster vertit, *reddidi* in præterito, non *reddam* in futuro.

Secundò, alii q. d. Victimas pro salute vovi & obtuli, hæc de causa egressa ut te reperirem, ecce illicò te reperi. B Hic enim est fructus votorum & victimarum invenerim, quæ utique tantum bonum meruerunt & impetrarunt. Quo dicto meretrix impudenter se suaque Deo placere meditur, ac Deum in partem sui sceleris trahit, quasi Deus faveat & cooperetur ejus lenociniis, ideoque juveni de scelere non esse erubescendum, utpote quod secundet & prosperet Deus. Quæ sanè ingens est blasphemia in Deum: sed ad eam cæcos agit libido.

Tertiò & geminè, q. d. Ecce vovi Deo victimas pacificas pro tua meaque salute, tanti enim mihi est salus tua, quanti mea: atque hodie eas obtuli, ex eitque de more convivium opiparum (hostia enim pacifica majori ex parte cedebat offerenti, qui ex ea suis epulum apparabat, uti dixi Levit. 3.) tibi instruxi: idcircò egressa sum, ut te ad illud invitem, & deducam: & ecce, quæ bona est utriusque nostrum fors, illico te reperi. Eamus ergo, epulemur ut in bonis ducamus diem hunc, tam nobis faventem & fortunatum. ita Hugo, Cajet. R. Salom. R. Levi Jansen. & alii.

Sexta illecebra. Sexta est hæc meretricis & mœchæ illecebra, scilicet sacrificium simul & epulum, ad quod juvenem invitat, ut C ad luxuriam perducat: venter enim cibo meroque æstuans despumat in libidines, ut ait S. Hieron. Et S. Paulus 1. Timoth. 5. 6. loquens de vidua, *Quæ*, inquit, *in deliciis est, vivens mortua est.* q. d. Corpus deliciorum est cæstuatis sepulcrum. Addit S. Chrysost. homil. 2. de Lazaro, ipsum esse mentis & animæ sepulchrum. *Mortuus est*, inquit, *divæ & sepultus est, animum animæ illius in corpore tamquam in monumento defossa, ac sepulcrum circumferente nempe carnem. Nonne scis enim ille, quàm sit cæcus quædam temulentiæ ac ventris ingluvie, vinctus effet, sic etiejam illam ex mortuam reddiderat.* Alludit ad illud Platonis in Cratylo: σῶμα dicitur quasi σῆμα, quod corpus sit quasi sepulcrum animæ.

VERS. 16. INTEXUI FUNIBUS LECTULUM MEUM, STRAVI TAPETIBUS EX ÆGIPTO] q. d. Ut molliùs cubes, non tabulis ligneis ideoque duris, sed funibus lineis vel laneis, ideoque mollibus, instravi & contexui lectum meum. Septuag. Roman. pro *funibus* habent, *instibis*. Instita erat tenuissima fasciola, quæ stolæ extremitatem ambibat eique subluebatur, qua matronæ honestæ utebantur. Unde Aquila & Theodot. vertunt, *peristromatis circumstravi*. Verùm melius Complut. Græcum κορίαις τὸ στρῶμα μου, vertunt, *funibus tetendi lectum meum*, quod planè consentit cum Nostro, ac cum Hebræo & Chaldæo, qui habent, *stragulis*, putà funibus subtratis, *stravi lectum meum.* Idem significant institæ. putà funes delicatiores, quibus quasi fasciis subtratus erat lectus ad molliter cubandum. Syrus, *stramentis lectum meum stravi, & ornamentis lecti Ægyptiis illum ornavi.* Porrò stramenta vel stragula hæc pretiosa fuisse patet ex Hebræo *marbaddim*, quod Noster c. 31. 22. vertit, *stragulatam vestem.*

STRAVI TAPETIBUS FICTIS EX ÆGIPTO] Sic & Septuag. & Chald. atque Hebr. מצוי *chatuboth*, id est, *incisa*, significat tapetes, quia hi variis florum, hominum, animalium figuris, inciduntur & insculpuntur. Addit Aben Ezra: Tapetes hi erant *chatuboth*, id est, in- A cisi in modum anguli ad similitudinem templi. Porrò vox Hebr. *eshun* hic tantùm reperitur, quam Chald. Vatablus & alii vertunt, *funem*; Septuag. & Noster (quibus, utpote antiquioribus & eruditioribus, magis credendum est) vertuot *pictis*. Tapetes enim omnes varias continent picturas, atque in picturarum elegantia eorum ornatus consistit. Unde & Theodot. vertit, *descripsi picturam Ægypti.* Aliqui per tapetes pictos accipiunt delicatissimas eásdemque variegatas sindones: hæ enim fiebant ex lino præstantissimo Ægypti.

Quare longiùs abit Vatabl. qui sic vertit & explicat: *Tapetibus adornavi lectum meum, qui constat ebatuboth id est, ligni cælatis & funibus Ægyptiis. Cælata ligna*, inquit, *vocat asseres incisos & elaboratos, qui intexti erant lino Ægyptio, quod est in summo pretio*; & Baynus, *ornamentis arnavi lectum meum, trabibus cælatis, funibus Ægypti*; & Pagninus, *tapetibus adornavi lectum meum incisis sunt Ægyptio*; & Cajet. *pavimentis pavimentavi lectum meum elevatis funibus*, & R. Levi, *Lectulus*, inquit, *confectus est ex incisione tedrorum: funes verò per eum extensi sunt veiculati ex cannabe Ægyptia, id est, confecti ex cannabe purissimo Ægyptio cum ibidem sit sericum præstantissimum: sericum*, id est, bysus, putà linum, uti ostendi Exod. 25. 4. Vbi videas in quàm varia quasi augurando abeunt, qui à Vulgata & à Septuag. recedunt. Quare hisce invicem consentientibus, non illis, assentiendum esse æquus prudensque lector censebit.

Moral. disce hic, lecti mollitiem esse pulvinar diaboli, incitat enim ad lasciviam & libidinem. Vnde Amos cap. 6. v. 4. illi væ æternæ maledictionis intentat. *Væ*, inquit, *qui opulenti estis in Sion, &c. qui dormitis in lectis eburneis, & lasciviitis in stratis vestris, &c. bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti.* Talis fuit dives epulo, qui propterea sepultus fuit in inferno. Quocirca S. Chrysost. homil. 1. de Lazaro, docet fideli imitandum esse Davidem ejusque lectum regalem: *En*, inquit, *ostende tibi lectum David. Qualis igitur erat ille? non argento & auro, sed undique lacrymis & confessione erat exornatus. Hæc ipse fatetur ita loquens psalm. 6. Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Itaque vice margaritarum undique lacrymis erat distinctus.* Et infrà: *Vis tibi alium eum monstrem lectum Jacob? solum habebat substratum, & iapidem capiti suppositum, eoque vidit illum intelligibilem lapidem, easque scalas, per quas ascendebant & descendebant angeli, Genes. 28. Hujusmodi lectos exegitemus, ut ejusmodi vide amus insomnia.*

Mystica, meretrix est quævis cupiditas, ac speciatim hæreseos, cui hæc omnia adaptant Beda ac Basilius, Gregor. & Olympiodor. in Catena Græcor. Hæresis enim est superba, tumultuosa, clamosa, instabilis, ac quod uno die asserit, sequenti negat, indeque nova dogmata figit & refigit, imò fingit & refingit. Notat autem Basil. voluptatem esse causam hæreseos, uti hic innuitur, ut enim homines voluptati sine metu numinis indulgeant, negant fidem & nomen, iuxta illud: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*, psal. 13. 1.

ASPERSI CUBILES (hebr. נפה *mistabi*, id est, lectum) MEUM MYRRHA, ET ALOE, ET CINNAMOMO] Vatabl. *cubile meum odoratum reddidi myrrha*, &c. Aliqui hæc accipiunt de liquore vel suffitu. Vode Pagnin. vertit, *suffivi*, alii, *perfudi*. Planiùs hæc accipias de ipsis aromatibus vel eorum floribus: iis enim meretrices solere suos lectos aspergere, patet 2. Paral. 16. 14. ubi de Asa rege defuncto dicitur: *Posuerunt eum super lectum suum, plenum aromatibus & unguentis meretricis, quæ erant pigmentariorum arte composita.* Vnde Theod. vertit, *cubile meum myrrha ἐναλλόμενον*, id est, *ornavi, compsi*, Septuag. verò, *aspersi cubile meum croco, & demum meum cinnamomo.* VERS. 17.

Myrrham odoratam esse, eaque aspergi solere vestes & lectos patet psal. 44. 9. De aloe vide Plinium l. 27. c. 4. & Dioscoridem l. 3. c. 21. ubi tradit aloen florem album germinare, qui gratum odorem expiret. De cinnamomo quàm odoratum sit, præsertim, si distilletur, experientia constat, & docet Plinius l. 15. c. 7. *Septima illecebra odorum.*

Septima est hæc aromatum & odorum illecebra, quæ corpus mentemque suæ suavitate emollit & effeminat: *Voluptas* enim *est esca malorum*, ait Plato, & ex eo Cicero in Catone Majore. Quocirca Clemens Alexandr. l. 2. Pædag. c. 8. docet Christiano fugiendos esse deliciosos odores & un-

& unguenta. Primò, quia excitant mollitiem & libidinem. Secundò, quòd S. Magdalena pœnitens eos obtulerat Chriſto tingens eius pedes. Eò, inquit, *quod apud ſe pulcherrimum eſſe exiſtimabat, nempe unguento, honorauit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempe capillis ſuis, abſterſis unguentum quod redundabat, libans Domino lacrymas pœnitentiæ: prouerè eius peccata remiſſa ſunt.* Tertiò, quòd Apoſtolorum & fidelium ſit fragrare virtutibus, non aromatibus, ac cum ſponſa dicere Chriſto ſponſo: *Trahe me poſt te in odorem unguentorum tuorum*, Cantic. 1. Unde Apoſtol. 2. Corinth. 2. 14. *Deo gratias*, inquit, *qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo*, &c. Unde concludit Clemens: *Oportet viros in primis apud nos unguenta non olere, ſed vitæ probitatem, Spiritus autem ſeminæ Chriſtum, qui eſt regalis unctio, non unguenta, & diapaſmata, divina autem ſemper ungatur pudicitiæ unctione, ſanctò delectata unguento, nempe ſpiritu. Hanc ſuavis odoris unctionem hominibus natis ſui Chriſtus comparat, ex aromatibus & aloëſtibus hos nagnèque componens, hoc autem unguento ipſe quo*[que]*; Dominus angitur, ſicut per David meminit pſal. 44. Præpotere à nuxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrrha, & ſtacte, & caſia a veſtimentis tuis.* Et poſt nonnulla: *Suavis autem odoris ſtudium eſt eſca otii & mollitiei, qua ad libidinoſam & intemperantem cupiditatem paulatim attrahit. Et ſicut boves (& bubali per nares) annulis & ſumibus, ita etiam intemperantes ſuffitibus & unguentis & ſuavè olentibus coronarum odoribus trahitur.* Et infernus: *Deſipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem ungunt, coloribus canitiem propter aromata deficientem. Quocirca ſunt etiam, qui ungantur, ſicciores: facis autem ſiccitas canitiem: ſive enim canities eſt pilorum exſiccatio, ſive calidi defectus; ſiccitate proprium pilorum nutrimentum obibente humidum, & efficiente canos, quomodo unguenta adhuc amaverimus, propter quæ cani fiunt qui canos fugiunt? Quemadmodum autem, qui naribus ſunt ſagacibus canes, feras odore inveſtigant: ita ex nimis curioſa unguentorum fragrantia, qui moderati ſunt & temperantes. venantur intemperantes*, ideoque malè olentes & putidos agnoſcunt. Idcirco enim meretrices odoriferis circumferunt, ut ſuum fœtorem contegant, quia ipſæ putent & peſſimè olent, juxta illud Poetæ.

Poſthumus non bene olet, qui bene ſemper olet.

Subdit Clemens valdè odorata nocere corporibus: *Nux*, inquit, *omittit ſpiritum, qui torporem & veternum immittit*, *at vel ipſa oſtendit nominis etymologia.* (Nux enim græcè dicitur ναὺς ἀπὸ τῦ νάρκη, hoc eſt, à torpedine, aut gravedine) *narciſſus verò flos eſt gravis odoris: id autem arguit nominis appellatio, ut quæ nervis calorem, hoc eſt torporem afferat.* Clementi aſtipulatur Plinius libr. 15. 22. *Caryon*, inquit, *à capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum.* Sic & *nux* Latinis dicitur à nocendo, quaſi noxa. Unde Ovidius epigram. de Nuce:

Quoniam fata ledere dicor,
Inus in extremo margine fundus habet.

Nux enim generale eſt nomen fructuum omnium qui duro clauduntur cortice, ſicut *pomum* omnium qui molli ſunt cortice. Unde tum nuce myriſticæ, & odoratæ; quin & ex nucibus vulgaribus fit oleum & unguentum, multò magis ex nucibus pineis, cedrinis, cypreſſinis, &c.

Clementi conſonat S. Ambroſ. lib. 1. de Cain. c. 4. *Spargit*, inquit, *odores ſuos voluptas, quia Chriſti odorem non habet.* Et S. Chryſoſt. homil. 2. de Lazaro: *Miles es ſpiritualis*, inquit, *Talis autem miles non dormit in lecto eburneo, ſed humi: non obliniturs unguentis: nam iſta cura eſt meretricii amoribus implicatorum ac perditorum, ſeaicorum, memiſque deplorata hominum. Te verò non oportet olere unguentum, ſed ſpirare virtutem: nihil immundius anima, quotiès corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac veſtium fragrantia arguit intus latere animum gravedinem & immundum. Quam enim diabolus aggreſſus deliciis roboraverit animam, omnique vitiorum genere compleverit, tum & in corpore ſua corruptionis lectum obliniens unguentis. Nec ſecùs atque bi qui pituitam naſi eſt barrequs perpetuo laborant, & vellet & manat, & faciem contaminant, eo quòd ſubinde nariam profluvium abſtergunt: anima quoque iſtius pravi profluvii malitiam in corpus abſtergit. Quis enim præclarum aliquid, aut bona fragit, opinabitur de eo qui ſpirat unguenta?*

Horribile hac de re narrat exemplum B. Petrus Damiani Cardinalis epiſt. ad Blancam Comtiſſam c. 11. & ex eo Baronio tomo 10. anno Chriſti 998. n. 20. de uxore Ducis Venetiarum, quæ ita delicatè vivebat, ut aquas communes dedignata, roſæ cælì à famulis undique collecto ſibi ablueret. Ejus porrò cubiculum tot thymiamatum aromatumque generibus redolebat, ut pudor ſit referre. Hæc enim, ut cuſcente hanc mollitiem numine, toto corpore computruit, adeò ut nemo famulorum ejus fœtorem ferre poſſet. Senſim ergo computrelceos, doloribus putidis miſerabiliter cruciata diem clauſit extremum.

Sapientior fuit magnus Arſenius, de quo hæc legimus apud Surium die 19 Julii: Aqua, qua palmarum ramos madefaciebat, ut fierent molliores, nonquam ab illo mutabatur; ſed ſic diu manebat, ut tandem corromperetur, maleque oleret, & aſpectu terra eſſet: adeò ut quodam ex Patribus ſenem rogarent cur hoc faceret? & ei exprobrarent ſocordiam. Is verò, *Cùm*, inquit, *ſuavolentia & aromatibus priùs uſus ſim, odoratus damnum modò corrigo contrariis.*

Unguentum pudicitiæ.

Unguenta crearis etiam canitiem.

Oderata nocent.

VENI INEBRIEMUR UBERIBUS, FRUAMUR CUPITIS AMPLEXIBUS, DONEC ILLUCESCAT DIES] Vers. 18.
Solent enim luxuriosi vario uberum contactu explere ſuas libidines. unde Hebr. vox דוד *dodim*, tam *amores*, quàm *ubera* ſignificat. Quocirca Septuag. vertunt, *veni, & fruamur amicitia* (Syrus *fruamur amore*) *uſque ad diluculum: veni & colluctemur capidine*; Aquila, Symmach. & Theodot. *circumplicemur in amoribus*; Chald. *veni, deliciemur amoribus uſque manè, & mutuò adhæreamus deſideriis*; Tigur. *adeo, amori indulgebimus in craſtinum uſque ſ amore nos exhilarabimus.*

Nota *ὸ inebriemur*, id eſt, ſatiemur, expleamus ad ſatietem noſtram libidinem. Sed & verè libido mentem inebriat, id eſt, dementat, ut luxurioſus inſtar ebrii dicat & faciat infanda, quæ ſobrius & ſanæ mentis compos non auderet dicere vel facere, imò nec cogitare, uti docet S. Chryſoſt. homil. 5. contra Judæos.

Octava ille cobra amplexuum.

Octava eſt hæc illecebra uberum & amplexuum, eaque uti impudentiſſima & patentiſſima, ſic & ſummè illecebroſa ac potentiſſima: amplexui enim luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum, ejuſque initium & inchoatio. Porrò quàm ignitus & venenatus ſit amplexus, imò tactus mulieris, liquet ex eo quod ſcribit S. Gregor. libr. 4. Dial. capit. 11. de Urſino presbytero, qui animam agens, cùm mulier, olim eius uxor, oribus eius aurem admoveret, ut ſentiret ſi adhuc ei vitale ſpiramen ineſſet, collecto ſpiritu & voce exclamavit: *Recede a me mulier, adhuc ignis in lini vivit palea tolle.* Et ex eo quod ſcribit Jacobus de Vitriaco Card. in Vita S. Mariæ de Oignies lib. 2. cap. 5. nimirum cùm quidam amicus eius, vir ſpiritualis ex devotione manum eius ſtringeret, indeque ſentiret primos carnis motus inſurgere, audivit vocem quaſi è cælo laptam: *Noli me tangere.* Et ex eo quod ſcribit Chronicon Hirſang. Joan. Trithemii ad annum Domini 1091. nimirum brachium Gebhardi Abbatis miraculosè ſanatum, cùm is illud feminæ devotæ oſculandum præbuiſſet, rurſum obriguiſſe; atque Wilhelmum Abbatem ſanctum ei dixiſſe: *Hæc eſt pœna temeritatis tuæ, frater, qui manum Deo conſecratam, ipſiuſque miſeratione ſanatam, femina, gloriæ taſtus inani, præbuiſti oſculandam.* Simile eſt quod narrat S. Gregor. de Andrea Fuodano Epiſc. lib. 3. Dialog. c. 7. Et aliud quod narrat Joannes Molchus in Prato ſpirit. c. 19.

Denique quàm potens ſit hic amor, docet emblema in quo Cupido pingitur inſidere leoni, eumque domare & regere, cum hoc lemmate.

Vidi ego qui duram poſſit frenare leonem:
Vidi ego qui ſolus corda domarit amor.
Omnia vincit amor.

Hinc amoris hieroglyphicum eſt ſalamandra, quæ creditur igne vivere & ali, quo cetera conſumuntur.

Te nutrivit ſalamandra ignes, qui cætera perdunt:
Alterius nobis vivere morte datum eſt.

NON EST ENIM VIR IN DOMO SUA: ABIIT VIA LONGISSIMA: SACCULUM PECUNIÆ ASCUM TULIT: IN DIE PLENÆ LUNÆ REVERSORUS EST IN DOMUM SUAM] Vers. 19. Vers. 20.
Nona eſt hæc mœchiæ illecebra, qua juvenis omnem eximit metum. Dicit ergo impunè eum ſecum poſſe comeſſari, & luxuriari, eò quòd maritus domo abſit. Nec verò juvenis reditum ejus metuat, aſſerit eum abiiſſe via longiſſima, ideoque ſacculum pecuniæ pro viatico ſecum tuliſſe. Denique eum non revertſurum ante pleniluntium, putà an-

Nona illecebra ſecuritatis.

ante medium menſis lunaris, quali utebantur Hebræi: quare utique ad illum diem impune eos poſſe agere quod libet. Potest ad diem ſcire mœcha, tum ex mariti dictis, tum ex ejus negotiis. Unde Pagnin. vertit, *in die ſtatuti temporis*; Cajet. *ſuppoſito tempore*; Tigur. *certo die*.

Pro *in die plenæ lunæ*, hebr. eſt יום כסה *Iom hacKeſe*, id eſt, ad diem obtectionis, ſcilicet lunæ, putà ad plenilunium, cùm luna planè lumine ſolari tegitur & obducitur. Septuaginta verò accipiunt neomeniam ſive novilunium, quia tunc luna lumine deſtituta obtegitur, agitque quaſi in tenebris. ita Aben Ezra, R. Levi, Baynus & Vatabl.

Symbolicè S. Ambrol. lib. 2. de Cain c. 4. *Abſentiam viri*, inquit, *hoc eſt, iniuriam legis, obtexit: lex enim abſens peccantibus eſt: nam ſi adeſſet, non delinqueretur. Et ideò ait: Non adeſt vir meus: abiit autem viam longinquam involvere pecuniæ accepto in manu. Quid hoc eſſe dicam, niſi forte quia divites putant nihil eſſe quod non codat ſuæ pecuniæ, & in gratiam ſui legem velint eſſe venalem?*

Myſticè, Hugo per virum ſive maritum accipit Chriſtum. *Non eſt vir*, id eſt, Chriſtus, inquit, *in domo ſua*, id eſt, in mundo viſibili ſpecie: *abiit via longinqua*, puta aſcendit in cælum: *ſæculum pecunia ſetum tulit*, id eſt, corpus, ex quo languis divinus redemptionis noſtræ pretium fluxit: *in die plenæ lunæ reverſurus eſt in domum ſuam*, hoc eſt, in die judicii, cùm plena erit Eccleſia ſanctis virtutibus & meritis, rediit in mundum, ut bonos præmiet & beet, malos puniat & damnet. Hoc peccatores ſibi licere putant impune peccare utique ad diem mortis & judicii, quaſi tunc pœnitentiam acturi ſanctèque victuri. Atque interim repentina vel inopinata morte obruti, ſceleribus pleni trahuntur ad igneum Chriſti tribunal. Quocirca præmonuit omnes Chriſtus dicens: *Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter veniturus ſit*, Matth. 24. 42.

Vers. 21. IRRETIVIT EUM MULTIS SERMONIBUS, ET BLANDITIIS LABIORUM PROTRAXIT ILLUM] Pro *irretivit* hebr. eſt לקחתהו *hiſtahu*, id eſt *deliniare fecit illum*; Septuag. *ſeduxit*: Tigur. *flexit*. Pro *multis ſermonibus* hebr. eſt רב לקחה *berob liccha*, quod Theodot. vertit, *in multitudine doctrinæ*: לקח *lecach* enim & ſermonem, qui accipitur à loquente, & donum, quod accipitur à donante, ſignificat. Radix enim לקח *lacach* ſignificat accipere in genere. Unde illud: *Accepiſti dona in hominibus*, pſal. 67. v. 19. *Accepiſti*, id eſt, dediſti, uti ea plicat Apoſtolus Epheſ. 4. 8. vide ibi dicta. Meretrices enim dona exigua ſolent date vel promittere, ut maiora impetrent.

Pro *protraxit illum* hebr. eſt יסירנו *taddichennu*, quod Aquila, Symmachus & Theodotion vertunt, *populis illum*, Baynos, *impulit*; Tigurina, *perpulit*; Pagnin. *expulit*; Syrus, *abripuit eum*; Septuag. *laqueis labiorum ſuorum alligans domum adusque attraxit*. Græcè eſt ἐξώκειλεν, quod Complut. vertunt, *impegit illum*; Romani & S. Ambrol. *attraxit illum*; Significat blanda & captioſa meretricis verba ita ineſcare, ligare & dementare animum & concupiſcentiam juvenis, ut eum quaſi funibus attrahant, & violenter propellant ad ejus cupidines explendas. *Theſauros*, inquit S. Ambrol. lib. 1. de Cain cap. 4. *demonſtrat, regna promittit, amores ſpondet continuos, inexplorata concubitus pollicetur, ſine pædagogo diſciplinas, ſine monitore ſermones, vitam ſine ſollicitudine, mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem. Seducens enim inquit, multo blandimento ſermonum & laqueis labiorum ſuorum alligans domum adusque attraxit.* Formulam verborum, ſchemaque meretricis (myſticè volupeatis) ſubnectit S. Ambroſ. *Ipſa*, ait, *in medio ſtans: Bibite*, inquit, *& inebriamini, ut cadat unuſquiſque, & non reſurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditiſſimus. Ille meus eſt, qui ſum non eſt, ille mihi gratior, qui ſibi nequior. Calix aureus Babyloniis in manu mea inebrians omnem terram, à vino meo bibuntur omnes gentes. Qui eſt ergo inſipientior diverſat ad me, & indigentibus ſapientia præcipio dicens: Panibus abſconditis ſuaviter utimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus. Cras enim moriemur*, &c.

Juvenis ſollicitatus a femina quid agat?

Quare juvenes à meretricibus ſollicitati, illicò animos colligant, eoſque in caſtitate obfirment, ac imitentur S. Wolſtanum Epiſcopum Wigornienſem in Anglia, qui à nobili pulchraque femina ad turpitudinem provocatus, facto ſigno crucis dixit: *Fuge famem laſciviæ, mortis filia, vas ſatanæ*; & ſimul alapam mulierculæ tanto nitu impegit, ut crepitus illiſæ palmæ tota domo audiretur: ita eam procul à ſe abegit: ita habet ejus Vita apud Surium die 19. Januarii. Simile feciſſe legimus S. Edmundum Cantuarienſem Epiſcopum, qui illectus à femina, illam ad facinus nudatam ita virgis cecidit, ut omnem ab ea tentationem diſpulerit, utique per opem B. Virginis, cui ipſe virginitatem voverat, ideoque in annolo inſculptam geſtabat Salutationem angelicam. Nullum enim remedium contra carnis tentationes præſentius cultu & invocatione Deiparæ. Illa enim eſt virgo virginum, caſtitatis aſylum, puritatis antiſtes, acerrima virginitatis cuſtos & vindex, ut ex omnium ſæculorum hiſtoria notum eſt.

Meretrix eſt ſphinx cur?

Appoſitè Plutarch. tract. *quòd amor non ſit indicium*, docet amoris ænigma & ſymbolum eſſe ſphingem. Sicut enim ſphinx erat Thebanum monſtrum ex variis animalibus commiſtum, imò confictum; ſic & amor ex variis tum amati ideis, tum amantis imaginationibus conflatur & confingitur. Sphinx enim voltu & manibus ſimilis erat puellæ ſpecioſæ, corpore cani, alis avi, unguibus leoni, cauda draconi, voce homini: quæ homines prætereuntes difficilibus & inextricabilibus quæſtionibus remorari ferebatur. ita Pierius Hierogl. 1. & 7. Unde Auſonius in Gypho ternario:

Illa etiam ſhalamos, inquit, *per trina ænigmata quærens,*
Qui bipes & quadrupes fores, & tripes, omnia ſolus,
Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis,
Sphinx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Sic mulier hæc illecebroſa habet vultum ſpecioſum puellæ, ſed corpore procax eſt, impudens & luxurioſa ut canis: alas habet avis, quia per fora & compita ad cœtus juvenum non tam corrit, quàm volat: ungues leonis, quia amaſios ſuos lacerat, caudam draconis, quia eoſdem in fine implectit, perdit, occidit, devorat ut draco. Unde implexum ænigma hojus ſphingis, putà meretricis, proponit Plutarch. loco citato. *Sed quinam*, inquit, *amoris ungues ac dentes ſunt? ſuſpicio, volutpia. At habet quidpiam illex ac floridum? Sphinx etiam naviratem alarum illecebroſam habuit, & ad Solis radios converſa aurens oris beſtiæ color: adverſus nubes autem cæruleus, quale jubar iridis relucet, ſic etiam amor habet quiddam gratioſum, nec inelegans, ſed blandum & jucundum. Rapit autem hominum vitas familiaſque & nuptias, & imperatores; non ænigmata proponens, ſed ipſemet ænigma inventu ſolutuque difficile exiſtens. Vis ſi quis huiſmodi animæ componat: Quid ſi quod oderis ſimul & amet, fugiat & perſequatur, minetur & ſupplices, iraſcatur & miſereatur, deſinere velis ac nolis, eadem re maximè tum gaudeas tum crucieris.* Ac deinde illud ſic exponit. *Amantium autem affectus veri ſunt: amant, oderunt: eumdem abſentem deſiderant, præſentem metuunt: adulantur, convitia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt; ejusdem non amare, abſtinere amore nolunt: emendant, & obſecrant: docent, ut perdant: imperare volunt, & ſervitutem tolerant. Hæc eſt cauſa cur hic affectus maximè pro inſania reputetur. Hinc amatorius vir Euripides inquit, Amabam: amor autem hominibus furor eſt.* Hinc ſphinx dicta ab effectu, quòd homines ſuis verbis & quæſtionibus ita ſtringat, ut ſe expedire non poſſint, nam φίγγειν eſt conſtringere, vel vincire. Unde Luctatius in lib. 1. Thebaidos ſcribit, ſphingā monſtrum fuiſſe alas & ungues habens in ſimilitudinem Harpyiarum, quod inſidens ſcopulo viæ imminenti inſolubilia ænigmata tranſeuntibus proponebat: quæ cùm ſolvere non poſſent, ex improviſo veniens alis & ungoibus ad ſe in rupem trahebat. Ita amaſios implicat meretrix, arque ad ſe rapit, perdit & necat. Quid ergo implicarius ſphinge? meretrix. Quid rapacius Harpya? meretrix. Sphinx filia erat Chimeræ & Orci canis. Quæ maior Chimera quàm meretrix? quis canis tam impudens quàm meretrix?

SECUNDA PARS CAPITIS.

Qua oſtendit juvenis amore cæci inſipientiam, quòd à meretrice ſinat ſe duci ad laqueum & exitium, quaſi bos ad victimam.

Vers. 22. STATIM EAM SEQUITUR QUASI BOS DUCTUS AD VICTIMAM, ET QUASI AGNUS LASCIVIENS ET IGNORANS QUOD AD VINCULA STULTUS TRAHATUR]

& unguenta. Primò, quia excitant mollitiem & libidinem. Secundò, quòd S. Magdalena pœnitens eos obtulerat Chriſto tangens eius pedes. Eò, inquit, *quod apud ſe pulcherrimum eſſe exiſtimabat, nempe unguento, honoravit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempe capillis ſuis, abſterſit unguentum quod redundabat, libans Domino lacrymas pœnitentiæ: propterea eius peccata remiſſa ſunt.* Tertiò, quòd Apoſtolorum & fidelium ſit fragrare virtutibus, non aromatibus, ac cum ſponſa dicere Chriſto ſponſo: *Trahe me poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum*, Cantic. 1. Unde Apoſtol. 2. Corinth. 2. 14. *Deo gratias*, inquit, *qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo*, &c. Unde concludit Clemens: *Oportet viros in primis apud nos unguenta non olere, ſed vetita prohibitam, Spiritu autem feminæ Chriſtum, qui eſt regalis unctio, non unguenta, & diapaſmata, divinum autem ſemper unguitur pudicitiæ unctione, ſanctæ deletitiæ unguento, nempe ſpiritu. Hanc ſuavis odoris unctionem hominibus noſtis ſui Chriſtus comparat, ex aromatibus cæleſtibus hoc unguentum componens, & hoc autem unguentum ipſe quoq; Dominus ungitur, ſicut per David meminit pſal. 44. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrrha, & ſtacte, & caſia à veſtimentis tuis.* Et poſt nonnulla: *Suavis autem odoris ſtudium eſt iſtum olli & molliciei, qua ad libidinoſam & intemperantem cupiditatem paulatim allabit. Et ſicut boves (& bubali per iuges) annulis & funibus, ita enim intemperantes juſtitiæ & unguentis & ſuavi olentibus coronarum odoribus trahitur.* Et inferiùs: *Deſipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem ungunt, coloribus conſentiunt propter aromata deficcatorio. Quocirca ſunt etiam, qui ungantur, ficiores: facit autem ficcitas canicies: ſive enim canities eſt pilorum exſiccatio, ſive calidi defectus; ficcitate proprium pilorum nutrimentum ſubtrahente humidum, & efficiente canos, quomodo unguenta adhuc amaveremus, propter quæ cani fiunt qui canos fugimus? Quemadmodum autem, qui naribus ſunt ſagacibus canes, feras odore inveſtigant: ita ex nimis curioſa unguentorum fragrantia, qui moderati ſunt & temperantes venantur intemperantes*, ideoque malè olentes & putidos agnoſcunt. Idcirco enim meretrices odoriſera circumferunt, ut ſuum fœtorem contegant, quia ipſæ putent & peſſimè olent, juxta illud Poetæ.

Poſthume non bene olet, qui bene ſemper olet.

Subdit Clemens valdè odorata nocere corporibus: *Nux*, inquit, *omittit ſpiritum, qui torporem & veternum immittit*, ut vel ipſa oſtendit meminiſſe etymologia. (Nux enim græcè dicitur καρυον ἀπὸ τῦ κάρα, hoc eſt, à torpedine, aut gravedine) *narciſſus verò flos eſt gravis odoris: id autem arguit nominis appellatio, ut qui nervos cæpat, hoc eſt torporem afferat.* Clementi aſtipulatur Plinius libr. 15. 22. *Caryon*, inquit, *à capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum.* Sic & *nux* Latinis dicitur à nocendo, quaſi noxa. Unde Ovidius epigram. de Nuce:

Quoniam fata ladere dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.

Nux enim generale eſt nomen fructuum omnium qui duro clauduntur cortice, ſicut *pomum* omnium qui molli ſunt cortice. Unde ſunt nuce myriſticæ, & odoratæ; quin & ex nucibus vulgaribus fit oleum & unguentum, multò magis ex nucibus pineis, cedrinis, cypreſſinis, &c.

Clementi conſonat S. Ambroſ. lib. 1. de Cain. c. 4. *Sparſit*, inquit, *odores ſuos voluptas, quia Chriſti odorem non habet.* Et S. Chryſoſt. homil. 1. de Lazaro: *Miles ei ſpiritualis*, inquit, *Talis autem miles non dormit in lecto eburneo, ſed humi: non oblinitur unguentis: nam iſta cura eſt meretriciis amoribus implicatorum ac perditorum, ſcenicorum, mœmiſque deſperatæ hominum. Tu verò non oportet alere unguentum, ſed ſpirare virtutem: nihil immundius anima, quotiès corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac veſtium fragrantia arguit inane latere animum gravedinem & immundum. Quam enim diabolus aggreſſus deliciis everteris animam, omniq; vitiorum genere compleverit, tum & in corpore ſua corruptionis lectum oblinis unguentis. Nec facis atque bi qui pituita naſi catharroque perpetuo laborant, & veſtes & manus & faciem contaminant, ſi quòd ſubinde narium profluvium abſtergunt: anima quoque iſtius pravi profluvii malitiam in corpus abſtergit. Quis enim præclarum aliquid, aut bonæ frugis, opinabitur de eo qui ſpirat unguenta?*

Horribile hac de re narrat exemplum B. Petrus Damiani Cardinalis epiſt. ad Blancam Comitiſſam c. 11. & ex eo Baronio tomo 10. anno Chriſti 998. n. 20. de uxore Ducis Venetiarum, quæ ita delicatè vivebat, ut aquas communes dedignata, rore cæli à famulis undique collecto ſe ablueret. Ejus porrò cubiculum tot thymiamatum aromatumque generibus redolebat, ut pudor ſit referre. Hæc enim, ulcuſcente hanc mollitiem numine, toto corpore computruit, adeò ut nemo famulorum ejus fœtorem ferre poſſet. Senſim ergo computreſcens, doloribus putidis miſerabiliter cruciata diem clauſit extremum.

Sapientior fuit magnus Arſenius, de quo hæc legimus apud Surium die 19 Julii: Aqua, qua palmarum ramos madefaciebat, ut fierent molliores, numquam ab illo mutabatur; ſed ſic diu manebat, ut tandem corrumperetur, maleque oleret, & aſpectu terra eſſet: adeò ut quidam ex Patribus ſenem rogarent cur hoc faceret? & ei exprobrarent ſocordiam. Is verò, *Cùm*, inquit, *ſuavcolentia & aromatibus priùs uſus ſim, odoratus damnum modò corrigo contrarium.*

VENI INEBRIEMUR UBERIBUS, FRUAMUR CUPITIS AMPLEXIBUS, DONEC ILLUCESCAT DIES] Vers. 18. Solent enim luxuriosi vario uberum contactu explere ſuas libidines. unde Hebr. vox דדים *dodim*, tam *amores*, quàm *ubera* ſignificat. Quocirca Septuag. vertunt, *veni, & fruamur amicitia* (Syrus *fruamur amore*) *uſque ad diluculum: veni & colluctemur cupidine*; Aquila, Symmach. & Theodot. *circumplicemur in amoribus*; Chald. *veni, deletemur amoribus uſque mane, & mutuò adhæremus deſideriis*; Tigur. *ades, amori indulgebimus in craſtinum uſque: amore nos exhilarabimus.*

Nota τὸ *inebriemur*, id eſt, ſatiemur, expleamus ad ſatietem noſtram libidinem. Sed & verè libido mentem inebriat, id eſt, dementat, ut luxurioſus inſtar ebrii dicar & faciat infanda, quæ ſobrius & ſanæ mentis compos non auderet dicere vel facere, imò nec cogitare, uti docet S. Chryſoſt. homil. 5. contra Judæos.

Octava eſt hæc illecebra uberum & amplexuum, eaque ut impudentiſſima & patentiſſima, ſic & ſummè illecebroſa ac potentiſſima: amplexus enim luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum, ejuſque initium & inchoatio. Porrò quàm ignitus & venenatus ſit amplexus, imò tactus mulieris, liquet ex eo quod ſcribit S. Gregor. libr. 4. Dial. capit. 51. de Urſino presbytero, qui animam agens, cùm mulier, olim ejus uxor, naribus eius aurem admoveret, ut ſentiret an adhuc ei vitale ſpiramen ineſſet, collecto ſpiritu & voce exclamavit: *Recede a me mulier, adhuc ignis iſte vivit paleam tolle.* Et ex eo quod ſcribit Jacobus de Vitriaco Card. in Vita S. Mariæ de Oignies lib. 2. cap. 5. nimirum cùm quidam inimicus eius, vir ſpiritualis ex devotione manum eius ſtringeret, indeque ſentiret primos carnis motus inſurgere, audivit vocem quaſi è cælo lapſam: *Noli me tangere.* Et ex eo quod ſcribit Chronicon Hirſaug. Joan. Trithemii ad annum Domini 1091. nimirum brachium Gebhardi Abbatis miraculosè ſanatum, cùm is illud feminæ devotæ oſculandum præbuiſſet, rurſum obriguiſſe; atque Wilhelmum Abbatem ſanctum ei dixiſſe: *Hæc eſt pœna temeritatis tuæ, frater, qui manum Deo conſecratam, ipſiuſque miſeratione ſanatam, feminæ, gloria ſtatus inani, præbuiſti oſculandam.* Simile eſt quod narrat S. Gregor. de Andrea Fundano Epiſc. lib. 3. Dialog. c. 7. Et aliud quod narrat Joannes Molehus in Prato ſpirit. c. 59.

Denique quàm potens ſit hic amor, docet emblema in quo Cupido pingitur inſidere leoni, eumque domare & regere, cum hoc lemmate.

Vidi ego qui durum poſſit frænare leonem:
Vidi ego qui ſolus corda domaret amor.
Omnia vincit amor.

Hinc amoris hieroglyphicum eſt ſalamandra, quæ creditur igne vivere & ali, quo cetera conſumuntur.

Te nutrimt ſalamandra ignes, qui cetera perdunt:
Alterius nobis vivere morte datum eſt.

NON EST ENIM VIR IN DOMO SUA: ABIIT VIA LONGISSIMA: SACCULUM PECUNIÆ SECUM TULIT: IN DIE PLENÆ LUNÆ REVERSURUS EST IN DOMUM SUAM] Vers. 19. Vers. 20. Nona eſt hæc mœchæ illecebra, qua juveni omnem eximit metum. Dicit ergo impunè eum ſecum poſſe ſe oblectari, & luxuriari, eò quòd maritus domo abſit. Ne verò juvenis reditum ejus metuat, aſſerit eum abiiſſe via longiſſima, ideoque ſæculum pecuniæ pro viatico ſecum tuliſſe. Denique eum non reverſurum ante plenilunium, putà an-

Vngnentum pudicitiæ.

Vnguenta creant ciitam canitiem.

Odorata nocent.

Octava illecebra amplexuum.

Nona illecebra ſecuritatis.

ante medium menſis lunaris, quali utebantur Hebræi: quare utique ad illum diem impune eos poſſe agere quod libet. Poterat diem ſcire mœcha, tum ex mariti dictis, tum ex ejus negotiis. Unde Pagnin. vertit, *in die ſtatuti temporis*; Cajet. *ſupputato tempore*; Tigur. *certo die*.

Pro in die plenæ lunæ, heor. eſt כסה ליום *leiom hacKeſe*, id eſt, ad diem obtectionis, ſcilicet lunæ, putà ad plenilunium, cùm luna planè lumine ſolari tegitur & obducitur. Septuaginta verò accipiunt neomeniam ſive novilunium, quia tunc luna lumine deſtituta obtegitur, agitque quaſi in tenebris. ita Aben Ezra, R. Levi, Baynus & Vatabl.

Symbolicè S. Ambrol. lib. 2. de Cain c. 4. *Abſentiam viri*, inquit, *hoc eſt, iniuriam legis, obtexit: lex enim abſenti peccantibus eſt: nam ſi adeſſet, non delinqueretur. Et ideò ait: Non adeſt vir meus: abiit autem viam longinquam in volucre pecuniæ accepto in manu. Quid hoc eſſe dicam, niſi forte quia divites putant nihil eſſe quod non cedat ſuæ pecuniæ, & in gratiam ſui legem velint eſſe venalem?*

Myſticè, Hugo per virum ſive maritum accipit Chriſtum. *Non eſt vir*, id eſt, Chriſtus, inquit, *in domo ſua*, id eſt, in mundo viſibili ſpecie: *abiit via longinqua*, puta aſcendit in cælum: *ſaculum pecuniæ ſecum tulit*, id eſt, corpus, ex quo tanquis divinus redemptionis noſtræ pretium fluxit: *in die plenæ lunæ ex verſurus eſt in domum ſuam*, hoc eſt, in die judicii, cùm plena erit Eccleſia ſanctis virtutibus & meritis, redibit in mundum, ut bonos præmiet & beet, malos puniat & damnet. Hinc peccatores ſibi licere putant impune peccare uſque ad diem mortis & judicii, quaſi tunc pœnitentiam acturi ſanctèque victuri. Atque interim repentina vel inopinata morte obruti, ſceleribus pleni trahuntur ad igneum Chriſti tribunal. Quocirca præmonuit omnes Chriſtus dicens: *Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit*, Matth. 24. 42.

Vers. 21. IRRETIVIT EUM MULTIS SARMONIBUS, ET BLANDITIIS LABIORUM PROTRAXIT ILLUM.] Pro *irretivit* hebr. eſt ויפתהו *hittahu*, id eſt *declinare fecit illum*; Septuag. *ſeduxit*: Tigur. *flexit*. Pro *multis ſermonibus* hebr. eſt ברב לקחה *berob licchæ*, quod Theodot. vertit, *in multitudine demorum*: לקח *lecach* enim & ſermonem, qui accipitur à loquente, & donum, quod accipitur à donante, ſignificat. Radix enim לקח *lecach* ſignificat accipere in genere. Unde illud: *Accepiſti dona in hominibus*, pſal. 67. v. 19. *Accepiſti*, id eſt, dediſti, uti explicat Apoſtolus Epheſ. 4. 8. vide ibi dicta. Meretrices enim dona exigua ſolent dare vel promittere, ut maiora impetrent.

Pro *protraxit illum* hebr. eſt נטתהו *taddichennu*, quod Aquila, Symmachus & Theodotion vertunt, *populis illum*, Baynus, *impulit*; Tigurina, *perpulit*; Pagnin. *expulit*; Syrus, *abripuit eum*; Septuag. *laqueis labiorum ſuorum alligans domum adusque attraxit*. Græcè eſt ἐξωσεν, quod Complut. vertunt, *impegit illum*; Romani & S. Ambroſ. *attraxit illum*; Significat blanda & captioſa meretricis verba ita inelcare, ligare & dementare animum & concupiſcentiam juvenis, ut eum quaſi funibus attrahant, & violenter propellant ad ejus cupidines explendas. *Theſaurus*, inquit S. Ambrol. lib. 1. de Cain cap. 4. *demonſtrat, regna promittit, amores ſpondet continuos, inexplorates concubitus pollicetur, ſine pædagogo diſciplinas, ſine monitore fermones, vitam ſine ſolliciudine, mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem. Seducens enim inquit, multo blandimento ſermonum & laqueis labiorum ſuorum alligans domum adusque attraxit*. Formulam verborum, ſchemaque meretricis (myſticè voluptatis) ſubnexit S. Ambroſ. *Ipſa*, ait, *in medio ſtans: Bibite*, inquit, *& inebriamini, ut cadat unuſquiſque, & non reſurgat. Ille apud me peſſimus, qui omnium perditiſſimus. Ille meus eſt, qui ſuus non eſt, ille mihi gratior, qui ſibi inquior. Calix aureus Babyloniis in manu mea inebrians omnem terram, à vino meo biberunt omnes gentes. Qui eſt ergo inſipientior diverſtat ad me, & indigentibus ſapientia præcipio dicens: Panibus abſconditis ſuaviter utimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus. Cras enim moriemur*, &c.

Juvenis ſollicitatus à femina quid agat?

Quare juvenes à meretricibus ſollicitati, illicò animos colligant, eoſque io caſtitate obfirment, ac imitentur. S. Wolſtanum Epiſcopum Wigornienſem in Anglia, qui à nobili pulchraque femina ad turpitudinem provocatus, facto ſigno crucis dixit: *Fuge fomes laſcivia, mortis filia, vas ſatanæ*; & ſimul alapam mulieri ulæ tanto niſu impegit, ut ereptus illiſæ palmæ tota domo audiretur: ita eam procul à ſe abegit: ita habet ejus Vita apud Surium die 19. Januarii. Simile feciſſe legimus S. Edmundum Cantuarienſem Epiſcopum, qui illectus à femina, illam ad ſacinus nudatam ita virgis cecidit, ut omnem ab ea tentationem diſpulerit, utique per opem B. Virginis, cui ipſe virginitatem voverat, ideoque in annulo inſculptam geſtabat ſalutationem angelicam. Nullum enim remedium contra carnis tentationes præſentius cultu & invocatione Deiparæ. Illa enim eſt virgo virginum, caſtitatis aſylum, puritatis antiſtes, acerrima virginitatis cuſtos & vindex, ut ex omnium ſæculorum hiſtoria notum eſt.

Meretrix eſt ſphinx cur?

Appoſitè Plutarch. tract. *quòd amor non ſit indicium*, docet amoris ænigma & ſymbolum eſſe ſphingem. Sicut enim ſphinx erat Thebanum monſtrum ex variis animalibus commiſtum, imò confictum; ſic & amor ex variis tum amati ideis, tum amantis imaginationibus conflatur & confingitur. Sphinx enim vultu & manibus ſimilis erat puellæ ſpecioſæ, corpore cani, alis avi, unguibus leoni, cauda draconi, voce homini: quæ homines præteuntes difficilibus & inextricabilibus quæſtionibus remorari ferebatur. ita Pierius Hieroglı. 2. & 7. Unde Auſonius in Gry-
B phone ternario:

Illa etiam thalamos, inquit, *per trina ænigmata quærens,*
Qui bipes & quadrupes ſeres, & tripes, omnia ſolus,
Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis,
Sphinx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Sic mulier hæc illecebroſa habet vultum ſpecioſum puellæ, ſed corpore procax eſt, impudens & luxurioſa ut canis: alas habet avis, quia per fora & compita ad cœtus juvenum non tam currit, quàm volat: ungues leonis, quia amaſios ſuos lacerat, caudam draconis, quia eoſdem in fine implectit, perdit, occidit, devorat ut draco. Unde implexum ænigma hujus ſphingis, putà meretricis, proponit Plutarch. loco citato. *Sed quinam*, inquit, *amoris anguet ac denſes ſunt? ſuſpicio, zelotypia. At habet quidpiam illex ac floridum? Sphinx etiam varietatem alarum illecebroſam habuit, & ad Solis radios converſa aureus erat boſtia color: adverſus nubes autem cæruleus, quale jubar iridis relucet, ſic etiam amor habet quiddam gratioſum, nec inelegans, ſed blandum & jucundum. Rapit autem hominem vitas familiaſque & negotiat, & imperatores; non ænigmata proponens, ſed ipſemet ænigma inventu ſolutuque difficile exiſtens. Vi ſi quis huiſmodi ænigma componas: Quid ſit quod oderit ſimul & amet, fugiat & perſequatur, minetur & ſupplicet, iraſcatur & miſereatur, deſinere velis ac nolis, eadem et maximè tum gaudeas tum triſtetur.* Ac deinde illud ſic eſponit. *Amantium autem affectus, veri ſunt: amant, oderunt: eumdem abſentem deſiderant, præſentem metuunt: adulantur, convitia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt; optant non amare, abſtinere amore volunt: emendant, & obtecant: docent, ac perdunt: imperare volunt, & ſervitutem tolerant. Hæc eſt cauſa cur hic affectus maxime pro inſania reputetur. Hinc amatorius vir Euripides inquit, Amabam: amor autem hominibus furor eſt.* Hinc ſphinx dicta ab effectu, quòd homines ſuis verbis & quæſtionibus ita ſtringat, ut ſe expedire non poſſint, nam φιγγος eſt conſtringere, vel vincire. Unde Luctatius in lib 1. Thebaidos ſcribit, ſphinga monſtrum fuiſſe alas & ungues habens in ſimilitudinem Harpyiarum, quod infidens populo viæ imminenti inſolubilia ænigmata tranſeuntibus proponebat: quæ cùm ſolvere non poſſent, ex improviſo veniens alis & unguibus ad ſe in rupem trahebat. Ita amaſios implicat meretrix, atque ad ſe rapit, perdit & necat. Quid
C argo implicatius ſphinge? meretrix. Quid rapacius Harpya? meretrix. Sphinx filia erat Chimeræ & Orci canis. Quæ major Chimera quàm meretrix? quis canis tam impudens quàm meretrix?

SECUNDA PARS CAPITIS.

Qua oſtendit juvenis amore cæci inſipientiam, quòd à meretrice ſinat ſe duci ad laqueum & exitium, quaſi bos ad victimam.

STATIM EAM SEQUITUR QUASI BOS DUCTUS AD VICTIMAM, ET QUASI AGNUS LASCIVIENS ET IGNORANS QUOD AD VINCULA STULTUS TRAHATUR. Vers. 22.

natum] Deſcribitur hic juvenis illecebris meretricis captivelſania. Primò, eum ait: *Statim eam ſequitur*: quia foris illecebra meretricie, intos concupiſcentia ejuſdem ſtimulatur. Externa ergo cupiditas ioternæ occurrens illam exoiculatur, ſibique illigat, ducitque quò vult. Qua ratione enim juvenis amore æſtuans amores meretricis oblatos, imò ſtumulantes & penè cogentes reſpuat? Septuag. vertunt, *ipſe autem ſecutus eſt eam κεκφαδηκώς*, quod Complut. vertunt, *elatus*; Roman. *infatuatus*; S. Ambroſ. *circumvenius*; alii, *deceptus*. Reſpondet enim hæc vox Hebr. פתה *pitem*, quam Noſter vertit, *ſtatim*; Septuag. verò ex ſua radice פתי *patha*, id eſt, ſeductus eſt (unde *peti* vocatur parvulus inſipiens, qui facilè credit & decipitur) vertunt, *κεκφαδηκώς*, quod eſt pattieipium à *κεκφὸς*. *κέκφος* autem eſt ſpecies avis marinæ leviſſimæ, quæ facilè à quovis vento circumagitor, quæque facilè decipitur & capitur, inquit Heſych. ideoque inſipiens & ſtolida. Unde *κέκφος* proverbialiter ſumitur pro decepto & ſtolido. Hinc *κέκφος παρὰ τὸ κεφίστημι*, id eſt, à levitate dicitur, inquit Oppianus. Inde *κεκφάδωμι* idem eſt quòd efferri, & leviter circumagi in modum *τῦ κέκφου*. Unde *κεκφαδῆσαι* à Suida interpretatur elatus, ſtitatus, celeriter actus, ioeicatus, deceptus, in fraudem impulſus. Addit Suidas: *Ceppus genus eſt avis, quæ lavis vocatur. Eſt autem levis & innatans undis. O cepphe, id eſt à viliſſime & lequax. Cepphum enim talem eſſe dicunt. Dicitur autem hoc proverbium de viris inconſideratis. Cepphus enim ſpumam marinam comedit. Piſcatorum verò filii, primùm eminus ſpumam proiicinnt, deinde proximè, denique manu tenent, itaque cepphum ſpuma inhiantem decipiunt & capiunt.* Hæc Suidas. Idem docet Ariſtot. Gaza cepphum putat eſſe ſulicam, alii larum: Aldrovandus cenſet eſſe avem laro congenerem, cujus formam ipſe depictam exhibet Ornithol. tom 3. pag. 89. Cepphus ergo vocatur homo inconſtans, levis, fatuus. Unde Pierius Hierogl. 23. cepphum aſſerit eſſe hieroglyphicum fatuitatis & ſtuporis, quo avis hæc egregiè laborat.

Adagiographus verò: *Cepphus larus*, inquit, eſt proverbium diei ſolitum in garrulum ac vecordem, præcipuè qui cujuſvis rei cupiditate deceptus capitur: ab avis ingenio ſumptum, quam ſpuma marina gaudere & capi tradunt. Appoſitè ergo noſter hic juvenis ineſcatus à meretrice ſtolideque ſequens ſpumam Venetis à Septuag. vocatur *κεκφάδηκε*, id eſt, vecors inſtar cepphi. Audi Polychronium & Didymum in Catena Græcor. *κέκφος*, inquit Polychron. *larus vel ſulica, avis eſt ſtolida & elumſa, ſpuma vilitans, & ad libidinem admodum propenſa. Ab hoc autem nomine deductum eſt verbum κεκφάω, quæ hoc loco uſi ſunt Septuaginta interpretes. Cùm enim autem avis natura & qualitate nonnullam affinitatem habet hæreticorum ſermo: videtur is enim propter apparentem compoſitionis ſplendorem & venuſtatem, utcumque candidus & virilis; verum reipſa eſt ſtolidus, viribuſque deſtitutus, atque ideo captu perquam facilis.* Et, didymus, *Aſſignantur*, inquit, *tres erodiorum ſeu ſulicarum ſpecies, nimirum cepphus, leucus & aſturias, hoc eſt, ſulica ſeu larus, ardea vel ardeola, & ſtellaris. Pro certis autem ad coitum propenſa eſt ſulica vel larus; interim congreſſus ſortiuntur admodum difficiles. Veciferatur namque & uſque dum ſanguinem per oculos mittat conatur; iacetque nonnunquam quaſi ſenſu deſtituta; ita ut laqueo, vel manu quoque facilimè capiatur, & parit tandem magnam cum difficultate. Tali itaque avi propter libidinis ardorem Sapiens hoc loco comparat illum qui meretrices ſectatur, iis denique obſequitur.*

Primò ergo juvenis hic vecors comparatur cepphoe; Secundò, bovi. Unde ait: *Sequitur* (meretricem & moecham) *quaſi bos ductus ad victimam*; Hebr. *ad laniemam*; Septuag. *ad mactationem*; Chald *ſicut bos ad macellum*; Tertull. *ſicut taurus ad victimam*. Cùm enim lanioni tauros feroces ducere volunt ad macellum, præmittunt vaccas, quarum libidine actus taurus ſtolidè ſequitur. itaque decipitur, ligatur & mactatur. Simili prorſus modo juvenis hic meretricem ſequens, ab ea decipitur, vribiſque ejus illecebroſis quaſi funibus ligatur, & in exitium corporis ſimul & animæ ducitur. Notum eſt boves eſſe ſtolidos, adeòque ſymbolum ſtoliditatis. Extat emblema bovis arantis, qui fatigatus & teneſcens fruſtra detrectat iogum, quod ipſe juvenis ſubiit: Ergo.

Ne juvenile actum deſtes ætate ſenecta;
Quid facias invenis, in prior ipſe vide.
Serò detrectat cœnus qui ſubiit.

A Tertiò, comparat juvenem luxuriolum agno: *Et quaſi agnus*, inquit, *laſciviens*. Primò, quia agni ſimplices ſunt & ſtolidi, talis eſt & hic juvenis. Sanè columella libr 7. de Re ruſtica cap. 3. ait agnos tam eſſe ſtolidos, ut recens editi matrem propiſam non agnoſcant, ſed oves primò ubvias; quin & ſubinde vulpes lupoſque, quaſi matres ſequantur: ita juvenis hic lupas, id eſt meretrices, quaſi matres, imò ſponſas ſequitur, ut ab iis devoretur. Secundò, agni cùm laſcivire & in agnas inſilire incipiunt, ducuntur ad macellum & jugulantur: tunc eoim habentur agni perfecti, ac earo eorum ſolida eſt aptaque ad eſum, imò multis in locis ad delicias expetita: ſic & juvenis hic laſcivire incipiens cum meretrice, aptus eſt macello ſatanæ & gehennæ. Porrò Ariſt. l 5. de Hiſtor. anim. c. 14. *Oves & capræ*, inquit, *annicula coeunt*; putà cùm ſunt agni unius anni. Tertiò, agni grandiotes, putà arietes, valdè in venerem propenſi ſuntac laſciviunt, imò furunt. Addit Ariſtot. lib. 6. de Hiſtor animal. c. 19. *Coeunt*, ioquit, *tam oves quàm capræ quamdiu vivunt*: ita & juvenis hic ad infantiam uſque laſcivit, ruens ad necem animæ & corporis; laſcivit, inquam, per omnem vitam; quæ proinde ei brevis eſt, æquè ac oculus. Nam, ut B ibidem ait Ariſtot. *Vita capris ad octennio cùm plurimum annos, ovibus ad denos, ſed magna ex parte ad pauciores*.

Agni ſtolidi.

Hæc comparatio agni laſcivientis non eſt in Hebræo, ſed hoc loco appoſita. Fortè noſter Interpres pro כסיל *keſhes*, id eſt *compes*, legit כלב *Kebes*, id eſt, *agnus* ſicut Septuag pro eo videntur legiſſe כלב *Kelab*, id eſt, *canis*. Unde vertunt, *& ſicut canis*, inquiunt, *ad vincula*. ſic & Sytus ac Chald. Canis enim valde luxuriosus eſt & impudens. Unde Diogenes cognominatus eſt Cynicus, quòd publicè inſtar canum venerem exerceret. Unde & diſcipuli ejus dicti ſunt Cynici, quaſi cantoi, ob impudentem mordacitatem & libidinem. ita Laertius in Vita Diogenis, Lactant. l 3. cap. 15. S. Chryſoſt. hom. 34. in Matth. & S. Auguſt. 14. Civit. 20. Sicut ergo canis mas petulans laſcivit, omniaque miſcet & turbat, præſertim dum oeſtro libidinis agitur caneſque feminas inſequitur; quare neceſſe eſt eum vinculis alligare, ac ſubinde ſuffocare, ſuſpendere, vel in flumen demergere: ſic prorſus laſcivit hic juvenis, idcoque à Deo vinculis malorum illigatur & aſtringitur. Hinc *canis* in proverbium abiit, notatque impudentem & luxuriosum; pluraque à cane ſunt proverbia, ut illud Theocriti: *Proximuſ eſt canem imeſtina guſtaſſe*. q. d. Qui ſemel cum ſcorto peccavit, difficulter abeo abſtinet: illecebram eius velut auctoramentum libidinis deguſtavit. *Canis maſculi infinita cubilia*. q. d. Luxuriosus una non contentus, paſſim per aliena cubilia volutatur. *Canis in vincula*. q. d. Luxuriosus ſeipſum dat in ſervitutem meretrici: ſicut canes ultrò ſeiptos heris præbent vinciendos cibi ſeocioio. C

Quartò juvenis hic *ignorans* eſt, *quòd ad vincula ſtultus trahatur*; Symmach. *exultans ſuper vinculis ſtultus*, Pagnin. *& ſicut compes ad caſtigationem ſtulti*; Vatabl. *ceu dum compes ſtulto ad caſtigationem adhibetur*. q. d. Juvenis ſequitur meretricem, ut cum ea liberè laſciviat, at neſcit quòd ab ea ad vincula trahatur: meretrix enim ei erit compes: ſuis enim lenociniis, dolis & fraudibus ita cum ſibi illigabit, ut ſe ab ea avellere, expedite & extricare nequeat. Erit ergo ſemper ejus quaſi ſervus & mancipium, vinculis meretricis adſtrictus & compeditus. Pro *compes* hebr. eſt פתר *peter*, quod R. Salomon vertit, *venenum*. *Et ſicut venenum*, inquit, *ad caſtigationem ſtulti*. Meliùs alii vertunt, *tintinnabulum* vel *crepitaculum*; quod olim puellæ leviores, præſertim meretrices, calceis applicabant, ut eius ſono juvenes ad ſe intuendum excitarent, & inſui amorem provocarent, ut pater Iſaiæ 3. 16. & 19. Dicit ergo: Juvenis hic videt auditque hoc crepitaculum, capiturque inceſſu & forma meretricis: unde eam ſequitur; ſed ignorat quòd hoc crepitaculum erit ei compes, qua pedes ejus aſtringentur, ut quaſi vinctus & captivus à meretrice teneatur, ac quidquid ei libuerit, agere & exequi debeat. Igitur ſicut ſtulti & inſani vinciuntur compedibus, ne ſibi aliisque noceant: ſic & ipſe ſimilis ſponte ſibi compedes induit. Rurſum tintinnabula ſolent geſtare ſtulti, indeque ſtulti dignoſcuntur. q. d. Juvenis hic captus tintinnabulo calceorum meretricis ſtultiſcit, unde dignus eſt, ut quaſi ſtultus tintinnabula geſtet, inque caſtigetur & notetur infamia. q. d. Juvenis hic infamis eſt, omniumque riſibus & ſibilis exponitur, quaſi ſtultus, qui in ſignum ſtultitiæ geſtat tintinnabula. Sic videmus verè ſtultos ſubinde

inde cum fœminis ſtultis & amentibus tintinnabulatos incedere.

Aliter alii; cenſent enim hìc alludi ad tintinnabulum; quod olim geſtabant rei capite mulctandi, ut eius ſonitu populus ad ſupplicium concurreret, ſive nequis ad eos approximans contaminaretur; uticx Zonara & aliis docet Turnebus lib. 11. Adverſar. c. 21. & lib. 23. cap. 11. Sic ientus foret q. d. Juvenis ille mœcham ſequens ſimilis eſt eo, qui ad necem ducitur, ideoque tintinnabulum geſtat. Simili enim modo ipſe quaſi ad necem damnatus, ultrò ad eam pergit & properat.

Verùm prior explicatio videtur ſimplicior & planior; ideoque germanior, præſertim quia illa compedum ſimilitudo priſcis fuit uſitata. Simili enim modo *aureas compedes* per proverbium vocarunt ſervitutem ſplendidam & amabilem, qualis eſt amantium & aulicorum vita. Unde Diogenes ſcripſit Ariſtippum in aula regia aureis teneri compedibus, ne poſſet avolare. Seneca in dialogo quodam affectus & rationis: *Stulti eſt*, inquit, *compedes ſuas quamvis aureas amare*. Loquitur de uxore formoſa. Sic & Horat. de amica ſpecioſa: *Tenemur grata compede vinctum*. Igitur Salomon, ut juvenis luxurioſi vecordiam & amentiam repræſentet, comparat eum Primò, ceppho ſivè laro; Secundò, bovi ducto ad victimam; Tertiò, agno laſcivienti; Quartò, compedibus inſani; Quintò, cervo ſagitta transfixo jecur; Sextò, avi laqueo captæ; utiex Septuag. audiemus v. ſeqn.

DONEC TRANSFIGAT SAGITTA JECUR EJUS: VERS. 5. VELUT SI AVIS FESTINET AD LAQUEUM, ET NESCIT QUÒD DE PERICULO ANIMÆ ILLIUS AGITUR] Syrus, *& neſcit ſe ad mortem ſuam pergere*: Septuag. addunt nomen *cervus*, *Et tamquam cervus*, inquiunt, *ſagitta vulneratus in jecore* (Syrus, *finis cervus, cujus hepar ſagitta tranſfoderit*) *feſtinat autem tamquam avis in laqueum, neſciens quia pro anima currit*.

Duplici ſagitta juvenis hic transfigitur, prima amoris meretricii, quæ jecur eius ſauciat. Jecur enim ſedes eſt amoris & concupiſcentiæ, juxta illud celebre:

Cur ſapit, & pulmo loquitur, fel commovet iram;
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Secunda doloris, quem patit amor. q. d. Juvenis hic ſauciatur ſagitta amoris, ideoque ſauciabitur mox ſagitta doloris. Alludit ad cervos, qui ardent amore cervatum, eoque capiuntur & ſagittis transfiguntur. Nam ut tradit Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. cap. 5. venatores ut cervos capiant, cervarum laſcivientium vocem imitantur: ad illam ilicò accurrunt cervi: mox illos, inter arbuſta latentes venatores ſagittis configunt. q. d. Simili modo juvenis mœchæ blanditiis illectus eam ſequitur, & ecce à marito mœchæ, qui ſcelus odoratus in inſidiis latet, confoditur; aut à judice, vel certè à Deo punitur & plectitur. Unde Iſidor. Clarius ſic exponit: *Non quieſcit miſer, nec abſtinet à ſcorto, donec maritus ſorti ſpiculo configat jecur eius*. Priorem ſagittam amoris magis notaſſe videntur Septuag. dum vertunt, *& tamquam cervus vulneratus in jecore*, ſcilicet ſagitta amoris, ſequitur meretricem. Poſteriorem ſagittam doloris magis notat Noſter, dum vertit, *donec tranſfigat ſagitta jecur eius*: & Chald. *ſicut cervus in cujus hepar ſagitta volat*: quamquam & prior ſagitta amoris hiſce verbis accipi queat. q. d. Juvenis voce & ſpecie meretricis illectus eam ſequitur, donec ſagitta amoris planè transfigat jecur eius, id eſt, donec meretrix irremediabiliter & immedicabiliter ſauciet eius appetitum (cuius ſymbolum eſt jecur) concupiſcentia ſui. Sicut ergo cervus ſagitta ictus fugit, ſed mortem non effugit, quin potiùs currendo vulnus auget & aggravat, mortemque ſibi accelerat: ſic qui ſagitta amoris in corde ictus eſt, huc illuc diſcurrit, & vulnus amoris mortiſque adauget. Nam ex vulnere amoris ilicò ſequetur vulnus doloris: ſine dolore enim non vivitur in amore. Doloris, inquam, tum remorſus & angoris conſcientiæ, ut intelligit Janſen. tum morborum, litium, paupertatis, infamiæ, periculorum, milleque miſeriatum, quæ libidines & adulteria ſequi ſolent; tum mortis, quæ illi vel à marito eiuſque cognatis, vel à judice paratur; tum gehennæ & damnationis æternæ, qua illum Deus configet.

tergi ſtolidi as. Denique de cervo ita ſcribit Plinius lib. 8. cap. 32. *Animal ſimplex eſt, in tantum ut hominem juxtà venantem non cernat; antſi cernat, arcum ipſum ſagittaſque miretur*. Quo A quid opportunius ad exponendam hominis ſtoliditatem, fœminæ ſpeciem, id eſt arcum ipſum, & ſagittas quibus transfigitur, demirantis? Addit Plinius, *paſtorali fiſtula & cantu mulceri*. Addit Ariſtot. lib. 5. de Hiſtor. animal. cap. 5. ita ſibilo & cantu venantium allici, ut altero venantium cantante alteri liceat clàm à tergo ferire. Quod ex Ariſtot. repetunt Xenophon, Varro, Ælianus, & ex Ægyptiorum diſciplina Horus lib. 2. Hieroglyph. cap. 87. illi enim hominem adulatione deceptum ſignificabant picto cervo cum rubicine. Quo quid ſimilius ad exponendam tum vim muliebris cantus, tum ſtoliditatem cervinam adoleſcentis, quem petulans femina *protraxit, & irretivit multis ſermonibus, donec tranſfigat ſagitta cor eius*, & pereat in efficacia vocis?

Per *jecur* metonymicè intelligit vitalia, putà cor, hepar, cæteraſque partes hominis vitales: dicit tamen transfigi *jecur* potiùs quàm cor, pectus aut ventrem. Primò, quia, ut dixi, jecur ſedes eſt amoris: ubi ergo juvenis peccavit amore, ibi transfigitur & dolore. Secundò, quia jecur eſt fons ſanguinis, & conſequenter ſeminis; ſemen enim non eſt aliud quàm ſanguis puriſſimus: quia ergo jecore effudit B ſemen, hinc eodem effundet ſanguinem, eritque plaga hæc immedicabilis & letifera, quia in ſanguine conſtitit hominis vita. Tertiò, quia dum ſagitta jecur transfigitur, ſubinde fit, ait Ariſtot. l. 3. de Part. animal. cap. 10. ut homo rideat, & ridendo moriatur: ita mœchi & mœchæ ſæpè ridendo, dum ſcilicet amori indulgent, imò ſubinde in ipſo flagranti adulterio occidantur, vel à marito, vel à cognatis, vel ab corrivalibus, vel ab ipſo Deo. Quartò, quia jecur ſymbolum eſt voluptatis, felicitatis & gloriæ, juxta illud Thren. 2. 11. *Effuſum eſt in terra jecur meum*. Vide ibi dicta. Dum ergo jecur transfigi dicitur, hæc omnia transfigi & petimi ſignificantur. Quintò, quia transfixo jecore C ilico homo concidit & moritur: Ita mœchi & mœchæ ſæpè ſubita morte plectuntur. Unde S. Ambr. mox citandus legit: *Et ſicut cervus ſagittatus in jecore hæret ſaucius*. Cervus enim in armo aut capite ſaucius currere non ceſſat; at ſaucius in jecore hæret, cadit & moritur. Sextò, quia ſæpè mors mœcho infertur à mœcha, & vice verſa. Ita amor occidit amorem, amans amantem, cuius ſymbolum eſt jecur. Horribile exemplum recenſet Naucletus col. 2. Chron. gener. 20. anno 574. de Roſimunda uxore Alboini regis Longobardorum, quæ Helmechildum adulterum adamavit, eumque ad necem mariti impulit; ſed poſtea Longinum adamans, cùm Helmechildo venenum propinaſſet, iſque vim eius perſentiſceret, ab eo ſtricto gladio coacta reliquum veneni ebibere, tam ſeipſam quàm adulterum veneno ſuſtulit.

Denique ipſe concubitus ſolaque venus multos occidit. Galenus lib. 1. de Spermate, ſcribit animales partes non ſolùm ſeminaria humiditate deſtitui ea ſuperfluo coitu, ted etiam vitali ſpiritu, qui ex attritis evacuatur cum ſpermatica humiditate. Quocirca non mirandum, ſi imbecilliores efficiantur multùm utentes venere, utpote re puriſſima ab univerſo corpore exeunte, & accedente inſuper delectatione, quæ per ſe poteſt vitale robur exiolvere. Ex quo factum, ut quidam immoderatè delectati mortui ſint. Hæc ferè Galenus. Et profectò plerique aut quia nimium delectati ſunt in opere venereo (ut ille dicit) ſive etiam, quia immoderatè commixti ſunt, in ipſo concubitu occubuiſſe leguntur. Nam, ut refert Plin. lib. 7. cap. 53. Cornelius Balbus prætorius & Q. Heterius eques Romanus in venere ob- D iere. Cuius etiam rei meminit Valetius lib. 9. cap. 12. Tradit etiam Petr. Damianus quemdam principem Tarentinum, dum cum meretrice congrederetur, animam emiſiſſe. Jovianus quoque Pontanus in libro de Obedientia, ſcribit ſe compertum habere Beltrandum quemdam, cognomento Ferrerium, in venere expiraſſe. Obſervatum quoque eſt in Græcorum monumentis, idem Pindaro illi nnvem Lyricorum (ut Fabio placuit) principi accidiſſe: licet aliter ſentiat Valerius Maximus l. 9. cap. 12. Et id quoque contigiſſe Spenſippo Platonico, prodit Tertull. in Apologetico. Hæc & plura Tiraquellus in leg. 15. connub. num. 27. Hinc Venus Libitina, quaſi mortis & ſepulturæ præſes, colebatur in æde Libitinæ, teſte Plutarcho in Numa. Eadem cognominata eſt ἀπὸ τοῦ ἀφανίζειν, id eſt, homicida.

Myſticè, cervus ſagitta ictus dictamum herbam comedens, ſagittam excutit. Unde Plinius l. 8. c. 27. *Dictamnum herbam*, inquit, *extrahendis ſagittis cervi monſtravere*

Amantis jecur tranſfigitur. Primò. Secundò. Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Sextò.

percuſſi ore trix, paſtaque rima herba riecta. Chelidoniam viſui ſalubrem hirundines monſtravere, vexatis pullorum oculis illa medicatis. Ita juvenis fagitta amoris ictus, illam excutiat per pœnitentiam & mortificationem: huius enim ſymbolum eſt dictamos. Dictamus eſt enim, ait Dioſcorides lib 3. cap. 31. eſt herba acris, mordax, pulegio ſimilis, purgandi vim habens, ſerpentibus inimica, ac vulneribus corporum medetur. Talis prorſus animæ & conſcientiæ eſt pœnitentia. Unde Tertull. lib. de Pœnitentia ſub finem: *Cervus*, inquit, *ſagittas tranſixit, ut ferrum & irrevocabiles moras ejus de vulnere expellat, ſcit ſibi dictamnum medendum. Hirundo ſi excæcaverit pullos, novit illos cursui oculare de ſua chelidonia. Peccator reſipiscendo ſibi inſtituetur à Domino exomologeſin ſcienti, præſtabit illam, quæ Babylonium regem in regna reſtituit?*

Huc facit S. Ambroſ. lib. 1. de Cain cap. 5. qui per mœcham myſtice accipiens voluptatem, eius remedium aſſignat virtutem. Inter virtutes enim ſola pœnitentia & mortificatio propriè & ex diametro opponitur voluptati, eamque perimit. *His auditis*, inquit Ambroſ. *velut cervus ſagittatus in ſecreto hæret ſanctus: quem miſeratus virtus, & caſtarum citò videt, impreviſus occurris, veritate inter moras illecebris demulcentibus, mens concidat humana.*

Noſter Salazar per dictamum accepit virginitatem, ac amorem & invocationem B. Virginis, quæ, ut ſuperiùs dixi, ſingulare eſt remedium adverſus tentationes carnis. Affert rationem, quia dictamus, inquit, græcè παρθένιον latinè *virginalis*, dicitur; vel quia nullo femine ſato adoleſcit, vel quia comeſtum venenum enecat. Verùm nihil tale habet Plinius, Theophraſtus, Dioſcorides, Ruellius ac ſimiles, qui de plantis herbiſque ſcripſere, quin potiùs Dioſcor l. 3. cap. 31. æquè ac ceteri, planè dictamum à parthenio, quod matricariam vocant, diſtinguunt.

Huic Salomonis gnomæ antiſtrophe eſt illa Syrorum: *Ne pandas feneſtras, ut excipias ſagittas, quibus feriatur cor tuum*: hoc eſt, ne apertas oculos & aures, ut excipias ſpecies & cantilenas feminarum, quibus taucietur cor tuum amore illecebroſo, indeque dolore talebroſo.

VELUT SI AVIS FESTINET AD LAQUEUM] Eſt hæc ſexta & ultima comparatio. q.d. Sicut avis advolat ad eſcam ibique capitur ab aucupe, ſic juvenis hic incautè lectans illecebram meretricis & mœchæ, eadem capitur, illaqueatur & perimitur.

Rurium ſicut avis ſemina ligata ab aucupe juxta retia, ſua voce & cantu alias ad ſe advocat, præterea mares ſibi congeneres, quæ ad eam advolantes reti implicantur & capiuntur: ita mœcha hæc illicitus juvenem, ducit eum ad laqueum & necem. Vidi in Belgio anates paleutrias, ſive illices & ſeductrices, ab aucupe cicuratas, quæ ad anates ſilveſtres advolantes, eas turmatim poſt ſe ad retia ducebant, magna ſpectantium voluptate & aucupum lucro. Chald. vertit, *& faſtenat ſicut paſſeres ad laqueum*. Paſſeres enim ſalaces ſunt: unde mas feminæ amore in retia & laqueum ſe dat.

ET NESCIT QUÒD DE PERICOLO ANIMÆ ILLIUS AGITUR] το *neſcit* Janſenius refert ad avem, bovem, agnum, cervum, &c. magis genuinè ex Hebræo referas ad juvenem, eum ſilloſone tamen ad avem, bovem, &c. Ut ita epiphonema, q.d. O inſignem juvenis ſtoliditatem, qui ſequitur mœcham, & neſcit quòd ſequendo eam enoticit ſe in certum animæ, id eſt, vitæ, tum præſentis, tum æternæ, periculum, quæ ſanè magna & miſeranda eſt eius vecordia. Sicut enim bos ſequitur vaccam, & neſcit ſe ſequendo eam à lanione duci ad macellum; & ſicut canis inhiat eſcæ, & neſcit ſe accedere ad laqueum, &c. ſic prorſus juvenis hic ſtolidus ſequitur mœcham, & neſcit, id eſt, non cogitat, non advertit quòd ſequendo eam iocurrat præſens & æternum vitæ diſcrimen. Unde Chald. vertit, *& noſcit quòd tendat ad mortem animæ ſuæ*.

VERS. 24. NUNC ERGO, FILI MI, AUDI ME, ET ATTENDE VERBIS ORIS MEI] Hebr. habent in plurali, *nunc ergo filii obaudite mihi, & animum advertite verbis oris mei*.

VERS. 25. Ita Vatabl. NE ABSTRAHATUR IN VIIS ILLIUS MENS TUA: NEQUE DECIPIARIS SEMITIS EJUS] Hebr. *ne declinet ad vias eius cor tuum; neque erres in ſemitis eius*. Ut ſcilicet à vera virtutis & caſtitatis via aberres, eaſque in devios vitii & libidinis labyrinthos, ac præſertim ne deterta caſtorum ſocietate & contubernio deſectas & A devies ad oberrandum per viss, quæ ducunt ad domum meretricis, à qua juveni omnis mali originem ſontemque eſt tiſſe audivimus.

Nominat *ſemitas*, quia meretrices, præſertim ſecretæ, quæ publicè honeſtæ haberi volunt, ſolent in receſſibus, anteris & luſtris habitare. Unde à via regia turpitudinis pudore ſeſe elongant; ideoque per ſemitas ſecretas ad eas tenditur: quin & quæ publicè pudorem ſuum proſtituunt, in ſemitis conſident, ut tranſeuntes aucupentur; indeque *ſemitariæ* ſunt dictæ.

MULTOS ENIM VULNERATOS DEJECIT, ET FORTISSIMI QUIQUE INTERFECTI SUNT AB EA] Septuag. *multos enim vulneravit dejecit, & innumerabiles ſunt, quos trucidavit*. (Ita legit S. Ambroſ.) Hebr. *& fortes omnes* (qui ſcilicet eam ſecuti ſunt) *interfecti eius*, id eſt, ab ea. Hoc dicit, ut nemo ſois viribus, ſuæ præterire caſtinati præfidat: quia mulier fortes, annoſos, caſtos per omnem vitam in ſenecta dejecit, corrupit, perdidit. Ita *filiæ hominum*, id eſt, filiæ Caini, ſua ſpecie illexerunt & corruperunt *filios Dei*, puta filios Seth; indeque orti ſunt impii gigantes, ob quos Deus totum orbem perdidit diluvio, Geneſ. 6. Quis Hectorem, Troiam, totumque Aſiæ regnum perdidit? una Helena. Quis fortiſſimum Samſonem Philiſthæis tradidit? Dalila. Quis ſanctiſſimum Davidem ad adulterium & homicidium impulit? ſpecies Bethſabeæ. Quis ſapientiſſimum Salomonem dementavit? concubinæ.

Quanti & quales Epiſcopi, ait S. Cyprian. tract. de Singul. cleric. *clerici ſimul & laici, poſt confeſſionem victoriarum pulcra certamina, poſt magnalia & mirabilia & ſigna uſquequaque monſtrata, neſciunt cum his omnibus naufragaſſe! Quantos leonis domuit una mulieris infirmitas delicata, quæ cum ſit vilis & miſera, de magnis tamen fit prædam!* Igitur Martyres, qui tormenta vicerant, à feminis deinde victi ſunt. Confeſſores qui tentamenta quælibet ſuperarunt, à muliere ſuperati ſunt. Quis ergo tam demens ſit, ut tot tantorumque heroum exemplo non ſapiat? ut ſe unicum cenſeat omnibus fortiorem æſtimet? ut in igne illæſum ſe fore confidat? *Ignis, mare, mulier, mala tria*, ait Menander, imò malum unicum. Mulier enim eſt igois & mare, quod plurimos & validiſſimos hauriat ſorbetque.

VIA INFERRI DOMOS EJUS, PENETRANTES IN INTERIORA (manuſcripti legunt, *inferiora*) MORTIS] Syrus & Pagninus, *ad cubicula mortis*; alii, *ad penetralia mortis*; Septuag. *deducentis in promptuaria mortis*. More rhythmi Hebræi idem dicit poſteriori hemiſtichio, quod dixit priori. Igitur idem eſt *Viæ inferi domus eius*, quod *penetrantes in interiora mortis*. In inferno enim mors ſuum intimum habet cubile, ſuum penetrale, ſuum thronum & regiam. Si ergo quæras: Quid eſt infernus? apte reſpondebo: *Infernus eſt penetrale & regia mortis*: quia in eo mors æterna pleno jure in omnes damnatos tam dæmones quàm homines domoatur, & in perpetuum dominabitur. Reprobi ergo in hac vita ſunt quaſi in atrio mortis, in inferno verò eruot in ipſis penetralibus & viſceribus mortis. Sicut vice verſa electi in hoc mundo ſunt quaſi in atrio vitæ: in cælo verò erunt in ipſis penetralibus vitæ, ubi vita dominatur & regnat perpetuò. Senſus ergo eſt q.d. Meretrix ornatu cubile ſuum, aſperſitque aloe & myrrha, ſed hæc non tam convivii & voluptatis, quàm mortis & ſepulturæ ſunt indicia & prænuntia: ita enim inungi ſolent corpora defunctorum. Scias itaque certò, ò juvenis, cùm ad is domum meretricis, te ire ad domum mortis & gehennæ; quia fornicando & adulterando vitam abbrevias, incurriſque certa pericula vitæ, & ilicò poſt mortem detruderis in tartara. Quare domus meretricis, ait Aben Ezra, eſt infernus quidam, quia ipſa inferni eſt via & initium. Idem minatus eſt Salomon c 2. v. 18. Vide ibi dicta. Dicit *viæ* in plurali, ait Vatabl. non *viæ*: quòd multis rationibus cadant, qui ſequuntur eam.

Tropol. meretrix & mœcha eſt concupiſcentia ac hæreſis: hæc omnibus inſidiator, & omnes, qui illam ſequuntur, occidit: hæc quoque rectà ducit ad inferos. Ita Polichron. in Catena Græcor. *Innumeri*, inquit, *hoc loco dicuntur, qui per latum viam incedunt, ſiquidem inter non ſunt diguſi, qui aliquo numero aut loco habeantur, ſunt iisdem permultæ univerſum & flagitiorum ſpecies, quæ flagitioſos ad infernos præcipites trahunt*.

Inferni atroces pœnæ.

Porrò quàm formidabilis ſit infernus, & judicium, graphicè depingit S. Cyrill. Alexandr. orat. de exitu animæ & de

& de ſecundo adventu. *Metuo mortem*, inquit, *quoniam acerba mihi eſt. Metuo gehennam, quia æterna eſt. Metuo tartarum, quia nihil habet caloris. Metuo tenebras, quia nihil habent lucis. Metuo vermem vencniferum, quoniam æternus eſt. Metuo genitor judicio præficiendos, quoniam ſunt immiſericordes. Metuo cum cogito illius diei terribile & tonantibus inexpugnabile concilium, tribunal horribile, judicium incorruptum. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementiſſimamque flammam, torrentem & acutos enſes. Metuo ſeverſſimas pœnas. Metuo ſupplicium finem non habens, Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras, Metuo infracta vincula, ſtridorem dentium, A fletum inconſolabilem.* Et S. Ephrem tract. de Variis infernitormentis: *Hanc diem*, inquit, *mente volventes ſancti Dei Martyres, non ſunt miſerati ſua corpora, ſed omne tormentigenus ſubierunt, ſpe coronarum gaudentes. Alii in ſolitudinibus & montibus atque ſpelunois, in jejunio & virginitate decertarunt; at jam quidem contendunt non tantùm viri, ſed & mulieres, pars debilior; ac per anguſtam portam arctamque viam incedentes, regnum calleſte capiuntur. Quis ergo patiatur ſe illo rubore ſuffundi, necùm mulieres illa hora coronentur, multi autem viri condemnoni? Non enim eſt ibi maſculus & fœmina: ſed unuſquiſque propriam mercedem recipiet ſecundum proprium laborem.*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CApite præced. in ſcenam produxit mulierem meretricem ſuis lenociniis; ſucis & frandibus omnes ad ſe allicientem & perdentem. Iam ut ab ea omnes avocet, hoc cap. in ſcenam producit feminam, imò reginam, & quaſi deam caſtiſſimam & ſapientiſſimam, pucò ipſam ſapientiam, qua meretricis amula & antagoniſta ab ea omnes ad ſe advocat, promittendo eis Primò, ſe doctúram veritatem, iuſtitiam, ſcientiam, timorem Dei, prudentiam & fortitudinem. Secundò, verſ. 15. promittendo regnum, opes & gloriam. quæ omnia aſſerit eſſe ſua, & à ſe ſuis diſcipulis donari. Tertiò, v. 22. altiùs aſſurgens aſſerit ſe eſſe Deo coæternam, Deumque per ſe creaſſe & compoſuiſſe cælum & terram, omniaque quæ in eis ſunt. Quartò, v. 32. concludendo hortatur omnes ut ſeſe audiant, itaque hauriant à Domino vitam & ſalutem, ſi enim ſe ſpernant, minatur æternam mortem & miſeriam.

1 NVmquid non ſapientia clamitat, & prudentia dat vocem ſuam? 2. Inſummis excelſiſque verticibus ſupra viam, in mediis ſemitis ſtans, 3. iuxta portas civitatis in ipſis foribus loquitur, dicens: 4. O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum: 5. Intelligite parvuli aſtutiam, & inſipientes animadvertite. 6. Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum: & aperientur labia mea, ut recta prædicent. 7. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium. 8. Juſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis pravum quid, neque perverſum. 9. recti ſunt intelligentibus, & æqui invenientibus ſcientiam. 10. Accipite diſciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quàm aurum eligite. 11. Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis: & omne deſiderabile ei non poteſt comparari. 12. Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus. 13. Timor Domini odit malum: arrogantiam, & ſuperbiam, & viam pravam, & os bilingue deteſtor. 14. Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. 15. Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: 16. per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. 17. Ego diligentes me diligo, & qui manè vigilant ad me, invenient me. 18. Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia. 19. Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo. 20. In vias iuſtitiæ ambulo in medio ſemitatum iudicii. 21. ut ditem diligentes me, & theſauros eorum replcam. 22. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio. 23. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. 24. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: 25. necdum montes gravi mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar: 26. adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. 27. Quando præparabat cælos, aderam, quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos, 28. quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum, 29. quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos, quando appendebat fundamenta terræ. 30. Cum eo eram cuncta componens: et delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore: 31. ludens in orbe terrarum: et deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum. 32. Nunc ergo filii audite me: Beati, qui cuſtodiunt vias meas. 33. Audite diſciplinam, et eſtote ſapientes, et nolite abiicere eam. 34. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et obſervat ad poſtes oſtii mei. 35. Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet ſalutem à Domino. 36. qui autem in me peccaverit, lædet animam ſuam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

NOta Primò, ſapientiam hìc per proſopopœiam poeticam & comicam induci ut perſonam, quæ humani corporis organa, geſtus, vocem, concionem uſurpat. Idem factum eſt capit. 1. & Eccleſiaſtes capit. 24. & Sapient. cap. 7. Sic enim elegantior æquè ac efficacior eſt concio, cùm ipſa ſapientia, id eſt, ipſa honeſtas & virtus, ſuam pulchritudinem, fructus & dona oſtentans, omneſque ad ſe invitans, in ſcenam inducitur, ut ſinguli eam videntes, & loquentem audientes, divina eius ſpecie & oratione illecti, protinus eam ſequantur. Ita Naz. orat. 39.

Nota Secundo, ſapientiam, ſive prudentiam & virtutem, hoc loco, uti & paſſim in libris ſapientialibus, ſumi in genere, prout abſtrahit, aut prout communis eſt increatæ & creatæ; ſive ſapientiam hic ſignificare tam creatam, quàm increatam, quæ re ipſa idem eſt cum deitate & Deo, quatenus ipſa communicat ſe ſapientiæ creatæ & creaturis. Unde quædam hic dicuntur, quæ magis conveniunt creatæ; ut quod v. 22. dicitur juxta Septuag. *Dominus creavit me in initio viarum ſuarum*: quædam magis competunt ſapientiæ increatæ, ut quod ibidem dicitur: *Ab æterno ordinata ſum ante omnem creaturam*. Ita Nazianz. orat. 39. Tertull. Scorpiaci cap. 7. Cajetan. Janſen. & alii. Hinc rurſum S. Athanaſ. Cyrill. Hilar. & alii paſſim diſputantes contra Arrianos, hæc literalè ſenſu accipiunt de ſapientia incarnata, putà de Chriſto, indeque probabant Chriſtum eſſe Deum, de quo plura v. 22. ſapientia enim incarnata, partim creata eſt, partim increata: Chriſtus enim ut homo creatus eſt, ut Deus verò increatus.

Salomonem ſecutus Siracides Eccleſ. toto cap. 24. ſapientiam ſimilia, imò eadem, de ſe prædicantem induxit: quare ibi pleraque quæ hoc cap. dicuntur explicui.

NUMQUID NON SAPIENTIA CLAMITAT, ET PRUDENTIA (Theodot. *intelligentia*) DAT (Chald. *elevat*) VOCEM SUAM? Simile audivimus cap. 1. 20. *Sapientia*, inquit, *foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam.* Vide ibi dicta. Syrus; *ideo* (ut ſcilicet avocet te à meretrice, cujus æmula eſt) *ſapientia prædicat, & prudentia reſpondebit tibi.*

Mirum eſt Septuag. aliter planè vertere, ſic enim habent: *Tu ſapientiam prædicabis* (græcè κηρύξεις, id eſt, præconizabis, promulgabis eam ut præco) *ut prudentia tibi obediat.* Sapientia in re idem eſt quod prudentia: ſapientia enim hic non ſpeculativa, ſed practica accipitur, quæ ſcilicet actiones & mores dirigit, quod eſt officium prudentiæ. Porrò huius verſionis Septuag. varii varios dant ſenſus. Primus eſt, q. d. Si ſapientiam prædicabis, id eſt, magna voce (qualis ſolet eſſe vox præconis) evocabis & invocabis, illa votis tuis obediens aduolabit ad te, tecumque habitabit, ac te ſapientem efficiet, omneſque actiones tuas dirigiet ſapienter, & ad beatum finem perducet. Sapientia enim ſubmiſſas preces & exilia vota non audit, magnas poſcit, contentis votis vult evocari.

Secundus, q. d. Si ſapientiam e juſque præcepta tua animæ & menti magna voce inſtar præconis inclames, ut illa ſtrant, penetrent, & ſibi ſubiunget omnes animæ tuæ vires; tunc ſapientia ſive prudentia obediet tibi, id eſt, tunc tu obedies prudentiæ, ut ſit hypallage, q. d. Sapientiæ & gratiæ Dei eſt efficere, ut ejus dogmata audiamus & capiamus, eiſque obediamus. ita noſter Salazar.

Tertius planior, q. d. Si ſapientiam animæ tuæ prædices & perſuadeas, ut illi obediat, ſeſeque dedat, vicißim ipſa ſapientia obedier, ſeſeque dedet tibi. Sapientia enim & Deus colentes ſe colit, honotantes ſe honorat, obedientibus ſibi obedit, iuxta illud v. 17. *Ego diligentes me diligo.* Et illud Dei per Samuelem ad Heli, *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum*, 2. Reg. 2. 30. Et illud: *Voluntatem timentium ſe faciet.* Sic Joſue obediens Deo per miraculum iſſuit ſolem, *obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael*, Joſue 10. 14 Hæc enim eſt lex amicitiæ, qualis eſt inter juſtos & Deum, ut amicus faciat id, quod vult perſequi amicus, ejuſque deſiderijs obſequatur, hæc eſt dignitas juſti, hæc dignatio Dei noſtri. Rurſum, ſi ſapientiæ & virtuti obedias, utique illa quoque tibi obediet facietque quod vis: quia quod ipſa vult, idipſum tu vis, nimirum bonum honeſtum amplecti, & voluntatem legemque Dei implere.

Quartus, q. d. Si ſapientiam, id eſt, fidem & virtutem, magno & Apoſtolico ſpiritu quaſi præco Dei prædicabis, utique illa tuum præconium ſecundabit, illique obſequetur & obediet, faciet enim ut populi, quibus ita prædicaſ, tuæ prædicationi ſe ſubdant & obediant, q. d. Sapientia dabit prædicationi tuæ vocem virtutis, ut efficaciter auditoribus perſuadeas quod prædicas, juxta illud: *Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa*, pſal. 67. Ita Chriſtus qui eſt Dei ſapientia, duodecim Apoſtolis eum prædicantibus affuit, eique ſubjecit & obedientem fecit totum quaſi orbem. Idem hodie facit viris Apoſtolicis, qui Indos, Lapones, Sinas convertunt.

VERS. 3. IN SUMMIS EXCELSISQUE VERTICIBUS SUPRA VIAM) Syrus, *inter viat*) IN MEDIIS SEMITIS STANS] Hebr. *in capite excelſorum ſupra viam in loco ſemitarum conſiſtens*; Septuag. *ſuper excelſos ſummitates & inter medium ſemitarum ſtetit*; Chald. *in capite collium eſt ſapientia, &c.*

VERS. 3. JUXTA PORTAS CIVITATIS IN IPSIS FORIBUS LOQUITUR, DICENS] Hebr. *ad os civitatis, ad ingreſſum oſtiorum prædicabit*, vel *inhiabit*, id eſt, inhiando prædicabit, hoc enim ſignificat Hebr. פצה *tarona*; Septuag. *apud portas enim potentium aſſidet, & in introitibus canitur*, de qua phraſi dixi c. 1. v. 20. & 21. Chald. *in foribus iuxta portas introitu civitatis*; Syrus, *in aditu portarum laudat & dicit.*

Hæc omnia generatim ſignificant ſapientiam ubique, tam in locis excelſis quàm humilibus, tam in viis & trivia quàm in portis & foria, ubi eſt hominum concurſus, prædicare, nec formidare iudicum, qui in portis olim ſedebant judicia; ſed omnes, tam nobiles quàm plebejos, tam principes quàm ſubditos, ad virtutem & Dei cultum adhortari, tum per homines probos & ferventes, quos cuivis ſubmittit, tum per angelos & ſanctas inſpirationes; tum per ipſas creaturas, quæ ſingulæ ſapientiam Dei repræſentant, & ad ejus cultum & amorem nos invitant; ut ſapientia & virtus, ac via ad beatitudinem jure omnibus cognita eſſe debeat, cùm omnes vocem ejus audiant, nemoque ſe excuſare poſſit dicendo ſe eam non audiſſe.

Particulatim verò ſignificat Primò, Deum è ſummo exlorum vertice ſapientiæ ſuæ leges & dogmata, putà ſui timorem & amorem, dictare, & prædicare toti mundo; tum per fabricam, gubernationem, ac pulchritudinem cælorum, iuxta illud pſal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Unde S. Auguſt. lib. 10. Conf. cap. 6. *Cælum & terra*, inquit, *& omnia quæ in eis ſunt, ecce undique mihi dicunt, ut amem te, nec ceſſant dicere omnibus, ut ſint inexcuſabiles.* Et Marcianus anacboreta apud Theodoret. in Hiſtoria SS. Patrum c. 3. viſitantibus eum Epiſcopis verbum ædificationis poſtulantibus, ingemiſceos, *Deus*, inquit, *univerſorum quotidie loquitur per creaturas, & per divinas Scripturas diſſerit & monet ea, quæ oportet, & indueis ea quæ ſunt utilia; terroſque minis, & adhortatur promiſſis, & ex his nullam capimus utilitatem. Quo modo ergo loquens projecerit Marcianus, qui tantam utilitatem amittit cum aliis, & commodum non vult ex eis capere.*

Secundò, ſapientia, putà Deus, legem dedit Moſi & Hebræis in vertice montis Sina. Exodi 19. & 20. Sic & Chriſtus in monte promulgavit legem novam altiſſimaque perfectionis dogmata, ac præſertim octo beatitudines ibidem edidit, Matth. 5. 1. & ſequ. ut oſtenderet fidelem in montem, id eſt ad excelſa, vocari, ac Chriſtianos celſiorem terris debere agere vitam, putà cæleſtem & divinam.

Tertiò, ſapientia prædicavit aſſiduè in templo, quod erat in monte Sion, per ſacerdotes & Scribas. Ibidem Chriſtus & Apoſtoli promulgarunt & prædicarunt legem Euangelicam, iuxta illud Iſaiæ 2. 3. *De Sion exibit lex & verbum Domini de Jeruſalem.* Et illud pſal. 2. 6. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, prædicans præceptum eius.* Idem in viis & trivijs, in portis & tribunalibus publicè & intrepidè coram regibus & magiſtratibus, nihil veriti eorum minas, mortes & cruces, prædicabant fidem & ſapientiam veri Dei incarnati.

Quartò, Prophetæ, qui legem Dei prædicabant, degebant in montibus, uti Elias & Eliſeus cum filiis Prophetarum agebant in monte Carmelo. Unde Carmelitarum origo. Sic & in novo teſtamento viri ſanctitate eximii in montibus, rupibus & columnis degentes, docuerunt mortales veram ſapientiam eſſe terrena deſipicere, amare cæleſtia. Talis fuit S. Antonius, Macarius, Hilarion. Talis Simeon Stilites, qui in columna 36. cubitos alta ſtetit uſque ad extremam ſenectam. Cuius hæc quotidie erat concio, teſte Theod in Hiſtor. SS. Patrum c. 26. *Iubet*, inquit, *in cælum ſuſpicere, & evolare, & à terra diſcedere, & regnum, quod expectatur, viſione apprendere, & gehenna minas timere, & terrena contemnere, & ſtulta expellere.*

Quintò, quia in eccleſiis in locis editis, putà è pulpitis, prædicatores prædicant Dei verbum & ſapientiam, ut procul à toto populo audiri poſſint, ſicut præcones è loco edito in foro contenta voce, ut ab omnibus audiantur, ſolent promulgare leges & ſcita principis ac magiſtratus. Hoc eſt quod dixit cap. 1. 21. *In capite turbarum clamitat.*

Symbolicè, per *verticem* accipias lumen, & dictamen rationis, quod in capite quaſi in arce & vertice poſuit Deus ut toti corpori viam virtutis oſtendat, & iter felicitatis præluceat. Unde noſter Salazar ſic explicat q. d. *In ſummis excelſiſque verticibus ſupra viam*, id eſt, ad eum modum, quo evenire ſolet viatoribus itineris intolentibus, uti à paſtore vel alio quolibet, quem eminus è montis vertice in viam ſpectantem aſpexerint, ſtatim exquirant, rectane in deſtinatum locum pergant, an deetrent & in avia ferantur, ſic & de illis, qui viam honeſtatis aggreſſi ſunt, decernere debemus. Semper enim illis præſtò eſt in arce mentis, quaſi è vertice montis in viam proſpectans ipſa ſapientia, id eſt, honeſtatis cognitio ſufficiens, à qua de rectitudine atque erroribus illius viæ optimè edocentur. Huius ſententiæ auctor mihi fuit Hebræus Philo in libro de Plantatione Noe, ubi ſic habet: *Et ſanè, qui viam carpit vitiorum, ſemper adeſt vel tenuis aliqua cogitatio boni in mente, veluti ex ſo-*

pulo

pulo in viam proſpectans paſtor, quæ illum à via mala revocas, & ad virtutis iter ad hortatur.

Hic ſenius appoſitus eſt, ac nonnullis litteralis, mihi potiùs ſymbolicus videtur, ſi cum præcedentibus iam recenſitis, quos litterales eſſe liquet, comparetur.

Myſtice, per vertices Eccleſiæ & ſapientiæ accipias Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui quaſi homines cæleſtes & à Deo cælitus miſſi, ejus ſapientiam & ſanctiſſima juſſa deprædicant. Unde S. Auguſt. in pſalm. 96. *Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus. Qui cæli*, inquit, *annuntiaverunt? Cæli enarrant gloriam Dei. Quinam cæli? qui facti ſunt ſedes ipſius. Quomodo enim in cælis ſedet Deus, ſic ſedet in Apoſtolis, ſic ſedet in prædicatoribus Evangelii. Es tu ſi vis, cælum eris. Si vis eſſe cælum, purga de corde tuo terram. Si terrenas concupiſcentias non habueris, & non fruſtra reſpondeberis ſurſum ſe habere cor, cælum eris. Si reſurrexiſtis cum Chriſto, fidelibus Apoſtolus loquitur, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Capiſti ſapere quæ ſurſum ſunt, & non quæ ſuper terram, & ſub terra ſunt, nonne facilius cælum? Carnem portas, & corde jam tecum eſt, cælum es, Converſatio enim tua in cælis eſt.*

Myſticè rurſum Eccleſia hæc propriè adaptat B. Virgini: unde hoc caput legit in lectionibus feſti B. Virginis ad Nives die v. Auguſti. Idque tum quia B. Virgo fuit eſtque idea & exemplar ſapientiæ, id eſt, virtutis & ſanctitatis, tum quia ipſa eſt mater æternæ Sapientiæ in ipſa incarnatæ: tum ob alia, quæ recenſui Eccleſiaſt. 24. initio capitis: tum denique quia Virgo Deipara illo ad Nives feſto Romæ ſe ſuamque ſapientiam oſtendit & prædicavit in monte Eſquilino, dum illum in ſummis æſtatis caloribus nivibus cooperuit, locumque templo in eo ædificando Liberio Pontifici & Joanni Patricio per viſum apparens deſignavit, in quo tum Deus, Chriſtus & ipſa colerentur, tum Martyres, qui in eo monte plurimi martyrii lauream conſecuti ſunt, honorarentur. Ideo enim montem eum ſibi præ ceteris delegit, ejuſque quaſi hæres à Joanne Patricio inſtitui voluit, ut inter Martyres quaſi Martyrum regina in martyrio, id eſt in templo, habitaret. Olim enim non niſi ſuper ſepulcra Martyrum altaria & templa ædificabantur, quæ inde vocabantur martyria, ut oſtendi Apocal. 6. 9. Quare Martyrum illorum ſanguis & corpora partim in eadem B. Virginis baſilica, partim in vicinis S. Praxedis, S. Pudentianæ, & S. Bibianæ ad Urſum Pileatum templis ſepulta, à fidelibus religioſè viſuntur & coluntur. Igitur B. Virgo ex hoc monte & templo per ſe perque concionatores prædicat, omneſque ad ſe vocat, commendans eis niveam ſuam puritatem, humilitatem, charitatem, Dei timorem & cultum, quæ vera eſt ſapientia. Unde in hoc templo S. Gregor. homiliam octavam habuit ad populum in Natali Chriſti, & 21. in Pachate, & 22. infra octavam ejuſdem, quæ non niſi cæleſtem & virginalem ſapientiam ſpirant. Olim Mæcenas amicus Auguſti Cæſaris, in Eſquiliis habuerat hortos amœniſſimos: Nero deinde ibidem palatium extruxit, quod ipſe ab auri incaſtratura aureum indigitavit, atque ex eo ludibunde & exultans ſpectavit ſuum illud Romæ incendium. Verùm ceſſere hi Eſquiliarum montes Virgini Deiparæ, quæ eſt *hortus conclusus, fons ſignatus*, atque unica Mæcenas noſtra, eaque beneficentiſſima, quæ pariter eſt domus aurea & nivea, tetinguens Neronianos libidinis & crudelitatis ignes. In Eſquiliis pariter fuit nemus & templum Lucinæ, ſive Dianæ, quæ à Gentilibus colebatur quaſi dea pudicitiæ, ac viis præeſſe credebatur, unde ejus ſimulacrum in bivis & trivis collocabant, ut iter agentibus viam demonſtraret. Sed falſam Dianam excluſit Deipara vera virginitatis antiſtes, veraque ſtella maris, ac fida viæ dux in cælum tendentibus. Ita Andreas Fulvius, inſignis antiquitatum Roman. inveſtigator l. 2. cap. 6. cùm dixiſſet in hoc monte fuiſſe lucum Dianæ, ſubdit: *Eodem loco eccleſia ſanctæ Mariæ Majoris ad præſepe viget, quæ feliciribus quàm Lucina auſpiciis, noſtris temporibus lucem & viſum largitur iis qui neſciunt.* Hæc ergo baſilica eſt omnium non ſolùm, quæ in Urbe, ſed quæ in orbe univerſo ſunt B. Virginis, auguſtiſſima & ſanctiſſima; in qua ipſa in Eſquiliis quaſi in excubiis, pro fidelibus Urbis & orbis excubat, eoſque docet, illuminat, protegit, opitulatur, ditat opibus tam ſpiritualibus quàm corporalibus, quæ tibi optimè adaptes ſequentia Salomonis elogia, ac præſertim illud verſ. 15.

Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt, &c. Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilo veniat ad me, invenient me. Mecum ſunt divitiæ & gloria, opes ſuperbæ & juſtitiæ, &c. Uti ex exemplis quæ mox ſubjiciam patebit. In hac baſilica conditum eſt præſepe Domini, cunæ, fœnum & panni, quibus involutum fuit Verbum infans, quę S. Hieronymum, S. Paulam & nobilitatem Romanam olim traxerunt in Bethlehem. Unde ipſe epiſt. 27. ad Marcellam: *Illud præſepe*, inquit, *in quo tàm tantulus vagiit, ſilentio magis quàm infimo ſermone honorandum eſt.* Et mox: *Ecce in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus eſt, hic involutus pannis, hic viſus à paſtoribus, hic demonſtratus à ſtella, hic adoratus à Magis. Et hic pure locus eſt ſanctior Tarpeia rupe.* Tarpeia ergo rupe, putà Capitolio ſanctiores ſunt Equiliæ, quæ quaſi poſthuma Bethlehem Domini præſepe continent. Quocirca migrante è Bethlehem Romam præſepe Chriſti, eodem remigravit & S. Hieronymus: illius enim reliquiæ in baſilica Virginis juxta præſepe Domini conditæ ſunt, ut apud quod vivens deliciatus eſt, etiam mortuus in pace conquieſcat. In eadem baſilica aſſervantur reliquiæ S. Matthiæ, aliorumque Apoſtolorum, Martyrum & Confeſſorum multorum, qui omnes muta voce adeuntibus & orantibus inhalant & inclamant veram ſapientiam; ut ſcilicet ipſorum heroicos virtutum actus & agones æmulemur. Sic præſepe Chriſti omnibus inclamat Chriſti amorem, humilitatem, paupertatem, mundique contemptum.

B. Virginis in Eſquiliis elogia.

Vis plura, eaque admiranda? accipe. In hac Virginis baſilica, uti narrant Carolus Sigonius l. 1. de Regno Italiæ, noſter Caniſius l. 5. Martialis c. 22. Pompejus Vgonius lib. de Stationibus Roman. ſtatione 8. & alii, graſſante atroci illa peſte, quę Romam afflixit & Pelagium Pontificem ſuſtulit, S. Gregorius Magnus tempore Paſchali ſupplicationem totius populi inſtituit, indeque cum litaniis proceſſit verſus baſilicam S. Petri, ad placandam Dei iram. In qua ſolemni pompa circumferebatur imago B. Virginis depicta à S. Luca, ac ubicumque imago hæc procedebat, illicò peſtilenti cęli gravitate & caligine ſpulſa, ſuccedebat optata aurę claritas & ſalubritas. Quin & juxta eam audita fuit melodia angelorum concinentium *Regina cæli lætare, Halleluia. Quia quem meruiſti portare, Halleluia, reſurrexit ſicut dixit, Halleluia.* Quibus ſuccinuit S. Gregorius: *Ora pro nobis Deum, Halleluia*, Atque exinde hunc hymnum uſurpavit Eccleſia quaſi Paſchalis lætitiæ argumentum, ad congratulandum B. Virgini glorioſam filii reſurrectionem. Porrò Ordo Romanus, & ex eo Baron. tom. 8. anno Chriſti 590. tradoot imaginem B. Virginis delatam fuiſſe ab ipſo S. Gregorio, dumqoe ille cum eadem per vcoiſſet ad molem Hadriani Tiberi adjacentem, in ſignum reconciliati Numinis viſum fuiſſe angelum, qui nudatum gladium in vaginam reponeret, eoque ſymbolo luem ceſſaſſe ſignificare voluiſſe, ſicut ptiùs eadem per ſagittas cælitùs lapſas fuerat prænoſtrata, uti refert S. Gregor. l. 4. Dialog. c. 36. Atque ob hanc angeli apparitionem, moles Hadriani deinde ſemper caſtellum S. Angeli nuncupata fuit.

Miracula B. Virginis Majoris.

Primum.

Secundum

Porrò majora beneficia B. Virginem in hac eccleſia quàm in aliis, ſe colentibus & invocantibus impertiri experientia conſtat.

Tertium.

Memorabile eſt quod ſcribit B. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacenſis, S. Bernardo coævus, l. 2. Mirac. c. 30. nimirum Romanos ſolere in vigilia Aſſumptionis B. Virg. offerre eidem ingentes cereos, eoſque ſub veſperam accendere in hac ejus baſilica; qui cùm totam noctem uſque ad ipſius feſti diei horam ſextam vel nonam arſerint, reperiuntur ejuſdem eſſe ponderis, quod habuerunt antequam accenderentur. Idque miraculum continuè per centum annos duraſſe, & etiamnum durare ipſe teſtatur. Id facit incorrupta & æterna virginitas Deiparæ, cujus ſymbolum eſt cereus albens & ardens, qui ab ape virgine conficitur.

Quartum.

In hac baſilica Miſſam celebrans S. Martinus I. Pont. per B. Virginem miraculosè à morte ſervatus eſt. Cùm enim Olympius Exarchus ſpatharium ſubmiſiſſet, qui eum gladio transfoderet; ſpatharius ad altare accedens à B. V. excæcatus fuit, ut refert Plat. Baron. & alii in vita S. Martini.

In eadem ipſo Aſſumptionis B. Virginis feſto, publicas litanias peragens cum clero & populo Leo IV. Pontif. anno Domini 847. orbem à peſtifero ſerpente eum necando liberavit, uti referunt Anaſtaſius Bibliothecarius, Baron. & alii.

Illuſtre eſt quod ſcribit Joannes Nauclerus vol. 2. generat. 34. de S. Henrico I. Imp. qui cum S. Cunegunde conjuge perpetuam ſervavit virginitatem. *Ferunt*, inquit, *de Henrico hoc, quòd ſemper primum noctem ingrediens Urbem, ſolitus fuerit orando pernoctare in eccleſia ſanctæ Mariæ Majoris. contigit autem ſemel quòd, dum ſolitarius evaret, viſus ſit ſibi Chriſtus Pontificalibus indutus procedere Miſſam celebraturus: quem ſequebatur S. Laurentius, & loco Subdiaconi Vincentius: poſt hos Virgo Dei genitrix cum multitudine virginum & angelorum; deinde Joannes Baptiſta cum Patriarchis & Prophetis; poſt hos Petrus & Joannes cum ceteris Apoſtolis & Evangeliſtis, S. Stephanus cum Martyribus, S. Martinus cum Confeſſoribus. angeli inceperunt introitum: Suſcepimus Deus miſericordiam. Et dum canturetur: Dextera tua plena eſt juſtitia, omnes Chriſtum & Beatam Virginem imitantes, extenderunt digitos in Hemicum. Poſt Evangelium indicibili jubilo angelus librum deoſculatum a Chriſto præſentavit B. Mariæ, & poſt eam omnibus per ordinem deoſculandum, demum annuit Beata Virgo angelo, ut porrigeret librum etiam Henrico ad oſculandum, dicens: Præbe ei pacis oſculum, cujus mihi virginitas placet. Et cum præ nimio gaudio raptus, neſciret ad plenum intendere, angelus ipſum in nervo tangens dixit: Hoc tibi ſit ſignum dilectionis Dei propter tuam caſtitatem & juſtitiam: & exinde uſque ad mortem claudicabat: ex quo eventu vocatus eſt Henricus Claudus.*

Igitur B. Virgo deligens ſibi dumum in vertice Eſquiliarum, inde clamitat omneſque ad ſe advocat, ut ab ea ſapientiam diſcant, & juſque beneficiis & gratiis potiantur.

Vers. 4. O VIRI, AD VOS CLAMITO, ET VOX MEA AD FILIOS HOMINUM. INTELLIGITE PARVULI (id
Vers. 5. eſt, ut Septuag. *ſimplices*; Tigurina, *incauti*) ASTUTIAM, ET INSIPIENTES ANIMADVERTITE] Hebr. *inſipientes corde intelligite*; Septuag. *cor apponite*; Syrus, *ſtulti prudentes ſunt in cordibus ſuis*. Pro *aſtutiam*, Tigur. vertit. *ſolertiam*; Vatabl. *ſcientiam*. *aſtutia* ergo hic eſt cautio, prudentia & providentia, uti dixi c. 1. v. 4.

Cajet. per *viros* homines virilis ſexus, per *filios hominum* feminas notari autumat. q.d. Omnes tam viros quàm feminas appello, & ad ſapientiam *advoco*. Melius noſter Salazar per *viros* accipit proceres & magnates, per *filios hominum* plebejos, qui cùm nomine familiæ non commendentur, *filii Adam* in univerſum appellantur. Unde Aben Ezra: Compellat, inquit, *viros*, id eſt divites, & *filios hominum*, id eſt pauperes. Simpliciſſimè cum Jantenio aceipias eoſdem: idem enim ſunt *viri*, qui & *filii hominum*. præſertim quia viros hos mox vocat parvulos; & quia ſolet Salomon, æquè ac David, in ſuis hiſce gnomis & quaſi rhythmis poſteriori hemiſtichio explicare prius. Unde Septuag. vertunt, *vos ò homines advoco, & profero vocem meam filiis hominum*. Sub viris & feminas more communi intellige. Senſus ergo eſt q. d. O viri, ò inquam filii hominum, id eſt, ò homines univerſi, ad vos voce contenta ex corde ardenti clamito: clamoſa enim vox procedit ex ardenti cordis deſiderio: illam ergo audite eiq; obedite: Quicumque inter vos parvuli ſunt, non ætate, ſed ſenſu & prudentia; quales pei natutæ ipſe infirmitatem, perque nativitatem omnes ſunt; pletique etiam pei inexperientiam & concupiſcentiam, cujus inſtinctum ſequuntur, tales evaduntsquicumque, inquam, parvuli ſenſu eſtis, intelligite & diſcite aſtutiam, id eſt, prudentiam & cautionem, ut cauté & prudenter vitam inſtituatis. *Et inſipientes animadvertite*, hebr. *apponite cor* præceptis hiſce monitiique meis: ſic enim fiet, ut nihil per imprudentiam vel inconſideationem peccetis.

Myſtice Beda notat, ſapientiam, id eſt virtutem, poſcere viros, non feminas, putà, non effeminatos, ſed virtles animos; quia à viro dicta eſt virtus, quaſi virilitas: hæc enim requititur ad reſiſtendum concupiſcentus femineis, atque ad terroces & difficultates quaslibet fortiter ſuperandum.

Vers. 6. AUDITA, QUIA NIAM DE REBUS MAGNIS LOCUTORA SUM: ET APERIENTIOR LABIA MEA, UT RECTA PRÆDICANT] Syrus, *aperis os meum rectitudo*. Pro *magnis* hebr. eſt מכוחים *negotiis*, quod Septuag. vertunt, *præclaris*; Syrus, *principalibus*; Vatabl. *nobilibus & eximiis*; Chald. *principe dignis*; Symmach. *doctilibus*; quæ ſcilicet principes & duces decent & ornant, quæque Deo ſummo omnium principe & duce digna & decora ſunt. Unde R. Salomon, *locuturus ſum verba principum & graviſſima*.

Attentionem ſibi conciliat ſapientia, promittendo quòd dicturs ſit res magnas & rectas. Magnas, tum quia agit A de virtutibus, quibus ad æternam ſalutem, quæ in Dei poſſeſſione conſiſtit, tendendum eſt, ac gehennæ tormenta vitanda ſunt. Verum enim eſt illud: *Nullum bonum, niſi æternum; Nullum malum, niſi æternum*, tum quia non ſolùm Ethicam, ſed & Oeconomicam ac Politicam, qua magnæ reſp. & regna adminiſtranda ſunt, docebit. qua de cauſa Ariſtot. triplicem hanc ſuam Ethicam, Magna moralia inſcripſit. Unde Aben Ezra vertit, *locuturus ſum ac ſi eſſem princeps & dux*. Rectas, quia tradet diſciplinam corrigendi mores pravos, eoſque rectos & honeſtos efficiendi. Hæc & ſequentia clara & perſpicua ſunt, nec magno commentatio indigent. Antiſtropha Salomoni eſt Chriſti, veri Salomonis & Sapientiæ incarnatæ, vox: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita a conſtitutione mundi*, Matth. 13. v. 35. Chriſtus enim annuntiavit, imò fuit *magnum pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria*. 1. Timoth. 3. ultim. Quocirca Chriſtus ab Iſaja cap. 9. 6. juxta Septuag. vocatur *magni conſilii angelus*, id eſt, nuntius & legatus.

Myſticè B. Virgo magna prædicavit, cùm concepto Dei B Verbo cecinit: *Magnificat anima mea Dominum: & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Quia fecit mihi magna, qui potens eſt*, &c. Lucæ 1.

Vers. 7. VERITATEM MEDITABITUR GUTTUR MEUM, ET LABIA MEA DETESTABUNTUR IMPIUM] *Meditabitur*, id eſt, meditatò loquetur: hoc enim ſignificat Hebr. יהגה *hege*, juxta illud: *Os juſti meditabitur* (id eſt meditatam eloquetur) *ſapientiam*. unde explicans ſubdit: *Et lingua ejus loquetur judicium*, pſalm. 36. 30. Eſt metonymia: ponitur enim cauſa pro effectu, antecedens pro conſequente, putà, meditatio pro locutione, quæ ex meditatione manat.

Senſus eſt q.d. Auſcultate me attentiſſimè: nam veritatem loquar, non ſpeculativam & otioſam, ſed practicam, quæ vos faciet beatos: loquar, inquam illam, non extemporaneè, quaſi promens quidquid in buccam venit, ſed diu meditatam, quam multo tempore, ſtudio & meditatione, mente verſavi, diſcuſſi, probavi, veramque & taluiſſeram pet omnia judicavi. Opponit ſe ſapientia & anteponit philoſophis, qui vera quædam docuerunt, ſed veris falſa miſcuerunt.

C ET LABIA MEA DETESTABUNTUR IMPIUM] id eſt, impietatem, ut habent Hebr. & Chald. *Impium* ergo hic eſt generis non maſculini ſed neutri, ſignificans id, quod impium eſt ſive impietatem. q. d. Loquat vera, id eſt, honeſta, pia, ſancta; ideoque redarguam labia falſa & *mendacia*, ut vertunt Septuag. & Syrus, putà inhoneſta, impia, ſcelerata. Veritas enim practica eſt ipſa honeſtas, pietas, ſanctitas, ideoque falſitas practica illi oppoſita eſt inhoneſtas, impietas, pravitas. Conſequenter tamen ſapientia deteſtatur quoque hominem impium quatenus impius eſt; quia non natutem, ſed impietatem ejus deteſtatur: unde ſæpè hoc libro redarguit inſipientes & impios. Aliter noſter Salazar, q. d. *Labia mea deteſtabuntur impium*, id eſt *impiet deteſtabitur labia mea*, ut ſit hypallage. Impius enim odit veritatem, juxta illud: *Veritas odium parit*, quia veritas moribus impiorum advetſatur, eoſque eulpat & repreheudit, de quu vide S. Auguſt. lib. 19. Confeſſ. c. 23.

Vers. 8. JUSTI SUNT OMNES SERMONES MEI, NON EST IN EIS PRAVUM QUID, NEQUE PERVERSUM] Hebr. *in juſtitia* (Septuag. *cum juſtitia*) *ſunt omnia verba oris mei; nihil in eis implicatum & tortuoſum*.

Probat ſapientia ſe loqui veritatem, quia loquitur juſtitiam: vetitas enim practica non eſt aliud quàm juſtitia, &c. rectitudo actionum vitæ & morum.

Vers. 9. RECTI SUNT INTELLIGENTIBUS, ET ÆQUI INVENIENTIBUS SCIENTIAM] q. d. Sermones mei *recti*, id eſt, juſti & æqui, in ſe ſunt, taleſque videntur iis qui verè ſunt intelligentes, quique ſtudio & uſu inveniunt & acquirunt ſcientiam agibilium, hoc eſt, prudentiam. Vatabl. vertit, *peſſos reddunt eos, qui inveniunt ſcientiam*. Poteſt Secundò, rectitudo hic accipi pro candore & ſinceritate, ut opponatur ſimulationi & hypocriſi, quæ verbis obliquis, implicatis, circumtortis ſuam nequitiam velat & obtegit. q. d. Loquar candidè, ſincerè, apertè, ſine fuco, quia nihil in me eſt pravum & perverſum, id eſt, ſimulatum, fucatum & fictum. Tertiò, Hebr. נכוחים *nechochim* non tan-

tantùm rectos, ſed & ante oculos poſitos, claros & perſpicuos ſignificat. Unde Vatabl. vertit, *obvii ſunt intelligenti*; Septuag. *præſentes ſunt intelligentibus*; Chaldæus, *manifeſti ſunt viro intelligenti, & reperti ei qui expetit ſcientiam*; Syrus, *manifeſti ſunt ei qui hæc ſitire deſiderat*. q.d. Sermones mei plani, faciles & evidentes ſunt iis, qui rationem & prudentiam, non verò etroneum concupiſcentiæ judicium ſequuntur. Unde auctor Catenæ Græcor. duas ultimas expoſitiones jungens ſic explicat, q.d. *Doctrina mea nihil continet ſophiſticum, nihil perplexum, nihil tortuoſum: omnia quæ tradit ſunt recta & plana: omnia ſana & manifeſta: nihil illa continet fucatum, nihil ſubdolum, nihil germana ſinceritate deſtitutum.*

Solent oratores in exordio orationis conciliare ſibi auditorum attentionem, docilitatem & benevolentiam, ſive eos facere attentos, dociles & benevolos. Attentos, promittendo ſe dicturos de rebus magnis, rariſ, utiliſſimis, imò neceſſariis. Dociles, promittendo ſe dicturos clarè, breviter & methodicè, ut ab omnibus facilè capi & intelligi poſſint. Benevolos, promittendo ſe dicturos pulchra, grata, jucunda. Ita Salomon hic, ſive ſapientia, attentionem ſibi conciliavit v. 6. pollicendo ſe de rebus magnis locuturum. Docilitatem hic conciliat, pollicendo ſe clarè & perſpicuè dicturum & doctum. Benevolentiam conciliat v. 11. dicens: *Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis*. Et v. 18. *Mecum ſunt divitiæ & gloria, opes ſuperbæ, & juſtitia* &c.

Vers. 10. ACCIPITE DISCIPLINAM (hebr. מוּסָרִי *muſar* id eſt, eruditionem & correptionem) NSAN, AT NON PECUNIAM: DOCTRINAM MAGIS QUAM AURUM (codices antiqui habent, *quàm theſaurum*) ALIOTTS] Hebr. *& ſcientiam pra auro electo*; Septuag. *& ſcientiam ſuper aurum probatum*; Chald. *conflatum*; Syrus, *pariſſimum*. Senſus eſt q.d. Capeſſite mea hæc ſacræ Ethices dogmata, eaque præferte omni pecuniæ. Non ergo vetat omnino ſtudium pecuniæ congregandæ: hoc enim habent reges, mercatores Chriſtiani & patres familias, quotum eſt theſaurizare filiis, ut ait Apoſtol. 2. Corinth. 12. 14. ſed confert tantùm & præfert diſciplinam pecuniæ. Unde comparationem hanc explicans ſubdit: *Doctrinam magis quàm aurum eligite*. q.d. Studete magis colligendæ ſapientiæ & virtuti, quàm nummis & auro: virtus enim omne aurum ſuperat. Hebræi enim dum duas res inter ſe comparant, majorem aſſerunt, minorem negant; quæ negatio comparativè accipienda eſt, ut ſignificet minorem rem poſtponendam majori: ut cùm Dominus ait Oſee 6. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium*; negatio hæc non ſignificat Deum nolle vel odiſſe ſacrificium; cùm ipſe illiud ſanxerit in Levitico; ſed tantùm notat Deum malle & plutis facere miſericordiâ quàm ſacrificium. Negatio ergo hæc non negationem, ſed comparationem & poſtpoſitionem ſignificat. Cùm ergo major pars hominum inhiet divitiis, ſitque primum, imò ferè totum ſtudium impendat, dicatque illud: *O cives, cives, quærenda pecunia primùm eſt, virtus poſt nummos*; Sapiens & ſapientia præpoſterum hoc hominum judicium corrigit, dicitque: *Quærite primùm regnum Dei, & juſtitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*, Matth 6. 33.

Secundò, aliqui negationem hic propriè accipiunt, quaſi ſapientia hic dehortetur à ſtudio opum, & adhortetur ad ſtudium virtutum: q.d Nolite ſtudere congerendis opibus, ſed virtutibus; qui enim ſtudent opibus, facilè propter illas feſta, juſtitiam, aliaſque Dei leges violant. Hic ſenſus eſt veros, ſed prior magis ex phraſi & mente Scripr. Unde ſequitur: *Melior eſt enim ſapientia cunctis opibus*.

Tertiò, noſter Pineda lib. 4. de Rebus Salom. cap. 18. acutè notat *aurum* hoc loco hebr. vocari פָּז *charuts*, id eſt, præcipuum vel ſeparatum, id eſt, purgatiſſimum; quod Latini vocant *obryzum*, quaſi ad obruſam examinatum & à ſcoria expurgatum; ut ſenſus ſit q.d. Sicut aurum ex etymo ſui nominis eligitur, ſecernitur & ſeparatur ab omni alia inutili & viliori materia: ſic multò majori jure vos, ò veritatis amatores, veram & ſalutarem ſapientiam eligite, eamque ſecernite à doctrinis falſis & petegrinis, atque ab erroribus, quos ſuggerit mundus, caro & diabolus.

Vers. 11. MELIOR EST ENIM SAPIENTIA CUNCTIS PRETIOSISSIMIS (hebr. מִפְּנִינִים *mippenimim*, id eſt, *præ margaritis*; Symmach. *intimis*; R. Salomon, *præ gemmis & lapidibus pretioſis*) ET OMNE DESIDERABILE SI NON POTEST COMPARARI] quia ipſa eſt otdinis cæleſtis & divini: ergo omne terræ etiam totius pretium longè ſuperat. Unde Sept. *omne autem pretioſum non eſt illa dignum*, perinde ac non eſt dignum, imò indignum, lutum comparari cum auro; Syrus, *præſtantior enim eſt ſapientia auro puriſſimo, & melior gemmis, & nihil eſt illi æquale*. Dicit ergo ſapientia & virtus: Ego ſum pretium, & quidem eximium, quo homines mortales ad immortalitatem perveniunt. Ego gemma pura & ſplendida, qua animæ ſanctæ exornantur. Ego theſaurus, cujus poſſeſſione omnes angeli & Sancti diteſcunt. Ego altitudo, ex qua tum cæleſtia, tum terreſtria conſpiciunt, & quale unumquodque ſit manifeſtè cognoſcunt. Ego claritas è ſole juſtitiæ ad mortales delapſa, civitas regis magni, & imago pulcherrima regni cælorum. Per me homines antea inimici, ſe in Dei amicitiam ac familiaritatem inſinuant; & animæ ſanctæ ad filiarum & ſponſarum Dei dignitatem aſcendunt, & felicitatem omnem huic mortali vitæ cognatam acquirunt. Ego inter univerſa Dei opera ſvidentes emineo, cujus poſſeſſionem ſolis chariſſimis ſcio eſſe conceſſam, qua remplum Dei fiant, & omnis fœditatis imputitatem abiiciant. Mecum ſunt divitiæ & gloria, puræ deliciæ & juſtitia.

Vers. 12. EGO SAPIENTIA HABITO IN CONSILIO, ET ERUDITIS INTERSUM COGITATIONIBUS] *Eruditi*, id eſt, ſapientibus & prudentibus, purè, honeſtis, piis, ſanctis. Nam, ut initio diximus, ſapientia, id eſt, honeſtas & virtus, hoc libro nunc vocatur doctrina, nunc intellectus, nunc eruditio, nunc ſcientia, nunc diſciplina, &c.

Commendavit hucuſque ſe ſapientia, ſuique deſiderium auditoribus excitavit, nunc deſiderantibus locum domumque ſuam oſtendit, ut ad eam tendant, ibique eius compotes fiant. Ait ergo; *Ego ſapientia habito in conſilio*; hebr. עָרְמָה *orma*, id eſt, *in aſtutia*, vel *cum aſtutia*, vel *aſtutiam*, ut vertit Symmach. omnibus enim his modis verti poteſt. Per *aſtutiam* accipe cautionem, ſolertiam, conſilium, circumſpectionem, providentiam, uti dixi cap. 1. 4. Unde Septuaginta vertunt, *ego ſapientia habitavi conſilium*; Pagnin. *ego habitavi cum aſtutia*: Tigurina, *ego cohabito ſolertiæ*: quaſi dicas. Numquam me deſeret ſolertia, inquit Vatabl. & Aben Ezra: Sapientia, ioquit, opus habet ſolertia, ſine qua illa conſiliare nequit. Aut quaſi dicas. Ego ſapientia calleo perſpectamque habeo calliditatem, ac ſi in illius meditullio ſtationem haberem: ipſa etiam deſcendo ad extremum cognitionis omnis ſolertis cogitationis. Senſus ergo eſt, q.d. Quicunque me concupiſcitis, & quæritis locum habitationis meæ, adite domum prudentiæ, ſive ſolertiæ & conſiliis ibi me docentem audietis: ibi enim eſt thronus meus: ibi ſum præſens; imò ſedeo regina & præſes, ut omnia conſultè, ſolerter, circumſpectè & ſapienter dirigam & moderer. Unde hoc ſuum officium explicans, ſubdit: *Et eruditis interſum cogitationibus*. Interium quaſi præſes, id eſt, præſum. Sic Seneca ait: *Cùm præeſſe nobis Deum & intereſſe probarimus*. q.d. Ego ſum quæ omnes ſapientes, honeſtas & ſanctas cogitationes, ſermones & actiones dirigo, imò ſuggero, ſuadeo & impero. Hebr. eſt, *ego ſcientiam cogitationum invenio*, id eſt, ut Vatabl. ego ſola invenio bonas & ſanctas cogitationes. Ego enim ſum omnis conſilii, omnis honeſtatis, omnis virtutis præſes, imò doctris & dictatris. Unde Septuag. *ſcientiam & cogitationem ego invocavi*, id eſt, evocavi, è mente mea elicui & produxi; & Syrus, *ego creavi aſtutiam, & cognitionem, & conſilium ego acquiro*: Chald. *invenio*, R. Salomon, *ego habito in via ſolertiam*. Cùm enim, inquit, legis cognitione quis præditus fuerit, erga res omnes ſolertia & acumine imbuitur. Habitat ergo ſapientia in conſilio, quia habitat in corde ſapientis & juſti, ubi ſans & recta conſilia excogitantur; ut ea excitet atque promoveat.

Porrò auctor Catenæ Græcor. *Per conſilium ſanum*, inquit, *voluntatis circa pia cula electionem hoc loco inſinuat: per cogitationem autem & cognitionem, accuratam circa ſtatu conſiderationem*. Et mox: *Siquidem hìc, nempe in cæleſtium rerum meditatione, quaſi in propria ſede dego: ibique, nimirum in rerum externarum conſiderations, quaſi in taberna culis habito*. Antiſtropha Salomonis eſt Chriſti, qui eſt Sapientia incarnata, ſententia: *Ubi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo*: ut tractent Chriſtiana, honeſta, ſaque quæ Chriſti ſunt, *ibi ſum in medio eorum*. Mat. 18. 20. Et ille: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*. Joa. 14. 23.

Anti-

Antiqui codices legunt, *ego habito in concilio*, quod eodem redit: id concilio enim ſapientum ſenatorum agitur vigetque conſilium. Unde Cicero agens de ſenatu & ſenatus conſulto lib. 3. de Legibus: *Senatori*, inquit, *tria ineſſa ſunto, ut adſit, nam gravitatem rei habet, cùm frequens ordo eſt: ut loco dicat, id eſt rogatus: ut modo, ne ſit infinitus*. R. Levi videtur hæc referre ad ſcholas & academias; ſic enim explicat: *Ego ſapientia ea loca inhabito in quibus reperiuntur ſolertia, ſtudiorumque rationes, ordines mirum, qui à Lege præſcribuntur*. Aptiùs referas ad Synodos, ad collationes Patrum, &c.

Myſticè, hæc aptè congruunt B. Virgini. Primò, quia ipſa præeſt in Conciliis & pus congregationibus ipſius omnine & honore erectis: ex quibus admirabilis in totam Eccleſiam redundat fructus; adeoque experientia docet, per horce cœtus multis in locis fidem orthodoxam reſtitutam, pietatem avitam revocatam, accenſum bonorum omnium ſtudium & zelum. Id liquet ex ſodalitate Roſarii, quam juſſu B. Virginis S. Dominicus Ordinis Prædicatorum fundator inſtituit, per quam ipſe mira in omni hominum genere ad Dei glorium effecit, & etiamnum per ſui Ordinis alumnos efficere pergit. Romæ in baſilica S. Mariæ Majoris præclariſſima ſodalitaa, vulgò dicta *Confalonis*, eſt erecta, quæ ad S. Bonaventuram ſuam refert inſtitutionem, cujus induſtria Urbs quorumdam ſtudio divexata, ſuo ſplendori eſt reſtituta tempore Clementis VI. anno Iubilei 1350. Plura de Sodalitatum B. Virginis erectione, uſu, fructu, numero, ſplendore vide apud noſtrum P. Antonium Spinellum in Mariali cap. 40.

Secundò, B. Virgo præeſt ſanctis cogitationibut & conſiliis de vita emendanda, de capeſſendo ſancto vitæ ſtatu, de amplectendis conſiliis Euangelicis, de ineunda perfectionis via, de conſectandis heroicis virtutum actibus.

Oculatus hujus rei ſum teſtis. Cùm enim ante viginti annos agerem Conſeſſarium in ede B. Virginis Aſperi collis juxta Lovanium, ac confeſſiones peregrinorum eò quotidie turmatim per centenos, imò millenos confluentium exciperem, multi ſua virtutis conſilia & vota per B. Virginem tranſigenda mecum communicarunt. Hic enim dictitabat ſe hanc peregrinationem ſuiſcepiſſe, ut B. Virginem conſuleret de ſtatu vitæ capeſſendo. Ille, ut virginitatem ei offerret & dicaret. Iſte, ut Religionem ingrederetur. Alius, ut remedium ſcrupulorum, aliarumque tentationum à B. Virgine poſceret, Alius, ut è ſalebris amorum & peccatorum emergeret. Alios, ut opus aliquod heroicum conficeret. Alius, ut lites rixaſque ope ductumque B. Virginis componeret, &c. ſe eam religioſè adire, ſuaq; ei vota offerre affirmabant. In Aſpero colle ergo quaſi è ſummo vertice, uti dixit v. 2. clamat Deipara, omneſque ad ſe advocat, ut tana omnis honeſtatis conſilia doceat & ſuggerat. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 1. de Bono ſtatus Religioſi cap. 24. ubi oſtendit B. Virginem primam omnium vitam Religioſam in paupertate, caſtitate & obedientia egiſſe, ejuique exemplar poſteris dediſſe: atque ideo illam tom Ordines omnes, tum Religioſos ſingulos, peculiari cura & amore complecti, imò ipſam omnes Ordines exeitaſſe: idque nominatim de Carthuſienſi, Carmelitano, Dominicano, Franciſcano, Olivetano, Hieronymiano, ac Societate Jeſu ex ipſorum chronicis demonſtrat.

Tertiò, B. Virgo præeſt eruditis & eruditioni cuilibet. S. Gregorius Thaumaturgus Neocæſar. Epiſcopus, qui S. Macrinam, & per eam S. Baſilium, in fide & pietate inſtruxit, juſſu B. Virginis edoctus fuit à S. Ioanne Apoſtolo, qui per viſum apparens tradidit ei Symbolum, cujus ope ipſe cum populo ab omni Arrii aliorumque hæreticorum errore permanſit intactus, uti refert S. Gregorius Nyſſenus in ejus Vita. Ipſa S. Cyrillum contra Neſtorium docentem B. Virginem eſſe Chriſtiparam, non Deiparam, non tantùm erudivit, ſed & armavit, effecitque ut Neſtorii blaſphema lingua computreſceret, iſque miſerè infelicem animam exhalaret. Ipſa S. Ioannem Damaſcenum contra Copronymum, Leonem Iſaurum, ceteroſq; iconoclaſtas ad eos debellandos inſtruxit. Ipſa S. Dominicum contra Albigenſes inſtituit, effecitque ut hæreſin per ſe & ſuos aboleret. Denique celebre eſt illud Eccleſiæ in officio Deiparæ elogium: *Gaude Maria virgo, cunctas hæreſes ſola interemiſti in univerſo mundo*. Taceo Rupertum Abbatem Tuitienſem, Albertum Magnum, Hermannum Contractum Comitem, pluresque alios, qui cum rudi eſſent ingenio, ope Virginis acumen mentis, quin & Philoſophiæ, S. Script. Theologiæ, aliarumque ſcientiarum peritiam inſignem ſunt adepti. Denique S. Ambroſ. lib. de Inſtitut. virg. c. 7. loquens de Deipara: *Eadem*, inquit, *poſtea Ioanni Euangeliſtæ eſt tradita comitem noſticulti. Vnde non mirum præ cæteris locutum myſteria divina, cui præſtò erat aula cæleſtium ſacramentorum*. Et Rupert. lib. 1. in Cant. *Horum*, inquit, *diſtinendorum utique magiſtram te eſſe oportebat, ô B. Maria & magiſtra magiſtrorum, id eſt, Apoſtolorum. Iuxta illud: Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt in perpetuum de Libano*.

Tropol. duce hic utiliſſimum eſſe erudita, id eſt, honeſta ſanctaque, cogitare, legere, audire, loqui. Huic enim cogitationi, lectioni & collocutioni quaſi rerum ad ſe pertinentium, inſerit & immiſcet ſe ſapientia, putà, Deus ipſe, ideoque eam promovet, auget, perficit per lumina, quæ intellectum immittit; & per pios impulſus, quos voluntati afflat. Ita diſcipulis euntibus in Emaus ac de Chriſti morte loquentibus Chriſtus ipſe ſe immiſcuit, ſuamque reſurrectionem & gloriam oſtendit, Lucæ 24. Ita S. Antonius audiens legi in eccleſia. *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*: illudque meditans mundo vale dixit; Deoque totum ſe in vita monaſtica conſecravit. Eadem ſententia eodem modo à ſeculari converſatione ad vitæ perfectæ ſtudium tradactus eſt S. Franciſcus. Ita viciſſim S. Auguſtinus audiens à Potitiano vitam S. Antonii, eamque ruminans, ſeſe ad continentiam, imò ad æmulationem S. Antonii convertit, uti ipſe refert l. 8. Conf. c. 6. & 7. Ita S. Simeon Stilites cogitans illud quod in Miſſa legi audiebat: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*; non tantùm paupertatem Euangelicam amplexus eſt, ſed & columnam quaſi ad cælum conſenſurus aſcendit. Ita S. Ioannes Colombinus legens trutinamque vitam S. Mariæ Ægyptiacæ, non rantùm vitæ perfectæ te dedit, ſed & Ordinem ſeſuatorum inſtituit. Ita S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, à ſeculo ad Deum converſus eſt lectitans in lecto, cùm è vulnere decumberet, animoque voluens vitas & geſta heroica Sanctorum.

Quàm utile pia velle.

Exempla.

TIMOR DOMINI ODIT MALUM, ARROGANTIAM, ET SUPERBIAM, ET VIAM PRAVAM, ET OS BILINGUE [SYRUS *perverſum*] DETESTOR] Tigur. *timor Domini odium malè eſt*, Vatabl. *odiſſe malum eſt*) *faſtum & arrogantiam, & os perverſum ego odi*; Baynus, *ſuperbiam & ſuperbum, & viam mali, & os verſutiarum deteſtor*; Pagnin. *& os loquens perverſitates odivi*. Probat ſapientia ſe eruditis, id eſt, ſapientibus honeſtis & bonis cogitationibus, ac conſequenter locutionibus & actionibus, quæ ex cogitationibus manant, intereſſe, imò præeſſe, à cõtrario, quia ſcilicet timor Dei, quem ipſa habet, quemque ipſa dixit c. 1. 7. eſſe principium ſapientiæ, odit omne malũ id eſt, omnem ineruditionem, ſive omnem inſipientiam, inhoneſtatem, malitiã. Quocirca ego inprimis, inquit deteſtor *arrogantiam & ſuperbiam*: hæc enim eſt origo omnis peccati, juſta illud: *Initium omnis peccati eſt ſuperbia*, Eccli. 10. 15.

Vers. 13

Rurſum deteſtor omnem *viam*, id eſt, actionem & conſuetudinem, *pravam*: item *os bilingue*, id eſt. fraudulentum, mendax, detractorium, quod ore ſimulat amicitiam, cùm corde tegat inimicitiam. Dixit ſe odiſſe malum, id probat per ternas mali ſpecies, quas ipſa deteſtatur. Ait enim ſe deteſtari *arrogantiam*, quæ eſt in mente; pravitatem, quæ eſt in via, id eſt, actione, & dolum, qui eſt in ore. Huic ſimile eſt illud Eccli. cap. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatum*, &c. *Iracundia enim animoſitatis illius ſubverſio illius eſt*. Et cap. 15. 7. *Longe enim abeſt à ſuperbia & dolo*, conſule quæ illis locis dixi.

Hoc facit apologus hominis & Satyri apud Æſopum. Homo quidam, inquit, eum Satyro inita ſocietate, una cum eo comedebat. Hiems verò & frigus cùm foret, homo manus ſuas admotas ori afflabat. Rogante autem Satyro, quam ob cauſam hoc faceret, air. Manus meas calefacio propter frigus. Sed paulo poſt edulio calido allato, homo admotum ori inſufflabat in ipſum. Conſulente rurſus quare id faceret, ait Herculum frigefacio. Sulecpto ſermone Satyrus, *Sed ego*, ait *ex hoc tempore tuæ amicitiæ, quia ex eodem ore & calidum emittis & frigidum*. Affabulatio. Fabula ſignificat, fugere nos amicitias oportere, quarum anceps eſt affectio.

Apologus Satyri.

Antiſtropha Salomonis eſt illa Chriſti ſententia: *Diſcite à me*,

me, quia miti ſum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris, Matth. 11. & illa: *Niſi efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*, Matth. 18. 3. & illa: *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur*. Luc. 14. 11.

2 Virgo edit ſuperbos ne?

Myſticè, B. Virgo timore & amore Dei plena odit malum, ſed præſertim arrogantiam & ſuperbiam deteſtatur, eò quòd ipſa ſit humillima, ac humilitatem & humiles ſummè amet. Sciebat enim humilitatem eſſe virtutem, quæ proprièt divinæ debita eſt majeſtati, ut ait S. Bernard. infinita enim illa creatoris celſitudo & majeſtas infinitam jure ſuo poſcit ſub ſe creaturæ inclinationem & humiliationem. Sciebat Evam per ſuperbiam diſpliciſſe Deo, ideoque per humilitatem ſibi placendum eſſe Deo. Unde S. Auguſt. tract. ſuper *Magnificat*: *Eva*, inquit, *propter ſuperbiam abjecta, Maria propter humilitatem aſſumpta: ſuperbam Deus deſpexit, & humilem aſpexit, id quod ſuperba perdidit, humilis recepit*. Et Ven. Beda homil. in 6. feria 4. tempor. Decembr. *Decebat*, inquit, *ut ſicut per ſuperbiam Eva mari intoxavit, ita per humilitatem Mariæ panderetur introitus vitæ*. Sciebat filium ſuum per humilitatem ſummam reparaturum mundum, ideoque deitatem ſuam inclinaturum uſque ad carnem mortalem, imò uſque ad flagella, crucem & mortem. Huic ergo ipſa ſe adaptare, & quaſi præire viamque ſternere debuit: præſertim quia, ſicut ſuperbæ matres filiis ingenerant ſuperbiam, altoſque ſpiritus; ſic humiles ſuis ingenerant ſpiritus placidos & ſubmiſſos. Unde noſter Caniſius lib. 4. Martial. cap. 8. *Mater*, inquit, *à filio haud quaquam degeneravit, ſed filius patiùs matris indolem ac naturam expreſſit*. Solent enim infantes magis matriſſare quàm patriſſare, id eſt, magis matrem referre & ſequi quàm patrem. Quocirca S. Ambroſ. *Humilem*, inquit, *& miſtem parturus, humilitatem debuit ipſa præferre*. Sciebat ipſa diaboli caput, id eſt, ſuperbiam conterendam eſſe ſua humilitate, juxta illud Geneſ. 3. 15. *Ipſa conteret caput tuum*. Unde S. Ildephonſus ſerm. 2. de Aſſumpt. *Ideo*, inquit, *Chriſtus humilis ad humilem Virginem venit, ut de tam profunda humilitate triumphum extolleret ſalutis*. Denique ſciebat illud Eccleſiaſt. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam*. Unde S. Bernard. ſerm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum apparuit in cælo: Cùm Maria*, inquit, *quanto major erat humiliavit ſe in omnibus, certè humiliata eſt pra omnibus, quia major omnibus exſtitit. Quapropter meritò facta eſt noviſſima prima, quæ cùm prima eſſet omnium, ſe noviſſimam efficiebat: meritò facta eſt omnium domina, quæ ſe omnium exhibuit ancillam, Magna enim prorſus & vera virtus eſt humilitas honorata*: ait idem S. Bernard. ſerm. 4. ſuper *miſſus eſt*; præſertim ſi illa tumma ſit in ſummo honore, ut ſcilicet matet Dei ſentiat & dicat ſe ancillam, ut virgo ſtet inter corruptas, cum iiſque quaſi impura purificetur, uti B. Virgo fecit in feſto Purificationis; ut omnium prima faciat ſe omnium ultimam, uti ipſa fecit in confeſſu fidelium in Penteceſte, Act. 1. v. 14. ut in tot donis & prærogativis nihil ſibi tribuat, ſed totum Deo ejuſque gratiæ refundat, uti ipſa fecit, dicendo: *Magnificat anima mea Dominum*, &c. *quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen ejus. Reſpexit humilitatem* (græcè τὴν ταπείνωσιν, id eſt, abjectionem, vilitatem: verè enim humilis non vult humilis æſtimari, ſed vilis reputari) *ancillæ ſuæ*: unde hac humilitate meruit fieri mater Dei. Ipſa enim *humilitate concepit filium Dei, virginitate peperit*, ait S. Bernardus. Et S. Ildephonſus ſerm. 2. de Aſſumpt. *B. Virgo*, inquit, *humiliat ſe in cunctis, ut totam ſuſcipiat in ſe gratiam conditoris: quia quod per partes aliis datum eſt, tota ſimul in eam venit gratiæ plenitudo, quia ſcilicet multum ſe humiliavit inter immenſa dona, inter divinitatis commercia*.

Rurſum S. Bernard. ſerm. 1. ſuper *miſſus eſt*: *Nec mediocriter*, inquit, *Deo placet illa anima, in qua & humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem: ſed quanta putas veneratione digna eſt, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, & partus confecrat virginitatem?* Idem ſer. 2. de Adventu: *O virga*, inquit, *virga ſublimis, in quam ſublime verticem ſanctum erigis! uſque ad ſedentem in throno, aſque ad Dominum majeſtatis? neque enim id mirum; quoniam in altum mittit radices humilitatis*.

Mores B. Virginis.

Denique S. Ambroſ. paucis perſtringens humilis Virginis mores lib. 2. de Virgin *Virgo*, inquit, *erat non ſolùm corpore, ſed etiam mente, quæ nullo doli ambitu ſinceram adulterari affectum: corde humilis, verbis gravis, animo prudens, lo-*

quendi parcior, legendi ſtudioſior, non in incerto divitiarum, ſed in proco pauperis ſpem reponens: intenta operi, verecunda ſermone, arbitrium mentis ſolita non hominem ſed Deum quærere, nullum ladere, bene velle omnibus, aſſurgere majoribus natu, æqualibus non invidere, fugere jactantiam, rationem ſequi amare virtutem. Et mox: *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non geſtus fractior, non inceſſus ſolutior, non vox petulantior; ut ipſa corporis ſpecies ſimulacrum fuerit mentis, figura probitatis*. Et S. Aug. ſer. 35. de Sanctis poſt medium: *O verè beata humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos ianovavit, mundum pacificavit, paradiſum aperuit, & hominum animas ab inferis liberavit. O, inquam, verè glorioſa Maria humilitas, quæ porta paradiſi efficitur, ſcala cæli conſtituitur. Facta eſt certè humilitas Mariæ ſcala cæleſtis, per quam deſcendit Deus ad terras. Quin reſpexit*, inquit, *humilitatem ancillæ ſuæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*.

MEUM EST CONSILIUM, ET ÆQUITAS, MEA EST PRUDENTIA, MEA EST FORTITUDO] Cajet. *potentia*; S. Proſper, *virtus*. Pro *æquitas*, hebr. eſt תושיה *ſuſcita* quod Septuag. vertunt *ſecuritas*; S. Proſper. l. 1. de Vocat. Gentium c. 9. *tutela*, Aquila, *vinoúa*, id eſt *bona legum inſtitutio*; Syrus, *doctrina*; Chald. *cogitatio*; Tigur. *efficnia*; Pagnin. & Baynus, *lex*; Cajet. *ſtatutum*; alii, *conſtantia*; alii, *ſapientia*; alii, *fortuna*; alii, *efficacia*. Vide quæ de *taſcia* dixi c. 2. 7. ubi dixi *tuſcia* ſignificare eſſentiam, indeque legem & æquitatem conformem ipſi naturæ rerum, ſive ipſi eſſentiæ & juſtitiæ. hinc addit: *Mea eſt prudentia*, hebr. בינה *binah*, id eſt, *ego ſum intelligentia* & ſapientia ſcilicet, quæ omnia cum ratione ſapienter ordino decerno, jubeo.

VERS. 14

Refert ſapientia ad id, quod dixit v. 12. *Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus*: quia ſcilicet mei juris, mei dominii eſt conſilium, ad me pertinet, imò ex me proficiſcitur & manat. ac conſequenter mea eſt æquitas, mea prudentia, mea fortitudo. Hæc enim conſilio & ſapientiæ ſunt comites, imò partes Vera enim ſapientia & prudentia non eſt, niſi ſit æqua, & juſtitiæ æquitatique conjuncta. Idem dicas de fortitudine. Sapientia enim non eſt temeritas, nec temerè agit, ſed conſultò & prudenter, ideoque fortiter. Nihil enim agit niſi cujus rationes & modos ritè exequendi, remque perficiendi, optimè præviderit & perſpexerit, indeque fortiter rem exequitur & perficit. Hinc de Romanis dicitur, quòd obtinuerint & *poſſederunt omnem locum conſilio ſuo & patientia*, 1 Machab. 8. 3. Adde, ſapientiam atcilcere ſibi comitem fortitudinem: hæc enim illi neceſſaria eſt inſtar brachii, ut cum acrimonia comprimat vitia, & ſubditos in officio legum ſuarum contineat.

Myſticè, noſter Caniſius, & ex eo Salazar: *B. Virgini*, inquit, *competunt tria, quæ ſtulti Græci in ſua Minerva* (dea ſapientiæ) *volut eximia prædicant: ſcilicet virginitas, prudentia & fortitudo*. Et mox eam comparat Penthefileæ Amazonum ductiſſæ. *Hæc Virgo*, inquit, *Amazonum, id eſt, ſine mammis mulierum, optimam ſe ducem prabet; Siquidem prima eſt quæ hanc virginitatis ſemitam ingreſſa fuit, quamquo innumerabiles puellarum verè Amazonum copiæ ſunt ſecutæ*.

Rurſum S. Benavent. ſerm. 1. de B. Virgine: *Virga*, inquit, *fuit talum, patè firmamentum, uniformiter ſemper manſit per patientiæ firmitatem. Nam licet in ea aquæ inferiores, id eſt vires ſenſitivæ & ſenſibiles, fortiſſimè fuerint concuſſæ in filii paſſione; ſuperiores tamen à ſua unitate nunquam fuerunt paco commotæ. Et licet ſemina navis, id eſt pars ſenſibilis, repleta fuerit aquis madarit, pars tamen ſuperior navis ſemper ventis proſperis navigavit*.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Sapientia promittendo opes, gloriam, juſtitiam, &c. omnes ad ſe invitat.

PER ME (Hebr. *in me*) REGES REGNANT, ET LEGUM CONDITORES (Hebr. *principes*; Vatabl. *conſiliarii*; alii *gubernatores*) JUSTA DECERNUNT] Septuag. & *dynaſtæ ſcribunt juſtitiam*; Aquila, Symmach. & Theodot. *decernunt juſtitiam*; Chald. & *potentes unxa juſtitia*.

VERS. 15.

PER ME PRINCIPES IMPERANT, ET POTENTES

VERS. 16

(Sy-

(Syrus, *iudices iuſti*; Chald. *in rectitudine*) OBSERVANTES JUSTITIAM] Pro *potentes* hebr. eſt נדיבים *nedibim*, id eſt, benefici; ita vocantur principes; quia eos decet clementia & beneficentia. Hinc illud Chriſti: *Reges Gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur*, Lucæ 22. Unde Aquila & Symmach. vertunt, ὁσιοκρίνουσι, id eſt, *magnificè, qui ultro donant*; Septuag. *per me magnates magnificantur, & tyranni*, id eſt reges & principes) *per me reges regnant*; Paginin. *per me principes habebunt principatum, & principes omnes iudicium terram*; Tigurin. *per me domini dominantur, & omnes iudices terræ munificè ſunt & liberales*; Vatabl. *& nobiles & omnes iudices terræ*, repete, impetant & dominantur.

Sapientia hîc ſibi arrogat jus in regna & imperia, in reges, principes & magiſtratus omnes; atque hoc jus educit ex eo quod dixit verſu 14. *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo*. Hæ enim ſunt dotes principum & magiſtratuum; adeoque qui iis quatuor virtutibus prædicti ſunt, digni ſuot magiſtratu & principatu, ac ſæpè ad eum evehuntur.

Igitur per ſapientiam regnaot reges & principes. Primò, quia omnes à ſapientia prima & increata, purâ, à Deo, tuum regendi jus & regoum acciptunt, juxta illud Apoſt. Roman. 13. 1. *Non eſt poteſtas niſi à Deo*. Deus enim ſummum & infinitum habet dominium, à quo homines & angeli omne ſuum partiale jus, dominium & regnum acciptunt & participant, non tantùm boni, ſed & mali. Audi S. Auguſt. de Natura boni contra Manich. cap. 32. *Item quia etiam nocentium poteſtas non eſt niſi à Deo, ſicut ſcriptum eſt, loquente ſapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dixit & Apoſtolus. Non eſt poteſtas niſi data à Deo. Dignè autem fieri in libro Job ſcriptum eſt: Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem propter perverſitatem populi. Et de populo Iſraël dixit Deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniuſtum eorum non eſt, ut improbis accipientibus nocendi poteſtatem, & bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nam per poteſtatem diabolo datam & Job probatus eſt, ut iuſtus appareret; & Petrus tentatus eſt, ut non de ſe præſumeret; & Paulus colaphizatus, ne ſe extolleret & Judas damnatus, ut ſe ſuſpenderet.*

Oſee 13.

Sapienter quoque noſter Suarez lib. 3. de Legibus cap. 4. num. 5. & 6. Hæc ſententia, inquit, *per me reges regnant*, duo ſignificat. Primò, hanc poteſtatem ſecundùm ſe ſpectatam eſſe à Deo, & eſſe juſtam & conformem divinæ voluntati; Secundò, ſuppoſita translatione hujus poteſtatis in regem, jam eum gerere vicem Dei, & jus naturale ac divinum obligate, ut pareant illi. Electio hujus perſonæ in regem non eſt immediatè à Deo, ſed mediantibus hominibus, ad quos jus eligendi pertinet.

Secundò, quia ſapientia reges illuminat & dirigit, ut regaliter, id eſt, ſapienter, juſtè & ſanctè, non tyrannicè, id eſt, impotenter, injuſtè, impiè ſubditos regaot. Unde hanc ſapientiam à Deo poſtulavit & impetravit Salomoo rex Iſrael, 3. Reg. 3. v. 6. Quocirca ſapienter Ariſtides tomo 2. orat. Rhodiaca: *Reges*, ait, *epiſtolæ res humanas adminiſtrant, cùm ſe univerſi Domino Deo reddunt ſimiles: civitates autem, ſi ad principum ſententiam accedant proximè, reguntur optimè*. Quocirca ex hac Salomonis gnome S. Thom. 1 2. q. 93. art. 3. docet omnem legem regum & principum derivari à lege æterna; hæc enim idem eſt cum ſapientia æterna. Nam ut idem ait art. 5. ſicut Dei ſapientia, quatenus per eam cuncta ſuot creata, rationem habet exemplaris, vel artis, vel ideæ: ita eadem ſapientia movens omnia ad debitum finem, habet rationem legis. quare lex æterna nil aliud eſt, quàm Dei ſapientia, ſecundum quod eſt directiva omnium actionum & motionum.

Tertiò, quia viri ſapientes ſolent eligi & evehi ad gubernacula reipubl. ſapientia enim hîc non tantùm Ethicam, ſed & Oeconomicam ac Politicam complectitur. Sicut enim Ethica ſapienter regit privatum quemque, Oeconomica totam domum & familiam; ſic Politica temp. & regnum.

Tropol. auctor Citenæ Græcorum Reges, inquit, ſunt Sancti, qui per ſapientiam pravis animi affectionibus & perturbationibu dominantur. Reges rurſum & magnates ſunt, qui opere & ſermone potentes ſunt. Tyranni tandem, qui carnem laſcivoſque ejuſdem ſenſus acriter opprimunt & edomant.

A Allegor. per ſapicotiam incarnatam, putà per Chriſtum, etiam qua homo eſt, reges & principes imperant. Primò, quia David, Salomon, cetetique reges Juda propter Chriſtum ex eis naſcuturum, à Deo evecti ſunt ad regnum, ac creati reges. Decebat eoim Chriſtum Regem regum è regia ſtirpe naſci, ac continua regum propagine honorari. ita Rupert. in c. 2. Cant.

Secundò, Chriſtus Dominus, non ſolùm qua Deus; ſed & qua homo, habuit & habet abſolutum & directum dominium, non tantùm ſpirituale, ſed & temporale: nimirum habuit poteſtatem ſuper omnia regna mundi, per quam poſſet illa moderari, regere & mutare pro arbitrio. ita docet D. Thomas lib. 1. de Regim. prioc. c. 22. Turrecremat. lib. 3. Summæ Eccleſ. cap. 316. S. Antoninus, Almainus & Navarrus, quos citat & ſequitur Suarez 3. p. q. 22. art. 4. diſput. 48. ſect. 2. ubi docet Chriſtum habuiſſe per ſe & directè excellens & tranſcendens dominium, ac poteſtatem in res omnes creatas, & ſuper omnes omnium hominum & angelorum actiones. Hoc enim illi à primo inſtanti conceptionis ſuæ debitum fuiſſe, tum ratione unionis hypoſtaticę cum Verbo, tum ratione redemptionis & infiniti B ejus meriti, quo Chriſtus meruit ſummam exaltationem nominis ſui, ad quam pertinet, *ut in nomine Jeſu omne genu flectatur*, Phil. 2. Quare hoc dominium & regnum Chriſti, altioris erat ordinis, quàm ſit dominium regum & principum, adeoque inter illud & ſummum immenſumque Dei jo omnia imperium erat quaſi medium. Probat id ex Scriptur. Nam Apoc. 1. Chriſtus vocatur *princeps regum terræ*: poterat ergo Auguſtum Cæſarem, Herodem, cæteroique reges de thronis ſuis ut ſummos eorum princeps deponere, aliosque eis ſurrogare: ſed noluit in hac vita hoc ſuo jure uti, quia venerat daturus exemplum humilitatis, paupertatis & contemptus mundi, ac ſua paſſione redemptuius orbem. Apoc. 19. *Habet in femore*, id eſt, in humanitate, *ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium*. Unde Apoſtolus Hebr. 2. attribuit Chriſto homini illud pſalm. 8. *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum*. Et 1. Corinth. 15. *Omnia*, inquit, *ſubiecta ſunt ei præter eum, qui ſubiecit ei omnia*. Matth. ultim. ait Chriſtus: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra*.

Chriſtus ut homo præeſt angelis totique mundo.

Probatur.

Quocirca S. Cyrill. Alex. initio lib. de Recta fide ad C Theodoſ. Imp. *Tam pii*, inquit, *& præclari veſtri imperii ſummum præſidium eſt, Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Nam per illum reges regnant, & potentes ſtatuunt iuſtitiam, ſicut ſcriptum eſt. Eſtque illi poteſtatiſſima voluntas, ſalus & unctus, boni omnis impletio. Diſtribuit autem prompte diligentibus ſe omnia quæ laudabilia, & admirabilia ac eximia. Adhæc quæ dixi demonſtranda ſufficiunt vel ea, quæ veſtræ maieſtati donata ſunt, & adhuc danda, ut credimus. Quod autem glorioſa in Deum pietas, regiis honoribus immobile ſit fundamentum, etiam ex ipſa fabula divinaque Scriptura docere attentabo, atque quam à fieri poteſt brevitate.*

A Chriſto hoc regnandi & imperandi jus participavit B. Virgo, tamquam ejus mater. Regis enim mater regina fit oportet, uti concludit S. Athanaſ. in ſerm. de Deipara. Idque Primò, quia mater in filium regem jus habet materium, quo ei quaſi filio poteſt præcipere & imperate; quare hoc quoque jus habuit B. Virgo in Chriſtum. Cùm enim filius naturaliter parentibus ſubiectus ſit, hinc fit ut quæcumque naturaliter habet filius, eadem quoque parentibus cedant & obveniant: Chriſtus autem naturaliter, putà ex vi unionis hypoſtaticæ, habuit dominium in D omnia; ergo idem obvenit quoque ejus matri. Unde ipſa à S. Athanaſio, Ruperto, Ildephonio, Anſelmo, Bernardo & aliis, imò à tota Eccleſia ſalutatur *Regina cœli & terræ, & regina hominum & Angelorum*. Audi Damaſcenum orat. 2. de Aſſumptione: *Oportebat Dei matrem ea quæ filii erant, poſſidere, atque ab omnibus rebus conditis ut Dei matrem adorari. Quamquam enim ſemper ita comparatum eſt, ut hæreditas à parentibus ad filios devolvatur; nunc autem (ni eruditi cuiuſdam viri verbis meis) ſurſum ſacrorum fluminum fontes fluunt. Etenim filius matri res omnes tenditas ita ſe habentem addixit.* Audi & Rupertum in Cantic. 4. *Hæc in cœli regnum Sanctorum, & in terris regiam regnum eſt: quandoquidem eſt mater regis coronati, quem conſtituit Dominus ſuper opera manuum ſuarum, ac proinde regina conſtituta tenuit in iure poſſidet filii regnum.*

B. Virgo regina mundi. Cur? Cauſa Prima.

Secundò, B. Virgo habet hoc omniom dominium, titulo

lo Deiparæ. Tanta enim est dignitas & sublimitas esse matrem Dei, ut polcat omnium omnium quæ in Dei sunt potestate, & à Deo creata sunt. Unde S. Aug. serm. 35. de Sanctis: *Quid dicam*, inquit, *pauper ingenio? cùm de te quidquid dixero, minor laus est quam tua dignitas meretur. Si cælum te vocem, altior es. Si matrem gentium dicam, præcedis. Si formam Dei appellem: digna existis. Si dominam angelorum vocem: per omnia te esse probaris.* Et S. Methodius serm. de Purificatione: *Euge*, inquit, *quæ debiorem habes eum, qui omnibus mutuatur: Deo enim universi debemus, tibi autem etiam ille debet.*

Tertia. Tertiò, quia Christus summè honorat matrem, ideoque hoc dominium ultrò & liberaliter ei communicat. Ita Hippolytus orat. de sanctificatione. *Qui dixit*, inquit, *Honora patrem & matrem, ut decretum à se promulgatum observares, omnem gratiam matri & honorem imperiit.* Et S. Bernard. serm. 2. super *missus est*: *Deus*, inquit, *cui subditi sunt angeli, Principatus & Potestates, subditus erat Mariæ & Josephi propter Mariam. Miraculorum utrumlibet, & elige quid amplius mireris, sive filii Dei benignissimam dignationem, sive matris excellentissimam dignitatem. Utrumque stupor, utrumque miraculum: & quid Deus femina obtemperet, humilitas absque exemplo; & quòd Deo femina imperitet, sublimitas sine facie.* Plutibus hæc confirmat Salazar.

Quarta. Quartò, quia fideles omnes hoc jus, hunc titulum deferunt ultrò Deiparæ. Uode omnes gentes sua lingua eam vocant & invocant *Dominam*, idque significat nomen *Maria*, uti oltendi Exodi 15. 20.

Constantinopolis B. Virgini dicata. Quocirca Constantinus Imp. ædificata urbe Bytantio, quæ deinde ab eo Constantinopolis est dicta, illam per Episcopos eò convocatos solemni ritu B. Virgini dedicavit. ita Zonaras libr. 3. Annal. & Nicephorus lib. 8. c. 26. *Encænia*, inquit, *& consecrationis festum diem celebrant, incunctæ sacrificio operantur, precibus votisque urbem abunde prosequuntur & firmant, eamdemque Dei genitrici dedicant, novam Romam, imperantemque Constantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantii Ecclesiam regente.* Addit Gregor. Turon. de Gloria Mart. c. 9. in ejus fabrica ope B. Virginis tres pueros in altum extulisse tres columnas, quæ præ magnitudine nulla vi, nullis machinis attolli poterant. Hinc & B. Virgo Constantinopolim quasi suam sæpè ab Hunnis, Avaribus, aliisque barbaris defendit.

Nartes Justiniani Imp. dux militum inclytus, qui Gothos ferocissimos diuturnis victoriis insolentes penitus profligavit, Italiamque à periculo arriamiti, cui illi etant vehementer addicti, & ab eorum tyrannide in libertatem asseruit anno Domini 553. Deiparæ virginis adeò studiosus fuit, ut ejus intercessione ac peculiari directione in prælius instructus, ingentes de hostibus retulerit victorias.

Ludovicus Pius Caroli Magni filius, templa in Virginis honorem construxit; cui ita addictos fuit, ut ne venatum quidem proficisceretur, nisi sacram Deiparæ imaginem secum ferret, ut coram illa in media soliudine suas funderet preces, auctore Crantzio lib. 1. c. 10.

Hungaria regnum Virginis. Hungaria adeò B. Virgini fuit devota, ut ipsa *regnum virginis* vocata sit. Nam S. Stephanus rex Hungariæ se ipsum regnumque suum, per votum & oblationem in Deiparæ tutelam assiduis precibus obtulit: ecclesiam in honorem Virginis in Alba regali magnificentissimam extruxit, & regia munificentia exornavit: Assumptionis festum Hungaris celeberrimum esse, & diem Dominæ ab iisdem appellari voluit. quos Virgini devotissimos ex institutione S. Stephani, & S. Gerardi Martyris Episcopi Canadiensis, testatur Hungarorum capitis submissa inclinatio ad nomen Virginis. ita Bonfinius de Rebus Hungariæ, & noster Canisius lib. 5. Martial. c. 28.

Joannes Comnenus Imp. Constantinop. victorias insignes, quas de Scythis aliisque hostibus retulit, Virgini Deiparæ acceptas tulit: unde eidem vota pesolvit instituto festo quod Pazzinacarum vocant, in rei gestæ monumentum, & grati animi testimonium. quas victorias Deiparæ ut unicæ victrici acceptas referens, eidem religiosum anno Domini 1123. paravit triumphum, qui à Niceta Choniate ita describitur: *Currus gemmis pretiosissimis ornatus quatuor equis candidissimis trahebatur: habenas viris potentissimis moderandas, & cognatis suis curram curandum dedit. In curru Dei genitricis imaginem collocavit, ipse crucem manu gestans currum sequebatur, & sanctæ Sophiæ templum ingressus, atque in conspectu omnis populi ob successus gratias Deo actis, in palatium abiit.* hæc Nicetas.

Idem ante eum fecerat Joannes cognomento Zimisces, Imp. Constantinopolitanus, anno Domini 971. propter ingentem victoriam de Barbaris Deiparæ præsidio partam.

Henricus I. Imper. se suumque imperium B. Virgini subiecit.

Sic Lusitani repertum à Vasco Gama iter in Indiam, [illegible] famque Indiam B. Virgini obtulere. Audi nostrum M[illegible] sejum initio libr. 2. Histor. *Patefacta iam India, pri[illegible] omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit: deinde [illegible]tiæ Virgini sius navigationis præsidi extructam ab Henrico p[illegible] cipe ædiculam, in ipse aditu portus Olisiponensis mirum in [illegible] plitudinem extulit, auxitque. Addens templi custodiam [illegible] remoniis, & navalie præsertim urbe ducumque animos [illegible] expiandos, eximiæ sanctitate monachi accitis è Hieronymiana familia: locus sumpto à Christi incunabilis nomine Bethlehem dictus, in primis totius Hispaniæ, tum structura, tum religione visendus.* Hæc Maffejus.

EGO DILIGENTES ME DILIGO (hebr. *diligentem*) B ST QUI MANE VIGILANT AD ME, INVENIENT ME] Vers. 17. Roman. & quærentes me invenient; at Complut. *invenient gratiam*; S. Ignatius epist. ad Mariam Cassabolitem, *invenient pacem.*

Promisit sapientia suis multa & magna, imò regna & imperia, [illegible] desiderium accendit; nunc modum, quo obtineri possit, suggerit, nimirum dilectionem. Qui est, diligit ex corde sapientiam & virtutem, ille omnes adhibet laborem & studium ad eam consequendam, ac difficultates omnes, quæ occurrunt in vincendis cupiditatibus, facilè superat & transscendit. Nam *omnia viatis amor. Et amanti nihil difficile.*

Porrò si de sapientis increata, vel incarnata, [illegible] de Deo, vel de Christo, hæc accipias, clarum est illam diligentes se diligere; tum quia ipse vult à nobis diligi, ut nos vicissim magis diligat, ideoque dilectione & amore suo nos prævenit, ut cogat nos ad se redamandum, juxta illud 1. Joan. 4. *In hoc est charitas Dei: non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* tum quia Deus per dilectionem & charitatem nos elevat ad sui amicitiam. Amicitiæ autem prima lex est, ut amicus diligat amicum, C & vicissim à eo diligatur. *Magnes* enim *amoris* [illegible] *amor*; *Si vis amari, ame.*

Quocirca antistropha Salomoni est illa Christ[illegible] Joan. 14. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo: [illegible] ligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Unde S. [illegible] epist. ad Mariam Cassabol. *Facit Deus, Maria*, inqu[illegible] *ut tui similis sim, quo Jesum filium Dei amas; quare & ipse dicit tibi: Ego diligentes me diligo; & qui me quærunt, pacem invenient.*

Porrò, hìc notanda sunt amoris paradoxa & axiomata, quæ varius locis tradit S. Augustin. *Amando*, inquit, *non ambulando imus ad Deum. Amandus est Deus ea ratione, ut ejus amore nostri obliviscamur. Amare Deum est diligere seipsum. Minus Deum amat, qui cum eo aliquid amat, quod non propter ipsum amat. Quisquis seipsum præ Deo amat, non Deum, nec seipsum amat. Non amatur Deus nisi de Deo. Amando Deum facile quæ mundi sunt deseris. Amando bonum, boni & melores efficimur. Amor meus pondus meum, illo feror quocumque feror. Amor bonus vel malos facit affectiones bonas vel malas. Amator Dei mulierum amore non vincitur. Fecerunt civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, cœlestem verò amor Dei usque ad contemptum sui.* ita ipse libr. 14. de Civit. c. 28. D

ET QUI MANE VIGILANT AD ME, INVENIENT ME] *Mane*, id est, citò, maturè, tempestivè, puta à prima ætate, à pueritia, à teneris. Pueri enim, cùm sint tabulæ ratæ, facilè discunt, & quod didicerunt usque ad senium retinent, juxta illud:

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Rursum *manè*, id est, diluculo: diluculo enim post somnum & quietem restauratis iam viribus & spiritibus, maximè viget mens hominis ad meditandum, studendum, orandum, & ea, quæ virtutis sunt, obeundum, uti pluribus ostendi Eccli. 39. 6. & Deuter. 6. 7.

Tertiò, *manè*, id est, sollicitè, per catachresin. De quibus enim solliciti sumus, illis primò expertectis occurrunt,

ruisse, illa manè cogitamus, otiachinamur & molimur. Audi S. Bernard. ſerm. 69. in Cant. *Et qui manè vigilaverint ad me, invenient me. Vides quomodo non ſolùm de amore ſuo certum te reddat, ſed etiam de ſolicitudine ſua, quam pro te geris, ſi te ſenſerit ſolicitum ſui. Vigilas tu, vigilas & ille conſurge in nocte, in principio vigiliarum, accelera quantum vis, etiam ipſas anticipa vigilias, invenies eum, non prævenies. Tu mercè in tali negotio, vel prius aliquid tibi cribuis vel plus: nam ille te magis amas & antè.* Sic S. Magdalena amore Chriſti ebria, ſummo manè quærens Chriſtum in ſepulcro, prima meruit eum videre reſurgentem, ejuſque pedes ſanctiſſimos deoſculari, Joan. 20. 1. & 16. Vide ejus amores, affectus & gemitus graphicè depingentem Origenem hom. de Magdalena.

B. Virgo miri me amas: cur? Cauſa 1 ama.

Notat R. Salomon, pro *inveniemi me*, hebr. ſcribi מצאוניני *ſanni*, per duplex נ, quorum prius eſt paragogicum. q. d. *me*, id eſt, quinquaginta prudentiæ ſores illos reperire curabo, qui me requirunt. Nun enim index eſt numeri quinquagenarii, quem Rabbini partem eſſe volunt rationum quibus prudentia obtinetur. Verùm hoc frivolum olet rabbinismum, & Cabaliſticum videtur.

Myſticè, B. Virgo diligentes ſe diligit, ſed longè majori dilectione, idque primò, quia ipſius charitas eſt ardentiſſima. Nam Spiritus ſanctus in eam ſuperveniens *velut ignis ferrum totum decoxit, incanduit & ignitus, ita ut in ea Spiritus ſanctus flamma tantùm videatur, nec ſentiatur niſi tantum ignis amoris Dei & hominis*, ait S. Ildephonſus ſerm. 1. de Aſſumpt.

Secundò.

Secundò, quia ipſa eſt mater Chriſti; quare quos Chriſtus ſummè dilexit, ut vitam pro eis daret, ipſa pariter ſummè diligit, quaſi Chriſti ſui filios, ſuoſque nepotes. Unde Origen. tom. 1. in Joan. in præfat. docet *Mariæ filium eſſe Dominum Jeſum Chriſtum, & præterea omnem eum, qui eſt perfectè Chriſtianus: qui enim hujuſmodi eſt, non amplius vivit ipſe, ſed in ipſo vivit Chriſtus; & ideo de eo dici poteſt Mariæ: Ecce filius tuus Chriſtus.* B. Petrus Damiani ſerm. 1. de Nativit. Virg. *Scio*, inquit, *domina quia benignitſima es, & amas tui amore invincibiliter, quos in te & per te filius tuus & Deus tuus ſummo dilectione dilexit. Quis ſcit quoties refugeras iram judicis, cùm inſtitiæ virtus à præſentia deitatis egrediretur? In manibus tuis ſunt theſauri miſerationum Domini, & ſola electa es cui tanta gratia conceditur.* Addit ſummum amorem Virginis junctum eſſe ſummæ potentiæ & efficaciæ: *Fecit*, inquit, *in te magna, qui potens eſt, & data eſt tibi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Caute ſubdit: *Quomodo illa poteſtas tua potentia poteris obviare, quæ de carne tua carnis ſuſcepit originem? Accedit enim amis illud aureum humana reconciliationis altare, non ſolùm rogans, ſed imperans; Domina, non ancilla.*

Tertiò.

Tertiò, quia unus idemque eſt habitus charitatis, quo diligitur Deus & proximus, teſte S. Thoma 2. 2. q. 25. ar. 1. Cùm ergo habitus charitatis, quo diligit Deum, ſit maximus in Deipara; ſequitur & habitum, ac conſequenter actum, qui habitui adæquatur, quo diligit homines, in eadem eſſe maximum. Nos ergo diligimus eam habitu & actu inteſo ver. gr. ut octo, illa autem nos diligit habitu & actu intenſo ut millio, ſive ut millies milleties. quantum ergo millio ſuperat octonarium, tantum dilectio Virginis ſuperat noſtram.

Quartò.

Quartò, quia Chriſtus Deiparam præfecit Eccleſiæ & fidelibus, ut eorum ſit regina, patrona & mater. Sicut ergo Chriſtus à S. Petro, dum eum præfecit Eccleſiæ, ſummum ptæ aliis Apoſtolis exegit amorem, ut oves ſuas eodem paſceret, dicens: *Simon Joannis diligis me plus his?* ac accepto Petri reſponſo: *Domine tu ſcis, quia amo te*; ſubjungens: *Paſce agnos meos*, Joan. 21. Sic pariter Deiparam præbiens Eccleſiæ, ſummum illi contulit amorem, ut omnes eodem regeret & paſceret quaſi regina & mater. Quocirca moriens S. Joannem, & in eo fideles omnes, Virgini commendavit, dicens: *Mulier ecce filius tuus.* Unde S. Antoninus 4 p. tit. 15. cap. 2. *Quia*, inquit, *Joannes interpretatur, in quo eſt gratia, cuilibet etiam, qui Joannes dicitur, & exiſtit, in quo ſolicet eſt gratia gratum faciens, dotur Virgo Maria in matrem.*

Quintò.

Quintò, quia ipſa peperit Chriſtum, qui eſt amor Dei & hominum, eumque quaſi carnem ſuam Deo in cruce obtulit pro ſalute totius mundi. Unde S. Bernard. ſerm. 1. de Aſſumpt. *Aut dubitare*, inquit, *aliquis poteſt omnino in affectum charitatis tranſiſſe Mariæ viſcera, in quibus ipſa, quæ ex Deo eſt charitas, novem menſibus corporaliter habitavit?* Et S. Antoninus affectum amoris Deiparæ erga genus humanum, quem ipſa in paſſione Chriſti præ ſenſit, exprimens 4. p. tit. 15. c. 20. §. 11. *Quod*, inquit, *dicitur Rom. 8. de Patre æterno Chriſti, id & de ejus matre temperati dici poteſt: Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, ſolicet paſſum, voluntate & affectu. Et quomodo non etiam cum illo nobis omnia donavit perſimentia & recreationem noſtram?*

Denique magnitudinem amoris Virginis in homines teſtantur innumera & immenſa ejus beneficia, ſæpè per miraculum hominibus præſtita, quibus plenæ ſunt hiſtoriæ & Vitæ Sanctorum. Unde S. Bernard. ſerm. 4. de Aſſumpt. *Valeat*, inquit, *miſericordiam tuam Virgo beata, ſi quis eſt qui invocatam te in neceſſitatibus ſuis ſibi memineris defuiſſe.* Et infrà: *Quis ergo miſericordia tua, à benedicta, longitudinem, latitudinem, ſublimitatem & profundum valeat meſtigare?*

Porrò omnes quidem diligentes ſe diligit Deipara, ſed maximè eos qui manè ad eam vigilant, id eſt, pueros, qui à teneris illi ſervire incipiunt. Sicut enim Chriſtus parvulos præ ceteris amat, dicens: *Sinite parvulos venire ad me: talium eſt enim regnum cælorum*, Matth. 19. ſic eoſdem præ ceteris diligit Deipara: tum quia ipſa puriſſima eſt, ideoque pueros, id eſt putos, diligit, ut eos in puritate conſervet: tum quia ipſa Chriſtum puerum teneriſſimè dilexit, faſciis involvit, lactavit, &c. ac in eo didicit amare & educare pueros: pueri enim ipſi Chriſtum puerum repræſentant. tum denique quia major eſt Dei gloria, majorque fructus curare & inſtituere pueros, quàm graodævos vel ſenes. Pueri enim ſicut lanæ primam tincturam planè hauriunt, imbibunt & retinent: grandævi verò jam vitiis tincti difficilè novam virtutis tincturam admittunt, aut receptam facilè abiciunt. Quocirca viri ſapientes & Religioſi maximè laborant in educanda juventute, atque in ea ſitam eſſe cenſent reformationem Eccleſiæ, ac bonum totius reip. Illius enim ſemen, radix & fundamentum eſt juventus: juvenes enim fient viri, regentque Eccleſiam vel remp quiſque pro ſuo talento & gradu, ac quæ à puero didicerunt, aliis inſtillabunt verbo & exemplo, legibus, conſiliis, cooetionibus & moribus; itaque inſtar fermenti timore & amore Dei fermentabunt & imbuent omnes ſibi ſubditos, cognatos, amicos, vicinos. Id experimur in ſcholis Societatis noſtræ ac Sodalitatibus B. Virginis, quas in iis inſtituimus, per quas integras urbes & reſp. ab hæreſi purgamus, vitia inolita corrigimus, lapſos mores reformamos, & primitivæ Apoſtolorum Eccleſiæ, quoad licet, reſtituere conamur, auſpicijs B. Virginis, ideoque proſpero ubique eventu, felicique paſſim ſucceſſu.

Vers. 18.

MACON Septuag. *mihi*; Symmach. *à me*) SUNT DIVITIÆ, ET GLORIA, OPES SUPERBÆ, ET JUSTITIA] Pro *opes ſuperbæ* perperam Complut. leguot, *opes ſuperne*. *Superba*, id eſt amplæ, magnificæ, ſplendidæ: ſic ſuperba palatia & templa vocantur magnifica. Hebr. eſt הון ותשר *hon atſes* id eſt, *ſubſtantia antiqua*, ut vertit Theodot. antiqua enim labentur in pretio; Syros, *opes antiquæ*; Aben Ezra, *opes ſublimes & valida*; Aquila, *ſubſtantia cum pace*; Symmach. *vitæ antiqua*; Septuag. *poſſeſſio multorum*; Vatabl. & Iſidor Clarius, *opes duraturæ*; R. Levi, *opes ſtabiles*.

Dixit ſapientia v. 16. ſua eſſe regna, principatus & regimeo orbis, unc pariter dicit ſuas eſſe opes, gloriam & juſtitiam: per juſtitiam enim ſubſiſtit reſp. & conſervatur orbis. Nam per injuſtas rapinas, fraudes, cædes, latrocinia, oppreſſiones & tyrannides evertuntur reip. regna & imperia. Unde Aben Ezra per *injuſtitiam* accipit felicitatem, juxta illud pſal. 84. 12. *Juſtitia*, id eſt felicitas, *de cælo proſpexit*.

Porrò ſapientiam parare gloriam, opeſque ſtabiles & durabiles, liquet experientia, qua videmus viros prudentes & ſolertes tua prudentia & ſolertia fieri divites, honoratos & gloriosos; cùm opes inſipientium, id eſt impiorum, quas ipſi parant per fraudes & ſcelera, illicò data occaſione ab injuſtis poſſeſſoribus avolent, juxta illud: *De male quæſitis non gaudet tertius hæres.*

Hæc ſententia ſignificat non quid ſemper fiat; videmus enim multos ſapientes ptoboſque viros eſſe inglutios & pauperes: ſed quid ſæpè fiat, tactumque ſit, præſertim in veteri teſtamento, ubi Deus Judæis, ſi legi & virtuti ſtuderent, promiſerat opes temporales, felicitatem & gloriam terrenam; quidque ex ſapientia natum ſit fieri, niſi quid extrinſecus impediat. In novo verò teſtamento ſapien-

pientibus, id eſt probis, qui ſtudeot mundi contemptui, paupertati & humilitati, Chriſtus promiſit opes ſpirituales, gloriamque æternam in cælis; etto non rarò adiiciat quoque gloriam opetque terrenas, uti ipſe pollicitus eſt, Matth. 6. 33.

Exemplum ſit ipſe auctor Salomon, qui per ſapientiam factus eſt regum omnium maximus; opulentiſſimus, glorioſiſſimus, juſtiſſimus. Unde ſapienria in tuo ſapiente Salomone exiſtens tam de ipſo quàm de ſe loquens ait: *Mea eſt conſilium & æquitas; mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me reges regnant* (Salomon enim quaſi regi regum parebant, muneraque deferebant *omnes reges Arabiæ, duceſque & ſatrapæ terrarum*, 3. Reg. 10. 15. *& omnia regna Philiſtinorum*, 3. Reg. 4. 21.) *& legum conditores juſta decernunt*, &c. *Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & juſtitia*. Ita noſter Pineda libr. 5. de Rebus Salom. capit. 1. hæc cenſet de ipto Salomone quaſi ſapientiæ præſide dici.

Porrò ſpirituales gratiæ & virtutum opes, quæ ſolæ veræ, ſtabiles & frugiferæ ſunt divitiæ, ſemper ſecum affert ſapientia: illæ ſunt, quas pernicioſis avarorum gazis opponens Apoſtolus, recenſet 1. Timoth. 6. 11. *Tu autem*, inquit, *o homo Dei hæc fuge: ſectare verò juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem*. Sunt ergo hæ ſex: juſtitia, quæ modum imponit habendi cupiditatt, faciens ut his, quæ vitæ ſunt ſatis, contentus quis vivat, aliena ne concupiſcat quidem: pietas, quæ dum Deum verum colit, abiicit avaritiæ idololatriam; vel dum benignè aliis facit, non ſinit adhærcſcere eum crudelitate avaritiam: fides, quæ meliora obiiciens futura bona, præſentium facilè perſuadet contemptum: charitas, quæ facit, ut Deum diligens ipſius exequatur de dandis eleemoſynis, deque amore fraterno præcepta: patientia, qua vel cum gaudio noſtra rapientes ſuſtineamus, non inopiam dumtaxat rerum: manſuetudo, ut ad verſus aviditatis irrequietem, & cupiditati permiſſum furorem, domes fetos duroique cum alus mores.

Opes ſpiritales ſex.

Epheſ. 5. 5. Galat. 5. 20.

Hebr. 10. 34.

Nota. Gloria individua eſt ſapientiæ, id eſt, virtutis, comes & aſſecla. Gloria enim, ait Cicero libr. 2. de Invent. *eſt frequens de aliquo fama cum laude*. Et ut ait S. Auguſtin. (vel quiſquis eſt auctor) libr. 83. quæſt. in 31. *Gloria eſt clara cum laude notitia*. Unde *gloria* dicitur quaſi *claritia* & claritas: ac *gloriari* idem eſt quod *clariſicari*, ait S. Auguſtin. tract. 86. & 100. in Joan. Hinc quanta eſt ſapientia & virtus, tanta eſt & gloria. Qua re divina ſapientia & virtus, quæ eſt ipſe Deus, cùm ſit immenſa, immenſam habet gloriam, ſcilicet ſe ipſe & S. Trinitate. Unde eſſentialiter Pater glorificat Filium & Spiritum ſanctum: & hi viciſſim Patrem infinita glorificatione. Notionaliter verò Verbum eſt gloria Patris, juxta illud Hebr. 1. *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus*. Verbum enim clarè repræſentat & celebrat omnes virtutes & perfectiones Patris. Homines verò & angeli eùm creatam & exilem habeant Dei notitiam, hinc creatè & exiliter laudant & glorificant Deum. Infinita enim reſtat in Deo dotum & perfectionum claritas & gloria, quam angeli & homines adæquare, imò aſſequi, nequeunt, cùm omnem creatam mentem & vim etiam Beatorum in immenſum tranſcendat. Jam ſicut Deus homini communicat particulam ſuæ ſapientiæ & virtutis, ſic communicat & gloriæ. Primò ergo eam communicat Beatis: unde hæc propriè à nubis vocatur gloria: & ad eam omnes aſpirare debemus, non quomodolibet, ſed ad ejus culmen conniti. Fideli enim præſertim ſacerdoti & Religioſo, ſufficere non debet, ſi ſalvet animam ſuam, & gloriam aſſequatur: hoc enim deſidis eſt & puſillanimis; ſed ad ſummos ejus gradus, quos cum Dei gratia juxta vocationem ſuam aſſequi poteſt, aſpirare debet, ac totis viribus contendere, ut ad Seraphinos, vel Cherubinos, vel Dominationes aſcendat, ait, S. Chryſoſtom. Secundò, communicat eam Sanctis in hac vita, qui virtuti & ſanctitati tum ſuæ, tum alienæ ſtudent, quique in omnibus Deum glorificare ſatagunt. Quare hoc ſingulis in qualibet actione propoſitum eſſe deberet, quod S. Ignatius fundator Soc. noſtræ nobis verbo & exemplò commendavit, ac ſcripto quaſi teſtamento reliquit: *Ad majorem Dei gloriam*. Dicat ergo ſibi quiſque in quolibet opere: Volo hoc opus tam perfectè, tam intensè, tam heroicè perficere, ut ex eo quàm maximè fieri poteſt glorificetur Deus. Dei enim gloria eſt principium & finis gloriæ noſtræ: quare quo magis gloriam Dei propagamus, eo magis gloriam quoque noſtram adaugemus, tum in ſeriis ad tempus, tum in cælis per omnem æternitatem. Quare quod boni operis hic negligimus, ejus gloria privamus non ſolùm nos, ſed & ipſum Deum per totam æternitatem. Quæ ſanè conſideratio quemque ſtimulare debet, ut nihil boni operis, nihil virtutis & perfectionis, quod cum Dei gratia aſſequi poteſt, prætermittat. Quod enim hic per momentum negligis, perdis in perpetuum. Quanta gloria eſt, eritque in omni ævum, S. Pauli, S. Athanaſii, S. Auguſtini, S. Cæciliæ, S. Sebaſtiani, S. Thomæ, S. Ignatii, S Franciſci Xaveri, ceterorumque Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, Virginum? Illam ambi, illam æmulare.

Gloria 9. claria & claritas.

Gloria Beatorum.

& viatorum.

Myſticè, gloria inter puras creaturas eſt quaſi propria dos B. Virginis; tum quia ipſa uti gratia, ita & gloria eſt pleniſſima, omnemque omnium Apoſtolorum, Martyrum, Virginum, hominum & angelorum gratiam & gloriam in ſe complectitur, ac multis paraſangis tranſcendit, tum quia eam copioſè fidelibus communicat: *quia hæc eſt voluntas ejus* (Dei) *qui totum nos habere voluit per Mariam*, inquit S. Bernard. ſerm. de Nativit. Vnde Patres immenſitatem gloriæ Virginis miris laudum præconiis celebrant. Andreas Cretenſis orat. de dorm. Virgin. *O ſancta*, inquit, *& ſanctis ſanctior, & omnis ſanctitatis ſanctiſſimæ theſaure*. Ad hunc gloriæ cumulum immenſum reſpiciens dicebat Ildefonſus ſerm 2. de Aſſumpt *Sicut incomparabile eſt, quod geſſit; & ineffabile donum, quod peperit: ita inæſtimabile atque incomprehenſibile præmium & gloria, non dico inter ceteras ſactas virgines, verùm etiam ultra omnes Sanctos, quod promeruit*. S. Chryſoſtomus in Liturgia eam vocat, *incomparabiliter glorioſorum, quam Seraphim*. Petrus Damiani ſerm. de Aſſumpt. oſtendit rationem cur Virgo dicatur *pulchra ut luna*: *Virgo*, inquit, *inter animas Sanctorum & angelorum choros ſupereminens & excelſa, merita ſingulorum & omnium titulos antecedit, & quamvis habeat alia ſidera reluceant; luna tamen magnitudine præeminet & ſplendore: ſic utramque naturam Virgo ſingularis exuperat immenſitate gratiæ, & fulgore virtutum*. Deinde affert rationem cur dicatur *electa ut ſol*: *Quoniam ſol*, inquit, *lucidiùs incandeſcens ita ſibi ſidcrum & luna capit poſitionem, ut ſint quaſi non ſint, & videri non poſſint: ſimiliter & virgo Jeſſe veri prævia luminis in illa inacceſſibili luce prælucens, ſic utrimque ſpirituum habeat dignitatem, ut ſint quaſi non ſint, & comparatione illius nec poſſint, nec debeant apparere*. Hoc ipſum ptiùs ſignificavit S. Hieronym. in Prologo ad Sophoniam Prophetam, ubi in commendationem mulierum commemoratis aliquibus ex vetert teſtamento: *Taceo*, inquit, *de Anna & Eliſabeth, & ceteris ſanctis mulieribus, quarum velut ſiderum ſgniculos clarum Mariæ lumen abſcondit*. Idem habet Baſilius Seleuciæ Epiſcopus orat. de Annuntiat. *Virgo*, inquit, *univerſos Martyres ſuo ſplendore tantum excedit, quantum ſol reliqua aſtra*. S. Bernard. ſerm. *Signum magnum: Jure*, inquit, *Maria ſola perhibetur amicta, quæ profundiſſimam divinæ ſapientiæ, ultra quàm credi naſcat, penetravit abyſſum, ut quamvis ſine perſonali unione creatura condicio pariter, luci illi inacceſſibili vicinior immerſa. Illo nimirum igne Prophetæ labia purgantur, & illo igne Seraphim accenduntur: longe verò aliter Maria meruit, non velut ſummatim tangi, ſed operiri magis undique, & circumfundi, & tamquam ipſo igne concludi*. Bonaventura in Speculo B. Virginis capit. 6. *Ecce*, inquit, *quàm glorioſum gloria Mariæ privilegium eſt, quòd ipſa in gloria glorioſiſſima eſt poſt Deum, glorioſum gloriæ Mariæ privilegium eſt, quòd quidquid poſt Deum pulchrius, quidquid dulcius, quidquid jucundius in gloria eſt, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam eſt. Glorioſum omnium gloriæ Mariæ privilegium eſt, quòd quidquid poſt Deum major gloria miſtica, manus noſtrum gaudium eſt, de Maria eſt. Vnde S. Bernardus: Summa gloria eſt, à Maria poſt Dominum te videre*.

Deipara gloria quæta.

Porrò, ut alia taceam, bellicam victoriarum in præliis gloriam, ac triumphos, ductibus & regibus ſibi devotis largita eſt B. Virgo. Narſeti duci Juſtiniani Imp. illuſtres contra Gothos numerotos & præpotentes victorias ipſa conceſſit anno Domini 552. quando truciuato toto Gothorum exercitu Italiam ab eorum tyrannide liberavit. Audi Evagrium illius ævi hiſtoricum libr. 4. cap. 26 *Commemoratum eſt*, inquit, *ab his qui nudè cum Narſete fuerunt, dum precibus, & aliis pietatis officiis divinum numen placaret,*

Gloria bellica Deipara.

debituſque cultum ei tribueret, ſanctam Virginem Deiparam ei aſſumſiſſe, planeque tempus præſcripſiſſe quo bellum cum beſtiis gereret, atque ut non priùs ad prælium committendum ſe accingeret, quàm cælitus ſignum acciperet. Multa alia quoque res à Narſete valdè memorabiles geſtæ ſunt.

Heraclium Imp. rebus Imperii quaſi deſperatis ſpem omnem poſt Deum in B. Virgine poſuiſſe, ac ejus ope Coſrohem regem Perſarum profligaſſe, atque crucem Domini recepiſſe anno Domini 626. narrat Paulus Diaconus libr. 18. Hiſtor. & Theophanes in Annal. Græcorum in geſtis Heraclii.

Pelagius I. Hiſpan. rex, Saracenos Hiſpaniam occupanſes anno Domini 718. invocata Virginis ope cecidit, capto eorum duce Aleman, ac cæſis mediſque 80. hoſtium millibus. Teſtes ſunt Lucas Tudenſis, Mariana & alii Hiſpanorum Hiſtorici.

Baſilius Imp. Conſtant. Saracenos Deiparæ & Chriſto inſultantes, ejus auſpiciis ad internecionem penè cecidit anno Domini 867. teſte Curopalate,

Chriſtiani terram ſanctam ductu Virginis infidelibus extorſerunt, cùm mandatum eſſet omnibus, ut diebus ſingulis ſabbathi Officium B. Virginis recitarent. Nec irrita fuere preces & vota: nam ipſi duce Godefrido Bullonio poſt varia cum Saracenis prælia, Hieroſolymam expugnarunt anno Domini 1099. ita Tyrius in Bello ſacro, Baron. & alii.

Anno Domini 1212. Alfonſus VIII. Caſtellæ rex, cum paucis immenſam Maurorum multitudinem præeunte ſigno crucis & regio vexillo, in quo erat imago B. Virginis cum filio, invaſit, proſtravit, perdidit, cæſis Maurorum ducentis millibus, cùm è Chriſtianis vix 25. aut 30. occubuerint. Hæc victoria, qua nulla illuſtrior extitit in Hiſpania, ab Hiſpanis annuo feſto recolitur die 16. Julii, ſub titulo Triumphi crucis.

Anno 1575. ſub Pio V. illuſtris de Turcis relata eſt Navalis victoria ope Virginis, quæ titulo S. Mariæ de Victoria die 7. Octobr. annua gratulatione celebratur. Plura vide apud noſtrum Spinellum in Martiali tract. de Miraculis B. Virg. pagina 654. & ſeqq.

VERS. 15. MELIOR EST ENIM FRUCTUS MEUS AURO, ET LAPIDI PRETIOSO, & OMNIA MEA ARGENTO ELECTO] Pro *lapide pretioſo* hebr. eſt פז *paz*, quod Primò, ſignificat aurum præſtans & purificatum, quaſi iam ſoliditatem (radix enim פז *paz* ſignificat *ſolidare roborare*) adeptum, ut ampliùs diminui non poſſit. Aurum ergo *paz* eſt aurum *ophaz* per aphæreſin litteræ o, ſive aorum ophir, putà aurum obrizum & optimum. Unde Symmach. vertit, *præ auro ophaz*; Aquila, *præ auro obrizo*; Chald. *præ conflato & auro obrizo*. Hinc & Arabes aurum vocant *fez*. Unde Joannes Leo in Deſcript. Africæ libr. 3. Feſſam Africæ urbem dictam putat ex eo, quòd, cùm urbis fundamenta jacerentur, *fez*, id eſt auri, cumulus inventus ſit.

Secundò, *paz* ſignificat lapidem pretioſum, uti melius vertunt Septuag. & Noſter tam hic quàm pſal. 18. 11. quia aurum immediatè præceſſit. Unde pſal. 118. 127. Septuag. & S. Hieron. *paz* vertunt, *topazium*: de quo multa dixi Apocal. 21. 20. Marinus Brixianus in Lexico ceoſet *paz* eſſe *adamantem*, quia adamas pretioſiſſimus, æquè ac fortiſſimus & ſoliditſſimus eſt,

Tò *enim* non eſt in Hebræo, nec in Septuag. illudq; nonnulli codices Latini omittunt, retinent tamen Romani & plures alii. Pro *fructus* hebr. eſt תבואתי *peri*, quod propriè ſignificat fructum arborum, qui ſponte ſine labore & cultura hominis obvenit. Pro *genimina* verò eſt תבואתי *tebua*, quod ſignificat fructus agrorum, vinearum, hortorum, &c. qui ex cultura & induſtria hominis proveniunt. Unde priores repræſentant gratias prævenientes, quæ à ſolo Deo ſine libera hominis cooperatione ipſi immittuntur: poſteriores ſignificant actus virtutum, quos homo gratiæ prævenienti conſentiendo & cooperando producit. Senſus eſt, quaſi dicat. Nec ex eo quod dixi: *Mecum ſunt divitiæ & gloria*, cenſeas hæc dumtaxat mei eſſe juris, ut cui velim ea diſtribuam, ac me nihil amplius vel excellentius habere, quo meos ditem; aſſero & pronuntio hæc tantùm eſſe externos & acceſſorios mihi fructus: interni enim & mihi proprii fructus & proventus ſunt pretioſiores omni auro, & argento, & lapide pretioſo. ſunt enim altioris ordinis, imò ipſi ſunt fons & ſcaturigo bonorum omnium, ex quo proinde divitiæ, gloria, ceteraque hujuſmodi velut rivuli dimanant & proſluunt. Fructus & proventus hi ſuot, cogitationes & actiones omnis honeſtatis & virtutis, præſertim eximiæ, heroicæ & divinæ. Hæ enim ex ſapientia, id eſt ex virtute, velut fructus ex arbore, & ſeges ex meſſe, & uvæ è cultura vineæ, imò velut filiæ è matre prodeunt & gignuntur. Unde ſapientiæ non tam officia, quàm membra & partes eſſe videntur. Quocirca Septuag. vertunt, *melius eſt me pro fructu percipere ſuper aurum & lapidem pretioſum, & genimina mea argento electo*. Fructus enim à fruendo dicitur: quare qui fruitur ſapientiæ officiis & actibus, hic ejus fructus percipere, ipſaque ſapientia & virtute frui dicitur. Sic *genimina* dicuntur à gignendo vel generando: quare qui virtutis actus quaſi filia ex matre producit & gignit, hic ejus genimina, quæ meliora ſunt auro & argento, percipit & guſtat.

Quocirca S. Cyrill. Alexand. lib. de Recta fide Theodoſ. Imp. poſt initium: *Itaque*, inquit, *Indicę gemmæ reverendæ veſtra adornant capita: anima verò & mentis ſpiritualis ornatus ſit fides recta & inadulterata, quam ſervaturos vos confiſus, offero librum quaſi mentis fundamentum, & animæ ſplendorem, & cordis coronam. Scriptum eſt enim Melior eſt ſapientia lapidibus ſumptuoſis, & omne pretium non eſt illa dignum.*

Salomoni ſuccinit gnome Syrorum & Arabum cent. 2. n. 25. *Non eſt gloriatio in operibus & ſtemmate, ſed gloriatio in ſcientia & eruditione*. Et cap. 29. *Acquire tibi aurum in menſura, & ſcientiam ſine menſura*. q. d. Non opibus, ſed ſcientiæ tu infinitum ſtudendum eſt. Et cent. 5. num. 86. *Ditiſſimus divitiarum intellectus eſt*, id eſt, divitiarum omnium præſtantiſſimæ ſunt intellectus, ſeu eruditio.

Myſticè, fructus B. Virginis eſt Chriſtus, pretioſior omni auro & lapide pretioſo. Unde de eo dixit Elisabeth, imò dicit tota Eccleſia: *Benedictus fructus ventris tui*. In quæ verba ſcribens S. Bonav. *Melior*, inquit, *eſt fructus meus, fructus ventris mei (quem ego tanquam meum hominibus, & pro hominibus offero) auro & lapide pretioſo*. Quocirca Heſychius Hieroſolymitanus ait, uterum Virginis eſſe auri ſodinam, ex qua Chriſtus, hoc eſt, divinitatis aurum cum terra humanitatis noſtræ permiſtum effoſſum eruumque eſt. Eleganter verò Damaſcen. orat. 2. de Nativit. Chriſtum margaritæ, B. Virginem conchæ cumparans: *Lætetur*, inquit, *mundi mare: in ipſo enim concha gignitur, quæ cælitus ex divinitatis fulgetro in utero concipit, & Chriſtum ingentis pretii unionem parit*. Porrò virtutes topazii, quas recenſui Apocal. 21. 20. facile eſt adaptare B. Virgini.

Hac de cauſa B. Virgo à Patribus vocatur mediatrix, & auctrix redemptionis ſalutiſque noſtræ: non quòd ipſa per ſe ejus lytrum & pretium ſolverit (hoc enim ſoli Chriſto competit; ſed Primò, quòd ipſa è carne ſua puriſſima conceperit & pepererit Chriſtum, qui eſt pretium ſalutis noſtræ. Secundò, quòd B. Virgo aſtans cruci, Chriſti filii ſui vitam, dolores & mortem atrociſſimam Deo obtulerit ardentiſſima charitate in holocauſtum, & ut victimam pro peccatis totius mundi; ſicut Abraham obtulit Iſaac Deo in holocauſtum, Geneſ. 22. Quocirca S. Epiphan. term. de Laud. Virgin. B. Virginem vocat ſacerdotem & altare: *O Virginem*, inquit, *ſtupendum Eccleſiæ theſaurum, qui adeptus eſt ingens myſterium! Virginem appello velut ſacerdotem pariter & altare, quæ quidem menſam ferens dedit nobis cæleſtem panem, Chriſtum, in remiſſionem peccatorum*. Sicut ergo Chriſtus immolans ſe in cruce, pretium iuſtum pro nobis Patri perſolvit: ſic B. Virgo eumdem ac ſeipſam cum eodem offerens Patri, quantum potuit, cooperata eſt Chriſti ſacrificio, & conſequenter redemptioni noſtræ. Chriſtus enim eſt res & peculium Virginis: Chriſtus enim ad Virginem pertinebat quaſi filius ad matrem, ex arque pars matris, utpote caro de carne ejus, & os de oſſibus ejus. Unde S. Bonav. in illud Joan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret*. addit & ait: *Sic felicem Maria dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret*. Fusè & eruditè idipſum hic probat noſter Salazar, qui totum hoc caput piè & luculenter in ſenſu myſtico applicat B. Virgini. *B. Virgo ſacerdos & altare.*

Porrò per Chriſtum B. Virgo innumerabiles in Chriſtianis toto orbe diffuſis tum gratiarum & virtutum, tuoi hominum ſanctorum, putà Virginum, Martyrum, Apoſtolorum, Doctorum, Epiſcoporum, Anachoretarum, fructus & genimina edidit, editq; aſſiduè. Quocirca B. Petrus Chryſ. ſerm. 140. *Quantus*, inquit, *ſit Deus ſatis ignorat ille, qui hujus Virginis mentem non ſtupet, animum non miratur, pavet cælum,*

cælum, tremunt angeli, creatura non ſuſtinet, natura non ſufficit, & una puella ſit Deum in ſui poſſeſſionem capit recipit, obſtat hoſpitio, ut pacem terris, cælis gloriam, ſalutem perdidit, vitam mortuis, terrenis cum cæleſtibus parentelam, ipſius Dei cum tanta commercium pro ipſa domus exigat penſione, pro ipſius uxori mercede conquirat, & impleat illud Prophetæ: Ecce hereditas Domini, filii: merces, fructus ventris. ita Chryſologus. Plura in hanc rem attuli Eccli. 24. 16. ad illud: *Et in plenitudine ſanctorum detentio mea.*

Vers. 20. IN VIIS JUSTITIÆ AMBULO, IN MEDIO SEMITARUM JUDICII] Joe à medio tramite ad ſiniſtram vel ad dexteram deflectam, ait Aben Ezra & R. Levi: virtus enim eſt in medio, imò ipſa eſt medium vitiorum. Septuag. *in viis iniquitatis ambulo, inter ſemitas iniuſtificationis verſor*, Pagnin *in via iniquitatis ambulare faciam*. Hebr. enim הלך *halloch* cum ſit futurum *piel*, tam *ambulare faciam*, quàm *ambulabo* ſignificat.

Vers. 21. UT DITEM DILIGENTES ME, ET THESAUROS EORUM REPLEAM] Syrus, *magnifico diligentes, ſpem & bonum eorum implco*. Quod enim ipes ſperat, hoc orat & orando impetrat: quare quantam habes ſpem, tantam habebis & rem: quantùm eum ſperas, tantum impetrabis, ut alibi dixi ex S. Bernardo.

Hebr. *ut hereditare faciam diligentes me* יש *iſch*, id eſt, *eſſe* ſive *id quod eſt*, putà ſubſtantiam ſolidam & permanentem. Vnde Aben Ezra, *iſch*, inquit, eſt ſubſtantia ad omnem æternitatem duratura, eſtque vox generica, quæ aurum, gemmas, omneſque opes & theſauros complectitur. Hinc Pagnin. vertit, *ut hereditare faciam diligentes me eſſe perpetuum*. hoc enim abſolutè eſt *iſch* ſive *eſſe*, quod ſcilicet ſemper eſt. Sapiens ergo amat *iſch*, id eſt, rem exiſtentem & ſolidam, qualis eſt virtus: inſipiens amat umbram rei, putà voluptates inanes & fugaces, quæ non habent eſſe ſolidum & ſtabile. Sapiens ambit Deum, qui eſt τὸ Ens: *Ego*, inquit, *ſum qui ſum*, Exodi 3. inſipiens ambit mundi vanam ſpeciem, quæ non eſt res vera, ſed apparens dumtaxat & ſpectrum.

Vode Chald. *ut hereditate faciam diligentes me annos multos, & cellaria eorum repleam*, ut ſcilicet donem eos longævitate & rerum abundantia; Septuag. *ut deſtribuam amantibus me ſubſtantiam, & theſauros eorum implebo bonis*. Theſauri enim Primò, ſignificant cellas & apothecas, in quibus conduntur opes & theſauri: has ergo ſpondet ſapientia ſe bonis impleturam. Secundò, theſauri ſignificant ipſaimet opes pretioſas, quæ reconduntur. Et ſic quod Noſter vertit, & *theſauros eorum replebo*, accipi poteſt q. d. Ut plenas opes, plenos & cumulatos theſauros eis conferam. Implere enim Hebræis ſæpè idem eſt quod plenè dare.

Porrò poſterius hemiſtichium de more explicat priùs. Idem ergo eſt, *in viis iuſtitiæ ambulabo*, quod *in medio ſemitarum iudicii*, repete, *ambulo*: *iudicium* enim idem eſt quod *iuſtitia*, quæ hic generalis eſt virtus, omniaque ſua facit prudenter cum tatione æquoque iudicio. Sic, *Vt ditem diligentes me*, explicat per id quod ſubdit: *Et theſauros eorum replebo*.

Senſus eſt. q. d. Ego ſapientia verſor in viis, id eſt, actionibus juſtis, putà honeſtis, probis & ſanctis, quæ in medio vitiorum extremorum juxta dictamen rectæ rationis & judicii verſantur jis oblector, jis prætium & domicilium, eas moderor & dirigo. Ne verò quis putet me inopem eſſe, meoſque diſcipulos paoperes facere, aut relinquere, eò quòd ſolis actibus juſtitiæ intendam, cetera videar negligere; addo, quod ſuperiùs dixi, meas quoque eſſe opes & gloriam: hæ enim ſunt ancillæ & quaſi pediſſequę ſapientiæ: atque ideo ita actibus juſtitiæ intendo oculo dextro, ut tamen ſiniſtro reſpiciam quoque opes & gloriam: quare primariò mei ſtudioſos doceo formoque in moribus ſanctis, ſecundariò tamen curam quoque operum habeo: *ut ditem diligentes me*. tum quia ipſi opibus digni ſunt, cùm inſipientes & improbi iis indigni ſint. Unde opes, ſi haberent ſenſum & rationem, aufugerent ab improbis quaſi indignis, & confugerent ad probos quaſi dignos, utpote qui iis rite utuntur ad Dei, qui eas dedit, voluntatem & gloriam, putà ad ſuum & aliorum commodum. tum, quia juſti opes ſuas colligunt juſtè; ideoque illæ eis permanent & perdurant: injuſti verò eas corradunt injuſtè per fas & nefas, ideoque ipſi eis non diu gaudent, ſed mox in ſuam inopiam relabuntur. tum denique quia juſti opibus ſuis, licet non ita magnis, contenti & ſecuri vivunt, iiſque lætè utuntur in timore Dei: injuſti verò quia avari, quo plus habent, eo plus deſiderant: unde ſemper remanent paoperes. pauper enim eſt qui ſemper appetit, & plura deſiderat. Rurſum injuſti, quia malè ſibi opes pepererunt, hinc malè ſibi conſcii ſemper metuunt, ne illæ ipſos deſerant, atque ab eis auferantur. Itaque ad literam divitias hic temporales accipio ſub quibus myſticè ſpiritales intellige: ſapientia enim maximè ditat ſuos gratis & virtutibus.

Septuag. verſui jam dicto hunc ſubnectunt: *Si annuntiavero vobis quę in diem* (id eſt quotidie) *ſunt, memor ero, quæ à ſæculo numerare*; qui non extat in Hebræo nec Latino. Aptè tamen Septuag. eum hic interunt paraphraſticè, ut ſequentia præcedentibus connectant. q. d. Hactenus annuntiavi & recenſui ea, quæ quotidie efficit præſtatque ſapientia, ſcilicet opes, gloriam, conſilium, juſtitiam, &c. nunc majora recenſebo, nimirum ea, quæ ipſa à ſeculo, putà ab initio mundi, fecit, putà quod ipſa creavit cælos & terram totumque orbem. Vode ſequitur.

TERTIA PARS CAPITIS.

Sapientia altiùs aſſurgens commendat ſe ſui ſtudioſis, aſſerendo ſe Deo coæternam, Deumq; per ſe cælos, totumque univerſum condidiſſe & compoſuiſſe.

Vers. 22. DOMINUS (hebr. *Jehova*, quod eſt nomen proprium Dei) POSSEDIT ME IN INITIO VIARUM SUARUM (hebr. *viæ ſuæ*) ANTEQUAM FACERET A PRINCIPIO] Hebr. *ex tunc*, id eſt, à principio; Syrus, *Dominus creavit me in initio creationis*. Sic & Chald. *Dominus*, inquit, קנני *kenani*, id eſt, *creavit me*; & Septuag. *Dominus ἔκτισεν*, id eſt, *condidit* vel *creavit*, *me initium viarum ſuarum in opere ſuo*; Syrus, *Dominus creavit me in principio creaturarum ſuarum*; Arabicus, *Dominus creavit me in principio virorum ſuarum in operibus ſuis*.

Pro *poſſedit me* hebr. eſt קנני *Kanani*, id eſt, poſſedit vel acquiſivit me; hic ramen melius, veras, *poſſidet me*: quia ſapientia æterna eſt increata æque ac ipſe Deus; ac proinde acquiſita non fuit, ſed ſemper caruit in Deo ipſi connaturalis & coæva. Laudavit enim hucuſque ſapientia ſeiptam ab operibus creatis, quæ operatur in hominibus, nunc laudat ſe ut divinam ab iis quæ divinè operata eſt in Deo & cum Deo, dando illi ideam rerum fabricandarum, putà cæli, terræ & totius univerſi; per quam Deus omnia condidit & creavit. Laudat ergo hic ſe, quòd ipſam poſſederit Deus, & per ipſam cetera omnia: ac proinde quòd ipſa fuerit, & hæc tota poſſeſſio propriumque peculium Dei, in qua eminenter continentur & poſſidentur cetera omnia non tantùm creata, ſed & ipſa attributa Dei quæ increata ſunt. A mente enim & ſapientia manat voluntas & amor, indeque rerum creatio & effectio, uti dixi Eccleſ. 1. 4. Unde Aquila vertit, *Dominus poſſedit me ab initio opificiorum ſuorum*; Symmach. *Dominus poſſedit me principium viarum ſuarum ante opificium ſuum*; Theodot. *ante opificium eius à tunc & ex tunc ante ſæculum præparata ſum*. Senſus eſt quaſi dicat, Deus me ſapientiam poſſedit in initio operum ſuorum, cùm enim cœpit condere cælum & terram per me, tunc me uti cœpit, meamque vim & energiam, quæ antea in Deo tolo incluſa latebat, erarque quaſi otioſa, exercere & patefacere: unde tunc cœpit quaſi me poſſidere, id eſt, poſſeſſione mea uti, poſſeſſionis meæ vim & fructum oſtendere, imò verò *antequam quidquam faceret à principio*, putà ab æterno, *poſſedit me*, ſed quaſi theſaurum abſconditum & incognitum, ſolique Deo notum. Ab æterno ergo poſſedit me per modum habitus, in tempore verò quo per me creavit omnia, poſſedit me per modum uſus. Unde Tertull. libr. contra Hermog. cap. 18. legens ex Septuag. *creavit* vel *condidit me*: *Sophia ipſius*, inquit, *exundenata & condita eſt, ex quo ſenſu Deo ad opera munda diſponenda cœpit agitari*, cùm ſcilicet eam applicavit ad res creandas. Qui enim rem aliquam poſſidet otioſè, nec ea utitur, videtur eam non poſſidere, nec habere, juxta illud Chriſti: *Omni habenti* (id eſt utenti talento ſuo, ejuſq; lucrum afferenti) *dabitur* (plus talentorum;) *ei autem qui non habet* (id eſt qui non utitur talento ſuo) *& quod videtur habere* (putà talentum, quod quia otioſum relinquebat, potiùs non habere quàm habere videbatur) *auferetur ab eo*, Matt. 25. 29 ulus ergo

rei eſt ejus viva poſſeſſio, ac habere & poſſidere rem eſt ea uti.

Porrò Septuag. qui ſolent conſentire Hebræo, nec diſſentire ab Aquila, Symmacho & Teodot. videntur pari modo vertiſſe, *Dominus ἔκτισε*, id eſt, *poſſedit me*, à κτάω, id eſt, poſſideo, ut notat Bellarm. lib. 1. de Chriſto capit. 18. imò S. Hieron. lib. 8. in Iſaiæ cap. 26. Unde levi mutatione unius literæ ו in י manavit ἔκτισε, id eſt, *creavit me*, à κτίζω, id eſt, condo, ereo. Conjecturam hanc juvat quòd idem Septuag. Geneſ. 4. 1. ubi idem eſt verbum: *Poſſedi hominem per Deum*; ipſi pro *poſſedi* vertunt ἔκτισε per ω. Jam tamen ἔκτισε per ι legunt omnes codices Græci & paſſim Patres; indeque tanta lis cum Arrianis, qui ex hoc loco contendebant probare, Filium Dei (hic enim eſt Sapientia Patris) non eſſe Deum, ſed eſſe creaturam. Aut certè Septuag. ſecuti ſunt alterum ſignificatum קנה *Kana*, quod eſt *acquiſivit me*, putà, cùm *creavit & condidit me*. Imò pro eodem accipitur *poſſidit me* per metalepſin. Sic enim Eva gignens filium vocavit eum *Cain*, id eſt *poſſeſſio*, dicens, קניתי *Kaniti*, id eſt, *poſſedi*, id eſt, genui & gignendo poſſedi, *hominem per Deum*, eſt enim filius poſſeſſio & ſuppellex parentum, unde jure naturæ eſt parentum in filios poteſtas. B

Rurſum pro *in initio* Septuag. & Symmachus vertunt, *initium*, Sic & Pagnin *Dominus*, inquit, *poſſedit me principium viæ ſuæ*, id eſt operum ſuorum, inquit Vatabl. & hoc propriè ſignificat Hebr. ראשית *reſeit*, id eſt, principium; ſed *reſeit* ſæpè ſumitur pro בראשית *bereſeit*, id eſt, in principio (præpoſitione ב enim ſæpè id eſt *in*, Hebræi æquè ac Græci & Latini ſæpè ſubticent & ſubaudiunt) & ita accepit Noſter, Aquila, Tigur. & alii. Inſuper Hebr. *reſeit*, Græcum ἀρχὴ, & Latinum *principium* ſubinde ſignificant id, quod in aliqua re eſt præcipuum & princeps; juxta illud de *behemot*, id eſt elephante: *Ipſe eſt principium viarum Dei*, Job 40. 14. q. d. Elephas eſt præcipuus inter animalia, eorumque quaſi princeps, ſive magnitudinem, ſive elementiam, ſive robur ſpectes. Sic ſapientia eſt princeps operum Dei, & præcipuum, quod Deus in animo habuit, inquit Aben Ezra.

Quæres, quænam hìc ſapientia intelligitur? Ineptiunt Rabbini, qui per ſapientiam accipiunt legem Moſi, quam ipſi bis mille annis ante mundum à Deo creatam fabulantur. Vide Galatinum l. 7. de Arcanis fidei c. 1. Igitur

Reſp. Primò, cum Tertull. jamdicto, intelligitur hìc ſapientia increata, eaque eſſentialis, quæ communis eſt totiS. Trinitati, putà Patri, Filio & Spiritui ſancto: hanc enim poſſedit, id eſt habuit, Deus ab æterno, per eamque concepit, dixit & fecit omnia: per illam enim velut ideam ſapientiſſimam & perfectiſſimam architectatus eſt cælum, terram, totumque univerſum. Hanc quoque juxta Septuag. creavit, id eſt elicuit, Deus anthropopathos ſive noſtro modo concipiendi. Cùm enim in nobis & angelis omnis ſapientia, ſapienſque rerum faciendarum conceptio, idea, diſpoſitio & ordo ſit actus à mente & intellectu elicitus (eſt enim ipſa rei intellectio & conceptio, quæ verbum mentis dicitur) hinc & in Deo talem concipimus. quia ex noſtris actibus metimur & concipimus divinos, ſicut ex rebus creatis concipimus creatorem. Eſto enim hìc actus in Deo propriè non ſit elicitus, ſed ſubſtantialis, quia deitati intrinſecus, adeoque eum ea re ipſa unum quid idemque; tamen noſtro modo concipiendi (qui divina uti inte ſunt concipere non poſſumus, ſed tantùm eo modo, quo videmus illa fieri in humanis) vocatur elicitus, quaſi manans ab ipſa ſubſtantia & perfectione deitatis; ſicut lux manat à ſole. Nam creandi verbum ab Hebræis ampliſſimè ſumitur pro facere, elicere, concipere; ut cùm ait Iſaias capit. 45. 6. *Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum*; id eſt faciens, eliciens malum & tenebras: hæ enim, cùm ſint mera privatio, propriè creari nequeunt. Et pſalm. 50. 12. *Cor mundum crea*, id eſt effice, elice, *in me Deus*: nec enim cor jam creatum propriè creari poteſt, nec eius mundities, cùm ſit merum accidens.

Secundò, accipi poteſt ſapientia increata, ſed notionalis, ſive perſonalis, putà Filius Dei, qui eſt Sapientia genita & Verbum Patris, uti docet S. Aug. l. 7. de Trinit. c. 2. & Magiſter ſent. in 1 diſt. 28. lit. F. & ibi Bonavent. ac D. Thom. in 1. diſt. 32. art. 2. Hanc enim poſſedit Pater ab æterno per generationem, tamquam prolem & imaginem ſuam. Unde S. Hier. epiſt. ad Cyprian. *Poſſeſſio*, inquit, ſignificat quod *ſem-*

per Filius in Patre, & Pater in Filio fuerit. Una enim perſona alteri eſt intima, eam occupans & poſſidens per mutuam περιχώρησιν id eſt, circuminceſſionem, ait Damaſcenus de qua plura dixi initio 1. epiſt. S. Joannis. Unde in ea conſiſtit S. Trinitatis immenſa opulentia felicitas & beatitudo. Hinc nonnulli centent, & innuit Beda, S. Joannem ex hoc loco accepiſſe initium Evangelii ſui: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hæc enim verba explicant τὸ *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*. Clarius S. Epiphan. hæreſi 73. contra Semiaros cùm, inquit, *ſapientia dixerit, Creavit me principium viarum ſuarum, principium expoſuit (S. Johannes) dum dixit. In principio erat Verbum; ut ne in prolatione, ſed in ſubſtantia ſolida poſitionis exoriam, ex Patre Deum Verbum intelligamus*. Ibidem S. Epiph. docet, S. Paulum verba Salomonis uſurpaſſe, ſed nonnihil tranſmutaſſe, dum de Chriſto dixit: *Primogenitus omnis creaturæ*, &: *In ipſo creata ſunt omnia*. Alludit Salomon ad Geneſ. 1. 1. *In principio creavit Deus cælum & terram*. Vbi myſticè S. Aug. S. Ambr. S. Baſil. *In principio*, inquiunt, id eſt, in Verbo & Filio. q. d. Per Verbum quaſi ideam & ſapientiam Pater creavit omnia. Hinc & à S. Paulo Chriſtus vocatur *principium & primogenitus omnis creaturæ*, id eſt, prior genitus ante omnem creaturam, Coloſſ. 1 v. 15. & 18. Hinc & Filius vocatur *brachium* Patris, quia Pater eo quaſi brachio potenti creavit, & perdita recreavit omnia, Iſaiæ 53. 1.

Dices, Quomodo de Filio Dei dici poteſt: *Dominus creavit me?* Inde enim Arriani concludunt Filium Dei non eſſe Deum, ſed creaturam. hìcque eſt eorum Achilles. *Filius dicitur creatus quo ſenſu. Reſp. Primò.*

Reſpondet Primò, S. Baſilius libr. 2. contra Eunom. S. Epiph. hæreſi 69. S. Hieron. epiſt. ad Cyprian. in Hebræo non eſſe *creavit*, ſed *poſſedit*: creavit ergo idem eſt quod elicuit, genuit, & gignendo poſſedit.

Reſp. Secundò, ἔκτισε non tantùm ſignificat *creavit*, ſed *& condidit*, fecit, operatus eſt. Sic & Latinum *creavit*, in Script. ſæpè idem eſt quod *fecit*: fecit autem vel condidit Deus Pater filium ſuum, quia illum genuit. Sic in Scriptura hæc tria *creare, facere, gignere*, ſæpè pro eodem ſumuntur: verbum enim *creo* ampliſſimè ſumitur, uti paulò antè oſtendi. ita S. Athanaſ. ſer. 3. contra Arrian & S. Cyrill. l. 5. Theſauri c. 6. qui idipſum probant ex eo, quòd Filius Dei dicatur hìc creatus antequam Deus quidquam ei crearet & faceret, imò per ipſum creaſſe omnia. Filius ergo fuit ab æterno & increatus: quare cùm dicitur creatus, non aliud quàm genitus ſignificatur. Sic Latini dicunt ereare & procreare liberos, pro gignere & generare. Vide noſtrum Alf. Salmeronem in epiſt. S. Pauli ad Philipp. 2. p. 2. ubi varia verbi *creo* ſignificata recenſet. *Secundò.*

Reſp. Tertiò, cum Concilio Orientali apud S. Hilarium libr. de Synodis paulò poſt initium, anathematiſmo 5. Filii Dei productio nunc dicitur *generatio*, quia eſt productio in eadem ſubſtantia, putà in eadem numero deitate: nunc dicitur *creatio* tantùm ad hoc, ut ſignificetur productio ſine mutatione creantis. Vox ergo *creavit* notat Patrem genuiſſe Filium ſine paſſione, deciſione, immutatione gigneotis; cùm in humanis pater generet filium cum magna paſſione & deciſione ſeminis. Audi S. Hilar. *Sapientia quæ ſe dixit creatum, eadem in conſequentis ſe dixit & genitum, creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus ſpeciem & conſuetudinem, ſine imminutione aliqua ac demutatione ſui creavit ex ſeipſa quod genuit. Creantis enim opus non habet paſſionem aut permixtionis, aut partus. Eſſe enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro poteſtate quod condit: & eſt opus virtutis creatio, non natura ex natura gigentis nativitas. At verò nativitas, legitima virginis & genuina natura profectus eſt. Ea natura enim generante naturam ſumpſit genita natura. Sed quia Dei filius non corporalis partitudinis eſt genitus exemplo, ſed ea perfecto Deo perfectus Deus natus eſt, idcirco ait creatam ſe eſſe ſapientiam, omnes in generatione ſua corporales paſſiones excludens.* *Tertiò.*

Igitur cum nulla vox poſſit perfectè explicare quomodo procedat Filius à Patre, hinc ploribus utitur Scriptu. ac nunc dicit genitum, ut notet eum recipere ſubſtantiam Patris gignentis; nunc dicit creatum, ut ſine alteratione vel mutatione generantis eum gigni ſignificet. Utrumque igitur dicitur, ut ex utroque ſumatur quod eſt perfectionis, relinquatur verò quod eſt imperfectionis. ita D. Thom. libr. 4. contra Gentes c. 8.

Porrò S. Epiphan. hæreſi 69 pro *poſſedit & creavit* legit, *Dominus me ut pullum exclusit*: græcè enim habet ἐνόσσευσέ, id eſt, nidificavit, & pullum in nido exclusit: ἐνοσσεύσις enim

eſt

est pullus. Videtur ipse in Hebræo legisse קן *Kinnani*, id est, in nido me exclusit: קן enim est nidus. Filius Dei dicitur pullus, sed Patri coæqualis, & per omnia coæqualis, ut notetur sublimis, cælestis, & divina ejus generatio, quòd quasi aquila ab aquila sit genitus, puta Deus de Deo.

Filius est pullus Patris.

Resp. Quartò, Hebr. ראשית *reshit* non tantùm principium sed & principatum significare: significat enim quodlibet principium, sive temporis, sive dignitatis, quale est principatus: hinc Amos 6. 1. *reshit goim* vocantur capita, sive principes populorum: unde & Latina vox *principium* pro principatu sumitur psalm. 109. cùm ait: *Tecum principium*, id est, principatus, *in die virtutis tuæ*. Itaque sic rectè vertas & exponas; *Dominus creavit me*; vel *mihi*, *principatum operum suorum*, hoc est, Dominus ab æterno in seipso habuit & possedit me, sed in tempore, quo creavit mundum, dedit mihi principatum operum suorum, primas operum mihi detulit, constituit me principem operum suorum, præfecit me omnibus operibus suis: omnia enim per me creavit, conservat & gubernat. Sic dicuntur creari reges, præsides, magistratus, cùm dignitas regalis, præfecturæ & magistratus eis confertur. Igitur Pater Verbum suum præfecit toti creaturæ, operique creationis, dum per illud omnia condidit. Rursum Pater gignendo Filium suam creandi potestatem, suum in creaturas jus & dominium omne eidem cum essentia communicavit. Unde S. Athanas. libr. de decretis Nicenæ Synodi, pro *creavit* legens *præfecit*, sic exponit: *Dominus præfecit me operibus suis inciplendis, roborandis & beandis*; hunc que maximè genuinum hujus loci esse sensum censet noster Salazar. Sic & Olympiod. in Catena Græcor. ac ibidem Didymus, S Cyrillus & alii.

Quartò.

Unde solerter advertit S. Cyrill. S. Athanas. & alii, non dici absolutè *Dominus creavit me principium*, sed *principium ad opera sua*, vel, ut alii vertunt, *in opera sua*, aut *propter opera sua*. q. d. Deus constituit me principium & causam ad creandum & producendum opera sua. Sic & Nazianz. orat. 4. de Theolog. *Sapientia*, inquit, *dicitur creari, non secundùm se, sed secundùm progressum, quem ad creandum facit.* Unde Eusebius Cæsar lib. 3. ad Marcellum, ait ἔκτισε positum pro κατεστησε, vel κατεγραψε, id est, ordinavit sive constituit, ut refert Socrates lib. 2. Histor. c. 17.

Audi & S. Ambros. lib. de Filii divinitate cap. 2. *Hæc*, inquit, *est illa sapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita, vel genita, vel creata describitur, quam tamen sic conditam dicit, ut semper eam cum Deo fuisse ostendat. Quid enim Deo dabis, ut initium possis sapientiæ ipsius configuere? Non enim ita Deus sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed cùm initium viarum suarum dicat, initium motus operis alicujus ostendit, ut hoc initium habeat sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam cælestia quàm terrestria, non quo ceperit esse in Deo. Creata est ergo sapientia, imo genita, non sibi, quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat: ut, quia quanta & qualis esset, scire non poterat, de officio operum suorum virtus ejus & potentia, noscerentur: ut quod de conditis assumamus, tunc magis timeremus cùm falla miraremur.*

Hinc & τὸ *creavit* accipi potest pro *creare me fecit*, potestatem creandi mihi dedit, ut sit hebraismus, quo *al* ponitur pro *hiphil*, qui in Script. est creber. Unde S. Athanas. serm. 3. contra Arrian. sic exponit, q. d. sapientiam creati non in se, sed in suis exemplaribus, id est, in creaturis: hæ enim exemplar sapientiæ divinæ referunt, quia ad illud & ex illo sunt expressæ.

Resp. Quintò, multi Patres censent notari hic generationem Filii Dei, non divinam, & æternam, sed humanam & temporalem, qua *Verbum caro factum est*. Humanitas enim & caro Christi fuit creata & creatura, uti est caro ceterorum hominum. Nam paulò pòst de eodem dicitur. *Ante omnes colles ego parturiebar*: quare hic notari geminam Christi naturam, divinam, cùm dicitur, *parturiebar*; humanam, cùm dicit, *creavit me*. ita S. Athanas. Nazianz. Cyrill. Aug. & alii mox citandi.

Quintò.

Audi S. Epiphan. hæresi 69. contra Arrianos: *Dominus*, inquit, *creavit me, hoc est ædificavit me in utero Mariæ, principium viarum suarum in opera sua. Principium enim viarum descensus Christi in mundum, est corpus ex Maria, quod est assumptum in opere justitiæ & salutis ipsius.*

Tertiò, sapientia potest hic accipi creata & participata: hanc enim ab æterno possedit Deus, quia scilicet ab æterno illam, ut derivatam à sua prima & increata sapientia, ac A destinato à se tempore creationi applicandam, & creaturis communicandam intellexit, suoque intellectui cognoscendam & voluntati decernendam subjecit Deus. Hanc enim propriè in tempore ipse creavit; ab æterno verò creavit, id est, creare decrevit & prædestinavit. Sic enim Hebræi sæpè verba realia usurpant pro mentalibus aut verbalibus, ut cùm Apostolus 2. Timoth. 1. 9. ait gratiam Christi ante tempora sæcularia nobis esse datam, id est dari decretam & prædestinatam. Et Jeremias cap. 1. 10. ait se constitutum super regna, ut ea evellat, destruat & dissipet, id est evellenda, destruenda & dissipanda prænuntiet, & quasi vice Dei decernat. Huic etiam sequentia satis aptè conveniunt, quæ significant res omnes à Deo creatas esse ioxta sapientiæ normam, cuique propriam & convenientem. Deniq; ad creatam sapientiam capessendam propriè & primò hic invitamur: nam increatam, quæ Deo est propria, assequi nequimus. ita D. Thom. 1. p. q. 41. a. 3. Unde noster Hieron. Prado in cap. 2. Ezech. sic exponit: *Dominus possedit*, vel *creavit*, *in initio viarum suarum*, id est, Dominus operi à se creato me insculpsit, uti Phidias sculptor clypeo Minervæ à se sculptæ vultum suum insculpsit. Ex B sapientia enim, quæ lucet in creaturis, cognoscitur sapientia creatoris, quasi eis insculpta.

Quartò, accipi hoc loco potest sapientia incarnata, quæ est Christus homo. Hunc enim in tempore à se decreto creavit & possedit Deus, ab æterno verò creavit & possedit, id est, creare & possidere decrevit & prædestinavit: nam per unionem hypostaticam divinitas possedit humanitatem Christi, illamque effecit suam, ita ut Christus non tantùm qua Deus, sed & qua homo, sit & dicatur Filius Dei naturalis, utque omnes actiones & passiones Christi hominis sint actiones & passiones Dei. Unde à S. Dionys. vocantur *theandricæ*, id est, *Dei virilis*. Atque inde infinita vis merendi, satisfaciendi & redimendi in Christo processit, putà à deitate infinita, cui humanitas hypostaticè erat conjuncta.

Rursus S. Ambros. & S. Chrysost. serm. de Trinitate, τὸ *creavit* exponunt per futurum *creabit*. q. d. Dominus in tempore incarnationis creabit me: prædicit enim futurum quasi iam esset factum. Christo enim qua homo propriè competit esse creatum in tempore (hinc & Deus hic non vocatur Pater scilicet Filii Dei, sed Dominus scilicet humanitatis ejusdem. *Caro Dominum agnovit*, inquit S. Ambros. lib. 1. de Fide c. 7. *gloria Patrem significat: creatura nostra Dominum confitetur, charitas Patrem novit.*) sicut eidem, qua Deus est, competit genitum esse ab æterno. Porrò Christum hominem creavit & possedit Deus *in initio*, vel, ut Septuag. ἀρχὴ, id est, principium & principatum, *viarum*, id est, operum suorum. Primò, dignitate: quia Christum fecit primum, principem, caput & ducem omnium Sanctorum, imò omnium angelorum & hominum totiusque universi. Secundò, tempore & causalitate: quia nonnulli Theologi censent Christum per se primò à Deo prædestinatum fuisse, ante prævisionem Adæ & peccati originalis, eò quòd Deus primò voluerit condere Christum, & in eo ostendere divitias gloriæ & magnificentiæ suæ, ac deinde propter Christum voluerit condere angelos, Adamum, ceteroique homines & creaturas universas. Atque id planè significari volunt hoc loco: *Dominus creavit me initium*, vel, ut alii legunt, *in initio viarum suarum*. Quare hanc sententiam suæ opinionis faciunt basin & fundamentum. ita Alexand. Alensis, Scotus, Albertus, Claudius Tautinensis, Catharinus, Pighius & alii, quos citat & sequitur noster Suarez, 3. p. q. 1. art. 3. disput. 5. sect. 2. Verùm non satis efficaciter idipsum ex hoc loco probant, uti multis ostendit hic Salazar.

Christus princeps operum Dei. Primò. Secundò.

Alii ergo cum D. Thoma 3. p. quæst. 1. art. 3. sique non minoris notæ & numeri, quos citat & sequitur Gabr. Vasquez 3. p. tom. 1. disp. 10. censent, Christi incarnationem à Deo fuisse decretam & prædestinatam post lapsum Adæ, ad eius reparationem, & totius generis humani redemptionem. Hanc enim, non aliam, incarnationis Christi causam tradunt Scriptu. & Patres passim. Et tunc decretum Dei de creatione mundi, angelorum & hominum, ac de permittendo Adæ lapsu peccatoque originali, fuit prius decreto de incarnatione Christi in genere causæ materialis; eodem tamen fuit posterius in genere causæ finalis, & quasi formalis. Christi enim incarnatio fuit finis, decor, forma, & complementum creationis angelorum & hominum

minum, ac totius universi. Quocirca inter creationem A mundi & incarnationem Verbi fuit mutua quædam contradependentia. Nec enim Deus decreverat creare mundum, angelos, Adamum, ejusque lapsum permittere, nisi simul decernendo Christi incarnationem ad restaurandum Adæ lapsum, & ad complementum decoremque totius fabricæ suæ: nec vicissim decreverat incarnationem Christi, nisi simul decernendo creare mundum, ac permittere Adæ lapsum, utpote in cuius remedium decernebat Christum incarnari. Unde fit, ut decretum creationis mundi & permissionis lapsus Adæ, sit quidem prius decreto incarnationis Verbi in genere causæ materialis; eo tamen sit posterius in genere causæ finalis, & quasi formalis. In eo ergo Christi incarnatio fuit prior, ac principium omnium viarum, id est operum, Dei, vel, ut Septuag. vertunt, *ad opera sua*, ut scilicet homines peccato Adæ perditos restauraret & revocaret ad vitam.

Verùm quidquid sit de ordine & prioritate incarnationis Christi respectu naturæ, & status naturalis omnium; certum est respectu gratiæ, & status supernaturalis tum hominum, cum, ut multi volunt, angelorum, Christum primarem fuisse: quia per Christum eisque merita Deus decrevit hominem lapsum redimere, ac Sanctis quibuscumque, sive Martyribus, sive Virginibus, sive Apostolis, sive quibuslibet aliis, quin &, ut multi volunt, angelis quoque omnibus suam dare gratiam & gloriam. Christus ergo fuit principium, id est, causa meritoria, exemplaris & finalis, omnium viarum, id est, omnium operum supernaturalium Dei: quia Deus cum fecit principem & institutorem ordinis hujus supernaturalis, ejusque primatum & principatum ipsi addixit, fecitque ipsum caput omnium suarum prædestinationum & prædestinatorum, prædestinatorum, effectorum, donorum, gratiarum, virtutum, dotum gratiæ & gloriæ, quas ab illo & per illum in cæteros Sanctos, quasi per influxum capitis in membra derivat. Unde S. Ambros. lib. 2. de Interpellatione Job: *Soli Christo*, inquit, *servabatur magnarum prærogativa virtutum: quia ipse est virtutum principium; sicut dixit, Dominus creavit me principium viarum suarum.* Et S. Basilius Apolog. ad Cæsarianos: *Christus*, inquit, *principium Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum*, ut per nos ruinæ angelorum, æquè ac hominum instaurentur & reparentur. Sic quoque de Christo incarnato hunc locum accipiunt S. Athanas. ter. C 3. contra Arrian. Nazianz. orat. 4. de Theologia, Cyrill. li. 5. Thesauri c. 4. S. August. l. 1. de Trinit. c. 12. Polychron. & Beda hic, S. Hieron. in c. 4. Michææ, Hilar. lib. 12. de Trinitat. sub finem, S. Ignatius epist. ad Tarsenses, Epiphan. hæresi 69 S. Basil. lib. 4. contra Eunom. Damascen. lib. 4. de Fide capit. 4. & alii plures, quos fusè citat Gabr. Vasquez 3. p. tom. 1. disput. 50. n. 10.

Christus principium cunctis virtutis.

Audi S. Ambros. libr. 3. de Fide c. 4. hunc locum sic literaliter, æquè ac moraliter explicantem. *Principium*, inquit, *nostræ virtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit virgines non virilis expellare concubitus, sed integritatem mentis & corporis famulis magis dicare Spiritui, quàm mariti. Principium parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cùm esset dives. Principium patientiæ Christus, qui cùm malediceretur non remaledixit, cùm percuteretur non repercussit. Principium humilitatis Christus, qui formam servi accepit, cùm Patrem Deum maiestate virtutis æquaret. Ex illo enim accepis virtutis unaquæque principium. Et ideo ne hæc virtutum genera disceremus, Filius datus est nobis, cujus principium super humeros eius. Principium illud crux Domini est, principium fortitudinis, quo vir sanctus est relatus ad sacrificium amissis passionem.* D

Ubi Nota. Hebr. *resit* significare Primò, initium, principium; Secundò, primitias frugum & fructuum, quæ ex lege Deo offerebantur; Tertiò, principatum; Quartò, originem, fontem & causam, Christus ergo est *resit*, id est Primò, principium operum Dei, quia primus sanctorum, electorum & prædestinatorum. Secundò, id est primitiæ sanctitatis, quas genus humanum peccato infectum Deo obtulit. Tertiò, idem est princeps omnium sanctorum, angelorum & hominum, quia ad triplex hoc *resit*, id est, principium, creavit & destinavit eum Deus. Quartò, idem est causa, fons & origo omnis sanctitatis, omnis gratiæ & gloriæ omnium hominum, &, ot multi, omnium angelorum. Ita Didymus in Catena Græcor. *Sapientia*, inquit, *quæ ab æterno fuit in Deo, facta est in tempore principium, id est, causa & efficitrix operum Dei.*

Porrò S. Cyrillus lib 5. Thesauri c. 5. per *vias* accipit leges & præcepta Dei: his enim quasi viis imus in cælum, quorum principium aut fuisse Christum, tum quia Christus viam in cælum exemplo suo nobis præivit, atque eodem ingrediendi initium nobis donat prævertendo mentem per gratiam suam. tum quia lex vetus ultimos quasi limites legum Dei dedit; Christus verò earum principia, id est, præcipua & excellentiora, edocuit. ut v. g. lex verus dicit: *Diliges amicum tuum*; Christus addit: *Diligite inimicos vestros.* Sic in pluribus aliis Christus legem evexit & perfecit, quæ recenset S. Matth. c. 5. Audi S. Cyrillum libr. 5. Thesauri cap. 4. *Dominus creavit me initium viarum*: *Vias* (inquit) *sanctos viros, Prophetas scilicet & legislatores appellavit, quia possunt monendo ad eum ducere. Ergo creavit me, hoc est, fecit me super legem & Prophetas initium, id est, præstantem, ut non in illorum verbis sistere faciam, sed ad meliora documenta traducam.* Sic & S. Basil. in Apol. ad Cæsarianos: *Principium*, inquit, *Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum: factus est enim secundùm dispensationem via nostra.* Et S. Fulgentius: *Quod autem* (inquit) *initium viarum Dominus creatus est Filius, quid est aliud, nisi quidquid via nobis est factus, ut eo duce & vectore per adoptionis, quam recepimus, gratiam, ad virtutum nobis profectum patenter ingrediamur.*

Christus princeps supernaturalium.

Christus novi seculi principium

Denique Christus fuit novi mundi principium, tum quia novam Ecclesiam, novumque Christianorum & Sanctorum populum instituit: tum quia resurgendo à mortuis novæ vitæ & beatæ suis dedit exordium, ac Beatorum cœtum inchoavit. Unde ab Isaja capit. 9. vers. 6. vocatur, *pater futuri seculi*: de quo Sybilla apud Virgil. ecloga 4.

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, & toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina.

B. Virgo princeps operum Dei.

Mysticè, Dominus creavit & possedit B. Virginem, utpote Christi matrem, quasi principium viarum, id est, operum suorum: quia, ut rectè notat Suarez 3. p. tom. 2. q. 27. disput. 1. sect. 3. mater à filio non fuit distincta etiam in electione divina. Quod videtur insinuasse Andreas Cretens. serm. de Assumpt. dicens de B. Virgine: *Hæc est declaratio profundorum divinæ incomprehensibilitatis: hic est sinus, qui incogitatus est ante sæcula.* Pluribus congruis naturæ & gratiæ rationibus, idipsum probat ibidem Suarez. Quocirca S. Epiphan. contra Ariomanitas hæresi 69 *Quandoquidem*, ait, *ipsa sapientia ædificavit sibi domum, fortassis à personæ humanæ ipsius naturæ piè dici poterit, ut præsentia ipsius in carne deificæ ipsius deitatis dicat: Dominus creavit me, id est, ædificavit me in utero Mariæ principium viarum suarum in opera sua. Principium enim viarum dispensationis Christi in mundum est corpus ex Maria, quod est assumptum in opere iustitiæ & salutis ipsius.* Insuper B. Virgo in ipso initio viarum, ipsoque momento conceptionis & vitæ, à Deo solo possessa fuit ramquam hereditas amplissima, mater utique Dei dilectissima futura.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Igitur B. Virgo ab æterno prædestinata fuit, ut esset principium. id est, prima, princeps & domina omnium operum Dei, putà omnium puratum creaturarum. Secundò, ut esset idea sanctitatis, juxta quam sanctos Angelos, Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores, Religiosos efformaret. Cùm ergo Deus B. Virginem mente concepit & prædestinavit, hos omnes adeoque fideles omnes prædestinavit. Tertiò, principatum gratiæ & gloriæ ei decrevit, principatum sanctitat. æquè ac dominii ei addixit: destinavit enim eam, ut esset omnium creaturarum princeps, regina & domina. Quartò, Deus eam fecit primitiæ operum suorum. Solebant Deo offerri primitiæ frugum, ut per eas cæteræ fruges censerentur Deo oblatæ & sanctificatæ: ita mundus obtulit Deo B. Virginem quasi primitias naturæ humanæ, per quam omnes homines totaque natura censeretur ei oblata, purificata & sanctificata. Qua de causa pulchrè Rupertus in cap 2. Cant. B. Virginem ita de se loquentem inducit: *Priusquam nascerer, Deo præsens adsum: antequam fierem, bene illi cogita fueram. Eligit me ante mundi constitutionem, ut essem sancta & immaculata in conspectu eius in charitate. Et si delicia eius esse cum filiis hominum, quanto magis deliciabatur cum ista ancilla Domini, miserabile cunctorum filiorum hominum?*

Petrus Damianus ser. de Nativit. Virginis agens de Dei. para super illud, *Non est factum simile opus in universis regnis: Nihil*, inquit, *verius, nihil sublimius, nihil dulcius misera mortalitati & mortali miseriæ. Nam etsi multa magna facta sunt in creaturis mundi nihil tam excellens, tam magnificum fuit.*

fuerunt opera digitorum Dei, Virgo Dei genitrix, cujus pulchritudinem sol & luna mirantur. Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus orat. de Zona Virg. *Omnia*, inquit, *in Virgine ſunt admiranda, & naturæ vires excedentia, in qua Deus ſuam exercuit potentiam: fecit enim in me magna qui potens eſt.* S. Bernardus hom. 2. ſuper *miſſus eſt*: *Et quid*, inquit, *mirum ſi Deus, qui mirabilis legitur & creatus in ſanctis ſuis, mirabilem ſe exhibuit in matre ſua?* S. Bernardinus Senenſis tom. 1. conc. 61. art. 6. cap. 4. agens de dignitate Dei genitricis. *Unde*, inquit, *Propheta: Elevata eſt magnificentia tua ſuper cœlos Deus: magnificentia enim Dei dicta eſt virgo Maria.* Idem tom. 3. ſerm. 11. art. 1. cap. 2. eumdem pſalmi verſiculum de Deipara explicans: *Singularis*, inquit, *magnificentia Dei fuit B. Virgo: quia in vita exaltatione plus magnificatur, & etiam in vita humiliatione, devotione, gratiarum actione, & omnium horum Dei fruitione plus ipſa magnificat Dominum, quàm omnis creatura alia ſimul ſumpta. Unde merito elevata dicitur ſuper cœlos, id eſt, ſuper angelos.* Sanè fecit in ea magna qui potens eſt: quin etiam maximum operum ſuorum, hoc eſt, Dominica incarnatio, in ejus utero aſt perfectum: meritò igitur *magnificentia Dei* dicitur. In Reve- B lat. S Brigittæ in ſerm. angal. cap. 5. *Mundo*, inquit, *creato adhuc unus minor mundus, qui eſt Virgo Maria, coram Deo cum omni venuſtate mundum creatus aſſabat, à quo major gloria Deo, & angelis major lætitia, atque omni homini vitæ beatitudo frui voluit major nullitas, quàm de hoc majori mundo provenire debebat.* Et infrà ſermonem ad Virg. dirigens: *Floriguis*, inquit, *ac fructiferis arboribus comparari poſſunt opera tua: nam beatitudo ea facturæ erat, quæ plus omnium florum pulchritudine, & fructuum ſuavitate Deum atque angelos delectare debebant: Deuſque inter alia ſuarum creationem plures virtutes prævidit, quàm in omnibus herbarum, florum, arborum, fructuum, lapidum, gemmarum ſeu metallorum generibus, quæ inveniri poſſent in totius orbis amphitudine: unde mirum non eſt, ſi Deus in te, à minor mundo, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quàm de hoc majori mundo:* hæc ibi. Et certè meritò Virgo ſanctiſſima microcoſmos, ſeu minor mundus, in hac S. Brigittæ revelatione appellatur, tum quia Deum omnia continentem in ſe portavit, tum etiam quia, ut ait S. Bonaventura in Speculo B. Virginis cap. 6. *Quidquid poſt Deum pulchrum, quidquid dulcium, quidquid jucundum eſt in gloria, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam eſt.* Quare Petrus Galatinus lib. 7. de Arcanis Catholicæ veritatis cap. 18. reddens rationem cur B. Virgo Jerem. 17. dicatur *ſolium gloriæ Dei. Quia*, inquit, *ſicut ſedes ornata ac regio more parata, ſedentis magnificentiam ac majeſtatem indicat, ita Deus in B. Virgine oſtenſurus erat gloriam ſuam & claritatem.*

B. Virgo microcoſmos gratiarum.

Conſonant veteres Rabbini, ut R. Haccados apud Galatin. lib. 7. c. 2. *Idem*, inquit, *mundum Deus creavit, quia videbat ex Iſrael oriturum patrem ſine manibus, puta B. Virginem, ex qua Meſſias proditurus erat, juxta illud: Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum.* Et cap. 2. citat R. Ookelos dicentem: *Propter ſapientiam creavit Deus cœlum & terram; hoc eſt, amore integerrimæ Virginis, quæ eſt mundi ſapientia, creavit Deus cœlum & terram: vel amore Meſſiæ filii ſui, cui in divinis ſapientia attribuitur. Non ſolùm amore Virginis conditus eſt mundus, ſed etiam ſuſtentatur. Ob ſcelera verò hominum: quæ mundani committunt, nullo pacto conſiſtere poſſent; niſi ipſa glorioſa Virgo cum ſua miſericordia & clementia pro nobis orando ſuſtineret.* Et cap. 4. docet Rabbinos matrem Meſſiæ vocare *primum hominem*, cujus proinde ceteri homines filii nuncupari poſſint. Primum intelligi non creatione & tempore; ſed tum dignitate, tum fine & ſcopo; tum in prædeſtinatione & decretis Dei, uti jam explicui. Unde S. Bernard. ſerm. 1. in *Salve Regina*: *De hac*, inquit, *& ob hanc, & propter hanc omnis Scriptura ſolla eſt: propter hanc totus mundus factus eſt: & hæc gratia Dei plena eſt, & per hanc homo redemptus eſt, Verbum Dei caro factum, Deus humilis, & homo ſublimis.* Idem ſerm de B Virgine, B. Virginem appellat mundum ſpecialiſſimum: *Mariam*, inquit, *Deus tamquam mundum ſpecialiſſimum ſibi condidit, quem in juſtitia & ſanctitate fundavit.* Et S. Epiphan. ſerm. de Laudibus Virginis, eam *cœli terræque myſterium* nuncupat: quia ſcilicet per lapſum hominis lapſæ ſunt pariter in deterius omnes creaturæ, propter hominem factæ & homini ſervientes: per B. Virginem verò Chriſtum parientem homo priſtinæ virtuti reſtitutus eſt, & per hominem ceteræ creaturæ. Ergo B. Virgo fuit quaſi reparatrix totius mundi, uti docet Damaſc. orat. 1. de Nativit. Virg. S. Anſelm. lib. de Excellentia Virginis cap. 10. Et S. Bonavent. in Pſalterio Virg. *Diſpoſitione tua*, inquit, *Virgo ſanctiſſima, perſeveras mundus quem & tu cum Deo ab initio fundaſti*: quia ſcilicet propter B. Virginem & Chriſtum Deus fundavit mundum: ipſa enim toto mundo longè aſt nobilior & præſtantior, imò ipſa eſt mundi decus & pulchritudo. Rurſum B. Virgo cælum diſſidens à terra ob peccatum Adæ, eidem per Chriſtum reconciliavit: atque ſicut ipſa Chriſtum è cælo in terram ſua puritate & humilitate devocavit; ſic pariter ipſa prima verbo & exemplo viam omnibus hominibus in cælum patefecit. Quocirca Chriſtus eam electis omnibus præfecit, voluitque ut nemo ſalvetur cælumque conſcendat, niſi ipſa conſentiente, imò adjuvante & dirigente. Qui ergo ſalvus eſſe cupit, & ſalutem ſuam aſſecurare, cultor ſit B. Virginis, ac in ejus amore & devotione quotidie creſcat & proficiat. Plura, ſi lubet, vide apud noſtrum Salazar hic, cujus præcipua laus eſt in laudibus Virginis.

B. Virgo primus homo.

Denique ſicut Chriſtus, ſic & B. Virgo novo Chriſtianorum ſæculo, ac novo aureoque Virginum, Martyrum & Sanctorum omnium mundo dedit exordium, de quo Sibylla apud Virg. ecloga 4.

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo,
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tropol. ſapientiam, Chriſtum & Deiparam imitantur, qui per Dei electionem & gratiam faciunt ſe auctores magnorum & heroicorum operum, aut qui inſtituunt novas Eccleſias, ſanctos Ordines, Religiones, Congregationes, &c. quales fuere Apoſtoli, S. Antonius, S. Baſilius, S. Auguſtinus, S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciſcus. Hi enim recte dicant: *Dominus creavit* & conſtituit *me principium*, imò principem viarum & operum ſuorum, ut ſcilicet me facerent fundatorem novæ gentis & Eccleſiæ, aut ſancti Ordinis, quo quaſi via omnes mei aſſectæ recto itinere contenderent ad culmen perfectionis, ad vitam Apoſtolicam, ad excellam in cœlis gloriæ lauream. Hi enim non tantùm C habent meritum & laudem propriæ vitæ, ſed & omnium ſui aſſectatum etiam poſt mortem, quamdiu durabit Ordo ſanctus ab ipſis fundatus. v. g. S. Dominico tribuitur laus ſanctitatis & ſapientiæ S. Thomæ Aquinatis, S. Vincentii Ferrerii, S. Catharinæ Senenſis, ceterorumque omnium, qui ex ejus inſtitutione & diſciplina religioſa & ſanctè vixerunt, vivunt & vivent. Quare ejus laus & laurea creſcit & creſcet uſque ad diem judicii: atque in cælis omnes S. Dominicani S. Dominicum ut parentem, ut magiſtrum, ut ducem, ut cautam ſuæ ſanctitatis & gloriæ colent, diligent, laudabunt & celebrabunt per omnem æternitatem. Quæ ſanè magna laus & gloria. Hi enim ſunt novi Ordinis, quaſi novæ Eccleſiæ, & novi mundi ſancti conditores. hi ſunt veræ ſapientiæ doctores, præcones & fundatores. Holce notavit Daniel cap. 12. dicens: *Qui docti fuerint, fulgebunt ut ſplendor firmamenti: & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Ibi Petrus, inquit S. Gregor. homil. 27. in Euangel. *cum Judæa converſa, quam poſt ſe traxit, apparebit.* Ibi Paulus converſam, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas poſt ſe Achaiam. Ibi Joannes Aſiam, Thomas Indiam, in conſpectum ſui ludicis converſam ducet. Ibi omnes Dominici gregis electi cum animarum lucris apparebunt, qui ſanctis ſuis prædicatoribus Deo poſt ſe ſubditum gregem trahent.

Rurſum hæc gnome monet intra actionum per ſapientiam eſſe ordinanda: ex initiis enim pendent media & finis: qualia enim ſunt initia, tales ſolent eſſe & fines actionum. Unde ſymbolum eſt Pythagoræ: *Egredienti mercurium quo valvas oſſo vaſculandas, hoc eſt, initia, & fines actionum & inſtituendorum ſapienter eſſe diſpiciendo & completiendo.*

Vers. 23. AB ÆTERNO ORDINATA SUM, ET EX ANTIQUIS ANTEQUAM TERRA FIERET] Hebr. *à capite, ab ante terram*; Tigur. & Pagnin. *ab initio ante terram*; Syrus, *ab æterno ante omnia opera*; Arabicus, *ante ſæculum fundavit me in principio*. Pro *ordinata ſum* hebr. eſt נסכתי *niſſachti*, id eſt, *principatum habui*, princeps extiti. ita Pagninus; Baynus, *coronata ſum*; Vatabl. *princeps fuſſa ſum*:

ſum : num ſapientia, inquit, poteſtatem habet in omnia quæ facta ſunt ; Chald. *ante ſæculum præparata ſum* ; Aben Ezra, *electa fui* ; R. Levi, *donata ſum fortitudine, poteſtate dominandi & præſtanti ſublimitate* ; Septuag. *ante ſæculum fundavit me* (vel *fundata ſum*) *in principio antequam terram faceret*. Sic & Syrus, *ante ſæculum*, inquit, *ſtabilivit me, & à principio antequam formaret terram* ; Marianus in Lexico, *ego meipſam inauguravi*. Hebr. enim נסכתי *naſach* propriè ſignificat fundere, effundere, libare, ſacrificare : in libatione enim effundebatur oleum vel vinum Deo. Hinc *naſach* ſignificat regem vel principem, ſive laicum, ſive ſacrum, ordinare, inaugurare, inauctorare. hoc enim fiebat faſo in principem oleo. Unde pſalm. 2. ubi Noſter vertit, *ego autem conſtitutus ſum rex ſuper Sion* ; hebr. eſt *niſſachti*, vel, ut jam legunt, *naſachti* : quod Chald. vertit, *ego autem inauctoravi* (alii, *ordinavi*) *regem meum*. Quare Noſter optimè cum Tigur. & aliis vertit, *ordinata ſum*. Unde mirum eſt interpretem doctum id negare, ideoque pro *niſſachti* legere נסכתי *naſachti*, id eſt, vexillavi, inſtar vexilli militum me ordinavi. Nam omnes codices Hebræi habent *niſſachti*, non *naſachti*.

Igitur *τὸ ordinata ſum* ſignificat Primò, ſapientiam à Deo ordinatam & conſtitutam, eſſe principem rerum creandarum. Secundò, eamdem ordinatam eſſe ſacerdotem (*naſach* enim ſignificat libare & ſacrificare, quod eſt ſacerdotum) ſapientia enim Dei ſancta eſt ſanctificans omnia, Deoque offerens, conſecrans & quaſi ſacrificans res à ſe conditas, quò pertinet illud Trimegiſti ; *Mundus hic eſt pulcherrimum Dei templum*, in quo ſcilicet ſapientia eſt ſacerdos, victimæ ſunt res creatæ, quæ muta voce laudant Deum, eique ſe offerunt, obediunt & ſerviunt, atque homines & angelos ad Dei creatoris ſui laudem cultumque invitant & incitant. Tertiò, *τὸ ordinata ſum* ſignificat ſapientiam in ſe eſſe ordinatiſſimam, reſque omnes creatas optimo ordine diſponere, collocare & gubernare. Ordo enim eſt ſummum univerſi bonum : providentia enim & bonum univerſi conſiſtit in congruo partium ſingularum ordine, mutuaque ad invicem coordinatione & diſpoſitione. Hæc enim ſi ſervetur, erit ubique pax ; ſin turbetur, illicò orientur diſſidia & bella etiam inter cælos & elementa, ut patet in vacuo, in hiatibus, in terræ motibus, in fulminibus & tonitruis, in ventis & turbinibus, in procellis & tempeſtatibus. Vide Nazianz. orat. 26. Hinc diſcant principes regimen ſapientiæ conſiſtere in ordine, ut quamque rem & perſonam ſuo ordine, loco & gradu collocent, dicant, faciant. Sic enim regent ordinatiſſimè, ideoque ſapientiſſimè & optimè.

Sapientia eſt ſacerdos Dei.

Ordo ſapientiæ Dei.

Igitur Primò, ſapientia increata eſſentialis ordinat in Deo omnia ejus attributa, omnes perſonarum divinarum proceſſiones, ut ſcilicet priùs origine Pater generet Filium, deinde poſteriùs origine cum Filio ſpiret Spiritum ſanctum. Ad hæc ordinat omnia Dei decreta, omnes actiones, omnes rerum faciendarum ideas : ideæ enim in Deo ſunt ordinatiſſimæ, ideoque cùm juxta eas res creat, conſervat & gubernat, ordinatiſſimè & ſapientiſſimè creat, conſervat & gubernat. Hinc ex Hebræo vertas, *ab æterno ordinatus fui*, vel *ordinavi*, *omnia* ; נסכתי *niſſachti* enim tam eſt conjugationis *piel* activæ, quàm *niphal* paſſivæ. In *piel* ergo ſignificat *ordinavi* ; in *niphal*, *ordinata ſum*. Sapientia enim ab æterno ordinavit omnes mundi ordines, omnes ætatum, legum, temporum, regnorum, regum, Eccleſiarum, Prælatorum, Pontificum, &c. viciſſitudines & ſucceſſiones.

Secundò, ſapientia increata notionalis, quæ eſt Verbum ſive Filius Dei, ordinatiſſima eſt : tum quia ab æterno ordinata eſt, ut per omnia Patri genitori ſuo affimiletur, ejuſque ſit viva imago & character ; tum quia in S. Trinitate Filius ſecundum, ideoque medium, obtinet locum, qui locus eſt ei debitus, eſtque locus ordinis : medium enim eſt ordo extremorum ; quia ea in ſe ordinat & unit. Quare Filius vocari poteſt ordo Patris & Spiritus ſancti : quia cùm ipſe medius ſit, & à Patre genitus, efficit ut Pater in S. Trinitate ſit primus, ipſe verò ſit ſecundus, ac Spiritus ſanctus ſit tertius, qui eſt congruus & debitus perſonarum S. Trinitatis ordo. Rurſum dum ipſe cum Patre producit Spiritum ſanctum, unit Spiritum ſanctum tam ſibi quàm Patri.

Tertiò, ſapientia incarnata ordinata eſt, quia humanitas ſubordinata eſt divinitati : unio enim hypoſtatica fecit, ut illa huic optimo & decentiſſimo ordine ſit copulata & devincta. Rurſùs Chriſti potentiæ, cogitationes, verba & actiones omnes fuere ordinatiſſimæ. Denique, Chriſtus quaſi princeps ordinatiſſimè diſpoſuit regitq; Eccleſiã & fideles ſingulos, dando cuique eum gratiarum ordinem, quem ſapientia ei dictat. Chriſtus ergo ordinatus eſt rex Eccleſiæ, juxta illud : *Ego autem conſtitutus ſum* (hebr. *niſſachti*) *rex ſuper Sion*, pſalm. 2. Idem ordinatus eſt pontifex Eccleſiæ, juxta illud : *Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech*, pſalm. 109.

Quartò, ſapientia creata ordinata eſt, quia manat ab increata. Hæc enim ordinatiſſimè creavit cælum ſurſum, terram quaſi centrum deorſum, in medio cetera elementa, quodque in ordine & ſtatione ſua. Eadem cælis, ſtellis, ſoli & lunæ ſuum dedit ordinem, motumque ordinatiſſimum. Denique ipſa res omnes per ſapientiam & ordinem cuique inditum ſapientiſſimè & ordinatiſſimè diſpoſuit, movet, regit & gubernat ; juxta illud : *Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti*, Sapient. 11. 21. Quocirca omnes angeli, homines & creaturæ quælibet in ſua ſtatione adeò appoſitè à ſapientia ſunt collocati, ut videantur eſſe caſtrorum acies ordinata, à qua Deus vocatur *Dominus ſabaoth*, id eſt, exercituum : hi enim exercitus non ſunt alii quàm ordines & acies angelorum, hominum & creaturarum omnium.

Multi *τὸ ordinata* accipiunt pro *prædeſtinata ſum*, illudque exponunt, q. d. *Prædeſtinata ſum ab æterno*. Sed minùs genuinè : Hebr. enim *niſſachti* non ſignificat prædeſtinare, ſed ordinare & regere ; ſicut rex ordinat rempubl. magiſtet diſcipulos, pater filios, dux milites.

Septuag. vertunt, *fundata ſum* : quæ enim ordinata ſunt, hæc & fundata firmiterque ſolidata ſunt. Ordo enim dat ſtabilitatem rebus, ut patet in fabricis domorum & templorum : in hiſce enim ſi omnia debito ordine fundamento ſuperædificentur, fabrica conſurgit fortis & ſolida. Unde S. Fulgent. in Reſponſ. ad obiect. Arrian. reſponſ. 3. idipſum explicans de Chriſto docet, voce *fundata ſum* ſignificari, quòd Verbum, quod eſt Sapientia Patris, per aſſumptionem humanitatis non ſit mutatum ; quia firmiter retinet ſuam divinam naturam æquè ac perſonam, quæ inde hypoſtaſis, id eſt ſubſiſtentia, dicitur, quod in ea fundatum ſit, firmiterque conſiſtat & ſubſiſtat. *Ante ſæcula*, inquit, *ſapientia fundatam ſe dicit, ut nativitatem ſuam, quæ de Patre nata eſt, immutabilem eſſe monſtraret. Quod enim fundatum dicitur, nulla ratione convellitur : quod autem convellitur, non manet*. Et Polychron. in Cateas Græcor. *Significat*, inquit, *Verbum monti paterno, non ut reliqua, ſed inſtar firmamenti firmiſſimè adinſtar eſſe*. Aut q. d. *Totius univerſi principium fundamentum conſtituit*.

Hinc conſequenter Chriſtus quà homo fundatus eſt, quia humanitas in hypoſtaſi Verbi fundata eſt, & hypoſtaticè ſubſiſtit. Unde S. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arrianos : *Quantum ad humanitatem*, inquit, *fundatur, ut nos ſuper illum velut pretioſi lapides ædificemur, efficiamur templum habitantis in nobis Spiritus ſancti*, juxta illud : *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu : in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino*, Ephel. 2. ac. Sensus ergo *τῦ fundata ſum*, eſt q. d. Deus ab æterno conſtituit, ut ego Chriſtus in carnem veturus eſſem fundamentum Eccleſiæ, cui omnes fideles inædificarentur. Architectus enim ante fabricam præconcipit fundamentum, idque ſolidum, ut, ſi machina rimam patiatur, poſſit ex ſoliditate fundamenti reſtaurari. Ita S. Cyrill. libr. 6. Theſauri cap. 8. *Præfundatur*, ait, *ante nos Chriſtus, & in ipſo nos omnes ſuperædificamur, ideoque ante initium mundi in præſcientia Dei, &c. nos, prævaricatione caderemus, in ipſo rurſus renovaremur*.

Denique per ſapientiam accipi poſſunt ſapientiæ obiecta & dictamina, qualia ſunt, Deum eſſe colendum, honorandos eſſe parentes, cuique ſuum jus eſſe tribuendum, proximo eſſe benefaciendum, &c. Hæc enim toto hoc libro tradit Salomon : atque hæc ab æterno in mente Dei ordinata & decreta ſunt, ut in tempore crearentur, ac communicarentur angelis & hominibus, ceteriſque creaturis pro earum capacitate & modulo.

Myſticè, hæc omnia adapties B. Virgini. Ipſa enim ab æterno ordinata fuit : quia ipſa eſt opus magnificum, & fabrica divina, non unius horæ, menſis, anni aut ſæculi, ſed

ſed ſæculorum omnium. Ab æterno eam ordinavit Deus, ab initio mundi eam in variis figuris, archetypis, exemplaribus per ſæcula omnia delineavit: ita ejus virginitatem delineavit & præluſit in angelis, charitatem in Seraphinis, ſapientiam in Cherubinis, integritatem in cœlis, ſplendorem in ſtellis, in pratis gratiam, in arboribus fructum, in animalibus ſpirandi agendique virtutem: adeoque omnium juſtorum virtutes non niſi umbratilia quædam præludia exiterunt, in quibus Deus delineando prima tantæ fabricæ rudimenta præludebat. Quocirca ipſa à S. Bernardo appoſitè vocatur *negotium omnium ſæculorum*. Et Ven. Beda: *O Virgo*, inquit, *beatiſſima, in te ſola rex ille dives & pradives exinanitus eſt*. Igitur ipſa ab æterno in Dei prædeſtinatione fuit ordinata & conſtituta à Deo princeps & regina cœli & terræ, angelorum & hominum, uti dixi v. præced.

Secundò, ipſa fuit ordinata & conſtituta ſacerdos myſtica, ut Chriſtum ſuum in holocauſtum & victimam pro peccato offerret Deo, ad redemptionem totius generis humani.

Tertiò, ipſa fuit ordinatiſſima, ideoque ſanctiſſima in omnibus ſuis cogitationibus, ſermonibus & actionibus, quas particulatim deſcribit S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 18. & fuſius lib. 2. de Virgin. initio. Hinc patet ipſa ordinat & diſponit congregationes ſibi addictas, Ordines, Religiones: item Virgines, Martyres, Confeſſores, Doctores, quos oportunè Eccleſiæ ſubmittit ad ejus vel reſtaurationem vel incrementum; uti S. Dominicum & S. Franciſcum Chriſto volenti mundum ſceleratum perdere, ad ejus renovationem ſuggeſſit & obtulit. Vide P. Platum lib. 1. de Bono ſtatus Religi. cap. 34. Audi Damaſcen. or. de Nativit. Virg. quàm miro virtutum ordine & concentu ordinata & ornata fuerit Deipara, particulatim & elegantèr depingentem: *Cupiditatem omnem ad id, quod ſolum expetendum & amandum eſt, intentam habet: iram verò adverſus peccatum dumtaxat, illiuſque parentem. Appetitus tuus in hoc ſitus eſt, ut divinis ſermonibus nutriatur, hiſque ſapientiæ: ſanctam omnem & cum anima utilitate conjunctum cogitationem habet; contrà, ſuperbiam & animo exitioſam, antequam guſtet, ejicit: oculi ſemper ad Dominum, perenne & inacceſſum lumen intuentur: aures divinum ſermonem audiunt, ac ſpiritus citharæ oblectatur, per quas Verbum carnem aſſumpturum ingreſſum eſt: nares unguentorum ſponſi odore delinitantur. quod quidem divinum unguentum uſi ſponte exhauſtum, atque humanitatem ſuam unxerunt: porrò labia tibi ſunt Dominum laudantia, ipſiuſque labris adhærentia: lingua & fauces Dei verba diſſerunnt: cor purum ac labiis expers: venter, in quo hujuſmodi is qui nullo loco capitur: lacteis uberibus, quæ puerum Jeſum aluerunt: manus Deum geſtarunt: genua thronum Cherubinis ſublimiter: pedes Dei lege tanquam lucerna deducti; tota denique Spiritus thalamus es, exoptatarum pelagus.*

Hinc ipſa vocatur *cuſtorum acies ordinata*, Cant. 6. 9. quia ipſa Sanctorum aciem inſtruit ad debellandum diabolum, mundum, carnem, ad eradicandam libidinem, ſimoniam, cæteraque ſcelera.

Ipſa quoque ordinata fuit conſanguinea S. Trinitatis. Peperit enim Chriſtum, qui non tantùm qua Deus, ſed & qua homo, eſt Filius Dei Patris naturalis. Chriſtus ergo qua homo, eſt filius, naturalis tam Deiparæ, quàm Dei Patris. Quare Deo Patri conſanguinea eſt Deipara: quia eumdem genuit Filium, quem & Deus Pater, eumque naturalem, non adoptivum. Rurſum ipſa eſt ſponſa Spiritus ſancti, quia ejus ope & opera ſine viro virgo mirificè concepit & peperit Chriſtum. Unde Poeta: *Salve Virgo, Dei filia, ſponſa, parens*: Fuit enim ipſa filia Dei Patris, ſponſa Spiritus ſancti, parens Dei Filii.

Ipſa denique ordinavit & conjunxit hominem Deo: tum quia genuit Chriſtum Deum & hominem; tum quia per Chriſtum Deum hominibus, & homines Deo reconciliavit. Unde omnes ſæculorum ordines, ſucceſſiones & ſtatus optarunt videre Virginem concipi & naſci: &, ut ait Damaſcen. ſerm. 1. de Nativit. Virg. *Certabant ſæcula quodnam maximè ortu tuo gloriarentur. Verùm eorum contentionem profundum Dei, à quo facta ſunt ſæcula, conſilium ſuperavit, & poſtrema prima facta ſunt, dum ipſis felicitima nativitas tua obtigit.*

Quocirca Albertus Magnus ſuper miſſus eſt, & ex eo S. Antoninus 4. p. tit. 15. cap. 14. parag. 3. docet Virginem eſſe matrem omnium, quatuor de cauſis. *Primò*, inquit, *quia genuit omnes ſanctos ſpiritaliter. Secundò, propter eum, quam gerit omnium. Tertiò, dignitate: quia eſt principalis ante omnem creaturam, & eſt excellentiſſima creaturarum. Quartò, prioritate prædeſtinationis: ipſa enim ante ſæcula prædeſtinata eſt, ut eſſet, ex quo recreandum ſunt omne creatum. Et ſic dicitur de ea Proverb. 8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, id eſt in principio operum ſuorum, ut ſim prima omnium, quæ unquam creatura ſunt.*

Ab æterno ergo ordinata es, ô Virgo ſanctiſſima, & antequam terra fieret, ut ad te oculos attolleret, quem culpa premeret, deprimeret afflictio, peccati reus, ſalutis incertus, & ab omnibus derelictus: ut in te & per te inveniret reus veniam, afflictus conſolationem, derelictus aſylum, inſipiens ſapientiam, peccator juſtitiam, juſtus perſeverantiam. Urbs verè refugii, portus naufragantium, & ſolatium omnium in te ſperantium. Tu ſtella maris, cujus radius univerſum orbem illuminat, cujus fulgor & præfulget in ſupernis, & inferos penetrat, terras etiam perluſtrans, & calefaciens magis mentes quàm corpora, fovet virtutes, exeoquit vitia. Tu, inquam, es præclara & eximia ſtella, ſuper hoc mare magnum & ſpatioſum neceſſariò ſublevata, micans meritis, illuſtrans exemplis.

Moral. ſapientiæ, æquè ac Deiparæ diſcipulus & filius eſt, qui motus omnes animæ ordinat, regit & componit, ut ejus anima poſſit dicere: Ab æterno ordinata ſum in mente Dei, in tempore verò ordinata ſum in mente mea. Atque hic facilè alios ordinabit & reget, juxta illud: *Rex eris, ſi recte facies. Qui ſe regit, alios regerit*. Ex ordine enim oritur pax, unio, concordia & amor, non tantùm hominis in ſeipſo, ſed & cum Deo, cum angelis, cum cæteris hominibus & creaturis univerſis, uti patuit in Adamo in ſtatu innocentiæ, cùm corpus ſenſui, ſenſus rationi, ratio menti, mens Deo ſubordinata eſſet, ac ſubinde ea obediret. Nam ut ait S. Bernard. ex S. Auguſt. ſerm. 3. inter parvos: *Pax corporis eſt ordinata temperantia partium. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, cogitationis actionisque conſenſio. Pax corporis & animæ, ordinata vita & ſalus animantis. Pax hominis ac Dei, ordinata in fide ſub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia: Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ſimilis ſimili eſt. Pax ſalubris civitatis, ordinatiſſima & concordiſſima ſocietas fruendi Deo, & invicem eo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo eſt partium diſpariarum, ſua cuique loca tribuens diſpoſitio.* Moral. de ordinandis moribus.

Quàm ordinati omnes ſenſus & potentiæ B. Virginis.

Idem in Octo puoctis vitæ ſpiritalis, hoc ſeptimum aſſignat: *Diſcretum, moderatum & ordinatum te in omnibus exhibeas: quia Deo numquam placuit aliquid immoderatum, inſtabile, confuſum, inordinatum: ſuper humilem autem & quietum requieſcit Spiritus Domini*. Hoc verò octavum: *Diſcas tibi ipſi præeſſe & ſeipſum regere, non alios: proprias vias ordina, mores tuos compone, ſeipſum judica, apud te ipſum accuſa & condemna, nec impunitum dimiſeris exceſſus. Tibi ipſi eſto dura, numquam alii.*

Idem libr. 3. de Conſider. ſub finem agens de clericis, eorumque inordinato & indecenti veſtitu: *Pallucida diſcolor*, inquit, *eorum ordinem decolorat. Quid ſibi vult quòd clerici aliud eſſe, aliud videri volunt? Id quidem mundi caſtum, minaſque ſinceras. Nempe habita militem, quæſtu clericos, actu nutrum exhibent. Nam neque pugnant, ut milites, neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis ſunt? Cùm utriuſque ſtatus pudeat, utrumque deſerunt, utrumque confundunt. Vanſque ſeque in ſuo ordine veſurget. Iſti in quo? Aut qui ſine ordine percurrant, ſine ordine petibunt? Aut ſi ſummè ſapiens Deus voraciter evolutur, à ſummo uſque deorſum nihil inordinatum relinquere, verior iſtas non alibi ordinandos, quàm ubi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. O miſerandum ſponſam talibus creditam paranymphis, qui adſignatu cultui ejus, proprio retinere quæſtui non verentur. Non amici profectò ſponſi, ſed mali ſunt.*

Deipara mater omnium quadrupliciter.

NONDUM ERANT ABYSSI, ET EGO JAM CONCEPTA (Pagnin. & Tigur. *formata*) ERAM; Septuag. *antequam abyſſos fieret*; Arabicus, *antequam abyſſus eſſet*. *Abyſſos* intellige immenſas voragines & profunditates aquarum creatas in initio mundi, de quibus dixi Geneſ. 1. 2. NEDUM FONTES AQUARUM ERUPERANT] Hebr. *in non fontes graves*, vel *gravidi aquis*; Pagnin. *adhuc non erant fontes aggravati aquis*: fontes enim videntur quaſi gra- Vers. 24.

vidi & prægnantes aquis, ut eas paturiant, & effundant. Septuag. *priusquam procederent* (Arabicus, *emitterentur*) *fontes aquarum*; Chaldæus, *antequam essent fontes molæ aquarum*; Vatabl. *necdum fontes aquis redundabant*.

VERS. 25. NONDUM MONTES GRAVI MOLE CONSTITERANT] Hebr. *antequam montes offensus immersi*, demersi, infixi; Pagnin *fundati*; Tigur. *antequam montes mergerentur*, ic hieee aquis primigeniæ sbyssi, Geoſ. 1. 2 Aut potius *terra immergerentur* & infigerentur, inquit Vatabl. Radices enim montium videntur terræ immerſæ & infixæ, proinde ac fundamenta domorum & templorum terræ immerguntur, id est, profundè eidem infiguntur, in eaque fundantur & solidantur.

ANTE COLLES EGO PARTURIEBAR] Hebr. est חללתי *cholalti*, quod Noſter vertit, *concepta eram*; Vatab. *formata sum*; Aquila & Theodot. *edolata*, *per partum eram pi*; Symmach. *quasi obstetricis opera conformata sum*; Sept. *ante omnes colles genuit me*; S. Cyprian. *genuit me*. Sic & S. Augustin. lib. 1. de Trinit. c. 12. *Ante omnes*, inquit, *colles genuit me*, *id est*, *ante omnes altitudines creaturarum*.

Explicat *ut* quod dixit v. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, &c. *Ab æterno ordinata sum*; dicendo quòd ante abyſſos, ante fontes, montes & colles, id est, ante creationem mundi, ab æterno, a Deo concepta & formata sit. Est otiosis: minus enim dicit, sed plus significat: significat enim sapientiam ita fuisse in mente Dei ab æterno, ut illi ideam dederit abyſſorum, fontium, montium, collium, omniumque rerum in tempore creandarum; atque in tempore creationem Dei dixerit ad illa sapienter creanda & efformanda. Ideo enim dicit: *Necdum erant abyssi*, *fontes & montes*; quia ideircò hi per sapientiam creati sunt, & sine ea creari non poterant.

Sapientia hìc intelligitur essentialis, communis toti S. Trinitati. Hæc enim in mente Dei concepta fuit ab æterno, & per hanc in tempore Deus creavit omnia. Potest & accipi notionalis; putà Verbum sive filius Dei: hic enim genitus est a Patre, ac pet eum pariter facta sunt sæcula, Hebr. 1 2. Ita de æterna Filii genetatione hunc locum accipiunt S. Cyrill. S. Hilar. S Epiphan. S Fulgent. & alii scribentes contra Arianos, quos citavi v. 22. ut tentus sit, q. d. *Necdum erant abyssi*, *& ego iam concepta eram*, putà a Patre per intellectum. & quia conceptio illa perfectissima semper atque integra fuit, utpote indivisibilis, & tota simul, subjungit: *Ante omnes colles parturiebar*. Est enim conceptio in eadem natura divina, ideoque genetatio & partus, ait D. Thom. 1. p. q. 27. art. 1. ad 2. Unde Mercurius Trismegistus loquens de divina Verbi generatione: *Intelligentia Dei Deus*, inquit, *cùm maris ac feminea vim haberet*, *& vita & lumen esset*, *genuit verbum alterum scilicet mentem opificem*, &c. Et Postæ finxerunt Minervam deam sapientiæ ex cerebro Jovis natam, ut significarent sapientiam & Verbum genitum à solo Patre, esse ideam ejus primariam, ad quam ipse omnia architectatus est. Denique posset hìc accipi sapientia incarnata, putà Christus homo; sed tum *ut conceptam eram* & *parturiebar* accipiendum est non realiter, sed meotaliter, sive in mente & prædestinatione Dei. ita Hugo.

ut parturiebar quatuor significat. Primò. Secundò.

Verbum *parturiebar* significat. Primò, sapientiam quasi ab æterno stimulasse Deum ad pariendum & creandum res in tempore. Sic enim mulier, cùm parturit, stimulatur ad emittendum fœtum. Secundò, sapientiam ejusque opera esse tes arduas & operosas, quæ in se requirant parturitionem, id est longam meditationem, molitionem & operationem; licet Deo sint plana & facilia ob infinitam ejus potentiam, qua in momento solo jussu nutuque creavit cælum & terram. Atque hac de causa Deus rerum creationem molius est perficitque per sex primos mundi dies, ut significatet quàm molitio hæc in se esset ardua & difficilis, licet sibi utpote omnipotenti esset facillima. *Tertiò.* Tertiò, *ut parturiebar* significat mentem Dei sapientia quasi gravidam & prægnantem ab æterno in tempore eam peperisse; cùm scilicet ejus opera, putà cælum & terram creavit & quasi peperit. *Quartò.* Quartò, *ut parturiebar* idem est quod pariebar & partu enixa eram, gignebar & genita eram. *Filius semper gignitur & genitus est.* Utrumque enim significat Hebr. *cholalti*, quod est temporis præteriti. Significat ergo in Deo idem esse gignere & genuisse, gigni & genitum esse. Unde Filius in eodem instanti æternitatis semper & gignitur & genitus est, semper nascitur & natus est. In divinis enim & æternis idem est fieri & factum esse: æternitas enim est quasi punctum indivisibile, semper durans unum idemque: ac proinde sine ulla sui mutatione coexistit tempori præterito, præsenti & futuro. Quia enim hæc successive coexistunt eidem instanti æteroitatis semper manenti & constanti, hinc juxta illa dicitur, Pater genuisse, gignere & genitus semper Filium; cùm propriè dumtaxat semper gignat Filium, sc semper Filius ab eo sit genitus. Ita clarè docet S. Hilar lib. 7. de Trinit. post medium, clarius S. Augustin. in psalm. 2. clarissimè Origen. hom. 6. in Jerem. *Filius*, ait, *continuò esse suum accipit & manet à Patre*, *sicut splendor à sole*. Unde Tropol. addit *nos etiam*, *qui fratres sumus Christi*, *semper à Deo generari per singulos intellectus*, *per singula opera & verba sancta*; *si semen*, *id est gratiam*, *eius suscipiamus*, *eique cooperemur*. Hinc S. Th. lib. 4. Contra Gentes cap. 11. docet in partu corporali, cò quòd fiat cum motu & successione, Primò, esse conceptionem; Secundò, parturitionem; Tertiò, partum; Quartò, præsentiam rei partæ ipsi patienti: at in Deo qui caret motu & successione, partum ab æterno fuisse plenum atque perfectum, ideoque simul fuisse Verbi conceptionem, parturitionem, partum & præsentiam parti parienti, hoc est gignenti: atque ut hoc significaret Salomon, cùm dixisset: *Ante omnes colles parturiebar*, ne quis parturitionem præcessisse partum existimaret, illicò subjunxisse: *Quando præparabat cælos*, *aderam*. q. d. Ab æterno parturiebar, sed plenè & perfectè, ut eodem instanti perfectè existerem, eiemque præsens Patri gignenti, cum eo moliens cælos totumque universum.

Mysticè hæc adaptes B. Virgini. Unde Ecclesia hæc pro Epistola legit in sacrificio Missæ Conceptionis & Nativitatis ejusdem. Conceptio enim & nativitas Deiparæ sunt principium operum Dei circa redemptionem hominum, in quo magnum pietatis Sacramentum, puta incarnatio Verbi mox peragenda & celebranda erat. Ipsa enim est thalamus & thronus veri Salomonis nostri, in quo Deus suam omnipotentiam & magnificentiam ostendere voluit: *Et magnum magni Numinis illud opus*. Quare fecit B. Virginem in sui conceptu & ortu nobiliorem & pulchriorem omnibus angelis, etiam Seraphinis, imò fecit eam ideam perfectionis, virtutis & sanctitatis, ut ipsa esset exemplar decoris & gratiæ tam angelorum quam hominum, quin & creatarum omnium; imò fecit, ut ipsa esset imago divinitatis, in qua Deus præ cæteris puris creaturis suam sapientiam, amorem, virtutes & decos omne, quoad fas erat, exprimeret & mundo repræsentaret. Ipsa ergo est oceanus pulchritudinis, fons paradisi, templum & sacratium Dei, *Abyssus humilitatis*, *gratiæ & sapientiæ*, ut eam vocant S. Ildephonsus & S Bernar. imò *abyssus miraculorum*, ait Damascen otat. 1. de Nativ. Ipsa patiter præ omnibus collibus fuit mons in vertice montium: quia *ut ad conceptionem Verbi pertingeret*, *meritorum verticem super omnes angelorum choros usque ad solium deitatis erexit*, aie S. Gregor in libr. 1. Reg. cap. 2. Ideirco ante colles & montes ab æterno concepta fuit in mente & prædestinatione Dei, quæ ex tunc illam paturiit quasi gestiens illam eniti & parere, ideoque tempore à se decreto illam quasi eoixs est & peperit. B. Virgo enim ab æterno prædestinata fuit à Deo, non tantùm ut esset sancta, sed & ut esset mater Sanctorum, imò idea sanctitatis, ut scilicet juxta eam reliqoos sanctos Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores efformaret. Habet enim ipsa puriotem virginitatem quàm habeant cetetæ virgines: majorem scientiam quàm habeant Doctores: fortiorem patientiam quàm Martyres: clarius lumen propheticum quàm Prophetæ: ardentiorem zelum quàm Apostoli: denique sanctitatem quamcumque majorem quàm habuerit ullos Sanctorum. *Tot tibi sunt dotes*, *Virgo*, *quot sidera cælo*. *Cæteris*, inquit S. Ildephonsus & Bernard. *datur gratia per partes*, *Mariæ verò tota gratiarum plenitudo*; Cùm ergo Virginis conceptionem & nativitatem celebramus, nostram quoque celebramus, nam in ipta quasi in matre filii nos concepti & nati sumus. Porrò concepta est B. Virgo quindecim annis ante partum & nativitatem Christi: Christum enim peperit anno ætatis 15. Quare cùm Christus natus sit anno Augusti Cæsaris 42. si textu 15. annos Virginis computes, incides in annum Augusti 27. illo ergo anno concepta fuit B. Virgo, quo & Augustus Cæsar, uti narrat Joseph. lib. 2. Belli cap. 15. & 16. Dei

Conceptio Virginis principium operum supernaturalium Dei.

B. Virgo abyssus miraculorum.

in-

ioſtinctu, licet arcani neſcius, prætet morem in Syriam profectus, ut provinciam luſtraret, Herodem regem Judææ magnis honoribus affecit, & novis provinciis præficiens exaltavit. Herodes verò in gratiarum actionem urbem magnificam exædificavit, quam à Cæſare Cæſaream appellavit; quin & juxta fontes Jordanis inſigne templum ex marmore candido Cæſari exſtruxit. Nimirum quia in Syria & Judæa tunc concipiebatur Virgo, quæ fonte purior & marmore candidior erat Dei templum ac viva poſſeſſio, ei proinde Auguſtus veniendo in Syriam, honorem detulit, & dominatum ac imperium quaſi reſignavit.

Vers. 26. ADHUC TERRAM NON FECERAT, ET FLUMINA, CARDINES ORBIS TERRÆ] Hebr. *adhuc terram non fecerat, & plateas* (vel *ea quæ extra ſunt*, ita Tigurina) *& caput pulverum orbis*. Unde Primò, Hebræi cenſent hîc tria notari elementa, putà per *terram* globum terræ; per *ea quæ extra ſunt*, aerem, qui extra terram arctam ſurſum ſpatioſè lateque expanditur; per *caput pulverum terræ* notari ignem, qui eſt caput & princeps terræ cererorumque elementorum. q. d. Ego ſapientia fui ante omnia elementa. Nam de quarto aquæ elemento mox ſubdit, dicens ſe fuiſſe ante abyſſos.

Secundò, Septuag. vertunt, *Dominus fecit regiones, & inhabitabiles & ſummitates habitatas eius, quæ ſub cælo eſt*; S. Hilar. lib. 12. de Trinit. *& ſacramina quæ habitantur ſub cælo*. q. d. Deus fecit terram, eamque diſpeſcuit in regiones habitabiles & inhabitabiles. Inhabitabiles ſunt, quæ teguntur mari; habitabiles, quæ è mari extant & eminent; quæ vocantur *caput pulverum orbis*; quia ſunt pulverulentæ, & ſiccitate ſua ubique pulverem creant.

Tertiò, Noſter optimè per חוצות *choſoſe*, id eſt, *plateas*, vel *ea quæ extra ſunt*, accipit *flumina*; quia flumina ſunt quaſi plana in terra, vel extra terram ſiccam plateæ, quæ eodem itinere placidoſemper teoore & æquore fluunt. Nec enim de plateis ubium hîc ſermo eſſe poteſt, cùm initio mundi nullæ fuerint urbes. Uode Aquila & Symmach. vertunt, ἐξόδους, ideſt, *exitus*, quales ſunt efluxus fluminum.

Portò per *caput pulverum terræ*, licet Chald. accipiat *verticem terræ*, & Septuag. *ſummitates habitatas terræ*; Noſter tamen optimè vertit, *cardines orbis terræ*. Cardines enim continent pulverem terræ friabilem & ſolutum ne diffluat, itaque terra findatur & hiet. Portò per *cardines terræ*, Janſen. accipit quatuor mundi limites, ſcilicet Orientem, Occidentem, Meridiem & Septemtrionem, quibus quaſi columnis ſuſtinetur & conſiſtit mundus. Sic & Aben Ezra vi *pulverum* interpretatur *plagarum*. Alii accipiunt polos mundi, circa quos cælum vertitur. Noſter Pineda in Eccleſ. c. 3. v. 20. n. 3. cenſet alludi hîc ad creationem hominis & animalium è pulvere terræ. Igitur *caput pulverum terræ* vocari pulveres, qui ſuos principium, & velut fundamentum hominis, & brutorum animalium, quæ terram calcant. Meliùs accipiaa cum noſtro Salazar centrum terræ; ad hoc enim quaſi ad caput revocantur omnes lineæ, à circumferentia terræ per medium ejus ad alteram circumferentiam ductæ. Centrum enim propriè continet & coercet pulverem terræ, ut non dilabatur & diffluat, ſed ſuo loco immobilis conſiſtat. Unde centrum eſt quaſi baſis & fundamentum terræ, juxta illud Job 38. 4. *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ? indicamihi, ſi habes intelligentiam*. Poſſent quoque per *caput*, id eſt capita, *pulveris* accipi aggeres arenarum, qui in littoribus mare continent & coercent, ne exundet & terram obruat. Sic enim promontoria in mari eminent, ejuſque impetus refringunt. Unde & *capita* vocantur; ut promontorium Bonæ ſpei vocatur caput bonæ ſpei: ſic & cetera in litore maris Arabici & Indici eminentia, vocantur capita. Atque ſic vi *caput* acceperunt Sept. & Chald. Quare ſic Noſtrum cum Sept. conciliabis, ſi per *flumina* accipiaa tam fluvios quàm æquora ſive maria, quæ Septuag. vocarunt regiones inhabitabiles, ac tunc ſummitates habitatæ, uti vertunt Septuag. erunt aggeres maris monteſque, qui mare in ſuo al veo coercent, ne terram montibus ſubiectam & habitatam obruat. Unde hebr. vocantur *capita*, à Noſtro vocantur *cardines terræ*, quia terram fulciunt & muniunt contra mare, ne ab illo exundante mergatur. Meminit montium, collium, fluminum, abyſſi & fontium; quia hi omnes ſtabiles ſunt, vel ſitu ut montes, vel fluxu ut fontes: Unde vocantur fontes perennes, quia ſuo perenni fluxu æternitatem repræſentant. q. d. Sapientia magis ſtabilis, magis antiqua & æterna eſt, quàm ſint montes, mare & fontes, quæ apud homines habentur maximè ſtabilia & perennantia. Eamdem mox cælis conferet & anteferet, dicendo: *Quando præparabat cælos, aderam*. Gradatim enim ab inferioribus ad ſuperiora conſcendit.

QUANDO PRÆPARABAT CÆLOS, ADERAM (Syrus, *cum eo fui*:) QUANDO CARTA LEGE ET GYRO VALLABAT ABYSSOS] Septuag. *cùm pararet cælos; aderam illi*; Hebr. *in parando illum cælos, ibi ego, in deſcribendo ipſum circulum ſuper faciem abyſſi*; Pagnin. *quando deſcribebat circino faciem voraginis*; Tigur. *cùm conſtitueret globum ſuper faciem abyſſi*; Syrus, *quando fecit circulum ſuper faciem abyſſi*; Chald. *cùm gyrum circumduxit in faciem abyſſi*. Quod explicans Vatabl. Primò, per *abyſſum* accipit centrum terræ, quia profundiſſimum. q. d. Ego ſapientia aderam Deo, cùm ipſe globum & peripheriam terræ quaſi circino circumſcriberet circa centrum ejuſdem, hoc eſt, dum ipſe collocaret centrum terræ in medio mundi, & circa illud terræ circulum, cælorumque orbes rotundos efformaret, ac quaſi circino circumſcriberet. Sic & Aben Ezra & R. Levi per *abyſſos* accipiunt terram, quæ eſt centrum cælorum & ſphærarum cæleſtium. *Vers 27.* *Abyſſi quid? Reſp. Primò.*

Secundò, Cajetan. per *abyſſos* accipit cælos, ſicque vertit, *quando circino ſculpebat ſuper facies abyſſi*; hoc eſt, inquit, quando cælum unum velut circino in rotunditate elaboratum alteri cælo ſupponebat; unde cælum dicitur quaſi cælatum. *Secundò.*

Tertiò, alii per *abyſſos* accipiunt maria; ſed variè explicant. Primò, aliquid ſic: gyro vallare abyſſos eſt idem, quod circumdare mari terminum ſuum, putà terram in circuitu maris elevare, eaque ratione quaſi vallum mari opponere, ne transfrediatur. ita Ludovicus Molina tract. de Opere ſex dierum diſput. 11. Accedit Lyran. R. Salomon & Hugo, qui per *abyſſos* accipiunt maria, quæ Deus certa lege & gyro metatus eſt ut appareret arida. Secundò, alii, q. d. Gyro vallare abyſſos, eſt facere globum aquæ rotundum. Unde Melchior Canus & alii cenſent aquam per ſe eſſe rotundam, ac facere globum ſeparatum à globo terræ. Verùm hoc rectè refutat noſter Clavius in Sphæra, & Ludovicus Molina loco jam citato. Tertiò, alii, qui cenſent aquam & terram unum globum efficere, ſic eſponunt: gyro vallare abyſſos eſt efficere, ut aquæ terræ commiſtæ unum cum ea globum efficiant, ac utramque uno gyro & circulo complecti. *Tertiò.*

Quartò, Janſen. per *abyſſos* accipit aerem omniaque elementa, quæ ſubjacent ſphæris cæleſtibus. q. d. Deus gyro, id eſt, circulo cæleſtium ſphærarum, omnia elementaria corpora concluſit. *Quartò.*

Quintò, alii meliùs per *abyſſos* accipiunt aquas, quæ ſunt ſuper firmamentum, de quibus dixi Geneſ. 1. a. & 6. Agit eum hîc de cælis & abyſſis cæleſtibus, poſtea acturus de mari & abyſſis terrenis. Initio enim mundi, ut oſtendi Geneſ. 1. 1. & ſeqq. Deus creavit tantùm cælum empyreum ſurſum, & terram deorſum, ac totum ſpatium intermedium replevit abyſſo, id eſt, immenſa vi aquarum, ex quibus deinde cælos, aerem & cetera omnia efformavit. Quare primo die mundi ſupernè vallavit abyſſum hanc gyrum cæli empyrei, ut illud non excederee, imò nec ingrederetur; inferiùs verò vallavit eamdem circulo terræ, ut ultra illum ſeſe non extenderet. Rurſum quando Deus ex hac abyſſo formavit firmamentum dividena aquas ſuperas ab inferis, abyſſum hanc ſupernam, putà aquas, quæ ſunt ſupra cælos ſidereos, ſupernè vallavit eodem gyro cæli empyrei, infernè verò vallavit eas gyro primi cæli ſiderei ſive primi mobilis, ut nec ſuperne, nec infernè hoſce gyri ſui limites tranſgredi poſſent. Quocirca noſter Salazar cenſet haſce aquas inter cælum empyreum & cælos ſidereos, præter alias rationes hac etiam de cauſa ibidem poſitas eſſe, ne primum mobile ſuo motu ſecum raperet cælum empyreum. Hoc enim, utpote Dei & Beatorum ſedem, volunt Deus eſſe immobile: quare Deus noluit illi cælos ſidereos, qui moventur, eſſe contiguos, ne illi empyreum ſecum raperent, ideoque medias interiecit aquas, quæ vim ùnpetumque primi mobilis eludant & hebetent, ne ad cælum empyreum perveniat. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *cùm ſecerneret ſedem ſuam*; Aquila & Symmach. *turrim ſuam* (Addunt Sept. *ſuper ventos*. Sed hoc ad ſequentia pertinet) q. d Cùm Deus cælum empyreum velut ſedem gloriæ ſuæ altiorem faceret *Quintò genuinè.*

aquis

aquis ſuperè cælestibus, illamque abeis ſecerneret & elevaret, ſum ut eſſet thronus Dei & Beatorum, tum ut aquas ſupercælestes ſuo oculo definiret, circumſcriberet & quaſi circino exornaret; ego ſapientia aderam Deo, omnia dirigens & moderans.

Hucuſque æternitatem ſuam oſtendit ſapientia, dicens ſe ante montes & fontes ab æterno conditam & poſſeſſam à Deo; nunc oſtendit quid in tempore per eam operatus ſit Deus, nimirum cælos & abyſſos cælestes per ſe produxiſſe, limitaſſe, & quaſi circulo eleganti circumſcripſiſſe. Unde auctor Catenæ Græc. ſic explicat; *Quando præparabat, hoc eſt, cælum ſtellis ornabat, nubi aderam, non dicit ſupinum, ſed voluntarium, nempe quo per hoc indicet in gloria & majeſtatis ſolio ſe Patri aſſidere, eiuſdemque æternitatis, honoris & poteſtatis cum illo eſſe; quando æquè ſeorſumque ab aliis ſedem ſuam ponebat, aderam, operamque conferebam: ego erat namque lucis illa ad ſummæ rerum faſtigia, poteſtate virtuteque Deo digna*, Hebr. enim בהכינו *bahcin* ſignificat præparare, parare, ornare, ſolidare & ſtabilire. Unde Aben Ezra vertit, *quando firmabat cælos*; R. Levi; *quando diſponebat cælos ad illum numerum, conſtitutionem, latitudinem, magnitudinemque conſtans; hemiſphærium in eis deſixa; tunc aderat ſapientia hæc omnia diſponens & ordinans*.

Myſticè, B. Virgo aderat Deo cælos & aquas cælestes formanti, quia quidquid in eis pulchræ condebat Deus, id totum vel literaliter, vel ſpiritualiter pulchritudinabat indere B. Virgini, quia ipſa futura erat cælum animatum, in quo plenitudo divinitatis inhabitaret corporaliter. Unde Damaſcen. orat. 1. de Nativit Virginis: *Hodie*, inquit, *ex terrena natura cælum in terra condidit ille, qui olim firmamentum ex aquis finxerat, atque in alium extulerat. At ſanè illo longè divinius eſt: nam qui in illo ſolem effecerat, in hoc juſtitiæ ſol ortus eſt*. Porrò non unum dumtaxat, ſed quintuplex cælum fuit B. Virgo, inquit S. Bonav. ſerm. 1. de Laudibus Virg. to. 3. *Domina noſtra*, ait, *fuit cælum aereum per puritatem omnimodam: cælum igneum per ardentiſſimum eharitatem: cælum ſidereum per pariteria ſimilitatem: cælum æqueum per frigiditſimam caſtitatem, cælum empyreum per totius ſapientiæ ſplendorem*. Jam abyſſum aquarum ſpiritualium Virginis accipe ex S. Bern. ſerm. de B. Maria; *Dominus altiſſimus eam quaſi mundum ſpecialiſſimum creavit, quam in juſtitia & ſanctitate coram ipſo ſanctos, & fluentis ſapientiæ irrigaret, & cæleſtibus deſiderii inſtar aeris ſublimaret, & igne dilectionis accendendo illuſtraret. Hinc in eis ſtatuit tanquam in quodam firmamento ſolem poſuit rationis, & lunam ſcientiæ; & virtutes tanquam ſtellas ſpeciei omnimodæ*, &c.

B. Virgo cælum animatum.

Idq; quinquiplex.

B. Virgo eſt minor mundus.

In Revelationibus S. Brigittæ in ſerm. angel. c. 5. *Mundo*, inquit, *creato adhuc unus minor mundus, Virgo Maria, coram Deo cum anima venuſtate nondum creatus aſſabat, à quo maior gloria Deo & angelis, maior lætitia, atque omni homini eius bonitate frui volenti maior utilitas, quàm de hoc maiori mundo provenire debebat*. Et infrà ſermonem ad Virginem dirigens: *Floreris*, inquit, *ac fructiferis arboribus comparari poſſunt opera tua: nam charitate eo facilèra erat, quòd plus omnium florum pulchritudine & fructuum ſuavitate, Deum atque angelos delectare debebant*. Addatque, *Scimus Deum in te ante ſuam creationem plures virtutes prævidiſſe, quàm in omnibus herbarum florum, arborum, fructuum, lapidum, gemmarum ſeu metallorum generibus, quæ inveniri poſſent in totius orbis amplitudine; unde mirum non eſt, ſi Deus in te, à minore mundo, qui adhuc creandus erat, magis delectabatur, quàm de hoc maiori mundo*.

QUANDO ATHUSBA FIRMABAT SUBSUM, ET LIBRABAT FONTES AQUARUM] Pro *æthera* hebr. eſt VERS. 28. שחקים *ſechakim*, id eſt, cæli, æther, aer leviſſimus. Radix enim שחק *ſchachac* ſignificat contundere, molere, levificare. Unde שחק *ſchachac*, vocatur pulvis contuſus & minutiſſimus, momentum, cælum, æther; quia leves & ſubtiles ſunt: licet Caballiſtæ ita cælos dictos putent, eò quòd juſtis molant manna, uti fecere Hebræis in deſerto. Unde Syrus & Chaldæus vertit, *nubes*. *Quando*, inquit, *roborabat* (Chald. *condenſabat*) *nubes*; Septuag. *ventos & nubes*. *Cùm validas*, inquiunt, *faceret ſuper ventos nubes*; Aquila vertit, *momenta*; S. Athanaſ. in Synopſi c. 14. legit, *quando ſegregabat thronum ſuum ſuper ventos*; Vatabl. *cælos*: *Quando firmabat*, inquit, *cælos deſuper*. Cajetan. accipit cælum empyreum; R. Levi firmamentum quod Deus ex aquis fluidis firmavit, denſavit & firmavit. Verùm cælis jam egit ſapientia. quare Noſter cum Symmacho, Pagnino & Tigur. optimè vertit, *æthra*. Deſcendit enim Salomon à cælis & abyſſo ad æthera, & inde ad aquas, ab aquis ad terram, quæ ima eſt. Per *æthereum* accipe aetiem, cum Lyranoigmis elementum, ſi quod eſt ſuper aetem. Addetiam ſi vis orbes planetarum, præſertim Lunæ, Martis & Veneris, qui Soli jubjacent, quos multi cenſent eſſe ſimiles aeri puriſſimo, ideoque vocari *æthereos*. Igitur Deus æthereum firmavit, qnia aerem (& cetera jam dicta) licet fluidum & ſecabilem ita ſtabilivit, nt ſemper perduret, ac nubes aqua gravidas ſuſtineat & ſuſpendat, atque validos ventos in terram emittat. *Aether quid?*

Pro *librabat* hebr. eſt חזק *iaazer*, id eſt, *fortificabat*. Unde Chald. & Syrus, *ſàm roborarat fontes abyſſi*; Septuag. *cùm confirmaret* (Tertull. *firmat*) *fontes eius, quæ ſub cælo*; Tigurina, *cùm æthera ſuperne figeret, fonteſque abyſſi firmaret*; Aquila & Theodot. *in ſtatuendo gyram ſuper faciem abyſſi*.

Per fontes Janſen. accipit nubes, quæ inſtar fontium aquam pluviam ex æthere effundunt. Hos enim ita librat Deus, ut in aere ſuſpenſi hæreant, juxta illud Job 26. 8. *Qui ligat aquas in nubibus*. Unde S. Athanaſ. in Synopſi c. 14. legit: *Quando firmabat ea quæ ſuper nubes ſunt, eram eum eo cuncta componens*.

Melius accipias fontes, qui in terra ſunt. Hos enim, inquit Molina loco ſuperiùs citato, Deus libravit, id eſt, quaſi libra & trutina per tertam aptiſſimis ſpatiis diviſit, diſtribuit & dimenſus eſt. Rurſum, ut noſter Salazar, librare aquas dicuntur, qui illas per ſuos esnales & squæductus dirigunt, & altitudinem metiuntur, ad quam aſcendere poſſunt; non enim altiùs deduci poſſunt, quàm ſit earum origo & ſcaturigo. Unde in Jure libratores & libellatores vocantur. Deus ergo per ſapientiam *libravit fontes aquarum*, id eſt, per ſecretos terræ meatus direxit & diſperſit fontes, ut oportunis locis erumpant, locorum altitudinem & depreſſionem quaſi ad libellam examinans, ut per illas squæ ſecundum nativam conditionem decurrant, & in novas ſcaturigines deducantur, ibique in fontes emanent. Hebr. eſt *cùm roboraret fontes abyſſi*: quia Deus initio mundi abyſſum, id eſt, aquarum vaſtitatem, quæ totam terram operiebat, à terra deduxit & ſeparavit (ut terra poſſet habitari ab hominibus & animalibus) eamque partim in maria & flumina diſtribuit; partim per venas in ſingulas terræ regiones ita æquè ac oppoſitè quaſi ad libellam, libramque juſtitiæ diſpertiit, ut nulla queri poſſit ſe aquis deſtitui. Unde experientia docet quocumque ferè loco ſi fodiatur, repetiri æquam; ut patet in puteis, qui ubivis ferè locorum effodiuntur. Sicut ergo ex hepate languis per venas diſtribuitur in totum corpus ſingulaſque ejus partes, ad illud humectandum, calefaciendum & alendum, mito naturæ artificio & beneficio; ita pariter mirabili arte & ſapientia Deus aquas abyſſi per venas in omnes terræ regiones libravit, id eſt, æqualiter diviſit, & quaſi ad libellam diſtribuit, ut omnes poſſint producere gramina, herbas, plantas, arbores, &c. utque ſuis locis in fontes & flumina erumpant ad potandum homines & animalia, & ad alios quoslibet eorum uſus. Quod ſanè magnum & mirabile eſt ſapientiæ divinæ opus. Inſuper librat Deus fontes abyſſi, dum facit ut ex mari tantum aquarum effluat in flumina, in vapores & nubes, quantum aliunde ex fluminibus & pluviis influit, ut alludat ad illud Eccleſ. 1. 7. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant*. *Librare aquas quid? Reſp. Primo. Secundo.*

Tertiò, poteſt *vi librabat* accipi pro librare, id eſt ejaculari, faciebat. Sicut enim milites librant, id eſt, ejaculantur, magnaque vi intorquent tela, ſaxa, baliſtas, tormenta: ſic pariter Dei nutu fontes magna copia & impetu vibrant & ejaculantur aquas. *Tertio.*

Quartò, *librabat*, id eſt, graves faciebat, fontes, ut ſcilicet è montibus locisque editis in plurimum rerræ decurrerent ad hominum & animalium uſum. Sic Plinius lib. 11. c. 10. *Apes*, inquit, *ſi coeruleus procella, apprehenſi pondiculo lapilli librant ſe*, id eſt, graves ſe faciunt, ne vi procellæ abripiantur. Et Cicer. 5. Tuſcul. *Vade terra, & quibus librata ponderibus, quibus maria ſuſtineat*. Hinc pondera vocantur libramenta. *Quarto.*

Et hoc ſignificat Hebr. חזק *iaazer*, id eſt, *roboraret*. Roboravit enim Deus fontes, dum eos perennes effecit, ut magno robore continuò aquam largiter effundant & ejaculentur.

fentur. Rurſum roborat & graves facit aquas, ut deorſum ad hominum uſum decurrant, ne inſtar levis aeris & nubium, ventis & procellis hinc inde diſſipentur & diſpergantur.

Simili modo ſapientia ab aquarum copia, fluxu & ordine ſeſe dilaudat Eccli. 24. 40. *Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluvio, ego quaſi fluvii diorym, & ſicut aquæductus exivi de paradiſo.* Vide quæ ibidem annotavi.

Myſticè, B. Virgo eſt æther, id eſt, aer & aura cæleſtis, æquè ac fons & aquæductus gratiarum, oti oſtendi Eccli. 24. 40. Unde illud viri ſancti: *Quoties ſuſpiro & reſpiro, toties ad te ſuſpiro Jeſu Maria.*

Tropol. Olympiod. in Catena Græcor. per *æthera*, id eſt, ventos & nubes, accipit angelos, qui homines cæleſti doctrina perfundunt: per *fontes*, divinos doctores & magiſtros. Horum enim mater eſt ſapientia, per quos homines erudit.

Vers. 29. QUANDO CIRCUMDABAT MARI TERMINUM SUUM, ET LEGEM PONEBAT AQUIS, NE TRANSIRENT FINES SUOS] Hebr. *quando ponebat mari ſtatutum ſuum* (ſtatum terminum) *ne tranſiret os ſuum*, id eſt, ut Pagninus, oram & littus ſuum. Aliter Vatabl. *ut tranſiret*, inquit, *os eius*, id eſt, juſſum Dei ſtatuentis ſibi littus in terminum. Sic & Syrus: *Mari*, inquit, *legem ponebat & aquæ non prætergredientur os eius*. Alludit ad Job. 38. 10. *Circumdedi illud terminis ſuis, & poſui vectem & oſtia, & dixi: Uſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.*

Termini maris ſunt eminentiora terræ & moles arenarum, quæ ſua ſiccitate mare æſtuans ſorbeat, ac ſua quantitate & denſitate coerceat, ne tranſgrediatur & terram obruat. Eoſdem appellat *oſtia*, quibus quaſi repagulis claditur mare, ne egrediatur; ac *vectes* propter firmitatem & ſoliditatem, præſertim rupium & montium mari adjacentium, illuſque continentium & reverberantium ne exundet. Hic verſus deeſt in Septuag. Romanis, in Complut. tamen ſic extat: *In ponendo mari præſcriptionem ſuam* (terminum à ſe præſcriptum) *& aquæ non tranſibunt os ſuum*, id eſt, littus ſuum.

Symbolicè, Deus fluctibus maris, id eſt, tentationibus & tribulationis ſæculi, limites ponit, eùm ob Chriſti martira earum impetum imminuit & reprimit, ne fideles ita corroborat, ut illi reſiſtendo ſint; cumque facit, ut non diu durent, ne ſua longitudine tædio afficiant, & dejiciant pugilem Chriſti, ac tandem poſt conflictum uptatam animæ tranquillitatem pacemque impertitur.

Myſticè, Deus initio mundi mare circumdans ſuo alveo quaſi alvo, ſuiſque littoribus quaſi terminis reſpexit in hoc typo ad antitypum, putà ad B. Virginem, quam facturus erat Deiparam; ita ut illa ſimili modo ſuis viſceribus conciperet & concluderet Dei Verbum quod eſt mare & abyſſus ſapientiæ, potentiæ, virtutis omniſque entis & boni juxta illud Job 38. 8. *Quis conclaſit oſtiis mare, quando irrumpebat quaſi de vulva procedens? cùm ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obvolverem?* Hinc nomen ei inditum *Maria*; quod hebr. Primò, ſignificat amaritudinem maris à מר *mar*, id eſt, amaritudo, & יָם *iam*, id eſt, maris: quia ipſa mare iam dictum ambiit, putà Chriſtum, qui omnem amaritiem generis humani dulcoravit, imò in meram dulcedinem convertit. Ita S. Ambroſ. lib. de Inſtitut. virg. cap. 5. *Speciale*, inquit, *Maria Domini hoc nomen invenit, quod ſignificat Deus ex genere meo. Dicta ſunt & antè Mariæ multa: nam & Maria ſoror Aaron dicta fuit; ſed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinem humanæ fragilitatis, ut conditionis amaritudo dulceſceret verbi cæleſtis ſuavitate & gratia temperata. Hoc ſignificavit fons Mara per lignum dulcoratus, Exodi 15. eò quòd populus nationum amaros ante vocatis, vel caro noſtra temperamento Dominicæ paſſionis in uſus alueros mutaretur. Egregia igitur Maria, quæ ſignum ſacræ virginitatis oſtendit, & intemeratæ virginitatis ſium Chriſto vexillum levavit.*

Maria primi idem quod amarituda maris.

Ubi Nota S. Ambroſium cenſere nomen *Mariæ*, vel, ut Hebræi dicunt, *Mariam*, per eraſio dici quaſi מִיֹּלֶדֶת מְרוּדֵי *meruchem ia*, id eſt, *ex utero Deas*: quia ſcilicet ipſa ex utero concepit & genuit Deum.

Maria idem quod Secundò, S. Epiphan. nomen *Maria* autumat dici quaſi מִיר יָם *mor iam*, id eſt, myrrha maris; quia ſcilicet ipſa myrrham maris paſſionum Chriſti aſſiſtens cruci, pectore ſuo ſuſtinuit & concluſit, juxta illud Cant. 1. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Itaque magnum fuit mare dolorum ipſius, maius fuit mare amoris ejuſdem in Deum & homines. Quocirca mare amoris in ſe concluſit & quaſi abſorpſit mare doloris. *myrrhæ maris,*

Tertiò, alii *Mariam* derivant à מוֹרָה *iara* quod in *hiphil* הוֹרָה *hora* idem eſt quod oſtendere, docere, dirigere. Unde מוֹרֶה *more* eſt doctor. Hinc *Mariam* eſt doctrix vel illuminatrix maris, quia ipſa omnes in hoc ſæculo velut mari procelloſo ſe invocantes docet, illuminat, & ad portum ſalutis æternæ dirigit. *& doctrix maris,*

Quartò, alii *Mariam* interpretantur *pluviam maris*; מָטָר *more* enim etiam pluviam ſignificat: quia ipſa gratiarum copiam & quaſi mare è cælo à Deo ſuis precibus elicit, & in homines depluit. *& pluvia maris,*

Quintò, multi *Mariam* exponunt, ut idem ſit, quod domina maris. *Mara* enim ſyriacè eſt domina (unde *maran ata* idem eſt, quod *Dominus noſter venit* 1. Corinth. 16. 22.) *iam* eſt mare: quia ipſa maris, terræ, totiuſque mundi eſt princeps & domina. *& domina maris,*

Sextò, alii *Mariam* interpretantur per anagramma quaſi רוּם יָם *rum iam*, id eſt *celſitudo maris*; vel רָמָה יָם *rama iam*, id eſt *excelſior mari*: quia ipſa omnes huius ſæculi ærumnas, perſecutiones, tribulationes, mortes, &c. longè ſuperat & tranſcendit. Quare ipſa ſicut puritate eſt virgo, & pietate matet omnium viventium verùs quàm Eva, ſic pariter omnium dolores & afflictiones ipſa in ſe concipit, concludit, abſorbet, dum eos ad ſe ſuſpirantes ſolatur, curat, ſanat, ea hilarat, vivificat, eorroborat. *& celſior mari.*

QUANDO APPENDEBAT FUNDAMENTA TERRÆ] Pro *appendebat* hebr. eſt יָכִן *chuKo*, id eſt, decernebat, delineabat, ſtatuebat, conſtituebat. Chald. *ponebat*; Syrus, *faciebat*; Sept. *fortia faciebat*; Pagnin. *deſcribebat*; Caiet. & Marinus, *ſculpebat*; S. Hier. *aptabat & ſtabilibat.*

Noſter Salazar per *fundamenta* accipit iam dictos maris terminos, putà littorum aggeres, quibus quaſi vallis ſe munit, fundat & ſtabilit terra contra æſtus maris, ne iis obruatur. Verùm de terminis maris iam egit Salomon, nec ſatis aptè ii appendi dicuntur ut fundamenta. Quocirca Lyran. Hugo, Baynus, Caiet. Janſen. & alii paſſim per *fundamenta terræ* accipiunt centrum terræ: hoc eſt enim quaſi baſis & fundamentum terræ. Aut ſimplicius per *fundamenta terræ* intelligunt ipſam terram eum ſuis partibus in imo ſuo ſolidam. q. d. Ego ſapientia aderam Deo, illique ſuggerebam ideam, juxta quam fundaret & loca ei terram in ima parte mundi, ut ipſa eſſet centrum quaſi ſoſtinens totum univerſum. Deus enim ſingulis terræ partibus gravitatem iodidit, qua fit, ut omnes deorſum vergant ad infimum mundi locum, ibique conſtipatæ firmam terræ molem conſtituant: quo fit, ut terra firma conſiſtat, perinde ac ſi robuſtiſſimis ſaxorum fundamentis innixa foret. Eſt catachreſis: terra enim propriè nulla habet fundamenta, ſed in ſeipſa ſuiſque partibus conglobata et fundata conſiſtit.

Alludit ad illud Job 38. 4. *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? &c. Quis poſuit menſuras eius, ſi noſti? vel quis extendit ſuper eam lineam? ſuper quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius?* Magnum enim ſapientiæ divinæ opus fuit, quòd terram ſine fulcro ſola ſua potentia ſuſtineat, itaque firmet, ut ipſa non modò firmiſſima conſiſtat, ſed & totam univerſi molem, velut atlas humeris ſuis ſuſtineat. Unde Noſter ſolerter vertit, *quando appendebat.* Primò, ut ſignificet Dei nutu terram quaſi pilam pendulam hærere in mundi medio, firmarique in vacuo. Centrum enim terræ natura ſua non magis exigebat hunc ſitum & locum, in quo re ipſa à Deo locatum eſt, quàm aliom quemlibet: poterat enim Deus illud locare in cælo vel ſupra cælos: &, ſi ibidem locatum à Deo fuiſſet, tam firmiter ibi conſiſteret, & totus mundus circa illud, quàm nunc ſuo loco ſibi à Deo decreto conſiſtit. Ipſe ergo Deus per ſe centri mundique totius eſt centrum, qui ſcilicet ſua vi centrum mundumque ſuſtinet, firmat & ſtabilit. Vide dicta Geneſ. 1. 1. Hinc illud Poetæ 1. Metam. de chao ante terræ mundique creationem:

Nec circumfuſo pendebat in aere tellus
Ponderibus librata ſuis.

Secundò, τὸ *appendebat* juxta nonnullos innuit terram quaſi in libra ſuſpendiam, librari & motu librationis moveri, eò

eò quòd ipſa ob montes, maria & valles hinc inde ſibi interta, aliud habeat centrum magnitudinis, aliud gravitatis: ac proinde, cùm terra una ſui parte nova impoſita mole urbium, templorum, palatiorum, navium, exercituum, tormentorum prægravatur, illam centrum gravitatis mutare, ideoque librare & trepidare: ſed quia io tanta terræ vaſtitate hæ moles impoſitæ exiguæ ſunt, hinc quoque motus librationis inde conſequens exiguus & inſenſibilis eſt. Eademque de cauſa centrum magnitudinis à centro gravitatis non multum diſtat, ſed unum alteri vicinum eſt. Sed de hoc plura Eccleſ. 1. 4.

Myſticè, idipſum ſectè adaptes B. Virgini, in qua Deus, qui eſt centrum magnitudinis, ideoque centrum creaturarum omnium, ut ait Triſmegiſtus, ſociavit ſe terræ & humanitati oſtiæ quaſi centro gravitatis, dum ipſa de ſtatem Verbi corporavit, ſuaque carne induit & veſtivit. Mirum enim hoc ſuit ſapientiæ opus, quæ ita deitatem cum humanitate temperavit ac librávit, ut humanitati accedat dignitas deitatis, & tameo deitati ſuus maneat honor & majeſtas. Ipſa viciſſim eſt centrum, ad quod confluunt omnes creaturarum perfectiones, omnes angelorum & hominum prærogativæ ac dotes: item omnes hominum preces, gemitus, tentationes, afflictiones, ut ipſa eas ſuſtentet, ſublevet, euret & ſanet.

Vers. 30. CUM EO ſUAM CONCTA COMPONENS] Hebr. אמון amon, quod Primò, Aquila & Chald. vertunt, *eram in latere eius nutrita*; R. Salomon, *apud eum nutriebar*. q.d. Ego ſapientia quaſi filia Dei alebar divinis ejus opibus & operibus, earum pulchra compoſitione, ſpecie & artificio me paſcens & oblectans, ut ſequitur.

Secundò, R. Levi: *Eram*, inquit, *apud Deum qui alit, amplificat, & præparat quæ ad prudentiam pertinent*; & Vatabl. *cum eo fui velut alumna, velut is qui alit ipſa inferiora*.

Tertiò, Pagnin. vertit activè, *eram apud eum velut nutriens*. q.d. Sicut proceres procreatis liberis, ſolent eos nutricibus & præceptoribus alendos formandoſque tradere; ita Deus tebus à ſe creatis nutricem aſſignavit ſapientiam, ut eas gubernet, alat & quamque ad ſuum finem dirigat. Hinc Sapiene. 16. 25. ſapientia Dei dicitur *nutrix*, id eſt altrix omnium tamquam mater indulgentiſſima. Sicut enim principes filiis lactatrices procurant, ita Deus ſuæ ſapientiæ & providentiæ commiſit homines & res alias, ut ab ea benignè alantur, foveantur & perficiantur.

Quartò, Tigurina vertit, *fida illi aderam*, quaſi fida œconoma res omnes Dei fideliter diſponens, ordinans, diſpenſans.

Quintò, Symmach. & Theodot. *eram apud illum firmato*, ut ſcilicet perpetuò Deo adeſſem, eiuſque opera perpetim gubernarem & firmarem.

Sextò, alii vertunt, *aderam illi quaſi artifex* vel *architectus*. Sic enim אמון *amun* artificem ſignificat Cant. 7. 1. q.d. Ego ſapientia in opere creationis fui quaſi architectus Dei, qui totam univerſi molem quaſi unam Dei fabricam & domum, architectonica arte optimè & elegantiſſimè diſpoſui & compoſui.

Septimò, Septuag. vertunt, ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, quod Complut. vertuoe, *eram apud eum componens*; Rom. *aſſumens*; Tertull. *modulans*; alii; *compingens, compaginans, conſectans, coaptans*: ἁρμόζω enim idem eſt quod compono, adapto, coniongo, conglutino, compagino; unde tributur coniugibus, de quibus ait Apoſtol. *Deſpondi* (græcè ἡρμοσάμην) *vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto* 2. Corinth. 11. Simili enim modo ſapientia omnes res aptiſſima ἁρμονίᾳ, id eſt coagmentatione, compoſitione, junctura, concordia & quaſi coniugio inter ſe copulavit, perinde ac ſi harmoniaco & muſico concentu moderata & modulata forent. Unde illud: *Concentum* (hebr. *nebla*) *cœli quis dormire faciet?* Job 38. 37. quod Pythagorici, imò S. Auguſt. epiſt. 28. ad S. Hieron & Leo Caſtrius in Iſaiæ 40. v. 26. ac Georgius Venetus in ſua Harmonia, propria de muſica muſicoque concentu accipiunt. Cenſent enim cælos tam appoſitè coordinatos eſſe, ut ſuo motu ſuaviſſimum efficiant ſonum & concentum. Verùm certum eſt hunc concentum non eſſe muſicum, ſed myſticum, nihilque aliud ſignificare quàm ordinatiſſimam cælorum harmoniam, diſpoſitionem, motum & circulationem, quæ contemplantium non auribus, ſed mentibus jucundiſſimum ingerit concentum. Unde præmiſit Job loco citato: *Quis marmora cœlorum tationum?* puta ordinem, diſpoſitionem, circulationem. Quocirca Plato in Timæo aſſerit, ideò maximè nobis à natura datos eſſe oculos, ut circuitus, qui in cælo ordinatiſſimè peraguntur intuentes, ad vitæ diſciplinam traduceremus, & errationes animi motus cælorum adinſtar moderaremur & componeremus.

Concentus cœli myſticus, non muſicus.

Hæc alludens, imò hæc citans S. Dionyſ. de Divin. nom. c. 7. *Hæc* (Dei ſapientia) inquit, *ut ſcripta divina tradunt, omnium eſt artifex, & ſemper omnia componit, eſque cauſa indiſſolubilis cohærentiæ & ordinis omnium: finemque priorum cum ſequentium principiis ſemper connectit, & unam mutuæ conſpirationem concentumque pulcherrimè efficit.*

Myſticè, hæc omnia adaptes B. Virgini. Ipſa enim quaſi peculiaris & propria filia Dei, apud illum in omni ſapientia & ſanctitate enutrita fuit: ipſa viciſſim io illdem omnes homines enutrit, componit, promovet, efficitque ut tota Eccleſia, imò anima cuiuſlibet fidelis & ſancti, ſit ἁρμόζουσα, id eſt harmonicè & ordinatiſſimè coaptata inſtar citharæ ſuaviſſimè modulantis, ut ait Damaſc. orat. de Nativit. Virg. adeoque inſtar cæli & mundi, qui à ſui ſpecie græcè κόσμος, id eſt ornatus & pulchritudo, nuncupatur. Fuit enim ipſa cælum animatum, & mundus quidam ſupramundanus ac divinus. Multis idipſum hic ingeniosè & piè proſequitur & confirmat noſter Salazar. Ego actum non agam, & brevitati ſtudens ad ulteriora pergo.

Vers. 31. ET OBLECTABAR PER SINGULOS DIES, LUDENS COram eo omni tempore; ludens in orbe terrarum: et deliciæ meæ, esse cum filiis hominum] Senſus eſt, q.d. Ego ſapientia eum Deo omnia moliens, creans, conſervans, propagans, gubernans, tum io ipſa rerum adeò pulcharum creatione, tum poſt eam *orbe perfecto*, ut habent Septuag. conſidetans ſcilicet jugitet omnium rerum per me conditarum perfectionem, decorem & ordinem, delectabar in hoc intuitu & contemplatione per ſingulos dies, id eſt perpetuum: quia perpetim ea intuebar cum gaudio, & ſine ulla ſatietate aut faſtidio, quod hominibus obvenire ſolet, etiam in rerum pulcherrimarum continuo longoque aſpectu. Unde eram *ludens* coram Deo omni tempore: *ludens*, id eſt, *gaudens*, inquit Beda, & Salomona qui & cauſam addit: *Ludebat enim*, inquit, *per ſingulos dies Filius, ideoſt gaudebat ſe eſſe unum, id eſt, unius ſubſtantiæ cum Patre à principio ex diebus æternitatis*. Alludit ad pueros, quorum mos ut oati ſuot, proprium opus eſt ludere: unde παῖς, id eſt puer, dicitur à παίζω, id eſt ludo, uti dixi Eccli. 30. v. 9.

Rurſum eram *ludens*, quia creationem, conſervationem, propagationem & gubernationem tam facilè & jucundè peregi & pergo, ac ſi luderem, & ludendo id egiſſem & agerem. Porrò luſum hunc maximè peragio *in orbe terrarum*, ubi continuè produco nova animalia, novos pices, novas aves, nova ſaxa, novas arbores, novos fœtus tam artis quàm naturæ. Sed tamen deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. q.d. In aliis ludo, ſed cum hominibus delicior, imò ſingulares habeo delicias, ideoque cum illis habito, præſertim io templo, ubi cum eis diſſuavior. Unde Deus templum vocat ſuas delicias, tuam voluptatem, juxta illud pſalmi 26. 4. *Unam petii a Domino, hanc requiram, &c. ut videam voluptatem Domini, & viſitem templum eius*. Hinc Deus Deutec. 33. 12. dicitur in eo *morari tota die quaſi in thalamo*, qui eſt ſedes ſponſalitii amoris & ampleauum. q.d. Deus ſemper in templo celebrabit nuptias, & perpetua charitate complectetur accedentes ad ſe. Ibi ergo *deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum*. q.d. In templo quaſi in domo mea lætiſſime ago cum filiis meis, quibus ſtipatum me video, ſicut Job ſi licem ſe æſtimabat dicens c. 29. 5. *In circuitu meo pueri mei*. Denique per Iſaiam c. 56. 7. lancit & promittit: *Adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ*.

Nota Primò. Pro *delectabar*, hebr. eſt וָאֶהְיֶה *veehyeh*, id eſt, *& delicia de die in diem*, quod tam activè, quàm paſſivè accipi poteſt. Paſſivè accepit Noſter vertens, *delectabar*. q.d. Ego verſabar in affluxis deliciis, adeò iis plena, ut viderer non aliud eſſe quam meræ deliciæ. Activè, q.d. Ego eram Deo io deliciis, ego oblectabam Deum. Unde Septuag. vertunt, *Ego eram eui adgaudebat ipſe*. q.d. Deus me oblectatus mihi adgaudebat, congratulabatur, arridebat & applaudebat de tam ſapienti & pulchra rerum creatione, ordinatione, gubernatione. Deus

enim

enim magis adgaudet ſuis attributis, quę in ſe habet (qua- A lis eſt ſapientia) utpote immenſis & divinis, quàm ipſis creaturis. Unde Septuag. utramque ſignificationem jungentes: ſic totum hunc locum reddunt: *Ego eram cui adgaudebat. Quotidie autem iucundabar in facie eius, in omni tempore cùm lætaretur orbe perfecto, & lætabatur in filiis hominum.* Interpres Catenæ Græcor. vertit, *ego eram cui blande arridebas*, id eſt, inquit, *cui abblandiebatur*, vel *cum quo iucunde lætabatur*, idque *orbe perfecto*. Carnena enim Adamum & Evam ſimul videbat & cognoſcebat omnes Sanctos, qui olim ex illis naſcituri erant, videndoque oblectabatur, hæc auctor Catenæ. S. Ignatius epiſt. 7. ad Tarſenſes intelligit de Chriſto Deo, legitque: *Quando faciebas cælos, una ipſe aderam, & illi aderam ibi ſingulas & congratulabatur mihi quotidie congaudebatque.* Tertull. lib. contra Hermog. c. 18. legit, *ego eram ad quam gaudebat, quotidie autem oblectabar in perſona eius. Quando oblectabatur cùm perfecciſſet orbem, & inoblectatur in filiis hominum.* S. Athanaſ. in Synopſi cap. 14. *ego eram in qua lætabatur; ſingulis diebus in conſpectu eius delectabar: ωρίαν* enim & conſpectum ſive faciem, & perſonam ſignificat. S. Cyrill. lib. 2. contra Iulian. *Gaudere Deum*, inquit, in ſuis operibus, patet ex B divina Scrip. *Ego eram cum quo lætabatur, in conſpectu eius in omni tempore.*

Porrò Hebr. מְשַׂחֶקֶת *meſaheket* eſt nomen geminatum, cujus ſimplex eſt שָׂחַק *ſaac*, id eſt aſperit blandè, cum voluptate intuitus eſt: unde *ſaaſuim* ſignificat oblectationes ex rei pulchræ intuitu, iucunditates, delicias, ludos qui fiunt cum applauſu & blando amplexu, qualia ſunt blanda oſcula, ſuaves complexus. Alludit ad illud Genet. 1. 31. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*, ideoque ait quaſi bonis adgaudebat, approbabat, oblectabatur, quod proinde per ſingulos creationis dies, ad quælibet Dei opera Geneſ. 1. repetitur.

Nota Secundò. Pro *ludens* hebr. eſt מְשַׂחֶקֶת *meſaheket*, quod Vatabl. vertit, *ludo ridens*: Baynus *ridere faciens*. Sic & R. Levi, *Sapientia*, inquit, *per res à ſe conditas & ſubmiſſiones ſuas lætitia voluptateque perfundit mortales*. Itaque ludus hic ſapientiæ & Dei ſignificat Primò, ejus oblectationem in rerum adeò pulcherarum tam ſapienti creatione, conſervatione, propagatione, & gubernatione. Secundò, facilitatem, quòd quaſi ludens & jocans ſine labore res creet, conſervet, propaget, gubernet. Tertiò, rerum viciſſitudinem, qualis in ludo taxillorum, latrunculorum, alearum, &c. Quartò, rerum ordinem, pacem, conſonantiam, & quaſi concentum muſicum. Luſit ergo, & aſſiduè ludit Deus in muſica quaſi harmonia & gyratione orbium cæleſtium, atque in aptiſſima diſpoſitione, motu, progreſſione tot ſtellarum & ſiderum.

Rurſum ludit in cælis per eclipſes, per hiatus, per maculas ſolis & lunæ, per aſtra innumera viæ lacteæ inſtar lactis candida & ſplendentia. Ludit in æthere per fulmina, tonitrua, halones, parelios, cometas, dracones, ceteraque phænomena, ac per ventos, procellas, turbines, nives, grandines, &c. Quid enim aliud videtur eſſe tonitrum, niſi vaſtorum Dei globorum collifio & ludus? Quid parelii, niſi radiorum intermicantium ſpectra? quid fulgetra, quid coruſcationes, niſi ignium arte factorum ludicra & joci? Ludit magis in terra & aquis per monſtra marina & terreſtria, per æſtus & fluctus, qui fere videntur attollere uſque ad ſidera, per terræ motus, per ignes Ætnæ, Veſuvii, Heclæ, &c. per foſſilia & mineralia, uti ſunt aurum, argentum, æs, ſulphur, vitriolum, &c. Ludit in plantis, arboribus, herbis tot ac tantis, quæ tam pulchros & varios pariunt fructus & effectus. Ludit in animalibus adeò ſpecioſis & multiplicibus. Ludit in agnis, hœdis, catellis, capreolis; ſed maximè ludit in hominibus, tam variis eis indens iodoles, voces & vultus, ut nullus alteri per omnia ſit ſimilis, per dotes naturæ & gratiæ tam magnas & diverſas, per ſtatus tam diſformes & uniformes.

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Ludit hunc exaltando, illum deprimendo: hunc ditando, illum depauperando, hunc occidendo, illum vivificando. *Eſaiæ 49. quaſi pilæ ſumus in manu Dei*, ait Comicus. Hoc eſt, quod ait Philo in lib. quòd Deus ſit immutabilis, ſub finem: *Verbum divinum chorcas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat*, quia ſcilicet quaſi ludendo facit, ut res ſingulæ velut in choræa in orbem eant, ac numquam ſint ſtabiles, ſed ſemper mobiles, nuncque ſurſum quaſi exiliant, mox deorſum reſiliant: juxta illud Daniel. 2. v. 21. *Ipſe mutat tempora & ætates, tranſfert regna atque conſtituit.* Unde S. Cyprian. tract. de Vanit. idolorum: *Regna*, ait, *non meritò accidunt, ſed ſorte variantur, & accepnum tempus certo fine cuſtodiunt.*

Nota Tertiò. Ludit Deus in ceteris creaturis, ſed ejus delicię ſingulares ſunt cum filiis hominum. Primò, quia peculiarem omnium & ſingulorum curam gerit, utpote propter quos cetera omnia creavit. Homines enim amat tamquam vivas ſui imagines, ad ſuum exemplar creatas & expreſſas. Secundò, quia ſapientia ſolos homines cupit informare, ac docere ſapientem ethicam, qua ratione videlicet honeſtè & ſanctè Deo ſervire debeant, ut ab eo beentur. Tertiò, & maximè, quia Verbum ſive Filius, qui eſt ſapientia Patris, hominum amore homo fieri voluit, ut eos ſalvaret, ac veram ſapientiam verbo & exemplo doceret. Quartò, *quia Chriſtus ſumme deſiderat*, ait Beda, *in animis noſtris quieſcere, in iiſque quaſi in templo & ſacrario ſuo habitare*, ut in iis ſuas virtutes, merita, operaque bona inſeratque & producat, quibus nos ad ſe videndum fruendumque perducat. Idcirco dedit ſeipſum nobis quaſi cibum vitalem in Euchariſtia, in qua verè deliciamur cum Chriſto, & Chriſtus nobiſcum. Unde pro *delitiis* hebr. eſt מְשַׂחֲקִים *ſeaſcuim*, id eſt applauſus, amplexus, oſcula, baſia uti paulò antè dixi.

Deliciatur Deus cum hominibus.
Primo.
Secundo.
Tertiò.
Quarto.

Lege Vitam S. Gertrudis, & mirabilis delicias Chriſti cum ea. Inter alia lib. 3. cap. 5. cùm quadam vice illa diceret: *Domine offero me tibi, ac parata ſum pati quidvis, quo eum laudaris*; audit ab eo: *Meus amor adeò intrinſecè tibi cenumgitur, ut nolim ſine te beata vivere: quia ex quo in te meum amorem collocavi, ſuſtinere nequeo, ut a te ſeparer.* Et c. 26. *Ego*, ait, *Deus, qui ſum purus & merus amor, cùm te mihi elegerim, ita deſidero ut unaris mihi indiſſolubili unione, ſicut homo deſiderat vestimenta habitumque ſuum, ſine quo nequit vivere.* Lege illud caput, ubi narrat ſe unitam cordi Chriſti, ab eo ſuxiſſe omnem conſolationem, gratiam & benedictionem. Et lib. 4. cap. 3. nocte Nativitatis Chriſti audit ab eo: *Collocavi te in unum paternæ meæ benignitatis, ut jugiter impetres à me quidquid deſiderat anima tua.* Vidit tum pariter Chriſtum infantem, unigenitum Patris, mira aviditate fugere & rapi ad cor Virginis matris: quo viſo intellexit quòd, ſicut humanitas Chriſti paſcebatur lacte Virginis, ſic divinitas ejuidem mirè deliciabatur frui corde illo innocentiſſimo & dilectiſſimo. Et libr. cap. 4. ait Chriſtus: *Ego totus ſum illius* (Gertrudis) *quia toto affectu inter brachia eius velut in carcere me incluſi, ac tali amore divinitatis meæ illi ſum inſeparabiliter unitus, quali in eodem metallo conflatæ vi ignis uniuntur aurum & argentum.* Et inferiùs: *Ipſa eſt columbæ meæ ſollis expers: ipſa eſt lilium electum, quo mirè delector, illudque manibus geſto, ipſa eſt roſa mea, quam feci ſuaviſſimam.* Et poſt nonnulla: *Cùm ſceleribus hominum affundor, offenſas iraſque meas in ipſa conquieſcere remitto, placor, & amore ipſius condono peccata innumera hominum multitudini.* Et lib. 4. cap. 55. narrat Chriſtum delicias amoris ſui erga S. Gertrudem oſtendiſſe ſanctis angelis, eoſque illis mirè exhilaratos, viciſſim ſua Gertrudi obſequia detuliſſe. Similia legas in Vita S. Lutgardis ſpud Surium 16. Iunii, quam ſcripſit Thomas Cantipiat. Doctor illuſtris Ordinis S. Domin., ubi inter cetera ait: *Quedam dum audiente alia monali ejuſmodi vox ſuper illam inſonuit: Delicię meæ eſſe cum filiis hominum*, quam vocem rei eventus comprobavit.

Myſticè, Sapientia incarnata luſit ab æterno apud Patrem, eum ſua ſpecie oblectans, juxta illud pſalm. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum ex utero ante luciferum genui te*; Hebr. *ex utero ab aurora tibi ros adoleſcentiæ tuæ*, Aquila, *puritis tuæ*. Filius enim, ex vi æternæ productionis ſuæ appellatus adoleſcens, imò puer in ipſo primævo ætatis rore & flore coram Patre ludens. Idem ante incarnationem ab origine mundi ſunt in orbe terrarum: quia per creationem hominis & mundi, per tot ſui figuras, oracula, ceremonias, ſacrificia, &c. præluſit ſuæ incarnationi, eamque quaſi in ludo quodam myſtico repræſentavit. Delicię verò ejus fuere cum filiis hominum, quando humanam naturam induit, hominumque frater & filius eſſici voluit. Hæc eſt philanthropia Dei noſtri, de qua Paulus ad Titum 3. 4. Itaque in Chriſto aporis magnitudo omne naturæ & mue-

ſiæ homines fel in mel, omnes dolores & cruces in delicias convertit. Hæc ergo ſententia veriſſima eſt in Sapientia incarnata, quæ, ut ex immenſa dilectione ſe communicaret hominibus, cum iisque delectaretur, eorum ærumnas omnes excepto peccato, in ſe ſuſcepit, ut iis ſua bona expenderet. Quocirca amor hic & deliciæ Chriſti erga nos effecerunt, ut pariter ipſi in deliciis ſoret noſtra fames, ſitis, labor, dolor, mors, & cruces univerſæ. Nam, ut ait S. Bernard. homil. 2. ſuper *Miſſus eſt*: *Videat ſi attendas* (in Chriſto) *triſtari lætitiam, pavere fiduciam, ſalutem pati, vitam mori, fortitudinem infirmari. Sed quod non minus mirandum eſt, ipſa ibi cernitur triſtitia lætificans, pavor confortans, paſſio ſalvans, mors vivificans, infirmitas roborans.* Noſtræ ergo miſeriæ fuere deliciæ Chriſti, ut ejus felicitates fierent deliciæ noſtræ. Clarius S. Petrus Chryſologus ſerm. 150. *Chriſtus*, inquit, *voluit ſuſcipere infirmitatem noſtram, & ſuas nobis conferre virtutes: humana quærere, præſtare divina, accipere iniuriam, reddere dignitatem, ferre tædia, referre fiducias: quia medicus, qui non fert infirmitatem, curare neſcit, & qui non ſuerit cum infirmo infirmus infirmo non poteſt conferre ſanitatem.* Unde jure obſtupeſcens hanc Chriſti amorem exclamat S. Bernard. ſerm. 64. in Cant. *O ſuavitatem, o gratiam, o amoris vim! ſummus omnium factus eſt omnium. Quis hoc fecit? amor dignitatis neſcius, dignationis avens, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violentius? triumphat ac Deo amor?* ut & de nobis triumphet, cogatque nos par pari reddere, ut nos totos dedamus amori Chriſti, ſicut ipſe ſe totum dedit amori noſtri.

Quare Chriſti deliciæ potiùs fuere cum hominibus, quàm cum angelis; tum quia hominum, non angelorum naturam aſſumpſit: tum quia homines, quibus ob naturæ corruptionem arduæ & difficilis eſt virtus, ſuis conſolationibus roborat, mulcet & detinet, ut virtus eis facilis & ſuavis videatur. Ita effecit ut in deliciis eſſet S. Petro crux, S. Laurentio craticula, S. Sebaſtiano ſagittæ, S. Vincentio eculeus, S. Agneti rogus, S. Francisco ſacra ſtigmata, &c. Porrò cum Sanctis nonnullis eximis, uti cum S. Paulo, cum S. Antonio, cum S. Catharina Senenſi, cæteriſque Virginibus & Martyribus quantæ fuere Chriſti deliciæ? Denique deliciæ hæ tantæ fuerunt in Chriſto, ut ipſum nectare amoris ebrium effecerint. An non amore ebrius fuit Chriſtus, quando propter homines è cælo in uterum Virginis deſcendit, ex utero ad præſepium, è præſepio ad crucem? An non quaſi ebrius curſitabat per villas & caſtella, per urbes & pagos, prædicens regnum Dei, patiens famem & ſitim, æſtus & frigora, probra & maledicta, irriſiones & blaſphemias amore hominum? An non in cruce non tam dolore quàm amore ebrius, infamis, irriſus, nudus & quaſi ſcurra, imò latro, pependit, & animam exhalavit? Quocirca Chriſtus veriſimum propinans Chriſtianis eximiis hoc amoris ſui nectar, eos pariter ebrios, imò amentes effecit. Amor enim eximius, teſte S. Dionyſ. parit extaſin & amentiam. An non amore Chriſti non tam amans quàm amens erat Paulus, cùm diceret: *Vivo ego iam non ego, vivit verò in me Chriſtus.* Et: *Sive mente excedimus* (alii vertunt, *ſive inſanimus*) *Deo: ſive ſobrii ſumus, vobis?* 2. Corinth. 5. 13. Et: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. Et *Spectaculum facti ſumus mundo & angelis & hominibus: nos ſtulti propter Chriſtum*, 1. Cor. 4. 9. An non amore ebria, imò quaſi exanimis erat ſponſa, quando à ſponſo ducta in cellam vinariam ſuſpirans dicebat: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo!* An non amore ebria erat S. Monica, quando ſumpta S. Synaxi exclamabat: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum; volemus in ſalutem?* An non amore ebrius, imò amens erat S. Franciſcus, quando ſe fecit mundi ludibrium, dicens ſe eſſe *ſatuellum Chriſti?* Extat eius Amoris Canticum italicè ſcriptum, ſed latinè redditum apud Lucam Waddingum in Opuſc. S. Franciſci lib. 3. in quo ioter cetera ita cum Chriſto diſſuaviatur & deliciatur:

Vrit amor, me torquet amor, ſum factus ameri
Alter amor; noſtri eſt victor amoris amor.
Hunc mihi non unda, non flamma, nec auferet enſis:

Et inferius alloquens Chriſtum ait, eum ſibi furatum eſſe cor & mentem per amorem, imò ſe eſſe *impazzito*, id eſt delirum & ſtultum effectum à Chriſto:

Cor mihi furatus, cogis habere modum?
In te mutato quid ſupereſſe poteſt?
Quid mens, quid facies non poſſis ipſa ſui?
Si te Chriſte refers mens mea, facta tua.
Culpa tua eſt, quidquid pallus amore gero:
Deſipio? per te ſum rationis egens,
Mentis inops? amor ipſe, qui fecit eſſe inopem.

Et poſt nonnulla:

Tu vulneratus ipſe
Amoris es faginis.
To devocavis arbor,
Terriſque collocavis
Nudumque pauperemque;
Ardes amore vivens,
Et occidens amore,
Ibas amore victus
Con ebrius per orbem.

Et nonnullis interiectis:

Ergo ſi facis ebrium,
Si mentis facis impotem;
Si vives amor eripis,
Amor te quoque perdidit;
Qui mundo dare vitam impulit,
Hic mentem eripuit tibi.

Summa: *Da Domine ut amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.*

Myſticè quoque hæc attribuas Virgini Deiparæ: ſapientia enim Dei ſimili modo luſit & præluſit in figuris, quibus adumbrata fuit B. Virgo, in Eva, in arca Noe, in arca teſtamenti, in rubo ardente & incombuſto, in virga Aaron frondente, &c. Rurſum Deiparæ deliciæ ſunt eſſe cum Deo, utpote filio tuo, & cum filiis hominum, quibus filium hunc genuit: unde Cantic. 8. dicitur: *Quæ iſta iſta quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?* In quæ verba B. Petrus Damiani ſerm. de Annuntiat. *Non eſt locus voluptatis*, inquit, *niſi æterna Virginis.* Hinc ipſa à nobis & à tota Eccleſia quotidie ſalutatur & invocatur, *Salve regina, mater miſericordiæ, vita, dulcedo & ſpes noſtra ſalve.*

Chriſtus amore ebrius.

Suos imbuit & quaſi amentes facit.

Canticum Amoris S. Franciſci.

QUARTA PARS CAPITIS.

Eſt concluſio, qua ſapientia poſt recenſitas ſui dotes & fructus, ſtimulat omnes ad ſui ſtudium & obſequium.

NUNC ERGO FILII AUDITE ME (mihi obedite:) BEATI, QUI CUSTODIUNT VIAS MEAS. VERS. 32.

AUDITE DISCIPLINAM, ET ESTOTE SAPIENTES, ET NOLITE ABIICERE EAM] Pro *abiicere* hebr. eſt שׁפר *ſiphrah*, quod Septuag. vertunt μὴ ἀποβλητε id eſt, ne *obſtruamini*, vel *ne retorqueamini*; Chald. *ne concalceſcis eam*; Syrus, *ne erretis*; Vatabl. *ne ſitis ignavi*; Pagnin. *ne poſtponatis eam*, alii, *ne feriamini*, id eſt, oolite ferias & otium agere, ſed ſtudete & laborate, ac labore & ſudore parate vobis ſapientiam, partamque conſervate, augete & promovete. Quare *To ne feriamini*, non ſignificat, ne percutiamini, ne pœnas detis, à verbo ferio & ferire, ſed à ſecundo feriari, idem eſt, quod, *ne otiamini*, ne pigri & remiſſi ſitis, ut ob laboris diutini tædium ſapientiæ ſtudium abjiciatis. Hoc enim ſignificat Hebr. רפה *para*, & Septuag. vertentes, *ne obſtruamini*, q. d. Ne pigritiæ & acediæ torpore ac ſopore aures animumque obſtruatis, ut nullum detis aditum audiendæ & percipiendæ ſapientiæ. Sic enim indociles & incapaces omnis diſciplinæ in veſtra inſipientia, & concupiſcentiis, ac vitiis indormietis & immoriemini. Notat juvenes effrænes, qui ſuis cupiditatibus addicti obturant aures, ne audiant monita & correptiones parentum, magiſtrorum, concionatorum, ut ſuis voluptatibus liberè & impune fruantur. VERS. 33.

BEATUS HOMO QUI AUDIT ME, ET QUI VIGILAT AD FORES MEAS QUOTIDIE, ET OBSERVAT AD POSTES OSTII MEI] Hebr. *cuſtodit poſtes oſtiorum meorum*, Septuag. *ſervans limina meatuum introituum*. Eſt metalepſis, vel metaphora petita à diſcipulis diligentibus, ac ſummo manè advolantibus ad ſcholas magiſtri, qui VERS. 34.

Digitized by Google

ibi pervigiles præſtolantur, dum oſtia reſerentur, ut in ſcholas ingrediantur, q. d. Beatus eſt, qui inſtar diſcipuli diligentis feſtinat ad ſcholas meas, id eſt, ad me. Ita R. Salomon: *Beatus*, inquit, *qui vigilat ad fores meas, ut primus ſcholas ſynagogamque ingrediatur, & extat poſtremus.* Vigilat ergo, id eſt ardenter me amat, ideoque ad fores meas pervigilat. Nam ut habet gnome Arabum: *Amans dormire nequit: amor enim amanti ſomnum interdicit.*

Alii per *fores* domus accipiunt oſtia Eccleſiæ. Beda accepit S. Script. & doctores. Hi enim ſunt quaſi janitores ſapientiæ, qui ejus ſcolam & diſciplinam audroribus reſeraot. Salomoni ſuccinit Siracides Eccli. 6. 36. *Si viderit ſenſatum*, inquit, *evigila ad eum, & gradus oſtiorum illius exteras pertunde.*

QUI ME INVENERIT, INVENIET VITAM, tum naturæ, tum gratiæ, tum gloriæ (unde hebr. eſt חיים *chaiim*, id eſt, *vitæ* in plurali) ET HAURIET SALUTEM A DOMINO] Pro *ſalutem* hebr. eſt רצון *ratſon*, id eſt voluntatem, beneplacitum, benevolentiam. Unde Chald. vertit, *habebit beneplacitum à facie Dei*; Aben Ezra, *benevolentiam conditoris ſui ſibi comparabit*; Pagn. *educet quod voluerit, à Domino*; Cajet. *quidquid voluerit, à Deo facile obtinebit*; Tigur. *proficiet favorem Domini*, Vatab *hauriet voluntatem à Domino* id eſt, *aſſequetur quidquid volet, a Domino*, putà ſalutem animæ & corporis rerumq; omnium. Unde Synm. Aquila, Theod. vertunt, *ſalutem*, quæ ac Nolter. ſalus ſenim omne bonū optabile complectitur. *Tò hauriet* ſignificat tum facilitatem, tum copiam. q. d Tam facilè & copioſè hauriet vitam & omne bonum ad vitam ſpectans, à Deo, quàm facilè & copioſè hauritur aqua è fonte vel fluvio.

Porrò Septuag. vertunt, *egreſſiones meæ egreſſiones vitæ: & præparatur voluntas à Domino.* Legerunt ipſi pro יפק *iaphec*, id eſt, educit, aliis punctis in *hophal* יפק *iuphac*, id eſt, educitur, excitatur, præparatur. Et Syrus, *quoniam proceſſiones meæ vitæ ſunt proceſſiones, & procedit complacentia à Deo.* Quod Primò, ſic accipit poteſt, ut *voluntas* ſit idem quod beneplacitum, favor, benevolentia, &, ut Syrus vertit, *complacentia Dei*; hoc enim paſſim in Script. ſignificat hebr. *ratſon*, pro quo Sept. alib. vertunt, *εὐδοκία*. Et ſic ſenſus erit, quem alii jam recenſiti aſſignarunt, q. d. Qui me invenerit, inveniet vitam, ac ſimul præparabitur eis favor ac benevolentia Dei, ex qua hauriant omne bonum. Unde aliqui vertunt, *depromet benevolentiam à Deo*. q. d. Deus erit ei velut penu & promptuarium dives, ex quo depromat quidquid ei placuerit,

Secundò, *voluntas* Sapientiæ, non Dei, ſed hominis hìc accipi poteſt. q. d. Sapientiæ ſtudioſi abea hauriunt vitam, & omnia bona tecenſita: ne verò ea ſibi, ſuoque ſtudio arrogent, indeque ſuperbiant & ſciant, voluntatem hanc ſuam ſtudendi ſapientiæ, & vacandi virtuti, originem habere non à ſe ipſa, ſed à Deo. Deus enim ſua gratia præveniente præparat, allicit, impellit voluntatem noſtram ad vacandum ſapientiæ & virtuti. Unde R. Emmanuel ſic vertit & explicat: *Educet voluntatem à Domino, id eſt, Deus illuminando cognoſcit quid ei gratum ſit & beneplacitum.*

Sic hunc locum accipit S. Aug ſcribens contra Pelagianos, ex eoque probat initium ſalutis & bonæ voluntatis eſſe à gratia præveniente, non à libero arbitrio. Ita ipſe epiſt. 107. & paſſim alibi, ac ex eo Concil. Araufic. II. cap. 4. S. Proſper & Fulgentius. Et ſic quoque accipi poteſt verſio noſtra, *hauriet ſalutem à Domino*, q. d. Hauriet à Domino gratiam bene operandi; in quo ſalus noſtra conſiſtit. Porrò *Tò præparatur* univerſum, putà de omni præparatione utili ad ſalutem, explicat Concil. Araufic can. 4. & S. Aug. Enchir. 32. & optimè l. 6. de Gratia & lib. arbitr. cap. 16. & 17. Unde ſicut ex diverſa præparatione tum ſeminis, tum terræ ſemen recipientis, varii & diſpares generantur fructus: ſic ex diverſa præparatione tum gratiæ, tum voluntatis varii & diſpares proveniunt virtutum actus, uti pulchrè docet S. Proſper l. 2. de Vocat Gentium c. 3.

Huic ſententiæ objiciebant Pelagiani illud Zachar. 1. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*, & illud Prov. 16. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Reſpondet S. Auguſt. lib. 2. ad Bonifacium c. 8. & lib. de Gratia & libero arbitr. c. 5. commendari in his ſententiis liberum arbitrium, ſed non excludi gratiam prævenientem, quemadmodum in illis, *Convertere nos Deus ſalutaris noſter*; &, *Præparatur voluntas à Domino*, commendatur gratia præveniens, ſed non excluditur arbitrii coope-

ratio. Si enim ſolus Deus iſta faceret, fruſtra diceretur hominibus, *Convertimini*, & ſi homines ſoli ad hoc ſufficerent, fruſtra diceretur Deo, *Convertere nos*: & ſi Deus ſine nobis nos præpararet, falſum eſſet hominem præparare animam, & ſi abſque Deo nos corda noſtra præpararemus, falſum eſſet præpararī voluntatem à Domino. Unde concludit S. Auguſt. c. 8. jam citato: *Quapropter multa Deus facit in homine bona, quæ non facit bona, nulla verò facit bona, quæ non facis Deus, ut faciat bona.* Primi enim impulſus voluntatis ad bonum amandum, & illuminationes intellectus ad bonum cognoſcendum, ſunt à ſolo Deo, ſunt enim actus a Deo eliciti, ideoque neceſſarii, non liberi: voluntas enim impellitur & neceſſitatur (ut ita dicam) à Deo ut vitaliter eos eliciat, ideoque neceſſariò, non liberè, conſenſus verò & cooperatio libera voluntatis partim eſt ab arbitrio hominis, partim, à gratia Dei, quæ priùs erat præveniens & operans, jam eſt comitans & cooperans.

Myſticè, qui quærit & invocat opem B. Virginis, illam illicò invenit & aſſequitur, atque ex S. Maria quaſi ex mari haurit copiam bonorum omnium, ſi eam ergo corde invoces, ore hauries, juxta illud pſal. 118. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.* Exemplum tibi ſit S. Eliſabeth, quæ ſalutans B. Virginem ſe viſitantem, ac ab ea reſaluta, illicò cum prole S. Joanne Baptiſta repleta eſt Spiritu ſancto. *Ut facta eſt*, inquit, *vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo*, Luc. 1. 44. Quæ verba expendens Guerric. ſerm. de Joanne Baptiſta: *Vox*, inquit, *Mariæ domini auribus Eliſabeth ſonat, ad cor Joannis penetrat, ſpiritum ejus animat, gaudioque ſalutari vegetat.* Imò, ut ait Concil. Baſilecnſe inſtituens feſtum Viſitationis Deiparæ: *Ipſa non ſolum ſupplicantes exaudiet, ſed, ſicut ex ſua clementia conſuevit, etiam ſupplicare volentium preces præveniet* Cauſam dat S. Anſelm. lib. de Excellentia Virginis: *Velocior eſt*, inquit, *nunquam ſalus meretur nomine tuo, quam invocato nomine tuo ſalvator filii ſui. Et id quidem non ideo fit, quod ipſa major & potentior ſit ſe (neque enim ille magnus eſt & potens per eam, ſed illa per ipſum.) Dicam quod ſentio: Felix eius Dominus eſt, & index animum, diſcernens merita ſingulorum, dum igitur ipſe à quovis ſuo nomine invocatus non exaudit, juſtè quidem facit: invocato autem nomine matris, eſt merita invocantis non merentur, ut exaudiantur, merita tamen matris intercedunt ut exaudiatur.* Salomonem ſequitur Siracides Eccli. 24. 26. *Transite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: ſpiritus enim meus ſuper mel dulcis, &c. Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient.* Vide ibi dicta.

QUI AUTEM IN ME PECCAVERIT. LEDET ANIMAM SUAM. OMNES QUI ME ODERUNT, DILIGUNT MORTEM non formaliter, ſed materialiter: quia ſcilicet oderunt virtutem, & amant cupiditates ac vitia, quæ ducunt ad mortem præſentem & æternam. Pro *ledet* hebr. eſt חומס *chomes*, id eſt injurius eſt animæ ſuæ, illi violentus, tyrannus & raptor eſt qui ea eam eripit ſapientiæ, ſibi ac Deo, tradituq; peccato, diabolo & gehennæ. Unde ſibi ipſi eſt tortor & carnifex, ſpoliat ſe enim gratia, pace, gloria, omnique bono; & ultrò accerſit ſibi peccati fœditatem, angores conſcientiæ, iram Dei iguem æternum, omneque malum, idq; in æternum. Vnde Chald. vertit, *diſperdet animam ſuam*; Sept. *impie agunt in ſuas ipſorum animas*; Aquila & Symmachus, *ἀδικεῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ*, id eſt, injuria afficit, offendit, iniquè oppr mit animam ſuam; Pagnin. *ſpoliat animam ſuam*, Cajet. *torquet animam ſuam*; quia eam vi à bono diſtorquet ad malum, à cælo in infernum, à Deo ad diabolum. Salomoni ſuccinit Tobias cap. 12. 10. *Qui faciunt peccatum & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.* Porrò *Tò in me peccaverit* idem eſt, quod *me ſpreverit*, audire ooluerit, dereliquerit, &, ut ait Aben Ezra, *peccaverit*, id eſt, *in me contumax fuerit*, vel à me averſus, quia animum ad cupiditates, quas ego veto, applicat & convertit *Tò* enim *peccaverit*, opponi *Tò qui audit me & qui vigilat ad fores meas.* v. 34. Senſus eſt, q. d Terque quaterque beati illi, qui me audiunt, mihi que obſequuntur: terque quaterque miſeri, qui me audire, mihique obedire nolunt, vel per ignaviam, vel per concupiſcentiam, vel per malitiam.

Myſticè, ſicut ſignum prædeſtinationis eſt cultus & devotio erga Deiparam, ita ſignum reprobationis, & cauſa damnationis eſt irreverentia & inobedientia erga eam, ut patet in Neſtorio, Heludio, Conſtantino Copronymo, Juliano Apoſtata. Qui enim Deiparam colit, Chriſtum Deum

gius filium colit: qui in illa peccat, in Chriſtum peccat. Quocirca ſicut Chriſtus in Eccleſia, quaſi in familia ſua eſt tamquam paterfamilias, ſic in eadem B. Virgo eſt quaſi matrefamilias, ex domo & voluntate Chriſti Eccleſiam accipio tam triumphantem, quàm militantem. Quocirca Germanus Conſtant. Patriarcha orat. de Deipara: *Sicut*, inquit, *continua reſpiratio non ſolum eſt ſignum vitæ, ſed etiam cauſa; ſic ſanctiſſimum Mariæ nomen, quod in Dei ſervorum ore aſſidue verſatur, ſimul argumentum eſt, quòd vera vita vivant; ſimul hanc ipſam vitam efficit & conſervat, omnemque eis lætitiam & opem ad omnia impertitur*, Unde addit: *Nemo ſalvatur, niſi per te, ô Virgo ſanctiſſima*. Et S. Bonavent. in Pſaltegio Virginis: *Quem vis*, inquit, *ſalvus erit: & à quo avertis faciem tuam, ibis in interitum*. Et rurſum: *Qui digne coluerit illam, juſtificabitur: & qui neglexerit, morietur in peccatis ſuis.* Quocirca exclamat Damaſcen. orat. de Nativit. Virg. *Domum omnium donorum præſtantiſſimum eſt Maria virgo, quæ ſola creatore digna erat, vivum calum, cælis ipſis latius.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Parabolicè deſcribitur domus & convivium ſapientiæ, ad quod ipſa ſimplices invitat. Nam deriſores aſſerit eſſe incapaces correctionis & ſapientiæ. Deinde ſapientia v. 13. inducit, depingitque ſui æmulam mulierem ſtultam; qua vecordes ſeducit, imò ſecum ad tartara ducit.

1 SApientia ædificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. 2. Immolavit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam. 3. Miſit ancillas ſuas ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis: 4. Si quis eſt parvulus, veniat ad me. Et inſipientibus locuta eſt: 5. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miſcui vobis. 6. Relinquite infantiam, & vivite, & ambulate per vias prudentiæ. 7. Qui erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit, & qui arguit impium, ſibi maculam generat. 8. Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Argue ſapientem, & diliget te. 9. Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce juſtum, & feſtinabit accipere. 10. Principium ſapientiæ, timor Domini: & ſcientia ſanctorum, prudentia. 11. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. 12. Si ſapiens fueris, tibimetipſi eris, ſi autem illuſor, ſolus portabis malum. 13. Mulier ſtulta & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens. 14. ſedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo urbis loco, 15. ut vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo. 16. Qui eſt parvulus, declinet ad me. Et vecordi locuta eſt: 17. Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior. 18. Et ignoravit quòd ibi ſint gigantes, & in profundis convivæ ejus.

SAPIENTIA ÆDIFICAVIT SIBI DOMUM, EXCIDIT COLUMNAS SEPTEM] Pro *ſapientia* hebr. eſt חכמות *chochmot*, id eſt *ſapientiæ* in plurali, ut ſignificetur ſapientiæ dignitas, majeſtas & amplitudo, quòd ſcilicet ipſa in ſe una ſit inſtar multorum, pluraque comprehendat, adeoque ipſa ſit omnium ſapientiarum, conſiliorum, intelligentiarum, prudentiarum, &c. complexio & mater. Pro *excidit*, Septuag. vertunt, *ſubdidit*; Syrus, *erexit*, S. Ambr. l. 1. de Fide c. 7. *inſtituit*; S. Athan. in diſput. contra Arrium, *ſtabilivit*; Chald. *fecit in ce columnas*; Arabicus, *fecit eam innixi ſeptem columnis*. Hæ ergo columnæ ſunt fulcra & baſes, quibus ſapientia domum ſuperædificet, perinde ac Romæ baſilica S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Joannis Lateranenſis, B. Virginis Majoris, S. Cæciliæ, &c. columnis è marmore excelſis, inſique plurimis & magnificis inſiſtentes & inde beatas videmus. *Excidit* ergo, id eſt è rupe ſuccidit, dolavit, polivit, erexit, ſtabilivit quaſi bases domus ſapientiæ, ita Galatin. l. 3. de Arcanis fidei cap. 3. Aben Ezra. Eſt catachreſis & metalepſis.

Domus & convivia ſapientiæ quæ?

Quæres: quænam hæc domus & fabrica ſapientiæ? Nota hic eſſe quaſi continuam allegoriam vel parabolam, ideoque Salomonem hic loqui parabolicè & ænigmaticè, uti & ſæpiùs alibi in hoc Proverbiis. Hæc enim ipſe contexuit ex gravibus, inſignibus, elegantibus, obſcuris, acutis, & præſertim parabolicis gnomis, unde omne genus ſententiarum huic libro inſeruit & immiſcuit. Ignus quia cap. 7. 14. propoſuit illecebras & domum convivii à meretrice apparati, ad quod ipſa juvenem invitat, ut eum perdat & pervertat; idcirco hoc loco ei componit, oppoſit & anteponit domum convivii à ſapientia exſtructam, veris deliciis inſtructam, adquam juvenem invitat, ut eum à meretrice avellat, & ad ſui ſtudium animæque ſalutem trahat. Hic igitur proponit & exponit ei ſuas delicias, de quibus dixit c. præced. v. 31. *Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum*.

Grammaticè ergo & in cortice litteræ, domus hic convivii à ſapientia inſtructi, ſive triclinium, accipitur in quo ipſa ſua, ſapientiæ ſcilicet, fercula, dogmata monitaque ſalutis proponit. Alludit ad primas ſapientum cœnas, in quibus ſapientes quaſi ſymbola ſapientiæ conferebant, ac promebant ſententias actuas, graves, obſcuras, parabolas, ænigmata, &c. uti patet ex Athenæo de Cœnis ſapientum, Platone, Macrobio, Plutarcho, imò ex Siracide Eccl. 32. c. 4. uti ibidem docui.

Huc facit quod de œconomica, ſive de ſapienti domus conſtitutione ceoluere ſeptem Græciæ ſapientes apud Plutarch. in eorumdem convivio. Primus enim Solon: *Ea*, inquit, *mihi optima videtur domus, ubi res eſt neque iniuſtè parta, neque in ea vel conſervanda diffidentia, vel in ſumenda pœnitentiæ eſt locus. Bias: in qua dominus ſua ſponte talem ſe gerit, qualem foris propter leges. Thales: in qua plurimum otii domino conceditur. Cleobulus: in qua plures ſunt qui diligant, quam qui metuant dominum. Pittacus: ubi neque requiruntur ſupervacanea, neque deſideratur neceſſaria. Chilon: maximè oportet domum urbi, quæ ſub rege eſt, ſimilem eſſe, adiecutque, Lycurgum cuidam qui popularē imperium Sparta inſtituere ipſum inhiret, reſpondiſſe: Prius in hoc domui tuæ facito.*

eſt templū & Synagoga.

Parabolicè verò ſub hoc cortice grammatico per domum intelligit templum, templique Synagogam. Hoc enim ædificavit Salomon ſapientiæ, præſes & princeps quaſi domum ſapientiæ, id eſt Deo. 3. Reg. 6. 1. & cap. 7. 2. & hoc ſuffulciebatur & ornabatur ſeptem, id eſt multis, columnis. In eo quoque erat menſa, id eſt altare, in quo victimæ Deo mactabantur cum libamine, id eſt miſtione & effuſione vini, item menſa paoum propoſitionis. Atq; in eo docebatur ſapientia, id eſt vera fides, lex, virtus, prudentia, religio & cultus Dei, à ſacerdotibus, Scribis & Phariſæis. Porrò per templum accipe Synagogam & Eccleſiam, quę congregabatur in templo ad audiendos cultores & doctores ſapientiæ, tam enim Synagoga quàm templum erant typus, ac typicè repræſentabant Eccleſiam, quam ſapientiſſimus Salomon, putà Chriſtus, conſtituxit & inhabitat, ibique velut in ſchola docet per ſuos magiſtros, ſacerdotes & doctores Chriſtianam ſapientiam & virtutem, de quo mox plura. Sapientia ergo Dei, ſive Deus per ſapientiam, ædificavit templum & Synagogam, id eſt domum ſuam, in qua coleretur, ac per ſuos ſacerdotes & doctores docere Judæos & proſelytos ſapientiam, id eſt veram Dei cognitionem, amorem, cultum, omnemque honeſtatem & virtutem. Ita per domum & menſuram hanc templum Salomonicum accipiunt Hebræi, & noſter Hieron. Prado in Ezech. c. 5. num. 7. eiuſque aſſecla Villalpando in Ezech. cap 40. tom. 2. part. 2. lib. 3. cap. 10. Ubi docet, præter plurimas columnas, quibus fulciebatur templum, præci-

ſéſe-

æ ſeptem fuiſſe columnas porticuum templi, id eſt atrii, Atrium enim erat templum populi; nec enim populus, ſed ſoli ſacerdotes ingredi poterant Sanctum, & ſolus pontifex Sanctum ſanctorum. Pro ſingulis ergo atrii porticibus docet ſeptenas fuiſſe columnas hinc & hinc, hoc eſt, univerſum quatuordecim, iiſque repræſentatas fuiſſe tres teſſeradecades genealogiæ Chriſti, Matth. 1. 17. Sed audi Vilalpandum: *Bini ſunt in porticibus ſingulis columnarum ordines: ordo ſeptenis conſtat columnis: tres huiuſmodi porticus domum Dei, Sanctumque ſanctorum complectuntur medium: Quid ſi hoc fortè reſpexit S. Matthias c. 1. 17. univerſam Chriſti genealogiam in tres partitus teſſeradecades, quas columnis extrinſecus Dei domui congeſtas?* Tres enim erant porticus & quæque habebat teſſeradecadem columnarum, putà ſeptenas columnas in uno ordine, & ſeptenas in altero illi oppoſito: tres ergo erant columnarum, æquè ac genealogiarum Chriſti teſſeradecades. Simili modo Siracides poſt elogia ſapientiæ, ait eam domum fixiſſe in Sion & Synagoga Hebræorum. *Et ſic*, inquit, *in Sion firmata ſum, & in civitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea*, Eccli. 24. v. 15.

Rurſum noſter Pineda l. 3. de Rebus Salomonis c. 18. & Ioannes de Cartagena lib. 10. Hom. 10. de B. Virgine ioveniente Iciuon in templo, per domum accipiunt academiam. Sapientia ergo ædificavit ſibi domum, hoc eſt, inquiunt, Salomon ſapientiſſimos ſapientiæ nomine in monte Sion juxta regiam & juxta templum, imò in atrio templi, ædificavit academiam, in qua doctores docerent ſapientiam. Unde & Romæ academia & gymnaſium, in quo docentur omnes facultates, vocatur *ſapientia*. *Excidit columnas ſeptem*, id eſt, ſeptem artium liberalium ſuggeſta, ſive alias cathedras è marmore elaboratas, è quibus doctores docerent. Unde hebr. vocantur מוֹעֲדִים *mmudim*, à rad. יעד, *amad*, id eſt, ſtetit, q. d. Status, ſtationes, in quibus ſcilicet ſtabant doctores.

& academia

Septem ergo columnæ ſunt ſeptem gymnaſia, in quibus totidem erant cathedræ, è quibus doctores profitebantur omnes artes liberales, quiſque ſuam. Qua de re audi Optatum Milevit. l. 3. contra Parmen. ad illud Itaiæ 22. *Quis vallis vineæ? Ait, in Sion; ſed in una eius valle: non in illo monte Sion, quem in Syria Paleſtinæ à muris Ieruſalem parvus diſterminat rivus, in cujus vertice eſt non magna planicies, in qua fuerunt ſeptem Synagogæ, ubi Iudæorum populus conveniens, legem per Moyſen datam diſcere potuiſſet, ubi nulla lex audita eſt, nec ab aliquo celebratum iudicium, nec aliqua eſt illic ob aliquo indice lata ſententia, quia locus erat doctrinæ, non controverſiæ.* Poſt doctrinam, ſi quid agendum erat, intra muros Ieruſalem agebatur. Inde ſcriptum eſt in Iſaia propheta c. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Hinc & Abeo Ezra per ſeptem columnas accipit ſeptem artes liberales. Scientiæ enim, inquit R. Levi, ſunt columnæ prudentiæ & ſapientiæ.

Ancillæ à ſapientia miſſæ ut vocarent ad arcem, id eſt ad academiam in arce Sionis erectam, diverſæ ſunt facultates, quæ in academia tradebantur. Hæ enim ſub objectu & ſpecie, alliciebant & iovitabant omnes Hieroſolymitas & Iudæos, quin & proſelytos exteroſque, ad adeundam & audiendam hanc ſcholam ſapientiæ. Unde Juſtinus in dialogo contra Thryphonem aſſerit, antiquos Mithræ, id eſt Solis, ſacerdotes imitatos fuiſſe Hebræos in ſaxorum Sionis ſublimitate docentes, quippe qui ſimili modo in ſaxea ſpelunca diſcipulos ſuos Mithræ ſacris imbuerent. Idem affirmat Tertull. lib. de Corona militis ſub finem, & lib. de Præſcript. contra hæret. c. 40.

Porrò ſunt, qui in porta templi Orientali locum academiæ fuiſſe commemorent. Ita Arias Montanus in Apparatu, & S. Antoninus p. 1. tit. 5. cap. 5. p. 5. Eumdem notavit Paulus dicens Actor. 24. 12. *Neque in templo invenerunt me cum aliquo diſputantem*, putà in gymnaſio, quod in atrio templi erat. Hanc academiam Chriſtus præſentia ſua & auctoritate honorare & auctorare voluit, cùm, ut ait S. Lucas c. 2. parentes invenerunt illum in templo ſedentem io medio doctorum. Addit Pineda lib. 3. de Rebus Salom. cap. 28. hanc Salomonis academiam fuiſſe matricem ceterarum, ex qua proinde prodierit Pythagoras, teſte S. Amb. lib. 2. epiſt. 6. Plato, Socrates, Ariſtoteles, &c. Hoſce enim ceteroſque Gentium Philoſophos ſua dogmata à Salomone & Hebræis hauſiſſe, docet Euſeb. lib. 3. de Præpar. cap. 13. Clemens Alex. lib. 1. Strom. & alii. Quare in hac A ſua academia docuiſſe ipſummet Salomonem, utpote auctoratum à Deo ſapientiæ doctorem, atque has aliaſque parabolas dictaſſe, juxta illud: *Locutus eſt quoque Salomon trium millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque & mille*, *Salomon docuit in ſua academia.* *Et diſputavit ſuper lignis*, &c. 3. Reg. 4. 32. Hinc conſequenter inferunt Salomonem hæc dictaſſe poſt ædificatum templum & domum ſuam, ſub annum regni ſui 26. Nam quarto anno regni ſui, cœpit ædificare templum, illudq; poſt ſeptem annos abſoloit ae deinde ædificavit domum ſuam tredecim annos, 3. Reg. 7. 1. Quòd ſi omnes hos annos in unum confles, inveoies 25. poſt quos in gymnaſio juxta templum ædificato primus ipſe docere cœpit, cùm privatim domi ſuos docuiſſet. Uode ex variis eius ſententiis, diverſis temporibus abeo pronuntiatis, vel etiam repetitis, collectus & concinnatus eſt hic Proverbiorum liber, ut patet ex c. 24. v. 23. & ex c. 25. v. 1.

Allegoricè, domus ſapientiæ, putà vetus Iudæorum templum, academia & Synagoga, repræſentabat Eccleſiam Chriſti. Hanc eoim Chriſtus, qui eſt Sapientia increata & incarnata, ædificavit, id eſt erexit & inchoavit, in eodem Sionis templo docens & prædicaos. Vnde in eodem Apoſtoli in Pentecoſte receperunt Spiritum ſanctum, & linguis igneis ibidem promulgarunt legem novam, ita S. Ambroſ. lib. 1. de Fide cap. 7. Cæſarius Arelat. hom. 7. de Paſcha, Aoaſtaſ. Nicen. q. 40. in Script. S. Athanaſ. orat. 5. eootra Arrianos, S. Iſidor. lib. 8. Etymol. cap. 1. S. Thomas 3. p. q. 32. art. 5 ad 3. & auctor Quæſt. veteris & novi teſtam. apud S. Auguſt. tom. 4. q. 52. *Allegoricè domus eſt Eccleſiæ.* *Domus Chriſti eſt Eccleſia*, inquit, *quam ædificavit ſibi ſanguine ſuo.*

Audi S. Greg. 33. Moral. c. 15. *Domus ſapientiæ*, inquit, *Eccleſia vocatur, quæ ſeptem ſui columnas excedit, quia ab amore præſentis ſæculi diſjunctas, ad pertandam eiuſdem Eccleſiæ fabricam, menses prædicatuum erexit. Quæ pro eo quòd perfectionis virtute ſubnixa ſunt, ſeptenarie numero deſignantur. Immolavit victimas: quia vitam prædicatorum mactari in perſecutione permiſit. Vinum miſcuit: quia divinitatis & humanitatis ſuæ nobis pariter arcana prædicavit. Menſam quoque propoſuit: quia Scripturæ ſacræ nobis pabula aperiendo præparavit. Ancillas etiam ſuas miſit, quæ ad arcem nos atque civitatis mœnia vocarent, quia prædicatores infirmos abiectoſque habere ſtuduit, qui fideles populos ad ſpiritalis patria ædificia ſuperna* C *colligerent.*

Quæres, quænam ſunt ſeptem Eccleſiæ columnæ? Reſpondet Primò, S. Auguſt. lib. 17. Civit. cap. 4. & Sanct. Greg. 23. Moral. 1. eſſe ſingulas particulares Eccleſias, è quibus Eccleſia univerſalis conſtatur & conſiſtit. Septenarius enim eſt ſymbolum plenitudinis & univerſitatis, ſeptem ergo columnæ ſunt omnes Eccleſiæ particulares, quæ conſtant Eccleſiam univerſalem. *Per ſeptenarium numerum*, ait S. Auguſt. *eſt univerſa Eccleſia ſignificata perfectio.* Huius rei ſymbolo S. Ioannes Apocalypſim ita inſcribit: *Ioannes ſeptem Eccleſiis*, quia, ut ait S. Gregor. *Ioannes ſeptem Eccleſiis ſcribit, ne unam Catholicam ſeptiformis gratiæ ſpiritus plenam deſignaret.* *Septem columnæ quid? Reſp.*

Secundò, auctor Catenæ Græcor. & Lyran. per ſeptem columnas accipiunt ſeptem Sacramenta Eccleſiæ Chriſtianæ, quibus quaſi columois illa fulcitur.

Tertiò, auctor Imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſ. hom. 50. per ſeptem columnas accipit ſeptem dona Spiritus ſancti, quibus ipſe ſuffulſit Eccleſiam, Iſaiæ 11. 2. Hi enim Spiritus ſunt robuſti, imò robur Eccleſiæ: roborant enim tam Prælatos quàm fideles ſingulos contra omnes inimicos, putà contra hæreticos, infideles, atheos, politicos, & quoslibet impios, imò contra dæmones, totamque inferni potentiam. D

Quartò, S. Ambroſius vel quiſquis eſt auctor: nam idem Comment. inter opera Bedæ iovenitur (in Apocal. c. 1. ante finem.), per ſeptem columnas accipit univerſitatem prædicatorum, quos Deus per ſeptem, id eſt omnes, mundi ætates illi ſubmiſit. *Sapientia*, inquit, *ædificavit ſibi domum, quando Dominus noſter Ieſus Chriſtus ab initio mundi uſque ad finem eius, ex numeroſitate electorum Eccleſiam ſibi conſtruxit & conſtituit. Excidit columnas ſeptem, quando iis ſeptem temporibus prædicatores, qui ſingulis temporibus conveniunt, in Eccleſia ſua ſtatuit, qui & mactis ſalutaribus & bonorum operum exemplis eam ſuſtentarent.*

Quintò, Salonius per ſeptem columnas accipit omnes Eccleſiæ doctores: hi enim velut columnæ eam ſuffulciunt Vnde Paulus Gal. 2. 9. Petrum, Iacobum, & Ioannem

vocat

& adornavit, putà ſeptem columnis, id eſt robuſtiſſimis virtutibus, putà tribus theologicis, robuſta fide, ſpe & charitate; ac quatuor cardinalibus, robuſta prudentia, juſtitia, fortitudine & temperantia. Audi Bernardum ſerm. 9. inter parvos: *Hæc itaque ſapientia quæ Dei erat, & Deus erat, deſcendit Patris ad nos veniens, ædificavit ſibi domum, ipſam ſcilicet matrem ſuam Virginem Mariam, in qua ſeptem columnas excidit. Quid eſt in ea ſeptem columnas excidere, niſi ipſam dignam ſibi habitaculum fide & operibus præparare?* Nimirum ternarius numerus ad fidem, *propter ſanctam Trinitatem*; quaternarius pertinet ad mores, *propter quatuor principales virtutes. Quòd autem in beata Maria ſancta Trinitas fuerit*, (*fuerit* dico per præſentiam manifeſtatis) *ubi ſolus Filius erat per ſuſceptionem humanitatis teſtatur nuntius cæleſtis, quia ei arcana myſteria reſerans ait: Ave gratia plena, Dominus tecum.* Et poſt pauca: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ecce habes Dominum, habes virtutem Altiſſimi, habes Spiritum ſanctum, habes Patrem & Filium & Spiritum ſanctum.* Et inferiùs. *Fuit igitur beata Virgo Maria ſortis in propoſito, temperans in ſilentio, prudens in interrogatione, juſta in confeſſione. His i aque quatuor morum columnis & tribus fidei præceptis, exſtruxit in ea ſibi domum* B *ſapientia cæleſtis, qua adeò mentem eius replevit, ut de plenitudine manûs ſecundaretur & caro; ac Virgo ſingulari gratia eandem ipſam ſapientiam carne teſtam pareret, quam prius mente pura conceperat. Nos quoq. ſi ejuſdem ſapientiæ fieri domus volumus, neceſſe eſt ut eiſdem ſeptem columnis exſtruamur, id eſt, nos fide & moribus ei præparemur: Ea in moribus quidem ſolam pute ſufficere inſtitiam, cæteris tamen virtutibus circumſultam, Ieaq; ne errore fallatur ignorantiæ, ſit ei previa prudentia. Sint hinc inde temperantia atque fortitudo, ne forte labatur, vel in ſiniſtram partem declinando.* Vide Franc. Suarez. 3. p. q. 27. a. 3. diſp. 4. ſect. 2. ubi docet Deum B. Virgini in conceptione primæq; ejus ſanctificatione indidiſſe omnes habitus virtutum, omniaque dona Spiritus ſancti. Unde S. Athanaſ. ſerm. de ſanctiſſima Deipara, illi applicans illud Pſalmi: *Sanctificavit tabernaculum ſuum Altiſſimus*, aſſerit in ipſam deſcendiſſe Spiritum ſanctum cum omnibus ſuis virtutibus eſſentialibus. Et S. Bonav. in Pſalterio Virginis, loco *Te Deum laudamus: Te*, inquit, *ſponſa & mater regis æternæ: templum & ſacrarium Spiritus ſancti, totius benignitatis Trinitatis novile triclinium.* Audi B. Petrum Chryſol. ſerm. 141. C *Quantus ſis Deus ſatis ignoras, qui hujus Virginis mentem non ſtupet, animum non movetur: pavet ſalum, tremunt angeli, natura non ſufficit, & una puella ſic Deum in ſui pectoris capit, recipit, oblectat hoſpitio, ut partum terris, cælis gloriam, ſalutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cæleſtibus pareret ſalum, ipſum Dei cum carne commercium pro ipſa domus exigat pudicitia, ne implorentur illud Prophetæ: Ecce hereditas Domini, filii, merces, fructus ventris.*

Quocirca per domum ſapientiæ accipiunt iterum B Virginis S. Ignat. epiſt. ad Philippenſes: *Sapientia*, inquit, *ædificavit ſibi domum, & factus eſt ſicut homo Deus cum corpore, quod aſſumpſit ex Virgine: novus colluctione ſcilicet, aut ſimine viri; Virgo enim*, inquit Iſaias c. 7. *in utero concipiet & pariet filium*. Et S. Hieron. in c. 7. Iſaiæ ad illud: *Ecce virgo concipiet*. De Deipara quoque explicat S. Ildephonſus lib. de Virginitate Deiparæ, & ſerm. 3. de Aſſumpt. & Bernardus ſerm. 9. ex patvis: *Quid eſt*, inquit, *in ea ſeptem columnas excidere, niſi ipſam ſibi dignam habitaculum fide & operibus præparare?* Petrus Damianus ſerm. de Nativit. ſimiliter de Virgine exponit, quam dicit eſſe domum columnis ſeptem ſuſtultam, ſeptem ſcilicet donis Spiritus ſancti dotatam. S. Hier. in Iſaiæ c. 3. & lib. contra Helvidium, uterum Deiparæ vocat *ſacris ventris hoſpitium, cujus novem menſibus habitator fuit Jeſus*. Andreas Creteoſis orat. in Salutat. angel. *conſecratum* vocat *regis palatium, unicum illius, qui unſquam capitur habitaculum*. Georgius Nicomorat de oblat. *domum gloriſam* vocat. Similiter Bonavent. in Speculo cap. 8. de ea vult dici illud pſal. 92. *Domum tuam decet ſanctitudo Domine*. Et patriarcha Jacob Genet. 28. de eadem myſticè pronuntiavit: *Non eſt hic aliud, niſi domus Dei & porta cæli*. Denique S. Epiphan. hæreſi 79. Pro *Verbum caro factum eſt*, inquit Salomon, *Sapientia ædificavit ſibi domum*.

Anagogè: domus Dei eſt corpus gloriſum

Anagogicè: ſapientia ædificat ſibi domum, cùm ſuis diſcipulis & filiis, putà ſapientibus, qui juxta ſapientiam & virtutem vixerunt, poſt mortem dat corpus gloriſum, juxta illud Chriſti Joan. 2. v. 19. *Solvite templum hoc, & in* A *tribus diebus excitabo illud*. q. d. Crucifigite me, & corpus meum occidite, atque ego illud tertia die à morte ad vitam gloriſum ſuſcitabo. Unde ſubdit S. Joannes: *Ille autem dicebat de templo corporis ſui*. Rurſum cùm eis dat domum & thronum in cælo, juxta illud S. Pauli 2. Corinth. 5. 1. *Scimus, quoniam ſi terreſtris domus noſtra hujus habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis*.

IMMOLAVIT VICTIMAS SUAS (Arabicus, *holocauſta ſua*) MISCUIT VINUM, ET PROPOSUIT MENSAM SUAM] Septuag. *macellavit* (S. Ambroſ. lib. 1. de Fide cap. 7. *interfecit hoſtias ſuas, miſsit in carcere vinum ſuum, & menſam ſuam paravit*; Chald. *ordinavit*; Syrus, *præparavit*; Aquila, *diſpoſuit*; Arabicus, *poſuit*; Symmach. *apposuit*; Theodot. *ſtipavit*, Vatabl. *inſtruxit menſam ſuam*; Caiet. *laniavit laniationem ſuam*; Tertullian. mox citandus, *ſophia ingulavit filios ſuos*. Pro *Occidere*, id eſt, *occidimus*, legit *vivificavit*, id eſt *filios*. Pro *miſcuit* Cajetan. vertit, *colavit*, id eſt purgavit, defæcavit vinum. q. d. Purum & limpidum merum appoſuit. Verùm Hebr. מסך *maſach* ſignificat *miſcuit*, non *colavit*. Et ſolebant veteres tum ſanitatis, tum ſobrietatis ſtudio vinum aquâ miſcere & diluere, ne caput ferret, hepar accenderet, & bilem acoeret; itaque conciret ardores & febres. Adde, dilutum facilius concoqui, & ad cor deferri quàm merum. ita Hippocrates & Galenus, ac ex iis Cornelius Celſus lib. 1. de Medic. capit. 4. Unde Abeo Ezra hic; Vinum, inquit, aqua temperatum ita prodeſt potanti, ſicut concoctio vi- Vers. 2. centi.

Myſticè, Primò, Anaſtaſius Nicenus quæſt. 40. in Script. *Chriſtus*, inquit, *ſuam divinitatem carni miſcuit, tanquam vinum merum aqua dilutum*. Et S. Hieron. in c. 2. Eccleſiaſtæ: *Sapientia*, inquit, *in crateres miſſa præterentes ad ſe convocat. Corpus Domini crateram magnum debemus accipere, in qua non mercata divinitas, ut in cæleſtibus, fuit, ſed propter nos humanitate media temperata eſt, & per Apoſtolos in minora vaſa, ſcyphos parvulos & crateres, in toto orbe credentibus effuſa ſapientia eſt*. Secundò, τὸ *miſcuit* ſignificat miſtionem aquæ cum vino in Euchariſtia, de quo mox. Tertiò, quòd Chriſtus præceptorum ſuorum poculum ex narratione hiſtorica, & intelligentia ſpirituali contemperavit, ait S. Gregor. mox citandus. Quartò, quòd ex Judæis quaſi ex mero, & ex Gentibus quaſi ex aqua unam Eccleſiam commiſcuerit, ait Cæſarius Arelat. homil. 7. de Paſcha. Quintò, aqua miſta vino ſignificat Deum adverſa proſperis miſcere ſuis fidelibus. *Myſtice vinum ſapientiæ quod?*

Quærès: quænam hìc menſa, quæ victimæ, quod vinum ad literam intelligitur? Doctus interpres ſcitet, hæc omnia oihil ſignificare. ſed tantùm per ethopœjam ad ornatum parabolæ adhiberi: parabolam autem convivii ſapientiæ non aliud ſignificare, quàm ſermonem & doctrinam ſapientiæ, eò quòd olim ſapientes in conviviis ſuam ſapientiam depromere & docere ſolerent. Verùm cùm hæc omnia parabolæ, putà coovivii ſapientiæ, neceſſariæ ſint partes, videntur neceſſariò aliquid repræſentare, & parabolicè ſignificare, æquè ac ipſa parabola. Unde ceteri interpretes ſingula hæc explicant & adaptant. Quocirca. *Menſa & victima ſapientiæ quæ?*

Nota Primò. Menſa tum in Script. tum apud profanos eſt ſymbolum alimoniæ, deliciarum, omniumque bonorum. Talis maximè fuit menſa Solis apud Ægyptios, omnibus epulis quotidie inſtructiſſima, & cuivis accedere volenti ſemper parata, de qua Herodot. l. 3. Similis, imò longè opimior & præclarior, eſt hæc menſa ſapientiæ.

Nota Secundò. Veteres inter epulas ſacrificabant, imò ſacrificium epulo ſacro claudebant. De Judæis, patet Exodi 24. de Chriſto & Chriſtianis patet in ultima Chriſti cœna, ubi poſt ſacrificium & epulum agni inſtituit ſacrificium & epulum Euchariſtiæ, ac deinde ardentem illum de ſapientia, id eſt charitate, habuit ſermonem, Joann. 13. & ſequent. De Gentilibus liquet ex Macrobio, Virgilio, Homero, Athenæo, qui victimis ſubjunguot epulas, imò ſacrificix vocant quaſi ſacras epulas.

Nota Tertiò. Alluditur hìc ad menſas veterum, quæ non minùs ſapientia, & eruditis ac ſapientibus colloquiis, diſputationibus, lectionibus, quàm dapibus & vino condiebantur, uti pulchrè docet Plutarch. lib. 1. Sympoſ. problem. 1. Macrob. lib. 7. Saturn. c. 1. Gellius lib. 6. cap. 13. Athenæus lib. 15. Dipnoſophiſt. (id eſt cœnarum ſapientum) ca. 21. Tales fuere menſæ & cœnæ Chriſti Lucæ 14.

38. &

Vinum mixtum, inquit, *declaratur, id eſt calicem Domini aqua & vino mixtum prophetica voce denuntiat, ut appareat in paſſione Dominica* (in ultima Chriſti ad paſſionem cuntis cœna) *id eſſe geſtum quod futurum ante prænuntiatum*. Simili modo ex τῶ miſcuit, aquam vino eſſe miſcendam in Euchariſtia, colligit R. Samuel Marochianus lib. de Adventu Meſſiæ cap. 20. qui extat. tom. 5. Biblioth. SS. Patrum. Sic & S. Iſidor. de Vocat. Gentium cap. 26. *Dei*, inquit, *ſapientia ſemetipſi fibi domum ſ. Eccleſiam, in qua mactavit ſui corporis hoſtias, in qua miſcuit vinum ſui ſanguinis in calice Sacramenti divini, & præparavit menſam, id eſt altare Domini, cum mittens ſervos ſuos Apoſtolos atque doctores ad inſipientes, id eſt ad omnes gentes verum Deum ignorantes, ait: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miſcui vobis.*

Sic & S. Hieron. in Iſaiæ 55. v. 1. *Emite abſque argento*, &c. *vinum & lac: Sprete*, inquit, *illo argento, & pecuniis, quibus aquas Domini emere non poſſumus, pergimus ad eum, qui calicem tenens Sacramenti diſcipulis loquebatur: Accipite, & bibite, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum. Quod vinum miſcuit & ſapientia in cratere ſuo, omnes ſtultos ſæculi, mundique ſapientiam non habentes, provocans ad bibendum*. Denique ita hunc locum accipit Eccleſia in Officio Ven. Sacramenti. Vide Adrianum Finum in Flagello Judæor. lib. 8. c. 11.

Quocirca ad hoc ſapientiæ convivium alluſit Chriſtus in parabola invitatorum ad nuptias. mittens enim ſervos ait: *Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata; venite ad nuptias*, Matth. 22. 4. Nam Primò, nuptiæ, id eſt nuptiale convivium, quod rex, id eſt Deus, fecit filio ſuo, eſt menſa Euangelicæ doctrinæ & Sacramentorum, maximè Euchariſtiæ a Chriſto inſtitutæ. ita Origen. Euthymius & auctor Imperfecti ibidem. Secundò, filius regis ſponſus eſt Chriſtus incarnatus, cujus ſponſa eſt Eccleſia. ita Origen. Hilar. S. Hier. Gregor. ibidem. hujus nuptiæ quaſi ſponſalia inchoata iunt in incarnatione, & conſummabuntur in cælo. Tertiò, invitati ſunt Judæi, tum ante, tum poſt incarnationem Chriſti, ut eam vel futuram, vel factam crederent. ita idem; invitati inquam per legem Moyſi, deinde vocati per ſervos, id eſt Prophetas & Apoſtolos. Quartò, tauri & altilia ſignificant convivium opiparè eſſe inſtructum. ita S. Hieron. & Euthym. Itaque idem eſt, *Tauri mei & altilia occiſa ſunt*, cum eo, quod de ſapientia hic dicitur, *Immolavit victimas. Altilia* ſoim non ſunt alites, id eſt volucres, ſive aves: ſed vituli, boves, oves, &c. ita dicti ab alendo. Hoc enim ſignificat Græcum σιτιστὰ, id eſt altilia ſaginata, uti vituli ſaginantur ad ſplendidum convivium.

Menſa divinæ providentiæ.

Phyſicè & ethicè, ſicut per fabricam domus ſapientiæ Hebræi in Sanedrin accipiunt cresrionem mundi, ſic conſequentur S. Dionyſ. Areop. epiſt. 9. ad Titum Pontif. per menſam accipit menſam divinæ providentiæ, qua mortalibus de omnibus affatim providet, duplicique cibos, ſolidos ſcilicet & liquidos, proponit. *Calix autem*, inquit, *cùm rotundus ſit, & patentis aperioque ore, patentem, & omnia obruentem omnium providentiam, quæ principio & fine caret, ſignificat*. Accedit R. Salomon: Propoſuit menſam ſuam, hoc eſt, inquit, rerum omnium naturam ſicco & humido conſtare voluit. Vide Theodoretum & alios lib. de Providentia & Numine.

Menſa doctrinæ & ſanctorum exemplorum.

Tropol. menſa ſanctorum dogmatum & exemplorum in Eccleſia proponitur, & ad eam quiſque fidelis invitatur, juxta illud Eccli. 15. *Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum*. Unde auctor Catenæ Græcor. *Per victimas*, inquit, *divina myſteria, ſecretaque eorum ſenſa, nec non ſanam ſacrarumque S. Literarum interpretationem notat*. Huc facit, quod, ut notat Pineda, à ſponſo Chriſto dictum eſt Eccleſiæ Cant. 7. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis*: pertinet enim tum ventet, qui eſt mentis ſymbolum, ubi cibus doctrinæ concoquitur, tom crater & poculum ad ſapientiæ ſignificationem, ſic exponente S. Ambroſio ſuper Exod. 16. *Eſt enim*, inquit, *in omni doctrina tornatus, & potus ſpiritualis non deficiens plenitudine, & cæleſtium ſecretorum cognitione*. Et ſortè colluſit cum hac ipſa cæremonia illud Iſaiæ 28. 9. *Quem docebit ſapientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, avulſos ab uberibus*, id eſt à poculis quæ uberum figuram habebant, in quibus, initiandis ſapientiæ ducipulis vaſe in modum feminæ mammæ lac prupinabatur apud Ægyptios, uti Apulejus ſuſcit reſt. Hoc eſt quod ait Chriſtus Matth. 22. 4. *Ecce*, inquit, *prandium meum paravi, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata; venite ad nuptias*. ubi auctor Imperfecti apud S. Chryſoſt. homil. 41. per menſam accipiens S. Script. per tauros exempla Prophetarum, ſacerdotum & Martyrum in S. Script. nobis ad exemplum propoſita: *Quidquid*, inquit, *jam quæritur ad ſalutem, totum jam adimpletumoſt in Scripturis. Qui ignarus eſt, inveniet ibi quod diſcat, Qui contumax eſt & peccator, inveniet ibi futuri judicii flagella quæ timeat. Qui laboret, inveniet ibi gloriæ & promiſſionis vitæ perpetuæ, quæ manducando excitetur amplius ad opus. Qui puſillanimis eſt & infirmus, inveniet ibi medicatos inſtitiæ cibos, qui eſſi pinguem animam non faciant, tamen mori non permittunt. Qui magnanimus eſt & fidelis, inveniet ibi ſpirituales eſcas mutationis vitæ, quæ perducant eum propè ad angelorum naturam. Qui percuſſus à diabolo, & vulneratus eſt in peccatis, inveniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiam revocent ad ſalutem. Ut quid ibi ſcriptum eſt: Achar propter furtum lamina aurea lapidatus, niſi ut habeant fures quod timeant? ut quid ibi filii Iſrael, qui fornicati ſunt cum filiabus Moabitarum, percuſſi refugorum in Beelphegor, niſi ut habeant fornicatores, quod perhorreſcant? ut quid concupiſcentes carnis caſtigati ſunt in deſerto, niſi ne nemo delicias concupiſcat? ut quid David arguis Nathan & ſuſcepit, niſi ut adulteri & homicida pœnitentiæ remedium non deſperent? Raab meretrix ſanctificata eſt, ut meretricibus ſpes daretur. Nihil ergo mirum eſt in hoc convivio, quàm quod neceſſarium habet ſalus humana.*

Huc facit quod ſcribit B. Petrus Damiani in Vita S. Bonifacii Camaldulenſis monachi, deinde Archiepiſcopi ac Martyris, nimirum eum, cùm Othoni III. Imp. eſſet conſanguineus, itaque charus, ut ab eo non alio omine vocaretur niſi *anima mea*, ingreſſum in eccleſiam S. Bonifacio Martyri cognomini ſuo dicatam, imitationis illius & martyrii deſiderio accenſum dixiſſe: *Et ego Bonifacius vocor: cur ergo etiam ipſe Martyr eſſe non debeo?* Quocirca ingreſſus Ordinem S. Romualdi, indeque creatus Archiepiſcopus, & Apoſtolus Ruſſiæ, eam cum ſuo rege tum prædicatione, tum miraculo, ſcilicet per medium ignem tranſeundo illæius convertit, ideoque à regis fratre occiſus Martyr occubuit. Sic & Cornelius Muſius, teſte Miræo, aſſidue à S. Cornelio Pontifice & Martyre ſibi cognomine poſtulavit, ut ei tam ſanguine quàm nomine aſſimilaretur, ac impetravit. nam anno Domini 1572. captus in Hollandia, ſanguinem pro Chriſto dedit.

Stimulus S. Bonifacii.

Magis appoſitè & propriè S. Aug. 17. Civit. 20. & Anaſtaſius Nicænus quæſt. 40 in Script. victimas, quas ſapientia immolavit, accipiunt Martyres, quos ſibi ipſi Deus quaſi victimavit. Sic & Tertull. libr. contra Gnoſticos cap. 7. *Sophia*, inquit, *jugulavit filios ſuos: ſapienter utique jugulavit, dum in vitam, rationaliter, dum in gloriam. O bonam mactem: Opto & ipſe in filios eius redigi, ut ab ea occidar. Opto occidi, ut filius ſiam.* Rurſum victima eſt mortificatio, & quia crebrò & quotidie oportet mortificare te Deo; hinc ait *victimas* in plurali, quæ tamen condiendæ ſuot vino orationis & devotionis: ſicut enim amari cibi melle condiuntur, ut guſtui ſuaves dulceſque evadant; ſic & mortificatio oratione condienda, ut Deo hominique dulcetas.

Anagog. Hugo menſam accipit æternæ refectionis & beatitudinis, de qua Chriſtus Lucæ 22. v. 29. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*.

Menſa regni cælorum.

Myſticè B. Virgo meoſam nobis inſtruxit & propoſuit, cùm Chriſtum panem animarum verum nobis peperit & dedit. Ita S. Epiphan. item de laud. Virg. *Ipſa eſt*, inquit, *tua menſa intellectualis, quæ vita panem mundo ſuppeditavit*. Et poſt paoca: *Exemplar eſt chariſſima, & virtutibus plena, menſa virginea, optimis quibuſque cibis abundans, quibus terra feracetur. O candelabrum virginum*, &c. Et Andreas Cretenſis homil. 2. de dormit. Virginis: *Oſtendit*, inquit, *ſuam ſanctiſſimam menſam, propoſitque ipſum totum divinum panem Dominum noſtrum Jeſum, qui eſt vita æterna qui mortalem conſumpſit naturam, ex fermento Adamica conſperſionis panem factum in mirre geſtavit acrumnis: qui eos qui ſancte ad eum accedunt, reducit ad vitam recentiorem, & reddit in Deo perfectos. Quo quidem modo eos quoque expurgat, & reddit immortales, qui participatione mensæ illius & pulchræ eius communionis ei connungantur, ſimulque familiares.* Eadem miſcet vinum aquæ, cùm lites & ſchiſmata ſopit, cùm homines & gentes diverſas, imò adverſas, commiscet, vinculoque pacis & charitatis in unum conciliat.

Menſa B. Virginis.

eiat. Unde Synodus Conſtantinopol. epiſt. ad Hormiſdam Pontif. *Ecce*, inquit, *interceſſione ſanctiſſimæ Virginis olim quæ fuerant membra diviſa, per Spiritus ſancti gratiam, ad unitatem & charitatem perfectam ſunt redacta*. Denique ipſa quaſi ſophia jugulavit filios ſuos, ut legit Tertull. putà Chriſtum Dominum & Martyres, quos aſtans cruci Deo immolavit, & indies immolat & offert. Unde S. Ephrem de Laudibus Virginis: *Virginem*, inquit, *appello, velut ſacerdotem parvum & altare quæ quidem menſam ferens, dedit nobis cœleſtem panem in remiſſionem peccatorum*. Et B. Petrus Damiani ſerm. de Nativit. *Cibum*, inquit, *Eva tradidit* (alii legunt, *comedit*) *per quem nos æterni convivii fame multavit: cibum Maria dedit, qui nobis cœleſtis convivii adeum patefecit*. Porrò noſter Fernandez in Geneſ. cap. 3. num. 7. rectè expendit *vi miſcuit vinum*. Quid, quæſo, ait, immiſcuiſti ô Dei mater ſanguini filii tui, quem potamus? Anne lympidiſſimam aquam lacrymarum, quas in circumciſione, & quas ſtans juxta crucem Jeſu mater ejus, ex oculis iſtis virgineis copioſiſſime & dolentiſſimè profudiſti, viſaque ſuit iſta commiſtio ſanguinis filii & lacrymarum matris? ô ſi mihi flueret torrens iſte voluptatis, quo anima mea perfunderetur! Jure optimo D. Epiphan. vocat Virginem Dei matrem, *menſem fidei*. Nimirum in Virgine ſua matre digniſſima propoſuit Deus omnia, quæ divinus amor excogitavit epulorum acciborum, & condimentorum, & liquorum genera, quibus animæ piorum & impiorum etiam paſci, nutriri confirmarique poſſent. Venite (inquit) hibite vinum, quod miſcui vobis. An iſtud verbum miſcere uſitatum in poculis amatoriis, à Virgine matre ſimiliter uſurpatur? Quod ſi ita eſt, ſignificatur planè in divina Euchariſtia vis quædam admirabilis, & velut amatoria, quam piorum animæ ſentiunt, cùm ritè communicantes corpus & ſanguinem Domini, ſolvuntur in lacrymas, ardent amoris ignibus, humana omnia faſtidiunt, divinis inhiant, ſuique prorſus immemores, ac priore vita depoſita ſeſe in Deum ſuum tranſmutant. hæc Fernandez.

Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, et ad moenia civitatis.] Pro *ancillas* hebr. eſt נערתיה *naaroth*, id eſt puellas, juvenculas, adoleſcentulas, ut vertit Theodot. Aquila & Symmach. Septuag. verò & Syrus vertunt, *ſervos ſuos*. Sic ergo habent Septuag. *miſit ſervos ſuos, convocans cum exceſſa prædicatione ad craterem*; Syrus, *miſit ſervos ſuos ad vocandum ſuper excelſa*. Sic & Aquila. Sic & Aquila. Sic & Aquila

dum inſtruitur, juxta illud: *Paraſti in conſpectu meo menſam* A *adverſus eos qui tri bulant me*, pſal. 22. Solent enim duces milites præliaturos convivio excipere, aut vinum potumque eis propinare, tum ut eos ſibi devinciant, tum ut eos ad pugnam cibo vinoque corroborent. Tale eſt convivium Euchariſtiæ, quo quaſi muniri paſcimur ut contra omnes mundi dæmoniumque phalanges quaſi pugiles Chriſti generoſè decertemus, juxta illud S. Chryſoſt. homil. 61. ad Popul. *Tanquam leones igitur ignem ſpirantes ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrum revolemus, & charitatem quam nobis exhibuit.* Unde notant nonnulli, hanc menſam adumbratam fuiſſe per menſam panum propoſitionis, quam cingebat *corona inter aſilis*, pro qua Septuag. vertunt περίθεμα ταλαντῶν, quod Complut. vertuut, *corona pugilis*; ſed perperam: vertendum enim eſt cum Romanis, *corona palmi*; hunc enim ſignificat Hebr. טפח *tephach*, quæ eſt menſura quatuor digitorum, ſive palmus, ut vertit Noſter, & Chald. טפחא ergo, unde eſt genitivus τάλαντος, hoc loco non ſignificat pugilem, uti putarunt Complut. ſed palmum: Hebr. enim *tephach* palmum ſignificat, non pugilem.

Secundò, *aut*, vel, ut hebr. eſt, *ſummitates & pinna* B *excelſorum urbis*, putà Sionis, notant Eccleſiæ altiſſima & tutiſſima loca, uti eſt ſtatus perfectionis, qualis cernitur in Ordinibus & Religionibus, ubi viget diſciplina. Sapientia enim omnes vocat non tantùm ad Eccleſiam & chriſtianiſmum, ſed etiam ad chriſtianiſmi perfectionem & apicem, præſertim omnes ſacerdotes, Religioſos, doctores, prædicatores, qui ſunt ſal terræ & lux mundi. Hi enim in arce, id eſt, in celſitudine ſapientiæ & virtutum conſiſtere debent, ut alios eodem magis vita & exemplo quàm verbo vocent. Unde Cajet. vertit, *vocavit ſuper humeros excelſorum urbis*; ſicque explicat, q. d. Ancillæ, id eſt virtutes, à ſapientia miſſæ ad invitandum omnes ad ipſum præſtant, ac te ipſa omnes invitant & advocant, ſi non ore, ſed humeris portentur, id eſt, ſi non verbis, ſed rebus & factis ſuſtententur & proponantur per *excelſos civitatis*, id eſt per eos, qui excellunt ſtatu, conditione & officio: horum enim eſt ſicut ſtatu & gradu, ſic & virtute & meritis excellere, & reliquis antecellere. Sic enim erit excelſa eorum prædicatio, ut vertuot Septuag. Talis fuit hoc ſæculo S. Carolus Borromæus, qui in excelſo virtutum omnium culmine conſiſtens poſt ſe traxit Mediolanenſem Eccleſiam, quam moribus adeò ſanctis imbuit & C decoravit, ut viderentur eſſe paradiſus terreſtris.

Igitur ſtatus perfectionis & Religio eſt arx Eccleſiæ, quæ eſt Sion civitas David, putà Chriſti. Primò, quia inſtar arcis munita eſt legibus, orationibus, pœnitentiis, exemplis, exhortationibus, &c. Unde S. Bernard ſerm. 4. de Dedic. Eccleſ. Religionem vocat arcem Dei, & quidem munitiſſimam. *Optimum*, inquit, *certè caſtrum tuliſti Chriſto, & inimicis ejus tradideris. Clarum vallum.* Et S. Hieron. ad Hedibiam epiſt. 150. *Vis*, inquit, *eſſe perfecta & in primo ſtare faſtigio dignitatis? fac quod fecerunt Apoſtoli, vende quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Salvatorem, & audam ſolamque crucem verſus nuda ſequeris*, Et S. Cyprian. de Orat. Domin. *Qui renuntiavit iam ſæculo, maior eſt bonoribus ejus & regno: & ideo, qui ſe Deo & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat.* Nam quaſi aquila in arduis ponit nidum ſuum. Job 39. 27.

Arx Eccleſia eſt ſtatus Religionis.

Primò.

Secundò;

Secundò, quia inſtar arcis ſexcelſa eſt. Unde Apoc. 21. 2. Jeruſalem cæleſtis vocatur, quia ſerlicet è cælis à Deo vocata eſt, & ad cælum nos ducit. Quocirca S. Bernard. ad Fratres de monte Dei agens de Religioſis: *Quos*, inquit, *quo nomine digniùs appellem neſcio, homines cæleſtes, an angelos terreſtres, degentes in terris, ſed converſationem habentes in cælis.* Et Climacus gradu 4. monaſterium ait eſſe cælum, quoddam terrenum: & ideo quo affectu ac reverentia credimus angelos miniſtrare Deo, eodem nos etiam ſtatibus noſtris miniſtrare debere.

Tertiò,

Tertiò, quia ipſa eſt Sion, id eſt ſpecula: tum quia cæleſtia ſpeculatur, tum quia omnia terrena reſpicit & deſpicit, tum quia ex alto omnia hoſtium inſidias circumſpicit & avertit, tum quia ipſa eſt ſpecula, in quam omnium oculi converſi ſunt. Quocirca præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 1. in Julian. Religioſos vivis hiſce coloribus pingit: *Videſne*, inquit, *hos pauperes victu ac tecto carentes, hos humiles & terrenos, & ſupra terrena: qui inter homines verſantur, & rebus humanis ſunt ſuperiores: qui vinculis preſſi, & liberi ſunt cenſendi, & teneri non poſſunt: qui nihil in mundo habent, & omnia habent: qui mundo ſuperiores ſunt: hos inquam propter mortificationem immortales, propter ſolitudinem Deo conjunctos: qui ab amore alieni, ſed divino amore ardentes; quorum ſors lucis, & quorum iam radii, ſplendoriſque tranſitiones: quorum angelici pſalmorum cantus, & pernox ſtudio, & mentis ad Deum excurſio ante mortem in cælum ſe rapientis: quorum purgatio, & tamen purgantur; quippe nullum afcenſus & deificationis modum ſibi conſtituentes: quorum eſt comitas & abitus, & quorum ſimul eſt ſuper thronos ſedere: qui & nudi ſunt, & incorruptibili veſtiuntur indumento: qui in ſolitudine huius ſæculi, alterius ſæculi frequentia ac celebritate fruuntur: qui voluptates abiiciunt, & tamen perpetuam atque inexplicabilem animorum oblectationem habent: quorum lacryma peccati diluvium ſunt, & mundi cupiamentum, quorum extenſio manuum flammas extinguit.* S. Gregorii comes S. Baſilius ſeu de Monachi inſtitut. illum ait, qui ſæculo nuntium remiſit, hoc io primis cogitare, ſemperque animo verſare debere, ſe iam ultra humanæ naturæ fines proceſſiſſe, ſeque ipſum ei inſtituto tradidiſſe, quod ſit quàm maximè à corpore ſejunctum, ac propterea angelorum converſationem imitandam ſuſcepiſſe: ſiquidem hoc angelicæ naturæ proprium eſt, liberum eſſe à vinculis terrenis, nec omnino diſtrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, ſed oculos in Dei vultum aſſiduè defixos habere. Id expertus alter S. Gregorius, cognomento & rerum geſtarum gloria Magnus, mirè luget ſuum è monaſterio lapſum, vel potiùs raptum ad pontificatum, uti patet lib. 7. Regiſtri epiſt. 126. ad Leandrum. Et libr. 1. epiſtol. 5. ad Theoctiſten ſororem Imper. *Alia*, inquit, *quæritis mea gaudia perdidi, & intus carnem aſcendiſſe exteriùs videor: unde me à cenſoreis mei facie longè expulſum deploro. Conabar namque quotidie extra mundum, extra carnem fieri, caniſa phantaſmata corporis ab oculis mentis abigens, ſuperna gaudia incorporaliter videre? & non fallor vocibus, ſed veris medullis cordis ad Dei ſpeciem arbolans dicebam: Tibi dixit cor meum, quæſivi vultum tuum, & vultum tuum Domine requiram. Nil autem in hoc mundo apparens, nil pertimeſcens, videbar mihi in quadam rerum veritate ſtare, ita ut in me penè crederem impletum, quod pollicente Domino ex Propheta didiciſſem: Aſcendam te ſuper altitudines terræ.*

Myſticè: B. Virgo mittit ancillas, id eſt animas ſibi devotas, ut alios advocent ad ejus convivium, quod ipſa apparavit tum in generatione & educatione Chriſti, tum tota vita ſua, ſplendidiſſimum omnium virtutum exemplar nobis ad imitandum proponens, idque in Sion, ubi ipſa poſt aſcenſionem Chriſti in cælum habitavit. Invitat enim ipſa omnes ad arcem Sionis, id eſt ad vitam excelſam & contemplativam. Unde experientis docet, omnes penè Religiones ejus inſtinctu & ope inſtitutas, atque in particulari, quicumque ad eas vocantur, ipſius ferè auxilio & quaſi voce evocari. Ita videmus viros B. Virgini devotos, ac præſertim congregationum ejuſdem Sodales zelo animarum fervere, ideoque B Virginem per eos in omnibus orbis provinciis mira & magna operari, nimirum infideles & hæreticos convertere, urbes antiquæ virtuti & pietati reſtituere, multos utriuſque ſexus ad vitam cælibem, imò angelicam traducere, ſive domi, ſive in variis Religioſorum Ordinibus. Vide noſtrum Spinellum de Deipara capit. 40.

B. Virgo ergo vocat ad oratorem, cum excelſa prædicatione, quia ipſa fuit crater continens & propinans nobis carnem & ſanguinem Chriſti, juxta illud Cant. 7. *Umbilicus tuus crater tornatilis numquam indigens poculis.* De quo D S. Ambroſ. lib. de Inſtitut. virg cap. 14. *Verè*, inquit, *elocus ille Maria crater tornatilis, in quo erat ſapientia, qua miſcuit in cratere vinum ſuum, indefitientem cognitionis pia gratiam divinitatis ſua plenitudine ſubminiſtraret. In quo Virginis utero ſimul acervus tritici, & lilii floris gratia germinabat; quoniam & granum tritici germinabat & lilium.* Et S. Ildephonſus ſerm. 1. de Aſſum. eadem mutuatus ex S. Ambroſio: *Verè*, inquit, *elocus Maria tornatilis fuit, quia in eo ſapientia influxit, qua in cratere illo vinum miſcuit.* Sic Ildephonſus, quem citat Vincentius Belvacenſis in Speculo hiſtoriali l. 7. c. 121.

Sr QUIS EST PARVULUS, VENIAT AD MA. ET INSIPIENTIBUS LOCUTA AST: VENITE, COMEDITE PANEM MEUM, ET BIBITE VINUM QUOD MISCUI VOBIS] Pro *parvulus* hebr. eſt פתי *peti*, id eſt parvulus, cui facilè quidvis perſuadetur; Septuag. Chald. & Syrus, *inſipiens*; S. Cyprian. libr. 2. de Teſtimon. contra Vers. 4. Vers. 5.

Jud. nu. 2. *inſciens*; 2 11, *ſimplex*, de quo plura c. 1. 4. Pro *inſipientibus* hebr. eſt חסרי לב *chaſar lab*, id eſt ei, qui deficit corde, putà inopi cordis, & cui deeſt cor; Septuag. *egenti ſenſu*; Chald. *indigentibus intellectu*, alii, *carenti mente*. Idem ergo eſt *parvulus* quod *inſipiens*, putà homo, qui ſenſu & carne tantùm ducitur: poſterior enim pars d. more explicat priorem. S. Gregor. tamen lyo bonitè per parvulum accipit humilem: humilis enim capax eſt ſapientiæ: *Qui enim*, inquit, *nudum ſemetipſum deſpexit, humilem Deo ſapientiam non approbavit, juxta illius Chriſti: Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*, Matth. 11.

Sunt hæc verba ſapientiæ invitantis ad ſe ſuatque epulas. Unde ſubaudi ut τὸ *dicens*, quod proinde ſupplent Septuag. hoc modo, *Dicens, Si quis parvulus, veniat ad me*. Per panem & vinum accipit agapen, ſive convivium ſacrum ex victimis Deo immolatis, quod ſacris lectionibus & ſermonibus condiebatur, ut dixi vers. 2. Sub quo allegoricè intelligo epulum Euchariſtiæ, quod comedendum eſt ore & ſtomacho tum corporali, tum ſpirituali, putà attenta meditatione, oratione, deſiderio, amore, humilitate, animique unione cum Chriſto ſumendum & ruminandum. Omnes ergo ad S Synaxim hic invitat ſapientia, id eſt Chriſtus, uti hîcce verbis Eccleſia omnes ad illud evocat in Feſto Venerabilis Sacramenti; & S. Gaudentius in ſer. 19. ad Neophytos: *Contendite*, inquit, *pulſi gentroſi ad ſacram offam, in qua eſt vita, & ex cæleſti illo cibo mica non cadat*. Nam, ut ait S. Ambroſ. libr. 4. de Sacram. cap. 2. *Bona aquila circa altare: ubi enim corpus, ibi & aquilæ. Forma corporis altare eſt, & corpus Chriſti eſt in altari: aquila vos eſtis*. Atque Zacharias cap. 9. vers. 17. *Quid enim*, inquit, *bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Ubi multa de fructu ſanctæ communionis dixi, æquè ac Exodi 16. vers. 35. Ubi fusè egi de manna, quod erat panis cæli, & panis angelorum, omne delectamentum in ſe habens, omnemque ſaporis ſuavitatem: quo ſolo paſti Hebræi in deſertotani vegetique ad continuam peregrinationem, ac robuſti ad bella contra Amalec, Og, & Balan conficienda evaſerunt. Atque idcirco manna expreſſus erat typus Euchariſtiæ, qui eſt panis cæleſtis ſanitatem, delicias & immortalitatem tam animæ quàm corpori conferens, juxta illud Chriſti: *Hic eſt panis de cælo deſcendens: ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur*, &c. *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, Joan. 6. 51.

Ex hoc loco parvulos eſſe docendos & formandos ad virtutem, docet Joannes Gerſon part. 2. de tract. de Parvulis trahendis ad Chriſtum, ubi laboris hujus fructum & meritum exaggerat, ac ſeipſum in exemplum proponit. Ipſe enim cùm eſſet Cancellarius Pariſienſis, & ſummis academiæ negotiis diſtrictus, pueris tamen erudiendis, eorumque confeſſionibus audiendis aſſiduè vacabat, ſecutus exemplum Chriſti, qui ait: *Sinite parvulos venire ad me, talium enim eſt regnum cœlorum*, Matth. 19. 14. ideoque & parvulos judicio maturos illicò ad S. Synaxim hortabatur.

VERS. 6. RELINQUITE INFANTIAM, ET VIVITE, ET AMBULATE PER VIAS PRUDENTIÆ] q. d. Relinquite pueriles & infantiles nugas, errores, deſideria, concupiſcentias, & *vivite*, id eſt, & ſic vivetis vitam humanam & rationalem, ſequentes ductum rationis & honeſtatis, cùm antea more puerorum viveritis vitam animalem, qualem agunt beſtiæ rationis expertes, quæ ſola phantaſia & ſenſu aguntur; & *ambulate*, id eſt ſic relinquendo infantiam ambulabitis, *per vias prudentiæ*; vel &, id eſt idcirco, *ambulate per vias prudentiæ*. Si enim per vias prudentiæ ambuletis, utique relinquetis infantiam & imprudentiam, ac vitam homine dignam capeſſetis, quæ vos ducet ad vitam beatam & æternam. Unde Chald. vertit, *amandate à vobis inſipientes veſtor diam* (Syrus, *ſtultitiam*) ſive *indigentiam intellectus veſtri, & vivite*; Septuag. Complut. *relinquite inſipientiam, & vivetis; & quærite prudentiam, ut vivatis*, Romani verò, *relinquite ſtultitiam, ut in ſæculum regnetis & quærite prudentiam*.

Pro *ambulate per vias prudentiæ*, hebr. eſt, *digite in via intelligentiæ*, vel *rectam facite viam prudentiæ*, hoc eſt, per viam rectam prudentiæ incedite, ac juxta ejus dictamen opera veſtra dirigite. Unde Aquila & Symmach. *rectè ite in via intelligentiæ*; Septuag. *corrigite ſcientiam & intelligentiam*; S. Cyprian. lib. 2. Teſtim. 2 legit, *corrigite ſcientiam & intelligentiam*; Syrus, *viam rectam ingredimini*.

VERS. 7. QUI ERUDIT DERISOREM, IPSE INJURIAM SIBI FACIT: ET QUI ARGUIT IMPIUM, SIBI MACULAM GENERAT] Syrus, *qui corripit filium ſtultum, corripit ſibi ignominiam*. Dat cauſam, cur parvulos & ſimplices, qui facilè monenti cedunt & credunt, advocarit, non verſutos, putà derideres & impios, in ſua impietate obſtinatos (hos enim opponit parvulis & inſipientibus) quia ſcilicet derideres, utpote ſuperbus & tumidus, deridet monita & monitores. ita Beda, Cajetan. Janſen. & alii. Quare qui eum monet, *injuriam ſibi facit* (Hebr. & Septuag. *accipit ignominiam*) Primò, quia exponit ſe ſuaque rriui & ludibrio deriſoris.

Secundò, quia imprudentiæ notam ſibi acciverit, quòd ſine fructu, imò cum damno, deriſorem corripiat. Facit enim contra illud Sapiens Eccli. 32. 6. *Ubi auditus non eſt, non effundas ſermonem*. Et contra illud Chriſti Matth. 7. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis*. Ubi Nota Primò, per *ſanctum & margaritas* ſignificari doctrinam Evangelii & veritatis, per *canes & porcos*, pervertos & obſtinatos, idque propter immunditiam & rebellem obſtrictionem. Verat incorrigibiles ergo docere & corripere, quia, ait, illi velut porci ſermones tuis appetentibus & immunditiis contrarios contemnunt & calcant, deinde verò ad ututur in ſermonis auctorem, cumque vel verbis vel verberibus lacerant. Nota Secundò, hoc intelligendum per ſe: oam per accidens Chriſtus, S. Stephanus, Paulus & alii perverſiſſimis Judæis prædicarunt, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt, tum ut publicum perhiberent teſtimonium veritati & gloriæ Dei, tum ad conteſtationem inexcuſabilis impietatis improborum, tum propter aliorum aliantium utilitatem, & vitandum ſcandalum. Tunc enim ſancta non dantur porcis, ſed potiùs Deo & electis ejus.

Tertiò, quia cauſa vel occaſio eſt, ut deriſor gravius peccet, dum peccatum ſuum tueri ſatagit, in eoque ſe obfirmat, ac monenti detrahit, obmurmurat & eumque deridet. Unde Plutarch. *Perſonacem*, inquit, *in delicto monere potius eſt, ac ſpeculum casu obicere*, qui putans ſe ſuamque cæcitatem rident, obicienti indignatur, in eumque ſævit & furit.

Quartò, quia iritat deriſorem, ut reddat talionem, ut ſcil eadem vel ſimilia vitia in corripientem retorqueat, & petulanti lingua probra ioeum reciprocet, ut ira ſua tegat vel propugnet. Unde S. Gregor. libr. 8. Moral capit. 24. *Scarpus in ſtare*, inquit, *eſt hypocrita in laude. In flore ſuo munum carpentis inſidit, quia in laude hypocrita poſitus, ne hunc qui ſunam corripere audeat, aſperitate ſua protinus vitam corripientis ſuat. Sanctus namque eſſe non appetit, ſed vocari; & cùm fortaſſe corripitur, quaſi in opinionis gloria detrunc atur. Deprehenſum ſe in pravitate irajcitur, loqui ſevi vel arguentem prohibet, quia quaſi in oculo vulnere tacitus doluit. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab omnibus æſtimari, & paratior eſt mori quàm corripi*.

Ex dictis liquet perperam Aben Ezra, pro *deriſorem* vertente in nominativo *deriſor*. Deriſor, inquit, qui arguit alium, ipſe ſibi ignominiam accerſit. Quando enim, qui alium arguit, deridet, oſtentatque rium & cachinnum; tunc ſibi conſtat dedecus. Correptio enim factenia eſt gravi maturoque vultu, non ut ſorio. Perperam inquam; nam omnes alii vertunt, *deriſorem* in acculativo æquè ac *impium*, de quo ſequitur.

Iiidem de cauſis, *qui arguit impium, ſibi maculam generat*, præterim, quia impius in impietate obſtinatus intuper conatur alios, ipſumque arguentem ad ſuam impietatem pertrahere, ejuque culpa, vel ſuſpicione maculare, Hebr. eſt, & *qui increpat impium, maculam ſibi*, ſcilicet ſibi attrahit, vel adauget & multiplicat, Chald. *& correpto impio macula eſt ipſi*, tum impio, tum corripienti; Septuag *arguens impium macularet ſemetipſum*. Nonnulli codices addunt: *Corripiunes enim impii lucros ſibi*; q. d. Si corripias impium, quot verba, tot livores & dolores lividos vividoque ei infligis, qui proinde livorem indignationis, maledicentiæ & vindictæ ſtillare non ceſſant, ut monentem vel verbo, vel verbere reverberet, illique dolores & livores pariles tum in corpore, tum in animo vicſſim impingat.

Vers. 8. NOLI ARGUERE DERISOREM (Septuag. *malos*; Syrus, *ſceleſtum*) NE ODERIT TE. ARGUE SAPIENTEM, ET DILIGET TE.] Eſt antitheſis correptionis deriſoris & ſapientis: quòd illa creet odium, hæc dilectionem, ideoque hæc ſit amplectenda, illa omittenda: utpote quæ tam corripienti quàm correpto, quem ad odium, aliaque pectata excitat, & quaſi irritat, eſt damnoſa. Per *ſapientem* intellige ſapientiæ, id eſt virtutis, ſtudioſum; vel etiam in ſapientia & virtute perfectum: nam perfectio hujus vitæ mixta eſt cum imperfectione: nemo enim tam perfectus eſt, qui non habeat nonnulla vitia, quæ corrigat. Unde S. Gregor. loco jam citato: *Re largiuntur*, inquit, *deterior reddatur, quia quaſi dicta percuſſionis aſſimat incudem puritatis verbum. Unde exaſperatus protinus in contumelias ſurgit, & quæ malo exaggeret, contra vitam corrigentis inquirit. Demonſtrare lentè comparabiliter rectum reprehenſorem ſuum deſiderat, ut innocentem ſe non ſuis actibus, ſed alienis criminibus oſtendat: ita ut ſæpè bonus redarguentis aliquid ſe dixiſſe putetur, & quaſi à carpentis manu ſic à corripientis animo quidam, ut ita dixerim, ſanguis mœroris current. Unde bene per Salomonem dicitur: Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Neque enim juſtè timendum eſt ne deriſor, cùm corripitur, contumelias inferat, ſed ne tractus ad ſtudium prior fiat.*

Sapientes verò & ſancti diligunt corripientes & correptionem, quia per hanc dirigunt ad morum emendationem & vitæ perfectionem. Sapiens ergo diligit correctionem, quia diligit veritatem & virtutem. virtus enim eſt veritas. Quid enim aliud ſunt cæteræ virtutes, niſi lumina veritatis? Impii verò amant vitium, ideoque mendacium. Quid enim eſt vitium niſi mendacium practicum, quo malum pro bono appetitur & laudatur? in illo ergo verum eſt illud Comici: *Ob eandem amices, veritas odium parit*: ideoque correctionis medicina ei vertitur in venenum. Igitur ſicut ſol ceream liquefacit, lutum indurat; ſic correctio & veritas à ſapiente blandè, à ſtulto & impio durè accipitur, ac in illo amorem, in hoc odium parit. Audi Patrum Parænetin ad pœnitentiam: *Vt cænum ſolet tunc maximè fœtere, cùm movetur; & incendium tunc maximè ardere, ſi ventus; & rabies tunc maximè ſævire, ſi provocet: ita illo obtemperationis neceſſaria ſtimulos contrario calce fregerunt, non ſine ſuo quidem malo & vulnere repugnantes. Nam à Domino dictum eſt: Argue ſtultum, & odio te habebit.* Rurſum, ſicut vinum mellis in ulcus melleſcit, ſellis verò mixtum fellefcit: & ſicut aqua infuſa vino vineſcit, aceto verò mixta acetcit, imò illa in vinum, hæc in acetum tranſit: Inſuper ſicut terra lapidoſa & tenticoſa omnem humorem & pluviam in lapides, tentes & vepres commutat; terra verò mollis & pinguis pluviam in herbas & flores tranſfert. Denique ſicut ſtomachus bonus cibum in bonum ſuccum & ſanguinem convertit, ſtomachus verò biliolus cibum in bilem vertit, non vitio cibi, qui bonus & ſuavis eſt, ſed vitio ſtomachi, qui amarus & biliolus eſt: ſic patiter ſapiens correptionem in amorem, impius eamdem in bilem & odium traducit, non vitio correptionis, quæ bona eſt, ſed vitio impii, qui cor habet ſupetbia & ira infectum.

Moraliter hìc Nota, correptionem ſapienti eſſe amandam & ambiendam, ſicut amatur ſal, licet ſalium, ad condiendas carnes: & pilulæ, licet amaræ, ad expurgandos malos humores: & lixivium, licet acre & mordax, ad deſricandum ſordes capitis: ut pari modo per correptionem anima ſuo nitori reſtituatur, imò ad illuſtrem ſanctimoniam & perfectionem aſſurgat. Quocirca parentes liberorum, magiſtri diſcipulorum, Superiores ſubditorum, Prælati Religiolorum amantes, crebrò eos monere & corrigere ſolent, ut ita nævos omnes deponant ac obedientiæ & humilitati aſſuefacti, magnis continuæ mortificationis paſſibus ad perfectionem contendant. Juſtis ergo necdum perfectis dicitur tamquam ſtudioſis ſapientiæ diſcipulis: *Audite fili diſciplinam patris, ut audiat, ut ſciatis prudentiam*: juſtis verò perfectis tamquam magiſtris illud etiam Salomonis injungitur: *Argue ſapientem, & diliget te: da ſapienti*, id eſt diſcipulo, ſapientiæ *occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce juſtum & feſtinabit accipere.* Ad hos namque omnes pertinet imperfectiones arguere, occaſionem proficiendi dare, & veram virtutem docere, non tam ſermone quàm opere, & puriſſimæ ſanctitatis actione.

Vers. 9. DA SAPIENTI OCCASIONEM, ET ADDETUR EI

A SAPIENTIA. (Hebr. *& ſapiens erit amplius.*) DOCE JUSTUM, ET FESTINAVIT ACCIPERE.] ſcilicet doctrinam, quam doces. *Occaſionem*, ſapientiæ ſcilicet & diſcendi. Unde Chald. *doce ſapientem, & ſapientior erit adhuc: eſtende juſto, & addet ſcientiam.* hebr. tantùm eſt, *da ſapienti*, ſcilicet *doctrinam & conſilium*, inquit Cajetan.

Significatur hæc parœmia ſapienti porrigendam eſſe occaſionem ſapientiæ & virtutis, eò quòd ſapiens illius aviditas occaſionem ſibi datam illicò arripiat, ut, quod optat & quærit, in ſapienna proficiat: nam in omnibus ſui profectum vetligat. Unde hæc ſententia variis aptari, & variè explicari poteſt.

Primò, ut per *occaſionem* cum Cajetano accipiamus doctrinam & conſilium. q. d. Da ſapienti ſanam doctrinam & conſilium, nam ipſe illicò illud amplectetur & exequetur; itaque fiet ſapientior, &c., ut ita dicam, virtuoſior. Unde explicans ſubdit: *Doce juſtum, & feſtinabit accipere.* Poſterior enim pars rhythmi explicat priorem.

Secundò, per *occaſionem* accipis correptionem, de qua ſermo præceſſit: correptio enim ſapienti eſt occaſio proficiendi, ſuoique defectus corrigendi. Unde S. Auguſtin. B epiſt. 48. ad Vincentium, ex hoc loco docet, Donatiſtas, aliosque hæreticos in hæreſi ſordeſcentes non tantùm verbo Dei inſtruendos, ſed & vi pœniſque cogendos eſſe ad orthodoxam fidem, eò quòd pœnæ ſint illis occaſio ſapiendi, idque probat experientia multorum, qui pœnis reducti ſunt ad ſanam fidem. Unde concludit, *His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges ſervivunt Domino in timore, ita profuit, ut nunc alii dicant: Jam hoc valebimus, ſed Deogratias qui nobis occaſionem præbuit iam faciendi, & dilationem moruloſ amputavit.*

Tertiò, ſignificat ſapienti dumtaxat ſuggerendam eſſe occaſionem proficiendi: ex illa enim ille ultrò ſe proveher. Unde illud, *Sapiens nutu, ſtultus fuſte movendus eſt.* ita S. Antonius epiſt. 2. ad Fratres Arſenoitas: *Erunt*, inquit, *& alia multa, quæ velim docere. ſed ſi dedero occaſionem ſapiens, ſap entior erit.* q. d. Multa ſcripturiebam, ſed ex paucis quæ ſcripſi, cetera colligetis. Sapiens enim ex dictis non dicta, ac ſtulto expreſſe dicenda, per ſe æſtimatur & colligit. Vel ſi *dedero occaſionem*, id eſt ſpatium & tempus cogitandi dicendique. Unde.

Quartò, Syrus per *occaſionem* accipit tempus opportunum quaſi dicat. Noli tempore importuno, ſed opportuno docere, corrigere, exhortari & ſtimulare ſapientem ad meliora. Sapiens enim ſi importuno tempore moneatur, verbi gratia cùm eſt alius occupatus, cùm mœſtitia deprimitur, cùm mente obnubilatur, ex monitione affligetur vel exacerbabitur: ſin opportuno, rùm verbi gratia ſerenus eſt, docilis, hilaris, optimè accipiet monitionem. Sic ergo Syrus vertit, *da tempus ſapienti, ut iterum ſapientior imbibatur.* Senum enim diſertur ſapientia & virtus, atque qui hodie infirmi & invalidi ſunt ad opus aliquod heroicum, cras vel perendie robuſtiores facti ad illud fortes erunt & validi. Infirmis ergo æquè ac pueris danda ſunt temporis ſpatia, quibus ſe ſuaque infirmitatem ſuperent & vincant. Sic Chriſtus ad tempus Apoſtolorum vitia & infirmitates toleravit, allegans inter cetera, *nitro novos novum vinum facilè ferre non poſſe*, Matth. 9. 17.

Quintò, ſignificat Sapiens parentes, magiſtros & Superiores debere ſubinde filios, diſcipulos & ſubditos dare occaſionem proficiendi in ſapientia & virtute, ejus exercendæ occaſiones ſuggerendo & obiiciendo. Sic magiſtri obſcuras quæſtiones diſcipulis proponunt, ut earum ſolutionem inveſtigent, ſicque ingenium acuant. Sic B. Aloyſius Gonzaga agens cum Patribus & doctoribus, ut ſermonem de rebus ſpiritualibus inſeueret, proponebat eis quæſtiones de virtutum & vitiorum actibus, de ſenſu certarum ſententiarum S. Scripturæ, de officiis Religioſi, &c. quaſi cupiens ab eis edoceri. Sic tenes ille in Vitis Patr. dicebat. Superiores debere novit is & ſubditis opportunè ſuggerere occaſiones exercendæ nunc patientiæ, nunc humilitatis, nunc obedientiæ, nunc charitatis, &c. ideoque verbis acrioribus ſubinde eos pungere, ſtimulare & mortificare. atque eum, qui id facere negligat eſſe in ſuos crudelem, & panem filiis debitum ſubtrahere: ſicut enim, ne alitur corpus, ſic occaſionibus & ſtimulis alitur virtus, & acuitur ſpiritus. Hac de cauſa Deus quaſi ſuper tua

magiſtri, nobis obiicit nunc tribulationes, ut dicamus patientiam; nunc contemptus, ut dicamus humilitatem; nunc afflictos & pauperes, ut dicamus beneficentiam, &c. juxta illud Apoſtoli: *Creati in operibus bonis*: id eſt, ad opera bona *quæ præparavit Deus ut in iis ambulemus*; Epheſ. 2. 10.

Denique ſignificat ſapientem occaſiones dicendi non petere, ſed ex omnibus protectum capere, ac juſtum, ſi anſam amplius ſe juſtificandi nactus ſit, eam non omittere, ſed inſtar aucupis aves hasce cæleſtes aucupari & capere. Occaſio enim inſtar avis prætervolat, ni ſtatim ut ſe offert, prehendatur: juxta illud.

Fronte capillata eſt, a tergo occaſio calva,

ut cùm pertranſiit, prehendi nequeat. E contrario, inſipientes & impii infinitas bene agendi occaſiones præterire ſinunt, quas ſeriò, ſed ſerò quærent, ac occaſiones malè agendi obviis manibus amplectuntur: unde in æternum eos pœnitebit, juxta illud Sapient. 5. 6. *Erravimus à via veritatis, &c. laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, &c. & virtutis quidem cauſam ſignum valuimus oſtendere, in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus.*

Vers. 10. PRINCIPIUM SAPIENTIÆ, TIMOR DOMINI: ET SCIENTIA SANCTORUM (Syrus, *inſtorum*) PRUDENTIA] Quod Sapiens ſapientiæ ſtatuit principium capit. 1. 7. idem ſtatuo hic ipſa ſapientia, ſcilicet timorem Dei: in hoc enim ſapientiæ baſis, imò ſumma conſiſtit. Pro *principium* hoc loco hebr. eſt רֵאשִׁית *reſchilat*, quod non niſi principium ſignificat, cùm capit. 1. 7. ſit רֵאשִׁית *reſcit*, quod etiam primas, primitias & principatum ſignificat, ut ibidem dixi. Probat principium ſapientiæ eſſe timorem Domini ex eo, quòd ſcientia ſanctorum ſit prudentia: prudentia enim idem eſt quod ſapientia; cùm ergo hæc ſit ſcientia ſanctorum, id eſt eorum, quæ ſancta, honeſta & pia ſunt, quæque ſui ſtudiotos faciunt ſanctos: ſequitur eamdem eſſe timorem Dei, quia hic ſe ſanctus eſt, & ſui ſtudioſos facit ſanctos. Significatur ergo, inquit Janſenius, de ea ſapientia hic eſſe ſermonem, quæ incipit in nobis eſſe & creſcere ex concepto Dei timore; ſicque parvulos & inſipientes poſſe ad ſapientiam pervenire, ſi Dei timorem concipiant; quem quia omnino abjecerunt impii & derriſores, ob id ſapientiam non poſſe percipere. Ad hodiernam expreſſius differentiam inter hanc ſapientiam & eam, à qua juxta mundum quidam dicuntur ſapientes, ſubditur: *Et ſcientia ſanctorum prudentia*: hoc eſt ſcientia & cognitio rerum ſanctarum, quales ſcilicet Scriptura docet, & ſcientia quam habent ſancti homines, illa ſola eſt vera prudentia vel intelligentia. Poteſt enim τὸ *ſanctorum* exponi, ut vel ad res, vel ad homines referatur; & poteſt in Hebræo repeti in ſecundo membro *principium*, ut ſic verſetur, *& ſcientia ſanctorum eſt principium prudentiæ*. Unde R. Salomon: *Radix prudentiæ eſt ſcientia ſanctorum*, ſeu ſanctarum, putà Dei angelorum, ait Aben Ezra; ac cæli & beatarum mentium, ait R. Levi. Aut vice verſa cum Vatablo vertas, *principium ſcientiæ eſt ſanctorum intelligentia*, quæ utique non eſt alia quàm timor Domini. Omnis enim prudentia, & intelligentia, & ſapientia ſanctorum, id eſt rerum ſanctarum, quamque habent homines ſancti, conſiſtit in timore, id eſt cultu, reverentia, obedientia & amore Dei. Unde alius vertit, *ſummam in prudentia eſt, noſſe divina*; Septuag. vertunt, *conſilium ſanctorum intelligentia*. adduotque explicationis gratia: *Cognoſcere enim legem mentis eſt bona*. q. d. Vera iotelligentia & ſapienria eſt conſulere ea, quæ ſancta ſunt, ipſoſque Sanctos ſancta operantes; quia hi cùm ſint mentis bonæ, cognoſcunt non ſpeculativè tantùm, ſed & practicè, Dei timorem & cultum ſitom eſſe in obſervatione legis divinæ: illam enim opere explent, ideoque habent timorem Dei, ac conſequenter veram ſapientiam & prudentiam, quæ in Dei timore & ſanctitate conſiſtit. Idem ergo io re, vel quaſi idem, ſunt timor Dei, ſcientia ſanctorum, ſapicotia, prudentia, intelligentia, ſanctitas, ſcientia & cognitio practica, id eſt cuſtodia legis divinæ. Timor enim Dei ſtimulae cogitque hominem, ut coſtodiat Dei legem, imò plenè timere Deum eſt coſtodire Dei legem, quod eſt eſſe ſanctum. Hic ergo eſt Sorites, qui in orbem circulumque vadit: ubi eſt ſapientia, ibi eſt timor Dei: ubi eſt timor Dei, ibi eſt ſcientia ſanctorum & ſanctitas: ubi eſt ſanctitas, ibi eſt prudeot a: ubi eſt prudentia, ibi eſt cognitio, id eſt obſervatio legis divinæ. Ergo à primo ad ultimum, ubi eſt ſapientia, ibi eſt obſervatio legis divinæ, in eaque omnis ſapientia conſiſtit, ruxta illud Eccleſ. 12. 13. *Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time & mandata eius obſerva, hoc eſt omnis homo*, Prudentia ergo eſt virtutum princeps, regina, oculus & lux, quæ, ut ait Jamblicus epiſt. ad Amphalum, *ſingulorum vitam ad exemplar divinum referens, quæ poteſt optima ſimilitudine depingis, ideoque ſui poſſeſſores Deo ſimiles facit*.

Poſrò S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Nihil aliud ferè*, inquit, *eſt ſanctorum conſilium, quam prudens & ſagax de rebus, quæ in praxim veniunt, iudicium. Sed & nihil quoque æquè ſunt & deſiderant iidem illi prudentes & ſancti, atque divinam cognoſcere voluntatem*, practicè ſcilicet, id eſt cognitam exequi. *Nam Spiritus ſanctus, eſt vita animæ*, hucuſque S. Chryſoſt.

Hujus gnomes appoſitus extat apologus apud Cyrillum lib. 1. Apolog. moral. capit. 3. cujus titulus eſt: *Prudentia vera eſt quæ ſimplicitatis innocentia decoratur*. Animalia, inquit, inter ſe quæſierunt quodnam ex ipſis eſſet prudentius, ac volatilia propoſuerunt corvum, terreſtria vulpem, acceſſit ſimia dixitque, tam corvum, quàm vulpem eſſe aſtutos ac dolotos, at non prudentes, idque hac ratione evicit: *Aſtutia nocendi, conjuncta eſt cum ignorantia virtuose agendi; prudentia autem vera, eſt ars præclariſſima recte vivendi, cum ſimplicitate, noſcia quæmquam lædendi. Quæ ita ſunt minùs provida ſunt, arte quidem armata, calliditate & ſtimulo nocendi maliſioſiora forè dicam, ſed non prudentia. Nam ut tantam prudens eſt, qui ratione recta in omnibus gubernatur. Verùm recta ratio naturæ rationalis illa eſt, quæ ſuum finem ut optimum intendit, & omne quod impedit ad hunc finem conſequendum, effugit; & cuncta quæ expedient ad illum finem, agit & quærit; & in his omnibus quouſque ad illum finem pervenias, firma conſtantia permanet. Finis autem naturæ rationalis eſt, ſuos omni malo, gaudere omni vero bono, & cum perpetuitate ſecuritatis, & ſecuritate veritatis lætari. Ad hunc capeſſendum cuncta impedimenta ſunt vitia, & omnes virtutes opportunæ. Que definitio, unuſquiſque ſociorum ſecuſſit ſua.*

Apologus prudentiæ.

Ratio à priori.

Vers. 11. PER ME ENIM MULTIPLICABUNTUR DIES TUI, ET ADJICIENTUR TIBI ANNI VITÆ] Septuag. *hoc enim modo multos vives tempore & adiicientur tibi anni vitæ*. τὸ *enim* dat cauſam non tantùm verſus præcedentis, ſed & verſ. 5. & ſequentium, putà dat cauſam totius orationis, & invitationis ſapientiæ, q. d. Invitavit, & aſſiduè omnes ad me, putà ad ſapientiam, & ad timorem Dei, invito; nunc venientibus magna promitto præmia. Ego enim ſum, quæ mei ſtudioſis porrigo vitam ſanam & felicem per multos annos in hoc ſæculo, & per omnem æternitatem in futuro. Vide dicta cap. 3. 8.

Vers. 12. SI SAPIENS FUERIS, TIBIMETIPSI ERIS: SI AUTEM ILLUSOR (Syrus, *improbus*) SOLUS PORTABIS MALUM] Eſt hic alter ſtimulus, quo ſapientia pungit omnes ad ſui ſequelam, q. d. Si ô fili meis ſapientibus monitis parueris, & ſapienter vitam inſtitueris tibimetipſi, id eſt ad tuum, non ad meum vel alterius, commodum & præmium id feceris: ſi autem ea ſpreveris & derriſeris, tu ſolus pœnam lues. q. d. Tibi, non mihi, ſeritur & metitur, ne putes mea me lucra ſpectare, meque ad meum honorem diſcipulos aucupari: ego nec diſcipulis nec honore indigeo, ſat mihi docta, ſat honorata ſom: tuam utilitatem, tuum honorem quæro: tibi conſulo, ut tute tibi ipſi conſulas, ſuadeo; ſi enim mihi parueris, ut ſapias tibi ipſi, gloriam, vitam & felicitatem promerebetis; ſin me deluſeris, teipſum deludes, tibique mortem & gehennam accerſes. *Pauſquiſque enim onus ſuum portabit*, Galat. 6. 5. Septuag. addunt, *Tibi proximis*; Syrus, *tibi & amicis tuis*. *Si*, inquiunt, *ſapiens faceris, tibi eris & proximis: ſi autem malus evaſeris, ſolus uſus; hauries* (græcè ὑδλίνεις, q. d. Exantlabis magno labore, dolore & angore) *mala*; Symmach. *ſi autem peſſimus fueris portabis mala*. Septuag. ſecutus S. Ambroſ. in pſalm. 35. verſ. 1. hoc diſcrimen inter juſtum & injuſtum conſtituit, quòd hic inutilis mundo ſit, ille utilis & proficuus. *Injuſtus*, inquit, *& aliis inutilis, & ſibi noxius: juſtus autem vita fructuoſa aliis, ſibi dulcis. Dicis enim Salomon: Fili ſi ſapiens eris, ſibi ſapiens eris & proximis: ſi autem malus evaſeris, ſolus hauries mala. Advertimus ergo, quia juſtitia aliis potiùs eſt nata, quàm ſibi; cōmunis commodum, non ſuũ ſpectat*

& alio;

& alienum bonum pro ſuo ducit emolumento. Beata eſt præclara A *iuſtitia, cuius bonum omnibus proficit. Eo uno plerumque proficiſcitur, atque ad omnes provenit.*

Quocirca idem S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 10. ad illa: *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*, docet iuſtum ſolo aſpectu aliis prodeſſe, ſuamque affluere iuſtitiam. *Propheta*, inquit, *totum orbem replendum eſſe timore divino, & ideo quaſi timentes Deum Sanctorum dicis cognitione lætari. Qui enim videt iuſtum & gaudet, etiam ipſe vult eſſe juſtus. Pulchrum eſt enim, ut eo in aliis deteſtetur, quod vult ipſe in ſe ſervare, ſi poſſit. Eſt enim inſitum bonis, ut caſtum pudicum, prudentem ſapiens affectu pio diligat, miſericors liberalem, & virtutes ſuas in aliis amet. Pleriſque enim iuſti aſpectus admonitio correctionis eſt, perfectioribus verò lætitia eſt. Quàm pulchrum ergo, ut videaris & profis? Bonum ergo vir iuſtus.* Probat id exemplo avis quæ vocatur icterus, quòd ictero, id eſt morbo regio, laborantem ſanet: de qua Plinius libr. 30. cap. 11. *Avis ictterus*, inquit, *vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanavi id malum tradunt.* Ad quæ verba alludens S. Ambr. *Nam ſi eſt tanta vis*, inquit, *in naturalibus, ut animal viſum profis ictericis, ita ut mortui quoque eius animantis corpus prodeſſe dicatur ſi fuerit demonſtratum iis qui in huiuſmodi inciderint paſſio-* B *nem: dubitare poſſumus, quòd inſti ſanet aſpectus? Nonne vel ipſi oculorum radii virtutem quandam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre deſiderant?* Subdit S. Ambroſ. contrarium evenire impiis: *Sed quemadmodum*, inquit, *iuſtis lætificat eos innocentium cùm videtur ista & improbi iuſtorum cognitione torquuntur, quos vel tacitis Sanctorum moribus arguimur. Totquot caſtitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides.*

Poſt hunc verſum nonnulli codices Græci ſubiiciunt iſtæ: *Filius diſciplinam noſtri ſapiens erit, imprudente autem miniſtro uretur.* Addunt Romani & S. Cyprian. in Concil. Carthagin. ac Syrus ſequentia: *Qui fidens eſt in falſis, hic paſcit ventos: idem autem ipſe ſequetur aves volantes: deſeruit enim vias ſuas, ſemitis verò agelli ſui erravit: ingreditur autem per avia loca atque arida, & terram deſtinatam in ſitim: contrahit autem manibus infructuoſas* vel, ut clariùs habet Syrus, *etiam ipſe nihil congregavit.* Verùm hæc omnia non ſunt in Hebræo, nec in Latina Vulgata, nec in Græcis Complut. & pleraque habentur capit. ſequ. unde ex eo huc tranſlata videntur.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Producit ſchema mulieris ſtultæ, quæ invenes ſeduxit, ſecumque ad tartara duxit.

Vers. 13. MULIER STULTA ET CLAMOSA (Syrus, *deceptrix blandiendo*) PLENAQUE ILLECEBRIS, ET NIHIL OMNINO SCIENS) Sapientiæ, quaſi reginæ invitanti omnes ad regium virtutis epulum, opponit mulierem inſipientem, quæ ad ſuas delicias cunctos pellicit ut illius honeſtas & pulchritudo, hujus inhoneſtas & turpitudo ex mutua collatione clariùs appareat, utque invitati hujus fraudes & illecebras extiales agnoſcant & caveant, illiua verò honoratum veritatis probitatiſque epulum ſectentur & ambiant. Salomonem de more ſecutus Plato & philoſophi ſimilia narrant de Hercule. *Is enim*, ut ex iiſdem narrat S. Baſil. homil. 24. de legendis libris Gentilium, *cùm quadam die an ſequenda eſſet via voluptatis, an virtutis, ambigeret; aſtiterunt illi duæ fœminæ, quarum conditionem ſtatim ex ipſo habitu agnovit. Altera, inquit, forma conſpicua, molliore facie, laſcivis oculis, formoſa blanda, omnia fauſta facilisque & ad vitæ ſolatia tendentia per minas pollicenda, Herculem ad ſe trahere conabatur. Altera verò vultu rigido, ſqualenti maſtoque ore, magnam fiduciam atque conſtantiam præ ſe ferens, nihil incundum, nihil amœnum oſtendebat, laborioſiſſimos terra marique ſubeundos.*

Herculis bivium.

Quæres, quænam eſt hæc mulier ſtulta? Reſpondeam eſſe, quæ deſcripta eſt c. 7. 10. quam enim ibi depinxit ſapiens, eamdem hic depingit ipſa ſapientia, quaſi ſui æmulam, cotrivalem & antagoniſtam. Grammaticè ergo mulier hæc eſt meretrix: nihil enim ita contrarium ſapientiæ, quæ pudica eſt, ſpiritalis, angelica & divina, ac meretrix & libido, quæ impudica eſt, carnalis, diabolica & tartarea. ita S. Ambroſ. lib. 2. de Cain c. 4. & S. Hieron. in Oſee c. 13. & Clemens l. 3. Pedag. c. 12. Beda, Janſen. auctor Catenæ Græcor. & alii hic.

Parabolicè verò per meretricem repræſentatur ipſa inſipientia, putà cupiditas, ſive concupiſcentia, ac prava doctrina, præſertim hæreſis. Unde S. Ambroſ. ceoſet, per duas hafce mulierea deſcribi virtutem & voluptatem ſibi invicem adverſantea, quarum quælibet omnea ad ſe invitat. S. Auguſtin. verò, S. Hieron. Polychron. Evagr. & alii accipiunt hæreſin: hæc enim eſt falſa ſapientia, quæ veræ ſapientiæ ex diametro opponitur. Audi Philonem (cujua verba recitat S. Ambroſ. libr. 1. de Cain & Abel cap. 4.) libr. de Merced. meretr. non accipienda in ſactarium, graphicè hoc Annæ & Phenennæ, vel potiùs Saræ & Oollæ, id eſt, virtutis & voluptatis, litigium & illicium depingentem. *Duas*, inquit, *noſtrum quiſque uxores habet in ſuo contubernio, eaſque infenſas ſibi invicem, & animæ domum repletas contentionibus zelotypis. Harum alteram diligimus, quaſi amicam blandam & familiarem, quæ voluptas dicitur; alteram odio proſequimur, ut inimicam ac triſticam, & nobis minimè benevolam: hæc virtus nominatur.* Deinde antequam earum iur- *Idea vol-* gia exponat, utriuique habitum depingit. *Illa*, inquit, *tatis.* C *ad uxt accedit ornatu meretricio. fraſte incaſſa pra mollitie, obtuta laſcivo inſciens animas invenum, temeritatem & imprudentiam præſertim in oculis, elata ceroice ſupra nativam ſtaturam aſſurgens, oideus eachinnabundaque, calamiſtrata & cincinnatula, fucata facie, pictis ſupercilis, vocem leta, purpuriſſata, pretioſo floridoque amicta pallio, aureis gemmatiſque armillis ſuperba, & muvendis mundoque muliebri cetero, ſpiritum unguenta fragrantiſſima; non tam domum ſuam, quàm ſuæ compitaque diligens, petulans ſua forma prodiga, aſcititiæ verò avida. Et cum ea pediſſequa domeſtica, vafritia, iniuſtitia, nequitia, quibus ſtipata mors principis ſic perentat animum.*

Hic prolixum ſubnectit ſermonem, quo voluptas in adverſariam ſibi virtutem invehitur, & ſuos ad ſe allicit amatores. Deinde ad virtutem ſimiliter depingendam traoſit. *Altera*, inquit, *in abdito ſtans, verita, ne forte illa mœrisi com-* *Idea virtu-* D *munis animum ad ſe ſolam perſtraheret, corruptum donis, vel ob- tit.* *latis, vel oſtentatis; nive preciolo aſpectu emollitum deciperet: quando aſpiritu cultu & magicis eum allectari demulcterique animadverterit præſtigiis, repentè ſuperveniit, ingenio, matronalique incaſſu gravis, vultu ſerena, genuino quodam pudoris colore ſuffuſa, ſimplex moribus, vita integra, mente ſemper ſui ſimilis, verbis haud blanda, ſanam mentem veraciter exprimentibus, decora naſtro habitu, moderata geſtu, veſtitu modica, ornata non auro, ſed longè pretioſoribus ornamentis. Comites eam ſequebantur, pietas, ſanctitas, veritas.* Hic deinde inſignem inſtexit orationem, qua virtus eum æmula ſibi volupiate expoſtulat; & qua miſeros homines voluptatis nexibus implicatos, ad beatam ipſius virtutis evocat libertatem.

Igitur tam meretrix, quàm concupiſcentia & hæreſis. Primò, eſt *ſtulta*, hebr. פתיות *eſtet, Koſtuth*, id eſt, *mulier ſtultitiæ*, q. d. Eſt ipſa ſtultitia perſonata, & habitu muliebri veſtita: tum quia meretrix libidine & avaritia ebria mentem & rationem perdidit, ac quaſi dementata & veſana non niſi ſordes & luxuriaa cogitat: tum quia meretrix ſym bolum eſt ſtultitiæ, putà cupiditatis & hæreſis, quæ ipſiſſima eſt ſtultitia. Quocirca S. Iſidorus lib. 8. Orig. c. 11. *Venus*, inquit, *vocatur Cupido propter amorem. Eſt enim damnon ſor nicationis. Qui ideo alatus pingitur, quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia ſtultus & irrationabilis amor. Sagittam & facem tenere fingitur. Sagittam, quia amor cor vulnerat; facem, quia inflammat.* Hinc Poëtæ Venerem Vulcano nupſiſſe ferunt, ut ſignificent, amotem ardore incendi. Rurſus eam ſtrabam pingunt, quia pravus eſt amor. *Meretrix & myſticè cupiditas, ac hæreſis, Primò eſt ſtulta.*

Secunda meretricis, & concupiſcentiæ, ac hæreſis conditio eſt, quòd ſit *clamoſa*, hebr. המיה *homia*, id eſt *tumultuoſa*, vel *tumultuans*, ut vertit Origen. Vatabl. & Pagnin. *mulier ſtulta*, inquit, *tumultuatur*; Septuag. *andax*. Quàm ſint clamoſæ & tumultuoſæ meretrices, liquet experientia, quæ docet pleraſque lites, rixas & cædes excitari per vel propter meretrices. Idem ex eadem liquet de cupiditate & hæreſi, quæ tot tumultus, bella & incendia noſtro hoc ſæculo exeritavit in Gallia, Anglia, Scotia, Belgio, totaque Europa, ut per eam paſſim templa & monaſteria concremata, urbes everſas, provinciaa vaſtatas, innumera hominum millia trucidata cernamus. Addit S. Ambroſ. libr. 1. de Cain c. 4. *Illic commeſſantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, conſentus canentium,* *Secundò, clamoſa.*

ſaltant non ſtrepitus, videntium cachinnos, laſcivie tum plauſus, conſonantia. Et cap 5. *Ille tam cornitat, formes libidinis, quæ per carnes vapor intus intorna viſcera, animus ignoſcit, anima aurator. Saqui criminum ſtimulus libido eſt, qua nunquam manere quietam poſſunt affectum. Necæ ſervos, de ambulas, de ſenno excitat à negotio abducit, auferè conſilium, amantes impudicos laſſos inclinat, caſtis infidiatur perpetuo inflammat, usque accenditur. Nullus peccandi modus, & inexpleibile ſcelerum ingenium, ubi mortis amantis extinctus non poteſt.* Similes tumultus ostendit in cupiditate avaritiæ, ſive aeris libidine. *Omnibus*, inquit, *modus, ſed vobis, in ſummis avaritiis inopes, affectus exterminat, quod conſtat abundat. Nullus capiendi modus, ubi nulla menſura expendi. Sic inflammat, ſic ignis qua paſſit animum, ut hoc ſole dicto, quòd illa formarum adultera ſit, orbi terrarum. Elementa conturbat, mare ſulcat, terram effodit, nec ſerena grata nec nubila, condemnat proventus annui, fatiſcit terrarum arguit.*

Tertiò plena illecebris.

Tertia, quòd ſit *plena illecebris*, hebr. מלאה פתאים: quod Primò, Cajetan. & Pagnin. vertunt, *ſimplicitatis*; Marinus, *ſtoliditatis*, q. d. *Mater ſimplex*; Vatabl. *imperite*; Marinus, *ſtolidè*: פתי enim eſt parvulus, ſimplex, rudis, imperitus. Secundò, Septuag. vertuot, *indigna panis*: unde auctor Catenæ Græcor. legit: *& ad fruſtuli panis inopiam redigitur*; ut *paximi* derivetur à פת *pat*, id eſt fruſtum, buccella panis, q. d. *Buccellaria*: quales ſæpè ſunt meretrices, quia dilapidant, ideoque, ut ait S. Chryſoſtom. homil. 63. ad Populum limiles ſunt dolio perforato. Tertiò, optimè Noſter vertit, *plena illecebris*. Radix enim פתה *patha* ſignificat ſuadere, illicere, decipere, ſeducere. Unde Tigurin. vertit, *perſuaſione habet*, q. d. Pitho eſt, ſive Suada, vel Suadela. Pitho enim Gentilibus fuit dea ſuaſionis perſoadens quidquid volebat, de qua Horatius libr. 1. epiſt. 6.

Ac bene nummatum decorat Suadela venuſtas.

Idea meretricis & hæreſis.

Et Cicero de Claris Orator. *vocem*, inquit, *quam Graci vocant, cujus effector eſt orator, hanc Suadam appellarunt Enniusque eius autem Cethegum medullam fuiſſe volt, ut quam deam in Periclis tabula ſcripſit Eupolis feſſiſſe, huius hic medullam nostrum oratorem fuiſſe dixerit.* Talis ſuada eſt meretrix, æquè ac voluptas, de qua S. Ambroſ. lib. 1. de Cain cap. 4. *Illa*, inquit, *meretricio procax motu, infracta per delicias incessu, nutantibus oculis, & ludentibus taculam palpebris retia, quibus pretioſas invenum animas capit? oculus enim meretricis laqueus eſt peccatoris*) *quemcumque videret ſenſu indigum praterentem in angulo, ia tranſitu domus ſuæ, formonibus adoritur grateſis, faciens juvenem volare corda: domi inquietam in plateis vaga, oſculis prodigo, pudore vili, amictu diviſo, genas picta. Etenim, quia verum decorem naturæ habere non poteſt, adulterinis ſuccis affectata pulchritudinis lenocinatur ſpeciem, non veritatem, Vetierum ſuccincta comitatu, & quodam nequitiarum chore circumfuſa. Duo criminum, ſalibus vecborum machinis murum mentis aggreditur humanæ.* Et infrà: *Theſauros devaſtat, regna prumiſit, amores ſpondet conſumtos inexploratos concubitus polliceur, ſine pedagogo diſciplinas, ſine monitore formatos. vitam ſine ſollicitudine mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem.*

Has illiciendi artes egregiè callebat Anna Bolena, quæ cùm eſſet meretrix, & a Gallis vocaretur Equa Anglicana, Henrico VIII. Angliæ regi ejus congreſſum expetenti, aſſeruit ſe eſſe virginem, neminique ſe virginitatis florem, niſi viro ſuo dedicaturam. Colloqui, colludere, ſimul etiam eum rege ſaltare, nunquam à ſua modeſtia alienum judicavit, tantùm à concubitu abhorrere ſe finxit. Quibus artibus ita regem ineſcavit, ut iam et fixum eſſet repudiata Catharina, tam ſanctam virginem in uxorem ducere. Duxit, perit, Angliamque perdidit uſque in præſentem diem. ita Sanderus lib 1. de Schiſm. Anglic.

Quanto nihil ſciens

Quarta eſt, *nihil omnino ſciens* præter ſuos amores, & libidines, ac illiciendi nummoſque emungendi artes, hinc enim totam mentem intendit & expendit, ut nihil aliud ſcire vel cogitare poſſe videatur. Unde Septuag. ſenſum reddentes vertunt, *quæ non novit pudorem*, quia ſola impudens eſt, ut ad impudicitiam ſuam juvenes pelliciat. Sicut enim virginitatis & caſtitatis paranymphus eſt pudor, ſic impudicitiæ pronuba eſt impudentia. Vide S. Ambroſ. libr. 1. de Virgin. Chald. vertit, *miſcit bonum*: Syrus, *miſcet utilia*.

Vers. 14. Sedet in foribus domus suæ super sellam in excelso urbis loco] *Syrus*, *ſedet ſuper thronum excelſum*: tum quia ſuperba eſt, ut Aben Ezra tum

A ut ſuam pulchritudinem oſtendat, omneſque ad ſuos amores invitet. Hic enim eſt mos meretricum: imò nonnullæ curant ſe geſtari per urbem ſellis undique patvulis, quaſi veneres quaſdam ut ſuam formam venditent & nundinentur ideoque poſt ſe trahuot greges juvenum, uti faciebat S. Pelagia primò peccatrix, deinde converſa à B. Nonno, pœnitens & ſancta, cujus Vita extat apud Surium die 8. Octobr. Hinc illud Jerem. 3. 3. *Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.* Magnum ſanè illicium eſt in oculis feminarum. Quocirca S Lucia (non celebris illa heroina Syracuſana, ſed alia, quæ proinde quaſi patrona invocatur ab iis qui oculis laborant. & à nonnullis vocatur Lucilla) ſententus ob oculorum pulchritudinem ſe expeti à tyranno, oculos ſibi eruit, eoique ad tyrannum miſit hoc dicto: *Scito nihil amplius in me ſupereſſe, quo à te mihi vimeam iniuriam*; vetè impleus illud Euangelu: *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & projice abte*. ita Sabell. libr. 4. Exempl. capit. 8. Simile exemplum recenſet Iſidor. Peluſ. libr. 2. epiſt. 53. vide eum, Simile habet Johannes Moſchus in Prato ſpirit. cap. 60.

B Ut vocaret transeuntes per viam, et pergentes itinere suo] Hebr. *qui dirigunt ſemitas ſuas*; Septuag. *qui recta pergunt in viis ſuis*; Syrus & Chald. *quorum via recta ſunt.* Vers. 15

Qui est parvulus, declinet ad me. Et vecordi (Hebr. *carenti corde*) locuta est Eadem in Hebræo ſunt verba quæ v. 4. ſapientia attribuit. Unde Septuag. vertunt, *qui eſt veſtrum inſipientiſſimus*; *divertat ad me, & inagentibus ſapientia principio dicens*; Clemens Alexandr. lib. 3. Pædagogi c. 12. *quiſquis eſt veſtrum ſtultiſſimus, ad me declinet: ei autem qui eget prudentia, præcepta dicens*, Solent enim meretrices inſidiari viatoribus, eoique incautos aggredi, & adſe pellicere. Unde in templis deſident, quæ res tranſeundum eſt, inde que *emitatia* iuntrappellatæ. Porrò Septuag. vertuot, *inſipientiſſimus*; Chald. *mente carens*: quia ſumma inſipientia eſt, ſequi ſtultam & clamoſam meretricem. Vide anonymus Rabbinus in Gloſſa magna Hebr. ſic paraphraſtice vertit, *& columba ſi diceret non habet ſi ter verba nec ſeces.* Columbæ enim amant aquas, cumque ex eis bibunt, colla non reſupinant, teſte Plinio lib. 10. cap. 30. uti reſupinant aliæ aves, eò quod fauces habeat arctiores, & quia timent inſidias & laqueos, quos eis juxta aquas tendere ſolent aucupes: columbæ vero ſtolidæ pronæ bibunt, & pleno ſe proſunt ore, ideoque ſoſidias aucupum non circumpiciantes iis faci è capiu tur. C Tales ſunt adoleſcentes ſtolidi, qui blanditiis meretricum ſeduci ſe ſinunt, & aquis earum furtivis, id eſt meretricis voluptatibus, totos ſe immergunt & ſubmergunt. S. Ambroſ. lib 1. de Cain c. 4. hæc ita paraphraſtice exponit: *Ipſa in medio ſtans: Bibite*, inquit, *& inebriamini, ne cadas unuſquiſque, & non reſurgat. Ille apud me primus, qui omnium pecdiſſimus. Ille mens eſt, qui ſuorum eſt: ille mihi gratior, qui ſibi nequior. Omia aurum Babylonis in manu mea inveniens omnem terram, & vino meo ebrietur omnes gentes. Qui eſt ergo inſipientior, diverset ad me, & indigentibus ſapientia præcipio, dicens: Panibus abſcondidis ſuaviter utimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.*

Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus (Hebr. *panis abſconditiorum* vel *abſcondſionum*) suavior] Septuag. *panes occultos libenter aſſingite, & aquam furti dulcem*; S. Ambroſ. lib. 1. de Cain. cap. 4. *panibus abſcondidis ſuaviter utimini, & aquam furti dulciorem bibite*; S. Hieron. in Oſee 13. *& aquæ furtivam dulcedinem*; Pagnin. *aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis in abſcondidio cemeſtus magis ſapit.* Pro *furtivæ*, hebr. eſt גנובים *genubim*, id eſt furto ſubductæ (unde גנב *genab* eſt fur, & גנבה *genebe* furtum,) ideoque clandeſtinæ, ſecretæ & abſconditæ, ac proinde quæ ſcitetam, nec paſſim notam, continent, aut continere putantur, ſuavitatem. Idem enim ſunt aquæ furtivæ, quod panis abſconditus: fures enim e lanculum furantur, furtumq; abſcondunt. Vers. 17.

Nota. Meretrix hæc ſtulta imitatur ſapientiam invitando omnes, æquè ac ipſa ſcit, ad ſuum convivium; ſed longè impar & diſpar. Sapientia enim ad vinum vocat, inquit Janſenius, meretrix ad aquas, quia aqueum, id eſt inſipidum, exuccum & frigidum eſt, q uidquid mundus aut caro oſtentat. Illa mentam ſuam bene inſtructam palàm proponit, hæc ſuam mentam occultam eſſe inſinuat, illa

ad

ad ſuum panem vocat, dicens, *Venite, comedite panem meum, hæc ad aquas furtivas, dicens, Aqua furtiva dulciores ſunt, & panis abſconditus*, hoc eſt, qui in abſcondito editur, quia ſcilicet furtivus, *ſuavior* eſt. Videtur autem ab hac mulierе deſumpta hæc ſententia ex vulgatis proverbiis, ut vulgatum proverbium ſuo accommodarit propoſito. Et ſic eſſe, ut proverbium ſignificat, res ipſa docet.

Igitur *aquæ furtivæ*, & *panis abſconditus* ſunt clandeſtina & furtiva fœtationis & adulterii voluptas, quam velut cibum & menſam ſuam meretrix hæc proponit & opponit convivio ſapientiæ v. 5. *Si* enim ſemel ex dolio aquæ aut vini, quod herus recondit, ſibique ſoli ſervat, audeat furtim aliquid haurire; &, ſi epiſtomium deſit, terebrato dolio per fiſtulam vinum ſorbillando exugunt, qua in re miram ent unt delectationem, eſto vinum in ſe vulgare ſit, minuique ſapidum. Sic pari er mœchi & fœtatores ardent furtiva libidine alienæ uxoris vel meretricis, eſto illa minùs pulchra & compta ſit. Unde noſter Salazar per *panem abſconditum*, ſive furtivum, accipit furfureum, qui fit ex furfuribus, qui datur porcis & canibus, item hominibus vilibus, quales ſunt mancipia & fœtæ. Hos enim qui porcos & canes fœditate & impudenti libidine imitantur, porciis & canibus ſiliquis cum filio prodigo, Lucæ 15. verſ. 16. ali par eſt. Nam furtures à furando dicti videntur, quòd eos eribrum, vel excernicu.um, tranſmiſſa farina ſubtiliori in ſe retineat atque efferatur, uti & pauperes qui divitum panes piuiunt, eoidem ſibi non raro ſervant & furantur. Unde Terentius in Euoucho aſſerit, meretrices *panem atrum* (qualis eſt furfureus) *non rare iure bellerne madefactum*.

Potrò in omnibus quidem rebus furtivæ delectationes ſunt majores, ſed maximè in venere. Unde paſſim Poetæ, qui tractant de amoribus, celebrant amorem furtivum, id eſt clandeſtinè & quaſi furto acceptum, & fœtatores & lenones maximè quærunt puellas furtivas, id eſt aliunde abductas, velraptas, juxta illud Plauti in Cuicul. *Quiſquis mercari furtivas, atque ingenuas virgines*, Et in Perſa:

Adduxit ſimul
Formâ expetendam mulierem
Furtivam, abductam ex Arabia penitiſſima,

Imò ipſum adulterium vocatur *furtum*, quia eſt furtum uxoris alienæ, quod utique majus eſt, quam furtum bovis vel equi. Unde Tibullus:

Celari vult ſua furta Venus,

id eſt adulteria. Et Ovidius 4. Metamorph.

Hoc certè furtum tenuiſſe mea nejetis, inquit.

Et puer conceptus furto vocatur conceptus ex adulterio. Ita Clemens Alex. lib. 3. Pædag. c. 12. *Dulcem furti aquam*, inquit, *furtivam dicit venerem. Hinc adiutus* Bœotius Pindarus: *Dulce quid inquit, furtiva cura veneris*.

Cur furtiva ſuaviora?
Cauſa Pelma.

Porrò cur furtiva ſint ſuaviora petentibus, cauſa eſt, quòd furtivorum majus ſit deſiderium & concupiſcentia, idque ob multas rationes. Prima eſt, quam dat S. Hier. in c. 13. Oſee: *Quidquid enim non licet, magis deſideratur*. Nam *nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata*. Vetatio ergo acuit rei veritæ concupiſcentiam, ſicut frigus circumſtans calorem exacuit per antiperiſtaſin.

Secunda.

Secundam addit idem, quia *quod raritate dulce eſt, aſſiduitate in amaritudinem vertitur*. Obvia enim, velut quæ habemus in manibus, parvi facimus: at recreta, recluſa & abſcondita, velut nova, rara & curioſa, ambimus. ita S. Auguſtin. cujus verba mox recitabo. Curioſa enim præ ceteris eſt venus & libido: unde novas temper quærit pellices, novos amores, novos libidinis modos & artes. Quocirca Plutarch. lib. de Curioſitate, adulterium ait non eſſe aliud, quàm curioſitatem alienæ voluptatis. Libido enim, quia inſatiabilis, una ſatiari nequit, unde alias & alias aſſiduè quærit, ut ſe exſatiet, nec ſatitiem iovenit, quia, ut dixi, inſatiabilis eſt, perinde ut hydropicus aliam & aliam appetit aquam, quia ejus ſitis inſatiabilis eſt.

Tertia.

Tertia, quia puellæ furtivæ, v. g. bello captæ, aut vi raptæ, aut fraude abductæ, velieductæ, rarè ſunt pudicæ & virgines, quæ magis à fœtatoribus expetuntur. Hi enim meretrices velut viles & ſordidas faſtidiuot, atque virgines velut honeſtas & nobiles ambiunt. Viciſſim virgines, quia inexpertæ, putant in libidine arcanam & miram latere voluptatem, hinc acriùs ea tentantur. Ita S. Hieron. epiſt. de vitando ſuſpecto contubernio: *Inter illecebras vel piratum*, inquit, *etiam ferreos mentes domat libido, quæ majorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putat omne, quod neſcit. Libidinoſa mens, quod non licet, dulcius ſuſpicatur*.

Quarta.

Quarta, quia furtiva adipiſci difficilius eſt: difficultas autem rei cupitæ deſiderium adauget. Ita Quintil. declamat. 14. *Vt in furorem*, inquit, *charitas aliqua convaleſcat, opus eſt difficultatibus: brevis de conceſſit, & ſtatim ſatietati vicinus affectus eſt*.

Quinta.

Quinta, quia in furtivis delectat ipſa ars fallendi & furandi, quæ ſæpè valdè ingenioſa eſt, magnamque continet ſolertiam; ideoque valdè delectat tum illa, tum quod per illam quis adipiſcitur. Unde Poetæ Mercorium faciunt Deum, quòd ipſe artis & fallaciarum, ac doli fraudiſque inventor & concionator ſit, ideoque illi dant cognomentum κλέπτης, id eſt fur, quò alludens Horat. lib. 1. ode 10.

Candidum, inquit, *quidquid placuit iocoſo*
Condere furto.

Ita S. Auguſtin. lib. 3. Confeſſ. 4. & ſeq narrat ſe cum ſociis furatum pira non ob pira, ſed ob artem & fallaciam, quæ eſt in furto. Et ego, inquit, *furtum facere volui, & feci, nulla compulſus egeſtate, nec penuria, ſed faſtidio juſtitiæ & fœcunditate iniquitatis, &c. non ad noſtras epulas, ſed ut fieret à nobis, quod eo liberet quo non liceret*. Et in fine cap. 6. *An libuit facere contra legem ſaltem fallacia, quia potentatu non poteram, ut mancam libertatem captivum imitarer faciendo impune quod non liceret, tenebroſa omnipotenti ſimilitudine?* Et cap. 9. *Riſus erat, quaſi facillime verbe quòd fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant, &c. cùm dicitur, Eamus, faciamus, & pudet non eſſe impudentem*. Simile exemplum monachi furantis panem, quo non indigebat, recenſet Caſſian. collat. 2 c. 21. Similia plura audiunt Confeſſarii, qui excipiunt confeſſiones furunculorum.

Denique dæmon, ut homines ad furta & furtivas libidines pertrahat, eis perſuadet illas voluptatibus conjugii, aliiſque licitis eſſe ſuaviores. Quare in eorum imaginatione pingit & fingit chimeram voluptatis illicitæ tamquam ſuaviſſimæ, ut imaginentur ſibique perſuadeant, nihil eſſe ſuavius meretrice, cùm à parte rei ſæpè nihil ea ſit deformius, ſordidius, putidius. Unde pro *ſuavior* hebr. eſt מתוק *ſimam*, id eſt *pulchrior eſt*, id eſt pulcher videtur, ſuavis apparet.

Myſticè aquæ furtivæ ſunt artes veſitæ.

Myſticè *aquæ furtivæ* ſunt pravæ artes & ſcientiæ, quæ clanculum docentur, ortieſt ars magica, ſortilega, divinatoria, aſtrologia judiciaria, ac præſertim hæreſis. Ita S. Auguſtin. tract. 97. in Joannem: *Cavete*, inquit, *timendo & oranda, ne irruatis in illud enigma Salomonis, ubi mulier inſipiens, & audax, inopi panis effecta convocat præterentes dicens. Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtivæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas eſt impiorum, cùm ſint inſipientiſſimi aliquid ſe ſcire opinantium, ſicut de ipſa muliere dictum eſt, inops panis efficitur. Quæ cùm ſit inops panis, promittit panes, id eſt, cùm ſit ignara veritatis, promittit ſcientiam veritatis: occultos tamen panes promittit, quos tamen dicit libenter attingi, & aquæ furtivæ dulcedinem: ut ea ſcilicet libentiùs & dulciùs audiantur & agnoſcant, quæ palàm in Eccleſia dicis erdique prohibentur*. Caotam ſubdit, quam paulò antè ſecundo loco aſſignavi: *Ipſa quippe occultatione conditunt quodammodo nefarii doctores ſua venena curioſis, ne ideo ſe exiſtimens aliquid diſcere magnum, quia mentem habent ſecretum: & ſuaviùs hauriant inſipientiam, quam putant ſcientiam, cujus prohibitam quodammodo ſuranter audaciam. Hinc & noſtræ veritas ſuis nominibus ſacrilega curioſitate deceptis, vel decipiendis, magicarum artium doctrina commendat. Hinc illa illicitæ divinationes, inſpectio pecudum viſceribus occiſarum, aut vocibus & volatibus avium, aut ſignis multiformibus dæmoniorum inſuſurrans auribus hominum peritorum*, (alias *imperitorum*) *per colloquia perditorum. Propter hæc illicita atque punienda ſecreta ſcelus illa non ſolùm inſipiens, verum audax etiam nuncupatur. Sed hæc non ſolùm reipſa, verùm & à nomine noſtro voluntate aliena ſunt. Quid? quod mulier hæc inſipiens & audax, ſub Chriſtiano vocabulo tot ſcelerum hæreſes condidit, tot nefandas fabulas finxit*.

Audi & S. Gregor. 23. Moral. cap. 26. *Sunt*, inquit,

non

nonnulla barreſis ; *quæ apertè metuunt prodire quod ſe audeant, & apud infirmorum mentes verba ſua tanto magis credituræ, quanto quæſi amplius reverenter abſconduntur : miſeris enim cordibus occulta haereticorum verba eo magis ſapiunt, quo cum reliquis communiter non habentur* . Idem cap. ſeq. 27. iſtam aquam furtivam, & panem abſconditum prætenſis vitæ delectationem vocat . Tantùm verò ſolet eſſet iritamentum in voluptate, bonoque alio hujuſmodi terreno, ubi primùm non conceditur , ſed negatur , aut ſaltem difficulter habetur , ut eo artificio ſæpiùs utatur diabolus : quod in Pharaone palcat negante, & nihilominus Hebræos ad opera luti cogente mirabiliter expreſſum eſt. Exodi 5. dicitur: *Nequaquam ultrà dabitis paleas populo ad conficiendos lateres* , Ubi egregiè Procopius ita differit : *In tuas modum ſolicitat diabolus vos , qui Deo operam dare ſtudent , difficilem præbet malitiam, ne eius fatietas faſtidium pariat ſuo calleri ; nitimur enim in vetitum ſemper cupimuſque negata , & quo magis inhibemur, eo magis cupidine ardemus* . Hæc Procopius.

Sic viris Religioſis dæmon ſæpè immittit tædium continuæ obedientiæ , ac immittit deſiderium vitæ ſeparatæ , qua quis ſibi & Deo quaſi beatus vivat . Quod Abbati Carnotenſi contigit, qui Prælati vitam onuſque faſtidiens cogitabat Hieroſolymam, ut ibi privatam & beatam ageret vitam . Ad quem S. Bernardus epiſt. 82. *Sed dices*, ait, *Unde ergo mihi tantum deſiderium , ſi ita Deo non eſt ? pace tua dixerim , quod ſentio . Aqua furtiva dulciores ſunt , & latuſſemodi (ut ita loquar) abſynthio amariorem dulcedinem ab angelo ſatanæ , ſub prætextu angeli lucis , ſitienti cordi tuo infundi non dubitat , quiſquis eius aſtutias non ignorat . Siquidem is cuius invidia mors intravit in orbem terrarum , etiam nunc bonis , quæ te facere videt , invidet : & , cùm ſit mendax ab initio , meditur & nunc meliora pollicetur , quæ non videt ; falſum mel eum vere felle permiſceat , dum promittit dubia pro certis , immittit etiam vera pro falſis , non ut conferat , quod fruſtra ſperas ; ſed ut auferat quod fructuoſè tenes . Sed confido quòd nullis malignis verſutiis abduci vel ſeduci poteris , ſpe inſerti boni verum inire malum , & æquè certum deſerere bonum* . Hæc Bernard. ſparſim illa epiſtola .

Denique aquæ furtivæ ſunt cupiditates, quæ quia fœdæ & turpes, latibula quærunt , & furtim explentur ; cùm virtus , utpote honeſta , lucem ambiat , nulliuſque oculos vereatur. Huic præeſt Deus , qui fons eſt omnis boni ; illi diabolus, qui umbras dumtaxat boni promittit & præſtat . Unde jure quæritur Deus Jerem. 2. 13. dicens : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ , & foderunt ſibi ciſternas , ciſternas diſſipatas , quæ continere non valent aquas* .

Vers. 18. ET IGNORAVIT , QUOD EST SINT GIGANTES , ET IN PROFUNDIS INFERNI CONVIVÆ EJUS] *Ignoravit* , non meretrix, ſed juvenis ab ea illectus. Nam hebr. eſt verbum maſculinum יָדַע *lo iada* , id eſt *non ſivit* , ſcilicet parvulus , & vecors juvenis inyitatus & ieductus à meretrice . q.d. Rudis & vecors adoleſcens neſcit in domo meretricis dominari gigantes , ejuſque convivas cum ipſa ad infernum deſcendere . Unde improvidos & ſine metu gigantum ac inferni , quaſi bos ductus ad victimas ſequitur meretricem, ibique incidit in manus gigantum , à quibus ducitur ad tartara : hæc enim ſupplenda eſſe patet ex cap. 7. v. 22. Pro *gigantes* hebr. eſt רְפָאִים *rephaim*, Septuag. γηγενεῖς , id eſt *terrigenæ* , ſive geniti è terra ac terræ filii . Sic enim vocati gigantes , utpote terrenorum avidi , cæleſtium inanes . Scholiaſtes vertit Θεομάχους , id eſt, *pugnantes cum Deo* ; Tigur. & R. Levi , *mortui* ; alii vertunt, *manes* , *inferi* . Per *gigantes* ſignificantur dæmones & damnati : hi enim gigantibus uti ſcelere , ita & damnatione ſunt ſimiles, ac cum Deo bella & odia æterna gerunt . Alludit ad gigantes, qui ex luxuria nati ſunt , Geneſ. 6. 2. Job 26. 5. *Ecce gigantes gemunt ſub aquis , & qui habitant cum eis* . Sicut enim gigantes merſi ſunt diluvio tempore Noe , & inde in tartara deturbati : ſic & dæmones ac damnati . Abyſſus enim inferni ſubjaret abyſſo aquæ . Unde S. Script. gigantes paſſim quaſi damnatos ob inſignem ſuperbiam & impietatem , collocat in inferno, atque infernum vocat domum gigantum , Proverb. 2. 18. & c. 21. 16. Sapient. 14. 6 Iſaiæ 26. 14. Imò Gentiles , teſte Macrobio lib. 1. Saturn cap. 20. gigantes Poetarum ajebant ſignificare impiam gentem deos contemnentem & negantem ideoque draconum pedes eis affinxerunt , ut repræſentarent nihil eos rectum cogitaſſe , totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna tendente ? Igitur ſignificat gigantes, id eſt dæmones, dominari in domo meretricis , ut tam ipſam quam amaſios ejus ad libidinem, omneque nefas incitent . Unde S. Chryſoſtom. homil. 2. in Matth. cubiculum meretricis vocat officinam diaboli . Idem in pſalm. 41. *Sitat* , inquit, *ubi eſt canum, ubi porci concurrunt : ita ubi ſunt meretrices , & meretricia cantica , illic congregantur dæmones* . Et S. Ephrem in tract. Contra improbas mulieres : *Quid*, ait, *eſt meretrix ? Canſa diaboli , diaboli conſolatio , arma diaboli , triumphus tenebrarum , dux delictorum* . Aliter vertunt Septuag. *ipſe* , inquiunt , *neſcivit , quòd gigantes apud eam pereunt* ; Chald. *& non novit , quòd ibi deiiciuntur gigantes* ; Tigur. *& non novit , quòd mortui illic ſunt* ; Syrus , *miſerit fortes apud eam perire* . q. d. Juvenis audax præfiſus ſuis viribus animi & corporis , nihil ſibi mali à quoquam timet in domo meretricis ; ſed neſcit in eadem dejectos periiſſe gigantes, id eſt homines viribus, ſapientia, ioiò & ſanctitate potentes & præſtantes ; uti fuere Samſones, Davides, Salomones; quare multò magis ipſe in eadem deiicietur & peribit , tum corpore per luxum & libidinem mortem ſibi accelerando ; tum anima, obligando eam dæmoni & gehennæ . *Fortiſſimos vires libido domuit , & violentos unius feminæ greſſus impulit in ruinam*, ait S. Baſil. de S. Virgin. *Etenim ita* , inquit, *quæ ad damnum eius ducit , teſta ad inferam , mortiſque barathrum tendit : at ille interim laxu obcæcatus , carnique & gulæ deditus , haud conſiderat non modò pygmæi , ſed gigantes quoque apud illam perire . Siquidem qui illius moribus atque conſiliis obſequuntur , prorſus terreni atque carnales efficientur , tetique in cavarum voces ad ſempiternum tandem interitum abducuntur* . Clemens Alexand. lib. 3. Pædag. cap. 12. pro *gigantes* vertit, *ſerpentes*: *Miſer autem neſcit* , inquit, *quòd ſerpentes apud ipſam habitent* ; ſed per *ſerpentes* accipit gigantes : quia teſte Macrobio 1. Saturn. 20. & S. Gregor. Nazianz. orat. 2. contra Julianum , veteres pingebant gigantes ſupernè homines, infernè ſerpentes , ſive cum ipſis ſerpentum, ut ſignificarent, eos potentiam miſcuiſſe callidtati & fallaciæ , ut quod viribus non poterant, id fraudibus perficerent. Tam ergo ſerpentes quàm gigantes repreſentant dæmones: ſed ſerpentes notant eorum vafritiem & dolos, gigantes robur & ferociam. Alludit ad diabulum, qui ſpecie ſerpentis decepit Evam, & per Evam Adamum, Geneſ. 3. Simili enim modo indies per mulieres & meretrices ſeducit & perdit majorem hominum numerum. Hinc conſequenter per *ſerpentes* accipi poteſt ipſa meretrix , ejuſque ſociæ & lenæ . Hæ enim ſerpentis halitu quaſi afflatæ ſerpentinos hauſere mores, dolos & fraudes, quibus mille lenociniis & artibus , quaſi ſpiris , ita amaſios involvunt & implicant, ut ſeſe expedire nequeant, juxta illud Eccli. 25. verſ. 22. *Non eſt caput nequius ſuper caput ſerpentis , & non eſt ira ſuper iram mulieris* , &c Vide ibi dicta.

Gigantes ſunt dæmones & damnati: unde?

Extat inter apologos Gabriæ ultimus de ſerpente & agricola . *Agricola* , inquit , *ſerpentem ſolgore pene congelatum ſinu ſuo condidit : at ſerpens calore ſinus in alofcens agricolam momordit , & occidit* . Sic mali tractant benefactores ; ſic ſcilicet meretrices tractant ſuos amaſios. nonne ergo ſerpentes ſunt ? Quid igitur eſt meretrix ? Reſpondet S. Ephrem tract. Contra improbas mulieres , eſt *expetita rabies* , *vipera veſtita* : & Anaſtaſ. Nicenus q. 63. in Script. *eſt quies ſerpentis , diaboli ſolatium , officina dæmonum* . Idem dicas de cupiditate quavis : hæc enim myſtica eſt meretrix . Porrò gigantes hi, putà dæmones, à Scholiaſte vocantur Θεομάχοι, id eſt pugnantes contra Deum, quia dæmones , eùm in Deum utpote gehennæ ignibus ſe cruciantem, ardeant ira & vindicta, nec ipſimet Deo nocere poſſint , ſæviunt in homines , tamquam in vivas Dei imagines , in eoſque iras ſuas effundunt . quare ſollicitant eos ad libidines & ſcortationes, ut iis in ſe imaginem Dei deturpent , profanent & perdant. Nam ut ait S. Ambroſ. epiſt. 82. *Virginitas fons eſt , in quo maximè imago Dei lucet ac ſplendet* . Adde , dæmonem ex libidine ad alia ſcelera gradum facere , imò per illam ad hæc viam ſternere : cùm enim caſtitatem hominis expugnavit , facilè eum ad quælibet crimina , ipſamque hæreſim pertrahit . Unde Balaam hoc conſilium impium dedit Balac regi Moabæ ad perdendum Moſen & Hebræos: Submitte, inquit, in caſtra Hebræorum ſpecioſas puellas Moabitides , quæ illos ad ſui amorem illiciant , nec tamen ſui copiam faciant priùs quàm Hebræi adorarint ſuum

ſuum idolum Beelphegor. Et conſilio reſpondit eventus. Vide hiſtoriam Num. 25. ubi eam pertractavi. Sic hodie Lutnero, Calvino, ceteriſque apoſtatis libido fuit & eſt origo cauſaque apoſtaſiæ & hæreſis.

ET IN PROFUNDOS INFERNI CONVIVÆ EJUS] Hebr. Aquila, Symmach & Theodot. *invitati eius*. q. d. Meretrix hæc loos convivas & amaſios intexticit, mittitque ad orcum & tartara, ut ſicut hic convivæ ejus fuerunt in ſcelere & ardore libidinis, ita ibidem ejus convivæ ſint in ardore gehennæ. Dicat ergo ipſa ſuis amaſiis illud Leonidæ: *Prandete hic mecum commilitones, apud inferos cœnaturi*. Unde Septuag. vertunt, *& in profunditatem inferni occurris*; S. Hieron in c. 23. Oſeæ, *terrigenæ apud eam pereunt, & in profunditatem inferni occurrunt*; auctor Catenæ Græcor. κ' ταφον, id eſt *profundum*, vertit quoque *rete* vel *laqueum*: meretrix enim eſt rete diaboli, & laqueus inferni: qui ergo illum effugere cupit, fugiat à meretrice, ſicut aves avolant a teti.

Quare Salomon hic: *Qui verbo meretricis libentor audit*, ioquit, *& oſcula eius delectabiliter ſuſcipit, quaſi cannam palſat infernum*. Nam, ut ait S. Gregor. *Ex quæ luxuria mentem alicuius occupavit, vix eam bona cogitare permittit. Sunt enim deſideria viſcoſa; ex conſenſa oritur operatio, ex operatione conſuetudo, ex conſuetudine deſperatio*. Vide dicta cap. 2. v. 18. & c. 5. 5. Fornicariorum ergo inculcetor illud Liæ c. 330 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?* Vide ibi dicta. Porrò S. Eph em tract. de Variis tormentis inferni: *Illud*, inquit, *in profundo inferni, declarat quoſdam quidem eſſe apud inferos, ſed non in profundo, ſed in ima parte inferni, qui longe maioribus puniuntur*. Luxurioſi ergo qui in profundo inferni ſunt, ceteris damnatis gravius puniuntur.

Audi S. Cyrillum Alex. orat. de exitu animi, & de ſecundo adventu tom. 4. pœnas inferni recenſentem & graphicè oculis ſubiicientem: *Va ſentibus*, inquit, *cùm ex aula nuptiarum exigentur: bona tum pœnitentia, quæ affligatur, quis ungat, qua iactatio futura? Grave eſt à Sanctis ſeparari: durius à Deo ſeparari, ignominiæ ſumme ſedibus maneſque colligari, & in igne cenſiti; moleſtum eſt in imas detrudi tenebras; tetrum dentibus ſtridere atque tabeſcere; odioſum nullo fine cruciari; malum linguam inflammari funeſtam, unde gutta petere, unde obtinere; acerbum in igne eſſe, & clamare, neque ſubveniri; inſuperabiles fauces, immenſus gurges; ubi nec elapſus quis & detentus evadere aut aufugere nequeat: inſuperabiles cuſtodiæ murus; immites cuſtodes; tenebricoſus carcer: infracta vincula, inexuperabilis catena, diri ſonique flammæ illius miniſtri, graves illæ quæ ad ſupplicium adhibentur ſcutulæ, firmi ungues & infracti; duri nervi; turbida pix atque torrens; futuri ſulphur: ignea illa cubicula; inextincta pyra; putridus vireſque vermis; inexorabile conciliium; invictus gratiæ index; inexcuſabilis defenſio; notis compunctionis magnatum vultus; exoleti optimates; mendici reges; imperiti ſapientes; fatui & tetrichi oratores; demones divites; non audita falſa ſatellitum aſſentationes; manifeſta malitioſorum verſutiæ; perſpicua fraudatorum calliditates; viroſus auarorum odor; aperta perſonarum ſimulatio; verberones, impoſtores; omnia apud illos nuda atque patefacta. Va improbis; profani, ſcelerati, & impuri ſunt in Deo conſpectu.*

Adiiciunt Sept Romani hanc gnomen: *Sed reſili, ne moreris in loco, neque inicias oculum tuum ad eam: ita enim tranſibis aquam alienam*. Quod ita explicat Clemens Alex. 3. Pædag. c. 2. *Ne ad alienum flavium accedamus, nobis ſuadet pædagogus, per alienum flavium alienam uxorem libidini dedita* (& inſtar fluvii ſecum rapientem, & abſorbentem amaſios) *allegoricè ſignificans. ut qua ad omnes dimanat, & per meretricium intemperantiam omnium voluptati effundatur*. Sicut ergo, ne à torrente rapido abripiaris proculab eo fugis; ſic ne torrente libidinis abripiaris, procul fuge à meretrice. Myſticè, idem Clemens lib. 1. Strom. hiſce verbis ſignificari ait, cavendum eſſe ab hæreticorum baptiſmo.

Inſuper addunt Septuag Roman. *Ab aqua autem aliena abſtineto, & de fonte alieno ne biberis, ut longum vivas tempus, adiicientur etiam tibi anni vitæ*. Hæc etiam legit Syrus, & Concil. Carthagin. apud S. Cyprian ubi Nemeſianus ex iis probare contendit, cavendum eſſe hæreticorum baptiſma, adeoque illud eſſe invalidum & irritum, qui fuit error S. Cypriani & totius illius Concilii. Clemens verò lib. 3. Pædag. c. 2. ad litteram de meretrice exponit: *Ab aliena*, inquit, *aqua abſtine, & ex fonte alieno ne biberis, titillantis ſenſum delectationis fluentum non vitare admonens, ut vivamus longo tempore: adaugentur autem nobis anni vitæ, ſive alienam voluptatem non venantibus, ſive etiam hæreſi declinantibus*. Hinc notat auctor Catenæ Græcor. Sicut, inquit, apud Deum eſt fons vitæ, *ita* apud diabolum eſt vena vel fons mortis. Rurſum, ut fons Dei eſt virtutis & agnitionis, ita fons diaboli eſt nequitiæ & inſciitiæ. Verùm hæc omnia abſunt ab Hebræo, Latina Vulgata, & Græca Complut. Quare certam S. Scripturæ fidem non obtinent.

SECVNDA PARS LIBRI

HEuſque porrigit ſe encomium & parænefis, ſive exhortatio ad ſapientiam, quo Salomon laudes, dotes & fructus ſapientiæ recenſendo, inculcando & exaggerando, omnes ad eam invitavit & incitavit. Poſito ergo hoc quaſi proœmio nunc ipſas Parabolas, id eſt, gnomas & dogmata ſapientiæ, ſive Ethicæ, tradere aggreditur. Igitur hæc ſecunda pars inſcribitur hebr. משלי *miſle*, id eſt *Parabolæ*, id eſt gnomæ, & ſententiæ practicæ Salomonis, quæ in Hebræo velut carmina & rhythmi petelegantes ſunt, rum antithetis, tam paranomaſiis, tum homioptotis, ſive ſimiliter cadentibus, aliiſque ſchematibus, ac ſæpe poſterius hemiſtichium oppoſitio eſt ptioris; licet ſubinde tacitè ſubintexatur & obſcurè per metonymiam, qua ex cauſa effectum, & metalepſin, qua ex antecedente conſequens oppoſitum, aut vice verſa ex conſequente antecedens, vel comitans, oppoſitum ſubintelligendum lectori relinquit. Exempla dabo c. 10. v. 6. 8. 9 13. 14. & ſeq. Crebrò enim opponit ſapientem ſtulto, juſtum impio, ſtrenuum pigro, divitem paupeti, ac generatim virtutem vitio, virtuti tua præmia, vitio tuas pœnas annectens. Sunt tamen nonnullæ gnomæ meræ parabolæ, id eſt ſimilitudines, quibus unam rem, v. g. virtutem, alteri comparat & aſſimilat. quædam etiam ſunt non tam de moribus quàm de eventis hujus vitæ, quæ ſcilicet certos ſtatus, officia, actiones in hac vita comitari, vel ſubſequi, ſolent, ſive frequenter, ſive nonnumquam. Inſuper nonnullæ ſunt comminatoriæ, aliæ promiſſoriæ; quædam ethicæ, aliæ œconomicę, aliæ politicæ, uti dixi in Prologo. Denique gnomæ hæ miſtim & diſparatæ ſine ordine proponuntur & commiſcentur, uti fit in diſtichis Catonis, P. Syri, aliorumque veterum Gnomologorum. Unde Hugo ad cap. 10. Hoc caput, inquit, æquè ac ſequentia uſque ad c. 25 tot habet partes quot parabolas; quare hìc connexio non eſt quærenda, nec capita in certas ſectiones dividi queunt.

PARABOLÆ SALOMONIS.

CAPUT DECIMUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

Æternam fermanem de filio ſapiente & ſtulto, id eſt probo, & improbo, operante & otioſo, ſimplici & prudente, de charitate, & odio, ac præſertim de linguæ bono, eiuſque malo, earumq; pœnis & præmiis.

t. Fi-

1. Filius ſapiens lætificat patrem: filius verò ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ. 2. Nil proderunt theſauri impietatis: iuſtitia verò liberabit à morte. 3. Non affliget Dominus fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubvertet. 4. Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium divitias parat. Qui mittitur mendaciis, hic paſcit ventos: idem autem ipſe ſequitur aves volantes. 5. Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis. 6. Benedictio Domini ſuper caput iuſti: os autem impiorum operit iniquitas. 7. Memoria iuſti cum laudibus: & nomen impiorum putreſcet. 8. Sapiens corde præcepta ſuſcipit: ſtultus cæditur labiis. 9. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem depravat vias ſuas, manifeſtus erit. 10. Qui annuit oculo dabit dolorem: & ſtultus labiis verberabitur. 11. Vena vitæ, os iuſti: & os impiorum operit iniquitatem. 12. Odium ſuſcitat rixas: & univerſa delicta operit charitas. 13. In labiis ſapientis invenitur ſapientia: & virga in dorſo eius qui indiget corde. 14. Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt. 15. Subſtantia divitis, urbs fortitudinis eius: pavor pauperum, egeſtas eorum. 16. Opus iuſti ad vitam: fructus autem impii ad peccatum. 17. Via vitæ, cuſtodiens disciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat. 18. Abſcondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, inſipiens eſt. 19. In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. 20. Argentum electum, lingua iuſti: cor autem impiorum pro nihilo. 21. Labia iuſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur. 22. Benedictio Domini divites facit, nec ſociabitur eis afflictio. 23. Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia. 24. Quod timet impius, veniet ſuper eum: deſiderium ſuum iuſtis dabitur. 25. Quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius: iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum. 26. Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ſic piger his qui miſerunt eum. 27. Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breviabuntur. 28. Expectatio iuſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit. 29. Fortitudo ſimplicis via Domini: & pavor his, qui operantur malum. 30. Juſtus in æternum non commovebitur: impii autem non habitabunt ſuper terram. 31. Os iuſti parturiet ſapientiam: lingua pravorum peribit. 32. Labia iuſti conſiderant placita: & os impiorum perverſa.

Vers. 1. Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstitia (*Syrus*, *confuſio*) est matris suæ] Arabicus, *contriſtat*, vel *mœſtum facit matrem ſuam*. *Filius ſapiens* eſt probus, modeſtus, obediens: *ſtultus* eſt improbus, petulans, contumax. Ita paſſim hoc libro ſapiens vocatur probus: ſtultus verò, improbus: quia vera ſapientia eſt ipſa virtus & probitas, ac viciſſim ſumma inſipientia eſt vitium & improbitas. Dicit ergo, quòd filii probitas patri ſit gaudio, improbitas verò matri ſit mœrori: quia filius eſt pars, caro & ſanguis parentum: filii ergo virtus & vitium in parentes proximè redundat, eſque vel lætitiam, vel triſtitiam conciliat. Sub patre intellige & matrem, ac viciſſim ſub matre intellige & patrem. Tribuit tamen lætitiam patri, mœſtitiam matri; Primò, copiæ cauſa; Secundò, quòd patres, utpote ſanguinei, promptiores ſint ad lætitiam; matres verò, utpote phlegmaticæ & melancholicæ, ad triſtitiam. Tertiò, quia patres leviùs educant caſtigantque filios; quo fit, ut filii bonos induant mores, quibus patrem lætificant: matres verò blandiùs & conniventiùs tractant filios; quo fit ut filii evadant vitioſi, petulantes, contumaces; itaque mœrorem matri afferant, eo magis, quo ipſa per nimiam indulgentiam cauſa vel occaſio fuit, ut tales evaderent filii. Mœret ergo, quia ipſa mœroris anſam dedit. ita Baynus. Verè Quintilianus. *Mollis*, inquit, *illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit*. Quartò, quia filius ſapiens ad publicos evehitur honores, officia & cathedras, quæ ſpectat pater, ideoque lætatur: ſtultus verò privatim cum matre vivit vitam ignavam & voluptuariam, matrique gravis eſt & rebellis: quare ipſa occulta hæc dedecora & probra filii ſpectans, aſſidoè luget & mœret. ita R. Salomon, R. Levi & Aben Ezra. Denique matres teneriùs amant filios, quàm patres, tum quia fœminæ ſunt, tum quia certiores ſunt illos ſuos eſſe filios, quàm patres: tum quia plus filius conferunt, quàm patres: nam, ut alia taceam, novem menſibus in utero alunt geſtantque eos cum magnis doloribus, faſtidiis & angoribus: deinde pariunt eos cum ingenti cruciatu & periculo vitæ: denique jam natos lacte ſuo alunt nutriuntque per plures annos. Hinc fit, ut magis anxiæ ſint de filiorum vita & moribus, magiſque doleant & mœreant, ſi pravi evadant, quos tantis impendiis, laboribus & doloribus genuerunt & educarunt. Accedit, quòd filii ob rationes jam dictas magis imitentur indolem matris, quàm patris: quare matri culpæ & probro datur magis, quàm patri, ſi filius A evadat inſolens & improbus. Igitur mœret ipſa probrum & culpam tum filii, tum ſuam. Huc facit illud Menandri: *Lætitia patris filius ſapiens*. Vide verſa Valer. Max. lib. 1. c. 2. hanc dat rationem, cur Dionyſius tyrannus Icelorum pœnas vivens non dederit: *Dedecora*, inquit, *filii mortuus pœnas rependit, quas vivus effugerat*.

Porrò, hanc gnomen primo loco collocat Salomon; ut moneat tum parentes honeſtè filios educare, eorumque vitia caſtigare, ut illis ſint gaudio, non mœrori: tum filios, ut probè ſe gerant, parentibuſque ſint obſequentes. ſic enim fore, ut eos ex hilarent, non contriſtent. Solent enim filii amore & reverentia parentum tangi, ideoque hic ſummus eſt eis ad virtutem ſtimulus, quem proindè eis hic adhibet Salomon. Ira S. Auguſtinus ſua hæreſi & ſcortatione mœrori fuit S. Monicæ matri ſuæ, cujus dolores & lacrymas, quibus eum ſecundò quaſi parturiit, fusè ipſe recenſet in libris Confeſſ. Ita Blanca regina ſancta, magna ſollicitudine educavit S. Ludovicum regem Francorum filium ſuum, ac cauta fuit ſanctitatis ejuſdem. Identidem enim ei occinebat: *Fili mallem te aſpicere mortuum, quàm commiſiſſem aliquod peccatum mortale, quo Deo offenſam odiumque incurreres*. Iram rarò B filii improbi ſua improbitate matres ingentis mœrore afficiunt, imò conficiunt & enecant: quare veri ſunt parricidæ & matricidæ.

Myſticè: *filius ſapiens* eſt fidelis probus, præſertim peccator pœnitens; hic *lætificat patrem*, id eſt Chriſtum, qui eum ſanguine ſuo genuit; & matrem, id eſt Eccleſiam, quæ cum utero baptiſmi peperit: improbus verò eoidem contriſtat. Typus hujus mœroris eſtat in matre vidua urbis Naim, lugente filium unicum jam mortuum, quem Chriſtus matris lacrymis commotus ad vitam revocavit, Lucæ 7 v. 15. ut ibidem explicant S. Ambroſ. S. Gregor. S. Auguſt. Beda & alii.

Rurſum filii ſapientes ſunt diſcipuli, ſubditi pœnitentes: hi enim ſi ſe bene gerant, lætificant tuos magiſtros, Superiores, confeſſarios, &c ſin malè, eos magno mœrore afficiunt: quia, ut ait Sixtus philoſ in Sentent num. 164. *Peccata diſcentium, opprobria ſunt doctorum*. Nam idem erga ſubditos affectum habent tam matris, quàm patris. Unde ille dicebat Prælato:

Verbera patris habes, ubera matris habe.

Dicant ergo cum Jeremia cap 9 1. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei*.

Nil prodesunt thesauri impietatis: jus- Vers. 2.

tit

STITIA VERÒ LIBERABIT A MORTE] Primò, aliquicum Hugone hæc accipiunt generatim de quibuslibet thesauris & opibus, etiam justè licitèque partis : omnes enim opes dicuntur *impietatis*, id est impiæ, eo sensu quo à Christo vocatur *mammona iniquitatis*, Lucæ 16. 9. scilicet Prin. ò, quia opes sæpè per injustitias conquiruntur. Unde illud ; *Dives aut iniquus, aut iniqui hæres*. Secundò, *iniquitatis*, quia divitiæ sunt occasio, materia & stimulus omnis peccati, præsertim injustitiæ. Tertiò, *iniquitatis*, id est iniquæ, id est infidæ, fallaces, caducæ, vanæ & mendaces, non veræ, non fideles & stabiles, uti explicat Christus ibidem v. 11. eodem cap. Quartò, addit S. August. serm. 35. de Verbis Domini, *iniquitatis*, quia iniqui solos eas putant esse divitias : non enim norunt spirituales, cælestes & æternas, quæ à nemine eripi possunt. Unde pro *thesauri impietatis* hoc loco aliqui vertunt, *thesauri iniquitudinis, turbationis, mœroris, seditionis* : hæc enim omnia significat Hebr. רשע *resca*. Sic ergo sensus erit, q. d. Thesauri quantumvis magni non prosunt, sed potiùs obsunt, quia animo afferunt perpetuam inquietudinem, turbationem & quasi seditionem passionum, ut nunc metus eas amitteodi confligat eum cupiditate eas retinendi, nunc ipes eas augendi confligat cum timore eas minuendi, nunc anxietas eas conservandi confligat cum obligatione & dolore eas restituendi, vel erogandi in amicos aut egenos. Hæc de causa Christus opes vocat spinas, quæ tangentem pungunt & lacerant, Matth. 13. 22. Unde S. Gregor. & S. Bernardus docent, eas non esse amandas ; utpote *quæ amatæ inquinant, possessæ onerant, amissæ cruciant*. Quocirca Clemens Alex. lib. 3. Pædag. c. 6. *Divitiæ*, inquit, *serpenti similes, quem si quis nescis imprudenti manum accipere, horum sine periculo summa cauda appetendens, ea manui irrecuperabiliter & mordaci. Ita & divitiæ, si ab impio viro apprehendantur, inhærent & mordent. Sed si quis se magnificum præbens, retis & scienter eis utatur, illæsus permanebit*. Vide S. Chrys. hom. 82. in Matth. ubi avarum dæmoniaco, & illum æquè ac hunc mille affibus agitari, furere & insanire multis demonstrat.

Secundò, propriè & genuinè *thesauri impietatis* vocantur opes *impietate acquisitæ*, ut vertit Pagnin. sive per impietatem partæ, vel conservatæ, v. g per usuras, tapinas, iniustos contractus, per immisericordiam, per violationem festorum, aliarumque legum divinarum, vel humanarum. Hi enim licet ad modicum tempus prodesse videantur, quo eis fruitur dives impius, tamen tandem non proluntei, sed obsunt : tum quia *male parta malè dilabuntur* ; tum quia, etsi apud homines lubinde prosint, apud Deum tamen non prosunt : Deus enim impietatem ejus punit sæpè in hac vita, & semper in futura : Deus enim auro consumpto quit, uti corrumpuntur judices & principes. tum denique quia in hora mortis non liberabunt divitem impium à morte tam præsenti, quàm æterna : illius enim reus est impius, juxta illud Christi Matth. 16. *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur* ? At contra *justitia liberabit à morte*, quia, etsi nonnunquam apud homines, utiquit Janienius, ob justitiam justi occidantur ; apud Deum tamen justitia hominis frequenter efficit, ut communem aliquam evadat ultionem divinam, atque humanam persecutionem ; ut patuit in Daniele & tribus pueris. sempet autem efficit, ut à perpetua morte (quæ sola vera mors est) liberetur homo, pio qua evadenda nihil proderunt thesauri impii. In hac autem parte satis insinuatur, thesaurios justè partos & distributos prodesse, juxta illud : *Dispersit, dedit pauperibus, justitia eius manet in sæculum sæculi*. Cæterùm ut prior sententia adhortatoria est ad sapientiam, ut per quam parentes exhilarantur : ita hæc ad justitiam, ut qua certiùs quis assequitur, quod impii per divitias tuas assequi conatur.

Significat ergo Salomon studendum esse potiùs justitiæ, quàm opibus corrugendis, quòd illa prosit, hæc obsint : eique antithesis inter impietatem impiorque thesauros, & justitiam justosque thesauros ; quòd hi liberent à morte, illi nequaquam, imò eausa sint mortis. Hoc est quod ait Ecclesiast. cap. 40. *Substantia iniusti exsiccabitur, & ficus tonitruum magnum in pluvia personabunt*. Et Christus. *Stulte hac nocte animam tuam reposcunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt* ? Lucæ 12. 20. Et Abraham ad divitem Epulone n in infernu positum : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris*, Lucæ 16. 25. Ita divites in inferno ictò sapientes gemunt ejulatoque : *Quid nobis profuit superbia ? aut divitiarum iactantia quid contulit nobis ? transierunt omnia illa tanquam umbra*, Sapient. 5. 8.

Portò Septuag. vertunt, *non proderunt thesauri iniquo*, id est *exigibus* legem prævaricantibus. Alludunt ad *numos*, id est numisma, quod à *nimo*, id est à *lege*, dicitur. q. d. *Nimorum* non proderit *nimus*, numus non proderit eis legibus : quia cùm numus à lege dicatur, non nisi legis studiosis convenit & prodest ; ex legibus autem non convenit & obest. Numisma enim dicitur à *nimo*, & numus quasi *nimus* addito u, ut fiat *nimus*, prima producta. eò quòd depositi veteri tem cum re permutandi consuetudine lege signatus sit numus, eique pretium impositum. Unde numus dictus moneta, quòd signo numismatis moneretur homines, cujus pretii esset. ita Festus Pompejus, Ambros. Calepinus, & Nicolaos Perottus in epigramma 4. & 40. Martialis : licet Isidorus libr. 16. Etymolog. c. 17. *Numi*, inquit, *à Numa Pompilio secundo rege Roman. vocati sunt qui eos primùm apud Latinos imagine bus notavit, & titulo nominis sui præscripsit. Hinc & numismo dicitur, quod nominibus principum effigiebusque signabantur*. Addit Petrus Gregor. de Republ. & ex eo noster Salazar, numos à *nimo*, id est lege, dici, quòd juxta leges & justitiæ canones parandi & expendendi sunt. Quare cùm impii eos illegitimè contra jus & fas conflent, vel asserunt, hinc quasi iniqui possessores à Deo iis spoliabuntur ; quin & vita mulctabuntur, sicut vita mulctantur qui illegitimos & adulterinos numos cudunt. Unde S. Ephrem tractat. Contra divites : *Si*, inquit, *adulteratos pecunias contra leges lex punit, Deus etiam eos, qui contra iura sua adulterinas opes sibi parant, meritò spoliat*. Quin & Plutarch. in Moral. *Qui*, inquit, *malo vitæ addit opes & gloriam, is fœtidæ tunicæ ministrat vinum, bilioso mel, calliacis obsonia, quæ morbum animi, hoc est stultitiam, augiunt*.

Mysticè, auctor Catenæ Græcor. Thesauri impietatis, inquit, sunt artes, eloquentia & scientiæ, quas magno studio sibi comparaot tum hæretici, tum homines vani & ambitiosi. Verùm hæ omnes nihil eis prodetunt, nec liberabunt eos à morte præsenti & æterna. Præclarè nostet Thomas Theodidactos de Imitat. Christi lib. 1. c. 3. *Adorniente*, inquit, *die iudicii non quæretur à nobis quid legimus, sed quid fecimus ; nec quàm bene disserimus, sed quàm religiosè viximus*. Et lib. 3. c. 48. *Veniet tempus quando apparebit magister magistrorum, Christus Dominus angelorum, cunctorum auditurus lectiones, hoc est, singulorum examinaturus conscientias ; & tunc scrutabitur Ierusalem in lucernis, & manifesta erunt abscondita tenebrarum, tacebunt argumenta linguarum*.

JUSTITIA VERÒ LIBERAT A MORTE] Quænam hæc *justitia* ? Primò, Vatabl intelligit sapientiam : Sapientia, inquit, quæ gignit justitiam, liberat à morte. Secundò, R. Salomon & R. Levi intelligunt eleemosynam, juxta illud psal. 111. v. 9. *Dispersit, dedit pauperibus, justitia* (id est eleemosyna) *eius manet in sæculum sæculi*. Et illud Tobiæ ad filium c. 4. 11. *Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*. Tertiò, Lyran. accipit justitiam propriè dictam, quæ est virtus jus suum cuique tribuens. hæc enim opponitur iniustitiæ, & opibus iniustè partis. Quartò auctor Catenæ Græcor. per *justitiam* accipit pœnitentiam : hæc enim pœnitens justè puniens peccatum liberat se à morte animæ. Quintò, & optimè *justitiam* hic accipias universaliter, prout generalis est virtus, sive complexio omnium virtutum faciens hominem justum, pium & sanctum : opponitur enim impietati & opibus impiè, id est improbè, partis. Hæc justum sæpè liberat à morte præsenti (uti lib-avit Noe à diluvio, Lot ab incendio Sodomæ, tres pueros à camino ignis ardentis, Danielem à leonibus, Jonam e ventre ceti) semper ab æterna.

Justitia quintuplex.
Primò.
Secundò.
Tertiò.
Quartò.
Quintò.

NON AFFLIGET DOMINUS FAME (Chald. *non facit sitire*) ANIMAM JUSTI, ET INSIDIAS IMPIORUM SUBVERTET] Justit Deus Judæos affligere animas suas per jejunia, sed jejunium est sanitas animæ & corporis. *Non affliget fame* ergo scilicet coacta & noxia, ut eos invitos fame conficiat. Unde Septuag. vertunt, *non occidet Dominus fame animam iustam* ; S. Hieron in Isaiæ 65. *non interficiet* ; Symmach. & Theodnt. λιμαγχονήσει, id est,

Vers. 3.

eſt, *non ſuffocabit fame quaſi anginam juſtum:* fames enim inſtar anginæ fauces conſtringit, itaque ſuffocat famentem. Senſus ergo eſt, q. d. Deus non ſinet affligi fame juſtum, ita ut anima, id eſt vita, illi eripiatur, & quaſi ſtrangulet; ſed potiùs cibus illi ſubmittet mira novaque providentia, ſicut Danielem aluit in lacu leonum per angelum ſapientem Habacuc, Eliam aluit per corvos, Hebræorum tres milliones in deſerto aluit manna per quadraginta annos. Ex adverſo Deus impios Judæos comminatus eſt & immiſit famem, ut cùm tempore Eliæ clauſit cælum, ne plueret per tres annos. Rurſum cùm Judæus, qui Chriſtianos bonis ſpoliarant teſte Apoſtolo Hebr. 10. 34. ad tantam famem redegit, ut matres comederent ſuos filios, ac multa eorum millia fame quaſi angina ſtrangulavit. Audi Hegeſippum libr. 5. de Excidio Jeruſalem c. 54. *Interclusi iam fastium vacatibus strangulabantur, obrigueranı interiora viscerum, obstructa erant ductus ciborum, arucrant incriti venæ, qua cibos attrahunt: peritat usus, & aviditas camalabatur; virtus defecerat, & appetentia manebat:*

Igitur hæc ſententia coercet avaritiam & errorem mundanorum, qui ne egeſtatem & famem patiantur, per fas & nefas opes corrogant. Decipiuntur enim & per hoc ad famem rediguntur.

Dices, Numquid ſubinde videmus juſtos affligi fame? Nonne legimus plures Martyres in carceribus cruciatos, imò enectos fame? Reſp. Hæ ſententiæ ſignificant non quid ſemper, ſed quid ſæpè eveniat. In veteri autem teſtamento ordinariè Deus non permittebat Judæos juſtos fame affligi, quia promiſeras eis opum frugumque abundantiam, ſi legem ſuam obſervarent. In novo autem teſtamento Chriſtianis juſtis opum non tam temporalium, quàm ſpiritualium copiam promiſit. Quare cùm Deus juſtos fame nec ſinat, copiam alimoniæ ſpiritalis, putà gratiæ & conſolationum cæleſtium, eis ſubminiſtrat, eaque animam paſcit, roborat, lætificat, impinguat. Promiſſis enim ſtat; qui pro re parva, v. g. denario quem promiſit, dat majorem, v. g. auream. Igitur Deus promittens temporalia, ſi pro eis ſubſtituat ſpiritualia, quæ longè majoris ſunt momenti, utique promiſſis ſtetiſſe dicendus eſt. Porrò Deus etiam in lege novæ ratò juſtos (excipio Martyres: in his enim fames eſt pars martyrii & triumphi) permittit fame conficì; imò ſæpè per miraculum eos alit, uti aluit S. Magdalenam in Balma raptu canuque angelico; ac S. Paulum primum Eremitam in deſerto per corvum, qui per 60. annos quotidie dimidium ei panem aſſerebat, adveniente verò S. Antonio duplicavit annonam, integrumque panem attulit. Sic plures Martyres in carceribus aluit per angelos. Sic indies alit tot millia monachorum & monachorum pauperum, præſertim mendicantium, ut miraculi ſis inſtar, quòd in uno S. Franciſci Ordine Deus aſſiduè eleemoſynis piorum alat pluſquam millionem, hoc eſt deliciis contenta millia Religiotorum (hunc eorum numerum adæquant, imò ſuperant, ſi numerentur omnes viri & feminæ, pauperpatis S. Franciſci & S. Claræ aſſeclæ) qui nullum habent reditum, nullos redditus, ſed ſola paupertate ſuos divites, ſolaque benedictione S. Franciſci, qui hoc ſuis dabat pro viatico: *Jacta cogitatum tuum in Domino & ipſe te nutriet.* Hic ergo impletur illud Apoſt. 2. Corinth. 6. *Nihil habentes, & omnia poſſidentes.* Hoc eſt centuplum pauperibus ſpiritu promiſſum à Chriſto, Matth. 19. 29. Hæc eſt paupertatis Evangelicæ majeſtas, quæ ſcilicet totius mundi poſſeſſionem ſibi vendicat. *Fideli enim totus mundus divitiarum eſt*, ait S. Bernard. ſer. 21. in Cantic.

Porrò juſtum hìc quemlibet, ſed maximè eleemoſynarium accipe, juxta illud Chriſti promiſſum: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Unde S. Cyprian. de Opere & eleemoſyna: *Metuat*, inquit, *ne patrimonium tuum deficiat, ſi operari largiter coperis? Quando factum eſt ut juſto deeſſent ſubſidia vitæ, cùm ſcriptum ſit: Non occidet Dominus fame animam juſti?* q. d. Impoſſibile eſt, ut Deus fami perire ſinat eum, qui famem alit; ut Deus fame eripiat vitam illi, qui famelicorum vitam fame perimentem ſuſtentat.

Myſticè S. Baſil in cap. 1. Iſaiæ, Beda & Hugo hæc accipiunt de fame ſpirituali, hoc eſt, de defectu verbi Dei, gratiæ & Sacramentorum. Unde notat S. Baſil. hìc dici: *Non affliget Dominus animam juſti fame: Nam enim loquitur*, ait, *hìc de fame corporis (utique enim dixiſſet de corporibus* A *iuſtorum*) *ſed de inedia animarum.* Hugo verò accipit famem vitiorum. Quid eſt, inquis, luxuria niſi fames inſatiabilis voluptatis? Quid ſuperbia, niſi fames inſatiabilis dignitatum? Quid avaritia, niſi fames inſatiabilis facultatum? Quæ quidem concinunt cum his quæ Joannes dixit: *Quidquid eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ.* Hinc S. Thomas opuſc. de Euchariſtia, ad ejus frequentationem allicit hac ſententia: *Non affliget Dominus fame animam juſti*: quia Euchariſtia famem vitiorum jam dictam ſedas: rurſum ſedat famem animæ ad eam anhelantis, ceteraque ejus vota & deſideria; quin & non rarò famem corporis. Sic Johannes Abbas apud Palladium in Lauſiaca cap. 68. per plures annos ſine cibo vixit, ſola ſe paſcens Euchariſtia in Domiolca. S. Catharina Senenſis diu ſola Euchariſtia vixit, imò ea ſumpta faſtidiebat omnem cibum corporeum, cumque eum juſſu confeſſarii accipere cogeretur, illicò illum ſtomacho reluctante rejiciebat.

Et insidias impiorum subvertet] Pro *inſidias* hebr. eſt הוות *havvat*, pro quo Septuag. legentes הות *havvat*, verterunt, vitam: *Vitam autem*, inquiunt, *impiorum evertet.* Verùm ceteri legunt *havvat*, id eſt vanitatem, pravitatem, inſidias, fractiones, contritiones. Unde Figur. vertit, *afflictam* (Vatabl. *calamitatem*, *damnum*, *perniciem*) *verâ impiorum propriet.* Sicque eſt antitheſis cum hemiſtichio præcedenti inter juſtitiam toſtorum & inſidias impiorum: illam enim tutatur alitque Deus, has evertit. q. d. Non ſinet Deus juſtos probosque ſpoliari bonis, & fame affligi; improbos verò, qui per fraudes & inſidias eos bonis ſpoliare & ad famem redigere conantur, impellet in eamdem pernitiem, quam ipſi probis machinati ſunt, ut ſuis dolis capiantur, ſuisque artibus quaſi retibus illaqueentur; itaque eos ſubvertet. Unde Pagnin. *& propter pravitatem impios Deus expellet.* Duplici ergo beneficio Deus juſtum afficit, & quaſi duplici telo pro ipſo depugnat. Primò, quòd famem ab eo depellas; Secundò, quòd inſidias impiorum eum ad famem redigere conantium diſſipet & evertat, juxta illud pſalm. 33. 11. *Divites egerunt & eſurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Porrò David inſidias impiorum comparat inſidiis leonum prædæ inſidiantium, & in eam involantium. *Inſidiatur*, inquis, *in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua: inſidiatur ut rapiat pauperem, & rapere pauperem dum attrahit eum*, pſalm. 9. 9. Sed Deus has inſidias leonum conterit. Unde ſubdit verſ. 15. *Contere brachium peccatoris & maligni; quæretur peccatum illius & non inveniatur.*

Denique *havvat* Chald. vertit חוית *Kiniana*, id eſt *poſſeſſione*; R. Saadia & Bayius, *ſubſtantiam & opes.* Unde Syrus, *facultates impiorum perdet*; Chald. *poſſeſſionem impiorum expellet*, q. d. Deus opes piorum tuebitur, ut fame crucientur. Hebr. enim *havvas* derivatur ab הוה *hava*, id eſt eſſe, ſubſiſtere; unde ſubſtantiam, id eſt facultates, ſignificat, & alludit ad יש *jeſh*, id eſt opes. Rurſum *havvat* vertas *eſſe*, hoc ſenſu, q. d. Deus evertet impiorum eſſe & vivere, id eſt vitam eis adimet, uti vertunt Septuag.

Egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium divitias parat] Senſus eſt clarus, q. d. Labor patit opes, otium inopiam: diligentia ditat, negligentia depauperat: fervor eſt parens opulentiæ, torpor egeſtatis. Vers. 2.

Pro *egeſtatem* hebr. eſt רמיה *rmiah*: quod, ſi alio punctato legas רמיה *remiah*, ſignificat toxicum, venenum, q. d. Pigritia eſt quaſi lentum venenum, quod lenſim proſerpens totum hominem inficit, eumque torpore æquè ac fame conficit & enecat. Verùm legendum eſt *rmiah*, id eſt egeſtatem, non *remiah*, id eſt venenum: *rmiah* enim legunt Septuag. Nollet Chald & ceteri egeſtatem accipe ad literam pro inopia opum. Allegoricè, Beda accipit egeſtatem bonorum in cælo, quaſi dicas. Quicumque in vita remiſsè & pigrè vixit, hic bonis omnibus in futuro ſæculo carebit.

Pro *remiſſa* hebr. eſt רמיה *remia*, quod tam fraudulentam, quam projectam, id eſt remiſſam, inertem & pigram ſignificat. Pigrorum enim ſolent ex inertia manus torpidas exportigere, imò protendere: idem quia nolunt laborare, fraudulenti evadunt & fures, ut victum ſibi comparent; uti videmus in pigris mendicis. Rurſum qui fraudi inſtitutur, remiſſus fit & iners, quia fraudem ſibi ad victum pa-

ran-

randum ſufficere putat. ſed decipiuntur utique: quin tam fraus quàm pigritia cauſa eſt egeſtatis: Deus enim fraudulentos punit redigitque ad paupertatem, uti experientia conſtat. Unde vertit Chald. *paupertas attenuat virum doloſum*, & *manus robuſti ditat*; Syrus *manus autem infirmorum ditabitur*; Pagnin. *paupertatem facit manus fraudulenta*; Tigurina, *qui operatur fraudulenta manu, egenus eſt*, Vatabl. pro *fraudulenta* vertit, ut Noſtet, *remiſſa*; & utrumque connectens ſic explicat, q. d. Qui malis artibus operat augere rem ſuam, ut faciunt otioſi, qui decipiunt alios ut vivant, ad egeſtatem redigetur. R. Salomon, R. Levi & Aben Ezra רְמִיָּה *caph remia* (quod Noſter vertit, *manus remiſſa*; alii, *fraudulenta*) vertunt: *ſtatera fraudulenta*. Unde ſic transfertur: *egenus erit, quoniam bilances habet fraudulentas*, ut juſtum non det mercium pondus, cùm eas vendit, & plus juſto ponderet eas, cùm emit. Septuag. vertunt, *paupertas virum humiliat*, id eſt facit, ut manu ſit projecta & abiecta, uti ſolent eſſe viles & humiles; Sepruag. de more ſecutus Arabicus vertit, *paupertas deprimit hominem*; *manus audacium ditabuntur*.

Aliqui per *manum remiſſam*, ſcilicet ad dandum; accipiunt manum avaram, q. d. כַּף *caph*, id eſt curua & clauſa manus, avara, & bonorum tenax egeſtatem & penuriam adducet: contrà verò *manus fortium*, id eſt adaperta, id eſt liberalis, & in eleemoſynas effuſa, divitias & fortunas cumulat. Unde Eccleſ. cap. 4. 36. *Non ſit*, inquit, *porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta*. Nam ut ille ait: *Plures ſpem condi, promi paucioſſimi*. Verùm hic ſenſus arctior eſt; atque *manus remiſſa* propriè non eſt avara, ſed accida & pigra, ſicut *manus fortium* non eſt liberalis, ſed laboriola, ſedula, induſtria.

Pro *fortium* ſcribi. eſt חָרוּצִים *charuſim*, quod Syrus vertit, *inſtantes*; Chald. *rectorum*; Septuag. κυβερνῶν, id eſt *virilium* qui viriliter agunt; Tigur. *ſtudioſorum*; Baynus, *ſollicitorum* quales ſolent eſſe mercatores ad rem attenti: unde Pagnin. vertit, *& manus mercatorum ſollicitorum ditabis illos*. Propriè *charuſim* ſignificat viros acres, qui quod cogitant & inchoant, ſtrenuè proſequuntur, nec deſiſtunt, donec ad deſtinatum finem perducant. Radix enim חָרַץ *charats* ſignificat acuere, exacuere, exertare vim & virtutem ſuam, acriter & alacriter agere, urgere, ad finem rem perducere. Alii *charuſim* vertunt, *incitas*, *concitos*, *præceps*, quales ſunt attenti ad rem, qui præcisè ad obolum vel momentum ſua exigunt, vel diſponunt. Unde mercatores hoc habent axioma: Si vis diteſcere, attentus eſto ad omnia etiam minima, nihil negligas, nullam occaſionem lucri etiam exigui prætermittas; quia ex multis exiguis quid ſit magnum & eximium. Noſter vertit, *fortium*, id eſt ſedulorum, ſtrenuorum. Qui enim fortis eſt, rem ſtrenuè urget, & ad finem uſque perurget. Pro *divitias parat* habr. eſt יַעְשִׁיר *taſcir*: quod ſi alio puncto ſiniſtro legas יְעַשִּׁיר *taſir*, id eſt *decimat*, lenius erit, q. d. Labor ſtrenuus ſedulorum ex uno lucratur decem, forteſque decuplat: ſicut terra fœconda ex uno grano ſeminato producit decem, imò 30. 60. & centum.

Porrò hæc ſententia in opibus tam ſpiritualibus, putà ſapientia & virtute, quàm temporalibus locum habet. Virtutum enim ſtudioſus magnos earum cumulos & theſauros congregabit, negligens verò & piger earum inops manebit nimirum ut ait Comicus,

Calites ſudore cuncta funerant mortalibus.
Quidquid eſt in orbe ſervis omne diligentia,
Labore virtus creſcit ac pecunia.

Moral. de virtanda ſocordia.

Sicut ergo mercatores intenti opibus quotidie lucrum adiiciunt lucro, denarium denario, aureum aureo: ſic nimirùm magis mercator meritorum quotidie virtutem virtuti, actum actui, gradum gradui adiiciat, ac diem ſibi periiſſe putet, quo nihil in virtute promovit, quo nulli eleemoſynam corporalem aut ſpiritalem contulit, quo in re quapiam ſe ipſum non vicit. quocirca deſidiam & otium ut peſtem fugiat. De S. Antonio ſcribit Sozomenus libr. 1. hiſtor. cap. 13. *Neque ipſe otiari aliquando in animum induxit, & qui præclarè vitam eſſet acturus ad laborandum hortatus eſt*. Et S. Athanaſ. ait cum inſtar apis collegiſſe mel virtutum ex Sanctorum converſatione: ab uno enim qui in humilitate excellebat, didiciſſe humilitatem, ab alio patientiam, à tertio charitatem, à quarto aliam virtutem in qua eminebat. S. Ephrem in Cant. ſpirit. *Qui amat otium*, inquit, *numquam proſperabit*. S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4. *Non dormientibus*, inquit, *non otiantibus, ſed vigilantibus pollicentur præmia, & labori merces parata eſt*. S. Leo: *Non dormientibus provenit regnum cælorum, nec otio & deſidiæ torpentibus beatitudo æterna ingreditur*. S. Hieron. vel quiſquis eſt auctor epiſt. ad Demetriadem: *Excitandus* eſt, inquit, *ſpiritualibus ſtimulis ſemper animus, & majore quotidie ardore renovandus. Orationis inſtantia, illuminatio, lectio, ſollicitudo vigiliarum, diurna & nocturna earum incitamenta ſunt. Nihil enim in hoc propoſito otio deterius eſt, quod non ſolummodo non acquirit nova, ſed etiam parata conſumit: ſanctæ vitæ ratio proceſſu gaudet & creſcit, ceſſatione torpeſcit & deficit*. S Bernard. l. 2. de Conſid. ad Eugen. c. 13. *Si teſtè*, ait, *Sapiens hortatur ſapientiam in otio ſcribi, ſatendum & in otio otium eſt. Fugiendo proinde otioſitas, major nugarum, noverca virtutum*. S. Baſil in Conſtit. Monaſt. c. 5. *Quid Apoſtoli, nonne ipſi quoque Dominum ſunt imitati? nonne aſſidui in laboribus erant? Animadverte Paulum in divulo laborantem*. De B. Alcuino, qui tempore Caroli Magni in Gallia laude doctrinæ floruit, ſcribit auctor Vitæ eius: *Fugiebat modis omnibus otioſitatem: Nam aut legebat, aut ſcribebat, aut diſcipulos erudiebat, aut orationi vacabat, aut pſalmorum decantationi, invitabilibus tantummodo corporis indulgens neceſſitatibus*. S. Bonav. in Regula Novit. cap 8. *Per tria iſta tota vita tua decurrat, ut ſemper ores, aut legas, aut ſervias, & pauciſſimis ſenibus ſervuſibus & infirmis: & facilis ſervitiis non ſtes cum fratribus otioſus, ſed ſtatim vade ad cellam, & ibi ores aut legas*.

Hoc olim fuit unicum ſtudium Religioſorum & Anachoretarum, quò inde Aſcetæ, id eſt exercitatores, ſunt dicti; quòd in continua vitiorum lucta & victoria, ac in perpetuo virtutum contrariarum uſu ſeſe exercerent. Talis fuit Barlaam, qui Joſaphat diſcipulum ad eamdem aſceſim exhortans, inter alia ait, *viri nitri eſſe ſcalas cæli*: quare ſicut cælum ingenti altitudinis ſpatio à nobis elongatum diſtat: ita multis magniſque per virtutum ſcalas paſſibus eò contendendum & conſcendendum eſt. Vide Damaſcen in Hiſtor. cap. 11. & ſequ. Quòd ſi quotidie in charitate, humilitate & patientia creſceremus; ſi quotidie tres aut ſex gradus adiceremus; totidem quaſi paſſibus in cælum aſcenderemus, ac poſt annum, imò poſt decem vel viginti annos, quàm altè nos aſcendiſſe, quantos virtutum metitorumque cumulos coacervaſſe cerneremus & gauderemus? Æternitatem cogita. Brevis eſt vita, vive, patere, labora, mercare æternitati. Abbas Athanaſius, ait Joannes Moſchus in Prato ſpirit. cap. 130. raptus in extaſin vidit choros laudantium Deum, cumque averet ad eos ingredi, audivit, *Nemo hùc ingreditur negligens: abite, curtati, contemnite vanitates ſæculi*. Sic itur ad aſtra. Et cap. 105. angelus ait ad Chriſtophorum; *Ora ut accendamus candelam tuam*. Tum ille ad le: *Chriſtophore*, inquit, *majori labore opus eſt*.

QUI NITITUR MENDACIIS, HIC PASCIT VENTOS: IDEM AUTEM IPSE SEQUITUR AVES VOLANTES] Hæc ſententia jam deeſt in Hebræo, Chaldæo, nonnullis Latinis ac Septuag. Complut. licet in Roman eadem habeatur, non hoc loco ſed cap præced. poſt v. 12. Habent tamen eam Latini Romani, illamque legit S. Auguſt. libr. 3. contra Creſcon. cap. 7. Clemens Alexandr. lib 1. Strom. Antonius in Meliſſa ſerm. 22. & alii. Quare videtur olim extitiſſe in Hebræo, & habere auctoritatem canonicam S. Script. Huic affine eſt proverbium Arabum: *Mendacium infirmitas eſt, & veritas ſanitas. Mendacium vilitas eſt, & veritas magnificentia* ſive *nobilitas*.

Per *mendacia* Primò, accipe opes fraudes & mendacia comparatas, ut pertineat hæc gnome ad eam, quæ præceſſit; *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa*, pro quo alii vertunt, *fraudulenta*, quaſi dicat: Qui per mendacia & fraudes ſatagit diteſcere, hic paſcit ventos, id eſt vane & fruſtra laborat, perinde ac ſi paſceret ventos; vel, ut vulgò dicitur, reti venatur ventos: mox enim per illud erumpunt venti, ſimili enim modo divitiæ, quas per fraudes avarus quærit, inſtar venti & avium volantium avolabunt ab eo; ſequetur eas, nec aſſequetur. Unde præclarè S. Gregor. Nazianz. *Quid*, inquit, *opus eſt multas ſpes reponere temporum mutationibus, quæ aliàs in alios ventilant inflabilem opulentiam?* Idem ad cives timore perculſos: *Magis*, inquit, *ventis aut litteris in aqua deſcriptis fidendum eſt, quàm divitiis*. Et in orat. ad Julianum tributorum exæquatorem: *Ut pulvis* (inquit) *à turbine, ſic opes ab aliis ab aliis ſubinde ventilantur aut, jactantur, & ſicut fumus dilabuntur, &*

infomnii more homines deludunt, umbraque inſtar manibus teneri nequaquam poſſunt, nec deſperata egentibus, nec ſatis certa poſſidentibus. Idem ad Seleucum Jambico 3. opes aſſerit *mentes avaras lædere*, ac imitari

Meretricis aſtus, quæ procos fallax ſuos,
Hunc hoc, & illum diſpari ludit modo.

Rurſum eas

Similes eſſe fluctibus, metu levi
Quos ferri in altum cernimus, labi & citò.

Unde Septuag. Romani cap. 9. 12. poſt *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos*, haſce duas gnomas ſubiungunt: *Deſervit enim vias vineæ ſuæ: in ſemitis verò agelli ſui erravit: ingreditur per loca avia atque arida, & terram deſtinatam ad ſitim; contrahit autem manibus infructuoſa.* Quibus verbis oſtentem mendaciis ſicut Primò, comparavit paſcenti ventos; Secundò, ſequenti aves volantes: ita Tertiò, comparat ſtolido agricolæ, qui deſerit vineam ſuam, & per agrum ſuum (ex quo æquè ac ex vinea, ſi utrumque coleret, magnos vini & frumenti fructus perciperet) oberrans tranſit ad loca avia, arida & ſiccitate ſiriculoſa, ex quibus nullum poteſt ſperare fructum: unde *congregat manibus infructuoſa*; vel, ut vertit interpres Clementis Alexandr. lib. 1. Strom. *colligens manibus ſterilitatem fructuum*. q. d. Vice fructus & meſſis nil reportat niſi *inopiam* & ſteriliratem. Unde Clemens hæc omnia adaptans mendaci hæreſi & hæreticis lib. 3. Strom. *Qui*, inquit, *falſi inuiſitur, is paſcit ventos, & inſequitur aves pennatas. Non intelligit verbum hic philoſophiam, cum hæc in multis probabiliter argumententur, & probabiliter loquantur: ſed hæreſes inſectatur. Inſert itaque: Reliquit enim vias vineæ ſuæ, in ſemitis autem propriæ agriculturæ ſuæ erravit. Hæ autem ſunt, quæ Eccleſiam reliquunt ab initio. Jam verò qui cecidit in hæreſim, tranſit per ſolitudinem ſine aqua inhabitabilem, ſitibundam terram pervadens, colligens manibus ſterilitatem fructuum.*

Secundò, per *mendacia* accipe mendaces & fallaces ſpes, quas relicto Deo homines teponunt in amicis, cognatis, principibus; item in ſuis opibus, viribus, ingenio, ſapientia, ut beneficium, dignitatem, opes, prælaturam, gloriam, &c. aſſequantur. Hic enim paſcit ventos, id eſt maniter laborat; quia vel id, quod ambit, non aſſequitur; vel, ſi aſſequatur, non inveniet in eo quietem & gaudium, quod quærebat; ſed moleſtias, tædia, angores, invidias, milleque ſimiles ærumnas, ut eum facti pœniteat, optetque & dicat: Utinam numquam hanc dignitatem ambiviſſem, utinam numquam eam aſſecutus fuiſſem!

Tertiò, per *mendacia* accipe falſas rationes, errores, paralogiſmos, fallacias, quibus hæretici, ſophiſtæ & doctores ſuperbi ſua dogmata tueri & ſulcire nituntur. Hi enim paſcunt ventos, quia pateſacta rationum falſitate ruunt eorum dogmata, honor & auctoritas, quæ ab eis fugiunt inſtar avium volantium. Ita S. Auguſt. lib. 3. contra Creſcon. c. 9. qui hanc gnomen applicat Creſconio & Donatiſtis, ac per ventos accipit dæmones, qui ſunt ſpiritus inflati & ioſlantes ut venti: *Qui fidit in falſis*, inquit, *hic paſcit ventos, id eſt ſic eſca ſpiritibus malis.* Verùm hoc myſticum eſt, non litterale.

Quartò, per *mendacia* accipe quælibet mendaciter dicta & facta, quibus mendaces ſua vitia excuſare & tegere, aue quippiam obtinere nituntur. Qui enim iis nititur, paſcit ventos: nam detecto mendacio & fraude nihil conſequetur, niſi nomen mendacis & fraudulenti.

Paſcere ventos, quid?

Quid ſit *paſcere ventos*, explicat Oſee 12. 1. ubi de Iſraele ponente ſpes ſuas in Aſſyriis & Ægyptiis, ſed fallaces; eò quòd per ipſos à manu Nabuchodonoſor Chaldæi non fuerit liberatus: ait: *Ephraim paſcis ventum, & ſequitur æſtum.* Ubi dixi τὸ *paſcit* poſſe Primò, accipi paſſivè, q. d. Ephraim paſcit id eſt comedit ventos; vivit & paſcitur vento. Sic ſuperbi paſcuntur honore, & tumida ſui opinione quaſi vento, quo inflati & turgidi incedunt, ſicut chamæleontes paſcuntur vento: ſed ſicut chamæleon vento vivens exuccus eſt & exanguis, ideoque colores mutat, & rei cui applicatur colorem induit; ſic & ambitioſus ambitione exuccus, & metu honoris perdendi exanguis, nunc rubicundus eſt & lætus, nunc pallidus & mœſtus, nunc felix, nunc miſer; quare beatus eſſe nequit. Ita Ariſtot. lib 1. Magnor. moral c. 1.

Secundò, τὸ *paſcit* poſſe accipi activè, ut *paſcit ventos* idem ſit, quod cibat ventos, putà ſeipſum dat in cibum ventis; ut venti, putà Aſſyrii, in quibus confidit, eum devorent. Aut *paſcit*, id eſt regit, & ad paſcua ducit ventos, ſicut paſtor regit & pabulatum ducit boves, oves, capras, &c. Hoc enim propriè ſignificat Hebr. רעה, juxta illud pſalm. 22. 1. *Dominus regit* (Hebr. רעה, id eſt paſcit quaſi paſtor oves) *me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocavit.* Stultum enim & impoſſibile eſt ventos quaſi oves regere, & ducere ad paſcua: eſto per magiam magi ſubinde videantur paſcere ventos. Nam Methonenſes, ait Pauſanias in Corinth. vento ſævienti offerunt gallum gallinaceum, eoque lacetato & ſub viribus defoſſo ſedant noxios Africi flatus. Eunapius & Suidas, atque ex eis Sigonius lib. 4. Imperii Occident. narrant Conſtantinum Magnum capite mulctaſſe Sopatrum philoſophum, quòd incantationibus ſuis ventos retinuiſſet, ne naves frumenta deveherent Conſtantinopolim fame afflictam. Finni & Lapones Septemtrionales populi mercatoribus ventos venales exhibebant, tres nodos magica arte ſacratos à loro pendentes eis offerentes: quorum primo ſoluto placidos, ſecundo vehementiores, tertio vehementiſſimos eſſent habituri. Ita Olaus lib. 3. c. 16. ex Saxone Grammatico. Ea arte utuntur in navigantes ex arbitrio, ita ut his favere, vel minùs viſum fuerit; ſic ſiſtunt & movent flamina & flumina, inquit Ziegletus in Scandia. Plora vide apud Alexandrum ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 5. 2. Verùm hæc ſuperſtitioſa ſunt & magica, ac proinde ſummè noxia. Magi enim ſuas, ſeque conſulentium animas & corpora diabolo pro vento oppignorant. Omiſſis magicis accipe phyſicum. Cùm aliquando Eteſiæ ita vehementer flarent, ut fruges læderent, Empedocles juſſit aſinos excoriari & utres fieri, eoſque in promontoriis extendi, ut ventum exciperent: quo ſopito appellarus fuit *ἀνεμοκοίτης*, id eſt prohibitor ventorum, ait Suidas, penes quem ſit fides. Nam & hoc difficile eſt creditu; & eſto verum ſit, hoc non eſt paſcere, id eſt ad libitum regere, ventos, nec pabulum eis præbere. Solus enim Deus eſt, qui ventos uti creat, ita paſcit & regit, atque in eoſuam magnificentiam & omnipotentiam oſtendit. Hinc dicitur ambulare, imò volare ſuper pennas ventorum, pſal. 17. 11. ac venti ſunt angeli, id eſt nuntii, Dei, juxta illud: *Qui facit angelos ſuos ſpiritus*, id eſt ventos, pſal. 103. 4. & Job c. 28. 25. *Qui fecit*, inquit, *ventis pondus, & aquas appendit in menſura.* Et Amos 4. 13. vocatur Deus *formans montes, & creans ventum.* Ubi plura hac de re dixi. Hinc Theodoſio Imp. pugnante pro Deo, venti Dei pugnarunt pro Theodoſio contra Eugenium, cùm tela hoſtium in ipſoſmet hoſtes retorſerunt, ita ut Theodoſius ventos paviſſe, & viciſſim venti Theodoſium dici poſſint: de quo Claudian. in Panegyt.

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti.

Magi paſcunt ventos.

Nota. Rectè mendacium comparatur vento & paſtori ventorum. Primò, quia, uti ventus fluidus eſt, levis & evanidus, ſtatimque tenues vaneſcit in auras: ſic & mendacium inſtar venti & ſumi diſſipatur & evaneſcit. *Quæ deciptum*, inquit Seneca epiſt. 8. *nihil habens ſolidi & tenue eſt mendacium, ſi diligenter inſpexeris.* *Mendacii ſimile ventо.* *Primò.*

Secundò, ſicut ventus non hæret, ſed celerrimè pertranſit, ſic & mendacium. Unde eleganter Petrarcha lib. 2. de Vita ſolitar. mendacium cum urinatore, qui ſub aquis degit, conferens: *Simulata*, inquit, *ilicò paſcuntur; fucus ſudore diluitur, & argumentum mendacium vero cedit, ceramque preſſius intuenti diaphanum eſt. Nemo ſub aqua diu vivit, erumpat neceſſe eſt, ac frontem quam celabat, aperiat, ut venia ac melli aura paſcatur.* *Secundò.*

Tertiò, ſicut ex uno vento plures generantur, iique contrarii, qui inter ſe conſligunt & colluctantur: ſic ex uno mendacio plura naſcuntur, eaque ſibi invicem contraria & colluctantia. *Tertiò.*

Quartò, ventus licet ſit tenuis & inanis, utres tamen diſtendit: & mendaces turgent vento vanitatis & ſuperbiæ. Rurſum ventus canoras facit aves; nam cycni ſuavio afflati canunt ſuaviùs. Erigitur enim alarum denſitas fidium nervos temperatos reſcrens, & plectrum ſtatim zephyrus ſuggerit. Inſuper ſicut organa ſunt hydraulica, quæ aqua aguntur; ſic ſunt anemaulica, quæ vento arte excepto harmonicè perſonant. Talia vidi Tuſculi, in quibus philomelæ aliæque aves arte ſactæ inſtar vivarum philomelarum & avium, mirò veneti artificio canebant & modulabantur. *Quartò.*

Simili

Simili modo ventus vanitatis & oſtentationis agit mendaces, ut artificioſè & eleganter ſua mendacia concinnent atque decantent: ſed ſicut in illis præter ſonum nullus eſt fructus, ſic & in his. Mendaces enim ſunt velut æs ſonans & cymbalum tinniens.

Quintò. Quintò, S. Baſil. homil. 6. Hexam. Vultures, inquit, & galli in aerias ſubvecti plagas ſolo ventorum flatu hauſtuque concipiunt ova, quæ quia ex vento ſunt, ideò irrita & inania ac ſubventanea vocantur. Sic mendaces ex vento, id eſt ea diabolo, qui eſt pater mendacii, concipiunt mendacia, fraudes & dolos, quæ exteriùs ſpecioſa, intus inania ſunt, & in fumum evaneſcunt; quæ nullum paſcunt niſi diabolum, cujus ſunt ova & fœtus. Unde S. Auguſt. lib. 3. contra Creſcon. c. 9. *Porrò, inquit, ſi maledictus, qui ſpem ſuam poſuit in homine, quanto magis, qui ſpem ſuam ponit in falſitate opinionis humanæ! ut non illud aliud incidat quod ſcriptum eſt: Qui fidit in falſis, hic paſcit ventos, id eſt, ſic eſca ſpiritibus malignis.* De talibus ait Oſee c. 10. 13. *Arasti impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacii: quia confiſus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum.*

Sextò. Sextò, ventus, licet ſubtilis, ſubinde ita validus eſt, ut arbores, turres, domos ſternat & everſat; ſic mendacium, licet in ſe inane, tamen ſubinde fucis & fraudibus ita palliatur & armatur, ut inter reges & populos bella internecina concitet, ac urbes, regna & imperia everſet.

Tropol. ventoſi ſunt & ventos paſcunt, qui vulgi opiniones & rumores conſectantur: & qui adulationibus propriis ac detractionibus aliorum gaudeor. Hiſce enim multa permiſceutur mendacia. Nam ut ait Jerem. cap. 9. 3. *Exacuerunt linguam ſuam quaſi arcum mendacii.* Quare tales paſcunt ventos, & inſtar canum ſtolidorum ſequuntur aves volantes, donec ſuam ſtoliditatem advertentes ſerò pœniteant, eamque rideant & damnent. Ita Hugo. Denique qui creaturis potiùs fidunt quàm creatori. Omnes enim creaturæ ventus & umbra ſunt, ſi cum creatore conferantur. Unde Pſaltes pſalm. 4. 3. commiſerans exclamat: *Filii hominum uſquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Et Iſaias c. 28. 15. *Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus,* &c. *Subvertet grando ſpem mendacii.* Et Jerem. c. 13. 25. *Hæc ſors tua, parſque menſuræ tuæ à me, dicit Dominus, quia oblita es mei, & confiſa es in mendacio.* Et cap. 16. 19. *Verè mendacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ eis non proſuit.*

Poſt gnomen jam explicatam Septuag. hoc loco ſubnectunt aliam, quæ nec in Hebræo, nec in Latina Vulgata extat; eſtque hæc: *Filius eruditus ſapiens erit, imprudens autem utetur miniſtro*; eamque legit S. Auguſt. lib. 16. de Civit. c. 2. & ſic explicat: *Solent impii pacem perturbare Sanctorum; ſed hac in uſum redunt proficientium, juxta illud Apoſtoli: Oportet hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fiant in vobis. Unde etiam ſcriptum eſt: Filius eruditus ſapiens erit, imprudente autem miniſtro utetur.* q. d. Dei providentia fit, ut impii, v. g. hæretici, exagitent fideles & pios, ad eorum probationem; ut ſcilicet creſcant in fide & virtute: quocirca imprudentes, id eſt impii, eſto videantur dominari piis; ſevera tamen miniſtrant & ſerviunt: quia Deus eis quaſi miniſtris utitur ad acuendam piorum virtutem & gloriam. Rurſum q. d. Filius in diſciplina eruditus & moribus compoſitus eſt ſapiens; ſæpè tamen Deo diſponente fit, ut miniſtrum habeat imprudentem, ut is exerceat tum cius patientiam, tum prudentiam, utque imprudens miniſter à prudente hero prudenter regatur, diſcatque prudentiam. Ad hæc ſervi, quia ſervili ſunt ingenio, hinc ſi herum ſapientem, id eſt modeſtum piumque, nacti ſint, inſolescunt, eique moleſti ſunt: ſin durum & imperioſum, cervices ſubmittunt. Sapiens ergo ſerviliter tractet, uſurpetque illud Melaniæ apud Palladium in Lauſiaca c. 117. *Contra ſtolidos animi elationes, velut cane & accipitre utendum eſt.*

Tertiò, & valdè appoſitè ſic exponas, ut ſignificetur hic ſapientiæ vis, poteſtas, dignitas & majeſtas, quæ tanta eſt, ut etiam inſipientibus imperet & dominetur, q. d. Filius eruditus & prudens ooo tantùm ſibi ſapiens erit, ſed & alios regere poterit, imò imprudentibus & inſipientibus tamquam miniſtris uti noverit: ſua enim ſapientia ſcit, quomodo domandi & regendi ſint, quibuſque miniſteriis applicandi, ut ſibi ſapere, aliis prodeſſe diſcant. Hoc eſt quod Salomonem ſecutus Eccleſiaſticus ait, c. 10. 28. *Servo ſenſato liberi ſervient.* Vide ibi dicta.

Qui congregat in meſſe (Chald. *qui operatur in æſtate,*) filius ſapiens est: qui autem stertit æstate (Chald. *in meſſe,*) filius confusionis] Hebr. *filius confundens,* tam ſe quàm ſuos parentes, domum & familiam. Eſt hoc præceptum vel monitum prudentiæ œconomicæ. Igitur grammaticè ad literam ſignificat, in meſſe æſtate laborandum eſſe agricolæ; quales fuere priſci patres, & plerique hominum primis mundi ſæculis) ex præcepto Dei Geneſ 2. 15. & c. 3. 17. ut paret ſibi ſuiſque alimenta in hiemem: nam ſi otietur & ſternat, ſinatque præterire meſſem in hieme, famebit & mendicare cogetur, vel fame conficietur; quod ipſi ingens erit damnum, æquè ac confuſio & probrum. Huic gnomæ parallela eſt illa Ben Siræ alphabeto 2. litera *Lamed: Ne dormias in juventute tua, & in fœcunditate tua ne doceas vetulam.* Nam quatuor ſunt ætates ſecundùm totidem partes anni. Puericia eſt ver, æſtas juventus, autumnus ætas proiectior, hiems ſenectus. Atque ſicut æſtas apta eſt colligendis frugibus in hiemem, ſic juventus idonea eſt comparando victico in reliquam vitam: quod non poteſt facere qui dormit & ſternit, qui otioſus eſt & deſes. quo ſenſu dicamus, *Jus vigilantibus ſcriptum eſſe, non dormientibus.* Vers. 5.

Æſtas ſymbolum juventutis.

Symbolicè ergo, ſub cortice litteræ & parabolæ ſignificatur, Primò, laborandum eſſe in adoleſcentia, ut parentur alimenta ſenectuti. Rurſum in adoleſcentia ſtudendum ſapientiæ & virtuti, ne ea fruamur in ſenectute. Adoleſcentia enim rectè vocatur æſtas & meſſis, quia vegeta, animoſa, fervida, ſtudio & laboribus apta, docilis, ingenioſa: ſicut enim formatur & aſſueſcit animus corpuſque, ſive virtuti vel vitio, ſive labori vel otio in adoleſcentia; ſic durat & perſeverat ferè per reliquum vitæ. Unde Septuag. vertunt, *incolamis* (legerunt ipſi pro אסף *eger*, id eſt congregans, aliis punctis אסף *ægur*, id eſt collectus, ſervatus, incolumis) *evaſit ab æſtu filius inteſtinus, correpius autem à vento fit in meſſe filius iniquus.* q. d. Juvenis ſapiens in adoleſcentia, quando ebullire ſolet ardor ſanguinis & concupiſcentiæ, abeo immunis evadit: quia ardorem hunc reſtinguit domando & mortificando ſuas paſſiones: inſipiens verò, qui à vento ardente, ſive uredine concupiſcentiæ, in adoleſcentia abripi ſe ſinit, *fit filius iniquus in meſſe*, id eſt in ſenectute, in qua homines metere ſolent id, quod ſeminarunt & didicerunt in juventute. Virtutes enim & vitia adoleſcentiæ adhærent homini uſque ad ſenium & mortem. Uredo eſt ventus urens, qui ficcat frumenta, putà ſpicas, ut inanes ſint, nec dent farinam: ita concupiſcentia ficcat omnem virorem & medullam virtutis, facitque hominem inanem, omniquebono & virtute vacuum. Auctor verò Catenæ Græcor. verſionem Septuag. ſic explicat, q. d. Cruces & calamitates patienti animo acceptæ vitam, impatienti autem mortem adferunt. *Vir intelligens*, inquit, *qui per cruces & calamitates non ſecus ac aurifex & probatus eſt, atque aurum per incenſum fornacem probari ſolet, lætus juſtitiæ fructus edit; contrà, vir iniquus ab iis etiam rebus, per quas melior aliquo evadere debebat, ſæpe corrumpitur & depravatur, & omnino etiam perditur.* Didym. ibidem: *Qui naturali*, ait, *ſapientia & intelligentia valet, illum neque ſol exurit per diem, neque luna per noctem. Per ardorem, vitæ hujus curas & moleſtias deſignat. Illos verò qui propter iſ. inſmodi res deficiuntur & quaſi deficiunt, fanum vocat. Chriſtus ſervator noſter aſſi ſtentes & perſecutiones illas quæ propter Dei verbum interdum eveniunt, in Evangelica parabola æſtum appellat.*

Secundò, *æſtas* & *meſſis* eſt ſymbolum occaſionis, ſive temporis idonei ad rem bene gerendam. q. d. Qui artipit occaſionem rei conficiendæ, dum illa ſeſe offert, ille ſapit: qui negligit, deſipit: nam *fronte capillata, eſt a tergo occaſio calva.*

& occaſionis: nitvum bene gerendi;

Tertiò, *æſtas* ſymbolum eſt præſentis vitæ, hiems mortis & ſtatus futuri ſæculi; ubi nullum eſt laborandi & merendi tempus. q. d. Qui laborando congregat ſibi in hac vita merita bonorum operum, ut ex iis colligat præmia æternitatis, ille demum ſapiens eſt: qui verò in hac vita ca negligit, ac corpori, gulæ & luxuriæ inhiat & indormit, ille inſipiens eſt, & confunderur in die judicii: quia tunc videbit ſe ob neglectum hoc tempus damnari, & cruciari in gehenna flammis æternis. Unde ſapienter

& præſentis vitæ.

monet Eccleſiaſt. c. 9. 10. *Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas.* Quocirca S. Gregor. Nazianz. in Tetraſtichis, vitam præſentem ait eſſe nundinas, in quibus omnia mercari liceat, poſt eas nihil:

Hanc eſſe vitam nundinas credas velim,
Negotiari ſi ſcias, lucrum foret,
Caduca mutans commodis perennibus,
Poſt tempus iſtud alterum non ſupperet.

Hæc Nazianz.

Myſticè aſtus ſunt tribulationes,

Myſticè Hugo, Tribulationes, inquit, & labores, quibus aſſiduè homines afflictantur in hac vita, ſunt æſtus & æſtas, in qua magnam humilitatis, patientiæ, charitatis, ceterarumque virtutum meſſem colligere licet, qui ergo tapit, tempus hoc captat: qui autem deſipit, impatientia, inertia & accidia ſua præterfluere ſinit & perdit. Huc facit exemplum formicæ propoſitum à Salomone cap. 6. 6. *Vade ad formicam, o piger, & congregat in meſſe, quod comedas.* Ubi multas formicæ & diligentiæ analogias recenſui.

VERS. 6. BENEDICTIO DOMINI SUPER CAPUT JUSTI: OS AUTEM IMPIORUM OPERIET INIQUITAS] Complut. & alii nonnulli legunt, *iniquitatem*; Hebr. *benedictiones ſuper impios* (vel *capiti*) *inſtarum: os autem impiorum operiet iniquitas*, vel *iniquitatem*, ut vertit Symmachus & Aquila; Theodot. *rapinam*; Vatabl. *injuriam*.

Jam Primò, Vatabl. hunc dat ſenſum, q. d. Solet juſtus benedici; impius autem ſemper cogitat malum, ut ſcilicet aliis inferat iniuriam, calumniam, rapinam. Verùm hic nulla apparet antitheſis inter juſtum & impium.

Secundò, Caiet. q. d. Juſti indoles & ingenium eſt aliis benedicere, id eſt bene precari & benefacere, ſi poſſit: at *os impiorum operit iniquitas*, vel, ut ipſe vertit, *operitur iniquitate*: quia plenum eſt maledictionibus, calumniis, probris, &c. Hic clara eſt antitheſis inter benedictionem pii, & maledictionem impii.

Tertiò, aliqui *ſuper* exponunt, *aperto capite, & ore jactitat. Benedictio Domini ſuper caput juſti*, id eſt, inquiunt, juſtus, quæ juſtè peperit, & honeſta induſtria quæſivit, oſtentat venditatque palàm. Sic enim infra dicitur: *Bonorum laborum glorioſus eſt fructus.* Et Actor. 20. v. 34. S. Paulus gloriabundus dicebat: *Ipſe ſcitis, quoniam mihi, & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ.* Contrà verò: *Os impiorum operit iniquitatem*, vel rapinam, vel iniuſtitiam (omnia in idem recidunt) id eſt, celat abſconditque lucra, nec audet palàm exponere artes & fraudes, quibus ditatus eſt: fraudes enim & ſcelera, quia pudenda, lucem fugiunt, tenebras amant.

Quartò, q. d. *Benedictio*, id eſt gratia Dei, operit caput juſti: at iniquitas & ſcelus operit os & caput impii. q. d. Gratia & peccatum, tecernunt juſtum ab impio: juſto enim propria eſt gratia, impio peccatum. Quocirca opera juſti ſunt opera gratiæ & virtutum: opera verò impii ſunt rapinæ, fraudes & ſcelera. Unde Chald. vertit, *in ore impiorum operitur rapina*. Et R. Levi: *In juſto*, inquit, *caput benedictionum deſcendit, nimirum ut ſit cordatus: jugiter enim verſabitur in cogitatione bonorum: vel etiam vox capitis innuit rei primordia: in exordio enim juſtus parat ſibi benedictiones, quibus cumulatus inedit; impius verò iniquitatem, quam machinatur, evolvit; ne, ſi deſegas, explere queatur. Significat ergo juſtum, cùm aliquid aggreditur, ſemper benedictione ſe nuſtum experiri; tum etiam munulare ſe bonis, auxilium-que præberi, ut optatæ finem tentet: cùm nihil præter honeſtum, utque aliis benefaciat, in votis habeat. Quare in negotii exordio ſperandum eſt ei benedictionem impenſum iri; ſi enim erroris conſcii ſint cogitationis illius, libentiſſimè ſuppetias ferent. Impiè autem ſanè contingit. Verentur enim ſemper, ne potiantur iis, quæ vehementer appetunt, ſi alii id perſpectum habeant; quamobrem occultum aliis oſſe omnem volunt, quod præſtare nefariè molinuntur. Quæ in re pari illis referuntur, cùm memoria juſti ſit in benedictione*, &c.

Quintò, & genuinè, q. d. *Benedictio*, id eſt affluentia bonorum omnium, defluet, & quaſi è cælo depluet in caput juſti: os autem & caput impiorum operiet iniquitas, id eſt pœna iniquitatis, quæ quia juſta, ita os eorum obturabit, ut ne mutire quidem, vel hiſcere, contra Deum vel homines audeant, juxta illud pſalm. 106. 42. *Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Impios ergo operiet confuſio, condemnatio & ſupplicium fraudum, mendaciorum, iniuriarum, aliarumque iniquitatum, quas ore & capite (ibi enim eſt ratio & voluntas) commiſerunt.

Ubi No a Primò, per *os* accipi caput & vultum ſynecdochicè; ſed dicit *os*: quia impii pleraſque fraudes, iniuſtitias & ſcelera ore perpetrant. Secundò, *iniquitas* metonymicè ſumitur pro pœna iniquitatis tam hic quàm alibi ſæpè. Unde Septuag. vertunt, *os autem impiorum operiet luctum intempeſtivum*; græcè, πένθος ἄωρον, quod interpres Catenæ Græcor. vertit in nominativo, *planctus & luctus intempeſtivus*. Unde Origen. ibidem hoc explicat: *Juſto proderunt & ornatio res quæque difficiles & aſſiduè facile evadunt; ſed aliter affecto etiam levia & conſolationem quamdam habentia, difficilia videntur.* Senſus ergo Septuag. eſt, quaſi dicat. Ideò impii, & ante tempus ab ipſis præcogitatum putientur, ideoque lugebunt; eſto tubinde per confuſionem luctum ſuum celare, & vultum lætum præ ſe ferendo operire tegereque conentur. Rurſum erit hic planctus intempeſtivus, id eſt ante tempus judicii extremi & gehennæ; ut hic luctus ſit præludium planctus æterni.

Aettiò, per *juſtum* accipe quemlibet, ſed maximè miſericordem & eleemoſynarium: hic enim peculiariter in Script. vocatur juſtus: & hic, utpote benedictus, ſolet benedici à Deo & hominibus. Unde huic aptè opponitur חָמָס *chamas*, id eſt violentia, iniuria & iniquitas, quam aliis inferre ſolet impius, ideoque in pœnam & ſupplicium incurrere, juxta illud pſalm. 108. 17. *Perſecutus eſt hominem inopem, & compunctum corde mortificare; dilexit maledictionem, & veniet ei.* Quocirca noſter Salazar ſic exponit, quaſi dicat. *Benedictio Domini juſti caput inſti*, id eſt affluentia bonorum omnium miſericordi contingit: *os autem impiorum operit iniquitas*, hoc eſt, iniquitatis pœna, putà Dei maledictio, inopia & egeſtas, incumbet inmiſericordi & avaro, præſertim cùm in die judicii cum ſui ſimilibus immiſericordibus audiet à Chriſto judice: *Ite maledicti in ignem æternum. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare*; cùm ex adverſo miſericordes audient: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum paratum vobis à conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare*, Matth. 25. Unde S. Chryſoſt. homil. *quod eleemoſyna ſit ars omnium quæ ſunt optima*; *Eleemoſyna*, inquit, *veſtis eſt, quæ cum homine reſurget; his veſtibus fulgebunt qui tunc audient: Eſurientem me vidiſtis*, &c.

Exemplum huius ſententiæ illuſtre extat in Joſeph. Genet. 49. 25. quò hic alludit Salomon: Jacob enim patet moriturus benedixit filio ſuo Joſeph, juſto & ſancto, dicens: *Omnipotens benedicat tibi benedictionibus ubertatis & uberis*, &c. Vide ibi dicta.

VERS. 7. MEMORIA JUSTI CUM LAUDIBUS: ET NOMEN IMPIORUM PUTRESCET] Hebr. *memoria juſti in* (vel *ad*) *benedictionem*; Septuag. *memoria juſti cum encomio, nomen verò iniuſti vituperabitur*; Chald. *mormoria juſti benedictio*; Syrus, *in benedictione*; Tigurin. *memoria juſti laudem habet* (Vatabl. *celebris eſt & præclara*) *impiorum verò nomen ſordet*; Vatabl. *exoleſcet, putreſcet*. Senſus eſt, q. d. Juſti memoria grata, ſuavis & honorata eſt, ut tam Deus quàm homines cordati cùm eius mentionem faciunt, eam benedicant, laudent, celebrent: impiorum verò nomen, fama, exiſtimatio, laus, gloria tenſim corrumpitur, ſordet, abjicitur & aboletur. Sic Abraham, Noe, Moſen, Aaronem, Davidem, aliosque juſtos veteris teſtamenti laudat Eccleſiaſtic c. 44. & ſeq. ac Apoſtolus Hebr. 11. Rurſum Aben Ezra ſic vertit & explicat: *Memoria juſti cum benedictione*, hoc eſt, recordabitur juſti Deus ob benedictionem, qua illum cumulabit, juxta illud pſalm. 113. 12. *Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis.* Juſti ergo recordabitur, eumdemque benedictione proſequetur. Nomen autem improborum putreſcet, id eſt oblivioni tradetur tamquam arbor putrefacta, quæ non fucreſcit. Et Bayous: Fieri poteſt, inquit, ut improbus dum ſcelus occultat, juſti & probi viri fama aliquamdiu fruatur: ſed ut flos marceſcit paulatim; & caro putreſcit, quæ ſale non condiitur: ſic fama impii carens fructu virtutis, & divinæ ſapientiæ ſale, marceſcit & corrumpitur.

Eſt metalepſis: *putreſcet*, id eſt, uti res putrida putebit & fœtebit. q. d. Impii eruot infames, juxta illud Exodi 5. 21.

Facere

Fecerit fetidis odorem noſtrum vetam Pharaonis, id eſt, invi- A & vermes eorum, qui vacarunt deliciis, ventri & veneri, quàm ſobriorum & caſtorum, docet ratio & experientia. Simili modo infames ob vitia generant ſerpentes, puta filios, nepotes, amicos, ſocios ſerpentinis moribus: hos enim verbo & exemplo ipſi docuerunt. Sic fama poſthuma & putida Arrii, Lutheri, Calvini, Machiavelli etiamnum parit Arrianos, Lutheranos, Calviniſtas, Machiavelliſtas, præſertim quia eorum diſcipuli & libri ſuperſunt, qui eorum ſectam aſſiduè proſeminant. Nihil enim virulentius & peſtilentius libris hæreticis, magicis, amatoriis, ea hiſce enim multi hæreſin, magiam, amores condiſcunt & imbibunt.

Infamia eſt putredo. Primò. Aptè infamia impiorum comparatur putredini. Primò, quia putrefactio fit, cùm in toto pars aliqua corrumpitur, quæ ſenſim alias inficit & corrumpit. Sic unum vitium ſerpit ad aliud, & conſequenter ona infamia ad aliam, quæ ſenſim totum hominem inficit & maculat.

Secundò. Secundò, putrefactio fit, cùm partes putreſcentes ſeparantur à ſanis & integris: ſic infamia oritur cùm vitia à virtutibus ſeparantur; cumque quis à conſortio proborum ſe ſeparat, & improbis ſociatur: hi enim ipſi ſuam improbitatem affricant, & infamiam affiant.

Tertiò. B Tertiò, putreſcunt primò humida, deinde ſicca, cùm ſcilicet partes quæ corrumpuntur, ſegregant ſe à natura, ac à naturali ſua temperie caloria & frigidi, humidi & ſicci. *Quapropter & putreſcunt alia omnia excepto igne: etenim terra & aqua & aer putreſcunt* (quin & ligna & lapides ac metalla) *omnia enim hæc ſunt materia ignis*, ait Ariſtot. lib. 4. Meteorol. c. 2. Sic cùm quis à ſuo officio deficit, putà ab ea moderatione quam requirit eius ſtatus & gradus, tunc vicium contrahit & infamiam.

Quartò. Quartò, Ariſtot. ibidem putredinem ex ſuis principiis & cauſis ita definit: *Putrefactio*, inquit, *eſt corruptio eius, quæ in unoquoque humido proprie, & ſecundum naturam, caliditatis, ab aliena caliditate; hæc autem eſt, quæ ambientis. Quare, quoniam ſecundùm indigentiam patitur calidi, quæ autem indigens tali virtute frigidum omne, aniba utique cauſa erunt, & putrefactio communis paſſio, & frigiditatis propriæ, & caliditatis alienæ. Propter hoc enim & ficcora fiunt, quæ putreſcunt omnia, & tandem terra & fimus. Exeunte enim proprio calido, evaporat quod ſecundùm naturam humidum, & inducens humiditatem non eſt amplius: inducit enim trahens propria caliditas.* Pari modo putreſcit anima ea frigore interno & calore externo, cùm ſcilicet in ea refrigeſcit amor Dei, & accenditur amor mundi, putà opum, honorum, voluptatum: per illum enim ſenſim evaporat omnia vitalis charitatis & virtutum ſuccus, eiuſque loco ſuccedet concupiſcentiæ tabes & corruptio.

Quintò. Quintò, Ariſtot ea dictis colligit res putrefieri facilius in æſtate quàm in hieme, in tepore quàm in fervore, in quiete quàm in motu. *Et in frigoribus*, inquit, *minùs putreſcunt quam in æſtivis hiemis enim paucum eſt in ambiente aere & aqua calidum; quare nihil præeſt: in æſtate autem amplius. Et neque quod congelatum: magis enim frigidum quàm aer calidus: non igitur vincitur; movens autem dominatur. Neque fervens aere calidum. Minor enim quæ in aere caliditas ea quæ in re; quare non dominatur, neque facit tranſmutationem ullam. Similiter autem & quod movetur & fluit, minùs putreſcit, quam quod non movetur: debilior enim ſit motus, qui ab ea quæ in aere caliditate quàm qui in re præexiſtit: quare nihil facit permutari. Eadem autem cauſa, & quare multum minùs quàm paucum putreſcat: in maiori enim amplior eſt ignis proprius, & frigidum, quam ut dominentur, quæ in circumſtante, virtutes. Quapropter & mare ſecundùm partem quidem diviſum citò putreſcit; totum autem non. Et alia aquæ eodem modo.* Simili modo in æſtate, id eſt in proſperitate, facilius putreſcit virtus & fama per vitia quàm in hieme, id eſt in adverſitate: ſimiliter in tepore potiùs quàm in fervore, atque inquiete potiùs quàm in motu, quo fertur ad bona opera. Hic enim motus calorem virtutis & charitatis acuit, qui omnino putredinem vitiorum excludit, æquè ac ſocietas juſtorum, quæ eſt quaſi mare ſanctitatis, à quo ſi quis ſcite ſeparat, facilè corrumpitur & putreſcit, uti videre eſt in apoſtatis Religionum.

Sextò. Sextò, ex putredine naſcuntur vermes & ſerpentes. Unde illud Ovidii 15. Metamorph.

Sunt qui, cùm clauſa putrefacta eſt ſpina ſepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.

Porrò putidiora, magiſque fœda & horrida eſſe cadavera

Septimò. Septimò, Plinius remedium putredinis aſſignat mel. Sic enim ait lib. 22. c. 24. *Mellis talis natura eſt, ut putreſcere corpora non ſinat, jucundo ſapore atque non aſpero, alia quàm ſalis natura.* Sicut ergo ſal ſua ſalſedine, ſic mel ſua dulcedine corpora à putredine præſervat. Mel ſymbolum eſt bonitatis, benignitatis, affabilitatis, beneficentiæ: hæc enim homini optimam famam conciliat, omnemque infamiam dulcorat & emendat. Hinc de Joſia dicitur Eccleſiaſt. cap. 49. 1. *Memoria Joſiæ in compoſitionem odoris facta eſt opus pigmentarii. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria.* Vide ibi dicta. Rurſum cedrus medetur putredini: nam, ut ait Plinius libr. 24. 5. *defuncta corpora incorrupta avis ſervat, viventia corrumpit; mira differentia, cùm vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit.* Hinc cedro digna, vocantur digna æternitate: cedrus enim, quia incorruptibilis, immortalitatis & æternitatis eſt ſymbolum. Cedrus autem ſymbolum eſt ſapientiæ, integritatis & roboris, uti ſuò oſtendi Eccli. 24. 17. Inſuper balſamum medetur putredini, quia ſuccum odoratum ſortemque ſuggerit, quo corpora quaſi alantur & ſervantur. Balſamum ſymbolum eſt odoratarum & ſanctarum actionum, quibus alitur fama & gloria ne putreſcat. Unde Plutarch. in Moral. *Deliberum*, inquit, *navigium dum ſubinde ſarcitur & reconcinnatur: perpetuum in multa ſæcula redditur: ſic famæ ſæmper aliquid addendum eſt, ne putreſcat.*

SAPIENS CORDE PRÆCEPTA SUSCIPIT: STULTUS CÆDITUR LABIIS] *Vers. 8.* C *Tò corde* cohæret cum *ſapiens*, non cum *præcepta*, ut patet ea regimine Hebræo. Pro *cædetur* hebr. eſt יִגָּלַע *illabet*, quod Septuag. vertunt, *ſupplantabitur*; Chald. *capietur*; Theodot. φρενιτις, id eſt *furiosabitur*, inſtar fermeoti ſubigetur & macerabitur; Aquila, *vapulabis*; Symmach. *torquebitur*; Baynus, *torquebis*; R. Joſeph, *claudicabis*; R. Salomon, *ſtrigabitur*; Tigur. *in verba incurris*; Marinus Vatabl. & alii paſſim, *impingit, offendit*. Omnes hæ verſiones eodem redeunt:

Primò ergo ſenſus planus eſt, q. d. Is qui *cordis*, id eſt verè, ſapit; admittit Superiorum & magiſtrorum præcepta libenter, patitur ſe ab eis doceri & moneri: at ſtultus cæditur labiis docentis & corripientis, quia moleſtum eſt ei audire docentem, ſuoque defectus redarguentem: quare verbis corripitur, tot quaſi flagellis cæditur & caſtigatur. Ita Beda, Lyran. Janſen. Baynus & alii: atque hoc ſenſu clara eſt antitheſis ſapientis & ſtulti.

Secundò, *ſtultus cæditur labiis* propriis, &, ut Chald. vertit, *labiis ſuis ſapitur*, quia ſcilicet temere multa effutiens, Superiori obmurmurans, detrahens, minans, facilè à circumſtantibus mendacii, vel ſeditionis, fraudis, calumniæ, maledicentiæ, &c. arguitur: imò non rarò pœnas dat; itaque labiis ſuis petulantibus cæditur, id eſt, ſibi ictus, plagas & verbera accerſit. Unde Pagnin. ver- D tit, *propter labia punitur*. Opponit ergo ſapientem ſtulto, quòd ille doctrinam, monita, leges, acta Superiorum, taceris, patiens libenſque excipiat, hic verò garrulus & tumultuoſus iis obſtrepat, obmurmuret, multaque in Prælatos & Superiores deblateret (uti videmus fieri cùm novæ leges conduntur & promulgantur) ob quæ punitur, graviaque ſibi damna accerſit. Horum enim ſtolitiam perſtringit hic Sapiens. Hic ſenſus valdè eſt appoſitus.

Tertiò, *tò labiis* ex Hebræo necti poteſt cum *ſtultus*, non cum *cæditur*, ut ſit antitheſis inter ſapientem corde & ſtultum labiis, vel, ut Caiet. vertit, *ſtultum labiorum*. Unde Septuag. vertunt, *qui non eſt toſtus* (malè aliqui legunt *reſtus*, pro *teſtus*; hoc enim eſt עִקֵּשׁ) *labiis obliquans ſupplantabitur. Stultus labiis* vel *labiorum* dicitur, qui temere loquitur, et quidquid in buccam venit effutit, qui nil celare, nil diſſimulare, poteſt; ted iram, odium, æſtuſque animi

P 3 verbis

verbis prodit, qui præceps eſt ad loquendum, ut priùs vel-
lit docere quàm diſcere; ut ſenſus ſit, q. d. Qui corde ſa-
pit, non temere ore loquetur, quod corde ſentit, non ſu-
bitò ad docendum profiliet; ſed potiùs malet alios audire,
& ab eis præcepta vitæ ſuſcipere. At qui ſtultus eſt, tam
corde quàm ore & labiis, temere profiliens ad eloquendum
quidlibet, ad docendum potiùs quàm ad diſcendum; hic
impinget & offendet tum ad culpam praviloquii, tum ad
eius pœnam: nam nunc offendet veritatem per mendà-
cium, nunc charitatem per detractionem, nunc reverentiam per nimiam libertatem, nunc pacem per lites & diſſi-
dia, &c. ac conſequenter offendet, id eſt, pœnas dabit
harum culparum, ut nunc mendacii redarguatur, nunc ut
calumniator puniatur, nunc ut ſeditioſus capite plectatur.
Unde Arabum eſt proverbium: *Cave ut feriat lingua tua collum tuum.* Non rarò enim homines ob linguæ incontinen-
tiam capite mulctantur. Quocirca monet S. Jacobus cap. 1.
Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.

Porrò, quod Theodot. vertit, *ſtultus labiis fermentabi-*
tur, notat qualitates fermenti competere ſtulto: ſcilicet B
ſtultum, dum labiis monitorum corripitur, inſtar maſſæ
fermentatæ vi fermenti, id eſt correptionis. Primò, ira
inflammari, & ſuperbia intumeſcere; Secundò, in acorem
& amaritudinem verti, ut in corripientem inſurgat, eum-
que litibus & probris laceret; Tertiò, hanc ſuam amari-
tudinem per totam maſſam, id eſt totum populi cœtum,
ſpargere. Quartò, & genuinè, *τὸ fermentabitur* notat eum
inſtar maſſæ fermentatæ pinſentium manibus ſubigi, id eſt
verbis & verberibus cædi, confundi, macerari, cruciari;
uti vertit Noſter & ceteri omnes. Adduot aliqui fermen-
tum hic accipi pro malitia, q. d. Sapiens præcepta virtutis
avidè excipit & haurit: at ſtultus gaudet labiis, quæ fer-
mentum, id eſt malitiam, putà amores, impudicitiam,
obſcœnitatem, rixas, rebelliones ſuggerunt. Unde iis ili-
cò fermentatur, id eſt inficitur, polluitur, corrumpitur:
juxta illud, *Quia inflammatum*, aut, ut alii vertunt, *fer-*
mentatum, eſt cor meum, & ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui, pſalm. 72. 21. Quæ verba S. Auguſt. & alii ac-
cipiunt de ardore libidinis, qui renes urit.

Rurſum, quod R. Joſeph vertit, *ſtultus labiis claudi-*
cabit, ſignificat Primò, ſtulti ſermones claudicare, id eſt
deficere ac defectibus ſcatere, eſſeque mancos & mutilos,
ſcilicet veris falſa miſcere, honeſtis turpia, prudentibus
imprudentia, aptis inepta. Secundò, eos opere non æ-
quari, quod ore docent. Claudicat enim oratio, cùm ea ex
æquo non reſpondet operatio: oratio enim & operatio ſunt
veluti duo pedes doctoris & concionatoris, uti docet S.
Chryſoſt. hom. 20. ad Popul.

Denique Septuag. vertunt, *ὁ δὲ στραγγὺς χείλεσι συμπλέκε-*
ται κατασκοπεύοντα, id eſt, *qui autem non rectus eſt labiis obli-*
quans (Roman. *perverſa agens*) *ſupplantabitur*: στραγγὺς enim
eſt rectum; nam στράγξ idem eſt quod tego, celo, ſuffero,
patior, tolero. Unde ἄστεγος idem eſt, quod carens tecto,
peregrinus, impatiens, qui nil licet ſecretum celare, nil
ſufferre valet, intolerabilis. Garrulus ergo eſt ἄστεγος, quia
eſt inſtar domus habentis oſtium (os enim eſt oſtium) ſed
carentis tecto, ideoque omnibus aeris injuriis obnoxiæ: ſic
enim garrulus omnium riſibus, probris & ſannis exponi-
tur. Unde Plutarch. in Moral. *Sicut ædium*, inquit, *oſtio*
carentium nulla eſt utilitas, ita multò magis oris claſtro caren-
tis nullus eſt uſus. Senſus ergo eſt q. d. Loquax ſimilis eſt D
peregrino, qui carens tecto & domo per vias & regiones
incognitas oberrat, ſæpiuſque à via aberrat, & obliquas
carpit ſemitas, quibus in avia fertur, ac ſubinde in lapides
impingit, in foſſas, rupes & præcipitia rapitur. Simili
enim modo loquax de rebus incognitis, in quibus hoſpes
& peregrinus eſt, ſermocinatur linguaque oberrat. Unde
nec eſſe eſt eum ſæpè à vero, recto, honeſto & prudenti
aberrare, ac in falſa, torta, turpia, inſulſa & inepta im-
pingere, ob quæ verbis & verberibus vapulabit. Ut ver-
bo ergo rem omnem complectar: *Qui temere quid vis effun-*
dis, ſemper fere impingit. Nam lingua aliis flagellans, ſibi
ipſi maximum eſt flagellum. Vide quæ de damnis linguæ
dixi Jacobi 3. 5. & Eccli. 28. v. 16.

VERS. 9. QUI AMBULAT SIMPLICITER, AMBULAT CONFIDENTER: QUI AUTEM OBPRAVAT VIAS SUAS, MANIFESTUS ERIT] Septuag. *qui ambulat ſimpliciter* (Aquila & Symmach. *in ſimplicitate*) *ambulat fidens: qui* A *autem diſtorquet vias ſuas, cognoſcetur.* Aliqui pro *cognoſcetur* vertunt, *conteretur*, quaſi יָדַע *iada*, id eſt *cognovit*, per commutationem literæ ד cum affini ת, aut potiùs per catachreſin, ſit idem quod תָּדַע *iara*, id eſt *conteretur*: ſic enim Judic. 8. 16. cognoſcere aliquem in ſpinis, hebraïſmo ſignificat aliquem ſpinis flagellare & conterere. Ita R. Salomon, Aben Ezra, Pagnin. & Caiet. Verùm ceteri omnes vertunt, *cognoſcetur*, non *conteretur*. *Iada* enim propriè ſignificat cognoſcere. Hugo *τὸ ſimpliciter* exponit *humiliter*, q. d. Qui ambulat in humilitate ſuique contemptu, hic fidenter ambulat: quia cùm ſe imo collocet loco, non habet quò ulteriùs cadat & deſcendat; quare non timet depreſſionem & honoris jacturam, quam ſuperbi ſummè metuunt. Aut, inquit, *ſimpliciter ambulat*, qui una tantùm via, quæ eſt Chriſtus, ambulat, ſcilicet qui Chriſti vitam & virtutes ſequitur. Verùm dicn, *qui ambulat*, id eſt vivit, agit, converſatur, *ſimpliciter*, id eſt innocenter, candidè, ſine fictione & dolo, integrè, perfectè; hic *ambulat confidenter*, id eſt intrepidè, tutò, ſecurè, animosè, fidenter. Unde hebr. eſt, *ambulans in integritate* (Chald. *qui ambulat in perfectione*; Pagnin. *perfecte*) *ambulat in ſpe*. Ratio eſt, quia innocentia, candor & integritas nihil timet, nullius oculos veretur; ſed aperta fronte, vultuque ſereno & intrepido, utpote bene ſibi conſcia, palàm, coram Deo, angelis & hominibus incedit: optat enim ſua omnibus patere, quia laude digna ſunt; nec quidquam agit, cujus eum pudere aut pœnitere debeat. Nec ergo puniri, nec confundi, nec in fictione & fraude deprehendi metuit. Ita S. Gregor. 3. p. Paſtor. c. 12. *Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Fiducia quippe*, inquit, *magnæ ſecuritatis, eſt ſimplicitas actionis.* Incedit igitur confidenter, id eſt, Primò, intrepidè; Secundò, aperta fronte, & palàm coram omnibus; Tertiò, fidenter, &, ut vertit Syrus, *in ſpe*: quia fidit de Dei ope & protectione, quòd ſcilicet Deus eius innocentiam tutabitur contra omnes hoſtium calumnias & inſidias: dicitque cum Pſalte pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo?* quodque Deus omnia adverſa ei in bonum & ſalutem convertet, juxta illud: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. 8. &c: *Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis?* 1. Petr 3. 13. Unde Beda: *Facilè*, inquit, *ſpernit adverſa, B qui ſe per iſthæc ad gaudia æterna venturum ſperat, dicens cum Propheta: Dominus defenſor vitæ meæ, à quo trepidabo?* Ex adverſo, *qui depravat vias ſuas*, id eſt, qui pravè agit, ac præſertim qui fraudulenter & fictè operatur, *hic manifeſtus erit*: fictio enim & pravitas diu latere nequeunt, quin ſe indicio aliquo prodant & deprehendantur: quare tunc homini pudorem & pavorem, imò per & noxam pœnamque afferunt. Eſt hic, uti & in aliis proverbiis, antitheſis, ſed tecta metalepſi, qua conſequens ea antecedente; & metonymia, qua effectus ea causa, & vice verſa intelligitur. Igitur *τὸ manifeſtus erit* opponitur *τῷ confidenter ambulat*: quia pravè ambulans cùm metuat ſuæ pravitatis & fraudis manifeſtationem, ſemper incedit pavidus; poſt- C quam verò illa manifeſtata fuerit, incedit confuſus & anxius: cùm juſtus incedat confidens, id eſt impavidus, liber, intrepidus. *Semper enim præſumit ſava perturbata conſcientia*, Sapient. 17. Et ait Job c. 15. *Sonitus terroris ſemper in auribus eius: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Non credit quòd reverti poſſit de tenebris.* Quocirca verè S. Cyprian. epiſt. 3. lib. 1. ad S. Cornelium Pontif. de fraudibus Fortunati: *Hus eſt*, inquit, *fratres, vera dementia, non cognoſcere & neſcire, quod fallacia non diu fallunt. Nox eſt tamdiu, quamdiu obſcurat Dies: clariſcato autem die & ſole orto, luci tenebras & caliginem videre, & qua groſſabantur latrocinia, ceſſare neceſſe eſt.*

Moral. diſce hic quanta ſit vis & robur ſimplicitatis, candoris & innocentiæ, utpote quæ faciat hominem metus expertem, in periculis lætum, in adverſitate fidentem, denique caſibus omnibus, ipſaque morte ſuperiorem & celſiorem. Unde auctor Operis imperfecti apud S. Chryſoſt. hom. 25. in Matth. *Sicut*, inquit, *ſi brevem ſolitillam in magnum dolcoris profundum, ſtatim extinxeris: ita dem & omnis triſtitiæ ſuperabundantia in bonam miſſa conſcientiam, extinguitur facilè.* Et Plutarch. in Moral. *Ut nepenthes herba*, inquit, *ab Homero prædicata, additu poculis omnem triſtitiam diſcutit* unde græcè dicitur *nepenthes*, quaſi *νηπενθὲς*, id eſt *ſine dolore*) *ita bona mens inſita nobis omnem vitæ ſollicitudinem abolet.* Denique S. Gregor. lib. 12. Moral. *Nihil eſt*, inquit, *Inſtus eſt intrepidus.* *Gnoma.*

inquit, *quod pati ab aliis ſimplex formides: habes enim quaſi arcem quandam ſuam ſimplicitatem, nec ſuſpectus eſt pati, quod ſe fraſa non meminit. At contrà omne pravum ſemper in laboribus eſt, quia aut molitur mala quæ inferas; aut metuis, ne ſibi hæc ab aliis inferantur.*

Exempla. Exempla ſunt ío Vitus Patr. Abbas Theodorus dicebat: *Si cælum terræ adhæreas, Theodorus non formidat.* Poſcebat enim precibus à Deo, ut auferret ab eo formidinem. Abbas Siſois orans pro diſcipulo à dæmone correpto: *Deus,* inquit, *vis non vis, non dimiſeris niſi curaveris eum;* & curatus eſt. Alius ſenior ingreſſus ſpeluncam leonis frementis: *Quid anguſtieris,* ioquit, *ò leo? eſt locus qui capias te & me, ſi verò non vis, egredere hinc.* Leo autem non ferens, egreſſus eſt inde foras. Sic S. Aoconius confidens in Deum, riſit omnia dæmonum ſpectra, & S. Athanaſius omnes Arrianorum perſecutiones. S. Pachomius fiducia in Deum ſerpentes calcabat, & crocodilos domabat. Æneas Sylvius narrat Alfonſum regem rogatum quiſnam foret liber? reſpondiſſe

Sapiens, ſibique imperioſus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent.

Celebre eſt illud P. Syri: *Noxius precatur, innocens irraſcitur.* Hinc innocentiæ ſymbolum eſt ſalamandra in ignibus illæſa. de quo Poeta:

Ambulat in medios ſalamandra illæſa per ignes;
Nempe illæſa manet ſemper & integritas.

Et echinus in pilam convolutus contra canes. de quo Poeta.

Integritas utrinſque ſuo munimine tuta,
Non patet adverſa morſibus invidiæ.

Unde pingitur ipſa innocentia intrepida hoc lemmate: *Nil fulgura terrent,*

Fulgura non metuo, pallunt ea germina lauri;
Fortunæ inſultus deſpicit integritas.

Sic S. Petrus innocens, poſtero die capite plectendus ſecurus dormiebat in carcere, Actor. 12. & Daniel in lacu leonum. *Invictus vir ſemper ſua innocentia eſt.* Memorabile eſt quod ſcribit Oſorius lib. 8. de Geſtis Emmanuelis, Albuquercium Proregem Indiæ rerum geſtarum gloria inclytum, in gravi tempeſtate arripto puero dixiſſe: *Huius innocentia freti, confido me Chriſti beneficio ad ſalutem emerſurum.* Audit Chriſtus, adſunt & emerſit. Tanta eſt alienа apud Deum innocentia, quanti ergo propria? nimirum *ſecuritatis mater innocentia eſt. Nam vera innocentia ne quidem inimico nocet.*

VERS. 10. QUI ANNUIT OCULO, DABIT DOLOREM: ET STULTUS LABIIS VERBERABITUR] id eſt punietur, cruciabitur tum in hac vita, tum in futura. Unde Salomon: *Verberabitur,* inquit, id eſt *condemnabitur, propter verba iniqua quæ locutus eſt.* Difficile eſt videre connexionem prioris partis cum poſteriore. Dico breviter, ea nectenda eſſe partem per antitheſin hoc modo, q. d. Qui petulanter annuit oculo, dat aliis dolorem; at ſtultus, qui petulanter loquitur, labiis dat ſibi ipſi dolorem, quia ab iis, quos verbis læſit, verberabitur. Comparat enim linguam effrænem & petulantem cum oculo effræni & petulante: quòd hic aliis, ille ſibi dolores & plagas conciliet. Partim per ſimilitudinem hoc modo, q. d. Qui annuit oculo ſimilis eſt ſtulto labiis. Sicut enim annuens oculo ſibi, æque ac aliis affert dolorem & plagas, dum ob ſuos nutus & nictationes plectitur & verberatur: ſic periter & ſtultus labiis tam ſibi, quàm aliis parit dolores & plagas. Nam ſicut alios lingua verberat, ſic vicißim ab eis & verbis & plagis caſtigatur ac verberatur. Igitur ſicut v. 8. ſtultum labiis oppoſuit ſapienti cordeſſic nunc eundem componit & comparat cum annuente oculis: pluribus eorum ſententiis hic vitium & petulantiam linguæ infectatur. Portò, aptè comparat ſtultum labiis annuenti oculis: quis ſtulti, id eſt impii, ſcelus, quod palàm eloqui non audent, innuunt oculorum nictu: unde us idipſum labiis inter ſuos, ſic nutibus oculorum apud alios eloquuntur: tam ergo oculis, quàm labiis ſermocinatur.

Portrò, annuere oculis ſolent homines variis de cauſis. Primò, ex laſcivia & libidine: ſic enim juvenes puellas ad ſe pelliciunt nictatione oculorum. Primi enim amoris indices & illices ſunt jactus oculorum. Hi dant dolorem tum marito uxoris, cui annuunt, quia movent ei zelotypiam; tum ipſi uxori, quæ idcirco à marito vapulat: tum ſibi ipſi, quia exponit ſe periculo, ne à marito veluti adultera occidatur. Ita exponit Clemens Alexandr. lib. 3 Pædag. *Laſcivi,* inquit, *aſpectus, & verſatilibus, & tamquam connivientibus oculis intueri, nihil eſt aliud, quàm oculis machari, cum per oculos cupiditas incaut prima pugnæ præludia. Annuens enim oculo cum dolo, viris congregas mœrores. Talem utique effœminatum Sardanapalum regem Aſſyriorum in lecto pedibus ſurſum ſublatis purpuram carpentem, & albuginem oculorum verſatem pingunt. Quæ hæc ineuntes mulieres, ſine intuitu ſui ipſarum ſunt.*

Secundò, annuunt oculis adulatores; iidem ſunt ſtulti labiis: quia eiſdem cæduntur. ita noſter Salazar. q. d Adulator annuendo oculis, & probando vitia aliorum, iis, quibus adulatur, dolorem infert: quia cauſa eſt, ut ipſi vitia vitiis adiiciant, ob quæ deinde in graves dolores & pœnas incurrunt: unde idem quaſi ſtultus labiis verberabitur: quia ab eo cui adulatus eſt, cujuſque cauſa fuit dolorum, tandem reportabit plagas & vulnera. Quocirca Plutarch. in Moral. *Ut pictura,* inquit, *ſi tacita poſſis, ita ſilentio ſæpe laudat adulator, ſcilicet vultu, nutu & obſequio.* Et Maximus Iemn. t. *Ut corvi,* ait, *involantes cadaverum oculos effodiunt, ſic adulatores ſuis adulationibus oculos, rectionem ſcilicet & mentem corrumpunt.* κόλαξ ergo eſt κόραξ, id eſt *adulator* eſt *corvus.* Unde illud, κρέττων ἐν κόραξιν ἢ σὺ ἐν λόγοις ἐμοὶ γένοιο, id eſt, *ſatius eſt in corvos, quàm in adulatores incidere.* Hos cavendos monet Eccleſiaſtes c. 7. 6. *Melius eſt,* inquit, *à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulationibus decipi.* Nam ut ait S. Auguſt. in pſal. 59. *Plus perſequitur lingua adulatoris, quàm gladius perſecutoris.* Adulator ergo eſt ſimilis polypo, ait S. Baſil. homil. de legend. libris Gentil. *Nam quod juſtum eſt,* inquit, *apud eos qui juſti tationem habent, laudat, apud iniquos ſtatim vituperos mores polypi, qui colorem terræ, quem attigerit, reddit.* Vide Plutarch. to Compar. adulatoris & amici.

Tertiò, annuunt oculis irriſores. Hi enim dolorem dant irriſo, & ſæpè ſibi ipſis. Qui enim irrident alios, viciſſim irridentur ab ipſis, & irriſiones ſuas ſimili irriſione, aut etiam plagis & verberibus luunt: irriſor ergo annuens oculis dat dolorem aliis, ideoque viciſſim ipſe quaſi ſtultus labiis ſuis verberatur, dum ob labra ſua irriſoria verbis & verberibus mulctatur. ita Aben Ezra. Beda & Cajetan. Unde Hebr. קרצ *caras* propriè ſignificat excidere, incidere, indeque per metaphoram annuere oculis: quia nictans, oculos quaſi incidit & palpebras in illa crebra & ſæpiùs repetita nictatione, eoque ſigno videtur pariter irridere honorem illius, quem nictando irridet. ita Marinus in Lexico.

Quartò, fures, proditores, latrones, aliique facinoroſi oculis annuont ſociis, ut iis ſecretò innuant, modum & tempus perficiendi furti, proditionis, cædis, ſimilive ſceleris, in quod antè occulta fœderatione conſpiraruntt. ita R. Salomon, R. Levi & Bayous.

Quintò, & maximè appoſitè, annuunt oculis ficti, ſimulati, doloſi, hypocritæ, qui ſimulant ſe amicos, & data occaſione inimicitiam, quam corde fovent, exerunt, amicumque incautum ſupplantant. Unde Septuag. vertunt, *qui annuit oculo cum dolo (Syrus cum fraude) congregas viris triſtitias.* Sic enim in Script. præſertim apud Salomonem annuere oculis dicuntur doloſi & fraudulenti. ut cap. 6. 12. *Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore perverſo, annuit oculis, &c. pravo corde machinatur malum.* Alludit ad illud Davidis patris ſui pſal. 34. 19. *Non ſupergaudeant mihi qui adverſantur mihi inique, qui odiunt me gratis, & annuunt oculis.* quod explicans ſubdit: *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.* Accedit Tigur. quæ ſic vertit, *qui annuit oculis, negotium faceſſit: ſtultus autem labiis ſuis in varia jacturis*, id eſt, inquit Vatabl. *qui fucatus eſt, multumque fingit, graviter lædet: qui autem ſtulte loquitur, parum lædit, quia ſtatim deprehenditur.*

Denique ſic Salomonem interpretatur ejus de more aſſecla Eccleſiaſticus c. 27. 25. dicens: *Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiicit: in conſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur: novißime autem pervertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum*, & conſequenter *dolorem*, ut ait hic Salomon.

Portò Septuag. pro נלוי *illabes*, id eſt *verberabitur*, legentes נלכד *illaqueabitur*, id eſt *punieabat*, vertunt, *qui annuit oculo, cum dolo congregas viris triſtitias: qui autem arguit cum libertate, pariſcat;* Septuag. de more ſequitur Syrus, *Qui*, inquit,

inquit, *annuit oculo cum fraude, colligit mœrores: qui manifeſtè reprehendis, pacem conciliat.* q. d. Qui occultè annuens oculo, doloſè vitia alterius ſublaudat, aut ei malum machinatur, hic illum mœrore afficit: tum quia illum irritat, aut malum molitur; tum quia occultè & doloſè id facit: at qui vitia alterius manifeſtè redarguit, hic pacem conciliat, quia redargutione ſua facit, ut correptus corrigat vitia, quæ erant cauſa odiorum & litium; itaque redeat pax priſtina inter amicos, ſocios & cives. Aut, ut auctor Catenæ Græcor. q. d. Sapiens per liberam vitiorum increpationem ſæpè peccatorem ad pœnitentiam & frugem adducet: at fraudulentus nihil lucri erit, niſi dolorem & inimicitiam.

VERS. 11. OS IUSTI VENA VITÆ, ET OS IMPIORUM OPERIT INIQUITATEM] Aliqui legunt, *iniquitas*. Unde Syrus, *& os impiorum tegit iniquitas*; Arabicus, *fons vitæ in manu iuſti, & os impii obtegit pernicies. Venam vitæ* nonnulli accipiunt venam ſanguinis: in ſanguine enim conſiſtit anima & vita. q. d. Sicut vena jugiter continet ſanguinem vitalem, cumque per corpus diſpergens illi dat vitam: ſic pariter os juſti manat verba ſanguinea, id eſt vitalia, quæ vitam animabus audientium afferant. Verùm *vena vitæ* hic vocatur *fons vitæ*, ut vertunt Septuag. Chald. Aquila, Symmach. & ſic vertit Noſter pſal 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ*. Jam *fons vitæ* dicitur, qui jugiter aquas vivas, id eſt fluidas, limpidas, dulces & ſalutiferas, effundit: aquæ enim mortuæ vivis oppoſitæ vocantur aquæ quietæ, quæ non fluunt, ideoque putent, amaræ ſunt & ſalſæ, ac noxam afferunt; quales tunt in ſtagnis & paludibus. Unde & mare mortuum vocatur lacus Aſphaltites, tum quia ſtagnat, tum quia nec piſcem, nec ullum vivens alit. Senſus ergo eſt, q. d. Os juſti eſt vena & fons vitæ: quia jugiter eructat verba vitalia, quæ ſcilicet audientibus alpitant vitam gratiæ, docet enim eos rectè vivere, ut à Deo vitam beatam & æterna conſequantur. Econtrario *os impiorum* in ſe *operit* & concludit *iniquitatem*, ita ut ſic quaſi vena & fons iniquitatis, quæ jugiter abullit verba iniqua, luxuriola, detractoria, blaſphema, fraudulenta, injuſta, impia, quæ audientibus pernicem & mortem afferunt. Unde hebr. eſt, *os impiorum operies rapinam*; Tigur. *violentiam*; Chald. *iniuriam*. Ita Aben Ezra, *Os iuſti*, ait, *eſt tamquam fons vitam afferens iis, qui ab illius ore diſciplinam hauſerint. Igitur ab eo vis emanat, cum alios morum inſtitutione conformat.*

Os ergo impiorum eſt quaſi ſtagnum aquis mortuis, id eſt tebus verbiſque putidis, inhoneſtis, noxiis & peſtiferis, quæ in alios effundit, reſtagnans: imò os impii eſt quaſi mare mortuum omnia mortificans, & jugiter ſulphureos vapores, id eſt infernales concupiſcentias & paſſiones, exhalans. Illud ergo *operit iniquitatem*, vel *iniquitas*. Primò, quia ita plenum eſt iniquitate, ut ipſa iniquitas quaſi exundans reſtagnet & operiat os ejus. Secundò, quia operit & celat ore iniquitatem, quam machinatur & premit corde. Tertiò, quia iniquitas, id eſt iniquitatis pœna, in ejus velut auctoris os redit, ipſumque confuſione & doloſe eooperit. Nota, ſub ore intelligi & cor. Cor enim propriè eſt vena & fons vitæ & mortis, id eſt ſermonum vitalium & lethalium; ſed eor ita nexum eſt ori, & viciſſim os cordi, ut unum idemque in homine eſſe videntur. Accedit Hugo, qui ſic exponit, q. d. Os juſti eſt quaſi purus fons aquæ, quia candidè ſui cordis ſenſa promit, nihil fingit, nihil celat: at os impiorum operit & celat iniquitatem, quam cordè machinatur, ut ſuo tempore eam operetur in ultorum pernicem.

Rurſum Lyran. hæc adaptat confeſſioni peccatorum, q. d. Os juſti verè pœnitentis emanat vitales aquas puræ & ſinceræ confeſſionis peccatorum, per quam venlam vitamque gratiæ conſequitur: at os impœnitentis & impii operit ſua ſcelera; itaque manet in morte & peccato mortali. Fuſe & eleganter hæc confeſſioni accommodat noſter Salazar. Verùm hæc arctior eſt explicatio. Sapiens enim generatim loquitur, magiſque agit de verbis ſalutiferis doctorum, monitorum, confeſſariorum, concionatorum, quibus audientes ad virtutem vitamque gratiæ excitent: hi ergo ſunt venæ & elices vitalia verba in omnes emanantes. Adde confeſſionem ſacramentalem tempore Salomonis necdum fuiſſe inſtitutam: ac peccatorem confitentem necdum poſſe vocari *os iuſti*, ſed pœnitentis.

Myſticè, Hugo: Vena vitæ eſt os juſti, id eſt Chriſti, A inquit, qui eſt juſtus antonomaſticè: quia Sanctus ſanctorum: nam Chriſti verbo multæ animæ à morte peccati ad vitam gratiæ, ac multa corpora à morte naturæ ad vitam humanam revocata ſunt.

Portò Septuag. vertunt, *fons vitæ in manu iuſti: os autem impii operies perditio*. quod noſter Salazar ſuavè & eleganter more ſuo explicat de eleemoſyna, q. d. Eleemoſyna in manu juſti eſt quaſi *fons vitæ*, id eſt fons vitalis & perennis, qui jugiter fundit, imò eructat aquas beneficentiæ & largitionum: os autem impiorum, id eſt orificium fontis, putà liberalitatis impiorum, operit perditio, putà perdita cupiditas & avaritia, qua omnia corradere, nil elargiri volunt. Et ſic S. Baſil. hom. in diteſcentes avaros, & S. Chryſoſt. hom 55. ad Populum, docent beneficentiam eſſe quaſi fontem ex quo jugiter bona & dona omnia ſcaturiant: quia quantum ſupernè exhauriunt dando, tantum infernè ſcaturit recipiendo: ni ſi in puteis & fontibus. Verùm priorem ſenſum exigunt Hebræa, Chald. Syrus, Aquila, Symmach. & Noſter. agitur enim hic de ore & verbis, non de manu & eleemoſyna. Quare Septuag. ne à textu originali ceteriſque interpretibus diſſentiant, ſic exponendi ſunt, q. d. Fons vitæ eſt in manu, id eſt in poteſtate, putà in ore, juſti, quo ad libitum promit verba vitalia. Unde per antitheſin ei opponunt: *Os autem impiorum operies perditio*. q. d. Ora autem impiorum jugiter promunt verba perdita, noxia, peſtifera: hæc enim, non alia, in ſe continent, operiunt & contegunt. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic exponit Septuag. q. d. Actiones juſti pariunt ſalutem & vitam æternam: impiorum autem ſermones aliud nihil progignunt & promerentur, quàm ſupplicium & pœnam: quia enim pleraque actiones fiunt mano, hinc manus ſignificat actiones quaslibet, etiam locutiones, quæ ore fiunt. ita Salonius.

VERS. 12. ODIUM SUSCITAT RIXAS, ET UNIVERSA DELICTA OPERIT CHARITAS] Arabicus, *eleemoſyna*; Septuag. *odium ſuſcitabit contentionem* (Symmach. & Theodot. *pugnas*) *ſuper omnes autem non contendentes operiet amicitia*; Scholiaſtes, *omnes autem iniurias facientes operit amor*; S. Athanaſ. in Synopſi S. Scripſ. t. 84. pro *νεῖκος*, id eſt *contentionem*, legit *νίκας*, id eſt *victoria*. unde ſic habet: *Odium excitat victoria* (victoria enim excitat æmulationem, invidiam & odium. Unde & Arabicus vertit, *odium elevat dominium*, vel *ſuperioritas*, vel *victoria*) *omnes verò qui contentioſi non ſunt, contegit amicitia*. Sed vera lectio Septuag. eſt *νεῖκος*, ut patet ex Hebræo, Symmach. Theodot & Latina Vulgata. Syrus alibi abit, *Odium*, inquit, *excitat indicium, & ſuper omnes iniquos aperiet confuſio*; Tigur. *odium excitat occaſiones contentionum, ſed dilectio omnes prævaricationes obtegit*; Vatabl. *charitas condonat aliis omnia delicta*.

Senſus eſt, q. d. Odium facit ut eo laborans captet occaſionem carpendi eum, quem odio proſequitur, cum eoque contendendi et exandi, etiam ubi nulla eſt culpa, vel delictum. At amor et charitas adeò fugit liteſet rixas, ut etiam culpas et delicta, quæ rixarum poſſent eſſe cauſa, operiat, celet et abſcondat. Unde auctor Catenæ Græcor. exponens verſionem Septuag. *Odium*, inquit, *& ſimultas movent pugnas & contentiones: pacis autem ſtudium generat gratiam & amicitiam*.

Lyranus hæc arctat ad correptionem. *Sicut*, inquit, *odium per rixam manifeſtat defectus aliorum: ſic charitas celat, niſi quantum correctio fraterna requirit*; imò et correctio hæc primò ſecreta facienda eſt, juxta præceptum Chriſti Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum*. In quæ verba ſcribens S. Auguſt. cauſam dat: *Nam ſi ſolus*, inquit, *aſſi, & vitiorum omnibus arguere, non es corrector, ſed proditor*.

Verùm generalis eſt hæc ſententia, nec ad ſolam correctionem arctanda. Unde S. Petrus eam citans epiſt. 1. c. 4. 8. ad omnia charitatis officia eam extendit. *Ante omnia*, inquit, *mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum*. et S. Jacobus c. 5. 20. *Qui converti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus a morte, & operiet multitudinem peccatorum*. Vide utrobique dicta. Nam 1. Petr. 4. amplè hæc explicui: oſtendique charitatem operire peccata tam propria quàm aliena, tam præterita quàm præſentia et futura. Quare hic verbum non addam, nec actum agam.

VERS. 13. IN LABIIS SAPIENTIS INVENITUR SAPIENTIA: ET VIRGA IN DORSO EJUS QUI STULTUS COR-

CORDIS] Id eſt inſipientis. Hebr. *virga ſuper cor vinc qui minutus eſt corde.* Primò, Septuag. ſic vertunt & explicant, *Qui ex labiis profert ſapientiam, virga percutit vitam verendam.* q. d. Sapientia invenitur in labiis ſapientis; at ſtultus, quia per eamdem videt detegi corrigique ſuam ſtultitiam & vitia, hinc eam horret ut virgam, qua flagellatur. Unde aliqui ſic vertunt, *in labiis ſapientis reperitur ſapientia, & eadem virga eſt in corpore eius qui indiget corde.*

Secundò, Baynus: q. d. Si quis quærit ſapientiam, inveniet eam in labiis ſapientis; verùm quia inſipiens eam ſibi non quærit, idcirco tandem invenietur in dorſo eius virga, & dabit vexatio intellectum ei, qui doceri noluit.

Tertiò, Caiet. q. d. Sapiens ſponte utroque ſapientiam proloquitur: at ſtultus non niſi virga compulſus, ut, niſi flagro eum adegeris, nec micam ſapientiæ ab eius ore ſis elicturus.

Quartò, aptiùs alii, q. d. Sapiens ſponte libenſque ſapientiam eructat: at ſtultus, qui quaſi aſinus virga impelli debet ad ſapientiam, ut ſcilicet eam non tam doceat, quàm ducat & agat, ad idipſum adigi debet correptione, actique ſtimulo ſapientis. q. d. Sapiens abundat ſapientia: at ſtultus caret ſapientia, & abundat inſipientia, ideoque indiget virga, ut ea compulſus diſcat ſapere.

Quintò, appoſitè noſter Salazar: In labiis ſapientis invenitur ſapientia, id eſt, ſapientis ſapientiam teſtantur verba, quibus utitur: inſipientis verò & excordis ſtultitiam & facultatem verbera & flagra, quibus tunditur: verberum inquam vibices, atque plagarum livores, qui impreſſi remanent. Id ſibi volunt illa verba: *Et virga in dorſo eius qui indiget corde*, ſupple, invenitur, id eſt virgæ veſtigia. Compendio dixerim: Sapientiam intelligentis verba; ſaturi verò ſtultitiam verbera teſtantur.

Sextò, planiùs & plenius Jaſenius: Indicat, inquit, quod per ſapientiam ſit, ut in labiis ſapientis inveniatur ſapientia, quæ ſapienter eum loqui multa facit, quod ad ipſius ſapientis facit de orem & gloriam. At per inſipientiam fit, ut in dorſo ſtulti inveniatur virga, hoc eſt, ut propter multa quæ inſipienter & agit & dicit, graviter ipſum caſtigari & puniri contingat cum multo ipſius dedecore. Significat ergo ſapientiam ſuum poſſeſſorem apud homines decorare, inſipientiam dedecorare: & quòd, ſicut in labiis ſapientis invenitur decus eius, ita in dorſo ſtulti dedecus eius. Hæ tres optimæ expoſitiones genuinæ ſunt, & eodem ferè redeunt. Igitur clara eſt antitheſis, quòd ſapiens decus ſapientiæ gerat in ore, ſtultus dedecus inſipientiæ portet in dorſo, putà vibices flagrorum, quibus adactus eſt, ut aliquid bene & ſapienter agat, diſcat & dicat. Eamdem notat alluſio & antitheſis vocum Hebr. שפתיו *ſiphtho*, id eſt *labia*, & שבט *ſebet*, id eſt virga. q. d. Sapiens decus ſuum gerit in *ſiphtho*, id eſt labiis ſapientiæ: ſtultus verò ſuum dedecus & probrum portat in *ſebet*, id eſt in virga, id eſt in vibicibus virgæ in dorſo eius.

Moraliter notat Hugo & Salazar ſapientiam inveniri in labiis ſapientis, quaſi theſaurum abſconditum in agro. Igitur ſicut olim theſaurus quæri ſolebat indicio carbonum, vel fragmentorum vitri, aut urticarum (hiſce enim ſignis olim notabatur locus theſauri, quem defodiebant) ſic pariter, qui quærit ſapientiam & ſapientem, labia quædam diligenter veſtiget, quæ verba incorrupta præ ſe ferant inſtar carbonum denigrantia, inſtar vitri fragminum vulnerantia & ſanguinem effundentia; urticarum in mutem pungentia & lancinantia. Labia inquam veſtiget, quæ vitia carpant, ſcelera incuſent, peccata redarguant, & quæ nullis adulationibus emolliſcant.

Myſticè Beda: *virga in dorſo*, inquit, *eſt vindicta in poſterioribus, id eſt in ſequenti vita. Qui ergo non vult virgam portare in dorſo, portet in labiis ſapientiam, loquatur laudes Chriſti, & præcepta dopradicet.*

Vers. 14. SAPIENTES ABSCONDUNT SCIENTIAM: OS AUTEM STULTI CONFUSIONI PROXIMUM EST] Septuag. *ſapientes occultabunt ſenſum; os autem temerarii*, græcè προπετῶς, id eſt præcipitis, procacis) *appropinquat contritioni.* Pro *confuſioni* hebr. est מחתה *mechitti*, id eſt contritio, fractura, ſive emporia, ſive animi, qualis eſt animi conſternatio, confuſio. Unde Syrus vertit, *os ſeſtinans proximum effractioni*; Chald. *ori ſtultorum confumptio proxima*: Tigur. *ſapientes diſſimulant ſcientiam: os verò ſtulti terrorem accerſit*; Pagnin. *os ſtulti eſt contritio pro-*

pinqua; alii, *os ſtulti eſt proſtratio ſibi ipſi*; Baynus, *os ſtulti fractura vicinum*; Vatabl. *ori ſtulti eſt pernicies* (clades) *propinqua.* Aliqui cum R. Levi accipiunt contritionem & perniciem activam, q. d. Stultus ſua garrulitate, petulantia, dicacitate & mendaciis omnia turbat, rixas concitat, multiſque contritionem & perniciem affert. Melius alii accipiunt contritionem paſſivam: unde Noſter vertit, *confuſioni proximum eſt.* Senſus ergo eſt, quaſi dicat. Sapiens arroganter non oſtentat ſapientiam, ſed eam ſapienter & modeſtè abſcondit & celat, ut tempore opportuno eam depromat & eloquatur, quare nihil dicit niſi bene expenſum & mente ruminatum: at ſtultus neſcit celare id quod ſcit, vel ſcire putat; ſed inſtar muſti ebullientis, quidquid habet in mente, temere ore eructat: quo fit ut multa dicat inſulſa, arrogantia, ſeditioſa, maledica, ob quæ redarguitur; ideoque confunditur, & pudore ac ignominia afficitur; imò conteritur, ac plagis & verberibus afficitur, ac ſubinde lingua aliove membro, quin & vita mulctatur. Hinc R. Salomon: Sapientes, inquit, ſapientiam abſcondunt, id eſt imo corde reponunt, ne ullo unquam tempore aboleatur, juxta illud: *Abſconde in corde meo eloquia tua.* Sic & R. Levi & Aben Ezra.

Quòd ſi aliquando os ſtulti non confundatur, cauſa eſt vel eius improbitas & impudentia, vel quòd inter eius verba & irriſionem audientium interiacet cortina ſimulationis. Coràm enim eo tiſum diſſimulant, vel etiam adulando eum laudant; ſed in corde, eo præſente, eumque abſente, inter ſe palàm inſultà eius dicta ſubſannant. Patallelæ huic ſententiæ ſunt Philoſophorum gnomæ. Zenonis: *Ob id binas aures habemus, & os unicum, ut plurima audiamus, loquamur autem pauciſſima. Quare loquacibus aures in linguam deflunere.* Ita refert Laertius lib. 7. cap. 1. Euripidis: *Inſtæ nioris & illegitimæ ſtultitiæ finis, os infortunium & dentifragium.* Apollonii: *Loquacitas multos habet errores, ſilentium autem ſuum eſt.* Catonis:

Gnoma de pauciloquio.

Nam numquam tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.

Demoſthenis: *Si eam multa ſapuiſſes, numquam tam multa locutus fuiſſes.* Democratis: *Avaritia eſt, omnia velle dicere, & nihil audire.* Theocriti in Anaximenem verboſum: *Incipit verborum flumen, mentis guttas* indicans eum multum habere verborum, parum mentis & ſapientiæ. Theophraſti: *Magis fidendum eſt equo effræni, quàm verbo incompoſito.* Denique Arabum eſt provebium: *Os linguæ custos eſt.*

Moral. dicit ſapientes celare ſuam ſapientiam & virtutem, quia nti Deo eam probare ſatagunt; quare hominum oculos laudeſque non aucupantur, dicuntque cum Apoſtolo: *Modo enim hominibus ſuadeo an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem*, Galat. 1. 10. Tales fuere primi Chriſtiani, de quibus idem Apoſtol. Coloſſ. 3. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo*; ubi multa in hanc rem dixi. Horum primiceria fuit B. Virgo, quæ ſecreti amans abſcondit ſe in templo uſque ad angeli de Verbo pariendo nuotium, *intenta operi, verecunda ſermone, arbitrium meritis ſolita non hominem, ſed Deum quærere*, ait S. Ambroſ. initio lib. 2. de Virgin. Eam imitati Eſſæi, ac deinde tot examina Aſcetarum, ut S. Antonius, S. Hilarius, qui, ut ait S. Hieron. in eius Vita, *crebrò locum mutabat honorem fugiens & importunitatem: ſemper enim ſilentium & vitam ignobilem deſiderabat*; S. Paulus, S. Macharius, S. Pachomius, S. Romualdus, aliique innumeri. Et quot hodie ſunt in Religionibus viri & feminæ ſapientia & virtute præſtantes, qui ut mundi gloriam calcent, ſolique Deo & animarum ſaluti vacent, dicunt cum Pſalte: *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculo peccatorum.* Hi Deo cogniti, mundo incogniti, calentes Deo pro urbe univerſo uſſerunt lacrymas. Unde horum meritis precibuſque ſtat mundus. Horum hoc eſt axioma: *Vive ibi, imò vive Deo, & longe nomina magna fugi. Bene vixit, qui bene latuit*: λάθε βιώσας, λάθε εὐφρανθείς, *latenter vive, latenter morere*, ut in magno illo & decretorio ſæculi die, qui erit horizon temporis & æternitatis, pro ſpreta mundi pompa cælitum choris, gloriaque Sanctorum ſempiterna, à Chriſto judice donari beatique mereatis.

Hanc gnomen illuſtri pavonis & erinacei apologo feſtivis rerum parabolis inſigoito, oculis quaſi ſpectandam exhibet Cyrillus libr. 2 Apolog. mural. c. 21. cui titulus: *Convitia*

Apologus glorioſi pavonis.

inquit, *annuit oculo cum fraude, colligit maerores: qui manifeste reprehendit, pacem conciliat.* q. d. Qui occultè annuens oculo, dolosè vitia alterius lubricat, aut et malum machinatur, hic illum moerore afficit: tum quia illum irridet, aut malum molitur; tum quia occultè & dolosè id facit: at qui vitia alterius manifestè redargurit, hic pacem conciliat, quia redargutione sua facit, ut correptus corrigat vitia, quae erant causa odiorum & litium; itaque redeat pax priſtina inter amicos, ſocios & cives. Aut, ut auctor Catenae Graecor. q. d. Sapiens per liberam vitiorum increpationem ſaepè peccatorem ad poenitentiam & frugem adducit: at fraudulentus nihil ferit, niſi dolorem & inimicitiam.

VENA VITAE OS IUSTI: AT OS IMPIORUM OPERIT INIQUITATEM] Aliqui legunt, *iniquitas* Unde Syrus, *& os impiorum tegit iniquitas*; Arabicus, *fons vitae in manu iuſti, & os impii obtinet perniciem. Venam vitae* nonnulli accipiunt venam ſanguiniſs: in ſanguine enim conſiſtit anima & vita. q. d. Sicut vena jugiter continet ſanguinem vitalem, eumque per corpus diſpergens illi dat vitam: ſic pariter os juſti manat verba ſanguinea, id eſt vitalia, quae vitam animabus audientium afferant. Verùm *vena vitae* hic vocatur *fons vitae*, ut vertunt Septuag. Chald. Aquila, Symmach. & ſic vertit Noſter pſal 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitae*. Jam *fons vitae* dicitur, qui jugiter aquas vivas, id eſt fluidas, limpidas, dulces & ſalutiferas, effundit: aquae enim mortuae vivis oppoſitae vocantur aquae quietae, quae non fluunt, ideoque putent, amarae ſunt & ſalſae, aeroxam afferunt; quales ſunt in ſtagnis & paludibus. Unde & mare mortuum vocatur lacus Aſphaltites, tum quia ſtagnat, tum quia nec piſcem, nec ullum vivens alit. Senſus ergo eſt, q. d. Os juſti eſt vena & fons vitae: quia jugiter eructat verba vitalia, quae ſcilicet audientibus aſpirant vitam gratiae, docet enim eos rectè vivere, ut à Deo vitam beatam & aeternam conſequantur. E contrario *os impiorum* in ſe *operit* & concludit *iniquitatem*, ita ut ſit quaſi vena & fons iniquitatis, quae jugiter ebullit verba iniqua, luxuriola, detractoria, blaſphema, fraudulenta, injuſta, impia, quae audientibus perniciem & mortem afferunt. Unde hebr. eſt, *os impiorum operiet rapinam*; Tigur. *violentiam*; Chald. *iniuriam*. Ita Aben Ezra, *Os iuſti*, sit, *eſt tamquam fons vitam afferens iis, qui ab illius ore diſciplinam hauſerint. Egitur ab eo vis emanat, cùm alios morum inſtitutione conformat.*

Os ergo impiorum eſt quaſi ſtagnum aquis mortuis, id eſt tebus verbisque putidis, inhoneſtis, noxiis & peſtiferis, quae in alios effundit, reſtagnans: imò os impii eſt quaſi mare mortuum omnia morbificans, & jugiter ſulphureos vapores, id eſt infernales concupiſcentias & paſſiunes, ea halans. Illud ergo *operit iniquitatem*, vel *iniquitas*. Primò, quia ita plenum eſt iniquitate, ut ipſa iniquitas quaſi eaundans reſtagnet & operiat os ejus. Secundò, quia operit & celat ore iniquitatem, quam machinator & premit corde. Tertiò, quia iniquitas, id eſt iniquitatis poena, in ejus velut auctoris os redit, ipſumque confuſione & dolore cooperit. Nota, ſub ore intelligi & cor. Cor enim propriè eſt vena & fons vitae & mortis, id eſt ſermonum vitalium & lethalium; ſed cor ita neaum eſt ori, & vicissim os cordi, ut unum idemque in homine eſſe videantur. Accedit Hugo, qui ſic exponit, q. d. Os juſti eſt quaſi purus fons aquae, quia candidè ſui cordis ſenſa promit, nihil fingit, nihil celat: at os impiorum operit & celat iniquitatem, quam cordè machinatur, ut ſuo tempore eam operetur in aliorum perniciem.

Rurſum Lyran. haec adapteat confeſſioni peccatorum, q. d. Os juſti verè poenitentis emanae vitales aquas purae & ſinceraе confeſſionis peccatorum, per quam veniam vitamque gratiae conſequitur: at os impoenitentis & impii operit ſua ſcelera; itaque manet in morte & peccato mortali. Fusè & eleganter haec confeſſioni accommodat noſter Salazar. Verùm haec arctior eſt explicatio. Sapiens enim generatim loquitur, magiſque agit de verbis ſalutiferis doctorum, monitorum, confeſſariorum, concionatorum, quibus audientes ad virtutem vitamque gratiae excitent: hi ergo ſunt venae & elices vitalis verba in omnes emanantes. Adde confeſſionem ſacramentalem tempore Salomonis necdum fuiſſe inſtitutam: ac peccatorem confitentem necdum poſſe vocari *os iuſti*, ſed poenitentis.

Myſticè, Hugo: Vena vitae eſt os juſti, id eſt Chriſti, qui eſt juſtus antonomaſticè: quia Sanctus ſanctorum: nam Chriſti verbo multae animae à morte peccati ad vitam gratiae, ac multa corpora à morte naturae ad vitam humanam revocata ſunt.

Porrò Septuag. vertunt, *fons vitae in manu iuſti: os autem impii operiet perditio*. quod noſter Salazar fusè & eleganter more ſuo explicat de eleemoſyna, q. d. Eleemoſyna in manu juſti eſt quaſi *fons vitae*, id eſt fons vitalis & perennis, qui jugiter fundit, imò eructat aquas beneficentiae & largitionum: os autem impiorum, id eſt orificium fontis, putà liberalitatis impiorum, operit perditio, putà perdita cupiditas & avaritia, qua omnia corradere, nil elargiri volunt. Et ſic S. Baſil. hom. in diteſcentes avaros, & S. Chryſoſt. hom 55. ad Populum, docent beneficentiam eſſe quaſi fontem ex quo jugiter bona & dona omnia ſcaturiant: quia quantum ſuperne ea haurimus dando, tantum infernè ſcaturit recipiendo: uti ſit in puteis & fontibus. Verùm priorem ſenſum eatgunt Hebraea, Chald. Syrus, Aquila, Symmach. & Noſter, agitur enim hic de ore & verbis, non de manu & eleemoſyna. Quare Septuag. ne à textu originali ceteritque interpretibus diſſentiant, ſic exponendi ſunt, q. d. Fons vitae eſt in manu, id eſt in poteſtate, putà in ore, juſti, quo ad libitum promit verba vitalia. Unde per antitheſin ei opponunt: *Os autem impiorum operiet perditio*. q. d. Ora autem impiorum jugiter promunt verba perdita, noxia, peſtifera: haec enim, non alia, in ſe continent, operiunt & contegunt. Unde auctor Catenae Graecor. ſic exponit Septuag. q. d. Actiones juſti pariunt ſalutem & vitam aeternam: impiorum autem ſermones aliud nihil progignunt & promerentur, quàm ſupplicium & poenam: quia enim pleraeque actiones fiunt manu, hinc manus ſignificat actiones quaslibet, etiam locutiones, quae ore fiunt. ita Salonius.

ODIUM SUSCITAT RIXAS: AT UNIVERSA DELICTA OPERIT CHARITAS] Arabicus, *eleemoſyna*; Septuag. *odium ſuſcitabit contentiones* (Symmach. & Theodot. *pugnas*) *ſuper omnes autem non contendentes operiet amicitia*; Scholiaſtes, *omnes autem iniuriam facientes operiet amor*; S. Athanaſ. in Synopſi S. Scrip. t. 4. pro νῖκος, id eſt *contentionem*, legit νῖκος, id eſt *victoria*. unde ſic habet: *Odium excitat victoria* (victoria enim ea citat aemulationem, invidiam & odium. Unde & Arabicus vertit, *odium citat dominium*, vel *ſuperioritas*, vel *victoria*) *omnes verò qui conſentioſi non ſunt, contegit amicitia*. Sed vera lectio Septuag. eſt νῖκος, ut patet ex Hebraeo, Symmach. Theodot & Latina Vulgata. Syrus aliò abit, *Odium*, inquit, *excitat indicium, & ſuper omnes iniquos operiet confuſio*; Tigur. *odium excitat occaſiones contentionum, ſed dilectio omnes praevaricationes obtegit*; Vatabl. *charitas condonat aliis omnia delicta*.

Senſus eſt, q. d. Odium facit ut eo laborans captet occaſionem carpendi eum, quem odio proſequitur, cum eoque contendendi et rixandi, etiam ubi nulla eſt culpa, vel delictum. At amor et charitas adeò fugit lites et rixas, ut etiam culpas et delicta, quae rixarum poſſent eſſe cauſa, operiat, celet et abſcondat. Unde auctor Catenae Graecor. ea ponens verſionem Septuag. *Odium*, inquit, *& inimicas movet pugnas & contentiones: patis autem ſtudium generat gratiam & amicitiam.*

Lyranus haec arctat ad correptionem. *Sicut*, inquit, *odium per vitam manifeſtat defectus aliorum: ſic charitas celat, niſi quantum correctio fraterna requiritur*; imò et correctio haec primò ſecreta facienda eſt, juxta praeceptum Chriſti Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum*. In quae verba ſcribens S. Auguſt. cauſam dat: *Nam ſi ſolus*, inquit, *noſti, & vis eum omnibus arguere, non es corrector, ſed proditor*.

Verùm generalis eſt haec ſententia, nec ad ſolam correctionem arctanda. Unde S. Petrus eam citans epiſt. c. 4. 8. ad omnia charitatis officia eam extendit. *Ante omnia*, inquit, *mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum*. et S. Jacobus c. 5. 20. *Qui converti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viae ſuae, ſalvabit animam ejus a morte, & operiet multitudinem peccatorum*. Vide ubique dicta. Nam 1. Petr. 4. ample haec explicui: oſtendique charitatem operire peccata tam propria quàm aliena, tam praeterita quàm praeſentia et futura. Quare hic verbum non addam, nec actum agam.

IN LABIIS SAPIENTIS INVENITUR SAPIENTIA: ET VIRGA IN DORSO EJUS QUI INDIGET COR-

CORDE] id est insipientis. Hebr. *virga super cor vini qui minuitur est corde*, Primò, Septuag. sic vertunt & explicant, *Qui ex labiis profert sapientiam, virga percutit vitam vecordem*. q. d. Sapientia invenitur in labiis sapientis; at stultus, quia per eamdem videt detegi corrigique suam stultitiam & vitia, hinc eam horret ut virgam, qua flagellatur. Unde aliqui sic vertunt, *in labiis sapientis repetitur sapientia, & eadem virga est in corpore eius qui indiget corde*.

Secundò, Baynus: q. d. Si quis quærit sapientiam, inveniet eam in labiis sapientis; verùm quia insipiens eam sibi non quærit, idcirco tandem invenietur in dorso eius virga, & dabit vexatio intellectum ei, qui doceri noluit.

Tertiò, Caiet. q. d. Sapiens sponte ultroque sapientiam proloquitur: at stultus non nisi virga compulsus, ut, nisi flagro eum adegeris, nec micam sapientiæ ab eius ore fis elicituras.

Quartò, aptiùs alii, q. d. Sapiens sponte libensque sapientiam eructat: at stultus, qui quasi asinus virga impelli debet ad sapientiam, ut scilicet eam non tam doceat, quàm discat & agat, ad idipsum adigi debet correptione, actique stimulo sapientis. q. d. Sapiens abundat sapientia: at stultus caret sapientia, & abundat insipientia, ideoque indiget virga, ut ea compulsus discat sapere.

Quintò, appositè noster Salazar: In labiis sapientis invenitur sapientia, id est, sapientis sapientiam testantur verba, quibus utitur: insipientis verò & excordis stultitiam & fatuitatem verbera & flagra, quibus tunditur: verberum inquam vibices, atque plagarum livores, qui impressi remanent. Id sibi volunt illa verba: *Et virga in dorso eius qui indiget corde*, supple, invenitur, id est virgæ vestigia. Compendio dixerim: Sapientiam Intelligentis verba; fatui verò stultitiam verbera testantur.

Sextò, planiùs & plenius Jansenius: Indicat, inquit, quod per sapientiam sit, ut in labiis sapientis inveniatur sapientia, quæ sapienter eum loqui multa facit, quod ad ipsius sapientis facit decorem & gloriam. At per insipientiam fit, ut in dorso stulti inveniatur virga, hoc est, ut propter multa quæ insipienter & agit & dicit, graviter ipsum castigari & puniri contingat cum multo ipsius dedecore. Significat ergo sapientiam suum possessorem apud homines decorare, insipientiam dedecorare: & quòd, sicut in labiis sapientis invenitur decus eius, ita in dorso stulti dedecus eius. Hæc rea ultimæ expositiones genuinæ sunt, & eodem ferè tendunt. Igitur clara est antithesis, quòd sapiens decus sapientiæ gerat in ore, stultus dedecus insipientiæ portet in dorso, putà vibices flagrorum, quibus adactus est, ut aliquid bene & sapienter agat, discat & dicat. Eamdem notat allusio & antithesis vocum Hebr. שפתי *siphtei*, id est *labia*, & שבט *schebet*, id est virga. q. d. Sapiens decus suum gerit in *siphtei*, id est labiis sapientiæ: stultus verò suum dedecus & probrum portat in *schebet*, id est in virga, id est in vibicibus virgæ in dorso eius.

Moraliter notat Hugo & Salazar sapientiam inveniri in labiis sapientis, quasi thesaurum absconditum in agro. Igitur sicut olim thesaurus quæri solebat indicio carbonum, vel fragmentorum vitri, aut urticarum (hisce enim signis olim notabant locum thesauri, quem defodiebant) sic pariter, qui quærit sapientiam & sapientem, labia quædam diligenter vestiget, quæ verba incorrupta præ se ferant instar carbonum denigrantia, instar vitri fragminum vulnerantia & sanguinem effundentia; urticatum in morem pungentia & lancinantia. Labia inquam vestiget, quæ vitia carpant, scelera incusent, peccata redarguant, & quæ nullis adulationibus emolliscant.

Mysticè Beda: *virga in dorso*, inquit, *est vindicta in posterioribus, id est in sequenti vita. Qui ergo non vult virgam portare in dorso, pones in labiis sapientiam, loquatur laudes Christi, & præcepta deprædicet.*

VERS. 14. SAPIENTES ABSCONDUNT SCIENTIAM: OS AUTEM STULTI CONFUSIONI PROXIMUM EST] Septuag. *sapienter occultabunt sensum; os autem temerarii*, græcè προπετὲς, id est præcipitis, procacis) *ad propinquam contritioni*. Pro *confusioni* hebr. est מחתה *mechitta*, id est contritio, fractura, sive corporis, sive animi, qualis est animi consternatio, confusio. Unde Syrus vertit, *os fatuum proximum offractioni*; Chald. *ori stultorum consumptio proxima*: Tigur. *sapientes dissimulant scientiam: os verò stulti terrorem accersit*; Pagnin. *os stulti est contritio propinqua*; alii, *os stulti est prostratio sibi ipsi*; Baynus, *os stulti fractura vicinum*; Vatabl. *ori stulti est pernicies* (clades) *propinqua*. Aliqui cum R. Levi accipiunt contritionem & perniciem activam, q. d. Stultus sua garrulitate, petulantia, dicacitate & mendaciis omnia turbat, rixas concitat, multisque contritionem & perniciem affert. Meliùs alii accipiunt contritionem passivam: unde Noster vertit, *confusioni proximum est*. Sensus ergo est, quasi dicat, Sapiens arroganter non ostentat sapientiam, sed eam sapienter & modestè abscondit & celat, ut tempore opportuno eam depromat & eloquatur, quare nihil dicit nisi bene expensum & mente ruminatum: at stultus nescit celare id quod scit, vel scire se putat; sed instar musti ebullientis, quidquid habet in mente, temere ore eructat: quo fit ut multa dicat insulsa, arrogantia, seditiosa, maledica, ob quæ redarguitur; ideoque confunditur, & pudore ac ignominia afficitur; imò conteritur, ac plagis & verberibus afficitur, ac subinde lingua aliove membro, quin & vita mulctatur. Hinc R. Salomon: Sapientes, inquit, sapientiam abscondunt, id est imo corde reponunt, ne ullo unquam tempore aboleatur, juxta illud: *Abscondi in corde meo eloquia tua*. Sic & R. Levi & Aben Ezra.

Quòd si aliquando os stulti non confundatur, causa est vel eius improbitas & impudentia, vel quòd inter eius verba & irrisionem audientium intercedat cortina simulationis. Coràm enim eo risum dissimulant, vel etiam adulando eum laudant; sed in corde, eo præsente, eoque absente, inter se palàm insulsa eius dicta subsannant. Parallelæ huic sententiæ sunt Philosophorum gnomæ. Zenonis: *Ob id binas aures habemus, & os unicum, ut plurima audiamus, loquamur autem pauciſſima. Quare loquacibus aures in linguam defluxere*. Ita refert Laertius lib. 7. cap. 1. Euripidis: *Infrenis eris & illegitima stultitia finis, est infortunium & demisfragium*. Apollonii: *Loquacitas multos habet errores, silentium autem tutum est*. Catonis:

Nam numquam tacuisse nocet, nocet esse locutum.

Demosthenis: *Si tam multa sapuisset, numquam tam multa locutus fuisset*. Democratis: *Avaritia est, omnia velle dicere, & nihil audire*. Theocriti in Anaximenem verbosum: *Incipit verborum flumen, mentis gurges* indicans eum multum habere verborum, parum mentis & sapientiæ. Theophrasti: *Magis fidendum est equo effræi, quàm verbo incomposito*. Denique Arabum est proverbium: *Os linguæ custos est*.

Gnomæ de pauciloquio.

Moral. dicit sapientes celare suam sapientiam & virtutem, quia tunt Deo eam probare satagunt; quare hominum oculos laudesque non aucupantur, dicuntque cum Apostolo: *Modo enim hominibus suadeo an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*, Galat. 1. 10. Tales fuere primi Christiani, de quibus idem Apostol. Coloss. 3. 3. *Mortui estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo*; ubi multa in hanc rem dixi. Horum primiceria fuit B. Virgo, quæ secreti amans abscondit se in templo usque ad angeli de Verbo pariendo nuntium, *intenta operi, verecunda formonæ, arbitrium meritis solita non hominem, sed Deum quærere*, ait S. Ambros. initio lib. a. de Virgin. Eam imitati Essæi, ac deinde tot examina Ascetarum, ut S. Antonius, S. Hilarion, qui, ut ait S. Hieron. in eius Vita, *crebrò locum mutabat honorem fugiens & importunitatem: semper enim silentium & vitam ignobilem desiderabat*; S. Paulus, S. Macharius, S. Pachomius, S. Romualdus, aliique innumeri. Et quot hodie sunt in Religionibus viri & fœminæ sapientia & virtute præstantes, qui ut mundi gloriam calcent, solique Deo & animarum saluti vacent, dicunt cum Psalte: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculo peccatorum*. Hi Deo cogniti, mundo incogniti, calentes Deo pro orbe universo offerunt lacrymas. Unde horum meritis precibusque stat mundus. Horum hoc est axioma: *Vive tibi, imò vive Deo, & longe nomina magna fuge. Bene vixit, qui bene latuit*: Βιώσας, λάθε βιώσας, *latenter vive, latenter morere*, ut in magno illo & decretorio sæculi die, qui et it horizon temporis & æternitatis, pro ipsa mundi pompa cælitum choris, gloriaque Sanctorum sempiterna, à Christo judice donari beariique mereatis.

Hanc gnomen illustri pavonis & ermacii apologo festivis rerum parabolis insigniti, oculis quasi spectandam exhibet Cyrillus libr. a Apolog. moral. c. 2 t. cui titulus: *Convenientia*.

Apologus gloriosi pavonis & ermacii.

tra

ira vanè gloriosos & volentes apparere. Pavo, inquit, *erinaceo occurrens, ne coram eo propriam gloriam ostentaret, ipsumque de spinosa tuae confunderet; mox sublimata cauda, & quasi purpurea vestitaque, mirabili stellarispecie pennis aureis oculis pinnatis, effusè volitans hinc inde offerebas se luminibus intuentis. Verùm illo unum prudentia pavonem vana gloria efferri comprehendens, ipsam ut perderet, sub globo collecti corpusculi & recondita facie spinas undique tantum praebuit. Quo quidem facto, cùm pavo se illusum cerneret, statim ira correptus, lamentativis eloquiis illum aggressus dixit: Quamquam homo pulchrae res mirabili admiratione semper cernere delectetur, tu tamen oculatis oculis non solùm eam pulchritudinem videre sprevisti, imò te ipsum mihi horrendum spinarum globum, deformemque formulam tribuisti. Cui ille respondit: Nemini certe fecit iniuriam, qui utitur re sua: Attamen quaeso pacificè dicas mihi, quid pluris tibi sit videri, an esse: nimirum si dixit esse, quid sibi cum oculis meis? nam sine his non minus existis. Sed si videri plus optatis, iam pompa factus es umbratilis, & pupillare speculum quaris. Memento quod basilisci oculus occidit. Quibus dicto citò recessit, quod olim simia sibi ante speculum gratulanti vulpes dixit: Gaude soror magis quod es, & nequaquam quod in facie similitudinis speculari apparet. Nempe quia es, habes substantiam veritatis: sed in quantum in similitudine speculi apparis, tantùm umbra efficeris vanitatis.* Deinde idiplum variis parabolis tigridis, fumi, seminis leprae, aromatum, cassiae demonstrat: *Non audisti, quod tigris velocissima repetos cavalis perdidit, quia fixe per viam in speculum aulae vocalium sui similitudinem admirata, jam eos se invenisse putavit, & sic sub vanam apparentiam amatam filiorum substantiam amisit. Quid ergo ventilabro pompositatis effundis, & tantùm in superficie id, quod foris est, quaris? Recordare quod fumus evanescit cum spargitur. Et seminis non pullulas, nisi immissum semen visceribus fuis reddas. Albedo extrinseca nubilat oculum, & lepra per cutem respersa contaminat membrum. Occultata verò forma mitas lucidius, & res aromatica cùm est abscondita plus delectat olfactum. Sic etiam cassiae sub spinosa cortice retenditur, ne spreta vana apparentia, sub vera existimatione medullatis dulcedo requiratur. Hoc modo igitur ego spinis vallor exterius, ut in substantia sim intus. Sic* (Exodi 34. 33.) *Moysi facies luminoso velamine conditur, &* (Exod. 36. 14. 19.) *sanctuarium Dei multiplici undique operimento velatur.* Denique apologo formicae & chamaeleontis concludens hoc epimythium assignat: *Si audisti formica consilium, datum chamaeleonti de colore aureo gloriantí & laetanti, hoc ipsum tibi dictum para, scilicet: laude oculum, & oris in vera gloria stabilitati. Nam duobus supercilii, ut clausura fiominis servetur, genulus claudi.ur, & unc tantùm, ut verò sit suspensa palpebra, aperitur. Quo dicto pavonis se admirabiliorem reddens, ipsum reliquit.*

Similia.

Apologus chamaeleontis.

A *in fortitudine murorum, pavor pauperum, egestas eorum, quia homines mali non formidant pauperibus iniuriari.* Nam, ut ait Eccl. c. 7. 13. *Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia.* Significat ergo Salomon magna esse divitiarum commoda, si quis eis rectè utatur; paupertatem autem ex se esse incommodam, nisi altiore spiritu, putà Evangelico, fulciatur, & quasi animetur. Unde & Arist. 1. Ethic. cap. 10. docet opes esse instrumentum ad acquirendam felicitatem aptissimum, easdemque materiam praebere virtuti.

Porrò haec sententia, cùm sit parœmia, indefinita & generalis, variis rebus & finibus aptari potest. Hugo, Cajetan. & noster Salazar putant eam dici contra divites & divitias, quòd hae supei biam & audaciam pariant; ac contra pauperes & paupertatem, quòd haec hominem abiiciat idcoque tacitè commendari auream mediocritatem: hanc enim expetit Salomon c. 30. dicens: *Divitias & paupertatem ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria.* Nam ut ait Poeta:

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aulae.

B Sic & noster Fernandez in Genes. c. 17. sub finem: *Substantia divitis urbs fortitudinis eius*, q. d. Clausum inquit, circumseptum, egregiè communitum, denique fortem & invictum, imò & victorem se tenet dives intra suas opes, vel adversus ipsam legum & judicum iustitiam & potestatem. Enimverò expugnabilis solet esse pecuniosi aut illustris viri causa licet execrandis nobilitata flagitiis. Quid plura? Tam verè quàm eleganter scripsit S. Cyprian. epist. ad Donatum: *Nullus de legibus metus est: de quaestore, de iudice pavor nullus, quod possit redimi, non timetur. Esse iam inter accusantes innexum* (adde tu & pauperem & ignobilem) *crimen est.* Sic ille. Quem videris absolvi, time ne dives sit; quem damnari videris, paupereulum scias. Iste hodie mundus est, haec Fernandez.

Huc faciunt Senarii Menandri apud Stobaeum serm. 89. quibus non alios se deos agnoscere eanit, quàm argentum & aurum, qui omnia possunt:

Ego nullos deos verè esse arbitror
Nostros, & argentum, & aurum maxime.
Ipsos quidem si dederis tua in domo,
Quidquid volet, roget, tibi omnia aderunt,
Ager, domus, servique & argyromata (argentea vasa)
Tibi et, amici, iudices. tandem dato,
Ipsos habebis, vel ministrantes dees.

Melius Baynus, Iansen. & alii referunt ad laborem & fugam otii, de qua dixit v. 4. & 5. *Egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium divitias parat.* Sensus ergo est, q. d Esto sedulus in opere & labore, ut tibi pares opes sufficientes ad commodam vitam: haec enim te munient initar urbis fortissimae: si enim ex pigritia vaces otio, incides in egestatem, quae facit pavidum, utpote omnium iniuriis obnoxium. Favent Septuag. dum vertunt, *possessio divitum civitas munita, contritio impiorum paupertas.* Ubi eùm divites opponant impiis, videntur per *divites* accipere impigros & sedulos, per *impios* verò pigros desidetque, ideoque fraudulentos & furaces, q. d. Impigri suo labore parant sibi possessiones, quae ipsis sunt praesidio, quasi civitas munita: at pigri & impii suo torpore ereant sibi paupertatem, quae ipsos conterit, redigitque ad angustias famis, inediae & mortis.

Vers. 15. SUBSTANTIA DIVITIS URBS FORTITUDINIS EJUS: PAVOR PAUPERUM, EGESTAS EORUM.] Chald. *possessio divitis civitas est divitiarum eius*, Syrus, *civitates munitae, & pavor pauperum, miseriae eorum*; R. Salomon, *egestas pauperum est summa calamitas eorum*; Aben Ezra, *pauperes*, id est excordes, *à summa egestate profligabuntur*. Sensus est, q. d. Divitiae divitem muniunt, vallant & roborant contra paupertatem, persecutiones, calumnias, ceteraque hujus vitae calamitates, perinde ac urbs fortis munit & defendit cives contra omnes hostium incursus, rapinas, caedes, &c. Quare dives in divitiis quasi in tuto munito confidens, animosus habitat: at pauper ob egestatem omnium iniuriis patet, quia non habet opes, quibus redimat & defendat: ideoque incedit timidus & pavidus, perinde ac frigidi & aegri, quibus deest sanguis & calor, incedunt pallidi & pavidi: nam *opes homini pro sanguine sunt*, inquit Sapiens. Unde Tigur. vertit, *opibus velut urbe fortissima fidit locuples: pauperes verò sua ipsorum paupertie timidos reddit*; Vatabl. *consternatio inopum est egestas eorum, id est, diffidunt pauperes propriae inopiae suae.* Ita videmus divites incedere erectos, fidentes, animosos, impavidos; pauperes verò contractos, abjectos pusillanimes pavidos.

D Hinc Tropol. significatur labore parandas esse opes virtutum, haec enim sunt quasi urbs inexpugnabilis, quae hominem contra omnia adversa protegant & communiunt. Unde Hugo: *Haec affluentia est urbs electorum*, inquit, *cuius vallum est contemptus terrenorum, murus fides, antemurale patientia, turris humilitas, fons turrim muniens lucrus, circuitus huius fontis aqua lacrymarum, speculator prudentia, iaculum obedientia, vis shoritas, custodes milites iustitia, temperantia, & fortitudo.* Verè Lyricus: *Sunt certa opes, quae seruiunt virtutibus. Summas opes, summam virtutem existimo.*

Pro *pavor* hebr. est מחתה *mechitta*, id est consternatio; *suavitio*, ut vertit Pagnin. *fractura* vel *fractio*, ut Syrus. ita Beda: *Divites*, ait, *confidunt in divitiis, quasi in civitate munita. Pauperes ideo pavent, ne deficiant, quia se noverunt egenos.* Hinc dicitur pauper à parvo ære vellare, ac πτωχὸς graecè à πτύσσω, id est pavidus, formidolosus. Unde πτωχεύειν, id est inopem degere & mendicare, est πτώσσειν, id est formidare, pavere, metu pereelli. Et Lyran. *Dives*, inquit, *confidit in magnitudine divitiarum suarum, sicut obsessus*

Pauper à parvo ære.

Anagog. significatur laborandum hic esse, ut per bona opera magnas gloriae opes comparemus in caelesti Ierusalem, quae erit nobis urbs invicta & fortissima. Unde auctor Cat. Graecor. sic explicat, q. d. *Homines virtutibus dediti, qui bonis operibus abundant, caelestem Ierusalem, quae est civitas praeteritis munita, per virtutem sibi comparant, impii verò qui nullum bonum opus possident, sempiterni supplicii*

plicii reatu ſeſe obligant. Nam per tantriſtionis nomen hoc deſignavit, ſimul per bonorum operum gemmam mortem ipſam. Et Beda: *Qui in Deum*, inquit, *dives eſt per bona opera, confidit in illo quaſi in urbe inexpugnabili, quia à malo hoſte poſſit ſuperari. At qui virtutum inopia conquaſſantur, ideo cœleſtibus egeni divitiis, quia nexio pavore timent duros pro Domino tolerare labores.* Ubi advertè Bedam τὸ *pavor* accipere activè, q.d. Pavor pigrorum, putà pavor horrorque laboris eſt cauſa egeſtatis eorum; ſicut ex adverſo fortitudo, id eſt labor fortis & ſtrenuus, eſt cauſa ſubſtantiæ divitis. Eſto magis genuinè ad literam *pavor* hìc accipi debeat paſſivè ut effectus, ut patet ex τῇ *urbi fortitudinis*, quæ pavori opponitur; ut ſenſus ſit, q.d. Sicut ſubſtantia divitis cauſat urbem fortitudinis, id eſt confidentiam & ſecuritatem, qualem habent cives in urbe forti; ſic ex adverſo egeſtas pauperum cauſat in eis pavorem.

Cælum eſt urbs fortitudinis. Primò.

Sed redeo ad ſenſum Bedæ. Cæleſtis Jeruſalem vocatur *urbs fortitudinis*. Primò, quia per fortitudinem aditus in illam patandus eſt, nemoque niſi fortis in illam ingreditur. Unde in Vitis Patr. in Vita Epicteti & Aſtionis Martyrum legimus, Vigilantium ab Aſtione miſſum ad patentes, ut eos de ſua morte ſolaretur, eis togatinibus, quænam eſſet illa regio paradiſi, in qua filium degere & vivere aſſeveraret, Vigilantius reſpondit: *Regio eſt robuſtorum ſeu virorum fortium, civitas Chriſticolis nuncupatus Jeruſalem cœleſtis, cujus muros ex auro puriſſimo eſt conſtructus, habens portas duodecim, & in ſingulis dependent margaritæ.* Hæc civitas & aula ſortium Chriſti, adumbrata fuit per trigiota fortiſſimos milites aulæ Davidis, 2. Reg. 23.

Secundò.

Secundò, quia in ſe fortiſſima eſt. Unde de ea canit Iſaias c. 26. 1. *Urbi fortitudinis noſtræ Sion: Salvator in ea ponetur murus & antemurale:* alii vertunt ex Hebræo, *urbs fortitudinis in nobis eſt Sion: Deus ſalutem ponet ei in muros & propugnaculum*, ſ. d. Vis noſſe quàm fortis ſit illa Beatorum urbs. Audi ipſa ſalus ſuis muris & propugnaculis eam cinxit: Deus poſuit ſalutem ei pro muris & propugnaculis; ipſa ergo ſalus urbem undique cingit & propugnat. Nemo autem eſt, qui ipſi ſaluti & incolumitati nocere queat.

Potrò, S. Ambroſ. hæc accommodat eleemoſynæ, quæ non tam robore quàm liberalitate emit cælum: Martyres enim emunt cælum carò, quia ſanguine; eleemoſynarii autem vili pretio, putà argento & auro, id eſt alba & rubra terra. Sic enim ait S. Ambroſ. l. 3. epiſt. 25. ad Vercellenſem Eccleſiam longiuſculè ante finem: *Eſt ergo*, inquit, *& his materialibus divitiis virtutis locus. Quaſi gubernatores eſtis in magno mari. Si quis bene gubernat ſuum navigium, citò tranſit fretum, ut perveniat ad portum: qui autem neſcit regere ſuum curſum, mare ſuo mergitur. Ideo ſcriptum eſt: Poſſeſſio divitum civitas firma. Qua eſt iſta niſi Jeruſalem quæ in cœlo eſt, in qua regnum Dei? Bona hæc poſſeſſio, quæ fructus perpetuos facit. Bona poſſeſſio, quæ non hìc relinquitur, ſed illic poſſidetur. In hac poſſeſſione qui fueris, dicis: Portio mea Dominus. Non dicit, Portio mea ab illis uſque ad illos porrecta & diffuſa terminatur.*

Vers. 16.

OPUS IUSTI AD VITAM: FRUCTUS AUTEM IMPII AD PECCATUM] Pro *fructus* hebr. eſt תבואת *tebua*, id eſt, *proventus*: qualis eſt ſeges agrorum & vindemia vinearum. Unde Aquila Symmach. & Theodot. vertunt, *genimina impiorum*; Septuag. *opera juſtorum vitam faciunt: proventus autem impiorum iniquitatis*, id eſt *peccata*, ſcilicet ſunt; vel, ut Complut. legunt, *iniquitates*, id eſt *peccatis*, ſupple, ſervituot vel abundant.

Primò, R. Salomon ſic explicat, q.d. Salomon opus templi perfecit ad vitam Iſraelitarum, ut ſcilicet ibidem ſua crimina expiarent: fructus autem Manaſſis fuit ad peccatum, eò quòd in templum induxerit idolum. Verùm hæc expoſitio vel myſtica eſt, vel per exemplum dumtaxat.

Secundò, alii per *opus* accipiunt opus hominis, per proventus fructus terræ, ut *opus* ſit lucrum labore partum, *fructus* ſit ceſſus & reditus illaboratus, qui terræ fœcunditate otioſo diviti provenit; ut Salomon hìc vitam laboriolam tenuium præferat otiosæ & inerti divitum, q.d. Opus & labor, quo juſtus tenuis ſortunæ victum quærit melior, ſanctior & feliciot eſt otio inerti divitum, quibus ſponte terra vel cenſus annui opes ſubminiſtrant. Labor enim vitam corporis ſuſtentat, vitam gratiæ conſequitur, & vitam gloriæ promeretur. At verò otium iners, quo dives impius opibus luxuque diffluit, multorum peccatorum, ut luperbiæ, gulæ, luxuriæ, &c. illi eſt cauſa. Hic ſenſus

A valdè eſt accommodus. Huic conſentit illud Lyrici: *Opum voluptas atque luxus aſſecla.*

Tertiò, Cajet. exponit, q.d. Juſtus opera & labores ſuos refert ad tuendam vitam tam corporis quàm animæ; at impius non tantùm labores, ſed & proventus rerum refert ad peccatum: tam prava ſiquidem eſt ejus intentio, ut bonis etiam, quæ natura ſponte profert, abutatur ad peccandum.

Quartò, ſimpliciter & planè Janſen. Juſtus, *inquit*, operatur & laborat, non ut habeat unde luxurietur, & defideriis pravis ſatisfaciat, ſed ut vivat; at fructus, vel, ut habent Hebræa proventus, qui impio provenit ex laboribus ipſius, aut etiam citra ejus operam, uſurpatur abeo ad peccatum. Hoc eſt ergo differentiæ inter juſtum & impium, quòd juſtus quærit opus, impius fructus & proventus operum ſive ſuorum, ſive alienorum. Juſtus quærit ex opere ſuo vitam, impius utitur ſuis bonis ad peccatum. Quocirca hujus ſententiæ antiſtrophæ ſunt illæ ſapientum: *Vitam ad emendam, non ad regendam, opes data. Opes oculatæ officis prudentia. Opes ſapienti ſervunt, ſtulto imperant. Opes ſapientis ſunt, inſpiens opum.*

B Myſticè, ſub vita corporali intellige ſpiritalem gratiæ; q.d. Juſtos omnia ſua facit, ut vitam gratiæ & gloriæ adaugeat, ut ſcilicet per magna bonorum operum merita magnam in cælo gloriam conſequatur: at impius omni ſuo labore & proventu abutitur ad peccatum, ut concupiſcentias ſuas expleat; iraque ſibi majora indies tormenta in gehenna parat. Eſt clara antitheſis; nam juſti opera ad vitam tendunt; impii verò ad peccatum, & conſequenter ad mortem præſentem & æternam. ita Lyrao. Hugo, Janſen. & alii. Porrò Dionyſ. Fructus, inquit, impii, id eſt delectatio ejus, ſen actio interior tendit ad peccatum: quia concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum, Jacobi 1. Cogitationes ergo, intentiones & molitiones juſti feruntur ab bonum, putà ad virtutes, quæ homini conciliant vitam gratiæ & gloriæ: impii verò feruntur ad malum, putà ad peccata, quibus ſibi conciliat mortem & gehennam, gulosus enim non fertur niſi ad delicias, avarus ad opes, ſtatus ad rixas, ſuperbus ad faſtum, &c.

Vers. 17.

VIA VITÆ, CUSTODIENS DISCIPLINAM: QUI AUTEM INCREPATIONES RELINQUIT (Syrus, *odit*) ERRAT] Hebr. תעה *tate*, id eſt, *faciens errare*: quia non C tantùm ipſe errat, ſed & in ſuum errorem alios abducit. Jam quia Hebræi carene caſibus, hinc vatio caſu hæc varie vertunt. Septuag. *viæ vitæ cuſtodit diſciplina: diſciplina autem tantos increpationes* (græcè ὑπομνήματος, quod auctor Catenæ Græcor. vertit, *quæ examinata & probata non eſt*) *errat*; Scholiaſtes, *via vitæ cuſtodit innocentes*; Symmach. *ſemita ad vitam cuſtodientium diſciplinam*; Pagnin. *ſemita ad vitam cuſtodiens correctionem*; Syrus & Chald. *via vitæ cuſtodit diſciplinam.*

Pro *diſciplinam* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigatio, correctio, increpatio, diſciplina, ſive quæ ab homine datur, ſive quæ à Deo, qualis eſt cùm morbos, famem, bella, aliaſque tribulationes immittit. Senſus ergo eſt, q.d Via vitæ eſt cuſtodia diſciplinæ, ſive qui cuſtodit diſciplinam vel increpationem, hic recta regiaque via graditur ad vitam ſanctam, felicem & æternam: qui verò increpationem reſpuit, hic aberrat à via vitæ, tectaque graditur ad mortem æternam. Docet ergo Salomon, ſapientem libenter ſe ſubjicere diſciplinæ & correctioni, tum hominum, tum Dei, cùm ſcilicet Deus nos corripit vel per D S. Scripturam, vel per internas inſpirationes, vel per externa flagella & tribulationes, ut vitam mutemus, & vitia reſecemus; vel ad majorem humiliratem, patientiam, mundi contemptum, ceteraſque virtutes aſcendamus. Cauſam à priori dat S. Chryſoſt. in pſalm. 7. 10. *Infer*, ait, *ſupplicium, & teſſare faciet à vitio: quemadmodum enim putrefactiones cernuntur uſturis & ſectionibus, ita & à ſupplicio arcetur improbitas. Qui ſtridetur & uritur, iterad ſanitatem ingreditur.* Unde Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. cap. 8. *Eſt*, inquit, *reprehenſio veluti quædam chirurgia affectionum animæ; medicamentum autem eſt probæ inſimulatio, quæ vel ſolvis affectiones quæ jam occallaverunt, impudicaque ac libidinoſa vitæ ſordes. Expurgat, faſtuſque ac ſuperbiæ carnes quæ excreverunt exaquat. Jam verò admonitio eſt veluti quædam dicta agrotanti is animæ: quæ ſunt ſumenda, conſulit; & quæ non ſunt, prohibet.* Et paulò poſt: *Benevolentia*, inquit, *non odii ſignum eſt reprehendere; ambo enim probrum*

obii-

abiicimus & amicus & inimicus, ſed inimicus quidem irridens, A *amicus verò benevolens*, ut ſcilicet ad virtutem & ſalutem eum quem corripit, deducat. Igitur labores, correptiones & tribulationes ſunt *regia ad cælum via*, ait Nazianz. orat. de plaga grandinis: qui autem eas reiicit, hic à cælo aberrat, & devius abit ad tartara. Hac ſcilicet via inceſſit Chriſtus rex noſter, ideoque ait: *Nonne oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* Lucæ 24. Si ergo moleſtiam ſentis in diſciplina, in correptione & tribulatione, reſpice finem: illa enim te ducet ad cælum, ducet ad gloriam. *Non ergo aſpicias*, inquit S. Chryſoſtomus *quòd via eſt aſpera, ſed quò ducit: usque aliam, quòd læta eſt, ſed ubi deſinat:* via enim arcta ducit ad cælum, lata ad infernum, ut ait Chriſtus Matth. 7. 13. Idem Chryſoſtomus hom. de eruditione diſciplinæ tom. 5. *Eruditio*, inquit, *diſciplina auſtera eſt ſpei, & dux via ad vitam ſempiternis, & ſpiritualium magiſtra virtutum: ad cæleſtes repromiſſiones perducit, & ad divinam præmia facit pervenire: hanc que nos ſectari oportet ad vitam, & averti ab omni malitia: dicit enim Pſal. Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & peratis de via juſta.*

Potrò cur Deus ſtatuerit, ut diſciplina, correctio & tri- B bulatio, ſit via ad vitam, eius verò repudium ſit via ad mortem & gehennam, cauſa eſt innata nobis & concupiſcentia: hæc enim, ne ſibi relicta, luxuriet & exundet in vitia, diſciplina coercenda eſt; ſicut virga coercemus petulantiam puerorum. B. Ægidius ſocius S. Franciſci rogatus, cur S. Joannes Baptiſta, cùm eſſet à peccato purus & innocens, in deſerto tam aſperam vitam egiſſet? aptè reſpondit: *Cur caro ſale perfricatur? utique ne putrefiat: ſic & carni innocenti ſala pœnitentiæ & aſperitatis perfricanda eſt, ne voluptate corrumpatur.* Hoc eſt paradoxum, quod quaſi principium ſuæ doctrinæ ſtatuit S. Jacobus initio epiſtolæ, dicens: *Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis: ſcientes, quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet;* ubi multis hac de re egi. Huc facit illud Poetæ:

Quamlibet e mediis conſurgunt lilia ſpinis;
Sic virtus ipſis creſcit ovatque malis.

Vittus enim, æquè ac fatipa, cribrata evadit putiſſima.

Denique notanda eſt verſio Septuag. *diſciplina verò ca-* C *rens increpatione, errat*: quia carens norma limaque increpationis temere vagatur & aberrat, nec finem ſuum, qui eſt morum correctio aſſequitur. Notent hoc Superiores & concionatores, qui nimis ſuaves ſunt & dulces: indeque diſcant dulcedini miſcere increpationes & obiurgationes, cùm opus eſt: ſine iis enim vitia inolita non reſecantur; ſicut ſordes inolitæ ſeutellis ſtanneis non eluuntur, niſi lixivio acriore perfricentur: atque morbi graviores non curantur, niſi ferri ſectione, vel uſtione cauterii. Audiant & diſcant tam ipſi, quàm audientes & ſubditi, illud Apoſtoli: *Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes: ergo adulteri, & non filii eſtis*, &c. *Omnis autem diſciplina, in præſenti quidem videtur non eſſe gaudii, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet juſtitiæ*, Hebr. 12. 8. Talis concionator fuit Chriſtus Dominus, qui ita exorſus eſt prædicare: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matt. 4. 17. Idem identidem væ maledictionis & damnationis æternæ Scribis & Phariſæis intentavit, ut patet toto cap. 23. Matth. Talis fuit Joannes Baptiſta in Judæos detonans: *Progenies*, inquit, *viperarum, quis demonſtravit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ*, Matth. 3. 7. Talis S. Petrus: *Pœnitemini*, inquit, *& convertimini, ut deleantur peccata veſtra; ut, cùm venerint tempora refrigerii à conſpectu Domini*, &c. Act. 2. 19. Talis S. Paulus in Areopago: *Et* inquit, *tempora quidem hujus ignorantiæ deſpiciens nunc Deus, annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eò quod ſtatuit diem, in qua judicaturus eſt orbem in æquitate*, Act. 17. 30. Idem Elymam magum ita tedarguit: *O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis juſtitiæ, non deſinis ſubvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus*, Act. 13. 10. Et Galatas cap. 3. 1. *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinavit non obedire veritati?* Tales fuere ceteri Apoſtoli, quorum ex præcepto & exemplo Chriſti hæc erat perpetua concio: *Pœnitentiam agite.* Tales fuere omnes Propbetæ, ut liquet ex eorum libris & oraculis.

Denique huc ſpectat paradoxum Climaci gradu 4. quod eſt apex perfectionis Chriſtianæ, imò Religioſæ: *Bibe*, inquit, *ſumma alacritate obiurgationes & irriſiones à quovis homine tibi propinatas, non aliter quam aquam vitæ.* Cur? quia hæc ratione Primò, ſummè honoras Deum, offerſque ei unciones myſticos. Secundò, ſimillimus es Chriſto dicenti: *Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Tertiò, ſummè humilias te, pateris, vincis teipſum. Quartò, impetras magnam Dei gratiam. Quintò, aſſecuras tibi ſalutem. Sextò, in eo conſiſtit vera ſanctitas & apex perfectionis. Septimò, redimis pœnas inferni. Octavò, das aliis exemplum & ſpeculum heroicæ virtutis. In illis ergo exulta & jubila, ut faciebat Iuniperus ſocius S. Franciſci; qui probra in ſe jacientibus reſpondebat: *Amice proiice unicam hoc ia finam meum: hæc enim margaritas ambio.*

Vers. 18.

ABSCONDUNT ODIUM (Syrus, *inimicitiam*) LABIIS MENDACIA: QUI PROFERT CONTUMELIAM, INSIPIENS EST] Hebr. *proferens infamiam ipſe ſtultus*; Septuag. contrariè vertunt, *Operiunt inimicitiam labia iniuſta: qui autem profert contumelias, inſipientiſſimi ſunt.* Vetùm pro *labia* Hebr. *ſiftim*, id eſt *iniuſta*, videtur legendum *ſiftim*, id eſt *iniuſta*, uti vertit Theodotion. Hebr. enim habent, *labia mendacii*; Aquila & Symmach. *labia mendacia*. Pro *contumelias* hebr. eſt דבה *dibba*, quod ſignificat rem infamem, ſcelus, probrum, contumeliam. Unde Aquila & Symmach. vertunt, *vituperationes*, ſive eę in abſentem fiant per detractionem, ſive in præſentem per contumeliam. Iam Primò, ex Hebræo Tigur. ſic vertit, & explicat per modum unius ſententiæ bimembris: *Qui celat odium labiis mendacibus, & qui infamiam profert, æque ſtultus eſt.*

Hoc ſecutus Ianſenius Vulgatam verſionem capit: ea enim recitata ſic ait: Ad hunc vel ſimilem modum omnes ferè vertunt, cùm nec ſenſus tectè conſtet, nec Hebræa ſic habeant. Non eſt enim verbum pluralis numeri, ſed ſingularis *abſcondens*, vel *operiens*; ut ad hunc modum vertendum videatur, *Abſcondens odium labiis mendacibus, & proferens infamiam ipſe ſtultus*, hoc eſt, uterque horum eſt ſtultus. Itaque duo linguę vitia inter ſeſe contraria hic deſcribuntur, quorum alterum eſt, tegere odium verbis falſis & ſermonibus amicitiam ſimulantibus ad decipiendum; alterum eſt, ex odio profetre alicujus infamiam & contumeliam. Ambo hæc, quantumvis ſint diverſa & contraria, inſipientis ſunt & ſtulti: quia imprudenter fiunt & impiè. Noſtra litera, ut ad hunc ſenſum accedat, ſic eſt accipienda: Labia mendacia nonnumquam malignè abſcondunt latens in eorde odium, & tamen ſimul eum eo qui hoc agit, etiam eſt inſipiens qui odium non abſcondit, ſed ex odio alterius profert infamiam. hæc Ianſen. Verùm Vulgatæ verſioni conſentiunt Septuag. Syrus, Pagnin. & Chald. *inſidiatur*, inquit, *inimicus labiis mendacii, & qui profert detractionem ſtultus eſt.* Licet enim כסה *maſſe*, id eſt abſcondit, operit, tegit, ſit ſingularis numeri; tamen per enallagen Hebræis frequenter ſumitur pro plurali כסמו *meaſſim*, id eſt abſcondunt: præſertim, quia ſequitur nomen ſingulare שנאתו *ſinu*, id eſt odium, eſto cum eo non cohæreat: ac יחד *ſiphte*, id eſt labia, cum quo cohæret, licet ſit duale, uſurpatur tamen tam pro plurali, quàm pro duali & ſingulari: imò omnia homina dualia & pluralia apud Hebræos, quæ carent ſingulari, vel potiùs uſitata ſunt in duali vel plurali, quàm ſingulari, quale eſt *ſiphtei*, id eſt duolabia; tam ſingulare, quàm plurale vel duale ſignificant, putà tam unom labium quàm duo, vel plura labia. Unde verbum vel participium eum iis cohærens, tam in ſingulari, quàm in plurali ponere, æquè ac vertere licet; ut hoc loco tam vertas, *abſcondit labium*, quàm *abſcondunt labia*. Aut certè Noſter pro כסמו *meaſſe* in ſingulari legit כסמו *meaſſu* in plurali ſem. nino *ſiphte* enim, id eſt labia, hebr. ſæpè eſt feminini genetis, ſubinde tamen eſt maſculini. Eſtque elegans antitheſis inter mendacem abſcondentem odium & ſtultum proferentem contumeliam. q. d. Qui callidè abſcondit & celat odium, præferens labiis amicitiam, hic tectus & fictus, putà hypocrita mendax & fraudulentus eſt: at qui contumeliam & probrum alterius, quod ſecretò novit, non celat & abſcondit, ſed in lucem profert & prodit, hic inſipiens eſt. Inſipiens, id eſt nequam, iniquus & impius: quia crimen & probrum proximi ſectetum in lucem profert, ideoque mortiferè peccat contra charitatem & juſtitiam, ut docet D. Thom.

D. Tho. 2. 2. q. 72. a. 2. & q. 73. a. 2. & ibidem ceteri Theologi.

Rursum insipiens est propriè, Primò, quia prodit suam garrulitatem, imprudentiam, maledicentiam. Secundò, quia per eamdem provocat eum cujus crimen prodit, ut ipse vicissim par pari referat, suaque occulta scelera pandat; itaque seipsum exponit periculo infamiæ. Tertiò, quia creat sibi inimicitiam, iras, lites graviaque mala, ac subinde mortem. Quartò, quia puerile & femineum est convitiari. Insipientes enim & imbelles pueri ac fœminæ, cùm manibus non possint se ulcisci, ulciscuntur ore, jaciendo probra & plaustra maledictorum in adversarium. Plura mala, proferens contumeliam, insipienter sibi creat, si crimen, quod alteri vel occultè per detractionem, vel publicè & palam per contumeliam objecit, non sit verum, sed falsum. Tunc enim ille cui detrahit vel convicitur, justè potest eum arguere mendacii & falsitatis, eumque calumniæ in judicio rerum peragere, ac pœnam talionis ab eo depoſcere. Quòd si dicit, eò quòd probus & patiens sit, non faciat, eo major ejus resultat laus, ac vicissim majus calumniatoris probrum & dedecus. Nam, ut sapienter ait S. Augustinus serm. 15. de Reiurrect. *Maledictum patientia repercussum in suum redit auctorem, illaso eo cui patebatur.* Unde & Seneca epist. 77. *Aequo animo*, inquit, *audienda sunt imperitorum convicia, & ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemptor.*

Cæpit ergo Salomon hìc duo vitia in specie opposita, sed reipsa sæpè connexa, & ex eadem odii radice prodeuntia. Prius est, abscondere odium: satius enim est odium patefacere quàm abscondere: patefactum enim exhalat & minuitur, vel evanescit; absconditum verò fœtet intendit, denatat & glucit: sicut ignis absconditus serpit, crescit & gliscit; in flammam verò erumpens, vel serpto consumitur, vel ab hominibus aqua injecta restinguitur. Unde Moses, imò Deus Levit. 19. 17. sancit: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum.* Quin & Seneca in Prov. *Gravior est*, ait, *inimicus, qui latet in pectore; gravius malum est omne quod sub aspectu latet. Nam eum qui palàm est adversarius, facilè cavendo vitare possis. Irasanus aequus ideo sibi fellit, quia formam misericordiæ meæ vitat.* Idem alibi: *Amari*, inquit, *& agnosci amat, qui odium effundit.* Accedit, quòd hic sit duplex nequitia, scilicet Prima, odium; Secunda, hypocrisis, putà absconsio odii, & simulatio amicitiæ. Atqui, ut ait Cassiod. in psal. 54. *Gravissimum inimicitiæ genus est, esse eum de adversarium, & linguæ se simulare devotum.* Et Boetius lib. 3. de Consol. *Nulla*, inquit, *pestis est efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus.* Quocirca Aristot. in Ethicis docet, sapientem & magnanimum esse apertum tam in amore quàm in odio, ac utrumque palam libereque edicere & profiteri. Sic enim ait lib. 4. Ethic. c. 3. *Necesse est etiam, ut apertè tam odium quàm amorem proferat magnanimus: latere enim velle timentis hominis est: maioremque veritatis curam quàm opinionis habeat: dicatque & agat omnia aperte.*

Posterius est, contumeliam proferre, quod ex priori oritur, putà ex odio: ideo enim odium ad tempus celatur, ut opportuno tempore in contumeliam & injuriam erumpat. Quocirca remedium utriusque vitii est, succidere radicem, putà deponere odium: sic enim nec ut mendaces abscondemus odium, nec ut stulti profitemur contumeliam. Hoc forsè voluere Septuag. dum vertunt, *labia iusta aperiunt inimicitias*, id est eas abolent, delent, extinguunt (*charitas enim operit multitudinem peccatorum*) ne in contumeliam erumpant, fiantque irreconciliabiles. Nam ut sapienter ait Plutarch. in Moral. *Amicitia post convitia mutua & famæ lacerationes invicem datas, aut non coeunt, aut cicatricosæ coeunt.* Unde infert Beda: *Si ergo*, inquit, *vera & sapiens esse desideras; odium aeque in abscondito cordis contege, nec per orle contumeliam profer, sed tuum & tui dilectionem & os veritatis explebit.*

Vers. 19. In multiloquio non oberit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est] Hebr. *in multitudine verborum non cessabit prævaricatio*, vel, *transgressio: & qui cohibet* vel *prohibet labia sua, intelligens* vel *prudens est*; Sept. *ex multiloquio*, vel, ut legit S. Cypr. *ex multiloquentia non effugiet peccatum*. Symmach. *citius*; *Parcens autem labiis sensatus erit*; S. Isidor. in Soliloquio, *multiloquium non effugiet culpam.*

Quæres, quodnam vocetur hic *multiloquium*? Nam & Christus & Sancti multa sanctè locuti sunt & scripserunt, ut patet ex Euangelio & Patrum libris, in quibus proinde defuit peccatum. Primò, Clemens Alexandr. libr. 2. Pædagogi cap. 6. per *multiloquium* accipit inepta, otiosa & nugosa. *Inepta etiam nuga*, inquit, *sunt silentio prætereunda. Nam Scriptura ait: Ex multiloquio non effugies peccatum.* Hæc vera est, at non adæquata expositio. Huc accedit S. Bernard. qui per *multiloquium* accipit verba otiosa. Sic enim scribit serm. de triplici custodia, manus, linguæ & cordis: *Quàm vera*, inquit, *sententia, fratres, in multiloquio non effugiendum peccatum! Vt enim præteream cætera, si propterea est otiosum verbum, quòd nullam rationabilem causam habeat; quam rationem de eo reddere poterimus quod est præter rationem? Nunc nostrum, fratres, parvi æstimus tempus, quod in verbis consumitur otiosis. Siquidem tempus acceptabile est, & dies salutis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irrevocabile, nec advertit insipiens, quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereas tu, ò donec pereanteas tempus, donec hora prætereat, quam tibi ad augendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam misericordia conditoris indulget. Donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam societatem, suspirare ad amissi in hereditatis, esse parata ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.*

Secundò, Creiconius Grammaticus per *multiloquium* accipit eloquentiam, quasi ars oratoria sive Rhetorica hic notetur & damnetur. Unde ipse sic legit; *Ex multa eloquentia non effugies peccatum.* Quem redarguens S. Augustinus lib. 2. contra Creicon. cap. 1. *Multiloquium* ita definit: *Dictum*, inquit, *non est, Ex multa eloquentia, sed ex multiloquio. Multiloquium autem ibi superflua locutio, otium scilicet amore loquendi contractum. Plerumque autem loqui amant etiam qui nesciunt quid loquantur*, &c. *Eloquentia verò facultas dicendi est congruenter explicans quæ sentimus; quæ tunc utendum est, cùm recta sentimus. Hoc modo ea non usi sunt hæretici.* Unde idem lib. 1. Retract. in Prologo causam scribendi libros Retractationum hanc assignat: *Illud etiam quod scriptum est: Ex multiloquio non effugies peccatum; terret me plurimum, non quia multa scripsi; vel quia multa etiam, quæ dicta non sunt, tamen à me dicta, conscripta sunt. Alibi enim ut multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quam alibi sermonum multitudine ac prolixitate dicantur. Sed istam sententiam Scriptura sanctæ propterea timeo, quia de tam multis disputationibus meis sine dubio multa colligi possunt, quæ si non falsa, ac certe videantur, sive etiam convincantur non necessaria.* Quem verò Christus fidelium suorum non terruit, ubi ait: *Omne verbum otiosum, quodcumque dixerit homo, reddet pro eo rationem in die judicii?* Matth. 12. Idem libros suos de Trinitate hac prece ad Deum concludit: *Coram te est firmitas & infirmitas mea. Illam serva, istam sana. Coram te est scientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuisti, suscipe intrantem, ubi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Scio scriptum esse. In multiloquio non effugietur peccatum. Sed utinam prædicando verbum tuum, & laudando te caste tam modo loquerer, non sèlum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum sic loquerer!*

Igitur *multiloquium* est vitium, quo nimis gestit homo loqui, ideoque locuturiens plura quam oportet proloquitur, ac verborum est prodigus: uti faciunt qui incontinentis & intemperantis sunt linguæ, ac semper loqui avent, deque rebus omnibus mutire sermones, ac temere tum de singulis proferunt judicium & censuram. Hi enim facilè incidunt in peccata: quia labente lingua, & fallente memoria, ac rapiente prurigine loquendi, facilè veris immiscent falsa, utilibus noxia, necessariis vana & otiosa, at difficile, imò impossibile est, ut cautelam & circumspectionem, quæ requiritur, omnibus suis dictis adhibeant. Quocirca imprudenter multa effutiunt, multosque offendunt, ac in detractiones, irrisiones, scommata, convitia, deiultoria linguæ levitate dilabuntur. Ita S. Ambros. lib. 1. de Cain & Abel c. 9. *Nos autem*, inquit, *claudamus ostium, ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat: intrat culpa si lapsus exierit. Audi quomodo intret culpa. Ex multiloquio, inquis, non effugies peccatum: exivit multiloquium, peccatum intravit, quia in multiloquio aequo quid, qui exit sermo, scrutinatur, imprudenter labitur. Sicut ipsum ultra munitorum*

Multiloquium quid.

Respondeo.

loqui, grande peccatum non ſit. Et S. Gregor admonit. 15. A 3. p. Paſto al. *Ad ſonandi* (inquit) *ſuos multiloquia vocantes ut vigilanter aſſiciant, à quanto torpore ſtultitiæ deſperant, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aqua more circumfuſa ad ſuperiora tollitur: quia illud repetit unde deſcendit, & relaxata deperit, quæ ſi ſæpe infima inviſibiliter ſparſit. Quot enim ſæpe quibus verbis à ſtrictiori ſua cenſura diſſipatus, quaſi tot rivis exire ſe datur, unde & redire interius ad ſui cognitionem non ſufficit: quia per multiloquium ſparſa, à ſecreto ſe intima conſiderationis excludit.* Hæc & plura S. Gregor.

Aliam cauſam cur multiloquium ſit cauſa peccatorum, dat S. Antiochus hom. 102. de ſilentio. *Immundata*, inquit, *& effrænis verborum prolatio, quæ periclitatur mentis tranquillitas, non ſolùm circa aperuiſionem ſpiritualem lenioſcere facit eam, ac deſidere; ſed & molliſſimæ dæmoni accidia manum dat illam ac vocat.* Et *quemadmodum exactiamnis balnei foris continentur aperta ſtatim, intimum calorem cryſtà effluit, & expellunt in ea quæ ſunt extrinſecus: ita etiam animæ*, &c. Conſentit S. Dorotheus doctrina 24. de compunctione: *A multiloquio*, inquit, *abſtine: hoc enim extinguit cordi adornientes cogitationes rationales & cæleſtes*, datque ſimilitudinem furni (ſimile eſt in hypocauſtis) calentis, qui calorem ſervat, quamdiu oſtium claudituri; at ſi illud referatur, calor exhalat. Simili enim modo cor devotionis calorem & ſpiritum conſervat, quamdiu oſtium oris claudit; at ſi illud referet, per ve ba exhalat ille calor & ſpiritus.

Tertiò, cum S. Chryſoſt. in pſalm. 140. præciſè & tigidè: *In quovis multiloquio, etiam pio, ſancto & neceſſario, non deeſt peccatum*: quia impoſſibile eſt homini debili & caduco, ſingulis ſuis dictis adeò mul.is, illam circumſpectionem & moderationem adhibere, quæ requiritur, perinde ac impoſſibile eſt per plures dies aliquid agere & vivere ſine vitio & peccato, uti docet Franciſc. Suarez, imò Salomon c. 24. 16 *Septies*, inquit, *in die cadet juſtus*. Simile eſt in ſagittario, qui etſi peritiſſimus ſit ſagittandi, & ſcopum ſagitta e. rtò contingit, quoties eli buerit; rameo, ſi centies in ſcopum continuò jaculetur, impoſſibile eſt, ut ſemper eum contingat & numquam aberret: quia humanæ mentis attentio & contentio finita eſt ac caduca, poſtquæ plures actus elicitos moliverit, fiacceſcit ac labitur. Quare præſtat breves facere conciones & ſermones ac crebros, uti fecit S. Leo, S. Ambroſius, S. Auguſt. S. Bernardus, & alii, quàm prolixos & raros. Peccant hac in re concionatores, qui horam in concionando excedunt; itaque tua prolixitate auditoribus tædium, ſibi fatigationem & periculum malè loquendi creant. Mens enim velut arcus intentus, tanto tempore in hac attentione & intentione durare nequit, quin fatigetur & labatur: ad breves autem ſermones attentiooem congruam præſtare valet, & in eodem tenore vigore ad modicum tempus durare ſufficit. *Aſtringe*, inquit S. Ambroſ lib. 1. de Offic. c. 13. *ſermonem tuum, ne laxuriet, & multiloquio peccata ſibi colligat: ſit reſtrictior, & ripis ſuis coercetur, citò lutum colligit omnis exundans.*

Remedium ergo hîc ſuggerit Salomon: *Qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.* Hebr. משכיל maskil, id eſt *prudens* eſt, ſcilicet antonomaſticè per excellentiam, hoc eſt *prudentiſſimus eſt*. Pro *moderatur* hebr. eſt יחדל *chaſoch*, id eſt prohibet, inhibet: tum per ſilentium, quod eſt *tutum animi aſylum*, ait S. Ambroſ. 1. Offic. tum conſequenter per moderatum & circumſpectum eloquium: utrumque enim opponitur multiloquio, illudque corrigit. Porrò ſilentium docet præmeditari quid & quomodo dicas, itaque circumſpectè & prudenter loqui. Tacens ergo & parcè loquens prudentiſſimus eſt; Primò, quia cavet damna linguæ exuberantis, quæ plurima & maxima ſunt. Rurſum quia regit linguam, quæ ob ſui lubricitatem difficiliima eſt gubernatu. Itaque qui eam gubernare novit, mirè prudens & perfectus eſt, uti docet S. Jacobus c. 3. v. 2.

Pauciloquus prudens; cur? Cauſa prima.

Secunda.

Secundò: quia ſilentium eſt index & effectus animi mauti, collecti, divini: qui enim tacet, ſecum & cum Deo loquitur. Unde Solon dicebat: *Stultus tacere nequit: quare ſi tacuerit, ſapiens reputabitur.* Et Seneca: *Taciturnitas ſtulto homini pro ſapientia eſt.* Quocirca S. Benedictus Religioſorum in Occidente Patriarcha in Regula c. 6. de taciturnitate ſancit: *Faciamus*, inquit, *quod ait Propheta pſalm. 38. Dixi, Cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam, obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis.* Hîc oſtendit Propheta, *ſe à bonis colloquiis interdum propter taciturnitatem debere tacere, quanto magis à malis verbis propter pœnam peccati debet ceſſari. Ergo, quanto magis de bonis & ſanctis ad ædificationem colloquiis, perfectis diſcipulis propter taciturnitatis gravitatem, rara loquendi concedatur licentia; quia ſcriptum eſt: In multiloquio non effugies peccatum.* Et Diadochus in aſceticis de Perfectione c. 70. *Silentium*, inquit, *maior eſt ſapientiſſimarum cogitationum. Vt ſi balnei oſtium nimis frequenter aperias, calor abit: ſic nimis os loquendo aperiri devotionem amittit.* Et S. Iſidorus: *Linguoſus homo imperitus eſt, ſapiens pauca utitur verba. Brevem ſermonem ſcientia facit.* (Hinc angeli quia polient ampla ſcientia, uno verbo tantum dicunt, quantum homines mille verbis, & Deus omnia uno verbo omnia dicit:) *Loquacitas ſtultitia eſt. Vox enim imprudentis in multiplicatione ſermonis, Mansuetus igitur in verbo temperatus, in ſermone ſtatera.*

Tertiò: quia prudens loquela cùm tota dirigatur ad alios *Tertia.* præ ceteris actionibus hominis magnam requirit circumſpectionem; ideoque qui illam habet, prudentiſſimus ſit B oportet. Qui enim orat, ſibi & Deo orat: qui jejunat, ſibi jejunat: qui dat eleemolynam, dat quod habet: at qui loquitur debet prævidere, quid, ubi, quomodo, quando, coram his illiſve loquatur; ut omnes ædificet, nemineni lædat vel offendat. Aliter enim coram Prælatis, aliter coram ſubditis; aliter coram doctis, aliter cum ruſticis; aliter cum juſtis, aliter cum peccatoribus; aliter cum Hiſpanis, aliter cum Italis, &c. loquendum. quod enim phlegmatico v. g. prodeſt, hoc cholerico obeſt. Vide S. Gregor. 3. p. Paſtor. ubi fuſè docet, quomodo admonendi ſint elati, puſillanimes, gulofi, iracundi, ſervidi, torpidi, &c. quiſque pro ſua conditione accommodatè ad ſuam indolem. Hinc moderationis linguæ ſymbolum eſt elephas, qui cùm omnium animalium ſit maximus, idemque prudentiſſimus, linguam tamen habet perexiguam, atque intra os poſitam, ut penè occultus lugeat, teſte Ariſt. lib. 2. de Animal c. 6. Ita genetoſiſſimi quique & prudentiſſimi verbis ſunt parci, ſed factis efficaces. *Non credo augoribus, qui aures verbis dicam*, ait Accius in Alfivanacte. Salomonem ſecutus Siracides Eccleſiaſt. 28. 29 graviter monet de cura & cuſtodia linguæ adhibenda; *Aurum tuum*, C inquit, *& argentum tuum conflabis, & verbis tuis facies ſtateram, & frænos oris tui rectos, & attende, ne forte labaris in lingua & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem*, ubi plura hac de re dixi.

Exemplum memorabile eſt in lib. Sentent. ſive Apophteg. Patrum c. 45. Anachoreta, inquit, celebris vidit, cùm fratres de S. Script. tebuſque pius loquerentur, angelos ſe eis miſcentes, hilari vultu exultan es. Cùm verò ad vana colloqua deflecterent, vidit angelos recedentes cum indignatione, dæmones verò ſpecie porcorum inter colluentes ſe voluantes. Quare circumiens monaſteria monebat dicens: *Colubre, fratres, à multiloquio, & ab otioſis verbis linguam, quia malus intreitus animæ generatur, & non intelligimus, quoniam per hæc & Domino Deo, & ſanctis angelis odibiles fimus? Dicit enim Scriptu. divina, Quia in multiloquio non effugies peccatum: hæc enim infirmat & vacuam efficiunt mentem atque animam noſtram.*

ARGENTUM ELECTUM, LINGUA JUSTI: COR AUTEM IMPIORUM PRO NIHILO] Pro *electum* Sept. vertuot', ἀργύριον, id eſt ignitum, igne examinatum, igne defæcatum & purgatum tum à terra & ſcoria, tum à ſtanno, plumbo, aliiſque metallis. Nam ut ait Plinius lib. 34. c. 16. in eadem vena naſcitur ſtannum, argentum & plumbum. Materia enim igne liquata primò fundit ſtannum, deinde argentum & plumbum. *Eius*, ait Plinius, *qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia addit vena. Hæc rurſus conflata dat nigrum plumbum.* Magna enim eſt metallorum inter ſe vicinitas, ideoque argentum accedit ad aurum. Unde ut idem ait l. 33. 4. *Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte*, &c. *Vbi. unque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur*; quod pretiis in pretio fuiſſe teſtatur.

Modum verò eruendi purgandique argenti idem deſcribit lib. 33. c. 6. *Non ut in puteis*, inquit, *reperitur, nulla quæ ſuiſpe naſcatur, nullis ut in auro locantibus ſimilibus. Ter-*

va eſt alia raſa, alia cinericea. Exequi non poteſt, niſi cum plumbo nigro, quæ cum vena plumbi, galenam vocant, quæ inter argenti venas plerumque reperitur: & eadem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſuperne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè provinciis, ſed in Hiſpania laudatiſſimum. Addit deinde originem argenti vivi: *Eſt & lapis in hic venis, cujus vomica liquoris aurum argentum vivum appellatur, venenum rerum omnium. Exeſt* (exedit) *ac perumpit vaſa permanans tabo diræ. Gummi ei innatans præter aurum: id unum ad ſa trahit. Ideo & optimè purgat, ceteras ejus ſordes expuens crebro iactatu ſictilibus in vaſis, ita vitiis abiectis, ut & ipſum ab auro diſcedat.*

Hinc argentum ob ſui puritatem in Scripturis ſignificat ſapientiam, legem, doctrinam & eloquia Dei, ait S. Auguſt. lib. 17. Civit. 5. & S. Gregor. 4. Moral. c. 28. Et patet pſal. 11. *Eloquia Domini caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum, probatum ſeptuplum; caſta*, id eſt pura, ſancta, irreprehenſibilia, &, ut ait ibidem S. Auguſt. *Eloquia Domini caſta ſine corruptione ſimulationis, probata percontribus per tribulationes: Purgatum ſeptuplum, per timorem Dei per pietatem, per ſanctimoniam, per fortitudinem, per conſilium, per intellectum, per ſapientiam*, putà per ſeptem dona Spiritus ſancti. Ambroſiaſter verò in Apocal. 3. v. 18. *Septuplum*, inquit, *propter ſeptuplam purgationem, quæ fit per ſeptem vitia vel virtutes capiti ſuo connexas.* Nam ſuperbia purgatur per humilitatem, ira per manſuetudinem, luxuria per caſtitatem, gula per abſtinentiam, invidia per amorem, acedia per fervorem, avaritia per liberalitatem.

Senſus ergo eſt, q. d. Lingua juſti proloquitur ſapientia & ſancta, putà eloquia Dei, quæ pura & pretioſa ſunt inſtar argenti, quia manant ea ſapienti & ſancto corde. At cor impiorum, & conſequenter ejus lingua & verba, quia inſipientia & impura, idcirco nihili æſtimantur, & pro nihilo habentur. Oſtendit quod dixit v. præced. *Qui autem moderator labia ſua, prudentiſſimus eſt.* Quia ſcilicet lingua ejus eſt quaſi argentum electum, q. d. ait Aben Ezra, juſti lingua eſt tamquam argentum probatiſſimum; illa enim effatur verba cum delectu & moderatione, quæ tamquam argentum purum, & probatum magni ſunt in æſtimatione. R. Salomon verò: Lingua juſti, illius ſcili cet, inquit, qui ea ad alios corrigendos ſcit uti, eſt quaſi argentum electum: cor autem impiorum pro nihilo, quòd numerum juſti reprehenſiones non admittat.

Lingua impii inſtar argenti.

Nota quinque analogias argenti & linguæ ſermoniſque ſapientium & juſtorum. Argenti enim dotes ſunt quinque. Prima, eſt candor & nitor; Secunda, pretium; Tertia, ſoliditas; Quarta, puritas; Quinta, ſonus. Eædem ſunt in lingua juſti.

Primò:

Igitur Primò, ſicut argentum præ auro ceteriſque metallis candet, nitet & ſplendet: ſic candent, nitent & ſplendent verba ſapientum, ſuntque inſtar fontis limpidiſſimi. de quo Poeta:

Fons erat illimis, nitidis argenteus undis.

Verba ergo æquè ac cor ſapientis argentea ſunt, id eſt inſtar argenti nitentia & grata: verba verò æquè ac corda impiorum ſunt plumbea, ænea & ferrea, id eſt atra, æſtra, gravia, dura, molella. Ita de S. Mechtilde legimus in ejus Vita: *Silentium exactè ſervabat: cùm verò loqueretur, loquebatur ut angelus; ita ut, ſi cum ea colloqueris, putares te loqui cum Angelo.*

Secundò:

Secundò, ſicut argentum poſt aurum inter metalla eſt pretioſiſſimum: ſic & pretioſa ſuot verba ſapientum, & à cordaris auſcultantur, æſtimantur, magnoque habentur in pretio. Hinc pretium commune rerum eſt argentum & moneta argentea, quæ ſucceſſit priſcæ, rudi & ænea: ita pretium virtuti ponit ſapiens, ut quod ille dixerit & fecerit, id omnes honeſtum, ipſamque virtutem æſtimement: majus enim pondus & pretium addit virtuti vita & factis, quàm ore & verbis. Audi Plinium lib. 33. c. 3. *Servius rex primus ſignavit ea. Antea rudi uſos Roma Romulus tradit. Signatum eſt boris pecudum. Vnde & pecunia appellata. Argentum ſignatum eſt anno Vrbis* DLXXXV. (corrigendum videtur CCCCLXXXV. primum enim bellum Punicum cœpit anno Urbis CCCCXC.) *Q. Fabio Conſule, quinquennio ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro decem libris æris.* Et mox. *Aureus nummus poſt annum* LXXV. *percuſſus eſt quàm argenteus.* Hinc Æſculanum facere deum, quaſi præſidem æris; & Argentinum, quaſi præſidem argenti. Quod irridens S. Auguſt. lib. 4. de Civit. c. 21. Romani, inquit, commendabant ſe *Marti & Bellonæ ut benè belligerarent: deæ Victoriæ, ut vincerent: deo Honori, ut honorarentur: deæ Pecuniæ, ut pecunioſi eſſent: deo Æſculano & filio ejus Argentino, ut haberent aſſem argenteumque pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Æſculanum poſuerunt, quia priùs ærea pecunia in uſu eſſe cœpit, poſt argentea. Miror autem quòd Argentinus non genuit Auriunum, quia & auro ſubſecuta eſt. Quare deum ſi ſi haberent ſicut Saturno Jovem, ſic & patri Argentino & avo Æſculano Auriunum præponerent.* Verius: vir ſapiens & ſanctus eſt Argentinus: quia argentea, id eſt cæleſtis, nitor enim candorque, æquè ac valor argenti, repræſentat cælum ſublime, præſtans, nitidum & candidum) & divina argumentè loquitur.

Tertiò, argentum eſt ſolidæ naturæ, nec facilè labefactatur, ait R. Levi: ita ſolida ſunt dicta juſtorum, tum quia benè expenſa & præmeditata, ideoque veracia & curam pecta: tum quia manant ex dictamine juſtitiæ & prudentiæ, æquè ac conſtantiæ: quia impavidè & conſtanter ve itatem proloquuntur, pro eaque ſtant ſortea uſque ad mortem: ſicut argentum purum conſtans eſt, ignique reſiſtit. Ex ſoliditate enim probant argentarii argenti puritatem. cùm enim argentum igne extractum nihil amiſiſſe, ſed in bilance appenſum idem habere pondus, quod ante ignis examen habebat, cernunt, tunc purum purum eſſe judicant. *Tertiò.*

Quartò, argentum electum propriè eſt id, quod à fæcibus, ſcoriis, aliiſque metallis, expurgatum eſt & ſelectum. Unde Septuag. vertunt πεπυρωμένον. id eſt, ignitum & igne defæcatum. Similis eſt lingua juſtorum: hæc enim ea quæ dicere cogitat, priùs expurgat ab omni miſtione falſitatis, vanitatis, adulationis, oſtentationis, obſcœnitatis, hypocriſis, fraudis: imò non niſi pauca cum magno delectu, ideoque tara & ſelecta loquitur. *Quartò.*

Quæres: in qua fornace & igne ignitur & purgatur ſermo linguæ? Reſp. Primò, in igne conſiderationis, diſcretionis & judicii: hoc enim quia acre & exactum, in Script. vocatur ignis, ut Daniel. c. 7. 9. ubi deſcribens judicium Dei: *Throni ejus*, inquit, *flamma ignis: rota ejus ignis accenſus. Fluvius igneus* (ignea judicii ſententia) *rapiebatque egrediebatur à facie ejus.* Ignitus ſapiens in fornace discretionis examinat & expurgat ea, quæ dicturus eſt, juxta illud S. Bernardi, *Verba priùs bis ad limam veniant, quàm ſemel ad linguam.*

Secundò, ignis hic eſt gratia Chriſti ac charitas, ejuſque auctor Spiritus ſanctus, qui corda juſtorum purgat, regit, ignitque; ut non niſi recta, vera, ſancta & charitate ardentia loquantur. Hoc eſt quod de Chriſto prædixit Malachias cap. 3. a. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & cola eos quaſi aurum, & quaſi argentum.* Vide ibi dicta. Hinc S. Auguſt. paulò antè citatus, ignem purgantem linguam aſſignat ſeptem donis Spiritus ſancti.

Myſticè: hic ignis eſt tribulatio & perſecutio, quæ exequit mentes & linguas Confeſſorum & Martyrum, eaſque ab omni levitate, timore, concupiſcentia purgat, ac conſtantiam, Deique ardentem amorem eis inſpirat, ut coram tyrannis & impiis fidem legemque Dei intrepidè profiteantur, doceantque & prædicent, dicantque cum S. Laurentio: *Igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas*, pſal. 16. 3. Pro quo S. Hieron. vertit, *probaſti cor meum, viſitaſti nocte: conflaſti me, & invenisti cogitationes meas non tranſeant meum*; ut ex æquo veritas & profeſſio oris, reſpondeat cogitationi & confeſſioni cordis: nec alia proloquatur os, quàm cogitet cor. Igitur ſicut argentum ab igne non tantùm non conſumitur, ſed etiam purius & ſplendidius efficitur, inquit Baynus: ſic juſti & ſapientis viti lingua tantum abeſt, ut vel oſoris mendacia, vel ſtulti detractionibus inficiatur, aut maledictum rependat maledicto, convitium convitio, ut etiam juxta Paulum bene precetur maledicentibus: à litibus ſeminandis inter fratres uſque adeò aliena, ut multos ad concordiam reducat, & eſurientes paſcat verbo vitæ, quo vivit homo non in ſolo pane. O pretioſam & electam linguam, cui nulla perſecutionis flamma ſilentium imponere poteſt, quo minùs fidem Chriſti reſonet, odium à corde, & mendacium à lingua duleiſſimo ſono expellat. Talis erat Chriſti Jeſu lingua, in cujus ore non eſt inventus dolus; qui cùm malediceretur, non maledice-

bat; cum paterētur, non comminabatur: cui Dominus dedit linguam eruditam, ut ſcitet ſuſtentare cum qui lapſus eſt verbo. Quæ tamen lingua quamvis electa, cor improborum Judæorum non penetravit: nam valdè parum cordis & intelligentiæ habent improbi, & ob defectum cordis verbo vitæ, & pabulo hujus linguæ non ſunt paſti, ſed ut ſtulti fame mortui ſunt.

Quintò. Quintò, argentum præ auro, ſtanno, ære, aliiſque metallis argenteo, id eſt jucundo gratoque ſono reſonat: unde nummularii ſono ſolent explorare bonitatem & puritatem argenti. Hinc & Deus juſſerat Moſi facere tubas ex argento, ut iis tot millia, imò milliones, populi convocaret, Numer. 10. 2. tubæ enim argenteæ præ corneis & æneis ſunt ſonoræ & jucundæ. Unde nolis & campanis, dum eas ex ære fundunt & conflant, ſolent miſcere argentum, & quo plus argenti miſcetur, eo plenius & ſuaviùs reſonant. Simili modo plenè & ſuaviter reſonant argenteæ igneæque voces, dictaque ſapientum & juſtorum: quales fuere Apoſtoli, de quibus dicitur pſal. 88. 5. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Et Elias, de quo Eccli. 48. 1. *Surrexit Elias quaſi ignis, & verbum ipſius quaſi facula ardebat*. B Ubi plura dixi de hiſce linguis. Quocirca earum ſymbolum eſt piſcis appellatus lucerna, de quo noſter Cauſinus lib. 8. Hiſtor. parabol. cap. 48. Subit, inquit, in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exerta tranquillis noctibus relucet, ait Plinius l. 9. c. 27. Ita ſapientes, quales erant Apoſtoli, ſunt lucerna mundi, qui orbem ſua luce colluſtrant, & linguis igneis amore divino accendunt, *ſolemque novum nova ſidera ferant*.

Denique lingua ſapientis eſt inſtar hydrargyri, ſive argenti vivi, quod in omnem partem ſeſe fibrat & agitat, quodque efficacitet aurum expurgat: ſic enim lingua juſti ſapientia fulgentis, & charitate ardentis, ſeſe agitat in omnem partem, ut quidquid vitiorum eſt etiam in viris Religioſis, eradat & expurget. Memorabile eſt quod in Vita S. Antonii Patavini legimus, ipſum argentea & ignea lingua concionando, inſtar hydrargyri ubivis gentium hæreſes, odia, libidines, uſuras, aleas, aliaque ſcelera ſuſtuliſſe, ideoque hoc præmium tuliſſe, ut poſt mortem reliqua ejus carne ſenſim conſumpta, ſola lingua dumtaxat integra & illæſa perduraret; quam proinde 32. poſt mortem ejus anno S. Bonaventura religioſe viſitans, & cum C lacrymis exoſculans: *O lingua benedicta, ait, quæ ſemper laudaſti Deum, multiſque eumdem laudandi cauſa exciteſti, nunc clarè loques, quanti apud eum ſis meriti & pretii, qui te ad tam ſublime præconis ſui officium efformavit*.

Cor autem impiorum pro nihilo] Hebr. *cor impiorum ſicut modicum*; Aquila & Theodot. *ſicut parum*; Symmach. *εὐτελὲς*, id eſt *vile & nullius pretii*; Chald. *contritio*; Syrus, *rebellio*.

Jam Primò, Tigur. ſic vertit & explicat: *Lingua juſti electum eſt argentum, quod cor impiorum parvi pendit*; Hebr. *æſtimat ut parum*, ut rem modicam, q. d. Impii parvi pendunt ſapientiam, quam lingua juſtus proloquitur.

Secundò, Vatabl. *Cor*, inquit, *impiorum eſt velut pauxillum*. ſupple, argenti, q. d. Parvi eſt pretii, parvo ære & argento æſtimandum. Accedit Pagnin. qui vertit, *cor verò impiorum parum eſt electum*.

Tertiò, Baynus vertit; *cor impiorum ut exiguum*; quod referri poteſt, inquit, ad qualitatem, vel ad tempus, q. d. Parvo tempore durat intellectus improbi; vel parum boni ſenſus & cordis habent improbi.

Quartò, Aben Ezra, q. d. Perexiguum eſt quod diſcas ab impio. Aut cor, id eſt ſcientia, impiorum non multum probatur.

Quintò, R. Salomon: Cor impiorum pro nihilo, inquit, quia juſtorum reprehenſiones non admittit.

Sextò, R. Levi. q. d. Impiorum animus & cor non niſi breviſſimi temporis uſoram in corpore habebit.

Septimò, Septuag. vertunt, *cor autem impiorum deficiet*, q. d. Cor & lingua juſti inſtar argenti electi ſolida ſunt, ideoque durant & conſtantia ſunt; at cor & lingua impii, puta ejus ſenſa & eloquia, fragilia & caduca ſunt, ideoque citò deficient. Porrò naturale cordis augmentum, æquè ac decrementum ita deſcribit Plinius libr. 11. cap. 37. *Augeri id* (cor) *per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accidere: ab eo detrahi tantumdem, & ideo non vi vere hominum ultra* A *centum annos defectu cordis, Ægyptii exiſtimant*; ut ſcilicet poſt quinquageſimum annum cor quotannis deficiat & decreſcat ad duas drachmas, ſicut ante quinquageſimum quotannis ad duas drachmas accrevit. Longè majus & velocius eſt decrementum cordis moralis, putà ſenſus & ſapientiæ inſipientis & impii: quia rapiente ſemper cupiditate, ad ſtultas illicò cupedias, nugaſque ſuas tranſit & abit. Hinc *ſtultus ſicut luna mutatur*, Eccli. 27. 12. Unde Origen. in Catena Græcor. totum hunc verſum ſic explicat: *Juſtorum ſermo probatur*, ut argentum electum) *id quod rebus ipſis fidem faciat. Deficit autem cor ſtultorum, quia perpetuò mutatur & fluctuat*.

Octavò, ad verbum planè & plenè vertit Noſter, *cor impiorum pro nihilo*, id eſt mens & ſenſus, ac conſequenter ſermo inde manans, impii parvi, vel nullius, eſt pretii & momenti: cùm ex adverſo cor, id eſt mens & ſenſus, ac ſermo juſti ſit pretioſus inſtar argenti.

Quæres: cur Salomon linguæ juſti opponat non linguam, ſed cor impii? Reſp. Sub corde intelligit os & linguam: quod enim ſentit cor, hoc os eloquitur: præſertim quia inſipientes & impii quidquid habent in corde, hoc ore effutiunt, juxta illud Eccli. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorum: & in corde ſapientium os illorum*. Igitur inſipientes & impii ſicut res viles & nullius momenti, imò impuras, malas & noxias, eorde ruminant; ſic eaſdem ore eructant. Sapientes verò & pii ſicut res ſublimes, ſanctas, cæleſtes & divinas corde volvunt; ſic eaſdem ore profantur: horum ergo cor & os argentum eſt, illorum plumbeum, terreum & ſordidum.

Labia juſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt (hebr. אֱוִלִים *evilim*, id eſt inſipientes, ſtulti. ita Chald. & Syrus) in cornis agaſtata morientur] Pro *erudiunt*, hebr. eſt יִרְעוּ *iru*, id eſt paſcent, utique docendo, id eſt erudient: nec enim labia aliter paſcere poſſunt, juxta illud Jerem. 3. *Et paſcent vos ſcientia & doctrina*. Jam ergo clara eſt ſententia, ajuſque antithefis, q. d. Juſti adeò abundant ſapientia, ut non tantùm ſe, ſed & plures alios erudiant, doceantque honeſtos & ſanctos mores, quibus ad vitam beatam perveniatur: at indocti & inſipientes, id eſt impii, adeò inopes ſunt ſapientiæ, ut ſeipſos (multo minùs alios) erudire & dirigere non ſciant: quare in cordis egeſtate, id eſt in ſua inopia mentis & ſapientiæ, ſcilicet in ſua inſipientia, id eſt concupiſcentia & impietate, ſicut vivunt, ſic & morientur: ideoque juſti erunt felices, tendentque ad vitam æternam; impii verò ob ſuam inſipientiam & impietatem erunt miſerrimi, ibuntque ad tartara; ubi perpetua eſurie mentis & ſapientiæ, ac morte æterna cruciabuntur. Nam in inſipientia hebraïſmo idem eſt, quod propter inſipientiam: ejus enim demerito morte plectuntur, q. d. Impii ob ſuam imprudentiam & improbitatem perniciem mortemque ſibi acciſcunt. ita R. Levi.

Rurſum cum Janſenio ſic explices, ut non ſignificetur differentia inter effectus & conditiones juſtorum & ſtultorum, ſed tantùm deſcribatur efficacia eloquiorum juſti, quæ tamen non perveniat ad ſtultos: ut ſit ſenſus: Labia juſti paſcunt quidem multos; at ſtulti, quoniam à juſto paſci recuſant, propter defectum ſapientiæ morientur. Atque hunc ſenſum ſecutus videtur noſter Interpres, & ſic rectè conſtat noſtra verſio. Eſt enim ſenſus: Labia juſti erudiunt multos: at qui ab eis ſe doceri non patiuntur, ſed indocti manent, morientur D per cordis egeſtatem.

Hinc & vulgò dicitur, ait Lyran. *Multum eſt pauper, qui eſt fatuus vel indoctus*. Septuag. pro litera ר legentes affinem ד aliaque puncta ſubſtituentes, pro יִרְעוּ רַבִּים *iru rabbim*, id eſt *erudiunt multos*, legerunt יֵדְעוּ רַבִּים *ſadenu rabbim*, id eſt, *ſciunt ea ipſa*; unde vertunt, *labia inſtorum ſciunt excelſa*, ſcilicet ſpeculantur cæleſtia & divina, quorum inops eſt mens & cor inſipientum & impiorum, ideoque moritur morte peccati & gehennæ. Ita auctor Catenæ Græcor. *Juſti*, inquit, *rationem ſublimium rerum norunt: inſipientes animi ubi ſublimia ſapiunt aut quærunt*. Chaldæus verò cum Syro יִרְעוּ *iru* accepit in ſignificatione Chaldaica & Syriaca, qua radix רָעָה *raa*, quæ Hebræis ſignificat paſcere, Chaldæis & Syris ſignificat cogitare, velle, amare, & amorem conciliare. Unde Chaldæus vertit, *labia juſti multos plorant*; Syrus, *multum amant*, vel *amare faciunt*. Juſtus enim poſſidet pacem & cha-

charitatem; iisque plenus eadem aliis aspirat & affat etiam A solo aspectu. Unde facilè sedat lites, & pacem inter dissidentes conciliat, secutus illam Christi beatitudinem: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*, Matth. 5. Unde S. Bernard. serm. 23. in Cant. *Tranquillus Deus*, inquit, *tranquillas omnia, & quietum afficere quiescere est*. Hanc Dei tranquillitatem participant Sancti, qui sunt sedes & thronus Dei, in quibus, ut idem ibidem ait, *non est sensus ægens, nec cura pungens, nec culpa mordens*. Idem libr. 5. de Consider. capit. 5. in fine, *Deus*, inquit, *amat ut charitas, novit ut veritas, fovet ut aquitas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, irradiat ut lux, assistit ut pietas. Quæ omnia faciunt & angeli facimus & nos; sed longè inferiori modo, non utique bono quod sumus, sed quod participamus.* Quocirca S. Chrysost. homil. de mansuetudine tom. 5. *Si quis prælatus*, inquit, *iratur se intimici fiat, mansueti viri correptione placantur & mansuescunt, etiam si natura in iram & furorem propensi fiat. Qui verò per hunc conciliari nequeunt, intractabiles planè sunt, alloqui & movere digni.* Addit deinde: *Mox ut videris, mitigas furibundos; æquus enim malis si verbis vel admonitionibus opus est, sed pacem prius quam loquitur persuadet. Quemadmodum Solis* B *imbar, ut primùm apparet, fugat tenebras: ita benignus & justus sua præsentia res turbulentas componit, quietasque ac tranquillas reddit. Est autem & hoc donum recensere, quòd Christus salùm pacificos filios Dei vocat. Et quare suum vocabulum pacificis communicat? Quia solus hic Filium Dei pro viribus imitatur, qui pacis & amicitiæ auctor aliis fit.* Et mox pacifico hæc dat similia & analoga. *Porrò quod in corporibus nostris nervi, hoc pacificus in Domo, in Ecclesia, in civitate: Paulus enim more suo fratres vocat corpus, & membra invicem. Unde verum est illud, quòd pacificator semideus habet virtutem in domo, Ecclesia & urbe, quam habent in corporibus nervi dispersa & separata coniungentes & connectentes.*

BENEDICTIO DOMINI DIVITES FACIT (Hebr; VERS. 22. *ipsa ditat*) NEC SUCIABITUR EIS AFFLICTIO] Septuag. *benedictio Domini super caput iusti hæc ditat: & non adjicietur eis afflictio*, vel, *nec ullam adjunctam habet cordis tristitiam*; Vatabl. *benedictio Domini locupletat, nec quidquam molestiæ secum affert.* Quare minùs rectè Cajet. per *afflictionem* vel dolorem accipit pœnitentiam, non hominis, sed Dei, quasi dicat. Non pœnitet Deum, quòd iustos ditarit: unde ivitas eis semel datas non revocat, nec aufert: C *sine pœnitentia enim sunt dona Dei*, Roman. 11. vers. 29. Pro *eis* hebr. est *ei*, scilicet benedictioni, quasi dicat. Benedictio Dei mera est benedictio: quare et sociari nequit ullus dolor vel maledictio. Sed cùm hæc Dei benedictio recipiatur in divitibus, putà iustis, quos Deus ditat; hinc rectè vertit Noster *eis*. Sensus ergo est, quasi dicat. Non casus, non fortuna, non fraus, non usura, non rapina, quibus ditescere fatagunt impii, non etiam industria vel labor proprius; sed Dei favor & benedictio, id est beneficentia est propria & præcipua causa ditans homines justos, quæ pariter facit, ut eis non iocietur afflictioni, vel in acquirendo, vel conservando, vel in expendendo opes sibi à Deo datas: quia justi spem in Dei providentia & benedictione collocantes, illique magis quàm suo labori & industriæ (etsi eum non negligant) confidentes, in ea securi conquiescunt, scientes se Deo esse curæ: quare laborant sine anxietate, & fructum lucrumque laboris sui Deo committunt, contenti illa lucri opumque mensura, quam Deus dederit: cum ex adverso impii mille curis & angoribus crucientur, ut opes parent, augeant & conservent, D nec umquam eis sint contenti, sed plura semper desiderent.

Per divitias accipe temporales: hæ enim Salomoni & Judæis promissæ fuere à Deo, sub quibus mysticè intellige opes spirituales, putà sapientiam, gratiam, virtutes, &c. promissas Christianis, juxta illud Sapient. 7. 9. *Omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tamquam lutum æstimabitur in conspectu eius.* Et rursum: *Non habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius*, sed charitatem & gaudium.

Significat ergo Primò; Dei esse ditare, ac proinde volenti ditescere Dei favorem & benedictionem esse ambiendam, tum per justam sanctamque vitam, tum per orationem & invocationem.

Secundò, maledictionem Dei esse causam egestatis: ideoque videmus pauperes, qui per fraudes, furta, in quos contractus fatagunt ditescere, Deo eis maledicente depauperari. ac omnes eorum labores & curas inanes reddi, &, in fumum abire.

Tertiò, opes à Deo datas iustis secum afferre animi quietem, moderationem, lætitiam, gaudium: cùm opes à mundo datæ mille advehant sollicitudines, turbationes, lites, mœrores; quæ omnem opum voluptatem obtundunt, & extinguunt: hoc enim mœrorum additamentum vice auctarii & fœneris, donis suis omnibus miscet adiicitque mundus.

Sic Deus benedicendo Abrahæ, Isaac, Jacob, Davidi, Salomoni, &c. eos ditavit, idque ipsimet agnoverunt, & cum gratiarum actione confessi sunt; ut patet Genes. 12. 2. & cap. 18. 28. & cap 22. 17. & cap. 24. 5. & sequ. Sic de viris Religiosis & Apostolicis ait Apost. *Nihil habentes, & omnia possidentes. Providentia enim Dei est census pauperum*, ait S. Chrysost. isque certus, perennis & inexhaustus. Unde S. Franciscus suis non aliud dabat viaticum quàm hoc: *Jacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet.* Videmus, quot quantosque fundos & census Dei benedictio dederit monasteriis Ordinis S. Benedicti. Sanè si tanti fuere, ut scribat Trithemius, si omnes in unum colligerentur, facilè tertiam Europæ partem æquaturos. Vulgatum est illud regis Franciæ de S. Mauro: *Monachus hic plus acquisivit suo breviario, quàm majores mei gladio.* Causam dat S. Hieron. scilicet quòd Religiosus pro Deo relinquens omnia possideat Deum; Dei autem sunt omnes opes. Sic enim ait epist. ad Pammach. *Religiosi Christi est omnia, ut, qui omnia propter Christum dimiserit, unum invocaret pro omnibus, & libera posset voce proclamare: Pars mea Dominus*, qui dives est in misericordia, æquè ac opulentia.

QUASI PER RISUM STULTUS OPERATUR SCE- VERS. 23. LUS: SAPIENTIA AUTEM EST VIRO PRUDENTIA] Noster Salazar τὸ *quasi* accipit non propriè, ut notam similitudinis, sed per catachresin ut notam veritatis, sicut accipitur Johan. 1. 14. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Unde Sept. pro littera ב legentes affinem כ, putà pro כִּשְׂחוֹק *Kischoc* legentes כִּשְׂחֹק *kischoc*, vertunt, *in risu insipiens agit malè*; Chal. *quando videt stultus, operatur sceleris*. Sensum ergo esse Primò, quasi dicat. Stultus, id est improbus, dum ridet & arridet, dum se hilarem, & iucundum ostendit, machinatur scelus & noxam: *sapientia autem viro est prudentia*, id est, prudenti sapientia est cautio, ne ab improbo deludi aut circumscribi se patiatur: prudens enim ex modo ritus indagat animum & machinationes insipientis. Est enim, ut ait Seneca, *risus, cachinni, arrisa & subrisio. Ridet sincerè, cachinnos edunt stulti, arridet adulatores, irridens securus, subridet callidi & dolosi. Hæc prudentis viri prospicua discernunt.*

Secundò; quasi dicat. In risu, seu quando ridet, stultus operatur malum, id est risus & ioci opportunitatem sceleribus magnis præbent. Rationem dat Aristoteles libr. 4. Ethicor. cap. 8. Quia risus licentiam & liberiorem quamdam facultatem administrat, & inter risus & jocos abit pudor, verecundia discedit. Et pseudo-Augustinus serm. 39. de Diversis, qui numeratur 97. de Tempore: *Risus frequens*, ait, *corrumpit mores: retasat enim nervos tigoris adstrictos: severus autem vultus custos est disciplinæ* S. Chrysostomus homil. 62. ad Populum recenset quædam loca ubi ritus liberior est, & in his maxima quoque delicta evenire docet; scilicet in theatris, in conviviis, atque ejusmodi aliis. Sensum ergo esse, q d Risus & ioci solventes animi rigorem causa sunt, ut animus diffluat in gulam, venerem, convicia, aliaque scelera. At *sapientia viro prudenti*, id est ipsamet sapientia, qua pollet vir prudens, jocis ac risui modum imponit, leges præscribit, ne fortè excessus peccandi licentiam & libertatem adducat. hæc appositè Salazar.

Verùm planiùs & simplicius alii passim τὸ *quasi* accipiunt propriè ut not. n similitudinis: Hebræa enim ad verbum habent, *quasi videre est stulte facere scelus*. Et hoc voluere Septag. vertentes, *in risu*, id est instar ritus, per modum risus, *insipiens agit malum*; Vatabl. *iocus est stulte scelus designare*. Sensus ergo planus clatusque est, quasi dicat. Stultus, id est impius, quasi ludendo & ridendo scelera etiam ingentia designat & perpetratat *sapientia est viro prudentiæ*

id eſt, ar ſapientia docet virum prudenter & ſeriò agere, ideoque ſceleri impii reſiſtere, omniaque agere ex præcripto ſapientiæ, rationis & legis divinæ.

Porrò *τὸ quaſi per riſum* multa innuit. Primò, facilitatem & pronitatem ſtulti ad ſcelera, q. d. Stultus tam facilis eſt ad ſcelus, quam ad riſum. Unde Janſen. & Cajet. ſic exponunt, q. d. Quaſi riſus eſt ſtulto operari ſcelus, hoc eſt, putat rem eſſe ridiculam & jucundam: non magni facit peccare, ſed parvi pendit, imò lætatur operando ſcelus, & ridet: *ſapientia autem eſt viro prudentia*, vel ut hebr. eſt, *intelligentia*, hoc eſt, adfert ei prudentiam & intelligentiam, qua ſcilicet cognoſcat, quàm ſit res gravis & execrabilis operari ſcelus.

Secundò, recreationem; quòd ſcelere ſe oblectet. q. d. Stultus ſicut riſu, ſic & ſcelere ſe recreat & paſcit; unde ludio & ex propoſito illud committit, imò captat, quærit & ambit, uti quærimus jocos & ludos. Si tamen inde pœna vel infamia ipſi immineat, ſeſe excuſat dicens: Jocatus ſum ludens dixi, ridens feci. ita Hugo. Quocirca hanc gnomen ſpectaculis obſcœnis & crudelibus adaptans S. Salvianus libr. 6. de Providentia: *Ludi publici*, inquit, *ludibria vitæ noſtræ. In theatris & circis deperimus, inanem illud: Stultus perſum operatur ſcelus.*

Tertiò, levitatem, q. d. air R. Salomon, Sicut ſtultus leviter & quaſi per riſum operatur ſcelus: ſic ſapientia prudenti eſt levis, dum quaſi per riſum præſtat illa quæ ſapientia præcipit. Et Aben Ezra: Sicut, inquit, leve eſt ſtulto ſcelus deſignare: ſic ſapienti viro prudentia, ſupple, levis eſt, aut facilis propter aſſuetudinem.

Quartò, inconſtantiam, q. d. air R. Levi: Stultus ſicut per mentis inconſtantiam fortuitò & temere ad quidvis ſine cauſa, ſine deliberatione rider & arridet: ſic & idem ſimili modo ſcelus admittit: nunc enim hoc patrat, nunc aliud & aliud, prout eum rapit occaſio & libido. At ſapiens agit omnia prudenter cum ratione & deſtinato conſilio: ideoque omnia quæ molitur felicem conſequuntur affectum.

Quintò, pro *ſcelus* hebr. eſt זמה *zimma*, quod verti poteſt *cogitationem*, q. d. Stultus nil facit graviter & maturè, ſed omnia quæ cogitat, hæc ridiculè & jocoſè operatur: at *ſapientia eſt viro prudentia*, id eſt, at ſapientia docet virum ea quæ cogitat prudenter, id eſt maturè, ſeriò & prævia deliberatione, tractare & expendere. Tales ſunt in aulis principum aſſentatores, qui ut principum cupidinibus indulgeant, omnia eorum ſcelera per jocum & eachinnum excuſant, vel eludunt. Talis in aula Henrici VIII. regis Angliæ fuit Franciſcus Brianus, Eques auratus. Cùm enim rex amoribus Annæ Bolenæ captus, cogitaret eam in uxorem ducere, quam dictitabant eſſe ipſiuſmet regis filiam, eò quòd mater Annæ regis concubina extitiſſet; à Briano quæſivit, inquit Sanderus libr. 1. de Schiſmate Anglie. *quale portentum videretur matrem primùm, deinde filiam cognoſcere?* Cui Brianus: *Omnino*, inquit, *ſale, ô rex, quaſi gallinum primùm, deinde pullum eius gallinaceum comedere.* Quod verbum cùm rex magno riſu accepiſſet, ad Brianum dixiſſe fertur: *Nam merita mea ei infernè vicaria*: Brianus enim iam prius ob impietatem notiſſimam vocabatur inferni vicarius. Rex igitur cùm & matrem priùs, & poſtea filiam Mariam Bolenam proconcubina tenuiſſet, demum ad alteram quoque filiam Annam Bolenam animum adjicere cœpit.

SAPIENTIA EST VIRO PRUDENTIA] Hebr. *intelligentia*. Primò, Septuag. ſic genuinè verunt & explicant: *Sapientia viro parit prudentiam*; unde Lyran. Sapientia, inquit, eſt cognitio de divinis. Hæc virtuoſo parit prudentiam; quia per notitiam de divinis procedit ad diligendum humanos actus circa quos propriè verſatur prudentia. Et S. Thom. 1. p. q. 1. art. 6. *Prudens*, inquit, *vocatur ſapiens in quantum ordinat humanos actus ad debitum finem. Unde Proverb. 10. dicitur: Sapientia eſt viro prudentia.* Secundò, Chald. vertit, *ſapientia eſt viro prudenti*, ut pro ſapientiam ſcelus, quod ſtultus per riſum operatur, devitet, & contra illud ſe tueatur. Tertiò, Tigur. *locus*, inquit, *eſt ſtultæ ſcelus deſignaſſe; id vero ſi quis animadvertit, ſapientia eſt.* Quartò, Vatabl. *ſapientia eſt viro intelligentiæ*, id eſt ſapientia pollet vir intelligens. Quintò, Janſen. verba tranſponens: Prudentia, inquit eſt viro ſapientia, id eſt, prudenter animadvertere & intelligere, quàm feria res ſit operari ſcelus, & ad quantum malum perducat hominem, eſt viro magna ſapientia. Porrò iam A ſæpiùs monui ſapientiam & prudentiam hoc libro in re idem ſignificare, ſcilicet ethicam, ſive ſcientiam practicam. Unde ſignanter dicitur, *ſapientia eſt viro prudentia*, q. d. In rebus humanis ſapientia eſt prudentia, & ſapiens eſt vir prudens: quia prudenter ordinat actiones vitæ humanæ ad ultimum finem: nam alioqui ſapientia ſimpliciter ſumpta toto genere diſtat à prudentia, eſtque contemplatio rerum altiſſimarum, putà Dei, angelorum, rerumque cæleſtium. ita D. Thom. 2. 2. quæſt. 47. art. 2. ad 1.

QUOD TIMET IMPIUS, VENIET SUPER EUM] Vers. 24
DESIDERIUM SUUM JUSTIS DABITUR] Hebr. *formido impii ipſa veniet ei*; Syrus, *impius ad perditionem trahetur*; & *juſti quod ſperabat, dabitur*; Vatabl. *impiis accedunt, quæ metuunt: juſtis vera datur, quod cupiunt*; Septuag. *in perditione impius circumfertur: deſiderium autem juſti acceptabile.* Vel clariùs ut vertit interpres Catenæ Græcor. *in perditionis foveam volutatur impius: juſti autem deſiderium Deo eſt gratum*; idque ſic explicat, ſeu *acceptum*; q. d. In perditione impius volutatur: ſiquidem tentatione aliqua ingruente abſque omni timore ſtatim peccato ſeſe dedit; eùm è diverſo per patientiam & tolerantiam tentationi, quæ ad venerat, debuiſſet reſiſtere. B

Hæc ſententia connexa eſt præcedenti, eamque limitat & temperat per occupationem. Dicet enim quis: Si ſtultus pro riſum operatur ſuas cogitationes & ſcelera; ergo ſemper lætus eſt & alacer, agens vitam jucundam & beatam. Reſpondet, riſum hunc magno timori permiſtum eſſe, adeoque extetiùs impium ridere, intetiùs verò timere & trepidare. Dum enim ſcelus machinatur, patravit aut patrat, illicò conſcientia ſuggerit ei agmen pœnarum & malorum ſceleri & ſceletto impendentium, quæ ipſum ingenti metu & angore concutiant. Nec enim timor hic manifeſt & vanus, ſed realis & ſerius; quæ enim timet ab irato Deo, advenient ei. Mala hæc ſunt rum futura in gehenna, tum præſentia, putà infamia, ſi ſcelus prodatur; jactura bonorum; metus ne, quod machinatur, infelicem habeat exitum, ut voris & ſpebus ſuis per ſcelus non potiatur; offenſa amicorum, vicinorum, omniumque ervium; caicer denique ac mors ipſa: hæc enim omnia ipſum ſcelus metetue. Ex adverſo juſti, qui gravi & ſevero vultu prætendunt prudentiam, bi in corde eclant C ſuas ſpes & gaudia: quia eertò ſperant ſe deſiderata ſuis fruituros. Deus enim id eis hic & alibi promiſit, ut pſalm. 144. 19. *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſalvos faciet eos*: atque hujus rei arrham & pignus dat ipſum deſiderium. Cùm enim Deus donum aliquod cuipam vult elargiri, priùs eidem ingens illius deſiderium immittit: tum ut per hoc fiat capax, oretque pro dono; tum ut eò gratius ſit donum, quo magis & diutiùs ſuit deſideratum, qua de cauſa ſolet Deus pariter differre rem deſideratam, ut dilatio augeat deſiderium & orationem, deſiderium cumulet gaudium cùm re ipſa potietur. Igitur eſt hic una, ſed virtute duplex antithetis, quaſi dicat. Impio adveniet non id, quod ſperat, ſed id quod timet: at è contrario juſto accedet non quod timet, ſed quod ſperat. Ita videmus & experimur Deum implere in bonis deſideria ſervorum ſuorum, etiam in rebus domeſticis & parvis: imòea prævenire & ſuperare, juxta id, quod profitetur Eccleſia: *Deus qui merita ſupplicum excedis & vota*, &c.

Legimus in Vita S. Hildegardis, multos ſe ejus precibus commendare ſolitos, ac compotes voti factos ei gratias egiſſe, cumque illa mitarerur, eò quòd ipſorum oblita pro eis non oraſſet, accepit à Deo reſponſum: Deum id eis præſtitiſſe, non quòd actu pro eis oraſſet, ſed quòd orare deſtinaſſet: ipſum enim exaudire tacita & virtualia ſuorum vota, etſi in actum non exeant. D

Porrò maximè implet Deus in ſervis ſuis deſiderium majoris virtutis & perfectionis. Hoc enim deſiderium efficax eſt medium ad perfectionem orazione pollulandam, & operatione procurandam. Quocirca ut ſapienter monet B. Laurentius Juſtin. libr. 1. de Diſcipl. & perfect. monaſt. capit. ult. *Quicumque illius ſuperni vitæ dulcitis, divinis, honoriſque abundare deſiderat, donec in carne vivit, quamdiu operari licet; virtutum ſemina ſpargere non deſiſtat; ut meritorum manipulos in horreis cæleſtibus valeat aggregare, ſemper proficere ſtudeat; qa ſiter in via Dei croſcere poſſit, aſſidue meditetur. Et numquam radicari de ſe permittat perfectionis deſiderium:*

quin

quin petiùs quantumcumque profecerit, quamvis plurimis virtutum incrementis exiſterit, continuò cum Apoſtolo dicat: Ego me non arbitror comprehendiſſe. Atque ex his aſſumptis amoris provocatus ſtimulis, ſemper maiora appetat dona, & meliora ſpiritus chariſmata concupiſcat. Deſideria itaque magni momenti ſunt ad perfectionem aſſequendam, præſertim ardentia & efficacia: ea igitur augenda & acuenda ſunt.

Cùm ergo, ò homo Dei, tibi ſentis immitti à Deo deſiderium alicujus gratiæ, virtutis, conversionis animarum, &c. ſcito Deum rem deſideratam tibi efflagitanti reipſa daturum: ideò enim ejus deſiderium tibi immittit, & quaſi præmuntium præmittit. Sicut enim, ut ait Alcuinus in Reſponſis ad Carolum Magnum Imp. timor, quo Deus impiorum mentes ante ſupplicium percellit, eſt *iræ & vindictæ divinæ ſocialis*: ſic deſiderium, quo Deus lactat animas piorum ante donum, eſt *beneficentiæ divinæ ſocialis*. Sicut enim ſocialis apud Romanos erat ſacerdos denuntians bellum hoſtibus; ſic timet præmuntiat ſupplicium impius, ac deſiderium rem deſideratam præmuntiat pius mox aſſore.

Vers. 25. QUASI TEMPESTAS TRANSIANS NON ERIT IMPIUS: JUSTUS AUTEM QUASI FUNDAMENTUM SEMPITERNUM] Hebr. *ſicut tranſit turbo, ſic non erit impius: juſtus verò ut fundamentum mundi*, vel *ſæculi*. hoc eſt, ait Vatabl. *quàm citò præterit turbo, tam citò deſinet eſſe impius: juſtus verò permanebit in vita, ſicut fundamentum mundi perſeverat*; Chald. *ſicut tranſit turbo, ſic tranſibit impius*; Syrus, *velut turbo repente tranſit, ita profligabitur impius, & non reperietur: juſtorum autem fundamenta in æternum permanent*; Arabicus, *in tranſitu turbinis periit impius: juſtus autem cum dominaverit malo, ſervabit ſe in æternum*; Septuag. rurſum pro בְּ legentes כְּ, putà pro סוּפָה *Koſupha*, id eſt *quaſi tempeſtas*, legentes סוּפָה *beſupha* id eſt *in tempeſtate*, veritate, *præſentia* vel *ingruente procella deletur* (vel *evanuerit*) *impius: juſtus autem inde declinans ſervatur in ſæculum*, vel *in æternum*. Pro *tempeſtas* hebr. eſt סוּפָה *ſupha*, id eſt turbo, tempeſtas, procella, quaſi vaſtans, obruens, & finem alii æque ac ſibi afferens. Radix enim סוּף *ſuph* ſignificat ceſſare, deſinere, finire: & סוֹף *ſoph* eſt finis, terminus.

Jam in genere ſenſus adæquatus eſt, q. d. Sicut tempeſtas citò tranſit & deſinit, ſic & impius: juſtus verò perdurat tum in hac vita, tum magis in futura & æterna. In ſpecie verò, ſive in particulari, magis hæc ſigillatim applicando, quia tempeſtas dupliciter accipi poteſt, ſcilicet paſſivè & activè; hinc duplex hic eſt ſenſus. Prior accipiendo paſſivè, q. d. Cùm quæ ingruit publica clades & calamitas, tentatio & tribulatio, illa corripitur & abripitur impius: at juſtus in ea manet firmus & inconcuſſus; vel quia prudenter eam declinat, vel quia à Deo protegitur, vel, ſi in eum ingruat, fortiter eam tolerat & ſuperat. ita Janſen.

Huic expoſitioni favent Septuag. quorum verba jam recitavi, & Tigur. dum vertit, *ubi tempeſtas præterit, impius nuſquam eſt: at juſti fundamentum perpetuum eſt*. Unde Chriſtus juſtum comparat domui fundatæ ſuper petram, quæ omni tempeſtati & procellæ reſiſtit; impium verò domui ædificatæ in arena, quæ procella ſternitur. Matth. 7. 24. Simili modo Jeremias c. 23. 19. *Ecce turbo*, inquit, *Dominica indignationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet*. Et Nahum cap. 1. 3. *Dominus in tempeſtate & turbine via ejus*.

Poſterior accipiendo activè, q. d. Impius eſt ſimilis procellæ & turbini tranſeunti: quia etſi ad tempus inſtar tempeſtatis terribilis ſit hominibus, non diu tamen ſubſiſtit, ſed ritu procellæ prætereuntis ſubitò è vita tollitur: quæ quantum vis videatur longa hic eſſe, tamen ad æternitatem ſequentem, in qua æternùm morietur mortem, brevis eſt. juſtus autem fundamento ſempiterno, hoc eſt diu duranti, comparatur: quia juxta promiſſiones veteris teſtamenti diu in hac vita perſiſtit, aut, etiamſi hic non diu vivere detur, non tamen vivere deſinit; ut qui per mortem corporalem veram æternamque adipiſcatur vitam. Hunc ſenſum exigunt Hebræa, Chald. Syrus, & Notter. Salomonem de more ſecutus Eccleſiaſticus c. 40. 13. *Subſtantia impiorum*, inquit, *ſicut fluvius ficabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluvia perſonabunt*. Vide ibi dicta.

Nota, impium tectè comparari procellæ & turbini.

A Primò, quia impii inſtar turbinis irruunt in juſtos, eoſque affligunt & vexant: at juſtus afflictiones haſce forti animo ſuſtinet, quaſi fundamentum firmum & inconcuſſum. *Impius inſtar procellæ.* *Primò.*

Secundò, quia ſicut tempeſtas, ſic & graſſatio impiorum, ſæva eſt, violenta, conſragoſa & horribilis, cùm reboant tonitrua, coruſcant fulgura, perſtrepunt venti, cadunt fulgetra, torrentes imbrium depluunt, &c. juxta illud Virgilii Æneid. 5. *Secundò.*

Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum & campi, ruit æthere toto
Turbidus imber aquis, denſique nigerrimus Auſtris.

Tertiò, utraque ſubita eſt & inopinata: ſubitò enim oritur, at ſubitò pertranſit & occidit. Quocirca forti animo ſuſtinenda eſt, utpote certa ſpe, quod illicò tranſibit & evaneſcet. Ita Julianus Apoſtata quaſi tempeſtas pertranſiit ſæviendo in Chriſtianos: nam vix biennium regnavit. Unde cùm S. Athanaſium Alexandria eiceret, ideoque Chriſtiani illacrymarentur: *Bono animo*, inquit Athanaſius, *eſtote: nubecula enim eſt, & brevi evaneſcet*. Verus fuit vates: nam eodem anno in Perſide Julianus occubuit. ita Sozomenus lib. 5. c. 14. *Tertiò.*

B Quartò, quia utraque ingentia ſæpè dat damna. Lege hiſtoriam decem perſecutionum primitivæ Eccleſiæ: putà Primæ, Neronis; Secundæ, Domitiani; Tertiæ, Trajani; Quartæ, Antonini; Quintæ, Severi; Sextæ, Maximini; Septimæ, Decii; Octavæ, Valeriani; Nonæ, Aureliani, Decimæ, Diocletiani; & videbis, quantas Chriſtianorum ediderint ſtrages. *Quartò.*

Quintò, quia utraque ſemetipſam interimit, ac in ſemetipſa definit, ſtragemque & interitum, quem aliis affert, eumdem ſibi conciliat; ac ſicut bombyx glomo ſuo ſe involvit & emoritur. Impius ergo tempeſtate ina mergitur: at juſtus eam ſuperat, vel per eam tranſit, & enavigat ad portum felicitatis & ſtabilitatis æternæ. Sic Nabuchodonoſor comparatur turbini & tempeſtati, Jerem. 4. 13. *Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus ejus: velociores aquilis equi illius: væ nobis, quia vaſtati ſumus*. Et de Antiocho invadente Ptolemeum Philometorem ait Daniel cap. 11. 40. *Quaſi tempeſtas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna*. Et de Cyro invadente Babylonem ait Iſaias c. 21. 1. *Sicut turbines ab Africo veniunt, de deſerto venit, de terra horribili*. Similia *Quintò.*

C ſunt c. 28. 2. c. 29. 6. c. 66. 15. & alibi.

Porrò R. Levi ſic exponit: *Quaſi tempeſtas*, &c. q. d. *Quando procella & tempeſtas ingruet, non niſi ad impium abolendum urgebit, perinde ac ſi finis tempeſtatis eſſet ad iniquum exitio mulctandum*. Sic Ariſtot. in Meteor. ait Deum tonare, ut hoc fragore homines impios metu numinis percellat. Unde & fulminibus non raro ſanguntur peccatores, v. g. adulteri, ſcortatores, pæderaſtæ, cùm ſunt in flagranti delicto: indignatur enim fremitque aer tonando & fulminando in impios, qui aere ad ſcelus abutuntur, ac creatori æquè ac creaturis ſunt injurii: juxta illud Sap. 5. 21. *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſipientes. Ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tamquam à bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient*.

Denique eleganter hunc locum explicat noſter Fernandez in Genel. cap. 31. ſect. 8. num. 8. *Quaſi tempeſtas non erit impius*. Cælum, inquit, aliquando tenebris obducitur; dein maligno fulgure intermicant fulgura, reboat æther, immugiunt tonitrua, furit tempeſtas. Quid ergò pavor horrorque in terris. Bene, ſed ſolnta demum in pluvias nube D tempeſtas filet, cælo redit ſerenitas, terras lux alma revifit. Quievit tandem fragor, qui gentes terruerat; ſola in terris viſenda reſtant lutum ſordeique. Sic habent filit hujus mundi, dum vivunt, honorum dignitatumque nominibus ac titulis, pomparum vaniſſimarum ſtrepitu, auri argentique factis & infectis tinnitu reboant, audiuntur, ſciuntur, celebrantur, mortalibus ſunt admirationi ac terrori: tempeſtas eſt. Ceterùm mortis interventu ſepultis illorum cadaveribus, pariter illorum ſuperbia & memoria ſepelitur. Optimè verò adjungit Sapiens: *Juſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum*. Impius quidem in oculis & in ore hominum eſt: juſtus verò ſub humo latet infoſſus, ut parietis cæmenta: contemnitur, opprimitur. At quàm diſpar utriuſque finis: illius anima ſempiternis deputatur incendiis, evaneſcit gloria, & in perpetuam oblivionem memoria tumulatur. At juſto dicitur: Leva caput tuum, attolle lumina oculos, quia appropinquat

red. in-

redemptio tua: ſurge ab humo, & intra in gaudium Domini tui.

Moral de iuſti conſtantia.

Moraliter, juſtus eſt fundamentum æternum: quia in Deo & cælo fixus, immotus inter adverſa & proſpera conſiſtit, dicitque:

Etiamſi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Hinc Ariſtot. in Ethicis docet, virum virtute præditum eſſe ſimilem quadrato lapidi, qui in quodcumque latus volvatur, quadratè & ſimè conſiſtit, omnemque fortunæ ictum quadrato mentis vultuſque ſitu excipit. Et Seneca definit virtutem eſſe æqualitatem & tenorem vitæ per omnia ſibi conſonantem. Atque in Cebetis tabulis vera diſciplina pingitur inſiſtens quadrato lapidi; fortuna verò globo volubili. Adde, juſtos eſſe fundamentum mundi: quia propter eos mundus eſt ſtabilis, qui alioqui ob ſcelera impiorum ſæpè à Deo everteretur. Unde illud Ruffini præfat. in Vitaſp. *Quis dubitet mundum proceres ſtare Sanctorum?*

Eleganter S. Auguſt. in pſalm. 86. 1. *Fundamenta eius in montibus ſanctis Non fruſtra*, inquit, *de lignis quadratis edificata eſt arca Noe, quæ nihilominus figuram geſtabat Eccleſiæ. Quid eſt enim quadrari? Attendite ſimilitudinem quadrati lapidis. Similis debet eſſe Chriſtianus: in omni tentatione ſua Chriſtianus non cadit, & ſi impellitur, & ſi qua vertatur, una cadit: nam quadratum lapidem quacumque verteris, ſtat: Cadere viſi ſunt Martyres, cum perturbarentur: ſed quid dixit quædam vox Cantici? Cum ceciderit juſtus, non collidetur, quoniam Dominus confirmat manum eius. Sic ergo conquadramini ad omnes tentationes paratæ; quidquid impulerit, non vos evertat, ſtantem te inveniat omnis caſus.*

Præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 28. *Eſt quædam in fabulis arbor*, inquit, *quæ cum cæditur viret, & adverſus ferrum certat, morte vivit, & ſecturæ pullulat, atque eum abſumitur, erupit. Talis planè eſſe vir philoſophus (ſapiens) videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ moleſtias virtutis ſegetem exiſtimas, atque in adverſis geſtit & gloriatur.* Unde poſt plura ſubjicit: *Duo hæc arripi & ſuperari nequeunt, Deus & angelus: verſum eſſe philoſophum, in materia expers materiæ, in corpore incircumſcriptus, in terra cæleſtis, in paſſionibus impaſſibilis, omnibus rebus ſe vinci facile ferens, præterquam animi magnitudine, eo ipſo quòd vinci ſe patitur, eos qui ſuperiores ſibi videntur, devincens.*

VERS. 26. SICUT ACETUM DENTIBUS, ET FUMUS OCULIS, SIC PIGER (Chald. *nuntius piger*) HIS QUI MISERUNT EUM] Acetum purgat quidem firmatque dentes, ſed tamen ſuo acore eis dolorem & ſtuporem affert, ut cibos mandere nequeant: aceto enim hebetantur & obſtupeſcunt dentes, fiuntque acidi, ait Lyran. Quare perperam Cajetan. pro *acetum* contendit vertendum eſſe *acre*: acria enim, inquit, nocent dentibus, cùm acetum profit iiſdem. Fumus verò oculos lumine ſuo fua caligine offuſcat, cruciat, elicitque lacrymas. Unde extat ænigma fumi apud Sympoſium:

Sum mihi ſum lacryma, ſed non eſt cauſa doloris.
Eſt iter ad cælum, ſed me gravis impedit aer:
Et qui me genuit, ſine me non naſcitur ipſe.

Jam ſemus in genere adæquatus eſt, q. d. Sicut acetum moleſtiam noxamque affert dentibus, & fumus oculis: ſic pariter piger moleſtiam noxamque creat iis, qui miſeruut eum: quia pigrè, remiſsè, imperfectè, negligenter peragit ea, ob quæ miſſus eſt, tardeque redit & renuntiat mittenti ea quæ geſſit.

In ſpecie verò Primò, Janſen. ſic explicat: Monet, inquit, hæc ſententia inſpicere diligenter, quibus quis negotia ſua gerenda & curanda committat. Sicut, inquit, acetum eſt dentibus noxium, quos ob acredinem ſtupefacit, inidoneoſque reddit ad bene maſticandum; & ſient fumus eſt noxius oculis, quos hebetat & pungit: ſic piger his qui miſerunt illum, eſt noxius & moleſtus: quia dum cauſam eorum ſibi commiſſam malè curat per ſuam pigritiam, nocumentum ſimul & dolorem eis adfert, facitque ut cauſam ſuam bene diſponere nequeant. Sic & R. Levi & Aben Ezra. His adde illud Auſonii epigram. 120.

Sanus piger febrienſe multo eſt nequior,
Potat duplum, dapeſque duplices devorat.

Secundò, alii, q. d. Sicut fumus ante oculos abit in aerem & evaneſcit: ſic piger miſſus ab hero abit, nec redit; itaque eum ſuſpentum tenet. Rurſum ſicut aceto ſtupefacti dentes cibum mandere, & oculi fumo offuſcati rem præſentem cernere nequeunt: ſic herus avidus ſciendi, quid piget à ſe miſſus in re quam cordi habet, geſſerit, dum ille tardat, nec cibum avet ſumere, nec quid jucundi videre: quia pigri reditus & reſponſum eum ſollicitum tenet.

Tertiò, ſicut acetum acidos & acedos pigroſque ad manducandum efficit dentes, ac fumus tardos pigroſque ad cernendum facit oculos: ſic piger pigritiam ſuam afflat hero, ut ob eius tarditatem cogatur tardè, lentè & imperfectè rem acrem, quam mente deſtinarat exequi.

Quartò, preſſius & nervoſiùs noſter Salazar cenſet hìc ſignificari, quòd piger hero ſua pigritia concitet iram, bilemque moveat. q. d. Sicut ex aceto dentium ſtupor, ex ſtupore ſtridor & collifio accidit; item ex fumo oculi obtenebraſcunt & perſtringuntur: ſic etiam ob pigrum miniſtrum tardè & cunctanter res ſibi demandatas præſtantem eos, qui miſerunt aut demandarunt, tam vehemens & acerba ira nonnumquam corripit, ut illorum dentes bile exeuata ſtupefacti ſtrideant & collidantur, & oculi caligantes hebeſcant præ furore: conceptam verò iram atque furorem omnem in ſocordem illum miniſtrum tandem effundant. Hinc Ariſtoteles apud Stobæum ſerm. 18. *Ut fumus*, ait, *mordicans oculos non videre permittit, quæ pedibus adiacent: ſic iracundia aborians rationem offuſcat, & quod bonum habitura mens fuerat à ratione, ea non ſinit ipſum iracundia ſine labore patiri ac moleſtia.* Huc facit illud Comici: *Nuntiorum plurimos ſua interemit tarditas.* Et tamen ſubinde ea uti prudentia ſuadet, juxta illud ejuſdem: *Feſtinare noli triſti deſtinatus nuntio.*

Symbolicè: piger & pigritia ſymbolum eſt iniquitatis & pravitatis, quæ animæ magis nocet quàm acetum dentibus & fumus oculis: tum quia pigritia, ſive acedia, eſt unum è ſeptem vitiis capitalibus: tum quia ipſa eſt fons & origo malorum omnium: *Multam enim malitiam docuit otioſitas*, Eccli. 33. 29. Unde Septuag. ſic vertunt, *ſicut uva acerba dentibus nocta eſt, & fumus oculis: ſic iniquitas his qui ea utuntur*; & Syrus de more ſequens Septuag. *Sicut uva acerba*, inquit, *dentes Iædunt, ſic morat iniquitas illam perpetranti*; hoc eſt, ut explicat auctor Catenæ Græcor. *Iniquitas noxia eſt ſuis auctoribus: nam & ſenſum adimit, & mentem graviter offendit, nec ſemel exerta finem facile facit.* Alludit ad illud Moſis Deuter. 32. 32. *De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ: uva eorum uva fellis, & botri amariſſimi.* Huc vicißim alludit Ezech. 18. 2. *Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt.*

Porrò eitant hanc verſionem Septuag. S. Hieron. in Ezech. 18. 2. S. Ambroſ. in pſal. 35. & S. Auguſt. in pſal. 48. ubi ſic eam legit & explicat: *Sicut uva acerba dentibus vexatio eſt, & fumus oculis; ita iniquitas iuventibus ea. Qui manducaverit enim iniquitatem, id eſt qui libenter eam habuerit, non poterit manducare iuſtitiam. Panis enim iuſtitia eſt. Quis eſt panis? Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi: ipſe eſt panis cordis noſtri. Quomodo ergo qui manducat ore uvas acerbas, obrigeſcunt & obſtupeſcunt dentes eius, & minùs idoneus fit ad manducandum panem, & remanet illi laudare quod videt, & manducare non poſſe. Sic is qui iniquitate uſus eſt, & paſſus peccatis, incipit non poſſe manducare panem, laudare verbum Dei, & non facit. Unde non facis? Quia cùm cœperit facere laborat; quo modo ſentimus laborare dentes poſſe uvas acerbas, cùm experimur manducare. Sed quid faciunt illi, quibus obſtupuerunt dentes? Temperans ſe aliquantulum ab uvis acerbis, & incumbum pani: ſic & nos, ſi volumus manducare iuſtitiam, temperemus nobis ab iniquitatibus, & incumbamus iuſtitiæ, & naſcetur in corde non ſolum delectatio laudandi iuſtitiam, ſed etiam facilitas manducandi, hoc eſt operandi.*

Iniquitas ſimilis aceto & uvæ acerbæ:

Porrò *iniquitas* rectè comparatur aceto & uvæ acerbæ: quia ſicut hæc acerba eſt dentibus, ſic iniquitas acerba eſt mentibus: illis enim creat ſtuporem, & dolores tam præſentes quàm æternos. Rurſum, ſicut uva acerba eſt immatura, quæ ante tempus maturitatis decerpitur & guſtatur: ſic iniquitas & iniquus voluptatem ambit guſtare ante tempus: ideoque ex ejus acerbitate dentes ipſius obſtupeſcunt: voluptatis enim tempus eſt in futura vita; laboris verò & crucis tempus eſt in præſenti. Inſuper iniquitas rectè aſſimilatur fumo: Primò, quia inſtar

& fumo.

Primò.

fumi

fumi *ſæculari caligine aciem mentis obducet*, ait S. Ambroſ. lib. 3. de Cain & Abel cap. 1. Peccatum enim excæcat judicium rationis, ut malum judicet eſſe bonum, ac concupiſcentiam cenſeat eſſe prudentiam. *Secundò*, ſicut fumus ciet lacrymas, ſic & iniquitas multos dolores, indeque lacrymas concitat. *Tertiò*, ſicut fumus mox evaneſcit, ſic & voluptas peccati illicò tranſit; ſed infixum menti telinquit aculeum & reatum. *Quartò* S. Macar. homil. 16. *Volut domus*, air, *fumo opleta offundunt illum in aera, ita peccatum abundans in anima redundat exteriùs*. Quintò, ſicut flamma fumo proxima eſt: fumus enim oritur ex igne, & rurſum vertitur in ignem & flammam: ſic iniquitas oritur ex igne concupiſcentiæ, & viciſſim magis eum accendit & inflammat. *Sextò*, *ſicut fumus apes fugat, ſic cuſtodiam vita noſtra angelum lacrymabile peccatum expellit*, ait S. Baſil. hom. de invidia & livore. *Septimò*, idem S. Baſil. in Iſaiæ 54. *Natura fumi*, inquit, *neque ſubſtantialiter in ſe ſubſiſtit, neque corpore ullo conſtat*. Sic peccatum non eſt ſubſtantia, imò non eſt ens: omne enim ens eſt bonum. Peccatum ergo eſt tantùm privatio entis & boni, & ut ait S. Auguſt. *Peccatum eſt nonens, peccatum eſt nihil*. *Octavò*, S. Baſil. ibidem fumum ita definit: *Vapor eſt peracri ſapore ſollicitans guſtum, ſurſum verſus à latione ignis à ſuffumigante materia remiſſus*. Sic aeris eſt ſapor peccati, illudque ab igne concupiſcentiæ exhalans tendit ſurſum per ſuperbiam, omnes tranſcendere ambiens & ſatagens. *Nonò*, ſicut in fumo lux tenebris miſcetur; fumus enim vapores craſſos cum teouibus & pellucidis convoluit: ſic in peccato vera falſis, bona malis miſcentur. Ita S. Baſil. ibidem, *Fumum hunc*, inquit, *nonnulli vocant dextrum, qui cor rupium habent mentis iudicium, deque rebus pronuntiant opinionis ſecum pugnantes ac permutatas, aſſerentes quod amarum eſt dulce, & quod dulce eſt amarum, ponentes lucem cenebras & tenebras lucem. Hi in fraudem & errores pellecti ab eo qui ſe transfigurat in angelum lucis, Aquilonem aſſerunt eſſe dextrum, cum qui ſin. ſter ſit ac vitandus*. Denique ſicut fumus in ignem definit, ſic peccatum definit in ignem æternum gehennæ.

Secundo. *Tertio.* *Quarto.* *Quinto.* *Sexto.* *Septimo.* *Octavo.* *Nono.*

Myſticè & tropologicè Lyran. *Acetum*, inquit, *quod à vino degenerat; & fumus, qui ab igne ſuccendens evaneſcit; hi ſunt, qui ab Eccleſiaſtica ſua vitu & charitate per ſuperbiam vel ſecordiam recedunt, & etiam verbis impugnant. de quibus dicitur* 1. *Johan.* 2. *A nobis exierunt, ſed ex nobis non erant*. Et Salomon, *Piger*, inquit, *eſt malò vivens Catholicus, qui non laborat, nec operatur, ut ad æternam beatitudinem pervenire meretur. Per acetum & fumum hæreticorum deſignatur perfidia: per oculos & dentes prædicatores ſanctæ Eccleſiæ: qui bene oculi dicuntur, qui recta itinera. pravident & pulchrè etiam dentes, quorum ſpiritualia alimonia fidelibus miniſtrare ſolent. Ergo ſicut acetum dentibus, & fumus oculis, id eſt ſicut perfidia hæreticorum eſt contraria bonis doctoribus: quia contriſtat eos, & moleſtiam illis gignit & lacrymas: ſic piger, id eſt Catholicus malus, gravis eſt iiſdem bonis doctoribus, qui miſerunt eum, hoc eſt qui inſtituerunt ut fidem ſuam operibus impleret. Ideo gravis eſt, quia fidem ſuam pravis operibus deſtruit.*

A *ſub Dei lege agerent, propenſiores idolis erant: Priores enim ſunt ceteris impiis: ſcientes enim Deum, & contumaciter eum, obtemperant ſervic. Et quod de his dictum ſit, probat Apoſtolus dicens: Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. Gentiles autem non habentur in numero vivorum.*

Vers. 27. TIMOR DOMINI APPONET DIES, ET ANNI IMPIORUM BREVIABUNTUR] Septuag. *minuentur*; Vatabl. *ſuccidentur*, juxta illud: *Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*, pſalm. 54. 24. q. d. Impietas facit impios brevis ævi: at timor Dei pios facit longævos. Vide dicta cap. 3. 5. & Eccli. 1. 12. Hæ ſententiæ ſignificant non quid ſemper, ſed quid ſæpè accidat, præſertim illo ævo judaiſmi. Porrò R. Levi ſic explicat: *Hic*, inquit, *vir diuturnus vita ſpatium concedit: nam cùm is in divina providentia gremio lateat, calamitates evadit, quibus preſſus ad mortem adigeretur aut natura ſuccumbit: vocatus impiorum anni deſiderantur, neque ad conſtitutum tempus deveniunt: immaturus enim eos morte prava illorum malitia deliberatio*, putà intemperantia vel imprudentia, qua ſe in mortis periculum temere conjiciunt, aut certè demerita, ob quæ Deus eos morte ita punit. Denique S. Auguſt. in Quæſt. novi & vet. teſtam. q. 33. per impios accipit idololatras. *Cùm Salomon*, inquit, *dicat, Anni impiorum minuentur, quomodo ergo eſt quòd videamus impios aliquantos longævos? Dignum erat quidem omnes impios non ſolùm citiùs hac luce carere, verùm etiam nec unius momenti temporis vita frui, qui conditoris ſui immemores, vita totius auctorem impugnant creaturæ. Sed Scriptura hoc impios alloquitur, qui cum*

Vers. 28. EXPECTATIO JUSTORUM LÆTITIA: SPES AUTEM IMPIORUM PERIIT] Pro *expectatio* hebr. eſt תוחלת *tochelet*, id eſt ſpes, expectatio; Symmach. ὑπομονὴ, id eſt patientia, tolerantia, perſevetantia in re moleſta cum expectatione melioris ſortis: putà patiens expectatio, qua ſpe præmii duramus in malis, & nos rebus melioribus ſervamus. Theodot. vertit, προσδοκία eodem ſenſu; Aquila, ὑπόμονὴν, id eſt præſtolatio, qua caput, finis & ſumma rei alicujus ſpectatur & expectatur: de qua act Apoſtol. Roman. 8. 19. *Expectatio* (græcè ἀποκαραδοκία) *creaturæ revelationem filiorum Dei expectat*. Septuag. *immoratus inſtis lætitia*. Expectatio, five ſpes, Primò, propriè ſumi poteſt, q. d. Spes juſtorum eſt læta, & gaudet etiam in tribulationibus; quia certa eſt ex promiſſione Dei ſe re ſperata, v. g. beatitudine æterna, potituram. Unde Syrus vertit, *ſpes inſtorum in gaudio*. At ſpes impiorum non eſt læta, ſed anxia & crucians: quia dubia timet, vel diffidit ſe rem ſperatam adepturam: nam ſi ſperat bona temporalia, illa ſæpè non conſequitur: ſi æterna, illis certò privabitur. Hoc eſt quod ait Apoſtol. Rom. 12. 12. *Spe gaudentes*; ideoque ob hanc ſpem *in tribulatione patientes*. Et Hebr. 11. 1. fidem ſpei conjunctam ita definit: *Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium*. vide ibi dicta. Hac de causa docebat S. Franciſcus: *Tanta eſt gloria quam expecto, ut omnis me pœna delectet*. Hinc illa ejuſdem brevis, ſed efficax concio, aſſiduè meditanda: *Brevis voluptas, pœna æterna. Modicus labor, gloria immenſa. Multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio*.

B Secundò, *expectatio* & ſpes ſomi poteſt metonymicè pro adeptione rei ſeparatæ, cùm ſcilicet ſpes vertitur in rem, q. d. Felicitas, quam ſperant & expectant juſti, certòeis obveniens magnam eis afferet lætitiam: eùm enim certnant ſe re adeò læta & tamdiu ſpetata potiri, votique compotes factos, ac bonis omnibus circumfluere, lætabuntur mirificè. at impii ſpebus ſois excidunt, ideoque afflinguntur & cruciantur: tum quia ſpes eorum tota fixa eſt in rebus præſentibus, quæ utpote fluxæ & evanidæ, citò tranſeunt & pereunt, ait auctor Catenæ Græcor. tom quia bona æterna, quæ primarium ſunt ſpei obiectum, non aſſequuntur.

C Addit Hugo Tertiò: *Expectatio inſtorum lætitia*, hoc eſt, inquit, ipſamet lætitia juſtos expectat in cælo, cò quòd ab ipſis cælum honeſtandum & decorandum ſit, ipſaque beatitudo quaſi nobilitanda: ipſius enim dignitas eſt, quòd non tribuatur impiis, ſed juſtis, quorum virtus tantum præmium meretur. itaque juſti ſicut beatitudini decorantur & glorificantur: ſic ipſi viciſſim beatitudini & cælo decorem ac ſplendorem afferunt. Tanta eſt juſtorum dignitas, tantus juſtitiæ decor, tantus gratiæ & ſanctitatis ſplendor. Præclarè S. Bernard. in pſalm. 90. ſerm. 4. *Si expectatio*, inquit, *inſtorum lætitia, & tanta lætitia, ut omne quod deſideratur in ſæculo, non valeat ei comparari, ipſum quod expectatur quid erit? Oculus non vidit, Deus abſque te, quæ præparaſti diligentibus te*, Iſaiæ 64. Idem ſerm. 67. in Cant. expectationem comparans odorationi, poſſeſſionem guſtationi, *Denique*, inquit, *expectatio inſtorum lætitia. Nam peccator nihil exſpectat. Et inde peccator, quòd bonis præſentibus non modo detentus, ſed & contentus nihil in futurum expectat, ſurdus ad vocem illam: Expectamus* (*dicit Dominus*) *in die reſurrectionis mea in futurum. Et ideo inſtus erat Simeon; quia expectabat & odorabat iam Chriſtum in ſpiritu, quem necdum in carne odorabat. Et beatus in expectatione ſum: quia per odorem expectationis pervenit ad guſtum contemplationis. Denique ait: Et viderunt oculi mei ſalutare tuum. Juſtus quoque Abraham, qui & ipſe expectavit, ut videret diem Domini, & non eſt confuſus ab expectatione ſua, nam vidit & gavius eſt. Juſti Apoſtoli cum audiebant. Et vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum. Quid ni juſtus & David, quando. aiebat. Expectans expectavi Dominum?*

Sophon. 3. *Luca 2.* *Joan. 8.* *Lucæ 12.* *Pſalm. 39.*

Vers. 29. FORTITUDO SIMPLICIS VIA DOMINI: ET PAVOR HIS QUI OPERANTUR MALUM] Pro *ſimplicis* hebr. eſt

eſt תמים *Iattem*, id eſt *integri*; Septuag. *ſanctli*; vel in dativo, *integro*, *innocenti*, *perfecto*. Pro *pavor* hebr. eſt פחד *mechitta*, id eſt contritio, conſtractio ſive corporis, ſive animi, putà conſternatio & pavor.

Primò, Syrus ſic vertit & explicat, *roborat perfectos via Domini*: *& fraugit operantes malum*; Chald. *& abſumptio his qui faciunt iniquitatem*; Septuag. *munitio autem firmamentum, & robur viri ſancti eſt timor Domini*: *contritio autem operantibus mala*. Hebr. enim מעוז *maoz* & fortitudinem & locum ſortem, putà munitionem & arcem, ſignificat. Undearx Antichriſti à munitione vocabitur *Mazzim*, Daniel. 11. 39. Tigur. *via Domini integre robur eſt, facinoroſis autem pavor*; Vatabl. *animi conſternatio*, ſupple, *eſt via*, ſiva *mandatum Dei*: *quia ſolet frangere eius animum, qui operatur iniquitatem*. Huic enim lex minatur iram Dei & exitium: ſicut eam obſervanti promittit Dei gratiam & gloriam. Lex ergo pium roborat, impium conſternat.

Senſus ergo eſt, q. d. *Via Domini*, id eſt lex legiſque cuſtodia, putà virtus, juſtitia, probitas, ſanctitas, qua juſti ſciunt ſe placere Deo, ſeque illi eſſe curæ quaſi amicos & filios, à quo expectant hereditatem æternam; hæc, inquam, ſanctitas ita roborat illos, ut nil adverſi timeant, omneſque tribulationes & perſecutiones fortiter ſoperent: eadem lex & ſanctitas percellit, conſternat, pavidoſque efficit eos, qui operantur malum: quia ea deſtituti ſciunt ſe Deo invisos & exoſos, ideoque ab eo non niſi iram, ſupplicia & vindictam expectant, jure ergo pavent. Hic ſenſus connexus & profundus eſt, ideoque genuinus. Similem gnomen audiemus c. 21. 15.

Secundò, planiùs, q. d. Sicut *via Domini*, id eſt probitas, roborat, & animoſum facit ſimplicem, id eſt integrum & perfectum, ſic ea adverſo via impiorum, qui operantur malum, id eſt eorum malitia & improbitas eis tremorem & pavorem affert: malè enim ſibi conſcit non niſi mala & pœnas expectant. Cauta eſt, quòd via Domini ducit ad Dominum: ideoque ab eo dirigitur, protegitur, munitur, roboratur. Igitur *fortitudo ſimplicis via Domini* in re idem eſt, quod fortitudo ſimplicis eſt ipſe Deus, juxta illud pſal. 42. 2. *Quia tu es Deus fortitudo mea*; hebr. מעזי. 2. Reg 22. 33. *Deus qui ac. cinxit me fortitudine*, hebr. מעוז. Prov. 18. 10. *Turris fortiſſima* (hebr eæ. idem quod מעוז) *nomen Domini*: *ad hanc currit juſtus, & exaltabitur*. Pſal. 36. 39. *Salus autem juſtorum à Domino, & protector* (hebr. מעוז, id eſt fortitudo, fortis, defenſor) *eorum in tempore tribulationis*. Jam *ſi Deus pro nobis, quis contra nos?* Roman. 8. & S. Auguſt. *Quid*. ait, *timerè homo in ſua Dei poſitus?* Quocirca inferiùs c. 28. 1. ait Salomon: *Juſtus quaſi leo confidens, abſque terrore erit*. Quin & Cicero pro Milone *Magna*, inquit, *eſt vis conſcientiæ in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiſerunt; & penam ſemper ante oculos verſari putent qui peccarunt*. Et Poeta:

Hic multum abſumus eſſe,
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Innocens ergo ſecurus agit inter tot vitæ pericula, nec ullus eſt tantus terror, qui illum commoveat. Eſt enim mente defixus in Deo, illique fidit unì, ac ſe eì novit peculiter eſſe curæ, cui ſcit patere univerſa. Ex adverſo nocens & peccator ubique pavidus eſt & trepidat. *Sicut enim umbra corpora, ſic peccata ſequuntur animas, & manifeſtas facinorum repræſentat imagines* ait S. Baſil. apud Anton. in Meliſſa parte 1. ſerm. 16. Et S. Chryſoſt. apud Maximum ſerm. 26. *Sicut*, inquit, *qui noctu ambulant timent, etiamſi nemo ſit qui terreat: ſic & qui peccant non poſſunt confidenter animo eſſe, etiamſi nemo ſit qui redarguat*. Sequitur enim eos terribile ſpectrum & larva peccati. Idem homil. 22. de nequitia depulſa. *Sicut*, inquit, *qui carcerem habitant capitis damnati, damnationem apperientes & mortem, vel ſi deliciis abunde fruantur, vitam longe aquat molleſtiorem & anxiam: ſic & qui improba conſcientia moleſtantur*. Idem ſerm. de Job & Abraham: *Timor*, inquit, *armatura eſt Dei, inexpugnabile ſcutum*.

VERS. 30. JUSTOS IN ÆTERNUM NON COMMOVEBIT: IMPII AUTEM NON HABITABUNT SUPER TERRAM] Pro *non commovebitur* hebr. eſt לא ימוט *lo iimmot*, id eſt *non mutabitur*; Aquila, μὴ σφάλλῃ, id eſt *non offendet*, vel *non ſuccumbet*. Vatabl. *non movebitur loco*. Alludit Salomon ad illa Davidis patris ſui: *Qui facit hæc, non movebitur in æternum*, pſal. 14. 5. בטח *confidit in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum*, pſ. 124. *Juſti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam*, pſal. 36. Pro *in æternũ* hebr. eſt *lolam*, id eſt in ſæculum, id eſt longo tempore, multis annis & ſæculis. Senſus ergo ad literam eſt, q. d. Juſtus juſtique familia, puta filii & nepotes, Deo protegente in urbibus domibuſque ſuis tuti firmique degent multis annis & ſæculis, agentque vitam tranquillam & felicem: at impii dio non habitabunt in terra, ſed ex ea Deo vindice citò ejicientur vel ab hoſte, vel à morte (ſic lex Judæorum dicitur æterna, id eſt multis ſæculis uſque ad Chriſtum duratura.) Id enim Deus promiſerat Judæis juſtis, & injuſtis comminatus erat, Levit. 26. & alibi. Quòd ſi quando id reipſa non præſtabat, ob vitatem & ærumnas hujus vitæ æternitate & felicitate alteriùs in cælo penſabat. Unde Cajet cenſet, hic promitti Judæis firmam poſſeſſionem terræ ſanctæ, ſi in Dei cultu & juſtitia perſiſterent: ejuſdem verò ab ea, ſi à juſtitia deſciſcerent. R. Levi verò: Juſtus, inquit, ſtabilis in ſua ſede permanet: at impii non niſi breviſſimo tempore certum aliquem locum incolent: eùm enim ſceleratis actionibus aſſueverint, complurimis inviſi erunt.

Anagog. Chriſtianis juſtis promiſſa eſt terra viventium in cælis, à cujus poſſeſſione in æternum non dimovebuntur: impii autem eam non hereditabunt, ſed ſub cælo & ſub terra detrudentur in tartara, ait Hugo.

Tropolog. juſtus non commovebitur, eſto gravi tribulatione vel tentatione pulſetur; ſed conſtans fortiſque ſtabit, nec à Deo, lege & juſtitia dimoveri ſe ſinet. Unde Aquila vertit, *non offendet, non ſuccumbet*; Hebr. *non mutabit*; & R. Levi: *Juſtus*, inquit, *in ſæculum*, id eſt intra præſcriptum illi vivendi ſpatium, *non commovebitur*, juxta illud Exodi 23. 26. *Et numerum dierum tuorum implebo*. Et auctor Catenæ Græcor. *juſtus ad tum modum in gratia Dei firmatus eſt, ut per viam vitæ incedens turbari, aut de bono in malum transmutari nequeat*.

VERS. 31. OS JUSTI PARTURIET SAPIENTIAM; LINGUA PRAVORUM PARIBIT] Pro *parturiet*, hebr. eſt יניב *iaanub*, id eſt *fructificabit*; Tigur. *propagabit*; Chald. *notum facit*; Syrus, *loquitur*. q. d. Sicut terra profert & parturit fructus ſuos, ut triticum, uvas, poma, noces, &c. ſic os juſti veluti terra fœcunda profert & parturit ſapientiam, quæ ſtabile quiddam æternumque eſt, ait R. Levi, eamque in alios propagat & diſſeminat: ideoque dignum eſt, ut hoc maner & perduret inſtar agri vel arboris fructiferæ: at lingua impiorum, quia profert inania, ſtulta, prava, impia, inſtar arboris ſterilis & noxiæ meretur peſſire & exſcindi, ac de facto ſæpè perit & exſciditur. Unde hebr. eſt, *lingua pravitatum* vel *perverſitatum excidetur*; Syrus, *amputabitur*.

Tò parturiet notat Primò, juſtum nil loqui niſi mente præconceptum, examinatum & præmeditatum, ideoque probum & perfectum inſtar fructus & fœtus bene efformati: *ſermo* enim *eſt fructus cogitationum*, ait Clemens Alexand. libr. 2. Pædag. cap 1. Secundò, ſermones juſti eſſe quaſi ejus proles & fœtus, quos ipſe magno niſu, labore & molimine parit, ſicut mulier magno oſſu & dolore prolem parturit. Tertiò, juſtum oportuno tempore loqui, ſicut terra ſtato tempore maturatos fructus producit. Tales ſunt ſermones concionatorum, confeſſariorum & ſimilium, qui animas magno labore, dolore & gemitu Chriſto pariunt inſtar cervarum; uti fusè docet S. Gregor. in illud Job 39. 1. *Numquid noſti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas conſideraſti?* &c. *Incurvantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt*. Quartò, *parturiet* æquè ac Hebræum *iaanub* notat uberem ſermonum juſti fructum: à יענוב enim fit ענבה *anuba*, id eſt proventus & copia fructuum, inquit Aben Ezra: labori enim reſpondet merces fructus: atque ſicut terra, ſic & mens lioguaque juſti pretioſos copioſoſque ſui fœtus & fructus, magno temporis & laboris molimine emittit & parturit.

Septuaginta vertunt, *οἱ δὲ ἄδικοι ἀποτριβήσονται*, id eſt *diſtillat ſapientiam*. *Tò diſtillat* ſignificat Primò pretium verborum juſti. Sicut enim myrrha diſtillat ſtacten, quæ myrrha eſt pretioſiſſima; ſic os juſti diſtillat eloquia ſancta, præſertim hortando peccatores ad pœnitentiam & motationem vitæ: juxta illud Cantic. 5. 13. *Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam*. Secundò, paucos & parcos eſſe ſermones juſti, ſicut ſtilla & reſina guttatim diſtillat. Tertiò, coſdem eſſe bene expenſos & eliquatos, ſicut eliquatæ ſunt

aquæ

aquæ quæ è roſis & herbis ab aromatariis diſtillantur. Quarè, joſtum ſe accommodare ruditati & infantiæ diſcipulorum. Sicut enim præceptor pueris tenſim inſtillat modum legendi & ſcribendi, ceteraque Grammatices præcepta, nec, ſi ſimul omnia eis tradat, eorum memoriam confundat & obruat. itidem facit ſapiens & juſtus: rudes enim & pueri ſimiles ſunt vaſis anguſtioris, in quæ profunde ſtillare, id eſt guttatim oportet liquorem infundere: ſi enim totum effundas, ſuperefffluet & perdetur. Quintò, juſtum multò plus a in corde ſervare quàm ore proferat. Unde S. Chryſoſt. homil. 43. in Matth. *Ex verbis*, inquit, *volunt è rebus multò maiorem ſontem eſſe cognitæ. Quod enim exit à proferente ex illo profluit, cujuſque ſuperfluum eſt quod intus eſt.* Et mox: *Pari etiam ratione proba verba multò probatiorem virtutem intus eſſe ſignificant.*

Vers. 32. LABIA JOSTI CONSIDERANT PLACITA, AT OS IMPIOSORUM PERVERSA] *Conſideranti*, id eſt conſiderato proferunt. Eſt metalepſis, qualis eſt illa: *Os inſti meditabitur*; id eſt meditato loquetur, *ſapientiam*. Pro *conſiderant* hebr. eſt יֵדְעוּן *idemn*, id eſt *ſciunt*; Aquila & Theodot. *cognoſcent*; Pagnin. *labia juſti ſcient, quod placitum eſt Deo, & os impiorum loquitur perverſa*; Vatabl. *labia juſti cognoſcunt beneplacitum* (Tigur. *gratia*) *hoc eſt*, inquit, *ſcitè & appoſitè loquuntur ea, quæ placent Deo & hominibus.*

Senſus eſt, q. d. Juſtus conſideratè quæ Deo ac hominibus ſunt placita, eaque cum gratia, decorè & venuſtè proloquitur; ideoque omnibus placet, omneſque ei applaudunt: at os impii loquitur perverſa, quæ Deo & hominibus diſplicent; ideoque ab omnibus explodnur. Unde Septuag. pro יֵדְעוּן *ioiunt*, id eſt *ſciunt*, literis vicinis, ſed aliis punctis legentes יָדְעוּן *iaroph*, id eſt *diſtillant*; aut potiùs יָדְעוּן *idem* in Piel, id eſt cognoſcere faciunt, erudiunt; vertunt, *labia verorum juſtorum diſtillant gratias* (quaſi gemmas,) *os autem impiorum naturajen ſverſa*. quod Complut. vertunt, *avertitur*; alii, *perverſitur*, *ſubvertitur*; melius Roman. *perverſis*. Quot ergo verba loquitur juſtus, tot gratiæ, tot roſæ, tot margaritæ ex ore ejus diſtillant, juxta illud ſponiæ pſalm. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.* In Belgio celebris eſt Joſcio Religioſus S. Bertini, qui ante ſecularem anoos quotidie ſalutans Deiparam quinque pſalmis, incipientibus a totidem literis nominis *Maria*, poſt mortem inventus eſt quinque roſas vultu & ore geſtare cum inſcriptione nominis *Maria*. Roſas ergo pſalmorum offerens Deiparæ in vita, poſt mortem ab eadem mercuit totidem roſis cæleſtibus decorari. ita habent archiva monaſterii S. Bertini, S. Antoninus & alii. Quoties ergo Salutationem angelicam Deiparæ devotè recitas, totidem ei roſas ore tuo depromis; quam ſi iteres ad oumerum pſalmorum, roſarium in modum pſalterii corona roſea, imò gemmea, præſtantius illi offeres.

Porrò frigidè Cajetan. ſic vertit & explicat, *Labia juſti facium ſcire voluntatem*, id eſt, juſtus voluntatem ſuam verbis explicat ſine fuco & fraude: at *os impiorum loquetur cogitationes*, id eſt conſilia ſua fraudulentis verbis involvit. Melius R. Salomon: *Labia juſti ſciunt* יֵדְעוּן *ratſon*, id eſt *benevolentiam, ſui conducris ſibi comparare, ſumdemque delinire: rationem etiam perſpectam habent, qua mortales ſibi devinciant, amicitiaque inter eoſdem conſervetur.* Et R. Levi: *Lingua juſti ratſon, id eſt propenſionem mortalium, ſibi demereri ſcit, cùm eius verba conſtructam intundaque accidant.* Et interpres Catenæ Græcor. ſic ex Sept. vertit & explicat: *Juſtorum virorum labia gratam fundunt orationem: os autem impiorum volut perverſum, faſtidium movet*, q. d. Juſtorum ſermones ita ſunt apti & concinni, ut gratiis referti videantur: ita rurſum firmi, ut ſolvi nequeant. impiorum autem oratio parit tædium & abominationem. Hoc eſt quod monet Apoſtol. Epheſ. 4. 29. *omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Et Coloſſ. 4. 6. *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, ut ſciatis quo modo oporteat vos unicuique reſpondere.*

CAPUT UNDECIMUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

VArias habet gnomas de juſtitia. æquitate, divitiis, conſilio, ſecreto, beneficentia, &c. ſed plurimas antitheſes de juſtis & injuſtis, quibus juſtorum fructus & felicitatem poſt hanc vitam, injuſtorum damna & infelicitatem repræſentat.

1. STatera doloſa, abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas eius. 2. Ubi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: ubi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia. 3. Simplicitas juſtorum diriget eos: & ſupplantatio perverſorum vaſtabit illos. 4. Non proderunt divitiæ in die ultionis: juſtitia autem liberabit à morte. 5. Juſtitia ſimplicis diriget viam eius: & impietate ſua corruet impius. 6. Juſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidiis ſuis capientur iniqui. 7. Mortuo homine impio, nulla erit ultra ſpes, & expectatio ſollicitorum peribit. 8. Juſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo. 9. Simulator ore decipit amicum ſuum: juſti autem liberabuntur ſcientiâ. 10. In bonis juſtorum exultabit civitas: & in perditione impiorum erit laudatio. 11. Benedictione juſtorum exaltabitur civitas, & ore impiorum ſubvertetur. 12. Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit. 13. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum. 14. Ubi non eſt gubernator, populus corruet: ſalus autem, ubi multa conſilia. 15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo, qui autem cavet laqueos, ſecurus erit. 16. Mulier gratioſa inveniet gloriam: & robuſti habebunt divitias. 17. Benefacit animæ ſuæ vir miſericors, qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abiicit. 18. Impius facit opus inſtabile, ſeminanti autem juſtitiam merces fidelis. 19. Clementia præparat vitam: & ſectatio malorum mortem. 20. Abominabile Domino cor pravum, & voluntas eius in iis, qui ſimpliciter ambulant. 21. Manus in manuno erit innocens malus, ſemen autem juſtorum ſalvabitur. 22. Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua. 23. Deſiderium juſtorum omne bonum eſt: præſtolatio impiorum furor. 24. Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. 25. Anima, quæ benedicit, impinguabitur, & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur. 26. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem ſuper caput vendentium. 27. Benè conſurgit diluculo qui quærit bona, qui autem inveſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis. 28. Qui confidit in divitiis ſuis, corruet: juſti autem quaſi virens folium germinabunt. 29. Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos: qui ſtultus eſt, ſerviet ſapienti. 30. Fructus juſti lignum vitæ: & qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt. 31. Si juſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

Vers. 1. STATERA DOLOSA (S. Ambroſ. lib. 3. de Officiis c. 9. legit *adultera*) ABOMINATIO EST APUD DOMINUM: ET PONDUS ÆQUUM, VOLUNTAS EJUS] *Voluntas*, id eſt volitum, beneplacitum, gratum Deo. Eſt metonymia: ponitur enim abſtractum pro concreto, potentia pro obiecto. Hebr. Aquila & Symmach. *bilances doli abominatio Domini*: & *lapis perfectus*, vel integer, voluntas, vel beneplacitum, *eius: lapis, id eſt pondus perfectum* ut vertit Aquila, & plenum, ut Symmach. Olim enim lapidibus utebantur pro ponderibus, uti etiamnum nonnullis in locis faciunt. Extat Valentis Imper. lex, qua juber, ut publicæ menſuræ & pondera ſint ænea vel lapidea, ne facilè deterantur & minuantur: unde jam paſſim ſunt ferrea vel ænea. Quocirca Septuag. clarè vertunt, *ſtatera dolosa abominatio est Domini: & pondus iustum acceptum est ei*; Syrus, *pondera iusta amat*.

Ad literam ſenſus eſt manifeſtus. Jubet enim ut in emendo, vendendo, omnique rerum permutatione, diſtributione, contractu, juſta adhibeatur mentura; nec ei eruptor aliquid addat, vel venditor demat. Ratio eſt, quia juſtitia conſiſtit in æqualitate arithmetica & præcita: quæ medium juſtitiæ conſiſtit in indiviſibili, ut ſcilicet tantum præciſè des quantum ex juſtitia debes, cùm in cæteris virtutibus medium tuum habeat latitudinem; ut v. g. temperantia dictat, ut cibi libram plus minus comedas: eſto ergo paulò amplius, vel paulò minus ſumas, à medio virtutis temperantiæ non deflectis. Unde Ariſtot. lib. 5. Ethic. 7. ait omnis juris & juſtitiæ eſſentiam in æquilibrio conſiſtere, ideoque jus & juſtitiam apud omnes gentes eſſe eamdem; etſi leges & ſtatuta diverſa ſint: ſicut apud omnes eadem eſt mentiendi & ponderandi ratio, eſto mentiare (quibus leges aſſimilantur) ſint diverſæ.

Porrò Deus idemidem Judæis præcepit ponderum & mentiarum æquitatem gravibuſque pœnis vetuit eam per fraudem imminutionem & immutationem; ut per Moſen Deuter. 25. 14. per Amos cap. 8. 5. per Oſee c. 12. 7. per Michæam cap. 6. 11. per Ezechielem cap. 45. 10. quia fraus in menſuris & ponderibus turbat contractus & commercia hominum, eorumque ſocietatem, vitam civilem & tempeverit. Hæc enim tota nititur juſtitia, quæ proinde eſt baſis & columen reipub. Cùm ergo juſtitiam auferes è rep. ſolem auferes è mundo, eumque excæcas, confundis & perdis. Tolle juſtitiam, & omne honeſtum, omne ſanctum tuiſuleris. Hac de causa Romæ in Capitolio amphoræ, pedis, cæterarumque mentiarum & ponderum idea extat, ne quo dolo vitiari & imminui queant. Quocirca S. Auguſt. ſerm. 216. de Temp. *Ille verò*, inquit, *non ſolùm Chriſtianus eſt, ſed & ipſe Chriſtus in ille habitat, qui ſtateras doloſas, & menſuras duplices odit gladium diaboli perimeſtis*. Et Concil. Moguntinum ſancit: *Ut quicunque iuſta pondera & menſuras lucri cauſa mutare auſus fuerit, per triginta ſolidos diis impune & æqua tamen ponteat*.

Symbolicè, ſtatera ſymbolum eſt juſtitiæ. Idem ergo ſancit hic Salomon, quod Pythagoras ſuo hieroglyphico: *Stateram ne transilias*, ait Clemens Alexandr. lib. 2. Strom. nimirum ut in omnibus ſervemus juſtitiam, æquitatem & æqualitatem, nec in judicio, diſtributione bonorum vel onerum, aliave re tui amico cauſam adjudicemus, & inimicum ſine jure privemus; ne divitem præferamus paupeti, nobilem ignobili, cognatum vel popularem extraneo, &c. Sic & Beda hunc ſenſum quaſi literalem affert: *Statera dolosa*, inquit, *non tantùm in menſuratione pecuniæ, ſed in iudiciaria diſtrictione tenetur. Qui enim aliter cauſam pauperis, aliter potentis, aliter fidelis, aliter auditi infideli, ſtatera utique libras iniqua*. Imò in Jure Canon. 45. cap. 10. *Omnis*, ex S. Iſidoro lib. 3. Sententt. cap. 52. ita ſancitur: *Omnis qui iniſtè iudicat, ſtateram in manu geſtat. In utroque panſo* (in utraque lance, purà in abſolvendo & condemnando) *iniſtitiam & iniſericordiam pertat: ſed per iniſtitiam rudit peccati ſententiam, per miſericordiam peccati temperat panam, ut iuſto libramine quadam per æquitatem corrigat, quadam verò per miſerationem indulgeat*. Hinc *Juſtitiæ decus.* & juſtitia pingitur quaſi virgo velata oculis ſtateram manu geſtans, & penſa utriuſque æquilibrans. Quocirca Pompejus Phraati Parthorum regi poſtulanti, ut Euphratem Romanæ ditionis limitem eſſe vellet: *Imò*, inquit, *illud magis poſtulandum, ut Romanorum fines à Parthorum regno iuſtitia diſtinat*, teſte Plutarch. in Apophth. Rom. Et

A Trajanus Imp. præfecto Urbis ſtrictum enſem in conſpectu omnium dedit, dicens: *Cape ferrum hoc; & ſi quidem rectè imperium geſſero, pro me; ſin aliter, contra me hoc utere*. ita Niceph lib. 3. Hiſtor. cap. 23. A fonſus verò Aragon. rex principes negligentes juſtitiam æſtimilabat cadentibus morbo comitiali: *Nam cùm anima*, inquit, *materia ſit ſola iuſtitia qua tenditur ad vitam, quid noſtros principes ſublata iuſtitia, quæ eſt vita quaſi nutrimentum & cibus?* ita Panorde dictis Alfonſi.

Tropol. Beda: *Sed & is*, inquit, *qui ſua bene geſta meliora quàm proximorum, ſuaque errata iudicat leviora, trutina ponderat doloſa. Nec non & ille, qui onera importabilia imponit in humeros hominum: ipſe autem uno digito ſuo non vult ea tangere. Ille etiam qui in publico bona, & mala agit in occulto, pro iniquitate doloſa libra abominatur à Domino. At qui ſinceriter agit in omnibus, qui cauſam & cauſam æqua lance diſcernit; is nimirum iuſti iudicis voluntati & actioni congruit*.

Hugo verò per ſtateram Primò, accipit judicium rationis, quod rectum & ſincerum eſt, cum in eo vera falſis, honeſta turpibus, ſancta profanis præponderant, B juxta illud Eccli. 21. *Verba prudentium ſtatera ponderabuntur*; dolosum verò & pravum, cùm plutis æſtimat profana quàm ſancta, turpia quàm honeſta, falſa quàm vera. Sic & auctor Catenæ Græcor. *Statera*, ait, *ſublimiori ſenſu vis diſcernendi & iudicandi, qua cùm à natura in nobis exiſtat, ab omni prava affectione & animi perturbatione libera eſſe debet*. *Statera myſtica. Primò.*

Secundò, inquit Hugo, eſt ſtatera amoris. in qua ſi recta ſit & ſincera bilanx amoris Dei, præponderat amori mundi: ſin dolosa & corrupta, amor mundi ſuperat amorem Dei. Tertiò, ſtatera eſt cor hominis, cujus una bilancem appendit præſens tribulatio & æterna felicitas, juxta illud Eccli. 35. *Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi*. *Secundò. Tertiò.*

Quartò, eſt ſtatera S. Script. quæ recta eſt & fidem orthodoxam parit, ſi eam juxta unanimem Eccleſiæ ſanctorumque Patrum ſenſum accipias: doloſa verò, ſi eam ad hæreticorum vel philoſophorum errores detorqueas. Ita S. Auguſt. lib. 2. cap. 6. contra Donat. Et habetur 24. q. 1. cap. *Non affirmamus*, inquit, *ſtateras doloſas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus pro arbitrio noſtro, dicentes, Hoc grave eſt, illud leve; ſed afferamus divinam ſtateram de Scripturis ſanctis, & in illa quid ſit grave appendamus: imò non appendamus, ſed appenſa à Domino cognoſcamus*. Et infrà: *Video*, ait, *quid homines deteſtentur, quid horreant, verumtamen recurrens ad illam ſtateram, ubi non ex humano ſenſu, ſed ex auctoritate divina omnia penſantur*, &c. *Quartò.*

Quintò, ſtatera eſt conſcientia, quæ recta eſt cùm Dei legem & rationes æternas ſequitur; doloſa verò, cùm facatas carnis rationes, prætextus & fraudes affectatur. Unde Apoſtolus ad hoc tectæ conſcientiæ tribunal Gentes, quæ lege carent, vocat & citat Roman. 2. 15. *Qui oſtendunt*, inquit, *opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die, cùm iudicabit Deus occulta hominum*: tum enim tecta conſcientia in lucem prodibit, & doloſam damnabit. Unde S. Iſidor. in Deuteron. cap. 12. *Veratur*, inquit, *ne in conſcientia noſtra domo menſuras duplices habeamus, id eſt, ne ipſi quæ diſtrictionis regulam mollimus remiſſioris indulgentia præſumendo, aut, quibus verbum Dei prædicamus, diſtrictioribus præceptis & gravioribus, quàm ipſi perferre poſſimus, gravemus ponderibus*. *Quintò.*

Sextò, S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 19. ad Conſtantium: *Penderet*, inquit, *unuſquiſque ſermones ſuos non cum fraude & dolo. Statera fallax in promptu bilis apud Deum: non iſtam ſtateram dico, quæ mercem appendit alienam, & in vilibus quidem rebus verò conflat fallacia: ſed ſtateram verborum ipſa apud Deum eſt execrabilis, qua prætendit pondus gravitatis ſolidæ, & ſubtrahit verſutias fraudulentiæ. Hoc maximè condemnat Deus, ſi deciptat aliquis proximum ſuum promiſſorum benignitate, & ſubdola iniquitate defraudatum opprimat, nihil ſibi profuturus iuſtitia ſua arbitrio*. *Sextò.*

Septimò, ſtatera eſt animus hominis, in quo bilances ſunt ratio & ſenſus, voluntas & concupiſcentia. Item ipſe homo, in quo bilances ſunt anima & corpus. Ita S. Baſil. *Septimò.*

in

in illud: *Attende tibi ipſe: Nam ſicut*, inquit, *in ſtateris cum-* A *ſingit, ut, ſi unam depreſſeris lancem, alteram illi oppoſitam elevare: ſimili modo aſſules in animo & corpore contingere: unius exuberans copia neceſſe eſt ut alterum imminuat.* Huc facit illud pſal. 61. 10. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris, ut decipiant ipſi de vanitate in idipſum* id eſt, ut S. Hieron. vertit, *verumtamen vanitas filiis Adam, mendacium filiis viri, in ſtateris doloſis fraudulenter agunt ſimul,* & Theodot. *vapores ſunt filii hominum, mendacium filii viri, ut momentum ſtateræ, quod mox ſurſum, mox deorſum fertur.* In quæ verba S. Baſil. *Mendaces*, inquit, *homines vocupta habemus animæ indicia, quos & Propheta miſeros prædicat dicens: Vah dicentibus tenebras lucem & lucem tenebras, amarum dulce & dulce amarum. Mihi, inquis, peſſimia dantur, quis novit ſumma? Male libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris anteponens, momentanea perpetuis potiora ducens, tranſitoriam denique voluptatem pro lætitia numquam deſitura ac perpeti præeligens. Mendaces ergo homines in ſtateris iniquitatis.* Et mox: *Nec enim in die illo judicii tibi licuerit dicere, Quia neſcivi quid eſſet bonum. Tibi namque propria datur libra, qua ſufficiens diſcrimen boni ac mali demonſtrat. Corporea namque pondera in libræ lancibus probamus, quæ verò ad juſtitiæ mundam* B *vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium deſeruimus, quod & ſtateram nominavit; quod momentum æquale unicuique (lancem) poſſis capere.*

Et in eumdem pſalmum Ruffinus: *Sunt*, inquit, *mendaces filii hominum in ſtateris, id eſt in libra juſtitiæ, in bonis malisque deliberatione, dum bonum malo præponderant. Dicimus eſt hoc a ſimili eorum, qui in ſtateris in quibus videtur reſta juſtitia, tempores decipiunt.* Et S. Hilar. *Mendaces*, inquit, *quia impietatis ſuæ ſenſu aut fallunturs, aut fallunt, & in eo mendaces ne decipiant in ſtateris, ſibi juſtitiæ ſcilices nomine iniuſta peragemoe.* Et Theod. *Vana quidem*, ait, *omnes res humanæ ſunt, verumtamen plurimi confidunt rebus fluxis tanquam perennibus, qui æquitatem deſpiciunt, iniquæ autem mentis tentinam tenent, & juſtitiam quidem contemnunt, iniuſtitia verò gaudent.* Et Caſſiodorus: *Mendaces filii hominum in ſtateris Sive Illos tangit*, inquit, *qui ponderibus iniquis emendam decipiunt ſimplicitatem, ſive quod hominis ſibi placentes, iaſti atque immobiles videri volunt, cum ſint decrepiti mutabilitate fallaces. In ſtateris enim hoc ſignificat, quaſi in libra juſtitiæ collocati,* C *non creduntur amare fallaciam.* Et S. Ambroſ. in eumdem pſal. 61. *Mendaces filii hominum in ſtateris. Nam filii hominum*, inquit, *videntur ſibi ponderare æquitatem, & gravitate ſeveriores judicii examinare juſtitiam, duri aliis, remiſſi operibus iniquis, ſermone cenſores. Unde Salomon ait Proverb. 20. Execrabile Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona. In quo ſignificat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Talis Scriba Judæorum fuit, qui onera gravia aliis obſervantia duriora imponunt non habentes ſolum jugum anima ſua, ſed propenſa iniquitate enervati.*

Anagog. S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 19. ad Conſtantium: *Pendet*, inquit, *per ſingulos noſtrorum ſtatera meritorum, atq; exiguis vel boni operis, vel degeneris flagitii momentis huc atq; illuc ſæpe inclinatur, ſi mala vergant, heu me! ſi bona, præſtò eſt venia. Nemo enim à peccato immunis, ſed ubi præpondunt bona, elevamur peccata, obumbramur, tegimur. Ergo dic judicii tui noſtra opinulabuntur nobis opera, aut ipſa nos in profundum ſamquam molare depreſſos lapide mergent. Gravis eſt* D *enim, utpote talento plumbeo ſuffulta, iniquitas, inſolubilis avaritia, atque omnis ſuperbia, vera fraudulentia.*

VERS. 2. UBI FUERIT SUPERBIA, IBI ERIT ET CONTUMELIA: UBI AUTEM EST HUMILITAS, IBI ET SAPIENTIA.] Hebr. *venit ſuperbia, & venit ignominia* q. d. Quocunque ingreſſa fuerit ſuperbia, illicò eodem ingreditur & ignominia. Sic dicimus. Venit fur, & venit carnifex: præcedit eum fur, ſequitur carnifex qui eum ſuſpendet. *Sæpè enim antecedentem ſceleſtum, Deſeruit pedo pœna claudo*, tardò ſuperbum deſerit ignominia. Chald. *ingrediente ſuperbia adeſt ignominia*; Septuag. pro *ſuperbia* vertunt, ὕβρις, id eſt *injuria*; Syrus, *contemptus*. Sed ὕβρις hic vertus ſuperbiam & arrogantiam deſignat, ait auctor Catenæ Græc. ſi ergo habent, Septuag. *in quemcunque invaſit ſuperbia illum occupat & ignominia, ut autem humilium meditatur ſapientiam*, Hebr. & Syrus, *cum modeſtis* vel *humilibus ſapientia*. Pro *humilibus* hebr. eſt צְנוּעִים *ſenuim*, quod Noſter Michææ 6. 8. vertit, *ſollicitum*: *Sollicitum*, inquit, *ambulare cum Deo tuo*. Ubi multa de hac voce dixi. Hinc Symm. vertit, *apud accuratos ſapientia*; Atabicus, *Cornel. in Proverb. Salomonis.* X.

quò latras faſtus, illicoeit contemptus: & os humilium meditatur (meditatò loquitur) *ſapientiam.*

Porrò ignominia hæc duplex eſt, paſſiva & activa. Paſſiva, q. d. Superbia Deo & hominibus eſt exoſa: ideoque ſuperbi ab omnibus deſpiciuotur, vituperantur, deprimuntur, ignominia & probris efficiuntur, ex adverſo humilitas Deo & hominibus eſt grata & honorata, ideoq; humilis verè ſapit: & ubi eſt humilitas, ibi eſt & ſapientia, quia vera ſapientia eſt Deo & hominibus per humilitatem placere. Rurſum q. d. Superbus læditur & affligitur ſui contemptu, ignominia & contumelia, quia cùm ambiat honorari, valdè dolet cùm contemnitur, irridetur, convitiis afficitur. at verò humilis humiliter & ſapienter tolerat, vel diſſimulat ſui contemptum, irriſiones & probra; imò is gaudet, gaudet enim ſui humiliatione, gaudet & tranquillitate paceque animi, quæ nuſquam uſi in humilitate reperitur. Superbi ergo per ſuperbiam contumeliam ſibi acciſunt, humiles verò per ſapientem contumeliæ tolerantiam, honorem & glotiam ſibi conciliant. Sicut ergo humilitas eſt vera ſapientia, & humilis eſt verè ſapiens, ideoque honoratus: ſic ex adverſo ſuperbia eſt mera inſipientia, & ſuperbus eſt verè inſipiens, ideoque deſpectus. Eſt metalepſis, catachreſis & metonymia, in hiuce antithefibus frequens, ex antecedente enim & cauſa intelligitur conſequens & affectus, ac vice verſa ex effectu cauſa, putà ex ſuperbia inſipientia, ex inſipientia deſpectus, atque vice verſa ex humilitate ſapientia, ex ſapientia decus & honor. Unde S. Auguſt. in pſal. 50. *Eſto*, inquit, *humilis in humili Deo tuo, ne ſis exceſſus in glorificato Domino Deo tuo.* Et inferiùs. *Neſtis quia exceſſus eſt: ſi te exceſſum feceris, longinquabit à te, ſi te humiliaveris, propinquabis ad te.* Idem tract. 104. in Ioan. *Humilitas*, inquit, *claritatis eſt meritum, claritas humilitatis eſt præmium.* Activa eſt ſuperbi ignominia, q. d. Vbi eſt ſuperbia, ibi eſt & ſuperbus alterum deſpectus, irriſio & contumelia. Superbi enim ex faſtu, quo præ ſe ceteros deſpiciunt, eoſdem contemnunt, irrident, probris efficiunt, perinde ac nubes vaporibus tumentes gravidæ in grandines, tonitrua & fulmina diſſiliut. Superbia ergo parit contemptum & contumeliam, at verò humiles nemini ſe anteponunt, ſed omnibus poſtponunt, ideoque verè ſapientes, id eſt humiles & virtute præditi, cenſentur, atque ob hanc humilitatem & ſapientiam ab omnibus honorantur & amantur. ita Aben Ezra.

Hic ſenſus cohæret priori, eiuſque eſt cauſa.

Plenus ergo ſenſus erit, ſi activam ignominiam paſſivæ jungas hoc modo, q. d. Superbus ob faſtum ab aliis deſpicitur, & contumeliis afficitur, ideoque vicifſim eos deſpicit, & contumeliis afficit, cum eiſque inſgatur & convitiis certat, ut ſuperet, ita auctor Catenæ Græc. at verò humilis cùm deſpicitur, & probris vexatur, humiliter tacet, ſapienter diſſimulat, ac pro prohtis tegerit verba ſapientiæ, quibus ſuam patientiam & charitatem patefacit, ac iratos & probra jacentes lenire, ſedare, & in ſui amorem tapere, ac ad Dei timorem traducere ſatagit, quare nunc modeſtè monendo. nunc blandè compellando, nunc leniter conſolando mitigat eorum iras, avertit contumelias, impetrat amorem & benevolentiam.

Nota, hic ſuperbiam congruè puniri ignominia, humilitatem verò coronari gloria, quia par eſt ut qui ſe exaltant humilientur, & qui ſe humiliant exaltentur, ut ait Chriſtus. Quocirca Deus punire ſolet ſuperbos, aut errore in conſiliis, aut infelicitate eventuum, ait Lanienius: humiles verò donare ſapientia qua prudenter ſe gerant, indeque ſapientiæ nomen & gloriam ab omnibus conſequantur, cùm exadverſo ſuperbus mirabilia ſupra captum ſuum imprudenter aggrediatur, ideoque dum eis non valet ſatisfacere, ab aliis temeritatis ſtultitiæque damnatur. Incipit enim turrim, id eſt rem magnam, efficere ſumptibus neceſſariis minimè computatis, & cùm eam perficere nequeat, omnes qui vident, illudunt ei dicentes: *Quia hic homo cepit ædificare, & non potuit conſummare.* Sic de regibus ſuperbè volentibus prælio decernere cum Nabuchodonoſor, ait Habacuc c. 1. 10. *Tyranni ridiculi eius erunt*, id eſt, ſuperbos principes audentes ſecum congredi riſu & ſibilo explodet. Vnde S. Auguſt. in illud pſ. 37. *Computruerunt livores mei* (ſic enim ipſe legit, pro quo nos legimus, *cicatrices meæ*) *à facie inſipientiæ meæ. Si fueris humilis*, inquit, *erigeris, ſi fueris elatus, everteberis: non enim deerit Deo pondus, unde te cuerat. Illud erit pondus, faſcis peccatorum tuorum: hæc* *Humili victimus Deus.*

replisbime in caput tuum, & curvaberis. Idem initio l. 2. de Civit. Dei, docet ſuperbiam conſtituere civitatem diaboli, humilitatem verò civitatem Dei, ideoque eam omnium principum tranſcendere dignitates. *Nam ſcio*, inquit, *quibus vitiis apteris, ut perſuadeatur ſuperbia, quanta ſit virtus humilitatis, qua ſit, ut omnia terrena cacumina temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divina gratia donata celſitudo tranſcendat.* Idque probat ex illo: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*, Iacobi 4. 6. & 1. Petri 5. 5. Vide ibi dicta. Idem Auguſt. in Evang. ſecundùm Matth. ſerm. 10 explicans illud Chriſti: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Magnus eſſe vis*, inquit, *à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitudinis, de fundamentis prius cogita humilitatis.* Altitudinis ergo & gloriæ fundamentum eſt humilitas. Cauſam dat homil. ult. inter. 30. *In rebus quippe viſibilibus, ut excelſa quiſque contingat, in exceſſum erigitur: Deus autem in omnium ſit excellentiſſimus, non elatione, ſed humilitate contingitur. Vnde per Prophetam dicitur. Prope eſt Dominus his qui attribulati ſunt corde. Et iterum: Excelſus eſt Dominus, & humilia reſpiciet, & excelſa à longè cognoſcit. Excelſa ipſo paſcit*
Matt. 11. *pro ſuperbis. Illa ergo reſpicit, his ſtellas: iſta cognoſcit, ut deprimas & delicias.* Idem ſerm. 49. de Temp. *Melior eſt*, ait,
Prov. 11. *peccator humilis, quàm iuſtus ſuperbus.* Et ſerm. 213. *Humilitatis*, inquit, *paſſibus ad cæli culmina conſcenditur, quia Deus excelſus non ſuperbia, ſed humilitate attingitur, &c. Diſcamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus, ſicut ipſe in*
Eccli. 3. *Evangelio ait: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris. Per ſuperbiam miſerabilis angelorum creatura cecidit de cælo, per humilitatem Dei fragilitas humana nos nunc aſcendit ad cælum. Honeſta eſt enim inter homines humilitatis conſuetudo, ſicut Salomon ait: Vbi fueris ſuperbia, ibi eris & contumelia, ubi autem humilitas, ibi & ſapientia, item alius ſapiens: Quanto, inquit, maior es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam, item*
Iſaiæ 66. *Deus per Prophetam ait: Ad quem autem reſpiciam niſi ad humilem & quietum, & trementem verba mea? Quicumque humilis & quietus non fuerit, non poteſt in eo habitare ingratia Spiritus ſancti. Deus humilis factus eſt noſtræ ſalutis cauſa, erubeſcas homo ſuperbus eſſe. Quantum humilitate imitaturus cor eius, tantum proficit in excelſo. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria.*

VERS. 9. SIMPLICITAS IUSTORUM DIRIGET EOS ET SUPPLANTATIO (id eſt fraus qua alios circumveniunt & ſupplantant, ait Abeo Ezra) PERVERSORUM VASTABIT EOS] *Simplicitas*, id eſt integritas, innocentia, perfectio; Sept. *perfectio rectorum* (interpres Catenæ Græc. vertit, *rectarum*, ſcilicet virtutum, inquit) *dirigit eos*, & *ſupplantatio contemnentium* (Dei legem, ait auctor Catenæ Græc.) *depradabitur eos*. Ita paſſim videmus milites ſimulesque, qui prædas exercent, tandem aliis prædam fieri: ſicut pices, qui minores prædantur, majoribus præda fiunt, ab eiſque devorantur. *Vt piſcis prædam vit de pacto, præda eſſe iterùm maioris*, ait S. Auguſt. 10 pſal. 64. Chald. *ſimplicitas rectorum dirigit eos, & perversitas direptores, tunc conterit eos.* Giggejus in Catena Hebr. ſuſpicatur interpretem in Bibliis Regis erraſſe, & pro *direptores* vertendum *deſtructores*. Verùm eum non erraſſe patet ex Chaldæo, qui habet: בזזיהון *bozzeh*, id eſt *direptores*, non בזיהון *bozeh*, id eſt contemptores & irriſores. Syrus, *ſpes juſtorum ædificabitur, & ſuperbia iniquorum profligabitur*. Senſus eſt planus, q. d. Integritas juſtorum dirigit eos, ut in ſuis conatibus proſperum habeant ſucceſſum, ac impiorum fraudes, dolos & laqueos inoffenſi pertranſeant. At verò impiorum pravitas, qua alios ſupplantare conantur, ipſolmet vaſtabit: quia iocidunt in laqueum, quem aliis tetendere unt, ſuiſque dolis & fraudibus capientur: perverſitas, quam aliis machinati ſunt, in ipſorum caput recidet; ac in eadem, vel ſimilem petniciem Deo ulciſcente incurrent. Hoc eſt quod ait S. Hieron. epiſt. ad Pammach. *Simplices eos ſunt inter dolones.* Dolones ſunt flagella intta quorum virgas latet pugio, inquit Servius in 7. Æneid. Dolones dicti à fallendo, quòd decipiant ferro, cùm ligni ſpeciem præferant. Et S. Ambroſ. l. 3. epiſt. 19. *Rana*, inquit, *puer ſermonis ſuperitas, & locaples apud Deum, etiamſi inter laqueos ambulet.* Et S. Macarius homil. 40. *Anguis quidem lubricus incer ipſas elabitur manus, columba ſuperne volans rectis deſpicit: ſimplex verò dolos & frandes facile defugit*, q. d. Quàm facilè anguis ſua lubricitate è manibus elabitur, ac columba ſupervolans tectis prætervolat, tam facilè juſtus dolos & fraudes ſibi ſtructas evadet, tum quia à Deo dirigitur, tum quia didicit & in praxim redegit illud Chriſti: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*, Matth. 10. Denique Eccleſ. c. 27. 28. *Plaga dolosa*, inquit, *doloſi dividit vulnera & qui foderit foveam, incidet in eam, & qui ſtatuit lapidem proximo ſuo, offendet in eo, & qui laqueum alii ponit, peribit in illa*, uti Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quam patabat Mardochæo. Vide ibi dicta. Præclarè S. Aug. in pſal. 123. *Ideo*, inquit, *quæris te maior raptor, quia invenit minorem raptorem, ideo te quærit major aquila, quia priùs cepiſti leporem, præda tibi fuit minor, præda eris maiori.* ita R. Salomon. R. Levi & Aben Ezra.

Denique videmus Deum ſimplices & ſinceros dirigere & tutari, ac fraudulentos ſæpè in laqueos, quos ſinceris poſuerunt, impingere. Cauſa eſt, quod ſinceri proximè accedunt ad Deum, qui ſimpliciſſimus & ſinceriſſimus eſt e hinc & *verum ſimplicitas veſtigium eſt Dei*, ut docet S. Auguſtin. lib. de Vera relig. Idem lib. 11. de Civit. cap. 10. *Eſt itaque*, inquit, *bonum ſolùm ſimplex, & ob hoc ſolum incommutabile, quod eſt Deus. Ab hoc bono creata ſunt omnia, ſed non ſimplicia, & ob hoc mutabilia. Creata ſane, inquam, id*
B *eſt facta, nõ genita. Quod enim de ſimplici bene poteſt ſimplex eſſe genitum eſt.* Et mox: *Pater quigenuit ſimplex eſt, & Filius qui genitus eſt pariter ſimplex eſt, ſed ideo ſimplex dicitur, quoniam quod habet hoc eſſ accepta quod relative quoque perſona ad alteram dicitur.* Et S. Bernard. ſerm. 80. in Cantic. ſimplicitatem Dei ita deſcribit: *In ea & multa in unum, & diverſa in idem rediguntur, ut nec numeroſitas rerum ſumat pluralitatem, nec altercationem de varietate ſentiat. Loca omnia continet, & quæque ſuis ordinat locis, nuſquam contenta locorum. Tempora ſub ea tranſeunt, non ſi. Futura non exſpectat, præterita non recogitat, præſentia non exponit.* Et ſerm. 81. *Qui ſtultus in ſimplicitate*, inquit, *diligunt à Deo, & ſimplicitas amator eſt: nam mavult duplicitas, quid duplicitas niſi dolus?* Et mox: *Sponſus itaque & tam ſit virtus, in virtutibus complacuit ſibi, & cùm ſit lilium, inter lilia commoratur, & cùm ſit candor, delectatur candidis.* Et ſerm. 82. *Manet in fundamento perſus inconcuſſa ſimplicitas, ſed minime apparet duplicitate operta humanæ calliditatis.*

D Myſticè, ſupplantatio perverſorum, qua videlicet mentem & rationem perversè ſupplantant & ſubduxit concupiſcentiæ, perdercos, quæ rationem, quæ domina eſt, faciunt ſervam, & concupiſcentiam, quæ ſerva eſt, faciunt dominam; Caput ergo habeat in pedibus, & pedes in capite.

Huc facit apologus aucupis & viperæ apud Æſopum: *Accepit*, inquit, *viſca accepto & arundinibus, aucupium egreſſus eſt, viſo autem turdo ſuper olea arbore ſedente. & arundinibus inter ſe in longitudinem coniunctis, ſurſum eum compreſſurus ſuſpiciebat. Ceterum ignarus viperam dormientem calcaverat. Illa verò ira momordit ipſum. Ille iam agens animam dicebat: Me miſerum, alium enim capturus, ipſe ab alio captus ſum ad mortem. Affabulatio. Fabula ſignificat eos, qui proximis inſidiantur, ignaros ſæpe ab alio idipſum pati.*

NON PRODERUNT DIVITIÆ IN DIE ULTIONIS (Hebr. *iræ*, vel *indignationis*, ſupple, *Domini*,) IUSTITIA AUTEM LIBERABIT A MORTE] Senſus eſt clarus: q. d. Cùm Deus ulciſcetur peccata, vel in hac vita, vel in die judicii, ultionem hanc peccator redimere
C non poterit divitiis: quia Deus iis non flectitur, nec indiget, cùm ſit earum dominus, ſed juſtitia eſt, quæ ultionem hanc redimit, & à morte per eam intenta liberat, juxta illud Danielis ad Nabuthodonoſor c. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Sic juſtitia liberavit Noe à diluvio universali, Lot ab incendio Sodomæ, Iolue & Caleb à morte, qua ceteri omnes Hebræi ob murmur perierunt in deſerto, Numer. 14. Suſannam ab infamia & lapidatione, Daniel. 13. Danielem à devoratione leonum, Daniel. 6. Maximè autem in die judicii divitiæ non proderunt, ſed ſola juſtitia liberabit nos à ſententia damnationis & à ſorte gehennæ: juſtitia, inquam, tum propriè dicta, puta probitas & ſanctitas, tum impropriè accepta, putà beneficentia, ait auctor Catenæ Græcor. & eleemoſyna, ob hanc enim præſtitam Chriſtus electos adjudicabit cælo, & reprobos infetno ob eamdem neglectam, Matth. 25. Unde Chald. vertit, *non proderit mendacium* (mendaces & fallaces divitiæ in eiſque repoſitæ ſpes divitum) *in die iræ, juſtitia verò liberat à morte mala.*

Juſtitia ergo *liberabit à morte*, quam juſtus venien-

tem

ſem æquo animo expectet, ac ſuſtinet, & ut A
imminuat vitæ meritoris admirtit. Vivit ergo cùm moritur, & ſecundùm exteriorem ſpeciem victus à morte mortem ipſam vincit ac proterit, eamque concultans, ac velut ſcabellum pedum ſuorum eminens, immortalem vitam apprehendit; nec tantùm ſe, ſed & alios liberat à morte. Sic enim corpus Eliſei tangens mortuum, eum à morte ad vitam revocavit. 4. Reg. 13. Tam viva, tam efficax eſt juſtitia. Horæ ſententiæ ſimilis eſt gnome c. 10. 2. *Non proderunt thesauri impietatis.* Et illa Eccli. cap. 5. 10. *Noli anxius eſſe in divitiis iniquis, non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.* Videtur dicta. Et illa Tobiæ c. 12. 9. *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & faciet invenire miſericordiam & vitam æternam.*

Græci codices hic interſerunt aliam gnomen, quæ non eſt in Hebræo, nec in Latino, nimirum hanc. *Moriens juſtus reliquit pœnitentiam* (malè Complut. legunt, *pœnitentem*) *facilis autem fit & incundus impiorum interitus.* Quod ſic exponans, q. d. Juſti in hac vita agunt pœnitentiam, at in morte ei valedicunt, quia propter eam tranſeunt ad gloriam, aut, ut Didymus in Catena Græcor. juſtus moriens mœrorem & luctum aliis relinquit, quia eum de interitu B
ejus lugent ac dolent, at impii qui in bonis ducunt dies ſuos, pœnitentiam ferunt hoc horæ in morte, ideoque eam continuabunt per omnem æternitatem, quare eorum pœnitentia & interitus jucundus accidit juſtis quos afflixerunt juxta illud, *Lætabitur juſtus, cùm viderit vindictam peccatorum.*

IUSTITIA SIMPLICIS DIRIGET VIAM EIUS ET IN IMPIETATE SUA CORRUET IMPIUS] *Simplicis*, Hebr. תמים *tamim*, id eſt *integri immaculati*, Vers. 5.
perfecti. Unde Sept. *juſtitia immaculatas* (Compl. legunt, *ipſius*, id eſt *immaculati*) *dirigit vias: impietas autem incidit in iniquitatem*. Quocirca Primò, ſic explices, q. d. Juſtitia dirigit, id eſt, ut Chald. *facit rectam*, juſtam & probam, viam vitamque immaculatorum: ex adverſo impietas impiorum detorquet viam impiorum, eamque facit curvam pravam, improbam, injuſtam. Rurſum impii ſo Deum factis labuntur in injuſtitiam, ſuntque injuſti in proximum. Qui enim fidem Deo datam non ſervat multò minus ſervabit fidem datam vel debitam homini.

Secundò, & genuinè, q. d. Juſtitia vias, id eſt actiones, juſtorum dirigit, id eſt fortunat & proſperat, ut moſſeoſi per omnia pericula incedant, ac felices rerum ſuarum Deo C
ſecundante ſortiantur ſucceſſus, at verò impius ob impietatem ſuam in multa impinget adverſa & damna, corruetque in multa infortunia, ut videantur omnia in tibias ejus, ut vulgò dicitur, reſilire. Sic *dirigere* pro fortunare & proſperare ſumitur pſal. 139. 12. *Vir linguoſus non dirigetur*, id eſt non proſperabitur, *in terra*. Et alibi ſæpè, præſertim in Pſalmis, ita R. Levi, Hugo, Ianſen. & alii.

Porrò, *juſtitiam* hic totius propriè & amplè accipio, quia ei opponitur impietas. Baynus tamen & noſter Salazar per *juſtitiam*, accipiunt ſolam eleemoſynam, q. d. Eleemoſynarium proſperat, rectaque via dirigit in cælum, at impietas, id eſt avaritia, qua quis impius eſt in pauperes, facit ut impius corruat in mala ipſamque gehennam. Unde S. Chryſoſt. homil. 9. de pœnitent. rectam regiamque viam in cælum docet eſſe eleemoſynam. *Eleemoſyna*, inquit *regia via, quæ homines celerrimè in cælorum ædes adducit. Magna res eſt eleemoſyna* (*vide quàm recta in cælum pergat*) *præcedit aerem, tranſit lunam, ſolis radios excedit, ad ipſum venit cælorum culmen, ipſos pertranſeuntes ales, & angelorum* D
populus decurrens, Archangelorumque chori & omnes ſuperiores poteſtates, ipſi aſſiſtit regali throno. Et S. Auguſt. ſerm. 25. de verbis Domini: *Via ſalti*, inquit, *eſt pauper, per quam venitur ad Patrem. Incipe ergo erogare ſi non vis errare. Patrimonii tui quo os ligatus compedem ſolve, ut liber ad cælum poſſis aſcendere.*

Vers. 6. IUSTITIA RECTORUM LIBERABIT EOS: ET IN INSIDIIS SUIS CAPIENTUR INIQUI] Similis eſt hæc ſeoteotia præcedentibus: ſed ibi dixit juſtitiam conciliare bona, hic verò eamdem liberare à malis. Pro *inſidiis*, hebr. eſt מוקשם *hamuſam*, quod Pagnin. vertit, *in prævitate*: Vatabl. *ob improbitatem*, vel *ob oppreſſionem* qua alios ſolent opprimere; Syrus, *in iniquitatibus ſuis*; Septuag. Roman. *ἐν ἐπιθυμίαις*, id eſt *in perditione*, Complut. verò, *ἐν ἀβουλίᾳ*, id eſt *in inopia conſilii*, vel *in temeritate ſua*, Procopius, *ἐν ἀπάτῃ*, id eſt, *in impietate ſua*; Aquila, Symmach. & Theodot. *in iniuſta iniuſto agones tapiunt.*

Cornel. in Proverb. Salomonis. X.

Juſtitiam totius generatim accipe pro probitate: licet Baynus & noſter Salazar more ſuo ſpeciatim accipiant eleemoſynam. Utraque liberat à malis tum præſentis vitæ, tum futuræ. Unde Cajet. accipit liberationem à carcere & vinculis, juxta illud S. Chryſoſtom. homil. 7. de pœnitentia: *Eleemoſyna vincula diſrumpit, ſtuppeas ſolvit, extinguit ignem, carcerem aperit.* Idem homil. de divitiis & paupert. docet eleemoſynam liberare ab amore divitiarum, quo quaſi vinculo alligantur avari, ut divitiis ſuis quaſi mancipiis aſtricti & concatenati videantur. Unde noſter Salazar *ſi & in inſidiis ſuis capientur iniqui*, ſic exponit, q. d. Avari & injuſti pecuniarum aſſervatores in inſidiis ſuis, hoc eſt ſummet ipſorum opibus injuſtè & injuſtè partis, captivabuntur. quæ ſanè pecuniarum ſervitus & captivitas major eſt, quàm ſit vinculorum fetterorum. Unde S. Chryſoſt. homil 13. in 1. ad Corinth. *Quando divitis*, inquit, *fuerimus alligati, quomodo adverſarios vincemus? ſunt enim vinculum gravioris qui vix noſcunt. ſævus tyrannus & inhumanus, omnia imperans in perniciem illorum qui illi ſervivunt: ſed ſi voluerimus, hæc vincula & acerbam hanc tyrannidem de ſede deturbabimus. Quomodo autem id fiet? ſi divitias omnibus diſtribuerimus: quando enim Plutus fuerit ſolus adverſus ſolos, ſine latro quidam in ſolitudine omnia facit mala: cùm autem in medium eum adduxerimus, non amplius nos ſuperabit, omnibus enim undique alligantibus.* Hic ſenſus ſubtilis eſt & pius, ſed arctior, & ſymbolicus potiùs quàm literalis: nam ad literam ſicut quamvis juſtitiam tectorum, ſic & qualvis inſidias impiorum accipe.

MORTUO HOMINE IMPIO, NULLA ERIT ULTRA SPES: ET EXPECTATIO SOLLICITORUM PERIBIT] Pro *ſollicitorum* hebr. eſt אונים *onim*, quod Vatabl. Vers. 7.
vertit, *violentorum*; R. Salomon, *fortitudinum*; Chald. & Syrus, *iniquorum*; Septuag. *impiorum*; Pagnin. *divitiarum*; alii, *mendacium*; alii, *vanitatum*; alii, *cupiditatum* vel *cupidarum*; alii, *delentium*; alii, *rapterum*; Noſter optimè vertit, *ſollicitorum* ſive anxiorum, qui ſcilicet ſollicitè, anxiè & cum dolore cupiditati opum, voluptatum & honorum hujus mundi ſe dedunt, imò inhiant. Hi enim ut cupiditatem ſuam per fas & nefas capleant, laborant, tangunt, ſolliciti ſunt & anguntur. Hæc eſt mala cupiditatis ſollicitudo: nam eſt & bona ſollicitudo, de qua S. Bernard. lib. 2. de Conſider. ad Eugen. *Sollicitudo*, inquit, *officium Prælati eſt, non colſtindo. Nec locus eſt otio, ubi ſecula urget ſollicitudo omnium Eccleſiarum.* Et ſerm. 1. ad Fratres: *Eſto magis ſollicitus*, ait, *ut ſcias quid deſis tibi: minam ſic reſſomus cupide grana ſpiritualia, quemadmodum ſæculares homines pecunia temporalia.* Et ſerm. 69 in Cant. *Dilectus meus mihi, & ego illi. Nec dubitat ſe amari qui amat. Ita eſt. Amor Dei amorem animæ parit, & illum præcurrens intenſior intentam facit, ſollicitudoque ſollicitam.* quæ efficit ut ſollicitè ambulet cum Deo ſuo, Michææ 6.

Copula & vel eſt nota ſimilitudinis copulans ſimilia, idem valens quòd *ſic*; vel eſt exegetica & explicativa, idem valens quod *hoc eſt*. Priori acceptione ſenſus eſt, q. d. Sicut in morte perit omnis impii ſpes vitæ tum præſentis, ad quam redire nequit: tum æternæ à qua excluditur: ſic pariter omnis ſpes & exſpectatio hominum ſollicitorum, id eſt anxiè & ſollicitè cupiditati opum & honorum inhiantium, in morte, imò ſæpè ante mortem, interibit.

Poſteriori modo ſenſus eſt, q. d. Cùm moritur, aut cùm mortuus eſt, homo impius, oulla reſtat ei ſpes, &, id eſt *hoc eſt*, ea ſpectatio ſollicitorum, qui avarè & cupidè bonis mundi contra vel præter Dei legem inhiarunt, peribit. In morte enim perit vita, & cum vita omnis ſpes impiorum, qui in hac vita ſolliciti ſunt ad accumulandas opes, quaſi in æternum hic victurt. Significatur ergo, inquit Ianſenius, impio per mortem ſotercipi & auferri irreparabiliter, quod ſperare & deſiderare ſolitus fuit, divitias ſcilicet gloriam, & omnem vitæ hujus felicitatem, ut idem hic ſignificetur quod per Prophetam: *Dormierunt ſomnum ſuum & nihil inveneruns omnes viri divitiarum in manibus ſuis.* Et: *Non deſcendes cum ea gloria ſua.* Et alibi: *Sunt reliquiæ homini pacifico. Iniuſti autem diſperibunt ſimul, reliquiæ impiorum interibunt*; quia poſt mortem nihil eſt ei reliquum. Pſal. 75. 6. Pſal. 49. 10. Pſal. 36. 38.
Secundùm ſpiritualem intelligentiam ſignificat etiam hic rectè intelligitur, impio poſt mortem nullam eſſe ipſam veniæ, quia in inferno oulla eſt redemptio. R. Salomon verò: *Exſpectatio ſollicitorum*, hebr. תקות *tikvat* enim, *id eſt ſollicitorum ſpes*, inquit, *qui ſunt illorum robur & divitiæ, peribit & irrita*

fiet: nam ob parentum demerita haud bonis ullis gaudebunt. Cùm autem justus vita functus fuerit, illius soboles habebis quod speret, ob parentum insitiem. Aben Ezra: *Exspectatio iniquorum*, inquit, *qua se sperabant iniqua gesturos, irrita fiet;* R. Levi q. d. *Impius penè totus moritur: spes etiam quam in insigni suo robore & vi collocabat, evanescet. Aut q. d. Mortuo impio cessabit spes, qua illius amici ab eius viribus & facultatibus certum munimen sibi despondebant. Exspectatio etiam, qua videbant fidebant futurum, ut opem præsentem afferre posset, irrita cernet. eodem enim vita functo, vis omnis & robur disperibit.*

Alludit ad Beniamin, quem mater Rachel in partu cupidè enisa, dolore emoriens vocavit *Benoni*, id est filium doloris mei; pater verò Jacob vocavit eum *Beniamin*, id est filium dexteræ. q. d. Sicut Rachel filiorum cupidissima, hanc suam cupiditatem luit morte: nam partu Beniamin interiit, indeque vocavit eum *Benoni*: sic pariter exspectatio *omnis*, id est solicitorum, id est cupiditatibus inhiantium, ideoque dolentium & suspirantium, peribit, imò ipsosmet enecabit: quod enim appetitur sollicitè ex amore, hoc acquiritur cum dolore, & amittitur cum mœrore; qui sæpè hominem ita affligit & cruciat, ut vitam eradimat.

Porrò Septuag. si tamen in codices eorum non irrepsit error, contrariè vertunt, ut latentem hîc antithesin exprimant; sic enim habent: *Ubi justus moriturus fuerit, spem non amittet: impiorum vero iactantia & gloriatio post mortem interibit*, q. d. Justus moriens spem melioris vitæ non amittit, sed præmittit per bona opera, quæ in vita fecit: hæc enim cum post mortem in cælo excipient ac beabunt: at impii spes omnes, quas in opibus, amicis & dignitate sua reposítas habebat, ac de quibus se jactabat & gloriabatur in morte cum ipsa vita, in qua fundatæ erant, evanescent. Unde auctor Catenæ Græcor. per exempla sic caponit: *Sperabat justus venustam ex legitima uxore prolem se suscepturum, & esse susceptam magnis honoribus, multisque opibus perfuturam, & esse potiturum. Idem statuam de cæteris similibus. Quin ad futuram quoque vitam & resurrectionem forma hic transferri potest: subinditas enim justum bonis omnibus hic usum, futurorum quoque bonorum spe neutiquam frustratum iri; aut post mortem non modò in se, sed in suis quoque liberis gloriosum & celebrem futurum. At impiorum gloriam, qua tantoper sæpè gloriati fuerant, & in qua finem sum tantum non collocaverant, vanam & momentaneam fore.*

Vers. 8. Justus de angustia liberatus est, et tradatur (per eram aliqui legunt, *tradetur*) impius vice eo] Hebr. *& venit impius pro eo*, quod Hugo exponit, *propter eum*, q. d. Impius propter justum à te afflictum veniet & subibit in ejus angustias. Plurimi alii *vè pro eo* exponunt *in locum eius*, putà *in angustiam eius*. Unde Vatabl. *Justus*, inquit, *ex angustiis eripitur, sed impius succedit illi;* Syrus, *subibit impius vicem eius.*

Dupliciter hæc sententia exponi potest. Primò, prosè, q. d. Deus justum liberat sæpè à malo, quod illi impius struit, facitque ut impius pœnam talionis luat, ac in malum, quod justo struxit, incurrat. Uti Aman incurrit in furcam quam struxerat Mardochæo; mimici Danielis incurrerunt in fauces leonum, quos Danieli apparatant; senes adulteri inciderunt in lapidationem, quam machinati erant Susannæ, Daniel. 13.

Secundò, amplè, q. d. Justus ad tempus modicum in hac vita affligitur & angustiatur; at mox Deus afflictioni finem imponit, eumque liberat: impios verò ad modicum tempus gaudere & dominari permittit; at moa gaudio eorum finem imponit, facitque ut in angustias justi succedant. Hæc enim propriè competunt & debentur impio, ut cum eo quasi reo tibi subdito, propriisque subjecto semper perdurent. Id sæpè fit in vita, semper in morte, cùm justi angustiis hujus vitæ liberati evolant in paradisum: impii verò in eas subintrant, perpetuò cruciandi in gehenna.

Septuag. vertunt, *justus ex venatione vel captura, liberatus est: pro eo autem traditur iniquus.* q. d. Dives venatur pauperem justum: at justus ab ejus laqueis insidiisque a Deo eripitur, & in eisdem recidit dives, dum alius potentior eum venatur & devorat, juxta illud Eccli. 13. 23. *Venatio leonis, onager in eremo: sic & pascua divitum sunt pauperes.* Unde auctor Catenæ Græcor. legit, *justus ne prædatorum præda fiat liberatur; pro eo autem in captionem traditur impius.* Ubi Didymus: Justus, inquit, divinam legem animo tenet versans, sequeque in illa oblectans, & à mortis laqueis eripitur, & à venatoribus dæmonumque insidiis liberatur, & ab omni tandem seditioso & turbulento termone custoditur. traditur autem & conjicitur in illa incommoda impius. Quòd si vir justus ut homo quandoque conciderit, statim in sus consurgit atque emergit. Et interiùs: Aut idcò hoc dicitur, quia justus ut homo subjacebat quibusvis noxiis, quæ impius per vexationem injustè illatam in illo punit, & quasi extinguit; adeoque justum à pœna, quam in altero jaculo subiturus erat, liberat; semper autem vero propter iniquam vexationem certæ pœnæ reatu obstringit: obicitur autem huic pœnæ impius non ab alio quàm a seipso, suaque propria malitia, ut qui jam antè in reprobum sensum sponte seipsum conjecisset.

Simulator ore decipit amicum (hebr. רֵעֵהוּ *reehu*, id est, *proximum*) suum: justi autem liberabuntur scientia] Pro *decipit* hebr. est חָנֵף *iechfeb*, id est *corrumpit*. Unde Aquila, Symmach. & Theodot *in ore hypocritarum corrumpet amicum suum*, supple, impius qui præcessit; Chald. *ore doloso nocet amico suo. Simulator* est tum adulator, tum quivis hypocrita, deceptor & impostor. quasi dicat, Fallax adulator & hypocrita decipit, id est decipere & perdere conatur (& actu incautos sæpè decipit) proximum tuum: at justi sua scientia hanc ejus fraudes dinoscent, evitabunt & discutient. Itaque *scientia iustis* opponitur ori simulatoris: illius enim hypocrisin & dolos deprehendit & devitat. *Scientiam* accipe tum cognitionem S. Scripturæ, rerumque divinarum, tum prudentiam & cautionem. Hæc sententia clara est in hæreticis, qui simulant se doctores veritatis, cùm sint præcones falsitatis, quorum impostutas detegit, scientia, id est vera fides & Theologia. ita Beda, Hugo, Janten. & alii.

Vers. 9.

Septuag. vertunt, *in ore impiorum laqueus est audax, sensus autem rectorum prosperè procedet*; vel, *eruditorum autem sensus feliciter sanusque exibit*. Idem reipsa dicunt quod Vulgata: laqueus enim oris impiorum non est alius quàm simulatio; hypocrisis & adulatio; sed laqueos horum justi sensu & sapientia præditi prosperè & feliciter vel evadunt, vel disrumpunt.

In bonis iustorum exultabit (malè aliqui legunt, *exaltabitur*) civitas: et in perditione impiorum erit laudatio] Hebr. *in bonitate*, vel *in bono*, id est in prosperitate & felicitate, q. d. Cum prosperè justis omnia succedunt, cùm bonis vel temporalibus vel spiritualibus affluunt, tunc exultat civitas: tum quia justitia & virtus omnibus est amabilis & veneranda, tum quia ipsa in totius urbis exemplum & commodum redundat. Si enim justi abundent, ipsi bona tua cum aliis totaque civitate communicant. *at in perditione impiorum erit laudatio*, hebr. רִנָּה *rinna*, id est jubilatio, ovatio, communis lætitia & exultatio: tum quia omnes laudabunt Dei justitiam, quæ impios perdidit, mortemque meruit, tum quia exultabunt omnes, quòd ab impiorum vexatione, rapinis, scandalis, &c. sint liberati. Porrò non parva est hæc virtutis commendatio, & vitii vituperium, quòd virtuti omnes applaudant, vitio omnes insultent: vox enim populi, est vox Dei. Unde Arist. lib. 5. Moral. cap. 1. docet vocem populi firmam continere veritatem, similem illi quam habent oracula.

Vers. 10.

Pro *exultat* Symmach. vertit, ἀγαλλιάσεται τέλος, id est, *exultabunt civitates*; Theodot. εὐφροσύνη ἔσεται, id est, *lætabuntur*; Syrus, *roborabitur civitas*; Septuag. κατευθυνθήσεται. quod Complut. vertunt, *vetta gestit civitas*: quia scilicet exemplum virtutis justorum imitatur est: Roman. *bene ja gestit*; auctor Catenæ Græcor. clarè, *in prospero iustorum successu civitas promovet & floret: in impiorum autem interitu exultatio & plausus exoritur*. Sic & Complut. ac Chaldæus: Tigur. *cùm bene est iustis, exultat civitas; & cùm perunt impii, ovat*. Est ergo antithesis objecti lætitiæ & exultationis; quòd scilicet civitas exultet de bonis piorum, & de malis eorum doleat: at de bonis impiorum doleat, & de malis eorum exultet. Cajet. pro *erit laudatio* vertit, *erit cantus*: nimirum vita justorum est quasi cantus qui omnes recreat, atque ad simile virtutis studium festivo plausu excitat: at improbus dum vivit omnes offendit; idcoque dum moritur, sic omnes ejus luctus & funebria festa recreant, ut illa cantibus, & sæpè compositis ad publica gaudia carminibus concelebrent.

Benedictione iustorum (Hebr. *rectorum*) Vers. 11.

exal-

EXALTABITUR (Vatabl. *exoltitur & floret*) CIVITAS: ET ORE IMPIORUM SUBVERTETUR] Aquila, Sym & Th. *deiicietur*. Pro *civitas* Chal. vertit, *provincia*.

Hic versus dat causam præcedentis; cur scilicet in bonis justi exultet civitas, & in perditione impiorum jubilet: quia omnium per benedictionem justorum exaltatur, & per os impiorum subvertitur.

Quæres, quænam sit *benedictio justorum*? Resp. Primò, *benedictio* hic uti & alibi sæpè accipi potest pro rerum affluentia & opulentia: justi enim cùm sunt opulenti, in cives sunt benefici, & civitatem collegiis, monasteriis, templis, aliisque fabricis magnificis ornant & exaltant; ut *benedictio* sit idem quod bona justorum, in quibus exultare civitatem dixit v. præced. ita auctor Catenæ Græcor. q. d. Opulentia justorum cives & civitatem exaltat, facitq; splendidam & magnificam: at verò verba impiorum eamdem subvertunt. Opponit *os* opulentiæ: quia tam pervertum est os impiorum, ut æquipolleat, imò præpolleat, opulentiæ justorum, plus enim illud destruit quàm hæc ædificet. Adde, opulentos fere eligi in magistratum, ac civitati præesse, eamque regere, quare cùm justi sunt opulenti, elignotur in magistratum, tumque justis suis tantisque consiliis & legibus exaltant civitatem: at verò *os*, id est impetium, impiorum eam subvertit: quia dum in ea imperant impii, impiis suis decretis, exactionibus, rapiois eam subvertunt. *Os* enim sæpè significat iussum & imperium; ut cùm Prophetæ toties ingeminant: *Os Domini locutum est*, id est, Dominus hoc quod dicimus imperavit.

Secundò, *benedictio* id est quod beneficentia: dicere enim Dei & Sanctorum est efficax, ideoque idem quod facere, quod enim dicunt, hoc faciunt. Sic Christus erit, q. d. Justi sua beneficentia & eleemosynis sustentant & magnificant civitatem: at impii suo ore, id est sua maledicentia æquè ac maleficentia eam evertu t.

Tertiò, magis propriè & genuinè *benedictio* est boni precatio & benedicere est bene precari, q. d. Cùm justi bene precantur civitati, Deus preces eorum exaudit, ac civitati bene facit, eamque exaltat, at impiorum ore tuo maledicentes ram Deum quàm cives, merentur ut Deus eam subvertat. Sic impu cives Sodomæ meruerunt eam incendio subverti: at Lot fugiens è Sodomis in Segor, eamdem ab incendio, cui pariter destinata erat, sua oratione & benedictione liberavit, Genes. 19. 22. Sic Jacob Genes. 49. & Moses Deuter. 33. moriturí benedicentes Israeli, eum bonis cumulavunt. Sic Deus servavit Jerusalem ab excidio Sennacherib, ob preces Isaiæ & Ezechiæ, Isaiæ cap. 37. ac Salomoni & Judæis benedixit propter Davidem, juxta illud: *Propter David servum meum non averteas faciem Christi tui*, psal. 131. 10. Sic S. Greg. Iitanius suis urbem gravi peste liberavit. Hoc est quod ait Sapiens cap. 6. 26. *Stultitiando sapientium sanitas est orbis terrarum*.

Quartò plenius, *benedictio justorum* sunt bona eorum consilia, monita, eloquia, exempla, quibus ignorantes docent, mœstos consolantur, etrantes corrigunt, omnesque ad virtutem & ad Deum traducere satagunt. Hisce enim exaltatur civitas, cum *impiorum ore*, id est malis consiliis, rixis, seditionibus, dolis, &c. everiatur, iuxta illud Plutarchi in Moral *Vitia linguæ dolo & proditione urbes ceciderunt, regna, respublicæ*. Hoc est quod ait Ecclesiastic. cap. 28. 16. *Lingua tertia multos commovit, & dispersit illos de gente in gentem, civitates munitas divitum destruxit*. Vide ibi dicta.

Addit Hugo, per *benedictionem* accipi eloquentiam & efficaciam dicendi, quam habent Sancti, per quam subinde urbes & regna ab exitio liberaot. Sic S. Leo sua dicendi facundia & gravitate Attilam compescuit, ne Romam vastaret; & Genserico iam Romam occupanti persuasit, ut ab eiusdem incendio, ignominiis & cædibus temperaret. Ita S. Gregorius sua modesta humilique suaviloquentia Mauricium Imp. aliosque principes sibi & Vibi ostentos reconciliavit. Ita S. Bernardus in schismate Petri Leonis, sua dicendi agendique gratia regem Angliæ aliosque magnates Innocentio II. legitimo Pontifici, eiusque Ecclesiæ astrinxit, ac schisma sustulit. Simili modo suos Ordines & monasteria celebrarunt & exaltarunt Religiosi sapientia & eloquentia præstantes; uti Ordinem S. Benedicti celebrarunt Gregorius VII. Leo IX. Victor II. Urbanus II aliique permulti, qui ex eo ob sapientiam & virtutem evecti sunt ad Pontificatum. Ordinem Cistercien sium celebravit S. Bernardus Dominicanum S. Thomas Aquinas, S. Vincentius Ferrerius, Petrus Tarantasius, qui creatus Pontifex dictus est Benedictus XI. & alii, Franciscanom S. Bonaventura, Alexander Alensis, Johannes Duns Scotus, & alii.

QUI DESPICIT AMICUM SUUM, INDIGENS CORDE EST: VIR AUTEM PRUDENS TACEBIT] Pro *despicit* hebr. est בז *baz*, id est *spernit*, scil cet suo honore & æstimatione per contemptum & despectum. Unde *baz*, per apocopen idem est quòd נבזה *bazah*, id est contempsit, despexit ex alto, alto supercilio designatus est. Septuag. *subsannat cives indigens corde*. *Despicit* ergo non tantùm corde sed & ore: oppositur enim *Tò suscebis*. Itaque *despicit*, id est despectè & contemptim, uti scotit; sic & loquitur de amico tuo.

Sensus ergo est, q. d. *Qui corde despicit amicum*, id est; ut Hebr. proximum suum, eò quòd in eo aliquod vitium aut defectum notet, ideoque ore despicatiùs de eo loquitur, vilipendit, deprimit, ridet: hic *indiges corde*, id est intellectu, judicio & sapientia, hoc est, insipiens & *vecors* est, ut vertit Vatabl. tum quia proximum irritat & provocat, ut viciſſim eum despiciat, & contemptim de eo loquatur, tum quia sapientia dictat vitia esse celanda, virtutes autem propalandas: tum quia justo Deo iudicio fit, ut qua mcolura mensi fuerimus, remetiatur nobis, juxta illud Isaiæ 33. v. 1. *Væ qui spernis, nonne & ipse spernaris*? tum quia hic despectus oritur ex superbia qua se sapientem, alium dementem æstimat, aut R. Levi: superbia autem est insipientia Addit Hugo eum indigere corde, id est cordis commiseratione, compassione & lenitate, quę aliorum vitia celanda, & secreta suaviq; correctione curanda esse docet. Gal 6.1.

VIR AUTEM PRUDENS TACEBIT] Hebr. *vir intelligentiarum* vel *prudentiarum*, id est valdè intelligens & prudens, *tacebit*; Sept. *vir autem prudens silentium ducit*; Syrus, *in silentio habitat*, quasi in cella cordis, pacis & tranquillitatis suæ, q. d. Vecors propalat vitia proximi, eum despicit, ridet, probris lacessit, at vir prudens vitia proximi dissimulat, imò cùm à vecordi despicitur & probris lacessitur, probra non regerit, sed suffert & tacet. Qui hoc facit, is sanè *vir prudentiarum*, id est multæ prudentiæ, & quasi sapientiæ miraculum est, tum quia animi pacem, modestiam & magnitudinem, quæ probra omnia despicit, ostendit: tum quia tua modestia despicientem redarguit, confundit, compescit. Nam qui ex probranti probra regerit, is ea magis accendit, ut plura audiat; qui ad ea tacet, suo silentio ea sopit, perinde ac qui latraoti cani oblatrat, eum iritat ut magis latret: at qui tacitus transit, latratum iohibet. Unde S. Basil. homil. de ira, eos comparat echo. Sicut enim si vocem emittas, respondebit eadem voce echo, & quo magis vociferatis, eo magis vociferabitur echo, sic pariter qui voce probra jacit, similia sibi ab alio, quasi ab echo, respondeti sæpe audit. Quocirca concludens Ianum hoc suggerit consilium: *Noli ergo*, inquit, *malam ferre gratiam, neque male mutui restitutor esse. Contumeliam insulsi iratus, vince amoveque silentio malum. Tu verò contra facis, qui volut undam fluentem illius iram in cordis penetralia suscipiens, ventos imitaris contrà flatibus adversis repellentes. Noli tuo adversario pro magistro uti, nec quem odio persequeris, hunc amulari, nec fieri velimi speculum irati velis, illius formam in te ipso exprafentans, Rubicundus est ille ob iram? Tu minime rubarem præferas: illi sanguinei oculi? tui quieti & cum gravitate aspiciant, vox illi aspera? tibi mitis & blanda, imo potius nulla.* Audi & Bedam in Collectaneis tom. 3 *Cum vero*, inquit, *lingua detrahentium corrigi nequeunt, æquanimiter sunt pro eo tolerandi. Sæpe verò nim de vita proximorum conqueremur, mutare locum conamur, secretum vitæ remotioris eligere; videlicet ignorantes, quia si desis spernere, non adiuves bonos. Tolerandi sunt ergo ubique proximi: quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet.* Sic Saul initio regni sapienter se suosque regens, ad contumelias suorum obticuit. Audi Script. 1. Reg 10. 27. *Filii verò Belial dixerunt: Numquid vare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera, ille verò dissimulabat se audire*. Verum est enim illud: *Qui nescit dissimulare, nescit regnare*. Porrò R. Levi generaliùs hæc accipit. Prudens, inquit, sociusio tuum non ecrudit & contemnit, sed silet dum alter loquitur, attenteque illius sermones audit, licet autem is in medium proferat ea, quæ ipse perfecta habet, auscultat tamen ejus dignitati favens, licet nihil inde percipiat emolumenti.

Salomonem ſecutus Rabbi Simeon in Pirke avoth: *Per gymnem vitam*, inquit, *edoctus ſui inter ſapientes, nec inveni quidquam corpori ſalubrius ſilentio.* Et Ben Sira in Senten. *Vidiſti aſinum nigrum, neque nigrum, neque album*, hoc eſt, ot ejus Scholiaſtes exponit: *Dove linguam tuam, ut ſemper dicat Neſcio, ne quando in reſponſa capiaris.* Sic ceteri Hebræorum Rabbini negationem in reſpondendo vel ſilentium commendant. Unde anonymus: *Dove lingua onam dicere Neſcio, quod æquilibre eſt auro & argento.* Huc facit gnome Arabum cent. 2. num 52. *Sæpenumerò ſilentium eſt reſponſum, ut quis reſpondeat amittendo reſponſum.* Nimirum multorum accuſationes, querelæ & calumniæ manifeſtam ſæpè habent falſitatem, nec reſponſum aut apologiam merentur: unde ad eorum criminationes filere, ſufficienter reſpondere & ſe purgare eſt. Et cent. 1. n. 98. *Taciturnitas conciliat ſui amorem. Pœnitentia ſuper ſilentio melior eſt pœnitentia ſuper ſermone*; hoc eſt, præſtat pœnitere taciturnitatis, quàm ſilentii: *Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum*, ait Cato. Pergunt Arabes: *Taciturnitas ſapientia eſt, ſed rarus eſt agere eam.* Huc pertinet diſtichon Catonis:

Demiſſos animos, ac tacitos vitare memento.
Qua flumen placidum eſt, forſan latet altius unda.

Ita S. Mauritius Epiſcopus Andegav. *erat ſermone filens, & ſilentio loquens*, ait Fortunatus in ejus Vita.

VERS. 13. QUI AMBULAT FRAUDULENTER REVELAT ARCANA: QUI AUTEM FIDELIS EST ANIMI, CELAT AMICI COMMISSUM] Hebr. *ambulans delator revelat ſecretum; fidelis ſpiritu aperiens verbum*; Chald. *qui accuſator* (Syrus, *calumniator*) *eſt aperit ſecretum; & qui fidelis eſt in ſpiritu, celat ſecretum.* Septuag. *vir bilinguis revelat conſilia in cauſſa: fidelis autem ſpiritu obſcondit res*; Symmachus, *cuſtodit verba.*

Pro *qui ambulat fraudulenter*, hebr. eſt רכיל *rachil*, id eſt *negotiator*, indeque delator, detractor, calumniator. Eſt pulchra metaphora. Detractor enim vocatur *rachil*, id eſt mercator, ſive negotiator: quia ſicut hic merces comparat non pro ſe, ſed ut eas diſtrahat & divendat: ſic delator verba & geſta aliorum veſtigat & conquirit, ut illa ad alios deferat, & per circulos quaſi venum circumferat, ut inde lucrum aliquod reportet. Unde *rachil* uti literis ita & ſignificatione alludit ad רגל *regal*, id eſt ire, ambulare, deferre, ita Pagninus in Lexico: Ut negotiator, inquit, multas habet ſpecies mercium, quas ab aliquibus emit, & aliis vendit: iridem detractor verba hinc & inde collecta & audita aliis refert. Conſonat R. Abraham, qui ita ſcribit: Sicut mercator quod ab uno emit, alteri vendit, ita detractor quod ab aliquo audivit, alteri revelat. *Rachil* ergo eſt, qui explorat aliorum ſecreta, vel vitia, vel conſilia, eaque deinde aliis enuntiat. Unde Cajetan. vertit, *explorator revelat ſecretum, & fidelis ſpiritum tegit*; S. Hieron in Iſaiæ c. 30. *qui fidelis eſt ſpiritus, abſcondit negotia.*

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, Explorator, qui fictè & fraudulenter cum amico ſimulans ſe amicum converſatur, itaque expiſcatur amici mentem, ejuſque arcana conſilia & ſecreta, hic eadem mox revelat aliis: qui autem fidelis eſt animi & ſpiritus, hic celat amici *commiſſum*, id eſt ſecretum, quod ſibi commiſit & concredidit. Rurſum *commiſſum*, id eſt admiſſum ſive perpetratum aliquod delictum. Ita Dalila expiſcans Samſonis viri ſui ſecretum, for- *Quomodo de* titudinem ſcilicet ejus conſiſtere in capillis, illud prodidit *celando ſecreta.* Philiſtæis, & Samſonem perdidit Judic. 16. 17. Huc facit proverbium Arabum cent. 2. num. 54. *Arcanum tuum de ſanguine tuo eſt: ſæpè aperuiſti illud, & eſt cauſa mortis tuæ.* Et cent. 2. n. 61. *Secretum eſt fides, hoc eſt*; *commendatum fidei alterius*. q. d. Qui ſervat ſecretum, pro fideli habetur, qui divulgat, pro infideli. Ibidem n. 65. *Arcanum tuum eſt captivus tuus, ſi cuſtodieris illud: ſin autem captivus es, & manifeſtaberis.* Et num. 59. *Pectus tuum dilata ſecreta tua*, hoc eſt, *ne detege illud illi. Poſſidet bona animam ſuam* (*vel ſeipſum*) *qui occultat ſecretum ſuum ab amico ſuo.* Et n. 56. *Ne aperi ſecretum tuum ſimiliter, id eſt, ne denige arcanum tuum deriſoribus.* Simiæ enim omnia quæ vident imitantur & iterant, itaque agentes deridere videntur. Et cent. 1. num. 74. *Os linguæ carcer eſt. Cave ut feriat lingua tua callum tuum.* Huc facit gnome Hebræorum: *Intrat vinum, exit arcanum.* Quod enim latet in animo ſobrii, hoc notat in lingua ebrii. Similis eſt gnome Poetæ:

Eximia eſt virtus, præſtare ſilentia rebus:
At contrà gravis eſt culpa, tacenda loqui.

A Et illa Thaletis: *Vide ne te in jus voces ſermone contra omnia tibi ac ſocio dictus*, q. d. Ne fidas amicis, ut eis committas arcana, ut inde illa effutiant, magna tua infamia & ignominia. ita Laert. lib. 1. cap. 1. Et illa Atiſtonis: *Veniri nobis meleſtiſſimi ſunt, qui abſtrahunt pallia: nam hic contra vanes muniuntur, ita graviſſime lædunt amici, qui expiſcantur arcana.* Et illa Tiberii Imper. apud Dionem: *Principis animum aut nemini aut paucis cognitum eſſe oportet.* Et illa Metelli Macedonici, qui rogatus, quidnam acturus eſſet poſt ſobactos Athachos, reſpondit: *Tunicam meam consuerem, ſi eam conſilium meum ſcire exiſtimarem.* Et illa Bedæ in Collect. *Imperiti ſicut loqui neſciunt, ſic tacere non poſſunt. Amicum ſecreti admone, ſed palam laude.* Pluta de revelatione ſecretorum dixi Eccl. 27. 17.

B Pro *fidelis animi* Aquila & Theodot. vertunt, πιστὸς πνεύματι quod eum Roman. vertas *fidelis ſpiritu*, ut πνεῦμα reſpondeat Latino ablativo, quo Græci carent: noſter tamen Salazar propriè accipiens in damno vertit, *fidelis ſpiritui*, ſicque exponit: *Fidelis ſpiritui*, id eſt animo tuo, dicitur qui arcana ſervat, quia ea quæ in animo tutò latent, palàm dicere, & in vulgus ſpargere, quoddam eſt proditionis genos adverſus animum: animus enim non ſecùs ore aperto prodítur, quàm urbs aliqua oſtio relerato. Vel aliter: Qui ſecreta non violat, fidelis ſpiritui dicitur, id eſt Spiritui ſancto: quaſi verò è contrà, is qui arcana amicorum palam facit, Spiritu ſancto infidelis ſit.

Cauſas duas ſubdit. Prior eſt quia Spiritui ſancto, qui primus & notionalis eſt amor, tribuitur omnis honeſta benevolentia, omniſque amicitia ejus opera copulatur. Nihil autem æquè amicorum concordiam diſtrahit, ſicut arcanorum & ſecretorum revelatio. Poſterior, quòd ſecretorum revelatio ex amore proficiſcatur: jure ergo optimo eidem revelatio ſecretorum tribuitur, cui dilectio etiam accommodatur, putà Spiritui ſancto, qui eſt amor formalis & cauſalis: ubique enim amorem & amicitiam aſſi ingit & copulat. Verùm hæc myſtica, vel accommodatitia ſunt: vera enim verſio eſt, *fidelis ſpiritu*, ut habent Septuag. Chald. Noſter, & alii paſſim. Ita tacitum apud ſe ſervabat ſecretum amicorum S. Ambroſius, ut ne quidem C fratri dilectiſſimo Satyto illud communicaret. Unde de Obitu Satyri: *Cum omnia*, inquit, *nobis eſſent noſtra communia, individuum ſpiritus, individuus affectus; ſolum tamen commune non erat ſecretum amicorum, non qua conſerendi periculum vereremur, ſed tenendi ſervoremus fidem*, &c. *Erat enim fidele indicium extraneo non eſſe proditum, quod non eſſet cum fratre toleratum.*

D UBI NON EST GUBERNATOR, POPULUS CORRUET: SALUS (Syrus, *liberatio*) AUTEM, UBI MULTA CONSILIA] Pro *gubernator* hebraicè eſt תחבלות *tachbuloth*, de qua voce fusè dixi c. 1. 5. docuique ſignificare gubernacula navis, indeque reipubl. ac conſequenter conſilia, induſtriam, ſolertiam, quibus gubernatur navis, æquè ac reſp. Unde Hebræa ad verbum habent, *ubi non ſunt conſilia & conſulta gubernacula* (Cajet. *ingenia*) *corruet populus: & ſalus in multitudine conſiliarii*, id eſt conſiliariorum; Theodot. *in incogitantia corruit populus: ſalus autem in homine multi conſilii*; Septuag. *quibus non eſt gubernatio, cadent tamquam folia* (legerunt נבל *alim*, id eſt folia, pro עם *am*, id eſt populus) *ſalus autem in multo conſilio*; Chald. *in multitudine conſilii*. Rectè populus comparatur foliis arborum, tum ob copiam; tum ob viciſſitudinem, qua aliis cadentibus alia ſubnaſcuntur; tum ob decorem: ſicut enim folia decorant arborem, ſic populus tiètè compoſitus rempubl. Vatabl. *ubi non conſilia, cadit populus, ubi autem ſatis conſiliariorum eſt conſervatur.* Ita S. Caſſianus collat. 2. de diſcretione cap. 4. legit, *quibus non eſt gubernatio, id eſt conſilium & diſcretio*, inquit, *eadunt ut folia.* Eſt metalepſis: ex conſiliis enim intelligitur gubernatio bona, conſulta & prudens: ex gubernatione ipſe gubernator, ut vertit Noſtet. Senſus eſt, q. d. Ubi non eſt gubernator ſapientia & prudentia gubernandi præditus, ibi in multa pericula & damna corruet populus, at ubi is adeſt, & conſilio vel proprio poliet, vel alieno utitur, ibi populus ſalvus, & à malis omnibus immunis ſecuruſque conſiſtit. *Primò.* *Quinto.*

Vox ergo תחבלות *tachbuloth* pluralis ſignificat Primò, multis magniſque conſiliis modoque regendi opus eſſe tectori reip. utpote qui ad varias variorum hominum & populorum conditiones, indoles, appetitus ſeſe attemperare *Hebr. tachbuloth quid ſignificat.* debeat.

debent, ut quemque conformiter ad ſuum ingenium regat. Hujus apologum vel exemplum Poetæ dant Proteum, qui in mille formas ſeſe vertebat, ut cuique ſeſe aſſimilaret, ejuſque indoli & moribus ſeſe conformaret. Accedit quod ait Salluſt in Jugurt. *Vulgus ingenio ſuditioſum atque diſcordioſum, cupidum novarum rerum, quietis & otio adverſum.* Et ut idem ait in Catil. *Mare, & ventos, pigra lingua, ignavi animi.* Et Livius lib. 23. *Hæc*, ait, *eſt natura multitudinis, aut ſervit humiliter, aut ſuperbè dominatur. Libertatem, quæ media eſt, nec ſperare modò, nec habere ſcimus.* Philo libr. de Joſeph: *Sicut*, ait, *gubernator pro ratione ventorum mutat navigationis ſubſidia, non uno modo navem dirigens: ſic reipublicæ moderator debet eſſe multiformis ac multiplex, aliis in pace, aliis in bello aliter ſe paratis, aliter multis opponens adverſariis*, &c. Aſtipulatur S. Gregor. Nazianz. in orat. 1. Apolog. *Nam profectò*, inquit, *ars quædam artium & ſcientiarum mihi eſſe videtur, hominem regere, ars ad maximè varium & multiplex; id eſt, ars ana eſt plures artes coercens.* Et poſt pauca: *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis belluam variam & multiplicem, ex multis belluis magnis in etâ pernixque, ferisque mitibuſque compoſitam, circumire ac ducere aggrediatur; huic in natura adsit aeria & prodigioſa gaſtrimarga, maximus ſaltus, longus ſubeundus eſt, magnumque certamen: quippe nec vocibus eoſdem, nec alimentis, nec manus attrectationibus ac ſtimulis, aut reliquis delectetur; ſed alii aliis, pro ſua quique natura & conſuetudine, vel gaudeant, vel offendantur; ut qui ejuſmodi bellua curam ſuſceperit, eum varia omnino & multiplici ſcientia ornatum eſſe oporteat. Haud diſſimili modo communis hujus Eccleſiæ corpori, taſtat compoſitæ cujuſdam & inæqualis bellua, ex pluribus variiſque moribus & formis coagmentatæ, ſummopere quoque neceſſe eſt, Anxiſtimus ſcilicet fimul & ſimplicem eſſe, quantum ad eam, quam ad rem omnes adhibere debet animi integritatem; & quam maximè gravium & multiplicem, quantum ad id attinet, ut uniuſcujuſque benevolentiam ſibi conciliet.*

A *Lamitatum; & principium defectus ordinis & perturbationis & confuſionis. Nam ſicut ſi choripbum à choro & ducem ſuſtuleris, non erit amplius chorus modo congruus & ordinatus: & ſi à phalange exercitus amoveris imperatorem, non erit amplius numeroſa & ordinata acies; & ſi à navigio dempſeris gubernatorem, navem demerges: ita etiam ſi à populo rectorem abſtuleris, omnia everteris.* Deinde his qui principem habent, non tamen illi parent hæc annectit: *Atque malum quidem eſt magiſtratus & rectoris defectus, occaſio ſcilicet everſionis: non minùs autem malum eſt inobedientia ſubditorum. Populus enim non parens rectori ac magiſtratus eſt ſimilis ei qui non habet, & forſè etiam deterior: nam his qui rectore carent, datur venia, ſi ordo atque moderatio non ſervetur? his autem non ita, ſed pœna digni ſunt.*

Idem fuit ſenſus Philoſophorum. Ariſtotelis Rhetor. ad Alexandr. *Conſiliari*, inquit, *eorum, quæ inter homines, diviniſſimum.* Platonis: *Quiddam ſacrum profectò conſultatio eſt.* Nam conſilio ſtant regna, urbes, domus. Saluſtius ad Cæſar. *Ego*, inquit, *ita comperi, omnia regna, civitates, nationes uſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt. Ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrupere, paulò poſt immunia opes, deinde adeptum imperium, poſtremò ſervitas impoſita eſt.* Omnium ſuffragio damnatur ipſe Julius Cæſar, nec in dictatura, nec in conſulatu conſilio ſenatus uſus, ait Sueton. unde & ſe & rempubl. perdidit. Idem fecit Nero, qui ſenatum capitaliter oderat, ait Sueton. Similis fuit Hieronymos Siculæ rex, qui nulla de re convocavit vel conſuluit publ. eum conſilium, teſte Livio libr. 4. belli Punici ſecundi. Fusè hoc argumentum tract. Cardin. Palæotus libr. de Sacri Conſiſtorii conſultationibus, & Martinus Laudenſis tract. de Conſiliariis, & Boetius de Auctoritate magni conſilii. Hue facit quòd omnes reges & principes ſuos habeant conſiliatores, ſenatores, parlamentum, &c. Potrò, *conſilium gubernaculum lea dumea ſit*, ait S. Cyprian.

B

C

D

Secundò. Secundò, *euchbuleu* ſignificat, gubernatorem reip. debere imitari gubernatorem navis, de quo multa Plato in dialogo de Regno, & lib. 6. de Repub. & Plutarch. in Moral. ubi inter cetera ait: *Ve in magnis tempeſtatibus validiſſimo clavo opitur gubernatore, & pluribus ſalutis opus eſt: ſic magnas & turbulentas res adminiſtrantes ſumma ſapientia opus eſt quam cum gubernator non habeat ea ſe, à probis conſiliariis mutuatur & diſcas oportet.* Unde Vegetius lib. 3. *Fieri*, inquit, *quid debeat, cum multis tracta: quid facturus ſis, cum pauciſſimis, vel potiùs ipſe tecum.* Vide dicta cap. 1. v. 9.

Quocirca Pius II. ſapiens & generoſus Pontifex libr. 2. epiſt. 387. ad Ludovicum Galliæ regem *Scripturæ*, inquit, *quæ ait, Ubi multa conſilia, ibi ſalus, conſiliorum multitudinem non requirit, ſed maturitatem & digeſtionem: quæ res in paucis quam in multis facilius reperitur: neque enim bonitas aut juſtitia multitudine facilè ſuadetur, quæ variis affectionibus agitata ad prona frequenter inclinat confuſioni: ſubdita eſt conſultum multitudo, atque bonum ſe habet ubi ſuffragia numerantur, non ponderantur: ſæpè enim fit ut major pars meliorem vincat.* Juſtinianus edixit quoquè hoc modo: *Sed neque ex multitudine conſiliorum quod melius & æquius eſt judicatoris, eum poſſe invenire forſan & deterioris ſententia, multos & majores aliqua in parte ſuperare.* Teſtis Cicero, *Q. Scævolam inter peritiſſimum, cùm de jure prædiorum conſuleretur, duos interdum conſulentes ad Furium & Caſellium prædicatores reiecſſe.* Et conſtat Bartolum ad judicium mercatorum & opificum pleraque ſua elucubraſſe. Namut idem tradit M. Tullius: *Aſſiduus uſus rei dedit ei, & ingenium & artem ſæpè vincit.*

Conſilia nùmero ſed maturitate eſtimanda.

C. de veter. jur. enucl. lib. 1.

In Cornelia eo.

Ita Severus Imper. nil ſtatuit unquam abſque plurimorum Jurisconſultorum, aliorumque peritorum corona. Auguſtus ad conſilium etiam privatum adhibebat Mæcenatem & Agrippam, ſicut Julius Cæſar Q. Pedium & Cornelium Balbum. Et Auguſtus poſt mortem illorum, ſi quid, cujus eum pœniteret, acciſſet, exclamabat: *Horum nihil mihi acciduſſet, ſi aut Agrippa aut Mæcenas viviſſet.*

Tertiò. Tertiò, *euchbuleb* notat ſalutem reip. conſiſtere tum in ſapientia gubernatorum, tum in obedientia civium: ſicut ſalus navis pendet à nauclero, chori à corago, orbis à ſole. Quod enim eſt ſol in mundo, choragus in choro, nauclerus in navi, hoc eſt ſapiens rex vel princeps in republ. Hinc ruſum Hebræi conſilium vocant סוד *ſod* à יסד *iaſad*, id eſt fundavit: quod enim fundamentum eſt in domo, hoc conſilium eſt in re agenda, ut eo ſtante ſtet, ruente ruat. Audi S. Chryſoſt. homil. 34. in epiſt. ad Hebr. *Magiſtratum ducemque & rectorem non habere, malum eſt, & eſt argumentum multarum ca-*

Apoſtema de conſilio.

Tropol. S. Dorotheus ex hoc loco docet, fidelem virtutis ſtudiotam egere ductore & gubernatore. *Cavere*, inquit, *conſilii, aut edixerunt ne noſmetipſos jactemus, ne nos ſcitos habeamus, ne perſuadeamur eſſe nos ſatis nobis ad regimen noſtrum. Opus enim nobis eſt auxilio prætor Deum, opus eſt auditoribus. Nihil eſt miſerabilius, nihil quod citiùs expugnari queat ab his, qui nullo ducet, nullos auctores habent ad viam Dei. Ais enim: Quibus non eſt gubernatio, decidunt ut folia. Felium a principio ſemper virent, ſemper germinant, ſemper delectabile eſt: non multò poſt arefcit & languet, & cadens conteritur & conculcatur. Teſtis homo eſt qui à nemine regitur. A principio ferventiſſimus ad initia, ad vigilias, ad quietem, ad obedientiam, & ad quæcumque cetera bona. Paulò poſt extinctio eo fervore, ſi nullum habuerit ſuum gubernatorem aut fotorem, qui extinctum ignem ſuſcitet & accendat, deficiatur & cadit, ac dum deſiſtitas ab hoſtibus ſuis captivus trahitur, qui ut voluerint in ipſum graſſantur.* Hæc ille & optimè.

Hanc gnomen illuſtri apologo vulpis & formicæ feſtivis parabolis ceu filis ſericis phrygionicè acu picto, exornat Cyrill. libr. 1. Apolog. moral. cap. 10. cujus titulus. *Vbi multa conſilia ſunt, ibi ſalus.* *Vulpecula*, inquit, *ut ſuper terram ſibi domum conſtruxit, materiam cum vegamè formica obvolavit, & ſalutè dicta, quid eſſet quod faceret, exquiſivit. At illa reſpondit: In abſcuris terra latebulis hactenus habitavi, modò ſors animum in lucis cuſtodis graviſſimi tribi nidum conſtruere. Cui formica hæc dixit: Fruine tibi fortè unquam miſeſtum primum illud habitaculum? Cui illa: Numquam certè, ſed intiſſimum & quietam: attamen ad voluptatem hanc dulcedine lucis inclines. Tum formica ſubinxit: Nimirum dulce eſt lumen, & delectabile oculis videre ſolem, ſed longè magis ſupit vita, & delectabilior eſt ſecum aquis. Quamobrem ſorer, licèt non ſim tanti, ut conſiliaria ſim prudentiæ tuæ, hoc tamen tibi in memoriam revoco, & ita hæc novitate veterata eſt, quòd gallinarius & pellionitus non ex modicum odiſa: fuit quidem, propter zelum gallinarum; iſte verò, pellium cupiditate tuarum. Suadeo itaque, ut in tuo negotio conſilium aut iquorum requiras: nam conſilium cuſtodit te, & prudentia te ſervabit. Ad hæc vulpes incaſſùm reſpondit: Minimum quidem ſorer hoc ate odo: nam egere me conſilio me minimè puto. Cui formica prudenter reſpondit: Principia quidem rerum mole minima, virtute ſunt maxima. Nam ex parvo ſemine ingens palma naſcitur. Quare in minimis exordiis maxima ſunt conſilia agenda. Quemiam parvus error in principio, maximus eſt in fine. Sic medica odoris corruptio in totam uberis corpus effunditur, ea quod in ſuo principio totius vitalitas continetur. Adde, quod, ſi minima negligas, paulatim deſinas in majora*

(Ex-

(Eccli. 19. vers. 1.) *Propter quod Salomon in Proverbio dixit: Audi consilium, & suscipe doctrinam, ut sis sapiens in novissimis tuis* (Proverb. 19. 20.) *Nam & cogitationes consilii coërcentur. Ad hæc vulpes victa ratione respondit: Etsi in hoc ipso, quod pater, consilio uti sit opus; tamen satis mihi à naturâ consilii est domi. Cui prudenter formica: Conscriptum est, inquit* (Proverb. 3. 7.) *Ne sis sapiens apud temetipsum, & ne innitaris prudentiæ tuæ; quia dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Idipsum deinde similitudine oculorum; radiorum & nautarum confirmans, subdit: *Quanto plura vident quatuor oculi quam duo? & multiplicati oculi plus illustrant? maior ergò facultas est plurium, & ratis pluribus nautis securiùs gubernatur. Verumtamen cujus est consilium? cujus est sapientia? nimirum hæc quæ abscondit uni, revelat alteri: & humiliatis admodùm plurimum, rectum de agendis consilium dari per alium. Quòd si bene indicasti, teste consiliario addito, certior eris, & recte in medias dirigeris. Quanto igitur consilium est ex pluribus, tanto salubrius exiſtit. Quantum ubi multa consilia, ibi salus. Sic audiens sapiens, sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit* (Proverb. 1. 5.) *Ad hæc vulpecula dixit: Scio quòd providas; doce, quæso, cujus sit consilium audiendum. Tunc illa: Sapientis, inquit, prudentis, strenui, experti, amici fidelis, magnanimi, Deumque timentis. Quibus dictis, provida callidam à se crudum ut valè dicto dimisit.*

Similia.

Vers. 15. AFFLIGETUR MALO, QUI FIDEM FACIT PRO EXTRANEO: QUI AUTEM CAVET LAQUEOS, SECURUS ERIT] q. d. Qui fideiubet pro alio, affligetur multis molestiis, & subinde damnis: cogetur enim debitum debitoris, si is solvendo non sit, aut solvere nolit, ex suo ære dependere & præstare: qui autem cavet laqueos obligationum, qui in sponsione & fideiussione latent, ab his ee molestiis & damnis immunis & securus erit. Vide dicta cap. 6. vers. 1. & seqq. & Eccli. 29. 4. & seqq. Hinc sensus patet ex Hebræo, qui sic habet: *Contritione conteretur homo cum fideiusserit pro extraneo: & qui odit defigentes* (stipulantes & fideiubentes defigendo & conferendo manum manui creditoris) *confidit.* Symmach. *qui autem odit captiones* (laqueos cautionum & sponsionum) *confidit.* Theodot. *odit habens laqueis implicari confidet*, id est, confidenter & secure agit, non timens lites & damna, quæ ex fideiussione sequuntur. Septuag. verò sic vertunt, *malus malè facis cum commissus* (Hebr. enim רַע *acah* prop. idem sucere, indeque stipulari & spondere significat) *fortè iusto: odit autem sensum securitatis.* Hebr. enim שנא *saNa* & defigere, & tonare tubaque clangere significat. Potest hæc Sept. versio ad Vulgatam aptari, q. d. Malus, id est avarus creditor, afflictus iustum, qui ex charitate pro debitore spopondit. Hinc iustus odit sonum, quem in stipulatione fideiussionis vel assecurationis manu ostenta edere solet, q. d. Odit complosionem manus suæ cum manu creditoris, hoc est, odit fideiussionem. Si tamen ea ampliùs sonant accipias, significant iusto periculosum esse omne eum malo sive impio commercium: periculum enim est, ne abeo fraudetur, interficetur aut seducatur. Unde auctor Catenæ Græcor. sic Septuag. clarè vertit & explicat: *improbi iater iustos immiſti facium. improbè, sermonemque de salute & securitate* (doctrinam salutis) *inſtitutum aspernantur.* Et Syrus de more affectans Septuag. *Improbus*, inquit, *male facit, cùm se cucurrerit iuste, quod oderit spei compotes*, Chaldæus verò, *Malus*, inquit, *male agit contra iustum, eo quod fiduciam sit ponit pro extraneo, & odit eos qui spem suam collocant in Deo.* Cassianus denique collat. 1. capit 20. *Malignus*, inquit, *nocet cùm se commiſcuerit iusto, id est, diabolus decipit cùm fueris corpore sanctitatis obtectus: odit autem sensum tutelæ, id est dilectionis vim, qua de seniorum verbis ac monitione procedit.*

Vers. 16. MULIER GRATIOSA INVENIET GLORIAM: ET ROBUSTI HABEBUNT DIVITIAS] Pro *robusti* hebr. est עריצים *aoiizim*, id est fortes, prævalidi, valentiores, potentiores, qui aliis prævalent, puta qui animo sunt infracto, omnique laboris patientes. Unde sæpè in malum sumitur, significatque tyrannos & prædones, qui vi & armis alios subjugant, spoliant, confriogunt. Unde Theodot. vertit, *& irrumpentes apprehendent divitias*. quidam Hebræi vertunt, *formidabiles dicuntur*; quia talibus ceteri ex metu munera deferunt, ait Aben Ezra. Hinc R. Salomon mysticè, sed iudaicè, sic exponit: *Mulier gratiosa, id est Israelitica Synagoga, ad divinam gloriam proximè accedet & ad eius legem: robusti autem, id est filii Esau, divitias per furtum rapinamque asserenti se addicent.*

Mulier gratiosa, vel, ut hebr. est, *gratiæ*, Primò, est mulier pulchra & venusta; Secundò, gratiosa in verbis & factis; Tertiò, honesta, pudica, obsequens merito, sedula, omnique virtute prædita. Unde aliqui vertunt, *mulier virtuosa sustentat honorem, & prævalidi divitias*; Chaldæus, *mulier benigna dividit gloriam, & robusti currunt post divitias*; Symmach. *mulier bona assequetur gloriam*; Vatabl. *mulier modesta assequetur gloriam*, id est, mulier quæ obsequens erit marito, commendabitur: severi autem vel rigidi assequentur divitias.

Jam Primò, Baynus sic exponit, q. d. Mulier gratiæ, id est uxor pulchra, gloriam suæ pulchritudinis viro in dotem affert: unde & feminæ valdè pulchræ sine dote nubunt, quia dos earum est forma & pulchritudo. At עריצים *ariſim*, id est viri robusti, solliciti, & ad rem attenti, pulchritudini anteferunt opes, & cum coniuge opulentam dotem quærunt, plus gloriæ ex opibus quàm ex pulchritudine sperantes. Verùm hæc expositio multa addit, ac alienior videtur, alioque detorta.

Secundò, melius noster Salazar, q. d. Sicut decor mulieri parit gloriam, id est dives & nobile matrimonium, putà splendidum & copiosum maritum; sic labor viro parit opulentiam. q. d. Feminis quidem opes & magnam dotem pulchritudo & forma; viro autem fortunas & facultates sua tantummodò industria parit: atque adeò feminæ sedentariam, locoidem & mollem vitam agere fortasse licet; viro autem non item, sed labore & sollicitudine impigra opus est. Sic *gloria* pro opibus sumitur Genes. 31. 1. in Hebræo. ita Aben Ezra.

Tertiò, Cajet. q. d. Sicut viri fortes & strenui sulciunt suas opes & familias sua fortitudine & strenuitate; sic uxor gratiosa, id est casta & bene morata, sustentat portatque honorem & gloriam tam suam, quàm mariti: nam viri honor & gloria consistit in uxoris castitate & probitate. Accedit R. Levi: Gratia, inquit, feminæ dignitatem fulcit & conservat, perinde ac si columna fulcrumque esset, cui gloria inniteretur; sicut robusti conservant divitias, & sunt tamquam columnæ quædam, quæ illas à prædonibus vastatoribusque tuentur. Hebr. enim תמכו *tamach*, quod Noster vertit, *invenies & habebunt*, propriè significat fulcire, sustentare, uti domum fulciunt columnæ.

Quartò, simpliciter & genuinè Jansenius: Hebraicè, inquit, ad verbum habetur: *Mulier gratia apprehendet gloriam, & fortes apprehendent divitias.* Est autem mulier gratiæ muliercratæ venustatis & probitatis. Unde Noster vertit, *mulier gratiosa*: alii *mulier venusta*. significaturque quòd, quemadmodum mulier sua pulchritudine & gratia morumque probitate obtinet gloriam apud homines; ita viri sua fortitudine consequi debent divitias: ut intelligamus, quòd, quemadmodum gloria viri est mulier venusta, ita familiæ opes pendent ex fortitudine & sedulitate viri. Docet ergo in mulieribus maximè requiri formam & morum gratiam, in viris industriam & laborem.

Porrò quantam decor (animæ magis quàm corporis) feminæ gloriam conciliet, pulchrè docet S. Basil. tract. de Virgin. *Talem te*, inquit, *habitu, incessu & toto corporis gestu feminæ exhibebis, ut, qui illi fortè obvii fuerint, quasi vivum Dei simulacrum aspicientes, faciem ad reverentiam atque admirationem sanctitatis inclinent: venerentur, inquam, aspectum illius, atque, ut dixi, tamquam divinæ imagini reverenter de via deferant.* Talis fuit Judith, cujus gloria fuit forma, sed magis pudicitia, virtus & fortitudo, qua Holofernem occidit, & Israelem liberavit. Undeet victrici populus acclamavit: *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri*, Judith 15. 10. Talis fuit Esther, quæ sua forma & gratia gloriam regni, thorumque Assueri assecuta, Aman fulspendit, Hebræos servavit.

Porrò Septuag. ioterficiendo unam sententiam, hanc gnomen aliter efferunt per bimembrem antithesin: *Mulier gratiosa*, inquiunt, *suscitat viro gloriam: thronus autem ignominiæ mulier odio habens iusta*, id est, impiobæ, impudenti, pervertæ mulieti ignominia insidet quasi throno suo: nulquam enim magis dedecus & ignominia cernitur, quàm in femina improba, lateiva, & pervetta. Pergunt Septuag. *divitiarum indigentes sunt pigri, fortes vero utuntur divitiis*. Septuag. more suo sequitur Syrus: *Mulier pia*, inquit, *viro adipiscitur laudem; fodes autem ignominia mulier quæ veritatem odit, interest etiam in divitiis sunt indigentes, fortes autem abundant scientiam.*

Symbolicè & mysticè, auctor Catenæ Græcor. *Mulier benigna*

signa & gratioſa ; ait, ſublimiori ſenſu eſt ſententia mitis graataque auribus, cujus vir eſt mens vel animus: throno autem ignominiæ, eſt via vel poteſtas infamiæ. Nam ut homo, in quo peccatum regnat, & veluti rex in ſolio ſuo ſedet, vocatus ſedes iniquitatis: ita homo probro & ignominia coopertus appellatur *ſedet ignominia*. Ignommia autem naſcitur ex malitia, hæc autem ex peccato. Quod autem ex aliquo natum eſt, hoc pars illius eſt, ut lapis ex ſaxo, & ceſpes ex terra, aliaque ſimilia: atque ideò ignominia eſt ſpecies vel proles peccati. *Pigri ſpum inopes evadunt, robuſti autem & inopgni divitiis cumulantur.* Vir fortis & animoſus edomat & ſubjugat corpus ſuum, laſcivus autem & intemperans unà cum anima ipſum quoque corpus corrumpit & perdit. Aliter: Vir bonus & fortis corporis illecebras fortiter contemnit: totus autem in eo eſt, ut animæ ſuæ bene ſit: qui verò alio modo affectus eſt, is præterquam quòd animæ ſuæ non parcit, ſuum quoque corpus corrumpit & interimit, hæc ille.

Vers. 17. BENEFACIT ANIMÆ SUÆ VIR MISERICORS: QUI AUTEM CRUDELIS EST, ATQUE PROPINQUOS ABJICIT] Hebr. eſt *Gomel*, id eſt turbat, conturbat. Pro *propinquos*, hebr. eſt *Scherr*, id eſt carnem ſuam; ſed quia propinqui ſunt conſanguinei & concarnei, ut ita dicam, utpote ex eadem carne parentum progeniti; hinc caro in Scriptura ſignificat propinquos, ut Genes. 37. v. 27. Judas ait de Joſeph: *Frater & caro noſtra eſt*. Pro *benefacit* hebr. eſt *Gomel*, quod Primò, ſignificat ablactare: Secundò, retribuere & benefacere.

Primò, ergo Vatabl. ſic vertit & explicat: *Ablactat animam ſuam*, id eſt, defraudat ſuum genium & deſiderium vir pius, ut in alios ſit miſericors: immiſericors autem omnia abſorbet & devorat, ideoque etiam in propinquos crudelis eſt. Alii q. d. Miſericordia miſericordem ablactat à pravis deſideriis, & à nimio ſuorum amore, ut in verè pauperes ſit miſericors, opeſque ſuas effundat.

Secundò, Septuag. vertunt, *vir miſericors animæ ſuæ benignè facit: eſt enim miſericors quoque corpus ſuum perdit*. Quod Janſen. ſic explicat; q. d. Vir miſericors animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, benefacit: at crudelis non modò alios, ſed etiam carnem ſuam, id eſt ſeipſum, lædit. Alii, q. d. Vir beneficus utitur bonis ſuis, ſibique ex iis benefacit; at avarus ſemetipſum defraudat & inedia conficit. Sic enim juſtè punit Deus avaros, ut, qui ſuas opes ſuas in alios non erogant, ſibi C ipſis quoque vitæ alimenta ex avaritia derogent & negent. Auctor verò Catenæ Græcor. ſic q. d. Vir benignus & liberalis ex inſtituto deditus eſt animæ; avarus autem & tenax nec animæ, nec corpori parcit; quippe quod non nutrit, nec tractat ut oportebat, aut certè immodicè crudelis & parcus eſt: ſe enim immodicè ſaturans, in adverſam valetudinem & paupertatem deſlexit, & tandem omnino perit, hæc ille.

Tertiò, meliùs Noſter per *carnem* accipit propinquos, uti & Vatabl. & alii. Unde ſic explicant Lyran. Hugo & Dionyſ. q. d. Vir miſericors dum alios benefacit, animæ ſuæ benefacit: at crudelis etiam in propinquos, & conſequenter in carnem & animam ſuam, immiſericors eſt. Ratio eſt Primò, quia miſericors in alios, tot ſibi patronos ante Deum numerat, quot ſuis ſubſidiis ſublevat. Secundò, quia Deum ſibi debitorem facit. Deus *Matth. 5.* enim promiſit: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Tertiò, quia ſola miſericordia poſt mortem defunctos comitatur, ut agat eorum cauſam in tribunali Chriſti, inquit ex S. Auguſt. Lyran. Unde pro *benefacit* Aquila & Theodot. vertunt, *retribuit animæ ſuæ*; Syrus, D *vir pius*, inquit, *tacit ſibi pignora bona*. Huc accedit expoſitio Cajetani: Vir miſericors, inquit, non modò alios, ſed & animæ ſuæ benefacit; quia rependit illi quod debet, ſcilicet actum virtutis: virtus enim animo debetur ex eo, quòd animus ſuopte inſtinctu ad virtutem impellitur, eamque poſtulat & deſiderat.

Quartò, noſter Salazar ſic antitheſin profundiùs concinnant, q. d. Qui verè & ex animo miſericors eſt, is quidem benefacit animæ ſuæ, id eſt non ex affectu carnis beneficia & eleemoſynas collocat ſuas: ſed ita expendit ut animæ ſuæ proſint, id eſt non proximis ſolùm & conſanguineis, quos plerumque ex affectu humano fovere ſolemus; ſed etiam alienis diſtribuit bona ſua. Contrà verò, *qui crudelis eſt, etiam propinquos abjicit*: ille ſcilicet, qui propter avaritiam miſericordiam exuit, & lævitiam induit, non ſolùm A alienis non ſuccurrit; ſed etiam in conſanguineos & carnis cognatione conjunctos, impius exiſtit.

Quintò, planè & ſimpliciter, q. d. Vir miſericors liberaliter ſua expendit, ideoque in primis animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, benefacit, deinde ſuperflua in alios egentes benefaciendo diſpertit: at crudelis, id eſt avarus & immiſericors, primò externos, deinde propinquos, tertiò ſeipſum tandem vitæ neceſſariis defraudat. Multa enim per apoſiopeſin ſubticet Salomon, quæ lectori ſubaudienda relinquit. Gnomæ enim hæ brevitate ſua elegantes & acutæ, lectoris ingenium exercent & acuunt. Aut clariùs, quaſi dicat. Vir miſericors benefacit animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, ſuæque familiæ & propinquis: immiſericors autem non tantum in extraneos, ſed & in propioquos ſuamque familiam, & conſequenter in ſeipſum & animam ſuam crudelis eſt. Unde Symmach. vertit, *turbat ſuas ipſius domos*, Chald. *retribuit bonum vir benignus: qui perdit corpus ſuum, crudelis eſt*. R. Salomon: Miſericors, inquit, & pius animæ ſuæ, id eſt propioquis (quos amat ut animam ſuam) beneficia impendit: crudelis autem propinquos ſuos conturbat & abjicit. Per homœoſin enim ſimile ex ſimili, B vicinum ex vicino, conjunctum ex eo cui jungitur, v. g. amicus ex amico, propinquus ex anima propinqui intelligitur.

Myſticè, ſignificatur viri pii primum & proprium utpua eſſe: ut conſulat animæ ſuæ, ejuſque ſaluti æternæ per ſtudium virtutum & bonorum operum: ſcit enim nihil ſibi vicinius & charius eſſe anima, quam ſi perdat, omnia perdit: uniçam enim tantùm habet, non duas, non tres, ſi unicam ergo perdit, omnes & omnia perdit, idque irreparabiliter per omnem æternitatem. Unde monet Sapiens: *Omnia ſi perdas, animam ſervare memento*. Hoc eſt quod inculcat Eccleſiaſt. cap. 30. 24. *Miſerere animæ tuæ placens Deo*. vide ibi dicta.

Denique notat S. Thomas 2. 2. quæſt. 159. art. 2. ad 3. crudelitatem hic tum pro immiſericordia, quæ propinquis beneficia ſubtrahit: nam alioqui crudelitas, inquit, propriè opponitur clementiæ, eſtque atrocitas animi in exigendis pœnis, ſicut clementia eſt lenitas animi ad facilè eas remittendum & condonandum. Dicitur enim crudelitas à cruditate: nam ſicut ea quæ ſunt cocta & digeſta, ſuavem habeot ſaporem; ita ex adverſo illa quæ ſunt cruda & indigeſta, alperum crudumque habent ſaporem. Simili modo clementia eſt lenitas & ſuavitas, crudelitas verò aſperitas in exigendis penis: illa ſuavis & ſapida, hæc auſtera, & atpera. ita D. Thomas.

Hanc gnomen pulchro bombycis & aranez apologo, bel lis gnomarum roſis flori ſo, illuſtrat Cyrill. lib. 3. Apolog moral. c. 58. cujus titulus: *Quæ differentia ſit inter avarum & liberalem. Bombyci*, inquit, *dixit aranea: Vt quid ſeaterm i ſic temetipſum torquens conficeras te pro non tuo? At ille: Tu autem te, ut quid? Tum illa; Ego, inquit, labore pro mea. Mox ille: Quid eſt tuum? cui aranea dixit: Eonum meum eſt præda, quam capis in hoc retiaculum incidentum. Ad hæc ille: Quænam eſt præda? tum illa: Præda mea eſt muſca. Quibus audiis vermis lacrimæ eſt, dicens: Certe ſitor deteſtanda mihi videtur ars fraudulentia, caſſus labor dementiæ, ac repudianda præda miſeriæ. Nondum noſti, ut video, quid ſit verum propriumque bonum, hoc eſt intrinſecum, non extrinſecum. Tamèum nempè illud eſt verum propriumque bonum, quòd, niſi poſſeſſor ejus ſponte ipſum reliquerit, eſt invictus: is namque veraciter vincitur, qui à bono proprio ſpoliatur. Bonum autem extrinſecum eſt, quod nolente etiam poſſeſſore abripitur. Sic enim bonum propriam virtus ſola dignoſcitur, quæ nimirum te, niſi, eam reliqueris non relinquet.* Idipſum ſibi bombyx applicans ſubjungit. *Igitur bonum meum eſt veriſſima liberalitatis virtus, quæ cùm communico propria, mihi hæc ipſa magis appropio, quàm cùm aliena poſſideo. & cùm diſtribuero, colligo; & dum expendo, recondo. Propterea nimirum, ne cuiſlit profectò calum curſus rapidiſſimo volvitur, & fidera lumen diffundunt, aut veritas concreſcit in plavian, & abique tam commoda germinat terra. Sic etiam non ſibi, ſed aliis, natura gemnificat, & liberalis metalla progenerat; ſcaturiunt fontes, fruct ficant arbores, mellificant apes, & cbata vallera gerunt oves, Tota igitur natura ars, labor & ſtudium, ad beneficium exhibendum ex virtute liberalitatis concurrunt. Hoc igitur agendo ſequor eam, & ex medullis charioribus beneficia impendere conor. Quibus auditis, illiberalis aranea à doctore liberalitatis confuſa obmutuit.* *Apologus beneficentiæ.*

Exempla.

IMPIUS FACIT OPUS INSTABILE: SEMINANTI AUTEM JUSTITIAM MERCES FIDELIS] Peiperam aliqui vertunt, *ſeminanti in juſtitia*, huncq; dant ſenſum, q. d. Im- Vers. 18.

Digitized by Google

impii opus, v. g. agricultura, eſt inſtabile; Hebr. *eſt ſine doctrina*; quia ſcilicet meſſem copiosam, quam labor exigebat & promittebat, non præſtat: at justus qui ſeminat in & cum justitia, laboris & agriculturæ ſuæ, Deo illi benedicente, copioſam mercedem meſſemque percipit. Perperam inquam: nam Hebr. ad verbum habent, *impius facit opus mendacii*, id eſt mendax, inſtabile & fallax: *ſeminanti autem juſtitiam merces veritatis*, id eſt *vera, fidelis, ſtabilis*; Septuag. *impius facit opera injuſta: ſemen autem juſtorum merces veritatis*; Chald. *impius facit opus iniquitatis* (Syrus, *oppreſſionis*) *& qui ſeminat in juſtitia, veritas mercedis ejus erit. Veritas*, id eſt ſtabilitas, ſolidi as: q. d. Merces ejus erit ſtabilis & ſolida: ſic enim Hebræi id quod certum, ſolidum & firmum eſt, vocant verum & veritatem; quod verò fallax eſt, inſtabile & evanidum, vocant mendax & mendacium. Rurſum *veritas*, quia veré meſſis & merces respondebit ſuo ſemini, putà gloriæ gratiæ, quies labori, beata æternitas paſſioni temporariæ: veritas enim meſſis in eo ſita eſt, ut ſuum ſemen referat & reddat, ſed novum & multiplicatum.

Eſt antitheſis inter impium facientem impia, & pium, ſive juſtum, facientem pia & juſta; quòd pii opus, id eſt merces & fructus operis ſit verus, id eſt certus, ſtabilis, fidelis: impii verò merces & fructus operis ſit mendax, id eſt evanidus, quia non perdurabit, nec fructum & mercedem quam ſperat aſſequetur. Similes ergo eſt impius arapeæ, quæ ſe evicerat, ut telam texat, cujus nullus eſt uſus vel fructus, niſi ut capiat muſcas. Quid enim aliud ſunt opes, honores, deliciæ, pro quibus laborat & ſudat impius, niſi tritillantes moleſtæque muſcæ? juxta illud Iſaiæ 59. 5. *Telas aranearum texuerunt*. Et Oſeæ 8. 6. *In aranearum telas erit vitulus Samariæ*. Juſtus verò ſimilis eſt api, quæ ceram & mel quaſi neſtat cæleſte conficit. Hoc eſt quod ait S. Paulus Gal. 6. 7. *Qui ſeminat in carne, de carne & meſſet corruptionem; qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam*. Et David; *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos*, pſal. 125. 6.

Juſtitiam hìc, uti & ſuperiùs, generatim accipio pro quovis opere juſto, & impietatem pro quovis opere impio & injuſto: R. Salomon tamen & noſter Salazar juſtitiam arctant ad eleemoſynam, & impietatem ad avaritiam, q. d. Impius, id eſt avarus, facit opus inſtabile, id eſt colligit ac comparat opes inſtabiles ac mendaces; quæ nimirùm nunquam diu apud aliquem durant, ſed ocyùs deſerentes ad alium demigrant, quæ fallaces ſunt & inanes: *ſeminanti autem juſtitiam merces fidelis*. Nomine *juſtitiæ* eleemoſynam aliquando intelligi alibi animadverti. Itaque ait: Qui facultates atque opes ſuas ſeminis inſtar ſpargit in pauperes, fidelem, conſtantem & minimè fallacem mercedem auferet. Eleemoſynam verò ſemini conferri ſolitam nemo ignorat. Hic tenius eſt accommodus, ſed arctior: prior ergo plenus eſt & adæquatus. Unde Vatabl. clarè vertit, *impius facit opus fallax* (uritum, mendax:) *qui verò ſerit juſtitiam, ſolidam mercedem accipiet*.

CLEMENTIA PRÆPARAT VITAM, ET SECTATIO MALORUM MORTEM] Hic verſus explicat præcedentem, eiuſque dat æquam, q. d. Opus juſti eſt ſtabile, impii verò inſtabile; quia juſtitia ducet ad vitam, impietas verò quæ mala ſectatur, ſæpè præſentem, ſemper æternam affert mortem. Pro *clementia* enim hebr. eſt *juſtitia*. Unde Hebr. ad verbum ſic habent, *ſicut juſtitia ad vitam, ſic perſequens malum ad mortem ſuam*; Septuag. *vir juſtus progignitur in vitam, perſecutio autem impii tendit ad mortem*; Aquila & Symmach. *& ſectator mali ad mortem ſuam*; Chald. *ſicut qui facit juſtitiam ſervatur ad vitam; ſic qui ſequitur malum, ſervatur ad mortem*; Syrus, *filius juſtitiæ ad vitam, qui facit malum ad mortem*; Vatabl. *firmum quid eſt juſtitia ad vitam; qui autem malitiam ſectatur, mortem ſibi accerſit*. Ex his patet juſtitiam hìc ampliè ſumi, opponique cuivis malitiæ & ſceleri. Noſter tamen pro *juſtitia* vertit *clementia*; tum quia ponit ſpeciem pro genere, & exemplum pro regula generali: tum quia inter opera juſtitiæ excellit clementia & eleemoſyna: unde in Script. per *juſtitiam* ſæpè ſignificatur eleemoſyna, ut pſalm. 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia* (id eſt eleemoſyna) *ejus manet in ſæculum ſæculi*.

Quocirca noſter Salazar hoc loco pariter *juſtitiam*, uti eſt in Hebræo, accipit pro eleemoſyna, ideoque cenſet Noſtrum vertiſſe *clementia*. Unde ſic exponit, q. d. *Clementia* A *præparat vitam* & beatitudinem: & *ſectatio malorum*, id eſt, avara divitiarum diſquiſitio & ſordida aſſervatio *mortem*, ſcilicet, præparat. Fortè etiam Noſter in Hebræo pro חסדה *iſedaha*, id eſt juſtitia, legit חסד *chaſod*, id eſt pietas, clementia: unde חסידה *chaſida*, eſt ciconia, avis pia in parentes. Ut ut eſt, verius videtur quod ait Janſenius, per *clementiam* ſynecdochicè intelligi quamlibet juſtitiam, opponitur enim *ſectationi malorum*, id eſt iniquitati & injuſtitiæ) quia ex clementia omnis bonitas, juſtitia & ſanctitas, velut rivus è fonte promanat. Nam ut ait S. Ambroſ. de Obitu Satyri fratris: *Si libido atque iracundia reliquorum virtutum adjutrices ſunt, imo ſapientiæ eſque clementiam dixerim quaſdam virtutes parentes; quarumquam pietas quoque ut omnium principium honorum, ita etiam virtutum ſeminarium eſt ceterarum*. Hinc clemens dicitur qui non iraſcitur, quaſi ſedens mentem, nec iracundo vexans aut turbans, ait Donatus. Meos enim clemens, lenis, quieta, placida & benigna, uti paſſionum turbationes excludit, ita virtutum omnium capacem ſe reddit. Unde Poeta:

Quo quisque eſt major, magis eſt placabilis ira,
Atque animos facilis mens generoſa capit.

Et Comicus;

Proxime Deos propinquat, qui utitur clementia,
Clementia omnes, ſed magis reges decet.
Clementia una hominem pares facit diis.

Denique Chriſtus apicem juſtitiæ & virtutis Chriſtianæ poſuit in clementia & manſuetudine: *Diſcite*, inquit, *a me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris*, Matth. 11. Et Dei prima dos, nomenque proprium, quod ſibi indidit, eſt *clemens & miſericors*, ut patet Exodi 33. 19. & c. 34. 6. Jonæ 4. 2.

ABOMINABILE DOMINO COR PRAVUM: ET VOLUNTAS EJUS IN ITS QUI SIMPLICITER AMBULANT] Hebr. *abominatio Domino perverſi corde* (ita Aquila & Symmach.) *& beneplacitum ejus profectli*, vel *integri viæ*, Sept. *abominatio Domini via perverſa: accepti autem ei omnes immaculati in viis ſuis*, hoc eſt, ut clarè vertit Vata. *abominatione Dominus pravos corde; integris verò converſatione delectatur*; & Syrus, *amat* (Chald. *vult*) *qui ſine macula ſunt in via ſua*. Ratio eſt clara, quia Deus eſt ipſa bonitas, integritas, ſinceritas, ſanctitas, cui pro inde extremè contraria & exoſa eſt omnis malitia, pravitas, duplicitas, iniquitas. Peculiariter autem ei exoſa eſt fraus, fictio & ſimulatio, quia monſtri ſimile eſt, ait noſter Salazar. duplex in uno homine homo; ut alius homo ſe oſtendat in ore, alius lateat in corde: ut aliud proloquatur, aliud cogitet & ſentiat. Sapientia enim æterna, putà Deus, eſt ipſa veritas, ſinceritas, *candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula*, Sapient. 7.

Talis fuit Satyrus frater S. Ambroſii, de quo ipſe ſcribit in orat. funebri de Obitu ejus. *Quam plaudebam mihi quòd tali me Dominus fratre donaverat, tam pudico, tum efficaci, tam innocenti, tam ſimplici? ut cùm inam innocentiam cogitarem, efficaciam deſperarem; cùm efficaciam, innocentiam. Sed utramque mira quadam virtute jungebas*. Et inferiùs: *Tanta ſimplicitatis erat, ut ſe convertiſſe in puerum, ſimplicitatis illius ætatis innocuæ, perfecta virtutis effigie, & quodam innocentium morum ſpeculo ſe circumferret. Intravit igitur in regnum cælorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam ſicut puer aversatus repulit adulandi, insanire dolorem clementer abſorbuit, quam clementiùs vindicavit, querelæ quam dolo promptior, ſatisfactioni facilis, difficilis ambitioni, ſanctus quæri, ut frequenter in eo ſuperſtitiam magis verecundiam prædicares, quàm neceſſitatem quæreres*. Et poſt pauca: *Etenim intemeratam ſacri baptiſmatis dona ſervavit, immunda corpore, puerior corde: non minùs adulterii ſermonis opprobrium quam corporis perhorreſcens, non minorem ratus pudicitiæ reverentiam deferendam integritatis verborum, quam corporis caſtitate*.

MANUS IN MANO NON ERIT INNOCENS MALUS; SEMEN AUTEM JUSTORUM SALVABITUR] Syrus & Chaldæus hæc accipiunt de violenta injectione manuum in alios, deque pugnis & verberibus. ſic enim vertunt, *qui extendit manum ſuam contra ſocium, non erit immunis à mala*. Accedunt Septuag. *manus manum inimicissimè inimſe, non erit impunitus: qui autem ſeminat juſtitiam, accipiet mercedem fidelem*, Symmach. *manus manui conſerens*; S. Hieron. contra Ruffinum, *manus infecens*; Hebr. manus

ad

Vers. 19.

Vers. 20.

ad manum non erit insons impius; Arabicus *qui iniicit manum in oppressione, non erit sine supplicio; & qui seminat iustitiam, præmium fidele*, scilicet recipiet.

Proverbium hoc videtur ænigma: quare obscuritas ejus varias & perplures peperit expositiones. Eas ad novem redegit Joannes Baptista Navarettus in Thren. 3. Prima est: *Novem expositiones.* in Hebræo est *manus ad manum*, id est plaga super plagam, *Prima.* & adhuc impius non est innocens, sed in sua perseverat malitia, uti fecit Pharao. Quæ verba etiam repetuntur cap. 16. *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.* Sumpta metaphora à linteaminibus sordidis, quæ semel atque iterùm sapone lavantur & non dealbantur.

Secunda. Secundus sensus hujus loci est: Quidquid conetur malus, licet ambas congerat manus, abundet opibus & favore, non expiabit peccatum tuum, nisi pœnitentiæ pharmacum sumpserit.

Tertia. Tertius. Licet peccator suum dissimulet peccatum, quemadmodum una manu posita super aliam pecuniam tegimus: sic licet sua velit occultare crimina, non effugiet supplicium Dei.

Quarta. Quartus sensus est: in Hebræo est *manus ad manum*. Loquitur Salomon de homine fraudulento; & ideo dixerat: *Abominabile est Domino cor pravum, & voluntas ejus in iis qui ambulant simpliciter.* & statim subjungit, *Manus in manu*; hoc est, licet fraudulentus tribuat propria manu tibi munera, atque ea in manu tua reponat; ne te illi committas, nequeet fidas; quia non intendit benefacere, sed decipere. *Semen autem justorum salvabitur*; id est à fraude, & dolo, quem impii machinantur, liberabit Deus justum.

Quinta. Quintus sensus est Joannis Arborei. Septuag. legunt, *manus manum inficiens*, seu conferens, *non erit innocens impius*, id est, licet impius manum manui jungat, & ad horam à pravo opere manum retrahat, nilque mali exterius operetur, non retinet cordis innocentiam: malum enim corde machinatur, interiùs alit monstrum, & sic exponit D. Gregorius lib. 35. Moral. c. 3. & Beda.

Sexta. Sextus sensus. *Manus in manu*, hoc est, citissimè & repentè super veniet ultio impio. Itali solent dicere, *à mano à mano* pro statim, & cùm res aliqua est juxta aliquem, solemnis dicere, *res est ad manum*. *Non erit innocens*, est Hebraicus tropus; pro eo quod est, non erit impunitus. Ita 1. Reg. 26. *Quis extendet manum in Christum Domini, & innocens erit?* hoc est, erit impunitus. Vel *manus ad manum*; id est subitò, celeriter, facillimè: nil enim facilius aut celerius facimus, quàm unam manum alteri jungere. q. d. Subitò iniquitas impii manifestabitur. Ita exponit Cajetan. & legit *manus ad manum*; asseritque esse aliquorum Hebræorum sensum.

Septima. Septimus sensus: Etiam si conspirent impii in unum, & mutuo sibi præstent auxilia, & in signum hujus conspirationis manus sibi dent, non evadent supplicia, licet multi sint in scelere participes. Tali enim malorum factioni opponitur congregatio justorum, de qua dicit Salomon: *Semen autem justorum salvabitur.* Ita exponit Jansenius. Et sic ptalm. 16. de impiis dicitur: *Adipem suum conclauserunt*; id est, omnes vitæ suas sociavere ad perpetrandum mala, & sic addit David: *Os eorum locutum est superbiam.*

Octava. Octavus sensus, qui est Bayni: Ubi manus filii ad manum patris additur ad malum, eùm filius & posteri peccata majorum sequuntur, non erunt impuniti, & sic sequitur. *Semen autem justorum salvabitur.* Ad mercedem justorum multum valet parentum pietas quam sequuntur.

Nona. Nonus sensus: Si manus Dei ad manum hominis accedat hoc est, si Dei præcepta conferantur eum operibus quæ malus facit, cognoscetur manifestè supplicii reus, nec poterit supplicium evadere. Chaldæus paraphrastes supplet quædam dicens: *Qui extendit* vel *mittit manum contra socium suum, non est innocens à malo.*

Duas alias expositiones de avaritia & eleemosyna affert ceteritque præfert noster Salazar. Prior est: *Manus ad manum*, scilicet addita, significat plures manus; sicut dies ad diem, annus ad annum, scilicet additus, significat plures dies & annos. Sensus ergo est, q. d. Avarus qui plures habet manus ad deprædandum alienа, estque instar Briarei gigantis centimanus, non erit innocens, id est impunitus; sed suorum scelerum & rapinarum pœnas exolvet. *Semen autem justorum salvabitur*, id est, filii autem misericordium, qui aliena non rapiunt, sed sua in pauperes liberaliter elargiuntur, omnia evadent supplicia.

Posterior: Olim, inquit, apud Romanos mos erat manus manui injicere, aut conferere, eùm lis alicui super fortunis aut re familiari intendebatur. Unde illud Tullii epist. ad Trebatium.

Non ex jure manu consertum, sed magò ferro
Rem repetunt.

Quare juxta Septuag. sic exponit: *Manus manui inficiens*; aut conferens injustè, non erit impunitus, id est, qui injustas pauperibus lites intendit, & manu consertos in jus vocat, ut bonis suis per injuriam eos spoliet, meritas tui sceleris pœnas dabit. Qui autem seminat justitiam, accipiet mercedem fidelem: *justitia* sumitur pro eleemosyna q. d. Qui è converso non spoliat pauperes, sed liberalibus largitionibus illis succurrit, & inopiam eorum sublevat, fidelem, hoc est certam & constantem, mercedem auferet. Verùm hic ritus conserendi manum in lite, fuit Romanorum, non Hebræorum.

Igitur hoc proverbio *manus ad manum*, Septuag. Syrus, Arabicus & Chald. censent significari violentiam; alii otium & pigritiam, ut Salonius, alii cognationem; alii multitudinem; alii secretum; alii fraudem; alii conatum, alii celeritatem. Unde Pagnin. vertit, *mox mox non erit impunis vir malus*: *semen autem piorum evadet*. Et R. Levi sic exponit: *Manus in manu*, id est, quandò acerbissimæ calamitates quasi de manu ad manum inopinatò ingruent, universique ob illas periclitabuntur, periculum dumtaxat ad justos pertinebit, noxa verò ad impios: impii enim iis punientur, justi verò commune periculum sine noxa evadent. Rursum Evagrius in Catena Græcor. *Per iniquitatem*, inquit, *manuum in manus injectionem, munerum venationem, usu probibitam hoc loco significat. Qui igitur aliter affecti, hoc est à vitio ille alieni, seminant justitiam, illi accipient mercedem fidelem, veram & certam, ut qui avaritiæ non attendant, ut illi. Quia verò qui iniquitatem operatur, ex Deo natus est; Deus autem vita est; fit ut ille iniquitatem seminare veliè dicatur, qui de Dei cognitione virtutumque studio alios instruit.*

Verisimilius est hoc proverbium *manus ad manum* significare conspirationem, societatem, propaginem, posteritatem. q. d. Licet malus sive impius multos habeat sceleris socios, successores & posteros quasi manus auxiliares, non tamen erit innocens, id est impunitus. Esto manum filiorum & nepotum, amicorum & sodalium quasi exercitum in aciem educat; tamen hic eum tutari, ut potentiorem Dei vindicis manum evadat, non poterit. ita Jansen. Sensus, inquit, est, q. d. Etiamsi inter se conspirarint impii, non erunt tamen impuniti: at justi eorumque posteri impiorum conspirationem, æquè ac punitionem evadent. Sic aptè constat antithesis: opponitur enim semen justorum semini & posteritati impiorum, quasi congregatio congregationi, societas societati, successio successioni, posteritas posteritati. Justi enim in se & in posteris præmiantur, suntque felices: impii verò in se æquè ac in posteris puniuntur, suntque infelices. Hunc sensum arguit repetitio hujus sententiæ cap. 16. 5. Ubi de superbo qui filiis sociisque stipatus gloriosus incedit, dicitur: *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non erit innocens.* Rursus eumdem arguit, quòd manus sit symbolum societatis, indeque potentiæ & roboris, juxta illud.

An nescis longas regibus esse manus?

Et illud: *Multæ manus onus levius reddunt.* Nam ut ait Hæraclides: *Invalida pugna est unius tantùm manus, quia unus vir nullus vir.* Et illud Virgil. *Juvenum manus emicat ardens*: est enim hæc militum manus copiosa, ideoque valida.

Moral. S. Gregor. 25. Moral. cap. 3. *Ad Deum*, inquit; *quasi tot gressibus mens accedit, quot bonis motibus proficit. Et rursum tot gressibus longè fit, quot malis cogitationibus decrescit. Unde plerumque contingit, ut necdum procedat in operis meritis, & tamen perfecta jam culpa sit ex ipso reatu cogitationis; sicut scriptum est: Manus in manu non erit innocens malus. Manui enim manui jungi solet, quando quiescit in otio, & nullus eam usus laboris exercet. Manus ergo in manu non erit innocens malus, ac si diceret: Et cùm manus cessat ab iniquo opere, malus tamen non est innocens per cogitationem.*

CIRCULUS (Syrus, *sicut circulus*) AUREUS IN NARIBUS SUIS, MULIER PULCHRA ET FATUA] Septuag. *inauris aurea in naribus porci, sic mulieri insipienti*, id est *mali* VERS. 22

malè prudenti (Complut. *ſtultæ* ; S. Hieron. in 16. Ezech. *malè morata*) *pulchritudo* ; Hebr. *quod inauris eſt in naſo ſuis , hoc eſt mulier pulchra , & recedens à ſapere & ſenſu* , id eſt deficiens conſilio & ſapientia , inſulſa , vecors , ſtulta Hebr. נזם *nezem* propriè ſignificat anulum , id eſt ornamentum aurium , ſive monile ex auro pendulum : pati modo tamen ſignificat monile ex fronte vel naribus dependens , qualis eſt circulus aureus . Unde Chald. vertit , *ſicut monile aureum in naribus ſuis , ſic mulier pulchra & fœtido ſenſu* ; Syrus & Arabicus , *tamquam inaurie auri in naribus porca , ſic pulchritudo in muliere ſpiritu guſtu* , id eſt quæ ore fœtet , ſive cui fœtet anhelitus : aut potiùs quæ fœtet inſipientia : guſtus enim cibos diſcernens , ſymbolum eſt ſapientiæ virtutes à vitiis diſcernentis . q. d. Quæ corruptum habet palatum & judicium mentis , id eſt inſipiens & imprudens .

Primò , Janſenius ſic exponit , q. d. Sicut aureus circulus non convenit in naribus ſuis , nec ſuem ornat . ita nec pulchritudo , quæ per ſe res eſt præclara , non convenit mulieri ſtultæ , ſed malè ibi videtur à natura collocata , ſicut poſtea dicitur . *Non decent ſtultum verba compoſita* . Et , *Non decent ſtultum delicia* . Sicut enim ſus circulo aureo naribus infixo non novit bene uti , ita nec mulier ſtulta ſua pulchritudine . Deinde , quia , ſicut ſus circulo aureo non cohibetur à ſuffodienda terra , ſed nihilominus ſe cœno immergit circulumque fœdat . ita & mulier vecors , cùm pulchritudine ſua gloriam ſibi comparare deberet , non ea tamen retrahitur à voluptatum illecebris , ſed voluptatum cœno ſe immergit , ſicque pulchritudinem ſuæ inſipientia fœdat & obſcurat . Quocirca viro uxorem pulchram & ſatuam habenti faciendum eſt , quod monet gnome Syrorum & Arabum : *Si habueris teſte , trahe illud , ne forte trahatur ab ipſo : id eſt , ſi habueris uxorem , ſubjice illam tibi , ne ipſa te ſibi ſubjiciat , ac te ſecum perdat* .

Secundò , & nervoſiùs , comparat mulierem pulchram , ſed ſtultam & impudicam immundæ ſui , ſive porco ; pulchritudinem verò ejus circulo aureo in naribus , q. d. Sicut ſus naribus cœnum turſum deorſum verſans , aureum illum circuli ornatum corrumpit , planeque deformat : ſic mulier pulchra & impudica inquinat & deturpat pulchritudinem ſuæ immunditia , imò ea abutitur ad libidinem , juxta illud Poetæ .

Lis eſt cum forma magna pudicitia .

Ita applicat auctor Catenæ Græcor. Beda , Lyran. Baynus , imò Clemens Alexandr. 3. Pædag. cap. 11. *Quemadmodum* , inquit , *aurum polluitur immunditia ſuis , cœnum veſtro ſuo conturbantis ; ita quæ ſunt pauld magis laxui dedita mulieres , ſi nimiis copiis inveniantur ad libidinem & impudicitiam , probro ac dedecore afficiunt veram pulchritudinem , eam inquinamentis Veneris polluentes* . Sic & S. Chryſ. quem citat ibidem Scholiaſtes Clementis : *Sicut porca* , inquit , *ea maximè parte corporis ſui (id eſt naſo) lutum ac cœnum vertens , aurum mundum vitiat atque inquinat ; ſic & mulier ſuam ipſius commaculat bonam formam* .

Tertiò , noſter Salazar , q. d. Sicut aureo circulo naribus adacto ſus trahitur à quolibet quocumque lubet : ſic mulier auro & donis trahitur à quolibet ad explendam ejus libidinem . Similis eſt phraſis Job 40. 21. *Numquid ponis circulum in naribus eius ?* Sept. *numquid circumpones capiſtrum circa naſum eius ?* Verùm quia donorum hic non fit mentio , ſed tantùm ſanitatis & pulchritudinis , quæ comparantur circulo aureo , ut vertunt Septuag. hinc .

Quartò , aptiſſimè & nervoſiſſimè mulier impudica comparatur *ſui* , fatuitas *circulo* narium , pulchritudo *aureo* : feminæ enim fatuitas , id eſt facilitas , qua viris arridet , confabulatur , conſentit , putà vecors laſcivia & impudicitia eſt inſtar circuli , quo eam viri laſcivi apprehendunt , & circumagunt ad ſuas quiſque libidines : pulchritudo verò eſt inſtar auri ſplendentis , quod virorum oculos ferit rapitque , ut circulum hunc aureum , id eſt laſcivam pulchritudinem apprehendant . per eamque mulierem ſuæ concupiſcentiæ ſubjiciant . Alludit notatque inaures & monilia , quibus ſe ornant fœmiæ , ut viros alliciant . Pulchritudo enim hîc tam naturalis quàm adſcititia , qua ſe feminæ ſtibio fucant , & monilibus ornant , intelligitur . Hebr. enim *nezem* ſignificat ornamentum ſeu monile , quod publicè vel in fronte , vel in naribus , vel in auribus proſtituitur cauſa merendi gratiam : unde aliqui lexicographi *nezem* per duatum priorum litteratum metatheſin , adjecta litera *mem* , derivant à נזה , *zana* , id eſt fornicati , meretri , proſtituere ſe .

Dicit ergo , quòd pulchritudo hæc feminarum tam naturalis , quàm adſcititia ex fuco & monilibus , ſit ſimilis circulo aureo ſuum , ſive porcorum . Primò , quia , ſicut hic ornatus ſues non decet , nec decoratat , ſed potiùs dedecorat ; ſic & pulchritudo iſta mulieres fatuas & laſcivas non condecorat , ſed deturpat & infamat . Secundò , quia , ſicut ſues circulum aureum natium , dum naribus vertunt cœnum , luto commaculant : ſic feminæ laſcivæ ſuam formam fœdant , dum eam libidinis inquinant . Tertiò , ſicut circulo aureo ſues trahuntur & circumaguntur à ſubulcis , ſic feminæ ſua forma ab impudicis trahuntur & rapiuntur ad ſcelus . Quartò , naribus ſuis gratiùs & ſuaviùs olet cœnum quàm unguentum , ait Lucret. lib. 6. ita meretrici ſuaviùs olent ſordes fornicationis quàm aromata & lilia caſtitatis .

Quod circulus ſui, hoc forma eſt laſciva.
Primò.
Secundò.
Tertiò.
Quartò.

Porrò feminæ vecordes & impuræ rectè adæquantur ſui . Primò , quia tus eſt animal plane ſtolidum : unde S. Auguſt. lib. 6. contra Fauſt. c. 7. *Quid in rerum figuris porcus* , inquit , *hoc in rerum genere ſtultus* . Et Horus Apollo in Hieroglyphicis docet , Ægyptios ſapientem repræſentare per elephantum , ſtultum & ſtolidum per ſuem . Quod ergo eſt gladius in manu phrenetici , hoc eſt pulchritudo in femina fatua & laſciva : ſicut enim ille gladio impotenter utitur multoſque ferit . ſic & laſciva ſua forma verberat feritque multorum oculos & animos .

Laſciva ſimilis porcæ Primò.

Secundò , ſues totos dies in cœno ſe volutant , eoque gaudent : ſic & feminæ laſcivæ non niſi laſcivia & impudicitia delectantur . *Porri* , ait auctor Imperfecti in Matth. homil. 17. *proprium eſt in cœno ſe voluture , numquam in cœlum aſpicere , nec quærere dominum ſuum* : ſic & impudicæ in cœnum voluptatum projectæ numquam in cœlum aſpiciunt , numquam Deum Dominum vindicemque cogitant .

Secundò.

Tertiò , ſues ſunt pronæ admodum in venerem , teſte Ariſtot. lib. 6. Hiſtor. animal. c. 18 ſic & feminæ laſcivæ . Rurſus ſus eſt animal ſedum , guloſum & immundum . Unde Cicero lib. 2. de Natura deorum : *Sus* , inquit , *quid habet præter eſcam ? cui quidem ne putreſceret , animum pro ſale datum eſſe dicit Chryſippus* . Hæc de cauſa ſuillæ carnis eſus vetitus fuit Judæis , Levit. 11. v. 7. Vide ibi dicta .

Tertiò.

Quartò , ſus eſt animal impudens æquè ac indocile : tale eſt & femina impudica ſive meretrix . Unde Ariſtophanes Hypocratis filios ſuem reſipere dixit , quòd inſciti eſſent & moribus non admodum compti . Et Pierius Hieregl. 9. c. 11. Sus , inquit , eſt hieroglyphicum indocilitatis : nam apud Phyſiognomos ſuilla frons , brevis quippe & hiſpida capillis ſurſum verſus erectis , indocilitatis indicium eſt manifeſtiſſimum . Eſt enim animal maximè brutum ſus , dullumque animalium magis indocile , cum reliquæ omnes pecudes aliquid habeant in quo dum vivunt , alius , vel induſtria , vel frugalitas profit . Hinc proverbium , *Sus Bœotica* , pro valdè tardo & ſtupido . Hinc & porcus piſcis erat deorum piaculum , ut ibidem oſtendit Pierius c. 19.

Quartò.

Denique S. Chryſoſt. in Catena Græcor. proponit quæſtionem , *Cur Deus naturæ auctor mulierem mente deſtitutam , a ſpecie effingit venuſta ? Aut cur cùm venuſta condita eſſet , offella eſt ſtulta* . Ac reſpondet : *Deus mulieribus naturæ ſtolidis forma pulchritudinem nonnunquam indulget , ne prudentes ſagaciſque ingenio pradita liberalis forma gratiam plus æquo mirentur ; verùm prudentiam & intellectum forma venuſtati antepuanant , illudque conſtellatum quod verè bonum & pulchrum : ſic fatuis quoque hominibus magnas quandoque opes concedit & facultates ; quo prudentes intellectus donum , quod ſtultis deeſt , conſiderantes & admirantes , propriæ opum penuriam animo non concidant , ſed illud , quod verè bonum eſt , ſtudiosè perſequantur* .

Quocirca auctor Imperfecti hom. 45. in Matth. ſanum hoc juvenibus dat conſilium . *Tu itaque juvenis* , ait , *quando uxorem ducere vis , noli quærere divitem ; ſed bene morigeram , quia mores boni divitias frequenter acquirunt , divitiæ autem mores numquam fecerunt . Et glorioſior eſt paupertas fidelium , quàm divitia peccatorum . Noli quærere ſpeciem , quia ſcriptum eſt . Sicut inaures aureæ in naribus porci , ita mulieris male morigeratæ ſpecies . Quia in ſpecie meretrices placent ; in moribus autem matronæ* .

Hinc gnomen eleganti pavonis & corvi apologo explicat S. Cyrillus libr. 2. Apolog. Moral. cap. 25. cui titulus : *Contemnens , qui gloriatur in carnis ſpecie* . Pavo , inquit ,

auriti ,

Contracos, qui gloriantur in carnis ſpecie. Pavo, inquit, *auri pennis decoratus, ac plumea lute pompoſus, coram corvo ſe nam ſeſe effandebat in gloriam, atque illum de penna nigredine confunderat. Cumq; mox corvus deridere deridens. Bene video*, inquit, *quòd in te regula phyſiognomia non fallat. Nam quia parvum tanto corpori habes caput, ideo minoris es ſenſus. Vnde non miror, ſi in penna volatili, qua à ventis rapitur & defertur, tuam ut levis leviter gloriam poſuiſti. Omnis enim caro fœnum* (Iſaiæ 40. 6.) *& omnis gloria eius quaſi flos agri, decor namque floris, pulchritudo eſt carnis. Formoſitas quippe materia cuiuſlat, ſaliditas non durat, & levitate quamcyus avolat. Amens ergo gloriaris in umbra. Sed ſicut aurum circulus eſt in naribus ſordida ſues, ſic & carnis luciditas cum ignavia mentis. Quòd ſi igitur ex venuſtata corporis gloriaris, tam ta tua luciditas denigrabit, tuaque ta ſpecies deformabit. Nam forma carnis mentis pulchritudinem abſtulit, & lumen corporis ſplendorem animæ fugavit.* Oſtendit deinde hanc maiori deformitate obſcurari & obrui. *Te laudarem, ſi deformitatem in tuæ formæ ſubſtantia non viderem. Nam caput habes ſerpentinum, ſonum pectoris ululaſum, cor malevolum, pedem ſubdum. Numquid carnis vana laudanda ſpecies eſt, cùm ſubſtantialis forma defectu mens ipſa deformis ſit? Abſit: nam anima quanto caro ſit pulchrior, tantò ſi ipſa deformior. Vera igitur ſpecies eſt, virtus mentis; & gloriosa formoſitas claritas rationis. Quibus dictis, ex ſua ſpecie confutatam pavonem dimiſit triſtem.*

Tropol. Abbas Neſteros apud Caſſian. collat. 14. cap. 16. hæc accipit de vitiis doctis, ſed turpiter viventibus, *de iſtis ergo*, inquit, *qui imaginem quamdam ſcientiæ videntur acquivere, vel de his qui, cùm ſacrorum voluminum lectioni, ac memoriæ Scripturarum diligenter inſiſtunt carnalia tamen vitia non relinquunt, in Proverbiis elegantèr exprimitur: Sicut inauris aurea in naribus ſuis, ita mulieri malè moratæ ſpecies. Quid enim prodeſt quempiam ornamentum eloquiorum cæleſtium, & illam pretioſiſſimam Scripturarum ſpeciem conſequi, ſi eam latulentis operibus vel ſenſibus inhærendo, quaſi immundiſſimam terram ſubigendo confringat, aut egeſtis libidinum ſuarum palluat voluptatibus?* Sic & S. Hieron. in Ezech. c. 16. ad illa: *Et dedi inaurem ſuper nares tuas. Quando audimus*, inquit, *Et de nobis dici poteſt: Non mortui laudabunt te Domine, ſed nos qui vivimus; tunc oderatur Deus odorem ſacrificii noſtri bonæ fragrantiæ, & aureum circulum ſenſuum ac dogmatum divinorum habemus in naribus. Quando verò mortui ſumus, & verſamur in cœno atque in ſordibus turpitudinum, habemus illam inaurem in naribus, de qua ſcripſit Salomon: Sicut inauris aurea in naribus porcæ, ſic mulieri malè morata pulchritudo.* Sic & Salonius: *Circulus aureus*, inquit, *eſt ſcientiæ ornamentum; quod inſtar ſuis cœno immergis, qui illud immunda actione ſordidat. Huius enim anima pulchra eſt per ſcientiam, ſed fœtua per actionem.*

Rurſum, mulier fœtua & pulchra eſt anima fidelis, in baptiſmo vel pœnitentia à peccatis abluta & dealbata, quæ deinde priſtinis cupiditatibus illecta ad eas tedit, cum eſſque quaſi amaſiis ſcortatur, ſicut ſues lotæ redeunt ad lutum, juxta illud S. Petri epiſt. 2. cap. 2. 22. *Contigit eaimeis illud veri proverbii: Canis reverſus ad ſuum vomitum; & Sus lota in volutabro luti.* ubi multa hac de re dixi. In his enim circulus aureus, quo eos diabolus apprehendit, circumagit, & ad ſolita ſcelera redigit, eſt veterum amorum recordatio, viva voluptatum præteritarum repræſentatio, ac dulcedinis illecebroſæ memoria. Hanc enim excitat acuitque dæmon præſertim in agone mortis: quo fit ut multi tunc per delectationes morolas peccent & damnentur. Qui ſapit ergo, dum vivit & viget, has ſpecies & illecebras è mente abolear per contrarias imaginationes, orationes, meditationes virtutum & rerum divinarum præſertim paſſionis Chriſti, qua nihil eſt efficacius.

Huc facit apophthegma R. Joſue in *Pirke aboth* id eſt in Capitulis patrum. *Quotidie vox quædam de monte Oreb exibat, non obſcurè intentans ea hominibus illis, per quos legi damnum infertur, aut iniuria: quia vere quicumque negligenter incumbit in ſtudium legis, is profus eſt & infelix, ſicut dicit Scriptura. Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua.*

Denique Salvianus initio libr. 4. de Gubern. Dei: *Quid eſt aliud*, inquit, *principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine hominis? At quid eſt dignitas in indigno, niſi ornamentum in luto? quid eſt aliud vocabulum ſanctum ſine merito, niſi ornamentum in luto? Circulus aureus*, ait Sapiens, *in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua. Et in nobis itaque Chriſtianum vocabulum, quaſi aureum decus eſt: quo ſi indignè utimur, fit ut ſues cum ornamento eſſe videamur.*

DESIDERIUM JUSTORUM OMNE BONUM EST: PRÆSTOLATIO IMPIORUM FUROR] Chald. *deſiderium juſtorum ad bonum eſt, exſpectatio impiorum ad furorem*; Hebr. *juſtorum deſiderium tantummodo bonum eſt exſpectatio autem impiorum furor*, ſive *ira penetrans*. Septuag. pro יברה *hebra*, id eſt furor, aliis punctis legentes עברה *abera*, id eſt tranſivit, vertunt, *ſpes autem impiorum tranſibit*, id eſt *peribit*; Schuliaſtes *abſcedet*. Eſt metonymia: *deſiderium* enim vocatur res deſiderata, ſive id quod deſiderant juſti: *præſtolatio impiorum* eſt id, quod præſtolantur & exſpectant impii.

Senſus eſt, q. d. Deſiderium juſtorum fertur ad *omne bonum*, id eſt ad omne honeſtum, ad omnem virtutem: juſtinon deſiderant aliud quàm operari bonum. ita Polychron. in Catena Græcor. Impii verò præſtolantur & expectant, ut furioſè ſe gerere poſſint, ut iram & furorem ſuum in alios evomant. ira enim qua quis modum excedit, vocatur עברה *hebra*, id eſt furor: quia limites rationis עבר *abar*, id eſt, trangreditur, ait Aben Ezra. Ant, ut alii, quia omnia pervadit, inflammat, & vaſtat ioſtar ignis. Unde Baynus, & ex eo noſter Salazar vertunt, *cupiditas juſtorum omnis bona eſt*, ſicque explicaot: Juſti nil concupiſcunt niſi benefacere, ac ubi poteſtas deeſt, cupiditas benefaciendi adeſt & acuitur. è contrario *impiorum præſtolatio*, id eſt exſpectatio & deſiderium, eſt *furor*, id eſt impiorum vota longè divetſum eſt ſtudium, nam præſtolatio eorum furor. *Præſtolatio* hic ſumitur etiam pro deſiderio, nimirum impiorum vota ex furore & ira profecta aliorum perniciem aviditſimè exoptant. Itaque quemadmodum pii ac juſti homines plura bona conferre deſiderant quàm impendunt, & quod deeſt facultati, votis compenſant: ſic etiam impii plura mala inferre cupiuot quàm inſerunt, & malefaciendi facultatem deſiderio nocendi longè ſuperant: atque ideò maiotibus pœnis ſe ſubjiciunt, quàm illa ſunt quæ damnis illatis reſpondent. Hinc illud: *Tota vita juſti eſt boni deſiderium*: quia non niſi bona agere deſiderant, non niſi bonum eſuriunt & ſitiunt, juxta illud: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam*, Matth. 5. Talis fuit Daniel, qui proinde vocatur *vir deſideriorum*: ideoque meruit intelligere 70. hebdomades adventus Chriſti, Daniel. cap. 23. & capit. 10. 19. Vide S. Bernard. epiſt. 10. ubi inter cetera ait: *Deſiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis*, &c. *Sicut autem fides datur ad plenam cognitionem, ſic deſiderium ad perfectam dilectionem.*

Tropol. ex hac gnome diſce, praxim facilem crescendi in omni virtute & merito eſſe, ſi crebra & ardentia earum deſideria concipias. Pet hæc enim virtutem quamlibet, etiam quam exteriùs ob paupertatem, infirmitatem, aliumve defectum exercere non poſſumus, interiùs in animo concipimus, firmamus, augemus. Verbi gratia pauper habens efficax ingenſque deſiderium faciendi eleemotynam, ſi opes haberet, acquirit virtutem eleemoſynæ, ac per illud tantum vel plus meretur, quantum dives, qui ex conſuetudine dat eleemotynam. Infirmus qui jejunare vel cilicia ferre nequit, deſideret hoc facere. Religioſus certo officio ab obedientia alligatus, deſideret cetera omnia, quæ alii obeunt, obire: deſideret efficaciter concionari, docere, audire confeſſiones, viſitare infirmos, Indis prædicare, &c. ſi liceret, illaque Deo offerat: nam Deus hæc deſideria ita grata habebit, ac ſi ea opera compleret. Id ita eſſe docet S. Paulus 2. Corinth. 8. 12 *Si enim*, inquit, *voluntas prompta eſt, ſecundùm id quod habet, accepta eſt, non ſecundùm id quod non habet*: his verbis nobis ſignificans, Deum magis promptam voluntatem, quàm donum ipſum ſpectare. Hujus ratio eſt: quia eleemotynæ, & altetius cujuſvis virtutis perfectio & meritum in voluntatis promptitudine, non item in multitudine operumque magnitudine conſiſtit. Unde S. Auguſt. in pſal. 105. *Beram*, inquit, *Deus voluntatem coronat, quando non inveſt facultatem*. Et S. Bernard. epiſt. 77. Deus, ait, indicitanter tribuit bonæ voluntati, quod deſuit facultati. Cauſam à priori dat S. Thom. 2. 2. q. 20. art. 2. *Quia*, ait, *tota formalis bonitas operis exteriotis pendet a bonitate actus interioris, qui à voluntate elicitur*. Unde ſequitur, ſi Deo placere appetimus multumq; promereri, frequenter pia deſideria concipiamus bona præ-

Praxis crescendi in virtute.

ſtandi opera, nec non bonas intentiones applicandi, non ſolùm operibus quæ facere intendimus vetùm etiam illis quæ facturi non ſumus, non quidem bonæ voluntatis, ſed facultatis defectu. Quo hæc bona voluntas promptior fuerit, eo uberiorem peoducet ſpiritualium proventuum ſegetem, teſte divo Bernardo. Tantum mereris, quantum vis; & bona creſcente voluntate, crſcit pariter & meritum.

Sanctiſſimum Pyum, Symbolicè Lyranus. Juſtorum deſiderium eſt umne bonum, hoc eſt ipſe Deus, in quo eminenter eſt omne bonum, quique eſt bonus & bonum per eſſentiam. Unde Chriſtus interpellatus à quodam dicente: *Magiſter bone quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* reſpondit: *Quid me interrogas de bono? unus eſt bonus Deus*, Et David: *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* pſalm. 41. 2. S. Bernard. ſerm. 84. eaplicans illud Cant. 3. *In lectulo meo per noctes quæſivi, quem diligit anima mea. Magnum bonum*, inquit, *quærere Deum. Ego hoc nulli in bonis animæ ſecundum exiſtimo. Primum in donis, ultimum in profectibus eſt: virtutum nulli accedit, cedit nulli. Cui ut cedas? quum nulla præcedat. Cui præcedas? qua omnium magis conſummatæ eſt: quæ enim virtus aſcribi poſſit non quærenti Deum, aut quis terminus quærenti Deum? Quæritę, inquis, facium eius ſemper. Exiſtimo, quia nec tùm inventus fueris, ceſſabitur à quærendo, Non pedum paſſibus, ſed deſideriis quæritur Deus; Et utique non extundis deſiderium ſanctum felix invenies, ſed extendit. Numquid conſummatio gaudii, deſiderii conſumptio eſt? oleum magis eſt illi: nam ipſum flamma. Sic eſt, Adimplebitur lætitia, ſed deſiderii non erit finis, ac per hoc nec quærendi*, Idem tract. de Diligendo Deo, agens de complexu ſponſi & ſponiæ, putà Chriſti & animæ ſanctæ. *Hinc*, inquit, *illa ſatietas ſine faſtidio. Hinc inſatiabilis illa ſine inquietudine cupiditas. Hinc æternum illud atque inexplicabile deſiderium neſcium egeſtatem. Hinc denique febrin illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans; non madens vino, ſed ardens Deo*,

Anagog. deſiderium juſtorum tendit ad bonum, putà ad beatitudinem cæleſtem, quæ eſt complexio omnis boni, *Præſtolatio impiorum furor*, id eſt, id quod præſtolantur impii, ſorsque illi obventura & expectanda, eſt furor, id eſt Dei ira & vindicta in gehenna, uſque ad intima non tantùm corporis, ſed & animæ penetrans, comburens & crucians. ita R. Salomon, Hugo, Dionyſ. & alii.

Unde S. Bernard. ſerm. 5. in vigilia Nativ. Domini: *Deſideria noſtra*, inquit, *in tribus maximè conſtituta videntur; quod decet, quod expedit, quod delectat.* putà triplex deſiderium eſt, boni honeſti, boni utilis, boni delectabilis. Atque hoc docet in cælo dumtaxat implendum: ibi enim eſt *ſummum bonum*, inquit, *ſumma utilitas, ſumma gloria, ſumma voluptas. Atque hæc quidem interim exſpectata nobis noſtra eſt, & promiſſa nobis viſio majeſtatis, ut ſit Deus omnia in omnibus, omne iucundum, omne utile, omne honeſtum.* Idem in Sententiis: *Triforme*, inquit, *eſt deſiderium ſanctorum. Unanimiter habitare in domo, unde eſt: Unam petii à Domino, Victoriam obtinere de mundo, unde eſt: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Præſentialiter frui Deo, unde eſt & illud: Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.*

Vers. 24. ALII DIVIDONT PROPRIA, ET DITIORES FIUNT: ALII RAPIUNT NON SUA, ET SEMPER IN EGESTATE SUNT] Hebr. *eſt ſparſor & addetur adhuc: eſt prohibens à reſtitutione, verumtamen ad defectum*; Vatabl. *eſt qui diſpergit rem, & augetur res eius magis; & qui parcit ori ſuo plus æquo, ſed ad inopiam*, id eſt, ſed penuria & egeſtate opprimitur Noſter *prohibens à reſtitutione* accipit pro eo qui *recedit à juſtitia* facitque injuſta, ut opes accumulet; unde vertit, *alii rapiunt non ſua*; Septuag *ſunt qui propria ſeminantes* (Aquila Symmach. & Theodot. *diſpergentes*) *plura faciunt: ſunt autem qui congregantes* (*aliena*, addit auctor Catenæ Græcor.) *minuuntur*; Chald. *eſt qui diſpergit, & rurſus addetur ei: indigentia erit ei, qui recedit à reſtitutione*; Syrus, *eſt qui ſeminat ſua, & multum introducet: eſt qui non ſua congregat, & modicum eſt illi*. Syrus ergo Noſtro conſentit.

Senſus eſt elarus. Oppoſitenim liberalem avaro: quòd liberalis tua diſtribuat, in omnes ſit beneficus, multaſque faciat eleemoſynas, & tamen inde non fiat pauperior, ſed ditior: avarus verò recondens ſuas opes, eaſque augens & accumulans per fas & nefas, per fraudes, uſuras & injuſtos contractus, quibus rapit aliena, inde tamen non evadat ditior, ſed pauperior. Rationem dat *τὸ ſeminantes*, ut vertunt Septuag. Eleemoſyna enim & beneficentia eſt quaſi ſeminatio. Sicut enim agricola, qui jacit ſemen, pro uno granu vel modio recipit viginti, triginta, imo ſubinde ſexaginta & centum, dum copioſam colligit meſſem: ſic pariter beneficus ſpargens ſuas opes in egenos, jacit quaſi ſemina, ex quibus multiplicatis magoam eum ingenti fœnore à Deo percipit bonorum tum temporalium, tum ſpiritualium abundantiam. Avarus verò ſimilis eſt hero, qui frumentum in granario recondit, ubi illud ſitu contrahitur, corrumpitur, à muribus corroditur, itaque ſenſim minuitur, nullumque dat fructum: ſic enim & avari opes reconditæ Deo maledicente ſenſim pereunt, minuuntur & conſumuntur. Hoc eſt quod docet S. Paulus 2. Corioth. 9. 6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet; & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*, &c. Ubi plura hac de re dixi. Unde & S. Chryſoſt. homil. *quòd eleemoſyna ſit ars omnium quæſtuoſiſſima*. Exempla plura hujus rei reperies apud Leontium in Vita S. Joannis Eleemoſynarii Patriarchę Alexandrini. Igitur hoc eſt fidelium paradoxum, ſed divinum & veriſſimum: *Eleemoſyna ditat, tenacitas depauperat: quod, dat, acquiris; quod retines, perdis; erogando opes accumulas, caudendo imminuis*, Hæc ſententia, uti & aliæ, ſignificat, non quid ſemper, ſed quid ſæpè fiat, nam ſubinde videmus contrarium fieri, ſcilicet avaros ditari, liberales depauperari: ſed tunc Deus pauperiem temporalium ubertate ſpiritualium donorum compeniat, ita Baſil. in Catena Græcor.

Apologus laboris & lapinæ, Hoc raptorum veſanam infelicitatem graphicè hoc lupi & bovis apologo repræſentat Cyrillus lib. 3 Apolog. moral. c. 15. *Vagabundus otia lupus cupax, cùm cerneret boum poſt iugum laboris ac incommodi, in cibum falce lunga herbas demetentium, mox ad eum veniens, dixit: Quid eſt hoc quòd tam validum animal acutiſque cornibus armatum, non ſolùm ab homine iugum voluerat graviſſima ſervitutis, ſed, quod deterius eſt, poſt tam gravis laboris onus, vivis edulia vilitatis? Certè ſi ſupra urſum doli, vigoremque dentis, mihi tantum natura validitatem dediſſet: etiam ſine labore, ita bonis carnibus veſerer, ut aſelli etiam oſum dedignarer. Ad hæc bos cuminatu ſententia dicitur reſpondiſſe: O ſi innocuum in bonum, manſuetudinis fructum, æquitatis commodum, pacifque decus libra rationis appenderes, & hoſtilis rapacitatis vratum diligentiori circumſpectione liberares; videres utique, quanta calamitatis ſit, ſævire hoſtiliter, ac capaciter vivere, cùm nequiſſimus vita miſera inventutis ſit lues. Nam cùm malè vivitur, virtutis nobilior vita vera perimitur; & ea qua relinquitur vita, cùm in ea vivas vitiolis calamitas, nequior mors efficitur, & ſic vera vita per ſemetipſam damnatur. Quid igitur gloriaris, quòd otioſa rapacitatis vivis malitia?* Vnde concludens ſubjicit: *Omni namque furis eſt mens immundiſſima, diſcordia amica, follita voluntas, civilitas æmula, ferociſſima vita. Ferre ergo iugum ſuavitſimum tuum virtutis eſt mihi, & tempeſtuoſa libertas in præiudicium aliorum, ut ſervitus vitioſitatis ſit tibi. Sic nempe thavius eſt mihi comedere fœnum de labore inſtita, quàm hedum de ſcelere avaritiæ violentum. Quo audito, lupus confutatus diſceſſit.* *Rapinæ damna.*

ANIMA, QUÆ BENEDICIT, IMPINGUABITUR: ET QUI INEBRIAT, IPSE QUOQUE INEBRIABITUR] Hebr. *anima benedictionis impinguabitur: & irrigans etiam ipſe* יורה *iore*, id eſt, *pluvia eſt*, id eſt, ipſe aliis beneficiendo pluviam frugibus ſuis, ut lætiſſimæ & copioſiſſimæ evadant, inducit. Sua enim beneficentia meretur, ut Deus pluviam ſuis frugibus impluat, omniaq; ejus bona fortunee, proſperet & multiplicet. Ratio eſt, quòd Deus det opes dignis: opibus autem dignus eſt, qui iis uti novit: iis autem bene uti norunt, qui benefici ſunt, eaſque in egenos diſpenſant. Noſter, æquè ac alii apud Pagnioum in Lexico, יהרה *iore* per metathefin accipiunt pro יריה *irrigabitur*, irrigabitur & inebriabitur: hoc enim ex æquo reſpondet τὸ ποτίσθησεται *morsæ*, id eſt, qui irrigat & inebriat. *Inebriat*, id eſt affluenter largitur eleemoſynam: ſic ebrietas ſumitur pro ſatietate, copia & affluentia, pſalm. 35. v. 9. Cant. 5. 1 Proverb. 5. 19. Eſt metonymia: ponitur enim effectus pro cauſa: ex copia enim rerum ſequitur ebrietas. Unde vertit, *& qui ſatiat pauperes, ipſe ſatiabitur*: quia ut dicitur cap. 19. 17 *Fœneratur Deo qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei.* Vers. 25.

Aliqui τὸ *benedicit* propriè accipiunt pro *bene precatur*, q. d. Qui aliis bona apprecatur, huic viciſſim alii bene precantur ac Deus ipſe benedicet Verum hoc arctius eſt:

Bene-

Benedicit ergo, id eſt beneficit ſive bene precando, ſive ſua A *in neceſſitate*, *illud hoſtibus ſuis relinquet*. Solent avari tempore tam is frumentum abſcondere, vel etiam coemere, ut crescente fame carius illud vendant: quinſit ut crescat frumenti pretium, ac pauperes famem patiantur, & tabinde fame enecentur. Quod tanè eſt inhumanum, ac peccatum grave contra charitatem & juſtitiam legalem. Illud ergo hic inſectatur Salomon. Qui id faciunt, flagellantur annonæ, & Dardanarii vocantur, à Dardano quodam qui annonam ſupprimebat, ut carius venderet; contra quos Ulpianus in libr. *Annonam*. de Extraord. cognitionibus. Et S. Gregor. Nazianz. orat. 15. *Quid ad hæc*, inquit, *dicemus, qui frumentum emimus & vendimus, ac temporum difficultates obſervamus, ut opes nobis comparemus, & in alienis calamitatibus delicias capiamus, atque non ut Joſeph Ægyptiorum ſapientiſſimus inopiæ dispenſationi tanſa, utrumque enim norat simirum & rectè tolligere, & recte annonam tribuere; quemadmodum etiam & famem proſpicere, & eriminari objicere:) ſed ut inique & contemptores pauperum noſtrorum opes acquiramus?*

Et Iſidorus Peluſ. lib. 3. epiſt. 85. *Inexplebilem*, inquit, *quemdam ac ſævum & crudelem dardanarium, hoc eſt frumentiſcaponem, te eſſe nonnulli aiunt: ut qui tempora obſervas, ac de egeſtatibus occaſionem lucrandi arripias, & de calamitatibus meſſem colligas. Quamobrem hæc tecum reputans, alias non tam tua, quàm te Dei ope indigere, fac te cognatio moveat.* Et Apollonius frumentarius epiſt. 85. *Terra*, ait, *mat eſt omnium. Juſta enim eſt; At vos ſæpe iniuſti eſtis, veſtram dum auxat maſſam eam effectis; & miſſe deſtituiſti, perfidiam ut nobis in tu tenſiſtere non li eat.*

Uberius & nervoſius S. Ambroſ. lib. 3. Offic. c. 6. vitii huius enormitatem exaggerat. *Cur*, inquit, *ad fraudem converti naturæ munificentiam? cur invidis uſibus hominum publicos partus? cur populis minuis abundantiam? cur effectus inopiam? cur optari facis à pauperibus ſterilitatem? Cùm enim non ſentiant beneficia fecunditatis te nullienante pretium, te condente frumentum, optare poſſis nihil naſci quàm te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alius exoneratum penuriam, uberes ſolis partus ingemiſcis. flet, pulverem ſterilitatem, horrea fœugum plena deploras, exploras quando ſterilitas proventus ſit, quando exitior partus: votre tuis gaudes arriſſe maledictum, ut nihil uſquam naſceretur. Tunc meſſem tuam vendiſſe lætaris, tunc tibi de omnium miſeriis congeriesque: & hanc induſtriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis verſutia, quæ uſurarum fraudis eſt? & hoc tu remedium vocas, quod eſt commentum negotiæ? latrocinium hoc an famis appellem? Captantur tamquam latrocinii tempora, quibus in ſubſidia hominum dirus inſidiator obrepat.* Et inferius: *Recte igitur Salomon: Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non hereditus: quoniam avaritiæ emolumentum ad ſucceſſorum ineam non pervenit. Quod non legitimè acquiritur, quaſi ventis quibuſdam in extraneis direptoribus diſſipatur.* Et addidit: *Captans annonam maledictus in plebe eſt: benedictio autem in capite eius qui partiens.* Videt ergo, quod largitorem frumenti eſſe decet non precis captorem. Non eſt igitur iſta militas, in qua plus honeſtati detrahitur quàm utilitati adiungitur.

Memorabile eſt quod tradunt Trithemius, Cochlæus, Genebrardus, Munſterus, Demochetes, & alii quos citat nuſter Serarius libr. 4. Moguntiac. rerum cap. 1. de Hattonè Archiepiſcopo Moguntino ſub annum Domini 970. eum ſcilicet avarè condidiſſe frumenta, ac pauperes vocaſſe mures, eoſque quaſi mures fame perire permiſiſſe; ideoque iuſta Dei vindicta à muribus invaſum, ad rurrim, quæ etiamnum in medio Rheni viſitur, & turris murium appellatur à multis, confugiſſe, ibique à muribus inſequentibus peremptum eſſe & devoratum. Eſto Serarius ibidem contendat hiſtoriam hanc eſſe fabulam. A dardanariis Stratenſibus occiſus eſt anno Chriſti 1127. B. Carolus Comes Flandriæ, filius S. Canuti regis Daniæ & Martyris, eò quòd eorum avaritiæ obſiſteret, eoſque engeret tempore famis frumenta divendere, locus necis nihi oſtenſus eſt Brugis Flandrorum, ubi quaſi Martyr colitur: ſanctitatem enim ejus Deus miraculis pluribus declaravit, & cælores ejus grani ultione mulctavit. ita Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii die 2. Martii, & Aimonius libr. 5. de Geſtis Francor. cap. 5. Extat Vita eius recens impreſſa Pariſiis anno Domini 1615.

Porrò dardanarios, quia communem victum occupando famem conciliant, velut civium peſtes populus execratur,

benedicit ergo, id eſt beneficit ſive bene precando, ſive ſua eroganda, ſive conſilia ſuggerendo, ſive docendo, ſive quo alio modo. Dat cautam ejus quod dixit vers. præced. *Alii dividunt propria, & ditiores fiunt*; nimirum quia qui aliis benedicit, id eſt beneficit, hic à Deo impinguatur & ditatur bonis tam ſpiritualibus quàm temporalibus: & qui alios ſuis opibus fœtat & quaſi inebriat; hic viciſſim à Deo inebriabitur, id eſt abundè iocupletabitur. Alludit ad fontes & flumina: quantum enim aquarum è fontibus infernè deſluit, tantum ſupernè in eos influit: ac quantum apertis cataractis flumina depluunt, tantum ſupernè in eadem impluit. Beneficus enim & eleemoſynarius eſt inſtar fontis & putei, qui jugiter beneficia ſcaturit, ebullit & effundit, uti docet S. Baſil. in illud Luc. 12. *Deſtruam horrea mea*. Unde Chryſoſt. homil. 23. in Acta: *Fontes*, inquit, *ex quibus irrigua ducitur aqua, in ſummis locis eſſe debent terri. Igitur ſimus & nos animo ſublimes, & ſtatim miſericordia diffluat. Non enim poteſt fieri ſummam animam & divitiis contemnentem non etiam miſericordem eſſe*: iuxta illud, *Suaſum divinorum fluminum fontes*. Aliam ſimilitudinem uberem adhibet Clemens Alexandr. libr. 3. Pædag. cap. 7. Sicut, inquit, ad ubera, quæ luguntur vel mulgentur, lac ſolet confluere, ſic & opes confluunt ad eos qui erogant illas. Quocirca B. Petrus Chryſol. ſerm. 104. *Eſto*, inquit, *dives in miſericordia, ſi ſemper eſſe vis dives. Ex tuæ erunt horrea tua maiora, tuus plena, ſi non fuerint largitate, vacua, cupiditate imbuſta.*

Porrò hæc gnome magis in ſpiritalibus quàm in temporalibus bonis locum habet, ut experientia docet. Unde Chald. pro *Qui inebrias, ipſe inebriabitur*; vertit, *qui docet, etiam ipſe aliis fiet*. Ita videmus doctores, concionatores, confeſſarios, &c. qui ina Spiritus ſancti charismata in alios liberaliter effundunt, copioſiùs illidem à ſpiritu ſancto irrigari & inebriari: ac quo ipſi in proximum Dei amore liberaliores ſunt, eo viciſſim Deum in ſe liberaliorem experiuntur. Unde S. Gregor. 3. Paſtor. cap. 26 *τὸ Anima quæ benedicit, ipſa impinguabitur*, ſic explicat: *Qui enim prædicando exteriùs benedicit, interiùs augmenti pinguedinem pertipit: & dum vino eloquii auditorum mentem debriare non deſinit, potus multiplicati muneris debriatus exceſſit.* Huc facit Beda in Collectaneis, qui inter tria ænigmata hoc primum proponit: *Quæ eſt illa mulier quæ innumeris filiis abera perſiſtit, quæ quantum facta fuerit, tantum inundat?* ac reſpondet: *Mulier iſta eſt ſapientia*. Secundum, *Vbi eſt anima nominis, eàm dormiunt homines? In tribus locis, aut in corde, aut in ſanguine, aut in cerebro*. Tertium: *Qui ſunt tres amici & inimici, ſine quibus nemo vivere poſſit? Ignis, aqua, & ferrum*.

Myſticè *τὸ benedicit* innuit eleemoſynarium eſſe ſacerdotem myſticum, qui egenis benedicat nre. & magis manu. Sic Paulus docet 2. Corinth. 9. 12. eleemoſynam eſſe ſacrificium, cujus victima ſint opes erogatæ, altare ſint pauperes, ſacerdos ſit eleemoſynarius, unmolatin ſit erogatio, diſtribuens eas, v. g. Paulus, ut diaconus. Futiùs idem docet S. Chryſoſt. homil. 20. in epiſt. 2. ad Corinth.

Porrò Septuag. prorſus aliò abeunt, planeque diſſident ab Hebræo, Chaldæo & Latino; ſic enim habent, *benedicta omnis anima ſimplex: vir autem animoſus eſt formoſus*: vel, ut auctor Catenæ Græc. *vir autem irascendus eſt intemperiæ*; alii, *indecorus* vel *inhonestus*: hoc enim eſt Græcum *ειν ἰσχνωμων*, quòd S. Chryſoſt. homil. 17. in Joan. ſic exponit, quaſi dicat. Anima ſincera, doli, & ſimulationis expers, æquè ac modeſta & mitis, eſt benedicta, cnataque Deo: at vir animoſus, ſive iracundus, non eſt formoſus, nec decorus: quia indecorum & turpem vultum, indecoros clamores, indecoras iræ actiones & geſtus induit. Turpitudinem hanc vultus in ira pulchrè repræſentat S. Baſil. homil. de ira. Denique Syrus per antitheſin vertit, *anima quæ benedicit, benedicetur: quæ maledicit, maledicetur*.

VERS. 26. QUI ABSCONDIT FRUMENTA, MALEDICETUR IN POPULIS: BENEDICTIO AUTEM SUPER CAPUT VENDENTIUM] Hebr. *prohibenti frumentum maledicet ei populus*; S. Amb. l. 3. Offic. c. 6. *captans annonam pretia frumenti* (S. Cypr. *captans annonam maledictus in plebe eſt*; Aquila, *maledicent eum populi*; Symmach. & Theod. *maledictus a populo*. S. Chryſ. hom. 39. in epiſt. 1. ad Cor. *qui frumenti auget pretium, ſit populo execrandus*: Septuag. verò, *qui continet frumentum, relinquat illud nationibus*; & Chald. *qui prohibet frumentum*

& dirisdevovet, ac non tarò tumultu facto depraedatur, imò occidit & diripit. Notanda verbi Septuaginta & Chald. *qui continet frumentum*, *relinquet* (Chald. & auctor Catenæ Græcor. *relinquet* in futuro) *illud nascituris*. Quibus verbis, Salomon optat, vel prædicit frumentum avarè servatum ab avaro, distributum in usum populos: hoc enim meretur avari avaritia, hoc pariter potest frumenti conditio; ad hæc enim illud condidit Deus, ut eo alantur populi & pauperes. Auctor Catenæ Græcor. legit, *qui frumentum destruet, gentibus & infidelibus illud relinquere compelletur*: ac per gentes accepit damones, qui avarorum sunt hæredes, eorumque bona invadunt & dilapidant. Atque mysticè sic exponit: *Frumentum est verbum Dei, quod dum Judæi abdere contendunt, autem est Gentibus faciendibus justitiam ejus*. Ita revera sæpè accidit justa Dei vindicta, uti docet S. Chrysost. homil. 39. in 1 ad Corint. *Multi*, inquit, *etiam integra delia exinanierunt, & nec acetum quidem dederunt gentibus: acetum autem ex vino factum totum vasi inseruntur, & delia sua simul cum vino corruperunt. Alii autem rursus cùm necessaria quidem sufficientia impertirentur, integras frumenti copias in flumina projecerunt: & quia Deum non audierant inhibentem dare egenis inhonestè vasculose vel invisis quicquid erat inutile, effudisse ad extrema, & extremum interstum: multum quidem risum, & inanitas execrationes simul cum hoc damno in caput sum attrahentes. Ipsi autem nequaquam sui, unec abeunt*. Addit enim Chrysost. *Sicut enim ab curculione exesum, & inutile evadit frumentum influentibus iaciunt: ita & qui hæc faciunt, propter hoc ipsum faciles inutiles proiicit Deus in flumen ignis. Sicut enim frumentum curculio & vermis, ita iniquorum animas exedit crudelitas & & inhumanitas*. Curculio est animal parvum frumentum corrodens, ejusque medullam exedens: dictum curculio quasi gurgulio, eò quòd meo nihil penè aliud videtur quàm guttur, ait Varro.

BENEDICTIO AUTEM SUPER CAPUT VENDENTIUM] Septuag. *in capite eius qui communicat*; S. Cyprian. *in capite eius qui participat*, id est in caput ejus qui alios suarum opum participes efficit; auctor Catenæ Græcor. *favor autem & benedictio super caput distribuentis*, q. d. Tempore famis distribuens frumentum, Dei & hominum gratiam, favorem & benedictionem nanciscitur: omnes enim ei benedicunt & applaudunt, omnes eum laudant & celebrant.

Mysticè S. Gregor. 3. parte Pastor. c. 26. *Frumenta abscondere*, inquit, *est prædicationis sanctæ apud se verbum retinere: in populis autem talis quisque maledicitur, quia infelicis culpa filentii pro multorum, quos corrigere poterat, pœna damnabitur*. Ipsissima S. Gregorii verba transcribit Salonius, & adnectit: *Illi vendunt frumenta, qui verba vitæ suis auditoribus annuntiant. Quod pretium accipiunt ab eis? Pretium fidei & confessionis sanctæ. Quomodo veniet benedictio super eorum capita? Quia singulis eorum dicturus est Dominus: Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui*. Hæc Salonius. Eadem ad verbum habet Beda: unde ex Beda hæc & alia nonnulla delcripsisse videtur Salonius. Beda enim fusior est, & Bedæ stylum hæc redolent. Quocirca Salonius hic non videtur esse ille presbyter, discipulus Salviani, & filius S. Eucherii, qui postmodum creatus est Episcopus Lugdunensis sub annum Domini 440. nam Beda S. Eucherio fuit longè posterior: floruit enim sub annum Domini 730. Alius ergo hic Salonius fit oportet.

Vers. 27. BENA CONSURGIT DILUCOLO QUI QUARIT BONA: QUI AUTEM INVESTIGATOR MALORUM EST, OPPRIMETUR AB EIS] Pro *consurgit diluculo*, hebr. est שחר *ieschar*, id est auroram, diluculanx, manicans, id est manè consurgens, maoc quærens, manè aliquid faciens: mane enim solent homines res suas requirere, ac negotia sua peragere. Pro *bene* hebr. est טוב *tob*, id est *bonum* neutre, vel *bonus* masculinè. ut vertit Aquila, Aben Ezra, R. Salomon & R. Levi. Sed Noster adverbialiter accepit *tob* pro טובי *latob*, id est *ad bonum*, id est *bene*; vel simplicius *tob* accepit masculinè, quasi dicat, *Bonus aurorum est*, id est, *bene consurgit diluculo, qui quærit bona*. Sensus ergo est, q. d. Qui manè dum surgit concipit, vestigat, quærit & destinat opera bona, quæ per decurrum totius diei peragat; hic utique bene consurgit: quia sibi parit & parat magna merita, quibus Dei hominumque gratiam sibi conciliat: unde Hebr. habent, *quærens malè bonum*, *quæris benèplacitum*, vel *bonam gratiam*, ut vertit Aquila & Septuag. *qui autem investigator est malorum*, id est qui manè cogitat, machinatur, vestigat mala quæ per diem operetur; hic utique malè consurgit, quia ad malum suum: nam mala quæ machinatur, in caput ejus recident, eumque opprement: sicut Saul quærens pythonissam, ab ea nuntium cladis & mortis accepit, ait Lyran. Unde Aquila clarè vertit *matutina consurrectio hom quærit gratiam bonam*, q. d. Cùm vir bonus manè consurgit, quærit operari bona, quibus gratiam Dei & hominum demereatur. & Chald. *qui consurgit diluculo ad bonum, quærit benèplacitum, qui quæris malum, veniet super eum*; Syrus, *qui quærit bonum, quæris benèplacitum*; Septuag. *fabricans bona, quæris bonam gratiam*, Dei & hominum: *exquirentem malo, comprehendent eum*. Quod explicans auctor Catenæ Græcor. *Per eos*, inquit, *qui bona in corde fabricant, illos designat, qui ea suggerunt quæ ad bonum inducunt; & illos eorum, quæ disciplina inagentes incitant, ut tam capessant; talesen accipiunt gratiam à Domino*.

Porrò noster Salazar hæc, uti & pluta alia hoc capite, arctat ad eleemosynam & beneficentiam. unde sic explicat: *Bene consurgit diluculo qui quærit gratiam*, ille scilicet, qui beneficiis ac donis liberalibus gratiam aliorum inire contendit: *bene*, id est non frustra, non in vanum, non gratis, aut sine mercede, diluculo consurgit ad beneficia collocanda. Manè autem surgere ad donandum, ad opportunitatem referendum est. Nam opportunitas beneficia atque munera auget plurimum; donum quippe eitò ac tempestivè collatum duplex quodammodo est; ut alibi diximus.) Contra verò, *qui investigator est malorum, opprimetur abeis*. Hæc pars cum superiori sic conjuncta est: ille scilicet, qui non beneficia, sed mala aliis inferre parat, secùs accidet: nam mala, quæ aliis intendit, to ipsum cumulatiùs redibunt.

Hæc expositio est apposita, sed arctior, nec adæquans mentem Salomonis: Salomon enim loquitur de quolibet bono & de qualibet virtute. Multi enim sunt paoperes, qui eleemosynam facere nequeunt, & tamen hi bonum aliud optimè destinare, ac per diem operari possunt & debent. Rursum sapientis est manè vacare non tam eleemosynæ, quàm sapientiæ & Deo per orationem, meditationem & studium, uti mbntui Salomon cap. 8. 34. & Moles Deuter. 6. 7. ac David dicens. *Deus meus ad te de luce vigilo*, psalm. 62. 2. Unde Doctores manè docent, & discipuli discunt artes & scientias: manè enim maximè viget mens & ingenium. Quocirca Pagnin. vertit, *qui quærit bonum, quæris quod placitum est Deo, & qui quærit malum, veniet ei*. Sic & Vatabl. Hinc & R. Salomon sic vertit & explicat, *Vigilator bonus, qui in rectum iter mortales deducere studet, eosque arguit & instituit, hic quæris bona, id est benevolentiam divinam sibi demereri expetit*; Tigurina sic vertit, *qui matutè consolatur bonum, invenit quod desideras: qui autem malum quærit, eveniet ei*. R. Levi hoc modo explicat: *Bene consurgis*, &c. hoc est: *Qui bonus est, bonumque studiosè sectatur, Deo acceptus est, ut bona frustur: cùm enim à Deo ita homo sit constitutus, ut bona amè appetat, ideo dubio procul optati finis compos erit; qui autem investigator malorum*, &c. *hoc est, malo opprimetur, qui mala appetit. Scìs enim quàm decreverat res malè succedere: quæ enim in alios machinabatur, in ipsum recidere, atque implicabantur retibus, quæ in alios occultè parabat*.

Huc accedit Jansenius, qui pro *quæris bonum*, legens ex Hebræo, *quæris benèplacitum*, idipsum eum Tigurina accipit de eo quod placitum, gratum & jucundum est operanti, q. d. Quicumque mane consurgit ad bonum sectandum; is tanè illud inquirit: quod cùm obtinuerit, ipsimet pergratum erit ac volupe. secùs ille, qui ex aviditate malefaciendi novas scelerum rationes vestigat: hic enim ob malum, quod tam avidè sectatur, tunc cùm evenerit, dolebit maximè.

Vir ergo bonus & probus ex bonis propositis quæ manè concipit, semper quietus & jucundus est: quia bonum & sanctum, ideoque jucundum & lætum in sanctis operibus transigit diem: impius verò ex malis machinationibus malum & improbum, ideoque tristem & anxium totum agit diem. Significat ergo Salomon, diluculo cùm surgimus, mentem illicò elevandam ad Deum, ut illi fugerat & inspiret, quæ ipsi placita sunt, ac mentem ex eis formare debere bona propositis virtutum, ait Lyr. v g beneficen- *Manè deliberanda finanda bona per diem exercenda.*

ficentiæ, humilitatis, mortificationis, patientiæ, &c. quę A
pet diem oleat: ac quærere modos & rationes, quibus magis placeat Deo, ideoque deſtinare aliqua heroica victoriæ ſui & perfectionis opera, quæ ad Dei gloriam illo die exerceat, quibus Deum valdè honoret & oblectet, ſeipſum ſanctificet, ac proximos ædificet. A propoſitis enim matutinis, ſi efficacia & ardentia ſint, pendet felix ſanctuſque totius diei decurſus. Unde ſolent ſapientes & virtutis ſtudioſi, manè diſponere opera totius diei, quid ſcilicet ſingulis horis facturi ſint, modumque faciendi ſibi præſcribere, atque omnia deinde Deo offerre, ut illi ſint grata ipſeque ea dirigat & proſperet. Ex adverſo impii inſtigante diabolo manè machinantur & deſtinant fraudes & ſcelera, quæ per diem operaturi ſunt, quibus diabolus paſcatur, ipſi fiant ſceleratiores, ac alios in eadem ſcelera verbo & exemplo pertrahant, ſed horum finis eſt gehenna, illorum paradiſus.

Unde Gloſſa Anagog. ſic exponit: *Bene conſurgit diluculo, qui quærit bona*, &c. *id eſt, ad vitam conſurget in tempore reſurrectionis, quia nunc bona agit in tempore operationis: qui autem mala quæ dicat vel agat inquirit, eorum pondere ab altiori-*
bus retardatur. Quocirca Abbas Silvanus in Vitis Patr. libr. B
7. c. 43. (ſequor editionem noſtri Heriberti Roſweydi) docebat manè de omni virtute eſſe cogitandum: *Surgens manè* inquit, *ſumas initium ſapientiæ in omni virtute, & in omni mandato Dei, in magna patientia & longanimitate, & charitate Dei, cum humilitate animæ & corporis, in oratione & deprecatione, cum gemitu, cum puritate cordis & oculorum, & cuſtodia linguæ*, &c. *Cogita omni die mortem vicinam eſſe, & quaſi iam clauſus in monumento nihil de hoc ſeculo curet. Inedia oſtentum, humilitas & luctus non recedant à te. Timor Domini omni hora permaneat in te. Hæc ergo, & ſi quid alia virtus eſt in his, proſpice.* Et lib. 5. libello 1. n. 8. Abbas Joannes: *Per ſingulas horas*, inquit, *ſurgens mane de omni virtute ſume principium, & mandatum Dei cuſtod. in magna patientia, cum timore & longanimitate, in tribulatione cordis & obſervationis, in oratione multa & ſupplicationibus, cum gemitibus, in puritate & munditia linguæ, & cuſtodia auricum, imitatum patiens & non iracundus, pacificus & non reddens malum pro malo: non attendens ad vitia aliorum, neque te ipſum exaltans; ſed eſto ſubditus & humilior omni creatura: renuntiando omni materiæ corporali, & his quæ ſe undùm carnem ſunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate ſpiritus, in ieiunio, in fletu, in laboribus, includendo te ſepulchro tanquam iam mortuus, ut videatur tibi eſſe proxima mors omni die.*

Gnomæ Patrum.

Vers. 28. QUI CONFIDIT IN DIVITIIS SUIS, CORRUET JUSTI AUTEM QUASI VIRENS FOLIUM GERMINABUNT] τὸ *virens* non eſt in Hebræo, ſed id Noſter ſubintelligit. Septuag. vertunt, *qui autem inhæret impiis, arefiet*, quod Complut. vertunt, *orietur*, Romani, *germinabit*; Vatabl. *iuſtè velut arbor frondibus ornata florebunt*. Senſus eſt clarus, quaſi dicat: Qui ſpes ſuas fidenter & arroganter collocat in ſuis divitiis potiùs quàm in Deo, ob eaque ſecurus & ſuperbus omnia præſumit; hic *corruet*, Hebr. *cadet*, ſcilicet ut folium aridum decidit ex arbore: tum quia divitiæ inſtabiles ſunt, cadunt & pereunt, ut qui hodie eſt dives, cras ſit pauper; qui hodie eſt Cyrus, cras fit Irus Iroque pauperior: tum quia divitiæ multis ærumnis & tribulationibus, ac præſertim iræ & vindictæ Dei, reſiſtere nequeunt, juxta illud Eccli. 5. verſ. 10. *Noli anxius eſſe in divitiis iniuſtis: non enim proderunt tibi in die vindictæ & ultionis.*

JUSTI AUTEM QUASI VIRENS FOLIUM GERMINABUNT] quia ſpes ſuas in Deo reponunt, qui facit ut opera eorum inſtar virentis folii germinent, producantque fructus gratiæ & gloriæ, qui perennent in omne ævum: folium enim ſemper virens, quale eſt cedri, lauri, palmæ, refert ſpeciem vitæ immortalis & æternæ, ait S. Ambroſ. in pſalm. 5. Unde Lyrao. Juſti, ait, ſicut folium virens germinabunt, id eſt proficient de bono in melius, ſicut ex caudice folii germinat calyculus, ex calyculo flos, ex flore fructus, v. g. pomum, nux, pirum. Unde R. Levi: *Sicut*, inquit, *ſub folio germen naſcitur, ita iuſti in germen ſe induent, ut proferant fructus, quos à Deo ſperaverunt.* Et Cajetan. Juſtus, inquit, imitabitur arborem folia proferentem: quia ſicut arbor folia virentia, ſic ipſe innumerabiles filios ſuę iuſtitiæ imitatores & aſſeclas progignet. Juſtum accipio in genere, pro quolibet iuſto & ſancto: licet noſter Salazar more ſuo iuſtum arctet ad eleemoſynarium, cujus folium virens eſt ſpes beatæ immortalitatis ut ſenſus ſit, q. d. Sicut arbor veris calore confota, folia virentia progerminat: ſic liberalis & miſericors (hic enim nomine iuſti notatur, ut ſæpè alias animadverti) charitatis calore & miſericordiæ æſtu tepefactus ſpem pullulabit virentibus foliis quaſi vernantem. S. Chryſoſt. in illud Apoſtoli: *Oportet ſemper hæreſes eſſe. Sicut radix*, inquit, *in pingui plantata ſolo ſingulis annis tempeſtivos affert fructus & folia, ſic & pecunia in manibus pauperum plantata non ſolùm in ſingulos annos, ſed etiam in ſingulos dies ſpirituales nobis fructus foliaque producit: fiduciam ſcilicet in Deum, peccatorum abſciſſum, conſcientiam bonam, lætitiam ſpiritualem, ſpem iucundam, & bona, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Hoc eſt quod ait Paulus 1. Timoth. c. 6. 17. *Divitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo (qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus*, &c. *theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam.* Vide quæ ibidem annotavi.

Alludit Salomon ad illud Davidis patris ſui: *Juſtus ut palma florebit; ſicut cedrus Libani multiplicabitur*, pſalm. 91. 13. Et illud de iuſto: *Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium eius non defluet, & omnia quæcumque faciet proſperabuntur*, pſalm. 1. 3. Huc viciſſim alluſit Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur deſerta*, &c. *& florebit quaſi lilium. Germinans germinabit & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data eſt ei decor Carmeli & Saron.*

Ubi Nota Primò. Homo eſt quaſi arbor inverſa, cujus radix, id eſt caput, vergit ſurſum verſus cælum, à quo rationem & mentem accepit: rami, id eſt pedes, ſunt in terra. Secundò, impii ſunt arbores ſteriles ſine fronde, flore, fructu: iuſti verò ſunt arbores fructiferæ, & ſemper virentes inſtar palmæ & oleæ. Tertiò, folia ſunt verbum Dei; ait S. Auguſt. in pſalm. 5. aut, ut S. Ambroſ ibidem, ſunt virtutes morales Gentilium: fructus ſunt virtutes Chriſtianæ & divinæ. Aut, ut Origen. fructus ſunt iuſtitia & amor ſapientiæ, folia verò ſunt opes & cetera, quæ ad uſum vitæ pertinent. Aut, ut Theodor. in pſalm. 1. flores & folia ſunt ſpes beatitudinis, fructus verò eſt ipſa beatitudo. Simpliciùs fructus ſunt opera bona charitatis & virtutum in hac vita: ac laudis, gloriæ & confeſſionis Deo in altera, putà in cælo. Juſti ergo velut palmæ ſemper virent ſolius & frondibus, id eſt vitore & vigore animi & operationis; atque modeſtia, gratia & decore externæ converſationis, quæ quaſi folia fructus, id eſt virtutes internas ornant, tegunt, fovent, tuentur, indieſque novas eliciunt & progignunt. Quartò, hęc omnia habet iuſtus, quia velut arbor plantatus eſt juxta aquas & fluenta gratiæ, legis & verbi Dei; à quibus rigatur, & perennem ſuccum vitalem ſugit. ita Theodor. & S. Athanaſ. ibidem. Hinc Quintò, proſperè ſemper agit; quia à Deo regitur & gubernatur. ita Euſeb. ibidem.

Arbor vitæ ſurſum qualis?

Symbolicè, arbor vitæ eſt Chriſtus in cruce erectus, cujus rami ſunt Apoſtoli virique Apoſtolici, quin & fideles omnes: agricola eſt Deus pater: radix eſt fides & ſapientiæ: folia ſunt ipſe & oratio multiplex: fructus ſunt electi qui ſalvi fiunt, vel fructus eſt ſanguis & aqua ex latere Chriſti profluens, ut ſanguine martyrium, aqua baptiſmum à ſe inſtitutum repræſentaret. Eructus crucis floruit in Patriarchis, germinavit in Prophetis, dedit odorem in incarnatione, maturuit in paſſione, comeditur poſt reſurrectionem. ita S. Chryſoſt. in pſalm. 1. *Funus enim Chriſti verſum eſt in fontes immortalitatis*, Quocirca Beda hunc Salomonis verſum ſic explicat, q. d. *Qui confidit in divitiis*, &c. hoc eſt, *qui præſentibus bonis inhians futura non cogitat, utriſque in noviſſimo carebit: qui autem ſpe futurorum præmiorum bona faciunt in præſenti, iuſte quod ſperant accipiunt. Virens quippe in arbore folium fructus, quos mandum oſtendere habet, ſignos aſſurgens; & iuſti quaſi virens folium germinant: quia ſpe ſalvi facti, in fidei ac virtutum gratia proficere non ceſſant.*

QUI CONTURBAT DOMUM SUAM, POSSIDEBIT VENTOS (Hebr. *hereditabit*) ET QUI STULTUS EST, SERVIET SAPIENTI] Hebr. *& ſervus ſtultus ſapienti corde*; Septuag. *qui non conſervatur domi, benedicetur ventum*: *& ſervies imprudens prudenti*; græcè, μὴ συνεπιμένων, quod alii aptiùs ad rem præſentem vertunt, *qui domi ſe facilem & comem non exhibet*, de quo mox. Num- Vers. 29.

conterere Sanct. & converſari & faciem ſe præbere ſignificat. Poſterius ſignificatum hoc loco exigit Hebr. עכר *ocher*, id eſt *perturbans domum ſuam*.

Varii ſenſus.

Primus.

Jam primò, Syrus ſic vertit & explicat, *Qui ædificat domum ſuam in oppreſſione, relinquit filios ſuos ſpolia: qui non congregat in domo ſua, dividit vermes filiis ſuis*, q. d. Patet qui opes per uſuras, fraudes & rapinas colligit, aut eas dilapidat, hujus patrimonium abibit in ventum, nec ſuis aliam hereditatem relinquet quàm ventum, id eſt nihilum.

Secundus.

Secundò, Tigur. vertit, *qui perturbat domum ſuam, ventum hereditate decipiet: & ſervus ſtulti ad ſapientem vorde transit*, q. d Heru qui ſervos & ancillas vexat, objurgat, verberat, fame confici; hic faciet eos fugaces, ut militer veteri ab eo aufugiant, & tranſeant ad herum prudentem, qui eos clementer & humaniter tractet.

Tertius.

Tertiò, Vatabl. q. d. *Qui perturbat domum*, id eſt qui dilapidat rem familiarem, tandem nihil eſt habiturus: *& ſtultus erit ſervus ſapientis corde*, id eſt, quidquid ſtultus poſſidet habiturus eſt ſapiens: bona ſtulti quaſi ab indigno poſſeſſore avolabunt ad ſapientem, quaſi juſtum jus heri & dominum. Accedit R. Levi: Vox ſervi, inquit, fortuitos caſus ſignificat, q. d. Opera laborque vecordis in ſapientis utilitatem cedet, juxta illud: *Iniquus præparat, juſtus autem induetur.*

Quartus.

Quartò, Cajet. q. d. Patet crudelis ſæviens in filios, privat ſe poteſtate patria in filios, vel quia filii ab eo aufugiunt, vel quia princeps eos poteſtate tyrannica patris eximit. vice verſa pater ſapiens filium inſipientem & proterum humanitate ſua in ſuam redigit poteſtatem.

Quintus.

Quintò, auctor Catenæ Græcor. ea Septuag. ſic vertit, *qui domui ſuæ ſe facilem commodumque exhibet, ille poſſidebit ventos; qui autem mente caret, ſervit ſtulenti.* idque ſic explicat. *Si de quolibet dici poſſit eo tempore quo vocatur* (ita cacandeſcit, lingua vociferatur, &c.) *extorris tandem à patria fiat, & ab aula ſatis perſpectæ humanitatis arceatur: cui autem commodus frugique paterfamilias emanuit, quæ adeò fieri poteſt, ſeſe accommodare. debet exempli cauſa nutrici tamquam vaſi infirmiori nonnulla indulgere, illaque in quibus lucrò valet gratificari: debet, ne levi de cauſa ſubitò irâ, aut animi tranſitum veniſſet, ſummovere ſatore, debet proveri egeſtate preſſos ope & auxilio ſublevare: debet ſervis inſpicere & æqualitatem adminiſtrare, debet dominis omnibus quæ æquum & juſtum eſt præſtare, unicuique ea omnia habere faciat, contendere. Per ventum autem accipere licet animi agritudinem ex intempeſtiva ira natam. Stultus autem ſervient prudenti: nam prudentia volens dat operam, ut inſipientes ad ſe attrahat, & in ſuum uſum convertat.*

Sextus genuinus.

Sextò & genuinè, q. d. Inſipiens & ſtultus, qui domum, id eſt familiam, tuam perturbat, ſive litigiis & rixis malaque adminiſtratione eam vexando & diſſipando, ſive gula & luxuria dilapidando tem familiarem; hic hereditabit ventum, id eſt, ad nihilum exitemque inopiam redigetur, ideoque ipſe quaſi ſtultus cogetur ſervire ſapienti, qui eos ſuas ac rectus fundoque adminiſtret, ut eos in integrum vel ex toto, vel ex parte, reſtituat, juxta illud Eccli. 10. 28. *Servo inſano libari ſervient.*

Simili modo Ariſtot. 1. Polit. c. 3 & 4 aſſerit ſapientum eſſe regere, inſipientum verò regi à ſapientibus. Et Philo lib. Quòd deterius poſter. inſid. *Sapiens*, inquit, *dicitur Deus inſipientis*, juxta illud Dei ad Moſen: *Conſtitui te Deum Pharaonis.* Exodi 7. 1. Et S. Gregor. Naz. de ſapiente & fideli Epiſcopo. *Præmium*, inquit, *animarum, & ut ita dicam, Deus eſt, aliuſque dei effecit.*

Myſticè Gloſſa: Stultus ſervit ſapienti, id eſt, inquit, impius vivit pio: ille damnatur, iſte accipit bravium, pro quo certabat.

Tropol.

Tropol. S. Gregor. 20. Moral. cap. 19. *Dum iniuſti ſæviunt*, inquit, *iuſti purgantur, & utilitati innocentium militat quæ præverorum, dum hanc & premendo humiliat, & humiliando ſemper ad melius formet. Unde rectè quoque per Salomonem dicitur. Qui ſtultus eſt ſervit ſapienti. Et tamen ſæpè conſpicimus ſapientes ſubeſſe, ſtultos verò arcem dominii tenere: ſapientes ſervidere obſequi, ſtultos tyrannica elatione dominari. Quomodo igitur definitione divina ſententia ſapienti ſtultus ſervit, dum plerumque hunc iure temporalis dominii comprimit? Sed ſciendum eſt quia carne ſapientis vitam, dum ſtultus præmineat, terrorem poteſtatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profectò hunc ab omni vitiorum*

A *rubigine urendo purgat. Stultus ergo ſapienti etiam dominando ſervit, quem ad meliorem ſtatum premendo provehit. Sic nonnumquam pupilli domini ad diſciplinam magiſteriam ſervi prauſi, terrent, premunt, feriunt; & tamen eſſe ſervi nullo modo deſiſtunt, quia ad hoc ipſum ordinati ſunt, ut proficientibus dominis etiam feriendo famulentur. Quia igitur mala reproborum bonos dum cruciant, purgant, utilitati iuſtorum militat etiam poteſtas iniquorum.* Sic & Beda, qui & inſuper addit, eum qui perturbat domum animæ ſuæ, paſcere ventos, id eſt oblectare dæmones. *Stultus*, inquit, *eſt peccator quilibet, qui dum vitam ſapientiæ, hoc eſt iuſti, invidet, atque invidendo perſequitur, ad probationem ejus velut igni auro deſervit. Qui vitam ſuam famulitibus cogitationum nexionum conturbare non metuit, hanc utique meliorum ſpirituum flagellis, quibus erudiatur, aperit. Et qui ſtultus eſt, ſapientem perſequitur. Per hoc ut etiam dominando ſervit: quia patientiam ejus premendo probatiorem reddit, ut ſe videlicet damnato, ille bravium pro quo certabat accipiat.*

FRUCTUS JUSTI LIGNUM VITÆ: ET QUI SUSCIPIT ANIMAS, SAPIENS EST] Chald. *& fructus* Vers. 30.
B *animarum eſt ſapientia*; Cajet. *& capiens animas eſt ſapientia. Lignum vitæ* eſt arbor vitæ, ſive vitalis, qualis creata fuit in paradiſo ad prorogendam homini vitam, Geneſ. 2. 9. Jam *lignum* ſive arbor *vitæ* ponitur pro fructu arboris vitæ. Sic enim verba aptè ordinanda ſunt, q. d. Fructus juſti eſt inſtar fructus ligni vitæ, quem ſcilicet proferebat arbor vitæ. Arbor enim vitæ myſticè eſt ipſa ſapientia & juſtitia, & conſequenter ipſe ſapiens & juſtus: fructus verò ejus ſunt opera juſta & ſancta. Sanctus ergo eſt, q. d Juſtus eſt ſimilis arbori vitæ: ſicut enim hæc ſita in medio paradiſi ſuaves & gratos proferebat fructus, qui homini prorogabant vitam, & conciliabant immortalitatem, ex quibus cuilibet accipere licebat quantum volebat. ipſa enim arbor omnibus erat expoſita, ac copioſa & ſuaviter fructuum omnes ad ſe invitabat & allectabat: Sic pariter juſtus ſua ſapientia & virtute ſuaves & gratos edit fructus, quibus tam ſibi quàm aliis, quos verbo & exemplo juſtitiam docet, conciliat vitam æternam & beatam immortalitatem, atque eos omnibus offert, atque omnes ad ſe allicit & invitat. Quare juſtus qui *animas ſuſcipit*,
C hebr. לקח *lokeath*, id eſt *capit*, id eſt, ut Vatabl. *inficit*, allicit ac trahit ad ſe, & ac Deum, hic utique ſapiens eſt: ſapit enim non tantùm intellectu & aliis, quos erudit, juſtificat, & recta ſenſa ita ducit ad beatam æternitatem. Unde Pagnin. vertit, *qui autem animas ſapientes eſt*; לקח *lacach* enim ſubinde ſignificat docere: unde לקח *locach* vocatur doctrina, quia eam diſcipulus abſorbet doctoris excipit & ſuſcipit. Hoc eſt quod ait Daniel. c. 12. *Qui ad juſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Rurſum, *ſapere* in Script. eſt opitulari, dirigere, fovere, protegere, uti patet paſſim in Pſalmis. Soleipere ergo animas, eſt eis auxiliari, eaſque omnes ope & opera dirigere ad virtutem & ſalutem.

Porrò quòd Septuag. addita de more impiorum animi hoſti, vertunt, *de fructu iniqui arbor vitæ: auferuntur autem animæ peſſimè animæ iniquorum*; & Syrus, *exterminabuntur animæ impiorum* & Arabicus; *ex fructibus iniquis modis abibit arbor vitæ*; *& omnia à diſciplina animi à legeremotorum ante terminum ſuum*; ſimilem habet ſenſum, q. d. Ex juſtitia quaſi ex ſemine pullulat arbor vitæ, id eſt vitæ patientis longævitas & felicitas, ac futuræ beata æternitas, ſimilis illi, quam conferebat eius pomi arboris vitæ: vice verſa iniqui citò & immaturè ante ſenectam, imò ante ætatem virilem ex hac vita auferentur. Cùm enim vita à Deo detur & prorogetur ad faciendam juſtitiam, qui eam non facit, ſed iniquè vivit, hic utique vita meretur à Deo privari. Similis fere gnome c. 3. 18. ubi de ſapientia, id eſt juſtitia, dicitur: *Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam; & qui tenuerit eam, beatus.* Vide ibi dicta.

Noſter Salazar rurſum hæc arctat ad eleemoſynam, q. d. Juſtus, id eſt miſericors, mercedis loco capiet arborem vitæ, id eſt vitam non ſecùs producet quàm ſi fructu ligni vitæ veſceretur, ætatis indies labantis jacturas quotidie redimens. *Et qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt*, q. d. Quapropter qui ſuſcipit animas, id eſt qui multos pauperes ſublevat, qui peregrinos excipit, & neceſſarias emolumentis donat, &c. hic verè & ex animo ſapit. Hæc expoſitio appoſita eſt, ſed strictior, nec adæquata, ut patet ex dictis.

My-

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. per *lignum vitæ* accepit perfectam Dei notitiam quæ ex juſtitia naſcitur: *De proventu juſtitiæ naſcitur arbor vitæ*: hoc eſt, inquit, *finis virtutis eſt juſtitiæ fructus*; *beatum autem perfectio eſt notitiæ Dei, quæ lignum vitæ interdum appellatur*. Vidę quæ de ligno vitæ dixi cap. 3. 18. Geneſ. 2. 9. Apoc. 2. 7. & c. 22. 2.

Sancti eſt ſuſcipere animas, Moral. diſce hic ſapientis & ſancti eſſe ſuſcipere animas etiam peccatis oneratas, ærumnis afflictas, tentationibus oppreſſas, ignorantia cæcas, angoribus & ſcrupulis implicatas, &c. eaſque ſublevare, conſolari, roborare, illuminare, expedire, denique ſaluti & cælo reſtituere. Anima enim etiam unica viliſſimi ruſtici, Indi, vel barbari, pluris eſt, majorique pretii quam ſit cælum & terra totumque univerſum. Ipſa enim eſt viva imago Dei & S. Trinitatis, creata ad ejus gloriam, ut ipſum in æternum laudet & celebret: cùm anima quæ peccato perditur, perpetim Deum & Sanctos execretur & blaſphemet in gehenna. Ita animas quaslibet ſuſcipiebat Chriſtus, quaſi verus earum paſtor. Unde ipſe ait Joan. 10. *Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis.* Et S. Paulus Rom. 15. 7. *Propter quod ſuſcipite invicem*, inquit, *ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei*. Ita omnes ſuſcipiebat S. Ambroſ. ut habet ejus Vita: *Facilimi*, inquit, *ad eum aditus, etiam infimis; patebat omnibus, cum alloqui cupientibus ſanctus vir propenſius erat, nullius ingredi à ſuis cubiculis vetabatur, imò nec adventum alicujus ſibi voluit nuntiari: omnes ad ſe venientes benignè excipere, unuſquiſque audire negotia, commodis & opportunitatibus omnium inſervire, ſingulorum levare moleſtias, & perferre miſerias & infirmitates eorum.* Et mirum: *Si quis cujuscunque illiciti ad præmorendam pœnitentiam lapſus ſuos confiteretur, ita afficiebatur commiſeratione, ut ſicut alterius culpa peccata, ad fletum pœnitentem etiam commoveret, & ſanctus criminum quæ illi confitebantur, nulli niſi Domino apud quem intercedebat, loquebatur.* hæc Paulinus in Vita S. Ambroſ. Ita ipſe ſuſcepit S. Auguſtinum tunc juvenem Manichæum & concubinarium, dum eum ad fidem & caſtitatem convertit. Ita ſuſcepit Theodoſium Imper. poſt cædem Theſſalonicenſium, dicens: *Qui jacentes ſic erraſtis, (* Davidem *) ſequere paſtorem.*

Exemplum S. Ambr.

Mirus in hac re fuit Vitalius, qui quotidie laborando manibus pretium laboris impendebat in meretrices, ut eo fornicationem illarum redimeret. Ita refert Leontius Neapolita in Cypro Epiſcopus in Vita S. Joannis Eleemoſyn. *Ingrediens*, inquit, *civitatem ſcribit omnes quæ ante erant meretrices, & cepit laborare opuſcula, & accipere per ſingulos dies ſiliquam unam. Cùm ergo ea cumberet ſibi, manducabat unius aves impias. Et introivit ad unam meretricem, & dabat ei aves numero, & dicebat: Dona mihi noctem iſtam, & noli fornicari. Et manebat juxta eam nocte illa obſervans eam ne fornicaretur. Stabat ergo à veſpere in uno angulo cellulæ, ubi dormiebat mulier, pſallens & orans pro ea, & miſtens genuflexiones uſque ad auroram, & exinde occipiebat verbum ab ea, quòd auſi eſſet dicere alterum ejus.* Sic & S. Simeon cognomento *Salus*, ſcortationem meretricum dato eis pretio redimebat, uti refert idem Leontius in ejus Vita: qui & addit, eum à Deo donum caſtitatis accepiſſe adeò eximium, ut etiam cum meretricibus converſans, omni prorſus libidinis ſenſu careret.

SI JUSTUS IN TERRA RECIPIT, QUANTO MAGIS IMPIUS ET PECCATOR] Aliqui hanc ſententiam exponunt de juſti præmiis, quaſi ea opponantur iniuſti ſuppliciis. q. d. S. Deus juſtos non tantùm in futura vita præmiat, ſed & in præſenti multis cumulat donis: quanto magis impios non tantùm in gehenna puniet, & in præſenti vita multis cruciabit afflictionibus? Unde aliqui Hebræi ſic vertunt, *juſtus placem habebit in terra*; Hebr. enim שלם *ſalam* & pacare & retribuere ſignificat; Chald. *ecce juſtus in terra roboratur: impii autem & peccatores de terra perdentur*. Vers. 31.

Melùs alii paſſim hæc accipiunt de tribulationibus juſtorum, q. d. Si juſti ob leves & veniales culpas in hac vita tot caſtigantur ærumnis, quomodo caſtigabuntur impii ob graviſſima ſcelera non tam in hac vita quàm in gehenna? Unde illa S. Hilarionis tremebundi in morte ad animam vox: *Septuaginta propè annis ſervivi Chriſto, & mortem timeo?* Ita S. Ambroſ. l. 2. Apologiæ Davide. 3. *Si juſti*, inquit, *pœna ſæviorem ſuſceperunt ſententiam, in quemadmodum tibi ipſum impunitatis propinit, cùm Scriptura dicat. Si juſtus vix ſalvus fit, peccator & impius ubi parebunt?* Et S. Auguſt. l. 20. contra Fauſtum: *Quid enim juſtius unico* Dei filio *) cui tamen Deus non pepercit? Et quid evidentius quòd nec juſtis parcat, emendans eos varietate tribulationum? cùm de hac re aperiè ſit dictum. Et ſi juſtus vix ſalvus erit.* Et S. Gregor. 26. Moral. c. 27. *Peccata*, inquit, *nequaquam divina ſeverit as inulta remanere permittit, ſed iram ſuam à noxa* (juſtorum) *ſæpe ordine aperiore incipit, ut in reproborum damnatorum tandem in ſine metus conquieſcat*: ſicut lapis movetur per aerem ſed in terra quaſi in centro conquieſcit. Fusè & exactè hanc ſententiam explicat 1. Petr. 4. 18. quare hic ea non repetam, nec actum agam. Potiò Lyran. per exempla ſic eam explicat: *Si Martyres*, inquit, *tanta patiuntur iniuſte: quanta torquentur animarum tortores? ſi Job, Tobias, & alii Dei electi tanta in hac vita paſſi ſunt, quid miramur ſi nos longè inſtiones aliquas afflictionesque etiam impii non ſumus, ce tè quæ peccatores ſumus, iſti non ſoli ſunt, & veritas in nobis manet*, 1. Joan. 1. Huc facit illud Catonis:

Quod me ità patiris, patiendo fiere memento:
Cumque tenet iſti ſis, ipſam te indice damna.

CAPUT DUODECIMUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

MOre ſuo proponit antitheſes diligentis diſciplinam & eam odientis, impii & juſti operantis & otioſi: ſtulti & ſapientis, veracis & mendacis, fidelis & fraudulenti, ſapiùs verò incalcat bona & mala linguæ, patè à v. 13. uſque ad 20. & à v. 22. uſque ad 24.

1. QUi diligit diſciplinam, diligit ſcientiam: qui autem odit increpationes, inſipiens eſt. 2. Qui bonus eſt, hauriet gratiam à Domino: qui autem confidit in cogitationibus ſuis, impiè agit. 3. Non roborabitur homo ex impietate, & radix juſtorum non commovebitur. 4. Mulier diligens, corona eſt viro ſuo, & putredo in oſſibus eius, quæ confuſione res dignas gerit. 5. Cogitationes juſtorum judicia: & conſilia impiorum fraudulenta. 6. Verba impiorum inſidiantur ſanguini, os juſtorum liberabit eos. 7. Verte impios, & non erunt, domus autem juſtorum permanebit. 8. Doctrina ſua noſcetur vir, qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui. 9. Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus indigens pane. 10. Novit juſtus jumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia. 11. Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus, qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt. Qui ſuavis eſt in vini demorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam. 12. Deſiderium impii munimentum eſt peſſimorum, radix autem juſtorum proficiet. 13. Propter peccata labio-

labiorum ruina proximat malo, effugiet autem iuſtus de anguſtia. 14. De fructu oris ſui unuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei. 15. Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia. 16. Fatuus ſtatim indicat iram ſuam, qui autem diſſimulat iniuriam, callidus eſt. 17. Qui quod novit loquitur, index iuſtitiæ eſt, qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus. 18. Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ, lingua autem ſapientium ſanitas eſt. 19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum, qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacii. 20. Dolus in corde cogitantium mala, qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium. 21. Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit, impii autem replebuntur malo. 22. Abominatio eſt Domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt, placent ei. 23. Homo verſutus celat ſcientiam, & cor inſipientium provocat ſtultitiam. 24. Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſerviet. 25. Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur. 26. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt, iter autem impiorum decipiet eos. 27. Non inveniet fraudulentus lucrum, & ſubſtantia hominis erit auri pretium. 28. In ſemita iuſtitiæ, vita, iter autem devium ducit ad mortem.

VERS. 1. QUI DILIGIT DISCIPLINAM, DILIGIT SCIENTIAM (Septuag *ſenſum*) QUI AUTEM ODIT INCREPATIONES, INSIPIENS EST] Arabicus, *qui amat diſciplinam, amat bonitatem*, vel *beneficium*. Prodiſciplinam hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigationem, correptionem, increpationem. Unde Tigur. *qui diligit caſtigationem, diligit ſcientiam: qui verò caſtigationem odit, obruteſcit*, id eſt fit bardus & brutus: hoc enim eſt Hebr. בער *baar*. Per *ſcientiam* intellige practicam, putà morum conformationem, honeſtatem & virtutem.

Odiens diſciplinam eſt inſipiens. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Senſus ergo eſt: Qui amans eſt diſciplinæ, ac, cùm ab officio & à recto aberrat, ſinit ſe corrigi, libentique animo correptionem excipit; hic utique amat ſcientiam morum, putà honeſtatem & virtutem, ac proinde verè ſapit, verè philoſophus, id eſt, amator ſapientiæ eſt. qui autem odit increpationem, nec, cùm malè agit, patitur ſe corripi; hic utique inſipiens eſt, idque Primò, quia oſtendit ſuam ſuperbiam & arrogantiam, qua putat ſe plus ceteris ſapere, ideoque ſua vita & defectus ſibi dedè & ſuperbè defendit. Secundò, quia in errore & vitiis pertinaciter perſiſtit, nec inſtrui & corrigi vult; ideoque incorrigibilis & incmendabilis eſt. Tertiam cauſam inox ſubiiciam ex Antiocho. Quare ſicut æger deſipit, qui ægritudinem non agnoſcit, nec ei cauterium aut pharmacum actus adm veri patitur, itaque in ægritudine manet & moritur: & ſicut à via aberrans deſipit, ſi nolit in rectam viam reduci: & ſicut diſcipulus à veritate declinans deſipit, ſi nolit à magiſtro emendari & inſtrui: ſic prorſus deſipit, qui à virtute & via ſalutis aberrans non vult corrigi, inſtrui, dirigi, & in viam virtutis & ſalutis reponi. Ita S. Chryſoſt. tomo 3 homil. de ſecundis reprehenſ. *Qui*, inquit, *odit reprehenſiones, ait Salomon, inſipiens eſt. Non dixit, ſic vel ſic redargui, ſed tantùm redargui: namſi quidem inſtè urguit amicus, agit ut peccatum corrigat, ſin abſque ratione & immeritò, tam laudanda eſt voluntas eius, & probanda intentio mentis, agnoſcendumque & teſtandum amicitiæ beneficium. Non enim reprehenderet, niſi multum diligeret. Proinde ne ſtomachemur, nec ſuccenſeamus cùm arguimur.* Cùm ſubdit: *In peccatis*, inquit, *id efficiunt reprehenſiones, quod in vulneribus remedia. Idcirco ſicut inſipiens eſt qui pharmacum reiicit, ita & ſtultus eſt, qui non grato animo ſuſcipit reprehenſiones.* Addit ſimile ex ſole: *Quid lucidius ſole? Et tamen lux eius deficit. Et profectò ſicut lucidam illam lucem ſæpenumerò ſupervenientes tenebræ obtegunt, ita & intellectum noſtrum quaſi in meridie fulgentem & perſpicuum inconſideruntia obrepens tenebrarum reddit: & nonnunquam evenit, ut ſapiens non videat quod oportet, & minor & hebetior clarè & acutè illud perſpiciat.* Unde concludit S. Chryſoſt. *Correptionem bonè ferre, non vulgaris, ſed ſummæ philoſophiæ præconium & laus eſt.* Sic quoque capiendi Antiochus homil. 68. *Homo*, inquit, *ſi quidem deſo quàm moleſtiſſimè ſentit, ſequi pro abiecto habet & nihili, multa cum animi voluptate & benevolentia exſpuat, quæ in ſorcidum conceptiones, aut quamlibet uſperum obiurgationem. Beatus manachus, qui ſe aliud eſſe cenſet nihil, quàm omnium peripſema.* Peripſema, inquit Scholiaſtes, eſt ramentum & limatura, qua ſcilicet monachus omnium judiciis & cenſuris quaſi limis ſe corrigendum, radendum & in humilitate omnique virtute expoliendum ſubiicit. Probat id Antiochus: *Qui odit increpationes inſipiens eſt; quia ei impendes non ſimplex tribulatio; qui autem diligit eas, A liquet hunc iam nulla parvulli animi perturbatione, ſed ſedato eſſe animo. Quàm igitur profuerit benignè eos excipere, qui nos ſuis exercent ſanuis & ſcommatibus, quamlibet amarulentis, præ illis qui nos adornant ſuis commentitiis laudibus, qui iuxta Script. non differunt ab eo qui maledicit.*

Inſuper S. Auguſt. ſcripſit librum de Correptione & gratia, in quo obiicientibus Pelagianis neminem debere corripi, quòd corrigere vitia ſit opus gratiæ Dei, non liberi arbitrii & humanarum virium, uti faciebat S. Auguſt. & Orthodoxi: reſpondet cap. 5. *Quicumque corripi non vis, ex eo ſanè corripiendus es, quia corripi non vis. Non vis enim tua tibi vitia demonſtrari: non vis ut feriantur, fiatque tibi utilis dolor quo medicum quæras: non vis tibi tu ipſe offendi, ut, cùm deformem te vides, reformatorem deſideres, eique ſupplices ne in illa remaneas fuditare.* Et poſt pauca: *Dolor quippe ille quo ſibi diſplicet, quando ſenſit correptionis aculeum, excitat eum in maioris erubescentiæ affectum, ut Deo miſerante, incremento caritatis adiuvet, deſinas agere pudenda & dolenda, & agat laudanda & gratanda.*

His adde apophthegmata S. Auguſt. lib. de Correptionis: B *Melius eſt à iuſto miſericorditer corripi quàm fallaciter laudari*, ita ipſe in pſ 140. *Nemo corripitur & inſtruitur ſine labore & dolore, quin vinctus in infirmitate pectoris.* In pſal. 89. *Correptio ad emendationem pertinet, redarguio furoris, id eſt accuſatio ad damnationem.* In pſal. 6. *Quem non corrigunt verba, corrigent experimenta*, ſerm. 50. de Tempor. *Non corrigimur noſtrâ no Deo.* Homil. 2. inter 50. *Veritas etiam per iniquos corripit peccatores.* Ibidem hom. 5. Huc facit proverbium Sixti Philoſophi n. 237. *Qui ſapiens non obtemperat, nec Deo obtemperabit.*

QUI BONUS EST, HAURIET GRATIAM (Hebr. רצון *ratſon*, id eſt benevolentiam, favorem, gratiam) A DOMINO: QUI AUTEM CONFIDIT IN COGITATIONIBUS SUIS, IMPIE AGIT] Hebr. eſt בזמות *iaſcin*, quod cùm ſit in *hiphil*. ſignificat Primò, valdè impie agere, ut patet Daniel. 9. v. 5. & c. 12. v. 10. Secundò, ſignificat impietatis rerum agere & condemnare. Unde Pagnin. vertit, *& malas habentem cogitationes condemnabit*; & Tigur. *ſceleſtus impietatis condemnabitur.*

Igitur ſenſus generalis & adæquatus eſt, q. d. Vir bonus, qui bonitati & bonis actionibus, quibus Deo placeat, aſſiduè intendit, hic hauriet à Deo gratiam, ut de bono in melius proficiat, juxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion*, pſalm. 83. 8. *Qui autem confidit in cogitationibus*; Hebr. *vir cogitationum*, vel machinationum & imaginationum, qui ſcilicet ſuas imaginationes ſequitur, illique totus innititur, non Deo Deique voluntati & legi; hic aſſiduè impiè aget, ac quotidie de una impietate progredietur ad aliam, de minore ad majorem; donec culmen impietatis conſcendat, fiatque totus impius, indeque cum Lucifero à Deo præcipitetur in tartara. Unde Chald. vertit, *bonus eſt qui ſuſcipit voluntatem Dei: viri impii conſilium infringetur*; Syrus, *beneficit viro, qui cuſtodit voluntatem Domini: impius condemnabitur*: Aquila, *bonus ὑπεχχεῖται*, id eſt, *ſuperfundit*, vel potiùs *abunde & affluenter hauriri beneplacitum & gratiam à Domino*. Unde Beda appoſitè & claræ ſic explicat: *Qui bonus eſt non confidit in cogitationibus ſuis, ſed Domini gratiam quærit, & quantam invenit, per illam verè accipit, ut pie vivere poſſit. Qui autem in cogitationibus ſuis fidit, bonus eſſe neguit: nam*

quia

quia gratiam ſuperni adiutorii petere non curat meritis in impia actione perdutis.

Porrò, *bonus* hic quilibet *iuſtus* intelligitur, ſed præſertim *humilis*, inquit Beda & Hugo, qui humiliter diſciplinam & correptionem, de qua præceſſit, excipit: hic enim directè opponitur ſuperbo, qui in ſuis cogitationibus confidens diſciplinam reſpuit. Humilis enim ſua humili ſubmiſſione, quaſi inſtituenti & corripienti ſubiicit, metetur inſignem a Deo gratiam, qua tum vitium de quo corripitur efficaciter corrigat, tum ſe in virtute oppoſita ceteriſque valde promoveat. Unde Antiochus hom. 68. jam citata: *Vir humilis*, inquit, *incredibili Lætitia perfunditur tacitus ſuper correptione privata, & contempſu, magis quàm pro exhibito honore, & propter celebritatem nominis: unde & talis à Deo prædicatur beatus, iuxta Iſaiæ teſtimonium: Sanctificate eum qui extenuat animam ſuam, qui autem odit correptionem, imprudens.* Sicut enim haurientis aquam, eo puttorem & copioſiorem haurit, quo major eſt putei profunditas, ex quo haurit: ſic & juſtus eò majorem & copioſiorem Dei gratiam prolicit, quo major eſt animi ejus humilitas & demiſſio: ex hac enim velut e puteo haurienda eſt aqua vitæ, putà Dei gratia.

Denique Septuag habent, *melior ſ* minùs rectè Complut. legunt, *melius*) *qui annonat gratiam à Domino: vir autem iniquus taceſcitur.* Quæ ſententia ob curta eſt & hiulca. unde eam plenius & clariùs ſic effert Catena Græcor. *Melior* vel *præſtantior eſt, qui gratiam invenit apud Dominum, quàm qui honoratur apud homines: vir autem iniquus legiſque prævaricator ſcientia ornatur. Etenim*, ut ibidem ait Didymus, *comperiuntur quidam boni benique actionibus inſenes, ſed à Deo noti. Hos autem illis præfert, qui apud homines honorantur, magnique fiunt. Qui enim apud homines commendantur, ſæpenumero eiuſmodi laudem & commendationem in ſuperbiam vertunt: ut qui ſoli Deo cognito probatique ſunt, illi vertutem iuxta ad finem incontaminatam conſervant: nec iactura. Verùm apud homines iniquos & improbos nihil eiuſmodi locum habet: quandoquidem apud illos omnia ſunt perverſa & diſtorta.*

Gnoma philoſophi. Huic ſententiæ Salomonis parallela eſt illa Platonis in Theæteto: *Deo vicini eſt ſimilem, quàm ex hominibus aliquis iuſtiſſimus eſt. In hoc nimirum & vera hominis præſtantia & facultas verſatur, & quantum inde homo abſedit, adeptus & doctrina, id eſt nullitas, & huiſmodi quædam ignavia ſive imbecillitas, ut homines nomen amittat, ſanè exiſtit.* Et rurſum: *Philoſophia & vera ſapientia eſt, animi ſeditas à tenebroſa iſta vita, qua potiùs non quàm diu appellanda eſt, ad veram illam ventis locum.* Et illa Pindari in Iſthmiis, ode 6. *Si quis delectatus labore exercet à Deo fructus virtutis, ſimul Deus illi immobilem gloriam ſerit, iam ad ultimos felicitatis fines appellens anchoram iecit, divinitus honoratus exiſtens.* Et illud Sixti non Pontificis, ut volunt Ruffinus, ſed Philoſophi Pythagorici n. 1. *Fidelis homo, alacitas homo eſt: alacitas homo, homo Dei eſt: homo Dei eſt, qui Deo dignus eſt: Deo dignus eſt, qui nihil indignè agit.*

Moral. de amanda correptione. Moral ex hoc verſu & præcod. diſce, quàm fideles virtutis ſtudioſi, præſertim Religioſi, debeant facilès eſſe in admittenda diſciplina, correptione, objurgatione & caſtigatione, imo eam amare, deſiderare & ambire. Hæc enim eſt ſcala ad vitæ emendationem, ad humilitatem, ad patientiam omnemque virtutem & perfectionem. Quocirca Antiochus Abb. S. Lauræ S. Sabæ, qui ante mille annos floruit eo tempore, quo Heraclius Imperat. ſanctam crucem reportavit Hieroſolymam ſub annum Domini 614. Antiochus inquam homil. 68. jam citata: *Sanè*, inquit, *quàm cum par eſt magnum cenſeri & admirabilem, qui cùm increpatus accidit, & ignominia non levi aſperſus profert tamen quemadmodum honeſta illa Chananitis, magnique meriti, quæ quidem ſimul atque à Domino audiſſet, Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere catellis, non modò indignata non eſt, ſed ea diverſo ſeipſam extenuans reſpondit: Imò Domine; etenim catelli edunt de buccellis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Hoc reſponſo in admirationem tantæ iſtius & humilitatis & fidei ſe ſurrigens Dominus, dixit: O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis.* B. Iſaac Abbas orat. 8. inter alia apophthegmata hoc habet: *Si quis reprehendit te propter rem aliquam quam feciſti, vel non feciſti, ſi tacet, Jeſu ſe ſimilem præbet in reſpondendo. Quid, inquiet, feci? non amplius ei ſimilis es. Ac ſi par pari refert, ut omnino diſſimilis.* B. Dorotheus doctrina 11. docet efficax remedium adverſus quælibet peccata eſſe patientiam correptionis.

Verùm præ aliis ſublimiter & divinè hoc argumentum tractat Joannes Climacus gradu 4. de obedientia. Accipe pauca è multis: *Sicut crudelis eſt*, inquit, *in vero ſimulacri ſanctæ immundas panem capere, ita & ſerpſum & operarium Dei, qui animas ſuſcipit regendas, nisi ille carnes quam ut illum ſuſtinere poſſe novit, honoris ſingulis providere ſatagat, ſive per tentationes, ſive per ignominias, ſive per obiectiones, ſive per ludibria. Tres enim maximè crudum committit. Primum, quòd ipſe increpationis meretur privatur. Secundum, quod aliis ex alterius virtute proderſe poſſet, id agere omiſit. Tertium verò eſt, quod eſt gravissimum, quòd ii nonnunquam qui videntur eſſe probatiſſimi, & laboris patientiſſimi, ſi ad tempus negligantur, atque tum ut virtutibus prælati non corripiantur, ſive probris atque iniuriis non afficiantur, ea quæ in eis inerant modeſtia & tolerantia deſtituuntur. Nam etſi bona & frugifera pinguiſque terra eſt, conſuevit tamen aqua, id eſt ignominia, defoſſa illam infructuoſam ac ſilveſtrem efficere, ſpinaſque fornicationis & noxia ſcelerisatæ in ea germinare.*

Affert deinde inter alia exemplum Abbacyri, quem quotidie ab omnibus corripi & probris exagitari videns, interrogavit: *Quid eſt*, inquit, *frater Abbacyre, quòd te quotidie à menſa expelli video, ac nonnunquam dormire incunctanter? Qui ad hæc reſpondit: Crede mihi pater, probant me patres mei, utrùm monachus eſſe cupiam: non autem verò id faciunt, quam ego patris aliorumque intentionem non ignorans, leviſſimè ac ſine ulla moleſtia omnia tolero. Et ecce decimumquintum iam annum ego iſta ad cogitans, ſicut & ipſi quando monaſterium iniraui, dixerunt mihi, quòd uſque ad trigeſimum annum omnia patres probare ſolerent. Et rectè quidem, pater Ioannes: ſine probatione enim eorum non perſiſtitur. Hic igitur egregius Abbacyrus ſecundo anno poſtquam adveneram, migravit ad Dominum in monaſterio hoc, patribus tum deficeret, dicens: Gratias ago Domino & vobis, patres, quòd me ad ſalutem meam tentaſtis ingiter: hæc enim ex cauſa immunis à tentatione demonum baſtynus manſi.* Unde horrendo concludit: *Affigs in anima ligno (quam crucem divinam) incudem, videlicet mentem, ut pes alternat malleorum ictus & crepitus post aſſa ludibriis, & maledictis irriſionibuſque laceſſita, ininiis affecta, infractu & in nullo laſa ſed diſſoluta perſeverans ſeta lenis & plana immobiliſque perſiſtat. Exue te voluntatibus tuis, ut conſuſionis incudi: atque his undas ſtadium pistatis ingredere: irriſionis horis flagellis ne aquam vivam bibe.* Et pluribus interjectis ſubdit aureo hoc apophthegmate rem obſignans. *Is qui ad placidiſſimam animi quietem atque ad Deum tendit, die omni quæ maledicta non ſuſtinet, ingens detrimentum ſe ſuſtinuiſſe arbitratur.*

C

D

NON ROBORABITUR HOMO EX IMPIETATE: ET RADIX IUSTORUM NON COMMOVEBITUR] Pro *non roborabitur* hebr. eſt יכון *lo ticcon* id eſt *non dirigetur*, ut habent Sept. Complut. & Chald. item, *non firmabitur, non ſtabilietur*. ita Aquila & Symmach. Sept. Roman. *non proſperabitur homo ex iniquo, radices autem iuſtorum non auferentur*; Tigur. *nemo cum impietate firmus erit: radix autem iuſtorum non movebitur*, Vatabl. *homo impius non perdurabit, ſed eſtò peribit.* Vers. 3.

Senſus genetalis & adæquatus eſt, q. d. Impietas non proſperat, nec ſtabilem facit impium, ſed potiùs efficit, ut is adverſis multa incidat, evertatur & evellatur: at verò juſtitia & probitas juſtos proſperat, ſtabilit & firmat; ut videantur eſſe inſitæ arboris, quæ firmas in terra egit radices, ideoque nulla ventorum vi evelli, aut loco moveri poteſt.

Jam ſub hoc generali ſenſu ad particulares deſcendere licet. Unde Primò, Baynus hæc adaptat ad heredes & filios, q. d. Impius paucos, vel nullos, relinquit heredes & poſteros, eoſque miſeros & infelices, qui proindè ejus domum & familiam propagare & exaltare nequeant: at verò juſtus inſitar arboris bonæ radicatæ, ideoque multos ex ſe ramos ſpargentis, numerotam, felicem & ſplendidam progignet ſoboleni, per quam ſuam familiam propagabit, copioſamque & ſplendidam efficiet. Sic & Aben Ezra: *Radix*, inquit, *eſt ſymbolum poſteritatis, quam iuſti, tùm vita defunguntur, poſt ſe relinquunt.*

Secundò, noſter Salazar hæc more ſuo arctat ad divitias, q. d. Ex impietate, id eſt ex opibus iniuſtè partis, nemo roboratur, hoc eſt, nemo robuſtam, firmam & ſtabilem fortunam inde adipiſcitur. Nam cùm malè dilabantur, cum his pariter fortuna hominis labitur & ruit. *Radix autem iuſtorum*

juſtorum proficiet, q. d. Facultates juſtorum, id eſt juſtè parte, tamquam arbor quæ altiores egit radices, nulla vi avelleotur, vel auferentur, ſtabiles erunt & immotæ. Audi S. Chryſoſt. hom. 2. in epiſt. ad Epheſ. *Si vis filiis tradere divitias, poſſide juſtas: ſi nulla ſint tales, ha enim manent ſtantque firma & ſtabiles; quæ autem non ſunt ejuſmodi citò pereunt & intereunt.*

Tertiò, Lyran. Radix juſtorum, inquit, eſt eorum ſtabilitas in virtute & honore: unde David fuit ſtabilitus in regno pro ſe & pro ſua poſteritate.

Quartò, alii hæc referunt ad actiones: has enim in juſtis proſperat Deus; in impiis verò infauſtas reddit. Ita auctor Catenæ Græcor. *Quamquam*, inquit, *juſtus e medio abeat & moriatur, attamen radix eius manet firma. Nec ea tantùm, ſed bona quoque laudabileſque actiones ſenaque conſilia, quæ inde proſierant*, &c. *Siquidem præter alia hoc juſtis adhuc reſiduum eſt, quòd denuo ad vitam aliquando traditi ſint.*

Tropol. Radix juſti eſt juſtitia, gratia & charitas, quæ numquam cadet, cùm cæteta omnia, etiam ſcientia & prophetia, peritura ſint, 1. Corinth. 13. 8. Gratia enim eſt radix & lemen gloriæ: ſieut enim ex radice pullulat arbor; ſic ex gratia & charitate progignitur gloria æterna. Unde Apoſtolus Epheſ. 3. 17. *In charitate radicati & fundati, ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundum.*

Allegor. radix juſtorum eſt Deus & Chriſtus: quia enim juſti in Deo & cruce Chriſti, quaſi arbore vitali & immobili, radicati ſunt, hinc nulla tentatione vel tribulatione concutiuntur aut commoventur, dicuntque cum S. Paulo: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames?* &c. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Hinc Chriſtus vocatur *radix David*, Apoc. 5. 5. & c. 22. 16 ac *radix Jeſſe*, Iſaiæ 11. 1.

Anagog. radix juſtorum eſt æternitas: lectantur enim bona æterna, in iſque mentem ſpeique omnes defigunt: quocirca nullis temporalibus bonis vel malis, utpote caducis & evanidis, commoventur. Impii verò qui lectantur bona præſentia, eum iis tranſeunt & evaneſcunt: quare firmi & ſtabiles eſſe nequeunt. Unde S. Chryſoſt. hom. 2. in Geneſ. *Tale quiddam*, ait, *ſunt divitiæ, tale quiddam univerſa bonius vitæ proſperitas, nihil firmum habent, nihil ſubſiſtens, nihil ſtatum, nihil eadcatum; ſed magis quàm fluminum fluxa prætercurrit. Atqui ſpiritualia mea ſunt talia: ſunt enim firma, immobilia, vicciſſitudinem non accipientia, ſed ad omne ſæculum ſe extendentia. Quanta ergo ſit inſitiæ mutantia cum immobilibus communatæ?*

Vers. 4. MULIER DILIGENS, CORONA EST VIRO SUO: ET PUTREDO IN OSSIBUS EJUS, QUÆ CONFUSIONE RES DIGNAS OPERIT] Hebr. *quæ pudefacit*, Tigur. *mulier pudefaciens* (Vatabl *dedecoroſa*) *eſt cum tabes in oſſibus eius*. Hunc ſimilem eſt illud Sixti non Pontificis, uti volunt Ruffinus, ſed Philoſophi in Proverbos ſive Sententias, quæ habentur in Biblioth. SS. Patrum n. 228. *Mulier pudica eſt viri gloria. Reverentiam habens uxori, habebis eam reverentem.*

Aliqui *ſò diligens* accipiunt ut participium verbi *diligo*, ac inteipretantur *amans maritum*; ſed perperam: nam hebr. eſt אשת חיל *eſcet chail*, id eſt *mulier virtutis*, id eſt ſtrenua, ſedula, virilis, quæ ſtrenue filios & familiam regit, continet, promovet, ideoque marito non tantùm eſt huda, pudica & caſta; ſed & laborum dolorumque ejus omnium ſocia, ſolameo & remedium; cujus proinde dotes heroicas deſcribet toto cap. 31. Unde Theodot. vertit, *mulier fortitudinis*; Symmach. *abundantia*; Sept. *mulier fortis*; Chald. *honeſta*, Syrus, *virilis*; Tigur. *virtutibus prædita*; Aben Ezra, *mulier quæ divitias congerit, eſt mariti corona: quia illius opera in pretio habetur & honoratur: ſicut diadema regium caput coloris verendum reddit.*

Hæc viro ſuo eſt corona, id eſt inſtar coronæ eum ornat, lætificat, tegit, roborat; ſanctitate, vigore, gaudio, omnique bono afficit & teplet. Corona enim ſymbolum eſt perfectionis & cumuli, nihilque notat niſi perfectum & ſois numeris abſolutum, uti alibi dixi. Rurſum corona dicitur id quod decorum & glorioſum eſt. Alludit ad coronam nuptialem, qua ſponſos & ſponſa coronari ſolent in ſignum amoris & concordiæ, gratulationis & gaudii nuptialis, uti docet Carolus Paichalius libr. 2. de Coronis capit. 16. & 17. & Alexandr. ab Alex. lib. 2. Genial. c. 5. Unde Claudianus in nuptias Honorii Imper. ita canit:

Tu foſtus Hymenæe facis, tu gratia floris
Elige, tu geminas concordia necte coronas.

Corona ſymbolu. Primum.

Rurſum corona hæc ſymbolum erat victoriæ, quòd ſcilicet conjuges conjugio vicinent (cortationem), adulterium, procos & mœchos, omnemque vagam & pudendam libidinem. Ita S. Chryſ. hom. 9. in 1. ad Cor. in moralt: *Lèvites*, ait, *corona imponuntur capiti, ut victoriæ ſigna ſint, quòd ſcilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ita demum cubiculum ingrediuntur, quia ſcilicet à voluptate ſuperati non ſunt. Quod ſi libidine ſuperatus quiſpiam ſeipſum ſcortis addixerit, cum, tam ejs gratia coronatus incedat, qui tum fædè libidini colla ſubdiderit.* Tertiò, eadem ſigoum erat laboris & ſtrenuitatis. Unde moris fuit olim, ut nova nupta januam viri lana coronaret, quaſi quæ ſedula in lanificio futura, lineis la oeque pannis virum & filios eſſet amictura, juxta illud c. 31. 13. *Quæſivit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Et v. 21. *Non timebit domui ſuæ à frigoribus nivis, omnes enim domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus.* Quartò, corona hæc ſymbolum eſt regni: maritus enim eſt quaſi rex, cujus regnum eſt B uxor & familia. Unde S. Chryſoſt. homil. in pſal. 4. *Quoniam*, inquit, *David mulierem* (Bethſabee uxorem Uriæ) *quæ in veri poteſtate erat, tamquam alienum regnum occupaverat* (*cuilibet enim vere regnum eſt proprius conjux, & non ſic tot purpuram & diademata ſibi nanciſcitur* (*quam diligit*) *propterea qui ex uxore ei natus erat filius, inſurrexit tyrannus volens abripere regnum patris, vi rapuit ipſe regnum alienum, & vim paſſus eſt circa proprium; & qui clanculum peccaverat, de eo triumphat publicum actus eſt.* Quintò, corona hæc ſymbolum eſt integritatis, virtutis & perfectionis, juxta illud Iſaiæ 61. 10. *Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento juſtitiæ circumdedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sextò, corona hæc ſymbolum eſt filiorum multorum & inſignium, quæ uxor virilis parit & educat marito. Hi enim ſunt corona, id eſt decus & gloria, parentum, qui eos & in mensa & foris ſtipant, & circumdant inſtar coronæ. Unde Apoſtolus 1. ad Theſſal. 2. 19. *Quæ eſt enim*, inquit, *noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos*, &c. Et illud pſal. 127. 3. *Filii tui ſicut novella olivarum in circuitu menſæ tuæ*, q. d. Deo tibi benedicente, teque Deo cooperante, ex uxore multos inſignes procreabis, & in C omni virtute educabis filios, qui proinde quaſi corona te cingeot & ornabunt.

Secundum. *Tertium.* *Quartum.* *Quintum.* *Sextum.*

Myſtice, mulier diligens & ſtrenoa eſt Eccleſia, & quælibet anima ſancta, quæ Chriſtum ſponſum decorat & delectat quaſi corona, juxta illud Cantic. 3. 11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius*, putà in die incarnationis, quo Chriſtus carnem noſtram ſibi deſpondit, & in ea ceteros homines fideles & ſanctos, uti explicant S. Athanaſ. S. Ambroſ. S. Gregor. S. Bernard. Caſſiodorus, Philo Carpathius & alii ibidem. Et Iſaiæ c. 26. 2. *Eris*, inquit, *corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* Porro in incarnatione corona Chriſti fuit caro & humanitas aſſumpta: hæc enim Verbum cinxit & coronavit, in paſſione verò corona Chriſti fuit ſpinea, per quam meruit adipiſci in cælis roſeam & gemmeam. Atque ſpineam in hac vita communicat ſuis electis, uti communicavit realiter S. Catharinæ Senenſi. Spinea enim corona Chriſtus ſe exhibet regem patientium, afflictorum & tribulatorum, eoique præcedit quaſi antefignanus, D ut per ſpinas, dolores & cruces ſuos deducat ad immarceſcibilem gloriæ coronam. *Pudeat*, inquit S. Bernard. ſer. 5. in feſto omnium Sanctorum, *ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum.* Turpe centebant primi Chriſtiani coronari floribus ritu Gentilium, quòd Chriſtus ſpinis coronatus fuiſſet, ne Chriſto illudere & inſultare viderentur. Unde Clemens Alexandr. libr. 2. Pædag. c. 8. *Abſtinens*, inquit, *alienum eſt, ut qui audierimus Dominum fuiſſe ſpinis coronatum, ipſi cometabile Domini paſſioni per laudum inſultantes, bobamus capita redimita floribus.* Idem docet Tertull. libr. de Corona militis. Addit S. Athanaſ. Chriſtum coronatum fuiſſe ſpinis, ut omnes noſtrarum ſollicitudinum & angorum ſpinas in ſe ſuſcipiens, nos ſua ſecuritate & lætitia donaret, ſuoque patrocinio protegeret & coronaret. Unde tract. de Paſſione & cruce ſic ait: *Chriſtus ſpineam coronam geſtavit, ut vitia noſtra curas* (quaſi ſpinas in ſe ſuſcipiens) *abſterat*,

Corona Chriſti carnea & ſpinea.

My-

Mysticè, S. Thomas ſerm. de Cæcilia hoc thema ſermonis proponit : *Mulier diligens corona eſt viro ſuo*. Fuit enim, inquit, S. Cæcilia diligena quimupliciter. Primò, in carnis marceratione ; Secundò, in Dei dilectione ; Tertiò, in devota oratione ; Quartò, in eleemoſynarum largitione ; Quintò, in aliorum converſione. Eadem fuit corona viro ſuo : quia eumdem ad Chriſtum & ad caſtitatem convertit, unde cum eo meruit ab angelo corona liliorum donari. Eadem corona gemmea eſt viro ſuo in vita æterna. Idem S. Thom. in 1. Corinth. 7. lect. 2. hiiſce novem coronis S. Cæciliam condecorat. Primò, ſapientia in parte rationali ; Secundò, munditia in parte concupiſcibili ; Tertiò, conſtantia in parte iraſcibili ; Quartò, modeſtia contra multiloquium ; Quintò, veritate contra mendacium ; Sextò, diſcretione contra ſtultiloquium ; Septimò, ſanctimonia in facto ; Octavò, verecundia in ſigno ; Nonò, gratia in converſando.

Portò auctor Catenæ Græcor. per *mulierem virtutis*, myſticè accipit virtutem : per *rem confuſione dignam*, vitium & malitiam. *Senſus eſt*, inquit, *ſicut virtus mentem exornat, ita malitia eandem profanat & perdit, pravamque & inſolentem conviciatricem reddit. Rurſum, mulier virilis eſt anima iuſti : hæc enim viriliter contra vitia & animi perturbationes decertat, & ut quavis adverſitate ſuperior evadat, ſtrenuè laborat.*

Et putredo in oſſibus ejus, qua confusione erga deum gerit] Salonius, Beda, Lyran. & Hugo *ſui eius* referunt ad mulierem, q. d. Mulier impudica ſua libidine conciliat ſibi morbos & putredines, uti patet in lue venerea, quibus & caro & oſſa ejus putreſcunt & tabeſcunt, uti expetientia docet meretrices & mœchas computreſcere. Verùm ex antitheſi, & ex Hebræo pronomine maſculino, liquet *ſui eius* referri ad virum, q. d. Sicut mulier pudica & ſtrenua ioſtar coronæ virum ornat, lætificat, corroborat, vivificat : ita ex adverſo mulier impudica, deſidioſa & pigra (hujus enim opponitur *diligens* & ſedula. ita R. Levi) rixoſa, ebrioſa, prodiga, aliiſque vitiis pudendis dedita, virum dedecorat, affligit, infamat, mœrore & moleſtiis conficit, adeò ut medulla oſſium ea triſtitia diffluat & conſumatur, itaque omne ejus robur (quod eſt in oſſibus) & vigor intereat, ipſeque etiam ſenectam contrahat & emoriatur. Alludit ad illud Adæ de Eva : *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea*, Geneſ. 2. Ubi Anaſtaſius Sinaita, Oa, ait, ad robur, caro ad voluptatem pertinet : quia uxor bona marito non tantùm voluptatem, ſed & robur ad ſuperandos omnes labores & familiæ difficultates affert. Addit que : Vice verſa uxor mala os, id eſt robur, mariti exedit & conſumit. Unde Septuag. vertunt, *ſicus autem in ligno vermis, ſic virum diſperdit mulier malefica* : & Syrus more ſuo legens veſtigia Septuag. *ſicus frugis & vermis in ligno, ita virum proſligat mulier malum faciens*, q. d. Sicut teredo & tinea ſenſim lignum exedunt, erodunt, & conſumunt : ſic mulier mala & perverſa vires viri erodit & abſumit. *Maleficæ* eſt maligna, item inceſta & mœcha, indeque propriè malefica & venefica. Solent enim mœchæ ut amaſios mœchis fruantur, maritis ſecretò propinare venena, vel naturalia vel magica, quibus eum vel cæcò, vel ſenſim, conficiant & enecent, juxta illud Auſonii :

Toxica zelotypo dedit uxor inepta marito.

Et illud de maleficiato ad maleficam apud Athenæum lib. 6. *Tu illum venenis tuis putrefeciſti, & velut lignum tarie corruptum viciaſti*. Cùm enim mulieres ſint timidæ & imbecilles, quod vi & robore nequeunt, hoc fraude & veneficiis peragunt, ut non aperto marte, ſed ex inſidiis inimicos appetant & perdant. Refert Diodorus libr. 5. Hecaten feminam omnium primam aconitum invenîſſe, & ad venena mortifera conficienda ſummum ſtudium impendiſſe. Nota eſt Medea, Circe, & Theſſala mulier, id eſt venefica. Hinc tot ſagæ & veneficæ, cùm pauciores viri ſint ſagi & magi : Denique leges civiles mulieres adulteras & veneficas jungunt, velut quadam affinitate conjunctas, ſunt enim adulterium & veneficium proxima & cognata, ut mulier quæ impudica eſt, non raro ſit venefica. Leges hæſce citat Tiraquell. leg. connub. num. 22. & ſeq. Huc facit Hebræorum trutio Gemaræ adagium : *Quod eruca ſefamis, id meretrix eſt in domo*. Sicut enim eruca ſeſama & olera, in quibus degit, depaſcitur & vaſtat : ſic meretrix domum, in qua habitat conſumit, & miſerum maritum devorat. Hinc à Comico vocatur *limax* : limaces enim olera exedunt.

Cogitationes justorum judicia : at consilia impiorum fraudulenta] Hebr. *conſilia impiorum dolus* ; Septuag. *gubernans impii dolos*. Hebr. enim תחבלות *tachbulos* & conſilia & gubernacula ſignificat. Unde cum Septuag. ſic ad verbum vertas, *gubernacula impiorum dolus*, q. d. Gubernacula quibus impii ſe ſuaque gubernant & promovent, ſunt fraudes & doli. Eſt metaphora à gubernaculo navis. ſicut enim illo nauclerus regit navem, illudque intra navim abſcondit : ſic fraudulenti per dolos ſua peragunt, eoſque in corde celant & abſcondunt. Chald. *ſolertia* (Syrus, *molitiones* vel *converſatio*) *impiorum fraus eſt* ; Pagnin. *cogitationes juſtorum ad faciendum judicium, conſilia impiorum ad faciendam dolum*. Vers. 5.

Quæres, quænam ſint *judicia* quæ cogitant mente que verſant juſti ? Primò : auctor Catenæ Græcor. reſpondet eſſe Dei judicia, ejuſdemque præcepta : hæc enim juſti meditatione corde que & animo jugiter pertractant, uſque Numinis metum & cultum ſibi inducunt. Judicia juſtorum quæ? Resp. Primò.

Secundò, idem : *Judicia*, inquit, *exercent, qui ſecundum rationis dictamen aſſiduè operantur*. Sic & S. Gregor. 19. Moral. 13. explicans illud Job 29. *Et diadema te, judicio meo* : *Juſtorum judicia*, inquit, *veſtis diadematis comparantur, quia pro magni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam. Qui nimirum judicia ſecum quotidie introſus agunt : quid Deo, quid proximo debeant ſolerter aſpiciunt, atque ad agenda bona ſe vehementer accendunt, & de perpetratis malis difficilè redarguunt. Vnde bene quoque per Salomonem dicitur. Cogitationes juſtorum judicia. Juſti quippe ab omni ſtrepitu ſæculari ad corda ſua redeunt, ibique aſcendunt tribunal mentis, atque ante oculos ſe & proximum ſtatuunt, & deducunt ad mediam regulam teſtamenti, qua dicitur. Quæ vultis ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Tranſferunt in ſe perſonam proximi, & ſollicitè attendunt, quid ſibi, ſi ita offenſi, fieri, vel non fieri juſtè voluiſſent : ſicque diſtricte iure atque judicio cauſam ſuam & proximi, juxta tabulas divinæ legis in foro cordis examinant. Bene ergo dicitur : Cogitationes juſtorum judicia : quia ipſe eſtimat ſe latius metus coërcet, quaſi quadam libra eſt judicium in poteſtate.* Secundò.

Hujus conſcientiæ tribunalis perſonas omnes apte repræſentat S. Bernard. lib. de Inter. domo c. 14. *In domo propria*, inquit, *& in propria familia habeo accuſatores, teſtes, judices & tortores. Accuſat me conſcientia, teſtis eſt memoria, ratio iudex, voluptas carcer, timor tortor, obtrectamentum tormentum : quotquot enim fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta dura in pœna. Nam inde punimur, unde delectamur*. Accedit Beda : *Juſti*, inquit, *ſua facta ſi Domino placeant, ſedula meditatione dijudicant, ne forte ipſis minùs ſollicitis ſuppernus arbiter contra eos inviſibiliter adverſa diſponat, juxta illud Apoſtoli : Si noſmetipſos dijudicemus, non utique dijudicaremur*, 1. Cor. 11. *At reprobi divini timoris oblivi, de fraude quam faciunt ſua conſilia cogunt*.

Tertiò, S. Hieron. in cap. 5. Amos per *judicium* accipit mentis conſtantiam, q. d. Juſti maturè deliberant ; at ubi deliberarunt, in propoſito conſtantes ſunt : impii verò in horas mutant ſua conſilia & decreta. *Voluerunt*, inquit, *quaſi aqua judicium peſſimorum, quia non ſtat in una ſententia, ſed circumfertur omni vento doctrinæ. Quod probaverunt improbant, & quod priùs laudaverant, putant eſſe pro nihilo*. Tertiò.

Quartò, & genuinè, Vatabl. Janſen. Lyrao. & alii per *judicium* accipiunt jus & juſtitiam, q. d. Cogitationes juſtorum ſunt *judicia*, id eſt ſunt juſtitiæ, hoc eſt, ſunt juſtæ & æquæ, ut nulli faciant injuriam, ſed cuique ſua ſuum tribuant (eſt metonymia : ponitur enim abſtractum pro concreto, *juſtitia* pro *juſta*.) At verò cogitationes, machinationes & *conſilia impiorum* ſunt de dolis & fraudibus. Non enim aliud cogitant, quàm qua ratione aliis ſuum facere, eoſque decipere ac rebus ſuis fraudare queant, ut per fraudes & dolos res ſuas augeant & promoveant. Quartò.

Moraliter. Cogitationes juſtorum debent eſſe judicia, ut, quemadmodum judicium non inconſideratè agitur, ſed à judice magna mentis attentione exercetur : ita mens juſti, & ad perfectionem anhelantis cogitationes rationis judicio ſelectas recipiat, & non indifferenter ex otioſitate aut curioſitate inſurgentes admittat. Comprimat eas timor Domini ſanctus, qui occulta etiam cordis noſtri & ſecreta rimatur : liget eas ſpes donorum cæleſtium,

ſtium, quæ non inania cogitantibus, ſed pura & ſancta conſiderantibus frequentet offertur.

Porrò tangit hic Sapiens radicem omnis boni vel mali: hæc enim eſt bona vel mala cogitatio. Unde Beda in Collectaneis: *Iſtis ſimilibus*, inquit, *quaſi gradibus conſcenſit omne peccatum. Cogitatio namque pravi delectationem parit: delectatio conſenſionem, conſenſio actionem, actio conſuetudinem, conſuetudo neceſſitatem.* Vice verſa cogitatio ſancta rei ſanctæ delectationem parit, delectatio conſenſionem, conſenſio actionem, &c.

Vers. 6 VERBA IMPIORUM INSIDIANTUR SANGUINI, OS JUSTORUM LIBERABIT EOS] Cohæret hæc ſententia præcedenti; eſtque gradatio, q. d. Impii non tolùm ſtudent pios fraudare bonis, ſed & ſpoliare vita: tum ut facilius bona eorum occupent, tum quia oderunt eos eorumque pietatem & virtutem, quæ quaſi ſudes in oculis ipſorum impietatem aſſiduè pungit, cruciat & flagellat. Sic Jezabel per falſos teſtes ſuſtulit Naboth, ut ejus vineam occuparet, 3. Reg. 21.

ET OS JUSTORUM LIBERABIT EOS] Quos? eos ſcilicet, quorum ſanguini inſidiantur impii: ſicut Daniel liberavit Sutaonam, cujus vitæ inſidiabantur ſenes inceſti, Daniel. 13. ita Lyran. Baynus & Cajet. Porrò Janſen. extendit etiam ad impios, q. d. Impii cupiunt alios perdere: at Juſti omnes tam pios quàm impios tatagunt ſalvare. Noſter Salazar ad ſolos impios refert, q. d. Juſti non referunt par pari, ſed eos ipſos a quibus fraudulentis accuſationibus damnantur, eos inquam ipſi teſtimonio ſuo abſolvunt. Virtus enim non modo ſe ipſam, ſed & alios quoslibet tuetur & ſalvat. *Enimverò virtutum eſt virium, ut non modò ſeipſam adjuvet atque defendat, ſed alios propugnet, eorumque ope deſtitutis ferat*, inquit auctor Catenæ Græcor. Tanta & tam ampla eſt juſtorum charitas, ut omnes etiam inimicos brachiis amoris complectatur, ac vincat in bono malum, ex inimicis faciat amicos, juxta illud: *Inimicos æquè ac amicos amicat amor.*

Denique Decretum 5. quæſt. 5. cap. fin. per *os juſtorum* accipit os judicis impios caſtigantis, itaque eos ab impietate liberantis. *Aliud eſt*, inquit, *ex charitate illorum crimina deferre, ut quos ſecreta admonitione corrigere non poſſumus, convictos judicis ſententia corripiat: utque aliud inſidiando falſa obijcere, vel inſidiando vera facilè exprobrare. Illud verò charitatis, hoc autem imperatis eſt officium. Unde in Proverbiis dicitur: Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os juſtorum liberabit eos.*

Vers. 7. VERTE IMPIOS, ET NON ERUNT: DOMUS AUTEM JUSTORUM PERMANEBIT] Pro *verte* hebr. eſt הפך *haphoc*, quod tam eſt infinitivi modi quàm imperativi; unde tam *vertere* quàm *verte* ſignificat. Infinitivus autem apud Hebræos pro omni tempore, modo, numero & perſona accipitur. Unde Pagninus vertit, *vertet Deus impios, & non erunt*; & Vatabl. *evertentur impii, ut nuſquam ſint*; & Chald. *ſubvertuntur impii, & non invenientur*, Hebræi enim cùm careant verbis compoſitis, ſimplex uſurpant pro compoſito: unde הפך *haphac* ſignificat tam convertere, evertere, ſubvertere, quàm vertere.

Verùm Noſter propriè & nervosè vertit in imperativo *verte*, ſed ſenſu difficili. Primò, Beda, exponit, q. d. Converte, ò Deus, impios, præſertim hæreticos & infideles, ad bonam rugem, & ſic deſinent eſſe impii, erunteque pii: definet hæreſis & infidelitas, ac triumphabit ubique fides & pietas. Verte ergo illos, ut quod fuerant non ſint amplius impii, neque inimici, ſed evadant pii & amici. Sic & S. Gregor. hom. 32. in Euang. *Rolinguamus*, inquit, *noſmetipſos quales per ſanctum nos fecimus, & maneamus noſmetipſi, quales per gratiam facti ſumus. Ecce etenim, qui ſuperbus fuit, ſi conversus ad Chriſtum humilis factus eſt, ſemetipſum relinquit. Si luxuriosus quiſque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quiſque ambitioſam deſijt, & largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, præcludit oſtemetipſum reliquit. I, ſe quidem eſt per naſcentem, ſed non eſt per malitiam. Hinc enim ſcriptum eſt: Verte impios, & non erunt. Converſi namque impii non erunt, non quia non erunt omnino in eſſentia, ſed ſcilicet non erunt, in impietatis culpa. Tunc ergo noſmetipſos relinquimus, tunc nos ipſos abnegamus, cùm mutamus quod fuimus, & ad hoc nitimur, quod per novitatem vocamur. Penſemus quemadmodum ſe Paulus abnegaverat qui dicebat: Vivo autem jam non ego. Extinctus quippe fuerat ſavus ille perſecutor, & vivere cœperat pius prædicator.* Hic ſenſus moralis eſt, non literalis, ut patet ex antitheſi quæ ſequitur: *Domus autem juſtorum permanebit.*

Secundò, Janſenius exponit: *verte*, id eſt everte, ò Deus, ut impius non ſint, nec pios opprimat.

Tertiò, alii, q. d. Adverte, ò homo, pauliſper te vultumque tuum ab impiis: cumque te rurſus ad eos converteris & reſpexeris, videbis eos non eſſe & periiſſe, juxta illud pſal 36. *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros Libani. Tranſivi, & ecce non erat: quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Verùm ſic dicendum eſſet: *Verte te ab impiis*, jam autem dicitur: *Verte impios, & non erunt.*

Quartò, noſter Salazar: *Verte*, inquit, id eſt circumage impium, aut in orbem gyra; ut ſenſus ſit: tam citò impius perit atque eſſe deſinit, quàm citò volvitur in gyrum, id eſt, non longiori ſpatio permanebit, quàm aſt id quo gyrus abſolvitur. Verte igitur in gyrum, & interim non erit. Ad id ſpectat illius Philoſophi factum, qui rogatus, ut ſuam de vitæ humanæ brevitate enuntiaret ſententiam, vertit ſemetipſum in orbem; innuens ſcilicet ſe vitæ ſpatium unius gyri duratione metiri. Hinc alludit adagium Græcorum: κύκλῳ τὸ ὑφ' ἥλιον, id eſt, circulus aut orbis res humanæ. quod ego non ad viciſſitudinem, ſed potiùs ad durationem refero: id eſt, res humanæ ea velocitate abeunt & deficiunt, qua circulus vel orbis conficitur à ſaltatore vel ab alio quovis. hæc ipſe.

Quintò, ſimpliciter & germanè: *verte*, id eſt, ſi vel modicum verteris impios, videbis eos everti & non eſſe, q. d. Impii tenuiſſimam habent ſubſiſtentiam, quæ minima converſione, &, ut ita dicam, flatu uno, inſtar bullæ diffiatur, diſſipatur & evaneſcit, perinde ac in ludo ſcachiorum, aleæ rum, taxillorum, vertæ ſcachium vel aleam unam, & totum luſum, totam ludentis vincentiſque ſortem & ſortunam everteris. Quid enim eſt vita & ſors impii, niſi luſus ſortonæ, niſi ludus xleæ? Unde Septuag. *quocumque ſe verterit impius, deletur*, & Cajetanus, *verte impios*, id eſt, converte, aut, rotam fortunæ impiorum, ut cooverſa rota impii, qui in culmine conſiſtebant, deorſum devolvantur in imum; & videbis eos jam non eſſe, utpote depreſſos, ac fortunis, honore, ſtatu & grado, tandemque ipſa vita privatos & evertos. Rurſum, *verte impios*, id eſt, volve impiorum ætatem & ſæculum, volve paucos annos vitæ ipſorum, & videbis eos morte conſumptos, juxta illud Eccleſ. 1. *Generatio præterit, generat o advenit.* Omnia enim hæc notant citum tranſitum, finem & interitum impiorum cum ſua ſobole. q. d. Verte non nihil rotam temporum & ſæculorum jugiter rotantium ſibique ſuccedentium; videbis poſt paucos annos defeciſſe impios. Sicut enim in libro ſi vertas folium unum, ſuccedit aliud quod prius operit & ſepelit: & ſicut ſi intuearis verti volvique aquam fluminis, cernes aquam quæ coram te eſt, illicò labi & defluere, aliamque ſuccedere & affluere, quæ præcedentem extrudat: ita prorſus ſe habent impii, eorumque domus & familiæ parva converſione temporum. ſi poſt paucos annos eos requiras, videbis planè interiiſſe, nec reliquiſſe heredes, ſed è terra abraſos & æterna oblivione ſepultos: videbis alios ac ſæpè externos in eorum locum, domum, gradum, opes & præmia ſucceſſiſſe, imò illos ipſos excluſiſſe, & detrubaſſe impios: at verò domus & familiæ juſtorum, quia fundatæ in juſtitia, & in Dei patrocinio, permanent & perdurant per multa ſæcula.

Denique auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. vertit & explicat: *Quocumque impius cogitatione ſe vertit, omnis illius conatus & cogitatus omneque ſtudium atque conſilium fruſtraneum eſt. Per domum autem juſtorum bonas cogitationes hoc loco exprimit; quandoquidem bona ſententia, bonaque & ſalutaria cogitata, haud ſecùs in illorum animo prodeunt, atque ex divite quodam penu. Sunt ibi enim, ut illorum quoque domus ſuper petram ædificata.*

Vers. 8. DOCTRINA SUA NOSCETUR VIR: QUI AUTEM VANUS ET EXCORS EST, PATEBIT CONTEMPTUI] *Noſcetur*, id eſt publicè cognoſcetur, laudabitur & celebrabitur: hoc enim ſignificat Hebr. יהלל *ithallal*, hocque exigit antitheſis. Hebr. *ad os* (id eſt juxta quantitatem & menſuram) *intellectus laudabitur vir, & perverſus corde erit in contemptum*: Septuag. *os intelligentis laudatur à viro, ſtrenuus autem ſubſannatur*, vel, ut vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *Viri prudentis os vulgò laudatur: qui autem hebetis ingenii, cordis eſt ab omnibus ſubſannatur: vir*

eſo-

operoſus bonique actionibus eu inſtitutus deditus, tametſi rudis & indocta ſit, melior honoratiorque eſt ignavo diſerta compta-que oratione utente: Syrus, ex prudenti laudant mortales: excors autem deſpiciatur vultus ſuitus; Chald. *vir laudatur iuxta intellectum*; Symmach. *ſecundum prudentiam ſuam laudabitur vir; qui autem corde divaricat, pudefit*. Nonnulli doctrinam hic ſpeculativam accipiunt, q. d. Ex doctrina ſua noſcetur vir, an ſcilicet ſit philoſophus, an grammaticus, an medicus, an Jurisperitus, &c. Qui enim docet aut doctè diſſerit de rebus philoſophicis, is noſcitur eſſe philoſophus; qui de medicis, eſſe medicus; qui de juridicis; Jurisperitus, &c. Verùm hic ſenſus hoc loco eſt impertinens.

Alii per *doctrinam* accipiunt veritatem, q. d. Qui veritatem loquitur, is noſcetur eſſe verax & cordatus: at vanus & excors, qui mendacia ptoloquitur, noſcetur eſſe mendax; ideoque patebit contemptui.

Verùm dico: *Doctrina* hic, uti & toto hoc libro, non ſpeculativa, ſed practica intelligitur, idemque eſt quod *prudentia* tam in loquendo quam in agendo. Senſus ergo eſt, q. d. Per doctrinam, id eſt prudentiam, *noſcetur*: Hebr. *laudabitur*, *vir*; quia quantum in dicendo & operando oſtenderit prudentiam, tantum pariter famam & laudem conſequetur: ex adverſo qui vanus & excors eſt, Hebr. *qui curvus* vel *obliquus*, id eſt, pravus & perverſus eſt *corde*, qui ſcilicet prava loquitur vel agit; hic erit contemptui; quia habebitur imprudens, inſipiens; pravus & perverſus.

Porrò prudentia hæc requirit, ut quod dicimus & agimus, Primò, ſit verum & alienum ab omni falſitate & mendacio; Secundò, ut ſit ſincerum, & alienum à ſimulatione & hypocriſi; Tertiò, ut ſit graveteriumque, & alienum à levitate & ludicro jocorum & nugarum; Quartò, ut ſit juſtum, & alienum ab injuria aliorum; Quintò, ut ſit utile & alienum à damno & noxa; Sextò, ut ſit maturum & oportunum, nimium perſonis, loco & tempori congruum: quæ enim importuno loco vel tempore dicuntur vel aguntur, hæc imprudentiam ſapiunt, ideoque dicentem & agentem velut imprudentem contemptui & ludibrio exponunt.

Exemplum ſit Joſeph, qui & in carcere & in domo Putipharis, ita prudenter ſe geſſit, ut omnium ore celebratus à Pharaone præfectus fuerit Ægypto ac ſua prudentia fami, quæ Ægyptum & vicinas provincias occupaverat, ſuccurrerit, juxta illud pſal. 104. 21. *Conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ; ut erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret*. Et David, de quo dicitur 2. Reg. 18. 5. *Egrediebatur quoque David ad omnia quæcunque miſiſſet eum Saul, & prudenter ſe agebat*. Et v. ult. *Prudentius ſe gerebat David quàm omnes ſervi Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimis*. Et Daniel, qui à Nabucho-lonoſor ob eximiam prudentiam præpoſitus fuit toti monarchiæ Babyloniorum, Daniel. 2. 48. & c. 5. v. 12.

Porrò in ſermone illico cernitur prudentia vel imprudentia. Unde Socrates ajebat: *Loquere adoleſcens ut te videam*: in ſermone enim velut in ſpeculo videtur indoles pectoris & mentis. Idem dictitabat: *Qualis homo eſt, talis etiam eius erit oratio; orationi autem facta ſimillima. ſortie vita*. Teſtis eſt Cicero Tuſcul. 5. Et de Scipione cauto in verbis & factis dicebat Cato:

Ille ſapit ſolus, volitant alii velut umbra.

Maximus ſerm. 15. citat Romulum dicentem, *vaſa fictilia ſono & percuſſu, hominem verò ſermone explorandum eſſe*. Et Demonactem aſſerentem, *in ſpeculis vultus figuram, in colloquiis autem animi naturam & imaginem cerni poſſe: ſermonem enim quaſi ſigillum, animi formam effingere & proferre*. Et Solonem dictitantem, *orationem eſſe operum ſimulacrum*: ea quippe, quæ in opus proruont, priùs animo concepta verbis indicantur. Democriti apud Stobæum hæc eſt vox: *In ſpeculo faciei figura, in verbis autem animi qualitas cuiuſque hominis deprehenditur*.

Myſticè Beda. *Doctrina ſua*, inquit, *quiſque vir eſſe noſcitur: quia ſi recta docet, & hæc operibus implet, ſanctus eſſe colligitur*.

Vers. 9. MELIOR EST PAUPER ET SUFFICIENS SIBI, QUAM GLORIOSUS, ET INDIGENS PANE] Hebr. *melior eſt vilis* vel *ignobilis & ſervans ſibi, quam ſe gloriſicans & deficiens pane*. Pro *& ſervans ſibi*, alii vertunt, *& ſervus ipſi*. Unde Chald. *melior eſt abiectus qui habet ſervos; Pagnin. melior eſt qui flocci pendit ſe, & ſervus eſt ei, quam qui gloriſicat ſe, & caret pane*; & Vatabl *præſtat abiectus qui ſervos habet, id eſt dives eſt*, &c, q. d. Pluris ſit, & à pluribus colitur, qui abjectus plebejo veſtitu ſine pompa famulorum & equorum incedit, ac interim domi habet famulos, qui agros & vineas colant, quæ merces comparent, quibus rem ipſius augeant; quam gloriosus qui veſtibus ſericis aureiſque amictus, multis ſtipatus famulis pomposè incedit, & tamen domi non habet alimenta quibus ſe ſuoſque alat. Suot enim nonnulli, qui externùs ſoum ſplendorem oſtentant, omniaque ſua in externa ornamenta impendont, quo ſit ut domi egeant: malunt enim domi eſurire, & foris ſplendere, quàm domi abundare, & foris ſordere. in quos fusè invehitur S. Chryſoſt. hom. 22. in Matth.

Verùm Noſter meliùs vertit, *melior eſt pauper & ſerviens*, id eſt *ſufficiens ſibi*: qui enim ſibi laborando ſervit nec ſervilia opera detrectat, hic facilè ſibi ſufficiet etiam victum & veſtitum comparat. Hic *melior* eſt, id eſt præſtantior & tanquam prior judicatur, pluriſque fit, & à pluribus colitur, quam glorioſus, qui quaſi nobilis magnificè incedit, ideoque non vult laborare, ſed gloriatur nobilitate avorum & atavorum, ac ſplendore veſtium & famulorum, atque interim domi vix panem habet quem comedat. Unde Symmach. vertit, *melior eſt vir in utilitatem ſervient ſibi*; Syrus, *qui ſibi uſui eſt & ſervit*: & Tigue. *obſcurus homo qui ſibi laborat, præſtat glorioſe qui pane indiget*. Sic & R. Salomon, Aben Ezra & R. Levi, *Præſtantior*, inquit, *eſt, qui obſequium ſibi ſervit, egroſque colit, itaque dicatur, quàm qui honore excellens, ſibique vulgi a ſervitium oſtentans, cùm panis egeſtate laboret*. Clariſſimè verò Septuag. in Catena Græcor. ſic habent, ſicque explicantur à Baſil. & Chryſoſt. *Vir qui honore contemptis ſemmodis ſuis ſervit, præſtat homine gloriam aucupanti, neque panem tamen quo veſcatur, habenti*. Baſil. *Satius*, inquit, *eſt ſuis commodis operam dare, etiamſi ea de cauſa contemptui apud nonnullos habeatur, quam ſe ipſa egere, & vello nihilominus inter divites cenſeri*. Chryſoſt. *Quandoquidem multi laborem detrectant, non ſolùm tanquam moleſtum, verum etiam tanquam parum honeſtum, primùm quidem per exemplum à formica indoctiora & labore petitum eximere ſtuduit, ad has enim pigros eunte ſupra amandabat: hic vero alteram illam ſuſpicionem è medio ſubmovere contendit, quâ quis imbutus dicere forte poterit: Heus tu, quid de labore continuavis? Laborare res vilis & probroſo eſt, utpote mancipiorum propria. Ad hæc autem ille: Et quanto ſatius eſt hoc qualecunque probrum ſuſtinere, & lautè vivere, quàm fame toboſcere? Quæ quæſo de cauſa laborare dedecoroſum ducis? nec enim alteri ſervis, ut probrum devites, ſed tibi ipſi, & id quidem ſponte. Niſi enim teipſum ab inedia incommodè liberare velles, nullam penitus alienum rationem haberes ea propter tuæ ipſius, qui ex tali ſervitute fructum capis, adeoque non tam alteri quam tibi ipſi ſervis. Advertè milites, nemine unuſquiſque illorum ſibi ipſi ſervit? Nonne qui manuum opera vitam tolerant, pari modo ſibi ipſi ſervimus? Ne igitur ob laborem ſuccenſeatis, cui namque ipſius dominus eſt, & non alius quiſpiam. Nonne ſervili egent, qui victum oſtiatim quærunt, nulli ſervire? Ergo illi quoque ſibi ſervunt. Quæſo, obſecro, honor eſt illis, pane quo paſcantur egere?* Hucuſque S. Chryſoſt.

Porrò Septuag. eleganter opponunt *ἐπιτήδειος* ſufficientis ſibi τῷ egentis pane, q. d. Præſtat ſufficiens ſibi ingloriosus, quàm glorioſus egens pane, præſtat ignobilis ſatus nobili famelico.

Hinc diſce: divitiis præſtantiores eſſe nobilitate, juxta illud:

Et genus & formam regina pecunia donat.

indeque laborem otio; ac pauperem ſibi laborantem, ſuiſque licet paucis contentum, præſtare glorioſo, cui nihil ſufficit ad jactantiam, cùm omnia deſint ad vitam. Unde Apoſtolus: *Eſt*, ioquit, *quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*, græcè *αὐτάρκειᾳ*, id eſt animo ſuis contento. 1. Timoth. 6. & Salomonis ſuccinit Siracides: *melior eſt*, inquit, *qui operatur, & abundat in omnibus, quam qui gloriatur, & eget pane*. Eccli. 10. 30. Vide ibi dicta. Succinunt & gnomæ Philoſophorum. Antonius in Meliſſa cap. 37. citat Socratem dicentem, *ſatius eſſe ſe in paucis ſuculentibus cominentem hilariter agere, quam in magnis infeliciter. Quare diſſimulum eſſe, qui pauciſſimis contentus eſt*. Epictetus rogatus *quis eſſet dives?* reſpondit, *Cui ſatis eſt quod habet*. Maximus ſerm. 12. citat Democritum, qui rogatus, *quomodo quis dives fieri poſſet?* reſpondit, *Si ſupidiorum pauper eris, ſi incipio erit deſiderio. Quare ea quæ naturalibus divitiis contenti ſunt, ditiores eſſe iis, qui cum multo poſſideant, plus tamen concupiſcunt: illis enim nihil deeſſe, his plura quam poſſident*. Plato interrogatus, *quam-*

Sermo eſt ſpeculum mentis. Cassiod.

Suis contentus ſeſe.

Gnoma.

tas operæ habere conveniret? dixit, *Quanta poſſidenti neque inſidiæ parant, neque verum neceſſariarum inopiam.* Cleaocthea tuam vitam laborioſam præferens otioſæ nobilium: *Dum illi*, inquit, *pila ludunt, ego ſedens duram humum averto.* Senſit vir ſapiens hominem non ad otium, ſed ad laborem à Deo conditum eſſe, ut eo victum ſibi paret. Maximus ſerm. 32. citat Democritum, qui rogatus *quomodo laboriоſè & induſtriè differrem à deſidioſis? Quo*, inquit, *impii & pii, ſpe nimirùm bona. Sperant quippe qui ſerpunt laboribus futuros, opima laborum præmia, deſidet autem præſentem inventur ægeſtatem*, Probus Imp. non patiebatur militem eſſe otioſum, ſed inulta opera manu militari perfecit, dicens, *annonam gratuitam militem comedere non debere.* ita Flavius Vopiſcus in Vita Probi. Alfonſus Aragonum rex reprehenſus à quodam, quòd propriis manibus laboraſſet: *Nam quid*, inquit, *Deus & natura fruſtra regibus manus dederunt?* Rurſum: *Regum ciba eſt bonos*, inquit, *quem dii immortales non otio aut luxu, ſed improbis laboribus multiſque ſudoribus hominibus vendant.* ita Panorm. de Geſtis Alfonſi.

Labor & virtus propria nobilitas, non avorum. Gnoma.

Vera ergo nobilitas ſita eſt in labore non in otio: non in pompa, ſed in virtute: in factis & ſtemmatis non avorum, ſed cuique propriis: laboreenim ſuſtentamur & vivimus, virtute gloriamur, factis celebramur. Præclare Cicero orat. contra Salluſtium ſibi obiicientem generis ignobilitatem: *Sattus eſt*, inquit, *meis geſtis florere, quam maiorum opinione uti; & ita vivere, ut ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Et Poeta:

Et genus & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Et Caſſianus collat. 2. c. 10. *Nihil*, ait, *noſtrum eſt niſi hoc tantùm, quod corde poſſeſſum, atque anima noſtra cohærens, à nemine prorſus poteſt auferri.* Igitur *Nobilitas ſola eſt ſigno unica virtus. Nobiliſſima Deo eſt, clariſſima virtutibus. Aliena laudat, qui genus laudat ſuum.* Et Salon apud Auſonium: *Pulchritas multò paratur quàm creatur nobilis.* Urbanus III. Pontifex obiicienti ſibi generis humilitatem: *Magni viri*, inquit, *non naſcuntur, ſed virtute fiunt.* Maximilianus Imp. cuidam oblato auro nobilitatem emere volenti: *Deos quidem te poſſum*, inquit, *at nobilitare non niſi ex propria virtute poteſt.* Nimirum: *Simia haud ita ſe facit regio diplomate.* S. Greg. Nazianz. orat. 19. de Gregorio patre ſuo: *Suam nobilitatem*, inquit, *in pietate ſuam eſſe cenſebat, atq; ita erat, unde orium nobilium, & quò tandem pervenuri ſimus, intelligamus.* Auteè verò apud Prudentium Periſtephanon, ſive de Coronis, Romanus Martyr genere nobilis, ſed fide & effuſo ſanguine nobilior:

Poſtquam inter ictus hymnum dixit plumbeos,
Erectus inſit: Abſit ut me nobilem
Sanguis parentum præſtet, aut lex Curia;
Generoſa Chriſti ſocia nobilitat vivos.

At S. Agatha apud Quintianum Præſidem: *Mulèd præ ſanctis*, ait, *eſt Chriſtiana humilitas & ſervitus regum opibus & ſuperbia.*

Myſticè Salonius: *Verè*, inquit, *melior eſt frater idiota & ſimplex, qui operatur bona quæ novit, unde vitam æternam meretur habere in cœlis, quàm glorioſus, ideſt clarus vel nobilitate, vel compotus doctrinæ officio, qui indiget pane dilectionis, quia neque Dominum diligit neque proximum. Vel verè ideo pane indiget, quia non operatur quæ intelligit aut docet.* v. g. Meliùs eſt S. Franciſcus Ariſtotele, & quovis philoſopho ac mani Theologo.

Hanc gnomen pulchro ſimiæ & vulpis apologo venuſtat Cyrill libr. 3. Apol. moral. cap. 10. cujus titulus: *Quòd melius ſit minùs agere, quàm plus habere.* Cùm ſimia, inquit, locoia veſte in ſura & vana catenula irretita, ſubulans exultaret, ſuamque opulentiam & felicitatem iactaret, retudit eam vulpes dicęna, hæc non tam eſſe copiam, quàm inopiam, quòd veſtis indigentiæ, catenula captivitatis ſit ſignum. *Nam pauperem eſt*, inquit, *indigere, fortunæ vero habere, hanc unta ſuppleas indigentiam, avaritiæ verò ſemper plus cupere. Si amplius habet, aut eo indiget, aut non indiget, & ſi habet, aut his uteris, aut non uteris. Si uteris lacerando, fatua, ſi non uteris, eo vetuſtate avara. Si verò egeni habet, quam artificialiter divos, naturea tam paupere es. Vide igitur, quòd plus habere, aut ſine vilioſitate, aut ſine aliqua paupertate nemo poſſit, vane igitur, quia plus habes, gloriaris. Ego certe me minùs egere unar glorior, & arte unda n eſſe, quia non ego, nec cupio veſtimentum, diſiorem me puto. Nimirum, qui menus egetis natura dives eſt, cam ſe ipſe inſtruens. Solam namqjiane ni fallor, æſtimaverim eſſe veram opulentiam non aliunde mendicatam, ſed cupiditate abdicatam, natam habere ſufficientiam. Cupiditatis victor Diogenes, hoc ſe ditiorem putavit, qui minimis indigeret. Hinc cum virum quendam naturali vaſa manuum hauſtum ſumere vidiſſet, iam ſuppo dives ejus exemplo factus, poculorum vaſtatium confregit. Quare huiuſmodi divitiæ, ani naturalis pauperatis opitulativum ſolatium aut cupiditatis auxia ingum ſunt onerioſum. Diſce igitur, quid melius ſit non egere, quam indigentem, habere.*

Vers. 23. NOVIT JUSTUS JUMENTORUM SUORUM ANIMAS: VISCERA AUTEM IMPIORUM CRUDELIA.] Syrus, *impii autem clamant viſcera ſua*; Chald. *miſerationes impiorum crudelitas.* Hebr. enim רחמים *rachamim* & miſerationes, & viſceta, quæ ſedes ſunt miſericordiæ, & miſeratione commoventur, ſignificat. Senſus ergo Chaldæi, eſt q. d. Miſerationes impiorum ſunt crudeles, adeoque non ſunt miſeratio, ſed crudelitas. Si quando enim miſericordiam aliquam præſtant, tot moris miſerum trahunt, ac tanta verborum aſperitate & ſupercilio beneficia in odium adducunt, denique tot conditionum & uſurarum onere ea aggravant & vendunt, ut non tam miſereri quàm feritatem & crudelitatem exercere videantur.

Senſus Vulgatæ verſionis eſt, q. d. Novit juſtus, quantos labores & dolores animæ jumentorum ſuorum patiantur: ideoque eos moderatur: mitigat, ſolatur & medetur. Rurſum novit quid jumenti anima appetat, illudque ei exhibet. Unde Pagnin. vertit, *cognovit inſtus appetitum jumentis ſui.* Anima enim ſedes & ſymbolum eſt appetitus. *Novit* ergo non ſpeculativè tantùm, ſed & practicè: *novit*, id eſt attendit & curam gerit ſuorum jumentorum. Sic dicitur 2. Timoth. 2. 19. *Cognovit Dominus qui ſunt ejus*, id eſt amat, curat, protegit, promovet Deus ſuos electos. Et pſal. 1. 6. *Novit Dominus viam impiorum*: *novit*, id eſt, diligit, dirigit, ſecundat, & proſperat. Unde Septuag. vertunt, *juſtus miſeretur animæ jumentorum ſuorum*: *viſcera autem impiorum immiſericordia.*

Jam per *jumenta* Primò, Lyran. accipit ſervos & ancillas: *jumenta* enim dicuntur quaſi *juvamenta* ſervi autem juvant herum.

Secundò, Beda per *jumenta* accipit proximos rudes & hebetes inſtar jumentorum: hos enim juvare, & viciſſim ab iis juvari debemus lege naturæ & charitatis. *Juſtus*, inquit, *compatitur, & miſeretur, hebetudini & fragilitati proximorum ſibi commiſſorum.* Quam enim curam gerit bubulcus ſuorum boum & jumentorum, ac paſtor ſuarum ovium, eamdem gerere debet rector ſubditorum.

Tertiò, propriè & genuinè Abn Ezra: Novit, inquit, juſtus qua re indigeant ſua pecora illamque miſericorditer eis præſtat: quia juſtus non tamùm hominum, ſed & brutorum miſereretur; præſertim quia hæc miſericordia in ſuum commodum redundat. Qui enim alit & impinguat bovem ſuum, ſeipſum alit & impinguat: hos enim arabit herbo terram ſegetesque producet, ac deinde cedet ei in cibum. Itaque ellto amicitia & charitas propriè non ſit inter nos & bruta, ut docet S. Thomas & Ariſtot. tamen ad illa quaſi per manuſſam & auxeſin quamdam ſeſe extendit: eſtque hic amor non tam amicitiæ, quam concupiſcentiæ, quia herus amat bovem non ob bonum bovis, ſed quia bos eſt jumentum, peculium & bonum ſuum. Ita S. Chryſoſt. homil. 29. in 10 epiſt. ad Roman. *Suat enim*, inquit, *ſanctorum animæ vehementer miſet & hominum amantes, non ſolam erga ſues, ſed etiam alienos: ita ut hanc ſuam manſuetudinem etiam ad animantia bruta extendant. Propterea & ſapiens quidam dixit: Juſtus miſeretur animarum jumentorum ſuorum. Si ergo jumentorum, multo magis hominum.* Idem Chryſoſt. plenius in Catena Græcor. hunc locum ſic explicat: *Quid*, inquit. *audio? Numquid juſtus jumentorum ſuorum animas miſeretur? Utique ergo illa quoque magnam humanitatem & clementiam oſtendere oportet. Idque eum ob alia tum ab id maxime, quòd ea ratione & occaſione illos compati & condolere diſcamus, qui eiuſdem nobiſcum ſunt generis. Nec enim Deus eiura cauſam in lege præcipit, ut jumentum prolapſum erigamus, & errabundam ovem ad viam reducamus; neque bovem triturantis os obligemus. Vult itaque ut magnam in bruta quoque animantia miſericordiam exerceamus. Primò quidem propter nos ipſos, deinde verò ut quod neceſſaria miniſteria obeunda magis ſint idonea: poſtremo autem ut eorum & humanitatem in illa exercere aſſueti, qua ſua nobis miniſteria præſtant, erga proximos paulatim benigni & miſericordes evadamus. Qui eam*

exer-

exteriorum miſeretur, multò magis familiarium & domeſticorum miſerebitur: & qui miſericordiam exercet in jumentum, magis exercebit illam in fratrem conſanguineum. Sed dicet forſan: Jumentorum miniſterio uſum eſſe, frater autem nullum emolumento. Imò verò magnum: conciliat enim tibi æternam apud Deum mercedem. Ecce qualem curam & ſervitium jumentis impendimus, ut bene ſit illis; neque enim aut ignominioſum hoc ducimus, & hominibus ſervire longè ducemus? Tropice autem per jumenta indociles, & rationis luce pene deſtitutos diſcipulos hoc loco ſignificat.

Pietas inſita in jumenta.

Idcirco ergo Deus Judæis præceperat miſereri jumentorum, ut diligerent miſereri proximorum, ne, ſi io jumenta eſſent crudeles, diſcerent eſſerari in homines. Ita ſanxit: *Non arabis in bove ſimul & aſino*, Deuter. 22. 10. quia aſinus impar eſt bovi: quare ſi idem cum bove jugum trahereſet, plus æquo gravaretur. Et: *Non coques haedum in lacte matris ſuæ*, Exodi 25. 19. quia crudele eſt; ut lac matris, quod hædo eſt alimentum vitæ, fiat eidem tormentum mortis: Et: *Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis invenerit, & matrem pullis vel ovis deſuper incubantem, non tenebis eam cum filiis, ſed abire patieris*. Deuter. 22. 6. Ita ſanxit diem ſabbathi, ut in eo quies daretur tam jumentis, quàm hominibus, ab omni opere & labore, quo per ſeptenarium deſudant, Deuter. 5. 14. Hæc miſericordiam Deus ſanxit non tantùm ſuo verbo, ſed & exemplo. Ipſe enim jumentorum curam gerit. unde illud pſalm. 35. 7. *Homines & jumenta ſalvabis Domine*. Et Chriſtus, ait S. Bernard. in præcepto poſitus fuit inter bovem & aſinum, ut ſalvaret homines & jumenta. Et pſal. 103. 14. *Producens fœnum jumentis*. Et pſal. 146. 9. *Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum*. Deum ergo Deique pietatem imitantur, qui in beſtias miſericordes ſunt.

Exempla.

Sic S. Antelmus, ut habet ejus Vita, affectu commiſerationis movebatur erga beſtias, eaſque deflebat cùm laqueis venatorum irretitas cerneret. Gordianus ſenior. Imp. teſte Capitolino, tantæ bonitatis erat, ut in ſcholis, ſi quis puerorum vapularet lacrymas non teneret.

Præ reliquis tenuum hunc pietatis in beſtias oſtendit S. Franciſcus, de quo ita ſcribit S. Bonavent. l. 1. Vitæ ejus c. 8. *Conſideratione primæ originis omnium, abundantiori pietate repletus, creaturas quantumlibet parvas fratris vel ſororis appellabat nominibus, pro eo quòd ſciebat eas unum ſecum habere principium. Illas tamen viſceroſiùs amplectebatur & dulciùs; quæ Chriſti manſuetudinem piam ſimilitudine naturali prætendunt, & Seraph. ſignificatione ſignant. Redemit frequenter agnes, qui ducebantur ad mortem; illius memor agni mitiſſimi, qui ad occiſionem duci voluit pro peccatoribus redimendis*. Narrat deinde eum ſui, ſive porcæ, quæ agnum occiderat, maledixiſſe, at ſuem inox infirmari cœpiſſe, & intra triduum mortuam. Similiter eum aves & pices captos libertate donaſſe: quocirca eas illi applauſiſſe, ac ab eo invitatas cantu ſuo Deum laudaſſe. Mira ſunt quæ addit de cicada, phaſiano, falcone, & lupis à viro ſancto dilectis & protectis, atque ad Dei laudem inviratis.

Myſticè R. Levi: Juſtus, ioquit, novit animam jumenti ſui, id eſt vitam corporis ſui (corpus enim eſt quaſi jumentum animæ) tuetur & curat, adeoque cavet ne corpus nimium labore affligat, ne nimia auſteritate vigiliarum, inediæ, ciliciorum, diſciplinarum illud conficiat. *Viſcera autem impiorum crudelia*, quia dum gulæ, l. libidini & vitiis intemperanter indulgent, crudeliter in ſeipſos ſæviunt: nam & ſanitatem & robur læduot; quin & vitam non tardò ſibi auferunt, aut certè decurtant.

Deoique notanda hic collectio & dogma arcanum Caſſiani collat. 21. c. 20. *Juſtus*, inquit, *miſeretur animæ jumentorum ſuorum: viſcera autem impiorum ſine miſericordia. Idcoque iiſdem vitiis ſubjacere monachum certiſſimum eſt, quæ in alio inclementi atque inhumana ſeveritate condemnat. Rex enim rigidus incurret in mala*, Prov. 13. juxta Septuag.

QUI OPERATUR TERRAM SUAM, SATIABITUR PANIBUS: QUI AUTEM SECTATUR OTIUM, STULTISSIMUS EST] Hebr. *indiget corde*. Pro *otium* hebr. eſt רקים *Rekim*, quod Aquila, Theodot. & Septuag. vertunt, *κενὰ*, id eſt *vana*; Syrus, *qui feſtinat poſt vanitatem*; Chal. *vacua*; Pagnin. *vacui*; Baynus, *inania*; Tigur. *perditos*. *Rekim* enim ſignificat homines ignavos, otioſos, inanes, perditos, quales ſunt ſcurræ & mendici validi: item res inanes, vanas, perditas. Qui eorum cum ſcurris ignavis & otioſis verſatur, ſectatur ignavum, vanum, turpe & ſceleratum otium, ſique ſcurra, maledicus, fur, &c. Huc facit proverb. Syrorum & Arabum cent. 2. oum. 27. *Acquire diligentiam; ea enim eſt theſaurus magnus*, & n. 28. *Recede a pigritia, quia ipſa eſt plena damno*.

Vers. 10.

S. Chryſoſt. in Catena Græcor. hæc ita præced. v. 9. & 10. connectit, q. d. *Non quia operandum & laborandum dixi, inaſte quoque diteſcendum dixi. Bona ſane & honeſta eſt operatio ſed ea quæ cum juſtitia eſt coniunctæ, cuiuſmodi eſt agricultura. Ignavia enim malitiam parit & fovet, non etiam cum familiarem angit*. Accedit S. Heron qui per *vana* accipit mercaturam, utpote periculoſam & incertam, quaſi ab ea Sapiens avocet homines ad agriculturam. Explicans enim illud Iſaiæ 23. de Tyro: *Operare terram tuam; quoniam naves nequaquam vocatæ de Chartagine. Profuit enim Tyro* (unquit Hieron.) *naves interire peregrinas, ut cogatur operari terram ſuam, de qua in Proverbiis dicitur: Qui operatur terram ſuam ſatiabitur panibus, &c. Ut nequaquam de incerto fluctuum naufragiorumq; diſcrimine, ſed operis ſui vi ac frugibus.*

Verùm ſub agricultura hic quodlibet opus honeſtum, & quamlibet artem honeſtè diteſcendi accipit: hæc enim opponitur inertiæ otio: propoſui tamen agriculturam, tum quia ea eſt maximè neceſſaria, tum quia ipſa eſt *ars innocentiſſima* (ait S. Auguſt. ſcribens contra Fauſtum Manichæum, eam damnantem homicidii, quòd plantas evellendo eis animam vitamque adimat) ideoque præcepta Adæ in paradiſo, & rurſum poſt expulſionem è paradiſo, quam proinde primi Patriarchæ, ac deinde reges et iam & principes, uti Job, Abraham, Moſes, Eſau, &c. exercuere. Quin & Dioclerianus, teſte Eutropio, relicto imperio in ruſticatione conſenuit: atque Herculeo & Galerio eum ad imperium reſumendum invitantibus: *Utinam*, inquit, *Salonæ poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta, profectò iſtud tentandum numquam indicaretis*. Pharaotes Indorum rex Apollonio de ejus victu ſciſcitanti, *Ego*, ait, *pal marum fructibus, aut oleribus paſcor, aut quæ pratenſi mihi arbores, quas ego his manibus colo*. Lyſander Lacedæmonius cùm ad Cyrum minorem Perſarum regem veniſſet, in hortum ductus, admiratus & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, Cyrum interrogavit, à quo eſſent arbores plantatæ, & cojus ſolertia tam aptè dimenſæ: Cui reſpondens Cyrus ait: *Atqui ego ipſe ſum iſta dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio; mea enim manus ſunt ſata*. Tum Lyſander purpuram ornatumque Perſicum multo auro ſplendeotem intuens dixiſſe fertur: *Recte Cyre te beatum ferunt homines, quoniam virtuti tuæ fortuna comme-lia eſt*. ita Cicero in Catone.

Quæres, cur ſectans otium vocetur *ſtultiſſimus*? Reſp. Primò, quia otium inducit pauperiem & hominem ad tamem necemque redigit. Quid autem ſtultius quàm inerti otio ſibi famem mortemque conficere? & quid aliud eſt otium, *quàm vivi hominis ſepultura*? ut ait Philoſophus. *Otioſus ſtultiſſimus. Primò.*

Secundò, quia otium facit mentem ignavam hebeſcere & bruteſcere, ſicut hebeſcit & rubigine obducitur ferrum otioſum, ut gladius & culter, quo nemo utitur. Unde Caſſiodorus: *Natura humana*, inquit, *ſicut duris laboribus inſtruitur; ita per otia torpentia infirmatur*. Conſonat Plutarchus in Moralibus. *Ingenium*, ait, *hominis ceu cuticem & ſenium in otio contrahit, propter obſcuritatem: & quies vitaqua ſedentaria non modò corporibus, verùm etiam animis marcorem affert*. Et S. Chryſoſt. hom. 5. in 1. ad Corinth. *Eorum* (qui laborant) *ſunt animæ pueriles*, inquit, *eorum ſunt mentes robuſtiores ac ſemineres. Nam qui eſt otioſus, & multa temere loquitur, & multa agit temere, & toto die nihil operatur corpore & vetuſto mentem repletam habet*. *Secundò.*

Tertiò, quia otium parit detractiones, calumnias, irriſiones, ſurta, eſtque cauſa omnis mali: otioſi enim ſiunt aleatores, compotatores, ſcortatores, prædones, &c. Quocirca Diogenes teſte Laertio lib 6. otioſorum negotium dicebat eſſe amorem; quòd hic affectus potiſſimùm occupet otio deditos. Ita enim fit, ut, dum otio vacant, in rem negotioſiſſimam incidant. Et Appius Claudius, teſte Valer. Maximo dictitabat populo Romano longè melius committi negotium quàm otium; quòd populus bellis excitetur ad virtutem, in pace defluat ad voluptates ac luxum, ex quibus naſcitur ſæpe rumpubl. ac regnorum exitium. *Tertiò.*

Myſticè, Polychron. in Catena Græcorum, *Terram*, inquit, *hic vocat animam, in qua bona & malæ cogitationes generantur: bona, ſi eam ſanctis cogitationibus & operationibus exerceas; mala, ſi eam otiari ſinas. Panes vocat divini verbi pabula: ſtultos* *Myſticè anima ut terra colenda.*

ſtultos autem eos dixit qui circa vanam doctrinam occupantur. A Sic & Beda: *Ille*, inquit, *terram ſuam ſimmunè operatur, qui arcana cordis ſui per quotidianum exercitia, per legis meditationem, per vigilantiam mentis, quaſi qui exercet agriculturam, aſſiduè erudit, atque ſpiritualibus cibis velut pannibus, ne fame ignorantiæ periclitetur, interioris hominis ſui ſenſum refouere non deſiſtit. Qui exercet animam ſuam ſpiritualibus ſtudiis, & nunc virtutibus, & tunc dapibus ſaturabitur præmiorum; qui autem pro ſalute animæ ſuæ nunc laborare deſtructas, eunc inter ſtultos reprobabitur: tamoſi nunc vel divina, vel mundana, ſapientia glorioſus videtur.*

Rurſum B. Petrus Damiani per terram accipit corpus; quod laboribus & pœnitentiis ſubigendum eſt, ut eorum pientiæ & beneficentiæ fructus proferat. Sic enim ait in epiſt. ad Fratres mandatorum tranſgreſſores: *Quiſquis deſiderat ſpiritualium ſegetum uberrimo diſcoſcere, deſudet nunc agrum ſui corporis diſciplinæ ac continentiæ vomere continuo labore ſalcato, & tamquam nevolium ſuorum glebas ſecubo ſapientiæ confringat: dum quidquid durum, quidquid infœcundum in ſe deprehenderit, ingiti pœnitentiæ commiſſionibus terat. Nec deſpinas gulæ prurientis mordaci, atque laboriſcontes carnalium deſideriorum vepres radicitus exſirpato, quo uberes proventus* B *ſpiritualium ſegetum valeant ſui corporis cura proferre. Unde Salomon ait: Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus.* Vide quæ de agriculturæ literali & myſtica dixi Geneſ. 2. 15.

QUI SUAVIS EST IN VINI DEMORATIONIBUS (perperam Beda & Lyran. legunt, *in vini moderationibus*) IN SUIS MUNITIONIBUS RELINQUIT CONTUMELIAM] Hic verſus deeſt in Hebræo, ſed eum habent Roman. & Græca, quæ ſic habent: *Qui incendit in vini converſationibus* (ſympoſiis) *immoratur, in munitionibus ſuis ignominiam reliquit.* Senſus eſt, q. d. Qui delectatur immorari ſympoſiis & vini compotationibus, hic *in ſuis munitionibus*, id eſt domibus, arcibus, urbibus, locisque aliis quamcumvis munitis relinquit infamiam & ignominiam: quia ebrietas multa ſecum affert probra, dedecora & damna, inter quæ Primum eſt, quòd ebrius mente captus efſutat quidquid in animo habet, omniaque ſua ſecreta prodat, ob quæ odia ſibi concitat, inſidias accerſit, fortunis, & ſæpe vita privatur. Rurſum ebrius præ cæteris meritò nudat corpus, ejuſque partes, quas honeſtas contegit. Sic Noe ebrius nudavit verenda ſua, quæ ſanè magna eſt ignominia, idcoque irriſus fuit à Cham filio ſuo, Geneſ. 9. 22. C

Probra crapulæ, Primum.

Secundum. Secundum, quòd, ubi mero incaluit, multa dicat agatque ridicula, inſulſa, delira. Unde S. Baſil. orat. de ebrietate: *Cum multum*, inquit, *meri infuſum fuerit, quaſi tyrannus quidam arcem petit, & a ſumma vertice ingentes tumultus animæ præbet, nulli vel ne principali quidem parcens, ſed ipſam primùm rationem in ſervitutem captam adducit: deinde eam diſpoſitionem, ac ornatum, qui doctrinam parit eſt, confundit ac perturbat riſu indecoro, voce horrenda, ira præcipiti, libidine effrenata, æſtro ac furore in omnem inhoneſtam voluptatem.*

Tertium. Tertiùm, quòd cœnaculum & cubiculum repleat vomitu, crapula, ſordibus, juxta illud Iſaiæ 28. 8. *Menſa repletæ ſunt vomitu.* Et Jerem. 48. 26. *Allidet manum Moab in vomitu ſuo, & erit in deriſum etiam ipſe.* Et illud Habacuc 2. 16. *Repletus es ignominia ſuper gloriam: bibe tu quoque, & conſopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.*

Quartum. Quartum, quòd porrò deco quat patrimonium, itaque D ſe, filios & uxorem redigat ad inopiam & paupertatem. Nam ut ait S. Ambroſ. libr. de Elia & jejunio cap. 12. *Ebrii uno die bibunt multorum dierum labores.*

Quintum. Quintum, quòd civium & militum ebrietas det occaſionem hoſti invadendi, capiendi & vaſtandi arces & urbes. ita auctor Catenæ Græcor. Sic Balthaſſar ſua comportatione perdidit vitam, Babylonem & monarchiam Babyloniorum, Daniel. 5. 30. Sic Holofernes ebrietate ſua perdidit ſe totaque Aſſyriorum caſtra, Judith 13. 10. Quocirca ait S. Ambroſ. l. de Elia & jejunio c. 9. *Unius mulieris* (Judith) *ſic animum innumeros ſtrovit exercitus ebriorum.* Sic Troja indulgens genio à Græcis capta eſt, juxta illud Virg. 8. Æneid.

Invadunt urbem vino ſomnoque ſepultam.

Verè Plato apud Stobæum ſerm 18. *Gubernator ebriosus*, inquit, *& quivis eorumque vel præpoſitus omnia ſubverſi, ſive navigium, ſive currum, ſive exercitum, ſive urbem, ſive quamcumque rem fidei ſuæ commiſſam.* Quocirca idem Plato dial. 3. de Republ. ita ſancit: *Non conceditur cuſtodi ut ebrietate gravatus, ubi tot rerum ſit, miſciat, nempe ridiculum eſſet cuſtodi indigere custodem.*

Denique probra & damna ebrietatis deſcribit S. Ambroſ. lib. de Elia & jejunio c. 16. *Ebrietas*, inquit, *fomentum libidinis, ebrietas inventum infamiæ, ebrietas venenum ſapientiæ. Hæc ſenſus hominum mutat & formas, per hanc ſimus ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati exhibere ſe non queunt, & in beſtiales libidines excitantur, ut nullum tempus præſcriptum habeant, quod docuit indulgere concubitui: vecors amicitiæ, calore variantur, oculi igeſcunt, are anhelant, fremunt naribus, in furore ardeſcunt, ſenſu occidunt. Hinc phreneſis periculoſa, hinc calculi gravis pœna, hinc exitialis eruditas, hinc vomitus frequens ſemeſas epulas cum internorum viſcerum ejectione fundentium.* Et nonnullis interiectis: *Hinc etiam vanæ imagines, incerti viſus, inſtabilis greſſus: umbras ſæpè tranſiliunt ſicut foveas. Natas his cum facit terra, ſubitò erigi & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolum maribus approbendunt, ani concurrentibus monibus ſibi videntur inclusi. Murmur in auribus tamquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctus littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alii viſa ſolvuntur incondita, alii inconſolabiliter mœrore deplorant, alii cernuus irrationabiliter pavitant. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt: enucleatè nullis verbis poſſunt quantalibet ſtimulanda impulſu petas; niſi reſipuerint, exigitare non poſſunt. Unde bene Jeremias huiſmodi hominem tamquam ſuperfluam creaturam deſtruendum putat. Quid eſt homo obrius, niſi ſuperflua creatura.*

DESIDERIUM IMPII MONIMANTUM EST PRAVORUM: RADIX AUTEM JUSTORUM PROFICIET] Vers. 12. Perperam Beda, Lyran. & Complut. pro *munimentum* legunt *monumentum*, ſicque eam ponunt, q. d. Deſiderant impii, gaudentque dum impii ſibi ſimiles vigent in hominum memoria, dumque eis ſplendida ſepulcra & monumenta eriguntur. Perperam inquam nam Hebr. מצוד *metſod* ſignificat arcem & munimentum, non monumentum: ſignificat quoque rete & venationem. Unde R. Salomon vertens, *venatio*, ſic explicat, q. d. *Impii hoc maximè optant, ut iis vaſcantur, eamque ſuſtineas, quæ ſceleroti per fraudem & rapinam venati fuerint.* Melius Chald. vertit, *deſiderat impius retia mali*; Syrus, *ad malum præparandum*, Cajet *deſiderium impii laqueus malorum*, q. d. Impius optat & quærit modos, artes & dolos, quibus quaſi retibus juſtos illaqueet & perdat: at verò juſti Deo protegente illos evadent: *radix enim juſtorum proficiet*; Syrus, *germinabit*, Chald *permanebit*; Tigur. vertit, *qui impietatem deſiderat, malum venatur: at radix juſtorum ſurgit eſt*; Vatabl. *optat impius retia malorum, id eſt optat ſibi dari artes malorum; vel munitionem & præſidium malorum, quo ſtilicet poſſit cæteros alios lædere.* Hæc verſio plana eſt & facilis, ad eamque Vulgata accommodari poteſt. Planior tamen Vulgatæ verſionis ſenſus eſt, q. d. Deſiderant impii muniri & roborari peſſimos, ut eorum ſocietate & robore ſe ſuamque impietatem communiant & ſtabiliant contra viros principeſque pios & probos. Sic hæretici unius urbis vel regni deſiderant hæreticos alterius urbium & regnorum roborari, ac potiri victoriis contra principes orthodoxos, ut per eos & ſuam & hæreſin ſtabiliant, ac fidem orthodoxam cum principibus eam propugnantibus peſſumdent & everſant. At incaſſum laborant. Nam Deo impietatis vindice fidem fideleſque ſuos prorrgente, *radix juſtorum proficiet*, ſcilicet juſtitia & juſti firmiores agant radices, id eſt magis confirmentur, roborentur, ac magis magisque creſcant & proficiant: ex adverſo impietas cum impiis ſenſim infirmetur, decreſcat & evaneſcat, ut nunc hæreſim decreſcere cernimus & gratulamur. Quocirca auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit & explicat: *Deſideria impiorum ſunt improba, at piorum radices quaſi valde cinctæ ſunt ſirmæ.* Et Paulus quoque Apoſtolus pietatem & charitatem radicem & fundamentum appellat: *in charitate*, ſcribit, *fundati & radicati.* Sunt autem ejuſmodi in tuto collocati; liquidem pietas ab omni adverſitate liberat. Aut ob id certè illud dicitur: quia illorum ſententiæ & cognatus ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, fundati ſunt. hactenus auctor.

Rurſum noſter Salazar Septuag. ea Complut. & Rom. ſic ad verbum vertit, *cupiditates impiorum malæ: radix autem juſtorum in munitionibus.* Idque tripliciter explicat. Primò, q. d. Impiorum cupiditates & ſtudia rebus malis, id eſt ca-

ducis

ducis & terrenis, affixa ſunt, nihil ſublime & cæleſte cogitant: contrà verò radices juſtorum, id eſt eorum affectiones & ſtudia in munitionibus. q. d. Juſti altiora & ſublimiora affectant, cæleſtia meditantur, in hiſque figunt deſideria ſua. Vel aliter: Impii quidem voluntas & mens exarmata eſt atque imbellis, atque adeò illam innumeræ cupiditates & pravæ affectiones invadunt. At verò *radix iuſtorum*, id eſt eorumdem voluntas animuſque, *in munitionibus*, id eſt ſeptus undiquè ac munitus eſt, ne ſcilicet pravæ cupiditates illum adoriantur & debellent. Aut denique, quod ſatius reor, nomen *radicis* ex familiari Scripturæ loquendi modo divitias & fortunas ſonat. Atque adeò ſenſus eſt: Cupiditates impiorum malæ, id eſt ad malum inferendum pronæ: juſtos enim & probos circumvenire, & bonis ſuis ſpoliare cupidiſſimè deſiderant. Radix verò pioſum, id eſt eorum facultates, in munitionibus, hoc eſt tutæ atque ſecuræ ſunt ab eorum inſidiis, quaſi muris ſeptæ ac præmunitæ forent. Hæc ipſe more ſuo elegantèr & ingeniosè.

Vers. 13. PROPTER PECCATA LABIORUM RUINA PROXIMAT MALO: EFFUGIET AUTEM JUSTUS OB ANGUSTIA] *Malo* eſt generis maſculini, non neutri, q. d. Homini malo, non rei malæ, vel ad rem malam. Pro *ruina* hebr. eſt מוקש *moker*, id eſt laqueus, qui homines & aves ducit in ruinam & mortem. Unde ex Hebræo vertas, *in prævaricatione labiorum laqueus malo*, id eſt homini impio, ſupple, approximat. Alii vertunt, *laqueus malus*, q. d. Impius fraude quam labiis concinnat, malum aliis ſtruit laqueum. Verùm prior verſio eſt aptior. Unde Septuag. vertunt, *propter labiorum lapſum peccator insidiis in laqueos* (Chald. *corruit malus*; Syrus, *capietur iniquus autem eiuſmodi laqueis facile declinat*; Vatabl. *ſermone ſuo irretitur malus; juſtus autem on angustiis evadit*.

Senſus eſt. q. d. Impius intemperantis eſt linguæ, ſuaque garrulitate & dicacitate imprudenter parat ſibi laqueum & ruinam: quia propter eam in multas incidit lites & calamitates. At juſtus effugiet de angustia: rum quia cavet à garrulitate, quæ parit laqueos & angustias: tum quia juſtus ita ſapiens eſt & cautus, ut, ſi quando in aliquam angustiam incidat, ſua loquendi agendique prudentia & ſagacitate, norit ſe ex ea expedire, & laqueum effugere. Ita David accuſatus apud Achis regem Palæſtinæ, quòd eſſet proditor à Saule ad eum perdendum ſubmiſſus, calumniam hanc effugit prudenter ſimulando ſe ſtultum & delirum, 1. Reg. 21. 13 Sic Abigail excidium domui ſuæ ob duritiem Nabal mariti ſui imminens à Davide, prudenti & humili ſermone iræ Davidis ſedando, diſcuſſit & effugit, 1. Reg. 25. 23 & ſequent.

Myſticè, S. Thom. ſerm. de decollat. S. Joannis Baptiſtæ, hanc ſententiam eidem adaptat, eamque quaſi themα ſermonis proponit: Baptiſta, inquit, hodie decollatus ab Herode liberatus fuit à triplici angustia, ſcilicet carceris, corporis & ſæculi, &c. quia ſcilicet tranſiit in libertatem gloriæ filiorum Dei: vit enim ad limbum patrum, nuntians eis Chriſtum advenisſe. Unde & Chriſtus ſequenti anno crucifixus & mortuus. ad limbum deſcendens, eidem cum ceteris patribus gloriam beatitudinis contulit, eumque glorioſum in cælum aſcendens, ſecum cum triumpho deduxit.

Poſt hunc verſum Septuag. in editione Romana hanc ſuomen, quæ nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Vulgata Latina extat, interſerunt: *Qui vides levia, miſericordia dignus habebitur: qui autem occurris in portis, vexabis animas*. hoc eſt, inquit Scholiaſtes: *Qui vides levia*, id eſt probus, modeſtus & non curioſus, miſericordia dignus eſt: *at qui occurris in portis*, id eſt curioſus, & qui ſe intrudit in negotia, vexabit multos. Auctor verò Catenæ Græcor. hunc verſum ſic enuntiat, ſicque explicat: *Qui placido miſericordiaque oculo intuetur, & ipſe miſericordiam conſequetur: qui autem in portis ſe obviam fert, animas exercit. Placido cernentem enim vocare videtur, qui nulla neque invidia, neque avaritia laborat, neque quid diſcretio exigat, ignorat: per eum autem, qui in portis occurrit, avarum deſignat, aut illum ſaæ, qui proximo inſidias parat, videntque adverſaturi tes hominum eiuſmodi, qui illis qui controverſiarum cauſa in tribunal ingrediuntur, in ipſo ſtatim introitu ſeſe objectat: aut enim de aliquo, qui à viis, quæ ad vitam ducunt, ad malas ſemitas eos abducere conatur, quibus mala machinatur*. Et Olympiod. *Qui non videt aſperè, hoc eſt, qui recta placidaque mente ornatus eſt, is* (utpote nihil aſperitatis in peccato reliquum habens) *Deum videbit. Qui autem in portis occurrit, eſt avarus: ſiquidem quærens quem exterat & conſumat, quaſi in portis, ubi alium ire dicebatur, occurrere & inſidiari dicitur*.

Vers. 14. DE FRUCTU ORIS SUI UNUSQUISQUE REPLEBETUR (Hebr. *ſaturabitur*) BONIS, ET JUXTA OPERA MANUUM SUARUM RETRIBUETUR EI] Ita Hebr. Aquila, Chald. & Symmach. licet Septuag. pro *manuum*, habeant, *labiorum*. *Et retributio labiorum eius*, inquiunt *debitur illi*. Perperam Cajetan. à citatis interpretibus recedens, vertit, *de fructu oris viri ſaturabitur bono*, ſcilicet auditor, *& iuxta opera manuum ſuarum retribuentur ei*; ſicque explicat, quaſi hic ponatur diſcrimen fructus ſermonum & operarum, quòd ſcilicet fructum ſermonum percipiat non loquens, ſed audiens: fructum verò, id eſt mercedem, operum percipiat ipſe operans. Contrarium enim hic dicit Salomon, ſcilicet tam oris quàm operis fructum ad ſuum pertinere ac redire auctorem. Unde Vatabl. ſic explicat, q. d. Verba & opera accipient à Deo retributionem. Sic & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Ne arbitreris*, inquit, *in operibus tantùm virtutem conſiſtere, nam perſæpe quoque conſiſtit in verbis. Quare ſubdit, Retributio labiorum ejus tribuetur illi. Atque hoc quoque ſpectat illud Domini. Ex ore tuo iudico te ſerve nequam*. Alius ibidem: *Virilis anima ſermo ad virtutem tendit: & quidem bonus bonos generat fructus, ſicut è diverſa malus malos. Dominus autem tamquam benignus & liberalis dator liberalem mercedem perſolvit bonis; ſupplicia autem ex inſtituto non irrogat, verùm mali ſibi ipſis illa adſciſcunt*.

Maximè verò ſignificat hic Sapiens, eos, qui blandis verbis æquè ac eleemoſynis mœſtos, ægros & afflictos ſolantur, lætificant & exhilarant; ſimili modo, ac pari, imò majori menſura (ut innuunt Septuag.) à Deo & ab aliis lætificandos fore & exhilarandos, juxta illud S. Gregor. *Et gaudia tribuens, unde os lætificandus, accipies*. Et illud. *Qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*. Et illud Chriſti: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Matth 5.

Vers. 15. VIA STULTI RECTA IN OCULIS EJUS: QUI AUTEM SAPIENS EST, AUDIT CONSILIA] Pagnin. *obtemperat conſilio*: Symmach. invertit, *qui verò audit conſilia*, inquit, *ſapiens erit*: quia ex conſilio quod ſuſcepit, proficiet in ſapientia. Senſus eſt, q. d. Stultus, id eſt inſipiens & impeudens, id quod concepit & judicat. vel concupiſcit & amat, oculis mentis ſuæ cenſet eſſe æquum & rectum: unde ſibi præſidens alios conſulere negligit, at ſapiens ſuo judicio diffidens alios conſulit, eorumque conſilia libens amplectitur & ſequitur. Ratio eſt Prima; quòd ſtulti ſunt ſuperbi, putantque ſe plus aliis, imò ſe ſolos ſapere. Rurſum, *dum docti & ſapientes magis putari quàm eſſe concupiſcunt, ideo alios audire deſtruant*, ait S. Auguſt. epiſt. 174. At ſapientes ſunt humiles, ſciuntq; in propriis facilè quemlibet falli, nec ambiunt haberi, ſed eſſe ſapientes: ideirco libenter alios audiunt, imò conſulunt. Alii enim ſincerius de nobis rebuſque noſtris judicant, quàm nos ipſi. Nos enim in noſtris excæcat amor proprius.

Cur ſtulti ſibi præſidant? Ratio. Prima.

Secunda.

Secunda, quia ſtulti amant ſuas cupiditates, iiſque ita affixi ſunt, ut ab eis avelli nolint: quare caventaliosenſulere, ne prava eorum deſideria & judicia arguantur, eademque relinquere & mutare vi veritatis cogantur. Sapientes verò ſequuntur judicium rationis, virtutis & legis divinæ, quæ ſuadet, ut in propriis alios conſulamus, ne latens amor cupiditatis alicujus judicium offuſcet, ac cupiditatem pro ratione ſubſtituat.

Tertia.

Tertia, quòd ſtulti duri ſint cerebri, pertinaces & obſtinati in eo quod ſemel ſibi perſuaſerunt: at ſapientes ſinant ſe duci & flecti quocumq; eos ratio & veritas conſiliorum, quæ ab aliis ſuggeruntur, ducit. Sic Moſes licet aſſiduè cum Deo colloquens, Jethro tamen ſoceri ſui conſilium de parciendo in alios regiminis onere libens admiſit, magno ſui & totius populi commodo Exodi 18. Sic S. Petrus licet caput Eccleſiæ, Pauli licet inferioris conſilium, imò correptionem, de non judaizando humiliter audivit & ſuſcepit, Galat 2.

S. Auguſtini ſubtilitas cenſurae Hieron.

Eminuit hac in re S. Auguſt. qui eùm ingenio eſſet acutiſſimo, & doctrina eminenti, tamen alios, ac imprimis S. Hieron. de dubiis S. Scripturæ conſulere ſolitus fuit, ut patet ex epiſt. ejus 8. ad S. Hieron. in cujus fine ait: *Sanè idem frater aliqua ſcripta noſtra ferat ſecum; quibus legendis ſi dignationem adhibueris, etiam ſinceram atque fraternam ſeveritatem adhibeas quæſo. Non enim aliter intelligo*

quod ſcriptum eſt: Emendabit me juſtus in miſericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: niſi quia magis amat obiurgator ſanans, quàm adulator ungens caput. Ego autem difficillimè bonus judex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior vellem; aut cupidior. Videt etiam interdum vitia mea, ſed hæc male audire à melioribus, ne, cùm me vellet forte ſe reprehendere, rurſus mihi blandiar, & monitu ſuo potiùs mihi videar in me quàm juſtam tuliſſe ſententiam. Item S. Ambroſ. qui ſcribens ad Sabinum, illius licet ſe eruditione inferioris cenſuræ ſcripta ſua ſubmiſit, cauſamque addit: *Noſtro enim quomodo præter imprudentia caliginem, quæ me circumfundit, unumquemque fallunt ſua ſcripta; atque ut filii etiam deformes delectant, ſic etiam ſcripturem indecoret etiam ſermones ſui palpant.* *S. Ambroſ. Sabini.*

Denique parallela Salomoni eſt illa Siracidia gnome: *Vili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non panitebis*, Eccli. 32. 24. Et illa Tobiæ ad filium, c. 4. 19. *Conſilium ſemper a ſapiente perquire.*

FATUUS STATIM INDICAT IRAM SUAM] Hebr. *ſtulti in die cognoſcetur ira ejus*, id eſt, ut Septuag. & Syrus, *imprudens eadem die emittit iram ſuam*, S. Cyprian. *patefacit furorem ſuum*; Chald. *ſtultus impotenter iram ſuam oſtendit.* B

VERS. 16. QUI AUTEM DISSIMULAT INIURIAM, CALLIDUS EST] Hebr. *tegens ignominiam, callidus eſt*; Vatabl. *cautus eſt*; Septuag. *abſcondit* (Beda, *occultat*) *autem ignominiam vir aſtutus. Callidus* ergo hic idem eſt quod prudens & aſtutus. ita auctor Catenæ Græcor. Significat in offenſa & ira maximè dignoſci ſapientem à ſtulto: quòd ſtultus illicò iram prodat, ſapiens eam tegat, celet & diſſimuler. Hinc illud elegans Hebræorum proverbium בְּקַרְקַע בְּנַחַס בְּכַעַס *bechàs bar Kos bachaaz*, id eſt *in crumena, in calce, in ira* maximè cognoſcitur indolea & ingenium hominis: in crumena enim cognoſcitur ejus avaritia, vel liberalitas: in calce eius ſobrietas, vel ebrietas: in ira ejus prudentia diſſimulandi, vel imprudentia indignandi vel ulciſcendi.

Triplex diſcrimen inter ſtultum & ſapientem in ira.

Triplex ergo hic innuitur diſcrimen, quo in ira ſapiens à ſtulto ſecernitur. Primum eſt. *Stultus* ſi verbo alperiore, multò magis ſi verbere pungatur, illicò ira corripitur & excandeſcit; quia paſſione, *non ratione* agitur. At ſapiens licet ſcommate, aliove verbo, aut facto duriore appetatur, mentem cohibet ne iraſcatur, quia illam habet placidam, eò quòd iram mortificarit, ira que potens ſit & dominus. Quocirca in ſapiente *ira rationis ſenſui canis paſſari obedit*, ut ait S. Baſil. homil. de ira, ut ſcilicet inſtar canis nunc immittatur in gregem, nunc revocetur à ratione ad eius libitum. *Primum.* C

Secundum.

Secundum. Stultua ira correptus illi interiùs in animo indulget. Dum enim injuriam ſibi factam jugiter recogitat & exaggerat, animum ira gravidum magnis accendit & inflammat: non enim ſtuduit mortificationi, ſed inſtar bruti iras & appetitus ſuos ſequitur, illiſque indulget: quo fit, ut ex ira incidat in indignationem & furorem. At verò ſapiens eſto aliquando ita ſubita corripiatur, tamen illam ſtatim in animo refrænat & compeſcit. Illicò enim judicium mentis advocat, quod multas illi rationes iræ reprimendæ ſuggerit. Rurſum ſapiens novit illud Sixti philoſophi nu. 275. *Magnam ſcito eſſe ſapientiam, per quam ferre poſſis inerudito rum inſipientiam.* Et nu. 283. *Domeſticorum indignationes ferre ſapientis eſt.* Præclarè S. Ambroſ. in cap. 6. S. Lucæ ad illud *Beati pauperes*: *Mitiga*, inquit, *affectum tuum, ut non iraſcatis, aut certe iratus ne peccaveris, juxta quod ſcriptum eſt: Iraſcimini, & nolite peccare. Præclarum eſt enim motum temperare ceraſtis, nec minoris virtutis ducitur cohibere iracundiam, quàm omnino non iraſci; cùm plerumque illud lentius, hoc ſenius æſtimetur.*

Tertium.

Tertium. Stultus iram animo conceptam exteriùs prodit per vultum iracundum, per verba indignationis plena, per geſtus minacea, &c. Clamat enim, vociferatur, minatur, complodit manus, pedibus pulſat terram, convitia jactat, &c. Sicut enim ſcintilla ignis injecta in ſtipulas, niſi reſtinguatur, ſerpit gliſcitque, nec deſinit donec interiùs totam domum pervaſerit; quo facto foras per feneſtras & tecta ecumpit. ſic prorſus res ſe habet in ira, cui ſtultus non reſiſtit, ſed eam ſequitur, fovet & auget. At verò ſapiens iram etiam juſtè animo conceptam premit & tegit, ne foras erumpat. Sapienter enim cogitat, ſi eam prodat, ſe tam alios, quàm ſeipſum, magis ira accenſurum, lites & rixas concitaturum, nilque boni ſed multum mali effecturum, juxta illud Apoſtoli: *Iraſcimini & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*, Epheſ. 4. 26. vide ibi dicta. *Inimicias enim qui ulciſcitur, exaggerat*, inquit Ariſtot. Prudenter ergo iram quaſi feram animo cohibet, ne, ſi leo hic furens foras exiliat, in noxam & cædem multorum ruat: quare expectat dum ſedata ira, ratione tem ſuam agat, ac injuriam ſibi illatam vel corripiendo offendentem, vel juridicè eandem ſuam agendo, vel potiùs eam condonando delear & oblireret. Ita Caſſianus collat. 20. cap. 27. *Stultus eadem ipſa hora pronunciat iram ſuam: occultat autem ignominiam ſuam aſtutus. Nemo enim*, inquit, *ignominioſam iracundiæ paſſionem ita à ſapientibus occultari debere decernit, ut iracundia velocitatem ea pars, non prohibeat tarditatem, quam utique, ſi per acceſſitatem humanæ infirmitatis irruerit, ideo cenſuis occultandam, ut, dum ad præſens ſapienter obſtigine, in perpetuum deleatur. Hæc enim natura eſt iræ, ut dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda ſunt pectora, ne angaſtiis puſillanimitatis acctata, ita iracundia tabulentia affectus oppleantur, & recipere ſecundùm Prophetam illud nimis latum mandatum Dei anguſto corde nequeamus, nec dicere cum Prophe ta: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſtes cor meum.* D

Igitur ſapiena judicat ſatiua eſſe ignominiam ſibi illatam occultare & condonare, quàm commemorando renovare & augere: ſcit enim hac ratione plua virtutis & gloriæ ſibi acceſſurum, quàm ſi iram minando vel vindicando prodeaet. Nam, ut ait S. Baſil. homil. de ira: *Si nihil moverit, integrus animo & ſanus. Si vero aliquid animo paveris, ſaltem in te tende ſeiſtiſcam. In me tabatum eſt cor meum* (inquit Propheta) *id eſt, non extra perturbationem animi oſtendi, ſed veluti quamdam intra littus abruptam undam retinui.* Et mox: *Sedabis igitur mentem latrantem & exacerbatam.* Mndum ſuggerit. *Tecum in tui cordis receſſu ratione ſtibanal verebere, ſicut pueri immodeſtum aliquid agentes viri venerabilis præſentiam vereri ſolent.* Ita Saul jam rex creatus diſſimulabat ſuorum ſcommata & obloquia, iramque & vindictam continebat, 1. Reg. 10. 27. *Qui enim noſcit diſſimulare, noſcit regnare.*

Varios iræ ſedandæ modos recenſui Epheſ. 4. v. 26. & 31. ſed nullus ferè efficacior eſt conſideratione Chriſti crucifixi, ſi ejus paſſiones æquè ac patientiam intuearis & rumines. Nam ut ait S. Ambroſ. tract de Conflictu virtutum & vitiorum: *Si paſſio Redemptoris ad memoriam reducatur, nihil tam durum, quod non æqua animo tolleretur.* Ita S. Elezarius Comes Arriani iram domuit meditatione paſſionis Chriſti, adeò ut jam iræ expers & ἀπαθὴς videretur. Quoties enim aliquid injurium ſibi dici vel fieri ſentiebat, illicò confugiebat ad Chriſti paſſionem, nec ab ejus conſideratione ceſſabat, donec tantæ patientiæ exemplo, motus iræ ſubſideret, rediretque priſtina animi placidi tranquillitas.

Huc faciunt prudentiæ axiomata, ſive doctrina, S. Severini Epiſcopi in Biblioth. *SS.* Patrum tom. 15. ſive in Supplemento recenter à Theologis Colonienſibus edito: *Nemini opprobrium dixeris: nullam exacerbaris de nullo malum loquaris: ſimultates edis habes inimicos noli exaſperare: nullius eſt enim eos amicos facere, quam inimicos habere: cum nullo litiges: inimicitias diſſolves: ſolitas ſilentium, quia abſque pœnitentia eſt; inundum pœnitentia ſubjequitur: concupiſcentiæ animi tui vince. Juſtitia opera ſunt: ſemper Deo gratias age, Dei cultores amare, nemini nocere, nec contriſtare quemquam, pudicè vivere, miſericordem eſſe, proximam ſicut ſeipſum diligere, eſurientes ſatiare, &c. Sicut incerna ardens ita iſte, & angelus Dei vocaberis. Abſentem noli condemnare, præſentem inſte accipe. Ex argumentis noli condemnare, ne & tu condemneris. Miſero noli exprobrare, ne & tu exprobrabilis efficiaris: circa omnes enim judicium Dei eſt, & ut inſtum eſt judicat. Facies ſeniorum ſemper inquire, ut inſtruaris verbis eorum. Sapientum enim ſenſus plani ſunt ſanctibus vita. Ducem vita tuæ ut Deum habe: à Deo enim tibi miſſus eſt ut ſalveris.* Qui hæc ſervat, facilè iram cohibet, & offentam diſſimulat ac condonat.

Talis ſit ſacerdos oportet, inquit S. Ambroſ. lib. epiſt. 25. ad Vercellenſem Eccleſiam, *ut ſit promptus ad miſericordiam, promiſſam non revocet ea, lapſum revocet, compaſſione doleri, manſuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat vel decoquat: ſit quidam litmus plebis excitandæ ad devotionem, mitigandæ ad tranquillitatem. Vetus dictum eſt: Aſſuefac unum eſſe ut vita tua quandam picturam exprimat, eandem ſervare ſemper imaginem quam acceperit. Quomodo poteſt unus eſſe, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione gravi exæſtuat,*

Digitized by Google

ſunt, nunc vultu excandeſcit, nunc pallore immutatur per momenta varius & diſcolor? Sed eſto ſit natura iraſci, aut plerumque cauſa; hominis eſt tamen temperare iracundiam, non leonino captari furore: non norit effoeſcere clamori, non ferve, nec acerbare familiare jurgium. Scriptum eſt enim: Vir iracundus effodit peccatum, Proverb 15.

VERS. 17. QUI QUOD NOLUIT LOQUITUR, INDEX (perperam Complut. Hugo, & alii legunt, *judex*) JUSTITIÆ EST: QUI AUTEM MENTITUR, TESTIS EST FRAUDULENTUS] Hebr. *efflans veritatem annuntiabit juſtitiam: teſtis falſitatum dolum*, repete annuntiabit vel efflabit; Septuag. *plenam fidem annuntiabit juſtus; teſtis autem iniuſtorum doloſus*; Symmach. *qui profatis fidem* (id eſt rem veram & certam) *annuntiat juſtitiam: teſtis falſi dolus*; Chald. *loquitur fidelitas & annuntiabit juſtitiam: teſtimonium falſum doloſum*: vel, *qui atteſtatur veritatem, narrat juſtitiam*, &c. Syrus, *veritatem eorum quæ videntur juſtus eloquitur: teſtis pallax fraudulentus eſt*; Vatabl. *qui loquitur veritatem, nuntiat juſtitiam, & teſtis mendaciorum eſt fraudulentus*: hoc eſt, inquit ipſe, *qui verax eſt, loquitur quæ juſta ſunt: mendax vero eſt fraudulentus*.

Sensus planus & genuinus Vulgatæ verſionis eſt, quaſi dicat: Qui id quod certò cognovit, ut pote quia vidit, vel à viris fide dignis audivit, eloquitur, ſive in judicio, ſive extra illud; hic indicat id quod æquum & juſtum eſt: quod enim verum eſt & bona fide dictum, hoc pariter æquum & juſtum eſt: veritas enim eſt juſta, imò veritas eſt juſtitia: *qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, tam in judicio quàm extra: quia fraudem facit, & in fraudem judices aliosque inducit, perſuadendo eis mendacium; ideoque iniuſtitiam facit: tum quia mentiendo fallit, tum quia mendacium falſumque crimen alteri affingendo cauſa eſt, ut alter iniuſtè de crimine, quod non fecit, condemnetur. Huc accedit R. Salomon, qui ſic explicat: In judicio verax vera deponit, ut juſtum demonſtret inſontem. Et Aben Ezra: Qui, inquit, ſermone tuo juſta veraque profert, ac rite affluevit, cùm in teſtem advocatur, procul dubio veritatis integer erit aſſertor, neque ab æquitatis norma recedet: fraudator autem mentiendo affluetus, quando ad teſtimonium ferendum depoſcitur, iniquitatis & mendacii amore inflammatus falſa teſtabitur. Accedit & Baynus, qui ſic explicat, q. d. Qui ſolet loqui quod novit, id eſt qui ſolet loqui veritatem, hic *index eſt juſtitiæ*, id eſt ſolet aſciſci in teſtem veritatis, ut in judicio teſtetur id, quod verum & juſtum eſt: *qui autem mentitur*, id eſt, qui ſolet mentiri, hic ut mendax & fraudulentus à teſtimonio ferendo in judicio repellitur. Jure enim præſumit vel metuit judex eum, qui extra judicium ſolet mentiri, etiam mentiturum in judicio.

Porrò Hebræum, *efflans veritatem annuntiabit juſtitiam*, & Septuag. *plenam fidem annuntiabit juſtus*; ſic ſuppoſitè explicat noſter Salazar: *Efflans veritatem*, id eſt, qui confidenter, qui pleno ſpiritu rem enuntiat, qui cùm dicit teſtimonium, non premit vocem tremulam, & veluti ſuffurato ſpiritu ſtrangulatam (ut mos eſt mendacibus) is quidem *index juſtitiæ eſt*: ipſo enim dicendi ac proferendi modo ſatis innuit, ſe vera & ſibi conſtantia loqui. *Qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, id eſt qui hæſitat, titubat, ut hi ſolent qui mendacia proferunt, hic falſidicum teſtem ſe eſſe prodit. Hoc ſibi vult Hebr. lectio, *teſtis falſitatum dolum*, ſupple, dictione ipſa præ ſe fert. S. Chryſoſt. tamen in Catena Græcor. ſic Septuag. explicat, ut ſenſus ſit: *Quid quid vir juſtus & fidelis aſſerit, id ſi ratio tam quam verum recipitur: an juſtus ea tantum narrat, quæ certò explorata habet: an homa doloſos, qui mendacium texere, aut iniuſtitiam perſuadere nituntur, fidem haud temere invenit: iniuſtorum autem nomine deſignat hoc loco hæreticos: nam licet hi contra veritatem armati inſurgant, & falſitatem urgeant, fidem tamen apud ſapientes nullam obtinent. Doloſi quoque dicuntur iidem, quia nihil recti aut ſani in pectore gerunt.* hæc S. Chryſoſt.

VERS. 18. EST QUI PROMITTIT, ET QUASI GLADIO PUNGITUR CONSCIENTIÆ: LINGUA AUTEM SAPIENTIUM SANITAS EST] Syrus, *ſanat*. Pro *eſt qui promittit*, hebr. eſt יֵשׁ בּוֹטֶה *beze*, id eſt qui temere aliquid effutit aut jurat, promittit & vovet. Unde ex Hebræo ſic vertas, *eſt affluens velut tranſſiliens* vel *temulentus gladii*. Minùs rectè Theodot. & Symmach. pro יֵשׁ בּוֹטֶה *beze* legentes יֵשׁ בּוֹטֵחַ *bocsech* vel *bosach*, id eſt, ſperans, confidens, vertunt, *eſt fidens in punctione gladii*; Symmach. *ut punctio gladii*.

Igitur Hebræa Primùm, ſic sptè reddunt Septuag. *ſunt qui loquentes vulnerant ut enſes*: vel, ut habet auctor Catenæ Græcor. *ſunt qui oratione ſua non ſecus vulnerant quam enſis: lingua autem ſapientum ſanitatem afferunt*: idque ſic explicat, q. d. Imprudentes dum aliquem carpunt, ita accibè, imprudenter & barbatè id faciunt, ut verba eorum videantur eſſe enſes transfodientes animam; at verò prudentium reprehenſio ſanat potiùs quàm vulnerat: licet enim gladio acutiùs ferire videatur, attamen myſtica illa ſectio vitam veriùs quàm mortem affert. Huc accedit verſio Tigur. *temere effutire perinde eſt atque gladio perfodere: at ſapientum lingua ſalubris eſt*.

Secundò, Aben Ezra hæc refert ad periurium, q. d Periurus temere peierans ſuo falſo teſtimonio ita lædit proximum, ac ſi ense eum tranſverberaret: at linguæ ſapientum, qui ad amuſſim hæc teſtimonia examinant, eorumque falſitatem deprehendunt & coarguunt, medentur huic vulneri, quod teſtis periurus infligerat.

Tertiò, R. Levi. Cajet. & Janſen. hæc referunt ad falſas criminationes & calumnias, q. d. Calumniator qui falſum alteri crimen impingit, perinde eſt, ac ſi gladio eum confoderet; quia non rarò ob crimen falsò impactum innocens morti adjudicatur. Unde Chald. vertit, *ſunt qui dicant quaſi gladius tumultuoſus*: at lingua ſapientum non niſi honeſta, juſta, honorifica eloquitur, quæ animos etiam exulceratos ſolantur & ſanant.

Quartò, Noſter aptè *Tibore* retulit ad votum & promiſſionem, uti & Aben Ezra: *Pertinent*, inquit, *hæc ad eos qui gravia difficiliaque vovent*.

Rurſum *gladio conſcientiæ*, idem eſt quod *ſcientia quaſi gladio*. Eſt hypallage ſimilis illi pſal. 5. *Domine ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ* (hoc eſt, bona voluntate tua ut ſcuto) *coronaſti nos*. Unde Beda legit, *conſcientia* in nominativo.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui temerè aliquid promittit aut vovet, cujus poſtea eum pœnitet, vel quia rem illicitam aut indecentem promiſit, uti Jephte vovit ſe immolaturum id quod primò ſibi è domo ſua occurreret, ſi victor rediret: occurrit autem primò filia: quocirca voti eum pœnituit, Judic. 11. 35. vel quia promiſſum aut votum eſt difficile & arduum, ideoque illud præſtare nequit aut non vult; is perpetuo animi dolore & conſcientiæ remorſu quaſi gladio compungitur, ſibique dicit: Cur me voto, vel promiſſione, adeò difficili obſtrinxi? Cur temerè ad rem tam arduam præſtandam me obligavi? Quomodo hoc voti onus mihi tam durum excutiam? Ita Beda: *Præmiſerunt*, inquit, *nonnulli divinæ obedire voluntati: ſed ubi tentatio terruit ſive blandiens impedimentum præſtiterit, deſerunt quidem cœpta, ſed tamen conſcientia promiſſi quaſi gladio punguntur*. Huc pertinent vota & juramenta iratorum, ut cùm parentes irati vovent vel jurant, ſe filium petulantem verberaturos, mutilaturos, exheredaturos, cujus poſtea eos pœnitet, cùm ira deſerbuit. At lingua ſapientum, quæ nihil niſi bene conſideratum & præmeditatum promittit & vovet, ſanat omnes dolores animique ægritudines, quæ ex promiſſione & voto orti poſſunt. Hæc enim omnes ſapiens ante promiſſionem prævidit, & animo præconcepit, ac pariter de remedio ſingulis afferendo eaſque perſanando proſpexit.

Rurſum lingua ſapientum non tantùm proprios, ſed & alienos ſanat dolores, putà odia, lites, rixas, cæteraſque animorum ægritudines: novit enim prudentibus conſiliis dulcibuſque verbis eos lenire, mulcere, &, ut ita dicam, excantare. Talis fuit lingua noſtri R. P Petri Caniſii, de qua illud vulgò ferebatur: *Lingua Caniſii eſt lingua canis*: quia uti canis lingendo ulcera ſanat, ſic & Caniſius ſua ſapientia & ſua viloquentia odia, lites, diſſidia, omneſque animorum ægritudines perſanabat. Ita refert P. Sacchinus Secretarius Societatis Jeſu in Vita Caniſii. Sic videmus hodie viros ſanctos unico verbo ſubinde lenire afflictorum mœrores, eorumque timores, ſcrupulos & angores diſſipare.

Hoc eſt quod monet Salomon Eccleſ. 5. 1. *Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad præferendum ſermonem coram Deo*, &c. *Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio; ſed quodcumque voveris redde: multoque melius eſt non vovere, quam poſt votum promiſſa non reddere*. Huc facit illud Sixti, ſive Sexti, Pythagorei in Sentent. c. 187. *Age magna, non magna pollicens*: inſipientes enim magna pollicentur, ſed parva præſtant.

LABIUM

VERS. 19. LABIUM VERITATIS FIRMUM ERIT IN PERPETUUM: QUI AUTEM TESTIS EST REPENTINUS, CONCINNAT LINGUAM MENDACII] Hebræa more ſuo ſunt conciſa & ambigua, ac pro עד *ed*, id eſt *teſtis*, iam legunt עד *ad*, id eſt *uſque*. Rurſum רגע *orgua* ſignificat momentum, citum: radix enim רגז *rogz* ſignificat concitatum eſſe, commotum, conturbatum ſubito: unde aptè Noſter vertit, *repentinus*.

Igitur ex Hebræo ſic Primò, vertunt Sept. *labia veracia dirigunt teſtimonium*: *teſtis autem iuſtus* (Scholiaſt. Symmachi id eſt, *irascundus*) *linguam habet iniuſtam*, q. d. Teſtis conſideratus & verax rectum & verax perhibet teſtimonium, at teſtis inconſideratus & præceps falſum ſæpè & iniuſtum eloquitur ac teſtatur. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, ſicque explicat: *Labia veracia rite moderantur teſtimonium*: *teſtis autem præceps iniuſtam habet linguam. Hic planiùs & accuratiùs exponit, veracis hominis linguam veritati patrocinari, ſuoque teſtimonio fidem facere, & veritatis ſtudioſos dirigere, at verò præcipitis inconſiderataſque linguæ hominem veritati adeò non favere, ut contra veritatem quoque linguam ſuam armare non dubitet.* S. Chryſoſt. ibidem, *Vtrobique*, ait, *eſt linguæ, ſed ibi vulnera, hic pharmata. Quid hoc autem adferri poteſt admirabilius? Cernis hic linguam ſua natura non eſſe malam ſiquidem uſus illius ad oppoſita ſeſe extendit, nempe ad bonum & malum.*

Secundò, Chald. *labium veritatis dirigetur in ſeculum, & teſtimonium linguæ teſtis falſitatis eſt*; & Syrus, *labia veracia recta ſunt, inæqua eſt lingua teſtis repentini.*

Tertiò, Pagnin. Caiet. & Vatabl. *labium veracis firmum erit in perpetuum, & ad momentum lingua mendacii*, q. d. Veritas eſt ſtabilis & æterna, ſed falſitas labilis & momentanea, nimirum ſtatim prodit ſe lingua mendax, ejuſque mendacium deprehenditur & diſſipatur, at veritas linguaque verax firma & incuſſa perdurat. Ita R. Salomon: Labium vetax, inquit, ſolidæ baſi nititur, atque ad æternitatem durabit, teſtis fallax verò temporis momento brevique durabit, nec ullum progreſſum faciet, cura, ut aiunt, mendacia pedibus trunca ſint. Et R. Levi: Mendax inquit, aliquando eatu veritatem dicit, ſed ad momentum, nam illicò falſa veris miſcens, ad ſua mendacia relabitur.

Quartò, Aben Ezra Hebr. *argia* id eſt *repentinus*, accipiens ut ſuprà à verbo רגע *rega* vertit, *ceſſare faciam, & abolebo linguam fallacem.*

Quintò, optimè vertit Noſter, *labium veritatis*, &c. q. d. Verax qui meditatò veritatem eloquitur, ſemper ſui ſimilis, ſtamus in veritate conſtitit, idemq; ſemper obſtirmatè aſſeverat, nec ulla in te ſibi contradicit, ac viciſſimei iure contradici nequit: quia verum non contrariatur vero, ſed falſo, unde veritas eſt invicta, ideoque ferrea & adamantina. Quare S. Ephrem tract. de Veritate, eam cum filiee comparat, quia veritas, inquit, inſtar filicis. Primò, robuſta eſt & firma; Secundò, argumentis ictu clarius elucet & reſplendet; Tertiò, ſcintillas excutit, quæ ſi mentem ſemel corripiunt, totum animum colluſtrant & accendunt.

At verò teſtis repentinus, hebr. *argin*, id eſt concitatus, qui levitate vel odio, aliave paſſione concitator & conturbatur, temerè ad teſtimonium ferendum profilit, ideoque imprædeitatè & præcipitanter teſtatur & dicit, quod illi cupiditas, vel ira, vel levitas ſuggetit, hic concinnat linguam mendacii: quia non veritatem ſpectat, ſed ſuam cupiditatem & levitatem, quæ ſæpè veritatis eſt contraria, itaque facilè mentitur, atq; dum unum mendacium dixit, ut illud tueatur neceſſe eſt ut plura alia concinnet & effingat: quo fit ut facilè variet, & in contradictoria impingat, ſibique contradicat, ac cum veritate famam præcipitet, habeaturque fallax & mendax. Veritas enim ſoli falſitati opponitur: at falſitas una non tantùm veritati, ſed & alteri falſitati, eique multiplici opponitur & contradicit. Unde Tigur. vertit, *verax labium firmum eſt ſemper, mendax verò lingua in momento variat*, hoc eſt, ait Beda. *doctrina ſacra dum à veritate non deviat, in æternum firma perſiſtit.* Sed hoc myſticum eſt. Hinc notat Lyran. non dici *labia* in plurali, ſed *labium* in ſingulari, quia veritas una eſt & ſingularis, nec variatur de uno in aliud, ſed quaſi uno tantùm ore & labio loquatur, una ſemper eademque perſeverat, quod certum eſt veritatis argumentum. Nam, ut recte Tertull. l. de Præſc. c. 28. *Quod*, inquit, *apud multos unum invenitur, non eſt creatum, ſed traditum.*

Eſt metalepſis Salomoni hic frequens & aſſidua. Ex antecedenti enim ſubintelligit connexa & conſequentia, quæ per antitheſin priori parti opponuntur. Senſus ergo eſt, q. d. Homo verax maturè & prudenter veſtigat veritatem, nec antequam eam certò comperetit, eloquitur, quocirca in ea iam comperta conſtans eſt & firmus, at levis & mendax imprædeitatè loquitur quod ei in buccam venit, indeque multa falſa effutit, quæ proinde infirma & inſtabilia ſunt, ac inſtar fumi diſſipantur & evaneſcunt. Igitur *teſtis repentinus*, id eſt imprædeitatus, temerarius, concitatus, facilè mendacium aliquod ſuæ loquacitati quæ prurit, ſuoque teſtimonio quod effutit immiſcet, quod deinde pluribus aliis à ſe confictis mendaciis tueri cogitur, nimirùm ut coneinnè & conſequenter loquatur ſucum, dolor & ſimulationes dictis ſuis immiſcet, nam veritas quæ ſimplex eſt & ſolida, ſucum omnem aſcitiumque ornatum reiicit, & ſimplici oratione aſſertioneque ſe tuetur. Huc facit proverbium Hebr. *emeth*, id eſt *veritas, quadratos & ſtabiles habet pedes*: at שקר *ſeeKer*, id eſt *mendacium, acutos & debiles.*

VERS. 20. DOLUS IN CORDE COGITANTIUM MALA: QUI AUTEM PACIS INEUNT CONSILIA, SEQUITUR EOS GAUDIUM] Pro *cogitantium* Hebr. eſt *chorſee*, id eſt fabricantium, ut vertunt Sept. ac, ut Aquila, Symmach & Theod. *machinantium mala*. Sicut enim faber cudendo fabricat gladium, ſic impius cogitando fabricat dolos & fraudes. Rurſum pro *qui pacis ineunt conſilia*. Hebr. eſt *leioaſe*, id eſt *conſiliarios pacis*, vel eos qui conſulunt pacem, *ſequitur gaudium.*

Iam Primò, R. Levi cenſet, propriè & præciſè hic dolum impiotum opponi gaudio piorum. Eſt, inquit, callidnas qua quis verſurus fiat, ut aliis aſſutè perniciem inferre poſſit, ſed enim fraus, quam is molitur in pacis conſilia incuntes, hoc eſt probos, quorum ſtudia & conſilia ad pacem, rectèque agendum ſpectant, in eorumdem gaudium & voluptatem redundabit, nec enim detrimentum ullum accipient ex nefariis machinationibus impiorum, in quorum caput huiuſmodi ſcelus recidet, Deo iuſtos in eorum poteſtatem venire prohibente, qua de cauſa iuſtis gaudium continget, gaudium, inquam, ad æternitatem dutaturum, ex quo fiet ut profligati exitium ſubeant. Ea etiam erit horum ſententia, mentem nefaria machinantium aſſiduè cum fraude doloque detineti ad malum inferendum, in animo autem conſulentium pacem ſemper gaudium reſidere, quamobrem in ſecteſſi animo fraus, in iuſti autem mente lætitia ſtationem ſemper habet. ita ipſe.

Secundo, aptiùs alii cenſent per metalepſin gaudium pacificorum opponi dolo, id eſt dolori quem parit dolus machinantium mala, cùm enim cogitationes fraudis plenas aſſiduè verſent, nulla lætitia voluptateque perfunduntur, ait R. Salomon, ut è contrà pacis conſilia incuntes gaudio perfruuntur. Sicut enim partutientes fœtum ingenti dolore exagitantur, ſic & parturientes dolum mille timoribus, curis & angoribus exeruciantur, iuxta illud Iob 15. v. 35. *Concepit dolorem, & peperit, iniquitatem, & uterus eius præparat dolos.* Et illud pſal. 7. 15. *Ecce parturiit iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Et illud Iſaiæ 59. 4. *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Ova aſpidum ruperunt, & telas aranea texuerunt; qui comederit de ovis eorum morietur, & quod conſurum eſt, erumpet in regulum.* Vide ibi dicta. Hinc און *aven*, id eſt iniquitas, contractum in אם *on*, idem eſt quod dolor, quia ex iniquitate naſcitur & contrahitur dolor, ſicut ex ovo naſcitur pullus, quare ſi pullum doloris averteris, tolle ovum iniquitatis: ex illo enim non alius quàm doloris pullus progignitur.

Porrò omnes probos; ſed maximè pacificos, qui pacem conſulunt & conficiunt, ſequetur gaudium: quia pax præ ceteris ingens & divinum eſt donum, Deo gratum angelis iucundum, hominibus exoptatum, uti alibi ſæpiùs oſtendi.

VERS. 21. NON CONTRISTABIT IUSTUM QUIDQUID EI ACCIDERIT; IMPII AUTEM REPLEBUNTUR MALO] Pro *contriſtabit* Hebr. eſt יאונה, quod Primo, ſignificat *occurret*; Secundo *contriſtabit*, radix enim אנה *ana* ſignificat occurrere & lugere. Rurſum pro *quidquid ei acciderit*, Hebr. eſt *kol aven*, quod Primò vertas, *omnis iniquitas*, Secundo, *omnis dolor*. Prius ſignificatum ſecuti

ſecuti Septuag. vertunt, *non placebis juſto quidquam iniuſtum*: A *impii autem reprehenduntur malis*; & Syrus, *non eſt bonum juſto aliquid iniuſtum*, & Chald. *non decet juſtum aliquid iniquum*: Pagnin. *non conſolabitur à juſto omnis iniquitas*; Tigur. *juſto nulla impendet iniquitas*, quod Vatabl. ſic explicat. q. d. *Nulla iniquitas hominis iniuſti poterit ladere virum juſtum, ut impii pleni ſunt malitia, q. d. Impii non ſolum lædentur à malitia quæ exteriùs advenit, ſed etiam a ſua, qua pleni ſunt nequitia.*

S. Chryſoſt. verò in Catena Græcor. ſic Septuag. explicat, *Quemadmodum quod iniuſtum eſt, juſto non placet: ita nec iniuſto quoque juſtum. Non provenit hoc autem ex rerum natura; aut inde certe non tantùm, verùm a diverſo eorum opinione & judicio, qui de iiſdem aliter & aliter ſtatuunt & ſentiunt. Quamobrem ne dixeris mihi: Iſte vel ille veritate offenditur, iſte rurſum vel ille veritati non credit. Ab ipſis enim judicibus vitium hoc naſcitur, non a rebus quæ judicantur. Vt enim ſol hic corporeus nullam radii ſui utilitatem aut ſuavitatem illis adfert, qui oculorum infirmitate laborant, ſed damnum potius & pœnam, ita manifeſta quoque veritas nullum perverſæ animæ commodum aut gaudium parit.* Alius in Catena Græcor. Dat, ait, *cauſam tui ipſius nulla placeat iniquitas, Quia, inquit, vitiones omnes ſunt tenaces, emuncſq; ſibi cohærent, & in unum ſe potius tendunt.* Adde bonum oritur ex integra cauſa, & è complemento totius: malum verò ex ſingularibus defectibus. Quare ut quis juſtus ſit, requiritur ut omni juſtitia & virtute polleat: ut quis verò ſit iniuſtus, ſufficit ſi unum ſcelus admittat, v. g. ut ſit raptor, vel adulter, vel homicida.

Secundò, melius Noſter vertit, *non contriſtabit juſtum, quidquid ei acciderit*, id eſt nullus dolor, puta nulla tes triſtis, quæ et dolorem concitet, *impii autem replebuntur malo*, puta multiplici ærumna & dolore. Sic & Levi: *Non contingit juſto*, inquit, *res ulla peſtiferoſa, Deo illam ſubducente à calamitate, quam illi in ſe ferre ſceleratis cogitabant, ne ſcilicet ratione aliqua lædatur. Eoſdem etiam illæſos ſervabit Deus à morum pravitate & opinionum ob peculiarem providentiam*; cùm impios permittat, imò curet, multis affici plectique afflictionibus. Notat Hugo *Tò accidein: Accidere*, inquit, *adeſt & abeſt præter ſubjecti corruptionem, ita proſunt proſperitates & tribulatio viro juſto adeſt & abeſt præter eius contriſtationem & conturbationem.*

Apologus piſcatorum Huc facit apologus piſcatorum apud Æſopum, *Piſcatores*, inquit, *trahebant verriculum, quod cùm grave ferret gaudebant & exultabant, multum ineſſe prædæ exiſtimantes; ſed cum in littus ipſum traxiſſent, piſcesque paucos quidem, ſed lapidem in eo permagnum invenſſent, triſtari & mœrere cœperunt, non tam piſcium paucitate, quam quod contraria ante animo præſumpſerant, quidam autem inter eos natu grandior dixit, Nec triſtemur o ſocii: nam voluptati, ut videtur, ſœpe eſt triſtitia, & nos igitur oportebat tantum ante lætari, omnino aliqua in re etiam triſtari. Aſſabulatio. Fabula ſignificat non oportere triſtari fruſtra ea de re.*

Porrò non dicit, *Juſto nil accidet mali*: contrarium enim ſæpè videmus, ſcilicet Tobiam affici affligique cæcitate, Iobum morbis variis, Lazarum ulceribus, Davidem perſecutionibus, Danielem leonibus, Sutannam calumnia, &c. Sed dicit: *Non contriſtabit juſtum quidquid ei acciderit*: quia juſtus tribulationes quaslibet ſivè à Deo, ſivè à dæmone, ſivè ab homine, ſivè à natura obvenientes, patienti C forti hilarique animo patitur & ſuſtinet, quo fit ut nulla ærumna turbetur, nulla afflictione concidat, animumque deponat, ſed placidus fidenſque & imperturbatus in omni adverſitate conſtat. Nam ut ait P. Syrus: *Medicina calamitatis eſt æquanimitas*. Et Sixtus philoſ. in Sententt. *Præpara & apta animam tuam ad tribulationes, & beatus eris. Tyrannus beatitudinem non aufert.* Quocirca S. Tho. 3. p. q. 15. a. 6. docet, in Chriſto & juſtis fuiſſe triſtitiam, quę apprehenderet & tangeret mala, non quæ perturbaret tantùm.

Cauſæ, cur juſtus nulla re contriſtetur & turbetur, ſunt variæ. Prima, quòd res omnes huius mundi, quæ turbationem afferre poſſunt, parvi æſtimet, ideoque eas non amet, quare ſi illæ ipſi auferantur, non dolet, quia illas non curat. Unde Sixtus philoſophus in Sententiis cap. 14. *Omnia*, inquit, *auferenti a te crede præter libertatem. Sapiens vir & pecunia contemptor ſimilis eſt Deo.* Et Iſocrates ad Demonicum: *Exiſtima*, ait, *nihil humanum eſſe ſtabile, ſic enim neque fortunatus eris præter modum lætus, neque infortunatus præter modum triſtis.*

Secunda, quia juſtus refrænat ſuas cupiditates, quæ ſunt cauſæ peccatorum, & conſequenter perturbationum ac tumultuum, iuxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Jeruſalem, propterea inſtabilis facta eſt*, ubi multa huc de re dixi; Quocirca Tertull. lib. de Patientia cap. 7. *Quod noſtrum* inquit, *videtur, alienum eſt: nihil enim noſtrum, quoniam Dei omnia, minus ipſi quoque nos. Ita ſi damno affecti impatienter ſenſerimus, non de noſtro amiſſum dolentes, aſſiues cupiditatis deprehendamur. Alienum quærimus, cùm alienum amiſſum dolenter agè ſuſtinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cœleſtibus anteponendo, de proximo in Deum peccat, ſpiritum enim quem a Domino ſumpſit, ſæcularis rei gratia contriſtat. Libenter ergo terrena amittamus, ſaluſtia tuamur. Perum licet ſæculum pereat, dum patientiam lucrifaciam.* *Tertia.*

Tertia, quia juſtus pacem & quietem animi rebus omnibus antepoſuit, ideoque eam quarumvis terum diſpendio emit aut redimit, juxta illud S. Pauli ad Coloſ. 3. 13. *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris.* Et illud Philip. 4. 7. *Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras, in Chriſto Jeſu.*

Quarta; quia juſtus ſcit ſe ſuaque Deo eſſe curæ, qua- *Quarta.* B re in paterna vigilique eius prudentia ſuaviter conquieſcit, dicitque cum Pſalte pſal. 22. 1. *Dominus regit me* (idcirco) *nihil mihi deerit.* Audiatque illud Apoſtoli Philipp 4. 6. *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione, &c. petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* Et illud Rom. 8. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Huc facit illud Pindari in Iſthmiis ode 3. *Tempus, dum volantur dies, alios aliam affert rerum viciſſitudinem, ſed tamen invulnerabiles filii deorum.*

Quinta, quia mentem habet in Deo fixam, cum eoque ita te unit, ut unus cum eo ſpiritus efficiatur. Quare Deus *Quinta.* cùm ſit immutabilis, & conſequenter imperturbabilis, iuſtos quoque qui ſibi agglutinati ſunt, facit quaſi immutabiles & imperturbabiles. Unde Sixtus, non Pontifex, ſed philoſophus, in Proverbiis, ſive Sententiis, cap. 136. *Semper apud Deum*, inquit, *eſt mens ſapientis mentem Dei inhabitat. Sapiens ſemper ſimilis eſt ſibi.* Et cap. 36. *Deum honora, ne ipſe dominatus tui. Si autem dominatum tui geris* D *Deum, ita demum in dominaberis omnibus.* Et cap. 40. *Templum ſanctum eſt Deo mens pii, & altare optimum eſt ei cor mundum & ſine peccato.* Denique S. Chryſoſt. homil. 1. in 2. ad Corinth. *Nihil aliud*, inquit, *tam moleſtum eſt quam Deum habere offenſum. Id ſi abſit, non afflictio, non infidiæ, non alia res ulla moleſtiam afferre poteſt recte ſapienti: ſed quemadmodum exiguam ſtillam, ſi in profundam aquam immerſa, extinxerit, ita quamvis magna animi dejectio, ſi in beatam incidit conſcientiam, peritſcilicet evaneſcit.* Idem alibi ſæpè hoc argumentum præclarè tractat, ut orat. *Quod nemo lædatur niſi à ſeipſo*, & in epiſtolis ad Olympiadem.

Moraliter hinc diſce, juſtitiæ fructum eſſe animi imperturbati quietem & tranquillitatem, quæ tummom penè huius vitæ eſt bonum, etiam Philoſophorum communi voce & teſtimonio. Unde Syneſius Epiſcopus Ptolemaidis, qui ſanctitate & doctrina admirandus floruit ſub annum Domini 420. coæVus S. Ambroſio, Auguſtino & Hieronymo, hymno primo, qui extat tomo 8. Biblioth. SS. Patrum, ſic canit:

Alius equos feriis agitet,
Alius arcum bene tendat,
Alius acervos opum ſuſpendat,
Celebris admodum alius ſit:
At mihi tranquillam liceat
Vitam, cæteris ignotam, ſed Deo totam ducere.

Et Pentadius:

Non eſt falleris, hæc beata vita,
Fulgentes manibus videre gemmas,
Aut auro bibere, & ebore cœno,
Regales dapibus gravare menſas;
Sed aulles ſtupidum timore laſſus,
Nec vano populi favore tangi.

Et Comicus:

Continentis ac patientis vitæ tranquilliſſima eſt:
Beata vita porro eſt tranquillitas:
Gymnaſium ſapientiæ eſt tranquillitas:
Vis dolere, vis gaudere parcius? vive tibi.

Et Lyricus:

Eſt mihi res parvum, ſanus ſine crimine parvum;
Sed facis hæc nobis navaque magna, mihi.

Ca-

Caſtra alios operoſa vocent ſallæque cruentæ,
Et quidquid vana gaudia mente movet,
Pure ego ſum plebis multo ſuſpectus honore.
Dum vivam dominus temporis ipſe mei.

Et Epigrammatographus:

Vt qui præcelſa rupis ſine vertice cultus,
Iſtati videt vimque minaſque maris,
Sic animus ſe pace tenens, errorum undique circum
Laſtranſes fluctus deſpicit impavidus.

Hæc imperturbati animi quies maximè cernitur in Vita Religioſa & monaſtica, de qua inter alios Simeo Junior egregiè in Capp. moralibus c. ult. *Quies monaſtica*, inquit, *eſt imperturbatus animi ſtatus, libera & exulta unis anima ſerenitas, buſis quadam ſerdis, nullis agitata turbis, nullis inundans fluctibus, contemplatio luminis, myſtica Dei cognitio: ſermo ſapientiæ abyſſas conſilierum Dei, raptus mentis, purum ſum Deo averſatio, oculus pervigil, intellectualis adoratio, unio & copulatio cum Deo, ſuminus, deficatio, & in magnis aſcetica vita laboribus ſine labore requies.* Cauſam dat cap. 42. *Qui in uno* (Deo) *per unum videt, & ſeipſum & omnia videt, & in eo abſconditus, nihil omnium videt*, q. d. Religioſus unum Deum videt & amat, ac per eum cetera omnia, at præter Deum nihil videt, nihil curat, nihil amat, in Deo ergo fixus, immotus & imperturbatus conſiſtit.

Vers. 22. ABOMINATIO EST DOMINO LABIA MENDACIA: QUI AUTEM FIDELITER AGUNT, PLACENT EI] Hebr. *factores veritatis* vel *fidelitatis* אמונה *reſponſe* id eſt *beneplacium eius*. ita Aquila, Symmach. & Theodot. At Septuag. *qui facit fidem* (id eſt *qui bona fide agit*, ut vertit auctor Catenæ Græcor. qui ſcilicet ubique fidelis fidem datam præſtat) *acceptus eſt ei*; Pagnin. *& in facientibus veritatem iſt voluntas eius*; Tygur. *labia mendacia abominantur Dominus, qui autem veritatis ſtudet, favorem habet eius.*

Per *labia mendacia* intelligè fraudulenta, quæ alios decipiunt, aut per mendacia noxam inferunt, qualia ſunt falſi teſtis, qui per calumniam falſum crimen alteri impingit; itaque cauſa eſt, ut innocens in iudicio condemnetur. ita Aben Ezra, Hæc enim execratur Deus, unde eis opponit factores fidelitatis vel veritatis, qui ſcilicet veritatem enuntiant, quique fidem alis datam nec verbo, nec facto fallunt, ſed rapia præſtant, item qui teſtes in judicio ſinceram veritati teſtimonium perhibent, ut innocens abſolvatur, nocens condemnetur, hi enim patroni & defenſores ſunt fidei, æquè ac iuſtitiæ & innocentiæ, ideoque Deo pergrati.

Vers. 23. HOMO VERSUTUS CELAT SCIENTIAM, ET COR INSIPIENTIUM PROVOCAT STULTITIAM] Pro *verſutus* hebr. eſt ערום. *arum*, id eſt aſtutus, cautus, prudens, ut vertunt Septuag. oppositum enim inſipienti, id eſt imprudenti. Pro *provocat* hebr. eſt *iicra*, id eſt vocat, provocat, evocat, ſcilicet è corde ad os & linguam, hoc eſt profert, eloquitur, prædicat, iactat, oſtentat. Rurſum *provocat*, id eſt ambit & quærit occaſiones evulgandi ſuam ſtultitiam, prodendo arcana ſibi commiſſa. Unde Chald. *ſtultus autem repetis ſtientiam*, hoc eſt iterum iterumque ſecretum quod novit, aliis & aliis data occaſione enuntiat & prodit: quia mente & ore prurit, ut ſecretum in mente reconditum pandat, & velut fœtum parturiat, ac in lucem producat. Addit Dionyſ. Stultus, ioquit, ſuo ſtultiloquio provocat audientes ad ineptam lætitiam, risus, cachinnos, quin & ad libidines aliaq; ſcelera. Quocirca clarè Vatabl. vertit, *vere cautus diſſimulat ſcientiam, at cor ſtultorum deprædicat ſtultitiam*. Senſus ergo eſt, q. d. Vir cautus & prudens non iactat, ſed celat ſcientiam, id eſt arcanum quod ſcit & novit, quodque corde & mente clauſum gerit, idque Primò, ſtudio ſecreti, prudentiæ, humilitatis & modeſtiæ; Secundò, ſtudio quietis, ne cogatur arcanum quod ſcit, palàm enuntiare; Tertiò, ad vitandam æmulorum & imperitorum invidiam, contentiones, lites & rixas; Quartò, ut ſua ſcientia, eiuſque fructu & lucro maiore fruatur. Sic cauti artifices dum in arte ſua novam aliquam rem, aut arcanum præxim valdè utilem inveniunt, cum celant, ex eaque ingentes opes ſibi comparant cùm ſoli eam norint & exerceant. Sic verſuti lutores aleæ, ſcachiorum, pilæ, &c. diſſimulant ſe illius ludi peritos, ut alios ad ludendum provocent, ſuperent, lucrentur & diteſcant. Ex adverſo inſipientes cùm quid excogitarunt, didicerunt, audierunt, aliove modo ſciunt, ſcientiam hanc ſive arcanum quod norunt celare nequeunt, ſed inſtar gallinarum dom ova ponunt, vociferantur, eamque plenis buccis iactant & deprædicant, quo fit ut non tam scientiam quàm ſtultitiam ſuam iacteot, omnibuſque pandant. Idque Primò, ex ſuperbia, ut ſuam ſcientiam oſtentent; Secundò, quia garruli ſunt & elamoſi, ac ſecreti & quietis impatientes; Tertiò, quia gaudent eootentione, litibus & rixis; Quartò, quia imprudentes ſunt nec vident ex hac ſcientiæ oſtentatione eius fructum & lucrum ſibi immenſum iri. Quare imitantur corvum, qui invento cadavere quaſi epulo crocitat; itaque alios advocat, qui epuli partem ipſi eripiant, de quo Poeta:

Nam tantus paſci ſi poſſet corvus, haberet
Filius dapis, & rixa multo minus invidiæque.

Denique prudens, ait R. Levi, celat id quod ſcit, id eſt, quod audivit, vel aliunde didicit, donec plaoè certus ſit id eſſe verum, ne, ſi dubium ſit aut falſum, ignominiam ſibi conſciſcat, at ſtultus illicò quod audivit aut ſcit, etiamſi dubium, eloquitur, unde ſi id falſum deprehendatur, omnium riſibus exponitur.

Porrò Septuag. pro *eboſe*, id eſt tegit, operit, *celat*; alijs punctis legeotes *kiſſe*, id eſt ſedens, thronus, ſolium, vertunt, *vir prudens ſenſus*, ſive *intelligentiæ*, *thronus exiſtis*: *ſor autem inſipientis exercationibus obnoxium erit*. Quod Olympiodorus & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. ſi exponuot. Olympiod. *Univerſus enim illius ſenſus propter prudentiam quæ pollet, in eo conquieſcit. Aut ob id virum prudentem ſenſus, indicii, vel intelligentiæ thronum vocat, quia ſenſuum omnium regina & quaſi caput eſt prudentia. Denique ut is qui plenus eſt malitia aut inſipientia, ſedes malitiæ vel inſipientiæ appellari ſolet, ita qui omnia novit, velle ſenſuum vel ſcientiæ ſedes vocatur. Vocatur quoque prudentia principium ſenſus, quia impetium obtinet in illo.* S. Chryſoſt. *Vir prudens thronus vel ſedes ob id dicitur ſenſus, quia eſt ſapientiæ ſatbedra, ſenſuſq; eaque iudicium ad eum modum in illo quieſcunt, ut numquam inde vacilant. Cor autem inſipientibus execrationibus, &c. Vnde hoc? quia ne quidam ex ſapientibus dixit, viam perſequitur quæ maledictioni & execrationi ſubiacet, ſed & omnis quoque iniquus apud Dominum execrabilis eſt, ſicut omnis etiam impius; propter iniquitatem ſuam deteſtabilis eſt.*

Huc facit proverbium Sixti Pythagorei in Sentent. num. 54. *Deus mens chorus eſt Dei, mala mens eborus eſt immanium* et n. 40. *Sanctum templum eſt ſanctum Deo*. Huc quoque facit emblema ſerpentis, ſerpens enim Hebr. vocatur ערום, id eſt aſtutus, verſutus, cautus, quia ſe ſuaque celat, ne voce & ſibilo ſuo prodatur & ab hominibus necetur, quare ſilet nec ſibilat oſtium pugna, aut magna tempeſtate jam ingruente. Idem facit vir prudens, ne enim vox ſibi exitio ſit ſilet, niſi quæ neceſſitas loqui eogat. Unde Ilio. rates ad Demonicum, tempus loquendi & taeendi hinc canellis definat & circumſcribit: *Duas hæc occaſiones loquendi, vel de quibus ſcie olare, vel de quibus neceſſe eſt loqui: in hic enim ſolis ſerme ſilentio eſt melior, in aliis autem melius eſt tacere quàm loqui*. Et Thales Mileſius apud Laertium l. 1. c. 1. *Sapiens*, inquit, *non miſi cum res poſtulaverit, loquetur, & paucis ſuum abſolvet ſententiam, ſtultus autem non habitu ratione loci, temporis, perſuaſionum, &c. ſua loquacitate omnia effutiet*. Nam ut alebat Solon: *Simulus ſilere nequia*.

MANUS FORTIUM DOMINABITUR: QUÆ AUTEM REMISSA EST, TRIBUTIS SERVIET] Vers. 24. Pro *fortium* hebr. eſt חרוצים *ſarutſiſm*, id eſt præciſorum, acrium, ſtrenuorum, ſedulorum, ſollicitorum; Theod. *adjutor*, id eſt *vindex*, Aquila, *ευτυμιεύτων*, id eſt *abbreviantium*, qui brevi, id eſt celeriter & citò, negotia ſua expediunt; Sept. *ἐκλεκτῶν*, id eſt *electorum*; Pagnin. *manus mercatorum ſollicitorum dominabitur*; Tigur. *ſedulorum manus primas obtinet*: Vatabl. *qui ſerunt obeunt munia ſua, ſolent eſſe domini aliorum, contra caſſatores erunt tributarii imperiorum, id eſt ſervient iuſtis*. Porrò ne quis difficultatem ſtrenuitati obtendat, Septuag. eam tollunt addendo *facile a Electorum manus*, inquiunt. *facile*, vel *cura difficultatem, rerum ponitur*. Pro *remiſſa* hebr. eſt רמיה *remia*, id eſt remiſſa, tarda, pigra: hæc enim directè opponitur *manui fortium*, id eſt, forti & ſtrenuæ.

Senſus eſt clarus, q. d. Fortes, diligentes & ſtrenui ſua virtute & ſtrenuitate parant ſibi opes, dominium & imperium, at verò ignavi, remiſſi & pigri à fortibus & ſtrenuis ſub iugum mittuntur, fiuntque eis tributarii quo hi ut ſtrenui poſt laborem in opibus ſibi partis conquiescaot, vivantque quietè ex aliorum, quos ſibi ſubiecerunt, laoribus & tri-

& tributis: pigri verò per deſidiam à ſtrenuis ſubacti, poſt otium & inertiam laborem, quem fugerant, amplecti cogantur, ut cenſus & tributa ſtrenuis perſolvant. Nimirum hæc eſt juſta merces laboris, hæc pariter congrua pœna otii & inertiæ, ut ſcilicet ſtrenui donentur quiete, otioſi damnentur ad labores. Sic Romani ſua fortitudine acquiſierunt imperium, maiorique orbis parti dominati ſunt. Sic & Græci, Aſſyrii, Perſæ & Germani, qui deinde degenerantes in delicias, luxum & ſegnitiem, ab aliis ſpoliati ſunt dominatu, ac ſub jugum & tributum miſſi, uti Sardanapalus ob luxum & ignaviam ſpoliatus fuit imperio Aſſyriorum, quod fortitudine ſua obtinuerat Ninus. Balthaſſar compotatione ſua perdidit monarchiam Babyloniorum, quam ſtrenuitate ſua erexerat Nabuchodonoſor, Darius ignavo luxu perdidit monarchiam Perſarum, quam virtute ſua fundarat Cyrus. Chilpericus deſidia ſua perdidit regnum Francorum, quod vigore ſuo inchoarat Pharamundus.

Secundò tamen רְמִיָּה *remia* idem eſt quod doloſa, fraudulenta. Ita Syrus. Unde Septuag. *doloſi autem erunt in diviſionem*; Aquila & Symmach. *in tributum*: hoc eſt, ut Vulgata, *tributis ſervies*; Pagnin. *manus doloſa erit tributaria*. *Manus* enim *doloſa* indirectè opponitur manui fortis, quia manus fortis eſt laboriola, doloſa verò eſt otioſa: quod enim laboriola obtinet per laborem, hoc doloſa obtinere ſatagit per dolos & fraudes. Sed fallitur & ipſe ſua fruſtratur: quia Deus benedicit laboriofis, maledicit doloſis, ſæpeque, ut patefactis dolis, bonis, quæ per dolos corraſerunt, ſpolientur vel per judices, vel per milites & prædones. Unde Caiet. vertit, *& dolus erit ad liquefactionem*: quia ſicut nives æſtu liquantur & evaneſcunt, ſic opes fraude partæ ea detecta auferuntur & pereunt. Denique hæc gnome affinis eſt illi c. 10. 4. *Egeſtatem operatus eſt manus remiſſa*: *manus autem fortium divitias parat*.

Myſticè hæc ſententia verior eſt in dominio & ſervitute ſpirituali, q. d. ait Dionyſ. Qui fortes ſunt in operatione virtutum, hi ſolent præfici fratribus, ac præeſſe ſenſitivo quoque appetitui, eiuſque paſſionibus imperare. Unde Seneca: *Vis*, inquit, *habere honorem? dabo tibi magnum imperium, imperabis*. Qui verò ad opera virtutum pigri ſunt & remiſſi, ſi implentur peccatis, & principi tenebrarum, putà dæmoni, ſervient, cujus ea actioni ſeu tentationi dant aſſiduè pro tributo conſenſum in malo: quocirca cum illo tandem mittentur in carcerem infernalem, ubi eſt perenne laborum & dolorum omnium tributum pendent.

Igitur manus remiſſa egeſtatem ſibi parit & ſervitutem: quia ſua operandi negligentia vitia ex tepiditate manantia fovendo, bonos mores prius acquiſitos attenuat; & quæ antea virtutibus ſulta dominabatur, nunc vinculis ſocordiæ ligata virtute, hoſtibus ſuis, ſcilicet vitiis, ſubjicitur. Unde ſapientes de rege voluptatibus corrupto canit Proſper epigramm. 53.

Licet ample
Utatur regno, ſat miſer eſt famulus.
Cùm mens, carnuli nimiùm dominante tyranno,
Tot ſervis ſceptris ſubdita, quot vitiis.

Opera ergo tepidè & remiſſè facta hæc damna ereant. Primò, Deum non placant; Secundò, angelis & Sanctis ſtomachum movent; Tertiò, dæmones ad ritum & contemptum provocant: Quartò, operantem non perficiunt; Quintò, maiorem indies difficultatem bene operandi inducunt; Sextò, tempus ſine fructu conſumunt. Ita Alvarez de Paz lib. 5. p. 3. de documentis perfect. cap. 31.

Vers. 25. MOERor IN CORDE VIRI HUMILIABIT ILLUM, ET SERMONE BONO LÆTIFICABITUR] Pro *mœror* hebr. eſt שִׁיחָה *deaga*, id eſt ſollicitudo, ſollicitus metus & pavor, cujus comes, imò filius, eſt mœror. Pro *humiliabit illum* hebr. eſt יַשְׁחֶנָּה *iaſchenna*, id eſt incurvabit illum, & quaſi in שַׁחַת *ſachat*, id eſt foveam, dejiciet. Senſus ergo planus eſt, q. d. Sollicitudo, indeque angor & mœror, viri, quantumvis fortis & magnanimi, cor animumque deſicit, ſternit, & quaſi in foveam puſillanimitatis, diffidentiæ & deſperationis præcipitat: at ſermo bonus, id eſt ſuavis, jucundus, hilaris, illud in ſpem melioris fortunæ erigit, animat, lætificat, vivificat.

Porrò quia hic mœror ſæpè oritur ex triſtiore nuntio, aut ex acriori increpatione vel commonitione, quæ directè opponitur ſermoni bono, id eſt ſuavi, læto & blando, eoque curatur & ſanatur, hinc Septuag. vertunt, *terribilis ſermo turbat cor viri: nuntiatio autem bona lætificat eum*; & Chald. *verbum timoris in corde viri terrorem gignit*; Syrus, *formidoloſi ſermo cor viri perturbat*. q. d. Sicut formidoloſi termo audientem formidinem injicit, ſic eam diſſicit ſermo animoſi, qui audientis animos, fiduciam & lætitiam ingerit. Rurſum ſermo terribilis eſt verbum acre, mordax, minax, præſertim Superioris, Principis, Prælati, quod turbat ſternitque cor viri, præſertim ſubditi, adeò ut aliquando ei mentem eripiat, eumque faciat amentem & delirum, uti experientia conſtat: at remedium eſt, ſi idem vel quis alius, verbis formidoloſis vel acribus turbato ſuggerat verba animoſa, lenia, blanda, jucunda, quæ formidinem vel acrimoniam priorum obliteſcent, ſuperent & extundant, perinde ac canis vulnus, quod mordendo inflixit, lingendo ſanat: atque viperæ morſus ejuſdem carne, putà theriaca (hæc enim fit ex carne viperæ) curatur. Unde Theodor. de Curand. Græcor. affect. *Verborum ictus*, inquit, *ut accidit in theriacis, verbis curantur: & quæ ſermone acuntis damna, ſermo redimit*. Contraria enim contrariis curantur, putà iracundus & mordax ſermo euratur ſermone miti & leni.

Denique auctor Catenæ Græcor. per ſermonem terribilem metonymia in Scriptur. uſitata accipit rem terribilem, qualis eſt Labor hominem deijcit, merces excitat. Unde ſic & Septuag. vertit ſicque explicat: *Sermo terribilis conturbat cor hominis*: *ubi fama vel ſponſio boni lætificat illud. Qui vitam circumcellionum ucceptatam primò aggrediuntur, illas moleſtias, quas poſſim occurrunt, earumdemque commemoratio omnibili conturbans: interim promiſſorum bonorum merces eorum animos denuo ſolatur & excitat. Siquidem perfecte juſtus non timebit ab auditione mala*: *monitus eſt enim timore Domini, qui ſuperat hæc omnia*.

QUI NEGLIGIT DAMNUM PROPTER AMICUM, JUSTUS EST: ITER AUTEM IMPIORUM DECIPIET EOS] Hebr. *errare facit eos*. Pro *qui negligit damnum*, hebr. eſt יָתֻר *iatur*, id eſt reliquus ſuperſtes, excellens, præſtans, abundans. Unde Primò, Aquila vertit, *abundans præ proximo ſuo juſtus*, id eſt, ut Pagnin. *abundantior eſt amico ſuo juſtus*, q. d. Juſtus qui non niſi per juſtos contractus, modos & praxes rem ſuam adauget, fit ditior ſocio qui non eſt juſtus, ait Vatabl. ideoque per fas & nefas, putà per fraudes, uſuras & iniquos contractus ſe locupletare ſatagit: opes enim jure partæ Dei benedictione augentur & ſtabiliuntur: opes verò per injuriam acquiſitæ Deo maledicente imminuuntur & diſpereunt. Ita Aben Ezra: Senſus, inquit, eſt, q. d. *Major eſt juſto opum copia quàm ſit ejus ſocio*. Vers. 26.

Secundò, Chald. vertit, *melior eſt juſtus ſocio ſuo*: *melior*, tum ethicè, hoc eſt juſtior. Unde Syrus vertit, *juſtus dat bonum conſilium amico ſuo*, tum phyſicè *melior*, id eſt excellentior. Unde Tigur. *præſtantior erit juſtus proximo ſuo*, q. d. Juſtus honore & gloria antecellit ceteris ſocius ſuis, eſto divitibus, honoratis & nobilibus: quia juſtitiæ decus & ſplendor omnem opum & honorum ſplendorem tranſcendit & ſuperat. Summa enim eſt juſtitiæ gloria & majeſtas, adeò ut omnis externa gloria illi comparata in gloria, omneque decus dedecus eſſe videatur, ait S. Chryſoſt. in pſal 34.

Tertiò, R. Levi: Juſtus, inquit, יאתר *iather*, id eſt, proficit ex amico ſuo, hoc eſt, juſtus arripit ab amico præſtantiam, cùm ab eo præſtantiſſima addiſcat, quibus in omni virtute perficiatur: ſecùs accidit in ſceleſtis, qui à ſocijs non niſi vitia & ſcelera, quæ intuentur & audiunt, addiſcunt.

Quartò, R. Salomon: Juſtus, inquit יאתר *iather*, id eſt eondonat proximo, q. d. Vir probus pravis amici moribus parcit, erroreſque eondonat.

Quintò, Septuag. Complut. vertunt, *ſapiens juſtus ſui ipſius amicus erit*; Roman. *cognitor juſtus ſuiipſius amicus erit*: *eos autem qui peccant, perſequuntur mala, & via impiorum ſeduces eſt*. In nonnullis libris additur: *Sententia autem eorum immitis*. Verùm auctor Catenæ Græcor. plenius Septuag. ſic vertit, ſicque expleat: *Juſtus cordatus & ſui ipſius, & proximi quoque amicus eſt. At impiorum via in errorem deducunt illos. Obſervatus, quòd juſtus ad utramque fortunam commodam & benevolum ſe præbeat. Etenim ſi quid boni de proximo audit, non dolet, nec invidet, ſed ex animo gaudet: contrà verò ſi quid mali illi accidiſſe intellexerit, animo conturbatur & contriſtatur. Verumtamen tam dolor quàm*

gau-

gandiam illius sunt moderata. Apud impios autem diversa affectio obtinet: nam ubi eos ob terrificas comminationes meritò formidare & conterreri oportebat, ibi lætantur & aspernantur. Contrà ubi propter bona, quæ alicui obveniunt, gaudere debebant, ibi propter invidiam tabescunt, opposita nimirum affectione duffi & incitati. Alius anonymus in eadem Catena: *Qui*, ait, *secundùm Dei imaginem sese conditum agnoscit, ille sensum habitus modestoque de se ipso sensit: nec non, ne aliquid quod ad inimicitiam vel malitiam faciat, designet, diligenter cavet, neque bonorum eandem cogitationem perturbat, aut pio studio infestus.* Alius: *Vir*, ait, *prudentia & justitia exemplus amici commoda perpetuâ specias & curat, observatque quemam modo singula vitæ administret. Et si quod erratum amicum committere contigerit, illud dissimulat & ignoscit: impii autem contrarium planè ingressi, omnia in deteriorem partem rapiunt.*

Sextò, Noſter Latinus interpres profundè & germanè Hebr. יִתֵּר vertit, *qui relinquit*, vel *negligit*, *damnum ſuum*: radix enim יתר *ſathar* ſignificat ſupereſſe, reſtare, relinquere. q. d. Qui relinquit, ſcilicet ſua lucra, hoc eſt qui negligit damnum ſuum. Senſus ergo eſt, q. d. Qui non tantùm alios non defraudat, ſed & damna ſua negligit, ut proximorum commodis conſulat, hic demum autonomasticè & per excellentiam juſtus, id eſt æquus, honeſtus, probus eſt, ac charitate præditus, ideoque Deo charus, & hominibus honoratus: qui preinde damnum quod Dei & virtutis amore ſubiit, abundè reprendent, ſcientque ut cæteris ditior evadat: cùm ex adverſo impii, qui per fraudes diteſcere ſataguot, & ſua commoda aliorum damnis redimunt, iode non ditentur, ſed depauperentur: quare *iter eorum ſeducet eos iter*, id eſt via, ratio & modus agendi, putà ditescendi per fraudes & damna alterum, decipiet eos: quia ab opibus ſperatis deducet eos ad inopiam. Unde ſequitur: *Non invenies fraudulentus lucrum unum.*

Sic Abraham ceſſit meliorem regionem Pentapolis nepoti ſuo Lot; ſed Deus vicem illi rependit in Chananæa, ubi eum bonis omnibus ditavit. Vice verſa Lot præripiens Abrahæ Pentapolim, opes omnes, quas in ea congeſſerat, cum incendio conflagrantes perdidit, Gen. 13. v. 9. & ſeq. & cap. 19. Sic Iſaac puteos à te effoſſos invidentibus Gerarthis ultrò conceſſit: ſed Deus ei vicem rependit, dum opes ingentes ac nominatim alium puteum, quem ob copiam aquarum vocavit *Abundantiam* (unde urbs quæ juxta eum deinde ædificata eſt, dicta eſt Beriabee, id eſt puteus abundantiæ) illi attribuit, Gen. 26. 21. & 33. Sic Jacob cedens Laban ſocero ſuo meliorem ovium fœturam, majorem à Deo accepit, Gen. 31. 7. & ſeq.

Rarum charitatis exemplum.

Memorabile eſt quod in Annalibus Societatis Jeſu legimus, P. Joannem Baptiſtam Romanum in naufragio arreptam tabulam Judæo cuidam ceſſiſſe ea lege, ut, ſi enataret, Chriſtianus fieret: enatavit uterque, Judæus tabulæ incubans, Baptiſta mari, aut potiùs Deo: itaque ſibi temporalem magna meriti lætitia cumulatam, Judæo tam temporalem quàm ſpiritalem vitam impertit: Judæus enim tantæ charitatis exemplo victus, manus nomenque Chriſto dedit, ac baptiſmo regeneratus Chriſtiano deinceps ritu vixit.

Amici morientes pro amico.

Denique S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 4. ad 2. docet exhac Salomonis ſententia, ex charitate negligi poſſe bona temporalia ob majus bonum amicitiæ, non verò ſpiritalia: magis enim debeo vitare peccatum meum quàm proximi, magiſque curare ſalutem meam quàm alienam.

Hinc conſequenter inferunt Theologi, per charitatem licere amico vitam protendam amici vita periculo objicere, ut apud Gentiles fecerunt Pylades & Orefles, Nius & Eurvalus, Damon & Pythias, aliique quos recenſet Valer. Maxim. lib. 4. cap. 7 quos à tam generoſo amicitiæ actu laudant Patres, ut S. Ambroſ. lib. 3. Offic. cap. 22. aſſeritque Dionyſium tyrannum viſa Damonis & Pythiæ amicitia, qua alter pro altero vadem ſe morti offerebat, optaſſe eos ſibi in amicitiam aſciſcere. Eoidem laudat S. Auguſt. 4. Confeſſ. cap. 6 & S. Hieron. in cap. 7. Michææ. Quin & Ariſtot. 9 Ethic. cap. 8. *Qui* inquit, *pro aliis mortem oppetere confueverunt, eligunt magnum quoddam bonum ſibi ipſis.* Generoſus enim & perfectus amicitiæ & magnanimitatis actus eſt, mori pro amicitia & amico. Denique Chriſtus Joann. 15. *Majorem*, inquit, *dilectionem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Plurimos rationibus idipſum confirmat Suarez 2. 2. q. 26. art. 4 contra Palud. & Durand. Si licet vitam ponere pro vita amici, multò magis licet pro eius pudicitia, aliave virtute defendenda. Sic S. Didymus vitam expoſuit pro vita & caſtitate S. Theodoræ, dum mutatis cum ea veſtibus pro ea in lupanari remanſit: unde poſtea cum eadem martyrio laureatus eſt. Celebratur eorum natalis dies in Martyrol. die 28. Aprilis. Eoidem dilaudat S. Ambroſ. l. b 2. de Virgin. Sic S. Alexander S. Antoninam mutatis cum ea veſtibus è proſtibulo liberavit, ac deinde ſimul cum ea martyrium igne conſummavit, ut habent Martyrol. die 3. Maii: extat eorum Vita apud Surium. Idem præſtiſſe quemdam virgini Corinthiæ narrat Palladius in Lauſiac. cap. 54 Sic martyres Lucanæ maritos carceri mancipatos mutato eum eis habitu, & carcere & morte liberarunt, uti refert Valer. Maxim. lib. 4. de amor. coniug. c. 6. *& præſtitere amici.*

NON INVENIET FRAUDULENTOS LUCRUM: ET SUBSTANTIA HOMINIS ERIT AURI PRETIUM] Hebr. לֹא יַחֲרִיךְ רְמִיָּה וְהוֹן אָדָם יָקָר זָהָב *lo iacharoc*, id eſt *non adurit*, vel *non aſſabit dolosus venationem ſuam*, id eſt, non comedet feram vel prædam, quam venatur per dolos & fraudes. Ita R. Salomon, R. Levi, Aben Ezra, R. David, Pagnio Vatabl. & alii paſſim. Alius, *non perforabit aucupium ſuum*, id eſt perforando non capiet, non aſſabit, nec comedet id quod aucupatur; alius, *non obſepiet prædam ſuam*, ut ſcilicet diu illa fruatur: nam illa citò illi eripietur vel elabetur: inde enim חֲרָכִים *charachim* vocantur *cancelli*, quia rem obſepiunt, vel quia perforati ſunt. Vers. 27.

Idem omnium eſt ſenſus. Eſt enim proverbium Hebræis, imò & aliis gentibus, uſitatum, *Fraudulentus non aſſabit prædam ſuam*, id eſt non potietur, non veſcetur & fruetur præda ſua; quia eam quam per fraudes aucupatur, vel non aſſequetur; unde Chald. vertit, *non ſpe objicam venatio viro doloſo*; vel, ſi aſſequatur, illa citò eripietur, ut eam aſſare, eaque velet & frui nequeat. Unde Noſter clarè vim proverbii expreſſit vertendo, *non invenies fraudulentus lucrum unum*, quod fraude & dolo venatur; & Septuag. *non ſervabitur*, id eſt, ut Roman *non conſequetur*; Complut. *non fabricabit venationes ſuas*. Nimirum: *Male parta male dilabuntur*. Et

De male ouæſtis non gaudet tertius hæres.

Eſt metalepſis. Ex affatione enim prædæ intelligitur tam præcedens eius veſtigatio & comprehenſio, quàm conſequens conſectio & epulatio.

ET SUBSTANTIA HOMINIS ERIT AURI PRETIUM] Legit הוֹן *iaKar*, id eſt *pretium*; iam aliis punctis legunt יָקָר *iaKar*, id eſt pretioſus. Rurſum יָקָר *charuts*, id eſt præcium, ſignificat tam hominem ſtrenuum, ſedulum, acrem, quàm aurum. Unde Primò, Pagnin. vertit, *& divitiæ hominis pretioſa, fallitando*, vel ſtrenuitas & ſedulitas: quia per ſtrenuitatem parantur opes & imperia, tam temporalia quam ſpiritalia, ut dixit v. præced. & R. Salomon, *ſubſtantia viri ſollicite* (& negotiationi incumbentis, ait Aben Ezra) *eſt pretioſa & honorifica*; & Vatabl. *ſubſtantia hominis ſtrenui pretioſa eſt*; alii, *ſubſtantia hominis pretioſa, eſt ſedulitas*, q. d. Pretioſiſſimum quod in opibus hominis, eſt diligentia & ſedulitas. Ita R. David.

Secundò, Chald. vertit, *ſubſtantia hominis erit aurum pretioſum*: quæ verſio eundem cum Vulgata reddit ſenſum.

Tertiò, R. Levi, *ſubſtantia viri pretioſi* & glorioſi, putà juſti, *erit aurum*, quod omnium facultatum eſt præſtantiſſimum.

Quartò, Hebræus apud Pagnin. in Lexico, *ſubſtantia quæ per ſollicitudinem paratur, pretiola*, id eſt rara eſt & chara; & Bavnus, *divitiæ pretioſæ hominis ſollicitæ*, q. d. Opes hereditate relictæ ſunt charæ, ut chariores ſint, quæ proprio labore & ſollicitudine parantur: quare eſto alias ſubinde quis prodigat, has tamen, quaſi laboris ſui fructos & præmium, ſtudioſè tuetur & ſervat.

Quintò, Septuag. vertunt, *poſſeſſio autem pretioſa vir mundus*, qui ſcilicet ab omni ſeorta peccati, avaritiæ & fraudum inſtar auri igne defæcati expurgatus eſt: hoc enim ſignificat Hebr. יָקָר *charuts*. Unde auctor Catenæ Græc. vertit, *vir autem ſincerus ſcelerisque expers, pretioſum eſt pecculium*. Sic & Syrus more ſuo legens veſtigia Septuag. *ſubſtantia pretioſa*, inquit, *homo electus*. Quid enim pretioſius ſinceritate, puritate, juſtitia, ſanctitate? Audi S. Ambr. lib. 1 Offic. c. 3. *Denique pretioſa poſſeſſio homo mundus. Sepiorgo hanc poſſeſſionem & circumvallat ea cogitationibus, munita piis ſollicitudinibus, ne in eam irruant & capiosum ducant ut ratio nabi-*

nabiles imperiti paſſuros, ne incurſent motus graves, ne diripiant vinacentum eius tranſeuntes viam. Cuſtodi interiorem hominem tuum. Nolo enim quaſi vilem negligere ac faſtidire, quia pretioſa poſſeſſio eſt, ita morbis pretioſæ, cuius fructus non caducus & temporalis, ſed ſtabilis atque æterna ſalutis eſt. Cole ergo poſſeſſionem, ut ſint tibi agri.

Sextò, Noſter legens מחיר *iekar*, id eſt pretium, optimè vertit, *ſubſtantia hominis erit auri pretium. Hominis*, ſcilicet veracis, ſerii & ſtrenui: hic enim ſolus dignus eſt nomine hominis, vereque eſt homo: & hunc intelligi ſuadet, imò cogit antitheſis. Senſus ergo eſt, q.d. Opes quas fraudulentus per fraudes congeſſit, illum non palcent, nec ditabunt, ſed ab eo velut à prædone ad alios avolabunt: at verò opes iuſti & ſinceri, quas ipſe ſuo labore & ſedulitate ſibi parat, erunt *auri pretium*, id eſt, erunt ſtabiles & pretioſæ, ac auri pretio æſtimabuntur, hoc eſt, magnę multæque erunt: quod enim auro admetimur, hoc magnum & pretioſum eſt.

Anagogicè Beda: *Non inveniet fraudulentus lucrum, &c. fronde namque acquiſita pecunia plus in anima damni, quàm lucri addit ea avara: & qui proprium pro Domino ſubſtantiam mundi diſpenſare, remunerante ipſo pro terrenis cœleſtia dona recipit. Aliter: Non inveniet fraudulentus lucrum, & ſubſtantia hominis erit auri pretium*, q.d. *Qui fraudulenta mente ſimulat ſe eſſe bonum nequiter vivens in occulto, non inveniet bona vitæ ſequentis. Qui autem ſubſtantiam virtutum ſpiritualium veraciter acquirit, mercabitur ex ea claritatem regni perennis, quod verbis ſequentibus aperiùs docet: In ſemita iuſtitiæ vita, In ſemita enim iuſtitiæ ſubſtantiam acquiris virtutum, virtutibus æterna vitæ claritas quæ pretioſior omnibus, iter autem pravum, quo fraudulentus incedit, per dilectionem temporalis quod appetit ad mortem, quam prævidere noluit, tendis ſempiternam.*

Vers. 15. IN SEMITA IUSTITIÆ, VITA: ITER AUTEM PERVIUM DUCIT AD MORTEM] Pro *iter devium*, hebr. eſt *iter ſemitæ eius*, hoc eſt, iter per aliam novamq; ſemitam, devians à regia via & communi ſemita iuſtitiæ, q.d. Iuſtitia eſt quaſi via regia, quæ ducit ad vitam, & in vitam definit: *iter* autem *devium*, putà actio & converſatio à iuſtitiæ norma deflectens & devians, ducit ad mortem præſentem & æternam.

Porrò Sept. *iter ſemitæ* referunt & arctant ad iniuriarum memoriam: quia per eam quaſi ſemitam aſſiduè it reditque iracundus, & vindictæ appetens. *In vita*, inquiunt, *iuſtitiæ vita, via autem eorum, qui memores ſunt iniuriarum, in mortem*: nam ex iniuriarum memoria accenditur vindictæ cupido, quæ in necem aliorum & ſui ipſius ruit. Chald. *iter ſemitæ* interpretatur *vias patrum noſtrorum*, putà impietatem tritam à patribus impiis.

Recentiores pro אל מות *el maves*, id eſt *ad mortem*, legentes alio puncto לא מות, id eſt *non mors*, planè aliter vertunt, *in ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hæc ipſa nequaquam ad mortem ducit*, ita Tigur. Pagnin. R. Levi, R. Salomon, & alii. Verùm hæc lectio obſcurius & exilius repetit id, quòd clarè & ſublimiter jam aſſeruit: atque caret ſua antitheſi, quam Vulgata & Septuag. exhibent. Illorum ergo lectio vera & germana eſt.

Hæc gnome eſt ſtimulus acer ad ſectandam juſtitiam ex virtutem, ac fugienda iniuſtitiam & vitium. Quid enim optabilius homini quàm vita, eaque beata & æterna? Quid execrabilius quàm mors, eaque cumulata æternis gehennæ incendiis? Quocirca eamdem uſurpavere Philoſophi, ac inprimis Plato ſæpiùs eadem ſtimulat ſuos ad omnem honeſtatem. Et Sixtus philoſ. in Sentent. num. 12. hoc quaſi vitæ honeſtæ principium conſtituit: *Immortales crede te manere in iudicio honores & pœnas*, nimirum: In gehenna *æternum quod cruciat, momentaneum quod hic delectat: in cœlo æternum quod delectat, momentaneum quod hic cruciat. Elige.*

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gnome de filio ſapiente, de oris cuſtodia & inconſiderato ad loquendum, de pauperè divite, & divite pauperè, de lucerna impiorum, ſubſtantia feſtinata, dilatione ſpei, de nuntio impio & fideli, de novalibus patrum, omnia cum conſilio agenda, & cum ſapientibus converſandum; de parcente virgæ, & ventre impiorum inſaturabili.

1 Filius ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non audit cùm arguitur. 2. De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autem prævaricatorum iniqua. 3. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. 4. Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur. 5. Verbum mendax iuſtus deteſtabitur, impius autem confundit, & confundetur. 6. Iuſtitia cuſtodit innocentis viam, impietas autem peccatorem ſupplantat. 7. Eſt quaſi dives, cùm nihil habeat: & eſt quaſi pauper, cùm in multis divitiis ſit. 8. Redemptio animæ viri, divitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet. 9. Lux iuſtorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur. 10. Inter ſuperbos ſemper turgia ſunt, qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia. 11. Subſtantia feſtinata minuetur, quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. 12. Spes, quæ differtur, affligit animam, lignum vitæ deſiderium veniens. 13. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat, qui autem timet præceptum, in pace verſabitur. Animæ doloſæ errant in peccatis, iuſti autem miſericordes ſunt, & miſerantur. 14. Lex ſapientis fons vitæ, ut declinet à ruina mortis. 15. Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago. 16. Aſtutus omnia agit cum conſilio, qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam. 17. Nuntius impii cadet in malum, legatus autem fidelis, ſanitas. 18. Egeſtas & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam, qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur. 19. Deſiderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos, qui fuginnt mala. 20. Qui cum ſapientibus graditur ſapiens erit, amicus ſtultorum ſimilis efficietur. 21. Peccatores perſequitur malum: & iuſtis retribuentur bona. 22. Bonus relinquit heredes filios, & nepotes, & cuſtodit iuſto ſubſtantia peccatoris. 23. Multi cibi in novalibus patrum, & aliis congregantur abſque judicio. 24. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum, qui autem diligit illum, inſtanter erudit. 25. Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis.

Vers. 1. Filius sapiens, doctrina patris: qui autem illusor est, non audit cum arguitur] Pro *doctrina* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt diſciplina, inſtitutio, eruditio. Hæc gnome acre dat ſtimulum tum parentibus, ut filios in omni virtutis diſciplina inſtituant, tum filiis, ut eosdem tota mente capeſſant. Senſus ergo eſt, q.d. Filius ſapiens audit doctrinam patris, eique obedit, *qui autem illuſor* & deriſor eſt, id eſt inſipiens, qui monita patris ridet & ipernit, hic non audit eum increpantem, cùm ab eo de vitus ſuis arguitur.

Ita Chald. *filius ſapiens*, inquit, *ſuſcipit doctrinam patris*; Syrus, *filius ſapiens patre ſuo auſultat: at improbus, qui non recipit obiurgationem, peribit*; Sept. *filius aſſultus*, (cautus, prudens, *ſapiens*, uti vertit Aquila Symm. & Theod.) *obedit patri, filius autem inovediens in perditione.*

Nota. Noſter ex Hebræo nervoſiùs vertit, *doctrinam*, quàm ceteri *doctrinam*, ſcilicet audit. Primò, quia filii proprium eſt eruditi doctrina patris, perinde ac lac lugere à matre: patris enim doctrina in animum filii paterni, naturaliter & ſuaviter influit, eumque flectit quocunque libet, ac ſibi ſimilem efficit. Unde Tigur. *ſapiens filius eſt diſciplina patris*, id eſt, ait Vatabl *ex diſciplina patris evadit filius ſapiens.* Eſt metonymia, oſtenditur enim effectus paternæ diſciplinæ, ſcilicet quòd cauſet & producat in filio ſapientiam. Decus autem patris eſt filius ſapiens, ſicut dedecus eſt inſipiens. Hinc facit gnome Sixti philoſophi in Sentent num. 145. *Excrucient ſe liberi male viventes, magis quam morientes.* Et n. 164. *Peccata diſcentium, opprobria ſunt doctorum.*

Secundò, preſſiùs & ſignificantiùs, *filius ſapiens eſt doctrina patris*: quia non tantùm eam ſuſcipit, ſed & refert ac repræſentat, fietque imago repræſentat ſuum exemplar. Sicut ergo forma & figura, v. g. Alexandri, in ejus imagine repræſentatur & cernitur, ut vita imagine dicamus, Hic eſt Alexander: ſic pariter patet, & doctrina patris, in filio ſapiente & obediente, quaſi in viva ſui imagine repræſentatur & reſplendet, ut viſo filio dicere poſſis, Hic eſt pater, hic eſt doctrina patris: quia ſcilicet filius vivum eſt ſpeculum paternæ virtutis & ſapientiæ. *Doctrina* ergo hic potiùs & nervoſiùs accipitur ut nominativi caſus quàm ablativi; quamquam & in ablativo accipi poſſit, q. d. Filius ſapiens fit, vel evadit, doctrina patris, id eſt per doctrinam patris, ſignificatiùs tamen in nominativo, filius ſapiens dicitur *doctrina patris* metonymicè, id eſt, effectus doctrinæ patris; vivum ſimulacrum, in quo intueatis doctrinam & virtutem patris, vivus liber, in quo expreſſam legas ſapientiam patris, ut de eo dicas: En hic eſt ſapientia patris. Hinc filius hebr. vocatus בֵּן *ben*, quaſi fabrica ad patris effigiem exſculpta: radix enim בנה *bane* ſignificat ædificare, & fabricare, & græcè τέκτων, quaſi genitura patris; & latinè natus, à nateſcendo; ac filius quaſi φίλος, id eſt amor patris, inquit Dionyſius. Unde Cicero lib. 2. de Finibus: *Effigies parentum, ſui*, *filius*. Idem Cæcinnæ: *Imago animi & corporis, ſui*. Hinc Filius Dei Patris vocatus Patris imago, character, ſapientia, *ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ*, Hebr. 1. 3. Hunc Dei ſimum filii hominum imitentur, ut patris, & præſertim Dei, qui ſummus omnium eſt parens, ſapientiam & virtutem referant & repræſentent.

Potrò filius ſuſcipiens doctrinam patris, vocatur eſtque ſapiens: quia per ſuſceptionem doctrinæ paternæ nanciſcitur Primò, ſapientiam; Secundò, nomen & famam ſapientiæ; Tertiò, hæreditatem patris ampliorem. Pater enim filio obedienti & ſapienti plus bonorum relinquet, quàm inobedienti & inſipienti.

Tertiò, propriè & præcisè Beda: Filius ſapiens eſt doctrina patris, id eſt, docet patrem: *Tantum*, inquit, *inter ſapientem diſtat & ſtultum, ut hic alii quando profectu eruditionis ad eum, qui ſe docuerat, docendum perveniat: ille nec cum arguerit, noverit audire.* Sic filii, id eſt famuli, Naaman docuerunt ipſum obedire Eliſeo, ſcilicet lavari in Iordane, quo facto à lepra curatus eſt, 4. Reg 5. 13. Sic S. Franciſcus Xaverius per filios Indorum à ſe inſtructos, inſtruebat & convertebat eorum parentes. Idem crebrò eſt videre in ſcholis noſtris, in quibus diſcipuli ea quæ didicerunt docent ſuos parentes.

VERS. 2. DE FRUCTU ORIS SUI HOMO SATIABITUR BONIS: ANIMA AUTEM PRÆVARICATORUM INIQUA] Prn *boni*, hebr. eſt טוֹב *tob*, id eſt bonum neutrè, & bonus maſculinè. Iam quia Hebræi carent caſibus, hinc prn *oris* alii vertunt, *os boni*, vel iuſti. Intuper quia hæ ſententiæ parabolicæ ſunt, hinc acutæ pariter ſunt & concinnæ, ac multa lectori veſtiganda & ſupplenda relinquunt. Unde Primò, Septuag. ſubaudientes *τὸ δικαίωμα* (fructus enim boni & juſti non eſt alius, quàm fructus juſtitiæ & operum juſtorum) vertunt, *de fructibus juſtitiæ comedet bonus*, putà *os boni, animæ autem iniquorum peribunt immaturæ*, q. d. Iuſtus ob opera juſta fretus longævitate ſancta & jucunda, ac fructus juventutis juſtè tractatæ percipiet in bona ſenecta, nimirum ſapientiam, gaudium, conſilium, honorem, auctoritatem, ipſum vitæ futuræ & beatæ, filios & nepotes prudentes, graves & honoratos: at impii per expulſas, libidines, aliaque ſcelera abbreviant ſibi vitam, aut à Deo celeri morte puniuntur, ut præmaturè moriantur, nec ad ſenectam perringant, vel eam infelicem & ærumnoſam ſortiantur, ſicut ergo fructus immaturi acerbi ſunt, ſic eis acerba eſt vita & ſenecta: vice verſa ſicut fructus maturi ſuaves & ſapidi ſunt, ſic juſtis ſuavis & ſapida accidit ætas & ſenecta. Unde S. Hieron. ad Nepotian. *Senectus*, inquit, *eorum, qui adoleſcentiam ſuam honeſtis artibus inſtruxerunt, & in lege Domini meditati ſunt die ac nocte, ætate ſic doctior, uſu certior, proviſu temperatior ſapientior, & veterum ſtudiorum dulcis atque maturus fructus eſt.*

Secundò, Pagnin. repetens τὸ *de fructu*, ſic vertit, *de fructu oris viri comedet vir: & de fructu animæ prævaricatorum comedet vir iniquus.*

Tertiò, Cajet. vertit, *de fructu oris viri* (boni) *comedet bonum, & animam mentientium iniquam*, ſicque explicat: In genere, inquit, hic dicitur, quod Paulus in ſpecie dixit, *Chriſti bonus odor ſumus, aliis odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem.* Ex uno ſiquidem eodemque fructu legis, fidei, juſtitiæ & doctrinæ diverſos, imò contrarios cibos comedunt homines diverſimodè diſpoſiti. Nam os (id eſt mens) viri nulla prava affectione infectum comedet bonum & anima mentientium iniquitatibus ſuis Deo, comedet iniquum, intelligendo fructum ſive fidei, ſive juſtitiæ, ſive doctrinæ, in malam partem.

Quartò, Hebræa ac plane vertas, *de fructu oris ſui quiſque bonum comedet: anima autem peccatorum violentiam*, quod Vatabl. explicat, q. d. *Prævaricatores aſſuescunt iniquitati.* Sicut enim ipſi in alios fuerunt violenti & tiranni, ſic pariter lege talionis Deo que iuſte diſponente, ipſi alios in ſe violentos experientur, & inimicos ſentient, & Chald. *unuſquiſque de fructu oris ſui ſatiabitur bono, anima autem prævaricationem deſtruent*, repete, ſaturabuntur; Syrus, *diſperdentur*. Idem voluit Noſter vertens, *de fructu oris homo ſatiabitur bonis, anima autem prævaricatorum iniqua*; Hebr. *iniquitate*, repete, *ſaturabitur*. q. d. Sicut anima bona ſatiatur fructu boni ſui eloqui, qui alios docuit bona, dum propter illud gaudebit te id boni præſtitiſſe, eoque alios profeciſſe, atque idcirco vel ab hominibus, vel certè à Deo, magnis præmiis afficietur: ſic ex adverſo anima prævaricatorum, qui ſcilicet vel legem & juſtitiam prævaricantur, ac alios prævaricari docent, iniqua eſt, id eſt aliis iniuria & violentia: ideoque iniquitas hæc, ſive vis & violentia, in caput eorum recidet, ut ob eam violenter multa dura pati & devorare cogantur. Sicut ergo anima eorum iniqua fuit in vi & culpa, ſic pariter iniqua erit in violenta pœna; qua iniquitas eorum & violentia iuſtè caſtigantur, quamquam ipſi iubire compellentur: pœna enim alias (putà ante peccatum) iniqua, poſt peccatum ſit æqua & iuſta, adeoque iniquitas pœnæ iniquitati culpæ directè reſpondet, propriique congruit & debetur. Anima enim quæ iniquè tractavit Deum Deique legem, meretur iniquè, indignè & tyrannicè tractari à tortoribus & carnificibus, præſertim dæmonibus, iuxta illud Oſee 10. 13. *Arauſis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis fructum mendacii.* Et illud Pſalmi de Deo pſal. 17. 26. *Cum ſancto ſanctus eris, &c. & cum perverſo perverteris*, q. d. Tu, ò Deus, ſanctis te ſanctum, innocentem, bonum & benignum exhibebis: at eum vafris & perverſis non benignè, ſed pravè & perversè, id eſt ſevere & vafrè ages, ac morem tibi proprium, qui eſt miſereri & benefacere, invertes: quia ipſi abſit quin eſſe deberent, inverſi & perverſi ſunt. ita S. Hieron. ibidem. Unde Chald. vertit, *cum Abraham, Iſaac, Iacob pius multiplicaſti peccatum: cum Pharaone & Ægyptiis, qui cogitaverunt cogitationes malas adverſus populum tuum, contumaces reddidiſti eos in cogitationibus ſuis.*

VERS. 3. QUI CUSTODIT OS SUUM, CUSTODIT ANIMAM SUAM: QUI AUTEM INCONSIDERATUS EST AD LOQUENDUM, SENTIET MALA] Chald. *qui regit os ſuum, ſervat animam ſuam: & qui aperit labia ſua, terror imminet ei*; Arabicus & *audax in labiis trepidare facit animam ſuam*; Syrus, *facit contritionem animæ ſuæ, cuſtodit animam ſuam*: Primò, ab omni angore & mœrore. Secundò, à multis peccatis quæ ore committuntur.

Ter-

Tertiò, à periculis, hoſtibus & inſidiis. Unde Vatabl. *cuſtodit animam*, hoc eſt, inquit, *vitam ſuam*. Nam, ut ait Plinius: *Sæpè vox temere emiſſa cedit per jugulum*. Crebrò inculcat cuſtodiam oris & linguæ, quòd illa tam vel magis cuſtodienda ſit, quàm urbs hoſtibus cincta: unde ſicut urbs munitur muris, portis & ſeris; ſic naturæ & Deus munivit & ſepſit linguam palato, dentibus & labiis. Rurſum, ſicut in portis urbium excubat vigil, ne qua hoſtis irrumpat vel irrepat; ſic ſupra portas oris excubat mens & ratio, ne quid ex ore exeat, vel introeat, quod homini malum creet. Quocirca Eccleſiaſt. cap. 28. 29. *Aurum*, inquie, *& argentum tuum conflа, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos oris tui rectos: & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem*. Vide ibi dicta.

Pro *ſemies mala*, hebr. eſt רעה משחתה *meſchitta lo*, quod Primò, vertas cum Pagnin. & Vatabl. *aperiunt labia contritio eſt illi*; Syrus, *confractionem efficis ſibi*, q. d. Qui conſiderate loquitur, conteretur, confringetur & perdetur, imò ſua conſideratione loquendi conteret, confringet & perdet ſeipſum. Secundò, *terror eſt illi*; Chald. *terror imminet ei*; Theodot. *confuſio*, Septuag. *& qui temerarius eſt labijs ſuis turbabit ſeipſum*, q. d. Accerſet ſibi multos angores & terrores: tertibilibus enim malis & moleſtiis ſeipſum exponit. Hinc de cauta inſtantes orat Pſalmes: *Pone Domine cuſtodiam oris meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis*, pſal. 140. 3.

VERS. 4. VULT ET NON VULT PIGER: ANIMA AUTEM OPERANTIUM IMPINGUABITUR] Hebr. concisè habent, *concupiſcit, & non, anima*, vel *anima pigri*. Quod Primò, ſic explet & exponit Chaldæus: *Deſiderat anima pigri aliquid, & non ſubvenit ei*; Syrus, *omni tempore in concupiſcentiis jacet homo qui non operatur*; ſic & Arabicus: & Pagninus, *concupiſcit anima pigri, & non eſt ei quod optet: anima autem ſollicitorum impinguabitur*; Tigur. *animus ignavorum avet, & nil habet: anima autem fruſtratorum impinguabitur*; Vatabl. *deſiderat, & non ſit voti compos anima pigri*; q. d. Multa concupiſcit piger, ſed ea non obtinet, quia non vult laborare, nec labore ſibi parare ea, quæ concupiſcit. Otium enim facit eum multa deſiderare, ſed inertia prohibet eum illa conſequi: quia hæret ſemper in otioſis deſideriis, nec ultrà progreditur, ut manum admoveat operi & labori, quo ea quæ deſiderat adipiſcatur. Huic expoſitioni aptè reſpondet ſequens antitheſis: *Anima autem operantium impinguabitur*: quia ſcilicet opus & laborem non refugit, ſed eo parat ſibi ea quæ concupiſcit. Piget ergo eſt *nevolus* (nolens) *ideoque mulevolus*, oam nil vult habere laborando, ſed omnia vult haber eo ſando,, hinc eius voluntati & cupiditati nihil ſufficit, pleous enim eſt deſideriis, inſque æſtuat, cùm nil aliud agat quàm concupiſcere, quate ipſe non aliud eſſe videtur quàm cupiditas, ipſaque cupido, ubi enim oon eſt .abor opulentiæ, ibi omnia implet ventus iners concupiſcentiæ.

Secundò, Notter Hebr ſic explet & explicat: *Concupiſcis*, vel *vult*, *& non*, ſupple & rep te, *vult anima pigri*. Idque nervoſius eſt, prior enim expoſitio tam data tetigit finem & effectum mali, hæc verò ejus radicem tangit, & cautam affigoat, q. d. Cauſa accidiæ & pigritiæ, omnique mali quod ex ea ſequitur, eſt, quòd accedi & pigri voluntas ſit langui a & iospida, adeò ut nelcias, imò ipſemet neſciat, an velit, an nolit. quia enim languida eſt, hinc vix ſemotur, ac minimo motu & ſuggeſtu evariat, ut quod nunc vult mox nolit. Hinc fit, ut fit irreſoluta. & pendula, nec quidquam aggrediatur, ſed inperpetua conſultatione & deliberatione verietur, nec quidquam concludat, atque inſtar bilancinm in libra nunc aſſurgat volendo, nunc deprimatur noleodo. Curſum piger vule, id eſt optat ineficaciter opes, ſapientiam, virtutes, an non vult abſolutè & efficaciter, quare in eo eſt velleitas dumtaxat, non abſoluta voluntas, vult enim, id eſt, vellet finem, at non vult abſolutè adhibere media, putà laborem ad finem aſſequendum neceſſarium. Vode aliqui ex Hebræo ad verbum ſic vertunt, *vult & non eſt animus pigro*, quod Itali ſignificanter dicunt, *Non gli baſta l'animo*, id eſt non ſufficit ei animus, quod Notter clarè reddit, *vult & non vult piger*, q. d. Piger vult remisè, & non vult efficaciter, hinc ſecum luctatur nunc volendo, nunc nolendo, atque in hac inani voluntatis libratione & lucta tempus omne conſumit, nec ultra ad rei voluę procecutionem progreditur, quocirca eam non adipiſcitu, at verò anima operantium operando tem deſideratam proſequitur & aſſequitur, itaque ea ſi untur & impinguatur. Ratio eſt, quòd ſit reſoluta, & effic. citet velis id quod vult, ideoque laborem omnem ad rem conſequendam oportunum admittet, præſertim quia ſapientia & virtus quam concupiſcit, propriè ita eſt in voluntate efficaci, virtus enim non aliud eſt, quàm amor & cupido boni honeſti. Qui ergo vult reſolute eſſe humilis, patiens, fortis, temperans, &c. hoc ipſo taltem inchoatè ſit humilis, patiens, fortis, temperans, &c. talique coram Deo cenſetur.

Tertiò, Sept. ſic explent: *Concupiſcis, & non* ſupple *aliud facit anima pigri*, q. d. Nil facit otiſi concupiſcere. Unde vertunt, *in deſideriis eſt* (vel, ut auctor Catenæ Græcor. *agitatur. iactatur, & fluctuat* inſtar fluctus & æſtus marini) *omnis otioſus*: *omnis* propriè; & *omnis*, id eſt totus q d. Otioſus & piget omne ſuum otium impendit in puda aridaque deſideria, in iis ſuas vires, ſuum tempus inſumit & conſumit, quare nil ei reſtat, quod operi & labori ad rem deſideratam conſequendam neceſſario impendat. Sic & Syrus, *In omni tempore*, inquit, *in deſideriis iacet qui opera non facit*; & S. Hieron. in Ezech. c. 16. 49. ad illa: *Eſto hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium. In deſideriis*, inquit, *eſt omnis anima otioſa: quod videlicet ſemper aliquid agendum ſit, ne ager pectoris noſtri teſſantis manu, malarum cogitationum ſentibus opplicatur*.

Denique pro *vult* hebr. eſt מתאוה *mitaveh*, à tad. אוה *avah*, id eſt concupiſcere, velle, deſiderare. *Mitaveh* autem eſt participium conjugationis *hitpael*, quæ ſignificat actionem reflexam, cùm ſcilicet idem eſt agens & patiens, ſive cùm agens agit in ſeipſum, ſuamque actionem in ſe reflectit. *Mitaveh* ergo idem eſt quod concupiſcens, in ſeipſo excitans deſiderium & concupiſcentiam, in ſe ipſo volens: qui ſcilicet nil agit extrinſe, ſed totam concupiſcendi & volendi actionem intrinſe in ſeipſum reflectit, nihilque aliud agit quam velle & concupiſcere, putà velleitatum & concupiſcentiarum æſtus fluctuque in ſeipſo ciere & fovere. Accedi enim & pigri pleni ſunt deſideriis & concupiſcentiis, ſicut folles pleni ſunt vento; unde operis alteriuſve rei ſolidæ non ſunt capaces.

ANIMA AUTEM OPERANTIUM (hebr. *charuſim* id eſt ſollicitorum, ſeduloum, ſtrenuorum, uti dixi c. 12. 24. Unde Chald. vertit, *anima fortium*; Syrus, *validorum*, ſept. *manus autem fortium in ſedulitate*) IMPINGUABITUR] q. d. Strenui & ſeduli, cùm opes, ſapientiam & virtutes voluot & concupiſcunt, non diu deliberant quid facto ſit opus, ſed ilicò manum operi admovent, ac ſtrenuè laborando parant ſibi opes & virtutes concupitas, quare ita impinguantur, id eſt implentur, ſaturantur & abundant. Aliter Arabicus, *& manus audacium*. inquit, *in ſollicitudine eſt*.

Audi Bedam, & ex eo Gloſſam: *Recte pigri vocabuli deſignatur, qui vult regnare cum Domino, & non pati pro eo, delectans præmia cum pollicentur, deterrens certamina cùm imbuntur, de quo Iacobus ait: Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis*. *Es filius Sirach: Væ peccatori terram ingredienti duabus viis, qui autem inſta aperantur Domini, ideo ſa. cinus, quia anima illorum perfecta ſuperuorum dulcedine reficietur, ſuxi aoum qui Dominum obſervas, dicens. Sicut adipe pinguedinis repleatur anima mea. Vel certe anima operantium impinguabitur, quia qui pòs pro Domino laboribus inſudant, calefti & immarceſſibili poſt labores corona donabuntur*. Præclarè angelus in Vitis Patr. contra laboris tædium, iucundam occupationis alternationem ſuggerit, quam Poetaſic carmine redd.dit.

Iacob. 1. 8. Eccleſ. 2. 6.

Nunc lege, nunc ora, nunc cum ſervore labora:
Sic eris hora brevis; & labor ipſe levis.

Quocirca S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum, eum monet ut otium quaſi peſtem fugiat: *Facito*, inquit, *aliquid operis, ut ſemper te diabolus inveniat occupatum*. Et inferiùs. *Scribantur & libri, ut & manus operetur cibum, & anima ſaturetur lectione. In deſideriis enim eſt omnis otioſus. Ægyptiorum monaſteria hunc morem tenent, ut nullum abſque opere & labore ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſitatem, quàm propter animæ ſalutem, ne vagetur pernicioſis cogitationibus mens & ad inſtar fornicantis Ieruſalem omni tranſeunti divaricet pedes ſuos*: Vnde Abbas Abraham apud Caſſin. collat. 24. cap. 2. quibuſdam ex ſuam tentationem de ſeruicendis ſpecie pietatis parentibus, pandentibus reſpondit:

Deſiderium cordis veſtri deſideriorum veſtrorum pertinacia proteſtatur, &c. *ideoque vos illa otii agritudine ſpatio laborare, qua in Proverbiis ita notatur: In deſiderio eſt omnis otioſus*. Vide eumdem li. 10. de ſpiritu acediæ cap. 21. Quin & Pharao deſiderium Hebræorum exeundi ex Ægypto, aſcripſit eorum otio & deſidiæ: *Vacant*, inquit, *& idcirco vociferantur, dicentes: Eamus*, &c. Unde cautam ſuccidens: *Opprimantur*, ait, *operibus & expleantur ea*, Exodi 5. 8.

Vers. 5. VERBUM MENDAX JUSTUS ODIT: IMPIUS AUTEM CONFUNDIT, ET CONFUNDETUR] Hebr. *impius autem fœtere faciet, & pudore afficiet*; Chald. *impius faciet putreſcere & vituperare*. Noſter Hebr. רשיע pro *iaciſpiu* in *hiphil*, id eſt pudore & rubore afficiet, legit מאיס *iaiſpor*, id eſt erubeſcet, confundetur, pudebit; vel certè *hiphil* accepit quaſi poſitum pro *kal*, uti ſubinde fit apud Hebræos. Sic & Septu. qui proinde vertunt, *impius autem confundetur, non habebit labia ad loquendi*; & Syrus, *confundetur & erubeſcet*: Pagnin. *verbum mendax odio habebit juſtus: impius autem putreſcere faciet opera ſua, & pudore afficiet animum ſuum*; Arabicus denique, *verbum oppreſſionis odit juſtus: & impius reluxabitur, & non habebit fiduciam*.

Pro *verbum mendax* Septuag. vertunt, *verbum iniuſtum odit juſtus*, quod Primò, per metonymiam in Script. uſitatam accipiat pro re ſive opere injuſto. q. d. Juſtus opus iniquum, quod videt, vel audit, ab alio patrari, odit, illudque reprehendit & coarguit: at impius diſſimolat & connivet: itaque facit ut malum putreſcat, id eſt iterando in deterius vergat, ac tamquam res putris infamiam ex ſe ſpargat; quæ vituperium, pudorem & confuſionem creet.

Secundò, propriè *verbum mendax* accipias mendacem calumniam, vel detractionem, qua falſum crimen alteri impingitur. Hanc enim execratur juſtus: impius verò eam concinnat, vel fovet & laudat, ideoque alios confundit & fœtere facit, id eſt pudore quaſi pedore famæ afficit, ſed tandem veritate comperta ipſemet velut mendax & calumniator confundetur, pudore afficietur & explodetur. Hinc S. Chryſoſt. homil. 32. ad Pop. detractionem comparat cœno porcorum: *Non vidiſtis*, inquit, *porcos cænum edentes ac volutantes? ſic & iſti detractores. Quid enim ſordidius verbis, quæ contumelioſè loquuntur?* Imò eam comparat ſtercori homil. 5. *Et quis*, inquit, *te præterunte ſtercus commovet, nonne hoc facientem contumelia & convitio afficias? Hoc fac & circa detractorem: non enim ſic commotum ſtercus, illum fœtorem ſuſcipientem cartilaginis* (narium) *percellit: ſicut aliena peccata excuſſa & commota, atque vitia aliorum impura prodita audientium animos conturbare & perturbare ſolet*.

Tertiò, per *verbum mendax* accipias mendacem laudem & adulationem, qua falſa virtus, vel doa, alicui aſſentando tribuitur. Hæc enim confundit & pudore afficit eum qui laudatur, cùm ei tribuitur falsò quod non habet: ac proinde adulatione comperta ipſe adulator pudefiet & confundetur.

Denique per *verbum mendax* quodvis mendacium, dolum, falſitatem accipias, præſertim quæ Deo injuria eſt, aut proximo noxia. Hæc enim eſt peccatum mortiferum, ideoque eam execratur juſtus, utpote amator & filius veritatis & virtutis: quapropter magnum honorem & laudem apud Deum & homines meretur & obtinet: impius verò amat mendacia, dolos & fallacias, quia oſor eſt veritatis & juſtitiæ, ideoque pudorem & probrum meretur, ſibique conſciſcit.

Genus de mendacio. Salomoni aſtipulantur Philoſophi Sixti, ſive Sexti, Pythagorei in Proverbiis, ſive Sententiis num. 155. hæc eſt vox veridica: *Melius eſt vinci vera dicentem, quàm vincere mentiendo*. Et nu. 158. *Nihil tam vernaculum ſapientiæ quàm veritas*. Et nu. 230: *Optimam purificationem putare, nocere nemini*. Et nu. 33. *Reverentur vitam tuam mundam: nihil admittas quod tibi invehat notam*. Ariſtoteles rogatus, *Quid lucrifacerent mendaces? Vix vera loquentibus*, inquit, *non credatur*. ita refert Laertius lib. 5. c. 1. Cyri gnome fuit: *Omninò non eſt mentiendum. Apertum enim mendacium maximè impedimento eſt ad veritatem conſequendam*. ita refert Xenophon. libr. 2. Pædiæ. Epænetus, teſte Plutarcho in Laconi. dictitabat mendaces omnium ſcelerum & injuriarum auctores eſſe. Denique paſſim ſapientes & Philoſophi & Chriſtiani explodunt illud Platonis paradoxum: *Mendacio quandoque utendum eſt tamquam ellebore. Mendacium concedendum eſt medicis, aliis* A *verò minimè*. Tritum eſt illud: *Oſtende mihi mendacem, oſtendam tibi furem*.

Vers. 6. JUSTITIA CUSTODIT INNOCENTIS VIAM: IMPIETAS AUTEM PECCATORUM SUPPLANTAT] Hebr. *juſtitia cuſtodit integrum via, impietas autem deſtruit*, vel *deturbat*, vel *obliquum facit*, vel *pervertit* (hæc omnia enim ſignificat חטאה *ſalaph*) *peccatum*; Tigur. *juſtitia tuetur viam integram, impietas autem deflectit ad peccandum*, Vatabl. *impietas autem evertit peccatorem*, hoc eſt inquit, *eum vota ſua fruſtratur*; Pagnin. *juſtitia cuſtodit perfectum viæ, impietas autem pervertet viam peccantis*; Septuag. *juſtitia cuſtodit innocentes viæ: at impios, malos* (pravos, perverſos) *facit peccatum*; Symmach. nervosè, *iniuſtitia verò aterabit peccatum*; Chald. *iniuſtus autem iniquabilis eris propter peccatum*; Syrus, *juſtitia cuſtodit eum qui innocens eſt in via: peccator autem à ſuis criminibus perditur*. Omnia hæc eodem redeunt, ſed rem ſenſumque exaggerant. Senſus ergo eſt, q. d. Juſtitia cuſtodit juſtum, ut recta ſemper juſtitiæ ſemita incedat, ideoque eum ab omni malo tum culpæ, tum pœnæ, tutatur & cuſtodit: at impietas errans & vaga, & à rationis & juſtitiæ ſemita obliquat & deflectit, ideoque impius eam ſequens ex una labitur in aliam & aliam, ut indies fiat deterior, majorique culpæ & pœnæ obnoxius: quare *impietas peccatorum*, quæ ſcilicet facit, ut impius ex uno peccato continuè labatur in aliud, nec niſi peccata ſibi accumulet (*ut* enim *peccatorum* genitivus eſt à nominato *peccatum*, ut patet ex Hebr. חטאים *chattat*, non *peccator*) impium *ſupplantat*, id eſt pedibus calcat & premit quaſi omnia culpæ malique reum. Rurſum R. Salomon: Peccator, inquit, vocatur *chattat*, id eſt peccatum, ob ingentem impietatem, ſicut inſigniter ſceleſtum vocamus *ſcelus*. Impietas ergo peccatorem *ſupplantat*, id eſt eum ſuſque deque vertit, deturbat, tranſversum agit, ut undique impingat, ac inſtar ſuis in cœno turpitudinum volvetur. Et Aben Ezra: Impietas, loquit. peccatum, id eſt peccato obſtrictum, ſupplantat, eumque in obliquum trahit. Et R. Levi: Conſuetudo, ait, cui vir probus juſtè vivendo aſſuevit, ei conſervabit vitæ rectitudinem, quam in ſingulis rebus expoſcit: ille enim integritatis ſemitam terit propter juſtitiæ morem, cujus eſt tenaciſſimus. Secùs verò ſe habet qui impietati aſſuevit: ab illa enim ſupplantatur, & tranſversum agitur ab iis ad quæ tendebat; ita ut animo deſtinata præſtare nequeat. Sic videmus peccatores auditis concionibus, vel monitionibus, ſubinde compungi, vitæque emendationem proponere, ſed ab inolita peccandi conſuetudine, mox ut illecebræ offeruntur, ilicu ad eas rapi velut equi ad pabulum. Eſt enim catena virtutum, æquè ac vitiorum, ſicut enim in catena annulus prior trahit ſequentem, ſic & virtus trahit virtutem, & impietas trahit aliam impietatem. Hoc eſt quod ait Origen homil. 23. in Numer. *Ex iniuſtitia generatur iuſtitia, & ex caſtitate caſtitas. Si quis enim primò tenuiter caſtus eſſe cœperit, accepta caſtitatis fermenta quotidie caſtior efficitur*. Unde S. Dominicus cognomento Loricatus à lorica ferrea, quam ad oudam carnem geſtabat, rogatus qua ratione tantas pœnitentias diſciplinatum (quas per integra pſalteria quotidie faciebat) ciliciorum, jejuniorum peragere poſſet? reſpondit ſe tenuiſ à minoribus ad majores gradum feciſſe, ac proinde eas jam ſibi faciles effectas: *Somnus enim ſomnum adeſcat*, inquit, *vigilias vigilia pariunt, & ita quo corpus humanum ſenſim enutritur, in eo incrementa poſt modum reboratur*.

S. Baſil inc. 9. Iſaiæ affert ſimilitudinem gramioris. Sicut enim gramen demeſſum, vel cometum ab equis recreſcit, aliud ſubnaſcitur: *Sic unum peccatum*, ait, *aliud velut congenitum per gradus excipit, ſeu fornicatio fornicationem, & ipſa aſſuefactio mendacii mater fit mendacii; & qui mentem ita exercuit ad fœdandum, nullo jam negotio aggreditur iniquitatem. Quod enim præverris illum occupare peccatum, hoc illi fit occaſio alterius peccati*.

Aliud ſimile magnetis affert Beda ſermon. de Nativit. *Sicut magnes ferrum*, inquit, *ſic peccatum adſe trahit*. Item ut ferri annulus magneti adhærens alium levat, & hic rurſus alium, donec catena fit, ſic peccata alia ex aliis pendent.

Tertium ſimile eſt lini, fili, & funis. Sicut enim linum trahit linum, una pars fili & funis trahit & implectit aliam: ſic pariter una virtus innectit trahitque aliam, atque unum vitium implectit aliud, illudque ad ſe attrahit, ut vertit Symmach. juxta illud Iſaiæ

5. 18.

v. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Ubi plora hac de te dixi.

EST QUASI DIVES, CUM NIHIL HABEAT: ET EST QUASI PAUPER, CUM IN MULTIS DIVITIIS SIT] Hebr. *est divans se, & nihil ei: est depauperans se, & substantia multa;* Septuag. *sunt qui ditant se nihil habentes, & sunt qui se humiliant in multis divitiis;* Symmach. *mendicantes;* Theodot. πτωχοποιῶν, id est *qui apparet mendicus, qui mendicis speciem præbet:* Chald. *est qui divitem facit semetipsum, & nihil habet; est qui pauperem facit animam suam, & multam habet substantiam;* Syrus, *sunt qui seipsos ditant, & nihil habent: sunt qui se pauperes faciunt, & multum possident.*

Primò, R. Salomon, Aben Ezra, & Caietan. ſic exponunt, q. d. Est qui ſua induſtria, vel fortunæ, evadat dives cùm priùs nihil haberet: & eſt qui ſua inertia, imprudentia, vel infortunio in pauperiem incidat, cùm multas habeat poſſeſſiones & divitias.

Secundò, idem R. Salomon, q. d. Eſt qui diteſcat furto à pauperibus bona ſubducens, qui tandem divitiis omnibus ſpoliatus in priſtinam pauperiem recidat.

Tertiò, Hugo & alii, q. d. Opulentus ſoit opibus non contentus, ſed plura inſatiabiliter appetens, eſt quaſi dives, id eſt videtur dives; ſed revera dives non eſt, cùm nihil habeat, id eſt, nihil vel parum habere ſe putet: aut nihil habeat, quia non habet animi quietem, ut ſit ſua ſorte contentus: qui enim eam non habet, nihil habet; vice verſa pauper ſua tenui ſorte contentus, eſt in multis divitiis: divitem enim non opes faciunt, ſed animus, cui ſua ſuffecerunt, ſuaque ſorte quietus & lætus, juxta illod Poetæ:

Quis dives? qui nil cupit. Et quis pauper? avarus.

Unde S. Ambr. lib. 3. epiſt. 25. ad Eccleſiam Vercell. *Sed vultis*, inquit, *divites eſſe de ſolote pauperes? Tunc eritis per omnia divites, ſi fueritis pauperes ſpiritu. Non confuſe divitem, ſed animi facit. Sunt qui ſe humiliant in multis divitiis, & recte ac prudenter. Satis enim dives omnibus notum lex eſt, cui citò inveniat quod abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abundantia, inopia eſt. Denique nemo pauper naſcitur, ſed fit. Non ergo naturæ paupertas, ſed opinionis eſt: ideoque citò invenietur dives natura, difficile cupiditati: etenim quo plus unuſquiſque acquiſierit, plus ſitit, & quaſi quadam inardeſcit ebrietate cupiditatum ſuarum.* Idipſum deinde ſuſè proſequitur ac oſtendit, verè divitem dumtaxat eſſe juſtum & ſanctum, qui dicere poteſt: *Portio mea Dominus.*

Apologus quòd cupidus ſit pauper.

Hanc gnomen appoſito crocodili & aviculæ apologo, bellis ſimilitudinibus variegato, venuſtat Cyrill. lib. 5 Apol. moral. c. 3. cui titulus: *Quòd cupidi quanto cumque habeant, ſint pauperes.* Avicula quædam, inquit, per os crocodili ingreſſa eius viſcera laniavit, eumque lethaliter ſaucia vit: egreſſa deinde avolanique crocodilo, de injuria eam accuſanti reſpondit: *Si communis eſt omnium amica injuria, juſte certe reus eſt cunctis qui aliquibus nocuit. Tu autem inſatiabilis cupiditatis depravatum exemplar, totum te voragini tribuiſti, dum non obſtructo ore, ſed aperto, quaſi numquam ſatiatus dormis; & latiore ictu, ſtipante te cunctorum denium ferie, & unguium immanitate armaris, cùm tamen vorabilia tibi non deſſe cant: quia dummodo rapleatur tua voracitas, qualia capueris non diſcernis. Ideò propter cupiditatem inſte vitalia tua perdis, ut quemadmodum prava actionis formam dediſti, ita & portes eam. Sed nimirum cupidus magis evomit, quàm exhauris. Nullus enim plus perdit, quàm qui ſeipſum amittit. Quid enim eſt, quod poſſides, quando avaritia te abſorbet? Ignis numquam dicit. Sufficit, neque cupiditati ſatis fuit umquam. Quare deſtructis cædis, eſt avaritia, & omnes devorat poſſeſſiones. Stomachus eximanitas appetit, & incendio naturali membrum arcſactum fameſcit. Ideus evacuans attenuis, & ardore pectus fabricantis magis ſitis.* Unde concludens hoc epimythium ſubjicit: *Igitur cupiditas, mentis eſt egeſtas, ac tanto maior, quanto fuit avidior eius flamma. Diogenes nihil extra ſeipſum ſapiens, mundum ſprevit: Alexander verò omnia poſſidens, amplius concupiſcit, quis ergo ditior; unus qui ſprevit? nimis enim plenus venter crucitat, & tunc flumen extra diffunditur, cùm exundat. Videsne igitur quid plus cupere infelix pauperetas ſit, nihil verò deſiderare opulentia ſumma ſit? Hæc dicta, cum crocodili vita finiverunt verba.*

Rurſum dives qui nihil habet, eſt opulentus, qui amplum habet dominium, ſed nullum vel parvum eius uſum & fructum, vel quia eſt minorennis & pupillus, vel quia prodigus, vel quia obærata ſunt ejus prædia, ſimilive de cauſa: pauper verò multas habens divitias eſt, qui parum habet dominii, ſed multorum uſum, uti ſunt Religioſi *nihil habentes, & omnia poſſidentes.* Sic expoſitum hoc proverbium habet ſpeciem enigmatis.

Quartò, alii rectè Vatablo vertunt, ſunt qui in penuria rerum omnium divites eſſe ſciunt, ſunt qui cùm immenſis opibus abundent, ſciunt eſſe frugales & pauperes. Et ad hunc ſenſum, qui valdè appoſitus eſt, exponi poteſt verſio Vulgata. Magnæ enim prudentiæ eſt ſuo tempore oſtendere ſuas opes & liberalitatem; ac viciſſim cùm tempus exigit, tumptibus parcere, ſuamque oſtendere parſimoniam. Taliſerat Paulus qui ait: *Scio, & humiliari, ſcio & abundare: ubique & in omnibus inſtitutus ſum) & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati,* Philip. 4. v. 12. Sapiens ergo ſcit ubi ſe gerat ut pauperem, ubi ut divitem.

Quintò & genuinè, q. d. Sunt qui divites ſe ſimulant, cùm nihil habeant: ſunt vice verſa qui ſimulant ſe pauperes, cùm divitiis abundent. Hunc eſſe ſenſum liquet Primò, ex *τῷ quaſi*, quod ſimulationem & apparentiam externam ſignificat. Secundò, quia hebr. eſt מתעשר *mitaſſer*, id eſt, qui facit, fingit, ſimulat ſe divitem, & מתרושש *mitroſſes*, id eſt qui facit, fingit, ſimulat ſe eſſe pauperem, cùm revera talis non ſit, ſed dives. Utrumque enim eſt coniugationis *hitpael*, quæ ſæpè ſignificat fingere, ſimulare, præſcfere. Tertiò, quia ita vertunt Septuag. Chald Syrus, Theodot. paulò ante citati, & Vatabl. Pagnin. R. Levi & alii.

Significat hæc gnome non facilè hominem judicandum ex ſpecie externa, eò quòd illa ſæpè fallat, cùm divites appareant foris qui domi ſunt pauperes, & vice verſa. Divites enim ſubinde ſe gerunt ut pauperes, & pauperes ut divites, idque vel ex ſuperbia, vel ex avaritia, vel ex prudentia, vel ex humilitate & modeſtia, aliave virtute.

Porrò hæc gnome univerſalis eſt, & variis particularibus caſibus aptari poteſt. Primò, nobilibus & avaris, q. d. Sunt nobiles, qui ut nobilitatis ſuæ dignitatem tueantur, ſimulant ſe divites, ideoque ſplendidis veſtibus famulisque ſtipati foris circumcedunt, cùm domi vix habeant panem quem comedant: vice verſa ſunt divites qui opibus abundant, ſed quia avari, pauperes ſe ſimulant, ne coganture ſplendidè vivere, eleemoſynas erogare, magna tributa pendere, &c.

Secundò, principibus & plebeiis, q. d. Sunt reges & principes, qui videntur divites cùm nihil habeant, imò ſint in gravi ære alieno, eò quòd opes ingentes quas habent in opere reip. ac præſertim in milites & exercitus impendant: vice verſa ſunt plebeii, qui videntur pauperes, cùm opibus abundent. Ita hodie videmus reges & principes ærarium in bellis exhaurire, ut revera pauperes ſint; vice verſa plebeios opibus abundare, ac proportionaliter in ſtatu & gradu ſuo melius habere regibus, imò eſſe commodiores & opulentiores.

Tertiò, ſuperbis & humilibus, & hos maximè videtur notare hic Salomon, q. d. Sunt ſuperbi qui ſe ſuaque ſplendidè jactant & oſtentant, quaſi divites ſint, cùm revera nihil vel parum habeant: vice verſa ſunt humiles & modeſti, qui cùm opibus abundent, eas tamen modeſtè tegunt, ut videantur eſſe pauperes. Pari ratione idem tribuas prudentibus & imprudentibus: prudentes enim celant ſuas opes, imprudentes eas oſtentant. Unde

Tropol. hoc proverbium intorqueas in arrogantes, qui ſcientiam vel virtutem quam non habent, ſibi arrogant. Aut in eos qui gloriantur quaſi divites ſint, eò quòd polleant opibus, non virtutibus. Unde Auctor lib. de 12. abuſionibus tomo 9. S. Aug. *Prima*, inquit, *abuſio eſt, ſapiens ſine operibus; Secunda, ſenex ſine religione; Tertia, adoleſcens ſine obedientia; Quarta, dives ſine eleemoſyna; Quinta, ſine* *Abuſiones duodecim.*

Sexta, dominus ſine virtute; Septima, Chriſtianus contentioſus; Octava, pauper ſuperbus; Nona, rex iniquus; Decima, Epiſcopus negligens; Undecima, plebs ſine diſciplina; Duodecima, populus ſine lege. Octavo autem, putà pauperi ſuperbo, adaptat hanc gnomen Salomonis: *Iſ quaſi dives cum nihil habeat, & eſt quaſi pauper cùm in multis divitiis ſit. Quaſi pauper ergo*, inquit, *in multis divitiis, eſt dives humilis ſpiritu, & nihil habens quaſi dives, eſt pauper ſuperbus mentis affectu. Nobilis ergo inopia eſt mentis humilitas, & inopia divitiæ ſunt animorum enormitas.*

Rurſum Beda myſticè hanc gnomen adaptat iis, qui

ſunt divites opibus, ſed paoperes bonis operibus, qualis fuit dives Epulo; ac iis qui ſunt paoperes opibus, ſed divites virtutibus, qualis fuit Lazarus. *Dives*, inquit, *ille ſibi videbatur, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè; ſed quia Deum non habuit, temperit in fine nihil fuiſſe quod habuit. Unde dictum eſt de talibus: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis. Pauper è contrà videbatur Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus: ſed in multis erat divitiis, quia virtutem habuit humilitatis, quia conditorem omnium divitiarum, videlicet Deum, corde geſtabat.* Mutuatus eſt hæc Beda ex S. Auguſt. ſerm. 212. de Tempore, ubi fusè hanc ſententiam & ſequentem pertractat, ac inter cetera ait: *Sunt qui ſe divites affectant cum ſint paoperes, id eſt juſti videntur cum ſint impii, & cæteros ſe volunt videri cum in cella conſcientia non habeant aurum juſtitiæ. Et ſunt plani tanto humiliores, quanto ditiores, de quibus dictum eſt: Beati paoperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Lucet aurum, ſed plus lucet fides.* Et de his paulò antè dixit: *Sunt divites in corde, divites plani fortitudine, opimi pietate, abundantes baſilicæ: ſecum ſunt divites, interiores ſunt divites.* Atque toto ſermone docet veras opes conſiſtere in copia non auri, ſed fidei & virtutum. Unde poſt initium ait: *Morbus autem divitiarum eſt ſuperbia magna. Nam quamlibet animus eſt, qui intra divitias iſte morbo non tentatus. Maior animus divitiis ſuis, qui eas vincit non concupiſcendo, ſed contemnendo. Magnus eſt ergo dives, qui non ſe ideo magnum putat, quia dives eſt. Qui autem ideo ſe magnum putat, ſuperbus & egenus eſt. In carne crepas, in corde mendicus, inflatus eſt, non plenus.* Et inferiùs: *Omnes ergo divites boni fideles. Nemo ſe contemnat, pauper in cella, dives in conſcientia. Dives quippe in conſcientia ſecurior dormit in terra, quàm dives in purpura. Ibi non exurit ſollicitudo maligna compunctæ cordis. Servus divitias in corde tuo, quas tibi tantùm paupertas Dominus tui. Immò ipſum adjice tibi cuſtodem: ne pereat de corde quod dedit ſervet ipſe qui dedit. Omnes ergo divites boni fideles, ſed non divites huius mundi. Denique divitias ſuas nec ipſi ſentiunt, ſentient poſtea.*

Vers. 8. REDEMPTIO ANIMÆ VIRI, DIVITIÆ EIUS: QUI AUTEM PAUPER EST, INCREPATIONEM NON SUSTINET] Pro *redemptio* hebraicè eſt כֹּפֶר *copher*, quod Caietan. vertit, *pretium*, ſenſumque dat, q. d. Divitiæ hominis ſunt pretium eius: tanti appretiamur hominem, quantus eſt opulentus: vulgus enim omnem dignitatem ponit in opibus, & juxta opes quemque æſtimat. Vice verſa pauper adeò abiectus eſt vilisque pretii, ut ne quidem admittatur ad audiendam increpationem, ſed ab oculis & alloquio hominum velut periplema repellatur. Verùm *copher* propriè non ſignificat pretium, ſed redemptionem, expiationem, ſatisfactionem. Unde Symmach. & Theodot. vertunt, *propitiatio*: Septuag. *redemptio*: Syrus, *ſalus viri divitiæ eius*. Notat S. Hieron. in Ezech. cap. 18. ſignificanter dei divitiæ ſuæ; *Ne*, inquit, *de rapinis & uſuris, & alieno malo quæſitum panem vertamus in miſeri cordiam.*

Igitur Primò, S. Auguſt. ſerm. 212. de Temp. ſic expoſuit, q. d. Divitiæ viro adduot animos & robur, ut obluctetur quibuſvis adverſitatibus in ſe incurreotibus: ab iis enim ſuis opibus ſe poteſt liberare & redimere: at pauper puſillus eſt animi, & quavis aerriore increpatione percellitur; quare minanti cedit, etiam ut ſceleri eius cooperetur. *Quando illi*, inquit, *dictum fuerit ab aliquo potente, Dic hoc verbum contra inimicum meum, die falſum teſtimonium, ut eum quem volo opprimam: & donum das. Forti negat dicens: Non facio, non mihi adduco peccatum. Sed tantùm negatur, donec dives minari incipiat: nam pauper non ſuffert minas*, ſed iis cedit & ſuccumbit. Huc accedit expoſitio S. Hieron. in cap. 22. Ezech. *Pauper*, inquit, *non ſuſtinet increpationem, id eſt iniurium vel malum ſibi intentatum*, q. d. Pauper facilè iniuriis opprimitur, & damnis intentatis proſternitur, & ut vulgò dicitur: *Qui non habet in ære, luet in pelle.*

Secundò, alii ſic exponunt, quaſi hæc dicantur in laudem divitiarum, q. d. Divitiæ divitem à quolibet malo incurrente liberant & redimont: ac pauper non ſuſtinet increpationem: quia ante correptionem illicò ut accuſatur, damnator, juxta illud Poetæ:

Da veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Tertiò, Rabbioi in *Midras agada*, Pettinent hæc, inquiuot, ad dimidium ſiclum, qui in lege pro redemptione animæ præceptus erat, Exodi 30. 12. qui quidem pauperi æquè ac diviti pari erat debito ſolvendus; nè ſcilicet pauper convitium increpationemque audiret à divite, *majorem ſe partem in communi omnium ſacrificio habere*, jactante.

Quartò & genuinè, aſſignat hìc Salomon commodum divitiarum & commodum paupertatis; hocque illi præfert, q. d. Divitiæ hoc commodi afferunt diviti, quòd, ſi forte in periculum animæ, id eſt capitis & vitæ ineidat, facilè illud excutiat, ſeque redimat auro, juxta illud Eccleſ. 7. *Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia.* At pauper ſæpè ob hoc dumtaxat increpationes, acculationes & lites evadit, quòd pauper ſit, quod ſcilicet non habeat opes, quibus acculatores inhiant, ut eas ſua eriminatione emungant. Reddit cauſam eur ſint, qui velint videri divites, & viciſſim qui velint videri pauperes, uti dixit v. præced. mirum divites videri volunt, ut periculum auro redioant: pauperes, ut periculum ſua paupertate decliuent & effugant. Ita Aben Ezra, Janſenius, Vatabl. & alii. Hunc ſenſum exigunt Hebræa quæ habent, *& pauper non audit*; Syrus, *non recipit increpationem.*

Audi S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Quid dicis? quid facis? cur pecuniis uſque adeò exſtollis? Non quæſivis pecuniam, vel opes, eam vim habere dixit: ſed proprias, hoc eſt, juſtis laboribus partas, non vi aut fraude aptas: hæ enim non ſunt propriæ. Mendicus autem non ſuſtinet minas. Numquid res mala eſt paupertas? an hoc ſerſan, quod mos ſequitur, dicere volnit? Ecce egeſtas res uſque adeò ſecura & tuta eſt, ut ne minari quidem ſpoliationem quis pauperi valeat, nedum ſpoliare; illum enim qui nihil omnino habet, quomodo quis exterrere queat? Huiuſmodi enim vita, quod ad curas attinet, eſt prorſus ſecura & otioſa. Poſſunt hæc ad ſupplitiorum quoque metum referri: qui enim adverſa fortuna premuntur, ſuppliciorum interminationem non formidant.* Huc facit illud Theodoret. orat. 7. de Providentia: *Pauper non metuit ſtrepitum fori, nec præconis vocem reformidat, nec judicis torvo vultu & oculis ignem ſpirantibus terretur.* Et illud Poetæ:

Sic eius ille ſeret eſt, de quo victoria lucro
Eſſe poteſt: inopis vindice facta caret.

Et illud:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Ita S. Hilar. teſte S. Hier. in eius Vita, circumventus à latronibus, abeſſque rogatus: *Quid*, inquiunt, *faceres, ſi latrones ad te venirent?* reſpondit: *Nudus latrones non timet.* Et illi: *Certè*, aiuot, *occidi poteſ. Poſſum*, inqoit, *poſſum: & ideo latrones non timeo; quia mori paratus ſum.* Et S. Franciſcus à ſimilibus interrogatus quis eſſet? iotrepidè reſpondit: *Præco ſum magni Dei.* Et S. Martinus captus à prædonibus aſſeruit, ſe nihil omnino metuere. *Scio enim*, inquit, *Deum in maioribus periculis magis eſſe præſtò, magiſque opitulari confidentibus in ſe.* Ita Severus in eius Vita.

Myſticè, *Redemptio animæ viri ſunt divitiæ eius*, id eſt divitiæ propriæ, ideoque non temporales: hæ enim ſunt alienæ & peregrinæ, non propriæ & domeſticæ; ſed ſpirituales, putà virtutes, de quibus ait S. Paulus: *Quòd in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo & ſcientia*, 1. Cor. 1. 5. Ita S. Hieron. epiſt. ad Lucinum: *Poſſumus quidem divitias*, inquit, *intelligere quæ non de alieno, non de rapinis ſunt, juxta illud: Honora Deum de tuis laboribus: ſed melior eſt intelligentia, ne proprias divitias cognoſcamus theſauros* (virtutum & bonorum operum) *in cælo repoſitos, quos nec fur poſſit ſuffodere, nec latro violentus eripere.* Et Beda: *Quid autem verè divitiæ valeant, quid verè paupertas agat, ſubdendo manifeſtat: Redemptio animæ viri divitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet. Qui ergo animam ſuam vult redimi à futura ira, congreget divitias operum bonorum. Qui enim eget huiuſmodi divitiis, increpationem diſtricti judicis ſuſtinere non valet, de qua Pſalmiſta poſtulat, dicens: Domine ne in ira tua arguas me neque in furore tuo corripias me. Alioquin pauperes non ibi increpantur à Domino, ſed benedictionem æternæ hæreditatis percipiunt.*

Porrò præ cæteris operibus, eleemoſynæ ſunt animæ redemptio. Unde S. Chryſoſt. *Dives*, inquit, *in periculum animæ ſuæ recipit opes: quapropter cùm illas recondit, animæ ſuæ jacturam facit: cùm autem largitur egenis, animam ſuam liberat. Quia redemptio animæ propriæ divitiæ.* Denique S. Hieronymus ad Galat. *Pauper*, inquit, *nò ſuſtinet comminationem. Non enim poteſt futurarum pœnarum audire terrorè pauper in fide, pauper in gratia, non habens divitias ſpirituales*, &c. Et S. Ambroſ. in Annot. Exod. 30. ad Juſtum: *Eſt*, inquit, *redemptio animæ miſericordia. Redemptio enim animæ hominis divitiæ eius ſunt quibus*

bus atique ſit miſeritordia, quæ ſumpſit pauperes invas. Fides igitur gratia, gratia miſeritordia, miſericordia redemptio eſt animæ, quæ drachmas, hoc eſt integro pretio ſummæ plenioris expenditur. Hinc & illud Danielis conſilium datum Nabuchodonoſori cap. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Idem S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 29. ad Eccleſiam Vercellenſem: *Redemptio animæ viri*, inquit, *divitiæ eius, quoniam qui pauperi donat, redimit animam ſuam.*

VERS. 9. LUX JUSTORUM LATIFICAT: LUCERNA AUTEM IMPIORUM EXTINGUATUR] Septuag. *Lux juſtis ſemper, lux autem impiorum extinguetur:* Chald. *lux juſtorum exaltabit*, id eſt exultare faciet tam ipſos quàm alios. Hebr. eſt שָׂמַח *ſimach* in *cal*, id eſt *lætabitur*, id eſt lætari faciet. Ponitur enim *iſimach* pro שִׂמַּח *ieſummach* in *piel*; & ſic fortè legit Noſter: eædem enim utrobique ſunt litteræ, mutatis dumtaxat punctis.

Lux juſti quæ? Quæres, quænam hæc *lux?* Primò, Aben Ezra & Pagnin. accipiunt animam juſti, quæ lus dicitur: quia ſapientia lucet & prælucet aliis. Unde Pagnin. vertit, *anima juſtorum quæ eſt veluti lux, lætabitur: anima impiorum, quæ eſt velut lucerna, extinguetur.* Nam anima juſti ſimili eſt luci ſolis exorientis, quæ permanet, imò creſcit: impii verò lucernæ, quæ lucis firmitate caret & abſumitur, ait Aben Ezra.

Reſp. Primò.

Secundò. Secundò, Vatabl. *Lux*, inquit, eſt intelligentia, de qua Chriſtus Joan. 8. *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ:* intelligentia autem impii extinguetur, juxta illud Lucæ 8. *Quicumque non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo.* Juſti enim lumen rationis & fidei, illud excolendo ac juſtè vivendo, adaugent: at impii illud iniuſtè vivendo ſenſim imminuunt & extinguunt, juxta illud S. Ambroſ. lib. 1. de Abraham: *Lumen illud quod hominis in Deum mentes indiderat, ſuperbiæ fluxus & voluptatis humor ſopit.*

Tertiò. Tertiò, *lux* ſymbolum eſt lætitiæ: ſol enim ſua luce exhilarat univerſos. Sic ſenſus erit: Ut ſol exortus ſua lumine mundum exhilarat, ſic juſtorum animi vultuſque hilares triſtitias hujus mundi & moleſtias facilè diſcutiunt. q. d. Mens ſerena lætaque juſtorum alios lætos efficiet; aut in ſuo lumine & pura conſcientia unuſquiſque juſtorum lætus erit: improborum verò lucerna, id eſt lætitia & gaudium vanum eſt & fallax, ideoque citò occidit & evaneſcit. ita auctor Catenæ Græc.

Quartò. Quartò, *lux* ſymbolum eſt proſperitatis & felicitatis, ſicut tenebræ adverſitatis et infelicitatis. q. d. Felicitas juſtorum ſolida eſt et perdurat, quia fundata in juſtitia, ideoque ſolidam liquidamque tam ſibi quàm aliis affert lætitiam: at lucerna, id eſt modica et brevis impiorum felicitas, ocyùs extinguitur et depeſcit, præſertim dum more ſuo eam oſtentant, itaque invidiam et æmulationem ſibi concitant: invidi enim et æmuli eam ſæpe extinguunt. ita Lyran. Baynus, Salazar et alii. Hic ſenſus valdè appoſitus eſt.

Quintò. Quintò, *lux* ſymbolum eſt famæ, clatitatis & gloriæ. q. d. Fama & gloria piorum ſimilis eſt amplæ luci, quæ omnes illuſtrat, exhilarat, lætificat: at lucerna, id eſt brevis & exigua fama, impiorum illicò extinguitur, ideoque ſolidam claritatem & lætitiam afferre nequit.

Sextò. Sextò, & ſublimiùs, *lux* ſymbolum eſt doctrinæ, juſtitiæ, virtutis, gratiæ, quæ eſt lux cæleſtis & divina, de qua Chriſtus Matth. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.* q. d. Juſti ſua ſplendida doctrina & glorioſa vita, ac præſertim tua beneficentia & eleemoſynis tam ſpiritalibus quàm corporalibus illuminant & lætificant cunctos. Unde à Chriſto vocantur *lux mundi*, Matth. 5. At lucerna, id eſt modica doctrina, virtus & gloria impiorum, quæ in nocte hujus vitæ & ſæculi fulgere videtur, ſæpe in ea, tempeſt poſt eam, ſive ea tranſacta, extinguetur, ac oriente die æternitatis gloriaque cæleſti, velut ſtellæ oriente ſole, occidet & evaneſcet. Alludit ad Job 18. v. 5. *Nonne lux impii extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius? lux obſcurabitur in tabernaculo eius, & lucerna, quæ ſuper eum eſt, extinguetur.* Hinc lenium unuunt Septuag. dum poſt hunc verſum explicationis gratia ſubiiciunt hunc, qui non eſt in Hebræo: *Anima doloſa errant in peccatis: juſti autem miſerantur & miſerentur.* quem noſter ponit inferiùs, & annectit verſui 13. ita anonymus in Catena Græc.

Nota Sapientia, virtus, dignitas, lætitia & feliciras juſtorum comparatur אוֹר *or*, id eſt luci amplæ, qualis eſt ſolaris: quia ſolida eſt, ingens, jugis, ſtabilis, & per omnes orbis partes ſeſe diffundit, juxta illud Proverb. 4. 18. *Juſtorum autem ſemita quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit uſque ad perfectam diem.* Vide ibi dicta. Talis fuit Chriſti, qui fuit ſol univerſi, de quo pſalm. 18. 7. *Exultavit ut gigas ad currendam viam: à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius uſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat a calore eius.* Unde Aben Ezra: *Lux juſtorum*, ait, *ſimilis eſt lumini venturi ſæculi* (imò illud inchoat, & in illud deſinit, juxta illud pſal. 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo, putà in lumine gloriæ, videbimus lumen*) aut ſalutis ſplendori, juxta illud Iſaiæ 9. 2. *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.* Denique ✠ juſtorum eſt אוּר *ur*, id eſt ignis, putà claritas & zelus, quo alios amore Dei inflammant. At verò ſapientia, virtus, lætitia & proſperitas impiorum comparatur lucernæ: quia inſtabilis eſt, modica, brevis, frigida, evanida, ac minimo adverſitatis reflante vento extinguitur.

Nota Secundò antitheſin: nam *lætificat* per metalepſin opponitur *extinguitur*: lux enim juſtorum, quia ſolidè perdurat, creſcit & augeſcit; hinc lætificat ipſos, & ceteros: lucerna verò impiorum, quia illicò minuitur & extinguitur, hinc ſolidam lætitiam afferre nequit, ſed umbraticam & fucatam, quæ evanicens in majorem deinde luctum & mœrorem deſinit & terminatur. Talis eſt lux, id eſt doctrina & ſplendor hæreticorum, hypocritarum, fraudulentorum, mendacium, &c. quæ detecta hæreſi, hypocriſi, fraude, mendacio illicò evaneſcit. Rurſum lux juſtorum *lætificat*, vel, ut heb. eſt *lucatur*, id eſt læta eſt, ampla, clara; quia indies intenditur & magis clareſcit: lucerna verò impiorum quaſi mœſta langueſcit, & inſtar lucernæ deficiente oleo emoritur & extinguitur. Unde noſter Salazar: *Lux*, inquit, *juſtorum lætificat*, id eſt augetur: lucerna verò impiorum decreſcit & extinguitur: hinc *lata* ſeges vocatur magna, aucta & ampla. Sic Hebræi palmum magnum vocant palmum שָׂחֹק *ſchoc*, id eſt ridentem & lætum; palmum verò parvum vocant palmum אָשֵׁף *aſeph*, id eſt triſtem & mœſtum. Sic e. x. 10. dicitur: *Filius ſapiens lætificat patrem: lætificat*, id eſt, magnificat & magnum reddit. Lætitia enim rebus dat incrementum & vitam: mœſtitia verò decrementum & interitum.

Moraliter noſter Alvarez de Paz libr. 3. de Perfect. par. 2. c. 14. Lux, id eſt vita, inquit, & converſatio juſtorum lætificat Deum, angelos & homines: Deum, cui illi puriſſimum honorem exhibent: angelos, quorum ſe diſcipulos & imitatores oſtendunt: homines, quos vitæ ſanctitatem & bonorum operum perfectionem docent. Si viri perfecti orent, tanto ſpiritus ferveat, tanta reverentia & timore, tanta fiducia & amore orant, ut non tam homines fragiles, quàm terreſtres a quidam angeli videantur. Si cogente neceſſitate aut charitate loquantur, tanta circumſpectione & modeſtia loquuntur, ut nihil otioſum, nihil mœſtum, nihil durum audientibus ex ore ſuo prodire permittant. Si corpus cibo & potu ſuſtentent, tantam abſtinentiam & ſobrietatem retinent, tanta diſtinctione appetitum cohibent, ut ſcientes ne in modico quidem excedant temperantiæ menſuram. Si quid aliud agant, ſic agunt ut bonæ ac perfectæ actionis circumſtantias non deſerant. Sunt enim veluti artifices virtutis peritiſſimi, & pictores ſapientiſſimi, qui ex ſuis manibus nullum opus impolitum aut minùs decorum abire concedunt. Thomas enim Aquinas explicans qua ratione Deus omnia bene faciat, his penè verbis nos ad ejus imitationem exhortatur: Similiter & nos diligentiam apponere debemus, ut ſingula opera noſtra, quantum unquam melius poſſumus, faciamus ex omni virtute Domini Jeſu Chriſti, & cum omni deſiderio triumphantis & militantis Eccleſiæ, & in nomine Creatoris, quaſi tota ſalus noſtra, & omnis alius Dei, & univerſitatis utilitas ex uno opere dependeat, quaſi numquam ad id opus reverſuri, neque opus aliud poſtmodum inceptuti. hæc ille.

Nota ad praxim.

VERS. 10. INTER SUPERBOS SEMPER JURGIA SUNT: QUS AUTEM AGUNT OMNIA CUM CONSILIO, REGUNTUR SAPIENTIA] Hebr. *tantùm in ſuperbia dabit* (ſuperbus) *litem: & cum conſultis ſapientia*; Septuag. *malus cum contumelia agit malum, qui autem ſui ipſorum cognitores* (videntur legiſſe יוֹדְעֵי *iodeim*, id eſt cognitores, cùm Noſter & alii legant יוּעָצִים *ieaſim*, id eſt conſulti vel conſiliatii) *ſapientes.* Septuag. de more ſequitur Syrus, *vir improbus*, inquit, *cum contumelia malum operatur*; Aquila, Symmachus & Theodot. quos ſequitur Lucifer Calar. Apolog. pro S. Athanaſ. & S. Hier. contra Ruffin. *malus in ſuperbia dabit pugnam*; pergit Theodot. *& in iis qui conſilium adhibent, ſapien-*

ſapientia; Chald. *attamen in ſuperbia venit contentio*; *& hi qui conſilium inenat, ſapientes ſunt*: Tigur. *arrogans temeritas nihil quàm rixas excitat: at unum conſultis ſapientia*, id eſt, ut Vatabl. *peculiare eſt ſuperbo excitare litem*, &c.

Senſus eſt, q. d. Superbia facit ut ſuperbi jugiter litigent & rixentur: facit enim ut quiſque alium antente, & præ eo ſapere ac honorari velit: quare in concilio ſuperbus vult ſuam ſententiam ceterorum omnium judicio præferri, nec ulli etiam ſapientiori cedere ſuſtinet; hinc lites & jurgia. At verò *qui ſui ipſius cognitor*, ut vertunt Septuag, id eſt, ſuæ infirmitatis & ignorantiæ conſcius eſt, libenter audit aliorum conſilia, eaque ſuis anteponit, & iis acquieſcit: quare nulla habet jurgia, nullas diſcordias, ſed pacem cum omnibus, ac prudenter & feliciter res gerit, ideoque ſapiens eſt. Hinc videmus inter hæreticos tot eſſe jurgia, tot ſectas quot capita. Audi S. Auguſt. de paſtoribus in c. 34. Ezech. c 10. *Alio ſecta*, inquit, *in Africa, alia basilii in Oriente, alia in Aegypto, alia in Mesopotamia verbi gratia: diverſis locis ſunt diviſa: ſed una mater ſuperbia omnes genuit, nec mirum ſi ſuperbia pacis diſſipationem: hæc enim ſibi germana ſoboles eſt*. Idem epiſt. 120. ad Honoratum explicans illud pſal. 2 7. *Et a comibus unicornium humilitatem meam: In unicornibus*, inquit, *ſuperbi intelliguntur: quia ſuperbia odit omne conſortium*.

Antitheſis rurſum hîc eſt obſcura, clara eſſet ſi dixiſſet: *Inter ſuperbos ſemper ſunt jurgia; inter humiles autem ſemper viget concordia & pax*; ſed more ſuo per metalepſin & metonymiam docere voluit, humilitatis commem & effectum eſſe auditum & ſequelam conſilii, æquè ac concordiæ & pacis ſapientiam. Ideo enim inter ſuperbos ſunt jurgia, quia nolunt audire & ſequi ſana aliorum conſilia, ac utraque de cauſa inſipientes ſunt: inſipientium enim eſt jurgari, æquè ac ſequi ſuperbum & inſipiens cerebrum proprium. Econtrario inter humiles conſtat pax, quia hi libenter aliorum audiunt & ſequuntur judicia, ac utraque de cauſa ſapientes ſunt. Vera enim ſapientia eſt humilitas, ſutque cognitio & demiſſio. Unde illud ſapientiſſimum Apollinis Delphici oraculum: *γνῶθι σεαυτὸν* id eſt *noſce teipſum*. Hinc rurſum vera ſapientia eſt, non niſi ſuo judicio, ſed agere omnia cum ſapientum conſilio. Superbia ergo cauſa eſt jurgioſum, diſſenſionum, ſchiſmatum, hæreſum, litium, bellorum: humilitas verò cauſa eſt & mater concordiæ, pacis, unionis, charitatis. Hoc ſignificant Hebræa, quæ habent, *ורק*, vel *tantum in ſuperbia* (ſuperbus) *dabit litem; in ſuperbia*, id eſt, propter ſuperbiam: nam ob tuſam ſuperbiam & faſtum diſſenſio & rixa oritur, ait R. Salomon: eum ius autem qui conſulto agunt ſapientia eſt: quia hæc in conſilio habitare ſe profitetur, Proverb. 8. 12. *Ego ſapientia*, inquit, *habito in conſilio, & eruditis interfum cogitationibus*. Sic & Aben Ezra: *Significat*, inquit, *a faſtu lites oriri: qui autem conſilium inquirunt, ne ſuperbe ſe gerant, cum iis ſapientiam eſſe*. Exempla ſunt in bellis civilibus Romanorum & Græcorum, quæ ab ambitione olim duxerunt: qualia fuere Syllæ & Marii, Cæſaris & Pompeii, Auguſti & Antonii, Antiochorum & Seleucorum in poſteros continua ſerie propagata per 150. & amplius annos.

Vers. 11. SUBSTANTIA FESTINATA MINUETUR: QUÆ AUTEM PAULATIM COLLIGITUR MANU, MULTIPLICABITUR] Hebr. *divitiæ ex vanitate minuentur, ſed colligens per manum augebit*, ſupple divitias ſuas. Unde Primò, R. Levi ſic exponit: divitiæ quæ ex rebus vanis congeruntur, valdè minuentur: quia ſcilicet res vanæ & fragiles, facilè franguntur & evaneſcunt. Vidi Lovanii quemdam, qui opes ſuas expendebat in cyphis vaſiſque vitreis confundis, ut ea alibi carò divenderet. eumque ius currum oneraſſet, is ro itinere alliſus ad ſcopulum evertiſque, omnia vitra ad ſaxa alliſit & confregit: ita ex divite repentè factus eſt pauper.

Secundò, Cajetan. *ex vanitate* refert ad *minuetur*, non ad *ſubſtantia*, q. d. Subſtantia quæ in res vanas expenditur, ex hac vanitate minuetur: quia ſcilicet berus vacat lympotatis, convivis, ſplendidis veſtibus, equis ſamulis, prædiis, cæteriſque vanitatibus: at colligens per manum, id eſt qui opes ſuas aſſervat, & manu laborando multiplicat, is augebit eas.

Tertiò, alii, q. d Subſtantia ex vanitate, id eſt quæ obtinet & perfunctoriè colligitur, minuetur. ita R. Salomon: Qui ſtudia ſua, inquit, congeſtim & deſultoriè agit, minuetur, hoc eſt ea paulatim oblivioni tradet.

Quartò, idem Cajetan. & ex eo noſter Salazar: *Subſtantia*, inquit, *ex vanitate minuetur*; Symmach. *ex vacuitate*, id eſt quæ nullo labore aut induſtria conſtituit poſſeſſor tuo: quia illam vel à majoribus accepit, vel ſubita aliqua fortuna nactus eſt. Et quidem hanc (ex mea ſententia) noſter Interpres vocavit *feſtinatam*, acceleratam, vel *ſubitam ſubſtantiam*, quam ſine induſtria ſua aut labore quis ſubitò perecpit. Hæc igitur imminuetur: quia opes illas quas quis ſine labore obtinuit, minoris æſtimat: atque adeo temere profundit. Quæ autem paulatim manu colligitur, multiplicabitur: illa videlicet ſubſtantia, quæ longo tempore manu, id eſt, labore & propria induſtria, conquiritur, haud temere expenditur: quin potiùs in dies amplificatur. Nam qui illam eo modo acquiſivit, maximi quidem habet: atque adeò parcè inſumit, & cumulatiùs quotidie augere curat. Huc facit illud Threnor. 3. *Aqua*, inquit, *quæ ſummo mane præcipiter elevas nebulam & nubes fere affatim à prandio pluviam mittit: ſic non ſolem tenuem filii, quod congeſſerunt patres avaro*: nimirum deeoquunt & profundunt patrimonia avarè à patribus congeſta.

Quintò, & genuinè, *ſubſtantia ex vanitate*, id eſt vanis pravitque modis attributque, ut per insgiam, uſuram, rapinam, fraudes, &c. acquiſita, minuetur: quia Deo vindice, ab iniuſto & violento poſſeſſore avolabit ad alium, vel juſtum, vel minùs iniuſtum, quæ autem *per manum*, id eſt juſto, ſtrenuo & continuo manuum labore colligitur, multiplicabitur. Noſter vertit *feſtinata*, id eſt feſtinanter acquiſita: quia quæ ſic acquiritur, ferè illicitis modis per fas & nefas corraditur. Adde, videtur Noſter pro *מהבל mehebel*, id eſt *ex vanitate*, legiſſe *מבהל mebohal*, id eſt *feſtinata*, per metathefin. Sic & Septua. qui tamen utrumque legiſſe videntur, nimirum eleganti paronomaſia hoc modo: *והון מהבל מהבל bon mehebel mebohal*, id eſt, ut ipſi vertunt, *ſubſtantia ἐσπουδασμένως παρ' ἀνομίας*, id eſt *feſtinata cum iniquitate, minor ſit congregans autem cum pietate implebitur*. Addunt Septuag. *Juſtus miſeretur & commodat*; & Chaldæus, *opulentia iniquitatis* (Syrus, *ex iniquitate*) *poſſeſſoris acquiſita minuetur, & qui congregat & dat pauperi* (Syrus, *qua autem iuſte congeritur*) *multiplicabitur*. Accedit, quòd *ex mehobal* non *mehebel* habeatur cap. 20. 21. ubi penè eadem eſt ſententia: *Hereditas*, inquit, *ad quam feſtinatur* (hebr. *mebohelet*) *in principio, in noviſſimo benedictione carebit*. Ita explicat Aben Ezra, auctor Catenæ Græcor. Lyran. Janſen. & alii.

Altipulantur Philoſophi. Menander:

Nunquam vita aquus, dives evaſit tibi.

Hue reſpexit ille qui Syllæ jactanti ſele dixit: *Quomodo vir bonus eſſe potes qui tantas poſſideas opes, cùm à patre nihil tibi ſit relictum?* ita Plutarch. in vita Syllæ. Gnome eſt Quintiliani lib 10. c. 3. *Nihil tecum ipſam natura voluiſſe magnum citò effici, præpoſuiſſeque pulcherrimo cuique operi difficultatem: quæ naſcendi nunc quoque ſecerit legem, ut maxima animalia diutiùs viſceribus parentum contineremur*.

Porrò cauſa cur opes citò colligantur, citò diffluant; ſenſim autem congregatæ, perdurent. Prima eſt ea quam jam dixi, ſcilicet quòd opes citò collectæ, ſæpè partæ fini per uſuram, rapinam, fraudem, aliave ſcelera. Malè autem parta malè dilabuntur. *Cur opes citò partæ citò diffluant? Cauſa Prima.*

Secunda, quòd opes quæ citò colliguntur, colligantur præcipitanter & temerariè ſine conſideratione & prudentia. Unde Hebr. *mebohal* ſignificat feſtinationem cum præcipitantia & temeritate: quæ autem temere & imprudenter corraduntur, facilè alicui veſtigali, tributo, hypothecæ, obligationi, alterive oneri aut vitio ſunt obnoxia, quod poſtea eùm deprehenditur, opes ipſas imminuit vel auferit. Rurſum præcipitantia hæc facit, ut opes collectæ non ſatis prudenter ſimentur & conſerventur: quocirca facilè vel ab homine, vel a caſu aliquo eripiuntur aut ſubvertuntur. Qui autem ſenſim opes congregat, is prudenter id facit, ideoque eas ſibi firmas ſtabileique efficit. *Secunda.*

Tertia, quòd opes citò facileque collectæ largè & liberaliter expendantur, nimò prodigantur: qui verò opes tenſim cum labore parat, is eas parcè expendit, ac quotidie eis aliquid adjicere & accumulare ſatagit. Denique tritum eſt illud: *Quod citò fit, citò perit*. *Tertia.*

Porrò hæc gnome locũ habet in opibus nõ tantùm temporalibus, ſed & ſpiritualibus. Sic enim videmus eos, qui feſtinatò ſatagunt evadere docti, ideoque ſimul ſtudent Grammaticæ, Rhetoricæ & Philoſophiæ, quod S. P. N. Ignatio intio converſionis tuæ contigit) nihil vel parum proficere, tempuique perdere. Rurſum videmus eos qui citò

in

in virtute perfecti evadere volunt per immodicum fervorem, eam non aſſequi: quia fervor ille citò defervefcit: unde tales quod ſubitò amplexi ſunt, ſubitò deſeruunt. E contrario virtus & ſcientia, quæ moderato & continuato ſtudio, per humilitatem & exercitia ſcholaſtica ſenſim acquiritur, creſcit & perdurat. Unde Græcum *ἐπιτροβόλεμον* aliqui vertunt, *ſubitantia efferveſcens minuetur*. Nam, ut aptè ait Plutarch. in Moral. præpropera & tumultuaria ita opum, ſcientiarum & virtutum augmenta ſimilia ſunt lacti vel aquæ per ignem efferveſcenti & ebullienti, cujus major pars in ſpumas & vapores abit, ac per cacabi labra diſabitur, reliquum mox, ut ab igne deponitur, ſubſidit, ac imminutum conſumptumque apparet, ſicut ergo lac præ cæteris liquoribus fervore attollitur, & eodem fervore conſumitur deprimiturque, ſic prorſus intempeſtivi Novitiorum fervores ipſos extollunt; ſed & debilitant ac conſumunt vires tam animi, quàm capitis & corporis, itaque in majorem animi dejectionem deprimunt & proſternunt, quo fit ut ſubitò tam ſint languidi & torpidi, quàm paulò antè fuerant vegeti & fervidi.

Hujus fervoris intempeſtivi typus & ſymbolum eſt asinus Mauruſius, cui, ut ſcribit Ælianus l. 14. de Animal. c. 10. initio curſus eſt velociſſimus, volare eum, non currere diceres; ſed hic fervor ſtatim inepescit, & in maximam tarditatem degenerat celeritas. Simili modo in ardentibus principia ſæpe fervent, tepent media, ultima frigent: quo fit, ut qui ita te gerunt, nunquam ad ſolidam ſapientiam & virtutem perveniant, cui perſeverantia opus eſt vel maximè. Cauſam dat Lucretius l. 4. Rerum natur. dicens:

Nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo ſpatio tamen atque labaſcit.
Nonne vides etiam guttas in ſaxa cadentes
Humoris, longo in ſpatio pertundere ſaxa?

Hinc illud tritum. *Feſtina lentè*; cujus ſymbolum eſt delphinus anchoræ implicatus, quod Auguſto & Tito Impp. pro inſigni fuit. Huc facit illud Accii in Chryſippo:

Minas pigraſſe quam properaſſe eſt ineſſe.

Rurſum præmaturi incrementi ſymbolum eſt ſalix arbor, ita dicta, quòd ea celeritate in ramos & frondes accreſcat, ut ſaltire videatur, aut Verrius (eſto Feſtus Pompejus aliud ſalici det etymon) ſed mox eadem celeritate ſalix in autumno defrondeſcit, & rami amputantur: ita Pierius hierog. 52. cap. 29.

Ejuſdem ſymbolum eſt cucurbita pinum complexa cum hoc lemmate: *Citò nata citò pereunt*. Et aquila inſiſtens teſtudini, de qua Poeta:

Et tardus nimis, & præceps nimis eſſe cavebo,
Ille ſapit, medium qui inter utrumque tenet.

Audi Thucydidem: *Duæ ſunt adverſiſſimæ rectæ mentis, ira & celeritas*. Audi & Comicum:

Clarius quæ ſulſit ignis, citius hoc extinguitur.
Eſſe non poteſt celebre, quod celeriter naſcitur.
Fenſtum eſſe idem diuturnum ac præceps nequit.
Non ferunt ætatem, adepta quæ ſtatim ſunt exitum.
Aliud celeritas, aliud eſt maturitas.
Natura magnum nil voluit fieri cito.
Cæcos parit cauſſas feſtinantes cupido.
Factum ſatis citò eſt, quod factum eſt bene.
Fortunam quem rapuit offert, raptim deſtruit.
Oblivioſa, nec ſat ſui compos eſt feſtinatio.
Quo magis ea feſtinas, hoc rem tardiùs perficis.

Præclarè Tacitus lib. 3. Annal. c. 66. *Feſtinatio multos bonos peſſumdedit, qui ſpretis, quæ tarda cum ſecuritate, præmatura vel cum exitio properant*. Huc facit apologus cucurbitæ citò, & oleæ tardè creſcentis. Olea enim mirabatur iuxta ſe natam brevi tantum creviſſe, ut ſe eſſet longè altior, quæ annos plures in eodem fuerat loco. Sed eùm adventante hieme cucurbita exaruiſſet, *Minimè*, inquit, *olea citò creſcentibus eſt invidendum, quibus tam citò paratus eſt interitus*. Apologus hic ſignificat nimis feſtinata non eſſe diuturna.

Apologus cucurbitæ & olivæ.

Similis cucurbitæ & palmæ apologus extat apud Cyrillum lib. 3. Apolog. moral cap 14. Orta, inquit, *cucurbita iuxta palmam, radicem habens minime firmam, paucis diebus in altum elata, & antiquiſſimæ palmæ veterioribus incrementis adæquata, propoſuit dicere: Palma ferax quantum temporis habes? cui illa: Centum vitæ annos. Tunc cucurbita magis maturi ſe creviſſe gaudens, gratias agere dixit: Gratias tibi, ago quia pro anno mihi dies dediſti; nam quod palmæ annus, hoc mihi dies dedit. Mox ei palma, ut ſuperbiæ eius deiiceret, ita ferunt dixiſſe: Rectè es cucurbita, cùm cui natum ludicium habeat. Nam ſi ſane ſentires, attenderes, quod regularitate mirabili naturæ tuncta diſponens, juxta modos augmentationis, menſuras periodos durationis*. Probat id ratione à primi, quam exemplo piſcis hemerobii, elephanti & torrentis confirmat: *Etenim quod maturè creſcit, citò decreſcit, & paulatim quidem, in longum eſt durativum. Hemerobius piſcis repentinis augmentis excreſcens, eo die, quo oritur, moritur: & elephas trecentenarium pertingit ad tot annum, quia feſtinatum non habuit incrementum. Torrens rapidus citò conſumitur, ſed tardus paſſu moderamine amplius antiquatur. Melius eſt ergo paulatim creſcere, & diutiſſimè vivere, quàm celeriùs ſuperexcreſcere, & quantocius ariditate finiri*. Unde ſeram cucurbitæ pœnitentiam ſubiicit dicens: *Quibus non ſine tribulatione auditis, ſuſpirans cucurbita dixit: Quis te hoc docuit? cui illa: Tarditatis certe mea antiquitas, nam in antiquis eſt ſapientia. Tunc illi mœſtitia abdita ſuboriente, eidem ſcientialibus in præiudicium ſuum, & commodum alienum, erudita cucurbita cum lacrymis exclamavit, & dixit: O nimium infelicem rapacitatem cupidinis, ac violentæ raditis! O felicitſſimam moderantiam æquitatis! Quæ enim citè ruunt violenta rapacitas, poſt medium effundunatur, ſed quæ paulatim acquirit æquitas, numquam deficiunt, quia in ſempiternum manet iuſtitiæ fundamentum. Quibus dictis, conticuit.*

Vers. 22.

SPES, QUÆ DIFFERTUR, AFFLIGIT ANIMAM (Hebr. *ſpes protracta eſt languore, infirmitas*, vel *ægritudine cordis*) Primò, Baynus cenſet hic ipem bonorum temporalium componi & opponi ſpei bonorum ſpiritalium æternorum, quòd prior caduca ac vana ſemper differatur, & numquam veniat, itaque ſperantes deludat & crucier. Poſterior verò ſtabilis & vera illicò veniat, tum quia bona æterna quæ ſperamus, per certam ſpem quaſi manu tenentur, tum quia per rem brevi manu tenenda & poſſidenda obvenient, quare hæc ſpes inſtar ligni vitæ animam paſcit & oblectat. Unde S. Gregor. *Spes*, inquit, *in æternitatem animum erigit; idcirco nulla mala exteriùs, quæ tolerat, ſentit*. Et Origen. homil. 9. in Exod. *Futurorum ſpes laborantibus requiem & ſolatium parit, ſicut in agone poſitis dolorem volucrum mitigat ſpes coronæ*. Id multis exemplis oſtendit Apoſtolus ad Hebræos toto cap. 11. uti ibidem oſtendi. Dei ergo promiſſa, æquè ac dona, ſunt aurea & gemmea: ex adverſo mundi promiſſa ſuos aurea, ſpes verò & res vitræ, gemmam enim pollicetur mundus, cùm vix præſtet cryſtallum.

Vers. 12.

Secundò, Septuag. Complut. hunc verſum ſic efferunt: *Juſtus miſeretur, & commodat: bonum autem*, vel *honeſtum, deſiderium eſt arbor vitæ*: quia ſicut ex arbore vitæ naſcebantur fructus optimi, qui vitam longævam homini prorogabant: ſic ex bono deſiderio naſcuntur opera bona quibus juſtus miſerendo & commodando aliis vitam impetrit. Verùm Septuag. Romani ſic habent, *Melior eſt qui incipit auxiliari corde, illo qui promiſit & ineſſam adduxit*: *arbor vitæ deſiderium bonum*; & Syrus, *melior eſt qui juvare incipit, quàm qui ſpem ſuſpendit*; & Chald *melior eſt qui proiicit ſarculum ſuum, illo qui pendet in ſpe*. Sed arbitror, inquit Gigejus, eſſe errorem, ac pro [illegible] *miſit*, id eſt qui proiecit, legendum eſſe [illegible] *miſere*, id eſt qui incipit. Ut ſic verſ. tas, *melior eſt incipiens* (auxiliari, ut vertunt Septuag. & Syrus) *illo qui pendet in ſpe*. Quare ex illis verſionem Vulgatam ſic explicat noſter Salazar: *Melior eſt qui incipit auxiliari corde*, id eſt, longè gratior accidet ille, qui ſtatim & ad nutum ex corde incipit bene facere, & auxilia proximo impendere, quàm ille qui magna promittens longa ſpe torquet animum accipientis. Addit autem, *Arbor vitæ deſiderium veniens*: id eſt, res optata, non quidem data, ſed in manus optantis citò veniens, arbori vitæ aſſimilis eſt. Huc facit illud: *Qui citò dat, bis dat*. Et, *Beneficium inopi duplicat, qui confert celeriter*. Auctor verò Catenæ Græc. ſic clarè Septuag. vertit & explicat: *Melior eſt qui ex corde & reipſa juvat juvareque incipit, quàm qui ſe adjuturum promiſit, & in auxilii ſpem erigit. Pulchrum eſt maturè virtutum auſpicari neque de die in diem expectando ſpe vana Deum homineſque lacſſere. Quis enim ſperat ſeſe horarium facturum, quid craſtina lux adductura ſit prorſus ignorat; hoc enim ſignificat dum ait: Qui incipit corde juvare*. Hic ſenſus verus & appoſitus eſt, ſed arctior: nam non adæquat, nec explet totam ſententiæ vim. Unde

Tertiò, plenè & adæquatè, *Spes*, ponitur metonymicè pro

re qualibet ſperata, & *deſiderium* pro re qualibet deſiderata, uti & alibi ſæpè. Sic dicitur Roman. 8. 24. *Spes* (id eſt res ſperata) *quæ videtur non eſt ſpes*. Unde explicans ſubdit Apoſtol. *Nam quod videt quis, quid ſperat?* Itaque ſenſus eſt, ait Janſenius: Cùm res quælibet quæ ſperatur ſive ab homine, ſive ab angelo, ſive ab aere, ſive ab alia creatura, ſive à Deo, differtur, hæc dilatio angit cruciatque mentem cùm votò res diu, vel multùm deſiderata advenit deſideranti, tunc illum paſcit, oblectat, exhilarat, roborat inſtar ligni vitæ. Sicut enim fructus arboris vitæ cor roburque hominis ætate ſeneſcens; debilitatum & langueſcens recreaſſet, reſtauraſſet & priſtino vigori reſtituiſſet; ſic prorſus cùmquis potitur & fruitur re multùm deſiderata, cuius deſiderio langueſcit, ex ea recreatur, exhilaratur, convaleſcit & corroboratur: Unde in Hebræo clarior eſt antithęſis: habet enim, *Spes protracta eſt langnor & ægritudo cordis*. Infirmati enim cordis appoſitè opponitur lignum vitæ, inquit Janſen. cuius eſt vivificare & ſanare eius infirmitatem. Significatur ergo ſpem protractam languidum facere cor animumque hominis, ita ut impediatur a pleriſque ſuis functionibus, nec lubeat vivere, v ce veria ex rerum quæ deſiderantur præſentia cor animumque vivificari, confortari & exhilarari non ſecus, quàm ſi ex pomo ligni vitæ, quod erat in paradiſo, quis comediſſet. Unde clarè vertit Vatabl. *expectatio dilata ægrotat cor: cum vero venit id quod deſideratur, ceu lignum vitæ eſt*; Chald *lignum vitæ* (qui) *deſiderium adducit*, q. d. Quam gratum erat lignum vitæ, tam gratus eſt qui rem deſideratam adducit & exhibet.

Huic ſententiæ parallelæ ſunt gnomæ Philoſophorum. P. Syri: *Etiam celeritas in deſiderio eſt mora*. Epictetus: *Quid eſt longiſſimum? Spes. Quid eſt ſpes? Vigilantis ſomnus, expectanti dubius eventus*. Senecæ: *Cùm expectatio languet eſt, conſumpſit animos, & debilitat mentes*, Comicus: *Deſiderantibus invisa eſt quævis mora. Deſiderium ægris abſentia vicinitas. Poſt ſpem omne deſiderium impatientiſſimum eſt* Nazarii orat. in Conſtant. Imp. *Flagrantia ſuos animorum deſideria, cum accenſorum ſolatia poſtularunt*, Symmachi l. 3. epiſt. 46. *Gravis eſt fitis bonarum rerum, cui ſola fruendi affluentia medicinam facit*. Sic Jacob languebat præ deſiderio Rachelis, ſervitque pro ea Labano ſeptem annis, & *videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine*. Geneſ 29. 20. Sic ſponſa ſponſi amore & deſiderio languens: *Fulcite*, inquit, *me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo*.

Id experiuntur viri ſancti, qui anhelant ad cælum, ut Deo & Chriſto fruantur; de quibus Apoſtolus Roman. 8. 23. *Scimus*, ait: *quòd omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc. Non ſolum autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus; adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri*. Et c. 7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et Phil. 1. 23. *Deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Ubi multa in hanc rem dixi.

Unde Beda hunc locum de deſiderio cæleſtis gloriæ ſic explicat: *Spes quæ differtur affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens. Quia nimirum*, inquit, *quandiu differtur ſpes æternorum, affligitur anima fidelium; vel pro dilatione videlicet bonorum quæ amat, vel pro illatorum malorum quæ tolerat. At ubi venerit quod deſiderat, facile obliviſcitur quod ſuſtinuerat, quia in æternum vivere incipit cum ſuo Redemptore, quem tota intentione quærebat: ipſe eſt enim lignum vitæ ampleſtentibus ſe*.

Sic B Virgo inſatiabiliter deſiderabat migrare ex hac vita, ut Chriſto frueretur, atque hoc deſiderium eam languentem efficiebat, fenumque conficiebat, ideoque illam non morbo, ſed hoc deſiderio mortuam eſſe cenſent Franc. Suarez, Ribadeneira, aliique Theologi.

Sic animæ patrum in limbo, ac præſertim Adæ, Evæ, Seth, Enos, &c. quæ per tria annorum millia in limbo inferni expectabant adventum Chriſti, qui eos inde liberaret, hac longa expectatione affligebantur. Unde clamabant aſſiduè: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet Salvatorem*, Iſaiæ 45. 8. Sic animæ in Purgatorio præter ignem & pœnam ſenſus, mire torquentur pœna damni, puta deſiderio ſperatæ, ſed dilatæ, beatitudinis viſionisque Dei: adeoque inter illas, ſunt nonnullæ quæ Purgatorium habent non ignis, ut alterius pœnæ ſenſibilis, ſed ſolius deſiderii & expectationis, quo languent & cruciantur, quia clarè cerount quantum quamque deſiderabile ſit bonum, quod expectant, à quo ob culpam ſuam retardantur. Unde ex apparitionibus animarum conſtat, hoc Purgatorio expectationis inter alias torqueri animas illas, quę amantiores fuere vitæ præſentis, quæ ægriùs mortem exceperunt, quæ non ſatis deſiderarunt, nec anhelarunt ad tranſitum in æviam, &c

Demique S. Thom. 1. 2. q. 32. art. 3. docet ſpem cauſare delectationem ex apprehenſione boni ſperati, & fiducia illud obtinendi. Obiicit deinde ſibi in eodem loco hanc ſententiam: *Spes quæ differtur, affligit animam; ergo ſpes cauſat afflictionem, non delectationem*. Reſpondet: *Nihil prohibet idem ſecundum diverſa eſſe cauſam contrariorum. Sic igitur ſpes in quantum habet præſentem æſtimationem boni futuri, delectationem cauſat, in quantum autem caret præſentia eius, cauſat afflictionem*.

QUI DETRAHIT ALICUI REI, IPSE SE IN FUTURUM OBLIGAT, QUI AUTEM TIMET PRÆCEPTUM, IN PACE VERSABITUR.] Hebr. *qui contemnit verbum* יחבל *ſachabel ſe*, id eſt, *obligat*, vel *oppignorat ſe*; Bayn. *perdit ſe*, Vatabl *damnum patietur*; alii, *corrumpetur: Qui contemnit verbum*, inquiunt, *corrumpetur* vel *corruptionem eſt ſibi*. Rurſum pro *in pace verſabitur*, hebr. eſt יושלם *iſſallem*, quod Secundò, verti poteſt, *reſtituetur*. Unde Vatabl. vertit, *qui rem contemnit, damnum capiet: qui præceptum timet, huic redundabit*; Pagnin. verò, *contemnens aliquod corrumpatur propter contemptum ipſum, & timenti præceptum reddatur merces*.

Jam Primò, Aben Ezra ſic explicat, q. d. Qui contemnit verbum, id eſt correptionem & inſtitutionem, eius conſilia infelicem habebunt ſucceſſum & ruentiqui autem timet præceptum, id eſt qui Deum veretur, ideoque eius præcepta reveretur, hic tedebit in pace, & tranquillitate fruetur.

Secundò, Hebræi ceteri, q. d. Qui contemnit verbum, id eſt decretum vel edictum principis, hic ab eo punietur, & capite plectetur.

Tertiò, melius R. Salomon, & alii paſſim per *verbum* accipiunt legem Dei; itaque conſtat antithęſis, claraq; eſt ſententia, q. d. Qui ſpernit legem Dei, ie obligat, id eſt reum & obnoxium facit iudicio, id eſt condemnationi & pœnę tranſgreſſoribus ſtatutæ, qui autem timet, ideoque obſervat Dei præcepta, hic liber à pœna in pace, utpote Deo charus, verſabitur. Vnde Chald. vertit, *qui contemnit verbum, detrimentum patietur ab eo*; Syrus, *deſtruetur ab eo*: *Qui autem timet præceptum, bonis compenſabitur*: Syrus *liberabitur*.

Verùm Hebræi ſæpe per *verbum* metonymicè accipiunt verbo ſignificatum, ut cum dicitur Lucæ 1. *Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*, id eſt nulla res. Sic *verbum* pro re accepit hic Noſter, R. Levi, Vatabl. & alii.

Jam per *rem*, R. Levi accipit malum impendens, q. d. Qui malum ſibi proximè impendens contemnit, neque conſilium de illo arcendo inire ſtudet, idcircò exitium ſubibit, extremaque patietur, qui autem timet & obſervat præcepta Dei, pace fruetur impendentia ſibi mala contemnens, quòd in Deum ipſum ſuam conjecerit.

Secundò, Baynus per *rem* accipit rem familiarem, q. d. Qui negligit curam rei familiaris, hic ejus jacturam patietur.

Tertiò & genuinè, per *rem* accipias rem bonam, & honeſtam lege Dei præceptam vel probatam, puta opus honeſtum vel actum cuiuslibet virtutis. Hoc enim exigit antithęſis, q. d. Qui contemnit vel detrahit rei bonæ à lege probatæ, puta virtuti, hic obligat ſe judicio, id eſt condemnationi, iræ & vindictæ divinæ, qui autem timet præceptum, reliqueque in eo præceptas obſervat, in pace verſabitur. Et ſic hic ſenſus coincidit cum Hebræo, juxta tertium ſenſum paulò antè affignatum. ita Baynus. Senſus, ait, eſt, q. d. Qui rebus ſacris detrahit culpando quæ à Deo ſunt ordinata, vel qui detrahit & obloquitur bonis hominibus, mandatum Dei tranſgreſſus, & pacem diſſolvens inter homines, hic obnoxius & obligatus eſt ad pœnam à lege, vel à Deo tranſgreſſoribus ſtatutam, è contrario qui ſervans mandatum Dei amat proximum, omneque honeſtum, hic pacem habet cum Deo, & cum hominibus, iuxta illud pſal. 118 *Pax multa diligentibus legem tuam*.

Huc facit auctor Catenæ Græcor. qui in Sept: pro τρῆμα id eſt res, legens τρῆμα, id eſt ordo, ordinatio, præceptum, ſic vertit, *qui deſpicit mandatum, ac patietur vicifſim ex eo, qui autem præceptum reveretur, bi mente præditus eſt ſana*, ſicque explicat, q. d. *Qui virtutem contemnit, ac malitiæ patrocinatur, paria refert, quia vicifſim ab*

illa

illa contemnatur: *in eo autem intricabitur: nec iniuria*; *rei enim natura hoc exigit* q. d. Virtus te contemnentem contemnit: vice versa eadem se honorantem & observantem honorat & observat, ac pace, id est prosperitate, rerum abundantia, omnique bono, cumulat & beat.

Potest tamen hæc sententia extendi quoque ad rem malam & intorqueri in detractores, qui vitia proximorum carpunt. ita Lyran. *Qui*, inquit, *detrahit alicui rei sam vituperando, ipse se in futurum obligat ad non commendandum suum : quia sic inhonestè veniret contra verbum suum. Qui autem timet præceptum, id est transgressionem præcepti divini, in pace vespertinam, nimirum in pace scriptici. Primò, in pace interna quoad conscientiam; Secundò, in pace fraterna, quia cum proximo facit iustitiam; Tertiò, in pace superna, quia finaliter venit ad gloriam.* hæc Lyran. Et Jansen. Qui de re quapiam, inquit, malè loquitur, sive bona sit, sive mala, is se in futurum obligat: quia si malè loquitur de re bona, obnoxium se facit pœnæ & condemnationi: si autem de re mala, magis se obligat ad ejus mali vitationem, ne quod in alio culpavit, postea ob id ipsum meritò reprehendatur, juxta illud: *Qui prædicas non furandum, furaris*, &c. Ita ferè Beda exponit. At simplicius fuerit, & magis conveniens posteriori parti, ut intelligatur solùm de detractione rei bonæ, cui propriè dicitur detrahi: qui enim ei detrahit, ipse se in futurum obligat ad pœnam, reprehensionem aut defensionem, qua obligatione se injicit in magnam perplexitatem ac animi perturbationem. Cautus, qui timet præceptum divinum, quo & detractio prohibetur, & quid cuique faciendum sit decernitur, is & mentis pace conscientiæ animique tranquillitate veriabitur, & cum hominibus quoque pacem habebit, & in futuro sæculo pacem aget æternam & inconcussam. Qui enim alienæ vitæ curiosi sunt scrutatores & detractores, pacem mentis habere non possunt: atqui opus suum juxta Apostoli præceptum probat, & ad Domini præcepta expendit, hic jo temeripto habet gloriam & pacem. Huc allusit S. Jacobus c. 4. 11. dicens: *Qui detrahit fratri aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi. Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex*, &c. Ubi varias illius loci explicationes recensui.

ANIMA DOLOSA ERRANT IN PECCATIS: JUSTI AUTEM MISERICORDES SUNT, ET MISERANTUR] Hic versus non est in Hebræo, sed noster eum transcripsit ex Septuag. qui eum habent vers. 9. ubi eum explicui: in Septuag. Roman. ponitur cap. 34. vers. 35. Septuag. de more iecutus Syrus, *Viro fenudaleato*, inquit, *non erit bonum*: *& viri sapientis cuius opera recta sunt, etiam via eius ponetur in capite*, id est, ut clarè ex Septuag. vertit auctor Catenæ Græcor. *Filio dolose nullam obtingit bonum: prudenti autem famulo prospere sua succedent actiones, ac via eius felicitur dirigentur*, idque sic explicat: *Filium dolosum*, inquit, *appellat hoc loco Ieremias, sapientem autem servum illos, qui ex Gentibus conversi in Christum crediderunt, quorum ille vinum eamquam fidelium sospitat, virtque dirigit*. Verùm hic sensus symbolicus potiùs est & mysticus: nam litteralis est clarus, quem verba præ se ferunt.

Obiter hic adverte, versus illos, qui non sunt in Hebræo, in Vulgata Latina editione non habere numerum proprium, sed jungi versui precedenti, ejusque numero assignari, idque oc iciatur, qui versus extent in Hebræo, qui non. Talis est hic.

LEX SAPIENTIS FONS VITÆ, UT DECLINET A RUINA MORTIS] Hebr. *lex sapientis vena vitarum ad reducendum à laqueis mortis*; Septuag. *lex sapientis fons vitæ: demens autem sub laqueo morietur*. Minùs rectè aliqui pro *sapientis* legunt *sapienti* in dativo, hunc que dant sensum, q. d. Lex Dei ipsimet sapienti est fons & origo vitæ rectè agendæ, ac moderandæ, ad vitanda & avadenda omnia, mortis discrimina. Id videlicet interest sapientem inter atque stultum, probum atque improbum; quòd sapienti & probo lex vitæ agendæ initium est, à malo quidem averteos & ad bonum dirigens, stolto autem atque improbo eadem ruinarum causa existit. Nam lex præcipitia & lapsuum occasiones offert, quas stultus declinare aut nescit, aut non vult. Unde fit ut ille, quem fortasse ante cognitionem legis ignoratio exeusaret à crimine, jam inde cognita lege sciens ac volens peccet.

Verùm Hebr. Græca & Latina habent, *Lex sapientis* (non *sapienti*) in genitivo, putà lex quæ manat à mente & ore sapientis, sive quam docet ipse sapiens. Sensus ergo est, q. d. Lex quam docet & dictat sapiens, affert vitam, ut tam ipse quam quivis ejus discipulus legem ejus sequens declinet evadatque laqueos & pericula mortis. Unde Syrus vertit, *lex sapientis fons vitæ est, qui declinare à laqueis mortis. Vitam* accipe tum temporalem, tum spiritalem gratiæ, tum gloriæ æternam. Unde hebr. est *fons vitarum* in plurali. Ita R. Levi: *Lex sapientis*, inquit, *est fons vitæ, quòd ex illo vita immortalitas dimanet, mortisque tutna virtutes; præterquam quòd Deus sapientis ob illam peculiari est cura*. Causa est, quòd sapiens doceat prudentiam & virtutem, puta prudenter, justè sanctèque vivere: prudentia autem, virtus & sanctitas causa sunt vitæ præsentis & æternæ: quia prudenter declinant pericula mortis, sibique accersunt vitæ admiscula, atque à Deo præmium vitæ longioria in hoc sæculo, & æternæ in futuro emerentur & accipiunt. Ita lex vetus à Mose sapiente dictata Judæis promisit & præstitit vitam longævam & æternam, Levit. 18. 5. lex verò nova à Christo dictata Christianis affert vitam gratiæ & gloriæ æternam, Joan. 5. 24.

Sic leges & regulæ Ascetis & Religiosis dictatæ à S. Antonio, Pachomio, Basilio, Augustino, Benedicto, Dominico, Francisco, assectis suis conferunt vitam sanctam, religiosam & gloriosam. Ex adverso leges & dogmata insipientum, putà hæreticorum, politicorum, Saracenorum, Phil-tophorum, afferunt mortem præsentem & æternam. Talia sunt dogmata Epicuri: omne bonum & felicitatem hominis situm esse in voluptate; non esse numen & providentiam Dei: animam post mortem non sentire, sed eum corpore interire. Et Stoicorum: omnia fieri fato & necessitate: misericordiam esse animi imbecillitatem, ac proinde non esse miserendum: sapientem posse, imò debere, se occidere, ne miserè vivat: omnes deos mortales esse excepto Jove: non esse ignoscendum reo qui offendit: pluraque similia, quæ recensui Actor. 17. v. 27.

DOCTRINA BONA DABIT GRATIAM: IN ITINERE CONTEMPTORUM VORAGO] Hebr. *intellectus bonus debit gratiam, sed via transgressorum dura*; Septuag. *intellectus bonus dat gratiam; nescere autem legem mentis est bene: via autem contemnentium in perditione*; Chald. *via fortis diversorum perit*; Syrus, *iter impiorum ad perditionem*; Tigurina, *intellectus bonus conciliat gratiam* (Vatabl. *facit hominem gratum*) *at via prævaricatorum dura est*. Pro *virago* hebraicè est אתן *ethan*: quod Primò, R. Salomon vertit, *difficultas* q. d. Contemptorum via, id est cooversatio, difficilis & gravis est tum illis ipsis, tum ceteris. Secundò, Aben Ezra, Vatabl. Pagnin. vertuot, *dura*, q. d. Ita obstinati sunt contemptores, ut, licet sapiens omnes artes sapientiæ adhibeat, eos tamen à criminola via revocare nequeat. Tertiò, R. Levi vertit, *aspera*, q. d. Via & doctrina prævaricatorum est aspera, perinde ac si sentibus lapidibusque esset obsita. Quartò, alii vertunt, *portiosa & instabilis*. Quintò, Marinus in Lexico vertit, *via prævaricantium fortitudo*, vel *vis & vehementia*, q. d. Robustæ, vehementes & violentæ sunt actiones & mores prævaricantium. Sextò, optimè Noster vertit, *virago*, scilicet exitii & perditionis, ut vertunt Septuag. Chald. & Syrus.

Sensus est, q. d. *Doctrina bona*, id est sapiens & prudens institutio & disciplina, init Dei hominumque gratiam, faciteq; tam docentem quàm discipulum Deo & hominibus acceptū, ut consuetudinis ejus suavitate illecti eius vitam doctrinamque capessant, imitentur, & moribus exprimant, ait R. Levi, itaque instar magistri, Dei & hominum gratiam sibi conciliant: at *iter*, id est vita & doctrina, *contemptorum*, id est qui sanam doctrinam contemnunt, legemque Dei prævaricantur, est *virago* perditionis & gehennæ, in quam ipsi se suosque discipulos præcipitant. Unde Barlaam apud Damascenum in Historia cap. 12. Josaphat regi vanitatem & stultitiam peccatorum repræsentat per parabolam hominis ab arbore pendentis, qui ex ea modicum mellis degustat, sed mox cum ea in subiectam voraginem dilabitur, ubi à serpentibus, draconibus & scorpionibus devoratur. Similem peccatorum voraginem per visionem spectavit S. Carpus teste S. Dionysio Areopag epist. 8. ad Demophilum. Via ergo impiorum est *ethan*, id est dura, inhumana, sæva, alios devorans, horrore concutiens, & instar voraginis absorbens & perdens, ac in voraginem exitii & gehennæ pertrahens. Sic psalm. 73. 15. dicitur: *Tu scrutasti fluvios ethan*, id est fluvios fortes, putà profundos, voraginosos & rapaces, qui in suam voraginem & abyssum omnia abri-

Digitized by Google

ripiunt & demergunt. Et Amos 5. 24. *torrens fortis*, Hebr. *s.han*, vocatur rapidus, qui omnia in ſuaoi voraginem abripit & mergit.

Porrò alii aliter hæc explicant. Primò, Janſenius ex mente Rabbinorum: Sentua, inquit, eſt, quaſi dicat, Bona inſtitutio dat hominioua gratiam, hoc eſt, efficit, ut ſint gratioſi, quia facit clementes & humanos: via autem contemnentium bonam inſtitutionem efficit inhumanos, aſperos & intractabiles, ac ob id invisos & exosos.

Secundò, Baynus, qui *ethan* vertit, *dura* vel *roborata per conſuetudinem*: Vita tranſgreſſorum, inquit, qui tenebris errorum habentes obſcuratum oculum mentis, ut malè decernunt, ſic malè agunt, fortis eſt & dura, difficillimè corrigitur: ut qui in utroque errant intellectu, videlicet ſpeculativo, qui malè decernit; & practico, actionibus ſcilicet ex errore manantibus, dum non intelligut cæleſtium & terrenarum rerum quàm latum ſit diſcrimen. Alter: Intellectus bonus, vel qui bonus eſt ſuo intellectu & prudentia, dabit magnam gratiam aliis, & ut ipſi concipiant rectam fidem, & gratiam inveniant in oculis multorum: ſed contra viam & conſuetudinem vivendi tranſgreſſorum, non prævalebit intellectus, quantumvis bonus, quantumvis magna doctrina: ubi obduratum fuerit cor horum, ſive vivendi modus conſuetudine induruerit, ad modum ſemitæ ſæpiùs frequentatæ. Proverbium docet, intellectum & fidem integram in primis neceſſariam ad ſapientiam, hoc eſt ad probitatem vitæ. hæc Baynus.

Tertiò, Cajet. vertit, *intellectus bonus dabit gratiam & via tranſgreſſorum dura*: ſicque explicat, q. d. Qui bono intellectu docilique ingenio pollet, hic gratioſus eſt, id eſt, benevolus & beneficus in alios: qui verò duro & hebeti eſt ingenio (quales hic mentientes vocantur) ipſius via, id eſt vita & mores ſunt duri & aſperi.

Quartò, noſter Salazar: Bonus intellectus dabit gratiam, id eſt, inquit, facilitas ingenii ac morum mititas gratiam ac benevolentiam omnium conciliat: at via, id eſt converſatio, contemnentium, id eſt hominum protervorum & pervicacium, quorum mores difficiles & acerbi ſunt, eſt vorago, id eſt in eorum converſatione lubeſt magna & præceps labendi occaſio: qui enim cum aſpero & difficili homine converſantur, ſicut hi qui per aſperam viam iter agunt, ſæpiùs offendunt & concidunt. Porrò lenis & mitis appellatur vir *boni intellectus* vel ingenii: nam ſicut iraſci & furere in belvarum & ferarum naturam degenerat: ſic etiam mitescere & manſuetum eſſe homines imprimis decet. Audi S. Chryſoſt. homil. 34. in Geneſim: ubi ſic ait: *Hoc enim crudeliſſimum ſignum, quo interneſcitur vir ratione & ingenio præditus, ſi manſuetus fuerit, ſi lenis, ſi mitis, ſi modeſtus & quietus. ſi non quaſi ſervus ducatur & trahatur ab ira, aut ab aliis affectionibus: ſed ratione vincat internos illos incompoſitos motus, nobilemque ſuam generoſitatem ſervet, ne in brutorum ferociam negligentia degeneret.*

Quintò, idem Salazar, q. d. Sana & vera doctrina per ſemetipſam, abſque lenociniis & pigmentis placet & grata eſt: at verò doctrina contemptorum, qui ſcilicet veritatem contemnunt, & fallacia dogmata tradunt, ſuſpecta eſt, nemoque ei fidit: ſemper enim ſubeſt ſuſpicio foveæ aut voraginis, id eſt errotis alicuioa latentis, in quem mens deduci vel prolabi poſſit. Verùm ſenſum intio datum expoſcit verſio Vulgata, Septuag. Chald. & Syrus.

Vers. 16. ASTUTUS OMNIA AGIT CUM CONSILIO: QUIS AUTEM FATUUS EST, APERIT STULTITIAM] Hebr. *omnis callidus res ſuas faciet cum ſcientia; ſtultus autem manifeſtabit*, vel *expandet*, *ſtultitiam*; Septuag. *expandet ſuam nequitiam*; Aquila, Symmach. & Theodot. *ignorans*, id eſt, *inſipientiam*. *Aſtutus*, hebr. ערום, *arum*, eſt prudens, cautus, diſcretus, callidus. Unde Tigur. *cautus omnia ſcitè* (Vatabl. *cum ſcientia*, *id eſt diſcretione*, putà diſcretè) *facit*: *ſtultus autem ſtultitiam prodit*, hoc eſt, ait Vatabl *imperus eſt is, qui quid deceat non animadvertit, velut ſi quis apud imperitam plebeculam diſputet de obſcuris quæſtionibus, omiſſa interim timorit Dei ac fidei doctrina*; Chald. *omnis aſtuti opus eſt ſcientia: ſtultus autem ſibi expandit ſtultitiam ſuam*: Syrus, *cum ſcientia omnia callidus agit: inſipiens autem vaniloquo ſermocinatur.*

Senſus eſt clarus, q. d. Aſtutus, id eſt cautus & prudens, omnia agit cum ſcientia, id eſt, cum ratione, cum conſilio, cum deliberatione, cum providentia. Antequam enim quid aggrediatur, & per ſe & per alios, quos in conA lium adhibet, cogitat & providet difficultates, ſucceſſus & exitus rei: item media quibus difficultates ſuperari, & res confici poſſit: quare actiones ſuas prudenter & ſcitè inſtituit, ac ioomnibus ſuam ſapientiam oſtendit, at ſtultus ſine conſilio & conſiliariis temere aggreditur res vel impoſſibiles, vel importunas & intempeſtivas; vel oportunas quidem, ſed per media incongrua & importuna: hic prodit, imò expandit, coram omnibus ſtultitiam ſuam: quia vel ex opere quod agit, vel ex mediis, per quæ opus agit, apparet & ab omnibus agnoſcitur ſtultus, ſtulteque agere. Hanc gnomen ſuperius inculcavit Salomon cap. 12. 15. *Via ſtulti*, inquit, *recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia*. Et cap. 2. 10. *Si introierit ſapientia cor tuum*, &c. *conſilium cuſtodiet te*.

B NUNTIUS IMPII CADET IN MALUM: LEGATUS AUTEM FIDELIS, SANITAS] Pro *nuntius impii* ex Hebræo eum Aquila & Theodot. vertas, *nuntius impius*: & ſanè nuntius impii, qui ſcil. impia ejus conſilia defert & annuntiat, impius ſit oportet: cooperatur enim ejus impietati, eamque exequitur. Rurſum pro *legatus fidelis*, Hebr. habent, *legatus veritatum*, vel *fidelitatum*, *eſt ſanitas* vel *medicina*, Septuag pro מלאך *malach*, id eſt *nuntius*, legentes מלאך *melech*, id eſt *rex*, vertunt, *rex audax incidet in mala*: *numquam autem ſapiens liberabit eum*; Aquila autem & Symmach. *obſes fidei ſanitas*; Theodot. *ruſtus fuit*. Senſus eſt, q. d. Rex temerarius ſæpè lacceſſit alius bello, itaque ab eis capitur: ſed legatus vel obiter miſſus à republ. aliove principe ſua prudentia mitigaos iras eorum, quos lacceſſivit, liberabit eum. Verùm Hebr. conſtanter legunt *malach*, id eſt nuntius, non *melech*, id eſt rex.

Igitur ex Hebræo Primò, aliqui hunc dant ſenſum, q. d. Nuntius impius, id eſt infidelis, qui infideliter & fraudulenter res à principe aliove quolibet ſibi commiſſas annuntiat, aut recta ejus prodit, hic quaſi perfidus & proditor à principe, vel judice, aut eo qui miſit eum, punietur & plectetur: legatus autem fidelis, qui ſcilicet fideliter principis dominive ſui juſſa vel commiſſa annuntiat, hic ſibi conciliabit ſanitatem, id eſt incolumitatem: legatus enim fideliter ſancteque legationem ſuam obiens, jure gentium ubique etiam apud hoſtes eſt ſalvus & inviolabilis. Rurſum legatus fidelis annuntians conſilia domini ſui, fidelia, id eſt æqua, juſta & ſancta, multa, & quandoque toti reip. C ſalutem affert. Sic nuntius impius fuit Balaam, inquit R. Salomon, qui à Balac rege miſſus ad maledicendum Iſraeli, impium conſilium perdendi Hebræos per puellas ſpeciolas dedit regi, ideoque ente Hebræorum periit, Numer. 25. & 31. legatus verò fidelis fuit Moſes, qui ſalvavit Iſraelem. Legatus ergo eſt ſanitas, id eſt ſalutaris tam ſibi & domino, à quo mittitur, quam iis ad quos mittitur.

Secundò, q. d. Nuntius principis hominiſve impii, qui ſcilicet impios ejus dolos & fraudes, quibus aliis malum machinatur, annuntiat; hic iis detectis pœnas dabit, quòd dolis & fraudibus impii ſit cooperatus, q. d. Improbi legati fraus tandem deprehenditur, & deprehenta plectitur, ac verò legatus fidelis, qui ſcilicet vera, fidelia & juſta ſui principis vel heri mandata annuntiat, hic tum ſibi, tum principi, tum reipubl. ſalutem afferet. Hic ſenſus genuinus eſt Vulgatæ verſionis.

Tertiò, noſter Salazar τὸ *fidelis* accipiens, ut genitivum oppoſitum genitivo *impii*, ſic explicat: *Nuntius impii cadet in malum*, id eſt, legatus ab impio rege aut principe miſſus, ſuo ipſius principi perfidus erit: illius enim conſilia & rationes hoſtibus prodet. Id ſibi vult illud: *Cadet in* D *malum*, id eſt, malitioſè ac perfidè aget; quod perinde eſt ac ſi dicat: Princeps impius ac tyrannus ob ſuam impietatem & tyrannidem perfido ac proditore legato utetur. Ex adverſo autem, *legatus fidelis ſanitas*; nimirum principis juſti & non tyranni, qui legitimè & ex fide belli atque pacis res adminiſtrat, legatus mandata ſibi commiſſa fideliter peraget, & ſalutem principi, publicis autem rebus incolumitatem afferet. Itaque ſecundùm hanc expoſitionem principis juſti ac tyranni diſſimilitudinem proponit Salomon, ex eo quòd juſtus fidelibus miniſtris utitur, tyrannus autem perfidis ac perduellibus.

Verùm τὸ *fidelis* potiùs eſt nominativi caſus. Hebr. enim *nuntius fidelitatum* idem eſt, quod nuntius valdè fidus & fidelis: atque hic opponitur nuntio impii obliquè & indirectè, crebræ enim hic ſunt antitheſes non directæ, ſed obliquæ) quia ordinariè qualis eſt nuntius, talis eſt & herus

qui

Digitized by Google

qui eum mittit: quare nuntius impii pariter eſt impius ac vicissim nuntius fidelis non niſi ab hero fideli mitti ſolet, juxta id quod ſubdit Salomon: *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.*

Moral. Beda: *Legatus fidelis ſanitas*, hoc eſt, inquit, *Catholicus quiſque prædicator ſanitatem ſibi ſuiſque auditoribus acquirit æternam.* Sic Gabriel miſſus à Deo ad Danielem iam cap. 9. nuntians ei liberationem Iſraelis è Babylone & adventum Meſſiæ poſt ſeptuaginta hebdomadas, Danieli languenti robur & ſanitatem, totique populo lætitiam & ſalutem attulit. Sic idem Gabriel miſſus a Deo, & annuntians B. Virgini Deiparæ conceptionem Verbi æterni, illi totique orbi ſalutem apportavit. Idem fecere angeli paſtoribus annuntiantes Chriſti nativitatem, ideoque concinentes: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Lucæ 2. 14. Idem præſtant ceteri angeli, qui ex officio ſunt angeli, id eſt nuntii fideles Dei ad homines, juxta illud: *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis*, Hebr. 1. 14.

Sic legati fideles Dei ad homines ſalvandos fuere omnes Prophetæ & Apoſtoli: Apoſtolus enim græcè idem eſt B quod latinè legatus, miſſus à Deo in mundum, uti de Iſaja patet cap. 6. de Jeremia, Ezechiele, & cæteris patet ex initio prophetiæ eorumdem. Horum dux & princeps fuit Chriſtus à Patre miſſus ad redemptionem generis humani, qui proinde ait Iſaiæ 61. 1. *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd Dominus unxerit me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut medear contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam*, Vers. 18. *clauſis aperionem.* Vide ibi dicta.

EGESTAS ET IGNOMINIA ET, QUI DESERIT DISCIPLINAM: QUI AUTEM ACQUIESCIT ARGUENTI, GLORIFICABITUR.] Pro *diſciplinam* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt inſtructionem correptionem, caſtigationem, qualia eſt puerorum, quorum appetitus & levitates ab inſtructore corrigenci & caſtigandi ſunt.

Senſus eſt clarus, q. d. Qui deſerit diſciplinam & correptionem, quia vult ſuæ libertati & concupiſcentiis indulgere, hic incidet in egeſtatem & ignominiam: tum quia indulgendo vecordi & veneri, &c. exhauriet ſuas opes, & ſibi probrum accerſit: tum quia probrum eſt eſſe pervicacem, & nolle acquieſcere bene monenti & conſulenti: quare qui ob pudorem non vult corripi, in majus incidet dedecus, ob quod magis pudefiet: pudorem ergo minorem fugiens incurrit in majorem. At qui humiliter & modeſtè acquieſcit arguenti, & juxta ejus monita ſua vitia relecat, moreique corrigit, hic utique glorificabitur: quia gloriosum eſt parere bene conſulenti, æquè ac mores ſuos recte componere. Denique Deus honorantes ſe honorat, & dedecorantes dedecorat: quare ſervantibus ſuam legem & diſciplinam opes & gloriam impertitur: ſpernentibus verò eam egeſtatem & ignominiam immittit. Ita explicat S. Auguſt. in Quæſt. novi & veteris teſtam. cap. 34. quamquam hic liber non ſit S. Auguſt. ſed in fide ſuſpecti auctoris: fortè Hilarii Diaconi Romani, qui Luciferi ſchiſma propagavit, uti ſolerter conjecit Bellarm. de Script. Eccleſ. in Ambroſio & Auguſtino.

Pro *qui deſerit* hebr. eſt פורע *porea*, id eſt qui diſſolvit, evacuat, enervat. Rurſum רוש non eſt in Hebræo: ac pro *egeſtas & ignominia* verti poteſt, *egeſtatem & ignominiam*. Hebræa enim nomina, quia carent caſibus, quolibet caſu verti poſſunt. Unde Septuag. ſic vertunt, *paupertatem & ignominiam auferet diſciplina.* Vice vetia Chald. ſic, *pauper & qui ignominioſus eſt, deſerit diſciplinam*; & Syrus, *paupertas & tribulatio diſciplinam iterum addunt*; & Symmach. *egeſtas & ignominia, diſſolvit correptionem.* Utrumque verum, utrumque congruum. Diſciplinæ enim, puta virtutis & honeſtæ vitæ, individui comites & aſſeclæ ſunt opes, pudor & honor, qui fugant egeſtatem & ignominiam quaſi individuos comites vitii, vitæque inhoneſtæ, ſibi è diametro oppoſitos. Sicut enim virtus gignit pudorem, ita vitium gignit impudentiam, quæ cauſa eſt ut pudor & virtus deſeratur. Cùm enim quis perfricat frontem induitque impudentiam, uti faciunt pauperes, mendici & infames, tunc abijcit pudorem, ejuſque comitem diſciplinam & virtutem. Vice verſa qui abjicit pudorem & virtutem, ſtatim impudens & vitioſus, hinc ſtatim adiciſcit ſibi vitii comites paupertatem & ignominiam. Summa, ſicut egeſtas & ignominia diſſolvit & fugat diſciplinam, ſic vicissim diſciplina & virtus diſſolvit fugatque egeſtatem & ignominiam: Hinc virtute præditus fit dives & honoratus, vitioſus verò fit pauper & vilis: ac vice verſa ſicut honorati & opulenti induunt honeſtatem & virtutem, ſic pauperes mendici & viles induunt vitium, tractantque res indecoras, probroſas & infames: quia pudorem, qui à ſcelere retrahit, perdiderunt.

Comes virtutis pudor.

Parallelæ Salomini ſunt hæ ſapientum gnomæ. S. Chryſoſt. ſerm. de diſciplina: *Correptio pudorem immittit: pudor autem à crimine deterret.* Ariſtot. Problem. 6. *Pauperes & infames non pudefiunt.* S. Ambroſii libr. 1. de officiis cap. 18. *Eſt verecundia pudicitiæ comes, cujus ſocietate caſtimus ipſe nitor eſt. Bonus enim regenda caſtitatis pudor eſt comes: qui ſi prætendat ad ea, quæ prima pericula ſunt, pudicitiam temerari non ſinet.* S. Bernardi in Declamat. *Impudentia & frontoſitas cùm obduruerit, ut non pareant, non horrent, non contremiſcunt, eo jam demum deſperatio eſt.* S. Gregor. Nazianz. in Paræner. ad Olympiadem: *Pretium eximium habent mala cuncta pudore.* Quocirca illa impii C. Caligulæ Imp. vox: *Ego nihil in mutua mea magis probo quàm verecundum*, carnifice potiùs quàm Cæſare digna habita fuit. Dingenes pudorem aiebat eſſe *virtutis tinctiuram*, teſte Laertio in eius Vita. Demetrius Phalereus admonebat adoleſcentes, *ut domi parentes, in via obvios, in ſolitudine reverentur ſeipſos.* Pudor enim juvenes optimè deterret à peccando, qui nuſquam non adeſt, ſi quis reverearur ſeipſum. ità Laert. lib. 5. c. 5.

Gnomæ.

DESIDERIUM AUTEM COMPLEATUR, DELECTAT ANIMAM: DESIDERANTIBUS STULTI NOS, QUI FACIUNT MALA.] Hebr. *deſiderium factum*, vel *exiſtens dulceſcit animæ*: *& abominatio ſtultorum recedere à malo*, ſicut abominantur ſuet recedere à cœno, in quo gaudent volutari. Pro *ſi compleatur* hebr. eſt תהיה *tihia*, quod R. Levi, Cajetan. Pagnin. & alii vertunt, *fractum contritum*, à nomine תהי *hava*, id eſt fractio, contritio. unde vertunt, *deſiderium fractum* vel *cupiditas debilitatu dulceſcet animæ*; hunc quæ dant ſenſum cùm cupiditas debilitatur & edomatur, mens & ſpiritus delectatione perfuoditur, eò quòd imperium ſuum in illam exerceat, eamque ſibi ſubeſſe cogat; hoc autem ſtultis eſt invitum: ægre enim ferunt, quod cupiditatibus obſequi verentur, & ſe malè agendo contineri deteſtantur. Verùm *nitia* idem eſt quod *factum*, complementum, non *fractum* & e vertum: eſt enim participium paſſivum à rad. נהי *haia*, id eſt *fuit exitit*. Per *deſiderium* ergo accipe bonum domtaxat & honeſtum: hoc enim exigit antithefia ſtultorum, qui deteſtantur eos qui fugiunt mala. Unde Chald. vertit, *deſiderium honeſtum ſuave eſt animæ*; & Septuag. *deſiderio piorum* (ita Roman. legentes, ἐπιθυμία. malè ergo Complut. contrariè legunt, ἀνιᾶσι, id eſt *impiorum*) *delectant animam: opera autem impiorum longè à ſcientia*; Syrus, *inquinatio iniquorum diverſa à ſcientia.*

Senſus ergo eſt, q. d. Deſideraot juſti honeſta, putà facere bonum & recedere à malo, idque uptant tam aliis quàm ſibi, quare cùm hoc deſiderium completur, eumque audiunt quippiam ab aliis honeſtè & ſanctè geſtum, hoc ipſo mire delectantur & recreantur. vice verſa impii deſiderant inhoneſta, putà facere malum, & recedere à bono: quare deteſtantur pios, qui fugiunt mala; & amant impios, qui mala ſectantur. Timent enim ſi creſcat piorum numerus & robur, ne regnum impietatis, quod ipſi amant, debilitetur & evertatur: quare cùm creſcente impiorum numero & robore illud creſcit, gaudent & delectantur. Eadem ergo res quæ delectat impios, contriſtat pios: nimirum virtus creſcens delectat pios, contriſtat impios; creſcens verò vitium delectat impios, contriſtat pios. Sic videmus hæreticos contriſtari Catholicorum augmentis & victoriis, gaudere verò cùm hæretici ſibi ſimiles dominantur & triumphant: vice verſa Catholici de Catholicorum proſperitate & incremento gaudent, dolent verò de hæreticorum felicitate.

Cauſa eſt, quòd deſiderium eſt quaſi fames & ſitis animæ, quæ eſurit & ſitit rem deſideratam. Sicut ergo ſi famelicus comedat mel, & ſitibundus bibat nectar, illo planè refici tur reſtauratur & recreatur; ſic pariter ſi fames & ſitis deſiderii ſatietur præſentia & guſtu rei deſideratæ, mens mira dulcedine afficietur & delectatur; juxta illud Chriſti Matth. 5. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Et illud pſalm. 41. 1. *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad*

to Deus. Sicivis anima mea ad Deum fortem (ita Hebr. licet Latini multi legant *fontem vivum quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* &c. Jam ſicuteo major eſt fames & ſitis : ſic paruer quo majus eſt deſiderium, eo major eſt delectatio compl mentl illius, putà dum illud complexus & perficitur Hinc Beati qui ſummè deſiderarunt in hac vita tum Deu, eo vitu & polleſſo ſummè delectantur. Mentura ergo deſiderii præcuntis, eſt mentura delectationis rem adeptam ſubſe, queuris.

Porrò Septuag. qui vertunt, *deſiderio piorum delectans animam : opera autem impiorum longè à ſcientia*. hunc dant ſenſum, q. d. Pii non tantùm exteriùs opera bona exercent, ſed & interiùs mentem ornant pijs ſanctiſque cogitationibus & deſideriis, quibus mirè patcuntur & delectantur : at impii quia non tantùm interiùs mala cogitant & deſiderant, ſed & exteriùs opere ea perpetrant ; hinc longiſſimè abſunt à ſcientia, ſcilicet practica, hoc eſt, à prudentia & virtute.

VERS. 20. QUI CUM SAPIENTIBUS GRADITUR (Hebr. *ambulat* ; Septuag. Rom. συμπορευόμενος, id eſt *ſimul ambulans* ; Complut. συναπερχόμενος, id eſt *qui circumvertitur*) SAPIENS B ERIT : AMICUS STULTORUM SIMILIS EFFICIETUR.] Hebr. eſt elegans paronomaſia רעה ירוע *vereè Keſilim ieroa*. quod Primò, Chald. vertit, *qui ſocietatem habet cum ſtultis, malum erit ei* ; Syrus, *ladetur* ; R. Salomon, *effringetur*, vel *colludetur*. Secundò, Vatabl. *qui cum ſtultis amicitiam iungit, malo afficietur*, Tertiò, Pagnin *qui amicus eſt ſtultis, conteretur* ; R. Levi, *exſcindetur*. Quartò Baynus, *ſocius ſtultorum malò* vel *infelicitate aget*. Quintò Cajet. *comes ſtultorum frangetur*, Sextò, alii, *paſtor ſtultus*, vel *qui paſcitur & convivatur cum ſtultis, confringetur*. Hebr. enim רעע *ieroa* ſignificat & malè agere & malo affici: רע enim malum tam culpæ quàm pœnæ ſignificat. Septuag. pro ר legentes ד putà pro רעה *ieroa* legentes רוע *rivadeo*, id eſt *cognoſcetur*, vertunt, συμπορευόμενος, (Complut. legunt, συμπεριπατούμενος, id eſt *qui una circumvertitur* ; Scholiaſt. συναλλαττόμενος, id eſt, *qui ſimul errat*) id eſt *ambulans cum inſipientibus agnoſcetur*. Sed legendum eſt, *ieroa*, id eſt *malo afficietur*, ut vertunt Aquila, Symmach. & Theodotion. Denique Noſter inſerter *ieroa* vertit, *ſimilis erit* : quia *ieroa* derivat partim à רעה *roa*. id eſt malus fuit, vel malo affectus fuit, partim è רעע *roa*, id eſt amicus ſocius extitit, id C eſt ſimilis fuit: amicus enim amico eſt ſimilis, ſocius ſocio. Sæpè enim ordines verborum imperfectorum affinium, qualia ſunt *roo* & *ooo*, apud Hebræos commiſcentur, unumque ab altero inflexionem aut ſignificationem mutuatur. Et hoc exigit antithefis, æquè ac paronomaſia *roo ieroa*, q. d. Amicus mali amicos & ſimilis erit ei in malo & ſtultitia.

Senſus ergo eſt manifeſtus, q. d. Qui familiaris eſt ſapientibus, id eſt viris prudentibus & probis, cum eiſque converſatur, hic prudens probuſque evadet: qui autem converſatur cum ſtultis, id eſt imprudentibus & improbis, hic pariter fiet imprudens & improbus. Ferè enim tales evadimus, quales ſunt illi, quorum conſuetudine oblectamur. Colloquium enim & converſatio crebra & frequens ſua ſenſa, ſuos affectus & mores ei, cum quo verſatur, etiam nolenti ſenſim inſtillat, ingerit & imprimit, præſertim ſi unus alterum amet & tedamet, ejuſque dictis & factis delectetur & gaudeat ; perinde ac qui ambulant in ſole, ejus radius etiam nolenti afflantur & incalefcunt : ſic qui in aere frigido verſantur, ejus frigus tacitè excipiunt, aer enim ubique nos comitatur, & per reſpirationem attractus intima hominis viſcera penetrat, eiſque ſuum calorem vel frigus impertit.

Porrò τὸ *circumvertitur* vel *circumvertitur* ſignificat eum, qui verſatur cum ſocio quo oblectatur, ad omnes ejus nutus, affectus, motus, actiones ſe flectetere, accommodare & circumvertere ; ut, ſi probus ſit, omnes ejus probos mores ; ſin improbus, omnes ejus improbitates imbibat. Majus enim eſt contagium mali quàm bonitas facilius enim afficitur & addiſcitur vitium quàm virtus. Unde videmus unam ovem ſcabioſam inficere ceteras ; ac unum gulotum, ſuperbum, luxuriotum, maledicum, impium ceteros quibuscum verſatur, efficere guloſos, ſuperbos, luxuriotos, maledicos, impios: cùm ex adverſo multi caſti vix unum incaſtum efficere queant caſtum, ac multi humiles vix unum ſuperbum efficere queant humilem, & ita de reliquis. Sic modicum fellis, myrrhæ vel abſinthii, totum lactis vel vini, quin & mellis, poculum amarum efficit : cùm ex adverſo integrum poculum mellis vix vitrum myrrhæ vel abſinthii edulcoret. Vitium enim eſt fel, virtus eſt mel. Significat ergo Sapiens, ſocietatem & converſationem eſſe rem maximi momenti in alterutram partem, utpote ex qua pendeat probitas vel improbitas, & conſequenter æterna hominis ſalus vel damnatio. Quocirca parentes filiis, præceptores diſcipulis, confeſſarii pœnitentibus ante omnia inculcent, ut, ſi animam ſalvare velint, fugiant conſortium improborum velut baſilicum ; captent verò ſocietatem proborum velut unicum ſalutis aſylum. Nam ut ait ex Iſidoro Beda in Locis communibus cap. 62. *Sicut multa bona habet communis vita ſanctorum, ſic plura mala affert ſocietas malorum. Melius ergo eſt habere malorum odium, quàm conſortium : ſicut enim optandum eſt, ut boni pacem habeant ad invicem, ſic optandum eſt ut mali ſint ad invicem diſcordes*. Quocirca præclarè monet S. Greg. Nazian. car. 50. Nicobuli ad filium.

Ne tibi qui vitiis ſcatent connunge ſodalem :
Namque etiam firmos peſtis gravis occupat artus.
Non tu virtutem tribues, ſed dedecus ipſe
Accipies, vitiis atque inficiere profanis :

Et Comicus:

Talis qualis eſſe putatur, qualis ei eſt ſodalitas.
Sed non moratur unà nox dies, bonus malus.
Vi ex diuturnâ diſcrepantium morum conturbatur ;
Vix una domo moratur, cum nupta ſobrius,
Vix fieri ſapiens è ſapientis contubernio queat.
Numquam eorum vitia ipſa cum virtutibus.
Periculoſè cum ſerpente luſitas.

Et alius.

Claudicare diſces, uni ſi vel claudo aſſueveris ;
Converſatio bonorum de malo facit bonum ;
Fermentumque eiam farina vim ſuam communicat.
Nil miſ ſordidum ? ſervili contubernio trahas.
Peſtilentius malorum contubernio nihil.
Conſortia redderis improbi improbus.
Mores trahuntur cuique à converſantibus.
Vis noſſe regem ? familiares noſcito.

Patet in Roboam 3. Reg. 12.

Denique Crates epiſt. 12. ad Origenem : *Non vis*, inquit, *bonos reddi, neque urbs malos, ſed bonorum & malorum communio. Quare ſi vis tibi bonos & non malos evadere libros, mitte non in agrum, ſed ad Philoſophi domum, quò & ipſi commeantes beneficium dividimus. Conſtat enim exercitatione virtus, neque ullo ſe in animos hominum ingerit quemadmodum malitia.*

PECCATORES PERSEQUITUR MALUM : ET JUSTOS BENE TRIBUANTUR BONA] Septuag. *eos qui peccant perſequentur mala : & juſtos apprehendent bona*. *Malum* accipe tum culpæ, tum potiùs pœnæ, ſupplicii & vindictæ. Culpa enim admiſſa proſequitur eum qui illam admiſit, jugiterque ejus conſcientiam ſtimulat, pungit, angit, cruciat, ut ubique criminis ſibi conſcius paveat, trepidet, & carnificem vel vindictam Dei meticuloſus expectet. Unde S. Baſilius apud Autoonium in Meliſſa parte 1. ſerm. 16. *Sicut*, inquit, *umbra ſequitur, ſic peccata ſequuntur animas, & manifeſtas facinorum reprafentat imagines*. Sic in Vitis Patr. legimus umbram pueri ab homicida occiſi jugiter homicidam, etiam iam monachum effectum, fuiſſe perſecutam, ac ejus imaginationi perpetim ſe ſtiſſe, dixiſſeque : *Cur me occidiſtiſta* ut monachus angore & tædio victus monaſterio egreſſus, ulnò ſe judici plectendum tradiderit. Hoc conſcientiæ flagellum nemo impius evadit. Unde Poeta: D

Evaſiſſe putes quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?

Et alius:

Hi ſunt, qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent?

E contrà *inſtar confidit ut leo*. Præclare Pacatus in Panegyr. Theodoſii Imp. c. 43. *Habet vires*, inquit, *habet ſupplicia quæ internos meos ſcelerata carnificet, una ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt*. Et Quintilian. declam. 12. §. 18. *O triſtis*, inquit, *recordatio ! O cruciatus omnibus conſcientia gravior !* Et Chryſoſtomus ſerm. 15. *Rumi, deſtruitur, ſtare non poteſt, quem conſcientia diſſimilis impellit ruatus*. Philoſtratus lib. 7. de Vita Apollonii c. 7. *Conſcientia eſt quæ homines panis, cùm ſe male operatos ſuiſſe re cogitant. Eadem enim furiarum pœnas apposuit Oreſte, quando adverſus matrem inſaniit*. S. Auguſt. in pſal. 36. *Quiſquis malus eſt, male ſecum eſt. Torqueatur neceſſe eſt : ſibi ipſe*

Genus de pœnis mala conſcientia.

ipſi tormentum eſt . Ipſe enim eſt pœna ſua , quem torquet conſcien. inſua ; fugit ab inimico quò poſuerit ; à ſe quo fugiet ? S. Gregor. in pſal. 143. *Nulla eſt maior afflictio quàm conſcientia delictorum . Cùm enim exteriùs paſitur homo , ad Deum confugit . Quò ſi malæ conſcientiæ tribulationum perferens , in nullo cordis non invenit Deum , ubi confidationem inveniet ? ubi requiem perquiret ?* Vice verſa magnus juſtorum bonum & præmium eſt teſtimonium bonæ conſcientiæ, tempus fructuosè expendere, ſanctæ puritati operam dare , Deo in tranquillitate ac ſinceritate vacare , ait Euſeb. Emiſſenus, & ex eo Dionyſ hic .

Pœna verò & vindicta Dei , æquè ac judicum hominumque , perſequitur peccatorem , ut merita ab eo ſupplicia exigat . Juſtitia enim Dei nullum ſceleſtus ſinit abire impunitum , à vice verſa nullum bonum ſinit irremuneratum. Unde Beda in Proverbiis : *Ante Dei vultum nil pravi conflatu multum* . Et Poeta : *Rarò antecedentem ſceleſtum deſeruit pede pœna claudo ; nexa exitus ſequitur* . Igitur ſicut prætor perſequitur fures ut ſuſpendat , ſic vindicta perſequitur peccatorem ut plectat . Notum eſt emblema Rhinocerotis de vindicta :

Rhinoceros ſi mulis ut vir pungentibus ira
Colligit , ascensus ſed ſaniare nequit :
Sit tandem in ſontes Nemeſis divina ſecundans ,
Maiori in pœnam ſæpe ſero tarda venit .

Præclarè Oroſius lib. 7. adverſus Paganos c. 22. *Provocat* , inquit , *pœnam ſuam oblivioſa malitia . Impiorum enim flagella quidem ſæpe cruciata ſenſit ; ſed à quo flagellatur obdurata non ſentit* . Sic & *ſentit nocens priùs carnificem quàm videt* . Et *Nemo iniquus eſt , à tergo cui non eſt pœna ſua* .

Vers. 22. BONUS RELINQUIT HEREDAS FILIOS, ET NEPOTES: ET CONDITOR JUSTO SUBSTANTIA PECCATORIS] Hebr. *bonus hereditare faciet filios filiorum & reconditæ iuſto facultates peccantis* ; Septuag. *& theſaurizantur iuſto divitiæ impiorum* ; Syrus, *peccantium divitiæ quas non vidit orbis* . Hæc ſententia clara eſt , & ſignificat non quid ſemper , ſed quid crebrò vel ſubinde fiat , præſertim in veteri teſtamento , cui promiſſa erant à Deo bona temporalia . Quare tunc communiter vir bonus & probus bonorum ſuorum heredes relinquebat filios & nepotes , præſertim ſi filii patris boni imitatorem ſequerentur , ac tam paternæ probitatis quàm ſubſtantiæ eſſent heredes . Idem nunc quoque ſæpè fit . Mali verò & improbi ſæpè bona ſua non tranſferibunt in poſteros & nepotes , præſertim ſi iniuſtè parta ſint , juxta illud :

De malè quæſitis non gaudet tertius hæres .

Imò non tarò Deus cuſtodit, id eſt , recondit & tranſferibit , juſto ſubſtantiam peccatoris , ut quidquid ab eo relictum eſt , in uſus juſti tranſferatur : juxta illud, *Improbus præparabit , & juſtus induet* . Dico non ſemper id fieri , ſed crebrò , vel ſubinde : quia crebrò contrarium quoque fieri videmus, ſcilicet bonos à malis rebus ſuis ſpoliari , juxta illod Hebr. 10. 34. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis* : Exempla hujus ſententiæ ſunt in Jacob fidelis , cui Deus dedit pecudes & opes Laban infidelis ſocero ſui , Geneſ. 31. 9. In Hebræis, qui egredientes Ægypto juſſu Dei mutuò acceptentes ab Ægyptiis vaſa aurea & argentea , &c. ea deinde retinuerunt, Exodi 12. 35. de quibus proinde dicitur Sapient. 10. 19. *Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum* . Iidem duce Joſue ea pugnantes terram Chanaan , opes & bona Chananæorum occupaverunt . Sic hodie hæretici non rarò juxta Jura Civilia & Canonica privantur bonis ſuis, illaque dantur Catholicis . In Cod. Theodoſiano l. 16. tit 5. ſunt leges Honorii & Theodoſii 43. 52. & 54. in quibus præcipitur ædificia , prædia , & loca quæ ad conventicula Donatiſtarum vel aliorum hæreticorum antea pertinuerant, ab Eccleſiis Catholicis vendicari , vel eiſdem ſociari debere : quas cùm velut injuſtas Catholicis obtulerit Petiliauus Donatiſta , ſic eidem ea hoc Salomonis loco reſpondit S. Auguſt. lib. 2. contra Petilianum c. 43. *Si autem* , inquit , *de vobis vel locis Eccleſia fliciis , quæ tenebatis & non tenetis , quæritis , poſſunt & Judæi ſe inſtos dicere , & iniquitatem vobis obiicere , quin locum in quo impiè regnaverunt , modò Chriſtiani poſſident . Quid ergo indignum , ſi ea quæ tenebant hæretici , ſecundùm parem Domini voluntatem Catholici tenent ? Ad omnes enim fideles , id eſt ad omnes impios & iniquos , illa vox Domini valet : Auferetur à vobis regnum Dei , & dabitur genti facienti iuſtitiam . An fruſtra ſcripſum eſt : Labores impiorum iuſti edent ? Quapropter magis mirari debuiſti , quòd adhuc teneris aliquid ,*

quàm quòd aliquid auferatur . Et cap. 59. cùm obiceret Petiliauus : *Dictum eſt . Non concupiſces rem proximi tui . Vos noſtra diripitis , ut pro reis habeamini* ; reſpondet S. Auguſt. *Et ſi quæ iam præciſi poſſidere cepiſtis , quia nobis oblata vobis Divinus dedit , non ideo concupiſcimus aliena , quin illius imperio omnia ſunt omnia , facta ſunt noſtra , & iuſtè noſtra ſunt; vos ſaltem his utebamini ad præciſionem , non ad unitatem . Aliquin & primo populo Dei poſſent illi obiicere aliena rei concupiſcentiam , qui divinam poteſtatis ubertatem facie , quia in terra gentes habitantes , expulſi ſunt , & ipſi Judæi , à quibus ablatum eſt regnum , ſecundùm verba Domini , Et datum eſt genti facienti iuſtitiam ; poſſunt obiicere aliena rei concupiſcentiam , quia Eccleſia Chriſti poſſidet , ubi perſecutores Chriſti regnabant* . Quæ omnia ex S. Auguſt. translata ſunt in Jus Canonicum , & habentur 23. q. 7. c. 2.

Huic gnomæ antiſtropha eſt illa c. 28. 8. *Qui concervat divitias uſuris & fœnore , liberalis in pauperes congregat eas* . ubi plura hac de re dicam.

Myſticè Beda & Baynus : vinea & ſubſtantia carnalis , id eſt Dei lex , gratia & Eccleſia cum cæteris bonis olim Judæis repoſita , ab eis tamquam malis agricolis ablata , Gentibus locantur in baptiſmate Chriſti juſtificatis, Matth. 21. 33. & ſeq. Sic in gratiam & apoſtolarum traditoris Judæ ſucceſſus juſtus Matthias. Hinc dicitur Apocal. 3. 11. *Tene quod habes , ut nemo accipiat coronam tuam* . Vide ibi dicta.

MULTI CIBI IN NOVALIBUS PATRUM : ET ALIIS CONGREGANTUR ABSQUE JUDICIO] Hebr. *multus cibus in ſulcis* , vel *in aratione capitum* : *& eſt congregatus* vel *conſumptus abſque iudicio* . Quæ verba varii variè ex plent & explicant. Hebr. enim רישׁ reſh ſæpiſſimè tam capita, id eſt patres & primores, quàm paupetes ſignificat. Rurſum אין ain *raro* tam congregari , quam abſumi & perdi ſignificat. Vers. 23.

Primò ergo , Cajetan. ſic vertit , *tumultus cibus fulcus capitum , & eſt conſumptus in non iudicio* ; ſicque explicat , q. d. Aliquis aget profert fruges multas , & aliquis invenitur conſumptus *abſque iudicio* , id eſt abſque ratione, cur hic ſit conſumptus , non ille . intellige de judicio & ratione humana : Deus enim non ſine judicio hanc diſparitatem facit , quam ſæpè videmus accidere.

Secundò , Aben Ezra, R. Salamon , & Vatabl. vertunt, *plurimum cibi eſt in novali pauperum , ubi verò non agitur cum iudicio , inopia eſt* . Aut ſic : *& eſt qui perit ob non ius* , id eſt , eò quòd non ritè colit agrum ſuum . quia non ſervat leges conſuetas colendi agrum . Hebr. enim משׁפט miſpat , id eſt judicium , ſignificat rationem , ritum , legem , jus , conſuetudinem . Chald. *vè perit* non agrum , ſed ad hominem , putà agricolam , refert , qui perit & ad egeſtatem pervenit , eò quòd bono judicio incolendo agro ſeie non exerceat. unde vertit, *multus cibus venit pauperi : & eſt qui pereat ius mortem opperit* . Baynus verò optimè *vè perit* ad cibum refert , ſive annonam : hæc enim frequenter agricolis perit dum non legitimo tempore diſpenſatur ; vel dum heredibus parum frugi relinquitur . Sic ſenſus erit , q. d. Multus cibus erit pauperibus , quando terræ ſemina credent , eamdemque diligenter colent cum judicio , putà juxta leges agriculturæ : nam ut dixit c. 12. 11. *Qui operatur terram ſuam , ſatiabitur panibus* . Sin ſine judicio perperam & negligenter terram colant, perdentur fruges ipſius , ipſique fame peribunt. Unde Iſidorus Clarius ac clarè vertit , *multi cibi in novalibus pauperum : ille autem qui perditur , eſt abſque iudicio* , hoc eſt , inquit , qui in agro ſuo tempore omittit debita exercere officia arandi, occandi , ſarriendi , metendi , &c. illius novale nihil proferet .

Huc facit apologus agricolæ & filiorum apud Æſopum . *Apologus.*
Agricola quidam , inquit , *vita exceſſurus , ac veritus ſuos ſibi periculum facere de agricultura , vocatis ipſis ait . Fili mi , ego iam e vita diſcedo , vos autem ſi quæ in vinea à me occultata ſunt , quæſieritis , invenietis omnia . Illi igitur vivi theſaurum illic defoſſum eſſe , omnem vineæ terram poſt interitum patris defoderunt , & theſaurum quidem non invenerunt , ſed omnium pulcherrima fossa multiſecum fructum reddidit . Affabulatio . Fabula ſignificat laborem theſaurum eſſe hominibus* .

Myſticè , noſter Salazar & alii hæc ad eleemoſynam referunt , q. d. Pauperes utique arua ſuot aiata , iterata & novata , quæ cùm eleemoſynarum ſemen ceperunt , ubertimos fructus afferunt . Quapropter *aliis congregantur abſque iudicio* , nimirum cibi . q. d. Illi prorſus judicio ac mente carent , qui cùm poſſint divitias ſuas in pauperes ſpargere, & ſe cum *Myſtici.*

ipſis in cælum transferre, eas aliis congerunt & aſſervant. Unde S. Ambroſ. lib. de Nabutha Jezraelita cap. 7. ad illa verba: *Seminate vobis ad juſtitiam*, Oſee 10. *Eſto*, inquit, *ſpiritualis agricola: ſere quod tibi proſit: bona ſatio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus ubiores quàm acceperit, quanta magis miſericordia remuneratio reddet multiplicationem quæ dederis? Tibi poſſi it, quidquid inopi contuleris: tibi creſcit, quidquid in pauperes erogaveris: ſeminatur in terra, germinat in cælo: plantatur in pauperes, apud Deum pullulat.* Et S. Baſil. hom. in diteſcentes avaros: *Sicut*, inquit, *frumentum in terram eadem lucrum proiicienti parit, ſic & panis in ſfuriantem proiectus.* Similia plura habet S. Chryſoſt. ho. 42. & 55. in Geneſ. & hom. 5. in Matth.

Tertiò, Septuag. & Syrus per *novalia* intelligunt annos, eò quòd ſingulis annis agri arentur & noventur; ut ſit metalepſis, ſimilis illi Virgilii:

Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.

Inſuper per *raſcim*, id eſt capta, accipiunt juſtos, qui apud Deum hominum ſunt capita & primores. Deoique per *cibos* accipiunt opes, unde vertunt, *juſti facient in divitiis annos multos cum exiguote* (ut habent Sept. in Catena Græcor. *Juſti autem peribunt brevi*; Syrus verò, *multi anni divitias profligant, & homines penitus perierunt*. Juxta Sept. ergo hic verſus cohæret præcedenti, eumque explicat, & per auxeſin amplificat, q. d. Juſti non tantùm bonorum ſuorum heredes relinquent filios & nepotes, ſed & ipſi longævi per multos annos bonis ſuis fruentur: injuſti verò adeò non relinquent bona ſua heredibus, ut & ipſimet brevis futuri ſint ævi, breviq. tam vita quàm bonis ſint ſpoliandi.

Quartò, alii vertunt, *multus cibus in novalibus principum eſt conſumptus abſque judicio*. Senſus eſt clarus, q. d. Principes multa habent prædia, ex quibus magnas quidem fruges & opes colligunt, ſed quia eas ſine judicio, id eſt, ſine diſcretione temere, in famulos, aſſeclas, paraſitos profundunt & conſumunt, hinc pauperes remanent & oudi, perinde ac ſi prædia tanta non haberent.

Quintò, Noſter optimè vertit, *multi cibi in novalibus patrum: & alii congregantur abſque judicio*. Ubi primùm Nota. *Novale* eſt novus ager, idque tripliciter: Primò enim *novale* dicitur arvum tunc primùm ad ſementem proſciſſum, ait Servius. Unde Virgil. eclogâ 1.

Impſius hæc tamen culta novalia miles habebit?

Novale ergo eſt pratum vel ſilva, cùm exciſis arboribus ſentibuſque ager ſit, arandoque ſubigitur. Secundò, novale eſt, quod alternis annis ſeritur. Unde Varro: *Qui intermittitur, à novando novalis ager dicitur*. Tertiò, quilibet ager dum arando quaſi innovatur, novale dicitur. Unde Feſtus: *Novale*, ait, *eſt ager novæ relictus ſementi*. Et Servius: *Novale*, inquit, *eſt nova terra, quæ per ſingulos annos renovatur per ſemina*.

Rurſum pro *aliis* nonnulli codices legunt, *alii*, cui lectioni favent Hebræa & Chald. Hebr. enim eſt, *& eſt נאסף miſpe*; id eſt congregatus (cibus) abſque judicio. Stergo legas *alii*, antitheſis eſt clara. Senſus enim, ait Janſenius, eſt, q. d. Multos cibos parant ſibi filii ex novalibus patrum ſuorum, hoc eſt, ſi inſiſtant laboribus patrum, & eorum diligentiam æmulentur, quia cibi ſic quæſiti divina benedictione multiplicantur. At ſunt alii cibi, id eſt, aliqui cibi ſuot, qui à plerique congregantur iniuſtè, non cum debito judicio, quia ſcilicet non diſcernuot, & quomodo debitè cibi parandi ſint, juxtà habentes ſive per fas, ſive per nefas, ſive honeſtè, ſive inhoneſtè congregent; & quomodo iniuſtè parta mox dilabantur. Docet ergo hæc ſententia juxta hunc intellectum, quoſdam ſibi colligere prudenter & honeſtè, alios imprudenter & inhoneſtè.

Verùm quia codices Romæ emendati ceteique paſſim habent *aliis*, non *alii*, quæ lectio etiam conſentit Hebræo: *miſpe* enim ſignificat contraria, ſcilicet congregare, & auferre ſive adimere. unde congregare ſubinde in Scriptur. ſumitur pro auferre & perdere, & congregatio vocatur mors & perditio; ut Oſee 4. 3. *Et piſces maris congregabuntur*, id eſt, auferentur, deficient, morientur, ut vertunt Sept. & Chald. Cauſas hujus phraſis & ſignificationis ibidem aſſignavi. Igitur cibi, qui aliis congregantur, hebr. vocantur *miſpim*, id eſt ablati, adempti, perditi: quia quæ aliis congregantur, hæc ab hero auferuntur & adimuntur, itaque congreganti pereunt. Et ſi hic ſenſus eodem recidit, quò ſecundus paulò antè datus, qui eſt plurium Hebræorum. *Et eſt qui perit defectu judicii*, vel, ut *Tigur. ubi ſupra non agitur cum judicio, inepta eſt*. Senſus ergo eſt, q. d. Sunt qui cùm multos cibos habeant ex patrum ſuorum novalibus, id eſt arvis & agris arando innovatis & excultis, hoc eſt, cùm victus eis abundet ex prædiis opibuſque paternæ hereditatis; tamen hæc omnia abeis abſque judicio, id eſt ſtultè & imprudenter aliis congregantur. q. d. Tam ſtulti ſunt plerique, ut quod eis à patribus relictum eſt, eo non utantur ſibi, ſed idipſum aliis ſtultè congregent: quia ſcilicet prodigi ſuot, & ſua in alios profundunt, vel negligeotes & improvidi ſinunt ſua perire, & ab aliis occupari. Significat ergo hæc parœmia, prædia opima parentum tæpè à filiis profundi & diſſipari, eò quòd careaot judicio & prudentia ea excolendi, conſervandi, & frugaliter diſpendendi. Sic videmus ampla patrimonia everti, cùm heredibus parum frugi, vel improvidis, aut incuriis relinquuntur, cùm ſcilicet illa quæ parentes induſtrii magno labore congeruot, filii prodigi diſſipidant & vecordes diſſipant; unde illud tritum: *O quàm magnum vitium eſt parſimonia!* Hinc patet hanc gnomen, *Multi cibi in novalibus patrum, & aliis congregantur abſque judicio*, parabolam eſſe illi quæ anteceſſit: *Bonus ſolinquit heredes filios, & nepotes: & cuſtoditur iniuſto ſubſtantia peccatoris*. Peccator enim eſt, qui abſque judicio aliis, præſertim juſtis, ſua congregat.

Myſticè Beda, & ex eo Dionyſ. *in novalibus*, inquiunt, *id eſt in laboris, doctrinis, exemplis, patrum ſunt multa alimonia ſpiritales, quæ aliis ſine judicio congregantur, dum quis talia prædicat proximis, nec tamen ipſe proficit inde, neque ſufficitur merito*. Sic S. Gregor. initio Moral. c. 2. & initio Dialog. fatetur ſe exemplis & alloquiis Sanctorum mirè ad virtutem excitari, ideoque ſe eorumdem vitam in Dialogis ſcribere. Idem de ſe teſtatur S. Bernard. ſerm. 14. in Cantic. Vide noſtrum Alvarez de Paz lib. 5. de Perfect. p. 2. c. 23.

Pari modo hanc parœmiam applices lacerdotibus, paſtoribus, prædicatoribus, qui in novalibus, putà in doctrina, ſcriptis & geſtis S. Petri, S. Pauli, S. Auguſtini, S. Leonis, S. Gregorii, &c. magna ſpiritus & doctrinæ alimenta & fomenta habent; ſed nonnulli quibus magis ſapit caro & mundus quàm ſpiritus hæc laicis legenda, ruminanda, & exercenda relinquunt. Simili modo Religioſi copioſa & delicata ſpiritus alimenta ſibi repoſita habent in novalibus patrum ſuorum, putà in regulis ſcriptis & exemplis fundatorum, patrum anteceſſorumque ſoorum, v. g. S. Antonii, S. Baſilii, S. Benedicti, S. Bernardi, S. Francifci, S. Dominici, S. Ignatii, S. Xaverii, &c. ſed qui tepidi vel torpidi ſunt, hæc aliis, etiam ſæcularibus, imitanda relinquunt, qui proinde præcedent illos in regno Dei cum magno eiorum probro & confuſione, juxta illud Chriſti Matt. 12. 41. *Viri Ninivitæ ſurgent in judicio cum generatione ipſa, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic*, &c. Et c. 11. v. 21. *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidone facta eſſent virtutes, quæ facta ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis, Tyro & Sidoni remiſſius erit in die judicii, quàm vobis*, &c.

Aliter hanc parœmiam explicat Lyran. *Multi cibi in novalibus patrum*: Quia patres antiqui, inquit, *ſuis laboribus coluerunt terras prius incultas, quæ dicuntur novales, & ſic multiplicati fuerunt cibi in ſuſtentatione ſequentium. Et alii congregantur abſque judicio, id eſt abſque juſtitia vitæ, id eſt, quia non ſequuntur talia quæ ſunt eorum laboris ſui, in quo eſt quædam exactio injuſta, quæ propriè eſt judicium*. Myſticè exponas de cibis mentis quia antiqui patres & philoſophi multùm laboraverunt in inventione ſcientiarum & artium, quibus poſteri ceſſ. iuntur abſq; tali labore, hucusque Lyran quem ſequitur Hugo.

Aliter & noſter Salazar, qui putat agriculturam velut artium innocentiſſimam & utiliſſimam, conferri & præferri mercaturæ. q. d. Optima & juſtiſſima parandarum copiarum induſtria eſt in agris colendis, qua parentes ad filios locupletandos uti debent: qui bene admodum cum liberis ſuis agunt, ſi illis amplos fundos & prædia ad culturam hereditario jure relinquaot. *Et alii congregantur abſque judicio*, nimirum aliis rationibus aut artibus cibi, id eſt facultates, congeruntur liberis ſine judicio, hoc eſt iniuſtè, & contra fas fraude & iniuria. Nam mercatura & negotiatio fraudibus atque iniuriis plurimum ſubjacet: agricultura verò innocentiſſima ars eſt.

Symbolicè idem (licet ipſe putet eſſe ſenſum litteralem) per *novalia patrum* accipit filios. q. d. Arva & agri parentum

ſunt

ſunt filiorum mentes, quas parentes bonis præceptis & diſciplinis arare & ſeminare debent, ut eos dignos facultatum ſuarum heredes relinquant. *Et alibi congregantur abſque iudicio*, id eſt, ſi quis pater alitsquàm his rite cultis & inſtituris filius congerit congregatque, is equidem imprudens eſt & vecors. Facit id parce, qui magis intendit congerendis opibus & prædiis, quæ filio relinquat ot eum ditat, quàm invigilet ejus inſtrotioni, diſciplinæ & virtuti. Talis enim filius carens diſciplina neſciet opibus ſibi relictis uti, ſed eas prodiget, & in meretrices ac parаſitos conſumet, quibus proinde ea pater congregavit, non filio. Sic Plutarchus tract. de Liberis educandis: *Sicut in agrorum*, ait, *culturam bonam eſſe imprimis terram oportet, tum ſeminandi peritum agricolam, denique bona ſemina, pari modo terræ filium, agricolæ præceptum, ſeminibus ſtudiorum inſtitutiones & præcepta aſſimilabis*. Et S. Chryſoſt. in epiſt. 1. ad Timoth. homil. 9. *Vis*, inquit, *filium relinquere divitem, bonum illum ac benignum eſſe dece. ita enim rem familiarem etiam auctiorem facere poteris. Quòd ſi malus ille fuerit, etiamſi inſinitam ſubſtantiam relinquas, non illi cuſtodem reliquiſti. Rurſus filiis non relictis inſtitutis præſtat quidem pauperes eſſe quàm divites: paupertas enim vel invitos coercet, atque intra virtutis limites continet. Opes verò ne volentes quidem pudicè ac temperanter vivere ſinunt, verùm exorbitare facinus atque perverſum, malique inſuperabilis ſubjungunt*:

Vers. 24. QUI PARCIT VIRGÆ (Septuag. *baculo*) ODIT FILIUM SUUM: QUI AUTEM DILIGIT ILLUM, INSTANTER ERUDIT] Hebr. *qui prohibet* vel *abſtinet, virgam ſuam, odit filium ſuum: & qui amat illum, monitat*, id eſt manè quærit illi caſtigationem; manè illum caſtiget; Sept. *diligenter erudit*; Scholaſtes, *diluculo adhibet ei caſtigationem*; S. Hieron. *qui autem diligenter corripit, diligit*. Senſus eſt clarus, q. d. Qui non caſtigat filium peccantem, de eum affligat, videtur id ex nimio ejus amore omittere; at re vera hic non eſt amor, ſed odium: quia cauſa eſt ut filius fiat ignavus, rebellis, improbus, taliſque quem penè neceſſariò pater averſari & odio habere debeat. Unde illud:

Blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos.

At qui verè & cordatè diligit filium, hic aſſiduè eum *erudit*; hebr. יסרו *iaſar*, græcè παιδεύω, id eſt inſtituit, format, corripit, & cùm opus eſt flagellat, ut vitia reſecet, virtutes inſerat.

Hinc præclarè Hugo Victor Inſtitut. monaſt. ad novitios c. 10. ait, *diſciplinam malorum deſideriorum eſſe carcerem, ſtatum laſciviæ, elationis ingum, domare intemperantiam, levitatem conſtringere, incompoſitos animi motus ſuffocare*.

Sed cur Hebræa addunt בו *manè* vel *diluculo*? Reſp. Primò, quia maturinum tempus maximè oportunum eſt inſtitutioni, doctrinæ & diſciplinæ: manè enim viget mens, animus, ingenium. ita R. Salomon & Aben Ezra.

Secundò, quia quod manè diſcit filius, illius memor eſt, illudque retinet & facit per totum deinceps diem: quare matutina diſciplina eſt illi monitor & cautio uſque ad veſperam, ne quid mali committat.

Tertiò, *manè*, id eſt à pueritia, à prima ætate: hæc enim eſt velut aurora totius vitæ. ita R. Levi.

Quartò, quia manè animus eſt ſedatior & tranquillior, inquit Janſenius, ut non ex ira quæ jam deſerbuit, ſed ex ratione delicta præcedentis diei corrigat & caſtiget. Simili modo Deus quos amat, caſtigat, juxta illud cap. 3. 12. *Quem diligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi*. Quare ſicut maximum ſignum eſt odii & indignationis Dei, cùm non corrigit peccatores; ſic maximum amoris judicium eſt, cùm eos caſtigat, juxta illud pſalm. 98. 8. *Deus tu propitius fuiſti eis, & ultiſcens in omnes adinventiones eorum*. Et 2 Machab. 6. 13. *Etenim multo tempore non ſine peccatoribus exſententia agere, ſed ſtatim ultiones adhibere, magni beneficii eſt indicium*.

Salomonem de more ſecutus Ben Sira in Sentent. ſic pronuntiat: *Aurum indiget percuſſionis, & puer verberationis*, hoc eſt, *aurum tundi debet, & puer verberari*. Quòd ſi feruſæ parcas ſit nequam & inutilis, perinde ut aurum minùs utile exiſtit, niſi malleo in certam formam cudatur; Scholiaſtes explicat hoc modo: Ut aurum ſi illod tundas, magis fulget, ſic puer ſi eum verberes, evadit melior. Nam ut argilla, ita rudis ætas, in quamcumque ducas partem, ſequitur: at ubi obduruit ingenium, haud facilè in aliam refingitur formam. Quocirca ſapienter præcipit Salomon ne puerum caſtigatione, cùm opus eſt, privemus Prov. 23. v. 13. Quoniam annexam haber cordi ſtultitiam, quam virga caſtigatrix propellit, ait cap. 22. 15. Proinde qui filium amat, caſtigationem maturat, inquit c. 13. 24. qua ei ſapientiam conciliat, ait c. 29. 15. & ſibi animi voluptates, ibid. verſ. 17. Poſtremò quod maximum eſt, filii animam ab inferno defendit, ait c. 23. 14.

Singulares in liberorum inſtitutione fuere Lacones ſive Spartani, de quibus Plutarchus in Laconicis: Apud Lacedæmonios, inquit, puer abs quopiam caſtigatus, ſi querelam ad patrem detuliſſet, turpe erat patri, ſi hoc audito non iterum filium emendaſſet. Siquidem ex inſtitutione majorum habebant hanc de ſe mutuo fiduciam, ut crederent neminem eſſe, qui cujuſquam liberis, quos quiſque pro ſuis habebat, quidquam imperaret inhoneſtum. Prima ætas quoniam nondum ſentit quid rutpe, quid honeſtum, verberibus eget. Solent autem pueri à præceptoribus ærſi apud parentes queri de crudelitate eorum à quibus caſtigati ſunt. Ea res quoniam minuebat aliorum ſeniorum auctoritatem, hanc feneſtram occluſerunt liberis ſuis, ut omnium ſeniorum eadem eſſet in pueros auctoritas quæ patribus. Themiſtocles quoniam adoleſcens feroci mutabilique ingenio videbatur, mirantibus motatos mores dicere ſolebat, *Aſperos & indomitos pullos in optimos equos evadere, ſi quis illis adhibeat diſciplinam, rectamque inſtitutionem*. ita Plutarch. in ejus Vita. Idem et pædagogus dicere ſolebat: *Nihil mediocre futurus es puer: nam aut magnum bonum eris reipubl. aut magnum malum*. Generoſa enim indoles, ſi accedat recta inſtirutio, magno bono eſt patriæ: ſin ad vitia degeneret, ingens affert malum. ita Plutarch. in Themiſtocle. Demetrius Phalereus adoleſcentum faſtuoſorum ſublimitatem dicebat in educatione amputandam eſſe; ſed relinquendam ſobrietatem. Docuit vir ſapientiſſimus, hæc ingenia non eſſe deſperanda, ſed quod redundat in inſtitutiones recidendum eſſe, ita Laert. l. 5. c. 5.

JUSTUS COMEDIT, ET REPLET ANIMAM SUAM: VENTER AUTEM IMPIORUM INSATURABILIS] Hebr. *juſtus comedit ad ſaturitatem animæ ſuæ* (id eſt, deſiderii ſui, ait Vatabl. hoc eſt, deſiderium ſuum explet) *venter autem impiorum deficies* vel *egebit*; Septuag. *anima autem impiorum egena*. Bayous ita *deficies* ſic exponit, q. d. Juſtus temperantiam ſervans in cibo robur ſtomachi conſervat, ut ad ſatietatem comedere poſſit: at impius gulæ & crapulæ indulgendo ſtomachum ita debilitat, ut cibos alpernetur, nec cibum vitæ ſuſtentandæ neceſſariom ſumere & digerere valeat.

Alii deficiet: Quia, inquiunt, avari ex avaritia, ut opes augeant, non ſudent vetet ad ſaturitatem, ſed fame ventrem latrantem conficiunt.

Verùm alium ſenſum poſcit verſio Vulgata, q. d Juſtus comedit uſque ad ſatietatem, ſatiatque animam, id eſt animæ ſuæ famem & deſiderium: tum quia prudens eſt & liberalis, ſuiſque frugaliter & temperanter utitur ad juſtam ſui ſuorumque ſuſtentationem; tum quia ſuo labore victum, quo ſe ſaturet, ſibi parat: tum denique, quia ex Dei benedictione fit, ut juſtus alimenta ad ſaturitatem neceſſaria ſibi conquirat, urque hæc eum ſufficienter alant, ſaturent, ſoborent, exhilarent ad melius ſua munia obeundum, Deoque ſerviendum. *Impiorum* autem *venter inſaturabilis eſt*: quia eorum fames & gula non ſaturatur: ſive quia nova ſemper pluraque & magis delicata appetit, ideoque eſt inexplebilis: ſive ob peccatum & egeſtatem, in quam vel ob locordiam, vel ob Dei maledictionem incurrit. Unde hebr. eſt *deficiet*, vel *egebit*. Hinc & *inſaturabilis* ſumi poſſet pro *inſaturatus*, q. d. Venter impiorum non ſaturatur, ſed egeſtate & fame conficitur. Sic *incredibilis* ſumitur pro *incredulo* ad Titum 1. 16. Baruch. 1. 19. Eccli. 1. 36. & alibi. Sic & Jerem. cap. 15. 18. ait: *Plaga mea deſperabilis*, id eſt deſperata, *renuit curari*.

Tres ergo cauſæ ſunt, cur juſtus ſaturetur: Prima, quòd labore ſibi paret victum quo ſatietur. Secunda, quòd moderetur ſuæ gulæ per temperantiam: Tertia, quòd Deus ejus laboribus & frugibus benedicat, eiſque virtutem ſatiandi & nutriendi tribuat. Totidem cauſæ ſunt cur impius non ſaturetur. Prima eſt deſidia qua torpet, nec vult laborare, ut alimenta comparet. Secunda, quòd gulæ ſuæ indulgeat: gula autem eſt inſatiabilis. *Initium vitæ hominis aqua & panis*, ait Eccleſiaſt. c. 29. v. 28. guloſis autem non ſufficiunt tot genera fructuum, legumini, herbarú: queruntus novi in mari pisces, novę in terra

feræ, novæ volueres in acre, faginantur altilia, atque his nova miscentur aromata, nova condimenta, & gulæ irritamenta insaniunt. Tertia, quòd Deus frugibus & alimentis impiorum maledicat, vimque nutrienti & latiandi adimat, & quasi exsufflet, juxta id quod minatur Osee c. 4. 10 *et comedent, & non saturabuntur*: Et Aggæus c. 1. 6. *Seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis satiati, bibistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mercedes congregavit, misit eas in saccum pertusum*. Vide ibi dicta.

Sic manna latiabat justos, imò dabat eis omnem saporis suavitatem. Sapient. 16. 20. impus verò movebat naufeam, Numer. 11. 4.

Hæc sententia sæpè vera est in bonis corporalibus, sed semper in spiritualibus.

Unde allegor. S. Hieron. hæc accipit de cibo verbi Dei quo pascitur Ecclesia, Audi tum in Amos cap. 8. sub finem. *Ex quo intelligimus*, inquit, *quanda doctrina non fuerit in Ecclesiis, perire pudicitiam, caſtitatem mori, omnes abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini. quod qui comederit, saginatus cibo audiet per Salomonem, Justus comedens saturat animam suam: anima autem impiorum ejurians*, B *Et David cantabat: Juvenis fui, & senui; & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. Quanti Martyres in persecutionibus perierunt fame, & indigerunt frumento alimentisque ejus corporum? Ergo de eo dicit pane, qui de cœlo descendit? quem qui comederit, nec esurire poterit, nec sitire?*

Tropolog. Dionys. Justus, inquit, *spiritalibus & rectis alimentis, & animam suam replet prius affectibus*. Venter autem impiorum insaturabilis, id est eorum terrenis rebus non satiatur, imò instar hydropicorum quo plura acquirunt, eo plura desiderant, ac sicut hydropicis crescit ex potu sitis, sic ipsis ex adeptione crescit affectio. Unde Seneca: *Inopi*, inquit, *pauca desunt, avaro omnia*. Restringendus est igitur venter, id est cordis desiderium & aviditas. Et Hugo Cardio. Justus comedit, inquit, ubique, & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. Et mox: Venter impiorum est cupiditas; quæ insatiabilis est, sicut dicitur Ecclesiastæ 5. *Avarus non implebitur pecunia*. Et multis de causis est insatiabilis. Prima est, quia ooo habet fundum: est enim quasi saccus pertusus. Secunda, quia semper crescit, etiam ex solo aspectu cibi, id est divitiarum. Tertia, quia nihil eorum quæ cupiet, mittitur in hunc ventrem. Cupiditas enim in corde est, ubi pecunia intrare non potest, quomodo ergo extinguere potest famem cordis pecunia in arcam missa? Quarta est, quia hujusmodi cupita non sunt impletiva cordis humani, ubi est fames cupiditatis. Sicut enim deliraret, qui conaretur arcam implere sapientia, quæ illius omnino capax non est; sic certè multi delirant, qui cor humanum conantur implere pecunia. Quinta est, quia eomnia hujusmodi concupita vana sunt, & potiùs faciunt vacuitatem quàm repletionem, juxta illud Gen. 1. *Terra autem erat inanis & vacua*; hæc Hugo.

Cupiditas insatiabilis ob quinque causas.

CAPUT DECIMUMQUARTUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

Gnoma de variis sapientia & stultitiæ proprietatibus, prudentiam quoslibet statuere rite ordinare, eamdem commovere ad misericordiam, & affectiones moderari, imprudentiam autem & vitia perdere filios Ada.

1. SApiens mulier ædificat domum suam: insipiens extructam quoque manibus destruet. 2. Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via. 3. In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientium custodiunt eos. 4. Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est: ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis. 5. Testis fidelis non mentitur: profert autem mendacium dolosus testis. 6. Quærit derisor sapientiam, & non invenit: doctrina prudentium facilis. 7. Vade contra virum stultum, & nescit labia prudentiæ. 8. Sapientia callidi est intelligere viam suam: & imprudentia stultorum errans. 9. Stultus illudet peccatum, & inter justos morabitur gratia. 10. Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. 11. Domus impiorum delebitur, tabernacula verò justorum germinabunt. 12. Est via, quæ videtur homini justa: novissima autem eius deducunt ad mortem. 13. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat. 14. Viis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus. 15. Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos. Filio doloso nihil erit boni, servo autem sapienti prosperi erunt actus, & dirigetur via eius. 16. Sapiens timet, & declinat à malo, stultus transilit, & confidit. 17. Impatiens operabitur stultitiam, & vir versutus odiosus est. 18. Possidebunt parvuli stultitiam, & expectabunt astuti scientiam. 19. Jacebunt mali ante bonos, & impii ante portas justorum. 20. Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici verò divitum multi. 21. Qui despicit proximum suum, peccat, qui autem miseretur pauperis, beatus erit. Qui credit in Domino, misericordiam diligit. 22. Errant qui operantur malum, misericordia & veritas præparant bona. 23. In omni opere erit abundantia, ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas. 24. Corona sapientium, divitiæ eorum, fatuitas stultorum, imprudentia. 25. Liberat animas testis fidelis, & profert mendacia versipellis. 26. In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis eius erit spes. 27. Timor Domini fons vitæ, ut declinent à ruina mortis. 28. In multitudine populi dignitas regis: & in paucitate plebis ignominia principis. 29. Qui patiens est, multa gubernatur prudentia, qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. 30. Vita carnium, sanitas cordis: putredo ossium, invidia. 31. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius, honorat autem eum, qui miseretur pauperis. 32. In malitia sua expelletur impius, sperat autem justus in morte sua. 33. In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet. 34. Justitia elevate gentem, miseros autem facit populos peccatum. 35. Acceptus est regi minister intelligens, iracundiam ejus inutilis sustinebit.

VERS. 1. SAPIENS MULIER ÆDIFICAT DOMUM SUAM: INSIPIENS EXTRUCTAM QUOQUE DESTRUET] Hebr. *sapientes mulierum*, id est unaquæque sapiens mulier, aut Vatabl. *ædificavit domum suam & stultitia* (id est stulta, per stultitiam suam) *destruit illam*. Unde Chald. *quæ sapiens est inter mulieres*, &c. Sept. *sapientes mulieres ædificarunt domos: imprudens autem destruxit eas suis manibus*,

A Per domum accipe familiam & rem familiarem, putà filios, filias, ancillas, servos, eorumque pacem, concordiam, virtutem ac strenuitatem, qua fit ut annona, vestibus, cæteris que rebus abundent, ac opes & prædia adaugeant. Hæc enim præstat sapiens materfamilias, ut patebit cap. 31. hujus enim est domum regere, sicut viri est curare res externas & forenses. Unde Apostolus jubet Titum c. 2. 5 ut

erudire *adoleſcentulas, ut viros ſuos ament, filios ſuos diligant, prudentes, ſobrias, caſtas, domus curam habentes*. Hinc & Gloſſa Interl. Genes. 2. ad illa: *Et ædificavit Dominus coſtam quam tulerat in mulierem*: *coſta*, inquit, *ædificata in mulierem, ut mulier ipſa domus gubernanda exemplar eſſet*. Et Ariſtot. in Oeconom libr. 2. cap. 5. *Probam mulierem*, ait, *omnibus quæ ſunt tantùm dominari oportet, cunamque habere omnium ſecundùm ſcriptas leges*. Et inferiùs: *Matris familiæ vita totius domus ipſi regula*. Sic Ruth. ædificavit domum Boos, *Rachel & Lia ædificarunt domum Iſrael*, Ruth. 4. 11. Sara domum Tobiæ, Abigail domum Nabal, &c. Sic etiammunc in Calabria, ubi vigent mori & bombyces nentes ſericum, quibus præſunt fœminæ, videmus per domos fœminam unicam hujus artis peritam alere totam domum & familiam. Itaque ſenſus eſt, ait Jansen. q. d. Uxor ſapiens ſua diligentia ac prudenti adminiſtratione & gubernatione familiam ſuam etiam exiguam, & nullius inprimis pretii, egregiè inſtruit, amplificat & auget, proſpiciens domui de omnibus neceſſariis, recteque educans ſuos filios ac domeſticos. Contrà inſipiens etiam ab alio bene inſtructam non tantùm perire ſinat, ſed ſuis ipſa manibus per ſuam inſipientiam deſtruet ac perdet, domeſticas opes diſſipando, ac domeſticos quoſque ſuis ſermonibus, factis & exemplis evertendo. Simonides laudat uxorem, quæ ſimilis eſt apiculæ, caſta, frugalis, intenta operi, non vagabunda, fovens tobolem. Myſticè hæc ſententia impleta eſt in Eccleſia Gentium & Synagoga Judæorum.

Symbolicè, mulier ſapiens eſt regina, quæ ſua ſapientia eam domum & familiam utrumque matris, quàm totum regnum ædificat, cumulatque omni bono temporali & ſpirituali. Sic Clotildis ædificavit domum Clodovæi & regnum Franciæ, præſertim dum maritum cum regno ad Chriſtum convertit. Sic S. Cunegundis ædificavit domum Henrici I. Imp. totumque Imperium; S. Blanca ædificavit domum S. Ludovici regnumque Galliæ, S. Hedwigis regnum Poloniæ. S. Elisabetha regina Luſitaniæ nuper à S. D. N. Urbano VIII. Sanctorum catalogo aſcripta, ædificavit regnum Luſitaniæ: unde ab ea deinceps omnes reges Hiſpaniæ & Luſitaniæ uſque ad modernum Philippum IV. rectà ſerie deſcendunt.

Tropol. mulier ſapiens eſt mens, quæ domum animæ ſuæ, ait Hugo, ædificat omni virtute & ſapientia.

Porrò Beda in Locis communibus cap. 72 de ſimplicitate, fabricam ſpiritalem animæ, ſive domum virtutum, appoſitè ita ex S. Hieron. per partes ſigillatim conſtruit & deſcribit: *Fabrica ſpiritalis ejus fides firma in corde, galea ſalutis in capite, verbum veritatis in ore, bona in mente voluntas, dilectio Dei in pectore, præcincta caſtitas in ardore, beneſtas in actione, ſobrietas in conſuetudine, ſtabilitas in bonitate, patientia in tribulatione, ſpes in Creatore, amor vitæ æternæ, perſeverantia uſque in finem*. Plura de myſtica hac Eccleſiæ & animæ fabrica dixi in fine Aggæi Prophetæ.

Allegor. mulier ſapiens eſt B. Virgo quæ per Chriſtum ædificavit, & indies ædificat Eccleſiam numero & virtute fidelium, putà Apoſtolorum Martyrum, Virginum, Confeſſorum, &c. uti plurimis dixi c. 8. 22. & cap. 9. 1.

Vers. 2. AMBULANS RECTO ITINERE, AT TIMENS DEUM, DESPICITUR AB EO QUI INFAMI GRADITUR VIA] Hebr. *ambulans in rectitudine ſua timens* (vel *timet*) *Dominum & perverſus viis ſuis deſpiciens* (vel *deſpicit*) *eum*. Ubi τὸν eum tam referre poteſt *Dominum* quàm ambulantem in rectitudine ſua. Ad *Dominum* referunt R. Salomon, R. Levi, Janſen. & alii, idque duplici ſenſu. Prior cautelæ, q. d. Cauta cur quis ambulet recta virtutis via, eſt timor Domini, ſive quòd timeat Dominum. Hic enim timor eum aſſiduè ſtimulat, ut recta incedat via Deo placita, ne ſic ubi exorbitet Deum offendat. Vice verſa cauta cur quis pravus & pervertus incedat in vitæ, id eſt actionibus ſuis, eſt quòd deſpicat Deum deinque timorem. Qui enim excuſſit Dei metum, hic effrænis ſenſim in omnia ſcelera ruit, uti ruunt athei & politici. ita auctor Catenæ Græcor. Rurſum ſic exponas, q. d. Qui ambulat recta virtutis via, hic manifeſtum dat indicium quòd timeat Deum: qui verò perverſa vitii via incedit, hoc ipſo ſignificat, ſe Deum deſpicere. Vita enim exterior teſtatur internum Dei timorem vel contemptum, juxta illud S. Gregorii: *Probatio dilectionis exhibitio eſt operis*.

Poſterior eſt, q. d. Qui recta legis divinæ norma ambulat, hic tamet, id eſt reveretur & religioſè colit Deum; A qui autem à norma hac exorbitat, hic paulatim Deum Deique reverentiam & cultum deſpicit. Sicut enim virtus parit timorem cultumque Dei, ſic vitium & vitioſa vita parit Dei religionis & pietatis contemptum: juxta illud pſalm. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus*. Et illud Proverb. 18. *Impius, cùm in profundum venerit, contemnit*.

Verùm Noſter, Aben Ezra, Baynus & alii τὸν eum referunt ad ambulantem rectò itinere, q. d. Impius & pervertus deſpicit pium, qui recta ſecundùm legem ambulat, Deumque timet & veneratur. Eodem tamen tandem redit ſenſus hic quò priores: nam qui deſpicit timentem Deum, ipſum Deum indirectè deſpicit; ſicut qui deſpicit ſervum, deſpicit quoque herum ſervi, ac tandem creſcente deſpectu directè deſpicit ipſum herum, putà Deum. Hoc eſt quod ait Chriſtus Joan. 15. *Si de mundo fuiſſetis, mundus utique quod ſuum erat diligeret: quia verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus*. Et Job c. 12. 4. *Derideatur juſti ſimplicitas*. Ubi vide S. Gregor. Tanta enim eſt impiorum hominum perverſitas, ut, niſi omnes tales efficiant quales ipſi ſunt, non conquieſcant; unde pios & probos rident, vocantque Collatorios, hypocritas, B Jeſuitas, &c. Cauſa eſt morum diſſimilitudo: vident enim ſuam vitam & vitia contraria piorum virtutibus moribuſque ipſa culpari & redargui: quare perpetuos hos vitæ ſuæ cenſores, velut ſudes in oculis non ferentes, eos rident, vexant, perſequuntur, ut ſibi ſimiles efficiant. Hanc cauſam dat S. Proſper 10 Sentent. & epigrammat. cap. 32. de odiis mundi in Chriſtianos: *Omnes*, inquit, *qui in Chriſto volunt piè vivere, neceſſe eſt ut ab impiis & deſpectibus paſſuntur opprobria, & deſpiciantur tamquam ſtulti & inſani, qui præſenta bona perdant, & inviſibilia ſibi ac futura promittant. Sed hæc deſpectio & hæc irriſio in ipſos retorquebitur, cùm & abundantia eorum in egeſtatem, & ſuperbia tranſierit in confuſionem*.

Impia pars mundi parti eſt infeſta piorum,
Nec tolerare poteſt diſſimiles animos.
Ridens ſolentes opibus præſentibus uti,
Sperantesque ſibi credita poſſe dari.
Sed ſperanda hæc ſunt populis opprobria ſanctis,
Quæ ſtultè iactans corda aliena Deo.
Nam ſpes veſtra ex hoc viſu ſit certior omni.
Quòd ſpondens quidquid credimus, hoc Deus eſt.

C Et Salvianus libr. 8. de Gubernatione Dei: *Humana cauſa diſcordiarum*, inquit, *id diverſitas voluntatum: quia fieri aut omnino non poteſt, aut vix poteſt, ut eam rem ea alter quiſque diligat, a qua ipſe diſſentit: itaque eos non ſine cauſa oderunt, in quibus omnia ſibi amula atque inimica decernunt*. Quio & Plinius in Panegyr. Trajani cap. 53. *Hoc*, inquit, *primum erga optimum imperatorem piorum civium officium eſt, inſequi diſſimiles: neque enim ſatis amarent bonos principes, qui malos ſatis non odiſſent*. Et Comicus:

Semper bonos odiſſe malorum factio.

Porrò Septuag. τὸ πορεύεσθαι *boreiom*, id eſt, *deſpicit eum*, accipiunt reciprocè pro *deſpicit ſeipſum*. Idem enim Hebræis eſt pronomen reciprocum quod abſolutum. Unde vertunt, ὁ δὲ πορευόμενος τοῖς ἰδίοις ἔθνεσιν ἀτιμασθήσεται, id eſt, *qui vero incedit vitiis ſuis, inhonoratur*, vel *ignominiæ afficitur*. Sicut enim virtus parit laudem, ſic vitium parit probrum & ignominiam, ob quam vitioſus ab omnibus deſpicitur & contemnitur. Ipſe ergo ſuo vitio deſpectum ſibi conciliat, ejuſque ſibi ipſi fautor eſt & cauſa.

Vers. 3. IN ORE STULTI VIRGA SUPERBIÆ: LABIA AUTEM SAPIENTIUM CUSTODIUNT EOS] Septuag. *ex ore imprudentium baculi contumelia* (Theodot. *virgula inſaniæ*) *labia autem ſapientum cuſtodiant* (Scholiaſtes *ſanant*, ſcilicet animi dolores & vulnera, quos vel ipſis vel aliis lingua ſuperba & contumelioſa inflixit) *ipſos*: Chald. *in ore ſtulti virga & tribulatio*; Syrus, *ſtimulus & contumelia*. Superbia enim parit injuriam & contumeliam: ſuperbi enim, ut cæ ceteris attollant, eos deſpiciunt, ejuique injurii ſunt & contumelioſi. Noſter Salazar per *virgam* accipit ſceptrum, ſive virgam, quæ ſit imperii & poteſtatis inſigne, ut ſenſus ſit: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*, id eſt ſtultus ac vecors peccator præ faſtu & ſuperbia, perinde ac ſi virgam & ſceptrum imperii ore ſuo gereret, putat ſibi in omnium famam licere, atque adeò omnes probris appetit, convitiis onerat, detractionibus denigrat. Verùm hebr. non eſt שבט *ſchebet*, id eſt ſceptrum, ſed חוטר *chooter*, id eſt virga, ſeu baculus ad feriendum, putà ad infligendum probra, injurias &

&c con-

& contumelias, uti vertunt Septuag. Theodot. Chald. Syrus, Noſter & Hebræi. Unde Vatabl. *Baculus*, inquit, ſive *virga, ſuperbia eſt lingua, qua tadimur homines, ut virga equos.*

Senſus ergo lolidus & clarus eſt, q. d Stultus, quia ſuperbus, ore ſuo & lingua quaſi virga ſuperba flagellat ceteros, hunc ridendo, illum deſpiciendo, illum convitiando &c. ſed flagendo alios flagellat quoque ſeipſum: quia quos ub eis flagellat, viciſſim lege talionis flagellator. Superba ergo ejus verba, quæ ore profert, erunt ei virga, id eſt cauſa & inſtrumentum & ferula, qua vapulet, confundatur & plectatur. *Labia autem ſapientium cuſtodiunt eos*: tum quia cavent, ne inſtar ſtulti ſuis maledictis flagellent alios, eorumque flagellatum verborum, tum verberum viciſſim ſibi accerſiat: tum quia ſi à ſtolto flagellis maledicentiæ appetantur, contra ea ſe tueotur ſeuto prudeotiæ, modeſtiæ & manſuetudinis. Ita enim prudenter, modeſtè & manſuetè agunt & reſpondent, ut ſuam innocentiam probent, & ſtultum maledicentem confuodant, cogaorque ſilere, juxta illud S. Auguſt. ſerm. 15. de reſurrect. *Maledictum patientia repercuſſum in ſeum redit auctorem, illaſo eo qui petebatur.* Et Beda ſic exponit: *In ore ſtulti*, ioquit, *virga ſuperbiæ, & labia ſapientium cuſtodiunt eos: quia ſtulti per vaniloquium humiles, quos deſpiciunt, affligunt; ſed iidem humiles ſpirim per doctrinam ſe ſapientia, ne decipiantur, muniunt.* Unde S. Ambrot. lib. 3. de Officiis cap. 4. docens alienis incommodis non eſſe noſtra luera quærenda, oſtendit, quàm grave ſit peccatum detractionis & contumeliæ. *Quæ enim pœna gravior*, inquit, *quàm interioris vulnus conſcientia? quod ſeverius indicium quàm domeſticum, quo unuſquiſque ſibi eſt reus, ſeque ipſe arguit quòd iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter Scriptura condemnat, dicens: Ex ore ſtultorum baculus contumeliæ. Stultitia ergo condemnatur, qui contumeliam facit. Nouno hoc magis fugiendum quàm mors, quàm diſpendium, quàm inopia, quàm exilium, quàm debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonii damnum non levius ducat vitio animi, & exiſtimationis diſpendio.*

Symbolicè, S. Gregor. a 4. Moral. cap. 9. hanc gnomen adaptat ſuperbis Prælatis & prædicatoribus: *Sed hæc*, inquit, *eſſe propria arrogantium prædicatorum ſolent, ut etiam afflictos auditores ſuos magis diſtrictè corripere appetant, quàm blandè ſoovere: plus enim ſtudent, ut mala obiurgando increpent, quàm bona laudando confirment. Superiores quippe videri deſiderant: atque adeò magis gaudent cùm eorum animos ira elevat, quàm cùm charitas exaquat: ſemper invenire appetunt, qua increpandò rigidè ſcriant, unde ſcriptum eſt: In ore ſtulti virga ſuperbiæ: quia percutere rigidè ſcit, ſed compati humiliter neſcit.*

S. Gregorium de more ſequitur S. Iſidor. 2. Originom c. 41. *Superbi doctores*, ait, *vulnerare potiùs quàm emendare novunt, Salomone atteſtante: In ore ſtulti virga ſuperbiæ: quia increpando rigidè ferunt, & compati humiliter neſciunt.* Quia, ut ait Polychron. in Caten. Græcor. *quos reprehendum, non tam emendare, quàm confundere ſtudent.* Sic & S. Chryſoſt. ibidem. Sic & Hugo: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*, id eſt, ioquit, imperioſa correctio eſt in ore ſtulti, & è converſo in ore juſti virga manſuetudinis & dulcedinis. Propterea in arca manna ſimul cum virga fuit. Et de virga Aaron legitur, quòd fronduit & amygdala protulit; quæ ſunt cibus infirmorum.

Denique S. Hieron. initio Apologiæ 3. contra Ruffinum, ejus ioſe invectivam in ipſummet retorquens, *Intellexi*, ait, *illud Salomonis in te eſſe completum: In ore ſtulti baculus contumeliæ.*

Vers. 4. UBI NON SUNT BOVES, PRÆSEPE VACUUM (hebr. *mundum*) EST: UBI AUTEM PLURIMÆ SEGETES, IBI MANIFESTA EST FORTITUDO BOVIS] Pro ריק *beus*, Septuaginta Tueodot pro ואין *beun*, id eſt *ubi non*, legerunt אין *beon*, id eſt *in labore* vel *robore*, vertit, *in ignie*, id eſt, *in fortitudine boum in præſepe cogitne geniminm*, & *multitudo geniminm in potentia tauri.* Sic enim nulla eſt antithelis, ſed tautologia inanis legendum ergo *beun*, id eſt *ubi non ſunt boves*. Eſt ſiquidem & metonymia: ubi enim deſunt boves, qui arando fruges producant, non ſolùm præſepe vacuum eſt, ſed & horreum: nam ubi palea non eſt, nec frumentum eſſe poteſt, q. d. Ubi bos deeſt, ibi ager coli non poteſt: agro autem inculto & inarato, nulli ex eo proventus ſperandi ſunt. Unde Hebr. מבוס *ebus*, id eſt *præſepe*, Marinus & alii vertunt, *apotheca, horreum, granarium*, item *area* in qua ſegetes excutiuntur & triturantur. Igitur ex præſepi per metonymiam & metalepſin intellige cum apotheca & cellaria, tum meolas: præſepe enimeſt quaſi menſa boum & jumentorum, tum cibum & annonam: hanc enim continet, præſepe, & jumentis comedeodam offert. Ex jumentis autem intellige homines, nam ubi deeſt annona jumentis, ibi conſequentet deeſt & hominibus. Unde ex Hebræo ſic vertas, *ubi non ſunt boves, apotheca munda, id eſt vacua ſunt: & copia proventuum eſt à fortitudine boum*, hoc eſt, ait Vatabl. *Qui laborat habet quod manducet: qui autem otium ſectatur, egeſtatem habet in domo.* Aut: *Ubi eſt labor & laborantes, ibi eſt copia rerum: ubi verò otium & otiantes, ibi egeſtas.* Eodem redit verſio Symmachi, *eò quòd non ſint boves, geninem præſepit*, id eſt fœnum quod in præſepi jumentis opponitur, ſupple, ſuccreſcit loco tritici & *multitudo geniminum in potentia tauri*; Chald. *multitudo frugum in fortitudine bovis*; & Aquila, *ubi non ſunt boves, ſic fœnum: geninem deſtrum, & multitudo feuctuum in fortitudine inuenci.* q. d. Ubi non ſunt boves arantes terram, ibi terra non fruges, ſed ſterile fœnum ſponte ebullit & generat: at ubi boves fortiter arant, ibi copia non fœni, ſed frugum producitur. Parœmia ergo hæc grammaticè & phyſicè docet, ait Janſen. agricolis dandam eſſe operam, ut ſibi de bobus itique validis proſpiciant, per quos terram tectè excolere poſſint, ſi ex ea copioſum fructum referre velint. Deinde ethicè ſub hoc exemplo ſignificatur omnibus laborandum eſſe, qui manducare & ditiecere velint, ecrumque ſectantibus egeſtatem obventuram. Politicè verò reipubl. proſpiciendum eſſe de ſtrenuis prudentibuique moderatoribus, qui ſi deſint reip. omoibus ſir modis deſtituenda: ſi adſint, omnium bonorum copiam indefeſſo ſuo labore & prudentia illi ſint allaturi. Meminit boum potiùs quàm equorum: tum quia in Paleſtina & Ægypto, æquè ac in Italia, aliiſque locis, bobus arant potiùs quàm equis, tum quia boves lentè quidem, ſed magis profundè & nervosè arando ſuleant proſcindunt-que terræ glebas: quo fit ut ſementis majores agat radices, & copioſiùs germinet, pluresque det fruges: tum denique quia boves parci iunt, ac herba & fœno vivunt, equi verò avena, hordeo, frumento: unde magnam partem frugum quàm produeunt ipſimet abſumunt, cùm boves palea & fœno cootenti frumentum omne hero relinquaot, itaque eum ditent. Hinc bos priſcis arationis, indeque meſſis & fertilitatis, exat ſymbolum, ut patet in bobus fortibus, quos vidit Pharao Genef. 41. 2. Vide dicta Iliaz 32. verſ. ultimo.

Myſticè & Tropol. S. Hieron. in Abacuc. cap. 3. *Boves*, inquit, *non erunt in præſepibus: quia ubi plena ſunt præſepia, manifeſta eſt fortitudo bovis. Bos operarius eſt, bos Domini ſuſtentans iugum, bos, in cuius veſtigium qui ſequitur, beatus eſt.* Et S. Gregor. lib. 3 Regiſtri epiſt. 30 ad Eulogiom: *Quòd*, inquit, *creſcit Eccleſiæ populus, quòd ad cæleſte horreum ſpirituales ſegetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia, quæ in beatiſſimis vobis largè influit, numquam haluinus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo ſolvimus: quia impletum videmus in vobis eſſe quod ſcriptum eſt: Ubi plurima ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo boum. Si enim hos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non tranſfixiſſet, tanta fidelium ſegetes minimè jurreaiſſet.*

Particulatim verò Beda ſingula ſingulis ſic adaptat: *Boves*, inquit, *doctores Catholici, præſepe eorum audiiores, ſegetes dicti fructus eorum bonorum. Incaſſum ergo tunc ſuperunt, & indefinentes omonia verborum aures ac corda subiectorum: quia ubi non ſunt docti prædicatores, fruſtra ad audiendum confluit turba plebium: uos autem plurima operatione apparent virtutum, ioi ap rioſſimi clarent, quia non barrenas in vanum garriunt, ſed pro veris fruge laborant illi, qui & ipſum verbum cajus ore eximinare & veram veritatis recte diſcretionis pondere noſſe meodere. Nu. mirandum cur in præſepi, auditores ſignificavit animos: cum bos alatur de præſepi, doctos autem verbo audientes ſoleat nutrire: ſed intuendum, quia & de labore boves præſepe ſumitur, & ipſe bos ſuo feneno de præſepi reficitur. Quia animum prædicator fidelis & audientes verbo refici, & eadem refectione apud Deum ipſe proficit: quod in opere figuratur Eliæ, qui Sareptanam viduam paſcit, à qua & ipſe paſcitur.*

Porrò bovis dotes, appoſitè congruunt doctori & prædicatori Euangelico, adeò ut ſi eas imitetur & æmuletur, abundè omnes ſui muneris numeros ſit expleturus. Nam Primò, bos eſt laboriofiſſimus adeoque ſymbolum laboris. *Bos notat doctos prædicatores, primò,*

Unde

Digitized by Google

Unde veteres teſte Pierio in Hierogl. volentes laborem pio- A gere pingebant caput bovis: ſimili modo doctor & prædicator ut fructum faciat, valdè in prædicando & docendo laboret oportet, qua data plura dixi Ezechiel. 10. 14.

Secundò. Secundò, bos alit animal innocens, ſimplex, ſincerum. Talis quoque ſit prædicator, ut omnibus bene, nulli malefaciat. Unde Ovidius 15. Metamorph.

Quid meruere boves, animal ſine fraude dolique,
Innocuum, ſimplex, natum tolerare labores?

Tertiò. Tertiò, bos aliis laborat, non ſibi, juxta illud: *Sic vos non vobis fertis aratra boves.* Itidem prædicator Evangelicus non ſibi, ſed aliis laborat & prædicat, adeoque inſtar S. Pauli totum ſe aliorum ſaluti impendit & ſuperimpendit. Hinc bos ſymbolum eſt beneficentiæ.

Quartò. Quartò, ſunt validi & fortes, fortis ſit & prædicator, ut neminem vereatur. Ita S. Dionyſius de Cæleſti hierarc. cap. 15. *Bovis imago*, ait, *fortitudinis ac roboris præfert ſpeciem, & qua ſpiritualis ſulcos ſuſcipiendos cæleſtis fœcunditatis imbribus ſcindunt.* Hinc boves cum celeritate fortiter figunt pedem in curſu, hinc & cornibus armantur, iiſque hoſtes impetunt, fugantque vel proſternunt.

Quintò. Quintò, bos frugalis eſt cibi, taneumque paleas, herbas & fœnum comedit. *Taurus*, inquit Horus Apollo in Hierogl. cap 44. *integris viribus, fortis ac temperans.* Ita ſobrius & frugalis cibi ſit prædicator. Certè S. Petrus teſte S. Nazianz. lupinis dumtaxat velcebatur. Sicut tamen par eſt bovem ali ex meſſe in qua laboravit, ſic & prædicatorem ali à fidelibus quibus prædicat conveoit, juxta id quod ſanxit Deus per Moſen & per Paulum: *Non alligabis ori bovi trituranti*, Deuter. 25 4. & 1. Corinth 9. 9. B

Sextò. Sextò, bos arat victima quæ Deo mactabatur Unde religionis erat ſymbolum. æque ac mortificationis & martyrii, ac repræſentat Martyres, quales fuere Apoſtoli & prædicatores Apoſtolici.

Septimò. Septimò, in quatuor myſticis Ezechielis cap. 1. 10. animalibus, quæ currum gloriæ Dei & Evangelii quaquaverſum per orbem agebant, erat planta pedis vituli, adeoque tertium animal erat bos. Quod explicans S. Gregor. hom. 3. in Ezech. *Quia*, inquit, *prædicatores ſancti boum nomine deſignantur, dicit Paulus Apoſtolus legit teſtimonium exponens: Non obſurabis os bovi trituranti. In ſanctis ergo prædicatoribus planta pedis eſt vituli, ſcilicet maturè incedens; & fortis, & diviſa: quia unuſquiſque prædicator & veneralionem habet in maturitate, & fortitudinem in opere, & diviſionem ungulæ in diſcretione. Non enim facilè prædicatio eius accipitur: ſi levis in moribus eſſe videatur. Et nulla vita maturitatis oſtenſio, ſi contra adverſa omnia non aſſuerit operis fortitudo.*

Octavò. Octavò, bos in inceſſo & aratione lentus eſt, ſed exactus & perfectus: ita doctor lentus ſit, ut populo rudi eardoque ſe accommodet, nec eum tædeat idem crebrò & minutim explicare & inculcare.

Nonò. Nonò, terra quæ à bobus aratro non ſubigitur, gemmat fœnum, ſpinas, & tribulos: quæ verò ab iis ſubigitur, producit lætam frumenti meſſem, ſic animæ quæ à prædicatoribus aratro verbi Dei non excoluntur ſilvelcunt, nec niſi lolium & tribulos vitiorum proferunt: at quæ eodem ſulcantur, ſarriantur, ſeminantur, lætam virtutum frugem progenerant.

Decimo. Decimò, appoſitè Cajet. & ex eo Salazar præſentem boum parabolam ſic explicant. Sicut qui carat bobus habet præſepe, id eſt ſtabulum, mundum: qui autem boves habet, etſi ſtabulum immundius illi ſit, gaudet tamen multo ſtudioſe proventuum atque fructuum, ſic etiam qui curas animarum non ſuſcipit, nec in agro Domini excoleodo laborat, ſed ſibimetipſi totus vacat, maiori fortaſſe munditia & puritate conſcientiæ fruitur: qui autem boves jungit ſuos, id eſt operas ſuas proximis navat, & activam vitam contemplationi adnectit, hic ſanè mentis ac conſcientiæ ſuæ præſepe aut ſtabulum immundius habet: nam ex hominum conſuetudine & negotioſa vita ſemper aliqua ſordium ſaltem levium accidit, tamen uberiores ac copioſiores fructus metit.

Hujus ſententiæ veritatem cernimus ſelici hoc noſtri ævi ſæculo, quando viros Religioſos zelo Dei ardentes, boum inſtar ſtrenuè in agro Domini laborantes, in Gallia & Germania multa hæreticorum millia ad orthodoxam fidem convertiſſe, atque Imperatorem Æthiopiæ cum toto ejus imperio Romanæ Eccleſiæ ſubjeciſſe videmus, gratulamur & miramur: quando B. Franciſcum Xaverium, ejuſque aſſeclas Indos, Japones, Sinas ad Chriſtum traducere conſpicimus, Deoque gratias agimus. Sanè in ona Japoniæ inſula ad ſeptingenta Chriſtianorum millia numerantur, è quibus multi pro Chriſto ſanguinem vitamque libentes alacreſque profundunt. Equidem, ut alia taceam, unico anno Domini 1624. centum laxaginta quinque Chriſtiani in Japone conſtanter mortem pro fide oppeti verunt. Ex iis quinquaginta & plures lento igne cremati aſſatique, alii gelu enecti, alii in mara marſi, alii crucifixi, alii gladio percuſſi. Duces eorum fuere tres à Societate Jeſu Patres. Hos quaſi paſtores ſuos ſecuti nobiles, plebeii, virgines, conjuges, quin & ſenes decrepiti; ac pueri infanteſque perplures; qui ludibundi ad mortem quaſi ad epulas proceſſere. Non defuere ſive cauſam, ſive ætatem, ſive ſexum, ſive gradum, ſive genus mortis ſpectes, novi Machabæi & Machabææ, novi Adriani novi Getulii, novæ Nataliæ, novi Pancratii, novi Viti, novi Innocentes: quia non defuit novus Herodes, quibus proinde pariter accinas illud, quod priſcis olcinit Eccleſia:

Salutis flores Martyrum,
Cælique naſcentes roſæ,
Aram ante ipſam ſimplices
Palma & coronis luditis.

Horum ſanguine Japoniæ rigata longè feliciùs ſucceſcet Eccleſia: nimirum ut canit Prudentius περὶ στεφάνων, id eſt, de coronis:

Martyrum ſemper numerus ſub omni
Grandine crevit.

Recentibus jam è Macao literis affertur, noviſſimè quingentos è Chriſtianis in Japone, pro fide Chriſti variis tormentorum ganeribus trucidatos fortitet occubuiſſe, adeò ut jam plura cælorum pro Chriſto mullia in Japone numerentur.

Ite jam fortes, ubi celſa magni
Ducis exempli via. Cur inertes
Terga vertatis? ſuperata tellus
Sidera donat.

TESTIS VERITATIS NON MENTITUR: PROFERT VERS. 5. AUTEM MENDACIUM DOLOSUS TESTIS] Hebr. *teſtis veritatum*, aut *fidelitatum, non mentietur: efflabit autem mendacia teſtis falſitatis*; Septuag. *accender autem falſa* (Complut. & Regia, *mentientem*) *teſtis iniquus*; Aquila, Symmach. & Theodot. *enuntiat falſa teſtis mendax*; Chald. *qui loquitur mendacium, teſtis decruſtor eſt*; Vatabl. *teſtis verax non mentietur: falſus teſtis evomit mendacia.* Senſus videtur planus, ſed tamen plura continet, quæ varii ſic variè efferunt. C

Primò, R. Levi, R. Salomon, Janſen. & Baynus, q. d. Teſtis qui non ſolet in familiaribus colloquiis mentiri ac mendacia averſatur, hic pariter fidelis varaxque teſtis erit, cùm vocabitur ad judicium, ut aliquid juridicè teſtetur: qui verò mendacia inter ſuos effutire ſolet & aſſiduè mentiri. hic ſi cogetur à judice, facilè mendax erit, falſumque de mora promet teſtimonium. Conſuetudo enim vertitur in habitum, habitus in naturam, eſtque quaſi altera natura: quara qui aſſuevit ſemper verum dicere, difficilè flectet ſe, ut caſu aliquo falſum proferat: & vice varſa qui ſolet mentiri, difficilè à mendacio cohibet, præſertim cùm ad id ipſe lucri, vel alterius commodi eum alliciet & invitabit.

Secundò, R. David, q. d. Qui vult haberi teſtis fidelis, abſtinet à mendacio: ſi enim vel ſemel in mendacio deprehendatur, perdet fidem etiam cùm verum dicet, nemoque ei credet: qui ergo vel ſemel profert mendacium, hic demceps perdat fidem, atque paſſim habebitur teſtis dolosus & mendax, aut certè de mendacio ſuſpectus. D

Tertiò, Hugo, q. d. Teſtis fidelis etſi ſubinde fallatur, & ex errore falſum dicat, tamen numquam ex propoſito mentitur, id eſt cootra mentem loqoatur, ut quod ſcit eſſe verum, dicat eſſe falſum, vel è contra: teſtis autem dolosus ex propoſito mentitur, aſſerituque eſſe vera, quæ ſcit eſſe falſa, & contrà.

Quartò, nervoſiùs Lyran. & ex eo Salazar: *Teſtis fidelis non mentitur*, id eſt nulla prece vel pretio, nullis minis vel pœnis, addoci poteſt ut mentiatur: at teſtis mendax ſine pretio & minis ſponte ſua profert & efflat mendacia, ſicut caminus efflat & exhalat favillas & ſcintillas. Hebr. anim נפיח *naphiach*, id eſt efflat, ſignificat Primò, facilitatem & pronitatem ad mentiendum; Secundò, copiam mendaciorum, quantam eſt favillarum in igne: unde Vatabl. vertit, tro-

evomit mendacia. Tertiò, cor ejus plenum esse fraude & falsitate, ideoque eamdem ore exhalare, sicut fumus igne plenus ignis scintillas jugiter per caminum exhalat. Quartò, vim & impetum. q. d. Mendax magna vi & impetu effiat sua mendacia, ut ea auditoribus persuadeat; sicut rogus magna vi & impetu suas ejaculatur scintillas. Quintò, vanitatem, nimirum mendacia esse evanida: veritatem autem esse firmam & stabilem. Mendacia enim sunt sicut bullæ, quæ à pueris per fistulam è smigmate facilè efflantur, sed ea dem facilitate dissipantur: cùm enim in aerem ascendit bulla tenuis & fragilis, minimo aeris motu rumpitur, & tenues subitò vanescit in auras: simili enim modo mendacium citò fingitur & conflatur, idemque citò dissipatur & diffla tur. Rursum Hebr. כזב *cazab*, id est *mendacium*, sicut literis sic & significato alludit ad עצב *cajabò*, id est præstigium fascinum, maleficium; tale enim est mendacium, unde mendax est quasi præstigiator & maleficus, qui mendacio quasi fascino aures audientium præstringit, fatuat, obnubilat & seducit. Hinc rursum mendacium vocatur כעס *cachas*, id est, tenuitas, macies, macilentia, quia nil habet veritatis & substantiæ, ut, si mendacium pingere velis, pingas mulierem stringolam & macie confectam. Porrò *cachas* alludit ad נשכח *sacach*, id est *oblitus est*; & ad שכח *chasach*, id est *obtenebratus est*, per metathesin. In mendacio enim meta vanitas, memoriæ confusio & mentis obscuritas concurrunt.

Denique *fidelis non mentietur*: quia quàm chara est ei fides, sam chara est ei veritas, tamque exosum mendacium: quare sicut fides sic & veritas ei sancta est, & instar juramenti. Quocirca Christus fidelibus vetuit jurare, Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*, &c. *Sit autem sermo vester, est, est; non, non: quod autem his abundantius est, à malo est*; putà à vitio incredulitatis & diffidentiæ innato homini ex peccato originali; quo fit ut sæpè simpliciter asserenti non credatur, juranti credatur. Jurare ergo non licet nisi cogat hoc malum, putà incredula hominis diffidentia. Unde in paradiso, ubi hoc malum non erat, jurare non licebat, sicut nec licet Beatis in cælo: Beati enim ita veraces sunt, itaque revetentes nominis divini, ut jurare non audeant. Quin & Isocrates ad Demonicum, licet Gentilis: *Boni viri*, inquit, *fidelitati se exhibent juramento*. Et Plutarch. in Problem. *Juramentum*, inquit, *homini libero pro tormento est*. Romani enim à servis veritatem extorquebant per tormenta, à eive juramento, à sacerdote solo verbo. Ita Chromatius Aquilejensis Episcopus, quem S. Hieron. sui ævi vocat doctissimum & sanctissimum, scribens in citata Christi apud Matth. verba, ait Christum vetuisse fidelibus juramentum, quia ipsorum verba *ita semper debent esse vera, ita fidelissima, ut pro juramento habeantur*. Ac subdit: *Juramenti causa est, quia omnis qui jurat, ad hoc jurat, ut quod est loquatur. Et ideò Dominus inter juramentum & loquelam nostram nullam voluit esse distantiam: quia sicut in juramento nullam convenit esse perfidiam, ita quoque in verbis nostris nullum debet esse mendacium: quia utrumque periurium & mendacium divini efficit* (alii vertùs legunt *judicii*) *pœna damnatur, dicente Scripturâ: Os quod mentitur occidit animam. Quisquis ergo verum loquitur, jurat; quia scriptum est: Testis fidelis non mentietur. Jurat* non expressè & formaliter, sed tacitè & finaliter: quia scilicet verum loquitur, ob quòd omnis juramenti usus introductus est: juramenti enim finis est veritas & veritatis cognitio, quàm fidelis sine juramento simpliciter rem uti se habet enuntians assequitur: interpretativè ergo jurat, id est facit & assequitur id simplici asseratione, quod alius qui jurat, assequitur suo juramento. Hæc Chromatii (malè in priscis codicibus Juris Canonici legitur Chrysostomi) verba translata sunt in jus Canonicum, & habentur 22. q. 5. cap. 12. *Juramenti*: ubi rectè Glossa notat, *Tò Dominus inter juramentum & loquelam nostram nullam voluit esse distantiam*, limitandum esse ad generalitatem præcepti, quòd, sicut Deus vetuit omne perjusium, sic & vetuit omne mendacium, ne quis putaret extra perjurium licitum esse mentiri, ut explicat Chromatius. alioqui in gravitate sceleris magna est distantia: longè enim gravius peccat perjurus pejerando quàm mendax mentiendo. Concludit Chromatius: *Sic à Deo qui verax est & mentiri nescit, quidquid dicitur pro juramento prohibetur: quia verum est omne quod loquitur*. Tam sancta est Deo veritas, quàm fideles imitari decet.

Mysticè, auctor Catenæ Græcor. *Testis*, inquit, *inimicus & infidelis* est diabolus: hic enim cùm tempore vestræ potatis ultum insipientibus promittat, aliud nihil quàm temporarium ignis supplicium præstat. *Testis* autem *fidelis* est Dominus: quippe qui in omnibus dictis & promissis suis sit fidelissimus, neque umquam mentiatur aut fallat. *Incendit* porrò testis in justus mendacium; quia quod exactum jacebat, vel nova accusatione, vel falsa testificatione denuo extuleitat. hæc auctor Cajetan. juxta Septuag.

Rursum testis fidelis est Martyr, qui fidei veritatem suamque in Deum fidelitatem morte sua testatur, & sanguine suo obsignat. Rursum qui rectè & sanctè vivit ac totam sanctitate fideliter perseverat resistendo quibusvis difficultatibus & tentationibus. Unde B. Theodorus Studit. inter homilias Catecheticas, quas edidit Joannes Lavinejus Canonicus Antuerp. decimæ hunc titulum præfixit: *Martyres sunt non solùm qui sanguinem profundunt, sed etiam qui vitam olvam diuturnam* atque probat tum auctoritate S. Pauli, tum ratione. Ait enim Apostolus, inquit, ad Hebræos. 11. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cavernis terræ*. Et paulò pòst: *Tantam habentes nubem Martyrum, deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Jesum*. Videntne universè Martyres vocavit omnes pietatis amantes, afflictamque vitam tolerantia trahentes? Quare & nos, fratres, numerati in hoc martyrio sumus: nam qui toletantes vitæ asumnas crucigeræ amplectamur, qui virginale votum tueamur, nec morigeratione detrectanda, in qua inest quiddam instar certaminis, Jesum testamur & Christum esse & Dei filium, testamur judicium ac remunerationem futuram, testamur vitæ exactæ rationem reddituros ad terribile Christi tribunal, obtestentes diabolo Christi inimico torquenti, & assidua cogitationum ac lethalium voluptatum objectatione, velut flagris urgenti negare nos esse Deum. hactenus Studita.

Martyres sunt quò vitam diuturnam agunt.

Pœti in cælo non juramus.

QUÆRIT DARISOA SAPIENTIAM, ET NON INVENIT DOCTRINA PRUDENTIUM FACILIS] Hebr. *quærit irrisor sapientiam, & non* (supple, *invenit*, vel ut Cajet. *adest*) *& scientia intelligenti levis*; Symmah *quæsivit pestilens sapientiam, & non est*. Pro *facilis*; Chald vertit, *& scientia prudenti vilescit*, id est patuo & vili pretio comparatur. *Tò doctrina prudentium facilis* duplicitèr accipi potest; Primò, passivè: q. d. Doctrina prudentium facilis est, ut discatur ab ipsis prudentibus. sive prudentes facilè capiunt & addiscunt doctrinam. Unde Hebræa habent, *scientia intelligenti*, vel intelligentis, *levis* vel *facilis*; sicque clara & directa est antithesis inter derisorem & intelligentem, sive prudentem in discenda sapientia; quòd derisori difficilis, imò impossibilis, sit sapientia: quia omni suo labore quo eam quærit, non invenit; intelligenti verò sive prudenti, eadem sit facilis, quia scilicet derisor suis voluptatibus addictus non quærit eam seriò, sed quasi per jocum & tilum, imò eam ridet & detidet: tales sunt hypocritæ, hæretici & Judæi: prudens verò cordatè, seriò & retolitè eam vestigat, ideoque facilè eam invenit: quia taliter quærenti occurrit, & ultrò se offert sapientia, putà honestas & virtus. Unde Vatabl. vertit, *qui autem judicium pollet, hunc obvia est sapientia*. ita Beda & Jansenius: nam, ut ait S. Cyrillus in Joannem libr. 1. cap. 12. *Canes venatica imitatur sapiens hoc illud sorte quærentes. Ipse enim non intellectam rem sæpè ac multùm vestigans, interrogansque eandem assequitur*.

Secundò, activè, q. d. *Doctrina prudentium est facilis*, non tantùm ut ab eis discatur, sed & ut ab eis doceatur: quia prudentes facilè docent doctrinam sive prudentiam, utpote quam ipsi longo studio usuque didicerunt & apprimè callent; ac proinde rudes & imperiti facilè ab eis eamdem discunt, seorum doctrinæ se subiciunt. Unde Septuag. vertunt, *quæres sapientiam apud malos, & non invenies: sensus autem apud prudentes facilis est*, vel, ut auctor Catenæ Græcor. vertit, *apud prudentes sensus & intelligentia inventu sunt facilia*. quia licet mali subinde (speculativè bona virtutum dent monita & præcepta, tamen, quia opere contrarium faciunt, hinc auditoribus qui magis operibus credunt quàm sermonibus, eamdem non persuadent: at prudentes & probi, quia quæ docent verbo, eadem monstrant exemplo, hinc facilè eadem aliis ingerunt & imprimunt.

Huc

Huc reducuntur variæ variorum probabiles & congruæ hujus versus expositiones. Nam Primò, R. Salomon ait, q. d. Detistor quando sapientia opus habet, eamque quærit, animum suum ea spoliatum expertus. Id maximè fiet in die judicii juxta parabolam virginum fatuarum, quibus veniente sponso defecit oleum, Matth. 25.

Secundò. Baynus per derisorea accipit puetus, qui jocis & ludis addicti non capiunt præcepta sapientiæ, sed ad ea quasi stupent & tident: moxque ea fastidientes ad suas nugas & ludicra revolvuntur, q. d. Joculares, jocisque & ludis addicti, non capiunt sapientiam, sed prudentes, cordati & severi: hilce enim virtus, quæ in maturitate & severe passionum castigatione consistit, est facilis.

Tertiò, nervosè & particulatim Jansenius, q. d. Derisor, id est qui longo tempore non tantùm per infirmitatem non acquievit sapientum salutaribus monitis, sed etiam inveterata malitia obstitit veritati & sapientiæ, eamque detestatur; justo Dei judicio incidens in tribulationes & angustias, atque ob id quærens sapiens consilium, quo evadat urgentia mala, frequenter non invenit sapientiam sibi assistentem & bene consulentem, sed suis consiliis finitur semper in pejora prolabi. Rursum, qui veritatis doctrinam irrident, ut faciunt hæretici & Judæi, quantumvis summis studiis sapientiam veram quærant, non tamen inveniunt: tum quia malè quæruntur, & extra Ecclesiam ubi non est; tum quia traditi in reprobum sensum, stulti facti sunt, & quasi cæci palpantes in meridie. Item quia à juventute se totos nugis vanisque rebus addixerunt, sapientiæ recusantes morem gerere, ferè cùm ad adultam provecti ætatem scie sapientiæ tradere volunt, eamque percipere desiderant, deprehendunturque difficulter eam percipere posse, & ægrè in ea proficere. Contrà *doctrina prudentium facilis*: pro quo hebraicè est, *scientia prudenti* (vel intelligenti) *est facilis*: hoc est, homo prudens, qui prudentiam semper dilexit, & intelligentiæ se à juventute semper accommodavit, ita facilè percipiet scientias quasque, & quidquid sapienter dicitur. Huic expositioni favet Syrus dum vertit, *quærit improbus sapientiam, & non invenitur*.

Quartò, Lyran. & ex eo noster Salazar, explicant, q. d. Derisor, id est superbus, qui præ fastu & tumore aliorum, licet doctorum & sapientum, doctrinam aspernatur, ac sapientiam suo ingenio, cui præsidit, vestigare, judicare & metiri præsumit; hic utique eam non assequetur: quia sapientia non à proprio, rudi & superbo ingenio, sed a sapientibus & modestis discenda est. sicut enim ventus ferarum vestigia diffat, easque indagandi vim & odoratum in canibus hebetat: sic etiam fastus & superbia, qua suo quis ingenio pluriimum tribuit, aliosque spernit & deridet, sapientiæ indagandæ vim adimit. At *doctrina prudentium facilis*, id est, quicumque alios humiliter auscultant, & ab ipsis edoceri volunt, hi facilè brevique tempore magnam sapientiam sibi parant.

Vers. 7. VADE CONTRA VIRUM STULTUM, ET NOVISTI LABIA PRUDENTIÆ] Pro *nescit* Jansen. & alii nonnulli legunt *nescis*. Sic enim habent Hebræa, hunc que dant sensum, q. d. Si verbis contra virum stultum, hoc est, si eidem te disputando opposueris, nescies, hoc est, non deprehendes in illo labia prudentiæ, nec ab illo disces doctè prudenterque loqui. Imperativi enim hic non præceptum significant, sed permissionem, aut potiùs sequelam unius ex alio, sive quid uno posito secuturum sit. Simile fuit c. 12. *Verte impios, & non erunt*, q. d. Si impios verteris, inde consequetur ut ampliùs non sint. Alii pro *prudentiæ* contrariè legunt, *nescio labia imprudentiæ*, q. d. Cave mea consortio stultorum discas stultè & imprudenter loqui.

Verum codices Romani, Beda & alii legunt, *nescit labia prudentiæ*. Unde Beda Primò, sic exponit, q. d. Si apertè contra stultitiam stulti disputando incedas, ille nescit intelligere quæ prudenter dicis. Sic & Lyran. ac Dionys. q. d. Si in stultum incurras illum arguendo, vel cum illo disputando, is quidem te audiet, at nesciet, id est, non capiet tuos sermones, quantumvis scitè & prudenter prolatos.

Secundò, & germanius, pro *contra* hebr. נֶגֶד *minus*, id est è regione, à coram, hoc est eminus, longè, procul: נֶ *min* enim remotionem & elongationem significat. *Mineged* ergo idem est quod *longè, procul*. opponiturque *longè*, id est *coram*. Sensus ergo est, q. d. *Vade contra*, id est, è contrario viri stulti, ut, si ille eat ad Orientem, tu ab eo recedens vadas in Occidentem: hoc est, fuge, fecede, elongate à stulto; & id est quia, *nescis labia prudentiæ*, hoc est, quia nescit prudentiam audire aut loqui, sed quæcumque in buccam veniunt, temere & imprudenter effutit. ita Aben Ezra. Cùm, inquit, hæc dictio נֶגֶד *negod* adjunctum habet נֶ *min*, significat longe recedere: quòd si eidem adscribatur *lamed*, significat rei propinquitatem, seu, ad rem accessum. q. d. Abscede à stulti conspectu, ac procul esto à stultitia atque scientiæ caperæ: nam labia prudentiæ, scientiam significant. Sic & R. Levi: Longè, inquit, remove te à vecorde, ne eum illo societatem contrahas. Sic & Chal. Pagnin. Tigur. & alii.

Dices, qua fide noster vertit, *& nescit* in tertia persona, cùm in Hebræo sit, *& nescivisti* in secunda, hoc est, *nescito*, vel *nescies*? Resp. Noster videtur censuisse esse hic commutationem personæ, quæ crebra est in Scriptura, ut scilicet Salomon à sapiente se convertens ad stultum dicat: Tu ò sapiens, vade contra virum stultum, id est contraria via te à stulto elonga: at tu, ò stulte, nescito verba prudentiæ, id est tibi toli serva tuam nescientiam & ignorantiam prudentiæ, noli eam sapienti pandere, nec simplicibus inhalare. quod Noster clarè vertit mutans secundam personam in tertiam, &, id est quia, stultus, *nescis labia prudentiæ*: Hebræa enim usitata est, sed Latinis inusitata & insolens, hæc subita personæ commutatio. Similes raritè & repentinæ personarum commutationes crebræ sunt in Prophetis & Canticis: Prophetæ enim subitò à Cyro, Davide, Salomone, &c. avolant ad Christum, ut patet Isaiæ 45. 8. & cap. 16. 5. Aut certè si ad eamdem sapientis personam hæc referas, dicendum est esse antiphrasin, ut *prudentiæ* ponatur pro *imprudentia*, uti legunt nonnulli codices Latini & Pagnin. qui vertit, *vade à longè cum viro stulto, & nescies labia mendacia*. Stultus enim videtur sibi sapiens ac prudentissimè loqui; sed hæc ejus sapientia & prudentia apud sapientes vera & imprudentia & stultitia.

Porrò alii variè hæc ex Hebræo vertunt & exponunt: Primò, R. Salomon: *Vade*, inquit, *coram viro stulto, & nescies labia prudentiæ*, hoc est, si eum stulto converseris, non discea ab eo prudentiam.

Secundò, Tigurina, *vade à facie hominis stulti, in quo non animadvertis labia scientiæ*.

Tertiò, Vatabl. *vade à facie insipientis cùm non noveris sermones scientiæ*, hoc est, nihil sit tibi commercii cum stulto, si inexpertus fueris & ignorans: quia à stulto non discea scientiam, sed stultitiam.

Quartò, Chald. *vade per viam aliam à viro stulto: quia in labiis ejus non est prudentia*: & huc Vulgatam versionem revocat Cajetan. & Baynus, subaudiendo pronomen *eum*. Vade, inquiunt, *contra virum stultum, & eum qui nosti labia scientiæ*, id est, procul discede à stulto, & ab eo qui impertitè & imprudenter loquitur.

Quintò, Janten. quasi dicat, *Vade contra virum stultum*, id est, elongate à stulto, *& nescito labia scientiæ*, id est tace, imò, si opus sit, simula te nihil scire, ac loquendi impertum & prudentiæ expertem esse potiùs, quàm ut cum stulto termocineris vel disputes.

Sextò, Sepruag. prorsus aliò abeunt: *Omnia*, inquiunt, *contraria viro imprudenti, arma autem sensus* (græcè αἴσθησις eorum, id est, sensus, judicii, scientiæ, doctrinæ, id est prudentis & sensati animi, αἴσθησις enim est τοῦ νοεῖν) *labia sapientiæ*; vel, ut vertit auctor Catenæ Græcor. *Viro stulto omnia cadunt adversa: labia autem sapientis organa sunt intellectus & sensus*. hoc est, inquit, *sapientum labia sunt idonea judicio & sensus organa, ut qua insipientiam avertunt, & malitiam dato opere infœcundant, malitia enim cum vera sapientia nihil commune habere potest*. Sicut enim in organis exacto aurium judicio, fistulæ minores gradatim cum majoribus magna sonorum proportione harmonicè coaptantur & contemperantur, indeque suavem eduot melodiam & concentum: sic pariter sapiens sermones suos magno prudentiæ sensu disponit & contemperat, indeque auritum audientium tam illis quàm sibi conciliat decorem & gratiam, adeò

ut,

ut, cùm eum loquentem audiunt, organotum concentum ſe audire exiſtiment. Græcum enim φωνὴν non tantùm arma, ſed & organa & inſtrumenta quælibet ſignificat, Sin *arma* hoc loco vertas cum Complut. & Roman. & ſenſus erit, q. d. Vito imprudenti ob imprudentia ejus verba, quibus ſibi omnium odia accerſit, omnia accidunt contraria & adverſa: omnes enim in eum inſurgunt, eumque laceſſunt: *arma autem inſani labia ſapientia*, id eſt arma hominis inſani, quibus ſe contra adverſa omnia communit, imò inimicos quoque ſibi amicos, ſunt verba prudenter & gratioſè labiis ejus prolata. Aut, ut noſter Salazar, q. d. Omnes & omnia imprudenti crudele movent bellum: ſed tamen nulla adverſus illum arma æquè vim ſunt, quàm labia ſapientia hominis inſani. His enim crudeliùs quàm ſagittis & jaculis configitur, his ſævius quàm gladiis hæſitque confoditur ejus ſtoliditas & ſtultitia. Porrò ſtultus hic, & in ceteris proverbiis, idem eſt quod imprudens, vitioſus, pravus, improbus; ſapiens verò eſt prudens, virtuoſus, rectus, probus: hæc eſt enim ſapientia vera & practica, uti ſæpiùs monui. Ita S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 19. poſt initium: *Eloquia tua*, inquit, *plena intelligentiæ ſunt. Vade & Salomon ait: Arma inſipientis labia ſapientia. Et alibi* (Prover. 15.) *Labia tua alligata ſint ſenſu, id eſt fulgeat ſermonum tuorum manifeſtatio, intellectus coruſcet, & eloquium tuum atque tractatus aliena non inaigeat aſſertione, ſed ſermo tuus velut armis ſuiſet ſe tueatur.*

Denique Theodorus Abbas apud Caſſian. collat. 6. cap. 9. ſic Septuag. explicat: *Vt*, inquit, *de perfectis ac ſapientibus dicitur. Deliciatibus Deum omnia cooperantem ad bonum, ita de infirmis pronuntiatur ac ſtultis: Omnia adverſa vire inſipienti: nec pro ſeriis enim rebus proficit, nec emendatur adverſis. Eiuſdem namque virtutis eſt triſtitia fortiter tolerare, cui etiam ſecunda moderari; & cum qui uno eorum ſuperatur, neutrum ſuſtinere certiſſimum eſt. Facilius tamen quis elidit proſpera, quàm adverſa. Hæc enim interdum etiam invitos retinent atque humiliant, & compellitur ſalubrima vel miſeris procare faciunt, vel emendant: illa vero mollibus mentis ac peraridis exuberantia blandimentis, ſecures felicitatis ſuæ proventu ruina maiores proſternunt.*

SAPIENTIA CALLIDI EST INTELLIGERE VIAM SUAM: ET IMPRUDENTIA STULTORUM ERRANS] Chald. *ſapientia callidi eſt intelligentia viæ ſuæ: ſtultitia verò dimittens fraudulenta*; Syrus, *ſolers in ſapientia ſua intelligit viam ſuam: at vana ſtultitia in errore*. *Callidus*, hebr. עָרוּם *arum*, in hiſce Proverbiis in bonam partem ſumitur pro cauto & prudenti. Senſus eſt, q. d. Vir cautus & prudens intelligit ſuas vias, id eſt actiones: quia antequam eas obeat, prævidet & proſpicit modum, quo prudenter, rectè & honeſtè juxta Dei legem & voluntatem eas operetur, ut per eas ad vitam honeſtam, ac tandem beatam recta contendat ac perveniat. Et in hoc ſita eſt vera ipſius ſapientia. At verò imprudentia & inſipientia ſtultorum in eo conſiſtit, quòd ipſi non intelligant, non propiciant, ut viæ eorum ſint rectæ; ſed à rectitudine aberrant in avios & devios voluptatum errores, ad quos eos abripit cæcus & concupiſcentia: unde ab una voluptate aberrant & vagantur in aliam & aliam, donec aſſiduè aberrando magis & magis, tandem in ruinam & gehennam corruant. qui ſummus & irrevocabilis eſt error.

Pro *erras* hebr. eſt תּוֹעָה *mirma*, id eſt dolus, fraus, decepto, ut vertunt Aquila, Symmach. Theodot. ac Septuag. *Demantia*, inquiunt, *imprudentiam ἀπάτην*, id eſt, in deceptione vel in errore: quia ſcilicet error eorum decipit eos, ducitque in exitium & tartarum. Et ſic in re idem eſt dolus & deceptio, quod error, ut vertit Noſter. Ita auctor Catenæ Græcor. *Sapientia prudentium viæ illarum intelligie: ſtultorum autem amentia in errorem inducit: Quia prudentes*, inquit, *omnes actiones ſuas prudenter inſtituunt: amentes autem ne tum quidem dum errant errorem ſuum agnoſcant, ſed in obſcuris ignorantiæ & inſcitiæ tenebris eamque in mea verſantur.* Poteſt Secundò, dolus hìc propriè accipi. Unde Vatabl. repetens *ut intelligere*, ſic vertit, *ſapientia cauti eſt intelligere viam ſuam: ſtultitia autem ſtultorum eſt intelligere dolum*: hoc eſt, ſtulti nihil aliud cogitant, quàm quomodo aliis imponere poſſint. Sicque pulchra eſt antithefis, q. d. Sapientia verè prudentis & cauti eſt non cognoſcere fraudes & dolos, quibus opes vel honores comparet, aut proximum ſuum callidè opprimat; ſed cognoſcere viam ſuam, quid ſcilicet ſibi agendum ſit, & qua eundum, ut ad cælum vitamque beatam perveniat. *Ex adverſo* ſapientia ſtultorum eſt machinari dolos & fraudes, quibus ſe ditent & magnificent: putant enim ſe ſapientes & callidos, cùm eò per dolos pertingere valent: at hæc eorum ſapientia ſumma eſt inſipientia & imprudentia: quia negligunt ſcrutari & cognoſcere vias ſuas, quibus ſcilicet ad felicitatem tendant, ac totis ſunt ut ſcrutentur vias alienas, id eſt, actiones proximorum, ut eas per dolos & fraudes evertant: qua ratione non tam proximos quàm ſe ipſos evertunt, ac in ruinam & gehennam præcipitant. Quo quid ſtultius? nam ut ait Pſaltes pſalm. 7. Sultus & impius *lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit*: doli enim in caput doloſi, fraudes in caput fraudulenti recidunt & evolvuntur.

Alludit ad prudentiam ſerpentis, qui hebr. vocatur עָרוּם *arum*, id eſt callidus, Geneſ. 3. v. 1. de quo Chriſtus: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Inter cetera autem prudentiæ ſerpentis argumenta unum eſt, ait Salazar, quòd, cùm pedibus careat, ideoque reptare debeat, fugit prærupta, & ferè per plana & æquabilia vias ſuas dirigit, teſte Plinio lib. 6. cap. 25. in planis verò tam velocitet fertur, ut leviſſimorum equorum curſum adæquet, q. d. Salomon: Imitare ò homo, calliditatem ſerpentis: ſicut enim hic diligit vias planas & ſibi convenientes, ſic & tu dilige *viat*, id eſt actiones, ſtudia & occupationes naturæ & ingenio tuo commodas: hæ enim homini planæ, imò proclives ſunt, reliquæ difficiles & acclives. Unde.

Tertiò, & magis propriè: *Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam*, id eſt, ſibi convenientem & congruam. Sapiens intelligit, quæ via, id eſt quis ſtatus, quis gradus, quod officium, quæ occupatio, quod ſtudium, quæ ars, quæ actio ſit ſua, id eſt ſibi conveniens, quæ ſcilicet ſuæ complexioni, indoli, propenſioni, viribus, talentis congruat. Et in eo conſiſtit ejus ſapientia. At *imprudentia ſtultorum eſt deceptio, dolus & error*: quia non cogitant, quid ſibi ſuæque indoli, æquè ac ſaluticonveniat; ſed id amplectuntur, quò eos rapit ambitio, levitas, avaritia aut libido: quo fit ut in graves difficultates præſentes & æternas ſocidant, ex quibus ſe expedire nequeunt: quæ magna eſt imprudentia. Sic quotidie videmus plerosque errare in ſtatu vitæ deligendo, in officiis amplectendis, ex eo quòd non conſiderent, an is ſtatus vel officium ſit ſibi congruum & ſalutiferum; ſed au tit opulentum, ſplendidum, honorificum. v. g. offertur paſtoratus, abbatia, epiſcopatus pinguis & ſplendidus, illicò arripitur, nec priùs diſcutitur, an is artipientis naturæ, gratiæ, viribus, humeris ſit commenſus: quo fit ut multi oneri ſint impares, nec tantùm ſe, ſed & ſubditos, quorum curam acceptant, in perditionem præcipitent. An non hæc eſt imprudentia, eaque ſumma, utpote in re graviſſima? talis enim eſt ſalus æterna, quæ eſt ultimus finis, ſummumque hominis bonum. Quid enim magis præpoſterum, quàm media ſint, putà epiſcopatum ſalutì, anteponere, ac deinde finem ad media à ſe præelecta, putà ſalutem ad epiſcopatum, accommodare, imò cogere velle? *O curas hominum! ò quantum eſt in rebus inane*, imò inſipiens, ſtultum & pernicioſum. Alius amplectitur matrimonium, quia offertur ſponſa dives, pulchra, nobilis, nec conſiderat an ejus mores moribus ſuis conſentant: quo fit ut poſtea mores ejus moribus ſuis diſſimiles, imò adverſos, deprehendens in perpetua vivat afflictione, litigis mœrioribus. Alius ſe applicat ſtudio, ut præbendam vel dignitatem conſequatur, cùm ſit hebeti ingenio, & natus ad mechanica: hic perdit tempus, perdit indolem, perdit talentum ſibi à Deo datum, & alios ſibi non datum vi invadere ſatagit. & ita de ceteris. Hinc animæ perditio, & ſalutis naufragium. Quàm multi in ſæculo damnantur, qui in ſtatu Eccleſiaſtico, vel Religioſo, ſalvarentur, & vice verſa. Igitur docet Salomon in eo veram ſapientiam conſiſtere, ut quiſque ſapienter ſecundùm Deum ex rectæ rationis judicio, ſepoſitis privatis affectibus, ac mundi carniſque illecebris, dijudicet, quæ via, id eſt quæ occupatio, quis ſtatus, quod officium, quæ actio, ſibi, id eſt ſuæ indoli & inclinationi, ac tuis tam naturæ quàm gratiæ viribus proportionata ſit, commenſurata & congrua ut rectè & honeſtè vivat, itaque ad æternam felicitatem, à quam à Deo creatus eſt, & ad quam hæc

vita

vita non niſi via, peregrinatio & curſus eſt, perveniat qui ſecùs ſaxit, hunc imprudentem eſſe, nec tam alios quàm ſeipſum ludere & decipere.

Radix hujus diſparitatis eſt, quòd ſapiens ex dictamine ſapientiæ omnia examinet, & libret ſecundùm rationes divinas & æternas: inſipiens verò ſecundùm rationes humanas, temporales & caducas, quas divinis & æternis anteponit. quæ ſumma eſt inſipientia. Notat hoc noſter B. Alyſius Gonzaga, qui proinde pingitur cum bilance, in cujus una lance appendit rationes temporales, in altera æternas, quæ longè prioribus præponderantes ipſum incitant, ut omnia ſua agat & menſuret juxta dictameo rationum divinarum & æternarum, non verò humanarum & caducarum. Hoc eſt quod ait ſapiens:

Quidquid agas prudenter agas & reſpice finem;

Et S. Bernard. ſerm. 20. inter parvos: *Attende ò homo, unde venis, & erubeſce ubi es: & ingemiſce quò vadis: & contremiſce.* Et Pſalmes: *Cogitavi dies antiquos*, inquit, *& annos æternos in mente habui.* Si ſapis ergo, in ſingulis actionibus hoc elige, hoc age, quod in hora mortis, quod in die judicii, quod per omnem æternitatem voles te elegiſſe, te egiſſe. *Semel dictum, cogitatum, factum, æternum eſt. Vive, ſtude, labora æternitati.* Hæc eſt ſapientia Sanctorum.

Vers. 9. STULTUA ILLUDET PECCATON, ET INTER JORATOS MORABITUR GRATIA] Pro *ſtultus* Complut. & codex Montis Amiati ac Longobardus legunt *ſtultis* in dativo plurali, & ſic verti poteſt ex Hebræo. Pro *illudet* hebr. eſt לצים *ializ*, quod varii variè vertunt: Primò, illudere, Secundò, cavillari, hoc eſt: factum vel dictum alicujus, in malam partem interpretari: Tertiò, palliare ſive excuſare: Quartò, loqui præſertim ſophiſticè: Quintò, intercedere. Unde Primò, Chald. vertit, *ſtulti comparationis ponunt in peccato: & inter rectos eſt beneplacitum*, q. d. Stulti ſcelera ſua imminuunt comparando ea cum ſceleratioribus, ac ſibi blandiuntur, quòd præ illis boni & honeſti videantur. Secundò. Pagnin. *ſtultus loquitur verba delicti: & inter rectos reruut verba dilectionis*, id eſt, ot Vatabl. Si Stultus quid maleſecerit, id palam eloquitur: & inter rectos ſemp. r fit mentio charitatis. Tertiò, Tigurina, *ſtulti excuſant delictum, ſed inter rectos eſt beneplacitum* vel *benevolentia*. Quartò, R. Emmanuel, *quilibet ex ſtultis palliabit delictum: & inter rectos voluntas bona*; aut *ſtultus interpres* vel *mediator delicti erit, & inter rectos benevolentia*. Quintò, Baynus, *ſtultus loquitur delictum, & inter rectos gratia*, id eſt, inquit, ſtultus loquitur turpia, quæ nec nominari debent: at juſtorum ſermonea gratia & venuſtate conditi ſunt. Sextò, R. Salomon vertit, *pro ſtultis multa intercedit*. Cùm enim, inquit, in Deum & homines peccarint, neceſſe eſt ut utriſque pro offenſa per multam latisfaciant, ſicut Philiſthæi pro delicto in arcam Dei commiſſo ſolverunt quinque aoza aureos, 1. Reg. 6. 5. Septimò, R. Levi vertit, *Peccatum loqui ſatis ſtultus*: Cùm enim, inquit, per peccatum ſe finem quem optabant, non conſecutos i nò pœnas & ærumnas incurriſſe viderint, loquentur & conquerentur de miſera & infelici ſua ſorte. Octavò, Aben Ezra, *ſtultis*, inquit eſt interpretari mentem aliorú, eiq, ſe accommodare: לוצים *ſtultis* enim eſt interprea, q. d. Stultus, id eſt, jam ſ loquitur ad mentem eorum, quibuſcum peccatum perpetrare ſatagit, juxta illud Iſaiæ 3. 9. *Peccatum ſuum quaſi Sodoma exacerbaverunt, nec abſconderunt.*

Verùm Noſter optimè & maximè propriè *ializ* vertit, *illudet*, & Symmach. *irridet*, quod multa complectitur. Primò, q. d. Stultus cum riſu & joco quaſi ludens perpetrat peccatum perinde ac com peccato luderet, illique illuderet, juxta id quod dixit cap. 10. *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus.* Et cap. 1. *Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis.* Ubi plura hac de re dixi. Rurſum cùm de peccato arguitur ſtultus, id eſt impius, illudit, id eſt, tergiverſando, excuſando, ridendo eludit arguentem, ejuſque correptionem: ac viciſſim ſtultus illudetur à peccato. unde Complut. & codicea jam citati ac Dionyſ. Carthoſ. legunt, *ſtultus illudet peccatum*, ſicut eſca in hamo decipit piſces, ait Dionyſ. Et Aquila, *ſtultus illudet peccatum; inter juſtos autem erit gratia*. q. d. Voluptati & culpæ impiorum illudet pœna, quam culpa ex improviſo eis inducet: ſed apud juſtos erit Dei gratia, quæ eos proſperabit, & tandem beabit. Stultus ergo qui eſt præceps tuit in ſcelera, videtur illudere peccato: at magis illudit ipſi peccatum, peccatique præſes diabolus: nam ob peccatum cruciabit eum acerrimè tum in hac vita, tum in gehenna, obi illum deridebit, illudet & ſubſannabit, quòd tam demens fuerit, ut ſibi hoſti ſuo jurato ad peccatum tentanti ceſſerit, imò crediderit; quòd tam inſenſatus fuerit, ut non cogitarit incendia gehennæ; ſed pro modica voluptate ita animam ſuam tradidetit. At *inter juſtos morabitur gratia*: quia honeſta agendo gratiam Dei & homioum ſibi conciliabunt. Unde Syrus vertit, *ſtulti faciunt peccatum, & recti beneplacita.*

Secundò, ſtultus illudit peccatum, non ſuum, ſed aliecorum, id eſt, detidet peccantes, eorumque peccata per riſum & jocum commemorat, aliiſque ridenda proponit: ſub peccato eum metonymicè ipſos peccantes intelligit. Hunc ſenſum valdè congruit ſequens antithefia: *Et inter juſtos morabitur gratia*, Hebr. רצון *raſon*, id eſt beneplacitum vel benevoleotia. q. d. Stultus, cùm videt quem peccantem, ejus peccatum propalat, ridet, ſubſannat, eumque omnium riſibus obicit; quo fit ut ejus aliotumque iram & odia io ſe concitet: at juſtus ſi quem peccantem videt, ejus peccatum benevolè tegit, excuſat, & ſecretò benignè corripit ut emendet: quocirca inter juſtos moratur gratia, id eſt benevoleotia, pax, concordia, amicitia. ita Janſen.

Tertiò, peccatum ſæpè metonymicè ſumitur pro hoſtia quæ offertur pro expiatione peccati, ut Levit. 6. 17. & cap. 5. 6. Sic Chriſtus dicitur pro nobis factus maledictum & peccatum, id eſt hoſtia pro peccato & maledicto, 2. Corinth. 5. v. 21. Rurſum רצון *raſon*, id eſt gratia, beneplacitum, ſubinde ſumitur pro victima gratioſa voluntariè oblata, ut Iſaiæ 60. 7. *Offerentur ſuper placabili altari meo*; Hebr. *ſuper altare ad gratiam*, id eſt tamquam gratioſa & voluntaria victima.

Senſus ergo, q. d. Impius admiſſo peccato, ſi moneatur offerre hoſtiam lege Levitici cap. 4. pro peccati expiatione præſcriptam, nolet illam præſtare, ſed illuder, id eſt eluder vel deridebit monentem: at *inter juſtos morabitur gratia*, qua ſe à peccato illibatos conſervent, ut hoſtia pro peccato non egeant: quare ſi quam offerunt, non pro peccato, ſed ad gratiam, id eſt tamquam gratioſam & ſpontaneam Deo ſiſtunt. Huc facit verſio Sept. *Domus iniquorum debebunt mundationem, domus autem iuſtorum acceptabiles*, q. d. Iniqoi nolent ſolvere hoſtiam pro peccato debitam, ſed in hoc debito permanebunt quaſi illudentes, & irridentes tam peccatum quàm hoſtiam pro peccato: at verò juſti ſuot acceptabiles, id eſt, Deo grati ac accepti, unde non ſodigent hoſtia pro peccato, ſed ſi quam offerant, non pro peccato, ſed ſpontaneam ad Dei gratiam magis ſibi concilitandam offerant. ita Salazar. Unde Syrus more ſuo affectans Septuag. vertit, *domus iniquorum quærunt rectè mundities, & domus iuſtorum eam reſipuunt*. Hic ſenſus obſcurior & profundior eſt, ſecundus verò clarior & planior.

COR QUOD NOVIT AMARITUDINEM ANIMÆ SUÆ, IN GAUDIO EJUS NON MISCEBITUR EXTRANEUS] Vers. 10. Syrus, *cor cognoſcens*, vel *intelligens*, *mœſtitia eſt anima ſua*; Arabicus, *cor viri ſenſitivum* (quod facilè tangitur, & ſentit) *anima eius triſtis eſt, & in gaudio eius non miſcebitur: magnificentia*. Primò, Janſenius & Baynus ſic exponunt, q. d. Cor quod angitur & conſcium eſt ſibi ſecreti mœrotis, non capietur facilè ſolatiis quæ extrinſecus adhibentur. Verus enim dolor, qui cor penetrat & pervadit, non facilè tollitur blandimentis externis. Atque hoc eſt, quod dicitur, *extraneus*, vel extraneum quid, *non miſcebitur in gaudio eius*: quia ſcilicet non adſert gaudium, nec temperabit gaudio cordia mœrorem: nullus enim externus dilectionis affectus poterit ei eſſe in gaudio, id eſt, ad gaudium, ut ſcilicet gaudio ſe det, eoque velut ſolatio triſtitiam temperet. Id experiuntur peccati gravioris ſibi conſcii. Unde Symmach. vertit, *& in gaudio eius non miſcebitur extraneis*, ſcilicet delitiis & gaudiis. Nam ut ait S. Auguſt. Contra literas Petiliani libr. 3. *Si conſcientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodeſt, ſi me continuis laudibus mundus extollat hoc enim verè externum eſt, illud intimum.* Quocirca S. Ephrem tract. de Oratione: *Omnis*, inquit, *mundana & profana voluptas in amaram conſcientiam conjecta, quaſi parva mollis ſtilla eſt in abſorbui dolium refuſa.*

Secundò, Cajet. q. d. Vir cordatus dolores & angores animæ ſuæ celat & corde premit: juxta illud,

Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem:

Idem pariter eâm lætatur & gaudet, celae lætitiam, ſoluique gaudii ſui conſcius eſt: *Imprudentium verò ut gaudia, ſic dolores exundare ſolent*, ait Seneca epiſt. 100.

Tertiò, noſter Salazar duas affert expoſitiones. Prior eſt addendo *vi ſolùm* hac ratione: *Cor quod novit ſolùm*, inquit, *amaritudinem animæ ſuæ*, id eſt cor quod in adverſa fortuna ſolùm novit ſentiteque ſuos angores, nec ullum habet ſui doloris conſcium vel conſortem, hoc ipſum cùm ſecundis deinde utetur fortuna, neminem in ſuæ lætitiæ & gaudii conſortium accerſet; ſed ſecum ſilens ſolum pariter gaudiis ſuis potietur & fruetur.

Poſterior, quam ipſe priori præfert, ut *vi novit* ſumatur pro *amat*. q. d. *Cor quod novit amaritudinem animæ ſuæ*, id eſt, cor nimirum, quod eò doloris & angoris pervenit, ut ſuam ipſius amaritudinem & acerbitatem odamet, & triſtitia illi voluptati ſit: *in gaudio eius non miſcebitur extraneus*. q. d. Papæ, aut apage: Profectò in partem & ſocietatem talis gaudii & voluptatis nemo vocari volet. Itaque proverbium illos incuſae, qui triſtitiæ habenas laxantes eò deveniunt, ut huic jam libenter incumbant, utque ſuos mœrores & dolores adament & deoſculentur. His ſuccenſet Senecs in lib. de Conſolatione ad Martiam: *Quemadmodum omnia vitia penitus inſident, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint, ita etiam hæc triſtitia, & miſera, & in ſe ſævientia, ipſa noviſſima acerbitate paſcuntur; & ſit infoelicis animi prava voluptas, & dolor.*

Verùm hæ expoſitiones ingenioſæ quidem ſunt, at planam Salomonis ſententiam obſcurant vel intricant. Igitur Hebræa habent, *Cor cognoſcit amaritudinem animæ ſuæ, & in gaudio eius non miſcebitur alienus*, id eſt, ait Vatabl. Mens ipſa cognoſcit amaritudinem & lætitiam conſcientiæ ſuæ, & non alius: nullum enim ſatis caplicare poteſt alteri latentem in animo mœrorem, vel gaudium: neque quantumvis explicet, alter ea percipere poteſt, uti ipſe ea in animo ſentit. Aliud enim eſt ea audire, vel videre, aliud ea ſentire. Tigurin. vertit in genere neutro, *& in gaudio eius nihil alienum ſe immiſcet*, q. d. Merum ac purum purum eſt ejus gaudium, nec ullo dolore aliave paſſione miſtum.

Interprea noſter nervoſiùs hanc ſententiam ſtringit, ſubaudiendo, more Hebræorum relativum, *quod*, unde ſenſus ejus eſt, q. d. Cor, id eſt mens & conſcientia, quæ ſola perfectè conſcia eſt ſuæ amaritudinis & triſtitiæ, hæc pariter ſola perfectè gaudii ſui erit conſcia & compos, cùm è triſtitia emerget in gaudium: ſicut qui è periculo & angore naufragii evaſit & enatavit ad littus, hic ſolus uti ſuos angores in naufragio ſenſit, ita ſolus evaſionis & liberationis ſuæ gaudium gaudiique pondus ſentit, æſtimat & guſtat. Sic Jacob lugens Joſeph quaſi mortuum, cùm audiit eum ſupereſſe ac vivere, *revixit ſpiritus eius, & ait: Sufficit mihi, ſi adhuc Joſeph filius meus vivit: vadam, & videbo illum antequam moriar*, Geneſ. 45. 28. Sic nonnullæ matres putantes filios in bello occubuiſſe, ideoque lugentes, cùm illi ex inſperato apparerent, vivoſque ſe matribus iſtterent, præ ſubito nimisque gaudio reſolutis ſpiritibus vitalibus animam exhalarunt. Sic Hebræi afflicti à Pharaone in Ægypto amarè lugebant: at liberati à Moſe mirè gavii ſunt, nec eorum gaudiis ſe miſcuit Ægyptius, aut quis externus.

Porrò hac ſententia cuilibet cordis triſtitiæ & lætitiæ aptari poteſt; maximè tamen vera eſt in triſtitia & lætitia ſupernaturali, præſertim in compunctione animi, qua pœnitens amarè dolet de peccatis ſuis vel alienis, ceteriſque ſpiritus periculis vel ærumnis: huic enim compunctioni miſcetur gaudium inenarrabile, quod nec pœnitens explicare, nec alius compunctione carens capere poteſt: adeoque compunctio in ſe ſuoque dolore miſtum & cæleſte continet gaudium, idque Primò: quia compunctio ſancta eſt, animamque Deo conciliat, quæ materia & cauſa eſt ingentis gaudii. Unde S. Ephrem magnus compunctionis amator & præco ſerm. 3. de compunct. ea clamat: *O lacrymarum vis quamſque penetrigis, quæ multa cum fiducia, nullis impedita exuvaculis ipſum cælum penetras. O vis lacrymarum, quæ ſi velis ante ſanctum atque excelſum immaculati Domini thronum cum gaudio adſiſtere poteſ. O vis lacrymarum, in cuius præſentia atque confidentia angelorum ordines cæleſteſque omnes virtutes ſuperbe exultant. O lacrymarum potentia, quomodo in ictu oculi quaſi propriis ſublata pennis in cælum vehis atque aſcendis, & poſtulata à Deo ſanctis obtines; ſecuritque tibi hilariter indulgentiam ad miſſorum peccatorum deferens. Largire igitur mihi indigno famulo tuo Domine lacrymas, illuminationem cordis atque ſuavitudinem, ut fontes lacrymarum inguiet cum dulcedine fundens, cor meum illuminetur in oratione munda, ut magnum illud delictorum meorum chirographum medicis lacrymis deleatur, igniſque ardens ibi exiguo flatu extinguatur.* Et ſerm. 4 loquens de Davide: *Una*, ait, *nocte peccavit, & per ſingulas noctes flevit ac vigilavit, lectum rigavit, & vultus eius, lacrymarumque virtute effoſſus eſt beatus.* Et mox: *O lacrymarum virtutem, quæ ab inferis ad cælos uſque ſalutis deſiderantes te. O virtutem lacrymarum, quæ medicinalis efficiua ei peccatorum, per te peccatores efficiuntur beati; unde & Dominus noſter beatos tales prædicat, dicens. Beati qui nunc fletis, quoniam ridebitis, in futurum ſcilicet. Non quidem dixit beatos illos, qui deflent mortuum, aut damnum domus, aut neceſſitatem, aut quid aliud ſæculi huius. Sed beati*, inquit, *illi, qui lugent de peccatis ſuis. Nunc enim ad modicum tempus plorant: illic autem in ſempiterna conſolabuntur ſæcula. O quantum gaudium eſt in cælis ſimul ac peccator in terra lacrymas profuderit.*

Secundò, quis compunctio procedit ex amore Dei: ideò enim pœnitens dolet ſe offendiſſe Deum, quia videt quantum bonum ſit Deus quem offendit, quamque ſibi & omnibus ſit amabilis; amor autem cauſat gaudium. Unde S. Baſil. homil. 4. de gratiarum actione obiciens ſibi: Si gaudium perenne præcipis, ò Paule, Philip. 4. 4. cur lacrymas interponis? *Ad hæc*, inquit, *dicere poſſumus, Sanctorum lamenta lacrymaſque provenire à fervore charitatis, oculis enim cordis in eum conjectis quem diligunt, lætitiam ſibi illinc accumulant.* Et paulò poſt: *Apoſtoli*, inquit, *ut cum flentibus flentem permittis; quòd huiuſcemodi lacryma ſine ſeminium quoddam ac ſemen, quibus æternum illud gaudium increſcis quotidie & cumulatur.* Itaque lacrymæ ſpiritualem lætitiam non impediunt, ſed accumulant, & tamquam oleum ignem nutriunt & accendunt.

Tertiò, quia pœnitens cupit & gaudet compungi, ipſaque compunctione & lacrymis quaſi epulis delicatiſſimis paſcitur. Unde *vi cor quod novit*, eaponas, *cor quod amat amaritudinem*, id eſt compunctionem, *animæ ſuæ*. Sic dicit Chriſtus reprobis: *Numquam novi vos*, id eſt, non amo vos, odi vos, Matth. 7. 23. Quocirca B. Antiochus homil. 107. de compunctione: *Roriulenta*, inquit, *aſperginet lacrymarum, ut dulcor mollis ſuus coadi, aut ſuave fragans thymiama apud Deum.* Recte D. Petrus Cellenſis lib. de Panibus cap. 22. *Panis*, inquit, *lugentium abundantia eſt lacrymarum. Sicut enim panis ſuſtentatem, ſic lacryma reficit animam dolentem, deficit eſuriens ſine pane, lacerata languet anima ſine lacrymarum effuſione, panis mitigat famem, lacryma lenit dolorem.* Ulteriùs progreſſus D. Ephrem. tom. 1. orat. de extremo judicio & compunctione: *Certò*, inquit, *ſcitote, fratres, non fore in terra quid dulcius gratia lacrymarum, ſi quis veſtrum experem lacrymarum dulcedinem mediante oratione deſideraverit elevari è terris: totus hic extra corpus in cælum fertur. Et quid dico extra corpus? imò extra ſæculum universum totus eſt, nec amplius converſatio eius invenitur in terra vis.* Hoc compunctionis gaudium guſtabat Pſaltes dicens: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in menſura*, pſalm. 79. 6. Sic S. Magdalena paſcebatur ſuis lacrymis, quibus rigabat pedes Chriſti, magis quàm Simon ſuis epulis. Unde receſſit in Balmam, ibique triginta annos ſola ſoli Chriſto vacavit in compunctione & lacrymis ſuaviſſimis: quare quotidie 10 cælum ſubvecta, meruit angelorum concentum audire, eoque velut cibo tam corpore quàm mente paſci.

Quartò, quia compunctio certam affert ſpem beatitudinis, cæleſtiſque gaudii eſt quaſi arrha & præguſtus. Unde bene ſenior Mscarius homil. 15. *Habent*, inquit, *Chriſtiani conſolationem ſpiritus lacrymas, luctum & planctum, ſumque illis & lacryma deliciarum loco.* Imò D. Chryſoſt. homil. 24. in epiſt. ad Epheſ. *Nulla*, inquit, *res eſt æquè incunda, atque luctus qui eſt ex Deo.* Hanc lacrymarum ſuavitatem expertus S. Auguſt. in pſalm. 127. *Si ſper*, inquit, *tam dulcis eſt, quanto res dulcior erit?* Et nonnullis interiectis: *Dulciores ſunt lacryma orantium quàm gaudia theatrorum.* Hoc eſt quod Chriſtus promittit Matth. 5. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Ubi S. Chryſoſt. hom. 15. *Ubi vero*, inquit, *dic mihi, conſolabuntur? & hic profectò, & quod eſt amplius, in futuro. Itaque ſi vis conſolari, lugе. Neque putes animam eſſe quod dixi.*

Compunctionis gaudium. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

dixi. Quando enim convolavit Deus, etiamsi millia mororum A *irruant, cunctis superior existit.*

Quintò. Quintò, quia compunctio recreat Deum, angelos & Sanctos universos; quidni ergo gaudeat pœnitens, quòd per eam Deum & angelos oblectet? Audi Christum: *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta novem justis*, Lucæ 15. 7. Quò alludens S. Bernardus serm. 68 in Cant. *Gaudent*, inquit, *angeli ad pœnitentiam peccatoris. Quòd si delicia angelorum lacryma mea, quid ipsa delicia?* Ergo lacrymæ peccatorum unum sunt angelorum. Et Psaltes psalm. 55. 9. *Posuisti*, inquit, *lacrymas meas in conspectu tuo*; ubi Symmachus vertit, *posuisti lacrymas intra te.* Lacrymæ ergo sunt gemmæ pluſquam crystallinæ, quas Deus ita charas habet, ut eas in sinu suo recondat. Quocirca Deus eos qui se dant compunctioni, miris consolationibus mulcet, juxta illud: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*, psal. 93. 19.

Compunctionis materia. Prima. Porrò compunctionis materia & causa sunt, Primò, peccata propria; Secundò, aliena: qui enim zelat honorem Dei & salutem animarum, mirè compungitur & cruciatur, B quoties videt vel audit aliorum peccata, quibus divina bonitas & majestas offenditur. Ita Psaltes: *Vidi*, inquit, *prævaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt*, psal. 118. 158. Et: *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.*

Secunda.

Tertia. Tertiò, ærumnæ, tentationes & pericula plurima ac maxima hujus vitæ, è quibus vir sanctus eripi & alios eripere cupit: undecompunctus ingemiscit cum S. Paulo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

Quarta. Quartò, desiderium cælestis patriæ, ex quo suspirans dicit: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.*

Quinta. Quintò, desiderium Dei: anima enim sancta insatiabiliter desiderat sititque Deum, putà ardenter desiderat intentissimè illum amare, illique placere, rursum illum videre, eoque frui: quocirca dum videt se hoc corpore degravari, nec tantùm Deum suum amare, semperque illum in mente præsentem habere, sicuti vellet, compungitur & ingemiscit. Ita Psaltes psal. 41. 4. *Fuerunt*, inquit, *mihi lacryma mea panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie. Ubi est Deus tuus? Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.* Et sponsa sponsi desiderio compuncta: *Quæsivi*, inquit, *quem diligit anima mea: quæsivi illum, & non inveni. Surgam, & circuibo civitatem per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea.*

Exempla & quæma. Ita, ut habetur in Vitis Patrum lib. 5. libello 3. de Compunctione, S. Arsenius toto tempore vitæ suæ lacrymabatur, ideoque sudarium gestabat in sinu, ut continuas has lacrymas abtergeret. Abbas Pastor: *Monachus*, inquit, *debet semper habere luctum in semetipso.* S. Syncletica: *Labor*, inquit, *est & magnum certamen impiorum, qui convertuntur ad Deum, & postea inenarrabile gaudium. Etenim scriptum est, quia Deus noster ignis consumens est: ita oportet & nos divinum hunc ignem cum lacrymis & laboribus in nobis accendere.* Abbas Hyperichius: *Nocte & die*, inquit, *laboras monachus vigilans in orationibus permanens: pungens autem cor suum produxit lacrymas, & celeriùs provocat Dei misericordiam.* Alius ibidem: *Si improperium*, inquit, *matris meæ sustinere non potui, quomodo Christi & sanctorum angelorum eius adversum me confusionem potero in die judicii sustinere?* Alius videns quemdam ridentem: *Cœram cœli & terra Domine*, inquit, *rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, & tu rides?* Alius: *Sicut umbram corporum nostrorum ubique nobiscum circumferimus, sic debemus fletum & compunctionem habere nobiscum ubicumque simus.* Alius: *Flere debemus semper, ac dicere: Væ mihi, væ mihi.* Alius: *Lacryma sunt ficus terra repromissionis, ad quas si perveneris, jam non timebis bellum. Ita enim vult Deus affligi animam, ut semper desideret ingredi in terram illam.* Plura, eaque mira vide apud Climacum gradu 5. de accurata pœnitentia, & S. Chrysost. libris duobus quos scripsit de Compunctione cordis. Vide & Thomam nostrum Theodidactum de Imit. Christi lib. 1. cap. 16. & sequ. ubi hoc axioma sancit: *Da te ad cordis compunctionem, & invenies devotionem.* Devotionis enim devotique gaudii mater est compunctio. Quocirca ad eam acriter adhortatur omnes S. Chrysost. ho-

mil. 65. ad Popul. causamque addit, quòd ipsa pariat sinceram cordis lætitiam, cùm mundi gaudia pariant tristitiam, in eamque desinant.

Anagog. Beda, Lyran. Dionys. & alii hæc accipiunt de gaudio cælesti, q. d. Pœnitentes & patientes, qui in hac vita dura patiuntur & amarè lugent, bi per luctum perveniunt ad gaudia cælestia, quibus non se miscebit extraneus, putà impœnitens, impatiens ideoque reprobus. Hauserunt hoc ex S. Gregorio qui l. 6. Moral. cap. 10. *Cor*, inquit, *quod novit amaritudinem animæ suæ*, &c. *Humana enim mens anima suæ amaritudinem sitit, cum æternæ patriæ desiderii accensa, peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio extraneus non miscebitur; quia qui nunc à mœrore cordis alienus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis non est*; quæ verba alibi etiam repetit. Hoc est quod Apostolis ait Christus: *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos verò contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Causam & magnitudinem hujus gaudii explicat, dum subjicit, *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

Imò sic explicant & Rabbini, qui uti & suctores iam citati hunc sensum affetunt quasi literalem. R. Salomon; *Justus*, inquit, *laboris & doloris sui conscius est, quem ob legis studium exantlavit. Quamobrem quando in futuro ævo præmia reportabit, gaudio eius non miscebitur extraneus.* Aben Ezra: *Consectaneum est*, inquit, *ut mens corpus suum mœrore ac molestia afficere, jejuniis castigare, & ab hujus sæculi deliciis retrahere studeat: gaudio autem quæ perfundatur, non miscebitur extraneus, hoc est, imbecillitas & labor voluptatis eius non miscebitur: voluptas autem hæc pertinet ad futurum sæculum, quam nullus dolor perturbabit: vel intelligitur salutis voluptas, juxta illud, Lætatus sum in salutari tuo*, hæc ille.

Porrò Septuag. vertunt, *cor viri sensitivum tristis est anima eius: quando autem lætabitur, non miscetur contumeliæ*; & ex iis Syrus, *cor intelligens omni tempore mœstum sibimet mœstum est.* Quod noster Salazar sic explicat; *Cor viri sensitivum*, id est, quod imbecille est ad sentiendum, & facilè mœrore tangitur, atque levioribus de causis dolet; *tristis est anima eius*; nimirum semper tristis est quia leves dolendi causæ & rationes semper hinc inde suppetunt. *Quando autem lætabitur, non miscebitur contumeliæ*, id est, si quando lætitiam C conceperit, non dissolutè id faciet, non miscebitur his qui diffluunt gaudio, effunduntur in risus, solvuntur in cachinnos; id enim probrosum & contumeliosum est. Vel aliter & potiùs, nomine *contumeliæ* intelligit *irrisionem & ludibrium*, quasi dicat. Non erit dissoluta eius lætitia, non scurrilis, non enim miscebitur irrisioni, aut ludibrio, &c.

Sublimiùs & pientiùs auctor Catenæ Græcor. sic Septu. vertit & explicat; *Cor viri peccati vim sentientis, mœstam illius reddit animam; cùm autem lætitia perfunditur, tum superbia non miscetur.* Mens peccati sensum capiens, contristat animum: qui enim boni viri nomen obtinere, eiusdemque rationem tueri desiderat, peccata quæ admisit recolens, non potest non intra se commoveri, admissaque ex corde detestari. Ad lætitiam porrò quod attinet, de ea hoc loco sermo est, quæ secundùm virtutem suscepta est. Pari modo non de quavis iniuria vel insolentia hic agitur, sed de ea quæ cum malitia conjuncta est. Nec enim contraria simul in unum coire possunt. Hæc auctor Catenæ Græcor. Atque si hoc modo legas & explices Septu. consentiunt cum Vulgata, eritque sensus idem cum eo quem paulò antè assignavi.

Vers. 11. DOMUS IMPIORUM DELEBITUR; TABERNACULA VERÒ JUSTORUM GERMINABUNT] Hebr. *tentorium rectorum florebit*; Tigurina, *florere facies*; Septuag. *tabernacula rectorum stabunt*, vel *immota consistent.* Sensus literalis clarus est, q. d. Domus, id est habitacula & palatia, quæ divites impii magnificè ædificant, ut in omne ævum perennent, æquè ac familia & propago eorum, citò Deo vindice delebuntur; at verò domus, familia & soboles justorum efflorescet, ac stabilis & firma per multa tempora consistet. Ita videmus Romæ magnifica illa palatia, columnas, statuas, trophæa Julii Cæsaris, Pompeii, Augusti, Neronis, Decii, &c. funditus interiisse, adeò ut nec ruinæ supersint, imò vix ciatur locus in quo erecta fuerunt. At verò basilicæ, Lateranensis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, erectæ à Constantino Magno, ac S. Mariæ Majoris erecta à Joanne Patritio, ceteræque similes usq;

hodie perdurant, frequentantur, celebrantur. Quin & Thermæ Diocletiani, quia à Chriſtianis Martyribus ædificatæ, uſque hodie perdurant, veriæque ſunt in templum S. Matiæ Aogelorum, ne labor Martyrum periret, ſed B. Virgini ſerviret: hoſus enim ope lauream martyrii adepti ſont. Fuete hi, S. Cyriacus, S Largus, S. Smaragdus. S. Zeno cum decem millibus militum, quos, utpote Chriſtianos, metuens Diocletianus damnavit ad fabricam thermarum; qua finita juſſit ad omnes trucidari ad aqoas Salvias, obi à Nerone capite plexus fuerat S. Paolus. Eorum natalem diem anniverſaria memoria recolit Eccleſia die 9. Julii.

Anagog. impii ædificant domos, quaſi in iis ſemper habitaturi, ideoque illæ citò à Deo delentur. At juſti ſcientes ſe hic hoſpites & peregrinos, non domos ædificant, ſed rabernacula, quæ eis germinant arbores virtutum, ex quibus conſtruant ſibi domos æternas, è qoibus ædificetur ſeruſalem cæleſtis. Ita Beda: *Domus quicam in manſione*, inquit, *tabernaculum haberi ſolet in itinere. Domus ergo impiorum delebitur: quia habitaculum vitæ preſentis, in quo manere deſiderabant, perdent in morte improbi. Tabernacula autem juſtorum germinabunt: quia ex tabernaculis vitæ preſentis, in* B *quibus modò peregrini ſunt et hoſpites in patriam cæleſtem tranſferentur.* Sic & auctor Catenæ Græcor. qui & Tropologiam addit: *Tabernaculum*, inquit, *minus quiddam eſt quam domus: domus enim fixe manent. unm ſolet eſſ; tabernaculum verò tranſeuntium, vel in motu conſiſtentium. Quamobrem per hoc cogitatus adhuc vagus & inſtabilis deſignatur: per illam autem habitus firmatus: ſi ergo impiorum domus deſtruuntur, multò magis eorumdem tabernacula everſentur. Apud juſtos autem contrarium eſt receptum. Aut certe per iniquorum domos ſignificantur prava uſuque firmata illorum actiones: per tabernacula autem rectorum, libera eorumdem electiones.* Igitur *tabernacula juſtorum germinabunt*, id eſt, florebunt ſemper & vernabunt meritis & gloria, donec germinent & producant

Vers 12. ipſos fructus gloriæ cæleſtis.

Est via quæ videtur homini justa: novissima autem ejus deducunt ad mortem] Hebr. *noviſſimum autem eius ut intra mortis*; Chald. *eſt via quam putant filii hominis eſſe rectam, & finis eius eſt via mortis*; Syrus, *via eius mortis ſemitæ*; Aquila, Symmach. & Theodor. *vadunt in viam mortis*; Septuag *eſt via quæ apud* C *hominem recta videtur, interim noviſſima eius ad inferorum fundum deducunt.* Via hæc eſt cupiditas, affectus inordinatus, voluptas, ambitio, quæ licet prava, tamen cupido, voluptuario, ambitioſo ſua cupiditate, voluptate & ambitione excæcato videtur honeſta, æqua & recta: at via hæc revera devia eſt à recto, ſalute, cælo & Deo: quare quo magis eam ſequuntur, eo magis à recto & cælo aberrant, ac tandem recta in mortem tuta culpæ, excæcationis & obſtinationis, tum gehennæ deſcendunt, idque non una, ſed multis viis & itineribus: quot enim ſunt eius cupiditates & ſcelera, tot ſunt viæ ad mortem & gehennam. Ita auctor Catenæ Græc. *Via*, inquit, *hoc loco eſt mens aut voluntas humana livore occæcata, quæ bonis veris appetentia, floribus fluxa, temporalia ſempiternis & immortalibus antepoſuit.* Nam ut ait S. Auguſt. ſerm 12. de Tempore: *Voluntatis propenſio auctoritatem vitii quærit, & quod malum eſt bonum, aut bene proximum eſſe ſuadet.*

Nota *ſi noviſſima*. Cupiditat enim non ſtatim ducit homines ad peccatum mortale & gehennam; ſed initio venialis eſt: at tenſim à minoribus ad maiora progrediens, tandem io peccatum mortale prolabitur, cui continuò aſſue- D ſcens meo obduratur & moritur, itaque deſcendit ad tartara. Quocirca monet hic Sapiens initiis cupiditatis eſſe obſiſtendum; parvus enim error in principio magnus fit in fine. Unde illud:

Principiis obſta; ſero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

Quare hæc ſententia competit cuilibet vitio, cui ſi indulgeas, ex uno in aliud & aliud, ac tandem in extrema prolaberis. Igitur via virtutis arcta & aſpera eſt, ſed ducit ad cælum; via voluptatis lata eſt & amœna, ſed ducit ad tartarum, Matth. 7. 13. Elige, ſed reſpice finem. Huic ſenſui congruit parœmia ſequens; *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii luctus occupat.*

Secundò, Bayius & Salazar per *viam* hanc accipiunt felicitatem terrenam, cui, quia omnia proſpera & ea voto cadont, multi applaudunt, putantque eſſe viam rectam ad plenam beatitudinem, ſed errant; nam ſints eius definit in ruinam & interitum, idque per varias vias, modos & rationes. Unde Euſeb. Emiſſenus homil. de S. Epiphoro & Alexandro; *An in hunc*, ait, *felicem vocas, qui in mortem ſuam fortis eſt? cui proventuum fallax umbra præſentium, æternorum congregat cauſas malorum? quis probabiliter laudet velocem ad ardua præcipitia feſtinantem? quis eius miretur aſcenſum, quem de ſummo proſpicis eſſe caſurum?*

Tertiò, *via* hæc accipi poteſt error, vel in fide, vel in moribus. Error in fide eſt atheiſmos, paganiſmus, ſaracenismos, hæreſis. Atheo enim atheiſmus. Pagano paganiſmus, Saraceno ſaraceoiſmus, hæretico hæreſis videtur recta fides, rectaque via ad ſalutem; at noviſſima eius ducuot ad mortem & gehennam. Error in moribus eſt, quo qois licitum putat & honeſtum legique Dei conforme, quod diſforme eſt, mhoneſtum & illicitum. Id autem crebrò accidit, cùm quis nimis indulget & credit judicio vel ſuo, vel imperitorum aut pravorum conſiliariorum, magiſtrorum, confeſſariorum, &c. Quare racitè monet hic Salomon, ne qois confidat ſuo judicio, vel aliorum, niſi noverit eos peritos eſſe & probos. Imprudens enim & infelix eſt, qui ſequens ductum malorum conſiliariorum vel confeſſariorum, rogatus; *Quo vadis?* reſpondet; *Quo iſti me ducunt;* iſti enim ſe ſuoſque affectus ducunt ad mortem. Huc ſpectat apologus vulpis apud Æſopum. Cùm enim animalia omnia à leone ad antrum ſuum invitata certatim illod ingrederentur, ſola vulpes reſtitit. Rogata cauſam diait: *Quia cerno veſtigia animalium averſa omnia, nullum adverſum: ubinam omnia ingredi vides, nulla regredi*; ſcilicet omnia à leone in antro diſcerpebantur. Hic erat finis, hic terminus ingredientium, quem ſpectans vulpes ſapienter vitabat ingreſſum. Vulpem imitetur vir prudens, qui à carne vel dæmone invitatur ad voluptates illicitas, ducentes in gehennam. *Apologus vulpis.*

Risus dolore miscebitur, at extrema gaudii luctus occupat] Hebr. *in videndo dolebit cor*; Symmach. *laborabit cor*; Chald. *etiam in riſu dolet cor, & finis lætitiæ mœror.* Sic & Syrus. Vers. 13.

Hæc ſententia propriè pertinet ad riſum & gaudium impiorum, ſicque coharret cum verſu præced. eumque confirmat & explicat, q.d. Impiis ſuæ illecebræ & voluptates perplacent, rectæque & juſtæ videntur: at errant, tum quia eorum riſus & voluptas magnis doloribus permiſta eſt, tum quia gaudium eorum noviſſimè deſinet in luctum: Cauſa eſt, tum quia comes ipſorum eſt mala conſcientia, quæ ſemper eos terret & cruciat, ut numquam puram ſoltdamque habeant lætitiam; tum quia voluptatibus immodicè utuntur, in taſque ſe effundunt: omne aotem quod immodicum eſt, noxium eſt & affligit; tum quia ſæpè eorum voluptates ſunt in gula, crapula, libidine, quæ naufeas, vomitus, febres, ſordes & morbos creant; tum denique, quia Deus hanc impiis impietatis pœnam doloris ſtatuit. Sic mel à ſtomachis biliosis in fel & bilem vertitur, teſte Galeno libr. de Euchymia & cacochymia; ſic omnes aquæ fluviorum dulces deſinunt in mare, ibique amarcſcuot.

Rurſum noſter Alvares de Paz lib. 5. de documentis ad aſſequendam perfectionem p. 3. cap. 41. aptè hanc ſententiam refert ad levitatem mentis, quæ io riſum & cachinnos ſe effundit, & maioribus vitiis aditum aperit. Levitas enim mentis & riſus effrenis ſcurriltates, detractiones, & ſubiannationes generat: iras in his qui deluſi ſunt, atque indignationes exſuſcitat, & in apertas contumelias ultrò citròque jactatas non ſemel prorumpit. Hæc inimica eſt compunctionis, hoſtis devotionis: matei autem ineptæ lætitiæ, quæ ſolet ſæpè in triſtitiam ac dolorem deſinere; qoia ſcriptum eſt: *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii luctus occupat.* Inanis profectò riſus dolore miſcetur, dum verbo, quo ridens fratrem pupaiſti, amarus ſermo teſtiſtit: & extremom gaudii luctus occupat, cùm ignominioſo vocabolo, quo illom contenſtaſti, manifeſta in te prolata contumelia reſpondit. Hæc Alvares.

Huius miſtoræ gaudii cum mœrore apud impios ſymbolum eſt alvlus piſcis, aranea magnitudine, qoi ceteros piſces vexat, præſertim thynnos. Sicut ergo thynnus aſylos in tranquillo, ſic omnis voluptas & felicitas humana ſuas caperitur ſpinas. *Splendet ſæpe, at eadem nimbit interdum nigret*, ait Accius in Bacchis. *Mundi gaudia miſta dolori. Symbola.*

Rur-

Rurſum hujus riſus ſymbolum ſunt phalangia animalia lethiſera, quæ cum riſu neçant, teſte Strabone lib. 11. ſic enim mundi riſus ſæpè in tragœdias & gemitus ſolvitur. In quo Lapponum choreas imitari videtur. Lappones enim ſub rigido Septemtrione algentes, ut ſe recreent, convivia inſtruunt aecitis citharœdis, in quibus in ſaltus & choreas effunduntur; ſed mox in gemitus & alta ſuſpiria revolvi, in terram ruunt. Hæc mala mentis gaudia. Vide Olaum lib. 3 cap. 8. Item Fenella pomum gemmeum, quod quicumque tetigiſſet, ſtatim multis jaculis confodiebatur, ut jis cunſoſſus fuit Kemethus rex Scotorum, teſte Cardano lib. 12 cap. 56. Sic voluptas jaculis dolorum ſuos affectas configit. Inſuper uſi Ruſſiæ, qui melli apum inhiantes caput, quod debiliſſimum habent, in clavam ferreis cuſpidibus armatam, quam melli venatores apponunt, impingentes illud ubterunt ſeſque enecant, teſte Olao libr. 18. cap. 14. nimirum *nocet empta dolore voluptas*.

Poteſt tamen Secundò, hæc ſententia generatim accipi de quovis riſu & gaudio ob hujus vitæ commoda, etiam honeſta vel indifferentia. Omne enim hoc gaudium dolore miſcetur, & ſæpè in luctum deſinit.

Cauſa. Cauſa eſt, quòd hæc ſit natura voluptatis & bonorum temporalium, ut multis malis ſint permiſta, quæ dolores creant: ſicut enim omnia miſta conſtant quatuor elementis ſibi invicem contrariis, ſic omnes res conſtatit miſtura contrariarum rerum & qualitatum, quæ triſtitiam & lætitiam pariunt, idque fecit Deus ut ab jis nos avocaret ad ſolida bona & gaudia virtutum & gloriæ cæleſtis. unde vuluit ut in cælo mera & pura eſſent gaudia; in inferno meri & puri dolores & angores: in terra verò, quæ inter cælum & infernum media eſt, gaudiis permiſcuit dolores, ut ad pura cæli gaudia homo aſpiraret, & meros inferni dolores devitaret. Sicut ergo pomo innaſcitur vermis, & vino immiſtæ ſunt fæces: ſic voluptati innatus & immiſtus eſt dolor; unde in eum voluptas deſpumat, in eumque velut in fæces deſinit. Omnia igitur mundana gaudia bevia ſunt & felle mixta, juxta illud vulgu tritum; *Ubi uber, ibi tuber: ubi mel, ibi fel*. *Quomo.* Unde Philoſophi dixere Deum duplex habere dolium, unum mellis, & alterum fellis, & ex utroque cuique ſuum crateram propinare. Et Pſalte: *Calix in manu Domini vini meri plenus miſto: & inclinavit ex hoc in hoc*, pſalm. 74. 9. Et Comicus: *Ita diis placitum eſt: ab eodem culmine voluptas, & ei mœror comes ſequitur*. Apulejus lib. 2. Floridorum: *Verbum verum eſt profectò quod ainat: Nihil quidquam homini tam lætum divinitus datum eſt, quin ei admixtum ſit aliquid difficultatis: ut etiam in ampliſſima quaque lætitia ſulſit quapiam vel parva quærimonia, coniugatione quodam mellis & fellis: ut, ſi quid illud ſaluit, hoc aſperingat*. *Apologus.* Audi apologum Platonis in Phædo. Volupras & dolor apud Jovem ſe vicitſim accuſabant, eunvitiſque lacteſſebant. Ille cùm pacem & amicitiam inter eos conciliare vehementer niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantina catena eos colligavit, ut, quantumcumque odiis diſſiderent. ſemper tamen ſimul eſſent, ſeſeque mutuo ſequerentur. Quid ſub hoc figmento credemus myſterii? In turbidis adverſiſque rebus de fortuna ſecundiore non eſt deſperandum omnino. Rurſum in ſecundis & optatis non eſt vacandum prorſus à metu: nam in vita humana perpetuo læta triſtibus, & triſtia lætis ſuccedunt, & voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. Hoc eſt ergo voluptatis γλυκύπικρον id eſt dulciter amarum, vel ſuavamarum. Athæneus lib. 11. pag. 47. & Herodotus lib: 4. ſcribunt, Hypanim fluvium è fontibus quinque dierum via exilem profluere ac dulcem: deinde poſt aliorum quatuor dierum iter perquam amarum: ita vuluptas initio mellea ad extremum acelcit, & ſit fellea. Nam ut ait Cicero orat. pro Cœlio, & 2. de Orat. *amores & delitiæ celeriter defloreſcunt, & in omnibus rebus voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt*.

Præclarus noſter Romanus Conſul, Philoſophus & Martyr Severinus Boetius lib. 3. metro. 7. ita canit:

Habes annis hoc voluptas:
Stimulis agit furentes:
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fugis, & nimis tenaci
Forſ ifta corda morſu.

Quocirca Epictetus art. 20. *Dignus eſt*, inquit, *deorum Cornel. in Proverb. Salomonis. X.*

convivio, qui rebus creatis moderatè utitur: qui verò licitas etiam voluptates contemnit, non iam convivio Dei eſt, ſed confors.

Alludit Salomon ad riſum effuſum & nimium, qui ſpiritus vitales cordis diſſolvit, itaque cor cruciat, atque in triſtitiam definit. Id videre eſt in melancholicis, qui aliquando lætiſſimi ſunt, & in riſum ſeſe effundunt, ſed mox fiunt triſtiſſimi & meſtiſſimi. Unde ſignum melancholiæ eſt effuſio animi in riſum & lætitiam: hanc enim excitat natura, ut contra melancholiam ſeſe obarmet; ſed ea mox ſobennte vincitur eique ſuccumbit. q. d. Salomon: *In ridendo dolebit cor, & finis lætitiæ triſtitia*.

Exemplum illuſtre & primipilum dat Chriſtum Dominum S Bernard. ſerm. 1. in Dominica Palmarum: in illa enim Chriſtus cum triumphu inductus fuit à populu in Jeruſalem quaſi rex & Meſſias, at quinto dein die ab eodem vociferante Crucifige, crucifige, poſtulatus fuit ad crucem. *Videat*, inqnit, *ſæcularis animus, videat & intelligat, quoniam extrema gaudii luctus occupat*, &c. *Unde & proceſſionis gloria voluit ſublimari, qui paulò poſt ſibi noverat immanere diem ignominioſiſſima paſſionis. Quis ergo ſperare iam debeat in incerto gloriu temporalis, cùm videat in ipſe quoque, qui per eamm non facit, creatore temporum, & conditore univerſitatis, poſt exaltationem tantam, tantam nihilominus humiliationem ſequi? In eadem enim civitate, à plebe eadem, & eodem tempore nunc quidem proceſſionis gloria, & divinis eſt laudibus honoratus; poſtmodum verò interrogatus contumeliis & tormento, & cum ſceleratis reputatus. Hic eſt tranſitoria finis lætitiæ, hic fructus gloriu temporalis. Propterea prudenter orat Propheta: Vt cantet Domino gloria eius, & non compungatur, id eſt proceſſionem habeat, quam paſſio non ſequatur*.

Omnia ergu mundi gaudia antecedit dolor, comitatur dolor, terminat dolor. Sanè Carolus V. præpotens & felix Imperator, cùm Bruxellæ ſuas ditiones & regna in Philippum II. filium ſuum transferret, curam totu ſenatu cum lacrymis profeſſus eſt, ſe toto regni tempore nec ad unum quidem horæ quadrantem puram habuiſſe meramque lætitiam; ſed omnem illam multis curis, angoribus, doloribus permiſtam, & velut felle copioſu inſperſam fuiſſe. Sicut ergu in muſica ſoni graves acutis miſcentur & temperantur, itaque moderatum & ſuavem edunt concentum: ſic Deus ptuſpera adverſis, læta triſtibus miſcet & temperat, ut homo ſuavem temperantiæ, patientiæ, ſpei & orationis edat concentum. Unde S. Ambrul. libr. 1. de Cain & Abel cap. 4. *Deus*, ait, *deliciis & gaudiis noſtris ponit modum, ne ſupra alveum effuſa rationem abruant*. Hæc Prima eſt cauſa. Secundam dat S. Auguſt. ſerm. 29. in Matth. *Ideo*, ait, *Deus feli. it atibus terrenis amaritudines miſcet, ut illa quæratur felicitas, cuius dulcedo non eſt fallax*. S. Chryſoſt. verò homil. in pſal. 123. *Ideo*, inquit, *Deus nec homines ſemper dimittit in triſtitiis, ne deficiant; nec in quiete & proſperitate ſinit, ne fiant ſocordiores: ſed mutationibus ac viciſſitudinibus eorum ſalutem curiat*. Denique ſicut mel ſeneſcens inſtar fellis amareſcit, ſic & voluptas: *Mel omne tuſtum redditur coctione amarum: neque id mirum, cùm vel cibus cauſarum tempore amarius ex dulciori reddatur*, ait Galenus de Antidotis poſt initium.

Concluſio ergo ſit: Vita humana eſt continua tragœdia, cujus cataſtrophe & finis in luctum definit, præſertim in morte. Porrò ſicut tragœdiæ triplex eſt argumentum, ſcilicet terribile, mirabile, & miſerabile, idque ob triplicem finem & affectum, quem in auditore excitare ſatagit, nimirum per terribile terrorem, per mirabile admirationem & venerationem, per miſerabile compaſſionem, uti docet Ariſtot. in Poetica: ſic pariter triplex hoc objectum ſpectat tragœdia vitæ humanæ, ad eumdem triplicem finem & affectum à Deo urdinata, uti patet intuenti; tragici enim aliorum, imò noſtri, caſus Primò, nos deterrent à voluptate, quæ eurum eſt parens; Secundò, venerationem numinis injiciunt ac judiciorum ejus admirationem; Tertiò, compaſſionem, ut moralium tragicæ vitæ compatiamur conſolando & medendu quoad poſſumus

Hujus ergo Salomonis ſententiæ exempla & viva ſpecula ſunt tragici eventus, & neces potentum & felicium hujus ſæculi, ut Cyri, Alexandri, Darii, Pompeii, Julii Cæſaris, Neronis, Vitellii, Galbæ, Juliani, Valentis, &c. ac divitis Epulonis Lucæ 16 22.

Purrò Septuag. vertunt, *in lætitiis non admiſcebitur triſtitia: noviſſimè autem in luctum vadit*: Schuliaſtes, & *extrema eius lætitia mala*. quæ lectio directè adverſatur H brꝛo,

Chaldæo, Vulgatæ Latinæ, cæteriſque omnibus: quare, videtur in ea irrepſiſſe negatio *non*: illa enim ſublata eumdem reddit ſenſum, quem Hebræa & Vulgata: ſic tamen eam cum *non* lueri yelis, ut cæteris congruat, ſic explica, q. d. Licet ſubinde, quantumvis rarò, lætitia ſit pura, ut ei non misceatur triſtitia, tamen illi non præſidendum, nec incumbendum quaſi ſemper duraturæ, quia mox ei ſuccedet triſtitia. Aut ut auctor Catenæ Græcor. qui ſic legit, *Plena lætitia nullus admiſcetur mœror: extrema autem gaudii luctus excipit*, ſicque explicat: Sapiens, inquit, agit de ea lætitia, quæ in futuro ſæculo juſtis obtingit: illa enim plena eſt, & omnis triſtitiæ exors. Gaudii autem extrema præſentis vitæ jucunditatem appellat, q. d. In cælo dumtaxat eſt plena meraque lætitia: in terra autem omne gaudium deſinit in luctum, ideoque in cælis eſt felicitas per omnia felix: in terra autem felicitas infelix ac miſera, ac felix miſeria & infelicitas.

Vers. 14. VIIS SUIS REPLEBITUR STOLTUS (Hebr *averſus corde*; Vatabl. *perverſum cor*; alii, *retroceſſio cordis*) ET SUPER EUM ERIT VIR BONUS] q. d. Stultus, id eſt impius, ad tempus paſcitur ſuis opibus & voluptatibus: at cum ſuperat vir bonus, quia paſcitur bonis ſolidis & æternis, quæ certa fide & ſpe apprehendit. Unde Chald. vertit, *viis ſuis ſaturabitur, qui eſt evanidus corde ſuo: & vir bonus ſatiabitur timore ſuo*. Timor enim annexam habet fidem & ſpem quibus paſcitur & ſatiatur juſtus. Septuag. *viis ſuis ſatiabitur audax corde* (S. Hieron. contra Ruffinum legit, *temerarius*) *à cognitatione autem ſuis erit bonus*. Juſtus enim gaudet ſua fide & ſpe, ex eaque exſpectat ſatietem æternam: ſtultus verò ſuis voluptatibus ſe oppletet & inebriat; at jis non purè nec ſolidè ſaturatur, præſertim quia mox poſt eas exſpectat ſimem æternam. Noſter Salazar per *ſtultum*, vel, ut Chald. *evanidum corde*, accipit ſuperbum; per *virum bonum* verò humilem, q. d. Superbus ſua ſuperbia replebitur, id eſt plenas ſuperbiæ ſuæ pœnas dabit: at humilis humilitatis ſuæ præmium feret, ac præſeretur ſuperbo, illumque ſibi ſubjiciet.

Porrò Cajet. ſic vertit: *viis ſuis ſaturabitur egreſſus à corde, & de foliis ſuis vir bonus* (Hebr. enim מֵעָלָיו *ale* & *folia*, & *ſuper*, vertit Nottet, ſignificat) ſicque explicat: Quiexta ſe ad externas delicias egreditur, ſaturabitur ſuo egreſſu, id eſt ejus pœnas luet, quia deliciis ſaturabitur utque ad naufeam: mox enim illæ ipſi vertentur in tædium, ut pulchrè docet S. Gregorius homil. 36 in Euangel. *Et de foliis ſuis vir bonus*, repete, *ſaturabitur*, id eſt, ait Cajetan. *vir bonus habitans ſe ipſum, non ſolum fructibus, ſed etiam frondibus ſaturatur: quia juſtis omnia cooperantur in bonum juxta illud pſalm. 1. Et folium eius non defluet*. Ubi Theodot. *Folia & flores*, inquit, *ſunt ſpei beatitudinis, fructus eſt ipſa beatitudo*: quia ſicut folia & flores prænuntii ſunt fructuum, imò eos pariunt & caulant; ſic pariter ſpes prænuntia eſt beatitudinis, eamque efficit & caulat. Rurſum folia ſignificant modeſtiam & decorem converſationis exteroæ, ait Origen. in pſalm. 1. hic enim inſtar foliorum tegit, ornat, ſervat & auget id eo em fructuum, id eſt virtutum menti ſoternarum. Jam ſicuri vermes omnes, qui folia veſcuntur, nendo ſila conficiunt, ut crucæ, bombyces, &c. teſte Plinio & Ariſtot. imò bombyces ex ſoliis mori ſila ſerici nent, quibus tandem ſeſe involuentes emoriuntur, ac calore veris revivilcentes fiunt papiliones, evulanteque ſo cælum: ſic pariter ex modeſtia, decore converſationis, ac gratia ſermonis & ædificationis juſtus ſibi net ſila ſpei cæleſtis gloriæ, quibus immoriens ac in reſurrectione revivilcens evolabit in cælum. Unde S. Baſil. homil. 8. Hexamer. docet transformationem bombycis expreſſum eſſe typum reſurrectionis noſtræ. Porrò ipes rectè comparatur ſilo, & ab Hebræis vocatur תְּפִלָּה *tefilla*, id eſt extenſio, ſive filum extenſum: quia ſicut fila, & funiculos inde contortos extendimos longiſſimè, noſque rebus remotiſſimis alligamus & aſtringimus: ſic pariter per ipem, quam ad Deum & ad cælum extendimus, Deo & cælo nos aligamus & linea longæ exſpectationis, qua ſe animus ſperantis ad rem ſperatam extendit & prolongat, dum ad eam ſperando anhelat, itaque quaſi eam ſibi copulat, uti dixi Oſee 2. 15.

Vers. 15. INNOCENS CREDIT OMNI VERBO: ASTUTUS CONSIDERAT GRESSUS SUOS] S. Ambroſ. libr. 3. de Officiis cap. 10. cujus verba translata ſuot in Jus Canonicum, & habentur 22. q. 4. cap. finali, per *innocentem* accipit juſtum, ſimplicem & candidum, qui ex candore ſuo alios metiens, facilè cujus fidem adhibet, nec mali eſt ſuſpicax; qualis fuit Joſue, qui Gabaonitis mentientibus ſe longè diſtitos eſſe, credidit, cumeſque fœdus præter Dei voluntatem injit, Joſue 9. *Et quia*, inquit, *adhuc erat ignotus locorum, atque incolarum inſcius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit; ſed citò credidit. Adeò ſanctæ erat illis temporibus fides, ut fallere aliquis poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſi amica eſt veritas, mentiri neminem putant, fallere quid ſit ignorant: libenter credunt quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectum habere quod non ſunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas. Hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod nocet: & ſi circumſcribitur ab aliquo, de omnibus tamen bona judicat, qui fidem eſſe in omnibus arbitratur.*

Subdit S. Ambroſ. Joſue deprehenſa Gabaonitarum fraude pacem quam eis dederat, non revocaſſe; *ne, dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolveret*.

Verùm pro *innocens* hebr. eſt פֶּתִי *peti*, id eſt parvulus, inexpertus, imperitus, inſipiens, cui quidvis facilè perſuadetur, cujus hic nimia facilitas & levitas ad credendum quidlibet taxator. Vnde Aquila vertit, Σεσῳσμένος, id eſt *delinitus, palpatus credit omni verbo; aſtutus intelligentia utitur*: Symmach. *parvulus* aut *puer*; Chald. & Tigur. *inſipiens*. Vnde Beda: *Hanc innocentiam vertit*, inquit, *& hanc habere docuit aſtutiam Joannes epiſt. 2. c. 4. cùm ait: Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint*.

Sentus ergo clarus & planus eſt, q. d. Rudis, inexpertus & inſipiens facilè credit omni verbo, ac proinde credit cuilibet ſuggeſtioni, impulſui & conſilio, quod ei datur à quolibet, etiam fraudulento & inimico: quo fit ut ſinar ſe duci in ſuam perniciem & ruinam: at verò aſtutus, id eſt cautus & prudens, non credit omni verbo & conſilio, ſed conſiderar greſſus ſuos, ubi ſcilicet prudenter & ſecurè actionis ſuæ pedem figat, necubi in ſcrobem aut foſſam temeritatis & perditionis corruat: quare caurè bonum conſilium à malo djudicat & ſecernit. Unde Syrus vertit, *aſtutus diſcernis bonum à malo*; Chald. *attendit ad bonum ſuum*. Hebr. enim עָשַׁר *aſcur*, id eſt grefſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum אָשַׁר *aſcer*, id eſt beatitudo, felicitas, ſucceſſus rectus bonum hominis. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *ſimplex credit omni verbo: aſtutus animum vadit in pœnitentiam*, q. d. Aſtutus prævidet pœnitenda, id eſt, mala ex verbo & conſilio, quod ei perperam ſuggeritur, ſecutura, quorum cum, ſi id ſequeretur, pœniteret: quare eorum præſcius dicit: Ego tanti pœnitere non emo, non credo, non ſequor illud conſilium: quia ducet me ad ſeram pœnitentiam: damno nimiam credulitatem: quia ejus comea eſt pœnitentia. Hoc ſignificat Hebr. יָבִין *iabin*, id eſt, conſiderat, intelligit, prævidet, quid ſcilicet טוֹב *bon*, id eſt inter bonum & malum conſilium vel iter interſit. Opponit ergo פֶּתִי *peti*, id eſt mollem & flexilem ad credendum הַרְבֵּה *erum*, id eſt cauto & cordato, qui nil credit niſi bene examinatum. nam ut ait Adagiographus: *Cupreſſo non innaſcuntur vermes propter amaritudinem, nec buxo propter duritiem; ita peſtis adulationis fugit ſeveros & triſtitia, ingenia mollia capras & facilia*. Et Seneca: *Ex omnibus*, loquit, *& nulli credere vitium eſt: alterum honeſtis dixerim vitium, alterum turpe*. Tam enim nimia tarditas ad credendum, quam nimia levitas in vitio eſt. Illa eſt hæreticorum, qui nihil credunt, niſi quod vel oculis vident, vel mente comprehendunt, de quibus extat liber de Arte nihil credendi: hæc puerorum eſt & leviculorum.

Paulò aliter Septuag. vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *ſimplex*, inquit, *credit omni verbo: quin aſtutus quoque, qui citiùs credidit quam oportuit, pœnitudine ducitur*, ſicque explicat: Ergo omni verbo credere amentia eſt? eſt omnino. Qui, ait, conſilio & ratione omnia agit, is detrimenta illa, quæ incautis & præcipitibus accidere ſolent, facilè evadit. At vir ſimplex (cujuſmodi eſt, qui poſt primam imaginationem ſtatim concludit, aut quæ ſuperficie tantùm tenus audivit, veſtigio credit) levis & imprudens eſt. Imò verò prudens quoque, ſi primæ impreſſioni fidem mox habuerit, non rarò decipitur, adeoque pœnitentia ducitur.

Denique hæc ſententia generalis eſt, unde variis appli-

cari

cari poteſt. Primò, iis qui credunt adulatoribus, ideoque pluris ſeſe æſtimant quàm revera ſint; Secundò, iis qui credunt ſuggerentibus multa conſilia; Tertiò, iis qui credunt detractoribus, Quartò, iis qui credunt temerariis ſuis imaginationibus & ſuſpicionibus, unde faciunt melancholici, cùm iis reſiſtere debeerent: Hoc ſuggerit melancholia, non veritas; ergo tutiſſimè & falſum eſt, non ærum & verum. Ita ſuadet Seneca libro de Ira: *Nihil*, inquit, *niſi quod in oculos incurrit manifeſtumque erit, credamus* (de alienis vitiis,) *& quotiens ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obtemperemus credulitati. Hæc raſtigatio confuſurum animum efficiet non facilè credendi.*

Adulatoris effigies.

Salomonem ſequitur Siracides Eccli. 19. 4. *Qui citò credit, levis eſt corde, & minorabitur.* vide ibi dicta. Porrò quàm adulatores ſint mendaces & fallaces, ut eis credere non liceat, docet Alanus lib. de Complanctu naturæ: *Hæ*, ait, *ſunt principum lateres, palatii canes, adulationis artifices, fabri laudis, ſigilli falſitatis: hi ſunt qui imaginoſæ commendationis tubam in deorum moribus inſonare, qui ut emungant munera, caput deorum oleo adulationis inungunt.*

Apologus ruminationis.

Hanc gnomen pulchro bovis & porci apologo illuſtrat Cyrillus lib. 1. Apolog moral. c. 11. cujus titulus: *Diligentiore ruminatione omnia digeras priuſquam agas.* Apoſtolus ſic habet: *Poſt aliquantulum ſumpti cibi digeſtionem, dunno bos ipſum ad fauces revocans, rùm recumbens ruminaret, porcus hoc aſpiciens ad eum acceſſit, & dixit: Quid eſt hoc quod agis cornute? Cui ille, Rumino, inquit. Tum porcus: Pudè antè tam onoroſum inguen depaſciſti, cur modò non quæſcis? Nonne ſemel ſatis eſt maſticaſſe? Ad hæc vos itu fortaſſe dixiſſe Vtique mi frater ſi ruminare, nequaquam ita ſentiret. Vbi, quæſo, ſitus eſt alimenti ſenſus, nonne in fauchbus? Propterea quanto diligentiùs edulium maſticamus, tanto ampliùs eiuſdem ſuperum percipimus, & per indubitatum guſtum vehementiùs delectamur. Certè molares dentes duplicis naturæ providè fabricavit, ut maſticatio maior adſit, & guſtandi ſenſus providenter eſſet collocatus in ore, ut delectabiliorem cibum diutiùs ſub fauce teneremus. Quin & quando rumino, melitiùs digero, & alimentum magis deperentum aſſumo. Tunc porcus his inutilis adiunxit. Quis ruminare te docuit? Cui: ille nimirum ars illa me bos agere eruditvit in corpore, quæ ſapientem edocuit ruminare in mente. Prudens enim ſui meditatione ruminat quæcumque dicit, aut facit. Quapropter digeſta quidam loquitur, & probata ſimiliter operatur. Ad quid enim communicatum eſt hominibus clarum rationis conſilium, & charitſſimum illi conceſſum eſt meditationis beneficium, nonne ut his ſalubriter in rebus agendis utatur? Vnde præmeditationis maſticatio ſemper præponenda eſt in cunctis actibus humanis. Qui ſcilicet ſapientia guſtu nutritur, ut plurimum magis digeſtu, & puriore ſtudio ſalutatur.* Addit deinde ſæpiùs idem eſſe expendendum, idque probat ex quatuor cibi digeſtionibus. *Nec ſemel ſatis eſt*, inquit, *rem agendam videre, ſed neceſſe eſt ſubtiliter eam placita ruminare, ſicut quatuor digeſtionibus cibus præcoquitur, ut inde membris purior tribuatur. Omnis enim cibus antequam nutrimentum uniatur, quatuor digeſtionibus præparatur. Primùm vadit ad ſtomachum, & ſui digeritur, & purum ab impuro ſequeſtratur, & quod impurum eſt, per ſeceſſum emittitur. Deinde purum derelictum ad hepar tranſmittitur, ubi digeritur & fit ſanguis, & purum iterum ab impuro ſequeſtratur, atque impurum per urinam emittitur. Deinde purum derelictum à renibus attrahitur, ubi rurſùs digeritur, & iterum ſequeſtratur purum ab impuro, in utrumque per ſudorem & ſputum emittitur. Deinde purum derelictum per membra pergitur, & in membris quarè digeratur, & rurſum purum ab impuro ſequeſtratur, & illud impurum, quod quaſi purum eſt, in vaſis ſpermaticis aſſervatur, & in generatione emittitur, puriſſimum autem derelictum in membrorum ſubſtantiam convertitur, donum anima copulatur, facilum vivum & ſubſtantiu vitæ. Vnde nulla cibi impuritas ad animam accedit, niſi tùm quatuor tibus ab omnibus impuritatibus ſit expurgatus. Tu ergo, charitſſime, quin non ſumimus, impurius ſuſcipis alimentum, & propter hoc divina lege animal inditaris immundum. Quibus auditis, erubeſcens porcus diſceſſit.*

FILIO DOLOSO NIHIL BENE ERIT BONI AUTEM SAPIENTIS PROSPERI ERUNT ACTUS, ET DIRIGETUR VIA EIUS] Hæc gnome non eſt in Hebræo, ideoque in verſibus numerum non habet, ſed copulatur numero verſus præcedentis. Tranſcripſit eam. Noſter ex Sept. qui eam collocarunt cap. præcedenti, ubi eum explicui.

A SAPIENS TIMET, ET DECLINAT A MALO: STULTUS TRANSILIT, ET CONFIDIT] Pro *tranſilit* hebr. מתעבר *mitabber*, quod tam iratè quàm tranſire & tranſilire ſignificat. unde Tigur. vertit, *ſtultus tùm eſt tranſgreſſus confidensque eſt*; Vatabl. verò, *ſtultus inſolescit & confidit*, q. d. loquitur: Stultus ſtomachatur contra legem Dei, & confidit quando peccatum agit. & Chald. *ſtultus ſervet in ſtultitia, & confidat in ea*, Septuag. autem in ſuo codice pro מתעבר *mitabber* per metathefim habuerunt מתערב *mitareb*: unde vertunt μιγνυται ἀνομω, id eſt, *miſcebitur iniquo*: *Sapiens*, inquiunt, *timens declinabit à malo, imprudens autem ſibi fidens miſcebitur iniquo*: & Syrus, *commiſcetur iniquo confidenter*; auctor Catenæ Græcor. *qui ſibi confidit iniquitate polluitur*. Accedit S. Hieron. contra Ruffinum 1 *Sapiens*, inquit, *timendo declinat in malum, ſtultus confidens miſcetur ei*, & Lucifer Calaritanus in Apolog. pro Athanaſio, *ſtultus timendo declinabit in malo*: *inſipiens autem miſcetur confidens iniquo*. Verùm pro *in malo* legendum videtur *à malo*, uti habeot ceteri codices Græci & Latini. Eodem redit terna hæc verſio, q. d. Sapiens timet pœnas & ſupplicia, ideoque declinat à malo, & calamitati ſe ſubtrahit: at ſtultus ira excandeſcens tranſilit leges & jura, miſcetque ſe ioiquis hominibus, & actibus temerariis, confidens nihil inde ſibi mali eventurum, imò ſe dominaturum tam legibus quàm hominibus. quocirca in graves litium tricas, aliaſque calamitates & pœnas ſeipſum conjicit. Unde R. Salomon Hebr. בוטח *botaeh*, id eſt *confidit*, vertit, *labitur & in terram decidit*: ſed perperam, ut patet hebraicè peritis. Sic Remus frater Romuli primos Romæ muros temere tranſiliit, ſed temeritatem hanc luit morte, à fratre Romulo capite plexus. Unde Hugo: *Stultus*, inquit, *eſt velut equus effrenis & execulatus, qui nihil timet, quia nihil videt, unde vulgò dicitur, nihil eſſe audacius equo cæco. Timor* enim *eſt frænum animi ſanientis*, ait S. Baſil quia oculatus proſpicit futuras calamitates ſibi ex malo obventuras: quocirca eas timens à malo abſtinet. Sic videmus eos qui natura ſunt frigidi, ideoque timendi, cavere ſibi à periculis, in quæ improvidè ſe conjiciunt præſervidi, audaces & præcipites. Multò magis id facit timor Dei, qui longè majora gehennæ damna ſibi ex peccato obventura prævidens, omni ſtudio peccatum fugit, ne in tanta incendia ultrò ſe conjiciat. Sic & Beda. *Sicut ſtulti*, inquit, *eſt de ſua alacritate confidere, torrentem rapidum vel voraginem latoremſaltu velle tranſire, ſapientis autem ea planum, vel pontem divertere, in qui peccatum quantum valet, declinat, timens ne involventus malis, ſapiens eſt; ſtultus autem ille, qui contemptim peccat, blandiens ſibi: quia aut poſteriori tempore pœnitentiam agat commiſſorum, aut, ſi repentè moriatur, ſortiter pœnas in eternum ſuſtineat, ſtultus de impunitate confidit.*

IMPATIENS OPERABITUR STOLTITIAM: ET VIR VERSUTOS ODIOSOS EST] Hebr. *brevis* vel *arctus animi facit ſtultitiam, & vir cogitationum odietur*. *Brevis animi* eſt קצר אפים, id eſt velox ad iram, ſicut longus, vel latus, naribus vocatur μακροθυμος, id eſt longanimus & tardus ad iram: hoc enim ſignum eſt levitatis, illud choleræ, imò & cauſa, quia in eo qui latas habet nares, hic hùc ſpiritus & cholera expirat; cùm in eo qui arctas habet nares, ſtringatur & comprimatur, itaque eum faciat cholericum, uti diximus Exodi 34. 6.

Pro *vir verſutus* hebr. eſt איש מזמות *vir mezimmot*, id eſt, vir cogitationum, molitionum, machinationum, id eſt, vir cogitabundus, multa machinans & moliens. Sed quia id variè fieri poteſt, hinc variè hìc vertitur. Primò, Chald. accipit lentum & tardum: *Qui præcepit*, inquit, *eſt in ſpiritu ſuo, reputatur ſtultus, & odio proſequuntur diſſerentem conſilium ſuum*, ſcilicet lentum & morioſum, præſertim qui dilata ira furorem compeſcit: iracundi enim oderunt frigidos, tardos & moderatos, quaſi ſui diſſimiles, tuæque iræ & præcipitationi obſtantes. Rurſum *vir cogitationum*, ait Vatabl. eſt vir qui tempet cogitat & nihil agitat, putà otiolus, quem quaſi pigrum, inertem & inutile terræ pondus, omnes oderunt.

Secundò, Septuag. per virum cogitationum, ſive cogitabundum, accipiunt virum prudentem; unde vertunt, *impatiens agit cum temeritate, vir autem prudens multa ſuffert*. Auctor Catenæ Græcor. *multa diſſimulat, & ſuſtinet*. Videntur ipſi in ſuo codice legiſſe נשא *niſa*, id eſt, ſuffe-

rei,

Chaldæo, Vulgatæ Latinæ, ceteriſque omnibus: quare, videtur in ea ittephiſſe negatio *non*: illa enim ſublata eumdem reddit ſenſum, quem Hebræa & Vulgata: ſic tamen eam cum *Tu non* tueri velis, ut ceteris congruat, ſic explica, q. d. Licet ſubinde, quantumvis ratò, lætitia ſit pura, ut ei non miſceatur triſtitia, tamen illi non præfidendum, nec incumbendum quaſi ſemper duraturæ, quia mox ei ſucedet triſtitia. Aut ut auctor Catenæ Græcor. qui ſic legit, *Plena lætitia nullus admiſcetur mœror: extrema autem gaudii luctus excipit*, ſicque explicat: Sapiens, inquit, agit de ea lætitia, quæ in futuro ſæculo juſtis obtingit: illa enim plena eſt, & omnis triſtitiæ expers. Gaudii autem ea trema præſentis vitæ jucunditatem appellat, q. d. In cælo dumtaxat eſt plena meraque lætitia: in terra autem omne gaudium deſinit in luctum, ideoque in cælis eſt felicitas per omnia felix: in terra autem felicitas infelix ac miſera, ac felix miſeria & infelicitas.

VERS. 14. VIIS SUIS REPLEBITUR STOLTUS] Hebr *averſus corde*; Vatabl. *perverſum cor*; alii, *retrocedens cordis*; SAT SUPRA EUM SAIT VIR BONUS] q. d. Stultus, id eſt impius, ac tempus paſcitur ſuis opibus & voluptatibus: at cum luperat vir bonus, quia paſcitur bonis ſolidis & æternis, quæ certa fide & ſpe apprehendit. Unde Chald. vertit, *viis ſuis ſaturabitur, qui eſt evanidus corde ſuo*; & *vir bonus ſatiabitur timore ſuo*. Timor enim annexam habet fidem & ſpem quibus paſcitur & ſatiatur juſtus. Septuag. *viis ſuis ſatiatur audax corde* (S. Hieron. contra Ruffinum legit, *temerarius*) *à cognitatione autem ſuis vir bonus*. Juſtus enim gaudet ſua fide & ſpe, ea eaque exſpectat ſatiem æternam; ſtultus verò ſuis voluptatibus ſe opplet & inebrat; at jis non pure nec ſolidè ſaturatur, præſertim quia moa poſt eas exſpectat ſimem æternam. Noſter Salazar per *ſtultum*, vel, ut Chald. *evanidum corde*, accipit ſuperbum: per *virum bonum* verò humilem, q. d. Superbus ſua ſuperbia replebitur, id eſt plenas ſuperbiæ ſuæ pœnas dabit: at humilis humilitatis ſuæ præmium feret, ac præſeretur ſuperbo, illumque ſibi ſubjiciet.

Porrò Cajet. ſic vertit: *viis ſuis ſaturabitur egreſſus à corde, & de foliis ſuis vir bonus* (Hebr. enim מעליו *alis & folia, & ſuper*, vertit Noſter, ſignificat) ſicque explicat: Qui extra ſe ad externas delicias egreditur, ſatiabitur ſuo egreſſu, id eſt ejus pœnas luet, quia deliciis ſaturabitur utique ad nauſeam: mox enim illæ ipſi vertentur in tædium, ut pulchrè docet S. Gregorius homil. 36 in Euangel. *Et de foliis ſuis vir bonus*, repete, *ſaturabitur*, id eſt, ait Cajetan. *vir bonus habitans ſe ipſum, non ſolùm fructibus, ſed etiam frondibus ſaturatur: quia iuſtis omnia cooperantur in bonum juxta illud Pſalm. 1. Et folium eius non defluet.* Ubi Theodor. *Folia & flores*, inquit, *ſunt ſpes beatitudinis, fructus eſt ipſa beatitudo*: quia ficut folia & flores prænuntii ſunt fructuum, imò eos pariunt & cauſant; ſic pariter ſpes prænuntia eſt beatitudinis, eamque efficit & cauſat. Rurſum folia ſignificant modeſtiam & decorem converſationis externæ, ait Origen. in pſalm. 1. hic enim noſtar foliorum tegit, ornat, ſervat & auget fructuum, id eſt virtutum menti internarum. Jam ſicuri vermes omnes, qui ſolus velcuntur, pendo ſila conficiunt, ut erucæ, bombyces, &c. teſte Plinio & Ariſtot. imò bombyces ex ſolus mori fila ferici nent, quibus tandem ſeſe involuentes emoriuntur, ac calore veris reviviſcentes fiunt papiliones, evolantque in cælum: ſic pariter ea modeſtia, decore converſationis, ac gratia ſermonis & ædificationis juſtus ſibi net fila ſpei cæleſtis gloriæ, quibus immoriens ac in reſurrectione reviviſcens evolabit in cælum. Unde S. Baſil. homil. 8. Hexamer. docet transformationem bombycis expreſſum eſſe typum reſurrectionis noſtræ. Porrò ſpes rectè comparatur filo, & ab Hebræis vocatur תקוה *tecua*, id eſt extenſio, ſive filum extenſum: quia ſicut fila, & funiculos inde contortos extendimus longiſſimè, nolque rebus remotiſſimis alligamos & aſtringimus: ſic pariter per ſpem, quam ad Deum & ad cælum extendimus, Deo & cælo nos aligamus & linea longæ expectationis, qua ſe animus ſperantis ad rem ſperatam extendit & prolongat, dum ad eam ſperando anhelat, itaque quaſi eam ſibi copulat, uti dixi Oſee 2. 15.

INNOCENS CREDIT OMNI VERBO: ASTUTUS VERS. 15. CONSIDERAT GRESSUS SUOS] S. Ambroſ. libr. 3. de Officiis cap. 10. cujus verba translata ſunt in Jus Canonicum, & habentur 22. q. 4. cap. finali, per *innocentem* accipit juſtum, ſimplicem & candidum, qui ex candore ſuo alios metiens, facilè cujus fidem adhibet. nec malè eſt ſuſpicax; qualis fuit Joſue, qui Gabaonitis mentientibus ſe longè diſſitos eſſe, credidit, cumeique fœdus præter Dei voluntatem injit, Joſue 9. *Et quia*, inquit, *adhuc erat ignotus locorum, atque incolarum inſcius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit; ſed ſtatim credidit. Adeò ſanctum erat illis temporibus fides, ut fallere aliquis poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui ſeipſos de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſi amica eſt veritas, mentiri neminem putant, fallere quid ſit ignorant: libenter credunt quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectum habere quod non ſunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas. Hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod nocet: & ſi circumſcribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem oſſi in omnibus arbitratur.*

Subdit S. Ambroſ. Joſue deprehenſa Gabaonitarum fraude pacem quam eis dederat, non revocaſſe; *ne, dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolveret.*

Verùm pro *innocens* hebr. eſt פתי *peti*, id eſt parvulus, inexpertus, imperitus, inſipiens, cui quidvis facilè perſuadetur, cujus hinc nimia facilitas & levitas ad credendum quidlibet taxatur. Vnde Aquila vertit, Σαγήνευτον, id eſt *delinitus, palpatus credis omni verbo; aſtutus intelligentia nititur*: Symmach. *parvulus* aut *puer*; Chald. & Tigur. *inſipiens*. Vnde Beda: *Hanc innocentiam vertit*, inquit, & *hanc habere dicuit aſtutiam* Ioannes epiſt. 3. c. 4. cùm ait: *Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint.*

Senſus ergo clarus & planus eſt, q. d. Rudis, inexpertus & inſipiens facilè credit omni verbo, ac proinde creditur cuilibet ſuggeſtioni, impulſui & conſilio, quod creditur à quolibet, etiam fraudulento & inimico: quo fit ut ſinat ſe duci in ſuam perniciem & ruinam: at verò aſtutus, id eſt cautus & prudens, non credit omni verbo & conſilio, ſed conſiderat greſſus ſuos, ubi ſcilicet prudenter & ſecurè actionis ſuæ pedem figat, necubi in ſcrobem aut foſſam temeritatis & perditionis corruat: quare cautè bonum conſilium à malo dijudicat & decernit. Unde Syrus vertit, *aſtutus diſcernit bonum à malo*; Chald. *attendit ad bonum ſuum*. Hebr. enim ערום *aſcur*, id eſt greſſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum ערם *oſur*, id eſt beatitudo, felicitas, ſucceſſus rectus. bonum hominis. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *ſimplex credit omni verbo*; *aſtutus autem vadit in pœnitentiam*, q. d. Aſtutus prævidet pœnitenda, id eſt, mala ex verbo & conſilio, quod ei perperam ſuggeritur, ſecutura, quorum cum, ſi id ſequeretur, pœniteret: quare eorum præcius dicit: Ego tanti pœnitere non emo, non credo, non ſequor illud conſilium: quia ducet me ad ſeram pœnitentiam & damno nimiam credulitatem: quia ejus comes eſt pœnitentia. Hoc ſignificat Hebr. יבין *iebin*, id eſt, conſiderat, intelligit, prævidet, quid ſcilicet טוב *bon*, id eſt inter bonum & malum conſilium veliter interſit. Opponit ergo פתי *peti*, id eſt mollem & flexilem ad credendum ערום *arum*, id eſt cauto & cordato, qui nil credis niſi bene examinatum. nam urait Adagiographus: *Cuperſio non innaſcuntur vermes propter amariſudinem, nux buxo propter duritiam; ita paſtis adulationis fugis ſevera & triſtitia, ingenia mollia capiat & facilia.* Et Seneca: *Ex omnibus*, inquit, & *nulli credere vitium eſt: alterum innocentis diarium vitium, alterum ſtulti.* Tam enim nimia tarditas ad credendum, quam nimia levitas in vitio eſt. Illa eſt hæreticorum, qui nihil credunt, niſi quod vel oculis vident, vel mente comprehendunt, de quibus extat liber de Arte nihil credendi: hæc puerorum eſt & leviculorum.

Paulò aliter Septuag. vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *ſimplex*, inquit, *credit omni verbo: quin aſtutus quoque, qui citiùs credidit quam oportuit, pœnitudine docetur*, ſicque explicat: Ergo omni verbo credere amentia eſt! eſt omnino. Qui, ait, conſilio & ratione omota agit, is detrimenta illa, quæ incautis & præcipitibus accidere ſolent, facilè evadit. At vir ſimplex (cujuſmodi eſt, qui poſt primam imaginationem ſtatim concludit, aut quæ ſuperficie tantùm tenus audivit, evelligio credit, levis & imprudens eſt. Imò verò prudens quoque, ſi primæ impreſſioni fidem mox habuerit, non rarò decipitur, adeoque pœnitentia docetur.

Denique hæc ſententia generalis eſt, unde variis applicati

cari poteſt. Primò, iis qui credunt adulatoribus, ideoque pluris ſeſe æſtimant quàm revera ſint; Secundò, iis qui credunt ſuggerentibus mala conſilia; Tertiò, iis qui credunt detractoribus, Quartò, iis quæ credunt temeritatis ſuis imaginationibus & ſuſpicionibus, ut faciunt melancholici, cùm iis reſiſtere deberent, ſibique dicere: Hoc ſuggerit melancholia, non veritas; ergo triſte & falſum eſt, non lætum & verum. Ita ſuadet Seneca lib. 2 de Ira: *Nihil*, inquit, *niſi quod in oculos incurrat manifeſtumque erit, credamus* (de alienis vitiis,) *& quotiès ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obtemperemus credulitatem. Hæc caſtigatio conſuetudinem efficiet non facilè credendi.*

Salomonem ſequitur Siracides Eccli. 19. 4. *Qui citò credit, levis eſt corde, & minorabitur.* vide ibi dicta. Porrò quàm adulatores ſint mendaces & fallaces, ut eis credere non liceat, docet Alanus lib. de Complanctu naturæ: *Hæc, ait, ſunt principum lateralis, palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falſitatis: bi ſunt qui magniloqua commendationis tuba in divitum moribus infonant, qui ut emungant munera, capax divitis oleo adulationis unguunt.* *Adulatoribus effigiat.*

Hanc gnomen pulchro bovis & porci apologo illuſtrat Cyrillus lib. 1. Apolog moral. c. 11. cujus titulus: *Diligentiore ruminatione omnia digerat priuſquam agat.* Apoſtolus ſic habet: *Poſt aliquantulum ſumpſi cibi digeſtionem, deamo bos ipſum ad ſaneos revocans, cùm recumbens ruminaret, porcus hoc aſpicions ad eam acceſſit, & dixit: Quid eſt hoc quod agis coram te? Cui ille, Rumino, inquit. Tum porcus: Pudè antè tam onoroſum in agro depaſciſti, cur modò non gaioſcis? Nonne ſemel ſatis eſt maſticaſſe? Ad hæc vos ita ſortus dixiſſe? Utique mi frater ſe ruminare, nequaquam ita ſentires. Vbi, quæſo, ſitus eſt alimenti ſenſus, nonne in faucibus? Propterea quanto diligentiùs eduhum maſticamus, tanto amplius eiuſdem ſaporem percipimus, & per iudicialem guſtum vehementiùs delectamur. Certè molares dentes duplices natura provida fabricavit, ut maſticatio major adſit, & guſtandi ſenſus providenter eſt collocatus in ore, ut delectatione cibum diutiùs ſub fauce teneamus. Quin & quando rumino, meliùs digero, & alimentum magis depuratum aſſumo. Tunc porcus his auditis adiunxit. Quis ruminare te docuit? Cui: ille animum ars illa me bos agere erudivit in corpore, quæ ſapientem edocuit ruminare in mente. Prudens enim ſu tili meditatione ruminat quæcumque dicit, aut facit. Quapropter digeſtu quidem loquitur, & probato ſimiliter operatur. Ad quid enim communicatum eſt homini clarum rationis conſilium, & chariſſimum illi conceſſum eſt meditationis bonum? aonne ut his ſolubriter in rebus egeadis atoeur? Vnde præmeditationis maſticatio ſemper præponenda eſt in cunctis actibus humanis. Quiſcilicet ſapientia gubernantur, ut plurimum magis digeſtu, & puriora ſtudia ſectantur.* Addit deinde ſæpiùs idem eſſe expendendum, idque probat ex quatuor cibi digeſtionibus. *Nec ſemel ſatis eſt*, inquit, *rem agendam videre, ſed neceſſe eſt ſubtiliter eam pluries ruminare, fiunt quatuor digeſtionibus cibus præcoquitur, ut inde membris porro tribuatur. Omnis enim cibus antequam anima uniatur, quatuor digeſtionibus præparatur. Primùm vadit ad ſtomachum, & ibi digeritur, & purum ab impuro ſequeſtratur, & quod impurum eſt, per ſecceſſum emittitur. Deinde purum derelictum ad hepar tranſmittitur, ubi digeritur & fit ſanguis, & purum iterum ab impuro ſequeſtratur, atque impurum per urinam emittitur. Deinde purum derelictum à renibus attrahitur, ubi tertiò digeritur, & iterum ſequeſtratur purum ab impuro, impurumque per ſuderem & ſputum emittitur. Deinde purum derelictum per membra ſpargitur, & in membris quartò digeritur, & rurſum purum ab impuro ſequeſtratur, & illud impurum, quod quaſi purum eſt, in vaſis ſpermaticis aſſervatur, & in generationis emittitur, pariſſimum autem derelictum in membrorum ſubſtantiam converſum, domum anima copulatur, factum vivum & ſubſtantia vitæ. Vnde nulla cibi impuritas ad animam accedit, niſi cùm quater cibus ab omnibus impuritatibus fit expurgatus. Tu ergo, chariſſime, quia non ruminas, impurius ſuſcipis alimentum, & propter hoc divina lege animal indicaris immundum, Quibus auditis, erubeſcens porcus diſceſſit.* *Apologus ruminationis.*

FILIO DOLOSO NIHIL BENE EVENIT: SERVO AUTEM SAPIENTI PROSPERI ERUNT ACTUS, ET DIRIGITUR VIA EIUS.] Hæc gnome non eſt in Hebræo, ideoque in verſibus numerum non habet, ſed copulatus numero verſus præcedentis. Tranſcripſit eam. Noſter ex Sept. qui eam collocarunt cap. præcedenti, ubi eum explicui.

SAPIENS TIMET, ET DECLINAT A MALO: STULTUS TRANSILIT, ET CONFIDIT.] Pro *tranſilit* hebr. מִתְעַבֵּר *mitabber*, quod tam iraſci quàm tranſire & tranſilire ſignificat. unde Tigur. vertit, *ſtultus cùm eſt tranſgreſſus confidens eſt*; Vatabl. verò, *ſtultus iraſcitur & confidit*, q. d. inquit: Stultus ſtomachatur contra legem Dei. & confidit quando peccatum agit. & Chald. *ſtultus ſervet in ſtultitia, & confidit in ea*, Septuag. autem in ſuo codice pro מִתְעַבֵּר *mitabber* per metathelim habuerunt מִתְעָבֵר *mitareb*; unde vertunt μιγνυται αἰσχυνη, id eſt, *miſcebitur iniquo*: *Sapiens*, inquiunt, *timens declinabit à malo, imprudens autem ſibi fidens miſcebitur iniquo*: & Syrus, *commiſcetur in eo confidenter*; auctor Catenæ Græcor. *qui ſibi confidit inquit aut polluitur*. Accedit S. Hieron. contra Ruffinum: *Sapiens*, inquit, *timendo declinat in malum, ſtultus confidens miſcetur ei*, & Lucifer Calaritanus in Apolog. pro Athanaſio, *ſtultus timendo declinabit in malo: inſipiens autem miſcetur confidens iniquo*. Verùm pro *in malo* legendum videtur *à malo*, uti habent ceteri eodices Græci & Latini. Eodem redit terna hæc verſio, q. d. Sapiens timet pœnas & ſupplicia, ideoque declinat à malo, & calamitati ſe ſubtrahit: at ſtultus ira excandeſcens tranſilit leges & jura, miſcetque ſe iniquis hominibus, & actibus temeritatis ſuæ confidens nihil inde ſibi mali eventurum, imò ſe dominaturum tam legibus quàm hominibus. quocirca in graves lium tricas, aliaſque calamitates & pœnas ſeipſum conjicit. Unde R. Salomon Hebr. בוטח *boteach*, id eſt *confidit*, vertit, *labitur & in terram decidit*: ſed perperam, ut patet hebraicè peritis. Sic Remus frater Romuli primos Romæ murus temere tranſiliit, ſed temeritatem hanc luit morte, à fratre Romulo capite plexus. Unde Hugo: *Stultus*, inquit, *eſt velut equus effrenis & exeuſatus, qui nihil timet, quia nihil videt, unde vulgò dicitur, nihil eſſe audaciùs equo cæco. Timor* enim *eſt frænum animæ exultantis*, ait S. Baſil quia oculatus proſpicit futuras calamitates ſibi ex malo obventuras: quocirca eas timens à malo abſtinet. Sic videmus eos qui natura ſunt frigidi, ideoque timendi, cavere ſibi à periculis, in quæ improvidè ſe conjiciunt præſervidi, audaces & præcipites. Multò magis id facit timor Dei, qui longè majora gehennæ damna ſibi ex peccato obventura prævidens, omnia ſtudio peccatum fugit, ne in tanta incendia ultrò ſe conjiciat. Sic & Beda. *Sicut ſtulti*, inquit, *eſt de ſua alacritate confidere, torrentem rapidum vel voraginem latoremſaltu velle tranſire, ſapientis autem ad ploaum, vel pontem divertere, ita qui peccatum quo mum valet, declinat, timens ne involuantus malis, ſapiens eſt; ſtultus autem ille, qui contemptim peccat, blandiens ſibi: quia aut poſteriori tempore præſentiam agat commiſſorum, aut, ſi repentè moriatur, ſortem pœnæ in eum juſſerit.* Denique Glotta interlinealis ſic explicat. *Sapiens pœnas timet, ſtultus de impunitate confidit.*

IMPATIENS OPERABITUR STOLTITIAM: ET VIR VERSUTUS ODIOSUS ERIT.] Hebr. *kotzer* vel *atſtut naribus facit ſtultitiam, & vir cogitationum odietur. Kotzer naribus* eſt ὀξυθυμος, id eſt velox ad iram, ſicut longus, vel latus, naribus vocatur μακροθυμος, id eſt longanimus & tardus ad iram: hoc enim ſignum eſt levitatis, illud choleræ, imò & cauſa, quia in eo qui latas habet nares, tàc hùs ſpiritus & cholera expirat; cùm in eo qui arctas habet nares, ſtringatur & comprimatur, itaque eum faciat cholericum, uti dixi Exod. 34. 6. VERS. 17.

Pro *vir verſutus* hebr. eſt אִישׁ מְזִמּוֹת *is mezimmot*, id eſt, vir cogitationum, molitionum, machinationum, id eſt, vir cogitabundus, multa machinans & molitus. Sed quia id variè fieri poteſt, hinc variè hic vertitur. Primò, Chald. accipit lentum & tardum: *Qui præceps*, inquit, *eſt in ſpiritu ſuo, reputatur ſtultus, & odio proſequitur diffidentem conſilium ſuum*, ſcilicet lentum & morioſum, præſertim qui dilata ira furorem compeſcit: iracundi enim oderunt frigidos, tardos & moderatos, quaſi ſui diſſimiles, luæque iræ & præcipitationi obſiſtentes. Rurſum *vir cogitationum*, ait Vatabl eſt vir qui temper cogitat & nihil agitat, putà otioſus, quem quaſi pigrum, inertem & inutile terræ pondus, omnes oderunt.

Secundò, Septuag. pet virum cogitationem, ſive cogitabundum, accipiunt virum prudentem; unde vertunt, *impatiens agit cum temeritate, vir autem prudens multa ſuffert*. Auctor Catenæ Græcor. *multa diſſimulat, & ſuſtinet.* Videntur ipſi in ſuo codice legiſſe נָשָׂא *naſa*, id eſt, ſuſtu-

ſet,

ret, tolerabit, pro quo Noſter & ceteri interta littera *nan* legunt נוּעַ *iiſſane*, id eſt, odietur. Tigurina accipiens ע pro נ (has enim litteras inter ſe commutant Hebræi) & pro ב *ſin* legendo ב *ſchin*, putà pro שָׂנֵא *iiſſane* legendo שָׂחֵא *iiſſeane*, vel *iiſne*, id eſt *mutabitur*, vertit, *irascendus designat stultitiam: qui autem circumspectus est, aliter agit*. Porrò, Septuag. ſic explicant, ſicque eos Vulgatam Latinam adaptat noſter Salazar: Differentiam, ioquit, inter imprudentem virum, & eum qui prudentia pollet, deſcribit Salomon. Ille enim ex ira multa committit temeraria & abſurda, hic verò multa patitur: ille infert damna, hic ſuſtinet; ille ictus & plagas aliis infligit, hic exſipit: ille irrogat injurias, hic ab aliis illatas non detrectat. Ad hunc ſenſum revocanda eſt translatio Vulgata: *Impatiens operatur stultitiam*, id eſt, ſtultiſſimè iracitur ac ſævit. *& vir versutus odiosus est*: is nimirum qui ex verſutia & calliditate laudabilitet iram cohibet, & illatas ſibi injurias & contumelias æquo animo perfert, invictus eſt eidem ſtultitiæ, &c. Verum hic ſenſus videtur coactior. Ergo.

Tertiò, plaoè & genuinè Noſter per virum cogitationum accipit verſutum, qui ſcilicet mente vertat artes & fraudes, ac per dolos machinatur alios mala, ut odium, vel malitiam ſuam in eos data occaſione exprimat: verſutus enim vocatur, qui mentem ad malitiam convertit, vel qui inconſtanti quodam animi motu huc atque illuc varie & ſimulatè fertur. Unde Feſtus, *Versuti*, ait, *dicuntur, quorum mentes crebrò ad malitiam vertuntur*. Et Cicero libr. 3. de Natura deorum: *Versutos eos appello, quorum celeritas mentis versatur*. Verſuto affinis eſt verſipellis, qui ſcilicet facilè vertit pellem, hoc eſt vultum, & quomodolibet faciem mutat, purà callidus, ſimulator, veterator. Opponit enim Salomon iracundum, qui ſtatim iram ſuam prodit per ſigna & verba impatientiæ, verſuto, qui iram eſſlidè premit, & ad tempus diſſimulat, quærítque nocendi & ulciſcendi ſe opportunitatem & modum. Impatiens enim ilicò bilem evomit, tantumque in eo peccat, quòd iram ſtultè promit & prodit per clamores geſtuſque inconditos: unde ab eo parum, vel nihil, ubi jam ira deferbuit, tibi metuendum eſt: tantùm furenti ad momentum cede & file. Iracundos enim, ait S. Gregor. 3. parte Paſtor. admonit. 17. *melius corrigimus, si in ipsa ira [nа commotione declinamus: perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se redditi tanto libentiùs exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt*. At verſutus diſſimulat iram, ſimulat amicitiam, coquit veritatque animo dolos, quibus ta incautum eùm minimè putabis opprimet: hic ergo tibi metuendus eſt. Ita eorum & excandeſcentia impatientis ſimilis eſt flammæ, quæ accenſa ardore ſuo iiicò ſeipſam conſumit: odium verò verſuti ſimile eſt carbonibus ignitis, ſed cinere obtectis, quos cùm imprudens tetigeris, ab igne latente aduſeris.

Rurſum impatiens ſimilis eſt cani latranti, ſed non mordenti, verſutus verò ſimilis eſt ſerpenti non latranti, ſed ſecretò mordenti. Proverbium ergo hoc monet, nihil agendum per iram, multò minùs per odium & dolum. *Ira enim eſt momentanea inſania*, ait S. Baſil. homil. de ira. Et S. Chryſoſt. homil. de manſuetudine: *Equis*, inquit, *videns hominem ira furere, dubitaret vel demonis agitari miſerum, vel voluntariè in tantam inſaniam proſilire? Ira voluntarius damon, optata inſania, mentis eſt defectio. Dolus verò & odium obſtinato eſt inſania, obſtinatus demon. Non ergo*, ait auctor ſerm. ad Fratres in Eremo apud S. Auguſt. tomo 10. ſerm. 28. *habeamus eos inimicam odio, ne filii Jadæ prodamur ſimus, ne tua eo ſuſpendamur, & à diabolo pariter cum eo trahamur ad tartara. Qui odium in corde portat, ſecundus diabolus eſt: & qui pacem impedit, Antichriſtus eſt: & qui pacem ordinat inter fratres, revera filius Dei eſt*.

Vers. 18. POSSIDEBUNT PARVULI STULTITIAM, ET EXPECTABUNT ASTUTI SCIENTIAM] Pro *poſſidebunt* hebr. eſt יִנְחַל *nachalu*, id eſt *hereditabunt*, ut vertunt Aquila, Symmach. Theodot. & Syrus. Quæ vox ſignificat Primò, parvulos, id eſt inſipientes, quaſi innatam habere ſtultitiam, ait Vatabl. ut eis propria quaſi dos, hereditas & peculium eſſe videatur. Secundò, eos non finere ſe avelli à ſtultitia, ſicut heres non patitur ſe divelli à ſua hereditate. Tertiò, illos ſtultitia gaudere, paſci & frui, velut opimo ſuo prædio. Quartò, illos A ſtultitiam ſuam aliis commuoicare, ſicut dives bona agri aliis communicat. Unde Septuag. vertunt, *dividunt imprudentes malum: astuti autem tenebunt ſenſum*. Stultitia enim hic practica accipitur, putà malum & malitia, ſicut ex adverſo *ſcientia* vel *ſapientia* accipitur pro bono, ipſaque bonitate & virtute. Porrò τὸ *dividunt* auctor Catenæ Græcor. tripliciter explicat: *Opponit*, inquit, *malitiæ ſoſum: malitia autem opponitur veritati: ſenſus itaque hoc loco ſignificat virtutem. Malitiam*, inquit, *quaſi quoddam diſcretum obſonium inter ſe dividunt ſtulti: nec non in partes & ſortes diſcindunt; vel dividunt inter ſe nequitiam ſtulti. Nam qui temerarius vel plus iuſto audax eſt, is formidoloſus non eſt: neque qui palpo vel, adulator eſt, is quoque ſuperbus eſt*. Alius ibidem ſic explicat: *Idem ſtatuatur de cæteris ſimilibus oppoſitis vitiis. Inſipientes dividunt inter ſe malitiam quaſi communem theſaurum: quandoquidem & ſeſe mutuo odio habent, & ſe invicem mordent, & iniuria afficiunt, & ſibi mutuo invident: & ita malitia ex æquo quodammodo inter ſe partita contra ſe invicem inſurgunt. Juſti autem ſenſum obtinuere, quia omnibus ſenſibus imperant, eoſdemque in officio accuratè continent, ne videlicet per viſum, vel auditum, aut olfactum, aut guſtum, aut tactum, aut per verba, aut facta, aut cogitata aliquid committant quod Deum offendat, adeoque cæleſti regno indignos ſeſe reddant*.

Myſticè, Hugo: *Sapientes*, inquit, *hujus mundi ideo parvuli appellantur à Sanctis, quia quaſi parvuli pueri abecedarii ſeu elementarii, in libro naturæ pulchritudinem creaturarum, ſuæ lectoris huius libri, admirantur & ſtupent: ſenſum autem earum, ſcilicet Dei potentiam, ſapientiam, bonitatem & alia attributa, omnino non capiunt*.

Porrò *expectabunt aſtuti ſcientiam*, hoc eſt, prudentes ſtudebunt ſcientiæ & virtuti, patienter expectantes ſtudii & laboris ſui fructum, ut ſcilicet ſcientiæ & virtutis perfectionem aſſequantur, poſſideant & teneant, ut verum Septuag. adeò ut eam in alios effundant. Unde Syrus vertit, *prudentes dividunt ſcientiam*, ſicut divites pauperibus, & parentes filiis dividunt panem & eſcam.

Pro *expectabunt* hebr. eſt יִכְתְּרוּ *iacthiru*, quod propriè ſignificat cingere & coronare. Unde Chald. vertit: *corona aſtutorum eſt ſcientia*; R. Salomon, *aſtuti capiti ſuo ſcientia coronam nectent*; Aben Ezra, *ſapientes ſcientiæ diadema acquirent, & ad honores evehentur*; Vatabl. *ſolertes coronabunt ſe ſcientia*; Pagnin. *coronabuntur ſcientia*; alii, *coronabunt ſcientiam*; alii, *coronabunt alios ſcientia*. Ternas haſce verſiones appoſitè & rapidè explicat Baynus, Vatabli Janſen Cajetan. & ex jis noſter Salazar. Prima eſt, inquit, *Aſtuti imponent ſibi coronam ſcientiam*: id eſt, ſola virtutis & honeſtatis cognitione gloriabuntur & efferentur, & quaſi corona redimiti regis alii imperabunt. Vel aliter: Eam cognitionem veluti coronam quamdam excipient, qua ſui ipſorum reges & imperatores conſtituentur ad moderandas animi vires. Secunda eſt: *Aſtuti coronabunt ſcientiam*, q. d. Plurimos quidem ad veræ ſapientiæ ſtudium adducent, ut jam non deſtituta, ſed plurimorum diſcipulorum turba cincta & coronata videatur. Vel. *coronabunt ſcientiam*, hoc eſt, nobilitabunt illam, gloria & ſplendore donabunt. Nam cùm ſapientes ob ſapientiæ ſuæ vim coronam, honores atque imperium forte adepti ſint, non tam ipſi quàm eorum ſapientia redimitur & coronatur. Sic enim vulgò litterarum & ſapientiæ præmia & ornamenta dicimus ea, quæ litteratis & ſapientibus conferuntur. Tertia eſt: *Et aſtuti coronabunt alios ſcientia*, id eſt, non modò ibi ipſis ſapient, ſed etiam aliis, quos ſimili ſapientia condecorabunt & honeſtabunt.

JACEBUNT MALI ANTE JANUAS: ET IMPII ANTE PORTAS JUSTORUM] Pro *jacebunt* hebr. eſt יִשְׁחֲווּ *ſchachu*, id eſt *incurvabuntur*; Septuag. *labentur*; Syrus, *cadent*; Chald. *corruent mali coram bonis, & impii obſtupeſcent ad portis juſtorum*. Id ita fore in futuro ævo cenſent R. Salomon, Beda & Hugo: tunc enim dives Epulo; ante cujus menſam jacuit pauper Lazarus, jacebit ante pedes Lazari: Nero confuſus jacebit ante pedes S. Petri & Pauli: Trajanus infelix procumbet ante pedes S. Ignatii, Decius ante pedes S. Laureotii. Dacianus ante pedes S. Vincentii, &c. Verùm eſto univerſim & maximè id futurum ſit in venturo ſæculo, tamen in hoc quoque non ratò fit, ut Deus pios exaltet, impios humiliet, cogatque eos ſupplices fieri pios, eorumque opem implorare. Sic de impus & idololatris Geotibus Eccleſiæ ſubjiciendis vaticinatur Iſaias capit. 49. 23. *Erunt reges nutricii tui, & regina nutrices tuæ: vultu in ter-*

terra demiſſa adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent. Sic Diocletianus & Maximianus jacuerunt ante pedes Conſtantini Magni: Eugenius, Maximus, ceteræque tyranni ante pedes Theodoſii: Saxones & Saraceni ante pedes Caroli Magni. Sic hodie Calviniſtæ & hæretici Germaniæ jacent ante pedes Ferdinandi II. clementiſſimi & piiſſimi, ideoque à Deo benedicti & feliciſſimi Imperatoris.

Porrò, malos ſubiici bonis ingens bonum eſt non tantùm bonorum, ſed & malorum. Boni enim malos ſibi ſubditos cogunt ad fidem, pietatem & ſalutem, qui alioqui ob ſuam impietatem ituri erant in gehennam. Hic ergo effectus eſt amoris, benevolentiæ & prædeſtinationis Dei: ſicut ex adverſo ſignum & effectus odii, maledictionis & reprobationis divinæ eſt, cùm ſinit malos dominari bonis. Unde Septuag. vertunt, *impii obſervabunt* vel *colent portas juſtorum*: quia pœnitentia tandem ducti juſtorum doctrinæ ſe ſubiiciunt, ait auctor Catenæ Græc. Sic Romæ videmus Gentes olim idololatras, imò peccatores quoslibet, qui pœnitentiæ cauſa ad Urbem ventitant, magna demiſſione & devotione procumbere ad limina Apoſtolorum, illaque venerari, deoſculari, & profuſis irrigare lacrymis; ut à S. Petro Chriſti cælique elavigero noxarum veniam, Deique gratiam, qua eis exlum pandatur, emereantur. Ideoque & Summo Pontifici, quaſi Chriſti Vicario, & S. Petri ſucceſſori, eervices inclinant, & ad ejus pedes ſe proſternunt, ut abſolutionem & benedictionem imperrent.

ETIAM PROXIMO] (Hebr. & Chald. *ſocio*) SUO PAUPER ODIOSUS ERIT: AMICI AUTEM DIVITUM MULTI] Septuag. *amici odio habebunt amicos mendaces*. Loquitur de amicis non veris: hi enim licet pauperes amant ob honeſtatem amicitiæ; ſed ollaribus, qui amicitiam utilitate metiuntur more vulgi: juxta illud,

Vulgus amicitias utilitate probat.

Hi enim cùm amicitiam non oſtendant ob commoda, quæ ex ea ſperant, colant, amicos pauperes, utpote ſibi incommodos, imò onerosos alpernantur: divitem verò ambiunt. Odium hìc non poſitivum, ſed negativum accipe, ut ſit idem quod minor amor, deſpectus, faſtidium: nec enim proprie & poſitivè dives odit egenatos pauperes. *Odioſus* ergo, id eſt minùs dilectus, neglectus, contemptus. Sic dicitur Geneſ. 29. 31. Lia odio habita, id eſt minùs dilecta, & neglecta præ Rachele à Jacob. & Malach. 1. 3 *Eſau odio habui*, id eſt neglexi. & Johan. 12. 25. jubemur odio habere, id eſt minùs diligere, animam, eamque poſtponere legi divinæ & amori Chriſti. Sic Job & Tobias ad paupertatem redacti odioſi fuere ſuis, etiam uxoribus. Tritum eſt illud:

Si fueris felix, multos numerabis amicos:
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Et Maximus ſerm. 11. ex Socione: *Delphini*, ait, *quouſque unda ſubeſt, navigia comitantur natantes, in littus vero numquam egrediuntur. Sic adulatores in ſecunda fortuna manent, in adverſa deſerunt.* Hos Cicero libr. 4. ad Herenn. comparat hirundinibus, quæ æſtate advolant, hyeme avolant. *Ut hirundines*, inquit, *æſtive tempore præſto ſunt, ſeigore pulſa recedunt: ita falſi amici ſereno vitæ tempore præſto ſunt; ſimul atque fortuna hiemem viderint, evolant omnes.* Unde Epictetus in Altercatione cum Adriano Imp. *Quid*, inquit, *eſt homo pauper? quem ut puerum deſertum omnes aſpiciunt, & ſuo loco illum relinquunt.* Et Martialis:

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nulli nunc niſi divitibus.

Hoc eſt quod in fidelibus taxat S. Jacobus cap. 2. 2. *Si introierit*, ait, *in conventum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida: introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei: Tu ſede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum; nonne judicatis apud vosmetipſos, & facti eſtis judices cogitationum iniquarum?* Vide ibi dicta.

Myſticè, R. Levi & auctor Catenæ Græcor. divitem & panperem accipiunt non tantùm opibus, ſed & ſcientia ac eloquentia. Docti enim & eloquentes multos habent aſſeclas, ut abeis ſe cœtum & eloquentiam addiscant; rudes verò & indocti ab omnibus negliguntur & vilipenduntur.

QUI DESPICIT PROXIMUM SUUM, PECCAT: VERS. 22. QUI AUTEM MISERETUR PAUPERIS, BEATUS ERIT] Noſter interpres in Hebræo pro *pauperis* legit עניים *animi*, id eſt pauperum, jam legunt עניו *animum*, id eſt manſue-

torum. Hebræa ergo & Chald. ſic habent, *ſpernit ſocium ſuum peccator: miſereſcens autem manſuetorum*, vel *afflictorum, beatitudines illi*, id eſt, terque quaterque beatus eſt. Septuag. *qui inhonorat pauperes, peccat: qui autem miſeretur mancorum, beatiſſimus*. juxta illud Davidis: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*, pſalm 40. 1. Senſus eſt clarus, q. d. Qui ſpernit proximum ſuum egentem, peccat Primò, ſuperbia, quia ſuperbè eum deſpicit. Secundò, immiſericordia & inhumanitate, quia indigentem deſerit, nec ei in neceſſitate ſuccurrit: & quia peccat, hinc miſer eſt, & miſerias tum præſentes, tum æternas ſibi accerſit. Ex adverſo, qui miſeretur pauperis, opus eleemoſynæ præclarum, & quaſi divinum facit, ideoque in ipſe nunc beatus eſt, ſe ipſa poſt mortem futurus beatus in cælo. Unde pro *peccat* hebr. eſt חוטא *chote*, id eſt, aberrat, deviat, deflectit à via, ſcopo, lege, putà à virtute miſericordiæ, à Deo, à cælo & beatitudine, ad quam recta miſericordiæ via tendit miſericors. alioqui *peccare* latinè dicitur quaſi, *pellitare*, id eſt cum pellice congredi, vel adulterium committere, ait Sipontinus; inde tamen peccare extenditur ad quodvis crimen, & ſignificat legem quamlibet tranſgredi; uti hìc notat eum, qui violat jura charitatis & eleemoſynæ. Hic tamen myſticè quoque pellicatum vel adulterium committit: quia opes ſuas quaſi pellicem ita amat, ut malit legem Dei tranſgredi, quàm eas pauperibus, ut lex charitatis jubet, erogare. *Peccare q. pellicare.*

Quærea. eur, qui miſeretur pauperis, eſt beatiſſimus Reſp. Primò, quia pauperes ſunt beati, juxta illud Chriſti paradoxum: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*: hoc regnum ergo utpote ſuum pauperes dabunt iis, quos in hac vita experti ſunt benefieos. Beati enim beneficiis ſuis ſuam beatitudinem communicabunt, eoſque pariter beabunt. Quocirca Chriſtus Lucæ 16 v. 9. *Facite*, inquit, *vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Unde S. Auguſt. hom. 39. inter 50. *In tali cauſa*, inquit, *operarius felix vivit, & ſecurus iam moritur, cum quo ambulat patrimonium in immortale horreum, in quo debitorem fecit Dominum, dum alterum pavis dando. Nullam poterit incurrere pernicies, qui comparaverit eleemoſynis pietatem, cui Propheta tale exhibet teſtimonium, Salva eum, & vivifica eum Domine. O duplex Propheta beneficium! Salvat pariter, & commendat pariter ut ſalvetur, quia & ipſe ſalvavit ut vivificaretur, & ipſe eatam paſcendi donavit in terra*. Et S. Chryſoſt. homil. 36. ad Populum: *Tanta*, inquit, *vis eſt eleemoſynæ, cum multa fiducia ſuos introducit alumnos: eſt enim cœli nota ianitoribus, ſponſalitiis thalami feres obſervantibus; quin & venerabilis, & quos ſui cultores agnoverit, cum multa introducunt libertate: & contradicet nemo, ſed omnes cedent.* *Miſericors eſt beatiſſimus. Primò.*

Secundò, quia *beatius eſt magis dare quàm accipere*, ut ex Chriſti diſciplina ait S. Paulus Actor. 20. v. 35. ubi multa de hac re dixi. *Secundò.*

Tertiò, quia Chriſti promiſſio eſt: *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Unde S. Auguſt. homil. 29. inter 50. *Ante fores gehennæ*, inquit, *ſtat miſericordia, & neminem permittit in carcerem mitti. Ei* S. Chryſoſt. homil. 33. ad Populum: *Melius eſt*, ait, *hanc artem dandi eleemoſynam ſcire quàm eſſe regem, & diademate coronari*, &c. *Hæc namque te decet quomodo poſſis Deo ſimilis fieri, quod eſt omnium ſummum bonorum*. Et homil. 36. *Ait Scripſ. Magna res homo, & pretioſa vir miſericors. Hæc maior eſt gratia quàm mortuos reſuſcitare. Multò namque maius eſt, quàm in nomine Jeſu mortuos ſuſcitare, eſurientem paſcere Chriſtum: nam hic quidem tu de Chriſto bene mereris, illic autem ipſe de te. Ac merces eſt in bene gerendo, non in bene patiendo. Hic enim, inſignis inquam, ipſe Deo debes, tu eleemoſyna vero Deum habes debitorem.* Et hom. 9. de pœnitentia: *Eleemoſyna regina illa virtutum homines in ipſorum cœlorum arces celerrimè adducet, advocati optimi loco fungetur. Magna res eſt eleemoſyna, præcidit aerem, tranſit lunam, Solis radios excedit, ad ipſum unius cœlorum culmen, ipſos pertranſiens cœlos, & angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros, & omnes ſuperiores poteſtates, ipſi aſſiſtit regali throno.* S. Hieron. epiſt. 150. ad Hedibiam: *Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis? fac quod ſecerunt Apoſtoli: vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Salvatorem. Non vis eſſe perfecta, ſed ſecundum nis tenere gradum virtutis? dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis.* Tertiò.

Quæ-

Quartò, eleemoſyna nos facit hominea divinos, & quaſi deos quoſdam terreſtres. ergo beat facitque beatos. Ita S. Gregor. Nyſſen. lib. de Beatitudinibus: *Si miſericordia*, inquit, *appellatio Deum decet, ad quid aliud te ferme Chriſti hortatur, niſi ut Deus fias, tanquam inſignitus propria nota deitatis?* S. Gregor. Nazianz. in orat. de pauperum amore: *Nihil tam divinum homo habet, quàm de aliis bene mereri, ſanctiſſi me maiora, hic minora beneficia conferat, uterque virorum pro ſuis viribus. Fac calamitoſo ſis Deus; Dei miſericordiam imitando.* Vide dicta Deuter. c. 15. v. 10. & c. 26. v. 12. ubi viginti & unum fructus & quaſi beatitudines eleemoſynæ recenſui. Vide & Julium Fulcum lib. de Bono eleemoſynæ.

Quartò.

QUI CREDIT IN DOMINO, MISERICORDIAM DILIGIT] Hic verſus deeſt in Hebræis & Septuag. extat tamen in Bibliis Romæ correctis, ideoque retinendus eſt, non abolendus, ut volunt Cajet. & Janſen. Jam

Primò, Lyran. & Dionyſ. ſic exponunt, q. d. *Qui credit in Domino* fide charitate formata, hic *miſericordiam diligit*: qui enim per charitatem diligit Deum, eadem diligit & proximum, in eumque miſericordiam exercet. Charitate enim diligimus Deum propter ſe, & proximum propter Deum.

Secundò, Hugo, q. d. Qui credit oraculis Dei, quibus in ſacra Scriptura ampla miſericordibus promiſit præmia, hic utique diligit miſericordiam, ut per eam præmia jam dicta conſequatur. Inter quæ nonnulli, ac inter eos noſter Salazar, conſtituunt illud: Deum firmiſſimo apud ſe decreto ſtatuiſſe, ut nullus in eleemoſynis erogandis liberalior in peccato mortali impœnitens decedat. Cujus rei plura ſuppetunt exempla.

Tertiò, planiùs & nervoſiùs, q. d. Qui credit in Domino, vel, qui confidit in Dei bonitate, qui fiduciam ſuam in Deo collocavit, qui ſpes ſuas in Deum tranſtulit, certò ſperans, Deum in ſe liberalem fore, ſi ipſe ſe in pauperes liberalem præſtet, ac proinde nihil ſibi ad vitam neceſſarium defuturum, quin potiùs rebus omnibus abundaturum; hic utique miſericordiam diligit, & diligendo exercet, confidens, imò ſciens, per eam opes ingentes ſe acquiſiturum. Tota enim cauſa, cur timidi & avari ſua non erogent in pauperes, eſt timor inopiæ, & diffidentia in Deum. hanc ergo amolitur hic Salomon. Hoc eſt quod ait Apoſtolus adhortans Corinthios ad eleemoſynam epiſt. 2. c. 9. 10. *Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum juſtitiæ veſtræ.* Ubi docet eleemoſynam ſimilem eſſe ſemini, quod jactum in terram, putà in ſinum pauperum, centuplicatum regerminat: & citavi verba S. Baſilii, quibus eleemoſynam comparat puteo, qui quo plus exhauritur, eo plus aquæ purioris ſcaturit & ebullit.

A

B

C

D

VERS. 22. ERRANT QUI OPERANTUR MALUM: MISERICORDIA ET VERITAS PRÆPARANT BONA] Syrus, *miſericordes & juſti faciunt omnia bona*. Pro *errant* hebr. eſt תָּעוּ *thitu*, id eſt deviant, aberrant, ſcilicet à via virtutis & ſalutis, inſtar etronum, vel ovium errantium: juxta illud Iſaiæ 53. 6. *Omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit.* Hinc Chriſtus quaſi paſtor bonus peccatores velut oves errantes in humeros accepit, & in viam ſalutis reduxit. Aut inſtar ebriorum, qui cerebri fumis nppletn neſciunt greſſus ſuos regere, ſed pedibus vacillant, & à ſemitis deviando in avia aberrant, juxta illud Iſaiæ 19. 14. *Domianus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis; & errare fecerunt Aegyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & vomens.* Peccatur enim velut ebrius ſuis concupiſcentiis vacillat & errat, ac ubique in ſcrupulos impingit. Septuaginta vertunt πλανώμενοι, id eſt errantes, vel errones, ac quaſi planetæ. Ieu ſtellæ erraticæ, quæ recta non incedunt uti ſtellæ fixæ, ſed lateraliter per gyros nbertant: unde S. Judas in ſua epiſt. v. 13. hæreticos vocat *ſidera errantia, quibus procella tenebrarum ſervata eſt in æternum.*

Pro *operantur* hebr. eſt חֹרְשֵׁי *choreſce*, id eſt, qui arant, vel qui fabricant malum, quod Cajetan. exponit, q. d. Errant non tantùm illi, qui manibus, operantur malum, ſed etiam qui mente illud concipiunt, & machinantur. Noſter plenius vertit, *qui operantur*: arare enim & fabricare eſt operari, adeoque præcipua mechanicorum opera ſunt aratio & fabricatio, ac machinari eſt operari: tam enim meus machinando quàm manus operando operatur.

Igitur Hebræa ad verbum ſic habent, *Nunquid errant fabricantes*, vel *arantes*, *malum? miſericordia & veritas fabricans*, vel *arant*, *bonum*. Eſt metaphora ab agricultura, vel ab arte fabrili. Ab agricultura, q. d. Qui operantur malum, malè arant, & aberrant à via recta rectilique ſitia & ſulcis virtutis, ac delirant, ut ita dicam: quocirca non reſpondebit eorum arationi & ſementi meſſis, hoc eſt, non referent præmium, ſed pœnam & ſupplicium. ita Aben Ezra & R. Levi. Aitergo: Numquid errane qui lapidoſum vel ſpinoſum arantes agrum, in eo ſeminant ſemina noxia & venenata? quid enim exinde metent niſi ſpinas, lolium, colocynthidas, ceteraſque herbas malas & venenatas; q. d. Utique errant, & quidem graviſſimè. Pari modn graviſſimè errant, qui in agro pravi cordis tui ſeminant pravas cogitationes, & deſideria ſuperbiæ, iræ, gulæ, libidinis, &c. inde enim non metent niſi faſtum, lites, rixas, erapulam, fornicationes, adulteria, &c. quibus ſibi creabunt malum, puià mortem & perniciem tam præſentem quàm æternam. Ex adverſo, qui in pingui agro boni cordis ſeminant bonas cogitationes, hi ferent fructum bonorum nperum, & per ea præmium beatitudinis æternæ. Ab arte fabrili, q. d. Sicut errat peccaeque faber fabricans arma nova & noxia, quia iiſdem ſæpè ipſe perit & occiditur: ſic errant qui fabricant peccatum, quod eſt quaſi gladius occidens animam peccantis. Peccator ergn ſibi ipſi mortis & gehennæ eſt faber: ſicut Cyclopes ſui interitus ſibi fuere fabri; & ſicut Perillus inventor & faber bovis ænei primus à Phalaride tyranno eidem incluſus & contrematus eſt. de quo Ovidius in Arteam.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

¶ Errant igitur impii toto cælo, quia fabricando malum culpæ fabricant ſibi malum pœnæ & gehennæ; ex adverſo pii fabricando ſibi bonum virtutis, fabricant ſibi bonum præmii & gloriæ cæleſtis: hoc autem bonum virtutis eſt vel miſericordia, vel veritas, id eſt juſtitia: omne enim officium virtutis vel eſt debitum, & vocatur *juſtitia*; vel indebitum, liberale & gratuitum, ac vocatur *miſericordia*, uti jam ſæpiùs monui. Hoc vult Noſter, dum vertit, *miſericordia & veritas præparant bonum*, ſcilicet mercedis & gloriæ tam præſentis quàm æternæ; quia fabricane domos, imò palatia cæleſtia, juxta illud S. Chryſoſt. homil. 8. de pœnitentia: *Æterna ſunt tabernacula in cælis, quæ non tempore cadunt, nec poſſeſſores mutant. hanc in ſtructuram pecuniam impendamus: non architectorum ſanè, aut operariorum magna nobis fuerit cura. Pauperum manus ejuſmodi domos conſtruunt: elandi & eſurientes illas ædificant: & ipſa eleemoſyna artifex eſt.*

Hinc Septuag. vertunt, *errant qui fabricant mala miſericordiam & veritatem fabricant bonā*. Quod explicant dum ſubdunt, *Non ſciunt miſericordiam & fidem fabricatores malorum: eleemoſyna autem & fides apud fabricatores bonos.* Sic & Syrus, quaſi dicant: Errant qui fabricant mala, quia dum non ſciunt, id eſt, non cogitant, non æſtimant, nnn ponderant, quantum ſit bonum miſericordiæ & fidei, id eſt juſtitiæ, eo neglecto fabricani npera immiſericordiæ, vel avaritiæ & iniuſtitiæ, quibus ſibi fabricant eculeum in gehenna: at verò prnbi quia æſtimant & ponderant, quantum ſit bonum miſericordiæ & juſtitiæ, hinc illud exercent & fabricant, caventque ab omni immiſericordia & iniuſtitia: atque hoc ipſn fabricant ſibi domos & coronas æternas inceſſis.

Porrò, quia Hebræi carent caſibus, ideoque nomina eorum quvis caſu reddi poſſunt, hinc pro *fabricans*, vel *præparans*, alii vertunt, *fabricantibus*, vel *præparantibus*. Ita Chaldæus, *Perverſi*, inquie, *errant, qui cogitant malum: miſericordia & veritas his qui cogitant bonum*. q. d. Dei miſericordia & veritas, id eſt fidelitas, miſericnrditer & fideliter reddet præmium bonis quod promiſit, ut, ſicut ipſi ſe miſericordes & fideles Deo exhibuerunt, ſic viciſſim Deum in ſe miſericnrdem & fidelem ſentiant. Miſericnrdia enim noſtra in proximos allicit & prnvocat Dei miſericordism in nos, ac fidelitas fidelitatem. ita Janſenius, Baynus & Tigur. quę vertit, *annon errant* (Vatabl. *fruſtra-*

ſtrabuntur) *qui malum machinantur? at benignè & ſi liberè interrogetur eum bis, qui bonum moliuntur*; & Pagnin. *miſericordia & veritas erit operantibus bonum*. Hic ieoſius eſto grammaticè & v. ealiter diverſus, quoad ſenſum tamen eodem tandem redit quò prior jam allignatus; ut intuenti patet.

Poſſet quoque per *veritatem* accipi lumen, quo Deus intellectum bene operantis illuſtrat, ut magis cognoſcat dignitatem virtutis, bonaque ei à Deo promiſſa, ut ardentiùs eamdem exerceat, juxta illud pſal. 118. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis*.

Nota. Error hic, quo errant qui operantur malum, non eſt ſpeculativus, ſed practicus, putà eſt erronea & perverſa electio, & operatio mali culpæ, quod ſecum defert malum pœnæ. Quare hic error proprie eſt imprudentia, & imprudens electio, qua malum præfertur bono. Electio autem eſt actus voluntatis & liberi arbitrii: quare in eo propriè eſt hic error. Hictamen error voluntatis ordinariè comitem, imò anteceſſorem, habet errorem in intellectu peccantis. Subinde enim intellectus errat ſpeculativè putans eſſe licitum, quod eſt vetitum & illicitum, ot patet in iis qui peccant ea ignorantia; ſæpè tamen non eſt ſpeculativus, ſed practicus, putà eſt dictamen & judicium practicæ rationis dictantis v. g. furi: Hic & nunc tibi furandum eſt, ut vitæ & voluptati tuæ conſulas; vel certè eſt inconſideratio plurium rationum & motivorum, quæ poſſent voluntatem continere & cohibere à peccato. Sæpè enim peccator non habet judicium explicitum, v. g. Hic & nunc oportet te hoc furti peccatum committere; ſed tantùm defectum conſiderationis, quo ita conſiderat pulchritudinem & commoda pecuniæ, quam furari intendit, ot parum vel nihil conſideret turpitudinem & damna peccati, quæ huic furto annexa ſunt. Unde fit ut pulchritudine & commodis pecuniæ ab intellectu ea conſiderante propoſitis, voluntas abrepta eligat furari, non æſtimans damna inde ſibi obventura. Hic tamen defectus conſiderationis ordinariè affert ſecum judicium partim explicitum, partim implicitum peccandi. Fur enim v. g. antequam deceruat furari, habet hoc judicium explicitum: Hic & nunc bonum eſt tibi accipere hanc pecuniam; in quo interpretativè continetur hoc judicium implicitum: Bonum eſt tibi hic & nunc peccare & furari: quia hic & nunc accipere pecuniam alienam non eſt aliud, quàm furari & peccare. Hoc igitur judicium practicum de agendis vel appetendis abſolutè ab intellectu & ratione prolatum cum tali inconſideratione, eſt actus imprudens, & difformis tam judicio, quàm appetitui recto; quare practicè eſt erroneum, quod proinde ſequens & amplectens voluntatis electio pariter errat, ſitque erronea. Ita D. Thomas & Scholaſtici 1. 2. q. 78. art 1. ad 1. Sic peccavit Adam, Lucifer & angeli, in quibus nullus erat error, ſed elatiſſima rerum legiſque Dei cognitio, per meram defectum conſiderationis. ita enim conſideraruut ſuam pulchritudinem, non conſiderando eam ſe habere à Deo, ut ſibi plus æquo placuerunt, ſuperbiverint, ac tandem Deo rebellarint. Simili modo peccant, qui peccant ex certa ſcientia & malitia. Verè S. Auguſtinus Confeſſ. *Iuſtiſti Domine, & ita eſt, ut pœna ſibi ſit omnis inordinatus animus, &c. Spargis panales cruciatus ſuper illicitas cupiditates*.

Vers. 23. IN OMNE OPERE ERIT ABUNDANTIA: UBI AUTEM VERBA SUNT PLURIMA, IBI PENUNCTER EGESTAS] Pro *opere* hebr. eſt עצב *oſeb*, id eſt labor, dolor, cura, ſollicitudo, fatigatio, afflictio: radix enim עצב *aſab* ſignificat laborare, dolere, excruciari animo. Pro *abundantia* hebraicè eſt יתר *iether*. id eſt augmentum, abundantia, ſuperabundantia, excellentia, dignitas, prærogativa. Pro *egeſtas* hebr. eſt מחסר *machſor*, id eſt defectus, penuria, egeſtas.

Primò, Pagnious ex Hebræo ſic vertit, *in omnibus, quibus homo laborat, eſt dignitas: ſed verbum labiorum ſuperfluorum vere impoſitore ad defectum*. q. d. Labor hominis eſt dignitas, loquacitas verò eſt ignitas & egeſtas. *Homo* enim *naſcitur ad laborem, & avis ad volatum*, Job 5. 7. Hinc Adam parens omnium nobilium, regum & principum non tantùm poſt lapſum, ſed & ante eum in paradiſo poſitus fuit, ad eum labore ſuo excolendum, Geneſ. 2. 15.

Secundò, Baynus ex Hebræo ſic vertit, ſicque explicat: *In omni dolore & triſtitia, quam ſecum retinet homo, erit abundantia: & quotidie creſcit ſecreta meſtitia, verùm per verba laborum diminuitur, hoc eſt, detectus dolor, & in ſinum fidelis amici tranſfuſus mitigatur. Et juxta boni ſenſum poteſt ad confeſſionem accommodari verſiculus, nam revera nihil magis mitigat triſtitiam, quam quis concipis de peccatis ſuis, quàm ſincera & libera confeſſio facta in auricula pii ſacerdotis. Illa enim verba labiorum, confitentis videlicet & abſolventis, luctum de peccatis conceptum vehementer mitigant & conſolationem adferunt*.

Tertiò, Cajet. vertit, *in omni labore erit abundantia: & verbum labiorum tantùm ad diſtillum*. Et eſt ſenſus parabolæ, inquit, quòd omnis labor ſuapte natura parit aliquod lucrum, præter laborem in locutione. Quanto enim magis laborat aliquis ad multiplicanda verba, eò magis tendat ad defectum, ita quòd multiloquium ſuapte natura non tendit ad lucrum, ſed dumtaxat ad defectum. & verè ſic eſt. Quoniam auditori faſtidium, ſermoni peccatum, & ſibi ipſi indignitatem multiloquio parit. hucuſque Cajetan.

Quartò, Noſter optimè vertit, *in omni opere erit abundantia*, &c. q. d. Ex quolibet opere & labore provenit emolumentum, rerumqua abundantia: at nullus fructus provenit ex inani ſermone. Quæcumque in arte quis laboret, inſignis laboris fructus conſtabit: at verò verboſitas nil niſi inanitatem & egeſtatem parit. ita R. Salomon: R. Levi: & Aben Ezra. Significatur ergo, ait Janſenius, labore ac diligentia opes parari, non garrulitate, quæ ad egeſtatem & defectum frequenter conducit; quòd garruli otio ſerè tempus tranſigi ſinaot. Dicit autem, *In omni opere & labore*, hoc eſt, per quemvis laborem, aut cuiuſcumque generis opus, proveniet homini abundantia: quia per varia operationis genera divitiæ parantur, per agriculturam, per negotiationem, per artificia, &c. Honeſtus ergo labor commendatur ut aliis multis hujus libri ſententiis, ita & hoc verſiculo, garrulitas otioſa condemnatur. Porrò quod ad litteram, intelligitur de laboribus corporis & corporali commoditate; myſticè de operatione virtutum accipi debet. Nam qui juxta parabolam Euangelii acceptis quinque talentis operatus fuerit in eis, lucrabitur & alia quinque, omnique habenti dabitur, & abundabit. Qui autem verbis tantùm delectantur, & de virtute tantùm loquuntur non ex animo, ſed ore tenus; aut Deum tantùm invocant verborum multitudine, ſteriles interim in bonis operibus, ad frugem non pervenient, defectum virtutum & gratiæ Dei patientur, & tandem egeſtatem ſempiternam. *Non* enim, inquit Dominus, *omnis qui dicit mihi: Domine, Domine introibis in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt*, Matth. 7. 21.

Huc facit verſio Chaldææ: *In omni*, inquit, *quod ſollicitum te facit, erit tibi commodum: & labia ſuperflua in egeſtate erunt*. Sollicitudo enim acuit induſtriam quærendi modos omnes, & veſtigandi rationes quaslibet, ut res, quæ nos angit & ſollicitos tenet, dextrè & feliciter conficiatur. Et Syrus, *in quacumque re ſollicitus fueris, erit gaudium voluptatis; qui autem in domo ſua egenus eſt, quietus erit & incundus. Omnem dolorem ſanat Dominus. Sermo labiorum iniquorum egeſtatem parit*. Dignum enim eſt ut verbis ſuis paſcantur, non panibus, qui non niſi verba fundere, nec laborare noverunt. Et Sept. *in omni ſollicito erit abundantia: dulcis autem & carnis dolore in egeſtate erit*. Noſter Salazar per dulcem carnem dolore accipit paraſitum & adulatorem: hic enim præ ceteris verboſus eſt, & adulando mentiam ſibi quærit; ſicut canis capite caudaque blandiendo, ab heris mendicat eſcam. q. d. Ubi eſt labor, ibi eſt rerum copia: ubi adulatio, nugæ, ſcurrilitas, ibi egeſtas: qui enim turpi verborum lenocinio divitias aucupantur, ſemper egeni & inopes ſunt. Auctor verò Catenæ Græcor. ſic Septuag. vertit & explicat. *Omni ſedulo atque ſollicito adeſt abundantia, qui autem ſuaviter, curaque & doloris expers vivit, conflictabitur cum egeſtate. Qui virtutum ſtudio ſeriis incumbit, is cùm in actione, tum in cognitione quoque excellat neceſſum eſt. Fieri enim vix poteſt, ut ille qui circa earum rerum conſiderationem, quæ ſub actionem veniunt, perpetuò occupatur, in utroque non abundet. Verùm qui diverſo modo affectus eſt, virtutis labores & moleſtias avertetur, omnino conſentaneum eſt*.

Igitur *in omni opere erit abundantia*, &c. q. d. Non in loquendo, ſed in agendo virtus ſita eſt: nec juſtus eſt qui bona dicit, ſed qui bona ſtrenua actione complet.

Porrò,

Porrò, Abbas Abraham apud Caſſian. collat. 24. c. ult. ſic Septuag. explicat, *Qui ſuavis & ſine dolore eſt, in egeſtate erit. Regnum enim celorum non deſides, non remiſſi, non delicati, non teneri, ſed violenti diripiunt. Qui ergo hi violenti ſunt? Nempe illi qui non aliis, ſed voluntatibus ſuis præclaram inferunt violentiam, qui direptione laudabili omni ſe præſentium rerum voluptate fraudantes, vere Dominica egregiè diripiorem præmuniantur, & per hujuſcemodi rapinam regnum celorum violenter invadunt. Regnum enim celorum ſecundùm ſententiam Domini vim patitur, & violenti diripiunt illud. Iſti profectò ſunt laudabiles violenti, qui vim faciunt peccatis ſuis.*

Denique huic paræmiæ ſimilis eſt illa v. 4. *Ubi non ſunt boves, præſepe vacuum eſt: ubi autem plurima ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bovis.* Conſule quæ ibidem annotavi.

Vers. 24. CORONA SAPIENTIUM, DIVITIÆ EORUM: FATUITAS STULTORUM, IMPRUDENTIA] Primò, planus ſenſus eſt, q. d. Divitiæ ſapienti ſunt ornamento, eumque ioſtar coronæ quaſi regio diademate cingunt & decorant: at *fatuitas ſtulorum imprudentia*; Hebr. *ſtultitia ſtulterum eſt ſtultitia*, id eſt, omne decus ſtultorum eſt ſtultitia, ſtulti non habent coronam ullam, qua ſe ornent, niſi ſtultitiam: quia eſto ſint divites, tamen divitiæ, utpote quibus rectè uti neſciunt, eis non ſunt honori & utilitati, ſed damno & dedecori. Unde Chald. vertit, *& decus ſtulterum ſtultitia eorum*, q. d. Stulti nil habent in bonis oiſi ſtultitiam, omnis res, omnis ſpes illorum eſt mera ſtultitia: totum prædium eorum eſt ſtultitia: omnes opes eorum, omniaque bona abeunt in ſtultitiam, juxta illud: *Simia manet ſimia etiam ſi aurea geſtet inſignia.* Significat Salomon divitias ſapientiæ addere auxeſin quamdam & dignitatem, ſicuti Salomoni addiderunt. Unde ipſe ait: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa*, &c. *quoniam horum omnium mater eſt.* Sapient. 7. 11 Et: *Vidbor eſt ſapientia cum divitiis, & magis præeſſe videntibus ſolem*, Eccleſ. 7. 12. Sic Lyſander Cyro gratulatus eſt: *Reſtè te beatum fecit*, inquit, *quoniam ſapientia tua fortuna junctа eſt*, teſte Cicerone lib. de Senectute.

Opes ornãt ſapientem, non ſapiens.

Igitur divitiæ inſtar coronæ ornant ſapientem, eique ſplendorem addunt. Primò, quia ſapientia meretur iis coronari, iiſque ſplendeſcit; non ſtultitia: putà virtute præditi opibus decorantur, non vitioſi. *Primò.* Secundò, quia divitiæ in manu ſapientis ſunt bene collocatæ, & quaſi beatæ: quia per ſapientem finem ſuum ad quem à Deo conditæ ſunt, aſſequuntur, qui eſt, ut rite expendantur in eleemoſynas ceteraque virtutis opera. Divitiæ enim ſapienti magnorum operum ſunt inſtrumenta. Unde Bion dicebat, *opes eſſe nervos actionum*. quod ſine his nihil agatur, teſte Laertio lib. 4. cap. 7. Alius dixit, *opes eſſe belli nervos*. Pythagoras aſſeruit, *neque equum ſine fræno, neque divitias ſine prudentia quemquam gubernare poſſe*. Democritus pecuniarum uſum cum prudentia utilem eſſe dicebat ad exercendam liberalitatem, & ad juvandum alios: cum ſtultitia verò communem largitionem eſſe, teſte Stobæo ſerm. 92. Quare, ſi divitiæ ſenſu, ratione, voce & aliis præditæ forent, à ſtultia, impiis & avaris avolarent ad ſapientes, pios & liberales, elamarentque: Nolumus habitare cum impiis, ſed cum ſanctis; nolumus recondi in arca avatorum, ſed in ventre pauperum: ſit nobis injuria, vis infertur, cùm ineptis & indignis donamur, eorumque avaritiæ, ſuperbiæ, ventri & veneri ſervire cogimur duram ſervitutem: venite ſancti, venite miſericordes, vindicate nos ab hac dura ſervitute, rapite nos ut vobiſcum ſanctificemur, & miſericordiam exerceamus. hic enim eſt finis, hæc beatitudo noſtra, ad quam à Deo conditæ ſumus. *Tertiò*, quia ſapientes diſperdunt opes in eleemoſynam: eleemoſyna autem eſt regina virtutum, ait S. Chryſoſt. hom. 7. de pœnitentia, ac proinde coronam ſuam regiam capiti ſapientum imponit. Et homil 9. *Eleemoſyna regina illa virtutum hominem clariſſimè in ipſorum celorum aſtra deducet, advocata optimæ loco fungens.* Et homil. 8. ſic addit: *Hujus nulla cum faciliùs aperiuntur celorum porta, ac velut eorum regina ingreditur, nullus cuſtodum in ipſis portis poſitorum audet interrogare, quæ ſit, aut unde iter agat: magis verò ſuſcipiunt omnes. Eleemoſyna enim regina omnino eſt.* *Tertiò.* Quartò, quia ſapiens utitur divitiis quaſi dominus & rex earum, ſtultus verò & avarus iis manciparur quaſi ſervus: ille poſſidet autem, hic poſſidetur ab auro. ita S. Chryſoſt. homil. 56. in Matth. Aurum ergo ſapienti quaſi regi ſervit ut corona regia, ſtultum ligat & vincit ut compedes & vincula. Quintò, ſapientes quia norunt *rectè uti divitiis*, iis decorantur, fiuntque ſapientiores & ſanctiores, ac magis miſereoſdes: at ſtulti divitias nacti iis magis inſa- *Quintò.* tuantur, fiuntque ſtultiores, & quaſi amentes & inſani, ut ait S. Chryſoſt. homil. 7. in epiſt. ad Coloſſenſ. Denique divitiæ ſapienti ſuot corona, quia ab illo in opera pietatis expendæ, illi patiuot coronaa immarceſcibiles in cælis, quas ſolis eleemoſynarria decernet & adjudicabit Chriſtua in die judicii, Matth. 25.

Secundò, Lyran. Cotona ſapientum, inquit, eſt ſapientia, quæ eos ornat & ditat veluti ingentes divitiæ. q. d. Sapientem coronat decoratque ſapientia magis quàm ullæ divites, aureæ & gemmatæ coronæ: quia ditiſſima eſt corona ſapientiæ. Unde Ariſtot. libr. 22. Rhetor. *Et quia*, inquit, *regnare res ſuaviſſima eſt, etiam ſapientem videri ſuave: præditum enim eſſe ſapientia, regium eſt.* Calanus Gymnoſophiſta ad Alexandrum Magnum: *Rex*, inquit, *ovis, ſi te tetigerit. Rex oris, ſi te tetra tetigerit.* Et Bias capta civitate fugiens, cùm moneretur ut more ceterorum opes ſuas ſecum efferret, reſpondit: *Omnia mea mecum porto.* Ita quoque explicat auctor Catenæ Græcor. Opes, inquit, vel gloria ſapientum eſt prudentia. De hac corona ſapientiæ & virtutum plura dixi c. 4. v. 9. & Eccli. 1. v. 21. & 22.

Tertiò, Septuag. in ſuo eodice pro אפרת *eſram*, id eſt divitiæ eorum, expuncta linea ו legentes אפרת *atum*, id eſt *aſtutus*, vertunt, *corona ſapientum aſtutus: converſatio autem imprudentium mala.* Sic & Syrus ſuo more affectans Septuag. Senſus eſt q. d. Vir unus aſtutia, id eſt ſolertia & ſapientia, eminens, inſtar coronæ decorat & ornat ceteros ſapientes, totumque eorum collegium & cœtum: at verò unus imprudens & ſtultus, ſua ſtultitia dedecorat totum cœtum tam ſapientum quàm inſipientum, quia ejus tuæ ſtultitiæ & vitiorum virus, vel certè dedecus & infamiam aſpirat & afflat. Sic corona Eccleſiæ Alexandrinæ fuit S. Athanaſios, Africanæ S. Auguſtinus, Græcanicæ S. Baſilius, Romanæ S. Gregorius. qui, ut ait S. Ildefonſius libr. de Viris illuſtribus, *vitæ ſanctitate Antonium, eloquentia Cyprianum, ſapientia Auguſtinum.* Sic corona Ciſtertienſium fuit S. Bernardus, Camalduleuſium B. Petrus Damiani, Dominicanorum S. Thomas Aquinas, Franciſcanorum S. Bonaventura, &c.

Myſticè Beda: *Stultorum*, inquit, *fatuitas maxima hæc eſt, quòd improvidi æternorum de præſentibus tantùm commodis gaudent. Imprudentia enim dicitur quaſi improvidentia.*

LIBERAT ANIMAS TESTIS FIDELIS: ET PROFERT MENDACIA VERAX PELLIS] Hebr. *eruit animas teſtis veritatis, & efflat mendacia dolus*, id eſt doloſus, vel repetendo *ex teſtis*; *& efflat mendacia teſtis dolus*, id eſt doloſus, Sept. *liberabit de malis animam teſtis fidelis* (S Cyp. lib. 3. Teſtim. legit. *Martyr fidelis*) *accendit autem mendacia* (Roman. & Complut. *mendacium*: utrumque ſignificat Græcum ψάλτ) *doloſus*; Chald. *qui loquitur mendacia dolo'us eſt. Mendacia* accipe plena & perfecta, putà non otioſa & jocoſa dumtaxat, ſed damnoſa & pernicioſa: hæc enim in Script. antonomaſticè vocantur *mendacia*, quæ mendax quaſi ignea peſtiferos ore efflat & ejaculatur in innocentes; ſicque conſtat antithefis q. d. Qui vel publicè, vel privatim, inquit Janſenius, de factis dictiſque alicujus teſtatur, & rem ut ſe habet indicat, frequenter liberat animas, hoc eſt homines qui iniuſtè opprimuntur. Liberat autem ab imminente morte, ab intentata calumnia & injuria, ab infamia & quavis injuſta oppreſſione, à quibus dum unum aliquem liberat, non unam tantùm animam liberat, ſed multorum, ut totius familiæ ejus, & amicorum, qui cum illo iguominia aſpergerentur, ut bene dictum ſit, *Liberat animas teſtis fidelis.* Contrà, qui falſum perhibet de re teſtimonium, animas opprimit, quas vel hereditate & facultatibus, vel vita, vel honeſta denique fama privat. Vers. 25.

Secundò, profundiùs noſter Salazar cenſet hic dari indicium, quo verax teſtis dignoſcator à falſo. Verax quippe, inquit, ſontibus liberandis maximè ſtudet, excuſans, & quoad fieri poteſt, elevans delicta: ex adverſo autem fallax damnare, & opprimere mendaciis ſuis adnititur, parva delicta exaggerans, & culpas leviores amplificans. Quocirca inter alia Bartuli Juriſconſulti documenta, quibus judices ad teſtes dignoſcendos informat, illud falſi nobile indicium eſſe docet: *Si delicta exaggerat, reique condemnationem plurimùm ſe optare verbis innuit.*

Digitized by Google

innuit. Nam veritas, inquit, *benevola eſt : mendacium verò crudele & fœnum.*

Denique hic verſus coincidit cum v. 5. & cum v. 27. cap. 12. quare hic plura non addam.

Myſticè teſtis, verax eſt Chriſtus, inquit Hugo', & quivis prædicator doctorque doctrinæ veræ & ſalutiferæ : hic enim liberat animas à peccato, diabolo, morte & gehenna. teſtis fallus eſt hæreticus, impoſtor & hypocrita, qui adolando, & voluptatum illecebras, carniſque libertatem proponendo, animas in hæreſim, luxuriam & fallum impellit, itaque perdit, & in gehennam præcipitat.

Vers. 26. In timore Domini fiducia fortitudinis, et filiis ejus erit] *Timor Domini* hic maximè filialis intelligitur, qui non eſt aliud quàm reverentia, cultus & amor Dei. *Fiducia fortitudinis* eſt fiducia fortis & robuſta. Unde Syrus, *timor Domini eſt ſpes audax & fortis* ; aut per hypallagen *fortitudo fiducialis*, quæ ſcil. fidenter, liberè & intrepidè omnia agit & ſuſtinet, imò arduа quæque aggreditur & ſuperat. Igitur ſignificat timorem Domini parere tam fortitudinem quàm fiduciam ; dicit tamen conjunctim *fiducia fortitudinis*, ut innuat fiduciam eſſe cautam fortitudinis. Ideo enim timentes Deum, ſunt fortes & robuſti, quia omnem ſuam fiduciam collocarunt in Deo omnipotente : quare cum in Deo ſciant eſſe curæ & cordi, nihil trepidant, ſed omnes tentationes, perſecutiones, tribulationes, hoſtes generosè ſuperant ; timor enim Dei ſuperat timores rerum omnium, quæ Deo inferiores ſunt : ſicut lux Solis ſuperat & offuſcat lucem quamlibet. Dicunt ergo cum S. Paulo : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et cum Davide pſalm. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo* ; q. d. Qui me vincere volet, Deum prius vincat oportet : Deus enim eſt meus protector & hyperaſpites. Ita S. Gregorius 5 Moral. cap. 12. *In via Dei*, inquit, *à timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam ſicut in via ſæculi audacia fortitudinem, ita in via Dei audacia debilitatem parit. Et ſicut in via ſæculi timor debilitatem, ita & in via Dei timor fortitudinem gignit. Salomone atteſtante. In timore Domini fiducia fortitudinis dicitur : quia nimirum mens noſtra tantò valentiùs terrores rerum temporalium deſpicit, quanto ſe auctori earumdem veraciùs per formidinem ſubdit, quæ in timore Domini conſtituta non invenit extrà quod metuat : quia dum recto metu conditori omnium conjungitur, poteſtatem quadam ſupra omnia ſublevatur.*

Hoc eſt quod Salomonem de more ſecutus Siracides crebrò inculcat, ut Eccli. 25. 14. *Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.* Et cap. 34. 19. *Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegumen ardoris, & umbraculum meridiani, deprecatio offenſionis, & adjutorium caſus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans ſanitatem, & vitam, & benedictionem.* Vide ibi dicta. Hoc Dei timore armatus S. Laurentius ſuperavit tetanticulam, S. Sebaſtianus intrepidè ſuſcepit omnium ſagittas, S. Vincentius riſit eculeos Daciani, S. Agnes, S. Cæcilia, S. Agatha, S. Lucia, &c. vicerunt ignes, cataſtas, leones omniaque tyrannorum tormenta. Hoc timore loricatus S. Athanaſius contempſit omnes Arrianorum perſecutiones, S. Antonius omnes dæmonum illuſiones quaſi telas aranearum diſcuſſit : S. Hilarion, S. Macarius, cæteique Aſcetæ tranſcenderunt omnia carnis blandimenta, omniaque mundi tentamenta. S. Ignatius noſtræ Societatis fundator, cùm res arduas crebrò ſupra vires naturæ aggrederetur, murantibus reſpondere ſolebat : *Nefaſtus quantas vires habeat ſpes in Deum.* Scivit ipſe, quia aſſiduè eas experiebatur. Fiducia ergo in Deum eſt fiducia fortitudinis : fiducia in reges & principes eſt fiducia fragilitatis. Unde Pſalles : *Nolite*, inquit, *ea fiducia in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus*, pſalm. 145. 2.

Et filiis ejus erit ſpes] Pro *ſpes* hebraicè eſt מחסה *machſe*, id eſt, ut Chald. protectio, tutela, perfugium, indeque ſpes : nam, ut ait R. Levi, ſpes eſt tutor clypeo ſuorum & protegit ſperantem ; Septuag. *firmamentum* ; R. S. Iomon, *confugium* : confident enim, inquit, & ſub umbra meritorum parentis filii ruti latebunt.

Ejus pronomen *ejus* refert ad Dominum qui præceſſit. q. d. Filius Domini Dei erit ſpes ; & ſenſus ſit : In timore Domini eſt fiducia fortitudinis, quia timor Domini facit timentes filios Dei : filius autem Dei ſumma eſt ſpes : quid enim non ſperent filii Dei à Deo patre ſuo? A

Melius Beda, auctor Catenæ Græc. & alii pronomen *ejus* referunt ad timorem Domini, q. d. Fructus timoris Domini, id eſt iis qui ſummè timent Deum, adeo ut ex timore Domini veluti è matrice ſati, concepti & geniti videantur, erit ſpes, tutela & protectio. Sic enim valdè ſapientes vocantur filii ſapientiæ, valdè obedientes vocantur filii obedientiæ, valdè diligeores vocantur filii dilectionis, ut ex dilectione velut è matris utero prognati videantur. Romani dicebant Catonem adeò eſſe continentem, ut ex continentiæ utero genitus apparet. Simili ergo modo filii timoris Dei vocantur, qui valdè Deum timent & reverentur, ideoque ſollicitè ambulant in conſpectu ejus, ſatagendo ut per omnia ipſi placeant, nec eum vel in mimino offendant.

Rurſum *ejus* referas ad timorem Domini non in abſtracto, ſed in concreto : *ejus* ergo, hoc eſt timentis Dominum : concretum enim *ejus* latet, & includitur in abſtracto *timor*. Et hæc phraſis ac relatio ad concretum in abſtracto concluſum, frequens eſt Hebræis. Planus ergo ſenſus eſt, q. d. Timor Domini parit fiduciam fortitudinis non B ſolum ipſi timenti, ſed & filiis ejus, hos enim Deus fortificat, roborat, omnique ſua benedictione cumulat ob timorem & metum patris. Hujus filii ergo ſpe ingenui ſalunt, indeque animos exceſſos gerunt ; ſicut filii regum & principum, quia ipſes ſublimes alunt, hinc ſublimes pariter fovent ſpiritus.

Denique quanta ſit hæc ſpes, quantaque ejus fortitudo ; nervosè deſcribit S. Leo ſerm. 2. de Aſcenſ. *Hanc fidem* (& ſpem : *fides enim eſt ſubſtantia rerum ſperandarum*, Hebr. 11. 1.) *aſcenſione Domini auctam, & Spiritus ſancti munere roboratam, non vincula, non car cres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, nec exquiſita perſequutionum crudelitatibus ſupplicia terruerunt. Pro hac fide per univerſum mundum non ſolum, ſed etiam ſemina et nec tantùm impubes pueri, ſed etiam tenere virgines uſque ad effuſionem ſui ſanguinis decertaverunt. Hæc fides dæmonia vicit, ægritudines depulit, mortui ſuſcitavit. Vnde & ipſi beati Apoſtoli, qui tot miraculis confirmati, tot ſermonibus eruditi, ante ſtatem tamen Dominicæ paſſionis expaverant, & veritatem reſurrectionis ejus, non ſine baſtatione ſuſceperant ; tantum de aſcenſione Domini profecerunt, ut quidquid illis priùs intulerat metum, verteretur in gaudium.*

Pluribus exemplis idipſum confirmat S. Paulus toto cap. 11. ad Hebr. ubi oſtendit quanta priſci patres paſſi ſint, quanique heroica virtutum opera peregerint per fidem & ſpem eximiam qua pollebant, ac tandem concludens verſ. 33. ait : *Sancti per fidem* (& ſpem) *vicerunt regna, operati ſunt juſtitiam adepti ſunt repromiſſiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, convaluerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, &c. lapidati ſunt, ſecti ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt : circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes angueſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* C

Vers. 27. Timor Domini fons vitæ, ut declinent (Sytus, *iis qui declinant*) a ruina mortis] Septuag. *præceptum Domini fons vitæ facit autem de laqueo mortis* ; Symmach. & Theodot. *à ſcandalis mortis*. Timor Domini enim conſiſtit in obſervatione præceptorum divinorum, quæ eſt via ad vitam : juxta illud Chriſti, *Si vis ad vitam ingredi ſerva mandata*, Matth. 19. 17. Senſus planus & clarus eſt, q. d. Timor Domini eſt quaſi fons perennis ſcaturiens vitam gratiæ & virtutum in hoc ſæculo, ac immortalitatis & gloriæ in futuro : quo fit ut declinet *à laqueis mortis*, putà *laqueis diaboli*, ut verbi Vatabl. quibus ille captos mulctat morte peccati, ac d. inde morte ſecunda & æterna in gehenna. Vide S. Auguſt. in pſal. 88. & ſerm. 214. de Tempore. Hic verſus coincidit cum verſu 15. c. 13. & v. 11. cap. 10. quare hic plura non addam. D

Secundo, noſter Salazar acutè & adpoſitè ſic exponit : *Timor Domini fons vitæ*, id eſt timor Domini ad inſtar fontis jugis eſſe debet, ut nullo tempore intermittatur aut deficiat, ſed ſemper inſtinctus ſuos immittat & influat in animam viri fidelis *ad declinandum à laqueis*, vel *à ſcandalis mortis* : quia ſi quando fluxus hic timoris intermittitur, illicò diabolus & caro ſuggerent ipſi tentationes, quibus inducetur ad peccatum mortale, niſi lorica timoris Dei obſtamatus iis reſiſtat. Unde orat. Pſaltes pſalm. 118. *Confige timore tuo carnes meas : à judiciis enim tuis timui.* Addit idemex S. Gregor. 5 Moral. cap. 12. fideles imitari columbas, quæ juxta aquas & fontes dege-

degere ſolent, ot in iis umbram accipiatis vel milui videotes, illicò avolent, ne in eorum ungues & necem incurrant. Simili enim modo fideles in timore & lege Dei velut in fonte intuentes non modò peccata, gehennam & diabolum, ſed etiam eorum umbras, illicò aufugiunt, ac timori Dei, ipſique Deo ſe arctiùs aſtringunt.

VERS. 29 IN MULTITUDINE POPULI DIGNITAS REGIS: ET IN PAUCITATE IGNOMINIA PRINCIPIS] Hebr. *in conſumptione populi contritio principis*; Vatabl. *attritio imperii*; Septuag. *in defectu* (Symm. *in varietate*) *populi contritio principis*; Tigurina, *in multitudine populi magnificentia regis eſt, ubi verò nullus eſt populus, formidat princeps*. Hebr. enim *hadrat* eſt dignitas, decor, ornatus, magnificentia.

Senſus ergo clatus eſt, q. d. *In multitudine populi*, vel, ut ex Hebræo vertas, *in multiplicari populum*, hoc eſt, cùm populus multiplicatur tum numero, tum probitate, virtute, obſequio; tum opibus & cenſu; tum ſapientia, induſtria, robore & fortitudine, multiplicatur, partiet augeſcit & creſcit rex tum numero ſubditorum, tum opinione virtutis: ex populo enim æſtimant regem: qualis enim rex, talis populus eſt &,

Regis ad exemplum totus componitur orbis,

tum divitiis; populus enim dives ſuis tributis & donis ditat regem: tum ſapientia & robore, populi enim ſapientia, induſtria & politia manat à ſapientia principis, juxta illud c. 11. 14. *Vbi non eſt gubernator, populus corruit: ſalus autem ubi multa conſilia*. Rurſum populus robuſtus robuſtum facit principem: quia in bellis cum tuetur & propugnat etiam cum vitæ periculo. Quarè verè Symmachus epiſt. 34. lib. 10. *Amati*, inquit, *coli, diligi ipſius imperio eſt*. Et Poeta:

Non cives tantùm princeps, ſed nutrit & hoſtes:
Alterius ſexum ceu lupa cana ferax.

Ex adverſo cùm deficit populus tum numero, tum virtute, tum cenſu, tum ſapientia & robore, deficit itidem pariter & princeps: opes enim & bona principis fita ſunt in opibus & bonis populi. Quare ſignum eſt principem vel eſſe imprudentem, vel avarum, vel improbum, cùm populus deficit. Princeps enim bonus ſua ſapientia, clementia, politia, induſtria allicit ad ſe ſuumque regnum advenas & exteros undequaque: malus autem & tyrannus ſuos tributis & oneribus gravaos, eos diſpergit & fugat, ut alias quærant terras, ubi meliorem nacti principem melius tractentur. Princeps enim bonus non ſuum, ſed populi commodum quærit: imò populi commodum ſuum æſtimat uti revera eſt, tyrannus autem ſuum, non populi commodum ſpectat, unde populum expilat, aggravat, opprimit; qui proinde odit tyrannum, & vel eum declinat, vel fraudat & ſuffuratur quidquid poteſt; vel etiam rebellat, eique perniciem machinatur. Unde Septuag. vertunt, *in defectu populi contritio*, vel *everſio, principis*, nam ut rectè ait B. Petrus Chryſolog. ſerm. 173. *Sicut dolet capitis ad membra perundi, ita membrorum pœna ad dolorem capitis, ad capitis pertendit iniuriam*.

Hinc Deus, utpote Rex regum & Dominus dominantium, ſuam magnificentiam oſtendit in multitudine innumerabili Sangelorum, Beatorum, ſtellarum & creaturarum omnium ſibi ſervientium. Unde Daniel eam conſpicatus cap. 7. *Millia*, inquit, *millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei*. Et Chriſti regnum magnificum ita deſcribit Pſal. 2. *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Et pſal. 71. 8. *Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum*.

Hinc Salomon typus Chriſti mitè fuit magnificus in numero, opibus & fortitudine militum & famulorum, adeò ut ex ſolo eorum viſu obſtupuerit regina Saba, 3. Reg. 10. Sic de Cyro ſcribit Xenophon lib. 8. Cyripædiæ cap. 49. *Erat ea hominum erga ipſum affectio, ut natos quoſvis detrimentum ſe accipere ducerent, ſi non Cyrus miſereo quidquid ipſe egregium in regimine ſua vel naſceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur. Itidem quævis urbs, quivis homo provectus opulentum ſe arbitrabatur, ſi rem Cyro gratam præſtiſſet. Nam & accipiebat à ſingulis Cyrus ea, quorum copiam illi qui dabant haberent, & viciſſim eis largiebatur, quibus eos deſtitui animad verteret*.

Ex adverſo tyranni efficiunt, imò affectant ſubditorum inopiam, impotentiam, paucitatem, ne contra ſe exiſurgere & rebellare audeant, uti legimus de *Dionyſio* ceteriſque Siciliæ tyrannis. Idem videre eſt hodie in Turca, de quo hoc vulgo tritum eſt: Quocumque pedem *Turca* fert, eodem mox ſequitur deſolatio & vaſtitas terrarum & incolarum. Cautam dat Ariſtotel. lib. 5. Polit. cap 10. *Cuſtodia*, inquit, *regi à civibus ſuis eſt: tyrannus autem à peregrinis, populo ſuo in nulla parte confidit. Itaque arma civibus ſuis adimere, ac multitudinem populi cancellare, ac ex urbe pellere, & vastam habitatoribus civitatem reddere, proprium tyrannidis eſt, vexare item nobilitatem, eamque everſere & peſſum, & in exilium mittere, tanquam adverſarios & machinatores contra potentiam ſuam. Vide Periandri conſilium Thraſybulo datum ſapientiores ſpicas decerpere, tanquam opportunum fuerit eminentiores civium de medio tollere. Hæc omnia principia ſunt mutationum*. Videeumdem cap. 12. ubi docet tyrannum, ut tyrannidem ſuam confirmet, Primò, ſubditis adimere animum; Secundò, cives inter ſe diſcordes efficere; Tertiò, omnem poteotiam, opes, vires eis auferre.

Symbolum hujus rei eſt phyſeter piſciculo qui balenam pavit, ducit & regit: præcentat enim vada & pericula. Sicut enim phyſeteris decus eſt magnitudo balenæ, ſic regis decus eſt magnitudo populi, de quo Poeta:

Hoc balena ſuo tuta eſt ductior per undas,
Principe & eſt felix plebs vigilante ſuo.

Nam, ut ait Comicus;

Civium labore fit res glorioſa principum:
Dedecus paſtoris eſt, ſi non habet pecus bene:
Membro principe agrotante, corpus omne habet malè:
Nemo amicus, nemo fidus eſt ingrato principi:
Pauper eſt ſibi, diveſque publico princeps bonus:
Omnium ſervitati providas, ſi vis tuam.

Denique Deus pios humaniſque teges donat multitudine populi, impios & ſuperbos mulctat paucitate eruldem, ut patet in Davide. Unde in Iure Canonico 1 qu. 4 cap 11: *Eccleſia*, ex S. Gregorio, vel, ut priſci codices habent, S. Auguſtino dicitur: *Aliquando pro meritis Prælatorum depravatur & damnatur vita ſubditorum, ut Prælatis ſuis ſubditi ſævientes ad malum cum eis ſimul ruerunt, ſicut filii Iſrael diu portantes* (tolerantes) *peccata ſacerdotum, tandem cum eis corciderunt in manus hoſtium. Item David populum numeravit, 2. Reg. ult. quo peccato gladius Domini deſæviit in populum. Sed in lata* (ampla multa) *gente gloria regis eſt, in diminutione plebis contritio principis. Qui ergo de numeroſitate ſua gentis ſuperbivit, inter ea eius diminutione punitus eſt*.

Intellige hæc de multitudine tite inſtructa, compoſita & ordinata, hæc enim decus & robur affert regi, ſi enim incompoſita ſit & inordinata, potiùs regem decorabit & infirmabit, adeò, ut à paucis ſtrenuis in acie rectè diſpoſitis ſternatur & proſtigatur. Exemplum ſit Xerxes, qui mare claſſibus ſtrenens, terram copiis, imò Helleſponto juncto, Athoque monte perfoſſo, maria pedibus petagrans, & claſſibus montes, ait Cicero lib. 5. de Finibus, docentque in acie vicies mille Perſas, ad Thermopylas à trecentis Lacedæmoniis duce Leonida ſuſus eaſuſque eſſe, idque futurum Demaratus ipſi prædixerat, quem ſic ad Xerxem ſapientes loquentem inducit Seneca libr. 6. de Benefic. cap. 31. *Demaratus ſolus dixit, ipſam illam, quæ ſibi placeret, multitudinem indigoſtam & gravem, metuendam eſſe amenti: nec enim vires ſed pondus habere, immodica nunquam regi poſſe, nec diu durare quidquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot ſtagentium millia trecenti mox abnatue, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas, fibi anguſtias ſuſtinebunt, & corporibus obrent. Tota illos Aſia non mauoleis loco. Tantas minas belli, & pene totius generis humani tuentes impetum pauciſſimi ſuſtinebunt*. Et inferiùs: *Verum eſt quod dicitur, majorem belli apparatum eſſe, quam qui recipi ab hoc regionibus poſſe, quas oppugnare conſtituis: ſed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te Gratia vincet, quia non capit. Vti tamen te non potes. Præterea quæ uno robuſtus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatio apem ferre non poterit, nec fulcire ne firmare labentia: Multò ante vincetur, quam victum eſſe te ſentias. Ceterum non eſt quòd exercitum tuum ab hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius dici queq; ingentis eſt. Nihil tam magnum eſt quod penitus non poſſit cui naſcitur in perniciem, ut alia quieſcant ex ipſa magnitudine ſua cauſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat divinæ atque humanæ impellentem, & mutantem quidquid obſtiterat, trecenti ſtare inſtemus, ſi tranſque per totam Græciam paſ-*

Turbamnia Principi.

Exemplum Xerxis.

paſſim Xerxes; intellexit quantum ab exercitu turba diſtaret.

VERS. 29. QUI PATIENS EST, MULTA GUBERNATUR PRUDENTIA: QUI AUTEM IMPATIENS EST, EXALTAT STULTITIAM SUAM] id eſt, ſtultitiam prodit, & exerit altis vocibus, clamoribus, jactatione manuum & brachiorum. Hebr. *longus naribus* (id eſt longanimis & tardos ad iram, ut ſuperiùs dixi) *multus intelligentia: at brevis ſpiritu exaltans ſtultitiam ſuam*; Chaldæus, *qui longanimis eſt, multæ prudentiæ eſt: & qui præceps eſt in ſpiritu ſuo, multiplicat ſtultitiam*; Septuag. μακροθυμος, id eſt *longanimis vir, multus in prudentia*: ὀλιγοψυχος, id eſt *impatiens*, vel *puſillanimis*, *valdè imprudens*; Complut. *at impatiens fortis* (legunt enim ἰσχυρὸς id eſt fortis, pro ἰσχυρῶς, id eſt fortiter, valdè, valdè) *ſtultus*; Syrus, *triſtis autem valdè eſt ſtultus*: quis ſua puſillanimitate & triſtitia malum ſuum non lenit, ſed auget, duplicat & triplicat. B. Antiochus hom. 24. legit, *longanimis vir multæ eſt prudentiæ: puſillanimis autem fortis eſt ſtultitiæ*; S. Hieron. in cap. 5. ad Galat. *Puſillanimis vehementer inſipiens: qui verò patiens eſt & univerſa ſuſtentat, vir ſapiens*. Longanimes enim ſunt magnanimi, ideoque prudentes, patientes & tardi ad iram: puſillanimes autem ſunt parui animi, ideoque imprudentes, impatientes & celeres ad cholcram, ut patet in pueris & feminis. Hinc hebr. vocantur *breves ſpiritu*, id eſt animo exili, arcto & anguſto, qui nihil ferre poteſt, ſed ſtatim exilit profilitque in iram. Qua de re pulchrè Ariſtot. lib. 7. Ethic. cap. 6. *ira*, inquit, *aliqua ex parte, ſed non perfectè rationem audire videtur, perinde ac veloces miniſtri, qui quidem antea quàm totum id audierint quod dicitur, exeurrunt: proinde in agendo oberrant. Canes etiam antequam conſiderent ſi ſit amicus, ſi tantùm pulſaverit oſtium, latrant: ſic & ira propter ſolidi atem calor itatemque naturæ, audita quidem ratione, non præcepto aut audito, ad ipſum properat ultionem*. Quocirca B. Hugo Lincolnienſis Epiſcopus: *In omnibus*, inquit, *exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, uti monet S. Paulus* 2. Corinth. 6. 4. *Multa verò patientia in eo lucet, ſi multa contraria ſive adverſa, in multa lenitate perferat longanimitas multa. Patientia enim ſine longanimitate, non multa, ſed curta erit: abſque lenitate verò prorſus nulla erit*. ita habet ejus Vita. Vide Caſſianum collat. 16. cap. 27. & collat. 18. cap. 13.

Audi S. Ephrem. tract. de Vitiis & virtutibus: *Vir longanimus multa prudentia gubernatur. Quid verò eo præſtantius? longanimus enim ſemper in gaudio, atque lætitia & exultatione verſatur; ſpem in Domino deſixam habet, & ab omni iracundia alienus. Omnia enim longanimus ſuſtinet, non facile ad iram concitatur, neque ad contumelias convertitur, non facilè verbis movetur inanibus. Si afficiatur injuria, non moleſtè fert. Sibi adverſantibus non reſiſtit. In re quacumque firmus conſtanſque permanet. Nullis impoſturis fallitur. Non facilè ad iracundiam provocatur. In adverſis gaudet. Delectatur omni opere bono: invidos æquo ac lubenti animo perfert. Juſſus non repugnat, objurgatus non dolet. In longanimitate ſeipſum ſemper exercet.*

Patiens ab impatiente differt. Primò. Porrò, prudentia patientis, & imprudentia impatientis Primò, oſtendunt eſſe in eo, quòd patiens oſtendat ſe dominum iræ, impatiens ejuſdem ſervum, patiens ergo dominatur ſibi ſuiſque affectibus, ideoque in jugi pace & tranquillitate conſiſtit: impatiens verò paſſionibus agitur continuis, ideoque in perpetuo animi tumultu & perturbatione degit. Unde Abbas Beniamin apud Palladium in Lauſiaca, hydrope gravi cruciatus, condolentibus ſocijs placidè ait: *Orate ut interior meus homo ſit hydropicus. Hoc enim corpus neque cùm bene ſe habuit, mihi profuit; neque cùm malè, me læſit*. Præclarè S. Gregor. lib. 5. Moral. c. 30. *Si ergo ira*, inquit, *quietem mentis ſubtrahit, ſuam ſanctæ Spiritui habitationem claudit, cujus receſſione animus vacuus ad apertam mox inſaniam ducitur, & uſque ad ſuperficiem ab intimo cogitationum fundamento diſſipatur*. Et poſt pauca: *In quo itaque iſte ab arreptitijs longè eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt? Vnde plerumque fit ut uſque ad manus ira proſiliat, & quo ratio longius recedit, audacior exurgat, ſeq; ipſum animus retinere non valeat, quia facilius eſt poteſtatis alienæ, & in furore membra feris in illibus exercet quæ intus ipſam membrorum dominam mentem captivam tenet.*

Secundò. Secundò, patiens tacendo & patiendo dominatur non tantùm iræ ſuæ, ſed & alienæ: impatiens utrique ſervit & mancipatur. Sic S. Vincentius in eculeo Daciano tyranno inſultans: *Inſurge*, inquit, *in me, & exue maligni tatis ſpiritu*

debacchare: videbis me Dei virtute plus poſſe quam poſſis ipſe qui ſeruos. Dixit, & fecit, adeo ut Dacianus furens exclamarit: *Vicit ſumus*, Sic & S. Laurentius inſultans Valeriano: *infelix*, inquit, *has epulas ego ſemper optavi: iſta flamma mihi refrigerium præſtat*.

Tertiò. Tertiò, patiens patiendo ſæpè convertit impatientem eumque ſua patientia facit patientem: impatiens verò ſua impatientia alios patientem facit impatientem. Impatiens ergo eſt quaſi febricitans, patiens eſt quaſi medicus qui febrim impatientiæ ſanat, & impatientem patientiæ mentique reſtituit. Audi B. Petrum Chryſol. ſerm. 38. *Nonne quoties miſerum hominem choleræ inflammaverit incendium, & dominante febre vaſanum reddiderit ægrotantem, turbatur ſenſus, mens deperit, feritas accedit, recedit humanitas, & ne multis, meriente hominis furor vinità Hinc eſt quod frendens dentibus, parentes laniat, ſcindit proximos, cædit pugno, morſu agit atque afficit obſequentes: tunc medium ad virtutis laudem, ad artis gloriam, ad famæ emolumentum armatur: patientia tolerantiam ſumit, injurias deſpicit, morſus ſuſtinet, ferè labores, & non leves penas patitur, ut à pœna liberet laborantem: fovet oleo, inſiſtit curis, erogat medicinam: certus quòd meritem eadem honoris obſequijs repoſcat ægrotus, dum receperit ſanitatem. Rogo quæ major phrenefis, quæ gravior vis furoris, quæ par dementia ſancti hominis petentis maxillam, manſueti fronti faciem verberare, placidi vultus gratiam triſti livore perfundere? audere hominem ſolo quo regitur veſtimento? & ob vilem prædam nil Deo, nil homini, nil naturæ relinquere, nil pudori? angariare hominem ſuis actibus occupatum (& aliunde penam ſuum ſolatium computare? Ergo fratres ſi talia perpetrantes graviſſima phrenefi laborare cognovimus, obediamus Chriſto & ſeruentum fratrum morſus, verbera ſenera tota pietatis virtute perferamus, ne & fratres noſtros libertemus à pœna, & nos æternum patientiæ præmium conſequamur*. Vide quæ de patiente & patientia ſuſè dixi Exodi 1.

Ita S. Gregorius Magnus Mauricio Imper. ejuſque filiis ſe perſequentibus dicebat: *Quoniam ego peccator ſum, vos tanto magis (ac opinor) Deum vobis conciliatis, quanto magis me illi ignaviter ſervientem affligitis*. Sic tandem quem armis non poterat, patientia vicit, ita habet ejus Vita libr. 4. cap. 17. Nimirùm,

Nobile vincendi genus eſt patientia vincit,
Qui patitur: ſi vis vincere, diſce pati.

Quartò. Quarto, quia patiens patiendo acquirit perfectam patientiam. *Patientia autem opus perfectum habet*. Jacobi 1. 4. vide ibi dicta. Unde S. Ignatius fundator Societatis Jeſu, rogatus quænam eſſet compendiola ad perfectionem via? reſpondit: *Si multa Chriſti nomine patiare*. Quocirca nobilis illa matrona Alexandr. apud Caſſianum à S. Athanaſio petiit ægrotum permoleſtam, ut illi ſerviendo, & probra ab ea recipiendo, diſceret patientiam: *Vt*, inquit, *bonum pro malo pro injuria beneficium reddere aſſueſcam. Igitur agite fortia Romanum eſt, paſi fortiùs Chriſtianum eſt*: quia *regina rerum omnium patientia*, quæ omnia ſuperat, ſicut *vapet ſervendo vincit aſſuetus mariti*.

VERS. 30. VITA CARNIUM, SANITAS CORDIS PUTREDO OSSIUM, INVIDIA] Hebr. קנאה *Kina*, id eſt zelus, æmulatio, invidia eſt. q. d. Cor ſanum, id eſt animus ſanus à paſſionibus, præſertim à livore & ira (unde Septuag. vertunt, *cor manſuetum*) facit etiam corpus & carnem vivida & ſanas at paſſiones animæ, & maximè invidia adeo corpus afficit & exedit, ut etiam oſſa, quæ duriſſima & ſoliditima ſunt, conficiat & tabeſaciat. Ex bona enim & læta habitudine animi, per naturalem ſympathiam conſequitur bona habitudo corporis, & contra, ut docent phyſici & experientia. Animus enim ſuam ſanitatem, quietem, lætitiam, æquè ac ægritudinem, turbationem, mœſtitiam affat & communicat corpori, utpote cui intimè unitur. ita R. Levi, R. Salomon, Aben Ezra, Janſenius & alii. Audi S. Baſil. hom. de Invidia: *Ipſo fatetur ore hoc vitium invidiæ: afflictus eſt illis aridus, gena ſubriſtis & cava, ſupercilium demiſſum*. inde invidia vocatur livor, id eſt dolos cordis. & quia livi dos, id eſt ſubnigros, pallidos ac triſtes, facit oculos, naſum, os, &c. Invidi enim exedentes ſe dolore lividum colorem contrahunt, juxta illud Virgilii epigramm. de Livore,

Livor ea ſi cum malis venenum,
Intactis vorat eſſibus medullas,
Et totum bibit ertubus cruorem;

Hunc eſſem ſenſum patet ex Septuag. *manſuetus vir cordis eſt medicus: ſine autem eſſim cor ſenſitivum*. Aut-

ctor Cæcinæ Græc. vertit, *cor mœroris ſenſu ſaucium*, quod ſcilicet invidia, atra bile vel ira ægrum facilè adverſa ſentit, & paſſionibus agitatur, ac vel verbulo uno minùs appoſitè dicto, velut acu tactum pungitur & feritur. Graphicè cor ſenſitivum depingit Seneca l. de Ira cap. 10. *Nam ut ulcera*, inquit, *ad levem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactûs contrahuntur: ita animus affectus minimis offenditur; adeo ut quoſdam ſaluta tio, epiſtola, oratio, & interrogatio ad hæc vocent. Nam hæ querelæ ægra tanquàm ſunt.* Et cap. 29. lib. 3. ſic ait: *Quod accidere videmus animalibus multis, idem in hominibus ſtolidis deprehendas: frivolis turbantur inanibus. Tantum color rubicundus excitat, ad umbram aſpis erugit, urſos horroſque mappa proritat: omnia quæ aquora fera & rabida ſunt, conſternantur ad minima. Idem ſtultis ingenio evenit, rerum ſuſpicione fortunæ, adeò ut injurias vocent modica beneficia.*

Hunc ſenſum innuit quoque Chaldæus, qui *divulſio iram cordis ſui, medicamen eſt carni eius: & ſicut putredo talgno ſortis, ſic & in oſſibus invidia*; & Syrus, *qui fedat iram ſuam, eſt ſibi medicus: tinea oſſium invidia*; & Varab ac Pagninus *vita corporis eſt animus lenis: & putredo oſſium eſt invidia*, q. d. Salubritas corporis eſt, abdicare ſeſe ab ira & lenem eſſe: invidia verò corrumpit corpus. Ubi Nota. Hebr. מרפא *marpe* idem eſt quod ſanitas & lenitas: medici enim morbos pharmacis lenitendo ſanant. Cor ſanum ergo eſt cor lene, non leve, uti perperam vertunt nonnulli.

Sanitas cordis, Primò eſt lenitas.

Igitur *ſanitas cordis*, Primò, eſt ipſa lenitas & manſuetudo: hæc enim directè opponitur iræ & invidiæ, quæ ſumma eſt cordis ægritudo, tabes & mors; & hæc carni & corpori ſanitatem & longævitatem affert, quam imminuit & incidit ira & invidia. Unde tritum τὸ ἔχειν μακρὸβιον, id eſt, animalia, quæ carent bile & ſelle, ſunt longæva, ut cervi.

Secundò, charitas.

Secundò *ſanitas cordis* eſt amor & charitas. Unde S. Auguſt. vel quiſquis eſt auctor ſerm. 17. de diverſis: *Cognoſcat*, inquit, *omnes invidi, qui de aliorum tribulationibus gaudent, quia membra ſunt putrefacta & abſciſſa & mortua, & ideo non habent ſenſum, & cùm diſcedunt ab aliis membris, non ſentiunt, quia ſine ſenſu ſunt. Senſus noſter, fratres, una fides eſt, & una charitas, una ſanitas eſt: teneamus fidem tanquam ſenſum, teneamus charitatem tanquam ſanitatem: & quamvis diverſa membra diverſa munera habeant, tamen unitate charitatis teneantur, ut mereantur in poſt caput.*

Tertiò, ſanitas rationis.

Tertiò, *ſanitas cordis* eſt ſanitas rationis, mentis & judicii: hæc enim iram & invidiam ſopit, proponendo rationes iræ & invidiam lenientes, v. g. quòd res hujus mundi ſint viles & leves, & indignæ ob quas homo cælo natus iraſcatur, vel cuipiam invideat: quòd majus ſit bonum charitatis, gratiæ, pacis animi, quàm omne illud, ob quod quis alteri invidet: quòd invidia magis noceat invido quàm ei, cui invidet: ſummum enim invidi tormentum eſt invidia: juxta illud.

Invidia Siculi non invenere tyranni
Tormentum maius.

Quocirca S. Gregor. l. 5. Moral. c. 34. *Qui*, inquit, *livoris peſte plenè cuncta deſiderat, illam turbidatem diligat, quam coberedum numerus non anguſtat, quæ & omnibus, una eſt, & ſingulis tota: quæ tanto largior eſſe attenditur, quanto ad hanc percipiendam multitudo dilatatur. Imminutio ergo livoris eſt affectus ſurgens interna dulcedinis, & plena mens eius eſt perfectus amor æternitatis. Nam cùm mens ab eius rei appetitu retrahitur, quæ accipientium numero partitur, tanto magis proximum diligit, quanto minùs ex profectu illius ſua damna perimeſcit.*

Quartò, ſanitas activa.

Quartò, R. Salomon, Baynus & Tigur. pro *ſanitas cordis* vertunt, *cor ſanans*: hoc enim propriè ſignificat Hebr. מרפא *marpe*: unde *ſanitas cordis*, hic non tantùm paſſiva, quæ eſt in ipſo corde in ſe ſano, ſed & activa, quæ alios ægros afflictoſque ſanat, accipi poteſt. q. d. Cor manſuetum, prudens, & charitate plenum ſanat aliorum dolores & paſſiones, eos prudentibus dulcibuique rationibus inſtruendo, conſolando, animando, itaque vitam quoque & lætitiam carni & corpori eorum reſtituit. Contrarium planè facit cor livore tabidum; hoc enim tam animos quàm carnes & oſſa, tam ſua quàm aliena, inficit & conſumit. Unde Septuag. vertunt, *manſuetus vir cordis eſt medicus*: quia iram & invidiam, quæ gravis eſt morbus, ab animo tam ſuo quàm aliorum dilcutit; & quia livorem & tabem carnium & oſſium, ab invidia manantem dilpellit. Manſuetus ergo eſt *marpe*, ſive Raphael, id eſt medicus Dei, vel medicans & ſanans Deus: *quia ſicut* A *Raphael* ſanavit & liberavit Tobiam ſeniorem a cæcitate, *juniorem* ab Aſmodæo, Saram à viduitate & angore; *ſic pariter* manſuetus curat omnes animi ægritudines.

Alludit ad ſanitatem cordis naturalem: ſicut enim hæc parit vitam & ſanitatem carnium, ceterorumque membrorum: cor enim eſt officina generans ſpiritus vitales, quos in ſingula membra immittit: unde ſi ſanum ſit & vegetum, vivos & vegetos creabit ſpiritus, quos per membra diſpertiens, eaque pariter viva & vegeta efficiet; ſin ægrum maleque affectum ſit; ſpiritus vitioſos gignet, quos per membra diſpergendo, eis ſuam ægritudinem vitiumque afflabit; adeò ut oſſa putreſcere ac tabeſcere efficiat. Sic pariter ſanitas cordis, id eſt mentis generat ſpiritus, id eſt cogitationes & affectiones ſanas, id eſt vivas & vegetas, quibus omnes ſenſus tum interiores, tum exteriores, ipſaque caro & totum corpus vegetatur & efflorelcit, imò alios eamdem vegetationem & florem aſpirat: ſin mens ita, invidia altave paſſione ægra ſit, creabit cogitationes iracundas, invidas, triſtes, &c. quibus eoidem affectus & ægritudines ſen- B ſibus omnibus, totique corpori imprimet, uti docet Iiajas cap. 1. verſ. 5. & 6. Unde S. Chryſoſt. homil. 6. in Acta: *Non ita ſtatim*, inquit, *medicus febricitantem hominem à febribus liberavit ſua curatione, ut longanimis ve alium iracundum, & pra ira flagrantem, apprehenſum refrigeravit per ſpiritum propter eum jermonum.* Et inferiùs: *manſuetudinem quidem*, inquit, *invidiam pejimam omnium affectionem curant: imò potiùs gravem illum morbum in juam animam nunquam admittit vir manſuetus: ſed ſi viderit fratres honoratos, congaudet & gratulatur, aliorum gloriam ſuam putans, & amicorum omnia communia conſentes, in bonis quidem congaudet, in triſtibus autem condolet.* Hæc de cauſa tam inſtanter monuit cap. 4. 23. dicens: *Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit*: ideoque aſſiduè cum Pſalte pſalm. 50. orandum: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.* Deus enim eſt qui ait: *Dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri*, Ezechiel. 36. 26. Ubi multa de hoc corde dixi.

Myſticè, S. Gregor. libr. 5. Moral. cap. ultim. & 3. p. Paſtor. admonit. 6. per carnes & oſſa accipi virtutes debiles & ſortes. *Vita carnium*, inquit, *ſanitas cordis: quia ſi men-* C *tis amentia cuſtoditur, etiam quæ fortis infirma ſunt, roborantur. Et putredo oſſium invidia: quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam fortia facta virtutum. Oſſa quippe per invidiam putreſcere, eſt quædam etiam robuſta deperire.*

Moraliter diſce hic, quàm noxia & peſtifera ſit invidia, non tantùm aliis, quibus invidetur, ſed ipſo invido. Unde S. Baſil. homil. de Invidia: *Sicut*, inquit, *viperam dicunt abrupto ventre matris naſci, ſic invidia concipientem ſe animam corrodit & tabefacit.* S. Baſilii frater S. Gregor. Nyſſen. in Vita Moſis: *Invidia*, inquit, *malorum princeps, mortis mater, prima peccati janua, vitiorum radix, doloris initium, calamitatis parens, inobedientia cauſa, ignominiæ principium, morticor ſimulus, mœre reconditus, natura morbus, bilis venenoſa, tabes ſponte adhibita, telum amarum, figens animam clavus, flamma cordis, inteſtinorum ignis. Hanc qui habet, non ſuis malis, ſed alienis bonis infelix eſt. Meritò ſimilis, quæ cadaveribus paſci, & proviſo unguento amori ajuni.* S. Hieron. in c. 5. ad Galat. *Invidia alienæ felicitate torquetur, & in duplicem ſcinditur paſſionem, cùm aut ipſe eſt aliquid in re, in qua alium eſſe non vult: aut alium eſſe videns meliorem, dolet ſe ni non eſſe conſimilem. Pulchre quidam de invidia inſis dicens:*

Mor. de mala invidia.

D *Juſtius invidia nihil eſt, quæ protinus ipſum*
Auctorem rodit, diſcruciatque animum.

S. Chryſoſt. homil. 40. ad Populum. *Invidi pejores ſunt feris, dæmonibus autem pares, & forte deteriores: nam feri eſcæ indigentes, vel à nobis invitatæ adverſus nos armantur: invidi vero etiam beneficiis allecti, bene meritos maleficiis proſequi ſunt. Dæmones quoque licet contra nos bellum exerceant impacatum, conſortibus tamen generis non inſidiantur.* unde *Judæis Chriſtus ait occluſo, cùm eum in Beelzebub eiicere dæmonia calumniarentur. Invidi verò neque naturæ communionem reverſi ſunt, neque ſibi pepercerunt.* Et paulò pòſt: *Omni venia cetera hoc peccatum. Nam fornicator quidem concupiſcentiam prætendere poteſt, fur pau pertatem, homicida furorem. Tu verò quam dices cauſam? rege: nullam penitus ujt tantam invidiæ cauſam nequitiam, &c. Hoc vitium & fornicatione peius eſt & adulterio. Hoc enim in operato tantum juſtis: invidia vero vis totam ſubverſit* Matth. 12. v. 26.

Eccleſ-

Eccleſiam, & toti no ei terrarum orbi. Hæc homicidia mater eſt: ita fratrem Cain occidit, ita Jacob Eſau, ita Joſeph fratres, ita cunctos hominis diabolus.

Quocirca iovidi tymbolum & imago eſt baſiliſcus. Sicut enim baſiliſcus, teſte Solino, Æliano, & aliis, ſerpens eſt exitialis ad ſonera terrarum natus, ſolo aſpectu auras inficit, plantas urit, necat animalia, ſaxa ipſa diſſolvit: atque hic idem, ſi ſe intueatur in ſpeculo, repercuſſo in ſe habitu proprii telis necatur, ſic invidus & calumniator, qui maledicta in puram animam ejaculatur, ſuis ipſe ſagittis conficitur, & proprio ſe jugular gladio.

Symbolicè Hugo: *Vita cuiuſque ſuccliſtat cordis, Cordis nomine*, inquit, *Prælatus demonſtratur: quia ab ipſo ſpiritus vitæ in alios velut in cognata membra effluit tunc, cùm ſanus & incolumis eſt*: ſin malè ſanus ſit, & vitiis laboret, ſua vitia ſubditis ſibi membris tollillabit, adeò ut & oſſa, id eſt in virtute fortes & validi, ſenſim vitiis marceſcant & tabeſcant; ac præſertim ſi vitio invidiæ laboret, doleatque ſubditos ſibi ſapientia & gratia æquari vel antecellere: hæc enim invidia ſubditorum averſionem, iram, invidiam viciſſim provocabit, quæ oſſa, id eſt intima & validiſſima reipubl. Collegii, monaſterii, &c. erodet, exedet & conſumet,

Præclarè Seneca lib. de Clemencia: *Principibus quidem*, inquit, *invideri & invidere cognita mala ſunt; ſed invidere maius malum eſt: invideri enim virtutis eſt, invidere infirmitatis & infamiæ.* Igitur *putredo oſſium invidia*; quia ſicut oſſium medulla à capite & cerebro per ſpinam dorſi fovetur & irrigatur, ideoque deficiente & vacuato cerebro deficit & evacuatur; ſic & deficiente principe, qui eſt caput, per invidiam, oſſa reipubl. putà proceres, tabeſcunt: inde enim generantur ſimultates, ſuſpiciones, odia, bella, ſeditiones, quibus tam res quam proceres conficiuntur.

Huc facit quod legimus in Vita S. Melchtildis, ipſi graviter capite laboranti, adeò ut oollam caperet requiem, apparuiſſe Chriſtum, ac oſtenſo cordis ſui vulnere dixiſſe: *Huc intra, ut quieſcas*: illico illa intravit eum gaudio; ac vilum eſt illi tot cervicalibus ſericeis caput reſocillari, quot dolorum ictibus tundebatur. Unde Chriſtum dicentem audivit: *Bombyces ſericum gemunt, & da me ſcriptum eſt: Ego ſum vermis, & non homo.* Quocirca illa in omni tribulatione & neceſſitate ad cor Chriſti confugiebat, ex coque mirum lenimen & gaudium ſugebat.

Denique ex hoc loco & ſimilibus Chæremon Abbas apud Caſſian. collat. 13. cap 6. docet, manuetudinem & patientiam efficaciſſimum eſſe remedium contra tentationem carnis ceteraque vitia omnia, eò quòd patientia pacem animæ membriſque omnibus imperet & afferat. *Per quod*, inquit, *evidenter oſtenditur, ita efficaciſſimam medicinam cordis eſſe patientiam, ſecundùm illud Salomonis: Manſuetus vir cordis eſt medicus, ut non ſolùm iræ, triſtitiæ, acediæ, cenodoxiæ, ſuperbiæ, verùm etiam libidinis omniumque pariter vitiorum ſomitem vitiorum: in longanimitate enim (ut ait Salomon) proſperitas regit. Nam qui mitis ſemper atque tranquillus eſt, nec iracundia perturbatione ſuccenditur, nec acedia atque triſtitia angore conſumitur, nec cenodoxia vanitate diſtenditur, nec ſuperbia tumore ſuſtollitur. Pax enim multa diligentibus nomen Domini, & non eſt illis ſcandalum*, pſalm. 118.

Anagogicè, S. Hieron. in fine Comment. in Iſajam ad illa: *Vermis eorum non morietur: Hic vermis*, inquit, *à pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, qua torqueat ita ſupplicii conſtitutos, juxta illud quod dicitur pſalm. 31. Verſatus ſum in miſeria dum configitur ſpina. Et in Proverbiis cap. 14. Timea oſſum cor intelligens* (græcè καρδία, id eſt ſenſitivum) *& iterum Proverb. 25. Sicut tinea veſtimentum, & vermis lignum: ſic moror exercetat cor viri.* Damnati enim in inferno inſtar canum fumma torquentur invidia, ira, triſtitia, angore & remorſu conſcientiæ, quòd intelligant & ſentiant, quam gravia ob levem peccati voluptatem cogantur ferre ſupplicia: hæ enim paſſiones inſtar tineæ eos mordent & rodunt, ſed ita ut numquam exedant & conſumant, ſed in æternum mordeodo & rndendo perdurent. Unde ait Iſajas: *Vermis eorum non morietur.*

VERS. 31. QUI CALUMNIATOR EGENTEM, EXPROBRAT FACTORI EJUS: HONORAT AUTEM EUM, QUI MISERETUR PAUPERIS] Pro *calumniatur*, hebr. eſt עשק *oſcec*, id eſt, vim facit, defraudat, opprimit. *Cornel. in Proverb. Salomonis.* X.

A *lumniatur* ergo, id eſt calumniam & probrum jacit, irridet, ſubſannat. Rurſum *calumniatur*, id eſt per calumniam, ſycophantiam (Septuag enim vertunt, συκοφαντῇ, de qua voce plura dicam cap. 28. v. 16.) fraudulentiam defraudat vel jure ſuo, vel eleemoſyna ſibi debita: opponitur enim τῷ *qui miſeretur*. Unde Pagnin. vertit, *qui aufert quod à paupere*; Tigurin. *rem facinoſi tenui*; alii, *qui defraudat inopem*. Pro *exprobrat*, Septuag. vertunt παροξύνει, id eſt *irritat*, vel *exacerbat*, Theodotion, *blaſphemat*; S. Hieronym. adverſus Ruffin. *lacerſit*; Chald. *qui opprimit pauperem, opprobrium facit animæ ſuæ: qui miſeretur iniuriam patientis, honorat ſe*: quia omnes fratres ſumus ex eodem Deo patre, imò ex eodem Adamo, & eadem terra Evaque prognati. Sicut ergo qui opprimit vel juvat fratrem, opprimit vel juvat quaſi partem ſui & ſe ipſum: ſic & qui opprimit vel ſublevat pauperem opprimit vel ſublevat fratrem ſuum, & ſe ipſum: frater enim eſt quaſi alter ego. Syrus, *qui mala pauperi loquitur, iram eius creatori: qui honorat Dominum, miſeretur pauperis.*

Quæres eur? Cauſa prima eſt generalis, quam jam dedi quòd ſcilicet pauper commuoi jure creationis ſit opus & B creatura Dei: qui autem creaturam laudat vel vituperat, tacitè creatorem quaſi opificem, qui illam creavit & fabricavit, laudat vel vituperat. Ita S. Paulinus epiſt. 32. *Qui ſpernit*, ait, *pauperem, exacerbat eum qui fecit illum, id eſt communem omnium creatorem, qui ſicut vaſcitione inopum gaudet, ita defectione triſtatur.* *Pauperes ſibi arrog. Deus, eius Cauſa prima.*

Secunda eſt propria, quòd ſcilicet paupertas æquè ac opuleotia creata ſit à Deo. Voluit enim Deus majorem partem hominum eſſe pauperem, tum ad meritum patientiæ & paupertatis: tum ut paupertate cogerentur laborare, agros colere, omneſque artes mechanicas exercere, ſine quibus vita humana & ordo univerſi non conſtaret, nec ſubſiſteret. Nam ut ait S. Chryſoſtomus homil. *contra eos, qui tantùm in feſtis conveniunt*, quæ eſt antepenultima tomi V. *paupertate ſublata vita totius conſtitutio tolleretur, & omnis rivendi ratio perturbaretur: quia neque nauta erit, neque gubernatores, neque agricola, non textor, non ſutor, non piſtor, nec alius alijs opifex*: quibus ſi nobis carendum ſit, omnia peſſum ibunt: *nunc enim quaſi magiſtra quædam optima neceſſitas paupertatis, ſingulos ad opera vel invitos perurget. Quòd ſi omnes eſſent divites, omnes etiam in otio viverent; atque ita omnia corrumperentur, & nihil non periret.* Atque ex hac re S. Chryſ. ibid. oſtendit eſſe numen, ejuſq; providentiam circa res humanas demonſtrat. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſt. c. 11. 14. *Paupertas & bonitas* (id eſt divitiæ) *à Deo ſunt*. Vide ibi dicta. Qui ergo pauperem carpit vel ridet, tacitè carpit & rider. Deum. Deinque providentiam, quæ pauperum ordinem & ſeriem conſtituit. Multò magis id facit qui opprimit pauperem Arbitratur enim violentus oppreſſor, quòd Deus pauperem à ſua poteſtate & vi ſubtrahere nequeat, ait R. Levi & Abeo Ezra. *Secunda.*

Tertia magis propria & peculiaris eſt, quòd Deus ineffabili ſua providentia & diſpoſitione res omnes ita ordinarit, ut in particulari hic & ille eſſent pauperes, ille verò & alii divites, juxta illud Proverb. 22. verſ 2. *Dives & pauper obviaverunt ibi: utriuſque operator eſt Dominus*. Audi S. Chryſoſtom. in Catena Græcor. *Duo peccata hoc loco affigunt, nempe pauperum ea omnium, & D. ei inſultionem. At quomodo convitiatur pauperum irriſat Deum, qui fecerat illum? quia Deus non modò ſecundùm animam & corpus condidit illum; verùm etiam condidit talem, nempe pauperem & miſerum, eoque modo comparatam, qui lingua maledicta facilè capi carpique poſſet. Dices turſum: Si Deus quoſdam creat inopes, inopemque & miſeram vitam ducere illos pro ſua ſapientia ordinat, quorſum nos eorum miſereamur? etenim audivi non paucos, qui ita dicerent. Quo nos obligamus nos in pauperes liberales & miſericordes eſſe? ſi Deus illos amaſſet, pauperes non feciſſet. Quamſque ſontes ſaluum noſtrum ludimus? quouſque de his videmus, propter quæ meritò nos eremere, formidare & horrere oportebat? feraſdumque, ut mihi malis repletum ludibrio habeamus? utrùm Deus magis amabat Lazarum mendicum & ulceroſum, an verò divitem Epulonem? Nemirum hoc nos perdit, quòd divina quoque eloquia ita facetias & dicteria verſamus.* *Tertia.*

Quarta, quia Deus pauperes velut à mundo derelictos, & ſæpè oppreſſos, ſibi arrogat, ac peculiarem eorum curam, providentiam & protectionem gerit, ſicut mater peculiarem gerit curam filiorum parvulorum,

ægrorum, afflictorum : juxta illud. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adjutor*, pſalm. 9. 34. Pauperes ergo œconomum & procuratorem ſui victus & vitæ habent Deum, qui angelis in cælo præſidet. & ſub quo cuncti nutriuntur qui portant orbem. Hinc & Chriſtus, *Quod uni*, inquit, *ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*: unde & in die judicii liberales in pauperes, quaſi in ſemet beneficos cælo adjudicabit, avaros verò in pauperes, quaſi in ſemet maleficos, tartato addicet, Matth. 25.

Quinta. Quinta, quia Chriſtus in mundum veniens paupertatem honoravit, conſeeravit & quaſi deificavit, quia eam ſibi, hoc eſt Deo, hypoſtaticè cum humanitate univit: *Nam pauperem matrem, pauperem cunctum, & omnia denique paupera elegit*, ait Concilium Epheſinum. Pauper ergo eſt viva imago pauperis Chriſti, ut ajebat S. Franciſcus.

Sexta. Sexta, quia Chriſtus paupertatem voluntariam velut conſilium Evangelicum ſanxit, ac inter beatos ſui regni primo loco collocavit, dicens: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, Matth. 5. 3. Hæc enim paupertas divina eſt, Deique perfectiones imitatur & refert. Sicut enim Deus ſibi ſufficiens eminet ſupra omnes res creatas, B ſic & pauper ſpiritu contemnens terrena, & anhelans ad cæleſtia, in Deo defixus deſpicit omne quod ſub Deo eſt.

Rurſum ſicut Deus dominus eſt mundi totius, ſic & ſuo modo pauper ſpiritu, juxta illud S. Pauli 1. Corinth. 6. *Nihil habentes, & omnia poſſidentes*, Unde Climacus gradu 27. aſſeverat pauperem monachum dominum eſſe mundi. & quia jactavit in Deum corum ſuam, poſſidere per fidem omnes gentes in ſervos. Idem addit pauperem Dei famulum nollam rem amare vitioſè: omnia enim quæ habet, aut habere poteſt, reputat quaſi non ſint; &, ſi recedere contingat, æſtimat ut ſtercora. Quo eodem ſenſu egregiè S. Bernardus ſerm. 21 in Cant. quod ab Unigenito, ut ipſe loquitur, dictum eſt: *Si exaltatus fuero a terra, omnia trahama ad me ipſum*, idem quoque omnibus ejus fratribus ait eſſe commune, quibus omnia non ſolùm adneiuntur, ſed etiam ſubjiciuntur, ſi modò terrenis rebus ſpoliati, ac ſuper illas altiùs elati fuerint. Quòd ſi ita eſt, inquit, *non putent divites hujus ſæculi, fratres Chriſti ſibi poſſidere cæleſtia, quia audiunt dicentem: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Non eos*, inquam, C *æſtimant ſola cæleſtia poſſidere, quæ ea ſola audiunt in promiſſione. Poſſident & terrena, & quidem tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes, eo pro certo magis domini quo minùs cupidi. Denique fideli homini totus mundus divitiarum eſt. Totus planè, quia tam adverſa quam proſpera ipſius aquè omnia ſerviunt ei, & cooperantur in bonum. Ergo avarus terrena æſtimat mundicus, fidelis contemnit ut dominus, ille poſſidendo mendicat, iſte contemnendo ſervat.*

Pauper ſpiritu ſimilis eſt Deo Petendo.

Secundò. Inſuper ſicut Deus dives eſt gratia & virtutibus, ſic & pauper ſpiritu: quem, ut ait S. Ambroſ. libr. 3. epiſt. 1. *adeum Deus divitem novit*, utpote *qui ſit dives æternus ate, qui non opum ſed virtutum fructus recondat. Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem, quietem, ut nihil concupiſcat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec terrena faſtidiat, nec nova jurat & ſemper deſiderando ſtat in ſummis divitiis inops?*

Tertiò. Ad hæc, ſicut Deus ſupra terrena omnia elevatus degit in cælo. ſic & pauper ſpiritu, juxta illud S. Cyprian. tract. de Orat. Dominic. *Qui renunciavit in ſæculo, major eſt honoribus ejus & mundo: & ideo qui ſe Deo & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat.* Et S. Gregor. li. 1. Regiſtri epiſt. 5. deſcribens ſtatum mentis hujus eum eſſet Religioſus. *Nihil*, ait, *in hoc mundo expetens, nihil pertimeſcens, videbar mihi in quodam rerum vertice ſtare, itaque in me prædimpletum ſenerem, pollicente Domino ex Propheta* (Iſajas capit. 58.) *deliciaſſe: Suſtollam te ſuper altitudinem terræ. Super enim altitudinem non terra ſuſtollitur, qui & ipſa quæ alta & glorioſa præſentis videntur ſæculi, per mentis deſpectum calcat.* Pauper ergo ſpiritu, ideoque mundi contemptor, ait.

Innocuos ſine nube dies, ſine crimine noctes:
Occupat in terris cælum, nec ſidera deſpunt.

Quartò. Denique pauper ſpiritu æmulatur quoad fas eſt Dei & Chriſti puritatem, ſanctitatem, perfectionem, tatagitq; ſuam ut idem per omnia velit quod vult Deus, ac unus cum eo ſpiritus efficiatur, ideoque Dei ſtabilitatem & æternitatem ambit & imitatur. Audi S. Bern. ſer. 25. in Cant. *Eris*, inquit, *inter adverſa & propera mutabilium temporum ſemper quandam æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem & in conſtantis animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vendicans tibi etiam in bonis nut abundi ſæculi dubiis eventibus, ſerriſque defectibus, perennis quodammodo, de incommutabilitatis ſtatum, dum te ſupereis tenovare & reformare in ſingne illud antiquum ſimilitudinis æterni Dei, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Quippe ſicut ipſe eſt, ita & tu erit in hoc mundo, nec in adverſis timidus, nec in proſperis diſſolutus.*

Quocirca Salvianus Maſſilienſ. Epiſc. qui floruit anno Domini 460. *Di alii*, inquit, *qui expediti ab omnibus, vel præ ab omnibus ſarcinis, Salvatorit viam ſequuntur, & Dominum Jeſum Chriſtum non ſanctitate ſolùm, ſed etiam paupertate imitantur, nihil eſt quod dici poſſit, niſi illud tantùm quod etiam Propheta dixit: Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: hoc enim non aliter quàm imitatores Chriſti hovere, non aliter quàm Dei imagines colo non aliter quàm membra Chriſti ſuſcipio.* Idem lib. 3. Contra avaritiam, pauperes vocat nummularios Salvatoris, & lib. 4. nervoſè: *Suos*, inquit, *quibus eſt deſons nulla, non deſunt omnia. Chriſtus tantum modo ſolus eſt, cui nihil eſt quod in omni humano genere non deſit. Nullus ſervorum ſuorum exultat, nullus frigore ac nuditate torqueatur, cum que ille non algeat. Solus tum eſurientibus eſurit, ſolus tum ſitientibus ſitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, pluſquam ceteri egat. Omnis enim egeſtuoſus pro ſe tantùm in ſe get; ſolus tantummodo Chriſtus eſt, qui in omnium pauperum univerſitate mendicat. Et cum hæc ita ſint, quid ais, ô homo qui Chriſtianum te eſſe dicis, cum Chriſtum egere videas, ut facultates tuas in quibuſcumque non indigentibus dereliquas? Chriſtus pauper eſt, & tu opes divitum cumulas. Chriſtus eſurit, & tu delicias affluentibus parat. Cuncta enim aquum ſibi deeſſe queritur, & à te apothecæ cibioſorum cuncta replentur. Chriſtus rerum omnium egeſtate conſ. tur, & a te luxurioſis copia congregantur. Chriſto tioi pro muneribus a te deſis præmia ſempiterna promittit, & tu nil præſtaturis cunctis largiris.*

Huc pertinet hiſtoria B. Martini, Ambiani Chriſtum in paupere veſtiens, quando Chriſtus ſequente nocte eidem angelorum choro ſtipatus apparuit, veſtem pauperi ab eo datam oſtentans, dicentique: *Martinus adhuc catechumenus hac me veſte contexit*, ita Severus in Vita S. Martini.

Præclarè S. Chryſoſt. paupertatem ait eſſe quandam perſonam ſeu larvam, ſub qua latitet & occultetur ipſe Deus; &, dum mendicus manum extendit, Deum ipſum accipere elemoſynam.

VERS. 32. IN MALITIA SUA EXPELLETUR (ita Rom. alii legunt, *expectatur*) IMPIOS: SPERAT AUTEM JUSTUS IN MORTE SUA] Variæ variorum ſunt hic verſiones, & conſequenter expoſitiones. Primò, Baynus pro *ſua* verteos *ejus*, ſic exponit: Impius in ipſa machinatione malitiæ ſuæ, dum ſcilicet eam orditur & molitur, ſæpe & vita & molitione ſua expellitur: hinc juſtus ſperat in morte ejus, quòd ſcilicet eo morte ſublato, liberabitur ab ejus vexatione & injuria.

Secundo, Septuag. vertunt. *in malitia ſua repellitur impius, qui autem juſtis ſanctitati ſuæ, juſtis.* Vel, ut legit auctor Catenæ Græcor. *Impius propter malitiam ſuam expellendus & projiciendus: qui autem juſtitiæ ſanctitate ſperat in Dominum, juſtus conſervatus*, idque ſic exponit: *Impius, inquit, ob ſuam malitiam expellitur & ejicietur è terra expulſuſque in anguſtum locum demergetur, atque ibidem perpetuò cuſtoditur & obſervabitur. Qui autem conſidet in Dominum, &c. Pulchrum ſanè & tutum eſt confidere in Dominum: ſi quis tu non bonis operibus inſtructus fuerit, ſi quidem talis tuſti ſanctique viri nomen apud illum proviendibitur. Fruſtanea enim & temeraria eſt ſpes, quæ bonis operibus deſtituitur.*

Quæres, cur Septuag. pro *morte* ſubſtituunt *ſanctitatem*? Reſpondeo, quia vitam ſanctam juſti mors ſancta conſequitur: mors ergo juſti ſancta eſt, imò ſanctitas: quia juſtum in ſanctitate confirmat, beat & glorificat. Atque hæc eſt cauſa cur juſtus ſperet in morte ſua: quia nimirum mors ejus ſancta eſt, & conſummatio ſanctitatis. Si enim mors ejus eſſet impia & ſcelerata, utique eam non ſperaret, ſed horreret. Fortè etiam Septuag. Græc. in *ſperet*, id eſt *ſanctitas*, innovavit, novumque ei ſignificatum tribuunt

buunt (ut aliis nonnullis vocibus Græcis fecere) ut significer idem quod *sors*, id est mortuorum exequiæ, funerum justa, parentalia, animarum expiatio. Unde *inire* est expio, justa persolvo, item sanctifico, consecro. Sanctitatem ergo non tam vitæ quàm funeris hic intelligunt, qua scilicet defunctus more fidelium precibus & sacrificiis vivos om expiatus, è pœnis Purgatorii liberetur, & transeat in requiem æternam. Hanc enim moribundi exoptant, suisque commendant, ac in spes suas post mortem reponunt.

Tertiò, Chaldæus, *in malitia sua expellitur* (Syrus, *destruitur*) *impius, & qui confidit se moriturum, instus est: Syrus, qui confidit se peccatis carere, justus est.* Qui enim peccatis caret, non timet, sed expectat mortem veluti tanuam & transitum ad vitam meliorem. Unde Climacus grad. 6. *Probatus ille est*, inquit, *qui mortem singulis diebus expectat: sed ille sanè sanctus, qui hanc horis singulis desiderat.*

Quartò, Lanienius: *Propellentur*, inquit, *dicitur Hebraica magis significat, impellitur aut propellitur, secundum quam significationem convenientissime significabitur, impium per suam malitiam impellendum, ita ut numquam sit securus aut stabilis, sed animo semper sit intranquillo, exagitante illum conscientiæ remorsu, & ad quævis vitia capiatur, impellente eum passionum ipsius ac malarum suggestionum flatu; ac divinæ justitiæ dispositione ex uno infortunio impellitur in aliud.* Psal. 34. Isaiæ 57. *Hoc enim est quod psalmus primus composuit impium pulveri, quem projicit ventus à facie terræ. Et alio loco: Fiant, inquit, sicut pulvis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos, vel, ut habent Hebræa, impellens eos. Item & Isaias impios dicit esse quasi mare fervens, quod quiescere non potest, nec esse impios pacem. Hanc sensui bene convenit quod opponitur. Speret autem justus in morte sua, hoc est, cùm impius pro sua malitiam semper impellatur, ut numquam usquam sit securus; contrà justus etiam in morte sua, cùm maxime metuere soleant homines, bene confidit & securus est.*

Quintò, nervosius Noster Hebr. *iiddache* vertit, *expellatur*, q. d. *In malitia*, id est à malitia, per malitiam, propter malitiam, ac sæpè in ipsa malitia, ipsoque flagranti delicto, impius expellitur è vita, ipse, machinatione, felicitate, omnibusque bonis suis, ac truditur in gehennam maneipandus æternis vinculis, ignibus & tormentis: quare invitè, trepidè, anxiè moritur, imò per vim expellitur è vita: at justus sperat in morte sua, scilicet se per mortem transiturum ad vitam beatam, à terra in cælum, ab hominibus ad angelos & Deum, à tempore ad felicem æternitatem, quare lubenter, lætus, & alacer moritur. Sperat ergo & confidit in morte sua, id est confidenter moritur, imò mortem optatè & desiderat quasi finem laborum, dolorum & ærumnarum hujus, vitæ, & principium gaudiorum ac felicitatis æternæ. Hinc philosophus interrogatus, *quare pii differerent ab impiis?* respondit, *Bona spe.* Pii enim in sortem & vitam meliorem, impii deperant, imò exspectant sortem & vitam miserrimam in inferno. Igitur populus sperat in vita opes, voluptates, honores, sed ut expulsus, spe sua excidit: justus autem nihil sperat in hac vita, nihil in ea exspectat nisi tribulationes; sed sperat in morte, quòd scilicet per illam finientur ejus afflictiones, & incipient delectationes. Dicit ergo: *Mihi vita est in tædio, mors in desiderio.* Ita violenter, pavidè & anxiè expulsi sunt è vita Antiochus, 2. Macnab. 9. Herodes infanticida, Diocletianus, Valerianus, Maximianus, Valens, &c.

Ex adverso piorum in morte confidentium hæ fuere voces. S. Nicolai: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum.* S. Martini: *Simite me cælum potius quàm terram aspicere, ut suo jam itineri iturus ad Dominum spiritus dirigetur.* S. Ambrosii: *Non sic vixi, ut puderet me vivere. Nec mortem timeo, quia bonum habemus Dominum.* S. Hieronymus: *Hei mihi quin incolatus meus prolongatus est? Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* S. Mariæ Ægyptiacæ: *Nunc dimittis servam tuam Domine secundùm verbum tuum in pace.* Ven. Bedæ. *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto.* S. Gorgoniæ: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* S. Francisci: *Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant justi, donec retribuas mihi.* B. Petri Alcantaræ: *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* S. Mariæ Oignacensis: *Quàm pulchræ es rex noster Domine. Hallelujah.* S. Nicolai Tolentinatis: *Dominus meus Jesus Christus sanctissimæ A matri suæ & Augustino Patri nostro innixus, dixit mihi, Euge serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.* Plura vide apud S. Gregor lib. 4. Dialog. & Ioannem Severanum, qui annoelapso ingens volumen edidit de pretiosa morte Sanctorum.

Maximè autem sperant in morte sua Martyres, quia per martyrium transeunt ad coronas & palmas Martyrum. Unde noster Edmundus Campianus, nobilis fidei pugil in Anglia, ad crucem damnatus præ gaudio cecinit: *Te Deum Laudamus*, quod ante eum ibidem fecerat Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis. Rudolphus verò Sherwinus Campiani in morte socius: *Hæc dies*, inquit, *quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Ceterorum Martyrum similes fuere voces, similes exultationes & jubili: mors enim eis est lumen æternæ gloriæ summæque coronæ: Quocirca Psaltes iis gratulans occinit: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum sua*, psal. 115. quam scilicet pretiosam facit in Confessoribus vita, in Martyribus causa, quorum anteacta vita tangitur morte purpurea. Hinc Prudentius περιστεφάνων.

Pulchrum est, inquit, *istum sub ense persecutoris pati,*
Nobilis pro vulnus amplum porta instis panditur.

B Ita S. Consius Avelanensis, inquit Eucherius, *Christo immolatur, triumphanti cruore perfunditur, undaque pretiosi sanguinis baptismi Sacramenta complentur. Ac revera pretiosa sunt Martyrum vulnera, quæ brevem vitam sub æternitatis commercia Deo funeruntur.* De quibus meritò dicas:

Ibat purpureus rivus de pectore sanguis.

Et illud Claudiani in Honorio:

Gaudensque sacris vulneribus leo;
Admittit hastam morte superbior.

Quot enim in Martyre sunt vulnera, tot sunt decora. Hinc Tertull. l. de Anima c. ult. ait de ipsis cicatricibus corporis gloriari & gaudere eos,

qui vulnere forsi
Munere martyrii, gemmas superba, nitent.

Et Fortunatus de Machabæis:

Pectora colligero portans quæ vincere ferrea,
Invisant ingulis vulnera chara suis.

C S. Leo sermone de S. Laurentio: *Omnia tormenta*, inquit, *ad gloriam Martyrum aperta, quando in honorem triumphi transferunt instrumenta supplicii.* S. Cyprianus lib. 2. epist. 6. *Flumbas sanguis*, inquit, *qui incendium persecutionis extinguerat, qui flammas & ignes gehennæ glorioso cruore superaret.* Ex in Exhortatione ad Martyres: *Pretiosa mors hæc est, quæ emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quæ accepit coronam in consummatione virtutis.* Sic apud Eucherium, *filius Machabæi mater gloriosa in filiis beatabilis, in gremium divinæ adoptionis invidenda morte transfudit.* Et Arnulphus Lexou, serm. in Concilio Turonensi: *Felices*, ait, *qui impretiabilem sanguinem Christi, suo indigno & corruptibili sanguine compensarunt. Pulchrum est nobis* (ait Tertullian. c. 39. Apologetici) *quòd provocamur ad tribunalia, vincimus cum cædimur, hæc palmata vestis, hoc nostrum triumphamus, sanguis Martyrum semen Christianorum, nam tale damnum lux rependis largitur, hoc genus meritis decorum est.* Prudentius: *Triumphus Domini passio est Martyrum, & pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormenta lætitia.*

IN CORDE PRUDENTIS REQUIESCIT SAPIENTIA, ET INDOCTOS QUOSQUE ERUDIET] Hebr. *in corde intelligentis quiescit sapientia, & in medio stultorum cognoscitur*, dum scilicet prudens & intelligens sapientiam suam promit inter stultos, id est improbos, ut eorum stultitiam & impietatem compescat, eosque doceat prudentiam probitatem, q. d. Sapientia in corde sapientis, id est prudenti & probo, velut in thalamo & throno suo confidens conquiescit, illumque omni suo splendore, decore & gloria ornat, illustrat & condecorat, adeò ut & stultos & impios illuminet & immuter, eosque facit sapientes & pios. Tanta est vis sapientiæ & virtutis. Tamus vicissim zelus & ardor sapientis & sancti, qui scient sapientiam & sanctitatem sibi datam non pro se dumtaxat, sed veluti bonum universale, aliis omnibus, præsertim insipientibus, eandem impertit communicat, quare adeò de sapientia sua nihil deperdit, ut eam magnis graduum incrementis adaugeat, perinde ut ignis vicinis stipulis se insinuans, ardorem suum non minuit, sed amplificat, & sol radios suos diffundens, lucem suam non evacuat, sed multiplicat, & Deus creans angelos, homines, mundum, rursus

suas

ſuas dotes communicans, eas non imminuit, ſed longè la-
teque dilatat, divinitatis enim proprium eſt, ſe tuaque
creaturis communicare ſine ullo ſui damno, imò cum ma-
gno gloriæ ſuæ incremento. Deum ergo imitetur ſapiens
& ſanctus, ut quaſi ſol inter ſtoitos incedat, omnibuſque
radios ſuæ ſapientiæ aſpiret:

Velut ambulans in terra Deus;
Et ſanctus in carne angelus,

Potrò Septuag. Aquila & Theodot. vertunt contrariè, *in corde bene viti requieſcit ſapientia, in corde autem imprudentium non dignoſcitur*, q. d. Sapientia & virtus habitat in corde ſapienti & ſancto: in corde autem inſipienti & prævo habitat, non ſapientia, ſed inſipientia & malitia, juxta illud Sapient. 1. 4. *In malevolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.*

Videntur ergo olim variaſſe codices Hebræi: nam it quibus uſi ſunt Septuag. Aquila & Theodot. habuerunt negationem *non*: ea verò ea uetunt codices, quibus utius eſt Noſter. & Chald. uti eadem carent hodie omnes paſſim codices Hebræi & Latini: & utrique lectioni ſuus verus congruuſque conſtat ſenſus, uti patet ex dictis.

JUSTITIA ELEVAT GENTEM: MISEROS AUTEM FACIT POPULUS PECCATUM] *Juſtitiam* hic tum generalem accipe pro qualibet virtute, tùm ſpecialem quæ eſt virtus cuique ius ſuum tribuens: hæc enim maximè exaltat & elevat reges, regna & reſp. ſicut ex adverſo rapinæ, tyrannides, omneſque reliquiæ iniuſtitiæ & impietas, regum & regnorum ſunt ruinæ & pernicies. Pro *miſeros facit* Hebræis eſt duplex lectio. Aliqui enim codices legunt חסד *chaſer*, id eſt defectus, imminutio, egeſtas, miſeria, ita legerunt Septuag. unde vertunt, *peccata autem tribus & familias diminuunt.* Sic quoque videtur legiſſe Noſter.

Vers. 34.

Jam pro חסד *chaſer* legunt חסד *chaſed*, id eſt pietas, affines enim & vicinæ ſunt literæ ר & ד. *Chaſed* autem varis variè vertunt & explicant. Primò, aliqui, q. d. *Ad pietas gentiorum eſt peccatum*, hoc eſt, religio & pietas gentium, eſt peccatum idololatriæ, ipſorum enim religio eſt cultus idolorum, non Dei veri. Alii q. d. Quidquid Gentes idololatræ ſine fide faciunt, eſt peccatum. Verum hic eſt error; qui pugnat cum dictis S. Pauli Roman. 2. 14. Matth. 5. 47. Daniel. 4. 24. Vide dicta Roman. 14. 23. ad illa: *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.*

Secundò, alii, q. d. *Chaſed*, id eſt pietas, ſeu miſericordia, populis eſt peccatum, id eſt ſacrificium pro peccato, quo ſcilicet populus peccata ſua exipiet, juxta illud Daniel. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime*, *Peccatum* enim in Scriptura non rarò per metonymiam ſignificat hoſtium pro peccato. Unde Vatabl. vertit, *beneficentia autem populis eſt expiatorium ſacrificium.*

Tertiò & magis appoſitè, *chaſed* hic, ut & Levit. 20. v. 17. & 25. accipi poteſt pro probro, q. d. Iuſtitia gentem gloriolam facit: at peccatum eamdem facit probrioram & miſeram, ut vertit Noſter. Unde & Chald. *opprobrium populi peccatum*; Syrus, *vitio facit peccatum.*

Quartò, appoſitè etiam noſter Salazar *chaſed*, id eſt miſericordiam, metonymice ſumit pro miſeria, quæ eſt objectum miſericordiæ, q. d. *Miſericordia populorum eſt peccatum*; id eſt peccatum populos miſeratione & miſericordia dignos reddit, ſcilicet propter miſeriam eorum, cùm vice verſa juſtitia populos laude & gloria afficiat, ac proinde eos non miſeratione, ſed æmulatione uſque ad invidiam dignos efficiat.

Porrò juſtitia exaltat reges & populos, tum opibus, celebritate & gloria; tum dilatando eorum regna, fines & terminos; tum per omnia eos fecundando, tum denique ornando eos omni virtute & gratia in hac vita ac gloria in futura, qui eſt finis omnis reſp. nimirum ut populos per virtutes dirigat ad felicitatem & gloriam cæleſtem. Vice verſa miſeria, quam populis invehit peccatum, eſt multiplex, putà fames, peſtis, bellum, ſeditiones, rapinæ, dolí, fraudes, ignominia, ærumna, ac denique gehenna. Exempla ſunt in tribu Beniamin, quæ ob ſtupri commiſſum in uxorem Leviæ planè aceiſa, & penè exeiſa eſt, Iudic. 20. 47. Item in familiis Ieroboam, Iehu & omnium regum Iſrael, quæ vicißim à ſucceſſoribus funditus deletæ ſunt, eùm ex adverſo ſub Davide, Salomone, Ezechia & Joſia, quando juſtitia & pietas floruit, cum eorum familia, quam populus eis ſubditus fuerit potens, A dives, felix & glorioſus. Idem hodie videre eſt *in regibus* & regnis juſtis & pijs. Sanè Ferdinandum II Imperatorem tot victoriis terris & regnis exaltat ditatque Deus, ut à nullus centenis annis nullius Imperatorum eo fuerit potentior, felicior, glorioſior, ipſeque videatur eſſe ſuorum temporum, imò plurium ſæculorum iuſta felicitas, ac felix iuſtitia. iuſtitia enim parit exaltationem, exaltatio felicitatem. Equidem hîce diebus quibus hæc ſcribo, juſtitiam & pietatem ſuam oſtendit inſigni & regio apophthegmate. Cùm enim princeps quidam hæreticus poſceret abeo libertatem religionis, prudenter æquè ac iuſtè, imò religioſe reſpondit, *libertatem hanc non eſſe ſui iuris & fori, illamque non a Cæſare, ſed a Pontifice poſtulandam.* Vide Thomam Bozium de Signis Eccleſiæ, ubi fidelium & piorum in omni genere rerum felicitatem, infidelium verò & impiorum infelicitatem enarrat & demonſtrat.

ACCEPTUS EST REGI MINISTER INTELLIGENS: IRACUNDIAM EIUS INUTILIS SUSTINEBIT] *Inutilis* hic vocatur inſipiens & imprudens, ideoque damnoſus & noxius, utpote regem pudefaciens. Hic enim opponitur intelligenti. Vers. 35.

Intelligens ergo regis miniſter eſt, qui in conſiliis eſt prudens, in inveniendo ſolers in conſervando verſatilis, in tractando dexter, in exequendo efficax, in maturando celer, denique in omni actione ſapiens & fortis, æque ac fidus & probus, itaque utilis eſt regi, ad omnia eius negotia ſapienter & feliciter conficienda. Hic ergo acceptus eſt regi, imò eſt quaſi os, manus & anima regis. Quocirca Sixtus non Pontifex, ſed Philoſophus in Sentent. ius num 180 *Cole*, inquit, *virum ſapientem, tamquam imaginem Dei viventis.* Et n. 137. *Sapientis mentem Deus inhabitat.*

B

Hebr. Symmach. Aquila & Theodot. habent, *beneplacitum* vel *gratia regis erga ſervum intelligentem, & ira* vel *furor eius erit confundens*, id eſt pudore afficiens Chald. *in ira* vel *offenſa eius erit pudefaciens*; Syrus, *in ſapientia ſua abolebit iniquus*; Pagnin. *amor regis eſt ad ſervum intelligentem: & ira eius erit contra eum qui pudore eum afficit*; Tigur. *& ignominioſus iram eius accendit.* Regimen reſp. & populorum res eſt ſummè difficilis & ardua, unde ſummam poſcit prudentiam & ſapientiam. Quocirca reges & principes ſequi ſibi conſiliarios & adminiſtros ſapientia polleutes, eosque valde charos, imò quaſi magiſtros & gubernatores

C

habent, amant & colunt, ex adverſo oderunt imprudentes & inſipientes, qui vel imprudentia ſuggerunt conſilia, vel prudenter à ſe conſtituta imprudenter exequuntur, quales ſunt temerarii, imperiti, inexperti, præcipites, indiſcreti, iracundi, & ſimiles. Hi enim tam ſe quàm regem, cuius ſunt adminiſtri, pudore & probro afficiunt, eique dedecus & ignominiam conflant. Eorum enim imprudentia & ſtultitas regi, qui eos deſtinavit, aſcribitur & imputatur, ſicut vice verſa prudentia & ſapientia legati vel miniſtri, regi tribuitur, talis enim æſtimatur rex, qualis eſt eius legatus, conſiliarius, adminiſter. Ille ergo decus, vel dedecus, lui regis, in ore & manu ſua portat, ſic ſapiens miniſter Saulis fuit David, eique in delitiis, donec cæſo ab eo Goliat; audiens Saul illum ſibi anteferri à populo occinente: *Percuſſit Saul mille & David decem millia*, invidia motus eum perſecutus eſt. Sic ſapiens Arcadii miniſter, imò magiſter fuit Arſenius, poſtea Anachoreta, Iuſtiniano Belliſarius, Theodorico Caſſiodotus. Henrico VIII. Angliæ regi Thomas Morus, non *ἄωρος*, ſed ſapiens eum quam diu ſe credidit Henricus, tamdiu ſapuit, aſt ubi libidine abreptus eius ſana conſilia reſpuit, deſipuit, ideoq;

D

Thomam occidit, in cujus nece non tam Thomæ quàm ſibi ipſi totiq; Angliæ caput amputavit. Inſipientes miniſtri fuere Eutebius Conſtantino, Valens & Urſatius Arriani Conſtantio, Eutropius Arcadio, Maximus Iuliano, Wolſæus Henrico VIII. Angl æ regi, qui proinde iram regum in ſe rurrerunt miſereque perierunt. Memo abilis eſt ſenten ia Homulii ſenatoris Romani dicentis, *optare ſe poſſe malum principem, qui bonos haberet conſiliarios ac amicos; quàm bonum, qui malos haberet, quibus adminiſtrationem committeret.* Hæc enim magis ab iis quaſi adminiſtris pendet, quam ab ipſo principe: hi quoque ſi boni ſunt, principem bonum efficient. ita Fulgoſ. lib. 7 c. 2. Alfonſus Aragonum rex dictabat, *Regum conſiliarios ut reges eſſe*; *ant regum animos habere oportere.* Idem ſuadentibus Cathalanis, ut Alionſo filio adoleſcentulo ſeptem daret gubernatores ſapientes, juſtos & integros, reſpondit: *Si horum non dico ſeptem*

ſed

ſed unum tantùm dederitis, continuò illi & regimen & regnum ipſo facile conceſſerim. ita Æneas Sylvius & Panormitan. l. 2. de Geſtis Alfonſi. *Pyrrhus* Epiri rex, ait Plutarch. in eius Vita, *propitebatur urbes plures per Cineam orationem, quàm armis aſe ſubactas. Habebat eum in honore, eiuſque utebatur maximis in rebus opera*, juxta illud Euripidis, *Omni ex pugnare verba compta, ferrum quod minax poſſit.* Hinc eſt ille Cineas, qui præmiſſos à Pyrrho, ſermone ſuo ſapienti & diſerto populos quoslibet Pyrrho devinciebat & ſubjiciebat, quitandem Pyrrhi dominandi libidinem ſapienter & modeſtè redarguens: *Quid*, inquit, *facimus, ô Pyrrhe, capta Italia? Siciliam invademus*, ait Pyrrhus. *Quid poſt captam Siciliam?* infert Cineas: *Africam & Carthaginem tentabimus*, ait Pyrrus. *Quid poſt Africam?* regerit Cineas, *Ubi rerum poſiti erimus, quid tum?* Subridens Pyrrhus, *In otio*, inquit, *vivemus bene vir, compotabimus, quotidie, & mutuis inter nos ſermonibus oblectabimur.* Tum oportunè Cineas: *Et nunc*, inquit, *quid obſtat quo minus compotemus & otium inter nos tradacamus, cum iam tenamus hæc, & citra negotium ad manum ſint, quæ per ſanguinem, per multos ſudores, per diſcrimina petituri ſumus, multaſque calamitates allaturi aliis & aſperituri?* Annon hoc ſapiens conſilium? felix fuiſſet Pyrrhus, ſi illi obſecundaſſet, ſed libido regnandi cum transversum egit & perdidit, ut Romanis præda factus ſit.

Porrò Septuag. explicant quis ſit intelligens miniſter, dum addunt: *Accepius eſt regi miniſter intelligens, ſua autem agilitate auferet ignominiam*, q. d. Intelligens miniſter ideo gratus eſt regi, quia ſua agilitate, id eſt ſedulitate, ſolertia, gratia celeritate ſibi expedit, quod ei à rege demandarum eſt. Vnde auctor Catenæ Græcor. legit, *ſua namque verſutia & agilitate, medio tollit ignominiam.* Græcè enim eſt ἐυτροπία, id eſt verſutia, agilitas, qua ſe quis in omnes partes vertit & verſat, ut rem conficiat. Unde ἔυτροπος eſt bene retortus, tortilis, volubilis, agilis, verſatilis, itaque errorem ilicò corrigens, qualis fuit Ulyſſes, qui ſe in omnes hominum formas & mores transformabat, unde ab Homero vocatur πολύτροπος, id eſt multiformis, multimodus, multivarius, & tales debent eſſe legati & miniſtri principum, ut pro re nata ſciant ſe vertere in omnes formas & rationes, pro loco, perſonis & tempore oportunas, quibus negotia ſibi commiſſa tranſigant, & errores commiſſos corrigant.

Porrò auctor Catenæ Græc. ἐυτροπίαν hanc myſtice refert ad pœnitentiam, qua pœnitens & reſipiſcens à peccato convertitur ad Deum, ejuſque exempla dat S. Petrum & Paulum. *Talis* ἐυτροπος, inquit, *hoc eſt facilis felicisque converſionis, miniſter erat Paulus: ſi quidem zelum quo flagrabat, ſed non ſecundùm ſcientiam, taleſti numine tactus repente permutavit in eum, qui erat ſecundùm ſcientiam. Talis etiam miniſter erat Petrus, nam Dominum ter inficiatus, toto animo rurſum ad pœnitentiam converſus, à ſuda illa negatione labe non modò ſeſe expedivit, verum etiam illuſtrior, Deoque quàm antea erat carior evaſit.*

Pro polleriore autem verſus parte ſive antitheſi Septuag. vertunt, *ira perdit etiam prudentes*; quaſi ad verbum ex Hebræo vertant, *ira eſt pudefaciens*, id eſt perdens, ſapientes, nec enim ſtulti pudefiunt, utpote qui probris rebuſque pudendis pleni, frontem perfricuerunt ac pudere dediceruntˌ imò in pudoris ſenſu deſoluerunt.

Tropol. ſi rex quærit miniſtros intelligentes, & odit inſipientes, quanto magis Deus, qui eſt Rex regum? Vnde S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 6. *Plurimarum*, inquit, *operationum ſolertes miniſtros habet. Iidem piſcatores, iidem etiam venatores ſunt atque meſſores.* Hi ſunt Apoſtoli Apoſtolicique doctores & prædicatores, qui omnem ſolertiam adhibere debent in captandis animis, quam piſcatores adhibent in capiendis piſcibus, venatores in capiendis avibus & feris, meſſores in meſſe colligenda, uti pulchrè docet S. Baſil. homil. in illud. *Attende tibi.*

CAPUT DECIMUMQUINTUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

Reſponſio mollis & linguâ ſapientis grata. victima impiorum ingrata. omnia Deo nota. cor gaudens floridum. dies pauperis malus. ſecura mens bona. vocari ad olera cum claritate. vir iracundus rixoſus. lans patientis. iter pigrorum. domus ſuperborum. fide & miſericordia purgantur peccata. de abhorrente diſciplinam. lans timoris Domini & humilitatis.

1 REſponſio mollis frangit iram ſermo durus ſuſcitat furorem. 2. Lingua ſapientium ornat ſcientiam: os futurorum ebullit ſtultitiam. 3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. 4. Lingoa placabilis, lignum vitæ, quæ autem immoderata eſt, conteret ſpiritum. 5. Stultus irridet diſciplinam patris ſui, qui autem cuſtodit increpationes, aſtutior fiet. In abundanti iuſtitia virtus maxima eſt: cogitationes autem impiorum eradicabuntur. 6. Domus juſti plurima fortitudo & in fructibus impii conturbatio. 7. Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit. 8. Victimæ impiorum abominabiles Domino, vota iuſtorum placabilia. 9. Abominatio eſt Domino via impii, qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo. 10. Doctrina mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur. 11. Infernus, & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum? 12. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit, nec ad ſapientes graditur. 13. Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi dejicitur ſpiritus. 14. Cor ſapientis quærit doctrinam, & os ſtultorum paſcitur imperitia. 15. Omnes dies pauperis, mali: ſecura mens quaſi iuge convivium. 16. Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles. 17. Melius eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio. 18. Vir iracundus provocat rixas, qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas. 19 Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum, via iuſtorum abſque offendiculo. 20. Filius ſapiens lætificat patrem, & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam. 21. Stultitia gaudium ſtulto, & vir prudens dirigit greſſus ſuos. 22. Diſſipantur cogitationes ubi non eſt conſilium: ubi verò ſunt plures conſiliarii, confirmantur. 23. Lætatur homo in ſententia oris ſui: & ſermo opportunus eſt optimus. 24. Semita vitæ ſuper eruditum, ut declinet de inferno noviſſimo. 25. Dominum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduæ. 26. Abominatio Domini cogitationes malæ, & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo. 27. Conturbat domum ſuam qui ſectatur avaritiam, qui autem odit munera, vivet. Per miſericordiam & fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis à malo. 28. Mens iuſti meditatur obedientiam, os impiorum redundat malis. 29. Longè eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet. 30. Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat oſſa. 31. Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio

dio ſapientium commorabitur. 32. Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam; qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. 33. Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

VERS. 1. RESPONSIO MOLLIS FRANGIT IRAM: SERMO DURUS SUSCITAT FURORES.] Hebr. *reſponſio ſonora reverti faciet* (reducit, retrahit) *iram verbum doloris* (id eſt pungens, dolore afficiens) *aſcendere facit furorem*, ira enim quaſi flamma ex corde & felle, per inflammationem ſpirituum & ſanguinis aſcendit in caput & nares, eaſque accendit, unde Hebr. *aph* faciem & nares ac iram quæ in naribus & facie emicat, ſignificat. ita Aben Ezra. Septuag. *reſponſio ſubmiſſa averſis furorem: ſermo autem triſtis ſuſcitat iras.*

Pro *mollis* hebr. eſt *rac*, id eſt *tenera*; Septuag. *ſubmiſſa*; Theodot. *delicata*; Tigur. *miſis*.

Pro *ſermo durus*, hebr. eſt *verbum doloris*; Septuag. *ſermo triſtis*; Aquila, ὀδυνηρὸς, id eſt *durus*, Symmach. θρασὺς, id eſt *audax*, Theodot. πικρὸς, id eſt *moleſtus*, Pagnin. *dolore afficiens*; Tigur. *aſper*. Vatabl. *atrox*; Syrus, *verbum molle avertit iram: & verbum aſperum ſuſcitat furorem*; Arabicus, *ira perdit ſapientes, & reſponſio bona mitigata repellit iram, & verbum ſtridens extollit ambitiones ira.*

Senſus eſt, ait R. Levi, q. d. Molli reſponſo ſedabit quis indignationem, qua alter in eum efferveſcebat: è contrario aſpero ſermone quis placido bilem movebit, ejuſque furorem contra ſe ſuſcitabit & accender. Simile eſt in naſuta. Sicut enim vis tormenti, puta glandis plumbeæ, quam pulvis accenſus è ſclopo ejaculatur, refringitur dum rotulis lana excipitur, ibi eorum tuam vim ponit, impetumque ſedat per molliem lanæ. Et ficus ſulmen remollit, ut ſtipula, exceptum ſolvitur & evaneſcit, ſic incidat in rem duram, ut in oſſa, ferrum, æs, acuitur eaque diffringit ſic pariter in alterius infringitur reſponſione leni, dura vero exacerbatur & ſævit. Inſignis ſententia eſt, ait Ianſenius, artem docens qua indomita alioqui fera cicurentur & mantuefcat. Si quis, inquit, irato ſuaviter & benignè reſpondeat, comiter & honorificè eum compellans, & placidis utens verbis, hujuſmodi mollis reſponſio frangit accenſam aut commotam iram. Exemplum habemus in Abigail. Contra, ſermo durus, hoc eſt, acerbus, etiam iacentem & ſopitam iram ſic ſuſcitat, ut furor fiat. Mollis enim reſponſio munit iræ materiam, è contra ſermo durus auget: cujus exemplum habemus in Roboam. Ira enim naſcitur ex ſuperbia alterius, aut iniuria vera vel reputata.

Superbia irati frangitur humilitate humilique reſponſo, iniuria pariter ſubmiſſione mitique reſponſo, qua quis ſe irato quaſi ſubjicit & ſubiternit, domatur & vincitur. Tunc enim iratus & iniuria affectus videtur ultionem peregiſſe, & honorem ſuum recuperaſſe, cùm reum, vel æmulum, ſibi ſubiectum & quaſi ſupplicem aſpicit. Rurſum ira habet quid magnanimi & leonini: leones autem cùm vident quem ſupplicem, iras ponunt eique parcunt: juxta illud,

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni.
Et faciles animos mens generoſa capit.

Inſuper ira excandeſcens eſt quaſi ignis efferveſcens, qui extinguitur iniecta leni aqua, hoc eſt miti mollique reſponſo, & ſicut vermis tenedo ſenſim erodit lignum, ſic & manſuetudo iram.

Convitii ergo vindicta non victoria ſit, aut culpæ modeſta confeſſio, aut ſi culpæ non eſt ſibi conſcius, humilis & manſueta reſponſio. Sic Gedeon fortiſſimus appetitus verbis aſperis à viris Ephraim indignantibus, quòd ab eo non fuiſſent evocati ad prælium, poſt victos Madianitas, modeſta reſponſione vicit ſeipſum, vicit & viros Ephraim. *Melior eſt*: inquit, *ſacemus Ephraim vindemiis Abiezer. In manus veſtras tradidit Dominus principes Madian, Oreb & Zeb. Quid tale facere potui, quale vos feciſtis.* Unde effectum ſubdens Scriptura ſubiungit: *Quod cùm locutus eſſet, requievit ſpiritus eorum, quo tumebant contra eum*, Iudic. 8. 2.

Præclarè S. Gregor. Nazianz. in carmine adverſus iram, eam vocat dæmonem, ſic enim ordirur:

Iraſcor ira, dæmonis iamus cruenti.

ac verſus finem iræ remedia ſuggerit, primum orationem, A ſecundum ſignum crucis, tertium humilitatem, quartum præſentia nihili ducere, quorum, probrum, ioquit, quod iratus in te commiſit, vel verum eſt, vel falſum, ſi verum, agnoſce, ſi falſum, nihili æſtima. Obiectiones deinde diluens ſubdit:

At laſſi hic me? in cave hunc ledas item.
At reprimetur? forſan hinc creſcet furor.
At capit ille? protinus verbis tuis
Feangatur, atque moribus blandiſſimis,
Solutus inſtar fluctuum ad terram ilico:
Aut ni procella, nimbi nihil ſenſerint.

q. d. Sicut mares infani fluctus ad littoris arenas impacti diſſolvuntur, & ſorbentur, aut reſiliunt, ſic irati furor & minæ in mitem animum linguamque incurrens, ejus mollitie ſorbetur, diſſolvitur, infringitur. Et infrà:

An non furentes patrias hos qui damane
Agit anime, ac vi pereitis horrendum latrans?
Quid? mente captos non ferest vel ebrios?
Quid? rabidus ad te forte ſi currat canis?
Quid? ſi camelus quiſpiam ferox tonet,
Siebiſus pugnax? nonne qui ſapit, fugit?

B Et poſt nonnulla:

Ira terribilem iocis petas:
Adverſus iram nam ima nil fortius.
Quia rebus cunctis extat miſitus? Deus.
Quis ſervet ira? carnifex mortalium.
O ira, ſervor, dæmonis domus horridi,
Manifeſta vultus macula, turbo mentium,
Scopula, & aſile, tartari ad lacus ferens,
Horrenda legio, multiplex labes mali.

Simile pulchrum dat S. Chryſoſt. homil. 3. de Davide & Saule: *Sicut*, inquit, *ſi inſtes in ſtipellam ignis, excitas incendium; ſi inſpuis, extinguis: idem fit in inimicitia proximi: ſi inſtatis ac vecordes ingeras ſermones, excitas ignem; ſin mites ac moderatos iram omnino extinxeris*: ut iidem extinxit iram Heli pontificis Anna mater Samuelis, 1. Reg. 1. 17. & David iram Saulis, 1. Regum, 24. 9.

Illuſtre exemplum eſt apud Sophronium, vel potius Joannem Moſchum in Prato ſpirit. c. penult. de Abbate C Sergio, qui agricolam injuriantem & furentem humili lenique reſponſo, quo probra in ſe conjecta agnoſcebat, eorumque ſe reum fatebatur, non tantùm pacavit, ſed & ſibi ſupplicem, imo monachum effecit. Idem feciſſe Abbatem Pemenem cum Diacono ſuo à dæmone ira percito, narrate. uſt.

Porrò iram hoc modo vincere, ejuſque damna præcidere ingentis eſt tam virtutis quàm gloriæ. Namut ait Beda 10 Proverbiis: *Gloriatur eſt iniuriam tacendo tolerare, quàm reſpondendo vindicare. Meline eſt bene vinci, quàm malè vincere.* Hic enim dum tacet reſpondet, ac ſuo quieto lenique ſilentio docet manſuetudinem, ideoque dum vincitur, vincit, atque iratum quieti reſtituit, eumque ſibi devincit & ſubjugat.

Myſticè hanc gnomen adaptes Deo, q. d. Reſponſio mollis, id eſt confeſſio humilis redarguenti reddita frangit iram Dei, ut patet in Davide, qui Nathan Prophetæ redarguenti reſpondens: *Peccavi Domino*, mox audire meruit: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*, 2. Reg. 12. 13. Contrà ſermo durus eorum, qui arguenti reſiſtunt, majorem iram diſtricti judicis provocat: ut patet in Saule, D qui Samuelis corripienti duriter reſpondens: *Imò audivi vocem Domini*, &c. audivit ſe abjectum à regno Iſrael, 1. Reg. 15. 20. Ita Beda: *reſponſio mollis frangit iram*, q. d. inquit, *Qui verbo increpantis humiliter recipit, iam propinquat veniæ reatus quem geſſit: at qui ſuperbus arguenti reſultat, maiorem contra ſe iram diſtricti iudicis provocat*. Unde Galatinus libr. 8. de Arcanis fidei cap. 12. *Id verbum durum ſuſcitat furorem*, applicat Judæis, qui Chriſtum accuſantes apud Pilatum dureque conclamantes, *crucifige, crucifige*, provocarunt in ſe furorem Dei, qui proinde per Titum & Veſpaſianum Hieroſolymam cum tota Judæorum gente funditus vaſtavit.

LINGUA SAPIENTIUM ORNAT SCIENTIAM: OS STULTORUM EFFUNDIT STULTITIAM.] Pro *ornat* hebr. eſt יפה *iaphe*, id eſt *bonam pulchramque facit*, id eſt ornat; Pa-

Pagnin. *condecorat*; Septuag. vero *bona novit*; Tigur. *bene utitur scientia*; R. Levi, *bonam facit audientium mentem*. Pro *ebullit* hebr. est רוֹתֵחַ *rabbia*, id est, ut Chald *eructat*; Aquila & Symmach. ἀναβλύει, id est *effundit*; Septuag. ἀναγγέλλει, id est *pronuntiat*, ounciat, enuntiat; Syrus, *evomit*; alii, *scaturit*, reduodat, manat quasi fons. Igitur Primò, lingua sapientum ornat scientiam: quia ipsa ostendit se sapientia præditam, ac per eam sese sapientis nomen & decus possideret. Unde Septuag. vertunt, *lingua sapientum bona novit*; vel, ut vertit auctor Catenæ Græcor. *lingua sapientum callet bonefa: os autem amentium enuntiat mala*.

Lingua sapientis ornat scientiam. Primò.

Secundò.

Secundò & propriè, quia lingua sapientis aptè, ordinatè & sapienter suo tempore & loco sapientiam eloquitur: hoc enim magnum est sapientiæ decus, dum illo discretionis & prudentiæ ornamento decoratur: at verò os fatuorum sine discretione loci & temporis, non considerans an hic & nunc opportunum sit loqui talia, vel importunum ipsorum fontis aqua pleni eructat & ebullit sua stulti.oquia. Unde Syrus vertit, *evomit maledictionem*; Tigur. *lingua sapientum aptè & commodè utitur scientia: os verò stultorum ebullit stultitiam*; Aben Ezra, *lingua sapientum opportune utitur scientia: os verò stultorum est quasi torrens scaturiens & redundans, q. d. Stulti tam ab illorum ore numquam cessat, sed perenniter ab eo fluit*.

Tertiò.

Tertiò, quia, ut Vatabl. vertit, *forma sapientum est plena scientia & eruditione*: nam ut ait Christus Matth. 12. 34. *Ex abundantia cordis os loquitur*.

Quartò.

Quartò, quia, ut R. Levi, sermo sapientum bonam rectamque facit audientium mentem: sermones verò stultorum in causa sunt, ut dementia judicetur ac videatur emanare à scaturigine cordium eorum, ut scilicet stultitiam suam promant, eaque alios aspergant, itaque eos sibi similes, id est stultos, vitiosos & impios, efficiant.

Quintò.

Quintò, lingua sapientis ornat, id est commendat & honorat scientiam, scilicet practicam, id est honestatem & virtutem: *ornare* enim Latinis sæpe idem est quod laudare: unde Cicero de Aruspic. respond. *Testimoniis*, ait, *clarissimorum imperatorum ornatissimus Deiotarus*.

Sextò.

Sextò, lingua sapientis est condita gratia, facundia & eloquentia: hoc autem ornat scientiam. q. d. Eloquentia sapientis ornat cjus sapientiam. Sic videmus nonnullos sapientes pollere mira gratia dicendi vel scribendi, ut etiam si idem dicant quod alii, tamen illorum dicta vel scripta longè magis lapsant, placeant & influant in auditorum mentes quàm aliorum doctorum, qui hac gratia carent. Igitur lingua sapientis ornat, Hebr. *bonam*, id est ornatam, gratam incundam, *efficit* scientiam, q. d. Sapientis est oratè, elegantèr, concinnè loqui, & parem animi sensui & scientiæ sermonem affertè: è contrario *os fatuorum ebullit stultitiam* id est stultorum uti sensus depravatus est, sic & sermo quoque inornatus & indecorus. Quocirca Tullius lib. 3. de Oratore: *Eloquentia*, inquit, *nihil aliud est quàm copiosè loquens sapientia*. Et inferius: *Hanc eo itaque prosunt sandaque rationem, vimque dicendi veteres Græci sapientiam nominabant. Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac similitudine Coruncanii nostri, Fabricii, Catones Scipiones fuerunt*, &c. Absurdum præterea existimat, inutile & reprehendum dissidium linguæ atque cordis, ut alii nos saperè, alii dicerè docerent. Quippe cùm ipsum bene dicere, sapere sit: nulla verò sapientia perfecta, quæ oratione illustri insignique verborum luce delituatur. Atque ut alibi testatus est, *eloqui copiosè, modò prudenter melius est, quàm vel acutissimè sine eloquentia cogitare*. Tandemque inutilem *sapientiæ thesaurum absconditum*, & qui videri atque lucere in oculis mortalium non possit, neque copiosa ratione, aut luculenta inscriptione exornari, his verbis describere visus est 1. Tuscul. quæst. paulò ab initio: *Mandare quempiam litteris cogitationes suas, qui eas neque disponere, neque illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intempestivè otio abutentis & litteris*. Porrò hæc eloquentiæ gratia varia est & multiplex; quam proinde to varios Deus varièr partitur. Unde Cicero li. 3. de Orat. cjus principes nominans, ostendit pariter in qua cjus doctc quisque excelluerit: nimirum tua vitas fuit Socratis, subtilitas Lysiæ, acumen Hyperidis, sonitus Æschinis, vis Demosthenis, gravitas Africani, lenitas Lælii, asperitas Galbæ, profluentia canora Catonis, jucunditas Catuli, varietas ac temperatio Cæsaris, lunata Sulpitii subtilitas, animi impetus & summa contentio Cottæ, vehementia, commotio, acrimonia Antonii: constans denique fuit semperque sui similis Ciceronis dictio, in eaque diligens verborum & sententiarum eligendarum cura.

A

Multò magis lingua & eloquentia varia Doctorum Ecclesiæ tam Græcorum, quàm Latinorum ornat sapientiam Christianam. Nam ut scitè advertit noster Hieron. Platus libr. 3. de Bono status Religionis c. 11. S. Basilii stylos doctrinam redolet, ac præceptis sanctitatis mirificè abundat. Profundior ubique Nazianzenus, atque in altissima mysteria sese ultrò inferens cum magno verborum ac rerum pondere. Athanasius leoior, sed tamen plenus, ac sermone temperato sibi semper similis, multaque cum auctoritate docens. Epiphanius contra hæreses acer. Theodoretus in Scriptura interpretanda diligens & planus. Damascenus doctissimus, atque to difficillimis fidei dogmatis enodandis aptissimus. Chrysost. verò ut tuo nomine præ se fert, diserlus ac popularis, & in audientium animos influens, atque elegantì verborum copia quasi pleno eloquentiæ flumine in omnem partem impellens. Inter Latinos Cyprianl oratio pura & copiosa, nihil tamen redundans, plena dignitatis & ponderis; denique, ut de ipso testatur S. Hieronymus, instar fontis purissimi dulcis & placidè incedens, ut meritò Augustinus quoque cum doctorem suavissimum appellet. Ambrosius autem suum ipse quoque habet dicendi genus sententiarum ubertate refertum, verbis fluens l. ctissimis, ac præterea numeris suis aptissimè altrictum, ut planè vel Theologum oratorie vel oratorem theologicè dicentem audire videaris, de cujus dulcedine quid majus dici po est, quam quòd ab ipso Deo grandi prodigio præsignificata sit jam tum, ut accepimus, cùm infantis in ore apum examen consedit: Hier. quoque termo doctus & antiquitatis exemplis abundans multoque acumine; deinde, quod caput est, ad omnia exprimenda apprimè factus, sive Scriptura ad verbum interpretanda, sive præcepta omni vitæ præscribenda, sive quidpiam laudandum, aut vituperandum sit, sive deoique aliquis ad virtutem cohortandus; in quibus omnibus ita valet, ut planè illa cælestis eloquentia videatur. Augustinus autem uberrimus, copiosissimus, lenissimus; idem ad arduas quæstiones, idem ad populares conciones aptissimus, in quibus multa cum gratia & mentem instruit, & movet voluntatem. Leone verò quis gravior, numerosior; atque, ut sic loquar, rotundior? cujus oratio majestate plena, & quibusdam quasi verborum fulminibus instructa? Gregorius totus ubique moralis, quo in genere mirificè excellit, idemque suavissima quadam exemplorum ac similitudinum copia lectorem retinens, cumque tum ad virtutem doctrina eruditus, tum etiam styli lenitate ac varietate demulcens. Quid de Bernardo dicamus, quem verè appellare possumus planè mellitum, qui spiritualibus documentis scatens, iisque optimis ac perfectissimis, id etiam præcipuum habet, ut ita Scripturas sacras in suum stylum immiceat & contexat, ut vel ipse Scripturæ verba loqui, vel Scriptura ipsius ore sonare videatur? quæ res una cum lepore gravitatem quoque ac vim habet mirabilem.

B

Eloquentia tuque Patri Græcæ propria.

Eloquentia Latinorum

C

Denique lingua sapientum, id est piorum, ornat scientiam, id est virtutem & probitatem: quia scilicet eorum lingua vitæ probæ comes est, ac proinde eam ornat, & vicissim ab ea ornatur: quod enim dicunt orc, hoc docent opere: opus ergo oti, & facta verbis ornatum conciliant. Audi Nazianz orat. de plaga grandinis: *Ille quidem sapiens est verè, qui pauca quidem de virtute verba facit, sed rem per ea quæ agit multa demonstrat, ac fidem & auctoritatem sermoni suo per vitam conciliat. Venustior enim meo judicio est pulchritudo ea quæ oculis cernitur, quàm quæ sermone solùm pingitur; & divitiæ quas manus tenent, quàm quas somnia effingunt; & sapientia quæ per opera demonstratur, quam quæ sermone nitet & splendescit*. Et D. August. lib. 4. de Doctrina Christiana: *Talis doctor qui non contemptibiliter vivit, non solùm submissè ac temperatè, verùm etiam ornatè & granditer dicit*. Itaque ex vita in orationem ornatus, magnitudo & majestas redundat. Subdit verò: *Si autem hoc quidem potest, ita converletur, ut non solùm pramium comparet, sed etiam præbeat aliis exemplum, & fit eius quasi copia dicendi forma venustè quid pulcherius?*

D

Nota, τὸ *ebullit*, vel, ut Chald. *eructat*: stulti enim os velut cacabus ebullit, & velut stomachus plenus stultitia eam eructat. Nam ut ait S. Basil. in psal 44. sub initium ad illa: *Eructavit cor meum verbum bonum*: *Ructus est occultus quidam flatus, qui in fervore alimenti erumpentibus bullis exha-*

cubulas. Et ot S. Hieron. *Eſt digeſtio cibi, & concoctarum* A *eſcarum in ventrem effluvio*. Additque: *Juxta qualitatem ciborum & ſtomachorum fluxus erumpit, & bene vel malè odoris fiatus indicium eſt: ita interioris hominis cogitationes verba proferunt; & ex abundantia cordis os loquitur*. Hinc verba ipſa experimenta hominum vocari poſſunt, dicente Apoſtolo: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus?* juxta 2. Cor. 13. 3. id quod ſcriptum eſt, Proverb. 15. 2. *Os ſtultorum ebullit* (eructabit, & ſcaturiet tamquam ex fonte) *ſtultitiam*. Nam prodit quod intus latet. *Effigies animi eſt* (inquit Seneca) *ſermo eſt*. ita Pineda de Rebus Salomon. lib. 5. c. 4 & l. 3. c. 12.

Tales ſunt hæretici ceterique infideles, & impii, *ut Porphyrius & Julianus, qui contra Eccleſiæ doctores ſtultitiæ ſuæ fluenta fundebant*, ait Beda.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos] Pro *contemplantur* hebr. eſt נוֹצְרִים *tſophot* id eſt, ot S. ptuag. *custodiunt*, id eſt, *ſpeculantur*: inde enim צָפָה *tſaphith* vocator ſpecula, & נוֹצֵר *tſophe* ſpeculator: qualis eſt Deus, qui ex alta cæli, imò æternitatis ſuæ ſpecula ſpeculatur omnia quæ fiunt in cælo, terra & abyſſo; omnia præterita, præſentia & futura: omnia tam patientia quàm ſecreta & cordia arcana, quem proinde ubi- B que oculis mentis & memoriæ viciſſim ſpeculati, reverenter & colere debemus, juxta illod quod canit Eccleſia in hymno ad Laudes Feria V. ex Prudentio:

Nec lingua mendax, nec manus,
Oculi nec pectus lubrici,
Nec mota corpus inquinet:
Speculator aſtat deſuper,
Qui nos diebus omnibus,
Actuſque noſtros proſpicit,
A luce prima in veſperum.

Porrò finem & fructum hujus ſpeculationis oculorum Dei aſſignat Pſaltes, dicens pſal. 33. 16. *Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum*.

Idem ſunt ſenſus omniom veterum, etiam Poetarum & Philoſophorum. Vode Victorinus l. 4. adversum Arrium (eſtat tomo 9. Biblioth. SS. Patrum) docet Deom olim non tantùm creditum mundi oculum, ſed eteam in mundi vertice conſtitutum, ut aſpectu minimè verſatili omnia intueretur. Deus ergo bonos ſpeculatur oculis placidis & benevolis, malos oculis iratis & malevolis, bonos, ut ſalvet & beet; malos, ut perdat & damnet, utroſque, ut indicet ſingulorum cogitata, dicta, facta. Vide dicta c. 3. v. 6. & Eccl. 23. 28.

Myſticè, oculi Dei ſunt providentia, favor, gratia; ac viciſſim ira, indignatio, vindicta: horum enim indicea, ideoque ſymbola ſunt oculi.

Porrò in Hebræo, ut liquet ex accentu Ethnach, hæc ſententia, æquè ac ceteræ, eſt bimembris. ſicque ſonat: *In omni loco oculi Domini ſunt, ſpeculantes bonos & malos*. Prius hemiſtichium dat rationem, & quaſi cauſam poſteriorís, q. d. Ideo oculi Domini ubique ſpeculantur bonos & malos, quia ubique & in omos loco ſunt per eſſentiam, præſentiam & potentiam. Oculi enim hic non corporis intelliguntur, ſed mentis, putà ipſa mens & intuitus Dei, quæ non eſt aliud quàm ipſa deitas. *Deus enim totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus ſui*, ait Plinius l. 2. c. 7.

Hunc verſum iore ſibi attribuit S. Franciſcus, cùm enim à F. Maſſeo ad explorandam ejus humilitatem rogaretur, *Unde ſit quòd totus mundus abeat poſte, cùm tu non ſis nobilis, non dives, non doctus*, &c. reſpondit S. Franciſcus: D *Vis ſcire unde mihi quòd totus mundus abeat poſt me? Hoc mihi eſt ab illis oculis altiſſimi Dei ſanctiſſimi, qui in omni loco contemplantur bonos & malos. Hi enim oculi non vident inter malos meiorem peccatorem, aut viliorem vel inepriorem quàm me. Et quia ad efficiendum hoc mirabile opus quod intendit facere in terra, creaturam minùs idoneam non vidit, properavit me eligere, quia ſtulta mundi eligit Deus, ut confundat ſapientes, & ignobilia & contemptibilia & infirma mundi eligit Deus, ut confundat fortia* (nobiles & magnates & fortes) *ut ſublimitas virtutis ſit ex Deo, & non ex creatura, ut non glorientur omnes caro in conſpectu ejus, ſed qui gloriatur, in Domino glorietur*.

Denique verſum hunc Sanct. Thomas in feſto Sanct. Michaelis pro themate concionis proponit, eumque explicat varias intuitus Dei caulas, modos, effectus & fructus recenſendo.

Tropol. ſi oculi Dei in omni loco contemplantur nos, per eſt ut nos viciſſim in omni loco eum contemplemur nunc orando, nuoc plaſſiendo, oone laudando ac dicendo cum Plalte pſal. 102. *In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino*: nunc invocando & dona poſcendo, quis enim pauper, cùm a divite benignè reſpicitur, oculos ad illum non efferat, ut ſubſidium inæ pauperatis accipiat? Si ſemper à Domioo oculis miſericordiæ atpiciria, tu qui pauper & mendicus es, fac ut aſſidua mentis elevatione in ipſum accipias ſimper ea, quibus a miſeriis eripiaris.

Vers. 4. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem inmoderata est, conteret spiritum] *Placabilis*, id eſt placans, placida, lenimentiram aut dolorem, ut Heb: מַרְפֵּא *marpe* deriveturà רָפָא *rapha* per ה id eſt lenire: literæenim מ & ה ſæpè apud Hebræos inter ſe commutantur. Alioquin ſi in *marpe* retineamus ultimum מ, vertendum eſt, ſanitas vel medicina linguæ, id eſt ſanans & medicans lingua, putà iram aut dolorem, eſt lignum vitæ, id eſt ſuavis, grata & accepta inſtar ligni vitalis paradiſi. Unde ex Hebræo ſic ad verbum vertas, *medicina linguæ lignum vitæ eſt: perverſitas* (id eſt perverſa lingua, qualia eſt immoderata & temeraria) *in ea, confractio ſpiritus*. Mirum eſt Septuag. pro *perverſitas* & *confractio* vertere contrariè: *Sanitas linguæ*, inquiunt, *arbor vitæ: qui autem conſervat eam, implebitur ſpiritu*; & Syrus, *ſanitas linguæ lignum vitæ*; & *qui de fructibus ejus veſcitur, ſatiabitur ab ea*, & Chald. *medicina linguæ arbor vitæ: & qui comedit ex ea, de fructibus ejus ſatiabitur*; R. Salomoo verò poſteriorem partem ſic vertit, *cùm quis in fari è lingua mittur, eſt profligatio in vento, hoc eſt, perniciem acerſes graviſſimam, quæ venit Orientali comparatur: hic enim conſiſtit eſt ad puniendos ſceleratos*. juxta illud Jerem. 18. 17. *Sicut ventus urens* (Heb. *Orientalis*) *diſpergam eos*. Pſal. 47. 8. *In ſpiritu vehementi* (Heb. *Orientali*) *conteres naves Tharſi*. Simile eſt Exodi 14. 21. Et R. Levi: *Quies linguæ*, ait, *eſt lignum vitæ, hoc eſt, cùm quis jurgantibus parcit, ſilet & quieſcit, ſibi vitam parit: cùm enim quis ad damnum ei inferendum inſurgit, hujus ſermonibus obviatur: qui autem in lingua ſua prævitatem vaſtitatemque tollit at, ſibimet graviſſima inopinataque diſcrimine gignit; ſicut arbor quæ venti vehementia confringitur: iram enim adverſarii irritabit*. Verùm melius Noſter, Septuag. Chald. Syrus & alii per רוּחַ *ruach* accipiunt ſpiritum, non ventum. Unde Noſter vertit, *conteret ſpiritum*; Septuag. verò, *ſmiabitur ſpiritu*; quia Hebr שֶׁבֶר *ſeber* & contritio em, & eſcam qua ſatiamur ſignificat. C

Igitur *lingua placabilis* Primò, eſt lingua placida, ac hioc ſanitas eſt lingua in ſe ſana: quæ ticil nullis iræ, invidiæ, impatientiæ morbis laborat: hæc proinde inſtar fructus arboris vitæ, Primò, ipſummet hominem cujus eſt, in jugi pace, ſerenitate, lætitia conſervat. Secundò, vitam ejus tum corporis, tum animæ conſervat & prorogat: mors eoim animæ, & ſæpè corpori, irrogatur per detractiones, calumnias, lites, risas, alia que linguæ intemperantiæ crimina, à quibus cavet lingua mitis & placida. Tertiò, omnes animæ potentias, motus, ſenſus, affectus, totumque hominem temperat & componit, ſublatis iræ & concupiſcentiæ cum ratione diſſidiis: qua in re ſanitas animæ, & conſequenter corporis, conſiſtit. Vide quæ de ligoo vitæ diſtic. 3. tit. & c. 11. 30. & Geneſ 2. v. 9.

Secundò, *lingua placabilis* & ſanans eſt lingua mitis & placida, quæ ſua lenitate & gratia dolores & ægritudines animi in aliis curat & ſanat; ſicut lignum vitæ curabat omnes corporis alteratioocs: nimirum iratos ſedat, diſſidentes coociliat invidos a nicat, inperbos facit, humiles, puſillanimes erigit &c. Quæ autem *immoderata*: Hebr. *perverſa eſt*, putà imanitis, iracunda, aliove vitio infecta & depravata, *conteret ſpiritum*: quia menti alterius infigit acoleot iræ, doloris, vindictæ, puſillanimitatis, mœrroria, argoris, aut imprudentiæ & ſtoliditatis, quibus animi ſpiritusque pax, ſanitas, vigor & robur frangitur & conteritur. Magna hæc linguæ eſt dos & graria, quam S. Bernardus in Prælatis requirit ſer. 25. in Cant. Explicans enim illud: *Nigra ſum ſed formoſa filiæ Jeruſalem* ait hæc verba eſſe ſponſæ, quæ ut æmulas ſtimulet invidiæ contra ſe agitatas leniret, eas amice vocat *filias Jeruſalem*. Additq; *Omnibus quidem optanda eſt ipſa perfectio, præſtò autem eſt timorum forma eſt Prælatorum. Sciunt quippe boni, fideliſque Præpoſiti, jacturam ſibi creditam animarum curam non pompam. Cumq: interdum moveatur eniſpiam illarum querula vocis indicio deprehendunt, eſſe in oſſe ujq; in convitio & convitia-*

vitia & contumelias prorumpentis, medicos ſe & non dominos agnoſce te, parant confeſtim adverſus phreneſim animæ non vindictam, ſed medicinam. Hæc igitur ratio eſt ſponſæ filiæ Jeruſalem dicentes ipſæ, quas malevolæ ſuſtinet atque maledicas, vindicet ut in blando formæ delitias murmurantes, commutationem ſedet, ſanet livorem. Scriptum eſt enim: Lingua pacifica compeſcit lites. Sic enim legit, imò explicat S. Bernard. quod nos legimus, *Lingua placabilis lignum vitæ*.

Huc facit diſcrimen iracundi & patientis, quod dat B. Antiochus in Pandectis: *Ramus*, inquit, *cùm vires ac lenitas eſt difficilè frangitur, quia cedit, manuit: qui autem aridus eſt, facilè confringitur, quia non cedit. Sic item mitis ſanè vir difficilè convellitur, quia cedit & leniter flectitur: at iracundus flecti neſcius, uno tantummodò verbo frangitur.*

Porrò Septuag. vertunt, *ſana lingua eſt arbor vitæ: quiſquis eam cuſtodierit, implebitur ſpiritu*, ſcilicet lenitatis, pacis, charitatis, ſicut furnus calefactus ſi clauſus cuſtodiatur, impletur ſpiritu caloris. Auctur verò Catenæ Græcor. ſic Septuag. explicat: Eſt, inquit, duplex linguæ ſanitas una quæ ſanat, altera quæ ſanatur. Ea lingua meritò vocatur ſana, quæ verbo non peccat: morbus enim linguæ eſt peccatum per illam admiſſum. Impletur autem ſpiritu, qui lingua non peccat, non quovis, ſed ſancto. Exhortatur inſuper quoque Sapiens ad cautam linguæ cuſtodiam. Ait enim: *Favus mellis ſunt boni ſermones: dulcedo autem illius ſanitas eſt animæ.* Doctrina de rebus utilibus & ſalutaribus germinat ſcientiam: hæc autem eſt lignum vitæ.

Denique S. Chryſoſt. in pſal 140. v. 3. ad illa: *Pone Domine cuſtodiam ori meo*, docet Adamum & Evam pulſos paradiſo, quia linguam non cuſtodierunt, ſed cum ſerpente colloquia miſcuerunt: iis enim perſuaſi pomum vetitum comederunt: quare cuſtodiam linguæ eſſe neceſſariam, ut felicitatem paradiſi, quam loquendo perdidit Adam, quoad licet recuperemus. Hinc per Cherubim gladio igneo cuſtodientem paradiſum, myſticè accipit cuſtodiam linguæ ex cogitatione & terrore judicii divini, *Quanam autem*, inquit, *fuerit hæc cuſtodia niſi ratio & cogitatio, qua urget terribiliter habens præ manibus ignem ore ſuo temere uſi fuerint?*

Vers. 5. STULTUS IRRIDET DISCIPLINAM PATRIS SUI: QUI AUTEM CUSTODIT INCREPATIONES, ASTUTIOR FIET] Sytus, *prudens autem cuſtodit increpationes patris*; Chald. & *qui ſibi cavet ab vias increpationis, callidus eſt*. Pro *irridet* hebr. eſt נאץ *linuet*, id eſt, aſpernatur; Chald. *reprobet*; Septuag. *ſubſannat*, Sententia clara eſt, q. d. Stultus, id eſt inſipiens & impius ſuo judicio ſuiſque concupiſcentiis addictus, cùm de iis corripitur à patre, correctionem aſpernatur, qua in re ſtultitiam ſuam oſtendit: quia cùm correctio hæc proficiſcatur ex amore paterno, quo pater ſummè cupit bonum filii, ut ſcilicet eum doceat ſapientiam & virtutem, ipſe ſtultè & bonum hoc ce ſuum & amorem paternum ſpernit, ultroque in vitia, quæ eum in ruinam & gehennam ducent, ruit: in dies enim fit ſtultior, & in ſtultitia, id eſt vitiis & iniquitate, obſtinatior.

At verò *qui cuſtodit increpationes, aſtutior*; Septuag. *aſtutior*, id eſt prudentior & ſapientior fiet: quia proficiet in omni honeſtate & virtute, quæ ei decus & felicitatem præſentem & æternam conciliabit, Hebr. eſt ערם *larum*, id eſt aſtutus, callidus fiet inſtar ſerpentis: ſerpens enim oculos catulorum debiles & palpitantes ſolet acuere ſucco fœniculi, atque inde tam acer vitus in ſerpente, uti tradit Albertus Magnus, quin & Plinius l. 21. cap. 23. *Fœniculum*, ait, *nobilis avere ſerpentes guſtatu ſonectam exuendo, oculorumque acisum ſucco ſibi reficiendo*. Idem verò lib 8. cap. 27. *Anguis*, ait, *hyberna latebra viſu obſcurato marathio herba ſeſe afficiant, oculos innugis ac roſeis: ſi verò ſquamæ obſorpuere, ſpinis juniperi ſe ſcabis*. Simili modo parentes correptione ſua acuunt prudentiam & virtutem filiorum. Hæc ſententia ſæpiùs inculcatur à Salomone, quia principium eſt & cauſa omnis boni filiorum, ut cap 3. 1. cap. 4. 1. cap. 7. 1. & nominatim cap. 12. 1. cap. 13. 1. Vide ibi dicta.

IN ABUNDANTI JUSTITIÆ VIRTUTIS MAXIMA EST COGITATIONES AUTEM IMPIORUM EJECTABUNTUR] Hic verſus non eſt in Hebræo, ſed in Septuag. è quibus eum Noſter tranſcripſit. Pro *virtus* græcè eſt ἰσχὺς, id eſt robur, fortitudo, q. d. Juſtus dum quotidie in juſtitia proficit, quotidie robur ejus augendo, corroborat pariter ſeipſum in bonis tam corporis quàm animi: quo fit ut omnes tentationes, perſecutiones, afflictiones in dies fortiùs ſuperet, omniaque hujus mundi adverſa æquè ac proſpera generosè tranſcendat, nec ullis promiſſis aut minis à juſtitia & virtute ſe vel latum unguem abduci ſinat: quia in Deo & cælo cor defigens omnia terrena deſpicit. at cogitationes & deſideria impiorum, quia in terrenis opibus, amictu, honoribus collocantur; hinc debiles ſunt, caducæ & evanidæ; ideoque citò radicitus ſuccidentur & interibunt. Videntur Septuag. hanc ſententiam addidiſſe ſequenti, quæ extat in Hebræo explicationis gratia illius enim videntur eſſe paraphraſis & interpretatio, ut patet utramque conferenti.

Denique nonnulli *juſtitiam* hic accipiunt particularem, quæ eſt virtus jus ſuum cuique reddens: ſicque explicant, q. d. Juſtitia eſt maxima virtutum moralium, ut docet Ariſtot. libr. 5. Ethic. cap. 1. & S. Thomas 2. 2. qu. 66. art. 4. qui & cauſam dat, quòd juſtitia ſit propinquior rationi, quodque ejus ſubjectum ſit voluntas, objectum verò ſint operationes, quibus homo rectè & juſtè ordinatur ad alterum; cùm fortitudo ſit in appetitu iraſcibili, temperantia in concupiſcibili, ejuſque objectum ſint cibus, potus & res veneræ. Verùm pro virtus græcè non eſt ἀρετὴ, ſed ἰσχὺς, id eſt robur, fortitudo, ut diximus.

Vers. 6. DOMUS JUSTI PLURIMA FORTITUDO: AT IN FRUCTIBUS (Hebr. *proventibus*) impii conturbatio] Septuag. *domibus juſtorum fortitudo multa: fructus autem impiorum peribunt*. Pro *fortitudo* hebr. eſt חסן *chaſon*, id eſt robur, fortitudo: item opes, & theſaurus reconditus & protectus.

Primò ergo, R. Levi ſic explicat: Domus juſti munita eſt & firma duplici ratione, tum proprio robore, tum peculiari Dei providentia, qua juſtum complectitur. Verum cùm illam impius ſubibit, eadem conturbabitur, & exitium non evadet, auferenturque ab illa tum munimen, tum meritum. Accedit R. Salomon: Domus juſti, inquit, eſt templum à Davide, vel potiùs à Salomone, ædificatum, quod litaelitis tutiſſimum fuit munimentum & turris fortitudinis. Sed cùm in illud Manaſſes idolum induxit, tunc conturbatum, profanatum & diſſipatum fuit.

Secundò, Baynus, q. d. Non opes, ſed juſtitia dat vires ad roborandas adverſitates: quibus proinde domus juſti reſiſtit, non impii.

Tertiò & genuinè, *fortitudo* hic non tam robur, quàm opes & theſaurus ſignificat, hic enim directè opponitur fructibus, Hebr. *proventibus*, impii: & hunc ſignificat Hebr. חסן *chaſon*: quia fortitudo divitum ſunt eorum deviciæ, juxta illud c. 10. 15. *Subſtantia divitis, urbs fortitudinis eius*.

Unde Pagnin. Cajetan. Marinus, Aben Ezra, & alii paſſim vertunt, *domus* (vel *domui*, aut *in domo*) *juſti theſaurus multus*, id eſt *magnus*, q. d. In domo juſti multæ congregantur & conſervantur opes, æque manent & durant: quia ſunt *chaſon*, id eſt conditi & protecti à ſapientia juſtitiaque, & à Deo: at fruges & proventus impii conturbantur, id eſt diſturbantur & diſſipantur vel grandine & procellis, vel à prædonibus & militibus eas ditipientibus, vel ab ipſis domeſticis, qui in domo impii ſolent pariter eſſe iniqui & rapaces, ut quiſque ſibi rapiat quod poteſt; itaque proventus domus & heri diſſipantur & pereunt. Cùm ex adverſo proventus opeſque juſti Deus tuetur à procellis, à prædonibus, ab omni adverſitate: ac domeſtici juſti pariter ſint fideles & juſti, qui promde in bonum & opes domus & heri collaborant & conſpirant. Rurſum juſtus conſervat opes, rectoque expendit in ſuos uſus & in eleemoſynas, ob quas Deus vicissim ei majores proventus attribuit. At impius bona ſua in ſymposia, ludos, aleas, meretrices effundit & dilapidat: quo enim major ei proventus & annona obvenit, eo liberiùs peccat, & in luxum diffluit. Unde Baynus: Proverbium hoc docet, inquit, opes juſtis fore materiam virtutis, impiis verò vitiorum fomenta. Aben Ezra verò. Juſti domus, inquit, eſt inſtar munitionis, id eſt apotheca juſti annona plenæ ſunt, q. d. In domo juſti ſimpla horrea frugibus referta ſunt.

Iuſuper *choſen*, id eſt fortitudo, fortiſque theſaurus, ſignificat opes juſti juſto labore partas recondi, & diu ſervari in familia juſti, & à patre ad filios & nepotes ſolere transfundi: cùm ex adverſo opes impii, utpote per rapinam, uſuram & iniquos contractus partæ adeò non durent, ut domum coorui soleat, dum de earum poſſeſſione & hereditate litigant heredes, vel inter ſe, vel cum iis, à quibus iniuſtè ablatæ ſunt. Denique videmus in domibus piorum vigere pacem, amorem, concordiam: domos verò impiorum aſſiduis odiis, litibus, rixis conturbari. Unde Tigur. vertit, *in domo iuſti theſauri multi ſunt: at in proventibus impii perturbatio*; Vatabl. *per fructum impii labefactatur*, ſcilicet *domus ipſius*, putà *per opera prava*: *hæc enim ſunt fructus impii*.

Myſticè, hæc accipiat de theſauris virtutum & bonorum operum, præſertim eleemoſynarum, quæ cum juſtu perduranr, imo eum perducunt ad regnum cæleſte, juxta illud Chriſti: *Theſaurizate vobis theſauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur*, Matth. 6. Cùm ex adverſo opera impiorum non perdurent, vel quia prava; vel ſi bona, non ſunt ſtabilita: ſicò enim impius ad impia relabitur.

Allegoricè, auctor Cateneæ Græcor. *Per domos iuſtorum*, inquit, *accipe Eccleſias, in quibus Dei fortitudo per Spiritus ſanctì præſentiam exiſtit: per fructum autem impiorum prava illorum opera, propter quæ certò interituri ſunt*. Ita Beda: *Domus iuſti*, ait, *eſt Eccleſia Chriſti, quæ plurimam habet fortitudinem, itaut pluvia, ventis fluminibuſque tentationum frequentium nequaquam poſſit dirui: & in operibus diaboli contentatio fervet aſſidua, quæ eamdem Chriſti domum vel per falſos fratres, vel per apertos adverſarios deſtruere tentat*.

Vers. 7. LABIA SAPIENTIUM DISSEMINABUNT (Hebr. *ſpargunt*; Tigur. *ſerunt*; Symmach. *cuſtodiunt*) SCIENTIAM: COR STOLTORUM DISSIMILE ERIT] Hebr. *cor ſtultorum non ſic*; Syrus & Pagnin. *non eſt rectum*; Tigur. *non eſt ſolidum*; R. Salomon, *non eſt verum*; Chald. *labia ſapientum non ita faciunt* (Syrus, *loquuntur*) *ſcientiam, & ſtultorum non ita*, Septuag. *labia ſapientium alligata ſunt ſenſu: corda autem imprudentium non ſecura*; vel, ut auctor Catenæ Græcor. *Suppientum labia iudicio & ſenſu alligantur: ſtultorum autem cordi ſunt labrica & inſtabilia*. Pro *diſſimile* enim hebr. eſt לֹא *kèn*, quod eſt adverbum ſignificans *ſic*, *ita*: idem eſt nomen כֵּן ſignificans, *rectum*, *verum*, item *firmum ſolidum*.

Pro *diſſeminabunt* hebr. eſt *iezarv*, quod Primò, ſignificat ventilatione ſpargent, ſeminabunt, ut vertit Noſter, Vatabl. Pagnin. & ceteri. Secundò, conſtringent, cingent, complectentur, alligabunt ſibi ſcientiam, ut vertunt Sept. verbum enim זָרָה *zarv* eſt contrariæ ſignificationis (qualia plura habent Hebræi (ut non ſolùm ſpargere, ſed & conſtringere, ſive ea quæ ſparta & ſoluta erant, complicare & accingere ſignificet; ut tam literis (licet tranſpoſitis) quàm ſignificatione alludat ad חָגַר *azar*, id eſt circumcinxit, accinxit. Unde R. Salomon vertit, *ſapientes ſcientiam coronabuntur*; כֶּתֶר enim coronam ſignificat. Utrumque ſignificatum huic loco congruit, & eodem redit.

Senſus ergo planus eſt, q. d. Sapientes ita ſapieotiam & virtutem (hæc enim eſt ſcientia Sanctorum) cordi ſuo, & viciſſim cor ſapientiæ alligant, ut ea plenè cor imbuant & impleant: quo fit ut cor mentemque habeant fixam & ſtabilem, utque ſapientia pleni, eamdem deinde eructent, & in alios diſſeminent: at verò cor ſtultorum diſſimile eſt: nam alligarum eſt non ſapientiæ, ſed ſtultitiæ; quo fit ut mentem habeant inſtabilem, vagam & lubricam, qua ab una concupiſcentia in aliam volvantur & dilabantur, utque ſtultitiam, qua pleni ſunt, eructent & in alios diſſeminent. Unde S. Gregor. 3 p. Paſtor. admonit. 29. *Deſtis*, inquit, *ſcribitur: Cor ſtultorum diſſimile erit. Cor quippe ſapientium ſi. tumetipſis ſemper eſt ſimile, quia dum veris perſuaſionibus ac quieſcit, cauſſanter ſe in bono opere dirigit. cor verò ſtultorum diſſimile eſt: quia dum mutabilitate ſe varium exhibet, numquam idem quod fuerat manet*. Quare, ut ait Sixtus philoloph. ſapiens ſemper ſimilis eſt ſibi, inſipiens ſemper diſſimilis. Id videre eſt in hæreticis, qui ſemper alia & alia, imò prioribus contraria docent. Videatur Lutherus ſepticeps apud Cochlæum.

Doctor imitetur ſeminantem.

Igitur Hebr. *iezarv* ſignificat ſapientes in docenda ſapientia, id eſt virtute, id facere debere, quod faciunt agricolæ in ſeminando ſemine, juxta parabolam ſeminantis propoſitam à Chriſto Matth. 13. *Primùm*, Primò, quòd, ſicut agricolæ *iezarv*, id eſt ventilant ſemen ſeminandum, ut illud ſit purum & à paleis ſecretum: ſic pariter ſapiens ſcientiam & ſapientiam quam docet, eveotiler purgetque ab omni errore, æquè ac mentem à cupiditate. *Secundò*. Secundò, quòd, ſicut agricolæ *iezarv*, id eſt ſibi alligant & aſtringunt ſaccum ſeminis ſeminandi: ſic pariter ſapiens aſtringat ſibi ſcientiam docendam; ut ſcilicet cordi ſuo eam penitus imprimat, ut, dum docet, non ex ore, ſed ex intimo cordis ſenſu, affectu & ſpiritu eam promere & expirare videatur. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum*; qui ſcilicet ſemen, id eſt verbum Dei, jam facit ſuum, id eſt ſuo cordi intimè illud indidit & impreſſit. Peccant hac in re multi doctores & concionatores, qui conciones à ſe conſcriptas ex memoria ad verbum recitant, perinde ac ſi recitarent orationem Ciceronis quam didicerunt: quare eorum concio eſt arida & frigida declamatio: at ſapientes magis ex corde quàm ex memoria dicta ſua promunt, ideoque illa viva ſunt, efficacia & ardentia, quibus mentes auditorum accendunt & impellunt quocumque volunt. *Tertiò*

B Tertiò, ſicut agricolæ *iezarv*, id eſt ſeminant, ſemen liberaliter ipe copioſæ meſſis: ſic & ſapiens ſapientiam ſuam largè ſpargit & diſſeminat, ſciens eam eſſe ſemen, & ad ſeminandum eam ſibi a Deo eſſe datam, qui hujus ſemioationis exactam ab eo exiget rationem in die judicii, præſertim quia pariter ſcit ſuæ ſeminationi ampiam à Deo promiſſam eſſe mercedem, nimirum lauream doctorum in cæiis, & converſionem auditorum in terris. Eſto enim auditores ſicò non convertaotur, ſuo tamen tempore concioois auditæ memores fructum vel in ſe, vel in aliis non pœnitendum producent. Unde S. Chryſ. ho. 41 in Geneſ. *Agricolam quidem*, inquit, *non pars alacritate ſeminat, cognitans ſructus haſtenus fuiſſe inutiles, nos autem ab hac cura liberi ſumus. Nam licet iacta æquale ſemine ob auditorum ignaviam fructum non capiamus, perfecta tamen nobis futura eſt meſſis ac merces*. Hinc monet Sapiens Eccleſiaſtæ 11. vers. 1. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt tempora multa invenies eum*. Et v. 4. *Qui obſervat ventum, non ſeminat, & qui conſiderat nubes, numquam metet*. Et Iſaiæ c. 32. 20. *Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas immittentes pedem bovis & aſini*. Igitur ſicut agricola totum agrum

C ſuum ſerit, nec partem fertiliorem à minùs ferili ſecernit: ſic & prædicator non conſideret, an multi ſint auditores vel pauci; an nobiles vel ignobiles, an docti vel rudes, ſed dicat cum Apoſtolo: *Sapientibus & inſipientibus debitor ſum*: omnique data occaſione ſtrenuè doceat & prædicet. Sic S. Franciſcus, teſte S. Bonaventura, eadem mentis alacritate, eodem ſpiritus fervore concionabatur paucis & multis, divitibus & pauperibus, civibus & ruſticis. Tales fuere Apoſtoli, virique Apoſtolici, de quibus dicitur pſalm. 125. *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos*.

Quartò, S. Ambroſ. in pſalm. 36. *Labia ſapientum*, inquit, *alligata ſunt ſenſu, eò quòd omnia quæ loquuntur, vero ſenſui congruere videantur, & ſenſus etiam ſui prudentia intelligant, qua loqui debeant vel tacere, ut qua blanda ſint cohibeant clauſtra quodam mentque labiorum, ex his autem quæ oporteat dici, labiorum vincula reſolvant*.

Idem in pſal. 38. *Labia ſapientis alligata ſunt intellectu*. D *Quando ergo vides illudentibus prætervis ſapientem tacere, dic: Loquit iſte imolluctu labia ſua: hoc eſt, prudenter tacet, ne labiosum ſuorum vinculis alligetur. Poſuit oris ſuo cuſtodiam, ſepſit aures ſuas ſpinis, veſtem adibuit ſribus viis ſui, ſervat theſaurum cordis, & argentum ſequiſſui, ut examinatum & purgatum, quando oportet, profetat, ne quiſquam priùs ſur in cor eius aut perturbatov irrumpat, & ad eos captivum trahat, quibus flagitia ſua vendat*. Idem lib. 3. epiſt. 1. ad Conſtantium: *Labia tua alligata ſunt ſenſu*, id eſt, inquit, *fulgeat ſermonum tuorum manifeſtatio, imelluctus coerceat & allaquium tuum, atque tractatus aliena non indigeat aſſertione, ſed ſermo tuus velut animi ſui ſeſe ipſe tueatur, nec ullum verbum eorum in vanum exeat, & ſine ſenſu pradeat. Eſt enim ulligatura, quæ conſtringere ſolet animorum vulnera, quam ſi quis reliciis, deſperatam ſui prodit ſalutem. Et ideo circa eos, qui gravi ulcere vexantur, utere alio ſermonis, quo ſervat mentis duritiam. Appone malagma, adnunge alligaturam ſalutaris præcepti, ut vages & fluctuantes circa fidem vel diſciplinæ obſervantiam, ne.*

nequaquam ſolato animo remiſſo vigore patiaris perire. Plura vide apud S. Chryſoſt. S. Ambroſium, Barradium, Salmeronem, & alios interpretes explicantes parabolam ſeminantis Matth. 13. 3.

Vers. 8. VICTIMÆ IMPIORUM ABOMINABILES DOMINO: VOTA JUSTORUM PLACABILIA] id eſt grata & accepta ſunt Deo, aptaque ad Deum conciliandum & placandum. *Vota* hîc ſignificant non promiſſa Deo facta, ſed preces: hebr. enim eſt תפלה *tephilla*, id eſt oratio, preces, ſupplicationes. Hebræa ergo ſic habent *ſacrificium impiorum abominatio Domini: & oratio rectorum beneplacitum eius*; Chald. *& in oratione iuſtorum placabitur*; Syrus, *gratas habet iuſtorum preces*; Septuag. in Catena Græc. *Dominus impiorum victimas execratur: uſt illorum preces, qui rationem vitæ rectè inſtituunt, accepta ſunt apud eum.* Sententia eſt clara. Ratio eſt, quòd olim ante Chriſtum omnia ſacrificia Judæorum & Gentilium totam ſuam vim merendi, & ſatisfaciendi & impetrandi habebant ex opere operantis, hoc eſt ex ſanctitate & dignitate offerentis. At in lege nova Chriſtus inſtituit ſacrificium Euchariſtiæ, quod valet non tantùm ex opere operantis, ſed longè magis ex opere operato, id eſt per ſe & vi ſua: quia tam offerens, quàm victima ejus, eſt ipſe Chriſtus, qui Deo gratiſſimus eſt, quare etiam ſi offerens, putà ſacerdos, ſit impius, tamen ſacrificium Euchariſtiæ ab eo oblatum vim ſuam, quam habet ex opere operato, retinet & conſervat, uti docent omnes Theologi. Et S. Auguſt. l. 1. contra Parmen. cap. 6. ipſi ceteriſque Donatiſtis hunc locum Salomonis obiicientibus, ex eoque contendentibus, baptiſmum ab hæreticis, utpote impiis, collatum eſſe Deo ingratum, ideoque invalidum & reiterandum, reſpondet negando conſequentiam. *Obiicimus*, inquit, *Sacrificia impiorum execrata eſt Dominus. Etenim*, inquiunt, *iniquè offerunt illa.*

Reſpondeo ad hoc S. Aug. *Jam ſuprà reſponſum eſt, quia non eſt iniquus Chriſtus, qui pro nobis ſeipſum obtulit, & noſter in cælo mediator eſt: quo ſuam Eccleſiam gubernante boni malis non obſunt, qui vel ignorantur, vel pro pace toleranter donec ipſe vocatus, ac ſeparet promiſſi meſſoribus à meſſe zizania, & ventilabro paleas à frumento.* Et inferiùs: *Sacrificia ergo impiorum eis ipſis obſunt, qui offerunt impiè. Nam unum atque idem ſacrificium propter nomen Domini quod invocatur, & ſemper ſanctum eſt, & tale cuique fit, quale ſuo de ad accipiendum acceſſerit. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat. Non ait, alibi, ſed ſibi.* Orationes tamen & oblationes Chriſtianorum, æquè ac Judæorum, vim ſuam habent, non ex opere operato, ſed operantis: quare ſi operans ſit in ſtatu peccati mortalis, ideoque Deo ingratus & exoſus, parvam vim & pondus apud Deum habet ejus oratio, niſi eum peccati pœniteat, vel pœnitere incipiat. Nam, ut ait S. Aug. ſerm. 19. de verbis Domini: *Deus cor interrogat, non manum*, id eſt corda appendit, non oblationes: ſanctitatem æſtimat, non munus: intentiones ponderat, non orationes. Huic ſententiæ parallela eſt illa Eccli. 34. 23. *Deus iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.* vide ibi dicta. Ita hunc locum explicat S. Gregorius li. 7. Regiſtri epiſt. 127. ad Recaredum regem Viſigothorum, laudans eum ob munera S. Petro tranſmiſſa. Ejus verba translata ſunt in Jus Canonicum, & habentur 3. q. 7. cap. 5. *In gravibus*: ubi ſic dicitur, *In gravibus peccatis quis poſitus dum ſuis premitur, alicaa non diluit. Cuncti enim liquidò novimus, quia cùm ſit diſpliceat, qui ad interpellandum mittuntur, irati animum procliviùs ad deteriora provocant. Scriptum quippe eſt: Victimæ impiorum abominabiles Deo ſunt, vota iuſtorum placabilia. Neque enim omnipotentis Dei iudicio, quid, ſed à quo datur, inſpicitur. Hinc eſt enim quod ſcriptum eſt: Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem & ad munera eius non reſpexit. Dictum quippe, quia Dominus reſpexit ad munera, præmiſſo ſollicitè, quia reſpexit ad Abel. Ex qua re patenter oſtenditur, quia non offerens à muneribus, ſed munera ab offerente placuerunt. Dona quippe iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes eorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Item: Longè eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet.*

Portò Calviniſtæ ex hiſce Salomonis ſententiis inferunt, ſine fide non poſſe fieri ullum opus bonum, etiam morale dumtaxat, ideoque omnia opera infidelium & impiorum eſſe peccata. Quibus egregiè reſpondet Bellarm. libr. 5. de Grat. & liber. arbit. c. 10. Multum intereſt, inquit, inter A ſacrificia & opera moralia: nam ut fiat bene opus morale, non requiritur ut fiat cum deteſtatione peccatorum, vel cum conſcientia pura, quod tamen requiritur ad ſacrificium rite offerendum. Cujus differentiæ ratio eſt: quia ſacrificium habet pro fine placare & reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum ſibi reconciliare nititur, & tamen peccata non deteſtatur, nec relinquit, is pugnat eum ipſa ſua actione, nec tam Deum placat, quàm ad iracundiam provocat. Sic etiam qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere, tamen cum eo inimicitiam gerit, eumque offendere legem ipſius prævaricando non ceſſat; is Deum non tam honorat quàm irridet. Quare nihil eſt mirum, ſi ſacrificium eius Deo non placeat, quippe quod non ritè offertur. At opus morale, ut eleemoſyna in pauperem, non habet pro fine niſi egenti opem ferre, ad quem finem conſequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas, vitæ & conſcientiæ ejus in eleemoſynam facit.

ABOMINATIO EST DOMINO VIA IMPII: QUI SEQUITUR JUSTITIAM, DILIGITUR AB EO] Chald. *ſequentes autem iuſtitiam diligit.* Sententia hæc eſt clara, datque cauſam præcedentis, q. d. Ideo Deus execratur victimas impiorum, quia execratur eorum viam, id eſt vivendi agendique rationem: ideò verò preces juſtorum acceptat, quia eorum via, id eſt modus vivendi, putà juſta eorum opera ipſi placent. Pro *qui ſequitur* hebr. eſt מרדף *mirdaf*, id eſt, *qui perſequitur iuſtitiam*, quo ſignificatur juſtitiam velut cæleſtem virginem fugere homines terrenis cupiditatibus plenos, juxta illud Poetæ.

Victum virtutis terras Aſtræa reliquit.

quare virtutis ſtudioſos debere eam fugientem inſequi; idque ingenti contentione, conatu & ſtudio, ut eam velociter præcurrentem velociori curſu aſſequi & apprehendere valeant. Igitur quo conatu canis venaticus perſequitur leporem, præ illo greſſus accelerando & multiplicando, donec leporem aſſequatur & comprehendat; eodem nos virtutem perſequi debemus, nec à curſu continuo ceſſare, ſed eum intendere, donec illam conſequamur.

Vers. 9.

Vers. 10.

DOCTRINA MALA DESERENTI VIAM VITÆ; QUI INCREPATIONES ODIT MORIETUR] Tò *vitæ* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur; *vita* enim *eſt* lex Dei, quæ ducit ad vitam longævam hîc, & deinde ad æternam in cælis. Pro *doctrina* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigatio, diſciplina, correctio. Senſus ergo eſt, quòd Diſciplina & correctio impio, qui ſuas cupiditas ſequens deſerit viam vitæ, id eſt legem Dei, eſt *mala*, tum quia ei ingrata eſt, inſuavis & moleſta, ſic enim *bonum* ſæpè tumitur pro jucundo & læto, *malum* verò pro triſti & moleſto, ut cùm ait Chriſtus Matth. 6. *Sufficit diei malitia ſua*, id eſt ſua moleſtia, ſua erux, ſua afflictio; tum quia lex Dei impio commoratur pœnas peſſimas tam in hoc ſæculo, quàm in futuro, illique, ſi ipernatur, ipium addicit. *Qui* autem non tantùm deſerit viam vitæ, ſed etiam *increpationes odit, morietur* tum morte intempeſtiva, qua ſæpè Deus improbos punit: tum morte æterna in gehenna. unde Septuag. vertunt, *qui autem odetum increpationes, merimnatur turpiter*: tales enim ſunt incorrigibiles & quaſi deſperati, ſimiles phreneticis & lethargicis, qui dormire volunt in ſuis peccatis, & dormiendo mori. Ita S. Auguſt. ſer. 50. de Verbis Domini: *Proſae*, inquit, *tbales ſunt homines lethargicis ſimiles, qui in lucem oculos intuentes pigreſcunt, & bis qui eos excitare volunt, moleſti ſunt. Recedite à me, aiis lethargicus. Quare? Dormire volo. Sed ille: Morieris. Inde ille amore ſomni. Mori volo reſpondet. Sed charitas defuncti, Nolo.* Vide dicta v. 5. & locis ibi dem citatis.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Hebræo, qui ſic habet, *correptio mala relinquenti ſemitam*; & ex Chaldæo, *Diſciplina mali hominis*, inquit, *errare facit viam ſuam*; & Tigur. *deſerentem ſemitas gravis caſtigatio manet*; & Vatabl. *diſciplina eſt gravis & ingrata homini, qui viam rectam deſerit*; & Pagnin. *flagellum malum eſt reliquenti ſemitam Domini*; & R. Salomon, *ſupplicia gravia*, inquit, *pœnæque conſtitutæ & paratæ ſunt divinum eramitem tranſilientis.* Sic & Aben Ezra, R. Levi, Janſen. Salazar, & alii. Portò Septu. contrariè vertunt, *diſciplina innocentis ſegnuſcitur à præterentibus*; & Syrus, *correptio eorum qui mala noſcunt, manifeſta eſt.* Verùm in Septuag. pro ακακου, id eſt, *innocentis*, videtur corrigendum κακου, id eſt, *mali, nocentis*: ſic enim habent Hebr. Chald. & ceteri jam citati, quin & Scholiaſtes Septuag. *Diſciplina*, inquit, *eſt malum derelha-*

quenti viâm, quod plane consentit cum ceteris jam citatis.

Aliter explicat Baynus, q. d. Patris vel doctoris, qui deserit viam vitæ, id est legem Dei, doctrina mala est: quia sicut ipse vitiosus est, sic eadem vitia verbis & factis docet, imprimitque filiis & discipulis.

Aliter quoque Hugo, q. d. Malè docet qui sola verbi doctrina, id est solo ore, docet, cùm opere deserat vism vitæ, id est legem Dei: quia, ut ait Beda in Proverb. *Male vivere & bene docere, nihil est aliud, quàm se suâ voce damnare*; &, ut ait Chrysost. hom. 17. in Matth. *doctrina ipsius magnis vocibus ipsa facta reclamant*. Vide auctorem Imperfecti apud S. Chrysost. homil. 9. & 11. in Matth. ubi inter alia ait, Talis *non alterum instruis, sed seipsum castigas. Nemo enim potest in valle stare, & de monte loqui, sed aut ubi stas, inde loquere, aut unde loqueris, ibi sta. Si in terra es animi tui, ut quid de cælo loqueris?* Et infrà: *Melius est facere & non docere, quàm docere & non facere, quia qui facit, aliquos corrigit suo exemplo; qui autem docet & non facit, non solum neminem corrigit, sed insuper multos scandalizat. Quis enim non moveatur ad peccandum, cùm viderit ipsos doctores iniquitatis peccantes?*

VERS. 11. INFERNUS ET PERDITIO CORAM DOMINO: QUANTO MAGIS CORDA FILIORUM HOMINUM?] Septuag. *infernus & perditio manifesta coram Domino, quomodo non & corda hominum?* Hebr. est שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן *aph khi* quod in comparatione, qualis hic est, significat *quanto magis*, vel *multo magis*. ita Pagnin. Vatabl. Marinus, Bayn. Iansen. & alii. Quare frigidè & prorsum aptè nonnulli vertunt, *infernus & perditio coram Domino, etiam & corda filiorum hominum*. Alludit ad illud Iob 26. 6. *Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni*.

INFERNUS ET PERDITIO] Hoc est, infernus omnia perdens, ut sit hendiadys, infernus enim dicitur *perditio*, hebr. אֲבַדּוֹן *abaddon*, id est interitus, consumptio, locus omnino nobis occultus & multa caligine obvolutus, barathrum & præcipitium, in quod cùm aliquod descendit, periisse videtur tenebris & oblivionis caligine immersum & obtutum, juxta illud psalm 87. 13. *Numquid cognoscetur in tenebris mirabilia tua, & justitia tua in terra oblivionis?* Aut simpliciùs, *infernus* est locus imus terræ & totius mundi, ac carcer damnatorum; *perditio* est ipsa mors, gehenna & damnatio æterna eorumdem. Rursum *perditio* sunt ipsi perditi, putà damnati tam homines quàm dæmones in inferno. Unde Apoc. 9. 11. angelus præses abyssi vocatur hebr. *abaddon*, græcè ἀπολλύων, latine *Exterminans*, vel perdens. Quæ mihi probabilitet pertinenum Cajetan. & Jansen. accipiunt statum mortuorum, Mercerus, sepulcrum, alii mortem, q. d. Deus novit statum mortuorum (scilicet ubi sint mortui, quid patiantur) qui hominibus in hac vita videtur abstrusissimus. Ergo multò magis novit corda hominum hic viventium: hæc enim hominibus non ita videntur abstrusa, sicut à parte rei magis abstrusa, secreta & arcana sint. Verùm Hebr. *scheol* propriè infernum significat, non mortem, nec sepulcrum, præsertim cùm ei additur *abaddon*, id est perditio. Unde Ecclesia damnat Calvinum, qui negat Christum descendisse ad inferos, & per inferos accepit sepulcrum, quæ idem in Symbolo fit: *Descendit ad inferos*, quod & *sepultus est*.

Aben Ezra & R. Levi hunc versum connectunt cum præcedenti hoc modo: Dominus, in cujus conspectu est infernus & perditio, hoc est, cui nihil est abconditum, probat cogitationes & cordis filiorum hominum. qui relinquunt viam disciplinæ, & odio habent castigationem, ac dabit illis mercedem, ut mortantur ante diem suum, atque descendant ad infernum & perditionem. Timorem ergo hic Salomon incutit iis, qui deserunt vias rectas, quasi possint latere & fallere oculos Dei, quietiam secretissima clatè perspiciunt. Idem facit pater Salomonis David psal. 138. 7. *Quò ibo, ait, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades*, &c.

Est argumentum à minùs difficili ad magis difficile, quasi dicat Deus cognoscit infernum & damnationem ac damnatos, ergo multò magis cognoscit corda, id est cogitationes & volitiones cordium eorum, qui in terra hac vivunt, illud enim difficilius est, hoc facilius.

Facilius scire secreta cordium quam infernum.

Difficultas est, quomodo hæc sententia sit vera. Ratio dubitandi est, quòd infernus & damnatio *sint res physicæ*, ideoque determinatæ ac certæ, quæ facilè *sciri possunt*: at verò cogitationes & intentiones hominum *sunt res liberæ*, ideoque indeterminatæ, secretæ & arcanæ, *ideoque soli* Deo cognitæ. Unde angeli, dæmones & damnati *cognoscunt* infernum & pœnas damnatorum, *non verò cognoscunt* secreta cordium. *Quo fundamento.*

Respondet Primò, Jansenius & Cajet. Salomonem loqui de difficultate, quæ est non à parte rei, sed in opinione hominum, homines enim putant difficilius esse, imò verè eis difficilius est cognoscere secreta inferni quàm secreta cordium, quia illorum nulla habent indicia, horum verò habent per verba, vultum, gestus, facta, &c. *Resp. Primo.*

Hæc responsio est facilis & probabilis. Scriptura enim subinde loquitur ex mente & sensu hominum, ac phrasibus & moribus hominum sese accommodat.

Secundò, R. Levi sic argumentum concinnat: infernus est locus imus, & à Deo remotissimus: cor autem sive mens hominis est Deo victima, quia ad Dei imaginem creata. Si ergo oculi Dei penetrant usque ad imum infernum, B à se remotissimum, multò magis penetrabunt corda hominum sibi victima.

Tertiò, Hugo corda hominum limitat ad homines bonos, q. d. Si Deus respicit infernum & damnatos in eo, ut illor pœnæ mensura malorum ab ipsis commissorum puniat, quanto magis respicit corda bonorum, ut ea pro bonis mente destinatis & opere perfectis præmietur. *Secundo.*

Quartò, magis genuinè & profundè per ipsum infernum & perditionem accipe damnationem & damnatos, præsertim dæmones, quasi dicat Deus cognoscit secreta inferni & damnatorum, præsertim dæmonum; ergo multo magis cognoscit secreta hominum viventium. Dæmones enim uti naturæ subtilitate, sic & mentis profunditate ac celandis secretis superant homines: unde magis versuti, fraudulenti & dolosi sunt quàm homines, ut patet ex eorum tentationibus, quibus viros etiam sanctos sæpè implicant, seducunt & prosternunt. Rursum Deus novit omnes actus etiam internos & secretos cordium, tam dæmonum quàm hominum damnatorum, quos habuerunt in via; ideoque cuique influxit eam pœnarum in gehenna mensuram, quam quisque suis actibus meritus est. Insuper Deus novit C omnes cogitationes & volitiones dæmonum & damnatorum, quas nunc habent, & quas habituri sunt per omnem æternitatem, ergo multò magis cognoscit cogitationes & volitiones hominum, qui in terra mitete & modicè vivunt. *Tertio.*

Denique *Τὸ coram Domino* non tantùm significatur Deo notos esse corda hominum, æquè ac dæmonum & damnatorum, sed etiam illa esse in manu, potestate & dominio Dei, ut de illis faciat quod lubet, ut cogitationes & volitiones eis immittat qualcumque voluerit, ut pœnas vel præmia & gaudia eis indat prout ei placuerit. Corda enim omnium angelorum, dæmonum & damnatorum ita sunt in manu Dei, sicut lutum est in manu figuli, uti ait Jerem. capit. 18. 6. & sicut cera est in manu cerarii. Ergo pari, imò potiori, ratione eo dem modo in manu Dei sunt corda hominum, juxta illud S. Pauli: *Cujus vult miseretur, & quem vult indurat*, Rom 9. 18. & 29. Hinc Deus à S. Augustino & aliis vocatur *Rex mentium*: quia totus ea penetrat, possidet, occupat, ut eis intime illabi, cogitationesque & volitiones quascumque voluerit, vitaliter indere queat quod nequit dæmon vel Angelus. Rectè ergo argumento à magis difficili ad minùs difficile argumentatur Salomon. Si Deus tua sapientia penetrat, & tua potentia possidet mentes dæmonum & damnatorum in inferno, adeòque eas igne erruciet & urat, ergo multò magis penetrat & possidet corda hominum adhuc viventium, qui cum dæmonibus in vertutia & robore comparati nequeunt. D *Quarto.*

Simili phrasi ait Abraham ad Lot Genes. 13. 9. *Ecce universa terra coram te est*, id est in tua potestate & arbitrio est, ut eligas in ea regionem, quæ tibi magis arridet. Et David Deo psal. 37. 10. *Domine ante te omne desiderium meum*, q. d. In tua manu est, ut illud expleas. Is. 40. 10 *Opus illius coram illo*, id est in illius manu & arbitrio est. Cant. 8. 12. *Vinea mea coram me est*, mei juris est & potestatis.

NON AMAT PESTILENS (Septuag. *indisciplinatus*, qui disciplinam & correptionem averlatur & excutit VERS. 12

EUM ; QUI SE CORRIPIT : NEC AD SAPIENTES GRADITUR] Vatabl. *accedit* ; Septuag. *enm ſapientibus non converſabitur* ; Syrus, *non ambulat* : quia enim ſutorum putat, ut ab iis arguntur, idcirco eos fugit, ait Aben Ezra. Pro *peſtilens* hebr. eſt לץ *lets*, id eſt irriſor, illuſor, qui omnia monita irridet & cachinno exſibillat, quales ſuo contemptu, ſaonis, jocis & dicteriis peſtilentiſſimi & ſummè noxii ſuot : quia omnia jura tam divina quàm humana in joeum vertunt, & riſu eludont : qui proinde ut peſtes fidelibus vitandi, & ab eorum cœtu velut membra putrida ejiciendi & reſecandi ſunt : quia ſuo malitiæ contagio multos inficiunt, animaſque eorum interimunt. Tales ſunt hæretici, de quibus proinde ita ſaneit Apoſtolus ad Titum 3. 10. *Hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem devita, ſcitus quia ſubverſus eſt*, &c. *cùm ſit proprio iudicio condemnatus*. Nam ut idem ait 2. Timoth. 2. 17. *Sermo eorum ut cancer ſerpit*.

Vers. 13. COR GAUDENS EXHILARAT (Pagnin. *decorat*) FACIEM : IN MŒRORE ANIMI DEIICITUR SPIRITUS] Septuag. *cordis læti facies floret* (Complut. *vires*; Origen. hom. 4. in Cantic. *florida eſt*) *in triſtitiis autem poſita mœſta eſt* ; Sytus, *torbilare pulchrum reddit corpus*: *cor triſte ſpiritum dolore afficis* ; Tigurin. *in mœrore cordis langueſcit ſpiritus* ; Vatabl. *frangitur, obſcuratur, aut perit & obſoleſcit ſpiritus*.

Primò, R. Salomon ſic exponit, q. d. Si cordi Dei gaudium afferas, ejus ſemitam amplectendo, Deus viciſſim ergate vultum bene volum & hilarem præſeferet votis tuis ſatisfaciens. Sin verò eidem dolendi anſam præbeas, ille vicitſim ſpiritu perturbato ergate ſe monſtrabit, ſicut legimus tempore Noe ob ſcelera hominum Deum tactum dolore cordis intrinſecus dixiſſe : *Delebo hominem quem creavi*, Geneſ. 6. Hic ſenſus hoc loco eſt impertinens : agitur enim hic de gaudio cordis humani, non divini.

Secundò, R. Levi : Cor gaudens, inquit, ad contemplationem mirificè confert. Hac de cauſa Eliſeus pſalhem adduci juſſit, ut muſica exhilaratus ejus animus aſſurgeret ad divina, ſpiritumque propheticum acciperet, 4. Reg. 3. 15. Vice verſa tradunt Rabbini, Jacobum patriarcham ob amiſſum Joſeph filium ſuum mœrentem, ſpoliatum fuiſſe Spiritu ſancto, nimirum ſpiritu lætitiæ & hilaritatis, quo gaudet & per quem magna operatur Spiritus ſanctus. Sic & Hugo per *ſpiritum* hic accipit Spiritum ſanctum, quem affligit & ex animo triſti pellit triſtitia. Quin & B. Antiochus homil. 15. de Triſtitia : *Avertu*, inquit, *hanc triſtitiam hanc, & ne contriſtes Spiritum ſanctum qui in te habitat, ne forte interpellet Deum, & recedat à te. Spiritus enim Dei, qui in hanc etiam carnem ſe effudit, triſtitiam non fert, neque animi angoſtiam*. Et iterum : *Triſtitia Spiritum ſanctum maſtificat, qui homini datus eſt hilaritatis. Vt enim acetum vino ſi immiſceatur, nihil affert iucundi guſtus : ſic etiam triſtitia Spiritui ſancto immixta, paracletum eius reddit inamœnum*. Mutuatus eſt hæc B. Antiochus ex libr. Paſtoris, ſive Hermæ, diſcipuli S. Pauli, qui lib. 2. mandato 10. ſic ait : *Triſtitia omnium ſpirituum nequiſſimus eſt, & peſſima ſervis Dei, & omnium ſpiritum exterminat, & truciat Spiritum ſanctum*. Ac paulò poſt ſubdit : *Auſer ergo triſtitiam à te, & noli affindere Spiritum ſanctum, qui in te habitat, ne rogat Dominum, & recedat à te. Spiritus enim Domini qui datus eſt in carnem, triſtitiam non ſuſtinet*. Et tandem : *Cùm ergo mixta fuerit oratio tua triſtitia, non patietur orationem tuam aſcendere ad altare Dei. Sicut enim vinum acetо mixtum ſuavitatem non habet : ſic etiam triſtitia Spiritu ſancto mixta, ſuavem orationem tuam non habet*.

Tertiò & genuinè, q. d. Cor gaudens non tantùm in ſe ipſo gaudet, ſed & ſuum gaudium per naturalem ſympathiam in corpus, ac præſertim in faciem transfundit : hinc enim facit hilarem, roſeam, decoram, florentem, ut ſpiritum hilaritatis eſſlare videatur : vice verſa cor, ſive animus triſtis & mœſtus triſtem mœſtumque deiicit ſpiritum, & conſequenter faciem & vultum conſternat, rumque nubilum, luridum & atrum efficit : ſpiritus enim in vultu maxime affectus ſuos patefacere ſolet. Unde auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit, *quando cor gaudet, facies vires : cùm autem in mœrore iacet, ſpiritus triſtis ac tetros incitdis* : ſpiritus enim eſt qui agitat corpus, & in illo ſe ſuoſque affectus lætitiæ vel triſtitiæ exerit per ſpiritus vitales & animales, quos corpori præſertio faciei ſuggerit : hinc ſpiritus lætus ſpiritoſum & lætum roſeumque facit vultum, collum erectum, genas vividas, oculos alacres, corpus agile, pedes veloces, vocem argenteam, vice verſa ſpiritus triſtis tetricum luridumque facit vultum, collum demiſſum, genas depreſſas, oculos lividos, corpos grave, pedes plumbeos, vocem tremulam. Porrò vera lætitiæ cauſa eſt juſtitia & virtutum ſtudiom, ait auctor Catenæ Græcor. ſicut vera triſtitiæ cauſa eſt mala vita & conſcientia. Tacitè ergo monet Salomon ſtudendum virtuti, ut ſemper gaudeamus, ac cavendum à peccato, ut evitemus triſtitiam. Unde S. Chryſoſtom. homil. *Quòd non datur pariter ſecundùm Deum & ſecundùm mundum gaudere*, ſic ait : *Inſtorum lætitia vera eſt animæ pariter ac corporis recreatio, & ſempiterna fruitionis præſagium & flos*. Quocirca fideles hortatur Apoſtol. dicens : *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete*, Philip. 4. 4. vide ibi dicta.

Nota. Pro *deiicitur* hebr. eſt נכאה? *nocbca*, id eſt, *perturbatur, conturbatur, obſcuratur* ſpiritus, utpote cui lox gaudii adempta eſt : Marinus, *eſt mœſtus* ; Pagoin. *eſt triſtis* ; Tigur. *langueſcit* ; Vatabl. *frangitur, perit, obſoleſcit*. Nam ut ait S. Auguſt. epiſt. 30. ad Honoratum cap. 14. explicans illud pſalm. 21. *Factum eſt cor meum tanquam cera liquefcens in medio ventris mei* ; *Triſtitia quaſi ſolvit cor. Vnde dicitur etiam græcè λύπη, quòd hinc appellata ſit* λύπη, id eſt triſtitia, eò quòd λύη, id eſt ſolvat & tabeſcere faciat cor. Et B. Antiochus homil. 25. *Triſtitia*, ait, *ut bonum eſt, quod nulla negotia mœrore confectum abſorbet*. Et S. Nilus orat. 5. de Triſtitia, pulchris & appoſitis ſimilitudinibus ignis, fumi, aquarum, febris & parturientis idipſum declarat. *Ignis*, ait, *aſſiduus plumbum imminuit, & mundi triſtitia mentem auferit. Oculorum aciem hebetat fumus, & contemplatricem animi vim obtundit triſtitia. Aqua profunditas non admittit Solis ſplendorem, & cor triſte non exhilarat lucis contemplatio. Viguſtus vim adimit febris, ſic animi ſenſus aufert triſtitia*. Et iterum : *Doloribus*, inquit, *afficitur mater dum filium parit, ſed poſtaquam peperit, non dolet amplius. Triſtitia verò & in ipſo partu dolorem affert, & poſtquam nata eſt vehementer excruciat*. S. Gregor. Nazianzeo. Jambico 15. paucis ita lætitiam & triſtitiam definit. *Moral. de malo triſtitia.*

Lætitia quidnam ? mentis eſt diffuſio :
Triſtitia ? cordis mœſtus & turbatio.

S. Chryſoſt. epiſt. 3. ad Olympiad. *Triſtitia*, ait, *timon eſt non oſſium tantùm, verùm etiam mentis, & perpetuus carnifex non latus fodiens, ſed animi vires labefactans*. Quocirca S. Baſil. hom. de Gratiarum actione docet, fideltm debere generotò animo violentas impreſſiones & aſſultus triſtitiæ à ſeſe depellere. *Ingeneroſa præſtat*, inquit, *nec virilis anima & quæ parum conſtanti ſpe innitatur Dea, eſt ad eum modum adverſis frangi, rebuſque parum lætis ſuccumbere. Vt enim vermes plurimum lædunt tenerioribus lignis, haudſcio an acer iſte diſſlorit animi in eos hominum ſe inſinuet, qui molliore ſunt nec conſtanti ingenio*.

Et inferiùs remedium triſtitiæ aſſignat, ſpem & cogitationem retributionis æternæ. *Afficit*, inquit, *te aliquis ignominia ? Quin tu ad eam ſuſpice gloriam, quæ repoſita in cœlis eſt tibi parandæ merita patientiæ. Iacturam rerum tuarum edidiſti ? Imò eas tibi imprimis fuxiſti illis cæleſtibus divitiis, & theſauro incomparabili, quem tibi ipſe pretio bonorum operum ſepoſuiſti. Poſtione ſolo excluſus es ? At patriam habes cæleſtem illam Ieruſalem. Periit tibi filius ? Sed angelos habes qui ſecum in circuitu divini illius throni voluptuoſe, lætitia ſempiterna exhilarandos*.

Idem orat. 12. de Mœrore : *Nam res adverſæ*, inquit, *animum, ſicuti ignis aurum, probant : ac ſanè illis qui reſtè ſunt inſtituti, calamitates velut alimenta quædam athleticæ atqueexcitationes ſunt, quæ luctatorem ad paternam gloriam deducunt. Nimia autem triſtitia auctor peccati eſſe ſolet, tùm merot mentem ſubmergat, conſilii inopia vertiginem afferat, penuria cogitationis animum ingratum generet. Turpe enim eſt benedicere vos ob res ſecundas, flere verò ob adverſas, imò tunc vel maximè gratia nobis agenda eſſet, cùm experiamur baleamus, quod, quem diligit Dominus caſtigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. Eripit quidem ex miſeriis ſanctos ſuos Deus, non tamen abſque probatione, ſed tolerantiam ipſis tribuit*.

Denique Salomonem ſecutus Siracides : *A triſtitia*, inquit, *feſtinat mors, & ſuſpirii virtutem, & reſistitia cordis flexit cervicem*, Eccli. 38. 19. Vide ibi dicta.

COR SAPIENTIS QUÆRIT DOCTRINAM (Hebr. *ſcientiam:*) ET OS STULTORUM PASCITUR IMPERITIA] Hebr. *ſtultitia*; Symmach. *paſcit iniquitatem*; Septuag. *cor electum quærit ſenſum: os autem indiſciplinatorum cognoſcit mala*; Chald. clarè, *cor intelligens quærit ſcientiam, & os ſtultorum ſtultitiam. Sapiens* hîc eſt prudens & juſtus; hîc *quærit doctrinam* & ſcientiam, ſcilicet practicam, putà prudentiam, honeſtatem & virtutem, ut quotidie in iis creſcat & proficiat: ſtultus autem, id eſt peccator vitiis addictus, paſcitur ſtultis concupiſcentiæ ſuæ, cupeditis, & gulæ vitiorumque illecebris, quibus quotidie magis ſe implicat & inebriat: unde Syrus vertit, *cor juſtorum quærit ſcientiam, os ſtultorum improba eloquitur*; & R. Levi, *Ore*, inquit, *ſtultorum fovetur cordis ſtultitia; quòd à corde ad os ſermo progreditur*. Meliùs Janſenius, q. d. Sapiens avet audire & diſcere prudentia ſapientum dogmata: at ſtultus ore hiante & patulo avidè excipit inſulſas & carnales inſipientium fabulas, nugas, ſpurcitias perinde ac ſi iis quaſi epulis paſceretur. Verùm hæ epulæ non ſunt hominum, ſed pabula brutorum. Hæc enim ſignificat Hebr. רָעָה *hire*, id eſt *paſcitur*, quod de brutis dicitur. Optimè utrumque jungas, q. d. Cor ſapientis quærit doctrinam audire & diſcere, ac ubi didicerit, eamdem alios docere: at os ſtulti paſcitur imperitia, quia avet eam audire æquè ac proferre, atque de ea jugiter colloqui & ſermocinari, ut eam alios doceat, eoſque inſipientes, id eſt carnales & vitioſos, efficiat. Unde Septuag. vertunt, *os indiſciplinatorum cognoſcit mala*, id eſt mala audiet & eloquetur; & Symmach. *paſcit iniquitatem*, vel *ſtultitiam* id eſt, alit, fovet & nutrit improbitatem tum in animo ſuo, tum in mentibus aliorum, eam profando, laudando, extollendo, docendo.

Symbolicè, Hugo: *Os ſtultorum*, inquit, *paſcitur imperitia*, id eſt vanitate & falſitate. Quatuor autem ſunt animalia, quæ totidem elementis victitant, ſalamandra igne, chamæleon aere, halec aqua, talpa terra: ſic etiam quatuor occurrunt ſtultorum genera, qui ejuſmodi rebus paſcuntur & vivunt. Invidi & iracundi igne furoris paſcuntur; ſuperbi & ambitioſi aere vanæ laudis; luxurioſi aqua voluptatis; cupidi & avari terra caducæ proſperitatis. hæc ille.

VERS. 15. OMNES DIES PAUPERIS, MALI; SECURA MENS QUASI JUGE CONVIVIUM] Hebr. *omnes dies pauperis mali: & bonus corde* (vel *bonum cor*) *juge convivium*; Chald. *& cujus hilaris eſt animus, continuum eſt convivium*; Syrus, *& jucundi omni tempore ſunt quieti*. Nota. *bonum cor* Hebræis idem eſt Primò, quod bona, pura & ſancta conſcientia; Secundò, quod quieta, læta & jucunda mens ac conſcientia: hæc enim duo ſunt connexa: puritas enim conſcientiæ parit quietem, quies lætitiam conſcientiæ. Utrumque ſignificavit Noſter vertendo, *ſecura mens*.

Porrò varii variè hunc verſum vertunt, & explicant, omnes probabiliter & appoſitè.

Primò, Tigurina vertit, *omnes dies afflicti hominis mali ſunt: cor autem lætum igne convivium eſt*. Hebr. enim עָנִי *ani* eſt pauper, miſer, afflictus. Et ſic clara eſt antitheſis: opponitur enim afflictus & triſtis læto, quòd afflicti dies mali, id eſt miſeri, ſint; læti autem ſint felices, perinde ac ſi in jugi verſaretur convivio. Sic & Aben Ezra עָנִי *ani*, inquit, id eſt pauper & afflictus, hîc vocatur, qui mœrore ſe vinci patitur: hîc enim opponitur bono corde, id eſt læto & jucundo.

Secundò, R. Levi, & ex eo Vatabl. per *pauperem* accipit inſipientem; hîc enim pauper & inops eſt non cenſus ſed ſenſus & mentis. q. d. To a vita inſipientium, putà impiorum, qui malam habent conſcientiam, miſera eſt: at ſapientum, id eſt juſtorum, vita feſta & jucunda eſt inſtar perennis convivii. Simili modo conſcientiam puram epulato convivio comparat S. Chryſoſt. hom. 15. in Matth. *Cùm nullis ſtimulis*, inquit, *conſcientia animum pungitur, magno ſæpe fruitur gaudio, adeò ut nemo id oratione poſſit exponere. Quid enim tibi videtur in præſenti vita jucundum atque ſuave? Menſæne delicioſæ? Sed hæc illi voluptati, quæ virtutem conſequitur, collata, amara & triſtitia plena videtur*. Porrò Hugo: *Convivæ*, ait, *hujus convivii ſunt virtutes, quæ omnes propriis facultatibus reficiuntur*.

Tertiò, R. Salomon cenſet hîc opponi & præponi divitem pauperi, q. d. Pauper dies agit malos, id eſt miſeros: at dives ſemper habet bonum, id eſt lætum cor: quia in perpetuis agit convivis & delicitis. Verùm hîc ſenſus craſſus eſt & Judaicus.

Quartò, alii *pauperem* propriè accipiunt, ejuſque paupertatis bonum, primâ ſecuritatem, cenſent hîc commendari, q. d. Vulgus pauperes æſtimat malos, id eſt miſeros, & paupertatem eſſe miſeriarum maximam: at ego Salomon aliter ſentio, nimirum ſecuram mentem, quam ſuggerit paupertas, eſſe quaſi jugi convivium. Nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 30. in Matth. *Pauper ſemper ſecurus eſt, & omni metu vacat: ſumma autem poteſtas ſine timore & virili numquam eſt*. Idem homil. de recipiendo Severiano: *Paupertas*, ait, *eſt tutum aſylum, perpetua ſecuritas, ſortis tranquillæ, deliciæ periculorum experies, voluptas ſincera*. Et Seneca epiſt. 5. ad Lucilium: *Honeſta res eſt*, ait, *læta paupertas. Imò iam non eſt paupertas, ſed opulentia cordis, ſi læta eſt. Denique non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illis in arca, quantum illis in horreis lateat, quantum paſcas aut fœnereris, ſi immineat alieno, ſi non acquiſita ſed acquirenda computet? Quis ſit divitiarum modus, quæris? Primus, & hoc quo neceſſe eſt; Secundus, quod ſatis eſt*. Huc accedit Budæus in Annotationibus reliquis in Pandectas pag. 18. Qui τὸ *mali* non refert ad τὴν *dies pauperis*, ſed ad *ſecura mens*, q. d. Omnes dies pauperis ſunt, mens ſecura mali, id eſt ſecura malo. Sic enim ait: *Abſimili Latini ſermonis ignoratione, miſſi ſallor, corruptum eſt pulcherrimum apophthegma Sapientis cap. 15. Proverb. omnes dies pauperis mali: ſecura mens quaſi iuge convivium, neque enim mali opis hebetum eſt pauperis, ut ſcholiaſta & gloſſatorii intellexerunt, ſed eſt ſubſtantivum nomen, hoc ſenſu. Omnis vita pauperis, animi eſt conſtitutio ſecuritate mali gradata. Sic Lucanus ait in 5. Phaſſal.*

O vita inta facultas
Pauperis anguſtique lares, è munera nondum
Intellecta deum, quibus hoc contingere templis,
Aut poſſe moris, nullo trepidare tumultu
Caſa rea pulſante manu?

Budæi no-va expoſitio.

Securus pro inimi-ni.

Securus enim genitivo jungitur, *ut apud Quintilianum in VIII. qui de tautologia loquens. Hæc enim, inquit, quamquam non magnopere ſummis auctoribus vitiata, interim vitium videri poteſt, in quod ſæpè incidit Cicero, ſecurus eam parva obſervationis. Et apud Virgilium, Securus amorum*. Et Lucanus lib. Phaſſal. de leone:

Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit.

Securus, id eſt negligens & contemptor. Verùm hæc expoſitio non convenit textui Hebræo, in quo liquet τὸ *mali* referri ad *dies pauperis*, non ad *ſecura*, vel, ut hebr. eſt, *bona mens*.

Quintò, noſter Salazar cenſet hîc paupertas opponi pauperibus ſpiritu, q. d. Pauper qui paupertatem odit, vitam agit miſeris obnoxiam: at *ſecura mens*, Hebr. *bonus corde*, qui ſcilicet æquo animo paupertatem acceptat, ſuaque ſorte tenui contentus vivit, hîc vivit jucundè, agitque quaſi *juge convivium*. Unde Seneca lib. 1. de Remediis fortunæ: *Paupertas*, ait, *mihi gravis eſt, imò tu gravior paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in pauperis illa expedita eſt, hilaris, tuta, ut illam opinione gravem reddit*. Et epiſt. 2. *Cui cum paupertate bene convenit, dixit eſt. Non eſt in paupertate ſitium, ſed in animo, illud quod paupertatem nobis gravem facit, divitias quoque graves facere poteſt. Quemadmodum enim nihil differt, utrum aurum in ligneo an in aureo collocet, quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum tranſferet, ſic nihil refert utrùm agri animus in divitiis, an in paupertate ponatur, malum enim ſuum ſequitur*. Hîc ſenſus appoſitus eſt; ſed arctior: arctat enim ſecuram mentem, quæ omnium eſt piorum & ſanctorum, ad pauperes ſpiritu.

Sextò ergo, adæquatè & genuinè, opponit Salomon paupertatis malo, quod vulgus ſummum æſtimat, bonum ſecuræ mentis, quod revera ſummum eſt hujus vitæ. q. d. Sicut homines ſummum malum æſtimant paupertatem, ita ego ex adverſo ſummum hujus vitæ bonum judico ſecuram mentem & conſcientiam. Quare hoc remedium pauperibus ſuggero, ut malum paupertatis depellant, q. d. Omnes dies pauperis mali, id eſt, laboriоſi, moleſti, miſeri ſunt, ſi tamen curent, ut in paupertate adſit eis ſecura mens; hæc omnes paupertatis miſerias leniet, imò abſorbebit. Secura enim mens facit mentem lætam & hilarem,

pe-

perinde ac ſi in jugi verſaretur convivio. Unde Pagoin. vertit, *omnes dies pauperis mali ſunt; ſed jucundus corde eſt ac ſi eſſet in jugi convivio*. Nam ut ait S. Chryſ. hom. 2. in epiſt. ad Roman. *Qui conſ. iustiam puram habet, licet pannoſus ſit, & cum fame aſſiduo luctetur; tamen beatior & tranquillior eſt illic, qui inter delicias magnopere degunt.*

Nota. *Secura mens* hebr. vocatur, *bonum cor*; *bonum* tum ethicè, id eſt purum & ſanctum: tum phyſicè, id eſt lætum, hilare, jucundum: taleenim eſt purum & ſanctum: puritatis enim individua comes eſt lætitia. Hinc *ſecurus* dicitur quaſi *ſorſum à curis*, putà qui vacat perturbationibus animi, ait Budæus loco jam citato: ſecuritas enim opponitur curæ & anxietati, eſtque animi recta placidaque conſtitutio, malorum impendentium cura vacans. His ergo Salomonis verbis beata illa ſecuritas ſignificatur, quam Democritus Euthymiam appellavit, id eſt animi rectam placidamque conſtitutionem malorum impendentium cura vacantem. de qua ait Cicero libr. 5. de Finibus: *Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquam tranquillitas, quam appellant Euthymiam, ejuſperandæ fuit ab hac diſputatione: quia animi tranquillitas eſt ipſa beata vita.* Idem in 5. Tuſcul. *Qui autem illam maximè* B *optatam ſecuritatem (ſecuritatem autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata poſita eſt) habere quiſquam poſſit, cui nec adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorum?* Enim verò ſecuritatis hujus cauſa eſt Dei gratia. Quid enim timeat juſtus, qui ſcit ſe Deo curæ eſſe & cordi? Secura ergo eſt mens juſti, hoc eſt quieta, ſerena, tranquilla, confidens, hilaris, magnanima, quia Deo ſibra.

Porrò Septuag. pro עין, *oculi*, id eſt *oculorum*, legentes עין, id eſt *oculi*, ſic vertunt, ut habet auctor Catenæ Græcor. *Oculi improborum omni tempore hauriunt mala: boni autem ſemper verſantur in pace & animi tranquillitate*: Idem auctor hunc verſum connectit præcedenti: *Cor rectum quærit ſenſum & intelligentiam: inerudituum autem os experitur mala*, ac deinde utrumque ſic nectit & explicat: *Conveniunt*, inquit *hæc loca cor tum os & oculos conjungitur; hominis autem mali & indocti ſubſunt mala, nempe pœnam factis ſuis debitam. At boni qui à vitiis & peccatis ſeriat agunt, ab adverſis liberi ſunt, ideoque quod ſecundùm cordis ſui ſenſum bonum videtur, pacatè operantur.*

Moral. de lætitia bonæ conſcientiæ.

Moraliter, dulce hìc quantum bonum ſit ſecuritas bonæ conſcientiæ, nimirum quòd ſit quaſi juge convivium; præſertim in lege nova, ubi quotidie in convivio Euchariſtiæ cum Chriſto epulatur, juxta illud Eccleſiaſt. ex S. Thoma Aquin. in Feſto Ven. Sacram. *O ſacrum convivium in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſſionis ejus, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.* Ut jam in Chriſtianis impleatur illud Iſaiæ c. 66. a 23. *Et erit menſi ex menſe, ſabbatum ex ſabbato*, id eſt, feſtum feſto continuè ſuccedet, agitabunt Chriſtiani continua feſta & convivia: *menſis* enim hìc ſignificat feſtum Neomeniæ, ſive novilunii. Adde, quòd Chriſtiani ex hoc convivio in terris exſpectant convivium perenne in cœlis, promiſſum à Chriſto, Loc. 22. 29. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Quocirca rectè S. Ambroſ. in pſalm. 45. *Quis*, inquit, *puritate & ſimplicitate pectoris dulcius fructus? quis cibus ſuavior quàm is quem animus benè ſibi conſcii & mens innocentis epulatur?* Hugo Victor. lib. 3. de Anima cap 11. *Conſcientia bona*, inquit, *titulus eſt religionis templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aarium refluatorium, gaudium angelorum, arca fœderis, theſaurus regis,* D *aula Dei, habitaculum Spiritus ſancti, libri ſignatus & clauſus, & in die judicii aperiendus.* S. Bernard. l. de Conſcientia: *Nihil*, inquit, *eſt jucundius, nihil lætius, nihil ditius bona conſcientia, premat corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illa erit ſecura. Bona conſcientia ſecura erit, cùm corpus meritur, ſecura, cùm anima coram Deo præſentabitur, ſecura, cùm utrumque in die judicii ante tribunal terribile juſti judicis ſtatuetur. Futura benedictionis nea eſt utilius remedium, nec certius teſtimonium bona conſcientia. Cùm mundus omni voluptate circumvoluta, pleret, rideat, floreat, tranſeat, nunquam marceſcit bona conſcientia. Subiiciatur corpus in pœna, in iniuriis maceretur, verberibus lanietur, eculeo diſtendatur, gladio trucidetur, crucis pat bulo affigatur, ſecura erit conſcientia.* S. Aug. de vitet ſed nec verò in Sententiis n. 90. *Nemo beatus*, inquit, *quiſquam fraudari delectationibus ſuis, cui Chriſtus eſt gaudium. Æterna enim exultatio eſt, quæ bono lætatur æterno.* A Clemens Alex. l. 7. Stromatum: *Univerſa*, ait, *vita juſti eſt quidam celebris ac ſanctus dies feſtus.* Et S. Ambroſ. libr. 2. Offic. c. 1. *Vitam beatam*, ait, *efficiunt tranquillitas conſcientiæ & ſecuritas innocentiæ.* Quin & Plutarch. in Moral. *Ve nopinthes*, inquit, *herba ab Homero prædicata, addita poculis omnem convivii triſtitiam diſcutit: ita bona mens indita nobis, omnem vitæ ſollicitudinem abolet.*

Præclarè S. Cuprianus de Orar. Dominica. *Quis*, ait, *ei de ſæculo metus eſt, cui in ſæculo Deus tutor eſt?* de Exhort. Martyr. aſſerit *timendas non eſſe iniurias & pœnas perſecutionum, quia major eſt Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum.* Quin & Cicero ad Torquat. *Conſcientia*, ait, *recta voluntatis, maxima rerum incommodarum eſt conſolatio.* Quocirca ſapienter S. Baſil. homil. de Gratiarum actione: *Nulla*, inquit, *quamlibet ſplendida ac laculenta humanarum rerum conditio animo tuo ingerat gaudium, quod immoderatum ſit, nulla res afflictiva aut triſtes illam deiciant de gradu ſua celſitudinis, & maxima gravitatis, mœrore aut calamitate contractam.* Plura vide apud S. Gregor. l. 8. epiſt. 45. & l. 9 epiſt. 49. & apud S. Chryſoſt. hom. 14. 15. 16. 17 18. & 19. in epiſt ad Roman. Euge ergo ò anima ſancta, & in ſanctitate de Deo tuo ſecuta: *Sufficis tu Deo tuo, ſufficit tibi Deus tuus*: ecce eſt quod præter eum requiras, & requirendo doleas, perdaſque beata mentis tuæ gaudia. Illi ſoli conjungere, illo fuere, cum illo epulare: ille jugis tibi erit conviva, ille & juge convivium. Dic ergo: *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.* Cant. 2. 16.

MELIUS EST PARUM CUM TIMORE DOMINI, QUAM THESAURI MAGNI ET INSATIABILIS] Hebr. *præ theſauris multis & tumultus in eo*; Chald. *quàm theſauri multiplicationis in quibus eſt turbatio*; Vatabl *contritio, id eſt in quibus ſit afflictio & tribulatio quædam*; Syrus *quàm theſauri magnifice timere*; Noſter ſolerter vertit, inſatiabiles: ideo enim theſauri ſunt inſatiabiles, id eſt non ſatiant appetitum divitis & avari, quia tum turbant, affligunt, molleſtant cura & anxietate ſui, tum augendi, tum conſervandi: quoe enim moleſtiis, laboribus, angoribus, curis lancinatur animus divitis, ut opes ſuas tueatur & adaugeat: Dicuntur ergo theſauri inſatiabiles activè, id eſt inſatiativi, ait Dionyſ. quia appetitum non ſatiant, ſed irritant. VERS. 16.

Timor Dei præſtat opibus.

Igitur hujus ſententiæ ratio eſt. Prima, quòd timor Dei C majus ſit bonum quàm omnes theſauri: quare qui eum habet, opulentior eſt omnibus divitibus qui theſauris abundant. Unde S. Chryſoſt. homil. 26. in epiſt. ad Hebr. *Adſit*, inquit, *timor Dei, & nihil erit moleſtum, ſive dixeris paupertatem, ſive morbum, ſive captivitatem, ſive ſervitutem, ſive quidvis aliud moleſtum, ſed & ipſa nobis opem afferent ad contraria. Scilicet paupertas divitiis honeſtior, morbus ſanitate ſiemior, captivitas denique & ſervitus libertate gloriolior ac potior erit.* Unde tanta timoris Dei vis ad commutandas malorum vices? Paulò poſt addit: *Timor Dei conſumpſit etiam exuviam.* Sanè cupiditas malorum omnium radix eſt; hinc verò radicem timor Dei ſtirpitus eruit: qua eruta, mala omnia in bonum permutantur: paupertas tranſit in divitias, morbi in valetudinem, captivitas in libertatem. *Primò.*

Secunda, quòd timor Dei faciat mentem quietam, & ſua ſorte à Deo ſibi adcenſam, contentam, lætam & hilarem, juxta id quod præceſſit: *Secura mens quaſi juge convivium.* hæc autem mentis quies & lætitia potior eſt omnibus opibus. *Secundò.*

Tertia, quòd timor Dei expleat ſatietatem mentem: *Tertiò.* quia eam unit Deo: qui autem Deum habet, quid amplius deſideret? Cui Deus non ſufficit, qui ſufficiet? Theſauri autem cupiditatem non ſatiant, ſed acuunt: cupiditas enim eſt quaſi hydrops, qui ſemper ſitiens quo plus bibit, eo plus bibere geſtit: juxta illud,

Quo più ſumi poca, più ſitiunitur aqua.

Quarta, quòd theſauri multas afferant turbationes, putà curas, labores, angores, lites, rixas, triſtitias, &c. quæ omne opum commodum & gaudium ſiccant & extorbent. *Quartò.*

Quinta, quòd parva ſubſtantia juſti ſit ſecura & utilior quàm magna impii. Unde S. Gregor. Naz. orat 26. legit, *Melior eſt exigua pars cum ſecuritate quàm magna cum infirmitate & incertitudine.* Hue facit illud Pindari in Nemæis ode 8. *A Deo ſata divitia hominibus dandilitares.* *Quintò.*

Sexta, quòd modicæ opes faciant modeſtos, humiles, ſobrios; immodicæ faciant audaces, ſuperbos, delicioſos, *Sextò.*

unde

unde auctor Catenæ Græcor. vertit, *melior eſt exigua portio cum timore Domini, quàm theſauri magni cum præfractæ audacia.* Ἀφοβίαν enim ſignificat ſecuritatem, audaciam, animum timoris neſcium, &, ut Complut. vertuot, *intrepiditatem*. Idem auctor citat ſimilem Heſiodi ſententiam: *Humana amicitia facit ſubinde, ut parva ſuaviùs ſapiant, animumque magis oblectent quàm magna, præſertim malè parta. Neque enim gloria genuina, aut voluptas, in magno conſiſtit aut ſumptu conſiſtit, ſed contrà in genuina voluptate & gratia magnus cenſus & ſumptus ſæpe offendit.* Denique R. Levi: Longè præſtant, inquit, tenues facultates cum Dei timore & juſte comparatæ theſauris maximis, congeſtis ſtrepitu & clamore ob eorum lacrymas, qui vi fraudeque circumventi ſunt: nam tenues divitiæ ad felicitatem & diuturnitatem ſpectant: ingentes verò petoriem damnaque extrema afferunt.

Myſticè idem auctor Catenæ Græcor. ſic explicat, q. d. *Melior eſt exigua ſcientia cum iuſta operatione, quàm tota, vel cumulata ſcientia cum iniqua actione.*

Vers. 17. MELIUS EST VOCARI AD OLERA CUM CHARITATE, QUAM AD VITULUM SAGINATUM CUM ODIO] Hebr. *bona eſt eſca oleris & dilectio illic, præ bove præſepii* (id eſt in præſepio ſaginato) *& odium illic*; Chald. *melior eſt præadium oleris ubi eſt charitas, quàm boves pingues ubi eſt edium*; Septuag. *melior eſt hoſpitalitas cum oleribus ad amicitiam & gratiam, quàm appoſitio vitulorum cum inimicitia*; Theodot. *ſuper bovem ſaginatum*.

Primò, noſter Salazar charitatem & odium hîc accipit Dei, non hominum, quaſi hîc cauſa detur v. præced. q. d. Melius eſt parum cum timore Dei, quàm theſauri magni ſine timore Dei: quia Deus optimus maximus plerumque ex charitate & amore amicis ſuis immittit paupertatem, nec niſi oleribus eos paſcit: divitias verò ex odio tribuit ſuis inimicis, ut virulis ſaginentur: quia divitiæ omnium peccatorum, litium & malorum ſunt occaſio, fomentum & cauſa.

Secundò, S. Chryſoſt. hom. 1. in epiſt. ad Coloſſ. odioſas eſſe docet divitum menſas, licet optiparas; pauperum verò licet tenues, amabiles & optabiles, ut has amare & ambire, illas odiiſſe & fugere conveniat: eò quòd menſæ pauperum in tribus, ſcilicet in honore, voluptate & libertate ſuperent menſas divitum, ac proinde amicæ ſint, benevolæ & charitatis plenæ; cùm divitum ſæpè ſint ſuperbæ, ſupercilioſæ, malevolæ, ideoque magis odio quàm amore dignæ. *In tribus*, inquit, *illos ſuperamus, ſcilicet voluptate, honore, libertate & gratia. Nam ego malim quidem ſolum panem ſumere cum gratia, quàm innumerabiles cibos cum ſervitute; & melius eſſe vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.*

Tertiò, plane & genuinè, R. Salomon: *Melius eſt*, inquit, *convivium oleris indigenti exhibitum cum benevolentiæ ſignificatione, cùm ſcilicet hilari benevolaque vultu oſcipitur, quàm cùm eidem edenda præbentur carnes pingues cum iurgio & ira.* & Aben Ezra, *Melius eſt*, inquit, *amicitiæ donum vituli ſaginati. præſtat eſui bovis altilis ut quis ab altero ametur, quàm ut ſagiato bove veſcatur, & tamen alter olerum odio proſequatur.*

Senſus ergo genuinus eſt, q. d. Satius eſt majoriſque voluptatis & utilitatis, exeipi o'er bus cum charitate, amicitia & benevolentia, quam magno apparatu vitulorum & epularum cum odio, inimicitia aut malevolentia: quare illa potiùs quàm hæc ſunt adeunda, præſertim cùm quis ad illa invitatur. Rurium Hugo, q. d. *Gratius eſt modicum quod datur cum hilaritate, quæ eſt ſignum amoris quàm multum quod datur cum triſtitia, quæ eſt ſigaum odii. Unde Eccleſiaſt. cap. 35. In omni dato*, ait, *hilarem fac vultum tuum, & cum exultatione ſanctifica decimas tuas.*

Significatur ergo hic Primò, ei, qui quærit hoſpitium vel prandium, quærendum eſſe potiùs hoſpitem, qui ſit hoſpitalis, id eſt animo hoſpitali præditus. Commendatur igitur hic virtus hoſpitalitatis, quam docet Salomon non tam mepul.s. Sunt enim multi qui ob avaritiam nolunt eſſe hoſpitales: hoſce hic docet Salomon, ut, ſi magno ſumptu nolint aut non poſſint, ſaltem animo & frugali menſa ſint hoſpitales. Ita S. Ambroſ. l. 2. Offic. c. 21. *Inde*, inquit, *ſe immovet avaritia, velut quædam bonorum aviditas officium, ut hominis damnam putent, quidquid præter merum impenditur. Sed etiam ea hoc adverſus avaritiam, ne quod afferri poſſit impedimentum, præſpexit Script. venerabilis dicens. Melior eſt hoſpitalitas cum oleribus, & infrà: Melior panis in ſuis* A *virtute cum pace. Nec enim prodigos vult docere eſſe Scrip. ſed liberales.*

Secundò, docetur is qui convivium inſtruit, *ut illud* magis amore quàm epulis inſtruat: nam ſi illud *livore* & rancore condiat, non tam convivium faciet quàm convitium, ut ait Auſonius in Ephemeride. Finis enim, imò forma & anima convivii eſt amor, charitas, benevolentia: ut patet in convivio Euchariſtiæ quod Chriſtus inſtituit, ut fideles omnes tam ſibi quàm inter ſe per charitatem onirct. Atque hac de cauſa poſt illud olim Chriſtiani inſtruebant convivium eſcarum vulgarium, ad quod invitabant omnes fideles etiam pauperes in ſymbolum charitatis, ideoque illud vocabant Agapen, id eſt charitatem, uti dixi 1. Corinth. 11. Quare malignè ſunt, qui in convivio diſcordias, lites, rixas exercent, imò perfidi & proditores, qui hoſtes ad epulas invitant ut occidant, uti inter eas occiſus eſt Simon Machabæus cum filiis à Ptolemæo, 1. Machab 16. 16. & Amnon iovitatus ad convivium ab Abſalomo, ab eodem in eo trucidatus eſt, 2. Regum 13. 28. Et Chriſtus in ultima cœna proditus, & ad B necem Judæis tradítus fuit à Juda; quod proinde ingenti dolorisſtimulo Chriſtum pupugit adeò, ut pſalm. 54. 13. gravitet de eo queratur: *Quoniam*, inquit, *ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utique*, &c. *Tu verò homo unanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum conſenſu*, q. d. Tu, ô Juda, qui eras mihi conviva, factus es mihi proditor: hoc me pungit, hoc enecrat.

Myſticè, Primò, auctor Cateæ Græcor. ſic explicat, q. d. Satius eſt pauca ſcire cum charitate, quàm magnam ſcientiam vendicate & cum pace pugnare. Secundò, ſatius eſt ex gua beneficia conferre ex magna charitate, quàm magna ex parva vel agra: beneficium enim maximè æſtimatur ex animo conferentis. Tertiò, ſatius eſt parva virtutum officia exercere ex magno amore Dei, quàm magna ſine eo. Unde vidua Euangelica offerens duo minuta in gazophylacium, plus ceteris omnibus obtuliſſe judicatur à Chriſto, Lucæ 21. 3. Hoc autem maximè locum habet in convivio Euchariſtiæ: qui enim in eo oleribus pœnitentiæ & compunctionis veſcitur ex charitate, longè præſtat illo qui in eodem vitulo ſaginato ſuperbæ ſapientiæ & C contemplationis paſcitur ſine amore, exiſtens in peccato mortali. Tale enim *indicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini*, 1. Corinth. 11. Aut ſimpliciter, ait Hugo: *Melius eſt cum charitate cum dure olera, quàm cum odio accedere ad Euchariſtiam. Chriſtus enim in Euchariſtia eſt vitulus ſaginatus, de cujus plenitudine omnes accepimus*, Joan 1. Quartò, Gluſſa: *Melius eſt*, inquit, *ſimplicis vitæ innocentiam cum charitate ſervare, quam virtutum exteriùs fulgere miraculis, & interiora mentis ab ordine fidibus non purgare.* Quintò, Hugo per *olera* accipit mandata, per *vitulum ſaginatum* conſilia Euangelica, q. d. *Melius eſt cum charitate ſervare mandata, quàm cum odio implere conſilia.*

Vers. 18. VIR IRACUNDUS (Hebr. *vir excandeſcentiæ*) PROVOCAT RIXAS: QUI PATIENS EST, MITIGAT (Syrus. *extinguit*) SUSCITATAS] Septuag. *vir animoſus parat* (milè aliqui legunt parit) *rixas, longanimis autem & eam quæ furura erat mitigat.* Idem replicando ſubdunt: *Longanimis vir extinguit judicia* (lites, quæ in judiciis & tribunalibus agitantur) *impius autem ſuſcitat magis*; Vatabl. *vir iracundus excitat contentiones: at longanimis ſedat litem.*

D Pro *provocat* hebr. eſt גָּרָה *gera*, id eſt trahit, attrahit: unde מְגֵרָה *megera* vocatur ſeria, quaſi traha, a traheodo. Sicut ergo ſeria aſſidui tract.s reciprocatione ſecat ſaxa etiam duriſſima: ſic qui lingua repetit & reciprocat injurias, ſecat amores etiam maximos, ac inter amiciſſimos concitat rixas. Ruſus *gera*, id eſt gutture trahit, gargarizat, ruminat & ruminando provocat. Unde גֶּרֶן *garon* vocatur guttur, quo cibum trahimus & ruminamus. Significat ergo, quòd, ſicut guttur in animalibus attrahit rumen, id eſt cibum è ſtomacho, eumque rurſus maſticat & ruminat: ſic quoque iracundus, id eſt propenſus in iram, altercius d cta vel facta inſui contemptum, aſſiduè in memoriam revocat, indeque lingua ea volvit, crebrò de iis loquendo eaque exaggerando, quo fit ut ilas & rixas tam in ſe quàm in aliis ſuſcitet. Sicut ergo gargarizatione provocantur phlegmata, ſic rumina-

tio-

tione iniuriatum provocantur rixæ. Patiens autem, quia iniurias non ruminat, nec in mentem aut linguam vocat, sed potius eas oblivione sopit & sepelit, aut certè extenuat, mitigat & sedat quoad potest; hinc pariter mitigat & sedat rixas. Patiens igitur validum habet mentis stomachum, qui omnia dura illicò concoquit: iracundus verò stomachum mentis habet bile infectum, quæ assiduè iniurias sibi factas ruminat & eructat, itaque lites suscitat. Ita Cassian. lib. 5. de Instit. renunt. cap. 1. ubi ex hoc & aliis Proverb. locis docet iram homini eripere tria decora. Primum, gravitatem; Secundum, consilium; Tertium, pacem: *Quia*, inquit, *ira viri iustitiam Dei non operatur. Ipsam quoque humanæ gravitatem, quæ etiam viris sæculi huius solet familiaris existere, nullo modo possidere poterimus, licet nobiles & honesti natalium prærogativa putemur: quia vir iracundus inhonestus est. Consilii etiam maturitatem nullatenus valebimus obtinere, quamvis graves & summa scientia præditi videamur: quia vir iracundus agit sine consilio. Sed nec quieti esse à perturbationibus noxiis, nec poterimus carere peccatis, tametsi nequaquam nobis inquietudines ab aliis inferantur: quia vir animosus parat rixas, vir autem iracundus effodit peccata.*

Ira tria bona hominis eripit.

Prov. 18. iuxta Septuag. Prov. 14.

Sapienter Seneca in Proverb. *Semper differito ab alio incipiat, ad eos reconciliatio.* Et Thucydides: *Duo sunt adversissima vitia mentis, celeritas & ira.* Huic Salomonis sententiæ subalterna est illa ejusdem v. 1. *Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorem.* Præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 19. *Nihil*, ait, *perfecutorem ita superat, ut patientiæ alacritas.* Et S. Chrysost. hom. 6. in Acta: *Nequa ferrum ignitum*, inquit, *aquæ intinctum illicò calorem amittit, sicut si incidat in animam longanimem vir iracundus.* Idem hom. 19. in epist. ad Hebr. *Arbores*, ait, *quo magis vexantur & agitantur à ventis, eo fiunt fortiores & densiores. Et nos quoque si simus lenes & patientes, erimus etiam fortes ac validi.* Et ho. 22. *Adeò excelsus est lenis & patiens, ut ne plagam quidem à plaga accipiat.* S. Valer. ho. 12. *Infimia virtus est*, inquit, *odia vincere beneficiis: nam ille inter cunctos palmam perfectæ virtutis obtinet, qui ad vicem venenii pocula dulcia mulle composuit.* Huc spectat versus Comici:

Multa trophæa vir vicit, plura sed patientia.
Impeccabilis esse quamvis à vis patiens, vis continens.
Nil sic contumelias sos urit ut patientia.
Quidquid emendare non est, lenias patientia.
Adamanta quisquis verberat, se verberat.
Rupes ferendo vincit assultus maris.
Regina rerum omnium patientia.

Meval. de mansuetudine.

Denique S. Bernard. epist. 87. ad Ogerium: *Humiliatio*, inquit, *via est ad humilitatem, sicut patientia ad pacem, sicut luctus ad salvationem.* Idem in Sententiis suis intitulatis: *Patientes*, ait, *possident animas suas, quibus dicitur: In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Matth. 5. *Pacifici possident non solùm suam, sed etiam aliorum in quibus faciunt pacem, unde meritò filii Dei vocantur*, &c. *Sed etiam volentes pacem auferre diligunt, sicut scriptum est psal. 139. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Ecce isti sunt, in quibus requiescit, & mansionem Deus facit.* Unde idem alibi hortatur dicens: *Et in tamquam angelus pacis sollicitus esto auferre scandala, turbationes sedare, dissidentes & litigantes pacificare. Angeli enim assistunt benigni, religiosi pii, castimonia integri, unanimitate sunt indivisibiles, pacis securi, à Deo sanditi, divinis laudibus & obsequiis dediti*, ait idem l. 5. de Consider. c. 4.

VERS. 19. ITER PIGRORUM QUASI SEPES SPINARUM: VIA IUSTORUM ABSQUE OFFENDICULO] Hebr. *via pigri velut sepes circumsepta spinarum; & semita rectorum strata* vel *complanata*, Chald. *via pigrorum tribuli & spina: & viarectorum munda & pura*; Septuag. *via otiosorum stipata spinis, sortium verò trita.* Alludit ad hortos & pardisos sepibus spinarum obsepios & circumdatos: sicut enim vistur, qui vult fructibus hortorum gaudere, necesse est ut sepes illorum spinotas penetret: sic qui vult fructibus vi tutum frui, oportet ut sepes tentationum & difficultatum prævias perrumpat. Unde pro *sepes* hebr. est גדר *mesuchah*, id est sentiretum, vepretum, dumetum, spinetum. Igitur sicut in spineto vel dumeto. Primò, est spinarum multitudo; Secundò, densitas; Tertiò, aculeus; Quartò, implexio: una enim alteri continuè innectitur & implectitur: sic & difficultates, quæ virtutem obsident & circumdant, Primò, sunt multæ; Secundò, densæ; Tertiò, aculeatæ & pungentes; Quartò, implexæ, ut, si unam evellas vel superes, mox in aliam & aliam incurras, quæ res facit pigros & pusillanimes deiperare: sed justi fortes & strenui sensim & patienter unam post aliam carpunt & superant, itaque tandem omnes evellunt & vincunt, uti suadebat Abbas Ille in Vitis Patr.

Jam Primò, Tigurina vertit, *via pigri velut sentibus obsita squalet: via autem rectorum complanata est.* Unde nostet Salazar sic exponit: Salomon, inquit, illos pungit his verbis, qui ex incuria & inertia prædia tua & fundos nec visunt, nec excolunt. Itaque ait: *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum*, id est via eorum in prædia & in fundos spinis ac tribulis horret, perinde ac sepes hirsutis vepribus implicata: nimirum quia inertia domi jacentes illam non exterunt, non calcant: nam quæ non calcantur viæ enatis vepribus citiùs silvescunt, horridæ atque immeabiles fiunt. *Via iustorum absque offendiculo*; Chald. *via iustorum trita.* Nomine justorum impigros & strenuos intelligo, quia pigris opponuntur. Unde Sept. vertunt, *via fortium*, seu *strenuorum*, *tritâ*: viæ nimirum ad prædia & fundos eorum sunt tritissimæ: quia dum ad illa invisenda & excolenda eunt redeuntque, semitam proterunt atque calcant. Et Vulgata: *Via iustorum absque offendiculo*, id est, semita eorum expedita est ac purgata: quia cùm sæpiùs per illam pergant, omnia impedimenta atque obices inde pelluot. Hac autem paraphrasi Salomon significat pigrorum & inertium agros ac prædia inculta silvescere: at solicitorum fundos accurstissimè coli & tractari.

Secundò, auctor Catenæ Græcor. ex Septuaginta sic vertit, *ignavorum hominum via quasi spinis obsita sunt asperæ: sortium verò semita sunt plana atque pervia.* quod sic explicat, q. d. Ut ignavi sibi & aliis obsunt, ita contrà studiosi sibi & aliis prosunt.

Tertiò, alii hunc versum nectentes præcedenti, per *pigros* intelligunt insipientes, putà iracundos, quos v. præced. Salomon dixit suscitare rixas. cujus rei causam hic assignat, quòd sint spinosi & aculeati: aculeis enim & spinis suæ dicacitatis ita pungunt alios, ut rixas suscitent. Huc facit R. Agadæ adagium, quod citat hic R. Salomon: *Via Esau est tamquam spina florens lanæ implicita, quamsi inde velit vestes aliundè emungere.* q. d. Improborum manus nemo evadit nisi pecuniarum ope: quia si hac parte contra illorum insultus te munias, aliæ te pungent & affligent.

Quartò & genuinè, q. d. Iter ad honestas virturum actiones pigris, ob cupiditatem & pigritiam torpentibus, videtur durum nimis, arduum, implexum & impervium, perinde ac si spinis obsitum & obsceptum foret: via autem justorum qui impigrè & strenuè progrediuntur in via justitiæ, justis ipsis ob assuetudinem studiumque & desiderium virtutis videtur, ut revera est, *absque offendiculo*, id est complanata, facilis & trita: esto enim in ea tentationes & difficultates occurtant, tamen justi generosè eas superant & tractscendunt, cùm pigri & impiseri territi animum despondeant, cedant & succumbant, justa illud cap. 22. 13. *Dixit piger: Leo est foris, in medio plateorum occidendus sum.* ita Beda, Hugo, R. Salomon, R. Levi, Cajet. Baynus, Arboreus & alii. Unde Vatabl sic vertit & explicat: *Via pigri est quasi sepes spinosa, & via rectorum est elapsa*: hoc est, *impius, id est impius, est piger, quasi sit sepes spinis, sapiens verò est diligens, quasi incedens per viam absque lapidibus.* Sic & Aben Ezra ac Pagnin. Quin & S. Gregor. l. 30. Moral. c. 13. *Multos*, sit, *sæpè videmus erratam quidem fidei conversationis appetere, sed ab hac assiqui valuant, modò irruentes casus, modo fluxa adversa formidare, qui incerta mala, dum quasi cauti prospiciunt, in peccatorum suorum vinculis detinentur. Multa enim ante se alios ponunt, quæ si eis in conversatione occurrant, subsistere jo non posse formidant, de quibus bene Salomon ait. Iter pigrorum quasi sepes spinarum. Nam cùm viam Dei appetunt, eos velut spina obstantium sepium, sic formidinum suarum oppositæ suspiciones pungunt; quod quia electos præpedire non solet, bene illic secutus adnexit. Via iustorum absque offendiculo.*

Et Cassianus Collat. 24. cap. 24. *Via*, inquit, *secundùm sententiam Salomonis nihil operantium strata sunt spinis, sortium verò trita sunt, & ita ab itinere regio deviantes ad illam metropolim, ubi nostræ cursus indeclinabiliter semper debet esse directus, non possunt pervenire. Quod etiam Ecclesiastes sacris significanter expressit. Labor, inquiens stultorum affligit eos, qui non noverunt ire in civitatem; illam scilicet Ierusalem cælestem, quæ est mater omnium nostrum.* *Eccles. 10. iuxta Sept.*

Vide

Vide proprietates & diſcrimina pigri & ſeduli ſive ferventis, quæ ex S. Bernard. ſerm. 6. de Aſcenſione Domini recenſui Rom. 12. 11. ad illud: *Spiritu ferventes*. Idem S. Bernard. ſerm. de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis, pigris actem dat ſtimulum ad ſpinas omnes in via virtutis occurrentes animosè deſiciendas: *Nemo*, inquit, *noſtrum fratres pereà æſtimet tempus, quod ſa verbis conſumitur otioſis. Siquidem tempus acceptabile eſt, & dies ſalutis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irremeabile, nec advertit inſipiens quid amittat. Libet confabulari, ajunt, donec hora prætereat. O donec pertranſeat hora, ô donec pertranſeat tempus. Donec hora præterat quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miſeratio Conditoris indulget. Donec tranſeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad anglicam ſocietatem, ſuſpirare ad amiſſam hæreditatem, aſpirare ad promiſſam felicitatem, excitare remiſſam voluntatem, flere commiſſam iniquitatem*. vide ſequentia. Idem ſermone de multiplici utilitate verbi Dei, pigritiæ remedium aſſignat audire vel legere & ruminare verbum Dei. *Sermo enim quem loquitur*, ait, *ſpiritus & vita eſt. Si cor tuum induratum eſt, memento Scripturæ dicentis: Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea*, pſal. 147 & item: *Anima mea liquefacta eſt ut dilectus locutus eſt*, Cant. 5. *Si tepidus es, & eventilans formidas, non diſcedas ab eloquio Domini, & inflammabit te, quia eloquium eius ignitum valde.* Proprium enim acediæ & pigritiæ remedium eſt amor Dei. ubi enim eſt amor, ibi non eſt labor, nec tepor aut torpor; ſed ardor & fervor juxta illud:

Non ita diſruptis flammas vomit Aetna camini,
Æſtuat ut quis amans iſtius amore Dei.

Myſticè Hugo: Iter pigrorum, inquit, eſt, vita præſentis voluptatis, quæ ſui amore implicatos detinet, pigroſque facit ad omne bonum. Sepes ſpinarum ſunt ſpinoſa & pungentia deſideria pigrorum. Unde ſicut ſepes ſpinarum non tranſitur abſque læſione pedum, ſic nec præſens voluptas abſque punctione affectuum. Quòd autem deliciæ præſentis vitæ ſpinæ ſint, dicit Job cap. 30. *Eſſe ſub ſenſibus delicias computant.* Unde ruſticus in luna falce ſpinarum onuſtus quid aliud eſt, quàm homo in mutabilitate præſentis vitæ ſub onere præſentium voluptatum? Unde Nahum 1. 10. dicitur; *Sicut ſpina ſe invicem complectuntur, ſic convivium eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena. Via iuſtorum abſque offendiculo*, quia recta, quia plana, quia lucida, quia ſecura: nam quidquid adverſitatis vel difficultatis acciderit, æquo ferunt animo, juxta illud cap. 12. *Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit.* Ideo ſemper procurrunt juſti in via ſua, quouſque perveniant ad patriam, juxta illud Iſaiæ cap. 40. *Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* E converſo via impiorum plena eſt ſpinis avaritiæ, quæ ſuffocant ſemen, Matth. 13. & gladius detractionis, juxta illud c. 22. *Arma & gladii in via ſuperbi*. Item laqueis adulationis, juxta illud Eccli. 9. *Communionem mortis ſcito, quoniam in medio loquorum ingrediris, & ſuper arma delentium ambulabis*. Item lapidibus contentionis & objurgationis, juxta illud Eccli. 21. *Via peccatorum complanata lapidibus*.

Deoque S. Ephrem ſerm. Alcet. ad limit. Proverb. *Propria prodito*, inquit, *eſt negligentia: negligentia autem gravis ac dira eſt captivitas, at vigilantia captivam etiam dat temere ſapti vitatem capit & apprehendit*.

Vers. 20. FILIUS SAPIENS LÆTIFICAT PATREM: ET STOLTUS HOMO DESPICIT MATREM SUAM] Hebr. *ſpernit*: Symmach. *vilipendit*; Sept. *ſubſannat*, vel *deridet matrem ſuam*; Syrus verò, *confuſio eſt mœroris ſui*: ut ſi deſpicit idem ſit quod deſpici facit, & ut R. Salomon explicat, *in confuſione ſit à ceteris illa deſpiciatur*. Sub patre matrem, & ſub matre patrem intellige. Sed lætitiam tribuit patri, deſpectum matri: quia patres, utpote majoris animi & ingenii, pluris æſtimant ſapientiam, indeque lætitiam majorem de filiis ſapientibus, id eſt probis, concipiunt: matres verò, quia minoris animi, & ſexu ac natura ſunt infirmiores, facilius à filiis protervis deſpiciuntur, indeque triſtantur & dolent: quia teneriùs diligunt filios quàm patres, eò quòd plus tribuerint filiis: filius enim à matre in utero totam penè materiam & ſubſtantiam accipit, eamque mater format, organizat, & quaſi animat; ac deinde jam natum lactat, ſaciat, educat, inſtituit, &c. quare hac parte filius matri quàm patri, ac conſequenter ſi eam deſpicat, graviorem ei facit iniuriam. Antitheſis exigebat ut diceret, *Contriſtat matrem ſuam*. ſed more ſuo Salomon cauſam contriſtandi aſſignat, nimirum deſpectum. *Sicuti* ergo filius ſapiens ſua obedientia, probitate & virtute lætificat parentes: ſic inſipiens ſua proterva improbitate, gula, libidine & vitiis contriſtat eoſdem, præſertim matrem. qua in te ille ſuam ſapientiam, hic ſuam inſipientiam oſtendit: tum quia ſicut ſapientiæ eſt colere virtutes, ita ioſipientiæ eſt mancipare ſe vitiis, ut eorum ſe faciat mancipium: tum quia ſicut ſapientiæ eſt colere & exhilarare parentes, ſic inſipientiæ eſt eoſdem deſpicere & contriſtare. Quid enim charius, quid vicinius, quid conjunctius filio quàm parentes? quare qui eos colit vel deſpicit, colit vel deſpicit ſeipſum, imò Deum ipſum: parentes enim ſunt vicarii Dei, ejuſque viva quaſi imago & ſimulacrum. Unde Plato eos qui ſi deos quoſdam terreſtres, ac deorum ſimulacra à filiis colendos eſſe docet lib. 11. de Legibus. *Confundum eſt*, inquit, *nullum apud deos magis venerandum ſimulacrum nos habere decere, quàm patres ſenio confectos mateſque ſimul, quibus honorandis Deus gaudet*. Hinc Deus filius honoraotibus parentes promittit vitam longævam, ſuamque benedictionem; inhonorantibus verò comminatur mortem & maledictionem. vide dicta c. 10. 1. & Eccli. 3. v. 2. & ſequent. ubi fuſè egi de honore parentum.

Tropol. auctor Catenæ Græcor. *Filius ſapiens*, inquit, *eſt homſtum cogitatum, quod parentum ſuum, nempe mentem, lætificat: ſtultus autem quòd proprio ſenſu rectè uti neſciat, & ſeipſum & alios quoque confundit*.

Vers. 21. STULTITIA CAUDIUM STULTO: ET VIR PRUDENS DIRIGET GRESSUS SUOS] Hebr. *ſtultitia gaudium eſt ei qui deficit corde* (vecordi, excordi) *& vir intelligentiæ rectum facit ſeipſum in eundo*; Chald. *& vir prudens rectè gradiens*; Septuag. *dementis fomita indigentes mente, vir autem prudens recta tendens vadit*, vel *dirigens ambulat*; Syrus, *demens excors eſt: prudens recta ambulat*; Aben Ezra, *prudens rectum iter quærit, quod incat*.

Senſus planus & clarus eſt, q. d. Stoltus gaudet de ſua ſtultitia, id eſt, de ſuis ſtultis cogitationibus, ſermonibus, operibus: at verò prudens gaudet de ſua prudentia, quòd ſcilicet prudenter dirigat & rectos faciat greſſus, id eſt actiones ſuas. Stultus inſtar vituli petulantis gaudet vitulari, lætivire, huc illuc incondité & inſulsè ſaltare: at prudens recto & compoſito greſſu incedit. Ita R. Salomon: *Ipſa amens vecordia*, inquit, *apud vecordes gaudii loco ducitur*. Sic & R. Levi. Accedit auctor Catenæ Græcor. qui ex Sept. ſic vertit, *amentis fomita indicio & mente carenti: vir autem prudens non abſque cautione per viam incedit*; ſicque explicat: *Amentis fomita rectè vocantur facta, nam cum ejuſmodi homines mentis iudicio ſint deſtituti, nihil facinus cum ratione, ſed temere & inconſulto omnia*.

Poteſt Secundò, per anaſtrophen ſic exponi: *Gaudium eſt ſtultitia ſtulto*, q. d. Stultitia ſtulti eſt tuum gaudium, tenuicet quòd neſciat moderari & dirigere ſua gaudia: ſtulti enim effundunt ſeſe in inepram lætitiam, riſus & cachinnos. Unde ex Hebræo ſic vertas cum Cajetano & aliis: *Stultitia gaudio carenti corde*; quod Primò, Cajetan. ſic explicat, q. d. Gaudium nimium & effuſum teſtatur ſtultitiam & vecordiam: ſtultus enim neſcit temperare ſua gaudia, uti nec ſuos mœrores. Secundò, Vatabl. q. d. Gaudet ſtultus rebus ſecundis: at juſtus rectè ambulat, quia moderatus eſt & conſtans in adverſis æquè ac ſecundis. Tertiò, Salazar, q. d. *Stultitia gaudi carenti corde*; nimirum lætitia effuſior & intemperans hominem, qui ſuum moderari neſcit, ad pleraque ſtulta fatuaque faciendo compellit: nam vecors animus lætitia lætus inordinatiſſimè ſe gerit. *Vir autem prudens dirigit greſſus ſuos*; videlicet in lætitia & gaudio non deſipit & immoderatè agit: ſed actiones ſuas prudenter cauteque diſponit. Itaque verba illa Vulgatæ, *Stultitia gaudium ſtulto*, non ita capienda ſunt, quaſi dicant ſtultum ex ſtultitia gaudere, ſed potiùs ſtultum ex gaudio prorſus deſipere & ſtultiùs agere: ut ſenſus ſit, Gaudium ſtultitia eſt ſtulto, non viciſſim ſtultitia gaudium vel gaudio eſt ſtulto.

Vers. 22. DISSIPANTUR COGITATIONES UBI NON EST CONSILIUM: UBI VERO SUNT PLURES CONSILIARII, CONFIRMANTUR] Pro *diſſipantur*, hebr. eſt

eſt [hebr] *hapher*, id eſt irrita, frange, diſſipa, vel irritare, frangere, diſſipare, bo. eſt, irritat, frangit, diſſipat cogitationes del. tus conſilii: Hebræi coim infinitivo utuntur p o indicativo & alio quolibet modo; vel infinitivus ſumitur pro nom. e. q. d. Diſſipare, id eſt diſſipatio cogitationum eſt, ubi non eſt conſilium. Rurſum pro *conſilium* hebr. [iod] *jod*, id eſt ſecretum, indeque conſilium; hoc enim ſolet eſſe arcanum & ſecretum. Igitur.

Primò, Chald. ſic vertit, *frangentur* vel *diſſipantur cogitationes, ubi non eſt ſecretum: & in multitudine conſiliatorum conſilium confirmatur*, q. d. Ad res magnas perficiendas duobus opus eſt, ſcilicet ſecreto & conſilio. Secreto, ne, ſi res in vulgus emanet, multi ei opponant, eamque vel clàm vel palàm impediant. Conſilio, ne imprudenter quid fiat: conſilium autem petendum à multis conſiliatis: jam ſi multis ſecretum communices, periculum eſt ne ſecretum non maneat, ſed ab aliquo eorum propaletur. Quare prudentis eſt hæc duo ita aſtruere, ut nec ſecretum careat conſilio, nec conſilium propalet ſecretum. Id fiet, ſi fidi conſiliarii deligantur, nique dumtaxat neceſſarii, qui conſilium ſibi communicatum, vel à ſe datum, ſecretum ſervent. Quin verò ſi res ſit manifeſta, nec conſultatione egeat, quisque ſecretum ſibi ſoli ſervet, nec cum conſiliatis, vel certè non niſi cum paucis communicet. Sæpè enim totus nervus rei conſiſtit in ſecreto. Memini cùm in Belgio agerem, Alexandrum Farneſium Ducem Parmenſem, inclytum Belgii Gubernatorem, communicaſſe duobus conſiliariis ſecretum ingens de recuperanda urbe maximi momenti, cumque illud deinde proditum rem everteret, ſevocatis utrumque ac diuiſſe: Aut ego aut alteruter veſtrum proditor eſt. Ego ſcio me non prodidiſſe: ergo alteruter veſtrum proditor ſit oportet. uterque id pernegavit; unde uter prodidiſſet ſciri non potuit.

Secundò, Septuag. vertunt, *differunt cogitationes, quæ non honorant confeſſus* vel *conſilia*: *in cordibus autem conſultantium manet conſilium*. Vel clarius, ut vertit auctor Catenæ Græcor. *qui prudentium conſenſum per ubilia durunt, cogitatus ſuos de die in diem tranſferunt: in corde autem deliberantium ſalutare exiſtit conſilium*. q. d. Principes & quivis alii, qui ſuo judicio præſidentes nolunt alios conſulere, hi cogitationes ſuas de die in diem differunt, dum novas menti ſuæ difficultates obiici ſentiunt, quas per ſe expedire & reſolvere nequeunt: quo fit ut occaſiones opportunas rei conficiendæ è manibus elabi ſinant, & rem vel numquam vel temporе importuno, ideoque in caſſum & fruſtra aggrediantur: qui autem alios conſulunt, cum iisque deliberant, hi ſalutarem accipiunt conſilium: quo fit ut opportuno tempore rem exequantur, ac prudenter & ſæpè feliciter eam conficiant. Idem credo voluiſſe Syrum, qui ſequi ſolet Septuag. quare mendoſe in eo legi: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem deferunt confeſſui*: deeſt enim negatio *non*, quam habent Septuag. Hebr. Chald. & ceteri omnes. Unde ſic in eo videtur legendum: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem confeſſui non deferunt*, id eſt qui conſiliatos non conſulunt, uti jam explicui.

Tertiò, nonnulli ſic vertunt, *diſſipa cogitationes, quando non eſt conſilium, & in multitudine conſiliatorum confirmabis*: ſicque explicant, q. d. Diſſipa, id eſt ſparge io vulgus, id quod agere deſtinas, cùm conſiliatios ſufficientes non habes quos conſulas: ſic enim audies multorum etiam ſapientum judicia & conſilia, quæ te docebunt quid facto ſit opus. Nam vel confirmabunt id quod deſtinas, vel certè quid melius ſuggerent. Ita facere ſolent principes aſtuti & ſolertes, idque faciendum ſuadet Ariſtot. lib. 3. Polit. Nam ſi res facienda ſpargatur, vulgus vel probabit id quod princeps deſtinat, & tunc ſecurè idipſum eaequi poterit, vel ſi non probet, cauſam cur non probet indicabit, quam cognitam princeps vel ſequi debebit, vel certè amoliri. Durum enim & periculoſum eſt principi, ſi quid contra populi ſenſum tentare vel aggredi velit: hoc enim eſt omnes irritare, omnium odia in ſe conciture, & quaſi contra ſtimulum calcitrare. Verùm Hebr. [hapher] *hapher*, id eſt *diſſipa*, non ſignificat, ſparge in vulgus, ſed, frange, rumpe, irrita, & caſſum redde.

Quartò, optimè Noſter vertit, *diſſipantur cogitationes ubi non eſt conſilium: ubi verò ſunt plures conſiliarii, confirmantur*; Hebr. *& in multitudine conſiliariorum ſtabit*; Aquila, Symmach. & Theodot. *confirmabitur*, ſcilicet conſilium; Vatabl. *fruſtrantur cogitationes*, &c. Senſus eſt, q. d. Ubi conſultatio non intercedit, cogitata optatum exitum non ſortientur, cùm autem multos mature conſulentes in conſilium adhibemus, qua ratione id quod optamus perfici poſſit, res ipſa reſpondet cogitationi de re efficienda ſuſceptæ. Multi enim multa ſana congruaque ſuggerunt conſilia, quibus res rité conficitur, & ad optatum finem perducitur. Ita R. Salomon, R. Levi, & Aben Ezra. Tunc ergo cogitata *confirmantur*, id eſt, à multorum conſiliis robur & firmitatem accipiunt. Rurſum, *diſſipantur cogitationes*, initæ ſine conſilio: quia qui diu cas mente versat, in eis iovenit plures difficultates & pericula, ob quæ eas refutat, aliaſque meliores ſeſe offerentes capeſſit. quæ verò à pluribus conſiliariis difficultates omnes præponentibus & diſcurrentibus maturè ſuggeruntur, hæ *confirmantur*, id eſt firmæ ſunt, ſolidæ & ſecuræ.

Docet hæc ſententia, neminem ſuo judicio præſidere debere, præſertim in rebus propriis, in quibus amor proprius, cupiditas & philautia quemlibet excæcat; ſed alios conſulere oportere, eorumque conſiliis acquieſcere. Quocirca inter tria documenta quæ S Bernard. moriens ſuis teſtamento reliquit, hoc fuit ſecundum: *In primis* B *inquit, nemini in vita tua ſcandalum dare velis, & ſi aliquando incidis, ſedavi ut potui. Secundo, nimiùm ſemper ſenſui meo credidi quàm alteriùs. Tertiò, laſas numquam vindictam expetivi*: Ecce hominis charitatem, humilitatem & patientiam. Ita habet Vita ipſius.

LÆTATUR HOMO IN SENTENTIA ORIS SUI: ET SERMO OPPORTUNUS EST OPTIMUS] Hebr. *lætitia eſt viro in reſponſione oris ſui: & verbum in tempore ſuo quàm bonum?* Chald. *gaudium eſt viro in verbo oris ſui: & verbum in tempore ſuo dictum quàm bonum?* Syrus, *qui loquitur in tempore, bonum eſt ei*. Igitur *ſermo opportunus* eſt qui profertur tempore opportuno, id eſt congruo, commodo, utili & appoſito. Opportunus enim dicitur ab *ob* & *portus*: quia ſicut navigantibus portus maximè utilis eſt & appoſitus, ſic res opportuna vel ſermo opportunus audientibus maximè eſt utilis & commodus. Senſus ergo eſt, q. d. Lætatur quiſque in ſua ſententia, quam cogatus ore proferre: quiſque enim gaudet ſuo judicio & ſenſu, eumque aliorum judicio, præfert: cuique enim ſuum videtur pulchrum, cuique ſuum placet: attamen non omnis ſententia, ſed opportuna dumtaxat, quæ ſcilicet ſuo C tempore & loco profertur, eſt optima, id eſt gratiſſima, commodiſſima & utiliſſima. Docet ergo hoc proverbium prudentiam in dicenda ſententia, ſive in conſilio, ſive extra illud, ſervandam, nimirum ut ſententiam accommodatam tempori. Sæpè enim quod in ſe eſt bonum & utile, hoc tempore non eſt bonum, ſed malum & noxium. Quare prudens vitat ſententiam importunam, capitatque opportunam, id eſt tempori congruam. Prudentia enim dicendi & agendi conſiſtit in particulari, imò in individua rerum perſtaſi & circumſtantia: prudeos enim actio vel ſermo eſt, qui utilis & appoſitus eſt huic loco & tempori, & hiſce perſonis: imprudens, qui, eſto in ſe ſit prudens, huic tamen loco vel tempori, aut hiſce perſonis eſt incongruus & inutilis, vel etiam noxius. Unde illud cap. 25. v. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo*.

Aliter paulò noſter Salazar: Sermo opportunus, inquit, non eſt ſermo opportunè & tempeſtivè dictus, ſed qui opportuna & accommodata enuntiat & conſulit, q. d. Non eſt fides adhibenda, cuivis conſulenti & conſilio: D quia quiſque conſulens ſuam ſententiam & conſilium aliis præfert, cenſetque eſſe optimam; ſed fides adhibenda eſt ſermoni & conſilio opportuno, quod ſcilicet accommodatum eſt ad rem, de qua agitur, conficiendam. Manet ergo Salomon eum, qui conſilio opus habet, q. d. Conſilia non quæ tibi jucundiſſima vita fuerint, quia tua; ſed quæ optima & maximè appoſita ad rem conficiendam, etiamſi aliorum ſint, præferto ac ſequitor, juxta illud Solonis: *Conſule non quæ jucundiſſima, ſed quæ ſunt optima*. Aut certe, ait Salazar, ſermo opportunus eſt, qui id quod animus ſentit, accommodatis & appoſitis verbis enuntiat, juxta illud S. Auguſt. lib. 2. de Doctrina Chriſt. *Sententiam animi verbis aſſequi mirè delectat oratorem: at cùm propria verba fugiunt dicentem, & aliena occurrunt, ſic cruciatur, quaſi legato ſaltem & erudito malus eveniat interpres*.

Myſticè, Galatinus lib. 3. de Arcanis fidei c. 29. per ſermo-

VERS. 23.

monem vel verbum opportunum accipit. Verbum congruo tempore à Deo deſtinato incarnatum, ut hominibus eruditaret Dei arcana abſcondita à conſtitutione mundi. Unde ait Apoſt. Galat. 4. 4. *At ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Denique Septuag. hæc verſui præcedenti nectentes aliò abeunt. Cùm enim verſu præced. dixiſſent: *In manibus conſultantium manet conſilium*, hoc verſu ſubjungunt, ut vertit auctor Catenæ Græcor. *Verùm malis ea comparant ſunt, ut neque facile illi obtemperent, neque aliquid quod opportunum, aut ex communi ſit, in medium afferant.* Quo ſignificant, ei qui captat conſilium, cavendum eſſe à malis & improbis: hi enim bona bonorum conſilia refutant, ac pro eis mala & improba, quæ eis mens improba ſuggerit, ſubſtituunt.

VERS. 24. SEMITA VITÆ SUPER SAPIENTEM, UT DECLINET DE INFERNO NOVISSIMO] Hebr. *via vitæ ſuper intelligentem ut declinet ab inferno infimo*; Chald. *via vitæ ſurſum eſt intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori*; Syrus, *via vitæ eſt aſcenſus intelligenti*. Pro *ſuper* hebr. eſt לְמַעְלָה *lemaala*, id eſt ſuperna, ſurſum, ſuperior, ſupra.

Significat ergo Primò, viam virtutis, quæ ducit ad vitam beatam, quam eruditus, id eſt prudens, init & capeſſit, eſſe ipſo longè ſuperiorem, utpotè altam, elevatam, cæleſtem, ut ſemper ſurſum in cælum ſcandendum ſit; ac proinde Secundò, viam hanc eſſe arduam & difficilem, ac vires naturæ hominis ſuperantem, quis ex diametro recedere debet ab inferno, imò in cælorum ſummum conſcendere, cùm impiorum via voluptatis ſit prona & facilis, ſed quæ deſcendat in infernum. Hoc eſt quod canit Virgilius 6. Æneid.

Facilis deſcenſus Averni,
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt: pauci quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti potuere.

Sapiens ergo ſemper ſurſum habet cor, os & manos, dicitque cum Apoſtolo, *Noſtra converſatio in cœlis eſt*, Philip. 3. 20. & illud: *Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens.* Huc ſpectat ingens elevatio & diſtantia cæli à terra, quæ facit ut homo contendens in cælum magnis paſſibus ſurſum aſſiduè tendere debeat, ſi in cælum pervenire velit. Mathematici enim docent, concavum firmamenti, ſive cæli ſtellati, octoginta millionibus milliarium diſtare, & elevatum eſſe ſuper terram. Quare ſi quis bis mille annis viveret, & quotidie directè in altum aſcenderet ad centum milliaria, idque continuò, poſt bis mille annos necdum perveniret ad concavum firmamenti. Rurſum poſt alios bis mille annos tantumdem quotidie aſcendens, non perveniret à concavo ad convexum firmamenti: quando ergo à convexo firmamenti ad cælum empyreum, quod longè magis diſtat & elevatum eſt, perveniret? Vide dicta Genet. 1. v. 14. Hinc Deus ſanxit, ut paſſibus non corporis, ſed mentis, tanta ſpatia tranſmittamus: ut nimirum eamus de virtute in virtutem, donec videamus Deum Deorum in Sion. Hunc ſenſum exigit antitheſis, qua τῷ *lemaala*, id eſt, *ſuper*, opponitur *inferno noviſſimo*; Hebr. *qui eſt infra* vel *deorſum*, id eſt qui eſt imus vel ima pars mundi.

Ubi Nota, ex hoc loco & ſimilibus liquere, quòd Judæis in veteri teſtamento non tantùm fuerint promiſſa bona terræ, ſed promiſſum fuerit & cælum, eiſque gloria & felicitas, ac viciſſim comminata ejs fuerit gehenna inferni, ſi Dei leges violarent. Hinc & Septuag. ut habet auctor Catenæ Græcor. vertunt, *viri prudentis cogitatus ſunt viæ vitæ præſtant namque ut ſalvus evadas ab inferno.* Prudentes enim non aliud cogitant, quàm quomodo fugiant infernum, & conſcendant in cælum. Et Aben Ezra: *Semita vitæ*, inquit, לְמַעְלָה *lemaala*, id eſt *ſuperna, eſt intelligenti*, q. d. *Sapiens laborat ut conditoris ſui voluntati obtemperet, quæ liber corpore poſſit vita quæ ſuperna eſt, hoc eſt anima, quæ deſiderio flagrat redeundi ad Deum, inferni fœdibus devitatis in ima ſede conſtitutis.* Et R. Levi: *Via vitæ*, inquit, *longè ſuperior eſt erudito. Quamobrem in ſuis contemplationibus ad ſublimiora & nobiliora provehitur.* Iſta ergo vocatur à Salomone לְמַעְלָה *lemaala*, id eſt ſublimiora, quæ dignitate præſtant. Quanto enim quidque in hac mundi machina eſt ſublimius, tanto eſt nobilius & præſtantius. Unde cælum præſtantius eſt elementis: & inter elementa quanto quodque eſt altius, tanto eſt præſtantius. Unde ignis præſtat aeri, aer aquæ, aqua terræ. Cor igitur juſti eſt præſtantiſſimum; quia altiſſimum, utpote fixum in cælo empyreo, ipſoque Deo. Conemur itaque ſemper ſurſum aſcendere per cæleſtes cogitationes: quia quo magis aſcendimus, eo magis recedimus ab inferno, & accedimus ad Deum, & ad ſecuritatem ſalutis æternæ. Sic Simeon Stylites gradatim columnam aſcendit altiùs ſenſim & altiùs, ut pedetentim remotior à terra vicinior fieret cælo. *Primum enim*, inquit Theodoret. in Hiſtoria SS. Patrum, *juſſit adificari columnam ſex cubitorum, deinde decemcubitum, poſtea viginti duorum, nunc autem ſex & triginta. Cupis enim in cælum evolare, & ab hac terrena liberari converſatione.* Quocirca idem bis quotidie ad populum, turmatim ejus videndi cauſa confluentem concionabatur, *jubens in cælum ſuſpexere & evolare, & a terra diſcedere, & regnum quod exſpectatur viſione apprehendere, & gehennæ pœnas timere, & terrena contemnere, & futura exſpectare.* Quin & in columna ſtans mortuus eſt: *corpus autem ne ſic quidem cadere juſſionis, ſed veſtium ſtatis in loco erraminum* (cælum ſuſpiciens) *tanquam invictus Chriſti athleta, nulla parte membrorum voluit terram tangere.* Hucuſque Theodoret. Sic & S. Franciſcus & vita, & voce, non aliud prædicabat quàm, *Surſum corda, ad cælum, ad cælum*, Unde hoc ejus erat apophthegma, *militaturis Deo nihil mundanorum eſſe reſervandum, ſed eos ſeſe omnibus debere exuere*, &, ut ipſe aiebat, *expropriare.* Plora citabo v. 26. ſub finem. Age ergo, ò fidelis, ò Chriſtiane, ò tacerdos, ò Religioſe, qui à Deo ante tempora ſæcularia conſcriptus es civis domus Dei, & heres cæli, cohæres Chriſti, mundana deſpice, ſupera reſpice, ſi eiorem terris vitam age, cum angelis converſare, eorum vitam æmulare, brevi in beata æternitate eorum conſors futurus.

Hinc Tertiò, Beda: Via vitæ, inquit, eſt ſuper eruditum, id eſt via vitæ tranſcendit vires naturæ hominis; quare cæleſti eget lumine & gratia à Deo aſpirata, ut iter virtutis, quod ad cælum ducit, incat. Fides enim, ſpes, charitas, ceteræque virtutes Chriſtianæ, ſunt ſupernaturales, ac proinde cæleſtis infuſæ, quibus ad gloriam cæleſtem, inferni periculis devitatis, tendimus & pervenimus.

Aliter Dionyſ. & Arboreus. q. d. Semita vitæ eſt lex Dei, quæ eſt ſuper hominem juſtum: illi enim juſtus ſe ſubdere & obedire debet, ſi velit declinare ab infetno, & viam ad vitam beatam inire: lex ergo ſuperior eſt juſto, illi mandans & imperans, cui proinde juſtus ſponte ſe ſubjicit & obtemperat.

Denique infernus vocatur *noviſſimus*: quia ultima eſt & infima mundi para, ac proinde cælo, quod prioium & ſummum eſt, oppoſita. Galatinus lib. 6. de Arcanis fidei cap. 9. docet, Hebræos priſcos credidiſſe duo poſt mortem animarum receptacula, unum bonorum, alterum malorum; utrumque tamen infernus vocatur: ſed prius vocatur infernus ſuperior, ſive limbus Patrum; alterum infernus inferior, ſive gehenna damnatorum.

VERS. 25. DOMUM SUPERBORUM DEMOLIETUR DOMINUS: ET FIRMOS FACIET (Hebr. *ſtatuet*, vel ſtabiliet) TERMINOS VIDUÆ] Pro *ſuperborum*, Septuag. vertunt, ὑβριστῶν, id eſt *iniuriatorum, contumeliatorum*; Syrus, *ſultorum*. Pro *demolietur*, hebr. eſt יִסַּח *iiſſach*, id eſt *everret*, ſicut ſcopis everrimus ſordes domus: ſuperbi enim ſunt ſordes mundi, idcirco Deus eos evertit; Septuag. *dirruit*; Syrus, *eradicabit*; alii, *exſtirpabit*, id eſt ſtirpitus evellet & evertet; R. Levi, *ſole aquabit.*

Senſus planus eſt, q. d. Deus ſuperborum hoſtis & antagoniſta eorum domos, id eſt familias, æquè ac opes & prædia, ſternet & evertet: eriget verò & ſtabiliet domos, id eſt familias & prædia humilium & afflictorum, quales in primis ſunt viduæ. Vidnæ enim quaſi deſolatæ, & ab omnibus derelictæ, ſpecialiter Deo ſunt curæ, juxta illud pſalm. 145. *Pupillum & viduam ſuſcipiet.* Celebre eſt illud Æſopi Mythologi, qui rogatus *quid Deus faceret*, reſpondit, *Superbos humiliat, & miles exaltat.* Addit S. Ambroſ. libr. de Viduis, duas alias hujus curæ divinæ cauſas. Prior eſt, ut coniugatæ ſint univiræ, ut ſcilicet contentæ uno matrimonio, mortuo marito alium non quærant, ſcien-

Prima Dei cura, quæ? Ratio prima.

Secunda.

ſcientes ſe, ſi viduæ maneant, in Dei curam & patrocinium tranſire. Unde addit: *In divinis judiciis nullo peccato Judæi Dominum laſſiſſe produntur, quàm quòd viduæ gratiam minorumque jura violarunt. hæc prophetiæ cauſa vocibus conclamatur, hæc ſola cauſa delicti invidiam mitigatura meruerat, ſi honoratæ viduæ in honoribus, ejus injuſtitia deferatur. Sic enim habes Iſaiæ 1. Judicate pupillo, & juſtificate viduam, & venite diſputemus; dicit Dominus.* Poſterior eſt, quòd vidua repræſentet Eccleſiam, cujus ſponſus Chriſtus mortuus abiit in cælum: ipſa ergo remanet vidua. Ait ergo S. Ambroſ. Deum curare viduas, quia ipſæ. *Eccleſia referunt viduitatem, quæ Chriſtum vivum ſuum amiſit ſecundum corporis paſſionem, de qua dictum eſt illud apud Iſaiam: Quoniam multi filii deſertæ magis quàm ejus quæ habet virum.* *Tertia.*

Unde myſticè, Beda per ſuperbos accipit hæreticos, quos quaſi ſordes Eccleſiæ ex ea everrere ſolet Deus: per viduam verò accipit Eccleſiam, cujus terminos firmare & propagare idem ſolet. Auctor autem Catenæ Græcor, per ſuperbos accipit Synagogam ſuperborum Judæorum, qui Chriſtum occiderunt, ideoque exciſi ſunt: per viduam verò Eccleſiam Gentium, quam Deus Synagogæ prætulit & ſtabilivit. B

Quarta. Tertiam cauſam addit idem S. Ambroſ. Adhort. ad virgines, quòd viduæ exemplum caſtitatis illuſtre præbeant non ſolùm coniugatis, ſed etiam virginibus: facilius enim eſt virgini non expertæ carnales illecebras ſervare virginitatem, quàm viduæ eas expertæ ſervare viduitatem. *Exemplum viduitatis*, inquit, *& virginitatis magiſterium eſt.* Dum enim videt virgo viduam intactam ſervare viduitatem, incitatur & ipſa ut illibatam ſervet virginitatem.

VERS. 26. ABOMINATIO DOMINI, COGITATIONES MALÆ: ET PURUS SERMO POLCHERRIMOS FIRMANITUR APUD EUM] *Firmabitur ab eo* non eſt in Hebræo, Græco & Chald. nec in Latinis Complut. ſed intelligitur ex antitheſi: Hebræa enim ad verbum ſic habent, *cogitationes mali*, id eſt rei malæ (Vatabl. *mali*, ſcilicet *viri*) *abominatio ſunt Domini: & pura eloquia pulchritudinis*, id eſt, pura eloquia pulchreſcunt, repete *Domino*, q. d. Sicut Deus abominatur cogitationes malas, ſic puros ſermones, gratus pulchrotque habet, iiſque quaſi decoratur & pulchreſcit: quare eos tuo aſſenſu & cooperatione firmat, id eſt affirmat & confirmat. ita Vatabl. Septuag. *abominatio Domino cogitatio iniuſta; talerum autem locutiones eximiæ*, id eſt *graves, puræ, honeſtæ*; Symmach. καθαροί id eſt *caſtæ*; Theodot. κεκαθαρμένοι, id eſt *mundæ*; Chald: *& puri ſermones ſuaves ſunt*; Vatabl. *jucundi ſunt*; alii, *puri ſunt ſermones decoris* vel *pulchritudinis*; Syrus, *puræ verba delectabilia ſunt*; Aben Ezra, *puri ſinceriique ſermones reputantur ut argentum ab omni ſcoria ſegregatum, quibus delectatur Deus.* Cogitationibus malis opponit purum ſermonem, hoc eſt puram cogitationem: ex hac enim ſequitur purus ſermo: ex abundantia enim cordis os loquitur. Eſt metalepſis crebra Salomoni. Senſus ergo eſt, quaſi dicat. Deus abominatur cogitationes malas, indeque prodeuntes malos ſermones: vice verſa amat putas cogitationes, indeque proſeuntes puros ſermones, qui in oculis Dei æque ac hominum pulcherrimi ſunt, ideoque ei perplacent, ab eoque diriguntur & confirmantur. Unde R. Levi ex Hebræo ſic vertit & explicat: Deteſtatur Deus improbi cogitationes, quòd ſemper in improbitate volutentur: quæ verò animo verſant puri & mundi, nihil aliud ſunt quam ſermones qui Deo jucundi accidunt.

Tangit hic radicem omnis mali & boni, nimirum cogitationes malas & bonas. Ex mala cogitatione enim mentis naturaliter oritur delectatio in voluntate: ex delectatione appetitus: ex appetitu conſenſus: ex conſenſu opus: ex opere conſuetudo: ex conſuetudine obſtinatio: ex obſtinatione gehenna, vice verſa ex cogitatione bona hæc eadem ſed bona oriuntur, ac tandem cæleſtis gloria & felicitas. Vide hic prolapſam cogitationis bonæ & malæ, ejuſque filios, nepotes & pronepotes. Quare ſumma hominis cura adhibenda eſt circa cogitationes, ut non niſi bonas animo veriet, & malas vel à dæmone, vel à concupiſcentia, vel ab hominibus immiſſas ſtatim excludat, & velut ova aſpidum exterminet. Qui enim ſemper bonas cogitationes mente verſat, non niſi bonum appetere poteſt, voluntas enim ſequitur intellectum & cogitationem. Huc eſt quod ait Chriſtus Matth. 15. 19. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furia, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ coinquinant hominem.* Vide ut Euangelium legi, Chriſtus verus Salomon priſco Salomoni ab ipſi ulet ur. Huc facit illud Sixti philoſophi: *Bona mens* (quæ bona cogitat) *chorus eſt Dei: mala mens* (quæ mala cogitat) *chorus eſt dæmonum. Templum ſanctum eſt Deo mens pii, & altare optimum eſt ei cor mundum.* C

Rorſum cogitationes bonas, vel malas, amplectitur, vel abominatur Deus: quia ipſæ ſunt indices & affectus amoris boni vel mali, quem Deus amplectitur vel abominatur, juxta illud S. Auguſt. *Amor meus pondus meum: eo feror, quocunque feror.* Voluntas enim quaſi domina movet intellectum, ut cogitet de re ſibi chara, ejuſque pulchritudinem ſibi repræſentet, ut ea ſe oblectet. Vis ſcire quid ames? vide quid ſæpè cogites: hoc enim amas. Igitur ex cogitatione Deus metitur amorem, in quo tota hominis bonitas vel malitia moralis conſiſtit. Denique docet hic Salomon cogitationes moroſas, quibus voluntas plenè vel ſemiplenè conſentit, eſſe peccata, etiam ſi in opus non exeant, juxta illud Chriſtii: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Prohibitæ coim ſunt nono decalogi præcepto, *Non concupiſces*, uti oſtendi Deuter. 5. 21. & Roman. 7. v. 7. D

Audi S. Gregor. 22. Moral. cap. 2. *Per Meſſon*, inquit, *luxuria purpurata; per auſterum verò mendicitas luxuria cognita damnatur. Hinc enim eſt quòd diſcipulis primus Eccleſiæ paſtor dicit: Propter quod ſuccinctis lumbos mentis veſtræ, ſobrii, perfecti, &c. Lumbos enim carnis ſuccingere, eſt luxuriam ab effectu refrænare: lumbos verò mentis ſuccingere, eſt hanc etiam à cogitatione reſtringere. Callidus namque adverſarius noſter eſt, & dum exteriùs ab effectu operis expellitur, ſecreto polluere cogitationem molitur. Vadè ſerpens à Domino dicitur: Pectore & ventre repes, Serpens nimirum ventre repit, quando noſtis lubricus per humana membra ſibi ſubacta uſque ad explectionem operis pervenit: ſerpens autem repit pectore, quando vos quos in opere luxuria non valet, polluit in cogitatione. Sed quia per cogitationem ad explenda opera pervenitur, rectè ſerpens priùs pectore, & deinde ſerpere ventre deſcribitur.*

Porrò, cogitationes malæ Primò, ſunt machinationes malæ, quibus quis alii malum molitur. Secundò, ſimulationes, doli & fraudes, de quibus hunc locum ſic explicat noſter Salazar: *Abominatio Domini cogitationes malæ*, id eſt Deus vehementi odio proſequitur dolos & inſidias, quas impii ad proximorum perniciem aſſumunt. *Purus* autem *ſermo pulcherrimus firmatur ab eo*: ſermo videlicet ſincerus & doli expers, ab ipſo pulcherrimus aſſeritur, & exiſtimatur: hic ſcilicet illi probatur & arridet. Homines enim ea verba pulchra magis, lepida & ſalſa eſſe exiſtimant, quæ technas aliquas aut dolos aut ſimulationes continent: Deo autem nullus vel pulchrior vel lepidus magis ac ſalſus videtur ſermo, quàm ſincerus & candidus, cui nihil doli aut deceptionis ſubeſt, nihil falſitatis aut ſimulationis.

Tertiò, cogitationes malæ ſunt obſcenæ & luxuriоſæ: his enim directè opponitur cogitatio & *ſermo purus*; Symmach. *caſtus*; Theodot. *mundus*. Præ ceteris enim cogitationibus malæ ſunt, Deoque diſplicent, cogitationes venereæ; tum quia ſummè contrariantur divinæ puritati & ſanctitati: tum quia illecebroſæ ſunt, facileque voluntatem illiciunt trahuntque ad conſenſum ſaltem impetfectum vel tacitum & implicitum, idque ob concupiſcentiam nobis innatam, quæ in rebus venereis eſt vehementiſſima: ſicut ergo qui tangit picem, ſoquinatur ab ea, & qui luctatur cum ſordibus & ſtercore, ab eo ſordidatur, juxta illud; *Vince vel vincar, ſemper ego maculer*; ſic pariter qui diſputat & luctatur cum cogitationibus impudicis, iisdem inquinatur. Quare ceterorum vitiorum cogitationes reſiſtendo, luxuriæ verò fugiendo vincuntur, juxta illud Apoſtol. *Fugite fornicationem*. ita Caſſianus, Climacus, Dorotheus & S. Auguſt. ſerm. 250. de Tempor. *Inter omnia*, ait, *chriſtianorum certamina ſola durissima ſunt prælia caſtitatis, ubi quotidiana eſt pugna, & rara victoria. Gravem caſtitas ſortita eſt inimicum, qui quotidie vincitur & timetur. Et ideo nemo ſe falſa ſecuritate deciſiat, nemo de ſuis viribus periculoſè præſumat, ſed audiat Apoſtolum dicentem: Fugite fornicationem*, 1. Corinth. 6. Probat id exemplo Joſeph, qui fugiendo heram ſe tentantem vicit: & Davidis, qui non fugiendo tentationi ſuccubuit, & adulterium commiſit.

Quartò, per cogitationes malas accipe vitioſas quaslibet, uti ſuperbiæ, iræ, invidiæ, gulæ, accediæ, &c. Omnes enim has abominatur Dominus: atque anima ut Deo placeat, ab omnibus ſeſe expurget oportet, ut in conſpectu ejus pura & nitida ſit inſtar terſi ſpeculi, imò angeli.

Moral. de cogitationibus bonis.

Antiſtrophæ huic Salomonis ſententiæ ſunt apophthegmata priſcorum Patrum. Hyperichii dicentis: *Cogitatio tua ſemper ſit in regno cælorum, & citò te hereditatem accipies illud.* Ita habetur in Vitis Patr. lib. 5. libello 11. n. 35. Ibidem in meditationibus duodecim Anachoretarum ordine quartus: *Ego ſic ſum*, inquit, *ac ſi in monte Oliveti ſedens cum Domino & diſcipulis eius. Et dixit mihi: Nullum agnoſcas ſecundùm carnem, ſed eſto ſemper cæleſtis converſationis imitator, ſicut bona Maria Magdalena ad pedes Jeſu ſedens, & verba eius audiens. Efficiamini ſancti & perfecti, ſicut & Pater veſter qui in cælis eſt. Et: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Ordine verò unus ait: *Ego quotidie Eccleſiam intelligo unius virtutem expedio, Dominum gloriæ in medio eorum video ſuper omnes ſplendentem: quando autem abſcedo ab eo, aſcendo in cælum expellans admirandas pulchritudines angelorum, ut quos omittunt hymnos inceſſabiliter Deo & dulces eorum cantilenas audiam, differorque ſonis & vocibus & ſuavitate, ut libeat temini ſci quod ſcriptum eſt: Cæli enarrant gloriam Dei, &c. Et omnia quæ ſuper terram ſunt, ſicut cinerem & ſtercora ejiciuntur.* Ecce hæ ſunt cogitationes bonæ & ſermones puri, qui Deum & angelos oblectant, ſicut impuri delectant Luciferum & dæmones. Quo circa Barlaam ad Joſaphat apud Damaſc. in Hiſtor. cap. 19. inſtanter adhortatur eum ad cogitationum putitatem & curam. *Non enim*, inquit, *actiones ſunt ſolæ, verùm etiam cogitationes noſtræ apud Deum in numerato ſunt, corona ſque aut ſupplicia nobis concilians. Siquidem Chriſtum ſimul cum Patre ac Spiritu ſancto in puris cordibus habitare perſpectum habemus. Ac rurſum illud non ignoramus, quòd, quamadmodum ſumus aperi, eodem modo pravæ cogitationes divinas ſpiritus gratiam à nobis propellunt. Quamobrem ſummo ſtudio in hoc enitere, ut omni vitioſa cogitatione ex animo tuo extincta & deleta, optimas quaſque cogitationes in eo inſeras, templumque Spiritus ſancti eo ipſum officias. Siquidem per cogitationes ad actiones ipſas venimus: atque omne opus à cogitatione animique agitatione progreditur. parvum initium arripit, ac deinde ſenſim incrementis augeſcens ingens ad extremum efficitur.*

Abbas Joannes in Vitis Patr. libr. 3. apud Ruffinum nu. 207. & 209. docet cogitationes pravas oratione ſuperandas: *Quandocumque*, inquit, *cogitatio turpis ſuccenſa fuerit ab inimico, tunc aquam orationis effudat, & extinguat illam.* Syncletica ibidem lib. 5. libello 4. de continentia num. 42. *Sicut*, inquit, *venenoſa animalia acriora medicamenta à ſe expellunt; ita ſordidam cogitationem ſolummodo cum oratione expellit ab anima.* Ibidem l. 6. ſub finem n. 25. ſenior quidam ait: *Qui in anima ſua memoria mali tia ligat, ſimilis eſt ignem inter palmas occultanti.* Ibidem l. 5. libello 11. n. 53. alius ſeo iot ait: *Timor Dei velut ignis comburit aruudinetum cogitationum.* Et libello 10. num 88. cuidam roganti: *Quid faciam, quia cogitationes ſolliciteut me, & neſcio quomodo repugnem eis?* hoc remedium ſuggerit ſenior: *Non repugnes contra omnes, ſed contra unam: omnes enim cogitationes monachorum unum habent caput: neceſſarium ergo eſt conſiderare, quæ & qualis ſit* (capitalis) *& adoreſus illam venito: hæc enim & reſidua cogitationes humiliantur.* Victa enim cogitatione radicali & capitali reliquæ omnes, quæ quaſi fibræ ex ea pullulant, vincuntur & ſuccidantur. Radix ergo cogitationum cuique ſolertet examinanda & veſtiganda, qua cogoita ſecutis mortificationum illi adhibenda: illa enim amputata teliquæ ex ea manantes amputantur, uti docent rerum ſpiritualium magiſtri. Abbas Macarius ibidem libr. 5. libello 18. num 9. Theoctiſto rentato: *Si tibi*, inquit, *aſcenderit cogitatio mala, nunquam deorſum aſpicias ſed ſemper ſurſum, & ſtatim te Dominus adjuvabit.* Joannes Moſchus in Prato ſpirit. c. 69. refert illud Palladii Abbatis apophthegma: *Cogitationum obſervatio eſt medicamentum ſalutis.* Ibidem Abbas Paſtor cuidam variis cogitationibus æſtuanti juſſit apprehendere ventum, eumque ille diceret ſe id facere non poſſe, ſubintulit, *Sic nec potes cogitationis prohibere ne introeant, ſed tuum eſt eas reſiſtere.* Denique vetus ille in Religionibus nos eſt, ut novitii cogitationes & tentationes ſuas pandant Superiori: quo fit, ut tum merito humiliatis, tum Supetioris prudentia & conſilio citò eis liberentur.

VERS. 27. CONTURBAT DOMUM SUAM QUI SECTATUR AVARITIAM: QUI AUTEM ODIT MUNERA, VIVET] Chald. *perdis domum ſuam qui congregat mammonam iniquitatis: & qui odit munus gratis (datum) vivet.* Avarus conturbat domum ſuam Primò, quia ut avaritiæ ſuæ ſatisfaciat, cogit domeſticos, ſervos & ancillas plus æquo laborare etiam diebus feſtis & veritis, ac honeſto victu & veſtitu eos defraudat, miſereque, durè & acerbè eos tractat: quo fit ut illi contra eum murmurent, litigent, & inter ſe rixentur, dum quiſque onus & laborem à ſe excutere, & in alium tericere ſatagit. Secundò, avarus per fraudes, uſuras & injuſtos contractus ſolet ſe ditare, ob quos lites vel illi vel heredibus ejus intentantur, quæ magna ipſis damna afferunt, & ſubinde bona ſpoliant. Tertiò, quia Deus avaros ſolet punire privatione opum avarè & perperam congeſtarum, ut in quo peccaverunt, in eo & puniantur. Pro *conturbat* hebr eſt נוכר *Nocher*, qua voce alludit ad Achan, qui avarè ſuffurans pallium ex ſpoliis Jericho contra præceptum Dei, conturbavit domum ſuam, imò totum Iſraelem, qui propterea exſus fuit à Chananæis. Unde Achan lapidatus à Joſue in valle, quæ inde dicta eſt Achor, id eſt turbationis, audivit: *Quia conturbaſti nos conturbet te Dominus in die hac*, Joſue 7. 25. Sic & Giezi avarè & ſimoniacè accipiens munera a Naaman, quem Eliſeus he us ejus curaverat à lepra, eamdem ſibi & domui ſuæ, id eſt toti ſuæ poſteritati, acceſſivit, 4. Reg 5. 27.

QUI AUTEM ODIT MUNERA, VIVAT] Antitheſis æque exigebat ut diceret: *Qui autem odit avaritiam, vivet.* Verùm Salomon more ſuo ponit ſpeciem magis uſitatam pro toto genere avaritiæ, atque ex ſpecie totum genus per ſynecdochen intelligit, q. d. Judex, conſiliarius, & quivis officialis, qui in ferenda ſententia, vel dando conſilio, in diſtribuendis beneficiis, vel officiis publicis, &c non ſinit ſe corrumpi munetibus, ſed ab iis abſtinet, ut æquam pro juſtitia ferat ſententiam, ut ſanum ſincerumque det conſilium, ut officium vel beneficium magnis dignis aptiſque conferat; hic utique Deo dante *vivet*, id eſt aget vitam quietam, felicem, longævam in hoc ſæculo, & æternam in futuro. Quod autem dico de odiente munera, idem à pari vel ſimili intelligo de odiente uſuram, ſimoniam, & quamlibet avaritiam. Nam ex una ſpecie acceptionis munetum totum genus avaritiæ intelligo.

Hinc & Septuag. ut priorem partem poſtetiori per antitheſin adæquarent, pro genere avaritiæ ſpeciem eamdem ponentes ſic vertunt, *diſperdit ſemſum acceptor munerum: qui autem odio munerum acceptionis ſalvetur.* Sic & Syrus.

Noller Salazar per odientem munera accipit odientem uſuras: uſura enim cùm non ſit debita, utique eſt donum & munus, quod uſurarius à petente mutuum injuſtè depoſcit & exigit. Verùm ut hoc ſit verum, uſura eſt ſpecies dumtaxat avaritiæ; unde totum eius genus non adæquat: quare non æqua, ſed manca remanet antitheſis.

Porrò Janſenius rectè advertit, hanc ſententiam maximè competere Eccleſiaſticis, qui avarè ſe & ſuos ditare ſatagunt: hi enim Primò, peccant, animamque ſuam ioquinant avaritia, puta pluralitate beneficiorum & penſionum (taceo de ſimonia, uſuris, &c.) quæ in eis gravior eſt quàm in laicis: ipiorum enim profeſſio eſt vacare Deo & cæleſtibus, ac faſtidire temporalia. Unde dum fiunt clerici, dicunt cum Levita: *Dominus pars hereditatis meæ, & calix mei.* Si Dominus eius eſt pars, cur partes terræ ambiunt? Secundò, conturbant domos & familias ſuas multis curis, laboribus, litibus, quas ſecum vehit cupiditas, imò domos ſuas & ſuorum, quas per avaritiam ditare volunt, hoc ipſo depauperant & evertunt. Experientia enim docet, bona Eccleſiaſtica, cùm ad laicorum domos transferuntur, ea eatumque opes conſumere & devorare, perinde ac pennæ aquilarum aliarum avium pennis immiſtæ eas conſumere perhibentur. Tertiò, ſcandalizant Eccleſiam Dei, dicit enim populus fidelis: Si clerici illiberes Deoque ſacrati inhiant bonis terrenis, multò magis nos, qui liberos habemus, ea ac cumulare debemus. Unde ex Climaco Dionyſ. *Avarus*, inquit, *eſt Evangelii ſubſannator; quoniam terrenorum contemptum Chriſtus exemplo & verbo præcipuè commendavit.* E contrario Paſtores & Eccleſiaſtici, qui bona terrena contemnunt, eaque largiter in pauperes diſpenſant, vivent per gloriam in cælis, ac per memoriam, famam & gloriam in terris, uti vivit S. Gregorius Magnus, qui ſibi pauper, aliis dives, egenos omnes non ſolùm Romæ, ſed & per totam Italiam, imò & per

Digitized by Google

per Hiſpaniam, Galliam, Paleſtinam totumque orbem aluit; ac noſtro ſæculo S. Carolus Borromæus, cujus paupertatem opumque contemptum ac liberalitatem utinam legant & imitentur omnes Prælati & Clerici. Vide dicta Ezech. 34. 3.

Munerum vana. Hanc gnomen apologo ſimiæ & vulpis exornat Cyrillus lib. 3. Apolog moral. cap. 15. Simia, inquit, ab hiſtrione ſavum mellis pro munere accipiens, illi ſe in famulam ad joculares ludos populo exhibendos obtulit; quare ab eo, ne fugeret, catenula alligata, ac in ludibrium populo expoſita, ſerò captivitatis ac miſeriæ, duræque ſortis pœnitere cœpit: unde munus acceptum damnans exclamavit: *O ſubornatam deceptivæ cupiditatis damnum, lethiferum munus, munerum naturalium adeptivum, graviſſimum obligationis pignus, ſtulti & ſapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, ſervitutis ingum, ſenectutis fermentum, captivitatis indicium, fomentum diſcordiarum, ſubverſio civilitatum, omnium ſeminarium malorum, amatum venenum!* Profert deinde exempla Philoſophorum, qui quòd munera regum ſpreverint, regibus fuere ſuperiores: *Quantis enim gloriæ titulis effertur ille Diogenes, quòd calcatis regiis opibus per medias Alexandri Macedonis gazas, corperit ſaltu pauper, ſed virtute opulentus ingreſſus? Siquidem hoc locupletior majorque ſplenduit, quo plus ſuis hoc ipſum, quod attingere noluit, quàm id, quod illi dare deſponit. Quantis laudationibus morum cultor Socrates attollitur, cùm Archelai regis ſatis magnis petebatur muneribus honorandus? & reſpondit nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non poſſit. Liber quippe eſſe voluit, dum antè reddere, quam ſuſcipere cogitavit. Quantis ſimiliter præconiis exoratur Fabricius virtute ditiſſimus, dum munus ſibi vivo pauperi à Pyrrho oblatum venit, magis elegens honeſtate civis liberi, quam muneribus empti regis glorioſius potiri? Quo profectò in re multò magis emicuit, dum rex admiratus ſpectabilem virum ſuper ſolem erexit, dicens: Ille eſt Fabricius, qui difficiliùs ab honeſtate, quam ſol à rectitudine ſurſus ſui averti poteſt.*

Exempla.

PER MISERICORDIAM AUTEM ET FIDEM PURGANTUR PECCATA: PER TIMOREM AUTEM DOMINI DECLINAT OMNIS A MALO] Hic verſus tranſcriptus eſt ex Septuag. Nam in Hebræo non extat hoc loco, ſed cap. ſequ. verſ. 6. ubi pro *fidem* hebr. eſt אמת *emeth* id eſt veritas. Veritas autem cùm oppunitur miſericordiæ, idem eſt quod juſtitia, & ſignificat opus debitum, ſicut miſericordia ſignificat opus indebitum, gratuitum & liberale. Senſus ergo eſt, q. d. Per opera virtutis eleemoſynæ gratuita, & per opera virtutis juſtitiæ quoquo modo debita purgantur peccata: quia per hæc opera facta in gratia Dei ſatisfaciemus pro pœna peccatis debita; quin & ſi in culpa ac peccato ſimus, illud per illa abolemos, ſi adſit vera mentis contritio: ſi nimirum ex corde contrito per expiationem culpæ illa Deo offeramus. *Per timorem Domini* verò quis *declinat a malo*. quaſi dicat. Eleemoſyna expiat peccatum jam commiſſum: timor Dei verò præſervat à committendo. Fac ergo eleemoſynam, ut expiea præterita, ac indue timorem Dei, ut caveas futura: ſic purum te à peccato ſervabis, tuamque ſalutem in ſecuro conſtitues. Unde Cyprian. vel quiſquis eſt auctor tract de Opere & elæmoſyna, docet Deum ſtatuiſſe duo peccati lavacra, ſcil. baptiſmum ad eluenda crimina ante illum perpetrata, & eleemoſynam ad expianda peccata poſt illum commiſſa. *Coarctati*, inquit, *eramus: & in anguſtum iamcentiæ præſcriptione conſtoſſ. Nec haberet quid fragilitati humanæ infirmitas atque imbecillitas faceret, niſi iterum pietas divina ſubveniens iuſtitiæ & miſericordiæ operibus oſtenſis, viam quam. dam tutæ ſalutis aperiret, ut ſordes poſtmodum quaſcumque contrahimus eleemoſynis ablnamus. Legitur in Scripturis Spiritus ſanctus & dicit: Eleemoſynis & fide delicta purgantur; non utique illa delicta, quæ fuerant antè contracta: nam illa Chriſti ſanguine & ſanctificatione purgantur. Item denuo dicit: Sicut aqua extinguit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum, Hìc quoque oſtenditur & probatur, quia ſicut lavacro aquæ ſalutaris gehennæ ignis extinguitur, ita eleemoſynis atque operibus juſtis delictorum flamma ſopitur. Et quia ſemel in baptiſmo remiſſio peccatorum datur, aſſidua & iugis operatio, baptiſmi inſtar imitata Dei rurſus indulgentiam largitur.* Salomoni aſtipulatur Chriſtus Lucæ 11. 41. *Quod ſupereſt*, inquit, *date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis.* Eleemoſyna ergo remittit peccata venalia & pœnam mortalium: ad hæc diſponit ad remiſſionem culpæ mortalis, eamque de facto abolet ſi fiat ex contritione. Vide Origen. S. Ambroſ. Bedam, Toletum & alios in Lucæ capit. 11. 14. Vide & quæ dixi Daniel. 4. 24. ad illa: *Peccata tua eleemoſynis redime.*

MENS JUSTI MEDITATUR OBEDIENTIAM: OS VERS. 28. IMPIORUM REDUNDAT MALIS] Gloſſa & alii pro *obedientiam* legunt *ſapientiam*. Unde dicas veram ſapientiam eſſe obedientiam, ſi ſcilicet quis obediat Deo & Superioribus quaſi vicariis Dei, præſertim quia obedientia debet condiri ſapientia ut ſapiat Deo, ait S. Bernard. Hebr. eſt יהגה *iaanoh*: quod duo ſignificat, Primò, *reſpondere*; Secundò, *humiliari*. Addit Tertiò, R. Levi & R. David ſignificare *negotiari*.

Unde Primò, Pagn. Tiguin. Clarius, R. Salomon & alii vertunt, *cor iuſti meditatur quid reſpondeat: os verò impiorum effatur* vel *effundit mala*, q. d. Juſtus interrogatus non ilicò reſpondet, ne præcipiti reſponſo quid dicat quod impium ſit in Deum, aut injuſtum proximo, ſed meditatur quid ſapienter reſpondeat, juxta illud S. Bernardi, *Verba ad limam, antequam ſemel ad linguam*. at verò impius ſinæ præmeditatione mala quæ corde gerit, ore effutit. & quidquid in buccam venit, eructat inſtar fontis omnem aquam tam puram quàm lordidam à le receptam ebulli entis. Unde aliqui vertunt, *evomit mala*. Sicut enim vomitus excitur crapula, phlegmata & ſordes ſtomachi: ſic impius maledicentiam, calumniam, perulantiam, ſaltum, iram, &c. quæ corde gerit, ore evomit. Aben Ezra hæc refert ad v. 27. qui in Hebræo immediatè præcedit, q. d. Judex incorruptus, qui odit munera, vivet, ideoque mens ejus auditis partibus inter ſe litigantibus meditatur quid reſpondeat, ut ad juſtitiæ normam jus dicat. Verùm alii ad judicem hæc non arctant, ſed generatim ut ſonant accipiunt. Huc facit illud Demoſthenis, cui cùm obiceretur, quòd elaborata pronuntiaret, reſpondit, *ſe non modo ſcripta, ſed etiam ſculpta dicturum eſſe, ſi poſſet.* Addidit-que: *Ego civem improbum duco, qui ſine meditatione audet reſponſiones dare.*

Secundò, R. Levi, Vatabl. & R. David Hebr. *laaneh* centent idem eſſe quod יענה *leinian*, id eſt *negotium*. Unde vertunt, *cor iuſti med. tatur negotium* aut *negotiari*, q. d. Juſti mens ſemper intenta eſt cogitationi rei & negoti. ex quo emolumentum capiat. Aut q. d. Cor juſti meditatur loqui cum negotio & rerum pondere, cum decore & amœnitate rerum, ac cum fructu: è contrario os impii levitet, indecorè, temere & ſine fructu omnia quæ cogitat, effutit. Notatur ergo loquacitas inſipientis & commendatur gravitas loquendi ſapientis.

Tertiò, noſter optimè vertit, *mens iuſti meditatur obedientiam*, purà humilitatem, ſubjectionem, manſuetudinem, q. d. Cum tuto quid præcipitur, quantumvis durum & arduum, à lege, à Deo aut Superiore: imo cùm ipſe abeadem, vel alio æquali, aut inferiori, de vitiis & defectibus ſuis admonetur; ilicò mentem humiliter & manſuetè inſtar agni ſubjicit præcepto & obedientiæ, vel admonitioni & admonenti, at verò impius cùm quid diſpliceas præcipitur, aut cùm de vitiis arguitur; recalcitrat, obmutuscit, & mille impatientiæ verba eructat, eſtque inſtar fluminis exundantis, quod omnia vicina aquarum copia opplet: ſic enim & ipſe ex abundantia cordis maledicentiæ profluvium continuè ebullit, eoque omnes onerat & obruit.

Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *corda iuſtorum meditantur fidem, & os impiorum reſpondet mala*; & Chald. *cor iuſti meditatur in fide, & os impiorum eructat mala*. Per *fidem* enim intelliguntur *fidelitatem*, ut explicat Syrus, quam inferior debet ſuo Superiori, putà *obedientiam*.

Porrò juſtus meditatur obedientiam, Primò, meditando obedientiæ præſtantiam, utilitatem, fructum & neceſſitatem, præſertim præcepti vel voti, ſi illam voverit. Nam, ut ait Climacus Gradu 4. *Obedientia eſt perfecta abnegatio propriæ animæ & corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, navigatio ſine damno, ſepultura voluntatis: eſt itur facere dormiendo ſub onere alieni impoſito, & ſuper aliorum ulnas, ne mergaris natare.* Secundò, meditando rationes, quæ eum flectant ad obedicendum, ac præcepti rigorem temperent mitigentque, ut, cùm Superior vocat, vel quid arduum jubet, ilicò cum Samuele dicat: *Ecce ego*, & cum S. Paulo: *Domine quid me vis facere?* ac præſertim meditando obedientiam Chriſti, qui factus eſt pro nobis obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis, ut nos per inobedientiam Adæ perditos tuæ obedientiæ exemplo reſtauraret, doceret-

que obedite ; q. d. Inſpice , & fac , obedique ſecundùm exemplar , quod tibi in monte Calvariæ oſtendi . Tertiò , meditando gradus obedientiæ , ut eos ſenſim aſcendat . Hi gradus ſunt tres : Primus & infimus eſt , facere opus præceptum , Secundus , velle opus præceptum , illudque amare , ac libenter , promptè & alacriter capeſſere ; Tertius , non tantùm velle , ſed & judicare opus præceptum melius eſſe quàm quodvis aliud , ita ut non tantùm volontatem , ſed & judicium ſuum Superiori ſubmittat , etdatque melius eſſe id quod Superior præcipit , quàm quod ipſi mens propria vel quivis alius ſuggerit . Quartò , meditando modos dexterè exequendi id quod præceptum eſt . Unde S. Bernard. ſer. de virtute obedientiæ : *Fidelis obediens*, inquit , *neſcit moras , fugit ceſtantium , ignorat tarditatem , præripit præcipientem , parat oculos viſui , aures auditui , linguam voci , manus operi , ipſum ſe colligit , ut imperantis colligat voluntatem* . Et S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum : *Credas ſaluture quidquid monaſterii Præpoſitus præceperit , nec de majorum ſententia judices , cujus officii eſt , obedire & implere quæ injuſſa ſunt , dicente Moyſe : Audi Iſrael , & tace* . Caſſia ous li. 4. Inſtitutionum : *Ægyptii monachi univerſa complere quæcunque fuerint à Præpoſito ſuo præcepta , tamquam ſi à Deo cælitus fuiſſent edita , ſine ulla diſcuſſione feſtinant* . Et S. Gregorius lib. 2. in 1. Regum, *Neſcit iudicare , quiſquis perfectè didicit obedire* . *S.* Baſil. in Conſtit. Monaſt. cap. 23. *Apoſtoli* , inquit , *ſubmiſſa mentis cervice obedientiæ jugum ſubierunt , alacriqus animo in fora , in contumelias , in lapidationes , in ignominias , in cruces , in varias mortes proceſſere . Hunc obedientiam is , qui ſecundùm Deum vivit eſt monachus , Antiſtiti ſuo præſtet oportet* . Rurſum S. Bernardus in ſerm. de virtute obedientiæ : *Tertius* , inquit, *gradus obedientiæ eſt , hilarem obedire . Non ex triſtitia ; inquit Apoſtol. aut ex neceſſitate . Serenitas in vultu , dulcedo in ſermonibus multùm colorant obedientiam obſequentis* . Unde & Gentilis ille Poeta ait ſic .

Super omnia vultus
Accedunt boni .

Quis enim locus obedientiæ , ubi triſtitia cernitur agritudo ? Oſtendamus plerumque voluntatem animi ſigno exteriore , & difficile eſt ut vultum non mutent qui mutant voluntatem .

Talis fuit obedientia Abrahæ , qui proinde fuit pater fidelium , & patriarcha obedientium , de quo Apoſtol. Hebr. 11. 8. *Fide* , inquit , *qui vocatus Abraham obedivit in locum exire , quem acceperat erat in hereditatem : & exiit , neſciens quò iret* . Major fuit equidem obedientia in immolatione filii Iſaac ; ex quo jam autè Deus illi promiſerat poſteritatem plurimam initat ſteli rumexit : quare tunc *in ſpe contra ſpem credidit* , &c. *plenijunè ſciens , quia quæcunque promiſit Deus , potens eſt & facere* : nimirum credidit Abraham , quòd , ſi immolando occideret filium , Deus illum à morte ſuſcitaret , ut promiſſam ſibi ex eo poſteritatem præſtaret . Idem S. Bernardus tract. de Diſpenſat. & præcepto : *Perfecta obedientia* , ait , *legem neſcit ; tarditatis non accuſatur , magno contenta anguſtiis profeſſionis largiori ſortur voluntate in latitudinem charitatis , & ad omne imiungitur ſponteneo vigore libertatis ſpiritusque animæ , molum non conſiderans in infirmitate exteriori* .

Poſt hunc verſum & ſententiam hanc ſubiungunt Septu. *Acceptabiles apud Dominum ſunt viæ juſtorum : per eos autem & inimici amici redduntur* ; quæ non extat in Hebræo nec in Latino : poſteriori tamen parte extat in utroque cap. ſeq. vers. 7. ubi eam explicabo. Cauſam dat auctor Catenæ Græcorum hic. Cùm enim, inquit, juſti Dei voluntatem indefeſsè expleant , fit ut ex inimicis quoque amicos facere queant . Nam cùm Deo ſemel ſe dedicaverint & conſecraverint, pro aliis quoque intercedunt, eoldemque, ſi inimici erant , Deo conciliant , amicoſque reddunt .

Simili modo Septuag. tranſponunt verſus proximè ſequentes , eoſque alio loco & ordine collocant , quàm ſint in Hebræo & Latino .

Vers. 29. LONGE EST DOMINUS AB IMPIIS : AT ORATIONES JUSTORUM EXAUDIET] Deus ubique & in omnibus eſt realiter & perſonaliter per eſſentiam , præſentiam & potentiam ; longè tamen abeſt ab impiis per favorem & opem : quia eos odit , eoſque ſuam opem imploranteſ non exaudit : ſic verò vicinus eſt juſtus , ſcilicet per amorem & beneficentiam , utpote quos protegit , dirigit , & ſe invocantes exaudit . Eſt ſolita metalepſis & metonymia : ex elongatione enim Dei intelligitur ejus non exauditio ; quia apud homines elongatio , & magna intercapedo ac diſtantia . cauſa *eſt cur Quis* clamantem non audiat . Hanc intercapedinem & diſtantiam myſticè , & ſpiritaliter inter Deum & peccatorem facit ſuperbia , libido , ceteraque peccata . Ab impiis ergo longè abeſt Deus per odium : odit enim eos & deteſtatur , eò quòd ipſi elongent ſe à Deo per ſcelera . quæ Deo ſummè exota ſunt & adverſaotur . Rurſum Deus exaudit juſtos orantes : quia ipſi audiunt Deum præcipientem , eique obediunt : qoia ergo ipſi faciunt voluntatem Dei , hunc viciſſim Deus facit voluntatem eorum , eiſque talionem reddit . Vice verſa impii non faciunt voluntatem Dei , ſed diaboli : hinc pariter Deus ooo facit voluntatem eorum .

Tertiam cauſam dat Pſaltes , quòd impii non invocent Deum in veritate , id eſt vero & ſincero corde & amore , uti faciunt juſti . Sic enim ait pſalm. 144. verſ. 18. *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum , omnibus invocantibus eum in veritate . Voluntatem timentium ſe faciet , & orationem eorum exaudiet , & ſalvos faciet eos* . Vis ergo ut Deus te exaudiat , tu prior exaudi Deum pulſantem & vocantem . Vis ut Deus faciat voluntatem tuam , tu prior fac voluntatem Dei . Vis ut Deus ſincero corde amet te, benevelit & beneſaciat tibi , tu prior ſincero corde ama , Deum . Ita auctor Catenæ Græcor. Non abeſt , inquit , Deus loco ab impiis , ſed animo , hoc eſt favore & gratia , aut more certè & vitæ inſtituto , iuxta illud : *Quantum diſtat cælum à terra , tantum diſtant viæ meæ à viis veſtris* , ait *Dominus* . Et Polychron. ibidem : *Non ſpatii intercapedine abeſt Deus* , inquit , *ſed ſententiæ diverſitate : ſiquidem contraria plurimùm à ſe invicem diſſidere ſolent . Ut autem juſti Deo ſunt vicini (certum eſt autem id ad locum non referri) ita facili quoque motuento ab illo audiuntur* .

Hoc eſt quod ait Pſaltes pſalm. 36. *Delectare in Domino , & dabit tibi petitiones cordis tui* . Quocirca S. Chryſoſt. homil. 41. in Geneſ. docet , homines juſtos & ſanctos non taotùm ſibi , ſed & ſæpè toti civitati ac reipubl. ſalutem precibus ſuis affere . *Cùm igitur videris* , inquit , *virum externo habitu amictum vili , virtute verò intrinſecus veſtitum ; noli id quod apparet deſpicere , ſed contemplare animæ divitias , interiamque gloriam . Talis erat B. Eliæ , qui melotem tantùm habebat : at purpuratus Achab illius melote indigebat . Vide Achab inopiam , Eliæ autem divitias* .

Vers. 30. LUX OCULORUM LÆTIFICAT ANIMAM (Hebr. *ור*) FAMA BONA IMPINGUAT OSSA] Hebr. *os* Septuag. *oculis contemplans pulchra lætificat cor : fama autem bona impinguat oſſa* . Pro *fama* hebr. eſt שמועה *ſemua* , id eſt auditio , nuntius , rumor , fama .

Unde Primò , Aben Ezra hæc referens ad tres verſus ſeqq. per *ſemuam* , id eſt auditionem , accipit correptionem, quam quis audit , de qua verſ ſequ. q d. Lux , quæ oculis hauritur , cordi voluptatem affert : eùm verò obiurgationem quis auſcultatit , in quo vita ſita eſt , & inter ſapientes commoratus fuerit , tunc incrementum afferent , quàm ſi bonum quodpiam nuntium audiviſſet . Pari modo per *ſemua* accipias auditiones S. Scriptur. legis, doctrinæ ſacræ , librorum piorum , &c. horum enim lectio , vel auditio , mitè impinguat oſſa , id eſt animæ intima , eaque implet medulla ſanctarum cogitationum & deſideriorum , quibus totus hominis ſpiritus in Dei amore locaſcit & corroboratur .

Secundò , alii per *ſemuam* , id eſt auditionem , accipiunt famam virtutum , operum & exemplorum ſanctorum , qua quis apud alios beuè audit , q. d. Sicut lux miré recreat oculos , indeque cor & animam intuentis : ita fama virtutum & exemplorum recreat auditum , indeque mentem audientis , eamque oſſa & robur ad ſimilia audenda corroborat : *oſſa* enim ſæpè ſignificant vires & robur animæ , ait Hieronym. in cap. 58. Iſaiæ . iuxta illud pſalm. 33. 10. *Omnia oſſa mea dicent : Domine quis ſimilis tibi ?* Unde Chriſtus Matth. 5. *Sic* , ait, *lucat lux veſtra coram hominibus , ut videant opera veſtra bona , & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt* . Ubi S. Chryſ. *Nihil* , inquit , *eſt quod hominem ſic efficiat inſignem atque conſpicuum , etiamſi magno ambitu optet lotere , ut ſplendor iſte virtutis : ſicut enim ipſe ſol circumdatus , ita utique homo juſtus clarior exſulget , nec in tegru ſolum modo lucit radios emittit , ſed ſupra ipſum etiam cælum proprio ſulgore radiat* .

Portò fama virtutum impinguat oſſa animæ non ſolùm

audientium, qui incitantur ut eas æmulentur, ut iam dixi ex S. Chryſoſt. & Origene, ſed etiam ipſius virtute prædicti, de quo eſt fama. Hic enim advertens hanc bonam de ſe opinionem parere admirationem & imitationem in animis audientium, exhilaratur, incitatur & corroboratur, ut opera virtutum, quæ tanto aliis ſtunt ſplendori & exemplo, multiplicet & adaugeat. Unde ſic exponas, quaſi dicat. *Sicut* qui intuetur lucem vel res *pulchras*, ut vertunt Septuag. putà imagines elaboratas, mirè hoc intuitu exhilaratur: ſic pariter qui ſuæ virtutis imagines, in animis audientium per famam & exiſtimationem ad vivum exſculptas & expictas contemplatur; hic utique hac contemplatione gaudet & corroboratur, ut plura ſuæ virtutis edat exempla, quæ audientes pari modo audiendo, admirando & imitando in corde ſuo depingant & exſculpant.

Tertiò, & magis genuinè, per *ſeemun* accipias famam, rumorem & nuntium bonum, q. d. Sicut lux Solis poſt longas noctis vel hiemis tenebras, manè vel in vere exoriens, orbique irradians mirè intuentium oculos, indeque cor & animum illuminat, lætificat, vegetat roborat & vivificat: ſic pariter nuntium bonum, cùm ſcilicet quid læti nuntiatur, non tantùm aures mulcet, ſed & per aures penetrat B quandò cor, & mentem ejuſque oſſa, id eſt intimas ejus medullas, pervadit, exhilarat, vivificat & corroborat; quin & ipſa corporis oſſa recreat, ittigat & vegetat. Comparat enim hìc duo primarios ſenſus, ſcilicet viſum & auditum, quod, ſicut res viſæ, præſertim lux, animum oblectant, ita pariter res auditæ, putà nuntii rerum lætarum, oblectant animum, & conſequenter corpus & oſſa per naturalem ſympathiam, qua affectus, v. g. lætitia vel triſtitia animi, derivatur & tranſit in corpus animæ cohærens: lætitia enim vehemens adeò afficit animum, ut redundet, & exuberet in corpus. Oſſa ergo tum metaphoricè pro intimis animæ, tum propriè pro oſſibus corporis accipias: ſicut enim nuntium triſte contrahit, deiicit & timore ac mœrore conſternat animum & corpus: & ſicè contrario nuntium lætum præſertim valdè deſideratum, lætitiam, vitam & vigorem inſtillat & inſpirat tum animæ, tum corpori audientium; uti jam læta nuntia de fide toto terrarum orbe, præſertim in Germania, Gallia, Æthiopia, Tartaria triumphante mirè Catholicos recreant, animant, robotant. Quocirca apud veteres nuntii bonorum ſignificati fuere per milvos, qui veris vernæque hilaritatis ſunt nuntii, quos proinde priſci adorabant: mos enim fuit apud nonnullos populos milvos adorare, quòd illi poſt rigentis hyemis inclementiam vernæ tempeſtatis fideles nuntii apparerent. Unde adagium: *Provolatur ad milvum.*

Talis fuit S. Joannes Baptiſta, nuntius Euangelii, paranymphus imò index Chriſti, hic enim lucem & cælitus veris clementiam prænuntiavit, nimirum adeſſe jam Salvatorem & ſalutem. Unde vox ejus mirifica lætitiæ jucunditate aures omnium perfudit: *Appropinquavit*, inquit, *regnum cælorum. Parate viam Domini.* ita noſter Cauſinus l. 6. Parabol. hiſt. c. 75. Tales nuntii læti fuere Apoſtoli, ceteriq; precones Euangelii. Euangelium enim græcè, idem eſt quod latinè bonum lætumque nuntium, juxta id quod angelus nuntians paſtoribus Chriſti ortum, dixit: *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus*, Lucæ 2. 10. Tales nuntii fuere Prophetæ, ac præſertim Iſajas, qui de Chriſto ejuſque paſſione & redemptione non tam propheziam quam hiſtoriam texuit, nec tam Prophetа quàm Euangeliſta fuit, teſte S. Hieronymo. Unde de Apoſtolis ait c. 52. v. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus!* Et c. 53. v. 1. *Quis credidit auditui* (Hebr. שמועתנו *ſeemuna* eadem vox quæ hìc) *noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* &c.

Denique Baſilius in Catena Græcor. partim myſticè, partim litteraliter, hunc verſum ſic exponit: *Oculus*, inquit, *tum demum contemplatur bona, quando eorum rerum, quæ ſub aſpectum veniunt, contemplatione & comprehenſione non ladatur, ſed perficitur. Si quidem rerum conditarum contemplatio animæ vires corroborare ac ita eſt. Fama autem bona nunquam eſt, quam quis de alio audit: aut enim certè, quam aliquis per virtutem & eruditionem ſibi comparavit: aut oculum bona exercitatione omnem omnino juſtum, qui mentem in mandatorum Chriſti obſervationem ſemper intentam habet, appellat. Talis enim lætificat Deum. Fama denique; & vox ſit apprimè grata optimo*

A *quæ jucunda erit, quam olim auditurus ſunt juſti, nempe illa Chriſti: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum. Hæc enim juſtos, quos ob fidei firmitatem eſſe vocat, mirificè recreabit & impinguabit.*

Sanè qui nuntium accipit ſuæ prædeſtinationis, electionis & felicitatis æternæ, eſt quòd gaudeat, eſt quòd totis animæ oſſibuſque medullis exultet: quia nuntius hic affert ei beatitudinis omniſque boni ſecuritatem. Quocirca S. Franciſcus cùm in extaſi de ſua prædeſtinatione certior factus eſſet, ut ſibi redditus eſt, exclamavit ſæpiùs: *Laudatur Dominus meus ipſe gloria & honor ſine fine*: quin etiam proximos octo dies ſic tranſegit, ut nec ulla de re loqui, ac ne Horas quidem canonicas recitare poſſet, ſed hoc ſolùm in ore haberet, idque ſemper repeteret: *Laudetur Dominus*. tanta ejus animus lætitia atque exultatione, & quidem juxe ac meritò geſtiebat S. Maria Orgiacenſis accepto ſimili prædeſtinationis ſuæ nuntio, extaſi quaſi rapta, jubilando ingemiſcebat: *Ibimus in ſancta ſanctorum. Et quid ſunt ſancta ſanctorum?* ita refert Cardin. Jacob. de Vitriaco in ejus Vita. B. Petrus Alcantara nuper data certa ſpe ſalutis, in morte cum Plaite cecinit; *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi: in domum Domini ibimus.*

B AURIS QUÆ AUDIT INCREPATIONES VITÆ, IN MEDIO SAPIENTIUM COMMORABITUR A] *Increpationes vitæ*, ait Janſenius, Hebraica phraſi vocat increpationes vitales, hoc eſt ſalutares & vivificatrices, quæ & doceant hìc rectè vivere, & ad æternam vitam perducant. Hujuſmodi increpationes, qui libenter audit, dicitur cum moraturus in medio ſapientium, hoc eſt inter ſapientes; ſive quia inter illos gaudebit adeſſe, quærens illorum conſortium, à quibus poſſit moneri & corripi: ſive quia dignus efficitur, qui & ipſe inter ſapientes honoretur, ſapientúmque nomen & locum obtineat. Ita Beda: *Diſcipulus*, inquit, *qui increpationibus docentis obedienter annuit, plerumq; proficiendo ad cathedram uſque doctoris aſcendit. Denique Paulus qui increpationi ſui conditoris ſeſe humiliter ſubſtravit, ad ſedem poſtmodum Apoſtolicæ dignitatis ſublimiter pervenit.* Huc facit illud Climaci: *Omni die obiurgationes quaſi aquam vita bibe.* VERS. 32

C QUI ABJICIT DISCIPLINAM, DESPICIT ANIMAM SUAM: QUI AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR EST CORDIS] Septuag. *qui expellit* (Chald. *deſeris*) *diſciplinam, odit ſuipſum: qui autem ſervat correptionem, diligit animam ſuam.* Sententia eſt clara. Ejus ratio eſt, quòd diſciplina, id eſt inſtitutio, correctio & caſtigatio vitiorum, ſit ſummum animæ bonum; illa enim illuminat, purgat, ornat, omnique virtute decorat & perficit. Quare qui diſciplinam deſpicit & odit, animam ſuam deſpicit & odit, perinde ac æger, qui odit medicinam & medicum, odit ſanitatem ſuam: ad hanc enim medicina dirigitur. Sic qui negligit aratro proscindere & ſarculo ſarrire agrum ſuum, eum ejuſque bonum deſpicit: quia impedit ſtruges, quas ager produceret; quibuſque ſcipium ornaret, ac herum ſuum ditaret. Quod enim eſt aratrum agro, ſarculus horto, lima ferro, lixivium panno, fornax auro, pecten capiti, carminatio lino, tritura tritico, frænum equo, cauterium vulneri, pharmacum febri, virga puero, hoc eſt diſciplina homini carnali & vitiis addicto.

D QUI AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR EST CORDIS] Hebr. קנה *Kone*, id eſt *acquiſitor, emptor, poſſeſſor* eſt cordis. q. d. Qui acquieſcit correptioni, acquirit dominium cordis, ejuſque fit poſſeſſor: tum quia non ſinit illud pro libito vagari, & ſeſe dedere ſuæ libertati & concupiſcentiæ: tum quia ejus ſuperbiæ, iræ, impatientiæ ceteriſque affectibus & paſſionibus dominatur, calque frænat & ſub jugum rationis & correptionis mittit: tum denique quia illud flectit & regit ad libitum. Ex adverſo, qui non acquieſcit increpationibus, non poſſidet cor, ſed poſſidetur à cordis ſuperbia, ira, impatientia, inobedientia, ſuarum paſſionum eſt ſervus & mancipium. Igitur qui acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis, & ſatisfacit eſt dominus. Talis ergo Primò, cor poſſidet per humilitatem, qua illud ſibi putà rationi & diſciplinæ, humiliat & ſubjugat. Secundò, per manſuetudinem, quia manſuetudine excipit ritum correptionis, juxta illud Chriſti: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*, Matth. 5. Tertiò, per patientiam, qua patienter toleret increpationes aliorum, ſimulque ſe de vitiis admoneri & caſtigari, juxta illud Chriſti: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* Quartò, per obedientiam, qua

Suſcipiens correptionem poſſidet cor.

Primò;

Secundò

Tertiò.

Quartò

qua cor obedire facit corripienti, ſive is Superior ſit, ſive quis alius. Quintò, perſapientiam & prudentiam, quia *Quintò.* ſapienter & prudenter defectus, de quibus arguitur emendat, & virtutes contrarias capeſſit. Unde Chald. vertit, *& qui audit increpationem, poſſidet* (Syrus, *comparat*) *ſapientiam* aut *mentem. Talis enim*, ait Dionyſ. *vice adverſi, quod increpatio ſit opus miſericordiæ, eleemoſyna ſpiritualis, medela ſalubris, charitatis indicium, dilectionis interna ac teſtibile familiæ effectus.* Igitur ſicut herus emens mancipium, vel bovem, illius dominium acquirit, illumque omni jure poſſidet, ut deeo quod libet agere ei liceat; ſic pariter qui eor ſubjicit correctioni & diſciplinæ, illud ſibi mancipat ſervumque efficit, ut illud quaſi mancipium poſſideat, ac quocumque voluerit flectere & vertere poſſit. Verùm hæc ſervitus cordis veram ei dat libertatem: quia facit ut regatur à ſapientis, diſciplina lege & à Deo ipſo: ſervire autem Deo, regnare eſt. Sicut ergo cæli, inquit Philo, cùm careant mente & prudentia, ſinunt ſe regi & moveri ab aſſiſtente intelligentia, hoeque eorum & totius univerſi bonum eſt: ſic pariter juniores ceterique quibus parum eſt experientiæ & prudentiæ, ſi ſapiunt, ſinunt ſe regi, doceri, gubernari à viro ſapiente: hic enim ſapientiam, quam ex ſe non habent, B ab eo ducent, omniaque tua ſapienter peragent. Hinc Sextò, talis eor poſſidet per amorem: quia cogit illud amare *Sextò.* Deum, ac amore Dei ſubdere ſe legi & correctioni. Unde Septuag. vertunt, *qui autem ſervat correctiones, diligit animam ſuam*, q. d. Qui odit correptionem & corripientem, non tam ipſum quàm ſeipſum ſuumque bonum, tale enim eſt vitiorum correptio) odit: at verò qui correptiones & corripientem amat & obſervat, non tam illum quàm ſe ſuumque bonum amat & ſervat: quia per illas ducit odio prolequi vitia, amare virtutes, Deum colere & revereri.

Vers. 33. TIMOR DOMINI, DISCIPLINA SAPIENTIÆ: ET GLORIAM PRÆCEDIT HUMILITAS] *ante gloria* vel *coram gloria humilitas*; Syrus, *timor Domini ſons vitæ: & laus humilis graditur ante ipſum*, q. d. Timor Dei per diſciplinam caſtigando vitia docet veram ſapientiam, id eſt honeſtatem & virtutem; quæ eſt ſumma hominis dignitas & gloria: quare ut quis hanc gloriam nanciſcatur, neceſſe eſt ut præeat humilitas, qua ea timore Dei humiliter ſa diſciplinæ & correctioni ſubjicitat Quocirca hoc eſt itet ad gloriam, nimirum timor Dei ducit ad diſciplinam, diſciplina ad ſapientiam, ſapientia ad gloriam, tum præſentem, tum æternam. Unde Septuag. *principium*, vel potiùs *præcipuum*, utrumque enim eſt ἀρχὴ) *gloria reſpondebit ei*, q. d. Timor Dei & diſciplina initio dura, moleſta, humilia & abjecta videntur: at ne terreatis, ô fideles timens Deum: quia tandem pro fructu, mercede & præmio afferent tibi gloriæ principatum. Hinc & tales ad gubernacula, ad dignitates & prælaturas, tam ſæculares quàm Eccleſiaſticas, teligi & promoveri videmus. Addunt Complut. *Præcedit autem humilis gloria.* Quæ verba, ut notant Romani, videntur eſſe altera interpretatio prædictæ ſententiæ; unde ipſi cum Procopio ea delent. Potrò auctor Catenæ Græcor. ſic Septu. vertit, *timor Domini paris diſciplinam & ſapientiam: atoaque autem principium eſt gloriæ, quam humilitas antegreditur*, q. d. Nulla res mentem hominis quæ libera eſt & ſui juris, poſſet legibus diſciplinæ quaſi vinculis conſtringere, niſi timor Dei. Hic ergo parit diſciplinam, & per eam ſapientiam ac gloriam, quam proinde humilitas diſciplinæ antegreditur. Hinc & Arabicus Septuag. de more ſecutus, vertit, *principium nobilitatis eſt reſpexio eius, & gloria deambulat*, vel *decurrit ante humilis*.

Pro *humilitas* hebr. eſt ענוה *anava*, id eſt humilitas, mititas, modeſtia: item humiliatio, oppreſſio, afflictio. Unde Primò, Symmach. & Theodot. vertunt, *ante gloriam modeſtiam* aut *manſuetudo*; & Cajet. *in fatis honoris* (vel cotam honore & glotia) *manſuetudo*, q. d. *Per manſuetudinem homines elevamur ad ſtatum honorabilem, Amamur enim manſueti, & idonei cenſemur ad gubernandum, tamquam alieni à paſſionibus animi. Aat coram honore, id eſt coram viro honoris, ſtatus manſuetudo: quoniam talis delectatur in manſuetudine ſua quàm aliarum.* Hucuſque Cajet.

Secundò, alii vertunt, *timor Domini caſtigatio ſapientiæ: & ante gloriam affictio*, quod S. Petrus epiſt. 1. c. 1. v. 11 ſuadet reddit, id eſt afflictiones, paſſiones, cum ait: *Præmuniamini ea quæ in Chriſto ſunt paſſionis & poſteriores gloriæ.* Vide ibi dicta.

Tertiò, Vatabl. vertit, *ante gloria eſt deiectio*, q. d Deus A antequam quem glorificet, priùs eum *deiicit*, *ſternit & humiliat*: quod Noſter opeinè vertit, *gloriam præcedit humilitas*, juxta ſenſum initio aſſignatum. Nimirum *æterna* lege ſancitum eſt, ut per humilitatis viam tendatur & aſcendatur ad gloriam. Hæc eſt via, & non eſt alia. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur.* Et de Chriſto ait Paulus: *Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum*, Philip. 2. 9. Vice verſa de ſuperbis ait Salomon c. ſeq. v. 18. *Contritionem præcedit ſuperbia.*

Quartò, ex eo quod ad verbum Hebræa habent, *coram gloria humilitas*; Septuag Complut. contrariè vertunt, *præcedit autem humilis gloria*; quod tecnius Syrus vertit, *laus humilis graditur ante eum*; Chald. *qui glorioſus eſt ſit humilis.* Utrumque ergo verum eſt, & quòd gloriam præcedat humilitas, & vice verſa, quòd humilitatem præcedat gloria: nimirum humilitas præcedit gloriam, quaſi gloriæ meritum: viciſſim gloria præcedit humilitatem, quaſi humilitatis ſpes corona & præmium: ſicut ergo meritum in ratione meriti præcedit præmium in genere cauſæ meritoriæ, ſic pariter humilitas præcedit gloriam, & ſicut præmium in ratione præmii præcedit meritum in genere cauſæ finalis (unde laboranti & certanti ante laborem & certamen proponi ſolet præmium) ſic pariter gloria præcedit humilitatem. Hæc ergo duo tum connexa, & unum ex altero ſequitur: nimirum ex eo quòd humilitas præcedat gloriam in ratione meriti; neceſſario ſequitur, quòd gloria præcedat humilitatem in ratione præmii. Sic Chriſtus, ait Apoſtolus Hebr. 12. 2. *propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit. crucem confuſione contempta.* Unde S. Gregor. Nazianz. orat. 3. *Gloriam præcedit humilitas*, hoc eſt, ait, *ſcat calamitas inſolentiam, ita ſplendor & gloria humiliationem comitatur. Dominus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam: atque contraria contrariis viciſſim inducit, qui omnia infrà admittit.*

Hue faciunt axiomata & paradoxa S Auguſtini de humilitate. Primum: *Deus cùm omnium ſit excellentiſſimus, non elatione ſed humilitate conſtituitur.* ita ipſe homil. ult. inter 50. Secundum: *Excelſus eſt Dominus, humilia reſpicit, & excelſa a longè cognoſcit*, pſal. 137 *excelſa poſuit pro ſuperbis: humilia reſpicit ut ſublevet, ſublevando confortet, confortando perficiat*, ibid. Tertium: *Scit ſerpens nos non poſſe vetere* (ad Deum) *niſi per humilitatem, qui per ſuperbiam lapſi ſumus. Dat nobis ipſe fuit ad ſuperbiam, modo ad humilitatem ducis Chriſtum ſequimur.* ibidem homil. 12. Quartum: *Humilitatis paſſibus ad cæli ſalmina conſcenditur; quia Deus excelſus non ſuperbia ſed humilitate attingitur. aſcendamus humilitatem, per quam Deo propiaquare poterimus.* ita ipſe ſerm 213. de Tempore. Quintum: *Per ſuperbiam mirabilis angelorum creatura retrudit de cælo; per humilitatem Dei fragilitas humanæ naturæ aſcendit in cælum.* ibidem. Sextum; *Quantum cor humilitate inclinatur ad ima, tantam proficit in excelſa. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria.* ibidem. Septimum; *Quanto quis humilior erit de ſeipſo, tanto maior erit in conſpectu Dei. Superbus verò quanto glorioſior apparet inter homines, tanto deiectior erit ante Deum. Qui enim ſine humilitate bona opera agit, in ventum palverem portat.* ibidem. Octavum, *Deſcende ut aſcendas, humiliare ut exalteris, ne exaltamus humiliemur. Qui enim ſibi vilis videtur eſſe, ante Deum pulcher eſt; qui ſibi diſplicet, Deo placet. Eſto igitur parvus in oculis tuis, ut ſis magnus in oculis Dei.* ibid. Nonum; *In ſumma vratre ſumma tibi ſit humilitas. Honoris laus eſt, humilitatis virtus.* ibidem. Decimum; *Superbia ex angelis dæmones fecit, humilitas hominem ſimiles angelis conſtituit.* ita Auctor der ad Fratres in eremo apud S. Aug. to. 10. ſerm. 12.

Axiomata S. Auguſt. de humilitate.
Primum.
Secundum.
Tertium.
Quartum.
Quintum.
Sextum.
Septimum.
Octavum.
Nonum.
Decimum.

Huc quoq; ſpectant gnomæ S. Cyrilli & S. Ambroſii, quas citat hic Dionyſius Carthuſianus. Cyrilli: *Crede mihi quia maximè ſe valefacit, qui magnum ſe reputat. Sicut qui ſe indignat ſapientem ſit amens. Lux quidem lucet conſunditur, & altitudo altitudine invertatur. Ubi ergo profunda humilitas, ibi excelſa eſt dignitas, & ubi ex te ipſo deiecta magna; ibi ea virtute dignificatio maxima: dumque mandatis tardioribus non indocamus vedigasi, ſempiternis arque cæleſtibus manſionibus videbit humilitas mea nos dignos.* B Ambroſii: *Quiſquis cupis divortia amoris tenere fuſtigia, humilitatis ima ſectetur; quicumque vult fraterna ſaum perpetuare regnando in cælis: priùs illam præveniat obſequendo in terris, ſicut nis Apoſtolus: Honore invicem prævenientes; viuat eam oſſicio, ut poſſit vincere ſanctitate,*

S. Cyrilli.

S. Ambroſii

Gra-

Gradus ergo ad gloriam eſt humilitas & humilia-tio, vice verſa gradus ad ruinam eſt ſuperbia ac ſuperba ſui exaltatio. Quocirca ſapienter S. Bernard, ſerm. 34. in Cant. *Oportet, ait, humiliter ſentire de ſe intentem ad altiora: ne, dum ſupra ſe attollitur, cadat à ſe.* Et paulò poſt: *Niſi humilitatis merito maxima minimè obtinentur.* Et S. Auguſt. in Sententiis n. 88. *Non acceditur, inquit, ad altitudinem Dei, niſi per humilitatem, cui propinquus ſubditus, longè ab eo recedit elatus.* Porrò, ut idem ibidem ait num. 53. *Vera fidelium humilitas eſt, in nullo ſuperbire, in nullo murmurare, nec ingratum eſſe, nec querulum ſed in omnibus Dei iudiciis gratias Deo agere, Deumque laudare, cuius omnia opera, aut iuſta ſunt, aut benigna.* Salomonem more ſuo ſecutus Eccleſiaſt. cap. 11. 1. *Sapientia*, inquit, *humiliabit exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum facit.* Vide ibi dicta.

CAPUT DECIMUMSEXTUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

HOmo animam præparat, Deus linguam gubernat, ſpiritus ponderat, ac vias hominum dirigit. omnia propter ſe ſeipſum operans, cui abominatio eſt omnes arrogans miſericordia redimuntur peccata, pondus & ſtatera Dei iudicia, indignatio & clementia regis, laus ſapientis, prudentia, eruditi, ac dulcis in verbo, patientis, vituperatur inſipiens & perverſus, furtes à Domino temperantur.

1 HOminis eſt animam præparare: & Domini gubernare linguam. 2. Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus. 3. Revela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. 4. Vniverſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, impium quoque ad diem malum. 5. Abominatio Domini eſt omnis arrogans, etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens. 5. Initium viæ bonæ, facere iuſtitiam, accepta eſt autem apud Deum magis, quàm immolare hoſtias. 6. Miſericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur à malo. 7. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus coovertet ad pacem. 8. Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus eum iniquitate. 9. Cor homiois diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus. 10. Divinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eiut. 11. Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera ejus omnes lapides ſaccuti. 12. Abominabiles regi qui agunt impiè, quoniam juſtitia firmatur ſolium. 13. Voluntas regum labia iuſta, qui recta loquitur, dirigetur. 14. Indignatio regis, nuntii mortis: & vir ſapiens placabit eam. 15. Io hilaritate vultus regis vita: & clementia eius quaſi imber ſerotinus. 16. Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento. 17. Semita juſtorum declinat mala, cuſtos aoimæ ſuæ ſervat viam ſuam. 18. Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus. 19. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm dividere ſpolia eum ſuperbis. 20. Eruditus in verbo reperiet bona, & qui ſperat in Domino, beatus eſt. 21. Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, maiora percipiet. 22. Fons vitæ eruditio poſſidentis, doctrina ſtultorum, ſatuitas. 23. Cor ſapientis erudiet os eius: & labiis eius addet gratiam. 24. Favus mellis, compoſita verba, dulcedo animæ, ſanitas oſſium. 25. Eſt via quæ videtur homini recta, & noviſſima eius ducunt ad mortem. 26. Aoima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum. 27. Vir impius fodit malum, & in labiis eius ignis ardeſcit. 28. Homo perverſus ſuſcitat lites, & verboſus ſeparat principes. 29. Vir iniquus laſtat amicum ſuum, & ducit eum per viam non booam. 30. Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia ſua perficit malum. 31. Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis iuſtitiæ reperietur. 32. Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium. 33. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.

Vars. 1. HOMINI EST ANIMAM PRÆPARARE: ET DOMINI GUBERNARE LINGUAM] Hebr. *homini diſpoſitiones* vel *ordinationes cordis*, *a Domino reſponſa linguæ*. Hic versus deeſt in Sept. Compl. & Roman. omnulli tamen alii codices eum ſic efferunt: *Homini applicationes cordis, & a Domino reſponſio linguæ*. Unde & Syrus de more ſequens Sept. ſic vertit, *ab homine eſt conſiliatio cordis, a Domino ſermo linguæ*. Sic & Chaldæus.

Ita ex Hebræo ſic rectè exponit Aben Ezra, q. d. Homo in animo ſuo rectè cogitationes ordinat & diſponit, ſicut dux diſponit & ordinat in acie milites: ſic enim mente ordinat homo ea quæ dicturus eſt, ſibique dicit: Hoc dicam primo loco, hoc ſecundo, hoc tertio, &c. (hoc enim ſignificat Hebræum *arach*, cui per metatheſin opponitur *achar*, id eſt turbare, confundere) at Dei eſt ordinare & diſponere ſermones, ut quod meote concepiſti & ordinaſti, hoc ordinatè, appoſitè & efficaciter ore proloquaris. Sicut ergo ducis eſt ordinare milites in acie, ſed Dei eſt dare eis pugnandi animos, robur & victoriam, ſic pariter hominis eſt ordinare ea quæ dicturus eſt, ſed Dei eſt dictionem dirigere, ut id quod intendit, perſuadeat audienti. Et R. Levi. *Licet, inquit, ad virum ſpectet res & vera mente diſponere, indiget tamen ſimilemente divino auxilio, ut verba ſua vite pronuntiare poſſit, quæ enim ſunt verba, quæ licet ſcite mente concepta & ordinata eſſent, in pronuntiatione tamen confuſa ſunt & perturbata.* Huc facit S. Auguſt. lib. 2. de doctrina Chriſt, *Sententiam animi verbis eſſe ita miri delectat oratorem, ac tam propria verba fugiunt dicentem, & aliena occurrunt, ſic cruciatur, quaſi legato ſapienti & eruditio malus eveniat interpres.* Et Vatabl. Senſus, inquit, eſt q. d. Id quod vulgò dicitur: *Homo præponit, Deus diſponit.* Illud in Balaam factum videmus, cujus maledictionem Deus vertit in benedictionem. Cùm enim ipſe animo deſtinaſſet maledicere Iſrael, Deus eius linguam ita flexit ut eidem benediceret, Numer 23.

Minùs plenè Cajet. hanc ſententiam ex Hebræo arctat ad reſponſa, q. d. Cùm quis interrogatur, præmediteur quid reſpondeat: ſed tamen præmeditationi tuæ non confidat, ſeleque Deo commedet, quia Dei eſt linguam dirigere, ut eo modo reſpondeat, quo menti interrogantis ſatisfaciat. Verùm hæc arctior eſt interpretatio, nam Hebræi *reſpondere* vocant loqui, etiam ſi nulla præceſſerit interrogatio. Unde Noſter generatim vertit, *Domini eſt gubernare linguam*.

Pelagiani hoc loco abutebantur ad ſuam hæreſim, ut probarent initium ſalutis eſſe à libero arbitrio, hoc enim operando & orando prævenire & præparare ſed ad gratiam Dei excipiendam. Hominis ergo eſſe *præparare vor*, id eſt inchoare bonum, ſed Dei eſſe illud complere perficere. Quem ſentum refarguit D. Aug. lib. 2. Contra duas epiſt. Pelag. c. 8. ex illo Chriſt. Ioan. 15. 5. *Sine me nihil poteſtis facere* & ex illo Pauli 2. Corinth. 3. 5. *Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Igitur S. Auguſt. per reſponſionem linguæ accipiens reſponſum linguæ divinæ, non humanæ, ſic explicat,

ad amuſſim reſpondeant. Noſter vertit, *ponderans*, id eſt appendens & examinans an verum virtutis habeant pondus. Unde Chald. vertit, *omnes viæ viri mundæ in oculis eius, & Deus dirigit vias eius*; Syr. *omnis viæ hominis pura ſunt in oculis ſui ipſius*; Sept. *omnia opera humilis manifeſta ſunt apud eũ impii autem in die mala peribunt.* Notant Romani in uno codice Sept. ſub alterũo hæc haberi: *Homini applicationes cordis, & à Domino reſponſa linguæ. Quanto maior es, humilia teipſum, & coram Domino invenies gratiam. Omnia opera humilis manifeſta apud Deum: & firmans ipſos ſpiritus. Devolve ſuper Dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Omnia opera operatus eſt Dominus propter ſeipſum, impii autem in die mala peribunt.*

Jam Primò, Cajet. Hebr. זכ, quia maſculinum & ſingularis numeri, ſic vertit. *Omnes viæ viri mundi in oculis eius*, hoc eſt, inquit, omnes actiones externæ viri juſti & ſinceri patent oculis eius, cùm ipſe eas examinat & diiudicat, at verò ſpiritus & intentios intinctus, quibus ad hæc actiones impulſus fuit, nõ pervidet, hoſce enim ſolus Deus ponderat, id eſt appendit, penetrat & menſurat. Verùm omnes *Tò zach* vertunt, *mundæ* vel *patentes* & *clara*. Apud Hebræos enim crebra eſt enallage & permutatio generum & perſonarum. Rurſum *Tò zach* accipi poteſt ut abſtractum, q. d. Omnes viæ hominis oculis ejus videntur mundities, id eſt omninò mundæ. Huc accedunt Sept. qui hæc arctant ad humilem: *Omnia opera humilis*, inquiunt, *manifeſta apud Deum*. Quo circa noſter Salazar verſionem Vulgatam accommodans ad Sept. uag. hæc de ſolo humili accipit, ſicque explicat, q. d. Omnia opera humilis in conſpectu eius ſunt vitrea, id eſt clara & perſpicua, quare minimos etiam nævos & defectus ſuos in iis notat, iuxta illud Iſidori Peluſiotæ lib. 2. epiſt. 24. *Hypocrita vitrum ponit loco veri margaritæ*, id eſt, ſua opera vana & nullius metiti pro magnis venditat, & quaſi pretioſa oſtentat: *humilis verò margaritas æſtimat virtutes*, id eſt, ſua heroica opera parvi vel nihili facit, eaq; æſtimat fragilia inſtar vitri. *At ſpirituum ponderator eſt Dominus: ſpirituum*, id eſt ſuperborum qui altos geſtiunt ſpiritus, ſic enim *ſpiritus* ſæpe ſuperbiam & ſaſtum ſignificat. Iam *Tò ponderat*, id eſt ponderando librat, complanat & adæquat ſuperborum ſpiritus, dum eos dejicit, ceteriſq; hominibus abiectis & demiſſis quaſi perpendiculo adæquat. Secundò, *ponderat*, id eſt ponderibus degravat, q. d. Deus faſtum ſumblimium impoſito aliquo onere tribulationis deponit & deprimit. Tertiò, *propriè ponderat*, id eſt in ſtatera juſtæ judicii ſui appendit, & ſuperborũ levitatẽ, humilium verò pondus & momentum probè cognoſcit, hæc Salaz. Auct. verò Cit. Græc. *Per hoc*, inquit, *quod humilium opera Deo afferuntur manifeſta, infamatur Deus nulla ſuperborum opera aſpicere, multò verò minùs approbare. Vel manifeſta dicuntur, quia ſunt velut lux quædam.*

Verùm *To humilii* non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro, & Latino, multò minùs *To ſuperborum*, quod ne quidem habent ipſi Sept. Quare generatim hanc ſententiam ut ſonat, accipiendo de homine quolibet, notandum eſt cùm dicitur: *Omnes viæ hominis patent oculis eius*, pronomen *eius* poſſe vel ad Deum, qui v. 1. præceſſit, vel ad hominem referri. Ad Deum referunt Beda, Lyra, Aben Ezra, Hugo & Dionyſi. hunc que dant ſenſum: *Vias, id eſt actiones, omnium, bonorum videlicet & malorum, Dominus videt, ut etiam ſpiritus ſegnitorum, quod in occulto cogitent, certa lance diſcernat*, ait Beda. q. d. Deo omnes actiones hominis ſunt vitreæ & cryſtallinæ, id eſt clatæ & perſpicuæ inſtar vitri & cryſtalli: quia Deus eatum radicem & fundum, ſcilicet cor, mentem & ſpiritum cujuſque intimè pervidet, illumque appendit & ponderat, an ſcilicet æquum juſtumque bonitatis habeat pondus, an verò diminutum, mancum & iniquum. Unde infert Boetius l. 5. de Conſol. proſa 6. ſub finem: *Averſamini igitur vitia, colite virtutem, magna vobis indicta eſt neceſſitas probitatis, cùm ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis.*

Secundò, ſimpliciùs Syrus, Chal. Vatab. Pagn. R. Levi, Janſen. & alii pronomen *eius* referunt ad hominem, qui immediatè præceſſit, q. d. Homini patent ſuæ actiones externæ, ipſeq; ſæpè ex philautia & amore proprio eas probat, cenſetq; eſſe puras & ſanctas, at non raro errat, quia ſpiritum internum ex quo manant, non pervidet, hujus enim ponderator, id eſt libtator, examinator, introſpector eſt Deus.

Primò ſpiritus eſt cogitatio.

Ubi Nota, per *ſpiritum* hic Primò, accipi mentis cogitationem & voluntatem, quam Deus ſolus pondetat, an ſit bona an mala, q. d. Homo videt actionem externam; eamq; probat quaſi in ſe bonam & honeſtam. At Deus videt voli- A tionem internam quæ ſæpe vitioſa eſt, ideoq; maculat & viriat totam actionem externam: quare eſto illa homini pura videatur, à Deo tamen impura judicatur. Hunc ſenſum clariùs exprimit Salom. c. 21. 2. dicens: *Omnis via viri ſibi recta videtur, appendit autem corda Dominus*, q. d. Nolite vobis blandiri, quòd opera veſtra vobis placeant, probaque & juſta eſſe videantur: quia Deus ea ad divini tui judicii trutinam vocabit, in qua ſubtiliſſimi ſpiritus, & abditiſſimæ cogitationes exponuntur, unde in ea ſæpè ut malum reprobatur & damnatur, quod ab homine ut bonum probabatur & laudabatur.

Secundò, *ſpiritus* ſignificat intentionem & fundum cordis, q. d. Homo cernit actiones ſuas, at intentionem & fundum cordis ſui non pervidet; ſed eum pervidet, imò ponderat & librat Deus, idq; ſæpè condemnat actionem, quæ hominibus recta & juſta videtur. Opus enim bonum factum mala intentione malum eſt, & non bonum, v. g. cùm quis dat eleemoſynam pauperi, ut eum pertrahat ad luxuriam vel hæreſim. Opus verò ex ſe indifferens, id eſt, nec bonum, nec malum, bonum fit, ſi fiat bono fine bonaq; intentione. Opus autem in ſe pravum nequit fieri bonum, etſi ex optima mente intentione. Ecce harum intentionum omnium ponderator eſt Dominus. Nemo ergo ſui ſit cenſor, nemo de ſuo judicio ſuperbiat, ſed de divino contremiſcat. Huc pertinet explicatio noſtri Villalp. part. 2. de Templo l. 3. cap. 9. quæ talis eſt: *Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus*, q. d. Opera ſunt via, quæ cuiq; recta videtur ac plana; ſed eius aſperitas & exitus homini ſibi ipſi plurimum fidenti, & cæco, occulta ſunt & inviſa; Deo autem patent. Ipſe enim ſpiritus diiudicat, & dijucernit quo quiſque in qualibet ſuarum ducatur actione. *Secundo intentio.*

Tertiò, per *ſpiritum* accipias affectum, amorem, intentionem, fervorem, zelum, vim, efficaciam, q. d. Homo videt opus externum, illudq; magni æſtimat, cenſetq; eſſe valdè pium & ſanctum: at Deus ponderat ſpiritum, id eſt quantitatem affectus, intentionis, amoris & zeli, ex quo opus promanat, iuxta illud: *Deus conſideras non quantum, ſed ex quanto.* Opus enim magnam factum parvo ſpiritu, affectu & amore, coram Deo juſto virtutum æſtimatore parvi eſt ponderis & meriti, opus verò parvum factum eſt magno ſpiritu & amore, magni apud Deum eſt ponderis & pretii. Unde S. Th. 1. p. q. 21. art. 4. ad 3. ait, temeratium eſſe definire uter ſanctior fuerit, S. Petrus, an S. Ioannes, nam *ſpirituum ponderator eſt Dominus.* *Tertio, affectus.*

Quartò, per *ſpiritum* accipias quantitatem gratiæ & charitatis, quæ pondus dat operi. Idem enim opus bonum factum ab homine qui magnum habet gratiam & charitatem, ideoq; eminenter eſt ſanctus, Deique amicus, longè maioris eſt ponderis, pretii & meriti apud Deum, quàm idem opus æquè intensè factum ab illo, qui parvum habet gratiæ & charitatis habitum, ideoque parum eſt Dei gratus & amicus, uti docet Franc. Suar. tract. de Gratia p. 3. lib. 12. c. 22. n. 2. alii paſſim. Hanc autem gratiæ & charitatis quantitatem ſolus Deus pondetat & menſurat. Unde dicebat S. Franciſcus: *Tantus quiſque eſt, quantus eſt apud Deum, & non amplius.* Dei ergo eſt pondetare opera, an gravia ſint an levia, ex ſpiritu gravi vel levi qui illa producit. Rurſum Deus, ait Lyran. ſpiritus appendit, ad retribuendum merita & demerita. Unde hebr. *toKen* Tigurina vertit, *diſponens. Dominus*, inquit, *diſponit ſpiritus*, hoc eſt, ait Vat. *operatur in nobis quæ bona ſunt*: R. Levi vertit *dirigens*, q. d. Deus dirigit, inquit, actiones iuſtorum ut è cutuis rectæ fiant, aut, ſi rectæ ſunt, rectæ perdurent, ac ipſi continuò recto virtutis & ſaluris itinere inſiſtant, itaq; ad præmia æterna perveniant, impiorum verò opera prava dirigit ad merita gehennæ ſupplicia. *Quarto, gratia & charitas.*

Alludit ad illud 28. 25. *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura*, ubi pro *appendit* hebr. eſt *tiKea*, unde *tochen*, quod noſter hic vertit, *ponderator*. Sicut enim Deus venti is licet leviſſimis dat ſuum pondus, hoc eſt menſuram, putà à ſe dimenſam & diſtinctam quantitatem, vim & efficaciam, atque aquas, v. g. mare appendit in menſura, ut, licet intumeſcat, tamen limites à Deo ſtatutos, ſibique commenſos, non excedat, ſic pariter Deus dat ſpiritibus iam dictis juſtum ſuum pondus & menſuram, atque iuxta illam ſingulos coæquat & menſurat.

Porrò pondus ſpiritus & animæ eſt amor, iuxta illud S. Auguſt. *Pondus meum, amor meus: eo fetor, quocumque fetor.* Quantus ergo eſt amor in anima, quanta charitas, tantum ejus pondus: charitas enim dat pondus, id eſt dignitatem, *Amor eſt pondus animæ.*

lientur, q.d. Hoc humili indicio præiacto, *cogitationes*, id eſt, conſilia tua & rationes, minimè nutabunt. Pulchrè S. Chryſoſt. homil. 3. de Lazaro docet, quomodo omnia tam adverſa, quàm proſpera, in Deum per gratiarum actionem reflectere debeamus.

Tertiò, pleniùs & aptiùs ad Vulgatam verſionem, hæc referas tam ad ſpem & invocationem, quam ad laudem & gratiarum actionem. Explicat enim id quod dixit v. præced. *Spirituum ponderator eſt Dominus*, & v. 1. *Hominis eſt animam præparare*, nimirum revelando & exponendo Deo ſua negotia, ac poſtulando ut ipſe ea dirigat, confirmet & proſperet. Senſus ergo eſt quaſi dicat. Devolve in Deum opera tua, id eſt, illi ea revela, annuntia, offer, commenda, illique planè commitie, certò confidens, quòd ipſe ea optimè diriget firmabitque ad ſuam gloriam, tuamque & aliorum ſalutem. Volumus enim, ait Ianſen. ad Dominum noſtra opera, cùm Domino acceptum ferimus ſi quid à nobis rectè fiat, & cùm ad honorem eius omnia noſtra opera referimus, & cùm ea quæ nobis incumbunt facienda, illi commendamus & committimus, orantes ut ipſe ea dirigat, atque ad ſalutarem effectum perducat.

Tertium horum conſulit Sapiens, dum hic dicitur: *Volue ad Dominum opera tua*. Illi enim convenit quod ſequitur. *Et dirigentur*, vel, ut alii vertunt, *ſtabilientur cogitationes tuæ*, hoc eſt, Deo proſperante, quæ cogitaſti, feliciter procedent & adimplebuntur. Idem ergo hic monet quod Tobias c. 4. 20. dicens; *Pete abeo ut viæ tuæ dirigat, & omnia conſilia tua in ipſe permaneant*. Et quod David pſalm. 36. 5. *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eo: & ipſe faciet*. Monemur ergo Domino revelare opera noſtra, non ut manifeſtemus ei, quaſi ea ignoraret, ſed ut in precibus noſtris ea illi proponamus, auxilium eius & favorem implorantes. Vnde Beda: *Domino*, inquit, *opera noſtra revelamus, quando eum quem nihil latere novimus, in conſiliis quæ agimus, in memoriam reducimus, atque illius in omnibus flagitamus auxilium*. Sic & Paulus Philip. 4. *Nihil* inquit, *ſolliciti ſitis: ſed in omni oratione & obſecratione poſitiones veſtræ innoteſcant apud Deum*.

Igitur ſicut infans revelat matri ſuæ deſideria, illaque in ejus ſinum & curam devolvit & reſignat, ibique recumbit, indormit & quieſcit: ſic pariter fidelis omnia ſua revelet, reſignat & committat Deo, in ejuſque paterna providentiæ cura indormiat & conquieſcat, juxta illud cap 3. 6. *In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos*, ubi plura in hanc rem dixi. Ita R. Salomon: גל, inquit, id eſt devolve, profice, q.d. *In Deum devolve omnia quibus opus habes, & quæ cogitas feliciter ſuccedent. Vel etiam: Preces ad Deum funde ob univerſa quibus indigebis*. Et Aben Ezra. *Cùm*, inquit, *Deus omnia effecerit propter virum labe carentem, vetis ejuſdem amnis: & quando aliquid poſtulaverit, liberaliter id concedit. Quòd ſi ei tua conſilia aperias, quæ expetieris, benevole præbebit*. Sic & Lyran. Hugo, Dionyſ. & alii. *Vide volue* ſignificat ſollicitudinem eſſe ingens pondus, quod animam ſolliciti degravet: ipſe ergo illud ab anima ſua devoluat in ſinum Dei, ita liber erit, & ſecutus de felici rei ſucceſſu.

Denique S. Chryſoſt. homil. 41. ad Popul hæc refert ad confeſſionem, q. d. Revela, id eſt confitere, Deo tua peccata & mala opera, ſic ipſe te diriget ad eorum ventam ſuamque gratiam, atque ad humilitatem ceteraſq; virtutes. *Non tibi dico*, inquit, *oſtenta teipſum, nec apud alios accuſa, ſed obedi Prophetæ dicenti: Revela Domino viam tuam, & coram Deo confitere, coram judice confitere peccata tua deprecans, & ſi non lingua, ſaltim memoria, & ita pete tibi miſericordiam exhiberi, ſi peccata ingiter habes in memoria, numquam in proximum ita memoriam ſervabis, non dico, ſi ubi perſuaſeris te peccatorem eſſe. Non ita poteſt hoc animam humiliare, ſicut ipſa per ſe peccata & per ſpecies ruminata. Non erit mali memor, hæc ſemper memoria geremus, non iraſceris, non convitiaberis, non alium ſapies, non verſum in eadem cades, ſed eris ad bona fortior. Vides quod ex peccatorum memoria noſtramur bona?*

Simili ratione pulchre noſter Alvarez de Paz lib. 4. p. 4. de effectibus humilitatis cap. 5. hæc adapiat manifeſtationi conſcientiæ, præſertim illi, quam religioſi plerique ſtatis temporibus faciunt ſuo ſuperiori, quaſi Vicario & interpreti Dei, per hanc enim optimè à Superiore, imò à Deo diriguntur ad ſuam aliorumque ſalutem.

VERS. 11. UNIVERSA PROPTER SEMETIPSUM OPERATUS EST DOMINUS, IMPIUM QUOQUE AD

A DIEM MALUM] Pro *propter ſemetipſum* heb. eſt *lemaanehu*, quod Primò, verti poteſt, *propter ſe ipſum*, ſcilicet opus, ait Pagninus: Deus enim nulla re indigebat, aut potiùs *propter ipſum*, ſcilicet hominem, qui præceſſit v. 2. & 1. Unde Chald. vertit, *omnia opera Dei ſunt pro his qui eorditus ſi-li, & impius ſervatur in diem malum*, hoc clara eſt antitheſis inter obedientes & malos, ſive inobedientes, quòd Deus omnia opera ſua, ac præſertim cælum, præparaverit obedientibus ſibi, inobedientibus verò præparaverit malum, id eſt exitium & gehennam.

Secundò, R. Salomon *lemaanehu* vertit, *ad ſuam laudem*; עני enim ſignificat canere & laudare, iuxta illud pſal. 146. 7. *Præcinite* (hebr. ענו, id eſt canite) *Domino in confeſſione*.

Tertiò, idem R. Salomon *lemaanehu* exponit *ad teſtimonium ſui*, hoc eſt, ut de ipſo Deo omnia teſtimonium perhiberent, quòd opera divina teſtentur Dei fortitudinem & majeſtatem.

Quartò, optimè Noſter, Pagnin. Vatabl. & alii *lemaanehu* vertunt, *propter ſemetipſum*, quod R. Iona exponit, q.d Secundùm voluntatem & beneplacitum ſuum. Longè B melius alu, q.d. Propter ſuam gloriam, ut ſenſus ſit: Deus mundum & omnia, quæ in eo ſunt, creavit non coactè aliorum ſerviens utilitati, ſed ſponte ſuæ ipſius obſequens gloriæ propter ſemetipſum, tamquam propter finem ultimum, rerum omnium. Ipſe enim ſicut eſt prima cauſa efficiens omnium, ſic & omnium eſt finis & ſcopus, omnia enim tendunt ad Dei laudem, ut creatoris ſui potentiam, miſericordiam, juſtitiam, ſapientiam toto orbe promulgent & celebrent. Hinc Deus in omnibus idem eſt, ſuiq; per omnia ſimilis. *Deus*, ait S. Aug. *nec maior eſt in maximis, nec minor in minimis*.

Ubi Nota, Deum non ex cupiditate gloriæ operatum eſſe omnia propter ſe, ſed quia rerum natura & ordo id poſcit. Creatura enim ex intima totaque eſſentia ſua reſpiritur, reſpicitque creatorem, quaſi ſuum finem ſummumque bonum. Viciſſim creatoris natura & divinitas tantæ eſt dignitatis & majeſtatis, ut poſcat omnia ad ſe referri, imò dos una divinitatis propria & eſſentialiſeſt, quod illa ſit ultimus rerum omnium finis. Monet ergo hæc gnome, ut omnia noſtra opera ad Deum referamus, eaque propter illum operemur, ſicut ipſe omnia operatus eſt, ac illa ipſa opera C operatur nobiſcum propter ſemetipſum. Cùm ergo Deus omnia propter ſemetipſum operetur, par eſt, ut nos quoque illi cooperantes in eamdem cum ipſo intentionem conſpiremus, atque omnia noſtra operemur ad ejus laudem & gloriam, dicamuſque illud S Ignatii fundatoris Societatis Jeſu. *Omnia ad maiorem Dei gloriam*.

Ad hoc novum ſtimulum dat verſio Chaldæi, quæ ſic habet, *omnia opera Dei ſunt pro his qui obediunt ſi, & impius ſervatur in diem malum*, q.d. Deus etſi ultimatè omnia creaverit propter ſe, proximè tamen & mediatè omnia creavit propter juſtos obedientes ſibi, eorumque obſequio ſolem, lunam, ignem, arbores, fructus, omniaque creata addidit; ut ipſi viciſſim eadem tua que omnia Dei ſervitio mancipent. Si enim Deus propter hominem omnia facit, ergo par eſt ut homo viciſſim omnia propter Deum faciat. Si obſticias, malos quoque & impios uti rebus à Deo creatis, haſque illis ſervire. Reſpondeo, modicum & breve eſſe hoc ſervitium. Nam impius ſervatur ad diem damnationis & gehennæ, quo ærlum, terra, gehenna, omneſq; creaturæ in ejus ſupplicium & tormentum, conſpirabunt, & quaſi coniurabunt. Unde S. Bernard. ſerm 3. de Pentec. D *Omnia*, inquit, *facit propter ſemetipſum, gratis ita videlicet bonitate omnia propter electos ſuos, pro eorum ſ.ilicet utilitate, ut illam quidem officiens cauſa ſit, hæc finis*. Vide S. Thom. 1. p. q. 44. a. 4. ubi docet Deum eſſe primam cauſam efficientem, exemplarem, & finalem rerum omnium, quia Deus in earum productione intendit illis communicare ſuam bonitatem, & illæ intendunt eamdem participare. Finis enim eſt id quod intenditur ab agente. Vetùm Deus eas non eſt operatus propter ſe ut finem ſui ipſius (Deus enim non habet finem ſui ipſius, ſed ipſe omnium eſt finis) ſed ob finem & bonum creaturarum. In Deo enim ſapientia, bonitas & operatio ſunt unum idemque cum Deo, ac proinde ipſe eatum finis eſſe nequit: Deus ergo omnia *operatus eſt propter ſe*, hoc eſt, operatus eſt omnia ad hoc, ut ſuam bonitatem, ſapientiam, potentiam, magnificentiam, gloriam, &c. creaturis oſtenderet & communicaret, quod eſt bonum

crea-

creaturarum, non Dei. Deus enim ex hac sui communicatione nihil acquisivit, cùm nihil ei addi possit: (unde & gloria quæcum glosificant homines, angeli & creaturæ omnes, nihil ei addit, eùm ipse in se habeat gloriam increatam & infinitam:) sed creaturæ suam essentiam, proprietates, dotes, omneque bonum hauserunt à Deo. Unde S. Thom. & Scholast. q. citata, & q. 65. art. 2. Hoc est quod ait S. Dionys. *Diuinus Dei amor non reliquit eum sine germine esse.* Et Christus: *Ego sum α, & ω principium & finis,* Apoc. 1. 8. Quin & Plato in Timæo inquirens, cur Deus fabricatit mundum, respondet, *Optimus erat, ab optimo porrò invidia longe religata est. Itaque consequenter sui similia cuncta, prout eiusque natura capax beatitudinis esse poterat, effici voluit.*

Hanc sententiam luculenter docta, profunda & sapida contemplatione explicat noster Alvarez de Paz lib. 3. parte 3. decad. 9. contemplat. 8. *Quòd Deus est ultimus finis.* Eam hic attexam, quia profundè gnomen hanc explicat, ac pauci auctorem hunc habent & legunt. Primum punctum inquit, O Domine Deus sanctissimè, tu es ultimus finis omnium rerum, & universa creata nihil quærunt, ut finem ultimum præter te. Nam omnia tua potentia creasti, non propter aliquam indigentiam tuam, sed ut ipsa tuam infinitam perfectionem pro suo modulo participarent. Eorum ergo finis est ad te tendere, aliqua ratione tui similitudinem induere, tibique creatori appropinquare. Et quidem creaturæ rationis expertes ipsa natura impellente ad te tamquam ad finem tendunt, quatenus suum proprium bonum quærunt, quod participatio est tuæ bonitatis. Solus miser homo non semel à te peccando separatur, & ad utilitatem creaturæ convertitur. Sed tu qui non finis utrumque, sed quasi magnes cordis nostri es, nos ad te trahe, & vim resistentiæ intrate compelle.

Contempla. eius Dei quæ si ultimus finis omnium.

Secundum res universæ in suo fine quiescunt, & ab illo sejunctæ moveri non cessant, quousque ad illum suo modo pertingant. Tu ergo, Domine, quies nostra es. Tua tota immensitas cor nostrum potest implere, tua bonitas & dulcedo latiare. Hanc capacitatem nostram nec dignitates, nec divitiæ, nec voluptates, neque universa bona creata replent, sed unum tantum bonum infinitum & increatum, quod tu ipse es, replere potest & felicem efficere. Tu Domine es civitas, in quam tendimus, portus, in quem navigamus, lectus in quo quiescimus, baculus, quo sustentamur. Hedera arborem, qua sustentatur, & in altum erigitur, mille ramis quasi brachiis adstringit, quia suam ab illa perfectionem & erectionem accipit. Ergo igitur omni amore, quo possum, te amplecti volo, quoniam sine te nec ad momentum subsisto.

Tertium. Cùm igitur te meum ultimum finem possedero, tunc beatus ero. Repatriasse erit hoc exisse de exilio corporum in regionem spirituum. Ipsa gratia tu es Deus noster, maximus spiritus, maxima mansio spirituum beatorum. Ubi totum veritas est, sapientia est, virtus, æternitas, summum bonum est. Dum à te abitamus, & hic sumus, vallis est lacrymarum, in qua tenuitas regnat, & consolatio exulat. In qua liberè quidem te exerit sensus corporeus, sed intrincatus caligat oculus spiritualis. Emittamur igitur, o Deus, ab hoc carcere egredi saltem desiderijs & sanctis affectibus, & in te summo bono nostro commotari. Amen.

Ex dictis liquet, quòd, cùm dicitur Deum creasse & operari omnia *propter se*, hoc est propter gloriam suam, *gloria* accipi debeat non creata, quam Deus accipit à creaturis, sed increata & infinita, quam Deus ab æterno habuit, habetque à seipso & in seipso, quæ est ipse Deus, q. d. Deus creavit & operatur omnia hoc fine, ut immensam tuæ essentiæ, bonitatis, potentiæ & sapientiæ gloriam creaturis suis patefaceret, eamque illis quoad fas est communicaret, ut illæ ejus participes fierent. Ex hac tamen increata gloria naturaliter & necessariò resultat gloria creata, qua creatorem suum laudant homines, angeli, omneque creatura: hæc enim gloria ab illis Deo omni iure debetur. Eique hæc gloria vel patens & clara, ut in hominibus & angelis, vel tacita & muta, ut increatutis irrationalibus: hæc enim muta voce glorificant Deum, sicut opus glorificat suum opificem, v. g. domus tum architectum, pictura suum celebrat pictorem.

Deus operatur propter suam gloriam increatam

Non potuit tamen hæc gloria creata propriè esse finis Dei, quem scilicet Deus sibi appetierit, ut propter eam alle quendam creatit universum, & operetur omnia: tum, quia hæc gloria est extra Deum, estque creatum quid & exile tum, quia hæc nihil addit gloriæ increatæ & infinitæ, quam Deus in se habuit, habetque ab æterno: tum, quia hæc gloria, sive glorificatio, potiùs est bonum creaturarum, quàm Dei. Creaturæ enim felicitas est quòd suum agnoscat, amet, colat & glorificet creatorem, juxta illud: *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*, ut ait S. August. 1. Conf. 1.

non propter creatam, tur)

IMPIUM QUOQUE AD DIEM MALUM] scilicet operatus est Deus, ait Calvinus & Beza: Quia, inquiunt, ante omnem culpæ & peccati prævisionem, Deus tamquam absolutus omnium dominus impios prædestinat & crear ad supplicia, ut in iis gloriam justitiæ suæ ostendat, sicut electos ante omnem meritorum prævisionem prædestinat ad præmia, ut in iis clementiam suam demonstrer. Verùm hic est error. Sic enim pariter Deus prædestinare deberet media ad hæc supplicia, scilicet peccata homini immittere, & facere homines impios, pœna enim essentialiter respicit culpam, ejusque est correlativum, unde nemo punitur nisi culpæ reus.) Quæ est horrenda blasphemia: tollit enim liberum arbitrium, ac pro eo inducit fatum peccati, atque in Deum, qui per essentiam est ipsa sanctitas & bonitas, omnem peccati culpam tranferibit, ut iam non peccator, sed Deus ipse culpandus & puniendus veniat Calvino. Quæ sunt blasphemiæ portenta iaculis omnibus inaudita. Vide quæ dixi de obdurat one Pharaonis, Exodi 7. 3. Dico ergo, Deus ex se nullius supplicium, sed omnium salutem, & consequenter beatitudinem vult, cupit & præcipit, ut patet ex 1. Timot. 2. 4. & Ezech. 33. 11. & ex continuis omnium aliorum Prophetarum adhortationibus & comminationibus.

Quare pro responsione & intelligentia huius loci & similium. Nota, Hebræos sæpè, ac præsertim in carmine & versu, concisè loqui, & multa subintelligere, quæ lectori suppleuda relinquunt. Igitur cùm ait Salomon, *Impium quoque* (supple, *iterum*, vel ut Chald. & alii vertunt, *qui servatur & ordinatur*) *ad diem malum*, repete ex præcedenti hemistichio, *propter semetipsum operatus est Dominus.* Hanc enim repetitionem exigit conjunctio *quoque*, q. d. Omnes res creatæ, adeoque ipsi mali & impii, qui non videbantur facti propter Deum, nec gloriæ eius subesse & servire, illi tamen revera subsunt & serviunt. Nam Deus qui produxit impia ad gloriam suam, etiam eos quos prævidit fore impios, si à se crearentur, sibique & gloriæ suæ reluctaturos, creavit tamen & permisit malè agere, ut reddita eis pro culpis admissis pœna quam merentur, in eis justitiæ suæ gloriam patefaciat. Unde Vatabl. sic vertit & explicat: *Et etiam impius decidet in diem afflictionis, id est, præsentis, ut scilicet cognoscatur ira Dei.* Hoc est quod ait Paulus Rom. 9. 22. *Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Tantùm autem abest, ut rectè colligat Bellarm. l. 2. de Amiss gratiæ cap. 12. ut Salomon dixerit quod vult Calvinus, Deum ante peccati prævisionem decrevisse aliquos damnare, ut potiùs contrarium significasse videatur, cùm ait Deum omnia operari *propter semetipsum*, id est gloriam misericordiæ justitiæve suæ demonstret. Hanc damnationem decernere ob prævisa peccata, justitiæ est: sine prævisione autem peccatorum damnationem decernere, iniustitiæ esse videtur. Sic eoim loquitur S. August lib. 3. in Iulianum cap. 18. *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est, non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Quemquam immeritum & nulli peccato obnoxium, si Deus damnare creditur, alienum ab iniquitate non creditur.* Non potuit igitur Deus ante prævisionem peccati decernere damnationem alicuius, ut iustitiam suam ea damnatione monstraret. Iustitiam enim iustæ vindictæ & pœnæ, præexigit & præsupponit reatum culpæ.

ABOMINATIO DOMINI EST OMNIS ARROGANS: ETIAM SI MANUS AD MANUM FUERIT, NON EST INNOCENS] Pro *arrogans* Hebr. est *gebe leb*, id est, *elatus corde*, Septuag. significatoter ὑψηκαρδίας, id est, *sublimis corde*. Secundam partem ita explicant Septuag. *manui autem manus inferens iniuste, non erit innocens*; & Syrus, *qui extendit manum suam in proximum suum, non prohibetur à malis*; Chaldæus *à mu-*

le non

lo non mundabitur; Scholiaſt. *& manus manui miſcens*, &c. A

Arrogans Deo exoſus:

cur?

Senſus eſt, q. d Deus abominatur omnia peccata & peccatotes, ſed maximè arrogantiam & arrogantes: quare etiamſi ipſi multos habeant ſocios, quibus ſe tueantur, & per quos junctim manus vtolentas in alios miſciant, ut peccatx peccatis aſſiduè annexant; non tamen erunt innocentes, id eſt impuniti; ſed ertò ira Dei in eos deſævict, consumque faſtum ſternet. Cauſa eſt, quòd arrogans ſit æmulus & antagoniſta Dei, ut velut alter Lucifer velit ſe Deo æquare, & eum eo de honore & primatu contendere: illum ergo ut ſui honoris æmulum Deus inſectatur, ſideratat & ſternit, uti alibi oſtendi. Unde S. Gregut. p. 3. Paſtor. admon. 25. hanc gnomen applicans vanis & ſuperbis prædicatoribus. *Audiant*, inquit, *quod ſcriptum eſt: Abominatio Domini eſt omnis arrogans: quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit, jus dantis invadit: eumque laudis ſua poſſeſſore nequaquam metuit, à quo hoc ipſum quod laudatur accepit.*

Aliter Pagnin. qui vertit, *mox non erit impunitus*; & Vatabl. *mox non habebitur pro inſonte*, id eſt ſtatim punietur: *quaſi* τὸ *manus ad manum*, idem fit quod *citò*, *illico*. Aliter B & Cajetan. q. d. Etiamſi arrogans manu manum fricet, fœdet & abluat; nulla tamen aqua, nulla luſtratione abſterget ſuum arrogantiæ ſcelus; nec erit innocens, id eſt impunis, ſed acriter à Deo punietur. Aliter & R. Levi: *Manus ad manum*, id eſt aſſiduis malis implicabitur; & R. Salomun, Pœna, inquit, illi per manus infligetur: Aben Ezra verò vertit, *manus Domini propter manum impii*, q. d. Manus Domini hunc exterminat, eò quòd fraudulenta manu utatur. Vide quæ de hac paroemia dixi cap. 11. 21.

INITIUM VIÆ BONÆ, FACERE JUSTITIAM: ACCEPTA EST AUTEM APUD DEUM MAGIS QUAM IMMOLARE VICTIMAS] Hic verſus non eſt in Hebræo & Chald. tranſlctiptus eſt ex Septuag. qui ſic habent, *Initium bonæ viæ facere juſte: accepta autem ſunt apud Deum magis quàm immolare hoſtiam*. Noſtet Salazar per *juſtitiam* accipit miſericordiam. q. d. Inter reliquas bene vtvendi partes principem locum obtinet miſericordia erga pauperes & egenos: atque hanc Deo ipſi gratiorem accidere quàm hoſtias & victimas ingentes. habes Oiee 6. 6. *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*. Audi Chryſoſt. hom. 1. in Matth. *Vis*, inquit, *corpus Chriſti honorare? non deſpicias ipſum nudum; neque hic quidem in eccleſia ſericis pannis indutus; foris autem frigore ac nuditate confici negligas. Qui enim dixit: Hoc eſt corpus meum, & rem ſimul cum verba confecit, idem dixit: Eſurientem me vidiſtis, & non cibaſtis; & in quantum non feciſtis uni eorum minimorum, nec mihi feciſtis. Hoc certè corpus Chriſti non amictu, ſed anima munda indiget: illud autem multa cura & magna diligentia ego. Utique ad hoc non eſt opus vaſis, ſed animis aureis hoc dico, non quia vituare velim aurium vaſorum oblationem, ſed quia dignum putem ante omnia miſericordiæ & benignitati eſſe incumbendum*. Ex quibus conſtat Deum tantum panperibus deferre, vel potius ſibi ipſi in illis, ut, quod ait, nec ad externa, honeſtius, liberaliùs & decentius ſecum in his agi velit, quàm in Euchariſtiæ Sacramento. Et quidem hæc una ratio antiquos Eccleſiæ proceres promovit, ut in magnis pauperum anguſtiis ſacros calices comminuerint, & pretia eorum pauperibus impenderint. Addit autem Salomon, miſericordiam & eleemoſynam non ſolùm Deo gratiuta eſſe quàm factificia & victimas, ſed etiam hominibus utiliora: nam ſi hoſtiæ ad mundanda & eluenda peccata potiſſimùm inſtitutæ ſunt; *miſericordia* quidem *& veritate redimitur iniquitas*, &c. C

Hic ſenſus appoſitus eſt, ſed arctior. Quare alii paſſim *juſtitiam* generatim accipiunt, prout ſeſe extendit ad quamlibet virtutem, q. d. Initium ad *viam bonam*, id eſt ad virtutem & vitam honeſtam, eſt *facere juſtitiam*, id eſt exercere opera virtutum, q. d. Via ad virtutem eſt, non ſpeculatio, ſed actio & exercitium virtutis: ſic enim *humiliatio eſt via ad humilitatem*, ait S. Bernardus *ſicut teſtio ad ſcientiam*, *paſſio ad patientiam*. Dicit autem *initium*, quia potiſſima difficultas virtutis eſt in eius initio, ut quis eam inchoet, q. d. Inchoa opera virtutis, incipe operari honeſtè & ſanctè, ac experieris virtutem non adeo eſſe arduam, uti eminus tibi, inſtigante diabolo & mundo, apparebat; imò reipſa duces illam, ejuſque apicem continuo ſui exercitio facilem eſſe adeptu. Hic verum eſt illud Horatii: D

Dimidium factì, qui bene cœpit, habet.

Et illud Auſonii epigt. 83.

Incipe, dimidium facti eſt cœpiſſe: ſuperſit
Dimidium, rurſum hoc incipe, & efficies.

Et aliust

Incipe quidquid agas, pro tota eſt prima aperis pars:

Hinc prudentes eùm quid ardui occurrit, illico illud aggredi untur, & clauſis quaſi oculis mentis, ne ejus difficultate aſpectu terreantur, manum operi admovent, itaque primam difficultatis apprehenſionem quæ vehementiſſima eſt, ſuperant; qua ſuperata reliqua deinde facilè evincunt, ſenſimque rem omnem conficiunt: perinde ac ægri pilluias aliaſque medicinas amaras e auſis oculis hauriunt, illicoque tranſglutiunt, itaque ſenſatem ſenſim recuperant. Rurſum pro *initium*, græcè eſt ἀρχή, quod tum principium, tum præcipuum, principatum & ſummam ſignificat, q. d. Præcipuum & ſumma viæ bonæ, id eſt virtutis vitæque honeſtæ, conſiſtit non in ſpeculando, ſed in faciendo juſtitiam, id eſt opera juſta & ſancta. Quare idem docet hic Salomon, quod Chriſtus Matth. 19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*, inquit auctor Catenæ Græcor. imò idem quod dixit Salomon c. 1. 7. *Timor Domini principium ſapientiæ*. Timet enim Dominum, qui Dei mandata ſervat. *Accepta eſt autem apud Deum*, tum ipſa juſtitia, tum ipſa via, id eſt vita bona quam efficit juſtitia, *magis quàm immolare victimas*, juxta illud: *Miſericordiam volo & non ſacrificium*, Oiee 6 6. Quod enim de miſericordia dixit Deus, idem de charitate, juſtitia, patientia, aliave virtute dixerit: Charitatem, juſtitiam, patientiam, &c. volo & non ſacrificium, eo ſenſu quo explicui Oiee 6. Actus enim internus charitatis, juſtitiæ, patientiæ, &c. magis placet Deo quàm externum ſacrificium, ſive victima boum & ovium, cùm ille animatus ſit & rationalis, hæc bruta & irrationalis. Unde dignitas externi ſactificii naſcitur & menſuratur dignitate interni actus religionis & devotionis, ea qua manet & offertur: quantus enim eſt actus hic internus, tantus eſt & externus: quantumque ille, tantum hic placet Deo. Loquor de ſacrificiis in genere, qualia erant vetera quæ omnem vim & dignitatem accipiebant ex opere interno, putà ex devotione operantis. Secus eſt de ſactificio Euchariſtiæ, quod vim habet ea opere operato, ſive ex ſe ipſo. E

MISERICORDIA AT VERITATE REDIMITUR INIQUITAS: ET IN TIMORE DOMINI DECLINATUR A MALO] Pro *redimitur* hebr. eſt כֻּפַּר *jeuppar*, id eſt expiatur, propitiatur; Chald *benignitate & veritate expiatur peccatum: & timor Dei averit a malo*. Hic verſus repetitur: poſitus enim fuit quoque cap præced. v. 27. ubi eum Noſter tranſcripſit ea Septuag. hic verò ea Hebræo. Ibidem eum explicui: quare hic plura non addam. Jam *& miſericordia & veritate redimitur*, &, ut Hebr habent, *expiatur* iniquitas: ergo per earum opera ſatisfacimus pro pœna peccato quoad culpam remiſſio adhuc reliqua & debita, ait Bellar. lib 4. de Pœnit c. 8. Nam non minùs ad juſtitiam pertinet redemptio quàm ſatisfactio. Etſi abſurdum eſſet dicere, noſtris operibus ſatisfieri pro peccatis, multò eſt abſurdius dicere, noſtris operibus redimi peccata: ſicut etiam ipſi hæretici gravius ferunt, ſi dicit veltmus aliqua ex parte redemptores quàm ſatisfactores. F

CUM PLACUERINT DOMINO VIÆ HOMINIS, INIMICOS QUOQUE EJUS CONVERTAT AD PACEM] Hebr. *in voluntate Dominum vias viri, etiam inimicos eius pacificabit eum illo*; Vatabl. *hoſtes quoque eius conciliat ei*, Chald. *pacifices reddit ei*; Syrus verò, *in voluntate Domini ſunt viæ hominis: etiam eius inimice penas reddent*. Hebr enim שָׁלֵם *ſalam* & tetribuere & pacificare ſignificat. Septuag. (qui hic paſſim multas ſententias tranſponunt, imo diverſas adduut) cap præced. v 27. ſic habent: *Accepæ apud Dominum viæ hominum juſtorum; per ipſos autem & inimici ſunt amici*.

Primò, Baynus ſic exponit: Inimicitias & odia inter ſeſe exercent homines, quòd Dei non quærant amorem, q. d. Fieri non poteſt ut fideles inter ſeſe ſint amici, qui Deum ut oportet non amant. Sin Deum amamus, inter nos amicitia facilè coibit. Charitas enim qua amamus Deum, extendit ſe ad proximum: facit enim ut propter Deum amemus & proximum quaſi Dei imaginem. Igitur ſi in utraque diſſidentium parte excitetur charitas & amor Dei, idem flectet utroſque, utpropter Deum ament ſeſe invicem, pacemque ineant. Sin autem una pars amet Deum, altera obſtinatè eo odio perſeveret, prior talem quæret pacem, latagetque adverſam partem pacificare & G

ſibi conciliare quoad poterit; ut ſit hypallage, q. d. *Inimicos quoque eius convertet ad pacem*, id eſt, juſtus amans Deum pacem ſuam & amorem convertet quoque ad inimicos, hoc eſt, diliget inimicos propter Deum, tatagetque eos ſibi pacificare, ut pacem cum eis ineat & colat. Quocirca Demoſthenes homines juſtos, æquos & placidos vocabat *coagulum civitatis*: quia ſicut coagulum ſtringit & unit lac ex le liquidum & fluidum: ſic juſtus omnium tam amicorum quàm inimicorum animos pace & concordia ſtringere, atque tam ſibi quàm inter ſe unire ſtudet.

Deus iuſtis amicos iuſtos inimicos facit Cauſa Prima.

Secundò, ſimpliciùs & germaniùs. q. d. Cùm quis ſtudet per omnia placere Deo, fit ſæpè ut Deus viciſſim inimicos eius placet, & ad pacem convertat, ut cupiant ipſi placere, ſicut ipſe placet Deo. idque ſimplici de cauſa. Prima eſt, quòd inimici videant ſe non poſſe prævalere contra eos qui Deum amant, & quos viciſſim Deus amat, protegit & propugnat. *Secunda*, quòd virtus & pietas ubique ſint amabiles, omnéque etiam hoſtes rapiant in tui amorem & admirationem: quo fit, ut, cùm inimici vident tuum adverſarium virtute præditum, ſincerum, ſanctum, cogantur eum amare, pacemque eum eo redintegrare. Unde Beda ſic explicat: *Tanta eſt ſanctitas, inquit, divinæ religionis, ut eam plerumque etiam qui feris ſunt veneratione habeant: & quos perfecte Deo ſervire perſpexerint, cum his pacem habere quantum ad religionis diſcrepantiæ incipiant.* *Secunda.* *Tertia.* Tertia, quòd Deus, in manu ſua habeat corda inimicorum, ut ea ad amorem vel odium flectere poſſit prout vult. Cùm ergo juſtis amicis ſuis optimè velit, flectit corda inimicorum, ut cum amicis ſuis pacem cupiant & colant. Denique Deus eſt eorum amoris & amicitiæ: quare ſicut in centro coeunt & uniuntur omnes lineæ circuli in duas æquales partes ſecantes; ſic in Deo uniuntur omnes amici æque ac inimici. Sicut enim centrum in ſe unit omnes lineas, licet ſibi adverſas; ſic Deus amicat & conglutinat homines quoſlibet, etiam ſibi invicem inimicos. Dico ſæpè id fieri, non temper: nam videmus juſtos ſæpè ab æmulis continuas perſecutiones pati, uti paſſi ſunt fideles & Martyres primis trecentis Eccleſiæ annis à Netone uſque ad Conſtantinum. *Quarta.*

Exemplum huius ſententiæ clarum eſt in Salomone, cui Deus omnes vicinorum gentium & populos, etiam hoſtiles, vel ſubiecit, vel fœderi ſociavit: unde ipſe vocatus eſt *Salomon*, id eſt pacificus: quia pacem cum omnibus tam inimicis quàm amicis pacem habuit, 3. Reg. 10. v. 23. Ruſſum patet illud in Davide, cui Saul aliquoties reconciliatus eſt, Deo cor illius ob merita Davidis commovente. In Tobia item, qui quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi gratiam Deus in conſpectu Salmanaſar regis, ut patet Tobiæ 1. Paret idem in Aſſuero, coram quo Eſther & Mardochæus, & per eos populus Judaicus, invenit gratiam. In Joſeph item, Daniele, & in tribus pueris. Item in Alexandro Magno & Jaddo ſacerdote; cujus hiſtoriam videre eſt apud Joſephum libr. 11. de Antiqu. Judaic. cap. ult. Sed omnium maximè in populo Chriſtiano, cujus inimicos reges & principes poſt oualtas perſecutiones Deus tandem pacificavit cum eo, ita ut non tantùm à perſecutione ceſſaverint, ſed etiam jugo fidei ſeſe ſubmiſerint.

Docet ergo, hac gnome, Primò & ante omnia fideli quærendum eſſe amorem & cultum Dei, ut ei per omnia placear, etiamſi propterea hominibus diſpliceat, dicatque cum Apollolo: *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem*: tum quia placere Deo longè melius eſt quàm placere hominibus: ac diſplicere Deo longè deterius & pernitioſius eſt quàm diſplicere hominibus: tum quia Deus facilè poteſt, & ſæpè ſolet amicis ſuis inimicos convertere ad pacem, uti gentes Chriſto & Apoſtolis inimicas convertit ad pacem, fidem & obedientiam. Ac parentes qui initio obſtiterunt filiis Religionem ingredientibus; ſæpè converti, ut vita deinde filiorum pietate, profectu & ſanctu, eoſdem præ ceteris liberis ament.

Docet Secundò, efficax & optimum medium ad conciliandos hoſtes eſſe, ſi priùs nobis conciliemus Deum. Deus enim in manu ſua habet corda hoſtium: quare ſi eius benevolentiam nobis conciliemus, facilè ipſe hoſtes nobis conciliabit, præſertim ſi id inſtanter ab eo flagitemus: Deus enim facit voluntatem timentium ſe, & obedientibus ſibi quaſi obedit, ceteraque omnia, quin & hoſtes ipſos, facit obedire. Adde, Deum in lege veteri peculiariter A promiſiſſe Judæis, ſi legi ſuæ obedirent, Victoriam de inimicis & pacem ſtabilem, Exodi 23. 27. & Levit. 26. 6. & ſeqq.

Huc ſpectat axioma R. Simeon in *Pirke avoth*, id eſt in Apophth. patrum c. 2. *Ita voluntati Dei morem gere ſicut tuæ, imò relicta voluntate tua, illius arbitrio te ſubmitte: ſic enim & alios protinus tuis facies deſideriis & voluntatibus inſervire.* Deus enim, in cuius manu ſunt omnium voluntates, eas flectet, tibique faciet obſequentes.

Myſticè, q. d. Si per obedientiam ſubieceris te planè Deo, eiuſque legi & voluntati, ut ei per omnia placeas, fiet ut ſenſus quoque tui, appetitus, omnéſque vires animæ & corporis, ac præſertim cogitationes & rentationes, ſubdantur ſi menti & voluntati tuæ, ut eas facilè ſupprimas, compeſcas, eíque domineris, uti dominatus eſt eis Adam in paradiſo, quamdiu obedivit Deo; at ubi Deo rebellavit, mox rebellem ſenſit carnem & concupiſcentiam. Hæc eſt enim juſta lex talionis, ut, ſi te ſubdas tuo Superiori, ſubdantur tibi pariter inferiores tui: ſin Superiori rebelles, ſenſus pariter rebelles ſubditos tuos. Unde S. Auguſt. lib. 8. de Nuptiis & concupiſc. c. 10. *Iniuſtum enim erat, inquit, ut obtemperaret ſervo ſuo, id eſt à corpore ſuo, ei qui non obtemperaverat Domino ſuo.* Et lib. 2. Contra duas epiſt. Pelag. cap. 12. *Faciebat quippe hoc ordo iuſtitiæ, ut, quia eorum anima famulum corpus ſuum Domino acceperat, ſicut ipſa eidem Domino ſuo, ita illi corpus eius obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum ſine ulla reſiſtentia famulatum.* Et mox: *Nondum quippe animo rationali domina caro, inobediens exiſtebat Domino ſuo, ut pœna reciproca inobedientem experiretur carnem famulam ſuam, cum ſenſu quodam confuſionis & moleſtiæ ſuæ.* Et lib. 14. de Civit. cap. 15. *In illius peccati pœna, quid inobedientiæ niſi inobedientia retributa eſt? Nam quæ hominis eſt alia miſeria, niſi ut averſus eum ipſum obedientia eius liberet, ut, quoniam voluit quod potuit, quod non poteſt velit?* Imò Deus magnis Sanctis & amicis ſuis ſubiicit ſummos inimicos, tam ſuos quàm noſtros, puta dæmones, juxta illud Chriſti ad diſcipulos: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones; & ſuper omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit*, Lucæ 10. 19. Sic S. Antonius, S. Hilarion, S. Macarius, S. Franciſcus dominabantur dæmonibus, eoſque ab energumenis expellebant, ſibique ſubdebant.

Anima obediens Deo obedientes omnes.

C MELIOS EST PARUM CUM JUSTITIA, QUAM MULTI FRUCTUS CUM INIQUITATE.] Hebr. *Quam multi proventus abſque judicio.* Sed *judicium* Hebræis ſæpè ſignificat æquitatem: unde Noſter recutus Septuag. ſæpè vertit, *cum iniquitate*. Sic enim habent Septuag. & ex iis S. Hieron. in cap. 4. Eccleſiaſt. legit: *Melior eſt acceptio parva cum juſtitia, quam multa gemina cum iniquitate.* Pro *acceptio* græcè eſt ἀνάψυξις id eſt captura, occupatio, poſſeſſio. VERS. 8.

Primò, Baynus per *iuſtitiam* accipit eleemoſynam, q. d. Melius eſt modicum *cum juſtitia*, id eſt cum piis operibus & eleemoſynis, quàm multitudo fructuum *abſque judicio*, hoc eſt iniquè & ex rapina collectorum. Non enim prodeſſunt divitiæ in die iræ, niſi ex illis fiat juſtitia, id eſt opera miſericordiæ, quibus iniquitas redimitur, ut dixit vers. 6.

Secundò, ſimpliciùs & pleniùs, *juſtitiam* generatim accipias pro complexione virtutum, q. d. Satius eſt habere parvos fructus & opes cum virtute & ſanctitate, quàm multos cum iniquitate. quod dupliciter exponas. Primò, q. d. Satius eſt parvas opes ex labore juſto colligere, quàm multas ex iniuſto, v. g. per uſuras, fraudes & illicitos D contractus. Unde Vatabl. vertit, *puſillum quod cum iuſtitia poſſidet, præſtat proventibus immenſis iniquæ partis.* Secundò, q. d. Sat us eſt modicum cum juſta vita, quàm multum eum iniuſta & iniqua. Cauta eſt prima, quòd juſtitia & ſanctitas maius ſit bonum quàm omnes opes mundi: ſanctitas enim eſt bonum exlicite & divinum, adeoque ipſa eſt ſumma partieipatio Dei & divinitatis. Secunda, quòd qui modicum poſſidet cum juſtitia, gaudet animi pace, tranquillitate, lætitia, quæ omnibus mundi bonis antecellit, juxta illud Eccleſ. 4. 6. *Melior eſt pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore & afflictione animi.* Unde S. Hieron. *Eleganter*, inquit, *juſtitia requiem habet, iniquitas laborem.* Ex adverſo qui multa poſſidet iniuſtè & iniquè, perpetuis agitus conſcientiæ remorſibus & angoribus, item forenſibus litibus & moleſtiis, quæ omnem opum voluptatem exhauriunt & abſorbent. Tertia, quòd Deus, efficiat ut juſtus ex modico commodiùs, feliciùs & ſæpè *Modica opes iuſta præſtant magnis iniuſtis cum Cauſa Prima. Secunda. Tertia.*

ſæpè lautiùs vivat quàm iniquus ex multo: juxta illud cap. præced. v. 16. *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.* Vide ibi dicta. Et illud pſal. 36. 16. *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas;* quò alludit hic Salomon. *Melius* ergo *eſt parum cum juſtitia: melius*, id eſt feliciùs, quietiùs, lætiùs, ditius, copioſius, uberius eſt. Hoc eſt quod ait Chriſtus Matth. 6. 33. *Quærite primum regnum Dei, & juſtitiam ejus: & hæc omnia adjicientur vobis.* Ubi S. Chryſoſt. notat Deum voraſſe nimiam curam temporalium, ut certiùs eadem à Deo Deique providentia obtineamus: nimia enim ſollicitudo nos iis facit indignos; ſpes verò in Dei providentia repoſita efficit dignos. *Jubeo*, ioquit, *iſta non quæri & non curari, non quidem ne accipias, ſed ut abundantiùs accipias. Nam ſollicitudine afflictus, & curarum morſibus ſæpe diſcerpens, biſce bonis te facis indignum.*

Myſticè Beda; *Beati*, inquit Dominus, *pauperes: quia veſtrum eſt regnum cælorum.* Et iterum: *Væ vobis divitibus: quia habetis conſolationem veſtram.* Poteſt & ſic accipi: *Quia melius eſt in ſimplici converſatione Deo devote ſervire, quàm multis abundare virtutibus, verbi gratia, elemoſynis, orationibus, jejuniis, doctrina, caſtitate, ac proximorum facta deſpicere, & deſuna quaſi ſublimiter gloriari.*

Vers. 9. COR HOMINIS DISPONIT VIAM SUAM: SED Dominus dirigit gressus ejus] Hebr. *cor hominis cogitabit viam ſuam, & Dominus diriget* vel *firmabit greſſum ejus.* Pro *diriget* aliqui vertunt, *librabit*, ſed minùs rectè: oil enim tale ſignificat Hebr. כּוֹן *kachin.* Unde Septuag. *cor viri cogitat juſta, ut a Deo dirigatur greſſus ejus*; S. Cyprian. tract. de Zelo ſub finem, *& a Deo dirigentur greſſus ejus.* Sed quæ & qualia juſta cogitabit juſtus, ut diſponat viam ſuam? Audi ea tradentem S. Cyprianum ibid. *Habes*, inquit, *multa quæ cogites, paradiſum cogita, quò Cain non redit, qui zelo fratrem peremit. Cogita cæleſte regnum, ad quod non niſi concordes atque unanimes Dominus admittit. Cogita quod filii Dei hi ſolo poſſint vocari, qui ſint pacifici, qui naſcuntur cæleſti & legè divina ad ſimilitudinem Dei Patris & Chriſti reſpondeant adunati. Cogita ſub oculis non Dei ſtare, ſpectante, ac judicante ipſa converſationis ac vitæ noſtræ curricula decurrere: per venire nos hinc demum poſſe, ut eum videre cupiamus, ſi ipſum nunc videntem dilectamus actibus noſtris, ſi nos dignos gratia ejus & indulgentia præbeamus, ſi placituri ſemper in regno, in hoc mundo ante placeamus.*

Senſus Vulgatæ lectionis eſt, q. d. Homo cum generali Dei concurſu cogitat & diſponit opera naturalia; cum concurſu verò ejuſdem ſuperaturali cogitat & diſponit opera virtutum ſupernaturalia, quæ illi agenda incumbunt: at verò neuter concurſus Dei ſufficit, ut id quod cogitavit homo opere exequatur, ſed ad hoc opus eſt nova & ſingulari Dei gratia, quæ difficultates omnes in executione occurrentes ſubmoveat, vel complanet, vel ſuperet. Significatur ergo hic, quòd concurſus & gratia ſubſequens major ſit, magiſque neceſſaria quàm præveniens, juxta illud Apoſtoli: *Deus eſt qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate*, Philip. 2.

Secundò, Tigurina vertit, *cor hominis deliberat de via ſua*; Vatabl. *diligenter excogitat viam ſuam.* q. d. Hominis officium eſt diligenter, prudenter & ſollicitè præmeditari, quid ei agere conveniat, illudque Deo commendare: quòd ſi id, ut par eſt, fecerit eo modo quem paulò antè expoſui; ſanè Deus diriget, id eſt rite diſponet, ac fortunabit & proſperabit actiones ejus: ſcilicet efficiet Primò, ut illæ rectæ, prudentes & ſanctæ ſint; Secundò, ut felicem fortiantur effectum. Simile eſt quod de lingua dixit v. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Hinc aliqui Theologi ſic exponunt, quaſi dicat. Conſtitutus in gratia Dei poteſt per liberum arbitrium gratia imbutum proponere, Deum numquam lethaliter, imò nec venialiter deliberatè, offendere, caſtitatem ſervare, tentationes omnes ſuperare, ſed Domini eſt diriger greſſus ejus, hoc eſt, ſed id fine novo & quotidiano Dei auxilio præſtare non poteſt. Simile eſt in lingua: juſtus enim proponit Deum nonquam verbo otioſo aut noxio offendere; ſed indiget peculiari Dei auxilio, ut id re ipſa præſtet, ut ſcilicet non labatur in lingua, Deumque ullo ſermone offendat. Significat ergo Salomon, gubernationem linguæ & greſſuum directionem poſt propoſitum cordis eſſe à ſolo Deo: quia ſolius Dei eſt auferre omnia iorerna & æterna impedimenta, quæ gubernationem linguæ & directionem greſſuum impedire ſolent. Hæc ergo optimo jure dicitur gratia ſubſequens, qua homo opere ipſo confirmatur, & perficitur ſo bono propoſito, & ablatis impedimentis in eo usque ad opus conſummatum perſevetat. Ita ex S. Auguſt. Gabriel Vaiquez t. 2. tomo 2. diſp. 183. num. 50. Quocirca ita contra Pelagianos orare fideles docet Concil. Arauſic. cap. 2. *Largire*, inquit, *ſupplicibus tuis, ut cogitemus te inſpirante quæ vella ſunt, & te gubernante eadem faciamus.* Et Eccleſia in Secreta pro iter agentibus otat: *Et viam illorum præſidente gratia tua dirige & ſubſequente comitari dignetis.* Et S. Hieronym. dialog. 3. contra Pelag. *Jam*, ait, *in Domini poteſtate eſt, ut id quod cupimus, quod laboramus, quod nitimur, illius ope & auxilio implere valeamus.* Probat idipſum exemplo regis Aſſueri, qui variis cogitationibus diſtractus poſt epulas, quando ſomnus facilius obrepere ſolet; dormire tamen non potuit, ita diſponente Deo propter redemptionem populi ſui. Ubi novam agnoſcit gratiam, quoties opere eaequimur, id quod deſideramus, aut periculis imminentibus liberamur. *Gratia ſub ſequens manet.*

DIVINATIO IN LABIIS REGIS, IN JUDICIO NON ERRABIT OS EJUS] Pro *errabit* hebr. eſt נִשָּׂא *iſſal*, id eſt, ut vertit Aquila & Theodot. *non prævaricabitur os ejus*; Chald. *non mentietur*; Symmach. *non peccabit in via ejus.* Primò, aliqui hæc exponunt imperativè, q. d. Labia regis ſint veracia, ita ut in judicio nuo errent, nec illud in gratiam cuiuſpiam pervertant; ſed reſponſa ſententiæ eius ita ſint vera & certa, ut videantur eſſe oracula, ac rex ipſe ita ſit verax & fidelis neminem fallendo, omnibuque fidem datam præſtando, ut videatur ipſe eſſe fatidicus & fata decernens, inquit Aben Ezra, Iſidorus Clarius, & alii. Unde Vatabl. ſic vertit & explicat, *Velut divinatio eſt ſuper labia regis, id eſt divina quædam loqui debet.* Et Lyran. Divinatio, inquit, id eſt divinarum rerum lectio, ſit in oculis & labiis regis. Hoc etymon divinationis ridiculum & alienum eſt. Res tamen olim ſuit vera; ſic enim de rege ſancit Deus Deuter. 17. 18. *Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis hujus in volumine, &c. legesque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum.* Vers. 10.

Secundò, alii priorem partem accipiunt aſſertivè, poſteriorem imperativè. Unde Tigurina vertit, *oracula ſunt quæ de labiis regis procedunt dum pronuntiat: ne ergo prævaricetur os ejus:*

Tertio, Vatabl. rurſum ſic exponit, q. d. *Quando prophetia eſt in labiis regis, tunc in judicio non ſolet mentiri os ejus.*

Quartò, melius alii paſſim utramque partem accipiunt aſſertivè & abſoluté: hoc enim exigit verſio Vulgata, Septuag. Hebr. Chald. & ceteri interpretes. Verùm, qua ratione id verum eſt? Scimus enim Achab, Jeroboam, Manaſſem, alioſque reges impios erroneas & impias dictaſſe ſententias. Reſponden Salomon loquitur non de tyrannis, nec de regibus infidelibus & impiis, qualea fuere jam recenſiti; ſed de regibus fidelibus, piis, probus & juſtis, qui æquè & ſapienter regio munere funguntur, & regnum dignè adminiſtrant, uti veros regeo decet, qui probe regis officium exercent, omneſque regiæ obligationis oumeros explent. Hi enim ſunt vicarii Dei, & veluti dii quidam terreſtres, juxta illud: *Ego dixi dii eſtis, & filii Excelſi omnes*, pſal. 81. 6. Quibus proinde Deus peculiari ope aſſiſtit & cooperatur, ut ſubditos juſtè & ſapienter regant, juſtas leges ſancindo, & veras ſententiis ſuis dimendo. Senſus ergo eſt, q. d. Edicta, placita & ſententiæ juſti probique regis accipienda ſunt ut oracula Dei, cujus loco præeſt populo, quique ei in Deum & juſtitiam intento & defixo, velut vicario tuo aſſiſtit, ne in mandando vel judicando erret. Si enim tea edicta & ſententias ferat juxta leges & jura, ac ſi ſapientes conſiliarios in conſilium adhibeat, eorumque judicium ſequatur, ut que non erabit: quia ſemper & ubique conformabis ſe dictamini legum & ſapientum. Hoc autem dictameo eſt prudens, & practicè verum certumque. Porrò hæc ſenteotia maximè locum habet in rebus & ſententiis obſcuris, dubiis & perplexis, ſive ex ſint facti, ſive juris: quædam enim Juris decreta adeò obſcura ſunt, ut videantur eſſe ænigmata, quæ quaſi divinando reſolvere & interpretari debet rex vel Imperator. Ioiit ergo ſi tea ſapientum conſilio utatur Deumque invocet; utique is eum dirigat, ut veram juſtamque ſententiam proferat: uti aſſerit Salomon in ju-

dicto meretricum, qui infantem vivum veræ matri assignavit, eò quòd foleret in illa viscera amoris materni perspiceret, 3. Reg 3. 26. Tunc enim sententia regis quamdam divinationis speciem habet. Unde & prisci Romani judicium tei obscuræ & incertæ, v. g. uter accusatorum esset deligendus, vocabant divinationem. Causam dat Gellius lib. 5. c. 4. *Divinatio*, inquit, *judicium appellatur: quoniam divinare quodammodo judicem oportuit, quam sententiam ferre par sit*, &c. *quod in aliis quidem causis index ea quæ dicit, quæque argumentis vel testibus demonstrata sunt, sequi solet. In hac autem re cùm deligendus accusator esset, parva admodum & exilia sunt, quibus moveri index possit, & properet quinam magis ad accusandum idoneus sit, quasi divinandum est.* Hinc actio Ciceronis in Verrem vocatur divinatio. Simili modo de doctore quis dicere posset: Divinatio in ore doctoris: in doctrina non errabit os eius. Et de confessario: Divinatio in ore confessarii: in judicio contentiæ non errabit os eius. Idem dicas de consiliariis, Jurisconsultis, medicis, ac quarum vis artium professoribus. Si enim quisque artis suæ præcepta & dictamina sequatur, uti debet, in artis suæ exercitio non errabit. Huc spectat illud: *Sacerdotes vivant ut numina, loquantur ut oracula*: &, ut ait Malachias c. 2. 7. *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius quia angelus Domini exercituum est.*

Tacitè ergo Salomon hac tententia monet reges suæ dignitatis & officii, ut meminerint se Dei esse quasi internuntios & Prophetas, ac proinde summa prudentia, diligentia, moderatione & maturitate in judicando & præcipiendo utantur, ut divinæ videantur esse eorum sententiæ ac sanctiones. Vicissim monet subditos, ut decretis suorum regum & principum non secùs quàm oraculis divinis obtemperent, candidè ea interpretando & benignè amplexando, ac animosè ea defendendo & propugnando. Veritas huius tententiæ liquet ex codice Juris civilis, in quo extant leges Theodosii, Constantini, Valentiniani, Justiniani, &c. adeò justæ, prudentes & veræ, ut quot sunt decreta, rotidem videantur esse oracula. Similia sunt dicta Cyri apud Xenophontem, & Alfonsi regis Aragonum apud Æneam Sylvium & Panormitanum. Denique talia sunt apophthegmata regum apud Plutarchum.

Regis ergo vox & sententia vocatur *divinatio*. Primò, *Regis sententia oraculum. Primò.* quia apud omnes rata & firma est, tantæque auctoritatis, ac si esset quasi oraculum, cui refragari est nefas. *Secundò*, quia os regis est quasi os Dei: Deus enim per regem loquitur, leges fert, regitque populum. Rursum omnis lex regum derivatur à lege æterna, quæ est in mente Dei. Deus ergo est primus summusque legislator, qui per reges & principes leges & decreta sancit; hinc vocantur sanctiones quasi sancitæ à sancto Deo. *Tertiò.* Tertiò, quia ex jubet & ordinat de rebus futuris, sicut divini divinant futura. *Quartò.* Quartò, quia seges in ferendis legibus & sententiis prævident futura commoda vel incommoda, & juxta ea dicta & decreta sua moderantur. *Quintò.* Quintò, quia subinde res adeò obscuras & implexas decidunt, ut divinare videantur. Unde lib. 10 Cod. de Legib. ait Imperator: *Quis legum ænigmata solvere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui sibi legis latorem esse concessum est?* *Sextò.* Sextò, quia reges & principes sancti subinde fuerunt veri Prophetæ, uti fuit Moses, Josue, Samuel, David, Salomon, quorum proinde oracula extant in Pentateucho, libro Josue, Judicum, Regum. *Septimò.* Septimò, quia reges Judæorum, uti paulò antè dixi, debebant ex lege Dei & Deuteronomio judicare & regere populum. Eorum ergo decreta erant oracula Dei, utpote petita ex Deuteronomio. Denique *cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*, Proverb 21. 1.

Sciant ergo reges & principes se, ut bene regant, Deo niti, ab eoque regi debere, juxta illud Prover. 8. 15. *Per me reges regnant, & legum conditores insta decernunt*: ac proinde cum Deo per orationes crebras conversari, illique esse familiares assuescant, ut eius in regendo regno digna sese faciant organa & instrumenta. Orent ergo cum Salomone Sapient. 9. 4. *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam*, &c. *ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te: & erunt accepta opera mea, & dispensam populum tuum justè, & ero dignus sedium patris mei.* Quocirca Agapetus Diaconus in Admonitor. Justinianum Imp. ita admonet num. 9. *Sollicitam Imperatoris animam speculo modum abstergi oportet, ne divinis splendoribus semper consecrata, verumque distinctu judicia inde condiscat. Nihil enim adeò facit quæ perA agenda sunt conspicere, atque custodire animo perpetuo sinceram.* Hinc Moyses in dubiis omnibus consulebat Deum, eumque ex tabernaculo sibi respondentem audiebat. Eundem consulebat & audiebat David ceterique reges Israel per pontificem, *urim & thummim* inclusum, 1. Reg. 14. 17. & c. 23. 2. & c. 28. 15. Hinc & Gentium legislatores ut legibus suis pondus darent, finxere se cum diis colloqui, ut Lycurgus Spartanorum cum Apolline, Numa Pompilius Romanorum cum dea Ægeria, Minos Cretensium cum Jove, Zoroastres cum Numine, Zamolxis cum Vesta, Menas cum Mercurio, Mahomet cum angelo. Quare leges & edicta sua asserebant esse divinatione & deorum oracula.

Allegorice hæc tententia verissima est in Christo, qui est Rex regum, & Dominus dominantium, ac prima veritas, ut in judicio errare nequeat; sed omnia eius dicta sint divinationes & oracula. Ita Beda, *Illum*; ait, *significans regem, de quo infra est psal 71. 1. Deus judicium tuum regi da. Quæ est enim regum temperantia, qui numquàm errat in mandatis? ea cuius labiis est divinatio: quia non suorum solum modò sermones & facta arripit, sed & Gentilium vates, qui vulgò divini appellantur, quid scitè aut secùs responderint, illa tota mentis cautela discutiens.* Rursum Christus hanc dotem communicavit Pontificibus. Nam de Pontifice veteris testamenti ita sanctum est Deuter. 17. 8. *Si difficile & ambiguum apud te judicium esse perspexeris*, &c. *venies ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui fuerit illo tempore, quæsque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem*, &c. *Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio*, &c. *morietur homo ille.* Unde Caiphas licet impius, tamen quia pontifex, oraculum protulit, quòd expedit unum hominem mori pro populo, ut non tota gens pereat, Joan. 11. Multò magis ait sit Christus Pontificibus novi testamenti, ut in decretis fidei & morum non errent, uti docent Orthodoxi. Vide Bellarm. tract. de Pontifice.

Mysticè auctor libri de Essentia divinitatis, qui extat tom. 4. S. August. *Labia Domini*, inquit, *utriusque testamenti consonantia intelligantur, de quibus quoque testamentis in Proverbiis scriptum est: Divinatio in labiis eius: in judicio non errabit os eius*, q. d. Judicium de rebus fidei & morum petitur ex utroque testamento, novo scilicet & veteri, quæ sunt quasi duo labia Dei: ideoque illud certum est, & instar divinationis atque oraculi. Utrumque enim testamentum est Dei qui est Rex regum, oracullum.

PONDUS ET STATERA JUDICIA DOMINI SUNT Vars. lect. AT OPERA EJUS OMNES LAPIDES SACCULI] Ita legendum cum Roman. & Hebr. non *sæculi*, uti perperam legunt Beda & alii. Antiqui enim, ait Vatabl. designabant pondera lapillis, ideo *lapides* pro pondere accipiuntur: solebant autem asservari in sacculis. Hebr. *statera & bilances judicii Domini: & opus eius omnes lapides crumenæ.* Pro *pondus* enim hebr est פלס *palæs*, id est æquilibratio stateræ, lingula, annuslis, regula in bilance, vel id quod libripens manu tenet, dum libra tem ponderat. Radix enim פלס *palas*, significat æquilibrare, trutinare, rectificare, regulare. Unde aliqui vertunt, *regula*, vel *æquilibrium & bilances judicium Domini*. Jam Primò, Tigurin. sic vertit & explicat: *statera, bilanx, instrumenta Domini sunt: omnia pondera opus eius sunt*, q. d. ait Vatabl. Omnia quæ inventa sunt ad servandam justitiam inter homines, qualia sunt stateta, bilanx & pondera justa, non tam hominum inventa sunt quàm *judicia Domini*, id est justo Dei judicio constituta & sancita, ideoque sancta sancteque custodienda, ut qui ea violat non tam humana quàm divina statuta sacrilege violasse videatur. Deus enim justissimus, ad justitiam, indoque societatem & pacem, conservandam uter homines voluit & sanxit, ut pondera ceteraque justitiæ instrumenta sint æqua & justa. Favet Chald. qui vertit, *pondus & statera insta à facie Domini sunt: & opera eius omnia pondera veritatis*, id est vera & æqua; & Aben Ezra, *Statera*, inquit, *& bilances judicii Domini sunt, id est propter Dominum sunt: ille enim præcepit, ut æque pondere & trutina justum unicuique tribuatur. Rursum Domino*, vel *Domini, sunt: hoc est Dominum eorum æquitate & rectitudine delectatur.* Sic & Caietan. Jansen. & Baynus. Hic sensus ex Hebræo valdè appositus & genuinus videtur. *Justi ponderum a Deo.*

Secundo, Septuag. vertunt, *momenta statera iustitia apud Deum: opera autem sint pondera iusta*; Symm. *pondus & statera iustæ apud Deum*, &c. Theodot. *opera eius omnia pondera marsupii.* Quod auctor Catenæ Græc. sic explicat: *Non quo-*

Digitized by Google

vis modo iuſtas eſt Deus; ſed ita iuſtas & æquas, ut omnia eius opera ad amuſſim, & quaſi ad libellam ſint redacta. Ut illa enim, quæ ad bilancem expenduntur, ad eam rediguntur æqualitatem, ut nullum prorſus exceſſum aut defectum admittant: ita omnia opera Dei ad juſtum pondus exactiſſime ſunt facta.

Tertiò, Syrus vertit, *bilances ſtatere iudicium Domino; omnia opera eius pondera veritatis*; & Noſter, *pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt*. Licet enim in Hebræo ſit io geoirivo: *ſtatera* vel *bilances iudicii Domini ſunt*, tamen in re hoc idem eſt quod, *pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt*. Nam *bilances iudicii* vocantur *iudicia Dei* in ſtatera & bilancibus juſtitiæ ad amuſſim librata & examinata, hoc eſt juſtiſſima & æquiſſima. Ergo *bilances iudicii*, id eſt *iuſta*, ut vertit Symmach. ſunt ipſa judicia Dei juſtiſſima: aut per hypallagen, *ſtatera & bilances iudicii* vocatur judicium ſtateræ, id eſt in ſtatera & bilancibus appenſum & libratum: tale enim eſt omne Dei judicium & opus, quod undequaque juſta tua habet libramenta. Denique Hebræi ſubinde per antiptoſin ſumunt regimen genitivi pro nominativo abiolluto, putà *ſtatera iudicii*, pro *ſtatera iudicium Domini eſt*.

Jam R. Salomon ſic exponit, q. d. Judicia Domini ſunt pondus, id eſt juſtitia mortalium, & crimina à Deo velut pondere & ſtatera, juſta libranrur. R. Levi verò hæc refert ad v. præced. *Divinatio in ore regis, in iudicio non errabit os eius*. Mens enim, inquit ipſe, eſt inſtar regis in homine. Mens ergo erit veluti divina & divinans, ut in judicio non erret, ſi pondus & ſtatera eius ſint judicia Domini, id eſt, ſi recto rationis pondere & libratione examinet & judicet, quid coram Deo juſtum ſit; quid ſcilicet bonum ſit, quid malum; quid Deo gratum, quid ingratum; quid temporaneum & vanum, quid æternum & ſolidum: ut caduca ſpernat, & æterna ſectetur. Verùm hoc ſymbolicum eſt & myſticum.

Igitur ad literam ſenſus eſt, q. d Dei judicia, ſive propriè dicta, ſive quæ metonymicè vocantur *indicia & iuſtificationes*, quia æqua & juſta, putà ipſa Dei mandata & præcepta, ſuor pondus & ſtatera, id eſt exactiſſima & juſtiſſima, perinde ac ſi ad amuſſim & æquilibrium in ſtatera appenſa forent: ſic enim re vera appenſa & librata ſunt in ſtatera judicii, mentis & cenſuræ divinæ. *Ea opera eius omnes lapides ſæculi*, id eſt, opera Dei paria & ſimilia ſunt omnibus lapidibus ſæculi, id eſt quibuſvis ponderibus etiam ad amuſſim exactis & juſtis, quæ pondera olim erant lapides qui ad ponderandum ſervabantur in ſæculis; quia ſcilicet omnia Dei opera ita perfecta & exacta ſunt, ut nihil eis addi vel detrahi poſſit. Ita Beda, Lyran. Hugo, Dion. & alii paſſim.

Judicia Dei multa.

Primò.

Porrò *iudicia* Dei propriè dicta ſunt varia: Primò, ſunt ſupplicia, quæ juſtè Deus peccatoribus ad menſuram ſcelerum admittit & infligit. Unde Mauricius Imper. ob ſcelera à Phoca cum filiis occiſus, moriens pœnitentique exclamabat: *Juſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.*

Secundò.

Secundò, ſunt præmia, quæ juſtis tum in hac vita, tum in futura pro menſura meritorum Deus rependit.

Tertiò.

Tertiò, ſunt variæ conditiones, ſtatus & ſortes hominum, v. g. quòd hic ſit pauper, ille dives; quòd hic ſit æger, ille ſanus; quòd hic ſit felix, ille infelix; quòd hic ſit rex, ille plebeius; quòd hic ſit doctor, ille idiota; quòd hic ad imum, ille ad medium, iſte ad ſummum gratiæ gradum provehatur, fiatque Apoſtolus & Martyr, &c. Hæc omnia, ſi homines ſpectes, videntur fortuita, ſortes & caſus; at, ſi Deum earum auctorem reſpicias, ſunt judicia, id eſt juſto judicio librata & diſtributa. Unde myſticè Beda legens *ſæculi*, pro *ſæculi*. *Lapides ſæculi*, inquit, *iuſtos & fide fortes appellat; quales eſſe deſiderabat Apoſtolus Petrus eos, quibus admonens dixit. Et vos tamquam lapides vivi ſuperædificamini in domum ſpirituales. Nullus igitur ab initio ſæculi ſua virtute electus, & cœleſti ædificio aptus eſt: ſed eius potius opere, qui omnia in pondere & menſura & numero conſtituens, unicuique, ſicut voluit, menſuram fidei & gratiarum diſtribuit.*

Quartò.

Quartò, ſunt tentationes & tribulationes: has enim juſto judicio ita librat Deus ut viribus hominis tum naturæ, tum gratiæ congruant & commenſæ ſint, ut ſerendo ſint, juxta illud 1. Corinth. 10. 13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis; ſed faciet cum tentatione proventum.* Rurſum, ſicut in libra ſi in una bilance pondus imponas, altera priùs depreſſa attollitur: ſic Deus onus tribulationis corpori & portioni animæ inferiori imponit, ut pars ſuperior & mens priùs in terram & rerrena depreſſa, ſeſe elevet & attollat ad Deum & amorem cæleſtium. Inſuper ſicut aurum igne excoctum in libra appenditur: ſi enim in ea æquale dat pondus, quod habuit ante ignis exameo, ſignum eſt fuiſſe purum, nec quidquam habuiſſe ſcoriæ: hæc enim igne conſumitur; itaque conſumpta auri pondus imminuit; ſin inæquale & minus reddit pondus, ſignum eſt fuiſſe impurum & ſcoria mixtum; ignis enim ſcoriam excoquens quantum ſcoriæ, tantum & ponderis auro ademit. Sic pariter Deus tentatione & tribulatione exploxat juſtorum robur & conſtantiam: ſi enim oihil de ea in tentatione juſtus deperdat, ſignum eſt illam fuiſſe puram & ſolidam: ſin aliquid illi teoratio detrahat, ſignum eſt illam fuiſſe mixtam & infirmam; quantum enim ſui roboris deperdidit, tantum infirmitatis & miſturæ amoris carnalis habuit. Unde Job c. 31. 6. *Appendat me*, inquit, *in ſtatera iuſta, & ſciat Deus ſimplicitatem meam*; Hebr. & *videat perfectionem* vel *integritatem meam.*

A

B

C

D

ABOMINABILES REGI QUI AGUNT IMPIE: QUONIAM JUSTITIA FIRMATUR SOLIUM] Hebr. *abominatio regum facere impietatem: quia in iuſtitia firmatus* (Chald. *dirigitur*) *ſolium*; Septuag. *abominatio regibus qui facit mala: cum iuſtitia paratur ſolium principatus.* A Deo deſcendit ad regem, qui eſt viva Dei in terris imago, q. d. Rex, qui veri regis munus & decus implet, imitatur Deum; ſicut enim Deus in ſuis judiciis & operibus eſt juſtiſſimus, ita viciſſim rex ſapiens & probus abominatur omnem iniuſtitiam & impietatem cum iis qui eam operantur, ac proinde juſtam io eos exercet vindictam, bonis & vita eoa mulctando, ut probos ab eorum ininriis & ſcandalis defendat & tueatur. Rationem à priori ſubdit, dicens: *Quoniam iuſtitia firmatur ſolium: iuſtitia*, id eſt juſta vindicta impiorum, & juſtis præmiis piorum, quo ſit ut omnia iniuſtitia & impietas è regno exulet, ac juſtitia pietaſque dominetur & triumphet. Sic enim & regna & reg. s in regnia firmantur & proſperantur: rum quis. Juſtitia eſt cauſa pacis, concordiæ, commerciorum, opum & bonorum omnium: tum quia Deus reges & regna, in quibus viget juſtitia, roborat, ditat & proſperat. Hinc ſolium Salomonia gradatim à doodecim leonibus ex auro elaboratis ſuſtentabatur, 3. Reg. 10. Leones enim ſunt ſymbolum fortitudois, ac robuſtæ juſtitiæ & vindictæ in impios. Significabant ergo Salomonem fortitudine juſtitiæ, perque robuſtas vindictas impiorum quaſi per gradus aſcendiſſe ad regni ſolium, in eoque confirmari & roborari. Salomon eoim initio regni occidit Joab, Semei, Adoniam, aliaſque, quorum ſcelera punire nequiverat David, ſed eorum vindictam moriens commiſerat Salomoni. 3. Reg. a juxta illud Prov. 20. 26. *Diſſipat impios rex ſapiens, & incurvas ſuper eos fornicem.* De quo ibidem plura. Ex adverſo reges, qoi noo tam regis qoàm tyranni vitam agentes, amant ſoventque impios, & ſeſe & regna evertunt, ut patet in omnibus regibus Iſrael ſchiſmaticis à primo rege Jeroboam uſque ad ultimum Oſee. lege lib. 4 Regum.

VOLUNTAS REGUM LABIA JUSTA: QUI RECTA LOQUITUR, DILIGITUR] Ita legendom com Rom. Hebr. Græcis, non *dirigetur*, ut legit Beda & alii, q. d. *Qui recta loquitur, rectis paſſibus dirigetur in vitam æternam*, ait Beda. Hebr. *beneplacitum* (ita Aquila & Theodor.) vel *benevolentia regum labia iuſtitiæ*: & *loquens recta diligetur*; vel, ut Vatabl. *placens regibus labia iuſta, & recta loquentem amant*; Sept. *accepta regi labia iuſta, & ſermones rectos diliget*; Chald. *& verbum rectorum diligitur*; Syrus; *diligit*. A factis deſcendit ad verba, q. d. Sicut rex ſapiens & probus odit iniuſta opera, amat juſta; ita pariter odit iniquos ſermones, juſtos amat & recta loquentes diligit, colit & exaltat. Deſcribit ideam veri regis: ſignificat enim non quales reges ſint, ſed quales eſſe debeant. Multi enim reges & principes in aulis habent adulatores, parafitos & hypocritas, qui eum improbi ſint, fimulant ſe probos, ut palpando & adulando principibus, ab eis ad oper & dignitates avehantur. Hi non juſta, nec recta ſed blanda, & ea quæ principum concupiſcentiæ & ambitioni jucunda accidere ſciunt, loquuntur: quare eos ſecum trahunt in ſcelus & ruinam. Unde Alfonſus Aragonum rex, teſte Panorm. lib. 3. de eius geſtis, adulatores comparabat lupis. Nam ſicut lupi titillando & ſcalpendo aſinos vorare ſo-

VERS. 13.

lent, ſic adulatores blanditiis ſuis ac mendaciis pernicie principibus intendunt. Conſtantinus verò Imper. aſſentatores & parаſitos vocabat tineas & tonſores palatii, teſte Nicephoro, aliique Scholiaſte hor. 8. c. 54. Audi Senecam epiſt. 23. *Menſtrabo tibi enim rei inepta laborans magna faſtigia: & quid ex his poſſit intelligi: Unum ſcilicet qui verum dicat: dum nemo ex animi ſententia dicit aut judicat, ſed adulandi certamen eſt unum omnium officium.*

Monet ergo Salomon hic reges, ut adulatores, qui blanda, ſed noxia ſuggerunt, quaſi peſtes devitent; accerſant verò ſibi viros juſtos, graves, probos, qui vera, juſta, recta conſilia ſuggerant, etiamſi principibus ſubinde inuconda, ac vera & moleſta accidant. Viriſſim ſubiungens, *Qui recta loquitur, diligitur*, monet conſiliarios & auſicos, ut recta & ſana, licet auſtera, principibus dent conſilia: eſto enim initio eos experturi ſint minùs benevolos & faventes; tamen comperta tandem eorum ſinceritate, fide & veritate principum amorem ſibi conciliabunt, ac prior auſteritas in benevolentiam, averſio in gratiam, horror in dilectionem convertetur. Ex adverſo ſi eis adulando blanda pro ſalutiferis, ficta pro vetis ſuggerant, eòque hæc fictio, ut fit, deprehendetur, eorum indignationem, indeque mortem incurrent. Nam ut ſequitur: *Indignatio regis, nuntii mortis.* Unde auctor Catenæ Græcor. hic explicat: *Et Chriſto Domino, & regi cuicumque fideli & probo labia juſta ſunt accepta. Nam & veritatem fides habere, & juſtitiæ incumbere, vel ſunt quæ ad regis regnique promotionem plurimum faciunt. Si ergo rex es, regem Chriſtum imitare: quòd ſi illum imitari non conaris, utique veri regis nomine non es dignus, neque juſtum illius judicium evades. Neque enim privatorum tantum hominum judex eſt Chriſtus, verum etiam regum & principum.*

Myſticè Beda: *Reges*, ioquit, *dicit ſanctas, qui vicijs principaliter imperare, & virtutibus animo quaſi obſequentium comitum cuneis ſtipari conſueverunt; de quibus Dominus: Multi, inquit, Prophetæ & reges cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt*, Luc. 10. *Alioquin reges terreni multum ſæpe labia juſta deteſtantur, ut Herodes Joannis: propter quod eum capite punivit.*

Vers. 14. INDIGNATIO REGIS, NUNTII MORTIS: ET VIR SAPIENS PLACABIT EAM.] Hebr. *ira regis legati mortis; & vir ſapiens expiabit illam*; Septu. *furor regis nuntius mortis: & vir ſapiens placabit eum*; Chald. *indignatio regis angeli mortis ſunt: & vir ſapiens extinguet eam*; R. Salomon, *regis indignatio eſt velut nuntius necem nuntians*: vel *eſt velut qui ad mortem inferendam à rege mittitur*; Abeo Ezra, *regis ira eſt velut angelorum mortis indignatio, qui impiè interficiendi dicuntur.* R. Levi hanc ſententiam nectit præcedenti, q. d. Rex cùm videt ſe ab adulatore vel hypocrita blanda, ſed iniuſta & noxia ſuggerente deceptum, eumque falſa pro veris, damnoſa pro utilibus ſuaſiſſe, ob eiuſmodi fallaciam vehementer iraſcitur & indignatur, adeò ut hæc ira ſit velut deſtinatio ad mortem, imò mortis index & nuntius. Jam

Primò, noſter Salazar mortem regis ipſius indignantis accipit, quaſi Salomon reges abſterreat ab indignatione, quòd illa ſibi ipſi mortem præſagiant & accerſant, q. d. *Indignatio regis nuntii mortis*, id eſt, rex ille, qui ob leves cauſas indignari & in ſuos ſævire ſolet, manifeſtiſſimam ſuæ mortis præſenſionem habet: nam ſubditi ſævitiam & difficiles principis mores ægrè ferentes illum ſæpiùs aut veneno, aut proditione, aut ſeditione oborta de medio tollunt.

ET VIR SAPIENS PLACABIT EAM.] Id eſt, cùm regem tanto diſcrimini ira obiiciat, utique vir qui ad regnum ſapientiam affert, iram ſuam temperat, atque mitem & facilem & clementem ſe ſubditis præbere ſtudet: clementia enim atque facilitas morum ante alia principem tuentur, adeò ut nullum vel copioſius vel fortius ſatellitium principibus adeſſe poſſit, quàm humanitas & clementia, ut docet Plato in 1. dialogo de Regno, circa medium. Alii paſſim communi conſenſu mortem non regis irati, ſed eius cui rex iraſcitur, intelligunt. Unde

Secundò, Hugo cenſet moneri hic reges, ne indignationem ſuam in quemptam conceptam extertùs oſtendant, eò quòd hæc oſtenſio miniſtris regis illi gratificari volentibus ſit occaſio & ſtimulus, ut necem ei, cui rex eſt iratus, denuntient, imò re ipſa inferant; ut deinde eam regi annuncient, itaque eius gratiam ſibi concilient. Exempla dat Hugo: Primò quidem illius, qui Davidi *Saulis regis* mortem denuntiavit: & alterius qui necem Isboſeth eidem detulit: neuter quidem impune. Eorum tamen animus erat regis indignationi obſequi: neque enim mitiſſimos illius motes noverat. Accedit etiam facinus illud à miniſtris Henrici II. Anglorum regis in D. Thomam Cantuarienſem admiſſum, qui ut regis ſui furori obſecundarent, ſanctiſſimum Pontificem crudeliter peremerunt. 2. *Reg.* 1. 15. 2. *Reg.* 4. 12.

Tertiò, planè & ſimpliciter, q. d. *Indignatio regis eſt nuntii*, id eſt nuntius (eſt enallage numeri) *mortis*, ei qui regem offendit, eique indignationem concivit: ſicut è contrario hilaritas regis eſt nuntius & index vitæ lætæ & honoratæ, ut dicitur v. ſequ. Salomon enim ſicut v. præced. oſtendit, quid regi placeat vel diſpliceat, ſic hoc verſu congruè ſubnectit quanti æſtimandum ſit regi placere vel diſpliacere, puta quanti æſtimanda ſit regis indignatio vel benevolentia, omnium quòd hæc vitæ, illa mortis ſit cauſa & præmuntia, ut ſubditi discant regem timere, colere & obſervare, ait auctor Catenæ Græcor. Regum enim ira gravis & acerba eſt, tum quia cenſent majeſtatem regiam ſummè eſſe colendam; unde ſi quis eam vel in minimo lædat, graviter indignantur, & quaſi proculcatæ majeſtatis ſuæ ſcrem vindictam parant: tum quia iræ junctа eſt poteſtas: habet enim ſummam poteſtatem in vitam & necem omnium: poteſtas ergo acuit iram. Unde Chald. & Septu. vertunt, *ira regis eſt angelus mortis*. Angelus autem mortis in Scripturis dæmonem ſignificat, qui ſolet mortis eſſe nuntius, imò carnifex, q. d. *Ira regis angelus mortis*, id eſt, ira in rege dæmon quidam eſt voluntarius, illum ad ſævitiam & crudelitatem impellens. Et tanè multi locum illum 1. Reg. 19. *Et factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul*, de iracundia interpretantur, quæ Saulem tam vehementer concitabat, ut ſimilis arreptitio curpiam fureret. Rurſum D. Baſilius in homilia: *Neque enim*, inquit, *enſis, aciei, neque ignis, neque horrendum aliquid animum ira inſomniantem ſatis compeſcere valebis; non magis quam à dæmonibus dæmoniacos, à quibus irati nihil nec forma, nec animi affectu differunt*. Et rurſus iram, *voluntarium dæmonem* appellat.

Senſus ergo, q. d. Indignatio vel furor regis eſt velut nuntii mortis, quia, ut illa, terrorem magnum incutit, inſtantemque mortem aut gravem aliquam ultionem portendit, ut Eſther cap. 7. patet in ira Aſſueri regis adverſus Aman. Sic & poſtea hic c. 19. 12. comparatur rugitui leonis: *Sicut fremitus, aut leonis, ita & regis ira*: ubi & ſubditur per antitheſin, quod cum ſequenti conſentit parabola: *Et ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas vitæ*. Quamvis autem gravis ſit & periculoſa ira regis, ſapientia tamen vinci poteſt & placari. Unde ſequitur: *Et vir ſapiens placabit eam*: quia ſcilicet ſapientis ſoo eloquio, aut ſolerti aliqua adinvétione iram regis contra ſe, vel alios, conceptam averſit & ſedat, ut patet de Joab 2. Reg. 14. qui per ſolertiam mulieris Thecuitæ ſedavit iram David contra Abſalom. Ita Janſen. Hoc facit gnome Bedæ in Proverbius: *Tempeſtas grandis eſt indignatio regis* Et illa Senecæ: *Ubi ira cum patientia habitat, ſalmen eſt.*

Apologus elegans capreæ & leonis furentis, in hanc rem extat apud Gabrium:

Leonem, inquit, *capreæ ut vidit furentem;*
O fatum ferarum, ait miſerrimum:
Si compos mentis intolerabilis es ſic,
Quomodo nunc furens non plena facies lacrymarum?

Affabilitas: quòd non operatur eum, qui poteſtatem habet, exaudire: nec prudentis ſit eum ad iram provocare, ſed illam omnino declinare.

Exemplum eſt in Domitiano Imper. quem ita pingit Plinius in Panegyr. Traiani: *In occurſu uſquequaque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, feminæ pallor in corpore, in oreamæ pudentiæ multo rubore ſuffuſæ, non adire quiſquam, non alloqui audebat, tenebras ſemper ſecretumque captantem, nec unquam ex ſolitudine ſua proferentem, niſi ut ſolitudinem faceret*: quibus de cauſis omnibus invulus, à ſuis tandem domeſticis obnixam crudelitatem interfectus eſt. Quocirca Plinius Domitiano opponens Trajanum, ita eius humanitatem & benevolentiam diſlaudat: *Cui*, inquit, *ex conviciis civium multa voluptas, provocande reddendæque ſervandi: & cuius non ſolùm datur videre cubiculum, ſed ipſum principem cernere in publico.* Quibus officiis ita populum ſibi devinxit, ut Optimi titulum ab eo adeptus ſit, ac novo Imperatori deinceps quaſi fauſti ominis gratulatione ab omnibus acclamaretur: *Augeſto feliciter, Traiano melius.*

Myſti-

Myſtic. Beda per regem accipit Chriſtum, cujus in die judicii ira in reprobos erit causa, ut ipſi dicturi ſint: *montibus & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: & quis poterit ſtare?* Apocal. 6. 16. Hæc ergo ira Chriſti erit reprobis nuntius mortis, cùm in eos detonabit ſententiam & tonitruum æternæ damnationis, dicens: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*, Matth. 25. 41. Sed vir ſapiens, qui ſe ſibi eret ſapienter prævenit iram & judicium Chriſti, ſatagitque ut in hac vita crimina caveat, vel, ſi quæ commiſit, ea per pœnitentiam deleat, ac ſtudet per omnia placere Chriſto; hic utique placabit ejus iram, eumque placidum & hilarem experietur in tremendo illo judicii die, ac ſubinde optatam illam vitæ ſententiam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione Mundi*, Matth. 25. 34.

Vers. 15. IN HILARITATE VULTUS REGIS, VITA: ET CLEMENTIA EJUS QUASI IMBER SEROTINUS] Hebr. *in luce faciei regis vita, & benevolentia ejus ut nubes ſerotinæ pluviæ*; Chald. *in luce vultus regis vita, & voluntas ejus quaſi nubes in ſerenitate*; Sytus, *ut nubes ſerotinæ*; Pagnin. elatè, *cùm illuxerit facies regis eſt vita; & benevolentia ejus, erit velut nubes ſerotina pluviæ*. Vatabl. *ſerenus vultus regis ita eſt, & gratia illius velut nubes imbris ſerotini*. Septuag. aliò abeunt, uti inferiùs oſtendam. Lux faciei eſt ſerenitas, lætitia, hilaritas faciei: horum enim in ſex & tympolum eſt lux. Pro *imber ſerotinus*, hebr. eſt מלקוש *ad malkos*, id eſt, *nubes* (in pluviam reſolvenda vel reſoluta) *ſerotina*.

Pluvia matutina & ſerotina, quæ.

Ubi Nota, in Paleſtina duplicem eſſe pluviam, unam in Octobri, cùm jaciuntur ſemina, ut illa humore pluviæ reſolvantur, & germinare incipiant; ac proinde hæc pluvia vocatur temporanea vel matutina: alteram in vere; cùm matureſcunt fruges, ut grana humore pluviæ alantur, grandeſcant & craſſeſcant; quæ proinde ſerotina dicitur, eſtque gratiſſima, jucundiſſima & utiliſſima, qualis eſt clementia regis. De duplici hac pluvia ſæpè dixi in Prophetis minoribus, & Jacobi 5. 7. Denique ſicut v. præc. mors, ſic & hìc vita vel regis ipſius, vel aliorum, cui rex hilarem vultum oſtendit, accipi poteſt.

Unde Primò, aliqui uti mortem, ſic & vitam regis accipientes ſic exponunt, q. d. Sicut rex iratum & truculentum vultum ſubditis oſtendens, eorum viciſſim iras in ſe provocat, ut ei necem machinentur: ſic viciſſim, ſi ipſe placidum, lætum & benevolum vultum ſuis exhibeat, omnes ſibi conciliat, omnium amorem ad ſe rapit, ut ejus vitam ſervare, protegere & propugnare etiam cum vitæ periculo ſatagant. Quare regis benevoli vita eſt in ſecuro, irati verò & ſæpe vita magno ubicitur diſcrimini. Secundò, & magis genuinè, vitam ſubditorum accipias: hoc enim exigit altera pars hemiſtichii: *Et clementia ejus quaſi imber ſerotinus*, ſubditos irrigans & exhilarans.

Rex tegat ſuos affectus?

Senſus ergo eſt, q. d. Lucidus, id eſt ſerenus, lætus hilariſque vultus regis ſubditos allicit, recreat, exhilarat, adeò ut eis vitam, id eſt florem lætitiamque vitalem, afflare videatur: ſicut vice verſa vultus iratus vel mœſtus regis ſubditorum animos conſternat, pavidos mœſtoſque efficit, ac velut mors quædam mœſtitiæ & mœroris eis aſpiret. Ratio eſt, tum quia rex eſt in populo id quod caput in homine: ſicut ergo tantillus & hilaritas, æquè ac infirmitas & moleſtia capitis, redundat in membra ſibi ſubjecta, eaque ſuam qualitatem imprimit: ſic pariter hilaritas vel ira & auſteritas regis ſubditos afficit, ſimilemque eis affectum imprimit. Quocirca docet Plutarch. in Politicis, principi regendos eſſe animi affectus, præſertim iras, metus, & mœrores, ne ſubditis eoſdem imprimat. Ita fecit Æneas in naufragii periculo, de quo Virg. 1. Æneid.

Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Secunda, quòd à regis amore, vel ira, vel odio pendeat ſubditorum vita vel mors: reges enim ſua poteſtate poſſunt & ſua voluntate cupiunt iis, quos amant, vitam prorogare; iis verò quos oderunt mortem inferre. Baynus cenſet eſſe metaphoram à luce auroræ, q. d. Sicut auroræ jam jam appetentis lux noctis tenebras diſcutit: ſic etiam jucunda regum facies mœrorem ac metum ex animis pellit, & ſimile puro atque ſereno cælo impetum effert. Audi Senecam lib. de Clementia: *Utrùm*, inquit, *mundi ſtatus gratior ſit, pulchriorque ſit ſerene & puro die; an cùm fragoribus*

A *crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies eſt elementis ac moderati imperii, quam ſereni ſubli atque nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebriſque obſcurum eſt inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaveſcentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcuſſa.* Hinc de Chriſto Rege regum dicitur pſal. 109. *Tecum principium* (hebr. *nedaboth*, græcè ἀρχὴ, id eſt, *principatus*) *in die virtutis tuæ: ex utero ante luciferum genui te*, Hebr. *ex utero ab aurora tibi eſt ros adoleſcentiæ tuæ*; Aquila, *à vulva, ab aurora orietur*, ſive *apparebit tibi ros puerilis tuæ*: ubi tos, æquè ac aurora, mentis voluptuſque Chriſti ſuavitatem, hilaritatem & dulcedinem ſignificat, ait R. Salomon.

Noſter Salazar cenſet potiùs metaphoram peti à luce Solis: nam ut ſol eſt oculorum, ſic cordis lumen eſt ſapientia. Riſum tex in terra eſt id, quod ſol in cælo & mundo. Rex ergo eum eſt ſol beneficentiæ, hilaritatis & vitæ toti regno, q. d. *In luce vultus regis vita*, id eſt, regis facies ſerena & benevola ſolem imitatur, eùm candidiſſimè lucet. Sicut enim ſol radiis ſuis cuncta fovet, & rebus omnibus vitam, riſum & lætitiam inſpirat: ſic etiam benevo-B lentia & gratia principis ſubditos erigit, & jucundam quamdam amœnitatem, amœnamque lætitiam illis affert, quos benevolè intuetur: contra ſeverus regis vultus eſt veluti ſol deficiens, qui hominibus rebuſque omnibus mœrorem, languorem, morbos ipſamque mortem affert. Audi Agapetum Diaconum ad Juſtinianum Imp. de officio principis: *Solis profectò partes ſunt illuſtrare radiis orbem: principis verò virtus eſt egenorum miſereri. Porrò ſola ipſo clarior eſt Imperator qui pius eſt: illa namque sodis ſuccedenti noctis; hic autem rapacitati pravorum non concedit indulgere quidquam: ſed lumine veritatis iniquitatis oculos coarguit.* Et Plutarch. in Moral. *Ut Deus in ſolo pulcherrimum ac jucundiſſimum ſui ſimulacrum conſtituit ſolem: ſic in rep. principem, qui prudentia, inſtitia, benignitate ſe erga omnes repræſentet.* Hinc Cyrus totius Perſidis fuit ſol: Cyrus enim perſicè ſolem ſignificat. Vide multas analogias regis & ſolis, quas recentui Iſaiæ 45. 1.

ET CLEMENTIA EJUS QUASI IMBER SEROTINUS] Comparavit regis hilaritatem auroræ, & Soli omnia illuminanti & vivificanti: nunc clementiam ejus, &, ut hebr. eſt, benevolentiam comparat pluviæ vernæ, quæ terram & fruges hiemis rigore ſqualentes, mœrentes & pene emortuas reſuſcitat, exhilarat, vivificat, faciſque ut terra in germina, frondes & flores erumpat, ac fructus omnis generis ſuaviſſimos & plurimos producat. Simili enim modo regis clementia, benevolentia & beneficentia, omnes tam divites quàm pauperes refovet, recreat, promovet, ac bonis omnibus locupletat, uti feciſſe Trajanum, Antonium, Conſtantinum, Theodoſium, &c. legimus in eorum Panegyricis & Vita. Vide Senecam lib. de Clementia uti lib. 2. cap. 8. celebrat Auguſti Cæſaris clementiam, qui L. Cinnam vitæ ſuæ inſidiantem in gratiam recepit: *Vitam tibi*, inquit, *Cinna iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat, Contendamus, utrùm ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc datulis altero conſulatum, queſtus quòd non anderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumque habuit, heres ſolus ſuis illi. Nullis ampliùs inſidiis ab ullo petitus eſt.* Porrò Septuag. pro פנה *pene*, id eſt vultus, in ſuo codice legentes בנו *beno*, id eſt filii, ſic vertunt, *in lumine vitæ regis fi-*D *lius; qui autem valde accepti ſunt ei, quaſi nubilum ſerotinum*, ſic enim legunt Complut. & Romani; quod auctor Catenæ Græc. ſic clarius reddit, ſicque tropologicè exponit: *Filius regis verſatur in luce vitæ: quos autem ille ſocijs, ſunt inſtar nubis ſerotinæ. Qui in veritatis ſcientia ſecundum Chriſtum profecte edoctus eſt, regis aut Dei veritate filius appellari poteſt. Qui autem poſt Chriſti adventum ad fidem acceſſerunt, ſunt veluti nubes ſerotinæ, utpote ſirca ſæculi conſummationem ad Deum tandem adnuncti.* Alius: *Filius regis eſt diſcipulus Jeſu: aſſimilatur hic autem nubi ſerotinæ: quia multis bonis operibus commutatus eſt.*

Potiùs myſticè accipias hæc de Chriſto, q. d. Chriſtus filius regis æterni, puta Dei Patris, abeo accepit lucem vitæ. Primò, divinæ, eùm ab eo genitus eſt ab æterno; Secundò, humanæ, cùm Verbum caro factum eſt; Tertiò, omnis gratiæ in eadem incarnatione; Quartò, omnis gloriæ in reſurrectione. Hanc verò utramque vitam ſuis communicat: nam eis *qui valde accepti ſunt ei*, ipſe eſt *quaſi nubi-*

Quadruplex vita Chriſti.

lum

lent, ſic adulatores blanditiis ſuis ac mendaciis perniciem principibus intendunt. Conſtantinus verò Imper. aſſentatores & parаſitos vocabat tineas & forices palatii, teſte Nicephoro cuique Scholaſte hoc. l. c. 34. Audi Senecam epiſt. 23. *Monſtrato tibi cuius rei inopia laboramus magna faſtidia: & quid omnia poſſident, tibi deſit: Unum ſcilicet qui verum dicat: dum nemo ex animo ſententia dicit, amat quadat, ſed adulandi certamen eſt unum amicorum omnium officium.*

Monet ergo Salomon hic reges, ut adulatores, qui blanda, ſed noxia ſuggerunt, quaſi peſtes devitent; accerſant verò ſibi viros juſtos, graves, probos, qui vera, juſta, recta conſilia ſuggerant, etiamſi principibus ſubinde minuenda, levera & molеſta accidant. Viciſſim ſubiungens, *Qui recta loquitur, diligetur*, monet conſiliarios & aulicos, ut recta & ſana, licet auſtera, principibus dent conſilia: eſto enim initio eos experturi ſint minùs benevolos & faventes; tamen comperta tandem eorum ſinceritate, fide & veritate principum amorem ſibi conciliabunt, ac prior auſteritas in benevolentiam, averſio in gratiam, horror in dilectionem convertetur. Ex adverſo ſi eis adulando blanda pro ſalutiferis, ficta pro veris ſuggerant, cùm hæc fictio, ut fit, deprehenderit, eorum indignationem, indeque mortem incurrent. Nam ut ſequitur: *Indignatio regis, nuntii mortis.* Unde auctor Catenæ Græcor. ſic explicat: *Et Chriſto Domino, & regi cuicumque fideli & proba labia juſta ſunt accepta. Nam & veritatem fidei habere, & juſtitiæ membere, res ſunt quæ ad regis regnique promotionem plurimum faciunt. Si ergo vox ei, regem Chriſtum imitare: quid ſi illum imitari non conaris, utique veri regis nomine non es dignus, neque juſtum illius judicium evades. Neque enim privatorum tantum hominum judex eſt Chriſtus, verum etiam regum & principum.*

Myſticè Beda: *Reges*, inquit, *dicit ſanctos, qui vitiis principaliter impetrare, & virtutibus animæ quaſi obſequentium omnium cunctis ſtipari conſueverunt; de quibus Dominus: Multi, inquit, Prophetæ & reges cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt*, Luc. 10. *Aliquin reges terreni multum ſæpe labia juſta deteſtantur, ut Herodes Joannis: propter quod eum capite punivit.*

Vers. 14. INDIGNATIO REGIS, NUNTIS MORTIS: ET VIR SAPIENS PLACABIT EAM.] Hebr. *ira regis legati mortis; & vir ſapiens expiabit illam*; Septu. *furor regis nuntius mortis: & vir ſapiens placabit eum*; Chald. *indignatio regis angeli mortis ſunt: & vir ſapiens extinguet eam*; R. Salomon, *regis indignatio eſt velut nuntius necem nuntians:* vel *eſt velut qui ad mortem inferendam à rege mittitur*; Aben Ezra, *regis ira eſt velut angelorum mortis indignatio, qui impios internecioni dedunt.* R. Levi hanc ſententiam nectit præcedenti, q. d. Rex cùm videt ſe ab adulatore vel hypocrita blanda, ſed muſta & noxia ſuggerente deceptum, eumque falſa pro veris, damnoſa pro utilibus tuliſſe, ob eiuſmodi fallaciam vehementer iraſcitur & indignatur, adeò ut hæc ira ſit velut deſtinatio ad mortem, imo mortis index & nuntius. Jam

Primò, noſter Salazar mortem regis ipſius indignantis accipit, quaſi Salomon reges abſterreat ab indignatione, quòd illa ſibi ipſi mortem præſagiant & accerſant, q. d. *Indignatio regis nunc ſi mortis*, id eſt, rapit ille, qui ob leves cauſas indignari & in ſuos ſævire ſolet, manifeſtiſſimam ſuæ mortis præſenſionem habet: nam ſubditi ſævitiam & difficiles principis mores ægrè ferentes illum ſæpiùs aut veneno, aut proditione, aut ſeditione oborta de medio tollunt.

ET VIR SAPIENS PLACABIT EAM.] Id eſt, cùm regem tanto diſcrimini ira obiiciat, utique vir qui ad regnum ſapientiam affert, iram ſuam temperat, atque mitem & facilem & clementem ſe ſubditis præbere ſtudet: clementia enim atque facilitas motum ante alia principem tuentur, adeò ut nullum vel copioſius vel fortius ſatellitium principibus adeſſe poſſit, quàm humanitas & clementia, ut docet Plato in 1. dialogo de Regno, circa medium. Alii paſſim communi conſentu mortem non regis irati, ſed eius cui rex iraſcitur, intelligunt. Unde

Secundò, Hugo cenſet moneri hic reges, ne indignationem ſuam in quempiam conceptam exteriùs oſtendant, eò quòd hæc oſtenſio miniſtris regis illi gratificari volentibus ſit occaſio & ſtimulus, ut necem ei, cui rex eſt iratus, denuntient, imò re ipſa inferant; ut deinde eam regi anuntient, itaque eius gratiam ſibi concilient. Exempla dat Hugo: Primò quidem illius, qui Davidi *Saulis regis* mortem denuntiavit: & alterius qui necem Isboleth eidem detulit; neuter quidem impune. Eorum tamen animus erat regis indignationi obſequi: neque enim mitiſſimos illius motus noverat. Accedit etiam facinus illud à miniſtris Henrici II. Anglorum regis in D. Thomam Cantuarienſem admiſſum, qui ut regis ſui furori obſecundarent, ſanctiſſimum Pontificem crudeliter peremerunt. 2. Reg. 1. 15. 2. Reg. 4. 12.

Tertiò, planè & ſimpliciter, q. d. *Indignatio regis eſt nuntii*, id eſt nuntius (eſt enallage numeri) *mortis*, ei qui regem offendit, eique indignationem concivit: ſicut è contrario hilaritas regis eſt nuntius & index vitæ lætæ & honoratæ, ut dicitur v. ſequ. Salomon enim ſicut v. præced. offendit, quid regi placeat vel diſpliceat, ſic hoc vertu congruè ſubnectit quanti æſtimandum ſit regi placere vel diſpliscere. puta quanti æſtimanda ſit regis indignatio vel benevolentia, nimirum quòd hæc vitæ, illa mortis ſit cauſa & prænuntia, ut ſubditi dicant regem timere, colere & obſervare, ait auctor Catenæ Græcor. Regum enim ira gravis & acerba eſt, tum quia eorum majeſtatem regiam ſummè eſſe colendam; unde ſi quis eam vel in minimo lædat, gravitèr indignantur, & quaſi proculcatæ majeſtatis ſuæ acrem vindictam parant: tum quia iræ junctа eſt poteſtas: habet enim ſummam poteſtatem in vitam & necem omnium: poteſtas ergo acuit iram. Unde Chald. & Septu. vertunt, *ira regis eſt angelus mortis*. Angelus autem mortis in Scripta. dæmonem ſignificat, qui ſolet mortis eſſe nuntius, imò carnifex, q. d. *Ira regis angelus mortis*, id eſt, ira in rege dæmon quidam eſt voluntarius, illum ad lævitiam & crudelitatem impellens. Et ſanè multi locum illum 1. Reg. 19. *Et factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul*, de ira eundia interpretantur, quæ Saulem tam vehementer concitabat, ut ſimilis arrepetitu cuipiam fuiſſet. Rurſum D. Baſilius in homilia de ira: *Neque enim*, inquit, *enſis, aciès, neque ignis, neque horrendum aliquid animum ira immanſcentem ſiſte compeſcere valebis; non magis quam à dæmonibus dæmoni, à quibus erati nihil nec forma, nec animi affectu differunt.* Et rurſus iram, *voluntarium dæmonem* appellat.

Senſus ergo, q. d. Indignatio vel furor regis eſt velut nuntii mortis, quia, ut illi, terrorem magnum incutit, inſtantemque mortem aut gravem aliquam ultionem portendit, ut Eſther cap. 7. patet in ira Aſſueri regis adverſus Aman. Sic & poſtea hic c. 19. 12. comparatur rugitui leonis: *Sicut fremitus, ait, leonis, ita & regis ira*: ubi & ſubditur per antithеſin, quod cum ſequenti conſentit parabola: *Et ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius*. Quamvis autem gravis ſit & periculoſa ira regis, ſapientia tamen vinci poteſt & placari. Unde ſequitur: *Et vir ſapiens placavit eam*: quia ſcilicet ſapiens ſuo eloquio, aut ſolerti aliqua adinvétione iram regis contra ſe, vel alios, conceptam avertit & ſedat, ut patet de Joab 2. Reg. 14. qui per ſolertiam mulieris Thecuitæ ſedavit iram Davidi contra Abſalom. Ita Janſen. Huc facit gnome Bedæ in Proverbius: *Tempeſtas grandis eſt indignatio regis* Et illa Scœcæ: *Ubi ira cum patientia habitat, ſalmen eſt*.

Apologus elegans capreæ & leonis furentis, ſo hanc rem exſtat apud Gabriam:

Leonem, inquit, *caprea ut vidit furentem;*
O fatum ferarum, ait miſerrimum:
Si campos mentis intolerabilis es hoc,
Quomodo nunc furens non plena facies lacrymarum?
Affabilitas: quòd non aperiat eum, qui poteſtatem habet, excandeſcere: nec prudentia ſit eum ad iram provocare, ſed illam omnino declinare.

Exemplum eſt in Domitiano Imper. quem ita pingit Plinius in Panegyr. Traiani: *In occurſu viſuque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore ſuffuſa; non adoro quiſquam, non alloqui audebas, ſemebrat ſemper ſecretumque captantem, nec unquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi ut ſolitudinem faceres*: quibus de cauſis omnibus invius, à ſuis tandem domeſticis ob nimiam crudelitatem interfectus eſt. Quocirca Plinius Domitiano opponens Traianum, ita eius humanitatem & benevolentiam dilaudat: *Cui*, inquit, *ex convictu nivium multa eluptas, provocande vetandeque ſermones: & cuius non ſolùm domus videre cubiculum, ſed ipſum principem cernere in publico?* Quibus officiis ita populum ſibi devinxit, ut Optimi titulum ab eo adeptus ſit, ac novo Imperatori dum inceps quaſi fauſti omens gratulatione ab omnibus acclamaretur: *Augeſto ſalicior, Traiano melior.*

Myſti-

Mystice. Beda per regem accipit Christum, cujus in die judicii ita in reprobos erit tanta, ut ipsi dicturi sint *montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum; & quis poterit stare?* Apocal. 6. 16. Hæc ergo ira Christi erit reprobis nuntius mortis, cùm in eos detonabit sententiam & tonitruum æteroq; damnationis, dicens: *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus*, Matth. 25. 41. Sed vir sapiens, qui scilicet sapienter prævenit iram & judicium Christi, satagitque ut in hac vita crimina caveat, vel, si quæ commisit, ea per pœnitentiam deleat, ac studet per omnia placere Christo; hic utique placabit ejus iram, eumque placidum & hilarem experietur in tremendo illo judicii die, ac audiet optatato illam vitæ sententiam: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione Mundi*, Matth. 25. 34.

Vers. 15. IN HILARITATE VULTUS REGIS, VITA: ET CLEMENTIA EJUS QUASI IMBER SEROTINUS] Hebr. *in luce faciei regis vitæ, & benevolentia ejus ut nubes serotinæ pluviæ*; Chald. *in luce vultus regis vitæ, & voluntas ejus quasi nubes in serenitate*; Syrus, *ut nubes serotinæ*; Pagnin. clarè, *cùm illuxerit facies regis est vita; & benevolentia ejus, erit velut nubes serotinæ pluviæ*. Vatabl. *serenus vultus regis ita est, & gratia illius velut nubes imbres serotinos*. Septuag. aliò abeunt, uti inferiùs ostendam. Lux faciei est serenitas, lætitia, hilaritas faciei: horum enim index & tymbolum est lux. Pro *imber serotinus*, hebr. est מלקוש *ac malcos*, id est, *nubes* (in pluviam resolvenda vel resoluta) *serotina*.

Pluvia matutina & serotina, quæ.

Ubi Notæ, in Palæstina duplicem esse ploviam, unam in Octobri, cùm jaciuntur semina, ut illa humore pluviæ resolvantur, & germinare incipiant; ac proinde hæc pluvia vocatur temporanea vel matutina: alteram in vere; cùm maturescunt fruges, ut grana humore pluviæ alantur, grandescant & crassescant; quæ proinde serotina dicitur, estque gratissima, jucundissima & utilissima, qualis est clementia regis. De duplici hac pluvia sæpè dixi in Prophetis minoribus, & Jacobi 5. 7. Denique sicut v. præc. mors, sic & hìc vita vel regis ipsius, vel aliorum, cui rex hilarem vultum ostendit, accipi potest.

Unde Primò, aliqui uti mortem, sic & vitam regis accipientes sic exponunt, q. d. Sicut rex iratus & truculentum vultum subditis ostendens, eorum vicissim iras in se provocat, ut ei necem machinentur: sic vicissim, si ipse placidum, lætum & benevolum vultum suis exhibeat, omnes sibi conciliat, omnium amorem ad se rapit, ut ejus vitam servare, protegere & propugnare etiam cum vitæ propriæ periculo satagant. Quare regis benevoli vita est in tuto, lætâ verò & lævi vita magno obnoxia discrimini. Secundò, & magis genuinè, vitam subditorum accipias: hoc enim exigit altera pars hemistichii: *Et clementia ejus quasi imber serotinus*, subditos irrigans & exhilarans.

Rex regat suos affectus.

Sensus ergo est, q. d. Lucidus, id est serenus, lætus hilarisque vultus regis subditos allicit, recreat, exhilarat, ad. ò ut eis vitam, id est florem lætitiamque vitalem, afflare videatur: sicut vice versâ vultus iratus vel mœstus regis subditorum animos consternat, pavidos mœstosque efficit, ac velut mortem quamdam mœstitiæ & mœroris eis aspirat. Ratio est, tum quia rex est in populo id quod caput in homine: sicut ergo tristitia & hilaritas, æquè ac infirmitas & molestia capitis, redundat in membra sibi subjecta, eisque suam qualitatem imprimit: sic pariter hilaritas vel ira & austeritas regis subditos afficit, similemque eis affectum imprimit. Quocirca docet Plutarch. in Politicis, principi regendos esse animi affectus, præsertim iras, metus, & mœrores, ne subditis eosdem imprimat. Ita fecit Æneas in naufragii periculo, de quo Virg. 1. Æneid.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Secunda, quòd à regis amore, vel ira, vel odio pendeat subditorum vita vel mors: reges enim suâ potestate possunt & sua voluntate cupiunt iis, quos amant, vitam prorogare; iis verò quos oderunt mortem inferre. Baynus censet esse metaphoram à luce auroræ, q. d. Sicut auroræ jam jam appetentis lux noctis tenebras dilucidat: sic etiam jucunda regum facies mœrorem ac metum ex animis pellit, & similè puro atque sereno cælo imperium efficit. Audi Senecam lib. de Clementia: *Utrum*, inquit, *mundi status gratior oculis, pulchriorque sit serena & pura die; an cùm fragoribus nubibus omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est clementiæ ac moderati imperii, quàm serenitatis atque vitrei. Crudele regnum, tuebidum, tenebrisque obscurum est inter fremitus, & ad ejus nutum omnia expavescentes, nec eo quidem qui omnia tenebat inconcusso.* Hinc de Christo Rege regum dicitur psal. 109. *Tecum principium* (hebr. *nedaboth*, græcè ἀρχὴ, id est, *principatus*) *in die virtutis tuæ: ex utero ante Luciferum genui te*, Hebr. *ex utero ab aurora tibi est ros adolescentiæ tuæ*; Aquila, *à vulva, ab aurora oriente*, sive *apparente tibi ros pueritiæ tuæ*: ubi rus, æquè ac aurora, mentis vultusque Christi suavitatem, hilaritatem & dulcedinem significat, ait R. Salomon.

Noster Salazar censet potiùs metaphoram peti à luce Solis: nam ut soleat oculorum, sic cordis lumen est sapientia. Rursum rex in terra est id, quod sol in cælo & mundo. Rex enim est sol beneficentiæ, hilaritatis & vitæ toti regno, q. d. *In luce vultus regis vita*, id est, regis facies serena & benevola solem imitatur, cùm candidissimè lucet. Sicut enim sol radius suis cuncta fovet, & rebus omnibus vitam, risum & lætitiam inspirat: sic etiam benevolentia & gratia principis subditos erigit, & jucundam quamdam amœnitatem, amœnamque lætitiam illis affert, quos benevolè intuetur: contrà fevetus regis vultus est veluti sol deficiens, qui hominibus rebusque omnibus mœrorem, languorem, morbos ipsamque mortem affert. Audi Agapetum Diaconum ad Justinianum Imp. de officio principis: *Solis professò partes suas illustrare radiis orbem: principis verò virtus est ejus generum misereri. Porrò sole ipso clarior est Imperator qui pius est: illa namque cedit succedenti nocti; hic autem rapacitati pravorum non concedit indulgere quidquam: sed lumine veritatis iniquitatis occulta coarguit.* Et Plutarch. in Moral. *Ut Deus in cælo pulcherrimum ac jucundissimum sui simulacrum constituit solem: sic in rep. principem, qui prudentia, justitia, benignitate se erga omnes repræsentet.* Hinc Cyrus totius Persidis fuit sol: Cyrus enim perscè solem significat. Vide multas analogias regis & solis, quas recensui Isaiæ 45. 12.

ET CLEMANTIA EJUS QUASI IMBER SEROTINUS] Comparavit regis hilaritatem auroræ, & Soli omnia illuminanti & vivificanti: nunc clementiam ejus, &c, ut hebr. est, benevolentiam compatat pluviæ vernæ, quæ terram & fruges hiemis rigore languentes, mœrentes & penè emortuas resuscitat, exhilarat, vivificat, faciqueut terra in germina, frondes & flores erumpat, ac fructus omnia generis suavissimos & plurimos producat. Similiter enim modo regis clementia, benevolentia & beneficentia, omnes tam divites quàm pauperes refovet, recreat, promovet, ac bonis omnibus locupletat, uti fecisse Trajanum, Antoninum, Constantinum, Theodosium, &c. legimus in eorum Panegyricis & Vita. Vide Senecam lib. de Clementia uti lib. 1. cap. 2. celebrat Augusti Cæsaris clementiam, qui L. Cinnam vitæ suæ insidiantem in gratiam recepit: *Vitam tibi*, inquit, *Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus, utrùm ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Post hæc desulit ultro consulatum, quæstus quòd non anderet petere. Amicissimum fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis ampliùs insidiis ab ulla petitus est.* Porrò Septuag. pro [illegible] *pone*, id est vultus, in suo codice legentes [illegible] *bene*, id est filii, sic vertunt, *in lumine vitæ regis filius; qui autem valde accepti sunt ei, quasi nubilum serotinum*, sic enim legunt Complut. & Romani; quod auctor Catenæ Græc. sic clarius reddit, sicque tropologicè exponit: *Filius regis versatur in luce vitæ: quos autem ille recipit, sunt instar nubis serotinæ. Qui in veritatis scientia secundùm Christum perfecte eruditus est, regis aut Dei veritas filius appellari potest. Qui autem post Christi adventum ad fidem accesserunt, sunt veluti nubes serotinæ, utpote circa seculi consummationem ad Deum tandem adducti.* Alius: *Filius regis est discipulus Jesu: assimilatur hic autem nubi serotinæ: quia multis bonis operibus immutatus est.*

Potiùs mystice accipias hæc de Christo, q. d. Christus filius regis æterni, puta Dei Patris, ab eo accepit lucem vitæ. Primò, divinæ, cùm ab eo genitus sit ab æterno; Secundò, humanæ, cùm Verbum caro factum est; Tertiò, omnis gratiæ in eadem incarnatione; Quartò, omnis gloriæ in resurrectione. Hanc verò utramque vitam suis communicat: nam eis *qui valdè accepti sunt ei*, ipse est *quasi nubilum*

Quadruplex vita Christi.

serotinum

lum ſerotinum, id eſt, quaſi nubes verna, quæ copioſam gratiæ, ac deinde gloriæ imbrem tuis fidelibus & electis irrorat & impluit.

Verùm vera & genuina lectio Septuag. videtur eſſe ea quam habet Scholiaſtes, qui ſic legit: *In luce filii regis vita*, &c. Hæc enim lectio reſpondet Hebræis & Latinis mutato tantùm nomine *pene*, id eſt *vultus*, in nomen *bene*, id eſt *filius*. Sic ſenſus eodem redibit quò Hebr. & Vulgata, ſi per filium regis accipias ipſum regem, ex phraſi Scripturæ *filios hominum* vocat homines, *filios regum* reges. Si autem propriè filium regis accipias pro regis nato & futuro herede, ſenſus erit quem dat noſter Salazar: *In luce filii regis vita*, id eſt bona ſit lixque gentis fortuna ex bona indole & moribus, quibus filius & heres regis fulget, omnino pendet: quapropter unà omnes illius ingenium & mores obſervant. *Et qui accepti ſunt ei quaſi imber ſerotinus*, id eſt, fortuna quidem & felicitas eorum, qui apud ipſum gratiam nacti ſunt, ſimilis eſt imbri ſerotino, qui licet tardiùs decidat, tamen uberiùs terram fecondat. Nam poſt moram temporis, & diuturnam expectationem, cùm tandem aliquando heres regno potitur, amicos & familiares tuos ingentibus fortunis & honoribus amplificat. Sicut enim vere primo vehementiores & longiores imbres deſinere ſolent, ut obſervat Philoſophus Problem. ſect. 2. ſic etiam regis beneficentia in primo regni aditu uberior & copioſior eſſe ſolet. Aut, ſi ſic diſpungas: *In luce filii regis vita*, ſenſus erit, q. d. ſicut ex face fax, ex lucerna una alia accenditur, ſic filii vita eſt quaſi lucerna accenſa à patre. unde Salomon vocatur *lucerna* Davidis 3. Reg. 15. 4. Sicut ergo curſores olim decurſo ſtadii dimenſo ſibi aſſigato, ſucceſſori tradebant lampada: ſic & parentes emenſo vitæ curriculo filio quaſi ſucceſſori dant lampada ſuæ vitæ, virtutis, opum & gloriæ, ut in eo quaſi vivere pergant & perennent: juxta illud Lucretii.

*Et quaſi curſores vitai (*vitæ*) lampada tradunt.*

In luce ergo *filii regis vita*, id eſt rex ſuam vitam, ſapientiam, mores & virtutes in filium transferre debet, ut, ſicut una lucerna accenditur ex alia: ita filii vita, indoles & mores accendantur ex inſtitutione & exemplo patris, ac pater moriens vivat nihilominus & reſplendeat in filio, quem hæredem ſibi ſimilem & quaſi alterum ſe relinquat, quaſi lucem ex luce, vel quaſi lucernam ex curſu traditam: *qui autem valde accepti ſunt ei, quaſi nubilum ſerotinum*, q. d. Qui gratiam inibunt filii regis, hi ipſe erit quaſi nubes verna, quæ ſerò quidem poſt longam regni expectationem, ſed copioſè in eos opea, dignitates, bonaque omnia impluet & communicabit.

Allegoricè idipſum optimè competit Verbo incarnato, putà Chriſto: Chriſtus enim qua Verbum, eſt vita Patris, æquè ac Spiritus ſancti, conſequenter & creaturarum omnium, præſertim plantarum, animalium, hominum & angelorum: per Verbum enim omnea ſint creatæ, ac per Verbum Deus omnibus rebus dat vigere, durare, creſcere & propagare ſe. qua homo, eſt vita angelorum & hominum: hi enim omnes vitam gratiæ & gloriæ Chriſti quaſi capitis ſui hauriunt & participant. Unde huc alludens S. Joannes cap 1. 4. *In ipſo*, inquit, *vita erat, & vita erat lux hominum*. Et v. 9 *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Et v. 16. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*. In Chriſto ergo velut in fonte eſt omnis omnium vita. Unde S. Auguſt. ibid. ſic explicat, q.d Ipſa Verbi ſubſtantia eſt vita: hæc enim eſt omnium creaturarum idea. idea autem eſt ipſa eſſentia & vita Dei. S. Chryſoſt. verò, Cyrill. Theophyl. & Ammon. ibidem: *In ipſo*, inquiunt, *erat vitæ*, id eſt vigor rerum omnium, duratio & conſervatio: erat autem non formaliter, ſed cauſaliter, quia à Verbo & per Verbum cauſatur & producitur. Unde S. Joannes ſæpè Chriſtum vocat lucem, & vitam æternam. vide dicta epiſt 1. S. Joannis cap. 1. v 2. & ſequ.

Vers 16. PUSSIOA SAPIENTIAM, QUIA AORO MELIOR EST: ET ACQUIRE PRUDENTIAM, QUIA PRETIOSIOR EST ARGENTO] Pro *poſſide* hebr. eſt קְנֵה *Kene*, id eſt acquire, eme, compara, poſſide in Imperativo; vel acquirere, emere, poſſidere in Infinitivo, unde Pagnin. vertit, *acquirere ſapientiam multo melius eſt, quàm acquirere aurum pretioſum*: & *acquirere intellectum multò melius eſt, quàm acquirere argentum electum*; Chald. *qui poſſidet ſapientiam, melior eſt ei auro conflato*: & *qui poſſidet prudentiam, melior eſt argento electo*. Hæc ſententia habetur ſimilibus verbis expreſſa cap. 8. 10. & cap. 4. 5. ubi eam explicui.

Porrò Septuag. pro קְנֵה *kene* alia punctis legentes קִנֵּי *Kenî*, & per ־ paragogicum *Kinne*, id eſt nidua, aut certè literam ה per diaſtolen referentes ad vocem ſequentem הַחָכְמָה *chachma*, quaſi ſit ה articulus, ſive ה demonſtrativum *thachma*, id eſt *ſapientia*, aut brevius & verius pro חָכְמָה legentes חָכְמָ *kinnos* (ה enim & ה ſunt characterè affinea) id eſt *nidi*, vertunt, *nidi ſapientiæ magis eligendi auro*, & *nidi prudentiæ magis eligendi ſunt ſuper argentum*. Quod Primò, S. Cheyſoſt. in Catena Græc. ſic exponit, q. d. *Divina ſapientiæ ſenſa & theoremata multis partibus mundanam ſapientiam excedunt. Quemodmodum autem aurum præſtantius eſt argento, ita ſapientia quoque nobilior eſt prudentia. Hæc enim in rerum cognitione præcipuè occupatur: illa verò in cogitatarum diluſidatione & interpretatione*. Alius ibidem: *Nidus duo ſignificat, nempe locum ubi avium pulli conſervantur, & ipſos ruſſum pullos, qui in nido continentur. Per nidum itaque Sapiens divina theoremata deſignat: in his enim ſapientia habitat: quæ etiàm prudentiam dicitur mundana ſolùm hominis ſapientia. Quid ſi prudentiam ſapientia aſſumam alibi docuerit, dicendum eſt ſermonis ſapientiam mundi ſapientiæ præluſiſſe. Nam ut aurum præſtantius eſt argento, ita hæc illi quoque præſtat. Aut ſapientiæ nidos appellat Chriſti Eccleſias, aut Sanctorum manſiones: ſapientiam autem Chriſtum ipſum*.

Secundò, S. Ambroſ. lib. 5. Hexam. cap. 17. magis ad literam per *nidum* ſapientiæ accipit nidum à ſapiente fabricatum, qualem hirundo pro ovis & pullis conſtruit, q. d. Sapientia docet hirundines ceteraſque aves nidos conſtruere, in iſque pullos procreare & educare, ut per illas typum & exemplar det omnibus ſapienter procreandi & educandi filios, ac diſcipulos in omni virtute & diſciplina. Nam v. præc. dixerant Septuag. in filio quaſi vivere patrem etiam poſt mortem, nunc aptè ſubjungunt, ut gloriosè pater vivat in filio, non probrosè, debere filium educare in nidis ſapientiæ, ut in iis ſapiens & generoſus quaſique aquilinus pullus, nimirum dignus patre filius, ac patri ſapienti ſimilis, imò ſapientior evadat: hos enim nidos ſapientiæ præſtat filio congerere quàm theſauros auri & argenti: hiſce enim longè pretioſior eſt ſapientia.

Sed audi S. Ambroſ. de ſapientia nidi hirundinia phyſicè philoſophantem. *Habemus aviarie ſobolis erga cultus patrios pietatis exemplum: accipiamus nunc maternæ ſedulitatis in filios grande documentum. Hirundo minuſcula corpore, ſed egregii pio ſublimis affectu, qua indigna rerum omnium, pretioſores auro nidos fenit, quia ſapienter nidificat. Nidus enim ſapientia pretioſior eſt auro. Quid enim ſapientius, quàm ut & volandi vaga libertas patiatur, & hominum domiciliis parvulos ſuos & teſta commendet, ubi ſobolem nullus inſurſet? Nam & illud eſt pulcherrum, ut à primo ortu pullos ſuos humanæ uſui converſationis aſſuefaat, & præſtet ab inimicarum avium inſidiis eximere. Tum illud præclarum, qua gratia domui ſibi ſine ullo adnitente tamquam artis peritia componat. Legis enim feſtucas ore, eaſque luto illitis, ut conglutinare poſſit. Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aquo infundit, ut facile his pulvis adhæreat, & ſtatim limus, quo paulatim feſtucas vel minutos furculos ſibi colligat, atque adhærere ſuadat: eo genere nidi totius fabricam ſtruit, ut quaſi pavimenti ſolo pulli eius intra ædes ſuas ſine offenſione verſentur, nec pedum aliquis interferat per vimulas texturarum, aut teneri frigus irrepat. Sed hoc induſtrio officium propè commune multis avibus: illud verò ſingulare in quo eſt præclara cunctis pietatis, & prudentiæ intellectus & cognitionis inſigne, tum quadam medicæ artis peritia: quòd ſi qua pulli eius fuerint cæcitate ſuffuſi oculi, ſive compuncti, habet quoddam medendi genus, quo poſſit eorum lumina intercepto uſui reformare. nimirum hirundo ſi exceaverit pullos, novit illos oculare verſus de ſua chelidonia*, air Tertull. lib. de Pœnitentia ſub finem. Eadem habet S. Baſil. homil. 8 Hexam. ex quo illa tranſcripſit S. Ambroſ. ſed eleganti pariter Latini ſermonis ſtylo donavit.

Igitur nidi ſapientiæ filio ſunt honeſta domi educatio: deinde ſcholæ, academiæ, ſeminaria, collegia, monaſteria, in quibus juventus inſtruitur & educatur in ſapientia æquè ac virtute, ut ibidem efformata inſtar pullorum ſortiter & ſapienter avoler ad prædam, poſſit & alios ſapientia & virtute quam didicit imbuere, imò & nidos ſapientiæ ſuis ſimiles alibi conſtruere & erigere. In animis enim erigunturnidi ſapientiæ, cùm animi ſcientia & diſciplina ita com-

Hirundinis in nidificando ſapientia.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Digitized by Google

componuntur & efformantur, ut ſe ipſos, quin & alios per omnia ſapienter dirigere, ac contra cuncta vitiorum ſcandala tutari ſciant & valeant.

VERS. 17. SEMITA JUSTORUM (Hebr. *rectorum* DECLINAT MALA: CUSTOS ANIMÆ SUÆ SERVAT VIAM SUAM] Chald. *ſemita juſtorum eſt declinare à malo: qui cavet animæ ſuæ ſervat viam ſuam*; Tigur. *& qui cuſtodit viam ſuam* (mandatorum Dei, ait Vatabl.) *cuſtodit animam ſuam*; Septuag. verò, *ſemitæ vitæ declinant à malis: longitudo autem vitæ via juſtitiæ*. nimirum centuere Septuag. quòd *cuſtos animæ* idem ſit quòd *prolongans vitam*, q. d. juſtitia tui aſſeclas facit longævos hic, & in futuro æternos. qui ergo ſervat vias juſtitiæ, hunc obtinget ſanita longitudo vitæ præſentis, & beata æternitas futuræ. Vox *ſemita* ſignificat viam & vitam juſtorum eſſe rectam, occultam & arctam, ut declinat curva & prava lataque vitiorum diverticula, quæ undique eam circumitant & ambiunt, perquæ impii quaſi per vias curules, amplas & liberas ſpaciantur. Dicitur enim ſemita latinè quaſi ſemi iter, ſive via dimidia & arcta. Unde Virgilius 9. Æneid.

Rara per occultos ducebat ſemita calles.

Pro *ſemita* hebr eſt מסלה *meſilla*, id eſt via trita, agger, ſemita ſtrata & elevata lapidibus, ne viatores per lutum incedere cogantur. unde מסלה *ſullam* vocatur ſcala. Via ergo & vita juſtorum eſt *meſilla*, tum quia elevata & terris altior, utpote cæleſtis & divinæ: nam per virtutes quaſi per ſcalas contenditur & aſcenditur in cælum: tum quia continuo longoque bonorum operum virtutumque exercitio calcata eſt, complanata & trita, ideoque facilis & ſecura.

Porrò Septuag. ſententiam hanc duabus aliis explicant & illuſtrant, quæ non habentur in Hebræo, nec in Latino. Sunt autem hæ: *Qui recipit diſciplinam, bonis omnibus affluet: ſic qui obſervat inceſſationes, in ſapientia progreſſus faciet. Qui cuſtodit vias ſuas, cuſtodit animam ſuam: qui autem vitam ſuam diligit, ori ſuo parcat oportet.*

VERS. 18. CONTRITIONEM PRÆCEDIT SUPERBIA: ET ANTE RUINAM EXALTATUR SPIRITUS] Hebr. *ante contritionem ſuperbia: & ante impactionem* (qua quis in lapidem vel ſcandalum impingit) *elatus ſpiritus*: Syrus, *ante morbum exaltatio ſpiritus*; Aquila, *ad faciem contritionis ſuperbia*; Tigur. *præis comminationem faſtus, & anteis ruinam ſuperbia animi*, hoc eſt, *calamitas eſt comes ſuperbiæ*, ait Vatabl. Chald. *ante interitum venit ſuperbia: & ante ruinam elevatur ſpiritus*; Septuag. *ante contritionem præcedit* ὕβρις, id eſt *contumelia*, vel *injuria* (Syrus, *opprobrium* (*& ante ruinam* καταφρόνησις, id eſt *mala cogitatio*; Complut. & Romani, *immoderatio*; alii, *temeritas*, *ſtultitia*: ἀκκατάστατος enim eſt inſanus, impatiens, mala cogitans, quaſi ἀκατάστατος ἐν ὅλαις ὁρμαῖς. Senſus ergo eſt, q. d. Antequam quis grave malum ſubeat, quo contestatur & confringatur & evertatur, ſolet præire illius ſuperbia, qua ſoperbè ſeſe extollat, ut aliis dominari velit: hanc enim Deus ſternere, & confringere ſolet. Similitèr antequam quis in levius quodpiam malum impingat & ruat, ſolet præire in eo elato ſpiritus, ſive faſtus aliquis & rumor animi, qui hoc malum meteatur. Porrò malum accipe tum pœnæ, ut ſunt morbi, paupertas, ignominia, perſecutiones, exilia, ipſaque mors. tum culpæ: Deus enim culpam minorem & occultam aliis majore & aperta caſtigat. Sic Deus occultam ſuperbiam Adæ, qua intumuit audiens ab Eva promiſſum ſerpentis, *Eritis ſicut dii*, punivit permittendo lapſum ipſius in apertam & claram inobedientiam, qua pomum vetitum comedens ſe totumque genus humanum perdidit: uti pulchrè ex hoc loco docet S. Auguſt. lib. 14. de Civit. c. 13. *Illud*, inquit, *malum* (ſuperbiæ) *præceſſerat in abdito, ut ſequeretur hoc malum, quod perpetratum eſt in aperto. Verum eſt enim quod ſcriptum eſt: Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Illa proteſtus ruina, quæ fit in occulto, præcedit ruinam quæ fit in manifeſto, dum illa ruina eſſe non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cum tam ſit ibi defectus, quo eſt velut celſus? Quis autem ruinam eſſe non videat, quando fit mandati evidens atque indubitata tranſgreſſio? Propter hoc Deus illud prohibuit, quod cùm eſſet admiſſum, nulla defensio poſſet imaginatione juſtificare. Et ideo audeo dicere, ſuperbis eſſe utile cadere in aliquod apertum manifeſtumque peccatum, unde ſibi diſplicerent, qui jam ſibi placendo ceciderant. Solubilius enim Petrus ſibi diſplicuit, quando flevit, quam ſibi placuit, quando preſumpſit. Hoc dicit & facer pſalmus 82.* *Impleſ facieseorum ignominia, & quarent nomen tuum Domine, id, iſt, ut tu eis placeas quarentibus nomen tuum, qui ſibi placuerant quarendo ſuum.*

Igitur contritionem præcedit ſuperbia. Quam contritionem? omnem. Numquam enim in peccatum cadimus, niſi per ſuperbiam latem tacitam, vel interpretativam advertus Deum erigamur. Superbia Deo ipſi advertatur; proximis intolerabilis, & ipſi ſuperbo ſupra modum nociva reperitur. quia niſi humo reverentiam & ſubjectionem Deo debitam deferret, & erecto collo adverſus eum ejusque mandata ſuperbiret; numquam in gratiæ diſſipationem & peccatorum ruinam incideret.

Verſio Septuag. habet, *ante contritionem præcedit inſania, & ante ruinam malacogitatio*. Nota hic, quam emphaticè ſuperbia per antonomaſiam dicatur injuria, ſcil. cet Deo inflicta. Tam grave malum eſt ſuperbia, ut Deum ipſum quaſi contrariis & irriſionibus illudat, colaphos in faciem Dei impingat, eam ſputis illinat, & velut nolentem ac renuentem in certamen provocet Deum. Quæ etiam invenies in illo Apoſtolt Jacobi 4. *Deus ſuperbis reſiſtit*. Non ait, obſiſtit, ſe obviam, quietos impugnat; ſed *reſiſtit*, quaſi impugnantibus & laceſſentibus Deum ſuperbis, ipſe, ut ſuo contulat honori, pro latribus & ſocis repugnat, propulſans à ſe potiùs injuriam, quàm ſubinferens; defendens ſe potiùs, quàm alios offendens. Quod aliquando S. Auguſt. experius ſic dolebat: *Sed tu Domine, conabar ad te, & repellebar abeste ut ſaperem meritem: reſiſtebas enim ſuperbiæ cervicis meæ*, & c. 4. Confeſſ. 5. En ventoſum caput ſuperbi: tamen ſtultus ſibi de vento blanditur tuo.

Superbia cauſa omnium malorum: locum: cur? Cauſa. Prima.

At cur ſuperbia, ſive magna, ſive modica, præit, & cauſat penè omnes omnium, etiam Sanctorum, caſus, ruinas & contritiones? Primam cauſam dat Caſſianus collat. 6. c. 17. quod ex mtmoribus ſoleat fieri gradus ad majora. *Lapſus vero quoſpiam*, inquit, *nequaquam ſubitanea ruina corruiſſe credendus eſt; ſed aut pravæ inſtitutionis de opinis exordio, aut per longam mentis incuriam paulatim vitiorum animi decidente, & per hoc ſenſim vitiis interfectantibus caſu miſerabili concidiſſe. Ante contritionem enim præcedit inſuria, & ante ruinam mala cogitatio: quemadmodum domus nunquam ſubitaneo ad ruinam procumbit impulſu, nip aut antiquo vitio fundamenti, aut longa inhabitantium deſidia, ſtillicidiis primum paceſſimis penetrantibus corrupta ſenſim inferius munimenta ceciderunt, quibus per vetuſtam negligentiam in majorem modum patefactis atque collapſis, vivatim poſt hæc influit pluviarum imbrium quæ tempeſtas.*

Secundam cauſam dat S. Chryſoſt. lib. 5. de Incomprehenſ. Dei natura, nimirum ſuperbiæ gravitatem & pondus, quæ tanta eſt, ut ſuperbum in ima deprimat. *Secunda.*

Tertia & potiſſima cauſa eſt Dei vindicta. Deus enim extremo odio proſequitur ſuperbum & ſuperbos, ideoque eos ſulminat & ſternit uſque ad tartara. Unde Æſopus rogatus à Chilone, quid Jupiter faceret, & in quo occuparetur, reſpondit: *Ut excelſa deprimat, extollat humilia*. ita Laertius lib. 1. in Chilone. Et Septuag. inter prætes interrogati à Ptolemæo Philadelpho, quo pacto vitare quis poſſet ſuperbiam, reſponderunt: *Si cogitet, quod Deus ſuperbos depectit, mites autem & humiles exaltat*. Hoc eſt quod ſuperbis minatur Deus per Abdiam v. 4. *Si exaltatus fueris ut aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum, inde detrahamte*. Et de Nabuchodonoſore Baltalari ejus filio ait Daniel cap. 5. 20. *Quando elevatum eſt cor eius, &c. depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & à filiis hominum ejectus, ſed & cor eius cum beſtiis poſitum eſt*. Eſt enim hic magnus ſtimulus ad humilitatem, ſi cogites per eam te exaltandum; ſin ſuperbias, certo certiùs te deprimendum, & ſoteè uſque ad tartara cum ſuperbo Lucifero. Sicut enim ſignum prædeſtinationis eſt humilitas, ſic ſignum reprobationis eſt ſuperbia. Cum ergo ſenſeris in mente elationem quampiam, tumorem & ſaltum, ſcito hoc eſſe ſignum inflare tibi caſum & ruinam: ſicut enim fumus ſignum eſt proximi incendii, ſic elatio ſignum eſt proximæ ruinæ. Quare ſicut, dum vides attolli tumum, ilico accurris, ut aqua injecta illum, & ſub eo latentem ignem ſuffoces & oppetimas: ita prorſus dum ſentis in animo tumorem, ilico eum contunde & conſtinge, itaque lapſum tibi imminentem ducute & averte. Lapſus enim & ruina eſt individuus comes ſuperbiæ: neminem enim Deus punit ante peccatum, neque peccat aliquis niſi ex ſuperbia quadam, nempe quòd coram Deo humiliari nolit. Numquam enim contemptim & mortaliter tranſgredi-

Digitized by Google

gredimur Dei præcepta, niſi pluris facientes, noſtram vel voluntatem vel voluptatem quàm Dei impetum. Unde bene dicitur Eccli. 10. 15. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia.*

Nota. Humiles & ſancti ſubinde nutu Dei affligontur & deprimuntur, at non ut ruant & conterantur, ſed potiùs ut exaltentur, uti patet in Joſeph, Job, Davide, &c. Eædem ergo calamitates juſtis ſunt merita & coronæ, ſuperbis verò ſunt demerita, & ſupplicia, quia illis ad virtutis & gloriæ augmentum, his ad tormentum à Deo irrogantur. Denique, quanta eſt ſuperbia, tanta eam ſequitur ruina & contritio: menſura enim pœnæ reſpondet menſuræ culpæ. Sicut ergo qui ex alto ruit, profundè cadit, planeque conteritur: ſic quo major eſt elatio, eo majus eſt præcipitium, juxta illud Claudiani:

Tolluntur in altum,
Ut lapſu graviore ruant.

Exempla. Sic Deus contrivit ſuperbiam Pharaonis per Moyſem, Goliæ per Davidem, Phariſæi per publicanum, Abſalomi per Joab, Adoniæ per Salomonem, gigantum per diluvium; quin & præſumptionem Petri aſſerentis ſe moriturum cum Chriſto, per ancillam, quæ eum perculit & impulit ad negandum Chriſtum.

Recentius exemplum valdè appoſitum recenſet B. Petrus Damian. Epiſt. 14. cap. 6 de clerico ſuperbo, qui dum in Miſſa legeretur illud Chriſti: *Quiſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur*, Lucæ 14. 11. irriſit, faſtuque plenus & nimia bellicæ facultatis fiducia in prælium, quaſi victor futurus proſiliens, in ipſo conflictu imiſeré cæſus occubuit. Simile eſt quod narrat S. Antoninus 2. p. tit. 3. cap. 2. de quodam tyranno, qui radi de libris imperavit ex Deiparæ Cantico, *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui: depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles:* quòd ſe de ſua fide deponi negaret poſſe. Cùm ſemel poſt balneum vellet illius angelus, ipſum referens, induiſſet, ad domum eum aulicis veniſſet; ille verò lacetas vileſque tumete coactus, illuc reverſus in aulicos diras & minas jactaret, pro ſtolido habitus ad angelum deductus eſt, qui verus princeps habebatur, à quo, poſtquam cùm aulici effuſè riſiſſent, in penetrale admiſſus, deque modeſtia monitus, propetas veſtes induit, deinceps in honore tamquam legitimus heros habitus eſt.

VERS. 19. MELIUS EST HUMILIARE CUM MITIBUS, QUAM DIVIDERE SPOLIA CUM SUPERBIS] Chald. *melior eſt humilis ſpiritus & manſuetus*; Syrus, *melior eſt humilis ſpiritu & ſenſu demiſſo, quam qui dividit prædam cum fortibus*; Septuag. *melior manſuetus cum humiliatione, quam qui dividit ſpolia cum contumeliaſis* vel *iniuriantibus*. quia hæc ſpolia ſunt injuſta: quare qui ſpoliorum partem accipit, iniuriæ conſentit & cooperatur, ac proinde idem cum iniuriantibus eaſdem ſubibit, ait Aben Ezra. Superbi enim ſolent ex faſtu eſſe aliis iniucii, eoſque bonis ſuis ſpoliare, ſociosque & amicos in partem præ vel belli ac ſpoliorum vocare; ſed utriuſque eadem manet Dei vindicta, idem interitus. Hæc gnome quaſi concluſio educitur ex præcedenti: ſi enim ſuperbia parit contritionem & exaltatio ruinam, uti jam dixit: ergo melius eſt humiliari ſpiritu, ut habent Hebr. hoc eſt demittere ſeſe cum humilibus & mitibus (qui enim humiles ſunt, ſunt & mites) quàm eum ſuperbis ſe ſupra alios attollere, eoſque ſpoliare ac ſpoliis eorum ſe ditare. Alludit Salomon ad illud Davidis paulo ante: *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*, pſal 83. 11.

Unde ſecundò, ſic exponi poteſt. q. d. Melius eſt humiliari, id eſt affligi ſpiritu, putà animo & mente, cum mitibus, ec patientes ferre iniurias & ſpoliationem ſuperborum, quàm cum eis iniuſtam aliis facere, eorumque ſpolia iniuſtè dividere. Unde Cajet. & Baynus ſic exponunt, q. d. Superbi homines humilibus nonnumquam inferunt iniuſtam, bona diripiunt, ſpolia dividunt: tamen virtus animi eſt melior quàm bona externa, quamlibet bene comparata. Si cum humilibus & manſuetis ambulaveris, ſi fueris etiam ipſe humilis, cæleſtem quamdam vitam in terris agis, in pace & tranquillitate animæ. Inter ſuperbos verò ſemper ſunt jurgia: noli igitur vulgi judicio, ſed ſapientum res æſtimare; virtutem vitio, animæ quietem æternis bonis præpone.

Tertiò, ſic exponas: Melius eſt humiliari, id eſt depauperari cum mitibus, quam dividere ſpolia, id eſt ditari cum ſuperbis, præſertim ſi quis ſit pauper ſpiritu, juxta illud Chriſti: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, Matth. 5. ita Vatabl. & auctor Catenæ Græcor.

Quartò, pleniùs & profundiùs, per catachreſin ex *cum mitibus* intelligas pacem & tranquillam vitam, quam parit converſatio cum mitibus: ex *cum* verò *dividere ſpolia* intelligas odia & rixas, quas parit ſuperbia. Nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 8. in Matth. *Nutrix dilectionis* (& conſequenter pacis ac concordiæ) *humilitas eſt: mater autem omnis mali ſuperbia.* Sentus ergo eſt, ait noſter Salazar: *Melius eſt humiliari cum mitibus.* hinc eſt præſtat quidem ea animo demiſci & humilem eſſe: ſic enim inter humiles licebit agere, qui mitiſſimi plerumque ſunt, & nulla eos diſtrahit indignatio aut diſſidium; ſed mutua potiùs benevolentia cohærentes tranquillam valdè vitam degunt. Præſtat, inquam, cum his agere, quàm ſuperbia intumeſcentem cum ſuperbis verſari, qui aſſiduè inter ſe confligentes ſpolia partiuntur: id eſt, qui in ſemetipſos invicem incurrunt, ac ſe mutuo honoribus atque fortunis ſpoliant; qui vitam denique innumeris fluctibus & tumultibus plenam tranſigunt. Itaque ſapiens humilitatem ſuperbiæ ideo præfert in hoc loco, quia humiles cum humilibus valdè tranquillè & benevolè converſantur; ſuperbi autem inter ſe confligunt, ac ſe invicem direptis fortunis ſpoliant.

Myſticè, auctor Catenæ Græc. q. d. Melior eſt exigua cognitio cum humilitate, quàm magna ſcientia cum ſuperbia.

VERS. 20. ERUDITUS IN VERBO REPERIET BONA: ET QUI SPERAT IN DOMINO, BEATUS EST] Hebr. *intelligens ſuper verbo inveniet bonum: & qui confidit in Domino, beatitudines illi*, ſcilicet ſunt, vel erunt; Chald. *qui contemplatur in verbo*; Syrus. *intelligens verorum*; Septuag. clarè, *intelligens in negotiis inventor bonorum: & qui fiatis in Deo beatiſſimus.* *Verbum* enim metonymicè ſignificat rem verbo ſignificatam, putà negotium.

Primò, Aben Ezra hanc gnomen refert ad præcedentem. q. d. Qui humilitatis ſtudio cum mitibus conſtituit, ut alta de ſe non ſentiat, bona reperiet: a Deo enim beneficia cumulabitur: & qui ſpem in Deo collocat, nequaquam voluptatem capiet ſpolis cum ſuperbo partiendis, ſed à Deo locupletatus bonis omnibus circumfluens beatus erit.

Secundo, alii ſic, q. d. *Eruditus in verbo*, id eſt potens in ſermone, in judicio quidem rem litemque ſuam peraget, ac obtinebit bona quæ prætendit: ſed tamen beatior eſt, qui fugit lites, & tacens res ſuas Deo commendat.

Tertiò, magis genuinè R. Levi exponit, q. d. Intelligens ſupra rem, id eſt, qui alicui negotio inteligenter incumbit, diligenterque attendit quomodo in unaquaque re ſe gerere debeat, nec feſtinanter aut temere ſua agit; hic cogitando bona conſilia inveniet, quibus feliciter negotium concludat, ac bona deſtinata quæ optat, aſſequatur. Qui autem hilce induſtria ſua pe actis, ſibi tamen, ſuo conſilio ac cauſis & rationibus ſolertia ſua aptè comparatis non fidit, ſed ſpem omnem rei conficiendæ in Deo collocat; hic beatus erit? quia Deus ſpem ejus non fallet, ſed voti compotem faciet, ac rem ad optatam metam deducet, etiamſi in adminiculorum apparatu fortè erraverit. Hæc enim eſt prudentia Chriſtiana, quam ſuis verbo & exemplo commendabat S. Ignatius fundator Societatis Jeſu, oimirum ut qui rem arduam ad Dei gloriam molitur, omnia humana conſilia & media ad rem conficiendam opportuna prudenter & diligenter adhibeat, perinde ac ſi illis ipſis tota res conficienda foret. Deinde ſpem omnem collocet in Deo, quaſi ab ipſo ſolo res peragenda foret, ut ſibi diffidens, fidentique Deo, illum toto corde invocet, illique media tei conficiendæ a ſe inventa offerat, utrea probet vel improbet, & meliora ſuggerat, eaque dirigat ac proſperet, atque ab illo uno felicem tei tranſactionem capeſſet. Unde Baynus ſic explicat, q. d. Præſtat in Domino collocare fiduciam quàm in propria prudentia. Aut: Beatus eſt qui præter hoc, quòd eum multa prudentia reſ ſingulas adminiſtrat, nihilominus omnem fiduciam rei peragendæ in Domino collocat, juxta illud pſal. 145. 5. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus: ſpes ejus in Domino Deo ipſius, qui fecit cælum & terram.* Docet ergo nos hæc gnome, ita prudenter, inſtantes & ſollicitè res noſtras agere, quaſi illæ à Deo Deique ſpeciali cura non penderent: ec vice verſa ita ſpem omnem in Deum reponere, ac ſi noſtra omnis prudentia & ſollicitudo inanis foret, enervis & irrita. ita Cajet. Janſen. Salazar & alii.

Prudentia operatur, ut fructum exoctet à Deo ſolo.

VERS. 21. QUI SAPIENS EST CORDE, APPELLABITUR PRUDENS: ET QUI DULCIS ELOQUIO, MAJORA PERCIPIET] Hebr. *& dulcedo labiorum addet acceptionem*. quod Noſter vertit, *maiora percipies*; alii per לקח *lechach*, id eſt acceptionem, accipiunt doctrinam: hanc enim diſcipulus à magiſtro hauſit & accipit. Unde Chald. *& qui dulcis eſt labiis ſuis*; *addet diſciplinam*; Syrus, *addet ſcientiam*; Septuag. *ſapientes & intelligentes vocant malos*: *dulces autem in ſermone plura audient*.

Primò, Beda ſic exponit: *Qui ſapientiam Catholicæ fidei, quam didicit, illibatam in corde ſuo inſtodit, meritò prudentis nomen accipit. At qui eamdem etiam docte prædicare, & contra hæreticos infundere novit maiora laboris amplioris præmia percipiet*. Addit Hugo, majus etiam nomen, putà doctoris, accipiet.

Secundò & meliùs, q. d. Qui in corde ſuo ſibi ſapit, hic *appellabitur*, id eſt re vera erit, ut jure vereque appellari poſſit, prudens, &, ut hebr. eſt, intelligens: at qui non ſibi ſoli ſapit, ſed & aliis, ac ſapientiam ex corde in os ad aliorum ſalutem derivat, ut quæ mente ſapienter concepit, ſapienti & ſuavi eloquio proximis inſtillet; hic utique majora percipiet: quia majorem earum, quæ alios docet, cognitionem accipiet: docendo enim illuminatur & dilatatur intellectus docentis, ut clarius videat ea quæ docet, quàm antè ea cognoverit; imò novos conceptus, novas rationes, novas veritates, nuvas ſubtilitates mens docendo acuta docenti ſuggerit, quæ aliàs numquam ipſi in animum veniſſent.

Qui ergo docet alios, docet ſe ipſum: unde experientia oſtendit, eos qui profitentur Poeſim Rhetoricam, Philoſophiam, Theologiam, Ethicam, docendo inſignes & perfectos evadere poetas, rhetores, philoſophos, Theologos, ethicos.

Tertiò, genuinè & plenè, hac gnome docet Salomon veræ prudentiæ & ſapientiæ ac ſapientis duo eſſe munia, duo officia. Prius, ut corde ſapientiam contineat. Poſterius, ut eamdem ſapienter & ſuaviter deproma & eloquatur. Itaque ſapientiam poſſere e oquentiam, ut quæ ſibi ſapit, eadem aliis cum gratia & fructu proferat. Ideoque ſapientiam non eſſ. perfectam, niſi ea quæ intelligit, ſciat aliis communicare & perſuadere, juxta illud Eccleſiaſt. 17. *Scientia abſcondita, & theſaurus invijus, quæ utilitas in utroſque*. Et S. Auguſt. libr. 4. de Doctrina Chriſt. *Omnis*, inquit, *res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, non habetur quo modo habenda ſit*. Hunc eſſe ſenſum liquet ex duobus verſibus ſeqq ac præſertim ex v 23. ubi hanc gnomen alia clariori explicans ait: *Cor ſapientis erudiet os ejus, & labiis ejus addet gratiam*.

Senſus ergo eſt, ait Janſenius, q. d. Qui ſapiens eſt corde, is quoniam per ſapientiam in animo teconditam, eruditè & prudenter loquitur ore ſuo (cor enim ſapientis erudit os ejus) ideò appellabitur prudens; idemque dulcis exiſtens per ſapientiam in eloquio, addet & in aliis & in ſe ipſo doctrinam; doctior quotidie & eloquentior evadet, aliſque ſemper magis ac magis ſapientiam ingeret. Itaque unicam claufulam continet verſus, docens ſapientem prudentis nomen obtinere, quoniam eloquentia ſua ſcientiam auget docendo.

Idem videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *ſapientes & intelligentes vocant malos*: *dulces autem in ſermone plura audient*, id eſt plura dicendo audiendo: auditus enim eſt ſenſus diſciplinæ, ait Ariſtot. unde auditores vocantur diſcipuli. Porrò ſapientes vocantur *mali*, græcè φαῦλοι, id eſt Primò, viles inutiles, ignavi: quia ſcilicet ſibi ſoli ſapiunt, & detrectant laborem docendi alios. Secundò, pravi invidioſi, maligni: quia invident aliis ſapientiam, atque ut ea alios omnes ſuperent, avarè eam celant, nec aliis eam communicare volunt. Tertiò, auctor Catenæ Græc. ſic legit: *Viros ſapientes & prudentes pravi appellant pravos & ſceleratos: qui autem blanda utuntur oratione, plura diſcunt & hauriunt*. Sicque explicat, q. d. *Adulatores dulceſque eorumdem ſermones vulgo majori in pretio habentur, quam viri prudentes vereque ſapientes*.

Dulcis ſermo requirit quatuor. Primò.

Porrò, ut dulcis ſit ſermo ſapientis, multa requiruntur. Primò, ut ſermo ſit refertus ſapientia & prudentia. Sapientes enim majorem delectationem in ſenſu quàm in ſono ſermonis percipiunt, ait Dionyſ. *Secundò*, ut ſermo ſit ordinatus, concinnus, perſpicuus, facilis intellectu. Sunt enim nonnulli viri aliàs eruditi, qui ſuos conceptus altos & profundos eoncinnè & clarè eloqui nequeunt, eò quòd in ipſa elocutione ſint inordinati & confuſi, vel barbari, vel obſcuri & involuti. His manca eſt ſapientia: deeſt enim eis os, putà eloquentia. Tertiò, ut ſermo ſit gratioſus, comis, ſuavis, hilaris, habenſ ſuos ſales & lepores, juxta illud Apoſtoli: *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit condimus*, Coloſſ 4. 6. Sunt enim nonnulli viri aliàs docti, ſed in loquendo agreſtes ruſtici, duri tetrici, ut non verba, ſed ſpinas & ſaxa loqui videantur, qui proinde ad docendum, monendum & exhortandum parum ſunt idonei. Quartò & maximè, ut ſermo procedat ex corde manſueto, benevolo & amore pleno. Hoc enim verbis ſuum amorem & dulcorem inſpirat, ut quidquid dicat, amoroſum & dulce ſit, & ut tale ab omnibus avidè arripiatur, etiamſi in ſe terribile vel aſperum ſit & mordax. Unde S. Auguſt. in epiſt. ad Galat. cap. 6. v. 1. hanc dotem requirit in eo qui corripit proximum: *Diligo*, inquit, *& dic quod voles*: qui enim amat, eſto acria correptionis verba jaciat, hæc a contepto non ut tela, ſed ut pharmaca libenter excipiuntur: vice verſa ſi blanda quis proloquatur, ſed corde non blando, hæc ut amara reſpuuntur. Anima enim quæ amat amorem ſuum, imò ſe ipſam, influit in ſua eloquia, ac pet ea in corda audientium: quæ proinde ferit, mollit, ignit, ac flectit quocumque vult. Exempla ſunt in Confeſſionibus S Auguſtini, ac in S. Bernardo, qui ubique melleus & igneus melleam & igneam lectori aſpirat ſapientiam.

Tertiò.

Quartò.

VERS. 22. FONS VITÆ, ERUDITIO POSSIDENTES: DOCTRINA STULTORUM, FATUITAS] Hebr. *vena aſtarum intelligentia habenti illam* (vel hero & domino ejus) *& eruditio ſtulterum ſtultitia*; Septuag. *fons vitæ cogitatis poſſidentibus: diſciplina autem imprudentium mala*. ita Complut. & Romani. Pro *cogitatis* græcè eſt ἐπιστήμη, id eſt intelligentia, notitia, notio, ſenſus, ſenteotia, prudentia, cognitio. Unde Aquila vertit, ἐπιστήμαις, id eſt *ſcientia*; Symmach. φρονήσεις, id eſt *prudentia*.

Explicat quod dixit: *Dulcis eloquio majora percipiet*: quia nimirum ipſe eſt quaſi fons ſapientiæ. quare ſicut fons quo plus dulcis aquæ effluit & effundit, eo plus illi continuò ſuccedit & affluit: ſic pariter ſapiens quo plus ſapientiæ ſuaviter eloquitur, eo plus ei à Deo ſuggeritur, perinde ac ubera quo magis mulgentur eo plus lactis tecipiunt.

Janſenius contendit legendum: *Fons vitæ eruditis poſſidentibus*, uti habent Septuag. Sic enim ſenſus clatus eſt, q. d. Sapientia ſapientibus illam poſſideotibus eſt velut fons vitæ, qui quo plus vitalis ſapientiæ emanat, eo plus à Deo hauſit & recipit. Verùm Romani & ceteri codices legunt *poſſidentis*; idque ſignificaotius eſt: ſignificat enim Primò, quòd ſapientia in corde ſapientis meditando, ſtudendo & orando quaſi fons oriatur & emulſat velut in propria poſſeſſione & fundo, ac proinde continue & pugnet ſe aturate eopioſas ſapientiæ aquas, quibus non tantum domeſticos ſuos & vicinos circumquaque irriget, vivificet & fœcundet, ut bonorum operum ſint fructuces & fertiles Secundò, *τῶ̃ κεκτημένου*, vel, ut ex Hebræo verſus, *heri* aut *domini*, ſignificat neminem debere docere ſapientiam, ant. quam eam plene didicerit, ut eam quaſi herus poſſideat. *Doctor* ergo *fit canalis, non canalis*, ait S. Bernard. ſit poſſeſſor ſapientiæ: ita fiet poſſeſſor pulpitt, ex quo eam doceat. Tertiò, *τῶ̃ κεκτημένοις* ſignificat ſapientiam eſſe fontem vitæ proprium poſſidentis, id eſt illius qui eam exercet, eaque utitu docendo & informando alios. Plena enim firmaque rei poſſeſſio præter dominium exigit rei poſſeſſæ uſum & exercitium, ut ſcilicet facilè & expeditè re poſſeſſa utatur eaque eaerceat. Significat ergo ſapientem prius debere cor ſuum planè imbuere ſapientia, ut eam firmiter ſolideque poſſideat, ac deinde eam exerceat & eructet docendo tum verbo, tum opere & exemplo. Qui enim ſapientiam ſo te habet, ſed eam non eaercet, nec alios docet; huic ſapientia non eſt fons vitæ, ſed quaſi lacus vel aqua ſtagnans, ideoque putrelcens & mortua, juxta illud Chriſti: *Omni habenti dabitur: ei autem qui non habet*, (id eſt non utitur talento quod habet,) *& quod habet auferetur ab eo*, Matth. 25. 29.

Senſus ergo, ait Janſenius, eſt. q. d. *Eruditio*, id eſt ſapientia & intelligentia, eſt illis qui habent eam, fons vitæ, quia velut ſcaturigo ſemper profluens, nec umquam deficiens, ſubminiſtrat eis aſſiduè, unde & ipſi in anima vivant, & alii per eorum doctrinam. At contra doctrina ſtultorum, qua & ſe ipſos & alios de agendis rebus aut credendis docent, nihil aliud eſt quàm fatuitas, hoc eſt, ſtulta

ſtulta ſuot quæcumque quatenus ſtulti & ex ſuo corde docent. *Ex abundantia enim cordis os loquitur.*

De ſtultorum ergo ventre exeunt flumina aquæ mortuæ: de ventre verò ſapientum ſecundùm Deum exeunt flumina aquæ vivæ, ait auctor Imperfect. homil. 20. in Matth.

Ænigma ſeptem Ven. Bedæ.

Huc quoque facunt ſeptem glyphi ſive engigmata Ven. Bedæ in Collectaneis: *Tres infelices in lege legunntur: qui ſcis & non docet: qui docet & non facit: qui neſcit & non interroget.*

Qui ſunt qui ſani ægrotant? qui alienis negotiis curant,
Qua ratione homo luſſus non ſit? lucrum faciendo.
Quid eſt longiſſimum? ſpes vel cogitatio.
Quid eſt regi & miſero commune? nuſci & mori.
Quid eſt optimum & peſſimum? verbum
Quid eſt quod alii placet, alii diſplicet? vita.

VERS. 23. COR SAPIENTIS ERUDIET OS EIUS: ET LABIIS EJUS ADDET GRATIAM] Hebr. *addet acceptionem*, id eſt *doctrinam*, ut vertit Chald. & Syrus, putà gratiam docendi, quod Noſter v. 21. vertit, *maiorem perſuadet*, putà maiorem doctrinam & docendi gratiam nanciſcetur. Pro *erudiet*, hebr. eſt יַשְׂכִּיל *iaskil*, id eſt, ut Pagnin. intelligit, intelligens & prudens faciet, prudenter diriget, inſtruet, erudiet.

Cor eſt ſymbolum trium. Primò, mentis.

Cor trium rerum eſt ſymbolum triaque ſignificat, unde triplex hìc emergit ſenſus. Primò, *cor* vocator mens & intellectus: ſicut enim à corde vita & ſpiritus vitales totius corporis procedunt: ſic à mente procedit vita & ſpiritus totius animæ omniumque ejus potentiarum. Senſus ergo eſt, q. d. Mens ſapientia eſt, quæ dirigit os ejus, illudque docet nil temere effutire, ſed præmeditata loqui, ac labiis ejus indit additque gratiam docendi, ut gratum ſuavemque promant ſermonem, qui in animos audientium leniter influat, & ſapientiam inſtillet. Mens enim ſapientis priùs cogitat & meditatur, quid & quomodo debeat loqui, ut auditoribus profit & perſuadeat ſapientiam: mens verò ſtulti nil præmeditatur, ſed quidquid in buccam venit, illicò eloquitur. Unde Eccleſiaſt. cap. 21. 29. *In ore fatuorum*, inquit, *cor illorum: & in corde ſapientium, os illorum.* Vide ibi dicta. Unde & Septuag. vertunt, *cor ſapientis cogitabit quæ ab ore proprio, & in labiis ſuis portabit doctrinam*; Syrus, *cor ſapientis cognoſcit ſermonem oris ſui*, &c. R. Salomon, *ſapientis os à mente habet, ut recte & eloquenter loquatur*; Vatabl. *pectus ſapientis os illius prudenter moderatur, & labiis eius addit doctrinam.*

Secundò, ſapientiæ.

Secundò, *cor* ſapientis eſt ipſa ſapientia, ſicut cor animalis eſt ipſa anima: unde cordatus vocatur prudens & ſapiens: & Oſee 7. 11. dicitur: *Factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor*, id eſt inſipiens & imprudens. Senſus ergo eſt, q. d. Sapientia dirigit os ſapientis, ut ſapienter loquatur: *labiis eius addet gratiam*, ut cum gratia ſapientiam deprompat & proferat: os enim ex te eſt inſipientis, ac non intelligit quid dicat: quare neceſſe eſt ut ſapientiam hauriat à ſapientia cordis. Cor ergo ſit doctor oris, ac doceat os ſapientiam, putà modum ſapienter & prudenter loquendi. Nam verbum mentis ſapiens, ſundit ſibi ſimile verbum oris ſapiens. ita Aben Ezra: *Sapiens*, inquit, *ſermone ſuo ſapientiam, qua excultus eſt, prodit, neque ut doctrinam ceteris perfaciat, maiorem addit mentis ſuæ cultum.* Sapientia enim ſolers eſt, multoſque modos ſapienter loquendi excogitat, ac multas rationes adinvenit, quibus id quod intendit, gratioſè eloquatur & auditori perſuadeat. Unde explicans ſubdit: *Favus mellis compoſita verba*, &c. Vide dicta v. 21. ille enim verſus cum hoc uti verbis, ſic & ſenſo conſentit.

Tertiò, amoris.

Tertiò, *cor* ſignificat affectum, benevolentiam, amorem, q. d. Cor, id eſt amor, erudit & docet os ſapientia, ut omnia tædia, faſtidia, moleſtias, quæ in docendo rudes vel morioſos & difficiles occurrunt, generoſè ſuperet, utque modos dicendi & agendi adinveniat, quibus ſapientiam, fidem & virtutem auditoribus perſuadeat, uti faciebat Apoſtolus Galatis dicens, cap. 4. 19. *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam.* Unde S. Aug. lib. de Catechizandis rudibus cap. 10. docet catechiſtam debere imitari matrem, quæ ex amore materno rudem infantem ſenſim docet balbutire & loqui, imò eidem cibum præmandit. Amor enim omnem ruditatem, omne tædium & faſtidium ſuperat. *Num*, inquit, *delectat, niſi amor invitet, dicuntur & mutila verba immurmurare? Et tamen ep-*

A *tam homines infantes, quibus id exhibeant.* Et infrà ait: *Suavius eſt matri minuta manſa inſpuere parvulo filio, quam ipſam manere & devorare grandiora.* Addit deinde novam gallinæ ſimilitudinem. *Non recedat de pectore eorum cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & ſuſurrantes pullos confracta voce advocat, cuius blandas voces refugientes ſuperbi, præda ſæpiùs alitibus fiunt.* Sicut ergo calor omnes fructus, omneſque cibos concoquendo ſapidos dulceſque efficit: ſic & amor omnes ſermones ſuaves gratoſque reddit tam dicenti quàm audienti. Cùm ergo quid dicturus es, vel aliquem docturus aut corripturus, dicta tua præeat & promat amor; ita modum rectè loquendi & perſuadendi docebit te amor. Amor enim è corde ebulliens os, ſermonem ſibi ſimilem eructabit & pariet, juxta illud pſal. 44. 2. *Eructavit cor meum verbum bonum.* Vide S. Bernard. ſermon. 67. in Cant.

Praxis loquendi & docendi.

VERS. 24. FAVUS MELLIS, COMPOSITA VERBA: DULCEDO ANIMÆ, SANITAS OSSIBUM] Hebr. *favus mellis eloquia pulchritudinis* vel *elegantiæ, dulcis animæ & medela oſſi*; Pagnin. *& ſanitas corpori*; Septuag. *favi mellis ſermones boni: dulcedo autem eorum ſanitas animæ*; Chald. *favus mellis verbum ſuave*; Syrus, *verbum ſapientis*; Vatabl. *favus mellis eſt humanus ſermo, animi dulcor & oſſium medela.* Nam mel, inquit ipſe, ſanat languores corporis. Pro *verba compoſita*, hebr. eſt אִמְרֵי נֹעַם *imre noam*, id eſt verba pulchritudinis, decoris, amœnitatis, elegantiæ. Unde *noemi*, ſocrus Ruth, ita dicta eſt à ſpecie & decore, Ruth. 1. 20. Sicut enim ſpecies vultus rapit oculos intuentium, ſic ſpecies & decor ſermonis rapit aures audientium. Hæc ſententia cohæret præcedenti: multis enim exaggerat Salomon commoda ſermonis prudentis & ſuavis. Senſus clarus eſt, q. d. Sicut favus mellis delectat palatum, ſimulque reficit, nutrit & roborat corpus: ſic pariter verba prudenter & ſuaviter compoſita & concinnata delectant aures, dulcorant animam, & ſanant oſſa. Per *oſſa* accipe metaphoricè cum Septuag. intima animæ, aut proprie oſſa corporis, q. d. Dulcis ſermo non ſolùm animum paſcit, ſed & corpus, ejuſque oſſa, in quibus ſitum eſt ejus robur, reficit, recreat & firmat.

B

Dulcis ſermo eſt favus mellis.

Aptè pulcher dulciſque ſermo comparatur favo mellis. Priorò, quia ſicut favus ſtillat mellis dulcedinem, ſic orator ſtillat ſermonis facundiam. Unde de Neſtore ait Homerus *Cuius ab ore melle dulcior fluebat oratio.* Secundò, mel eſt opus & nectar apum quæ prudentiæ & caſtitatis ſunt exemplar & ſymbolum. Simili modo dulcedo ſermonis manat à mente prudenti & caſta. Unde in ore S. Ambroſii adhuc pueri luſit exanoe apum, portendens ejus caſtitatem & ſermonis ſuavitatem. Idem accidit S. Iſidoro Archiepiſcopo Hiſpalenſi, S. Dominico fundatori Ordinis Prædicatorum, ac ex Gentilibus Platoni & Pindaro. Tertiò, apes legunt mel ex floribus & herbis odoratis. Sic ſapientes legunt mel ſermonis ex florilegio S. Script. Quartò, oratoris tria ſunt officia, docere, delectare & movere, quæ repræſentantur per mel: mel enim reficit, dulcorat & ſanat: refectio repræſentat doctrinam, dulcedo delectationem, ſalubritas morum & perſuaſionem. Unde S. Auguſtin. lib. 4. de Doctrina Chriſt. *Dixit*, inquit, *quidam eloquens & verum dixit, ita dicere debere eloquentem, ut doceat, ut delectet, ut flectat. Docere neceſſitatis eſt, delectare ſuavitatis, flectere victoriæ.* Quintò, R. Levi: Mel, inquit, medicina eſt leniendis membrorum cruciatibus, cùm contuſa fuerint, ſinus imponatur, atque etiam aliis morbis maximè prodeſt: ſic & ſuavis ſermo confert ad aptam corporis conſtitutionem conſervandam, & ad improborum morum ægritudines depellendas, præſertim verò lenit & diſcutit animi mœrores, angorea, iras, amaritudines, invidias, quæ illam diſcruciant, exedunt & coolumunt. Unde Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 2. *Medicum*, ait, *magistrum morbis corporis, ſapientia animi perturbationibus.* Sextò, mel eſt: nitas, id eſt medulla, oſſium: mel enim optimam medullam oſſibus ſuggerit, itaque ea languentia ſanat & vegetat. Rurſum medulla eſt quaſi mel oſſium ea outriens, ſanans, oblectans & roborans: ſimili modo ſermo ſapiens & ſuavis nutrit, ſanat & firmat oſſa, id eſt robur animæ & corporis ad agendum & tolerandum ſortia. Sic S. Marcus & Marcellianus à tyrannis graviter tentati ad abnegandam in perſecutione Chriſti fidem, cùm cruciarent, ſermone prudenti & ſuavi S. Sebaſtianum in eadem confirmati ſuere, ac pro illa glorioſum obiere martyrium. Idem fecit Urſicinus medicus, qui

Primò. Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

C

Sextò.

D

in

in morte cespitans, confirmatus oratione S. Vitalis, alacer cervices carnifici pro Christo præbuit. Idem fecit legio Thebæorum roborata concione S. Mauritii & S. Exuperii, ac septem fratres Machabæi sub Antiocho corroborati à matre vera viragine, ac septem filii S. Felicitatis, & totidem S. Symphorosæ à matribus aeceusi ad martyrium. Sic adhortatione egregia Judæ Machabæi milites *convalescunt animis, non solùm homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos pavesi penetrare*, 2. Machab. 11. 9. Septimò, sicut favi mellis mira arte & concinnitate construuntur ab apibus: sic vir sapiens magna prudentia, ordine, & methodo, elegantia componit & disponit sermones suos, indeque eis tam efficax suavitas & tam suavis efficacia. Exempla Platonis, Ennii, Virgilii, Varronis & Ciceronis recentiet Plinius lib. 7. 30. Hinc apes mella favis condunt & cera incrustant, ne diffluant: favos porrò tanta arte struunt, ut domus & palatia affabre fabrefacta videantur. *Struunt*, ait Plinius lib. 11. cap. 10. *orsa ea tenuissimarum alui, textumque vel usque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, ne aliis intent, alius exeant. Favi superiore parte assidui, & paululum etiam lateribus simul hærent & pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc tecti, qualiter deposuit alveus.* Ere. 11. *Exsunguia omnes cellæ, à singulorum ea pedum opere.* Similiter sermones suos construit & componit sapiens. Unde Esther orat Deum cap. 14. 13. docens. *Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri.*

Septimò.

Denique audi S. Ambrosium lib. de Bono mortis capit. 5. *Mortua*, inquit, *peccata sunt, quæ vitæ suavitatem habere non possunt. Perfundantur autem divini sermones unguentis, & fortiore cibo verbis velut pane, & suaviore sermone velut melle curantur quædam vulnera delictorum. Sermones autem cibos esse docet & alibi Salomon, dicens: Favi mellis sermones boni. In illo ergo horto sermones boni sunt, alius qui culpam corrigat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mortis faciat insolentiam, & velut sepelitur eam; quando corruptus alius quis erroribus suis renuntiat.* Deinde plures utilium sermonum species recenset, dicens: *Est etiam sermo fortior, qui confirmat cor hominis validioribus Scripturæ cælestis alimentis. Est etiam sermo suaserius dulcis ut mel, & tamen peccatoris conscientiam in ipsa suavitate compungens. Est etiam ferventioris spiritus sermo, qui inimicias frenat vinum, & cor hominis lætificat. Est etiam lactens sermo purus & candidus. Hos cibos dulcium utiliumque sermonum epulandos sponsus proximis suis dicit: Edite proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.* Plura de melle & apibus dixi c. 6. 6. & Eccli. 11. 3.

Vers. 25. EST VIA QUÆ VIDETUR HOMINI RECTA: ET NOVISSIMA EJUS DUCUNT AD MORTEM] Hebr. & *novissimum eius vita mortis*; Chald. *& finis eius sunt via mortis*; Sept. *attamen novissima eorum spectant in fundum inferni*; Syrus, *via eius mortis fomitæ*. Repetit & inculcat hanc gnomen Salomon: quia major hominum pars, ait Jansen. laborat phrlautia, nimisque sibi in suis judiciis & sensibus placet: quare ab ea avocat omnes Salomon, dicendo, quòd multis plus æquo placeant sua sensa & consilia, ac licet revera prava tortaque sint; tamen eis amore sui excæcatis videantur esse recta, rideoque cæci & dormientes rendant ad mortem & gehennam. Jam enim hanc gnomen audivimus c. 14. 12. ubi eam explicui.

Vers. 26. ANIMA LABORANTIS LABORAT SIBI, QUIA COMPULIT EUM OS SUUM] id est, ortus sui fames & necessitas. Hebr. *anima laborans laborabit sibi: quia incurvavit se super eum os eius*, q.d. Homo laborat, quia os & fames sortis ipsius nutritur labore & laboranti, illique incumbit, & ab eo panem quo vescatur, quasi curvus & supplex postulat. Alludit ad Genes. 3. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*. Imò Beda eò arctat hanc gnomen, exponitque de Adamo, q.d. Adam peccans damnatus fuit ad laborandum, ut labore manuum sibi victum compararet: inde ad laborem compulit eum os suum, quando scriptum est per serpentem locutus est, & ore suo veritum pomum comedit: quia enim homo contra præceptum Dei intemperanter comedit pomum vetitum, hinc justè hæc pœna mulctatus est, ut deinceps non comedat erbum, uti quem magno labore & sudore comparavit, ait S. Augustinus. Verùm alii passim hanc gnomen ampliè pronuntiatam amplè sumunt, & omnibus hominibus adaptant.

Sensus ergo propinquus & genuinus est, q.d. Homo *laborat sibi*, id est ad suum commodum, ut scilicet vitam sustentet, quia ad laborem compellit eum *os suum*, ut scilicet laborando quærat victum, quo os fame hians & latrans tacet. Per *animam* enim synecdochicè intelligit totum hominem; dicit tamen potius *anima* quam homo: cura in laborando magis laborat anima quam corpus. Anima enim est quæ in labore corpus movet, agitat, impellit, omnemque laborandi vim & robur corpori suggerit. Hinc in labore magis patitur & fatigatur anima quàm corpus; præsertim quia anima est per omnia prudenter dirigere labores, ut sint utiles & fructuosi. Rursum anima est quæ sentit mille angores, curas, sollicitudines in laborando, uti videmus mercatores, opifices, agricolas, cæteroquin laborantes mille curis, quas parit labor, distendi & cruciari.

Significat ergo hæc gnome, hominis post peccatum sortem & statum esse, ut laboret, ac labore sibi victum paret; *Homo enim nascitur ad laborem, & avis ad volatum*, Job 5. 7. Provida enim Dei sapientia hominem ob peccatum, ad laborem continuum damnavit: tum in pœnam peccati, ut illius pœna & pœnitentia sit labor: tum in concupiscentiæ remedium: ne enim otio diffluens concupiscentiis suis ageretur, Deus eum labori addixit, ut illi intentus de concupiscentiis suis cogitare non posset: aut, si posset, ei non liberet, utpote laboribus fatigato & fracto. Rursum significat Deum ad laborem homini stimulum dedisse, egestatem & famem: hæc enim cogit eum laborare, ut labore sibi alimenta comparet. Si enim non esset hæc necessitas & fames, nemo vellet laborare. Quocirca lex naturæ & Dei sanxit, ut qui recusat laborare, cibo privetur, juxta illud S. Pauli: *Si quis vult operari, nec manducet*, 2. Thessal. 3. 10. Ante triginta annos cùm in Belgio Lovanii degerem, Dux Arschotanus Heurtæ juxta arcem suam, curabat vastos saxa illum montes exaggerari & transferri. Rogantibus, cur in rem parum utilem tantas opes expenderet? Respondit, Ut centenos & amplius pauperes hoc opere distineam alamque, ne otiantur & furentur, sed ut labore victum parent: qua ratione eleemosynam & spiritualem animæ & temporalem corpori eorum confero. Denique significat moderandos esse labores, ut non nimios capessamus, qui corpus & animam deficiant, ad congerendas opes; sed moderatos, tantos scilicet, quanti ad victum lucrandum sufficiant, juxta illud Apostoli: *Est autem magnus quæstus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quòd nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*, 1. Timoth. 6. 6.

Salomon sibi succinit in Ecclesiaste dicens: *Omnis labor hominis in ore eius*, c. 6. unde R. Levi hanc Salomonis gnomen sic explicat, q.d. *Cùm quis assiduè desudat ob alimenta comparanda, sibi tantum desudat, cùm ob ore suo tantùm ad id incurvatus & abiectus fuerit. Est ergo hæc quædam institutio, ut mortalis à supervacuarum ciborum copia abstineat, parcatque sibi necessariam demetat.*

Secundò, Hebr. עמל *amal*, & Latinum *laborare*, subinde idem est quod affligi: ac labor vocatur molestia & afflictio. Sic sensus erit, q.d Homo afflictus sibi, id est sua culpa, affligitur: quia os suum ad talem afflictionem eum compulit, & cauta illi fuit miseriarum. Multi enim sunt intemperantis linguæ, ac multa effurunt, quæ alios lædunt, offendunt, crucrant: quare ab eis tem vindictam lædunturque & cruciantur. Tales sunt qui alios tridunt, vexant, subtannant, calumniantur, detrahunt, fraudant, decipiunt, expilant, &c. Huic sentur favet Chal. qui sic vertit, *anima laborantis laborem sustinebit: quia ex ore suo venter ei humiliatio* vel *incurvatio*. Tertiò, Aben Ezra Hebr. עקב *acheph*, id est curvavit, compulit, vertit, *incausa fuit*, q.d. *Quòd quis perpetuus sit in laboribus, efficitur ab eius ore, eò quòd sermonum suavitatem non didicerit, ut è contrà sapientia exultis eandem vitam affert, qui enim os & aures claudunt sapientiæ, manibus laborent oportet, ut victum sibi parent.* Quartò Sept. vertunt, *vir in labori vim facit sibi, & vim facit in interitum suum.* Ita Roman Græc. ἐαυτῷ τὸν ἀπώλειαν, quod Primò, Complut. vertunt, *vim facit suæ perditioni*; & auctor Catenæ Græc. sic vertit, *vir hausto labori insistens si insistat, suamque perditionem sibi propellat*: sicque explicat, q. d. Qui virtutis viam ferrò aggreditur, sibi, non alteri, laborat; profit-

get autem ioteritum, ſervatque ipſum per pœnitentiam. Unde per antitheſin ſubdunt Septuag. *At perverſus in ore ſuo ſert perditionem*.

Egregiè hanc lectionem explicat Caſſianus collat. 24. cap. ult. *Regnum cælorum*, inquit, *ſecundùm ſententiam Domini vim patitur, & violenti diripiunt illud*, Matth. 11. *Iſti profectò ſunt laudabiles violenti, qui vim faciunt perditioni ſuæ. Homo enim, ut ſcriptum eſt, in laboribus laborat ſibi, & vim facit perditioni ſuæ. Perditio noſtra eſt obiectatio vitæ præſentis, & (ut expreſſiùs dicam) cuiuſcunque diſpliciſcum voluntatumque noſtrarum, quas ſequitur ab anima ſua ſubtraxerit ac mortificaverit, glorioſam profectò & utilem perditioni ſuæ vim facit, abnegans damnatas ei iucundiſſimas voluntates, quas per Prophetam ſermo divinus ſæpè increpat, dicens: Quia in diebus iniquis veſtris invenistis voluntates veſtras*, Iſaiæ 58.

Secundò, alii *vi ἐναλλαγὴν* contrariè vertunt, *vim faciet in interitum*. ita Roman. Unde Theodot. vertit, *qui in laboribus laborat immodicè, astrahit mortem ſibi*, q. d. Avari qui laboribus nimiis ſe vexant, ut opes coacervent, hi ſæpè iidem ſe conficiunt & enecant. Et Syrus, *anima doloribus vexata ſibi cruciatus, & ab ore eiuſdem perditio eidem adducitur*.

Sic & Beda hæc accipie de impiis, præſertim hæreticis, de quibus dicitur Jerem. 9. *Vi iniquè agerant, laboraverunt*, ut ſcilicet depravatent S. Scripturas, iſque ſuas hæreſes ſtabilirent.

Myſticè, S. Gregor. hanc gnomen applicat doctoribus, qui coguntur facere quod docent, ne pudefiant. Sic enim ait lib. 2. hom. 38. Ezech. *Sed cùm bonorum auditorum vitam conſiderant, tamquè præciſſe ſuis exhortationibus penſant, erubeſcunt talia non eſſe, qualia auctore Deo per ſe conſpiciunt alios factos eſſe, & tanto ſe in mente ſtabiliunt, quanto penè in culpam labebantur. Nam cùm ipſa ſua doctoribus verba ad memoriam redeunt, erubeſcunt non ſervare quod dicunt. Vnde per Salomonem quoque dicitur: Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum. Os enim noſtrum nos compellit ad laborem, quando per hoc quod dicimus, avaritiæ refrenamus: quia turpe nimis eſt, ibi vos negligendo cadere, unde prædicando conati ſumus alios levare*.

Rurſus R. Levi ſic explicat: *Anima laborantis ſibi laborabit, quia laboret ſubit cùm os incurvarit & demiſerit, id eſt, cùm ab exendo cupiditate, perniſque incundisate os coercuerit, ita ut à ſapientia ſtudio, laboribuſque ob eamdem ferendis ab huiuſmodi cupidit atibus non avocetur*.

Denique Dionyſ. Carthuſ moraliter ſic explicat: *Anima laborantis laborat ſibi, id eſt, anima exercentis opera corporalia aut ſpiritualia bona, facit ea ad ſuum profectum aut commodum, & pro neceſſariis corporis aut animæ. Ideo monet Apoſtolus. Labora ſicut bonus miles Chriſti. Et rurſus: Labos veſter non erit inanis in Domino. Itemque. Vnuſquiſque accipiet ſecundùm ſuum laborem, quia compulit eum ad laborandum os ſuum, id eſt ſermo quo ſe aſtrinxit ad bene agendum in ſonte baptiſmi, in ſuſceptione Ordinis ſacri aut in profeſſione vitæ monaſticæ, vel in foro confeſſionis, ſive in actu prædicationis, quia quod alios docet, facere obligatur*.

Vers. 27. VIR IMPIVS FODIT MALVM, ET IN LABIIS EIVS ARDESCIT] Hebr. eſt, *vir belial*, (id eſt, ut Aquila, *vir apoſtata & rebellionis*, hoc eſt, apoſtata & rebellis; Symmach. *vir intolerabilis*. De *belial* ſuſè diximus c. 6. 12.) *fodit malum, & ſuper labia ſua velut ignis ardens*; Sept. *vir impudens fodit ſibi mala, & in labiis ſuis ignem accendit*; S. Cyprianus, *ignem thesaurizat* (græcè enim eſt θησαυρίζει.) Theodot. *tamquam ignis ardeſcens*; Syrus, *vir impius machinatur malum, & ab ore eius accenditur ignis*, Chald. *vir calumniator fodit malum, & in labiis eius ignis duo ſcintillat*; R. Salomon, *labia teſtis falſi & potiori ſunt velut ignis comburens, & conſumens proximum*. Generaliùs & plenius R. Levi ſic exponit: *Vir belial animo ſuo nefanda molitur; quod autem ab animo ad labia derivatur, argumentum eſt, quo malum corda latens cognoſcitur, quod quidem tamquam ignis exurens perniciem affert: atque id perinde eſt, ac ſi diceret, graviora damna illius ore inferri, quàm animo deſtinaſſet: ſermones enim ſunt ita diſertè promti, ut in illis acerbiſſima damna conſequantur*.

Vox *fodit* dupliciter accipi poteſt. Primò, *fodit* mente, id eſt animo veſtigat malum, & ſcrutatur modos & rationes, quibus noceat proximo. Sicut enim foſſor fodiendo ſcrutatur mineralia ſub terra latentia, ut ſulphur, carbones, metalla: ſic impius ſcrutatur, veriat & excogitat calumnias, fraudes artesque nocendi. Secundò, *fodit* lingua & manu foveam, id quam alii cadant id eſt malum, quod mente fodit & excogitavit, hoc re ipſa effodit, & infert lingua calumniando, detrahendo, iuſurrando, deripiendo, &c. Rurſum directè *fodit* malum aliis, ſed indirectè ſibi ipſi ut vertunt Septuag. quia malum in ſuum redit reciditque auctorem, juxta illud Eccli. 27. 29. *Qui foveam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alii ponit, peribit in illo*. Tertiò, Rabbini nonnulli in Gloſſa magna vertunt, *vir belial per malitiam ſuam graminans*, id eſt gramina effodiens: terra enim gramine veſtita difficiliùs effoditur: quia graminum ſtirpibus & radicibus implicatur, conſtringitur, & quaſi compingitur, ut in unam glebam continuam coaleſcat: ſic iuſurro qui amicitias, quaſi gramina quædam impleas, inter ſe connexas & longo tempore coalitas effodere, ſcindere & diſſociare ſatagit, ſanè valdè laboret oportet, multaque priſci temporis iniurias oblivione ſepultas effodiat oceeſſe eſt. Quartò, nonnulli cenſent alludi ad milites, qui caſtrum vel urbem ſuffodiunt, ac ſubvecto pulvere tormentario accenſoque diſtumpunt, in altum dejiciunt & evertunt: ad eumdem enim modum calumniator & iuſurro mente quidem fodit malum, id eſt cuniculos & foſſam profundam agit ſimulatione & ſecreto, ubi verò amicorum fœdera altè ſuffodit, lingua quidem ſua ignem ſupponit: nimirum ea dicit, quibus amicos inflammandos & concitandos eſſe novit: atque hoc dolo firmiſſimas paces & amicitias diſturbat, domos & urbes, nonnumquam etiam regna & imperia ſunditus evertit. Ergo Salomon appoſitè ait: *Vir impius fodit malum*.

ET IN LABIIS EIVS ARDESCIT] Nam, ut ait S. Jacob. cap. 3. 6. *Lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis, &c. quæ inflammat totum nativitatis noſtræ ſtatum, inflammata à gehenna*. Ubi multa de hoc linguæ incendio dixi. Quocirca S. Gregor. Nazianz. orat. 3. contra Julianum Apoſtat. linguam maledicam, qualis fuit Juliani, comparat Ætnæ, quæ primò ignes igit & colligit, ſe deinde collectos conglobatoſque velut infernus evomit & ejaculatur, quibus agros, oppida & provincias etiam longè diſſitas exedit & vaſtat. *Lingua maledica eſt Ætna.*

Vers. 28. HOMO PERVERSVS SUSCITAT LITES: ET VSQVE ADEO SEPARAT PRINCIPES] Hebr. *vir perverſitatum*, vel *inverſionum*, vel *perverſitatum* (id eſt, verſutus & perversus, qui omnia vertit, invertit, pervertit) *miſit contentionem*: & *ſuſurrator dividit principem*; Symm. & *qui calumniatur, diffamat ducem*; Chald. & *ſuſurro diviſit à ſe amicum ſuum*; Syrus, *vanus infectator amicos ſuos*; Septuag. *vir perverſus tranſmittit mala*: & *facem doli accendit malis, & diſpungit amicos*; Vatabl. *vir perverſus occaſiones contentionis inuenit*: & *delator ſæpè inter magnates diſſidia concitat*.

Sententia clara eſt, q. d. Homo perverſus, qui ſcilicet omnia pervertit, atque in malam partem rapit, aliterque rem atque verba refert quàm ſe habent; item qui alterius rebus bene factis vel certè indifferentibus malam intentionem affingit, eaque quaſi ſubdolo & hoſtili animo in contemptum alterius facta depravat, hic ſuſcitat lites & rixas: & *verſutus*, id eſt, ut Hebr. *delator*, circulator & iuſurro, ſeminat diſcordias, ſeparatque non tantùm privatos, ſed & principes, atque inter eos facem doli, ut vertunt Sept. ac belli iuccendit. Faces doli ſunt ſuſpiciones, diffidentiæ, ſubſitiones, invidiæ, quas inter principes ſuſcitant iuſurrones cum magno ſubditorum diſpendio & clade, uti faciunt politici & hæretici, qui proinde ſunt ſeditionum ſoles, ac titiones gehennæ, ut ait S. Jacobus c. 3. 6. imò quaſi dæmones incarnati.

Vers. 29. VIR INIQVVS LACTAT AMICVM SVVM: ET DVCIT EVM PER VIAM NON BONAM] Hebr. *vir violentiæ* (Chald. *vir raptor*; Vatabl. *vir violentus*) *ſeducit amicum* vel *proximum ſuum, & facit eum ambulare in via non bona*. Pro *lactat* hebr. eſt יפתה, *iephatte*, id eſt *illicit, lactat, ſeducit*; Aquila & Symmach. *decipit*; Sept. ἀπατήσει, id eſt, ut Compiut. *tentat*; Roman. *palpat*. Hæc ſententia clara eſt, ac Primò aptari poteſt prædonibus & latronibus, quia viatores & quoslibet alios adoriuntur quaſi amici blandis ſermonibus, ac ſenſim deducunt eos in avias ſilvas vel ſpeluncas, ubi eos ſpoliant & ſubinde occidunt. Secundò, fraudatoribus, qui ſpeciosis promiſſis proximos

in

inſurgunt in contrſctus, fœdera, obligationes, &c. quæ ſibi commoda, proximis noxia ſore ſentunt. Tertiò, lenonibus & ſcortatoribus, qui puetos & puellas ſimplices domi meticant & ſe lucunt, ut ſuæ vel aliorum libidini ſerviant. Quartò, hæret eis & prava dogmata ſeminantibus, qui ut ait Apoſt. Rom. 12. *per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium*, itaque eos pertrahunt in hæreſim, errorem & exitium.

Vers. 30. QUI ATTONITIS OCULIS COGITAT PRAVA, MORDENS LABIA SUA PERFICIT MALUM] Ita Roman ſed Janſen. & alii legunt, *perficiet mala*. Legendo *perficit*, ait Janſen. ſenſus eſt, q. d. Non is tantùm perficit malum coram Deo, qui opera perpetrat, ſed & qui attonitis oculis, hoc eſt, fixo animo cogitat prava; item qui ex indignatione mordet labia. Si autem legatur *perficiet*, tum ſignificatur malum aliquod metuendum ab eo, qui cogitat intento animo prava; item ab eo qui mordet labia ſua præ ira & vindictæ cupiditate. Indicat enim hæc parabola conditiones quaſdam & ſigna exteriora hominis, qui alteri machinatur malum, ut ex his illum obſervantes, nobis ab illo caveamus.

Sed eodem redit ſenſus, ſive legas *perficit*, ſive *perficiet*: ſæpè enim præſens ponitur pro futuro præſertim obi ſignificatur rei mos ſive conſuetudo: *perficis* ergo, id eſt *perficiet*, hoc eſt, perficere ſolet.

Pro *qui attonitis oculis*, hebr. eſt עצה *oſſe*, quod Septuag. vertunt, *qui obſirmat oculos*; alii, *qui obſtinatos habet oculos*; Noſter, *attonitos*. Attoniti enim dicuntur, qui quaſi ſtupefacti ita ſæpè rem aliquam intuentur vel cogitant, ut præſentes & præſentia non advertant, juxta illud Job 15. 12. *Quid te elevat cor tuum, & quaſi magna cogitant, attonitos habes oculos?* Attonitus enim derivatur à verbo prisco attono: attonare autem eſt tonando ſtupefacere: inde *attonitus* eſt quaſi ad tonitru perculſus & ſtupefactus, Unde Ovidius epiſt 4. *Attonitus quos?*

Aut quas ſemidea Dryades, Faunique bicornes
Numine contactas attonuere ſuo.

Et Celſus lib. 3 cap. 26. *Attonitos quoque varè vidimus, quorum & corpus & mens ſtupet. Et interdum ictu fulminis, interdum morbo: ἀποπλῆξιν hunc Græci appellant.* Denique Virgil. 3. Æneid.

Talibus attonitus viſis, ac voce deorum.

Ubi Servius: *Hoc eſt talibus deorum vultibus: Unde ſequitur, Ac voce deorum. Nam & voce ſe dicit attonitum & viſis. Attonitus verò eſt ſtupefactus: nam propriè attonitus dicitur, cui caſu vicini fulminis, & ſenitus tonitruum dant ſtuporem.* Verùm, quia quis attonitis oculis poteſt cogitare & contemplari ſancta & cæleſtia; hinc Noſter attonitos oculos nectit cum cogitatione prava. Unde Chald. vertit, *qui annuit oculis ſuis, & cogitat perverſa, annuens labiis ſuis perficit malum*; & Syrus, *tumis oculis ſuis, & prava cogitat, & labiis ſuis machinatur & perficit malum*; Aben Ezra vertit, *qui claudit oculos, nefaria machinetur: ubur at enim oculos ne mens poſt oculos diſtrahatur, quo liberè ſcelera meditari & machinari queat.* Sic & R. Levi Pagnin. Vatabl. & Bayn. *Qui claudit oculos*, inquit, *ad cogitandum perverſitates*; Marinos in Lexico, *agitans oculo. cogitando perverſa*. Dantur ergo hic duo ſigna perverſitatis perſ. ſtæque malitiæ. Prius eſt, ſi attonitis, firmis vel clauſis oculis quis cogitet prava. Hoc enim eſt ſignum, illum ita intentum eſſe cogitationi pravæ, ut in ea mentem & voluntatem abſorberi ſinat, nec de re alia bona cogitare poſſit: imò ab ea animum avocare & diſtrahere nequeat. Quare talis ſimilis eſt diabolo, ait auctor Catenæ Græc. qui ſæpè conſideret quo quisque vitio laboret, ut per illud eum præcipitet. Secundum, ſi poſt cogitationem pravam & attonitos oculos, mordeat labia. Hebr. קרץ *coret*, quod Noſter vertit, *mordens*; Vatabl. *agitans*; Tigur *contrahens*; R. Levi, *pateſaciens*; melius Marinus & alii in Lexico, *incidens* vel *nictans*. Incidere enim oculis, eſt oculos nictare: incidere verò labiis, eſt labiis oſcitare, vel potius mordere, qui geſtus eſt malum alteri machinantis, quaſi eodem modo eum incidere & diſcerpere velit, ſicut incidit & mordet ſua labra. Unde Horat lib. 1. Carm.

Impreſſis memorem dente labris notam.

Ex imaginatione enim perficiendi malum quod cogitat, aut ex indignatione moventur dentes ad hujuſmodi morſum labiorum, quaſi geſtientes nocere ei cui malè volunt. Maximè autem hæc ſpectant ad iratos: ita enim mordent labia, quaſi minitantes aliis ſimilem morſum. Unde Ariſtophanes in Veſpis: *Comedam labra*, inquit, *præ iracundia*. Et Homer. Iliad. 9,

Aſt bi labra ſuis preſſarunt dentibus omnes.

Sic pulli equini indomiti ferocientes mordent frænum. Sic Itali mordendo pollicem dextræ malum minitantur. Sic Georgius Caſtriotus Turcarum terror & fulmen, adeò ut abeis nuncupatus ſit *Scanderbeg*, id eſt Alexander Magnus, ubi labia momorderat, imò mordendo quaſi diffiderat, præceps in prælium ruebat, eſtque hic geſtus naturæ conſonus: ferè enim animalia omnia, ac præſertim ſerpentes, morſu pugnant & necant. Vide Lucan. Phariſal. 9.

Morſu virus habent, & fatum in dente minantur.

Denique Septuag. luculenter ſic uno ſpiritu totam ſententiam efferunt: *Qui obſirmat oculos ſuos, cogitas perverſa, & fluctuat* vel *definit, & decidit omnia mala labiis ſuis, hic fornax eſt malitiæ*: qui enim hæc omnia, quæ ſigna ſunt ingeniis malitiæ, junctim habet, ioſtar fornacis ira & malitia æſtuantis, maledictorum, rixarum, pugnarum, &c. globos & incendia aſſiduè ejaculatur, nec ullis blandimentis promiſſis vel minis reſtingui poteſt, ſed his omnibus potiùs magis accenditur & exæſtuat. nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 16. in Matth. *Sicut incendium aqua injecta magis ſuſcenditur: ita accidere ſolet in magna ira: quidquid aliquis dixerit, continuò paulum hujus efficitur incendii.*

CORONA DIGNITATIS SENECTUS, QUÆ IN VIIS JUSTITIÆ REPERIETUR] Hebr. *corona gloriæ canities, in via juſtitiæ invenietur*. Quod Primò, Janſenius ſic exponit, quaſi dicat. Per juſtitiam pervenitur ad extremam ſenectutem, cum impii ferè ante diem ſuum moriantur, juxta illud pſalm. 54. *Viri ſanguinum & dolſi non dimidiabunt dies ſuos*. ita R. Salomon. Secundò, quaſi dicat. In via juſtitiæ conſtituta eſt ſenectus, juxta illud Sap 4. *Cana ſunt ſenſus, & ætas ſenectutis vita immaculata*. Tertio, q. d. Eſto juvenes aliquando liberè & impurè vivant; tamen cùm ad ſenectutem veniunt, ſæpè ſapiunt & pœnitent. Verùm Noſter optimè vertit ſubaudiendo more Hebræo pronomen *ejus*. Unde & Septuag. *corona gloriationis*. Complut. *exultationis*; Chald. *pulcritudinis*) *ſenectus, in viis autem juſtitiæ reperitur*; Syrus, *diadema laudationis ſanctus, & in via juſtitia laudatur*; Vatabl. *ſanctus ſi eam in via juſtitia reperias, corona ornatiſſima eſt*. Pro *dignitatis* enim hebr. eſt תפארת *tipheret*, id eſt *decoris*, pulchritudinis, gloriæ, magnificentiæ. Vers 31.

Sententia eſt clara, quaſi dicat. Senectus ſeni eſt quaſi corona ſpecioſa & magnifica, ſi tamen juſtè & inculpatè vivat, ac juſtitiæ, id eſt virtutum quarumlibet, actibus oroetur: quocirca talis ſenectus omnibus eſt venerabilis & laudabilis. Porrò moliplex eſt corona ſenum & ſenectutis. Prima eſt corona canitiei cana enim coma inſtar albentis coronæ ornat caput ſenum. Unde Phocylides: *Venerare*, inquit, *canis rediviva*, ſeu *coronata tempora habentes, reddendo ſenibus in ſedendo & in officiis omnibus*. Et Philo Legat ad Cajum: *Ætas ipſa ſenem quaſi deſeſſum laboribus, & ſenectutis mollibus tanis coronat. Quid enim aliud canities, niſi pulvinum aut floridum ſertum?* Sic Plinius in Panegyr. Trajani, capillum Trajani albeſcentem vocat non quidem coronatum, ſed, quod tantidem eſt, ornatum.

Corona ſenum ſiplex. Prima.

Secunda eſt corona ætatis & antiquitatis. Vnde Aben Ezra ſic explicat, q. d. Senectus eſt quaſi gloriotum dia dema viri capiti impoſitum. Senes enim multis annis, v. g. 70 80. 90 quibus vixere, quaſi totidem floribus coronantur. Vnde Philo apud Antonium in Meliſſa part. 1. ſerm. 17. *Juvenili vita*, inquit, *jucundis ſenilis ætas ſanctiſſima & ſacratiſſima, cui quaſi ſummo gubernatori Deus gubernacula in manus tradidit tanquam idoneo, qui poſſit verum terrenarum gubernacula tenere*. Audi Carolum Paſchalium lib. 1. de Coronis cap. 5. Apud Anacreontem, monet, cani coronant caput, hoc eſt honeſtant: quin & propriè ſenes & canos olim coronis decorabant, ut pater ex illo Euripidis: *Canam coronis caput canum coronatum*. Quomodo lex, inquit Plutarch. loco mox citando, diadema & coronam, ſic canitiem natura honoratum præcipuæ dignitatis ſymbolum imponit.

Secunda.

Tertia eſt corona propaginis & filiorum. Corona enim ſenum ſunt nepotes, id eſt filii filiorum, ioxta illud: *Filii tui ſicut novella olivarum in circuitu menſæ tuæ* pſal. 127. Item corona ſenum ſunt juvenes: hi enim ſolent coro-

Tertia.

næ ſenem ſapientem cingunt, auſcultant, honorant, ve-
neranturque. Hoc eſt quod dicitur Proverb. 17. 6. *Corona ſe-
num filii filiorum: & gloria filiorum patres eorum.* Sic fideles
ſunt corona Chriſti, & viciſſim Chriſtus eſt corona & glo-
ria totius Eccleſiæ.

Quarta. Quarta eſt corona ſapientiæ, putà experientiæ & pru-
dentiæ. In ſenibus enim viget mens, ratio, conſilium,
judicium, prudentia. Ita S. Gregor. Nazianz. orat. de pla-
ga grandinis citans hæc Salomonis verba, per coronam ac-
cipit ſapientiæ præſtantiam, quæ ſenibus ad docendum &
conſulendum dignitatem conciliat. Sic & R. Levi. & S. Ambroſ. lib. 1. Hexam. cap. 8. *Senectus ipſa*, inquit, *in
bonis moribus dulcior, in conſiliis utilior, ad conſtantiam ſub-
eundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior, ingre-
ſſus quoque corporis, ſobrietas mentis eſt. Unde Apoſtolus.
Cùm infirmor, tunc potens ſum*, 2. Corinth. 12.

Quinta. Quinta eſt corona gradus & ſtatus. Seniores enim
ſolent reipubl. præfici, eamque gubernare. Hinc a ſe-
nio dictus eſt ſenatus, quaſi concilium ſenum, ait Feſ-
tus. Audi Plutarch. tract. An ſeni ſit gerenda reſp.
Nam ad parendum, inquit, *invenilis, ad imperandum ſeni-
lis ætas accommodata eſt*; *ac maximè ſalva eſt civitas, ubi
conſilium ſenum, & juvenum arma ſunt; laudatque
majorem in modum illud* Iliad.

Peimùm ætate grauem, & forti pectore claro,
Noſtream ad navim conducas dicere juſſi,
Conſiliumque dare,

*atque ideo optimatum magiſtratum Spartanæ civitatis regibus
adjunctum Apollo presbygenus, id eſt magno natu præditos;
Lycurgus diſertè Gerontes, id eſt ſenes, nominavit. Et Roma
nos ſenatus in hunc uſque diem à ſenio nomen habet. Atque
ut hæc coronam ac diadema, ita tamen natura venerabile digni-
tatis & principatus ſignum fecit. Et γέρων, quod eximium bo-
norum; & γεραίρειν, quod venerari ſignificat, à ſenectute inſi-
gne præſtantia Græcis retinemur.* Quare ſub finem addit: *Lycurgus aſſuefecit adoleſcentes, ut cunctis ſeni tanquam le-
latori conſuetos obtemperarent. Unde Spartæ ſenes non tempe-
modò inſectati, ſed ſingula etiam ſingulorum adoleſcentum fa-
cta, idque non obiter, ſed itus & per comitibus ſim terrores, &
probi eos reverentiores ac deſiderent.* Eò quòd ſenes ducant juvenes, eorumque indolem exacuant. Sic ubivis terrarum ſeniores filii, putà primogeniti, patri principi vel regi in principatu vel regno ſucceduut. Hinc *ſenior* idem eſt quod dominus; ſicut nunc Hiſpani dicunt *ſeynor*, Itali *ſignore*, Galli *ſeigneur*; licet Joachimus Perionius tractate de Linguæ Gallicæ cum Græca cognatione, malit dici à κύριος. Unde *Sire* & *Sieur*, vel potiùs *Cyre* & *Cyeur*, ac non ita vetere proferendi ratione *Cyeur*: denique per nonnullam mutationem *Seigneur*: *Nec enim*, inquit, *niſi indignè Deum appellamus* Seigneur, *cum nos profitemur ut ſenes ſeneraré*. Verumtamen & antiquum dierum Daniel veneratus eſt Deum, & eſſent ridendi Latini, quos certum eſt multis retrò ſæculis ulurpaſſe ſeniorem pro principe dominoque. Porrò Chilon dicebat, honorem à junioribus habendum ſenectuti; ut ipſi facti ſenes ab aliis habeantur in pretio. Ea res geminam habebat utilitatem. Siquidem ut ſenium auctoritas ac reverentia temperabat ætatem laſciviam à peccando; ita ſenes cavebant, ne quid committerent, quo juvenibus vel ob ineptiam ludibrio poſſent eſſe, vel ob turpitudinem pernicioſi; ſed inter omnes juvenes omneſque ſenes ea eſſet reverentia, quæ inter parentes ac liberos, ita Laert. lib. 1. cap. 4.

Sexta. Sexta, eſt corona vitæ, quaſi militiæ jam emeritæ, quòd ſcilicet ſenex omnes hujus vitæ caſus & labores ſuperaverit, & ad ultimam vitæ metam ſuperſtes, quaſi victor pervenerit. Unde Elias Creten. in orat. 19. Nazianz. *Sicut*, inquit, *in certaminibus, qui coronam accepit, iam in tuto eſt, ſic etiam ſenex tuis gloriatur, ut qui mutationem iam non pertimeſcat.* Et S. Ambroſ. libr. 5. de Jacob cap. 8. *Beatus quidem & invenis*, inquit, *qui bene vivit; ſed magis beatus eſt ſenex qui bene vixit. Quod enim juvenis ſperat, adeptus eſt ſenior, quod ſenex fuit, optat hoc eſſe qui juvenis eſt. Certe hic inquieti maris longiore ſibi uſque curſu mansione, iactatur fluctibus; ſenex verò ſicut in portu, ita in ſtatione eſt ſenectutis.* Et cap. 10. *Senectus portus debet eſſe, non vitæ ſuperioris naufragium.*

Septima. Septima & præſtantiſſima corona, qua ſenes hic donat Salomon, eſt juſtitiæ & virtutis. Si enim Hercules devictis domitiſque monſtris, ſcilicet leone, Caco, Lernæa hydra, Cerbero & Gerione tricorpore, populeam ſibi impoſuit coronam; multò magis eamdem meretur ſenex, qui velut athleta juſtitiæ cupiditatum ſuarum monſtra perdomuit, ſcilicet leonem iræ, Cacum avaritiæ, Lernam luxuriæ, Cerberum gulæ, Gerionem ſuperbiæ. Unde S. Auguſt. in pſal. 112. *Sit*, inquit, *ſenectus veſtra puerilis, & ſit puerilis ſenilis, hoc eſt, ut nec ſapientia veſtra ſit cum ſuperbia, nec humilitas ſine ſapientia, ut laudetis Dominum ex hoc & uſque in ſæculum.* Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 4. 8. *Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* Ita vigintiquatuor ſeniores (qui fuere juſti primarii tam novi quàm veteris teſtamenti) coronatos, coronaſque ſuas Agno offerentes vidit S. Joan. Apocal. 4. 10. ubi multa de iisdem dixi.

Ita nuper hic Romæ Gregorius XV. Pontifex, cùm inviſeret Cardin. Bellarminum penè octogenarium, ultima infirmitate decumbentem, & abeo multos annos, imò omnes ſuos, ſibi apprecari audiret, ſapienter reſpondit: *Ego*, inquit, *octo tuis non annis, ſed annorum meritis cumulari, & ſervare.* Nam ut ait S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel cap. 3. *Senectus venerabilis eſt, non annis cana, ſed moribus.* Et lib. 3. epiſt. 21. ad Anyſium: *Verè*, inquit, *ſenectus illa venerabilis, quæ non canis, ſed meritis albeſcit. Ea eſt enim reverenda canities, quæ eſt canities animæ, inſanctis cogitationibus & operibus effulgens. Quæ eſt enim vera ætas ſenectutis, niſi vita immaculata, quæ non diebus aut menſibus, ſed ſæculis propagatur? cuius ſenectus eſt diuturnitas, ſine debilitate longævitas? Quo enim diuturnior, eo fortior, & quo diu ità eam vitam vixerit, eo fortius in virum perfectum excreſcit.* Denique Synetius tract. de Laude calvitii, caput calvum vocat *prudentiæ domicilium, divinitatis templum.*

Myſticè S. Hieron. in cap. 16. Ezech. *Corona gloria ſenectus, Eorum videlicet*, inquit, *qui deſtruxerunt ea quæ parvulorum ſunt, & poſt ætatem perfecti viri venerunt ad ſenectutem & ad patrum nomina, quibus ſcribit Ioan. epiſt. 1. cap. 2. v. 13. Scribo patribus & juvenes, qui poſſunt dicere: Quando eram parvulus loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando factus ſum vir, deſtruxi ea quæ parvuli erant*, 1. Corinth. 13.

MELIOR EST PATIENS VIRO FORTI: ET QUI Vers. 32.
DOMINATUR ANIMO SUO, EXPUGNATORE URBIUM] Hebr. *longus naſibus præ fortè, & dominans ſpiritui ſuo præ capiente urbem*; Chald. *melior eſt lenitus in animo quàm fortis, & qui dominatur ſibi ipſi magis quàm ille qui capit præſidium*, Septuag. *melior eſt vir longanimis forti, & qui continet iracundiam, melior quàm qui urbem capit.* Complut. addunt: *Et vir prudentiam habens agre*, vel *agricola*, vel potiùs *agricolandi ne* (hanc enim ſignificat Græcum γεωργὸν) *magna*. Sed hæc verba cùm non extent in Hebræo, Chaldæo, Syro & Latino, tranſcripta videntur ex c. 24. ut ootant Romani. S. Cyprian. lib. 3. Teſtim. n. 8. legit: *Melior eſt patiens forti, qui enim it ecundiam continet, melior eſt quàm qui urbem capit*, quaſi poſterius hemiſtichium cauſam det prioris. Huc facit problema quadruplex R. Barzoma in *Pirke avoth*, id eſt in Sententiis patrum, cap. 4. *Quis potens? ille qui fortiter tentationi reſiſtit. Ait enim Script. Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium. Quis ſapiens? ille qui ſe ſemper & ab omnibus docet diſcipulum. Quis dives? quis ſuæ contentus eſt, nec aliena appetit. Quis honoratus? & in pretio? qui alios honorat, obſervat, & colit debita reverentia, iuxta regulam in Scripturam: Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, 1. Reg. 2. 30. Syrus, *melior eſt patiens exigente: & qui conſul at* (ſubjicit) *animam ſuam illo qui tenet civitatem.*

Quæritur hic, quo ſenſu vera ſit hæc ſententia? Nam D. Thomas 2. 2. q. 136. art. 2. in corpore, videtur contrarium docere. Dicit enim fortitudinem majorem eſſe virtutem quam ſit patientia: *Quia plus*, inquit, *reverentur à bono pericula mortis, circa quæ eſt fortitudo, quàm quæ vis adverſa, circa quæ eſt patientia.* *Patiens melior eſt forti.*

Reſp. Primò, non agi hic de fortitudine, quæ eſt virtus animi, ſed de fortitudine quæ eſt robur corporis. Hebr. enim גבר *gibbor* ſignificat robuſtum, fortem, validum viribus, qui ſuis copiis & robore urbes expugnat, ut ſequitur. q. d. Ex omnibus virtutibus corporis fortitudo maximam habet laudem apud homines. Nullis enim magis celebrantur, quàm io bello præclari duces, qui hoſtes vicerunt, *Primò.*

urbes

urbes & provincias ſubjugarunt : & tamen præſtantior eſt, qui unicam ex concupiſcentiis ſuis, nempe iram, vincit, & impetum ſpiritus ſui ratione moderatur, quàm qui urbes aut provincias ſuperat. Præſtantior inquam, non ſolùm quia magis laudandus, ſed etiam quia revera fortior illo, juxta illud Poetæ :

Fortior eſt qui ſe, quàm qui fortiſſima vincit
Oppida, nec virtus altiùs ire poteſt.

Et idem :

Aſſuevere, viciſſe aliis, victoria maior
Eſt animi fluctus compoſuiſſe ſui.

Et Philoſophus : *Rex eris*, inquit, *ſi eo tuoſque affectus exercuiſti. Rex eris, ſi te ratio regat, non poſſe.*

Secundò. Reſpond. Secundò, D. Thomas loco citato ſtrictè ſumit patientiam, uti eſt virtus quæ moderatur triſtitias manantes ex adverſis communibus, quæ quotidie occurrunt : hæc inferior eſt virtute fortitudinis. Nam patientia generatim accepta, quæ firmat animum adverſus timores & dolores mortis & malorum mortem inferentium : qualis emicuit maximè in Martyribus, eſt pars fortitudinis integralis, eaque præcipua ; vel eſt ipſa virtus fortitudinis inadæquatè concepta. Duæ enim ſunt partes fortitudinis, una in aggrediendo fortia, altera in ſuſtinendo, quæ eſt patientia : eaque priori præſtat, quia difficilius eſt dura ſuſtinere patiendo, quàm eadem aggrediendo aliis ſoferre, uti docet S. Ambroſ. libr. 1. Offic. capit. 41. & S. Chryſoſt. homil. 85. in Matth. ubi inter cetera ait : *In bellis oſtenſa belli eſt, ſi miles occideris : illa fulgentiſſima victoria eſt, quæ inferentem iniurias patiendo ſuperaſti*, &c. *Dent eas tibi vires conceſſi, non ut conſertum manuum, ſed in patientia vincas. Sic B. Joſeph qui magno animo iniuriat ſuas, ubique victor prædicatur. Nam & fratres & Ægyptiam illam mulierem inſidiantes, æquo animo ferendo ſuperavit.* Sic & D. Thomas qu. citata art. 4. qui & citat S. Gregorium & Ciceronem idem aſſerentes. Igitur ſic exponas : Melior eſt patiens viro forti, hoc eſt, fortior eſt patiens, qui fortiùs patitur adverſa, quàm fortis qui fortiter aggredi tur ardua, v. g qui oppugnat & expugnat urbes. Sic Job patientia ſua ſuperans omnes dæmones, Ismaelitarum, uxoris, amicorum, morborum, paupertatis, ærumnarum inſultus, fortior fuit Sumſone Philiſtinæos expugnante. Sic Joſeph fortiter ſuſtinens fratrum odia, exilium, calumniam, carcerem, fortior fuit ſe ipſo, cùm Pharaonem ſua ſapientia animique vigore ſibi ſubjugavit, totique dominatus eſt Ægypto. Sic David tua manſuetudine vincens invidiam Saulis fortior fuit ſe ipſo, dum duellum cum Goliat init, eumque obtruncavit, uti communis habet ſapientum & rectè judicantium ſenſus.

Tertiò. Reſp Tertiò, pro *patiens* hebr. eſt יאֶרֶךְ אַפַּיִם *erech appaim*, id eſt longus naribus, id eſt tardus ad iram, placidus, ita potens : hic autem melior, id eſt præſtantior, illuſtrior, fortior, potentior, laudabilior, eſt vir o forti, qui expugnat urbes. *Ratio eſt*, quòd ira in homine ſit paſſio vehementiſſima, quæ omnia miſcet & turbat. Eam ergo domare per mentis placiditatem, manſuetudinem & patientiam, eximiæ eſt virtutis & fortitudinis. Quare explicans ſubdit : *Et qui dominatur animo ſuo*, id eſt animoſitati ſuæ ; unde Septuag. vertunt, *& qui dominatur iræ ſuæ melior* (id eſt potior & fortior eſt) *expugnatore urbium*. Omnium enim paſſionum ira eſt vehementiſſima & ſuperatu difficilima, à qua fortiſſimi quique ſecundùm corpus frequenter alios citiùs ſuperantur. Civitates plurimas, totam penè Aſiam & Africam vicit Alexander ille Magnus, & tamen iræ & furoris belluam in ſe ſuffocare non potuit : ſed iracundia victus chariſſimos amicos, Parmenionem, Philotam, Clitum & Calliſthenem trucidavit, ut alii taceantur urbium domitores, qui ſuos non potuerunt domare affectus.

Ratio à priori.

Porrò pro *animo* hebr. eſt רוּחַ *ruach*, id eſt *ſpiritus*, q. d. Qui dominatur ſpiritui ſuo, hoc eſt ſuis affectibus & paſſionibus, uti timori, triſtitiæ, puſillanimitati, audaciæ, ſuperbiæ, ac præſertim iræ, hic melior, id eſt major, potentior & laudabilior, ait R. Levi, eſt principe, qui armis urbes expugnat. Quomodo enim ratione alteri imperabit, qui in animum ſuum imperium exercere non poteſt ? Significat ergo eum, qui dominatur iræ & paſſionibus, fortiorem eſſe & magis dominari, majuſque habere dominium & imperium, quàm habeat rex, qui armis urbes & regna ſibi ſubjugat : quia ſcilicet dominatur omnibus animi affectibus, cogitationibus, ſenſibus, potentiis & viribus, item toti vitiorum & peccatorum regno, qui utique amplus eſt dominatus, ac imperium quovis regno majus & præſtantius. Quocirca Horatius lib. 2. ode 2. ſic canit :

Latiùs regnes, avidum domando
Spiritum, quàm ſi Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.

Et Boetius lib. 3. de Conſol. metro 5.

Qui ſe volet eſſe potentem,
Animos domet ille feroces.

Et Claudian. in Paneg. Theodoſii.

Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Meduſ, te mollis Arabs, te Seres adorent,
Si metuis, ſi prava cupis, ſi diſcors ira,
Servitii patiere jugum, tolerabis iniquas
Imperiùs leges : tunc omnia iura tenebis,
Cùm poteris ex eſſe tui.

Ira hunc locum explicat S. Gregor. p. 3. Paſtor. admon. 10. *Audiant*, inquit, *impatientes quod ſcriptum eſt : Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo expugnatore urbium. Minor enim eſt victoria urbium, qui extra ſunt quæ ſubjiguntur : valdè autem maius eſt quod per patientiam vincitur ; quia ipſe à ſe animus ſuperatus, & ſemetipſum ſibimet ipſi ſubjicit, quando cum patientia intra ſe frenari compellit. Audiant impatientes quod electis ſuis Veritas dicit : In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, Luc. 21. *Sic enim conditi mirabiliter ſumus, ut ratio animam, & anima poſſideat corpus. Jus verò animæ à corporis poſſeſſione ſepelitur, ſi non prius anima à ratione poſſidetur.*

Et S. Ambroſ. ad illa verba pſalm. 118. *Anima mea in manibus meis ſemper*, ſic ait. *Quicumque proprium corpus ſubegerit, nec ab ira & aliis paſſionibus turbari animam ſuam vellet ſui congrua vi permiſerit ; is bene regia quadam poteſtate ſe exhibens, rex dicitur, quòd regere ſe noverit ; & arbiter ſui iuris ſit, nec captivus erabatur in culpam.*

Majoris enim fortitudinis opus eſſe dura pati, quàm fortia agere, triplici ratione à priori docet D. Thomas 2. 2. qu. 123. art. 6. ad 1. *Ad primum*, inquit, *dicendum, quòd quòd agere, ſuſtinere eſt diffiſilius quàm aggredi, triplici ratione. Primò quidem, quia ſuſtinere videtur aliquis ab aliquo fortiori invadente, qui autem aggreditur, invadit per modum fortioris. Difficilius autem eſt pugnare cum fortiori quàm cum debiliori. Secundò, quia ille qui ſuſtinet, iam ſentit pericula : ille autem qui aggreditur, habet ea ut futura. Difficilius autem eſt non moveri à præſentibus quàm à futuris, ut ſcilicet ſuſtinere importet duturnitatem temporis : ſed aggredi poteſt aliquis ex ſubito motu. Deficilius autem eſt diu manere immobilem, quam ſubito motu moveri ad aliquod arduum. Unde Philoſoph. dicit in 3. Ethic. quod quidam ſunt præveloces ante pericula, in ipſis autem discedunt : fortes autem à contrario ſe habent.* Et ibidem c. 9. ait, quòd in ſuſtinendo triſtia maximè quis dicitur fortis. Rurſum D. Thomas 2. 2. q. 123. art. 9. *Fortitudo*, ait, *maximè eſt circa ſuſtinenda, quia ſecundum Philoſophum 3. Ethic. cap. 8. in reputatis periculis maximè manifeſtatur habitus fortitudinis. Habitui enim apto per modum naturæ. Unde quod aliquis abſque præmeditatione faciat ea quæ ſunt virtutis cum neceſſitate imminet propter reputata pericula ; hoc maximè manifeſtat, quod ſit fortitudo habitualis in anima conſummata.*

Fortius eſt dura pati quàm fortia agere, Rationes tres à priori. Primò, Secundò, Tertiò.

Porrò Abbas Chæremon apud Caſſianum collat. 12. cap. 6. hunc locum, & hoc patientiæ genus mansuetudinem non tantùm iræ, ſed & luxuriæ ceteriſque vitiis omnibus dominantis imperium, ita particulatim deſcribit : *Per quod evidenter oſtenditur, ita efficaciſſimam medicinam cordis eſſe patientiam, ſecundum illud Salomonis : Manſuetus vir cordis eſt medicus ; ut non ſolùm iræ, triſtitiæ, acediæ, cenodoxiæ, ſuperbiæ ; verum etiam libidinis omniumque pariter extirpet ſeminium vitiorum. In longanimitate tuum (ut ait Salomon) proſperitas regis. Nam qui mitis ſemper atque tranquillus eſt, nec iracundia perturbatione ſuccenditur, nec acediæ atque triſtitiæ angore conſumitur, nec cenodoxiæ vanitate diſſolvitur, nec ſuperbia tumore ſuſtollitur : Pax enim multa diligentibus nomen Domini, & non eſt illis ſcandalum*, pſalm 118. *Et ideo non immeritò pronuntiatur melior vir patiens forti ; & qui ſenatines iram, ſapiente urbem.*

Rurſum Abbas Piamon. collat. 18 capit. 13. docet amplum hoc patientiæ dominium per humilitatem, quæ omnibus ſe ſubjiciens, omnia placidè tolerat, acquiri e

Nonenim, ait, *eſſet laudabilis, nec admiranda patientia, ſi nullis inimicorum iaculis impetita tranquillitate propoſitam retentaret; ſed in eo eſt præclara atque gloriosa, quod vexantibus inſetationum procellis immobilis perſeverat. Nam in quo vexari frangique adverſitatibus creditur, in eo potiùs roboratur, & in eo magis acuitur, in quo putatur obtundi. A paſſionibus enim & ſuſtentatione patientiam dici nullas ignorat, ideoque conſtat patientem pronuntiari neminem poſſe, niſi eum qui univerſa quæ ſibi fuerint irrogata, abſque indignatione toleraverit. Et ideo non immeritò ita à Salomone laudatur. Melior vir patiens forte, & qui continet iram, ſapiente urbem.*

Inſuper ſicut urbes, licet munitæ, facilè expugnantur conſilio & celeritate (quibus duobus proinde omnia ſua tam feliciter confecit Julius Cæſar) ſi videlicet præoccupentur antequam ſe muniat, conſilio, commeatu, ceteriſque rebus ad obſidionem ſuſtinendam neceſſariis, inſtruere poſſint: ſic pariter ira maximè vincitur conſilio & celeritate, ſi nimirum mox ut oritur, imò antequam oriatur, mens præoccupetur prudenti conſideratione rerum, quæ iram avertere vel lenire & ſopire poſſint. Ita Plutarch. in Moral. *Sicut*, inquit, *qui urbem aliquam expugnare parat, priuſquam civeſ hoſtis adventum præſentiant, ſecuros & inopinantes invadit, adò ut capiendi animi copiam non faciat: ad eumdem modum ira præoccupanda eſt, & priùs ſuperanda, quàm arma ceperit.* Hinc S. Hilarius cap. 4. in S. Matth. ait, quòd Chriſtus per manſuetudinem habitet in mentibus noſtris: Chriſtus autem eſt Rex regum, qui omnes iræ motus proſpicit & præoccupat, efficitque ut mens in manſuetudine perſiſtens, omnibus paſſionum flatibus inconcuſsè reſiſtat, jugique animi pace, ſerenitate, celſitudine & gaudio perfruatur. Et anonymus in Catena Græcor. hanc Salomonis gnomen ſic explicat: *Nihil æquè forte eſt atque patientia. Patiens enim nihil grave, nihil moleſtum à quoquam pati poteſt, eſt enim ſecundùm animam impaſſibilis. Sunt qui in bellis ira opus eſſe putant; verùm ſi uſquam alibi, hic paſſionum compreſſione vel maximè opus eſt, quippe cùm hæc res multò feliciùs conficiatur per prudentiam & ſapientiam, quàm manibus aut corporis viribus. Sine patientia autem nulla eſt prudentia.*

Denique Laſtantius patientem Herculi componit & anteponit. Sic enim ex Ciceron. orat. pro Marcello ſcribit lib. 1. Divinat. inſtitut. cap. 9. *Nulla enumeret (ut ait Orator) tanta vis, quæ non ſorte, ac virtute debilitari frangique poſſit. At animum vincere, iracundiam cohibere, forſitſimi eſt; qua illa nec fecit unquam, nec potuit. Hæc qui facit, non modo ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo judico. Vellem, adieciſſet de libidine, luxuria, cupiditate, inſolentia. ut virtutes eas omnes implerat, quem ſimilem Deo judicabat. Non enim fortior judicandus eſt, qui hoſtem, quàm qui violentum in ſeipſum impetum ſuum ſuperat iracundiam, aut qui rapaciſſimas volucres deiicit, quàm qui cupiditates avidiſſimas coercet, aut qui Amazonem bellatricem, quàm qui libidinem vincit pudore ac fama debellatricem, aut qui ſimum deſtabulo, quàm qui vitia de corde ſuo gerit, quæ magis ſunt pernicioſa, quia domeſtica, & propria mala ſunt, quàm illa, quæ & vitari poterunt & cavere. Ex quo ſit, ut ille ſolus non fortes debeat judicari, qui temperatus eſt, & moderatus, & juſtus.*

Patientia vincit difficultates.

Porrò patientia vincit dæmones, utpote ſuperbos & impatientes. Patientia enim eſt filia humilitatis: per hanc enim patiens humiliter ſe ſubmittit perſecutori, calumniatori, infirmitati, cæteriſque adverſitatibus. Ita legimus apud Caſſian. collat. 18. cap. 15. adoleſcentem, qui Abbatem Paphnutium de furto diffamaverat, ſed falsò, à dæmone pulſum, nec ab eo liberari potuiſſe, eſto varios Anachoretas, qui dæmones expellendi vi & gratia pollebant, ad id adhiberet; ſed à ſolo Paphnutio, qui calumniam hanc patienter tulerat, liberatum fuiſſe. Nimirum Chriſtus hanc gloriam patienti Paphnutio reſervabat; ut adoleſcens energumenus illius tantùm, cui inſidiatus fuerat, orationibus purgaretur; & cujus laudi invidus aliquid decerpere ſe poſſe crediderat, ejus nomen proclamans delicti ſui veniam, & finem ſupplicii præſentis acciperet. Sic Iſaac ille patientia ſua obſeſſum à dæmone liberavit, & omnem populum in ſui venerationem excitavit, uti narrat S. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 14. Sic humilis monachus ab energumeno alapa percuſſus, cùm ex præcepto Chriſti alteram ei maxillam præberet, ab eo dæmonem expulit, dicentem & clamantem: *O violatis mandatorum Chriſti expellis me*: Unde Patres eo audito diſſerunt: *Conſuetudo eſt diabolica ſuperbia, humilitate mandatorum Dei ſanare*. ita refertur in Doctrin Patr. lib. de Humilit. num. 5. Ibidem num. 4. ſimile exemplum refertur, cujus hæc eſt clauſula: *Humilitas ſolvit omnem virtutem inimici, ſicut ego audivi loquentes, dicendo. Quando patiebamur monachos, converſatur unus ex eis, & agens pœnitentiam, deſtruit omnem virtutem noſtram*, qua inter eos lites & jurgia ſeminare conamur. Sic puella falsò diffamans S. Marinam de ſtupro ſibi illato (Marina enim veſtem virilem induerat, ut ioter viros & monachos habitans videretur eſſe vir & monachus) à dæmone correpta & diu torta, non niſi Marina defuncta, cùm ejus ſexus & innocentia omnibus ad oculum pateret, ad ejus funus occurrens, ac calumniæ veniam poſcens, à dæmone liberata eſt, ita habet Vita S. Marinæ.

SORTES MITTUNTUR IN SINUM, SED A DOMINO TEMPERANTUR] Sortes hic vocantur calculi, quibus fit ſors; ſive chartulæ, quibus ſortes variæ inſcribuntur, ſimileſve ſortium indices & notæ. Hæ enim olim jactabantur in ſinum vel urnam, ac à militibus in galeam: ex qua deinde quiſque ſortitò calculum vel chartulam, &c. educebat, & quod illa continebatur, educenti cedebat in ſortem. Sic judices calculis dabant ſententiarum ſortes. cùm enim reum condemnabant, in urnam mittebant calculum atrum; cùm verò abſolvebant, calculum candidum. Jam

Primò, Aben Ezra & R. Levi hanc gnomen connectunt præcedenti: *Melior eſt patiens viro forti*. Aben Ezra hoc modo, q. d. Quando ſortes in ſinum mittuntur, qua ratione caluræ ſint, ad divinum ſpectat judicium, atque eadem ratione à Deo quis habet, ut animi impetus temperare poſſit. Breviter q. d. Sicut Dei eſt moderari ſortes, ſic ejuſdem eſt moderari iræ impetus: hi enim ſine ratione, quaſi ſorte & calu nunc huc, nunc illuc erumpunt, nec viribus naturæ, ſed gratiæ Dei domandi ſunt. R. Levi verò cenſet hac gnome probari præcedentem, qua dixit: *Melior eſt patiens viro forti*, &c. q. d. Expugnatio urbium, quæ eſt opus viri fortis, ita plerumque eſt & fortunæ. Alii enim in bellis ſunt felices, & omnia expugnant: alii infelices qui nihil expugnant, ſed potiùs expugnantur. Quòd autem hi ſint felices, illi infelices, ſortes tuæ cuique à Deo admeniæ. Quòd ve ò quis ſit patiens, & dominetur animo ſuo, non eſt fortis, quæ tocerta eſt, vana & inſtabilis, ſed virtutis quæ ſit excerta electione, ideoque conſtans eſt & ſtabilis. Ergo melior eſt conditio patientis quàm fortis: illius enim conditio pendet à virtute, hujus à ſorte.

Secundò, Septuag. Complut. vertunt, *in ſinum veniunt omnia injuſtis, à Domino autem omnia juſta*, q. d. Juſto Dei judicio fit, ut omnia proſperè ſuccedant juſtis, & quaſi in ſinum ſponte veniant, ultroque in manus incurrant. Id enim juſtitia ſua merentur juſti: Domini autem, qui judex eſt juſtiſſimus, eſt juſtos juſto proſperitatis præmio remunerari. Proſperitas enim temporalis promiſſa fuit juſtis in veteri teſtamento, ſpiritualis vero in novo. ita auctor Catenæ Græc. Verùm Septuag. Romani pro *injuſtis* habent, *iniquitis*: *Iniquitis*, inquiunt, *omnia veniunt in ſinus: à Domino autem omnia juſta*. Et Syrus, *in ſinum impii cadit ſors, & à Deo egreditur judicium rectum*; & Arabicus, *ad oppreſſorum ſinus veniunt omnes res, & à Deo omnes res juſtæ*. q. d. Iniuſtis ſæpè omnia ex animi ſententia cadunt accidunteque proſperè; juſtis verò adverſè: quocirca ſimplices & plebeii ſubinde turbantur, & murmurant inculando Nomini providentiam, quòd iniuſtos fortunet, juſtos adverſis premat. Verùm ſciant hi à Numine juſtiſſimo nihil niſi æquum & juſtum procedere. Deus ergo iniuſtos proſperat, ut pauca bona quæ fecerunt, proſperitate temporali remuneranda, iniuſta eorum facta & ſcelera plectat deinde maledictione & ſupplicio gehennæ æternæ. Juſtos verò affligit, ut mala quæ perpetrarunt, temporali adverſitate caſtigando, juſta deinde eorum facta & merita præmiet benedictione & gloria in cælis æterna, juxta illud Luc. 6 *Menſuram bonam dabunt in ſinum veſtrum*. Alter quoque ſic exponas, q. d. Iniuſtis omnia eorum ſcelera redeunt in ſinum, dum ob ea puniuntur à Deo: tunc enim ſcelera, id eſt ſcelerum pœnæ, in caput noxium redeunt, uti poſcit juſtitia, cujus arbiter eſt Deus: à Domino enim omnia juſta. Verùm quia ita variant vel contrariantur ſibi invicem

codices

codices Græci, verisimile est τὰ *iusta* & *iniusta* in versionem Septuag. irrepsisse, ut notant Rotoani: neutrum enim est in Hebræo, Chaldæo & Latino: ac utroque dempto Septuag. planè Hebræo & Latino consentiunt.

Deus temperat sortes implicitas.

Tertiò ergo & genuinè, Noster vertit, *sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur*, Hebr. *à Domino omne iudicium eius*, q. d. Sortes videntur fortitò & casu jaci, vel educi & cadere: attamen Deus occulta sua æquitate eas disponit & temperat, ac cuique suam attribuit. Temperare enim à tempore deductum, Primo, significat habere rationem temporis, moderari, tempori accommodare, rem suo ordine ac mensura administrare. Secundò, temperare significat regere. Sic Cicero 4. Academ. ait Lucullum summa æquitate temperasse, id est rexisse, civitates Asiæ. Et Horatius li. 1. Carm. ode 12. de Jove:

Varijsque musdum
Temperat horis.

Sic Deus temperat, id est regit sortes. Tertiò, temperat Deus sortes, cùm fit ne sint nimis felices vel infelices; sed felices infelicibus miscet & temperat, sicut vinum aqua dilutum & temperatur. Docet hæc gnome, nihil in humanis rebus geri sine nutu & dispensatione divina, ut ne sortes quidem, quæ cæcæ fortunæ tribui solent ab hominibus, & sine ratione putantur cadere, aliter eventant quàm pro moderatione divina. Unde dicitur psalm. 30. *In manibus tuis sortes meæ*. Apparet autem olim morem fuisse, ut sortes in sinum alicujus colligerentur, unde postea cuique sua educeretur, sicut apud nos colliguntur in ollam aut vas quodlibet. Vel certè *sinus* vocatur urna, aut vas cavum & sinuatum, in quod sortes jaciebantur. Hoc enim significat Hebr. חֵיק *cheq*. Unde Chald. vertit, *in sinum consilii cadit sors*, *& à Deo egreditur iudicium eius*. Sensus ergo est, quasi dicat. Omnia, etiam fortuita, à Deo reguntur: omnia enim subjacent Dei curæ & providentiæ. Quare ab ea quemque pendere convenit, ut si in sortitione pars nobis optima aut secùs obvenerit, id non casui vel fortunæ cum vulgo, sed Deo acceptum feramus. Vulgus enim pleraque tribuit fortunæ: unde eam veteres fecere Deam, quæ fortuitos eventus felices vel infelices cuique tribueret. Quocirca quisque infelices à fortuna obtineret, multis eam precibus, votis & victimis fatigabat, ut dixi Isaiæ 65. 11.

Refellit ergo hoc Salomon, docetque fortunam nihil esse, nec fortuitò quidquam accidere, sed omnia fieri provido Dei judicio & consilio. Esto enim respectu causarum secundarum, quæ coniungentes sunt, liberæ & incertæ, multa fiant casu & fortuitò: tamen respectu causæ primæ, patà divinæ providentiæ, nihil est fortuitum: quia omnia etiam fortuita ab ea sunt prævisa, & decreta, vel permissa, & in rectum finem ordinata. Unde S. Augustin. quæst. 91. in Genes. *Fortuna*, ait, *intelligenda est pro his rebus, quæ fortuitè videntur accidere, non quia numen aliquod sit, cùm hoc ipsa tamen, quæ fortuita videntur, tanquàm occultis divinitus dentur*. Idem libr. 1. Retract. taxat pessimam, ut ipse ait, hominum consuetudinem, qui pro eo ut dicant, *Hoc Deus voluit*, dicunt, *Hoc voluit fortuna*. Nam ut idem ait in psalm. 31. *Si casibus regantur homines, nulla providentia aliquid geretur*, q. d. Fortunam & casum tollit providentia. Si ergo fortunam astruis, tollis providentiam. Idem libr. 5. de Civit. capit. 9. *Nos eas causas quæ dicuntur fortuitæ, unde etiam fortuna nomen accepit non esse dicimus nullas, sed latentes, easque tribuimus vel Dei voluntati, vel quorumlibet voluntati*. Deus ergo est moderator fortunæ, arbiter casuum, auriga fortunæ, imò fortunans fortunam. Nam fortuna Gentium Dea sæpè inventa est adversam habuisse fortunam, ut loquitur S. Augustin. lib. 5. de Civit. cap. 3. Hoc est quod ait Boetius: *In regno providentia nihil fit casu, nihil temeritati*.

Sortes peculiari cura regit Deus. Ratio à priori.

Ulteriùs significat hic Salomon, sortes præ reliquis rebus naturalibus certis & definitis subjacere peculiari curæ Dei, Deumque sortes peculiari providentia regere & disponere, intra terminos tamen providentiæ ordinariæ. Ratio est, quia causa prima debet supplere defectum secundarum. Cùm ergo causæ secundæ nequeant certò dirigere eventus contingentes & fortuitos necesse est ut defectum hunc suppleat Deus, ac fortuitos certo dirigat, ne quid temere fiat in mundo, fiatque magna rerum confusio & perturbatio. Sic reges & Prælati peculiari cura advigilant in rebus lubricis, dubiis periculosis ne regimen vel disciplina laxetur: pari modo maximè advigilat Dei providentia in fortuitis, ac in iis maximè elucet & refulget. Quis enim tot tantosque hominum rerumque omnium eventus dubios, & ancipites sortes tam fixo statoque ordine regit, nisi luminè provida Numinis summi mens & pervigil oculus? Fortuiti ergo successus & fortuum casus peculiariter Deo, cujusque providentiæ adscribenda sunt. Id maximè videre est in contingentibus liberis. Deus enim actus liberos sanctosque justorum sua gratia peculiari prævenit, & dirigit ad justitiam, perfectionem, indeque ad præmia gloriæ cælestis: actus verò liberos, sed pravos, impiorum peculiari cura dirigit, ne nimis exorbitent, & in multorum damna grassentur, sed limitibus à Deo definitis constringatur, dirigit deinde eos vel ad pœnitentiam, vel ad justam vindictam, sive in hac vita, sive gehenna. Unde S. Augustin. libr. 5. de Civit. cap. 9. *In eius* (Dei) *voluntate summa potestas est*, inquit, *qui creatorum spirituum voluntates bonas adiuvat, malas iudicat, omnes ordinat*. Sic Deus peculiarem habet curam, teste Scriptura, pauperum, pupillorum, viduarum, orphanorum, puerorum, stultorum cæcorum, afflictorum: quia cùm ipsi tele regere nequeant, & hominum ope consilioque lapsè destituantur, necesse est ut Deus illorum curam sibi arrogat, juxta illud: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor*.

Quare significat hic Salomon, in rebus fortuitis recurrendum esse ad Deum, illiusque opem assiduè implorandam, ut ipse eas regat & dirigat ad suam gloriam nostrumque bonum. Multæ enim res sunt quæ non nisi sorte transigi queunt, uti sunt divisiones hereditatum, præmiorum, officiorum, beneficiorum, cum æquè digni illa ambiant. Sic S. Augustin. epist. 180. ait sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis vel persecutionis in urbe maneat, & fidelibus res sacras & Sacramenta conferat. Idem lib. 8. Confess. capit. 12. Dei instinctu sorte apericos librum, cùm in eo primò occurreret illud Apostoli: *Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, sed induite Dominum Jesum Christum*; hoc ipsum quasi regulam vitæ tuæ accepit. Denique summè specialem & singularissimam habet Deus providentiam sortium, quæ ab ipso imperantur vel consulumtur. Subindè enim Deus voluntatem suam patefecit per sortes, tunc que eas singulatim dirigit, ut cadant in eum, quem Deus vult & eligit. Sic sorte Matthiam elegit & designavit Apostolum, Actor. 1. 26. Sic Josue cap. 7. sorte à Deo præcepta deprehendit furtum Achan: idem terram Chanaan duodecim tribubus sorte distribuit. Sic Saul sorte divina electus fuit in regem, 1. Reg. 10. 20. Idem sorte deprehendit violatum jejunium à Jonathan filio, 1. Reg. 14.

Mysticè Beda: *Sicut sortes*, inquit, *palam in sinu mittuntur, at clausa in sinu continentur; divinum autem est iudicii, cuius sors clausa palmam tenet: sic hominum facta, in præsenti quidem vita latent, sed cuius sint meriti patescet in futuro, prolato videlicet tunc & manifesto iudicio singulorum, quasi de sinu examinis diuini*. Sic & Hugo ac Dionys. q. d. Sicut sortes quamdiu in sinu vel urna sunt, & ancipites, quoad extrahuntur & electionem perficiunt: ita etiam cujuscunque hominis fors & electio ad felicitatem æternam in hac vita obscura est, ambigua & anceps, donec mors sortes educit, & prædestinatorum electiones aperit. Plura de sortibus dixi Jonæ 1. 7. & Actor 1. 26. Hoc est quod ait Psaltes psalm. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ*, quasi dicat. Casus, eventus, status rerum mearum, ut divitiæ & paupertas, servitus & principatus, pax & bellum, ait Theodor. non à fortuna, sed à certa Dei providentia & gubernatione regitur. Sic Apostol. ait, quòd Deus vocavit & *dignos nos fecit in partem sortis sanctorum*, Coloss. 1. 12. Quia electio ad hunc gratiæ ordinem, ad quem prævidebat Deus venturum S. Petrum, non venturum Judam, non est ex merito S. Petri, sed est sors, id est Petro & fortuita & gratuita, at Deo est propositum & destinatum consilium. *Non video* ait S. Augustin. *ullum meritum, quo de universa impietate generis humani ante præfinitum electionis ad salutem: ad tuncem Domini sorte perveni*. Idem in psalm. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ*. Sors, inquit, *non est aliquid mali, sed res est in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem*. Et mox: *Quid igitur est, In manibus tuis sortes meæ? sortes dixit, quamum ego incertus,*

ego

gratiam quæ ſalvati ſumus. Quare ſortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in ſorte non eſt electio, ſed voluntas Dei. Nam ubi dicitur, Iſte facit, iſte non facit, merita conſiderantur, & ubi merita conſiderantur, electio eſt, non ſors. Quando autem Deus nullis meritis noſtris invenit, ſorte voluntatis ſuæ nos ſalvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc eſt ſors. A *Meritò tunica illa Domini deſuper texta, quæ ſignificabat charitatis æternitatem, cùm dividi à perſecutoribus non poſſet, ſors ſuper eam miſſa eſt, ad quos pervenit, per ſignificavit, qui videntur ad ſortem pervenire ſanctorum. Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, ait Apoſtolus, & hoc non ex vobis, Epheſ. 2. vide ſortem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt.*

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Buccella ſicca cum gaudio melior victimis cum iurgio ſervus ſapiens regetfilios ſtultos. Dominus corda probat deſpiciens pauperem deſpicit Deum: corona ſenum nepotes; eclans delictum comparat amicos: fatuus in ſtultitia confidit, ſtulto inutiles divitiæ, aliam faciens domum quærit ruinam, omni tempore diligit amicus animus gaudens floridum facit corpus, triſtis exiccat. in facie ſapientis lucet ſapientia, ſtultus tacens reputabitur ſapiens,

1. MElior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio. 2. Servus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, & inter fratres hereditatem dividet. 3. Sicut igne probatur argentum, & aurum camino. ita corda probat Dominus. 4. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus. 5. Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius, & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. 6. Corona ſenum, filii filiorum, & gloria filiorum, patres eorum. 7. Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mentiens. 8. Gemma gratiſſima, exſpectatio præſtolantis: quocumque ſe vertit, prudenter iotelligit. 9. Qui celat delictum, quærit amicitias, qui altero ſermone reperit, ſeparat fœderatos. 10. Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum. 11. Semper iurgia quærit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum. 12. Expedit magis urſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti in ſtultitia ſua. 13. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius. 14. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum, & antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit. 15. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt uterque apud Deum. 16. Quid prodeſt ſtulto habere divitias, cùm ſapientiam emere non poſſit? Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam, & qui evitat diſcere, incidet in mala. 17. Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur. 17. Stultus homo plaudet manibus cùm ſpoponderit pro amico ſuo. 19. Qui meditatur diſcordias, diligit rixas, & qui exaltat oſtium, quærit ruinam. 20. Qui perverſi cordis eſt, non inveniet bonum, & qui vertit linguam, incidet in malum. 21. Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam, ſed nec pater in fatuo lætabitur. 22. Animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus triſtis exiccat oſſa. 23. Munera de ſinu impius accipit, ut pervertat ſemitas iudicii. 24. In facie prudentis lucet ſapientia; oculi ſtultorum in finibus terræ. 25. Ira patris, filius ſtultus, & dolor matris quæ genuit eum. 26. Non eſt bonum, damnum inferre iuſto, nec percutere principem; qui recta iudicat. 27. Qui moderatur ſermones ſuos doctus & prudens eſt, & pretioſi ſpiritus vir eruditus. 28. Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur, & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.

VERS. 1. MELIOR EST BUCCELLA SICCA (Theodot. *buccella per ſe*, ſcilicet ſola ſine obſonio) CUM GAUDIO, QUAM DOMUS PLENA VICTIMIS CUM IURGIO] Hebr. *melior eſt buccella ſicca & pax in ea, quam domus plena victimis iurgii*; Septuag. *melior eſt buccella cum voluptate in pace, quàm domus multarum bonarum, & iniuſtarum victimarum cum iurgio*; Syrus, *melior eſt panis ſiccus cum tranquillitate, quàm domus plena victimis iudicii*, id eſt victimis lite per judicem in judicio extortis; S. Ambroſ. lib. 2. Offic. cap. 21. *Melior eſt panis in ſuavitate cum pace*. Pro *gaudio* hebr. eſt שַׁלְוָה *ſalva*, id eſt pax, tranquillitas, ſalus felicitas, proſperitas (*unde Latinum ſalve*, quo ſalutando apprecamur aliis ſalutem, proſperitatem & pacem) itaque gaudium: nuſquam enim eſt gaudium, niſi ibi tranquillitate & ſalute: ſicut ex adverſo nuſquam eſt triſtitia, niſi ubi eſt adverſitas, diſſidium & jurgium hominis, vel cum proximo, vel cum Deo, vel ſecum in mente. unde clarè Vatabl. *melius eſt fruſtum ſiccum panis cum tranquillitate, quàm domus plena macta-tis pecoribus cum contentione*.

Primò R. Salomon ſic exponit, q. d. Meliùs egit Deus, cùm domum ſuam, id eſt Jeruſalem & templum, delevit per Chaldæos & Romanos, ac Judæos redegit ad inopiam, ut ficco pane ventrem ſatient, quàm cùm permiſit, ut in urbe & templo Judæi victimas jurgiis plenas ſibi offerrent. nam exciſa Jeruſalem & templo finem ſceleribus Judæorum impoſuit. Verùm hoc non tantùm myſticum, ſed & alienum ac violentum eſt. Exciſa enim urbe Judæis non fuit *ſalus*, id eſt pax, ſalus & proſperitas; ſed ſumma tribulatio & adverſitas. B

Secundò, Aben Ezra hunc verſum connectit duobus præcedentibus: *Melior eſt patiens vero iratus*, &c. q. d. Melior eſt ei, qui animum ſuum ab ira per patientiam coercet, buccella arida cum mentis tranquillitate, quàm domus plena jurgii & diſſidii, quibus aſſiduè ad iram concitetur fiatque impatiens. Rurſus olentes ſortes urbium expugnatores ſpoliis & deliciis affluere; quare hæ ſortes videntur pauperibus multa patientibus. Verùm refutat id Salomon dicens: Melius eſt fruſtum cum pace, quàm menta opipara cum lite. Sic & R. Levi: Perſequitur, inquit, pacis laudes, diſſidiaque & rixas improbat, cùm inquit latius eſſe, ut quis ficco pane vescatur abſque ullo obſonio, tranquillitate gaudens, quàm ſi jurgiis litibuſque obvolutus, victimas carnesque ad lætitatem comederet.

Tertiò, alii paſſim hanc gnomen ut independentem à præcedentibus, abſolutè & generatim accipiunt, q. d. Satius eſt panem aridum vetere & frui pace, quàm opiparè convivari cum lite & jurgio. Victimæ enim lautiores & opiparas dapes & carnes ſignificant: tales enim ſolebant Deo pro victima offerri, ac poſt oblationem & immolationem ab offerentibus comedi. Sacrificium enim concludebant epulo ſacro & lauto, uti dixi Levit. 3. Ratio a priori eſt, quia pax & lætitia majus ſunt bonum & præſtantius omnibus deliciis, ſicut ex adverſo diſcordia & jurgia majus malum ſunt, & pejora paupertate, & quavis cibi vilitate.

Audi

Audi S. Ephrem. tract. de Patientia & conſumm. ſæcul. *Melior eſt buccella panis in ſale cum quiete & tranquillitate, quàm menſa ſumptuoſis inſtructa epulis cum diſſenſionibus & curis. Audi dicentem Dominum: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Reficere te cupit Dominus à curis, abigens, à tribulationum atque diſtractionibus hanc ſaluti. Vult te literarum eſſe aſſiduum operis atque laboris laterum Aegyptii. Vult te in ſolitudinem adducere, hoc eſt, ad ſanctam quietem, ut vias tuas illuminet columna nubis, ut cibet te manna, panis ſcilicet tranquillitatis atque quietis; ut breviate percipias veram bonam, ſuperiorum nempe Ieruſalem.* Et paulò antè vitæ quærè commoda admirans exclamat: *O quies monachorum profectus! O quies ſcala cæleſtis! O quies via regni cælorum! O quies compunctionis mater! O quies panitentiæ conciliatrix! O quies peccatorum portulum, quæ hominis ſua ſcelera atque delicta oſtendis! O quies quæ lacrymas nigasquam impedis! O quies manſuetudinis procreatrix! O quies humilitatis contubernalis ac ſocia! O quies quæ ad pacificum ſtatum hominem perducis!* Et nonnullis interiectis: *O quies animæ ſecuritas! O quies iræ ſanum, & omne leve, reſiſtens portanſque portentem te! O quies animæ, ac cordis lætitia! O quies oculorum & auium linguæque frænum! O quies precatricis interioris, & impudentiæ inimica! O quies pientis ac religiosis mater! O quies paſſionum carcer! O quies omnis virtutis cooperatrix! O quies voluntariæ paupertatis hoſpita & amica! O quies Chriſti ager, fructus optimo proferens! O quies divino timori coniuncta, murus ac propugnaculum ad certare cupientium propter regnum cœlorum!*

Elogia ſolitudinis.

Porrò, quia triplex eſt pax & triplex lis, uti jam inſinuavi, ſcil cet cum Deo, cum hominibus, & tecum, ſive cum animo ſuo; hinc tripliciter hæc gnome exponi poteſt. Primò, de pace & lite cum hominibus, quam propriè & genuinè hic judicetur intendere Salomon, q. d. Melior eſt menſa frugalis cum pace, quam opipara cum jurgio; ubi ſcilicet convivæ ſint æmuli vel rixoſi, qui tecum & cum aliis jurgentur & rixentur. Sic gnome hæc quaſi parallela reſpondet illi cap. 15. *Melior eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio*; pax enim ſuperat omnes delicias, quarum ſenſum ſopit extinguitque lis & contentio. Secundo, de pace & gaudio, quam tecum habet mens ſibi bene conſcia, cui opponitur mens quæ ſecum ob remorum aſſiduè jurgator & contendit; & ſic erit hæc ſententia ſimilis ei, quæ præit prædicto loco, *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles*. Melios eſt enim cum lætitia mentis ſibi bene conſciæ pane ſicco veſci, quàm habere domum refertam delicatiſſimis cibis; ſed ob quos malè partos mens inquieta eſt, & rixatur intra ſe. Veritatem hujus ſententiæ experiuntur ſcrupuloſi & anxii, quibus ob ſcrupulos ita mens laceratur & erueiatur, ut nullus eis cibus ſapiat. ita Hugo: Melior eſt, inquit, buccella ſicca, id eſt modica ſubſtantia cum pace mentis, quàm multæ divitiæ cum cura & ſollicitudine, quæ eſt jurgium mentis. Tertiò, Polychron. in Catena Graecor. exponit de pace & lite, quam mens per gratiam vel peccatum habet cum Deo, q. d. Præſtat pauperem vitam agere in Dei gratia, quàm lautam in peccato Deique offenſa: juxta illud Tobiæ ad filium cap. 4. 23. *Pauperem quidem vitam geremus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum.* Aut, ut Polyehron. Præſtabilior eſt exigua cæleſtis ſapientiæ, quæ pacem cum Deo affert, portio, quàm univerſa illorum ſapientia, qui Deo adverſantur. Porrò hæc ſententia cùm ſit generalis, variis particularibus caſibus aptari poteſt, ut litibus forenſibus, domeſticis, privatis & publicis.

Myſticè Beda, q.d. *Melius eſt parva bona cum charitate facere ſine ſcientia prædicandi (hoc eſt enim ſicrum eſſe buccellam) quàm magis effulgere virtutibus cum admiſtione diſcordiæ.*

Secundò, Baynus: Secretior erit *ſenſus*, inquit, *ſi ad animam detorqueatur, at per buccellam ficcam intelligamus Dei ſapientiam in ſacris Literis recondituam, de qua Paulus, Loquimur ſapientiam inter perfectos. Et quamvis ſapientia hujus mundi ſæculari eloquentia ſuffarcinata, plenior & delicatior appareat hominibus; tamen qui varietate ſcientiarum ſunt inflati, ſuperbire & litigare ſolent. Non inter ſuperbos ſemper ſunt jurgia. Melior eſt igitur buccella ſacra pagina cum tranquillitate animi.*

Allegoricè, R. Samuel Marochianus lib. de Adventu Meſſiæ, & S. Thom. opuſc. de Sacramento altaris hanc gnomen exponunt de Euchariſtia. q. d. Melior eſt buccella ſicca, id eſt buccella Euchariſtiæ ſola, quàm omnes legis veteris victimæ: vel buccella ſicca, id eſt, incruenta hoſtia Euchariſtiæ, quæ cum mentis gaudio ſumitur, melior, id eſt ſapidior & præſtantior, eſt quàm omnes regum epulæ. Unde aliqui vertunt, *melius eſt buccella deficcata*, Euchariſtia enim deſiccat omnes libidinis & concupiſcentiæ humores, motus & æſtus. Hugo verò: Melior eſt, inquit, buccella Euchariſtiæ ſicca ſine potu lacrymarum, ſine pulmento devotionis, ſine condimento contritionis, cum gaudio ſpei & mundæ conſcientiæ; quàm domus plena victimis, id eſt quàm opera prudentiæ & mortificationis, quibus multa vitiorum animalia Deo mactantur cum jurgio, id eſt cum inimicitia Dei, vel cum jurgio, id eſt cum inimicis rebellione; licet enim hoc bonum ſit, prius tamen eſt melius.

Tropolog. idem Huc: *Melior eſt buccella ſicca cum gaudio*, id eſt, inquit, melior eſt eleemoſyna modica cum hilaritate, quàm multa & magna cum objurgatione & triſtitia. Secundò, q. d. Melior eſt modica pœnitentia cum mentis hilaritate, quàm magna corporis afflictiorum murmuratione: Unde S. Hieron. Melius eſt, inquit, pauços pſalmos cum hilaritate animi canere, quàm totum Pſalterium cum triſtitia tranſcurrere. hæc Hugo.

SERVUS SAPIENS DOMINABITUR (Arabicus, *dominatum tenet, obtinet*) FILIIS STULTIS, ET INTER FRATRES HEREDITATEM (Arab. *partes*) DIVIDET (Septuag. *ſervus intelligens dominatur dominorum ſtultorum* (Romani & S Ambroſ. loco mox citando, *reges dominos ſtultos*) *in fœnebribus autem videt patres*; Syrus, *non videt lucrum*. Pro *filiis ſtultis*; hebr. eſt בנים *melis*, id eſt, *filis pudefacienti*, ſcilicet patrem. Vatabl. *filie dedecoroſo*; Syrus, *filio confuſione affecto*; Chald. *filio impudenti*, aut potiùs *probrum conſilianti*; Symmach. & Theodot. *filio confundenti*, q. d. Servus ſapiens ob ſapientiam reget filios ſtultos ſui heri, & ab eo inſtitutus moderator & curator filiorum, vel etiam ut heres ab eodem cum filiis affectus, inter eos dividet hereditatem. quo colligendum relinquit, quòd ſapientia, id eſt prudentia & probitas, nobilior & præſtantior ſit libertate utpote quæ adſerat dominium, hereditatem & libertatem. Salomonem ſecutus Sirac ides: *Servo ſenſato*, inquit, *libri ſervient*, Eccli c. 10. 28. ubi hunc verſum explicui; quare hic jota non addam. VERS. 2.

Vide S. Ambroſ. in pſal. 104 ubi fusè docet ſolum ſapientem eſſe liberum, ac proinde omnem inſipientem eſſe ſervum; quia ſervit ſuæ inſipientiæ ac concupiſcentiæ, ac proinde par eſſe ut inſipiens ſerviat ſapienti, & ab eo regatur, ſicut Joſeph eum eſſet ſervus, ob ſapientiam à Pharaone præpoſitus fuit tori Ægypto, Geneſ. 41. *Contractus*, inquit, *non mutat genus, nec ſapientia libertatem adimit. Denique famulo ſapienti multi* (*ut ſcriptum eſt*) *ſervium libri, & eſt ſervus intelligens qui regit dominos ſtultos, & ideo magis liberum cenſet? ſolus eſt ſapientum liber, qui divitibus pauperes præficit, & qui ſervos proprios ſæneratores dominis facit, fœnerare nō pecuniā, ſed intellectum fœnerare talem in illius Dominici æterni theſauri, qui omnibus exercumpitur.* Et infra: *Sapiens enim ſemper libere eſt, ſemper honeſtum, ſemper is qui proſit legibus. Sapiens ergo liber, quemadmodum qui omnia quæ vult, libere eſt. Sed nō omnia bona voluntatis, ſed tantum ſapientis eſt omnia quæ bona ſunt, velle.* Et mox: *Sapiens nihil inſipienter facit, ſed ſapienter omnia, quæ autem ſapienter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato eſt, ubi autem nulla formido, ibi liberos, ubi liberas, ibi poteſtas faciendi quod vult. Solus ergo ſapiens liber eſt.* Et poſt nonnulla: *Eſt ergo ſapiens & ſervus libertatis. Vide colligitur, quia ſtulto & imperare ſervitus eſt, & quod peius eſt*) *ſæpe pauciores præſt, pluribus dominis & gravioribus ſervit. Servit enim propriis paſſionibus, ſervit cupiditatibus ſuis, quarum dominatum nec uelli poteſt fugere, nec die, quia intra ſe dominos habet, intra ſe ſervitium patitur intolerabile.* Et rurſum: *Servit ſibi ſub peccatore ſœnidine, ſervit etiam cupiditati, ſervit avaritiæ, ſervit libidini, ſervit malitiæ, ſervit iracundiæ, & videtur ſibi liber, ſed magis ſervit, quàm ſi ſub tyranno poſitus. Illi autem liberi ſunt, qui legibus vivunt. Imò ipſi ſibi lex ſunt*: Citat deinde laudatque epiſtolam Calani Gymnoſophiſtæ ad Alexandrum Magnum: *Amicè*, inquit, *perſuadentis tibi manus & nec offitiate a enſere Indorum philoſophis, nec in ſomnis quidem videmus noſtra opera. Corpora exanimata de loco ad locum, animos non magis coges facere quod nolunt, quàm ſaxa & ligna uecem emittere. Maximum ignis viventibus corpori ut doloremgignit & corruptionem, ſuper hunc non ſummos. ciſi*

Solus ſapiens eſt liber.

enim ſcurrimur. Non eſt rex, neque princeps, qui exterqueat à nobis facere quod non propoſuimus, nec ſimilis fumus Gentis philoſophorum, qui verba pro rebus meditati ſunt ad opinionis celebritatem. Nobis res ſeria verbis, & verba rebus, res cæteras, & ſermone breves. in virtute nobis libertas beata eſt. Deinde & Calano & philoſophis præferens ſapientes fideles, virgines & Martyres ſubdit: *Apud nos autem & puella de mortis appetentia ſublimes, uſque ad cælum erexere virentium gradus. Quid Thecla, quid Agnes, quid Pelagiam loquar, quæ tanquam nobilia vitalamina properantes, ad mortem quaſi ad immortalitatem feſtinaverunt? Inter leones virgo exultavit, & ſuadentes beſtias exſpectavit intrepida. Et ut noſtra cum Iudæorum Gymnoſophiſtis conferamus, quod ille verbis gloriatus eſt, fanctius Laurentius factis probavit, ut cum exuſtore, & flammis ſupereſſet dicens: Verſa, manduca. Haud degener Abrahamidarum & Machabæorum concertatus puerorum, quorum alii ſuper flammas cavebant, alii cum exurerentur non rogabant ut parceretur; ſed invehebantur, ut ampliùs perſecutor inflammaretur. Liber igitur ſapiens. Quid autem ſublimius ſancta Pelagia, quæ vallata perſecutoribus principum tamen in eorum conſpectum venerat, aiebat. Velim morior, nemo contingat manu, nemo oculo proterve violabit virginem. Mecum ſtram pudorem, mecum incolumem verecundiam: nullum prædonis lucrum ſuæ faciet inſolentiæ. Pelagia Chriſtum ſequitur, habeat autem nemo auferet, nemo captivam videbit liberam fidem, inſignemque pudicitiam, & profaſtam prudentiæ.* Dixit, & fecit. Nam ut lenonum manus effugeret, cum matre & ſororibus in fluvium præcipitem ſe dedit, virginitatis æquè ac martyrii victima, uti narrat idem S. Ambroſ. libr. 3. de Virgin. ubi aſſerit eam quindecim dumtaxat fuiſſe annorum. Si ſapiens dominatur ignibus, leonibus, equleis, gladiis, aquis ipſique morti, quid ni dominetur inſipientibus, eoſque ſapienter regat & dirigat?

Myſticè, S. Chryſoſt. & Polychron. in Catena Græcor. Servus, ioquiuni, eſt populus Gentium, qui per Chriſti fidem ſapiens effectus, dominatus eſt Judæis, ac hereditatem Eccleſiæ cum eis ad Chriſtum converſis divifit, imò eis divinorum myſteriorum & charismatum diſpenſator evaſit. Beda verò: *Servet*, inquit, *quilibet peccator, delictis ſuis ſubditus olim, qui poſt converſionem vitæ ſuæ ſapiens effectus, atque flagrantiſſimo amore & dilectione Dei fervens, filiis ſtultis, hoc eſt, quibuſdam fidelibus, à charitate Dei poſt acceptam fidem tepeſcentibus, acta vel prædicatione ſua eis prælatus, dominatur, atque inter fratres, perfectos ſilicet ſanctos, ſuperna patria hæreditatem dividet.*

Vers. 3. SICUT IGNE PROBATUR ARGENTUM, ET AURUM CAMINO: ITA CORDA PROBAT DOMINUS] Hebr. *conflans* (aurifex) vel, *conflatorium argento, & fornax auro, & probat corda Dominus*, vel clariùs, ut Pagnin. *fiunt conflatorium* (probat) *argentum, & caminus aurum, ſic corda probat Dominus*, & Tigur. *ut excoctur argentum, & fornax aurum, ita explorat corda Dominus*; Sept. *ſicut probatur in camino argentum & aurum, ſic electa corda apud Dominum*; Caſſian. collat. 7. c. 25. *ita elegit corda Dominus*: Syrus, *ſicut conflatorio probatur argentum, ſic corda ſcrutatur Dominus*. Ratio eſt: quia hæc cordium ſcrutatio pertinet ad plenam Dei ſcientiam & providentiam, qui exinde vocatur Cardiognoſtes. Salomon comparat Deum aurifici: ſicut enim aurifex ſolus arte ſua in camino, ſive foculo conflatorio, per ignem probat aurum & argentum: ſic Deus ſolus probat corda hominum. Sed quo foculo, qua fornace, quo camino conflatorio.

Nota. *Probare* per metalepſin multa ſignificat, ſcilicet Primò, ſcrutari; Secundò, perſpicere; Tertiò, diſcernere; Quartò, purgare, & ſeparare purum ab impuro; Quiotò, judicare; Sextò, eligere & præmiare, vel reprobare & punire. Sicut enim aurifex auri puritatem, vel imporitatem & miſtionem, igne camini ſui dutiliaro. rii ſcrutatur, perſpicit & diſcernit, ſeparando & purgando aurum a ſcoria, ac aurum eligendo, ſcoriam reprobando & reiiciendo: ſic prorſus corda hominum probat Deus.

Ignis, quo Deus probat corda. Primò

Igitur Primò & genuinè, caminus & ignis quo Deus probat corda omnium hominum tam bonorum quàm malorum, eſt acre examen mentis & intellectus divini, quo quaſi igne efficaciſſimo probat, id eſt ſcrutatur, examinat, perſpicit, intimas cordium, id eſt mentium, cogitationes, volitiones, intellectiones, atque diſcernit cujuslibet qualitatem, pondus & pretium; quàm ſcilicet quælibet ſit pura vel impura, quàm magni vel parvi valoris & meriti. Sicut enim aurum magni eſt pretii apud aurificem, ſic corda hominum magni æſtimantur apud Deum, utpote qui ea præ cæteris rebus creatis ſeuret, probet, appendat, diſcernat, purget, judicet, præmiet vel puniat. Sic acre mentis divinæ examen igni & camino aurificis comparat Malach. cap. 3. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans, & emundans argentum.* Hac gnome ergo parallela eſt illi cap. 16. 2. *Omnes viæ hominis patent oculis ejus, ſpirituum ponderator eſt Dominus.* Hoc enim idem eſt, q. d. Spirituum probator eſt Dominus: ſed *ſi ponderator* metaphoram petit à libra; *ſi verò probator* vel *conflator* à fornace aurificis. Sic David rectè factorum ſibi conſcius, petit probari à Deo, ut oſtendatur ejus conſcientia: *Proba*, inquit, *me Domine, & tenta me, ure* (hebr. *confla*, inſtar argentarii) *renes meos, & cor meum*, pſal. 25. 2. & Jobc. 23. 10. *Ipſe*, ait, *ſcit viam meam, & probavit me quaſi aurum, quod per ignem tranſit.*

Secundò.

Secundò, Deus probat corda hominum per ſuam legem & præcepta, perque ſuos doctores & prædicatores quaſi per caminum ignis. Corda enim eorum, qui hiſce pœnitendo & bene vivendo obediunt, ſunt inſtar auri purgati: qui verò non obediunt, ſed in ſuis manent vitiorum faecibus, inſtar ſcoriæ à Deo abiiciuntur & reprobantur. Hoc eſt quod air Deus Jeremiæ cap. 6. 27. *Probatorem dedi te in populo meo robuſtum: & ſcies, & probabis viam eorum*, &c. *Defecit ſufflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum, fruſtra conflavit conflator: malitiæ eorum non ſunt conſumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.* Sic Deus probavit cor & obedientiam Adæ, jubens ut non comederet pomum ſcientiæ boni & mali. Et Abrahami, jubens ut immolaret ſibi filium Iſaac, Genes. 22. Sicut enim vi plumbi igne liquati ſecernitur aurum à fæce & ſcoria, ſic vi præcepti ſecernitur obediens ab inobediente.

Tertiò.

Tertiò, caminus quo Deus probat corda hominum, eſt tribulatio: hæc enim boni per patientiam purgantur & accepti fiunt Deo; mali verò per impatientiam ſordeſcunt & diſplicent Deo. Hoc eſt quod dicitur Sap 3. 6. *Tanquam aurum in fornace probavit illos.* Et Eccli. cap. 2. 5. *In igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles* (accepti, grati Deo) *in camino humiliationis.* Ubi multa de hoc camino dixi. Et Malach. c. 3. 3. *Purgabit filios Levi, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in juſtitia.* Unde Septuag. hoc loco vertunt, *ſic electa corda apud Dominum*, vel, ut clarè legit auctor Catenæ Græcor. *Sicut argentum & aurum probatur in fornace, ita Dominus electorum corda explorat tribulationis igne*, q. d. Sicut aurifex in camino ſeligit aurum, & reiicit ſcoriam vi ignis liquatam & ſeparatam ab auro: ſic Deus elegit corda Sanctorum, quæ in igne tribulationis ſolida & conſtantia perſiliterunt; impiorum verò, qui in ea inſtar ſcoriæ liquati defecerunt, reſpuit. Ita de tribulatione pulchre hanc gnomen explicat Caſſian. collat. 7. c. 25. *Cæterùm*, inquit, *corporaliter tradites ſatanæ, vel infirmitatibus magnis eruam vires ſanctos movimus pro leviſſimis quibuſque delictis, cùm in illis ne tenuiſſimum quidem nævum aut maculam, in illo judicii die patiatur invenire divina clementia, emnem cordis eorum ſcoriam, ſecundùm Prophetæ, imò Dei, ſententiam excoquens in præſenti, ut eos tanquam aurum vel argentum ignitum, ad illam perpetuitatem nulla indigentes panali purgatione tranſmittat. Et excoquam*, inquit, *ad purum ſtaticum tuum, & auferam omne plumbum tuum, poſt hæc vocaberis civitas juſti, urbs fidelis, Iliaz 1. Et iterum: Sicut probatur argentum & aurum in camino, ita electa corda Dominus.*

Quartò.

Quartò, caminus quo Deus probat corda, eſt tentatio, juxta illud pſal. 16. *Probaſti cor meum, viſu me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas.* Sic per hæreſes & hæreticos probat fidem orthodoxorum, juxta illud Deuter. 13. v. 1. *Si ſurrexerit in medio tui Propheta*, &c. *& dixerit tibi: Eamus & ſequamur deos alienos; non audies verba Prophetæ illius, quia tentat vos Dominus Deus veſter, ut palàm ſint utrùm diligatis Deum, an non, in toto corde*, &c.

Quintò.

Quintò, caminus, quo Deus omnium corda probat, id eſt examinat, dijudicat, eligit, & præmiat, vel reprobat & punit, eſt acre judicium, tum particulare, tum univerſale, quo Chriſtus judex ſcrutabitur omnium con-

conſcientias, ac ſanctas adjudicabit cælo, ſceleratis geheonæ. Sic Daniel cap. 7. v. 9. deſcribens judicium Dei: *Thronus ejus*, inquit, *flamma ignis accenſus. Rivulus ignis rapidusque egrediebatur à facie ejus.* Hinc multi veterum, ut Origen. S. Baſil. Lactant. S. Ambroſ. & Rupert. opinati ſunt ignem verum à Deo poſitum eſſe ante cælum, ut per illum omnes animæ ſanctæ in cælum iturę tranſire cogantur, eoque probentur, &c, ſi impuræ ſint, purgentur, ut dixi 1. Corinth. 3. 12.

VERS. 4. MALUS OBEDIT LINGUÆ INIQUÆ, ET FALLAX OBTEMPERAT LABIIS MENDACIBUS] Hebr. *auſcultat ad linguam pravitatis*. Nam פְּלִילָה *mezin* ponitur pro פְּלִילִי *meazin* ait Aben Ezra. Septuag. *malus morem gerit linguæ iniquæ, iniuſtus itidem labiis mendacibus attendit*. Ita auctor Catenæ Græcor. Sed Romani & S. Cyprian. lib. 2. epiſt. 3. contrariè legunt poſteriorem partem, hoc modo, *iniuſtus autem non intendit labiis mendacibus*; Syrus, *iniuſtus non audit linguam ſceleſtorum*. Sed prior lectio conſonat Hebræo, qui pro *fallax* habet שֶׁקֶר *ſheker*, id eſt mendacium, fallacia: unde Chald. vertit, *falſitas & accuſatio in lingua perverſa*. Vetùm Noſter, Pagnin. & alii accipiunt abſtractum pro concreto: *mendacium*, id eſt mendax & fallax, qui ſcilicet aſſiduè fallit & mentitur, qui mendaciis & fraudibus paſcitur, iiſque ſe oblectat & oppiet. Unde Vatabl. vertit, *mendax obſequitur perniciosæ linguæ*. Sententia eſt clara, q. d. Malus obedit linguæ malæ & iniquæ proferenti, vel conſulenti; quia hæc tuo genio & ingenio, putà ſuæ malitiæ, conveniunt. Similiter mendax & fallax auſcultat & obtemperat mendacia & fraudes ſuggerenti: quia mendax eſt, & mendaciis paſcitur. Significat linguam ſuperbam & fallacem captare animos ſibi ſimiles, perverſos & fallaces: illis enim facilè ſua perſuadet; cùm ex adverſo fideles & veraces, qui ſtudeat veritati, mendaces & fallaces cum ſuis mendaciis & fraudibus abominentur. Ita S. Cyprian. l. 4. epiſt. 9. ad Florentinum: *Inciditi*, ait, *ſed ſua crudelitate irreligioſa; incidiſti, ſed tua mente & voluntate ſacrilega, dum inceſta, dum impia, dum nefanda contra fratrem, contra ſacerdotem facilè audis, libenter credis, & aliena mendacia quaſi propria & privata defendis: nec recordaris ſcriptum eſſe: Malus obaudit linguæ iniquorum, iniuſtus autem non intendit labiis mendacibus*.

Ad hanc ſententiam pertinet id quod dicit S. Gregor. Nazianz. orat. 24. de pace: *Comœdia*, inquit, *eſt hoſtibus mea tragœdia*, q. d. Adverſos meos caſus ita gratè & jucundè accipiunt hoſtes mei, quaſi mimicam, amœnam & jucundam hiſtrionis comœdiam ſpectent. Sic B. Antiochus hom. 26. verba detractorum comparat cum manna, quòd ſicut manna cuique ſapiebat id quod appetebat, ſic & detractio audientibus ſapit pro cujuſque affectu, bene ſcilicet, ſi malè ſit affectus ei cui detrahitur; malè autem, ſi eidem ſit addictus & benevolus.

Docet hæc ſententia valdè cuſtodiendas eſſe aures. Quære juſtus, ut juſtitiam ſervet, & iniquus non fiat, aures cuſtodiat, ne audiat ea, quorum auditione ad obedientiam iniquitatis ſe præparat. Meritò igitur S. Bernardus, ut ad aurium cuſtodiam nos incitet, ait: *Facile lingua labitur, nec minùs facilè illabitur cordi, ita ut multi inter loquendum minùs prouerint, quòd propriam cohibuerint, dum non cavent alienam. Vtilis eſt frater, qui tibi loquitur, ſapiens eſt Religioſus, ac timens Deum; plus dico, angelus eſt, & angelus lucis, etiam ſic cave tibi, ne audias unde ladaris. Nec perſonam tibi velim ſuſpectam eſſe, ſed linguam, præſertim in fermocinatione communi*. Hæc S. Bernard. ſerm. de triplici cuſtod. manus, linguæ & cordis.

Secundò, noſter Salazar hanc gnomen explicat quaſi intentant.m pœnam ioiquis & fallacibus: oſtendit Salomon, ait, qua ratione Deus in malos atque fallaces animadvertere ſoleat. Nam quo par pari referat, ſic ſtatuit, ut malus, qui in alios iniurius eſt, malæ linguæ ſubdatur, & fallax item qui aliis impoſturam facit, fallaci adjudicetur linguæ, ut abilla decipiatur. Id ſibi volunt illa verba, *obedit, obtemperat*. id eſt ſubditur, vel ſubjicitur. & eadem ratio eſt de verbis *audit* & *auſcultat*. Unde S. Baſil. hom. de tra, verba contumelioſa & fallacia comparat cum echo, quæ ſonum acceptum repercotit & revetberat in auctorem. *Non enim*, inquit, *ſic echo in ipſos clamantes intem eſtivè infringitur, ſicut in hominem iniuſtum & contumelioſum contumelia revertitur*.

Huic ſententiæ Septuag. aliam ſubnectunt, quæ non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro & Latino; eſtque hæc: *Vinus qui fidelis eſt, totus mundus divitiarum eſt: illius autem qui infidelis eſt, neque obolus*, repete & ſupple, *eſt totus mundus*. q. d. Infideli totus mundus non valet obolum: infidelis paupet eſt, nec habet obolum, eſto totum mundum poſſideret. Pro *mundus* græcè eſt κόσμος. quod Compl. vertunt, *ornatus*. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, *homo fidelis quidquid in pecuniis ornamenti eſt, id totum poſſidet: perfido autem ne obolus quidem ſuppetit*. Hanc gnomen explicat Caſſian. collat. 24. cap. 26. de centuplo, omnia propter Deum relinquentibus promiſſo: *Pro lætitia quoque illa, quam in unius agri ac domus poſſeſſione quis habuit, centuplo majore divitiarum gaudio perfruetur, quò in adoptionem tranſitus filiorum Dei univerſa quæ æterni ſunt Patris, ut propria, poſſidebit, & affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit: Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*, Joan. 16. *Hæc iam cum illa tenuis diſtentionis ac ſolicitudinis cura, ſed ſecurus ac latus velut in propriis ubique ſuccedat, audiens quotidie ſibimet ab Apoſtolo prædicari: Omnia enim veſtra ſunt, ſive mundus, ſive præſentia, ſive futura*, 1. Corinth. 3. *Et à Salomone: Fidelis viri totus mundus divitiarum*. Sic & Didymus in Catena Græcor. S. Auguſt. verò epiſt. 54. ad Macedonium ſub finem, hanc gnomen citans poſteriorem ejus partem applicat uſurariis. Addieque: *Pecunia à malis malè habetur, & à bonis tanto melius habetur, quanto minùs amatur*. Locus hic S. Aug. translatus eſt in Jus Canon. & habetur 14. q. 4. cap. *Quid dicam*, quod eſt penultimum. Idem S. Aug. lib. 5. Confeſſ. cap. 4. Deum alloquens, *Infelix homo*, inquit, *qui ſcit illa omnia, te autem neſcit, beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat*, &c. *Sic fidelis homo, cujus totus mundus divitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia poſſidet, inhærendo tibi cui ſerviunt omnia, quam vis nec ſaltem Septemtrionum gyros noverit; dubitare ſtultum eſt, quis utique melior ſit quam menſor cæli, & numerator ſiderum, & penſor elementorum, & neglegens tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti*.

S. Hieron. autem epiſt. 103. ad Paulinum, exhortans eum ad contemptum opum & mundi, ſub finem ſic ait: *Antiquum dictum eſt: Avaro tam deeſt quod habet, quàm quod non habet. Credenti totus mundus divitiarum eſt: infideli etiam ſibola indiget. Sic vivamus tamquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. Vitlus & veſtitus divitiæ Chriſtianorum. Si habes in poteſtate rem tuam, unde? ſi non habes, proiice. Totum Deo dedit, qui ſe ipſum obtulit. Facilè contemnit omnia, qui ſemper cogitat ſe eſſe moriturum*. Porrò credens ſive fidelis eſt, qui omnem ſuam fidem & ſpem collocavit in Deo, credens & ſperans, quòd Deus omnibus ſuis neceſſitatibus abundè providebit. Rurſum fidelis eſt, qui fideliter Deo ſervit, ejuſque juſſis obedit, ac præſertim qui fideliter opes ſibi à Deo datas in pauperes erogat, juxta legem & voluntatem Dei. Denique S. Ambroſ. libr. 3. epiſtol. 25. ad Eccleſiam Vercellenſem longiuſculè ante finem: *Ille*, inquit, *eſt dives in Eccleſia, qui pauperi, non ſibi, dives eſt. In Eccleſia quidem fidelis dives eſt. Fideli enim totus mundus divitiarum eſt. Quid mirum ſi mundum fidelis poſſidet, qui poſſidet Chriſti hereditatem, quæ pretioſior eſt mundo? Et inferiùs: Ille ergo dives eſt, qui ſumit heres Dei, Chriſti coheres*, &c. *Vultis divites eſſe? Eſtote pauperes. Tunc eritis per omnia divites, ſi fueritis pauperes ſpiritu. Non cenſus divitem, ſed animus facit. Pauper enim ſpiritu dicit. Portio mea Dominus*, &c. pſalm. 118. Exemplum dat S. Malachiam S. Bernard. in ejus Vita, utpotc qui re pauper, ſed ipe in Deum dives ampla ædificabat monaſteria. Audi S. Bernardum: *Inventa Dei famulus in Dei marſupio, quod deſuit ſuo. Meritò quidem. Quid enim iuſtius, quàm ut cui pro Deo non erat propium, cum Deo iniret conſortium, & marſupium unum eſſet amborum? fideli denique homini totus mundus divitiarum eſt. Et quid eſt illo, niſi quoddam marſupium Dei? Denique ait. Mare eſt orbis terræ, & plenitudo ejus. Indè eſt quòd Malachias reperies argenteos multos non repoſuit, ſed repoſuit. Nam totum mundum Dei, in Dei opus iubet expendi. Non ſuas, non ſuorum conſiderat neceſſitates, ſed iactat cogitatum ſuum in Dominum, ad quem utique recurrendum non dubitat, quoties neceſſitas poſtularit*. Interpres S. Ephrem tract. de Timore Dei clarè vertit, *fidelis viri (ſunt) emuncti mundi divitiæ: at infidelis viri ne obolus quidem*.

Exempl. S. Malachiæ.

Igitur fidelis totus mundus divitiarum eſt. Primò, quia totus mundus creatus eſt à Deo ad uſum fidelium, non infidelium: fideli ergo omnia debentur, infideli nihil. *Fideli ſervit mundus.*

Primò,

Se-

Secundò. Secundò, quia fidelis utitur toto mundo non ad luxuriam, sed ad necessitatem, & ad Dei obsequium. Fideli ergo omnia fideliter serviunt, infideli nihil; sol enim fideli ministrat & servit, dum ei facem præfert ad Deo serviendum: ignis, dum eum calefacit: aqua, dum eum refrigerat: aer, dum per eum respirat: terra, dum eum sustentat: cibus, dum eum pascit: vestis, dum eum tegit, & ita de ceteris. Denique fidelis sua sorte licet tenui contentus, ita tranquillus, lætus & alacer vivit, ac si totum mundum possideret: è contrà infidelis & avarus quo plus habet, eo plus desiderat. *Tertiò.* Tertiò, Didymus in Catena Græc. Omnia possidet, inquit, qui propter Christum omnia aspernatur: fidelis enim celsior est mundo, ac mente in cælo fixus omnia terrena velut sub pedibus posita premit & calcat. Vide S. Chrysost. hom. 12. in epist. 2. ad Corinth. *Quartò.* Quartò, quia fidelis ut singulis rebus creatis agnoscit, amat, gratias agit & laudat creatorem, à quo & ad cujus honorem conditæ sunt. Hæc autem Dei cognitio, amor, cultus, & laus sunt veræ opes mundi. *Quintò.* Ita Didymus in Catena Græc. Quintò, quia fidelis toto mundo rectè sanctèque utitur ad suam salutem & Dei gloriam; infidelis verò & impius eo abutitur ad suas concupiscentias. *Sextò.* Dives autem est, qui optibus uti scit; pauper, qui nescit. Sextò, quia fidelis possidet Deum, cujus est totus mundus; possidendo ergo Deum possidet omnia quæ Dei sunt, putà otonta quæ sunt in mundo. *Septimò.* Septimò, quia fideli à Deo paratur beatitudo & gloria cælestis; hæc autem inter altas dotes continet dominium mundi. Beatus enim quilibet est dominus & rex mundi, imò Adam in paradiso fuit velut rex mundi. Hoc est quod ait Sapiens c. 3. 7. *Fulgebunt justi & tamquam scintillæ in arundineto discurrent, Judicabunt nationes, & dominabuntur populis.*

Quocirca S. Ambros. lib. 2. de Abraham cap. 7. exemplum hujus sententiæ statuit Abraham, cui Deus promisit dominium totius Chananææ. Ubi inter cetera docet, Platonem & Stoicos ex hac gnome Salomonis accepisse suum illud axioma; *Sapientis sunt omnia*, Quanto, inquit, *prior Salomon quàm Zeno Stoicorum magister, atque auctor sectæ ipsius? quanto prior quàm ipse philosophiæ pater Plato? quis autem sapiens nisi fidelis? sed fortè dicas, Quomodo sapientis totus mundus est divitiarum? Respondeo, quoniam ipsa natura dat illi fortem omnium, etiamsi ipse nihil possideat.* Addit verò sortem istam, quæ omnia ditione sua complectitur, ipsissimam esse sapientiam: sic enim ait: *Dominia est & possessor omnium sapientia, quæ sua putat naturæ munera, quoniam in usum hominum data sunt, nec ullis indiget, etiamsi ad illum omnia. Nam si motivus organa, & medicamenta necessaria, & navalium quæ ad navis instrumentum necessaria sunt, aliquando non habeat; habet tamen eo ipso, quo possit his uti, etiamsi ad tempus usus eorum non suppetat: quanto magis sapiens suum judicat quidquid naturæ est, qui vivit secundùm naturam?* Igitur docet hic S. Ambros. sapientes, id est Sanctos, esto usum rerum opumque mundi læpè non habeant, habere tamen dominium eorum quoddam quasi proprium & naturale ex institutione Dei: cùm impii qui eorum usum habent, habeant dominium tantùm civile, &, ut ita dicam, improprium, quia præter naturam & institutionem Dei id sibi vendicant, & paulo antè: *Hinc tamquam ex fonte hauserunt Stoici philosophi illius dogmatis sententiam, Omnia sapientis esse. Oriens enim & Occidens, Septentrio & Meridies portiones sunt universitatis, his enim totus mundus includitur: hæc cùm promisit Deus se daturum Abraham, quid aliud declarat nisi sapienti ac fideli præstò omnia, deesse nihil? Vide & Salomon in Proverbiis ait: Esus, qui fidelis est, totus mundus.* Et post nonnulla subnectit: *Denique Abraham quando adhærebat ejus Lot (hoc est deflexio morum) sortem tantam, & tam amplam non acceperat. Ubi verò deflexionis ambigua atque anfractu absolute rectos virtutum semitas anima sua gressibus cæpit coepere, in omnem terram possessor missitur.* At rursus: *Ergo qui sapientiam meruerit, & non fuerit ancilla filius, non peccati servus, sed Sara illius minimè serviens, sed principantis, filius, bona sirpit, bona indolis, perfecta titulo virtutis, hereditatem acquirit totius universitatis*, &c.

Vers. 5. QUI DESPICIT PAUPEREM, EXPROBRAT FACTORI EJUS: ET QUI GAUDET IN RUINA ALTERIUS, NON ERIT IMPUNITUS] Hebr. *qui subsannat pauperem* (Vatabl. *qui illudit pauperi*) *probro afficit factorem ejus, qui lætatur in contritione, non erit innocens*, id est impunitus; Chald. *qui spernit pauperem, provocat iram creatoris, & qui gaudet in interitu alterius, non erit innocens*; Syrus, *qui videt pauperem, iram facit ejus conditori, qui in ruina alterius gaudet, non reportabit misericordiam*; Sept. *qui irridet inopem, instat* (Aquila, Symmach. & Theodot. *exprobrat*) *ei qui fecit illum; qui autem lætatus peremptis, non erit innocens: ille autem, cujus viscera commoventur, misericordiam consequetur.* Quam ultimam partem Sept. addunt de suo: quæ per antithesin tacitè continetur in hemistichio præcedente. Auctor Catenæ Græc. legit, *qui deridet pauperem, irritat Deum qui fecit illum: at qui afflicto lætus insultat, non erit impunitus.* Causamque subdit: Quia deridet sapientem Dei gubernationem, quæ fecit hunc pauperem & afflictum, ut tu illi condoleres, in illumque misericordiam exerceres. Quis ergo ita immanis, omnisque humanitatis ita oblitus fuerit, ut eum ludibrio habeat cui compati omni jure debebat? hæc auctor ille.

Prior pars hujus sententiæ expositæ est cap. 14. vers. 31. Posterior clara est, ejusque ratio est, lex talionis: qui enim in ruina alterius lætatur, mererur patrem, ut in eamdem vel similem incidat, ut pariter alii de ejus clade lætentur eique insultent, sicut ipse in aliorum ruina lætatus est, eique insultavit. Exemplum est in Semei, qui David Abialomum fugienti & profugo exprobravit & maledixit, ideoque à Salomone probrosè occisus est, 3. Reg. 2. 44. Unde B. Antiochus homil. 38 legens, *& qui insultat patienti, non erit innocens*, sic ait. *Ne igitur dolentissimi commiserantur, ne aliquando ipsi alterius proximorum mali, ne nos in eadem simus Dei providentia semel & iterum devolvi calamitates.* Ac deinde alia ratione idipsum confirmat: *Etenim si pes*, inquit, *fortè illisit, aut labatur, num insultabis manui? quæ res hæc in diversum abit, nam alter insultatione, aut emplastro pedi medetur. Si quidem unum corpus sumus, nihil mirum consentaneum rationi sit, quàm unum aliquod corporis membrum, quod nonnihil afflictetur, habere derisui, ac proinde eidem insultare. Potiùs enim conveniebat misereri afflicto, & pio compassionis affectu condolescere & congemiscere.*

CORONA SENUM, FILII FILIORUM: ET GLORIA FILIORUM, PATRES EORUM] Septuag. pro *gloria* vertunt καύχημα, id est *gloriatio*, q. d. Gloriantur filii quòd sapientes & probos habuerint patres, sicut vicissim gloriantur patres, quòd filios post se probos & virtutis luæ heredes relinquant. Unde Tigur. vertit, *decus liberorum sunt patres eorum*; Vatabl. *nepotes sunt ornamento senibus*. Pro *corona* Syrus vertit, *lana*; Chald. *pulchritudo*; R. Salomo & Aben Ezra exponunt, q. d. Avorum & senum diadema sunt nepotes, quos recto virtutis tramite insistentes aspiciunt: parentes probi vicissim probis filiis gloriam conciliant. Addit R. Levi, potiùs avos coronari nepotibus quàm patres filiis: quia avi brevi morituri magis amant suam similitudinem, quæ in nepotibus perdurat: patrum verò amor non ita redundat in avos, sed gloria filiorum sunt ipsimet parentes. Monet ergo hæc gnome parentes, ut studiosè curent educari filios & nepotes; ac vicissim hos monet, ut parentes & avos debito prosequantur honore. In laudem enim senum insignem cedit, quòd filios & nepotes ita educarint, ut ab iis constituantur & honestentur. Unde S. Ambros. in cap. 1. S. Lucæ: *Divinum*, inquit, *munus, fecunditas est parentis. Agam itaque patres gratias, quia genuerunt; filii, quia generati sunt, matres, quia coniugii præmiis honorantur; stipendia enim militiæ suæ filii sunt.* Porrò corona datur parenti, filiis verò gloria: quia parentes sunt quasi principes filiorum, & quasi reges familiarum suarum. unde Aristot. 8. Ethic. cap. 10. *Societas*, ait, *patris ad filios regni præ se fert effigiem; nati namque patris sunt cura.* Hinc & Homerus *Jovem patrem* appellat. Et c. 11. docet jus paternum in filios esse regium. *Senum* ergo *corona*, hoc est ornamentum, est, quòd non tantùm filios, sed & filios filiorum habeant, per quos securiores fiunt de posteritate, per quam immortales quodammodo sunt futuri, qui jam mortem vicinam agnoscunt. de qua immortalitate posteritatis nonnihil dubitant senes, cùm filios absque liberis vident. Unde Judæorum benedictio erat videre filios filiorum, juxta illud psal. 127 *Videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.* Vicissim patres sunt gloria & decus filiorum, quia eorum virtus & nobilitas ornat filios, & honorem conciliat. Accedit, quòd mores & actiones filiorum tribuuntur parentibus, utpote eorum generatoribus, educatoribus & magistris. Quare

sicut

ſicut pravi mores filiorum redundant in dedecus parentum: ita vice verſâ eorum virtutes ad parentes, quaſi primos ipſorum auctores referuntur.

Secundò, hæc gnome ſignificat Salomon præmium, & quaſi coronam, bene actæ ſanctæque vitæ parentum, eſſe ſenium, ſi videlicet ad tantam ætatem perveniant, ut videant filios filiorum, id eſt nepotes, in tertiam & quartam generationem ſe inſtar coronæ circumdantes. Unde viciſſim præmium filiorum & nepotum bonorum eſſe, ſi patres & avos diu habeant ſuperſtites. *Gloria ergo filiorum patres eorum*, hoc eſt, hoc præmium, hanc gloriam ſolet Deus retribuere filiis probis & morigeris, quòd videant patres diu ſuperſtites, quod ſummè fortunatum ceoleat Plato libr. 3. de Legibus. Hoc enim ſignum eſt, patres à filiis benignè & commodè haberi: reverentia enim filiorum, qua parentes ſovent, colunt, alunt, parentibus lætitiam indeque longævitatem conciliat. Vice verſâ duricies & impietas filiorum, qui patres ſpernunt, deſerunt, duriuſque tractant, eis mœſtitiam eiſamque mortem affert. Hoc autem ingens eſt filiorum dedecus & probrum, ſicut prius ingens eſt eorum decus & gloria. Quare tacitè hic monet patres Salomon, ut filios bene educent; ac viciſſim filios, ut ipſi bene educati talionem reddant parentibus, eoſque ſenescentes colant & alant; ſic enim utriſque accedet dignitas, honor & gloria inſtar coronæ.

Tertiò, Salomon dat ſtimulum parentibus, æquè ac filiis, ad omnem probitatem, eò quòd probitatis decus & honos utrorumque non ſiſtat in ipſis, ſed ad alterutros promanet. Probus ergo eſto, ò pater, non tibi ſoli, ſed & filiis: quia probitatis tuæ decus non in te ſiſtit nec te tantùm, ſed & filios tuos honoratos efficiet. Viciſſim probi eſtote, ò filii, quia probitatis veſtræ fama non ad vos ſoloa, ſed & ad parentes pertinet: quos, ſi ſecùs feceritis, inſigni infamia afflabitis. Fama enim & infamia parentum eſt fama vel infamia filiorum; & vice verſa: pater enim & filius civiliter unum quid cenſentur, & quaſi una perſona œconomica.

Allegoricè Beda: *Senex*, inquit, *dicit Patriarchas & Prophetas, qui a filiis filiorum, hoc eſt à ſucceſſionibus Apoſtolorum digna laude celebrantur: & gloria eſt prædicatorum novi teſtamenti, quòd filii veterum patrum eſſe meruerunt.*

Tropolog. per *parentes* accipe Prælatos, Paſtores, doctores, prædicatores: per *filios*, ſubditos, plebejos, diſcipulos, &c. Ita auctor Catenæ Græc. *Senum*, inquit, *hoc eſt doctorum ſapientumque virorum, corona & ornamentum ſunt auditores dicto obſequentes, archidoxaque Eccleſiæ alumni.* Sic S. Paulus Philippenſes à ſe converſos cap. 4. 1. & Theſſalonicenſes epiſt. 1. c. 2. v. 19. vocat ſuum gaudium, ſuam coronam, ſuam gloriam. Vide ibi dicta.

NON DECENT STULTUM VERBA COMPOSITA, NEC PRINCIPEM LABIUM MENTIENS.] Pro *ſtultum* hebr. eſt נבל *nabal*, quo omine appellatus fuit maritus Abigaïl, ſtultus ſimul & avarus. Unde Hebræi nonnulli apud Baynum vertunt, *avare non convenit labium exceſſivum, nec liberali labium mentiens*, q. d. Avarus quia ſordidus, in dando non excedit, ſed pauca promittit & donat: at liberalis uti liberalis eſt in promittendo, ſic & non mentitur, ſed fideliter & liberaliter præſtat ea quæ promiſit. Pro *compoſita* hebr. eſt שׂאר *ſether*, quod ſignificat excellentiam, dignitatem, reſiduum, ſuperfluum, ſuperabundantiam, expanſionem, extenſionem, qualiaeſt in chorda & fune: unde *ſether* chordam quoque & funem ſignificat. Hinc Noſter vertit, *compoſita*, ſcilicet aptè complicata & contorta inſtar funis vel chordæ, quæ in cithara aptè compoſita coropoſitum & modulatum edit concentum. Unde Primò, R. Salomon vertit, *non decent ſtultum verba gloriosa & ſuperba, quanto minùs principem labia mendacii?* Secundò, Chald. *non decet inſipientem labium exceſſivum, neque principem labium mendacii*; Tertiò Pagnin. *non eſt decora ſtulto lingua excellentia*; Tigurin. *magnificus ſermo*; alii, *ferme dignitatis* vel *auctoritatis*; Quartò, Cajetan. *non decet ſtultum labium ſuperfluitatis*; Quintò, Septuag. *non congruunt ſtulto labia fidelia, neque juſta labia mendacia.* Sic & Syrus. Jam

Primò, noſter Salazar ſic explicat, q. d. *ſtultum*, id eſt hominem vilem & abjectum, non decent *verba compoſita*, id eſt ficta & fallacia, imò hæc illi probro & contumeliæ verti ſolent, quanto magis eadem non decent principem? q. d. Si probro vertitur homini vili mentiri & fallere, quanto magis idipſum probroſum erit principi? *Componere* enim ſubinde idem eſt quod *fingere*, ut Daniela. *Quod interpretationem fallacem & deceptionem ponam compoſuerunt*: inde *compoſita verba* vocantur ficta & fraudulenta. Verùm Hebr. *ſether* non ſignificat ficta vel fallacia.

Secundò, R. Salomon, Cajetan. & alii explicant, q. d. Non decent ſtultum verba excellentiæ, ſuperfluitatis vel ſuperabundantiæ, hoc eſt, jactantiæ, quòd ſcilicet ſibi plus arroget quam par eſt, ac videatur ibi præ aliis ſapere, velitque præ omnibus audiri, probari & laudari. Vice verſâ non decent principem verba mendacii: quia hæc illo indigna ſunt eumque vilem ac ſcurris ſimilem efficiunt. Igitur ſicut non decet, quod vilis & ſtultus ſe jactet & exaltet per verba tumida & ſuperba: ſic vice verſa non decet principem, qui ſummus eſt, ut per verba vilia & vana, præſertim mendacia, ſe in vulgus, imò infra vulgus, deprimat & abjiciat.

Tertiò, optimè Noſter vertit, *verba compoſita*: hæc enim ſunt verba dignitatis & excellentiæ, q. d. Sicut ſtultum non decent ſermones graves, compoſiti, magnifici, cum animum habeat levem, incompoſitum, abjectum & fatuum: ita viciſſim principem non decent verba incomponta, præſertim mendacia. Sicut enim cor principis debet eſſe verax, fidele, grave, moderatum, prudens, compoſitum: ſic pariter decet ut verba ejus ſint veracia, fidelia, gravia, moderata, prudentia & concinna. *Verba* enim *compoſita* ſunt, quæ habent dignitatem, auctoritatem & pondus, quæ proinde non à ſtulto, ſed à ſapiente vel doctore vel principe proferri par eſt. Unde cap. 26. 7. dicitur: *Quomodo pulcras habet fruſtra elandius eubias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.* Et cap. 25 11. *Mala aurea in cellis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Hinc Lyran. per *verba compoſita* intelligit legationem, ut ſit metalepſis, q. d. Non eſt decens ut ſtulto imponatur aliqua legatio ad viros graves vel principes, in qua oportet habere verba compoſita. Hunc expoſitionem ſimiaeſt verſio Septuag. & Syri, *non congruunt ſtulto labia fidelia, neque juſto labia mendacia.* Nam, ut ait Polychron. in Catena Græc. *uterque cogitationibus ſuis diſſentanea loquitur.* Ubi clara eſt antithetis, q. d. Sicut ſtulti, id eſt impii, ſolent in verbis eſſe infidi, multaque mentiri & fallere: ſic viciſſim juſti abominantur mendacia, ſtudentque in verbis eſſe veraces & fideles: illi enim cum improbitate perdiderunt conſcientiam & famam, ni eum probitate utramque ſimiter tuentur & ſervant.

Mendacium eſt probrum principis. Primò.

Porrò mendacium probroſum eſt omni homini, ſed maximè principi. Primo, quia majeſtatem principis decet veritas, fidelitas & veracitas: majeſtatem ergo ſuam ac ſeipſum lædit, ſi mentiatur. Nam ut ſapienter ait S. Cyprianus libr. epiſt. 3. *Hæc eſt vera demencia, non cognoſcere, nec ſcire, quod mendacia non diu fallunt: noctem tamdiu eſſe, quamdiu illuceſcat dies; clarificato autem die, & ſole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & qua graſſabantur per noctem latrocinia, ſopire.*

Secundò.

Secundò, quia populus & reſpublica nitur & regitur verbo principis: quòd ſi illud mendax & fallax deprehendat, omnem ei fidem & inducium, æquè ac auctoritatem & obedientiam derogabit.

Tertiò.

Tertiò, quia princeps quod ſemel dixit, tanxit, promiſit, dedit, hoc honeſtè & juſtè retractare nequit: imò, ſi meditatur & fallat, ſæpè injuriam & damnum grave ſubditis irrogabit. Hinc Græcorum Imperatores in inauguratione ſolemniter jurabant, ter remota fallacia dicturos veritatem, uti teſtatur Curopalata de Officio palat. Debet enim princeps veritatis non tantùm eſſe aſſecla, ſed & tutor ac patronus. Rectè Aſpar Leonem Imp. quòd promiſſis non ſtetiſſet, veſte prehendum objurgavit, dicens quòd nolias eſſet purpura amictum mentiti. Ita Zonaras tomo 3.

Quartò.

Quartò, quia *mendacium vitium eſt ſervorum*, ait Ariſtot. Ergo dedecet ingenuos, præſertim principes, qui ſunt vicarii Dei, ac Deum, qui eſt prima veritas ipſaque fidelitas, in terra repræſentant. Quocirca S. Thomas opuſc. de Principum eruditione multis probat, principi amandam eſſe veritatem, itemque abominandum mendacium ut venenum. Idem cenſuere Philoſophi. Thucydides libr. 4. *Iis*, ait, *qui in dignitate ſunt, turpius eſſe bonæſta circumvenire aut ladere, quàm vi aperta.* Et Silius lib. 14.

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primumque mereri
Inter bella fidem.

Idem lib. 2.

Nec vanipios fœdera pacis,
Nec regnis poſſe ferre fidem.

Hinc Ageſilaus rex Spartæ adeò horrebat mendacium, ut rogatus audire quemdam qui philomelæ melodiam mentiebatur, noluerit, oc mendaci etiam cantioni aſſentiri videretur.

Impiè ergo eſt illa politicorum vox apud Euripidem: *Jus, regnandi gratia violandum eſt, aliis rebus pietatem colas.* Sicut enim fides ſtabilit rempubl. ita perfidia evertit. Rurſum ſi tollis fidem inter homines, tollis & fidem ac religionem in Deum, facieſque atheos.

Gnomæ ſapientum de fidelitate.

Ariſtoteles Rhetor. ad Alexandr. cap 18. monet principes *non peierare, timentes & divinam ultionem & humanam infamiam.* Cicero lib. 3 Offic. *Nec ulla res, ait, vehementiùs rempubl. continet quàm fides.* Idem orat. pro Rolcio Com. *Perfidioſum & nefarium eſt fidem frangere, quæ continet vitam.* Nam ut ait Ariſtot. Rhet. ad Theodect. lib. 1. cap. 15. *infirmatis violatiſque pactis tollitur inter homines commerciorum uſus.* Quocirca Romani in Capitolio victimam Jovi aram Fidei poluere, ait Cato Centorius. *Fides enim,* inquit Seneca epiſt. 89. *ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt.* Divitiùs verò Silius ad fidem, eam hiſce elogiis celebrat:

Amor Jovem genuere, decus divumque hominumque
Quæ ſine non tellus pacem, non æquora norunt:
Juſtitiæ conſors, tacitumque in pectore numen.

Denique Alfonſus Aragon. rex teſte Panormit. libr. 1. de Geſtis ejus, probabat illum principem, *cujus ſimplex verbum tantum ad fidem valeret, quantum privatorum hominum juſjurandum.* Idem dictitabat, *tanto privatis hominibus reges meliores eſſe debere, quanto hominibus & dignitate anteceſſerent.*

Vers. 8. GEMMA GRATISSIMA, EXPECTATIO PRÆSTOLANTIS: QUOCUMQUE SE VERTIT, PRUDENTER INTELLIGIT] Pro *exſpectatio præſtolantis* hebr. eſt שחד *ſchohad*, id eſt munus ſive donum. Ergo Hebr. ſic habent, *lapis gratiæ munus in oculis heri ejus* (habentis illud) *ad omne quod reſpexerit prudenter aget*, Chald *lapis muneris gratia eſt in oculis ejus: qui tollit eum, ad omnem locum, quò ſe vertit, prudenter agit*; Symmach *pondus gratiarum*; Septuag. *merces gratiarum*, inquiunt, *diſciplina his, qui timent; quocumque ſe verterit, proſperabitur.* Hebr. enim שכל *ſachal* ſignificat Primò, *intelligere*; Secundò, *proſperari*; Tertiò, accipiendo ב pro ב (quia hæ duæ literæ ejuſdem ſoni ſunt & poteſtatis) *inſanari.* Unde aliqui vertunt, *lapis gratiæ munus in oculis habentis* (accipientis) *illud: quocumque ſe verterit, inſanabitur.* Munera enim excæcant & inſatuant accipientes, juxta illud: *Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum*, Deuter. 16. 19. Vatabl. *grata gemma eſt munus in oculis eorum, qui ipſum poſſident: quoquo ſe verterit proſperabitur*, id eſt *in quamcumque volet partem, corda judicum vertet & inclinabit munus illud.* Sic & Pagnin. Bavous & alii.

Igitur ex Hebræo clarus eſt ſenſus, q. d. Munus vel donum eſt inſtar gemmæ gratioſæ, quæ rapit ad ſe oculos & corda accipientium, eoque flectit, quò dator muneris vult, ut item vel cauſam etiam parum æquam obtineat, juxta illud:

Munera, credo mihi, placant hominesque deoſque.

Unde R. Levi: *Munera*, inquit, *velut gemma gratiſſima acceptæ ſunt iis quibus donantur, perinde ac ſi eſſent lapilli pretioſi ei, qui illis exornatus eſt, gratiam conciliantes. Quare cuicumque tu ſe liberalis adjungas, feliciſſimè illi ſuccedit.* Aben Ezra verò per hetum vel dominum accipiens non accipientem, ſed dantem munera: *Sicut lapis pretioſus*, inquit, *eorum animos rapit, a quibus conſpectus fuerit; ita munera dominis ſuis, a quibus nimirum miſſa fuerint, gratiam conciliant: cum rnum munus excipere nefas ſit, qui illud accipit, muneris dominus dici nequit.* Preſſios Cajetan. Munus, inquit, judici vel principi donatum ejuſdem gratiam conciliat, atque idipſum intelligere & ſcotice eum cogit, quod intelligit & ſentit is qui donavit, ſive juſtum illud ſit, ſive iniuſtum. Atque ſic explicari poteſt verſio Vulgata, ut *exſpectatio præſtolantis* vocetur munus, quod accepturus exſpectat & præſtolatur. Unde Baynus: *Pendet*, inquit, *hæc gnome ex præcedenti: Non decet principem labium mendax; ſed*

A *miram gratiam conciliat, præſtare beneficia quæ pollicetur, imò munera omnibus favorem & gratiam pariunt. Nam gemma vel lapis pretioſus eſt gratus omnibus ſpectantibus, ſic eſt munus in oculis præſtolantis, ſive (ut eſt in Hebræo) domini ſui, hoc eſt illius qui recipit illud. Et quocumque ſe verterit, ſive ad quamcumque locum reſpexerit ille qui munera largitur, proſpere aget, & quod molitur, aſſequetur.*

Noſtet Salazar ingeniosè per gemmam gratiſſimam accipie gemmas pellucidas, per quas intuens omnia occurrentia jucundè ſpectat. Sic D. Iſidor. libr. 16 Etymol. cap. 7. tradit, Neronem gladiatorum pugnas interpoſito virenti ſmaragdo ſpectare ſolitum: ex quo hebat ut cuncta eodem colore imbuta ejus oculis ſefe offerrent, & jucundius ſpectaculum reddieretur. Ait ergo Salomon: *Lapis gratiæ munus oculis domini ejus.* q. d. Donum judici aut principi collatum, adinſtar eſt lapidis pretioſi, pulchri, & perlucentis oculis objecti; quia ſicut hic ſuo colore cuncta inficit, & jucunda reddit: ſic etiam donum ob oculos poſitum, ſuo item colore cauſam donantis imbuit, efficitque ut juſtior & cum æquitate conformior mittentibus appareat.

B Idem per gemmam gratiſſimam accipit gemmam, quæ gratiam & amorem conciliat, qualem eſſe ſapphirum aſſerit S. Epiphan. lib. de Gemmis, & jampidem S. Iſidorus. Talem quoque eſſe hyacinthum veteres opinati ſunt. Unde de quinta hyacinthorum ſpecie quæ ad cryſtallum accedit, ſic ſcribit Plinius lib. 37. c. 9. *Tales aliqui malunt pœderotas vocari, alii anterotas, nulli Veneris gemmam, quod maximè videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ.* Addit Magos credere, prodeſſe regas adituris. Sic adamas perhibetur iram comprimere, & conjugum amorem fovere, ideoque reconciliationis gemma vocatur, ait Anſelmus Boetius lib 2. de Gemmis c. 4. Idem c. 177. aſſerit umbilicum Veneris (nomen eſt gemmæ inſtar conchylii) à Venere nomen habere, quòd gratiam & amorem conciliare credatur. Dico credatur, quia multæ gemmarum vires vulgò creditæ, ſunt fabuloſæ & falſæ.

C Senſus ergo eſt, q. d. *Lapis gratiæ* (ſeu *benevolentiæ*) *munus in oculis domini*, id eſt, perinde munus principi oblatum gratiam illius allicit, ſicut gemma aliqua pretiola ex his, quæ excitandi amorem & benevolentiam ſecretam conciliandi vim habent. q. d. Princeps donum alicujus manu accipiens, quaſi annulum manui ſuæ inſerit, incluſa gemma aliqua ex his, quæ benevolentiam & amorem cordi inſpirant.

Ad hæc *lapis gratiæ* appellari poteſt *magnes* lapis, qui ob vim, quam habet ferrum ad ſe trahendi, amori atque gratiæ tribui ſolet. Unde apud veteres id nomen ſortitus eſt, ut vocetur *lapis amoris*, atque Græcos magnetem ἔρωτα, id eſt amorem, appellare ſolitos, auctor eſt Pollux, q. d. munus, utique principi collatum, non aliter ejus gratiam & benevolentiam trahit, quàm magnes ferrum. Mira ſanè, arcana & penè inſcrutabilis eſt vis magnetis in trahendo ferro, adeò ut *magnes* nonnullis dici videatur quaſi *magnus*; licèt Plin. lib. 36. 17. ab inventore ita dictum ceniat, Lucretius verò à loco, puta à Magnetia in qua oritur. Sic enim canit: *Magnetis etymon.*

Quem magnetа vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quoniam patriis in finibus ortus.

D Similis vis trahendi & conciliandi animos eſt in donis & muneribus, ut videantur ipſa eſſe viva & animata, perinde ac Thales, cumque ſecutus Cardanus, cenſuit magnetem eſſe vivum & animatum: vis enim movendi ſe, inquit, animam oſtendere videtur, licèt hoc rectè confutet Scaliger, & noſtet Nicolaus Cabeus lib 2 de Magnete cap. 2. Rurſum ſicut vis magneti augetur mole: quo enim major eſt magnes, eo majora trahit; ſic & dona quo majora ſunt, eo magis animos vinciunt. Inſuper ſicut vis magnetis frangitur, & quaſi marcefcit frigore, glacie, imbre, ac præſertim ſi diu e viſtat ſub aquis, vel in loco humenti, uti docet Cabeus lib 4. c. 15 ac rationem aſſignat, negat verò hanc vim infringendi magnetem alio, cui multi eamdem attribuerunt, ſed falsò: ita donorum vis infringitur, ſi ab animo frigido, tepido, & quaſi aqueo promanent: donum enim ab animo donantis æſtimationem, vim & pondus accipit. animus ergo amore & benevolentia donum æquet, imò ſuperet, idque voltu & verbis hilaribus ſignificetur: hæc enim animi ſunt indices. Denique Symmach. pro *gemma*, vel, ut hebr. eſt *lapis*, vertit *pondus* (olim enim lapidibus utebantur pro ponderibus) *gratia munus*, q. d. Sicut pondus libræ lancem cui imponitur degravat, facitque eam lanceem oppoſitæ præponderare, ſic munus datum judici, lancem voluntatis ejus, inde-

que

que juſtitiæ, degravat, & ad ſe trahit, ſicutque ut parti adverſæ præponderet, eaque videatur æquior & juſtior.

Denique R. Salomon per *munus* accipit orationes, quæ quaſi munus Deo offeruntur, q. d. Quando homo Deo offert munus precum, id Deo velut gemma pretioſa gratum eſt: quare omnium quæ poſtulat, felicem ſucceſſum ei concedet. Verùm hoc myſticum eſt munus.

Verſio verò Vulgata, quæ pro *munus* vertit, *exſpectatio præſtolantis*, eſto eodem modo exponi poſſit, uti jam dixi, propriè tamen ſignificat rem quæ exſpectatur. q. d. Cùm res (v. g. donum, beneficium, dignitas, victoria, proſper ſucceſſus, &c.) quam quis avidè exſpectavit, diuque præſtolatus eſt, impletur & advenit, ita recreat & lætificat animum, ac ſi gemmam gratiſſimam & pretioſiſſimam adeptus eſſet: quare antequam illam adipiſcatur, dum adhuc illam exſpectat, quocumque ſe vertat, prudenter intelligit, id eſt prudenter & intelligenter ſe gerit, ut illam quam tam avidè exſpectat, aſſequatur. Aut, ut Janſen. q. d. Res exſpectata à præſtolante, magni ſit ab illo, eſtque in oculis ejus velut gemma gratiſſima: itaque quocumque ſe talis exſpectans vertit, & quidquid aggreditur, aut quoeumque divertit, prudenter ſe gerere ſtudet, ut re deſideratiſſima non fraudetur, ſed eam aliquando aſſequatur, juxta illud cap. 13. 12. *Spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens.* Hinc patet radix, & quaſi ratio à priori, hujus ſententiæ, nimirum quòd deſiderium ſit in anima id quod fames eſt in ſtomacho. Sicut ergo famelico gratiſſimus eſt cibus, quo famem exſtatiat: ſic deſideranti gratiſſimum eſt potiri re deſiderata: quia illa deſiderium & famem animæ explet. Addit Janſen. videri noſtrum Interpretem pro שחד *ſchachad*, id eſt munus, legiſſe שחר *ſchachar*, id eſt, res manè quæſita: hæc enim eſt *exſpectatio præſtolantis* quod enim quis præſtolatur, hoc tummo manè quærit & procurat: nam radix שחר *ſchachar* ſignificat manicare, mane ſurgere, manè quærere. Verùm non eſt neceſſe hue confugere, præſertim quia *ſchachar* Hebræis non eſt in uſu. Igitur Hebr. ad verbum habent, *lapis gratiæ munus in oculis dominorum eius*, hoc eſt, munus quod domini ſemper in oculis & amore habent, quod præſtolantur & exſpectant avidè. Nam quod quis amat & deſiderat, hoc jugiter oculis intuetur; hoc ergo eſt *exſpectatio præſtolantis*.

Nota, Hebr. השכיל *haskel*, id eſt intelligere, ſæpè in Scriptura ſignificare prudenter agere, uti hoc loco vertit Chald. ſtudioſè operari, ſedulò & vigilanter alicui rei incumbere; ut pſal. 40. 1. *Beatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem*, id eſt, beatus eſt, qui cogitat, ut vertit Chald. ſeduloque intendit ut ægroto & pauperi proſpiciat. Pſal. 13. 2. *Ut videat ſi eſt intelligens* (intelligenter & ſapienter agens) *aut requirens Deum*. Pſal. 35. *Noluit intelligere ut bene ageret*, id eſt noluit ſeriò intendere & incumbere bonis actionibus; & alibi ſæpè. Denique שכר *ſechad*, id eſt munus, in Scriptura ſubinde ſignificat mercedem, uti hic vertunt Septuag. Merces enim eſt quaſi munus & præmium labori congruum & debitum, ut ſenſus ſit, q. d. Merces in oculis laboranris eſt, quaſi ſpecioſiſſima gemma quæ eum ad ſtrenuè laborandum incitat: quare quocumque ſe vertit, id eſt, quidquid ex pacto & conventione laborando agit, prudenter & ſacilè obit, ut mercedem adeò optatam conſequatur: quam proinde illi conductor illicò peracto labore præſtet oportet, ſi ejus merito, voto & exſpectationi ſatisfacere velit.

Hinc xnagog. Beda per gemmam gratiſſimam accipit præmia ælectia. ſic enim ait: *Qui præmia futura fideliter exſpectat, quaſi gemmæ ſplendidiſſimæ poſſeſſione lætatur. Nam & in Evangelio negotiator ſapiens pro acquiſitione pretioſæ margaritæ, id eſt, deſiderio cæleſti, omnia quæ habuit vendidit: tetiſque exuiter, ſive adverſa, ſive proſpera, contigerint, à ſua intentione non flectitur, prudenter intelligens, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

Porrò Septuag. pro *gemma* vertunt, *diſciplina*: quia hæc eſt gemma cælestis & præſtantiſſima, imò margarita Evangelica de qua Chriſtus Matth. 13. 46. niſi quis dicat Septuag. pro אבן *eben* id eſt lapis, gemma, legiſſe יבן *haben*, id eſt intelligere, & intelligentia, ſive doctrina & diſciplina. Sic ergo Septuag. vertunt, *merces gratiarum diſciplina his qui utuntur: quocumque ſe verterit, proſperabitur*; vel, ot elatius auctor Catenæ Græc. *gratiarum virtutumque merces iis præſertim qui recte ea utuntur, eſt earum doctrina. Quocunque*

A *autem ejuſmodi doctrina inſtructus ſeſe verterit, proſpere ſemper incedet.* Quod Polychr. ibidem ſic expoſit: *Diſciplina moralis eſt virtutum merces, quas gratiarum nomine hic appellat. Qui igitur virtutum curriculum confecerit, illo moralem ſapientiam quaſi laborum inſumptorum mercedem conſequetur.* Alii verò ſic explicant: *Diſciplina eſt merces gratiarum*, id eſt, diſciplina mercedem gratiſſimam, vel amplam gratiarum virtutumque mercedem, affert iis, qui ea, utuntur, eamque opere exercent. Denique noſter Alvarez de Paz tract. de Perfectione, per gemmam gratiſſimam accipit perfectionem virtutum, quam fideles & Sancti avidiſſimè præſtolantur, & ad eam totis animi viribus contendunt, ideoque in omnibus cogitatis, dictis & factis prudenter ſe gerunt, caventque ne vel in minimo à via virtutis deflectant.

Qui celat delictum, quaerit amicitias: qui altero sermone repetit, separat foederatos] Hebr. *qui tegit prævaricationem, quærit amorem: & qui iterat*, vel *meditat*, vel *variat verbum, ſeparat ducem*. ita Theodot Pro *ſfederatos* hebr. eſt אלוף *alluph*, id eſt ducem, per quem R. Salomon accipit Deum, q. d. Qui alteri vitia objectat, ſeparat à ſe Deum, quidixit & ſanxit: B *Non quærat ultionem, nec memor eris iniuriæ civium tuorum*, Levit. 19. 18. Melius alii paſſim per *ducem* accipiunt duces, per enallagen numeri. Noſter vertit, *foederatos*: quia duces & principes ſolent fœderari, ac inter ſe fœdera jurare. Poteſt etiam *alluph* ſignificare fœderatum à luſione ad אלף *eleph*, id eſt mille, & ad *alluph*, id eſt bos: boves enim gregatim quaſi fœderati incedunt & paſcuntur. Unde Chald. vertit, *qui ſæpius ferminem, dividit animum*; Septuag. *qui celat iniuſtè factu, quærit amicitiam: qui autem odit* (legerunt שנא *ſono*, id eſt *odit*, pro שנה *ſcone*, id eſt *reperit*) *celare, dividit amicos & domeſticos*. ita Roman. & ceteri. Perperam ergo in Complur. pro *dividit* legitur contrariè *ſerat*, id eſt *flatuit, erigit; Syrus, qui negat occultare, amicos & domeſticos ſeparat*: Symmach. *qui iteras & repetit ſermonem, ſeparat conſuetudinem*, id eſt, conſuetam amicorum familiaritatem; Vatabl. *qui celat peccatum, quærit amicitiam: qui autem revelat rem, diſſidere facit principem à principe, id eſt qui peccatum non improperat alteri, declarat charitatem: qui autem improperat, etiam principes amicos à ſe avertit*. Hoc eſt quod dixit Salomon cap. 10. 12. *Odium ſuſcitat rixas: & univerſa delicta operit charitas*. Jam C Primò, S. Chryſoſt. in Catena Græc. per *delictum* accipiens proprium, non alienum, ſic exponunt, q. d. *Qui per virtutes vitia ſua abſtondit, Dei amicus eſſe intur. Igitur per iuſtitiam, eolamus & abolemus iniuſtitiam; per temperantiam & caſtimonium, laſciviam & intemperantiam; per dilectionem & charitatem, odium & ſimultatem*. Verùm alii paſſim *delictum* hoc loco alienum non proprium accipiunt. Unde

Secundò. B. Antiochus ſerm. 64. de Arcano tegendo ſic exponit: Qui celat alterius delictum ſecretò ſibi commiſſum, illudque in mente ſepelit, hic ſtudet amicitiæ: qui verò illud revelat, domeſticos à ſe dividit, omneſque contra ſe concitat. Sic & S. Chryſoſt. in Catena Græc. qui hunc quoque ſenſum priori annectit.

Tertiò, Tigurio. vertit, *qui variat verba, magnates diſſocias*, q. d. Qui delictum celat, id eſt excuſat, imminut, &, quantum poteſt, obtegit; hic inter diſſidentes facilè pacem & amicitiam conciliat. at verò qui *variat verba*, id eſt, qui delictum per iniuriam alterius exaggerat, amplificat, aliterque narrat quàm geſtum ſit, hic etiam fœderatos *magnates* diſſociat, ac inter eos ſuſpiciones, odia, lites & D bella ſuſcitat.

Quarrò, plenè & genuinè, q. d. Qui delictum alterius vel contra ſe, vel contra alios admiſſum non divulgat, nec objectat; ſed celat, & oblivione ſepelit, nec iratum præſetert; hic mirum ſibi amorem conciliat illius, à quo lætus vel offenſus fuit: rurſum hic alios inter ſe contociat & amicitia jungit. Qui verò delictum alterius jam ſopitum vel ſepultum identidem repetit & refricat; hic ſeparat tum à ſemetipſo, tum à tele invicem fœderatos & amicos. Sicoe enim vulnus quod cruſtam obduxit, vel malagmate tectum eſt, ſi rurſum aperiatur & fricetur, recrudeſcit: ſic offenſæ & odia oblivione ſepulta, ſi novis ſermonibus reſricentur, recrudeſcunt, acuuntur, & ſubinde inſanabiles evadunt, uti quotidiana docet experientia. Docet ergo Salomon modum quo offenſæ ſedantur, & modum quo renovantur; ut illum amplectamur, hunc refugiamus.

Sic faciebat S. Monica mater S. Auguſt. de qua ipſe in hæc verba ſcribit libr. 9. Confeſſ. cap. 9. *Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creaſti, Deus meus, miſericordia mea, tu mihi grande donaveras; quòd inter diſſidentes atque diſcordes quaslibet animas, nihil poterat, tam ſe celabat pacificam, ut, cum ab utraque multa de invicem audiret amariſſima, qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando preſenti amica de abſente inimica per acida colloquia eructuat (vel, ut alii legunt, eructans exhalatur odiorum; nihil tamen alteri de altero proderet, niſi quod ad eas reconciliandas valeret. Parvum hoc bonum mihi videretur, niſi turbas innumerabiles triſtis expertus eſſem, unde vas horrenda peſtilentia peccatorum latiſſime pervagatur, non ſolum iratorum inimicarum ſeatis inimicis dicta prodere, ſed etiam que non dicta ſunt addere; cum contrà animo humano parum eſſe debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo, niſi eas etiam extinguere bene loquendo ſtuduerit; qualis illa erat docente te magiſtro intima in ſchola pectoris. Denique etiam virum ſuum ſub in extrema vita temporali eius lucrata eſt tibi, nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat.*

Ex dictis liquet, radicem, & quaſi rationem à priori, hujus ſententiæ, eſſe charitatem. Heu enim celans delictum delinquentem ſibi ſuiſque amicat, quia inſignem illi charitatem oſtendit, qua celando ejus delictum celat ejus infamiam, ejusque honorem & famam integram illibatamque ſervat. Cordatè enim famam maximi faciunt: quare illum qui eam tuetur, mirè diligunt: magnes coim, & illex amoris eſt amor. E contrario qui delictum refricat & propalat; hic famam delinquentis lædit & vulnerat, ideoque eum ſibi ſuiſque inimicum reddit, utique ex defectu charitatis & prudentiæ.

Vers. 10. PLUS PROFICIT CORREPTIO APUD PRUDENTEM, QUAM CENTUM PLAGÆ APUD STULTUM] Hebr. *ſtrangit increpatio intelligentem magis, quàm percutere ſtultum centies*; Septuag. *conterrent mina cor prudentis; ſtultus autem flagellatus non ſentit*; Theodot. *venies correptio in intelligentem, plus quam percuſſio in imprudentem*; Chald. *penetrat increpatio intelligentem magis, quam percutere ſtultum centies virgis*; Syrus, *minæ cor ſapientis opprimunt: & pro increpatione torquetur ſtultus, & non ſentit.* Pro *proficit* hebr. eſt נחת *iechath*, quod aliqui derivant à radice נחת *nachat*, id eſt deduxit. Unde Vatabl. & Cajetan. vertunt, *deſcendit in cordatum increpatio*; R. Levi, *decidit*; Theodot. *venit*. Sed longè verius alii *iechath* derivant à חתת *chatat*, id eſt fregit, contrivit.

Prudens corrigitur verbo ſtultus virga ſtur?

Senſus ergo clarus eſt, q. d. Prudens ſicubi labatur vel erret, magis movetur, ſi corripiatur verbo, ad corrigendum erratum, quàm ſtultus, id eſt imprudens & improbus, moveatur verbere etiam centuplicato. Correptionem intellige ſive eam quæ fit ab homine, ſive quæ fit à Deo, de qua auctor Catenæ Græcor. ſic exponit, q. d. *Vir prudens*, inquit, *ob divinas comminationes certe conteritur & reſipiſcit: ſtultus autem ne ſæve quidem, aut alia clade aut tentatione pulſatus, ſentit, aut ad frugem ſe convertit, ſed in malitia oſtinatè perſiſtit, adeoque diverſis malis, vindictaque incommodis ultrò ſeſe involvit.*

Ratio prima.

Ratio hujus ſententiæ eſt Prima, quòd prudens ſequatur ductum rectæ rationis. Itaque ſi vera ratione oſtendas eum erraſſe, veritati & rationi cedet, errorem agnoſcet, delictum corriget. Stultus verò non ſequitur ductum rationis, ſed phantaſiæ & concupiſcentiæ; cui quin mordicus adhæret, hinc ab ea non niſi multis verberibus avelli poſſit. Igitur ſtultus eſt quaſi animal brutum, v. g. equus, aſinus. Sicut enim canis os rodens, ab eo non niſi multis plagis avelli ſe ſinit, imò ſubinde ſinit ſe laniari & enecari potiùs quàm os dimittat: ſic & ſtultus à ſuis cupidis non niſi multis flagellis abſtrahi ſe patitur. Ita S. Hieron. quemcitat Dionyſ. hic: *Nihil neceſſe eſt*, inquit, *bis pungere non recalcitrantem, cui ſua ratio eſt magiſtra, cui propria conſcientia eſt virga.* At recalcitrantem ſtultum & impium multoties pungere eſt opus, ut pet viam rectam incedat: quia ejus magiſtra eſt phantaſia, nutrix concupiſcentia.

Secunda.

Secunda eſt, quòd prudens ex ignorantia vel infirmitate, quæ verbo correptionis tollitur, labatur & erret; ſtultus verò ex malitia & obſtinatione, quæ non niſi longa diuturaque verberum malleatione contuſa & rumpi poteſt. Rurſum prudens eſt generoſus, honeſtus & verecundus, cui verbum ſufficit ad corrigendum errorem: ſtultus vero eſt ignavus, protervus & impudens, qui multis plagis cogendus eſt ad officium, juxta illud Q. Curtii: *Nobilis equus umbrâ virgæ regitur, ignavus ne calcari quidem poteſt.* Et illud: *Sapientem nutus, inſipientem fuſtis regat & flectat.* Unde S. Gregor. 3. p. Paſtor. cap. 1. *Alter*, inquit, *admonendi ſunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentia vitio non niſi increpatio dura compeſcit: iſtos autem plerumque ad melius exhortatio modeſta componit. Illi ſe delinquere noſcunt, niſi etiam à pluribus increpentur: iſtis plerumque ad converſionem ſufficit, quòd eis doctor culpa ſua ſolum levitet ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui invehendo reprehendit: iſtos autem maior profectus adducitur, ſi hoc quod in eis reprehenditur, quaſi ex facere sanguine. Impudentem quippe Judæorum plebem Dominus aperte increpans dixit: Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere*, Jerem. 3. *Et rurſum verecundantem reſovit, dicens: Confuſionis adoleſcentiæ tuæ oblivioſcaris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te* Iſaiæ 54.

Tertia eſt, quòd prudens prudenter verbis credit & cedit, ne verberibus cogatur: ſtultus autem ſtultè verbis non movetur, ſed verberæ ſpectat: quibus crebrò ictus tandem callum obducit, ſitque inſenſibilis, uti videmus protervos juvenes virgis non moveri, ſed potiùs obdurari, ac mancipia flagellis heroum jam aſſueta, illa nihili facere. Unde eſt illud apud Comicum admonentis, ne tervum, qui jam plagas obduraverat occalluerateq; pulter, utpote manui ſuæ potiùs quam illi nociturus: *Noli*, inquit, *amabo, verberare lapidem, ne lædas manum*, q. d. Lapidem verberat qui verberat incaſtigabilem, aut doces indocilem. Talis eſt vinolus & ebrius, qui dicit Prover. 23. 35. *Verberaverunt me, & non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?* Et impii de quibus queritur Jerem cap. 5. 3. *Percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: induraverunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reverti.* Ab aſſuetis enim non ſit paſſio, & aſſuetudo tentum mali admittit, & in plagis qui temel dedoluere, induans indolentiam, nec verbera ſentiunt, pertinde ac ſi taxum haberent dorſum.

Vers. 11. SEMPER JURGIA QUÆRIT MALUS: ANGELUS AUTEM DOMINI CRUDELIS MITTETUR CONTRA EUM] Heut. *ſane rebellionem quærit malus: & nuntius crudelis mittetur in eum.* Septuag. *contradictiones* (Symmach. *contentiones*; Theodot. *exacerbationem*) *ſuſcitat omnis malus: Dominus autem angelum immiſericordem*; Symmach. *ἀνελεήμονα*, id eſt, *finè miſericordia*, vel *miſericordem*) *immittet ei*: vel, ut auctor Catenæ Græc. *inſpecti & nequam ad unum omnes ſuſcitant controverſias & contradictiones: Dominus autem crudelem angelum adverſus eiuſmodi emittet*; Chald. *verum vir amarus quærit malum*, &c. R. Salomon: *enim verba virulenta ſunt & procacia, ſemper malum quærit*. Jam

Primò, Cajetan. Prima, inquit, particula anceps eſt: nam veriti poteſt, *tantum rebellis quærit malum*, vel *tantùm rebellionem quæret malus*. Priorem verſionem ſequitur Vatabl. qui habet, *rebellis dumtaxat malum quærit*. Quod duplicitèr exponi poteſt. Primò, q. d. Alii facinoris admittunt mala, dum datur occaſio lucri, honoris vel alterius rei illecebroſæ: at rebellis ſtudio quærit mala, ut rebellionem foveat. Secundò, q. d. Rebellis nihil boni, ſed malum dumtaxat, quærit: quia mala dumtaxat ei utilia ſunt ad fuſtinendam rebellionem. Id in publicis rebellionibus experientia manifeſtum eſt: in privatis idem fieri non rarò videmus. Sic hoc tempore multis in locis à rebellibus inducta eſt hæreſis, & ſcelera eam conſequentia: quia hæc ſervivebat rebellioni: nec enim Catholicorum fides & conſcientia rebellionem multis fuſtinet. Poſterioris verſionis ſenſus eſt, q. d. Solus malus, id eſt pravus & pervertus, quærit rebellionem: & quia rebellio ſegens eſt ſcelus, hinc à Deo vindice angelus crudelis mittetur contra eum. Per angelum hunc, id eſt nuntium, intellige vel dæmonem, vel carnificem, qui rebelles plectat, vel ſimilem à Deo deſtinatum ad rebellium caſtigationem.

Secundò, Pagnin. vertit, *profectò vir rebellis quæret malum ſuum, & nuntius crudelis mittetur contra eum*, q. d. Rebellis rebellando ſuo principi vel Superiori, non tam ipſi, quàm ſibi, malum accerſit & creat, perinde ac qui contra ſtimulum calcitrat: quia à principe, qui potentior eſt, opprimetur & evertetur. Princeps enim nuntium crudelem, putà hoſtem vel milites, qui eum capiant & perdant, in eum immittet. Exemplum clarum eſt in Phataone, qui rebellans Deo & Moſi, eum tilque deceptans & luti-

litigans, graviſſimas Dei plagas per angelos malos (ut dicit pſal. 77. 49.) immiſſas excepit, adeoque tandem cum toto exercitu merſus eſt in mare rubro, Exodi 14. Pharao ergo eſt exemplum, imò exemplar, vindictæ rebellium. Sic Core, Dathan & Abiron rebellantes Moſi, vivi abſorpti ſunt à terra, ac à dæmonibus abrepti in tartara, Num. 16.

Quarto. Tertiò, nonnulli hæc explicant de ſubdito, qui obſtrepit & rebellat Superiori humaniter eum corripienti: hic enim incidet in manus Superioris ſevi, qui inſtar angeli crudelis ejus pervicaciam duris verberibus contundet & franget. Imò idem Superior qui priùs benignè cum eo egerat ut ovis, viſa ejus pervicacia induet perſonam leonis, & in cùm deſæviet ut leo. Sic S. Gregor. Nazian. orat. 1. Apolog. de fuga, docet Superiorem imitari debere Proteum, ac varias formas induere, ut nunc in formam agni cum morigeris, nunc in formam leonis cum rebellibus ſe transformet.

Hæc explicatio vera eſt, ſed arctior. Gnome enim generalis eſt: quare *angelus crudelis*, non tantùm Superior ſeverus, ſed quivis alius in rebellem juſſu Dei deſæviens, accipiendus eſt. Solet enim Deus juſto judicio efficere, ut qui in fortitudine ſua præſidentes rebellant Superioribus, incidat in alium quempiam fortiorem ſe à Deo deſtinatum, qui eum eis quaſi duellum ineat, eoſque debellet, ſternat, contundat & proterat. Hic ergo crudelis adeò, ut nulla miſericordia moveatur, mittetur contra eum, ut eum mortì dedat, ait Aben Ezra: & eum graviſſima clade afficiat, ait R. Levi: nec ulla pietate moveatur, propterea quòd rebellis à Deo defecerit. Rurſus idem R. Levi ſic explicat, q. d. Rebelli non ſatis eſt ex objurgatione nihil profuiſſe, niſi etiam defectioni aſſiduè inhiet: & licet ſævus angelus in eum immittatur, à quo horrenda flagella ſuſtineat, criminoſus tamen ſuis cosonidem impietatis addit.

Quinto.

Sexto.

Expedit magis ursa occoxrerra raptis fortibus, quam fatuo confidenti in stultitia sua] Hebr. *occurrere urſum orbatum in virum, & non ſtultum in ſtultitia ſua*, Supple, expedit, q. d. Satius eſt incurrere in urſum quam in ſtultum: quia ſtultus pernicioſior eſt urſo, ait Aben Ezra: urſus enim corpus, ſtultus, id eſt impius, & corpus & animam perdit. Rurſus urſi, utpote bruti, furorem rationi & conſilio declinant: at ſtultum qui ratione utitur & abutitur, imò ea armatur, qua arte declinet? Denique ſævior eſt ſtultus urſo, cùm eum à ſuis catulis, id eſt concupiſcentus, abducis; cortipis & caſtigas. Symmac. *occurrere urſæ orbatæ virum, & non ſtulto in ſtultitia ſua*, ſupple, melius eſt: Chald. verò, *occurrit*, inquit, *urſus & terror viro ſapienti, & non cognoverunt: & ſtultus in ſtultitia ſua tradit*; Septuag. *incidet ſollicitatus vire intelligenti: imprudenter animum excogitabunt mala*; Syrus, *incidit cogitatio & timor viro ſapienti, & ſtulte ſtultitia ſua*.

Vers. 12.

Hæc ſententia pendet à præcedentibus: per ſtultum ergo non quemvis hominem vitioſum, ſed planè pravum, impium & rebellem, qui in monitores ſævit, accipe, de quo dixit v præced. *Semper ingia quærit malus*. Hunc ergo occumponit & anteponit in ferocia urſæ, potiùs quàm urſo, q. d. Satius eſt occurrere urſæ quàm fatuo, qui præ urſa furibundus te invadit, ut tibi famam, opes, vel etiam vitam: imò conſcientiam & animam adimat. Urſa enim ſævior eſt urſo. Audi Ariſtot. libr. 9. Hiſtor. animal. cap. 1. *Urſarum ira quærè præter morem aliorum animantium femina animoſior eſt ac ferocior*, præſertim ſi quis ſi catulos abripiat & ſuffuretur: tunc enim mire ſævit & furit. Urſa enim præ ceteris animalibus amat ſuos catulos: quia eos parit infor mes, ac deinde lambendo formar, perinde ac ſtultus ſive impius, perverſas suas molitiones cogitando, quaſi mente lambendo format, ut eas in aliorum pernitiem deatrè excquatur. Urſa, ait Ariſtot. lib. 6. Hiſtor. animal. cap. 30. *parit cumplurimum quinque, minorem cate, majorem mare parere ſolet: nudum item & cæcum, & ursinibus propemodum membriſque aliis plurimis imbiſtretum & rudem*, ideoque *informem*, ut idem ait lib. 1. de Gener. animal. cap. 6. Sic & Ælianus lib. 5. de Animal. cap. 19 Audi Plinium lib 8 cap. 36. *Illi* (catuli urſæ) *ſunt candida informiſque caro, paulò mnioribus maioues, ſine oculis, ſine pilo: unguis tantò prominent: hanc lambendo penitatim figurant*. Et S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. cap. 4. ubi utiam exemplum ſtudioſæ educationis liberorum ſtatuit: *Urſa quidem*, inquit, *fortiter ſaſcinos ursos par-*

Stultus ſimilis urſo.

Primò.

Secundò;

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Sextò.

Stultus, id eſt impius. ſavior urſa.

Jam ſævior eſt ſtultum furentem urſa raptis catulis ſæviente, liquet ex eo, quòd urſa ſpecie virginis & infantis mansuescat, quod non facit ſtultus. Refert Ælianus lib. 13. Variæ hiſtor cap. 1. Atalantam virginem celebratiſſimam, recens natam à patre Jaſone expoſitam, nutritam fuiſſe ab urſa, quæ catulis à venatoribus ſpoliata, oberibus lacte turgentibus virginem aluit; itaque & ſuum dolorem ob catulos raptos mitigavit, & virgini vitam contulit. Adde, urſum multum habere phlegmatis, quo iram & ſævitiam ſuam diluat. Phlegmatis indicium certum eſt, quòd urſus in hieme quando generat, per 40. dies lateat quaſi ſopitus & ſemidormiens, tumque ſine cibo vivat, & tamen pingueſcat, teſte Ariſtot. lib 8 Hiſtor. anim. cap. 17. & Plinio lib. 8 cap. 36. qui ſic de urſis ſcribit: *Mares quadragenis diebus latent, fœmine quaternis menſibus. Primis diebus bis ſeptenis tam grave ſomno premuntur, ut ſub vulneribus quidem excitari queant. Tunc miram in modum veteno pinguescunt. At ille diebus reſidunt, ac priorem pedem ſuſtinuerunt.* Stultus autem dum furit, totus in bilem abit, omneque phlegma in eholeram & furorem vertit.

Ratio à priori.

Ratio ergo à priori hujus ſententiæ eſt, quòd feritate quæ urſo eſt naturalis, pejor ſit ſtultitia, id eſt impiorbitas, libera voluntate & deſtinata malitia aſſumpta à ſtulto, id eſt improbo; & ſic ut pejor, ſic & acutior & ingeniioſior eſt ad nocendum. Exemplum hujus ſententiæ extat in Simeon & Levi filiis Jacob, qui ſtuprum Dinæ ſororis ulturi, ſæviores urſis furibundi irruerunt in Sicimitas, omneque ad unum perfidè trucidarunt, Geneſ. 34. 25. Simil a videmus crebrò in iis, qui furore vindictæ aguntur in pericicem multorum.

Porrò Septuag. Chald. & Syrus pro *urſo* vertunt folliculum, timor & terror: quia urſus de catulis folliitus, ac terrorem obvijs incutiens, folliculitudinis & terroris eſt ſymbolum. Unde auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit,

virum intelligentem varia exercent curæ & ſollicitudines: at ſtulti commentantur & excogitant mala; Chald. verò, *occurrit urſus & terror vico ſapienti, non cammovetur: & ſtultus in ſua ſtultitia cadit*, q. d. Terrores non rarò occurrunt ſapienti & ſtulto, ſed ſapiens iis non commovetur, quia conſilio & generoſitate ſua iis reſiſtit, eoſque diſcutit: at ſtultus ſtultè iis cedit & succumbit. Urius enim terrificus terroris eſt ſimulacrum. Nam ut ait Horatius Epod. 16.

Et veſpertinus circumgemit urſus ovile.

Et Oppianus graphicè urum, ejuſque feritatem & terrorem, ita pingit:

Immanes urſi, crudelis gens, fera membra,
Villi his ſuis denſique tegnntur umicta,
Deformes ſpecie, facies inhoneſta, cruenta,
Tervica, ferratis dentes, & magnus hiatus,
Atraque ſervatæ exhalant ora vapores.

Sic ſæpè dæmon terrificas imaginationes, ſpectra, timores immittit homini, ut eum percellat, & in puſillanimitatem, deſperationem, aliudve ſcelus præcipitet. Sed ſapiens non movetur, imò ridet hæc ut inania ſpectra. Sic S. Antonio apparuit ſpecie urſorum, leonum, luporum, gigantum, ut eum turbaret; ſed Antonius expertus ejus fraudes eas ridebat, ac ſigno crucis & oratione omnes has larvas diſſipabat, ut illicò in fumum abirent. Verè Seneca: *Rerum imagines & phantaſmata nos terrent, non res ipſæ.* Quocirca opus eſt vincere ſuam phantaſiam, ac eam increpare, ſibique dicere: Noli te ædere & cædere: phantaſma eſt vanum quod te terret; ſperne illud, & tenues vanéſcet in auras. Qui laborant capitis vertigine, putant omnia gyrari & verti, timentque ſe in abyſſum ruituros. At ſani illos roborant, dicuntque: Nihil eſt quod metuas, ſolidè conſiſtis; non res gyrantur, ſed tuum cerebrum gyris agitur. Ita dicit ſapiens, dum timores occurrunt: Nihil mihi Deo nixo terrorem incutere poterit, imaginationes iſtæ ſunt cerebro immiſſæ: phantaſmata terrifica ſunt, non verò res ipſæ terribiles. Quare ita non moveor, ſecutus conſilio in ſinu providentiæ divinæ, cantoque cum Pſalte: *Qui habitat in adjutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, &c. *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis à timore nocturno.*

Remedium timoris.

Vers. 13. QUI REDDIT MALA PRO BONIS, NON RECEDET (Syrus, *non morietur*) MALUM DE DOMO EJUS.] Septuag. *non movebuntur mala à domo ejus.* Sententia eſt clara, q. d. aut auctor Catenæ Græc. Iniquus & ingratus & perfidus, *qui beneficium acceptum malefacta compenſat, à Deo vindicta continuis incelebitur malis. Et meritò*: *nam ſi is panem moretur, qui malum pro malo reddit, quanto magis ille panem malum experietur, qui malum pro bono reddit*? Eſt enim hæc inſignis non ſolùm ingratitudo, ſed & perfidia, quæ ipſa naturæ jura violat, quam proinde Deus naturæ & ſceleratum vindex gravibus ſupplicijs ſive infamiæ, ſive paupertatis, ſive morborum, ſive perſecutionum, ſive exilij & carceris, ſive ipſa morte, quin & poſt mortem in filijs & fama ipſius punire & plectere ſolet. Hoc eſt quod magno doloris ſenſu de Judæis queratur Chriſtus per Davidem: *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ*, pſal. 34. 12. Et: *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem*, pſal. 37. 21. Quocirca Deus Judæos in Chriſtum tam ingratos, dum ipſi pro doctrina, laboribus, miraculis probra, maledicta & crucem reddiderunt, totius gentis excidio & exitio mulctavit, & mulctat in hodiernum diem. Quod enim ipſi Chriſtum crucifigendo acclamarunt Pilato volenti eum liberare: *Sanguis ejus ſuper nos & ſuper filios noſtros*, usque hodie videmus compleri, dum ſanguinis Chriſti ultio Judæos toto orbe profugos ubique terrarum perſequitur. ita Lyran. Dionyſ. Janſen. Baynus, Arbor. & alii.

Myſticè, Hugo hanc gnomen adaptat iis, qui indignantur ſuis perſecutoribus aliisque ſe vexantibus: perſecutio enim ingens eſt bonum, cui proinde bonum, non malum, reſpondere oportet. *Omnis*, inquit, *qui malefacientibi iraſcitur, reddit malum pro bono: nam omnis malitia & tribulatio, bona & ſalutaris eſt homini, vel ad ſatisfactionem, vel ad approbationem & incrementum virtutis. qui igitur tribulanti ſe iraſcitur, quaſi puer ſcabioſus eſt, qui matri lavanti caput ejus iraſcitur & convitiatur. Item ejuſmodi tribulatio aqua eſt ad extinguendum ignem concupiſcentiæ: qui igitur tribulanti iraſcitur, ſimilis eſt illi, cujus domus ardet, & afferenti ſibi aquam ad extinguendum convitiatur. Item tribulatio panis eſt animæ.* Thren. 3. *Saturabitur opprobriis: qui igitur tribulanti iraſcitur, ſimilis eſt ei, qui manum porrigenti ſibi panem mordet.* Et paulò pòſt objectioni occurrit: *Sed dices quiſpiam: Et ſi bona faciant tribulantes, non tamen benefaciunt, quia non hoc intendunt, & ideo non ſunt ſuſtinendi. Amice, ſpinæ quæ vineam tuam claudunt & cuſtodiunt, hoc non intendunt facere; ſed ſi ideo evellis, ſtultus es.* Porrò hujus ſententiæ radix & ratio à priori, eſt lex talionis, quæ jubet ut malum malo reddatur, ut, quod injuſtè quis fecit alteri, idem juſtè jubeat & patiatur. Qui ergo reddit mala pro bonis, meretur ut pro malo hoc enormi mala parta recipiat.

Vers. 14. QUI EMITTIT AQUAM, CAPUT EST JURGIO-AUM: ET ANTEQUAM PATIATUR CONTUMELIAM, JUDICIUM DESERIT.] Salomon per *aquam* accipit linguam, quæ levis eſt & fluxa inſtar aquæ. ted hoc myſticum eſt Hebr. *aperiens aquas principium contentionis: & antequam commiſceantur lis, dimitte*; Chald *qui effundit ſanguinem ſicut aquam, ſuſcitat jurgia: & antequam exardeſcat lis, dimittenda eſt*. q. d. Sicut accenſa fornax vel pyra, injecta modica aqua non reſtinguitur, ſed per antiperiſtaſin magis accenditur & exardeſcit: ſic etiam ſi in rixa effundatur linguis, eo non reſtinguitur rixa, ſed magis exardeſcit, ut majores pugnæ cædeſque commiſſantur. Syrus, *qui effundit ſanguinem, indicium excitat ante principem*; Septuag. alibi abeunt, *putrefactum*, inquit, *dat ſermonibus principum injuria*; *præcedit autem egeſtatem contentus & jurgium*; alii, *principum jurgiorum eſt ſicut aqua erumpens*, &c.

In noſtra Latina verſione, æquè ac in Hebræo, more Hebraico tubintelligenda eſt nota comparationis *ſicut*, q. d. Sicut qui aquis in vaſe vel alveo conclufis rimam vel foramen aperit, facit, ut primò quidem parum, finem verò creſcente foramine ac fluxu, multum aquæ inde definat, quod agros integros obruit & vaſtat: facilè enim aperitur foramen, & ſemel apertum difficilè clauditur: ita pariter qui initium dat litibus & jurgiis, dat occaſionem, & viam aperit magnis jurgiis, cædibus, ſeditionibus & bellis, quæ deinde difficillimum eſt ſopire. quo fit ut aliquando totæ civitates, provinciæ & regna in ſchismata abeant, & in bella diuturna concitentur. Lis enim litem trahit non unam, ſed multas, ſicut ab uno fragore ſeruntur plurima.

ET ANTEQUAM PATIATUR CONTUMELIAM, JUDICIUM DESERIT.] Eſt aut theſis hemiſtichii præcedentis, quales hic paſſim occurrunt, q. d. Ecce tibi rixantes jurgia vitat, ille ſtarim litem & judicium forenſe, antequam patiatur contumeliam, deſerit. Aut potiùs eſt illatio & concluſio ex priori hemiſtichio educta. q. d. Qui dat initium litis, aperit januam magnis jurgiis: ergo qui ſapit, initio litem & judicium forenſe deſerit, antequam patiatur contumeliam, & antequam liti per ſæcula duraturæ ſeſe implicet. Hùnc eſſe lentum patet ex Hebræo, qui habet, *antequam lis commiſceatur, dimitte*. ita R. Salomon, Aben Ezra, Janſen. & alii, und. Tigur. vertit, *ut qui aquis aperis* (exitum & fluxum) *ſic qui primam occaſionem litigandi das: antequam lis commiſceatur, eli tiendæ eſt*; & Vatabl. *velut is qui aperit ſiphonem ſtrudi, &c. nam a principio aqua exitus parvus eſt, ſed poſtea fit magnus: ita & in lite*. Docet ergo Salomon prudenti fugiendas eſſe lites, ideoque prima ejus initia fugiendo: quia dato initio, lites ſenſim ſine ſenſu increſcunt, fiuntque inextricabiles & inſuperabiles, ut homini quietem, opes, famam, vitam & ſubinde conſcientiam adimant. Unde Baynus ſic breviter & clarè explicat, q. d. Sicut ille qui aperit aquas, & toſtam ſcindit, magnæ inundationis cauſam præbet, quam poſtea non poterit cohibere, neque revocare: ſic contentioni & jurgio facile eſt dare principium, litem verò componere difficillimum. Vel ſenſus eſt, q. d. Qui principium dat contentioni, totius litis eſt habendus auctor; ſicut ille qui aperit & dimittit aquas inundare ſuper terram, quæ priùs ſuo alveo defluebant, inundationis eſt auctor. Et proinde ut in ceteris affectibus moderandis, principiis obſtandum eſt; ita quoque in litibus & contentionibus: nam ut aqua rupta foſſa non poteſt revocari, ita nec ira & contentio ubi ſemel cœperit, vires acquirit.

Proverbium hæreſiarchas & ſectarum magiſtros maximè condemnat, juxta lentum allegoricum. Antiſtrophum huic ſententiæ eſt illud Arabum adagium centur. 1. num 12. *Eſt onager cui ſuperveniunt venatores*, id eſt celerrimè; fuge cùm ex inopinato tibi ſuperveniunt rixæ: onagri enim in fuga & curſu ſunt celerrimi. Et illud paradoxum

xum Platonis; quod citat Cicero in Tuſculan. *Dimidium plus toto*. Sæpè enim avari in lite cupiunt totum, & parti adverſæ dimidium offerenti non acquieſcunt; ſed lite totum repetunt: quo fit ut ſæpè cauſa cadant, &, qui totum avarè ambiebant, totum perdant: Illis ergo *dimidium eſt plus toto*. Sic S. Gregorius Nazianz. ultrò ceſſit Archiepiſcopatu Conſtantinopol. ut lites Epiſcoporum ſedaret, uſurpans illud Jonæ: *Si propter me oria eſt tempeſtas, proji ite me in mare, ut vos ſaciari deſinatis*: qui proinde in diſtichis Jambicis ita num. 53. conſulit:

Lites pavorem quis movent, iras fugant.
Lites furorem nam ſæpe gignunt gravem,

Idem conſilium dedit Chriſtus Matth. 5. 25. *Eſto conſentiens adverſario tuo citò, dum es in via cum eo: ne fortè tradat te adverſarius judici, & judex tradat te miniſtro: & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novi imum quadrantem*. Et v. 40. *Si quis vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium*. Et S. Auguſtin Regula c. 37. ita ſancit: *Lites cum nullas habueris, ante quam celeriùs finiatis; ne ira crefcat in odium, & trabem faciat de feſtuca, & animam faciat homicidam. Sic enim legitis: Qui odit fratrem ſuum homicida eſt*, 1. Joan. 3. Quia, ut idem ait epiſt 87. *Sicut aetatem corrumpis vas, ſi diutiùs ibi fuerit: ſic ira corrumpit cor ſi in alium diem duraverit*. Huc accedit S. Gregor. qui altiùs litium exordium arceſcens, illud tribuit ruptura ſilentii. Sic enim ſcribit part. 3. Paſtor. admonit. 14. *Hinc* (ex multiloquio) *ſeminantur ſtimuli, erumpunt vitia, accendantur faces odiorum, pax extinguitur eruditi m. Unde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput eſt jurgiorum. Aquam quippe dimittere, eſt linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contrà in bona etiam parte in unum dicitur: Aqua profunda, verba in ore viri. Qui ergo dimittit aquam, caput eſt jurgiorum: quia qui linguam non refrenat, concordiam diſſipat*. Eadem habet lib. 7. Moral. cap. 17.

Prov. 18.

S. Gregorium de more ſecutus Beda ſic breviter explicat: *Qui dimittit aquam, caput eſt jurgiorum: quia qui linguam non refrenat, concordiam diſſipat. Unde è diverſo ſcriptum eſt Prov. 26 Qui imponit ſtultis ſilentium, iras diſſipat*. Sic & Salonius, qui per *aquam* metaphoricè accipit linguam, quæ inſtar aquæ mobilis eſt & fluxa. *Figuratè*, inquit, *hoc dictum eſt: nam per aquam deſignatur lingua lubrica & fluxa: & qui immodicè linguam ſuam relaxat, caput eſt jurgiorum: quia qui linguam ſuam non refrenat, jurgia & lites concitat, & concordiam diſſipat*. Maximè id verum eſt in eo, qui revelat ſecretum amici, ſive vitium, ſive conſilium, ſive propoſitum: hic enim cauſa eſt inimicitiæ, odiorum, rixarum & litium. Minùs rectè Lyran. per *aquam* accipit *vinum*, quod, ut ille ajebat, eſt *aqua vitii*, ſive in vite per ſolem decocta, q. d. Qui dimittit aquam, bibens vinum nimis forte, caput eſt jurgiorum, quæ oriuntur ex ebrietate, *& antequam patiatur contumeliam, judicium* (diſcretionis) *deſeris*, lædendo proximum ſine cauſa.

Secundò, appoſitè ſic exponas, q. d. *Qui dimittit*, vel, ut hebr. eſt, *aperit, aquam* fluminis, vel fontis aut ſtagni, ut ſcilicet eam, quæ juris eſt communis, in ſubſidium derivet, ſibique quaſi appropriet; hic eſt origo & cauſa jurgiorum. Sic videmus molitores, dum aquam publicam ad ſuum molendinum derivant, incidere in lites cum nautis, qui querentur aquam flumenis abillis imminui, ut per illud jam navigare nequeant; & cum agricolis, qui querentur agris ſuis ſubdoctam & ſuffuraiam fluminis irrigationem; & cum quibuſvis aliis, qui ejuſdem adaquationem ſibi ademptam ſentiunt, eamque jure repetunt. Pari omnia ergo hæc ſign ficat cauſam litium frequentem eſſe, cùm quis bona communia, qualis eſt aqua, ſibi facit propria: tunc enim ceteri, quibus commune erat bonum, in illum inſurgunt, illique litem intentant. Quare qui ſapit, *antequam patiatur contumeliam, judicium deſeris*, mallens cedere tum, quam in ſuos uſus converterat, illamque publico bono reſtituere, quàm in lites incidere quibus ſibi ignominiam & mulctam accerſat, dum quaſi boni publici depeculator condemnatur, infamatur & mulctatur. Hinc illa ſapientum vox: *Qui in communi ſagulacia ambit, auctos eſt litium*. Et illud Iſocratis ad Demonicum: *Ex communibus procurationibus diſcede non ditior, ſed gloriоſior: multis enim pecuniis melior eſt profecto à multis vacuus lucri*. Sic videmus in monaſteriis eos qui ſingularia quærunt, omnium in ſe odia concitare. *Singularis enim ad omnia ſua ſirennus, ad communia eſt piger*, ait S. Bernard. tract. de Gradibus ſuperbiæ gradu 5.

Redeo ad dimittentem aquas. Sanè cernimus Romæ crebras oriri lites de aquis fontium, v. g. de aqua Virgine, ex qua plerique bibunt, de canalibus fontium, quos Sixtus V. & Paulus V. Pontif. in Urbem induxerunt. Cùm enim hæ aquæ per uncias & ſemuncias in minores tubos & canales derivatæ variis ſint divenditæ, ac ſæpè fontes tantum aquæ non ſuggerant, quantum cuilibet divenditum eſt; aut, ſi ſuggerant, id aliò diverſatur, quod facile factu eſt, ſi quis tubum majorem aut demiſſiorem tubis aliorum, communi conchæ, in quam fons influit, inſerat: hic enim majorem & puriorem aquam hauriet cum ceterorum damno; tunc ſanè damnum paſſi litem illi vel heris, qui aquam divendiderunt, movent, coguntque tubos omnes ad æquilibrium communi conchæ inſeri, & ad quantitatem unciæ vel ſemunciæ quæ aquam emerunt præciſè redigi, ne, ſi majores maneant, plus aquæ fugant quàm par eſt, quod proinde ſortem aliis debitam imminuat.

Tertiò, aliqui ſic exponunt, q. d. *Qui dimittit aquam*, id eſt, qui dimittit memoriam beneficiorum (quam Plutarch. lib. de Amicitia vocat, *gratiarum dolium*) ab amico acceptorum, eorumque oblivi ſcitur, hic *caput eſt jurgiorum*, quia beneficia vinculum ſunt amicitiæ, quæ ſi per ingratitudinem obliviotam aboleantur, mox veteres inimicitiæ refricantur, & novæ ſuccedunt, quæ jurgiorum ſunt ſemina. Verùm huic expoſitioni non cohæret altera pars hemiſtichii: *Et antequam patiatur contumeliam, judicium deſeris*.

Quartò, alii cenſent alludi ad aquam, quæ agit rotam molendini: hæc enim per aquam influentem circumacta, ſi non habet frumentum quod molat, lapides ipſos molares rotatu ſuo ita alliduè, ut ex iis velut è ſilice ignem elicitat, qui continua lapidum colliſione increſcens, ingens excitat incendium, quo totum molendinum exuritur. Simili enim modo lingua in familiaribus colloquiis, cùm non lubeat aliqua utilis materia, quam, ut ita dicam, molat, ſubjectum ſibi lapidem atterit, id eſt, ad proximorum detractiones, probra & contumelias ſe vertit, quibus rixarum ignem ſuſcitat, adeò ut illius ſcintillis non una tantùm domus, ſed urbes magnæ non rarò deflagrent. Rota ergo molaris diſcordiarum incendium excitans, eſt lingua effrænis, de qua S. Jacobus c. 3. 6. *Lingua*, inquit, *conſtituitur in membris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam nativitatis inflammata à gehenna*. Ubi Vatablus: *Lingua eſt*, inquit, *quæ adducit in deſtimen totum hominem, tam inconſulte movetur, ut more molendinorum totum molendinum incendat, ubi nimis motu ignem concepevit. Et antequam patiatur contumeliam, deſeris judicium*, ſcilicet vir ſapiens contentionem dimittit, priuſquam adverſarius convitia in illum jaciat, & dedecus aliquod ipſi affler. Hic ſenſus profundus eſt & appoſitus, ſed multa ſupplet, ipſique ſententiæ adjicit.

Quintò, Septuag. Hebr. מדון *madon*, quod Noſter vertit, *jurgiorum*, vertunt, *juſtitiam*. *Madon* enim ſignificat litem, rixam, contentionem & judicium: lites enim in judicio apud judicem peraguntur, ut judex easex juſtitia decidat & definiat. Rurſum pro *dimittis*, vel, ut hebr. eſt, *aperit aquam*; Septuag. vertunt, *poteſtatem* vel *licentiam dat ſermonibus*. Videntur enim alludere ad clepſydram, quæ olim flebat ex aquæ (uti nunc fit ex arenæ) fluxu. olim enim actores & accuſatores in judicio peroratant ad clepſydram, ut, cùm illa effluxiſſet, ceſſarent & darent locum reis ad ſe defendendum. Unde Apulejus de Aſino auteo, *Rurſum*, ait, *præconis amplo boatu ſonante accuſator quidam ſatis exiguis & ad dicendi ſpatium vaſculo quodam in vicem ſolli gracilitate fiſtulato, ac pro hoc guttatim diffluo, infuſa aqua, ad populum ſe erat*. Hinc ab aqua gr. dicta eſt clepſydra, quaſi κλεπτουδωρ, id eſt, ſuffurans aquam. Et Philoſtratus in Adriano Sophiſta, appellat ſophiſtas clepſydræ, qui ad fluxum aquæ exercebantur. Et Cicero lib. 3. de Oratore de Pericle loquens: *At hunc*, inquit, *non clamator aliquis ad clepſydram intrare docuerat*. Quare dimittere aquam in clepſydra, eſt dare licentiam & initium perorandi. Igitur Septuag. ſic vertunt, *poteſtatem dat ſermonibus prin ipum injuſtiæ: præcedit autem egeſtatem contentio & initium*; vel, ut clariùs vertit auctor Catenæ Græcor. *Principatus* (Græcum enim ἀρχὴ & principatum & principium ſignificat) *injuſtæ orationi libertatem & poteſtatem imperitus; diſſidium autem & pugna ad egeſtatem viam ſternit*. q. d. Judex vel princeps juſtus dat litigantibus, pura tam actori accuſandi, quàm reo ſe defendendi juſtum ad perorandum ſpatium:

ut m:

tum: qui verò cautus & prudens eſt, lites & litigia fugit: quia hæ litigantes depauperant, & ad egeſtatem redigunt. Plutimæ enim & continuæ litigantium ſunt expenſiæ in advocatos, procuratores, teſtes, judicem, &c. qui litigantium opes emungunt. Sic ergo explicata verſio Septuag. eodem redit quò Vulgata Latina.

Symboliee noſter Alvarez de Paz tractat. de mortificat. inter. per aquas accipit cogitationes mentis, quas omnes Sancti in Deo cæloque colligunt & defigunt, ideoque ſanctam quietem & lætam agunt vitam. Quod ſi per ineuriam eas dimittant, & deorſum fluere ſinant, ut ſcilicet cogitent de pompis & vanitatibus mundi, illeò oritur in eis mentis diſtractio, inquietudo, lis & jurgium, dum concupiſcentia trahit mentem deorſum, charitas verò ſurſum. Quod animæ jurgium ſuſè deſcribit Apoſtolus Roman. 7. Quocirca Chriſtus Marthæ circa multa ſollicitæ ait: *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò unum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*, Lucæ 10. 41. Et S. Gregor. Nazianz. in Carm. de Beatitudine:

Felix, inquit, *à mundo abſtractus, qui vivit eremo*
Inrigua, & nemorum tollit ad aſtra ſuam.
Felix, qui multis junctus, non plurima verſans
Diſtrahitur, paucis ſed vacat omne Deo.
Felix, qui Chriſtum fortunis omnibus emit, &c.
Nos ſumus jam, ſed quis do grege ea licolum.

Vers. 15. QUI JUSTIFICAT (id eſt, juſtum pronuntiat) IMPIUM, ET QUI CONDEMNAT JUSTUM, ABOMINABILIS EST UTERQUE APUD DOMINUM] Hebr. eſt elegans paronomaſia: מַצְדִּיק רָשָׁע וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק *matzdic raſha umarſia ſaddic*; id eſt, ut Pagnin. *juſtificans impium, & impium faciens juſtum, abominatio Domini ſunt etiam ambo*; Septuag. *qui juſtum judicat eum qui iniuſtus, iniuſtum autem eum qui juſtus, immundus & abominabilis apud Deum*; Vatabl. *eo æquo* (quaſi parem iniuſtitiam & parem iniquitatem) *abominatur Dominus tam eum qui ſceleſtum abſolvit, quam qui juſtum damnat*: Par enim Deo ſit injuria, & par eſt perverſio juſtitiæ, ſive eam juſto, cujus eſt, detoges; ſive eam iniuſto, à quo abhorret, atroges. Ratio quaſi à priori eſt, quòd Deus per eſſentiam ſit ipſa juſtitia increata, immenſa & fontalis: abea ergo velut à fonte manat omnis juſtitia creata angelorum & hominum, quam proinde ut ſuam amat, ac vice veris odit & abominatur omnem iniuſtitiam, quaſi ſibi eſſentialiter contrariam, & à dæmone profectam. *Ratio à priori.*

Tripliciter id fieri ſolet, per tres impietatis & impii judicii gradus, gradatim intercidentes. Primò enim, auctor Catenæ Græcor. exponit hæc de judicio privato. *Judicare*, inquit, hoc loco non refertur ad forum civile, ſed ad judicium & ſenſum animæ. Idem eſt hic enim *judicare*, quòd *reputare* vel *æſtimare*. Colligitur hoc ex eo, quòd apud Deum immundum & execrabilem illum eſſe prædicat, qui juſtum iniuſtum judicat, & contra iniuſtum juſtum. Monet autem per hoc Sapiens, ne quid unquam juſto aut veto anteponamus. Qui enim juſtum condemnat & abſolvit iniuſtum, gravem facit injuriam juſto, utpote inſonti & innocenti, accipſi juſtitiæ & virtuti. Denique occaſio & cauſa eſt, ut alii mores iniuſti imitentur, juſti verò aſpernentur. Id ſæpè faciunt homines ea privato amore vel odio: quem enim amant, ejus actus licet vitioſos ereuſant & laudant; quem verò oderunt, ejus actus licet honeſtos, culpant & ſiniſtrè interpretantur. Hoc eſt quod queritur Pſalles pſalm. 9. *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur*. Sic multi laudant actus omnes, etiam vitioſos, divitum, nobilium, potentum, adulando, quia ab iis officium vel beneficium ſperant. Hæc pleat S Hieronym in epiſt. ad Philemon. cujus verba tranſlata ſunt in Jus Canonicum, & habentur 11. q. 3. can. 54. *Si quis dixerit*, & can. 55. *Si quis hominem. Si quis*, inquit, *tantum, qui ſanctus non eſt, ſanctum eſſe credideris, & Dei cum junxeris ſacietati, Chriſtum violat, cujus corporis omnes membra ſumus. Qui dicit*, inquit, *juſtum iniuſtum, & iniuſtum juſtum, abominabilis utraque apud Deum eſt. Similiter qui ſanctum dicit eſſe non ſanctum, & ſurſum non ſanctum efficit ſanctum, abominabilis apud Deum eſt.*

Secundò, Baynus, Vatabl. Janſenius & alii hæc exponunt de judicio forenſi quo judex vel amore, vel odio, vel metu, vel munere corruptus, condemnat innocentem, & abſolvit nocentem, juxta illud Iſaiæ 5. 23. *Qui juſtificatis impium pro muneribus, & juſtitiam juſti auferetis ab eo*. Hæc eſt inſignis iniuſtitia propriè dicta, evertens juſtitiam commutativam, ac proinde obligans ad reſtitutionem. Judea enim à Deo conſtituta eſt, ut quaſi vicaria nomine Dei juſtitiam adminiſtret, & jus ſuum cuique tribuat: quod ſi non facit, Deo & juſtitiæ & innocenti gravem injuriam irrogat, atque ad reſtitutionem damni tenetur.

Tertiò, hæc ſententia accipi poteſt de ipſa juſtitia & iniuſtitia, q. d. *Qui juſtificat impium*, id eſt impietatem impii, *& qui condemnat juſtum*, id eſt juſtitiam juſti, abominabilis eſt Deo. Id faciunt homines perverſi, qui vitia virtutum nomine palliant, & virtutes vitiorum ſpecie dehoneſtant: verbi gratia, qui pietatem vocant hypocriſim, parſimoniam vocant avaritiam, prodigalitatem vocant liberalitatem, obſcenitatem vocant urbanitatem. Rurſum ſuperbum vocant magnanimum, humilem verò puſillanimem: temerarium vocant audacem, modeſtum ſimplicem: guloſum vocant jovialem, abſtemium autem ſcrupuloſum: & ita de ceteris.

Hic tertius & ſummus eſt impii judicii & impietatis gradus. Hi enim totam virtutum & vitiorum formam naturamque invertuot & pervertunt, perinde ac ſi quis humanitatem homini adimeret, eamque beſtiæ euipiam transferiberet; ac ferinatem à beſtia in hominem transferret; itaque faciunt, ut homines vitium pro virtute capeſſiant, virtutem verò quaſi vitium abominentur. Quocirca abominabiles ſunt Deo, qui proinde eis væ æternæ maledictionis intentat, dicens Iſaiæ 5. 20. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*, ubi illuſtres hac de re ſententias S. Gregorii & S. Maximi recitavi. Huic Salomonis ſententiæ parallela eſt illa Arabum centur. 1. nu. 11. *Eſto unicuique æquus & juſtus*.

Vers. 16. QUID PRODESSE STULTO HABERE DIVITIAS, CUM SAPIENTIAM EMERE NON POSSIT?] Hebr. *ut quid pretium in manu ſtulti, ut emat ſapientiam, & cor non eſt ei?* ita Pagnin. & Aben Ezra, *ut quid*, ait, *opes ſtulto cùm cordo careat*, id eſt, cùm nulla ſapientiæ cupiditate teneatur, ideoque indocilis ſit & ſapientiæ incapax? Senſus ergo eſt, q. d. Fruſtra ſtultus, id eſt vitioſus, habet divitias, cùm iis ſapientia per ſe emi nequeat, nec ipſe habeat cor, id eſt animum & prudentiam, ad eam comparandam, ut ſcilicet ſuis opibus comparet ſibi libros & viros ſapientes, qui eum ſapientiam doceant: imò eùm ipſe ſit vecors & exors; hinc divitiis ad ſua vitia, putà gulam, libidinem & faſtum, abutitur. Divitiæ ergo in manu ſtulti ſunt id, quod gladius in manu furentis, qui ſcilicet ex furore eo utinefcit, ſed ad ſuam & aliorum læſionem abutitur. Eſt mitoſis: parum enim dicitur, ſed plus ſignificatur: dicitur enim opes non prodeſſe, ſed ſignificatur eas obeſſe, & nocere plurimùm ſtulto, utpote quem faciunt ſuperbum, guloſum, luxuriolum, &c. Significat Salomon divitias ſine ſapientia eſſe inutiles & vanas, imò noxias, eò quòd à ſapiente per ſapientiam in opera utilia pietatis & miſericordiæ ſapienter erpendi debeant. Unde Septuag. & ex iis S. Ambroſ. libr. 1. Offic. capite 27. vertunt, *ut quid abundant pecuniæ imprudenti? acquirere enim ſapientiam exors non poterit*. Unde infert S. Ambroſ. *Primus igitur officii fons, prudentia eſt.*

Secundò, Chald. vertit, *ad quid proderit negotiatio* vel *mercatura ſtulto, qui non habet cor, neque ſcientiam?* q. d. Mercator qui totus intendit mercaturæ & lucro, ut augeat opes, nec habet cor, id eſt animum & prudentiam ad comparandam ſapientiam, id eſt virtutem qua honeſtè vivat, & ad felicitatem opetque cæleſtes perveniat, hic unique ſtultus eſt, ac fruſtra merces opeſque conquirit. Unde Ariſtot. libr. 2. Rhetor. cap. 16. *Divitiæ*, ait, *nihil ſunt aliud ſunt quam felix amentia*. Et S. Chryſoſt. homil. 7. in epiſt. ad Coloſſenſ. ait, cupiditatem diuelcendi eſſe belluam & monſtrum monſtroſius Scylla, Chimæra & Hippocentauro, ac proinde cupidum *habere omnes ferme beſtias*: Id. m S. Chryſoſt. hic in Catena Græcor. *Senſus*, ait, *myſticus eſt: Quorſum paganis aut hæreticis datur ſapientia, cùm ad damnationem ſuam illa abutantur? Quorſum diuiſcere ſeſe aut; cum ante omnia illud parare te oporteat, quod omnibus pecuniis præſtantius, & ad ſalutem animarum magis neceſſarium eſt, nempe ſapientiam?*

Ex dictis patet, radicem, & quaſi rationem à priori, hujus ſententiæ eſſe præſtantiam ſapientiæ & utilitatem

opum

opum: ex quâ fit, ut opes ſapientiæ velut inſtrumenta ſubſervire, ab eaque regi tecteque & ſapienter expendi debeant, ut ſuum finem, ad quem à natura & à Deo creatæ ſunt, aſſequantur: quo fit, ut ſtulto qui ſapientia caret, opes ſint inutiles & noxiæ.

Symbolicè, Beda, Dionyſ. Caiet. Janſen & alii: Divitiæ ſpirituales, inquiunt, ſunt S. Scriptura, ingenium, ſcientia, eloquentia, quin & fides, ſed hæc non proſunt homini, etiam Chriſtiano, ſi ſtultus, id eſt vitioſus, ſit: quia per hæc veram ſapientiam, id eſt gratiam & gloriam, comparare nequit, eò quòd vitiis ſuis addictus ſit. *Quid proderit*, ait Beda, *Judæo vel hæretico habere divitias Scripturarum in his Chriſtum intelligere non poſſit? Quid malo Catholico expedit divitias habere veræ fidei, cùm ſapientiam vitæ æternæ habere neglexerit?* Unde Cyrillus in ſuis Proverbiis (uticiat hic Dionyſ.) *Avaritia*, inquit, *habet oculum, ſed non viſum: manum bonum diligit, ſed non ſummum bonum*, (propter quod cetera appetenda ſunt) *non agnoſcit*. Hinc Abbas Neſteros apud Caſſian. collat. 14. cap. 16. ex hac Salomonis ſententia docet, malos veram ſcientiam habere non poſſe. Eſto enim mali ſubinde ſint philoſophi, & calleant omnes humanas diſciplinas; tamen veram ſcientiam, quæ in Dei cognitione, amore & cultu conſiſtit, obtinere nequeunt.

QUI ALTAM FACIT DOMUM SUAM, QUÆRIT RUINAM: ET QUI EVITAT DISCERE, INCIDET IN MALA] Hic verſus deeſt in Hebræo, niſi quòd in eo v. 19. habeatur, *& qui exaltat oſtium, quærit ruinam*; unde hanc ſententiam manaſſe cenſet Janſenius: ſed Noſter eam tranſcripſit ex Septuag. qui ſic habent: *Qui excelſam facit domum ſuam, quærit contritionem: qui autem tortuoſe accedit ad diſcendum, incidet in mala.* Græcè eſt ὁ δὲ σκολιζόμενος ἐν τῷ μαθεῖν, quod Complut. vertunt; *vanum eſt diſcere incidet in mala*; auctor verò Catenæ Græcor. *qui ea quæ ſcire deles diſcere deſiſtat, incidet in malum*; Roman. autem, *qui tortuoſe accedit: ἀσκολιάζει* enim græcè vocatur obliquum, tortuoſum, flexuoſum, incurvum, diſtortum, confragoſum, malignum, pravum: inde *σκολιάζω* idem eſt quod obliquo, intorqueo, incurvo.

Grammaticè, ſive per corticem literæ, ſignificat eos, qui altam ædificant domum, ruinam ſibi accerſere, nam

Summa petunt validi ſternuntque cacumina venti.

Rurſum altæ domus ſua mole & pondere dehiſcunt & ruunt, niſi magnis fundamentis craſſiſque parietibus ſint ſubnixæ: hoſce autem ſæpè negligunt avari, ſed ſuperbi, qui alta ſpectant: domorum faſtigia, nec attendunt ad fundamentorum & parietum ſoliditatem. Qui ergo altam facit domum, quærit ruinam & contritionem, ut ſcilicet cuens repentè nimia ædes domus, conterat ædificatorem cum habitatoribus ſuis.

Jam ſub hoc cortice literæ, & ſenſu quaſi grammatico parabolicè, & quaſi medullitus ſignificatur. Primò, eos qui ſuas fortunas & familias impendio ditare & exaltare volunt, accerſere ſibi ruinam: tum quia citò maleque parta citò dilabuntur, juxta illud cap. 13. v. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur*: tum quia tea omnes huius mundi caducæ ſunt, eumque ad ſummum & ad culmen pervenerunt, deficere & prolabi incipiunt.

Secundò, ſignificat eos, qui modum excedunt, & nimis magna moliuntur, prolabi & ſua ſe ruina involvere. Ita S. Chryſoſt. in Catena Græc. *Qui medicum excedit*, inquit, *in penuriam tandem dilapſus, deterior evadit: ut domus, dum in altitudinem inſita celſiorem erigitur, ruinæ periculo expoſitur (Fundamenta namque impoſitam molem ſuſtinere non valent:) ita in amentia quoque res habet. Cùm enim rationis noſtræ baſi auus imponimus, quod ferre nequit, deorſum ruit.*

Tertiò, ſignificat eos, qui ſuperbè magnos ambiunt honores, dignitates & prælaturas, atque officia capeſſunt ſublimia, quæ ſuas vires & dotes ſuperant, inde cum dedecore deiici, cùm eorum ineptitudo vel ambitio, vel aliud ſcelus patefit. Hinc diſce inſipientes eſſe, qui cum gaudio officium regendi alios ſuſcipiunt, pro quibus ea ſtam Deo reddituri ſunt rationem. Quare verum eſt illud vulgotritum: *Vita privata, vita beata.*

Quartò, ſignificat eos, qui jactant ſuam doctrinam plus æquo, quique docere volunt quod non didicerunt, ut habeantur doctores, teahantque poſt ſe greges diſcipulorum, cum probro deſeri vel deponi; dum eorum ignorantia & vanitas patefcit. Ita paræmiam hanc interpretatur ipſe Salomon, dum eam explicans ſubdit: *Et qui evitat diſcere, incidet in mala*, putà in probrum, infamiam, privationem cathedræ, &c. Ratio à priori eſt, quòd mala evitari nequeant, niſi illa per prudentiam prævideantur, & prævia amoveantur; prudentiam autem diſcere negligit ſtultus, quo fit ut per imprudentiam in mala corruat. Pro *evitat* græcè eſt σκολιάζων, id eſt obliquans, detorqoens fabricam diſciplinæ & doctrinæ: qui enim erigere molitur ſine magiſtro, qui eſt inſtar periti architecti, hic eam obliquat & detorquet, ac proinde ruinæ obnoxiam efficit. Senſus ergo eſt, q. d. Sicut is, qui ædes altiùs attollit ſine perpendiculi ac regulæ examine, ædificium ſtatim futurum extruit: ſic pariter ſapientia quæ ſine præceptore ac doctore conſtruitur, velut inodirectus & incurvus paries, ubi altiùs erecta eſt, multis erroribus depreſſa labicit. Nam præceptoris inſtitutio ſimilis eſt perpendiculi ac regulæ, quo ſapientiæ ſtructura regitur, ne ullis erroribus incurvata hiicat vel fatiſcat. Accedit auctor Catenæ Græcor. qui ſic explicat, q. d. *Qui cognitionem quæ pollet, nimiùm eſſere, illo ab ea tandem deorſum detrahetur.* Et Hugo Victorin. libr. 1. Didaſcal. *Principium diſciplinæ*, inquit, *humilitas eſt, & nihil addiſcit inflata ſuperbia, qua quis vult ſine alterius hominis adiutorio ad virtutis faſtigium evolare. Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam: & qui evitat diſcere, incidet in mala. Non omnes qui altas ad ſicant domos, ruinam quærunt, ſed illi qui ſine firmo fundamento, & ſine debita coniunctione lapidum, magnam molem conantur extruere. Sic qui ſine humilitate, qua ſa magiſtro ſpirituali docenti ſubiiciantur, volunt altiſſimam perfectionem adipiſci, ſolent non minimos caſus experiri.*

Tropolog. monet hic Salomon fugere excelſa, utpote ruinæ vicina: humilia ſectari, utpote ſtabilia & ſecura: nimirum

Alta petit ſolvor, perflant altiſſima venti.

Et: *Procul à Jove, procul à fulmine.* Et,

Vive tibi, & langè nomina magna fuge.

Rurſum, mundus, quia ſuperbus, ſpectat excelſa dumtaxat, hinc imprudenter negligit fundamenta, utpote ima: quo fit ut exceſſa debilibus ſubnixa fundamentis ruant. Sic ſtatua illa aurea Nabuchodonoſoris, quæ mundi mentem & vanitatem repræſentabat, erat alta ſexaginta cubitos: ſed quia juſtam non habuit latitudinem, hinc corruit: lata enim erat duntaxat ſex cubitos, cùm debuiſſet in latitudine eſſe decem cubitorum: latitudo enim hominis eſt ſexta pars altitudinis ejuſdem. Statua ergo hominis alta ſexaginta cubitos requirit decem cubitos latitudinis, ut docet Vitruvius, Cardanus, & alii.

Denique monet hic Salomon, altitudinis & celſitudinis fundamentum & firmamentum eſſe humilitatem: quo ergo altiùs vis ſcandere, vel in terra, vel in cælo, eo profundiùs te humilia. Trita ſunt verba Auguſt. in ſerm. 10. de Verbis Domini: *Magnus eſſe vis, a minimo incipe, cogitas magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento priùs cogita humilitatis.*

OMNI TEMPORE DILIGIT QUI AMICUS (Chald. *facius*) EST: ET FRATER IN ANGUSTIIS COMPROBATUR] Hebr. *& frater ad angustiam* (vel *in angustia*) *naſcetur*; Syrus, *frater ad tribulationem naſcitur*: Chald. *frater ad tempus angustiæ natus eſt*. *Frater* hic duplicitet accipi poteſt: Primò, pro fratre propriè dicto; Secundò, pro amico. Priore acceptione ſenſus erit, q. d. Amicus & frater ſimiles ſunt, patiſque ſortis & conditionis. Sicut enim amicus verus, non adulerinus, omni tempore tam adverſo quàm proſpero amico fidus eſt: ſic pariter frater maximè in adverſitate ſe fidum & verè fratrem oſtendit. Ad hoc enim Deus & natura producit fratres, ut fratri in angustiis adſint & opitulentur. Sic Joſeph fratres in angustiis famis aluit, ac Judæa Machabæus fratres & cognatos, totumque Iſrael em in angustiis perſecutionis ab Antiocho protexit & vindicavit. *Frater* enim dicitur quaſi *fere alter*; atque, ut ait Petrarcha: *Decet eos quos eiuſdem alvi angustiæ continuerunt, numquem ſibi in quibuslibet calamitatum & ærumnarum angustiis deeſſe*. Id volunt Septuag. dum vertunt, *in omne tempus amicus ſit tibi: fratres autem in neceſſitatibus utiles ſint: huius enim rei gratia naſcuntur*. q. d. Fac ut amicitiam colas cum amico & fratre quovis tempore, etiam adverſo, ut ſemper ille ſit tibi amicus: & te amicum ſentiat: ac viciſſim quæ ie amicum, qui omni tempore

tibi

Vers. 17.

tibi ſit amicus. Ita auctor Catenæ Græcor. *Senſus eſt*, inquit, *neque in lætis, neque in triſtibus amicum deſeras: aut ſi quos tibi amicos putare volueris, tales para, qui quovis tempore tibi adſint.*

Poſteriori acceptione, quæ hoc loco congruentior eſt, ſenſus eſt, q.d. Amicus omni tempore diligit, adeoque in angustiis ſe verè amicum, id eſt fratrem, oſtendit. Amicus enim amici eſt quaſi frater, imò ſæpè pluſquam frater, juxta illud c. 18. 24. *Vir amabilis ad ſocietatem magis amicus erit quam frater.* Contra hoc præceptum peccant amici delicati, qui ab amico levi verbo icti, aut exili injuria affecti, amicitiæ teſſeram rumpunt. An juſtum eſt iniuriolæ unius prætextu aboleri tot tantorumque beneficiorum jus & memoriam? O quam verum eſt illud Plauti in Pœnulo: *Si quid bene factas, levior pluma eſt gratia: ſi quid peccatum ſit, plumbeas gerunt iras.*

Fundamentum huius ſententiæ & quaſi ratio à priori eſt, quòd amicitia naturalis, qualis fuit Philoſophorum & Ethnicorum, ut ſit virtus, non utilitatis, ſed honeſtatis cauſa ineatur. Bonum autem honeſtum præſtat utili, eoque eſt altioris ordinis. Quare ut hoc bonum honeſtum, ſive honeſtatem, amicitiæ tuearis, neceſſe eſt ejus cauſa B bona utilia poſtponas, itique cedas, & ſi opus ſit, prodigas & perdas in gratiam amici & amicitiæ, utque illi adſis in angustiis, cùm periculum eſt ne opes, libertatem & dignitatem amittas. Hinc enim omnibus maius bonum eſt amicitia. Adde, quòd amicitia hoc nomine & fine maximè ineatur, ut homo in huius vitæ adverſis & angustiis habeat amicum, qui eas levet, ſoletur, amoveat & diſpellat conſilio, auxilio & ſocietate tua, ut ſcilicet ad amicum quaſi ad aylum ultimumque refugium confugiat. Hoc ſignificat *& frater ad angustiam naſcitur*, ut habent Hebr. q. d. Sicut frater fratri adnaſcitur, ut eum in angoſtia adjuvet: ſic pariter amicus amico comparatur, & civiliter quaſi adnaſcitur, hoc fine & uſu, ut eum in angustia adjuvet. Hic enim eſt ſcopus amicitiæ; quem ſi tollis, tollis amicitiam, ejuſque uſum. Rurſum, *frater in angustia naſcitur*, ut vertunt aliqui: quia ſicut mater magno dolore & angustia ex utero fœtum fratremque emittit; ſic vera ſolidaque amicitia, veruſque & ſolidus amicus, paritur & naſcitur in adverſitate, ſi in ea ſe amico fidum conſtantemque præſtet; perinde ac patientia naſcitur conſtanti paſſione adverſitatum, ac martyrium naſcitur conſtanti toleratione C tormentorum & mortis pro Chriſto.

Quocirca virtus amicitiæ quaſi concipitur in proſperis, puta in ſuavi benevolaque converſatione cum amico; eadem verò ejuſque ſoliditas & decus propriè generatur in adverſis. Fidelitas enim in adverſis parit amicitiam ſolidam & ſtabilem. Unde Nazianz. in Jambic. 45.

Fiàt, ait, *amicis nil puta præſtantius,*
Quos raſus aſper parturit, non pocula,
Qui profuturæ conſulant, non quæ placent.

Frater ergo non tam neceſſitudinis jure oſtenditur, quàm neceſſitatis occaſione. Igitur ſicut angustia uteri enititur fœtum & fratrem, ſic angustia tribulationis quaſi uterus enititur paritque veram ſolidamque amicitiam & amicum.

Porrò R. Levi ſic explicat *ro naſcitur*. q. d. Frater à fratre dum proſperè agit, ſæpè negligitur: at ſi in calamitatem incidat, illico ad ei ſuccurrendum excitatur, natura ad id impellente, cùm eadem compagine corporis oſſiumque conſtet.

Amicitia verò ſupernaturalis eſt amor & charitas, quæ Deo nititur, unitur & conciliatur: propter Deum enim D quem diligis, diligis & amicum. Quare ſicut amorem Dei præponis amori cujuſlibet rei terrenæ, ſic & amorem amici: & ſicut in angustiis non deſeris Deum, ſic nec amicum. Idem enim eſt amor quo amas Deum, & amicum propter Deum. Unde Beda per amicum accipiens Deum, ſic explicat: *Qui Dominum vere amat, omni tempore eius cuſtodit amorem: neque in angustia paſſionis deſerit, quem in pace tranquillitate confeſſus eſt*, uti fecit S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, ceterique Martyres. Ita S. Auguſt. (vel quiſquis eſt auctor) libr. de Amicitia cap. 20. *Fundamentum amicitiæ*, ait, *Dei amor eſt, ad quem omnia qua vel amor ſuggerit, vel affectus; omnia qua vel occultò aliquis ſperitur, vel palàm quiſlibet ſuadet amicus, referenda ſunt, diligenter inſpicienda; ut quidquid uſtruitur, fundamento conveniat: & quidquid illud excedere deprehenditur, ad ejus formam revocandum & ſecundùm ejus qualitatem ani-*

mandum convertendum non dubites. Idem capite 25. citans hanc guomen Salomonis: *Diffuenda*, ait, *ſunt amicitiæ, non rumpendæ omnino. Amicitia æterna eſt: unde omni tempore diligit, qui amicus eſt. Si te læſerit ille, quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut amicitiæ retrahatur, numquam tamen ſubtrahatur dilectio. Conſule quantum poteſt ſaluti, proſpice famæ: nec unquam amicitiæ ejus prodas ſecreta, quamvis ipſe tua prodideris.* Et cap. 29. *Nil*, ait, *in amicitia fide præſtantius, quæ ipſius nutrix videtur & cuſtos. Ipſa ſu in omnibus adverſis & proſperis, luctu & triſtibus, jucundis & amaris, præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem & ſublimem, pauperem & divitem, fortem & debilem. Ipſa tamen fides in proſperis latet, eminet in adverſis. Omni enim tempore diligit qui amicus eſt.* Et capite 20. *Forma amicitiæ*, ait, *eſt quam ſermo divinus præſcripſit: Diliges*, inquit, *proximum tuum ſicut teipſum. Tunc erit ipſe quem diligis, alter tu, ſi tuam in ipſum transfuderis charitatem. Non enim ut ais Ambroſius, vetigalis eſt amicitia, ſed pleni decoris: gratia virtutis eſt, non quæſtus: quia pecunia non potitur, ſed gratia: nec liciationis pretiorum, ſed concertatione benevolentiæ. Non debet eſſe mercenaria; ſed gratuita. Certiores ſunt amicitiæ inopum, quàm divitum, cùm ſpem lucri ſic tollis pauperis, ut augeas charitatem.*

Denique Salomonem more ſuo ſecutus Siracides Eccli. 6. 7. *Si poſſideris amicum*, inquit, *in tentatione poſſide eum, & ne facile credas ei. Eſt enim amicus ſecundùm tempus ſuum, & non permanebit in die tribulationis.* Similia habet cap. 37. v. 4. ubi veterum hac de re gnomas recitavi. Huc facit illud Senecæ: *Amicos ſecundo rei optimè parant, adverſo certiſſime probant.* Pluta de amicitia dixi Eccleſiaſt. 6. 17.

Myſticè R. Halcuſi apud Galatin. lib. 3. de Arcanis fidei cap. 28. *In omni tempore eſt amans amicus, & frater ad angustiam vel ad tribulationem naſcitur. Hic*, ait, *eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit: Frater ego ero Iſraëli in hora tribulationis, vel angustiæ ejus. Sicut dictum eſt* pſalm. 121. *Propter fratres meos & amicos vel proximos, vel ſocios meos, loquar nunc pacem in te.* Subdit Galatinus: *Hactenus traditio. Ex quo clarè habetur, Deum amicum & fratrem Iſraëlis dici, eò quòd fuerat ſecundùm humanitatem ad angustiam naſciturus.* Chriſtos enim in incarnatione maximè ſe amicum & fratrem nobis exhibuit, nos liberans ab angustiis peccati, mortis & gehennæ, imò hac una de cauſa incarnari & naſci voluit.

STULTUS HOMO PLAUDAT MANIBUS SUIS, CUM APOPONDERAT PRO AMICO SUO] Hebr. *homo deficiens corde percutit manum, ſpondens ſponſionem coram amico ſuo.* Ita Pagninus, Septuaginta verò, *vir imprudens plaudis & congaudes ſibi, tum etiam ſpondens ſpoponderit ſuos ipſius amicos.* Aliqui codices habent, *ſuum ipſius amicum*: adduntque. *Et in ſuis labiis rondis ignem*: ſed hæc deſunt in Roman. Complut. & Reg. Chaldæus, *filius hominis indigens intellectu pangis manum ſuam, & ſpondet fideiſſorem pro amico ſuo;* Syrus, *præbet manus ſuas;* Vatablus, *mente capus deſigis manum, ſpondeque ſponſionem in conſpectu proximi.* Addit que, *Deſigere manum eſt fideiubere: qui enim pro aliis fideiubent, ſolent dare dexteram;* Tigurina, *qui ſtipulata manu pro proxime fideiuſſor ſpondes imprudens eſt.* Auctor Catenæ Græcorum ex Septuag. ſic vertit, ſicque explicat: *Vir ſtultus manibus plaudit, ſtolideque ſibi blanditur: ſicut & ille quoque, qui certa ſponſione pro amico ſuo fidem ſuam obligavit, cùm tamen ardentem ignem ſuis ſibi labiis acciverit. Qui ulteri iniuſti gratificatur, inquit, judicem contra ſe incendit, ſibique eorum detrimentum aſciſcit.* Alius: *Qui propter adulationem, aut cujuscum aliquod munuſculum, pro amico ſpondet, neque excitat illum ut debitum ſolvat, ignem conſumentem adverſus ſeipſum theſaurizat, damnumque propter ſponſionem minimè vulgare ſibi accerſit. Adverte, non ſimpliciter animum dicere, ſed, animum ſuum. Cur non etiam inimico beneficium hoc præſtandum admonet? quia doctrinæ illius, qua inimicos quoque diligendos tradit, necdum idonei auditores erant. Ergo ne oratio prævaricationem conciliaret, intrà amicitiæ limites rem definit.* Hæc anonymus in Catena Græc.

Nota. Pro *plaudit* hebr. eſt תקע *tekea*, quod ſignificat figit, defigit, percutit manum, ſtipulatur. Item clangit, plaudit: unde תקעה *ukea* vocatur elangor, & תקוע *takoa* buccina, lituus, tuba. Noltet, Septuag. & Theodot. vertunt, *plaudis manibus*. Plaudere enim eſt manuum, plodere pedum. Plaudere enim eſt manibus pulſare, & ſtrepitum facere in ſignum lætitiæ, quaſi congratulando & exul-

Vers. 18.

exultando pro re bene geſta, v.g. quòd ſua ſponſione amicum é creditoris manibus & carcere liberarit. *Sic pennis plaudat perdix, & Ciconia ſibi plaudat crepitando roſtro*, ait Ovid. 6. Metamorph. Sic finita comœdia aiebant *Plaudite*, q.d. Appaudite comœdiæ bellè peractæ.

Ratio à priori huius ſententiæ eſt, quòd ſpondens pro alio ingens onus in ſe ſuſcipit, nimirum obligationem ad ſolvendum alterius debitum: quare ſapiens id conſiderans metuit, & tardè ad ſponſionem accedit. Stultus verò quia onus hoc non conſiderat, ſed tantùm præſentem amici liberationem, hinc temere plaudit & exultat. Quocirca ſæpè meritas ſtultitiæ ſuæ ſtultæque ſponſionis pœnas luit, dum æs alienum, pro quo ſpopondit, ſi debitor ſolvendo non ſit, vel ſolvere nolit, ipſe dependere cogitur. Hæc ſententia aſſignata & explicata fuit cap. 6. 1. quare hìc verbum non addam.

Myſticè Beda: *Stultus eſt*, inquit, *qui cùm animam fratris ſuſcipit regendam, de ſuis gloriatur actibus, & non potius ei humili compaſſione quidquid poteſt auxilii ſalutaris impendit.* Sic hodie lætantur multi cùm opimos paſtoratus, vel epiſcopatus, aut abbatias obtinent, cùm potiùs gemere debeſent ſub tanto onere, quòd tot animarum curam in ſe ſuſcipiant, pro iſtius animam ſuam & æternam ſalutem Deo oppignorent. Quocirca *epiſcopatus eſt onus angelicis humeris formidabile*, ait Concil. Trident.

Vers. 19. QUI MEDITATUR DISCORDIAS, DILIGIT RIXAS: ET QUI EXALTAT OSTIUM (perperam aliqui legunt *os*) SUUM, QUÆRIT RUINAM] Hebr. *diligens prævaricationem diligens litem: & qui extollit oſtium ſuum, quærit fracturam* vel *ruinam* vel *contritionem*. Prius hemiſtichium duobus modis efferas. Priori, q.d. Qui diligit prævaricationem, hic diligit litem. Ita Noſtet. *Prævaricatio* enim Hebræis ſæpè idem eſt quod diſcordia, rebellio, ſchiſma, apoſtaſia. Sic Moab dicitur *prævaricatus fœdus*, id eſt rebellaſſe regi Iſrael, 4. Reg. 3. 9. Poſteriori, q.d. Diligit prævaricationem is qui diligit litem. Ita Pagnin. Baynus & alii. Lites enim multa jurgia, convitia, blaſphemiæ, aliſque peccata generant. Unde Septuag. *amans peccatum gaudet vitia: & durus corde non accurrit bonis*: Chaldæus, *qui diligit peccatum, diligit vitam*; Syrus, *qui diligit in quibuſdam diligit iniquitatem & oppreſſionem: qui exaltat portam, ſui ruinam quærit*. S. Thom. 2. 2. quæſt. 41. art. 2. ad 3. diſcordias & rixas alienas intelligit, q.d. *Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: Hoc eſt*, inquit, *qui intendit ſeminare inter aliquos diſcordias, procurat quòd ad invicem rixentur*. Alii diſcordias proprias accipiunt. Jam

Primò, R. Salomon ſic exponit: Qui in amicum machinatur nefaria (Hebr. פשע *peſca*, id eſt ſcelus) hic diligit rixas: contentiones enim & jurgia ſectatur. *Qui exaltat oſtium*, id eſt, qui ſuperbe & arroganter loquitur, *quærit ruinam*. Os ergo & oſtium unt idem, iuxta illud Michææ 7. 5. *Cuſtodi oſtia* (Noſter vertit, *clauſtra*) *oris tui*. Sicut enim oſtium claudit vel aperit domum; ita os ſilendo claudit, loquendo pandit ſecreta mentis. Sic & Aben Ezra: Qui, inquit, vocem extollit, quæ eſt oſtium ſermonis, hic ſibi extremam pernicicm inferri curat: os enim eſt oſtium ad mentem. Accedit Lyran. Qui exaltat oſtium, hoc eſt, inquit, qui os ſuum elevat ſemetipſum jactando, & alios præ ſe contemnendo, quærit ruinam; quia multos contra ſe concitat, qui, eum agant in ruinam.

Secundò, R. Levi, q.d. *Qui meditatur diſcordias*; Hebr. *peſca. id eſt malum, hoc eſt: qui optat vitium deprehendere in iis quæ dicuntur vel fiunt, eaque nimis anxiè & acutè perpendit, diſſidia liteſque amat, cùm inde rixæ gignantur. Qui extollit oſtium ſuum, ut in rebus eorum proſperitas varietur, quaſi ſe in ſublimioris dignitatis ſede collocet, ex quo fiat, ut in rebus crimen reperiat, ſeipſum magnæ æſtimationis dignitatiſve virum, ſummiſque honoribus dignum reputans, hic inquam ſuam quærit perniciem: nam ita gravioſſimo malo in ſe accerſit; quod quidem eleganter hac metaphora oſtium attollentis enumeratum eſt: contingere enim non poteſt, ut qui in ſublimi oſtium ſuum ædificat, inde corruat, & confringatur.* Minùs rectè R. David Kimchi ſic explicat, quaſi dicat. Omnis qui vacat ædificiis, putà fabricandis domibus excelſis, depauperabitur.

Tertiò, Cajetan vertit, *amans rebellionem, amat contentionem, elevans oſtium ſuum quærit fractionem*, ſicque explicat: Qui elevat oſtium ſuum non tam corporea elatione quàm uſurpata auctoritate, volens ſetvari impunes ingredientes oſtium domus ſuæ: multi enim nobiles & principes ſic exaltant oſtium domus ſuæ, arrogantes ſibi jus impunitatis & aſylt; ſed hi quærunt fractionem: quia à rege vel magiſtratu, cujus eſt capere fontes, oſtium ejus effringitur, ipſeque ſubinde velut rebellis ab eodem malè multatur.

Quartò, Bynus hæc nectens verſui præced. de ſtulti fidejuſſione, ſic explicat, q.d. Non eſt ſatis tutum fidejubere pro amico: nam ſunt, quos juvat lites iectari; quod inde conſtat, quia amant tumultum, ſive (ut eſt in Hebræo) prævaricationem, hoc eſt, amant non ſtare promiſſis. Et ſicut qui ædificando elevat portam ſuam, hoc eſt ædes ſuas (totum à parte) conſractionem & rupturam ædium quærit, dum altitudini robur ædificii non reſpondet (quamvis hoc non animadvertat ille) ſic qui exaltat & elevat oſtium oris ſui, majora pollicendo quàm præſtare poteſtit, & pro ſuis promiſſis, amicum vult fidejubere, hic contritionem & ruinam quærit amici, quo cum litigare amat, poſteaquam prævaricatus eſt, promiſſa non præſtans. Juxta ſenſum myſticum, proverbium eſt contra eos qui manum mittunt ad aratrum, & retro reſpiciunt: qui cùm plura pollicentur quàm præſtant, exaltatione oris propriam ruinam quærunt. Hæc Baynus.

Quintò, noſter Salazar ſic exponit: Qui exaltat oſtium ſuum, id eſt, qui difficiles ad ſe aditus facit, ſentiet odia, indeque tuinam. Qui enim exaltat limen oſtii ſui, facit ut difficilis ſit per oſtium ad ſe ingreſſus.

Sextò, & genuinè, q.d Qui cupit introducere diſcordias, hic quærit lites: ex litibus enim oriuntur & creſcunt diſcordiæ. Aut q.d. Qui per ſuperbiam & faſtum, ſic eſt animo affectus, ut ſemper ab aliis tenſu diſcordet, & contrarium ſentiat, ac defendere velit contrarium ſententiæ aliorum; hic ſe ipſa oſtendit ſe amare rixas, quæ ex hoc diſſenſu & diſcordia orirt natæ tuot, ac communem pacem turbant. Unde cauſam diſcordiarum ſubdit dicens: *Qui exaltat oſtium, quærit ruinam*, q.d. Qui exaltat oſtium, & confequeuter domum ſuam, hic eſt cauſa diſcordiarum. Cauſa enim eſt, cur vicini non ferentes ejus domum præ ſua attolli & eminere, illique imminere, ut ejus luminibus, aeri & perſpirationi officiat, utque io eam, ejuſque hortos & aulas proſpectum habeat, illique quaſi dominetur; indignantes illi litem moveant, cogantque ut eam deiiciat, & ceteris adæquet; quæ ſanè ingens eſt ejus infamia & ruina. Hinc in urbibus, ubi viget politia, magiſtratus non ſinunt, ut quis domum altiorem ceteris ædificet, ſe lad altitudinem vicinarum fabricet, uti Antuerpiæ omnes ad æquam altitudinem fabricatas vidi. Facit eoim hæc domorum æquilis celſitudo ad urbis elegantiam, & ad vicinorum commoditatem & pacem. Hic tenius eſt parœmiæ quoad corticem litteræ, ſub quo parœmiaſticè, ſive proverbialiter, ſignificatur cauſam diſcordiarum eſſe eum, qui domum ſuam præ ceteris attollit, id eſt qui ceteris in re qualibet eminere & antecellere ſatagit, ut ceteros præ ſe deſpiciat, eſſque imperare & dominari velit. Quocirca contra hunc omnes inſurgere, illique lites movere, donec ejus faſtum & faſtigium ſternant, eumque ſibi æqualem, imò ſubinde infettorem efficiant, ac pedibus calcent. Quare qui oſtium ſuum præ vicinis attollit, id eſt qui ceteros ſuperare, eſſque antecellere nititur, hic ſibi accerſit ruinam. Vide dicta v. 16. Æternæ enim veritatis certa lex eſt, & ordo congruus, ut omnis qui ſe exaltat, humilietur. Omnibus enim exoſa eſt ſuperbia, & ſuperba ſui præ ceteris exaltatio, cùm in communitate omnis debeant eſſe communia & æqualia. Radix ergo diſcordiarum & litium eſt cupido excellentiæ. Ita docet D. Thomas 2. 2. q. 38. art. 2. ubi quærens, *An diſcordia ſit filia inanis gloriæ?* reſpondet: *Dicendum quòd diſcordia habet affinitatem cum invidia, quantum ad receſſum ejus, a quo aliquis diſcordat, vel ea quo removendi: ſed quantum ad id, in quo fixit ille qui contendit, habet convenientiam cum ſuperbia & inani gloria, in quantum ſcilicet in propriis ſenſu ſtatur.*

Et paulò antè: *Diſcordia eſt filia inanis gloriæ, eò quòd diſcordantium uterque in proprio ſenſu ſtat, & unus alteri non acquieſcit. Proprium autem eſt ſuperbiæ & inanis gloriæ, propriam excellentiam quærere.* Condemnat ergo hæc ſententia vitium ambitionis & præcellentiæ, ut quod ſit diſcordiarum, litium, ruinæ & contritionis cauſa. Sicut enim in domum altiorem ceteris inſurgunt ſlabra ventorum, ſic in ambi-

ambitioſum inſurgunt flabra verborum, imò flabra verbe- A rum. Id videre eſt in civitatibus, collegiis, monaſteriis, ubi eos qui ceteris ſe præferunt, aut à communi obedientia, oncre, lege ſe ſubtrahunt, ceteris invisos & exoſos fieri cernimus. Sanè Romæ medicus inſignis mihi aſſerunt, ſe per 28. annos variis in monaſteriis medicum egiſſe, ac continua experientia deprehendiſſe, in illis miſerrimos eſſe, ac tum corpore, tum animo aſſiduè affligi illos, qui valetudinis aliove prætextu à communi vita ſe ſubducunt, ac in victu, veſtitu, aliſque rebus ſingularia appetunt. Unde concludebat: *Optima morborum omnium, tum corporis, tum animi, tum privatorum, tum communium medicina eſt humilitas*, qua ſe homo nemini præponit, ſed ceteris adæquat & componit, imò omnibus ſubjicit & poſponit.

Nota hic ſtylum & profunditatem Proverbiorum Salomonis: ſtylum, quo annexa, putà antecedentia & conſequentia eorum, quæ dixit priori hemiſtichio, poſteriori attexit. Profunditatem, qua eodem dictorum cauſas & effectus aſſignat. Priori enim dixit, diſcordias parere rixas, poſteriori, eorum antecedentia & conſequentia, putà cauſas & effectus, indicat, q. d. Diſcordiæ pariunt rixas. At vis noſſe diſcordiarum originem & radicem? en illam digito ad ſontem intento tibi indico, dicoque radicem eſſe appetitum præcellentiæ. Vis pariter noſſe effectum & finem, in quem illæ deſinunt? en tibi aſſigno ruinam & exitium. Igitur vide catenam huius vitii: appetitus excellentiæ parit diſcordias, diſcordiæ pariunt rixas, rixæ rixantes agunt in mutuas cædes, in ruinam & pernicicm. Ita alta deſinunt in ima, ſuperbia in dejectionem, celſitudo in ruinam.

Vers. 10. QUI PERVERSI EST CORDIS EST, NON INVENIET BONUM: ET QUI VERTIT LINGUAM, INCIDET IN MALUM] Pro *qui vertit linguam*, hebr. eſt *verſus, converſus* vel *perverſus in lingua ſua*. Hebræi enim carent verbis compoſitis, unde ſimplici utuntur pro quolibet compoſito. Hinc Chald. vertit, *& qui perverſus eſt in lingua ſua, incidet in malum*. Sicque poſterior pars priori quaſi effectus cauſæ reſpondet. Perverſum enim cor gignit perversam linguam, q. d. Qui perverſum habet cor & mentem, hic non inveniet bonum: at qui adeò perverſus eſt mente, ut & perverſa in alterum pernicium lingua effutiat, hic utique C in mala cladeſque graves incidet. Ita Vatabl. qui vertit, *qui perverſus eſt corde, non inveniet bonum: perverſus autem lingua ſua, cadet in malum.*

Perverſus lingua triplicitèr.

Jam *perverſus lingua*. Primò, eſt mendax: hic enim veritatem in mendacium vertit & pervertit. Quare Plato in Sophiſta mendaces comparat figulis, qui lutum vertunt & ſubigunt, ut vaſa figlina effingant. *Figuli*, inquit, *ſunt mendaces: hi enim fabulas, illi vaſa fingunt.* Secundò, ſunt detractores: hi enim famam proximi in infamiam, ac non rarò veritatem in mendacium vertunt & pervertunt. Tertiò, & valdè appoſitè, ſunt, qui doloſis & fraudulentis verbis alios circumveniunt, & in damna vel fortunarum, vel carceris, vel infamiæ, vel peccati, vel fidei, putà in hæreſim, inducunt.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui perverſo corde aliis machinatur malum, hic indignus eſt bona ſorte & fortuna, ac proinde illa ſæpè à Deo privatur. At qui dolos & malum, quod aliis machinatur, re ipſa exequitur & lingua fraudulenta loquendo ſtruit; hic utique agente vel judice, vel Deo vindice, incidet in malum, ac ſæpè in illud ipſum, D quod aliis ſtruxit, ait Aben Ezra, juxta illud. *Malum conſilium conſultori peſſimum*; uti contigit Aman qui Mardochæo, Sauli & Achitopheli qui Davidi, conſiliariis Darii qui Danieli cap. 6. ſtruxere inſidias. Hunc ſenſum favet, quòd ei *qui vertit linguam* componitur, & quaſi ex æquo opponitur, is *qui perverſi cordis eſt*. Pro quo hebr. eſt עִקְּשׁ *ickes*, id eſt perverſus, verſutus, fallax, fallus, qui ſimulat & diſſimulat, ac ſpecie recti & veritatis fallit; ſicut pro *qui vertit linguam* hebr. eſt נֶהְפָּךְ *nepach*, id eſt, inverſus lingua, hoc eſt, qui vertit, invertit, ſubvertit, obvertit: pervertit linguam. Unde Exod. 7. tributur virgæ, quæ à Moſe verſa fuit in ſerpentem, uti perverſi linguas ſuas quæ ſunt humanæ, vertunt in ſerpentinas: inde תַּפּוּחִים *tapuchos* vocantur pervera & perverſitates: ac תְּפוּחַ *puch* vocatur fucus, quo fucatur facies, ejuſque color mutatur & vertitur.

Secundò, Pagn. vertit, *perverſus corde non inveniet bonum, & qui vertit ſs in lingua ſua, cadet in malum*: quod Septuag. ſic clarè exponunt: *Durus corde non occurrit bonis: vir facilè mutabilis in lingua, incidet in mala.* Quod Rudolphus Primò, attribuit infidis, qui fidem datam non præſtant, ſed fallunt: hi enim ob perfidiam in lites & pœnas graves incurrunt. Secundò, Hugo & alii attribuunt adulatoribus: hi enim inſtar rotæ mutant & convertunt vultus & verba ſua ad nutum principis vel amici, cui adulantur. Unde S. Baſilius eos comparat polypo, qui omnem ſaxi, cuiſe conjungit, colorem in ſe ſuſcipit. Alii comparant eos lunæ & planetis, qui lumen ad Solis intuitum, & motum ad cælorum ſuperiorum ductum commutant.

Nuper Catholicus vir gravis in Anglia, rogatus à primario reginæ Eliſabethæ conſiliario, qui ſecretò Catholicus haberi volebat, quid de ſe ſentirent Catholici tranſmarini? argutè reſpondit: *Cenſent te eſſe planetam, ac moveri gyrarique motu primi mobilis.* Qualem ergo planetæ motus, talem ſenſus & ſermonis vertiginem ſubeunt adulatores, ut prineipum gratiam ineant; ideoque ſæpè corruunt inſtar eorum, qui vertigine circumacti ruunt in terram, uti videre eſt in monachis Turcicis, qui Deum colunt ſaltando B in orbem, & ſeſe in gyrum identidem rotando, quo fit ut ex vertigine in terram corruant, quam ipſi vocant choream angelorum: idque faciunt exemplo ſui pſeudoprophetæ Mahometis, qui cùm laborarct capitis vertigine & epilepſia, ea eaque in terram ſpumans corrueret, fingebat ſe enthuſiaſmo agi, & cum angelis colloqui, uti Romæ mihi narrarunt Græci viri graves oculati teſtes. Simili modo corruunt adulatores dum eorum aſſentatio & vertigo, id eſt fraudes & impoſturæ deteguntur: tunc enim principes eos odio proſequuntur, & pro meritis mulctant & plectunt.

Vers. 21. NATUS EST STULTUS IS IGNOMINIAM SUAM, (hebr. eſt *ad laborem* vel *dolorem*. Ita R. Levi;) SED NEC PATER IN FATUO LÆTABITUR] Legit Noſter paſſivè יִוָּלֵד *jullad*, id eſt natus eſt: jam aliis punctis legunt activè יוֹלֵד *holed*, unde vertunt cum Pagnino, *generans ſtultum, ad triſtitiam ſuam generabis illum*; Vatabl. *mœrorem ſibi generas*; Chald. *qui generat ſtultum, maſtitia erit ei*; Syrus, *qui gignis ſtultum, ad confuſionem tuam: non lætabitur pater inſipientis*; Septuag. pro יָלַד *jolid*, legentes יָלַל *volab*, id eſt *& cor*, vertunt, *cor autem imprudentis, dolor poſſidenti illud*: C *non lætabitur pater ſuper filio indiſciplinato*; (Aquila, *diffluente*; Symm. *fatuo*; Theodot. *inſenſato*; hebr. eſt נָבָל *nabal*, id eſt *nebulone*) *filius autem prudens lætificas matrem ſuam*: quæ verba ſupplent Septuag. ut explerent antitheſin inter filium ſapientem & ſtultum, quæque habentur in Hebræo cap. 10. 1. ubi ea explicui.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui generat ſtultum, id eſt imprudentem & vitioſum, hic creat ſibi laborem in eo corrigendo & rectè inſtituendo, ac dolorem & mœrorem, dum eum experitur incorrigibilem, & diſciplinæ incapacem, ideoque eum tam parentibus quàm ſibi ipſi eſſe ignominiæ & probro. Ratio à priori eſt, quòd prudentia, fama, ho- *Ratio à priori.* neſtas & virtus ſint bona præſtantiora quàm ſit ipſa vita: quare parentes cùm ſemper vivere nequeant, generant filios, ut in illis quaſi perduret & perenner eorum ſapientia, honor & virtus: ergo mirè gaudent, cùm ſe vident voti compotes factos, cùm ſcilicet filii parentum probitatem imitantes, eorum decus & famam prorogant & in nepotes propagant: vicè verſa valdè dolent, cùm ſe voto fruſtrari vident, cùm ſcilicet filios vident improbos, qui ſibi probrum concilient, & dedecus inuram. Satius enim eſſet liberes & ſine filiis eſſe defunctos, ac virtutem cum eis emortuam, quàm liberos relinquere, qui eos infament & dehoneſtent, ac remp. ſcandalizent. D

Nota. *Tò in dolorem & ignominiam*, non ſignificat intentionem, ſive finem à patre intentum: nullus enim pater intendit ſuam ignominiam, putà generare ſtultum, qui ei ſit ignominiæ & mœrori; ſed ſignificat conſecutionem ſive eventum, qui præter intentionem patris ipſi nolenti & invito accidit, q. d. Si pater generet filium, qui deinde fiat inſipiens, id eſt improbus, hic utique cedit & vergit in patris ignominiam, ac patri probrum & mœrorem, indeque ſubinde mortem conciliat. Sic Jacob ait filiis ſuis Geneſ. 43. 6. *In meam hoc feciſtis miſeriam, ut indicaretis ei & alium vos habere fratrem*, Benjamin ſcilicet, quem unicè amabat Jacob, ideoque nolebat eum à ſe abduci, ac proinde culpat filios quòd Joſephum indicarint, ſe Benjaminum domi reliquiſſe: unde enim Joſeph accepit anſam

cum

eum accerſendi, quod Jacobo patri peperit miſeriam & mœſtitiam.

VERS. 22. ANIMUS GAUDENS ÆTATEM FLORIDAM FACIT: SPIRITUS TRISTIS EXSICCAT OSSA] Hebr. *cor lætum bonam facit* גהה *geha*, quod Noſtet vertit, *ætatem*; Syrus, *corpus*; alii, *ſanitatem* vel *valetudinem*; alii *medicinam*, alii, *ſplendorem vultus* vel *aſpectus*: quaſi *geha*, deriverit à נהה *naga*, id eſt luxit, ſplenduit; alii, *elevationem* v. *relevamen*, quaſi conveniat uti ſiteris, ita & ſignificatione cum גהה *gaa*, id eſt elevavit, exaltavit.

Primò ergo, Pagninus, Cajet & Aben Ezra ſubaudiendo mote Hebræo *caph* ſimilitudinis, id eſt *ſicut* vertunt, *cor lætum bene facit ut medicina*, q. d. Cor lætum ſecum affert bonam affectionem, habitudinem & valetudinem inſtar medicinæ. Optima morborum omnium medicina eſt lætitia. unde Galenus docet multos per ſolam lætitiam mirabiles evaſiſſe, & Avicenna lib. 1. docet lætitiam ægrotis valdè prodeſſe. Cauſam dat Seneca: *Quidquid enim animum erexit, etiam prodeſt corpori*: Baynus verò vertit, *cor lætum bonam facit medicinam*, hoc eſt: lætitia cordis commendat & efficacem facit medicinam, quaſi dicat. Medicina non proderit, niſi animo ſit læto qui eam recipit: tum quia, ut docet Cornelius Celſus libr. 4. ipſa ſollicitudo & triſtitia quædam ægritudo eſt, quæ ſi ad priorem qua laborat æger accedat, eam aſperabit & augebit: tum quia triſtitia frigus adducit, quod concoctionem & operationem medicinæ impedit. Idem ſit in ſpiritu: animus enim triſtis nullum admonitionis vel conceptionis pharmaeum concoquere poteſt; quocirca eius ægritudo ſpiritualis, putà vitium quo laborat, eſt penè incurabile.

Secundò, R. Salomon, *animus hilaris vultum nitentem floremque facit*; Baynus, *cor lætum bonam facit aciem oculorum, qua in ſenibus deficere ſolet maximè: & ſpiritus triſtis exſiccat oſſa: in quibus vires corporis maximè conſiſtunt*; Marinus in Lexico, *cor lætum bonam facit ſplendorem vultus*, ſive *prodeſt aſpectui*. Cor lætum enim ſuam lætitiam diffundit in vultum, eumque roſeum, floridum, vivacem, ridentem & ſplendentem efficit. Unde S. Antonius inter multa millia monachorum a peregrinis agnoſcebatur ex ſolo ſplendore vultus, quem illi ſuggerebat lætitia mentis. Nam ut ait Pacatus in Panegyrico Theodoſii Imp. *Intimos mentis affectus prodit vultus enatias, ut in ſpeculo frontium imago exstet animorum.* Triſtitia ergo hebetat oculos uti mentis ita & corporis, utroſque exacuit lætitia. Ita Baſilius Seleuciæ Epiſcopus orat. 2. de Lazaro, *Annon*, inquit, *triſtitia interdum mortem generat, an non animi perſpicuitatem & acrimoniam obſcuros, ita ut nihil eorum fieri quæ conveniunt, imo etiam valeat? Ergo tandem aliquando mentis oculum ad cælum ſublevemus, & miſſa triſtitia quod ſpirituale eſt animo verſemus.*

Speculum frontium eſt imago animorum.

Tertiò, Syrus vertit, *animus hilaris pulchrum facit corpus*. Nam ut explicat R. Levi: *Ex animi hilaritate corporis incendo forma reſtituitur; cùm ſanguis calorque à naturæ ingenitus latè per illius partes effundatur: animus vero deſectus, mœrorque involutus, ſocia quidam lætitia præſtat, membra exſiccat & arefacit, recipiunte ſe ſanguine & calore ad intimos corporis ſedes. Ex quo apertè intelligemus, hilaritatem laudabilem, è contrario verò mœrorem vitio non carere.*

Lætitia florem facit corpus

Quartò, Septuag. vertunt; *cor lætum facit bene habere, ubi autem triſtis*] Aquila, *ſpiritus percuſſus*, Symmach. *humiliatus*; Theodot. *compunctus arefacit oſſa*) *ſiccantur oſſa*.

Quintò, Noſter appoſitè vertit, *animus gaudens floridam facit ætatem*; Vatabl. *vegetius facit corpus*; alii, *juventam facit vernare*. Hebr. enim רענן *ienib*, id eſt *bonam facit*, idem eſt quod lætam, incundam, floridam, vernantem efficit Tigur. *cor lætum bonum facit valetudinem: mens autem triſtis exhaurit oſſa*; B. Antiochus homil 25. *cor gaudens & hilare bonam parit valetudinem: triſtis autem viri conficiuntur oſſa.*

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd lætitia ſit flos, decor, exultatio, & quaſi vita animæ: anima autem eſt vita corporis: quare cùm lætitia floreat vitæ deſ anima, eamdem per animam transfundit in corpus. Accedit, quòd lætitia cæteræque paſſiones non tantum ſint in animo, ſed & in corpore: oriuntur enim ex corde, uti docet Ariſtot lib. 4. de Partibus animal cap. 4. *Cor enim*, inquit, *omnium partium prima conſiſtens, ſanguinolentam eſt, motus etiam lætitiæ ac triſtitiæ, denique omnium ſenſuum hinc oriri, eodemque deſinere videmur.* Animæ ergo lætitia per ſympathiam ſimilem affectum efficit in corpore: lætitia enim facit, ut ſpiritus vitales exuantur & inexaltent, ac teſe diffundant per corpus, præſertim per faciem. Hi autem ſpiritus faciunt vultum corpuſque vividum, floridum, ſaoum, vegetum, latum & lætum, contrarium facit triſtitia; per hanc enim cor contrahitur, ſpiritus deprimuntur, frigus inducitur: quæ tria corpus faciunt languidum, debile & quaſi emortuum. Quocirca Galenus lib. 3. de Cauſis pulſuum: *Lætitia*, ait, *magnus, rarus & tardus eſt pulſus: lætis enim diffundimur per univerſum corpus calor, ac plus foras motus eius effertur ut triſtibus intrò, unde melior ſit meritò pulſus eorum, non tamen vehementior. Triſtitia parvus, languidus, tardus & rarus eſt: nam cùm triſtitia ipſa refrigeret, calorumque intrò contineat, meritò contrarios ſuperioribus efficit, quo lætitiam ſequuntur.* Idem Galen. lib. de Dignoſcendis curandiſque animi morbis cap. 8. ait ſe à patre ſuo hæc tria documenta accepiſſe, eaque obſervando ad ſanam longævitatem perveniſſe. *Primum. Imperterritus*, ait, *& immotus ad ea omnia, quæ quotidie in vita accidunt manes ſicut patrem moriare tunc timebam: ita neque iactura, neque interitus rei cuiuſpiam perturbationem ullam afficit. Secundum. Aſſuefeci me parce gloriam & honorem contemnere, ut ſi nam nudamque veritatem haberem in pretio. Video enim quoſdam cùm ſe ab aliquo ſperni arbitrantur, aut cùm pecunias aliquas amiſerunt, magno dolore confici. Tertium. Non eſurire, non algere, non ſitim pati.* Avicenna lib. 2. *Lætitia frequenti*, ait, *fortior fit virtus naturalis, & refocillatur ſpiritus.* Franc. Valeſ. de Sacra philoſophia c. 72 *Pro gaudium*, inquit, *affatim effundimur calidum.* Idem docet Hippocrates, Cornelius Celſus, Fernel. Cardanus I de Sanitate tuenda, & paſſim ceteri medici. Unde Seneca I de Vita beata c. 5. *Augendo*, ait, *in ſapientem virum non cadit: ſerena enim eius mens eſt, nec incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè hominem quàm magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror obduxit & contraxit.*

Tria lenitatis pharmaca Galeni.

ET SPIRITUS TRISTIS EXSICCAT OSSA] Ratio eſt: quia triſtitia medullas oſſium exedit: nam contrahit & retrahit ſpiritus vitales, ideoque frigus inducit: quo fit, ut humor vitalis, qui oſſa per medullas ceteraque membra irrigat & vegetat, & deficiat & ficcetur. Humor enim hic eſt calidus: in calore enim conſiſtit hominis vita. Ita Galenus lib. de Sanitate tuenda cap. 16. *En triſtitia*, inquit, *hominem magis gracilem, & magis aridum, ac multis diſſo audientem planè cernuntur.* Et Hippocrates lib. 2. de Morbis: *Cura in viſceribus velut ſpina eſſe videtur, atque illa pungere.* Unde Theodot. vertit, *ſpiritus compunctus* (id eſt triſtis, qui inſtar ſpinæ pungit) *exſiccat oſſa.*

Quò ſpectat illud Davidis pſalm. 31 v. 4. *Converſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina* in me, ut addunt Græca, hoc eſt, converſus ſum ad Deum, dum ſentio ab eo me configi ſpina tribulationis & triſtitiæ. Nam ut ait ibidem Theodor. *Peccati dulcedo longam poſt ſe amaritudinis ſpinam infigit.* Et S. Hieronym. Spina, ait, eſt ſtimulus & conſcientia peccati quæ ſemper mœrem pungit. Et S. Gregor. *Omne peccatum*, ait, *dum confert delectationem, quaſi ſpinas pungendo lancinat mentem.* Addit Hippocrates: *Vos hæc anxietas animam corripit, lucem atque homines fugit, & tenebras amat, & timet invadit, atrox eſt, & ad conſilium dulce, & expaveſcit, & terriculamenta & fantaſia horrenda videt.* Idem lib. 3. docet triſtitiam eos qui hydrope laborant occidere. Idem: *Cura*, inquit, *gravis eſt morbus.* Et Lucretius:

Triſtitia noxa.

Et dolor & morbus, lethi fabricator uterque.

Cruciatus.

Idem docet Franc. Valeſ. Sacræ philoſoph. capit. 72 cuius verba recitavi Eccli. 30. 25. Idem docent Patres æque ac philoſophi & poetæ. S. Gregor. Nazianz. Carm. 5. decalamit. ſuis.

Cura, inquit, *homini crux, ac lethale venenum eſt.*

S. Chryſoſt. homil. 10, in epiſt. ad Philipp. *Mœrori*, ait, *& ſollicitudini cum præter modum animum diſtrahamus, ſuis roborem illum privant.* B. Anthiocus homil. 25. *Neutiquam*, inquit, *admittenda eſt triſtitia, nec cinſmodi accipienda impoſitura ægritudo animi.* Et infrà: *Monachus mœrore intabeſcens eſt ſimilis eſt ei qui æſtuans febre laborat; nullo hic pacto mentem ad contemplationis ſurgere ſinitum, neque ad orationem ſincerè eam, non adhortationem, non conſilium excipiet.* Sic & D. Thom. 1. 2. q. 37 art. 4. & q. 33. art 1 ubi docet delectationem, ſive gaudium, delectare cor & mentem hominis, quæ, inquit, *aſſentit rei delectabili, & in ea quieſcit; quod animo dò ſe præbet ei, & ad eam interius capiendam & pertractandam affectus hominis per delectationem quaſi ſe vertit ad conſentiendum*

interim eum deleſtantem. Quocirca Comicus ſapientia hæc de lætitia & triſtitia dat partim dogmata, partim monita:

Triſtitiæ nexum cordis vinculum eſt.
Metus futuri gaudium omne ſtrangulat.
Nihil ſic perinde animam aſ cura exedit.
Permiſte fata curas ingenio imparas.
Vt marcore conſtabimur, ſic & geſtimus gaudio,
Sapiens tacito ſenſu coercet gaudia.
Summâ doloris cauſa ſummum gaudium eſt.
Vita mors eſt verſa, cuncta deſtituta gaudio.
Animi agritudo, morbus peſtiſſimus.
Animi dolor corporis longorem parit,
Anima genitoſo corpus ægrum non nocet.

Denique S. Gregor. Nazianz. io Diſtichis: *Mœrores*, inquit, *præconem mortalium ſenectutem parunt. Mens ſollicita tenua inſtar oſſa corrodit: corpus autem curas omnes valere iubet, enimvero floret.*

Summa omnium eſt, q. d. Una lætitia omnibus animi & corporis morbis medicinam facit, corpulque vegetum & floridum efficit: triſtitia verò vitalem ſuccum & ſanguinem exhauſit & abiuouit, adeoque conſumit medullas oſſium, itaque ea deficcat; quo fit ut homo contabeſcat, & tabe ſenſim intereat. vide dicta cap 15. 13. & plura Eccli. 30. verſ. 22. & ſequ. ubi fuſè agitur de bonis lætitiæ ac malis triſtitiæ. Denique Cajet. hîc: *Triſtitia*, ait, *valdè inimica eſt ſanitati corporis & vitæ; quoniam conſiſtit in motu contractivo motui vitali. Vivificatio enim corporis à corde proficiſcitur per modum pulſus, Triſtitia autem in retractione ſpirituum conſiſtit.*

Myſticè, Beda: *Qui*, inquit, *interna Spiritus ſancti conſolatione lætatur, etiam bona actionis flore decoratur, & fructus præmiorum præſtolatur cæleſtium. Qui verò triſtitiæ ſæculi, quæ mortem operatur, angitur, pungendum divinæ charitatis in robore virtutum quas exercere videtur, habere nullatenus valet: ſed quaſi exſiccati oſſibus marceſcit: quia in bonis actibus quæ facit, gratiam dilectionis amiſit.* Sic ex bona conſcientia ſereni ſemper & læti S. Anachoretæ diu vixere, ut S. Paulus primus Eremita vixit annos centum & tredecim, S. Antonius centum & quinque, S. Romualdus centum viginti, Elias centum & decem, Joannes de Tampes (quem per errorem *de temporibus* vocitant) trecentis ſexaginta, licet verius ſit eum centum & ſexaginta tantùm vixiſſe, vide Theatrum vitæ humanæ in longævus. Septem Sancti dormientes à temporibus Decii uſque ad Theodoſium per 160. annos vixiſſe, & dormiviſſe feruntur. Quin etiam nunc in monaſteriis per multas virgines, Deo dicatæ curis liberæ & ſobriæ, ſerenæ & hilares ad nonageſimum & centeſimum annum perdurant, uti notat Cardanus libr. 1. de Sanitate tuenda capit. 28. & experientia conſtat. Sic eadem de cauſa Eſſenos olim perplures ad centum annos pertigiſſe narrat Joſephus libr 2. Belli capit. 7. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtic. cap. 30. 23. *Jucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctificatio: & exultatio viri eſt longa vita.*

Vers. 23. MUNERA DE SINU IMPIUS ACCIPIT, UT PERVERTAT SEMITAS JUDICII] Chald. *ut declinet à via iudicii*; Syrus, *qui munera accipit iniquus eſt: declinat enim aiam iudicii*; Septuag. *accipientis munera iniuſte in floribus, non proſperantur viæ: impias autem declinat viam iuſtitiæ.* Quare perperam R. Salomon ſic vertit & explicat: *Munera verborum & precum de ſinu impii accipit Deus clanculum inter ſe & illum, ut iudicium cui impius obnoxius erat, à malo ad bonum traducat.* Clarum enim eſt, hîc agi non de Deo, ſed de impio: qui accipit munera, ut in gratiam ea danti proferat ſententiam, ac adverſam partem quæ juſtam fovet cauſam, injuſtè condemnet. *Το de ſua*, vel, ut Septuag. *de ſuis*, ſignificat munus occultè & clanculum datum. Solent enim qui cautas iniquas foveot, clàm darè munera iudici: tum quia pudet eos auro emere iniquam ſententiam: tum quia verentur, ne: ſi res patefiat, ad altius principis tribunal in jus vocentur, ibique acceptorum munerum & violatæ juſtitiæ pœnas luant. ita Aben Ezra & R. Levi.

Porrò hæc gnome accipi poteſt tam de dante quàm de accipiente munera. De dante, quaſi dicat. Impius de ſinu ſuo accipit, id eſt deprompſit munera, ut ea clàm iudici in manus det, inque eum in ſui amorem inflectat, ut ſibi cauſam iniquè contra vel præter leges iuſtitiæ adiudicet. Dicit hoc Salomon, ut iudices & magiſtratus hanc quaſi notam iniuſtitiæ accipiant, ſciantque iniuſtam vel minùs æquam cautam fovere eos, qui quod iure non poſſunt, muneribus obtinere & expugnare ſatagunt. De accipiente accipiunt paſſivè interpretes, q. d. Conſultatius vel iudex, qui de fidantis clam accepit munera, hîc impius eſt: quia ea accepit cum pacto, vel certè cum periculo pervertendi ſemitas iudicii, id eſt leges, juxta quas iudicandum eſt. Ærius Juriconſultus apud Alciatum leges *vias* appellat *regias & imperatorias*: ac illicò ſubjicit, *Ab his quidem iudices ſi quæ pretio declinantes alias vias, vel potiùs diverticula extruxerunt*. Hæ ſunt, inquit Alciatus, corruptæ & adolteratæ legum interpretationes, quas dum alii atque alii deinceps ſecuti ſunt, pro viis tritis, hoc eſt pro legibus, haberi cœperunt. Sic videmus hodie avaros, ſed ſubtiles, Advocatos tot ſubrilitatibus iura dividere, ac leges interpretari, imò diſtorquere & evertere, ut nihil penè ſit tam iniquum & contra leges, quod non æquum & legibus conforme in ſpeciem efficiant.

Docet hîc Salomon magnam eſſe vim munerum, ſed occultam, quæ fallat etiam homines æquos, & tecti aliàs tenaces: tacitè eorum affectum illa accipientis elicium, eumque danti devinciunt. Quis enim amantem ſe, imò muneta dantem, non redamet? Quis verò tam duræ frontis, ut danti ſe adverſatium oſtendat, imò eum condemnet? Quod oſtuſſineat allatrare paſcentem ſe? Quocirca, ut ait B. Gregor. Nazianz. in Diſtichis: *Auro loquaces inest omnis oratio: perſuadet enim illud, etiam ſi nullam vocem edat. Aurum permovet mentes, maturumque ad loquendum accipiat.* Idem orat. 24. *Aurum*. ait, *eſt occultus tyrannus* (quia auri cupidis vim affert, eoſque quaſi tyrannide opprimit, ait ibidem Elias Cretenſis) *per quem nunc multa ſurſum deorſumque volus in talorum ludo iactantur*. Idem in carm de vita ſua, citans diſputationem Zorobabelis & ſociorum de fortiſſimo: *Fortis vinum, fortis rex, fortis mulieres, ſed fortiſſima veritas*, 2. Eſdræ 3. hiſce omnibus fortius ait eſſe aurum. Sic enim canit;

Vinum afferebat quiſpiam omnia vincere;
At feminam alter: tertius palmam dabat viræ
Dediſſem aſt ego robur quàm maximum
Auro, arbitratu cuncta quod vertit ſuo.

Præclarè B. Petrus Damiani libr. 2. epiſt. 2. quæ ordine eſt 23. *Filii*, ait, *Samuelis nullum aliud crimen habuiſſe leguntur, niſi quia munera dilexerunt: & quia paterna mundities non ſequebatur exemplum, irrecuperabiliter amiſerunt plebis Iſraeliticæ principatum. Et notandum, quia cùm de illis Scriptura dicit; Declinaverunt poſt avaritiam, acceperunt munera; protinus intulit: Perverterunt iudicium. Vicinum quippe eſt, atque contiguum, ut poſt munus acceptum perverti atur ſecum corrupti cenſoris iudicium.* Et nonnullis inteiectis. *Accepit*, inquit, *muneribus ſi contra datorem quid agere voluimus; mox in ore noſtro verba molleſcunt, locutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubeſcentia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conſcia debilitas iudicialis cenſura vigorem, reprimit eloquentiæ libertatem. Nam etſi iudicii & recti tudo ſuadetur, non adimitur; iudicandi tamen auctoritas everteretur.*

Quocirca Romani lege 12. tabularum, iudicem ſuſcipientem munera morte mulctabant. Hebræis verò Moſes, imò Deus per Moſen ſeverè munerum acceptionem interdixit Exodi 23. 8. *Non accipies*, inquit, *munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba iuſtorum*. Deuter. 27. 25. ultima ideoque graviſſima maledictio hæc extat: *Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam ſanguinis innocentis. Et dicet omnis populus Amen*. Quocirca Iaias graviter Judæos incuſans cap. 1. 23. *Principes tui*, inquit, *infideles, ſocii furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones*. Ex adverſo mirè extollit refutatitem munera cap. 33. 15. *Qui ambulat*, ait, *in iuſtitiis, & loquitur veritatem, qui proiicit avaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere, &c. iſte in excelſis habitabit: munimenta ſaxorum ſublimitas eius*. Et Pſalles pſal. 14. 2. quærit: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? reſponder inter alia: Qui iurat proximo ſuo, & non decipit; qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, & munera ſuper innocentem non accepit*. Quocirca gloriatur Samuel ſe omnia munera refutaſſe, 1. Reg. 12. 3. & Paulus Actor. 20. 33.

Quin & Cicero libr. 1. epiſt. ad Q. Fratrem, qui magiſtratum in Aſia gerebat, ei hoc inſigne dat monitum: *Hæc omnia ſint, non modò iis qui aliena acceperint, ſed etiam iis qui*

qui iederint, te inimicum, fidè cognoverit, futurum: neque A *verò quisquam dubit, cum ero hoc perſpectum, nihil per eos, quæ ſtrenuè feceris apud te multùm poſſe, ubi te ſolere impetrari.* Porrò addunt Septuag. dicentes: *Acceptionis munera iniquè in ſinibus, non proſperantur vie*: quia ut Job capit. 15. 34. *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt*, Ignis ſcilicet iræ & vindictæ Dei, qui non rarò igne corporali conſumit opes ex muneribus, alitique modis iniquè partas.

Vers. 24. *Poſita expoſitio.*

. In FACIE PRUDENTIS LUCET SAPIENTIA: OCULI STULTORUM IN FINIBUS TERRÆ] Primò, ſenſus planus & genuinus eſt hic, quaſi dicat. In facie prudentis ac præſertim in eius oculis gravibus, modeſtis, claris, & ad omnem honeſtatem virtutemque compoſitis, elucet interior mentis ejus ſapientia & virtus, vice verſa in facie & oculis ſtultorum emicat cordis eorum ſtultitia & vecordia: quia illorum oculi ſunt leves, vagi, mobiles, inſtabiles, ut inſtar rotæ gyrent uſque ad fines terræ circumpiciendum. Unde Vatabl. vertit, *ipſe vultus prudentis præ ſe ferat ſapientiam: oculi autem ſtultorum finem terræ evagantur.*

Vultus ſpeculum animi.

Gnoma.

Ratio eſt, quia prudentum cor & mens eſt gravis, ſtabilis & compoſita, quæ proinde vultum & oculos ad honeſtatem & gravitatem componit: mens verò ſtultorum eſt levis & vaga, ac proinde leves & vagos efficit oculos, B toxta illud: *Præcordia ſtultorum quaſi rota carri: & quaſi axis verſatilis cogitatus illius*, Eccli. 33. 5. Mos enim per corpus & faciem pellucet, ſicut fax per laternam, & ſol per virtum emicat & tralucet, iuxta illud Pacati citatum vers. 22. *In ſpeculo frontium imago erat animorum.* Et illud S. Bernardi de Modo bene vivendi cap. 65. *Facies hominis ſpeculum eſt cordis.* Et Cicero lib. 3. de Orat. *Omnis motus animi*, inquit, *ſuum quendam habet naturæ habitum: & ſonum & geſtum: animi imago vultus eſt.* Et S. Auguſt. *Vultus ſeverus cuſtos eſt diſciplinæ atque prohibitæ, hic ſi abſit, veluti fax levitatis vento expoſita reſtinguitur.* Animæ enim officina eſt corpus, ac præſertim vultus. Igitur ſicut artifex in officina, verbi g. ligulus in ſua ligulina & luto, pingit & efformat ſuæ mentis conceptus & formas: ſic & meos ſuam ſapientiam vel inſipientiam, virtutem vel vitium pingit & efformat in corpore, ac præſertim in vultu cuiusque geſtibus & motibus. Adde, ingenii acumen & iudicii maturitatem ſæpè ex phyſiognomia vultus & oculorum agnoſci. Unde Septuag. vertunt, *vultus intelligens viri ſapientis: oculi autem imprudentis ad extrema terra.* Hinc Ariſtot. in phyſiognomicis c. 6. *Ingenioſa ſigna ſunt*, ait, *carne tenuiter & molliter, non boni habitus, neque valdè pingue: qua circa humeros & collum macriora, & quæ circa faciem, &c. corpus album minus robore, & parum: cutis tenuis, pili non valdè duri, nec valdè nigri: oculus charopus, humidus charopus*, id eſt cæruleus, qualis eſt color maris & cæli; aut fulvus, qualis eſt aquilarum & leonum: Latini ravum vocant. Vide dicta Eccli. 19. 27. ita Beda, Lyran. Cajet. Bayn. Iuſtin. & alii paſſim. Audi Lyran. cauſam dantem: *In facie prudentis lucet ſapientia*, inquit, *per maturitatem & honeſtatem: quia diſpoſitio cordis magis apparet in facie, in qua ſunt omnes ſenſus, quàm in partibus aliis.* Unde Beda exemplum, imò exemplar omnium dans Chriſtum: *In facie*, inquit, *Domini ſalvatoris lucebat ſapientia divinitatis: quam in carne apparens, virtutum & doctrina teſtimoniis demonſtrabat. Veriam oculi Jaacorum non credentium, terrenis ſemper deſideriis perficiendis, quam ſalutaribus eius monitis intendebant.*

Ingenioſa ſigna.

Secunda.

Secundò, Chald. vertit, *vultus prudentis hilaris in ſapientia: & oculi ſtultorum in profundis terræ*, quaſi dicat Facies & oculi prudentum, iuſtorum & Sanctorum ſunt ſereni, læti & hilares, ut cælum ſerenum, ad quod contendunt, imitari & intueri videantur: quia lætitia interior, quam affert ſanctitas mentis, tralucet, & effundit ſeſe in faciem & oculos: at verò facies & oculi ſtultorum, id eſt imprudentium & impiorum, ex pavore malæ conſcientiæ abiecti ſuos triſtes & depreſſi in terram, ut ipſa profunda imaque terræ penetrare & perſpicere velle videantur, ac quaſi aſpicere locum in profundo gehennæ ſibi paratum. Effigies ergo vultus ſapientis, eſt ut præ ſe ferat comitatem cum gravitate & hilaritatem cum ſeveritate mixtam, ut ſcilicet ſit ſeveriè hilaris, & hilariter ſeverus. Talis fuit vultus Eſſenorum, Aſcetarum, S. Antonii, S. Athanaſii, S. Baulii, cuius inſuper hæc fuit imago, æquè ac vox: *Pallor & macies decorat monachum.* Verè Plutarch. *Cornel. in Proverb. Salomonis.* X.

Tertia.

Tertiò, Hebræa habent, *cum facie*, vel *coram facie*, *intelligentis ſapientia*, q. d. Sapiens ſemper præ oculis habet ſapientiam, illam iugiter intuetur, iuxta illius dictamen & nutum omnia agit & operatur: unde Syrus vertit, *ſocius prudentis intuetur ſapientiam*! at verò *oculi ſtulti in extremo terræ*, q. d. Sapiens & ſanctus ſpectat bona & præmia cæleſtia, quæ ſapientia illi proponit; at verò ſtultus & impius ſpectat bona terrena, putà opes, honores, delicias, quæ ſtultitia concupiſcentiæ illi ſuggerit & tepræſentat. Spectat ergo fines terræ, ſcilicet limites agrorum & fundorum ſuorum, ut eos propaget & dilatet, imò ſubinde totius terræ fines totiuſque orbis dominium ſpectat & ambit, uti fecere Alexander, Cyrus, Pompeius, Julius Cæſar, aliiq; Romani.

Quarta.

Quartò, R. Salomon, Clarius & alii, q. d. *Sapiens amicus, vicinus & familiaris eſt ſapientiæ*; at vero ſtultus tam longè abeſt à ſapientia, ac ſi oculos haberet in finibus terræ, longiſſimè ſcilicet poſitos & diſtitos à ſapientia. Huc accedit Aben Ezra: *Sapientia*, inquit, *coram prudente eſt: ſtultus oculis deficerit, at ſapientiam in extremis orbis finibus inveſtigbit, cùm alii regionum ſuavem dumentes ſibi ſimiles arbuſculas, ideoque marorem matri infert, cùm in longinquas regiones tranſferre ſe velit.* Et R. Levi: *prudens*, inquit, *facilè ſibi obviam ſapientiæ rationes reperit, cùm ex univerſo quæ exiſtunt, ſuavitatis ad ſapientiam admirabilem comparandam; cùm etiam ob eam quæ pollet ſapientiam, ſuperiora intelligat. E contra demens, cùm ſapientiæ ſtudio vacabit, oculos in finibus terræ intentos habebit, putans illam ibidem ſaltim reperiri: quamobrem totum ſe ignorantiæ dedit.* Et Vatabl. *Prudenti*, ait, *ſemper preſto eſt ſapientia: at ſtultus eam tota corde quærit, nec invenit.* Huc affinis eſt gnome Eccleſiaſtæ 2. 14. *Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat*, q. d. Sapiens oculis in capite erectis omnia prudenter circumſpicit & circumſpicit, unde in luce ambulat: at ſtultus imprudens & ceco errore tapitur, quo eum pedes, id eſt, affectus & concupiſcentiæ, ducunt. Quare oculos non in capite, ſed in talis habere videtur Uode.

Myſticè.

Myſticè, S. Gregor. 17. Moral. c. 5. docet iuſtum conſiderare vias, id eſt leges, Dei quas in ſuo capite, per Chriſto, iotuetur: impium verò ſpectare vias ſuas C ductus ſuæ concupiſcentiæ. *Vias namque elati*, inquit, *ſuperbia: vias raptoris, avaritia: vias eſt habere, concupiſcentia carnalis. In viis ergo ſuis iniquus quiſque oculos deprimit: quia ſolus voluit, ut per hæc animo ſatisfaciat, intendit.* Vel per Salomonem dicitur: Oculi ſtultorum in finibus terræ: quia hoc ſolùm intra corde intentione conſpiciunt, per quæ ad ſui finem temporis deſiderii perducantur. Nequaquam verò ſua conſideratione ponitam in terra peccator figeret, ſi ad ſancta ſui Redemptoris interna mentis oculos levaret. Unde per Salomonem rurſum dicitur: Oculi ſapientis in capite eius: quia videlicet ſapiens ſatisque illum tota intentione conſideras, cuius ſe membra eſſe per fidem conſtat.

Rurſum myſtica facies ſapientis eſt, cuius mentis eius ſpecies & decor, in qua relucet ſapientiæ & virtutis fulgor ac majeſtas, ut, ſi eam licere videri, radios quoſdam divinitatis in ea cerneremus, adeò ut Seneca qui ſapientiam & virtutem naturalem dum taxat, non ſupernaturalem gratiæ agnovit, ſcribat epiſt. 115. *Si oculos boni viri animum liceret inſpicere; & quam pulchram faciem, quam ſanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc juſtitia, illinc fortitudo, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter hæc frugalitas, & continentia, & tolerantia, & liberalitas comitaſque, & (quis credat?) in homine tarum humanitas bonum, ſplendorem illis ſuum affundentes: tum providentia, tum elegantia, & ex iſtis magnæ animi eminentiſſima, quantum, dii boni, decorit illi, quantum ponderis gravitatis adderent! quanta eſſet cum gratia auctoritas! Nemo illam amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque quam cerni inter humana conſuevit, nonne velut numinis oblutu expaſſus reſiſtat, & ut ſæpe fit vidiſſe, facinus precetur? Atque mox ita ſubjicit: Tam ſuave tamen ipſam vultus benignitas, producit, adoret ac ſupplices & diu contemplatus multum antea, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos aſpici, elatam, oculis suis quitem, ſed nihilominus vivido igni flagrantibus. Tunc demum illam Virgilii noſtri vocem veram atque accommodatam emittat:*

O quam te memorem virgo? nam quæ haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat,

Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem.
Aderis, levabisque ſi eam celere voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis; nec auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe iactata, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret.

Denique huic gnome affinis eſt illa Eccleſiaſtæ capit. 8. v. *Sapientia hominis lucet in vultu ſuo, & potentiſſimæ faciem illius commutabit.* ubi rurſus hac de re dicam.

Vers. 25. ISA PATRIS FILIUS STOLTOS (Septuag. ἄφρων, id eſt imprudens) ET INGRATUS MATRIS, QUÆ GENUIT EUM] Hebr. *& amaritudo genitrici ſuæ*; Theodnt. πικραινόμενος id eſt *exacerbatus*; Aquila & Symmach. παροξυσμὸς, id eſt *exacerbatio matrem ſuam*; Chald. *filius ſtultus exaſperat patrem ſuum, & exacerbat matrem ſuam.* Senſus eſt, q. d. Filius inſipiens, diſſolutus, inobediens, perverſus provocat patrem ad iram, matrem ad amaritudinem & dolorem, tum quia illorum monita & inſtitutionem reſpuit: tum quia eis ſua prava & infami vita dedecus & probrum conciliat: tum quia eorum labores & opes conteſſando & luxuriando abligurit: tum quia rebellis eis minas verborum, & ſubinde verberum, adeoque necis, intentat & multror. An non ergo iraſcatur illi, in eumque non ut filium, ſed ut hoſtem ſæviat pater; indoleat & ingemiſcat imò ex corde mater? Patres enim, quia viriles, ob noxam filiorum magis corripit ira quàm mœror matres verò, quia feminas, molles & teneræ amantes filios, magis corripit mœror, quàm ira. Quienim traſcantur filio uteri ſui, quem tantis dolloribus pepererunt, tot moleſtiis aluerunt, tot laboribus in ætatem pubeſcentem evexerunt? Dicit hoc Salomon, tum ut filios abſterreat à pravitate, ne patri iram, matri dolorem inferant; tum ut parentes adhortetur ad teneram filiorum à teneris inſtitutionem & caſtigationem; ne ſi indulgentiùs eis frena laxent, poſtea pravos & rebelles eum ſuo damno, ira & dolore ſentiant. Quocirca ſubet Deus hanc parentum indulgentiam filiorum rebellione caſtigate & caſtigando purgare, ut in quo peccaverunt, in eodem puniantur juxta legem talionis. Vide dicta cap. 10. v. 1. ubi eadem gnome inculcatur. Sic Cham nudans virilia Noe patris ſui, ejus iram & maledictionem ſibi accivit. *Maledictus*, ait, *Chanaan* (filius Cham) *ſervus ſervorum erit fratribus ſuis*, Genes. 9. 25. Sic Etau ducendo uxores alienigenas, offendit Iſaac & Rebeccam parentes ſuos, Geneſ. 26. 35. Sic Simeon & Levi occidendo Sichimitas in ultionem ſtupri Dinæ ſororis ſuæ illati, audierunt à patre Jacob: *Maledictus furor eorum: dividam eos in Jacob, & diſpergam eos in Iſrael.* Sic Abſalom occidendo Amnon fratrem ſuum, incurrit indignationem Davidis patris ſui, factuſque eſt exul & profugus. Sic S. Auguſt. in ſua hæreſi & concubitu fuit mœror Monicæ matri ſuæ, ſicut ipſe narrat lib. 5. Confeſſ.

Symbolicè R. Salmon: Filius ſtultus, ait, fuit Jeroboam, qui Deo infenſus ejus iram in ſe totumque Iſraelem excivit: idem matri ſuæ, putà Synagogæ, doloris acerbitatem intulit, quam in idololatriam vitulorum aureorum, indeque in omnia mala protraxit.

Vers. 26. NON EST BONUM DAMNUM INFERRE JUSTO: NEC PERCUTIENDOS PRINCIPES (Symmach. *magiſtratum*) QUI RECTA JUDICAT] Hebr. *aut percutere principes ob rectitudinem* vel *æquitatem*; Septuag. *neque ſanctum inſidiari principibus iuſtis*; Chald. & Syrus, *moleſtare iuſtum non eſt bonum, neque percutere iuſtos, qui dicunt vera*; Aquila *ſuper*, id eſt propter, *rectitudine*.

Primò, Cajet. ſic exponit, q. d. Quamvis non ſit bonum, damnum inferre iuſto & innocenti; tamen pejus eſt percotere lingua vel mano, id eſt carpere vel verberare principem vel judicem, qui juſtum & innocentem in ſe, ſed per allegata & teſtes probatum nocentem & reum, condemnavit; ut ſignificet privaris non eſſe fas judicum ſententias judicare & calumniari, juxta illud Maximi ſerm. 5. ex Epicteto: *Ut iuſta libella nec à vero bilance corrigitur, nec à falſa examinatur: ſic etiam iudex iuſtus nec à iniquo examinari, nec ab iniuſtis argui debet.*

Secundò, Baynus Hebr. בְּעַד, id eſt etiam, referens ad accipientem munera v. 23. ſic exponit: Munus accipere à ſinu, ad iudicium pervertendum, malum eſt; etiam juſtum condemnare ſine munere, malum eſt quaſi dicat. Bis peccant judices, qui munera accipiunt. Primò, quòd munera accipiunt: Secundò, quòd innocentem condemnant.

Tertiò, graviùs & concinniùs Janſen. Significat, inquit, hæc ſententia duo mala plerosque contra juſtitiam admittere, dum & primùm juſto iniuſte nocent, damnum ei in bonis aut corpore inferentes; & deinde principibus & iudicibus, qui contra eos in defenſionem juſti ſententiam protulerunt, moleſti ſunt, lingua ens aut etiam manu infectantes & percutientes. Dicit hoc Salomon, ait R. Levi: quia impiis omnis juſtos, qui rectè agit; improbus videtur. Impii enim ſe ſolos ſibique ſimiles probos æſtimant, diſſimiles vero ſibi cenſent improbos; quare eos ut improbos ſibique adverſos affligunt & perſequuntur.

Quartò, profundiùs noſter Salazar per *iuſtum* accipiens judicem, ſic exponit, quaſi dicat. Qui iudicem æquiſſimum à principe iuncupatum ac perfectum violat, perinde facit, ac ſi principem ipſum, cujus ille perſonam ſuſtinet, læderet ac violaret: ſic enim ſert communis hominum conſenſus, injurias inferioribus magiſtratibus illatas ad principem quodammodo ſpectare. Qua de cauſa magiſtratus occidere aut percutere per legem 1. ad legem Juliam in ff. crimen eſt majeſtatis læſæ; atque pari pœna illud quod in perſonam principis admittitur, puniendum cenſuerunt Cæſares.

Quintò, hebr. eſt una ſententia, quæ ſic ad verbum ſonat: *Non eſt bonum multare*, vel *affligere*, *juſtum*, *ad affligendum principes ſuper rectitudinem*. Ubi τὸ *etiam* nectit hanc ſententiam præcedenti, uti docet Aben Ezra, quaſi dicat. Sicut non eſt bonum offendere parentes, ſic etiam non eſt bonum, ſed perverſum, offendere viros juſtos: hi enim ſunt inſtar parentum: quia verbo & exemplo juſtitiam propagant, & multos juſtos ſibi ſimiles in ſpiritu progenerant, nec principes: hi enim ſunt patres reipubl. & patres patriæ, ac ut tales à civibus honorandi ſunt. Quocirca Deus injurias juſtorum & principum æquè vindicat ac parentum. In hac expoſitione repetendum eſt in poſteriore hemiſtichio ex priore τὸ *non eſt bonum*, ut ſit bimembris ſententia. Unde Pagnin. vertit, *etiam condemnare iuſtum non eſt bonum, percutere principem propter rectitudinem non eſt bonum.*

Porrò ſi quis τὸ *non eſt bonum* repetere nolit, ſed ſimpliciter ex Hebræo accipiat ſententiam ut unam, ſicuti ſonat; dicat quod prior pars vel inhibuit poſteriori, vel per eam explicatur, ut juſtus antonomaſticè vocetur princeps, qui eſt præſes, tutor, cuſtos & vindex juſtitiæ, quaſi dicat. Non eſt bonum, id eſt res mala, imò peſſima (eſt enim miſeris; quia parum dicitur, & plus ſignificatur) ideoque gravem Dei iram ultionemque provocans, eſt affligere juſtum antonomaſticè, hoc eſt percurere principem vel magiſtratum, qui juſtitiæ eſt tutor & vindex, ac perſona ſua illam in republica repræſentat; unde & à vulgo vocatur juſtitia. Aut certè per *iuſtum* accipiat regem vel ſummum magiſtratum, qui ſummus eſt juſtitiæ præſes, per *principes* accipiat judices & rectores regi ſubiectos & ſubordinatos. quaſi dicat. Qui affligit regem, vel ejus principes percutit, hic peſſimè facit: quia affligit & percutit totam rempublicam: hæc enim à rege & principibus, velut à ſuis baſibus & columnis, pendet & ſuſtentatur. Hiſce enim juſtitiæ præſidibus ſublatis, aufertur juſtitia ex republica, ac ſubintrat vis, rapina, ſeditio, cædes, omniſq; injuſtitia, quibus tota reſpublica confunditur, peſſumdatur, evertitur.

Quocirca hæc ſententia optimè congruit Chriſto & Apoſtolis, q. d. Peſſimè facit, qui Chriſtum juſtum & Sanctum ſanctorum affligit: Chriſtum autem affligit, qui eius principes, putà Apoſtolos & rectores Eccleſiæ, qui pro vera fide & juſtitia propaganda laborant, affligit, percutit, occidit, uti fecere Judæi & Gentiles. Ita Beda, *Hoc gnomei*, inquit, *& de ipſo præcipue ac iudice ſæculorum, qui pro noſtra ſalute percuti voluit, accipi poteſt: & de omnibus generaliter Eccleſiæ rectoribus, qui vel facultatibus nudati ab impiis, vel ipſa uterque ſunt morte conſumpti.*

Accedit anonymus in Catena Græcorum: *Qui æquum & iuſtum iuſte adimit*, inquit, *ac iuſtis diſcipulos, cùm rectè alii, qui irriſerunt, à plana & recta virtutum ſemita abduxit, opus facit minime bonum. Num cùm iuſtus ille coloni peculium obtineret, iacturam eorum facere compelliteur: qui autem principibus, tametſi iuſtis, inſidias ſtruit, rem tantæ minimè tutam, imò verò magnis periculis expoſitam. Principes autem eos hic vocat, qui in Chriſto & per Chriſtum regnant.*

Omnes

Omnes hi ſenſus probabiles & appoſiti ſunt, tertius eſt ceteris ſimplicior, quartus profundior, quintus Hebræo conformior.

Vsus. 33. QUI MODERATOR SERMONIS SUOS, DOCTUS, ST, & hic ſignific. at *id eſt*, ut patet ex Hebræo) PRUDENS EST: ET PRETIOSI SPIRITUS VIR PRUDENTUS] Hebr. *prohibet* vel continet *eloquia ſua*, *qui ſcit ſcientiam: pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*. Pro *pretioſus* hebr. eſt יקר *ikar*, pro quo Vatabl. & alii legunt יקה *vekar*, id eſt, *& frigidus ſpiritu vir intelligentia*: frigidus ſpiritu eſt, qui non ealet ira vel fervore loquendi, ſed moderatus & tacitus novit cohibere ſuos affectus & pruritum loquendi, ſicque, ut ait R. Salomon, pateus eſt ſermonis. Unde Chald. vertit, *& qui humilis eſt ſpiritu* (humilis enim pareò ſpirat, & parus ſperat, cùm ſuperbus tumidè ſpiret & ad magna aſpiret) *vir intelligens eſt*; Septuag. *qui parcit verbum promere durum, misericors eſt*, id eſt, *pertus* vel *prudens eſt* (Aquila, *ſcitus*) μακροθυμος, id eſt, *longanimis*, ſive *patiens, autem vir prudens*; Syrus, *qui probium verba ſua noſcit ſcientiam: longanimis & patiens ſapiens eſt. Doctus*, *ſciens*, *eruditus*, à Salomone vocatur ſapiens & prudens: ac *doctrina*, *ſcientia*, *eruditio* vocatur ipſa prudentia & virtus: hæc enim eſt practica ſcientia Sanctorum, uti jam ſæpiùs monui.

Ideutidem Salomon commendat moderationem linguæ, & parcitatem ſermonum: hæc enim difficilis eſt, nec niſi à magna prudentia & virtute efficitur. Sapiens ergo eſt, qui novit moderari ſermones ſuos, ita ut nec plus, nec minus loquatur quàm deceat, nec quovis tempore aut loco id, quod ſcit vel cogitat, effutiat; ſed, ut habent Hebræa, contineat apud ſe eloquia ſua, tacenda retinens, & tempori opportuno quæ dicenda ſunt, ſervans, eaque debito eum moderamine proferens.

Pretioſus ſpiritus, *quis? Prima expoſitio.* Quæritur, quis hic vocetur *pretioſus ſpiritus*, vel, ut hebr. eſt, *pretioſitas ſpiritus*, id eſt, *pretioſus ſpiritus*; Tigurina, *nobilis ſpiritu?*

Primò, Aben Ezra per *ſpiritum* accipit doctrinam, per *pretioſum* rarum, q. d. Taciturni doctrina pretioſa eſt & rara; ut è contrà vecors univerſi quæ ſcit, effundit.

Secunda. Secundo, R. Levi per *ſpiritum* accipit ſermonem, q. d. Prudens ſuos ſermones pretioſos, id eſt raros, eſſe vult, non ex faſtu, ſed ea prudentia. Sermo enim ſpiritu ſito formatur, quem crebrò reſpirando queimus.

Tertia. Tertiò, Baynus, *Pretioſus ſpiritu*, inquit, hoc eſt, præditus rara quadam mentis intelligentia, contemplatione & meditatione ſolitaria magis gaudet, quàm cum aliis ſermones conferere.

Quarta. Quartò, alii per *ſpiritum* accipiunt impetum loquendi, juxta illud Elihu tumentis ad loquendum: *Coarctat me ſpiritus uteri mei. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod loquacula ſua novas diſrumpit*, Job 32. 18. *Pretioſus ſpiritu* ergo eſt, qui impetum loquendi cohibet, qui verba tua rara & cara habet: quæ enim rara ſunt hæc & pretioſa ſunt. Porrò hæc raritas & paucitas ſermonum requirit Primò, ut non niſi neceſſitate vel magna utilitate adactus loquatur; Secundò, ut, dum loquitur, paucis verbis rem totam enuntiet & comprehendat; Tertiò, ut ea priùs mente exactè libret, præmeditetur & ponderet.

Quinta. Quintò, Lyran. Vir, inquit, pretioſi ſpiritus, id eſt animæ, qui ſcilicet animam ſuam in pretio habet, eſt eruditus in ſcientia & moribus; quia in his pretioſitas animæ conſiſtit. Rurſum ſpiritus ſæpè ſmorem, fervorem, actum ſignificat, uti dixi c. 16. 2. ſic *pretioſo ſpiritus* eſt, qui ſingulari pollet charitate & zelo.

Sexta. Sextò, alii per *ſpiritum* accipiunt ſecretum, ſive intentionem & fundum cordis: ſpiritus enim eſt intimum animæ penetrale & ſecretum, q. d. Qui pretioſus, id eſt tarus & parcus, eſt, ut ſecreta & fundum cordis pandat, hic eſt prudens.

Septima. Septimò, Cajetan. ſic ex Hebræo explicat totum hunc verſum: Quanto quis majori præ reliquis viget ſcientia, tanto magis pondetat eloquia ſua, & multa conſiderando retinet apud ſe dicta ſua, aſpirans ad meliora: *& pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*, hoc eſt, vir quoque vigens intellectus acumine in magno habetur pretio, non pecuniæ, ſed ſpiritus: pretio, inquam, ſpirituali, cui incomparabiles ſunt divitiæ omnes.

Octava. Octavò, phyſicè & planè duplex in homine eſt ſpiritus: uterque neceſſarius ad loquendum, imò opifex vocis & ſermonis. Prior ſpiritualis, qui eſt ipſe animus ejuſque conceptus, ſcota & deſideria, quæ ipſum extimulant, ut ea voce proloquatur, quaſi dicat. Quia nimirum ſua ſenſa & deſideria in preſio habet, ut ea non temerè loquendo effundat, ſed ſibi ſecreta quaſi pretiola, id eſt rara & cara ſervet, hic eſt vir eruditus, id eſt prudens & ſapiens. Poſterior ſpiritus eſt corporalis, putà ipſe halitus ſive anhelitus quo reſpiramus: hic enim alitus ad dentes, palatum, linguam & guttur, efficit vocem & ſermonem, quaſi dicat. Qui pretiolum habet ſpiritum & halitum, quò ſuas efformat voces & ſermones, ut illi dominati, illum regere, illum velut rem pretioſam ſibi ſervare, & rarò per ſermonem foras emittere queat; hic eſt *vir eruditus*, id eſt ſapiens: quo ſignificat vocem & ſermonem nobis tanto pretio, & tantæ curæ eſſe debere, quanti eſt ipſe anhelitus, quo efformatur, & ex quo pendet vita hominis. Reſpiratio enim vitam cauſat: *ſic & vita & mors in manu linguæ*, cap. 18. 21.

Hoc eſſe ſenſum patet hemiſtichio præcedenti. Nam *qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt*, explicat id quod parabolicè & eleganter ſubnectitur, *Et pretioſi ſpiritus vir eruditus*. Igitur *pretioſi ſpiritus* eſt is, *qui moderatur ſermones ſuos*: Secundò, quia ſimili phraſi & ſenſu dicitur cap. 29. 11. *Totum ſpiritum ſuum proferet ſtultus: ſapiens differt & ſervat in poſterum*. Et cap. 15. 23. *Eu proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea*. Igitur *pretioſi ſpiritus* eſt, qui novit ſpiritum cohibere, ut initio verſus dixi, ne in verba temeratius erumpat, quibus ſe & ſua tenia oſtendat, ac quidquid in ſomo habet, depromat evulgetque; ſed ora & verbis pretium & pondus ponit, putà cujus pretioſi, id eſt rari & maturi ſunt ſermones, quique verborum eſt parcus.

Hujusmodi ſpiritus vocatur pretioſus. Primò quia magni eſt valoris & pretii; Secundò, quia nobilis, ut vertit Vatablus; Tertiò, quia tarus; Quartò, quis carus; Quintò, quia æſtimationem & pondus dat verbis & actibus. Sic Prov. 25. 17 pro eo quod Noſtet vertit, *ſubtrahe pedem tuum de domo proximi, ne quando ſatiatus oderit te*; hebr. eſt, *pretioſum fac pedem tuum à domo proximi tui*: hoc eſt, rariùs adeas proximum, ne ei vileſcas & ſi deſinas eſſe in pretio. Et Iſaiæ 13. 12. *Pretioſior*, id eſt rarior, *erit vir auro*; quia penè omnes occidentur. Pretiolus ergo ſæpè in Scriptura idem eſt quod rarus, omne ſcilicet rarum carum & pretiolum eſt. Hinc 1. Reg. 3. v. 1. dicitur: *Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis*, id eſt, nulli aut certè rari, Deus tunc oracula edebat. Pſalm. 115. v. 5. *Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum ejus*, id eſt difficillimè ac perrarò evenit, ut ſervos ſuos Deus hoſtium immanitate necari permittat, juxta illud pſal. 71. v. 14. *Honorabile nomen eorum coram illo*. Ubi S. Heron. vertit ex Hebræo, *pretioſus ſanguis illorum coram oculis ejus*, id eſt, non facilè illorum ſanguinem profundi patietur.

Vir igitur eruditus, id eſt ſapiens, eſt pretioſus, id eſt parciſſimus, in verbis. Contra verò dicitur de ſtulto Proverb. 25. verſ. 28. *Sicut urbs patens, & abſque muro non habens ambitum, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum*. Mora itaque & tarditate verba pentanda ſunt, excutiendo, ſicque ad rationis obruſſam exſaminanda, clave ſcilicet rationis dumtaxat aperiendum eſt os. Sapienter enim ait S. Chryſoſt. in pſalm. 50. *Os noſtrum perpetuò ſuffodiamus, rationem ei tanquam clavem adhibentes*. Vide dicta Jacobi 1. 19.

Huc facit dictum Anacharſis, qui interrogatus quid in homine eſſet optimum, & quid peſſimum? reſpondit, Lingua, ſentiens linguæ ſummi eſſe momenti & pretii: ſi enim rectè gubernetur, ſummæ eſt utilitatis; ſi ſecùs, eſt peſtilentiſſima. Ita Laertius lib. 1. capit. 9. Hinc & Bias Amaſidi Ægyptiorum regi jubenti, ut ſibi quod in victima, quam ad illius mittebat, erat optimum & peſſimum remitteret; linguam rectam remiſit, innuens linguam eſſe tam uti optimam & pretioſiſſimam, ſi illa moderatè utaris; ſic peſſimam, ſi illa ſbutaris. Ita Plutarch. tract. de Loquacitate.

Porrò eumdem ſenſum habet, quod alii legentes ex Hebr. יקה *vekar*, vertunt, *& frigidus ſpiritu eſt vir prudentiæ*. *Frigidus* enim *ſpiritu* eſt, qui non prurit ad loquendum, ſed ad hoc remiſſus, lentus & moderatus eſt, quales aptiſſimi ſunt ad gubernandum. qui enim fervent & pruriunt ad loquendum, omniſque quæ parate

leges, hunt culpare, carpere & ad vivum reſecare volunt, hi multos offendunt & parum proficiunt, qui verò prudenter et multa diſſimulant, ac frigidi ſunt in mandando, reprehendendo, monendo, hi tua modeſtia & moderatione ſubditorum animos ſibi conciliant, ac ab eis impetrant quod volunt, ſed hi pretioſi ſuot, id eſt pauci & rari. Scitum eſt illud: *Princeps omnia videat, multa diſſimulet, pauca caſtiget.* Frigidus ſpiritu erat Philippus II. Hiſpaniarum rex, qui proinde prudentis in regendo principis nomen obtinuit. Ad hoc ut quis perveniat, oportet ut mortificet paſſiones, domet iram, frænet ſuperbiam, affectibus omnibus dominetur, itaque animi moderationem, lenitatem & patientiam induat, ut videatur phlegmaticus non cholericus. Hinc Chald. *frigidum ſpiritum* interpretatur humilem & modeſtum ſpiritu, humiles enim modeſtè in loquendo ſpirant, verbaque ſubmiſſa expirant, ſuperbi verò buccas inflant, verbaque inflata tumido ore efflant. Vnde S. Chryſoſt. hom. 14. in Geneſ. humiles comparat urinatoribus, qui coptinentes anhelitum in profundum maris ſe dimittunt, ut ibi margaritas & theſauros colligant. Simili enim modo humilis contiocns ſuum ſpiritum, in profunda Deiſe demergit, ibique pretioſos gratiarum theſauros colligit.

Denique noſter Salazar Hebr. רוח *ieKur* vertit, *contignatus ſpiritu*: derivat enim à קור *Kora*, id eſt tignum, & קור *Kura*, id eſt contignare, unde קורה *Kerot* eſt ædificia quæ multis domorum contignationibus conſtat & conſtruitur. Vertit ergo, *contignati autem ſpiritus vir prudens*, id eſt, ut Septuag. *patiens & longanimis*, qui ſcilicet ad probra, dicteria, calumnias & injurias tacet, nec dure, ſed leniter reſpondet, *eſt vir prudens*. Is enim vere longanimis atque patientis nomen uſurpare poterit, cujus ſpiritus animuſque contignatus, & quaſi immiſſis trabibus compactus eſt. Hinc S. Chryſoſt. homilia de patientia, *patientiam validiſſimam totius ædificii trabem appellat, cui reliqua recti mores incumbit.* Ad hæc ſpiritus contignati virum appellaſſe licebit eum qui ſpiritum ſuum per mortificationem in crucem ligno crucis affixit, & concupiſcentias ſuas clavis trabalibus traiecit. Hic ſenſus ingeniolus & pius eſt, utinam æquè genuinus & ſolidus. Nam Hebr. *ieKar* nuſquam *contignatum*, ſignificat, unde nec ullus interpretum ſic vertit.

VERS. II. STULTUS QUOQUE SI TACUERIT, SAPIENS REPUTABITUR: ET SI COMPRESSERIT (Hebr. *obturans*, Aquila & Theodot *obſtruens*. Vatabl. *imperans*) LABIA SUA, INTELLIGENS] *Etiam*, inquit Aben Ezra, pertinet ad majorem amplificationem laudis ſtulti, qui ſermone ſit parcus, adeò ut etiam ſtultus, qui ſilentio dat operam, ſapiens habeatur. Arabicus, *& qui non habet intellectum, cum poſtulabitur de ſapientia, id reputabitur illi ſapientia. Qui efficit ſe ipſum ſilentem, reputabitur ingenioſus.* Dat hic Sapiens conſilium inſipienti, nimirum ut ſileat, ſic enim non inſipiens, ſed ſapiens reputabitur. Ratio à priori eſt, tum quia ſilentio tegit ſuam inſipientiam, tum quia ſilentium index eſt animi ſapientis. Vnde Solon cuidam dicenti illum ideo non loqui, quia inſanus eſſet: *Nullus*, inquit, *ſtultus tacere poteſt*, tum quia ut ait R. Levi, ſilentium decet ſapientiam, retrahit enim animum ab ore ad cor, ut cogitet quid prudenter agere & loqui debeat. Stultus ergo ſilens, videtur quaſi ſtatua ſapientiæ vel Numinis alicujus, quæ non loquitur; ſed tamen ab omnibus honoratur, quia ſapientiam vel numen repræſentat ſapientem.

Septuag. in Catena Græcor. vertunt, *amens ſapientiam (vel ſapientem) interrogans ſapiens reputabitur, multum autem quis ſe faciens videbitur prudens eſſe*, Mox rectè Complur. omittunt *To ſapientiam*. Nam Septuag. Romæ correcti habent, *inſipienti interroganti ſapientiam, ſapientia reputabitur*. Et ſic legit S. Iuſtinus epiſt. ad Zenam & Serenum, ac Caſſianus collat. 4. c. 9. *Diſſeruere diviſiones*, inquit, *& lineas quæſtionum portio intellectus eſt, & maxima pars intelligentiæ ſcire quid neſcias. Propter quod dicitur: Inſipienti interroganti ſapientiam, ſapientia reputabitur, quia licet is, qui interrogat, vim propoſitæ quæſtionis ignoret; tamen quia prudenter inquirit, & intelligit quod non intelligat, hoc ipſum illi reputatur ad ſapientiam, eo quod neſciret, prudenter agnoverit.* Quare perperam apud S. Hilarium in pſal. 118. litera H legitur: *In Proverbiis*, inquit, *Salomo. monis ſcriptum invenimus: Ignorando ſapientiam, ſapienter interrogantibus ſapientia deputatur*; eùm in pervetuſto libro eruditiſſimi Cardinalis Sirleti appareat ſcriptum fuiſſe: *In intereogenti ſapientiam interroganti, ſapientia deputatur.* Nam idipſum explicans ſtatim ſubdit S. Hilarius: *Quo ſenſu id oſtendi videatur, quod qui non intelligat, & ſapienter interroget, ſapere credatur*, quia interrogatio hæc ſignum eſt, quòd velit erudiri & diſcere ſapientiam.

Septuag. primus hemiſtichium de ſuo addunt, ut ſignificent duobus modis inſipientem ſibi ſuæque famæ conſulere poſſe, ut habeatur ſapiens: Primò, ſi ſapienter interroget, Secundò, ſi taceat: ſapiens enim interrogatio indicium eſt animi ſapientis, ac ſimul à ſapiente ſapiens elicit reſponſum, quo diſcit quid ipſe in ſimili quæſtione ſapienter reſpondere & loqui debeat. Hoc maximè decet juven. s: bonorum enim eſt interrogare ſenes; ut ab eis hauriant ſapientiam. Sic Chriſtus duodennis in templo à matre inventus eſt in medio doctorum, interrogans & audiens illos, Lucæ 2. 46. Salomon hanc gnomen hauſit à Iob c. 13. 5. *Vtinam taceretis, ut putaremini eſſe ſapientes.* A Salomone eamdem hauſera Philoſophi, Hebræi, Græci & Latini Hebræorum adagium eſt: *Lagena plena nummis non ſonabit: unicus & alter ſi in ea nummus fuerit, ſonum edet & tinnitu.* Sic ſanè quo quis doctior, eo eſt & modeſtior ac taciturnior: quo indoctior, eo audacior & loquacior, ut ſuam ſapientiam (re vera inſipientiam & arrogantiam) oſtentet. Seneca in Proverbiis: *Tacere qui neſcit*, inquit, *neſcit loqui*: tacendo enim præmeditamur quid oporteat loqui. Et, *Taciturnitas ſtultis hominibus pro ſapientia eſt*: quia reprimit eum ne proferat ſtolida, ſuperflua, impertinenta, perverſa quæ mente gerit. Theophraſtus ad quemdam, qui in convivio iugiter ſilebat: *Si indoctus & imprudens es*, inquit, *prudenter facies, ſin doctus, imprudenter*, ita refert Laert. L. 5. c. 2. Sed Plutarchus hunc in modum dixiſſe ſcribit: *Si ſtultus es, rem facis ſapientem, ſin ſapiens, ſtultam.* Eſt enim non minima ſapientiæ para tegere ſilentio ſtultitiam. S. Cyrilli dogma eſt quod citat hic Dionyſ. *Avarus ſis verbi, & audi libenter.* Denique S. Iacobi, imò Spiritus ſancti lex eſt: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum*, Iacobi 1. v. 19. Hoc inſipientes & garruli non obſervant. Prov. *ſicut in ſenſu ſunt leves, ita & in locutione precipites: quia quod levius mens concipit, levior lingua protinus prodit.*

Gnomæ ſilentii.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

OCcaſiones quærit receſſurus ab amico. impius eſt incorrigibilis. non deviandum à veritate. os ſtulti ſe contrit. juſtus ſe accuſat. frater juvat fratrem quaſi urbs firma. fructus oris replet ventrem. mulier bona ingens eſt bonum, mala ingens malum. pauper loquitur demiſſè, dives rigidè, vir amicabilis amicus eſt fratre.

1 OCcaſiones quærit qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis. 2. Non recipit ſtultus verba prudentiæ: niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius. 3. Impius, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium. 4. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans fons ſapientiæ. 5. Accipere perſonam impii non eſt bonum, ut declines à veritate iudicii. 6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia provocat. 7. Os

ſtulti

ſtulti contritio eius, & labia ipſius, ruina animæ eius. 8. Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt uſque ad ſecreta ventris. Pigrum deiicit timor, animæ autem effeminatorum eſurient. 9. Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. 10. Turris fortiſſima, nomen Domini, ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur. 11. Subſtantia divitis urbs roboris eius, & quaſi murus validus circumdans eum. 12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur. 13. Qui priùs reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum. 14. Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam: ſpiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? 15. Cor prudens poſſidebit ſcientiam: & auris ſapientium quærit doctrinam. 16. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit. 17. Iuſtus, prius eſt accuſator ſui: venit amicus eius, & inveſtigabit eum. 18. Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat. 19. Frater, qui adiuvatur, à fratre, quaſi civitas firma, & iudicia quaſi vectes urbium. 20. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipſius ſaturabuntur eum. 21. Mors, & vita in manu linguæ: qui diligunt eam, comedunt fructus eius. 22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino. Qui expellit mulierem bonam expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius. 23. Cum obſecrationibus loquetur pauper: & dives effabitur rigidè. 24. Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater.

VERS. 1. OCCASIONES QUÆRIT QUI VULT RECEDERE AB AMICO, OMNI TEMPORE ERIT EXPROBRABILIS] Hebr. hic à Vulgata diſſentire videntur, ſicque ad verbum habent, *qui ad deſiderium* (ita Aquila & Symmach.) *quæris ſeparatus, in omni exiſtentia* vel *ſapientia miſcebis ſe*. quod Primò, Cald. ſic vertit & explicat: *Deſiderium quæſit ſeparatus, & omne complilium deridet*; Syrus clariùs, *qui in ſtudio ſuo cogitat deſiderabilia, bonam doctrinam deridet*, q. d. Qui ſequitur concupiſcentiam, deridet ſapientiam. R. Salomon: Qui inquit, à Deo divulſus eſt, illius præceptis non obtemperans, cupiditatibus pravique animi motibus obſequitur: atque ita tandem omni tempore erit exprobrabilis id eſt, inter ſapientes probrum ſuum prodet. Rabbini verò antiquiores de Lot id expoſuerunt, qui à cupiditate ſua abreptus ſe ab Abrahamo ſeiunxit, iuxta illud, *Elegitque ſibi Lot regionem circa Iordanem, & receſſit ab Oriente, diviſique ſunt alterutrum*, Geneſ. 13. 11. Hic verò verſiculus ipſectat ad declarandum eius inceſtuoſum crimen, quod tandem in univerſis coætibus Iſraeliticis & ſcholis avulgatum ſit; Ammonitas enim & Moabitas, qui ex nefario illo congreſſu ortum habuerant, inter Iſraelitas admitti nefarium erat, iuxta illud: *Non introibunt Ammonites & Moabites Eccleſiam Domini*, Deuter. 23. 3.

Secundò, Aben Ezra & Pagnin. ſic vertunt & explicant: Qui propter deſiderium (ſapientiæ) à domo vel patria ſua divellitur, ut ſapientiam conſectetur, propter vehementem cupiditatem qua flagrat eius obtinendæ; hic in omni ſapientia miſcebit ſe, id eſt, eum omnibus viris doctis miſcebit ſe, & conſuetudinem habebit. Et Variabl. Præ amore ſapientiæ, eius ſtudiosus, inquit, quærit ſeiunctus eſſe ab hominibus, id eſt, omnibus rebus contemptis quærit uni vacare ſapientiæ, & in doctrina tanta admiſcere ſe tolet.

Tertiò, Baynus hæc accipit de iis, qui fucatam quærunt ſapientiam, ut eam oſtentent, unde vertit, *ſecundum deſiderium quoddam magis quam ex animo & bona indicia quærit*; ſcilicet ſapientiam, *cum ſit ſeparatus à ſapientia* vel, *qui quærit verbum aliquod ſeparatum*, vel *ſecundum ſeparatam à vera ſapientia, hic in omni ſapientia miſcebit ſe*, hoc eſt, inter omnes ſapientes cum oſtentatione quadam ſeſe ingeret, deſtitutus videlicet à virtute vari ſapientis, qua verba ſua cohibeat, humiliter de ſe ipſo ſentiens. Sic enim diſtinguuntur vera ſapientia, & falſa, iuxta S. Iacobum c. 3. v. 17. *Quæ autem*, inquit, *de ſurſum eſt ſapientia, primùm quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, ſed terrena, animalis, diabolica, ubi eſt zelus & contentio*, quod Salomon vocat ſeſe miſcere cum his qui ſapientes ſunt.

Idem aliam ſubnectit expoſitionem, q. d. Qui per deſiderium quoddam vanum aut iuvenile inveſtigat de rebus ſeparatis, & quæ ab hominibus intelligi non poſſunt, ab omni vera ſapientia ſe ipſum ſeparat: ut contra vanitatem eorum, qui toti in nugis verſantur, dicatur proverbium. Prior expoſitio eſt melior, & magis quadrat eum ſequenti verſiculo, hæc Baynus.

Quartò, Caiet. ſic vertit & explicat, *pro appetitu quævit ſapientiam: in omni ſtatuæ miſcebis ſe*. Cerne, inquit, quàm diſpar eſt Vulgata editio ab Hebraica veritate. Vir A ſeparatus animo à converſatione communi, quæret, hoc eſt, perieverat quærando pro appetitu, hoc eſt vivendi modum iuxta appetitum proprium. Is enim cui non placet communis converſatio, quærit iugiter aliquem vivendi modum conformem appetitui ſuo & quærendo miſcet ſe in omni ſtatuto, revolvit codices ſtatutorum diverſorum circa divertos vivendi modos, ſi fortè inveniat, vel hauriat vivendi modum aliquem ſecundùm deſiderium ſuum. hæc Caiet.

Vides hic lector quàm in divarſa abeant qui à Vulgata recedunt, cui tamen ad amuſſim aſtipulantur Septuag. uti antiquiſſimi hic & doctiſſimi interpretes, qui proinde cum Vulgata in Hebræo pro *taanua*, id eſt concupiſcentia, deſiderium magis clarè & appoſitè ideoque verius legerunt *taana*, id eſt occaſio. Rurſum *ſuſcia*, quod Recentiores vertunt, *ſapientia*, ipſi melius verterunt, *exiſtentia*, item *omni exiſtentia*, idem eſt quod *omni tempore*, ut vertunt Septuag. & Noſter. Inſuper idem vertunt *exprobrabilis*, quia in Hebr. legerunt *iitgaal*, id eſt erit vel probro erit, tam per metathefin legunt *itgalla*, id eſt, miſcebit ſe latibus, probra iaciet, exprobrabit. Unde ſic quoque legendo rectè Noſter & Septuag. vertunt, *exprobrabilis*, B non paſſivè, ſed activè, hoc eſt, qui exprobrat & probra iacit. Sic *incredibilis* iumitur ſæpè in ſcriptura activè pro incredulo, *perjuratibus* pro perjuratoria, 1. Corinth. 2. 4. *deſperatibus* pro deſperato & deſperata ſaaienta, Ierem. 15. 18. Denique etiamſi per omnia legas in Hebræo, uti iam legitur, rectè lectionem illam Vulgatæ & Septuag. accommodes, hoc modo: Qui pro deſiderio, id eſt pro libito, quærit ſeparatus, ſcilicet eſſe, id eſt diſcedere ab amico; hic in omni clientela, id eſt in omni re & tempora exprobrabit, hoc eſt mala & probra iaciet in amicum. Vulgatæ & Septuag. accedit Arabicus, qui vertit, *qui dives qui diſcedere vult amicos ſuos, accipit occaſiones, & omni tempore eris exprobrans*.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui pertæſus amici & amicitiæ, eam vult ſolvere & diſſociare, vel ab animi inconſtantiam, vel quia ſe lætum putat ob amico, vel ut magis utiles aliorum am citias captet; hic ne temere, & ſine ratione, ideoq; imbecillitate vel malitioſè, videatur amicitiæ renuntiare, quærit occaſiones, prætextus & cauſas, ob quas id iuſtè facere videatur, nunc amici vitia, nunc ſuas occupationes, nunc C aſia cauſando: hinc *omni tempore eris exprobrabilis* paſſivè, id eſt ignominioſus & vituperandus tum ipſi amico, tum ceteris, qui ejus imbecillitatem lacerſent probrisque proſcindent: quia cùm ipſe ne quidem lætus deburſſet ab amicitia recedere, cauſas tamen hinc ulla occaſione iraicendi, & amicum deterendi præteait, Vel potiùs erit *exprobrabilis* activè, id eſt lites & probra iaciet aſſiduè in amicum, ut eum a ſe ſuaque amicitia depellat: hoc enim ſignificant Hebræa, ſive legas *iitgaal* cum Noſtro, ſive, ut recentiores, per metathefin *itgalla*. Et ſic quoque exponas Græcum *ἐπιβάλλων*, quod habent Septuag. activè, ut idem ſit quod probrioſus, contumelioſus, probra iaciens. Pollerut enim hemiſtichium videtur explicare prius, nimirum doc re occaſiones diſſolvendæ amicitiæ, quas quærit amicus infidus, eſſe lites & probra, quæ in amicum aſſiduè iacit. Verum enim aſt vetus proverbium: *Iniuria ſolvit amorem*; quod ramen nimius & demens amator fallum eſſe contendit, dum in Epigramm. ita canit:

Fa-

Fabula, quòd iactum, initia ſolvit amores:
Namque redardeſcit ſic magis eſt furor.

Loquitur, ut dixi, Salomon de amico infido & iniquo, Similis tamen ratio eſt amici æqui & fidi: hic enim cum amicum, quia vitiolum ſibique noxium, à ſe ablegare cupit, quærit occaſiones quibus opportunè & commodè id præſtet, ne amicum vel alios invitos ſibi faciat, & contra ſe concitet: omnia enim ſubita iunt violenta ideoque exoſa. præterti in ſi importunè fiant. Unde vetus dictum eſt: *Amicitia non compenda, ſed diſſuenda ſunt.* Sic Samſon inſtinctu Dei quærens uxorem Philiſtinam, quæſivit occaſionem rumpendi pacem cum Philiſthæis, eorumque iugum excutiendi, Judic. 14. 4. Sic rex Iſrael videns regem Syriæ ad ſe inviſit. Naaman le prolum ut curaretur à lepra dixit: *Animadvertite & videte quòd occaſionem* (rumpendi fœderis & inferendi belli) *quærat adverſum me*, 4. Reg. 5. 7.

Ratio à priori eſt, quod occaſio ſit tempus actionis opportunum: unde in aggrediendo conficiendoque negotio præcipuum habet momentum, ut alibi oſtendi. Hinc Feſtus occaſionem ita definit: *Eſt opportunitas temporis caſu provenions.* Cicero vero lib. 1. de Invent. *Occaſio*, inquit, *eſt pars temporis, habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem.* Quocirca prudentes in re qualibet, ac præſertim in conciliandis vel diliuenda amicitia commodam quærunt occaſionem & opportunitatem: ab opportunitate enim pendet rei ex voto ſucceſſus, ac proſper actionis effectus, felixque eventus. Veritas hujus ſententiæ manifeſtatur in quotidiana experientia, & potiſſimùm in hæreticis, qui quandoquidem faſtidio vetuſtatis, aut ſua oſtilitia, quærunt diſceſſionem ab Eccleſia, quidvis cauſantur, minutiſſima quæque exaggerantes & calumniantes, omniaque infectantes & traducentes apud populum, nihil aliud ferè incule nies in omnibus ſui concionibus quàm Eccleſiaſticorum vitia, in quæ aſſiduè debacchantur.

Apologus vulpis & galli.

Huc facit apologus vulpis & galli apud mythologos: Vulpes cum nacta occaſionem capiendi gallum criminabatur eum, qui, quòd in aurora vociferando ſomnum ſuum & aliorum animalium interturbaret. Excuſavit ſe gallus: Imò verò, at, voce mea te & omnes excito, ut evigiletis, & cibum prædamque quæratis. Cui vulpes: Ut ut eſt, inquit, prandendum mihi eſt, impranſus à te non diſcedam: quare gallum ſuffocavit & devoravit. Similis eſt de leone qui cervum criminatus, quòd ingrediens lacum ad bibendum pedibus aquam turbidam efficeret, eum invaſit & comedit.

Henricus VIII. S. Thomam canonizavit.

Mysticè auctor Catenæ Græcor. *Occaſionem*, inquit, vel *proximo hoc loco appellat peccata: amicos autem ſanctos, quibus per virtutum caritatem coniungebatur. Tenebitur porrò perpetuo probro obſtrictus, qui bonorum amicitia & ſtabilitate vivit deſtitutus.* Sic hoc ſæculo Henricus VIII. Angliæ rex, ut S. Thomæ Cantuarienſis, cui ipſe paulò antè cum tota Anglia devotionis & beneficiorum vinculo obſtrictus vivebat, ſepulchrum gemmis & auro dives expilaret, eum non tantùm amicorum, ſed & Sanctorum albo, inauditò à ſæculis ſacrilegio, expunxit. Atque ut hoc jure videretur facere, eum velut Henrico II rebellem perduellionis reum peregit, & lata in tribunali ſententia damnavit, uti fuſè narrat Sanderus lib. 2. de ſchiſm. Anglic. quo facto æternum Dei, angelorum hominumque odium & probrum ſibi concivit. Simili modo peccator ob amicas veneres, opes & cupidines amicitiæ Dei & Sanctorum renuntiat, ac cum diabolo & mundo ſocietatem copulat, cujus proinde pœna & probrum perennabit in gehenna. Tales tacitè & re ipſa dicunt illud impiorum apud Iſajam cap. 28. 15. *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno facimus pactum. Flagellum inundans cùm tranſierit, non veniet ſuper nos: quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.* Quibus proinde Deos flagellum intentans: *Delebitur*, inquit, *fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit: flagellum inundans cùm tranſierit, eritis ei in conculcationem.* Porrò occaſiones quas impius, ut Dei & Sanctorum amicitiæ renuntiet, præbet exit, recenſet Chriſtus in parabola invitatorum ad nuptias, Lucæ 14. 18. *Et cœperunt*, inquit, *ſimul omnes excuſare. Primus dixit: Villam emi, & neceſſe habeo exire & videre illam: rogo te habe me excuſatum. Et alter dixit: Juga boum emi quinque, & eo probare illa. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non poſſum venire.* Ubi vide S. Ambroſ. Chryſoſt. cæteroſque interpretes. Hoſce meritò increpat S. Jacobus cap. 4. *Adulteri*, inquit, *neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei? Quicumque ergo voluerit eſſe amicus ſæculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* Vide quæ ibidem annotavi.

A

B

C

D

NON RECIPIT STOLTUS VERBA PRUDENTIÆ, NISI DIXERIS QUÆ VERSANTUR IN CORDE EJUS] Hebr. habent, *non velet ſtultus verba intelligentiæ, niſi in revelando cor ejus*, id eſt niſi teveles ea, quæ ipſe corde voluit. Aquila, *non velet demens in prudentia*, id eſt prudentiam, ſapple, audire & diſcere. Eſt hebraiſmus: Hebræi enim verba cootactus, quale eſt audire, conſtruunt cum ablativo mediante præpoſitione *in* Septuag. *non habet opus ſapientia*, vel *potius non habet animum* (hunc enim figoificat χρεία, & hoc reſpondet Hebr. חפץ) *le inepto*, id eſt *non velet* (*ſapientia mentis inepe*: *magis enim ſtultitia ducitur quàm ſapientia*; Chald. vero, *non velit ſtultus intelligentiam, ſed in ſtultitia immoratur eius animus*; Syrus, *ſtultus non amat ſapientiam, quia cor eius ſtultitiam cogitat*; Vatabl. *ſtultus non delectatur intelligentia, ſed his duntaxat, quæ corde ſuo volunt.* Vers. 2.

Ex his ergo verſionibus Primò, planum hunc ſenſum elicias, quaſi dicat. Stultus non amat, nec recipit verba ſenſata & prudentia, *quia ſibi deſplicent ob habitum contrarium*, aut Lyran. ſed tantùm vana, levia, carnalia & ſtulta, qualia ipſe amat veratque mente ſua: quia his plenum eſt cor ejus, juxta illud: *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*, 1. Corinth. 2. 14. Rurſum, quaſi dicat. Stultus non recipit ſapientes doctorum ſententias, ſed ſuis quas corde concepit opinionibus mordicus adhæret: quare niſi eadem dicas, quæ ipſe ſentit, non te audiet, id explodet. Regitur enim & occæcatur ſtultitia, id eſt ſtulta concupiſcentia & curioſitate: quare verba prudentiæ & virtutis non admittit. ita auctor Catenæ Græc Lyran. Hugo, Arboreus, Dionyſ. Janſen. & alii. Juxta hunc ſenſum *nè niſi* accipitur non ut exceptivum, ſed ut adverſativum ſignificans, *ſed tantùm.*

Secundò, preſſiùs & profundiùs, q. d. Non recipit ſtultus prudentiam, niſi eam dixeris & docueris per ea, quæ ipſe corde ſuo verſat, niſi ſcilicet te ejus ruditati & ſtoliditati accommodes, ut cum ineptо quaſi ineptias, & cum ſtulto ſtulticias. Docet ergo magiſtrum cum ſtultis quaſi deſipere, ac ſtultum agere debere. Juxta hunc ſenſum *nè niſi* proprie accipitur ut nota exceptionis. Abeo enim quod dixit, ſtultum non capere verba prudentiæ, excipit caſum unum, ſcilicet ſi ſtulto te accommodes: ſic enim per ſtultitiam à ſtultitia eum deduces ad ſapientiam. Igitur hæc gnome ſignificat Primò, ſtultum ita depreſſum & affixum eſſe ſuæ ſtultitiæ, ut ad ſapientiam aſſurgere nequeat. Secundo, magiſtrum ut ſtultum doceat ſapientiam, debere ſe ineptis & ſtultis eius conceptibus, quoad licet, conformare, ut ex eis quæ ipſe capit & amat, ſenſim elevetur & deducatur ad ſapientiam. Sic Chriſtus veſtivit ſe carne noſtra, ut carnales & inſipientes homines ad Deum & divina deduceret, accommodabat enim ſe carnalibus eorum ſenſibus: unde docebat per parabolas nuptiarum, ſemiois, meſſis, zizaniorum, &c. quæ plebeiis & rudibus notæ & familiares erant: ac per illas adumbrabat, & quaſi deſcribebat craſſo & rudi quodam modo res cæleſtes & divinas, quas alioqui non intellexiſſent homines, ſi nunc in ſe, uti ſunt, ſuiſſent à Chriſto propoſitæ. Chriſtum imitatus S. Paulus 1. Corinth. 2. 18. & ieqq. celebrat, & prædicat ſtultitiam crucis Chriſti: *Quia*, loquit, *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus.* Et Galat. 4. 20. *Vellem*, inquit, *eſſe apud vos, modò & mutare vocem meam*, ut cum vobis quaſi parvulis & balbutientibus balbutirem.

Sic S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, nos docuit praxim convertendi mundanos & carnales, dicens: *Ad tales convertendos ingrediamur cum eo quod ipſorum eſt, ſed egrediamur cum noſtro*, q. d. Initio miſceamus ſermones de rebus mundi, quas mundani capiunt; ſed inde commodè traducamus ſermonem ad ea, quæ ad ſalutem animæ ſpectant, qui noſter eſt finis & ſcopus. Et S. Franciſcus Xaverius cum Indis & barbaris agebat quaſi Indus & barbarus cum pueris quaſi repuerelcebat, cum militibus agebat de militia, cùm agricolis de agricultura, cum mercatoribus de mercibus, itaque omnibus omnia factus omnes lucrabatur Chriſto. Ita quiſque ſua ineſcandus eſt eſca, ac ſuo capiendus hamo.

Porrò alii aliter hanc gnomen explicant. Primò R. Levi,

Digitized by Google

vi: q. d. *Vecors prudentiam non amat, niſi quando ejuſdem inſenſis animumque patefit: tunc enim tantummodo magnam vim eſſe prudentiæ arbitratur, ſed deinde ad ſapientiam acquirendam, animoque conſignandam non excitatur.* Sic & Vatabl.

Secundò, Cajet. vertit, *non vult ſtultus intelligentiam, quod ſi, ad legendum cor ſuum.* Et eſt ſenſus, quòd ſtultus non ſtudet ad intelligendum: quòd ſi ſtudeat ad intelligendum, ſtudet ad hoc ut detegat cor proprium, hoc eſt, ad manifeſtandum aliis quod ipſe intelligit. Vana gloria itaque deſcribitur ſiois imprudentis, ſi ſtudet ad penetrandum aliqua intellectu. Absolutè autem non placet illi intelligentia rerum, aut ſcriptorum. hæc Cajet.

Tales ſunt qui novas comminiſcuntur opiniones, ac veterum trita ſanaſque ſententias rident & explodunt: quod ſuperbiæ, æquè ac inſipientiæ, eſt argumentum. Accedit Baynus: Aſſerit, inquit, ſtultum non quærere ſapientiam ob amorem ſapientiæ, dumtaxat ad oſtentationem, ut cor ſuum manifeſtet, & ut doctus habeatur: alia de cauſa nou volet ſapientiam. Sic enim in Hebræo legitur: *Niſi ob revelationem cordis ſui.*

Tertiò, Caſſianus collat. 14. c. 17. ex Septuag. ſic legit, *Non eſt ſapientia ubi deeſt ſenſus: magis enim docetur inſipientia*, ſicque explicat, q.d. Via virtutis & perfectionis non eſt docenda apud impios & immundos: hi enim ejus ſunt incapaces, eamque rident & ſubſannant, juxta illud Chriſti: *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & & converſi dirumpant vos*, Matth. 7. 6. Hi ſenſus non ſunt improbabiles, nec huic loco incongrui.

VERS. 3. IMPIUS CUM IN PROFUNDUM VENERIT PECCATORUM, CONTEMNIT: SED SEQUITUR EUM IGNOMINIA ET OPPROBRIUM] Hebr. *cùm venit impius, venit etiam contemptus, & cum ignominia* (Pagnin. *cum vero ignominioſo*) *venit opprobrium*; Aquila, Symmach. Theodot. *in veniendo impium venit contemptus*; Chald. *quando venit impius in ſtultitia, venit & in ignominia & in opprobrio*; Syrus, *venit ſuper eum ſtultitia & opprobrium & calumnia*; Septuag. conſonant cum Vulgata: habent enim, *quando venerit impius in profundum malorum, contemnit: ſupervenit autem ei inhonoratio & opprobrium.* Igitur *Tò in profundum peccatorum*, non eſt in Hebræo, ſed illud ſubaudierunt & ſuppleverunt Septuag. & Noſter. Tacitè enim continetur in voce *impius*. *Impius* enim hic ſumitur in actu perfecto, ſive completo. Igitur *impius* vocatur, qui non ſemel vel iterum ex infirmitate vel ignorantia in peccatum lapſus eſt, ſed qui aſſiduè ex malitia & impietate peccat, ut tam peccati callum obduxerit, qui ſanè in peccatorum profundum devenit.

Jam varii variè explicant. Primò, ex Hebræo Aben Ezra: Cùm impius, inquit, in lucem editur ſimul eum eo accedet contemptus, quo alios ludibrio habet: atque illis deſpiciendis opprobrium, quo illos appetet, ſimul adetit. Senſus autem eſt, ex contemptu opprobrium oriri, quemadmodum flagitium eſt anta flagrus. Et R. Levi: Adveniente ſcelesto, inquit, ſimol etiam contemptus adeſt: ſolemne enim illi eſt, ut alios floccifaciat. Præter contemptum verò & ignominiam, qua is notatur ob fœdas ignominioſaſque actiones, ceteris eadem contumelioſa affinger, maculas enim & probra, quibus ipſe laborat, ceteris etiam inuri curat.

Sic quoque explicant Ianſeu. Cajetan. Baynus, q. d. Impios atros probos contemnit, eoſque ignominia & probro afficit, obtuens & affingens eis crimina, quibus ipſe obnoxius tenetur, ut ſcelerum & infamiæ habeat ſocios, quibus ſe regat & tueatur. Unde Nazian. in Iambic. de ſpect. ad Seleucum ait, impios latagere ſuam peccati ſcabiem aliis affricare; *Veriminum plurimos ſocios habentes labes obſegans ſuas.* Et in orat. 28 *Omnes impii*, inquit, *facile adnectuntur, ut vitia ſua de aliis partim ſuſpicentur, partim loquantur.*

Verùm noſtræ verſionis Vulgatæ & Septuag. clarus planuſque eſt ſenſus, q. d. Impius quotidie crelcens in impietate, unamque alteri, ac majorem minori aſſiduè accumulans, tandem in profundum impietatis barathrum dilabitur; quò cùm dilapſus eſt, jam contemnit omnia monita & monitores, omnia ſcelera & probra, omnem ingenuitatem & pudorem (unde S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arxian. *Tò contemnit* explicat *pudorem exuit*) omnia damna & pericula, omnis jura divina & humana, omnia ſacra & profana, adeoque omnes cælites & angelos, ipſumque Deum, cujus tandem providentiam, imò eſſentiam & exiſtentiam negat, juxta illud pſal. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Unde Hugo explicat: *Contemnit*, inquit, *conſcientiam*; Lyran. *contemnit ſupplicia*, turſus, *contemnit omnem correptionem, veniam, emendamque medicinam. Sed ſequitur eum ignominia & opprobrium*, quo ob aſſiduas ſcelera fit infamis, imo dedecus ac probrum cæli & terræ, hominum & angelorum, ac tandem fit pabulum gehennæ, æternumque dæmoum ludibrium. Porrò impius omnia jam dicta contemnit, tum quia peccatis excæcatus non videt, nec æſtimat damna ſibi ex peccato imminentia, tum quia peccati dulcedine illectus totus in illud rapitur. Itaque ut liberiùs & ſuaviùs peccet, merum cumulibet malo, qui eum à peccato revocare poſſet, abrigit, repellit & contemnit. Profundum ergo peccatorum, in quod ſe præcipitat, cauſa eſt contemptus.

Quæres, quodnam eſt hoc *profundum peccatorum*, quod impium adigit in contemptum, indeque in oppobrium & exitium: Varii variè aſſignant: ex omnibus variorum expoſitionibus ordine diſpoſitis, gradus hujus profundi & barathri conſtruam ex verbis & mente Patrum.

Porrò ergò, S. Chryſoſt. per *profundum* accipit peccandi conſuetudinem: hæc enim conſuetudo neceſſitatem quamdam peccandi affert, qua fit ut homo quaſi impetu ſui rapiatur in ſuas concupiſcentias, quibus ultrò ſe totum mancipavit: quo fit ut omnia, quæ eum à peccato avocare poſſent, ſpernat & contemnat, perinde ac porciluto ſe obruentes & opplentes contemnunt omnem nitorem & puritatem, imò luto & ſordibus ſe oblectant & pascunt. Audi S. Chryſoſt. epiſt. ad Theodorum, qua eum lapſum in ſpem veniæ erigit, ſi caveat relapſum: *Tantùm*, inquit, *ne relabaris, ne exſcindas ſpes ampliat, ne in te admittas quæ impios accidunt. Numquam enim peccatorum quamlibet exuberans copia in deſperationem conjicere ſolita fuit, ſed cum illis impiam habere animam, Propterea Salomon non dixit ſimpliciter, Quiſquis venit in profundum malorum, contemnit? ſed nominatim, inquit, Impius: quin illorum tantùm eſt iſte morbus, poſtquam in profundum malorum deſcenderunt. Et hoc eſt quod non permittit eos reſpicere, neque eò reverti unde exciderant. Nam flagitioſa deſperatio perinde atque collarium incumbit in anima cervicem, & compellens oculos in terram demittere prohibet, ne ad Dominum ſuum ſuſpicias.* Audi eumdem homil. 22 in Geneſ. *Impius cùm in profundum ceciderit malorum contemnit: grave enim, grave eſt, dilecte, capi laqueis diaboli, anima enim poſtea, quaſi in retiuris comprehenſa trahitur, & ſicut ſus in luto volutabro immergitur, ſic & iſta à malo conſuetudine obtenta, ne ſenſis quidem peccatorum ſuorum ſaxorum.* Conſuetudo enim eſt quaſi lectus in quo ſuaviter peccator recumbit & indormit, ut nihil aliud guſtare vel ſentire videatur, imò eſt quaſi centrum, in quo planè conquieſcit & affixus eſt. Unde pro *profundum* græcè βάθος, id eſt, ima profunditas, quæ in circulo pura in globo terræ, eſt ipſum centrum. Pruoò ergo ſicut omnia gravia naturaliter feruntur in centrum, ſic peccator peccato aſſuetus & imbutus quaſi naturali impetu rapitur ad peccatum. Secundò, ſicut lapis in centro tuo conquieſcit, ſic & peccator conquieſcit in peccati illecebra. Tertiò, ſicut centrum detinet res ſibi affixas, ſic conſuetudo peccati detinet peccatorem, ut in eo perſeveret usque ad mortem & gehennam. Quartò, ſicut res in centro nullum ſentiunt motum vel impulſum, ſic peccator peccato aſſuetus nullum ſentit conſcientiæ remorſum, vel gratiæ excitantis impulſum. Conſuetudo ergo eſt primus gradus peccatorum, quibus gradatim ad imum profundi barathrique deſcenditur. Sequitur ſecundus.

Secundò, S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian per *profundum* accipit cæcitatem mentis, quæ ex conſuetudine peccandi ſequitur. Peccatum enim iteratum continuè magis magisque excæcat mentem, ut non videat quod agit, nec malum a bono diſcernat, imo malum quod agit æſtimet eſſe bonum. Quare omne bonum illi contrarium contemnit, juxta illud Epheſ. 4. *Vetam non ambuletis, ſicut & Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei, per ignorantiam quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemiti, ſeſe tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam, &c.* *Secundò.*

Ter-

Tertiò, alii per *profundum* accipiunt obdurationem. A putà impudentiam, impœnitentiam, contumaciam & pertinaciam peccandi. Peccator enim continuedine peccati exasperatus in peccando obdurat, fitque impudens, contumax & pertinax, unde omnia alia tadet & contemnit. Ita S. Iſidorus lib. 3. Sentent. c. 4. *Perpetrare flagitium aliquod, ſi quis, mors animæ eſt: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, deſcendere in infernum poſt mortem eſt. Ergo peccare ad mortem pertinet, deſperare verò in infernum deſcendere. Unde & Scripturæ ait: Impius cum in profundum malorum venerit contemnit.* Et Gratianus de Pœnitent. diſt. 1. can. 60. S. Gregor. *Voluiſſem inijci, ſi potuiſſem, ſine fine vivere, ut permiſcat ſine fine peccare. Oſtendunt enim quia in peccato ſemper vivere cupiunt, qui nunquam deſinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo inſtitiam judicium pertinet ut nunquam careant ſupplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.* Subdit deinde Gratianus: *Hinc Chriſtus ex perſona membrorum ait. Non abſorbeant me profundum, neque urgeat ſuper me puteus os ſuum. Quod S. Auguſt. exponit dicens. Puteus eſt humana iniquitatis profunditas, in quem ſi ceciderit, non elaudet ſuper te os ſuum, ſi in non claudis os tuum confitere ergo, & dic: De profundis clamavi ad te Domine; & exaudi.* Claudes ſuper illum Dominus, qui in profundo contemnis, a quo mortuo, velut ab eo qui non ſit, petit confeſſio. Hinc idem Propheta ait: *Introite portas ejus in confeſſione, oſtendens ad portas miſericordiæ non niſi per confeſſionem peccati aliquem poſſe pertingere.* Hinc & S. Hieron. in Ezech. 8. *per profundum peccatorum* accipit amiſſionem conſcientiæ & ſyndereſis: *Conſcientiam*, inquit, *arbitramur præcipitari apud quoſdam, & ſuum locum amittere, juxta id quod ſcriptum eſt: Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit.* contumacia ergo eſt tertius peccatorum gradus. Sequitur quartus.

Quarto. Quartò, S. Bernard. de Gradibus humil. per *profundum* accipit Dei contemptum, quem parit obduratio & contumacia. Cor enim durum nec homines timet, nec Deum reveretur. Sic enim ait gradu 11. *Poſt decimum itaque genuum qui rebellio dicitur eſt, expulſus vel egreſſus de monaſterio juſtum excipitur ab undecimo. Et nunc ingreditur vias, quæ videntur hominibus bonæ, quarum finis (niſi forte Deus eas illi ſeparavit) demerget eum in profundum inferni, id eſt in contemptum Dei. Impius ſiquidem cùm venerit in profundum malorum, contemnit.* Sic & Hugo multa congloberatus: *Profundum peccatorum*, inquit, *duo poteſt contumacia, pertinacia, deſperatio, præſumptio, excæcatio intellectus, corruptio affectus.* Ubi nota quatuor hujus profundi dimenſiones. Altitudo enim eſt jactantia, cùm quis de malefactis tuis quaſi benefactis gloriabundus exultat; hanc oppoſita profunditas eſt deſperatio venæ & ſalutis; longitudo eſt conſuetudo peccandi, latitudo eſt præſumptio Dei miſericordiæ.

Quinto. Quintò, Beda & S. Cæſarius Arelat homil. 23. de pœnitent. per *profundum* accipiunt deſperationem, quam parit obduratio. Deinde contemptus. Audi Bedam: *Qui longis peccatorum tenebris in valuas ſemel de luco deſperat, tam ex deſperatione contemnit, id eſt paſſim ſibi peccandi frena relaxat, ſed talis opprobrium futuræ damnationis nullis ratione evadit, quem ab uſu ſuæ iniquitatis nulla divini timoris memoria cohibuit.* Audi S. Cæſarium, *De unâ hiſtoriâ*, inquit, *peccatorum deſperatio naſcitur, & ex deſperatione abſque ullâ reverentiâ peccatorum frena laxantur & impletur illud quod ſcriptum eſt: Impius cùm venerit in profundum peccatorum, contemnit.* Audi & auctorem Imperfecti homil. 40. in Matth. *Homo qui gravè facit peccatum, dum non habet amplius quod ſperet in Deum, penitus committit, dicente Salomone: Cùm venerit impius in profundum malorum, contemnit. Sicut enim infirmus, donec mediocriter habet aliquam paſſionem, & ſperat ſe poſſe curari, ſervat ſe à nociuis eſcis, ſi autem intellexerit inſanabilem ſe eſſe, iam non ſibi parcit, ſic & homo donec mediocriter peccat, & ſperat ſalutem, quantumcumque poteſt obſervat ſe à malo: ſi autem gravius peccando aperiè deſperavit, tam nihil dubitat facere, quaſi qui iam peccatis ſuis vincit indicium Dei, neſciens miſer, quia ſicut in bono gradus ſunt gloriarum, & unuſquiſque ſecundùm menſuram boni ſui accipit gloriam, ſic & in malo gradus ſunt pœnarum, & unuſquiſque ſecundùm menſuram mali ſui accipit pœnam. Sicut enim infinitum eſt Deum in retributione bonorum, ſic infinitus eſt in retributione malorum.*

Sexto. Sextum & imum profundi peccatorum eſt ipſe infernus vitaque infernalis, quam parit deſperatio. Deſperati enim agunt vitam infernalem, vivuntque quaſi dæmones & damnati; imò ſubinde vident dæmones, ac locum ſibi cum eis in gehenna deſtinatum, uti vidit Theodorus, Chryſaorius, & Iconienſis ille apud S. Gregor. 4. Dialog. 38. Hi tandem quaſi perditè contemnunt omnia, pejerant, blaſphemant & abominanda perpetrant.

Colligè jam hoſce gradus peccatorum, & ex iis ſcalam, qua recta deſcenditur in tartara, conſtrue. nimirum peccator ex peccato deſcendit in primum profundi gradum, qui eſt conſuetudo peccandi: ex eo deſcendit in ſecundum, qui eſt cæcitas mentis: ex eo in tertium, qui eſt contumacia: ex eo in quartum, qui eſt Dei contemptus: ex eo in quintum, qui eſt deſperatio: ex eo in ſextum, qui eſt gehenna & vita gehennalis. Similibus, ſed contrariis virtutum gradibus ſcandunt juſti in altum, putà in ſummum cælorum: ea una enim virtute aſcenditur ad aliam: inde in earum conſuetudinem: inde in animi obfirmationem: inde in certam ſalutis fiduciam: inde in conſtantem Dei amorem: inde in perſeverantiam jugemque unionem cum Deo: inde ad Deum Deique fruitionem in cælum: juxta illud, *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion*, pſal. 83. 8.

VERS. 4. AQUA PROFUNDA VERBA EX ORE VIRI; ET TORRENS REDUNDANS FONS SAPIENTIÆ.] Pro *torrens* hebr. eſt נחל *nachal*, quod tam fluvium quam torrentem ſignificat: malè aliqui ſtagnum vertunt; Aquila vertit, φλεὼψ. id eſt *vena*. Pro *redundans* hebr. eſt נבוע *nabua*, quod Septuag. vertunt ἀναβλύουσα, id eſt *ſcaturiens*. In multis codicibus eſt ἀναβλύων, id eſt *proſiliens*: Theodot. ἀναβρύων id eſt *redundans*: Aquila & Symmach. ἀναβλύζων, id eſt *erumpens*. Unde Chald. vertit, *aqua profunda os viri, torrens redundans fons ſapientiæ*; Septuag Roman. & Complut. *aqua profunda ſermo in corde viri: flumen autem ſcaturiens & fons vitæ.* Verùm pro *vitæ* cum Hebræis, Vulgata, Chaldæo, Aquila, Symmach. Theodot & ceteris omnibus legendum videtur *ſapientiæ*. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic ex Septuag. clarè legit & explicat: *Doctrina, quæ in juſti viri corde continetur, eſt velut aqua profunda: eadem eſt quaſi fluvius ſcaturiens ac fons vitæ. Cognitio qualis mente comprehendi non poteſt, latet in pectore viri ſecundùm Deum ambulantis, quæ hoc loco fons vitæ, alibi fluvius pacis appellatur.* Aut quæ dicit, hunc tendunt: *Quando quidpiam ſapientiæ verbum in cordis fundo uſque cuſtodit, neque cum aliquo illud communicat, efficitur in ſe fluvius ſcaturiens, hoc eſt, magnus & profundus. Poteſt autem fons vitæ de uno nonnumquam verbo fluvium producere.* Aliter: *Fluvius ſcaturiens ejuſmodi eſt, qui terram ſubjectam irrigat, largeque inebrias, & ad fertilitatem & ubertatem præparat.*

Hunc liquet per *virum* hic accipi prudentem & ſapientem. nam ut ait R. Salomon Hebr. איש *iſch*, id eſt *vir*, in Script. fortem ſtrenuumque ſignificat, atque ob prudentiam & fortitudinem magnum & excellentem.

Nonnulli ex verbione Septuag. Roman. & Complut. cenſeot hic verba ſapientium comparari aquis triplicibus, ſcilicet Primò, aquis profundis fluminis: Secundò, torrenti redundanti: Tertiò, fonti ſcaturienti. q. d. Sapientum alme orationem uberem & affluentem fluminis inſtar ingentis effundit; ſicut olim S. Hieron. S. Hilarium, *eloquentiæ Chriſtianæ Rhodanum* appellavit: alius tamquam rivus ſermonem volut: alter demum velut fons verba emittit. Sic Plutarchus in Pericle, Demoſthenē orationis flumen tribuit, Iſocrati rivum accommodat, Æſchini fontem adſcribit. Sic inter Chriſtianos S. Chryſoſtomus quaſi flumen uberem & copioſam orationem volut, Nazianzeni eloquentia rivum imitatur, ac demum Baſilii ſermo fontem perennitèr fluentem repræſentat.

Rurſum unus idemque ſapiens pro varietate loci, temporis & perſonarum, nunc ſe effundat copioſè & graviter ut flumen, nunc temperatè ut torrens, nunc ſubmiſsè ut fons. De quo S. Auguſt. lib. 4 de Doctrina Chriſt. c. 19. *Et tamen*, inquit, *cum doctor debeat rerum dictor eſſe magnarum, non ſemper debet ea granditer dicere, ſed ſubmiſsè etiam aliquid docetur; temperate cum aliquid vituperatur ſive laudatur: cum vero aliquid agendum eſt, & tamen ad eos loquimur, qui hoc agere debent, nec tamen volunt; tunc ea quæ magna ſunt, dicenda ſunt granditer, & ad flectendos animos congruenter. Si*

ſecùs ſiat, dicere licebit quod de Anaximene perorante dixit Theocritus, teſte Stobæo ſerm. 34. *Interpis verborum flumen, mentis gutta.*

Vetùm quia Hebr. Chald. Aquila, Symmach. Theodot. ceteriquc omnes, quin & Septuag. in Catena Græc. bimembrem faciunt hanc ſententiam, ut paulò antè oſtendi, & pro *fons vitæ* habent *fons ſapientiæ*, ac tollunt *Ta &*, quod Septuag. Rom. & Complut. interſertum inter *flumen*, ſive torrens, & *fons*, hinc genuinus ſenſus eſt, ut poſterius hemiſtichium explicet prius, ejuſque cauſam & originem aſſignet, q. d. Verba manantia ex ore ſapientis, ſunt ſicut aqua profunda fluminis vel torrentis: quia cor ſapientis eſt ſicut vena, vel fons ſapientis profundus, qui iugiter manat ſapientiam, ſicut fons iugiter effundit aquam quæ tenuem collecta efficit torrentem vel fluvium. Cauſa enim cur verba ſapientis ſint copioſa & profunda, eſt, quia manant ex corde profundo ac ſapientiæ pleno, q. d. Mens profunda ſapientis profundam eructat ſapientiam inſtar fontis profundi, copioſi & perennis. Sicut enim in Alpibus videmus fontes ſaturitæ aquas largas, ex iiſque collectis oriri Rhenum, Oenum, Rhodanum aliaſque fluvios ac ſimili modo ex Parnaſſo monte oriri Bactrum, Choaſpem, Araxem, Tanaim & Indum, ait Ariſtot. lib. 1. Meteor cap. 1. Sanè in Alpibus vidi ex altiſſimis montibus collectas aquas, in ſubiectas valles magna copia & fragore ruere, ilicoque efficere torrentes & fluvios ingentes, qui homines, equos & currus torrent, præſertim in hieme. Sic pariter mens ſapientis eſt vena & fons perennis iugiter ebullitus ſermones ſapientes, qui proinde copioſi ſunt & profundi, ut iam torrentes & flumina ſapientiæ eſſe videantur. Ita Salomonem explicat Siracides Eccli. 21. 16. *Scientia ſapientis tamquam inundatio abundabit, & conſilium illius fons vitæ permanet.*

Sapiens eſt flumen ſapientiæ.

Igitur verba ſapientiæ & ſapientis comparantur aquis profundis fluvii vel torrentis: cor verò, ſive mens, comparatur venæ ſive fonti, ex quo hæ aquæ ſaturiunt.

Primo.

Primò, quia ſicut fluvius manat ex fonte, ſic verba oris ex corde. Hinc fons dicitur à fundendo, aut Feſtus, quòd fundat aquas. Dicitur & vena. Sicut enim vena eſt tanquam conceptaculum, diciturque à venundo, quòd ex ea venat, & per eam permeet ſanguis in totum corpus: ſic & ex fonte velut vena venit aqua, & in terras cam- C poſque permeat. Græcè vena dicitur φλὲψ à φλύειν, id eſt redundare, quòd ſanguine vel aquis plena ſit & redundet. Quod ergo vena ſive fons eſt fluvio, hoc cor eſt ori & verbis, ſcilicet eorum origo & ſcaturigo, quaſi dicat Verba ſapientis non in ore, ſed in corde naſcuntur, quia ex imo cordis manant, adeoque ex abundantia & profunditate cordis profluunt inſtar fluminis, ex fonte ſcaturientis &

Secundo.

jugiter profluentis. Secundò, ſicut fons numquam arefcit, ſed perennes fundit aquas, ſic cor ſapientis perennes fundit ſapientiæ doctrinas, ita Aben Ezra: *Verba ſapientis*; inquit, *ſunt velut aqua profunda, quæ pellucida ſunt, qua ratione enim torrens aſſidue aquas ebullit, ita ſcaturigo ſapientiæ in viro ſapiente exhauriri nequit.* Tertiò, ſicut aquæ

Tertio.

fluvii, vel torrentis, ex iugi fonte manantes ſunt copioſæ ideoque profundæ, ſic & dogmata ſapientis manantia ex corde ſapientis ſunt copioſa & profunda. Unde Tigurin. vertit, *verba oris viri velut aquæ profundæ ſunt, & fons ſapientiæ velut uberrimum flumen*; id eſt, inquit, Vatabl. D *ut aquæ profundæ exhauriri non poſſunt, ſic nec viri ſapientis verba unquam deficient*, imò, ut ait R. Levi, eorum vim finemque non facile eſt aſſequi, nec eorum arcana penetrare.

Quarto.

Quarto, ſicut ex fonte quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde affluit, ſic & cor ſapientis quo plura eruditur, eo plura hauſerunt quæ ex illo effluere poſſint, ait R. Levi. Quintò, fons ſuam concham primò implet, deinde redundantem aquam diffundit, aliique communicat, ſic & ſapiens primò mentem ſuam, deinde aliorum ſapientia imbuit, juxta illud S. Bernardi: *Doctor ſi ſcienter, non canalis, qui orbi aquæ ſibi retinet, ſed totum quod recipit effundit.*

Quinto.

Sexto.

Sextò, ſicut fluvius ſupernè paſcuas habet aquas, quas omnibus communicat, infernè verò profundas, quas nulli niſi urinatores penetrant: ſic & ſapiens vulgaria omnibus communicat, arcana verò ſapientiæ paucis revelat, ut cum S. Paulo parvulis det lac ad potandum, & ſapientibus ſapientiam loquatur in myſterio. ita Beda.

Septimo.

Septimò, ſicut aquæ ex venis & fontibus manantes per occultos viarum flexus, meatus & meandros percolantur, ut ſuam amaritiem, ſalſedinem, craſſitiem, aliudve vitium deponant: ſic & verba ſapientis per varias mentis & rationis meditationes conſiderationes & examina percolantur, ut, antequam ad os veniant, omnem amaritudinem, turbationem, iram, inconcinnitatem deponant, ſintque ſuavia, grata, prudentia, &c. Iuſuper, ſicut aquæ fontium dum per venas auri, argenti, ferri, vitrioli, ſulphuris, &c. tranſeunt, horum mineralium vim imbibunt, quo fit ut calculo, hydropi, inflammationibus, &c. medeantur, uti faciunt fontes Puteolani, Spadani, Aquenſes: ſic pariter verba ſapientum per venas meditationum de humilitate, patientia, manſuetudine, charitate, fervore tranſeuntia, harum virtutum vim ſugunt, ſintque humilia, patientia, manſueta, benevola, fervida. Octavò, ſicut *Octavo.* fons ex orificio exiguo leniter modicam fundit aquam, quæ continua effuſione augeſcens creſcit in flumen, ſic pariter ſapientiæ doctor leniter per modica præcepta docet ſapientiam, ne eorum multitudine & pondere rudem diſcipulum obruat, ſed tenſim plura & plura illi inſtillans, tandem omnt ſapientia inſtar fluminis eum imbuit & replet. Idipſum eleganti ſimilitudine pluviæ vehementis, ſive, imbris, ac lenis, ſive ſtillicidii, repræſentat S. Gregor. Nazianz. orat. 15. de plaga grandinis, vehemens enim nimbus ſegetes lacerat, & ilico deficit; lenis vero ſegetes fovet, & perdurat. idem facit doctrina nimia & modica, ſive placida & lenis.

Vers. 5. ACCIPERE PERSONAM IMPII NON EST BONUM (id eſt, eſt peſſimum & nefarium, ait R. Levi: eſt miſeris) UT DECLINES A VERITATE IUDICII] Hebr. *ad deiiciendum juſtum in judicio*; Chald. *neque declinare in judicio contra juſtum*; Syrus, *neque enim perpetrare judicium in juſtum*; Septuag. *admirari perſonam impii non bonum, neque ſanctum declinare juſtum in judicio.* Pro *accipere* hebr. eſt *ſcire*, quod Calet. vertit, *elevare perſonam*; Septuag. *mirari* vel *ſuſpicere*; Aquila, Symmach. Theod. *ſumere*; Noſtet, *accipere*; alii, *ferre* vel *portare*. Omnia eodem redeunt. Qui enim perſonam impii, quia potens, vel dives, vel amicus, vel magnificus eſt, reveretur, ſuſpicit, elevat & admiratur; hic illius item & cauſam accipit & elevat quaſi æquiorem & meliorem, ac vice verſa cauſam iuſti contra impium iuſtè litigantis in judicio deprimit & condemnat. Unde R. Levi: *Noſtrum eſt*, inquit, *ut criminoſa ratio habeatur in judicio, quo juſtus innocens per verbaſo tamſæ cadat: ſi enim in juſtiſſimum in judicio homo proſequatur, juſto os obſtrui contingit, ne opportuna reſpondeat, cum ſibi perſuadeat, judicis animum parti ſecum in judicio adverſanti favere.*

Grave eſt hoc ſcelus. Primo, quia juſtitiam, quæ baſis eſt reipublicæ, everti. Unde S. Ambroſ. ſuper Malachiam: *Inter omnia*, ait, *peccata ſacerdotum illud eſt maximum, quòd non tantùm, ſed perſonas conſiderant, & deſpecta juſtæ paupertate, injuſtas divitias honorant.* Et S. Bernard. lib. 2. de Conſider. ad Eugenium Pontif. *Non parvi*, inquit, *te rerum peccati exiſtimes, ſi facies peccatorum ſumis, & non potius cauſas judicas inveſtigas: eſt enim vitium, cum ſi to immunem ſentis, inter omnes quos novi ex his qui caſtra tra aſtenderunt, ſolabis, nec judice, ſolitarius, quia veracitor ſingulariterque levaſti te ſupra te. Hujus calliditatis vulpeculæ magnorum nominem ſemperi ſatis caviſſe verſutias.*

Secundo, quia Dei & Chriſti, cujus iudex vicarius eſt & officium gerit, judicium pervertit: Deus enim & Chriſtus omnibus tam pauperibus quàm divitibus æquum & æqualem ſe exhibet, *& cæleſtem gratiam*, ait S. Cyprian. lib. 1. epiſt. 1. *æqualiter omnibus dividit ſine ſexus varietate, ſine annorum diſcrimine, ſine acceptione perſonæ.* Quare, ut ait S. Hieron. ſuper Amos: *Quicumque conſanguinitate vel amicitia, vel e converſo inimicitiis in judicando declinat, perverſit judicium Chriſti.* Ille enim ſummus eſt iudex, ac proinde ad eum pertinet omne judicium, quare ceteri judices, cùm vice Chriſti judicent, ſi juſtitiam pervertant, Chriſti judicium pervertunt.

Tertio, quia grave dant ſcandalum toti reipublicæ, faciuntque ut homines avaritiæ & iniuſtitiæ ſtudeant, quæ videant ab eis honorari & præponi, potius quàm modeſtiæ & juſtitiæ, quam videant ab eis poſtponi & deprimi. Vide dicta Lcobia v. 2.

LABIA STULTI MISCENT SE RIXIS: ET OS EIUS

ambitioſum inſurgunt flabra verborum, imò flabra verbe-
gum. Id videre eſt in civitatibus, collegiis, monaſteriis,
ubi eos qui ceteris ſe præferunt, aut à communi obedien-
tia, onere, lege ſe ſubtrahunt, ceteris invisos & exosos
fieri cernimus. Sanè Romæ medicus inſignis mihi aſſe-
ruit, ſe prò 28. annos variis in monaſteriis medicum egiſſe, ac continua experientia deprehendiſſe, in illis miſeri-
mos eſſe, ac tum corpore, tum animo aſſiduè affligi il-
los, qui valetudinis aliove prætextu à communi vita ſe
ſubducunt, ac in victu, veſtitu, aliiſque rebus ſingularia
appetunt. Unde concludebat: *Optima morborum omnium, tum corporis, tum animi, tum privatorum, tam communium medicina eſt humilitas*, qua ſe homo nemini præponit, ſed
ceteris adæquat & componit, imò omnibus ſubjicit & poſt-
ponit.

Nota hic ſtylum & profunditatem Proverbiorum Salo-
monis: ſtylum, quo connexa, putà antecedentia & conſe-
quentia eorum, quæ dixit priori hemiſtichio, poſteriori
attexit. Profunditatem, qua eodem dictorum cauſas &
effectus aſſignat. Priori enim dixit, diſcordias parere ri-
xas, poſteriori, eorum antecedentia & conſequentia, pu-
tà cauſas & effectus, indicat, q. d. Diſcordiæ pariunt ri- B
xas. At vis noſſe diſcordiarum originem & radicem? en
illam digito ad fontem intento tibi indico, dicoque radi-
cem eſſe appetitum præcellentiæ. Vis pariter noſſe effectum
& finem, in quem illæ deſinunt? en tibi affigno ruinam &
exitium. Igitur vide catenam huius vitii: appetitus excel-
lentiæ parit diſcordias, diſcordiæ pariunt ribas, rixæ ri-
xantes agunt in mutuas cædes, in ruinam & perniciem.
Ita alta deſinunt in ima, ſuperbia in detectionem, celſitu-
do in ruinam.

Vers. 20. QUI PERVERSI COR DIS EST, NON INVENIET BONUM: ET QUI VERTIT LINGUAM, INCIDET IN MALUM] Pro *qui vertit linguam*, hebr. eſt *verſus, converſus* vel *perverſus in lingua ſua*. Hebræi enim carent verbis compoſitis, unde ſimplici utuntur pro quolibet compoſito. Hinc Chald. vertit, *& qui perverſus eſt in lingua ſua, incidet in malum*. Sicque poſterior pars priori quaſi effectus cauſæ reſpondet. Pervertum enim cor gignit perversam linguam, q. d. Qui perverſum habet cor & mentem, hic non inveniet bonum: at qui adeò perverſus eſt mente, ut & perverſa in aliorum perniciem lingua effutiat, hic utique C
in mala cladeſque graves incidet. Ita Vatabl. qui vertit, *qui perverſus eſt corde, non invenies bonum: perverſus autem lingua ſua, cadet in malum.*

Perverſus lingua triplicitèr.

Jam *perverſus lingua*, Primò, eſt mendax: hic enim veritatem in mendacium vertit & pervertit. Quare Plato in Sophiſta mendaces comparat figulis, qui lutum vertunt & ſubigunt, ut vaſa figlina effingant. *Figuli*, inquit, *ſunt mendaces: hi enim fabulas, illi vaſa fingunt.* Secundò, ſunt detractores: hi enim famam proximi in infamiam, ac non rarò veritatem in mendacium vertunt & pervertunt. Tertiò, & valdè oppoſitè, ſunt, qui doloſis & fraudulentis verbis alios circumveniunt, & in damna vel fortunarum, vel carceris, vel infamiæ, vel peccati, vel fidei, putà in hæreſim, inducunt.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui perverſo corde aliis machinatur malum, hic indignus eſt bona ſorte & fortuna, ac proinde illa ſæpè à Deo privatur. At qui dolos & malum, quod aliis machinatur, re ipſa enequitur & lingua fraudulenta loquendo ſtruit; hic utique agente vel judice, vel Deo vindice, incidet in malum, ac ſæpè in illud ipſum, quod aliis ſtruxit, ait Aben Ezra, juxta illud. *Malum* D
conſilium conſultori peſſimum; uti contigit Aman qui Mardochæo, Sauli & Aebitopheli qui Davidi, conſiliariis Darii qui Danieli cap. 6. ſtruxere inſidias. Hunc ſenſum ſavet, quòd ei *qui vertit linguam* componitur, & quaſi ex æquo opponitur, is *qui perverſi cordis eſt*. Pro quo hebr. eſt עִקְּשׁ *ickeſ*, id eſt pervertus, verſutus, fallax, falſus, qui ſimulat & diſſimulat, ac ſpecie recti & veritatis fallit; ſicut pro *qui vertit linguam* hebr. eſt הֹפֵךְ *nopech*, id eſt, inverſius lingua, hoc eſt, qui vertit, invertit, ſubvertit, obvertit: pervertit linguam. Unde Exod. 7. tribuitur virgæ, quæ à Moſe verſa fuit in ſerpentem, uti perverſi linguas ſuas quæ ſunt humanæ, vertunt in ſerpentinas: inde תַּפּוּחִים *tapuchos* vocantur pervertſa & peverſitates: ac תְּפוּחַ *puch* vocatur ſucus, quo fucatur facies, ejuſque color mutatur & vertitur.

Secundò, Pagn. vertit, *perverſus corde non invenies bonum, & qui vertit ſe in lingua ſua, cadet in malum*: quod Sept. ſic clarè exponunt: *Durus corde non occurrit bonis: vir facilè mutabilis in lingua, incidet in malo.* Quod Rudolphus Primò, attribuit inſidis, qui fidem datam non præſtant, ſed fallunt: hi enim ob perfidiam in lites & pœnas graves incurrunt. Secundò, Hugo & alii attribuunt adulatoribus: hi enim inſtar rotæ mutant & convertunt vultus & verba ſua ad nutum principis vel amici, cui adulantur. Unde S. Baſilius eos comparat polypo, qui omnem ſaxi, cui ſe conjungit, colorem in ſe ſuſcipit. Alii comparant eos lunæ & planetis, qui lumen ad Solis intuitum, & motum ad cælorum ſuperiorum ductum commutant.

Nuper Catholicus vir gravis in Anglia, rogatus à primario reginæ Eliſabethæ conſiliario, qui ſecretò Catholicus haberi volebat, quid de ſe ſentirent Catholici tranſmarini? argutè reſpondit: *Cenſent te eſſe planetam, ac moveri gyrarique motu primi mobilis.* Qualem ergo planetæ motus, talem ſenſus & ſermonis vertiginem ſubeunt adulatores, ut principum gratiam ineant; ideoque ſæpè corruunt inſtar eorum, qui vertigine circumacti ruunt in terram, uti videre eſt in monachis Turcicis, qui Deum colunt ſaltando in orbem, & ſeſe in gyrum identidem rotando, quo ſit ut ex vertigine in terram corruant, quam ipſi vocant choream angelorum: idque faciunt exemplo ſui pſeudoprophetæ Mahometis, qui cùm laboraret capitis vertigine & epilepſia, ea eaque in terram ſpumans corrueret, fingebat ſe enthuſiaſmo agi, & cum angelis colloqui, uti Romæ mihi narrarunt Græci viri graves oculati teſtes. Simili modo corruunt adulatores dum eorum aſſentatio & vertigo, id eſt fraudes & impoſturæ deteguntur: eunc enim principes eos odio proſequuntur, & pro meritis mulctant & plectunt.

Vers. 21. NATUS EST STULTUS IN CONFUSIONEM SUAM, (hebr. eſt *ad laborem* vel *dolorem*. Ita R. Levi;) ET NON LAETABITUR PATER INSIPIENTIS] Legit Noſter paſſivè יוּלַּד *jullad*, id eſt natus eſt: jam aliis punctis legunt activè יוֹלֵד *jolèd*, unde vertunt cum Pagnino, *generans ſtultum, ad triſtitiam ſuam generabit illum*; Vatabl. *moerorem ſibi generat*; Chald. *qui generat ſtultum, maſtitia erit ei*; Syrus, *qui gignit ſtultum, ad confuſionem ſuam: non lætabitur pater inſipientis*; Septuag. pro יוֹלֵד *jolèd*, legentes יָלַל *volab*, id eſt *& cor*, vertunt, *cor autem imprudentis, dolor poſſidens illud*: *non lætabitur pater ſuper filio indiſciplinato*; (Aquila, *diſfluente*; Symm. *inſenſato*; Theodot. *inſenſato*; hebr. eſt נָבָל *nabal*, id eſt *nebulone*) *filius autem prudens lætificat matrem ſuam*: quæ verba ſupplent Septuag. ut expleant antithefin inter filium ſapientem & ſtultum, quæque habentur in Hebræo cap. 10. 1. ubi ea explicui.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui generat ſtultum, id eſt imprudentem & vitioſum, hic creat ſibi laborem in eo corrigendo & rectè inſtituendo, ac dolorem & mœrorem, dum eum experitur incorrigibilem, & diſciplinæ incapacem, ideoque eum tam parentibus quàm ſibi ipſi eſſe ignominiæ & probro. Ratio à priori eſt, quòd prudentia, fama, bo- *Ratio à priori.*
neſtas & virtus ſint bona præſtantiora quàm ſit ipſa vita; quare parentes cùm ſemper vivere nequeant, generant filios, ut in illis quaſi perduret & perennet eorum ſapientia, honor & virtus: ergo mirè gaudent, cùm ſe vident voti compotes factos, cùm ſcilicet filii parentum probitatem imitantes, eorum decus & famam prorogant & in nepotes propagant: vicè verſa valdè dolent, cùm ſe voto fruſtrari vident, cùm ſcilicet filios vident improbos, qui ſibi probrum conciliant, & dedecus inurant. Satius enim eſſet liberes & ſine filiis eſſe defunctos, ac virtutem cum eis emortuam, quàm liberos reliquere, qui eos infament & dehoneſtent, ac remp. ſcandalizent.

Nota, τὸ *in dolorem & ignominiam*, non ſignificat intentionem, ſive finem à patre intentum: nullus enim pater intendit ſuam ignominiam, putà generare ſtultum, qui ei ſit ignominiæ & mœrori; ſed ſignificat conſecutionem ſive eventum, qui præter intentionem patris ipſi nolenti & invito accidit, q. d. Si pater generet filium, qui deinde fiat inſipiens, id eſt improbus, hic utique cedit & vergit in patris ignominiam, ac patri probrum & mœrorem, indeque ſubinde mortem conciliat. Sic Jacob ait filiis ſuis Geneſ. 43. 6. *In meam hoc ſcitiſis miſeriam, ut indicaretis vos & alium vos habere fratrem*, Benjamin ſcilicet, quem unicè amabat Jacob, ideoque nolebat eum à ſe abduci, ac proinde culpat filios quòd Joſepho indicarint, ſe Benjaminum domi reliquiſſe: unde enim Joſeph accepit anſam

eum

eum acceſſendi, quod Jacobo patri peperit miſeriam & moeſtitiam.

VERS. 22. ANIMOS GAUDENS ÆTATEM FLORIDAM FACIT: SPIRITUS TRISTIS EXSICCAT OSSA] Hebr. *cor lætum bonam facit* גהה *geha*, quod Noſtet vertit, *ætatem*; Syrus, *corpus*; alii. *jucunditatem* vel *valetudinem*; alii *medicinam*, alii, *ſplendorem vultus* vel *aſpectus*: quaſi *geha*, deitvetur à נהה *naga*, id eſt luxit, ſplenduit; alii, *elevationem* v. *relevamen*, quaſi *geha* conveniat uni literæ, ita & ſignificatione cum געה *gaa*, id eſt elevavit, exaltavit.

Primò ergo, Pagninus, Cajet & Aben Ezra ſubaudiendo mote Hebræo *caph* ſimilitudinis, id eſt *ſicut* vertunt, *cor lætum facit ut medicina*, q. d. Cor lætum ſecum affert bonam affectionem, habitudinem & valetudinem inſtar medicinæ. Optima morborum omnium medicina eſt lætitia. unde Galenus docet multos per ſolam lætitiam morbos evaſiſſe, & Avicenna lib. 1. docet lætitiam ægrotis valdè prodeſſe. Cauſam dat Seneca: *Quidquid enim animum trexit, etiam prodeſt corpori*: Baynus verò vertit, *cor lætum bonam facit medicinam*, hoc eſt: lætitia cordis commendat & efficacem facit medicinam, quaſi dicat. Medicina non proderit, niſi animo ſit læto qui eam recipit: tum quia, ut docet Cornelius Celſus libr. 4. ipſa ſollicitudo & triſtitia quædam ægritudo eſt, quæ ſi ad priorem qua labor at æger accedat, eam aſperabit & augebit: tum quia triſtitia frigus adducit, quod concoctionem & operationem medicinæ impedit. Idem fit in ſpiritu: animus enim triſtis nullum admonitionis vel eorieptionis pharmaeum concoquere poteſt; quocirca eius ægritudo ſpiritualis, putà vitium quo laborat, eſt penè incurabile.

Secundò, R. Salomon, *animus hilaris vultum nitentem florentemque efficit*; Baynus; *cor lætum bonam facit uciem oculorum, quæ in ſenibus deficere ſolet maximè: & ſpiritus triſtis exſiccat oſſa: in quibus vires corporis maximè conſiſtunt*; Martinus in Lexico, *cor lætum bonum facit ſplendorem vultus*, ſive *prodeſt aſpectui*. Cor lætum enim ſuam lætitiam diffundit in vultum, eumque toleum, floridum, vivacem, ridentem & ſplendentem efficit. Unde S. Antonius inter multa millia monachorum a peregrinis agnoſcebatur ex ſolo ſplendore vultus, quem illi ſuggerebat lætitia mentis. Nam ut ait Pacatus in Panegyrico Theodoſii Imp. *lætimos mentis affectus prodit or vultus enuntiat, ut in ſpeculo frontium imago exſtet animorum.* Triſtitia ergo hebetat oculos uti mentis ita & corporis, utroſque exacuit lætitia. Ita Baſilius Seleuciæ Epiſcopus orat. 2. de Lazaro, *Annon*, inquit, *triſtitia inveniat mortem generat, an non animi perſpicuitatem & aciem obſcurat, ita ut nihil eorum ferè quæ conveniunt, intueſcere valeat? Ergo tandem aliquando mentis oculum ad ea tum ſublevemus, & miſſa triſtitia quod ſpirituale eſt animo verſemus.*

Speculum frontium eſt imago animorum.

Tertiò, Syrus vertit, *animus hilaris pulchrum facit corpus*. Nam ut explicat R. Levi: *Ex animi hilaritate corporis iucunda forma redditur; cùm ſanguis caloreque à natura ingenitus latè per illius partes effundatur: animus verò dolentus, mœrorque involutus, ſicuti quidam lætitia præſtat, membra exſiccat & arefacit, recipiente ſe ſanguine & calore ad intimum corporis ſedes. Ex quo uperè intelligemus, hilaritatem laudabilem, è contra verò mœrorem vitio non carere.*

Quartò, Septuag. vertunt, *cor lætum facit bene habere, vir autem triſtis* (Aquila, *ſpiritus percuſſus*, Symmach. *humiliatus*; Theodot. *compunctus arefecit oſſa*) *ficcantur oſſa*.

Quintò, Noſtet appoſitè vertit, *animus gaudens floridam facit ætatem*; Vatabl. *vegetius facit corpus*; alii, *juventam facit vernare*. Hebr. enim יטיב *jetiv*, id eſt *bonam facit*, idem eſt quod lætam, jucundam, floridam, vernantem efficit Tigur. *cor lætum bonam facit valetudinem: mens autem triſtis exhaurit oſſa*: B. Antiochus homil 25. *cor gaudens & hilare bonam parit valetudinem: triſtis autem viri exſiccantur oſſa*.

Lætitia floridum facit corpus

Ratio à priori eſt, quòd lætitia ſit flos, decor, exultatio, & quaſi vita animæ: anima autem eſt vita corporis: quare etiam lætitia florem vitæ det animæ, eamdem per animam tranſfudit in corpus. Accedit, quod lætitia cæteræque paſſiones non tantum ſint in animo, ſed & in corpore: ortiuntur enim ex corde, ubi docet Ariſtot lib. 3. de Partibus animal cap. 4. *Cor enim*, inquit, *omnium partium principium conſiſtens, ſanguineſcentium eſt, motus etiam lætitiæ ac triſtitiæ, denique omnium ſenſuum hinc oriri, eodemque definere videntur.* Animæ ergo lætitia per ſympathiam ſimilem affectum efficit in corpore: lætitia enim facit, ut ſpiritus vitales ſecundum & incalefcant, ac ſeſe diffundant per corpus, præſertim per faciem. Hi autem ſpiritus faciunt vultum corpuſque vividum, floridum, ſanum, vegetum, latum & lætum, contrarium facit triſtitia; per hanc enim cor contrahitur, ſpiritus deptimuntur, frigus inducitur: quæ tria corpus faciunt languidum, debile & quaſi emortuum. Quocirca Galenus lib. 3. de Cauſis pulſuum: *Latitiæ*, air, *magnus, tardus & tardus eſt pulſus: lætis enim diffunditur per univerſum corpus calor, ac plus foras motus eius effertur ut triſtibus intrò, unde maior fit meritò pulſus eorum, non tamen vehementior. Triſtitiæ parvus, languidus, tardus & rarus eſt: nam cùm triſtitia ipſa refrigeret, caloremque intrò comitet, meritò contrarios ſuperioribus efficit, qui lætitiam ſequuntur.* Idem Galen. lib. de Dignoſcendis cutandiſque animi morbis cap. 8. ait ſe à patre ſuo hæc tria documenta accepiſſe, eaque obſervando ad ſanam longævitatem perveniſſe. *Primum. Imperaverit us*, ait, *& ſimotus ad ea omnia, quæ quotidie in vita accidunt manco ſicut patrem manere tunc intuebar: ita neque lætum, neque interitus rei cuiuſpiam perturbationem ulla afficit. Secundum. Aſſuefeci me patere gloriam & bonorem contemnere, ut nam nullam quæ veritatem haberem in pretio. Vidi enim quoſdam eùm ſe ab aliquo ſperni arbitrantur, aut cùm pecuniæ aliquas amiſerunt, magno dolore confici. Tertium. Non ſurire, non algere, non ſitim pati.* Avicenna lib. 2. *Lætitia frequenti*, ait, *fortior fit virtus naturalis, & rarefiunt ſpiritus.* Franc. Valeſ. de Sacra philoſophia c. 72 *Per gaudium*, inquit, *affatim effunditur calidum.* Idem docet Hippocrates, Cornelius Celſus. Fernel. Cardanus I de Sanitate tuenda, & paſſim ceteri medici. Unde Seneca I de Vita beata c. 5. *Ægritudo*, ait, *in ſapientem virum non cadit ſerena enim eius mens eſt, nec intidere poteſt quod illum obducat. Nihil æquè hominem quam magnus animæ decor: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror obdurit & contrahit.*

Tria longævitatis pharmaca Galeni.

ET SPIRITUS TRISTIS EXSICCAT OSSA] Ratio eſt: quia triſtitia medullas oſſium exedit: nam contrahit & retrahit ſpiritus vitales, ideoque frigus inducit: quo fit, ut humor vitalis, qui oſſa per medullas cæteraque membra irrigat & vegetat, & deficiat & ficcetur. Humor enim hic eſt calidus: in calore enim conſiſtit hominis vita. Ita Galenus lib. de Sanitate tuenda cap. 16. *En triſtitia*, inquit, *homines magis graviles, & magis aridi, ac minùs dicto audientes planè cernuntur.* Et Hippocrates lib. 2. de Morbis: *Cura in viſceribus velut ſpinæ eſſe videtur, atque illa pungere.* Unde Theodot. vertit, *ſpiritus compunctus* (id eſt triſtis, qui inſtar ſpinæ pungit) *exſiccat oſſa*.

Quò ſpectat illud Davidis pſalm. 31 v. 4. *Converſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina* in me, ut addunt Græca, hoc eſt, converſus ſum ad Deum, dum ſentio ab eo me configi ſpina tribulationis & triſtitiæ. Nam ut ait ibidem Theodor. *Peccati dulcedo longam poſt ſe amaritudinis ſpinam infigit.* Et S. Hieronym Spina, ait, eſt ſtimulus & conſcientia peccati quæ ſemper mentem pungit. Et S. Gregor. *Omne peccatum*, ait, *dum confert delectationem, quaſi pungendo lancinat mentem.* Addit Hippocrates: *Vos hæc omnia animum corripit, luctum atque hominem fugit, & tenebras amat, & timet lavacri, aridus eſt, & ad contactum dulci, & expaveſcit, & terriculamenta & ſomnia horrenda videt.* Idem lib. 3. docet triſtitiam eos qui hydrope laborant occidere. Idem: *Cura*, inquit, *gravis eſt morbus.* Et Lucretius:

Triſtitiæ nexa.

Gaconia.

Et dolor & morbus, lethi fabricator uterque.

Idem docet Franc. Valeſ. Sacræ philoſoph. capit. 72 cuius verba recitavi Eccli. 30. 25. Idem docent Patres æquè ac philoſophi & poetæ. S. Gregor Nazianz. Carm. 5. de calamit. ſuis.

Cura, inquit, *homini crux, ut lethale venenum eſt.* S. Chryſoſt. hom. 10. in epiſt. ad Philipp. *Mœrores*, ait, *& felicitatis cum præter modum animum diſturbant, ſua robore illam privant.* B. Anthiocus homil. 25. *Neuci quam*, inquit, *admittenda eſt triſtitia, nec ejuſmodi accipienda importuna ægritudo animi.* Et infrà: *Monachus mœrore intuſa ſenex aſſimilatur eſt ei qui aſſumpta febre laborat; nullo hic paſto mentem ad contemplationis ſurreges ſtudium, neque ad orationem ſuccurram, non adhortationem, non conſilium excipies.* Sic & D. Thom. 1. 2. q. 37 art. 4. & q. 33. art 1 ubi docet delectationem, ſive gaudium, delectate cor & mentem hominis, quæ, inquit, *aſſentis rei delectabili, & in ea quieſcit; quodammodò ſe præbendo ei, & ad eam interius capiendam & ei dilatatur affectus hominis per delectationem, quaſi ſe tradat ad continendum*

Ratio à priori.

interitum rem delectantem. Quocirca Comicus sapientia hæc de lætitia & tristitia dat partim dogmata, partim monita:

Arctissimum mœstitiæ corde vinculum est.
Metus futuri gaudium omne strangulat.
Nihil sic perinde animam ut cura exedit.
Permitte fata cunctis ingenio imparem.
Vt mœrore consrabimur, sic & gestimus gaudio,
Sapiens tacitus sinu coercet gaudia.
Summi doloris causa summum gaudium est.
Vita mors est viva, cunctis deliciis gaudio.
Animi ægritudo, morbus pessimus.
Animi dolor corporis languorem parit,
Animo quieto corpus ægrum non nocet.

Denique S. Gregor. Nazianz. in Distichis: *Mœrores*, inquit, *præcoquem mortalibus senectutem parimus. Mens sollicita tineæ instar ossa corrodit; corpus autem curas omnes valere iubet, eximiè floret.*

Summa omnium est, q.d. Una lætitia omnibus animi & corporis morbis medicinam facit, corpusque vegetum & floridum efficit; tristitia verò vitalem succum & sanguinem exhaurit & abiumit, adeoque consumit medullas ossium, itaque ea deficcat: quo fit ut homo contabescat, & tabe sensim intereat. vide dicta cap 15. 13. & plura Eccli. 30. vers. 22. & sequ. ubi ibi agitur de bonis lætitiæ ac malis tristitiæ. Denique Cajet. hîc: *Tristitia*, ait, *valdè inimica est sanitati corporis & vitæ; quoniam consistit in motu contrario motui vitali. Vivificatio enim corporis à corde profluit, scitur per modum pulsus. Tristitia autem in retractionem spirituum consistit.*

Mysticè, Beda: *Qui*, inquit, *interna Spiritus sancti consolatione lætatur, etiam bona actionis flore decoratur, & fructus præmiorum præsolatur cælestium. Qui verò tristitia sæculi, quæ mortem operatur, angitur, perpendimus divinæ cuncta vitalia in rebus vivorum quas exercere videtur, habere nullatenus valet: sed quasi exsiccatis ossibus marcescit: quia in bonis actibus quæ facit, gratiam dilectionis amisit.* Sic ex bona conscientia fœteni semper & læti S. Anachoretæ diu vixere, ut S. Paulus primus Eremita vixit annos centum & tredecim, S. Antonius centum & quinque, S. Romualdus centum viginti, Elias centum & decem, Joannes de Tampes (quem per errorem *de temporibus* vocitant) trecentis sexaginta, licet verius sit eum centum & sexaginta tantùm vixisse, vide Theatrum vitæ humanæ in longævus. Septem Sancti dormientes à temporibus Decii usque ad Theodosium per 160. annos vixisse, & dormivisse feruntur. Quin etiam nunc in monasteriis per multæ virgines, Deo dicatæ curis liberæ & sobriæ, serenæ & hilares ad nonagesimum & centesimum annum perdurant, uti notat Cardanus libr. 1. de Sanitate tuenda capit. 28. & experientia constat. Sic eadem de causa Essenos olim perplures ad centum annos pertigisse narrat Josephus libr. 2. Belli capit. 7. Hoc est quod ait Ecclesiasticus cap. 30. 23. *Jucunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis; & exultatio viri est longævitas.*

Vers. 23. MONERA DE SINU IMPIUS ACCIPIT, UT PERVERTAT SEMITAS JUDICII.] Chald. *ut declinet a via judicii*; Syrus, *qui munera accipis iniquus es: declinas enim viam judicii*; Septuag. *accipientis munera iniquè in finibus, non prosperantur viæ: impius autem declinat vias justitiæ.* Quare perperam R. Salomon sic vertit & explicat: *Munera verborum & precum de sinu impii accipit Deus clanculum inter se & illum, ut judicium cui impius obnoxius erat, à malo ad bonum traducat.* Clarum enim est, hîc agi non de Deo, sed de impio: qui accipit munera, ut in gratiam ea dantis proferat sententiam, ac advertam partem quæ justam fovet causam, injustè condemnet. *Tò de sinu*, vel, ut Septuag. *de finibus*, significat munus occultè & clanculum datum. Solent enim qui causas iniquas fovent, clàm darè munera iudici: tum quia pudet eos auro emere iniquam sententiam: tum quia verentur, ne si res patefiat, ad altius principis tribunal in jus vocentur, ibique acceptorum munerum & violatæ justitiæ pœnas luant, ita Aben Ezra & R. Lævi.

Porrò hæc gnome accipi potest tam de dante quàm de accipiente munera. De dante, quasi dicat. Impius de sinu suo accipit, id est deprompsit munera, ut ea clàm iudici in manus det, iisque eum in sui amorem inflectat, ut sibi causam iniquè contra vel præter leges iustitiæ adiudicet. Dicit hoc Salomon, ut iudices & magistratus hanc quasi notam iniustitiæ accipiant, sciantque iniustam vel minùs æquam causam fovere eos, qui quod iure non possunt, muneribus obtinere & expugnare satagunt. De accipiente accipiunt passim interpretes, q d. Consiliatius vel iudex, qui de fidantis clam accipit munera, hic impius est: quia ea accipit cum pacto, vel certè cum periculo pervertendi semitas iudicii, id est leges, juxta quas iudicandum est. Ætius Juriconsultus apud Alciatum leges *vias* appellat *regias & imperatorias*; ac ilicò subiicit, *Ab his quidem iudices prius pretio declinantes alias vias, vel potiùs divertícula extriverunt.* Hæ sunt, inquit Alciatus, corruptæ & adulteratæ legum interpretationes, quas dum alii atque alii deinceps secuti sunt, pro viis tritis, hoc est pro legibus, haberi cœperunt. Sic videmus hodie avaros, sed subtiles, Advocatos tot subtilitatibus iura dividere, ac leges interpretari, imò distorquere & evertere, ut nihil penè sit tam iniquum & contra leges, quod non æquum & legibus conforme in speciem efficiant.

Docet hîc Salomon magnam esse vim munerum, sed occultam, quæ fallat etiam homines æquos, & tecti alioqui ignaces: tacitè enim affectum illa accipientis eliciunt, eumque danti devinciunt. Quis enim amantem se, imò muneta dantem, non redamet? Quis verò tam duræ frontis, ut danti se adversarium ostendat, imò eum condemnet? Quod os fustineat allatare pascentem se? Quocirca, ut ait B. Gregor. Nazianz. in Distichis: *Auro loquente inest efficax omnis oratio: persuadet enim illud, etiam si nullam vocem edat. Aurum permovet mentes, mutumque ad loquendum excitat.* Idem orat. 24. *Aurum*, ait, *est occultus tyrannus* (quia auri cupidis vim affert, eosque quasi tyrannidè opprimit, ait ibidem Elias Cretensis) *per quem nunc multa sursum deorsumque volvuntur in palorum lude iactantur.* Idem in carm. de vita sua, citans disputationem Zorobabelis & Iocorum de fortissimo: *Fortis vinum, fortis rex, fortes mulieres, sed fortissima veritas*, 2. Esdræ 3. hisce omnibus fortius ait esse aurum. Sic enim canit:

Vinum asserebat quispiam omnia vincere;
At fœminam alter: tertius palmam dabat viris;
Dedissem ast ego robur quam maximum
Auro, arbitratus cuncta quod vertit suo.

Præclarè B. Petrus Damiani libr. 2. epist. 2. quæ ordine est 23. *Filii*, ait, *Samuelis nullum aliud crimen habuisse leguntur, nisi quia munera dilexerunt: & quia paternæ mundiciæ non sequebantur exemplum, irrecuperabiliter amiserunt plebis Israëlitica principatum. Et notandum, quia cùm de illis Scriptura dicit; Declinaverunt post avaritiam, acceperunt munera; protinus iusulæ: Perverterunt iudicium. Vicinum quippe est, atque contiguum, ni post munus acceptum perverratur etiam corrupto censore iudicium.* Et nonnullis inteiectis. *Accepit*, inquit, *muneribus si contra datorem quid agere valumus? mox in ore nostro verba mollescunt, locutionis acumen obtunditur, lingua quadam paloris erubescentia prægditur. Mens quippe percepti muneris conscia debilitas iudicialis censura vigorem, repremit eloquentia libertatem. Nam ejs iudicii & celsitudo funditus non adimitur; iudicandi tamen gloriosus enervatur.*

Quocirca Romani lege 12. tabularum, iudicem suscipientem munera morte mulctabant. Hebræis verò Moses, imò Deus per Moien severè munerum acceptionem interdixit Exodi 23. 8. *Nec accipies*, inquit, *munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba iustorum.* Deuter. 27. 25. ultima ideoque gravissima maledictio hæc extat: *Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis. Et dicet omnis populus Amen.* Quocirca Isaias gravitet Judæos incusans cap. 1. 23. *Principes tui*, inquit, *infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.* Ex adverso mirè extollit refutatum munera cap. 33. 15. *Qui ambulat*, ait, *in iustitiis, & loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, &c. iste in excelso habitabit: munimenta saxorum sublimitas eius.* Et Psaltes psal. 14. 1. quærit: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondet inter alia: *Qui non accepit proximo suo, & non decipit; qui pecuniam suam non dedit usuram, & munera super innocentem non accepit.* Quocirca gloriatur Samuel se omnia munera refutasse, 1 Reg. 12. 3. & Paulus Actor. 20. 33.

Quin & Cicero libr. 1. epist. ad Q. Fratrem, qui magistratum in Asia gerebat, ei hoc infigue dat monitum: *Hæc cavenda sunt, non modò iis qui aliena auferunt, sed etiam iis qui*

qui dederint, ei inimicum, fidè cognoscit, futurum: neque A *verò quisquam dubit, cum eruditos perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud eos multum posse, abs te solere impetrari.*

Porrò addunt Septuag. dicentes: *Insipientis mutatus iniquè in finibus, non prosperantur ei:* quia ut Job capit. 15. 34. *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Ignis scilicet iræ & vindictæ Dei, qui non rarò igne corporali consumit opes ex muneribus, alitique modis iniquè partas.

Vers. 24. *Prima sententia.*

IN FACIE PRUDENTIS LUCET SAPIENTIA: OCULI AUTEM STULTORUM IN FINIBUS TERRÆ.] Primò, sensus planus & genuinus est hic, quasi dicat. In facie prudentis ac præsertim in eius oculis gravibus, modestis, claris, & ad omnem honestatem virtutemque compositis, elucet interior mentis ejus sapientia & virtus, vice versa in facie & oculis stultorum emicat cordis eorum stultitia & vecordia: quia illiorum oculi sunt leves, vagi, mobiles, instabiles, ut instar rotæ gyrent usque ad fines terræ circumspiciendum. Unde Vatabl. vertit, *ipse vultus prudentis præ se fert sapientiam: oculi autem stultorum fines terræ peregrinantur.*

Ratio est, quia prudentum cor & mens est gravis, sta- B bilis & composita, quæ proinde vultum & oculos ad honestatem & gravitatem componit: mens verò stultorum est levis & vaga, ac proinde leves & vagos efficit oculos, iuxta illud: *Præcordia fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius*, Eccli. 33. 5. Mens enim per corpus & faciem pellucet, sicut sol per laternam, & sol per virtum emicat & tralucet, iuxta illud Pacati citatum vers. 22. *In speculo frontium imago erat animorum.* Et illud S. Bernardi de Modo bene vivendi cap. 65. *Facies hominis speculum est cordis.* Et Cicero lib. 3. de Orat. *Omnis motus animi*, inquit, *suum quendam à natura habet vultum: & sonum & gestum: animi imago vultus est.* Et S. August. *Vultus fœnerus custos est disciplinæ atque probitatis, hic si abest, velut fax levitatis vento expulsa restinguitur.* Animæ enim officina est corpus, ac præsertim vultus. Igitur sicut artifex in officina, verbi gr. figulus in sua figulina & luto, pingit & efformat suæ mentis conceptus & formas: sic & mens suam sapientiam vel insipientiam, virtutem vel vitium pingit & efformat in corpore, ac præsertim in vultu cuiusque gestibus & moribus. Adde, ingenii acumen & iudicii maturitatem sæpè ex physiognomia vultus & oculorum agnosci. Unde Septuag. vertunt, *vultus intelligens viri sapientis: oculi autem imprudentis ad extrema terræ.* Hinc Aristot. in physiognomicis c. 6. *Ingenij signa sunt*, ait, *caro humidior & molior, non boni habitus, neque valdè pinguis: qua circa humores & collum macriora, & quæ circa faciem, &c. corpus album mixto rubro, & purum: cutis tenuis, pili non valdè duri, nec valdè nigri: oculus charopus, humidus charopus*, id est cæruleus, qualis est color maris & cæli; aut fulvus, qualis est aquilarum & leonum: Latini ravum vocant. Vide dicta Eccli. 19. 27. ita Beda, Lyran. Cajet. Baym. Jansen. & alii passim. Audi Lyran. causam dantem: *In facie prudentis lucet sapientia*, inquit, *per maturitatem & honestatem: quia dispositio cordis magis apparet in facie, in qua sunt omnes sensus, quàm in partibus aliis.* Unde Beda exemplum, imò exemplar omnium dans Christum: *In facie*, inquit, *Domini salvatoris lucebat sapientia divinitatis: quam in carne apparens, virtutum & doctrina testimoniis demonstrabat. Verùm oculi Judæorum non credentium, terrenis positi desideriis perficiuntur, quàm salutaribus eius monitis intendebant.*

Vultus speculum animi. *Gnoma.* *Ingenij signa.*

Secundò, Chald. vertit, *vultus prudentis hilaris in sapientia: & oculi stultorum in profundis terræ.* quasi dicat Facies & oculi prudentum, stultorum & Sanctorum sunt sereni, læti & hilares, ut cælum serenum, ad quod contendunt, imitari & intueri videantur: quia lætitia interior, quam affert sanctitas mentis, tralucet, & effundit lete in faciem & oculos: at verò facies & oculi stultorum, id est imprudentium & impiorum, ex pavore malæ conscientiæ abiecti sunt tristes & depressi in terram, ut ipsa profunda imaque terræ penetrare & perspicere velle videantur, ac quasi aspicere locum io profundo gehennæ sibi paratum. Effigies ergo vultus sapientis, est ut præ se ferat comitatem cum gravitate & hilaritatem cum severitate mixtam, ut scilicet sit severè hilaris, & hilariter severus. Talis fuit vultus Essenorum, Ascetarum, S. Antonii, S. Athanasii, S. Basilii, cuius totuper hæc fuit imago, æquè ac vox: *Pallor & macies decuit monachum.* Verè Plutarch. in Moral. *Sinus fumi:* inquit, *non desit humor semper ex re* C *scatens, sic probo viro semper adesse gaudium, etiamsi res externa mutentur.*

Tertiò, Hebræa habent, *cum facie*, vel *coram facie*, *intelligentis sapientia*, q. d. Sapiens semper præ oculis habet sapientiam, illam iugiter intuetur, iuxta illius dictamen & nutum omnia agit & operatur: unde Syrus vertit, *facies prudentis intuetur sapientiam?* at verò *oculi stulti in extremo terræ*, q. d. Sapiens & sanctus spectat bona & præmia cælestia, quæ sapientia illi proponit; at verò stultus & impius spectat bona terrena, putà opes, honores, delicias, quæ stultitia concupiscentiæ illi suggerit & repræsentat. Spectat ergo fines terræ, scilicet limites agrorum & fundorum suorum, ut eos propaget & dilatet, imò subinde totius terræ fines totiusque orbis dominium spectat & ambit, uti fecere Alexander, Cyrus, Pompeius, Julius Cæsar, aliiq; Romani. *Tertia.*

Quartò, R. Salomon, Clarius & alii, q. d. Sapiens amicus, vicinus & familiaris est sapientiæ; at verò stultus tam longè abest à sapientia, ac si oculos haberet in finibus terræ, longissimè scilicet positos & dissitos à sapientia. Huc accedit Aben Ezra: *Sapientia*, inquit, *coram prudente est: stulti oculis discurrit, ut sapientiam in extremis orbis finibus inveniat, cùm aliis regionum suarum domestici sibi similes arbitretur, ideoque marorem matri infert, cùm in linguas aut regiones transferre se velit.* Et R. Levi: *prudens*, inquit, *facilè sibi obviam sapientiæ rationis reperit, cùm ex universis quæ existunt, ex iisque ad sapientiam admirabilem comparandam: cùm etiam ob eam quæ pollet sapientiam, superiorem intelligat. E contra demens cùm sapientiæ studio vacaverit, oculos in finibus terræ intentos habebit, vanam illam ibidem solùm esperiri: quamobrem totum à se inertem dedit.* Et Vatabl. *Prudenti*, ait, *semper præsto est sapientia: at stultus eam non corde quærit, nec invenit.* Hunc affinis est gnome Ecclesiastæ 2. 14. *Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat*, q. d. Sapiens oculis in capite erectis omnia prudenter circumspicit & circumrè lustrat, unde in luce ambulat: at stultus imprudens cæco errore tantum, quo cum pedes, id est; affectus & concupiscentiæ, ducunt. Quare oculos non in capite, sed in talis habere videtur. Unde *Quarta.*

Mysticè, S. Gregor. 17. Moral. c. 5. docet iustum considerare vias, id est leges, Dei quas in suo capite, putà Christo, intuetur: impium verò spectare vias suas D id est ductus suæ concupiscentiæ. *Vita namque electi*, inquit, *superbia: vana raptoris, avaritia: vita est lubrici, concupiscentia carnalis. In viis ergo suis iniquus quisque oculos deprimit: quia solis votis, ut per hæc animo satisfaciat, intendit. Vir per Salomonem dicitur: Oculi stultorum in finibus terræ: quia hoc solùm ista cordis intentione conspiciunt, per quod ad finem temporis desiderii pervenitur. Nequaquam verò sua considerationis obtutum in terra peccator figeret, si ad sancta sui Redemptoris vivaci mentis oculos levaret. Unde per Salomonem rursum dicitur: Oculi sapientis in capite eius: quia videlicet sapiens quisque illam totam intentionem considerat, cuius se rem tum esse fidem posse.* *Mystice.*

Rursum mystica facies sapientis est, mira mentis eius species & decor, in qua resplendet sapientiæ & virtutis fulgor ac majestas, ut, si eam liceret mortali, radios quosdam divinitatis in ea cerneremus, adeò ut Seneca qui sapientiam & virtutem naturalem duntaxat, non supernaturalem gratiæ agnovit, scribat epist. 115. *Si nobis boni viri animum liceret inspicere; ô quam pulchrum foedum, quàm sanctam, quam ex magnificio placidoque fulgentem videremus? hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter hæc frugalitas, & continentia, & coleantia, & libertas ex his usque, & quis credat? non homine tectum humanitas bonum, splendorem ille suum affunderent: tum providentia, tum elegantia, & ex ipsis magnanimitas eminentissima, quantum, dii boni, decoris illi, quantum ponderis gravitas adderent? quanta esset tum gratia auctoritasque? Nemo illam amabilem, qui non simul venerabilem diceret. Si quis vultum hanc faciem altiorem fulgentioremque quam cerni inter humana consuevit, nonne velut numinis oculos perfectus reflat, & ut sol fit videre, tacitus precatus?* Atque mox ita subiicit: *Tum animo canes ipsum vultus benignitate, prodentis, adores ac supplices & diu contemplatus multum extantem, superque mensuram solito eum inter nos aspici, elatum, oculis mali quidem, sed nihilominus vividis igni flagrantibus. Tunc demum illam Virgilii nostri vocem verens aequa ac tacitus emittas:*

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat.

Sit felix, noſtrumque levet quæcumque luborem.
Adeſto, lenubisque fi eam celere volucribus. Colitur autem non tantorum opimis corporibus contructibus; nec auro argentoque ſuſpenſa, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illiam videre contingeret.

Denique huic gnome affinis eſt illa Eccleſiaſtæ capit. 8. 1. *Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentiſſimus faciem eius immutabit.* ubi rurſus hac de re dicam.

Vers. 25. IRA PATRIE FILIOS STOLTOS (Septuag. ἄφρων, id eſt imprudens) EX DOLORE MATRIS, QUÆ GENUIT EUM] Hebr. *& amaritudo genitrici ſuæ*; Theodot. πικρανεῖ id eſt *exacerbavit*; Aquila & Symmach. πικρασμόν, id eſt *exacerbans matrem ſuam*; Chald. *filius ſtultus exaſperat patrem ſuum, & exacerbat matrem ſuam.* Senſus eſt, q. d. Filius inſipiens, diſſolutus, inobediens, perverſius provocat patrem ad iram, matrem ad amaritudinem & dolorem, tum quia illorum monita & inſtitutionem reſpuit: tum quia eis ſua prava & infami vita dedecus & probrum conciliat: tum quia eorum labores & opes conſeſſando & luxuriando abligurit: tum quia rebellis eis minas verborum, & ſubinde verberum, adeoque necis, intentat & molitur. An non ergo iraſcatur illi, in eumque non ut filium, ſed ut hoſtem ſæviat pater; indoleat & ingemiſcat imò ea corde matec? Patres enim, quia viriles, ob noxam filiorum magis corripit ira quàm mœror matres verò, quia feminas, molles & teneræ amantes filios, magis corripit mœror, quàm ira. Quienim iraſcantur filio uteri ſui, quem tantis doloribus pepererunt, tot moleſtiis aluerunt, tot laboribus in ætatem pubeſcentem evexerunt? Dicit hoc Salomon, tum ut filios abliterreat à pravitate, ne patri iram, matri dolorem infetant; tum ut parentes adhortetur ad leveram filiorum à teneris inſtitutionem & caſtigationem; ne ſi indulgentius eis frena laxent, poſtea pravos & rebelles cum ſuo damno, ira & dolore ſentiant. Quocirca tolet Deus hanc parentum indulgentiam filiorum rebellione caſtigare & caſtigando purgare, ut in quo peccaverunt, to eodem puniantur juxta legem talionis. Vide dicta cap. 10. v. 1. ubi eadem gnome inculcatur. Sic Cham nudans virilia Noe patris ſui, ejus iram & maledictionem ſibi accivit. *Maledictus*, ait, *Chanaan* (filius Cham) *ſervus ſervorum erit fratribus ſuis*, Genes. 9. 25. Sic Eſau ducendo uxores alienigenas, offendit Iſaac & Rebeccam parentes ſuos, Geneſ. 26. 35. Sic Simeon & Levi occidendo Sichimitas multionem ſtupri Dinæ ſororis ſuæ illati, audierunt à patre Jacob: *Maledictus furor eorum: dividam eos in Jacob, & diſpergam eos in Iſrael.* Sic Abſalom occidendo Amnon fratrem ſuum, incurrit indignationem Davidis patris ſui, factuſque eſt exul & profugus. Sic S. Auguſt. in ſua hæreſi & concubitu fuit mœror Monicæ matri ſuæ, ſicut ipſe narrat lib. 5. Confeſſ.

Symbolicè R. Salomon: Filius ſtultus, ait, fuit Jeroboam, qui Deo infenſus ejus iram in ſe totumque Iſraelem excivit: ideo matri ſuæ, putà Synagogæ, doloris acerbitatem intulit, quam in idololatriam vitulorum aureorum, indeque in omnia mala protraxit.

Vers. 26. NON EST BONUM DAMNUM INFERRE JUSTO: NEC PERCOTERE PRINCIPEM (Symmach. *magnificum*) QUI RECTA JUDICAT] Hebr. *nec percutere principes ob rectitudinem* vel *æquitatem*; Septuag. *neque ſanctum inſidiari principibus iuſtis*; Chald. & Syrus, *maleſtare iuſtum non eſt bonum, neque percutere iuſtos, qui dicunt vellu*; Aquila *ſuper*, id eſt propter, *rectitudine*.

Primò, Cajet. ſic exponit, q. d. Quamvis non ſit bonum, damnum inferre iuſto & innocenti; tamen pejus eſt percotere lingua vel manu, id eſt carpere vel verberare principem vel judicem, qui juſtum & innocentem in ſe, ſed per allegata & teſtes probatum nocentem & reum, condemnavit; ut ſignificet privatis non eſſe fas judicum ſententias judicare & calumniari, juxta illud Maximi ſerm. 5. ex Epicteto: *Vi inſta libræ nec à vero bilance corrigitur, nec à falſa examinatur: ſic etiam index iuſtus nec à iniuſto examinari, nec ab iniuſtis argui debet.*

Secundò, Baynus Hebr. גם *gam*, id eſt etiam, ceſecens ad accipientem munera v. 23. ſic exponit: Munus accipere à ſinu, ad iudicium perverſendum, malum eſt; etiam juſtum condemnare ſine munere, malum eſt quaſi dicat. Bis peccant judices, qui munera accipiunt. Primò, quòd munera accipiunt: Secundò, quòd innocentem condemnant.

Tertiò, gravida & concinoiùs Janſen. Significat, inquit, hæc ſententia duo mala pleroſque contra juſtitiam admittere, dum & primùm iuſto iniuriè nocent, damnum ei in bonis aut corpore inferentes; & deinde principibus & iudicibus, qui contra eos in defenſionem juſti ſententiam protulerunt, moleſti ſunt, lingua eos aut etiam manu infectantes & percutientes. Dicit hoc Salomon, ait R. Levi: quia impiis omnis iuſtus, qui rectè agit; improbus videtur. impii enim ſe ſolos ſibi ſimiles probos æſtimant, diſſimiles verò ſibi eenſent improbos; quare eos ut improbos ſibique adverſos affligunt & perſequuntur.

Quartò, profundiùs noſter Salazar per *inſtum* accipiens judicem, ſic exponit, quaſi dicat. Qui iudicem æquiſſimum à principe iuncupatum ac perfectum violat, perinde facit, ac ſi principem ipſum, cujus ille perſonam ſuſtinet, læderet ac violaret: ſic enim fert communis hominum conſenſus, iniurias inferioribus magiſtratibus illatas ad principem quodammodo ſpectare. Qua de cauſa magiſtratus occidere aut peritutece pec legem 1. ad legem Juliam in ff. crimen eſt maieſtatis læiæ; atque pari pœna illud quod in perſonam principis admittitur, puniendum cenſuerunt Cæſares.

Quintò, hebr. eſt una ſententia, quæ ſic ad verbum ſonat: *Non eſt bonum multare*, vel *affligere*, *inſtum*, *ad affligendum principes ſuper rectitudine*. Ubi *tò etiam* nectit hanc ſententiam præcedenti, uti docet Aben Ezra, quaſi dicat. Sicut non eſt bonum offendere parentes, ſic etiam non eſt bonum, ſed perverſum, offendere viros iuſtos: hi enim ſunt inſtar parentum: quia verbo & exemplo iuſtitiam propagant, & multos iuſtos ſibi ſimilea in ſpiritu progenerant, nec principes: hi enim ſunt parentes reipubl. & patres patriæ, ac ut tales à civibus honorandi ſunt. Quocirca Deus iniurias iuſtorum & principum æquè vindicat ac parentum. In hac ea poſitione repetendum eſt in poſteriore hemiſtichio ex priore *tò non eſt bonum*, ut ſit bimembris ſententia. Unde Pagnin. vertit, *etiam condemnare iuſtum non eſt bonum, percutere principem propter rectitudinem non eſt bonum.*

Porrò ſi quis *tò non eſt bonum* repetere nolit, ſed ſimpliciter ea Hebræo accipiat ſententiam ut unam, ſicuti ſonat; dicat quod prior pars vel ſobtervic poſteriori, vel per eam explicatur, ut iuſtus antonomaſticè vocetur princeps, qui eſt præſes, tutor, cuſtos & vindex iuſtitiæ, quaſi dicat. Non eſt bonum, id eſt res mala, imò peſſima (eſt enim miſeris; quia parum dicitur, & plus ſignificatur) ideoque gravem Dei iram ultionemque provocans, eſt affligere iuſtum antonomaſticè, hoc eſt percutere principem vel magiſtratum, qui iuſtitiæ eſt cutor & vindex, ac perſona ſua illam in republica repræſentat; unde & à vulgo vocatur iuſtitia. Aut certè per *inſtum* accipiat regem vel ſummum magiſtratum, qui ſummus eſt iuſtitiæ præſes, per *principes* accipiat iudices & rectores regi ſubiectos & ſubordinatos. quaſi dicat. Qui affligit regem, vel ejus principes percutit, hic peſſimè facit: quia affligit & percutit totam rempublicam: hæc enim à rege & principibus, velut à ſuis baſibus & columnis, pendet & ſuſtentatur. Hiſce enim iuſtitiæ præſidibus ſublatis, auferetur iuſtitia ex republica, ac ſubinrrat vis, capina, ſeditio, cædes, omniſq; iniuſtitia, quibus tota reſpublica coofunditur, peſſumdatur, evertitur.

Quocirca hæc ſententia optimè congruit Chriſto & Apoſtolis, q. d. Peſſimè facit, qui Chriſtum iuſtum & Sanctum ſanctorum affligit: Chriſtum autem affligit, qui eius principes, putà Apoſtolos & rectores Eccleſiæ, qui pro vera fide & iuſtitia propagauda laborant. affligit, percutit, occidit, uti fecere Judæi & Gentiles. Ita Beda, *Hæc gnomè, inquit, & de ipſo principe ac iudice facultorum, qui pro noſtra ſalute percuti voluit, occipi potuit: & de omnibus generaliter Eccleſiæ rectoribus, qui vel facultatibus nudati ab impiis, vel ipſa æterna ſunt morte conſumpti.*

Accedit anonymus in Catena Græcorum: *Qui æquum & inſtum iuſto adimit, inquit, ac iuſti diſcipulos, cùm rectè alio. qui ſuccederunt, à plana & recta virtutum ſemita abduxit, opus facit minime bonum. Nam cùm inſtus illos veluti peculium obtineret, iacturam eorum facere compellitur: qui autem principibus, tametſi iuſtis, inſidias ſtruit, rem tentat minimè tutam, imò verò magnis periculis expoſitam. Principes autem eos hic vocat, qui in Chriſto & per Chriſtum regnant.*

Omnes

Omnes hi ſenſus probabiles & appoſiti ſunt, tertius eſt ceteris ſimplicior, quartus profundior, quintus Hebræo conformior.

Vatab. 27. QUI NOSCIT VERBA SUA MODERATUS, DOCTUS, ET (& hic ſignificat *id eſt*, ut patet ex Hebræo) PRUDENS EST: ET PRETIOSI SPIRITUS VIR ERUDITUS] Hebr. *prohibet* vel *retinet eloquia ſua, qui ſcit scientiam: pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*. Pro *pretioſus* hebr. eſt יקר *jakar*, pro quo Vatabl. & alii legunt יזעם *zoKar*, id eſt, *& frigidus ſpiritu vir intelligentiæ*: frigidus ſpiritu eſt, qui non æſtet ira vel fervore loquendi, ſed moderatus & tacitus novit cohibere ſuos affectus & pruritum loquendi, atque, ut ait R. Salomon, parcus eſt ſermonis. Unde Chald. vertit, *& qui humilis eſt ſpiritu* (humilis enim parcè ſpirat, & patula ſperat, eâm ſuperbus tumidè ſpiret & ad magna aſpiret) *vir intelligens eſt*; Septuag. *qui parcit verbum promere durum, ſimpaθὴς*, id eſt, *ſpiritus* vel *prudens eſt* (Aquila, *ſciens*) *μακροθυμος*, id eſt, *longanimis*, ſive *patiens, autem vir prudens*; Syrus, *qui prohibet verba ſua noſcit ſcientiam: longanimis & patiens ſapiens eſt*. Doctus, ſciens, eruditus, à Salomone vocatur ſapiens & prudens: ac *doctrina, ſcientia, eruditio* vocatur ipſa prudentia & virtus: hæc enim eſt practica ſcientia Sanctorum, uti jam ſæpius monui.

Lieutidem Salomon commendat moderationem linguæ, & parcitatem ſermonum: hæc enim difficilis eſt, nec niſi à magna prudentia & virtute efficitur. Sapiens ergo eſt, qui novit moderari ſermones ſuos, ita ut nec plus, nec minus loquatur quàm deceat, nec quovis tempore aut loco id, quod ſcit vel cogitat, effutiat; ſed, ut habent Hebræa, contineat apud ſe eloquia ſua, tacenda tenens, & temporì opportuno quæ dicenda ſunt, ſervans, eaque debito cum moderamine proferens.

Pretioſus ſpiritu, *quis? Prima expoſitio.* Quæritur, quis hic vocetur *pretioſus ſpiritus*, vel, ut hebr. eſt, *pretioſitas ſpiritus*, id eſt, *pretioſus ſpiritus*; Tigurina, *nobilis ſpirita?*

Primò, Aben Ezra per *ſpiritum* accipit doctrinam, per *pretioſum* rarum, q. d. Taciturni doctrina pretioſa eſt & rara; ut è contrà vecors univerſa quæ ſcit, effundit.

Secunda. Secundo, R. Levi per *ſpiritum* accipit ſermonem, q. d. Prudens ſuos ſermones pretioſos, id eſt raros, eſſe vult, non ex faſtu, ſed ex prudentia. Sermo enim ſpiritu uſto formatur, quem crebrò retinendo nucimus.

Tertia. Tertiò, Baynus, *Pretioſus ſpiritu*, inquit, hoc eſt, præditus rara quadam mentis intelligentia, contemplatione & meditatione ſolitaria magis gaudet, quàm cum aliis ſermones conferre.

Quarto. Quartò, alii per *ſpiritum* accipiunt impetum loquendi, juxta illud Elihu tumentis ad loquendum: *Coarctat me ſpiritus uteri mei. En venter meus quaſi mustum abſque ſpiraculo, quod lagunculas novas diſrumpit*, Jnb 32. 18. *Pretioſus ſpiritu* ergo eſt, qui impetum loquendi cohibet, qui verba tua rara & cara habet: quæ enim rara ſunt hæc & pretioſa ſunt. Porrò hæc raritas & paucitas ſermonum requirit Primò, ut non niſi neceſſitate vel magna utilitate adactus loquatur; Secundò, ut, dum loquitur, paucis verbis rem totam enuntiet & comprehendat; Tertiò, ut ea ptiùs mente exactè libret, præmeditetur & ponderet.

Quinta. Quintò, Lyran. Vir, inquit, pretioſi ſpiritus, id eſt animæ, qui ſcilicet animam ſuam in pretio habet, eſt eruditus in ſcientia & moribus; quia in his pretioſitas animæ conſiſtit. Rurſum ſpiritus ſæpè motem, fervorem, zelum ſignificat, uti dixi c. 16. 2. ſic *pretioſo ſpiritu* eſt, qui inſigni pollet charitate & zelo.

Sexta. Sextò, alii per *ſpiritum* accipiunt ſecretum, ſive intentionem & ſuoduio cordis: ſpiritus enim eſt intimum animæ penetrale & ſecretum, q. d. Qui pretioſus, id eſt carus & parcus, eſt, ut ſecreta & fundum cordis pandat, hic eſt prudens.

Septima. Septimò, Cajetan. ſic ex Hebræo explicat totum hunc verſum: Quanto quis majori præ reliquis viget ſcientia, tanto magis ponderat eloquia ſua, & multa conſiderando retinet apud ſe dicta ſua, aſpirans ad meliora: *& pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*, hoc eſt, vir quoque vigens intellectus acumine in magno habetur pretio, non pecuniæ ſed ſpiritus: pretio, inquam, ſpirituali, cui incomparabiles ſunt divitiæ omnes.

Octava. Octavò, phyſicè & planè duplex in homine eſt ſpiritus: uterque neceſſarios ad loquendum, imò opifex vocis & ſermonis. Prior ſpiritualis, qui eſt ipſe animus ejuſque conceptus, ſcita & deſideria, quæ ipſum extimulant; ut ea voce proloquatur, quaſi dicat. Quia animi tui ſenſa & deſideria in pretio habet, ut ea non temerè loquendo effundat, ſed ſibi ſecreta quaſi pretiola, id eſt rara & cæta ſervet, hic eſt vir eruditus, id eſt prudens & ſapiens. Poſterior ſpiritus eſt corporalis, putà ipſe halitus, ſive anhelitus quo reſpiramus: hic enim allîſus ad dentes, palatum, linguam & guttor, efficit vocem & ſermonem, quaſi dicat. Qui pretiolum habet ſpiritum & halitum, quo tuas efformat voces & ſermones, ut illi dominari, illum regere, illum velut rem pretioſam ſibi ſervare, & rarò pec ſermonem foras emittere queat; hic eſt *vir eruditus*, id eſt ſapiens: quo ſignificat vocem & ſermonem nobis tanto pretio, & tantæ curæ eſſe debere, quanti eſt ipſe anhelitus, quo efformatur, & ex quo pendet vita hominis. Reſpiratin enim vitam cauſar; ſic *& vita & mors in manu linguæ*, cap. 18. 21.

Hunc eſſe ſenſum patet hemiſtichio præcedenti. Nam *vir qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt*, explicat id quod parabolicè & elegantèr ſubnectitur, *Et pretioſi ſpiritus vir eruditus*. Igitur *pretioſi ſpiritus* eſt is, *qui moderatur ſermones ſuos*: Secundò, quia ſimili phraſi & ſenſu dicitur cap. 29. 11. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtul-tus: ſapiens differt & ſervat in poſterum*. Et cap. 1. 23. *Ecce proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea*. Igitur *pretioſi ſpiritus* eſt, qui novit ſpiritum cohibere, ut initio verſus dixi, ne in verba temeritas erumpat, quibus ſe & ſua ſenſa oſtendat, ac quidquid in animo habet, depromat & evulgetque; ſed ori & verbis pretium & pondus ponit, putà cujus pretinſi, id eſt rari & maturi ſunt ſermones, quique verborum eſt parcus.

Hujus ergo ſpiritus vocatur pretioſus, Primò quia magni eſt valoris & pretii; Secundò, quia nobilis, ut vertit Vatablus; Tertiò, quia rarus; Quartò, quia carus; Quintò, quia æſtimationem & pondus dat verbis & actibus. Sic Prov. 25. 17. pro eo quod Noſter vertit, *ſubtrahe pedem tuum de domo proximi, ne quando ſatiatus odcrit te*; hebr. eſt, *pretioſum fac pedem tuum à domo proximi tui*: hoc eſt, rariùs adeas proximum, ne ei vileſcas & ſi deſinas eſſe in pretio. Et Iſaiæ 13. 12. *Pretioſior*, id eſt tarior, *erit vir auro*; quia penè omnes occidentur. Pretioſus ergo ſæpè in Scriptura idem eſt quod rarus, omne ſcilicet rarum carum & pretioſum eſt. Hinc 1. Reg. 3. v. 1. dicitur: *Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis*, id eſt, nulla aus certè rara, Deus nec oracula edebat. Pſalm. 115. v. 5. *Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum ejus*, id eſt difficillimè ac perrarò evenit, ut ſervos ſuos Deus hoſtium immanitate necari permittat, juxta illud pſal. 71. v. 14. *Honorabile nomen eorum coram illo*. Ubi S. Heron. vertit ex Hebræo, *pretioſus ſanguis illorum coram oculis ejus*, id eſt, non facilè illorum ſanguinem profundi patietur.

Vir igitur eruditus, id eſt ſapiens, eſt pretioſus, id eſt parciſſimus, in verbis. Contra verò dicitur de ſtulto Proverb. 25. vers. 28. *Sicut urbs patens, & abſque muro cum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum*. Mora itaque & tarditate verba penſanda ſunt, excutienda, atque ad rationis obtuſſam examinanda, clave ſcilicet rationis duntaxat aperiendum eſt os. Sapienter enim ait S. Chryſoſt. in pſalm. 50. *Os noſtrum perpetuò cuſtodiamus, rationem ei tanquam clavem adhibentes*. Vide dicta Jacobi 1. 19.

Hinc facit dictum Anacharſis, qui interrogatus quid in homine eſſet optimum, & quid peſſimum? reſpondit, Lingua, ſentiens linguâ ſummi eſſe momenti & pretii: ſi enim rectè gubernetur, ſummæ eſt utilitatis; ſi ſecùs, eſt peſtilentiſſima. ita Laertius libr. 1. capit. 9. Hinc & Bias Amaſidi Ægyptiorum regi jubenti, ut ſibi quod in victima, quam ad illum mitterat, erat optimum & peſſimum remitteret; linguam reſectam remiſit, innuens linguam eſſe tem uti optimam & pretioſiſſimam, ſi illa moderatè utaris; ſic peſſimam, ſi illa abutaris. ita Plutarch. tract. de Loquac tate.

Porrò eumdem ſenſum habet, quod alii legentes ſic Hebr. יזעם *veKar*, vertunt, *& frigidus ſpiritu eſt vir prudentiæ*. *Frigidus* enim *ſpiritu* eſt, qui non prurit ad loquendum, ſed ad hoc remiſſus, lentus & moderatus eſt, quales aptiſſimi ſunt ad gubernandum. qui enim fervent & pruriunt ad loquendum, omniaque quæ p ater

leges fiunt culpare, carpere & ad vivum reſecare volunt, hi multos offendunt & parum proficiunt, qui verò prudenter multa diſſimulant, ac frigidi ſunt in mandando, reprehendendo, monendo, hi tua modeſtia & moderatione ſubditorum animos ſibi conciliant, ac ab eis impetrant quod volunt, ſed hi pretioſi ſunt, id eſt pauci & rari, Sertum eſt illud: *Princeps omnia videat, multa diſſimulet, pauca caſtiget.* Frigidus ſpiritu erat Philippus II. Hiſpaniarum rex, qui proinde prudentis in regendo principis nomen obtinuit. Ad hoc ut quis perveniat, oportet ut mortificet paſſiones, domet iram, frænet ſuperbiam, affectibus omnibus dominetur, itaque animi moderationem, lenitatem & patientiam induat, ut videatur phlegmaticus non choleticus. Hinc Chald. *ſuigidum ſpiritu* interpretatur humilem & modeſtum ſpiritu, humiles enim modeſtè in loquendo ſpirant, verbaque ſubmiſſa expirant, ſuperbi verò buccas inflant, verbaque inflata tumido ore efflant. Vnde S. Chryſoſt. hom. 14. in Geneſ. humiles comparat urinatoribus, qui continentes anhelitum in profundum maris ſe dimittunt, ut ibi margaritas & thesauros colligant. Simili enim modo humilis continens ſuum ſpiritum, in profunda Deiſe demergit, ibique pretioſos gratiarum theſauros colligit.

Denique noſter Salazar Hebr. רוח *iKar* vertit, *contignatus ſpiritu*: derivat enim à קרה *Kora*, id eſt tignum, & קר *Kun*, id eſt contignare, onde קרת *Koret* eſt civitas quæ multis domorum contignationibus conſtat & coaleſcit. Vertit ergo, *contignati autem ſpiritus vir prudens*, id eſt, ut Septuag. *patiens & longanimis*, qui ſcilicet ad probra, dicteria, calumnias & injurias tacet, nec durè, ſed lenitèr reſpondet, *eſt vir prudens*. Is enim vere longanimis atque patientis nomen uſurpare poterit, cujus ſpiritus animuſque contignatus, & quaſi immiſſis trabibus compactus eſt. Hinc S. Chryſoſt. homilia de patientia, *patientiam validiſſimam tectum noſtri animi ſuſtinere trabem appellat, cui reliqua ſacti molis incumbit.* Ad hæc ſpiritus contignati virum appellaſſe licebit eum qui ſpiritum ſuum per mortificationem in arcam ligno crucis affixit, & concupiſcentias ſuas clavis trabalibus tranſiecit. Hic tentus ingenioſus & prius eſt, utinam æquè genuinus & ſolidus. Nam Hebr. *iKar* nuſquam *contignatum*, ſignificat, unde nec ullus interpretum hic vertit.

VERSUS II. STULTUS QUOQUE SI TACUERIT, SAPIENS REPUTABITUR: ET SI COMPRESSERIT (Hebr. *obturans*, Aquila & Theodot. *obſtruens*. Vatabl. *imperans*) LABIA SUA, INTELLIGENS] *To ſynoque*, inquit Aben Ezra, pertinet ad majorem amplificationem laudis illius, qui ſermone ſit parcus, adeò ut etiam ſtultus, qui ſilentio dat operam, ſapiens habeatur. Arabicus, *& qui non habet intellectum, cum poſtulabitur de ſapientia, id reputabitur illi ſapientia. Qui efficit ſeipſum ſilentem, reputabitur ingenioſus.* Dat hic ſapiens conſilium inſipienti, nimirum ut ſileat, ſic enim non inſipiens, ſed ſapiens reputabitur. Ratio à priori eſt, tùm quia ſilentio tegit ſuam inſipientiam, tum quia ſilentium index eſt animi ſapientis. Vnde Solon curiam dicenti illorum ideo non loqui, quia inſanus eſſet: *Nullus*, inquit, *ſtultus tacere poteſt*, tuto quia ut ait R. Levi, ſilentium decet ſapientiam, retrahit enim animum ab ore ad cor, ut cogitet quid prudenter agere & loqui debeat. Stultus ergo ſilens, videtur quaſi ſtatua ſapientiæ vel Numinis alicujus, quæ non loquitur; ſed tamen ab omnibus honoratur, quia ſapientiam vel numen repræſentat ſapientem.

Septuag. in Catena Græcor. vertunt, *omnis ſapientiam* (vel *ſapientem*) *interrogans ſapiens reputabitur, mutum autem quis ſe faciens videbitur prudens eſſe*, Minùs rectè Complur. committunt *To ſapientiam*. Nam Septuag. Romæ correcti habent, *inſipienti interroganti ſapientiam, ſapientia reputabitur*. Et ſic legit S. Iuſtinus epiſt. ad Zenam & Serenum, ac Caſſianus collat. 4. c. 9. *Diſcernere diuiſiones*, inquit, *& lineas quæſtionum portio intellectus eſt, & maxima pars intelligentiæ eſſe quid neſciat. Propter quod dicitur: Inſipienti interroganti ſapientiam, ſapientia reputabitur, quia locus eſt, qui interrogas, rem propoſitæ quæſtionis ignorat; tamen quia prudenter inquiris, & intelligit quod non intelligat, hoc ipſum illi reputatur ad ſapientiam, eo quod neſciret, prudenter agnoveris.* Quare perperam apud S. Hilarium in pſal. 118. litera H legitur: *In Proverbiis*, inquit, *Salomonis ſcriptum inveniunus: Ignorando ſapientiam, ſapienter interrogantibus ſapientia deputatur*; cùm in peraotiquo libro eruditiſſimi Cardinalis Suleti appareat ſcriptum fuiſſe: *In interrogenti ſapientiam interrogans, ſapientia deputatur.* Nam idipſum explicans ſtatim ſubdit S. Hilarius: *Quo ſenſu id oſtendi viatur, quod qui non intelligat, & ſapientem interroget, ſapere creatur*, quia interrogatio hæc ſignum eſt, quòd velit erudiri & diſcere ſapientiam.

Septuag. prius hemiſtichium de ſuo addunt, ut ſignificent duobus modis inſipientem ſibi ſuæque famæ conſulere poſſe, ut habeatur ſapiens: Primò, ſi ſapienter interroget, Secundò, ſi tacet: ſapiens enim interrogatio indicium eſt animi ſapientis, ac ſimul à ſapiente ſapiens elicit reſponſum, quo diſcit quid ipſe in ſimili quæſtione ſapienter reſpondere & loqui debeat. Hoc maximè decet ſenes: bonorum enim eſt interrogare ſenes; ut ab eis hauriant ſapientiam. Sic Chriſtus quodennis in templo à matre inventus eſt in medio doctorum, interrogans & audiens illos, Lucæ 2. 46. Salomon hanc gnomen hauſit à Iob c. 13. 5. *Vtinam taceretis, ut putaremini eſſe ſapientes.* A Salomone eam dem hauſere Philoſophi, Hebræi, Græci & Latini Hebræorum adagium eſt: *Lagena plena nummis non ſonabit: unicus & alter ſi in ea nummus fuerit, ſonum edet & tinnies.* Sic ſanè quo quis doctior, eo eſt & modeſtior ac taciturnior: quo indoctior, eo audacior & loquacior, ut ſuam ſapientiam (re vera inſipientiam & arrogantiam) oſtentet. Seneca in Proverbiis: *Tacere qui neſcit*, inquit, *neſcit loqui*: tacendo enim præmeditamur quid oporteat loqui. Et, *Taciturnitas ſtulto homini pro ſapientia eſt*: quia reprimit eum ne proferat ſtolida, ſuperflua, impertinentia, perverſa quæ mente gerit. Theophraſtus ad quemdam, qui in convivio ſuggeſtebat: *Si indoctus & imprudens es*, inquit, *prudenter facies, ſin doctus, imprudenter*, ita refert Laert. l. 5. c. 2. Sed Plutarchus hunc in modum dixiſſe ſcribit: *Si ſtultus es, vim facis ſapientem, ſin ſapiens, ſtultum.* Eſt enim non minima ſapientiæ pars regere ſilentio ſtultitiam. S. Cyrilli dogma eſt quod citat hic Dionys. *Avarus ſis verbi, & audi libenter.* Denique S. Iacobi, imò Spiritus ſancti lex eſt: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum*, Iacobi 1. v. 19. Hoc inſipientes & garruli non obſervant. Nam ut ait S. Greg. *Prava ſicut in ſenſu ſunt leves, ita & in locutione præcipites: quia quod levis mens concipit, levior lingua protinus prodit.*

Gnoma ſilentii.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

Occaſionem quærit receſſurus ab amico. impius eſt incorrigibilis. non deviandum à veritate. os ſtultiſſ contere. juſtus ſe accuſat. frater juvat fratrem quaſi urbs firma. fructus oris replet ventrem. mulier bona ingens eſt bonum, mala ingens malum. pauper loquitur demiſſè, dives rigidè, vir amicabilis amicior eſt fratre.

1 OCcaſionem quærit qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis. 2. Non recipit ſtultus verba prudentiæ: niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius. 3. Impius, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium. 4. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans fons ſapientiæ. 5. Accipere perſonam impii non eſt bonum, ut declines à veritate iudicii. 6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia provocat. 7. Os

ſtulti

ſtulti contritio eius, & labia ipſius, ruina animæ eius. 8. Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt uſque ad interiora ventris. Pigrum deiicit timor, animæ autem effeminatorum eluriet. 9. Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. 10. Turris fortiſſima, nomen Domini, ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur. 11. Subſtantia divitis urbs roboris eius, & quaſi murus validus circumdans eum. 12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur. 13. Qui priùs reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum. 14. Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam: ſpiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? 15. Cor prudens poſſidebit ſcientiam: & auris ſapientium quærit doctrinam. 16. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit. 17. Iuſtus, prius eſt accuſator ſui: venit amicus eius, & inveſtigabit eum. 18. Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat. 19. Frater, qui adiuvatur, à fratre, quaſi civitas firma, & iudicia quaſi vectes urbium. 20. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipſius ſaturabuntur eum. 21. Mors, & vita in manu linguæ: qui diligunt eam, comedunt fructus eius. 22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino. Qui expellit mulierem bonam expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius. 23. Cum obſecrationibus loquetur pauper: & dives effabitur rigidè. 24. Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater.

VERS. 1. OCCASIONES QUÆRIT QUI VULT RECEDERE AB AMICO, OMNI TEMPORE ERIT EXPROBRABILIS] Hebr. hic à Vulgata diſſentire videntur, ſicque ad verbum habent, *qui ad deſiderium* (ita Aquila & Symmach.) *quærit ſeparatus, in omni exiſtentia* vel *ſapientia miſcebit ſe*, quod Primò, Cald. ſic vertit & explicat: *Deſiderium quærit ſeparatus, & omne conſilium deridet*: Syrus clariùs, *qui in filoſofia ſua cogitat deſiderabilia, bonam doctrinam deridet*, q. d. Qui ſequitur concupiſcentiam, deridet ſapientiam. R. Salomon: Qui inquit, à Deo divulſus eſt, illius præceptis non obtemperans, cupiditatibus pravitatique animi inhæret: atque ita tandem omni tempore erit exprobrabilis id eſt, inter ſapientes probrum ſuum prodet. Rabbini verò aliquiſque de Lot id expoſuerunt, qui à cupiditate ſua abreptus ſe ab Abrahamo ſeiunxit, iuxta illud, *Elegitque ſibi Lot regionem circa Iordanem, & receſſit ab Oriente, diviſique ſunt alter ab altero*, Geneſ. 13. 11. Hic verò verſiculus ſpectat ad declarandum eius inceſtuoſum crimen, quod tandem in univerſis ferè tribus Iſraeliticis & ſcholis avulgatum ſit; Ammonitas enim & Moabitas, qui ex nefario illo congreſſu ortum habuerant, inter Iſraelitas admitti nefarium erat, iuxta illud: *Non introibunt Ammonites & Moabites Eccleſiam Domini*, Deuter. 23. 3.

Secundò, Aben Ezra & Pagnin. ſic vertunt & explicant: Qui propter deſiderium (ſapientiæ) à domo vel patria tua divellitur, ut ſapientiam conſectetur, propter vehementem cupiditatem qua flagrat eius obtinendæ; hic in omni ſapientia miſcebit ſe, id eſt, cum omnibus vitis doctis miſcebit ſe, & conſuetudinem habebit. Et Vatabl. Præamore ſapientiæ, eius ſtudioſus, inquit, quærit ſeiunctus eſſe ab hominibus, id eſt, omnibus rebus contemptis quærit uni vacare ſapientiæ, & in doctrina ſana admittere ſe tolet.

Tertiò, Baynus hæc accipit de iis, qui fucatam quærunt ſapientiam, ut eam oſtentent, unde vertit, *ſecundum deſiderium quoddam magis quam ex animo & bono iudicio quærit*; ſcilicet ſapientiam, *cùm ſit ſeparatus à ſapientia* vel, *qui quærit verbum aliquod ſeparatum*, vel *ſententiam ſeparatam à vera ſapientia, hic in omni ſap antia miſcebit ſe*, hoc eſt, inter omnes ſapientes eum oſtentatione quadam ſeſe ingeret, deſtitutus videlicet à virtute vera ſapientis, qua verba ſua cohibeat, humiliter de ſe ipſo ſentiens. Sic enim diſtinguuntur vera ſapientia, & falſa, iuxta S. Iacobum c. 3. v. 17. *Quæ autem*, inquit, *de ſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, ſed terrena, animalis, diabolica, ubi* eſt *zelus & contentio*, quod Salomon vocat ſeſe miſcere cum his qui ſapientes ſunt.

Idem aliam ſubnectit expoſitionem, q. d. Qui per deſiderium quoddam vanum aut iuvenile inveſtigat de rebus ſeparatis, & quæ ab hominibus intelligi non poſſunt, ab omni vera ſapientia ſe ipſum ſeparat: ut contra vanitatem eorum, qui toti in augis verſantur, dicatur proverbium. Prior expoſitio eſt melior, & magis quadrat cum ſequenti verſiculo, hæc Baynus.

Quartò, Caiet. ſic vertit & explicat, *pro appetitu quærit ſapientiam: in omni ſtatuto miſcebit ſe*. Cerne, inquit, quàm diſpar eſt Vulgata editio ab Hebraica veritate. Vir A ſeparatus animo à converſatione communi, quærret, hoc eſt, perleverat quærendo pro appetitu, hoc eſt vivendi modum iuxta appetitum proprium. Is enim cui non placet communis converſatio, quærit iugiter aliquem vivendi modum conformem appetitui ſuo & quærendo miſcet ſe in omni ſtatuto, revolvit codices ſtatutorum diverſorum circa divertos vivendi modos, ſi forte inveniat, vel hauriat vivendi modum aliquem ſecundùm deſiderium ſuum. hæc Caiet.

Vides hic lector quàm in diverſa abeant qui à Vulgata recedunt, cui tamen ad amuſſim aſtipulantur Septuag. uti antiquiſſimi ſic & doctiſſimi interpretes, qui proinde cum Vulgata in Hebræo pro *taavа*, id eſt concupiſcentia, deſiderium magis clarè & apposite ideoque verius legerunt *taana*, id eſt occaſio. Rurſum *uſcia*, quod Recentiores vertunt, *ſapientia*, ipſi melius verterunt, *exiſtentia*, *in omni exiſtentia*, idem eſt quod *omni tempore*, ut vertunt Septuag. & Noſter. Inſuper iidem vertunt *exprobrabilis*, quia in Hebr. legerunt *iingaal*, id eſt reprobabitur vel probro erit, iam per metatheſin legunt *iugalla*, id eſt, miſcebit ſe latibus, probra iacet, exprobrabit. Unde ſic quoque legendo rectè Noſter & Septuag. vertunt, *exprobrabilis*, B non paſſivè, ſed activè, hoc eſt, qui exprobrat & probra iacit. Sic *increduli* ſumuntur ſæpè in ſcriptura activè pro incredulo, *perſuaſibilis* pro perſuaſorio, 1. Corinth. 2. 4. *deſperabilis* pro deſperato & deſperare faciente, Ierem. 15. 18. Denique etiamſi per omnia legas in Hebræo, uti iam legitur, rectè lectionem illam Vulgatæ & Septuag accommodes, hoc modo: Qui pro deſiderio, id eſt pro libito, quærit ſeparatus, ſcilicet eſſe, id eſt diſcedere ab amico; hic in omni eſſentia, id eſt in omni re & tempore exprobrabit, hoc eſt iacta & probra iaciet in amicum. Vulgatæ & Septuag. accedit Arabicus, qui vertit, *qui dividere vult amicos ſuos, accipit occaſiones, & omni tempore eos exprobrans*.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui pertæſus amici & amicitiæ, eam vult ſolvere & diſſociare, vel ab animi inconſtantiam, vel quia ſe lætum putat ob amico, vel ut magis unies aliorum amicitias captet; hic ne temere, & ſine ratione, ideoque indeliter vel malitioſe, videatur amicitiæ renuntiare, quærit occaſiones, prætextus & cauſas, ob quas id iuſtè facere videatur, nunc amici vitia, nunc ſuas occupationes, nunc C alia cauſatodo: hoc *omni tempore eris exprobabilis* paſſivè, id eſt ignominioſus & vituperandus tum ipſi amico, tum ceteris, qui ejus indelitatem laceſſeot probritque proteſtendent: quia cùm ipſe ne quidem lætus debuiſſet ab amicitia recedere, cautas tamen ſine ulla occaſione iraſcendi, & amicum deſerendi præbuit. Vel potiùs erit *exprobrabilis* activè, id eſt lites & probra iaciet aſſiduè in amicum, ut eum à ſe ſuaque amicitia depellat: hoc enim ſignificant Hebræa, ſive legas *iingaal* cum Noſtro, ſive, ut recentiores, per metatheſin *iugalla*. Et ſic quoque exponas Græcum ἐπονείδιστος, quod habent Septuag. activè, ut idem ſit quod probrioſus, contumelioſus, probra faciens. Polletus enim hemiſtichium videtur explicare prius, nimirum doc re occaſiones diſſolvendæ amicitiæ, quas quærit amicus infidus, eſſe lites & probra, quæ in amicum aſſiduè iacit. Verum eum eſt vetus proverbium: *Iniuria ſolvit amorem*; quod ſapien omnius & demens amator falſum eſſe contendit, cum in Epigramm. ita canit:

Fa-

Fabulis, quòd iactant, initia ſolvit amoris:
Namque retardaſſet ſic magis eſſe furor.

Loquitur, ut dixi, Salomon de amico infido & iniquo. Similis tamen ratio eſt amici æqui & fidi: hic enim eum amicum, quia vicinitatem ſibique nocuium, à ſe ablegare cupit, quærit occaſiones quibus opportunè & commodè id præſtet, ne amicum vel alios invitos ſibi faciat, & contra ſe concitet: omnia enim ſubita ſunt violenta ideoque exoſa, præſertim ſi impoſtunè fiant. Unde vetus dictum eſt: *Amicitia non rumpenda, ſed diſſui ada ſunt.* Sic Samſon inſtinctu Dei quærens uantem Philiſtinam, quæſivit occaſionem rumpendi pacem cum Philiſthæis, eorumque iugum excutiendi, Judic. 14. 4. Sic rex Iſrael videns regem Syriæ ad ſe miſiſſ. Naaman leprotum ut curaretur à leprâ dixit: *Animadverte & videte quòd occaſionem* (rumpendi fœderis & inferendi belli) *quærat adverſum me*, 4. Reg. 5. 7.

Ratio à priori eſt, quod occaſio tit tempus actionis opportunum: unde in aggrediendo conficiendoque negotio præcipuum habet momentum, ut alibi oſtendi. Hinc Feſtus occaſionem ita definit: *Eſt opportunitas temporis caſu provenions*. Cicero verò lib. 1. de Invent. *Occaſio*, inquit, *eſt pars temporis, habens in ſe aliquam rei idoneam faciendæ aut non faciendæ opportunitatem*. Quocirca prudentes in re qualibet, ac præſertim in conciliandâ vel diluendâ amicitiâ commodam quærunt occaſionem & opportunitatem: ab opportunitate enim pendet rei ex voto ſucceſſus, ac proinde actionis effectus, felixque eventus. Veritas hujus ſententiæ manifeſta eſt in quotidianâ experientiâ, & potiſſimùm in hæreticis, qui quandoquidem faſtidio vetuſtatis, aut ſuâ malitiâ, quærunt diſceſſionem ab Eccleſiâ, quidvis caulantur, minutiſſima quæque exaggerantes & calumniantes, omniaque infectantes & traducentes apud populum, nihil aliud ferè inculcantes in omnibus ſuis concionibus quàm Eccleſiaſticorum vitia, in quæ aſſiduè debacchantur.

Apologus vulpis & galli.

Huc facit apologus vulpis & galli apud mythologos: Vulpes enim nacta occaſionem capiendi gallum criminabatur cum, qui, quòd in aurora vociferando ſomnum ſuum & aliorum animalium toter turbaret. Eacuſavit ſe gallus: Imò verò, at, voce mea te & omnes excito, ut evigileris, & cibum prædamque quæratis. Cui vulpes: Ut ut eſt, inquit, prandendum mihi eſt, impranſus à te non diſcedam: quare gallum ſuffocavit & devoravit. Similis eſt de leone qui cervum criminatus, quòd ingrediens lacum ad bibendum pedibus aquam turbidam efficeret, eum invaſit & comedit.

Myſticè auctor Catenæ Græcor. *Occaſionem*, inquit, vel *pretextum hoc loco appellat peccata: amicos autem ſaullos, quibus per airtutem culturam coniungebatur. Tenebitur porrò perpetuæ probro obſtrictus, qui bonum amicitia & ſtabilitate vivit deſtituit.* Sic hoc ſæculo Henricus VIII. Angliæ rex, ut S. Thomæ Cantuarienſis, cui ipſe paulò antè cum tota Anglia devotionis & beneficiorum vinculo obſtrictus vivebat, ſepulchrum gemmis & auro dives expilaret, eum non tantùm amicorum, ſed & Sanctorum albo, tandiuto à ſæculis ſacrilegio, expunxit. Atque ut hoc jure videretur facere, eum velut Henrico II rebellem perduellionis reum peregit, & lata in tribunali ſententia damnavit, uti fuſè narrat Sanderus libr. 2. de ſchiſm. Anglic. quo factò æternum Dei, angelorum hominumque odium & probrum ſibi concivit. Simili modo peccator ob amicas veneres, opes & cupiditates amicitiæ Dei & Sanctorum renuntiat, ac cum diabolo & mundo ſocietatem copulat, cujus proinde pœna & probrum perennabit in gehenna. Tales tacitè & ſe ipſa dicunt illud impiorum apud Iſaiam cap. 28. 15. *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cùm tranſierit, non veniet ſuper nos: quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.* Quibus proinde Deos flagellum intentans: *Delebitur*, inquit, *fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit: flagellum inundans cùm tranſierit, eritis ei in conculcationem.* Porrò occaſiones quas impius, ut Dei & Sanctorum amicitiæ renuntiet, præbuit, recoſeet Chriſtus in parabola invitatorum ad nuptias, Lucæ 14. 18. *Et cœperunt*, inquit, *ſimul omnes excuſare. Primus dixit: Villam emi, & neceſſe habeo exire... & rogo te habe me excuſatum. Et alter dixit: Juga bovum emi quinque, & eo probare illa. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non poſſum venire.* Ubi vide S. Ambroſ. Chryſoſt. cæteroſque interpretes. Hoſce meritò increpat S. Jacobus cap. 4. *Adulteri*, inquit, *neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei? Quicumque ergo voluerit eſſe amicus ſæculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* Vide quæ ibidem annotavi.

Henricus VIII. S. Thomam excommunicavit.

NON RECIPIT STULTUS VERBA PRUDENTIÆ, NISI RA DIXERIS QUÆ VERSANTUR IN CORUR EJUS] Hebr. habent, *non volet ſtultus verba intelligentiæ, niſi in revelando cor eius*, id eſt niſi reveles ea, quæ ipſe corde voluit, Aquila, *non volet demens in prudentia*, id eſt prudentiam, ſcilicet, audire & diſcere. Eſt hebraiſmus: Hebræi enim verba contactus, quale eſt audire, conſtruunt cum ablativo mediante præpoſitione *in* Septuag. *non habet opus ſapientia*, vel *potius non habet uſum* hunc enim ſignificat *יחפץ*, & hoc reſpondet Hebr. *לא יחפץ לו בחכמה*, id eſt *non volet (ſapientiæ mentis inops: magis enim ſtultitiæ docitur quàm ſapientiæ*; Chald. vero, *non vult ſtultus intelligentiam, ſed in ſtultitia immoratur ſuus animus*; Syrus, *ſtultus non amat ſapientiam, quia cor eius ſtultitiam cogitat*; Vatabl. *ſtultus non delectatur intelligentia, ſed his duntaxat, quæ cordi ſuo volunt.*

Ex his ergo verſionibus Primò, planum hunc ſenſum elicias, quaſi dicat. Stultus non amat, nec recipit verba ſenſata & prudentia, *quia ſibi deſplicunt ob habitum contrarium*, ait Lyran. ſed tantùm vana, levia, carnalia & ſtulta, qualia ipſe amat veratque mente tua: quia his plenum eſt cor ejus, juxta illud: *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*, 1. Corinth. 2. 14. Rurſum, quaſi dicat. Stultus non recipit ſapientes doctorum ſententias, ſed ſuis quas corde concepit opinionibus mordicus adhæret: quare niſi eadem dicas, quæ ipſe ſentit, non te audiet, i. d explodet. Regitur enim & occæcatur ſtultitia, id eſt ſtulta concupiſcentia & curioſitate: quare verba prudentiæ & virtutis non admittit. ita auctor Catenæ Græc Lyran. Hugo, Arboreus, Dionyſ. Janſen. & alii. Juata hunc ſenſum *nè niſi* accipitur non ut exceptivum, ſed ut adverſativum ſignificans, *ſed tantùm*.

Secundò, preſſiùs & profundiùs, q. d. Non recipit ſtultus prudentiam, niſi eam diceris & docueris per ea, quæ ipſe corde tuo verſat, niſi iniciet te ejus ruditati & ſtoliditati accommodes, ut cum ineptis quaſi ineptias, & cum ſtulto ſtulteſcas. Docet ergo magiſtrum cum ſtultis quaſi deſipere, ac ſtultum agere debere. Juxta hunc ſenſum *nè niſi* propriè acceptur ut nota exceptionis. Abeo enim quod dicat, ſtultum non capere verba prudentiæ, excipit caſum unum, ſcilicet ſi ſtulto te accommodes: ſic enim per ſtultitiam à ſtultitia eum deduces ad ſapientiam. Igitur hæc gnome ſignificat Primò, ſtultum ita depreſſum & affectum eſſe ſuæ ſtultitiæ, ut ad ſapientiam aſſurgere nequeat. Secundo, magiſtrum ut ſtultum doceat ſapientiam, debere ſe ineptis & ſtultis eius conceptibus, quoad licet, conformare, ut ex eis quæ ipſe capit & amat, ſenſim elevetur & deducatur ad ſapientiam. Sic Chriſtus veſtivit ſe carne noſtra, ut carnales & inſipientes homines ad Deum & divina deduceret: accommodabat enim ſe carnalibus eorum ſenſibus: unde docebat per parabolas nuptiarum, ſeminis, meſſis, zizaniorum, &c. quæ plebeiis & rudibus notæ & familiares erant: ac per illas adumbrabat, & quaſi deſcribebat craſſo & rudi quodam modo res cæleſtes & divinas, quas alioqui non intelexiſſent homines, ſi ounc in ſe, uti ſunt, fuiſſent à Chriſto propoſitæ. Chriſtum imitatus S. Paulus 1. Corinth. 2. 18. & ieqq. celebrat, & prædicat ſtultitiam crucis Chriſti: *Quia*, inquit, *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*. Et Galat. 4. 20. *Vellem*, inquit *eſſe apud vos, modò & mutare vocem meam*, ut cum vobis quaſi parvulis & balbutientibus balbutirem.

Sic S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, nos docuit præcum convertendi mundanos & carnales, dicens: *Ad tales convertendos ingrediamur cum eo quod ipſorum eſt, ſed egrediamur cum noſtro*, q. d. Initio miſceamus ſermones de rebus mundi, quas mundani capiunt; ſed inde commodè traducamus ſermonem ad ea, quæ ad ſalutem animæ ſpectant, qui noſter eſt finis & ſcopus. Et S. Franciſcus Xaverius cum Indis & barbaris agebat quaſi Indus & barbarus cum pueris quaſi repuerascebat, cum militibus agebat de militia, cùm agricolis de agricultura, cum mercatoribus de mercibus, itaque omnibus omnia factus omnes lucrabatur Chriſto. Ita quiſque ſuæ ineſcandus eſt eſca, ac ſuo capiendus hamo.

Potrò alii aliter hanc gnomen explicant. Primò R. Le-

vi,

vi: q. d. *Vetors prudentiam non amas, niſi quando inſidem inſcitia animuſque patitur: tunc enim tantumodo magnam vim eſſe prudentiæ arbitratur, ſed deinde ad ſapientiam acquirendam, animoque conſequendam non excitatur.* Sic & Vatabl.

Secundò, Cajet. vertit, *non vult ſtultus intelligentiam; quod ſi, ad tegendum cor ſuum.* Ex eſt ſenſus, quòd ſtultus non ſtudet ad intelligendum: quòd ſi ſtudeat ad intelligendum, ſtudet ad hoc ut detegat cor proprium, hoc eſt, ad manifeſtandum aliis quod ipſe intelligit. Vana gloria itaque deſcribitur finis imprudentis, ſi ſtudet ad penetrandum aliqua intellectu. Absolutè autem non placet illi intelligentia rerum, aut ſcriptorum. hæc Cajet.

Tales ſunt qui novas communicuntur opiniones, ac veterum tritas ſanaſque ſententias rident & explodunt: quod ſuperbiæ, æquè ac inſipientiæ, eſt argumentum. Accedit Baynus: Aſſerit, inquit, ſtultum non quærere ſapientiam ob amorem ſapientiæ, dumtaxat ad oſtentationem, ut cor ſuum manifeſtet, & ut doctus habeatur: alta de cauſa non vult ſapientiam. Sic enim in Hebræo legitur: *Niſi ob revelationem cordis ſui.*

Tertiò, Caſſianus collat. 14. c. 17. ex Septuag. ſic legit, *Non opus eſt ſapientia tibi deeſſe ſenſui: magis enim ducitur inſipientia*, ſicque explicat, q. d. Via virtutis & perfectionis non eſt docenda apud impios & immundos: hi enim ejus ſunt incapaces, eamque rident & ſubſannant, juxta illud Chriſti: *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & & converſi dirumpant vos*, Matth. 7. 6. Hi ſenſus non ſunt improbabiles, nec huic loco incongrui.

VERS. 3. IMPIUS CUM IN PROFUNDUM VENERIT PECCATORUM, CONTEMNIT: SED SEQUITUR EUM IGNOMINIA ET OPPROBRIUM] Hebr. *cùm venit impius, venit etiam contemptus, & cum ignominia* (Pagnin. *cum vero ignominioſo*) *venit opprobrium*; Aquila, Symmach. Theodot. *in veniendo impium venit contemptus*; Chald. *quando venit impius in fluctibus, venit & in ignominia & in opprobrio*; Syrus, *venit ſuper eum ſtultitia & opprobium & calumnia*; Septuag. conſonant cum Vulgata: habent enim, *quando veneris impius in profundum malorum, contemnit: ſupervenis autem ei inhonoratio & opprobrium.* Igitur *Tò in profundum peccatorum*, non eſt in Hebræo, ſed illud ſubaudierunt & ſuppleverunt Septuag. & Nolter. Tacitè enim continetur in voce *impius*. *Impius* enim hic ſumitur in actu perfecto, ſive completo. Igitur *impius* vocatur, qui non ſemel vel iterum ex infirmitate vel ignorantia in peccatum lapſus eſt, ſed qui aſſiduè ex malitia & impietate peccat, ut tam peccati callum obduxerit, qui ſinè in peccatorum profundum devenit.

Jam variè variè explicant. Primò, ex Hebræo Aben Ezra: Cùm impius, inquit, in lucem editur ſimul cum eo accedet contemptus, quo alios ludibrio habet: atque illis deſpiciendis opprobrium, quo illos appetet, ſimul aderit. Senſus autem eſt, ex contemptu opprobrium oriri, quemadmodum flagitium eſt ante flagrum. Et R. Levi: Adveniente ſceleſto, inquit, ſimul etiam contemptus adeſt: ſolemne enim illi eſt, ut alios floccifaciat. Præter contemptum verò & ignominiam, qua is notatur ob fœdas ignominioſaque actiones, ceteris eadem contumelioſa affinget, maculas enim & probra, quibus ipſe laborat, ceteris etiam inuri curat.

Sic quoque explicant Janſen. Cajetan. Baynus, q. d. Impius viros probos contemnit, eoſque ignominia & probro afficit, obiiciena & affingens eis crimina, quibus ipſe obnoxius tenetur, ut icelerum & infamiæ habeat ſocios, quibus ſe regat & tueatur. Unde Nazian. in Iambic de ſpect. ad Seleucum ait, impios latagere tuam peccati ſcabiem aliis affricare; *Vt viminum plurimos ſortes habeatet labes obiegans ſuas.* Et in orat. 28 *Omnes impii*, inquit, *facile adducantur, ut vitia ſua de aliis partim ſuſpicentur, partim loquantur.*

Verùm noſtræ verſionis Vulgatæ & Septuag. clarus planuſque eſt ſenſus, q. d. Impius quotidie crescens in impietate, unamque alteri, ac majorem minori aſſiduè accumulans, tandem in profundum impietatis barathrum dilabitur; quòd cùm dilapſus eſt, jam contemnit omnia monita & monitores, omnia ſcelera & probra, omnem ingenuitatem & pudorem (unde S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian. *Tò contemnit* explicat *pudorem exuit*) omnia damna & A pericula, omnia jura divina & humana, omnia ſacra & profana, adeoque omnes cælites & angelos, ipſumque Deum, cujus tandem providentiam, imò ellentiam & exiſtentiam negat, juxta illud pſal. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Unde Hugo explicat: *Contemnit*, inquit, *conſcientiam*; Lyran. *contemnit ſupplicia*, rurſus, *contemnit omnem correptionem, venian, omnemque medicinam. Sed ſequitur eum ignominia & opprobrium*, quo ob aſſiduа ſcelera fit infamis, imo dedecus ac probrum cæli & terræ, hominum & angelorum, ac tandem fit pabulum gehennæ, æternumque dæmonum ludibrium. Porrò impius omnia jam dicta contemnit, tum quia peccatis excæcatus non videt, nec æſtimat damna ſibi ex peccato imminentia, tum quia peccati dulcedine illectus totus in illud rapitur. Itaque ut liberiùs & ſuaviùs peccet, metum cunctabit malì, qui eum à peccato revocare poſſet, abiicit, repellit & contemnit. Profundum ergo peccatorum, in quod ſe præcipitat, cauſa eſt contemptus.

Quæres, quodnam eſt hoc *profundum peccatorum*, quod impium adigit in contemptum, indeque in oppobrium & exitium? Varii variè aſſignant: ex omnibus variorum expoſitionibus ordine diſpoſitis, gradus hujus profundi & barathri conſtruam ex verbis & mente Patrum. B

Porrò ergò, S. Chryſoſt. per *profundum* accipit peccandi conſuetudinem: hæc enim conſuetudo neceſſitatem quamdam peccandi affert, qua fit ut homo quaſi impoſi ſoi rapiatur in ſuas concupiſcentias, quibus ultrò ſe totum mancipavit: quo fit ut omnia, quæ eum à peccato avocare poſſent, ſpernat & contemnat, perinde ac poreiuto ſe obruentes & opplentes contemnunt omnem nitorem & puritatem, imò luto & ſordibus ſe oblectant & patcunt. Audi S. Chryſoſt. epiſt. ad Theodorum, qua eum lapſum in ſpem veniæ erigit, ſi caveat relapſum: *Tantùm*, inquit, *ne velabaris, ne exſcindas ſpes ampias, ac in te admittas quæ impios accidunt. Namquamvum peccatorum quamlibet exuberans copia in deſperationem comiecere ſolitum fuit, ſed cum illis impiam habere animam, Propterea Salomon non dixit ſimpliciter, Qui quis venie in profundum malorum, contemnit; ſed nominatim, inquit, Impius: quia illorum tantùm eſt ille mortus, poſtquam in profundum malorum deſcenderunt. Et hoc eſt quod aon permittis eos reſpicere, neque eò reverti unde exciderant. Nam flagitioſa deſperatio perinde atque collarium incommodi in anima cervicem, & compellens oculos in terram demittere prohibet, ne ad Dominum ſuum ſaſpiciat.* Audi eumdem homil. 22 in Geneſ. *Impius cùm in profundum ceciderit malorum contemnit: grave enim, grave eſt, dilabi, capi laqueis diaboli, anima enim poſtea, quaſi in retibus comprehenſa trahitur, & ſicut faſs in lucis volumbro immergitur, ſic & ipſa à mala conſuetudine obruta, ne ſentit quidem peccatorum ſuorum fœtorem.* Conſuetudo enim eſt quaſi lectus in quo ſuaviter peccator recumbit & indormit, ut nihil aliud guſtare vel ſentire videatur, imò eſt quaſi centrum, in quo planè conquieſcit & affixus eſt. Unde pro *profundum* græcè βάθος, id eſt, ima profunditas, quæ in circulo puta in globo terræ, eſt ipſum centrum. Primò ergo ſicut omnia gravia naturaliter feruntur in centrum, ſic peccator peccato aſſuetus & imbutus quaſi naturali impetu rapitur ad peccatum. Secundò, ſicut lapis in centro tuo conquieſcit, ſic & peccator conquieſcit in peccati illecebra. Tertiò, ſicut centrum detinet res ſibi affixas, ſic conſuetudo peccati detinet peccatorem, ut in eo perſeveret usque ad mortem & gehennam. Quartò, ſicut res in centro nullum ſentiunt motum vel impulſum, ſic peccator peccato aſſuetus nullum ſentit conſcientiæ remorſum, vel gratiæ excitantia impulſum. Conſuetudo ergo eſt primus gradus peccatorum, quibus gradatim ad imum profundi barathrique deſcenditur. Sequitur ſecundus. C D

Secundò, S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian per *profundum* accipit cæcitatem mentis, quæ ex conſuetudine peccandi ſequitur. Peccatum enim iteratum continuè magis magisque excæcat mentem, ut non videat quod agit, nec malum a bono dücernat, imo malum quod agit æſtimet eſſe bonum. Quare omne bonum illi contrarium contemnit, juxta illud Epheſ. 4. *Vt iam non ambuletis, ſicut & Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratam habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum, qui diſperantes ſemeti, ſos tradidierunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam, &c.* *Secundò.*

Ter-

ſecùs fiat, dicere licebit quod de Anaximene perorante dixit Theocritus, teſte Stobæo ſerm. 34. *Incepit verborum flumen, mentis gutta.*

Verùm quia Hebr. Chald. Aquila, Symmach. Theodot. ceterique omnes, quin & Septuag. in Catena Græc. bimembrem faciunt hanc ſententiam, uti paulò antè oſtendi, & pro *fons vitæ* habent *fons ſapientiæ*, ac tollunt *Et*, quod Septuag. Rom. & Complut. interſtituat inter *flumen*, ſive torrens, & *fons*, hinc genuinus ſenſus eſt, ut poſterius hemiſtichium explicet prius, ejuſque cautam & originem aſſignet, q. d. Verba manantia ex ore ſapientis, ſunt ſicut aqua profunda fluminis vel torrentis: quia cor ſapientis eſt ſicut vena, vel fons ſapientis profundus, qui jugiter manat ſapientiam, ſicut fons jugiter effundit aquam quæ ſenſim collecta efficit torrentem vel fluvium. Cauſa autem cur verba ſapientis ſint copioſa & profunda, eſt, quia manant ex corde profundo ac ſapientiæ pleno, q. d. Mens profunda ſapientis profundam eructat ſapientiam inſtar fontis profundi, copioſi & perennis. Sicut enim in Alpibus videmus fontes ſcaturire aquas largas, ex iisque collectis oriri Rhenum, Oenum, Rhodanum aliosque fluvios ac ſimili modo ex Parnaſſo monte oriri Bactrum, Choaſpem, Araxem, Tanaim & Indum, ait Ariſtot. lib. 1. Meteor cap. 1. Sanè in Alpibus vidi ex altiſſimis montibus collectas aquas, in ſubjectas valles magna copia & fragore ruere, illicoque efficere torrentes & fluvios ingentes, qui homines, equos & currus torrebant, præſertim in hieme. Sic pariter mens ſapientis eſt vena & fons perennis jugiter ebulliens ſermones ſapientes, qui proinde copioſi ſunt & profundi, ut tam torrentes & flumina ſapientiæ eſſe videantur. Ita Salomonem explicat Siracides Eccli. 21. 16. *Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit, & conſilium illius ſicut fons vitæ permanet.*

Sapiens eſt flumen ſapientiæ.

Igitur verba ſapientiæ & ſapientis comparantur aquis profundis fluvii vel torrentis: cor verò, ſive mens, comparatur veo ſive ſunt, ex quo hæ aquæ ſcaturiunt.

Primo.

Primò, quia ſicut fluvius manat ex fonte, ſic verba oris ex corde. Hinc fons dicitur à fundendo, ait Feſtus, quòd fundat aquas. Dicitur & vena. Sicut enim vena eſt tanquam conceptaculum, dicitureque à veniendo, quòd ex ea veniat, & per eum permeet languis in totum corpus: ſic & ex fonte velut vena venit aqua, & in terras campoſque permeat. Græcè vena dicitur φλὲψ à φλύειν, id eſt redundare, quòd ſanguine vel aquis plena ſit & redundet. Quod ergo vena ſive fons eſt fluvio, hoc cor eſt ori & verbis, ſcilicet eorum origo & ſcaturigo, quaſi dicat Verba ſapientis non in ore, ſed in corde naſcuntur, quia ex imo cordis manant, adeoque ex abundantia & profunditate cordis profluunt inſtar fluminis, ex fonte ſcaturientis &

Secundo.

jugiter profluentis. Secundò, ſicut fons numquam arefcit, ſed perennes fundit aquas: ſic cor ſapientis perennes fundit ſapientiæ doctrinas, ita Abeu Ezra: *Verba ſapientis*, inquit, *ſunt velut aqua profunda, quæ pellucida ſunt, qua ſcaturiunt ex torrente aſſidue aquas ebullit, ita ſcaturigo ſapientiæ in viro ſapiente exhauſtri nequit.* Tertiò, ſicut aquæ

Tertio.

fluvii, vel torrentis, ex jugi fonte manantes ſunt copioſæ ideoque profundæ, ſic & dogmata ſapientis manantia ex corde ſapientis ſunt copioſa & profunda. Unde Tigurin. vertit, *verba oris viri velut aqua profunda ſunt, & fauſa ſapientia velut uberrimum flumen*; id eſt, inquit, Vatabl. *ut aqua profundæ exhauriri non poſſunt, ſic nec viri ſapientis verba unquam deficiunt*, imò, ut ait R. Levi, eorum vim finemque non facile eſt aſſequi, nec eorum arcana penetrare.

Quarto.

Quartò, ſicut ex fonte quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde affluit, ſic & cor ſapientis quo plura eructat, eo plura percipit: quo enim plura ex illo profluunt, eo plura ſuperfunt quæ ex illo effluere poſſint, ait R. Levi. Quintò, fons ſuam concham primò implet, deinde redundantem aquam diffundit, aliisque communicat, ſic & ſapiens primò mentem ſuam, deinde aliorum ſapientia imbuit, juxta illud S. Bernardi: *Doctor ſit canalis, non canalis*, qui ſibi aquæ ſibi retinet, ſed totum quod recipit effundit.

Quinto.

Sexto.

Sextò, ſicut fluvius ſuperne paludes habet aquas, quas omnibus communicat, infernè verò profundas, quas nulli niſi urinatores penetrant: ſic & ſapiens vulgaria omnibus communicat, arcana verò ſapientiæ paucis revelat, ut cum S. Paulo parvulis det lac ad potandum, & ſapientibus ſapientiam loquatur in myſterio. ita Beda. Septimo, ſicut aquæ ex venis & fontibus manantes per occultos viarum flexus, meatus & mæandros percolantur, ut ſuam amaritiem, taliedinem, craſſitiem, aliudve vitium deponant: ſic & verba ſapientis per varias mentis & rationis meditationes conſiderationes & examina percolantur, ut

Septimo.

antequam ad os veniant, omnem amaritudinem, turbationem, iram, inconcinnitatem deponant, ſintque ſuavia, grata, prudentia, &c. Inſuper, ſicut aquæ ſontium dum per venas auri, argenti, ferri, vitrioli, ſulphuris, &c. tranſeunt, horum metallorum vim imbibunt, quæ ſit ut calculo, hydropi, inflammationibus, &c medeantur, uti faciunt fontes Puteolani, Spadani, Aquenſes: ſic pariter verba ſapientum per venas meditationum de humilitate, patientia, manſuetudine, charitate, fervore tranſeuntia, harum virtutum vim ſuggerunt, ſintque humilia, patientia, manſueta, benevola, fervida. Octavò, ſicut

Octavo.

fons ex orificio exiguo leniter modicam fundit aquam, quæ continua effuſione augeſcens creſcit in flumen, ſic pariter ſapientiæ doctor leniter per modica præcepta docet ſapientiam, ne eorum multitudine & pondere rudem diſcipulum obruat, ſed ſenſim plura & pluta illi inſtillans, tandem omni ſapientia inſtar fluminis eum imbuit & replet. Idipſum eleganti ſimilitudine pluviæ vehementis, ſivę, imbris, ac lenis, ſive ſtillicidii, repræſentat S. Gregor. Nazianz. orat. 15. de plaga grandinis, vehemens enim nimbus ſegetes ferit, & ſæpe deficit; lenis vero ſegetes fovet, & perdurat. Idem facit doctrina nimia & modica, ſive placida & lenis.

ACCIPERE PERSONAM IMPII NON EST BONUM (id eſt, eſt peſſimum & nefarium, ait R. Levi: eſt miſeſis) UT DECLINES A VERITATE IUDICII] Hebr. *ad deiiciendum juſtum in judicio*; Chald *neque declinare à judicio contra juſtum*; Syrus, *neque etiam permittere judicium in juſtum*; Septuag. *admirari perſonam impii non bonum, neque ſanctum declinare juſtum in judicio.* Pro *accipere* hebr. eſt *ſcir*, quod Caiet. vertit, *elevare perſonam*; Septuag. *mirari* vel *ſuſpicere*; Aquila, Symmach. Theod. *ſumere*; Noſter, *accipere*; alii, *ferre* vel *portare* Omnia eodem redeunt. Qui enim perſonam impii, quia potens, vel dives, vel amicus, vel magnificus eſt, reveretur, ſuſpicit, elevat & admiratur; hic illius item & cauſam accipit & elevat quaſi æquiorem & meliorem, ac ve ceteris cauſam juſti contra impium injuſtè litigantis in judicio deprimit & condemnat. Unde R. Levi: *Nefarium eſt*, inquit, *ut criminoſi ratio habeatur in judicio, quo inſons judicio perturbato cauſa cadat: ſi enim judex ſic aſſumpſum in judicio honore proſequatur, inſto os obſtrui contingit, ne opportuna reſpondeat, cum ſibi perſuadeat, judicis animum parte ſecum in judicio adverſante favere.*

Vers. 5.

Grave eſt hoc ſcelus. Primo, quia juſtitiam, quæ baſis eſt reipublicæ, everrit. Unde S. Ambroſ. ſuper Malachiam: *Inter omnia*, ait, *peccata ſacerdotium illud eſt maximum, quòd non cauſas, ſed perſonas conſiderans, & deſpecto juſtæ pauperis, injuſtos divites honorans.* Et S. Bernard. lib. 3. de Conſider. ad Eugenium Pontif. *Non parvi*, inquit, *te rerum peccati exiſtimes, ſi fueris peccatorum fumus, & non potius cauſas judicas meritorum: eſt enim vitium, cujus ſi te immunem ſenſi, inter omnes quos mœſti exhis qui cathedras aſcenderunt, ſedebis, ma indice, ſolitarius, quia veraciter ſingulariterque lavaſti te ſupra te. Huius calliditſima vulpeculæ magnorum nemorum comperi ſatis caviſſe vaſtuias.*

Secundo, quia Dei & Chriſti, cujus judex vicarius eſt & officium gerit, judicium pervertit: Deus enim & Chriſtus omnibus ram pauperibus quàm divitibus æquum & æqualem ſe exhibet, & *cæleſtem gratiam*, ait S. Cyprian. lib. 1. epiſt. 1. *æqualiter omnibus dividit ſine ſexus varietate, ſine ætatum diſcrimine, ſine acceptione perſonæ.* Quare, ut ait S. Hieron. ſuper Amos: *Quicumque conſanguinitate vel amicitia, vel e converſo hoſtili odio vel inimicitiis in judicando ducitur, pervertit judicium Chriſti.* Ille enim ſummus eſt judex, ac proinde ad eum pertinet omne judicium, quare ceteri judices, cùm vice Chriſti judicent, ſi juſtitiam pervertant, Chriſti judicium pervertunt.

Tertio, quia grave dant ſcandalum totiреipublicæ, faciuntque ut homines avaritiæ & injuſtitiæ ſtudeant, qui in videnr ab eis honorari & præponi, potiùs quàm modeſtiæ & juſtitiæ, quam vident ab eis poſtponi & deprimi. Vide dicta Lucobis v. 1.

LABIA STULTI MISCENT SE RIXIS: ET OS EIUS

carpit vitia amici cui adulatur, ſed hypocriticè, ideoque molliter & enerviter carpit. Ita Plutarch. loco jam citato, *Nunquam*, inquit, *magis audiamur quàm cùm videntur obiurgare, verberare & liberè loqui*. Et rurſum: *Sicut pulvinaria mulierum quando videntur remiti & conſiſtere capitibus, cedunt magis & accommodant ſeſe: ſic libertas adulatoris tantùm quidem, ſed in ſe recipit inclinantem.*

Tertiò, nptumè per *nirgan*, id eſt bilinguem, accipias detractorem & ſuſurronem: hujus enim verba ſunt quaſi verbera & vulnera, quia initio dum ſimpliciter dicuntur, videntur eorum detractiones leves eſſe livores, imò videntur eſſe verba *percuſſorum*, quaſi hæc amici vitia cor ipſorum percutiant, & compaſſione vulnerent: at ubi exaggerantur & amplificantur, menti audientium aculeum infigunt, qui deinde ab eis ruminatus & ſæpiùs conſideratus, intima ventris, id eſt cordis & mentis, pervadit, ut amicum parvificere incipiant, ac tandem faſtidiant & odio proſequantur. q. d. Intimum ejus animam lanciat, lædit & pungit.

Rurſum verba ſuſurronis ſunt *ſimplicia*, id eſt videntur ſincera, nuda, candida, ea candore & more profecta; at malignitatem odii, infamiæ & noxæ derivant in intima cordis. Dum enim ſinguntur ſe ea pietate & compaſſione narrare vitia proximi, dictis ſuis fidem conciliant, magiſque ea menti audientium infigunt, ut ea ſic credat, & eum, cui detrahit, vilem & infamem æſtimet, quare eorum verba quæ videntur ſimplicia, revera ſunt verbera & mallei, qui intima cordis verberant & contundunt: מכה *halmus* enim eſt malleus, unde *mitbelamim*, ſunt malleationes, ſive percuſſiones & contuſiones, quæ malleo fiunt.

Audi S. Bernard. ſerm. 24. in Cantic. *Alii*, inquit, *quodam ſimulatæ verecundiæ ſuco conterpunt molitiam, quam retinere non poſſunt, adumbrare conantur. Videas præmiti alia ſuſpiria, ſicque quadam cum gravitate & tarditate, voluptuoſo, demiſſo ſupercilio, & voce plangenti egredi maledictionem; & tanto quidem perſuaſibiliorem, quanto creditur abſit qui audiunt, corda invito, & magis condolentis affectu, quàm malitioſè proferri. Doleo, inquit, iubenter pro eo quòd diligo faſtu, & numquam potui de hac re corrigere eum*, vide teq.

Salomoni de more concinit Siracides Eccli. 28. 15. *Sub furro*, inquit, *& bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes*, &c. ubi multis hoc vitium infectatur. Et cap. 2. 14. *Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis*: bilingues enim ſunt bicordes inſtar perdicum Paphlagoniæ, quæ teſte Plinio lib. 35. cap. 37. duplex habent cor: ſimilè enim modo ſuſurrones unum cor habent in pectore, alterum in ore, dum aliud cogitant, aliud loquuntur: ſic vicißim aliam habent linguam in præſentia amici, aliam in abſentia, dum præſentem laudant, abſentem vituperant. Vide utrobique dicta: illa enim hic non repeto, ne actum agam.

PIGRUM OBSCEPIT TIMOR; ANIMÆ AUTEM LABORANTIUM ESURIENT] Hic verſus non eſt in Hebræo, nec in Latinis Complut. aliiſque nonnullis, extat tamen in Romanis: tranſlerptus eſt ex Septuag. qui ſequentem verſum Hebræum anticipitem, ut dupliciter vertit poſſet, duplici ſententia expreſſerunt. Hebr. enim עצלה *mitrapa* & pigrum, & eum qui medetur (ut verſu ſequ. vertunt Septuag.) ſignificat: aliqui hic verſus ſore & ſenſu contentit eum ſequ. ejuſque videtur paraphraſis. Piger enim eſt mollis & diſſolutus, qui proinde opera ſua diſſipat, ideoque ad egeſtatem & eſuriem redigitur.

Senſus ergo eſt, q. d. Timor laboris conſternat pigrum, eumque facit effeminatum, ut inſtar fœminæ fugiat horreatque laborem, ac ſectetur otium: quare ob inertiam concilliat ſibi pauperiem & eſuriem. Unde doctor Catenæ Græc. *Vir*, ait, *qui voluptate & ſtudio mulier eſt, virtutem quæ animam nutrivit, nunquam aſſequetur.*

Pro *effeminatorum* græcè eſt ἀνδρογύνου, q. d. Virorum feminatum, ſive qui ex viris in feminas degenerant: androgyni enim ſunt hermaphroditi, qui utrumque habent ſexum, fœminæ & maſculi, ut idem ſimul vir ſit & mulier, ideoque ſemivir, effeminatus, mollis & pathicus; quales in Africa eſſe, qui dextram mammam habent virilem, ſiniſtram muliebrem, docet Plinius lib. 7. cap. 3. unde tales monſtra naturæ, imò monſtra fatalia appellat Cicero lib. 2. de Divinat. Et S. Auguſt. lib. 3. de Genel. ad litter. cap. 22. refellens eos, qui Adamum cenſent fuiſſe androgynum, ex eo quod ait Script. *Maſculum & fœminam fecit eos*, ſic ait: *Ne quiſquam arbitraretur ita factum, ut in homine ſingulari utrumque ſexus exprimeretur, ſicut interdum naſcuntur quos Androgynos vocant, oſtendit ſe ſingulorum numerum propter coniunctionis unitatem poſuiſſe.* Piger ergo eſt androgynus: quia pigritia effeminat, & ex viro quaſi feminam facit.

Nota hic, comites & indices acediæ, ſive pigritiæ, eſſe timorem, mollitiem, effeminationem. Audi Ariſt. lib. de Virtutibus: *Comitatur ignaviam mollities, effeminatio, torpor, vitæ cupiditas. Subeſt etiam quædam timiditas, & contentionis detrectatio.* Unde & Jamblichus otium ita pingit: *Vir imbellis, in habitu & veſte muliebri pulvinari incumbens.* Idem Ariſtot. in Problem. ſect. 3. q. 5. & 35. timoris cauſam dat frigus, quod & corporis eſt cauſa: unde videmus in hieme frigidos algere, tremere & torpere: ea adverſo calor calidique ſpiritus ſunt cauſa magnanimitatis, agilitatis & fervoris. Idem in Phyſiognom. cap. 6. timoris & torporis eadem dat ſigna. *Timidi ſigna*, inquit, *pili molles: corpora inclinata, non erecta: ſurſa ſurſum contracta: circa faciem ſubpallidus, oculi imbecilles, & nimium connitentes: & extrema corporis imbecilla, & crura parva: manus longæ & graciles: lumbi autem parvi, & imbecilles: figura contenſa in moribus: non temerarius, ſed ſupinus & ſtupefactibilis: mos qui eſt in facie, mobilis & mœſtus.*

Jam ardi pigritiæ & otii damna per exempla & ſimilia. Sicut per rimam ſentinæ aqua latenter intrat & excreſcit, donec navis per nautrarum incuriam demergitur: ita ex otio atque ignavia cogitationes pravæ & concupiſcentiæ multiplicantur, donec navis cordis eis ſuccumbens in peccato periclitetur, ait S. Bernard. ſer. de S. Andrea. Aves quæ convivis apparantur, ut immotæ facilè pinguefcant, in obſcuro continentur: ita ſine ulla exercitatione jacentibus, tumor pigrum corpus invadit, & in ſuperbam umbram iners ſagina ſuccreſcit, ait Seneca epiſt. 121. Sicut aqua, quæ caret decurſu, ac jacet in foveis, putreſcit, ac humano uſui aliena efficitur, repleturque animalibus venenatis & noxiis: ita & corpus otio rabe confectum concupiſcentiarum carnalium parit infaniam, ait Laurentius Juſtin. lib. de Perfectionis gradibus c. 9. *Pigritiæ damna.*

Denique pigritia & torpor ſimilis eſt torpedini piſcículo, item alteri qui echeneis & remora dictus eſt. de priori quidem aſſerit Plinius lib. 32. cap. 5. *Si vel haſta ſirgatus attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpeſcere, quamſibet ad curſum velores alligari pedes, quaſi vdore tenuiſſimo & quodam aura ſui corporis afficiat membra.* Echeneidem autem aiunt naves validis ventis actas retinere & ſiſtere. *Quam venti licet, inquit, & ſæviant procellæ, imperat furori, viresque tantas compeſcit, & cogit ſtare navigia: quod non vincula ulla, non ancoræ pondere irretorta valli iacta. Infrenat impetus, & domat manuli vahiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Sed armata claſſes imponunt ſibi rurrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur vehis è muris, Heu vanitas humana! cùi non ferro ac flammis armata, ſemiped alis inhibere poſſis, ac tenere devincta piſciculus.* Simili modo pigritia torpeficit omnes animi vires, omni corporis membra, ac ingentia mentis molimina velut naves vento actas inhibet & ſiſtit.

QUI MOLLIS EST ET DISSOLUTUS IN OPERE SUO, FRATER (Chald. *ſocius*) EST SUA OPERA DISSIPANTIS] Pro *mollis & diſſolutus*, hebr. eſt מתרפה *mitrappe*, quod Aquila vertit, ραθυμῶν, id eſt, *ignavus*; Symmach. ἀργοῦντι, id eſt *ceſſanti*; Theod. ἀνιεμένῳ, id eſt *remiſſo*; Tigur. *qui frigus in opere, frater eſt eius qui diſſipat*; Vatabl. *qui derelinquit opus ſuum, frater eſt domino perditi*, ſupple, facultates ſuas. Fratrem pro ſimili ponit, quòd ſoleant fratres eſſe ſimiles, q. d. Qui negligens eſt, perdit omnia quæ habet. Aut *frater* vocatur ſymbolicè: quia uterque, ſcilicet, tam mollis quàm diſſipans filius eſt incuriæ, quæ tibi non proſpicit, ſed tua diſſipari ſinit. *Vers. 9.*

Pro *diſſipantis*, hebr. eſt בעל משחית *baal maſchis*, id eſt viri deſtructoris. ita Cajetan. vel viri vaſtantis, excidentis & perdentis. q. d. Qui opus aliquod remiſsè, frigidè & otioſanter facit, non tam facit opus quàm deſtruit, adeoque ſimillimus eſt illi, qui opus factum diſſipat & demolitur. Minùs proprié Janſen. & aliqui alii vertunt, *viri de ſolitis* vel *prodigi*: Hebr. enim *maſchis*, propriè ſignificat vaſtato-

tem & deſtructorem, qualis tamen in ſuo genere eſt decoctor & prodigus, q. d. Sicut prodigus ſua perdit per profuſionem, ita remiſſus ſua perdit per deſidiam & ignaviam.

Significat ergo hæc gnome torporem, ſegnitiem & ignaviam opus inchoatum adeò non promovere, ut etiam quod inchoatum eſt, diſſipet & deſtruat: tum quia tegnis id quod operatus & lucratus eſt, non ſervat, ſed ſiout illud dilabi & diffluere: tum quia opus tuchoatum, niſi perficiatur, tenſim fatiſcit, corrumpitur & deſtruitur: principium enim operis pendet a modo & fine, ut, ſi tus deſtituatur, tuere incipiat. Id videre eſt in fabricis. qui enim muros erexit, & tabularum conſtruxit; ſi tectum imponere negligat, ſua negligentia facit, ut pluvia in muros & tabulatum impluens, illa corrumpat & deſtruat. Idem videre eſt in hortis & plantis: niſi enim quis ea aſſiduè riget, ſarriat, putet, colat, corrumpuntur, & pro fructibus lolium, ſentes & ſpinas proferunt. omnis enim res ut conſervetur, exigit cultorem. Audi Ovidium lib. 5. de Triſtibus eleg. 12. per exempla oaturalia id demonſtrantem:

Adde, quod ingenium longa rubigine leſum
Torpet, & eſt multa, quàm fuit ante minus.
Ferrum offidò ſi non renovetur arator,
Nil niſi cum ſpinis graminis habebit ager.
Tempore qui longo ſteterit, malè curret, & inter
Carpentes miſſos ultimus ibis equos.
Vertitur in teneram cariem, rimiſque debiſcit,
Si qua diu ſolitis cymba vacabit aquis.

Quocirca Cato in Diſtichis ita præcipit:

Segnitiem fugito, quæ vitæ gaudia ſervat;
Tam cùm animus languet, conſumit inertia corpus.

Igitur tegnis & torpens to opere illud diſſipat: quia quod una manu operatur, hoc altera quaſi deſtruit: quo tenim labore ſuo ædificat, hoc ſegnitie & to.pore ſuo perdit & diruit. Quare tales ſimiles ſunt teiæ, quam texebat Penelope, quæ quod per diem texuerat, hoc nocte retexebat & diſſolvebat. Monet ergo hic verſus idem fetè quod vulgatus verſiculus:

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri:

docetque quod non tantùm profuſio, ſed etiam negligentia patrisfamilias reddit tem familiarem detetiorem. Sic & magiſtratuum negligentia non minùs nocet re publicæ, quàm ulli hoſtes. Et Eccleſiam Epiſcoporum incuria & tolcitia non minùs penè afflixit, quam lævitia tyrannorum, qui eam armis oppugnare conati ſunt.

Apologus Oeni.

Extat inſignis hac de re apologus Oeoi (græcè enim ὗς pigrum ſignificat.) Vetetes enim pinxetunt Oenum apud inferos tedentem, & torquentem funem; aſtantem autem illi afinam, quæ ſtatim devorabat quidquid ab illo tortum tuetat. Ὗς, hoc eſt piger eſt afinus. Nimirum quidquid piger pigrè facit, idipium mox conſumit & perdit pigritia, cujus tymboluio eſt afinus. Unde Propert. lib. 4. eleg. 3.

Diguer obiquo funem qui tor queat Oeno,
Aeternuſque tuam paſcat, aſelle, famem.

Hinc proverbium: *Torquet piger funiculum: Oenus funem contexit.* Pauſanias lib. 10. de Phocicis, Oenum io.duſtrium & laborioſum fuiſſe ſcribit, ſed uxorem habuiſſe pigtam, quæ viri lucrum omne conſumeret. Unde Pierium Hieroglyph. lib. 22. Similes Oeno ſunt hodie opifices, qui quod per hebdomadam lucrantur, die Dominico ludendo, potando, luxuriando abſumunt. ita quod longus duruſque viti labor congregat, hoc ilico earnis atella vorat. De Oeno vide Paulaniam, Plinium, Varronem, Plutarchum.

Potrò hæc ſcotentia vera eſt in bonis ſpititualibus æquè ac ttmporalibus. Vide S. Greg. 3 parte Paſtor admon. 35.

Addunt Rabbini, pigrum elle fratiem diſſipantis non tsntùm opera tua, ſed & totum mundum. *Vir enim opera ſua* non eſt in Hebræo, qui abſolute habet *frater eſt diſſipantis*. Qui enim nulli honeſto vacant ſtudio, ſed otiantur, epulantur & ligottiunt, quantum in ipſis eſt, mundum demoliri & deſtruere conantur, ait Baynus.

Myſticè, R. Salomon: Qui, inquit, negligens eſt in opere & ſtudio legis, ac Gentilium philoſophiæ totum ſe profanè dedit, hic eſt frater *majebat*, id eſt vaſtantis, putà ſatanæ.

Denique Septuag. Complut. & Roman. vertunt, *qui non modetur ſibi in operibus ſuis, frater eſt perdentis ſeipſum.* Hebr. enim מתרפה *mitrappe*, ſi à רפא *rapha* per *aleph* (literæ enim *he* & *aleph* ſæpè commutantur) deriyetur, ſignificat curare, medert. Mederi operibus, eſt ea ita dirigere & moderari, ot nullum in eis ſit vitium (vitium enim eſt operi, quod morbus corpori) nullus exceſſus, nullus defectus, puta ut fiant non pigrè & torpidè, nec præcipitanter & temerariè, ſed prudeoter & moderatè. Auctor Cathenæ Græc. ex Septuag. vertit, *qui ſuis ſefe operibus non ſatiat, ſimilis eſt illi qui ſeipſum perdit ne diſſipet.* Sicque explicat. Senſus eſt: *Qui vitam in malitia tranſacit, nihil ab eo differt qui ſeipſum perimit.* Verùm hic ſenſus myſticus eſt; nam ad literam ſaties operationum eſt earum moderatio jam dicta. Qui enim eas ex virtute operatur, hic jis ſatiatur: qui verò intemperans eſt & immoderatus, hic jis non ſatiatur, ot videre eſt in avatis, qui operantur noctes & dies, ac immodicis laboribus vires corpotis & animi conſumunt ut ditentur. hi eoim utti lucro, ita labore non ſatiaotur, ſuntque inexplebiles.

Parallela huic ſcententiæ eſt illa cap. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium divitias parat.* *Gnome.*

B Et cap. 12. 11. *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt.* Et v. 24. *Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſerviet.* Etc. 23. 21. *Veſtietur pannis dormitatio.* Antiſtropha eſt Chriſti parabola talentorum, in qua dominos à ſervo otioſo jubet auferri talentum, dicens: *Omni habenti* (id eſt utenti, operanti) *dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet* (id eſt non utitur, non opetatur) *& quod videtur habere, auferetur ab eo*, Matth. 25. 29.

Audi Cyrillum Hierotol. catech. 2. *Si neglexeris ſuſcepiſſe concupiſcentiæ incitationem, per ratiocinationes radicem in te figet, & mentem tuam ligabit, & te detrahet in foveam malorum. Sed forſitè dices. Fideliſſimus, mea me apprehendet concupiſcentia, etiamſi aliquid contra me obſcuriùs. An igneas quòd vitam in parva cadis agitur, & ſæpè manet?* Ac ſi diceret eum Fabiano Philotopho apud Senec. lib. de Brev. vitæ c. 20. *Contra affectus impetu, mea ſubtilitate, pugnandum; nec minutis vulneribus, ſed uncinis ferreis dandam aciem; ſuggillationem enim retundi debere, non vellicari.* Quam quidem ad rem vide quàm accommodatè hæc ſcripſerit Dio Chryſoſt. C in Dog. *Si quis laboret contemptim ſuſcipias, promptoque animo ad eos accedas; haud magnam adverſus eum vim habituri ſunt: at ſi pedem referas, ab iiſque te removeris, majores omninò ac vehementiores videbuntur.* Subjicit aptam ſimilitudinem: *Hoc porro etiam in igne contingere videmus: etenim ſi magno eum impetu in eum aſſenderis, protinùs extingues; ſi autem timidè atque ignavè, vehementiùs ipſum texuit.* hæc Dio. Nec aliter M. Tullius Tuſcul. 2. ioquiens: *Vt onera tuentis corporibus fortiùs ferantur, vermiſſi, opprimunt; ſimillimè animus imaſione ſua depreſſus omnium ponderum; remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe neque ex tollere.*

TURRIS FORTISSIMA, NOMEN DOMINI: AD IPSUM CURRIT JUSTUS, ET EXALTABITUR.] Ita Roman. & ceteri. Minùs rectè ergo aliqui legunt *ad ipſum*, ſcilicet turrim; licet ex Hebræo ita verti poſſit, atque eodem redit ſenſus. Si enim nomen Domini eſt turris: ergo qui eurrit ad illud, currit ad turrim: ac ſolent ruſtici & eives imminente hoſte confugere ad turres. Unde Chald. vertit, *in ea autem curret juſtus, & exaltabitur in ipſa*; Hebr. eſt, *turris fortitudinis ejus*. Aquila & Theodot. *turris potentiæ*) *nomen Jehova: in ipſo*, vel *in ipſum, curret juſtus, & exaltabitur*; Syrus, *& fortis erit*; Tigur. *extra telorum ictum eſt*. Aben Ezra Hebr. בו ירוץ *bo iarutz*, dupliciter vertit & expliçat. Primò, *in ipſo curret*, id eſt divini nominis ope curret. Secundò, *in ipſa conteret hoſtes ſuos*: ſi enim *iarutz* derives à רוץ *eutz*, ſignificat *curret*; ſin à רצץ *catzatz* ſignificat *conteret*. Hæ autem duæ radices ſæpè inter ſe commutantur, ut patet Judic. 9. 53. Eccleſ. 12. 6. 2. Reg. 23. 12. & alibi. Alludit ad morem veterum, qui in urbibus & pagis erigebant turres, ad quas quaſi arces ingruente hoſte confugiebant. Talis fuit Romæ in Capitolio: unde urbe à Gallis capta, Capitolium Romam & Romanos ſervavit. Hinc viri docti cenſent *Burgum* dictum à Græco πύργος, id eſt turris, quòd in Burgis turres eſſent inſtar arcium. Jam à Burgo Germani cives vocant *Burgere*, Galli *Bourgeois*, inde dicti Burgundi, quòd in Burgis, id eſt locis munitis, puta turribus & arcibus, ob frequentes Wandalorum, Gothorum, Alanorum irruptiones habitarent. *Vers 10.*

tatent. Talis fuit turris Babel Geneſ. 10. quæ urbi Babylo- A
ni nomen dedit, de qua S. Hieron. 10 Iſai. 13. & 14. *Aix*, ait, *& Capitolium urbis, eſt turris ædificata poſt diluvium.*

Dicit ergo Salomon, quòd, ſicut Romani in omni hoſtium incurſu confugiebant ad Capitolium, Babylonii ad turrim Babel, Burgundi ad Burgum: ita juſti curranr ad Deum eum invocando, quaſi ad arcem Tarpejam inſuperabilem, & aſylum inviolabile, ex quo non tantùm ſeipſos defendant, ſed & hoſtes jactis deiup.r telis offendant & conterant, ut vertit Aben Ezra. Igitur ſicut confugiens ad turrim in ejus celſitudine exaltatur, ſic & confugiens ad Deum celſiſſimum, in illo & per illum exaltatur. Rurſum *exaltabitur*, id eſt ſtabit tamquam miles in præſidio & ſtatione ſua: milites enim præſidiarii in turribus excubare ſolent, indeque depugnare & hoſtes impetere. unde & ſtationarii vocantur. Qui enim in turri eſt, ceteris qui in terra ſunt, celſior & ſuperior eſt, ac ex alto hoſtes ceteraque omnia deſpicit; quia unus ipſe centum hoſtes anguſto calle ſcandentes ſiſtere, & deturbare valet. Septuag. vertunt, *ex magnificentia fortitudinis* (alius interpres legit, *ex magnitudine operum*) *nomen Domini: ad ipſum autem accurrentes inſti exaltantur.* B
Quod clarè ſic reddit auctor Catenæ Græcor. *A fortitudinis magnitudine & excellentia Dominus nominatur* (ſive, *nomen Domini eſt magnificentia fortitudinis*) *inſti autem qui ad illum accurrunt, exaltantur.* Quod deinde idem auctor ſic explicat: *Deus præpotens magnarumque virtutum Dominus appellatur: taleſque efficit eos, qui ſeſe ad illum adjungunt: Per nomen autem Domini, Dei cognitio interdum quoque ſignificatur. Ad illum inſti accurrunt*, &c. *hoc eſt, per rectam incedentes vitam ad Deum accedunt, per contemplationem autem ab illo exaltantur. Aut quod dicitur, hoc ſpectat: Ex rebus creatis, earumdemque magnitudine & pulchritudine, Dei omnipotentia cognoſcitur & magnificatur.* hæc auctor Catenæ myſticè potiùs quàm ad literam.

Nomen Dei aſylum quodnam? Reſp. Primò.

Quæres: quodnam eſt *nomen Domini*, ad quod confugiens juſtus exaltatur? Reſp. eſt multiplex. Primò, Rabbini grammaticè accipiunt nomen *Jehovæ*, quod eſt in Hebræo. Hoc enim erat apud Judæos quaſi proprium Dei nomen, ut patet Exodi 6. 3. quod invocantes ſe tutabatur & protegebat. Hoc etiam eſt tetragrammaton, ac quatuor literis quaſi lateribus turrim quadratam repræſentat: hoc denique nominibus *Adonai* vel *Elohim*, quæ ei adjungi ſolent, quaſi vallo cingitur & obvallatur. C

Secundò.

Secundò, plenius & profundius per *nomen* Dei, accipias Deum ipſum nomine ſuo repræſentatum: ſæpè enim nomen ſignificat rem nominatam per metonymiam, ut cùm quotidie oramus: *Sanctificetur nomen tuum*, hoc eſt, fac ut tu ipſe, ò Deus, ab omnibus ut ſanctus colaris & celebreris, ut tua majeſtas & ſanctitas ab omnibus agnoſcatur & adoretur. Ita S. Auguſt. in pſalm. 60. v. 4. explicans illud de Deo dictum: *Turris fortitudinis a facie inimici*, ſic ait: *Chriſtus nobis factus eſt turris à facie inimici: cave ne feriaris à diabolo: fuge ad turrim. Nunquam te ad illam turrim diabolica jacula fecuta ſunt: ibi ſtabis munitus & ficus. Ante eſt turris: exclude Chriſtum, & intra turrim. Quidquid pateris, cogita, quia prior paſſus eſt. & cogita quo ſine paſſus eſt, ut mereretur & reſurgeret. Talem & tu ſumme ſpera, qualis in illo præceſſit: & ingreſſus turrim.*

Tertiò.

Tertiò, per *nomen* accipias robur & omnipotentiam Dei: Dei enim nomen eſt omnipotens, præpotens, fortiſſimus, Deus Iſrael, &c. unde Septuag. vertunt, *magnificentia fortitudinis eſt nomen Domini*. uti pauò antè diximus. Simili ſenſu ſignantes nos cruce dicimus: *In nomine* (id eſt in virtute) *Patris & Filii & Spiritus ſancti*, ſupple, ordiot vel facio hoc opus.

Quartò.

Quartò, *nomen* Dei eſt Dei auxilium & protectio. Sic Chriſtus ait Joan. 17. 11. *Pater ſancte ſerva eos in nomine tuo*, id eſt, conſerva eos ſub tua protectione & tutela, ait Theophyl. & Euthym. juxta illud pſalm. 90. 1. *Qui habitat in adjutorio*, (quaſi in turre & arce munitiſſima) *Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* ubi vide S. Bernard.

Quintò.

Quintò, *nomen* Dei eſt nominatio & invocatio Dei per ſuum nomen, q. d. Oratio & invocatio Dei quaſi turris celliſſima, ad quam in quavis tribulatione juſti confugiunt & exaltantur: quia mente ad Deum elevata, in eo quaſi exaltati habitant liberi ab omni holte, ſecuti à quavis adverſitate, ſuperiores terra, cives cæli, domeſtici Dei. Audi S. Chryſoſt. l. 2. de Orando Deum: *Sicut civitas*

Cornel. in Proverb. Salom. Z

qua turribus ac muris cincta non eſt, facilè venit in poteſtatem hoſtium; ſic & animam non munitam precibus, diabolus facilè in ſuam redigit ditionem, nec multo negotio omni ſcelerum genere implet. Cæterùm ad animam precibus munitam non audet propiùs accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi oratio ſuggerebat. Alludit ad ſtationem militum in turribus: à quibus Eccleſia ſumpſit nomen ſtationum. Sic enim dies ſtatos orationi & jejunio dicatos, quibus quaſi in ſtatione excubant fideles, ac contra diabolum ceteroſque hoſtes decertant. Uod. Tertull. lib. de Oratione in fine, ait, quòd ſtatio ſolvenda ſit accepto corpore Domini. *Nonne ſolemnior, inquit, erit ſtatio tua, ſi & ad aram Dei ſteteris? Si ſtatio de militari exemplo nomen accepit* (nam & militia Dei ſumus) *utique nulla lætitia ſive triſtitia obveniens caſtris, ſtationes militum reſcindit*, ut ob nuntia læta vel triſtia à ſtatione deſcendant, q. d. Sic nec Chriſtiani ſtationem orationis & jejunii deſerere debent, quæcumque cauſa læta vel triſtis occurrat. *Stationes, unde?*

Denique *nomen* Dei eſt nomen Jeſus: hoc enim eſt nomen proprium Verbi incarnati, quod ſalutem quam ſignificat, omnibus ad ſe velut ad turrim confugientibus præſtat: juxta illud, *Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri*, Actor. 4. 12. Vide S. Bernard. ſerm. 15. in Cant. Vide & ea quæ de hoc nomine dixi Philipp. 2. 10 Num. 13. Habacuc 3. 18.

Vers. 1.

SUBSTANTIA DIVITIS, URBS ROBORIS EJUS (Septuag. *urbs munita*:) AT QUASI MURUS VALLOS CIRCUMDANS EUM] Prius hemiſtichium audivimus cap. 10. 15. ubi illud explicui. Poſterius Hebr. ſic habent, *& murus prealtus* בחמתכו *bemaskeho*: quod Pagnin. & Baynus vertunt, *in imaginationes ejus*, hoc eſt, ut Vatabl. *ut divus fingit ſibi opes ſuas urbis fortiſſimæ, at muri altiſſimi loco eſſe*; Cajet. *in celaturis ejus*: R. David *in picturis*; alii, *in cubiculis ejus*; alii, *in proſpectu ejus*; R. Salomon, *in pretio alibus ejus*; Chald. *quaſi murus elevatum eſt habitaculum ejus*; Syrus, *habitatio ejus in muris fortibus*; Sept. *ut gloria ejus nullo obumbrat*. de quo poſtea.

Hinc R. Levi & Aben Ezra cenſent hunc verſum priori opponi, q. d. Juſto turris fortitudinis eſt nomen Domini, quod eum tutatur, ut nullis adverſis poſſit expugnari: at diviti urbs & turris fortitudinis ſunt opes ejus: ſed hac differentia, quòd juſto nomen Domini revera ſit turris fortitudinis, opes autem diviti non revera, ſed tantùm in opinione & perſuaſione ejus ſint urbs fortitudinis. Putat enim ſe per eas ab adverſis fore tutum, ac illarum ope ea alio modo ſic juſtus nomine divino. Juſtus ergo in Deo verum habet aſylum & propugnaculum, dives in opibus tantùm fictum, pictum & imaginatum. Ipſe enim hoc ſibi in mente fingit & pingit quod nuſquam extat: quare minimo adverſitatis incurſu diſſiatur & evaneſcit inſtar telæ aranearum, juxta illud Iſaiæ 59. *Telas aranea texuerunt: tela earum non erunt in veſtimentum.* Hic igitur primus eſt ſenſus, quo *bemaskito* ſignificat *in imaginatione ejus*.

Secundus eſt, quo Cajet. vertit, *in celaturis ejus*; R. David, *in picturis ejus*, q. d Dives cùm in cubiculis ſuis affabrè cælatis obambulat, ſe curum & felicem ſe æſtimat, perinde ac ſi muris præaltis vallaretur. Aor, ut R Abraham, *Et tanquam murum elevatum reputat celatum aurum & argentum, quibus domus illius plena eſt*. Addit idem verti poſſe, *& ſtruc murus altus in proſpectu ejus*, q. d. Dives aurum ſuum aſſiduè habet in proſpectu, id eſt jugiter illud reſpicit quaſi murum, in quo ſpes, talos & munimen ejus recumbit. D
Alius ſic exponit, q. d. Sicut qui alto loco conſiſtit, ſi deorſum proſpiciat, vertigine capitis agitur, qua circumactus ſponte deorſum ruit & colliditur. Sic dives propter opes in ſuperbiam actus, præ capitis ſenſuſque ſui imbecillitate in præceps ruit. & in exitium rapitur.

Tertiò, Noſter *bemaskito* vertit, *in tegumento ejus*, à rad. סכך *ſacach*, id eſt texit, operuit. unde vertit, *circumdans*, id eſt tegens, vallans, muniens eum, q. d Dives dum opibus ſe tectum cinctumque videt, putat ſe muro valido tegi & vallari.

Denique Septuag. *bemaskito* vertunt, *in obumbratione ejus*: unde vertunt, *gloria autem ejus valdè obumbrat*. Quod Primò, ſic accipi poteſt, ut conſentiat cum Vulgata, q. d. *Obumbrat*, id eſt obtegit, circumdat & communit divitem gloria & pompa, quam ſibi opibus ſuis parit. Dum enim ſplendidis veſtibus indutus, ſtipatus famulis equo vel curru vectus, prompticè incedit, videtor iis undiqueincin-

gi & communiri, imò alios obumbrare, tegere & protegere. Unde auctor Catenæ Græcorum hunc versum ex Septuag. sic reddit, *opes viro diviti sunt instar propugnaculi munitæque civitatis : interim gloria & majestas sunt, quæ eas plurimùm propugnant atque exornant.*

Secundò, *Ut obumbret* potest referri ad picturam : pictores enim parva & obscura obumbrant, ut umbræ opposita magna & clara coloribus clariùs repræsentent, adeoque tota ars pingendi consistit in umbris & coloribus tritè miscendis & appositè disponendis. quin & umbra naturalis est corporis imago : unde ab umbris pictores imagines pingere didicerunt. *Umbra hominis linis circumducta, quam deinde colorari tota tritu primus invenit Cleophantus Corinthius*, ait Plinius lib. 35. c. 3.

Tò ergo *obumbrat* significat Primò, opes non esse corpus bonumque solidum, sed umbram dumraxat fugacem & evanidam. Quid inanius & fugacius umbra? umbra autem sunt opes & pompæ mundi. Secundò, opes sua ombra & specie obumbrare & decipere oculos mentesque hominum. Sicotenim umbræ corporum manè & vespere sunt maximæ, & corpore longè majores: sic species opum longè major est re : ostentant enim quid magnum & beatum, eùm nil tale contineant, ut pater moribundis in morte & Beatis mexlo : ibi enim quasi in plena luce & meridie felicitatis, fugantur omnes umbræ opulentiæ & felicitatis umbratilis & terrenæ, juxta illud Cantic. 2. 17. *Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ*. Quin & Plinius lib. 2. cap. 10. asserit *aliud non esse noctem quàm terræ umbram*. Et mox : *Ergo consilium illis* (umbris) *est aeris tormentum, inimunque atheris. Supra lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena*. Tertiò, pictores, ait noster Salazar, dum quid deprimere volunt, pingunt umbram; dum verò attollere, colorant : adumbratio enim magna deprimit, color parva attollit, q. d. Dives majora bona, id est spiritualia & æterna, ignorationis vel passionum umbris tegit, & partes alias, nimirum caduca, & temporalia, præclaris coloribus illuminat : propterea hæc altiora, & illa depressiora ipsi videntur. Secùs justus ac pius homo hæc spiritualia bona, quæ per se majora sunt & digniora, colorum ac pigmentorum illuminationibus elevat ; item temporalia & caduca, quæ per se minora & leviora sunt, additis umbris contegit ac deprimit.

Mysticè Beda, *Non terrenæ substantiæ*, inquit, *semper desudare potest. imò plerique propter divitias sunt capti velociùs. Vnde & Ecclesiast. cap. 5. ait : Divitiæ conservatæ in malum domini sui : pereunt enim in afflictione pessima. Melius ergo intelligitur substantiam laudare virtutum, quibus quicumque abundat, quasi muro inexpugnabili cunctas hostium arcet insidias*. Accedit noster Alvarez de Paz lib. 4. de Perfectione part. 2. cap. 25. qui per substantiam accipit perfectionem virtutum, quæ hominem contra omnia vitia, dæmones & mala universa communit & tutatur, cautamque assignat : Præsentia, inquit, Domini animam inhabirantis, & eam protegentis, hujus securitatis est causa. At in quo consistit ista securitas? Certè in hoc, quòd perfectus pro suæ vitæ & profectus ratione gravia peccata prostravit, vitia extinxit, inordinatos affectus dejecit, & jam victor rationi & divinæ voluntati subjugavit. Atque in quadam vitæ celsitudine positus, non est cur timeat ea, quæ in imo consistentes inquietant. Hic thesaurizavit thesauros in cælo, id est, in celsissima puritate vitæ, quæ cæli similitudinem gerit, quò fur non apropiat, neque tinea corrumpit ; & ideò nec furea, scilicet adversationes externos, timet; nec tineam, internas videlicet rerum malarum concupiscentias, metuit. Quid enim ille trepidet avaritiæ & rerum temporalium possidendarum bellum, qui pro perfectionis desiderio & paupertatis amore omnia contempsit, & vix ipsum parcissimum victum, & vile indumentum corpusculo necessarium admittit? Quid timeat suæ carnis venenatum fibilum, qui, ut eam spiritus imperio subjiceret, omni asperitatum & afflictionum genere domat, & licita frequenter ei negat, ne illicita concupiscat? Quid horreat propriæ voluntatis occursum, & honorum ac dignitatum appetitum, qui minimam quoque honoris significationem fugit, & in aliquo etiam modico suam voluntatem sequi, ut pestem infestissimam perhorrescit?

Vers. 13. ANTEQUAM CONTERATUR, EXALTATUR COR HOMINIS : ET ANTEQUAM GLORIFICETUR, HUMILIATUR] Hebr. *ante fractionem elevabitur, & ante gloriam humilitas* ; Symmach. & Theodot. *& ante gloriam mansuetudo* ; Vatabl. *antequ gloriam detrectio, q. d. Superbi humiliantur, & humiles exaltantur*. Auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. sic vertit, *cor hominis non priùs exaltatur quam deprimatur & conterratur, nec priùs versum gloria ponitur quàm humiliatur*. S. Hieron. epist. 32. legit, *ante gloriam humiliabitur cor viri, & ante ruinam exaltatur* : Hic versus repetitur ex c. 16. 18. ubi eum explicui, quibus adde, quemdam sic moraliter explicare, q. d. Afflictus & contritus est homo, quia se ipsum per superbiam extulit : unde ut à malis liberetur, & ad pristinam prosperitatem redeat, necesse est ut se ipsum humiliet.

Præclarè S. Bernard. serm. 34. in Cantic. *Oportet*, inquit, *humiliter sentire de se nitentem ad altiora, ne, dum supra se attollitur, cadat à se*. Et paulò post : *Nisi humilitatis merito maxima minimè obtineantur*. Huc facit proverbium Arabum cent. 2. num. 3. *Si nescis adscendere per scalam, non umbitabis super tectum*, id est, si non potes te humiliare & subjici duci, neque dux eris. Nam non solent ad dominium promoveri, qui sub aliorum dominio continere se nequeunt ; quia nemo rectè dominum agit, qui non antè ministrum gessit, adeò ut servitus via sit ad imperium, non secùs ac scala ad tectum.

Vers. 13. QUI PRIUS RESPONDET QUAM AUDIAT, STULTUM SE ESSE DEMONSTRAT, ET CONFUSIONE DIGNUM] qui præter rem de qua interrogatur, impertinenter de alia respondet, aut periculo respondendi se exponit, ut rogatus de fabis decepis respondeat, ut vulgò dicitur. Hebr. *reddens verbum antequam audiat, fatuitas est ei, & ignominia* ; Septuag. *imprudentia est ei & probrum* ; Chald. *confusio* ; Vatabl. *pudore & confusione afficitur*. Salomonem secutos Siracides ait Eccli. 11. 8. *Priusquam audias ne respondeas verbum, & in medio sermonum ne ad icias loqui*. ubi plenè utriusque gnomen explicui : quare hic jota non addam.

Vers. 14. SPIRITUS VIRI SUSTENTAT INFIRMITATEM (Chald. *infirmitatem* ; Syrus, *afflictus & propinquos*) SUAM : SPIRITUM VERÒ AD IRASCENDUM FACILEM QUIS POTERIT SUSTINERE ?] q. d. Nullus, nisi valde patiens & mansuetus, ait Lyran. Pro *ad irascendum facilem*, hebr. est נכאה *nechea*, quod Primò, Theodot. derivans à נכה *nacha*, id est percussit, vertit, *percussum*. *Et fœritatem*, inquit, *percussum quis portabit eum?* Secundò, alii derivantes à כאה *cah*, id est dolere, tristari, infirmari, vertunt, *dolentem*, tristem, infirmum ; Syrus, *dolore consumptum*. Sept. vertunt, ὀδυνῶντα, id est parvâ animi, sive *pusillanimem* ; Chald. *ubi dictum* ; Quartò, Tig. *affectum passionibus*, quod Noster vertit, *facilem ad irascendum* ; Quintò, alii, *perturbatum, conturbatum, obscuratum*, cui lua gaudii adempta est per tristitiam vel iram. Jam

Primò, Aben Ezra sic explicat, q. d. Spiritus, id est anima, viri ægritudinem tolerabit, corpulque irrigabit : illa, inquam, quæ sapientiæ possessione referta dolores patienter sustinet : hic enim est vir, qui fortitudine præstans animum à dolore subigi non patitur, sed quæcumque eveniont hilari animo prudenter excipit : ut spiritum *meeka*, id est, animum dejectum, & doloti iræque succumbentem, ob hujus sæculi inania, dum ea obtinere nequit, quis sustinebit? Et R. Levi : Si animus tuse, inquit, ita vexetor morbo, ut succumbat & langueseat, quid illum recreabit? nec enim aliquid est, à quo ille reparari queat. Unde & Vatabl. vertit, *spiritus hominis perfert morbum illius : spiritum verò percussum quis ferat?* sicque explicat q. d. *Spiritus hominis facilè perfert morbum corporis, sed morbum spiritus, hoc est animæ, non potest : hoc est, si animus malè habeat, nemo est qui illum sanare possit*.

Secundò, Cajetan. sic vertit & explicat : *Spiritus viri ferat ægritudinem suam, & spiritum contritum quis ferat illum?* Sicque explicat : Disparitas inter mala spiritus (mala quasi congenita, seu ab intrinseco nata) & mala ejusdem ab extrinseco proficiscentia describitur per hoc ; quòd illa sunt tolerabilia, ista verò intolerabilia. Assimilans itaque mala ab extrinseco nata, intrinsecis ægritudinibus, dicit, quòd viri spiritus sufferet ægritudines proprias (puta pusillanimitatem, iracundiam præcipitem, & alias hujusmodi animi ægritudines) spiritum verò contritum ab alio (hoc est non solùm percussum & fractum, sed etiam quasi contritum ignominiis, despectionibus, irri-

sioni-

fionibus, aliiſque iniuriis) quis ſufferet ? ac ſi apertiùs dixiſſet, Intolerabilis eſt, non quòd penitus intolerabilis ſit, ſed quia difficile valdè tolerari poteſt.

Tertiò, aliqui vertunt in nominativo, *ſpiritus ad iracundum facilis, quid poterit ſuſtinere ?* q. d. Spiritus viri, id eſt virilis, facilè tolerat ſuam infirmitatem : at ſpiritos puſillanimis, qui ad leve verber, vel verbulum, ſtomachatur & exacerbeſcit, nihil vel minimum adverſi poteſt tolerare. Verùm omnes alii vertunt in accuſativo, *ſpiritum ad iracundum quis poterit ſuſtinere ?* Hebr. מי mi ſignificat *quis*, non *quid* : interrogativum enim eſt perſonæ, non rei.

Quartò, Septuag. per *ſpiritum* accipiunt iram : irati enim naribus ſpiritum ſive halitum copioſum efflant. Per *imbecillitatem* accipiunt ſervum infirmum, vilem & abiectum. Unde vertunt, *iram viri mitigat ſervus prudens : parvi animi autem virum quis ſuſtinebit ?* q. d. Iram viri cordati, prudentis, & magnanimi ſedabit ſervus prudenti ſuo conſilio & eloquio : quia vir ratione & prudentia duci ſe ſinit : at puſillanimem, qui nihil ſufferre valet, ſed ad quælibet excandeſcit, quis ferét ? nec enim ratione, ſed ira & impatientia continuè agitur. Unde infert auctor Catenæ Græcor. His apertè oſtenditur, inquit, ignavum animique abiectionem ira deteriorem eſſe ; ſi quidem iracundum, vel domeſticus famulus, etiamſi nullam poteſtatem, nec magnam quoque dicendi libertatem habeat, tempori lapſu placaverit : at verò ignavia metuque laboris fractum nequaquam.

Quintò & genuinè, *ſpiritus viri* eſt ſpiritus virilis, generoſus, magnanimus, ideoque vegetos, lætus & alacer ; hic quamlibet infirmitatem tam ſuam quàm alienam facilè ſuffert & portat, quaſi gigas quidam robuſtiſſimus : at ſpiritus puſillanimis, qui ſi vel acu tangatur, irascitur & excandeſcit, adeò nihil tolerare & portare poteſt, ut & ipſe tam ſibi quàm aliis, etiam generoſis & robuſtis, ſit importabilis & intolerabilis. *Quia*, ut ait Beda, *qui ad iracundum facilis eſt, nec ſeipſum poteſt ſuſtinere, ita ut iratus ſuæ dicat ea, quæ mox cùm placidus eſt, quia dixerit, pœnitet, plurimumque etiam ea diverit, ignorat.*

Nota *ſpiritus viri ſuſtentat*, Hebr. יכלכל *iecalcel*, id eſt fert, portat, bajulat. Alludit enim ad bajulos, qui cùm valido ſint ſpiritu & halitu, valida & gravia portant onera : quia, ut ait Ariſt. lib. de Reſpir. fortitudinis & roboris ad onera bajulanda, ſpiritus & anhelitus menſura eſt, quo enim quis per nares vehementiùs ac prodoctiùs anhelat, eo robuſtior eſt ad onera bajulanda : quo verò quis exilius & brevius ſpiritum per nares ducit & reciprocat, eo infirmior, & oneribus portandis debilior eſt. Aptè ergo dicit Salomon, *ſpiritum viri*, id eſt virilem, fortem & conſtantem, bajulandæ infirmitati cuilibet fat virium afferre. Spiritus enim viri eſt animus virilis & magnanimus, imò eſt ipſa virtus, robur & magnanimitas. Unde S. Ambroſ. lib. 1. in Lucam ad illud de S. Joanne Baptiſta : *Erit enim magnus coram Domino. Eſt*, inquit, *coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis, Eſt etiam parvitas animæ, & puerilis virtutis*, &c. *Erit itaque Joannes magnus non virtute corporis, ſed animi magnitudine : parvus in ſæculo, magnus in ſpiritu.* Huc facit illud Senecæ epiſt. 66. *Magnanimus eſt, qui omnia rerum diverſarum quæ regibus cervice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exiſtat. Non mirum eſt in tranquillitate non concuti : illud mirare, ibi exſtolli aliquem ubi omnes deprimuntur ; ibi ſtare ubi omnes iacent.* Et rurſum : *Magnanimus ſtat rectus ſub quolibet pondere, nullis illumres minorem facit ; nihil eorum, quæ fovenda ſunt, diſplicet ; & quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe recidiſſe non queritur.* Et Plinius lib. 16. 43. *Vt palma arboris ramus*, inquit, *impoſito onere non deflectitur in terram cæterarum more, ſed reſiſtit, & ultrò adverſus farcinæ pondus erigit ſeſe : ita viri fortis animus quo plus negotii premitur, quoque magis ſævit fortuna, hoc eſt erectior* dicitque tibi : *Tu ne cede malis, ſed contrà audentior ito.* Unde Lyran. ſic exponit ; q. d *Spiritus viri*, id eſt bonitas cordis ſuſtentat imbecillitatem ſuam ex parte corporis : quia plus aliquando facit, quàm habens corpus forte, & cor debile. Unde S. Gregor. homil. 12. *Vires*, ait, *quas imperitia denegat, ebarius ſubminiſtrat.* Contrarium accidit in puſillanimis : hi enim ſeſtocæ onus non ferunt, ſed illicò concidunt, trifantur, querunrur, irascuntur. Unde S. Baſil. hom. de gratis agendis : *Sicut*, inquit, *vermes in lignis mollioribus enaſcuntur : ita animi impietates in mollioribus hominum moribus oriuntur.* Et S. Chryſ. ho. 38. in epiſt. 1. ad Cor. *Quemadmodum ſana corpora, ſi modò paulò vigiliant, pinguia, vegeta ſunt tamen ; morbida verò, etiam ſumptuoſa nutrimenta ſumſerint, imbecilliora redduntur, ſic evenire in animis hominum ſolet, puſillanimes, ne, ſi diademate quidem & immenſis honoribus potiantur, redire ad ſe poſſunt, philoſophi verò etiam in vinculis, in catena, voluptate morti fruuntur.* Sic Chriſtus infirmitatem carnis in paſſione, ſpiritus robore ſuſteotavit & ſuperavit. Unde ait : *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*, ait Beda. qui & addit : *Poteſt & de quolibet viro ſancto accipi, qui carnis imbecillitatem, ne in tentationibus cadat, mentis fortitudine ſuſtentat*, uti fecere omnes ſancti Martyres, Confeſſores & Virgines. *Tormenta* enim *Martyres Dei conſerunt, & in ipſa paſſionis probatione ſanctificant*, ait S. Cyprian. lib. 4. epiſt. 2. ad Rogatianum. Sic S. Paulus air : *Cùm infirmor, tunc potens ſum.* 2. Cor. 12. 10. Sic ſpiritus S. Franciſci ſuſtentabat carnem, ejus pœnitentiis & laboribus exhauſtam, ut etiam in via onera viatorum ingentia, ipſe ex charitate in humeros ſuos ſuſciperet & alacriter portaret, ait S. Bonav. Sic S. Paula morbos corporis valido ſpiritu ſuſtentabat, teſte S. Hieron. in ejus Vita.

Poreò hujus virilis ſpiritus fons & auctor eſt Spiritus ſanctus. *Iſte enim eſt*, ait S. Ambroſ. in Symbolum, *qui non ſolùm triſtitias, & mœrores, & malas turpitudinum cogitationes expellit, verùm etiam Dei in nobis memoriam tribuit, ut meritò cum David dicere poſſimus. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Et iterum : Memor ero mirabilium tuorum*, pſalm. 76. *Iſte eſt, qui nobis rectè credentibus & benè operantibus adjungitur, tenebras & anguſtias ac puſillanimitatem cordis expellens, & ſua nos luce illuminans, miſcet ſenſui noſtro ſenſum Chriſti, ut vitam noſtram quæ in Chriſto abſcondita eſt, cogitemus, & in æternis & ſuperventuris ſæculis, qui noſter ſtatus ſit, conſideremus : ſequentes Filium Dei Ieſum, qui penetravit cœlos, & in dextra Dei ſedens, & in omni conſtitutione, nihil ſuæ præſentiæ vacuum derelinquit.*

Atque hæc eſt ratio à priori hujus ſententiæ. Sicut enim anhelitu trahimus ſpiritum, qui nobis vires & vigorem addit ad onera portanda : ſic pariter anhelando & invocando Spiritum ſanctum, haurimus ſpiritum, vigorem & roborem animi ad infirmitates & adverſa quælibet fortiter ſoferenda, juxta illud Roman. 8. 26. *Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram.* Rurſum, ſicut vis eſt, quæ portat pondus : unde quanta eſt vis, tantum portare poteſt pondus : ſi parva parvum, ſi magna magnum : quodlibet enim pondus commenſuratas ſibi in portante exigit vires : ſic pariter vis animi, eſt ejus ſpiritus & robur, qui portat infirmitates tam corporales quàm ſpirituales, tam ſuas quàm alienas. unde quantus eſt ſpiritus, tantum ferre poteſt infirmitatum pondus : ſi magnus magnum, ſi parvus parvum ; ut, ſicut Atlas fingitur à poetis tantis eſſe viribus, ut cælorum machinam humeris ſuis ſuſtineat, juxta illud Virgil. Æneid. 4.

Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit :

ſic iogens ſpiritus ſit quaſi Atlas ſuſtinens omnia dura & acerba, quæ vel terra illi ſuggerit, vel Deus è cælo in illum depluit, ut immotus planè vento pulſetur & imbre.

Denique videmus ingentia onera & naves mercium onuſtas, per rotas & trochleas levari à parvis hominum paucorum viribus, uti in flumine Antuerpienſi Bruſellam veſtos navigans, per eas ingentes pontes à puero levari & attolli conſpexi. Sic & per vectem majora attolli onera, quàm ſint vires attollentium, quotidie intuemur, & modum docet Vitruvius lib. 10. cap. 8 Caſſam dat Ariſtot. in Quæſt. mechanicis q. 3. quòd vectis ſit quaſi libra librans, itaque allevans pondus quodque : facit enim moventem magis diſtare à centro ponderis, itaq; illud quaſi librat & ſuſpendit, ideoque facilè movet : uti elarè ibidem explicat Nicolaus Leonicus. Vide & plenius commentantem in Mechanica Ariſtot. Bernardinum Baldum Urbinatem, qui & rectè adverſus, dicta Ariſtot. limitanda eſſe ad vectem habentem fulcrum, ſive quando inter vectem & pondus vectem levandum medium eſt fulcrum, cui vectis innititur : tunc enim fulcrum eſt quaſi centrum, in quo libratur & ſuſpenditur tam vis movens quàm pondus motum, ac proinde hæc fulcrum utrinque facit quaſi æquilibrium, aliàs non. Eadem cauſa eſt, inquit idem Ariſtot. ibidem q. 4. *ut ii qui in medio navis ſunt, remiges, maximè navim movent : quia eorum*

Magnus ſpiritus quis ?

vectis eſt. Et cur per parvum gubernaculum moveantur magna navium moles: quia gubernaculum vectis eſt. Itidem ht io ſpiritu, nimirum majora cernimus per eum tolerari & portari quàm ſint ejus vires, ſi tota, trochlea aut vectis peculiaris gratiæ, æquè ac prudentiæ & ſolertiæ, vehatur. Prudentia enim ſolers eſt in adminiendis modis, praxibus, rationibus, & conſiderationibus, quibus triſtitiæ vel adverſitatis pondus allevietur. Sic videmus, ſi ad dicto vel melancholico aliqua bella ſententia, vel ratio indoli ejus congrua, ejuque palato ſapida, proferatur, illicò eum affictione & melancholia, in quo liberari, certè levari.

Tropolog. *Spiritus viri*, id eſt animi firmitudo ac ſtabilitas eſt, quæ hominem ad capeſſendam virtutem roborat, & ad vitia contraria ſuperanda confortat: quòd ſi minima tentatione oborta ſtatim proſternatur, & animium præ triſtitia & puſillanimitate deſpondeat, quis adversus illum non irritetur, qui tam levi occaſione à bono deſiliit?

Vers. 15. COR PRUDENS (Syrus, *cor mundum & purum*) POSSIDEBIT SCIENTIAM: ET AURIS SAPIENTUM QUÆRIT DOCTRINAM] Syrus, *auſcultat*; Septuag. *cor prudentis poſſidet ſenſum: auris autem ſapientum quærens cognitionem.* Græcè ἐπιστήμην, id eſt, *exactitudinem*; Aquila, Symmach. & Theodot. *ſcientiam*, aut *doctrinam*, ut Vulgata. In Hebræo enim pro *ſcientiam* & *doctrinam* eadem eſt vox דעת *daat*; Vatabl. *cor prudens comparat ſcientiam: & auris ſapientum ſtudet cognitioni.* Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, q. d. Spiritus quaſſatus, & ad iracundum facilis ſapientiam non adipiſcitur; prudentis autem animus ægritudinem ſuam patienter ferens, prudenter ſuæ opi ientia cumulabitur. *Et auris ſapientum*, &c. q. d. Sapiens quæ evenerint æquo animo ferens, doctrinæ vacare diligenter ſtudebit. Idem, vel quaſi idem, ſunt hoc libro ſcientia, doctrina, prudentia, intellectus, ſapientia, ſenſus, uti jam ſæpius monui: ſcilicet per hæc omnia ſignificator ſcientia practica, ſive prudentia, dirigens omnes hominis actiones ad normam honeſti & virtutis. Copula *&* eſt cauſalis ſignificans *quia*: poſterius enim hemiſtichium dat cauſam prioris, q. d. Cor prudentis comparat & comparando poſſidet ſapientiam, quia auris ejus eamdem quærit & veſtigat: audit enim doctores & ſapientes, à quibus eam audiens mente ruminat & recondit. Hiſce enim duobus modis paratur & poſſidetur ſapientia, ſcilicet ſedulò audiendo, & ſtudioſe eam meditando, vide dicta cap. 1. v. 5. ad illud, *Audiens ſapiens ſapientior erit*. Aures ergo ſimiles ſunt viventis, quæ veſtigante leporem vel cuniculum in caverna ſua latitantem, eumque inde foras prodire cogunt: mens verò ſimilis eſt cani, quæ leporem prodeuntem capit, occupat & poſſidet. *Et poſſidebit* ſignificat Primò, ſapientiam proprium eſſe poſſeſſionem & peculium mentis & ſpiritus ſapientis; Secundò, eamdem ipſi eſſe chariſſimam, & in ſummo pretio; Tertiò, illam ei invito non poſſe auferri à quopiam, uti auferuntur ab hoſte bona externa. ita Lyran.

Vers. 16. DONUM HOMINIS DILATAT VIAM EJUS: ET ANTE PRINCIPES SPATIUM SIBI FACIT] Hebr. *donum hominis latum facit ei: & ante magnos ducet eum*; Chald. *donum filii hominis dilatat eum: & ante principes ſuſtentat eum*; Syrus, *conſtituit illum*; Septuag. *donum filii hominis dilatat eum: & ante principes ſedere facit eum*. Pro *donum* græcè eſt δόσις, quod perperam Regia & Complut. vertunt, *donum*: δόμα enim ſignificat *donum*, δῶρον vero *donum*.

Primò, ſenſus planus & germanus eſt, q. d. Donum datum vel janitoribus & cubicularibus, vel potiùs præmiſſum ad ipſum regem, ſive principem, aditum ei, qui illud dedit, parat, ſtramque quaſi viam ſternit ad ipſum regem vel principem, ut ante eum illum deducat, ſpatiumque, id eſt locum & copiam conveniendi principis, illi facit: imò ante eum ſpatium illi facit, ut ſcilicet in ejus aula & conſpectu veretur, quaſi regis miniſter, & officialis, vel aulicus, & familiaris. Ita R. Levi: *Cùm verò*, inquit, *ad magnatem ob ſua negotia accedendum erit, ſi illum antè muneribus devinxerit, plana aperiaque erit via, qua ad eumdem aditus paretur, ut præſtet quæ cupiebat*, utque ejus favorem & gratiam quaquaverſum obtineat.

Nota, *ut donum dilatat*, ſignificat Primò, latum præbet aditum; Secundò, latam illi vivendi agendique libertatem & licentiam tribuit; Tertiò, ab angustia vel carcere ad latiorem locum educit, ait Aben Ezra. Sicut ergo antecambulones, verbi gratia, Helvetii ſtipatores, ſubmota turba latam parant viam venienti Pontifici aut regi ad incedendum: ſic dona ſubmotis impedimentis latam donanti faciunt viam ad eos quibus dona mittit. Ratio à priori eſt: quòd amor animum amati dilatet, eumque cogat redamare amantem. amor autem & benevolentia maximè cernitur in beneficentia & donis: hæc ergo donatarii animum pelliciunt, dilatant, cogunt que ut donantem redamet, ejque ſe benevolum, imò beneficum & liberalem vicissim exhibeat. Sic Jacob præmiſſis muneribus viam ſibi ſtravit ad Etau fratrem ſuum, eumque ſibi infenſum reconciliavit, Geneſ. 33. Sic Barlaam fingens ſe habere gemmam pretiolam dandam Joſaphat filio regis, viam undique concluſam ad eumdem ſibi aperuit, eumque ad fidem Chriſti convertit, teſte Damaſceno in Hiſtoria. Reges enim, quaſi terreſtres quidam dii & Numina, jure hoc exiguis muneribus, quaſi honoris ſibi debiti veſtigal & auctoramentum. Quocirca, olim apud Perſas nulli ad regem accessus patebat, niſi munere præmiſſo, vel allato. Salomonem ſecutus Plato lib. 3. Politic. *Dona*, inquit, *flectunt deos & reverentiores reges*. Et Ovid.

Munera, credo mihi, capiunt hominesque deoſque
Placatur donis Iuppiter ipſe ſuis.

Obiicit ſibi anonymus in Catena Græcor. *Quid ibi*, inquit, *audio? paulò antè audiebas mala morte cum interitum, qui munera donaret, vel acciperet: quo ergo ſenſu hoc ea imperiti?* ac reſpondet: *Quia nihil periculi eſt, ſi iſte fuerit bilaris promptuſque ad donandum, ille contrà tardus minimeque promus ad recipiendum.*

Planiùs plenuſque reſpondeas, munera illa vetita eſſe, quibus quæritur gratia judicum, aut ſimilium, ad evertendam juſtitiam ſimilemve virtutem: hic verò probari illa, quibus via ſteritur ad magnates, ut obtineatur jus ſibi debitum, vel gratia indebita, ſed honeſta & utilis bono publico vel privato.

Secundò, anonymus in Catena Græcor. hanc gnomen ex Septuag. ſic vertit, *qui liberaliter donat, dilatabitur, & inter viros principes conſtituetur*, eamque refert ad eleemoſynam, q. d. *Non conſtringetur ille, neque in anguſtum redigetur, qui largus fuerit in egenos & pauperes; quin potiùs una hoc via dilatabitur, virisque principibus æquiparabitur.* Et R. Salomon: Allegoricè, inquit, pertinet hæc gnome ad eos, qui opes in pauperes conferunt, quibus in futuro ævo pars eadem amplificabitur: quin & dum corporis ergaſtulis coercentur, ante magnates deducuntur, magnæque exiſtimationis viri exiſtimantur. Planiùs verò noſter Salazar: Hortatur, inquit, Salomon ad beneficentiam, q. d. Liberales & profuſæ largitiones mirum in modum beneficium dilatant, id eſt amplificant, oobiitant, & in amplitudinem adducunt, ut beneficentia videatur eſſe latitudo & amplitudo cordis, æquè ac domus & familiæ; adeò ut inter principes ſedere faciat eum, ut vertunt Sept. vel, ut Noſter, *& ante principes ſpatium facit illi*, id eſt locum illi inter principes præſtat. Nam liberalitas & magnificentia, regia ſeu imperatoria virtus eſt: quapropter eam qui colit, planè in regum atque principum centum referendus eſt, quia principe dignam virtutem exerceret.

Symbolicè, auctor Catenæ Græcor. per *donum* accipit ſapientiam ſive virtutem, q. d. Sapientia à Deo donata diffundit dilatatque animum, tuumque horum unum è ſapientum numero conſtituit.

Tropol. Beda & Salonius per *donum* accipiunt charitatem, hoc eſt donum donorum omnium præſtantiſſimum. *Quod*, inquit, *eſt donum, quod dilatat viam hominis, & quod ante principes facit illi ſpatium? donum hoc, donum eſt charitatis, ſive aliarum virtutum, quas à Domino fideles accipiunt. Hoc videlicet donum dilatat viam eorum, id eſt actionem: quia unuſquiſque fidelis quanto magis gratia Spiritus ſancti intrinſus repletur, tanto magis viam ſuam foris dilatat, id eſt bonarum operum groſſam multiplicat.*

Sic S. Joannes Eleemoſynarius per viſum vidit eleemoſynam quaſi virginem ſplendentem ſibi aſſiſtere, ac dicere: *Filia jam ſum regis, illi perfamiliaris, omnesque mei aſſeclas ad illum introeo, illique gratis & familiariter officio; magna enim mihi apud eum eſt fiducia. Quare ſi me colas, ego* ad

Eleemoſyna vox & viſio.

ad illum te introducam, neque illi perbenum efficiam. Ita Leontius in Vita ejusdem. Quin & Tobias cap. 4. ſt. *Eleemoſyna*, ait, *abſconit peccata & a morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo, eleemoſyna, omnibus facientibus eam*. Significat ergo hæc gnome potentem vim muneris & beneficentiæ, quòd ſcilicet omnes etiam reges & principes, quin & Deum ſibi, conciliet, ejuſque gratiam emeretur.

VERS. 17. JUSTUS PRIOR EST ACCUSATOR SUI: VENIT AMICUS EJUS, ET INVESTIGABIT EUM] Hebr. *juſtus eſt primus in lite ſua* (Chald. & Symmach. *in judicio ſuo*) *venit ſocius* vel *proximus ejus, & ſcrutabitur eum*; Chald. *& vincit eum*; Septuag. *juſtus ſuiipſius eſt accuſator in principio ſermonis: cùm verò adverterit adverſarius, arguitor*; Syrus, *juſtus eſt plus hominis in judicio: quando venit ſocius ejus, probat eum*.

Primò, Aben Ezra & R. Levi hunc verſum nectuot præcedenti, q. d. Juſtus deferens munus magnati, prior eſt in lite ſua: unde a magnate declaratur totius & juſtus. Quare licet deinde accedat alter, qui in judicio crimina in illum inveſtiget, eum tamen reum facere nequibit. Nam majorem, ait R. Levi, hidem adhibere ſolemus iis, qui priores ſuam cauſam expoſuerunt. Aut clarius, ut Vatabl. q. d. Qui prior eſt in lite ua d ferens munera judici, hic juſtus, ideſt in lite eſt ſuperior & victor: quia jam & verbis & muneribus inflexit in ſe ſuamque cauſam animum judicis: quare quamvis poſtea veniat locius, qui excutiat cauſam ejus qui prior fuit; omnì tamen efficiet, ciſi majora afferat argumenta & munera. Alii vice verſa ſic exponunt: Juſtus prior eſt in lite ſua, id eſt, juſtus ndens tuæ juſtitiæ & cauſæ æquitati, ſiſtit ſe judici: venit locius ejus, qui donum judici dedit, & ſcrutatur accuſatque eum, atque accuſando vincit, ut habet Chald. q. d. Scrutando objiciet aliquid in ſpeciem, quod judicem ob munera jam in ſe propenſum flectat, ut proco ſententiam ferat, ac juſtum condemnet.

Secundò, Cajetan tert, inquit, parabola ſignificans, quòd, cùm adverſus juſtum conſurgit lis icu querimonia: & univerſaliter cùm imponitur ei crimeo aliquod, juſtus primus eſt ad loquendum, non expectat accuſatorem aut teſtes, ſed ſciens ſe juſtum, primus loquitur confidens in innocentia ſua. Loquitur autem veritatem, & non expectat examinari, ſed ponte reſpondet ad obiecta. Oportet autem ut inveſtigator ejus non ſit inimicus, & propterea ſubjungitur, *Et venit amicus ejus*, qui non agitur odio aut paſſione aliqua adverſus juſtum: venit, inquam, amicus non hominis, ſed juſti, & inveſtigabit eum diſcutiendo cauſam ejus. Si enim judex non eſſet amicus juſtitiæ, facilè eſſet corrumpi judicium.

Tertiò, Janſen. invertens ordinem verborum dupliciter explicat. Primùm, loquit, ut hic ſit ordo, qui primus eſt in lite ſua, hic eſt juſtus: hoc eſt, qui primus loquitur in lite & controverſia quam habet cum alios, is jus ſibi vendicat, & juſtus eſſe videtur: ſed expectandum eſt, quousque veniat proximus ejus, qui eſt in cauſa ipſius adverſarius; ex cujus inquiſitione conſtabit tandem qualis ille fuerit. Itaque docet hæc ſententia, non temere ſo quoquam judicandum, niſi utraque parte audita, juxta illud: *audi alteram partem*. Secundò, ut hic ſit ordo: Qui juſtus ſtatim in principio litis cauſam ſuam ſimpliciter & confidenter judicibus aperit, oſtendens ſuam innocentiam, nihilque ſe velle niſi quod juſtum & æquum eſt, adeò ut, cùm venerit proximus ejus, qui cum eo litigat, ſecurè juſtificet ſe ab eo ſcrutari.

Denique alii explicant, q. d. Juſtus prior eſt in lite, id eſt prævenit & præoccupat judicem, eumque de veritate & æquitate cauſæ ſuæ ſincere edocet, ne ab aliis præoccupetur, & male informetur in veritatis & innocentiæ ſuæ præjudicium.

Verùm hæ omnes verſiones & explicationes diſſentiunt à Vulgata, cui tamen conſentiunt Septuag. quin & Hebræa. Nam quod habent, *Juſtus primus eſt in lite ſua*, idem eſt, q. d. *Juſtus prior ſecum litigat, ſe redarguit, ſe accuſat*. Loquitur Salomon non præcisè de confeſſione Sacramentali, utpote, quæ tunc nondum erat inſtituta, nec in uſu, ſed de confeſſione in genere. Significat ergo juſtum, ſi quid per infirmitatem peccavit, non eſſe enim juſtus qui non peccat) non defendere ſuum peccatum, nec expectare alterius increpationem; ſed ante alios priorem eſſe in accuſando, increpando & condemnando ſeipſum, ideoque etiam patienter ferre ut amicus ipſius veniat & inveſtiget eum, ut, ſi quid inveniat correptione dignum, idipſum admoneat. Juſtentio vox eſt: *Corripiet me juſtus in miſericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*, pſal. 140. Aut eſt ſenſus, Juſtus antequam alios accuſet & increpet, prius ſeipſum accuſat. Sic enim Beda intelligit: Omnis, inquit, qui verè juſtus eſt, obi peccantium errata compicit, primùm ad ſeipſum oculum conſiderationis inflectit, dumque ſuam fragilitatem ſolicitus acculaverit, ſic demum ad corripiendos alios linguam benignus exerit. q. d. Ubi e juſtus acculaverit, tunc venientem ad ſe amicum ſcrutabitur, &, ſi quid in eo correptione dignum inveniat, corripiet & redarguet. Ita S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 25. *Juſtus*, ait, *ſeipſum priùs quàm alios accuſat. Ille enim juſtus, qui me ſibi parcit, & occulta ſua latere non patitur*, &c. *Juſtus in exordio ſermonis accuſator ſui ſui. Qui ſe accuſat, iſte peccatus eſt, juſtus eſſe incipit, quia non ubi parcit, & Deo juſtitias confitetur, quem putat latere nihil poſſe*. Confeſſio ergo veritatem ac Deum honorat, ideoque ejus iram & vindictam avertit, ut docet Pacianus Paræneſi ad pœnitent.

Huc pertinet verſio Septuag. *Juſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis: cùm verò adverterit adverſarius, arguitur*, q. d. Juſtus in ſuis controverſiis initio ſermonis ita ſincerè, integrè & fidenter ſeipſum accuſat, narrans & confitens omnia, quæ ſibi verè objici poſſunt, ut, cùm venit adverſarius adjiciens & objiciens illi alia crimina, præter illa quæ ipſe confeſſus eſt, falſitatis & mendacii arguatur, aut facilè argui convincique poſſit. Addit S. Cyrillus lib. 2. in Joan. cap. 147. hæc a Salomone dici, ut moneat vitandato eſſe laudem propriam: hæc enim in ore laudantis ſeipſum tordeicit & vilelcit; ideoque juſtum & prudentem ordiri ſermonem à ſui vituperio, non à laude. Explicans eoim illud Chriſti: *Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum*; illud confirmat hac ſententia Salomonis, *Juſtus ſui ipſius in ſermone accuſator eſt*. Et rurſus cap. 27. *Laudet te proximus tuus, & non os tuum; alienus, & non labia tua. Maleſtum enim ferè auditoribus eſt proprii, non aliena voci, ſuarum ferè cum maximarum vello teſtimonium perhibere: nati enim natura ſumus ut minus eis credamus, qui præcipuum ſibi decus aſcribunt*. Quare juſtus ut hoc vitium philautiæ decliner, ſolet ſuas laudes tegere, & ſua vitia ſordeique detegere, ac ſeipſum accuſare: quod dum facit, venit amicus ejus, & ſcrutatur eum, ac ſcrutando deprehendens, nihil vel parum in eo reperit quod culpari poſſit, tantum cum extollit & laudat, quantum ipſe ſe depreſſit & accuſavit.

Auctor verò Catenæ Græc. Græcum ἐλέγχεται, quod Complut. & alii vertunt paſſivè, *redarguitur*, vertens activè (eſt enim vocis mediæ) *redarguit*, capit, convitiatur, ſic ex Septuag. clara aotubch vertit, ſicque explicat: *Juſtus initio ſermonis eſt accuſator ſui, adverſarius autem & iniuſtus à convitiis & increpationibus orationem auſpicatur. Qui ita, ſi operari ordiatur, aut, ante omnia ſeipſum accuſat. Alter*, q. d. *impio & iniuſto familiarius eſt convitia ingerere, calumniaſque texere, quàm ſe accuſare, aut ad frugem ſe convertere*.

Huc facit dogma S. Auguſt. in cap. 6. ad Galat. qui vult corripere proximum, & aliquod illius vitium corrigere, debet illud ipſum primò corripere & corrigere in ſeipſo. Quò facit illud Plutarchi tract. de Utilitate ex inimicis capienda: *Quòd ſi*, inquit, *ad maledicendum provocaberis, cuta ut quam longiſſimè auris ab iis quæ alterè o icis: exuta animum tuum, oide ubi ſis mendaſus; ne tuum ſibi vitium occinat illud tragici*,

Alios mederi vis, ipſe ulceribus ſcatens.

Si illiteratum dicis, ſtudium diſcendi tuum laboremque intende: ſi timidum, excita fortitudinem tuam: ſi laſcivum, dole ex animo, ſi quod teſtor adhuc delitescens libidinis veſtigium. Nihil enim turpius eſt aut moleſtius maledicto in malorum verſidente. Sed ſicut reſractum tumus magis ladit imbecilles oculos, ita & maledicia gravius offendunt, ab ipſa veritate in maledicentem retorta. Sicut enim Cæſar nubes, ita vitioſa vita appellatio ad ſe trahit. Plane ſane queries enarrauſſes hominibus contra detrum agentibus, digreſſus ſeipſum ſolevas ita aliquo. Neminem ipſe quoque forteſſis tale vitio laboro?

Hinc

Hinc notat S. Ambroſ. in pſal. 118. octonario 4 ex τῷ *in principio*, hunc eſſe ordinem loquendi, ut confeſſio debeat eſſe prima tum apud Deum, tum apud homines. unde cùm oramus Deum, oportet ut primò, & ante omnia reos nos faciamus, & confiteamur coram eo peccata noſtra; eorumque veniam petamus, ac deinde progrediamur ad alia à Deo beneficia poſtulandum. *Juſtus eſt*, inquit, *qui ſe exordio ſermonis accuſat: iniuſtus autem, qui quod priùs negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam, hic notam invenerit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum.* Idem in pſalm. 37. ſub finem loquens de confeſſione Davidis: *Primò*, inquit, *petit argui: poſtea (quod maius eſt) corripi. Deinde non ſolùm confitetur peccata ſua, ſed etiam numerat & accuſat. Non vult enim latere ſua delicta. Nam ut febres in altoſta non queunt mitigari; cùm foras erumperint ſpem afferunt deſinendi: ita peccatorum morbus, dum tegitur, invaleſcit: ſi confeſſionibus proditur, evaporat. Et ideo iuſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis; priuſquam contagio ulteriùs ſerpat incitia ſecus. Gravet enim inſcientia in memoria delictorum, niſi medicina poſcatur. Et ſi diffori meditus, ager offerre ſe debet, ut citiùs ſeretur: ſicut offerebat ſe David in flagella Domini, dicens. Ego in flagella paratus ſum. Et alibi: Fiat manus tua in me, hoc eſt: crede mihi duplicia peccata, dummodo hic vindicet.* Huc facit illud Iſaiæ 43. juxta Septuag. *Dic tu primùm peccata tua, ut iuſtificeris.*

Porrò hæc confeſſio oris debet ex corde ſincero procedere. Unde Abbas Serapion apud Caſſian. collat. 18. cap. 2. quemdam fictè ſe accuſantem, ut haberetur humilis, redarguens: *An forſaſſis*, inquit, *illam dum te humiliabas, expellabas à noſtro ore ſententiam: Iuſtus accuſator ſui eſt in primordio ſermonis? Proinde vera eſt caedis humilitas reminenda, qua non de affectata corporis atque verborum, ſed de intima mentis humiliatione deſcendit. Quæ tunc demum evidentiſſimis patientiæ ſuæ fulgebit indiciis, cùm quis non ipſe de ſe criminia ab aliis non erubenda lacerarit, ſed ab aliis ſubinde arrogantiæ ingeſta contemſerit, & irrogatas iniurias manſuetæ caedis æquanimitate toleraverit.*

Inſuper S. Ambroſ. ſæpiùs citans hæc verba Salomonis, ea applicat pœnitentiæ, qua Judæi ante inſtitutam à Chriſto confeſſionem Sacramentalem coram ſi conſitebantur peccata Deo, ab eoque veniam poſtulabant & conſequebantur. Talis enim confeſſio & à culpa & a pœna liberat, ac dæmonem nos ad tormenta repoſcentem facile repellit ac repellit. Addit S. Ambroſ. lib. 2. de Pœnitent. capit. 6. *Novit*, inquit, *anima Dominum: ſed expectat vocem tuam, non ut pœnas, ſed ut ignoſcat: non vult ut inſultes tibi diabolus, & ſclanium te peccata tua arguat. Præcoui accuſatorem tuum: ſi te ipſe accuſaveris, accuſatorem nullum timebis: ſi te detuleris ipſe, & ſi mortuus fueris, reviviſces.* Ruſſum S. Ambroſ. in pſalm. 35. *Iuſtus*, inquit, *novit quamadmodum peccatorum ſuorum vincula diſſolvat: nec expectat accuſatorem, ſed prævenit, ut confitendo ſuum, allevet omne delictum: ne habeat, quod adverſarius criminetur. Vocem enim cœpit adverſarii, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſta, peccatorum ſuorum confeſſione conſtringit.* Exemplum dat ibidem S. Ambroſ. Evam quæ peccatum confeſſa eſt: *Serpens*, inquit, *decepit me, & comedi*, Genes. 3. Unde ſubdit S. Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 14. *Venialibus culpa, quam ſequitur profeſſio delicti eum. Ideo non deſperata mulier, quæ non retinuit Deo; ſed magis confeſſa peccatum eſt.* q. d. Pœnam quam prævaricatio induxit, confeſſio abegit. Et ſtatim de Caino addit, illum, quia culpam negavit, ut temporariam pœnam evaderet, remiſſum diabolo, ut ſimul cum eo pœna torqueretur æterna. Noluit Cain ſe accuſare, ne pœnæ, quam timebat, ſubjaceret: *Et ideo*, inquit, *accuſatori diabolo eius accuſatio reſervata eſt, ut cum angelis flagelletur, qui cum homine ut melius flagellaci.* Itaque, qui à confeſſione abſtinet, damnationi ſubjacet: qui verò ſe de ſua culpa accuſat, à ſua pœna excuſat. Unde D. Ambroſ. lib. 2. de Abel & Cain c. 9. *confeſſio*, inquit, *panarum compendium eſt.* Nam etiam æternas pœnas, quas propter tranſgreſſionem meremur, propter confeſſionem evitamus.

Quin & Seneca, Gentilis licet, epiſt. 28. *Quantum iuſtet*, inquit, *ſeipſum argui, inquire in te, accuſatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis.*

Inſuper multi hanc gnomen adaptant confeſſioni Sacramentali. Hæc enim jam ex inſtitutione Chriſti veniam & gratiam, quin & ſatisfactionem ac opera meritoria vel in re, vel voto antecedat oportet. Hæcce enim gnomas ſcripſit Salomon cuivis ſæculo, ſed pro cujuſque ſtatu & conditione accommodandas: quare veriores ex ſunt in lege Chriſti, per eamque perfectiùs adimplentur.

Denique S. Chryſoſt. orat. 5. contra Judæos urget τὸ *in principio ſermonis*, &, ut Iſaias ait cap. 43. *Dic tu iniquitates tuas ut iuſtificeris*. redarguens enim Cainum, qui non prior, ſed poſtquam redarguitus & convictus eſt à Deo, confeſſus eſt ſuum fratricidium, ideoque peccati veniam non accepit, ſed condemnationem, ſic ait: *Non enim ſimpliciter dixit, Dic tu iniquitates tuas, ſed ait, Dic tu prior iniquitates tuas. Quæritur, hoc eſt, non ſimpliciter eſſe dicendas, non expectandam redargutionem accuſantis. Hic autem non dixit prior, ſed expectavit donec redarguerentur à Deo, quin potiùs ille redarguentes negavit. Poſtquam autem ſemel falſum eſt peccatum palàm, tum dixit peccatum, qua quidem non eſt confeſſio. Proinde tu quoque dilecte, cùm peccaveris ne expectes ut ab alio accuſeris: ſed priùs quàm accuſeris ac defendas, tu condemna quæ feciſti. Nam ſi quis alius deinde te redarguerit, non iam confeſſionis eſt officium, ſed illius qui accuſat corrector. Quapropter & alius quiſpiam inquit: Juſtus ſui ipſius accuſator eſt in principio ſermonis. Itaque non hoc eſt quod quæritur, ut accuſes teipſum, ſed ut prior teipſum accuſes, nos expectes ab alio redargutionem. Petrus itaque ab illam unfariam abiurationem, quoniam celeriter ſuum ipſius peccatum recordatus eſt, nullaque accuſante diros peccatum, flevitque amarè; adeo abluit illam abnegationem, ut etiam primus Apoſtolorum fuerit factus, ac terrarum orbem totum ſubjecerit.*

Salomonem de more ſecutus Siracides Eccli. 4. 31. *Non confundaris*, inquit, *confiteri peccata tua*; ubi tangit radicem mali, putà confuſionem & pudorem malum, qui impedit homines, eſtque os & fauces claudit, ne peccata confiteantur, ſed ea tegant & excuſent. Verùm hic pudor præpoſterus eſt: peccata enim facere pudendum eſt, at ea confiteri laudabile eſt: Cauſam dat S. Auguſt. tract. 12. in Joannem: *Quia*, inquit, *qui confitetur & accuſat peccata ſua, iam cum Deo facit. Accuſat Deus peccata tua: & ſi tu accuſes, coniungeris Deo. Quaſi duo res ſunt, homo & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipſe homo fecit. Dele quod feciſti, ut Deus ſalvet quod fecit. Oportet ut in te oderit opus ſuum, ut amet in te opus Dei. Cùm autem cœperit tibi diſpliceere quod feciſti, inde incipiunt bona opera tua, quia accuſat mala opera tua: initium operum bonorum, confeſſio eſt operum malorum.*

Symboliæ, R. Simeon apud Galatinum lib. 7. de Arcanis fidei cap 4. hunc verſum exponit de B. Virgine, quam Hebræi vocant primum juſtum, imò primum hominem, & omnium hominum matrem, eò quòd ipſa in mente Dei concepta & prædeſtinata fuerit ante Adamum & ceteros homines: Adam verò & homines ceteri per ipſam ejuſque filium Chriſtum. *Juſtus*, inquit, *primus in lite ſua* (vel *in iudicio ſuo*) *venit amicus eius, & investigavit eum. Senſus eſt, quando venies Deus ſanctus & benedictus ad iudicandum orbem ſu die iudicii, totus mundus expaveſcet, & timebit diem illum terribilem, dicentque. O David rex noſter ora Deum pro nobis, quoniam ex te proceſſit Meſſias. Ipſe autem reſpondebit ei: Propter hoc ipſum quod dicitis, non ſufficio. Nam ex me multi erges prodierunt, qui in multis Deum offenderunt. Peaterea mihi offenſus eſt Deus, propter peccatum Bethſabee & Uriæ.* Subdit deinde eos ſimiliter acceſſuros ordine ad Moſen, Jacob, Iſaac & Abraham, ſingulaſque reſponſuros ſe peccati teos, ideoque non ſufficere ut pro aliis in die judicii intercedant, quare tandem acceſſuros omnes communi contentu ad primum hominem, id eſt matrem Meſſiæ, ac rogaturos illam, ut ipſa velut omnis peccati expers pro omnibus intercedat. *Iuſtus primus* ergo *in lite ſua*, q. d. *Hic primus homo, qui eſt mater Meſſiæ ipſe, ſive Chriſtus, Filius hominis dicitur, iuſtus eſt in lite, qua ipſa in peccato originali concepta fuiſſe, ab adverſariis accuſata eſt. Et venit amicus eius, hoc eſt Deus, & hanc litem investigavit, tuliſque ſententiam dicens. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Quam quidem auctoritatem priſci Hebræorum doctores, ad immaculatæ conceptionis matris Meſſiæ confirmationem adduxiſſe videntur*, hucuſque R. Simeon.

Con-

VERS. 18. CONTRADICTIONES COMPRIMIT SORS, ET INTER POTENTES QUOQUE DIJUDICAT] Hebr. *lites ceſſare facit ſors, & inter potentes dividet*, ſcilicet litem, puta rem de qua litigatur; Aquila διαιρεθήσεται, Symmach. & Theodot. *dirimet*, id eſt, *dividet, diuidetur*; Chald. *contentiones abrogat ſors, & inter fortes dirimit*. ſic & Syrus. Septuag. verò, *contradictiones ſedat taciturnus, & inpotentat.bus* (ἐπικρατῶν, ſed melius alii legunt, δυνατῶν, id eſt dynaſtas, *potentes*) *deſinat*. ita Roman. & Complut. Verùm videtur eſſe mendum, ut pro κλῆρος, id eſt *ſors*, ſcriptores vitioſè ſcripſerint σιγῶν, id eſt *taciturnus*. Probatur id Primò, quia Hebr. גּוֹרָל *goral*, ſignificat ſortem, non taciturnum, & ita vertunt ceteri omnes. Secundò, quia multi codices Græci legunt κλῆρος, & Origen. hom. 23. in Joſue: *Contradictiones*, inquit, *cohibet ſors, & inter potentes deſinit*. Tertiò, quia ita legit auctor Catenę Græc. ſicque explicat: *Controverſias*, inquit, *edat ſors, litemque inter potentes tacitam dirimit. Sors quæ Matthia obtigit, aliorum de Juda Iſcariota ſucceſſore contraverſiam ſedavit, & potentibus, nempe Apoſtolis, quem elegere habentes, præfinivit. Sicut qui loco κλῆρος legunt σιγῶν, ut ſit ſenſus, Lites & contentiones undecunque exortas hominem potentem & taciturnum facilè ſedare, cùm ex adverſo litem & rixam exacuunt, qui litiganti reſpondeat & obloquatur*. hæc auctor ille.

Senſus hujus ſententiæ planus & apertus eſt, q. d. Cùm res de qua litigatur, anceps eſt & dubia, cujus ſit; vel quia jus utrinque incertum eſt & dubium, vel quia utraque pars potentes pro ſe rationes profert, vel alia ſimili de cauſa; tunc non alius lites ſedandi ſuppetit modus, niſi ut eas dirimat & definiat ſors. Unde R. Salomon notat pro *potentes* hebr. eſſe עזוּזִים *arſumim*, per quos ipſe accipit potenter litem conferentes, qui ſcilicet validis inter ſe rationibus confligunt, cauſam utrimque ſuam pro viribus confirmantes. Et ſic accipitur hæc vox Iſaiæ 42. 21. Cùm ergo illorum lites finr arduæ, robuſtæ & validæ; hinc potentes appellantur, quos conciliare nemo poteſt niſi ſors. Rurſus עזז *arſam* ſignificat obturare, claudere, Iſaiæ 33. 15. *Aſſumim* ergo vocantur lites obſcuræ, ideoque claudæ, quas nemo aperire & reſolvere poteſt niſi ſors. Unde ex Hebr. vertas *qui ſopit robuſtos in contentione*: Vatabl. *contendentes ſopiat*. Docet ergo medium ledandi lites in rebus implexis & dubiis eſſe ſortem, quin & ubi partes contendentes tunc curæ & præfractę, ut nec rationem, nec judicem, nec arbitrum admittere velint, recurrendum eſſe ad ſortem, ſi partes eam admittant. Ratio à priori eſt, quod, ſicut in rebus certis & manifeſtis dominatur ratio, ſic in incertis, dubiis, obſcuris & fortuitis dominatur ſors & caſus. Quare ſicut illa in conſiliis per rationem decidenda ſunt, ut illa pars prævaleat, quæ potioribus nititur rationibus; ſic hæc per ſortem ſunt definienda: ſunt enim in jure & dominio fortuitorum, quæ ſubjacent ſorti, quibuſque dominatur ſors, quaſi eorum rex & rector. Sic Joſue c. 15 terram tanctam divſit duodecim tribubus, ſingulique earum familiis, per ſortes, itaque omnes Hebræorum lites ſedavit.

VERS. 19. FRATER QUI ADJUVATUR A FRATRE, QUASI CIVITAS FIRMA; ET JUDICIA QUASI VECTES URBIUM] Pro *qui adjuvatur* hebr. eſt נִפְשָׁע *nipſa*, id eſt prævaricans, deficiens, rebellans. Unde Aquila vertit, *frater rebellans præ civitate forti*; Chald. *frater qui deficit à fratre, quaſi civitas fortis, & clauſa quaſi repagulo forti*; Tigur. *frater ſi perfidè deſeritur* (*ita ſit verbo mentior*) *quàm civitas fortiſſima, & contentio ut repagulum ærei*; Vatabl. *frater rebellans* (*contra fratrem*) *major quàm civitas fortis, & lites fratrum ſunt*) *velut vectes palatii*, q. d. *Rebellio fratris durior eſt quàm civitatis quæ rebellat contra principem. & lites fratrum ſunt ut vectes, quibus clauduntur fores palatii*, ac ſi dicat: *Nihil gravius ſumulationibus & diſſidiis fratrum*. R. Salomon: Frater, inquit, à fratre deficiens eique rebellans, etiam civitatem munitiſſimam ſua defectione perdit. Aben Ezra huic verſum connectit præcedenti, q. d. Sors dividit lites etiam graviſſimas, quales ſunt fratrum, cùm à ſe diſſidene: hæ enim ſunt duræ & fortes quaſi vectes urbium. R. David, *frater iraſus durior eſt civitate forti, & lites fratrum ſunt quaſi vectes palatii*. Sic & cæteri hebraizantes. Et ſanè hic ſenſus valdè reſpondet Hebræo. Significat ergo lites fratrum eſſe acerbas, & tæpè irreconciliabiles. Ratio eſt, quòd vehemens amor lætius convertatur in vehemens odium, ſicut forte vinum ſi corrumpatur & acefcat, convertitur in acre acetum. Unde Ariſtot. libr. 7. Polit. c. 7. *In proverbio*, inquit, *dicitur, fratrum contentiones, & iræ ſunt acerbiſſimæ, & qui nimium amant ſe nimium edarunt*. Fratrum ergo iræ ſunt validæ inſtar civitatis fortis: tum quia ſicut civitas muris & vectibus firmiſſimè roborata, eſt quaſi tormentis inexpugnabilis: ſic & validæ offenſiones fratrum nulla ferè ratione vinci, nullo amore, nullo beneficio expugnari poſſunt: tum quia ſicut civitas eſt inexpugnabilis, ubi cives ſunt robuſti, qui eam fortiſſimè defendunt: ſic ubi fratres inter ſe fortiſſimè certant, odium & inimicitia eorum videtur irreconciliabilis & inexpugnabilis.

Verùm Noſter Hebr. *nipſa*, id eſt, *rebellans*, vertit, *qui adjuvatur*. At qua ratione, qua fide? Contraria enim ſunt rebellare & adjuvare?

Primò, aliqui ſic hæc conciliant ut dicant fratrem rebellantem hic dici non reſpectu fratris, ſed reſpectu hoſtium fratris, qui proinde fratris eſt adjutor, q. d. Frater qui pro fratre ſuo contra hoſtes durus & pugnax eſt, hic fratrem communit inſtar civitatis munitæ.

Secundò, alii hæc conciliant tubaudiendo & ſupplendo nonnulla, hoc modo: *Frater deſertus*) à fratre ſcilicet) *abjurbe formidinis* (ſupple, deſeritur) ex quorè conſequitur quod vertit Noſter: *frater qui adjuvatur à fratre, quaſi civitas fortiſſima*.

Tertiò, faciliùs & planiùs hæc conciliabimus dicendo, Noſtrum legiſſe non נִפְשָׁע *ni.ſco* per *ſibi*: ſic enim idem eſt quod *rebellans*; ſed נִפְעָל *niſca*, per *ſin*, id eſt incedens, inambulans, q. d. Frater cum fratre fraternè incedens & inambulans (ideoque eum adjuvans & protegens) eſt ei loco civitatis firmæ.

Porrò non temere ſic legiſſe & vertiſſe Noſtrum patet ex Syro, qui pari modo legit & vertit, *frater qui adjuvatur à fratre ſuo, eſt quaſi urbs firma*; & Septuag. *frater à fratre adjutus, quaſi urbs munita & excelſa*; & S. Cyprian. epiſt. 14 *frater fratrem adjuvans excelſa dicitur ſicut civitas magna*. Cauſam ſubdit: *Videlicet quòd munimentum animæ diminuti fraterni compaſſio ferat, variſque mentis officia pulſibus quaſi muros obſtruat*.

Porrò R. Levi, licet נִפְשָׁע per *ſibi* legat, vertatque *offenſus, læſus*: tamen ad ſenſum jam datum ſic illud accommodat, ſicque explicat: *Licet frater fratris defectione pœnitus & offenſus ſit, eſt tamen ille utilior quàm urbs munita, opportune neceſſitatis tempore opem ferat, frotremque ſervet: neque verò tuas illi defectionis crimen obiiciet, cùm eadem corporis concretione mecum conſtet*.

Eſt igitur frater fratrem adjuvans illi pro urbe Hebr. *præ urbe*, id eſt potior & validior urbe) ſive loco urbis munitæ: tum quia ſicut urbs munita incolas tuetur ab omni hoſtium incurſu, ſic & frater fratrem à quibuſvis adverſis defendit ac protegit: tum, quia ſicut cives in urbe munita vicem ſe communiunt, ac communibus viribus urbem propugnant, ab eaque hoſtes propellunt: ſic paritet fratres ſe mutuo adjuvantes communibus armis & copiis ſe invicem tuentur, & adverſarios propulſant, uti fecere fratres Machabæi Judas, Jonathas & Simon, qui proinde invicti ingentes Antiochi exercitus vicerunt.

Significat ergo hæc gnome, paucos fratres unitos eſſe inſtar civitatis firmæ, ac æquivalere multis civibus urbem propugnantibus: quod enim in urbe facit multitudo civium, hoc in familia facit unio & amor intimus fratrum, quo fit ut pauci fratres concordes multis civibus æquivaleant, imòex una familia fratrum robuſta oriatur civitas, adeoque gens & regnum, uti patuit in duodecim Patriarchis filiis Jacob, qui regnum Iſrael conſtituerunt. Vice verſa innuit hæc gnome, cives in civitate eſſe id quod ſunt fratres in familia; ac proinde ſicut fratres uniti familiam tuentur, ſic cives concordes urbem tutari, eamque reddere inexpugnabilem. Unde Lycurgus fundator Spartæ, vir mœnium, eam concordia civium communivit. Quocirca Ageſilaus rex Spartæ rogatus à quodam, cur Sparta mœnibus non cingeretur? ollendit eis cives armatos & unanimes: *Hi*, inquiens, *ſunt Spartanæ civitatis mœnia*; ſignificans urbes nullo munimento tuttiores eſſe, quàm virtute civium conſentientium ita Plutarch. in Apophot Laconicis. Rurſum Lacedæmonii cùm periclitarentur, ac de civitate mœnibus cingenda conſultarent; Iſæus ſophiſta recitavit illud Homeri:

Scu-

Concordia vis quanta ſit

Hinc notat S. Ambroſ. in pſal 118. octonario 4 ex τῷ *in principio*, hunc eſſe ordinem loquendi, ut confeſſio debeat eſſe prima tum apud Deum, tum apud homines, unde cùm oramus Deum, oportet ut primo, & ante omnia reos nos faciamus, & confiteamur coram eo peccata noſtra; eorumque veniam petamus, ac deinde progrediamur ad alia à Deo beneficia poſtulandum. *Juſtus eſt*, inquit, *qui ſe exordio ſermonis accuſat: innoxius autem, qui quod priùs negaverat, confitetur. Illa verecundia invenit gratiam, hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum.* Idem in pſalm. 37. ſub finem loquens de confeſſione Davidis: *Primò*, inquit, *petit arguì: poſtea (quod maximè eſt) corripi. Deinde non ſolùm confitetur peccata ſua, ſed etiam numerat & accuſat. Non vult enim latere ſua delicta. Nam ut febres in altiſſima non queunt mitigari; cùm ſecus eruperint ſpem aſſerunt deſinendi: ita peccatorum morbus, dum tegitur, invaleſcit: ſi confeſſionibus proditur, evaporat. Et ideo juſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis, priuſquam contagio ulceris ſerpat intrinſecus. Gravat enim conſcientiam mimoria delictorum, niſi medicina poſcatur. Et ſi duffores medicum, agere oſſerre ſe debes, ut citiùs ſeratur: ſicut offerebat ſe David in flagella Domini, dicens. Ego in flagella paratus ſum. Et alibi: Fiat manus tua in me, hoc eſt: redde mihi duplicia peccata, dummodo hìc vindices.* Huc facit illud Iſaiæ 43. juxta Septuag. *Dic tu primùm peccatum tuum, ut juſtificeris.*

Porro hæc confeſſio oris debet ex corde ſincero procedere. Unde Abbas Serapion apud Caſſian. collat. 18. cap. 11. quemdam fictè ſe accuſantem, ut haberetur humilis, redarguens: *An forteſſis*, inquit, *illum dum ſe humiliabat, capellabas à noſtro ore ſententiam: Juſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis? Proinde vera eſt cordis humilitas requirenda, quæ non de affectata corporis atque verborum, ſed de intima mentis humiliatione deſcendit. Quæ tunc demum ejus demiſſionis patientiam ſuæ fulgebit indiciis, cùm quis non ipſe de ſe crimina ab aliis non credenda jactaverit, ſed ab aliis ſubinde arrogantiæ ingeſta contempſerit, & irrogatas injurias manſuetus cordis æquanimitate tulerit.*

Intupet S. Ambroſ. ſæpiùs eitans hæc verba Salomonis, ea applicat pœnitentiæ, qua Judæi ante inſtitutam à Chriſto confeſſionem Sacramentalem contriti confitebantur peccata Deo, ab eoque veniam poſtulabant & conſequebantur. Talis enim confeſſio & à culpa & a pœna libebat, ac dæmonem nos ad tormenta repoſcentem facile refellit ac repellit. Addit S. Ambroſ. lib. 2. de Pœnitent. capit. 6. *Novit*, inquit, *omnia Dominus: ſed expectat vocem tuam, non ut puniat, ſed ut ignoſcat: aut vult ut inſolvas tibi diabolum, & celanimus ea peccata tua argnus. Præveni accuſatorem tuum: ſi te ipſe accuſaveris, accuſatorem nullum timebis: ſi te detuleris ipſe, & ſi mortuus fueris, reviviſces.* Rurſum S. Ambroſ. in pſalm. 35. *Juſtus*, inquit, *novit quamadmodum peccatorum ſuorum vinculis diſſolvat: nec expectat accuſatorem, ſed prævenit, nec confitendo ſuum, alleves omne delictum: ac habeas, quod adverſarius criminatur. Volens enim eripit adverſaria, & quaſi domini quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſta, peccatorum ſuorum confeſſione confirmavit.* Exemplum dat ibidem S. Ambroſ. Evam quæ peccatum confeſſa eſt: *Serpens*, inquit, *decepit me, & comedi*, Geneſ. 3. Unde ſubdit S. Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 14. *Veniabilis culpa, quam ſignitur profeſſio delictorum. Ideo non deſperata mulier, quæ non reticuit Deo; ſed magis confeſſa peccatum eſt.* q. d. Pœnam quam prævaricatio induxit, confeſſio abegit. Et ſtatim de Caino addit, illum, quia culpam negavit, ut temporariam pœnam evaderet; remiſſum diabolo, ut ſimul cum eo pœna torqueretur æterna. Noluit Cain ſe arcuſare, ne pœnæ, quam timebat, ſubjaceret: *Et ideo*, inquit, *accuſatori diabolo una accuſatio reſervata eſt, ut cum angelis flagelletur, qui cum homine ſi noluit flagellari.* Itaque, qui à confeſſione abſtinet, damnationi ſubjacet: qui verò le de ſua culpa arcuſat, à ſua pœna excuſat. Unde D. Ambroſ. lib. 2. de Abel & Cain c. 9. *confeſſio*, inquit, *panarum eſt expendium eſt.* Nam etiam æternas pœnas, quas propter tranſgreſſionem meremur, propter confeſſionem evitamus.

Quin & Seneca, Gentilis licet, epiſt. 28. *Quantum in te*, inquit, *ipſum urgue, inquire in te, accuſatoris primùm partibus fungere, deinde judicis.*

Inſuper multi hanc gnomen adaptant confeſſioni Sacramentali. Hæc enim jam ex inſtitutione Chriſti veniam & gratiam, quin & ſatisfactionem ac opera meritoria vel in re, vel voto antecedat oportet. Hanc enim gnomas ſcripſit Salomon cujusvis ſæculo, ſed pro cujuſque ſtatu & conditione accommodandas: quare vertores ea ſunt in lege Chriſti, per eamque perfectiùs adimplentur.

Denique S. Chryſoſt. orat. 5. contra Judæos urget τὸ *in principio ſermonis*, &, ut Iſaias ait cap. 43. *Dic tu iniquitates tuas ut juſtificeris*. redarguens enim Cainum, qui non priùs, ſed poſtquam redargutus & convictus eſt à Deo, confeſſus eſt ſuum fratricidium, ideoque peccati veniam non accepit, ſed condemnationem, ſic ait: *Non enim ſimpliciter dixit, Dic tu iniquitates tuas, ſed ait, Dic tu priùs iniquitates tuas. Quæritur, hoc eſt, non ſimpliciter ipſa dicendas, non expectandam redargutionem accuſantis. Hic autem non dixit priùs, ſed expectavit donec redargueretur à Deo, quin potiùs illo redarguente negavit. Poſtquam autem ſemel factum eſt peccatum palàm, tum dixit peccatum, quæ quidem non eſt confeſſio. Proinde tu quoque dilecte, cùm peccaveris ne expectes ut ab alio accuſeris: ſed priùs quàm accuſeris ac deferaris, tu condemna quæ falla ſunt. Nam ſi quis ultrò deinde te redarguerit, non eam confeſſionis eſt officium, ſed illius qui accuſat correctio. Quapropter & alius quiſpiam inquit: Juſtus ſui ipſius accuſator eſt in principio ſermonis. Itaque non hoc eſt quod quæritur, ut accuſes tuipſum, ſed ut priùs tuipſum accuſes, nec expectes ab alio redargutionem. Petrus itaque ob illam mulieris abluationem, quoniam celeriter ſuum ipſius peccatum recordatus eſt, nullique accuſante diram pœnam, ſicutque amarè; adeò abluit illam abnegationem, ut etiam primus Apoſtolorum fuerit factus, ac terrarum orbem totum ſubjecerit.*

Salomonem de more ſecutus Siracides Eccli. 4. 31. *Non confundaris*, inquit, *confiteri peccata tua*; ubi tangit radicem mali, putà confuſionem & pudorem malum, qui impedit homines, eſtque os & fauces claudit, ne peccata confiteantur, ſed ea tegant & exeulent. Verùm hic pudor præpoſterus eſt: peccata enim facere pudendum eſt, at ea confiteri laudabile eſt: Cautam dat S. Auguſt. tract. 12. in Joannem: *Quia*, inquit, *qui confitetur & accuſat peccata ſua, jam cum Deo facit. Accuſat Deus peccatum tuum: & ſi tu accuſas, coniungeris Deo. Quæſo duo res ſunt, homo & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipſe homo fecit. Dele quod feciſti, ut Deus ſalvet quod fecit. Oportet ut in te oderit opus tuum, ut omnes in te opus Dei. Cùm unicum coperit tibi diſpliceret quod feciſti, inde incipiunt bona opera tua, quia accuſas mala opera tua: initium operum bonorum, confeſſio eſt operum malorum.*

Symbolicè, R. Simeon apud Galatinum lib. 7. de Arcanis fidei cap. 4. hunc verſum exponit de B. Virgine, quam Hebræi vocant primum juſtum, imò primum hominem, & omnium hominum matrem, eò quòd ipſa in mente Dei concepta & prædeſtinata fuerit ante Adamum & ceteros homines: Adam verò & homines ceteri per ipſum ejuſque filium Chriſtum. *Juſtus*, inquit, *primus in lite ſua* (vel *in judicio ſuo*) *venit amicus ejus, & investigavit eum. Senſus eſt, quando venies Deus ſanctus & benedictus ad judicandum orbem in die judicii, totus mundus expavescet, & timebis diem illam terribilem, dicentque. O David ex noſtrorum Deum pro nobis, quoniam ex te proceſſit Meſſias. Ipſe autem reſpondebit ſic: Propter hoc ipſum quod dicitis, non ſufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deum offenderunt. Præterea mihi offenſus eſt Deus, propter peccatum Bethſabeæ & Uriæ.* Subdit deinde eos ſimiliter acceſſuros ordine ad Moſen, Jacob, Iſaac & Abraham, ſinguloique reſpondſuros ſe peccati reos, ideoque non ſufficere ut pro aliis in die judicii intercedant, quare tandem acceſſuros omnes communi conſenſu ad primum hominem, id eſt matrem Meſſiæ, ac rogaturos illam, ut ipſa velut omnis peccati expers pro omnibus intercedat. *Juſtus primus* ergo *in lite ſua*, q. d. *Hic primus homo, qui eſt mater Meſſiæ ipſe, ſive Chriſtus, Filius hominis dicitur, juſtus eſt in lite, qua ipſa in peccato originali conceptu fuiſſe, ab adverſariis accuſata eſt. Et venit amicus ejus, hoc eſt Deus, & hanc litem investigavit, tuliquoe ſententiam dicens. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Quam quidem auctoritatem priſci Hebræorum doctores, ad immaculatam conceptionis matris Meſſiæ confirmationem adduxiſſe videntur*, hucuſque R. Simeon.

Con-

VERS. 18. CONTRADICTIONES COMPRIMIT SORS, ET INTER POTENTES QUOQUE OBJUDICAT] Hebr. *lites ceſſare facit ſors, & inter potentes dirimit*, ſcilicet litem, puta rem de qua litigatur; Aquila διακόψει, Symmach. & Theodot. διαιρεῖ, id eſt, *dividet*, *diuidet*; Chald. *contentiones abrogat ſors, & inter fortes dirimit*. ſic & Syrus. Septuag. verò, *contradictiones ſedat taciturnus, & in potentatibus* (ἐμπεσοῦσιν, ſed melius alii legunt, δυνάσταις, id eſt dynaſtis, *potentes*) *definit*. ita Roman. & Complut. Verùm videtur eſſe modum, ut pro κλῆρος, id eſt *ſors*, ſcriptores vitioſè ſcripſerint σιγηρός, id eſt *taciturnus*. Probatur id Primò, quia Hebr. שׁלו *ſoral*, ſignificat ſortem, non taciturnum, & ita vertunt ceteri omnes. Secundò, quia multi codices Græci legunt κλῆρος, & Origen. hom. 23. in Joſue: *Contradictiones*, inquit, *cohibet ſors, & inter potentes definit*. Tertiò, quia ita legit auctor Catenę Græc. ſicque explicat: *Controverſias*, inquit, *edat ſors, litemque inter potentes natam dirimit. Sors qua Matthia obtigit, vocatum de Juda Iſcariotæ ſucceſſore controverſiam ſedavit, & potentibus, nempe Apoſtolis, quem eligere deberent, præfinivit. Sicut qui loco κλῆρος legunt σιγηρός, ut ſic ſenſus, Lites & contentionis undecunque exortas hominem patientem & taciturnum facilè ſedare, cùm ex adverſo litem & rixam exacuant, qui litiganti reſpondens & obloquantur*. hæc auctor ille.

A

Senſus hujus ſententiæ planus & apertus eſt, q. d. Cùm res de qua litigatur, anceps eſt & dubia, cujus ſit; vel quia jus utriuſque incertum eſt & dubium, vel quia utraque pars potentes pro ſe rationes profert, vel alia ſimili de cauſa; tunc non alius lites ſedandi ſuppetit modus, niſi ut eas dirimat & definiat ſors. Unde R. Salomon notat pro *potentes* hebr. eſſe עזומים *aſſumim*, per quos ipſe accipit potenter litem conſerentes, qui ſcilicet validis inter ſe rationibus conſligunt, eamſam utrimque ſuam pro viribus confirmantes. Et ſic accipitur hæc vox Iſaiæ 42. 22. Cùm ergo illorum lites ſint arduæ, robuſtæ & validæ; hinc potentes appellantur, quos conciliare nemo poteſt niſi ſors. Rutilus עזם *aſſum* ſignificat obturare, claudere, Iſaiæ 33. 15. *Aſſumim* ergo vocantur lites obſcuræ, ideoque claviæ, quas nemo aperire & te olvere poteſt niſi ſors. Unde ex Hebr. vertas *qui ſopo robur ut in contentione*: Vatabl. *contendentes ſopiat*. Docet ergo medium ſedandi lites in rebus implexis & dubiis eſſe ſortem, quin & ubi partes contendentes ſuam curæ & præfracte, ut nec rationem, nec judicem, nec arbitrum admittere velint, recurrendum eſſe ad ſortem, ſi partes eam admittant. Ratio à priori eſt, quod, ſicut in rebus certis & manifeſtis dominatur ratio, ſic in incertis, dubiis, obſcuris & fortuitis dominatur ſors & caſus. Quare ſicut illa in conſiliis per rationem decidenda ſunt, ut illa pars prævaleat, quæ potioribus nititur rationibus; ſic hæc per ſortem ſunt definienda: ſunt enim in jure & dominio fortuitorum, quæ ſubjacent ſorti, quibuſque dominatur ſors, quaſi eorum rex & rector. Sic Joſue c. 15 terram ſanctam divitit duodecim tribubus, ſingulique earum familiis, per ſortes, itemque omnes Hebræorum lites ſedavit.

VERS. 19. FRATER QUI ADJUVATUR A FRATRE, QUASI CIVITAS FIRMA; ET JUDICIA QUASI VECTES URBIUM] Pro *qui adiuvatur* hebr. eſt מפשע *nipſa*, id eſt prævaricans, deficiens, rebellans. Unde Aquila vertit, *frater rebellans præ civitate forti*; Chald. *frater qui deficit à fratre, quaſi civitas fortis, & clauſa quaſi repagulo forti*; Tigur. *frater ſi perfidè deſeratur* (*ita ſit vehementior*) *quàm civitas fortiſſima, ex contentio ut repagulum arcis*; Vatabl. *frater rebellans* (*contra fratrem*) *magis quàm civitas fortis, & lites fratrum ſunt*) *velut vectes palatii*, q. d. *Rebellio fratris durior eſt quàm civitatis quæ rebellat contra principem. & lites fratrum ſunt ut vectes, quibus claudantur fores palatii, ac ſi dicat: Nihil gravius, immò atrius & diffidius fratrum*. R. Salomon: Frater, inquit, à fratre deficiens eique rebellans, etiam civitatem munitiſſimam ſua defectione perdit. Aben Ezra hunc verſum connectit præcedenti, q. d. Sors dividit lites etiam graviſſimas, quales ſunt fratrum, cùm à ſe diffident: hæc enim ſunt duræ & fort s quaſi vectes urbium. R. David, *frater infus durior eſt civitate forti, & lites fratrum ſunt quaſi vectes palatii*. Sic & ceteri hebraizantes. Et ſanè hic ſenſus valdè reſpondet Hebræo. Significat ergo lites fratrum eſſe acerbas, & ſæpè irreconciliabiles. Ratio eſt, quòd vehemens amor lætus convertatur in vehemens odium, ſicut forte vinum ſi corrumpatur & acefcat, convertitur in acre acetum. Unde Ariſtot. libr. 9. Polit. c. 7. *in proverbio*, inquit, *dicitur, fratrum contentiones, & ira ſunt acerbiſſima, & qui nimium amant ſe nimiùm oderunt*. Fratrum ergo ità ſunt validæ inſtar civitatis fortis: tum quia ſicut civitas muris & vectibus firmiſſimè roborata, eſt quaſi tormentis inexpugnabilis: ſic & validæ offenſiones fratrum nullâ ferè ratione vinci, nullo amore, nullo beneficio expugnari poſſunt: tum quia ſicut civitas eſt inexpugnabilis, ubi ejus ſunt robuſti, qui eam formiſſimè defendunt: ſic ubi fratres inter ſe fortiſſimè certant, odium & inimicitia eorum videtur irreconciliabilis & inexpugnabilis.

Verùm Noſter Hebr. *nipſa*, id eſt, *rebellans*, vertit, *qui adiuvatur*. At quâ ratione, quâ fide? Contraria enim ſuot rebellare & adjuvare?

Primò, aliqui ſic hæc conciliant ut dicant fratrem rebellantem hîc dici non reſpectu fratris, ſed reſpectu hoſtium fratris, qui proinde fratris eſt adjutor, q. d. Frater qui pro fratre ſuo contra hoſtes ductus & pugnax eſt, hic frattem communit inſtar civitatis munitæ.

Secundò, alii hæc conciliant ſubaudiendo & ſupplendo nonnulla, hoc modo: *Frater deſiituit*) à fratre ſcilicet) *ab urbe fortitudinis* (ſupple, deſeritur) ex quo rectè conſequitur quod vertit Noſter: *frater qui adiuvatur à fratre, quaſi civitas fortiſſima*. B

Tertiò, facilius & planius hæc conciliabimus dicendo, Noſtrum legiſſe non מפשע *nipſa* per *ſibin*: ſic enim idem eſt quod *rebellans*; ſed מפשׁ *nipſa*, per *ſin*, id eſt incedens, inambulans, q. d. Frater cum fratre fraternè incedens & inambulans (ideoque eum adjuvans & protegens) eſt ei loco civitatis firmæ.

Porrò non temere ſic legiſſe & vertiſſe Noſtrum patet ex Syro, qui pari modo legit & vertit, *frater qui adiuvatur à fratre ſuo, eſt quaſi urbis firma*; & Septuag. *frater à fratre adiutus, quaſi urbe munita & excelſa*; & S. Cyprian. epiſt. 54. *frater fratrem adiuvans exaltabitur ſicut civitas magna*. Cauſam ſubdit: *Videlicet quòd munimentum animæ divinæ fraternæ compaſſio ferat, variſque mentis afflictæ pulſibus quaſi murus obſiſtat*.

Porrò R. Levi, licet *nipſa* per *ſibin* legat, vertatque *offenſus, læſus*: tamen ad ſenſum jam datum ſic illud accommodat, ſicque explicat: *Licet frater fratris defectione peccatus & offenſus ſit, eſt tamen ille utilior quàm urbis munitio, opportune neceſſitatis tempore opem ferens, fratremque ſervans*: *neque verò tunc illi defectionis crimen obiicit, cùm eadem corporis concretione utrique conſtet*. C

Eſt igitur frater fratrem adjuvans illi pro urbe Hebr. *præ urbe*, id eſt potior & validior urbe) ſive loco urbis munitæ: tum quia ſicut urbs munita incolas tuetur ab omni hoſtium incurſu, ſic & frater fratrem à quibuſvis adverſis defendit ac protegit: tum, quia ſicut cives in urbe munita invicem ſe communiunt, ac communibus viribus urbem propugnant, ab eaque hoſtes propellunt: ſic pariter fratres ſe mutuo adjuvantes communibus armis & copiis ſe invicem tuentur, & adverſarios propulſant, uti fecere fratres Machabæi Judas, Jonathas & Simon, qui proinde invicti ingentes Antiochi exercitus vicerunt. D

Significat ergo hæc gnome, paucos fratres unitos eſſe inſtar civitatis firmæ, ac æquivalere multis civibus urbem propugnantibus: quod enim in urbe facit multitudo civium, hoc in familia facit unio & amor mutuus fratrum, quo ſicut pauci fratres concordes multis civibus æquivalent, imò ex una familia fratrum robuſta oritur civitas, adeoque gens & regnum, uti patuit in duodecim Patriarchis filiis Jacob, qui regnum Iſrael conſtituerunt. Vice verſa innuit hæc gnome, cives in civitate eſſe id quod ſunt fratres in familia; ac proinde ſicut fratres uniti familiam tuentur, ſic cives concordes urbem tutari, eamque reddere inexpugnabilem. Unde Lycurgus fundator Spartæ, vicinum, eam concordia civium communivit. Quocirca Ageſilaus rex Spartæ rogatus à quodam, cur Sparta mœnibus non cingeretur? oſtendit eis cives armatos & unanimes: *Hi*, inquiens, *ſunt Spartanæ civitatis mœnia*; ſignificans urbes nullo munimento tutiores eſſe, quàm virtute civium conſentientium ita Plutarch. in Apophot. Laconicis. Rurſum Lacedæmonii cùm periclitarentur, ac de civitate mœnibus cingenda conſultarent; Iiæus ſophiſta recitavit illud Homeri:

Concordia virgultaſ

Scu-

Scutum haſta ſcuto, galea galeæ, atque viro vir.

Addit que: *Sic mihi ſtate Lacedæmonii, & mortis cinctti ſumma.* ita Philoſtratus in Sophiſtis.

Huc facit proverbium Arabum; *Excute mihi ignem, & ego tibi collucebo*, id eſt, eſto mihi, ero tibi: adjuva me, ego viciſſim ero tibi adjutor.

Gnomen hanc Salomonis illuſtrat exemplum Sciluri apud Plutarch. in Apophth. Regum: Scilurus, inquit, octoginta liberos maculos habens, cùm eſſet moriturus, faticulum jaculorum ſingulis porrexit, juſſitque rumpere. Id cùm ſinguli recuſaſſent, eò quòd viderentur impoſſibile, ipſe ſingula jacula exemit, atque ita facilè confregit omnia, filios admonens his verbis: *Si concordes eritis, valdè invictique manebitis: contrà, ſi diſſidiis aut ſeditionibus diſtrahamini, imbecilles eritis, & expugnatu faciles.* Non potuit Scytha magis ſcythicè rem ob oculos ponere.

Simile de Micipſa rege refert Salluſtius in Jugurth. Micipſa, inquit, jam jam moriturus filios ſuos paterno more affectu, ut concordes ſint, aureis temper literis ſcribendam ſententiam addens: *Concordia omnia parva res crescunt, diſcordia autem maxima dilabuntur.*

Severus Romanorum Imp. in graviſſimum morbum incidens, poſteaquam vitæ ſuæ finem inſtare animadvertit, ad ſe vocavit Marcum Antoninum & Getam filios, a quibus quid vellet percontatus: *Facite*, inquit, *ut conveniatis inter vos, locupletate milites, cæte ros omnes contemnite*: Sciebat enim, filios regni cupidiſſimos poſt mortem de ſucceſſione diſceptaturos: & niſi militum animos pecunia fleſterent, penitus interituros eſſe. ita Dion Nicæus, & Xiphilinus in Vita Severi.

Denique hujus ſeotentiæ veritas liquet in Apoſtolis, viriſque Apoſtolicis primitivæ Eccleſiæ, qui orbi fuere ſne expugnabiles, imò totum otbem expugnarunt, Chriſtoque ſubjecerunt. Ex adverſo olim Arrius, Neſtorius, Pelagius, &c. & nunc Lutherus, Calvinus, ceteriqua hæretici fideles ſtatres ſuos impugnantes, Eccleſiam laceratunt, ac Turcis aditum ad occupandam Hungariam, aliaſque provincias præbueruot: Turcæ enim ſemper creverunt & creſcunt per diſſidia Chriſtianorum, quæ iuſcitant hæretici. Ita auctor Cathenæ Græc qoi ſic veitit ſicque explicat: *Frater à fratre adiutus eſt inſtar muniti præcelſique civitatis. Idemque ſum velut regnum bene fundatum, robuſtum & potens eſt. Conſentientes interſe Chriſti diſcipuli & fratres erant, & tamquam regnum mille propugnaculis præſidiiſque munitum, volebi forteſque erant. Puncti, alter ub altero bona fide adiutus, inexpugnabilis evadit.*

Idipſum experimur in Religionibus & cœnobiis reformatis, io quibus viget diſciplina, humilitas & charitas. Hæ enim omotibus æmulis & inimicis, quin & dæmonibus ſunt fortiores per Religioſorum concordiam & conſpirationem. Unde S. Baſilius præferens vitam cœnobiticam quaſi fraternam vitæ eremiticæ & ſolitariæ hanc dat cauſam Conſtit monaſt. c. 19. *Si quidem perfectiſſimam ego illam vitæ communionem appello, à qua omnis propria & privata cuiuſlibet poſſeſſio excluſa eſt, & à qua omne abeſt diſſenſio, omnis pertinacia & rixa: contrà verò ubi omnia communia, animi, mentes, corpora, atque quibus neceſſaria ad victum & victum mimur: communis Deus, communis pietatis mercatura, communis ſalus, communis certamina, communes labores, communia præmia, & certaminum corona, ubi multi unus, & unus non ſolus, ſed in pluribus.* Hæc vita inſtituta quid eſt tandem, *quod iure æquiparari poſſit? quid beatius dici, quid hac coniunctione, unitate & neceſſitudine aptius excogitari? quid elegantius fingi mente inter ſe morum unimorumque conſentientiæ? Homines ex diverſis nationibus ac regionibus profectos per exactam morum ac diſciplinæ ſimilitudinem adeò velut in unum coaluiſſe, ut in pluribus corporibus unus tantùm animus ineſſe videatur, viciſſimque plura corpora unius mentis inſtrumenta ſervantur. In his qui infirma corporis valetudine eſt, is complurimùm animos inſirmitatis ſuæ participes habet: qui verò unius agor eſt, ei complures præſti ſunt, à quibus ſuſtinetur, & à quibus aſſiduè irrigatur.* Plura vide apud noſtrum Hieron. Platum l. 1. de Bono ſtatus Relig. c. 26. & 27.

Huc faciunt Philoſophorum gnomæ. Antiſthenes dicebat, ſtattes qui eſſent concordes, omoi pariete eſſe ſortiores. Quioſilianus declamat 325. *Quid eſt*, inquit, *aliud fraternitas quàm duo ſpiritus?* P. Nigidius apud Gellium l. 13. c. 10. *Frater*, inquit, *dicitur quaſi ferè alter*. Platul. A 2. de Repub. recitat adagium vetus: *Frater viro adeſt*; de fido auxilio dici ſolitum; quoniam in rebus periculoſis vix umquam frater ſolet deeſſe fratri. *Frater quaſi ferè alter.*

Et judicia quasi vectas urbium] Lyran. Baynus, Janſen. & alii per *indicia* accipiunt decreta, q. d. Fratrum decreta communi fratrum conſenſu ſtatuta, ſunt valida quaſi vectes urbium, ideoque difficilè infringi poſſunt: quia ſtattes communibus animis armiſque ea tuentur, & propugnant. Poteſt enim, inquit Janſenius, quod dicitur de judiciis, accipi de æquitate judiciorum & ſententiarum, quæ firmum efficit ſtatum reipubl. Ut tota hæc ſenteotia ſignificet civitatem ſtabiliri rebus duabus, ſcilicet civium concordia, & æquitate judiciorum.

Verùm, quia Hebr. מדינים *midianim* non ſignificat ſententias & decreta, ſed lites & conteotiones, hinc eaſdem à Noſtro vocari judicia vetius eſt. Sic enim S. Paulus ait 1. Corinth. 6. v. 7. *Jam quidem omnino delictum eſt in vobis, quòd judicia habetis inter vos*, hoc eſt, lites & contentiones. In huſce enim ſolent litigantes ad judicium provocare, & coram judice contendere. Unde noſter Salazar ſic exponit, q. d. Fratrum concordia adinſtar eſt urbis munitiſſimæ & ſortiſſimæ. *Judicia* verò, hoc eſt, lites & diſſidia fratrum, *quaſi vectes urbium*: *vectes* quidem accipi pro foribus, id eſt quaſi urbes reclufis foribus adapertæ, atque hoſtibus perviæ. q. d. Ubi frater fratri bellum movere, & ab iovicem diſſidere incipiunt, viee verſa ſimiles ſunt urbibus, quæ reclufis vectibus hoſtibus libetum aditum præſtant. Itaque vectes ſeu repagula in hoc loco, quæ claudendi & aperiendi inſtrumenta ſunt, non ad claudendum, ſed ad reterandum referenda puto. hæc Salazar.

Verùm *vectes urbium* ſolent notare robur urbium: hoc autem robur præſtant urbes, non cùm referantur, ſed cùm claudontur & obſerantur. Unde Chald. vertit, *& clauſa quaſi repagula fortia*; & Septuag. μεσοχωματισμὸς (ita Roman. licet Complut. legant, τεθραυλισμένος, id eſt *fundatum*) id eſt *tamquam clauſum vectes regnum*; Aquila, *& vis tamquam vectis palatii*. Sic & ceteri. Senſus ergo eſt, q. d. Frater fratrem adjuvans, id eſt concordia fratrum eſt fortis & invincibilis inſtar civitatis valide & monitæ: ſimiliter diſcordiæ, lites & contentiones fratrum, præſertim publicæ & foteoles, ſunt fortes, irreconciliabiles & inexpugnabiles inſtar vectium, quibus palatia & urbes eluduntur: ſicut enim vectibus urbes obſerantur, ſic diſcordia, lis & contentio quaſi vectes obſerant animos fratrum, ut nullum reconciliationi dent aditum, nullum alloquio, amori & benevolentiæ præbeant acceſſum.

Ratio eſt duplex. Prior, quam initio dedi, quòd amor ſuomous, qualis eſt fratrum, ſi irritetur, vertatur in odium ſummum & pertinax; ſicut optimum vinum vertitur in fortiſſimum acetum. Poſterior, quòd iniuria à fratre illata videatur eſſe acerbior: à fratre enim, utpote conjunctiſſimo, ſumma homines expectant, & ſumma ſibi debeti beneficia cenſent: quare ſi pro beneficiis maleficia recipiant, gravem & acerbam putant ſibi inferri iniuriam. Sic fratres Joſeph videntes eum plus ceteris amari à patre Jacobo, eum ſummo odio utique ad necem proſecuti ſunt. Sic Eſau odium in Jacob ad poſteros propagavit. unde perpetui ſummique fuere hoſtes Idumæi & Judæi. vide dicta Amos 1. v. 11. *Cur odio fratrum acerba? Ratio prima. Secunda.*

Religioſa communitatis bona.

Denique ſicut recentiores totam hanc gnomen referunt ad diſcordiam & contentiones fratrum: ſic ex adverſo Chald. & Septuag. totam eam referunt ad concordiam fratrum, ejuſque vim & robur declarant. Noſter verò media via incedit, ac prius hemiſtichium ad concordiæ, poſterius ad diſcordiæ fratrum robur refert. Septuag. ergo ſic habent, *frater à fratre adiutus quaſi urbs munita & ex alto: invaleſcit autem tamquam fundatum regnum*; vel, ut habet S. Ephrem tract. de Reprehenſ. ſui: *nam fundati regni inſtar eſt, & potens.* q. d. Concordia & conſpiratio fratrum eſt valida & inexpugnabilis inſtar civitatis munitæ & excelſæ, quæ ſcilicet validis exceſſibus muris & turribus circumvallatur: hanc enim celſitudinem fratribus præſtat ſublimitas cognationis: poſt parentes enim ſummus conjunctionis & conſanguinitatis gradus eſt fraternitas, ſive fratrum nexus & copula, quinimò concordia hæc & amor fratrum increſcit & invalaſcit, ut non tantùm roſtat civitatis unius, ſed inſtar regni totius

rotius fundati & validi potens & ampla evadat, ut non
ſolùm aliorum vim repellere, ſed & eos rovadere ac ſub-
jugare poſſit. Sic Romulus & Remus fratres inter ſe
conſpirantes multos ſibi conciliarunt, alios vi & armis
ſubegerunt, ac urbem Romam ædificarunt, populumque
Romanum adunarunt, atque ita earegnum Italiæ, imò
imperium orbis conſtituerunt. Significat ergo, hanc gnome,
concordiam inter fratres ſtudiosè eſſe conſervandam, &,
ſi qua inter eos controverſia incidat, cavendum à foren-
ſibus contentionibus, quæ odia acuere, imò immortalia
reddere ſolent, ac ſorte potiùs, ut dixi v. præced. contro-
verſiam eſſe dirimendam.

Moraliter hic dice, quantum boni afferat concordia, &
Syrus lapis minus. quantum mali diſcordia. Scyrus lapis qui in insula Scyro
naſcitur, mirum id habet, ut integer enatet, comminutus
mergatur, ait Plin. lib. 36. c. 27. Ita concors & conjuncta
ſtat ſocietas, quæ diſcors & divisa diſſipatur. Nam

Diſſendis numerus, innectaque umbone phalanges.
Communi periculum concordia propulſandum, ait Tacitus.
Aureè Lucan. lib. 4.

Æterno compleſſitur omnia nexu,
Tot rerum miſtæque ſalus concordia mundi,
Et ſator orbis amor.

Allegor. Beda: *Cùm populus*, inquit, *uterque, Iudæorum, ſcilicet & Gentium, fraternas ſpes in Chriſto charitate conſentit, unum iam Catholicæ Eccleſiæ civitatem conſtruit: & ſicut vectes urbium portas muniunt, ita dogmata utriuſque teſtamenti, Eccleſiam per orbem, quæ unam Catholicam faciunt, ab infidelium incurſionibus defendunt.*

Tropolog. Hugo, Duo fratres, inquit, ſunt ratio & appetitus, ſive intellectus & voluntas: hi ſi inter ſe con-
gruè contentiant, ut ſcilicet minor majori, puta appetitus
rationi, & voluntas intellectui concordet, ſeque ſubjiciat,
validi ſunt inſtar civitatis munitæ: ſin diſcordent, & vo-
luntas intellectui rebellet, oritur diſſidium & ſchisma in-
terneciuum, quod utrumque vallat & perdit.

VERS. 20. DE FRUCTU ORIS VIRI REPLEBITUR VENTER EJUS: ET GENIMINA LABIORUM IPSIUS SATURABUNT EUM] Hebr. *de proventu labiorum ſuorum ſatiabitur. Genimina* ergo ſunt proventus labiorum, ſive fructus oris, qui eſt duplex. Primus & proximus oris fructus, ſunt verba & ſermones, tam boni quam mali. Secundus & remotus, ſunt commoda & damna, quæ afferunt ſermones boni & mali: hinc enim quisque paſcitur & ſaturatur; bonis quidem & commodis quaſi melle; malis verò & damnis quaſi felle & abſinthio, quod ipſe ſibi ſeminavit. Cajetan. hæc refert ad eos qui loquendo victum parant, imò quæſtum faciunt; horum enim os ſatiat ventrem, quales ſunt cauſidici, rethores, doctores, concionatores. Melius R. Levi hæc refert ad verba blanda & dura, q. d. Qui blando mollique ſermone utitur, reſponſis ſuis alterius iram
delinit, fructuque ſermonis non caret, cùm malum à ſe arceat: qui verò dura & acerba loquitur, iram ciet, citoque ingruente pernicie plectitur.

Optimè & plenissimè hæc generatim accipias de qui-
buslibet ſermonibus, ſive bonis, ſive malis. q. d. Ser-
mones cautam hominibonum vel malum, gaudium vel
mœrorem, præmium vel ſupplicium. Si enim quis be-
nè, benevolè & prudenter loquatur, omnes homines,
angelos & Deum ipſum ſibi conciliabit: ſin malè, im-
prudenter, mordaciter, omnes irritabit, a quibus pro-
inde vapulabit. Unde expleans ſubdit. *Mors & vita in manu linguæ. Ventrem* metaphoricè vocat intima ho-
minis, qualia ſunt mens & conſcientia. Hæc enim de be-
nè dictis laudata & præmio affecta gaudet, de malè dictis
culpata & afflicta cruciatur, doleat & gemit. Hic verſus
conſonat cum v. 14. c. 12. *De fructu oris ſui unuſquiſque re-
pletur bonis*; & cum v. 5. c. 13. *De fructu oris ſui homo
ſuſtabitur bonis*. Vide ibi dicta.

Myſticè, auctor Cathenæ Græc. Sermonibus, inquit, ſpiritualibus animæ receptaculum impletur, quo loquidem cùm externi tenuisque ſermones, animæ ventrem im-
plere non queant, ſupereſt ut ſpiritualibus alimentis vaſcu-
lum illud impleatur: implet autem ventrem ſuum non ho-
mo ſimpliciter, ſed vir. hæc ille.

VER. 21. MORS ET VITA IN MANU LINGUÆ: QUI DILIGUNT (Septuag. *qui conſtituunt*) EAM, COMEDENT FRUCTUS EJUS] Aben Ezra hæc refert ad veritum præcedentem: *De fructu oris viri replebitur venter eius*, q. d.
A Si quis malè loquatur, mors ei continget: ſin autem rectè, vitæ compos fiet. *Mortem & vitam* accipe tam naturæ, quàm gratiæ & gloriæ, tam præſentem, quam æternam. Hæretici enim, ut Arrius, Lutherus, Calvinus, tam ſe quam multa diſcipulorum millia, ſua prava doctrina ad mortem æternam in gehennam tranſmiſerunt. vice verſa Apoſtoli, virique Apoſtolici, & ſancti doctores, prædi-
catores, confeſſarii tuis ignem linguis tam ſibi, quàm tuis omnibus, vitam gratiæ & gloriæ conciliant.

Alludit ad naturam linguæ: hæc enim in embryone ul-
timа animatur, & morientе homine prima vita deſi-
tuitur & emoritur, teſte Ariſtotele & Plinio. Simili *Lingua eſt ultimum vivens & primum moriens.*
enim modo evenit in ethica linguæ, nimirum in vita ſpirituali virtutum linguæ perfectio ultimò acquiritur, tamquam complementum perfectionis, juxta illud Ja-
cobi 3. *Si quis verbo non offendit, hic perfectus eſt vir*: vice verſa mors animæ communiter à vitio linguæ exor-
dium capit. Audi Plinium lib. 11. c. 37. *Os*, ait, *primùm morì tradunt, cor noviſſimè*. Sicut enim cor animali eſt primum vivens, & ultimum moriens: ſic vice verſa lingua eſt ultimum vivens, & primum moriens: quare ſicut vi-
B ta à corde, ita mors ab ore & lingua incipit. *Eveniet namque omnibus, ut, quod ultimum ſit, hoc primum deficiat; & quod primum, id ultimum, quaſi natura decurſionem reducens agat, & à calce ad carceres unde, prorſus, redeat*, ait Ariſtot. lib. 2. de Gener. animal. cap. 4. ſic & Plinius libr. 11. cap 37. Simili modo in diſſolutione domus tectum quod ultimò factum eſt, primò diſſolvitur, deinde parietes & cetera uſque ad fundamenta. Hic enim naturalis eſt ordo reſolutionis. Simili modo fit in moralibus. Unde S. Chryſoſt. in pſalm. 140. *Mortis*, inquit, *unicum ſcio ſpatium linguæ eſt*. Hæc ergo de cauſa mors & vita dicun-
tur eſſe in manu linguæ: quia linguæ eſt vitam tueri, vel morti oſtium patens & amplum aperire. Nam ſicut in generatione hominis cor primò, lingua ultimo perfici-
tur: ſic in ſpirituali regeneratione cor & voluntas pri-
mò, lingua ultimò ad virtutem formatur & perficitur. Et ſicut in homine cor noviſſimè, lingua primò emori-
tur: ita etiam animi mors ab ore & lingua ferè incipit, ac in voluntate definit. Jam

Quæritur Primò, cujus mors & vita ſit in manu linguæ,
C an loquentis, an audientis, an tertii de quo loquitur?

Primò, S. Bernard. omnes hoſce tres in linguæ eùm af-
ferit, linguam detractoris tres occidere ictu uno, ſcili-
cet loquentem, audientem, & tertium cujus famæ de-
trahitur. Audi eum ſerm. de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis. *Numquid non viperea eſt lingua iſta* (de-
tractoris?) *Ferociſſima planè, nimirum, quæ tam lubaliter tres inficiat ſtatu uno. Numquid non lancea eſt iſta lingua? Profectò & acutiſſima, quæ tres penetrat ictu uno. Lingua*, inquis, *eorum gladius acutus. Gladius equidem acutus, imò ſtrictus, eſt lingua detractoris. Nec verò eiuſmodi linguam ipſe etiam mucrone, quo Dominicum latus confoſſum eſt, ſtrictiſſi-
mum decuit vereatis. Fodit enim hæc quoque Chriſti corpus & membrum de membro, nec tam examine fodit, ſed facit ex-
amine fodiendo. Ipſi quoque nocentior eſt ipſenes, quas illi tam ſublimis capiti furor militaris impoſuit, ſeu etiam clavis ferreis, quas ſanctiſſimis manibus illis & pedibus conſummatio Judaica iniquitatis infixit. Niſi enim huius, quod nunc pungitur & tranſfoditur, corporis ſui vitam illius vita corporis præmiſiſſet, nunquam illud pro ſe mortis ſuæ ſtrictis, trucis ignominiæ tra-
didiſſet*. Unde adhortando concludit: *Sanè properemus ma-*
D *iorem ei diligentiam, & diligentiorem cuſtodiam convenit exhi-
bere, quòd ſit juxta Scripturam mors & vita in manibus linguæ. Alioquin ſi ſola ineſſet vita, nec circumciſio quidem ei, ſed ſo-
la mors, etiam abſciſſio deberetur. Nunc verò ponenda nobis ori noſtro cuſtodia, & oſtium circumſtantiæ labiis, ut nec vitalem ædificationem clauſura damnet arcana, nec lethalis pernicies liberum fortiatur egreſſum.*

Laertius lib. 5. cap. 1. narrat Ariſtotelem reprehendiſſe Calliſthenem, coram Alexandro multa indecenter & li-
beriùs loquentem, recitando illud Homeri: *Talia ſi loquetur, non multo tempore vivet*. Et verus fuit vates: nam Calliſthenes ab Alexandro occiſus eſt. Idem libr. 5. cap. 9. narrat Anacharſin interrogatum, quid in homine eſſet optimum & quid peſſimum, reſpondiſſe linguam: hac enim ſi bene utaris, vitam; ſi malè, mortem ſibi aliiſque acciſes. Huc facit proverbium Arabicum. *Cave ne lingua feras collum tuum*: multos enim perdit intem-
peran-

perantia linguæ. Denique Bias Amaſi regi poſcenti è victima partem optimam & peſſimam, protinus miſit linguam, quòd illa plurimum afferat commodi vel damni, teſte Plutarc. in Convivio ſeptem ſapientum.

Secundò, alii accipiunt mortem & vitam, activam loquentis, & paſſivam audientis. Lingua enim doctoris, conſiliarii, ſuaſoris conciliat vitam præſentem & æternam audienti, ſi bona & ſalutaria eum doceat, conſulat & ſuadeat; mortem verò, ſi prava. Unde Vatablus explicat, q. d. *Lingua poteſt interficere ſermone ſuo, poteſt & ſervare*. Huc facit expoſitio Hugonis, qui ſic partim literaliter, partim myſticè explicat, q. d. Lingua detractoris, calumniatoris, falſi teſtis, &c. mortem infert loquenti; vitam verò ei qui patienter ejus calumnias, injurias & falſa teſtimonia ſuſtinet: auget enim ejus patientiam & merita, quin & ſubinde vitium ejus ſanat. Affert Plutarch. in Moral. exemplum cujuſdam qui Prometheum volens trucidare, enſe aperuit apoſtema ejus lethiferum, itaque ei ſanitatem & vitam pro morte præter intentionem reſtituit: *Ita ſæpè*, inquit, *convitium per præcordiam conjectum ab inimico, vitium animi vel ignotum nobis, vel neglectum ſanat; & eius qui mortem inferre volebat, plagæ vitam affert*.

Tertiò, alii paſſim accipiunt mortem & vitam loquentis, q. d. Loquens ſi bene & prudenter loquatur, ſibi vitam, ſin malè & imprudenter, non tantò ſibi ipſi mortem conciliat. Et hoc directè videtur intendere Salomon. explicat enim & inculcat id quod dixit v. præced. *De fructu oris viri replebitur venter eius: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum*. Conſequenter tamen & à pari, vel ſimili, mortem & vitam audientium, & eorum de quibus eſt ſermo, intellige, uti dixi ex S. Bernar. Præclarè S. Chryſoſt. homil. 4. ad baptizandos tom. 5. *Media*, inquit, *ut inſuſpectis linguæ eſt, & ſi utrique eſt, in dominus ſis. Nam & gladius in medio poſitus, ſi quidem fueris adverſus hoſtes arreptus, ſalutaris accipienti reperitur: ſi verò tenentis viſceribus infigatur, mortem præparat inferenti: nam quia ſolis ferri nomen, ſed quia utentis intellexiſtis eſt: ita & lingua uſitatur gladius in medio poſitus. Aeratur adverſus peccatum, non ad fratris plagam præparetur. Et hanc linguæ qualitatem Dominus exponens ait: Ex verbis tuis juſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Quia ſi fons iſte ſermonum, puram aquam ſanctorum verborum ſe ejecerit, ad loquentis juſtificationem confert; ſi verò ex illo aqua fœtida pravorum verborum eruperit, ad ſimilem damnationem conducet*.

Hinc de S. Franciſco ita ſcribit Bonavent. cap. 5. Vitæ ejus: *Evangelicum volebat à fratribus obſervari ſilentium, ut videlicet ab omni otioſo verbo omni tempore abſtinerent ſolliciti, tanquam rediturî in die judicii de hujuſmodi rationem. Sed & ſi quem invenieſſet frugem verbis aſſuetum inanibus, acriter arguebat, taciturnitatem modeſtam; & puri cordis affirmans cuſtodiam, & non medicam eſſe virtutem, pro eo quòd mors & vita ferè dicuntur manibus linguæ, non tam ratione guſtus, quàm ratione loquelæ*.

Manus linguæ, quæ? Reſp. Primò.

Quæres ſecundò, quæ ſit *manus linguæ*, continens in ſe mortem & vitam.

Primò, Salonius per *manum linguæ* ipſius ſermones accipit: quoniam unuſquiſque, inquit, ex verbis ſuis condemnabitur, aut ex verbis ſuis juſtificabitur. *Cur*, inquit, *dicitur habere manus lingua, cùm manus habere non poſſit?* Reſpond. *Metaphoricè dictum eſt, id eſt per tranſlationem, quemadmodum venti dicuntur habere pennas. Manus enim linguæ ipſa verba ſunt, quibus aut benè loquendo meretur vitam, aut male loquendo meretur mortem. Aliter, per Manus ſæpè in Scripturis ſacris opera deſignantur, ut illud: Labores manuum tuarum quia manducabis. In manibus linguæ dicit, id eſt, in operibus. Opera enim linguæ ſunt colloquia bona vel mala, ex quibus mors naſcitur aut vita*.

Secundò.

Secundò, alii per *manum* accipiunt periculum, q. d. Mors & vita eſt in manibus linguæ, id eſt periclitatur in lingua, adeò fragili, volubili & labili. Simili enim phraſi ait Pſaltes pſalm. 118. *Anima mea in manibus meis ſemper*, q. d. Anima, id eſt vita mea, in ſummo verſatur diſcrimine, perinde ac ſi eam manu geſtarem, cujus obvio, etiam hoſti, eam petenti offerendam, ut eam ad libitum mihi auferat & adimat. Unde Chald. vertit, *anima mea periclitatur, ac in ſuperficie manus mea ſita*. Et Jephte ait Judic. 12. 3. *Poſui animam meam in manibus meis*, id eſt vitam meam certo periculo, ut mihi auferretur, ex me poſui. Sic hic vita & mors dicuntur eſſe in manu linguæ, ut, quoties illa ſe movet & volvitur, vita & mors in ea volvi & periclitari videantur.

Tertiò.

Tertiò, propriè & genuinè auctor Catenæ Græcor. Rabbini, ut paſſim Latini & Græci, per manum accipiunt jus, facultatem & poteſtatem, q. d. In poteſtate & arbitrio linguæ eſt, ſibi alique vel vitam vel mortem, prout illi libuerit, afferre: quare tanta eſt linguæ dictio, jus & poteſtas, ut pro libito mortem vel vitam non tantùm ſibi, ſed & aliis irroget. Lingua ergo habet quaſi vitæ necisque in omnes imperium. Ita videmus duas teſtium linguas in judicio vel abſolvere vel damnare reum, itaque illi vel vitam vel mortem inferre. Hoc eſt linguæ regnum, amplum utique & vaſtum. Unde auctor Catenæ Græc. vertit, *mors & vita in manu & poteſtate linguæ ſunt ſitæ: quicquid dominantur illius fructus eius comedent*.

Symbolicè, Hugo per *manum linguæ* accipit operationem, & opera linguæ, id eſt verbis reſpondentia: *Mors & vita in manu linguæ: In ſermonis*, inquit, *operatione mors dæmonum, & vota fidelium: nam ſi prædicatores manum ſui adjungerent, id eſt facerent quod docerent; peccatores iam emoti redirent exurgerent, & dæmones ex adverſo velut emortui abſcederent*.

QUI DILIGUNT EAM, COMEDENT FRUCTUS EJUS] Primò, Vatabl. hæc de lingua tam mala, quàm bona, accipit, q. d. Linguaces qui amant gaudentque garrire, ac prochives ſunt ad loquendum, ht edere ſolent fructus ex ſermone vel bono, vel malo manantes, uti dixi v. præced.

Melius alii hanc partem arctant ad linguam bonam, q. d. Qui diligunt ſe, ſuamque linguam, ideoque ejus volubilitatem frænant, ac ſermones ſuos prudenter moderantur; hi *comedent fructus eius*, id eſt bonæ & prudentis ſuæ elocutionis copioſum fructum & præmia referent. Unde Septuag. vertunt, κρατήσουσι, id eſt *qui continent, coercent, dominantur linguæ ſuæ, fructibus eius veſcentur*. Et R. Salomon ſic explicat: *Qui linguam ſuam amat, divinis ſuis laudibus uſus ſeſe, illius fructibus veſcitur, dum adhuc vita carcere cohibetur*. Quiſquis enim de Deo loquitur, ſanctitatem & vitam, imò divinitatem aliis inhalat, juxta illud S. Dionyſii de Cœleſti hierarch. c. 2. ad Timoth. *Tu autem, ô fili, divina dicendo divinus efficere*, & alios divinos effice.

QUI INVENIT MULIEREM BONAM, INVENIT BONUM, ET HAURIET JUCUNDITATEM A DOMINO] Hebr. *& educet à Domino beneplacitum* vel *benevolentiam*; Aquila, Syrus & Theodot. εὐδοκίαν, id eſt *gratiam beneplacitum*; Septuag. *qui invenit mulierem bonam, invenit χάριτα*, id eſt *gratias, & accipit à Deo bilaritatem*. Chald. *qui invenit mulierem, invenit bonum, & ſuſcipit voluntatem ſuam à Deo*. Τὸ *bonam* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur: includitur enim in voce אשה *iſſcha*, id eſt mulier, ſive uxor non quælibet, ſed virilis, ſive virago: ab איש *iſ*, enim, id eſt vir, dicitur אשה *iſſcha*, quaſi vira ſeu virago, Geneſ. 2. 23. Unde Scholiaſt. vertit, *qui invenit uxorem utilem*, qualem deſcribit Salomon cap. 31. Bona ergo mulier hic vocatur non tantùm caſta, fida, manſueta & obediens, ſed & virilis, id eſt ſedula, ſtrenua, induſtria in alenda & regenda familia. *Vers. 22.*

Verbum *invenit* ſignificat rem raram eſſe mulierem bonam, putà viraginem, ac proinde magno ſtudio & cura veſtigandam. Multè enim quærunt uxorem pulchram, alii nobilem, alii opulentam, pauci bonam & virilem: quod tamen præcipuè quærendum eſt, & paucis obtingit. Mulier enim natura ſua fragilis, eſt cupida, pigra, dicax, procax, fallax, magna, adeò ut Eccleſiaſt. cap. 25. 26. dicat, *brevis omnis malitia ſuper malitiam mulieris*. Celebre eſt illud Socratis dicentis, tria ſe mala affecutum, Grammaticam, paupertatem & pernicioſam uxorem: duo priora ſe jam effugiſſe, tertium effugere non poſſe. ita Antonius in Meliſſa parte 2. ſermon. 34. Et illud Menandri: *Vxor eſt malum neceſſarium*. Secundò, τὸ *invenit* notat fortuitum quid eſſe uxorem bonam: quæ enim certo conſilio naniſcimur, dicimur ſumere vel accipere; quæ verò fortuitò obveniunt, invenire: præſertim quia mulieres omnes antequam in uxores ducantur, oſtendunt ſe bonas, generoſas & amabiles, teguntque ſuas iras,

cu

cupiditates, otia & vitia: at, poſtquam ductæ ſunt, ea exerunt. Quare ſi quis in bonam incidat, fortunam bonam nactus eſt. Tertiò, *Tò inomis* innuit bonam mulierem eſſe ſortem bonam, quam Deus pro libito dat cui vult: Deus enim cuique ſuam ſortem & fortunam diſpenſat & admetitur. Quare à Deo cuique uxorem ducere volenti, ſortem hanc bonam aſſiduè poſtulandam eſſe. Nam ut ait Eccleſ. c. 26. 3. *Pars bona mulier bona in parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis.*

Nota *Tὸ inomis bonum*, ſcilicet ſingulare, rarum & eximium, bona enim mulier pacem, & amorem & fidem colit cum marito, familiam providè & frugaliter adminiſtrat, proles honestè probeque educat, adeoque ab ipſa pendet familiæ totius concordia, proſperitas & ſalus. Unde Sept. vertunt *invenit, charitas*, id eſt *gratias*, hoc eſt copiam gratiarum, unde Homerus, teſte Seneca lib. 1. de Benef. c. 3. Charitem unam coniugio copulavit, quaſi coniugio præſidentem, eamque vocavit *Paſithoëm*, id eſt omnem deam quòd omnium deorum & dearum dona conſluant in matrimonium, ubi vir bonus & uxor bona in unum conſpirant. Rurſum *invenit Charites*, quas Gentiles dixerunt eſſe tres & Horarum ſorores, quòd tres temporis differentias complectantur, nimirum bona uxor ſtabilem affert marito gratiam & amorem, qui nullo tempore vel caſu langueſcat, ſed tempore durat & fervet. Porrò auctor Catenæ Græc. *Gentiaſtae vocat*, inquit, *progreſſus, quos facit, bonaſque familia quam curas actiones*. Gratiæ ergo quas in familiam inducit bona uxor, ſunt incrementa opum, annonæ, pacis, concordiæ, probitatis & virtutum omnium, adeoque omnis lætitiæ & iucunditatis. Vnde rectè dixit Plutarch. gratiam eſſe matrem iucunditatis. Exempla mulierum bonarum ſuggerit Plutarch. libr. de Virtutibus mulierum. Huc facit, quòd uxor bona & proba tanquam *bonum & probum* efficiat virum, iuxta illud S. Pauli 1. Corinth. 7. *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem*. Cauſam dat Chryſoſt. homil. 6. in Ioan. *Nihil*, ait, *potentius muliere bona ad inſtruendum & informandum virum, quodcumque voluerit, neque tam leviter amices neque magiſtros, neque principes patietur, ut coniugem admonentem atque conſulentem. Habet enim voluptatem quandam admonitio uxoria, cùm plurimum amet, cui conſulit. Multos poſſum afferre viros aſperos & immites, per uxorem mites redditos & manſuetos, ipſa enim menſa, lecto, filiorum communicatione, diſcendis, tacendis, ingreſſu, auditu, exitu, & aliis pluribus cum marito communicans, & ut corpus ſapiti coniunctum, ſi prudens erit & diligens, omnes vincet.*

Sic S. Cæcilia convertit Valerianum ſponſum, Clotildis Clodovæum, S. Helena Conſtantium patrem Conſtantini Magni, &c. Huc facit illud Euripidis apud Stobæum ſerm. 65.

Domi perdam vxim virum prohibet vxor
Bona, et coniuncta, & ſervat domum.

Salomonem ſecutus Siracides, multa in hanc ſententiam congerit Eccl. 26. v. 1. 2. 3. 16. 18. 19.

Myſticè, R. Levi per uxorem bonam accipit ſenſum obedientem rationi, id eſt marito, quod ſummum eſt hominis bonum. *Cuius*, inquit, *facultates animi in ordinem redactæ ſunt, ut ſubiectæ principibus ſerviant, eaſque amore complectantur. eius nimirum mentis omni conatu ſuam ſperam præſtant, hic bonum adeptus eſt, ita enim perfectam viri abſolutionem conſequetur, & quæ cupiebat obtinebit a Deo, ſingulari providentia huiuſmodi viri rebus conſulente.*

ET HAURIET IUCUNDITATEM A DOMINO] Noſter legit *vaiaphec*, id eſt *& hauriet*, iam alio puncto per *vau* converſivum leguut *vaiaphec*, id eſt *& hauſit*. utrumque verum, & eodem redit, q. d. Qui invenit uxorem bonam, per eam hauſit, haurit, & continuè jugiterque hauriet omne bene placitum, ut habent Hebræa, id eſt omne bonum deſiderabile, omnem gratiam, iodeq; omnem felicitatem & jucunditatem a Domino, ut ſibi videatur eſſe in paradiſo, agereque vitam Adami & Evæ primorum coniugum in ſtatu innocentiæ. Addit *Tὰ Domini*, ut ſignificet Primò, bonam uxorem eſſe ſingulare Dei donum: Secundò, Deum per bonam uxorem quaſi per inſtrumentum & canalem, fontem bonorum & gratiarum in maritum & familiam emanare.

Myſticè, hæc adaptes B. Virgini: ipſa enim omne bonum invexit non tantùm in familiam Joſephi, ſed & in univerſam Eccleſiam totumque orbem, tum per ſe, tum per filium ſuum Chriſtum. Unde de ea verè cecinit Poeta:

Nec genitrice tua (ò Chriſte) fecundior ulla parentum,
Tot bona per partum quæ dedit una ſuum.

QUI EXPELLIT MULIEREM BONAM, EXPELLIT BONUM (Septuag. *τὰ πάντα*, ſcilicet omnia iam dicta) QUI AUTEM TENET ADULTERAM, STULTUS EST ET IMPIUS] Hic verſus non eſt in Hebræo, nec in Latinis Complut. tranſcriptus eſt ex Septuag. qui illum è priori verſu per neceſſariam conſequentiam eruerunt. *Si* enim mulier bona eſt bonum viri & familiæ, ergo qui ejicit eam, ejicit à ſe & à familia bonum. *Qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius ſtultus*, quia ſtolide adulterium uxoris vel non advertit, vel patitur & diſſimulat cum gravi nominis ſui infamia, ac proximi injuria & damno. *Impius*, quia adulterium uxoris eam retinendo probat & fovere videtur, itaque matrimonii ſanctitatem ſacrilegè violat. Hoc maximè verum, cùm maritus adulteram tenet, dando ei facultatem impure vivendi, vel ut ejus incontinentiæ ſatisfaciat, vel ut ejus proſtitutione quæſtum captet, quod eſt lenocinium, talis enim eſt leno & adulter uxoris Bluæ. Muliert bonæ & virili opponit adulteram, quia adulterium mala omnia ſecum vehit. Adultera enim eſt impudens, infamis, litigioſa, ſuperba prodiga, opeſque mariti cum adulteris prodigit & conſumit, denique maritum, proles & ſeipſam evertit.

Hinc patet hanc Salomonis ſanctionem de dimittenda adultera, non tantùm eſſe conſilii, ſed & præcepti, maritus enim hoc tranſgrediens & adulteram retinens, vocatur hoc loco non tantùm ſtultus, ſed & *impius*, & ut S. Chryſoſt. leg. t, *inuſtus*. Rationem dat S. Chryſoſt. homil. 22. ex variis in Matth. locis: *Non ergo*, inquit, *qui dimittit mœchatur, ſed qui alteram ducit, imò autem potè crudelis eſt, atque iniquus, qui caſtam dimittit, ſic etiam fatuus eſt atque iniuſtus, qui retinet meretricem, nam patronus turpitudinis eſt, qui crimen celat uxoris*. Et S. Hieron. in illud Matt. c. 19. *Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Sola fornicatio*, inquit, *eſt, quæ uxoris vincas affectum, imò cùm illa unam carnem in aliam diviſerit, & ſe fornicatione ſeparaverit a marito; non debet teneri, ne virum quoque ſub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui tenet adulteram, ſtultus atque impius eſt*. Quæ verba translata ſunt in Jus Canon. & habentur 32. q. 1. cap. 2. *Dixit Dominus*. Et S. Iſidor. lib. 2. de Officio Eccleſ. cap. 19. ait: *Salus, ut ait S. Hieron. adulterium eſt quod uxoris vincat affectum, imò cùm illa unam carnem in aliam diviſerit, & ſe fornicatione ſeparaverit a maritis non debet teneri*, &c. Accedit, quòd maritus retinens adulteram det ſcandalum toti civitati vel reipubl. Quocirca mollis & effeminata fuit vox M. Antonini Imperat. qua hortantibus amicis ut Fauſtinam adulteram repudiaret, ſi nollet occidere, reſpondit: *Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem*. Dotis nomine ſignatus imperium, quod à ſocero, volente Adriano Imper. adoptatus acceperat: ita Iulius Capitolinus in Vita eius. Intellige hæc de adultera impœnitente, & in adulterio perſeverante. Nam ſi pœnituerit Magdalenam ſuſcepit Chriſtus, cur & tuam non recipiat maritus? Etſi enim rigido iure eam mortis peragere queat, tamen elementiùs & Chriſtianę pietati conformiùs faciet, ſi ei noxam eondonet. ita S. Auguſt. lib. 2. ad Pollent. de Adulter. coniug. c. 6.

Myſticè, auctor. Catenæ Græc. per adulteram accipit erroneam doctrinam, qualis eſt aſtrologorum judiciarium, magorum, hæreticorum, item malitiam & improbitatem. Hæc enim dimittenda proculque arcenda ajunt.

CUM OBSECRATIONIBUS LOQUITUR PAUPER, ET DIVES EFFABITUR RIGIDE] Hebr. *ob ſecrationes loquitur pauper, & dives reſpondebit fortia*, id eſt, *dura*, Chald. *deprecationes* vel *preces loquitur pauper* Syr. *mollia loquitur & lania verba*; R. Salom. *pauper loquitur ſupplex, licet dives duras reſpondeat*; Aben Ezra, *cùm aliquid a divite pauper poſtulare vult, ſimplici ſermone utitur, & dives reſpondet ſæva rigidaq; verba*. Primò, igitur & propriè, hæc gnome ſpectat ad pauperes, qui ſuppliciter quod poſtulant à divitibus, qui præ avaritia vel faſtu ineptumida & dura reſpondent, ut habent Hebræa, paupertas enim facit humilem & ſupplicem; divitiæ verò faciunt ſuperbum & rigidum. Secundò, generaliùs eam extendas ad pauperes & divites non inter ſe, ſed cum aliis quibuslibet colloquentes; VERS. 23.

Pauper enim, utpote egens & inops, ubique tumidus timidè & tupliciter loquitur; dives verò opibus abundans & præſidens ubique tumidus ſpirat ſaltum, quare imperiosè agit & loquitur. Nam, ut ait S. Auguſt. *Pomo innaſcitur vermis: vermis divitiarum eſt ſuperbia.* Potrò R. Levi cenſet hæc dicta ad paupertatis & humilitatis commendationem, quòd hum l tuo ſermone omnium gratiam emereatur, atque ad divitiarum & ſuperbiæ deteſtationem, quòd dum te reſponſis omnes à te averſat & irritet.

Denique Beda hanc gnomen extendit ad paupetes & divites, cùm Deum orant & s loquuntur, pauper enim ſupplex petit a Deo ſibi fieri gratiam, dives verò rigide poſtulat quam u e ſibi debitum, ott publicanus pauper meritis otabat dicens, *Deus propitius eſto mihi peccatori*: Phariſæus verò virtutibus te divitem æſtimans, *Gratias*, inquit, *tibi ago Domine, quia non ſum ſicut cæteri*, &c. Luc. 18. *Humiles ſpiritu*, ait Beda, *humiliter Deum adorant, ut Evangelicum illa publicanus: ſuperbi merita ſua laudant, ut Phariſæus.*

Salomonem ſecutus Siracides Eccl. 13. 4. *Dives*, inquit, *iniuſte egit, & fremit: pauper autem læſus tacebit*, videlicet dicta. Sententia ergo hæc taxat divitum dominium: pauperes verò ſolatur & monet, ut eam ſimili termone leniant itaque ab eis impetrent quod poſtulant. Nec mirentur putentque, id quaſi novum vel rarum ſibi ſolis fieri, cùm hic ſit communis mos divitum divitis quaſi innatus, & eiſque naturaliter quaſi reſultans, ſicut ex tonitruo reſultant & diſſiliunt ſæva fulmina. *Obſervationes* ergo *loquitur pauper*, q. d. Quidquid pauper loquitur, ita modeſtè, exilitet, humiliter loquitur, ut non tam verba quàm obtecrationes promere, nec tam loqui quàm obtecrare videatur. Igitur pauper loquitur mella: & at dives dura & ſaxea verba reſpondet, ut non tam verba loqui quam lapides & adamantes ter, imò tonitrua & fulmina vomere & taculari videatur.

VERSIO 4. VIR AMABILIS AD SOCIETATEM, MAGIS AMICUS ERIT, QUAM FRATER.] Hebr. *vir amicorum ad amandum* (vel potiùs, ut Baynus *vel amicandum*, ſcilicet aptus factuſque eſt, nimirum *proclivis ut amicitiam exerceat, ſeſeque præbeat amicum*) *& eſt amans adhærens præſertim*, vel *magis quàm frater*. Unde in Volgata pro *vir amabilis*, Complut. & alii multi legunt, *vir amicabilis*, rdque paulò ſignificantius eſt, magiſque reſpondet Hebræo & Septuag. qui vertunt: *vir amicorum ad amicitiam: & eſt adhærens ſuper fratrem*, id eſt, ut clarè vertit auctor Catenæ Græc. *vir ad amicitiam propenſus conſtantius colet amicitiam quam frater*. Iam

Primò, Chald ſic. vertit & exponit: *Sunt ſocii qui aſſociantur, & eſt amicus magis adhærens quàm frater*; & Syr. *ſunt amici qui ſunt amici, & eſt amicus qui magis adhæret quàm frater*, q. d. Multi ſunt ſocii & amici: ſi ſingularis amicus & ſocius eſt qui magis amat & juvat quàm frater.

Secundo, Tigur. vertit, *vir aptus amicitiæ, & cui cordi eſt amicitiam colere, plus amat & firmius adhæret quàm frater*.

Tertio, Vatabl. *vir amicorum* (ſupple, *par eſt*) *ut præſtet ſe amicum, cum ſit qui diligit, contentior fratre, id eſt, vir qui multos habet amicos, debet ſe illis præſtare amicum, ne eos in amicitia vetuſtent, nem amici ſuperent fratres amicitia.*

Quartò, R. Salomon, q. d. Cùm quis ſibi amicos aſſiduè conciliat, fortè tempus erit, quo is indigeat; qui quidem præſtò erunt, magiſque opitulabuntur quàm fratres.

Quintò, Abeo Ezra, q. d. Vir amicitiæ amicos amore complectetur, ut tecum amicitiam ineant & aſſocientur, tum amicorum aliquot majori neceſſitudine obſtringuntur quam frater.

Hæc omnia ferè eodem redeunt. Senſus ergo eſt, q. d. *Vir amabilis* vel *amicabilis*; Hebr. *vir amicorum*, id eſt vir amans & ſtudioſus amicitiæ, qui vel à natura vel à virtute natus & factus videtur ad ſocietatem & amicitiam, qui totus videtur eſſe amor, benevolentia & beneficentia, hic utique magis amicus erit; Hebr. *magis amans erit*, magis diliget, magis opitulabitur quàm frater. *Tò* ergo *amabilis* non tantùm paſſivè, ſed & activè accipitur, quaſi dicat Qui amatur, qui amat, ac ſuis officiis ſibi devincit & amicat omnes. Ratio à priori eſt, quòd, ſicut caloris proprium eſt calefacere, ſic amicitiæ & amoris proprium ſit amare, ac beneficentiæ benefacere. Quare amicus conflatus ex amore & beneficentia, non poterit non amare & benefacere, cùm

A ſæpe conſanguineorum & *fratrum quoque gratia rara ſit*, ut ait Poeta. Hi enim ſæpè ſe inviceque magis ſpectant commoda quam fratrum.

Significat ergo hæc gnome vim veræ amicitiæ, non cujuslibet, ſed ſingularis & eminentis, atque amici qui totus benevolus & officiosus eſt (uti notarunt Chald. Syrus & Abenezras) quòd is in amore & officiis ſæpè æquet vel ſuperet fratres, ac proinde magnopere talem amicitiam, quæreudam eſſe, ambiendam, colendam, omnibuſque modis conſervandam. Poteſt quoque *vir amicorum* accipi vir, qui omnes amicare multoque ſibi amicos facere ſatagere.

Talis amicus, imò amicorum rex & princeps nobis eſt Chriſtus, qui ſe totum amicis, imo inimicis, ut eos Deo & ſibi amicos efficeret, impendit & expendit, de quo proinde canit Eccleſia:

Se naſcens dedit ſocium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Si ergo verum amicum quæris, Chriſtum quære, qui omnibus deſerentibus te non deſeret, nec in vita nec in morte, nec in tempore nec in æternitate, ſed ubique & ſemper tibi aderit, teque omni bono, omni gratia & gloria cumulabit. Quàm bene ſapiebat anima quæ dicebat. *Mens mea in Chriſto fundata eſt & ſolidata.* Chriſtus ergo eſt vir amorum, quia vir dolorum, quis ſine dolore non vivitur in amore. *In pace* ergo *in idipſum dormiam & requieſcam.*

Salomonem ſecuti ſunt Philoſophi. Gnome eſt Menandri: *Fratres puta veros amicos.* Zeno interrogatus, *quis eſſet amicus?* reſpondit: *Alter ego*, quod citans Ariſtot. lib. Magnor. moral. *iſti enim*, ait, *ut dicere ſolemne, amicus alter ego.* Idem habet Ciceru lib. de Amicit. & S. Hieron. ad S. Auguſt. sit, *bonus amicus inter cum altero ſe eſſe loquendum.* Unde Pythagoras teſte Ciceroue loco iam citato de Amicitia, *effici volebat, ut unus fiat ex pluribus.* Igitur affectionem fraternam, quæ poſt parentes maxima eſt, æquat aut ſuperat amicitia, eſt enim amicitia velut quædam fraternitas. Unde Valerius Maximus lib. 4. cap. 7. initio, *Contemplemur*, inquit, *nunc amicitiæ vinculum potens, & prævalidum, neque illa ea parte ſanguinis viribus inferius, hoc etiam certius & exploratius, quia illud naſcendi ſors, fortuitorum opus: hoc unuſcuiuſque ſolido indicio incognita voluntas contrahit. Itaque colorius eſt ſine reprehenſione propinquum accerſere, quàm amicum: quia altera direptis iniquitatis, altera utique levis culpæ crimini ſubiecta eſt. Cùm enim deſerta ſit humana vita hominis, nullius amicitiæ ſimilia præſidia, tam neceſſarium ſubſidium temere aſſumi non debet: ſemel autem rectum approbenſum ſperni non convenit*, ac mox exemplum dat Pyladem & Oreſtem, quorum alter pro altero mori voluit. Unde illud:

Vis præſtem Pyladen, aliquis mihi præſtet Oreſtem.
Hoc non ſit verbis, diſcite, ut amoris, ama.

Talia plura amicorum paria recenſet Plutarchus lib. de Amicorum multitudine, ut Theſeum & Pirithoum, Achillem & Patroclum, Pythiam & Damonem, Epaminondam & Pelopidam: tales fuere Niſus & Euryalus apud Virg. Æneid. 9. apud Hebræos ſimiles fuere David & Ionathas, apud Græcos & S. Baſilius & Nazianzenus.

Quærit S. Thomas 2. 2. q. 26 art. 8. utrùm ſanguine conjuncti juxta ordinem charitatis, magis amandi ſint quàm ceteri quavis alia ratione, ut amicitia vel militia, deviotis? ac reſpondet affirmativè, eò quòd amicitia conſanguineorum ſit naturalis & intima, nam radicaliter fundatur in conjunctione naturalis originis, cùm amicitia civium fundetur tantùm in communione civili, & amicitia commilitantium in communicatione bellica. Obiicit deinde hanc gnomen Salomonis: *Vir amicabilis ad ſocietatem magis erit amicus quam frater*: ac reſpondet, *Quòd quia amicitia ſociorum propria electione contrahitur in his quæ ſub noſtra electione cadunt, puta in agendis, præponderat hæc dilectio dilectioni conſanguineorum, ut ſcilicet magis cum illis conſentiamus in agendis. Amicitia tamen conſanguineorum eſt ſtabilior, ut pote naturaliter exiſtens, & prævalet in his quæ ad naturam ſpectant: unde magis vi temamur in proviſione neceſſariorum.* Vbi Franc. Suarez ſecutus Franc. de Victoria, docet poſſe eſſe tanta amici in amicum beneficia, ut liceat eum magis amare quàm proprium patrem, à quo genitus eſt, vitamque accepit. Verùm hic cavenda invidia, ne frater, vel pater, ut-

Amicus alter ego.
Gnome.

videns ſibi præferri amicum, ei invideat. Unde Heſiodus:

Aequalem fratri caveas feciſſe ſodalem:

Modum quo hac in re invidia caveri queat, docet Plutarc. tract. de Fraterno amore ſub finem. Salomonem de more ſecutus Siracides Eccli. 6. 11. *Amicus*, ioquit, *ſi permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis.* Et v. 15. *Amico fideli nulla eſt comparatio*, &c. vide ibi dicta.

Myſticè Beda, vir amabilis ad ſocietatem inquit, eſt populus Gentium, qui Chriſto & Apoſtolis credidit, & fidus conſtantique uſque ad mortem & martyria adhæſit præ fratre, id eſt præ populo Iudæorum, qui ſunt cognatus & fratet Chriſti ſecundùm carnem; ſed incredulus & rebellis, Chriſtum cum Apoſtolis perſecutus eſt usque ad necem.

CAPUT DECIMUMNONUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

Pauper ambulans in ſimplicitate præſtat diviti inſipienti. divitiæ addunt amicos. non decent ſtultum deliciæ: doctrina per patientiam probatur. ira & hilaritas regis. mulier litigioſa. uxor prudens donum eſt Dei. pigritia parit ſoporem & famem. cuſtodiens legem cuſtodit animam. fœneratur Deo qui miſeretur pauperis. erudiendi ſunt filii. audienda conſilia. pauper præſtat mendaci. timor Domini parit vitam. piger torpet. flagellatione impii ſapit pius. afflictus patrem, infelix teſtis iniqui rides iuſtitiam. irreſcribui parata ſupplicia.

1 MElior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm dives torquens labia ſua, & inſipiens. 2. Vbi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum, & qui feſtinus eſt pedibus, offendet. 3. Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius, & contra Deum fervet animo ſuo. 4. Divitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur. 5. Teſtis falſus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet. 6. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis. 7. Fratres hominis pauperis oderunt eum, inſuper & amici procul recaſſerunt ab eo. 8. Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit, qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inveniet bona. 9. Falſus teſtis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit. 10: Non decent ſtultum deliciæ, nec ſervum dominari principibus. 11. Doctrina viri patientiam noſcitur, & gloria eius eſt iniqua prætergredi. 12. Sicut fremitus leonis, ita & regis ira, & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius. 13. Dolor patris, filius ſtultus, & tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier. 14. Domus, & divitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè uxor prudens. 15. Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet. 16. Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam, qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur. 17. Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei. 18. Erudi filium tuum, ne deſperes, ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam. 19. Qui impatiens eſt, ſuſtinebit damnum, & cùm rapuerit, aliud apponet. 20. Audi conſilium. & ſuſcipe diſciplinam, ut ſis ſapiens in noviſſimis tuis. 21. Multæ cogitationes in corde viri, voluntas autem Domini permanebit. 22. Homo indigens miſericors eſt: & melior eſt pauper, quam vir mendax. 23. Timor Domini ad vitam, & in plenitudine commorabitur, abſque viſitatione peſſima. 24. Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam. 25. Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit, ſi autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam. 26. Qui affligit patrem, & fugat matrem ignominioſus eſt & infelix. 27. Non ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ. 28. Teſtis iniquus derideret iudicium, & os impiorum devorat iniquitatem. 29. Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

VERS. 1. MELIOR EST PAUPER, QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE (Sytus, *in innocentia*) SUA, QUAM DIVES TORQUENS LABIA SUA, ET INSIPIENS] *Melior*, tum ethicè, id eſt juſtior, innocentior, ſanctior: tum phyſicè, id eſt præſtantior, quia quietior & ſapientior. Pro *in ſimplicitate ſua*, hebr. eſt *betummo*, id eſt *integritate* vel *perfectione ſua*. Sic ſæpè alibi *tam*, id eſt ſimplex, vocatur vir ſincerus, doli malique expers, integer & perfectus, ut cùm Iob vocatur *vir ſimplex & rectus*, id eſt perfectus, Job. 1. 1. Pro *torquens*, hebr. eſt *ickkes*, id eſt pervertens, depravans. Unde Sept. vertunt, σκολιὸς, id eſt, *tortuoſus*, qualis eſt vafer & aſtutus. Igitur Septuag. Complut. (quam in Romanis hic verſus & duo ſequentes deſiderantur) ſic habent, *melior eſt mendicus ambulans in ſimplicitate ſua, quam perverſus labiis ſuis & ipſe ſtultus*; Pagoinus, *quam perverſus propter labia ſua, qui eſt ſtultus*; Vatabl. *quam qui prava labia habet, & ſtultus eſt*; Syrus, *quam ſtultus, cuius via prava eſt ſua*; Chald. *quam ille qui perverſis vias ſuas, ipſe eſt ſtultus*. Vox enim *divus* non eſt in Hebræo nec in Græco Complut. unde nonnulli codices, ac ex iis Luſitanus eam à textu Latino expungit, ſicque explicat, quaſi pauper non opponatur diviti, ſed torquenti labia ſua, qui eſt ſtultus, q. d. Melior eſt paupertas quàm ſtultitia, quia paupertas conſiſtit & facilè aſſociatur cum ſapientia & integritate vitæ, contorſio verò, id eſt depravatio labiorum, cum ea conſiſtere nequit, ſed eſt inſipientia & pravitas. Nam contorquens labia eſt is, qui non ſincerè agit, ſed verba componit fallacia, quibus decipiat, cùm aliud corde gerat, aliud ore promat. Melior eſt ergo pauper, qui ſimpliciter & innocenter vivit, quàm contorquens labia, qui plenus eſt dolo, hic enim hominem doloſum & pervetſum efficit. Verùm auctor Catenæ Græc. Bedæ & codices Romæ emendati legunt *ſe divus*, ſic enim clara eſt antitheſis inter divitem, ſed ſimplicem & ſincerum, ac divitem, ſed depravantem ſermones, & doloſum.

Senſus ergo eſt, q. d. Melior eſt pauper doli expers, ac candide, innocenter integreque vivens, quàm dives verſutus, qui ſuis dolis, ſtudiis & fraudibus magnas ſibi parat opes, hic enim eſt inſipiens, id eſt impius: pauper verò eſt ſapiens, id eſt probus & pius. Nam *Τὸ & inſipiens* non connexionem, quaſi poſſit eſſe contorquens vel depravans labia, qui non ſit inſipiens (hoc enim falſum eſt) ſed causam ſignificat, q. d. Melior eſt pauper ſimplex divite torquente labia, qui ſcilicet labia componit & torquet ad decipiendum; &, id eſt *quia*, hic eſt inſipiens, id eſt impius. Innuit Salomon paupertati cognatam eſſe ſapientiam, id eſt ſimplicitatem, innocentiam, ſanctitatem, opibus verò cognatam eſſe inſipientiam, id eſt fraudes, uſuras, iniuſtitiam, pravitatem, juxta illud, *Omnis dives, aut iniquus:, aut iniqui heres.*

Ratio ergo à priori, cur pauper ſimplex præſtet diviti doloſo, eſt, quòd ſimplicitas & innocentia, quàm affert paupertas, præſtet dolo & pravitati, quam affert cupiditas opum, illa enim eſt veritas, vera que & mera ſapientia, hæc vanitas eſt, vaneque & mera inſipientia: Illa enim ducit ad felicitatem cæleſtem, hæc ad ignes gehennæ. Unde Aben Ezra ſic exponit, q. d. Vir integer melior eſt perverſo, qui ſermones ſuos pervertit, ſic & R. Levi.

Exemplum hujus rei eſt in S. Francisco, qui pauper fuit non tantùm censu, ſed & ſenſu ac ſpiritu, hoc eſt amator purus paupertatis Evangelicæ, ideoque per eam ad magnam ſimplicitatem & ſanctitatem pervenit. Hic enim ſapientior, melior, ſanctior, Deo & mundo gratior & honoratior fuit, quam omnes divites dolosi & vertuti. Idem dicas de quibuſlibet Religioſis paupertatem profeſſis & colentibus. Horum exempla hujus ſententiæ ſunt in pauperibus opificibus & mercatoribus, qui quia candidè juſteque juxta conſcientiam operantur & negotiantur, hinc parùm lucrantur: hi enim in ſua innocenti paupertate præſtant divitibus, qui per dolos & fraudes ſe immenſum locupletant. Illi enim habent bonam conſcientiam, id. oque juſtitiam, pacem, gaudium & ſpem vitæ æternæ: hi verò malam habent conſcientiam, ideoque inſtitiam, turbationes, mœrores, ac de tua ſalute deſperationem. Nam ut ait Apoſt. 1. Timoth. 6. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas.* Vers. 4.

Myſticè Beda: *Melior*, ait, *eſt ſimplex auditor verbi Dei ſi ea quæ intelligere in Scripturis potuit, operando perficit; quàm eruditus quiſque, ſi in illis, quæ amè intellexit, ad hæc uſque prædicandum labia retorquet.* B

UBI NON EST SCIENTIA ANIMÆ, NON EST BONUM; ET QUI FESTINUS EST PEDIBUS, OFFENDET.] Chald. & Syrus, *qui feſtinat eſt pedibus in malum, pe. cat*; Aben Ezra, *qui ad rapinam feſtinat, fraculi noxam ſubdit*. Eſt mollis: *non eſt bonum*, id eſt, eſt malum, imò peſſimum. *Tè anima* poteſt referri vel ad *Tà ſcientia*, ut comma ponatur poſt *anima*, ut ponunt Romani, vel ad *Ta non eſt bonum*, q. d. Ubi non eſt ſcientia, ibi anima non eſt benè, ſed malè. Unde auctor Caten. Græc. vertit, *anima ſapientia uſtitiæ non eſt bona*, id eſt, non eſt pulchra, non eſt benè inſtituta. Alius vertit, *ne vita quidem ſine ſcientia ſuavis eſt*; Tigur. *neque vere habet animus imperitus, ut qui feſtinus & pedibus offendit*, quaſi hic veſtus pertineat ad veſtum præced. ejuſque det cauſam, q. d. Ideo præſtat pauper ſimplex diviti perverſo & inſipiente, quia ubi non eſt ſcientia ſive ſapientia, ibi animus malè habet: quia cæret oculo & duce, ac proinde inſtar cæci feſtinè ambulantis in laxa & ſcandala impingit, & offendit. Vatabl. verò per *nepes*, id eſt animam intelligens vim animalem & concupiſcibilem ſive deſiderium, ſic vertit & explicat. *Etiam ait, quæ prudentia deſiderium rei peſſimæ eſt, & velox pedibus peccat; velox ſcilicet ad implendum deſiderium ſuum*, q. d. Concupiſcentia quæ non regitur à prudentia, res peſſima eſt: quia velociter hominem trahit ad ſui explicationem, cumque cæca ſit, facilè in ſcopulos impingit, hominemque in ruinam præcipitat. C

Significat ergo Salomon, proprium animæ bonum, & quaſi peculium, eſſe ſcientiam: cætera enim bona, ut opes, honores, deliciæ animæ ſunt extrinſeca, ſcientia verò eidem eſt intrinſeca: quare ſcientia eſt vita e bonum animæ (utpote vitaliſ eius actio, cognitio & intellectio) cùm cætera bona ſint examina & mortua. Unde R. Levi ſic explicat, q. d. Cum quis peritia rerum ſpoliatus eſt, contingit eius cupiditatem & libidinem in id ferri, quod honeſtum non ſit: qui verò præceps cupiditatibus obſequitur, crimine ſe obſtringit. Cauſam dat S. Auguſt. tract. de Vita beata: *Mater*, ait, *ac miſerabilior egeſtas non eſt, quam egere ſapientia, & qui non egeo ſapientia, nullà re omninò egere poteſt. Eſt ergo animi egeſtas nihil aliud quam ſtultitia.* Et inferius: *Bonum eſſe nihil eſt aliud quam non egere hoc eſt eſſe ſapientem. Sapientia enim nihil eſt aliud quam modus animi, hoc eſt quo ſe animus libret, ne usquam excurrat in nimium, neque infra quam plenum eſt coarctetur.* Additque ſapientem qui habet ſapientiam habere Deum, ideoque eſſe beatum. Verùm Romani cæterique *Tà anima* combinant cum ſcientia: eſto eodem ferè ſenſu redeat. D

Scientia animæ, quæ. Reſp. Primo.

Quæritur ergo, quænam ſit *ſcientia animæ*? Primò, Chald. *ſcientiam animæ* accipit eam, qua anima ſcit & cognoſcit ſeipſam. Unde vertit, *qui neſcit unimam ſuam, non eſt ei bonum*. Nam ut ait Agapetus Diaconus Admonit. ad Juſtinianum Imp. n. 3. *divinum documentum, & poſſimum nos homines, ut cognoſcat ſe quiſque doceamur. Qui enim ſe ipſum cognovit, cognoſcet Deum: Deum verò qui cognovit, aſſimilabitur Deo: aſſimilabitur autem Deo, qui dignus factus Deo eſt, dignus deinde ſit Deo, qui nihil indignum putat Deo, ſed qui ne cogitat quæ ipſius ſunt, ita tam loquitur quæ cognat, quam facit quæ loquitur.* Hinc illud templo Apollinis Delphici inſcriptum velut oraculum, *γνῶθι σεαυτὸν* id eſt, *noſce teipſum*.

Secundò, alii *ſcientiam animæ* accipiunt pro ſcientia ſpiritus, quæ opponitur ſcientiæ & ſapientiæ carnis, q. d. Qui ſapit ea quæ ſunt animæ & ſpiritus, non quæ carnis, hic ingens habet bonum, quia qui eo caret, cæcus eſt & caoculatus, unde inſtar cæci feſtinantis in laxa impinget. Nam ut ait Apoſtolus Rom. 8. 6. *Prudentia carnis, mors eſt, prudentia autem ſpiritus, vita & pax, quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubjecta*. Vide ibi dicta. Secundo.

Tertiò, alii, *ſcientiam animæ* interpretantur eam, quæ intimos animæ ſinus, fundum, lenia, cogitationes, intentiones ſcrutatur, penetrat & pervidet, à bona enim volitione & intentione pendet tota operis bonitas. Unde S. Gregor. 19. Moral. c. 8. mora liter explicans Cherubinos, quos Ezechiel c. 1. vidit tam tatus quam foris plenos oculis: *Hoc eſt*, inquit, *quòd animalia, qua per Prophetam videntur, ineircuitu & intus plena oculis eſſe memorantur. Quiſque enim exteriora ſua honeſtè diſponit ſed interiora negligit, in circuitu oculos habet, ſed intus non habet. Sanctis verò omnes, quia & exteriora ſua circumſpectione, ut bona deſa exempla fratribus præbeant, & interiora ſua vigilanter attendant, quin ſeſe irreprobabiles interni judicis obtutibus parent, & in circuitu oculos & intus habent perhibentur, magiſque ſe, quo Deo placeant, in ſua interna componunt, ſicut per Pſalmiſtam quoque de ſancta Eccleſia dicitur: Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*, pſal. 44. v. 14. Tertio.

Quartò & genuinè, *ſcientia animæ* eſt ſapientia, providentia, qua anima non ſolùm præſentia, ſed & præterita ac futura circumluſtrat & proſpicit ut actiones ſuas ita honeſtè & perfectè componat, ut eas in judicio Chriſti, coram oculatiſſimis Chriſti oculis defendere & tueri poſſit, itaque ab eo bravio & gloriæ cæleſti adjudicari mereatur. Prudentia enim eſt oculus animæ, & qui ea pollet, prudenter videt, prævidet & providet, ubi figat actionis ſuæ greſſus: quare ſecurè incedit, perinde ut qui in tenebris prævium facem ſequitur. Qui verò prudentia caret, velut cæcus in tenebris huius vitæ ambulat & ceſpitat, quia quò cum rapit cæca concupiſcentia, eò feſtinus ſequitur: quare in multa ſcandala & ſcelera impingit, ac tandem in barathrum gehennæ præceps corruit. Scientia ergo animæ eſt prudentia, quæ conſulit ſaluti animæ, quæ proſpicit eius præmia & ſupplicia, ideoque hominem incitat ad benè vivendum, & ad fugiendum peccata. quam proinde Sapiens cap. 9. 10. nuncupat *ſcientiam ſanctorum*, & angelus *prudentiam injuſtorum*, Lucæ 1. 17. *Quid enim prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucretur, anima verò ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Matth. 16. 26. Quæ verba ponderans S. Chryſoſt. hom. 56. in Matth. *Non*, ait, *aliam habes animam, quam poſſis pro a ima tua dare. Nam pecuniam qui amiſit, aliam pro amiſſa poſſit afferre, ſimiliter qui ædes, qui ſervos, qui cætera hujuſmodi amiſit, animam verò ſi perdas, aliam pro ea dare nam quam poteris, ſed & vox orbis atque dominus eſſet, ſi omnia quæ in orbe ſunt, & ipſum orbem offerret, non poteris unimam emere unam*. Unde concludit: *Cæteris omnibus negligitis, omnem curam, omne ſtudium, omnem operam tuam ad ipſum confers. Nolo igitur de alienis curare, & te ac tua negligere, quod plerique omnes nunc faciunt, his ſimiles qui mercatorum opere traditi ſuas, nullam inde illi emolumentum, nullas opes inde ſonſequuntur, ſed magno periculo atque detrimento ſuo aliis laborant, nihil prorſus de ſudore ac labore, & morte, quam plerumque obeunt, ad fructum ſuum inde converentes. Hos igitur plurimi nunc imitantur, qui non ſibi, ſed aliis divitias quærunt. Imò verò & his multò miſeriores ſumus, quoniam mors doloris finem illis, nobis autem quos gehenna expectat, vera afflictionis initium affert.*

Idem S. Chryſ. hom. 13. in epiſt. ad Romanos docet animam tam ſapienter & concinnè debere vivere, & regere corpus, quàm ſapienter & concinnè citharœdus componit pulſatque citharam, & navarchus navim.

Myſticè Beda: *Anima quidem humana*, inquit, *ſcientia vitæ cæleſtis eſt neceſſaria, quia nim rerum ſine hac beata in perpetuum eſſe non poteſt, attamen qui effrenatas ſenſibus mentis plus appetit ſapere quam de. et, plerumq; offenſionem hæreticæ ſtultitiæ temerarius incurrit. Quod in primis humani generis parentibus myſticè ſignatum eſt, qui dum appetitu ſcientiæ majoris veſtitum conſingere properabant, a ſtatu beatitudinis, in qua conditi ſunt,*

sunt, deviantes in pœnam miſeriæ & mortalitatis incidunt.

ET QUI FESTINUS EST PEDIBUS, OFFENDET] Feſtinationem opponit ſcientiæ, id eſt prudentiæ, quia prudens lentè progreditur ad opus (pedes enim ſunt ſymbolum actionis & operis) priùs enim conſiderat eius rationem, qualitatem, modum, pericula, commoda, &c. imprudens verò hæc non conſiderans; temere properat ad opus, ideoque ſæpe in pericula & damna tam culpæ quàm pœnæ præcipitat. Sapiens ergo maturus eſt & lentus, inſipiens verò feſtinus & præceps; unde illud vulgo tritum: *Feſtina lente*, &, *Canis feſtinans cæcos parit catulos*. Sapienter Plato in Politico: *Qui*, inquit, *plus ſatis feſtinat initio, ſerius ad finem pervenit*. Idem lib. 7. de Republ. *Dum feſtino*, inquit, *omnia celeriter percurrere, tardiùs fum*. S. Auguſt. Contra Petilian. ait, ita qui perturbatione aliqua feſtinant, accidere, ut veſtem aut calceos perversè induant, quæ res poſtea moram afferat: idem uſu venire his qui multa ſimul citoque agere conantur, neque quidquam aſſequuntur. Vide dicta ad illud cap. 23. v. 21. *Subſtantia feſtinata minuetur*. Sanè Auguſtus Cæſar, teſte Svetonio in eius Vita capit. 25. dicere ſolebat: *Nihil unus duci perfectò convenire, quàm feſtinationem*, crebroque illud jactabat: Satis diù, *ſi ſat bene*. In re bellica plus effecit Fabii cunctatio, quam M. Minutii præcipitatio, unde Ennius:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Hanc gnomen appoſito equi & bovis apologo; venuſtis parabolis coronato, graphicè repræſentat Cyrillus lib. 1. Apolog. moral. c. 12. cuius titulus: *In omnibus ordinata gravitate procede. Cùm agiliter*, inquit, *equus hinc inde diſcurreret; cunctum bovem obvium habens graviter inedentem. Cui dixit: Quòd diviſa eſt tibi ungula, cum ſub tanto pondere magis tibi nunc eſſet ſoliditas opportuna? At ille reſpondit: Nimirum qui me condidit, hoc providit ut ſemper ita procederem, quòd ſub onere magis in eadem ordinata gravitate. An ignoras, quod ſæpe perditio à pede celeri deriveture? Nam mortalia omnia plena ſunt periculis, quare ubique oportet cum gravitate incedere, ut poſſis ſtatuto pede uno, ubi pounduſ ſit alius, ſalubriter providere. Similiter tarda ſapientia eſt hominibus, nam ſenſibus membriſque mortalibus aggravati, ſapientiæ lumen abſcondimus, in altiſſimis ſitum, longis temporibus vix attingunt. Et ob hoc quanto maiùs eam quærunt, tanto ſe cuiùs inveniunt. Nos verò ſi gravitate tarda incedimus moderatiùs laboramus, & hoc quod agimus, lucidiùs intuemur, & quieſcente anima, cuncta melius iudicamus. Nam & ſapientia attingit à fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter. Quamobrem ſi cum tarditate procedimus, velocius id quod intendimus, expedimus. Quia hoc modo lucerna prudentiæ ducimur, quæ per directum veritatis amotis devijs, melius fini operis providemus.* Deinde idipſum ſimilitudinem cælorum, navis & imbris confirmat: *Nonne mutatis celeritas facies non videtur, & tamen rapidiſſima regularitate defertur? Repentinum ſagax natura non patitur, & quæ ſubito ingruunt plus confuſa mentes ſubuertunt. Immoderato curſu niſi gravitate præpeditur navis, diſſolvitur, & feſtinato partu feritur oculus natus cæcus. Moderatiori verò imbre tellus pinguis efficitur, & ordinato greſſu non ſolùm decoratur, ſed etiam ſalubriùs grues incedunt. Tu autem chariſſime, quia indiviſa ungula velotior agitaris, ſæpe lapſu confunderis, qui nimirum equam immundam animal indicaris. Qua audito, recedens equus erubuit.*

Apologus gravitatis

Exempla.

STULTITIA HOMINIS SUPPLANTAT GRESSUS EIUS: ET CONTRA DOMINUM FERVET ANIMO SUO] Septuag. *imprudentia viri vaſtat vias eius: Deum autem accuſat corde ſuo*; Symm. & *contra Dominum iraſcitur cor eius*; Chald. *ſtultitia hominis inſtabilem facit viam eius, & cor eius murmurat*; Syrus, *conqueritur corde ſuo*. Profervet hebr. eſt verbum קצף, quod ſignificat perturbari, jactari, æſtuare, ſicut fervet olla aquæ, dum vi ignis bullit; & ſicut mare æſtuat, dum ventis fluctibuſque jactatur. Simili enim modo fluctibus paſſionum alternantium nunc iræ, nunc triſtitiæ, nunc indignationis jactatur anima ſtulti, id eſt improbi, unde Aben Ezra explicat, q. d. *Iraſcitur triſtatur, & cùm vexatur, in Deo ſpem non collocat.*

VERS. 3.

Iam Primò, R. Salomon ſic exponit, q. d. Ob crimina adverſis vir premitur, cùm præ ſua dementia conſuetudines tuas pervertat, ctimmaque incurrat, quorum pœnas per-

A ſolvat: cùm verò calamitate vexatur, in Deum ira æſtuat, & in divinum iudicium machinationes molitur, ut conſtat de fratribus Ioſeph, qui ajebant, Quidnam eſt hoc, quod fecit nobis Deus? Sic R. Levi: Viri dementia efficitur, ut negotia malè ſuccedant; cùm aliquid vehementer optarit, quod accommodata ratione illa non ſit aggreſſus, & poſt hæc cùm cogitata ex animi ſententia non abſolvuntur, in in Deum ira effertur, à quo plectitur, ut arbitratur, cùm animo deſtinata irrita fiant, nec id à dementia ſua compatatum fuiſſe animadvertit.

Stultitia hic duplicitet capi poteſt. Primò, propriè pro imprudentia. Secundò, pro improbitate, ſic enim hoc libro ſtultus paſſim vocatur improbus. Senſus ergo hic duplex eſt, Primò, propriè, q. d. Cùm homo imprudenter & ſtultè quid egit, indeque optato caret ſucceſſu, imò in pericula & damna ſe conjecit; non accuſat ſuam imprudentiam & ſtultitiam, ſed eam tranſcribit in Deum, Deiq; providentiam accuſat, quòd non direxerit & fortunaverit actiones ejus, ſed infelices ſibi dederit ſortes, caſus & eventus. Sicut ergo mare dum æſtuat, videtur fluctus in cælum attollere & jacere: ſic ſtulti dum ira æſtuant, in cælum os attollunt, ac B murmura & blaſphemias in Deum iaciunt, quòd res ſuas non proſperarit. Eſt autem hæc inſignis ſtultitia, eò quòd contra Deum indigneturr & inſurgat, cui nulla in re nocere poteſt, & cujus manum juſtamque vindictam effugere nequit. Hoc propriè hic intendit Salomon.

Secundò, q. d. *Stultitia*, id eſt impietas & improbitas, *hominis ſupplantat greſſus eius*, id eſt adigit eum in ſcelera ſcelerumque pœnas, at ille hæc ipſa non ſuæ ſtultitiæ, id eſt improbitati (quæ vera & propria eorum eſt causa) ſed Deo aſſignat, quare contra Deum murmurat, quòd is ſua providentia omnes cauſas ordinando ita eas diſponerit, ut ipſum illicerent in ſcelera ſcelerumque pœnas. Unde S. Auguſt. epiſt. 105. legit, *inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo*. Ita Calvinus cum ſuis in Deum quaſi primam cauſam reiicit omnia opera hominum tam mala quam bona. Et Melanchthon ſacrilegè evomuit tam eſſe Dei opus proditionem Iudæ, quàm vocationem Pauli quod tub anathemate damnat Conc. Trident. ſeſſ. 6. can. 6. Idem fecere Philoſophi, qui omnia tam bona quàm mala tribuerunt fato, fatum enim æſtimarunt vel ipſe Deum, vel Dei providentiam, quos proinde refutat S. Auguſt. lib. 5. C de Civit. c. 1. S. Chryſ. orat. 3. de Provident. Lactantius, Iuſtinus, Athenagoras & alii ſcribentes contra Gentiles. Idem faciunt rudes Chriſtiani, quin & literati, cùm furiis iræ & impietatis aguntur. Tunc enim impius, ut ait Pſaltes, ponit in cælum os ſuum (*poſuerunt*, inquit, *in cælum os ſuum, & lingua eorum tranſivit in terra*, pſal. 72. 9.) Deumque probris & maledictis ſacrilegè laceſſit. Quin & Adam poſt peccatum ſuperbiens, culpam peccati aſſignans Evæ, tacitè eamdem retorſit in Deum, dicens: *Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi*, Gen. 3. 12. Vnde Nazianz. in Iambico de ira: *Vide ipſe*, inquit, *ſæva, pulverem & verba aſpera qui iacerit in Deum*. Hæc eſt ſumma improbitatis, hic impietatis apex & culmen, ut mitum ſit terram talibus non dehiſcere vivoſque abſorbere, ſicut vivos abſorbuit Core, Dathan & Abiron contra Deum & Moſen murmurantes, Num. 16. Unde tales redarguens Eccleſ. 5. 5. *Non dixeris*, inquit, *Per Deum obeſt; qua enim odit ne feceris. Non dicas: Illi me implanavit, Non enim neceſſarii ſunt ei homines impii. Omne execramentum erroris odit Dominus*. Vide ibi dicta.

D Ratio a priori huius ſententiæ eſt ipſa indoles ſtultitiæ & improbitatis: ſtultitia enim non eſt aliud quàm ſtultus & ſuperbus amor ſui ipſius, ſtultus enim quia laborat philautia, nimis amat ſeipſum: hinc nimis magni æſtimat ſeipſum. Quare cùm errat & peccat, errorem & peccatum ſuum videre non vult, ſed à ſeipſo oculos avertens, illud tranſcribit in Deum occaſione accepta, quod Deus omnium rerum ut cauſa prima, quæ cauſas ſecundas regit, diſponit & ordinat. Verùm fallit & fallitur. Nam Deus diſponit quidem cauſas ſecundas, ſed unamquamque juxta ſuam conditionem, nimirum neceſſarias neceſſario, liberas verò liberè. Quare liberas libertati ſuæ permittit ut in eorū poteſtate ſit operari bene vel malè, ac conſequenter mercedi præmium vel ſupplicii. Alioqui enim Deus eſſet cauſa peccati, quod tam impium eſt quam impium: Deus enim cùm ſit purißimus oprimus & ſanctißimus, execratur omne peccatum, eique gehennam præparavit. Perinde ergo dicunt,

qui Deum faciunt auctorem peccati, ac ſi ſolem, qui eſt fons lucis, dicerent eſſe fontem caliginis: vel ignem, qui eſt fons caloris, dicerent eſſe fontem frigoris: vel animam, quæ eſt fons vitæ dicerent eſſe cauſam mortis. Peccatum enim eſt caligo, frigus & mors animæ: Deus verò eſt ſol, ignis & anima animæ noſtræ. Et videntes Manichæi, licet hæretici & impii, tamen, ut à Deo tantum nefas averterent, finxerunt duos eſſe deos, unum bonum, qui eſſet auctor omnis boni; alterum malum, qui eſſet auctor omnis mali & peccati, v. g. diabolum vel Luciferum. Vide S. Baſil. hom. *Quòd Deus non eſt auctor malorum*, ubi tantumdem eſſe, ait, facere Deum auctorem peccati, quantum eſt negare Deum: Deus enim auctor peccati non eſt Deus, ſed diabolus. Vide & S. Auguſt. de Gratia & liber. arbit. cap. 2. ubi concludens ait: *Nemo ergo Deum cauſetur in corde ſuo, ſed ſibi imputet quiſque, cùm peccat.*

VERS. 4. DIVITIÆ ADDUNT AMICOS PLURIMOS: A PAUPERE AUTEM ET HI, QUOS HABUIT SEPARANTUR] Septuag. *ut pauper & ab exiſtente amico relinquitur*; Syrus & Symmach. *at pauper ſegregatur ab amicis ſuis*; Chald. *opes addunt amicos plurimos*. Senſus clarus eſt, q. d. Divitiæ diviti multos parant amicos: quia omnes, cupiunt amici eſſe divitis, ut eius divitias participent, quare non tam divitis quàm divitiarum ſunt amici. At verò ſi quis in paupertatem incidat, nullos acquiret amicos, quin & ab aliis, quos in pinguiore fortuna habuit, deſeretur: quia omnes fugiunt pauperem & paupertatem, utpote à qua nihil commodi, ſed multa incommoda expectare debeant. Si enim veri eſſent pauperis amici, utique ejus paupertatem ſuis opibus levarent: amicorum enim omnia ſunt communia. Hoc ipſo ergo, quo amicum pauperem deſerunt, ſignificant ſe non perſonas, ſed fortunas amare, nec veros, ſed ollares & perſonatos eſſe amicos; vide dicta c. 14. 20. & Eccl. 13. 25. Tales ergo ſunt ſicut hirundines, quæ in æſtate ad calidas regiones advolant, hieme aufugiunt, ſic enim iſti ad opes advolant, ab inope devolant. Divitiæ ergo addunt amicos plurimos, eo modo, quo popinæ carnium nidore multa muſcarum examina advocant & alliciunt; ceſſante autem nidore avolant omnes, ſic divitiæ ſpe lucelli (nam ſuavis odor lucri) omnes ad divitem invitant; ſed ſpe per paupertatem evaneſcente, ilicò dilabuntur univerſi. A Salomone idem hauſere Plato & Philoſophi, Platonis enim gnome eſt in Epigramm.

Divitis multi amici, pauperis pauci.

An tandem experrus noſti verbum vetus illud,
Quòd qui nil habet, huic nullus amicus adeſt?

Comici:

Felicibus cognatus eſt vel quilibet. Et
Adverſa cui ſors, huic amici ſunt procul.

Petronii Arbitri:

Cùm fortuna manet, vultum ſervatis amici;
Cùm cecidit, turpi verſitis ora fuga.

Plauti Epidic.

Is amicus eſt, qui in re dubia te juvat. Ubi res eſt opus?

P. Mimi:

Amicum opima res parant, triſtis probat.

Auſonii:

Amicos rebus adverſis probes.

Symbolicè. Symbolicè Ianſen. per divitem accipit liberalem, per pauperem avarum, q. d. Divitiæ liberaliter erogatæ adduntamicos plurimos, juxta illud Salvatoris: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. At ab eo qui pauper eſt animo tenuis ſcilicet in bene faciendo propter avaritiam, etiam quos habuit amicos, ſeparantur, exoſi ſcilicet ejus avaritiam; aut, ut habent Hebræa, *Pauper ab amico ſeparatur*. Quod in paupere per avaritiam optimè locum habet, qui non ſolùm ſeparatur ab amico quia ab illo relinquitur, ſed quia ipſemet illum prior relinquit, metuens ne quid cogatur impendere amico, quia pluria facit pecuniam quàm amicum.

Myſticè. Myſticè Beda per divites accipit Apoſtolos & ſanctos doctores, qui divites ſunt, multoſquadrant gratia & gloria: per pauperes philoſophos, utpote vacuos variis virtutibus, gratia & gloria, q. d. Divitiæ regni cœleſtis, quæ per ſanctos doctores fidelibus tribuendo prædicantur, multos amicos & eiidem prædicatoribus, & earum largitori domino aſciſcunt. A Philoſophis autem ceteriſque Gentium magiſtris, quia nihil certæ beatitudinis in futurum norunt promittere & hi quos habuere ſeparantur, videlicet conA verſi ad fidem ſpemque Dominicæ paſſionis certiſſimam. Accedit & anonymus in Catena Græcor. *Agitur*, inquit, *hic de ſapientiæ & cognitionis opibus: hæ enim (quòd virtutibus ornatus juvat) angelorum amicitiam nobis adjungunt, à quo homo immundus & impurus, ſicut ab angelo quoque, quem à primo cuſtodem acceperat, ſe jungimus. Hanc tulem proinde ſecundùm virtutem appellat pauperem, ſiquidem ſpiritalis amicitia virtute & cognitione nititur. Per has enim ſanctis illis cœleſtibuſque virtutibus & poteſtatibus conſociamur.*

TESTIS FALSUS NON ERIT IMPUNITUS: ET QUI MENDACIA LOQUITUR, NON EFFUGIET] VERS. 5. ſcilicet pœnam & vindictam, vel hominum, vel Dei. Ex Hebr. ad literam vertunt Aquila, Theodot. & Chald. *teſtis fuſius non erit innocens*; ſed *innocens* per metalepſim ſumitur pro *impunitus*, uti Exod. 20. 7. *Non enim habebit innocentem*, id eſt impunitum, *Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra*. Nonnulli putant, idem dici hemiſtichio poſteriori, quod dictum eſt priori. Melùs alii cenſent hemiſtichium prius pœnam intentare teſti falſo dumtaxat; poſterius verò eamdem pœnam extendere ad B quemlibet, qui mendacium pernicioſum quomodolibet concinnat in noxam proximi, ſive ut falſus teſtis, ſive ut accuſator, ſive ut tycophanta & calumniator, &c. ita auctor Catenæ Græc. R. Levi, Ianſen. & alii. Unde Sept. acculatori adaptantes ſic vertunt, *teſtis fuſſus non eris impunitus, & qui accuſas iniquè, non effugies*, Aquila & Syrus, *non evades ſolvus*. Senſus ergo eſt, q. d. Teſtis qui falſum crimen alteri impingit, aut quomodocumque falſum teſtatur, præſertim in judicio, hic pœnam talionis fallatus iure ſtatutam non evadet. Solet enim falſitas hæc detegi, vel à parte adverſa, quæ iniuſtè lædituri; vel à judice, vel ab alio falſitatis conſcio & hoſte. Sic teſtes falſi accuſantes Sutannam adulterii, ex lege talionis lapidationem adultero ſtatutam, ipſimet falſitatis à Daniele convicti iubierunt, Daniel. 13. Quòd ſi quando falſus teſtis oculos & manus hominum cludat vel evadat, certè non eludet, nec evadet oculos omnia intuentis & manus omnipotentis Dei, qui falſitatem & iniuriam hanc vel præſenti, vel æterna pœna C plectet in gehenna.

Similiter qui mendacia quomodolibet velut bullas ore efflat & eloquitur, quibus proximo nocet vel in fama, vel in fortunis, vel in libertate & vita: quia ſcilicet ſuo mendacio cauſa eſt ut proximus infametur, aut opibus ſpolietur, aut incarceretur, aut occidatur, hic non effugiet judicium & vindictam vel hominum, vel certè Dei, qui eo acrior in eum vindex inſurget, quo potentior & iuſtior. Magis enim graviuſque hac falſitate lædituri veritas & majeſtas Dei, quàm hominum, quocirca majori huic culpæ & offentæ maius ſupplicium irrogabit. Maximè verò falſus teſtis in iudicio lædit ſanctitatem Dei per periurium quod committit, ſolet enim iudex teſtem ad iuramentum adigere, ut iuret Deum, ſe dicturum veritatem, quare cùm falſum iurat, Deum facit teſtem vel conſortem falſitatis, quæ ingens eſt Deo iniuria. Quare fidem ſuam liberare volens Deus, veritatem ipſam eruit, & in lucem educit, itaque fallum teſtem prodit, ac ut falſarium & periuD rium vel per ſe, vel per iudicem punit.

Nota *Tè qui mendacia loquitur*, hebr. eſt *qui mendacia inſpiracb*, id eſt *afflat*, vel *expirat*. Vatabl. *evomit*. Qui voce ſignificatur Primò, mendacem hunc eſſe effrontem & impudentem. Nam eum communiter mendax, utpote malè ſibi conſcius metuenique redargui, tremula & anhela voce mendacium enuntiat; tamen quando ſit effrons & impudens, contenta fortique voce expirat mendacia, perinde ac ſi certam veritatem intrepidus enuntiaret. Secundò, eum impetu gravis & copiola efflare mendacia, ſicut taminus efflat ictus illas. Tertiò, dignum eſſe cui flatus & ſpiritus ſtrangulando intercludatur, cùm eo abutatur ad efflandum mendacia. Quartò, eum diu latere non poſſe. Sicut enim ſpiritum, quem reſpirando attrahimus, mox expiramus: (reſpiratio enim eſt reciprocatio ſpiritus inſpirantis & expirantis:) ſic pariter mendax non poteſt diu contenere mendacium, quin protinus illud expiret, id eſt revocet, vel ſignis aliquibus prodat. Mendax enim inconſtans eſt, & quod aſſeruit mox negat. Unde illud: *Oportet mendacem memorem eſſe ſui*. Exemplum dat Petrarcha l. 1. de Vita ſolit. in urinatoribus: *Nemo*, inquit, *ſub aquis diu vivit, crumpat oportet, ac frontem, quam celabat, aperiat,*

Digitized by Google

riat : nam ſpiritus diu continere non poteſt. Plura de voce *iaphiach*. id eſt *effert*, dixi ſuperius.

Vers. 6.

Vers. 7. MOLTI COLUNT PERSONAM POTENTIS, ET AMICI SUNT OMNI TRIBUENTIS. FRATRES HOMINIS PAUPERIS ODERUNT EUM: INSUPER (Hebr. וְ֝ *apḥ ki*, quod paſſim vertunt, *quamvis magis*) ET AMICI PROCUL RECESSERUNT AB EO] Hebr. eſt in ſingulari: *& amicus*, id eſt quilibet amicorum, ait Aben Ezra, *erroſſi ab eo*. Pro *potentes* hebr. eſt נָדִיב *nadib*, id eſt liberalis, indeque potentis & principis, ut vertit Noſter, Syrus, Chald & Septuag. tum quia liberalis meretur evehi ad principatum, tum vicißim quia principes maximè decet liberalitas, ut videatur eis eſſe propria & regia dos. Hebr. ergò ad verbum ſic habent, *Multi deprecantur faciem liberalis, & omni amicus* (eſt, vel eſſe cupit) *viro doni*, id eſt viro munifico qui copiosa dona largitur. ita Vatabl. Pagnin. & alii. Rurſum pro *multi* hebr. eſt *rabbim*, quod ſubinde optimates ſignificat, ut patet Jerem. 41. 1.

Unde Primò, Abeo Ezra, R. Levi & Vatabl. ſic vertunt, *viri proceres*, vel *optimates deprecabuntur faciem liberalis*: *& omnis amicus* (eſt) *viri munifici*, ut commendet liberalita-em, quaſi dicat. Liberalis & munificus adeò præclarus & excellens eſt, ut etiam optimates cum rogent, illis ut ſuppetias ferat, vel benevolentiæ neceſſitudinem non deneget.

Noſter cum Septuag. Syro & Chald. vertit, *potentis*, ob cauſas jam dictas, & ob antitheſin pauperis, de qua vers. ſequ. Senſus ergo planus eſt, q. d Plerique omnes colunt viros divites & potentes, quia eorum potentiam timent & amant; timent, ne per eam ſibi noceant: amant, quia ab ea dona & beneficia exſpectant. Ex adverſo pauperem nec timent, nec amant, ſed oderunt & recedunt abeo non tantùm fratres, ſed & amici, qui ſæpè magis amant amicum quàm fratres, uti dixit cap. præced. vers. ult. Hoc eſt quod dixit vers. 4. *Divitiæ addunt amicos*: *à paupere & hi quos habuit, ſeparantur*; & alibi ſæpè. Quo ſignificat. Primò, commodum divitiarum, quòd multos conciliant amicos; & incommodum paupertatis, quòd omnes eam æquè ac pauperes fugiant: ut hac ratione incitet quemque ad honeſtum laborem, quo moderatas opes indeque amicos ſibi paret; & ad fugam otii, quod eſt cauſa paupertatis, quam omnes fugiunt & horrent. Rurſum, non eſſe fidendum amicis, quòd multi verè non ſint amici divitum, ſed divitiarum, ideoque ficti & ſimulati, ut dixi, vers. 4. Quocirca Agapetus Diaconus Admonit. ad Juſtinianum Imp. eum impensè hortatur ad beneficentiam, ut per eam ſibi homines, imò Deum conciliet. Sic enim ait cum. 35. *Eximia tunc donum te tutò regnare, cùm volentibus imperas hominibus. Quod enim invito animo ſubjicitur, ſeditionibus fluctuat capta occaſione: quòd verò vinculis benevolentiæ regitur, ſtabilem ſervat erga reflorem obedientiam.* Et num. 44. *Inexhauſta ſunt beneficentiæ opes. Nam largiendo acquiruntur, & diſſipando colligantur. Has tuo inſitas animo habens, munificentiſſime Imperator, largire omnibus affatim potentibus abs te. Infinitè copias enim pro eis habebis remunerationes, cùm tempus operam remunerandi venerit.* Et num. 48. *Iſta ſubditis, pientiſſime Imperator. & formidabilis, ob excellentiam poteſtatis; & amabilis, ob largitionem beneficentiæ. Neque formidinem tam remotas propter amorem: nec iterum amorem negligens, ob formidinem; ſed tam manſuetudinem pro te ferens haud aſpernabilem, quàm aſpernabilem familiaritatem immiſti ſeveritate caſtigans.* Et num. 58. *Arx quidem indepopulabilibus muris munita, contemnit obſidentes ſe hoſtes; piam autem veſtrum imperium ſum, & liberalitate erga miſeros veluti muro cinctum, & precum turribus corroboratum ſit, invictum nullíſque hoſtium telis pervium ſit: præclarè & celebria contra eos erigent trophæa.*

Benevolentia firmamentum imperii.

Myſticè Janſenius: Multi inquit, colunt perſonam potentis, id eſt Chriſti: hunc enim multi colere cœperunt, ejuſque vultum deprecari, ac gratiam favoremque ambire (nam pro *colere perſonam*, hebr. eſt deprecari vultum, poſtquam aſcendendo in altum potens factus eſt & liberalis, dona ſui Spiritus diverſa variè diſtribuens, juxta illud: *Aſcendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Contrà etiam fratres & amici Judaici populi, poſtquam pauper factus eſt in Scripturarum intelligentia & donis Dei, odire cœperunt eum & relinquere, quia Apoſtolis & Judæis oriundi ab eis alienati ſunt.

Porrò, Chald. & Sept. pro רָעִים *rarea*, id eſt *amicos*, alio puncto legunt רָעִים *harea*, id eſt *malos*. Unde Chald. vertit, *multi ſunt qui miniſtrant coram principe, & malis dat munera*; Hebr. *& malus vir munerum*; Symmach. *vir donorum*. q. d. Multi ſerviunt principi, at mali magis et adulantur, magiſque ſuos petaces & importuos; hinc pluta et extorquent munera: cùm boni & probi, quia ſinceri ſunt, honeſti & verecundi, neſciant adulari & improbè poſtulare, unde pauciora obtinent; ſed hi ſua probitate decori ſunt principi illi ſua improbitate dedecori & probro. Unde Septuag. vertunt, *multi colunt faciem principis: omnis autem malus ſit opprobrium viro*. Quod aliqui ſic exponunt per antitheſin, q d. Princeps & liberalis ſua liberalitate omnes ſibi conciliat & amicat: at malus, id eſt ſordidus & avarus, vito, id eſt cuilibet, eſt odio & probro.

Verùm auctor Catenæ Græcor. aliter hanc ſententiam ex Septuag. vertit, aptiuſque ad Hebræa & Chald explicat ex S. Chryſoſt. quaſi contortam in adulatores principum: ſic enim vertit, *multi paſſim regis perſonam obſervant & colunt: interim improbi viro principi probrum & dedecus conciliant potius quàm gloriam*. Deinde ſic explicat: *Qui*, inquit, *externa dignitatis vel auctoritatis rationem habent, illi in ſuorum τολαψus & adulationis vitium facilè incidunt. At vos ſinceros & veros malis, cujuſcumque tandem conditionis aut qualitatis extiterint, non adulamur, neque ſervilitèr blandimur, ſed quascumque tales noverit, palàm reprehendis & corrigis. Admonet hìc illos, qui aliorum obſequiis demulceri ſermonibuſque extolli ſolent, qualis ſunt reges, virique principes, ne ejuſmodi aſſentatorios cultus ab improbis ſibi deferri facilè patiantur; cùm nihil hinc ferè aliud, niſi dedecus & probrum referre queant: nam ſive pecunia offentator donetur, ſive alia quacumque re, turpiter ſemper & ſordidè adulatur.*

Subdunt Septuag. *Omnis qui fratrem inopem odit, etiam ab amicitia recedit*. Quod dupliciter accipias, Primò, quaſi dicat. Qui amicum pauperem odit, oſtendit ſe vanè non eſſe amicum: amici enim eſt amico in neceſſitate. verba gratia in paupertate, conſtituto ſuccurrere. Secundò, q. d. Qui odit paupertatem & pauperem, ineptus eſt ad amicitiam: amicus enim in omni fortuna amico adhæret & copulatur, nec opes amici, ſed mores & amicitiæ honeſtum ſpectat.

Vers. 8. QUI TANTUM VERBA SECTATUR, NIHIL HABEBIT: QUI AUTEM POSSESSOR EST MENTIS, DILIGIT ANIMAM SUAM, ET CUSTOS PRUDENTIÆ (Syrus *qui ſinceritatem ſervat*) INVENIET BONA] Hebr. *qui perſequitur verba, nonipſum* id eſt *non erunt*) *poſſidens cor diligens animam ſuam*; *cuſtodiens intelligentiam ad inveniendum bonum*: Chald. & Syrus, *ubi ſunt qui inſectantur verbis ſuis, nihil* (gratiæ & amicitiæ) *eis erit reſiduum. Qui poſſidet cor bonum, cuſtodit animam ſuam: qui cuſtodit prudentiam inveniet bonum*. Septuag. verò plura addunt, quæ non ſunt in Hebræo: *Cogitatio bona ſcientibus tam appropinquabit, & vir prudens inveniet* (auctor Catenæ Græcor *facilè deprehendet*) *eam. Multa mala facinus perficiet malitiam, qui autem contradit* (nonnulli legunt κτυπτων, id eſt *pungit, ſtimulat*) *verbis, non ſalvabitur. Qui poſſidet prudentiam, diligit ſeipſum; qui autem cuſtodit prudentiam, inveniet bona. Pro perficiet malitiam*, auctor Catenæ Græcorum vertit, *ad malitiæ faſtigium pertinget*.

Jam multi prima verba: *Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit*, jungunt vertui præcedenti. Unde Primò Rabbini in *Bereſit rabba*, id eſt in Geneſi magna putà in Magno commentatio Geneſeos, & ex eis R. Salomon hic, pro לֹא הִמָּה *lo hemma* per ה id eſt *non illa* legentes לֹא הִמָּה *lo hemma* per ו, id eſt *non ille*, ſic vertunt, *qui aliam proſequitur verbis*, putà accuſationibus, calumniis vel probris, *ipſi illa*, id eſt in ipſummet illa recidet, in illius caput revoluentur; atque explicant de Joſeph patriarcha: Qui inquiunt, accuſavit fratres apud patrem mendaciter de tribus criminibus. Primum, quòd viventium membra ederent: ſed hoc in ipſum Joſephum recidit, cùm ipſe vivens à fratribus divenditus eſt Ismaelitis. Secundum, quòd ancillas patris ſui, putà Balæ & Zelphæ, filios aſpernarentur: hoc quoque in ipſum recidit, dum ipſe ideireo in ſervitutem ab Ismaelitis abductus eſt in Ægyptum, ac in ſervum venditus fuit Putipharis. Tertium, quòd fratres conicerent oculos in alienigenas mulieres: hoc quoque in ipſum recidit, dum uxor Putipharis oculos conjecit in Joſeph, ac renuentem ſibi obſequi in vincula conjici curavit. Verùm hæ ſunt fabellæ Rabbinicæ, imò calumniæ & blaſphemiæ in Joſephum Patriarcham & Prophetam eximiè ſanctum:

Tria crimina Joſephi fabuloſa

cu-

autius proinde accuſatio fratrum vera fuit, non mendax calumnia, ut patet ex iis quæ dixi Geneſ. 37. 2. Aptius eſt, quod ſubdit Aben Ezra: *Qui autem poſſeſſor eſt mentis*, hebr. eſt, inquit, *qui acquirit cor*, id eſt qui te comparat ſcientiam (hæc enim cordis nomen ſortitur) hic *diligit animam*, id eſt vitam, *ſuam*, ut eam uſque ad ſenectutis æratem producat. Secundò, melius alii hæc ita verſui præced. connectunt, q. d. Amicus recedit à paupere, qui dum ſectatur verba promiſſionum ſibi ab amicis factarum, hoc eſt, dum illa repoſcit, invenit ea non ſubſiſtere, ſed caſſa eſſe & irrita, ideoque nihil ex iis, quæ ſectatus fuit, aſſequitur.

Verùm Noſter, Chald. Syrus, Septuag. & ceteri, τὸ *Qui tantùm verba ſectatur nihil habebit*, referunt ad ſequentia: *Qui autem poſſeſſor eſt cordis, diligit animam*: horum enim ſunt antithetis. Unde Primò, noſter Salazar profunde per *cor* accepit ſecretum: per eum *qui verba ſectatur*, revelatorem ſecreti, q. d. Inter prudentem & imprudentem hoc intereſt, quòd vir imprudens ſui non compos, verbis temere effuſis mentem ſuam ubique prodit, ac proinde ſecreti & arcani nihil ſibi ſervat. At prudens cautuſque vir, qui poſſeſſor eſt mentis ſuæ, nimirum qui ſui compos eſt, nec temerè aperit conſilia ſua; diligit animam ſuam, id eſt, ſemetipſum à multis malis & infortuniis immunem ac liberum præſtat, quæ ex proditione mentis & conſiliorum evenire ſolent.

Et CUSTOS PRUDENTIÆ INVENIT BONA] Hic ſcilicet, qui prudenter conſilia ſua celat, non ſolùm mala vitat plurima, ſed etiam pleraque bona ſibi comparat, quæ ſæpiùs conſiliis cautè celatis efficacius aſſequi licet: itaque *prudentia cuſtodiam* vocat eum, qui prudentiſſima conſilia tua apud ſe cuſtodit clauditque.

Secundò, planius, plenius, generaliùs, magiſque adæquatè opponit ſectantem verba poſſeſſori mentis, & cuſtodi prudentiæ, id eſt eum qui ſolis verbis paſcitur, illi qui per ſapientiam poſſidet eor, hunccque illi longe præfert. q. d. Qui paſcitur verbis, paſcitur vento: verba enim mox ut prolata ſunt, in ventum abeunt & evaneſcunt: nihil ergo habebit: at qui paſcitur ſapientia, poſſidebit eam, imò per eam fiet poſſeſſor cordis, id eſt mentis, ut omnes eius affectiones, actiones, motus ſapienter iuxta dictamen rectæ rationis & legis divinæ regat componatque. Quare talis diligit animam ſuam; quia illi optimè conſulit, ac felicitatem & gloriam æternam conciliat. Igitur cuſtos ſapientiæ & prudentiæ inveniet bona tum prætentia in terris, tum æterna in cælis. Unde Jaolenius: Senſus eſt, inquit, q. d. Qui ſive docendo, ſive audiendo, alios, tantùm ſectatur verba, hoc eſt, ornatum verborum tantùm ſpectat, ſolùm curans ut bene & eleganter dicat, non ut bona & utilia proferat aut audiat: aut qui id totùm agit, ut dicat aut audiat; non autem ut ea, quæ dicit aut audit, etiam factis ipſis nullum ſolidum fructum inde conſequatur. *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.* Et: *Qui fecerit & docuerit ſic homines, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Qui vero *poſſeſſor eſt mentis*, vel; ut eſt hebraicè, *cordis*, hoc eſt qui cordatus eſt, nec contentus eſt verbis, ſed intra ſe poſſidet ſapientiam, eamque animo retinet, meditando rugitet in lege Dei, is verè *diligit animam ſuam*, hoc eſt ſeipſum: quia ſibi bene proſpicit & benefacit, & qui prudentiam non tantum audit, ſed etiam cuſtodit in animo tuo & operibus, is ſoy ſociet bona & in prætenti & in futuro ſæculo. *Beati* enim *qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud.*

Accedit & Lyran. *Qui tantùm verba ſectatur nihil habebit.* Hoc, inquit, dupliciter exponitur. Uno modo de diſcipulo, qui magis diligit ornatum verborum, quam bonam ſcientiam, & ille nihil reportat veritatis à doctore, aut ita parum, ut pro nihilo computetur. Alio modo de doctore, qui habet bona verba, & nulla facta: & ille nihil præmii reportabit à Deo: & huic coolonat litera ſequens cùm dicitur: *Qui autem poſſeſſor eſt mentis*, per virtutes morales, quibus vires ſenſitivæ continentur in obedientia rationis, *diligit animam ſuam*: quia vult ei verum bonum, quod eſt bonum virtutis. *Et cuſtos prudentiæ*, quæ dirigit virtutes morales, *invenies bona*, gratiæ in prætenti, & gloriæ in futuro, hucuſque Lyra.

Soli boni amant ſe, mali oderunt ſe.

Hinc D. Thom. 2. 2. q. 25. art. 7. docet ſolos bonos diligere ſeipſos, malos verò ſe odiſſe, idque probat ex quinq; proprietatibus amoris & amicitiæ aſſignatis ab Ariſtot. 9. Ethic. c. 4. *Unuſquiſque enim amicus*, inquit, *primò quidem vult ſuum amicum eſſe & vivere: ſecundò, vult ei bona: tertiò, operatur bona ad ipſum: quartò, convivit ei delectabiliter: quintò, concordat cum ipſo, quaſi cum eodem delectatus & contriſtatus. Et ſecundùm hoc boni diligunt ſeipſos, quantum ad interiorem hominem: quia etiam volunt ipſum ſervari in ſua integritate, & optant ei bona eius, quæ ſunt bona ſpiritualia, & etiam ad aſſequenda opera intendunt, & delectabiliter ad cor proprium redeunt: quia ibi inveniunt bonas cogitationes in præſenti, & memoriam præteritorum bonorum, & ſpem futurorum bonorum ex quibus delectatio ſanatur. Similiter etiam non patiuntur in ſeipſis voluntatis diſſenſionem: quia tota anima eorum tendit in unum. E contrario autem mali non volunt conſervari in integritate interioris hominis, neque appetunt ei ſpiritualia bona, neque ad hoc operantur, neque delectabile eſt eis ſecum convivere redeundo ad cor: quia inveniunt ibi mala & præſentia, & præterita, & futura quæ abhorrent, neque etiam ſibi ipſis concordant propter conſcientiam remordentem, ſecundum illud Pſalmi: Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. Et per eandem probari poteſt, quod mali amant ſeipſos ſecundum corruptionem exterioris hominis: ſed autem boni non amant ſeipſos.*

Igitur qui verba ſectatur, ſimilis eſt chamæleonti qui aura paſcitur: qui verò ſectatur ſapientiam, qua fit poſſeſſor mentis, ſimilis eſt homini qui ſolido cibo vescitur, quo roboratur & vegetatur ad opera virilia & heroica: ille philologus eſt, hic philoſophus: ille verboſum & inanem eloquentiam, hic real. m & ſolidam ſapientiam venatur: illi dicas illud quod loquaci Rethori vel tabulæ peroranti dixit vir ſapiens: *Inſipit ſtumen verborum & mentis gutta.* Et illud quod Lacoo luticimæ, cùm plumia revulſis miſerorum reperiſſet carnium, dixit, teſte Plutarcho in Lacon. *Pennæ, & præterea nihil.* Quocirca Thales, qui fuit primus ſeptem Græciæ Sapientum, apud Laert. lib. 1. cap. 1. air, *multa verba non arguere ſapientiam.* Sapiens enim non niſi eum res poſtulaverit, loquetur, & paucis tuam abſolvet ſententiam inſipiens ergo eſt graculus, quia garrulus: ſapiens verò eſt cygnus, quia ſilens & mente ſapiens. Unde illud Gregorii Nazianz. epiſt. 1. ad Celeuſium ſibi ſilentium exprobrantem: *Tunc cantabunt cygni cum graculi tacuerint.* Similia in verboſos ſunt Græcorum & Latinorum proverbia. Syneſii epiſt ad Theophilum: *Leviſſima res oratio.* Homer, qui paſſim verba vocat πτερόεντα, id eſt volueria ſive alata. Juvenalis: *Fatas irrevocabile verbum.* Ciceronis: *Suus Hermodori verbo mercimoniam.* Hermodorus enim pro mercibus vendebat verba ſcripta que Platonis. Huc faciunt illa utriuſ trita: *Turturi loquacior, cicada vocaliur Hirundinum muſcas Arabius ſibilus: Aſchita crepitaculum: Dodonæum æs: Damalia ceratix Lingua quo vadis? Tolenia Echo: Κεφάλαιον,* qui præter verba nihil affert: *Verba pro farina;* cum è contrà monent Juriſconſulti, *peculium ne non verbis augendum eſſet Verbigerari: Verbis pugnas non re: Verborum ſtrepitum ne quid moveare.*

A

B

C

Cur?

Gnomon in loquaces.

Proverbia

FALSUS TESTIS NON ERIT IMPUNITUS: ET QUI LOQUITUR MENDACIA, PERIBIT] *Mendatia* accipe nociva & pernicioſa: hæc enim plena & perfecta ſunt mendacia, qualia ſunt calumniatorum, ſuſurronum, ſeditioſorum, hæreticorum, &c. qui ſuis mendaciis & calumniis rixas & bella concitant. Unde Septuag. vertunt, *qui autem accendit malum, perdet ea.* Juſta enim numinis vindicta fit, ut ſuſurrones, calumniatores, ſeditioſi, &c deprehenſa eorum falſitate & perverſitate, illius pœnas dent vel per judicem, vel per plebem, vel per Deum, aut in rixa & bello, quod ſuſcitarunt, communi cladi involvantur; & cum rixantibus occidantur & pereant. Hæc ſententia repetitur: audivimus enim eandem v. 5. ubi eam ſuſiùs explicui.

Vers. 9.

D

Vers. 10.

NON DECENT STULTUM DELICIÆ, NEC SERVUM DOMINARI PRINCIPIBUS] Hebr. *non eſt decora ſtulto delectatio*, vel *voluptas, quanto magis ſervum dominari principibus*, repete *non eſt decorum*; Septuag. *non conſentanea ſtulto deliciæ: & ſi ſervum incipias cum contumelia dominari*, vel *in dyaſtam & principem dominari*: uterumque enim ſignificat Græcum δυναστεύειν, ut notat auctor Catenæ Græc.

Primò, Vatabl. ſic exponit, q. d. Non decet ſtultum delectatio, id eſt, non decet ſtultum pace conſcientiæ frui, quæ eſt ſumma lætitia. Ratio eſt: quia conſcientiam habet ſibi ſimilem, id eſt ſtultam, temerariam & impiam, quæ non niſi turbida, tumultus, lites & rixas ſpirat, unde pace frui nequit.

Secundò, alii, q. d. Non decet ſtultum ut ſe oblectet falſa

ſa, opinione ſapientiæ, deeaque ſibi blandiatur, perſuadendo ſcilicet ſe eſſe ſapientem, imò octavum ſapientium, ſapientiſſimum mortalium, ut ſubinde ſuperbos ſtulte ſibi perſuadere cernimus. Quid enim eo ſuperbius? quid ſtultius? multo minùs decet, ſi ſervus, id eſt homo plebeius & vilis, ita ſe efferat, ut principibus ſe ſapientia vel induſtria, &c. antecellere, æſtimet, eoſque præ ſe deſpiciat.

Tertiò, plane & genuinè, q. d. Non decet ſtultum deliciari, vel delicatè ab hero aliiſque tractari, multo minùs decet ſervum dominari. id eſt imperioſè præeſſe & imperitare, (hoc enim eſt משל *moſcel*) principibus. Appoſitè comparat ſtultum ſervo: quia ſervus ſervili, id eſt heberi & ſtolido, eſt ingenio inſtar ſtulti: viciſſim ſtultus eſt ſervus ſuæ ſtultitiæ ſtultæque cupiditatis. Eſt argumentum à minori ad majus, ut patet ex Hebr. q. d. Si non decet ſtultum deliciari, multo magis non decet ſervum dominari, atque viris principibus. Pro *non decet* hebr. eſt לא נאוה *lo navè*, id eſt, non eſt decorum, non eſt pulchrum, nec ſpectoſum, hoc eſt turpe eſt, indignum & valdè noxium. Eſt moſis: ſtultus toto hoc libro intelligitur non phyſicè, id eſt mente captus: hic enim inſtar bruti temperans eſt, nec plus delicitarum ſumit quàm natura ferat; ſed ethicè, id eſt imprudens & inſipiens, qui ſtultè ſuas concupiſcentias ſequitur, ac ſenſuum tationi, humana divinis, carnalia ſpiritualibus anteponit.

Non decet ſtultum delicitæ.

Ratio à priore.

Ratio à priori eſt, quod ſtultus ſit liber & diſſolutus, qui omne quod concupiſcit, protinus arripit, eoque voluptuatur, ſeſe oppiet & inebriat. Illi ergo congruit diſciplina potiùs quàm deliciæ, caſtigatio potiùs quàm epulatio, virga potiùs quam vina. ſervo verò ex natura, conditione & ingenio tuo convenit ſervire, non dominari. Quare indecorum eſt, & quaſi inverſus naturæ ordo, ſi deliciæ dentur ſtulto immerenti, qui ita abutitur, magiſque ſtulteſcit & inſolеſcit: non verò ſapienti, qui eas meretur, iiſque rectè utitur, ut melius & jucundiùs orationi, ſtudio & ſapientiæ vacare poſſit. Multò magis indecorum eſt, ſi ſervus ſtolidus imperioſè dominetur heris & principibus ſapientibus. quorum eſt regere & imperare, præſertim cùm ſervus, ſi eveharur ad principatum, ſuperbiat & inſolеſcat, ac tyrannicè dominetur, ſæviatque in liberos & potentes, quaſi ſibi contrapoſitos, & toto genere adverſos, quod indignum videtur, tyrannicum & intolerabile, ac ſæpè cauſa eſt everſionis regis & regni. Unde illud cap. 30. 21. *Per tria movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſervum cùm regnaverit: per ſtultum cùm ſaturatus fuerit pane: per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cum fuerit heri domina ſua.* Intellige hæc de ſervis ſerviliter natis & educatis, ſive de iis qui ſervili ſunt indole & ingenio, ideoque hebetes, viles & abjecti. Nam ſervus liberaliter educatus, vel qui ſapientia & animo pollet, non tam ſervus eſt quàm liber, ac liberis & nobilibus ſubinde imperat, juxta illud Eccli. c. 10. 28. *Servo ſenſato liberi ſervient.* Ita textus Romanorum rex ſervus fuit & ſerva natus, indeq; vocatus Servius Tullus: cùm enim illi adhuc puero dormienti circa caput flamma emicuiſſet, prodigium hoc Priſci Tarquinii regis uxor Tanaquil admirata, Servium ſerva natum in modum filii educavit, & ad regium faſtigium evexit, ait Valer. Maxim. li. 1. cap. 6. atque Servius hic præcipuus ſanctor legum fuit, ait Tacitus li. 3. Sic Joſephi ſervus Putipharis, ob ſapientiam & prophetiam à Pharaone evectus fuit ad principatum Ægypti, Genet. 41. 40. Verumenimverò ſervi ſapientes dum ad gradum altiorem, vel etiam regnum evehuntur, ſummè ſtudent modeſtiæ & humilitati, ut mitigent rei indignitatem, & ſopiant invidiam nobilium, eoſque ſibi concilient. Ita fecit Agatocles, qui ex figulo factus rex Siciliæ in figulinis vaſis cœnabat, ut priſtinæ tenuis fortunæ memor ſubditis ſeſe non anteferret, ſed æquaret, imò ſupponeret, de quo eleganter & ſapienter Autonius in Epigramm. ſect. 1.

Non decet ſervum dominari.

Agatocles ex figulo rex.

Fictilibus cenaſſe ſolunt Agatoclea regem,
Atque aheneum Samio ſæpè oneraſſe luto.
Fercula gemmatis cùm poneret aurea vaſis,
Et miſceret opes pauperiemque ſimul:
Quærenti cauſam reſpondit: Res ego qui ſum
Sicanio, figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reverentem habe, quicumque repentè
Dives abexili progrediere loco.

Myſticè, non decet ſtultam concupiſcentiam deliciis indulgere, ſed potiùs ab iis refrænari, ne in gulam, ebrietatem, libidinem, aliaque ſcelera velut ſus in lutum proruat. Similiter non decet ſervum hero & principi, id eſt corpus animo, ac ſenſum rationi & menti dominari, ſed potiùs illi ſubjici, ab eoque regi, ſi enim corpus contra mentem dominatum obtineat, non proderunt illi ullæ ſpirituales deliciæ, ait ſuctor Chatenæ Græc. Additque: *Sancti in continuis rerum ſpiritualium deliciis ætatem tranſigunt. Ad hoc namque pertinet illud: Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui: hæ autem delicie apud ſtultos & improbos nullum locum habent.* Rurſum non decet ſervum, id eſt, eum qui ſervit ſuis paſſionibus & vitiis, evehi in principem vel Prælatum, ut dominetur ſapientibus & principibus, pura probis & juſtis, qui ſapienter cupiditatibus ſuis, animo & affectibus dominantur, Ita Beda. *Non decent*, inquit, *hæreticum delitiæ Scripturarum, quia his bene uti non novit: neque illum, qui ſervus adhuc peccati eſſe probatur, præferri aliis in regimen Eccleſiæ.*

DOCTRINA VIRI PER PATIENTIAM NOSCITUR ET GLORIA EJUS EST TRANSIRE PRÆTERGREDI] *Doctrina* hic non ſpeculativa, ſed practica intelligitur, putà ſapientia, prudentia diſcretio. Multi enim ſunt docti ſpeculativè, qui tamen ſunt impatientes, imò ſpeculatio non rarò cauſat impatientiam: at verò qui ſapiens eſt & prudens, is ſimul & patiens eſt. Heb. *intelligentia viri prolongat iram*, id eſt iram ejus ita enim in naribus cernitur. Unde Hebræi longum naribus vocant tardum ad iram, brevem verò, vel arctum, naribus vocant citum pronumque in iram. Senſus eſt, q. d. Intelligentia & ſapientia prolongat iram, id eſt facit hominem iræ potentem, patientem & longanimem. Prudentia enim eſt mater patientiæ: dictat enim in adverſis illam, velut unicum malorum remedium, exercendam & capeſſendam eſſe. Symmach. & Theodot. *prudentia hominis longanimitatem ſuam*; Syrus, *doctrina viri eſt patientia*; R. Salomon, *ſi vir iram cohibeat, mente præſabit*; Chald. *intellectus hominis eſt differre furorem ſuum*; Aben Ezra, *à viri prudentia & doctrina furor protrahitur*; R. Levi, *vir prudentia iram produci parat, ne facilè ab illa inflammetur, cùm illa occurrens quæ bilem ciere ſolent*; Septuag. verò, *miſericors eſt longanimis eſt*: quia ſcilicet prudentia dictat miſericordiam, ſcilicet miſericorditer & longanimiter tolerandas eſſe proximorum infirmitates, defectus, dicteria & injurias: prudentia ergo gignit patientiam mediante miſericordia, juxta illud, *Charitas patiens eſt*, 1. Cor. 13 Sic enim & miſericordia patiens, imò compatiens eſt.

VERS. 11.

Sapientia naſcitur ex patientia.

Jam Primò, S. Gregor. homil. 35. in Euang. & 3. parte Paſtor. admon. 10. hæc accipit de doctoribus: horum enim eſt id quod docent, confirmare per patientiam. *Per impatientiæ vitium*, inquit, *ipſa virtutum nutrix doctrina diſſipatur. Scriptum namque eſt: Doctrina viri per patientiam noſcitur. Tanto ergo quiſque minùs offenditur doctus, quanto convincitur minùs patiens. Neque enim poteſt veraciter bona docendo impendere, ſi vivendo naſcitur æquanimiter mala aliena tolerare.* Hoc accedit Beda ac Lyran. qui hæc accipiunt de Apoſtolis & viris Apoſtolicis, qui doctrinam ſuam & prædicationem Euangelii obſignarunt tua patientia tot laborum, dolorum, mœſtis & martyrii. Reipſa enim offenderunt, quàm vera & ſalutaris eſſet doctrina Chriſti, cùm pro ea mori non dubitarunt, cumque omnia iniqua, id eſt omnes illecebras iniquitates huic doctrinæ repugnantes, generosè prætergreſſi ſunt, ut illi ſe ſuoque actus per omnia conformarent. Significatur ergo, Apoſtolos ſuam doctrinam confirmaſſe per duo, ſcilicet per patientiam, & per vitæ innocentiam. Igitur hi auctores *doctrinam* activè accipiunt: quia ſcilicet doctor ea quæ docet per patientiam & ſanctitatem probat & corroborat.

Primò.

Secundò, alii *doctrinam* paſſivè accipiunt, ſcilicet quam à doctore excipit hauritque diſcipulus. q. d. Probus diſcipulus ſe oſtendit doctrinæ ſalutaris, & veræ ſapientiæ, eſſe ſtudiosum, Primò, per patientiam, qua & patienter magiſtrum audit, & ex ejus doctrina adverſa quæque æquanimiter tolerat, juxta illud Jacobi cap. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram*: cupido enim audiendi, & tarditas loquendi, parit tarditatem irascendi. Secundò, per fugam murmurationis, ſi ſcilicet iniqua prætergrediatur: hoc enim docet doctor, ipſaque doctrina ſapientiæ.

Secundò.

Tertiò, Janſenius ex Hebræo ſic explicat: Hebræa, inquit, habent, *intelligentia hominis protrahere* (vel *differre*) *facit iram ejus*. Qui enim intelligens eſt & prudens, tardus eſt

Tertiò.

ad

ad iram & vindictam; tum quòd perpendat ſe pleraque admittere, quæ à Deo leviùs puniendа ſunt, ſi pergat in proximum leverus eſſe: tum quòd advertat indecorum eſſe, paſſionibus ſuis obſequi, ſtatimque ad ultionem & æram proſilire. Deinde, iram impedite animum, ne poſſit cernere verum, atque ex acceleratione ultionis plerumque committ quæ poſtea duplicent. *Ira enim viri Dei juſtitiam non operatur.*

Accedit noſter Salazar, qui ex Chaldæo ſic explicat: Chaldæus vertit, *intellectus hominis eſt differre furorem, & pulchritudo ejus prætergredi malitiam.* Et conſonat eum Hebræo: *Intellectus viri prolongavit narem ſuam.* Nam quid aliud eſt narem prolongare, niſi indignationem differre? iram autem differre, extinguere eſt nam indignatio ſubitò ſævit, ac ſubitò deſævit: atque adeò qui illi non ſtatim obtemperat, eam dem differendo fallit atque eludit. Et quidem in hac dilatione iræ ſapientia viri præcipuè declaratur. Nam cùm iram ſola ratio coercere poſſit, qui ſubito illius impetus, quos acres & vehementes eſſe conſtat) è veſtigio compeſcit, in eo quidem rationem plurimùm vigere perſpicuè oſtenditur: itaque acceptis injuriis non ſtatim, non indignari, ſapientiæ maximæ argumentum eſt.

Hic ſenſus ſubtilis & appoſitus eſt, ſed arctior, nec ſententiæ Hebraicæ & Vulgatæ verſionis vim & pondus adæquat, mentemque exhaurit. Nam hebr. *Prolongans narem*, id eſt iram, non tantum ſignificat differre iram; ſed eam ſopire, & prorſus extinguere, per patientiam & longanimitatem.

Quartò. Quarrò, ergo planè, plenè & adæquatè, q. d. Doctrina, id eſt, ut Hebr. intelligentia & prudentia, viri prolongat iram, id eſt, facit longanimem, patientem & tardum ad iram, imò iræ herum & dominum, ut ad libitum prorſus renata eam aſſumat & deponat: vera enim prudentia dictat in adverſis uſurpandam eſſe patientiam, ac proinde *doctrina*, id eſt prudentia, *viri per patientiam noſcitur*, ut vertit Noſter. Ex eo enim quòd prudentia cauſet patientiam, rectè ex patientia, velut effectu, cognoſcitur prudentia ejus cauſa, ita ut verâ certaque conſequentia, & argumento ab effectu, ad cauſam, colligas: Hic homo eſt patiens, ergo eſt prudens, quia prudentia infallibiliter cauſat patientiam. Viciſſim ex cauſa colligas effectum; Petrus eſt ſapiens, ergo eſt & patiens. Atque è converſo: Judas impatiens eſt, ergo inſipiens. Viciſſim: Judas inſipiens eſt, ergo impatiens. Dicit hoc Salomon, ut vulgi errorem confutet. Vulgus enim æſtimat eos, qui patienter tolerant probra & injurias, eſſe ſimplices & puſillanimes, viles & abjectos. Contrarium ergo hic docet Salomon, nimirum. Primò, inſigniter ſapientes & prudentes eſſe, qui patienter ſuſtinent probra & adverſa. Secundo, magnanimos, & glorioſos eſſe, qui injurias non vindicant, ſed eas magno animo tranſcendunt & contemnunt. Hoc eſt enim quod ſubdit: *Ex gloria viri eſt iniqua prætergredi.*

Qui latis ſunt naribus, fortes ſunt? Alludit ad phyſiognomiam hominis & animalium: omnia enim animalia, quæ breves habent nares, & modicè reſpirant, ſunt infirma & invalida; quæ vero longas latasque habent nares, & magnum attrahunt ſpiritum, ſunt fortia & validа, aptaque ad magna onera ferenda: quia abundant calore, indeque robore. Ideo enim magnum attrahunt ſpiritum: quia magnarum ſunt virtutum, & ut magnum calorem, quo æſtuant, temperent. Sic qui longas habent nares, ut habent Hebr. id eſt qui longum ducunt patientiæ ſpiritum, animo ſunt magno & valido ad multa adverſa fortiter tollinendum: qui vero breves habent nares, id eſt arctum patientiæ ſpiritum, animo ſunt parvo & invalido ad adverſa, dura & gravia ſufferendum. Rurſum longitudo narium ſignum eſt ſapientiæ & prudentiæ, teſte Ariſtot. in Phyſiognom. Unde illud:

Et puerî naſum rhinocerotis habent.

Sic ergo Phyſica conſonat & ſubſervit Ethicæ, nimirum longitudo narium ſignat prudentem & fortem, ſicut longitudo animi, id eſt patientia & longanimitas, ſignum eſt animi ſapientis, validi & magnanimi. Unde illud Cant. 7. 4. *Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum*, in quem locum vide S. Gregor. Rupert. Philonem Carpathium, noſtrum Delrio & Ciſletium.

Cur ſapiens eſt patiens? Ratio à priori. Primò. Ratio à priori eſt Primo, quod ſapiens & prudens ſapienter intelligat, ut hac vita adeo infelici & miſera, multa adverſa homini eſſe expectanda & toleranda, ac proinde ad ea ſe comparat, ut per patientiam ea facilè ſufferat: ſcit enim, ſi in iis ſit impatiens, malum malique ſenſum ſe duplicaturum: cruciabitur enim & lentò malt, & tenſu ſuæ impatientiæ, cùm ſimplum habiturus ſit dolorem, ſi patiens ſit: tantùm enim affligitur lentu mali; ſed & hunc imminuet & aleviabit per patientiam. Adde, quod, ſi ſit impatiens, incurret offenſam Dei, ac novæ pœnæ & cruciatus ab eodem infligendi reatum. Qui ergo ſapit, ut hanc offenſam & reatum evitet, cavet ab impatientia, ſtudetque patientiæ.

Secundò. Secundò, quòd ſapiens prudenter intelligat, ſummum hujus vitæ animæque bonum eſſe pacem; pacem autem gigni à patientia: quare in omnibus adverſis patientia amplectitur, ut pacem animæ adeo optatam conſequatur. Unde S. Chryſoſt. homil. 33. in epiſt. 1. ad Corinth. *Lenitas*, ait, *& patientia eſt radix totius philoſophiæ; quocirca dicebat quidam ſapiens: Vir patiens eſt multæ prudentiæ.* Nam, ut ait Chriſtus Luc. 21. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.*

Tertiò. Tertiò, quòd ſapiens ſit magni animi, quocirca magna tolerat, juxta illud Senecæ in Troadet

Quo plura poſſit, plura patienter ferat.

B Rurſum intelligit vindictam eſſe opus animi abjecti & feminei, ideoque ſe indignum, juxta illud Juven. ſatyr. 13.

Infirmi eſt animi exiguique voluptas
Ultio: continuò ſic collige, quòd vindicta
Nemo magis gaudet quàm femina.

Ex adverſo S. Chryſoſt. loco jam citato: *Lenis*, inquit, *& patiens idcirco dicitur μακρόθυμος, id eſt longanimis, quòd longam quamdam & magnam habeat animam: nam quod eſt longum, dicitur etiam magnum: animam verò ſpes longam efficit.* Et Valer. Maxim. libr. 3. *Longanimitas ſpe in adverſis gerenda*, inquit, *quid aliud eſt, quam ſævientem fortunam pudore victam in ſui admirationem convertere?*

Quartò. Quartò, quòd ſæpiùs ſciat iram & vindictam non tollit, ſed augeri & exacerbari malum, tam ſuum, qui illud patitur, quam inimici, vel æmuli, qui illud agit & inſligit: patientia verò utrumque lenit, ſopit & extinguit.

Denique ſcit, ſapientis & magni animi eſſe, ſuperiorem ſe exhibere & ſublimiorem omni injuria, fortuna & adverſitate: quare omnia generoſè deſpicit, mentemque in Deo & cælo defigit quaſi mundo ſuperior, civis angelorum, animæ poſſeſſor, cæli dominus, Dei filius & heres.

C Exemplar hujus ſapientiæ fuit Chriſtus Dominus, qui ſummam ſapientiam oſtendit in ſumma patientia tormentorum maximorum & crucis acerbiſſimæ: adeo ut hæc patientia certum argumentum fuerit divinitatis illius, ſcilicet eſſe Deum, qui tanta tam placidè & fortiter tolerabat, præſertim quia illa tolerabat, quia dixerat ſe eſſe Deum, ac ut oſtenderet ſe verè, ut dixerat, eſſe Deum. Niſi enim verax fuiſſet & ſanctus, utique non potuiſſet tanta tolerare. Mendax enim & ſuperbus ſui jactator millies in tantis tormentis defeciſſet, ſuamque jactantiam & impatientiam oſtendiſſet. Hoc eſt quod ait Apoſtol Epheſ. 3. 18. *Ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundum: ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti.* Ubi futè ego de quatuor dimenſionibus crucis Chriſti, æquè ac patientiæ ac charitatis.

Menſura ſapientiæ eſt menſura patientiæ. Hinc ſequitur menſuram ſapientiæ eſſe menſuram patientiæ, ac, quantum quis creſcit in patientia, tantum & creſcere in ſapientia. Unde S. Gregor. li. 2. in Ezech. homil. 1. *Scriptum eſt*, inquit, *Doctrina viri per patientiam noſcitur. Si itaque index doctrina patientia eſt, tanto quiſque doctus oſtenditur, quanto patiens fuerit.* Jam tres ſunt patientiæ gradus: Primus eſt, patienter pati adverſa; Secundus; libenter; Tertius, gaudenter quælibet dura ſufferre, iidem ſunt gradus ſapientiæ. Unde S. Bernard. tertium hunc gradum aſſerit eſſe proprium ſapientiæ, quæ à ſapore nomen habet, ideoque ſapit & guſtat adverſa. *Ad virtutem*, inquit, *ſpectat injurias fortiter ferre, ad ſapientiam in tribulationibus gaudere: nam ſuſtinere Dominum, virtutis eſt; guſtare autem & videre, quia ſuavis eſt Dominus, ſapientia.* Vide eumdem ſerm. 48 in Cant. & ſerm. de ſapientia, obedientia & patientia.

ET GLORIA EJUS INSUPER PRÆTERGREDI] Chald. *& pulchritudo (Syrus, laus) ejus prætergredi malitiam*, Aquila, *gloriatio ejus gradi ſuper prævaricationem*; Symmah. *ſplendor ejus ſupergredi tranſitionem*. Primo; R. Salomon, Aben Eſra, Beda, & alii exponunt q. d. Gloria hominis eſt fugere in-

iniquitatem & ſectari æquitatem. Honor & decus viri, quo à ceteris afficitur, in eo ſitus eſt, ut crimina in offenſio pede prætergrediatur. Sed quid hoc ad prius hemiſtichium? Secundum, Septuag. vertunt, *gloriatio autem ejus ſuperveniet iniquis.* quod Scholiaſt. exponit, q. d. Juſti gloriatio eſt punire iniquos. hæc enim eſt gloria & decus juſtitiæ vindicativæ. Sed hic ſenſus videtur adeo verſari hemiſtichio præcedenti. Unde planiùs & concinniùs auctor Catenæ Græc. ſic explicat. q. d. Dum patitur vir piùs & miſericors, exultant & gloriantur iniqui. Tertiò, Janſenius & Vatabl. q. d. Gloria hominis eſt convenire ad tranſgreſſionem fratris ſui. Vir enim excelſus alterum ſapius diſſimulat, & quaſi non videt, quia altioria cogitat, & mente in cœlis cum Deum & Beatis verſatur. Quartò, genuinè, planè & appoſitè ad prius hemiſtichium, q. d. Non brobolum, ut vulgus exiſtimat, ſed honorificum & glorioſum eſt, contemptus, prævaricationes, has enim ſignificat Hebr. פשע *peſah)* & injurias ſibi illatas alto pede & animo excelſo tranſgredi, deſpicere & tranſilire. Unde Tigurin. vertit, *prudens homo differt iram ſuam, & delicta diſſimulando major & major ſit.* Rationem à priori dat S. Chryſoſt. homil. 22. in epiſt. ad Rom. & 16. in epiſt. ad Epheſ. quòd ſancta ſummaque ultio ſit, injuriam diſſimulare & condonare. *Nihil*, ait, *æquè confuſionem facis ingerenti mala, ſicut fortis tolerantia patientis, & neque in verbo neque in opere reddere vindictam.* S. Baſil. homil. de Ira 2. *Inimicum ſi deſperaris, acriùs illum vindicabis: Quid enim adverſario durius eſſe poteſt, quàm te animum gerere injuriis omnibus alterum, ſicut illum fruſtra te oblatrare, in ſuiſſe diſcumpi.* Nuper Philippus II. Hiſpan. Rex mirè patiens iræque potens, cùm literis manu ſua ad Pontificem ſcriptis, famulus præceps pro pulvere atramentum injeciſſet, rubrifte, aliamque popoſcit chartam ad deſcribendas literas, dicens: *Qui neſcit tolerare, neſcit regnare.*

Gloria eſt tranſilire injurias.

Hoc ſignificat Hebr. תפארתו *tiphartò*, id eſt gloria ejus, decor, ornatus, ſplendor, magnificentia, eſtque gradatio, q. d. Sapientis eſt patienter ferre adverſa, adeoque eximia ſapientia eſt patientia: at verò adverſa, probra & injurias prætergredi, id eſt diſſimulare, deſpicere, & quaſi non videre, non curare, nihili facere; ingens eſt non tantùm ſapientia, ſed & gloria, ſplendor & magnificentia: hoc enim indicat, imò efficit hominem glorioſum, ſplendidum & magnificum, utpote laude & vituperio ſuperiorem, terra cælſiorem; ac conſortio, felicitate & gloria Dei & angelorum, quos nulla probra tangunt, perfrui incipientem.

Rurſum, pro *iniqua pretergredi*, hebr. eſt עבר על פשע. *habet hal peſiah*. quod Primo, vertas, *tranſire juxta* vel *prater prævaricationem*, vel *iniquitatem*. Unde Noſter vertit, *prætergredi iniqua*. Sicut enim peregrini, dum in longinquam regionem abeunt, ibi à pueris & incolis ſubinde ridentur, ac dicteriis & probris impetuntur, ob peregrinum habitum, linguam & mores, illi tamen ſcientes ſe eſſe peregrinos, omnia illa diſſimulant, & taciti, quaſi ad ſe non pertinerent, prætergrediuntur, ac ſuo itinere pergunt, anhelantes ut ad optatum viæ terminum pertingant. Sic pariter vir ſapiens & patiens, ſe peregrinum in terra, civem verò cæli & domeſticum Dei, omnes injurias, probra & adverſa, quæ in peregrinatione ſua per hanc in terra vitam ſuſtinet, prætergreditur, diſſimulat, non curat, imò non aſpicit, quaſi ad ſe non pertinerent, ac per patientiam pergit ſtrenuè ad patriam cæleſtem, dicitque eum Pſalte: *Ego autem tamquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum* pſal. 37. 14.

Secundo, *habet hal peſiah* vertas, *tranſire*, vel *tranſilire ſuper prævaricationem*. Sicut enim viatores, ſi in ſordes, foſſas, vel cloacas incidant, non per eas tranſeunt ne maculentur, ſed eas paſſum dilatando vel ſaliendo tranſcendunt & tranſiliunt: ſic pariter ſapiens magno animo ſuperat & tranſcendit omnia dicteria, convitia, injurias, eaſque quaſi viles & exiles infra ſe poſitas, deſpicit, pedibus calcat, imò quaſi in cælo poſitus ex alto videt & ridet. Unde S. Chryſoſt. homil. 41. in Acta auder dicere: *Non ulciſci Deo facit æqualem.* S. Iſidorus lib. 2. Soliloqu. *Magna*, inquit, *eſt virtus, ſi non ladas eum à quo læſus es: magna eſt fortitudo, ſi etiam læſus remittas: magna eſt gloria, ſi cui poteſtate nocere parcas.* Quin & Seneca; *Magni*, ait, *animi eſt injurias deſpicere &c. Puſilli hominis, & miſeri eſt repetere morſum ne muris & formicæ: ad quas ſi manum convertoris, ora convertunt imbecilla; ſe ladi putant, ſi tanguntur.* Exemplum inſigne præbuit Theodoſius Imp. qui conſtitutionem

Non ulciſci ſit ſe æqualem Deo.

A ſancivit hoc modo l. unica C. *ſi quis. Si quis*, inquiens, *me-doſtię uſi ſint, & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit, cum pœna nolumus ſubjugari, neque durum aliquid aut aſperum volumus ſuſtinere: quoniam ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt, ſi ex inſania, miſeratione dignißimum; ſi ab injuria dimittendum.* Digna profectò tanto principe vox, & quam aureis inſcripeam characteribus ſuis in aulis præferre principes deberent.

Vidit hoc per umbram Socrates præcipuus moralis philoſophiæ doctor, qui doctrinam ſuam mira morum lenitate & patientia confirmavit, adeò ut non tantùm ab extetis, ſed etiam ab uxore ſua Xantippe indigna non tantùm verba, ſed & verbera, placido & tranquillo ſemper animo tolerarit, ac tandem carcerem & morte pro veritate, putà pro unius Dei aſſertione & cultu, a ſuis civibus irrogatam patienter & fortiter ſuſtinuerit, teſte Laertio in ejus Vita.

B SICUT FREMITUS (Pagnin. *rugitus*) LEONIS, ITA ET REGIS IRA: ET SICUT ROS SUPER HERBAM, ITA ET HILARITAS EJUS] Chald. *fremitus ſicut leonis regis: & ſicut ros ſuper herbam voluntas* vel *beneplacitum ejus*; Aquilla; Symmac. & Theodot. *gratia ejus*; Syrus, *benevolentia ejus*. Hanc enim ſignificat Hebr. רצון *razon*; Vatabl. *clementia*. q. d. *Ut vere herba viſcerit, ita populus clementia regis creſcit & vires colligit*; Septuag. *regis mitis ſimilis fremitui* (Lucifer Chalar. Apol. pro S. Athanaſio legit, *gemitibus*) *leonis*. Pro *leonis* hebr. eſt כפיר *kephir*, id eſt leo adoleſcens, qui mediæ eſt ætatis, medius ſcilicet inter catulum & leonem ſtatæ ætatis. Hic enim quia inter juvenum famelicus eſt, magnamque habet orexin, hinc prædæ eſt cupidiſſimus, adeoque rugit, fremit, gemit & ſævit. Huic ſimilis eſt ira regis, ſive ea juſta ſit, ſive injuſta. Juſtæ regis iræ hanc gnomen applicat S. Auguſt. epiſt. 68. ad Januarium, ubi ait Circumcelliones hæreticos conatos fuiſſe concitare Imperatoris iram in Catholicos, ſed Deum eamdem convertiſſe in ipſoſmet hæreticos. *Scriptum eſt*, inquit, *Nihil interęſt inter minas regis, & iram leonis. Danielem talumniatores inimici in Lacum leonum mitti coegerunt, vicit innocentia ejus eorum malitiam, illæſus inde levatus eſt, ipſi illuc miſſi perierunt. Similiter majores veſtri Cæcilianum, & alios ſortes,* C *regia ira conſumendam elicuerunt: cujus innocentia liberata, ab iiſdem regibus eadem vos patimini, quæ illos pati veſtri voluerunt, quoniam ſcriptum eſt: Qui parat proximo foveam, ipſe incidet in eam.* Magis tamen convenit hæc gnome ita regis injuſtæ; uti mox patebit. Finis & ſcopus ejus eſt Primum, ut oſtendat, quàm ſubditi debeant tevereri regem, eique obſequi, ne ejus iram inſtar leonis formidabilem incurrant. Quod enim leo eſt in animalibus, hoc rex eſt in populis: leo enim eſt rex animalium. Unde Amos cap. 3. 8. *Leo rugiet*, inquit, *quis non timebit?*

Secundus, ut moneat reges compeſcere iram, ne, ſi eam ſinant indomitam, imò et obſequantur, quaſi leones lævient, & lacerent populum. ita R. Levi. Unde S. Chryſoſt. regem alloquens homil. 4. in Matth. eum monet, ut iram quaſi ferum leonem contineat & domet. Et Seneca li. 2. de Clementia cap. 5. *Non decet*, ait, *regem ſæva & inexorabilis ira. Non multùm enim ſupra tam eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. At ſi dat dignitatem perſichcantibus & veſtis amittere, facit quod nulli, niſi rerum potenti licet.* Quocirca Proverb. 19. 12. idem ſapienter reges monet: *Quod ſi dii*, inquit, *placabiles, & æqui, delicta potentium non ſtatim ſalD minibus proſequuntur, quanto æquius hominem hominibus præpoſitum, mori animo ſenerere imperium, & cogitare, utrùm mundi ſtatus gratior oculis, pulchriorque ſit ſereno & puro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt quibus atque modo erat imperii, quàm ſereni tali atque nitenti: crudele regnum tarb dum tenebreſq; obſcuratum eſt inter tremiſtes, & ad repentinum ſonitum expavefcentes, nec eo qui omnia conturbat iracundo.*

Tertius, ut moneat electores regum & principum, ne regem vel principem eligant iracundum, & iræ impotentem. Hic enim ſi fiat iex, graſſabitur in populum ut leo per rapinas, cædes, expilationes, &c. ac nemo ei reſiſtere poterit. Talis fuit Nero, qui crudelitate lævit in cives, in lenatum, in Apoſtolos, in Romam univerſam. unde Apoſtol. 2. Timoth. 4. 17. *Liberatus*, inquit, *ſum de ore leonis*, id eſt Neronis. Quarè qui reip. conſulturn volunt,

Vers. 12.

Iunt, eligant regem natura mitem & placidum, uti apes eligunt regem carentem communi aculeo, ac placidum. *Iracundissima*, ait Seneca lib. 1. de Clementia cap. 19. *ac pro corporis captu pugnacissima sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipse sine aculeo est*, &c. *Pudeat ab exiguis animalibus non erubescere mores, cùm tanto hominum moderatior animus esse debeat, quanto vehementiùs nocet.* Et post nonnulla: *Erras si quis existimat tutum esse regem, ubi nihil à rege tutum est: sed sæcvitas sæcvitate multa pacifcenda est. Salvam regum in aperto clementia præstabit: unum est inexpugnabile munimentum, amor civium.* Et sub finem cap. *Prætimum illis (deis) locum tenet is, qui fr ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens. Hoc affectare, hoc imitari decet, maximum illa bubere, ut optimus quisque habeatur.*

Ira regis similis rugitui leonis. Primò.

Portò, ira regis appositè compatatur fremitui leonis. Primò, quia leo pronus est ad iram, & ferè semper iratus, atque ita ejus gravis est, ideoque horrendè rugit & ævit. Audi Plinium lib. 8. cap. 16. *Leonum animi index caudæ, sæcat & equorum aures. Immota ergo, placidus, clemens, blandientique similis: quod raram est: crebrior autem iracundia ejus. In principio terra verberatur: incremente terga, seu quodam incitamento, flagellantur.* Sic pariter reges natura pronti sunt ad iram: quia enim sublimes sunt & elati, non ferunt se vel in minimo ladi vel detpicie unde si id fiat, iracuntur, indignantur & rugiunt. Hinc Seneca poeta Thyeste act. 6. *Gravis ira regum est semper.* Et Seneca philosophus lib. 3. de Ira cap. 30. *Fricolis*, ait, *turbamur & truncibus, taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit. omnia quæ natura fera ac rabida sunt, contemnantur ad vana, idem quoque inquietis ac flabilis ingenio evenit, verum suspicione feriuntur, adeo ut interdum injurias vocem modica tenuesque.* Ita reges, non sapientes & graves, sed superbi & feri, umbris injuriarum feriuntur & indignantur.

Secundò.

Secundò, quia sicut leo iracundus est & fortis, iraque eius acuit fortitudinem, & vicissim fortitudo acuit iram: sic in rege ira juncta potestas est, ideoque formidabilis. Nam, ut ait Seneca in Proverbiis: *Fatis eram est, nisi vires potestate habuit iracundia.* Audi S. Basilium homil. 9. Hexam. *Vnà cum leone animositas & ad iracundescentiam ira propensio illi aquata est, vita solitaria, aspera societatis acta qua genus subeunt idem. Velut enim tyranni quidam animantium rationis expertium, pares homini congressionesque cum eatenus non accipiat, sed asperuatur.* Unde Auctor Catenæ Græcor. *Regum ira, ait, recte leonum rugitus assimilantur. Nam, si illis ira visum fuerit, indicta causa flatim occidant. Quis enim, si volueris, prohibebit eos? Siquidem exquirendi facultas adimpta est voluntati.*

Tertiò.

Tertiò, rugitus leonis adeò terribilis est, ut animalia omnia eo perculsantur & obliupescant, adeò ut quasi attonita hæreant, nec se loco moveant; quo fit, ut fugere nequeant, sed à leone accurrente comprehendantur & lanientur. leo ergo rugitus à se bestias rugitu suo sistit, ac deinde ad eas accurrit & necat. Sic pariter voces, edicta & imperia regum omnes quarumvis remotos perculsunt, nec ea quis effugere potest. Nam illicò adiunt regii satellites qui ea exequuntur. Audi S. Basil. loco citato: *Cui (leoni) innata quoque vocis edendæ natura præbuit instrumenta: ut animantium complura longè alia cæteriora sola sæpè rugitu capiantur.* S. Ambrol. hor. 6. Hexamer. cap. 3. more suo secutus S. Basil. *Leo*, inquit, *naturæ superbum ferocia, aliarum ferarum generibus misere nonsuit, sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium: quia autem feris sociare sera audeat? cujus voci tantas naturaliter inest terror, ut multa animantium, quæ per celeritatem possent impetum eius evadere, vagientis ejus sonitu velut quadam vi attonita atque inclusa deficiant?*

Quartò.

Quartò, leo per iram efferatur & furit: ita & rex per iram hominem exuit, feram & leonem induit, imò initat furiæ furit. ira est fera, furor est furia. Audi Senec. libr. 1. de Ira cap. 1. *Quidam sapientibus iram dixerunt brevem insaniam*, &c. *Ve autem sciat insanos esse, quos ira possidet, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, frictus frons, torva facies, citatus gradus, inquieta manus, color versus, crebra & vehementiùs acta suspiria; ita iracundium eadem signa sunt. Flagrant & micant oculi, multus ex ore rubor exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque & parum explanatis vocibus sermo præceps, & complosa sæpibus manus, & pulsata tumor pedibus, & totum concitum corpus, magnæque iræ minas agens, fœda visu & horrenda facies, depravantium se atque immutantium.* Subdit deinde, omnia animalia peritam ferinatem suam exaiperare. *Spumant apris ora, dentes arnantur ursis: taurorum cornua aclantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: leones fremunt: inflantur iritatis colla serpentibus; rabidorum canum triftis aspectus est. Nullum est animal tam horrendum, tamque perniciosum natura, ut non appareat in illo, si iram invasit, nova ferinatis accessio.*

Quintò.

Quintò, physici perhibent, leonem ex ira & rabie emori, ideoque morientem gemere & lacrymari. Unde Plinius loco citato: *Creditum*, inquit, *est à morente bumum mordori, & lacrymam ictbo dare*, videlicet ex rabie & furore. Unde & Luc fer legit, *regis mina similes gemitibus leonis*. ita non raro principes ex ira & furore, præsertim si eam explere sequi ulcisci nequeant, apoplexia tanguntur & exanimantur, aut abrupti, quos impetunt, occiduntur. Vide Senecam li. 2. de Ira cap. 2. & 3.

Sextò.

Sextò, rugitus leonis prænuntius est necis. Leo enim cùm tu aliquem rugit, mox in eum involat, lacerat, occidit & devorat. Sic & *indignatio regis nuntia mortis*, uti dixit cap. 16. 14. Et sicut leo eum quem laniavit, sic & rex eum quem ex ira occidit, nequit revocare ad vitam, etsi eum facti pœniteat, ac iram in clementiam commutarit, ait anonymus in Catena Græc. Rutilum leones integras urbes & provincias vastant. Unde Polybius apud Plinium loco citato ait, leones in senecta grassari in homines, *ac tuas obsidere Africæ urbes: quique de causa sacrificios vidisse eum. Sæpenumero, quo cæteri metu pœnæ similis abterreantur à noxa.* Sic rex iracundus & læviens integras urbes, totumque regnum expilat & vastat. Unde Ezechiel Joakim regem Judæ comparatis leunculoe. 19. v. 5. *Tulit*, inquit, *unum de leunculis suis. leonem constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo: & didicit prædam capere, & homines devorare. didicit viduas facere, & civitates earum in desertam adducere: & desolatus est terra, & plenitudo eius, à voce rugitus eius.* Merito exclamat Seneca lib. 1. de Clementia cap. ult. *Quod istud, dii boni, malum est, occidere, fuvire, delectari sono cantorum, & circumcapita desidere; quocumque venium est, multum sanguinis fundere, aspecta suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset, si leones arbitrae regnarent? Et perpetuus in nos ac noxiosissime suique animalis daretur potestas? Illa rationis experitia, & à nobis immanitatis crimine damnata abstinent suis, & tuta est inter feras fides illitudo morum. Apud homines tamen ufe à noxiis quidem robur temperat sibi.*

Septimò.

Septimò, leones ponunt iras & fremitus, si audiant galli cantum, si videant ignes, vel rotarum orbes circumactos, si in oculos eorum pallium vestemve immittas: hæc enim expavescunt. Unde Plinius loco citato docet, rationem capiendi leonem esse, si quis in caput eorum velum immittat. *Vix credibile modo*, inquit, *torpescente tunen illa feritate, quamvis levi injecto operte capiti, ita ut devinciantur manipugnare: videlicet omnis vis constat in oculis.* Ita reges iracundi & tyranni timent umbras, res nihili tulpectas habent; mimirum populi concursum & globum expavescunt, putantes se peti, se ad necem quæri, ut contigit Neroni; præsertim vero si oculi eis obvelentur & caput commutatione altioris vel majoris potestatis, quæ eos principatu spoliatura sit, illico ponunt animos & iras. Verè Seneca in Oedip.

Qui sceptra duro servus imperio regis,
Timet timentes, metus in auctorem redit.

Et apud eumdem Thyestes act. 3.

Dum excelsus steti nunquam potere desiti,
Atque ipsum mei fortuna potere laterit.

Hoc est quod ait Job cap. 24. v. 22. *Et cùm surrexit, non credet vitæ suæ.* Nam ut ait S Chrysost. hom. 2. in Matth. *Semper major potestas majori timore subiecta est. Sicut enim rami arborum in excelsa projecturum, etiamsi levis aura flaverit, moventur, sic & sublimes hominum animas levis nuntii fama conturbat.* Sic adventum Magorum audiens Herodes rex turbatus est, Matth. 2. Sic Domitianus Imp. adeo pavidus erat & suspicax, *ut parietis porticum, in quibus spatiari consueverat specularis lapide distinxerit, è vatus splendore per imagines, quicquid à tergo fieret, providere*t, ait Sueton in eius Vita c. 14. Verè Petrarcha dial. 95. *Contemplare*, inquit, *Caium, Neronem, Domitianum, Commodum, Bassianum &c. videbis ufitatum & communem tyrannorum exitum aut gladium aut venenum.*

Et

ET SICUT RÔS SUPER HERBAM, ITA ET HILARITAS EJUS] Alia metaphora & ſimilitudine (quod Hebræis eſt familiare) explet antitheſin. Iram enim regis comparavit tugitui leonis, nunc at opponit regis hilaritatem & benevolentiam, eamque componit comparatque rori ob multas analogias. Primò enim, ſicut ros matutinus Solis ardores temperat, ac herbas æſtu helleni Solis arefcentes humectat, refrigerat & exhilarat, æquè ac homines, qui quor toris ſtillas, tot unionum margaritas ſibi videntur intueri, quæ & viſum oblectant, & æſtum mitigant: imò Plinius lib. 9. cap. 33. docet rorem, cùm in concham apertam illabitur, ac vi cæleſti, præſertim fulminis, conſtringitur, verti in margaritam: ſic pariter ſerenus & hilaris regis vultus ſubditorum timores & mœrores abſtergit, eoſque exhilarat, amœnat, & in ſpem rerum magnarum erigit.

Hilaritas regis ſimilis rori. Primò,

Secundò. Secundò, ſicut ros ſuavem auram & halitum vitalem aſpirat animantibus, omnibuſque viventibus: ſic pariter rex hilari vultu ſuos contuens, eis animos, vigorem & vitam aſpirare videtur.

Tertiò. Tertiò, ros pinguis eſt, pinguemque & quaſi oleatum ſuccum germinibus, ſeminibus & plantis inſtillat, itaque eos irroraodo impinguat, incraſſat & fœcundat: ſic pariter rex ſua benevolentia, liberalitate & beneficentia ſubditos alit, ditat, boniſque omnibus cumulat.

Quartò. Quartò, ros leniter, & ſenſim ſine ſenſu, ſuaviterque herbis illabitur, itaque eis ſuccum vitalem ſuggerit, quo adoleſcant & creſcant in ſolta, fructus & flores: ſic etiam regis comitas & lenitas, leniter ſuaviterque in ſubditos influit, facitque ut opibus delicijſque creſcant & abundent. Ex adverſo ira & tævitia regis eſt velut imber procelloſus, qui ſecum vehit fulmina & tonirrua, quibus ſegetes herbaſque ſternit, vaſtat, exanimat & perdit. Unde S. Chryſoſt. ſerm. de manſuetudine tom. 5. *Ira*, inquit, *eſt quaſi fulmen & tempeſtas magna in anima, ſervientem ſibi animum reddit.* Hinc Chriſti cutus, vita & regnum, quia leniſſimum & ſuaviſſimum, comparatur rori Iſaiæ 45. 8. *Rorate*, inquit, *cæli deſuper, & nubes pluant juſtum.* Ubi multa de rore eiuſque ſymbolis dixi.

Myſticè Beda, Bſynus & Janſan. hæc accipiunt de Chriſto, qui eſt Rex regum & Dominus dominantium. Chriſtus enim in judicio hilaris & blandus juſtis ut ros, ac terribilis apparebit iniuſtis ut leo. Ipſe enim ut leo de tribu Juda in eos rugiet fulminando ſementiam æternæ dsmnationis: *Ite maledicti in ignem æternum.* Eioſdem ergo juſtos & ſanctos favor, ac vultus hilaritas, tamquam ros herbam irrigans, eoſdem poſt præſentis vitæ dolores & cruces recreabit, ac virere faciet omni gratia & gloria in domo Dei in æternum.

DOLOR PATRIS, FILIUS STULTUS; ET TECTA
Vers. 13. JUGITER PERSTILLANTIA, LITIGIOSA MULIER] Hebr. *contritiones patris filius ſtultus, & ſicut diſtillatio continuans ſunt contentiones mulieris*; Symmach. *& guttæ feſtinantes viri mulieris*: ſicut enim eſt guttarum in pluvia, ſic & convitiorum in rixa reciprocatio. Aquila, *& ſtillicidium continuum contentiones mulieris*; Septuag. *verecundia patri ſuo filius imprudens, & non para vota de mercede meretricis*; Chald. *filius ſtultus gravis eſt patri ſuo ſicut acida uva* (labrulca, quæ numquam matureſcit & doloeſcit) *& ſicut ſtillicidium, quod deſtillat, litigia mulieris*; Syrus, *confuſio patris filius vecors, & tamquam guttæ ſtillantes cogitatio mulieris*; Vatabl. *calamitas patris filius ſtultus, & uxor rixoſa ſicut tectum rugiter perſtillans*. R. Salomon ſic explicat: *Stillicidium aſſiduum pluviæque in domum deſtruentes vexant domeſticos, eoſdemque domo pellunt, quod idem prave mulieris vitæ officium.* Aben Ezra vertit, *infortunia patris filius ſtultus, & ſtilla expellens jurgia mulieris.* q. d. Demens filius mi cauſa eſt, ut parenti tuo adverſa contingant: ac ſicut ſtillicidium domeſticos domo ejicit, ita multebres tixæ, quæ numquam quieſcunt, ſed temper ſtillant, eoſdem domo eliminant. R. Levi: Vecors parenti eſt ipſa calamitas & pernicies ob iram vehementem & mœrorem, quibus ſuccumbit ob neſciam agendi rationem filii. Idem etiam gravillimè angitur, cùm ſbuaore ſua jurgia tixaſque ſeri adverrit, quemadmodum ab aſſiduo ſtillicidio in domum jugiter defluente vexatur: hinc enim efficitur, ut domi ſe contrinere graviſſimum ducat; quod idem ob mulierem ſeditioſam contingit.

Cornel. in Proverb. Salom. x.

A Beda per mulierem litigioſam accipit hæreſin & hæreticos, qui non niſi lites & tixas ſtillant, quibus evertant domum Eccleſiæ. Verùm hoc myſticum eſt.

Igitur ad literam Salomon duo hic velut homonyma affignat, ejuidem ſcilicet generis & cognominis (nam filius ſtultus ſæpè vel naſcitur, vel educatur, à matre ſtulta, imprudenrr & rixoſa) quæ mari:o permoleſta ſunt, & dolores graves creant. Primum eſt filius ſtultus, id eſt imprudens, libet, vagus, inobediens, rebellis, ebrioſus, rixoſus, &c. Hujus enim ſtulticia, id eſt maritis & pravi mores, tribuuntur patri, quaſi is illos eum docuerit, aut diſſimularit nec correxerit. Vide dicta cap. 10. v. & c. 13. v. Secundum eſt, uxor rixoſa, quæ crebris ſuis litibus & querelarionibus velut ſtillis, aſſidue tundit & pulſat aures animumque mariti, ac tandem pertundit, ut eum in iram, impatientiam, & triſtitiam, mœroremque continuum, qui eam conſumat, adigat. Sicut enim ſtillæ continuò cadentes cavant ſenſim lapidem: ſic tixæ uxoris aſſiduæ excavant & exhauriunt cor mariti, licet robuſtum & adamantinum. Rurſum, & magis appoſitè Noſter, *ſtillicidium* (ut habent Hebr.) refert ad tecta, q. d. Sicut tecta jugitee
B perſtillantia exedunt trabes, lapides, tabulatum, pavimenta, totamque domum deſtruunt, faciuntque inhabitabilem, & ideirco cogunt incolam alio migrare: ſic & uxor aſſiduè litigans cogit penè maritum ei dare libellum repudii, aliamque ducere, quod olim Judæis erat licitum; aut certè facere divortium jam Chriſtianis permiſſum, ut ſe ab eius thoro & conſortio ſeparet, imò in alias domos, terras & regiones commigret. Hoc enim malorum eſt, quàm omnem in querelis & rixis tranſigere vitam: hæc enim non humana, ſed canina eſt vita, ac mors potiùs quàm vita. Nec tantùm maritum, ſed & famulos, ancillas, filios & filias litigiorum ſuorum impatientes & pertæſos, cogit aliò aſpirare & migrare. Hunc eſſe ſenſum liquet ex cap. 27. ubi hæc ſententia repetitur: *Tecta perſtillantia*, inquit, *in die frigoris & litigioſa mulier comparantur.* Ibi enim Septuag. vertunt, *guttæ eiiciunt hominem in die hiemali de domo ſua: ſic & mulier convitiatrix de propria domo.*

Porrò, mulieres multæ in lites & rixas pronæ ſunt: quia natura ſua ſuperbæ ſunt, loquaces, dicaces, invalidæ: unde quod vi & armis non poſſunt, hoc verbis & querelis extorquere conantur; tracundiæ præſertim, cùm prægnantes ſunt, & uterum ferunt ex famella, cuius cauſam phyſicam dat Perrus Apponenſis infignis medicus in Problem. Ariſtot lib. 10. cap. 55. Hinc Menander: *Tempeſtas in domibus eſt virie mulier.* Ovid. lib. 2. de Arte amand. *Dos eſt uxoria, lites*, Juvenal. ſatyr. 6.

Nulla fere cauſa eſt, in qua non femina litem
Moverit.

Et poſt pauca:

Semper habet lites alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Certè Socrates aſſiduè ſuæ Xantippes jurgiis exagitatus ad ea jam occalluerat, ut iis non magis offenderetur, quàm ſi rotæ pittealis ſtridorem audiret; dictitabatque ſe domi ab ea diſcere tolerantiam, qua in publico utendum eſſet. Vide Laertium lib. 2. c. 5. Socratem imitentur mariti, qui Xantippes duxerunt. Terent. in Eunuch.

Novi ingenium mulierum,
Nolunt ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro.

S. Hieron. libr. 1. in Jovin. citat illud ex Vario Gemino:
D *Qui non litigat, celebs eſt.* Xyſtus Pythagor. in Enchir. *Si pugnare vis, uxorem duc, & filios procrea.* Extat hic juxta Romam in via Tiburtina monumentr inſcriptio, quam citant Jovian. Pontanus libr. de Obedientia, Volaterr. in Philolog. & alii, eſtque hæc: *Hoſpes viator, miraculum, hic vir & uxor non litigant. Qui ſumus, non dico. Ab ipſa diceam: Hic Babius ebrius obriam me nunquam. Hei uxor, etiam mortua litigas!*

Nota. Septuag. Hebr. מדינים *midienes*, id eſt contentiones, lites, eliſo jod derivaot à מדן *meda*, id eſt meretricium, pirà merces quæ datur meretrici, à rad. זנה *nada*, id eſt removit, elongavit, fugavit; quòd hæc merces quaſi ſordida, & ſcelere fornicationis maculata, arcenda eſſet à ſancto templo, ſacriſque ejus oblationibus. Unde Ezechiel cap. 16. 33. זונה *zonah* cum *nun* paragogico, vocat dona & mercedes meretricis. Hac ergo de cauſa Septu. vertunt, *neque eam de meretricis mercede collata caſtimoni.*

Alludit ad illud à Deo ſancitum: *Non offeres mercedem prof-*
tibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, &c. *Quia*
abominatio eſt utrumque, Deuter. 23, 18. Vide ibi dicta, & Philonem in eleganti oratione cuius eſt titulus, *mercedem*
meretricis non eſſe recipiendam.

Tropol. auctor Catenæ Græcor. Merces meretricis, inquit, eſt animi impuritas, cuius oblatio Deo placere nequit. Huc accedit S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 19. ad Conſtantium: *Tenue mundus*, inquit, *poſſeſſio eius* (ſapientis) *eſt*, *quoniam toto eo quaſi ſuo utitur. Quid igitur cercumſcribitur fraude? quid fraudatur mercenarius? Non magna*, inquit, *lucra de mercede meretricis* (Proverb. 29.) *id eſt lubricæ iſtius fragilitatis. Meretrix iſta non ſpecialis, ſed publica. Non una mulier, ſed vaga omnis cupiditas, meretrix eſt*. Verùm vulgata verſio uti aptior & Hebræo conformior, ſic & verior eſt ac germanior.

Vers. 14. DOMUS, ET DIVITIÆ DANTUR A PARENTIBUS; A DOMINO AUTEM PROPRIE UXOR PRUDENS] Hebr. *domus & divitiæ* (ſunt) *hereditas patrum*; *ſed a Domino uxor intelligens*; Aquila & Theodot. *ſciens*; Syrus, *à Domino deſponſatur uxor viro*; Chald. *à Deo traditur mulier viro*; Septuag. *domum & ſubſtantiam dividuas patres pueris*: B *a Domino autem aptatur mulier viro*; S. Ambroſ. *a Deo præparabitur uxor viro*; auctor Catenæ Græc, *uxorem autem mature conſociat Deus*.

Per *domum* accipe tum propriè dictam, tum familiam familiæque ſplendorem, dignitatem & nobilitatem, hæc enim à parentibus tranſmittitur ad filios.

Nota 1° *propriè*, q. d. Uxor prudens eſt proprium & ſingulare donum Dei. Sic Sara à Deo data fuit Abrahæ, & altera Tobiæ, Rebecca Iſaaco, Rachel Jacobo.

Dices: Etiam domus & opes ſunt donum inſigne Dei. Reſp. Verum eſt: ſed quia illa à parentibus hereditate relinquuntur filiis, uxor verò commoda & prudens licet ſollicitè inquirenda ſit, maximè tamen à Deo procuratur, & ab eo petenda eſt: Deus enim licet ſua providentia omnia regat, curet & procuret; magis tamen curat & procurat maiora & magis neceſſaria: talis autem eſt uxor fidelis, ſapiens, commodis moribus, & viri ingenio congruens: *Uxor congruens viro tangens Dei donum*, quia inde pendet fides, pax, ſalus & prædeſtinatio viri, filiorum & totius familiæ. Sicut ergo in vocatione ad ſtatum Religionis, hæc potiùs Religio quàm illa huic homini congruit, & à Deo præparatur, ſi Deum vocantem conſulere, audire & ſequi velit: ſic pariter qui vocatur ad matrimonium, non tam ſuæ aut parentum, ſive phantaſiæ, ſive cupiditati, ſive ſollicitudini & induſtriæ, quàm Deo debet inniti, atque ab eo, ut ſibi commodam & congruam dirigat, identidem obtecrare. Simili ſenſo dixit cap. 16. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam*, uti ibidem explicui. Septuag. pro *aptatur* græcè habent, ἐπιζεύγνυται; quæ vox valdè accommodata eſt rei præſenti, hab. tque emphaſin: ἐπιζεύγνυμι enim eſt idem quod congruo, adapto, quadro, compono, conglutino, tempero: & maximè competit muſicis, qui voces diverſas, graves, acutas & medias inter ſe contemperant, ut ſuavem conceotom & harmoniam efficiant. Similis debet eſſe harmonia, id eſt compoſitio, *Harmonia viri & uxoris*, coaptatio, congruentia, conſonantia inter virum & uxorem: hanc autem ſolus efficere poteſt Deus. Itaque hac ſententia non tantùm ſignificatur matrimonium, ſive connubium viri & uxoris, inſtitutum eſſe à Deo, uti explicat S. Chryſoſt hom. 22. in epiſt. ad Roman & Innocent. Pontif. 26. can. 2. *Deinde*, ſ. *ſi verò*: hoc enim commune D eſt omnibus matrimoniis, etiam rixoſis & peſſimis; ſed inſuper ſignificatur in particulari, viro prudenti & probo à Deo præparari uxorem prudentem & probam, hocque eſſe ingens & proprium donum Dei.

Dixerat verſu præced Sapiens, quantum malum ſit uxor rixoſa: nunc mali remedium exhibet, ſcilicet ut quæratur uxor prudens, ideoque compoſitis moribus, placida & obediens: hanc autem eſſe donum Dei aſſerit, ideoque à Deo aſſiduè flagitandam. Non enim omnis uxor, etiam bona, cuilibet viro eſt congrua, v. g. triſtis non eſt commoda læto, nec pauper diviti, nec plebeia principi, nec liberalis tenaci, nec lotis auſtero, & ita de cæteris; ſed lenis leni, læta læto, auſtera auſtero, dives diviti, nobilis nobili, pauper pauperi, adeoque inter virum & uxorem debet eſſe proportio & congruentia affectuum, morum, conditionum, qualis eſt vocum in harmonia muſica. Cùm ergo hanc harmoniam ſolus norit Deus, utpote A qui ſolus novit & pervidet internas affectiones, conditiones, infirmitates viri & uxoris, ideoque ſolus novit, quæ uxor cui viro congruat; hinc ipſe ſolus hanc coniugum & matrimonii harmoniam vel procurare, vel efficere poteſt. Verùm quia plerique dum quærunt uxores, non ſpectant hanc harmoniam, ſed uxorum opes, nobilitatem, pulchritudinem, &c. hinc multa videmus moleſta & infauſta paſſim coniugia. Quæ enim poteſt eſſe voluptas, quæ conſonantia, quæ felicitas, ubi quod maritus vult, uxor non vult; quod ille amat, hæc odit; de quo ille lætatur, hæc triſtatur? Quæ recreatio cohabitare tali, eique intimè coniungi, idque per omnem vitam, quæ tuis moribus & ſenſibus planè eſt adverſa? Omitto lites, rixas, zelotypias, &c. quæ inde naſcuntur, ac non rarò utrique exitium præcens & æternum afferunt. Sanè multi damnantur, eò quòd coniuges ſibi incongruas, ideoque moleſtas & rixoſas, naſci fint.

Porrò hæc harmonia viri & uxoris, ut ſit ſuave pro- *Sexuplex*; bumque coniugium, multiplex eſt, multaque requirit, nimirum Primò, conſonantiam religionis, fidei & pietatis, ut ſcilicet uxor non ſit hæretica, infidelis vel impia, ſed cum marito in fide & pietate contentiat; Secundò, conſonantiam morum; Tertiò, conſonantiam conditionum; Quartò, conſonantiam amoris; Quintò, conſonantiam temperiei proſpera & adverſa; Sextò, conſonantiam pacis & concordiæ in familia.

Igitur uxor intelligens & prudens eſt Primò, quæ ſe *Prima religionis*, accommodat religioni & pietati mariti, imò quæ maritum à religione & pietate deflectentem in viam revocat, & ad eam reducit, uti Patricium æquè ac filium S. Auguſtinum reduxit S. Monica, Clodovæum Clotildis, Conſtantinum S. Helena, &c. Hæc enim prima maximèque neceſſaria coniugii eſt harmonia. Audi S. Ambroſ. in cap. 16. Lucæ lib. 8. ſub initium: *Domum & ſubſtantiam patres parcunt-*
tes filiis, à Deo autem præparatur viro uxor; quod qui in Græco legit, non putat eſſe contrarium. Bene enim dixit Graecus ἁρμόζεται. *Harmonia enim convenientia & apta verum omnium dicitur commiſſa connexio. Harmonia eſt, cùm fiſtulæ organi per ordinem copulate legitimi tenoris gratiam cantilenæ, chordarumque aptus ſervat ordo concordiam: itaque non habent harmoniam ſuam nuptiæ, quando Chriſtiano viro Gentilis mulier non legitimè copulatur*. Ac poſt nonnulla concludit: *Ergo ubi nuptiæ, harmonia eſſe debet; ubi harmonia eſt, Deus inregit: ubi harmonia non eſt, pugna atque diſſenſio eſt, quæ non eſt à Deo: quia Deus charitas eſt. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ copulæ diſſitearis auctorem: etenim ſi alienos, multo magis uxorios debes tolerare & emendare mores.*

Hæc eſt prima cauſa, cur non ſit ducenda uxor infidelis vel hæretica: quia ſcilicet ſolum harmoniam fidei & coniugii. Duas alias dat idem S. Ambroſ. lib. 1. de Abraham cap. 9. ſcilicet Primò, quod caſta probitaque moribus eſſe nequeat illa, quæ caret fide: fides enim eſt baſis & fundamentum caſtitatis ceterarumque virtutum, Secundò, quòd periculum ſit ne infidelis & hæretica maritum pervertat, faciatque ſibi ſimilem infidelem & hæreticum. *Cum ſancto* enim, inquis, *ſanctus eris, & cum perverſo perverteris. Si in hoc aliis, quanto magis, in coniugio, ubi una caro & unus ſpiritus eſt: quomodo autem poteſt conjungere charitati, ſi diſcrepet fides? Ex ideo cave, Chriſtiane, Gentili aut Judæo filiam tuam tradere. Cave*, inquam, *Gentilem, aut Judæam, atque alienigenam, hoc eſt, hæreticam & omnem alienam à fide tua, uxorem accerſas tibi. Prima coniugii fides, caſtitatis gratia eſt. Si idola colat, quorum prædicantur adulteria: ſi Chriſtum negat, qui præcepit & remunerator eſt pudicitiæ, quomodo poteſt diligere pudicitiam? Si Chriſtiana ſit, non eſt ſatis, niſi ambo initiati ſitis Sacramento baptiſmatis. Simul ad orationem non ſte vobis ſurgendum eſt, & coniunctis precibus obſecrandus Deus. Accedit aliud inſigne caſtimonia, ſi credas à Deo tibi quod ſortitus es, coniugium datum. Unde & Salomõ ait: A Deo præparatur viro uxor. Non poſſumus hoc diſpares fide credere, ut ab eo quem non colunt, parem ſibi coæmbii impartiatur gratiam. Ratio docet, ſed ampliùs exempla moveat. Sæpe illecebra decepit etiam fortiores maritos, & a religione fecit diſcedere. Et ideo in vel amori conſule, vel errorem cave. Primùm ergo in coniugio religio quæritur.* Ita Nonna mater S. Gregorii Nazianz. marito ſuo Gregorio ſeniori, fidei & pietatis magiſtram ſe præbuit, ut eorum filius S. Gregor. Nazianz. orat. 19.

Secun-

Secundò, uxor prudens est, quæ se moribus mariti conformat, imò suos ad ejus mores fingit & format. Non sufficit enim uxori, quòd sit casta, proba, sancta; sed insuper marito obsequi & obsecundare debet, ut coniugii in morum consonantia suavem gratamque harmoniam efficiat. Sicut enim in cithara, lyra, vel organo non sufficit chordam vel fistulam quamlibet gratum sonum reddere; sed quælibet alteri, adeoque omnes inter se apta proportione contemperari debent, ut unius sonus alteri congruè respondeat & succinat, itaque omnes simul unum modulentur concentum? sic pariter in societate, præsertim coniugii, non sufficit quemque sibi esse bonum, sed unus alterius moribus & sensibus sese accommodet oportet, ut unum omnes edant civilis societatis concentum. Rursum sicut materia certis qualitatibus, v. gr. lignum siccitate & calore, formæ, putà igni, congruentibus præparari & disponi debet, ut deinde in eam forma ignis inducatur: sic pariter uxor moribus mariti congruere debet, ut unum cum eo coniugium & quasi compositum œconomicum efficiat. In hoc enim uxor materiæ, maritus formæ analogiam subit. Quocirca Socrates dicere solebat, viros oportere parere legibus civitatis, uxores verò maritorum quibuscum vivunt moribus: nam enim coniugis vir est. Æquitas ergo docet, ut vitis velut capiti obtemperent. Præclarè S. Ambrosius lib. 3. epist. 25. ad Eccles. Vercell. sub finem: *Mulier, inquit, viro deferat, non serviat: regendam se præbeat, non exercendam. Indigna est coniugio, quæ digna est imperio. Vir quoque uxorem tamquam gubernator dirigat, tamquam consortem vitæ honores, participes in reliberedi gratia.*

Tertia, concordiæ.

Tertiò, uxor prudens est, quæ quærit vel facit consonantiam sortis & conditionis cum marito. Quocirca virgo prudens si sit tenuis fortunæ, non consentiet nubere marito nobili vel principi, nisi eius ancilla, non coniux, esse velit: sed quæret maritum suæ sortis, conditionis & status. Prima enim coniugii lex est;

Si qua velis apte nubere, nube pari.

Ita Ovid. in epist. Deianiræ ad Herculem. Eadem fuit septem Græciæ Sapientum aliorumque plurimorum sententia, uti fusè ostendit Tiraquellus l. 5. connub. num. 16. & seq. Unde Ausonius Solonem ita loquentem inducit:

Par pari jungato conjux: quod impar est, dissidet.

Quòd si quo casu contingat virginem ritadi marito impari, putà ditiori, vel nobiliori, tatagret ipsa suo labore, sua virtute, sua prudentia compensare, quod opibus vel nobilitati deest, adeoque adæquare vel superare opes & genus mariti. Sicut ergo cùm ramus unius arboris alteri inseritur, eius conditioni per omnia se conformat & adæquat, ut videatur non insitus, sed enatus: sic pariter uxor insita quasi marito per coniugium, et per omnia se accommodet & adæquet. Hinc sicut, ut furculus unius arboris alteri inseratur, necesse est ut ejusdem cum eo sit conditionis & generis: nec enim furculus nucis inseritur pyro, sed alteri ex genere nucum: nec pyrus inseritur nuci, sed pyro alterius speciei: sic pariter ut uxor inseratur marito, curet illum deligere, qui ejusdem secum sit sortis & conditionis. Unde Cleobulus æqualem uxorem ducendam esse suadebat: si enim ex superiore familia duxeris, inquit, non affines tibi, sed dominos comparabis. Ita Stobæus serm. 3. de Temperantia.

Quarta, amoris.

Quartò, & maximè uxor prudens est, quæ cum marito efficit consonantiam amoris: hæc enim est vinculum, nodus & anima coniugii. Quocirca nullum amabit nisi maritum, affectum omnem in eum defiget, cor suum ei tradet; quod ipse diligit, diliget & ipsa; quod ipse odit, oderit & ipsa. Ubi enim est amor, ibi Deus est auctor & mediator coniugii: ubi verò est odium, ibi diabolus est paranymphus coniugii. Audi auctorem Imperfecti apud S. Chrys. hom. 1. in Matth. *Deus, inquit, interpretatur in virtute, vel virtus in ipsa, sive prævalens, qui secundum imperium Dei accipit uxorem Ruth à Deo provisam: in virtute generat filios, & in seipso virtutem habentes, & prævalentes. Qui autem accipiunt uxores ex persuasione diaboli, id est non religionis instinctu, nec fidei, in infirmitate generant filios, nec prævalentes unquam, nec fortes nisi in malo, & ad pœnam irreligiosi sui, non ad gaudium, nec ad consolationem videntur filios genuisse.* Hoc est, quod Deus instituens matrimonium in copula Adami & Evæ sanxit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ*, Genes. 2. 24.

Quinta,

Quintò, uxor prudens temperabit mariti nimiam in prosperis lætitiam, & nimiam in adversis mœstitiam, atque iram, ceteroſque immoderatos eius affectus componet. Sicut enim David pulsando concinnè citharam, lenitebat iram, melancholiam, & spiritum malignum Saulis, 1 Reg. 16. 23 sic & uxor prudens sua gratia, prudentia & blanditoquentia, velut citharæ pulsu mitigat & temperat omnes mariti mœrores, indignationes, ceteraque animi perturbationes. Ita S. Monica sua modestia, silentio, prudentia ira: & zelus Patricii moderabatur, & quasi modulando componebat, uti refert S. Augustin. lib. 9. Confess. cap. 9. Sic Abigail sua humili & gratiosa oratione lenivit iras Davidis, jam properantis ad cædem & vindictam ob duritiem Nabal, 1. Regum 25. 23.

Sexta, concordiæ.

Sextò, uxor prudens sua sapientia facit harmoniam pacis & concordiæ in familia, ut omnes suo gradu contenti unanimiter vivant, nec alter alteri invideat, sed omnes in unum conspirent ad communem familiæ lucrum & commodum. Hæc enim insignis est pacis & unanimitatis œconomicæ consonantia, teste Plutarch. in Moral. in qua maritus velut bassum modulatur, filii altum, servi & ancillæ contratenorem, uxor tenorem, velut medium, qui basso cum alto & contratenore harmonicè componit & consociat. Quis tantam tamque multiplicem coniugii, id est uxoris & mariti, harmoniam procurabit vel efficiet, nisi Deus omniscius & omnipotens, qui omnia in mensura, numero & pondere disposuit? Sap. 11. 21. Deus enim solus est, qui prudentiam dat mulieri, & prudentem congruamque viro merenti deputat, juxta illud Eccli. 26. 3. *Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis.* Hinc vulgò ajunt matrimonia in cælis copulari. Confirmat Salomon: *Domus & divitiæ dantur à parentibus, à Domino autem uxor prudens.* Sic Moses attestatur Abrahami filio Isaaco Rebeccam à Deo præparatam fuisse uxorem. Saram propterea alius ducere nequivit, quia Tobiæ juniori timenti Deum illa ex ordinatione divina debebatur. Samson puellam Philistæam sibi uxorem dari petebat, patentes verò illius contra legem Dei hoc esse matrimonium arbitrantes, dehortabantur eum ne duceret; nesciebant enim quòd res à Domino fieret, ut ex illis nuptiis bellum inter Judæos & Philisthæos oriretur, quo Judæi è diuturna servitute liberarentur. Hesteri, ut ceteris virginibus ab Assuero rege præferretur, Deus admirabilem pulchritudinem contulit, ut absque ornatu externo, aliis compris atque delibutis virginibus longè præcelleret.

Quocirca coniuges si sextuplicem hanc harmoniam jam recensitam optent, Deum sment & colant. Si enim Deo per amorem uniantur, eodem unientur inter se: tum quia quæ uniuntur eidem tertio, uniuntur inter se: tum quia idem est amor, quo amamus Deum & proximum, præsertim coniugem propter Deum.

Moraliter dicant hìc juvenes cùm uxorem quærunt commodas, non fidere sibi, nec parentibus & amicis, sed Deum sibi constituant ducem, ac proinde eius gratiam pœnitentia, oratione, eleemosynis, aliisque piis sanctisque operibus conciliare studeant, ut aben ad uxorem præuntem sibi congruentem manu ducantur. Legant sapiens piumque consilium, quod Raphael Archangelus dedit Tobiæ ducturo Saram, Tob. 6. 16. illudque sibi applicent & opere expleant.

Mysticè auctor Catenæ Græcor. sic exponit, q d. *Domus & divitiæ*, &c. hoc est, sapientiæ virtutisque doctrinam impertiuntur doctores: ipsam autem virtutem & sapientiam (quæ quasi sponsa & uxor est viri sapientis) largitur Dominus. Rursum, anima & mens virtute ornata est sponsa, quam sibi præparat & despondet Christus. Unde S. Ambros. libr. 8. in Lucam post initium: *Invenis, inquit, coniugium quod nemo dubitet a Deo junctum, cùm ipse dicat: Nemo venit ad me, nisi Pater meus qui misit me, attraxerit eum. Ille enim solus potuit has nuptias copulare. Et ideo mysticè Salomon dixit: A Deo præparatur viro uxor; vir Christus, uxor Ecclesia est; charitate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad filium, non separet perfunctio, non avertat luxuria, non philosophia depradetur, non Manichæus contaminet, non Arrianus avertat, non Sabellianus inficiat. Deus junxit, Judæus non separet. Adulteri sunt omnes, qui adulterare supinam fidei & sapientiæ veritatem.* Et paulò pòst: *Manus ergo tua in domo patris, manus tuæ sponsæ, cuitcas ut placeas viro. Manus quæ credidisti Deo, esto fortis mulier, qualis illa vel anima, vel Ecclesia,*

do qua dicit Salomon: Mulierem fortem quis inveniet? Pretiosior autem est lapidibus pretiosis, qua talis est: confidit in ea vir suus. Et post nonnulla: *Veni Domine Jesu, ut invenias sponsam tuam, non contaminatam, non adulteratam, quæ non violaveris dominum tuum, non mandata neglexerit. Dicas tibi: Invenit quem diligit anima mea, introduxit me in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) inebriavit spiritu, agnoscat mysterium, loquatur oraculum.*

A *studium & alacritas non facillimum efficiat.* S. Basilii: *Otium maleficii principium.* Democriti: *Natura virtutum corruptis incurins: improbitatem corrigit doctrina. Et facilia neglectis gentibus elabuntur: difficilia verò curis capiuntur. Ut enim instrumentum quod vemisitur & intenditur, jucunda voluptate oblectat; sic etiam vita vatio hominum & otio & negotio dispersienda est.* Xenophontis: *Deus sic statuit, ut illis qui nolint imperare & præscribere sibi honesta facta, alios eis imperantes inducat dominos.*

Vers. 15. PIGREDO IMMITTIT SOPOREM: ET ANIMA DISSOLUTA ESURIET] Septuag. *pavor* vel *timiditas* (hæc enim est omnes & totos pigritiæ) *dicimus effeminatum: animum autem otiosi ejurist.* Pro *soporem* hebr. est תרדמה *tardema*: quæ vox gravem sopotem & veternum significat: unde Aquila & Symmach. vertunt, *ἔκστασιν*. Sic sopor Adæ immissus fuit ecstasis, Genes. 2. 21. Theodot. verò vertit, *πεπτωκὸς*, id est gravem toporem. Pro *dissoluta* hebr. est נמס *remia*, id est remissa vel fraudulenta, uti dixi cap. 20. 4. Unde Chald. vertit, *& anima deleta* (Syrus, *superba*) *ejurist.*

Sopor malus & damnat.

Primum.

Salomon hic duo mala assignat, quæ consequuntur ex pigritia & torpore. Prius est sopor. Sicut enim labor facit vigilem, sic otium & torpor facit dormire & sternere: B sopor autem ingens est malum. Primò, quia sopor parit penuriam & famem, uti mox dicam.

Secundum.

Secundò, quia sopor laxat & dissoluit nervos, indeque omnia membra, ac idcirco fiert hominem enervem, invalidum, languidum: *torpore enim vires alliguntur & enervantur*, ait R. Levi, ac tandem torpor vertitur in lethargum. Caufam a priori dat S. Auguft. lib. de Quatit. animæ; *Nervos*, inquit, *vegetas molliorsque effici siccitas calorque moderatus; contrà eos laxat atque infirmat humidus rigor: itaque somne nimio (quia eum frigidum & humidum dicunt medici, & probant) membra languescunt, atque ipse expergefactorum conatus multò est debilior, ideoque nihil est fractius & enervius lethargicis. At quosdam phrenesicos, quibus vigilia & acuta febres, id est ros calida plus nimio nervos tendunt atque durant, mirabilibus viribus, quàm integra valetudine valuisse videmus, etiam seorum corpus sit ægritudine attenuatius & exilius.*

Tertium.

Tertiò, quòd sopor non tantùm corpus, sed & ingenium mentemque habeat & corrumpat. Sicut enim gladius in vagina semper conditus ærugine sibi inducit: sic & quies ac torpor animo gravedinem & hebetudinem, quasi ærugi- C nem afferunt. Unde Baptista Mantuan. 1. Parthen

Calcar, inquit, *erit segni, pigros rubigine sensus*
Otia torrebunt, sopitaque pectora torpor.

Et Plutarch. in Moral. *Ingenium hominis*, inquit, *seu ferrum & ferinum in otio contrahit, & mala quies, vitaque sedentaria non solum corporibus, sed etiam animis marcorem conciliat.*

Quartum.

Quartò, quia torpor & sopor sunt mortis imago, in eamque vergunt. adeoque non tam vita quàm mors esse videtur. Unde illud Philosophi: *Otium est vivi hominis sepultura.* Vita enim in motu & actione consistit: piger ergo, qui ab eo vacat, non tam vivus est quàm mortuus. Hinc pigritiæ symbolum est torpedo piscis qui è longinquo per retia torporem immittens torpere facit, imò stupefacit piscatorum manus, teste Aristot. lib. 4. Histor. anim. cap 37. Ælianu, Plinio & aliis. Sic & pigritiæ symbolum est narcissus flos, ita dictus à ναρκη, id est sopor, quòd suo odore torporem & veternum inducat, teste Plutarcho libr. 3. Sympos.

Torpor est symbolum torpedo piscis, & narcissus flos.

Ubi Nota ex hoc flore Furiis infernalibus coronam nexti solitam, ut Eustachius affirmat, & Sophocles narcis- D sum vocavit magnorum deorum subterraneorum coronamentum: nimirum qui torpori student, & florem hunc desides olfaciunt, coronam infernis diis nectunt; & ut strenui atque diligentes in bonis operibus, corona regni sunt in manu Dei; sic contrà ipsi corona ob desidiam fiunt dæmonum in inferno.

Gnoma.

Huic sententiæ antistrophæ sunt illæ Philosophorum & Theologorum apud Antonium in Melissa cap. 45. & 46. S. Gregor. Nazianzeni: *Segnities somni comes. Infirma & dissoluta ingenia cum ad virtutem, tum ad vitium similiter remissa & languida sunt, difficilisque ad se commovendum, & in neutram partem infinitas inclinant ociosorum momenta.* S. Clementis: *Qui infirmi & imbecilles sunt, iis vel quod mediocre est, supra vires ipsorum videtur.* S. Chrysostomi: *Nihil est tam facile, quod non valde grave & intolerandum magna pigritia reddat; nos quidquam tam laboriosum & difficile, quod*

Et ANIMA DISSOLUTA ESURIET] *Dissoluta*, id est remissa (hoc enim significat Hebr. רמיה *remia*) pigra, torpida. Alterum hoc est pigritiæ malum scilicet esuries. Ratio est, quòd pigritia pariat soporem, sopor otium & inertiam, inertia penuriam & famem. Qui enim nolunt laborare, sed otiando torpescunt, nihil lucrantur vel comparant, ex quo vivant. Vide dicta cap. 20. 4.

Labor parat omne bonum.

Hæc gnome locum habet in bonis tam spiritualibus, quàm corporalibus. Sicut enim pigritia temporalis parit soporem & penuriam temporalium: sic pigritia spiritualis parit soporem & penuriam bonorum spiritualium. Qui enim nolunt exercere actus charitatis, misericordiæ, orationis, pietatis, patientiæ, &c. hi torporem & soporem quemdam contrahunt, quo ad omne bonum opus fiunt inhabiles & inepti, ac inuper penuriam gratiæ, consolationum omniumque donorum spiritualium incurrunt. Ita Beda ex S. Gregor. Hugo, Dionys. & alii. *Piger*, inquit Beda, *appellatur qui recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nihil operando torpescat. Sed pigredo immittit soporem, quia paulisper etiam recte sentiendi vigilantia amittitur, dum à bono operandi studio cessatur.*

Quocirca rectè Philo apud Antonium in Melissa loco jam citato: *Principium omnis boni*, inquit, *virtutis laborem esse Deus hominibus ostendit: quo remoto nihil boni apud genus humanum constitui potest. Qui laborem fugit, ipsa bona fugit; qui autem tolerantur & ferenter sustinet dura, ad beatitudinem festinat.* Præclatiùs S Gregor. Nazianz. ibidem: *Generosa*, inquit, *ingenia ratione quidem moderante & dirigente magnum habent ad sequendum virtutem momentum.* Et S. Chrysost. ibidem: *Exigue tempore, ò perdilecti*, inquit, *elaboremus, ut bonis exsudamus æternis. Brevis est temporis labor, at in sæcula mala requies. Ubi maior labor, ibi maior voluptas. Qui prudentia præditus est, ad laborem non gravate accedit, propter consequentes laborum fructus.*

Denique S. Gregor. hunc locum egregiè pertractat 3. par. Pastor. admon. 16. *Pigris itaque*, inquit, *animandum est, quòd sæpe, dum opportune agere quæ possumus, nolumus, paulò pòst cùm volumus non valemus. Ipsa quippe mentis desidia dum congrue fervore non ascenditur, à bonorum desiderio funditus convalescente furtim torpore mactatur. Unde optè per Salomonem dicitur: Pigredo immittit soporem. Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nihil operando torpescat. Sed pigredo soporem immittere dicitur; quia paulisper etiam recte sentiendi vigilantia amittitur, dum à bene operandi studio cessatur. Ubi recte subjungitur: Et anima dissoluta esuries. Nam quia se ad superiora stringendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit: & dum studiorum sublimium vigere non constringitur, cupiditatis infima fame sanciatur: ut quo se per disciplinam ligare dissimulat, eò se esuriens per voluptatum desideria spargas. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: In desideriis est omnis otiosus. Hinc ipsa Veritas prædicante, uno quidem exeunte spiritu munda domus dicitur, sed multiplicibus redeunta dum vacat occupetur.*

Gnoma.

Vers. 16. QUI CUSTODIT MANDATUM, CUSTODIT ANIMAM SUAM: QUI AUTEM NEGLIGIT VIAM SUAM, MORTIFICABITUR] Hebr. *servans præceptum servat animam suam: & qui vias suas* (Vatabl. *officium suum*) *despicit, mocietur*; Syrus, *interimetur*; Chald. *qui spernit viam suam, moriatur*; Caiet. *& contemnens vias eius, peribit*: eius, scilicet *mandati*. q. d. Qui *vias*, id est directiones & ordinationes mandati contemnit, contemptum hunc luet morte præsenti vel æterna: illam enim inferet ei judex, hanc Deus. Ita Aben Ezra, *Mortificabitur*, inquit, *id est morte afficietur, Dei ita statuente, immatura adhuc tempore* (in flore ætatis) *scribitur autem* יומת *immatur: quia morte multabitur a judicibus, si evulgetur eum prapalam præcepta contempsisse.* Sic & R. Levi, Hinc toties in Exodo, Levit. Numer. & Deuter. Deus legibus suis pœnam mortis adjicit, eamque prævaricantibus interminatur, vide inter alia Levit. 20. ubi singulis pene versibus iis mortem intentat.

Porrò

Porrò *viam* vocat mándatum ſive legem: hoc enim exigit antitheſis. Dei enim mandatum eſt via homini à Deo præſcripta, per quam recta ad virtutem, ſalutem, & Deum ipſum continuis animi paſſibus tendere debet. Ita auctor Catenæ Græcor. *Mandata*, inquit, *vocamur præcepta, quia mentem ad præcipientem dirigunt & impellunt: via verò quia hominem ad Deum iter inſtituentem ſuaviter ducunt, & quò eundum ſit, clare illi oſtendunt.* Senſus ergo eſt, q. d. Qui cuſtodit mandatum Dei, vel hominis vice Dei mandantis; hic cuſtodit animam, id eſt vitam ſuam, tum præſentem, tum æternam: qui autem ſpernit mandatum, quod quaſi viam ad ſalutem homini præſtituit Deus, hic morte afficietur præſenti à judice, æterna à Deo. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſt. c. 15. *Si volueris ſervare mandata, conſervabunt te.* Et Chriſtus Matth. 19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata.* Hinc & Plato dixit: *Lex eſt liberi hominis anima*: tum quia lex quaſi anima hominem dirigit & impellit ad actionem honeſtam lege præſcriptam, in qua vita homine digna conſiſtit: tum quia, ſicut anima abeunte, perit homo, ſic lege contempta perit animus. Lex ergo ſervat, aut perdit animam vitamque hominis, ut proinde rectè eius anima dici queat.

Lex cuſtodienda ob tres cauſas. Prima.

Moraliter hic diſce, quàm legem amare, colere & cuſtodire debeamus, idque triplici ex cauſa. Prima eſt ex parte Dei: quia qui amat & colit legem, amat & colit Deum legiſlatorem. Lex enim non eſt aliud quàm ratio, mens & voluntas Dei: à lege enim æterna, quæ eſt in mente Dei, derivatur omnis lex noſtra: ſicut radius derivatur à ſole, & ſplendor ab igne. Quare qui conformat ſe legi, conformat ſe rationi & voluntati Dei. Unde Chriſtus: *Si diligitis me*, inquit, *mandata mea ſervate*, Joan. 14 15 *Secunda.* Secunda eſt ex parte legis: quia legis obiectum eſt dictamen virtutis: lex enim præſcribit officia virtutum omnium. *Si ergo amas virtutem, ama legem.* *Tertia.* Tertia, quam dat hic Salomon, eſt ex parte noſtra: quia qui cuſtodit legem, cuſtodit animam; qui verò eam ſpernit, ſpernit animam ſuam, id eſt vitam, ſalutem & felicitatem animæ ſuæ. Quantum ergo illam amas, tantum ama & ſerva legem.

VERS. 17. FOENERATUR DOMINO, QUI MISERETUR PAUPERIS: ET VICISSITUDINEM SUAM REDDET EI] ut ſicut ille miſertus eſt pauperis, illique benefecit, ſic illius miſereatur Deus, illique benefaciat, ait Aben Ezra: ac illum ſua benedictione cumulet, ut, ad quodcumque manum extenderit, benedictionem terumque copiam ei tribuat, ait R. Levi, R. Salomon verò, cùm quis æger, inquit, decumbit, in limineque mortis ambulat, tunc eleemoſyna apud divinam juſtitiam intercedit pro liberali, inquiens, Cùm pauperes animam agerent ob famem, hos hic ad vitam revocabat, abundè opportuno ſuppeditans: cur ergo illius animus longam eum corpore vitæ uſuram non habeat? cut membris non reſtituatur?

Pro *fœneratur* hebr. eſt נושה *malue*, id eſt mutuat vel mutuum dat, ut vertit Pagnin. ſive ſimpliciter, ſive cum uſura, ut patet Deuter. 28. v. 12. & 44. Sic & Græcum δανείζει, ut vertunt Septuag. ambiguum eſt: nam ſignificat ex æquo, & qui citra uſuram dat mutuo, & qui ad uſuram. Sic & Latinum fœnerari etſi propriè ſignificet, dare ad uſuram, tamen ſubinde idem eſt quod mutuare. Hebr. ergo ad verbum habent, *mutuat Domino, qui miſeretur tenuis*: & *retributionem ſuam reddet ei*; Septuag. & *ſecundum donum eius retribuet ei*; Chald. *qui quæris commodare Domino, miſeretur pauperis*: & *retribuit bona retribuentur ei*; Syrus, *ſecundùm opera eius retribuetur*; Vatabl. *ſecundum beneficium*, vel officium, *rependetur ei*. Ig tur ſenſus eſt, q. d Qui pauperi benefacit, fœneratur, id eſt mutuum dat Deo, quod amplo cum fœnore & incremento ab ipſo eſt recepturus: quare non tam donum dat quàm mutuum, imò uſuram & fœnus. Igitur mutuum hic non ſimplex, ſed eum augmento, putà fœnus & uſura, intelligitur. Patres mox etiandi. Audi S. Baſil. in pſal. 38. *Cur*, inquit, *non dixit: Qui miſeretur pauperi, dat Deo? novit Scriptura avaritiam noſtram, intellexit appetitum noſtrum inſatiabilem, qui ſibi maiora ad habendum proponit, redundantiam, ac plus ſemper quærere; ob eamque cauſam non dixit omnino, Qui miſeretur pauperi, dat Deo: ut ne ſimplicem largitionem & retributionem ſortis exiſtimes; ſed fœnerator Deo, ut avarus & lucri cupidus, audite uſuratum nomine, ſeipſum miſericordia dederet.*

Salomon ergo ut declaret vim eleemoſynæ, quantum-

A que Deo placeat, aſſerit Deum æſtimare ſibi datum quod datur pauperi, ac quaſi ſe obligare, ut illud danti reſtituat eum magno ſortis incremento, uſura & lucro: Deus enim pauperes & miſeros, utpote omni ope deſtitutos, ſibi arrogat, & quaſi providentiæ ſuæ filios adoptat, ac eorum ſe peculiariter Deum & curatorem in Script. indigitat. Unde ipſe ait Matth. 25. *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*, q. d. Me debitorem agnoſco. Hoc ergo fœnus, hæc uſura beneficentiæ ſanctæ eſt & divina, æquè ac fructuoſiſſima, atque longè fructum lucrumque uſurariorum ſuperat. Primò enim, ſi dignitatem & nobilitatem debitoris requiris, per hoc eleemoſynæ fœnus debitorem nobis facimus non hominem pauperem & vilem, ſed Deum ipſum nobiliſſimum & diviſſimum. Quanti eſt ſibi obligare Deum, eumque ſua fidejuſſione quaſi vadimonio ſibi obſtrictum detinere? Audi S. Ambroſ. lib. de Tobia cap. 16. *Decebo*, inquit, *quomodo boni fœneratoris eſſe poſſit, promiſſo de bonis quæ tibi ſunt uſuras. Dixit Salomon: Fœneras Domino qui miſeretur pauperi, ſecundùm datum autem ejus retribuet ei. Ecce bonum fœnus de malè factum eſt, ecce irreprehenſibilis fœnerator, ecce uſura laudabilis. Nolite ergo jam inimicitiam me* B *veſtris commodis æſtimare. Putatis quid hominem ſubtraham vobis debiturum? Deum provideo, Chriſtum ſubrogo, illum demonſtro qui vos fraudare non poſſit. Fœnerate ergo Domino pecuniam veſtram in manu pauperis. Ille adſtringitur & tenetur, ille ſcribit quidquid egenus acceperit: Evangelium ejus cautio eſt. Ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem. Quid dubitatis dare? Si quis vobis alicui huius ſæculi offerat, qui fide promittat ſuo pro aliquo debitore, ſtatim numeratis pecuniam. Pauper eſt vobis Dominus cæli, & conditor mundi huius; & adhuc deliberatis, quem ditiorem quæratis fidejuſſorem?* Et S. Gregor. Nazianz. in Tetraſtichis:

Livori & mœrore domo quia rubiginé,
Ac debitorem præfer omnibus Deum,
Fruſtra repondis ſceptra qui cœleſtia;
Alio tegiſque pauperes paſcens, Deum.

Secundò, uſurarius ultra ſortem accipit, jure uſuræ & *Secundò.* lucri, ſortis dumtaxat vigeſimam partem, v. g. ſi mutuet centum aureos, recipit centum & quinque: Deus autem ſortem duplicat, imò centuplicat. Hoc eſt enim centuplum à Chriſto promiſſum iis, qui ſe ſectantes ſua diſtribuunt in pauperes, Matth. 19. 29. Unde S. Chryſoſt. homil 3. in Gen. C *Qui miſeretur*, ait, *pauperi, fœneratur Deo. Vide uſuræ earum naturam & admirabilem. Alius eſt qui accipis, & alius qui ſe dandi fœneris reum facit: & non hoc ſolùm nomine; ſed quia in hoc uſuræ genere non eſt locus ingratitudini, neque ullis alii damno: neque ſicus hìc, ſemel dare qui pollicetur, ſed centupla dantur, & non ſolùm centupla: nam aliqua dantur in præſenti vita, aliqua in futura, tempus vitæ æterna. Et in præſenti quidem vita, ſi quis nobis ſolum duplicia pollicerentur pro his quæ à nobis dantur, parati eſſemus illi omnem noſtram ſubſtantiam afferre. Tametſi ibi magna ingratitudo, multa & ſtupenda avarorum frandes: & multi qui boni habentur, fœnus non ſolvunt, vel ob malevolentiam nolentes, vel ſæpe & propter inopiam non valentes. Quoniam autem nihil tale omnium Domino imputari poteſt (nam & tantialis ſumma in toto eſt, & centuplum hic promittitur eleemoſynam expendentibus, & in futurum vita æterna reponitur;) quæ igitur nobis deſenſio erit, ſi negligentes fuerimus, & non feſtinaverimus centupla pro paucis accipere, & pro præſentibus futura, & pro temporalibus æterna?*

Fuſiùs idipſum oſtendit idem S. Chryſoſt. homil. 53. ad Popul. ubi inter alia incutat divitum inſipientiam, qui D Deum centuplum promittentem dimittunt, & opes ſuas tradunt qui ne ſortem quidem reddent. *Quid enim*, inquit, *nobis ventur reddis, qui plurima conſumis? flores & corruptionem. Quid inanis gloria? livorem & invidiam. Quid avaritia? curam & ſollicitudinem. Quid intemperantia? gehennam & veneniferum vermem. Hi namque ſunt divitum debitores, has ferti ingentes uſuras, præſentia mala panaſque futuras. His ergo, quæſo, ad tantam mutuabimus altitudinem, & noſtra Chriſto non credemus cœlum promittenti, æternam vitam & arcana bona? Si excules: Chriſtus poſt longum tempus differt ſolutionem huius uſuræ, occurrit Chryſoſt. Hoc tibi talentum multiplicat. Fœnus enim efficitur manus: nam in mutuando hoc facere videmus fœneratores, qui poſt multum temporis redimentibus libertatis fœnerantur: qui namque ſtatim tecum reddis, uſura cuſum interrumpis; qui verò diu retines, majorem facit uſura fructum ac quæſtum.* *Tertiò.*

Tertiò, quòd Deus bis ſoluit hoc fœnus, ſcilicet ſemel

Eleemoſyna eſt fœnus Deo, idque fructuoſiſſimis Primò,

in terra, ſecundò in cælu. In terra enim eleemoſynariis A multiplicat opes, uti docet Apoſtol. 2. Corinth. 9. 10. & S. Chryſoſt homil. *Quòd eleemoſyna eſt ars omnium quæſtoſiſſima.* Idipſum conſtat jugi experientia. Exemplum illuſtre eſt in Vita S. Joannis Eleemoſynarii, qui quo plus erogabat in pauperes, eo duplo & triplo amplius recipiebat. In cælo verò longè plura & majora rependit Deus. Unde S. Gaudentius ſerm 13. *Qui miſeretur pauperis, Deo fœneratur. Recipit enim*, inquit, *magna pro modicis, & cæleſtia pro terrenis.* Et S. Ambroſ loco jam citato: *Non peribit*, inquit, *quod pauper acceperit, & vobis quod dederitis inopi fœnè cuſtode ſervabitur. Quid ſi incertum uſuratum quæritis, in lege benedictio, in Evangelio cæleſtis eſt merces: quid ſuavius benedictione? quid majus eſt cælo! Si ergo rarum deſideratur uſura, ea quæ te præſtò eſt, ſumi legimus. Is enim qui miſeretur pauperum, ipſe paſcitur.* Vide & S. Chryſoſt. hom. 15. in Matth.

Quæritò. Quærò, quòd uſurarius tam ſortem quàm uſuram exponit perdendi periculo. Si enim debitor non ſit ſolvendo, vel nolit ſolvere uſuras, utpote inopias & extortas, uſurarius perdet eas. Incertum ergo & anceps eſt ejus lucrum, æque ac ſors. At eleemoſynarios ſecurum & certum apud Deum repoſitum habet cum ſorte lucrum. Quocirca ſa- B piens conſilium ſuggerit S. Baſil. homil. 8. in divites avaros: *Si*, inquit, *nunc tantùm tibi ſis panis, ad horam autem rogator adſit, deprome illum: dant verò manus in cælum tollo, dicque miſerabilia hæc & benigna verba: Unum hunc panem habeo, quem vides, Domine: & occaſio periculi eſt. Aſſ præceptum tuum mihi propono, & de modico do fratri eſurienti: da & tu Domine periclitanti ſervo tuo. Novi tuam benitatem. tua poſſentia confido, quod non diu tuam gratiam differes; ſed brevi, cùm tibi placuerit, affatim dona in magnificentia patebunt. Quod ſi ad hunc modum ſeveris, & dixeris, non dubium quin panis hic quem in hac dabis anguſtia, agriculturæ ſemen ac copiam ſuppeditabit, multumque tibi ex terra fœnoris reddet, arrideto cibi ſuavi, miſericordiæ conciliator. Dic verſus illud Sidonia mulieris verbum, quod maximè huic propoſito quadrat, opportuna hiſtoriæ illius memor: Vivit Dominus, quod hunc ſolum in domo habeo, quem ego & filii mei edimus. Tu quoque ſimiliter olei lecythum gratia Dei reſervatum habebis, nec minùs farinæ hydriam continuò plenam, ſi ex eo quod habes dederis. Qui enim dando divinæ gratiæ confidunt, patres imitantur, qui continuò exhauſti munere deficiunt, ſed duplo copioſiores evadunt. Si ergo, C Deo dante, fac fœnerator rede inquam, illi qui quod officiis datur, perpetuò quaſi ſua perſona datâ amplectitur, & de ſuo reddit dignare ubique fideiuſſor, terra marique aperire habens theſauros. Quod ſi navigat, mutuum repetes. In medio maris ſortem cum fœnore capies. Magnificus enim eſt in dando fœnore.*

Igitur *ſi vis fœnerari, fœnerare Deo.* Deus enim aſſecurat tibi ſortem & ingens ejus lucrum, dum temetipſum in hypothecam dat, & promiſſionem ſuam pro cautione. Ita S. Chryſoſt. in pſal. 38. *Medium*, inquit, *ſo & quaſi ſequeſtrem præſtitit pauperi: quidam proſorem, pignus autem vel hypothecam creditori. Non habeo, inquis, huic fidem propter inopiam; mihi rede propter copiam. Qui miſeretur pauperis, fœneratur Deo. Ne time, inquit, mihi fœneraris.* Et S. Auguſt in pſal. 36. *Cum autem pauper erat pro ſe, tamquam Deo dicit, Domine mutuum accepit: fide dic pro me provinde: & ſi non tenes pauperem creditorem, ſed idoneum tenes fideiuſſorem. Ecce Deus de Scriptura ſua dicit, Da, ſortem eſto, reddam.*

Quintò. Quintò, accipiens pecuniam ad uſuram ingens ex ea accipit cummodum, ob quod ad uſuram ſe obligat. Deus autem nihil ea eleemoſyna utilitatis accipit, ſed omne opus noſtrum illi eſt ſterile & infœcundum: & tamen pro eo D promiſſione ſua ſe obſtringit ad ſolvendum ingentem eius uſuram, quæ ingens eius eſt dignatio & liberalitas. Ita S. Iren. lib. 6. Contra hæreſ. cap. 54. *Qui miſeretur*, inquit, *pauperis, fœneratur Deo: qui enim nullius indigens eſt Deus, in ſe aſſumit bonas operationes noſtras ad hoc, ut præſtet nobis retributionem bonorum ſuorum.* Et S. Baſil. in pſal. 14. ſermone 2. contra fœneratores: *Quando pauperi*, inquit, *das in Domini gratiam, idem ipſum & donum & fœnus eſt; donum quidem, quod in pauperem non ſperes te accepturum: mutuum verò ſive fœnus, ob Domini munificam liberalitatem, qui parva per pauperem tuum acceperit, magna pro illis retribuet. Non vis univerſorum Dominum tibi ad exolutionem auctorem habere? Si quis in civitate dives tibi pro aliis ſponderet, fideiuſſionem illius accipies: Deum verò non admittis, tanta ſe plura perſoluturum pauperum cauſa pollicentem?*

Sextò. Sextò, quòd is qui accipit ad uſuram, uſurario ſolùm ſe ubliget ad ſolvendam uſuram, non autem ſeſe obſtringit ad alendas vel ditandas eius proles, uxorem & familiam. Utrumque autem eleemoſynario præſtat Deus. Unde S. Cyprianus tract. de Opere & eleemoſyna: *Qui miſeretur*, inquit, *pauperis fœneratur Deo:* ac deinde obviens ſibi excuſationem divitum qua obtendunt ſe proliibus & familiæ debere providere, ideoque non poſſe dare eleemoſynam, reſpondet: *Illi*, inquit, *aſſigna facultates tuas, quas hæredibus ſervet: illo ſit liberis tuis tutor, ille curator, ille tantos omnes iniurias ſæculare divinæ majeſtate protector. Patrimonium Deo creditum nec reſpublica eripit, nec fiſcus invadit, nec calumnia aliqua forenſis evertit: in tuto eſt hæreditas, quæ Deo cuſtode ſervatur. Hoc eſt charis pignoribus in poſterum providere, hoc eſt futuris hæredibus paterna pietate conſulere, ſecundùm fidem Scripturæ ſanctæ dicentis: Junior fui, etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, neque ſemen ejus egens panem. Tota die miſeretur & fœnerat & ſemen ejus in benedictione erit.* Et S. Chryſ. hom. 7. in epiſt. ad Romanos: *Itaque*, inquit, *ſi liberis tuis magnas opes reliquere vis, Dei providentiæ relinquito. Nam cum ille liberorum tuorum facultates unà cum ipſis liberis ſibi imperari viderit, nonne illis divitias omnes adaperiet?* Et poſt nonnulla: *Quapropter ſi illos citra periculum relinquere vis divites, relinquito illis Deum debitorem, ipſique Deo has teſtamentarias tabulas porrigito.*

Septimò, quòd uſurarius pecuniam dat ſuam, non alie- *Septimò.* nam: at eleemoſynarius dans eleemoſynam non dat de ſuo, ſed ea eo quod Dei eſt, quodque à Deo accepit: & tamen Deus poſcens ab eo, ut per pauperem tibi reddat ſuum quod dedit, intupet pro eo ſpondet fœnus: pro veteri ergo cædro novum ſpondet debitum. Unde S. Baſil. citatus à Damaſceno libr. 2. Paralip cap. 16. *Qui tibi*, inquit, *dedit opes, per pauperum manus eleemoſynam a te petit: fœnerare ergo Deo; quia licet ipſe quæ ſua ſunt accipiat, tamen perinde ac ſi beneficio affectus ſuiſſet, integrum gratiam perſolvit.* Porrò hoc credito & debito ſuo mirè oblectatur Deus, avetque fieri nobis debitor, uti docet S. Chryſoſt hom. 15. in Matth. Imò idem S. Chryſoſt. ait Deum ſinere quaſi ſe corrumpi hoc eleemoſynæ credito, ut in judicio debita & peccata noſtra diſſimulet, non videat & condonet; ſicut judex à reo pecuuia corrumpitur, ut eum non damnet, ſed abſolvat. Sic enim ſcribitur 1. c. 22. Lucæ: *Judex noſter per pauperes corrumpitur. Hæc ergo per pauperis manum judicis poſitorium pulſat: etenim ille munera tua per eum accipit, ac legem adulterat. Accipit, inquam, atque ex iuſto benignus efficitur, accipit, inquam, & veritati miſericordiam anteponit, ac cum peccatorum lanea pauperum manum contra perpendit.* At Iutius hom. in pſal. 38. *Si Deus à nobis fœnori accipit, ergo noſter eſt debitor, utenim ergo eum habere vis judicem, an debitorem? Debitor creditorem veretur; judex eum qui in judicium adducitur, non veretur.*

Hi ergo ingentes ſunt ſtimuli ad exercendam eleemoſynam, tum corporalem, tum ſpiritualem, quæ quanto corporali eſt dignior & major, tanto maius à Deo tum opum, tum gratiæ & gloriæ fœnus recipiet. Vide S. Paulinum epiſt. ad Alethium, tam ipſius, quàm Ruffinæ uxoris, quæ filia erat S. Paulæ eleemoſynas celebrantem. Unde ita concludit: *Pretioſa Domino anima, qua de rebus pretium margaritæ capit. Eſt enim coniux fidei, ſoror virginitatis, filia perfectionis, cui Paula mater, ſoror Euſtochium, tu maritus.* Et epiſt. ſequenti de Gazophylacio, ubi inter cetera adhortando ait: *Excitemus ergo nos ab inertia ſomno, & vetus negligentiæ torporem diſcutiamus, & avaritiæ vincula rumpamus. Conſule ipſa veritatis oracula, & reſpondebit tibi Propheta: Qui miſeretur pauperis, Deum fœnerat. Cæleſtis igitur trapezitæ hæc menſa eſt, theſaurum vitæ ſtruens, & ad margaritam negotiandam Dei famulos exercens: qui enim fœneratur pauperes Domini, præſtolatur a Domino Deo retributionem mercedis æternæ.*

Illuſtre eſt exemplum in Pratu ſpirit. Joannis Moſchi cap. 195. de Evagrio philoſopho, qui audiens a Syneſio Epiſcopo hanc gnomeu Salomonis: *Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis*, dederit pecunias erogandas in pauperes, popoſceitque ab eu chirographum, quo promitteret ſibi eas in alia vita cum fœnore reddendas; quod & moriens ſecum ſepeliri juſſit: ac poſt mortem apparens Syneſio, juſſit ut illud reciperet, ſibi enim abunde ſatisfactum eſſe. Porrò in chirographo ſubſcriptum invenerunt: *Ego Evagrius philoſophus tibi S. D. Syneſio Epiſcopo ſalutem. Accepi debitum in his litteris manu tua conſcriptum, ſatisfoſtum-*

que

quo mihi eſt, & nullum habeo contra te ius propter eorum quod dedi tibi, & per te Chriſto Deo Saluatori noſtro.

VERS. 18. ERUDI FILIUM TUUM, NE DESPERES: AD INTERFECTIONEM AUTEM EIUS NE PONAS ANIMAM TUAM] Hebr. *caſtiga filium tuum, quia eſt ſpes* (correctionis) *& ad cruciatum eius ne leues animam tuam*; Chald *& ad mortem eius ne extollas animam tuam*; Septuag *erudi filium tuum: ſic enim erit ἐνπάθεια*, id eſt *bona ſpes: ad contumeliam autem eius ne eleueris animo tuo*: Vatabl. *caſtiga filium tuum dum ſpes ſupereſt, & ad clamorem illius ne aduertas animum*, q. d. *Sine eum clamare & ne deſinas caſtigare*. Sic & Cajetan qui pro הֲמִיתֹו *bamita*, id eſt, *interfectionem eius*, aliis punctis legunt הֲמִיָּתֹו *remiato*, id eſt *tumultum*, fremitum & clamorem eius: הָמָה enim ſignificat ſtrepere, clamare, tumultuari. Sic & Pagnin. in Lexico. *Ad ſeniſtrum eius*, inquit, *id eſt ad fletum eius, ne apponas cor tuum*, q. d. Ne audiens eum ejulantem, ex commiſeratione patearis manumque inhibeas, ſed pergas caſtigare, donec vitium extundas.

Sentius planus eſt, q. d. Ne ceſſes erudire, id eſt bonis moribus & diſciplinis informare, corripere & caſtigare filium tuum: eſto enim ſit hebetior, durior vel protervior; tamen de ejus correctione & probitate ne deſperes, ut eruditionem & caſtigationem omittas: qui enim hodie non inſtruitur, nec corrigitur, eras inſtituetur & corrigetur. Diſciplinæ enim & ætati puerili ſuum datum eſt tempus: & nullum vitium ita pertinax eſt, præſertim in puero quin eruditione & caſtigatione, ſi ea conſtans & continua ſit, eximatur & eradatur. Unde Septuag. vertunt, *erudi filium tuum: ſic enim erit bona ſpes*; Hebr. & Chald *quia eſt ſpes*, ut per inſtructionem & caſtigationem filius evadat eruditus & probus, ideoque longævus, ait Aben Ezra, q. d. In caſtigatione ſita eſt tota ſpes probitatis filii: ſi verò eam negligis, ac filio omnia indulges, tollis omnem ipſum virtutis & ſalutis ipſius.

Aliter Janſenius explicat *ne deſperes*, q. d. Erudi filium tuum, ne, ſi eum non erudias, ſed illi frena laxes, de ejus correctione dubites, ac de ejus probitate & ſalute deſperes. *Ad interfectionem autem ne apponas animam tuam*, q. d. Ne eum deſperatione quaſi inutilem, imò probroſum & noxium interficias. Salazar verò, q. d. Ne tibi in animum veniat, ut tibi perſuadeas, filium interficiendum, ſi eum durius educes, increpes & caſtiges: nam leuior educatio filios facit vitales, vegetos & fortes, uti docet S. Ambroſ. lib. 5. Hexamer. 13 exemplo alcyonis avis, quæ juxta mare media hieme pullos excludit, & nudos exponendo frigori, mari & ventis, dure educat. Verùm quia non dicitur, *non ponas* in futuro, ſed *ne ponas* in optativo vel imperativo: hinc prior explicatio genuina eſt. Igitur jus patriæ poteſtatis extendit ſe ad hereditatem & libertatem, non autem ad vitam. Poteſt enim parens filium perverſum & rebellem exheredare, poteſt & eumdem in caſu extremæ neceſſitatis in ſervum vendere, non tamen poteſt ei vitam adimere.

Ratio à priori, cur non liceat patri filium occidere.

Ratio phyſica à priori eſt: quòd parens non poteſt filio adimere id quod ei non dedit: atqui non dedit ei animam & vitam; anima enim rationalis à ſolo Deo creatur, & creando infunditur: ergo non poteſt illam ei adimere, ſed ſolus Deus, qui illam creavit, & creando infudit, ac proinde ſolus in illam habet jus meris & ut ſic. Sic ùm eſt in aliis animalibus, quorum animæ ſunt ex traduce. Nam bos v. gr. generando bovem communicat ei non tantùm corpus, ſed & animam ac vitam: ſicut enim lux candelæ producit lucem, accenditque aliam candelam: ſic anima bovis vel vaccæ producit animam vituli. Hinc fit ut jus plenum in fœtus animalia cetera uſurpent, ac ſubinde eos vita privent, uti aquilæ, ciconiæ, &c. filios degeneres præcipitant & occidunt. Quocirca modeſtè Beo Sita alphabeto I. Inera *Bet*: *Filium*, inquit, *non filium* (id eſt filium rebellem, qui ſe non gerit ut filium, & perverſum) *fine ut in aqua ſummo exorigeo*: quia ita pèr temus emendat, quos non potuit paterna caſtigatio.

Barbari nonnulli filios occidunt.

Inhumani ergo ſunt Japones, ſimileſque aliæ barbaræ gentes, qui ſibi fas putant filios quos alere nequeunt, occidere: quòd ſatius ceſſeant, illos mori, quàm vitam pauperem miſeramque agere. Unde noſter S. Franciſcus Xaverius veniens in Japonem, Bernardum Japonem hac de cauſa morti à parente deſtinatum eripuit, eique vice patris extitit alendo, & erudiendo eum tam ad vitam præſentem quàm æternam. Impii pariter fuere Carthaginenſes, qui filios ſuos mactabant ut iaer ficarent eos Saturno, t ſic Platone in Minoe, & Judæi qui filios ſuos concremabant idolo Moloch, uti dixi Levit. 18. 21. Barbari & olim fuere Perſæ, de quibus ſcribit Ariſtotel. lib. 8. Ethic. cap. 10. *Apud Perſas pater imperium tyrannicum eſt, qui ut ſervis filiis ſuis utuntur.* Porrò Plato lib. 7. de legibus, docet in educatione filiorum cavenda eſſe duo extrema, ſcilicet deliciis & nimiam teveritatem, quòd illis diſſolvatur animus, hac fiat tervilis. *Hæc*, inquit, *noſtra eſt ſententia, deliciis puerorum mores reddere difficiles, morioſos, iracundos & qui levibus occaſionibus tube rentes perrellantur. Contra verò nimiam & ſtoam ſeveritatem eorumdem mores reddere humiles, illiberales, ab humana ſocietate communitiis abhorrentes.* Et mox mediam mediocritatem inculcans aſſerit, *rectam vivendi rationem ita eſſe conſtitutam, ut neque voluptatis tantùm perſequatur, neque a doloribus omnino abhorreat, ſed medium quoddam amplectatur: quod medium ego nunc tranquillum pacatumque habitum vocabam.*

Porrò Septuag. pro *interfectionem* vertunt, ὕβρις, quod Primò, vertas, immaniot improbitas, protervia, inſolentia, fallus, procacia, q. d. Noli ponere animam, id eſt ne conſideres, nec cures, quòd filius ſit improbior, protervior, procacior, ut obid eum caſtigare omittas, quaſi deſperans de ejus emendatione: imò verò eo magis eum caſtiga, & flagella flagellis adde, donec hanc ejus protervitam & improbitatem ſterna, & contundas: ſicut equi perulci & feroces tamdiu calcaribus urgendi ſunt, donec ferociam ponant, & à teſſore ſe regi ſinant. ὕβρις *tria denotat. Primò.*

Secundò, ὕβρις vertas, vituperium, contumelia, q. d. Caſtiga filium mente quieta & ſedata: at noli ex ira eum probris & contumeliis proſcindere, ne vel in deſperationem *Secundò.* ruat, vel in proteriviam, ac pudorem & reverentiam exuens contumeliam contumeliæ tegerat, ac verba verbis, quin & verbera verberibus reponat. Unde Apoſtol. Coloſſ. 3. *Patres*, inquit, *nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant.* Servilis enim educatio facit filios ſerviles, id eſt timidos & puſillanimes, ait S. Chryſoſt. ibidem. Unde auctor Catonæ Græc. vertit, *erudi filium tuum, & frugi bonaque ſpei ut evadat: animo autem ne inſolentiam te efferas*, ut filium ſuperbè & inſolenter increpare & ſternere velis. Et Syrus, *ad opprobrium tuum ne adhibeas animam tuam.* Cùm enim filio improperas, tibi ipſi improperas: dedecus enim filii, eſt dedecus patris. Hinc S. Gregor. Naz anz. in Carmin. ad Vitalian docet patres debere moderatè caſtigare filios, eò quòd omnia objurgatio pariat impudentiam, quæ mater eſt ſcelerum. Sic enim canit:

Nè tamen abrumpat reprehenſæ dura pudorem,
Auxilium patribus quo nullum firmius uſquam eſt.
Probra etenim effrontes facimus, bonitaſque modeſtos
Et venia, ac natos præſertim laudis amantes, &c.

Tertiò, ὕβρις eſt vis illata, ſævitia, ferocia, detrimentum, injuria in corpus, q. d. Caſtiga filium: at noli ei *Tertiò.* inferre vim, ut in illum lævias, eum lædas, mutiles, interficias, ut vertit Noſter.

Quartò, Aben Ezra injuriam & *interfectionem* accipit non paſſivam, quam ſcilicet filius patiatur à patre ſæviente, ſed activam, quam ſcilicet filius ſæviens aliis infligit. *Quartò.* Unde ſic exponit, q. d. Erudi filium, quia eſt ſpes: ſpetandum enim eſt, cùm illum caſtigaveris, ad diuturnum tempus vitam productutum. *Ad interfectionem eius*, qua ceteros morti dedit, *ne ponas animam tuam*, nimirum ei conſentiendo, ut ex ejus præda nutriaris. Aut *ad interfectionem eius ne ponas animam tuam*, q. d. Cùm filius tua alium interfecerit, tu ò parer illum interfeciſti: quia filium non caſtigando, eique indulgendo, in ſceleribus & cædibus eum aluiſti.

Hinc facit hiſtoria vel apologus pueri & matris apud Æſopum. *Puer*, inquit, *ex literario ludo tredidiſcipulo librum furatus tulit matri. Quam ea vero non corripuiſſet, ſed potiùs amplexata ſuiſſet, proceſſu ætatis capit & magiſtra furari. In ipſa autem furto aliquando deprehenſus, ducebatur recta ad mortem. At ſequente & lugente matre, ille carnifices orabat, ut pauca quædam matri colloqueretur in aurem. Quæ cùm illico ori filii ſui admoviſſet, ille aurem dentibus demorſam abſcidit. Matre autem & aliis accuſantibus, quia non ſolùm furatus ſis, ſed iam & in matrem impius eſſes, ille ait: Hæc enim mihi perditionis fuit cauſa. Si enim, cùm librum furatus eram, me coercuiſſe.* *Apologus pueri & matris.*

Digitized by Google

ſi miſſes, non ad hæc uſque progreſſus nunc ducerer ad mortem. Affabulatio. *Fabula ſignificat, eorum, qui non in principio puniuntur, ſe maiora agere malo.*

Verùm præcedentes expoſitiones germaniores ſunt, ac tertia planè conſcitit Vulgatæ. Interfectio enim hic filii non activa, ſed paſſiva, qua ſcilicet interficiatur à patre, intelligitur. Unde & Hebr. ſic planè cum Pagnino vertas, *& ad interficiendum eum ut levet animam ſuam.* Hoc enim eſt immane parricidium ſuperans communes animæ conceptus, deſtinationes & machinationes. Unde ad illud velut exorbitans oportet levari, & vi attolli animam patris parricidæ, ut naturalem animæ pietatem & amorem in filium ſævitia inhumana ſuperet & tranſcendat. De filiorum caſtigatione plura dixi Eccli. 30. 1 & ſequent.

Loquitur Salomon de interfectione, quæ propria auctoritate fit, non quæ publica. Nam Deuter. 21. 20. jubetur vel permittitur parentibus ut filium inobedientem, epulonem, protervum ducant ad judices, qui eum lapidari decernant: & tamen hoc ipſum parentis eſt probrum & damnum. Unde de Junio Bruto primo conſule Romæ, qui Tarquinios & reges urbe expulit, ac filios Tarquinii ſaventes ſecuri percuti juſſit, ita cecinit Virgilius 6. Æneidos:

Conſulis imperium hic primus, ſævoſque ſecures
Accipit, natoſque pater nova bella movenſtr,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit.
Infelix, utcumque ferunt ea fata minores.
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

Vers. 19. QUI IMPATIENS EST, SUSTINEBIT DAMNUM: ET CUM RAPUERIT, ALIUD APPONET] Hebr. *magnus ira ſuſtinet multam: quia ſi eripias* (eum) *adhuc tamen addet*, ſupple ira efferueſcere, conſequenter & mulcta, q. d. Qui proclivis eſt ad iram, in pœnas & damna incurret, ac licet ex uno liberetur, iterum efferveſcente ira in alia eaque majora temerè ſe conjiciet. Hic verſus accipi poteſt, ut connexus præcedenti quaſi ejus det cauſam: unde Complut. & alii nonnulli addunt particulam cauſalem *enim*, *Qui enim impatiens eſt*, &c. Igitur Vatablus ſic vertit & explicat, *Si nimium ſeverus fuerit* (in caſtigando filium, eum vulnerando vel interficiendo) *damnum accipiet, ſi liberas, rurſum addet*. Cajetan. *grandiem* (grandem faciens) *iram, ſuſtinebit pœnam; quia ſi facies evadere, adhuc addet*: idque ſic explicat, q. d. Qui filium iracundiùs uſque ad morbum vel mortem affligat, non tam filium quàm ſeipſum plectit: quia privat ſe filio unicè dilecto, itaque ſibi perpetuum doloſem & mœrorem, ac Dei vindictæ, quin & ſæpè hominis judicis, vindictam accerſit: *quia ſi facies evaderet, adhuc addet*, q. d. Si moderatè caſtiges filium, ut ex caſtigatione ſalvus integetque evadat, adhuc licebit aliàs eum inſtruere & caſtigare, ut quod priùs non didicit, poſteriùs diſcat. Unde Pagninus planè vertit, *magnus ira addit pœnam: quia ſi ſervaveris eum, adhuc addet caſtigare*. Aben Ezra verò ſic explicat, q. d. Sine filium iracundum iraſci & furere, ut ita det pœnas ſicut peccato ſe obſtrinxit. Neque verò eum liberare illudeas; cùm enim ſemel illum incolumem præſtiteris, neceſſe erit, ut aliàs ſæpiſſimè ad eum eripiendum labores: quia in iram præceps in alias item & iras noxaſque irruet, præſertim quia eo nidit ſe rurſum à patre liberatum iri.

Verùm eſto, occaſione caſtigationis filii verſu præcedenti lanentæ hæc ſententia ingeratur, ad eamque referri poſſit; tamen generalis eſt, & ad quamvis iracundiam & impatientiam extendenda eſt. Nam particulam *enim* non habent Hebræa, nec Græca, nec Latina Romana. Unde Primò, R. Salomon ſic explicat, q. d. Qui nimius eſt in ira, dabit pœnas: quòd ſi ira edomita hoſtem tuum imminentem diſcrimini ſubtraxeris, adhuc addes dies & bona. Secundò, melius R. Levi: Qui modum, inquit, irarum excedit, non evadet, quin objecta hujus conſuetud nis pœnas ſolvat: nam cùm hac ratione jugia inter mortales excitet, ſi aliquando obviam ſervatus ſit, quòd qui hunc appetebat timore perculſus ſit, immoderatum ejus æſtum contemplatus; ita tamen affluefcet, rurſumque in alios excandeſcet, ut denique quiſpiam exiſtat, qui in hunc inſurgat & unctet: atque hic prava hujuſmodi conſtitutione calamitatis ſibi opifex erit.

Nota. Primò *cùm rapuerit*. hebr eſt נצל *tsiſil*, quod R. Levi. Pagnin. & alii vertunt, *ſi liberaveris*, ſi eripueris; & Theoduction, *Homo magnæ iræ*, inquit, *mulctabitur*: A *quoniam ſi eripueris, adhuc adicies*. Noſter tamen vertit, *cùm rapuerit*; & Septuag. ἐὰν λυμήνηται, id eſt, *ſi vaſtaverit*, corruperit. Radix enim נצל *naſal*, id eſt liberare, ſubinde ſignificat rapere, diripere, ſpoliare, ut patet Geneſ. 31. v. 9. & 16. Exodi 3. 22. & 2. Paralip. 20. 24. & 25. Rurſum *taſifi* & תוסיף *toſiph*, id eſt *addet*, ſunt futuri temporis, & ſignificant tam ſecundam perſonam maſculinam, q. d. *Cùm tu impatiens aliquid rapueris, addes damnum*; quàm tertiam ſemininam, ſcilicet *cùm rapuerit, addet*, ut reſpiciat חמה *chema* id eſt iram quæ præceſſit, q. d. Magnus ira ſuſtinebit damnum, & cùm ira ejus quid rapuerit, aliud damnum addet. Sic utraque expoſitio eodem redit, uti rectè advertit Baynus. Unde Noſter ſenſum plenè teddidit dicens: *cum rapuerit*, ſcilicet quippiam impatieos præ impatientia & ira (hanc enim in ſe includit impatiens) *aliud addet*, ſcilicet damnum quod præceſſit.

Jam *ſi cùm rapuerit* varii variè explicant. Primò, aliqui ſupplent pronomen *ſe*, id eſt cùm impatiens ſe abripuerit, & libera verit ab uno damno relaptus in impatientiam, aliud ſibi accerſit. Simili phraſi ait Horat. libr. Serm. ſatyr. 7.

Utyis hinc te
B *Ni rapis, accedet opera agro nona Sabino.*

Et Ovidius de vacca Fragmento 6.

Illuc ſe rapuit, greſſuſque immiſcuit illis.

Secundò, Janſenius: *Cum rapuerit*, inquit, hoc eſt, cùm raptim tulerit, & reportarit unum damnum, mox in aliud incurret. Sic Horat. lib. 2. Serm. ſatyra 5. ait:

Sic tamen ut limis rapias, quid prima ſecundo
Sera velis verſu:

id eſt obliquis oculis raptim legas. Simili enim modo ira raptim inferens noxam alicui, raptim vicißim ſimilem ſibi accerſit.

Rurſum *rapere* eſt raptim ac feſtinanter ducere. Unde Plinius in Panegyrico Trajani, *Per hoc omne ſpatium*, inquit, *tùm legiones duceris, vel potius* (tanta velocitas erat) *raperis, non vehiculum unquam, nec equum reſpexiſti*. Sic impatiens per impetientiam rapit, id eſt raptim damnum aliis irrogans, idem in ſe concitat & abripit.

Tertiò & propriè, *rapere* eſt per vim aut cum feſtinantia, ſive cum ira vel furore trahere, evellere, auferre: hi enim ſunt effectus iræ & impatientiæ. Ejus ergo proprium eſt
C rapere, id eſt trahere & raptare eum cui iraſcitur, eique vel pilos, vel veſtes, vel pecunias, vel libertatem, vel ſanitatem, vel vitam auferre & eripere.

Senſus ergo eſt, q. d. Qui impatiens eſt ſive in inſtruendo & corrigendo filium, ſive in paupertate, morbo, contumeliis aut qua libet alia adverſitate toleranda, hic ſuſtinebit damnum: quia tum ſeipſum pace meotis privat, & impatientia ſua ſeipſum cruciat; tum aliis per ſuas querelas, iras & rixas ingeutem creat moleſtiam, eoique contra ſe concitat: at ſi impatientiæ ſuæ indulgens alterum raptet, trahat & vellicet, aut ei veſtem, famam, pecuniam vel ſanitatem & vitam auferat (v. g. veneno aut verberibus interficiendo filium, uti præceſſit) tunc utique longè majora damna ſibi accerſet, mulctaſque vel pecuniæ vel libertatis in carcere, vel necis à Deo vel judice infligendæ ſibi accerſet. Ita Dionyſ. Carth. *Qui impatiens eſt*, inquit, *id eſt, ea filii ſui peccata ad impatientiam concitatur, ſeque illum impetuoſè redarguit, ſuſtinebit damnum; quia ſeipſum graviter lædit in anima, & ſubditum magis exaſperat, ſcandalizat, perturbat, quàm ſanet. Ideo ait Apoſtolus: Patres nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant; ſed educate illos in diſciplina & correptione Domini. Hinc ſufferit Auguſt. Quicquid laceratæ animo dixeris, punctivi eſt impetus, non charitas exigentis. Et Proſper: Leviter caſtigatus exhibet reverentiam caſtiganti, aſperitate autem nimia increpationis effenſus, nec tractationem, nec ſolutem recipit: & cùm rapuerit, id eſt aliquem violenter tranſlaverit, aut alicui ſua ſubtraxerit, aliud apponet, id eſt majus damnum incurret. Taliter igitur ſtudeamus delinquentem curare in anima, ut non per iram, impatientiam, aut alio modo lædamus aut perimamus propria corda, cum dicat Salvator: Quid proficit homo, ſi lucretur univerſum mundum, ſi autem ipſum perimat, & detrimentum ſui faciat?*

Huc accedunt Septuag. qui vertunt πολύοπος, id eſt, *vir malæ mentis, inſanus, impatiens, mala cogitans & machinans, multa damna patiatur*, q. d. Impatiens qui mala aliis vult & optat, eadem ſibi creat, eademque tacitè ſibi vult & optat. Lex enim talionis eſt, quod alteri feceris, mereris ut

idem

idem tibi fiat. *Si autem vexaverit* vel *læserit*, *& animam* A *ſuam addet*, q. d. Sin autem impatientia ejus in actum externum proruperit, alioſque vel in fama, vel in opibus, vel in corpore læſerit, tunc tanè graviora damna ſolvit: redditur enim ei talio ut oculum det pro oculo, dentem pro dente, animam, id eſt vitam ſuam, pro anima, id eſt vita quam alteri eripuit, ac propriè animam ſuam ob iniuriam proximo illatam æternæ damnationi & morti obligat. Ita auctor Catenæ Græc. *Mentis peavitas*, inquit, *per ſe minore pœna mulctatur; manuri verò, ſi in opus externum exeat.* Et Chaldæus: *Vir iracundus*, inquit, *ſuſcipiet pœnam*, id eſt iracundiæ ſuæ illico damna ſentiet: *Et quando exaltatur, ſuper eum ſuum addit*, q. d. Si ira excreſcat, & in noxam necem ve alterius ruat, utique majoris ſupplicii onus & debitum ſibi conciliat.

Hæc eſt generalis & adæquata hujus ſententiæ expoſitio, ſub qua particulatim ad varias impatientiæ ſpecies patiter & damna delcendere licet. Unde Beda eam explicat & appropriat Primò, correptioni mananti ex animo impatienti: Secundò, furto & rapinæ. *Si enim divitis*, inquit, *contradicentis fratris, quem erudire cœpiſti, provocatus ipſe in impatientiæ vitium labaris, damnum profectò tuæ virtutis incurris: & ob tumilli divitis ferre increpando, ſpem promereada ſalutis agendaque pœnitentiæ quam habuerat, rapueris; rationem pro eo quòd fratrem ſcandaliæaſti, diſtricto judici reddes.* Pauci litteræ ſenſus: *quia qui per impatientiam inſpicit, furto fervit aut capiti, damnum ſuæ animæ facit, & cum rem proximi tollit, etſi non homini pro hoc, certè æterno judici rationem reddere debet. Unde alia editio ita hunc verſum tranſtulit: Malè cogitans homo, multo damno affligitur: & ſi pernicioſus fuerit, animam ſuam apponet: quia nimirum cùm pecuniam violentus abſtuleris, pro hac animam invitus dabit.*

Patiens ſibi eſt medicus, impatiens ſibi eſt carnifex.

Accedit Lyran. *Impatiens*, inquit, *ſuſtinebit damnum, ſcilicet patientiæ quam perdit. Et cùm rapueris rem alienam ex impatientia, aliud apponet, ſcilicet damnum innocentiæ cum damno patientiæ.* Quocirca illos tantùm paupertatis damna experiris, qui paupertatem ægrè ferunt, docet S. Chryſoſt. epiſt. 1. ad Corinth. hom. 10. *Propterea*, inquit, *pauperes ſumus, quia paupertatem formidamus, etiam ſi talenta habeamus innumerabilia. Non enim qui nihil habet eſt pauper, ſed is qui horret paupertatem. Nam & in calamitatibus non eos deflemus, qui multa mala patiuntur, ſed eos qui ferre noſciunt*, &c. Quin & Seneca epiſt. 123. *Paupertas*, ait, C *nulli malum eſt niſi repugnanti.*

Exemplis rarum.

Moraliter dice hic, impatientiam ſibi ipſi eſſe carnificem, ſicut vice verſa patientia malorum omnium ſibi ipſi eſt medicina & medicus. Patiens enim omnia leniter, patienter, & ſæpè hilariter fert, ideoque ea vel parum vel nihil ſentit: at impatiens ſuæ impatientiæ te diſcrucians, omnium malorum ſenſum ſibi auget & duplicat. Rurſum inimicitias, lites, rixas ſibi accerſit. Denique per iniurias quas aliis infert, reum ſe conſtituit, ut pecunia, libertate vel vita mulctetur, eò quòd alios inioſtè illidem mulctaverit. Sic ira & impatientia Simeonis & Levi vindicantium ſtuprum Dinæ ſororis illatum, maxima damna attulit: nam omnes Sichimitas occidit, ac totam Jacobi familiam ſtirpemque Iſrael periculo exeidii objecit. Unde Jacob moriens eis maledicens: *Maledictus*, inquit, *furor eorum, quia pertinax; & indignatio eorum, quia dura.* Sic ira & impatientia Saulis non ferenris Davidem ſibi æquari, ſe ſuamq; familiam perdidit, dum perdere ſatagit Davidem.

Memorabile & huic loco perappoſitum eſt exemplum, quod recitat Phædrus libertus Auguſti Cæſaris lib. 3. Fabul. c. 19. Quidam, inquit, libertus accuſavit heram apud be- D rum de adulterio, ut utriuſque hæres evaderet. Herus ut ſcelus deprehenderet, finxit ſe foras proficiſci: at noctu feſtinus domum redit: adit lectum in tenebris, virum in eo cubantem deprehendit, quem ſuſpicans eſſe adulterum, ex impatientia præcipitanter confodit. At illato lumine videt eſſe filium ſuum: quare præ dolore impatiens eodem pugione ſeipſum tranſverberat. Uxor apud centumviros agitur rea veneficii & filiicidii quòd ram virum quàm filium occiderit. Auguſtus Cæſar rei veritate veſtigata & perſpecta, hanc tulit, ſententiam: *Libertus qui omnis mali cauſa exiſtit, det pœnas: heram orbatam eam vivo quam filio miſerandam magis, quàm damnandam cenſeo.* En patet impatiens impatientiæ ſuæ hæc damna retulit, Primò, cædem filii; Secundò, cædem ſui ipſius; Tertiò, uxoris orbitatem, calumniam & vitæ periculum.

Præclarè S. Gregor. l. 3. p. Paſtor. admon. 10. *Audiant*, inquit, *impatientes, quos electos ſuos Veritas dicit: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Sic enim conditi mirabiliter ſumus, ut ratio animam, & anima poſſideat corpus. Jus verò animæ a corporis poſſeſſione repellitur, ſi non prius anima a ratione poſſideatur. Cuſtodiam igitur conditionis noſtræ patientiam Dominus eſſe monſtravit, quia in ipſa nos poſſidere noſmet ipſos docuit. Quanta ergo ſit impatientia culpa cognoſcimus, per quam & hoc ipſum amittimus poſſidere quod ſumus.*

Vide de damnis iræ & impatientiæ S. Baſil. hom. de ira, Caſſianum lib. 8. de Inſtit. renunt. cap. 21. S. Nazianz. in carm. de ira, S. Chryſoſt. hom. 5. in Matth. & Senecam lib. 1. de Ira c. 8.

AUDI CONSILIUM, ET SUSCIPE DISCIPLINAM, UT SIS SAPIENS IN NOVISSIMIS TUIS] Chald. *in fine tuo*; Syrus, *in ſenectute tua*; Symmach. *audiens conſilium ſuſcipies diſciplinam*; Vatablus, *audi conſilium, & caſtigationem amplectere, tandemque ſapies*; Septuag. *audi fili diſciplinam patris tui, ut ſis ſapiens in noviſſimis tuis.* Ad omnes enim, ſed maximè ad juniores hæc exhortatio pertinet, quæ aptè verſibus præcedent. ſubnectitur: ſicut enim ibi docuit parentes, ut filios inſtruant & caſtigent; ſic hîc monet filios, ut caſtigationem hanc velut paternam humili libentique animo ſuſcipiant. Solet enim Salomon diſciplinam filiis & adoleſcentibus commendare: quia hæc ætas, cùm ſit flexilis & inſtar tabulæ raræ, diſciplinæ eſt capax, eaque indiget, ne in vitia, ad quæ fervor juvenilis trahit, abripiatur. Vers. 20.

Senſus ergo eſt, q. d. O juvenis ſudi & ſequere conſilia & monita patrum & ſenſorum, idque non ſemel, ſed aſſiduè & contiouò: ſic enim magnam colliges ſapientiam & virtutem, ut in ſenecta plane ſis ſapiens & virtute præditus. Sicut enim flumeo, v. gr. Rhenus in Alpibus, ubi naſcitur, eſt exiguus, ſed ſenſim progrediens illabentibus in eum rivolis augetur, ut tandem plenus ingenique fiat fluxius: ſic prorſus puer exiguum habet ſapientiæ, ſed audiens & diſcens ſenſim colligit ſapientiæ cumulum, ut in ſenecta illam habeat perfectam, adeò ut & in aliis eam derivare, eolque ſapieotes efficere poſſit. Unde illud Heſiodi: *Bella ſunt juvenum, opera virorum, conſilia ſenum.* Sapientia ergo ſenes decet Primò, quia ipſa ſenectutis eſt decus. Secundò, quia ſenium eſt finis vitæ hominis: a fine autem bono pendet bona mors, talus & felicitas æterna: in ſenio ergo quemque ſapere convenit. Tertiò, quia ſenum eſt juvenes docere prudentiam & virtutem tam verbo quàm exemplo. Unde illud: *Corona ſenum multa peritia*, Eccli. 25. 8. Vide ibi dicta.

MULTÆ COGITATIONES IN CORDE VIRI: VOLUNTAS AUTEM DOMINI PERMANEBIT] Aben Ezra & Baynus hunc verſum nectunt præcedenti, quaſi eius det cauſam, q. d. Suſcipe, ò fili, diſciplinam Dei & patris tui, ac ne declines poſt cogitationes & deſideria cordis tui: quia cùm multis cogitatibus humana mens ſcateat, nulla tamen præter Dei conſilium conſiſtere poteſt. R. Levi verò hunc verſum abſolutè accipit, refertque tam ad beneficia quàm ad ſupplicia, quæ Deus pro peccatis irrogat, q. d. Fieri nequit ut cogitationibus & conſiliis tuis fruſtreris cogitationes & conſilia Dei, quibus tibi aliunde benefacere vel malefacere cogitat & deſtinat. Si ergo peccaſti, noli ſequi cogitationes tuas, ut media invenias quibus judicium Dei & meritas pœnas evadas; ſed ad Deum pœnitens recurre, veniamque poſce, & ejus gratiam conciita. Quidquid enim aliud cogitaris & machinatus fueris, fruſtraneum experieris. Deus enim mille ſcit modos & vias illud evertendi, ac ſtabiliendi beneficium vel ſupplicium, quod tibi irrogare decrevit, vultque hoc ſuum decretum permanere, & in executionem deduci. Vers. 21.

Denique generalis hæc gnome generatim ſignificat, cogitationes & conſilia hominum eſſe varia, incerta & evanida: Dei verò eſſe una, certa & ſtabilita. Per *cogitationes* enim accipe conſilia, volitiones & decreta. Unde pro *voluntas* hebr. eſt עצה, *etſa*, græcè βουλὴ, id eſt conſilium. Opponit enim conſilia & providentiam hominum conſiliis & providentiæ Dei, quòd illa ſint incerta & inſtabilis, hæc certa & ſtabilis, juxta illud Sapientiæ 9. 14. *Cogitationes mortalium timida, & incertæ providentiæ noſtræ.* *Homo ſua conſilia ſubſternat Dei conſiliis.*

Dicit id Salomon hoc fine & fructu, Primò, ut doceat nos non confidere noſtris cogitationibus & conſiliis, ſed eas

eas ſubſternere conſiliis & providentiæ Dei: ſic enim erunt ſtabiles & efficaces, atque ad optatum finem rem deducent. Unde Tobias moriens hoc conſilium dedit filio cap. 4. 20. *Omni tempore benedic Deum: & pete ab eo, ut vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.* Secundò, ut doceat nos noſtra deſideria conformare voluntati Dei: ſic enim prudentia erunt æquè ac ſancta. Tertiò, ut doceat nos orare Deum, ut conſiliis ſuis noſtra dirigat, nobiſque inſpiret ea, quæ ipſi placita, vel ab ipſo ſancita & decreta ſunt. Si enim noſtris inveotis nitamur, quæ ſæpè Dei conſiliis & voluntati contraria ſunt, incaſſum laborabimus. Dei enim voluntas & providentia omnia noſtra conſilia elider & diſſipabit inſtar fumi, uti diſſipavit conſilia fratrum Joſeph: fecit enim, ut eum vendendo facerent principem Ægypti, & Pharaonis, qoi volens perdere iofantes Hebræorum, magis eos multiplicavit, Exodi 1. Sin autem Dei providentiæ noſtra conſilia committamus, ipſe ea dirigeт, & ad felicem exitum perducet, juxta illud, quod de ſapientia dicitur Sapient. 6. verſ 17. *Quoniam deſiderio ſuipſa circuit quærens, & in viis oſtendit ſe illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.*

Ratio à priori, Prima.

Ratio à priori eſt. Prima, quòd cogitationes, conſilia & providentiæ hominum ſint multæ, ideoque variæ, inſtabiles, incertæ. Homo enim cùm parum futura penetret & provideat, dum iis conſulere vult, multa cogitat conſilia, quibus mens ejus in varia diſtrahitur, ut neſciat quid eligere & capeſſere debeat, unde quod ei initio placuit, mox diſplicet: quod elegit, mox refutat: hinc quia toties mutat, nutaot labantque ejus conſilia, ac ſæpe dicit, quod deinde non facit, inutilius & inefficacius eſt, vel futurum eſt. Deus autem ſibi conſtat: nam unum capit conſilium optimum & ſapientiſſimum, illudque ſua providentia & decreto ſancit ſtabilitque, ut immobile ſit, ideoque futurum efficax. Ita auctor Catenæ Græc. *Homunis*, inquit, *animus inſtabilis & mutabilis eſt: Dei vero mens & ſententia ſtabilis & immutabilis.*

Secunda.

Secunda, quòd conſilia ad res futuras providè & ſapienter diſponendas pendeant à multis cauſis ſecundis, quæ contingentes ſunt, ideoque homini incertæ, quia in ſe mutabiles: quo fit ut, dum homo iis innititur, iis deficientibus par ter deficiat, omniaque ejus conſilia corruant & evaneſcant. Deus verò cùm ſua providentia omnia contingentia dirigat & diſponat, facit ut certò eveniat id quod ipſe voluit & decrevit: quare idipſum reipſa fieri neceſſum eſt.

Tertia.

Tertia, quòd voluntas hominis ſit imbecilla, nec rebus cauſitque à ſe cogitatis efficaciam dare poſſit: hanc autem dare valet Deus. Quare cùm Deus abſoluta voluntate aliquid vult, idipſum fiat neceſſe eſt, nec ullus dæmonum vel hominum id impedire valet: quia ejus voluntas eſt omnipotens æquè ac ſapientiſſima, ac proinde omnia hominum ac dæmonum conſilia ſibi contraria diſſipare poteſt, & mille rationes facilè rem conficiendi adinvenire & depromere. Hoc eſt quod ait David (quò hìc alludit Salomon, utpote filius ejus) *Conſilium Domini in æternum manet, cogitationes cordis ejus in generatione & generationem*, pſal. 32. 11.

Igitur in rebus omnibus, præſertim incertis, dubiis & perplexis, non tam à ratione noſtra, quàm à Dei mente pendere & conſilium petere debemus, ac dicere cum Joſaphat rege in arctis poſito, & penè à Moabitis peredito: *In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, ut poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc ſolùm habemus reſidui, ut oculos noſtros dirigamus ad te.* Quo enim majora ſunt pericula, eo major Deus ſuggerit auxilia: quo remotior eſt homo, eo vicinior eſt Deus, ſi invocetur: quo longiùs abeſt creaturarum ſubſidium, eo præſentius eſt divinum, uti patet ex promiſſis S. Script. & ex ipſa fidelium experientia. Quiſque enim idipſum reipſa in ſe ſæpè expertus eſt, experitur & experietur. Hoc eſt quod cap. ſequ. v. 24. ait Salomon: *A Domino diſtinguntur greſſus viri: quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?*

Vers. 22. HOMO INDIGENS MISERICORS EST: ET MELIOR EST PAUPER, QUAM VIR MENDAX] Hebr. ad verbum habeot, *deſiderium hominis miſericordia ejus: & bonus pauper pro viro mendacii.* Sic & Chald. & Syrus, qui addit: *Quàm vir dives qui mentitur.* Unde Primò, ex Hebræo ſic explicat R. Salomon, q. d. Miſericordia & pietas in primis efficit, ut vir miſericors ſit in hominum deſideriis: unde pauper præſtantior eſt mendace, qui montes aureos pollicetur, & nihil præſtat.

Secundò, Aben Ezra, q. d. Deſiderat homo miſericordiam exercere in miſeros, qui illa indigent: quia virum maximè decet pietas & miſericordia: hinc præſtat pauper meodaci ſe miſericordem & beneficum oſtentanti, ſed fallenti ſpem.

Tertiò, R. Levi prorſus contrariè vertit. Nam per חסד *chaſed*, id eſt miſericordia, accipit probrum & vituperium (ſic enim *chaſed* pro probro accipitur Levit. 20. 17: & alibi per antiphraſin) unde vertit, *cupiditas hominis eſt probrum*, id eſt vitioſa & probroſa, cùm cuncta humani cordis cogitatio & cupiditas ab ipſis incunabulis prona & intenta ſit ad malum, Geneſ. 6. 5. Quamobrem illius cupido & vota nihil aliud ſpectant, quàm res carnis & materiæ ſordibus conſtantes, in qua cum mutis & brutis animantibus convenit. Atque ideo pauper, qui cupiditatem ſuam explere nequit, præſtat mendaci, qui rebus hiſce vanis & mendacibus fruitur, & ad ſatietatem, ùnò nauſeam, ſeſe oblectat & ingurgitat.

Quartò, Tigurina vertit, *volupe ſit homini benefacere: melior eſt vir pauper homine magno*; qui negat pauperi eleemoſynam.

Quintò, Vatabl. *deſiderium hominis eſt* (vel eſſe debet) *gratia ejus* (ſcilicet Dei, qui præceſſit verſ. præced.) *& præſtantior eſt pauper homine mendace*, id eſt hypocrita, qui ſibi aliquid tribuit.

Sextò, Baynus, q. d. Homo naturaliter deſiderat audire miſericors, & habere nomen laudemque liberalis & beneficì, adeò ut etiam avari ſubinde benefici ſint, ut beneficentiam ſuam oſtentent: ſed præſtat pauperem eſſe nihil aliis donantem, quàm divitem miſericordiam per oſtentationem ſimulantem.

Septimo Cajetan. pronomen *ejus* referens ad Deum qui præceſſit v. 21. ſic vertit & explicat, *deſiderium hominis eſt miſericordia ejus*, id eſt primum & ſummum hominis deſiderium eſt, Deum miſericordem experiri. Idem aptiùs *ejus* refert ad hominem, q. d. Hominis deſiderium, appetitus & propenſio naturalis ſua fertur ad miſerendum & ſuccurrendum miſeris. Hebr. enim תאוה *taava* ſignificat deſiderium avidum: radix enim אוה *ava* idem eſt quod Latinum aveo, id eſt avidè cupio.

Octavò, magis connexè Janſenius, q. d. Deſiderant homines, ut poſſint eſſe benefici & liberales in egenos, prætextu id ſuo deſiderio & avaritiæ, afferentes ſe deſiderare divitias ob beneficentiam & miſericordiam egenis exhibendam. At melior eſt vir pauper, qui ſua ſorte contentus vivit, quam is qui mendaciter ſuo ad conquirendas divitias deſiderio prætexit opera beneficentiæ. Vel ſic: Omnes quidem homines ex natura deſiderant eſſe benefici; præſtat tamen pauperem eſſe & beneficum eſſe non poſſe, quàm mendacitet de beneficentia gloriari, & ſuam, quam quis non exercuit, beneficentiam prædicare.

Nonò, Septuag. Hebr. *taava*, id eſt deſiderium, vertunt ἔλεος, id eſt *fructus* (*fructus* enim eſt deſiderium, id eſt res deſiderata & ſummè optata agricolæ & laboranti) *verò eſt miſericordia ejus: melior eſt auxilio pauper juſtus quam mendax dives.* Jam per fructum auctor Catenæ Græc. accipit meritum & mercedem, unde vertit, *magnus proventus eſt homini eleemoſyna* vel *miſericordia*, q. d. Ingens cenſus & redditus eſt eleemoſyna: quia ingentem affert mercedem & compenſationem à Deo. Eleemoſyna ergo eſt prædium quovis agro fetacius. Alii *fructum* accipiunt pro effectu & proprietate, quæ ex hominis natura & indole prodit & reſultat, q. d. Sicut ex arbore vel lemine prodit & producitur fructus, v. gr pomum: ſic ex hominis natura & indole prodit humanitas, beneficentia & miſericordia. Homini enim congenita eſt humanitas, ut homo non ſit qui humanus non ſit & miſericors, ſed inhumanus, crudelis ac barbarus. Unde S. Chryſoſt. homil. 54. in Matth. *Non voluerati*, inquit, *ſolùm & arbitrio humanitatem & miſericordiam Deus commiſo, verum etiam eius non parvas partes naturæ ipſi inſevit: qui hanc non habet, à natura hominis decidit.* Unde Job cap. 31. 18. *Ab infantia mea*, inquit, *crevit mecum miſeratio, & de utero matris meæ egreſſa eſt mecum.*

Ubi Nota. Humanitas & commiſeratio naturalis à natura inſita eſt homini, ut videns hominem ſibi congenerem miſerum naturaliter ei condoleat & miſereatur: at miſericordia

Digitized by Google

cordia ſupernaturalis, qua quis compatitur homini non tantum ut creaturæ, ſed ut homini elevato ad ſtatum ſupernaturalem, ſcilicet ut capaci gratiæ, & deſtinato ad gloriam ſempiternam, præſertim ſi compatiatur, ex charitate & amore Dei, cujus proximus miſer eſt imago, hæc inquam, miſericordia ſupernaturaliter inſeritur homini, ſed aptè & accommodatè ad ejus naturam, quæ, ut diſi, propenſa eſt ad humanitatem & miſericordiam. Unde ſicut ramus piri uolus ramo piri alterius ſibi congeneris inoculatur & inſeritur, atque per hanc inſitionem fit melior & feracior, plureſque & meliores fructus profert, ut docent agricolæ, & conſtat experientia: ſic pariter cùm per Dei gratiam, perque merita & exempla Chriſti inſeritur naturæ noſtræ miſericordia ſupernaturalis, tunc utique majores & præſtantiores beneficentiæ dat fructus & opera.

Hæc de lectione Hebræa & Græca. Jam dubium eſt qua ratione noſter Latinus interpres pro *tauva*, id eſt *deſiderium* verterit, *egeſtas*, oimirum: *Egeſtas hominis eſt miſericordia eius*, id eſt, ut ipſe explicat: *Homo indigens miſericors eſt?*

Reſp. quia Hebræi egentem & pauperem vocant אביון *ebion*, B id eſt deſiderantem, eò quòd pauper omnibus egens omnia deſideret, ut ſuam egeſtatem levet. Pauper ergo eſt *ebion*, id eſt multivolus (radix enim אבה *aba* ſignificat velle, cupere, deſiderare) deſiderans & deſiderius, ac quaſi ipſum deſiderium: quia totus ea deſideriis cooſtatus videtur. Hinc & deſiderare ſubinde idem eſt quod deficere & deeſſe, ut cùm dicimus in familia deſiderari ſupellectilem, proles, ancillas, &c. id eſt deeſſe. Unde hæreticus ille presbyter vocari voluit *Ebion*, id eſt pauper, quòd volens libenſque eſſet pauper effectus, teſtante ſe fuiſſe omnes illis, qui pretium rerum ſuarum poſuiſſent ad pedes Apoſtolorum, uti teſtatur Euſebius lib. 3. Hiſtor. cap. 27. Verùm S. Ignatius epiſt. ad Philadelph. appoſitè ludens id ipſum in eum retorquet, aſſeritque eum verè ebionem, id eſt pauperem, vocari, eò quòd paupertimè ſentiret de Chriſto, ſpolians eum divinitate, dicenſque, eum merum eſſe hominem. Hic, inquit, verè eſt ebion, id eſt inops mentis, & pauper ſenſo potiùs quàm cenſu.

Ebion, id eſt pauper, unde?

Hinc moraliter diſce, ſvarum licèt divitem, verè tamen pauperem eſſe: quia quo plura habet, eo plura deſiderat; fuit verò contentum, eſto pauper ſit, verè eſſe divitem. Porrò homo indigens eſt miſericors: quia ut ait Lyrao. *Experimentia miſeriæ ſuæ movet eum ad miſerendum alios in affectu, licet non valeat in effectu*, juxta illud Didonis apud Virgil. 4. Æneid.

Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.

Nullus enim ita ſentit miſeriam alienam, atque is qui eamdem in ſe expertus eſt. Hac de cauſa Chriſtus incarnatus eſt, ut hominum miſereri diſceret. *Debuit* enim *per omnia fratribus ſimilari ut miſericors fieret*, ait Apoſtolus Hebr. 2. 17. Eadem de cauſa Deus permiſit S. Petrum labi in peccatum abnegationis Chriſti, & S. Paulum in peccatum perſecutionis fidelium, ut pœnitentes diſcerent compati peccatoribus & pœnitentibus. Quin & Ariſtot. in Politic. ait: *Semet proni ſunt ad compatiendum, quia plurimi indigent, ſimiliter & fœmine.* Indigeos igitur miſeretur affectu, quin & effectu ſi poteſt: dat enim parva quæ habet liberali animo & affectu, cùm non poteſt magna. Significat ergo, inquit Jantenius, noſtra litera hominem indigentem, ut plurimùm magis eſſe miſericordem, quàm ſit dives, ut qui per experientiam novit, quàm gravis ſit miſeria & indigentia, C ideoque virum pauperem præſtare diviti mendaci, qui ne benefaciat, mentitur ſe non habere quod tribuat. Ille enim quamquam non poſſit, cupit benefacere; hic verò cùm poſſit, non vult. Aut ſignificatur indigentiam hoc boni conferre homini, ut miſericors ſit erga alios miſeros, atque inter duo mala, nempe paupertatem & mendacium, minus malum eſſe paupertatem, quamquam illam valdè fugiant homines, & pro extremo malo ducant. Juxta priorem intelligentiam ſignificatur, paupertatem duo bona conferre homini, nempe voluntatem benefacienda, & præſervationem à peccato mendacii. Verè enim poteſt dicere ſe non poſſe benefacere. Hic enim verum eſt illud Apoſtoli: *Si voluntas prompta eſt; ſecundum id quod habet, accepta eſt, non ſecundum id quod non habet.* 2. Corinth. 8. 12. Vide ibi dicta.

Myſticè Beda hæc refert ad egeſtatem & paupertatem mentis. *Indigentem*, inquit, *dicit humilem quaſi perpetuis bonis egere ſine ceſſatione cecidit: talis namque ut miſericordiam conſequatur a Domino, numquam proximo miſereri veretur. De quo & Sapiens quoniam annuncit: Et melior eſt pauper quam vir mendax. Melior eſt namque humilis corde, qui nihil fidit ſuis operibus, quam qui ſe præ excellentia virtutum viri nomine dignum dicens, fallitur noſcens, quod dum gloriam Dei in ſe tranſferi, ſuperbiendo perdit bona quæ geſſit.*

Porrò Lyrao. legit, *melior eſt pauper juſtus quam vir mendax*, ſicque explicat, q. d. Melior eſt pauper, qui non declinat à veritate juſtitiæ, quàm vir potens, qui ab ea declinat per mendacia. Verùm *το juſtus* non eſt in Hebræo & Latinis Roman. eſt tamen in Græco, ac ibi per juſtum commodiùs accipies miſericordem, de quo termo præcellit, q. d. *Fructus veri eſt miſericordia eius*: quare melior eſt pauper juſtus, id eſt miſericors, qui miſeretur affectu, quin & effectu dans pauca quæ habet, quàm *vir mendax*, putà dives vel ſimulans ſe divitem, qui mendaciter multa promittit cùm parva præſtet.

TIMOR DOMINI AD VITAM: ET IN PLENITUDINE COMMORABITUR AESQUE VISITATIONE PESSIMA] Hebr. *timor Domini ad vitam: & ſatus ſaturabitur, non viſitabitur a malo*; Chald. *timor Domini ad vitam: & qui ſatiabitur abeo, ſaturabitur, nec viſitabitur a malo*; De verſione Septuag. dicam infrà. R. Levi ſic explicat, q. d. Dei timor inſtituit ad vitam nullis terminis circumſcriptam; quocirca qui Deum veretur, latiſſime perfruetur dorabit, neque umquam eſurie premetur, nec corporis cupiditatibus æſtuabit; nec in memoriam ejus aliquid mali revocabitur, quod cogitationem abripiat, cùm à divino timore coerceatur, ne turpia exoptet. Vatabl. *timor Domini affert vitam, exſatiavit, & ſic commorari facit, ut nullum malum ingruat.* Lyran. & Dionyſ. ſic exponunt, q. d. Timor Dei filialis, qui ex amore Dei cavet offendiam, ducit ad vitam beatam; *& in plenitudine*, ſcilicet beatitudinis, *commorabitur* in perpetuum *abſque viſitatione peſſimi* (ſic enim ipſi legunt pro *peſſima*) ſcilicet cacodæmonis, cui ad Beatos nullus pater acceſſus. Alludere enim videtur Salomon ad illud Davidis patris ſui pſalm. 90. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Quoniam in me ſperavit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.* Vs. 23.

Per *vitam* intellige vigorem, ſanitatem, longævitatem. Namur ait Poeta, *Non eſt vivere, ſed valere vita*, Verè ergo vita eſt vegeta, ſana, longæva: quæ enim miſera eſt, infirma & caduca, mors potius eſt quàm vita, ut ait S. Gregor. Per *plenitudinem* accipe ſaturitatem, ut habent Hebræa: venter enim ſator cibo plenus eſt: ſaturitas ergo eſt ſtomachi plenitudo:

Commendat timorem Dei à quatuor eximiis ejus dotibus & fructibus. Primus eſt vita, id eſt vigor & ſanitas; Secundus, ſaturitas; Tertius, ſuavis ſomnus & quies. Quartus, liberatio ab omni malo. Eſt protopopœja. Timor enim Dei hic comparatur bonæ validæque complexioni hominis validi & robuſti. Sicut enim homo bonæ firmæque complexionis vitam habet vegetam & ſtomachum robuſtum, ut quoslibet cibos naturæ congruos appetat, comedat & concoquat, eſque ſe ſaturet. Unde ſit ut ex cibis bonis bene concoctis ſuaves vapores & halitus de ſtomacho in caput aſcendant, cerebrumque inhaleut, itaque ei ſuavem & amœnum ſoporem conciliant: quo fit ut noſtos malignos, biliotos vel melancholicos vapores in caput admittat, qui ei triſtitia phantaſmata & ſpectra repræſentent, ac bilem vel triſtitiam & pavorem inducant; ſic pariter timor Dei eſt optima hominis interioris mentiſque complexio, quæ ei ſpiritus vigorem, ſanitatem & robur conciliat, ac ſtomachum bonum, putà bonam conſcientiam (hæc enim eſt animæ ſtomachus: nam ut ait S. Auguſt. tract. 32. in Joan. *venter interioris hominis eſt conſcientia cordis*) quæ ſuaviſſima diſtractionibus, Denique inſpirationes, Sanctorum hortamenta & exempla, &c. velut cæleſtes animæ cibos, ſummè appetit, comedit & digerit, iiſque te exſaturat. Unde fit, ut anima eorum ruminatione velut halitibus quibuſdam divinis umbra, placidè in Deo reboſque divinis conquieſcat, & quaſi indormiat, dicens cum Pſalte pſal. 3. *In pace in idipſum, dormiam & requieſcam.* Hæc quies mirum ei lætitiam omnis mœroris & triſtitiæ malique experſem parit & producit.

Quatuor fructus timoris Dei.

Primò ergo, timor Dei affert vitam, imò vitas, putà temporalem & ſpiritualem, præſentem & æternam, ut- *Primus eſt vita.*

rumque,

turæ, gratiæ & gloriæ, juxta illud Eccli. 1. 12. *Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium & longitudinem dierum*, Caulas ibidem affignavi.

Secundus, faturitas. Secundò, timor Dei affert faturitatem: ſolus enim Deus, utpote infinitus, & bonum immenſum, poteſt animam animæque immenſam capacitatem implere & ſaturare. Timor ergo, id eſt amor Dei, quia Deum Deique gratiam ſecum adducit, ſaturat mentem; cùm timor & amor mundi eam ſiliquis porcorum, putà bonis exilibus & caducis, ſeticet auro, argento, vino, deliciis, & pompis ſæculi, paſcens, ſaturare nequeat, ſed jejunam, aridam & famelicam relinquat. Rurſum timor Dei ſaturat corpus & ventrem; quia qui timet amatque Deum, paucis contentus, terrena non admodum concupiſcit, ſatur, dum habet neceſſaria, ita ut dicat cum S. Paulo: *Habeo autem omnia, & abundo*, Philip. 4. 18. Et verè, cùm omnium auctorem ſecum habeat, cujus rei famem ſuſtinere poſſit?

Tertius, quies. Tertiò, ſaturitas hæc menti quietem, & mirum tranquillitatis ſomnum inhalat & irrorat, ut inter omnes mundi varietates & turbines ſemper ſibi ſimilis, quieta, placita & immota conſtitat, juxta illud cap. 12. 21. *Non contriſtabit justum, quæcunque ei acciderint.*

Quartus, gaudium. Quartò, hæc quies expellit omnem triſtitiam omneque malum, ac perenne gaudium mentiſque jubilum excitat, ut jam in adverſis quam proſperis Deo gratias agat, exultet, & dicat cum Pſalte: *Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus ejus in ore meo*, pſalm. 33. Hinc non metuit dæmonum hominumque terriculamenta, illuſiones & phantaſmata, ſcrupulos & tentationes, ſed cum S. Antonio illa ridet, illiſque inſultat, decendo: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ: a quo trepidabo?* pſal. 26. 1. Quarecteſi pro juſtitia, vel conditione hujus mortalitatis quid patiatur, non dolet, ſed gaudet, dicitque illud Apoſtoli: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti*, Rom. 8. Quare malum omne ipſi vertitur in bonum.

Ratio à priori. Ratio à priori ergo hujus ſententiæ eſt, quòd timens Deum cum habeat hyperaſpiſten, qui illi omne bonum aſſeritur, & omne malum avertat, imò ſcuto ſuæ providentiæ & omnipotentiæ propulſet. Quis ergo ei noceat? quid ipſe timeat? *Si Deus pro nobis, quis contra nos*: Rom. 8. 31. Hoc eſt quod orando profitetur, poſtulatque Eccleſia in Collecta Dominicæ infra octavam Corporis Chriſti dicens: *Sancti nominis tui Domine timorem pariter & amorem fac nos habere perpetuum: quia nunquam tua gubernatione deſtituis, quos in ſoliditate tua dilectione inſtituis.*

Porro Septuag. vertunt, *timor Domini ad vitam: vero*, id eſt *carens timore verò moratur in malis, ubi non eſt ſcientia*; Scholiaſtes, *errans & ſatur permotabit ſine viſitatione mala*. Videntur ergo Septuag. contrariari Vulgatæ verſioni, q. d. Pius qui habet timorem Dei, perveniet ad vitam: impius verò, qui caret timore Dei, cupiditate & vitiis ſuis velut ebrius, oberrabit, & in obvia quæque impinget proruetque, ac ſine metu intrepidè in omnia ſcelera, indeque in gehennam præcipitem ſe dabit. Pius tendit ad vitam in cælis perennem; impius verò ad mortem in gehenna perpetuam, ubi nulla eſt Dei veriſque ſcientia. ita auctor Catenæ Græcor.

Verùm hic tenuis adverſatur Hebræo, Chaldæo & Latinæ Vulgatæ: quocirca eum non intendiſſe Septuag. interpretes, dum Hebræa in Græcum verterunt, certum videtur. Igitur τὸ φόβος non notat impium timore Dei vacuum, ſed ipſum timorem Dei, q. d. φόβος ἀμφιβόλως, id eſt, timor Dei caret timore, impavidus eſt & intrepidus, ut vertunt Complut. Eſt hoc timoris paradoxum: Timor enim Dei omnem alium rerum terribilium metum excludit: ſicut metus mortis & gehennæ omnem alium metum extundit, & ſicut lux Solis obtcurat lucem ſtellarum, juxta illud Chriſti: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potiùs timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam*, Matth. 10. 28. Vis rego nihil timere: time Deum. Timor enim Dei omnem alium timorem expellit. Unde Eccleſiaſt. cap. 34. *Qui timet Dominum*, inquit, *nihil trepidabit, & non paveſcit; quoniam ipſe eſt ſpes ejus*. Vide ibi dicta. Hunc eſſe ſenſum, pater ex Hebræo, Chaldæo, Vulgata & cæteris Interpretibus.

Timor Dei ſpecies.

A ASCONDIT PIGER MANUM SUAM SUB ASCELLA, NEC AD OS SUUM APPLICAT EAM] Pro *aſcella* hebr. eſt צלחת *ſallachat*, id eſt *lebes*, vel olla; alii, *frixorium* vel *patina*. Unde Tigur. vertit, *piger manum ſuam in patinam inferit: nec eam ad os ſuum retrahit*; R. Salomon, *piger lebeti, cum is ab igne removetur, ſupponit manus, ut eo ſe calefaciat*; Aben Ezra, *defet defidat, perinde ac ſi in vaſe manus haberet abſconditas & ſepultas: quare cùm ob inertiam nihil inveniat quod comedat, manum ad os applicare non poterit*; Lyran. *piger ſub caldaria abſondit manum ſuam, id eſt, tempore frigido interrumpit comeſtionem: propter manuum calefactionem*; Cajetan *piger mittit manum in ollam calentem, atque ejus calore delinitus non vult eam extrahere, & ad os applicare*. R. Levi: *Inerti idem contigit ac ſi manus unguæ lanci inclupſſet, ex qua illas ægrè abſtrahere poſſet pro defidia enim manibus ſopitis liganſque videtur, ita ut nullum opus præſtet, locoque alimenta deſina, ut ideò oportuit aliquo arte neceſſaria ad vitam tranſigendam laborari; manibus tamen ſuis imperare nequit, ut aliquid elaborent, quo vitam conſervet: quod infinuans illa, Nec ad os ſuum applicat*, &c. Vers. 24.

B Alius vertit, *condit piger manum ſuam in frixorium, & hanc piget referre ad os ſuum*, q. d. Ciriùs patitur piger corrumpi in caldaria cibum, quàm ut ſtatim in os ingerat, quod nimirum quæ friguntur & torrentur, ſtatim incalefcant, &, niſi illicò exeipiantur, adultione diſpereant. Noſter vertit, *ſub aſcella*: hanc enim metaphoricè ſignificat Hebr. *ſallachat*: quia aſcella vel axilla, utpotè concava & profunda, ſpeciem habet lebetis vel ollæ. Unde Baynus, Pagnin. & alii, quin & Septuag. ac Syrus vertunt, *in ſinu*: ſub axilla enim quaſi in ſinu pigri & frigidi recondunt manus, ut calefiant & torpeant. Graphicè ergo depingit pigritiæ habitum & geſtum. Sic enim pigros videmus complicatis ſub axilla manibus defides & inertes ſedere, ut præ inertia, torpore & frigore vix manum ex ſinu extrahere, & ad os admovere ſuſtineant.

Dicitur aſcella vel axilla diminutivè quaſi parva ala, ſicut maxilla à mala, paxillus à palus: nam brachia ſunt homini quod alæ avi: ita Priſcianus. Melius alii alam ab axilla per detractionem litteræ mediæ derivant. Ita Cicero in Orat. *Quemodo enim*, inquit, *veſter Axilla Ala factus eſt, niſi fuga litteræ vaſtioris? quam literam etiam* C *è maxillis, è zanillis, & vexillo, & paxillo conſentaneo elegans Latini ſermonis evellit.*

Igitur Primò, ſignificatur & culpatur hîc extrema pigrorum ignavia, qua torpere malunt quàm manducare. Eſt hyperbole. Vix enim invenitur adeò piger, qui cibum iens manum ori, ut cibum ingerat, non applicet, ut famem depellat, & ſtomachum latrantem ſaturet. Sunt tamen nonnulli adeò torpidi & frigidi, inquit Baynus & Janſenius, qui malunt torpere quàm comedere: frigus enim & torpor famem hebetant & ſedant, ut vel nullam vel exiguam ſentiant. His ergo moleſtum eſt vel cibum capere, vel faciem lavare, aut caput pectere, vel tantillo tempore calore, quem in ſinu quærunt, aut otiis ſuavitate carere. Summa, ſignificatur tantam nonnullorum eſſe pigritiam, ut & quæ facillima ſunt factu, & neceſſaria corpori vel animo, detrectent & recuſent. Hunc eſſe ſenſum pater ex cap. 26. 15. ubi hæc ſententia repetitur & explicatur: *Abſcondit*, inquit, *piger manum ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad os ſuum eam converterit.*

Secundò, ſignificatur pigrum manibus otioſis deſidere, D nec velle laborare, ut cibum comparet: quare non habere quod comedat, & ori applicet. Unde Vatab. ex Hebræo hîc ad verbum vertit, *abſcondit piger manum in ſina ſua, etiam ad os ſuum non adducet illam, q. d. Nihil habebit, quod in os ingeras*. Et ſic exponi poteſt Vulgata verſio, *Nec ad os ſuum applicat illam*, q. d. Nec ad comparandum ori ſuo victum applicat illam.

Hac de cauſa hieroglyphici pingunt accidiam quaſi aquam deformem, malè veſtitam, ſedentem, capite innixam in manum ſiniſtram, quæ cubito incumbit genibus, ac dextera tenet funem, ſiniſtra torpedinem vel teſtudinem dimittam, cum hoc lemmate: *Torpet inane*. Anum, quia ſenes ſunt ſegnes. Malè veſtitam, quia *pigritia eſt nutrix egeſtatis*, ait Seneca lib. de Benef. Sedentem, quia facit deſides. Unde S. Bernard. acedos ſtimulans: *O homo*, inquit, *impudens; millies millium miniſtrant ei, & decies mil-* *Emblema pigritiæ.*

millies centena millia aſſumunt ei, & in ſedere præſumis? Capite devexo & declivi, quia *per corporeum vitæ & ingenium ſe ſumit*, ait Iſidor. lib. 2. Soliloqu. Tenet funem, quis ligat nomines, ſed itque inhabiles ad operandum. Geſtat to pedinem piſciculum, quia hic remoratur ſiſtuque naves in medio curſu, unde & remora dicitur. Teſtudo in inceſſu tardiſſima eſt, uti & accedus. ita Caſar de Ripa in Iconologia pag 8.

Pro רוח Septuag addunt τὸ *injuſtè*, ſicque vertunt, *qui manum ſuam injuſtè avertit, neque oris ſui applicabit eam*. quod auctor Catenæ Græcor. ex variis variè explicat: *Qui*, inquit, *manum ſuam abdat injuſtè, hoc eſt alienæ rapiat & occultet, numquam abundabit, quia cum ea ſemper ſit vilitate & veram penuria conflictabitur, ac illud quoque, quod ori ſuo applicet, hoc eſt comedat, ei deficiturum ſit.* Alius: *Qui manum ſuam in aſſiduo poſitam hauſit, neque illam tamen in opus deduxit, is vero germanoque alimento ſeipſum privat.* Didymus: *Qui impiè vivit, manuſque cunctis animam ixy ſic abſondit, neque terram ſuam excolit, quo tandem modo panem ille impius quandoque poterit? ſiquidem virtutes circa actionis occupata manuum rationem obtinent, ut quæ panem illum ori noſtro adferant, quæ de culo deſcendit. Non potè eis proinde talis, quid ſi. poſſet & ignavus, illum ex nimo frugi actionis imitatam comparare.* Alius: *Qui Dei voluntatem novit, neque illam tamen facit, æternis bonis numquam potietur, ut qui manus in ſinu ſuo turpiter abſtinuerit: quamobrem qui nihil operis præſtat, nihil quoque habebit, quod in os ingerat. Adverte autem, ut ridiculo ſchemate ignavi hic ingenium exprimat, ut ne per manus in ſinu abſtat.*

Preſſiùs, concinniùs, & profundiùs noſter Salazar, q. d. Qui vi & injuria alienas pecunias auferunt, ori ſuo nequaquam eas admovent, quia citiùs quam illas in uſus proprios convertere poſſint, ipſi pereunt: ita enim experientia docet novimus, ablatas facto pecunias malè dilabi & perire ſolitas. Alia etiam accommodatitia expoſitio eſt: *Qui abſconditas manus ſuas in ſinu injuſtè*; id eſt qui pecunias ex ſvaritia celat, manus contrahens, atque to ſinum immergens contra jus fasque, *neque eri ſuo admovebit illas*, is profectò neque illas in uſus proprios expendere audebit: ita enim fert avarorum ingenium, ut non modò pecunias ſuas aliis non impendant, ſed neque etiam ipſi victitare auſint: ſvaritia enim, quæ largitiones in pauperes vel amicos inhibet, iuneptus etiam ad proprias utilitates ſpectantes, tordidiſſimè vetat. Hæc juxtà Septuag.

Myſticè & Tropolog. S. Gregor. lib. 22. Moral. cap. 10. *Pigro*, inquit, *labor eſt manum ſuam ad os porrigere: quia dediſcus quiſque prædicator nec hoc valet operari quod dicit. Manum quippe ad os porrigere, eſt voci ſuæ opere testimonium dare.* Quæ verba hic tranſcripſit Beda. Præclarè S. Bern. ſerm. 63. in Cant pigritiæ effectus & damna enumerans: *Hoc frigus*, inquit, *ſi ſemel animum pervaſerit, ſubit quodam animi riger, & vigor lenteſcit, languor ſegnior irrumpit, horror auſeritatem intendit, timor ſolitas pauperitati, contrariæ animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo viæ, ſopitur vanis, ſpiritus extinguitur, defatigat nauſeas ſitis, ingravescit torpor faſtidioſus, refrigeſcit fraterna charitas, bladitur voluptas, ſalſa ſecuritas, revocat conjuctudo. Quid plura? Diſſimulatur lex, audacitur vox, fas proclivibus, derelinquitur timor Domini. Dantur poſtremò impiæ manus: præſumitur illa enormitas, ille pudendus, ille turpiſſimus, ille plenus ignominiæ & confuſionis factus de excelſo in abyſſum, de pavimento in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de cælo in cænum, de claſtro in ſæculum, de paradiſo in infernum.*

Torporis ſchema.

Pestilentes flagellato stultus sapientior (Septuag. πανουργότερος, id eſt *astutior*) erit: si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam] Sept. *ſi autem corripueris virum prudentem, cogitabit conſilium*; Hebr. *derideremſi quis percuſſerit, ſimplex aſtutus efficitur*; *& ſi increpueris intelligentem, intelliget ſcientiam*; Chald. *pervenit illuſorem, & inſipiens eſt tior* (cautior) *fiet*: *& corripe prudentem, ut intelligat ſcientiam*; Syrus, *ſtultus quando flagellatur, prudens cavet.*

Verse 25.

Peſtilentes ergo hic & alibi vocantur derifores & illuſores, qui omnia ſacra & ſancta rident, & in jocum ludumque vertunt, imò traducunt & ſubſannant: hi enim ſunt ſummè noxii peſtilentes. Hi proindè pænè ſuot incurabiles, nec verbis, ſed verberibus comprimendi, ut, ſi non ipſi, certè alii eorum ſupplicio reſipiſcant & ſapiant. Pro *ſtultus* hebr. eſt פתי *pethi*, id eſt parvulus, ſimplex, rudis, innocens, inſipiens. Pro *ſapientior erit*; Hebr. ערום *arum*, id eſt aſtutus, cautuſque fiet inſtar ſerpentis. Traduot enim phyſici, & inter eos Albertus Magnus lib. de Animal. in ſerpente, quòd, ſi quis ſerpentem occidat vel comburat, ejus nidore & fœtore percepto fugere reliquos ſerpentes, quaſi vetentes, ne idem ſibi contingat; itaque unius exemplo ſapere & fugiſibi conſulere: itque hoc eſſe ſingulare remedium ad purgandum locum ſerpentibus infeſtum. Simili modo ſapere jubet nos Salomon, ut, dum flagitiolum quempiam vel a Deo, vel à judice ſeriter plecti videmus, flagitium omne caveamus. Unde S Chryſoſt. homil. 17 in Geneſ. docet Deum ſerpenti qui Evam decepit graves inflixiſſe pœnas, Genet. 3. 14. ideoque Adæ leviores impoſuiſſe, utpotè qui ex ſerpentis pœna jam cautior evaſiſſet. Tritum eſt illud:

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Sic ob plagas Pharaonis & deletum Am lec, Jethro reſipuit ad Dominum converſus, & proſelytus eſt effectus, ait R. Salomon. vide Exodi 18. 9.

Verè Comicus:

Puni malum unum, & mille corriges malos,
Diuina pœna his nocet innocentiæ.
Vnicum eorum cerve, facium ſuſtuliſti.
Nulla ubi pœna eſt malorum, ibi eſſe non licet bonis.
Corpus omne ut tabeſcat, membra quadam colluvies.
Conterendus illicò eſt, ne apparueris ſcorpius.

Et Seneca: *Sapiens ex correptione peccatis alterius emendat ſuum.* Hoc eſt quod ſancit Apoſtol. 1. Timoth. 5. 20. *Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant.*

Si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam] q. d. Peſtilens & ſtultus non niſi flagellis & verberibus; ſapiens verò verbis dumtaxat correptus reſipiſcet, dilectque diſciplinam, ait R. Levi, juxtà illud: *Sapientem nutu, ſtultum fuſte*, ſcilicet corripe. Unde Apoſtolus ad Titum 1. 12. *Cretenſes*, inquit, *ſemper mendaces, mala beſtiæ, ventres pigri. &c. quam ob cauſam increpa illos duriter.* Sic S. Stephanus durè duros Judæos increpavit, vocaos eos proditores, & Chriſticidas, Actor. 7. Sicutenim ſilices non niſi malleorum ictibus erebris finduntur, arenæ verò levi tactu, ſic pariter dura corda non niſi actibus plagis & flagris ſcinduntur, mollia verò leni caſtigatione.

Qui affligit patrem, et fugat] malè aliqui legunt, *fugit*: Hebr. enim eſt והדיף *habi eh*, id eſt fugat, græcè, ἀποδιώκων, id eſt impellens, expellens) matrem, ignominiosus est et infelix] Pro *affligit* hebr. eſt שדד *aſſadded*, id eſt vaſtat, petdit, ditipit, ſpoliat, prædatur, item affligit, ut patet pſal. 16 9. *A facie impiorum, qui me afflixerunt.* Unde Primò, Pagnin. vertit, *qui deſtruit paterna bona fugabit matrem, filius pudore afficiens & erubeſcere faciens*; Tigur. *qui patri damnum dat, & matrem expellit, dedecoroſus eſt filius & ignominioſus*; Vatabl. *qui dirupit patrem, & fugat matrem, eſt filius pudore & probro afficiens*, ſcilicet parentes; Aben Ezra. *qui patrem aboleri jubet, matremque efficere curat, hic filius eſt ignominioſus*; R. Salom *qui perdit patrem, matremque fugat, iſe ignominiam inuriit, improbumque ſeſe itit: Sic ejus vidiſſet Sara filium Agar Aegyptiæ* (Ismaelem) *idolo cultum, deformem, & verenda nudantem, tàm filium quàm matrem cum probro domo expulit.* hæc ille. R. Levi: *Ignominia*, inquit, *probriſque progenitores ſuos afficiens ob morum improbitatem, tum etiam quòd cupidinibus obſequatur; hic, cognatum, parentem ſuum à prædonibus direpti curas, quæ præda partim cum illis ineat. Vel etiam forte ubi alia mutuo acceperit, hi ad parentem hujus accurrunt, ut quæ filius debebat, perſolvat, undemque de cauſa mater in fugam conjiciatur. Quamobrem filius à prima ætate à parentibus recte inſtitui neceſſe eſt, ne ab iis pernicies inferatur.*

Verse 26.

Sentus ergo eſt ſit Janientius, q. d. Is qui impia ſua vitæ patrem affligit, eumque ſuis bonis exuit, ſive per violentiam, ſive per decoctionem bonorum: & matrem cana eſt ut fugere cogatur, ac domum ſuam, ſive patrem, relinquere; vel quia non poteſt ferre intolerantiam filii; vel quia per ipſum ad paupertatem redacta, diutiùs in domo ac patria manere non poteſt; tali ſiquidem eſt ignominioſus, omnique viti perio dignus & opprobrio. Dignus item qui & hic, & in futuro, infelix ſit, quia infelices reddit ſuos parentes. Hebræa etiam aliter verti poſſunt; ut ſit ſententia unijoris pondetis, hoc modo: *Vaſtat patrem, & fugat matrem, filius judicans & probroſus*; hoc eſt,

eſt, qui pudendam vitam vivit, parentes ſæpè ſpoliat & bonis & domo: aut, tantum peccat atque qui parentes ad inopiam & exilium adigit.

Rurſum ſi pro מכה *mecadded* per *fobin* legas מדד *meſadded* per *fit*, ſignificat, qui confundit, confringit, vel contemnit patrem: יתד *judid* enim ſignificat confringere & conterere glebas, dum aratur aget, putà occare. Unde Septuag. vertunt, *qui inhonorat patrem, & fugat matrem ſuam, confundetur, & exprobrabilis erit*; Chald. *qui deridet patrem, & fugat matrem, filius eſt ignominioſus & confuſione dignus*; Syrus, *filius eſt paderem incurrens & confundens*, q. d. Qui patrem ſenſeſcentem & in tertam per mortem devergentem, quaſi glebam vilem deſpicit, probris & iniuriis afficit, eumque quaſi pedibus proterit & conculcat; hic tamen, quàm parentes ignominia & probro graviſſimo afficit, ideoque infelix eſt & erit. Solet enim hæc parentum deſtonestatio & afflictio, futuræ infelicitatis eſſe præſagium, imò illicium.

Afflictio parentum infelicitatis præſagium. Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd tales ſint naturæ hoſtem, omniſque honeſtatis inimicum palàm oſtendat, aut auctor Catenæ Græc. Nihil enim tuetur, quàm eos, à quibus naturam & omne bonum accepiſti, affligere, & iniuriis afficere. Rurſum: Sicut decus parentum eſt decus filiorum, ſic dedecus & probrum parentum eſt dedecus & probrum filiorum, præſertim cùm ipſimet hoc illis irrogant. quocirca homines tales ut ſceleſtos vituperare & exectari ſolent. Ac Deus naturæ auctor hanc parentum iniuriam gravitet oleiſcitur, atque filios iniurios gravibus ærumnis caſtigat, ut miſeri & infelices ubique degant, ac eadem moleſtias, iniurias & probra à filiis ſuis patiantur, quas ipſi parentibus ſuis irrogarunt, uti crebra experientia conſtat. Celebre eſt illud patris, qui à filio ex domo ignominioſè protractus uſque ad limen oſtii: *Sine*, inquit, *fili: hucuſque enim ego protraxi patrem meum*. Sic Deus iniuriam parentum talione ulciſcitur: pater enim Deum patrem filius repræſentat, ejuſque vices gerit. Unde Plato lib. 11. de Leg. parentes filiis colendos eſſe docet *quaſi quædam numina*: *Nullum aliud tale*, inquit, *& tam efficax ſimulacrum domi haberi poteſt, ſi velit & ut decet à filiis colantur*, quare parentum dogmata velut oracula à filiis excipienda eſſe aſſerit. Ita Cain occidendo Abelem, affligens & dehonestans parentes Adamum & Evam, tremore membrorum petculſus à Deo miſer, vagus & profugus obtremuit, Geneſ. 4, 12. Ita Abſalom Davidem patrem regno ſpoliare ſatagens, in arbore coma implicitus ſuſpenſus hæſit, ac à Joab tribus lanceis confoſſus interiit, 2. Regum 18. 14. Vide quæ de honorandis parentibus dixi Eccli. 3. v. 3. & ſeqq.

Parentes quaſi domeſtica numina & oracula.

Symbolicè, auctor Catenæ Græc. per patrem accipit mentem, per matrem ſenſum, q. d. Qui rectas mentis ſemitas ſtudio repudiat, rectaque ſentiendi via deſerta in contrariam ingreditur, ille confundetur. Poſſunt hæc quoque ad hæreticos referri: illi enim veritatem repellentes, & falſitatem ipſi præferentes, patrem quidem Deum, quod in ſectâ, dehonestant, matrem verò Dei Eccleſiam irritant. hæc ille.

Denique filii ſpirituales, putà diſcipuli, Religioſi, ſubditi, qui ſuos magiſtros, Prælatos, ſectores vexant & affligunt, probrum prænne, ac infelicitatem vitæ præſentis & futuræ ſibi accerſunt.

Vers. 27. NON CESSAS FILI AUDIRE DOCTRINAM, NEC IGNORES SERMONES SCIENTIÆ] Hebr. eſt affirmativè, *ceſſa fili mi audire doctrinam; ad errandum ab eloquiis ſcientiæ*. Eſt conceſſio & ironia, q. d. Concedo, ut, ſi tibi lubeat, non audias doctrinam, permitto te tuæ luiditati, ſed ſcito, quòd per eam à ſcientia abertabis. Unde noſtet clarè ſenſum tecidit addendo negationem, *non ceſſes audire fili doctrinam*; Chald. *ceſſa, fili mi, & audi diſciplinam, & non ceſſes à verbis oris ejus*. Accedunt Sept. *Filiat*, inquiunt, *omittens cuſtodire diſciplinam patris, meditabitur eloquia mala*, vel *improbos ſermones* (id eſt res) *animo verſat*, q. d. *Qui præcipia divina animo ejus quam pertractat, immanes agitat cruentaſque cogitationes*, ait auctor Catenæ Græc.

Porrò Vatabl. Bayus, Cajetan. & alii hebraizantes hæc accipiunt de doctrina mala, unde ex Hebræo ſic vertunt, *ceſſa fili mi audire eruditionem, quæ addacit te ut erres ab eloquiis ſcientiæ*. ita Pagnin. vel, *deſine fili mi audire diſciplinam à verbis ſcientiæ ſeducentem*. ita Vatabl. & Aben Ezra: Ceſſa, inquit, id eſt abſtine ab errando, errorique modum ſtatue. Longiùs abit R. Levi, qui cenſet hîc vetari nimium philoſophiæ ſtudium, ne quis ætatem univerſam in philoſophia politica tetat, ſed potius veræ ſapientiæ, id eſt moribus formandis, virtutibuſque acquirendis & augendis, aſſiduè incumbat. Verùm noſtra Vulgata verſio, cui aſtipulantur Septuag. plana & vera eſt: Hebr. enim מוסר *maſar* ſignificat doctrinam bonam, putà diſciplinam & caſtigationem ſapientum. Eamdem ſignificat *ſcientiæ ſcientia* enim hîc paſſim timitur pro ſenſo, prudentia ac ſapientia. Quare poſterius hemiſtichium connexum eſt cum priore, ejuſque fructum & effectum denotat. q. d. Fili ne ceſſes audire ſanam patris tui doctrinam: ſic enim fiet ut non ignores, ſed calleas ſermones ſcientiæ, id eſt prudentes & ſenſatos, quos ideotidem tuis autibus inſerit infonatque pater. Hinc Syrus vertit, *permane fili mi, obſcultà corruptionem, ne obtuſeſcaris ſermonis ſcientiæ*.

Vers. 28. TESTIS INIQUUS DERIDET JUDICIUM: ET OS IMPIORUM DEVORAT (Chald. *profert*; Syrus, *ſeſtatur* & *iaveſtigat*) INIQUITATEM] Hebr. *teſtis belial deridebit iudicium*, &c. *Belial* enim, id eſt ſine jugo, ſignificat hominem valdè impium, qui jugum omne legis excutit, rebellem, apoſtatam, qualis initio fuit Lucifer, uti dixi c. 6. v. 12. Unde aliqui pro *teſtis belial* vertunt, *teſtis diaboli*, id eſt diabolicus. Sic falſi teſtes, qui Naboth innocentem accuſarunt de blaſphemia, vocantur *teſtes belial*, id eſt filii diaboli, ut vertit Noſter lib. 3. Regum 21. 13. Nam, ut ait S. Auguſt. tract. 42. in illud S. Joan. 8. *Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax eſt, ut pater ejus* (ſcilicet mendacii: hoc enim latet in voce *mendax*.) *Quomodo*, inquit, *Deus Pater genuit Filium veritatem, ſic diabolus lapſus genuit quaſi filium mendacium*. Et inferiùs: *Nam forte ta mendax es, quia mendacium loqueris, ſed non es pater mendacii. Nam quod dixit mendacium, à diabolo accepiſti, & illi credidiſti*. Sicut ergo veraces ſunt membra Chriſti, qui eſt ipſa veritas, teſte Apoſtolo Epiſt. 4. 25, ſic mendaces ſunt filii & membra diaboli, qui eſt pater mendacii, ut docet S. Auguſt. lib. de Mendacio. Pluribus idipſum confirmat hîc noſter Salazar: Pro *deridet* hebr. eſt לעג *laſar*, quod Secundò, verti poteſt, *interpretatur, effatur, loquitur*. Pro *devorat* Rabbini vertunt, *tegit, abſcondit*, unde

Primò, R. Salomon ſic vertit & explicat: Iniquos teſtis in alium illa effatur & teſtatur, ex quibus jure in judiciis verberibus morteque afficiatur. *Et os impiorum devorat iniquitas*, id eſt iniquitas & ſceleſtos vorat impios; alii, *interpretatur iudicium*, id eſt, illud in alteram & malam ſallamque partem inclinat.

Secundò, Aben Ezra: Teſtis iniquus, inquit, teſtimonia ſua vet. ſinceraque eſſe affirmabit, perinde ac ſi eſſet judicii, id eſt veritatis & juſtitiæ interpres; vel certè pronuntiabit ludibria in judicia: os impiorum tegit, id eſt occultat, iniquitatem & ſcelera. Sic & R. Levi.

Tertiò, alii, q. d Teſtis iniquus deridet judicium, id eſt legem Dei quæ jubet: *Non dices falſum teſtimonium*. Item deridet judicium, id eſt vindictam Dei æquè ac judicium in mendaces & perjuros, juxta illud: *Teſtis falſus non erit impunitus*. Ipſe enim putat ſuam falſitatem latere homines, nec cuiari aut puniri à Deo.

Quartò, Cajetan. vertit, *teſtis iniquus deridere facit iudicium*, id eſt, ludibrio & riſui exponit ſanctas judicum ſententias, dum eas falſo ſuo teſtimonio torquet ad iniuſtitiam, facitque ut nocens abſolvatur, innocens plectatur; quod eſt illudere judicio & judicibus, illoique ridiculos efficere.

Quintò, Vatabl. vertit, *teſtis inutilis* vel *nihil ſubſannat æquitatem, ac os ejus devorat*, id eſt diſſimulat, *iniquitatem*, ac mala corde tuo tegit & occulta, q. d. Abſcondit intra ſe iniquitatem, dum veritatem tegit mentiendo, vel dum meditatam iniquitatem apud ſe ſervat, ut tuo tempore eam in alios effundat, juxta illud: *Sub linguâ ejus labor & dolor*, pſalm. 9.

Sextò & genuinè, *teſtis iniquus deridet*, id eſt contemnit, floccipendit, & quaſi ridendo abjicit, *iudicium*, id eſt juſtitiam: quæ contra eam impudenter ſaltum dat teſtimonium. Hinc deridet judicium & ſententiam judicum: quia eam velut rem nihili, ſaltim tectando, vel verum obſcurando, pervertit. Deridet quoque *indictam*, id eſt vindictam Dei: quia eam ſibi ſuperventuram nec credit, nec metuit; ſed ſallitur. Nam verò Dei judicio condemnabitur, & dabit pœnas in igne, qui paratus

tus eſt diabolo & angelis ejus : illi enim , qui eſt pater mendacii , obſecutus eſt . Unde ſequitur : *Parata ſunt deriſoribus judicia* .

ET OS IMPIORUM DEVORAT INIQUITATEM] *Impiorum* , tum teſtium falſorum , de quibus ſermo præceſſit , tum quorumlibet aliorum . q. d. Impii avidiſſimè & pleniſſimè patrant ſcelera , eaque in conſcientiæ ſtomachum quaſi devorando trajiciunt , ea ſcilicet aviditate , magnitudine & copia , qua famelici devorant panem ciboſque delicatos , q. d. Impii ſunt helluones non tam vinorum quàm ſcelerum . Ita Beda & Lyran. qui ooat dici *devorat* ; quia impius non maſticat , nec expendit ſceleris gravitatem , eique impendens ſupplicium ; quod ſi faceret , utique ſentiret & ſaperet ejus amaritudinem , illudque reiiceret & evomeret . Huc facit illud Job. 15. 16. *Homo inutilis , qui bibit quaſi aquam iniquitatem* . Mendaces enim , perjuri , ebrioſi , luxuriоſi , ceterique impii ſcelera ioſtar epularum vorant . Notus eſt impius ille jocus paraſiti & irriſoris , qui adulando concupiſcentiæ Henrici VIII. Angliæ regis Annam Bolenam uxorem ducere voleotis , cùm tea quæreret : *Quantum ſoret peccatum maxem ſimul & filiam cognoſcere ?* ferebatur enim Anna eſſe Henrici filia ; ſacrilegè reſpondis . *Tantumdem ac pullum cum gallina devorare* . uti refert Sanderus in Hiſtor. Schiſm. Angl.

Secundò , *os impiorum devorat iniquitatem* , id eſt , ſine rubore & pudore , impudentet mentitur , quaſi mendacium eſſet res nihili , imò ludicra , ridicula & delectabilis . quo ſenſu Chriſtus ait , Phariſæos culicem colare , & camelum glutire , Matth. 23.

Tertiò , Baynus *devorat* , vel , ut ipſe vertit , abſcondit , explicat de judicibus iniquis , qui falſis teſtibus patrocinantur . q. d. Teſtis belial , id eſt teſtis nihili , nullius honoris & famæ , pejerans ridet judicium & juſtitiam , atque os impiorum judicum eos tuetur , tegit & abſcondit , itaque eorum iniquitatem conſentiendo & cooperando in ſe tranſcribit , & quaſi devorat , q. d. Judicia inſtituta ſunt , ut iniquitates detectæ per veros teſtes , & bonorum judicum ſententias , puniantur . Sed longè aliter uſu venit ſubinde , dum teſtis belial loquitur falſum teſtimonium in judicio , & iniqui judices abſcondunt iniquitatem malorum , quos adductos in judicio punire oportuit , & in primis hos falſos teſtes .

Portò Septuag. aliò abeunt : nam ו *ed* , id eſt *teſtis* , derivant à ידע *iaad* , id eſt , coodicere , promittere , deſpondere : unde vertunt , *qui ſpondet puero imprudenti , iniuria afficit inſtificationem* . Sive , ut clarè vertit auctor Catenæ Græcor. *qui fidem ſuam pro puero ſtulto obligat , inſtitiam vulnuia afficit : os impiorum devorat judicia* . Quod anonymus ibidem ſic eapl cat myſticè : *Per ſponſionem inſtitiæ , effuſionem , ſcat per puerum humana natura infirmitatem & cæcitatem deſignat* . Aquila & Theodot. *devorabit* vel *deglutiet legem* , id eſt legem tranſgredierut audacter , perinde ac ſi eam deglutiret . Ad litteram verò Primò , ſic ea ponas , q. d. Qui vovet offerteque Deo in Religione , vel templo ad cleticatum aut ſacerdotium filium imprudentem & ſtultum , alios prudentiores & præſtantiores ſibi & ſæculo reſervans ; hic iniuria afficit juſtificationem , id eſt Dei juſtitiam & ſanctitatem : hæc enim quia optima & præſtantiſſima , optima & prudentiſſima ſibi offerri depoſcit . Unde Cain culpatur quaſi violator numinis & profanus , quòd non optima ut Abel , ſed peſſima ex gregibus Deo obtuleiit , Geneſ. 4.

Secundò . q. d. Pater qui filio ſuo minorenni , vel imprudenti , uxorem deſpondet , iniuria afficit juſtitiam & ſanctitatem matrimonii : quia eaponit illam periculo diſſolu'ionis & violationis , ne ſcilicet minorennis grandior factus , aut imprudens per imprudentiam , matrimonii jura violet & abrumpat . Græcum ἐγγυᾶται dicitur de patre , cùm uxorem filio ſtipulatur , & Hebr. ו *ed* , ſi à ידע *iaad* , id eſt deſponſare , derives , ſignificat deſponſantem .

Tertiò & optimè , Complut. vertunt , *qui ſpondet pro filio imprudente , iniuria afficit inſtitiam* , q. d. Qui filium , nepotem vel amicum commendat ad beneficia vel officia , v g. ut ſit Paſtor , Epiſcopus , judex , conſiliarius , tenator , gubernator reip. eumque ſpondet , ſufficienti prudentia ceteriſque dotibus ad officiom requiſitis eſſe præditum , cùm ipſe ſit imprudens & inſufficiens ; hic utique graviter lædit juſtitiam , id eſt jus reip. vel Eccleſiæ , quæ juſtè exigit præfici ſibi Epiſcopos & Præſides idoneos & digoos , qui jura ſacra & profana juſtè ſanctèque adminiſtrent . Quare qui imprudentes & ineptos commendat , pro eisque ſpondet , omnium damnorum , quæ inde conſequuntur , teus eſt , & ad eorum reſtitutionem tenetur . Qui ergo ſpondet pro Paſtore vel Epiſcopo imprudente & inepto , omnium animarum quæ ejus culpa pereunt , teus eſt , eaſque in die judicii tam à ſpoſſore , quàm à Paſtore vel Epiſcopo requiret Deus . Quiergo ſapit , ſuæque animæ conſultum vult , non oiſi inſignes , quorum prudentia & virtus diu probata eſt , commendet , nec ſinat ſe trahi ab affectu ſanguinis & cognationis , qui multos excæcat , & in ruinam agit .

PARATA SUNT DERISORIBUS (Symmach. *peſtilentibus*) JUDICIA : AD MALLEUS PARACUSIANTAS STULTORUM CORPORIBUS] Hebr. & *percuſſiones ſtultorum dorſo* ; Septuag. *parantur iudicieus* , id eſt *intemperantibus* (Complut. *luxuriоſis*) *flagella & ſupplicia , ſimiliter imprudentibus* ; Theodot. & *confractiones dorſo dementium* . Pro *mallei percutientes* hebr. eſt מכות *mahalumot* , id eſt graves percuſſiones , quibus res quaſſatur , cuditur , contunditur : הלם *halam* enim ſignificat pulſare , concutere , conquaſſare , conculcare . Chald. vertit , *verbera* : Vatabl. *vibices* ; Syrus , *virga populo demenii* . Senſus eſt , q. d. Irriſores derident judicia Dei & hominum : at ſciant certò ea ſibi parata eſſe , maximè ob hanc cauſam & culpam , quòd ea deridеant : ſimiliter & ſtulti , id eſt peccatores quilibet , ſciant ſuo dorſo paratas imminere graves à Deo plagas , quæ quaſi malleі eos contundant & cunterant . Vers. 29.

Per *iudicia* accipe tum judicium propriè dictum , quo Deus iniquos teſtes juſtitiæ & judicii irriſores per ſe vel per judices condemnat : tum ſupplicium juſto Dei , vel regum , tyrannorum aut judicium judicio , teo & ſcelerato inflictum . Unde Chald. vertit , *dolores* . Noſtet Salazar per *malleos percutientes* cenſet alludi ad cruciſragium , quod iis qui in crucem agebantur dari conſuevit : hoc enim malleis inferri ſolitum credibile eſt , ut tenius ſit , *Malleі percutientes ſtultorum corporibus* ; vel , ut habeot Hebr. *confractiones* vel *contuſiones ſtultorum corporibus* , id eſt crux & cruciſragium ſtultis illis deriſoribus q. d. Adeò ſiverè cum illis ougatoribus fiet , ut extrema ſupplicia , crucem videlicet , & crutium , totuſque corporis efiractionem eaperiri cogantur . De cruciſragio vide Lipſium de Cruce lib. 2. c. 14.

Lyran. hæc refert ad ſupplicia ſontibus à regibus vel judicibus inflicta : nam alii , inquit , ſuſpenduotur , alii decapitantur , alii comburuntur , alii aliis pœnis corporalibus puniuntut ſecondùm diverſa flagitia ab eis commiſſa , & hoc ad terrorem aliorum . Sic Nabuchodonoſor vocatur *malleus univerſæ terræ* , Jerem. 50. 23 quia Deus eo quaſi malleo contudit & vaſtavit omnes gentes ob earum ſcelera . Et Jahel impium Siſaram malleo occidit , Judic. 4. 21. Præclarè S. Auguſt. in pſalm. 36. *Quid* , inquit , *ſibi plaudis iniquus , quia de illo flagellum ſibi fecit pater meus ? Illum aſſumis ad miniſterium , me erudit ad patrimonium* . Beda hæc refert ad ſupplicia gehennæ : *Reprobi* , inquit , *inſtionis vel comminationis divinæ indicium derident , parata tamen eis expellaut indicia damnationis , qua ut malleі ferrum candeat , ita eos in fornace gehennæ ſine fine torreat* . Vidi ingentes malleos ferreos molis aquatilibus elevari , quibus tundebatur ferrum candens in Ardenna , qui ſanè horrorem intuentibus incutiebant , atque ex illis imaginatus ſum malleos gehennæ , quibus in incude ardenti tonduntur reprobi . *Malleі gehennæ quales.*

Optimè Dionyſ. hæc refert ad ſupplicia tam à judicibus in hac vita , quàm à Deo in die extremi judicii reis irroganda : *Parata ſunt* , inquit , *deriſoribus veritatis & æquitatis indicia : quoniam Deus paratus eſt eos iudicare & condemnare , iuxta illud Iſaiæ : Stat ad iudicandum Dominus . Et Judas ait . Ecce venit Dominus facere iudicium , & arguere impios . In lege quoque divina ac poſitiva inſtituta ſunt iuſta iudicia contra ſalsos , & malleі percutientes parati ſunt ſtultorum , id eſt impiorum , corporibus , quibus etiam in hac vita pro diverſis flagitii varia & amara ioſligantur tormenta & flagellationes , mutilationes , ſuſpendia , potationes , ac conſimilia genera mortis , infernalia quoque ſupplicia impœnitentibus , quemadmodù in Apocalypſi dicitur . Timidis , & incredulis , & execratis ,*

& omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.

Myſticè, *malli* peccatorum ſunt concionatores efficaces, qui ſceleratis intentando minas & flagella Dei, eos conterunt, & convertunt. Jerem. 23. 29.

Deoique ſapienter S. Auguſt. in pſalm. 31. ſub finem docet, flagella quælibet, quibus affligimur, non eſſe referenda ad hominem, vel ad diabolum, ſed ad Deum, qui homine vel diabolo utitur ad nos flagellandum, uti eo uſus fuit in flagellando Job cap. 1. Deus enim, inquit S. Auguſt. filios flagellat ad diſciplinam, ut emendentur; reprobos autem ad pœnam, ut crucientur ad aliorum exemplum; nullus verò ſine flagello fuit, eſt, vel erit, in hac vita, ne quidem ipſe Unigenitus Dei. Idem Auguſt. in pſalm. 37. ad illa: *Quoniam ego in flagella paratus ſum. Sed agellat*, inquit, *me pater meus, in flagella paratus ſum; quæ mihi hereditas præparatur. Non vis flagellum, non tibi datur hereditas. Omnis enim filius recipit flagellum, non tibi detur hereditas. Omnis enim filius necceſſe eſt ut flagelletur: uſque adeò omnis flagellatur, ut nec illi peperceris qui peccatum non habebat.*

Pœna nocentium fuetur innocentes.

Sacro huic Salomonis oraculo congruit præclarum dictum Pauſaniæ, ducis Laconici: *Pœna luenda tibi eſt, affert iniuria ſtudes.* *Gnomo.*

Et oraculum Græco carmine datum Piſiſtrato.

ὕβρις ἀνδρὸς ἄλαστον ἐπὶ γενεὴν κακὸν ἔτεκεν.

Hoc eſt: *Nemo hominum iniqua agens pœnam non pendit.*

Socrates aſſerebat, *civitates optimè gubernari cùm iniuſti denè pœnas*, uti refert Plato lib. 2. de Philoſ. Lycurgus dictitabat *duobus rebus comineri reſp. præmio ſcilicet & pœne*, uti refert Cicero epiſt. ad Brutum, ubi & citat Solonem, qui rogatus *quid reipubl. maximè eſſet ſalutiferum?* reſpondit: *Si bonis præmiis invitarentur, malis autem pœnis coercerentur.* Catonis cenſura fuit, *iniuriam, etiamſi facientis nihil afferat periculi, univerſis tamen periculoſam eſſe.* q. d. Pœna delicti non eſt negligenda, ne ex unius iniuria impunita, multi alliciantur ad ſimilem aliis irrogandam ſpe ſimilis impunitatis. Sapienter Seneca lib. de Clementia: *Ut fulmina*, inquit, *paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animadverſiones magnarum pœnarum, ſtatim terrent, latiùs quàm nocent.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Luxuriosa res, vinum. de peccante in regem, & relinquendis contentionibus, piger ob frigus non laborans mendicat. rex inſtus diſſipat omne malum. nemo poteſt dicere mundum ſe habere cor. Vitanda ſunt pondus & pondus, fomnus, panis mendacii, revelatio myſterii, cupido vindicta, devoratio ſanctorum, & feſtinata hereditas; feſtanda verò lucerna Domini, miſericordia, veritas & clementia.

1. Luxuriosa res, vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit ſapiens. 2. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui provocat eum, peccat in animam ſuam. 3. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis. 4. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi. 5. Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri; ſed homo ſapiens exhauriet illud. 6. Multi homines vocantur: virum autem fidelem quis inveniet? 7. Juſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet. 8. Rex, qui ſedet in ſolio judicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo. 9. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? 10. Pondus & pondus, menſura & menſura: utrumque abominabile eſt apud Deum. 11. Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera eius. 12. Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque. 13. Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus. 14. Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor: & cùm receſſerit, tunc gloriabitur. 15. Eſt aurum, & multitudo gemmarum: & vas pretioſum labia ſcientiæ. 16. Tolle veſtimentum eius, qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis auferpignus ab eo. 17. Suavis eſt homini panis mendacii: & poſtea implebitur os eius calculo. 18. Cogitationes conſiliis roborantur: & gubernaculis tractanda ſunt bella. 19. Ei, qui reveſat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſceris. 20. Qui maledicit patri ſuo, & matri, extinguetur lucerna eius in mediis tenebris. 21. Hereditas, ad quam feſtinatur in principio, in noviſſimo benedictione carebit. 22. Ne dicas: Reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te. 23. Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus: ſtatera dolola non eſt bona. 24. A Domino diriguntur greſſus viri; quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam? 25. Ruina eſt homini devorare ſanctos, & poſt vota retractare. 26. Diſſipat impios rex ſapiens, & incurvat ſuper eos fornicem. 27. Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inveſtigat omnia ſecreta ventris. 28. Miſericordia, & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. 29. Exultatio iuvenum, fortitudo eorum, & dignitas ſenum, canities. 30. Livor vulneris abſterget mala, & plagæ in ſecretioribus ventris.

Vers. 1. LUXURIOSA RES, VINUM, ET TUMULTUOSA EBRIETAS: QUICUMQUE HIS DELECTATUR, NON ERIT SAPIENS.] Pro *luxurioſa res eſt vinum*, hebr. eſt *deriſor* vel *illuſor eſt vinum*. Ita Aquila & Theodot. quod variè explicant.

Primò, Chald. vertit, *ad illuſionem eſt vinum*: Pagninus, *derideres facit vinum*: temulenti enim omnes & omnia rident, omniaque jura & ſacra in ludos, nugas & jocos vertunt, Vatabl. *ſubjannator eſt*, *qui vino deditus eſt*: *tumultum facit*, *qui ſecum amat*; Aben Ezra, *derideres vini*, ſupple *vir*, q. d. *Derideres eſt vir vini*, *id eſt*, *vino addictus*.

Secundò, Tigurina vertit, *ludicra res eſt vinum*: quia ſcilicet facit homines ludicros & ridiculos: dat enim multos ſpiritus, qui cauſant effuſam lætitiam, quæ ſolvitur in riſus, ludos & jocos. Unde illud Homeri apud Stobæum: *Vinum quamvis ſapientiſſimum cantare, mollire videre & tripudiare impulit.*

Tertiò, Syrus vertit; *ſorte eſt vinum*, & *ebrietas probroſa*. Vide de fortitudine 3. Eſdræ 3. v. 10. & 12. Unde Varro vinum à vi dictum ceniet, quòd vim inferat rationi, menti, totique homini.

Quartò, Symmach. & alii vertunt, *peſtilens eſt vinum*. Sic enim Hebr. יָהּ *lats*, id eſt irritor, Nolter & Sept. ſubinde vertunt, peſtilens, q. d. Vinum eſt res ſummè noxia & peſtilens: quia rationem, quæ eſt quaſi vita & anima hominis, quâ homo & rationalis eſt, illi eripit, ut homo videatur eſſe bellua & brutum; unde in omnem licentiam & petulantiam ſe effundit. Hinc

Sept.

ἀκόλαστος quis.

Septuag. amplè & nervosè vertunt ἀκόλαστον quod multa significat, Primò, petulantem; Secundò, libidinosum & impudicum; Tertiò, protervum & procacem; Quartò, prodigum; Quintò, intemperantem & immoderatum; Sextò, immodestum, indomitum, effrænem; Septimò, improbum, perditum, impium. hæc omnia competunt vino: vinum enim temulentos facit, petulantes, impudicos, procaces, prodigos, intemperantes, indomitos, improbos. Propriè ἀκόλαστος dicitur quasi ἀ, id est sine, & κόλασις, id est castigatione, non quæ punitio dicitur, sed quæ cohibitio est appetitionis: q. d. Incastigatus, incoercitus, effrænis, qui suos libidinum & concupiscentiæ impetus, quos vinum excitat, non castigat, nec refrænat. Audi Gellium libr. 19. cap. 4. *Quæ animia*, inquit, *exanclatu atque tactu est voluptas, ea, sent viri sapientes confuerunt, omnium rerum fœdissima est, atque maximè qui duabus istis belluinis voluptatibus sese dediderunt, gravissimi vitii vocabulis Græci appellant ἀκόλαστον, vel ἀκρατῆ, nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes.* Audi S. Basil. hom. de ebrietate: *Ipsa*, inquit, *incontinentia aperiè ex vino velut ex quodam fonte manat, quæ brutorum quidem in fœminas insaniam longè superat, siquidem animantia bruta naturæ terminos non excedunt: at homo qui vino obruuntur, in masculis fœminam, in fœmina virtutes masculam quærunt.* Et S. Chrysost. hom. de ebrietate: *Quid enim non mali facis ebrietas? porcos fecit ex hominibus, ac porcis etiam deteriores, nam porcus quidem in luto volutatur, ac fœtore pascitur; ille verò abominabiliori, quàm illo est, mensa scilicet, illicitos concubitus concupiscit & execrandos amores.*

Nolles lectio Septuag. vertit, *luxuriosa res est vinum*: ubi *luxuriosa* idem est quod ἀκόλαστον. Luxuria enim hic non solam libidinem remque veneream, sed quemlibet luxum significat. Unde hoc alludens Apostolus Ephes. 5. v. 18. *Nolite*, inquit, *inebriari vino, in quo est luxuria*, id est luxus, lascivia, crapula, spurcitia impudicitia, *luxuria*. S. Ambros. lib 2. Offic. cap. 21. legit, *Prodigum est vinum, & contumeliosa ebrietas. Prodigum*, quia opes consumit & dilapidat. Unde addit Sanctus Ambros. *Prodigum est sumptuosis affluere convivis & vino plurimo. Prodigum est popularis favoris gratia exinanire proprias opes.* Vinum enim animum tulvit, facitque effusè lætum & hilarem: quo fit ut sua profundat, faciatque donationes enormes, & omnia sua dissipet, quocum mox dum sobrius est, cum tera capit pœnitentia. Rursum *prodigum*, quia temulentos facit profusos in petulantiam, cachinnos, cantas, contumelias, revelationem secretorum, maledicta, crapulam, libidinem: hæc enim prodigalitas, sive luxuria, quemlibet luxum, quo homo in illicita diffluit, significat.

Igitur vinum est res luxuriosa, quia omnem luxum creat: est & tumultuosa, quia tumultus, lites & pugnas ciet. Itaque vinum, ait Jansen. *luxuriosa res* dicitur, quòd ad luxum, prodigalitatem, libidinem ac omnem lasciviam & petulantiam homines provocet. Duo ergo mala vino vel ebrietati tribuit. quorum unum ad immodicas voluptates, alterum ad turbas & iram pertinet; unum ad concupiscibilem, alterum ad irascibilem vim. Unde S. Ambros. Exhort. ad virgines: *Ebrietas*, inquit, *est flagitiorum omnium mater procella corporis, naufragium castitatis.* Inest vinum est ἀκόλαστον, id est indomitum: quia dum semel hominem occupat, arcem mentis invadit, ut homo ei resistere nequeat, sed sinat illud sibi dominari, imò ex una ebrietate trahatur ad aliam & aliam: huc enim eum trahit vini dulcedo & consuetudo.

Audi S. Basil. homil. contra ebrietatem: *Cùm enim multum meri*, inquit, *infusum fuerit, quasi tyrannus quidam arcem potit, & à summo vertice ingentes tumultus animo præbet, nulli rei nec principi quidem parcens; sed ipsam primùm rationem in servitutem adducit, deinde eam dispositionem & ornatum qui doctrina partus est, confundit atque perturbat, risu indecoro, horrenda voce, ira præcipiti. libidine effrænata, ultro ac furore in omnem voluptatem.*

Hoc est quod ait Salomon cap. 23. 29. *Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?*

ET TUMULTUOSA EBRIETAS] Hebr. & *tumultuans sicera*. *sicera* vocatur omnis potus inebrians; Chald. *inebriat sicera*; alii, *derisorem facit vinum, & turbatorem*. *Cornel. in Proverb. Salom.* Z.

A *sicera*; Pagnin. *tumultuantem efficit sicera*: Septuaginta: ὑβριστὴς μέθη, id est *injuriosa, insolens* vel *contumeliosa est ebrietas*. Sic & Syrus: nam ut ait S. Chrysost hom. 54. ad Populum: *Sicut hostibus urbem subeuntibus, & obsidionem facientibus, ex perturbatione multus efficitur tumultus; ita sic & in animæ subrepente vino*. Idem hom. 12. *Vbi ebrietas*, inquit, *ibi diabolus: ubi turpia verba, ubi saltationes, ubi damnosa ciborum ejus*. Aben Ezra arctiùs: Temulentus inquit, tumultuatur & exclamat, ut sibi vinum infundant.

Moraliter tria hic ebrietatis damna notat Salomon. Primum, quòd temulentos faciat derisores & ridiculos quasi simias; Secundum, quòd faciat luxuriosos, petulantes & spurcos ut sues; Tertium, quòd faciat rixosos & pugnaces ut canes & leones. *Moral. de vitiis ebrietatis.*

Hoc ut symbolicè repræsentent Gesta Romanorum, fingunt Noe, qui vini fuit inventor Genes. 9. 20. miscuisse viti & vino sanguinem quatuor animalium, putà simiæ, leonis, porci & agni: nam vinum inebriat, & ebrios alios facit moriones quasi simias; alios pugnaces & crudeles quasi leones: alios lubricos & fœdos quasi porcos; alios mites, blandos & pios quasi agnos.

B Audi S. Basil. homil. 14. in ebrietatem. *Ebrietas*, inquit, *dæmon est voluntarius, ex voluptate animis nostris inditus, ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperante facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit. Sicut enim aqua aqui est adversa, sic vinum immixtum rationi, &c. Quid, quæso, simile est ebrii alicui quàm Gentium idola? Oculos habent, & non vident.* S. Ambros. in libr. de Elia & jejunio: *Ebrietas fœmineam libidinis, ebrietas incentivum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ. Hæc sensus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi admissarii, &c. Vocem amittunt, colore carentur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu cuncti dolent.* S. Hieronym. in cap. 5. ad Galat. *Quartum decimum horum inter carnis opera ebrietas apud Apostolum venit. Ebrietas quippe regnum Dei non possidebunt. Et Dominus ad discipulos: Cavete, ait, ne fortè gravetur corda vestra vino & crapula. Vino hominis sensus evertitur, pedes corruunt, mens vacillat, lingua succingitur, &c. Pulchrè quidam non ignobilis orator, cùm ebrium de somno describeret excitatum, ait: Nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poteras. Quæ sententia expressit, quòd commodare mortuum eum simile, nec vinum.* S. Chrysost. homil. 57. ad Populum: *Vbi ebrietas, ibi diabolus. Talem habebat mensam dives ille Epulo, propterea nequidem gustæ aquæ dominus fuit.* Et iterum hom. 1. *Ebrius da non est voluntarius, mortuus animatus, morbus veniam non habens, ruina excusationem carens, commune generis nostri opprobrium. Non enim in conventibus tantam inutilis ebrius, aut privatis & publicis negotiis, sed & solo aspectu est omnibus gravissimus, furores excitabat severiores, cruciationes & ofcitationes.*

C E Philosophis instar omnium sit Seneca ita ad Lucilium scribens: *Dic quàm turpe sit plus sibi ingerere, quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram, quàm multis ebrii faciem, quibus foveis erubescant, nihil aliud esse ebrietatem quàm voluntariam insaniam, &c. Omne vitium ebrietas & introduxit & detexit, obstantem malis omnibus verecundiam removit. Vbi possedit animum nimia vis vini, quidquid malè latebat emergit.* Et paulò post: *Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit, hæc mulierum animum pertinaci bello defensa mania patefecit, hæc tentumaciissimos, & ingum recusantes in alienum egit arbitrium, hæc invictos acie mero domuit.*

D Vis exempla? Audi Clement. Alexandr. libr. 2. Pædag. cap. 2. *Ebrietate*, inquit, *maximè utuntur Scytha, Celtæ, Iberes, Thraces, qua universa sunt bellicosa nationes, pulcherrumque ac beatum vitæ sua finem bellicere putant. Nos autem qui sumus genus pacificum, ad usum, non ad petulantiam convivantes, sobriis hausibus amicitiæ ergo bibamus, vobis convivii nomine appellentur pocula amicitiæ.* Causam dat S. Chrysost. homil. de ebrietate: *Quanto magis mero sibi infundunt, tanto majore siti inardescunt semper, hausti plurium phialarum sitis sit, fomes & voluptas ad extremum evanescit: sitis verò facta insedabilis, in ipsum ebrietatis præcipitium relabi passim facit eos quos captivos tenet. Addit deinde: vel maximè stupescat quis amentiam eorum qui vino dediti sunt, quòd nec sibi ipsis tantum parcere velint, quantum aliis utribus; eam hos quidem vini vasa ferre non patiuntur plus aquæ implevi, ne rumpantur; ipsi verò miserum venerem* *Exempla.*

nec hæc quidem providentia dignantur, ſed uſque ad crepitum A *viam, vim gignitipam emovet, groſſiores dilluat, tenuemque corpus vaſtat, ita quod à planta uſque ad verticem non eſt in eo ſanitas.* hæc Dionyſ.

SICUT RUGITUS LEONIS, ITA ET FURUOR (hebr. זַעַף *oma*, id eſt terror) REGIS: QUI PROVOCAT IRAM, PECCAT IN ANIMAM SUAM. Pro *leonis* hebr. כְּפִיר *Kepher*, id eſt jeunculi, ſive catuli leonis: hic enim præ fame latrante ſtomacho juvenili, magis rugit ad prædam quàm leo grandævus. Prius hemiſtichium hujus verſus audivimus & explicuimus cap. præced. verſ. 12. Septuag. vertunt, *non differtur minæ regis à furore leonis: qui autem irritat eum, peccat in ſuam ipſius animam.* Proſtrictet Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, ὑπεραίνων, id eſt, *qui inſultat*; Pagnin. *qui terrificum ſonum*; Syrus, *rugit ſicut leo furor regis: qui illum inaſperaverit, peccat in animam ſuam*; R. Salomon. *qui regi iram ejus.* Hebr. מִתְעַבְּרוֹ *mitabber*, cùm ſit *hithpael*, ſignificat actionem in agentem reflexam, ſive actionem quæ deſinit in paſſionem, q. d. Tranſiens in iram, & tranſire ſibi faciens iram, hoc eſt ira ſua procumpendo in contumelias & maledicta, provocat in ſe iram & ultionem regis. Complut. addunt, ὁ ἀπερχόμενος, id eſt *& qui ſemmiſcet*, ſcilicet ſe regis negotiis, aut auctor Catenæ Græcor. Unde S. Ambr. lib. 2. Apolog. David c. 3. legit, *non diſſat pro regis ab ira leonis: qui ſimulat eum, & admiſcet, peccat in animam ſuam*, id eſt in vitam ſuam: quia eam obnoxiam iræ regis, exponit certo mortis & ultionis periculo. Unde Citius arguens Alexandrum, abeo occiſus eſt. Secundò, *in animam*, id eſt in conſcientiam: quia eam lædit graviſſimo inobedientiæ, irreverentiæ & contemptus ſcelere, Rom. 13. v. & ſeqq. Pollet quoque Τὸ *immiſcet* vel *admiſcet* ſic accipi, q. d. Non tolùm qui provocat iram regis, peccat in animam ſuam, ſed etiam is qui provocanti ſe admiſcet & aſſociat. Sicut enim ignis non tantùm obtecta ligna, ſed & victima proterpendo comburit: ſic & ira regis non tantùm in reos illam provocantes, ſed & in eorum parentes, amicos & ſocios graſſatur.

Vers. 2.

B

Huc facit illud Iſaiæ 25. v. 4. *Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem.* Furit interdum & ſævit concitatiſſimus regis ſpiritus, exurgit ſubitus, agit arras minarum nubes, everſæ obvia quæque, concitat maria, & ſtabiliſſimis ædificiis atque antiquiſſimis roboribus increbreſcens minatur: quem ſedare & compeſcere illius eſt ſolius, qui *imperat ventis & mari*: namque *hominis poteſtate non eſt prohibere humanſandi ſpiritum.*

C

Addit S. Ambroſ. *Cave ergo ne aliquis ſtimulet poteſtatem, ne cæſibus anima irretita vitæ ſe non poſſit exuere*, q. d. Noli provocare regis iram, quia provocando iram ſtimulas ejus poteſtatem: ira autem poteſtate armata eſt indomabilis: eſt enim inſtar retis, quod hinc ira, inde poteſtate animam regis implicat & complicat, ut ab hoc iræ vitio ſe non poſſit eruere: illicò enim ut vult iram ponere, intervenit poteſtas & majeſtas, dictitans ſe eſſe lætam, ac vindictam expoſcens. Incipe caſum, quo reu jubet aliquid contra Deum: tunc enim magis timenda eſt ira Dei quàm ira regis. Unde S. Chryſoſt. homil. 3. de Verbis Iſaiæ, laudans Azariam pontificem, qui increpuit Oziam regem volentem contra jus & fas adolere Deo incenſum: hoc enim proprium eſt ſacerdotum & pontificum: *Non aſpiciebat*, inquit, *principatum faſtum, non expendebat quantus rex eſſet animum cupiditate tumultuantem cohibere: non audiebat illud Salomonis, Minæ regis, ſicut ira leonis; ſed ſublatis oculis ad cælum, reſque præſentes penſiculantes, illudque tribunal, & his cogitationibus ſeſe muniens, impetum fecit in tyrannum. Noverat enim, noverat inquam, quid comminatio regis ſimilis ſit iræ leonis, dummodò his qui terram ſpectarent. Verùm homini qui cælum habebat pro oculis, quique ſic induxerat animum, ut præ Deum citiùs deponeret, quàm ſacras leges conſpiceret violari, quovis cano vilior erat ille. Nihil enimeo imbecillius, qui divinas leges concilcat: & contrà nihil potentius eo, qui leges divinas defendit. Nam qui parcentem committis, ſerpens eſt parcendi, etiamſi decem millia coronarum habeat in capite. Rurſus ſi quis facit iniquitatem, ipſe rege regalior eſt, etiamſi omnium ſimul imperet.*

Appoſitè hic verſus lubrectitur præcedenti: quia vinum & ebrietas ebrium faciunt impudentem, ſtacundum & vetanum, ut quoslibet probris & rixis appetat, nec parcat regi aut principi: quare ejus iram & vindictam in ſe concitat. ita Bayrus. Appoſitè quoque rex

Sobrietatis elogia.

Anima ficca ſapit.

Vinum mel in ore, fel in capite.

rex comparatur leoni, & ira regis rugitui leonis : quia sicut leo eminet in animalibus, eorumque est rex & princeps : sic & rex in populo : & sicut celsitudo acuit iram in leone : sic & majestas iracundiæ furorem in rege. Quare qui regem provocat & stimulat, leonem provocat & stimulat : leo enim nisi stimuletur non irascitur, sed stimulatum exacerbatur, nec sedari potest : sic & rex leonem quasi in corde gerit, ut, si eum stimules, ungues leonis experturus sis.

A

Vers. 3. HONOR EST HOMINI QUI SEPARAT SE A CONTENTIONIBUS : OMNES AUTEM STULTI MISCEBUNTUR CONTUMELIIS] id est contentionibus : hæ enim in probra & contumelias prorumpant. Hebr. *gloria est homini quiescere* (Aquila, *supersedere*) *à lite : quisque se lati misceri, stultus est* ; Septuag. *gloria est viro avertere se a contumelia : omnis autem stultus talibus complicatur* ; Symmach. *gloriosum est separari ab odiosa contentione*.

Pro *miscetur* hebr. est יתגלע *itgalla*, quod Syrus & Chald. vertunt, *deridet* : *Omnis*, inquiunt, *qui stultus est deridet*, iciicet contentiones, hoc est contentiones & lites quasi ludens & ludibundus expellit : at postea sentient earum damna, ideò pœnitet. R. Salomon vertit, *patefiet*, q.d. Probra & ignominia stulti, qui se non separat à contentione, revelabuntur & patefient. Irati enim & contendentes sibi mutuo omnia vitia & probra etiam secreta, quæ norunt, objiciunt, & palàm exprobrant. Unde & Symmach. vertit, *stultus autem revelatur, aut revelat se*. Aben Ezra hunc versum nexuit præcedenti, q. d. Rex honorem impendit viro rixoso, quando à rixa quieverit, & se à dissidiis exemerit : illi, inquam, à quo ad iram inflammatus fuerat. Verùm hoc arctius est. hæ enim gnomæ generales sunt, ideoque sæpè disparatæ, nec inter se connexæ. Igitur hæc sententia, uti & aliis plurimis, dehortatur Salomon à litibus & rixis, occurritque tacitæ objectioni, itaque contemptui malè indicat & succidit, q. d. Solent homines, si verbulo asperiori tangantur, lites capessere, atque hinc suæ cupiditati prætextum fictæ nominis famam & honorem. Dicunt enim, Talis læsit meum honorem : ergo lis illi intentanda est mihi, ut honorem meum abeo ablatum recuperem. Rursum, si lis sic inchoata, ac in ejus decursu deprehendant eam esse injustam, aut valdè molestam & noxiam ; nolunt ab ea cessare, nec pedem retorquere, ne videantur injustè vel temerè eam inchoasse, aut parti adversæ victoriam cedere. At errant : quia honor & gloria hominis est litem non inchoare, &, si inchoata sit, ab ea cessare :

B

C

Lites fugiendæ. Ratio à genere.

Ratio est Prima, quòd lites mille afferant curas, molestias, mœrores, pericula, ignominias, profusionem opum, &c. quæ longè plus damni afferunt quàm sperari possit lucri ex lite, etiamsi illa nobis adjudicaretur, quod tamen antecedit & dubium. Sapientis ergo est eam non natam præcidere, vel natam illicò succidere.

Prima.

Secunda.

Secunda, quòd lites auferant pacem & charitatem, quæ præstat omnibus mundi bonis. Unde vetè dixit Cardinalis Bellarminus : *Melior est unctio pacis & charitatis, libra victoriæ*. Quid honorificentius pace ? quid gloriosius charitate ?

Tertia.

Tertia, quòd lites, nisi succidantur, erescant in immensum, fiantque immortales & irreconciliabiles, juxta illud c. 17. 11. *Semper insurgit quæris malus : angelus autem crudelis mittetur contra eum*. Et illud c. 18. 6. *Labia stulti miscent se rixis, & os eius insurgit provocat*. Quare sapientes lites comparant serpenti, qui cùm per foramen caput intulerit, per illud totum deinde corpus infert, insinuat & irrepit. Hinc lis una ferit aliam, & aliam fine fine : sicut fragum unum ferit aliud & aliud, ut totum hortum pervadat. Quocirca prudenter Salomon c. 17. 14. *Qui dimittit aquam*, inquit, *caput est iurgiorum : & antequam patiatur contumeliam, iudicium defugit*. Et Ecclesiast. cap. 28. 10. *Abstine te à lite*. Vide ibi dicta.

Quarta.

Quarta, quòd lis cum proximo pariat litem internam cum animo : anima enim irati & litigantis mille passionibus æstuat perpetim, secum disceptat & litigat, dum ira & cupido vindictæ cum recta ratione illam vetante, decertant & digladiantur. Unde S. Ambros. & ex eo Dionys. Cartusian. inquit, *est impugnatio veritatis cum conscientia clamoris. Melius est cum pace & gratia emigrare, quàm cum contentione & discordia cohabitare. Melius est sine lite abire, quàm cum iurgio residere*. Nam ut ait S. Jacobus c. 3. v. 15. *Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica, ubi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & omne opus pravum*. Fons omnis mali est superbia, indeque odium latens in corde, qua quis non vult proximo cedere, nec reconciliari, multò minùs reconciliationem quærere, eamque prior petere. Hoc enim vile & inglorium æstimant homines sæculi.

Sed errant : quia honorificum est quærere opus heroicæ virtutis, putà reconciliationis & amicitiæ : quare qui prior eam occupat, & partem adversam prævenit petitque pacem, hic sine dubio magnanimus est : quia iræ & vindictæ victor & dominus, ac proinde ingenti honore & gloria dignus : & quia inimicitias eam in seipso, quàm in inimicis tuis sopit & interficit. Hoc autem est opus heroicum, magnanimum & gloriosum. Id ita esse patet ex more Dei : Deus enim, quem decet omnis honor & gloria, peccatores gratia sua prævenit, monetque ut sibi reconciliari velint, imò ut hoc Christum misit, juxta illud Apostoli : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Deus ergo hoc opus, ut iciicet quis prior se reconciliet inimico, suo exemplo honestavit, decoravit & glorificavit. Quis enim indecorum sibi æstimet, quod decorum sibi doxit Deus ?

Gnoma.

D

Audi S. Basilium apud Anton. in Melissa part. 2. c. 69. *In certaminibus improbitatis miserior est qui vicerit, propterea quòd pejor atis omnibus discedit* : Et S. Gregor. Nazianz. *Præstat honestè vinci, quàm periculosè & iniustè vincere. Qui imperio suos bellicoso, gloriam suam ex publica malo venantur, & dedecore suo gloriantur*. Et S. Chrysostomus ibidem : *Quid istos nos temere deglediamur ? quid lætamur alii cum aliis, quibus præceptum est, ut eos qui nos oderint, amemus ?*

Salomonem secuti Philosophi idem profitentur. Euripides in Andromache : *A parvo initio*, inquit, *lites magnas bonitas longas producit. Hoc verò sapientes cavent, ne quid inter amicos contentionis accidat*. Idem in Protesilao : *Alterc duorum colloquiorum indignante, is qui se non opponit, plus sapit*. Demosthenes à quodam convitiis lacessitus : *Nolim*, inquit, *tecum in hoc genere certaminis descendere, in quo qui vincitur ipso victore est melior*. Aristippus contumeliis appetitus à quodam : *Pones te*, inquit, *ad maledicere : pones me autem velle audire*. Musonius in ferm. An Philosophus actionem injuriarum contra aliquem susceptus sit : *Satis est*, inquit, *& excelso viro dignius, injuriam vincere quàm litem. Magnanimus quisquis est, litem exfoindit, & adversario parcit*. Pittacus cùm posset inimicantem ulcisci, pepercit dicens : *Venia ultione melior est. Illa namque muti est iumenti, hæc ferini*. Pythagoras. *Magnam partem*, ait, *existimato, quæ ferre poses alienum imperitiam*. Theophrastus : *Qui ini micum suo cum malo vindicat, dat certè pœnam, quam ab illo famat, non autem sui inimicos ulciscitur, ac sibi magis quam illis obest*. Plutarch. tract. de Utilitate ex inimicis capienda. *Silentium*, inquit, *in alterum convitium nosce quid egregium, Socraticum, aut potiùs Herculeum præ se fert. Sapiendum & ille non quamcum musicam, odiosa verba evehat*. Seneca. *Turpius nihil est quàm cum eo litiam gerere, cum quo familiariter vixeris*. Valerius Maxim. *Plena victoria est ad clamantem tacere, nec respondere provocanti*. Habet enim mercedem & gloriam de tua patientia, & de prosimi medela. Quare sicut nihil deformius quàm respondere lacentibus, sic nihil utilius quam tacere provocatis. Denique sapiens sciens verum esse illud Senecæ : *A malis sit aperiri, laudari est*, non movetur contumeliæ verbis.

Vers. 4. PROPTER FRIGUS PIGER ARARE NOLUIT : MENDICABIT ERGO ÆSTATE, ET NON DABITUR ILLI] Hebr. *postulabit in messe, & non*, supple, accipiet vel inveniet. Pro *frigus* hebr. est חרף *choreph*, quod propriè significat probrum vel exprobrationem, ut vertunt Septuag. inde hiemem, quæ cana, horrida & algida, est quasi probrum & dedecus totius anni : inde pueritiam & adolescentiam, quæ multa ritu & probro digna per imprudentiam committit. Pro *arare* hebr. est חרש *charas*, quod significat Primò, arare ; Secundò, fabricare ; Tertiò, silere ; Quartò, obsurdescere. Pro *mendicabit* hebraice est שאל *seal*, quod Primò, postulare significat ; Secundò, mendicare ; Tertiò, commodare ; Quarto, mutuò accipere vel petere. Hinc

Primò, Chald. vertit, *pruriam sustinet piger*, &. *non tacet pones in messe, & non habebit* ; Syrus, *desit piger, postulet in messe, & non est*. q. d. Piger dum ex omissione arationis

tion.s & laboris penuriam ſuſtinet, non tacet, ſed penuriam ſuam paſſim gemens exponit: unde petit panem in meſſe, & nemo ei velut ob pigritiam indigno dare curat.

Secundò, Septuag. vertunt, *exprobratus piger non confunditur; ſimiliter & qui ſumere accipit frumentum in meſſe*, q. d. Piger adeò deſes eſt & torpet, ut, etiam ſi quis ei pigritiam indeque penuriam exprobret, non erubeſcat: malens torpere & mendicare cum pudore, quàm victum ſibi parare cum labore. Talis eſt qui cùm in hieme arare noluerit, cogitor io meſſe frumentum accipere ad uſuram, cùm non habeat unde reſtituat. Hic enim magis vult onus ſumoris & uſuræ cum otio & torpore, quàm laboris & arationis ſuæ fructu gaudere io meſſe.

Tertiò, optimè vertit Noſter, cui conſentit Symmachus, dum vertit, *propter frigus piger non arabit, & peſtes in meſſe, & non inveniet*; & Tigur. *pra frigore non arat piger, ſed mendicans in meſſe nihil auferet*; Vatabl. *& interrogabis famulum de meſſe, num pulchra ſit? & nulla erit.*

Senſus obvius, facilis & planus eſt, q. d. Piger in hieme fugiens laborem & frigus, negligit colere ſuum oræ dium: quare nullam in æſtate colliget meſſem, ſed cogetur mendicatò petere vel eleemoſynam vel mutuum, ut vivat. Sed vix erit qui ei det, tum quia pigritia ſua ſe indignum reddidit, tum quia mutuum nemo ei dabit, cùm iciat eum ob inopiam non eſſe ſolvendo, nec poſſe reddere. Huc facit proverbium Apoſtoli 2. Corinth. 9. 6. *Qui parce ſeminat, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus*, (id eſt copioſè & largiter) *de benedictionibus & metet*. Et: *Si quis non vult operari, nec manducet*, 2. Theſſal. 3. 10.

Tropol. & Anagog Patres hoc referunt ad torporem bonorum operum, præſertim eleemoſynæ, quo pigri negligunt bene operari & laborare io hac vita, ob deſidiam, timeores niperitatem & moleſtias virtutis, ideoque in altera mendicabunt: ſed nemo eis opitulabitur; juxta parabolam virginum petentium oleum veniente ſponſo, Matth. 25. Nam ut ait Apoſtol. Galat. 6. 8. *Qua ſeminaverit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem, qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes*. Ita S. Gregor. 3 parte Paſtor. admon 16. *Propter frigus*, inquit, *quippe piger non arat, dum delicias & torpore conſtrictus, agere quæ debet bona conſiderat, & diſſimulat. Propter frigus quippe piger non arat, dum parva ex adverſo mala metuit, & operari maxima prætermittit. Ecce autem dicitur. Mendicabit æſtate, & non dabitur ei. Quia enim nunc in bonis operibus non exſudat, cùm ſol judicii ferventior apparuerit, quia fructus regni aditum poſtulat, nihil accipiens æſtate mendicat*. Hugo Cardinal. duas alias anert expoſitiones. Prior eſt: *Piger*, id eſt tepidus, *propter frigus* charitatis *arare noluit*, ideo ſcilicet intervire in agro ſeu vinea Eccleſiæ recuſavit: *ea propter mendicabit æſtate*, in die videlicet judicii. Poſterior. Vir frigore charitatis intepeſcens, ſui cordis agrum arstro pœnitentiæ proſcindere noo vult, & bonis operibus conſerere: *mendicabit ergo æſtate*; nimirum inſtante jam morte, morbo ingravelcente, & febre exæſtuante, poſtulabit tempus pœnitentiæ; *& non dabitur ei*.

Accedit R. Salomon: *Propter frigus*, inquit, *piger noluit arare*, hoc eſt *algorem timens diſſe, ſedentarius facet, neque ullum opus præſtat, ſudoque lucri non vocat*. Et R. Levi: *Dixit*, inquit, *in vis exordio corpus ſuum arare, id eſt ad infirmiorem in ſe mutationem excipiendam parare nec ſtudebit, atque ideo ſapientiam adipiſci nequibit, nec in illa ullam operam impendet, ex quo fiet ut mens à Deo indita opportuno fructus non ferat*. Potrò appoſitè prætens vita hiemi, futura io cælo æſtati comparatur: tum quia hæc vita plena eſt mœroris, miſeritatis, ignorantiæ & tenebrarum: tum quia deſtinata eſt arationi, id eſt labori ad proferendas felicitatis & gluriæ froges. In futura autem & cælelli, diſcuſſa hujus vitæ caligine & frigore, dies æterna Solis divini perpetuo fulgore & calore clarelcet, ac meſſem omnis felicitatis dabit. Hoc eſt quod dicitur Cant. 2. 11. *Jam hiems tranſiit, imber abiit & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra*. Et pſal. 125. 6. *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos*. Huc facit Hebræorum proverbium: *Qui in veſpere ſabbati non paravit quod comedat die ſabbati, non comedet in ſabbato*, id eſt qui non laborat, ut merita bonorum operum ſibi congreget in hac vita, mercedem vitæ & gloriæ ſempiternæ non percipiet in futura. Hoc enim ſæculum eſt laboris & meriti; futurum verò quietis & mercedis.

Vers. 5. SICUT AQUA PROFUNDA, SIC CONSILIUM IN CORDE VIRI: SED HOMO SAPIENS EXHAURIET ILLUD] Syrus, *aquæ profundæ verbum in corde regit*. Pro *ſed* hebr. eſt ו: verùm & hebr. ponitur pro *ſed, enim, quamquam*, & qualibet alia conjunctione, utpote qua carent Hebræi, Unde hoc loco pro ו Sept. quoque vertunt, *ſed*.

Primò, Aben Ezra exponit, q. d. Sicut aquæ profundæ, frigidæ pellucidæque ſunt: nullius enim pedibus perturbantur; ita ſapientia conſiliumque, quibus cor prudentis affluit, ſincera perſpicuaque erunt. *Sed homo ſapiens*, &c. q. d. Vir autem poſtquam prudentiæ compos factus fuerit, conſilium ex corde ſuo hauriet, id eſt ſibi magiſter erit, & tuamet induſtria hanc comparabit. Accedit Hugo: Comparatur, inquit, conſilium viri profundæ aquæ propter ablutionem, propter irrigationem, propter fœcunditatem, propter refrigerationem.

Secundò, R. Salomon, q. d. Doctrina ſapientis in animi penetralibus repoſita eſt: ſed enim accedat prudens diſcipulus illum, ex cujus præcordiis expliçabitur & hauriet, q. d. Fœminæ ſunt ſimiles fontibus ſupra terram erumpentibus, qui omnem aquam quam recipiunt protinus effundunt: ſic enim fœminæ quidquid ſciuot, effutiunt. At viri cordati & cauti ſimilea ſunt puteis profundis, qui doctrinam ſuam celant, ideoque mentem inſtar putei, nova ſemper per meditationem & ſtudium aſſiduum affluente aqua doctrinæ, eadem ſugent & adimplent: quocirca vir ſapiens aſſiduè ex eis hauriet & diſcet, ut & ipſe mentem ſuam profundum doctrinæ puteum efficiat.

Tertiò, noſter Salazar cenſet eſſe hypallagen, quare ſic eſſe verba ordinanda: doctrina in corde viri eruditi eſt profunda inſtar putei, quare qui illam exhauriet, utique evader eritque homo ſapiens: ſicut enim putei ab imo ſcaturientes, quo plures ab his aquas extrahunt, eo amplius redundaot: nam aquæ ad locum nuper exhauſtum ſponte decurrunt. Sic etiam accidit doctoribus: nam quo plures ab his doctrinam & ſapientiam profundam hauriunt, eo major & profundior in ipſis ſapientia affluit. Deinde auditores ſapientiæ ſtudioſi admonentur, non eſſe obvium ac facile doctrinam parere, ſed aquæ adinſtar profundiſſimæ magno labore exhauriri. *Homo exhauriens illud ſapiens erit*, optimi auditoris præcipua officia complectitur, ſilentium ſcilicet, ne effundat audita; znimt demiſſionem & docilitatem, ut diſciplinæ ſeſe adaptet; perſeverantiam, ut ad profundiſſima ſapientiæ dogmata pertingat; conatum ac robur, ne languelcat. & hæc omnia ad ſapientiam comparandam neceſſaria eſſe ollendit.

Quartò, prupeiè & genuinè, per *conſilium* accipias arcanas viri cordati cautique cogitationes, conſilia, intentiones, machinationes: hæ enim profundæ ſunt, ſed tamen à viro ſapiente erut & educi poſſunt: juxta illud, *Pravum eſt cor omnium & inſcrutabile, quis cognoſcet illud?* Jerem. 17. 9. Unde Lyran. per *conſilium* accipit ſecretum. Ita Vatabl. qui vertit, *velut aqua profunda eſt conſilium in corde viri: ſic vir intelligens elicies illud*; ſicque explicat, q. d. Difficile eſt ex mente hominis exerahere conſilium. Et R. Levi: Conſilium, inquit, io corde viri latens non ita facilè explicatur, ſed tantum poſt ſingularem indaginem, cùm ſit velut aqua profunda, cui quæ ſubinde difficilè pertingi poſſunt: verùm prudens ſedula inveſtigatione, ac diligenti ſtudio conſilium ex illius animo hauriet. Et auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit & explicat, *Etſi conſilium in corde alicujus viri abditum eſt inſtar aquæ profundæ, attamen vir prudens exhauriet illud*, q. d. *Etſi hominis verſipellis conſilium inſtar gurgitis vel putei cujuſdam ſit altum, nihilominus vir prudens exhauriet, & ea manifeſtam lucem proferet illud*. Et Janſenius hæc intelligit de cogitationibus & conſiliis, quibus quid agere ſapiens aliquis decrevit. Hujuimodi enim conſilia & animi decreta is qui vere virilem habet animum, non inſtar feminarum cuivia facilè prodit, ſed abſcondita ſervat in penetralibus cordis ſui, veluti aquam profundam, ttaut non facile quivis eam explicari & intelligere poſſit. Attamen vir prudens, & intelligentia multa prædirus, ex profundo cordis alieni eruere novit, & veluti profundam aquam exhau-

rue,

ſire, latens in corde conſilium: uti enim novit variis ratio- A
nibus, ut penetret quod erat occultum conſilium in corde
viri. Adhibet enim multas circumlocutiones & ſermones à
re remotas, aperit quædam ſua, aliaque pleraque facit,
quibus quod occultum erat, percipiat.

Significat ergo hæc gnome viros cordatos eſſe profundos
& ſecretos, eoſdemque per ſapientiam & ſolertiam varias
adinvenire praxes & modos explicandi aliorum conſilia &
ſecreta. Quocirca à pari hæc accipias de conſiliis quibuſ-
libet, quibus plenum eſt cor ſapientis, quibuſque ipſe
alios erudit, conſulit, inſtruit, ſive in rebus civilibus,
ſive œconomicis, ſive ſpiritualibus: hæc enim quia pro-
funda ſunt, difficilè capiuntur; ſed tamen vir prudens
aſſiduè ea hauriens, audiens & meditans, tandem percí-
pit et ea. Sic Paulus loquebatur ſapientiam in myſterio,
1. Corinth. 2. Sic Chriſtus profundam ſapientiam docebat
per parabolas, quas ægrè auditores capiebant. Apoſto-
li tamen ſecretò eum interrogantes, earum ſenſum & me-
rem Chriſto interpretante diſcebant. Ceteri enim ut mun-
dani & animales, non capiebant ſublimia & profunda
conſilia Chriſti: eis enim paradoxa videbantur: qualia
ſunt, *Qui vult venire poſt me, tollat crucem ſuam, & ſe-* B
quatur me. Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam
æternam cuſtodit eam. Si vis exaltari, humilia te. Morere,
ut vivas. Eſto pauper ſpiritu, ut ſis dives in cœlo. Si vis eſſe
beatus, patere perſecutionem pro Chriſto. At ſapientes, pucà
veri Chriſtiani, ſpirituales & Religioſi hæc capiunt, &
practicando ea hauriunt.

Paradoxa Chriſti.

Septuag. pro *exhauriet* vertunt, ἐξαντλήσει, id eſt *exan-*
labit, qua voce ſignificatur ad hauriendum & eruendum con
filia viri cordati profunda, opus eſſe non ſolùm fune & ſi-
rula, ſed & aoilia, imò machina tubica (aqua enim in
ſui profundo adeò arcta eſt, ut ſitulam non admittat,
ſed tubum dumtaxat vel canalem:) ſicut enim per il-
lam aquæ profundæ per tubos exiguos ſuctu vel attractu
aeris ſurſum elevantur & adducuntur: ſic ſagaci & ſo-
lerti veſtigatione ſapientis conſilium latens in corde viri
ſurſum ad os attrahitur & elicitur. E tubis enim aer in
iis latens & arctatus attractu antliæ ſurſum educitur,
ideoque ad impediendum vacuum cogitur aqua è ſui pro-
fundo aſcendere, ad implendum ſpatium intrinſecum tu-
borum, quod deſeruit aer per antliam ſurſum attractus,
& vacuum reliquit. Sic pariter dum ſapientes varias mi-
ſcent quæſtiones & interrogationes, varias audiunt re-
ſponſiones, è quibus inter ſe collatis elicunt ſecretum
latens in corde reſpondentis, imò cogunt eum idipſum
fateri & prodere, ne vacuus mente vel cerebro, ac ve-
cors appareat. Sapientes enim ex cauſis colligunt effectus,
ea antecedentibus ſequentia, ex ſignis conjectant de re
cuius ſunt ſigna; ex connexis divinant ea, quæ communi-
ter conjungi & comitari ſolent. dato enim uno connexo-
rum, alterum neceſſe eſt ut comitetur & detur. De-
nique ex locis & argumentis topicis Dialectici multa ri-
mantur, inferunt & colligunt.

Intellige, hæc ut plurimum ita ſe habere. Nam ſubin-
de contrarium accidit, ſuot enim quidam ita cauti & tec-
ti, ut facilius è pumice aquam, quàm ex ore & corde
eorum ſecretum elicias. Quocirca tales in aulis princi-
pum magni æſtimantur: principes enim, qui ſua conſi-
lia volunt eſſe ſecretiſſima, non niſi ſecretis tenacibus
ea communicant. Hinc legatis ſuis hoc primum dant
præceptum, ut arcana ſui principis celent, aliorum verò
explicentur. In ſecreto enim conſiſtit vis & nervus rei con- D
ficiendæ, uti aliàs monui. Igitur in aulis videas ſubinde
ingens certamen inter legatos, dum alii aliorum ſecreta
explicari; alii verò ea ſtudiosè occultare conantur; at
vincit qui ſapientia & calliditate antecellit. Sunt qui ad
explicandum utuntur hac praxi: Invitant alios ad convi-
vium, lautè habent, vino & propinationibus obruunt,
ac cùm exhilarati & inebriati fuerint, ſecreta exquirunt.
In vino enim *veritas*, &, *quod latet in corde ſobrii, hoc na-*
tat in ore ebrii.

Praxis ex-
plicandi
ſecretum.

Vers. 6. MULTI HUMINES MISERICORDES VOCANTUR, VERUM AUTEM FIDELEM QUIS INVENIET?] Hebræa ad verbum habent, *multitudo hominis vocabit virum miſericordiæ*, vel *gratiæ ſuæ: & virum* חסידו emunim, id eſt *veritatum*, vel *fidelitatum, firmitatum & conſtantiarum quis inveniet?* Unde

Primò, Aben Ezra, id eſt filius Ezræ, ſic vertit: Mul-
ti homines prædicant ſuam beneficentiam, ut Phariſæi, qui
facturi eleemoſynam tubam inflabant, Matth. 6. 2. Ve-
rùm quis inveniet virum fidelem, qui beneficia confe-
rat, nec eadem prædicet? vel quis ille eſt, qui de ſe
vera loquatur?

Secundò, Pagnin. vertit, *magni hominis prædicabit unuſ-*
quiſque miſericordiam, & virum veracem quis inveniet? Scri-
ptum eſt enim: *Omnis homo mendax*, pſalm. 115. 11. q. d.
Multi inveniuntur miſericordes, at pauci veraces. Aut,
q. d Multi ore prædicant, & in cælum evehunt benefacto-
rum ſuorum beneficentiam: at qui opere fideles ſint, id eſt
beneficia beneficiis ſuis pendant & compenſent, perrari ſunt:
ita R. Levi.

Tertiò, idem R. Levi explicat, q. d. Multi ſunt, qui
ſemel iterumve miſericordiam exercent: at qui in ea fideles,
id eſt conſtantes & perpetui ſint, perrari ſunt.

Quartò, Caj. t. vertit, *multi vocantur viri gratiæ, ſed*
virum fidelem quis inveniet? q. d. Multi ſunt qui gratuita be-
neficia libenter acceptant, & gratias aguut: at qui fideliter
res alienas ſuæ fidei commiſſas curent, perpauci ſunt, q. d.
Magnificum eſt gratiam aliis præſtare, ſed ſua alteri admi-
niſtranda committere, intutum & periculoſum eſt: pauci
enim fideles inveniuntur, omnes enim quę ſua ſunt, quærunt.

Quintò, Vatabl. vertit, *multi invocant virum in quem con-*
tulerunt beneficia: virum autem fidelem quis inveniet? quaſi
dicat. Quotus quiſque eſt, qui licèt à benefactore ſuo ro-
gatus & invocatus, inveniatur memor beneficii accepti, gra-
tus, & qui rependat? Alii vertunt. Multi volunt dici be-
nefici, ſed fide non præſtant quod dicuntur, parum ſuo no-
mini reſpondentes.

Sextò, noſter Salazar, quaſi dicat. Multi ſunt qui
miſericordiæ ſuæ alii clargiuntur: & pauci qui ſint fi-
deles, id eſt juſti, ut aliena non invadant, aut inva-
ſa reſtituant quaſi dicat. Facilius eſt exercere miſericor-
diam, quàm ſervare juſtitiam: facilius eſt ſua impertiri,
quàm aliena reſtituere, vel non appetere. Sic enim
videmus multos ex rapto facere eleemoſynas, imò ea da-
re templo: at oolle ea dominis ſuis reſtituere, ne videan-
tur raptores & iniuſti.

Septimò, Beda, R. Salomon, Janſen. & alii explicant,
q. d. Multi vocantur miſericordes, at pauci in miſericordia
ſunt fideles. Multi habent nomen miſericordium: at pau-
ci fidem, id eſt rem & veritatem: quia ſcilicet in eleemo- C
ſyna quærunt oſtentationem, lucrum aut aliud intereſſe;
unde eam faciunt fictè, non fideliter, id eſt verè & ſince-
rè propter Deum; ut ſit antithetis inter vocari miſericor-
dem, & eſſe fidelem, q. d. Multi vocantur miſericordes
& fideles: at pauci reipſa ſunt.

Octavò, amplè & adæquatè, Script. ſolet jungere miſe-
ricordiam & fidelitatem, ſive veritatem & juſtitiam, ac
per miſericordiam intelligit opus virtutis liberale & indebi-
tum, per fidelitatem verò neceſſarium & debitum, quod
multiplex eſt, ſicut multiplices ſunt leges æquè ac of-
ficia, ad quæ quiſque ſe obligavit. Dicit ergo Salo-
mon, facilè eſt eſſe miſericordem: quia qui per vices,
ad libitum exercet miſericordiam, vocatur miſericors,
& ut talis ab omnibus laudatur: at virum qui per omnia
ſit fidelis, id eſt fincerè, integrè & fideliter exequatur
omnia ad quæ legibus tenetur, item omnia ad quæ ex
officio obligatur, invenire eſt difficile. Multi enim
dant eleemoſynas, ſed interim rapiunt, fallunt, frau-
dant alios: multi ergo ſunt miſericordes, at rari fideles.
Fidelis enim omni tempore debet eſſe fidelis, atque ad
plurima ex fide præſtanda obligatur, quæ omnia fideliter
præſtare eſt difficile. Unde Lyran. & Dionyſ. hæc appli-
cant fidelitati correctionis vitiorum, quaſi dicat. *Multi*
homines miſericordes vocantur, qui tamen non ſunt ſecun-
dùm veritatem, ſed magis puſillanimes, impunita vitia
relinquentes, ideò ſubditur: *Virum autem fidelem* in cor-
rectione vitiorum, ſecundùm officium ſibi impoſitum,
quis inveniet? q. d. Rarò invenitur. Propter quod dicitur
Lucæ 18. *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in ter-*
ra, id eſt fidelitatem, putà fidelem hominem, qui poſtpo-
ſito humano timore & favore juſtitiam faciat? hucuique
Lyranus. Unde S. Auguſt. ſerm. 13. de Sanctis ea nuper
inventis: *Annon*, inquit, *ſunt in te viſcera pietatis Chriſtia-*
na, ut plangas corpus à quo receſſit anima, & non plangas ani-
mam, à qua receſſit Deus? q. d. Rarus vir ita fidelis, ami-
cum ſuum non palpans, nec veritatem relinquens.

Oppo-

Opponitur enim hic איש חסדו *is chaſdo*, id eſt *vir miſericordiæ ſuæ*, id eſt ſuis operibus pietatis, quæ ipſi ſua devotione ſuggerit, ad dictus, איש אמונים *is emunim*, id eſt viro veritatum, fidelitatum, firmitatum, conſtantiarum, q. d. Qui non ſemel, ſed ubique & ſemper fidelis eſt, tui ſimilis & conſtans inſtar S. Conſtantii & Conſtantini.

Is emunim ergo eſt, qui ſua commoda poſthabet fidei; qui ſua nuoia integra cum fide obit, qui in tentatione ab officio ſe dimoveri non patitur, qui nec minis, nec promiſſis, nec donis ab æquo & juſto abduci ſe ſinit, qui uſque ad mortem & martyrium inıquitati reſiſtit; qui quos ex officio corrigere debet, corrigit, & nemini licet potenti parcit. Virum ergo miſericordem facile eſt inveoire, quia ad miſericordiam invitat tum benignitas naturæ, tum laus hominum: ſed virum fidelem, qui in quavis adverſitate Deo & hominibus maneat fidus, qui ſibi in quavis virtute ubique conſtet, qui impiis animosè reſiſtat, qoi vitam pio fide prodigat, qui ceteris a fide deficientibus ſolus io nde peritet inſtar Tobiæ cap. 1. 5. quis inveniet? Utique hic rarus eſt & difficilis inventu,

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cygno.

Is emunim fuit Abraham, qui Deo fidelis extitit uſque ad immolationem filii ſui Iſaac. *Is emunim* fuit Joſeph, qui hero ſuo fidelem ſe præbuit uſque ad calumniam & careerem. Unde Mathathiae moriturus Judam, eeteroſque filios ſuos Machabæos exhortans ad fidelitatem præſtandam Deo in perſecutione Antiochi: *Nunc*, inquit, *confortata eſt ſuperbia, & caſtigatio, & tempus everſionis, & ira indignationis. Nunc ergo, ô filii, æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras pro teſtamento patrum veſtrorum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Abraham nonne in tentatione inventus eſt fidelis, & reputatum eſt ei ad juſtitiam? Joſeph in tempore angustiæ ſuæ cuſtodivit mandatum, & factus eſt dominus Aegypti. Phinees pater noſter zelando zelum Dei, accepit teſtamentum ſacerdotii æterni. Joſue dum implevit verbum, factus eſt dux in Iſrael.* Et Judith cap. 8. 22. exhortans ſuos ad conſtantiam in obſidione Holofernis: *obtemperes*, inquit, *eſſe debent, quomodo patres noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Jacob, ſic Moyſes, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles. Illi autem qui tribulationes non ſuſceperunt cum timore Domini, & impatientiam ſuam & improperium murmurationis ſuæ contra Deum protulerunt, exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt.* Sic Moſem à fide laudat Deus Numer. 12. 7. *At non talis*, inquit, *ſervus meus Moyſes, qui in omni domo mea fidelissimus eſt.* Unde & præmium tubdit: *Ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt.* Et Apoſtolos à fide commendat & præmiat Chriſtus: *Vos*, inquit, *eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis: & (idcirco) ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Luce 22. 28.

Porrò Septuag Hebr. 37 *rab*, id eſt multus vel multitudo, verteotes, *magnus* vel *magnitudo*, ſic nonnulli, *magnum homo, & pretioſum vir miſericors: hominem autem fidelem opus eſt invenire.* Citat hanc Salomonis gnomen S. Chryſoſt. homil. 4. in epiſt. ad Philipp. ſub finem. Verba ejus quæ à nonnullis malè citantur, ſic præciſè habent: *Magnum quod eſt homo, propter quid? & pretioſum, inquit, vir miſericors. Illud enim eſt homo miſericors, imo miſereri, eſt Deum eſſe. Vides quanta ſit miſericordia Dei poteſtas? illa omnia fecit, illa mundum operata eſt, illa angelos fecit propter ſolam benitatem. Propterea & gehennam minatus eſt, ut regnum conſequamur: regnum verò conſequimur per miſericordiam. Quanam ratione cum ſolus eſſet, tot ac tanta fecit? an non propter benitatem? an non propter benignitatem.*

Nota quod ait, *imò miſereri eſt Deum eſſe*, q. d. Deo & divinitati propria dos eſt ſe communicare, beneficere, & miſereri miſerorum, adeò ut hæc ejus videatur propria eſſe indoles & natura, otque Deus videatur eſſe Deus per beneficentiam & miſericordiam. Quare qui eam imitantur, divini fiunt, & quaſi dii quidam terreſtres, juxta illud S. Gregor. Nazianz. de Cura pauper. *Eſto ſalamiſa Dei.*

Porrò auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic legit & explicat: *Res magna eſt homo, quippe qui ſecundum Dei imaginem & ſimilitudinem conditus ſit. Porrò autem ſi homo miſericordiam ſecundùm uſum, reliquaſque virtutes complexus fuerit, ex magno pretioſus evadit. Interim quampiam ex hominum numero invenies, qui ob Dei honorem & ex fide effectum faciat, pectarum, magnaque difficultatis res eſt: ſiquidem id opus eſt, idem eſt hoc loco, quod arduum vel difficile eſt talem aliquem invenire.* Et S. Ambroſ. in pſal. 118. octonario 18. *Magnum ſanè munus, ſi ſe ipſe cognoſcat, & quadam forma inſtituta, mundo magis quàm ſibi natus. Unde Salomon ait, Grande homo, & pretioſum vir miſericors, virum autem fidelem opus eſt invenire. Et verè magnus eſt, qui divini operis interpres eſt, & imitator Dei. Homo eſt enim qui potuit dicere: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Terram excolit, mari tamquam poſſeſſione utitur, cæli vocamenta grandis mundus offerotur. Examinat eorum natura, niſi qui ea uteretur, divina providentia eſſet adiectus. Denique poſt omnia fecit Deus cælum & terram & maria; poſtea quam omnia reptilia, volatilia, animantia protulit, hominem fecit, quem animantibus viventibus anteferret. De quo non immeritò cælaſtis ſapientia exſultavit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Idem S. Ambroſ. conc. 3. in funere Theodoſii Imp. tom. 5, hanc ſententiam adaptat Theodoſio, ejuſque miſericordiam & fidem celebrat.

Denique D. Hilarius in pſalm. 118. littera *tad*: *Grande*, inquit, *homo, & pretioſum vir miſericors: virum verò fidelem opus eſt invenire. Quid enim tam difficile eſt, quidve tam ardui operis eſt, quàm invenire eum, qui memineris ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei ſe eſſe factum, divinorum eloquiorum ſtudio intentus, rationem animæ ſuæ corporiſque cognoverit, & originem utriuſque generis naturamque perceperit, ad quem denique finem hæc inſtitutio ſua ortusque conſtarent? Atque ob id magnum quiddam eſt homo. Hoc enim in eo, ubi rerum ſuperiùm commemoratarum cognitione neglecta in varia decideris, amittit: indignus ſcilicet tam judicatus homo vacuari. Et cùm ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei factus ſit; ſecundùm exprobrationes Prophaticas & Evangelicas, aut ſerpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes ei nomen eſt, & proprietas ei nominis ſui, ubi de innocentia exciderit, auferetur.*

Igitur magnum quid eſt homo miſericors, ſed neceſſarium homo fidelis: ubique enim opus eſt fidelitate & fidelibus officialibus ac miniſtris, quibus nos & noſtra credamus, præſertim res conſcientiæ & ſalutis. Talis fuit S. Paulus, qui proinde 1. Timoth. 1. 12. *Gratias*, inquit, *ago ei, qui me confortavit in Chriſto Jeſu Domino noſtro, quia fidelem me exiſtimavit, ponens in miniſterio.* Tales miniſtros, putà ſacerdotes & Epiſcopos quæſivit, & in Eccleſia quærendos docuit Chriſtus, Matth. 24. 45. *Quis, putas*, inquit, *eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit dominus ſuus ſuper familiam ſuam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille ſervus, quem, cùm venerit dominus eius, invenerit ſic facientem. Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.* Et Chriſtus ſcribens Epiſcopo Smyrnæ Apoc. 2. 10. *Eſto fidelis*, inquit, *uſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Et v. 13. *Antipas*, inquit, *teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt apud vos.* Et c. 3. 5. Chriſtus ipſe vocatur *teſtis fidelis.* Et c. 19. 11. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verus, & cum juſtitia judicat, & pugnat.* Fidelis Deo & Eccleſiæ fuit Archidiaconus S. Laurentius, qui ad ignem aſſatus: *In craticula*, inquit, *te Deum non negavi, & ad ignem applicatus te Chriſtum confeſſus ſum. Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte: igne me examinaſti (acri utique examine) & non eſt inventa in me iniquitas.*

JUSTOS QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE SUA, BEATOS POST SE FILIOS DERELINQUET] Pro *in ſimplicitate*, hebr. eſt בתמו *in tentimmo*, id eſt *in integritate ſua*; Pagninus, *in perfectione ſua*. Sic Job cap 1. v. 1. & paſſim alibi juſtus & ſanctus vocatur *ſimplex*, id eſt integer vitæ ſceleriſque purus. Arctiùs ergo Lyran. *in ſimplicitate*, hoc eſt, inquit, *ſine falſitatis plica.* Pleniùs dixiſſet, ſine iniquitatis vel peccati plica. Quare ex Hebræo ſic ad verbum vertit Vatabl. *ambulantis in probitate ſua juſti felices ſunt filii poſt ipſum*; Chald. *qui ambulat in ſimplicitate ſua juſtus eſt, & beati filii eius poſt eum*; Septuag. *qui converſatur ſine vituperatione, id eſt innulpabè in juſtitia, beatos filios ſuos derelinquet*, hoc eſt, inquit auctor Catenæ Græc. *qui juſtitiam coram Deo & hominibus exercet, & ſeipſum & alios quoque qui ipſum audiunt, ſalvat.* R. Levi: Probus,

Vers 7.

Is emunim quid?

Exempla.

bus, inquit, integritatis æquitatisque ſemitam capeſſens, non ipſe ſolùm à calamitat bus ſervitur, ſed etiam ejus ſoboles divinæ providentiæ maximè cordi eſt ob parentis merita: quin eadem, cùm à parente tuo honeſtè informata fuerit ad cultum divinum, id ſibi demereretur, ut peculiarem providentiam Dei propitiam experiatur.

Nota vi *ambulat*, id eſt continuè progreditur & proficit. Unde S. Bernard ſerm. 49. in Cant. *Ambulare*, inquit, *proficere eſt. Ambulabat Apoſtolus qui dicebat Philipp.* 3. *Non arbitror me comprehendiſſe: & addit: Unum autem quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea quæ ante ſunt, me extendo*, &c. *Ergo non am bulatem, ſed ſedentem à meritis tenebris mortis comprehendi periculum eſt. Et quis ſedens, niſi qui non curat proficere?* Pro *beatus* hebr. eſt בני אשרי *aſre*, id eſt *beatitudines filiis ejus poſt ipſum*. q. d. Non una, ſed multiplex, imò omnimoda beatitudo dabitur filiis juſti.

Prohorum filas beati. Primò.

Prima eſt, ipſa juſtitia. Juſtus enim ambulans in ſimplicitate. id eſt juſtitia & probitate, in eadem educat filios, eoſque facit ſibi ſimiles ſimplices, id eſt juſtos & probos. Ad hoc enim obligat eum ſimplicitas, id eſt juſtitia & officium parentis: hujus enim eſt in probitate vivere, in eaque filios educare. Hic eſt fons ceterarum beatitudinum: quia enim juſtus ad juſtitiam efformat ſuos filios, hinc Deus tam illi quàm ipſis benedicit, omnique bono cumulat & beat. Hoc enim promiſit Exodi 20 v. 5 dicens: *Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans f* id eſt puniens) *iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.*

Ratio phyſica.

Ratio phyſica eſt, quòd filii ſint portio & quaſi membra parentum. Quare dum pater bene vel malè agit, punitur vel præmiatur non tantùm in ſe, ſed & in filiis, tamquam in ſui partibus & membris. Sic Adam peccans, tam culpam quàm pœnam transſcripſit in omnes poſteros, utpote ſui partes & propagines. Ethica eſt, ut hoc frænum Deus dederet parentibus, quo eos à peccato cohiberet, & in officio ſuique cultu contineret, ſcilicet minando ſe eorum malefacta puniturum etiam in filiis, & promittendo ſe benefacta eorum præmiaturum in poſteris. Magna enim eſt in parentibus cura & ſollicitudo filiorum, ac propter eos beandos multa agunt, quæ non agerent pro ſeipſis.

Ethica.

Secundò.

Secunda ergo beatitudo, qua Deus beat filios juſtorum, eſt hominum favor & benedictio. Omnes enim probis proborum parentum filiis applaudunt & benedicunt, ut contigit Tobiæ juniori, cui Raguel ſocer ait: *Benedictus es tibi fili, quia boni & optimi viri filius es*, Tobiæ 7. 3. ita Aben Ezra: Qui integritatis, inquit, ſemitæ inſiſtit, juſtus vocabitur, & beatos poſt ſe filios relinquet. Hi enim propter parentum integritatem à ceteris honore afficientur, ita ut etiam beati prædicentur. Beatitatem ergo ex parentum æquitate aſſequimur. Sic & Lyranus.

Tertiò.

Tertia eſt, abundantia rerum hujus vitæ, proſperitas, potentia, gloria. Hæc enim Judæis promiſerat Deus, ſi juſtè vivèrent, ſe daturum tam ipſis quàm filiis ebrum, juxta illud pſalm. 111. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. Potens in terra erit ſemen ejus* (Chald. *fortis in lege erunt filii ejus*) *generatio rectorum benedicetur. Gloria & divitiæ in domo ejus.*

Quartò.

Quarta & ſumma beatitudo promiſſa juſtis & juſtorum filiis, eſt gloria & felicitas ſempiterna: hæc enim certò & ſemper eis obtingit, cùm temporalis ſæpè denegetur, atque hæc maximè pendet à bona inſtitutione parentum. Certum enim ſignum divinæ prædeſtinationis filiorum, eſt bona educatio parentum, ſicut reprobis eſt mala. Unde Tobias moriturus hoc ultimum filio dedit monitum cap. 4. 23. *Noli timere, fili mi; paupertum quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.*

Citat hanc gnomen S. Cyprian. tract. de Opere & eleemoſyna, de eaque illam explicat, q. d. Pater qui juſtitiam, id eſt eleemoſynam, facit, filios divites & beatos efficit. Simplicitas enim vocatur ſimplex & candida liberalitas eleemoſynarii. Unde Apoſtol. 2. ad 2. Corinth. 9. 11. *Vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem*, id eſt eleemoſynam. Sed audi S. Cyprian. *Si ergo verè filios tuos diligis, ſi eis exhibes plenam & paternam dilectionem charitatis, operari magis debes, ut filios tuos Deo inſta operatione commendes. Non eum liberis tuis regites patrem, qui & temporariis & infirmis eſt; ſed illum pares, qui æternus & ſempiternam ſpiritualium pater eſt. Ille aſſigna facultates tuas, quas hæredibus ſervas: ille ſe liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes injurias ſæculares divina majeſtate protector. Patrimonium Deo credi tum nec reſpublica rapit, nec ſiſcus invadit, nec calumnia aliqua forenſis evertit. In tuto hæreditas ponitur, quæ Deo cuſtode ſervatur.* Probat deinde idipſum ex Script. dicens. *Hoc eſt, charis pignoribus in poſterum providere, hoc eſt, futuris hæredibus paterna pietate conſulere, ſecundùm ſidem Scripturæ ſanctæ dicentis. Iuniur fui, & ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus egens panem. Tota die miſeretur & fœnerat, & ſemen ejus in benedictione eſt. Et iterum: Qui converſatur ſine vituperatione in juſtitia, beatos poſt ſe filios relinquit. Prævaricator itaque & proditor patrum, niſi filiis ſuis fideliter conſulas, niſi conſervandis eis relictis & vera pietate proſpicias: qui ſtudes terreno magis quàm cæleſti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare quàm Chriſto, hos delinquis, & geminum ac duplex crimen admittis; & quod eum propones filiis tuis Dei Patris auxilium, & quòd doces ſilios patrimonium plus amare quàm Chriſtum.*

Pater cuſtodum Deum filia relinquat.

Illuſtre hac de re exemplum extat apud Joannem Moſchum in Prato ſpirit. c. 201 de filio Conſtantinopolitano, cur puter, omnia ſua expendens in pauperes, non aliam hereditatem quàm Chriſtum curatorem reliquit; qui proinde eruticam vitæ nobilis & divitis filiam uxorem, & cum eo totam ejus hereditatem procuravit. *Exemplū.*

Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo] Vatabl. *intuendo*; Chald. *à facie ſuæ omnes impios*; Septuag. *cùm ex juſtus ſederit ſuper throno: non adverſatur?* id eſt non objicit ſe; Scholiaſt *non ſuſtinet*) *omne malum in oculis ejus*, auctor Catenæ Græcor. *nullum malum in oculis illius ſe ingerit.* Vers. 8.

Sedere in ſolio judicii *quatuor notat.*

Sedet ſus eſt, q. d. Rex qui ex alto celſitudinis ſuæ throno regnum ſuum circumſpirat, gubernat, regit & judicat, ſolo hoc tui intuitu omnia ſcelera & ſceleſtos fugat & diſſipat: omnes enim malè ſibi conſcii verentes regis judicium, iram & vindictam, diffugiunt, & ſefe abſcondunt: quique ſcelus aliquod machinabantur vel machinaturi eraot, regis acrimoniam metuentes, mentem manuſque à ſcelere cohibent. Vident enim regem non eſſe deſidem, nec ortati, ſed vigilem & acrem ſuum exſpectare ſolium, id eſt uſurpare ſuam auctoritatem, officio regali perfungi, & ſtrenuè poteſtatem ſibi à Deo creditam exercere, ut bonis ſe patrem & tutorem; malis terribilem & vindicem exhibeat, iſiſque ampla præmia, his acria ſupplicia irroget. Docet ergo hæc gnome, quantum valeat auctoritas ac vigilantia regum & principum, cùm ſuum munus ſtre nue obeunt; ac quantum valeant eorum decreta & judicia, quando cum æquitate & auctoritate tractantur, ac fortiter executi mandantur. Verè Perſes apud Ariſtot. in Oeconom. *Si oculo domini*, inquit, *equus pingueſcit, ſic ſanè certum eſt, ubi principis vigor.*

Nota. *Tè qui ſedes in ſolio judicii*, multa involvit & complectitur. Primò enim ſignificat regem debere eſſe rectum & acrem, ut è ſolio judicii juſtum judicium proferat, ac pios præmiet, impios cruciet. Secundò, eum debere eſſe ſapientem, ut bonum à malo ſecernat, juſtos ab iniuſtis dijudicet. Tertiò, eum habere ampliſſimam judicandi poteſtatem. Quartò, debere per ſe judicare, nec credere omnia ſuis conſiliariis, præfectis, judicibus, quin potiùs debere eis invigilare, eo que judicare an fincere ſint, an muneribus ſinent ſe corrumpi, an per gratiam & favorem judicent, &c. Sic enim omnes continebit in officio, diſſipantque tuæ vigilia, ſuoque intuitu omne malum. Unde Ptolemæus Philadelphus ſeptuaginta S. Scripturæ Interpretibus, uti refert Ariſtæas, ſingulis ſingulas quæſtiones politicas, proponens hanc etiquot ordine erat decimus quintus, propoſuit: *Quid in regno tiſſimè obſervandum?* Ad quam ille: *Conſervare*, inquit, *ſe à muneribus incorruptum, & in regnum vitæ partem invigilare, inſidiatoresque omnia colere, & huiſmodi amicos ſibi comparare. Juſtos enim Deus amat.* Quinquageſimo quarto deinde hanc propoſuit: *Quid regnum confirmat?* Ad quam ille: *Cura*, inquit, *& meditatio, ne quid averſum propoſitis male agatur: communicatusque in plebem, quemadmodum facit, cùm vobis Deus præſtantem intellectum præbeat.*

Hæc

S. Ludovicus per ſe ſibi dicebat viduis & injuris.

Hac de cauſa S. Ludovicus inclytus Franciæ rex, ſin A gulis hebdomadis bis pro tribunali ſedebat, ut caulas viduarum & miſerorum a ſenatu ſuus neglectas cognoſceret, & decideret pari juſtitia ac clementia. Idem moriens Philippo filio inter alia monita hoc reliquit: *In adminiſtranda juſtitia ipſe ſis verus & rectus, ut facias quæ decernunt, nec ab iis declines ad aram vel ſiniſtram. Diligentes anjculas aquosolas pauperum, & ſatage ut veritatem intelligas. Non tibi ſufficiat elegiſſe in judices meliores regni viros, ſed inſuper iis invigila & inveſtiga, quatenus officio ſuo fungantur.* Rex enim qui omnia ſua conſiliariis vel officialibus credit, iis ſolium ſuum cedit, ac tabernaculum ſibi deligit, in quo quaſi puer vel pupillus ſedens, ab eis ſe & regnum regi ſinit: quæ res ipſi vituperium, officialibus invidiam, toti reipublicæ & indignationem creat.

Quartò, ſignificat hæc phraſis, regem dum ſic ſedet in ſolio judicii quaſi vicarium Dei, ab eo peculiariter illuſtrari, dirigi, corroborari ad diſſipandum omne malum, juxtà illud c. 16. 10. *Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejus.* Vide ibi dicta.

Rex eſt Cyrus, id eſt ſol. Primò.

Igitur rex eſt quaſi ſol, unde primus Perſarum rex dictus B eſt Cyrus, ideſt ſol: hoc enim perfectè ſignificat Cyrus. Primò enim ſicut ſol oriens, in ſuo quaſi curru & ſolio gloriosè reſidens, fugat tenebras ac feras, quin & fures, homicidas, adulteros, cæteroſque ſceleſtos, qui lucifugæ tenebras captant ad ſua ſcelera celandum: ſic pariter rex juſtus & ſapiens ſuo intuitu quaſi ſolari, diſſipat omnes peccatorum umbras & caligines.

Secundò,

Secundò, ſicut ſol obit & luſtrat ſucceſſivè ſingulas terræ regiones, ut eas illuſtret, calefaciat, foecundet: ſic rex obeat ſubinde ſuas provincias: ſua enim præſentia multa ſcelera diſſipabit, multa lites & difficultates componet, ſubditos recreabit, audiet, ſolabitur, ab iniquè gravamina nimia depellet, & beneficia grandia conferet. *Principibus adeunda ſapiès longinqua imperii. Quotiès Divum Auguſtum vromiſimus in Occidentem atque Orientem meaviſſe comite Livia?* aut Tacitus 3. Annal. Sanè ſi rex Hiſpaniarum initio tumultuum Belgicorum, in Belgium, uti fecerat Carolus V. ſe contuliſſet, aut conferre potuiſſet, eos ſedaſſet, qui utique nunc perduraut, & penè ſunt inſanabiles. Præclarè Diotogenes apud Stobæum ſerm. 48. de regno: *Judicare*, inquit, *& eus ſuum ſingulis diſtribuere propriam opus eſt regis, quæ cor Dei quidam in mundo eſt.* Divinus D. Th. l. 3. de Regim. principum c. 3. regem comparat angelo ſummo, qui a Deo illuminatur, ut cæteros illuminet.

Tertiò.

Tertiò, ſol rhronum ſuum quaſi collocat in meridiano: ibi enim ſplendidiùs coruſcat, & radios potentiſſimos in omnes orbis partes ejaculatur, quibus omnia luce & ardore ſuo complet: ita rex rhronum judicii ſui collocet in metropoli, ut in medio regni ſitus velut in centro, omnes regni ſui provincias quaſi circuli ſui peripheriam circumſpiciat, judicet, zelo juſtitiæ & virtutis accendat.

Quartò.

Quartò, ſicut ſol oculis validis eſt placidus, gratus & hilaris; infirmis verò apparet fulmineus, ingratus & noxius: ſic vultus regis bonis eſt jucundus; malis terribilis, ut ſolo ejus aſpectu percellantur & fugiant. Quod de rege dicitur, intellige de quovis Principe, Prælato, Rectore, Paſtore, Epiſcopo, Præſide, imò de quovis patrefamilias: hic enim in ſua domo & familia eſt quaſi rex.

Symbol.

Symbolicè, auctori Catenæ Græcor. Rex, inquit, ſedens in ſolio judicii eſt Deus, qui in curia cæleſti reſidens inde omne malum proſpicit, corrigit & diſſipat. Rurſum rex hic eſt Chriſtus, qui indie judicit mala, & malos omnes, quantumvis occulta & occultos, ſuo aſpectu, voce & ſententia auferet à terra, & relegabit in tartara. ita Beda, Salonius, & Hugo.

Myſticè, S. Auguſt. lib. de Correp. & gratia cap. 13. & alii: Rex, inquiunt, eſt Chriſtus, qui jam ad dexteram Dei ſedens, inde radiis gratiæ ſuæ illuſtrat mentes peccatorum, ab iniquè omnia mala & peccata abigit, & ad Dei gratiam omnemque virtutem traducit, juxtà illud pſalm. 44. *Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi: virga directionis virga regni tui.* Ubi S. Auguſt. *Rex*, inquit, *dirigendo dicitur, non autem regit, qui non corrigit. Ad hoc eſt Rex noſter rectorum rex: quomodo & ſacerdos à ſanctificando nos, ſic & rex à regendo nos.* Et paulò antè: *Sagitta tua acuta potentiſſimè: populi ſub te cadent in corda inimicorum.* Ubi S. Auguſt. *Occiſus eſt inimicus Chriſti, ut vivat diſcipulus Chriſti: de cælo emiſſa eſt ſagitta, corde percuſſus eſt Saulus, &c. O ſagittam acutam potentiſſimam, quæ accepta cecidit Saulum, ut eſſet Paulus!*

Tropol. Rex ſedens in ſolio judicii eſt mens & ratio, quæ dum in homine ſolium regni & judicii occupat, fugat & diſſipat omne malum errorum & vitiorum, quod ſenſus & potentiæ cæteræ, præſertim concupiſcentia, & appetitus tum concupiſcibilis, tum iraſcibilis ſuggerit. Hinc rex dicitur quaſi rectè agens, ait Iſidor. Mens ergo dum rectè agit & cæteras potentias rectè agere cogit, rex eſt. Quare qui ſapit, menti datſuum regimen, non appetitui, non concupiſcentiæ: mentem ergo in throno regali judicii collocet, ut illud cæteris potentiis imperet, illaque menti obedire compellat. Hac ratione regnum animæ quietum, nobile, ſanctum & gloriosum naneiſcitur. Ita R. Levi. Hinc illud *Rex eris, ſi recte facis te exeris.* Audi S. Gregor. in pſal. 5. Pœnit. v. 23. *In conſentiendo populos in unum & regi, ut ſervient Domino: Pro regi*, inquit, *eos intelliges, qui animorum ſuorum motus ſecundùm Dei voluntatem dirigunt, eſſque regum more dominantur, dum in rationis eminentia quaſi ſolio regali præſidentes, repugnantia quæque ſervituti ſubjiciunt, & pacatis omnibus, aquitatis lege & innocentia jura in ſeipſis diſponunt.*

Salomoni ſuccinunt cæteri Theologi & Philoſophi. Antonius in Meliſſa parte 2. cap. 1. citat. S. Irenæum dicentem: *Rex omnis juſtus ſacerdotalem obtinet ordinem*, id eſt auctoritatem, jus & officium, ut profana diſſipet, ſancta ſanciat. Et Democritum dicentem: *Principem in eorum opportunitatibus uti decet ratione, adverſus hoſtes audacia, benevolentia autem erga ſubjectos.* Et Iſocratem dicentem: *Graves & metuendus fac videaris, nihil eorum quæ ſunt inexploratum relinquendo; clemens autem levare debitis ſupplicia ſtatuendo.* Et Diodorum dicentem: *Regem benè fungentem ſuo munere decet, ruſtum & magnanimum & veracem & liberalem in largiendo eſſe, ac quavis cupiditate majorem: ſupplicia levia a delicto, gratiam autem beneficio majorem referre, tum ſubjectis, tum amicis.* Et c. 6. citat. S. Chryſ. dicentem: *Non in preciosa veſte & zona, nec in præconio vacuo virtutis princeps: ſed in eo quod ſolliciſa poſſidet, quæ mali conſilia ſunt, corrigat, ac in univerſos animadvertat, ne patiatur à potentioribus jus auferri.* Agapetus Diaconus Juſtinianum Imp. in Admonitorio ita commonefacit num. 2. *Cum gubernatore vigilat perpetuò Imperatoris oculatiſſimus intellectus, continens tutè aquitatis clavos, atque expellens fortiter impetuoſos iniquitatis fluctus, ut ne cymba mundanæ reipubl. illidatur fluctibus iniquitatis.* Et num. 9. *Solicitam Imperatoris animam ſpeculis in modum abſtergi oportet, ut divinis ſplendoribus ſemper coruſcet, rerumque diſtincta judicia inde condiſcat; nihil enim adeò facit, quæ peragenda ſunt, conſpicere atque cuſpidire tam perpetuò ſincerum.* Et numer. 27. *Tibi ipſi cuſtodienda leges impone neceſſitatem, cùm non habeas in terris, qui te poſſit cogere. Sic enim tum legum pra te ferens cultum ipſe, amo alios eas reverendo: tum ſubditis conſtabis, legum prævaricationem periculi non eſſe immunem.* Et num. 28. *Peccare, & non cohiberi peccantes tuta eſtima. Si quis enim in civitate vitam quidem ipſe trahat inſtè, ſcelere autem vivantes iniquè, ſocius malorum apud Deum judicatur. Quod ſi velis bifariam approbari, ut pulcherrima quæque gerentes, horrenda ita teterrima patrantibus ſpectator ſis.* Et n. 30. *Terrarum orbis à Deo cùm credatum tibi ſit regnum, cave ne aliquo uteris ex pravis ad rerum adminiſtrationes. Quæ enim illi perpetuum ſcelus eſt, eorum actionem vedulet Deo quæ peccandi facultatem ipſis indulſerit. Magna igitur & diligentia cum perſpectatione, magiſtratuum promotiones fieri oportet.* Et num. 36. *Vt dominium imperii tui facias dreantabile, quantum habes adverſus ſubditos peccantes iram, tantam habendam eſſe tibi adverſus teipſum peccantem cenſeo. Nemo enim valet tanta pellentem poteſtate corrigere, niſi ratio propria, qua ex ipſo peccante mo veatur.* Et n. 42. *Interna mente auſultari debent eorum judices. Diffi ille namque capitis eſt inſti inventio, facilèque effugere ſolet non admodum attendentes. Quod ſi paternaſſa dicentium eloquentia, doctorumque neglecta ver ſimilitudine, ad penitiſſimam intentionum profunditatem penetraverint, ſic demum bauriunt, quod ab ipſis quæritur, genuinique inſontes erunt delicti, neque ipſi bonoſtum prodendo, neque alios ad, ut committant, concedendo.* Et n. 46. *Sit ut oculus innatus eſt corpori, ita Imperator mundo adaptatus eſt, à Deo datus pro adminiſtratione rerum quæ uſui ſunt. Oportet igitur eum ſibimet luminibus quaſi propriis membris proſpicere, ut proficiant in bonis, nec malorum offenſa tuis illidantur.* Et n. 48. *Eſto ſubditis pientiſſimus Imperator,*

Gnomæ ad regis deſtinatæ.

& ſor-

& formidabilis ob excellentiam poteſtatis, & amabilis ob largitionem beneficentiæ, neque formidinem contemnens propter amorem, nec item amorem negligens ob formidinem: ſed eam manſuetudinem præ te ferens haud aſpernabilem, quàm aſpernabilem familiaritatem immiti ſeveritate caſtigans. Euripides in Syleo aurea de principe vox eſt: *Juſtis ſit æquus & juſtus: malis verò omnium maximus hoſtis in terra.* Et Iſaiæ: *Qui puniunt iniuſtos, ii reliquis iniuriam fieri prohibent.* Et Hyperidis: *Incipientibus malis obſtruendæ ſunt viæ.* Et Pythagoræ: *Qui de malis pœnas non ſumunt, bonos aſſici volunt iniuriis.*

VERS. 9. QUIS POTEST DICERE, MUNDUM EST COR MEUM, PURUS SUM A PECCATO] Hebr. *quis dicet, Mundavi cor meum, purus ſum à peccato meo?* ita Symmach. Septuag. *quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis liberè dicere audeat* (hoc eſt enim ἐπαρρησιάσεται, uti legunt Complut. S. Chryſoſt. S. Hieronym. lib. 1. contra Pelag. qui vertit, *quis confidit*: pro quo Romani & S. Auguſt. repetunt παρρησιάσεται, id eſt, *gloriabitur*) *ſe mundum eſſe à peccatis?* Undè liquet Septuag. æquè ac Noſtrum pro זִכִּיתִי *zichiti*, in *pſal*, id eſt mundavi, legiſſe זכיתי *zachiti*, in *cal*, id eſt mundus ſum corde meo: atque מְחַטָּאתִי *mechattati*, id eſt à peccato meo, accepiſſe pro מחטאתי *mechattat*, id eſt à peccato, ut *iod* non ſit pronomen affixum, ſed paragogicum, uti eſt aliàs ſæpè.

Calvinus lib. 3. Inſtitut. c. 13. §. 3. ex hoc loco & ſimilibus contendit, neminem in hac vita verè eſſe juſtum, ut cor habeat intrinſecùs purum à peccato, ſed illud ſemper infectum eſſe & inordinatum aliqua ἀταξίᾳ, ſive aliquo pravo motu ſuperbiæ, luxuriæ, ſimilive concupiſcentiæ. Quare omnes ejus actus eſſe peccata: ac proinde non habere juſtitiam ſibi intrinſecam, ſed juſtificari per extrinſecam Chriſti juſtitiam ſibi imputatam. Verùm, hæc eſt hæreſis damnata ab Eccleſia & Concil. Trident. ſeſſ. 6. imò à S. Script. in qua Chriſtus ait: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, Matth. 5. 8. Et David pſalm. 50. 12. *Cor mundum*, inquit, *crea in me Deus.* Et pſalm. 118. 1. *Beati immaculati in via.* Et Paulus Epheſ. 5. 4. *Ut eſſemus*, inquit, *ſancti & immaculati in conſpectu ejus.*

Nemo mundus à peccato, quo ſenſu. Reſponſio. Prima.

Igitur hanc Salomonis gnomen, ne aliis S. Script. ſententiis jam citatis videatur adverſari, interpretes variè explicant, omnes appoſitè.

Primò, Caietan. reſpondet in Hebræo eſſe, *Quis poteſt dicere, Mundavi cor meum, & purificavi me à peccato meo?* q. d. Supereè quis ſibi ſuiſque viribus arroget juſtitiam & munditiem à peccato, cùm hoc ſit opus Dei, non hominis; gratiæ, non naturæ. Dicat ergo: Deus mundavit cor meum, non ego.

Secunda.

Secundò, S. Chryſoſt in pſalm. 142. ad illa v. 2. *Non intres in judicium cum ſervo tuo*, Gabriel Vaſquez 2. 2. diſp. 200. cap. 4. & Salazar ſic exponunt, q. d. *Quis dicit*, id eſt quis dicere & jactare audeat ſe purum à peccato? Undè Septuag. vertunt, *quis gloriabitur*, id eſt quis glorabundus prædicet *ſe caſtum habere cor?* Taxatur ergo hic non ſimplex affirmatio, ſed ſuperbia, jactantia, gloriatio: quia nonnulli inſtar Phariſæi Euangelici de ſua innocentia vel juſtitia gloriantur, eamque ſibi aſcribunt, non Deo. Eſto enim nonnulli ſint juſti & mundi corde, tamen de eo gloriari, ſeque jactare non debent, tum quia hæc mundities non eſt opus ipſorum, ſed Dei, tum quia qui hodie juſtus eſt, etiæ poteſt heri iniuſtus, & ex fragilitate innata corruere in peccata, uti plerique corruunt.

Tertia.

Tertiò, S. Auguſt. in pſalm. 149. Beda, Janſenius, Baynus, & Bellarmin. lib. 4. de Juſtificat. cap. 4. hæc exponunt de incertitudine gratiæ, eamque hinc probant contra hæreticos, & Catharinum, qui volunt iuſtos certò ſcire ſe eſſe juſtos, & puros à peccato. Ut ſit ſenſus, quaſi dicat. Nemo quantumvis juſtus, certò ſcit ſe eſſe juſtum, hoc eſt ſe eſſe in gratia & amicitia Dei: non enim habent teſtimonium infallibile ſuæ gratiæ & juſtitiæ, ac multa latent in fundo cordis occulta, quæ homo ipſe non videt, nec perſpicit, ſed ſolus Deus. Hic ſenſus Vulgatæ verſioni valdè inhæret & conſonat, æquè ac textui Hebræo, qui habet: *Quis dicet, mundavi cor meum, & purus ſum à peccato meo?* q. d. Quis certò ſcit, ut dicere & aſſerere audeat, ſe veram egiſſe pœnitentiam, ac per eam emundaſſe ſe à peccatis præteritis, præſertim in adoleſcentia, inquit Aben Ezra, commiſſis? juxtà illud: *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu.* Eccli. 5. 5.

Quarta.

Quartò, alii exponunt, q. d. Nemo poteſt diu vivere ſine peccato ſaltem veniali. Eſto enim quandoque juſtus ſit purus ab omni peccato etiam veniali, ut, cùm recens eſt baptizatus, cùm plenè confeſſus eſt & abſolutus, cùm vehementes actus contritionis & charitatis elicit; tamen in hoc puritatis ſtatu diu durare nequit quin ex innato peccati fomite in illud relabatur, juxtà illud Eccleſ. 7. 21. *Non eſt homo juſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet.* Ita explicat S. Auguſt. lib. de Bono virg. cap. 42. & S. Hieron. li. 1. contra Pelag. & S. Chryſoſt. conc 3. de Lazaro. Huic expoſitioni favet Hebr. זִכִּיתִי *zichiti*, cadix enim זכה *zaka* vel *zachah*, ſignificat mundum eſſe ab omni labe, ſeu vitio aut macula. Undè זַךְ *zach* vocatur mundus, cui nihil labis aut virii eſt admixtum, ſincerus, clarus, irreprehenſibilis: & זַכּוּת *zecuthh*, vocatur cryſtallus, ob munditiem & claritatem tranſparentem, ut ſenſus ſit, q. d. Quis dicere audeat ſe habere cor planè purum ab omni labe, imò cor cryſtallinum, id eſt purum, ſinceeum, lucidum inſtar cryſtalli, cui nulla macula etiam levicula & venialis inſit? q. d. Nemo.

Quintò, S. Chryſoſt. in terræ motum & Lazarum ſerm. 6. per peccatum accipit fomitem peccati, ſive ſordes concupiſcentiæ eeliquas ex peccato quibus nemo in hac vita carere poteſt. *Licet*, inquit, *juſtus ſit quis, licet millies ſit juſtus, & ad culmen ipſum aſcenderit, ita ut expers ſit peccati, non poteſt eſſe mundus a ſorde: licet millies juſtus ſit, eſt tamen homo. Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidit mundum ſe eſſe à peccato? Propterea dicere in oratione iubetur: Dimitte nobis debita noſtra, ut orationis conſuetudine admoneamur, illis nos obnoxios eſſe ſuppliciis. Etenim Paulus Apoſtolus, vas electionis, Dei templum, os Chriſti, lyra Spiritus, doctor orbis terrarum, qui terram & mare peragravit, qui peccatorum ſpinas evulſit, qui religionis ſe vinea ſactavit, illis regibus opulentior, illis divitibus potentior, ille magis philoſophus quàm ipſi philoſophi, ille diſertior oratoribus, qui nihil habebat & omnia poſſidebat, quo mortem umbra ſua ſeliebat, qui morbos ſuis veſtimentis fugabat, qui trophæa erexit in mari, qui ad tertium uſque cælum raptus eſt, & in paradiſum ingreſſus, qui Chriſtum Deum prædicavit; ille dicit: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc juſtificatus ſum*, 1. Corinth. 4. 4 *Qui talem tantamque virtutum multitudinem acquiſierat ait, Qui autem judicat me, Dominus eſt. Quis ergo gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? Impoſſibile eſt igitur ut ullus homo ſit à peccato immunis. Quid enim ait, Juſtus eſt, miſericors eſt, pauperum amans eſt? at vitium aliquod habet, vel impurum conſuetudinis afficit, vel inani gloria ducitur, vel aliud quippiam tale agit: non enim recenſenda ſunt omnia.*

Porrò hic fomes concupiſcentiæ maximè cernitur in libidine & rebus venereis. Harum enim concupiſcentia ita innata eſt homini, ut nemo poſſit habere ab eis purum cor, quin aliquando ſentiat impuras & obſcenas imaginationes, titillationes, motus, niſi id ſingulari dono alicui concedat Deus, uti conceſſit S. Thomæ Aquinati, qui fugata meretrice ad ſe ſollicitandum immiſſa, orans & indormiens viſus ſibi ab angelis cingulo caſtitatis præcingi, deinceps omni libidinis ſenſu earuit. Idem donum habuit noſter B. Aloyſius Gonzaga, ideoque Angelus eſt nuncupatus. Undè Septuag. vertunt, *quis gloriabitur caſtum* (ſcilicet ab inceſtis & fœdis luxuriæ cogitationibus & ſtimulis) *ſe habere cor?* Harum remedium eſt humilitas, humiliſque gratiæ Dei invocatio. Undè S. Auguſt. de S. Virgin. cap. 51. *Quod bonum* (virginitatis) inquit, *quanto magnum video, tanto ſi ne pereat ſuperbiam pertimeſco. Non ergo cuſtodit bonum virginitatis, niſi Deus ipſe qui dedit, & Deus charitas eſt. Cuſtos ergo virginitatis charitas: locus autem hujus cuſtodis, humilitas. Ibi quippe habitat qui dixit, ſuper humilem & quietum, & tremantem verba ſua, requieſcere ſpiritum ſuum, Iſaiæ. 66. Fidentior enim dico, facilius ſequuntur Agnum, oſſa non quæcumque lupi, certè quæcumque potuerint, conſequi humiles, quàm ſuperbientes virgines.*

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd motus hujus appetitus & concupiſcentiæ ſint maximè homini carnali, æquè ac cæteris animantibus, connaturales: quare ſæpè ſatioeem præveniunt, ita ut voluntas eos cogatur ſeotite invita, etſi conſentire in ejus ſit arbitrio. Jam perdidimus frænum juſtitiæ originalis, quo Adam hoſce motus ita frenabat & cohibebat, ut exurgere non poſſent, niſi eo videnſe, & volente. Igitur ſicut ulcus, putà vomica, perpe-

rùò putridum ebullit vomitque pus; & ſicut cloaca jugiter exhalat foetidos vapores; & ſicut caminus ardens continuò ejaculatur fumum ignemque ſcintillas: ſic pariter concupiſcentia, luxuriæ præſertim, aſſiduè exhalat fœdas imaginationes, & motus hoſtiles.

Antiſtropha hujus ſententiæ Salomonis eſt illa S. Joannis epiſt. 1. cap. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Vide ibi dicta.

VERS. 10. PONDUS ET PONDUS, MENSURA ET MENSURA, UTRUMQUE ABOMINABILE EST APUD DEUM] q.d. Duplex, & diverſum pondus, duplex, & diverſa menſura; cùm ſcilicet quis maiori utitur dum emit, minori dum vendit; facit rem abominabilem Deo & hominibus: quia facit muſtitiam, & everſit hominum ſocietatem, & commercia, quæ in juſtitia juſtique ponderibus, & menſuris conſiſtunt. Vide dicta c. 11. 1. & cap 16. 11. Hebr. eſt, *lapis & lapis* (quia lapidibus olim utebantur pro ponderibus) *epha & epha abominatio ſunt ipſa amba coram Domino*, id eſt, ut Vatabl. *diverſe pondere uti, & diverſa menſura uti, utrumque deteſtatur Dominus*; Septuag. *pondus magnum & puſillum, & menſura duplex, immunda ſunt apud Dominum*; S. Hieron in cap. 45. Ezech. *ſtatera grandis & minor, abominabile eſt utrumque in conſpectu Dei*,

Duplices menſuras odit Deus. Quæ? Reſp. Primò.

Myſticè Primò, R. Levi, q.d. Non licet veritati pondus addere, ut eam plus æquo amplifices; nec detrahere, ut eam plus æquo diminuas.

Secundò. S. Gregor. hom. 4. in Ezechiel. *Pondus & pondus*, &c. *Scimus*, inquit, *quia in negotiatorum duplici pondere aliud maius, aliud minus eſt: nam aliud pondus habemus ad quod penſant ſibi, & aliud pondus ad quod penſant proximo; ad dandum quidem ponderoſa leviora, ad accipiendum verò gravia præparant. Omnis itaque homo, qui aliter penſat ea quæ ſunt proximi, & aliter ea quæ ſua ſunt, pondus & pondus habet. Utrumque ergo abominabile eſt apud Deum: quia ſi ſic proximum ut ſe diligeret, hunc in bonis ſicut ſe amaret; & ſi ſic ſe ſicut proximum aſpiceret, ſe in malis ſicut proximum iudicaret.*

Tertiò. Tertiò, auctor Catenæ Græc. ſic ex Septuag. legit: *Statera parva, & magna alioque, & alia menſura, utraque eorum Domino ſunt immunda: ſed ille quoque qui facit ea, in ſtudiis ſuis prapedietur.* Quæ ſic explicat: Mens mala doloſaque animi affectio, cujuſmodi ea eſt, quæ oratione quidem utitur blanda & commoda, opus autem adfert nullum, tantùm immundum; execrabiles ſunt apud Dominum. Aut per parvam & magnam menſuram, in quavis re vel actione defectus, & exceſſus denotatur: utrumque enim adjunctum habet vitium. Aut mentura duplici utuntur, qui ab aliis beneficia accipere volunt, paria tamen reddere animum numquam inducunt. Qui enim facit talia, in manuum ſuarum operibus impeditur, hoc eſt, nullum ſolidum ſucceſſum ſortietur. Hæc ille.

Quartò. Quartò, Caſſianus ſic ex Septuag. legit & explicat collat. 2. b. cap. 22. *Pondus magnum & puſillum, & menſura duplices, immunda ſunt apud Dominum utraque, & qui facit ea, in adinventionibus ſuis compedietur. Proinde non ſolùm illa quæ diximus, ſed etiam hoc modo ſtudendum eſt nobis, ut ne unicum pondus in cordibus noſtris, nec in bonorum exiſtimatione noſtra menſuras duplices habeamus: id eſt, ipſi aequa diſcretionis regulam mollient, vanitatibus indulgentia præſumentes eos quibus verbum Domini prædicamus, diſtrictionibus præceptis & gnoviviis, quæ ipſi perferre paſſimus, ponderibus abrumpimus. Quid enim facimus, quid niſi duplici pondere æquo menſuræ præceptorum Domini, morem frugemque vel appendimus, vel metimur? Rationem ſubiicit: Si enim aliter ea nobis, aliter noſtris fratribus diſpenſemus, veſtè increpamur à Domino, eò quòd ſtateras doloſas ac menſuras duplices habeamus, ſecundùm illam ſententiam Salomonis quo dicitur: Abominatio eſt Domino pondus duplex, & ſtatera doloſa non eſt bonum in conſpectu eius. Hoc etiam modo rectum doloſi ponderis, duplicisque menſuræ evidenter incurrimus, ſi diſtrictiora quædam, quæ privatim per noſtras cellulas exercere conſuevimus, humanæ laudis cupiditate coram fratribus oſtentemus, abſtinentiores ſcilicet, & ſanctiores apparere affectantes humano conſpectui quàm divino.*

VERS. 11. EX STUDIIS SUIS INTELLIGITUR PUER, SI MUNDA ET RECTA SINT OPERA EJUS] Pro *ſtudiis ſuis* hebr. eſt מעלליו *maalalav*, id eſt molimina, ſtudia, cogitationes, machinationes, exercitia, conſilia, adinventiones, occupationes. Radix enim עלל, *alal* ſignificat meditari, cogitare, conari, moliri, facere, deſignare, animi vim & potentiam declarare. Undè עולל *olel* vocatur puer, qui ſemper aliquid agit, & molitur; & עלילות *alaliot* vocantur ludicra, quæ machinantur pueri, quibus animi ſui indolem & propenſionem indicant.

Pro *intelligitur* hebr. eſt יתנכר *itnacher*, quod proprie ſignificat *cognoſcitur*, *intelligitur*. Subinde tamen contrarium ſignificat, ſcilicet *occultatur*, *abſcondit ſe*, vel *alienat ſe*. Undè R. Levi, & Aben Ezra ſic vertunt, *in ſtudiis ſuis occultat ſe puer, quianon parum, & rectum ſit opus eius.* q.d. Non facilè cognoſcitur natura pueri ex operibus. Nonnulli enim pueri aſtuti ſunt diſſimulatores, & fallaces, ita ut tegant ſua ſtudia & conſilia. Undè fit, ut ea quæ agunt, in fronte probitatis ſpecium præbeant: eorum verò mens impura ſit, & ſceleribus ſcateat. R. Simaoel vertit, *in operibus ſuis alienum ſe præbet puer*, q. d. Subinde pueri alios ſe præbent in pueritia quàm futuri ſint in virili ætate: mutant enim indolem & mores, & alienant ſe à moribus, quos habituri ſunt in ſenectute. Aut potiùs, q.d Puer cùm munda & recta opera exercet, alienat ſe ab infantia & ætate puerili; quia ſuper ætatem præclarè ſe gerit, ut non tam puer, quàm vir vel ſenex eſſe videatur.

Verùm *itnacher*, proprie ſignificat *cognoſcitur*, *intelligitur*; itaque hic vertendum eſſe patet ex antecedentibus, & ſequentibus: ſic enim plana, & clara fiunt oratio, quaſi dicat, Ex ſtudiis ſuis cognoſcitur puer, qualis futurus ſit vir, Si enim munda & recta ſint opera eius in pueritia, veriſimiliter talia quoque erunt ejuſdem in virili ætate. Aut: Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta *ſint*, id eſt futura ſint, opera eius in ſenectute. *In* enim *ſint* non eſt in Hebræo. Hebræi enim ſubintelligunt verbum ſubſtantivum. Undè hic ſubintelligas tam *erunt*, aut *futura ſunt*, quàm *ſint*.

Rurſum נכר *nacar* deſcendit à נקר *nacar*, quæ radix uti literis, ita & ſignificatione alludit ad חקר *cara*, id eſt fodit, perfodit: dum enim oculus corporis vel mentis quid cognoſcit & perſpicit, videtur ipſum ſua acie penetrare & perfodere, undè Plato cenſuit, viſionem fieri emiſſione ſpecierum ex oculis ad rem viſam penetrandam, & quaſi perfodiendam; licet veriùs Ariſtot. & Peripatetici ceſeant viſionem fieri non emiſſione, ſed receptione ſpecierum ab obiecto: per illas enim res viſa penetratur, & quaſi perfodiatur ab oculo. Quare ſicut theſaurus, vel venæ auri & argenti à peritis veſtigantur & inveniuntur: ſciunt enim certa ſigna, ex quibus cognoſcunt ibi latere aurum, v. g. ſi ſuperficies terræ extima herbas & germina non proferat, ſed ſteriles ſit & glabra: ſi color terræ accedat ad colorem auri, ſi in ea ramenta vel venæ auri argentique appareant, uti docet Georgius Agricola lib. 3. de Re metallica. Unde Plinius lib. 33. cap. 4. *Montes Hiſpaniæ*, inquit, *aridi ſterileſque, & in quibus nihil aliud gignatur, hos bono (auro) ſegnatur ſortiles eſſe.* Addit que. *Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt; ita vocatur indicium; alpeni, ubi id eſt, aromaque lavantur, atque ea ex eo quod roſidit coniectura capitur, ut inveniatur aliquando in ſumma tellure proximo, vena feliciſſimo.* Segullum eſt terræ genus in ſummo ſolo, ex quo metallarii cognoſcunt ſubeſſe venam auri, quare viſis his ſignis perfodiunt terram, & latens aurum eruunt. Sic pariter pueri in pueritia dant ſigna & ſpecimina futuræ probitatis, quæ viri ſagaces veſtigant & quaſi perfodiunt. Signa hæc ſunt, ſi opera eorum ſint munda, id eſt pura ab omni labe via & impuritate: ac recta, id eſt aliena à fraude, fuco, ſimulatione, dolo, mendacio, nequitia, maligitate. Inde enim ſagaces conjiciunt, eorum in virili ætate opera fore ſimilia, imò maiora & heroica. Itaque natura præludit in pueris id, quod factura eſt in viris, juxtà illud Ovidii:

Ingenium cœleſte ſuis velocibus annis
Surgit, & ingrata fert mala damna mora.

Sic S. Ambroſius puer rebus factis ſe oblectans, præluſit ſe fore ſacerdotem, imò Epiſcopum: undè & manum oſculandam torori præbuit, edixitque ſe fore Epiſcopum. Sic S. Thomas Aquinas infans volvebat chartas, ac præſertim unam in qua ſcriptum erat *Ave Maria*, illamque ſibi à nutrice arreptam omni ſtudio repoſcebat, ac redditam tranſglutivit. quæ portendit, ſe fore libris, & cultui B. Virginis addictum. Sic S. Nicolaus infans feria quarta & ſexta abſtinens à ſuggendis matris uberibus, futuræ abſtinentiæ & ſanctitatis ſpecimen dedit. Plura hac de re exempla recenſui. Tim. 3. v. 15.

Hinc Spartani pueris exhibebant inſtrumenta atrium omnium,

Vena auri indicia.

Pueritia præludit virilitati.

Exempla.

nium, & illis ad quæ ſponte accurrebant, quibuſquæ ſe occupabant, eoſdem applicabant: in illis enim ad quæ indoles naturæ ferè hominem, quiſque excellit. Significat ergo Salomon ex puerilitæ indole & moribus fere deprehendi, qualia totius vitæ deinceps futura ſit ratio.

Intellige gnomen hanc communiter & ut plurimum veram eſſe, at non ſempertum quia pueri ſubinde vafri diſſimulant interna ſua conſilia: tum quia ſubinde à ſeipſis degenerant, præſertim cùm in malos incidunt ſocios, ut alii priorius ſint viri, aliaque agaos & appetant quàm fecerint pueri. Sed ut plurimum qualis quis eſt in pueritia, talis quoque eſt in virili ætate. Quocirca omnes Theologi & Philoſophi, ac nom natim Plato & Ariſtot. in Politic. docent ſummam in repub. habendam eſſe coram puerorum, ut rectè inſtituantur: puetos enim eſſe ſeminarium reipub. quales enim formantur pueri, tales evadunt viri. Monet ergo parentes & magiſtros hic Salomon, ut in puerorum indolem mvigilent, eorumque vitia & propenſiones indagare ſatagant, ut deinde eos corrigere, & in virtutes flectere queant.

Porrò codices Septuag. hìc variant. Complut. enim legunt, *in ſtudiis ſuis imp. deuur adoleſcens, cum ſancto & recta via eius*, q. d. Vit ſanctua impediet & coercebit prava adoleſcentia ſtudia, ejuſque vias & actiones moderabitur, & rectas efficiet; Roman. *in aduerſantibus ſuis impediatur adoleſcens: cum ſancto, & recta via eius*, id eſt, ut clarè vertit auctur C tenæ Græc. *Adoleſcens cum ſancto familiariter converſans, ætiam ſu. ist viam ſuam*. Caſſian. collat. 21. cap. 22 & alii aliter diſpungunt: priorem enim partem verſus referunt ad verſum præced. hoc modo: *Pondus magnum & puſillum, & menſura duplex immunda ſunt apud Dominum, & qui facit ea, in adiuo omitentibus ſuis compedietur*, id eſt capietur vinculis, conſtringetur & punietur. Deinde ſubdum quaſi novam ſententiam: *Adoleſcens cum ſancto* (ſi vertetur) *recta erit via eius*.

VERS. 12. AURAM AUDIENTEM, ET OCULUM VIDENTEM, DOMINUS FECIT UTRUMQUE] Septuag. vertont, *auris audiens & oculus videns, Dominus fecit & utraque*, vel *utrumque eſt opus Domini*, ut v. rtet auctor Catenæ Græc. Qui Peſmò, ſic explicat, q. d. Ut oculus qui rectè videt, videt opera Domini; ita auris quoque quæ rectè audit, audit mirabilia ejuſdem Domini. utrumque ergo ſit opera & operatione Domini. q. d. Deus dedit homini non ſolùm potentiam videndi & audiendi, ſed & rectum eius uſum, tum phyſicum, ut ſcilicet auris rectè ſonos & ſonorum diuerſimoda percipiat: oculus verò rectè colorum omnium ſpecies videat & diſcernat, tum potiùs ethicum, ut ſcilicet aoie utamur ad audiendum honeſta, caſta, ſancta: oculis utamur ad eadem inuendum. Unde inferendum relinquit, hominem Deo in hoc recto ſenſuum uſu gratias agere, obtequi & obtecundare debere, ut is utatur ad Dei honorem & beneplacitum, ſcilicet ut aures non aperiat niſi ad audiendum Dei legem, pſalmodiam, officia divina, ſcientias & rea honeſtas &c. oculos verò non pandat niſi ad mtuendum creaturas Dei, ut ex iis creatorem agnoſcat & laudet. Hoc enim fine Deus homini oculos & aures dedit. Vide S. Chryſoſt. homil. 11. in epiſt. ad Roman. & homil. 22. in 1. ad Corinthios.

Secundò, noſter Salazar appoſite hunc verſum refert ad præcedentem. Nam cùm præmiſerit Salomon, inquit, ex primis ſtudiis & conatibus pueri ingenium & indolem deprehendi, an docilis ad audiendum, & acris ad ſpeculandum ſit; aptè quidem ſubdit: *Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque*, q. d In his non intercedit conſilium aut libertas: quòd enim quis ad audiendum ſit docilis, & ad ſpeculandum acris; pars naturæ eſt à Deo ipſo creata, atque adeò in pueris etiam qui nondum conſilii & rationis compotes ſunt, non parum xlucet. Itaque *in animo ſcintillæ ſunt, quæ præceptoris ſpiritu excitata, generoſum diſciplinæ ſemineм arripiant: aliquin aliquam in citerum nequidquam flaverit*, ait Petrarcha dialog. 81.

Tertiò, alii hæc referunt ad Deum, q. d. Deus dedit homini oculos ad videndum, aures ad audiendum, quantu magis ipſe oculos habet oculatiſſimos, & aures ad audiendum acerrimaa, juxtà illud pſal. 93. v. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet; aut qui finxit oculum, non conſiderat?* Contra eos qui v. 7. dixerunt: *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.* Et *Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat*, Job 22. 14. Significat ergo omnia ouda & xperta eſſe oculis Dei lucidiſſimia, & auribus auritiſſimis. *Et omnium auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſconditur*, Sapient. 1. 10. Huc facit illud Plinii lib. 2. c. 7. *Deus totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus ſui*.

Quartò, plenius & profundius noſter Hieron. Prado in Ezech. cap. 12. verſ. 2. Oculo videre, inquit, eſt perſpicue & apertè cernere: aute audire, eſt perſpicere & tenere rectè quæ audis: idem eſt videndo videre, & audiendo audire. Ratio huius ſignificationis eſt, quia ſi ablativi, infinitivi, vel gerundia augent & complent actionem verbi, importantique modum, quo fieri ſolet: & quoniam viſio fit mediante luce, & auditio excipiendo & tenendo verbum quod profertur: inde videndo videre, eſt dilucidè cernere, & audiendo audire, eſt rectè tenere, ſicut etiam ore loqui, vel loquendo loqui, eſt cordatè loqui, vel ex præmeditato: quia verè verbum otis eſt id, quod meote concipitur & cogitatur. Quoniam ergo ſenſus hi tuot miniſtri intellectus & voluntatis, heris ſum per omnia ſimiles (nam vitus & iotellectus claritate delectantur & operantur; auris & voluntas ſua vitate & bonitate capiuntur) inde eſt ut pro intellectu non excecato uſurpetur *oculus videns*, & *auris audiens* pro voluntate non obdurata affectu aliquo immoderato apud Matth. 13. 9. & in Apocal. 13. 9. *Qui habet aures audiendi, audiat*, id eſt, voluntatem morigeram & obedientem, inde illud pſalmi 17. 45. *In auditu auris obedivit mihi*. Et Proverb. 20. 12. *Oculum videntem, & aurem audientem, Dominus fecit utrumque*: id eſt doctorem eruditum, & auditorem verbi docilem eſſe, opus Dei eſt ex æquo mirabile. Meminit autem horum ſenſuum: quoniam ut notavit Polycbronius, vitus & auditus tantùm recipiunt admonitionem: aut enim cementes aliorum calamitatem ad ſanitatem tevertimur, aut audientes divinas leges diligentiores in ſtudio virtutis efficimur, neque eſt alius præterea ſenſus, qui ad pietatem inducat. Hæc Prado.

Accidit R. Salomon: *Divinum opus*, inquit, *ſunt aures & oculi mortalium: ſummo ore delectatur Deus auribus aspectu benignorum auditumbus, oculiſque rerum eventum proſpicientibus*. Et R. Levi: *Hi duo ſenſus*, inquit, *viſus ſcilicet & auditus peculiarem præ cæteris operam præſtant, ut vir quoad mores & animi ſenſa abſolutus veraque evadat*. Et Vatabl. *Audientem*, inquit, *Dei præcepta & videntem quæ bona ſunt, utrumque fecit Dominus*. Alii hæc referunt ad bonam obedientiæ politiam. Hæc enim exiſtit, cùm Superiotes oculo, id eſt bonis conſiliis, omnia adminiſtrant, & populus auto obedienti eis paret, q. d. Utrumque eſt Dei donum & benedictio: nam in utroque conſiſtit reip. & cuiuſvis collegii vel congregationis columen, ſalus, & felicitas.

VERS. 13. NOLI DILIGERE SOMNUM, NE TE EGESTAS OPPRIMAT, APERI OCULOS TUOS, ET SATURARE PANIBUS] Pagoin. *ſatura te panibus, ſaturare*, id eſt ſaturaberis. Sæpè enim apud Hebræos Imperativus ponitur pro futuro, ut pſalm. 33. *Accedite ad eum, & illuminamini*, id eſt illuminabimini. Pro *ne te egeſtas opprimat*, hebr. eſt יָרַשׁ *pauperare*, id eſt ne hereditate privetis, oe depaupereris. Radix enim *iaraſ* ſignificat hæreditare & poſſidere, ſed in *aphel*, eſt contrariæ ſignificationis, & ſignificat hereditate depelli ac depauperari, cùm quis ex (reſo ſit, non Cyrus, ſed Irus & Ita pauperior. Eſt metalepſis, ex ſomno enim intelligitur deſidia, ex deſidia otium, ea otio labotis fuga, quæ parit egeſtatem. Vice verſa ea aperitione oculorum inſelligitur vigilia, ex vigilia lucrectio, ea lucrectione labor, qui parit ſaturitatem, id eſt rerum abundantiam. Hæc enim initar catenæ connexa ſunt, unumque alteri velut aoculus annulo interitur & innectitur, ut ex uno cæteta inferas & inteligas.

Aben Ezra huoc verſum nectit præcedenti, q. d. Aures ad inſtitutionem auicultandam, oculi vero ad ea contemplanda, quibus corrigimur, procreati ſunt à Deo: quamobrem ne diligas ſomnum: oculi enim non niſi ad ſomnum ſtatis horis capeſſendum ſunt affecti, cùm poſtea penetrandis ac arripiendis diſciplinæ inſtitutis vacare debeant. Redit ad vetandam ſocordiam, huius enim comes, imò parens eſt ſomnus, vel potius dilectio & amor ſomni. Somnus enim naturalis eſt, & naturæ debitus; at amor ſomni ferè vitiolus eſt, quia nimius. Dormire, inquit Cajet. neceſſitatis eſt, ſed diligere dormitationem voluntatis eſt ac pigritiæ, & hic affectus longiorem efficit ſomnum

quàm opus ſit. Qui enim amat dormire, pergit dormire in multam ſucem, nec exurgit, ſed ſomoo indulget, donec torpori ſuo ſatisfaciat, juxta illud S. Dominici Lo ſicati: *Semnus ſomnum adeſcat, vigilias vigilia parsum.* Senſus ergo eſt, q. d. Noli diligere ſomnum, nec ei ad pigri corporis libitum indulgeto; ut lucem & tempus laboti deſtinatom otiendo & dormitando tranſigas, ne ea otio in egeſtatem incidas, illaque te opprimat & fame emaciari, imò mori cogat: quare aperi oculos tuos, expergiſcere, ſomnum excute, labora ut victum tibi pares, ac ſaturetis panibus, id eſt abundes omni te ad victum neceſſaria vel opportuna: panis enim Hebræis quemlibet cibum ſignificat.

Myſticè, q. d. Bacute ſomnum deſidiæ ac concupiſcentiæ ac bonis operibus te dede, ot victum ſpiritualem tibi comparee, quo vivas in omnem æternitatem. Victus eſt Euchariſtia & S. Scriptura eo præſenti vita, ac gloria & felicitate perpetua in futura. Ita Beda: *Noli*, inquit, *diu ſegere ſomnum peccati & inertiæ, de quo Apoſtolus ait, Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, ne te, ſi non bonè vigilare nouris, egeſtas opprimat in futuro: illa ſcilicet graviſſima egeſtas, ubi nec ſtillam aquæ unam ſitiens invenire queas, nec olcum eum in filis lampadibus infundere. Aperi oculos tui cordis ad vigilias ſanctas ac ſaturitatem tibi gaudiorum cælestium bonè vivendo conquire.*

Septuag. aliò abeunt: vertunt enim, *noli diligere detrahere, ne extollaris: aperi oculos tuos, & implere panibus.* Quod aliqui explicant de furto, quod comes, imo filie, eſt ſomni, otii & deſidiæ, q. d. Noli otiendo detrahere & furari res & opes proximorum, ne extollaris in panibulum, & ſuſpendaris. Verùm pro *detrahere* græcè eſt καταλαλεῖ, quod ſignificat detrahere non opibus, ſed famæ obloqui, deblaterare, criminari. Igitur Hebr. שׁנא *ſcena*, quod propriè ſomnum ſignificet, à rad. שׁנא *iaſcan*, id eſt dormivit; Septuag. vertunt detractionem, à rad. *ſcana*, id eſt mutavit, elteravit, id eſt detraxit famæ. Detractor enim ſolet res aliter narrare quàm geſtæ ſint, itaque eas mutare & elterere in pejus, imò fingere & mentiri. Unde *e. t. g.* veri ſi dicitur, *qui celat delictum, quærit amicitias; qui altero ſermone repetit* (hebr. *ſrena*, id eſt murat) *ſeparat fœderatos.* Noli ergo detrahere & obloqui proximo, ne extollaris, id eſt noli alterum criminando deprimere, ot te extollas. Radix enim detractionis eſt ſuperbia, qua quia ut te extollat, alium ſibi æqualem vel æmulum vituperando deprimit. Unde S. Hieron. vel potiùs Paulinus ad Celantiam: *Nulli unquam*, inquit, *omnino detrahas, nec alterum vituperatione te laudabiliorem videri velis: magis tuam vitam exornare diſce, quàm alienam carpere.* Adde etiam Hieron. io epiſt. ad Ruſticum. *Vilium ſatis bominum eſt, & ſuam laudem quærentium alios vilet facere: quia alterius vituperatione ſe laudari putant. Et cùm ſuo merito placere non poſſint, placere volunt in comparatione malorum.*

Pro *ne extollaris*, græcè eſt μὴ ὑβρίζῃς. quod Complut. & Regia Biblia vertunt, *ne peccas*; Cyprian. lib. 3. Teſtim. *ne extollaris*; licet nonnulli codices habent, *ne tradieris*. Verùm huic Septuag. verſioni, putà detrectioni famæ, non ſatis reſpondet id quod additur: *Aperi oculos tuos, & ſaturare panibus*: ac Hebr. *ſena*, ſempet alibi ſomnum ſignificat, non detractionem: quare Vulgata verſio, uti aptior & verior, anteferenda eſt.

Vers. 14. MALUM EST, MALUM EST, DICIT OMNIS EMPTOR: ET CUM RECESSERIT, TUNC GLORIATUR.] Hebr. יתהלל *iithallel*, id eſt, laudat ſe & jactat, quòd rem pretioſam vili emerit. Pro *malum* hebr. eſt רע *ra*, pro quo Chald. aliis punctis legens רעא *reâ*, id eſt *ſocius*, vertit, *ſocius ad ſocium dicit quod emit, & tunc gloriatur & prædicat*; Hebr. eſt, *malum, malum, dicit emptor, & abiens ſibi laudabit ſe.* Redundat more Hebræo לו *ſibi*, q. d. Cùm rem emit, illam habet in honore & pretio. Aut לו *ſibi* emphaſim habet, q. d. Cùm receſſerit, ſibi rem vili emptam vendicans, tunc gloriatur. Id enim per aposiopeſin intelligi, patet ex ſenſu & mente ſententiæ: Quidem vertunt, *cùm verò amiſerit tunc laudat* Res enim cùm poſſidentur, vilescunt; cum verò amittuntur, habentur in pretio & aoxiè requiruntur. Hic eſt hominis genipe. Unde R. Levit *Longè diſſimilis, ait, eſt poſſeſſio ſapientiæ ab aliarum rerum poſſeſſione; cùm enim cætera argenti pretio æſtimentur, ea ab emptore deprimuntur, & vitii inſimulantur, pretioque paria nequunt quod venditor exigit: poſtquam autem hic diſceſſerit, merces dilaudat, ſequæ eas non emiſſe dolet, atque ideo vilia videntur quæ obtinuere, & optima quibus careas. Secus verò prorſus contingit in ſapientia comparanda: nec enim eam quis ſibi utilem arbitretur, niſi cùm illam ſit adeptus.*

Jam Primò, Bayeus hanc refert ad labores, periculpa & pericula, quæ ſubeunt mercatorce, ut ditescant, q. d. Multa mala, id eſt multas moleſtias, curas & dolores ſubeunt mercatores, ut merces & opes comparent: at ubi eas comparaverint, gaudent & gloriantur. unde illud Horatii.

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Hinc myſticè Salonjus, & ex eo Gloſſa: *Qui æterna*, inquit, *præmia deſiderat, Malum eſt, malum eſt, dicit: quia in præſenti debet ſuſtinere, ut, cùm receſſerit de mundo, glorietur, perſpiciens, quia non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Accinit etiam Hugo Cardinal. qui non tam ad laborum tolerentiam, quàm ad pœnitentiam hanc gnomen refert. Myſticè, inquit, exponitur de eo, qui nummo pœnitentiæ merces emit cælestes: malum eſt dicit, id eſt nimis cerum, nimis moleſtum, pœnitere: & cùm emptor, id eſt pœnitene, receſſerit à foro pœnitentiæ in domum cælestis patriæ; tunc lanè gloriabitur, quie bonum forum habuit. Addit etiam, merces cælestes non tam ideò caras videri, quia multis conſtent laboribue, quàm ex eo, quia nondum explicatæ ſunt.

Huc accedit expoſitio R. Salomonis: *Qui ſacræ legis*, inquit, *cognitione ditatur per arumnarum ſumuſque flagella, illud ſæpè queritur, & bene ſi lamitat ob hanc cruciatum & angoſtiam; verùm ubi ſapientia emptabitur, laberis, quibus fundatus eſt, ſibi gloriatus prædicabis.*

Secundò, idem Baynus: Exemplo mercatorum inquit, vult nos ſpectare non ſolùm, ſed fines laborum. Ut enim illi rem primò vituperant, quo vilius emant; deinde ubi emerint, iactant ſe & gloriantur de ſua ſive induſtria, ſive peritia in rebus comparandis: ſic tap entia, in cujus acquiſitione vigilare & laborare ſoum filium monet Sapiens, minimè juvenibus errideт: ſed malum eſt, malum eſt, inquinot, manè ſomnum excutere, & literarum ſtudiis ſive rebus divinis indulgere: ſed olim ex ephebis & pueribus ennis egreſſi, ubi maximis ludoribus veluti negotiator, vendi tis omnibus unicam ſibi margaritam comparaverint, ſibi gratulabuntur ipſis.

Sicut ergo mercatores labores damnant, cùm eos ſubeunt & ſentiunt: at ubi alus eiurientibus ipſi ſaturantur panibus & delicientur, tum eoſdem laudant, tum gloriantur ſe laboraſſe, & laboribus tot opes & commode comparaſſe: ſic qui virtutibus & ſapientiæ inſiſtunt, initio ardua multa & difficilia experiuntur; at poſtea ſibi gratulantur, quod virtutem & ſapientiam ſuis laboribus peperierint, & cùm ea hoc ſæculo laboribue, & doloribus referto receſſerint, tunc gloriabuntur: quia tunc clarè videbuot, quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, Roman. 8. Hic ſenius veldè appoſitus eſt; hæ enim parœmiæ velut parabolæ ſub cortice literæ arcanum quid & latens ſapientiæ & virtutis decus ſignificant. Unde & Chald. hanc gnomen nexit ſequenti, in qua ſtudium ſapientiæ opibus & auro antefertur.

Tertiò, Janſenius cenſet, hæc parœmia inſinuari hominis ingenium, quo ferè aliena vituperamus, noſtra laudamue, ioeis nobis placentes & gloriantes, adeò ut eaidem omnino res & actiones, cùm quis apud alios videt, audacter dampet; cùm verò in ſeipſum translate conſpicit, laudet atque extollat. Vulgari enim parœmia quis merces ſuas vendere dicitur, cùm res ſuas dilaudat. Vnde noſter Salazar ita exactè ſingula adeptat & explicat, quaſi dicat. Ferè ita accidit, ut aliis res ſuas venditantibus & oſtentantibus, auditores velut aſtuti quidam emptores non ſolùm non probeot, ſed etiam verbus ſuis extenuent. Hi verò qui ea ratione alienas res extenuant, ſi fortè earum aliquam adepti ſint, non ſolùm apud ſe gloriantur & geſtiunt, ſed etiam illam ſimili modo venditare, & aliis commendare maximè adnituntur. Itaque his verbis Salomon improbam quorumdam hominum propenſionem ad ſuas ice laudandas, alienas aſpernandas & extenuandas, mercatorum exemplo damnat.

Quartò, planè & genuinè notat hic Salomon genium & indolem hominum in emendo & vendendo: in emendo enim rem plus æquo vituperant, io vendendo plue æquo laudant. Malum eſt, dicit emptor, ait Lyran. quia ſe plicat

rei defectum, ut imminuat eius pretium. Qui enim emunt, A rem emendam malam & vitiosam causantur, imò omnes eius defectus & vitia enarrant, & nimis amplificant, ut venditor viliori pretio eam vendat. Qui verò vendunt, rei vendendæ præstantiam extollunt, ut ejus pretium adaugeant. Qui in re suâ inde contra charitatem peccant, subinde etiam contra iustitiam, ut cùm quodam ingenio artis rei vitium tegunt, cùm mentiuntur, rem vitio carere, vel habere dotes, quas non habet: cùm rem vitiosam tanto pretio vendunt, quanto integram? eùm simplices decipiunt & fraudant: eùm venditor ignorat rei præstantiam & pretium, ut cùm gemmam vendit pro vitro, aut emptor vitrum emit pro gemma. Denique cùm emptor rogat, an res vitio careat, tenetur ex iustitia venditor rei vitia, maximè occulta, aperire, uti docet noster Lessius lib. 2. de Iustitia cap. 21. de emptione dubit. 5 1. Ratio à priori est, hominum cupiditas & avaritia: *Omnes enim quæ sunt quærunt*; utait Apostolus, ad lucrum ergo suum rem pretiosam extenuant, dum emunt: & vilem extollunt, dum vendunt. Huic cupiditati medetur charitas, quæ jubet & dictat: *Dilige proximum tuum sicut teipsum. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Lucæ 6. 31.

Mimi lepos Hic est sensus literalis & quasi grammaticus huius paræmiæ, sub quo profundiùs symbolicè significantur illa, quæ paulo antè, præsertim secundo loco annotavi. Sic eoim parabolæ suum in cortice habent sensum grammaticum, sub quo aliud parabolicè, seu ad literam, significantur, quod paulo antè indicavi.

Huc facit *facetissima cuiusdam mimi urbanitas qui*, ut refert S. August. lib. 53. de Trinit. cap. 3. *cùm se promisisset in theatro quid in animo haberent, & quod vellent omnes, aliis ludis esse dictorum, atque ad deum constitutum ingentis expectatione maior multitudo conflueret, suspensis & silentibus omnibus dixisse perhibetur: Vili velis emere, & carè vendere. In qua dicte levissimi scenici, omnes tamen conscientias invenerunt suas, eaque vera ante oculos omnium constituta, & improvisa dicenti admirabili favore plauserunt.* Subdit S. Aug. hoc omnium esse non omnino, sed plerorumque. *Nam scio ipse hominem*, inquit, *cùm venalis ei eoden fuisset oblatus, pretiaque eius ignorans, & ideo quiddam exiguum postulantem cerneret venditorem, insum pretium, quod multò amplius erat, nec opinanti dedisse. Quid si etiam quispiam magnitia tanta possessus, ut vilia vendat quæ dimiserunt parentes, & carè emat quæ consumat per libidines, magno pretio stupra emendo, parvo autem rura vendendo? Largitionis etiam gratia nonnunt quosdam emisse frumenta cariùs, & vilius vendidisse suis civibus.* Subdit deinde simile de cupiditate laudis. *Illud etiam quod vetus poeta dixit Ennius, Omnes mortales sese laudari exoptant, profectò & de seipsis, & de iis quos experti fuerat, veniebat in animi, & videtur præsumtasse hominum omnium voluntates. Denique si & minus ille dixisset: Laudari omnes volunt, nemo vestrum vult vituperari; similiter quod esset omnium voluntatis, dixisse videretur. Sunt tamen qui vitio sua ederint, & in quibus sibi displicent ipsi, nec ab aliis se laudari volunt, gratiasque agunt obtrectantium benevolentiæ, cùm ideò vituperantur ut corrigantur. At si dixisset, Omnes beati esse volunt, miseri esse non volunt; dixisset aliquid quod nullus in sua non agnosceret voluntate. Quidquid enim aliud quispiam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus hominibus satis nota est, non recedit.*

VERS. 15. EST AURUM, ET MULTITUDO GEMMARUM VAS AUTEM PRETIOSUM LABIA SCIENTIÆ] q. d. Aurum est pretiosum, & multitudo gemmarum est pretiosa; at longè pretiosiora sunt labia plena scientiæ. To enim *pretiosum* 10 priori membro intelligitur, & ex posteriori membro per zeugma repetendum est, q. d. Homines aurum & gemmas magno habent in pretio, at ego verum & summum rerum pretium collocо in corde & ore eruditо. Hoc enim tot fundit auri massas & tot gemmas, quot sententias. Cùm enim de castitate differit, fundit aureas gnomas, & quasi smaragdos virginitatis. Cùm de temperantia ratiocinatur, fundit amethystos sobrietatis. Cùm de amore Dei, fundit carbunculos charitatis. Cùm de patientia, fundit iaspides fortitudinis. Cùm de constantia, fundit adamantes martyrii, &c. Per *scientiam* enim hic & toto hoc libro non speculativa, sed practica intelligitur, quæ in prudentia & virtutum studio consistit. Per *vas* phrasi Hebræa accipe organum & instrumentum. Unde auctor Catenæ Græc. pulchrè ex Septuag. vertit, *ea-*

tas aurum, extat pretiosorum lapidum copia; at plus utroque honoratum organum sunt labia intelligentia. Hebræa habent, *est aurum & multitudo gemmarum, & vas pretiosum labia scientiæ;* Syrus, *& vasa pretiosa & labia scientiæ.* Chaldæus hunc nectit versui præcedenti, quasi fiat verba emptoris, qui cùm tolerando multa mala, id est labores & ærumnas comparavit scientiam, gloriatur, prædicat, & dicit: *Est aurum & multitudo margaritarum pretiosarum, & vasa pretiosa labia scientiæ*, q. d. Parvo malo & labore comparavi mihi scientiam, quæ pretiosior est gemmis & auro. Sic & L. Revi.

Iam Primò, R. Levi sic exponit, q. d. Sunt qui auro & lapidibus pretiosis abundant, sed tamen res pretiosæ, ut sunt labia scientiæ, non sunt illis.

Secundò, Bayous, q. d. Facilè sibi comparat opes, aurum & multas margaritas & vasa pretiosa, qui pollet scientia labiorum, hoc est, vir sapiens & eloquens facillimè potest ditescere, ut jam iuvenibus debeat prima cura haberi de sapientia, non de mercatura, aut aliis artibus quibus opes acquirantur. Facile est, dicebat olim Thales Milesius, philosophis ditescere, si velint, id quod re ipsa B ostenditnam perspecta per cursum siderum olei futura caritate, omnes totius provinciæ comparavit olivas; quare dives admodum evasit.

Tertiò, melius Cajet. ex Hebræo censet, hic pretium scieotiæ comparari pretio auri & margaritarum. Copula enim & Latinis, ac magis Hebræis, sæpè est nota comparationis unde Varabl. vertit, *& velut vas pretiosum est sermo scientia, id est, sermo doctus & eruditus.*

Quartò, profundiùs Noster, Septuag. & alii pro & vertunt. *autem*: Hebr. enim *vau*, id est &, sæpè Hebræis est adversativum significant *autem*. Unde Tigurina vertit, *et scitum aure, gemmis, ac pretiosi vasis pretiosius est.* Hæc verbo vel potenius liberiot est, sed sensum ferè adæquat. Igitur scientia hic non tantùm confertur, sed antefertur auro & gemmis, q. d. In auro laudatur fulgor, soliditas, pretium: at magis fulget, magis solida, constans & prætiosa est, scientia, id est prudentia, virtus & sapientia. Tagus, & alii nonnulli fluvii; sed pauci & eximii, sunt auriferi, vehuntque ramenta auri, at magis auriferа sunt labia sapientis, vehunt enim aurom sapientiæ, virtutis & C charitatis. Talia fuete labia S. Ioanois Constantinop. Patriarchæ, qui proinde cognominatus est Chrysostomus, id est aureum os: & B. Petri Ravennatis, qui inde dictus est Chrysologus, id est aureus sermo, ob eloquii suavitatem & elegantiam. Unde à Sixto III. Pont. Max. jussu S. Petri Apostoli, & S. Apollinaris primi Ravennatum Episcopi, illi in somois apparentium, ætate licet juvenis, creatus est Ravennæ Archiepiscopus. Sic S. Athanasii, Basilii, Nazianzeni, Ambrosii, Hieronymi, Augustini aurea, imò gemmea, erat sapientia & eloquentia.

Margaritarum omnis laus *& dos in candore, magnitudine, orbe, lævore pondere* consistit, ait Plinius lib. 9. c. 25. Ita vis sciens, id est sapiens & eloquens, præsertim Apostolicus, candoris laudem habet in castitate, magnitudinis in magnanimitate, orbis sive orbiculatæ & rotundæ figuræ in animi resignatione & obedientia, lævoris in modestia & morum compositione, pondetis in gravitate & prudentia. Vide 53. dotes margaritarum, quas viris Religiosis & D Apostolicis applicavi Apocal. 21. v. 21.

Porrò Hebr. *peninim*, non tantùm margaritas sive uniones, sed & lapides pretiosos, ut vertuns Septuag. sive gemmas, ut vertit Noster significat. Igitur vir sapiens & eloquens dotes habet carbunculi, sapphiri, beryIli, sdamantis, ceterarumque gemmarum, quas recensui Apocal. 21. 19. & seq. Aliqui *peninim* vertunt, *penissima* vel *intima* tum quia uniones intimæ sunt sue conchæ, tum quia ex intimo & profundissimo mari eruuntur; inde enim nautæ eas expiscantur. Sic profundum est cor sapientis, & quasi pelagus inexhaustum sapientiæ, ex quo auditorem sapientiam expiscati assiduè usque ad fundum convenit, ut penetret intima eius sensa, ac dictorum & tententiarum eius profunda arcana scrutetur. Hoc est quod dixit cap. 3. 13. *Beatus homo qui invenit sapientiam. & qui affluit prudentia.* Rationem subdit dicens: *Melior est acquisitio eius negotiatione argenti, & aurei primi & purissimi fructus eius, pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Et c. 8. 19. *Melior est fructus meus auro & lapide pretioso & genimina mea argento electo.* Vide ibi dicta & Iob. c. 28. 15.

quàm opus ſit, Qui enim amat dormire, pergit dormire in multam lucem, nec exurgit, ſed ſomno indulget, donec torpori ſuo ſatisfaciat, juxta illud S. Dominici Loricati: *Somnus ſomnum adoſcat, vigilias vigilia parsimo.* Senſus ergo eſt, q. d. Noli diligere ſomnum, nec ei ad pigri corporis libitum indulgeto; ut lucem & tempus labori deſtinatum otiando & dormitando tranſigas, ne ex otio in egeſtatem incidas, illaque te opprimat & fame emaciari, imò mori cogat: quare aperi oculos tuos, expergiſcere, ſomnum excute, labora ut victum tibi pares, ac futureria panibus, id eſt abundes omni re ad victum neceſſaria vel opportuna: panis enim Hebræis quemlibet cibum ſignificat.

Myſticè, q. d. Excute ſomnum deſidiæ ac concupiſcentiæ ac bonis operibus te dede, ut victum ſpiritualem tibi compares, quo vivas in omnem æternitatem. Victus eſt Euchariſtia & S. Scriptura in præſenti vita, ac gloria & felicitas perpetua in futura. Ita Beda: *Noli*, inquit, *diu in pere ſomnum peccati & inertiæ, de quo Apoſtolus ait, Hora eſt jam nos de ſomno ſurgere, ne tu, ſi non bonè vigilare noveris, egeſtas opprimat in futuro: illa ſcilicet gravioſſima egeſtas, ubi nec ſtillam aquæ unam fruens invenire queas, nec oleum exiſtilles lampadibus infundere. Aperi oculos tui cordis ad vigilias ſanctas ac ſæculorum tibi gaudiorum cæleſtium bonè vivendo conquire.*

Septuag. aliò abeunt: vertunt enim, *noli diligere detrahere, ne extollaris; aperi oculos tuos, & implere panibus.* Quod aliqui explicant de furto, quod comes, imo filia, eſt ſomni, otii & deſidiæ, q. d. Noli otiando detrahere & furari res & opes proximorum, ne extollaris in patibulum, & ſuſpendaris. Verùm pro *detrahere* græcè eſt κατελλιεῖ, quod ſignificat detrahere non opibus, ſed famæ obloqui, deblaterare, criminari. Igitur Hebr. שנה *ſena*, quod propriè ſomnum ſignificat, à rad. ישן *ieſcan*, id eſt dormivit; Septuag. vertunt detractionem, à rad. *ſcana*, id eſt motavit, alteravit, id eſt detraxit famæ. Detractor enim ſolet res aliter narrare quàm geſtæ ſint, itaque eas mutare & alterare in pejus, imò fingere & mentiri. Unde e. 17. vel 9. dicitur, *Qui celat delictum, quærit amicitias; qui altero ſermone repetit* (hebr. *ſcana*, id eſt mutat) *ſeparat fœderatos.* Noli ergo detrahere & obloqui proximo, ne extollaris, id eſt noli alterum criminando deprimere, ut te extollas. Radix enim detractionis eſt ſuperbia, qua quis ut ſe extollat, alium ſibi æqualem vel æmulum vituperando deprimit. Unde S. Hieron. vel potiùs Paulinus ad Celantiam: *Nolli unquam*, inquit, *omnino detrahas, nec aliorum vel ſuperationem te laudabiliorem videri velis: magis tuam vitam exornare diſce, quàm alienam carpere.* Adde etiam Hieron. in epiſt. ad Ruſticum. *Vilium ſatis hominum eſt, & ſuam laudem quærentium alios viles facere: quia alterius vituperatione ſe laudari putant. Et cùm ſuo merito placere non poſſint, placere volunt in comparatione malorum.*

Pro *ne extollaris*, græcè eſt μὴ ἐπαίρου. quod Complut. & Regia Biblia vertunt, *ne pereas*; Cyprian. lib. 3. Teſtim. *ne extollaris*; licet nonnulli codices habent, *ne eradicetis*. Verùm huic Septuag. verſioni, putà detractioni famæ, non ſatis reſpondet id quod additur: *Aperi oculos tuos, & ſaturare panibus*: ac Hebr. *ſcana*, ſemper alibi ſomnum ſignificat, non detractionem: quare Vulgata verſio, uti aptior & verior, anteferenda eſt.

Vſaa. 14. MALON AST, MALON AST, DICIT OMNIS EMPTOR: ET CUM RECESSERIT, TUNC GLORIABITUR] Hebr. התהלל *iithallel*, id eſt, laudat ſe & jactat, quòd rem pretioſam vili emerit. Pro *malum* hebr. eſt רע *ra*, pro quo Chald. aliis punctis legens רעו *reo*, id eſt *ſocius*, vertit, *ſocius ad ſocium dicit quod emit, & tunc gloriatur & prædicat*; Hebr. eſt, *malum, malum, dicit emptor, & abiens ſibi laudabit ſe.* Redundat more Hebræo לו *ſibi*, q. d. Cùm rem emit, illam habet in honore & pretio. Aut לו *ſibi* emphaſim habet, q. d. Cùm recefſerit, ſibi rem vili emptam vendicans, tunc gloriatur. Id enim per apoſiopeſin intelligi, patet ex ſenſu & mente ſententiæ: Quidam vertunt, *cùm verò amiſeris tunc laudat* Res enim cùm poſſidentur, vilescunt; cum verò amittuntur, habentur in pretio & anxiè requiruntur. Hic eſt hominis genius. Unde R. Levi *Longè diſſimilis*, ait, *eſt poſſeſſio ſapientiæ ab aliarum rerum poſſeſſione; cùm enim cætera argenti pretio æſtimentur, ea ab empore deprimuntur, & vitii inſimulantur, pretioque parvo æquantur quod venditor exigit: poſtquam autem hic diſceſſerit, mercedi laudat, ſæpe eas non emiſſe dolet, atque ideo vilia videntur quæ obtinuerat, & optima quibus caruerat. Secus verò prorſus contingit in ſapientia comparanda: nec enim eam quis ſibi utilem arbitratur, niſi cùm illam ſit adeptus.*

Jam Primò, Baynus hæc refert ad labores, ærumnas & pericula, quæ ſubeunt mercatores, ut ditescant, q. d. Multa mala, id eſt multas moleſtias, curas & dolores ſubeunt mercatores, ut merces & opes comparent: at ubi eas compararint, gaudent & gloriantur. unde illud Horatii.

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Hinc myſticè Salonius, & ex eo Gloſſa: *Qui æterna*, inquit, *præmia deſiderat, Malum eſt, malum eſt, dicit: quia in præſenti debet ſuſtinere, ut, cùm receſſerit de mundo, glorietur, perſpiciens, quia non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Accinit etiam Hugo Cardinal. qui non tam ad laborum tolerantiam, quàm ad pœnitentiam hanc gnomen refert. Myſticè, inquit, exponitur de eo, qui nummo pœnitentiæ merces emit cæleſtes: malum eſt dicit, id eſt nimis carum, nimis moleſtum, pœnitere: & cùm emptor, id eſt pœnitens, receſſerit à foro pœnitentiæ in domum cæleſtis patriæ; tunc ſanè gloriabitur, quia bonum ſorum habuit. Addit etiam, merces cæleſtes non tam ideò caras videri, quia multis conſtent laboribus, quàm ex eo, quia nondum explicatæ ſunt.

Huc accedit expoſitio R. Salomonis: *Qui facta legis*, inquit, *cognitione ditatur per ærumnarum ſumiſque flagella, illud ſæpè queritur, & hos clamitat ob hanc cruciatum & angoſtiam; verùm ubi ſapientia cumulabitur, labores, quibus functus eſt, ſibi glorioſos prædicabit.*

Secundò, idem Baynus: Exemplo mercatorum inquit, vult nos ſpectare non initia, ſed fines laborum. Ut enim illi rem primò vituperant, quo vilius emant; deinde ubi emerint, jactant ſe & gloriantur de ſua ſive induſtria, ſive peritia in rebus comparandis: ſic tap entia, in cujus acquiſitione vigilare & laborare ſoum filium monet Sapiens, minimè juvenibus arridet: ſed malum eſt, malum eſt, inquiunt, manè ſomnum excutere, & literarum ſtudiis ſive rebus divinis indulgere: ſed ubi ex ephebis & puerilibus annis egreſſi, ubi maximis ludoribus veluti negotiator, venditis omnibus unicam ſibi margaritam comparaverint, ſibi gratulabuntur ipſis.

Sicut ergo mercatores labores damnant, cùm eos ſubeunt & tentiunt: at ubi aliis eſurientibus ipſi ſaturantur panibus & deliciantur, tum eoſdem laudant, tum gloriantur ſe laboraſſe, & laboribus tot opes & commoda comparaſſe: ſic qui virtutibus & ſapientiæ inſiſtunt, imino ardua multa & difficilia capetiuntur; at poſtea ſibi gratulantur, quod virtutem & ſapientiam tuis laboribus pepererint, & eùm ex hoc tæculo laboribus, & doloribus referto receſſerint, tunc gloriabuntur: quia tunc clarè videbunt, quòd non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, Roman. 8. Hic ſenſus valdè appoſitus eſt; hæc enim parœmiæ velut parabolæ ſub cortice literæ arcanum quid & latens ſapientiæ & virtutis decus ſignificant. Unde & Chald. hanc gnomen nectit ſequenti, in qua ſtudium ſapientiæ opibus & auro antefertur.

Tertiò, Janſenius cenſet, hæc parœmia inſinuari hominis ingenium, quo ferè aliena vituperamus, noſtra laudamus, ita nobis placentes & gloriantes, adeò ut eaidem omnino res & actiones, cùm quis apud alios videt, audaciter damnet; cùm verò in ſeipſum translata conſpicit, laudet atque extollat. Vulgati enim parœmia quis merces tuas vendere dicitur, cùm res tuas dilaudat. Vode noſter Salazar ita exactè ſingula adpeat & explicat, quaſi dicat. Ferè ita accidit, ut aliis res tuas venditantibus & oſtentantibus, auditores velut aſtuti quidam emptores non ſolùm non probent, ſed etiam verbis tuis extenuent. Hi verò qui ea ratione alienas res extenuant, ſi fortè earum aliquam adepti ſint, non ſolùm apud ſe gloriantur & geſtiunt, ſed etiam illam ſimili modo venditare, & aliis commendare maximè adnituntur. Itaque his verbis Salomon improbum quorumdam hominum propenſionem ad ſuas res laudandas, alienas aſpernandas & extenuandas, mercatorum exemplo damnat.

Quartò, planè & genuinè notat hic Salomon genium & indolem hominum in emendo & vendendo: ſo enimirum enim rem plus æquo vituperant, in vendendo plus æquo laudant. Malum eſt, dicit emptor, ait Lyran. quia replicat

ſed

rei defectum, ut imminuat eius pretium. Qui enim emunt, A rem emendam malam & vitiosam causantur, imò omnes eius defectus & vitia enarrant, & nimis amplificant, ut venditor viliori pretio eam vendat. Qui verò vendunt, rei vendendæ præstantiam extollunt, ut ejus pretium adaugeant. Qui in re subinde contra charitatem peccant, subinde etiam contra iustitiam, ut eùm quodam ingenio artiq rei vitium tegunt, cùm mentiuntur, rem vitio carere, vel habere dotes, quas non habet: eùm rem vitiosam tanquam pretio vendunt, quanto integram? eùm simplices decipiunt & fraudant: cùm venditor ignorat rei præstantiam & pretium, ut cùm gemmam vendit pro vitro, aut emptor vitrum emit pro gemma. Denique cùm emptor rogat, an res vitio careat, tenetur ex justitia venditor rei vitia, maximè occulta, aperire, uti docet noster Lessius lib. 2. de Iustitia cap. 25. de emptione dubit. 11. Ratio à priori est, hominum cupiditas & avaritia: *Omnes enim quæ sunt quærunt*; ut ait Apostolus, ad lucrum ergò suum rem pretiosam extenuant, dum emunt: & vilem extollunt, dum vendunt. Huic cupiditati medetur charitas, quæ jubet & dictat: *Dilige proximum tuum sicut teipsum. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Lucæ 6. 31.

Mimi lepos Hic est sensus literalis & quasi grammaticus huius paræmiæ, sub quo profundiùs symbolicè significantur illa, quæ paulo antè, præsertim secundo loco annotavi. Sic enim parabolæ suum in cortice habent sensum grammaticum, sub quo aliud parabolicè, seu ad literam, significantur, quod paulo antè indicavi.

Huc facit *facetissimum cuiusdam mimi urbanitas qui*, ut refert S. Augustin. lib 13. de Trinit. cap. 3. *cùm se promisisset in theatro quid in animo haberent, & quod vellent omnes, aliis ludis esse differum, atque ad diem constitutum ingenti expectatione maior multitudo conflueret, suspensis & silentibus omnibus dixisse perhibetur: Vili vultis emere, & cari vendere. In quo dicto levissimi scenici, omnes tamen conscientias invenerunt suas, eaque vera ante oculos omnium constituta, & improviso dicenti admirabili favore plausernat.* Subdit S. Aug. hoc omnium esse non omnino, sed plerorumque. *Nam scio ipse hominem*, inquit, *cùm venalis ei codex fuisset oblatus, pretiique eius ignarum, & ideo quiddam exiguum poscentem cerneret venditorem, insum pretium, quod multò amplius erat, nec opinanti dedisse. Quid si etiam quispiam negotiis tantis possessor, ut vili vendat quæ dimiserunt parentes, & carè emat quæ consumat per libidines, magne pretio stupra emendo, parvo autem cura vendendo? Largitionis etiam gratia nonnulla quædam omisse frumenta variis, & vilius vendidisse suis civibus.* Subdit deinde simile de cupiditate laudis. *Illud etiam quod veteres poeta dixit Ennius, Omnes mortales esse laudari exoptant, profectò & de seipso, & de iis quos expertus fuerat, ejecit in alios, & videtur præsumsisse hominum omnium voluntates. Denique si & minus ille dixisset: Laudari omnes volunt, nemo vestrum vult vituperari; similiter quod esset omnium voluntatis, dixisse videretur. Sunt tamen qui vitia sua oderint, & in quibus sibi displicent ipsi, nec ab aliis se laudari velint, gratiasque agunt obsequentium benevolentiæ, eum ideò vituperantur ut corrigantur. At si dixisset, Omnes beati esse vultis, miseri esse non vultis; dixisset aliquid quod nullus in sua non agnosceret voluntate. Quidquid enim aliud quisquam latenter utilit, ab hac voluntate, quæ omnibus hominibus satis nota est, non recedit.*

VERS. 15. EST AURUM, ET MULTITUDO GEMMARUM VAS AUTEM PRETIOSUM LABIA SCIENTIÆ] q. d. Aurum est pretiosum, & multitudo gemmarum est pretiosa; at longè pretiosiora sunt labia plena scientiæ. *Vas* enim *pretiosum* in priori membro intelligitur, & ex posteriori membro per zeugma repetendum est, q. d. Homines aurum & gemmas magno habent in pretio, at ego verum & summum rerum pretium collocò in corde & ore erudito. Hoc enim tot fundit auri massas & tot gemmas, quot sententias. Cùm enim de castitate differit, fundit aureas gemmas, & quasi smaragdos virginitatis. Cùm de temperantia ratiocinatur, fundit amethystos sobrietatis. Cùm de amore Dei, fundit carbunculos charitatis. Cùm de patientia, fundit iaspides fortitudinis. Cùm de constantia, fundit adamantes martyrii, &c. Per *scientiam* enim hic & toto hoc libro non speculativa, sed practica intelligitur, quæ in prudentia & virtutum studio consistit. Per *vas* phrasi Hebræa accipe organum & instrumentum. Unde auctor Catenæ Græc. pulchrè ex Septuag. vertit, *est*

tas aurum, est pretiosorum lapidum copia, at plus utroque honoratum ergastum sunt labia intelligentia. Hebræa habent, *est aurum & multitudo gemmarum, & vas pretiosum labia scientiæ; Syrus, & vasa pretiosa & labia scientiæ.* Chaldæus hunc nectit versui præcedenti, quasi sint verba emptoris, qui cùm tolerandn multa mala, id est labores & ærumnas cnmparavit scientiam, gloriatur, prædicat, & dicit: *Est aurum & multitudo margaritarum pretiosarum, & vasa pretiosa labia scientiæ*, q. d. Parvo malo & labore cnmparavi mihi scientiam, quæ pretiosior est gemmis & aurn. Sic & L. Revi.

Iam Primò, R. Levi sic exponit, q.d. Sunt qui auro & lapidibus pretiosis abundant, sed tamen res pretiosæ, ut sunt labia scientiæ, non sunt illis.

Secundò, Baynus, q. d. Facilè sibi comparat opes, aurum & multas margaritas & vasa pretiosa, qui pollet scientia labiorum, hoc est, vir sapiens & eloquens facillimè potest ditescere, ut jam tuvenibus debeat prima cura haberi de sapientia, non de mercatura, aut aliis artibus quibus opes acquiruntur. Facile est, dicebat olim Thales Milesius, philosophis ditescere, si velint, id quod re ipsa B ostenditnam perspecta per cursum siderum olei futura caritate, omnes totius provinciæ comparavit olivas; quare dives admodum evasit.

Tertiò, meliùs Cajet. ex Hebræo censet, hic pretium scientiæ cnmparari pretio auri & margaritarum. Copula enim & Latinis, ac magis Hebræis, sæpè est nota comparationis unde Vatabl. vertit, *& velut vas pretiosum est sermo sciential, id est, sermo doctus & eruditus.*

Quartò, profundiùs Noster, Septuag. & alii pro & vertunt. *autem*: Hebr. enim *vau*, id est &, sæpè Hebræis est adversativum significant *autem*. Unde Tigurina vertit, *ex scitum aure, gemmis, ac pretiosis vasis pretiosius est.* Hæc versio verbotenus liberior est, sed sensum ferè adæquat. Igitur scientia hic non tantùm confertur, sed antefertur auro & gemmis, q. d. In auro laudatur fulgor, soliditas, pretium: at magis fulget, magis solida, constans & pretiosa est, scientia, id est prudentia, virtus & sapientia. Tagus, & alii nonnulli fluvii; sed panci & eximii, sunt auriferi, vehuntque ramenta auri, at magis aurifera sunt labia sapientis, vehunt enim aurum sapientiæ, virtutis & C charitatis. Talia fuere labia S. Ioannis Constantinop. Patriarchæ, qui pnnde cognominatus est Chrysostomus, id est aureum os: & B. Petri Ravennatis, qui inde dictus est Chrysnlogus, id est aureus sermnnis eloquii sua viratem & elegantiam. Unde à Sixto III. Pont. Max. jussu S. Petri Apostoli, & S. Apollinaris primi Ravennatium Episcnpi, illi in somnis apparentium, ætate licet juvenis, creatus est Ravennæ Archiepiscopus. Sic S. Athanasii, Basilii, Nazianzeni, Ambrnsii, Hieronymi, Augustini aurea, imò gemmea, erat sapientia & eloquentia.

Margaritarum omnis laus & *dos in candore, magnitudine, orbe, lævore ponderc* consistit, ait Plinius lib. 9. c. 25. Ita vis sciens, id est sapiens & eloquens, præsertim Apostolicus, candoris laudem habet in castitate, magnitudinis in magnanimitate, orbis sive orbiculatæ & rotundæ signræ in animi resignatione & obedientia, lævoris in modestia & morum compositione, ponderis in gravitate & prudentia. Vide r 3. dotes margaritarum, quas viris Religinsis & D Apostnlicis applicavi Apocal. 21. v. 21.

Porrò Hebr. *peninim*, non tantùm margaritas sive uniones, sed & lapides pretiosos, ut vertunt Septuag. sive gemmas, ut vertit Noster significat. Igitur vir sapiens & eloquens dotes habet carbunculi, sapphiri, beryIli, adamantis, ceterarumque gemmarum, quas recensui Apocal. 21. 19. & seq. Aliqui *peninim* vertunt, *pensissima* vel *intima* tum quia uniones intimæ sunt suæ conchæ, tum quia ex intimo & profundissimo mari eruuntur; inde enim nantæ eas expiscantur. Sic profundum est cor sapientis, & quasi pelagus inexhaustum sapientiæ, ex quo auditorem sapientiam expiscari assiduè utique ad fundum convenit, ut penetret intima eius sensa, ac dictnrum & sententiarum eius profunda arcana scutetnr. Hoc est quod dixit cap. 3. 13. *Beatus homo qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia.* Rationem subdit dicens: *Melior est acquisitio eius negotiatione argenti, & auri primi & purissimi fructus eius, pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Ecc. 8. 19. *Melior est fructus meus auro & lapide pretioso & gemmina mea argento electo.* vide ibi dicta, & Iob. c. 28. 15.

Non labitur aurum obrizum pro ea, nec appendatur argentum in commutatione ejus, &c.

VAS AUTEM PRETIOSUM LABIA SCIENTIÆ] *Vas*, id eſt Primò, organum promens & ſuavi quaſi harmonia modulans ſcientiam. Secundò *vas*, id eſt hominis ſupellex & divitiarum pars: omnis enim ſupellex Hebræis *vas* dicitur, aut ſaltemnus. Tertiò, proprie *vas*, puta dolium, amphora, crater aut cyathus continens oriundamque ſapientiam rem pretiosiſſimam. Igitur *Labia vas* notat Primo, quòd, ſicut vas, pura dolium vel crater plenus eſt vino, ſic cor & os ſapientis plenum eſt ſcientia. Secundò, ſicut crater impletur vino, ut convivis propinetur: ſic ſapiens non ſibi ſoli ſapit, ſed ſapientiam tuam ore & labiis aliis propinat & communicat. Tertiò, ſicut crateres e quibus divites hauriunt & bibunt vina, ſolent affabrè elaborari, auroque artificioſe ornari & gemmis diſtingui ac quaſi ocellari, tum ad ornatum, tum ut ſuaviorem efficiant potum: ſic pariter ſapiens affabrè dicta ſua ſermonique elaborat, diſtinguit, diſponit, concinnat, ut videatur eſſe crater quidam concinnus & affabrè compoſitus. Sapientia enim & eloquentia maxime conſiſtit in ordine, & apta rerum ſcientiarumque diſpoſitione, compagine ac nexu. Sic enim fit concinna & appoſita quaſi ſtructura & fabrica, ut ab auditoribus percipi poſſit & capi, itaque in eorum animos influat, & perſuadeat ea quæ virtutis & ſaluris ſunt. Sicut enim exercitus decor & robur conſiſtit in cuneorum acie rite diſpoſita & ordinata, hæc enim noſtibus eſt impenetrabilis, ideoque invicta & victrix omnium, cùm turba inordinata & confuſa ſe invicem impediat, & hoſti protegendam obiciat. Sic pariter orationis energia & vis conſiſtit in apta eorum quæ dicuntur ſerie & diſpoſitione, ut quælibet res & ratio ſuo ordine collocetur, ubi plus habituræ eſt ponderis & efficaciæ, æquè ac decoris & elegantiæ, hic enim animos audientium docet, delectat, movet & penetrat, ut eſtrefiſtere nequeant. Vide Ciceronem in Oratore.

Os ſapientis eſt crater ſapientiæ. Primo. Secundo. Tertio.

Hinc Themiſtocles ad regem Perſarum fugiens, cùm coram eo peroraret, dixit, orationem ſimilem eſſe pictuarris ſtragulis, quæ dum explicantur, rerum pictarum ordinem & concinnitatem oſtentant, ita Plutarchus in Apophtheg. Auguſtus vero Cæſar ſcribens ad filium Mæcenatem, taxavit ejus in ſtylo laſciviam, & in compoſitione inſolentiam, unde eam imitando repræſentans, hanc ſubinde clamitabat: *Vale mei geniolum, cibum ex Etruria, laſer Arretinum, adamas Luparnus, Thuſcum margaritum, Cinnamum ſmaragde, iaſpi figulorum, beryllo Porſenna, carbunculum habeas, malagma macharum*, ita Sveton. in Auguſto.

VERS. 16. TOLLE VESTIMENTUM EIUS QUI FIDEJUSSOR EXTITIT ALIENI; ET PRO EXTRANEIS, AUFER PIGNUS AB EO] *Fideiuſſor alieni* eſt, qui fideiubet, ſive ſpondet, pro alieno, id eſt extraneo: hunc enim ſignificat Hebr. זר *zar*. Rurſum *pro extraneis* hebr. eſt *pro extranea* vel incognita, ſcilicet non re, ſed femina, hanc enim ſignificat Hebr. *nochria*, pro quo Regia & alii codices meliùs cum Vulgata & Pagnino legunt, נכריה *nochriam* id eſt extraneæ. Perperam enim Rabbini puncta ſuppoſuerunt, ac pro *nochriam* punctant *nochriam*: *nochriam* enim Hebræis non eſt uſitatum nihilque ſignificat, quamquam ipſi id fecerint bono fine, ut ſcilicet innuerent veram lectionem eſſe *nochria*, uti notatur in margine.

Senſus ergo eſt, q. d. Si quis ſibi fideiubeat pro extraneis, putà pro extraneo viro vel extranea & incognita femina: ut tibi conſulas, tuamque rem aſſecures, accipe ab eo pignus, adeoque ſi aliud non habeat, accipe veſtem eius in pignus, ut, ſi uterque vel alteruter fidem fallat, aut ſolvendo non ſit, ex pignore rem tuam recuperes. Ratio eſt, quòd anceps & lubrica ſit negotiatio cum extraneo, utpote non tatis cognito, & remote habitanti: quocirca ſi debitum ſolvere nolit, aut non poſſit, elabitur & ad ſuos redit, unde à creditore ad ſolvendum cogi nequit, civem & vicinum ad civitatis magiſtratum cites, externum ſi cites, aufugiet. Sic Gallus Hiſpanum, Germanus Polonum, Anglus Scotum, Italus Græcum difficulter coget ad debitum præſtandum, ſi enim cogere velit, debitor in ſuam Hiſpaniam, Poloniam, Scotiam, Græciam redibit, itaque manus creditoris eſugiet. Quis enim eum in oris tam ſemotis requiret? aut quis ei litem apud ſuos intentare audeat? quare qui ſibi conſultum velit, fideiuſſorem pro extraneo exigat, pignuſque ab eo accipiat, ut ſecurus & citò A tùm debiti ſolutionem extorqueat. Extraneo enim tardante, vel tergiverſante, ſolvere tardat quoque vel tergiverſatur, ſolvere ejus fideiuſſor, non enim vult ex ſuo alienum debitum dependere. Quare ut eum cogas cito & ſecurè ſpontionem tuam præſtare, pignus ab eo tolle, præſertim ſi ipſe quoque fideiuſſor ſit extraneus, uti ea Hebræo verti poteſt: Hebræi enim carent cabibus, unde idem nomen quilibet calum ſignificat. Hinc Targ. vertit, *ſi alienus ſpoponderit, eripe veſtem ejus, ut pro extraneo ſit pignus ejus.* Meliùs tamen Noller vertit in genitivo: *Sponſor ſive fideiuſſor alieni*, hoc eſt extranei. Sequitur enim, *Et pro extraneis, pignus aufer ab eo.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex cap. 27. 13. ubi in Hebræo eadem ad verbum eſt ſententia, quæ hic, ubique Noller vertit, *tolle veſtimentum eius qui ſponderit pro extraneo, & pro alienis, aufer a pignus.* Potrò ſi pignus hoc eſſet pauperis, puta veſtis in qua pauper dormire ſolebat, ante ſolis occaſum ei reddendum erat; manè tamen rurſus illi auferri poterat, juxta legem veterem latam Exodi 22. 26, Quamquam illa lex propriè ſpectat ad pauperem debitorem, ex mutuo præſertim, ut patet ex vers. 25. non ad fideiuſſorem, licet à pari ad eum extendi queat, fideiuſſor enim eſt debitor eius pro quo fideiuſſit. unde Deut. 24. 10. extenditur ad debitorem quemlibet, qui rem aliquam alteri debet quomodolibet. B

Hic verſus nunc deeſt in Septuag. Romanis & cæteris; Complutenſes tamen (indeque Regii) qui in Septuag. ſupplevêrunt illa quæ deerant, imò Septuag. accommodarunt Hebræo & Vulgatæ verſioni, hunc verſum ſic efferunt: *Tolle veſtimentum ſponſoris pro alieno, & pro alienis accipe pignus ab eo* (Chald. *pignora illius.*) Unus codex verſus Septuag. ſic habet, *tolle veſtem eius, qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneo oppignera vim ejus.*

Directè ergo & expreſsè hanc gnomen monet creditores, ut ſibi caveant in commerciis cum extraneis, ideoq; ſponſorem exigant, & ab eo veſtem in pignus accipiant, ut cùm fideiuſſor ſua veſte carere nequeat, cogatur ad eam recipiendam illumque extraneum, ad perſolvendum ibi debitum. Indirectè verò & tacitè monet fideiuſſores, ut in ſponſione, præſertim pro extraneis, non ſint temerarii & præcipites, uti ſunt prodigi & ſtudinoli, utpote a quibus creditor vellem in pignus accepturus ſit, & debitum omne exacturus. Cum enim extraneos abeuntes inſequi noſit fideiuſſorem adibit, ab eoque fidem datam debitumque omne repoſcet. Vide quæ de periculo fideiuſſoris diximus d. c. 6. R. Salom. in cap. 27. v. 13. & alii nonnulli. *To Tolle & aufer* accipiunt Auctores in modo potentiali, *poſſit tolli auferri*, vel meretur ut tollatur, aut recipi tolletur & auferetur, q. d. Is qui facilè & temere fideiubet pro extraneo, meretur ab eo veſtis & pignus tollatur, imò deficiente extraneo iudex fideiuſſorem ad pignus, omneque debitum extranei præſtandum condemnabit, ideoque veſtem reliquamque ſupellectilem ei auferet. Simili phraſi aut Plalles pſal. 143. v. *Tange montes & fumigabunt*, id eſt ſuperci & tumi id nullar montium ſi à Deo tangantur, id eſt fulmine ſuperentur, ſimulve plaga afficiantur, ut mereantur, mos in fumum abibunt, & in cinerem vertentur. ita S. Hieron. ibid. C

Juxta hunc ſenſum Tropolog. R. Levi exponit, quaſi dicat *qui fideiuſſor extitit alieni*, id eſt, qui obſequitur concupiſcentiæ, quæ mentem a Deo & lege alienat, omnium rerum poſſeſſione ſpoliatur, & pro ea omne peccatorum, ad quæ illicit concupiſcentia, debitum perſolvet. Variabl. per *alienum* accipit infidelem & hæreticum, qui enim pro eo, qui fidecaret, ſpondet, fidem ſuam periculo, & res ſuas ipſo caponit. D

Allegoricè, Chriſtus ſpondens pro debito & culpa extranei Adæ, & hominum peccatorum a Deo alienorum, ſpoliatus fuit veſtibus & ſtragulis, adeoque nudus plane pependit in cruce, in eaque velut in lecto mortis obdormiit,

Myſticè Hugo. Tolle veſtimentum, id eſt curam ſæcularium, inquit, eius qui fideiuſſit pro animabus & pro extraneis. Prolixè noſter Salazar: Tolle, inquit, à Prælatis & Paſtoribus veſtem, id eſt ſtragula delicatiora, ne dormiant, ſed magis vigilent, & inſomnes ſint. Ipſi enim pro animabus proximorum fidem ſuam poſuerunt, ideoque, ut eis gratiam & ſalutem a Deo impetrent, decet eos auſteriore vita, vigiliis & chamæunis, id eſt humicubationes.

SUAVIS EST HOMINI PANIS MENDACII (Complut.

plut. *mendax*; auctor Catenæ Græc. *mendacii*) ET PUSTSA IMPLEBITUR OS EJUS CALCULO] Complut. & Regia

Vers. 17. *fictilibus*; auctor Catenæ Græc. *lapillis*; alii, *arena*, ut arenia opponatur farinæ, unde panis conficitur; sicut calculi opponuntur fictilibus panis.

Quæres, quis est *panis mendacii*, sive mendax? Resp. Ad literam grammaticè panis mendax est panis lapidosus, cui lapilli vel arenæ fuit immixti. Hic enim præ se fert veritatem panis; sed mentitur, & fallit comedentes. Dum enim eum comedunt, initio quidem boles panis vident & gustant: at ubi eum masticant & comminuunt, lapillis per eum sentiunt, quibus dentes & palatum, offenduntur, juxta illud Thren 3. 16. *Fregit ad numerum dentes meos, cinerem me simere.* Vide ibi dicta.

Panis mendacii quis?

Jam sub hac cortice literæ seu parabolæ: *panis mendacii* parabolicè significat Primò, cibos & opes mendacio, putà usura, fraude & iniustitia, partos. Unde Tigur. vertit, *dulcis est homini panis fraude partus: at tandem os eius scrupulis implebitur.* Sicut enim panis scrupulis & lapillis mixtus aspicienti pulcher, sed masticanti molestus, utpote lapidosus & scrupulosos, accidit: ita opes & deliciæ fraude partæ initio suaves videntur: at tu fine exitiosæ deprehenduntur, cùm scilicet conscientiam, quæ animæ est os, mille scrupulis, angoribus, fastibus, onere restituendi, &c. lancinant, cruciant & excarnificant, præsertim dum à iudice fraudulenti damnantur, aut à Deo fraus eorum detegitur & punitur. Tunc ergo, quod mique pactum est, concoqui non potest, sed us, stomachum totumque hominem eruciat.

Respondo Primò.

Secundò, *panis mendacii* per synecdochen significat quaslibet opes, delicias, voluptates, etiam iustè partas. His enim si quis per gulam, superbiam, avaritiam, aliudve vitium indulgeat vel inhiet, initio quidem suaves videntur; at tandem sentiuntur pernicioſæ, perinde ac si panem lapidosum manderet. Punietur enim vel ab hominibus, vel à Deo, vel à remorsu conscientiæ, vel à crapula, damnisque gulam ceteraque vitia consequentibus. Unde mysticè Beda, & ex eo Glossa, *In quocumque membro*, inquit, *quis amplius peccaverit, in eo punietur. Qui in lingua magis delinquerit in ea plus arsurus esse perhibetur, dum os eius calculo, qui est lapis ignitus, implendum dicitur, quod accidit dicitis qui epulabantur quotidie splendidè, cùm in inferno ardens linguæ refrigerium petebat, quæ in verbis superfluis in epulando defluxerat*, Lucæ 16.

Secundò.

Parabolicè ergo significat hæc gnome, deliciis, voluptati, gulæ, & cuivis vitio in speciem blando suum in esse calculum, suos lapillos & scrupulos, qui longè magis, illis vacantem cruciant, quàm voluptas prævia oblectarit. Omne enim peccatum hanc habet naturam & consuetudinem, ut primò dulcedine quadam sensus mulceat; animumque trahat & oblectet: at postea dentes comedentium lædat, sive per remorsum conscientiæ, sive per pœnam multiplicem peccato debitam. Unde Poëta:

Omne peccatum est panis lapidosus.

Spernu voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Quocirca Aristoteles admonebat, ut *voluptates contemplemur non venientes, sed abeuntes*, hoc est, non à fronte, sed à tergo. Venientes enim fucata specie blandiuntur, abeuntes autem pœnitentiam ac dolorem relinquunt. ita Laert. lib. 5. cap. 1. Et Socrates voluptatem pruriui & frictioni comparans: *Quàm mirè*, inquit, *hoc natura comparatum est, ut hæ duæ res sese invicem semitentur, voluptas & dolor.* Prurientes enim se fricant cum voluptate, sed mox à frictione se morderi & vellicari sentiunt. Idem Socrates dicebat, *eos qui se ad continentiam ac frugalitatem exercuissent, & longè plus habere voluptatis, ac minus dolorum, quam qui summa sem undique pararent obsequenta.* Quòd voluptates intemperantium præter animi sibi malè conscii cruciatum, præter infamiam ac paupertatem, frequenter ipsa etiam corpori plus adferant molestiæ quàm delectationis. Contrà quæ sunt optima, eadem sunt jucundissima, si quis assueverit. ita Laert. lib. 2. c. 5.

Gnoma.

Tertiò, auctor Catenæ Græc. vertit, *panis mendacii*: Ψεύδους enim à Ψεῦδος significat *panis mendacii*: à Ψευδὴς vero, si ultimum nores acceptu circumflexo Ψευδῆς, significat *panem mendacii*. Jam *panis mendacii* sunt adulationes, artes, fraudes, quibus mendax alios oblectare, & sese exaltare tagit. Hæ enim initio suaves tam dicenti quàm audienti accidunt: at tandem deprehensa earum falsitate & vanitate, utrumque cruciant, sicut contingit hæreticis, & Judæis, uti mox ostendam.

Tertiò.

Nonnulli *calculum* hic accipiunt arithmeticum: calculis enim tolet fieri supputatio & computus. nummorum, hunc que dant sensum, q. d. Qui alienas facultates administrant, easque per mendacia & fraudes in suos usus convertunt, initio earum commodis fruuntur: at ubi ab heris, vel judicibus, vel confessariis in confessione, aut à Deo in die judicii, earum rationem reddere cogentur; tunc ora ipsorum implebuntur calculis, id est numeris ac ratiocinis, quibus rem alienam defraudarunt, quos tunc pariti & digerere non poterunt.

Alii *calculum* condemnatorium accipiunt. Olim enim judices ferebant sententiam condemnatoriam, conjiciendo in urnam calculum nigrum; absolutionis verò, conjiciendo candidum, quasi dicat. Os mendacis & fraudatoris implebitur calculo, id est condemnabitur vel à judice, vel à Deo.

Insuper noster Salazar per *calculum* accipit minora pondera, qualia sunt drachmæ & scrupuli. Unde scrupulosi vocantur, qui minutim res parvas nimis expendunt & ponderant, quasi dicat. Qui in vita res alienas fraudarunt vel diripuerunt, ac voluptate allectis magna rapinarum pondera corraserunt, nec tamen æstimarunt vel curarunt; hi in hora mortis scrupulis conscientiæ angentur, ac minima quælibet delicta stimulantia sentiens, ut eorum remorsu eruciet tur & obruantur. Si ad Deum judicem hoc referas, genius erit: *Et postea os eius implebitur calculo*, id est pristinæ voluptatis & deliciarum; id tamen reliquit manebit, experientia scilicet sævissimi cuiusdam examinis, in quo judex non modò ingentia furta & rapinas arbitrii sui libra expendet, sed etiam scrupulis, hoc est minutissimus ponderibus utetur, ut levissimas culpas irutinet.

Verùm Hebræum חצץ *chatsats* calculum significat, non arithmeticum, nec condemnatorium, nec librarium; sed naturalem, putà lapillum alperum, acutum & penetrantem, qui panis immixtus dentes & palatum offendit. Alludit enim ad חצי *Katsats*, id est extrema præcidere, & ad חצה *chatsa*, id est dimidiare, hoc est rem in duas vel tres medias partes dilcindere. Inde חצוצרה vocatur *sagitta* à penetrando, eò quòd dividat & dimidiet id quod tangit. Sensus ergo initio assignatus germanus est & genuinus.

Mysticè: Hæreticis suavis est panis mendacii, id est falsa doctrina, quam pro pane Euangelico gaudent populo ministrare: at pollea sentire coguntur, non esse verè panem quod porrigunt, dum suam doctrinam defendere non possunt, sed eam evomere & abiicere adiguntur, præsertim in judicio Dei & in gehenna. Ibi ergo Arrius, Nestorius, Lutherus, Calvinus, & similes vident hæresim suam fuisse panem mendacii eumque in calculum, id est acrem pœnam ignemque gehennæ, esse conversum. Unde Glossa per *calculum* accipit amaritudinem pœnitentiæ succedentem voluptati concupiscentiæ.

Mysticè.

Hinc Galatinus lib. 7. de Arcanis fidei cap. 15. hunc versum appositè explicat de Judæis: hinc enim mendacium perfidiæ suæ est delectabile. Cum enim oderint Christum & veritatem, Talmudicis Rabbinorum mendaciorum fabellis, quasi epulis suavissimis, sese oblectant; sed os eorum implebitur calculo, id est pœna miseriæ æternæ. Nam calculus, inquit, cùm durus sit, masticari non potest, neque consumi, neque deglutiri, neque expui, cùm totum os plenum est. Sic pœna inferni durissima est & perdurat, nullaremque evadi potest, neque finiri neque diminui, neque aliqua lactymarum humiditate mollirt. Hoc est quod de iisdem vaticinatus est Jerem. cap. 9. 3. *Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, & non veritatis*, &c. *& me non cognoverunt, dicit Dominus.* Et v. 5. *Docuerunt linguam suam loqui mendacium: ut iniquè agerent, laboraverunt.* Hoc est quod eosdem prædixit S. Paulus 2. Thess. 2. 9. Deum scilicet permissurum Judæos Antichristo: *Cuius est adventus*, inquit, *secundùm operationem satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt, in quòd charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem errores, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes, qui non credidirunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Antichristi ergo signa, opes & deliciæ erunt Judæis panis mendacii, qui muxeis vertetur in calculum & tormentum.

D

COGITATIONES CONSILIA RUBORANTUR,

VERS. 18. ET GUBERNACULIS TRACTANDA SUNT VELA] Sytus, *propter provocationem ſit bellum*, ut cùm quis alium per injurioſum dictum vel factum ad duellum vel bellum provocat. R. Salomon ſic explicat, q. d. Cùm ad pugnandum cum ſatana deveneris, id aggredere munitus auxiliis pœnitentiæ, precum & jejunii. Pro *roborantur* hebr. eſt תכונו *tiecon*, quod Chald. vertit, *diriguntur*; R. Levi, *reſtificantur*. Cùm, inquit, *quis cogitationibus inter ſe repugnantibus implicatur, conſilio inito, tranquillitate & quiete fruetur: id autem evenit, cùm molitionibus iſtis animi ſimul collectis, vera à falſis ſecernuntur, contemplatione ſuis numeris abſoluta, & animo ſedato. Quòd ſi duæ aliquæ cogitationes inter ſe pugnent, alacriter bellum gere in eum, cujus opera à virtutum coronide arceberis: ita enim tutus eris ab ijs, quibus gravioribus difficultatibus irretiris: nam inter ſe pugnantes cogitationes, quibus quis diſtrahitur, perturbationem pariunt quoad verum ſcrium.*

Noſter & alii paſſim meliùs vertit, *roborantur*. Robur enim includit directionem, eique vires ſuperaddit. *Gubernacula*, id eſt conſiliis quibus bella gubernantur, & ad felicem exitum victoriamque diriguntur. Hoc enim ſignificat תחבולות *tachbulot*; Septuag. *& in rationibus gubernandi fac bellum*, Caiet. *in ingeniis*, putà in ſolertia, tagacitate, aſtutia, quæ maximè eernitur in ſtratagematibus, quibus periti duces hoſtem ſuperant, & inſignes referunt victorias, Hebr. *tachbulot* alludit ad חבל *chobbel*, id eſt malus, funes, rudentes; & ad חבל *chobel*, id eſt gubernator navis. Sicut enim peritus nauclerus appoſitè ad ventos extendens funes & vela, ac movens gubernaculum, dirigit navim ad deſtinatum portum: ita gubernator exercitus appoſitè diſponens regentque milites ſuis conſiliis, artibus & ſtratagematibus dirigit exercitum ad victoriam. Hinc reges ſapientes habent conſilium belli quod vocant; putà conſiliarios rei bellicæ peritos, qui conſilia bellum dextrè gerendi inveniant & ſuggerant. Unde noſter Salazar per *gubernacula* accipit duces ſtrenuos & militaris artis peritos; hi enim bella prudenter conficiunt, ſicut Juris periti in pace juſtè & pacatè remp. adminiſtrant. Habent Sept uag. in Catena Græcor. dum ſic vertunt, *cogitationes firmantur per conſilium: per gubernatorum autem induſtriam geritur bellum*. Unde Leo Imp. de Re militari c. 1. n. 11. *Proprium*, ait, *imperatoris munus eſt, judiciosi ſues prudentiæ, fortitudini, juſtitiæ, temperantiæ omnino*. Et c. 5. n. 7. *Circumſpectum, prudentem & ſolertem oportet eſſe imperatorem, in omnes partes cogitationem animi quadam celeritate verſantem, perturbationes enim inopinatæ cùm incidunt, conſeſſim præſentis auxilii excogitationem requirunt.*

In bello plus valet conſilium quàm robur. Ratio.

Senſus ergo eſt, q. d. *Cogitationes*, id eſt cogitata, deſtinata, propoſita hominum in ſe incerta, inſtabilia, mutabilia, roborantur & confirmantur per prudentia ſapientum conſiliariorum conſilia, ut ex incertis fiant certa, ex inſtabilibus ſtabilia, ex mobilibus immobilia. Ratio eſt: quia plures conſiliarii prævident omnes difficultates, omneſque modos & media rei conficiendæ: quibus perfectis & ſapienter ordinatis, res liquida & moraliter certa efficitur, ut nihil in ea mutare vel innovare oporteat. Rurſum qui plurium nititur conſiliis, certus & intrepidus rem aggreditur. In iis enim prudenter figit pedem, ſperat enim prudenter felicem rei exitum quòd ſi is non ſuccedat, ipſe extra culpam & infamiam eſt: habet enim quo ſe tueatur, prudentum conſilium. Significat ergo hæc gnome, in bellis rebuſque conficiendis plus valere induſtriam, conſilia, artes & ſtratagemata quàm copiam & robur militum, ac gnavum ducem, qui rei bellicæ peritus ſit, plus effecturum quàm externas quaſlibet vires & munitiones.

Exemplo, Unde Alexander Magnus rogatus, qua ratione tot hoſtes tam brevi tempore debellaſſet, reſpondit: *Conſilio, eloquentia & arte imperatoria*. Ita Stobæus ſerm. 54. Ita Gedeon cum trecentis dumtaxat militibus, tubis totidem clangendo, & lagenas titione flammante inſerto complodendo, ingentem exercitum repræſentans, tantum pavorem Madianitis injecit, ut innumeræ eorum agmina fuderit fugarit que, Judic. cap. 7. v. 18. Ita Abraham cum trecentis octodecim vernaculis noctu hoſtes imparatos & dormientes invadens quatuor regum exercitus cecidit, Geneſ. 14. 15. Ita Judith profugam ſe ſimulans Holofernem occidit, totaque Aſſyriorum caſtra diſſipavit, Judith cap. 13. 13. Ita Roman. *poſſederunt eorum locum conſilio ſuo & patientia*. 1. Machab. 8. 3. Ita Samſon per trecentas vulpes, titiones ardentes caudis ſingularum alligando, ingentem Philiſtiæis cladem dedit, omneique eorum legiones combuſſit, Jud. 15. 5.

Quocirca Leo Imp. in Tacticis, ſive de Re militari, quam contra Saracenos inſtituenda conſcripſit; c. 1. n. 3. *Ars imperatoria eſt*, inquit, *in quibus exercitatio, vel ſtudium, aut induſtria ponitur cum ſpectantur, id eſt conſiliorum imperatoriorum & trophæorum collectione*. Et cap. 3. n. 5. *Ante omnes eſto, maximè bellicas, cum iis præfectis conſilium capio, qui tibi ad hoc idonei videbuntur, ſuius generis turmarche reliquique ſunt. Vbi verò firmitatem aliquam habere conſilium videbitur, rem ipſam, de qua deliberaſti, omni ſtudio ac diligentia contendas ad exitum perducere.* Et num. 6. *Conſultores unum vidiſſe experientes rerum, providos, perſpicaces, earumque ac proſperitatis tuæ ſocios, ad exequendum ſolertes, fideles, qui neque tibi ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei ſuſceptor exiſtis, neque ſibi mutuo; ſed qui quod cogitant, dicunt, qui ſimplici & incorrupto animo ſunt, nullumque ex iis rebus lucrum quærunt, ſed eo ipſo tempore, quid maximè utile ſit, explorant.* Et num. 9. *Deliberes tardè, niſi aliqua neceſſitas celeritatem requirit: ubi conſulueris, ſi nullum impedimentum ſit, maturè facito.* Et c. 20. n. 7. *Magna imperatoris laus eſt, non perantem in vitia & vigilantem eſſe: noctu enim de rebus gravibus magis deliberamus, faciliuſque uſtu concluditur, quando animus ab omni externo rerum tumultu quieſcit.* Et num. 8. *Alia inimicis dicito, alia facito. Res graves & ſecretas cum multis ne communicato, ſed paucis iiſque fidelioribus amicis tuis. Ita enim hoſtes decipere ſæpè neceſſarium eſt.* Et n. 108. *Solem & ventum & pulverem à tergo habeas tuorum, & ex adverſo facies hoſtium: ſiquidem hoſtium oculi vel ſole hebetati, vel ſpiritus pulvere obſtructus, vel corpora penè tranſverberata facili tibi victoriam concedent.* Similia habet Vegetius lib. 3, cap. 9. Plura de utilitate conſilii dixi cap. 1. 5. ad illa: *Intelligens gubernacula poſſidebit.*

ET QUI REVELAT MYSTERIA, ET INSULTAT FRAUDULENTER, ET DILATAT LABIA SUA, NE COMMISCEAS TE] Multi ex Hebræo bimembrem faciunt hanc ſententiam. Hebræa enim ad verbum ſic habent: *Revelans ſecretum vadens delator, & dilatans, vel pelliciens, labiis ſuis ne miſceas te.* Unde Septuag. bimembri modo ſic vertunt, *revelans myſterium ambulat fraudulenter, & ſeducens labiis ſuis ne commiſceatis.* Complut. & Regia legunt, *revelans conſilium in confeſſu vadit duplex lingua, & cum extendente labia ſua ne miſceare*; auctor Catenæ Græc. clariùs, *qui aperit conſilia ſecretu in confeſſu, bilinguis incedit, cum eo porrò qui dilatat labia ſua, ne te miſceas*; Vatabl. *qui revelat ſecretum ambulat in dilatatione, & cum eo qui homines allicit, verbis ſuis ne miſceas te, q. d. Fugo conſilium delatoris, & præterea blandientis*; Cajet. *revelans myſteria ambulat explorator*, q. d. Qui ſecreta revelat non tam amicus eſt, uti ſe eſſe ſimulat, quàm explorator & delator. Aut q. d. Ex hoc cognoſces quempiam non eſſe amicum, ſed exploratorem, ſi nimirum tua ſecreta revelet & prodat. Hoc enim eſt bilinguis, quia amice eoram te loquitur, inimicè verò & hoſtiliter apud alienos, quibus te tuaque conſilia prodit.

Verùm quia ſi bimembrem facias ſententiam, nulla eſt connexio poſterioris hemiſtichii cum priore; hinc Noſter meliùs hebræa vertit in dativo, nomina enim Hebræorum ejuſlibet ſunt caſus) itaque unimembrem & connexam efficit ſententiam, hoc modo: Revelanti myſterium, ſive ſecretum, & fraudulenter inſtar delatoris ambulanti, & dilatanti labia ſua ne commiſcearis. Tria enim hic notat vitia inter ſe connexa, quorum unum ex alio ordine tuo manat & profluit. Primum eſt, revelare myſteria, ſive ſecreta, alterius ſibi commiſſa, quod eſt crimen infidelitatis & proditionis. Secundum, ambulare fraudulenter ut explorator em & delatorem. Explorator enim agit loquiturque fraudulenter, ut ſecreta expiſcetur, quæ ad alios deferat. Tertium eſt dilatare labia ſua, id eſt blandiri verbis amplis, ſpecioſis & magoificis: hiice enim ſolent exploratores expiſcari ſecreta, quæ aliis prodant. Monet ergo cavendum eſſe proditorem, qui hiice tribus vitiis ſcatet: qui ſcilicet ample blandiendo expiſcatur ſecreta, quæ deinde ad alios defert. Unde Tigurina vertit, *ne meas amicitiam cum eo qui ſecretum revelat, aut qui ut mercator circuit & blandiloquus eſt*, Hebr. enim רכל *rachil* ſignificat mercatorem, indeque delatorem: quia ſicut mercator merces, ita delator ſermones factaque aliorum ad alios defert & traducit.

Antiſtrophas huic gnomæ eſt illa Arabum centuria 1. n. 36.

VERS. 19.

16. *Ne aperi secretum tuum stulto*, id est derisoribus & revelatoribus. Sicut enim simiæ gestus hominum, quos conspicantur, imitando referunt: sic derisores & proditores eorum, quos derident & produnt, dicta factaque narrando aliis repræsentant. Et illa cent. 3. num. 56. *Ne profer opprobrium fratris tui*. vel, ut alii vertunt, *Ne manifesta subversionem fratris tui*. Et illa Ben Sira alphab. a. littera *fetoin: Super fodo insidiare cum vicinis tuis; & si animadverteris in foveis suis eum malum, ne proferas infamiam ipsorum linguæ tuæ*. Si quid ergo in amico videris vituperabile, sile; si quid laudabile, prome & lauda. Nam ut aiunt Arabes: *Quando magnificabis eum quem videbis, is magnificabit te quem non videt.* Et rursum: *Laudatio dilatat, diffamatio mulctat*.

Nota. Pro *dilatat* hebr. est פתה *pathe*. quod Primò, Syrus vertit, *fossam*: sic enim vertit, *qui fidelis est spiritum occultat, & cum eo, cujus labia sunt fossa mendacii, ne communicaveris*. q. d. Fidelis est tardiloquus, & arcana occultat: at verò infidelis est præceps & fatuus ad loquendum, idque facilè secreta effutit: quare cum ne communicaveris. Et sic aliqui exponit *vè dilatat labia sua*, q. d. Qui verborum & garrulus est: hic enim longiorem quàm par est, habet linguam, ut vulgò dicitur, & latiora æquo labia: quia ultra secreti fidem, debitique silentii limites temere se dilatant & extendunt. Probant ex Aristot. qui in physiognomicis docet eos, qui labra extenta & magnum oris rictum habent, esse loquaces omnium ac mordaces, & ad canes referri. Addit verò Albert. Magn. eosdem esse secretorum revelatores, hæc enim duo sibi semper invicem hærent, multum loqui & nullum secretum servare. Ita docet Plutarch. in lib. de Garrulit. ubi garrulis & loquacibus hanc duo vitia familiaria esse dicit, arcana detegere, & sermonibus ab aliis acceptis semper aliquid addere. Quocirca Seneca epist. 110. ad Lucilium: *Nihil æqui proderit ad quietem commodam ratum habere, quam minimum cum aliis loqui plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, qua irrepit & blanditur, & non aliter quam obrepit, aut amor facere producit*.

Secundò, propriè פתה *patha* significat allicere, pellicere blandiri, adulari, seducere, decipere. Qui enim decipere intendunt alios, ipsis adulantur & blandiuntur, ut blanditiis suis eos fallant & capiant, sicut pisces & aves captiosæ esca. Unde Tigur. vertit, *ne inanes amicitias cum eo qui blandiloquus est*; nimirum cave à blandiente & blanditiis: sicut Ulysses cavebat Sirenes, eorumque cantus ubiland entes: & sicut viatores cavent canes dolosos, qui ubiblandiendo mordent. Alii, *pellicerenti*, vel *decipienti*, vel *adulanti*, vel *seducenti ne vanas ipsi credas*, ita R. Salomon, Aben Ezra & alii. Idem significat Noster, Septuag. & Pagnin. dum vertunt, *dilatat*: ad latos eorum & seductor dilatat labia sua, ampla & speciosa narrando vel promittendo, ut eis audientem alliciat & capiat, ac præsertim ut ejus arcana aspiceret, quæ deinde aliis prodat, quod propriè hic intendit Salomon. Omnia enim hæc ad secreti revelationem, ejusque proditorem spectant. Hoc enim ingens est crimen, exosum & noxium. Rationem à priori dedit Ecclesiast. 27. 19. Hinc patet Hebr. *patha* non tantùm significare allicere & decipere, sed etiam dilatare: quia deceptor dilatat labia sua ultra limites veritatis & fidelitatis ad falsa, speciosa, vana, fallacia, quibus alium capiat. Unde cap. 24. 28. Septuag. Hebræum *patha* vertunt, *ne dilataveris labia tua*, id est, ut Noster explicat: *Ne fallas quemquam labiis tuis*, & Deut. 11. v. 16. Septuag. *vè patha* vertunt, *ne dilatetur cor vestrum*, id est, ut Noster explicat, *Ne decipiatur cor vestrum*, ut scilicet bonis terræ fatuari lateivatis mitar vitulorum, ac dilatetis cor vestrum ultra cultum veri Dei ad adorandum deos alienos, quæ summa est deceptio & error.

Vers. 20. QUI MALEDICIT PATRI SUO ET MATRI, EXTINGUATUR LUCERNA EJUS IN MEDIA TENEBRA] Hebr. *in nigredine*, vel *obscuritate caliginis*; Chald. *fiet caligo tenebrarum*: Syrus *fiat pupilla tenebrosa*. Hæc enim hebr. vocatur אישון *ischon*, à similitudine vituunculi, sive pupulæ, quæ apparet in pupilla. Unde & Græcum κόρη, ut vertunt Septuag. & pupillas & puellas sive pupulas significat. Ex Septuag. ergo sic vertas, *pupilla* vel *puella eius videbunt tenebras*, q. d. Filiæ ejus in ætate pullari ante nuptias morientur: quare ejus prolapiæ & propagatis spes extinguetur. *Maledicit*, id est probris, sannis, convitiis, irrisionibus incessit, aut eis mortem, pestem aliudve malum impracatur: aut simili modo dictis vel factis in eos injurius, maledicus vel maleficus est.

Nota & *matri*, id est vel matri, sufficit enim ad culpam & pœnam alterutri maledicere, ut patet Levit. 20. 9. Unde Septuag. vertunt, *maledicenti patrem aut matrem extinguetur fax, pupilla autem oculorum eius videbunt tenebras*; Symmach. *extinguetur fax eius in caligine*, id est *obscuritatis* vel *in luna illuni*; alii, *in pupilla noctis*, vel *caliginis*, id est in nigerrima & obscurissima nocte: pupilla enim oculi quia nigerrima, hinc symbolum est nigredinis, caliginis & obscuritatis.

Quæres quænam hæc *lucerna*, & quomodo extinguenda in medias tenebras. *Lucerna symbola.*

Resp. Primò, *lucerna* sua luce symbolum est claritatis excellentiæ, famæ, nominis & gloriæ. Unde vulgò dicimus aliquem officere luminibus alterius, dum ejus famam & gloriam obscurat. Sensus ergo est, q. d. Qui maledicus vel maleficus est in patrem vel matrem, etiamsi aliàs præclarus sit, & multis nominibus illustris, obscurabit omnia hæc nomina, atque omne decus, claritatem, dignitatem & gloriam extinguet, & obruet tenebris impiæ in parentes maledicentiæ, & quæ ex ea sequitur ignominiæ, probri & infamiæ; imò non tantùm se, sed & totam familiam, ejusque splendorem, hujus impietatis & infamiæ probro & caligine offuscabit. Hic sensus planus est obvius & communis. *Primum.*

Secundò, *lucerna* symbolum est rationis, cognitionis, prudentiæ, q. d. Punieptur magna ignorantia aut Vatabl. ut ratione capti & mente privati, nec tam homines quàm bestiæ esse videantur, eò quòd sponte lumen naturalis rationis, quæ dictat parentes esse colendos, sopierint vel extinxerint. Unde noster Salazar sic exponit, q. d. Filius qui parentes violat, ipsosque maledictis ac convitiis à se longiùs pellit, *extinguetur fax eius in nocte illuni*, id est ratio & consilium in ipso deficiet, & in nocte atra versabitur. Quia is qui proprio consilio caret, & patris matrisve exhortationes documentaque præsto non habet, in nocte agit sine tole, sine luna & sine face. Et quidem ejus qui parentes læsit, decens utique pœna est defectus consilii & rationis. Is enim qui humanitatem ou nino exuit, & ad feras quodammodo per immanitatem delcivit, dignè mulctatur in his bonis quæ maximè hominem à feris discernunt, scilicet in ratione & consilio. *Secundum.*

Tertiò, *lucerna* symbolum est filiorum, nepotum & posterorum. Sicut enim lucerna una accendit aliam & alium per eam que lumeo tuum propagat: sic pater suum quasi spiritum & vitam inspirat filius, eumque per nepotes & posteros propagat. Unde multi veterum sentiunt animam hominis, æque ac equi & bestiarum, nasci & traduci, hoc est, animam filii traduci & gigni ex anima parentis; sicut lumen lucernæ unius traducitur ex luce lucernæ alterius. Verùm hic est error: verum tamen est spiritus vitalis, & consequenter vitam filii, traduci ex spiritu & vita parentis. Hinc illud Lucretii libr. 2. *Tertium.*

Et quasi cursores vitai lampada tradunt.

Et Plato libr. 6. de Legibus, docet parentes vitam filiis tradere, sicut cursores tedas accensas, quas instio illi à præfecto acceperant, eo emenso tradebant aliis, & hi aliis & aliis: is autem in cuius manu fax extinguebatur, habebatur infaustus, turpis & inglorius: sic pater qui moriebatur sine liberis, ot in eo lucerna familiæ extingueretur habebatur infelix & inglorius. Rursum patris vita & gloria post mortem superest & vivit in filio, quem post se quasi alterum se relinquit. Dicit ergo Salomon, quòd maledicti in parentes earinguetur lucerna, id est filiorum generatio & propago ut scilicet filios non generet vel, si generet, ei tò emoriantur itaque ipse ejusque nomen emoriatur, abeatq; in tenebras mortis & oblivionis æternæ. Qui enim patrem non honorat, meretur carere honore paterno, ut scilicet pater non fiat. Qui genetationem spernit, dignus est qui genitura & generatione privetur. Ex advertio Deus in Script. dicitur filius præparare lucernam, id est filios & posteritatem illustrem & splendidam, ut Davidi & Christo dicens: *Paravi lucernam Christo meo*, psalm. 131. vers. 17. Et de Abia: *Propter David dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Jerusalem, ut suscitaret filium eius post eum*, 3. Reg. 15. 4. *Lucerna* ergo *Dan dis* regis est posteritas regia, sive filii & nepotes Davidi in regno ex ordine succedentes. Igitur hic sensus valdè huic loco appositus, æquè ac phrasi Scripturæ conveniens est. *Quartum.*

Quartò, *lucerna* symbolum est vitæ. Sicut enim vita ali-

tus

tur humido radicali: ſic lucetoa ardens alitur oleo, eoque deficiente languet & emoritur. Vnde illud Polyxenæ in Iphigenia Euripidis *Vale amicum lumen*, id eſt vale vita: ego enim morior. Ignis enim eſt vivax, videturque vivere: unde à nonnullis exiſtimatus eſt eſſe animal, non ea tantùm de cauſa, quòd ut animalia cætera nutriatur, imò omnivorus ſit & inſatiabilis; ſed quòd etiam ſenſu pollere videatur, quòd tunc præcipuè, cùm extinguitur, apparett quippe qui velut principii vitalis expers omninò ſit, inclamat, excandeſcit, ſtridet, ulciſci ſtudet, reluctabunduſque reſiſtit, velut reliqua ſæviunt animantia quæ violenta morte perimuntur, inquit Pierius Hieregl. 46. cap. 14: Senſus ergo eſt, q. d. Maledicus in parentes non tantùm filius & proſapia, ſed & vita ipſa privabitur vel à judice, vel à Deo, juxtà legem ab eo laneitam Levit. 20. 9. *Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte morietur: patri matriquæ qui maledixit, ſanguis eius ſit ſuper eum*; idque *in mediis tenebris*, cùm maximè lucerna opus eſt, id eſt, in iuventute, ait Cæſ. cùm maximè eum vivere oportuebat, immatura morte & illiberis morietur æterna oblivione ſepultus. Addit Pierius cap. 9. At Veſtalis ignis, inquit, quem tanta diligentia Romanæ virgines nutriebant, ſubſimiotem divinitemque vitam præ ſe ferre videbatur: hunc itaque & cuſtodia, & nutrimento adjuvabaot, quòd ſuperioris illius vitæ ſymbolum æternum videretur. Atque inter portenta, ut Dionyſius & alii referont, orbis perituræ prælagium habebatur, ſi catu aliqoo æeeldiſſet eum extingui. Hinc Camillus ad Quirites ait. *Quid de æternis Veſtæ ignibus ſignoque, quod impérii pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar?* Et Virgil. Æneid 2.

Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Cererem eſt nonnumquam lucernam in baſi alicujus ſimulacri: id æ terunitatem ſignificate nonnulli arbitrantur, hucuſque Pierius. Sanè Romæ in cæmeteriis S. Prieciliæ, S. Sebaſtiani, S. Laurentii & aliorum in ſepulcris Martyrum & fidelium, videmus paſſim appoſitas lucernas ſi ſtaceas quaſi ipſorum fidei, ſpei & virtutis redivivæ indices, ac triumphi, vitæ & gloriæ teſſeras, quòd, licet mortui mundo, vivant tamen Deo in ſpe vitæ æternæ, expectantes gloriotam eorporis reluu reſtionem. Hæc lucerna paritet maledicis filiis extingoetur: quia vita æterna privabuntur, ibuntqoe in tartara ad tenebras exteriores.

Quintò, *lucerna*, putà lux & ignis, ſymbolum eſt pietatis, ſanctitatis, religionis, cultus divini, ipſiotque divinitatis. Hinc lucernæ in Miſſa & officiis divinis adhibentur, & ad corpora Martyrum appenduntur, ut i Romæ in templo S. Cæciliæ 80. lampades jugiter noctu diuquè ardentes conſpicimus. Cur igois deceat Deum & divina, ſeptemdecim rationes & analogias tecenlui Levit. 9 in fine capitis. Senſus ergo eſt, q. d. Maledicus & impius in parentes exemguit in mente ſua lucernam, id eſt lumen pietatis, ſanctitatis & cultus divini: quia Dei iuboris eoli pareotes meum, amorem & obedientiam exuit, videturque planè profanus, impius & atheus. Hinc Plato lib. 11. de Legibus: *Cultus deorum*, inquit, *ad honorandum parentes velut proximum eſt*. Hinc rurſum lucerna ſymbolum eſt ſacerdotii, ut Jerem. 25. 10 *Perdam*, &c *lumen lucernæ*, id eſt, perdam ſacerdotium cujus eſt lucernas curare, & templum in quo accendebantur, ac ſabbata & feſtra quæ earum ſplendore celebrabantur, evertam. Quocirca ſacerdotes olim lucernas, lampades & ædas aceenias præferebant. Vnde illud Clementis Alexandt. in Protreptico de ſacerdotibus Bacchi: *Extingue ignem, ô ſacerdos, reverere lampadem à tu qui faces geris*] *Tuum Jacchum lux arguit*. Plutibus id demonſtrat Lipſius in Electis, & Mart. de Roa libo. Singul. cap. 16.

Sextò, *lucerna* ſymbolom eſt dominatos, opum, regni & imperii: quia ſicut ignis eſt tex elementorum, ita princeps eſt hominum. Quapropter lucernæ, faces & ignes regibus præferri ſolebant, uti oſtendi Jeremiæ 1. verſ. 13. Hinc ortum, ut à ſacris maximè ſetiptoribus lucerna pro regno ac regibus, pro ſplendore ac gloria capiatur, ut purpura & faſces pro magiſtratu, & eius generis alia. Sic dicitur 2. Reg. 21. 17. *Non extinguet lucernam Iſrael*, id eſt regnum aut regem. Et Regius Propheta: *Paravi*, inquit, *lucernam Chriſto meo*, id eſt regnum atque imperium regi meo. Joannes verò Baptiſta *lucerna* dicitur, primùm, quia Chriſto divum atque hominum vero ragi terras ineunti facem præluxit; ſive imperium ejus & principatum hoc veluti ſymbolo profitens: ſive nuptias, quas cum ſponſa ſua Eccleſia celebraturus adveneral. Deinde etiam *lucerna* dicitur, quia non erat ipſe lux, ſed lucis nuntius, & ideo lucerna lucans: &, quia ignem continebat illum, qui ignem venerat miſſurus in terras, ardens. Hæc accenſa primùm in utero pareotis, cùm ambo pueri ne luicepti quidem in lucem, lucem alter dedit, alter recepit: deinde inflammata ulteriùs, eùm ad Jordanem die coivere luſtrali. ita noiter Martinus de Roa lib. 2. Singular. cap. 17. Significat ergo Salomon, filios licet potentes principes latè dominantes, ſi maledici & impii ſint in parentes, per iuſtam Dei vindictam hac potentia, dominatu & regno exuendos, uti contigit Abſalomo regnum Davidis patris impiè invadenti, qui in arbore capillis ſuſpenſus à Joab tribus lanceis confoſſus eſt, 2. Reg. 18. 14.

Septimo, *lucerna* & lux ſymbolum eſt lætitiæ, proſperitatis & felicitatis: hæc enim animum recreat & beat, uti lux oculos. Hinc de impio audivimus cap. 13. 9. *Lucerna impiorum extinguetur*. Et Job cap. 18. 6. *Lux*, ait, *obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum eſt extinguetur*. Et cap. 29. 3. *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris*, id eſt, quando proſpera utebar fortuna, quando copiotus eram, felix & fortuoatos. Lucerna etgo maledici in parentes extinguitur in tenebris, eùm io impietatis poenam Deus illi pro peritatem adimit, eamque commutat in calamitatem, & felicitatem io infelicitatem, dum ſcilicet efficit, ut omoia ei cadant infeliciter, ac in caput maledicum reſultent, quod patri ſuo inſultare non eſt veritum. *In tenebris* ergo, id eſt per tenebras, eùm ſcilicet graviſſimæ tenebræ eam obruent. Id autem fit tum in morte, quæ omnem claritatem & felicitatem impiorum tollit, tum in tempore etiam temporalis ultionis divinæ, quæ frequenter per tenebras ſignificatur. Contrà de iuſto dicitur: *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies*, Iſaiæ 58. 10. Et turſum: *Quis ex vobis timens Dominum, qui ambulavit in tenebris, & non eſt lumen ei?* Iſaiæ 50. 10. Advenieote enim die mortis & ultionis divinæ, oon vincitur ab eis tenebris virtus & claritas iuſtorum, ſed magis eluceſcit & tenebras ſuperat: at contrà impiorum claritas ab illis tenebris ſuperatur & opprimitur.

Hic ſenſus valdè appoſitus æque ac communis & amplus eſt, ceteroique omnes complectitur: lucerna enim & lux ſymbolum eſt lætitiæ & felicitatis, omniumque quæ voluptarem & gaudium pariunt, aut habentur in honore, in deliciis ac pretio; cujusmodi tuni opes, fama, potentia, dominatus, regna, imperia, triumphi, decus ac gloria, cæteraque hoius generis.

Symmach. vertit, *extinguetur fax in nocte illam*, id eſt, in denſiſſimis tenebris, cùm nec à lucerna, nec à cælo lumeo habebit. Omne enim noctis lumen eſt à luna & ſtellis.

Symbolicè, luna repræſentat matrem, ſicut ſol patrem, juxta illud Joſeph: *Vidi quaſi ſolem & lunam & ſtellas undecim adorare me*, id eſt vidi patrem, matrem & undecim fratres adorare me, Geneſ. 37. Sicut enim nocte, abſente ſole, luna præber lumen: ſic, abiente vel moriente parte, mater filio eximbet ſolatia, conſilia & monita ſalutis, ſi luna ſiat illunis, id eſt, ſi abſit vel moriatur mater, filius patre & matre carens omni ſolatio & conſilio deſtituitur. Dicit ergo Salomon: Filius qui probris vel convitiis inceſſit patrem & matrem, metetur utroque orbari, æquè ac filius, nimirum meretur, ut ipſa nec ſit pater filius amiſſis, nec filius parentibus extinctis: ſic enim omnis illi lucerna tam ſupernè quam infernè extinguitur.

Myſticè, per patrem & matrem accipe Prælatos, Paſtores, Principes: qui enim his maledicit, lucerna eius ſeptuplex iam recenſita extinguetur. Hinc auctor Catenæ Græcor. Per patrem, inquit, hoc loco accipe Deum, per matrem verò legis juſtitiam, quos qui maledictis inceſſerit, aut alpernatus alioqui fuerit, *lucerna*, hoc eſt cognitionis lux, quæ in ipſo erat, extinguetur. Pupillæ autem oculorum ejus videbunt tenebras, nempe futuri judicii terrorem & obſcuritatem.

HEREDITAS AD QUAM FESTINATUR IN PRINCIPIO, IN NOVISSIMO BENEDICTIONE CARET] Hebr. & Chald. *in fine non benedicetur*; Septuag. *parte feſtinata in principio, in noviſſimis non benedicetur*. Eſt hic in Hebræo *Keri uchetef*, ut vocant Maſſoretæ, id eſt varietas lectionis & ſcriptionis. Scribitur enim מְבֹהָלֶת *mebohelet* per *bet*,

abet, quæ radix tantùm hic reperitur, & Zachar. 11. 8. ubi ſuis cum cepticus. Significat enim rem detestabilem, quam abominamur, & nauseando evomimus, qualis est *hæreditas festinata*, præsertim iuriis & malis artibus parta, ait Aben Ezra. Sed legendum est מבוהלת *mebohelet* per *he*, id est festinata, ut vertunt Septuag. Symmach. Theodot. Pagn. & alii; Tigurina, *præproperè*; Vatabl *præcipitata*, vel *cum præcipitatione parta*; Aben Ezra, *ex rapina congesta*, tales enim ſæpè sunt, quæ citò & festinanter per fas & nefas corraduntur. Radix eum בהל *bahal* importat cum passione celeritatem temporis & præcipitantiam, ac significat acceleravit, festinavit, præcipitavit, turbavit, subito terrore perculit. Congruit significatione æquè ac literis per metathesin tranſpositis, cum בלה *balal*, quod subitam evanescentiam ſignificat, unde בל *hebel*, est vanitas, indeque dicta est *Abel*, quòd citò occisus à Cain fratre suo subitò evanuerit. Sic & hic *bahal* vertitur in *bahal*, id est opes citò partæ citò evanescunt.

Sensus ergo est, q. d. Hæreditates & opes citò & præcipitanter partæ carent benedictione, id est successu, felicitate, abundantia & fructu: quia adeò non augentur, ut sensim decrescant & deficiant; tum quia præcipitanter & tumultuariè, ideoque imprudenter, ac sæpe per fas & nefas corraduntur: præcipitantiæ enim opponitur consideratio & consilio, quo res firmari & felicem exitum sortiri solent: tum quia hæres illas citò sine magno labore, imò facilè perdit. hinc minoris eas æstimat, minusque tutatur & conservat: quæ enim quis magno labore & sudore peperit, illa diligit, curat, studiosè conservat, ait R. Lavi. Ut hæc gnome idem dicat quod illa cap. 13. 11. *Substantia festinata minuetur: quæ autem paulatim colligit manu, multiplicabitur*: ubi multis eam explicui. Exemplum dat R. Salomon, tribus Gad, & Ruben & dimidiam Manasse, quæ quia festinè partem ſuam acceperunt cis Iordanem, hinc primæ patuerunt incursui hostium, ac primæ vastatæ sunt ab Hazael rege Syriæ, tempore Iehu regis Israel & Ioas regis Iuda, 4. Reg 10. 33.

Igitur hanc sententiam rectè adaptes parentibus, qui per fas & nefas opes congerunt, ut amplam hæreditatem filiis post se relinquant: nam ii non raro ita ipſe fruſtrantur, ac sæpè filios pauperes dimittunt. Ratio est, quòd malè parta malè dilabuntur: &, ut vulgò dicitur,

De male quæsitis non gaudet tertius hæres.

Secundò, Cæte. appositè sic exponit, q. d. Hæreditas, quam filius juvenis ante mortem patris adire festinat, benedictione caret: quia ob eo regi & conservari nequit, sed juveniliter & temerè dilapsatur, contumitur & decoquitur. Hinc illud vulgò tritum: *Si vivere vis, expecta mortem*: si vis hæreditate paterna gaudere, eaque lætari & frui, expecta mortem patris instar vulturis, qui nullum animal occidit, sed mortua vel ab aliis occisa depascitur. Exemplum est in filio prodigo, qui præpropetè portionem hæreditatis ſuæ à patre exigens, eam consumpsit luxuriosè vivendo cum meretricibus. Unde ad tantam paupertatem redactus est, ut coactus ut fieri rubulcus, & pascere porcos, Lucæ 15.

Tertiò, *Hæ festinatur* accipi potest pro *citò & festinanter assumitur*, quasi dicat Hæreditas, quæ citò & festinanter contumitur, benedictione carebit, id est occyus deficiet & dilapsabitur. Sic enim helluones & juvenes, cùm ad mensam dapum opumque ſelix nacta ingluvie accedunt, illico eam ablumunt, devorant & dissipant. Lit nuctalepsis.

Triplex hæc expositio oritur ex triplici acceptione verbi *festinatur*. Primò enim *festinatur*, id est festinatò acquiritur; Secundò. *festinatur*, id est festinatò aditur & occupatur; Tertiò, *festinatur*, id est festinatò contumitur.

Mysticè, homines mundani quia festinant hæreditate terram, & frui præsentibus, hinc emittunt bona futura & hæreditatem cœlestem. Ita Cain ædificans civitatem in terra, emsit civitatem supernam, Genes. 4. *Hinc imitantur homines, qui festinant ad fruitionem terrenæ felicitatis, nec futurum expectant dedicationem regni sibi Dei* (unde & illud dictum Sapientis: *Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit*) ut capectavit Henoch, id est dedicatio, *qui ambulavit cum Deo non invenitur, quia tulit eum Deus. Siquidem isti per fidem in ipsissima mundi atque dedicatam sibi sperant requiem, & eorum spes in illud profilescitur, quod in præsenti non videtur. Non enim habemus* A *inquiens, hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*; inquit Rupertus l. 4. in Genes. c. 10.

Sicut ergo Esau gulosè, avidè & præpropetè inhians pulti Iacobi, vendidit eidem & perdidit tota primogenituræ, Genes. 25. 34. sic impii, quia præpropetè & impatienter inhiant felicitati & voluptati, hinc eam quam quærendo affert, acceptant in terra, ideoque perdunt cœlestem, quam justi longa ſpe & patientia in tribulationibus hujus mundi expectantes, nanciscuntur in cœlis. Unde Apostol. Hebr. 11. 1. *Fides*, inquit, *est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*. Vide totum illud caput. Accedit auctor Catenæ Græcor. qui sic explicat, q. d. Malitia initio avidia hauc bus heutit voluptatem at tub finem ieclatorem ſuum in maledictionem dejcit. Potrò eutem virtus, quæ à labore exordium facit, desinit tandem io benedictionem. Aut pars accelereta ee hic dicitur, quæ nimia festinatione & tumultuatione sulcepte est, juata illud: *Tunc festinaverunt principes Edom*, Exodi 15. Hæc ille.

Moraliter hìc disce, quantùm malum sit præpropera festinatio ec præcipitantia, quamque sapientiæ & prudentiæ, æque ac consilium & maturitatem requirit ad opes spirituales B quæ ac corporales comparendas, contraria: Hinc Augusti Cæsaris gnome erat, σπεῦδε βραδέως, id est *festina lentè*, teste Gellio libr. 10. cap. 11. Et Comicus: *Tuta sunt quæ lentè cunctis providentur, quàm quæ calidis cupiditi properantur. Deliberata nullis, mora suadentissima est. In nocte consilium*, Salustius: *Antequam incipias, consulta, ubi consulueris, maturè facto opus est*, quam sententiam laudat Aristot. lib. 6. Moral. Bias: *Cunctantor aggredere negotium, verum in susceptis constanter perseverta*. Terent. in Phorm. *Dii hunc vertant quod agas, pedetentim tamen*; &, ut Plutarchus ait, *Bubulo pede*. Sophocles in Oedip. *Periculosa est præpropera prudentia*. Mimus Publianus: *Dim apparandum est bellum, ut unicè celeriter*. Quintilianus: *Præcox illud ingeniorum genus non temere pervenit ad frugem*. Vulgò dicunt: *Qui pueri adhuc & velut ante tempus sapiunt, in senectute stulti evadere*. Aetius apud Gellium ait, sibi in juvenilibus ingenitis, itidem ut in pomis immaturis, placere acerbitatem: nam hæc demum matureſcere: porrò maturitas tempestiuam affere suavitetem: reliqua aute rempus putre cese. Hoc innuit Homerus Iliad. 1. ubi Pallas à tergo stat Achili, eumque manum admoventem gladio coercet. C

Maturè consultandum.

Gnomæ.

Festinatronis comites esse tolent error & pœnitentia, juxta illud: *Multis malorum causa est præcipitantia*. Et illud: *Canis festinans cæcos parit catulos*. S. Hieron. ad Pammach. *Scimus est*, inquit, *illud Catonis: Sat cito, si sat bene*. Sic qui præpropere virtutes consectantur, properatas potius & evanidas sequirunt quàm solidas & perpetuas. Solent enim præcocia citò flaccescere, quod autem paulatim accrescit, durabile est, juxte illud Horatii: *Crescit occulto velut arbor ævo*. Unde Pindarus hymno 8. in Nemeæ: *Augescit*, inquit, *virtus velut cum arbor virente vere surgit, sapientes inter viros sublata insensq; ad liquidum æthera*.

Præcipitantiæ damna.

Tropol. S. Gregor. parte 3. Pastor. admonit. 25. hanc gnomen adaptat, imò obiicit evaris, qui caducis obvius immatura amittunt æterna, quasi inquilini terræ D & exules cœli. *Cum quidam*, inquit, *præsentis mundi lucra desiderant, & quæ de futuro damna patiuntur, ignorant, audiant quod scriptum est: Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. Ex hac quippe re sæpe sumus admoniti, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus. Qui eaque in principio hæreditare festinant, sortem sibi in novissimo benedictionis ampuntant: quia dum per avaritiæ negotium hic multiplicari appetunt, illic ab eterna patrimonio exheredes sunt*. Beda verò sic: *Hæreditas ad quam festinatur*, &c. hoc est, *Qui gradum regiminis primò quam subesse desieris, id est ante tempus, festinans, præ, optatus, accipit, in novissimo merces de beneficiis, quæ bonis rectoribus debetur: carebit: qui ad mysterium altaris indoctus & temerarius accessit, & ipse in die novissimo gratiam remunerationis, quæ bene ministrantibus repromittitur, perdet. Potest & ita accipi, quod qui in præsentibus ulcisci vult inimicos, hic eorum pœnas in futuro carebit. Cui sententiæ consentire videtur consequens quod sequitur*: Ne dicas, *Reddam malum*: exspecta Dominum, & liberabit te.] Hebr. *veniet*

loco.

lach, id eſt & ſalvabit te, erit tibi Ieſus. Nomen enim Ieſus, id eſt ſalvator, derivatur à יהושע *ieſoa*, id eſt ſalvavit. Septuag. *ne dixeris, ulciſcar inimicum* (S. Cyprian. libr. 3. Teſtim. & ad Demetrianum legit, *ulciſcar me de inimico meo*) *ſed ſuſtine Dominum ut tibi auxilio ſit*; Syrus, *reddam illum pro bono*; meliùs alii, *reddam malum pro malo*. Propriè enim vetat vindictam & retaliationem, ne ſcilicet malum malo rependatur. Reddere enim, eſt ſimile ſimili vel par pari retribuere. Unde Aben Ezra: *Ne dicas*, inquit, *ut par pari repenſarum iis, qui te malo affecerint*. Hinc enim appetitus par pari regerendi in malis, valdè vehemens eſt in homine, illique quaſi innatus, ac nonnullæ nationes ad hoc ita proclives ſunt, ut in ea re ſuum honorem, imò felicitatem ſitam putent. Auctor Catenæ Græcæ. *Ne teipſum ejudices*, inquit, *ſed præſtolare Dominum qui dixit: Damihi vindictam, & ego retribuam*, Roman. c. 12. v. 19.

NE DICAS] in animo tuo, & multo minùs ore tuo: tum quia ore enuntiando malum vindictæ animo concepto propoſitum, illud obfirmas: tum quia alios ſcandalizas: tum quia ſunt qui putant, ſe obligari in conſcientia præſtare id quod dixerunt, eſto malum ſit, & alteri iniurium quales ſunt hodie Puritani puriores, imò impuriores, in Anglia.

Ratio à priori eſt: quia reddere malum pro malo, non eſt actus juſtitiæ, ſed vindictæ, quæ illicita eſt omnique jure vetita, malum ergo repercutiendum eſt ſcuto patientiæ, non telo vindictæ. Rurſum qui malum intulit, dedit tibi occaſionem magnæ virtutis, & meriti: non ergo tibi malum, ſed ingens bonum obtulit: materiam enim tibi dedit magnæ victoriæ & coronæ. Quare non odio ſed amore, non vindicta ſed potiùs gratiarum actione dignos eſt. Qui ergo nos verbo aut verbere lædunt, non tormentorum carnifices, ſed coronarum artifices ſunt. Igitur beneficî ſunt, non maleficî: actantum eorum beneficium (materiale, non formale, quia non eſt eorum mente & intentione) beneficio pari penſandum eſt. Vide quæ de hac re dixi Rom. 12 17. Eccli 28. 7. & ſeq. & 1. Petr 2. 23.

EXPECTA DOMINUM, ET LIBERABIT TE] non dicit, *& vindicabit te*; licet & hoc ſæpè verè contingat, ſed *liberabit te*; ut ſignificet lætum debere deſiderare ſui liberationem, non lætoris pœnam & noxam. Chald. *ſpera in Deo, & ſalvabit te*. Pro *expecta* hebr. eſt קוה *Kave*, quod verbum dicitur de iis, qui magno animi deſiderio in aliquem intenti ſunt & reſpiciunt, eumque expectant & amplectuntur, ſibique applicant. Significat ergo lætum non ad amicos, non ad fatellites, non ad milites, ſed ad Deum confugere debere, in eum reſpicere, totaque ipſe intendere, ab eoque expectare ſui liberationem, igitur toto corde debere Deum amplecti, eumque ſuæ lætioni & dolori velut pharmacum efficaciſſimum, & ſolatium certiſſimum applicare. Hoc facit noſter Ieſus, id eſt ſalvator, ſuis diſcipulis in ſe confidentibus, totaque acie mentis intendentibus. Aſpicit ergo in eum, & ipſe te viciſſim oculo patetnæ providentiæ reſpiciet & ſalvabit, juxta illud Pſalmi: *Sicut oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri*, pſal. 122. 2. Intuere, quo affectu canes in herum prandentem reſpiciunt ut ab eo eſcam accipiant: pari affectu tu reſpice in Deum, & omni bono pateet te.

Hæc ergo gnome eum, qui iniuriam patitur, inſtruit docetque, quid facere debeat, eique panopliam invictam ſuggerit, qua omnia vincat & ſuperet. Panoplia hæc eſt patientia, mititas, animi reſignatio & ſpes in Deum. Hac enim tolerando vincit Primo, iniuriam, quamvis atrocem & multiplicem, uti Chriſtus dux noſter vicit, teſte S. Petro loco iam citato.

Panoplia laſi & victoria quintuplex

Prima.

Secundò, vincit ipſum injuriantem, dum injuriis ejus ſe non moveri, imò iis fortiorem & celſiorem oſtendit, ac bonum pro malo rependit: qua charitate velut igne cor ejus ſuccendit, ſibique devincit, aliudque cogit, ut amantem ſe redamet, itaque ex inimico facit amicum.

Secunda,

Tertiò, vincit ſeipſum, putà ſuam iram, vindictæ cupidinem, impatientiam, omnibuſque hiſce, ac cæteris animi motibus quaſi rex dominatur & imperat. Patiens ergo ſui eſt dominus & rex animi, ac conſequenter dæmonis, imò dæmonum omnium; qui olim victi ab ira, nunc omnes ad eamdem ſuſcitare conantur.

Tertia.

A Quartò, vincit aſſtantes & audientes. Hi enim audita ejus invicta patientia, eum admirantur, amant & colunt. *Quarta.*

Quintò, vincit ipſum Deum, ab eoque opem elicit, ut eum ab omni malo liberet. Ex adverſo impatiens vincitur Primò, ab injuria proximi; Secundò, ab objurgante. ab eoque ſe lædi & ſuoigi fatetur; Tertiò, ab ira & impatientia ſua, ac à dæmone qui eam ſuſcitat; Quartò, ab aſtantibus, qui eum irrident; Quintò, à Deo, qui eum deſerit, & iniurtis maioribus exponit. *Quinta.*

Hanc ergo gnomen uſurpa, tibi applica, rumina & practica, quicumque pateris, & omnis mali in ea levamen invenies. Vere S. Auguſtinus, *Maledicium*, inquit, *patientia, reverberatum in auctorem redit; eo qui percutiebatur illæſo*. Hinc Ieremias Chriſti patientis typus, tot probris & plagis à Iudæis affectus, ad Deum confugiens cap. 17. 14. *Sana me Domine*, inquit, *& ſanabor: ſalvum me fac, & ſalvus ero, quoniam laus mea tu es*. Et mox: *Et ego non ſum turbatus te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideravi, tu ſcis. Quod egreſſum eſt de labiis meis, rectum in conſpectu tuo fuit: Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis*. Et David fugiens Abſalon, maledictis à Semei appetitus: *Dimittite eum*, inquit, *ut maledicat juxta præceptum Domini, ſi forte reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna*, 2. Regum c. 16. v. 12. B

Solomoni ſuccinit Siracides Eccli. 1. 29. *Uſque in tempus*, inquit, *ſuſtinebit patiens, & poſtea reddetur jucunditatis*. Et cap. 2. 2. *Qui timet Dominum, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt uſque ad inſpectionem illius*. Et verſ. 2. *Ne feſtines in tempore obdulcionis* (afflictionis) *ſuſtine feſtinationem Dei, coniungere Deo, & ſuſtine, ut crefcas in noviſſimo vitæ tuæ*. Et v. 6. *Crede Deo, & recuperabitur tibi, & dirige viam tuam, & ſpera in illum*. Et S. Ignatius apud Antonium in Meliſſa parte 2. cap. 89 & 90. *Firmitur*, inquit, *dum caderis, quaſi incitus ſtare. Generoſi athletæ eſt cadi & vincere: maximæ autem propter Deum omnia nobis patienda ſunt, ut ipſe nos patiatur. Patienter alii alios cum manſuetudine patimini, at ſemper Deus non leniter ferat*. S. Greg. Nazianz. ibidem. *Eſt in fabulis*, inquit, *plantam quamdam eſſe, quæ cùm inciditur germinet, quæque cum ferro certare dicatur, qua morte vivat, & ineiſione naſcatur, & conſumptione augeatur. Talis mihi videtur eſſe ſapiens, qui in perturbationibus clariorem ceteris ſequitur, cui virtutis materia eſt moleſtia, & adverſio ornatior redditur. Vtile eſt audaciam manſuetudinem vincere, & meliores reddere iniuriam facientes, quæ nobis inferuntur patientiæ ferendo. Nihil eſt fortius iis, qui ferre omnia paſſi ſunt*. S. Chryſoſt. ibidem: *Nulla res æque facit venerabiles, inquit, atque injuriam ſuſtinere. Solet Deus non à principio mala avertere, ſed cùm uſque ad ſummum veneris, & cruentus, tùm nihil prætermiſſum fuerit ab hoſtibus, quin omnia experti ſint, tum ſimul omnia in ſummam tranquillitatem converſit, ac præter omnium expectationem res ipſas optimè conſtituit & firmat. Cum quis te offendit, noli ad ipſum aſpicere, ſed ad dæmonem impellentem, & iram totam in illum effundite, illum autem miſerere, qui à dæmone impellitur*. S. Baſil. ibidem: *Si iraſceris convitianti*, inquit, *convitia approbaſti. Quid enim, ira inſpiratus? Sin verò nihil moveris ira, iniuriam facientem pudore affeciſti, te ipſa temperantiam declarans*. S. Gregor. Nyſſen. S. Baſilii frater apud Maximum ſerm. 42. *Convitiorum*, inquit, *& contumeliarum progreſſus, lenitate ferendi ſiſtitur. Nam ſi quis contumelia conſumeliam, & convitio convitium ulciſcatur, hæc ipſa vetia angebit, tum quod abſurdum eſt ſimilibus alit. Virtus & indubitata gratiæ ſpes, & fruitio eſt iis, qui per patientiam expectant*. C D

ABOMINATIO EST APUD DOMINUM PONDUS ET PONDUS] STATERA DOLOSA NON EST BONA] ſed mala, imò peſſima. Eſt meioſis: minus enim dicitur, & plus ſignificatur. Hebr. *bilances doli non bonum*; Chald *non placet coram eo*. Audivimus hoc gnomen. v. 10. & cap. 11. v. 1. ubi eam explicui.

Myſticè S. Ambroſ. in pſalm. 61. ex Septuag. ſic legit: *Exorabile Domine duplex pondus, & ſtatera fallax non bona*, ſicque explicat: *In duplici ſtatera ponderat eos, qui rapinam inexplebilis cordis meditantur, & fabricatorem fraudis præmendum. Tales ſcribæ Iudæorum ſunt, qui onera gravia aliis obſervantiæ diverſi imponunt, non habentes rectum iugum animæ ſuæ, ſed propenſa iniquitate curvati, ipſi autem ſuorum præceptorum refugi ſunt*.

Rur-

Rursum alii hæc applicant iis, qui se coram Deo in secreto humiliant, sed coram hominibus publicè extollunt. Audi S. Bernard. serm. 42. in Cantic. *Pondus*, inquit, & *pondus abominatio est apud Deum. Quid enim? tu te deprecieris in secreto apud teipsum veritatis trutina ponderatus, & foris alterius pretii mentiens maioris te pondere vendis nobis, quàm ab ipsa accepisti. Time Deum, & noli hanc rem pessimam facere, ut, quem humiliat veritas, exaltet voluntas, hoc enim est resistere veritati, hoc pugnare contra Deum.* Verùm ut idem ait: *Hæc humiliaas, quam nobis veritas parat, non habes calorem*, sed necesse est charitate formetur & inflammetur.

A mam: *Sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos: dirigere & sanctificare, regere & gubernare dignare Domine Deus, rex cœli & terræ; hodie corda & corpora nostra, sensus, sermones & actus nostros in lege tua, & in operibus mandatorum tuorum, ut hic & in æternum te auxiliante salvi & liberi esse mereamur.*

A DOMINO DIRIGUNTUR GRESSUS VIRI (fortis & strenui, qui magna & ardua molitur, hunc enim significat Hebr. גבר *geber*; unde *Gabriel*, id est fortitudo Dei) QUIS AUTEM HOMINUM INTELLIGERE POTEST VIAM SUAM?] Septuag. *mortalis autem quomodo cognoverit vias suas?* Hebr. *a Domino gressus hominis*, subaudi pendent, sunt, diriguntur, & *homo quo modo intelliget viam suam?* Hinc gnomen mutuatus est Salomon à patre suo David, psalm. 36. 23. *Apud Dominum* (hebr. *à Domino*) *gressus hominis diriguntur, & viam eius volet.* Ubi pro *dirigentur* hebr. est כוננו *conanu*, id est, ut S. Hieron. *firmantur*, alii, *præparantur* vel aptantur, alii, *rectificantur*, alii, *perficiuntur*. Radix enim כון *coun* dicitur de quacumque aptatione, quæ in se includit firmitatem, certitudinem & soliditatem. *Gressus* & *via* significant opera, studia, actiones, totumque vitæ institutum & decursum. Hæc enim omnia in homine, utpote viatore, non sunt stabilia, sed perennis quidam motus & transitus, ut ex Origene ait S. Ambrosius. Significat ergo non hominis, sed Dei, ejusq; providentiæ, illic actiones, status totamque vitam hominis disponere, ordinare, stabilire, proiperare, perficere & ad felicem finem deducere. Hæc enim omnia significat *Τὸ diriguntur*. Porrò actiones hominis sunt duplices, scilicet naturales & supernaturales: illas dirigit Deus naturali & communi sua providentia, has supernaturali & speciali. Unde de naturalibus Raabini & Baynus sic exponunt q. d. Nescit homo profecturus aliò, quando, quod & quale iter debeat capessere, præsertim in bivio vel trivio; nescit rursum quid in itinere ei sit eventurum, & quando, quomodoque domum sit reversurus. Melius fideles de supernaturalibus accipiunt. Unde David psal. 36. hanc gnomen applicat iusto (hic enim est *geber*, id est vir strenuus, cujus gressus, id est actiones & studia Deus dirigit, id est secundat, moderatur & prosperat, ut ad finem felicitatis æternæ perveniat. Igitur dirigit eum, id est regit & protegit inter tot adversa, tentationes & pericula, ne in peccatum (nisi veniale) labatur. Quòd si in mortale laptus sit, illicò eripit eum, uti Davidem laptum in adulterium & homicidium Uriæ erexit. Unde subdit: *Cum ceciderit, non collidetur; quoniam Dominus supponit manum suam.*

Directio Dei supernaturalis multiplex. Prima.

Directio ergo hæc Dei est multiplex. Primò enim Deus dirigit actiones nostras, cùm ab æterno eas destinat & præordinat, ut in tempore ad eas hominem excitet, juxta illud: *Ipsius factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis* (hoc est, ad opera bona) *quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus*, Ephes. 2. 10.

Secunda.

Secundò, cùm in tempore ad eas hominem excitat & dirigit mentem illuminando, & voluntatem ad eas impellendo.

Tertia.

Tertiò, cum modum eas ordinatè & feliciter exequendi homini suggerit. Sic dirigit gressus viatoris, cùm vias securas illi suggerit: sæpè enim nisi à Deo dirigeremur, elegeremus vias periculosas, in quibus incideremus in latrones, vel temporales, vel spirituales, uti sunt dæmones, mali socii, scandala, tentationes, illecebræ peccandi.

Quarta.

Quartò, cùm obstacula & obstantes studiis nostris amovet, ut cùm S. Paulo amovit obstacula Iudæorum & Gentilium prædicationi Euangelii obsistentium. Unde ipse rogat Thessalonicenses epist. 2. c. 3. 1. dicens: *Orate pro nobis, ut sermo Dei currat, & clarificetur, sicut & apud vos: & ut liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium est fides.*

Quinta.

Quintò, cùm in executione hominem dirigit, ne exeat, ne labatur, ac, si exiverit vel laptus sit, eum corrigit & erigit; si lassus sit, sustentat; si pusillanimis desperet, in spem elevat; si dubius sit, ostendit quid eligere debeat. Hoc est quod quotidie orat Ecclesia ad Pri-

Sexta.

Sextò, cùm eas secundat & prosperat, ut optatum finem consequantur, v. g. ut prædicatores, confessarii, doctores auditores suos illuminent, convertant, sanctificent. Ita Christus Deo dirigente, *exultavit ut gigas ad currendam viam*, &c. *nec est qui se abscondat à calore eius*, psalm. 18. 7. Et Apostoli, de quibus ait Isaias cap. 52. 7. *Quàm pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!*

Septima.

Septimò, cùm homini suggerit illum vitæ statum, illas occupationes & studia, illum vitæ tenorem, quo prævidet eum sine peccati periculo & lapsu victurum, ac rectè perventurum ad gloriam & felicitatem æternam, dando continuè gratiam, quam prævidet fore congruam & efficacem: unde pro ea assiduè orandus est Deus, ut eam suggerat, ab illa enim pendet nostra salus, prædestinatio, electio & felicitas æterna. Hinc orandum erebrò cum Psalte: *Dirige gressus meos in semitis tuis, ne non moveantur vestigia mea*, psal. 16. 5. &, *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas*, psal. 118. 133.

Octava.

Octavò, cùm eas perficit, ut indies ad virtutum intensione & extensione crescamus & perficiamur. Hoc est quod Deum orat Ecclesia Dominica infra octavam Nativitatis: *Dirige actus nostros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abundare.* Hinc S. Prosper lib. 1. de Vocat. Gent. cap. 10. 1. docet, quòd Deus sit auctor omnium virtutum & omnis boni. *Quòd nemo*, inquit, *possit rectè incedere nisi Domino dirigente, liquet ex illo Salomonis: A Domino corriguntur gressus viri: mortalis autem quomodo intelliget vias suas?* Et Beda hìc: *Quicumque hominum*, inquit, *gressus rectum iter incedunt, non fit hoc libertate humani arbitrii, sed gubernatione illius, cui dicit Isaias cap. 26. Omnia enim opera nostra operatus es nobis. Quis autem hominum intelligere potest viam suam? In hoc, inquit, manifestè claret, quia quidquid boni habet quisque, à seipso non habet, sed per gratiam Dei: quòd nec per sui libertatem arbitrii qualis futurus sit, qualiter vel quamdiu victurus, intelligere potest.*

Hinc de sponsa, putà Ecclesia, & anima sancta à Deo sponso directa, dicitur Cant. 7. 1. *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis! Deus est enim, qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate*, Philip. 2. 13. Quin & R. Levi hanc Salomonis gnomen sic explicat, q. d. *Incedentis gressus a Domino sunt, cùm opera divina indigeat quæ singulis passibus adhic & comitetur.* Et auctor Catenæ Græcor. *Sensus est*, inquit, *qui mortalia & terrena adhuc sapit, quomodo is rectam vitam intelligere, aut Domini vias sanctificare & consecrare valeat?* Vide dicta c. 16. 9.

QUIS AUTEM HOMINUM INTELLIGERE POTEST VIAM SUAM?] Hebr. *& Adam quomodo intelliget viam suam? Adam* ab adama, hoc est homo ab humo, q. d. Homo ex humo factus, & humi ut vermis repens, quomodo cognoscet viam excelsam, quæ eum ducat in cœlum; *vi* & Primò, accipi potest ut causale pro *enim*, ut det causam præcedentis hemistichii, q. d. A Domino dirigi debent gressus viri: nec enim homo per se valet intelligere viam suam, ut scilicet prospiciat & prævideat, qua via securè sit incedendum, quid agendum, quid in dubio eligendum, quæ sit via & modus ad feliciter rem conficiendam: hæc enim omnia superant hominis providentiam, & divinam requirunt. Sæpè enim homo putat, se recta via virtutis incedere, & curva vitii incedit: putat se ire in Ierusalem, dum vadit in Jericho: putat se inire viam cœli, & init viam inferni, juxta illud cap. 16. 25. *Est via quæ videtur homini recta, & novissima eius ducunt ad mortem.* Rursum putat se capessere viam ad felicitatem, & capessit contrariam. Aman invitatus cum rege Assuero à regina Esther, putabat se ire ad gloriam, & ibat ad furcam. Æsopus in via deprehensus à magistratu, rogatus quò iret? respondit se nescire. Magistratus sibi ab eo illudi vel insultari putans, eum abduxit in carcerem. Tum Æsopus: *Nonne*, inquit, *vere dixi me nescire, qui iverim? ibam enim in carcerem, & hoc nesciebam.* Ita quotidie dum domo eximus, nescimus quò eamus: quia sæpè præter mentem ab occurrentibus aliò abducimur. Quare dum egredimur, oremus eum Psalte: *Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce*

me, ne ſcilicet Deus greſſus noſtros ita dirigat, ut nobis altiſque bonum aliquod accertamus, ac vel verbo vel aſpectu malum & peccatum averſamus.

Secundò, τὸ ὁ poteſt accipi ut illativum, indicans eventum & ſequelam, ut ſignificet idem quod ergo, q. d. Dei ſolius eſt dirigere greſſus viri, eoſque prævidere & ordinare, ut boni ſint, & ut felicem exitum ſortiantur. Hoc enim ſolus ille poteſt, cujus eſt noſſe ac præſtituere omnibus finem mediaque ad finem opportuna: quis ergo hominum audeat ſibi hanc prænotionem & ordinationem arrogare? quod enim à Dei pendet directione, non poteſt ab homine percipi & penetrari. Ita ferè Cajetan.

Secundum utramque explicationem commendatur nobis Dei providentia, & cura peculiaris circa ſtudia, affectus & opera hominis in hac vita: ut hoc intelligentes propriæ prudentiæ non innitamur nimiùm, ſed à Deo in omnibus pendeamus, ejus directioni non committentes, juxtà illud Tobiæ 4. 20. *Pete à Deo, ut vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant*. Hoc eſt quod Deo confitetur Jeremias cap. 10. 23. *Scio Domine, quòd non eſt hominis via ejus, nec viri, ut dirigat greſſus ſuos.*

Hinc colligas cautam cur hic ſit felix, ille infelix, non B eſſe fortunam, non idolum, non cœlum, ſed Deum: Deus enim pro libito liberaque electione quem vult facit felicem, non tantùm ſi prudens ſit, ſed & ſi imprudens. Prudens enim eſto, non temper, ſæpè tamen proſperatur in actionibus, ut felices habeat ſucceſſus: tum quia prudenter omnia diſponit, ut feliciter eveniant: tum quia meretur, ut Deus actiones tuas dirigat & proſperet. D. Thomas lib. 3. Contra Gentes c. 93. quærit, quæ ſit cauſa, cur quis ſit fortunatus, id eſt, ut illi præter opinionem bona bonique eventus obveniant: ac reſpondet propriam cautam bonæ fortunæ eſſe Deum, Deique bonam voluntatem & electionem, qua aliquem feliciter ut plurimùm regit, & dirigit, v. g. ut fodiat tali vel tali loco ubi inveniat theſaurum: uti autem aliquando miniſterio angelorum, ad ſuggerentium vel perſuadentium. cœlum autem cæliique influxum propriè non facere bonam fortunam, ſed ſubinde ad illam diſponere per accidens, v. g. cùm quem inclinat ad fodiendum, cui foſſioni per accidens connecta eſt inventio theſauri. Nec enim cœlum inclinat, ut hic potiùs fodias ubi eſt theſaurus, quàm alibi ubi non eſt. Quare cùm hæc duo cœlum combinare non poſſit, ſequitur cœlum per ſe non eſſe cautam bonæ fortunæ. Deo ergo nihil eſt fortunatum, quia ipſe eſt rector & director fortunæ. Denique cur hic ſit felix, ille infelix, juſtè docuit Genes. 30. 27.

Symmachus pro *via* vertit, τροχιὰν, id eſt orbitam ſive ſemitam curulem, quæ ſymbolum eſt viæ, ſive vivendi rationis planæ & expeditæ, quam ſolus Deus uti novit, ita homini quem amat, ſuggerit. Sicut enim currus per orbitam planè & expeditè rotaturi ſic per vivendi rationem ſibi commodam & congruam quisque factis & expeditè ad metam, putà ad felicitatem & gloriam æternam Deo aurigante dœurrit. Hinc concludo, neminem abire via, in quam a Deo vocante inducitur, exorbitare debere: hæc enim illi curulis, id eſt facilis & proclivis, eſt ad deſtinatum finem. Hæc, inquam, illi τροχιὰ, id eſt currus via: quia per illam non tam incedit, quàm vehitur, quo nihil ſuavius ac jucundius: reliquæ verò viæ, quas homo non ex Dei impulſu, ſed ex proprio conſilio init, difficiles illæ ſunt, ſalebroſæ, deerrantes, & ad præcipitia ferentes, &c.

Hinc Gentiles Deum faciebant colebantque Janum, tamquam viæ indicem: & Mercurium, tamquam viæ ducem; ac Domiducum vocabant invocabantque Deum, qui novam ſpontam domum deduceret, quamvis & Domiduca eadem de cauſa Juno nuncupabatur. Audi ex Varrone S. Auguſt. lib 6. de Civit. cap. 9. *Si demum*, inquit, *ducenda eſt quæ nubit, adhibetur Deus Domiducus: at in domo ſit, adhibetur Deus Domitius*. Verùs Chriſtiani Deum verum invocant, ut greſſuum actionumque ſanctarum directorem: ſciunt enim te viam adoriri non poſſe, niſi Deo præeunte, juxtà illud: *Poſt Dominum ambulabunt*, Oſee 11. 10. Unde S. Auguſtinus lib. 2. Contra duas epiſt. Pelagian. cap. 9. *Hæc*, inquit, *eſt humanæ voluntatis natura, ut ad malum quidem ejus prior ſit, ad bonam verò ejus prior ſit voluntas Creatoris ejus.*

Exemplum illuſtre hujus ſententiæ fuit Littorius, qui, teſte Proſpero in Chronic. & Baronio anno 439. pro A Theodoſio Imp. & Romanis pugnans; confidens in ſuis Hunnis, victus vinctuſque eſt à Theodorico rege Gothorum, qui ſpem ponens in Deo Arelatem obſedit, & cepit. Undè Littorium tacito nomine hac Salomonis gnome perſtringens Salvianus lib. 7. de Gubernat. *Itaque*, inquit, *agnovit hoc ille dux noſtra parte, qui eamdem urbem hoſtium, quam eodem die victorem ſe ingreſſurum eſſe præſumpſit, captivus intravit. Probavit ſcilicet quod Propheta dixit: Quia non eſt hominis via ejus, nec viri eſt, ut ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Nam quia viam ſuam juris ſui exiſtimavit, nec greſſum directionis habuit, nec viam ſalutis invenit, effuſa eſt, ut legimus, abjectis ſuper principem, ſeductus eſt in invio, & non in via, & ad nihilum deductus eſt, velut aqua decurrens. In quo quidem prætor ipſum rerum infelicitatem præſens judicium Dei patuit, ut, quisquis ſalutarium ſe uſurparat, ipſo poteretur. Nam quia ſine divinitatis auxilio, ac Dei ducta ſapiendum à ſe juſtum credidit, ipſe reatum eſt: complii ac ſapientiæ ſummam uſurpavit, ignominiam temeritatis incurrit: vincula, quæ aliis paravit, ipſe ſapiuit.* Idiptum deinde particulatim per antitheſes elegantes oſtendit: *Et quid, rogo, evidentius Dei judicium eſſe poterit, quam ut habens prædatoris fiduciam prædæ fieret, triumphum præſumens triumphus eſſet, circumdaretur, coriperetur, alligaretur, victoria tergo brachia gereret: manus, quas bellicoſas putabas, vinctas videret: puerorum ac mulierum ſpectaculum fieret, illudentes ſibi barbaros terreret, ferrum ſe ſæpe promiſſum ſuſtineret; & qui maximum habuerat ſupercilium ferox olim, tantum ſubiret ignominiæ.* Pſal. 106.

..RUINA EST HOMINI DEVORARE SANCTOS, ET POST VOTA RETRACTARE] Ita Roman. Alii legunt Vrat. 2. *vratare*. Et ſic legendum contendit Franc. Lucas in Notis hic. Quintuplex hic eſt lectio, quam nobis indocta pepererit ſcribarum audacia. Pro *devorare* enim alii legunt *devotare*; alii *devouere*, alii, *devovare*; alii, *devocare*.

Primò ergo Beda, Salmanus, Lyran. & alii legunt, *ruina eſt homini devotare ſanctos*, id eſt voto ſe obſtringere ad perſequendos Sanctos, inquiunt Salon. & Beda. Aut Sanctis vota crebra nuncupare, inquiunt Lyran. & Hugo: hoc enim laqueus eſt ei, quem poſtea votorum pœnitet, ut ea violet. Sic Actor. 23. 12. *Quadraginta viri devoverunt ſe ducentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum.* Potrò vi *devotavit* licet modò videatur eſſe vox barbara; olim tamen fuit in uſu: nam apud Apulejum lib. 9. Metamorph. *Cæli numina*, inquit, *quæ deſtrando ſubitò devocaſti.* Et Cicero in Paradoxis: *Quæ vis*, inquit, *Cœlitem contra omnes hoſtium copias tuniſſe ja punta ſolam è qua parem Decium, quæ filium devotavit, ac tamen ſis in armatas hoſtium copias?* In antiquis enim codicibus ſic legitur. Quintuplex lectio. Prima.

Secundò, alii legunt, *ruina eſt homini devovere ſanctis*, id eſt temerè res ſuas, vel ſeiplum Sanctis vovere & conſecrare: poſtea enim res ſuas & ſuam libertatem repetens, votum tranſgrediatur. Secunda.

Tertiò, Cajet. & alii legunt, *ruina eſt homini devotare ſanctos*, id eſt denigrare Sanctos, eorum famam lædere, ipſoque convitiis afficere & blaſphemare. Tertia.

Quartò, alii legunt, *ruina eſt homini devocare ſanctos*, id eſt eos invocare, eorumque opem precibus & votis è cœlo in ſuum auxilium devocare: ac poſtea vota hæc retractare & irritare, uti nonnulli faciunt, cùm voti compotes facti ſunt. Quarta.

Verùm vera lectio eſt: *Ruina eſt homini devorare ſanctos*. Legit noſter קדשׁ *kodeſ*, id eſt ſanctum, id eſt ſanctos. Jam aliis punctis legunt קדשׁ *kodeſ*, id eſt ſanctitatem, id eſt ſanctuarium, vel ſanctificatum, id eſt res Deo ſanctificatas & conſecratas. Unde Hebræa ad verbum ſic habent: *Laqueus*, vel *muſcipula eſt homini devorare* vel *præcipitare ſanctitatem*, id eſt ſancta, & *poſt vota* (converti) *ad quærendum*. Quinta.

Jam tota difficultas eſt, quid ſit *devorare ſanctos*, vel, ut hebr. eſt, *ſanctitatem*? Primò, Vatabl. ſic vertit & explicat: *Scandalum hominis devorat ſanctitatem, & poſt vota quærere ſolemus: id eſt, peccatum hominis, quod eſt ſcandalum, deſinere ſolet auxilium illud divinum, quod ante eſt & maximo ſanctum: & poſtea quærere ſolemus, quid in cauſa fuerit, quo minùs conſecuti ſimus quod petimus votis.* Hue accedit R. Salomon: *Cùm mortalis*, inquit, *peccati plaxulo obſtringitur, tunc ſanctitatè à Deo conceſſam devorat, id eſt perdit & corrumpit.* Sic & R. Levi & alii, q. d. Detrimentum eſt homini devoraſſe rem Deo conſecratam aut debitam, & poſtea quærere vota, quibus Devorare ſanctos quid? Reſpondeo Primò.

quibus Deus placetur: ut ſignificetur ſacrilegorum & ſceleratorum (nam omnes ſcelerati rem ſacram, putà virtutem & gratiam devorant perduntque) vota irrita eſſe & ingrata Deo.

Secundò. Secundò, Caiet. q. d. Laqueus eſt homini devorare rem ſacram, ut primogenita & reliqua debita ſacerdotibus ex lege aut Deo oblata: & etiam laqueus eſt homini poſt vota emiſſa inquirere, num votum obliget, aut modum quo quis poſſit ſolvi obligatione voti. & non reddere quod vovit. ut ſignificetur hoc vetſu duplex ſacrilegij genus, nimirum rapere res Deo conſecratas, & violare votum.

Tertiò. Tertiò, Baynus, Ianſen. Franc. Lucas, Salazar & alij paſſim exponunt, q. d. Lapſus & piaculum eſt ingens, ac graviſſimæ ruinę ſibi eſt occaſio, qui poſtquam à ſe rapuit ſanctorum iuſtorumque bona, & devoravit inpocuam Dei plebem velut eſcam panis, ad vota convertitur. Sic enim tolent ſub mottem fœneratores, & alij rerumpub devoratores promittere atque aſſignare largam eleemoſynam, quæ aut pauperibus diſtribuatur, aut monachorum familiis dividatur, aut in alios pios uſus vertatur. quibus in huiuſmodi votis fiducia, perpetuæ frequenter ruinæ cauſam dat. Sic *devorare* ſumitur pro ſpoliare Habac. 3. 14. *Exultans eorum ſicut eius qui pauperem devorat*, id eſt ſpoliat, perdit, depauperat, *in abſcondito*. Et cap. 1. *Quare reſpicis ſuper iniquos agentes, & taces devorante impio iuſtiorem ſe?* & pſal. 34. *Nec dicant, Devoravimus eum*. Et ſæpè alibi, *devorare* ergo *ſanctos*, vel, vt nonnulli legunt, *ſancta*, eſt viros iuſtos ſanctoſque bonis exuere, aut vita etiam ſpoliare, vel conſumere ea, quæ Sanctis per votum aut oblationem ſunt data, & conſecrata. Hæc homini ſunt laqueus & ruina: quia ingentium calamitatum & excidiorum cauſa.

Rupella ſacta ſanctorum Sanctorum occupata. Ita hoc anno 1628. Rupella hæreticorum inuicta Sion, quæ tot ſancta & Sanctos devoravit, Sanctis ſuas, imò Dei, iniurias vlciſcentibus, ipſo omnium Sanctorum feſto in poteſtate Chriſtianiſſimi æquè ac invictiſſimi Francorum regis Ludovici XIII. venit. Nec dubium ipſo pro ſancta fide & Sanctorum cultu tam pia animoſitate pugnante. Sanctos viciſſim pro eo depugnaſſe, cùm omnes validæ claſſis hoſtilis machinæ & machinationes, in ipſammet cœlitus vi ventorum ſubitò retortæ & repulſæ fuerint, vt Chriſtianiſſimo regi illud Claudiani de Theodoſio contra Eugenium decertante, verè occinere liceat:

O nimiùm dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti.

& Pragæ. Eodem omnium Sanctorum feſto per Octavam recurrente, Ferdinandus II. Impet. piiſſimus æquè ac fortiſſimus, ante paucos annos Duce Bavaro Heroe inclyto, Pragam totamq; quaſi Bohemiam expugnavit, eamque Huſſitis & Calviniſtis Sanctorum hoſtibus ereptam Eccleſiæ, æquè ac ſibi, tamquam legitimo regi reſtituit. Sanctorum, præſertim S. Wenceslai, Adalberti & Viti, Bohemiæ patronorum, auſpicijs victoriam hanc partam fuiſſe, non dubijs indiciis oſtenſum: quin & ipſorommet Sanctorum apparitionibus præſignificatum eſt, qui proinde pro Orthodoxis dimicantes, tela quaſi fulmina in hæreticos duplo plures contorſerunt, ut illud fulminei Barac (*barac* enim hebr. eſt fulmen) contra Siſaram præliantis hîc vſurpare liceat: *De cœlo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo, adverſus Siſaram pugnaverunt*, Iudic. 5. 20. nimirum uti olim duo fulmina belli Scipiadæ, ita hoc æno Auſtriadæ.

Ira Conſtantinopolis, vindice Spiritu ſancto, ipſo eius Pentecoſtes feſto, Græcis pneumaromachis, ut pote Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere negantibus, à Mahometo capta anno Domini 1453. in Turcarum manus venit. Quid hæc ſignificant, imò clamant niſi illud:

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Divos?

Hic ſenſus planus, facilis, obvius, adeoque communis eſt. Verùm non ſatis connectit prius hemiſtichium cum poſteriore, nec ſatis aptè explicat vò vota *retractare*. quæ voce ſignificat utrumque hemiſtichium loquide votis.

Quartò. Quartò, ergo novum ſuggeram ſenſum, qui operoſior quidem eſt, ſed profundior, ac prius hemiſtichium cum poſteriore aptiſſimè connectit, quem lectoris iudicio ſubmitto. Hæc phraſis *devorare ſanctas* non accipienda eſt propriè: nulla enim eſt gens barbara (exceptis Braſiliis anthropophagis, qui Salomoni & Iudæis incogniti vel inviſi fuere) quæ propriè devoret Sanctos. Accipienda ergo eſt figuratè, ut ſit paroemia, ſive phraſis proverbialis ſignificans, nominare & invocare Sanctos ita feſtinanter, & præcipitanter, vt eos tranſglutire, & devorare videaris. Sic qui Litanias præcipitant celerrimè dicendo: *Sancte Petre, S. Paule, S. Iacobe*, &c. & ſpatium aſtantibus reſpondendi ad ſingulos, *ora pro nobis*, non relinquunt; videntur *devorare ſanctos*, id eſt nomina Sanctorum. Simili modo qui feſtinè vovendo, tumultuariè invocant Sanctos, dicendo: Sancte Deus, ſi mihi dederis prolem, ſanctificabo tibi bovem. S. Michael, S. Gabriel, S. Raphael, ſi dederis mihi copiam frumenti, offeram tibi triginta modios tritici. S. Abraham, S. Iſaac, S. Iacob, ſi mihi à Deo obtinueris amplam familiam, voveo tibi quotidianum nocturnum lumen. Quod Iudæis videtur fuiſſe familiare.

Hi, inquam dicebantur יקוש קדשים *Iiqua kodes* vel *kodes*, id eſt devorare ſanctos vel ſancta: quia, ſicut cibus dicitur devorari, cùm ſine maſticatione & comeſtione integer in ſtomachum tranſmittitur, & devorando quaſi devolat: ſic devorantur ſancti, id eſt preces & vota Sanctis facta, cùm ea ſine prævia conſideratione & conſultatione integra, id eſt indiſcuſſa, temerè & inconſultè effutiuntur. *Lua* enim Hebræis eſt præcipitare, deglutire, abiorbere, perdere, corrumpere. Ita Iob 6. 3. pro eo quod nos habemus: *Vnde & verba mea dolore ſunt plena*; Vatab. vertit, *verba mea abſorpta ſunt*; alij, *verba mea præcipitantur*, id eſt temerè effutiuntur. Hinc Pagnin. in Lexico ait *lua* ſignificare loqui, quale eſt eloqui votum. Vndè aliqui vertunt, *laqueus eſt homini ſanctitatem*, id eſt conceptis verbis aliquid Deo vovere, ſanctificare & conſecrare: *& poſt vota inquirere* rem aliquam deteriorem, quam pro meliori Deo vota ſurroget, & ſubſtituat. Sic Latinis dicuntur devorare verba, qui ea præcipitant & abiorbent, præcipitanter vel loquendo, vel audiendo, vel legendo, uti faciunt helluones librorum. Unde Cicero pro Sextio: *Verbum ipſum*, inquit *omnibus modis animo & corporis devorabat*. Et Plautus in Pœnul. *Orationem hanc dulces aures devorant*. Hinc devorare orationem alicuius ponitur, pro non animadvertere. Undè Cicero in Bruto: *Eius oratio*, inquit, *nimia religione auxerata, doctis & attentè audientibus erat illuſtris, à multitudine autem devorabatur*, id eſt, non intellecta tranſmittebatur. Quæ ſignificatio ducta eſt ab iis, qui cibum non guſtatum tranſmittunt quaſi ſtupente palato. Hinc rurſum devorare nomen alicuius, eſt nominis oblivifci. Ita Plautus in Trinummo, *Devoravit*, inquit, *nomen impudens modò*. Simili modo devorantur Sancti & vota Sanctis facta.

Hunc eſſe ſenſum liquere videtur, Primò, ex eo quòd ceteri interpretes hanc phraſin *devorare ſanctos* vel *ſancta*, interpretentur præcipitanter, & temerè vovere aliquid Sanctis. Audi Septuag. *Laqueus viro qui ex propriis ſanctificaverit: poſtea enim quæ vovenit, evenit penitere*. Aut, ut clariùs auctor Catenæ Græcor. *Laqueum ſibi initiis vir, qui ex propriis facultatibus temere quippiam Deo ſanctificat* (id eſt vovet, & conſecrat) *ſiquidem poſt votum editum incenſulte plurimùm contingit panitere*. Atque exemplum dat Jephte, qui temerè vovit, ſi victor in bello evaderet, ſe primum quod è domo occurreret Deo ſacrificaturum: occurrit autem primò ei filia, unde eam Deo ſacrificavit cum dolore & pœnitudine. Item Ananiam, & Saphiram, qui facultates ſuas Deo cùm vovilſent, inde partem ſurripuerunt, vnàe morte à S. Petro puniti ſunt, Actor. 5. Accedit Chald. *laqueus eſt*, inquit, *viro qui vovit ſanctitatem* (vel, ut alij vertunt, *ſanctuario*) *& poſtea tangit cum animo ipſius*, putà animæ dolor & pœnitudo; Syrus, *laqueus eſt viro, qui vovit ſanctitatem, & poſtea voti panitet*.

Secundò, idipſum arguit connexio prioris hemiſtichij cum poſteriori: poſterius enim explicat prius, q. d. *Rauu* hebr. *laqueus eſt homini devorare ſanctos*, id eſt præcipitanter & temerè inſtar devorantis vovere quid Sanctis, *& poſt vota retractare*, hoc eſt, paulò poſt vota, quæ præcipitanter Sanctis vovilti, revocare: hoc enim propriè eſt *retractare*. Vndè hebr. eſt, *& poſt vota converti ad quærendum* effugium, ſcilicet veſtigando modos & rationes, quibus te à voto, cuius te pœnitet, liberes. Eſt methaphora ſumpta à famelico, qui devorat cibos, id eſt non maſticatos, nec dentibus comminutos, ſed integros tranſglutit, & tranſmittit in ſtomachum. Hic enim ut ſtomachum onerat, & gravat, qui proinde cogitat eos retractare, id eſt minutim ruminare, & concoquere quod poteſt, quod non poteſt reſicere, & revomere. Simili modo

qui præceps temere quid vovet, poſt votum nuncupatum A tæ, in quo ſervorum reorumque corpora diſtenta & circumacta examinabantur, quale eſt quod Galli vulgò vocant *pilori*. quare rota diverſa eſt ab eculeo. Reos enim alligabant totæ, pedes, manus ac totum corpus incurvando, & totæ applicando: ſicque rotam gyrando eos aſſabant, idque ſubinde ſupra vel juxtà ignem, itaque eos aſſabant. Unde Tertull. in Apolog. agens de martyriis & Martyribus: *Licet*, inquit, *nunc fermentitiis & fermentariis appellentur, quia ad ſimilem dimidii axis rotundi formaturam ambitu vertuntur.* Et Joſephus lib. de Machabæis cap. 9. & ſequ. docet eos ab Antiocho tortos tormento rotæ, ac primi inter ſeptem fratres ſupplicium vocat rotam. *Illigari*, inquit, *& innecti rotæ jubetur tendentibus corpus radiis.* Et in tertio: *Cùm jam cruoris almæ defluentis vacuitate defectus, orbatus manibus & pedibus præſentaneam ſibi adeſſe mortem cerneret.* Et in quarto: *Partes & fruſtra corporis horrendiſſima pependere aſpectu.* Audi & Gentiles. Seneca in Here. Furente:

Tormenta rotæ.

Raptur volucri ſorte Ixion rota.

Alius;

Volvitur Ixion, & ſe ſequiturque, fugitque.

Tibull. lib 1. eleg. 3. B

Perſantur celeri noxia membra rota.

Celerrimè enim reos rotabant totam gyrando; nunc in unam partem, nunc converſim in aliam mutato motu: quo fiebat, ut in hac rotatione effunderentur viſcera, & membra omnia diſtoquerentur & divelleren.ur. Unde Euripides in Phœniſſ. *Membra alia*, inquit, *ab aliis diſſiciebantur, tamquam ſi mitterentur è funda.* Et Joſephus de Machabæis: *Solutis hinc inde viſceribus, venifque diſtentis.* Appendebant inſuper pedibus rei rotæ alligati ſaxum, quo corpus mole illa magis premeretur. Addebant etiam, vel ſubiiciebant ignes. Audi Joſephum: *Præparatur incendium, & ut vras affixus rotæ, ignis in cataſta objicitur, atque ita tendentibus corpus radiis, & circumlambentibus flammis, caſſis deinde patentibus lateribus vitalia rumpuntur.* Tertiò, reum in rota manibus, pedibus, totoque corpore diſtentum flagellabant. Unde Ariſtophanes in Irene: *Le rota trahatur flagellandus.* Quartò, reum membris amputatis mutilabant. Audi Joſephum: *Inter perorandum ut benignum animal exoriatur, lingua exciſabitur, ſartagini ipſe inditur.* Quod etiamnum reis atrocium criminum faciunt Germani in rota membra contundendo, præſertim per oſſifragium, vel etiam reſecando, alioqui rota Germanorum à rota veterum planè diverſa eſt. Denique Virgil. 6. Æneid. pœnas damnatorum apud inferos describens ſic canit:

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò

Saxum ingens volvunt alii, radiſque rotarum
Diſtrictî pendent.

Ubi vide noſtrum Ludov. de la Cerda, & Plutarch. in Nicia, Ammianum Marcellinum lib. 25. & Nicephor. lib. 7. cap. 24. Uode auctor Catenæ Græc. *Rotam*, inquit, *ſuper impios induxit. Per rotam autem inevitabile ſupplicium, quod in peccatores apud inferos conſtitutum eſt, denotat.* Quocirca & rotas apud inferos, in uſque damnatos torqueri, viderunt qui in ecſtaſi eò rapti fuerunt. Hiſce enim totquot eos Chriſtus rex ſapientiſſimus, ait Beda.

Igitur *fornicem* hîc accipias non domus, ſed rotæ, potà canthum, ſive extimam ſuperficiem & curvaturam totæ, ſicut enim fornix in domo eſt arcus concameratus: ſic fornix in rota eſt rotæ curvatura & canthus: rota enim arcuata, dici poteſt fornicata per catachreſin. Quod enim eſt rotunditas in rota, hoc eſt fornix rotundus in domo: quare ſicut domus ob fornicem rotunda, ſic rota ob rotunditatem fornicata videtur. Hic ergo ſenſus valdè appoſitus & genuinus videtur, eumque exigit vox *rota*, quæ eſt in Hebræo, Græco, Chaldæo & Syro. Senſus eſt, q. d. Rex ſapiens acribus tormentis, quale eſt rota, diſſipat & exterminat impios. ita R. Salomon, R. Levi, Aben Ezra, Vatabl. Pagn. Baynus, Jaulenius & Alii.

Rurſum, rota, ſive fornix rotæ, accipi poteſt pro genere quæſtionis, ſive tortutæ & ſupplicii apud veteres uſitati, quod τροχὸς, id eſt rota, dicebatur. Unde Cicero Tuſcul. 1. *in rotam beatam vitam non aſcendere.* Torquebant enim reos rota ad eliciendam veritatem, uti nunc torquent eculeo, quod τροχίζειν, id eſt rota torquere & examinare, dicebatur. Erat ergo rota inſtrumentum ligneum in modum ro-

VERS. 26. PIENS, ET INCURVAT SUPER EOS FORNICEM] Prior pars conſentit cum v. 8. *Rex qui ſedet in ſolio judicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo*: vide ibi dicta. Nam τὸ *diſſipat*: docet enim modum, quo cœtus, conſilia & vires impiorum ſint infringenda, nimirum eos diſſipando & ſegregando: ſic enim conſilia & vires in unum conſtare nequeunt, ac ſingulæ dum ſeparati ſunt, facilè opprimuntur. C Hic ergo verum eſt illud: *Si vis regnare divide*, id eſt diſſunge & ſepara: ſeparatione enim tollitur conſenſus & robur impiæ multitudinis. Prior ergo pars eſt clara, at poſterior obſcura. Quæritur enim, quid ſit *incurvare fornicem?*

Primò, Hebr. habent, *revertit facit*, vel *reducit ſuper eos rotam*; & Septuag. *immittet illis τροχὸν*, id eſt *rotam*; Chald. *volvit eos ſuper rotam*; Syrus, *volutis ſuper eos currum*. Alludere enim videtur ad factum Davidis, qui impios Ammonitas à ſe devictos ferravit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta, 2. Reg. 12. 31. Eſt metaphora mutuata à triturations, quæ in Sytia, Italia, aliiſque locis rotis & equis fieri ſolet: hæc enim ſupplicii & punitionis eſt ſymbolum, juxtà illud Iſaiæ 28. 27. piorum ſupplicia deſcribentis per metaphoram tritutationis: *Non enim*, inquit, *in ferris triturabitur gith, nec rota plauſtri ſuper cyminum circuibit.* Et mox: *Non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plauſtri, nec angulis ſuis commiſcebit eum.*

D Poſſet quoque τροχὸς, id eſt rota, accipi τροχέλαι, id eſt trochlea, quod ſupplicii genus in martyriis erat ſequens, uti docet Baron. in Martyrol. ad diem 7. Decemb. Ibi enim celebratur martyrium *S. Servi Martyris, qui ſub Hunnerico rege Ariano fuſtibus cæſus, trochleis in ſublime elevatus, atque ictu relicti ſuper ſilices ponderis corporis dimiſſus, & lapidibus acutiſſimis perfricatus, martyrii palmam adeptus eſt.* Trochlea enim propriè rota eſt rotam continens volubilem per quam funis tractorius immiſſus, ligatum brachiis tevinctum tum ſurſum trahit, vel remiſſus deorſum relaxat. Hoc ergo tormentum dictum fuit elevatio ad trochleas, ac Romæ & in Italia etiamnum eſt frequens, & vulgò *la carda* dicitur. De hoc rectè dicitur: *Incurvat ſuper eos rotam*, vel fornicem rotatilem, hæc enim pœna & ſimili-

similibus rex sapiens impios percellit, fugat & dissipat. Ex A rota enim, velut speciosa præcipua & notissima, omne supplicii genus, quo impii à regibus plectuntur, intelligit per tymodochen. Hic sensus valdè appositus planeque germanus videtur, tangitque maximè impios judices, præsides, magistratus, gubernatores, quos rex plectit tormento rotæ, quo ipsi alios innocentes iniustè multarunt. Unde Hebr. est, *Reverti facit*, vel *reducit super eos rotam*.

Secundò, alii per *rotam* intelligunt revolutionem fortunæ & dignitatis, q. d. Rex sapiens sua prudentia impiorum fortunam & dignitatem rotat, incurvat & deorsumgyrat, ut qui in dignitatum culmine eminebant, conversa rota in imum deprimantur. Sic Seneca lib 2. de Clement. ait: *Fastigia postibi time quidam ama, ne te inde vacuum & inanem fortuna, rota vertente demittat*. Favet Hebr. שׁב *iasiab*, id est reverti facit, convertit, revolvit & devolvit rotam.

Rota fortunæ.

Tertiò, Beda, Lyran. & alii per *fornicem* intelligunt arcum triumphalem, quem reges devictis hostibus impiis in trophæum erigere solent: q. d. Rex sapiens impios domat, debellat, subjugat, ac de impietate victa fornicem triumphalem exeritat, uti fecit Saul devicto Amalec, 1. Reg. 15. B 32. Hoc enim est regum officium, æquè ac decus & gloria, quod Deus & resp. regi impios perequenti pollicetur & parat, nimirum certam de iis victoriam, ac post eam triumphum & arcum triumphalem quasi perenne victoriæ monumentum, q. d. Rex sapiens incurvat super eos fornicem, id est ita impios delet & tepefit, ut super eorum cadavera fornicem vel in signum ultionis, vel in signum triumphi ædificet. Hebr. ergo אופן *ophan*, id est rota, sumitur pro fornice, qui rotundus est instar rotæ, puta pro arcu triumphali. Sic Titus & Vespasianus devictis impiis Judæis Christicidis, Romæ erexerunt fornicem triumphalem, cui insculptus est Titi triumphus, qui etiamnum in eo extat & visitur. Sic Constantinus Magnus, devictis cæleste ope quinque tyrannis, Diocletiano, Maximiano, Maxentio, Maximino & Licinio, per signum S. crucis in cælo apparentis hoc lemmate, *In hoc signo vinces*, laburum cruce Christi signatum erexit, atque fornicem triumphalem, qui etiamnum Romæ cernitur, & Arcus Constantini dicitur. Idem fecit Theodosius subacto Maximino, Arbogaste & Eugenio.

Fornix triumphalis.

Quartò, noster Salazar per *fornicem* accipit magnifica pa- C latia & mausolæa, quæ impii sibi construxerant: q. d. Rex sapiens, & prudentia elatus, impios de medio tollit, ac ne ipsorum memoria ad posteros decurrat, si quas sepulcrorum moles aut mausolæa sibi in posteritatis monumentum sustulerunt, hæc quidem devolvit aut decurvat super eos, id est diruit, ac solo exæquat, quemadmodum Josias fecisse fertur 4. Reg. 23. hic enim eorum, qui insultibus & lucis dis adoleverant, sepulcra dejecit, & ossa in cineres redegit. Vel aliter: Rex ille sapiens non solùm impios exscindit, sed etiam eorum palatia & moles diruit: quam pœnam hodie in proditores leges statuunt, ut scilicet ipsorum ædes solo æquentur, & tale adipergantur, ne quod ipsorum monumentum extet.

Fornix pro mausoleo.

Denique per *fornicem* accipi potest furca & patibulum, q. d. Rex sapiens impios in fornice suspendit, itaque eorum in impietate asseclas fugat & dissipat. Sic enim olim in fornicibus, inserendo eis annulos, quibus funis suspendendorum innecteretur, reos suspendebant, uti etiamnum nonnullis in locis fit, præsertim in Lombardia. Hi enim fornices magis commodi sunt ad suspendendum, & sæpè obvii, ac magis durant, cùm operosum sit cuique reo suum D patibulum & crucem è ligno erigere. Quocirca vidi alicubi patibula triangula, è tribus laterum columna erecta: latera autem hæc sibi invicem per fornicem optimè & solidissimè junguntur & innectuntur. Rex ergo sapiens curvat super impios fornicem, dum ex curvato & arcuato fornice duram eorum cervicem curvat & suspendit.

Fornix pro furca.

Hinc disce, quanta sit regis potentia in bonum æquè ac malum. Unde ænigma septuplex.

Quid pessimum? tyrannus.
Quid longissimum? tempus.
Quid ærumnosissimum? beneficium.

Immemores enim sunt homines beneficiorum:

Quid omnium optimum? Deus.
Quid maximo expetendum? salus animæ.

Quid impiissimum? mali dæmones.
Quid pessimissimum? rex.

LUCERNA DOMINI SPIRACULUM HOMINIS, QUÆ INVESTIGAT OMNIA SECRETA VENTRIS. Vers. 27. Lucerna Domini est spiraculum hominis.

Primò, aliqui cum Aben Ezra per *lucernam Domini* intelligunt ipsam Dei cognitionem, quæ omnia etiam secretissima cordium penetrat & pervidet. Unde ex Hebræo sic vertunt, *lux Domino spiritus hominis, perscrutans omnia penetralia ventris* q. d. Deo lucidus, id est perspicuus, est, & patet hominis spiritus: ipse enim omnia intima mentis perscrutatur & pervidet. Spiritus ergo, id est cogitatio & intentio secreta hominis, quæ ceteros latet, Deo patet, eique perspicua est velut lux: ipse enim omnia intima rimatur, juxta illud Jerem 17. 9. *Pravum est cor omnium & insensibile: quis cognoscet illud? Ego Dominus, scrutans cor, & probans renes.* *Primò.*

Hinc Septuag. vertunt, πνοὴ κυρίου τὸν ἀνθρώπων ὃς ἐξιχνιάζει ταμεῖα κοιλίας id est, *lux Domini est anima hominis, qui* (Dominus) *scrutatur latebras ventris*. Significatur, inquit auctor Catenæ Græcor. *nihil in homine usque adeò abditum latere, quod Deo sit obscurum: quippe cùm ipsa etiam anima, ubi eam scrutatur, lux ipsi existat, hoc est, æque illi patens atque lux ipsa.* Deus ergo intimos animi recessus pervadit & perspicit. unde Scholiastes vertit, λαμπτὴρ, id est, *fax Domini spiritus hominis, qui scrutatur penetralia* (alii *cubicula*) ventris.

Secundò, alii per *lucernam* vel *lucem Domini*, accipiunt Dei favorem & benevolentiam, qui instar lucis recreat & vivificat. Unde vertunt, *exhilarari à Deo vita est hominis, & penetrat totum corpus*. *Secundò.*

Tertiò, alii Hebr. נשמה *neschama*, id est spiraculum vel spiritum, cum R. David vertunt *sermo*: hic enim sit per spiritum linguam certa ratione alludendo ad palatum, labia & dentes, q. d *Lucerna Domini sermo hominis*, id est, sermo hominis pii & eruditi est *lucerna Domini*, id est clara & ignita lux, per quam Deus mentes audientium illuminat, & sui amore accendit, atque adeò intima ejus pervadit, eaque luce suæ cognitionis & ardoris quaquaversum complet & collustrat. Aut q. d. Sermo hominis est lucerna & lux à Deo data, ut per eam homo secreta sua alteri pandat, imò ut alter ex sermone ipsius penetret ejus arcana, colligatque qualis sit ejus mens & affectus intermus. Nam, ut ait S. Hieron. *Mens & confitentis luces in ore*. Et Philo libr. *Quòd omnis probus sit liber: Sicut*, inquit, *ea quæ in tenebris abdita sunt colantur, donec lux effulgens ea indicet; sic cogitationes meas recondit animus in loco invisibili, donec vox lucis more cunctas revegas*. *Tertiò.*

Quartò, alii per *spiraculum hominis* accipiunt spiritum vitalem, ipsamque vitam hominis: hæc enim in respiratione consistit. q. d. Spiritus vitalis, ipsaque vita hominis est quasi lumen derivatum & accensum a lucerna, id est à luce & spiritu vitali, qui est in Deo: Deus enim est ipsa vita increata & essentialis, à qua omnis angelorum, hominum & animalium vita dimanat, ceu radius à sole ita auctor Catenæ Græcor. Lucerna enim vitæ est symbolum: sicut enim lucerna alitur oleo & aere, eoque deficiente extinguitur: ita vita alitur humido radicali & spiritu vivo halitu, eoque deficiente defecit & emoritur. Rursum, sicut lucerna una accendit aliam sibi vicinam: sic pater vitam suam communicat filio. Unde Plato lib 6. de Legibus, *Gignentes*, inquit, *& alentes liberos, vitam tamquam lampada alii aliis tradunt*. Et illud Lucretii quod citavi v. 20. *Quartò.* *Lucerna symbolum vitæ: curt*

Et quasi cursores vitai lampada tradunt.

Hinc illa lucernarum superstitio, ut ex ea omen caperent, an proles futura esset vitalis, quam recensct & carpit S. Chrysost. homil. 22. in epist 1. ad Corinth. *Si quidem*, inquit, *cùm nomen filio imponendum sit, omissa Sanctorum appellatione, sicut majores faciebant, accensis lucernis, & his nominibus* (Gentilium) *impositis, quæ plurimum duraverit, ejus nomine filium appellant, hinc enim diuturnitas vitæ eorum coniectabatur*: unde & illud Plauti in Curculione: *Tunc tibi puer es lautus, luces cereum*. Hinc rursum sponsis præferebant lampades & tedas accensas in nuptiis, ut significarent, quòd per opus nuptiale lumen vitæ proles bus à se gignendis esset communicaturi. Hoc significarunt Gentiles, dum finxerunt Prometheum furatum esse lucem è cælo, eaque corporibus hominum inserta, illa animasse & vivificasse. *Lucernarum superstitio.*

Quintò & genuinè, *spiraculum* sive spiritus *hominis* est ipsa ejus anima, vel animus, ut vertit Pagnin. Hæc enim *Quintò genuine.*

Hebr. dicitur *neſcamà*, id eſt ſpiritus: quia anima reſpiratione ſe prodit, æquè ac conſervatur in homine, q. d. Anima hominis eſt quaſi ſpiritus lucidus, ſive lux ſpiritalis derivata & illuminata ab immenſa luce, ſive à ſpiritu luciditſimo Dei, per quam & ſeipſum, imò intima ſua, ac Deum creatorem ſuum cognoſcit: quod non faciunt cetera animalia. Spiritus ergo vitæ, quem Deus ſufflavit in faciem Adæ, tedendo ei animam rationalem, Genes. 2. eſt tamquam lampas, imò lux reliquis animæ potentiis, lumen eis adminiſtrans & cognitionem, per quod lumen ei inditum anima veſtigat & pervider intimas ſuas cogitationes, deſideria & intentiones. *Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt?* 1. Corinth. 2. 11. nec tantùm foas, ſed & alienas rimatur & perſpicit. Unde noſter Salazar appoſitè ſic explicat: *Lucerna Domini ſpiraculum hominis*, id eſt mens quidem lux eſt à Deo homini immiſſa, vel certè lux magna & ſplendidiſſima, lucerna ſcilicet alias omnes lucernas vincens eſt mens humana: nam altiorem ſplendor lucernarum objecto quo vis corpore opaco deficit, & ulteriùs non pervadit: at mens omnia penetrat, adeò ut nec craſſiſſimi corporis objectu contineri poſſit, quo minùs ejus lux ad interna & arcana cordis perveniat, & latentes in animis aliorum cogitationes deprehendat.

Portò, lucernæ hujus, putà animæ, lux eſt duplex: una naturalis, putà naturale rationis lumen, quo præ ceteris animantibus à Deo donatus eſt homo: quod duas potentias nobiliſſimas, putà intellectum & voluntatem complectitur, quibus homo omnia quæ in mundo ſunt, intelligere & appetere valet. Altera lux animæ eſt ſupernaturalis, putà gratia cum ſuis virtutibus. Hæc enim eſt quaſi lucerna & lux cæleſtis, derivata & accenſa à lumine divino, qua præeunte fit, ut homo longè melius & clariùs quàm per lumen rationis naturale inveſtiget, cognoſcat & dirigat ſecreta ventris, id eſt intimas cogitationes mentis tum ſuæ, tum ſubinde etiam alienæ. Unde Bayous hunc verſum nectens præcedenti: Et hæc, inquit, ad regem ſapientem referri videntur: qui dum judicia Dei exercet, & in terris illius quodammodo fungitur munere, divina ſapientia & lumine indiget, quo malos à bonis ſecernere poſſit, & ſecreta cordium inveſtigare; quod ipſe fecit Salomon, dum duabus mulieribus de infantibus mortuo & vivo contendentibus auſcultaret, 3. Reg. 3.

De poſteriore hoc lumine ſupernaturali gratiæ intelligit hunc locum S. Hieron. (vel potiùs Rabanus) lib. 1. in Lament. Jerem. cap. 1. 20. *Lucerna Domini*, inquit, *ſpiraculum hominis, quæ inveſtigat omnia ſecreta ventris. Lux enim gratiæ quæ deſuper venit, ſpiraculum hominis præſtat ad vitam: quæ videlicet lux omnia ſecreta ventris inveſtigare dicitur, quia occulta mentis penetrat, ut ea quæ de ipſa latebant animæ, ante ejus, ſtando, oculos reducat. Hinc ipſe Jeremias in anterioribus ait: Venerem meum doleo: qui ut ventrem ſuum quid dixiſſet oſtenderet, adjunxit: Senſus cordis mei turbati ſunt. Uteri itaque nomine mens recte accipitur: quia, ſicut proles in utero concipitur, ſic cogitatio in mente generatur: & ſicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes.* Et S. Gregorius lib. 2. Moral. c. 18. *Quid*, inquit, *venter noſter eſt, niſi mens? quæ dum cibum ſuum, ſupernum videlicet intellectum ſuſcepit, veſcella procul dubio omnium membra actionum regit. Nihil enim ſacra eloquia aliquando mentem nomine ventris exprimerent, Salomon utique non dixiſſet: Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inveſtigat omnia ſecreta ventris. Quia nimirum dum dei gratia ſuperni reſpectus illuminat, cuncta etiam mentis noſtræ nobis abſconſa manifeſtat.* Idem 3. p. Paſtor. admon. 13. *Lucerna Domini*, inquit, *ſpiraculum hominis, quæ inveſtigat omnia ſecreta ventris, ac ſi diceret: Divini afflatus illuminatio cùm in mentem hominis venerit, eam ſibimetipſi illuminans oſtendit, quæ ante Spiritus ſancti adventum cogitationes pravas & portare poterat, & penſare noſcebat.* Accedit Vatabl. qui ſic vertit & explicat: *Illuminatio Domini eſt anima hominis, vel in anima hominis, quinſpiritus hominis ſine ſpiritu Dei ſe non agnoſcit.*

Rurſum gratia animæ pro reſpiratione eſt: nam quidquid reſpiratio corpori præſtat, hoc divina gratia præſtat animæ. Hinc S. Cyprian. orat. in S. Pentecoſt. docet ex iſto ſpiritu quem trahimus, *fieri reſpirationem, adſpirationem, ſuſpirationem, expirationem, inſpirationem*; reſpiratio vitam, expiratio mortem ſonat, adſpiratio effuſum ad ſuperiora halitum, inſpiratio immiſſum ad interiora flatum; ſuſpiratio verò interruptum dolore anhelitum ſignificat. Quare cum ait Salomon, Dei gratiam pro ſpiraculo eſſe animæ, inſinuat hanc illi adminiſtrari reſpirationis eſſe: quia ex ejus aura vivit animus, & ipſa deficiente quaſi emoritur.

Cur gratia aſſimiletur luci ſpiritali vocenturque lux & lucerna, cauſas plures aſſignavi 1. Joan. 1. 5. Gratis igitur eſt lux inveſtigans omnia ſecreta ventris, vel, ut alii vertunt, omnia cubicula meotis, puta omnes mentis potentias, vias, receſſus, eaſque illuſtrat, dirigit, purificat, accendit, præſtatque omne id meoti, quod lux præſtat oculis & corpori.

Denique vis & energia latet in *tù lucerna Domini*: hæc enim continet radicem & cauſam totius ſenſentiæ: quaſi dicat, Cauſa & radix, cur ſpiritus & mens hominis, præſertim gratia Dei illuſtrata, penetret ſecreta quæque mentis, etiam alienæ, eſt, quòd ipſa ſit lucerna Domini, id eſt, lucerna & lumen creatum accenſum ex ipſo lucis fonte, qui eſt in Deo: quia enim mens creata eſt lucis divinæ & increatæ participatio, hinc & ipſa cognitionem perſpicaciamque divinam participat, ut ſicut Deus ſecreta cordium penetrat & perſpicit, ſic & ipſa quaſi radius lucis divinæ ſecreta cordium non quidem clarè perſpicere, uti facit Deus, ſed ex ſignis & conjecturis ſagacitate mira ſolerter veſtigare, conjicere & quaſi per rimam conſpicere valeat.

Hoc eſt quod ait Pſaltes pſal. 4. 7. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*: quia *lumen naturalis rationis*, ait Lyranus, *eſt quædam impreſſio divini luminis*: multò magis talis eſt lumen ſupernaturale gratiæ, revelationis & directionis Dei.

MISERICORDIA ET VERITAS CUSTODIUNT REGEM, ET ROBORATUR CLEMENTIA THRONUS EJUS] Vers. 28.

Hebr. *& ſuſtenit in miſericordia thronum ſuum*; Septuag. *miſericordia & veritas cuſtodia eſt regi* (Aquila & Symmach. *conſervabunt regem*) *& circumdabunt in juſtitia thronum ejus*; Lucifer Calar. Apolog. pro S. Athanaſio legit, *miſericordia & veritas ſuſtenta eſt regi, & circumibunt juſti ſedem ejus*. Hebr. חסד *cheſed* ſignificat pietatem, miſericordiam, clementiam.

Primò, S. Athanaſius Apolog. ad Conſtantium Imp. veritatem propriè accipit: unde ex hac Salomonis gnome urget Conſtantium, ut veritatem tum religionis & fidei, tum cauſæ & innocentiæ ſuæ contra Arrianorum calomnias indaget, colat & tueatur. Hæc enim veritas, veræque religionis cultus, & propugnatio, maximè cuſtodit reges & regna, uti de regibus priſcis legimus in hiſtoriis, & in modernis Hiſpaniæ, Germaniæ & Galliæ oculis cernimus. Sed audi S. Athanaſ. imò divinum in eo loquentem ſpiritum: *Itaque examina, quaſi verbatim in conſilio adſit, quæ regum, & in primis Chriſtianorum tutela eſt; cum ea vos regna adminiſtrare tutiſſimum eſt, dicente ſacra Scriptura: Miſericordia & veritas regi cuſtodia eſt, & circumdabis juſtitia thronum ejus. Hanc enim cùm Zorobabel ille ſapiens teneris anteferret, victoriam retulit, & acclamatum eſt ab univerſo populo: Magnares eſt veritas, & prævalet omnibus*, &c. Et interùs orans Deum, ut Conſtantio placidam veritatis mentem indat: *Domine omnipotens Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, tu per Verbum tuum imperium famulo tuo Conſtantio dediſti, tu illumina mentem illius, ut cognitis calumniis benevolenter accipiat meam excuſationem omnibuſque clarum reddat, quam amori habeat confirmatas communitoſque veritate, ſolumque ſibi, uti dictum eſt, accepta eſſe labia juſta: ita enim ſolium regni fortunatum fieri per Salomonem prænuntiaſti.*

Veritas cuſtodit regem. Primò.

3. *Eſdræ* 4. v. 41.

Secundò, alii per *veritatem* accipiunt veracitatem in loquendo, fidelitatem in promiſſis, conſtantiam in dictis & factis. Hæc enim regem contra omnes ſubditorum hoſtiumque querelas, calumnias, inſidias, molitiones tuetur. Quocirca c. 17. 7. dixit Salomon: *Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mendax.* ubi plura hac de re dixi: ita Vatabl. Oportet, inquit, regem eſſe clementem & veracem, potior tamen eſt clementia.

Tertiò, optimè ex phraſi Script. per *veritatem* accipias juſtitiam: hæc enim componi ſolet & opponi miſericordiæ, quòd illa debita ſit, hæc indebita & gratuita, atque utraque cuſtodit regem, q. d. Reges multorum patent invidiæ & inſidiis: quare ſatellites & ſtipatores, quaſi cuſtodes corporis & vitæ ſibi accerſunt, qui eos vallent & cuſtodiant. At ego rex ſapientiſſimus dico & edico, non eſſe meliores, fideliores & potentiores ſatellites & cuſtodes regis quam hoice duos, ſcilicet miſericordiam & ju-

Tertiò.

& juſtitiam, ac præſertim miſericordiam & clementiam : hæc enim roborat thronum & regnum eius.

Juſtitia eſt cuſtos regum & clementiæ.

Hi ergo duo ſunt hyperaſpiſtæ, qui nocte dieque pro rege excubant, eumque perpetuò tuentur & cuſtodiunt. Ratio à priori eſt prima, quòd rex per miſericordiam ſibi devinciat animos ſubditorum: per juſtitiam profliget fraudes, inſidias & technas inimicorum, quibus profligatis ceteros omnes per miſericordiam ſibi amicat. Dum ergo omnes habet amicos, non eſt quem vereatur & timeat. Rurſum rex probos per clementiam ſibi devincit, improbos per juſtitiam proſternit: illos ergo habet amicos, hos proſtratos & ſubactos, ut nocere nequeant. Accedit, quòd rex juſtus & miſericors humiles ſibi conſtituat officiales, judices & magiſtratus, putà juſtos & miſericordes, qui populum ritè gubernantes, eum in officio & amore regis ſui continent. Unde Lucifer legit, *& circuibunt juſti ſedem eius*, juſti nimirum miniſtri & officiales: hi enim tolent ſe regis ſui moribus conformare, eoſque moribus ſuis exprimere & repræſentare.

Ratio à priori. Prima.

Secunda.

Secunda, quòd miſericordia & juſtitia ſint duæ baſes & columnæ ſuſtentantes quodlibet regimen, regnum & rempublicam. Juſtitia enim cuique jus ſuum tribuit, itaque pacem conciliat: miſericordia in omnes liberalis eſt, itaque omnium gratiam & benevolentiam emeretur, a leoque ipſos inimicos amicat. Soliditas autem regis & regni, maximè in civium & exterorum amore & benevolentia conſiſtit. Miſericordia verò regis maximè cernitur in defenſione miſerorum, pauperum ſubventione, oppreſſorum ſublevatione, iræ moderatione, clementia & vindictæ mitigatione aut condonatione, cùm res & tempus poſcit: juſtitia in juſtis legibus, ſcelerum caſtigatione, improborum vindicta. *Nam miſericordia ſine juſtitia*, ait Lyran. *eſt puſillanimitas, & juſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas, qua deſtruunt regem & regnum: ſed miſericordia juſtitia ſtimulata, & juſtitia miſericordia temperata cuſtodiunt regem & regnum.* Hinc de veri Salomonis, id eſt Chriſti, regno perpetuo canit David pſalm. 44. v. 7. *Sedecua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis.* Unde & Ariſtot. lib. 5. Eth. c. *Juſtitia*, inquit, *perfecta virtus eſt, & præclariſſima virtutum, & neque eſt Heſperus ita, neque Lucifer admirabilis.* Clementia verò virtutum eſt ſuaviſſima, omnibuſque gratiſſima, juxta illud c. 16. 15. *In hilaritate vultus regis, vita: & clementia eius quaſi imber ſerotinus.*

Tertia.

Tertia, quòd miſericordia & juſtitia regem maximè decent, ideoque maximè Deo charum efficiunt, ut ipſe eius ſit cuſtos & tutor: quocirca à Deo protectus rex, non eſt quòd ullum metuat. Idcirco autem Deo charus eſt, quia Deum imitatur: Deus enim ex ſe propendet in miſericordiam, juſtitiam verò non nisi ſe exerit, ſed coactus impiorum ſceleribus, qui ei quaſi invito vindictæ flagellum extorquent. Idem facit rex miſericors & juſtus, uti docet S. Thomas lib. 2. de Erudition. principis cap. 15. citans hanc Salomonis gnomen: *Multum*, inquit, *neceſſaria eſt principi miſericordia: cuſtodit enim eum, ne ignis zeli & iracundiæ illum deſtruat. Unde Prov. 20. dicitur: Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem: ignis zeli ardere debet in oleo miſericordiæ, deficiente verò hoc oleo ignis zeli deſtruit principes: ſient ignis, ſi deſit oleum materiale, deſtruit lampadem Gregor. ſuper Ezechiel. Sanctè zeli diſtinctio da virtute miſericordiæ neceſſe eſt ut ardeat.* Et inferiùs: *Tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli parcere: mediam enim tenere debemus, ſed quis difficile temperamentum eſt, quid aque plus futurum eſt, in parcem humaniorem præponderet.* Quocirca dubio, an præſtet uti miſericordia an juſtitia, princeps in miſericordiam potiùs propendeat.

Axiomata Machiavelliſti.

Errant ergo Politici & Machiavelliſtæ, quorum hæc ſunt principia, quæ principibus inſtillant: *Subditos preme, ne rebellent; eos tributis aggrava, ut eorum paupertate & opibus robores. Metu eos opprime: oderint ergo dum metuant. Eis vince, eos & animos adime, ut ſervos tibi faciat & mancipes. Arcibus urbes doma.* Hæc & ſimilia hic evertit Salomon: Arces enim & cetera jam dicta ſæpè ſunt uidi tyrannorum, ut ille ajebat: rex autem ſolium nulla re melius firmat, quàm amore & clementia: clementia enim omnium bonorum eſt mater, uti ex S. Ambroſ. oſten li cap. 11. 19. Vidit hoc Seneca Neronis præceptor, qui ad eumdem ſcribens libr. de Clementia: *Non eſt ejus, in-*

A quit, *latera montium effundere multiplicibus muris, ac turribus ſepire. Salutem regem clementia in aperto præſtabit, crudelitas hoſtes multiplicat.* Et Cicero 2. offic. *Malus*, inquit, *diuturnitatis cuſtos eſt metus, contraque benevolentia fidelis eſt, vel ad perpetuitatem. Etenim quiſ metui volens, à quibus metuuntur, eoſdem metuant neceſſe eſt.* Ita David ſtabilitatem throni ſibi ſuiſque poſteris à Deo poſcens, ut illam impetret: *Memento*, inquit, *Domine David, & omnis manſuetudinis ejus.* In quæ verba S. Gregor. ſcribens docet, Davidem ſingularis manſuetudinis meritò obtinuiſſe, ut Deus eius regnum in poſteris perpetuaret uſque ad excidium Judæorum, imò ipſe David idipſum indicat 2. Reg. 22. 36. *Manſuetudo tua*, inquit (quam mihi communicavit) *multiplicavit me.*

Exempla illuſtria, & gnomas regum & principum huic Salomoniæ perſimiles accipe. Alexander Magnus imperium ſuum ſtabilivit clementia, quæ tanta in eo fuit, ut Darius rex Perſarum iovidens precaretur a diis, ut aut ſuperare poſſit clementia Alexandrum, aut, ſi is regno ſpoliaretur, ſolus Alexander in Perſarum regno imperaret. Antigonus rex Macedonum amicis ſuadentibus, ut, ſi Athenas caperet, validis illas præſidiis communiret, nequando deficerent, reſpondit ſe ſemper in ea fuiſſe ſententia, ut crederet *clementiam plus poſſe quàm violentiam.* Idem cùm initio regni durior fuiſſet, ſenex jam factus clementer & plaeidè reguum adminiſtravit. Verùm cùm morum mutationem mirarentur ſubditi, reſpondit: *Prius opus erat regno, nunc gloria & benevolentia, qua regnum recuperatum ſervatur.* Ita Plutarch in Apophth. regum. Pittacus unus è ſeptem Græciæ ſapientibus, filii ſui interfectorem ad ſe miſſum, ut de eo ſuppliciom ſumeret, cauſa cognita dimiſit, dicens: *Ignoſcentiam eſſe potiorem pœnitentia*; vel ut alii, *Melius eſt ignoſcere quam punire.* Ita Laer. lib. 1. Cato monebat potentes, ut parcè urerentur ſua poteſtate, quò ſemper uti poſſent, ſentiens potentiam clementia & comitate fieri diuturnam, ferocia brevem. Julius Cæſar rerum potitus, ſtatuas Pompeii detectas honorificè reponit. Tum Cicero: *Cæſar*, inquit, *dum Pompeii ſtatuas reponit, ſuas ſtabilit*, ſentiens illum hoc non in Pompeii gratiam facere, ſed ut ſibi clementiæ nomine cives conciliaret; ſicque ſuum regnum conſtabiliret. Ita Plutarch. in Apophth. Nero initio imperii adeò fuit clemens, ut rei cuiuſdam capite damnati ſententiæ ſubſcripturus, exclamarit: *Utinam literas noſcirem.* Teſtis eſt Seneca lib. 2. de Clement. Theodoſius junior rogarus, cur neminem eorum à quibus lædebatur, capite mulctaret? reſpondit: *Utinam liceret mihi & mortuos ad vitam revocare!* Alfonſus Aragonum rex nimiæ lenitatis inſimulatus reſpondit: *Mala multis mea clementia & manſuetudine ſervare, quàm paucos mea ſeveritate perdere. Hominis enim eſt clementia, belluarum feritas. Ego juſtitia bonis gratus ſum, malis autem clementia. Nihil enim magis adverſarios flectit quàm placabilitatis & manſuetudinis nomen.* Ita Panorm. lib. 2. de Geſtis Alfonſi. Verè Salluſtius in Bello Jugurth. *Non exercitus*, inquit, *neque theſauri, præſidia regni ſunt, verùm amici, quos neque armis cogere, neque auro parare quas; officia ac fida paranrur.*

Gnomæ de regum clementia.

EXULTATIO JUVENUM, FORTITUDO EORUM : ET DIGNITAS SENUM, CANITIES.] Pro *exultatio* hebr. eſt תפארת *tiphoreth*, id eſt decor, pulchritudo, gloria, magnificentia, qua juvenes quaſi hinnuli ſubſiliunt & exultant. Pro *dignitas* hebr. eſt הדר *hadar*, id eſt decor, pulchritudo, decus, ſplendor, excellentia; Septuag. *ornatus adoleſcentibus ſapientia: gloria autem ſenierum canities*; Aquila, Symmach. & Theodot. *ornatus juvenibus fortitudo*; Chald. *decus juvenum eſt robur. & laus ſenum canities.* Auctor Catenæ Græc. Septu ſic explicat, q. d. *Sicut canities ſenem reddit venerabilem, ita ſapientia juvenem*; Syrus, *honor ſenum canities*; R. Salomon, *ut juveni gloriuſum eſt viribus excellere, ita ſenibus canities ornamento eſt.* Sic & R. Levi.

Vers. 29.

Per *canitiem* Primò, aliqui per catachreſin intelligunt ſenſum & ſapientiam: hæc enim eſt cana, id eſt antiqua; ac viciſſim cani, id eſt ſenes per experientiam multam ſunt ſapientes. Unde nonnulli ſeoium à ſenſu dictum putant. Ita S. Iſidor. lib. 2. de Offic Eccleſ. cap 7. *Gloria*, inquit, *ſenum canities, id eſt ſapientia, de qua dicitur Sapient. 4. 8. Canities hominum eſt prudentia.* Sic & S. Hieron. lib. 2. Comment. in Iſaiæ cap. 3. ſub initium: *Gloria ſenum canities. Qua eſt iſta canities? haud dubium quin ſapientia, de qua ſcriptum eſt:*

Dignitas ſenum canities? Reſp. Primò.

eſt: Canities hominum prudentia eſt. Cumque nongenti & eo amplius annos ab Adam uſque ad Abrahamum vixiſſe homines legamus, nullus alius prius appellatus eſt presbyter, id eſt senex, niſi Abrahamus, qui multò paucioribus annis viciſſe convincitur. Unde ſcribit & Joannes poſt pueros & juvenes etiam ad ſenes, dicens: Scripſi vobis patres, quia cognoviſtis eum qui à principio eſt. Et Roboam filium Salomonis ideo perdidit regnum, quia eo-rum audire presbyteros. Quæ S. Hieron. verba tranſlata ſunt in Jus Canonicum, & habentur diſt. 84 cap. fin.

Secundò. Secundò, alii propriè *canitiem* accipiunt, q. d. Capilli cani decorant ſenes, ipſaque canities eſt decus & dignitas eorum, quæ facit eos honorabiles & venerabiles, præſertim quia canities & candor capitis indicat canitiem & candorem mentis. Unde S. Iſidorus libr 11. Origin. cap 2 *Canities*, inquit, *vocata à candore quaſi candities. Unde eſt illud: Floſcida inveniſ laſſum canities*, q. d. *candida*: *Senectus autem multa ſecum bona affert quia nos à potentiſſimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget ſapientiam, dat maturiora conſilia.* Idem lib. 2. de Differentiis ſpirital. §. 15. *Senectus*, inquit, *à quinquageſimo anno incipit, & ſeptuageſimo ſeptimo terminatur.* Et S. Ambroſ. ad Anyſium lib. 3. epiſt. 21. *Vere*, inquit, *ſenectus illa venerabilis, quæ non canis ſolùm, ſed meritis albeſcit: ea enim eſt reverenda canities animæ, in canis cogitationibus & operibus effulgens.* Et lib. 1. de Cain cap. 3. *Senectus venerabilis eſt, non annis cana, ſed moribus.* Et S. Chryſoſt. hom. 4. in epiſt. ad Hebr. in morali: *Etenim*, ait, *canos honoramus, non quia colorem candidum nigro colore ampliùs honoramus; ſed quia indicium eſt vitæ in virente provectæ, & vigentes ex hoc conjiciamus interiorem canitiem: ſi verò contraria ſenectuti geſſerint, irriſibiles ſimul propter hoc potiùs. Nam & regem honoramus & ejus purpuram & diadema, quoniam iſtu ſigna ſunt principatus: ſi verò viderimus illum cum purpura conſpui, ab armigeris ſuis conculcari, præcipitari, in cuſtodiam mitti, diſſipari, numquid reveremur tunc purpuram aut diadema? nonne ipſum ſchema plorabimus? Noli ergo propter canos velle honorari, quando ipſe illos conſumelia afficis: nam & ipſi ulciſci ſe debent quoniam ſchema ſplendidum adeò & honorabile confundis.*

Tertiò. Tertiò, per *canitiem* accipias ipſam ſenectutem: hanc enim ſignificat Hebr. שיבה *ſeba*, q. d. Decus & dignitas ſenum eſt ipſa ſenectus, quæ tum in canis, ac vultu greſſuque gravi, tum in morum & ſermonum gravitate & maturitate cernitur. Hæc ergo ſenectus eſt morum gravitas & ſanctitas, quæ dignitas eſt quaſi divina. Unde Junius orator & philoſophus apud Stobæum ſerm. 116. *Hoc maximum*, inquit, *& pulcherrimum à diis donum hominibus eſſe datum reor, per quod divinæ naturæ quodammodo ſimiles fiant.* Et infrà: *Senectus divinæ moderationis imitationem quandam in ſe exprimit.* Hinc Macrobius lib. 2. Saturnal. *Senectus*, inquit, *nobis, ſi ſapimus, adoranda eſt:* quare ſubdit ſenum conſilia & monita veluti oracula, & deorum reſponſa accipienda eſſe, eò quòd ſecura ſint & certa inſtar oraculorum.

Senex quaſi Deus inter juvenes. Igitur ſenectus eſt dignitas quædam divina, ac ſenex inter juvenes eſt quaſi deus quidam terreſtris. Primò, *Primò.* quia ſenectus eſt imago antiquitatis & æternitatis Dei, unde Deus viſus eſt Danieli cap. 7. v. 9. quaſi *antiquus dierum* capillos habens candidos, id eſt canos. Similiter viſus eſt S. Joanni Apocal. 1. 14 Quocirca S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 21. ad Anyſium: *Quæ*, inquit, *eſt verè ætas ſenectutis niſi vita immaculata, quæ non diebus aut menſibus, ſed facultis propagatur, cujus ſine fine eſt diuturnitas, ſine debilitate longævitas? Quo enim diuturnior, eo fortior: & quo diutiùs eam vitam vixerit, eo fortiùs in virum perfectum exeveſcit.*

Secundò. Secundò, quia ſicut Deus eſt inſenſibilis carens omni appetitu, paſſione & perturbatione, putà ira, amore, triſtitia, vindicta, &c. *Dii*, inquit ille, *non comedunt fruges, non potant fervida vina*: ſic & ſenex frigeſcente corpore vacat perturbationibus animi, iiſque dominatur, quibus flagrat ſanguinea & calida juventus; quin & appetitus cibi & potus in ſenibus deficit, quare friget in eis cum Cerere & Baccho Mars & Venus. Hinc S. Chryſoſt. homil. 4. ad Hebr. ſenem paſſionibus dominantem comparat æquatque regi. *Rex*, inquit, *eſt ſenex ſi voluerit, & regni purpuram habet regalior, ſiquidem paſſiones animi vicerit, & velut armigeros ſubjecerit paſſiones. Si verò abſtrahatur & delicietur à ſelle, & umoris pecuniarum & ornandi corpus, & deliciarum, & ebrietatis, & ivacundiæ, & venereorum rerum ſervus effectus, & crines habeat olea comptos, & totam ætatem ſuam per malam voluntatem ignominiam afficiat, qualis pœna non ſit dignus hujuſmodi?*

Tertiò. Tertiò, ſicut Deos pollet ſapientia, ſic & ſuo modo ſenectus. Unde S. Hieron. ait in ſenibus omnia deficere excepta ſapientia: hanc enim ſolam vigere, Et S. Ambroſ. lib. 1. Hexam. c. 8. *Senectus ipſa*, inquit, *in homine moribus dulcior, in conſiliis utilior, ad conſtantiam ſubeunda mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior. Infirmitas quoque corporis, ſobrietas mentis eſt. Unde ait Apoſtol. Cùm infirmor, tunc potens ſum*, 2. Corinth. 12. 10. Huc facit illud Ovidii 6 Met. *Seris venit uſus ab annis.* Et illud Comici: *Sapientia ætas condimentum eſt, viciſſim ſapientia ætati tibus eſt.* q. d. Sapientia ætate ſenili conditur: quia ipſa velut ſuavis & ingrata eſt in juvene; redditur enim gratior & amabilior à ſenectute: viciſſim ſapientia ſenectutem inſtar cibi paſcit & vegetat. Sapientia ergo ornat ſenectutem, & viciſſim ornatur ab illa.

Quartò. Quartò, ſicut Deus multam numerat hominum, animalium, rerumque creatarum progeniem: ſic & ſenes multam cernunt filiorum & nepotum propaginem.

Quintò. Quintò, ſicut Deus futura prævidet & prædicit: ſic & ſenes per longam experieotiam futura propiciunt & enuntiaot; unde juvenibus ſana dant conſilia de iis quæ in futurum per omnem vitam agenda vel non agenda ſunt. *Teſtimonium enim divinitatis eſt veritas divinationis*, ait Tertull. Apolog. 20. juxta illud Iſaiæ 41. 23. *Annunciate quæ venitura ſunt in futurum, & ſciemus quia dii eſtis vos.*

Denique ſenes ſaturi & pleni dierum, vicinique mortè nonniſi tranſitum cogitant ad beatam immortalitatem, ue Deo junctt ejus gloria & vita beata in omne ævum perfruantur. Unde S. Chryſoſt. hom. 37. in Geneſ. *Tu autem* (ò Abraham) inquit, *abibis ad patres tuos converſus in ſenectute bona. Non dixit, moreris, ſed, abibis, quaſi peregrinatus es & migraturo à patria in patriam.* Mox docet ſenectutem bonam eſſe, non quæ indulget deliciis & ventri: ſed *qui in via virtutis*, inquit, *ambulavit, hic verò converſus in ſenectute bona, vita defungitur, & laborum præſectum invenit mercedes & retributiones.*

Quæres, quorſum & quo fine ſcopoque hanc gnomen affignet Salomon?

Reſp. Primò phyſicè, ut ſignificet diſparitatem ætatum ſenectutis & juventutis, ac cuilibet ætati ſuum decorem ac decus attribuat; nimirum juventutis decus eſſe robur, ſenectutis ipſam ſenectam; ac proinde juvenes exultare ſua vivacitate vivacique robore; ſenes verò in ſua ſenili gravitate conquieſcere, & quaſi confidere: quare juvenes non debere ſenibus inſultare, nec hos viciſſim juveniles juvenum geſtus motuſque alpernari, ſed quemque ſua ſorte & ætate contentum vivere, mutuamque pacem colere, nec alterum ab altero opus & mores diſparis ætatis requirere. Juvenes enim decet labor, ſenes quies, gravitas, maturitas.

Secundò ethicè, ut ſignificet licet juventuti æquè ac ſenectuti ſui ſint defectus & vitia; utramque tamen ſuas habere dotes & dona, eaque talia per quæ utrique & ſibi mutuo, & reipublicæ ſint utiles & neceſſarii: reipubl. enim neceſſaria eſſet fortitudo juvenum, & ſapientia ac reverentia ſenum. Et quemadmodum juvenes ſegent conſilio ac ſapientia ſenum, ne quid temere agant viribus corporis quibus pollent: ita ſenibus vires non ſufficiunt, ſed juniorum opera coguntur uti, ut jam illis facilè coeat amicitia, & harmoniam quamdam in republica conſervent. Ita Janſenius & Baynus. Quod ergo Plutarchus dixit de vino aqua miſcendo, *Deum furentem ab alio Deo ſobrio temperari*, idem dicas de juvenum fervore à ſenili maturitate temperando. Sicut enim juvenum ardor ſenum torpotem excuit: ita viciſſim hic illum moderatur, & ad mediocritatem reducit. Unde S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel cap. 3. *Graves*, inquit, *motus noſtræ adoleſcentiæ fida ſenectutis ſtatione placidantur.*

Tertiò, tacitè hìc Salomon monet juvenes & ſenes ſui officii, nimirum juvenes, ut ſuum robur exerceant, nec ſinant illud torpore & otio marceſcere, ſed eo utantur ad ſenum & reipubl. bonum: ſenes verò ut à labore juvenum conquieſcaot, eumque ſua maturitate & conſilio moderentur & dirigant. Quàm ſenum conſilium & exemplum utile ſit juventuti, præclarè docet S. Ambroſ. lib. 2. de Cain cap. 3. ſub finem.

Quartò, ut robur juvenibus ſit ſtimulus ad ardua heroi-

caque

eaque virtutis & fortitudinis opera capeſſenda: ſenecta vero ſoletur ſenes memoria præteritorum laborum, virtutum & meritorum, eoſque tacitè ſuæ dignitatis & virtutis admonet, ne quid ea indignum, juvenile & degener committant, ſed juvenibus plenum maturitatis & morum compoſitionis dent exemplum. Unde S. Chryſoſt. homil. 4. in epiſt. ad Hebr. in morali: *Abſurdum eſt*, inquit, *ſi senex in taberna ſedeat, senex ad circum feſtinet, senex ad theatrum aſcendat, inſtar pueri currens cum plebe. Vere confuſio eſt & irriſio, ut canities quidem ornetur extrinſecùs, intrinſecus autem animum habeas puerilem: & ſiquidem vituperaveris illum juvenis, ſtatim eanes in medium proferet, ſe illos reverere primùm; ſi verò in eis non exhibes reverentiam jam ſenex, quomodo juvenem tuos canos reverari deſideras? Non reverearis, inquis, hos canos, ſed tu eos confundis. Deus te benedavit, eandem capilli dedit, meliam provocatis vam conſulite quid honorem illum prodit? illum honorem quomodo reveretur juvenis, cùm in videris ſe quoque amplius laſcivia deditum? Canities quippe tunc eſt venerabilis, quando ea gerit ma tenitiem decens, cùm verò invenilitèr converſatus, plus inveniras ridiculi in ſenecta: quomodo poteriris iſtorum juvenes admonere vos ſenes, dum inebrimini per incontinentiam veſtram? non enim* B *unus accuſans ſeniores hos dico, ſed juvenes. Qui enim hæc agitis, aſs ad conteſtimam veniasis unum, mihi juvenes videmini, & ſimiles pueris.*

Senectam decet morum gravitas.

Exemplum Eleazari.

Exemplo ſit Eleazarus, qui ab Antiocho juſſus comedere porcinam lege veritam, ni ati ociter excarnificari velleti, *reſpondit ciri, dicens præmiis ſe velle in infernum. Non enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit, fingere, ut multi adoleſcentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum, & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meæ ſenectutis conquirant. Nam etſi in præſenti tempore ſupplicii hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vitæ exeundo, fraclare quidem dignus apparebo: adoleſcentibus autem exemplum forte relinquam, ſi prompto animo ac fortiter pro genuiſſimis ac ſanctiſſimis legibus honeſta morte perfungar. His dictis confeſtim ad ſupplicium trahebatur.* 2. Machab. 6. 23. Unde Eleazarum celebrans S. Ambroſ. lib. 2. de Jacob c. 10. *Non ſum ita ſenex*, inquit, *ut mihi non invideſcat animi fortitudo. Neganmam tentingat mihi, ut ſim ſenex incautum invenilis erroris, qui hucuſque cynum ſorum ſalvaveris inſtituti. Senectus portus debet eſſe, non vita ſuperiorit naufragium.*

Salomonem de more ſecurus Siraeides, haſce illi antiſtrophas edidit gnomas: *Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei*, Eccli. 25. 8. ubi ſenes ſeptuplici corona donavi. *Princeps populi in ſapientia ſermonis ſui, in ſenſu vero ſeniorum verbum*, c. 9. 24. *Quæ in juventute tua non congregaſti, quomodo in ſenectute tua invenies?* cap. 25. v. 5. *Quam ſpeciosa veterani ſapientia!* ibid v. 7.

Gnomæ.

Et Philoſophi, quos citat Stobæus ſerm. 116. ut Euripides in Bellerophonte: *O fili mentes quidem inveniles ad agendum robuſtæ ſunt, ſeniorum autem ſententiæ præſtant.* Idem in Melanippe: *Vetus hoc dictum eſt opera quidem juniorum, conſilia autem ſeniorum vim habere.* Alexis: *Senectus ſimilis eſt vino veteri. Senectus inſtar eſt inſaniæ.* H ppothoon: *Cana ſenectutis flores ſuos inter homines.* Pili enim cani ſimiles ſunt floribus candidis. Quos autem fructus ut flores edant, docet Democritus dicens: *Robur & forma corporis bona ſunt: ſenectus autem flos eſt temperantiæ & prudentiæ.* Antiphon. *Ieonum ſenectæ meliar eſt viginatibus hinnulis.* Pythagoras & Plato: *Senectus non tam eſt inxtà finem vitæ, quam inxtà principium boni beateque vivendi:* Plutarchus: *Juvenes decet, ut amulentur ſeniores, juxtà Simonidem:*

Ut loſſens pullus curſum æmularetur equæ.

VERS. 30. LIVOR VULNERIS ABSTERGET MALA: ET PLAGÆ IN SECRETIORIBUS VENTRIS] id eſt hydropiſis, ait R. Salomon: at non ſola: plures enim ſunt morbi & plagæ, quæ ſecreto veneris immittuntur, quales fuere immiſſæ Philiſtæis ob ablatam arcam Dei, 1. Reg 5. 6. ad quos hic alludit Salomon. Pro *abſtergens* hebr. eſt מרק *tomuc*, id eſt defricatio, abſterſio, purificatio, emaculatio *eſt in malo*, id eſt mali & malorum: מרק *marac* enim ſignificat tergere, defricare, polire. Unde Pagnin. & Vatabl. vertunt, *livor vulneris eſt medicina abſterſiva mali*, q. d. *Livores vulneris tergunt hominem malum, ſimque malitiam & vitia abſtergunt.* Aut, *livores vulneris, id eſt qui ſunt cauſa vulneris,* C *ſunt medicina hominum malorum: quia hi verbis non corriguntur, ſed flagellis & virga diſciplinæ, imò plagis profundis, quæ penetrant uſque ad imum ventrem.* Hinc & Caiet. vertit, *perluſiones corporis mundabunt malum, & vulnera cædentis ventris.* Sicut enim cataporia & pilulæ, cubicula, id eſt omnes ſinus ſtomachi & ventris pervadunt, ex eaque phlegmata & humores noxios abſtergunt, itaque hominem ſanant: ſic pariter plagæ & tribulationes intimos mentis ſinus penetrant, ex eaq; quidquid vitiolum eſt etadunt & ab ſtergunt, itaque eam ſanitati & ſanctitati reſtituunt. *Livor* eſt percuſſio, qua quis verberatur, ut fiat lividus, *vulneris*, id eſt uſque ad vulnera, quibus ſanguis effluit, ait Aben Ezra: qui hanc gnomen nectit præcedenti, q. d. Sicut robur ornat poliique juvenem, canities ſenem, ita livores & plagæ ornant impium: tum quia pœna decet, & quaſi ornat culpam: tum quia eam eluit & abſtergit, itaque impium purificat & expolit. *Plagæ*, inquit, *ſunt impiis pigmenta, quibus expoliantur. Plaga* proprie eſt ictus, verber, percuſſio: hanc enim græcè vocatur πλαγὴ, Doricè πλαγὰ, a πλάσσω, id eſt percutio; hinc *plagare* eſt percutere, ut Zacharias 13. 6. ait Chriſtus crucifixus: *His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me.* Et D 4. Eſdras 15. 35. *Plagate & caſtigate malitiosos.*

Senſus ergo planus eſt, q. d. Sicut ollæ immundæ defricantur cinere, & panni immundi liſivio, aliæque maculæ ſale, aceto & nitro: ſic pariter vitia tum privata hominis, tum publica civitatis & reip. defricant, detergunt & emaculant verbera, vulnera & plagæ, præſertim quæ ventrem, id eſt intima hominis, tangunt, ferunt & ecruciant. Rurſum ſicut apoſtema, ſive ulcus latens, curatur ſecando & aperiendo illud, ut pus & ſanies effluat: eo enim abſterſo caro pura unitur & ſolidatur (eò enim alludit) unde livor vulneris idem eſt quod plaga vulneris, id eſt plaga vulnus aperiens. Aut livor vulneris, id eſt pus & ſanies livida è vulnere fecto & aperto effluens: ſic pariter verbera & plagæ, quæ Deus impius immittit, eos vulnerant, & vulnerando aperiunt eorum oculos & mentem, ut ſanies peccatorum per pœnitentiam effluat & tergatur; qua abſterſa mens quaſi poliia luæ ſanitati & puritati reſtituitur. Ita S. Gregor. cuius verba mox recitabo. Ita & R. Levi. Livore ergo & verberibus corriguntur mali, vel certè mala ipſorum, ut mali à vitiis abſtineant, ſi non virtutis amore, certè formidine pœnæ ab iis ſe coerceant. Ita dolor eſt medicina doloris in morbis uti corporis, ſic & animi. Unde Rabbini nonnulli ſic vertunt, *livorem vulneris medicina eſt cum malo*, id eſt cum dolore, *& plaga etiam intima ſanantur cum dolore*, id eſt, ſicut plagæ in ſumma cute & in anima ſanantur cum dolore, ſic & malus cum dolore ſanatur. Hic genuinus eſt ſenſus.

Exemplum Eleazari.

Livor vulneris abſtergit malum.

Primò.

Verùm, quia alii alios addunt non inutiles, eos hic attexam, ſi quemque ino auctori, ad fidem & pondus maius, de more aſſignabo. Primò ergo Chald. vertit, *pavores & plagæ occurrunt malo, & punctura acus in interioribus ventris eius*, q. d. Tribus ſupplicijs mulctantur impii. Primò, pavoribus ans iæ conſcientiæ, ac ſubinde ſpectris horrendis, quæ vel imaginatio ex pavore, vel Deus ex juſto judicioeis obiicit, uti obiecit Ægyptiis in plaga tenebrarum, Sapient. 17. v. 6. & ſequ. & Theodorico regi Arriano, qui condemnatum piſcem vitus eſt ſibi videre S. Joannem Pontificem & Symmachum Conſulem, quos imiuſtè occiderat, ibi minitantes, eoque ſpectro ex pavore morbum & mortem incuſſit. Secundò, plagæ omnis generis; Tertiò, punctura acutæ & inſtar acus acutiſſimæ, quæ penetralia ventris & mentis tranſpungunt.

Secundò.

Secundò, Septuag. vertunt, *livores & contritiones*, ſeu *vulnera occurrunt malis: plagæ autem in ſecretioribus ventris*; Syrus, *contuſio & cruciatus occurrunt malo*: quod aliqui per gradationem triplicis pœnæ, ſive modi feriendi exponunt. Nam gladio v. g. quis primò ferire poteſt plano, quæ levis eſt percuſſio ſine vulnere; Secundò, acie gladii vulnerando, ſeeando, mutilando; Tertiò, euipide gladii tranſfodiendo. Simili modo Deus, inquit Salazar, gladium iræ ſuæ contra improbos vibrat, primùm quidem ex plano, deinde exſim, tandem punctim eas ferit; livorem primùm, deinde vulnus, ac demum plagam profundam & interna viſcera penetrantem infligens. Quos enim livor non coercet, vulnere petit; illis autem quos vulnus non cohibet, gladium profundiſſimè in viſcera immergit. Itaque Salomon gradus recenſet, per quos ira Dei contra ſceleratos exardeſcit. Hoc eſt quod dixit Salomon cap. præced. v. ult.

Pœn.

Parata ſunt derideribus judicia, & malleis percutientes ſtultorum corporibus.

Tertiò. Tertiò, R. Salomon & ex eo Lyran. ſic vertunt, *livor vulneris evacuatio in malo, & percuſſuræ in ventre*, ſicque exponunt: *Evacuatio*, ſcilicet *ſubſtantiæ, vel diviſiarum in malo, id eſt in malis operibus, ſicut contingit prodigis & inſipientibus, eſt, ſupple livor vulneris, conſaluer: quia talibus ſolent inferri livores, vulnera & percuſſuræ in ventre, id eſt plagæ mortales uſque ad membra vitalia in ventre latentia pervenientes*, ſicut guloſis & ebrioſis omnia crapula inducit hydropiſin, colicam, calculum aliaſque morbos intima cruciantes.

Quartò. Quartò, Baynus explicat, q. d. Quod in vulneribus corporis videmus fieri, idem ſentiendum de plagis mentis. Collectio purulenta in vulneribus facit ad ſanitatem & purgationem mali, & plagæ, quæ fiunt in penetralibus ventris, hoc eſt, animæ morbi eodem modo curantur per livores & ſaniem in unum locum collectam: dum ad memoriam peccata revocantur, dum perpendimus, quam tetigens malum ſit Deum offendere, dum de gravitate & facilitate peccandi cogitamus, & ex animo dolentes purulentiam plagarum animæ per pœnitentiam ad unum veluti locum revocare videmur, & purgare.

Quintò. Quintò, alii per hypallagen: livor vulneris, inquiunt, eſt vulnus livoris, purà vulnus ſtillans lividum pus & ſaniem, q. d. In apoſtemate & ulcere livor purulentus latens non aliter ſanari poteſt, niſi profundè vulneretur, & collectam ſaniem expellat: ſic etiam peccatis, quæ pudor tegit & occultat, mederi fas non eſt, niſi profundo dolore & pœnitentia animus transfigatur, ut abrupto pudore per confeſſionem colluvies & ſanies peccatorum effluat, quo facto abſterſa conſcientia denuò eius plagæ ita coaleſcent, ut nullum eorum ſuperſit veſtigium. Hæc enim eſt pœnitentiæ vis & energia, quæ ſic animarum volnera curat & abolet, ut neque cicatrix, neque verruca apparitura ſit, ait S. Chryſoſt. Ita profundus dolor pudorem S. Magdalenæ abſterſit in publico convivio.

Sextò. Sextò, alii appoſitè cenſent hic doceri modum curandi morbos & vitia animi ex modo, quo medici curant plagas & ulcera corporis. Undè ſic gnomen exponunt: Sicut livor vulneris abſtergit mala corporis, & (id eſt *ſic*) plagæ in interioribus ventris, ſupple, eadem abſtergunt, q. d. Sicut medicus curat apoſtema & plagam, eam vulnerando & aperiendo, ut ſanies latens effluat: ſic enim cum ea omne malum abſtergit: ſic pariter latentia & profunda animæ vitia non A curantur, niſi vulnerando eam per pudorem, angorem, mœrorem: ſic etiam aperto vulnere latentis vitii ſanies effluet, & vitium abſtergetur. Ita S. Monica in juventute promior ad vini guſtum, cùm ab ancilla iracunda *meribibula* vocaretur, hoc probro & pudore velut vulnere medullitùs icta, omnem vini cupidinem ex animo erāſit. Hoc ſtimulo, inquit S. Auguſt. libr. 9. Confeſſ. cap. 8. *percuſſa reſpexit fadilatem ſuam, confeſtimque damnavit atque exuit: ſicut amici adulantes perverunt, ſi inimici litigantes plerumque corrigunt.* Simili modo dum falſiùs & amariùs aliqui de vitiis corripiuntur pudore & dolore animam penetrante, & quaſi lecante, ipſi illicò eadem abſe abſcindunt, uti quotidiana docet experientia. Plagæ ergo in interioribus ventris ſunt facta & dicta vel dicteria, quæ intimam audientis animam dolore transfigunt, itaque compungunt & curant. Hic ſeoſus valdè appoſitus, reconditus & illuſtris eſt.

Myſticè S. Gregor. 3. p. Paſtor. admon. 13. & ex eo Beda hìc: *Admonendi*, inquit, *ſunt ægri, ut conſiderent quanti ſit muneris maleſtia corporalis, qua & admiſſa peccata diluit, & ea qua admitti poſſunt compeſcit: quæ ſumpta ab exterioribus plagis, contuſſa mentis punientis vulnera infligit. Undè ſcriptum eſt: Livor vulneris abſtergit mala, & plagæ in ſecretioribus ventris. Mala enim livor vulneris abſtergit, quia flagellorum dolor vel cogitatas, vel perpetratas, nequitias diluit.* Et poſt B nonnulla: *Livor ergo vulneris abſtergit mala, & plagæ in ſecretioribus ventris; quia cùm exteriùs percutimur, ad peccatorum noſtrorum memoriam tacitis inſiſtique revocamur, atque ante oculos noſtros cuncta, quæ à nobis ſunt male geſta reducimus, & per hoc quod foris patimur, magis intus, quod fetimus, dolemus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis, amplius nos ablnat plaga ſecreta ventris, quia ſanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris.* Idem 23. Moral. cap. 13. *Mimi conſiderenti*, inquit, *& ſeſe per pœnitentiam laceranti, quaſi quadam plaga percuſſionis ſunt lamenta compunctionis.* Et mox citato hoc loco: *Per livorem quippe vulneris diſciplinam inſinuat corporea percuſſionis, Plagæ vero in ſecretioribus ventris, ſunt interna mentis vulnera, quæ per compunctionem ſinnt: ſicut enim venter cibis repletus extenditur, ita mens pravis cogitationibus dilatata ſublevatur. Abſtergunt igitur mala, & livor vulneris, & plaga in ſecretioribus ventris: quia & diſciplina exterior culpas dilnit, & extenſam mentem compunctio pœnitentiæ ulcione cruciſigit. Sed hoc inter ſe utraque hac differunt; quòd plaga percuſſionum dolent, lamenta compunctionum ſapiunt. Illi affligentes cruciant, iſta vificiunt dum affligunt. Per illas in afflictione mœror eſt, per hac in mœrore lætitia.*

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

COr regis in manu Dei, cui miſericordia & judicium placent pra victimis. rapina raptores devorant: angulus praſtat mulere rixoſa. repellens pauperem repelletur. epula depauperant, pro iuſto dabitur impius. cuſtodiens os cuſtodit animam. deſideria occidunt pigrum. non eſt ſapientia contra Dominum; cuius eſt dare ſalutem & victoriam.

1. SIcut diviſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud. 2. Omnis via viri recta ſibi videtur: appendit autem corda Dominus. 3. Facere miſericordiam & judicium, magis placet Domino, quàm victimæ. 4. Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum. 5. Cogitationes robuſti ſemper in abundantia, omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt. 6. Qui congregat theſauros lingua mendacii, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos mortis. 7. Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere judicium. 8. Perverſa via viri, aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius. 9. Meliùs eſt ſedere in angulo domatis, quàm cum mulicre litigioſa, & in domo communi. 10. Anima impii deſiderat malum, non miſerebitur proximo ſuo. 11. Mulctato peſtilente ſapientior erit parvulus. & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam. 12. Excogitat juſtus de domo impii, ut detrahat impios à malo. 13. Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur. 14. Munus abſconditum extinguit iras: & donum in ſinu indignationem maximam. 15. Gaudium juſto eſt facere judicium: & pavor operantibus iniquitatem. 16. Vir, qui erraverit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. 17. Qui diligit epulas, in egeſtate erit: qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur. 18. Pro iuſto datur impius: & pro rectis iniquus. 19. Meliùs eſt habitare in terra deſerta, quàm cum mulicre rixoſa & iracunda. 20. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti: & imprudens homo diſſipabit illud. 21. Qui ſequitur iuſtitiam & miſericordiam, invenict vitam, iuſtitiam, & gloriam. 22. Civitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruxit robur fiduciæ eius. 23. Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtiis animam

mam ſuam. 24. Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam. 25. Deſideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus eius operari: 26. tota die concupiſcit & deſiderat. qui autem juſtus eſt, tribuet, & non ceſſabit. 27. Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere. 28. Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam. 29. Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam. 30. Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum. 31. Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.

VERS. 1. *Cor regis in manu Dei ut aqua. Primò.*

SICUT DIVISIONES AQUARUM, ITA COR REGIS IN MANU DOMINI: QUOCUNQUE VOLUERIT, INCLINABIT ILLUD] Primò, Lyran. Hugo, Dionyſ. & alii per *diviſiones aquarum* accipiunt primigeniam illam ſeparationem aquarum, qua Deus toto mundi diviſit aquas ſuperas ab inferis interponens medium firmamentum, Geneſ. 1. 6. q. d. Sicut Deus primitùs diviſit aquas ſuperas ab inferis, ſic dividit cor regis, nunc illud elevando, ut magna & ſublimia cogitet & moliatur; nunc illud deprimendo, ut ea infra & humilia cogitet & tractet: imò ipſum regem nunc erigit, ut ſit potens, nunc deprimit, ut ſit abjectus & plebejus, uti depreſſit ſuperbum Nabuchodonoſorem commutando eum in beſtiam, Daniel. 4. 30.

Porrò nonnulli per aquas ſuperas accipiunt nubes, quæ ſuperant cœlum, id eſt aerem infimæ regionis, q. d. Sicut Deus vento immiſſo agit nubes, ut depluant in eum terræ locum, quem ipſe elegerit: ſic pariter ſpiritu ſuo agit mentem regis, ut eò feratur, illudque exequatur, quod Deo placitum, fixumque fuerit.

Secundò. Secundò, alii referunt hæc ad diviſiones maris rubri, quas fecit Deus per Moſen, ut tranſirent Hebræi, & mox revoluto mari in eodem occergerentur inſequentes Ægyptii. Ibi enim Deus cor Pharaonis regis inclinavit (illa ratione & modo, quem recenſui Exodi 7. 3.) ad ſequendum Hebræos, ut in mari eum cum ſuis demergeret. Simili modo Deus corda & conſilia impiorum regum & tyrannorum in ipſoſmet revolvit, ut iiſdem quæ in alios impiè ſtruxerant, capiantur & obruantur.

Rurſum alii per *diviſiones aquarum* intelligunt varias maris diviſiones, tractus & ſinus, qui tuos divitos habent motus & æſtus: in aliis enim ſemel per diem eſt æſtus, ut mare nunc crescat, nunc decrescat, in aliis bis vel ter, & in aliis quater, q. d. Sicut mare mariſque ſinus & æſtus in manu ſunt Dei, ut eos dividat & moderetur ad libitum: ſic pariter cor regis, quod inſtar maris varijs cogitationibus, conſiliis, meditationibus æſtuat, in manu eſt Dei, ut eos dividat & dirigat ad libitum. Confirmant hunc ſenſum aliqui ex Hebræa voce *pelagim*, quaſi inde pelagus, id eſt mare, ſit derivatum, verùm hoc præpoſterum eſt: nam *pelagim* Hebr. *diviſiones* ſignificat, non mare.

Intuper Beda per *diviſiones aquarum* accipit flumina, quæ ex mari oriuntur. Undè noſter Salazar ſic hanc gnomen conformat, q. d. Sicut flumina ex mari quidem Deo auctore fluunt, & tantus eodem quaſi liberatore longiſſima telluris ſpatia percurrunt, abluunt & infundunt, & eodem in mare relabuntur: ſic etiam regis arbitria, imperia & leges juſtæ ex divinæ voluntatis & imperii pelago derivantur, & in ſubditos ceu flumina quædam inde tranſeunt: adeòque bona principis voluntas, quædam divinæ voluntatis inſinuatio & derivatio dici debeat, cui contraire nefas ſit. Id ſibi vult illud: *Quocunque voluerit, inclinabit illud:* id eſt, in eam partem voluntas ejus fertur, in quam voluntas Dei pendet: ita ut juſta principis arbitria, quædam divinæ voluntatis derivationes & defluvia ſint, quæ ubi magnas regiones latè abluerunt, ad mare ejuſdem voluntatis divinæ ſele referant. Itaque Salomon ſecundùm hanc expoſitionem, obſequium & obedientiam erga reges, ſuadet ſubditis: quia Deus eorum corda & ſtudia regit, ac per ipſos ſuam voluntatem ſubditis denunciat. Hoc eſt quod ipſa Sapientia, puta Deus de ſe proclamat cap. 8. 14 *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.*

Tertiò. Tertiò & genuinè, per *diviſiones aquarum* accipies illas quibus flumina in varias terræ partes derivantur & decurrunt, aut quibus aquarum congeries in hortos & arva deducitur, ut eos irriget, & fœcundet, uti deducitur Nilus per totam Ægyptum, itaque eam oblimat & fertilem facit. Hos enim rivos ſignificat Hebr. פלג *palge*. Undè Chald. Syrus, Cajetan. Vatabl. Pagnin & alii vertunt, *ſicut rivi aquarum, ita cor regis in manu Domini.*

A Porrò rivi hi fiunt vel à Deo & à natura, vel ab agricolis, aut aquilege, qui aquam legit & colligit eamque per aquæductus deducit quò libet, uti Romæ per tubos & canales ferreos videmus. Hinc auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ita vertit, *ſicut impetus aquæ eſt in manu Dei, ita cor regis: ſole enim nutu quocumque illud inflectit illud.* quaſi dicat, Sicut Deus flumina ut Nilum, derivat per rivos in certas terræ partes, ut illas humectent, & fœcundent: ſic pariter idem Deus cor & cogitationes regis derivat & deducit, ut in hanc gentem vel perſonam ferantur, in eamque beneficæ ſint, non in aliam. nimirum quia cùm aliqui favet Dominus, inſpirat ſanè principibus conſilia, atq; ad ea implenda impellit; eùm verò alicui ſuccenſet, hoſce eos in improbum abire ſenſum, atque ad ea inclinat, quæ in malum & ultionem ſubditorum faciant. Patet illud in Saule, prius electo & poſtea reprobato. Item in Davide, qui quamquam effet ſecundùm cor Domini, tamen cùm addidit furor Domini iratus contra Iſrael, commovit David ad numerationem populi perniciosam Iſraeli, ut pa-

B tet 2. Reg. ult. Undè illud Job 30. 34. *Qui regnare facis hominem hypocritam propter peccata populi.* Quòd ſi cor regis eſt in manu Domini, quod maximè liberum videtur; quanto magis reliquæ vires, caſtra, exercitus, reliquiſque belli apparatus? quanto magis alii privati homines? Ut hæc gnome ſpectet ad illam c. 20. 27. *Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ* (Septuag. *qui*, ſcilicet Dominus) *inueſtigat omnia ſecreta ventris.*

Rurſum rivi hi deducuntur ab agricola vel aquilege, & tunc tenſus erit, q. d. Sicut diviſiones aquarum, id eſt rivuli, fontis, vel torrentis, aut fluminis eò dividuntur & decurrunt, quò ab agricola vel aquilege deducuntur: ſic cor regis eò deducitur, quò Deos illud inclinarit & deduxerit.

Gnomæ hæ quia conciſæ ſunt, hinc multa includunt, quæ legenti ſubaudienda, & interpreti ſupplenda relinquunt.

Igitur *tò diviſimes* includit tam fontem ex quo deducuntur aquæ, quam rivos qui deducuntur, ac locum & terræ *Corollariũ primum.*

C partes in quas deducuntur. Viciſſim cor regis includit conſilia, molitiones, decreta, beneficia vel maleficia, quæ ea eo velut fonte manant in ſubditos & remp. Propriè ergo cor regis compataut fontí; conſilia & beneficia, &c. rivolis; locus & terræ partes populis & perſonis in quas conſeruntur, q. d. Sicut fons eſt in manu agricolæ vel aquilegis, ut pro libito eum per ſoſſas & canales deducat in has horti domuſve areolas, ut eas riget, poteat, fœcundet: ſic eor regis eſt in manu Dei, ut ad libitum illud deducat in eas cogitationes, conſilia & affectus, qui hunc populo vel perſonæ utiles & commodi ſint, vel inutiles & noxii, nuu aliter. Facit id Deus ſuggerendo regi conſilia ita ſpeciola, ut ment adea capeſſenda rapiatur, atque affectum erga ea regi indendo, ut ea amet & cupiat, contraria verò latidiat & reſpuat. Ita Deus diſſipavit conſilium Achitophel, bonum Abſalomo, ſed Davidi noxium 2. Reg. 17. *Rex mentiũ Dei.*

D *Agendo in corde Abſalonis ut tale conſilium repudiaret & aliud quod ei non expediebat, eligeret*, ait S. Auguſtin. de Gratia & liber. arbitr. cap. 20. Mille autem modos & rationes, quibus id agat novit & in mente manuque ſua habet Deus, utpote omnitcius & omnipotens, ac mentium rex & dominus: ſolus enim ipſe menti illabitur, eamque mollit, indurat, flectit, gyrat, agitque quocumque ei placuerit; idque facit certò & fortiter, ſed ſuaviter & facilè, relinquendo menti liberum arbitrium liberamque electionem: ſicut enim aqua facta via, putà canali vel foſſa declivi, ſponte ſo illam defluit; ſic cor regis ſponte fertur in ea, quæ Deus illi blandè & congruè ſuggerit, proponendo ei interiùs ea, quæ novit illius ingenio congruere, uti hunc locum explicat D. Thom. 1. p. q. 83. art. 1. ad 3. Movet ergo non cogendo, ſed mulcendo, leniendo, blandiendo, ſuadendo, &c.

Significat ergo hæc gnome Primò, cor regis, qui nullis ſubditus videtur, ſed omnibus dominari, ſubiici Deo, in ejuſque eſſe manu, ſicut lutum in manu figuli, ut illud fingat & formet, prout libuerit. Etio enim omnium hominum corda

da ſint in manu Dei, propriè tamen id dicitur de corde regis. quia Deus peculiarem habet eius providentiam: tum quia rex eſt vicarius Dei in terra, Deique vice gubernat remp. tum quia Deus peculiarem habet curam reipubl. & regni: huius autem regimen ſe felicitaa vel infelicitaa pendet à rege. Quo circa cùm Deus ſuccenſet reip. ob eius peccata tegem vel principem infatuat, ut remp. perdat: cùm verò ei benè vult, regi ſana ſuggerit conſilia, ſanumque affectum, ut reip. bonum prudenter totis viribus procuret. Porrò ſi cor regis eſt in manu Dei ſicut lutum in manu figuli, imò magis; ergo magis illi dominatur quàm figulus lutum, putà plenè iure, & divina poteſtate. Hinc ex hac Salomonis gnome infert Franc. Suarez to. 1. de gratia proleg. 1. cap. 5. n. 9. Deum immediatè per ſeipſum poſſe neceſſitare voluntatem ex parte ipſius potentiæ, nulla facta mutatione ex parte iudicij ſeu obiecti, nec in aliis conditionibus phyſicè vel moraliter requiſitis ad liberè volendum. idemque ſatis indicat S. Thom. quæſt. 22. de Veritate art. 8. Verùm tunc voluntas non ageret liberè, utpote neceſſitate adacta. Quare Deus hac ſua abſoluta poteſtate de facto non utitur, ſed voluntatem ſuæ libertati relinquit.

Secundum. Secundò, ſignificat, regem ſi rectè regere velit, debere ſinere ſe regi à Deo, ac proinde debere eius nutum, & voluntatem per preces veſtigare, ac cognitum ſtudioſè exequi.

Tertium. Tertiò, ſignificat, ſi quis quippiam à rege impetrare cupiat, debere Primò adire Deum, ac ab eo poſtulare, ut is cor regis dirigat, & adhoc quod poſtulat concedendum inflectat, uti fecit Eſther, quæ oravit Deum, ut cor Aſſuери regia mariti ſui inflecteret in amorem Iudæorum, eiique vitam, & libertatem, iam dolo Aman per decretum ereptam, condonaret, uravit, & impetravit. Audi eam orantem c. 14. v. 13. *Tribus ſermonem compoſitum in ore meo, & tranſfer cor illius in odium hoſtis noſtri, ut & ipſe pereat, & ceteri, qui ei conſentiunt.* Qui ergo regia gratiam ambit, priùs Dei gratiam ambiat ſibique conciliet. Unde S. Auguſt. lib. de Gratia, & liber. arbit. c. 22. inquens de Aſſuero, & Eſther: *Intuitus eſt eam*, inquit, *tamquam tantus impetus indignationis ſuæ, & timuit regina, & converſus eſt color eius per diſſolutionem, & inclinavit ſe ſuper caput delicatæ ſuæ, quæ præcedebat eum, & mutavit Deus, & tranſtulit indignationem eius in lenitatem. Scripſum eſt in Proverbiis Salomonis: Sicut impetus aquæ, ſic cor regis in manu Dei: quocunque voluerit, declinabit illud. Et in pſalmo legitur dictum de Aegyptiis. quid eis fecerit Deus? Et convertit cor eorum ut odiſſent populum eius, ut dolum facerent in ſervos.*

Quartum. Quartò, cùm principum conſilia, & affectus reipubl. noxia eſperimur, ſciamus hoc à Deo peccatis itato profici, ac proinde eius iram pœnitendo placemus: cùm verò ſalutaria, non tam regi, quàm Deo, qui cor regis regit, gratias agamus. *Igitur*, inquit Ludov. Molina 1. p. q. 14. art. 13. diſp. 21. *cor regis (quod in terra plura timore præmijs, ſpe alium non habet à quo coerceatur, eaq; ratione difficiliùs quàm cor cuiuſuis alterius, in unam aut alteram partem à qua quam alio inflectitur) dicitur eſſe in manu Dei, qui quocumque voluerit inclinabit illud, donis videlicet, & auxilijs in unam aut alteram partem ſuaviter illud trahendo, quò Deus ipſe voluerit, ſervato tamen integro inre innatæ libertatis humanæ. Eſt etiam cor regis in manu Domini, quoniam poteſt illi neceſſitatem inferre ut id velit, quod placuerit Deo ipſum velle, uti 1. 2. q. 6. eſſendimus; verum Deus non conſuevit uti hac ſua poteſtate, ſed relinquere ſolet homines in manu conſilij ſui.*

Denique Septuag. vertunt, *ſicus impetus aquæ, ſic cor regis in manu Dei*, q. d. Cor regis ita aliave cupiditate eſtuans, eſt ſicut impetus fluvij vel torrentis, cui nemo reſiſtere, nullus obex obijci poteſt: at Deus levi ſiexu illos divertere, gyrare, & in adverſam partem flectere valet. Rurſus ſicut Dei aquæ vel torrenti dat impetum, ut pronoa in aliquam terræ partem ruat: ſic idem Deus cordi regis immittit impetus, & ardores ad id capeſſendum, quod ipſe per eos peragere vult, iuxtà illud pſal. 45. 5. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Arabicus, *ſicus elevatio aquarum, ita cor regis in manu Dei, quocumque annuerit, declinat illud illus*; Syrus, *ſicut rivus aquarum cor regis in manibus Dei quocumque voluerit, declinare faciet illud.* Porrò auctor Catenæ Græcor. ſic explicat Septuag. q. d. *Sicus impetus aquarum iniectas ſtipulas, vel frondes, in omnem agit verſus; partem: ita Deus cor regis ad quodcumque voluerit impellit. Stimulus autem cor regis à inſtitia averſum ad pœnitentiam vitaq; frugem, inclinas autem non vi aut poteſtate vitus, ſed erudiens, & inſtituens, ſuaviterq; trahens, ita ut eò ſponte ſe vertat, quò Deus invitat, omniaq; ad Dei laudem, & gloriam referat.*

Inſuper S. Baſil. & S. Gregor. Nazianz. cenſent cor regis in manu eſſe Dei, eò quòd Deus reges regumque corda, & vitas contra hoſtes, & inſidias tueatur, & conſervet intacta. Cor enim vitæ eſt principium, ideoquè eiuſdem ſymbolum. Audi eos apud Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 1. *Si cor regis*, ioquit S. Baſil. *in manu Dei eſt, non ſervatur armorum robore, ſed divino adminiculo ac dextra. Eſt autem in Dei manu, non quivis, ſed hoc regis nomine dignus.* S. Gregor. Nazianz. verò: *Reges*, inquit, *purpuram mentite: legislator enim, & legislatoribus eſt ipſa ratio. Quid vobis ſit commiſſum cognoſcite, & quale ſit in rebus veſtris myſterium: univerſus mundus ſub manu veſtra exigua diademate, & parvo pauniculo tenetur. Superna ſolius Dei ſunt, at inferna etiam veſtra. Eſtote diis ſubiecti, ut aliquid dicam etiam audaciùs. Cor regis eſſe in manu Dei, & dictum, & creditum eſt; illic ſit robur veſtrum, non oleum in auro, & phalangibus.*

Tropol. Beda per cor regis accipit cor iuſti, quod affectus ſuos regit, & moderatur. *Quare cor regis*, inquit, *& non potius animum hominum in manu Dei eſſe perhibet, cùm ſcriptum ſit, Quia in manu eius ſunt omnes fines terræ, niſi fortè regem, ſanctum quemque appellat, qui vitiorum bella in ſeipſe vincere, virtutum militiam movit ſtipare: ſunt enim Dominus multifidis aquarum diviſionibus terrarum fines latè ſimul, & aeris implet, regit quoque aquis ſuperiora ſæculorum: ita cor regis quocumque voluerit, inclinabit illud: quia ſunt diviſiones gratiarum iuxtà ſuam voluntatem, & angelis, & hominibus tribuit: ita & corda ſanctorum quibuſcumque voluerit digna donationibus reddit. Neque ullum habet Pelagianiſta locum, quæ abſque Dei gratia quis ſaltus fieri poſſit.* *Tropol.*

Cor iuſti regnū Dei. Cor ergo iuſti regnum eſt in quo regnat Deus. Unde S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 14. ad illud: *Anima mea in manibus tuis: Scit*, inquit, *Propheta, ſiti ubi anima ſua præſidium locet, unde opem ſperet: in manibus Dei vult conſtituere animam ſuam: quia cor regis in manu Dei eſt. Quicumque proprium corpus ſubegerit, nec ejus paſſion bus turbari animam ſuam rectoſui congruæ vivacitate permiſerit, is bene et ſa quadam poteſtate ſe cohibens rex dicitur, quòd regere ſe noverit, arbiter ſui iuris ſit, ut non captivus trahatur in culpam. nec præceps feratur in vitium: hulus anima non periit in æternum, nec quiſquam rapit eam de manu Patris omnipotentis, aut Filij. Manus enim Dei, quæ ſolidavit cælum, quos tenuerit, non amittit.*

Rurſum S. Ambroſ. [vel quiſquis eſt auctor: nam non eſſe hoc opus S. Ambroſ. Madiolan. oſtendi prooemio in Apocal.] in Apoc. cap. 8. ſub initium: *Angelus*, inquit *thuribulum aureum in manu omniſſe dicitur, quia corda Apoſtolorum in manu Dei erant, ſicut dicit Salomon: Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud. Numquid cor iſtud Salomonis in manu Dei erat, quando idola adorabat? numquid cor Antiochi aut Herodis in manu Dei erat? Numquid corda regum ſanctos Dei perſequentium in manu Dei erant? non, ſed in manu diaboli erant; quia ad quæcumque volebat facinora, ea inclinabat. Corda verò regum ſpiritualium, id eſt, ſanctorum, in manu Dei ſunt, & ideo ad quæcumque voluerit, inclinabit ea.* Quocirca Syneſius hymno 4. ita Deum celebrat, & invocat: *Mens es mentis, animarum anima, naturarum natura.*

Omnis via viri recta ſibi videtur: appendit autem corda Dominus) Syrus, *viæ hominis rectæ ſunt in oculis animæ ejus: & Dominus aperit, diſponit, ſtabilit cor*; Arabicus *omnis homo apparet apud ſemetipſum juſtus: & Dominus perforat* (penetrat) *corda.* Quæres, quomodo omnis via viri recta ei videatur, cùm multi ſceleſti, ut homicidæ, rapturea, adulteri, blaſphemi ſciant, ſe perversè, & ſceleſtè agere? Vers. 2.

Primò, Lyran. reſpondet, cauſamque dat: *Quia*, inquit, *ſicut dicit S. Dionyſ. nullus aſpicitur ad malum operatur, ſed ſemper aſpicit ad bonum verum vel apparens. Appendit autem corda Dominus in ſtatera ſua juſtitiæ, ut ſecundùm meritum vel demerita reddat eis præmia vel ſupplicia.* Sic, & Janſen. Cajet. & alii. Verùm peccator aſpicit ad bonum utile vel delectabile, non autem ad rectum, id eſt honeſtum, & legi conſonum: undè ſceleſtis via, & vita ſua non videtur recta, ſed torta, & ſceleſta. Sed reſponderi poteſt, etiam ſceleſtos ſuam habere honeſtatem mundanam, & umbraticam, qua vitia ſua virtutum nomine palliant, dum iram vocant generoſitatem; luxum, magnificentiam; prodigalitatem, li-

be-

beralitatem, temeritatem, animoſitatem, &c. adeoque de ſuis ſceleribus quaſi de facinoribus egregiis gloriantur.

Secundò, & magis genuinè, *vir* hic, & alibi vocatur homo probus, honeſtus, virtutis & famæ ſtudioſus: à viro enim dicta eſt virtus, quaſi viri opus. Undè Septuag. vertunt, omnis *vir videtur ſibi rectus*: *dirigit autem corda Dominus*. Sic *vir* pro viro probo, & cordato ſumitur Job 1. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Job*. ibi vide S. Greg. Talem virum jubetur in plateis Jeruſalem quærere Jerem. c. 5. v. 1. Et Proverb. 10. 23. *Sapientia autem eſt viro prudentia*. Et cap 20. v. 24. *A Domino dirigentur greſſus viri*. Et c. 12. 8. *Doctrina ſua noſcetur vir*. Et cap. 18. 4. *Aqua profunda verba oris viri*. Et v. 14. *Spiritum viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam*. Similia ſunt c. 19. 11. & 21. c. 20. v. 5. Huc facit illud Herodoti in Polyhymn. *Homines pauci, viri perpauci*. Unde Diogenes accenſa lucerna meridie in medio foro, rogatus quid quæreret? *Hominem*, inquit, *quæro, virum, quæro*. Senſus ergo eſt, q. d. Omnis vira, id eſt actio viri probi, videtur ipſi eam ſtudioſè perpendenti, & perſcrutanti eſſe proba, & recta: at Deus penetrat ponderatque ſingulorum corda, ac ſæpè videt in eo latere aliquem affectum vitioſum, qui cauſa eſt actionis, illamque vitiat, & inquinat, aut certè minùs probam, & laudabilem, juxtà illud cap. 16. 2. *Spirituum ponderator eſt Dominus*. Per *cor* enim accipe ſpiritum, affectum & intentionem cordis: hæc enim ponderat, id eſt librat, examinat, appretiat, æſtimat, judicat Deus. Vide ibi dicta. Multi enim ex cupiditate vel phantaſia, vel errore ſpecie boni falluntur, putantque ſe bene agere cùm malè agunt: quia fundum cordis ſui, & latentes in eo occultos vindictæ, avaritiæ, ſuperbiæ, &c. affectus, qui eos ad actionem impellunt, non pervident: hoſce autem pervidet, & ponderat, ex eiſque actionem bonam, vel malam, æſtimat judicatque Deus. Quare homines ſibi de bonitate ſuarum actionum blandiri, fidere & credere non debent, ſed Dei judicio cum timore ſe ſubmittere, illudque expectare ac dicere cum S. Paulo: *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc juſtificatus ſum: qui autem judicat me, Dominus eſt*, 1. Corinth. 4. 4.

Solus ergo Deus eſt verus cordium libripens, mentium librator, & ſpirituum ponderator, qui exactiſſima juſtitiæ lance corda ſingulorum, & opera trutinat, & expendit, ac ad amuſſim quodlibet dirigit, & dijudicat, quid ſcilicet, quale & quantum ſit, quantique valoris, & meriti, quod juſtus, licet probus, & ſtudioſus actionum ſuarum ſcrutator, præſtare nequit. Addam hic alias aliorum verſiones, & expoſitiones, ne lector per libros oberrare cogatur, ſed hic omnes in unum congeſtas reperiat, ſitque pro re nata uti queat.

Primò, aliqui ſic exponunt, q. d. Nulla via, id eſt nulla actio, tam prava, & diſtorta eſt, quin alicui prava, & diſtorto recta, & honeſta eſſe videatur. Hunc Deus conſtituit in homine ſtateram rectæ rationis, & judicii, ut in illa appendantur omnes actiones, & intentiones cordis, & ex ejus æquilibrio videatur ad amuſſim quid æquum, & rectum ſit: *Fibi*, inquit S. Baſil. in pſal 61 *propria datur lex, quæ ſufficiens diſcrimen malo, & malæ domeſtrat*.

Secundò, alii, q. d. Omnis via, id eſt actio, & vita viri probi ex probitate manans, recta & proba, ut ei videtur, ſic & eſt: non ex ipſo, ſed ex Deo, qui corda appendit, id eſt librat, & complanat, ut planum virtutis ita videant, meant & capeſſant. Undè Chald & Sept. vertunt, *dirigit* (Symmach. & Theodot. ἐτοιμάζει, id eſt *parat, firmat*; Cajet. *adaptat*) *autem corda Dominus*; Vatabl. *concinnat*. q d. *Qui infundit bonam voluntatem, eſt Dominus*. Sic & R. Levi, R. Salomon, & Aben Ezra, qui proinde hunc verſum nectit ſequenti, *facere miſericordiam, & judicium magis placet Domino quàm victima*. Ecce ſic appendit corda Dominus. Quocirca Nazianz. in Apolog. *Præſtantiſſimum*, inquit, *eſt, ut omnis noſtra oratio, & actio a Deo incipiat, & in Deum deſinat. Principium tibi ſit, vitæ finis a Deo ſtatus fit*. Ita hanc gnomen explicat S. Proſper lib. 1. de Vocat. Gentium c. 9. atque ex ea contra Pelagianos probat, quòd Deus ſit auctor omnis virtutis, & omnis boni.

Tertiò, noſter Salazar duas alias adjungit expoſitiones. Prior eſt, q d. Hominum quidem plana, & proclivis videtur via, quæ ad executionem malè tendit, qua videlicet deteſtabilis eſt læpiùs etiam expedita, & nullis impedimentis difficilis: Deus autem non hanc externam viam, ſed interiorem illam, qua itur ad contentum, libella ſua examinat, atque in illa inſuperabiles malæ conſcientiæ clivos invenit. Poſterior, quam ipſe præfert, eſt: Homo quidem ibi placens in ſuæ æſtimationis ſtatera, vanæ elationis levitate efferri ſolet, ſed tamen Deus tantam cordis levitatem ſolet immiſſo pondere degravare, & (liceat ſic dicere) ſublimem lancem, quam ſui exiſtimatio extulit, ad terram deponere. Quod duplici modo præſtare poteſt, humilitatis, videlicet, aut etiam humiliationis, onere impoſito: utrumque enim animi elationem deprimit, & falſum dejicit.

Quartò, Pagnin. vertit, *numerat autem corda Deus* q. d. Numerat Deus an in homine ſint duo corda, unum exterius ſimulatum, alterum interius verum, qualia habent hypocritæ. Hæc numerat, & execratur Deus, qui unum nobis cor indidit, quod tam interiùs gerere, quàm exteriùs proferre nos voluit. Rurſum numerat Deus corda, id eſt cordium cogitationes, & intentiones, ex eique actionis pondus, & valorem metitur, & æſtimat.

FACERE MISERICORDIAM ET JUDICIUM, MAGIS PLACET DOMINO, QUAM VICTIMA] Pro *miſericordiam* bubi. eſt *juſtitiam*, & ſic legerunt multi codices Latini ante correctionem Romanam, æque ac Septuag. Chald. Vatabl. Pagnin. & alii. Hebræa ergo ſic habent, *facere juſtitiam, & judicium, electum Domino pro ſacrificio*. quod Septuag. ſic explicant: *Facere juſtum, & judicium eſſe, placitius Deo magis quam hoſtiarum ſanguis*; & Chald. *qui facit juſtitiam, & judicium, complacet ſibi in eo Deus magis quàm in ſacrificio*; auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit, *fiat opus juſtum, & oratio vera magis placent Deo quàm cruenta victima*. Magna hæc eſt juſtitiæ, & veritatis laus, quòd Deo placeant præ victimis: ipſe enim eſt prima, & ſumma Veritas, à qua omnis veritas dimanat: ſicuti contrario *diabolus mendax eſt, & pater ejus*, ſcilicet mendacii, Joan. 8. 44 Huc facit proverbium Arabicum: *ede unicuique libra*, id eſt eſto juſtus, neque declina ab æquo, & nemini injuriam facis ut deprimas libram juſtitiæ. Et *Non eſt iuſtitia cum avaritia*. q.d. Difficile eſt juſtum ſimul, & avarum eſſe. Et: *Non eſt juſtitia celeritas injuſta*, putà ut judex præcipitet ſententiam re non ſatis explorata.

Verùm Noſter per *juſtitiam* intellexit miſericordiam: opus enim præclarum juſti, indicque ejus juſtitiæ, & ſanctitatis eſt miſericordia. Unde ſubinde *in ſitia* ponitur pro miſericordia, ut Daniel 4. 24. *Peccata tua eleemoſynis* (Chald. *juſtitia*) *redime*. Pſalm. 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*: *juſtitia ejus*, id eſt eleemoſyna, quam dedit pauperibus, uti explicat Apoſtol. 2. Corinth. 9. 9. Adde, quòd hoc loco *juſtitia* propriè dicta intelligitur per *judicium* quod ſequitur; ſolet enim ſcriptor omne officium virtutis complecti his duobus, *miſericordia, & juſtitia*: omne enim vel debitum eſt, & ſignificatur juſtitia; vel indebitum & liberale, & ſignificatur miſericordia. Senſus eſt, q. d. Studere virtuti, & ſanctitati, puta operibus vel debitis ex juſtitia, vel gratuitis ex miſericordia; magis placet Deo quam victimæ quæ hæ mortuæ ſunt, & cadavera beſtiarum; illæ verò vitales tunc vivæque actiones hominum, quibus propter Deum Deique leges mortificatur concupiſcentia per miſericordiam, & juſtitiam, quam proximo, qui eſt imago Dei, ejus cauſa, & amore exhibemus. Rurſum per *miſericordiam* quaſi vitam damus proximo fame aliove malo morienti, & in proximo vitam quaſi damus ipſi Deo, qui quod proximo datur, ſibi datum æſtimat. Glorioſius enim eſt Deo, quòd ſit vitæ, quàm quòd ſit neceſſis auctor, & dominus: vitæ autem auctor eſt per miſericordiam, neceſſis per victimationem.

Unde hoc alludens Micheas (quem ſequitur Chriſtus Matth. 9. 13.) cap 6. 6. ex perſona aliorum interrogans: *Quid dignum offeram Domino? numquid dabo primogenitum meum profcelere meo? aut numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum?* reſpondet: *Indicabo tibi homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat a te: Verùm facere judicium, & diligere miſericordiam*. Vide ibi dicta: ibi enim cauſas recenſui, cur opera miſericordiæ, & juſtitiæ magis placeant Deo quàm victimæ. Quare illas hic non iterabo, ut pergam ad alia.

EXALTATIO OCULORUM EST DILATATIO CORDIS: LUCERNA IMPIORUM, PECCATUM] Pro *eſt*

Hebræa habent &: & ſic leguot Coroplut. Verùm Romani & alii legunt *ſi*: quia Hebr. ו, id eſt conjunctio copulativa, ſubinde ſignificat *ſi*: ſicuti enim & ſic & *ſi* copulat prædicatum enim ſubjecto.

Exaltatio oculorum & dilatatio cordis quid? Reſp. aliquorum.

Quæres, quænam ſit *exaltatio oculorum*, & *dilatatio cordis*?

Nonnulli hæc in bonum accipiunt pro virtute, undè Primò, aliqui per *exaltationem oculorum* accipiunt magnanimitatem: magnanimus enim, ut altam habet mentem, ita & altis oculis magna alpicit magnaque meditatur. q. d. Magnanimitas ut exaltat oculos, ſic & dilatat cor, illudque facit magnificum, ut magna moliatur, & ambiat. Favent Septuag. qui vertunt, *μεγαλόφρων*, id eſt *magnanimus* vel magna ſapiens, & meditans, *in iniuria audax: fax autem impiorum peccatum*. Et ſic clara eſt antithetis prioris hemiſtichii cum poſteriore, q. d. Magnanimitas exaltat oculos ut magna ſpectet, & dilatat cor ut magna amet, deſtinet, & moliatur: hinc magnanimus in iniuriis quibuſvis, etiam atrocibus, perferendis & deſpiciendis, eſt animoſus, & audax, è contrario impii peccata, velut lucernam ſemper ob oculos habent, quæ eorum mentem deprimit, arctat, vilemque & puſillanimem efficit. Conſtat enim aves rapaces, ut miluos, lucerna oculis objecta hebetari, & ferociam ponere: ſic & impii dum peccata perpetrata memoriæ obvertantis recogitant, & intuentur, contrahunt mentem, fiuntque timidi, & puſillanimes. Rurſum ſicut muicæ ad lucernam advolantes alas adurunt, ſeque comburunt, & enecant: ſic impii ad peccati flammulam advolantes ea ſe comburunt, occidunt & in gehennæ flammas præcipitaot. Huc facit illud Nazianz. in Jambicis:

Pulchrum invideri, turpis invidentia,
Incede celſus invidos linquens humi.

Secundò, Hugo & Dionyſ. *Dilatatio cordis*, inquit, eſt charitas (vel, ut alii, ſpes) eor dilatans ad omnes, & omnia, ut iis beneficiat; hæc eſt *exaltatio oculorum*: quia oculos attollit, ut ſpectet ſuperna, & cœleſtia, utque ipſe bonorum æternorum magna meditetur, & moliatur; ſicut ex adverſo cupiditas cor contrahit, & ad terrena deprimit, juxtà illud Pſalmi: *Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram*.

Tertiò, R. Levi: *Exaltatio oculorum*, inquit, eſt ſcientia: hæc enim oculos attollit ad videndum ſublimia, hæc pariter dilatat cor, id eſt tumidum, & ſuperbum efficit, juxtà illud Apoſtoli: *Scientia inflat, charitas ædificat*.

Verùm alii paſſim hæc in malam partem accipiunt, ut ſignificent vitium. Undè

Reſponſio genuina. Prima.

Primò, aliqui per *exaltationem oculorum* accipiunt avaritiam, juxtà illud c. 23. 5. *Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes*. Avaritia autem eſt *dilatatio cordis*, quia illud dilatat ad multa, etiam aliena, concupiſcendum & rapiendum. Quod enim de aquis dicitur: *Quo plus ſunt potæ plus, ſitiuntur aquæ*; idem de opibus dicas. Hæc eſt lucerna impiorum, quam dum ſequuntur, in peccata multa incidunt: *radix enim omnium malorum eſt cupiditas*, græcè φιλαργυρία, id eſt argenti cupido, 1. Timoth. 6. undè pſal. 100. 5. ubi nos ex Septuag. legimus: *Superbo oculo, & inſatiabili corde*; Hebræa eadem verba habet, quæ hìc uſurpat Salomon, quæ ſic itidem vertit S. Hieron. *ſuperbum oculis & latum corde*; R. Abraham, *latus corde*, inquit, *eſt, qui dilatat cor ſuum ad ferendum adverſa, & non Deum quidem querentur*. Quales ſunt avari, qui toti opibus inhiant; undè hæc cupiditas ita cor, id eſt conſcientiam, dilatat, ut omnia iniqua putent aſſe æqua, ac mille titulos ſuis uſuris, & fraudibus præteaant: to his enim inveniendis ſuot acutiſſimi, & oculatiſſimi.

Secunda.

Secundò, alii meliùs per *exaltationem oculorum* ex phraſi Scriptur. accipiunt ſuperbiam, juxtà illud cap. 6. 17. *Oculos ſublimes, linguam mendacem*. Et cap. 30. 13. *Generatio cujus exceſſi ſunt oculi, & palpebræ ejus in alta turrita*. Et Eccli. c. 23. 5. *Extollentiam oculorum ne dederis mihi*. Et alibi ſæpè. Per *dilatationem cordis* verò Janſen & alii accipiunt avaritiam, quaſi hic duo vitia capitalia notentur, quæ velut lucerna impiis ad omnia peccata facem præfetant: duo hæc ſunt, ſuperbia & avaritia.

Tertia.

Tertiò, & genuinè, *exaltatio oculorum* notat animi libertatem, & ſuperbiam, qua arrogantes oculos attollunt, cuncta arroganter circumſpiciunt, omoetque & omnia præ ſe deſpiciunt. *Dilatatio cordis* notat voluntatis tumorem, faſtum, libertatem & concupiſcentia, qua ſuperbi, & impii, effrænes & libertini ſuam cupidinem ad omnia extendunt, omnia ſibi licere putant, ſibi deberi æſtimant, ut quidquid lubet, & liber agant. *Exaltantia* ergo *oculorum* ſpectat ad imaginationem, & intellectum: *dilatatio cordis* ad affectum & voluntatem, hæcque illius eſt cauſa: idcirco enim ſuperbi altam & vagam habent imaginationem, quia latum, & tumidum habent cor, & voluntarem. Alludit ad proportionem dimenſionis corporum: corpora enim hominum quantum in altum creſcunt, & extolluntur, tantum proportionaliter in latum dilatantur, & intumeſcunt. Simili enim modo arrogantes, & concupiſcentes quaotum dilatant ſuam voluntatem, & concupiſcentiam, tantum & dilatant ſuam phantaſiam, ut omnia præſumant, nihil timeant, nullis legibus coarctari ſe ſinant: excluſo enim timore Dei, qui animum ad anguſtias redigebat, eum dilatat ad quidlibet audendum.

Explicat quod dixit verſu præced. *Omnis via viri ſibi recta videtur*; q. d. Quiſque, etiam ſuperbus, & impius putat ſe rectè agere. etiam dum pravè agit. quia *dilatatio cordis*, id eſt, ejus arrogantia, & concupiſcentia, eſt *exaltatio oculorum*, id eſt exaltat, & dilatat oculos aciemque mentis, ut putet ſibi omnia licere, ſibi omnia eſſe proba, & recta: altum enim oculorum ſupercilium effectus, & ſignum eſt tumoris, & arrogantiæ, qua tumet cor, & voluntas. Quocirca, *lucerna impiorum eſt peccatum*. Lucerna, id eſt, gloria, præcellentia & felicitas impiorum, & ſuperborum, qua ipſi inſolescunt, gloriantur, ſeſeque jactant, *eſt peccatum*, putà arrogantiæ, & concupiſcentiæ iam dictæ, ſignificatæ per exaltationem oculorum, & dilatationem cordis. Poſterius hemiſtichium explicat prius. Alludit ad lucernam de qua dixi capit. 13. 9. *Lux juſtorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur*. Et capit. 20. verſ. 27. *Lucerna Domini ſpiraculum hominis*, q. d. Deus indidit homini lucernam rationis, ut illam ſequens rectam capeſſat virtutis viam: at impii hac exuſſa lucernam ſibi ſtatuunt *elevationem oculorum*, & *dilatationem cordis*, hoc eſt, arrogantiam & concupiſcentiam: ac proinde eligunt, non viam juſtitiæ, nec judicii, nec divini cultus, ſed peccati, putà concupiſcentiæ, & arrogantiæ, quæ illis recta videtur, facitque ut omnia, quæ agunt, ea rectè acta videantur.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Septuag. qui vertunt, *μεγαλόφρων*, id eſt *magnæ ſapiens*, hoc eſt, *magnanimus, arrogans & glorioſus, in iniuria eſt audax: fax autem impiorum eſt peccatum*; vel, ut clarius vertit auctor Catenæ Græc. *ſuperbus in irrogandis iniuriis, temerarius & audax eſt: impiorum autem lucerna eſt peccatum*, quod ſic explicat, q. d. *Temerariè audaces de iis plerumque gloriari ſolent, de quibus pudore meritò affici deberent. Impii enim ea comparati ſunt, ut ipſa etiam peccata ſibi honori ducant*. Significantiora ſunt verba Græca Septuag. *μεγαλόφρων ἐν ὕβρει ἐμπαιγμάτων*, id eſt, *arrogans iniuriis eſt ebrioſus*, ſive *audaces & ebrioſaice eſt cordi*. Nam ut ait S. Gregor. *Superborum mens ſemper ad irrogandas contumelias eſt validа, ad proferendas infirma*. Quocirca hæc tria eodem pertinere cenſeot Aben Ezra, Janſen & alii: undè ſic ea Hebræo vertunt, *exaltatis oculorum, & dilatatio cordis, quæ ſunt lucerna impiorum, ſunt peccatum*, grande ſcilicet, & inſigne; Syrus, *lux oculorum, & dilatatis* (Chald. *tumor*) *cordis, & lucerna impiorum peccatum*, q. d. Superbia, & tumor impiis facem, & lucem ad omnia ſcelera præfert. Rurſum q. d. Superbi ſuum faſtum oſtentant, eoque velut lucerna ſe ſplendidos, & glorioſos effici putant. Præclarè Philo apud Damaſceo. libr. 3. Parallel. cap. 35. *Impudens aſpectus*, ioquit, *& pendula cervix, ac contimna ſupercilium egitatio, & ſuperbus inceſſus, & nulla ex re rubore affici, ſordidiſſimi animi indicia ſunt, obſcuras probrorum ſuorum formas in conſpectu corporis inſculpentis*.

Pro *lucerna* hebr. eſt נִיר, quod Aben Ezra appoſitè vertit *aratio ſulcus*; Baynus, *novale*: Vndè Vatabl. vertit, *novale impiorum progerminat peccatum*, nempe *faſtum, & cupiditatem inſatiabilem*, quaſi dicat. Novale, ſive ager novus, quem arant impii, & ſuperbi, eſt peccatum. Impius enim erebrò arat, id eſt molitur, & machinatur peccatum: quot ſulcos arando ducit arator, tot peccata arat, & concinnat impius, & ſuperbus. Aratio ergo ſignificat; Primò, conſuetudinem peccandi; Secundò, facilitatem, Tertiò, contemptum: ſicut enim arator calcat ſulcos à ſe arando

Aratio quid notat.

do productos, ſic peccatur calcat, & floccipendit peccata à ſe patrata. Pagnin. *nir* vertit, *cogitatio*, q.d. Cogitatio impiorum, & ſuperborum tota fertur in peccatum. R. Salomon *nir* vertit, *cultura*, ſicque explicat: cùm quis cupiditates animi explere optat, impiorum culturam amplectitur, qui quidem nihil aliud animo agitant, & cogitant, quàm crimina, & impia. Hæc ergo eſt via, qua incedunt, imò quam arant impii, quæ proinde ex tecta videtur, juxtà illud Oſee 10. 13. *Arasti impietatem, impietatem meſſuiſtis, comediſtis fructum mendacii, quia confiſus es in viis tuis*, vide ibi dicta. Hinc pro *peccatum*, hebr. eſt חטאת *chatat*, id eſt, error, derivatio, q.d. Impii dum concupiſcentias, & peccata velut lucernam ſuam ſequuntur, putantque ſe rectam fœlicitatis viam inire, fallunturs & toto cœlo abertant: ſequuntur enim *chatas*, id eſt, devium iter, quod eos deducet in errores, hæreſes & gehennam. Hucenim ſuperbos ducit ſuperbia, juxtà illud S. Auguſt. *Superbi magiſtri erroris exiſtunt, quia veritatis diſcipuli eſſe noluerunt.*

Denique noſter Martinus de Roa lib. 2. Singul. cap. 18. lucem, & lucernam docet eſſe ſymbolum dominatus, regni, triumphi, decoris & gloriæ: unde hanc gnomen Salomonis ſic legit, & ſic novè exponit: *Exaltatio oculorum*, id eſt, altæ magnæque, & vanæ ſpes opum, & honorum, quas impii oculis mentis ſuæ proponunt, & promittunt: *& dilatatio cordis*, id eſt, impiorum feſta, deliciæ, gaudia, convivia, triumphi: *& lucerna impiorum*, id eſt modicus eorum ſplendor, & gloria, quæ eſt inſtar modicæ lucis lucernæ conchitæ, ac inſtar modici aeris, & auræ tenuis, eſt *peccatum*, id eſt, vanitas, inanitas, ac velut umbra, & citiùs evaneſcit, atque innihilum redigitur: ſic enim ſubitò tranſit voluptas ſuperbiæ, gulæ, omniſque peccati, cui ax adverſo conſonat illud pſalmi 17. 28. *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies, & oculos ſuperborum humiliabis: hoc eſt eorum ſuperbiam comprimes, ſpiritus franget, ſpes omnes reſcindes, & gloriam obſcurabis: quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Hoc eſt, in oleum lætitiæ mihi inſtillas, qui exhilarat faciem meam in oleo, tu mea felicitatis, & gloria auctor es: impiis autem lucernas ſtrangues, & vacuas reddis, & tandem extinguis, eâm divortes dimittis inanes, & nullum eis veræ voluptatis atque felicitatis guſtum habere permittis. Illuminare autem, & illuminatio idem ſonat ſacris Litteris vobis quod exhilarare, & exhilaratio. Huc etiam alluſit idem Sapiens Proverb. 24. cùm dixit: Ne æmuleris impios: quoniam non habebunt futurorum ſpem mali. Et Proverb. 13. dicitur. Lux impiorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur, quod iiſdem penè verbis legitur Job 18. & 21. & quoniam multa exemplaria legunt, Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis, &c. addo etiam ſignificanter id dictum, oculos quippe, ut ait B. Gregor. Nazianz. cor noſtrum ſequi ſolet, ut verè dixerit Jerem. Propheta Thren. 3. Oculus meus deprædatus eſt animam meam. Ideo B. Iob pepigit fœdus cum oculis ſuis, ne ut ne videret, ſed ut ne cogitaret quidem de virgine. Nam ubi oculi viderint extraneas (Proverb. 23.) cor loquetur perverſa.* nimirum magna vis, magnus dominatus oculorum in cordâ, magna viciſſim cordium adverſus oculos ſervitus, eaque prælens, & ſubita. Hucuſque Mart. de Roa.

Vers. 5. COGITATIONES ROBUSTI SEMPER IN ABUNDANTIA (id eſt tendunt, & ducunt ad abundantiam, pariuntque rerum copiam:) OMNIS AUTEM PIGER SEMPER IN EGESTATE EST] Pro *robuſti* hebr. eſt יחיש *chariſ*, id eſt, præciſi, ſtrenui, diligentis, impigri, laborioſi: hic enim verè robuſtus eſt tam corpore quàm animo, qui robuſto, & ſedulo corde capeſſit labores, ſuperatque omnes difficultates occurrentes. Hebræa videntur Vulgatæ adverſari: nam pro piger habent יש *ats*, id eſt, feſtinus, caler, præceps; undè ſic habent: *Cogitationes ſtrenui verò in abundantiam, & omnis feſtinus verò ad defectum.* Ex Hebræo ergo Primò, Chald. vertit, *cogitationes collecta ad abundantiam, & qui feſtinus ad egeſtatem tendit*: Gigelius pro *collecta* vertit, *electa*. Senſus eſt, q. d. Cogitationes hominis, quæ ſe non diſpergunt in varia, ſed in pauca colligunt, ideoque ſecura, & meliora eligunt, ſenſim res augent, & pariunt abundantiam; at verò quæ feſtinæ ſunt, & præcipites, dum in varia ſe ſpargunt, cupiunteque ſubitò multa corradere, pariunt egeſtatem. Ratio eſt, quòd hæ ampleſtantur omnia etiam dubia, & periculoſa, ubi parva ſpes lucri, & periculum eſt perdendæ ſortis: undè ſubinde in momento omnia perdunt: illæ verò non ampleſtantur niſi ſecura, quæ carent periculo; & meliora, quæ plus dant lucri, & fructus: quara ſenſim colligendo, opes ſuas valdè adaugendo. Patet hoc in mercatoribus: qui enim inter eos prudentes ſunt, pecunias ſuas expendunt niſi in cambia, & merces ſecuras, & meliores, itaque mirè diteſcunt. Imprudentes verò, dum pecunias expendunt in obvia quæque, tarpè merces emunt parvi momenti, vel corruptas vel periculoſas, quarum deinde jacturam faciunt, itaque depauperantur.

Secundò, Syrus vertit, *cogitationes elocti, fideles, flagitioſi, ad penuriam*, q.d. Cogitationes viri juſti, & probi ſunt fideles, id eſt, ſtabiles & efficaces, ac fideliter aum ad optatum finem, putà ad rerum, quas ambit, copiam deducunt: cogitationes verò flagitioſi, qui ſcilicet per ſcelus, per fas & neſas cupit res ſuas augere, cum deducunt ad penuriam. Ratio eſt, quòd malè parta malè diſlabuntur: quæ verò juſtè parta ſunt, fideliter permanent. Sic & R. Salomon *charuts*, inquit, id eſt, robuſtus, tedulus, eſt vir integer, qui veritatis viæ inſiſtit, & æquitatem colit: hujus cogitationes tendunt ſolùm ad ſolicitatem, & honeſtum lucrum: præceps autem, & moræ impatiens, qui tempus trudere velit, in egeſtate eſt. Et Aben Ezra: Qui, inquit, ad malè agendum præceps ruit, ideo id efficit, ut rerum ſuarum copia ſpolietur.

Tertiò, Pagninus vertit, *cogitationes viri ſollicitè vetò tendunt ad ſuperabundantiam, & omnis qui eſt inconſideratus, tendit verò ad defectum*: qui enim ſuos præcipites, non conſiderant incommoda, & pericula retinenexa, in quæ proinde dum incidunt, damna incurrunt non levia. Sic & Vatabl. *Cogitationes ſedulæ*, inquit, *profectò tendunt ad abundantiam, & omnis ardelio* vel *præceps profectò tendit ad inopiam.*

Quartò, codices ex Septuag. hìc variant. In Romano enim hæc gnome deeſt: in Complut. autem, & Regio ſic habet, *Cogitationes fortium inſatietatem, omnis autem feſtinans tantùm in minora.* In Vaticano autem ſic: *Cogitationes* ευστοχουντος, id eſt, *præcidentis, tenacidentis, ſolligentis* (alii legunt, ευστοχουντος, id eſt, id eſt *præſcindentes* ſcilicet à ſupervacuis, hoc eſt præciſæ, conciſæ, collectæ) *tantùm ad abundantiam*; omnis autem feſtinans tantùm ad inopiam. Hebr. enim *charuts* ſignificat hominem præcilum, & præcidentem, qui ſcilicet præcidit ſua conſilia, rationes, ſumptus, ac ſuperfluos reſecat, atque præciſos dumtaxat præcilieque neceſſarios facit: hic enim hac ſua præciſione fit locuples. Rurſum *charuts* ſignificat hominem diligentem, & præcidentem, qui ſcilicet rejicit, & recidit res inutiles, & illicitas, ac cogitat dumtaxat agitque quæ commoda ſunt, & utilia. Ita R. Levi, quem audi: *Solertes*, inquit, *& acuti viri cogitationes limitibus circumſcripta, & veluti tudicio deciſa ſunt ab ipſo negotii exordio, eâm nimirum actiones ſuas aggrediuntur; hinc ad emolumentum, & copiarum incrementum ſpectans, in ſuis enim negotiis optimè intuitionem, ideoque optata rerum ſuo potitur. Piger*, hebr. *ats*, id eſt *ſegnis, præceps verò in agendo nullam cautionem adhibens, vel nocivam meditationem, an conſentaneum id agere ſit nec ne, quamvarie invenda: Hic, inquam, nihil aliud reportabit, quàm rerum indigentiam, non autem tantum bonorum, & incrementum.*

Quartò, Noſter pro *ats*, id eſt, *feſtinus, præceps*, vertit contrariè, ſcilicet piger. Undè hoc aliqui cenſent per antiphraſin pigrum vocari *ats*, id eſt, feſtinum, quia minimè feſtinat, ſed tardus leutuique eſt velut teſtudo. Verùm nihil eſt hic quod hanc antiphraſim ſubindicet. Quare videtur Noſter pro יש *ats* legiſſe יעצ *atſel*, id eſt, piger: vel certè pro *ats* legit יש לא *la ats*, id eſt non feſtinus, tardus, piger. Nam & quidam codices Septuag. ut patet ex Catenæ Græcor. habent μὴ σπουδάζων, id eſt, *non feſtinans*. Hic enim directè opponitur τῷ *charuti*, id eſt præciſo, diligenti, ſtrenuo, feſtino: videtur enim? quia immediatè præceſſit in יח *col*, id eſt, omnis, & כ quia ſequitur in יש *ats*, quaſi ſuperfluè iteraretur exciduſſe ex textu Hebræo, ſicque excidiſſe negatio לא *la*, id eſt, *non*. Denique hac ratione planè contentit hic verſus cum vers. 4. cap. 10. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa, manus autem fortium divitias parat. Fortes* enim vocantur diligentes, impigri, laborioſi, induſtrii, ſtrenui, qui ſua ſolertia, & ſtrenuitate ad magnas opes tum corporales, tum

venit in profundum inferni, q. d. Graviſſimum eſt hoc ſce-
lus ſalſariorum : quare non in ſummum, nec in medium
ſed in imum inferni, ut cum Juda proditore, & falſario
Quartus. ſedeant, præcipitantur. Quartus, eſt timor infamiæ, &
punitionis humanæ, ne ſcilicet à judice condemnentur ve-
lut fures, & falſarii, itaque opes, famam, libertatem, &
Quintus. ſubinde vitam amittant. Quintus laqueus, eſt filiorum, &
nepotum, quibus opes malè partæ relinquunt : hi enim
omnibus laqueis jam dictis à parentibus connectuntur, dum
eis in hæreditate fraudibus parta ſuccedunt, nec de jus
reſtitutione cogitant. Quocirca ſapienter monet S. Au-
guſtinus ſermon. 25. *Patrimonii tui, quæ te ligatum, com-
pedes in hac vita reſolve, abiice à te divitiarum onera, abiice
vincula voluntaria*. Et S. Chryſoſt. homil. in pſalm. 49.
Tortor, inquit, *corpus vincit, divitiæ verò animum vin-
ciunt. Videsne enim vinctum, nec illius te miſeret, cum propterea adi, quòd vinctus non neceſſitate, ſed conſultò, & quòd
ipſe vincula ſibi attraxit.*

Vers. 8. RAPINA IMPIORUM DETRAHENT EOS, QUIA NOLUERUNT FACERE JUDICIUM] id eſt, facere id
quod juſtum eſt, putà non rapere aliena, & reddere cui-
que ſuum jure, & debitum. Pro *rapina* hebr. eſt שד *ſod*,
id eſt vaſtitas, vaſtatio, rapina, perditio, pernicies.
Pro *detrahent* hebr. eſt יגררם *igorem*, quod detrahi po-
teſt. Primò, à גר *gur*, id eſt peregrinari, commorari,
pavere, contrahere: Secundò, à גרה *gara*, id eſt attrahe-
re, detrahere, ferrare: Tertiò, à גרם *garam*, id eſt exoſ-
ſare : unde vertas, vaſtatio; vel *rapina impiæ exoſſabit*.
Hinc Primò, R. Salomon vertit, *rapina impiorum habeta-
bit eum ei*, q. d. Impii rapinam prædando acciverunt in
domum ſuam ; hinc ipſa rapina apud eos habitans diri-
piet eos (rapinæ enim officium, & opus eſt rapere) ut,
ſicut alienos diripuerunt ita & ipſi diripiantur. Eſt
prolopopœja : fingitur enim rapina quaſi perſona, &
carnifex diripiens impios raptores. Undè Syrus vertit,
fratilis impiorum venies ſuper eos, id eſt vaſtitas, qua alios
confregerunt, redibit in eorum caput ; & Tigurin. *damnum, quod dant impii, ad ipſos redibit, qui noluerunt fa-
cere quod æquum, & juſtum* ; Pagnin. *rapinam impiorum
adducet Dominus ſuper eos*.

Secundò, Noſter genuinè vertit, *rapina impiorum de-
trahent eos*, q. d. Rapinæ, & opes raptæ, quæ impios in
altum opulentiæ, potentiæ, & dignitatis faſtigium evexe-
runt; hæ ipſæ paulò poſt velut pondus plumbeum, & gra-
viſſimum ex hoc culmine detrahent eos, quando ob rapi-
nam, vel à judice, vel à Deo opibus non tantùm raptis,
ſed & legitimè partis ſpoliabuntur, quin & libertate, fa-
ma, vita, & ſalute privabuntur. Hinc Zachar. cap. 5. v.
7. vidit impietatem in amphora ſedentem occluſam talento
plumbi. Vide ibi dicta. Undè Symmach. vertit, *rapina
impiorum diruet eos* ; Chald. *tollet eos* ; Vatabl. *direptio im-
piorum perdet eos*.

Tertiò, Aben Ezra vertit, *rapinâ impiorum ferrabit eos* ;
q. d. Rapina eſt quaſi ſerra ferrans, & diſſecans raptorum
conſcientiam, animum, & mentem. Rapina enim magis
mordet conſcientiam, quàm cætera crimina ; ac ſicut vul-
nus ferra inflictum difficilè coaleſcit, ut tradunt chirurgi,
eò quòd inæqualiter admoſæ, & extritæ dentibus ſerræ
carnes non coeant : ſic pariter vulnus mentis inflictum à
furti conſcientia vix coaleſcit, & perſanatur, etiam poſt
pœnitentiam, & rei furto ſublatæ reſtitutionem : rapi-
næ enim præteritæ memoria juguer conſcientiam flagel-
lat, eique occlamat : Cur aliena rapuiſti ? cur hoc te
dedecore, & macula inuſiſti ? ut in perpetuum auditurus
ſis raptor, omneſque conſciti digito te oſtenſuri dicant, En
ille raptor, eo ille fur ?

Quartò, alii vertunt, *rapina* vel *vaſtitas impios exoſſabit*,
id eſt uſque ad oſſa conſumet, oſſa eorum comminuet, per-
det, devorabit, juxtà illud Sophon. 3. 3. *Principes eius in medio
eius, quaſi leones rugientes, iudices eius lupi veſpere non relinquebant* (Hebr. לא גרמו *garemu*, id eſt exoſsabant, ne oſſa qui-
dem relinquebant) *in manè*.

Quintò, Septuaginta vertunt ἁλισθήσονται, id eſt *perditio*, vel *pernicies*, *impios hoſpitabilis erit*, vel *hoſpitio ſuſcipientur*; *non enim volunt facere juſta*, vel, ut vertit, & explı-
cat auctor Catenæ Græcor. *poſtis* aut *extitium apud impios
erunt ultrò*, ut qui æquum, & juſtum facere nequaquam
velint. Reſtè hæc : neque enim calamitates, & miſe-
riæ ab impietate divelli, neque pœnæ rurſum, & cru-

ces ab jis, qui juſta facere detrectant, ſejungi poſſunt :
Igitur ſicut mortis domus eſt in inferno (ibi enim qua-
ſi in propria domo moratur) ſic exitii, & cladis ſe-
des propria, eſt anima, & domus impiorum : ſalutis
verò, & fœlicitatis ſedes, eſt anima, & domus juſtorum.

Noſter verò Salazar ſic exponit, q. d. Rapina ab im- *Opes malè*
piis hoſpitio ſuſcipietur, id eſt, fortunæ fraudibus par- *partæ pere-*
tæ non diu apud improbos morantur, ſed adinſtar hoſ- *grinantur*
pitis ſeu peregrini in diverſorio manentis ocyùs diſce- *ab uno ad*
dunt, & ad alios divertunt ; tam diu quidem per hoſ- *alium*.
pitia, & diverſoria peregrinationes, quoad ſedem, & re-
gionem ſibi propriam nanciſcantur, quoad ſcilicet ad
aliquem perveniant, qui juſtè eas, & ſine fraude ac-
quirat : ibi enim diutiùs hærent, & tamquam incolæ in
patria ſua morantur.

Hinc pro *hoſpitabitur*, alii vertunt, *peregrinabitur*, q. d.
Opes malè partæ apud impios ſunt quaſi peregrinæ, &
exules, undè aohelant, ut ad juſtos velut in patriam re-
deant. Hinc S. Chryſoſtom. ſolet divitias comparare
ſervis fugitivis, qui ab hero extero fugiunt ad ſuos.
Audi illum hom. in illud, *Aſtitit regina à dextris tuis*,
&c. *Videte*, inquit, *divitias quaſi ſemper vocabam ſervum fu-
gitivum : nec fugacem modò dixerim, ſed & virisidam : non
enim ſe poſſidentes deſerunt ſolùm, ſed & ipſos ingulant ; eum
enim eos qui ſoleret magis ſtudio coluerit, tunc vel maximè
proditionem moliuntur in ſui cultorem*.

Idipſum eleganti apis, & atanæ apologo feſtivis ſa- *Apologus*
tirethetis venuſto, repræſentat Cyrillus libr. 3. Apolog. *rapinæ*.
moral. cap. 53. cui titulus : *Contra eos, qui laborare omi-
ſerunt, & ſtudent de rapina vivere* ; *Atanea*, inquit, *ave
fraudis ſuæ reticulum texens, cùm coram illa apis ad laboris
ſui ſtudium pergens tranſiret, dixit illi : Quoniam quietis im-
patiens, tota die vaga curris ac circuis ? Cui illa virtutis ſuæ ſe-
ſtate mollius patientem reſpondit : Diſcurro per flores, meis labo-
ribus pabulum mollius emens. Tunc aranea dixit : Stultum
eſt, tantum pro ſtilla roris melliflui circuire. Ad hæc apis
adiunxit. Imò ſtultum eſt, quod indicas, non ſentire ; ſtul-
tiſſimum autem eſt pro victu vitam evomere, pro viliſſima
re chariſſimam medullam fundere, pro incerto eorum expen-
dere, pro minimo magnum perdere, ac pro fatidiſſima muſca
teipſam eviſcerare. Ego nihil curo de propriis amittendo, ſemper
in re certa labore. Tu verò tota die inſidiis viſcerata, &
pro incerto das, & perdis interiora tua, ut capias extrinſecum.* *Ratio à*
alienum. Deinde id alia ratione oſtendit; *Ceterùm cùm in reti- priori.*
*culum oculatum nihil incideris : quid habes aliud, niſi quod
perdidiſti ſuum ? omnis namque fur auro perdit ſuo, quam
aliena. Nempè dat pro veſte fidei gloriam, pro auro iuſti-
tiam, pro cibo vitam, pro accidente ſubſtantiam, & pro
iniquitate profunda, tamquam mercator ſtellidus, virtutis cla-
riſſima famam perdit. Moliſe eſt igitur labor factus ſtulto in-
ſtituo, quam tempeſtuoſiſſima quæ rapacis avaritiæ. His au-
ditis, aranea ſe abſcondit*.

PERVERSA VIA VIRI, ALIENA EST : QUI AU- Vers. 8.
TEM MUNDUS EST, RECTUM OPUS EJUS] Tigur.
perverſi viri via aliena eſt, mundi autem opus rectum. Op-
ponitur enim *perverſus mundo*, quòd perverſi via, & opus
alienum ſit, mundi autem rectum. Nam hominis perver-
ſi via, & vita pariter perverſa, & aliena eſt. Per *perver-
ſum* accipe generatim quemlibet impium, & improbum ;
ſed propriè vafrum, doloſum, fictum, malitioſum, falla-
cem, fraudatorem, impoſtorem : hic enim opponitur mun-
do ; hebr. זך *zach*, id eſt puro, pellucido, limpido, vitreo,
ſincero, & aperto, cujus ſcilicet cor, & opera candida,
aperta & ſimplicia omnibus patent, & pellucent inſtar vitri.

Quæres, à quo aliena ſit via viri perverſi, ſive perverſa ?
Reſpondeo à recto : opponit enim viam alienam perverſi
operi recto mundi. quaſi dicat, Perverſi via, & opus alie-
num eſt à recto, & rectitudine, quia obliquum eſt, pra-
vum, diſtortum ; probi verò, & mundi conforme eſt re-
cto.

Igitur Primò, opus perverſi alienum eſt à recto, hoc *Via pravi*
eſt, ab eo quod recta ratio dictat eſſe rectum, pro- *alieno*
bum, honeſtum : hinc conſequenter. Secundò, alie- *quinque ſi-*
num eſt à dignitate hominis, quæ conſiſtit in ratione, *mul.*
& natura rationali, quòd ſcilicet ſequatur ductum, & *Primò.*
dictamen rectæ rationis, agatque, & vivat non ut bru- *Secundò.*
tum animal, ſed ut homo rationalis : undè malitia non
eſt aliud quàm diſſonantia operis, ſive operatio diſſo-
nans à natura rationali, & conveniens animali bruto :

& cruciat. Huc facit lepos Rabbini cujuſdam ex Cabala accepti: ש"ך & ש"ן *ipſa* ait, & *ſ h* conjugti ſunt vocabula, atque Dei auctoris conjugii nomen יה *ia* continent: quando autem in conjugio non adeſt יה *ia*. & admixtus ex יש *iſ* litter *iſed* media, & ex אש *iſcha* ultima littera *he*, quæ ſimul junctæ *iſa*, quod eſt nomen Dei, putà abbreviatum *Jebova*, conſtituunt, cùm ſcilicet abeſt a conjugio Dei timor, invocatio, fides, dilectio, & conſequenter Dei favor, & benedictio, manet utrimque אש & אש *eſ & eſ*, id eſt ignis, putà hic ignis Purgatorii, & illic gehennæ æternus. Hunc ignem parit ignis irarum, litium, & rixarum. An non ergo præſtat habitare in angulo domatis, quàm cum muliere rixoſa? Gnomæ hæc igitur ſignificat, quantum malum ſit mala mulier, ideoque cautè deligendam eſſe uxorem, nec ducendam malam, etiamſi quis cum ea habiturus ſit pulchras ædes, & latos fundos.

Lepos conjugii ex cabala.

Hinc Secundò, aliqui ſic exponunt, q. d. Melius eſt habitare in angulo domus, id eſt in loco aliquo ſecreto, & ſemoto in domo parentum, id eſt, in his eſt cœlibem domi parentum ſecretò degere, quàm uxorem ducere, quæ ex indole fœminea ſæpe clamoſa eſt, & litigioſa, ac cum ea in domo ampla, & communi habitare. Alii explicant, q. d. Melius eſt cum tervis ſecedere in angulum domus, quàm in media domo verſari inter lites uxoriat. *Quadrarium*, ait S. Hieron. libr. 1 Contra Jovin. *mulierem ſine his vitiis invenire, novit ille qui duxit uxorem, undè patebrè Variæ Geminæ, ſubſimus orator. Qui non litigat, inquit, cœlebs eſt, melius eſt enim habitare in angulo tecti, quàm cum uxore malefida in domo communi. Si domus communis mariti, & uxoris erupit uxorem in ſuperbiam, & contumeliam viro facit; quantò magis ſi ditior uxor fuerit, & ſi domus ejus vir manſerit. Incipit enim non uxor eſſe, ſed domina, & viro, ſi offenderit, migrandum eſt.* Huc facit ſequens pigramma Ausonii de Grammatici cujuſdam rixoſo matrimonio:

Arma virumque docens, atque arma virumque perita,
Non duxi uxorem, ſed magis arma domum.
Namque dies totos, noctemque ex ordine noſtes
Litibus oppugnat, nequeque meumque larem.
Atque ut pertæſus dotata a Marte ſubiſſe
Arma in me tollit, ne dator ullus eques.
Jamque repugnandi dedam me, ut denique victum
Jurget ob hoc ſcelum, turgia quod fugiam.

Huic ſimile eſt Palladæ pariter de Grammatico:

Grammatice ducta eſt uxore malos peſtifera in ædes,
Artis, & infeſtæ res mihi naſpicio.
Heu miſer, enigmata facis modò comprimer ira,
Artis Grammaticæ fœminaque domi.

Tertiò, aliqui multi rem litigiosam accipiunt meretricem: hujus enim domus eſt multis amaſia communis, & meretrices maximè ſunt litigioſæ, ac lites, & rixas inter amaſios excitant, id oque ſæpe pugnarum, & cædium ſunt cauſa, q. d. Melius eſt noctem in angulo quolibet tranſigere, quàm in domo meretricis ampla, & ſpaciosa. Undè Symmach. & Theodot. vertunt, *melius eſt ſed re in angulo domatis, quàm habitare cum muliere in domo ſtruoſa*, id eſt *ſedile in* aut *meretrica*.

Allegor. melius eſt ſedere in *angulo domatis*, id eſt Eccleſia, quæ eſt domus Dei, quàm cum muliere litigiosa, id eſt cum ſynagoga Judæorum, quæ cum Deo, & Chriſto litigat, & contendit. Undè R. Salomon: *Midras Agada inquit hoc eſſe vaticinium, quo infunatur divini numinis præſentiam ab Iſraelitis tandem ablatum iri, cùm eſſent tanquam mulier litigioſa: domus autem communis ſeu ſocietatis appellatur, quòd in ea addiri ſint præpotenti Deo ſed, vitulus fimulacrum à Manaſſe in templo collocatum.* Similiter mulier litigioſa, ait Janſenius, eſt Eccleſia malignantium, & hæreticorum, quæ contentionum, & rixarum nullum facit neque modum, neque finem, cum qua in eadem habitare manſionibus, & in eadem civitatibus, & regionibus quàm durum ſit, & moleſtum homini Catholico, temporis hujus calamitas nec experientiam docet. Certè eorum conſortium fugiendum, juxtà Pauli monitionem etiam hìc docemur, ac eligendum, ut cum Propheta efficiamur paſſer ſolitarius in tecto.

Mulier litigioſa eſt vita activa.

Tropol. Beda per *angulum domatis* accipit vitam Religioſam, cœleſtem, & contemplativam, quæ præſtat uxore litigioſa, id eſt vita activa, negotioſa, mille curis implexa, & perturbata in ſæculo. Anter: *Quid per angulum domatis*, inquit, *niſi vita Religioſa ab omni actione terrena remota, & à turbationibus extra præſentis quietæ? Quid per mulierem litigioſam niſi perturbati ſæculi actio deſignatur, quæ amatoribus ſuis inceſſanter tentationes movet, turgia atque ſcandala ſeminat, immittit lites, concitat bella, dividit unitatem, pacem violat, amicitias diſſipat, oſſus, dum variis cupiditatibus inflammat, nec in ſomnoſiſſi quieſcere ſinit, nec in ſuaterna dilectione connexos eſſe permittit?*

Huc facit illud Thomæ à Kempis auctoris aurei libelli de Imitatione Chriſti: *In omnibus requiem quæſivi, & non inveni, niſi in cum bonkon iuet cum bonkon*) id eſt *niſi in angulo cum libello*. Ita S. Alexius maluit ſedere, imò inſtar canis jacere, in angulo domus paternæ, quàm habitare cum uxore in domo ampla, & mundi pompis implicari. Idem fecit B. Joannes Calybita, cujus proinde angulus in eccleſiam converſus Romæ religioſè viſitur: Solebat S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, à curis & tumultibus ſecedere in ſolarium, ibique contemplando ſtellas, & cœlum lacrymas diffluere, atque ad Sanctorum ſocietatem anhelando exclamare: *Quàm ſordet mihi terra, cùm cœlum aſpicio!*

Exempla.

Denique codices Sept. hìc variant inter ſe, & nonnihil diſcrepant ab Hebræo, Chaldæo, Syro & Vulgata. Romani enim ſic habent: *Melius habitare ſupra angulum ſub dio, quàm in cubiculo cum mulieribus, & in domo communi*; Complut & Regii, *melius habitare in angulo ſubdiali, id eſt, ſine tecto, quàm in pictis domibus cum iniuſtitia, & in domo communi*. Quod myſticè ſic explicat auctor Catenæ Græc. *Subdialis angulus eſt ſecreta ſtudioſi hominis actio a ſolo iuſtitiæ illuſtrata, domus autem picta eſt malitia virtutis colore veſtita, aut virtutem fimulans.*

Præclarè S. Baſilius apud Antonium in Meliſſa p. 2. cap. 76. *Quinè*, inquit, *ineſſam eſt purgationis animi, cùm neque linguæ res humanas loquatur, nec oculi ſpectaculorum colores, & aptas membrorum compoſitiones circumſpiciunt, nec aures animi intentionem ſolvunt audiendi cantilenis ad voluptatem modulatis, aut dictis ſcurrilibus, & redundis, quæ ex animi intentio langueſcere maximè ſolent? mens enim cùm actus omnes non diſſipatur, nec in mundum per patet, in quibus fiti ſunt ſenſus, effundatur, ad ſuperiora reverſetur, ac per ſeſe ad Dei notionem aſcendit, atque illa pulchritudine cùm circumfratur ac illuminatur, ipſius quoque natura ordinatur, non alimenti cura aut veſtimenti animum ſollicitans; ſed liberata terrenis curis omne ſuum ſtudium ad comparanda bona ſempiterna tranſfert; quò nimirum temperantiam, & fortitudinem, inſtitiam, & prudentiam, & reliquas virtutes habeat, & exerceat.* Ibidem S. Gregor. Nazianz. S. Baſilii collega: *Deos*, ait, *non eſſe oportet, ut non turbulente cum Deo colloquamur, & panlulùm reverentes mentem abiis, quæ ſolent, & errore involvunt*. Et S. Gregor. Nyſſen. S. Baſilii frater, *Otioſa quies plurimi æſtimanda, quòd negotiorum illuſtris tractatio*. Ibidem & cap. ſeq. B. Nilus: *Sapiens*, inquit, *otium & quietem proſequitur, ut rerum divinarum opportunè compoſitas à vita conjuſa, & perturbata ad veram vitam, & pacificam conveniremus. Perfecti animi eſt cura vacuitas, impii autem curis contori.* Et B. Cyrillus: *In monte tumultus, & angore plena, neque rerum noſtrarum cogitatio, neque Dei gratia inefſ.*

Gnomæ.

ANIMA IMPII DESIDERAT MALUM, NON MISERETUR PROXIMI SUI] Hebr. *miſereordiam*, & *gratiam non invenit in oculis ejus amicus*, vel *proximus ejus*; Chald. & *non conſequetur miſericordiam in oculis eius ſocius eius*; Vatabl. *impio nullus alius placet, quidquid tandem egeris, non reddetur gratus quibuſcumque efficiis.* Pro impius hebr. eſt רשע *raſa*, id eſt impiobus, ioquietus, turbator, damnoſus, malignus. Hujus ergo indoles, & ingenium hìc deſcribitur, q. d. Improbus malè eſt cupidus, improbus ſua improbitate deſiderat improbi improbitas ſua cum non ſinit quieſcere, ſed mitigat ad deſiderandum mala, ut ſollicet alios vexet, turbet, malis afficiat, perinde ac ſi dæmonem (huic enim ſimilis eſt improbitas) in ventre gereret, qui eum ad omne ſcelus impelleret; quare *non miſerebitur proximo ſuo*, ſed eum ſine cauſa lacerabit, penibus afficit, verberat, malè mulctat. Et miſeris, *non miſeretur*, id eſt immiſericors, ſævus, & crudelis eſt in proximos, juxtà illud c. 12. 10. *Novit iuſtus iumentorum ſuorum animas; viſcera autem impiorum crudelia.*

Verſ. 10.

Significatur ergo improbitatis natura, quòd maligna ſit, ma-

malefico ſæva, & crudelis, nata in aliorum perniciem, ut eam continuò deſiderare, & machinari videatur, ec quæ ſcat donec eam expleat, eaque expleta, ab in oidiatur, & alium: ex adv rſio probitatis, & ſanctitatis natura eſt nulli malefacere. ſed omnibus quoad poteſt benefacere, uti fecit Chriſtus, de quo ait S. Petrus Actor. 10. 38. *Qui pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.* Huc facit illud S. Cyrilli apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 88. *Principium, & radix, & quaſi fons, & procreatio noſtrorum peccatorum eſt ad malum propenſus appetitus, ad ipſas à virtute mentem, ut primò præſtigiis illudat, poſtea vim adhibens, & concutiens. Siquidem fumi more, vel etiam quemadmodum vapores quidam, inſtarum voluptatum appetitus in nobis naſcuntur; ſed qui temperans eſt, & fortis, motus increpat, nec longiùs progredi ſinit, facilè infirmos adhuc perturbationis motus ſuperat. Inors autem, & negligens voluptatum principia admittit, quaſi cogitationes nudas; cùm permiſerit in lasciviam progredi, difficillimum erit reſiſtere: nam qui antè captus eſt, & ita occupatus, is confeſtorum ſuorum non eſt dominus, imò magis utiliter perturbationi quaſi barbare alicui ſubiicietur.* Pro בְּעֵינָיו *beenav*, id eſt, *in oculis eius*, Sept. legentes בְּעֵינָו *beenu*, id eſt *in oculis*, vertunt, *animus impii, quæ deſiderio fertur ad mala, non conſequetur miſericordiam ab alio hominum.* Hæc eſt enim lex talionis, ut, qui immiſericors eſt, & iævus in alios, illos ipſos cæteroſque omnes immiſericordes, & iævos ille experiatur, omnes enim oderunt, & perſequuntur immiſericordem, & crudelem. Ex adverſo Chriſtus Matth. 5. *Beati miſericordes*, inquit, *quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Huc accedit Syrus, qui vertit, *impius non apparet in conſpectu ſcientiæ juſtorum.* Nota. Voluntas non poteſt deſiderare niſi bonum, ut docet D. Thom. 1. 2. quæſt. 8. art. 1 bonum enim eſt objectum voluntatis. Impii ergo cùm deſiderant mala, in iis aliquid boni, non honeſti, ſed utilis vel delectabilis conſiderant, illudque appetunt, & deſiderant; malum enim in ſe appeti nequit.

Vers. 11. MULCTATO PESTILENTE SAPIENTIOR ERIT PARVULUS: ET SI SECTATUR SAPIENTEM, SUMET SCIENTIAM] Hebr. *caſtigato illuſore ſapiet parvulus, & intelligendo ſapientem aſſumet ſcientiam.* Quod Primò, Syrus ſic vertit, *ad punitionem irriſoris ſtolidus ſapiens fiet; ſapiens autem in conſilio* ſeu *meditatione accipit ſcientiam.* q. d. Stolidus emendatur, & ſapit per caſtigationem impiorum, & irriſorum; at verò ſapiens conſulendo, & meditando fiet ſapientior, cautior, & doctior. Accedit R. Salomon: *Caſtigationes*, inquit, *& verbera illuſoribus infligenda, ſæpius ſapientiorem mentem iniiciunt ut reſipiſcant*, ut caveant ſcelera, ſi non amore juſtitiæ, certè timore vindictæ.

Secundò, Septuag. vertunt, *intemperante multato ſimplex redditur aſtutior; quin ſapiens quoque ſi indicio valet, cautionis notitiam hinc capiet.* Senſus eſt, inquit auctor Catenæ Græcor. q. d. *Dum mali improbique homines propter ſcelera ſua puniuntur, pueri & indocili reddantur cautiores, & prudentiores. Ad hunc quoque modum juſtus in ſanguine peccatoris lavat manus ſuas, panaque illius inimadverſa actiones ſuas expiat. Ita etiam moretices in ſanguine Achab, & Iſabel ſeſe laviſſe ſcribuntur. Sapiens*, inquit, *hinc admonitus, & quodammodo redargutus, dabit operam, ne ipſe etiam in eadem incommoda incidat.* 4. Reg. 9. 37.

Tertiò, R. Levi, & Vatabl. vertunt, *dum mulctant iudices derſiorem, ſapiens redditur ſimplex; & cùm omnia proſpera cedunt ſapienti, accipit ſcientiam.* Hebr. enim *baskel*, id eſt intelligere, vel prudenter agere, ſubinde per metalepſin ſignificat proſperari: prudentiæ enim comes, & fructus ſolet eſſe fœlicitas, & proſper rei ſucceſſus. Senſus eſt q. d. Simplex dum videt puniri derſiores, id eſt impios, qui omnia rident, diſcit ſapere, ut eorum ſcelera devitet, ne in ſimilem eorum pœnam incidat; dum verò videt ſapienti, id eſt prudenti, & juſto, omnia proſperè cedere, fit ſciens, & prudens, ut ſapientis ſapientiam, & opera ſancta imitetur, itaque ejus proſperitatem ſibi pariter acciſcat.

Quartò, Noſter optimè vertit, *multato peſtilente ſapientior erit parvulus &, ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam*, practicam ſcilicet, putà Ethicam humanam, & divinam, quæ docet ſcienter, & prudenter vitam inſtituere, ut per eam ad veram fœlicitatem perveniamus: hæc enim eſt vera ſcientia ſanctorum, in qua proinde ſcientiam actiones A ſequuntur, ut corpus umbra, ait Clemens Alexandr. cùm ex adverſo *neque in paſſibus vos, neque in indoctis virtus quærenda eſt*, ait Plutarch. in Moral omnia enim hæc ſpectant ad parvulum, Hebr. פֶּתִי *pethi*, id eſt ſimplicem, imperitum, perſuaſibilem, ſlexilem, docilem, qui facilè ſe docerí, flecti, & perſuaderi ſinit: *ſimplicem enim formas morum ſimplicitas*, ait S. Baſil. Hunc ergo docendi duos modos aſſignat. Primus eſt per caſtigationem improbi, ſecundus eſt per auditionem, & ſequelam ſapientis, q. d. Parvulus, id eſt ſimplex, & facilis, adeò docilis eſt, ut non egeat caſtigari in ſe, ſed ſufficiat ei, quòd videat caſtigari alios, qui improbi ſunt: inde enim diſcit cavere improbitatem, ob quam videt eos puniri. Adit ergo ſapientem, eumque audiens plenam diſcit rectè ſ ugendi vivendique ſcientiam. Nam ut divinè ait S. Greg. Nazianz. apud Anton. in Meliſſa parte 1. c. 90. *Nihil enexpugnabile, philoſophia, nihil tranquillius. Omnia prius cedent, quàm philoſophus. Duo ſunt invicta, Deus & angelus, & certum philoſophia, eſt enim philoſophus non materialis in materia, in corpore incorporatus, in terra cœleſtis, in affectibus imperturbatus, ubique inferior cæteris, præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos, qui ſe vincere putant. Vnam ergo ſapientiam novi, timore Deum. Et enim ſapientia initium timor Domini.* Et alibi: *Audi ſummam ſermonis: Deum time, & præcepta eius obſerva.* Prior hujus verſus pars iteratur c. 19. 25. ubi eam explicui: poſterior patet ex dictis c. 1. 4. quare hic jota non addam. Exemplum eſt in Pharaone, cujus flagellis ſapuere Hebræi alizque gentes, Rom. 9. 17. undè S. Auguſt. *Plaga Ægyptiorum*, inquit, *eſt eruditio filiorum Iſrael*, nam ut vulgò dicitur, *cædatur canis, ut paveat leo.*

B

C

Vers. 12. EXCOGITAT JUSTUS DE DOMO IMPII, UT DETRAHAT IMPIOS A MALO] Hebr. ad verbum ſic habent, *intelligens juſtus ad domum impii, deflectens impios ad malum.* quod varii variè vertunt, & explicant. Pro *deflectens* hebr. eſt מַסְלִיף *maſalleph*, id eſt detorquens, detrahens, deflectens, pervertens, ſubvertens. Pro excogitat hebr. eſt מַשְׂכִּיל *maskil*, id eſt intelligens, intelligenter ſcrutans, inveſtigans, excogitans.

D

Primò, R. Salomon per *juſtum*, accipit Deum, qui juſtiſſimus eſt bonorum malorumque judex, & vindex, q. d. Deus excogitat modos, quibus aboleat domum impii, ut eam detrahat in ruinam, & exitium, uti fecit Amalecritis. Aben Ezra priùs hemiſtichium refert ad virum juſtum, poſteriùs verò ad Deum, q. d. Juſtus excogitat, hebr. *maskil*, id eſt intelligit, quàm malè ſe gerat domus impii, ideoque quàm parum ab exitio abſit: undè prudentiam comparat, & ſapientior redditur à domo impii, ut ejus impietatem, & annexum exitium caveat: quia *pervertit impios ad malum*, ſupple Deus, q. d. Exitium imminet domui impii: quia Deus eam diris devovebit, & exterminabit. Accedit Pagnin. qui vertit, *conſiderat juſtus finem domus impii, & videt quòd Dominus pervertit impios ad malum ipſorum*; & Vatabl. *ſapiens redditur juſtus propter damnum impii: pervertit (ſ ſ ple Deus) impios in malum. Sapiens*, inquit, *fit juſtus propter domum ac familiam impii, quam videt perire, quia Dominus pervertit impios, ut male pereant.*

Secundò, R. Levi, q. d. Juſtus domui impii proſperam fortunam patat, cùm nimirum in ejus domo morat ur: tunc enim Deus in juſti gratiam iniquum benedictione cumulat, uti benedixit Laban propter Jacob.

Tertiò, Chald. vertit, *contemplatur juſtus domum impii, & transfert impios ad malum*; Symmachus, *& ſubvertit impios in malum.* q. d. Juſtus princeps vel judex impios perſequendo exterminat, & ſceleſtos capite mulctat, ut reliqui eorum ſceleribus, & impietate liberet. Ita ſe feciſſe teſtatur David pſalm. 100. *Declinantem à me maligaum non cognoſcebam, detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut diſperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

Quartò, Tigur. vertit, *eruditat licet juſtus impium dominum, impii tamen ad ſolum deflectunt.* q. d. Impii magis propenſi ſunt ad malum, quàm pii potentes ſint ad coercendum, & convertendum: quia prævalet eorum impietas, & malitia pietati, & zelo piorum.

Quintò, Septuag. *domum impii* accipiunt internam, putà cor, & conſcientiam, undè vertunt, *contemplatur juſtus corda impiorum, & vilipendit impios in malum*; & Syrus, *intelligit juſtus corda iniquorum, detrudit ſceleſtos in malum*,

q. d. Justus consideravit, quàm impii in cordibus angantur scrupulis, curis crucientur, timoribus, & periculis affligantur; quare vilipendio externam eorum pompam, opes & felicitatem tamquam *ad malum* deputat, id est non inter bona, sed inter mala annumerat & recenset. Auctor verò Catenæ Græcor. sic Septuag. vertit, & explicat, *justus considerans corda impiorum convellet, neque injuriam illis dum persanant in malis. Sensus est: Justus impiorum facta non imitatur, nec insultat, nec aspernatur, ut impius impiorum opera solet. Nam & falsas fictas accusationes contra justum intendit, & malis illum omnibus insontem insolenter contendit, quorum omnium nihil fecit justus, imò verò à malis illos abducere satagit.*

Sextò, optimè Nolter τὸ רָע *lara*, id est ad *malum*, accipiens (hoc enim Hebræis usitatum est) pro רָע *mera*, id est *à malo*, vertit, *suscitat justus de domo impii, ut detrahat impios à malo*, q. d. Tanta est charitas, tantus zelus justi, ut non tantùm curat res suas domusque suæ, sed & alienas etiam impiorum, quare omni solertia & studio excogitat modos & rationes convertendi domum, id est familiam impii, ut impios in ea degentes, putà herum, heram, filios, filias, servos, ancillas, detrahat à malo, putà à mala vita, & sceleribus, quibus eos implicitos videt.

Facit id justus Primò, ex amore impiorum, quia eorum boni & salutis est studiosus: Secundò, ex amore vicinæ, civitatis & reip. quia scilicet domus impii tota scelera, eorumque vindictam humanam & divinam velut pestem affert vicinis, ac toti civitati, & reip. quare ut ab ea malum avertat, radicem vitiatam, putà domum impii, sanare conatur. Tertiò, ex amore Dei, quem adeò videt offendi in domo impii: Dei enim offensa maximè tangit, & cruciat cor justi, undè ut eam avertat, excogitat omnia media illam inflendi, quare excogitat omnes modos convertendi ad frugem domum, & familiam impii. Hoc est quod ait S. Jacobus c. 5. v. 20. *Qui convertit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Vide ibi dicta.

Ingeniosus amor miros modos excogitat ad salvandum animas.

Ita Christi ingeniosa, & immensa charitas excogitavit modos angelis, & hominibus inopinabiles, quibus impios à peccatis abstraheret, nimirum, Verbum caro factum est, ac semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, ut homines verbo, & exemplo doceret pecc ta cavere, & caste sanctèque vivere: qua de causa usque ad mortem obiit vicus & castella prædicans regnum Dei, sanans infirmos, energumenos a tatana liberans, mortuos suscitans. Denique hac de causa opprobria, tormenta atrocissima, ac tandem acerbissimam mortem crucis subiit: ut homo videns se tam cariò stetisse Gonsta, adeoque dilectum à Christo, amorem amori rependeret, ac mundo carnique abrenuntians, soli Deo, & justitiæ viveret. Nullum enim d. corum, dignumque amoris est pretium, nisi reciprocus amor. Hunc dare in cruce, quam atrocissimam pro inimicis suis ultrò Christus subiit usque ad mortem. Academia enim amoris est Calvario. Nec hìc stetit incendius, & immensus Christi amor, sed & modum excogitavit admirabilem, quo posset abitum in cœlum visibiliter abiens, invisibiliter fidelibus esset præsens quotidie in Eucharistia, per eamque totum se, totamque deitatem, & humanitatem cum universis suis donibus nobis communicaret, ut in eo ipsum singulis, & singulos omnibus, omnesque singulis in templo realiter maneret, & substantialiter incorporaret. Quid mirabilius, quid ingeniosius, quid amabilius, quid divinius ab amore nostro excogitari potuit? Quocirca nihil Christum in hac vita mortalem ita afflixit, ac etiamnum iam immortalem in cœlo ita malè habet, quàm dum videt homines ingratos amorem hunc suum non æstimare, & pavipendere, imò amori odia rependere. Undè ipse apparens S. Brigittæ quasi recenter crucifixus, cùm illa sogaret; *Quis es ô Domine ita crucifixe?* respondit: *Ego sum qui charitatem meam contemnunt.* Ita habet Vita S. Brigittæ. Hinc & B. Jacoponus assiduè lacrymabatur: causam rogatus dixit: *Eò quod amor non amatur.* Idem deflebat S. Franciscus aliique Sancti, & etiamnum deflent.

Pretium amoris est amor.

Christum secuti sunt Apostoli, & viri Apostolici. Undè S. Paulus milla modos excogitavit convertendi animas, ut patet ex idea vitæ ejus, quam præfixi Actibus Apostol. quocirca ipse Corinthios ita exhortatur epist. 2. cap. 5. vers. 20. *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Ita ut alios innumeros omittam, S. Ignatius fundator Societatis nostræ, miros excogitabat modos retrahendi homines à vitiis, ut, cùm se gelidam aquam demersit, quo lascivum juvenem ab obscenis amoribus retraheret, eaque quasi injecta frigidâ restingueret. Hinc obibat urbes, & provincias in summa egestate catechizans, admonens, docens, concionans, hoc fine, & studio, ut ex orbe auferretur peccatum. Hac de causa exercitia spiritualia, quæ multis saluti fuere, conscripsit, scholas omnium liberalium artium ubique terrarum, ad juventutem à teneris bonis moribus ac litteris imbuendam fundavit, missiones ad Indos luce Euangelii collustrandos instituit: Collegia, domos Professorum, residentia ubivis gentium, ad eas in Christiana vita confirmandas stabilivit. Denique totus fuit in excogitandis modis, & rationibus, quibus populos omnes, omnem ætatem, conditionem, & sexum ad salutem perduceret. *S. Ignatii.*

Assecla ejus fuit S. Franc. Xaverius, qui magnis itineribus, laboribus, periculis innumera Indorum millia ad fidem, & sanctitatem convertit, ac mira ad eorum salutem excogitavit, ut videre est in eius Vita. ubi inter cætera duo videre est efficacissima ad peccatores convertendos arma, nimirum vitæ sanctitatem, & charitatem: utraque enim ipse pollens barbaros, & peccatores maximos ad Christum traduxit: undè solebat ultrò eos adire, imò cum eis cenare, & prandere, ac mira comitate, & gratia nunc unam, nunc alteram pellicem eis detrahere, donec tandem omnes avelleret: sanctitati enim eius, & charitati, quam in singulos profundebat, nemo resistere poterat. *S. Xavierii*

Appositè Christus Petrum constituturus suum vicarium & Ecclesiæ totius Pastorem, prius eius amorem præteritavit dicens, *Petre amas me plus his?* illoque respondente: *Domine tu scis quia amo te*: iterum, & tertiò idem ab eo interrogans, & audiens, subjunxit, *Pasce oves meas*, ut significaret summo amore præditum esse debere eum, qui earum pastor & sanctificator esse velit.

Verse 13. QUI OBTURAT AUREM SUAM AD CLAMOREM PAUPERIS, ET IPSE CLAMABIT, ET NON EXAUDIETUR. Hebr. *& non respondebitur ei*; Septuag. *qui obturat aures suas ne audiat infirmum, & ipse invocabit, & non erit qui exaudiet. Obturare autem suam*, inquit Janſen. metaphoricè positum est pro nolle audire, & se gerere quasi non audiat alicuius clamorem, imò declarare sibi alterius clamorem esse molestum. Et benè non dicit *ad precem*, sed *ad clamorem*, ut quorumdam inclementium designet, qui non solùm precibus egenorum non excitantur, sed nec clamoribus superantur ad audiendum. Proinde istè talibus duplex malum eventurum subjungitur: Primum, quia etiam talis clamabit, quo significatur ipsum in gravem aliquam calamitatem caiturum, quæ ipsum clamare præ angustia compellet. Secundum, quia etiam cum clamabit, & summa præcibus contender impetrare liberationem, & subsidium, non exaudietur, juxtà illud psalmi: *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum nec exaudivit eos.*

Ratio huius sententiæ est lex talionis sancita à Deo, & à Christo Lucæ 6. *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis*, tum ab hominibus, tum potiùs à Deo, qui sicut in misericordes misericors; sic in duros durus est, præterim, quia ipse est pauperum pater, ac beneficentiam, vel duritiem, erga eos sibi arrogat, unde eos contra divites avaros ad se clamantes exaudit. Rurium durus, qui Deum in paupere, & ex paupere ad se clamantem non audit, is tanè dignus est, ut vicissim clamans ad Deum aboo non audiatur. Unde Chald. vertit, *vocabis quoque Deum, & non exaudietur*; & S. Cyprian. de Opere, & eleemos. *& ipse invocabit Deum, & non erit qui exaudiat*; & Syrus, *Deum invocabis, & non respondebis*. Exemplum est in divite Epulone, qui clamantem Lazarum non audiens, in gehenna pro refrigerio clamans ad Abraham, ab eo non est exauditus. Justè guttam aquæ petit nec impetravit qui micam panis Lazaro negavit. Desiderat guttam, qui negaverat micam. *O divini quæ fremo pensi guttam, qui noluisti porrigere micam?* ait S. Augustinus. serm. 237. de Temp. Undè idem S. Augustinus homil. 25. de Verbis Domini secundùm Lucam, agens de divite, & Lazaro: *Pensantur*, inquit, *pro diversis*

Exemplum Christi.

tiis pœnæ, refrigerium pro paupertate, pro purpura flamma, refectio pro anditate, ut salva ſit æquitas ſtateræ, & non mentiatur modus illius menſuræ. In quâ, inquit, menſâ fueritis menſura, ita metietur vobis; ideo negatur in panis miſericordia dãnati, quia ipſe, dum viveret, noluit miſereri: idee regans divitem non exaudituri in tormentis, quia rogantem pauperem non exaudivit in terris. Divus & pauper duo ſibi ſunt contraria ſed iterum duo ſibi ſunt neceſſaria. Nullus indigeret, ſi invicem ſe ſuppetarent; & nemo laboraret, ſi ſe omnes invarent. Divus propter pauperem factus eſt, & pauper propter divitem. Pauperis eſt orare, & divitis rogare: Dei eſt pro parvis magna penſare. De miſericordia cibus parva magna naſcitur copia. Facundus eſt agor pauperum, citò reddit demerentibus fructum. Via cœli eſt pauper, per quam venitur ad patrem. Incipe erogare, ſi non vis errare: patrimonii tui, quos es ligatus, compedem in hac vita reſolve, ut liberè ad cœlum poſſis accidere.

Gnoma. Denique hunc gnomæ ſimilis eſt illa Philonis apud Maxim. term. 7. *Talem te ſervis & miſeris præſta, qualem Deum in te eſſe velles; ut enim audimus, ſic a Deo audiemur; atque ut immemur aliis, ſic Deus nos imitabitur: offeramus ergo miſericordiæ miſericordiam, ut ſimili ſimile conſequamur.* Et illa Sexti Pythagorei ſententia 208. *Orationem Dei non exaudit homini, qui egenum non exaudit.* Extant tom. 5. Biblioth. SS. Patrum huius Sexti ſententiæ ſapientes, & penè Chriſtianæ. Et illa S. Gregor. Nazianz. in carm.

Pauper accedis, & mihi conferentus abivis.
Me ſeo Chriſte, ne & ego manu tua exeidam:
Nam quod quis non dedit, accipere etiam non ſperat.

Hæc ſciens Tobias ita monturus mandat filio ſuo capit. 4. 7. *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli avertere faciem tuam ab ullo paupere: ita enim fiet, ut nec a te faciem Domini.*

Vers. 14. MUNUS ABSCONDITUM EXTINGUIT IRAS, ET DONUM IN SINU INDIGNATIONEM MAXIMAM] Tigur. *munus clandeſtinum reſtinguit iram.* Aliqui per *donum in ſinu* accipiunt donum in ſinu non pauperis datum, ſed in ſinu avari reconditum, ut ſit antitheſis inter liberalem, & avarum. Undè Septuag. vertunt, *munus occultum averſit iras: muneribus autem qui parcit, furorem ſuſcitat fortem*; & Syrus de more ſecutus Septuag. *& qui præbere negat excitat furorem*, q. d. Liberalis, qui occultè dat iratu principi vel potenti munera, per illa avertit, & placat eius iras; è contrà avarus, qui parcit muneribus, excitat iram Dei, & hominum; quia per avaritiam multos offendit, ac ut opes corroget, ſæpè iniuſtè vimlat, itaque Dei hominumque io ſe iras ſuſcitat, quas magis adauget, dum avarè, & iniuſtè partis parcit, nec ea in pauperes, uti charitas exigit, erogat, ut offentas ſopiat vel mitiget. Verùm alii paſſim eentent hic nullam eſſe antitheſin, ſed eodem, puta ad liberalem munera dantem utrumque hemiſtichium pertinere. Idem eſt ergo munus abſconditum, quod *donum in ſinu* ſcilicet alterius, elam reconditum & immiſſum.

Senſus ergo eſt, q. d. Munus abſconditum, id eſt ſecretò, & clàm datum iudici vel principi, ſedat eius iras; donum verò inſigne (hoc enim ſignificat שוחד *ſchoh*) eidem quaſi neſcienti uti vel diſſimulanti occultè in ſinum ingeſtum, extinguit eius indignationem quantumvis magnam. Vis eſt in *munere abſcondito & in ſinu*. Judices enim, & principes nolunt publicè, & palàm ſibi dari munera, ne videantur ea expetere, vel iis corrumpi ad iniquas ſententias proferendum, itaque viles, & infames habeantur; quare eis abſconditè, & in ſinu quaſi ignorantibus, vel repugnantibus, oportet immittere dona, quæ animos eorum emolliunt, allicium & elucrantur, ut iram & odium in amorem, & benevolentiam convertant, ut dixi capit. 18. verſ. 16. Rurſum principum aulicis, & miniſtris ſecretò danda ſunt munera, ne principes id reſciant, itique offendantur: ſecretò ergo accipientes munera mediatores erunt apud principem, & dantem ei conciliabunt. Ita R. Levi, Aben Ezra, & alii paſſim.

Significat ergo, inquit Bynus, & Janſen. Salomon hac gnome, quantùm valeat liberalitas, ſi prudenter exhibeatur, quòd per munera occultè data tedentur ſæpè iræ etiam maximæ, & quæ multis verbis ac perſonarum auctoritate extingui non poſſunt. Aut ſignificat quorumdam avaritiam, qua plerumque ob munera ſecretò data ſe ſinum corrumpi, ut, quam deberent vindictam inferre, non infetant. Juxtà myſticam intelligentiam commendatur hac ſententia virtus eleemoſynæ, quæ ſi fiat iuxtà præſcriptum Euangelii, nempe: *neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*, hoc eſt, ſi hat in occulto, non ad oſtentationem, non ad vanam gloriam, ſed coram eo qui videt in abſcondito; iram extinguet iudicis; ſedabitque, & mutabit ſententiam illam plenam iræ, & furoris in illam clementiſſimam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.*

Et omnino veriſimile eſt hunc ſenſum propriè eſſe intentum, idque ſub ſimilitudine ſimplicis intelligentiæ, utex his quæ inter homines fiunt, intelligamus quid liberalitas valeat apud Deum, ſicque commenderur miſericordia in pauperes, ſicut & ſuperiori verſu, ut & R. Salomon. Undè nonnulli priorem hemiſtichii partem referunt ad Deum, poſteriorem ad judicem, ut prior confirmetur per poſteriorem, quaſi dicat. Donum ſecretò datum pauperi ſedabit iram Dei: ſicut munus ſecretò inſectum in ſinum iudicis, eius furorem, & ſeveritatem legum, quantumvis magnam, & vehementem, extinguere ſolet.

Exemplum eſt in Abigail, quæ ſuis muneribus reſtinxit iras Davidis properantis ad extirium Nabal, 1. Reg. 25. 28.

B Verè poeta munus comparat torpedini pilciculo, qui manum piſcatoris tangens eam ſtupefacit.

Dane manus torpens tibi, cùm clam munera ſumis?
Non ſentis? ecrtè mens animuſque ſtupent.

Nimirum *plus aut Deus, nolum homines ipſos munera. Nil non poteſt eam muneris ſuffragium.* Appoſitè Plinius Panegyr. ad Trajanum cap. 43. *Munera vi extollitis cibis homines, apertos præda lenitos.* Narrat S. Hieronym. in Vita S. Hilarionis, Hilarionem decem auri libras ſibi à dæmoniaco à ſe ſanato oblatas reſpuiſſe, eique panem hordeaceum offerendo dixiſſe, *qui tali cibo alnntur, autum proſecto ducunt.* Atquam pauci tales?

Porrò noſter Procl. in Eccliſ. c. 7. verſ. 10. *donum in ſinu* componit, opponit & præponit indignationi in ſinu, quæ maxima eſt: ira enim quæ in ſinu animæ reconditur, tegitur & quaſi radicatur, intima eſt, profundiſſima, diuturna & gravitima. Unde de ea ait Eccleſ. capit. 7. 10. *Ira in ſinu ſtultî requieſcit.* Et Ariſtot. 4. Ethic. c. 5. docet, *Irascendos, quamvis cito irafcantur, & quibus non oporet, & magis quàm oportet, & manifeſtos eſſe ob calerastem; at illud optimum habere, quòd citò etiam neſciunt: amores autem illos*

C *eſſe, qui cum diſpeuliate placantur, & longo tempore ſunt ſub ira: detinuit enim iſtam, & niſi ponant ultrò iræ modum, longe tempore opus eſt ut ira ſe cognatur; etenim quia manifeſtò non ſunt, nemo illis perſuadet.*

Igitur amari iram habent in ſinu reconditam, quare ut hæc eis evellatur per beneficentiam, oportet etiam donum, quod eam evellat, in ſinum mitti, ut in abſconditum indignationis penetrale penetret pariter eius antidotum prætentaneum, quod eius acrimoniam vel terundat, vel pervincat, ſicut ſcamonium ut intimas corporis venas pervadit, indeque noxios humores evocat, itaque hominem ſanitati reſtituit.

Quocirca *ad donum in ſinu*, rurſum ſignificat donum ſi- Donum
D muale, hoc eſt animæ ſuave, & gratum, quòd ipſa ſinu amoris ſui cupide complectatur: tam enim tale ſit, non ex- *in ſinu, id eſt ſinuale, & gratiſſimum.*
cludet ex ſinu iram, & odium: quare ut illam excludas, quare, & offer irato donum quod ei in ſi ſore ſinuale, ad eſt apprime exoptatum, & gratum, ut ex eo iram exprimat, & eapunget.

Igitur ſicut venatores viverras in terræ ſinus, & antra immittunt, ut inde lepores ea pellant, itaque prodeuntes in lucem capiant: ſic pariter donum in ſinum irati ingerendum eſt, ut ex eo male volentiam extorqueat.

Vers. 15. GAUDIUM JUSTO EST FACERE JUDICIUM, ET PAVOR OPERANTIBUS ANTEQUITATEM] Pio *parum* liebr. eſt מתת *mechitta*, id eſt *conſternatio, contritio*; Syrus, *confuſio*. Hæc recte per antitheſin opponuntur gaudio iuſti, quia ipſa comes individua eſt meroris & triſtitiæ: ubi enim eſt meror, ibi eſt pavor ac conſternatio: ubi verò eſt gaudium, ibi pariter eſt confidentia, ſecuritas, animoſitas: *Judicium*, id eſt, iuſtitiam. Jam quia iuſtitia tripliciter ſumitur, hinc triplex hic oritur ſenſus.

Primò, *iniuſtus* hic propriè, & ſtrictè accipi poteſt, quæ *Juſtitia triplex.*
ſcilicet ius ſuum cuique reddit, ac præſertim, quæ probo *Prima,*
merita præmia, improbo merita ſupplicia attribuit, ſiveid fiat à Deo, ſive ab homine iudice. De Deo accepit R. Salomon, quaſi dicat, Magnam capit Deus voluptatem iu-

judicio in juſtos exercendo, ut vitam bonis omnibus cumulatam ſæculi ventura meritis circumfluentes obtineant. Gaudio item juſtus, id eſt Deus, perfunditur, cùm flagella ærumnaſque in juſtos immittit, ut futuro ævo puri reddantur. *Pavor operantibus iniquitatem*, q. d. Cùm illi animum non adjungant, ut ad meliorem frugem tedeant, nec fructum ullum ex huiſce calamitatibus percipiant, nec ærumnis vexati proficiant, hinc conſternantur. De homine judice accepit R. Levi; Cùm juſtitia, inquit, apud mortales exercetur, id juſto gaudium afferet; tunc enim confidet regni retibus haud ſe involutum ſirt, cùm à nefariè agendo ſedulò abſtineat. Hoc idem agentibus iniquè eſt ipſa calamitas, & conſternatio: vehementer enim formidant, ne criminum ſuorum pœnas luant.

Hinc Iatrones, inquit Lyran. communiter timidi, & pavidi ſunt: nam ut docet S. Paulus Rom. 13. miniſtri juſtitiæ in bonum ſunt boni, in malum, putà in pavorem, & vindictam, malis. Huc accedit noſter Salazar, *Gaudium eſt valde facere judicium*, q. d. inquit, Juſtus cùm videt Superiorem ac principem juſtè agere, ac ſubditos ſuos in officio continere, gaudet utique ac geſtit: quod ex adverſo metum, & pavorem maximum improbis incutere ſolet. Ille gaudet, quia immanis eſt à delicto: hi pavent ac metuunt, quia eiſdem ſceleribus obſtricti, eam, quæ aliis juſtè infligitur pœna, ſibi quoque à juſto, & ſevero judice impendendam timent.

Nota Hebr. *mechetta*, id eſt *anguſtia* vel *dolor parturientis*, *his qui operantur iniquitatem*. Origen. enim hom. 2. in Joſue, legem cum obſtetrice acutè compoſuit: quia nimirum teſtantes ſubditorum voluntatem ad vitam, & mores ſecundùm rationem, ut ita dicam, pariendos obſtetricis in morem juvat. Cogita ergo in omni homine etiam improbo voluntatem rectis conſiliis, & cogitationibus bonos mores ſuadentibus gravidam, ad bonam honeſtamque vitam parandam numquam non ſtimulari. Ergo dum adeſt Superior ac princeps aliquis, juſtè agens, & ſeveritate ſua ſubditos urgens; illicò improbos omnes dolor quidam, & angaſtia parturienti ſimilis invadit, illos nimirum ad bonos mores etiam cum dolore, & moleſtia pariendos, præcepeis ac legibus obſtetricantibus Superiorum ſeveritas cogit. Hæc expoſitio commoda eſt, & apposita, eamque ſequitur auctor Catenæ Græc.

Secundò. Secundò, aliqui per *juſtitiam* acceperunt eleemoſynam, quæ non tantò in Scriptur. vocatur *juſtitia* ob cauſas antè recenſitas, q. d. Juſtus benencus cum gaudio facit eleemoſynam, tum quia jucundum eſt benefacere, tum quia licit, & expetitur, opes ſuas per eleemoſynas non decreſcere, ſed accreſcere, tum denique, quia ſcit eleemoſynariis promiſſum à Chriſto regnum cœleſte, Matth. 25. At verò avarus iniquè negans eleemoſynam, & iniquitates ſuas eleemoſynis non redimens, mœret & pavet; tum quia avaritia in ſe turpis eſt, contracta, & mœſta, tum quia timet per eam opes ſuas immioui, & exhaurirì, ſeque depauperari, tum quia pavet gehennam avaris, & illiberalibus a Chriſto comminatam, Matth. 25. Ita Baynus.

Tertiò. Tertiò, alii *juſtitiam* ampliè, & generatim capiunt pro qualibet virtute, ſive pro eo quod juſtum eſt, æquum, & honeſtum. q. d Juſtus facit opera virtutum cum gaudio, & impii operantur iniquitatem, cum mœrore, pavore & angore, tum quia virtus in ſe jucunda eſt, læta, & delectabilis, vitium verò fœdum, triſte, & abominabile, tum quia Deus virtuti ampla præmia præterim in cœlo, vitiis verò ampla ſupplicia in gehenna propoſuit: tum denique quia Deus conſolationes ſpirituales ſuis bene operantium, præterim ubi opus eſt arduum; deſolationes verò, angores, & pavores mentibus malè operantium, in juſtum vel præmium, vel ſupplicium immittit. Hinc S. Agatha, S. Cæcilia, S. Agnes S. Laurentius &c. ad tormenta, & martyria iban. lætabundæ quaſi ad epulas, & delicias. Ita Beda. *Gaude juſtus*, inquit, *cùm omnes aſpidas operibus, quas ſperas ſe per hæc bonis remunerandum eſſe perennibus: at verò reprobi dum malis, quæ Dominum prohibuiſſe norunt, faciunt, quamvis luxuria ſua perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pavore intrinſecùs carere nequeunt, quia ſi mala, perpetua paſſuros, pro his, quæ temporaliter malè fecerunt, non ambigunt.*

Rurſum magis connexè, & profundè cum Janſenio utrumque eodem referas, ut unum & idem ſignificetur, & juſto eſſe gaudium, & operantibus iniquitatem eſſe pavorem, nempè facere judicium: facere enim judicium juſtis eſt gaudium, malis autem pavor vel contrario (nam & ſic Hebræa verti poſſunt) quia & juſti gaudent cum quod æquum eſt ac bonum, eis aggrediendum eſt, & mali cùm tale quid eis incumbit, cum metu animoque languido illud aggrediuntur, atque à benè operando ſibi metuunt, tamquam re ipſis difficili & inſolita.

Similis eſt hæc gnome illi cap. 10. v. 29. *Fortitudo ſimplicis via Domini, & pavor his qui operantur malum*. Huc pertinet verſio Septuag. *gaudium juſtorum eſt facere judicium: timoſus autem apud homines impios, & facinoribus obſeſſos, immundus habetur*: tum quia impuri juſtos impuros ſuique ſimiles judicant, tum quia, ſicuti juſti vituperant actiones injuſtorum, gaudentque cùm vident eos puniri: ſic ex æquo injuſti juſtorum actiones, & virtutes vituperant, & velut impuras, & vitioſas accuſant. Ita auctor Catenæ Græcor.

Moral. hinc diſce ſolam juſtitiam, id eſt, opera virtutis, parere gaudium. Primò, quia juſtus ex habitu juſtitiæ operatur. Delectabile autem cuique eſt ſecundùm habitum operari, ait Lyranus. Secundò, quia opera virtutis pariunt bonam conſcientiam, quæ merè animum tranquillat, & exhilarat: ſunt enim opera, & fructus Spiritus ſancti qui eſt fons omnis gaudii, juxtà illud Galat. 5. 22. *Fructus Spiritus*, inquit, *eſt charitas, gaudium, pax*, &c. Audi B. Cæſarium Arelatenſem hom. 12. *Verum gaudium non poſſidetur, niſi pax, & juſtitia teneatur. Prima eſt enim, & quaſi radix juſtitia, ſecunda pax, tertia gaudium: de juſtitia naſcitur pax, de pace gaudium generatur. Juſtitia, & pax quaſi bona opera eſſe videntur: gaudium verò fructus eſſe bonorum operum intelligitur.* Et S. Bern. in lib. de Conſideratione: *Quid diriùs, quid in corde dulciùs, quid in terra quietiùs eſt, & ſecuriùs bona conſcientia? damna rerum non meruit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ & ipſa morte magis erigitur quàm deprimitur.*

Virtus ſola parit gaudium, curè.

Cauſa prima.

Gnoma.

Conſentiunt noſtris ſcriptores Ethnici. Cicero ad Torquatum epiſtola familiari: *Conſcientia recta voluntatis, maxima conſolatio eſt rerum incommodarum.* Et Seneca ad Lucilium: *Nolo tibi unquam deeſſe Lætitiam, volo illam tibi domi naſci. Naſcitur, ſi modò intra teipſum ſit. Cætera hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leves ſunt, niſi fortè tu judicas illum gaudere, qui ridet. Mihi crede, ſecura eſt rerum gaudia.* Et paulò poſt: *Veri boni avidus tunc eſt: quid ſit iſtud interrogas, aut undè ſumendum? dicam. Bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vita, & continuo tenore unam prementis viam.*

Lib. 6. Epiſt. 14.

Secundò, quia opera bona Deum ſibi conciliant, in eoque veluti ſui fine, & centro conquieſcunt, atque ab eo gaudium omne præſens, & æternum expectant. Hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 1. 11. *Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.* Et Malachias c. 4. v. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ, & ſanitas in pennis ejus, & egredemini, & ſalietis ſicut vituli de armento.* Undè Chryſoſt. homil. 18. ad Populum: *Non multis opus eſt ſermonibus; ſed ſi ſolum dictum Apoſtoli cognoſcamus, vitam inveniemus: nec enim ſimpliciter dixit, Gaudete ſemper; ſed addidit continua voluptatis cauſam, cùm dixit, Gaudete in Domino ſemper. In Domino ſemper gaudere, ex accidente nullo voluptate hac excidere poteſt. Alia nempè cauſa, in quibus gaudemus, mutabilia ſunt, & tranſitu facilia: Deum verò ſicut oportet timens, & in ipſo confidens, voluptatis radicem lucratus eſt, & omnem habet lætitiæ fontem.*

Denique S. Bernard. epiſt. 114. ad Sanctimonialem quamdam: *Magnum eſt mihi gaudium, quòd te ad verum, & perfectum gaudium velle tendere comperi, quod non eſt de terra, ſed de cœlo, id eſt non de hac corpulla plantationis, ſed de illa quam fluminis impetus lætificat, civitate Dei. Et revera illud verum, & ſolum eſt gaudium, quod non de creatura, ſed de creatore concipitur, & quod cùm poſſederis, nemo tollet à te, cui comparata omnis abunda incunditas mœror eſt, omnis ſuavitas dolor eſt, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne poſtremò quodcumque aliud delectare poſſit, moleſtum.*

VIR, QUI ERRAVERIT A VIA DOCTRINÆ, IN COETU GIGANTUM COMMORABITUR] Hic ecce eſt *pavor*, & contritio deſtinata *operantibus iniquitatem*, uti dixi

Vers. 16.

vers. præced. Pro *gigantum* hebr. est רפאים *rephaim* : quod Noſter alibi vertit, *mortuos* ; alibi, *dæmones* ; quia eorum gigantes cum Deo pugnantes ab eo morte puniti, & in tartara ad dæmones, quorum ſuperbiam, & ſcelera imitati fuere, deturbati ſunt ; hinc per *rephaim*, id eſt gigantes, ſignificantur mortui, & dæmones, putà ſtatus damnatorum in gehenna. Vide dicta Geneſ. 6. Hebr. dicuntur *rephaim* à perceilendo, quòd ſua monſtruoſa proceritate, deformitate, robore, & lævitia homines *percellerent*, meau diſſolverent, & quaſi exanimarent: רפה *rapa* enim eſt diſſolvere. Græcè dicuntur γίγαντες, gigantes, quaſi γη-γενεῖς, id eſt terra geniti ; terræ filii, ut vertit Chald. & Syrus : γιγαντες enim dicitur à γίγνομαι, id eſt naſcor, & γαῖα ſeu γῆ, quod lingua Dorica γᾶ facit, & aërram ſignificat. Vide dicta cap. 9. 18. Undè Philo libr. de Gigantibus : *Legislator*, inquit, *te docere vult alios eſſe terræ, alios cœli, alios Dei homines. Terræ coy, qui nuncupantur voluptatis corporis, & harum uſumfructuum, quærendo undecumque ſingularum materiam : Cœli eos, qui tenent artes ac ſcientias ; quod enim noſtro cœleſte eſt, mens eſt : Dei verò homines, ſacerdotes & prophetæ ſunt.*

Prima *doctrina* hebr. eſt שכל *intelligentia*, id eſt via prudentiæ, qua ſcilicet prudenter itur ad virtutem, ad ſalutem, & beatitudinem, quæ eſt *via juſtitiæ*, ut vertunt Septuag. hæc via eſt ipſa lex Dei : qui enim in ea continuò ambulat, rectam ſalutis viam incedit. Hinc Chald. vertit, *filius hominis, qui erraut à via intellectus, cum filiis commorabitur* ; Syrus, *cum filiis terræ sequetur* ; Symmach. *in cœtu* Θνητῶν, *id eſt eorum, qui cum Deo pugnant* ; putà gigantum, Sept. *qui errant à via juſtitiæ, in synagoga gigantum requiescet* ; Aben Ezra, *in cœtu mortuorum quieſcet, nec amplius aberrabit* ; R. Levi, *cùm ad adultam ætatem venerit, cuiè & repentinæ ſit mariturus, & ad cœtum mortuorum tranſibit* ; R. Salomoo, *in gehennam ibit*.

Jam hæc ſententia ampliè accipi poteſt, ut conveniat cuivis peccatori, q. d. Peccator qui relicta via rectâ virtutis, & prudentiæ, quæ ducit ad fœlicitatem, capeſſit viam avitam voluptatis, cæcus & mundi, quam olim copeſſiverè gigantes, & ante eos dæmones duce Lucifero ; hic utique ad cœtum, quorum viam ſecutus eſt, metam & terminum, putà ad gehennam, deducetur, ac eorum cœtui copulabitur. Itaque ſignificatur, ait Jamen. eos qui via, quæ ducit ad vitam, deſerta, hîc maluerunt ſequi impulſu ac conſilio dæmonum, qui velut ſuperbi gigantes ſe Deo oppoſuerunt, ac æquare voluerunt, locios futuros damnationis eorum, cùm eis dicetur : *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis ejus*. Aut eos qui hîc Deo obedire noluerunt, partem habituros cum gigantibus impiis, ob quorum ſcelera mundus in initio perit diluvio. Conſultit autem vetus hujus elegantia in oppoſitione erroris, & quietis, nempe quia qui erravit a recta via, poſt longos errores tandem quieſcet, ſed infeliciter, & ut meruit, in cœtu mortuorum atque gigantum. Ita S. Gregor. lib. 17. Moral. cap. 12. ad illa Job 26. *Ecce gigantes gemunt ſub aquis*, per gigantes accipit peccatores, qui de peccato ſuperbiunt : *Illi enim non vivunt*, inquit, *quia peccando vitam juſtitiæ perdiderunt. Iſti etiam poſt mortem reſurgere nequeunt, quia poſt culpam ſuam ventilati per ſuperbiam, ad pœnitentiæ remedia non reſurgunt. Hinc verſum ſcriptum eſt : Vir qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur ; quia quiquis hîc ſe ſtudiis deſerit, quorum ſe numero hîc ſuperborum ſpiritum jungit?*

Rurſum propriè, & præcisè hanc gnomen tribuas hæreticis, falſis doctoribus, ſimulibuſque erroribus : hi enim propriè errant à via doctrinæ, putà à vera fide, ac proindè ad cœtum gigantum detrudentur. Appoſitè hæretici comparantur gigantibus. Primò, quia eorum ſuperbiam, & falſum imitantur, quo æquè ut gigantes cum Deo, ejusque Eccleſia ſuperbiſſimum ineunt bellum, ut Deum fidei auctorem falſitatis inſimulare, eumque quaſi ad duellum perfidiæ provocare audeant. Hæretici ergo æquè ac gigantes ſunt Θεομάχοι, ut vertit Symmach. ideoque ſi in hæreſi perdurent, tandem in atheiſmum ruunt, ac velut athei Deum, & omne numen pernegant, uti quotidiana docet experientia.

Gigantes juncti cæteris. Primò.

Secundò. Secundò, ſicut Deus ob gigantes induxit diluvium, eoque vaſta illorum corpora merſit, & perdidit ; ita ob hæreſim Deus provinciis illa infectis immittit graviſſimas bellorum, ſeditionum, tumultuum, &c. clades, quibus hæreticos abſorbeat, & interimat ; uti acciſſe vidimus hoc ſæculo in Francia, Germania, Belgio, Anglia, Scotia, &c. Fabulantur poetæ Titanes à Jove fulmine afflatos : ita hæretici à Deo fidectantur, & deturbantur in tartara.

Tertiò, gigantum parens fuit diabolus ſuadens filiis Dei, id eſt filiis Seth, ardentiſſima libidine copulari filiabus hominum, id eſt filiabus Cain, ob earum pulchritudinem : ſic pariter hæreſis, & hæreticorum parens eſt diabolus, mater eſt libido. Audi S. Gregor. Nazianz. orat. 42. de conventiculo hæreticorum : *Chorus ille diaboli propugnaculum erat, ubi exercitum ſibi conſtruxerat, ac defenſores, & ſatellites ſuos in eo collocavit. Hic mendacii exercitus, & audiis propugnatoris, dæmonum expeditio, immundorum ſpirituum legiones. Ac (ſi etiam externorum nominum aliquid uſurpare licet) ibi pravus furiarum exercitus adverſus Eccleſiam bacchatus eſt. Sit enim ut fœminas eas appellem, adducor, quæ ſupra naturam ad malum viriles ſe præbebant.* Idem orat. 4. aſſerit hæreticos ſuperare diabolum malitia, & perfidia. Hinc plerique hæreſiarchæ dæmonem habuere paredrum, id eſt aſſeſſorem, & familiarem, uti pluribus exemplis oſtendit 1. Timoth. 4. 1. *Tertiò.*

Quartò, quia hæreticorum, utpote nocentiſſimorum, locus eſt in profundo inferni ſub cæteris damnatis, ubi pariter degunt gigantes, & dæmones cum ſuo Lucifero. *Quartò.*

Quintò, de gigantibus mira fabulati ſunt poetæ, quæ ſuſtè recenſet Salazar, & appoſitè adaptat hæreticis. Ita Irenæus libr. 2. adverſùs hæreſ. cap. 53. Origen. homil. 7. in Num. Hieron. in 24. cap. Iſaiæ aſſerunt gigantum impiiſſimorum, & ſuperbiſſimorum figuram gerere hæreticos omnes, & qui adverſùs Deum rebellant, & Eccleſiæ contumeliam faciunt. Vide Gregorium loco citato, & Caſſianum collat. 8. cap. 21. Atque hanc interpretandi rationem cùm refert Theodor. q. 48. in Geneſ. *Non multi*, inquit, *dicunt gigantes eſſe Dei eſores, & Dei adverſarios homines.* Denique audi auctorem Catenæ Græcorum in hunc locum : *Erat*, inquit, *à via juſtitiæ, qui abeſſet ab orthodoxa fide, vel à vita, & converſatione Chriſtiano hominedigna. Eiuſmodi enim poſita ſunt via juſtitiæ. Gigantes autem vel dæmones appellat ; vel hæreticos, vel alios quoſcumque à Deo alienos : deſignat autem illos hoc nomine, quòd ad inſuperandas præpotentes ſuas.* Alius ibidem. Scriptura, inquit, *gigantes* homines ſuſtu plenos Deoque rebelles, & inſigniter improbos vocare ſolet. Senſus ergo eſt : Annumerabitur gigantibus, hoc eſt diabolis, vel hæreticis Deum oppugnantibus. Cæterùm nomen hoc gigantis tria ſignificat. Primò namque deoſtat hominem Deo ex inſtituto adverſantem, ut, *Non ſecipiter quiſquam à gigantibus ſpolia*, quod Symmachus reddidit, *nullè Θεομάχου, Deoes rebellibus.* Mox verò hominem vaſta corporis mole præditum ; ut, *Vidimus ibi filios gigantum, & eramus coram illis quaſi locuſtæ.* Poſtremò autem ſortem vel robuſtum, ut, *Exultavit, ſicut gigas ad currendam viam ſuam.* Hæc ille. *Quintò.* *Deuter. 2.* *Num. 13. 34.* *Pſal. 18.*

QUI DILIGIT EPULAS, IN EGESTATE ERIT : QUI AMAT VINUM, ET PINGUIA, NON DITABITUR] Hebr. *vir egeſtatis* (erit) *diligens gaudium* : & *diligens vinum, & oleum non ditabitur*, id eſt, qui diligit aſſidui convivii epulas, & gaudia, ad egeſtatem redigetur. Undè hoc gaudium explicans ſubdit, *Qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur.* Hebr. enim שמן *ſemen*, id eſt oleum, ſignificat quidquid eſt pingue, tum in carnibus, & epulis, tum in aromatibus : undè ſignificat unguentum, quo convivantes olim deliciarum cauſa ſolebant inungi, tum ob mollitiem, tum ob odoris fragrantiam. Significat ergo divitem, ſi opiparis menſis, & gaudiis conviviorum indulgeat, in illaque tempus, & opes profundat, jis exhauſtis ad egeſtatem redigendum ; pauperem verò qui ditari fatagit, etſi multùm laboret, tamen non ditandum, ſi labores ſuos in vino, & ſympoſiis decoquat, & conſumat. Generatim ſignificat epulas lautamque vitam parere inopiam ; lobriam verò, & parcam labori miſtam afferre rerum copiam. Undè Chaldæus, Syrus, & Vatabl. hanc gnomen ſub una periodo reddunt. Chald. ſic, *vir qui egenus eſt, & diligit lætitiam, diligetque vinum, & unguentum non ditabitur* ; Syrus, *vir indigens, & diligens gaudia, & vinum, & jucunditatem, non ditabitur*, Vatabl. breviter, & clarè, *vir egenus, qui lætus vino, & unguentis indulget, numquam ditabitur.* *Vers. 17.*

Nota, Salomonem non abſolutè inſectari bibentes vinum, & edentes pinguia, ſed eos, qui hæc diligunt, ut cor & men-

Digitized by Google

mentem iis affligat: hi enim intemperanter ea ſectantes A
conſumunt amittuntque divitias præſentes & æternas. Celebre eſt illud:

Venter pluma, cæteræ laudem fugiendo ſequenti.

Nimirum tres ſunt capitales veræ laudis ac honeſtatis omnis hoſtes, tres exitiales peſtes, gula, inertia, luxuria: Hæ ſcilicet ſunt pellaces illæ Sirenes, quibus ſapientiæ admirator Ulyſſes aures obſtruxerat: hæ veræ Gorgones, corporem menti induſtriæque conciliantes: hæ rapaciſſimæ Harpyiæ animorum pabuli depeculatrices, quæ patria, hoc eſt mentis, bona comedunt, ratione exuunt, mentiſque lumen excæcant.

Porrò Septuag. vertunt contrariè, *vir egenus amat lætitiam: diligens vinum, & oleum ad divitias.* Sed conciliandò ſunt, quaſi dicant. Qui amat læta feſtaque ſympoſia, ſemper egenus erit, quia diligit vinum & oleum, eaque habet pro ſummis deliciis: quare in ea ſuas divitias expendit, & conſumit, ut iis leniat, & ſopiat ſuos angores, & mœrores, quos ei ſuggerit paritque paupertas: nam vinum animum mœrentem exhilarat, oleum muleet & delinit corpus. Auctor verò Catenæ Græcor. myſticum dat ſenſum: *Per virum inopem*, inquit, *ſobriam continentemque mentem deſignare videtur. Hæc enim lætatur cum inſipis, & unicam habet munditiem, & eleemoſynam olei nomine ſignificatam inter præcipuas opes cenſet.*

Verùm, ut idem Auctor ſubdit, probabile eſt codices Septuag. hìc æquè ac alibi eſſe vitiatos, ac in iis deſiderari negationem *non*, ut pro *ad divitias* legas, *non ad divitias*, id eſt, *non ditabitur*. Sic enim habent Hebræa, Chald. Syrus, Aquila, Symmach. Theodor. Vulgata, & cæteri interpretes ad unum omnes.

Apologus pinguedinis. Hujus ſententiæ veritatem eleganti aquæ, & olei apologo venuſtat, & ad oculum demonſtrat Cyrill. lib. 4. Apologor moral. c. 6 cui titulus: *Contra amatores pinguium. In vitrea*, inquit, *lampade, cùm oleum aquæ ſuperfuſum ad infima priùs deſcendiſſet, & mox in ſublime moveretur, locuta eſt ei aqua, dicens: Ut quid frater mi in altiora tendis? Cui oleum reſpondit: Quippe natura impetum; & vaſculi groſſum ſequens, hoc facio; quibus non licet eſſe rebellem. Nonne, & tu laboriſſima eadem te impellente natura, cùm grata ſuperiùs fuiſſes, abſtracta de ſuperna, ad ima deſcendiſti? Ad hæc aqua quieto ſubjunxit: Vt video noſti, dote ita quamvis te natura ſuperenatare faciat. Cui oleum dixit: In promptu cauſa eſt, quia ignea pinguedo me levat. Quod cùm aqua diligenter notaſſet, lychnus illico accenſus cepit* B *oleo ſuccurrere. Cumque ſe videret oleum gutta tim decreſcere, flammam verò exoreſcere, paulatim indignatum ita fertur dixiſſe, O flamma adhæſiſti ſuaviter ut conſumeres ſocium fraudulenter, quando ſatiabitur ardor tuus? Cui illa reſpondit, quando nimirum nullus eſſet tua deficiebatur: niſi enim priùs à te amoveatur pinguedo, comburendi affio* *Exempla.* *numquam ceſſabit.* Probat idipſum exemplo asbeſti, corporis & libidinis. *An ignoras, quòd ab æternis in æternum non ſeparet, quoniam naturaſo humido inviſibiliter adhærente perpetuò vivit motu vigor? ſic in vitæ primordio ſemel in medullis corporis accenſa tamdiu exardet, quamdiu in eis tibi pinguedo regenerabitur. Nonne ardor libidinis tantum protenditur, quantum vita in luxuria increſcatur? Quibus dictis poſt modicum conſumpto oleo, flamma venit ad aquam, cui ſtatim contra calidum illa frigus ſuum oppoſuit, & contra ardoris voraginem ſubſtantiali macredine ſe armavit: capitque mox aqua clamare, & dixit. Quid eſt hoc quod agis avara? cur vis extinguere vitam meam me conſumendo, ut paulò antè oleum deſtruxiſti? Noli malitiam tuam, ego ſa a medicina tua. Quo dicto, flamma extincta eſt.*

Parſimonia ditat. Moral. Diſce hìc convivia & ſympoſia parere egeſtatem, tum corporalem, tum ſpiritalem; parſimoniam verò parere abundantiam. Sapienter Dion apud Anton. in Meliſſa parte 1. cap. 40. *Dei operam*, inquit, *ut numquam temerè conſumas pecuniam, undè nullam ubi gloriam paries: nam divitia magnæ non tam multa accipiendo, quàm non multa expendendo colliguntur.* Quàm id verum ſit norunt mercatores, & patresfamilias opulenti, quia frugales. Intuere Hollandos. Tritum eſt illud: *Magnum vectigal eſt parſimonia.* Quo circa ab hac parſimonia S. Ambroſ. laudat Satyrum fratrem in ejus obitu. *Numquam*, inquit, *accuſationibus opulis, aut tongeſtis ſarculis delaſſatus eſt, niſi cùm amicos ad epulas rogaret: quantum natura ſatis eſſet, non quantum voluptati ſupereſſet, requirens, & tertè erat non pauper opibus, ſed tamen pauper ſpiritu.* Idem in pſal. 118. octon. 9. *Multa*, inquit, *videntur in hoc ſæculo lætanda eſſe, quæ non ſunt, luxuries videtur eſſe jucunda; ſed exhauſto ſit amara patrimonio. Suaves epulæ cùm ſumuntur, ſed fatida, cùm egeruntur.* Nota eſt hiſtoria filii prodigi, qui epulis & luxui vacando diſſipavit patrimonium, eòque redactus eſt, ut coactus ſit agere ſubulcum, & paſcere porcos, Luc. 15. 15.

Multò magis deliciæ, & epulæ parunt egeſtatem ſpiritalem delectarum gratiæ, virtutum, & conſolationum divinarum: quia ſicut *guſtato ſpiritu deſipit omnis caro*, ut ait S. Bernard. ſic viciſſim, *cui ſapit caro, ei deſipit ſpiritus.* Undè S. Gregor. homil. 40. in Euangel. *Mala*, inquit, *Lazari purgavit, quia inopia, & bona divitis remuneravit; ſolicitat vita præſentis. Illum paupertas afflixit, & turpit, iſtum abundantia remuneravit, & repulit. Quicumque ergo in hac vita bene habetis, cùm vos bona egiſſe recolitis, valdè in eis pertimeſcite, nè conceſſa vobis proſperitas eorumdem remuneratio ſit bonorum; & cùm quoslibet pauperes nonnulla reprehenſibilia perpetrare conſpiciis, aolite deſperare, nolite deſperare: quia fortaſſis quod ſuperfluitas tenuiſſima prævitatis inquinat, caminus paupertatis purgat.* Vide Amos c. 6. 4. & S. Jacob. c. 5. 5 qui acri C ter epulones inſectantur, eiſque inopiam, & væ æternæ maledictionis intentant, ubi pluribus hæc de re egi.

PRO JUSTO DATOR IMPIUS: ET PRO RECTIS INIQUUS] Hebr. כֹּפֶר *copher*, id eſt, *expiatio iuſti impius*; Chald. & Syrus, *in commutationem juſti tradetur impius*, & *pro rectis diripietur*; Vatablus, *redemptio eſt pro iuſto impius*, &c. *id eſt, ſubducitur periculo iuſtus, & impius pro eo ſubit periculum*; Tigurin. *impius expiat pro iuſto, & prævaricator pro rectis*; Pagn. *pro redemptione iuſti dabitur impius, & pro rectis prævaricator.* Vers. 18.

Porrò Septuag. hanc gnomen jungentes præcedenti, *copher* vertunt, περικάθαρμα, id eſt *purgatio*, vel ad verbum *circumpurgatio autem iuſti eſt iniquus*; Aquila, Symmach & Theodot. *propitiatio autem iuſti iniquus.* Auctor Catenæ Græcor. exponit Septuag. q. d *iniquus quaſi quiquilia, & alvi purgamenta apud iuſtum contemptibilis eſt.* Verùm frigida eſt hæc expoſitio: undè idem auctor aliam magis genuinam adjungit, de qua mox.

Primò, ergo Beda p. o *datur* legendo, ut videtur, *dematur*, ſic explicat: *Juſti, & recti idem eſſe videntur: ſed diſtat inter impios, & iniquos, quòd iniqui ſunt omnes reprobi;* D *impii verò, qui maioribus implicati ſceleribus, vel numquam ſanctæ myſteria fidei perceperunt, vel poſt accepta ad apoſtaſiam redierunt. Undè poteſt hoc loco impius, omnis fidelium perſecutor accipi. Porrò iniquorum vocabulo genera iterum omnes mali videntur ſignari. Et pro iuſto datur impius, cùm pro Martyre perſecutor, qui eum morti dederit punitur, pro rectis iniqui, qui eorum apoſtaſiam videntes imitari volebant. Damnatur Herodes non tantùm pro innocentibus, quos impiè nece tradidit, ſed & augmentum damnationis accipit, quia fidem Magorum ſequi ad quærendum Dominum noluit, cùm eſſet Judæus, & Prophetarum dicta cognoſceret. Hinc enim Dominus ait: Regina Auſtri ſurget in judicio cum generatione iſta, & condemnabit eam, &c. non quia ipſa ſua virtute ac potentia condemnabit, ſed quia in eius comparatione condemnabuntur, qui doctrinam eius ſcientes, cùm multò faciliùs poſſent ſapientia eruna, quam diſſimulabant habere.* Verùm hæc explicatio non latis exhaurit vim ſententiæ, nec ſatis explicat τὸ *pro*, & Hebr. כֹּפֶר *copher*, id eſt expiatio, redemptio, pretium.

Secundò aptius Baynus: *Pro iuſto datur impius*, id eſt, inquit, cùm malum aliquod impendet iuſto, frequenter fit ut iuſtus illud evadat, & impius illud pro eo patiatur. Verùm nec hoc ſatis exhaurit Hebr. *copher*, & Græcum περικάθαρμα, quocirca.

Tertiò, profundiùs, & nervoſiùs *copher*, id eſt *expiatio iuſti eſt impius*, hoc eſt, impii ſunt quaſi piaculum, pretium, & velut hoſtia pro peccato iuſti, q. d Cùm Deus urbi vel reipubl. eladem immittit in pœnam peccatorum, quæ clades etiam juſtis obtingeret ob levia quædam eorum peccata, quibus particulam pœnæ meriti ſunt; Deus eos diligens eorum miſerens facit, ut elades pœnæ tota in impios devolvatur, ut ipſi, qui potiſſimam cladis cauſam dederunt, illam totam exſorbeant, ac pro nde pro iuſtis iræ Dei patiendo ſatisfaciant, quare rune iuſti ſupplicio impiorum quaſi redimuntur, & expiantur, quia impii ſunt cladis immiſſæ pretium, & redemptio, quam acceptat Deus, ut iis punitis ceſſet eius ira, ac vindictam revocet, gladiumque exertum in vaginam condat. *Impius piaculum pii.*

Impii ergo ſunt περικάθαρμα, id eſt piaculum mundi & iuſtorum, uti vertunt Septu. Exemplum illuſtre eſt 1 Reg. 21. ubi inducta Iſrael à Deo fames ob cædes à Saule Gabaonitas, contra fidem eis à Joſue datam c. 9. 16. expiatur nece ſeptem nepotum Saulis, utpote poſterorum Saulis rei & nocentes. ita Lyran. R. Salomon, Aben Ezra, Jansen. & alii. Ratio à priori eſt; Quòd impii ſint ſummè nocentes & rei, merentur ergo eſſe piaculum communi tam ruorum ſcelerum, quàm delictorum iuſti: piaculum enim unum pro omnibus deligi ſolet ex omnibus caput maximè reum & nocens, nec impii queri poſſunt ſe pœnam alterni peccati, putà iuſti, luere, qui ſolis ſuis ſceleribus longè majorem merentur, quare Deo potiùs gratias agant, quòd ſupplicium ſibi debitum mitigèt, puniatque citra condignum. Hic enim agitur clade communi reipubl. cujus piaculum ſunt impii: nam in particulari quinque etiam iuſtus particularem à Deo vel in hac vita, vel in futura pœnam, & pœnitentiam accipiet ſingulorum delictorum.

Ratio.

Primò.

Potrò gnome hæc generalis multa aptari poteſt. Primò, applices criminatoribus, qui alios falsò criminis accuſant: falſitate enim deprehenſa lege talionis pœnam, quam falsò alteri accerſere cogitabant, ſubire cogentur. Hæc enim iuſta eſt iniquæ accuſationis vindicta, & iuſtitiæ iuſtique quaſi piaculum. Sic iniquitenes falsò Sulannam adulterii accuſantes, lapidationem adulteris decretam ſubierunt, Daniel 13. & Aman ſubiit pœnam perduellionis Mardochæo, & Judæis intentatam, Eſther 7. v. 9.

Secundò.

Secundò, iis qui immittam necem ſimilem vel damnum per vim vel fraudem inſonti machinatur: iuſto enim Dei iudicio ſulet hæc vis, & fraus in machinantium caput retorqueri. Exemplum appoſitum recenſet S. Gregor. 3. Dial. c. 15. de S. Sabino Caſtrino Epiſcopo, ad quem eius Archidiaconus ambiens ejus epiſcopatum venenum miſit per puerum, cui S. Sabinus fraudem ſpiritu Dei præſentiens: *Da mihi*, inquit, *ego bibo, ad vade dic ei, qui tibi illud dedit: Ego quidem venenum non bibo, ſed tu Epiſcopus non eris. Falle igitur ſigne crucis munerum Epiſcopi bibe ſecurus, eademque hora in loco alio in quo erat Archidiaconus ejus defunctus eſt, ac ſi per os Epiſcopi ad Archidiaconi viſcera illa venena tranſiſſent. Qui tamen ad inferendam mortem venenum quidem corporale defuit, ſed hunc in conſpectu æterni iudicis venenum ſuæ malitiæ occidit.*

Exemplum.

Tertiò.

Tertiò & maximè appoſitè, in communibus reip. cladibus, quas Deus iuſto ob civium peccata immittit, eſto ſubinde bonos eum malis involuat, ſæpè tamen bonos vel ex parte, vel in totum ademptos ſervat, ac victimæ deſtinat impios, utpote maximè reos, & nocentes, illi ergo ſunt περικάθαρμα, id eſt piaculum, ſive victima piacularis, quæ expiet noxias omnes reip. ac iuſtos à damno eximat. Ita imminente obſidione & excidio Hieroſolymæ per Titum, Chriſtiani cum ſuo Epiſcopo S. Simeone monitu Dei urbe exceſſerunt, receſſerumque in Pellam urbem, itaque à clade ſalvi manſere, uti ex S. Epiphan. hæreſi 29. & 30. docet Baron. anno Chriſti 68. cap. 47. & 50.

Quartò.

Quartò, in particularibus caſibus ſæpè damnum juſto imminens à Deo devulvitur in impium, ut hic illius vice in exitium ruat. oculus enim providentiæ Dei juſtus & vigil excubat, in damno & vindicta, pœnique reum & noxium eaput. Cùm ſortè, inquit R. Levi, juxtà communis providentiæ ordinem noxium quid iuſto obvenire oporteret, pro illo Deus iniquum ſupponit, ut pro integris ſceleſti calamitatibus involvantur, quod quidem evenit cum ob peculiarem providentiam, qua Deo cordi ſunt, ſubducantur probi hiſce xrumnis. Cùm verò impii ſtructum hunc reportent ex ſuis criminibus, ut ab iiſdem abſoleantur, crimina ſcilicet, hoc eſt, ut peccare ceſſent & pœniteant) hac de cauſa profligati ad hujuſmodi calamitatem adiguntur.

Deum imitantur pii reges, & principes, qui onera reipubl. declinant à fidelibus & probis in infideles & impios, præſertim hæreticos; unde eis graviora cæteris vectigalia imponunt, ut ſic eos ad fidem & probitatem compellant. Sic hoc anno Domini 1629. Ferdinandus II. Imperator piiſſimus & invictiſſimus, per ſuum Cilliarcham militæ præſidiario onerando hæreticos velut infidos & rebelles, Catholicos verò exonerando, Sileſiam ad fidem orthodoxam convertit. hæretici enim Sileſiæ, ut militæ liberarentur, hæreſim ejurarunt.

A Huius rei figura fuit duplex hircus, in feſto expiationis, ſcilicet unus emiſſarius, qui liber à ſacerdote dimittebatur, & alter pro peccato, qui pro emiſſario mactabatur & immolabatur. Emiſſarius enim repræſentat iuſtos, alter pro peccato impios, Levit. 16. 8. & ſeq. vide ibi dicta.

Intellige hæc ſubinde, vel non ratò fieri, non tamen ſemper. Nam quandoque Deus facit contrarium, ſinitque iuſtos pro impiis, imò per impios, affligi in hac vita; ſed in futura certò certiùs iuſti pro iuſtis punientur in gehenna. Ita Chriſtus iuſtus pro impiis omnibus paſſus eſt, ut eos à peccato, dæmone, morte, inferno liberaret. Quæ ſanè immenſa eius fuit clementia, & charitas juxtà illud Iſaiæ 53. 4. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*, &c. *ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus: omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Sic Apoſtolus 1. Corinthi 4. *Tanquam purgamenta*, inquit (græcè περικαθάρματα, id eſt piacula, quorum morte purgetur & expietur mundus) *hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc*

B Vide ibi dicta.

MELIUS EST HABITARE IN TERRA DESERTA, QUAM CUM MULIERE RIXOSA ET IRACUNDA] Septuag. adduot, & *linguaci*, hæc enim eſt cauſa iræ & rixæ. Ratio à priori eſt. Prima, quòd latius ſit in deſerto ſolitarium degere in quiete, quàm in domo & turba cum ira & rixa, præſertim mulieris linguacis & contentioſæ.

VERS. 19. *Præſtat deſertum uxore rixoſa.* *Ratio à priori.* *Prima.*

Secunda, quòd in deſerto vita agatur cum feris, putà cum leonibus & draconibus: his autem ſævior & truculentior eſt mulier riſoſa, & nequam, uti ait Eccleſ. cap. 25. vers. 23. *Secunda*

Tertia, quòd in deſerto vita agatur ſine labe peccati, quæ in converſatione hominum, ac præſertim mulieris dicacis, & rixoſæ, facilè, & crebrò contrahitur, juxtà illud S. Leonis: *Neceſſe eſt de terrenis pulvere etiam religioſa corda ſordeſcere.* In deſerto licet libertate contemplari cœlum & cœleſtia, ac converſari eum Deo & angelis, agereque vitam cœleſtem, & angelicam, qualem in eo egit S. Joannes Baptiſta, S. Antonius, S. Paulus, S. Hilarion, S. Hieronymus, S. Baſilius, S. Gregorius Nazianzenus & innumera Anachoretarum millia. Vide quæ de deſerti & ſolitudinis commodis dixi Oſeæ 2. v. 14 ad illa, *Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor ejus.* Reliqua quæ ad hanc gnomen ſpectant explicui, v. 9. *Tertia.*

C

Myſticè auctor Catenæ Græc. Mulier pugnax, & linguax, inquit, eſt vitium & malitia, hæc enim illum, cum quo habitat, rixoſum, linguacem & iracundum facit. Terra deſerta eſt virtus, quæ non habet priſtinos habitatores, neque homines ſecum ſùm deſideria erroris depravatos, ſed novos & integros, adeoque inimicus homo diabolus non invenit in ea requiem, juxtà illud: *Ambulat per loca arida & inaquoſa, quærens requiem, & non invenit*; eſt enim ille rex omnium, qui in humidis, & aquoſis locis degunt. Unde & de ſapientia, ut iiſdem illi ſe opponat, ſcriptum extat, *Atqui ſunt formicæ domorum ejus.* Job. 40. 16. juxtà Septuag.

Rurſum *terra deſerta* eſt vita contemplativa, quæ ſanè præſtat mulieri rixoſæ, id eſt vitæ activæ, & negotioſæ, quæ multis curis, rixis, tumultibus immulta eſt, & obnoxia.

TUSSAQUUE DESIDERABILIS, ET OLEUM IN HABITACULO JUSTI: ET IMPRUDENS HOMO DISSIPABIT ILLUD] Hebr. *in habitaculo ſapientis, & ſtultus homo abſorbebit illud*; Septuag. *theſaurus* (Chald. *argentum*) *deſiderabilis requieſcit ſuper os ſapientis; imprudentes autem viri devorabunt illum*; Syrus *ſapientia, & prudentia filiorum hominum deglutiet illud.* Huic gnomæ ſimilis eſt illa Plutarchi in Moral. *Prudentia ut plurimum bonum fortunam donat, fortuna verò prudentiam non facit: omnia quidem negotia curabis, imprimis autem prudentiam exercebis; quippe maximum res inſulſa minima, bona mens eſt in humano corpore.* Et illa Solonis: *Prudentia tantum cæteris virtutibus, quantum viſus cæteris ſenſibus præſtat.* Et illa Nazianz. in diſtichis: *Malo mentis filium, quàm fortunæ mare.* VERS. 20. *Gnome de prudentia.*

D

Rabbinus quidam eſponit, quaſi dicat. Viri ſtudioſi, & ſapientes e harius habent oleum quàm vinum cæteraſque delicias, eò quòd oleo utantur in lucubratione, & nocturnis antelucanique ſtudiis. Undè rogatus ille, cur plus lo-

ſociis ſaperet? reſpondit, *Quia plus lucratus ſum oleo meo, quam vicini mei vino.* Sic Demoſthenes orator rogatus, undè tantam nactus eſſet facundiam? reſpondit, *Quia plus olei quam vini conſumpſi.*

Germaniùs, Aben Ezra אוצר *otſar*, inquit, id eſt theſaurus, eſt nomen genericum, univerſa præſtantiorum ciborum genera comprehendens, quæ à viro reponuntur: olei verò tantùm facta eſt mentio, quòd inter cetera primas obtineat, cùm illo cultum Deo deferamus. mortales autem inter arbores, cæteras oleæ principatum tribuerunt, ob illius præſtantem pinguedinem, ut teſtatur tritum illud, ſapientis eſſe oleum recondere, nec illo veſci: imprudens verò, Hebe. כסיל *Kſil*, id eſt ſtultus, mox ut oleum & cibos comparavit, eoſdem devorat & diſſipat.

Olei uſus quadruplex.

Oleum ergo per ſynecdochen ſignificat abundantiam annonæ & deliciarum, quia terræ ſanctæ opulentia in Script. commendatur à fertilitate olei: olei enim magnus eſt uſus, Primò, in cibis; Secundò, in lumioibus; Tertiò, in medicinis; Quartò, in unguentis ad robur, æquè ac ad recreationem & refocillationem corporis jucundam & deliciosam.

Senſus itaque eſt, q.d. Sapiens ſua ſapientia, prudentia & providentia comparat ſibi opum, veſtium rerumque omnium ad familiam neceſſariarum theſauros deſiderabiles, id eſt pretioſos, ingentes & eximios, ideoque expetibiles, ac præſertim oleum, id eſt annonam omnis generis ad ſe ſuoſque copioſè alendos: imprudens verò & inſipiens hæc omnia à majoribus prudenter congeſta ſubitò per epulas, convivia, largitiones, ludos, &c. prodigè conſumet, ac in meretrices, parafitos, ſcurras profundet. Poſſet quoque שמן *ſemen*, id eſt oleum, ad theſaurum referri, q.d. Theſaurus oleatus, id eſt pinguis & ubet, eſt in domo juſti. Unde Vatabl. vertit, *thoſaurus deſiderabilis, & copioſus* ſive *pinguis eſt in domo juſti.* Rurſum hac gnome ſignificat Salomon theſauros, id eſt res pretioſas, comparari, & ſtudioſè conſervari à ſapiente; ab inſipiente verò prodigi & dilapidari. Ita ſapientes altos libros pretioſos & bibliothecas inſtruunt, uti fecit Ptolemæus Philadelphus: alii raras veſtes, alii picturas, alii gemmas, alii vina, alii aromata pretioſa, &c. comparant & recondunt, ut iuis & morum uſibus, cùm opus erit, ſervient; at inſipientes & improvidi ſtatim omnia prodigunt, ideoque cùm egebunt, ea mendicare cogentur.

Olei ſymbola.

Myſticè, *oleum* Primò, ſymbolum eſt gratiæ & charitatis: unde Beda ſic explicat, q.d. *Claritas lucernam operum Deo ſemper amabilis, & pinguedo dilectionis in ſanctorum Eccleſia reſulget. Verùm reprobi non tantùm virtutes ſe non aſſequi, ſed & proſequi, & quantum valent in bonis obtrectare ſtudent. Poteſt ſanè hic verſus & de quolibet Martyrum accipi, in cujus habitaculo, id eſt corpore, anima ſancta, Dei munificentia theſaurus ſervatus; abundat & multis gratiæ ſpiritualis. at perfectior imprudens humanoque habitaculum diſrumpere poteſt: theſaurum vero, qui habitaculo tenebatur, & oleum nequaquam tangere poteſt. Unde Dominus dicit: Non timeatis eos, qui occidunt corpus, & poſtea non habent amplius quid faciant,* Matth. 10.

Primum.

Secundum.

Secundò, *oleum* ſymbolum eſt miſericordiæ & eleemoſynæ, q.d. Hæc duo cernas in juſti domo, theſaurum ingentem, hoc eſt amplas opes, & oleum, id eſt effusam miſericordiam: utraque enim inter ſe connexa ſunt; nam largior eleemoſyna opes adauget. *Imprudens homo diſſipabit illud*, quia videlicet avarè recondens, ac pius largitionibus parcens, illico utraque conſumit ac perdit.

Tertium.

Tertiò, *oleum* ſymbolum eſt conſolationum ſpiritualium, quas Deus immittit juſto, ut virtutis labores & dolores ſoletur & mulceat, ac ad majores invitet & corroboret, juxta illud Iſaiæ 10. 27. *Computreſcet jugum à facie olei.* Ubi plura hac de re dixi. Hoc oleum expetiuntur novitii in ingreſſu Religionis, eoque fit ut ſubito in alios homines commutentur. Delicatus adoleſcens, ait noſter Alvarez de Paz, & inter delicias & voluptates enutritus, qui lautè & opiparè veſcebatur, & molliſſimas veſtes induebat, jam cibis inſulſis & malè apparatis veſcitur, imò ipſa inedia & fame reficitur, & vilioſſimo ſacco, aut aſperrimo cilicio, tectus hilaris & lætus incedit. Voluptuoſus atq; illecebris ſuæ carnis addictus, jam honeſtatem amat, carnem flagris, vigiliis & ciborum parcitate domat, & omnem ſenſum voluptatis exhorret; ambitioſus, & honorum, famæ ac dignitatum cupidus, jam pedibus proteri & conculcari appetit, ignominiam amplectitur, & vilia obſequia, abiecta ſervitia, & humiles functiones non erubeſcit: iracundus velut ovis manſueta, nec provocatur iniuriis, nec laceſſitus contumeliis, nec convitiis irritatur: avarus opes ſpernit, & paupertatem non timet, quia pauperes Chriſtus beatos appellat: otioſus, & acedus laborem non fugit: quia nemo athleta ſine ſudore coronatur. de cibo non cogitat: quia fides, aut vera de Deo fiducia concepta famem non metuit. non horret ſuper nudam humum exſa jejunii membra collidere: quia Dominus ſecum jacet. ſqualidi capitis incultam cæſariem non perhorreſcit: quia Chriſtus ſui eſt capitis ornamentum. cœnobij ſilentium, & cellæ ſecretum eum non terret: quia per paradiſum mente deambulat. Ecce has metamorphoſes facit oleum conſolationum Dei, Vide P. Platum de Bono ſtatus Relig. lib. 3. initio per plura capita. vide, & Caſſian. collat. 12. c. 12.

Porrò Septuag. pro בינה *binæ*, id eſt *in tabernaculo*, per affinitatem characterum legentes בפה *bepe*, id eſt *in ore*, ſapiente, hoc eſt *in ore* ſapientis vertunt, *theſaurus deſiderabilis requieſcit ſuper os ſapientis; imprudentes autem viri devorabunt illud.* Hic theſaurus eſt ſapientia S. Script. & lex Dei, Undè auctor Catenæ Græc. *Qui verò ſapiens eſt*, inquit, *divina eloquia numquam non in ore ſuo circumfert: amentes autem, & ſtulti oblivioni tradunt illa*, & S. Greg. lib. 5. in Ezech. homil. 12. hinc docet os juſti eſſe gazophylacium ſapientiæ. *Sapientia etenim*, inquit, *atque ſcientia doctrina ſpiritualis vera ſunt divitiæ, in quarum comparatione quæ tranſire poſſunt, falſa nominantur. De his divitiis per Salomonem dicitur; Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis; excepto autem eo, quòd ad æternam patriam divitia ſpirituales ducunt, eſt alia à terrenis divitiis magna diſtantia: quia ſpirituales divitiæ erogatæ proficiunt, terrenæ autem divitiæ, aut erogantur, & deficiunt; aut ſetinentur, & inutiles non ſunt. Qui ergo has in ſe veras divitias continent, recta gazophylacia nominantur.*

Theſaurus ergo, id eſt inexhauſta ſanæ utriſque doctrinæ affluentia, eſt in ore juſti, indeque velut ex fonte fugiter manat, rigatque mentes audientium. Alii per *theſaurum* intelligunt ſecretum, q. d. Sapiens ore ſuo continet ſecretum ſibi commiſſum, vel ut thaurum in ore ſuo depoſitum: celat ergo illud, nec alicui revelat aut predit: at verò inſipiens ſua garrulitate ſecretum effutit, propalat, diſſipat, & perdit.

C QUI SAQUITUR JUSTITIAM ET MISERICORDIAM, INVENIET VITAM, JUSTITIAM ET GLORIAM] Vexs. 21. Hebr. eſt רדף *rodeph*, id eſt *qui proſequitur*, ſcilicet ardenter & conſtanter, ſicut venatores, & canes venatici proſequuntur leporem, *juſtitiam & miſericordiam*, *Juſtitia* ſignificat officium virtutis debitum, ut ſcilicet cuique tribuat ſuum jus, & quod ei jure debetur. *Miſericordia* verò eſt opus virtutis iodebitum, id eſt liberale, & gratuitum. Qui ergo utrique tertiò, & conſtanter incumbit, hic *inveniet vitam*, ſcilicet proſperam, & longævam, ac *juſtitiam*, ut alii jus ſuum ei tribuant, ſicut ipſe idem aliis tribuit, utque Deus præmium juſtitiæ, & miſericordiæ ejus jure debitum retribuat: & *gloriam*, tum præſentem apud homines, tum æternam apud angelos in cœlis. Itaque his tribus ſignificatur, quod vulgò dicimus, *bene beateq; vivet*. Undè Septuag. vertunt, *vita juſtitia, & miſericordia inveniet eum, & gloriam.* Hoc eſt quod Salomonem ſecutus Siracides ait Eccleſ. 1. 11. *Timor Domini* (hic enim pariè juſtitiam, & miſericordiam) *gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum*, &c. vide ibi dicta. ita

D auctor Catenæ Græc. De ea gloria hic termo eſt, inquit; de qua ſcriptum eſt, *Non ſunt condigna paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Deus namque hominum rectè ſtudioſeque operantium merita remuneratione quam impendit, multis partibus excedit.

CIVITATUM FORTIUM ASCENDIT SAPIENS, ET DESTRUXIT ROBUR FIDUCIÆ EIUS] Vexs. 22. Septuag. *& domus munitionem, in qua confidebant impij*; Sytus, *domum* (Chald. *domabit*) *arcus fortitudinis eius. Aſcendit*, id eſt, aſcendendo occupat, & expugnat: cùm enim milites urbem invaduut, concendunt muros, inſque obtentis obtinent urbem. eſt metalepſis. Undè Vatabl. vertit, *fortium urbem expugnat ſapiens, & robur, quo fidunt, deiicit*, q. d. Sapientia vincit fortitudinem corporis: plus enim valent ſo bello, & expugnatione urbium ſapientum conſilia, artes, machinæ, & ſtratagemata,

quàm robur militum, uti docet Vegetius. Leo Imp. & alij qui ſcripſere de re militari. Ita ſapiens illa mulier perſuadens civibus, ut traderent caput Seba rebellis Davidi, & Joab, civitatem Abelam eidem ſubjugavit, 2. Reg. cap. 20. v. 22.

Secundò, S. Hieron. in cap. 3. Ezech. per *ſapientem* accipit juſtum, ſic enim legit: *Civitates firmas aſcendit inſtus*, q. d. Juſtus ſubinde ſuæ pietate, ſanctitate, & fiducia in Deum domat ſubjugatque urbes armis iodomabiles. Ita Moſes ſua pietate, & oratione cepit civitates Schon regis Amorrhæi, & Og. regis Baſan, ait Lyran. Ita Joſue nixus Deo civitates Chananæorum devicit. Ita Machabæi ſua probitate, & zelo pugnantes pro Deo Deique lege ejus ope præclaras, & miraculoſas de Antiocho obtinuere victorias, æquè ac Hiſpani, & Luſitani præcedenti ſæculo pugnantes contra Mauros, & Indos, aliſque infideles, ita ut totius pœnè Indiæ Occidentalis ſint domini; quin, & Romani idem de ſeipſis profeſſi ſunt. Audi Ciceronem in prima contra Rullum: *Quàm volumus*, inquit, *Patres conſcripti, ipſi nos amemus, tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hujus gentis ac terræ domeſtico nativoq; ſenſu, Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate ac religione, atque hac una ſapientia (quòd Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perſpeximus) omnes gentes nationeſq; ſuperavimus.*

Tertiò, noſter Salazar per *ſapientem* accipit legatum, ſive oratorem dilertum, & facundum, q. d. Sæpè accidit, ut eam urbem, quam confertiſſimæ militum phalanges debellare non potuerunt, unus aliquis legatus aut orator eruditus ipſam adiens ſuis perſuaſionibus ad deditionem compellat, ita ut fortiſſimi viri, qui olim belli, & armorum vim facilè fregerant, & repulerant, uotus viri oratione exarmati cedant, & arma deponant. Sic Pyrrhus rex Epiri ſubegit gentes non armis, ſed facundia legati ſui Cyneæ. Hinc illud Ciceronis in Salluſt.

Cedunt arma togæ, concedat laurea linguæ.

Qui legatus armatos, & pace bellum oppreſſ, andes mihi eloquentiam ut vitium obiicere. Et lib. 1. de Arte Rhetor. *Eloquentia multæ urbes ſunt conſtitutæ, & plurima bella reſtincta.* Sic Menenius Agrippa ſua eloquentia conciliavit plebem ſenatui.

Myſticè auctor Catenæ Græcor. per civitatem munitam, ait, accipe doctrinam ab ortodoxa fide, & veritate alienam, aut improbos certè ſceleratorum hominum conatus, & cogitatus. Et Beda: *Civitatem fortium*, inquit, *id eſt mundum, ſubegit Chriſtus, ſed, & quotidie civitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruit robur fiducia eius, cùm aliquis fidelis doctor argumenta philoſophorum vel hæreticorum, vel etiam contumaces carnalium fratrum contradictiones, quibus ſcelera ſua defendere & alleviare nituntur, aſperſione fidei Eccleſiaſticæ, caſtigationis diſcipline reduxerit, atque ſubverſorum annullat.* Eadem penè ad verbum habet Salonius.

VERS. 23. QUI CUSTODIT OS SUUM, ET LINGUAM SUAM, CUSTODIT AB ANGUSTIIS (Septuag. *de tribulatione*; alii, *à preſſuris*; alii, *à torturis*) ANIMAM SUAM] Lyran. Aben Ezra, & auctor Catenæ Græcor. hæc accipiunt de guls, & crapula: qui enim ab ea cuſtodit os ſuum, cuſtodit à doloribus, & cruciatibus anguſtiantibus animam, id eſt ſtomachum, reſpirationem, conſcientiam ſuam, iuxtà illud Eccli. 31. 23. *Vigilia, cholera, & tortura viro infrunito.*

Oſtia ornatus linguæ inconſtantis.

Meliùs xlij paſſim hæc accipiunt de ſermone, q. d. Qui cuſtodit os ſuum ne prodat ſecretum, ne quem calumnietur, ne infamet, ne mentiatur, ne falſum teſtetur, ne peieret, ne blaſphemet, &c. hic ab angoribus cuſtodit animam ſuam. Angores hi ſunt, Primò, remorſus iugis conſcientiæ; Secundò, dolor, & pœnitudo de ore imprudenter laxato; Tertiò, inimicitiæ, lites, rixæ, & cædes ex dicacitate conſequentes; Quartò, pericula carceris, infamiæ, ſpolij, necis, &c. Quintò, obligatio reſtitutionis famæ proximo ablatæ; Sextò, damna proximo aut reip. per verba iniutia vel impudentia illata; Septimò, reatus iræ Dei; Octavò, angor in die judicij, pavorque damnationis, & gehennæ. Hi enim ſunt quaſi totidem aculei arctantes, torquentes, & cruciantes animam hoguæ incontinentis, loquacis, & maledicæ.

Identidem Salomon, & eum ſecutus Siracides, inculcant linguæ noxas, & damna, ut moneant, quàm arctè illa fræuanda, & cuſtodienda ſit. Vide dicta Eccl. 22. 29. & Jacobi 3. 6.

Gnomæ. Veterum Anachoretarum in Vitis Patrum fuit axioma: *In omni loco ſi taciturnus fueris, requiem habebis.* Undè tria illa dogmata S. Arſenii: *Fuge, tace, quieſce.* Quin & Seneca epiſt. 107. *Nihil*, inquit, *æquè prodeſt quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui, ſecum plurimum.* Nam ut ait Horat. epiſt. 19. lib. 1.

Et ſemel emiſſum volat irrevocabile verbum.

Et S. Hieron. epiſt. de virgin. ſerv. *Lapis emiſſus eſt verbo prolatus.* Huc facit proverb. Arabicum cent. 1. n. 37. *Appone ianuæ tuæ frenum, & non timebis inimicos tuos; id eſt frana os tuum, & impone illis frenū ſilentii, & non metues ab adverſariis.*

SUPERBUS ET ARROGANS VOCATUR IRRIDUCTUS, QUI IN IRA OPERATUR SUPERBIAM] Pro *irridus* hebr. eſt לץ *lets*, id eſt irriſor, illuſor, ac conſequenter peſtilens, nefarius. Hinc Primò, ex Hebræo ſic vertas, *ſuperbus arrogans* (Vatabl. *petulans ſuperbus*) *cuius nomen illuſor, per iram operatur ſuperbiam*, id eſt audax & ſuperbum facinus deſignat. quod R. Salomon exponit, q. d. Qui animo tumido arrogantique eſt, ad extremum deluſor fiet, aures arguenti præbere denegans. Aben Ezra verò, q. d. Superbus arrogans deriſoris appellationem ſortietur, quia in ira excedet limites modeſtiæ, charitatis, & juſtitiæ, ac prorumpet in verba & facta contumelioſa, aliiſque iniuria. Ira enim hebr. vocatur עברה *ebrah*, tranſitus, exceſſus, quòd limites bene volentiæ, rationis & æquitatis prætergrediatur, excedat & violet. VERS. 24.

Secundò, Chald. verba invertens ſic vertit, *deriſit tumultus, ſuperbus eſt nomen eius, faciens iram ſuperbiæ ſuæ*, q. d. *Deriſor*, id eſt nefarius & ſceleratus, eſt homo ſuperbus, & faſtu tumens; quia per ſuam ſuperbiam & faſtum in iracunda verba & verbera, quibus alios irrideat, contemnat, vexet, conterat, prorumpit.

Tertiò, Syrus vertit, *audax, cuius nomen validum eſt, iniquitatem facit in furore ſuo*, q. d. Superbus qui omnis audet, ideoque validi & præpotentis nomen obtinet; hic in audacia & furore præceps inſolenter omnia agit, omnibus eſt iniurius & noxius, omnibus præeſſe & imperioſè dominari ſatagit.

Quartò, Septuag. vertunt, *audax & arrogans & æſtimator, peſtilens vocatur: qui autem iniuriarum memor eſt, iniquus*; alii, *qui operatur in ira, ſuperbus*; Lucifer Calarit. Apolog. pro S. Athanaſio legit, *temerarius & ſuperbus peſtilentia vocabitur*; auct. Cat. Græc. legit, *temerarius, & arrogans, & ſuperbus, deſignatur appellatione peſtis: qui autem memor eſt iniuriarum, vocatur iniquus.* Atq; ſimpliciter ut verba ſonant explicat.

Præſſiùs noſter Salazar: Vir audax, inquit, qui temerè & ex tempore ad ulciſcendum ſeſe proiicit (quod ſuperbiæ & arrogantiæ proprium eſt) peſtilens aut peſtilentia vocatur: peſtilens uimirum exiſtit, ſeu peſtis ipſe. Quia ſicut peſtis eos quos afflavit aut perculit, ocyus permixit; ſic etiam ille quàm citiſſimè conceptum in alios furorem effundit. Subdit: *Et qui iniuriarum memor eſt, iniquus*, ſupple, *vocatur*, id eſt exiſtit, uimirum qui iniurias non ſtatim ulciſcitur; ſed eas memoria retinens opportunitatem vindictæ ſumendæ expectat; is utique iniquus, græcè πονηρος, id eſt exlex, eſt, & ab omni æquitate & juſtitia valde remotus. Hujus autem malitiam præfert Salomon, quia ille alius ſubitaneus & improvidus ultor, non ita iniuſtus exiſtit: ſi enim dat, etiam ſubinde recipit reſertque damnum. Hic verò iniuriarum memor ideo iniuſtus magis & iniquus, quia opportunitatem ulciſcendi captans, ita certè aliis damnum infert, ut ipſe nihil damni referat, quod certè paſſim uſu venit: *iniquus* eſt ergo, quia non æquè, ſed iniquè damnum cum inimico partitur, imò totum in eum dolosè devolvit. Adde, quòd multa iniquè contra eum machinetur: *iniquus* enim notat malitiam, malignitatem, continuumque nocendi ſtudium ſive per vim, ſive per dolum.

Quintò, Noſter pro *lets*, id eſt deriſor, nefarius, peſtilens, vertit, *indoctus*, id eſt inſipiens, ſtultus, fatuus, hoc eſt, impius, ſceleratus, nefarius. Sicut enim *doctrina*, id eſt ſapientia & probitas viri per patientiam noſcitur, uti dixit cap 19. v. 11. ſic pariter ignorantia, id eſt inſipientia & improbitas viri noſcitur per ſuperbiam, iram & impatientiam. Senſus ergo eſt, q. d. Qui ſuperbus eſt & arrogans, vocatur, & reipſa eſt *indoctus*, id eſt inſipiens, fatuus, ſtolidus, improbus & ſceleratus; quia talis prouus in iram, per eam deſignat opera ſuperba & iracunda, quibus aliis vel ſuam, vel bona, vel pacem, vel viam etiam ipſam iniuſtè per vim vel dolum eripit: ſuperbi enim levi verbo vel facto, quo ſe tangi deptimive imaginantur, illicò inſtar canum

Superbus eſt ſtolidus.

Digitized by Google

canum concitantur in bilem, per eamque prosiliunt in contumelias, jurgia, rixas, rapinas, cædes, &c. Igitur superbus vocetur *indoctus*, & imprudens, quia esto se aliis doctiorem, & prudentiorem æstimet; tamen opera eius contrarium indicant, eò quòd multa superbè operetur per iram: superbia enim, & ira superbiam sequens efficiunt, ut quis multa imprudenter, & stultè agat. Quo significatur, inquit Jansen. eum qui superbus est, cùm honorem quærat, & famam maximè, famam tamen, & celebritatem nominis non assecuturum, imò ignominiosis nomenclaturis appellandum, dignumque imprimis qui vocetur derisor, ut qui alios præ se contemnat, & irrideat, ac salutares eliorum monitiones cum derisione reiiciat, ex ira animi fastuosi superbè se contra omnes gerens. Superbiam enim non tantùm sequitur irrisio, & contemptus aliorum, sed & ira & excandescentia contra eos qui non satisfaciunt desideriis, aut qui contrariantur voluntati superborum, qua impulsi in eliorum noxas, verbera & cædes prorumpunt. Talis ergo vocatur, & reverà est *ἀλαζὼν*, id est irrisor, pestilens, nefarius, sceleratus. Verè Evagrius apud Anton. in Melissa parte 2. cap. 74. *Superbus animus*, inquit, *diversorium est latronum*. Et Siracides cap. 10. v. 7. *Odibilis coram* Vers. 25. *Deo est & hominibus superbia*. Vide ibi dicta.

DESIDERIA OCCIDUNT PIGRUM: NOLUERUNT ENIM QUIQUAM MANUS EJUS OPERARI] Significantiùs Heb. *desiderium pigri occidet eum, quia renuerunt manus eius, operari*; Septuag. *non enim manus eius eleguut facere quippiam*; Symmach & Theodot. *concupiscentia pigri interficiet eum*; alii, *deficit eum*.

Desideria necant pigrum. Primò.

Verbum *occidunt* tripliciter exponi potest. Primò, indirectè & concomitanter, quia scilicet desideria comitantur pigrum usque ad mortem, ipseque in suis desideriis moritur non effectos quod desideravit, ut desiderie eum occidere dicantur, quia eum ad mortem usque perducunt aut concomitantur. Illud ut in corporaliter pigris accidere videmus, ita similiter in spiritualiter pigris, qui cùm salutem desiderent, & tamen labores bonorum operum subire detrectant desiderando, & otihil præterea agendo, incidunt in mortem animæ, & tandem etiam in mortem æternam.

Secundò.

Secundò, directè & dispositivè, q.d. Desiderie pigrum essiduè cruciant, itaque affligunt, ut eum enecare videantur, imò sensim eum consumendo, & tabefaciendo ad orcem disponant, & deducant. Ratio est Prima, quòd pigritie cùm sit otiosa nec ella re sese occupans, tota diffluit incogitationes, & desideria, eaque varia & multiplicia: nam otiosus ex uno desiderio labitur in aliud & aliud, adeoque in plurima, & quasi infinita, quæ ei mens otiosa instar molendini versatilis, imò operantis semper & rotantis, continuò suggerit, & inggerendo etterit, & consumit: quare sicut occupatio, & labor habendi desideria hebetat & restinguit, sic otium eadem acuit, & accendit: cumque nulla ex parte eis satisfiat, crescunt, & instar flammæ exardescunt, & glisicunt. Undè rectè Nostet [illegible] *taavas*, id est desiderium, explicans per plurale [illegible] *taaveth* vertit, *desideria occidunt pigrum*. Secunda ratio est, egestas & fames: cùm enim nolit laborare; indigat pane & cibo: eius ergo desiderium & fames eum assiduè cruciat, consumit, & subinde sensim enecat.

Simili phrasi Dalila suis desideriis fatigans Samsonem, ut reveiaret et secretum, in quo sita erat tua fortitudo, dicitur eum quasi occidisse: sic enim de eo dicitur Judic. 16. 16. *Cumque molesta esset ei, & per multos dies institer adhaerere, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem usque lassata sit tunc aperiens veritatem*, &c.

Tertiò.

Tertiò, effectivè, et plenè, *desiderio*, id est carentia rei desideratæ, putà carentia panis, et cibi, quem desiderat, piger famelicus, occidit eum: quia pigri non raro fame moriuntur, & enecantur: desiderium enim cibi non est aliud, quàm inedia, & fames. Adhæc desideria concupiscentis adeo sunt æstuantia, ut eum in lites, rixas & pugnas adigant, quibus & facultates, & famem, & vitam subindè amittat. Trium est illud Hebræorum: *Camelus desiderans cornua, etiam aures perdidit*. Et illud S. Cypriani; *Qui totum vult, totum perdit*. Et illud Hesiodi: *Stolidi ignorant quanto plus sit dimidium toto*. Fit enim sæpè ut qui iosiqua desiderat, æqua perdat: & qui eliena concupiscit propriis spolietur. *Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis: non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam*, ait Eccl. c. 14. 9.

A Rursum desideria ejus subiode sunt tam vehementie & impotentia, ut eum conficiant, imò aliquando ed sui necem impellant, ot seipsum in flumen præcipitet, aut laqueo vel veneno vitam sibi adimat: pigritia enim, sive ignavia, mater est mœroris, tædii, pusillanimitatis, desperationis. Sic Rachel adeò impotenter desiderabat filios, ut diceret Jacobo matito Genes. 30. 1. *Da mihi liberos alioquin moriar*, hoc est, *mortem mihi ipsa conficiam*, ait Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 274.

Sic desiderium sanctum videndi Christum, eoque fruendi quotidie glisicens tandem confecit consumpsitque B. Virginem, ut eo solo sine morbo mortua credatur, uti docet Suarez & multi Theologi juxta illud Cantic. 2. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. tanta est vis incensi & ardentis desiderii.

Mysticè R. Levi: Inere, inquit, cupiditate jugiter inflammatur coronidis virtutum obtinendæ; verùm à desidia retrehitur, quo minùs huic comparandæ vacet: ex quo mortem obibit, nihilque eidem præter cupiditates superexit: cùm illius manus elaborare aliquid noluerint, quo vota succederent.

B Huc eccedunt gnomæ sapientum: *Omnium sensationum, & cogitationum malarum, & inutilium fomina otium est*, *Gnomæ*. *Summa mentis malitia est otium inere*, ait S. Bernard. ad Fratr. de Monte Dei. Cassianus: *Acedus præsentia odit, absentia desiderat; laborans ab uno, aliosque ab infinitis dæmonibus oppugnatur*. Enotus in Iphigenia: *Otiosi in otio animus nescit quid velit. Immo huc, hinc illuc: cum illuc ventum est ire illinc libet; incertè errat, præsit propter vitam vivit*. Diogenes apud Laertium libr. 6. ait *otiosorum negotium esse amorem & cupiditatem*: quòd hìc affectus maximè occupet otio deditos: ita enim fit, ut, dum otio vacant, in rem negotiosissimam incidant. Quocirca quot sciotillas ejaculatur fornax ardens, tot desideria iuscitat mens otio æstuans: qui ergo prevas cogitationes & concupiscentias effugere vult, fugiat otium, detque labori. Rursum quidam vir doctus & pius sic exponit: *Desideria occidunt pigrum*, id est piger, qui per ioertium Dei inspirationes, & sancta virtutum vitæque perfectionis desideria sibi ab eo immissa non exequitur, justo Dei judicio à gratia deseritur, ac permittitur labi in gravia mala, tum pœnæ, tum culpæ: imò subinde in peccatum mortale, quod occidit animam. Hoc C eoim meretur ejus iocordia, ingratitudo, & gratiæ neglectue. Vide dicta Proverb. 1. 24.

TOTA DIE CONCUPISCIT, ET DESIDERAT: QUI AUTEM JUSTUS EST, TRIBUIT, ET NON CESSABIT] tribuere æquè ac laborare, ut laborando comparet plura, quæ tribuat & eroget tum ad familiam copiosè alendam, tum ut egenorum inopiem sublevet. Hebr. *tota die concupiscit concupiscentiam*, id est cupidè & ardenter concupiscit, ut anima ejus plena sit concupiscentiis & desideriis habendi. Vetabl. *tota die flagrat cupiditate: justus autem largitur, nec parcit*. Pergit explicare desideria & concupiscentiam pigri, qui nolens laborare alienis iniustè inhiat, quem proinde opponit justo, qui justè laborando, & erogando, sua aliis liberaliter communicat. Aben Ezra: *Probus*, inquit, *invisi largiretur*; R. Levi, *agnas subinde piger desideriis; sed id nullam in eo impressionem facit: iustus autem opportunam affinem studiique partum singulis vobis impendit, nec operam suam deesse multi adjutes vel sapientiam adipiscendam*. Est ecitehesis inter pigrum & justum, id est se iulum, ideoque liberalem & beneficum: sæpè enim in Script. beneficentia vocatur justitia. Antithesis hæc est, quòd piger totus sit in desiderio, ideoque in inopie, & tortura peripetoat justus verò, id est sedulus & liberalis, totus sit in operatione, ideoque in rerum copia & gaudio, adeo ut non tantùm ipse copiosè vivat, sed et aliis superflua tribuat, nec tribuere cesset, eut laboret, ut plure tribuat. Hic eoim est genius liberalis et seduli, hæc ejus indoles et conditio, ut aliena non concupiscat sicut piger, sed potiùs sua aliis largiatur, idque *tota die*, id est assiduè et continuò. *ri* enim *tota die* ex antithesi in posteriori hemistichio est repetendum. Justus ergo tota die sua largitur et tribuit, adeoque quo die nihil cuipiam tribuit, mœrens dicit cum Tito Imp. *Amici diem perdidi*.

Septuag. hanc gnomen videntus à præcedenti disiungere, nec de pigro, sed de quovis impio, præsertim avaro accipere: undè sic vertunt, *impius tota die concupiscit concupiscentias malas: iustus autem misereatur & miserator non*

patis, concupiſcentias malas vocat moleſtas, quia ſcilicet animum affligunt, & excruciant. Rurſum propriè *malas*: quia impius deſiderat rapere aliena, ditare ſe per fas, & nefas aliaque ſcelera perpetrare. Unde auctor Catenæ Græcor. vertit, *impius tot die impetus deſiderate iaſtatur, & agitatur: iuſtus autem prodigè, & extra intermiſſionem largitur, & miſeretur.*

Myſticè idem auctor: *Hoc loco*, inquit, *diabolus impius appellatur, ut qui tota die homines impetat, & in peccata præcipites agere deſideret. Juſtus autem eſt Chriſtus; hic enim eſt qui generis noſtri miſertus, ſeipſum pro nobis in mortem tradidit. Angelorum proprium eſt, nunquam malè concupiſcere, ſed ſemper beatè: dominatus verò eſt, tota die totaque vita malis ſemper deſideriis affluere: hominum autem, modo bona, & iuſta, modò mala, & iniuſta deſideria concipere.*

Vers. 27. HOSTIA IMPIORUM ABOMINABILIS QUOD OFFERUNTUR EX SCELERE] Pro *quia* hebr. eſt כי *eph Ki*, quod Pagninus, Vatablus, & alii vertunt, *quanto magis*: ſed Noſter diſtinctim ea accipit, quaſi dicat. *Certè quia*. ſic & Aquila, Septuag. & alii. Rurſum pro *ex ſcelere* hebr. eſt בזמה *bezimma*, id eſt, *in mala cogitatione*, machinatione, ſcelere; Syrus, *in iniquitate*. Unde triplex hic oritur verſio, triplicem notans hoſtiæ impiorum defectum, & vitium, ſcilicet, Primò, quòd ſint hoſtiæ impiorum, id eſt in incorum, & hoſtium Dei, qui gratiæ Dei experies in peccato, & ſceler. conſtituti offerunt illam Deo, cui exoſi ſunt. Secundò, quòd offerantur ex ſcelere, imò quòd impii offerant ſcelus, putà hoſtiam furto aliove ſcelere comparatam, & maculatam. Tertiò, quòd hoſtiam offerant mala intentione. Quando hæc tria concurrunt, dicitur pravus pravum pravè offerre. Cùm ex adverſo, ut hoſtia ſit Deo grata, tria requirantur: Primum eſt, offerentis dignitas, ut ſcilicet ſit juſtus Deoque gratus: Secundum, ut offerat hoſtiam probam & ſanctam: Tertium, ut bona mente, bono fine, bona intentione illam offerat. Hoſtias hic proprie dictas, putà ſacrificia, & victimas accipio: has enim ſignificat Hebr. זבח *zebach*: licet & ad impropriè dictas, quales ſunt eleemoſynæ, vota, dona, &c. extendi poſſit.

Ad hoſtiæ Deo gratæ tria requiruntur.

Primò, ergo Vatabl. vertit, *immolatio impiorum abominanda eſt, quanto magis ſi in ſcelere obtulerunt eam?* q. d. Deus abhorret à ſacrificio impiorum, quod ſummopere gratum illi eſſe debuerat, eò quòd offertur ab indignis, putà impiis: ergo multò magis abhorret ab impiis eorum operibus, & ſceleribus. Impii enim, ait R. Levi, hoſtias offerunt, ut ſuam impietatem iis expient, ac interim in ſua impietate remanere volunt, nec de ea pœnitere: quare perinde faciunt ac qui lavant immundas manus, nec maculas eluunt, id eſt lavant manus Æthiopis: aut perinde ac qui lavant manus, aqua, & ſimul ſtercore inquinant. Itaque hæc gnome in eos quadrat, ait Janſen. qui cùm ſint ſcelere aliquo obnoxii, eujus pœnitudine non ducuntur, nihilominus putant per alia pietatis opera iram Dei poſſe placari; hanc impiam, & ſceleſtam cogitationem de Deo concipientes, quaſi licentiam alicui concederet malè agendi ob quædam ipſius munera: quemadmodum faciunt nonnumquam terreni judices. Convenit cum hoc illud Iſaiæ 1. 1. v. 13. *Inconſum abominatio eſt mihi*, &c. Et valet contra eos, qui cùm perſeverent in peccatis, putant ſe Deum placare eleemoſynis, contra quos ſcripſit D. Auguſtinus librum de Fide, & operibus.

Secundò, Aquila vertit. *Hoſtia impiorum abominatio; quia cogitatio* (mala) *afferes illud*; & Pagnin. *ſacrificium impiorum eſt abominatio, quanto magis ſi mala intentione attulerit illud?* זמה *zimma* enim ſignificat malam cogitationem, intentionem, machinationem, & molitionem ſceleris. Hoſtiæ enim bonæ oblatio vitiatur ex intentione mala, ſi videlicet offeratur ad obtinendum à Deo rem injuſtam vel impiam: ut cùm fures, raptores, adulteri offerunt Deo hoſtias eo fine, ut det eis amplas prædas, & ſpecioſas mulieres. Sic quoque accipi poteſt, quod Noſter vertit, *quia offerunt ex ſcelere*, q. d. Ex intentione ſceleris. Ita Deus deteſtatus eſt victimas Balaam, & Balac regis Moab, quæ non niſi ad execrationem gentis Iſraeliticæ offerebantur, Numer. 23. 1. & ſequ.

Tertiò, propriè Noſter cum Chaldæo vertit, *ex ſceleres* & Septuag. *hoſtiæ impiorum abominatio Domino; etenim iniquè offerunt eas*. q. d. Deus abominatur hoſtias, quas impii A ei offerunt ex furto, rapto, aliove ſcelere. Ratio eſt, quia hæ hoſtiæ ſunt ſceleſtæ, imò ſcelus: res enim furto ſubducta vel rapta vocatur, & revera eſt furtum vel rapina, quia furti vel rapinæ objectum, & materia, ideoque maculata, & ſcelerata. Rurſum hoſtiæ offeruntur Deo, quaſi primo rerum omnium auctori. Quare fur vel raptor ex rapto offerens hoſtiam Deo tacitè proteſtatur, & ſignificat, Deum ſui furti, & rapinæ eſſe auctorem, ſeque ru gratiarum actionem hanc ſuæ rapinæ partem Deo quaſi primo auctori offerre. Hoc autem ingens eſt blaſphemia, quia impius ſuum ſcelus in Deum velut primam ejus cauſam refundit, eumque facit ſceleſtum, imò primum ſceleris effectorem, quo nihil horribilius dici vel cogitari poteſt.

Salomonem ſecutus Siracides Eccli. 34. 23. & ſequ. multis infectatur impiorum hoſtias, & munera. Vide ibi dicta.

Vers. 28. TESTIS MENDAX PERIBIT: VIR OBEDIENS LOQUATUR VICTORIAM] Hebr. *teſtis mendacium peribit: ſed vir audiens loquetur in finem* vel *loquetur victoriam*; Aquila, Symmach. & Theod. *ad victoriam ibit*. Hebr. enim נצח *netzach*, & finem, & victoriam, quæ litis belli- B que eſt finis, ſignificat. Radix enim נצח *natzach* ſignificat prevalere, vincere, & ad finem perducere. Hinc Primò, Cajet. vertit, *teſtis mendax peribit: vir autem audiens ſemper aut fortiter loquetur*, q. d. Mendax qui teſtatur ea quæ non vidit nec audivit, ſed quæ ipſe confixit, hic deficiet, & mendaciis ſuis ſe perdet, quia ſibi in dictis ſuis non conſtabit, ſed variabit, & ſubinde ſibi contradicet; at qui ea tantùm quæ audivit teſtatur, hic fortiter, & conſtanter loquitur: quia ſemper ſibi conſtabit, nec in ullo quod ſibi contradicat, redargui poterit, ſed ſui ſemper ſimilis idem perpetuò dicet, & teſtabitur. Unde Chald. vertit, *& vir audiens veſtè loquetur*, & clarè hunc ſenſum exprimens Pagnin. vertit, *teſtis mendax peribit; & vir qui teſtatur quod audivit, ſemper teſtificatur idem*. q. d Vir qui teſtatur quod audivit, ac certò novit, nec ex ſuo fingit cerebro ſicut teſtis mendax, is ſemper loquetur, non imponetur ei ſilentium ſicut mendaci teſti, ac afficietur pudore, nec morte, nec aliqua alia pœna, ſicut teſtis mendax, contra quem etiam profana lege ſancitur lex talionis. Dignus enim eſt qui ſuo teſtimonio pereat, qui per illud alios perdere voluit: divina autem lege teſtis mendax in æternam incidet C mortem, & perditionem. Secundùm hunc ſenſum pulchra eſt oppoſitio membrorum hujus ſententiæ. Sic & R. Levi, niſi quòd *vir qui audivit*, arctet ad eum, qui audivit mendacium teſtis mendacis, q. d. Mendax in ſuis dictis ſibi non conſtat, ſed ſæpè contradicit: at teſtis qui teſtatur ſe à mendaci mendacium audiviſſe, verum teſtatur, ideoque ſibi conſtat.

Secundò, R. Salomon: Teſtis, inquit, falſum teſtimonium dicens perdetur vel à judice, vel à Deo: teſtis autem qui audit, & obedit legi dicenti, *Non dices falſum teſtimonium*; hic aſſiduè loquetur, id eſt vivet, ac vita longæva à Deo donabitur. Sic *loqui* pro vivere ſumitur Hebr. 11. 4 ubi de Abel dicitur: *Defunctus adhuc loquitur*, id eſt adhuc vivit, & Geneſ. 2. 7. *Factus eſt homo in animam viventem*, Chald. vertit, *factus eſt homo in animam loquentem*.

Tertiò, Aben Ezra, q. d. Teſtis mendax, & periurus peribit: qui autem audierit eum periiſſe, id omni ætate quam deget cæteris prædicabit, ſcilicet teſtis mendacis memoriam propter ejuſdem mendacia periiſſe.

Quartò, Septuag. vertunt, *teſtis mendax interibit*; D *vir autem obediens cuſtodietur loquetur*, id eſt, ut clarè vertit auctor Catenæ Græcor *vir autem legi obediens cauè loquetur*, cavens ſcilicet ſtudioſè ne mendacium aut falſum teſtimonium dicat, per quod intereat, & pereat.

Myſticè idem auctor: *Teſtis falſus*, inquit, *vocatur diabolus* (διάβολος enim græcè idem eſt quod calumniator, qui ſcilicet bona noſtrorum opera apud Deum criminatur, & mendaciter accuſat) *Namque ſemper & præpoſterè agit, cuj; mobis ſuggerit, quæ & Deo ſunt adverſa, & à veritate aliena. Vir autem obediens eſt Chriſtus. Nam, ut Apoſtolus docet, factus eſt Patri obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.*

Quintò Noſter profundè, & nervosè cum Aquila, Symmach. & Theodot. vertit, *teſtis mendax peribit; vir obediens loquetur victoriam*. Teſti mendaci pereunti opponitur vir audiens veritatem illique obediens: hic enim vivit, & vincit: veritas enim vincit mendacium, de eoque triumphat.

Ad

Ad litteram ſignificat Primò, aut Ianſen. teſtem mendacem, & omnem qui in perniciem alterius mentitur, quia contra legem agit, malè periturum, ita ut ſive hic, ſive alibi diras perſolvat pœnas: ac omnem qui legi divinæ obedit, & quod mendacia, ſicut & omnia alia vitia declinat, conſidenter locuturum, quomodo omnia ſupplicia vicerit, omneſque inimicos ſuos ſuperaverit, atque pulchram de omnibus victoriam reportaverit, cùm teſtis mendax tacere cogetur pudore affectus, & dignè punitus.

Secundò preſſiùs ac magis appoſitè & contrapoſitè, ſignificat, eum, qui contra aliquem profert falſum teſtimonium, peritutum, illum verò qui innocenter vivit, obediendo legi divinæ, liberandum à malo, quod falſo teſtimonio ei parabatur, & gloriosè triumphaturum de illo.

Tertiò & perfectiſſimè, noſter Salazar per teſtem mendacem intelligit eum, qui falſum teſtimonium in aliquem dicit, & à Superiore ac judice iniquam adverſus illum ſententiam extorquet. Ait ergo Salomon, Ejuſmodi teſtis falſus etſi ad horam vincere, & de adverſario ſuo triumphare videatur, tandem aliquando peribit, atque falſitatis pœnas dabit, vir autem obediens loquetur victorias, id eſt, qui iniquam ſententiam à Superiore latam æquo animo fert, & eidem humiliter paret, tametſi ab adverſario ſuo victus & ejectus videatur; tamen illi victorias demum ſuas enuntiare & prædicare licebit, vel quia detecta fraude amiſſam gloriam recipiet, & in falſum teſtem pœna recidet, vel certè quia iniuſtæ ſententiæ pareus & acquieſcens nobilem de adverſario ſibi injurio, nobiliorem de iniquo judice, nobiliſſimam de ſemetipſo victoriam reportat.

Huc facit illud S. Auguſt. in pſal. 70. *Sola obedientia tenet palmam, ſola inobedientia invenit panam.* Et illud Q. Curtii lib. 8. de Vita Alexandri Magni: *Obſequio mitigantur imperia & principum ſævitia in manſuetudinem vertitur civium obedientia.* Ita Chriſtus Patri, imò Pilato, Annæ, Caiphæ ac tortoribus obediens uſque ad mortem crucis, de omnibus, deque ipſa morte, peccato, gehenna, dæmonibus triumphavit. Unde Poilo Carpathius in Cantic. cap 3. num. 3. ad illa: *Invenerunt me vigiles*, legit, *ſola patientia canit victorias.* Crux Chriſti ergo ſunt quaſi triumphus & currus triumphalis obedientiæ patientiæ, & patientis obedientiæ.

Symbolicè, poteſt ad falſos, & veros doctores hæc ſententia accommodari, falſi enim, quales ſunt hæretici, eò cum ſua falſitate pereunt; veri verò vincunt & triumphant. Super omnia enim vincit virtus & veritas, quæ falſitate & hæreſibus inſtar ceræ liquefcentis evaneſcentibus, ſemper perdurant ac triumphant.

Myſticè Beda: *Teſtis mendax peribit*, &c. hoc eſt, inquit, *qui ſe Deo ſervire teſtatur, nec facilis dicta exequitur, peribit: qui verò fideliter ea premiſit, inſtis ſubditus divinis, huius loquela ad victoriam pervenies, quia dum per obedientiam ſuam deſiderio vincere fatagit, per iuſtitiam iudicis poſtmodum victoria palmam percipit.*

Tropol. diſce hic quàm potens debellatrix & victrix ſit obedientia, quæ de adverſariis omnibus reportat victoriam deque rebus omnibus triumphat.

Primò enim obediens loquetur, id eſt loqui poterit victoriam, & canere triumphum de victo diabolo omnibuſque ejus affectis dæmonibus. Nam, ut ait S. Gregor. lib. 2. in 1. Reg. cap. 5. *Victimæ ſuni obſequia obedientium, quia dum pro Deo hominibus ſubiicimur, ſuperbos ſpiritus ſuperamus, cæteris quidem virtutibus dæmones impugnamus, per obedientiam vincimus: victores ergo ſunt qui obediunt, quia dum voluntas ea ſuam aliis perfectè ſubiiciunt, ipſi lapſi per inobedientiam angelis dominantur.* Una autem ex præcipuis cauſis quare per inobedientiam diabolum vincimus, ea eſt, quia ejus dolos & techuas obediendo detegimus. Quoties nos ille ſub ſpecie boni ad malum pertrahit? quoties ad indiſcretum fervorem aut ad ridiculum teporem impellit? Hos inſultus obedientiæ virtus eludit: nam dum ad Patrem ſpiritualem accurrimus, dum ei cogitationes tranmiſſas detegimus, dum ab eo eruditi ſimpliciter obedimus, & quid unumquodque ſit, an bonum, an malum, clarè cognoſcimus, & quouſque progrediendum nobis ſit, & quid tamquam ſopra vires fugiendum, quid verò tamquam juxta vocationem noſtram amplectendum, nequaquam ignoramus. Ideò dicebat S. Antonius (ut in Vitis Patrum narratur:) *Si fieri poteſt, quantos paſſus ambulat monachus, vel quos calices aquæ bibit in cella ſua, declarat ſenioribus, ut à tali non deviet.* B. Dorotheus doctrina 5. narrat quemdam monachum à Dæmone fuiſſe dilectum, ab eoque cæteris prælatum eò quòd nollet à Superiore gubernari, ſtatimque iubdit: *Talis diligit, atque his maximè delectatur, qui ſine duce ſuos; non his qui ſeſe ſubmittunt ei, qui poſt Deum auxilium præſtare poterit, & manum dare. Neque enim diabolus ille cunctos adeundi fratres peteſtatem habuit, cùm illum ſagittas Pater experit tot petiunculas, tot pigmenta, tot alabaſtra circumferentem, non omnibus præpinavit. Nam quiſquis illius præſentia inſidiat, accurris illicò, & cogitationes ſuas quaſcumque latentes aperuit Patri, & ſic auxilium invenis in tempore tentationis; & hac de cauſa non potuit adverſus eos iniquus inſidiator. Infelicem illum unum invenit, qui ſeipſum regeret & inſtrueret, qui nullum haberet eoadiutorem, quemque ſe voluit, ludo habuit diſcedenſque ſoli gratias egit, cæteros omnes deteſtatus.*

Quocirca S. Bernardus ſerm. 3. in pſalm. *Qui habitat*: *Obſecro*, inquit, *vos novellæ plantationes Dei, vos qui nondum exercitatos habetis ſenſus ad diſcretionem boni & mali, nolite ſequi cordis veſtri iudicium, nolite abundare in ſenſu veſtro, ne vos tamquam rudes adhuc verſutus ille venator decipiat: nam ſilueſtribus illis, & omnino beſtialibus beſtiis (ſæculares homines loquor) aperios ſatis expandit laqueos, utpote quos facile capiendos eſſe non dubitat: vobis autem qui tamquam prudentiores aurui ſerpentes necatis, & deſideratis ad fontem vivum, ſubtiliores eccultat laqueos, & callidiora feandis ſuæ argumenta conquiris. Vade obſecro vos, humiliamini ſub potenti manu Dei paſtoris veſtri, & acquieſcite eorum conſiliis, qui melius norunt venatoris illius veſtutias, edocti diuturno longi temporis exercitio, & crebris experimentis, tam in ſe, quam in multis.*

Secundò, obedientia vincit mundum, quia mundi præcipuum deſiderium ſuis ſectatoribus immiſſum eſt, cæteris omnibus dominari: obedientia verò planè hoc deſiderium reſcit, & calcat, quia non tantùm Superioribus, ſed & paribus, imò inferioribus, ſe ſubjicit & obedit. Rurſum nihil eſt aliud mundum vincere, quàm peſſimorum hominum voluntati converſatione noſtra contradicere & Dei voluntatem ampleſti hęc autem ille ſolus facit, qui fideliter eius mandatis obedit. S. Joannes quidem mundi victoriam fidei adſcribit, ſed ſi bene intelligatur, quatenus te obedientiæ conjungit. *Omne*, inquit, *quod natum eſt ex Deo vincit mundum, & hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra*, 1. Joan. 5. 4. *mundum*,

Tertiò, obediens vincit tertium ſuum hoſtem maximè periculoſum, quia internum, & interiùs ſibi aſſiduè inſidiantem, putà carnem, ejuſque appetitus, & concupiſcentias, præſertim gulæ, & libidinis. Unde noſter Thomas theodidactos l. 3. de Imitatione Chriſti c. 14. 2. *non libenter*, inquit, *& ſponte ſuo Superiori ſe ſubdit, ſignum eſt quod caro ſua nondum perfectè ſibi obedit, ſed ſæpè recalcitat & murmurat*, quaſi diceret, Carni tuæ ille ſe ſubdit, qui Prælato obtemperare non nititur: & dum illi ſponte ſe ſubmittit, muro modo ab imperio carnis liberatur. Sic etiam S. Bernardus ſer. in feſto omnium Sanctorum ſecundam illam beatitudinem intellexit: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Hanc D *ego terram*, inquit, *corpus noſtrum intelligo. Quod ſi poſſidere vult anima, ſi regnare deſiderat ſuper membra ſua, neceſſe eſt ut ſit ipſa mitis & Superiori ſuo ſubiecta: quoniam ſale invenit inferius ſuum, qualem ſe exhiberis Superiori; armatur enim creatura ad ulciſcendam ſui iniuriam creatoris. Et ideò ne verit anima quæ rebellem ſibi invenit carnem ſuam, ſe quoque minus quam oporteat ſuperioribus poteſtatibus eſſe ſubiectam. Manſuefacit ipſa, & humilietur ſub potenti manu Dei altiſſimi ſubiecta ſit Deo, & his partibus, quibus vice eius habet obedire Prælatis, & continuò corpus ſuum inveniet obediens & ſubiectum.* ſic ille carnem,

Primus homo per inobedientiam à Deo deſeivit, & ſtatim carnem adverſus mentem rebellantem ſenſit, cui ipſa inobedientia contra ſpiritum vires adiecit. *Aperti ſunt oculi amborum*, ait Scriptura, ut ſcilicet impetum carnis ſuæ adverſus ſpiritum intu gentis adverterent, & ſe peccato pacem perdidiſſe cognoſcerent. Nam ut docet S. Auguſt. t. 4. Civit. 17. *Ad hominis inobedientiam vindicandam ſua inobedientia caro quodam modo teſtimonium perhibebat, gratia qua remota, ne pœna reciproca inobedientia plecteretur, exiiit in motu corporis quadam impudens nuditas, & ſcitis attentet, reddiditque confuſos.* Hinc pariter primo parenti inobedienti, obedientiam debitam negavere cætera animalia,

pau-

paulò antè ei à Deo ſubiecta. Audi S. Gregor. lib. 35. Mo- A
ral. c. 23. *Adam quia ſuo auctori eſſe ſubditus noluit, ius carni ſuæ, quam regebat, amiſit, ut in ſeipſo inobedientiæ ſuæ confuſio redundaret, & ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.* Hanc verò proprii corporis rebellionem non Adamus tantùm. ſed etiam ejus poſteri Deo inobedientes experiuntur, ut notat D. Bernard. ſerm. 1. in feſto omnium Sanctorum. Eleganter verò S. Auguſt. in pſal. 143. in hanc ſententiam argumentatur: *Agnoſce*, inquit, *ordinem, tu Deo, tibi caro*, (ſcilicet obediat) *quid juſſimus? quod pulcherius! Tu melior minor tibi. Ser vi tu ei qui fecit te, ut tibi ſerviat quod eſt factum propter te. Si autem contemnis tu ſervire Deo unumquam efficies, ut tibi caro: quæ non obtemperat Domino, torquetis à ſerva.*

Inſuper obedientia vincit & ſuperat reliquas virtutes. Hinc cùm quatuor eo tidem virtutibus excellentes offerentur Abbati Pambo, primus in jejunio, ſecundus in paupertate, tertius in charitate, quartus in obedientia præcelleus; Pambo quartum obedientem cæteris tribus prætulit: eſto enim charitas in ſe maxima ſit virtutum, ideoque major obedientia, tamen perpetuò obediens habet nexum, firmitatem & ſtatum virtutis, quem non habet charitatem ad libitum exercens: obediens enim alienæ voluntatis ſe ſervum facit. Quocirca tales viri Confeſſores ſunt, ſi ad finem vitæ ita permanſerint. Hæc Abbas Pambo in Vitis Patr. l. 5. libello 14. n. 7.

ſeipſum. Quartò, obediens vincit ſeipſum, putà ſuam voluntatem & iudicium proprium, quorum uti jam poſt lapſum difficilima & periculoſiſſima, ſic pariter nobiliſſima & gloriniſſima eſt victoria, Unde S. Gregor. 35. Moral. c. 10. *Vir*, ait, *obediens loquetur victorias, quia dum alienæ voci humiliter ſubditur, noſmetipſos in corde ſuperamus.* Addit noſter Alvarez de Paz tract. de Obedientia: *Et verò hæc eſt præcipua obedientiæ victoria: quia homo vincens ſeipſum, qui vicit reliqua quæ ſola fortior oſtenditur, & majorem ex hac facilimore, quam ex aliis gloriam aſſequitur. Vincit homo ſeipſum per obedientiam, nam iudicio ſuo compedes iniicit, ac voluntatem tanquis illigat, & corpus ac omnem motum ejus à noxia libertate avocat, & ad Dei ſervitium provocat. Vincit ſe ipſum, quia ſuis deſideriis olim infert, & libens propter amorem Domini alienæ voluntati ſubiicit.* Obediens ergo loquetur victorias, quas de dæmone mundo, carne ac ipſo triumphans retulit, earumque ampla à Chriſto præmia recipiet, juxtà illud Apoc 2. v. 7. 11, 17. 26. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Qui vicerit, non lædetur a morte ſecunda. Vincenti dabo manna abſconditum, & calculum candidum. Qui vicerit, & cuſtoduerit uſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea.* Et c. 3. v. 5. 12. & 21. *Qui vicerit*, inquit, *ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen ejus de libro vitæ, & confitebor nomen ejus coram Patre meo, & coram angelis ejus. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo.* Hæc noſter Alvarez de Paz l. 5. p. 3. c. 14. de Obedientia.

hominis. Quintò, obediens vincit hoſtes in bello, Paganos, hæreticos, & quoslibet homines quantumvis ſceleratos & impios. Hoſtes in bello: quia cum in militia milites promptè obediunt capitaneo, capitanei duci, fiunt invicti ſternuntque hoſtes. Ita Abraham cum trecentis vernaculis expeditis, ac ad nutum obedientibus prævertit proſtravitque quatuor reges. Sic Religiones in quibus ſubditi promptè obediunt Prælato, ſunt invictæ, vincuntque omnes adverſarios. Paganos, putà Indos, vicit, & Chriſto ſubigit S Franciſcus Xaverius per obedientiam, qua à S. Ignatio ſubitò miſſus in Indiam illicò parvit, ac poſtero die Roma eodem pertecturus diſceſſit. In India quoque per omnis S. Ignati. monitis promptiſſimè obtemperavit.

Hæreticos, putà Lutheranos, per obedientiam vicit noſter Patrus Canſius. Nam anno Domini 1557. cum Melanchthone, Illyrico, Brentio, Bullingero, cæteriſque Lutheranorum gigantibus Vvormatiæ diſputaturus coram Ferdinando Imp cùm ſuperbi illi tetræ filii numero & tumultu ſuperiores, violentam præſumerent imò, molirentur victoriam, Canſius ad P. Iacob. Lainium Vic. Societatis Ieſu Generalem, cujus obedientia certamen ſuſceperas, intrepidus ita ſcripſit: *Loquitur in me Dominus Deus: per ſervum ſuum & ſupervorem meum audiam eum, & non trepidabit cor meum, etiamſi conſtent adverſum me caſtra, quoniam in obedientia ſpes & fortitudo mea, nec eligam in domo Dei eſſe aliud quam tumentem apud te omnibus diebus vitæ meæ.* Nec eum ipſe fefellit. Immiſit enim Deus in gigantes illos ſpiritum diſſentionis & confuſionis, quo factum, ut princeps eorum Melanchthon à ſuis alumnis mitè diſcerperetur, cæteri inter ſe digladiantes invicem ſeſe lacerarent & conficerent. Ita noſter Sacchinus in Vita Canifii lib. 2. pag. 125. & 231.

Similiter quotidie experimur in Religione: Ad orbis enim victorias mittendi viri Religioſi, à ſui victoria inciendum eſſe probè noverunt, othilque etiam difficultatis in præcepto cauſantes, promptos & expeditos ſe monſtrant ad opus. Quocirca prompta obedientia Xaverium fecit non tantùm Apoſtolum Indiarum, ſed & thaumaturgum, ut plurimos à morte ad vitam excitaret: nam ad hoc vocati ſumus, ut vulneratos curemus, alligemus confractos, & erroneos revocemus. Multi enim ſunt membra diaboli, qui futuri ſunt Chriſti diſcipuli, ait S. Franciſcus Aſſiſias.

Sextò, obedientia victrix eſt maris, ignis, terræ & animalium, cæli & inferni, adeoque nihil ferè per obedientiam tentatur, quod Dei virtute, propter quem obe- B
ditur, non facilè ſuperatur. Maris, ut cùm Petrus juſſu *Mare.*
Chriſti ſupra mare ambulavit, Matth. 14. 29. cùm Moſes *Vide c.*
juſſu Dei mare rubrum diviſit, ut ſicco alveo tranſirent Hebræi, quo facto diviſum reduxit, in eoque merſit Pharaonem ejuſque exercitum. Exodi 14. cùm Joſue cap. 3. juſſu Dei Jordanem diſpeſcuit, & ſicco pede caſtra Hebræorum traduxit.

Ignis, cùm tres pueri Hebræorum Dei fideles & obe- *Ignis.*
dientes, juſſu Nabuchodonoſoris in fornacem ardentem conjecti, nec illæſi perſtiterunt. Daniel. 3. Sic in Vitis Patrum lib. 5. cap. 54. num. 28. juſſu Abbatis pater filium iactsvit in furnum ardentem. Statim autem factus eſt furnus valut ros, qua ex re acquiſivit gloriam ſicut Abraham patriarcha immolans filium ſuum.

Simile eſt exemplum Religioſi, qui à Superiore juſſus furnum ardentem ingredi illæſus, in eo perſtitit. Refert idipſum graphicè ex Vitis Patrum Severus Sulpitius in Vita S. Martini dialogo 1. cap. 12. *Exundabat*, inquit, *abruptis flammæ fornacibus, & intra camini illius concava tanta habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum iubet magiſter intrare. Nec diſſulit parere præcepto, mediasque flammas nihil cunctatus ingreditur. quæ mox ſum audaci filo velut illis quondam Hebræis pueris eſſere venienti. Superata natura eſt, ſugit incendium, & qui putabatur aſſurus, velut frigida vere perfuſus ſeipſum miratus eſt.* C

Tertiæ, & beſtiarum. Notus eſt Paulus Ille magni Antonij diſcipulus, miraculorum facultate ipſo magiſtro major, cùm Antonius quos ipſe curare non poterat, ad eum mitteret, neque aliam ob cauſam niſi unius obedientiæ. Sic enim Antonius ipſe prædicabat, eumque quaſi obedientiæ exemplar omnibus oſtendebat, & extat adhuc multorum eius illuſtrium factorum memoria, Notus etiam Joannes, quia ſuo Abbate, & quidem ioco, iuſſus ut lignum compelleuderet, ipſe ſeriò accipiens non ſolum non expavit irruentem, ſed etiam fugientem infecutus iteratis vocibus Abbatis ſui nomine ſiſtere iuſſit, captamque ac ligatam ad monaſterium perduxit. Notus etiam alter Ioanoes, qui D
cùm triennio toto aridum ſtipitem, ut erat ei imiunctum, quotidie irrigaſſet, idqua aqua longè hauſta, demum viruit fructuſquæ edidit, quos anus magiſter ad eccleſiam defetens fratribus oſtentabat, *Ecce*, inquiens, *obedientiæ fructum.* Vide Vitas Patr. libr. 5. c. 54. de Obed. & lib. 4. cap. 26 Ibidem libr. 8. num. 145. (tequeor lectionem noſtri P. Heribert) narratur, quòd cùm duo germani fratres in monaſterio quodam viverent, alter obediendi, alter caſtigandi corporis ſtudioſiſſimus; hunc quidem ad alterius ſanctitatem explorandam mandaſſe ei, ut io fluvium crocodilis refertum delcenderet, idque eum impigrè feciſſe, ita ut immanes illæ beſtiæ accurrerent, & quaſi blaodiendo corpus eius oblingerent. paulò autem poſt eum in humanum cadaver incidiſſent, prece communiter facta excitatum eſſe à morte, eamque laudem cùm ſibi abſtinens ille tacitis cogitationibus arrogaret, ſeverius obiurgatum eſſe ab Abbate, cui revelatum fuerat non illius jejunia, ſed alterius obedientiæ beneficium illud à Deo donatum fuiſſe. Celebris eſt ſententia ſeniorum apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 91. *Obedientia iuncta continentiæ vel beſtias ſubigit.*

Cæli,

Solas. Cœli ; ut cùm Josue pugnans contra quinque reges Amorrhæorum, obediens Deo stitit solem cœloque omnes. *Obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israel*, Josue 10. 14. Cùm Ezechias Deo obediens meruit per Isaiam à morbo lethali sanari, & in ejus signum umbram solis ipsumque solem retrorsi per decem lineas, 4. Reg. 20. vers. 3. & 11.

Infernum. Inferni, ut cùm Christus *factus obediens usque ad mortem* meruit, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum*, Philipp. 2. v. 8. & 9. idroque descendens ad infernum de eo triumphavit, ex eoque patres omnes in cœlum pertriumphum eduxit.

Tentationes mortem, & gehennam. Septimò, obedientia vincit tentationes quaslibet & peccata, mortem & gehennam. Hinc de Christi obedientia ait Paulus Hebr. 10. v. 7. & 10. *Tunc dixi, Ecce venio ; in capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus voluntatem tuam*, &c. *In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi.* Idem asserit Isaias cap. 53. v. 10. & 11. Unde Paulus 1. Corinth. 15. v. 55. *Absorpta est*, inquit, *mors in victoria ubi est mors victoria tua ? ubi est mors stimulus tuus ? stimulus autem mortis peccatum est ; virtus verò peccati lex : Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Exempla huius victoriæ, præsertim in tentatione luxuriæ, videre est in Vitis Patrum lib. 5. cap 14.

Denique per obedientiam superamus omnia pericula damnationis. quæ sanè summi momenti est victoria. Quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia*, inquit, *est perfecta abnegatio propriæ animæ, & propriæ corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis, vita humilitatis, & quasi si quis dormiendo iter faciat.* Idemque addit, vivere in obedientia nihil aliud esse, quàm suum onus aliorum humeris imponere, natare super aliorum ulnas, & sustentari in aquis ne mergamur, sed sine periculo hoc grande pelagus hujus vitæ tranteamus, & quidem brevissima navigatione. Quid melius, aut quid maius dici poterat?

Vidit Anachoreta ille in Vitis Patrum lib. 5. cap. 14. nu. 19. quatuor ordine Sanctorum in cœlo, primum, infirmorum in infirmitate Deo gratias agentium ; secundum, proximis ex amore ministrantium ; tertium, in solitudine Deo servientium ; quartum & summum, obedientium, hosque torque aurea, & corona insignes illustriori cæteris gloria decorari. Ratio est, quia obediens similis est angelis, de quibus dicitur psalm. 103. *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem*, qui omnia vincit, imò uti, & ignit. Nam ut ait S. Bernard. serm. de virtute obedientiæ. *Velocitor currit sermo Dei, & velocem habere desiderat servum. Vides enim quanta velocitate currit ille, qui dicit psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præpedit præcipientem, paras oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineripedes. totum se colligit, ut imperantis colligas voluntatem. Vide Dominum festinantem præcipientem, & hominem festinantem obedientem.*

Deum. Octavò, obedientia vincit ipsummet Deum, ut obedienti nihil negare queat. Sic enim par pari refert, ut, cùm obedimus Deo, ipse vicissim quasi mira dignatione obediat nobis, juxtà illud à se promissum, *Voluntatem timentium se faciet*, psalm. 144. 19. Undè auctor serm. ad Fratres in eremo apud S. August. tomo 10. serm. 61. *Sciendum*, inquit, *fratres, quòd quanto modo erimus ipsi obedientes Superioribus nostris, tanto erit Deus obediens orationibus nostris.* Congruum enim est, ut, si Dei voluntatem facimus, ipse vicissim faciat nostram ; & sic obedientia in Deo facit nos quasi omnipotentes. Hinc S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. explicans illud 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victima. Quia*, inquit, *per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur. Tanto igitur quisque Deum citius placat, quanto ante ejus oculos reprossa arbitrii sui superbia, gladio præcepti se immolat.* Hinc Jacob obediendo matri supplantavit Esau, matrisque jussu eum fugiens, & Dei jussu ad suos rediens, atque eum Deo, vel verius cum angelo Dei luctans, Israel, id est, Deo dominantis, nomen & benedictionem accepit. Genes. 32. v. 9. & 28. Simile dicitur de Abraham Genes. 18. v. 28. 24. & seq. item de Mose Exodi 32. v. 9. 10. & 11.

Potest etiam verti planè ex Hebræo cum recentioribus : *Obediens in perpetuum loquetur*, & vivet, loquetur, in quam, tum huic sæculo per celebrem sui memoriam, & relictum posteris suis exemplum, sicut Hebr. 11. 4. dicitur Abel defunctus adhuc loqui : tum in futuro. Loquetur, inquam, ut testis veræ Dei æquitatem, & obedientiæ victricis veram prudentiam, securitatem, præmium æternum, & palmam. ita Beda. Et sic constat antithesis cum præcedenti hemistichio. Illustre exemplum habet Climac. grad. 4. de obedientia ante finem, de insigni quodam obediente, Aethatio nomine qui mortuus è sepulchro à sene evocatus, & interrogatus, num mortuus esset ? respondit, obedientem non posse mori.

VIR IMPIUS PROCACITER OBFIRMAT VOLTUM SUUM : QUI AUTEM RECTUS EST, CORRIGIT VIAM SUAM] Syrus, *dirigit viam suam*, Hebr. *vir impius roborat faciem suam : & rectus ipse parabit viam suam* ; Chald. *impudens facie est vir impius* ; Septuag. *impius vir imprudenter subsistit facie : rectus autem ipse intelligit vias suas* ; Throdot. *vir impius obfirmabit faciem suam*, Ac prosillis verbis, *Corrigit faciem suam*, Aquila, & Symmachus vertunt, *parabit*, aut *expedit viam suam*. Nota Pro יָכִין *iachin*, id est, dirigit, *corrigit*, Seytuag. legerunt יָבִין *iabin*, id est intelligit. Undè auctor Catenæ Græcor. vertit, *rectus autem vias suas discernit, & intelligit*, id est, etiamsi à nemine admoneatur, se ipsum tamen examinat, & si qua parte opus, videtur, emendat. Vers. 29.

Pro *vultum suum*, hebr. est פָּנָיו *bepanau*, quod R. Salomon accipit בְּפָנָיו *beappau*, id est *in ira sua*, q. d. Quo tempore perditus excandescit, impudentiam ac protervitam suam demonstrat, in accensis naribus vultuque ostendit. Verùm aliud est *bepanau*, aliud *beappau*. Jam Primò, Pagnin. vertit, *roboravit contra eum vir impius faciem suam : rectus autem ipse disponet viam suam* ; ut hic versus referatur ad præcedentem, q. d. Testis mendax dum contra innocentem falsum profert testimonium, contra eum se roborat, & obfirmat, ut videatur verum, non falsum dicere. Et R. Levi, Impius, inquit, & perditus frontem perfricat, ne illius mutatio cognoscatur, atque is motus qui consequi solet speciem vultus, cùm quis mentitur. Verùm vir integer optimè perspectum habebit, quod institutum quoad oris vultusque conformationem, amplecti oporteat.

Et Baynus, *Roboras*, inquit, *vir impius*, supple verba falla, *vultu suo*, cum imprudentia videlicet proferens falsum testimonium, & ipso vultu affirmans falsum : vel *contra vultum eius*, hoc est illius qui respondet, & contradicit. Sed iustus, & æquus iudex facilè intelligit vias, & mores illius. Aliter, Qui rectus est, & affert verum testimonium, faciet iudices intelligere vias eius, satis habens rem exponere nudè tamquam simplicem veritatem. Hæc ille.

Secundò, meliùs idem Baynus : Hæc gnome, inquit, significat discrimen inter impium & rectum sive iustum, quorum ille vultum firmat, & magna sive constantia, sive impudentia, facit malum : hic verò dirigit vias suas, ut neque deficiat à recto, nec cum ostentatione quidquam faciat : non enim vultu aut fastu rectitudinem suam præ se fert. Si legatur *intelliget*, erit sensus : Qui rectus est, satis habet quòd intelligat vias suas, absque eo quòd vultu ex tenore ostentet, multo minùs vultu præferi pervicaciam vel impudentiam : scit enim utrumque decere sapientem, & virum probum.

Tertiò, & genuinè, hæc gnome significat discrimen recti, & impii, dum uterque de aliquo defectu, errore aut lapsu admonetur vel corripitur, sive exteriùs ab homine, præsertim Superiore ; sive interiùs à Deo. Impius enim quia superbus, & quia vitio, in quod lapsus est, pertinaciter adhærere decrevit, contra monentem, & monitionem sese roborat, mentem vultumque procaciter obfirmat, ac vitium suum protervè tuetur, & monenti iusserat : rectus verò si moneatur, erratum lapsumque agnoscit, & corrigit, quia humilis est, & prudens, ac recti iustique amans.

Hinc colligo has impii rectique antitheses. Primò, impius si moneatur, erubescere nescit : rectus illicò erubescit, ac pudore, & rubore suffunditur. Secundò, impius imprudenter, & impudenter vitium excusat vel pernegat ; rectus agnoscit, & confitetur. Tertiò, impius in vitio obstinatus est, & impœnitens : rectus flexilis in pœnitet, & dolet. Quartò, impius in lapsu persistit : rectus lapsum corrigit, & emendat. Quintò, impius fronte ænea monenti resistit

Antitheses sex iusti & impii dum corripiuntur.

ſiſtit, & reſultat: rectus oculos frontemque demittit, & vicem monenti inclinat ac ſubmittit. Sextò, impius obfirmat vultum, ut ſcilicet perficiat id quod deſtinavit vel cœpit, licet impium per fas, & nefas, etiamſi famæ, opum, vitæ & animæ jacturam factorum ſe ferat: at rectus periculum videns, prudenter id declinat, & cavet.

Audi S. Gregor. 10 Moral. cap. 3. *Sicut recti*, inquit, *ſe quibuſdam, quæ abeis non recte geſta ſunt, correptionis vocem miniſtrorum charitatis æſtimant; ſic perverſi contumeliam deriſionis putant. Illi ſe protinus ad obedientiam flectunt, iſti ad inſaniam ſua defenſiones erigunt. Illi correptionis adiutorium vitæ ſuæ patrocinium deputant, per quod dum præſentis vitii culpa corripitur, venturi iudicii ira temperatur: iſti cùm ſe impeti redargutione conſpiciunt, gladium percuſſionis credunt; quia dum per correptionis vocem culpa denigratur, præſentis gloria opinionis fœdatur. Hinc quippe in laudem iuſti per Salomonem dicitur veritas: Deo iuſtum, & ſolimabile accipere. Hinc pravorum contumaciam deſpicit, dicens: Qui evadis deriſorem, ipſe ſibi facit iniuriam. Sic Judas*, inquit Beda, *quia impius erat, quamvis ipſe Domino ſe redargueret, noluit malè cupta reſtringere. Petrò Petrus, quia rectus erat corde, ſua ſi confitendi ardorem, reſpiciente ſe Domino, mox pœnitendo correxit, quod negando deliquit.*

Sic Pharao Deo Moſique monenti, ut tyrannidem faſtumque deponeret, ac Hebræos in Ægypto oppreſſos miſſos faceret, obſtrependo reſtitit, obduravitque cor vultumque ſuum inſtar tauri torvi, & lævi, Exodi 7. verſ. 3. Sic Jeremias cap. 3. verſ. 3 ait: *Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.* Et Ezechiel cap. 3. 7. *Domus Iſrael aversa eſt fronte, & dura corde.* Vide quæ hinc locis annotavi. Sic hæretici pro veritate & ſinceritate, quam iuſtuterunt ſubſtituere impudentiam, ac obſtinato tauriuoque vultu fidei, reſiſtunt, ſuamque perfidiam inſolenter propugnant.

Moral diſce hìc ſtultum rectè monenti reſiſtere, & obſtrepere; at prudentis & recti eſſe, correptionem admittere, ac corripienti patere, lapſumque corrigere: ſic enim homo ſibi, legique, & Deo reſtituitur, imò legem priùs violatam adimplet. Nam ut ait S. Bernardus de Præcepto, & diſpenſ. cap. 16. *Partienda eſt obſervatio alarum in præcepta, & remedia: præceptis inſtituitur vita contra peccatum, remediis reſtituitur poſt peccatum innocentia. Sic ergo utraque iſta correlativa noſtra profeſſio, ut profeſſus quiſque eò non aliqua forte regularium mandatorum deſpexerit, ſi ad remedium æquè regulare confugerit, et convincitur evangeliſſe mandata, non tamen patiſſe prævaricator. Solum itaque confuderim frigiſſe votum, violaſſe propoſitum, poſſum prævaricaſſe, qui & præcepium contempſerit, & remedium. Nam illum ſanè dico ſecurum, qui etiamſi interdum obedientiæ limitem præterit, conſilium non reſpuit pœnitentiæ. Regulares namque terminos, niſi ſapè deliqueris, non evadis, qui cenſura quæ ex regula eſt diſciplinam non ſubterfugis. Pari ſiquidem regula eſt regularis correctio, & in ea reperitur non ſolùm bonæ vitæ inſtructio, ſed etiam emendatio pravæ: invenimur in ea, & præcepta obedientia, & inobedientiæ remedia; ut ne peccando quidem à regula recedatur.*

Corripiens amandus ut medicus

Rationem ad correctionem admittendam, imò ambiendam ſuggerit efficacem S. Baſil. in Regulis fuſiùs diſput. regul. 52. *Eorum*, inquit, *quibus medicina fit, pœnè exiſtimari debent, qui ſtatim ſe animadverſiones non ad odium accipere, neque impotentem dominationem exiſtimare curationem eam, quam in ſericordia quis adhibuit, conſulendi cauſa animæ ipſorum ſaluti, ipſi adhibeat. Eſſet enim à decoro abhorrens, ſi cùm qui adverſa corporis valetudine laborant, ii uſque adeò magnam medicis fidem habeant, ut eſſe ipſos ſecent, uſturant, eſta amariſſimis daudis medicamentis medeantur, nihilominus tamen inter benemeritos de ſe illos numerent: nos non iidem quoque adverſus animarum noſtrarum medicos, quandocumque duriores impoſuerint nobis et aliqua ſalutem nobis efficiunt, fuerimus animati, cùm Apoſtolus dicat: Et quis eſt qui me lætificat, niſi qui contriſtatus ex me? 2. Corinth. 2. 2.* Porrò qui corripientem alteriùs vult effugere, facit id quod monet proverbium Arabicum centur. 1 num. 24 *Pete vitem tuam manu tua, non manu aliena, id eſt, reprehende teipſum ſuper delicto tuo, priuſquam alius te reprehendat ſuper eodem.* Et num. 26. *Non ſcabat caput tuum præter ungues tuos.*

Vers. 30. NON EST SAPIENTIA (Chald. *intelligentia*) NON EST PRUDENTIA, NON EST CONSILIUM CONTRA DOMINUM] Syrus, *non eſt conſilium ſecus Domini*. Hebr. לנגד יהוה *lenaged Jehova*, id eſt coram vel è regione Domini, ut ſcilicet cum eo componi, illique opponi poſſit, q. d. Humana ſapientia ſi cum divina conferatur, non eſt ſapientia, vel prudentia, ſed inſipientia potiùs, & amentia. Ruſſum *non eſt ſapientia, non eſt prudentia coram Domino*, ſcilicet non tantùm ut Deo reſiſtat, ſed ut nec coram eo ſtare poſſit; imò ut divinæ voluntati, & nutui volens nolens interviat, ſicut patuit in fratribus Joſeph, quiſua malignitate, & venditione eum evexerunt in primeipem Ægypti, ut Dei conſilium implerent. Sic malitia Aman evexit Mardochæum, & Judæos. Sic dæmonis machinamenta extulerunt Job, & Judæorum lævitia Chriſtum crucifixum. Undè Septu. Romani habent: *Non eſt ſapientia*, &c *apud* (minùs rectè Complut. vertunt, *contra*) *impium*, quæ ſcilicet Deo ſeſe opponat, eique reſiſtat, & illius conſilia vel decreta eludat: apud impium, inquam, tam hominem quàm dæmonem, ait Caſſian. collat. 7. cap. 18. Licet verùs ſit apud Septuag. legi debere, *non eſt ſapientia*, &c. *contra Dominum*, ut monent auctor Catenæ Græcor. Sic enim conſtanter legunt Hebr. Chald. Syrus, Vulgata, Aquila, Symmach. Theodot. cæterique interpretes.

B Sententia eſt clara, & uſu quotidiano evidens, & certa. Undè R. Salomon ſic explicat: *Sapiens quilibet ac prudens in nulla prorſus eſt æſtimatione, ſi cum Deo comparetur; multoque magis ſi ſua ſapientia abutatur in Deum, licet nobilis ſit magiſter, nulle honore afficietur.* Aben Ezra ſic: *Coniunguntur hæc duo ad bunc ſenſum: Non eſt vir, cui prudentia, ſapientia vel conſilium profit contra Dominum, hoc eſt, ut ab illius manibus ſubducatur aliqua horum ope, etiamſi ad fugam capeſſendam, ad prælium equum præparaverit, ſe tamen ſubducere nequit, & aufcrimen evadere. Dei enim eſt incolumem præſtare, quempe arbitrato voluerit.* R. Levi verò ſic: *Non eſt ſapientia, &c nullo uſui ſunt ſapientia, prudentia, conſiliumque in iis, quæ quis animo in Deum machinatur: licet enim is maxima ſapientia polleat, remque apprimè intelligat, aptiſſimum denique conſilium ineat; haud tamen poterit divinum decretum immutare, vel illud aſſequi, ut conſtat ex iis quæ Joſepho contigerunt, ac ex variis hiſtoriis, quæ in ſacris vaticiniis paſſim leguntur, Illam etiam mentem hanc ſerè ſtultiſſimi ſortiti ſunt affirmandam: Haud nimirum opus eſt ſapientia, prudentia, conſiliisque illi, qui charus ſit Deo, proximuſque eiuſdem curæ, qui nempe Deo adhæſerit, ut votorum ſuorum compos fieri ſuaſit: divinum enim numen ita conatus & ſtudia mortalis inſtituit, ut exitu cogitata ſuccedant. Veſtigat autem explicationi optimè conſonat quod nox judicat.*

C Ratio hujus ſententiæ eſt. Prima, quia ſapientia Dei eſt increata, & infinita, quæ in immenſum ſuperat & tranſcendit omnem ſapientiam prudentiamque creatam, & finitam omnium hominum, dæmonum & angelorum. *Ratio 1 prima.* Secunda, quia ſapientia Dei eſt omnipotens, cui proiodè nemo reſiſtere valet: quis enim audeat contra omnipotentem, & omnipotentem?

Finis, ſcopus & fructus hujus ſententiæ eſt, ut ex ea diſcamus uoumquemque, quantumvis ſapientem, meritò debere ab illo uno pendere, illi fidere, non ſibi, nec quidquam illi tentandum, quod divinæ voluntati noverit eſſe contrarium quæ adeò non poteſt impediri humana vel dæmoniaca prudentia, ut magis per eam promoveatur & perficiatur, dum quis contra eam homo vel dæmon tentat, ut patet in fratribus Joſeph, in Pharaone, in Herode, & redemptione generis humani, quam diabolus omnibus modis impedire ſtuduit.

D EQUUS PARATUR AD DIEM BELLI: DOMINUS AUTEM SALUTEM TRIBUIT.] Hebr. *Domui autem eſt ſalus*; Chald. *à Domino autem ſalus*; Septuag. *à Domino autem auxilium*; Vatabl. *a Domino autem datur ſalus*. Qui & addit: Hæc gnome pendet à præcedente, eamque probat, q. d. *Equites impii præſidium ſibi ejus, quibus fidant, cùm tantum ſalus a Deo, non ab equo, pendeat.* Per *equum* intellige equites: hi enim in bello ſunt validiſſimi, & peditatum ſternunt, & proculcant: item currus, arma, machinas omnemque bellicum apparatum. *Salus* intelligitur non tantùm libertatio à nece omnique malo, & periculo; ſed & victoria: hæc enim plena in bello totius exercitus, & gentis eſt ſalus. Sensus eſt, q. d. Duces, & milites ad bellum comparant equos, arma, currus, &c. idque congruè, & prudenter; ſeu tamen hæc omnia fruſtra ſunt, niſi Deus auxilietur: Dei enim eſt dare ſalutem, & victoriam, Quare hinc diſcant duces & milites ita apparate bellum *Vers. 31.* *Dei eſt dare victoriam.*

ſum, ut potiſſimam ſpem in Deo collocent, ideoque aſſiduis precibus, ac puritate vitæ & eleemoſynis ejus opem ſibi concilient. Utcunque enim dimicantium parti ſive aciei, licet infirmioti minuſq; armis & militibus inſtructæ Deus faverit, victoriam obtinebit, & victrix triumphabit. Fruſtra ergo acies, fruſta arma, fruſtra milites, ni Deus propitius concurrat, detque victoriam.

Ratio à potiori eſt. Prima, quòd præparatio rei facilis, executio verò ob varias rerum perſtales & circumſtantias, dum præſertim variæ hinc inde occurrunt remoræ, quæ rem impediunt, ſit difficilis, ideoque licet utraque pendeat à Deo, magis tamen ſecunda; quam proinde Scriptura tribuere ſolet Deo, quaſi primo & principali effectori, juxta illud cap. 16. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Et verſ. 9. *Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus*, ubi plura hac de re dixi.

Secundò. Secunda, quòd Deus peculiarem habeat curam rerum magnarum, quæ multa complectuntur, magnique ſunt momenti, tales autem ſunt principum gentiumque plurium exercitus, bella, victoriæ.

Tertiò. Tertia, quòd Deus maximè curet gubernationem regum & regnorum, & ab æterno decreverit, ut regna & imperia ſibi vicißim per tæcula ſuccedant, eantque per gentes & familias quaſi circulando in orbem, juxta illud Daniel. 4. 54. *In ſententia vigilum decretum eſt, & ſermo ſanctorum, & poſtio: donec cognoſcant viventes, quoniam dominatur Excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit illud.* Et Proverb. 8. 15. *Per me reges regnant.* Hæc autem regum & regnorum translatio & viciſſitudo fit per bella & victorias. Quocirca cùm Deus vult regnum de gente una in aliam transferre, facit ut hæc illam bello appetat, debellet & vincat. Sic monarchiam Aſſyriorum tranſtulit ad Babylonios, Aſſyrios debellando per Nabuchodonoſor: Babyloniorum tranſtulit ad Perſes, Baltaſarem & Babylonios debellando per Cyrum: Perſarum ad Græcos, Darium & Perſas debellando per Alexandrum Magnum: Græcorum ad Romanos, Græcos debellando per Scipionem, Paulum Æmilium, aliosque duces Romanos. Simili modo ſingulis ferè ſæculis, ſive ſingulis annorum centuriis, videmus Deum regna de una domo & familia in aliam per bella & victorias transferre.

Hinc illud oraculum Balaam: *Dominus Deus eius tecum* (Iſraele) *eſt, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis*, Num. 23. 21. Et illud Davidis: *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria*, &c. *tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes*, 1. Paralip 29. 11. Quocirca Judas Machabæus *confidamus adventum multitudinis, & apparatum varium armorum & ferocitatem beſtiarum* (Nicanoris) *extendens manus in cælum, prodigia facientem Dominum invocavit, qui non ſecundum armorum potentiam, ſed* A *prout ipſi placet, dat dignis victoriam*, 2. Machab. 15 28.

Porrò hæc gnome locum habet in bellis & victoriis non ſolùm corporalibus, ſed & ſpiritualibus, quibus contra tentationes carnis, mundi & dæmonis aſſiduè confligimus, & vincimus. Hæc enim victoria fit per gratiam Chriſti, juxtà illud Pauli: *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum*, 1. Corinth. 15. 57. Et, *Deo autem gratias, qui ſemper triumphat* (id eſt triumphare facit) *nos in Chriſto*, 2. Corinth. 2. 14. Et: *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra*, 1. Joan. 5. 4. Undè myſticè Beda ſic explicat: *Equus paratur ad bellum, Dominus autem ſalutem tribuit*, q. d. *Hominum quidem eſt Deo devotè tempore perſecutionis animum præparare, corpus offere diſcrimini, ſed divini eſt auxilii, ut capto labori agonis victoria ſalusque ſuccedat.* Et S. Gregor. 31. Moral. cap. 9. & 59. *Equi nomine*, ioquit, *præparatio recta intentionis accipitur, ſicut ſcriptum eſt. Equus paratus in die belli, ſed Dei ſalutem tribuis, quoniam contra tentationem quidem ſe animus præparat, ſed niſi adjuvetur deſuper, ſalubriter non decertat.* Plura vide ibidem in S. Gregor. Sic & auctor Catenæ Græcor. Equum, inquit, appellat mentem contra B vitia ſtrenuè pugnantem: equus enim in prælio acer eſt, animotus, velox, ferox, exultans. vide Job 39. verſ. 21. & ſeq. Sic & Hugo per equum accipit hominis animum & corpus: utrumque enim præparatur ad bellum tentationum ab equite, id eſt mente & ratione, quæ utrumque frænat, regit, dirigit, acuit, accendit ad prælium, ut per Dei opem & gratiam victoriam adipiſcatur. *Præparatus autem*, inquit Hugo, *ad bellum equus iſte tempore perſecutionis in tribus, Primò, in aſſueſactione laboris, doloris, ſamis, ſitis, frigoris & ſeverarum ejuſmodi moleſtiarum, ne cum in bellum venerit, ſolo ſonitu buccinæ terreatur. Secundò, præparatur virtute & animoſitate foſſoris: equus enim ſub ſtrenuo foſſore ſtrenuior eſt. Tertiò, præparatur armorum munitione, ne ad ſingula ictus vulneretur. Arma voco hic fortitudinem, patientiam, audaciam, quibus conſummatus miles: tunc verò equus hic expeditus & comparatus ad ſonitum buccinæ exultans dicit vah, & audaciter pergit in occurſum armatis.*

Secundò, equi ſunt paſſiones & virtutes, quas regit C ratio & gratia Chriſti ut vincat. ita S. Ambroſ. de Iſaac & anima c. 8. Rurſum equus eſt humanitas Chriſti, cui inſultans divinitas devicit peccatum, mortem, terram, cœlum & infernum. ita S. Ambroſ. in pſalm. 40. eius verba recitavi Habacuc 3. 8. ad illa: *Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalvatio.* *Item paſſiones & virtutes.*

Tertiò, equus ſymbolum eſt Apoſtoli, & prædicatoris: ejus ſeſſor & auriga eſt Chriſtus, victor inimicum & peccatorum, juxtà illud Apocal. 6. 2. *Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exivit vincens ut vinceret*, ut ſcilicet Chriſtus per Apoſtolos debellaret, ſuæque fidei ſubjugaret omnes gentes. ubi plura hac de re dixi.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Melius eſt nomen bonum quàm opes: callidus videns malum ſe abſcondit: qualis puer, talis ſenex: ſeminans ſcelus metet mala: miſericors benedicetur: derideſorem ejice: mundus corde amicus erit regi. dicit piger: Leo eſt in via. *os adulteræ eſt vorago. ſtultitia pueri fugatur virga: opprimens pauperem, opprimetur à ditiore. Verſ. 17. adhortatur ad ſtudium ſapientiæ: vitandi iracundi, & ſponſores: termini antiqui ſervandi; velox coram regibus ſtabit.*

1 Melius eſt nomen bonum, quàm divitiæ multæ: ſuper argentum & aurum, gratia bona. 2. Dives, & pauper obviaverunt ſibi: utriuſque operator eſt, Dominus. 3. Callidus vidit malum, & abſcondit ſe: innocens pertranſiit, & afflictus eſt damno. 4. Finis modeſtiæ timor Domini, divitiæ & gloria & vita. 5. Arma & gladii in via perverſi: cuſtos autem animæ ſuæ longè recedit ab eis. 6. Proverbium eſt: Adoleſcens iuxtà viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea. 7. Dives pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis. 8. Qui ſeminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ ſuæ conſummabitur. 9. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur: de panibus enim ſuis dedit pauperi. Victoriam & honorem acquiret qui dat munera: animam autem aufert accipientium. 10. Ejice deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntque cauſæ & contumeliæ. 11. Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum regem. 12. Oculi Do-

Domini cuſtodiunt ſcientiam: & ſupplantantur verba iniqui. 13. Dicit piger: Leo eſt foris; in mediô platearum occidendus ſum. 14. Fovea profunda os alienę: cui iratus eſt Dominus, incidet in eam. 15. Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam. 16. Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit. 17. Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientium, appone autem cor ad doctrinam meam. 18. quæ pulchra erit tibi, cùm ſervaveris eam in ventre tuo, & redundabit in labiis tuis: 19. ut ſit in Domino fiducia tua, unde & oſtendi eam tibi hodie, 20. Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & ſcientia: 21. ut oſtenderem tibi firmitatem. & eloquia veritatis, reſpondere ex his illis, qui miſerunt te. 22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras egenum in porta: 23. quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos, qui confixerunt animam eius. 24. Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo, 25. ne fortè diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animę tuæ. 26. Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis: 27. ſi enim non habes unde reſtituat, quid cauſæ eſt ut tollat opperimentum de cubili tuo? 28. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. 29. Vidiſti virum velocem in opere ſuo? coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles.

Vers. 1. MELIUS EST NOMEN BONUM, QUAM DIVITIÆ MULTÆ: SUPER ARGENTUM ET AURUM GRATIA BONA] Hebr. *eligibile nomen præ opulentia, præ auro & argento gratia eſt bona*, vel *bonum*; Chald. Aquila & Theodot. ἐκλεκτὸν, id eſt *electum*, vel potiùs *eligendum nomen bonum præ divitiis*. Sic & Chaldæus.

Per *nomen* accipe famam; per *gratiam* gratioſitatem, favorem, benevolentiam, amicitiam. *Tò bona* non tam referas ad *Tò gratia*, quaſi eius ſit epichethum, quàm ad *Tò ſuper*. Notat enim gradum comparationis, quo coofert & præfert gratiam auro & argento, q. d. Gratia eſt bona ſuper argentum & aurum, id eſt præſtat auro & argento. Unde Vatabl. vertit, *fama præferenda eſt magnis opibus, & gratia auro & argento melior eſt*; & Pagnin. *eligibilius eſt nomen bonum quam aiuitin, & quam aurum & argentum eligibilior eſt gratia bona*, id eſt benevolentia vicinorum & civium.

Fama præſtat opibus. Primò. Senſus ergo eſt, q. d. Fama maius bonum eſt, quàm ſint opes, fama præſtat opulentiæ, ſimiliter gratia & benevolentia præſtat auro & argento. Poſterior hæc pars dat cauſam prioris, q. d. Melius eſt nomen bonum quam divitiæ multæ, quia nomen bonum conciliat gratiam & favorem hominum, qui præſtat auro & argento. Hæc enim gratia in ſe ingens eſt bonum, & præſtantius opibus, atque ea neceſſaria vitæ & opes facilè comparantur, uti compatavit Ioſeph in carcere, Geneſ. 39. 21. Ruth. in paupertate cap. 2. 13. Eſther in condemnatione Iudæorum cap. 3. 9. & cap. 7. 3. adeoque nihil crebrius in Scriptura, quàm quòd Sancti cupiaot invenire gratiam in oculis Dei & hominum. nam ut ait Anton. in Meliſſa part. 2. c. 49. *Gratia eſt velusti paradiſus copioſus.* Hinc B. Virgo præ aliis titulis hoc uno ſalutatur ab Archangelo, quòd ſit *gratia plena*; græcè κεχαριτωμένη, id eſt gratioſa effecta, gratia repleta.

Secundò. Rurſum hæc gratia arcet invidiam, quæ ingens eſt malum, ingentiumque damnorum matet, ac parit amorem & charitatem, quæ omnium bonorum eſt fons & origo. Quocirca tacitè hic monet Sapiens opes vel ſpernendas eſſe, ne tibi invidiam & nomen avari afferant: vel, ſi eas habeas, in indigeotes erogandas eſſe, ut hominum gratiam concilies. Nihil enim illam ita conciliat atque eleemoſyna & liberalitas. Unde Syrus vertit, *præ auro & argento bona eſt miſericordia*. Nam Hebr. חסד *chen* tam miſericordiam quàm gratiam ſignificat: quin & Latinum graria ſæpè pro miſericordia accipiut. Hinc auctor Catenæ Græcor. per *bonam gratiam* accipit honeſtam actionem, qualis eſt eleemoſyna. Qui ergo gratiam hominum, quin & Dei, indeque nomen & famam ambit, ſtudeat virtuti, præſertim miſericordiæ & liberalitati; hæc enim eſt radix & baſis tam benevolentiæ & gratiæ, quàm nominis & famæ.

Tertiò. Tertiò, hæc gratia & fama perdurat, eùm opes diſfluant, & cum vita fluantur. Fama enim poſt mortem creſcit & perennat, præſertim quia homine vita functo, nullo jam in cœlum fama eius maculari, aut dedecorari poteſt. Ob has ergo tres rationes gratia & fama præſtat opibus, ac præ its bonum eſt altioris ordinis. Infimum enim bonum ſunt opes, medium fama, ſummum vita, præſertim animæ per gratiam & gloriam: opes enim verè ſunt bonum externum & indifferens, utpote quibus tam malè quàm benè uti poſſumus; fama verò magis intrinſeca eſt homini, quia nititur & fundatur in ejus virtute, præſertim liberalitate & charitate. Hinc Cato,

A *Omnia ſi perdas, famam ſervare memento.*

Et Plaut. in Moſtell. *Ege ſi bonam famam ſervabo, fat ero dives.* Unde R. Levi, *Conſtat inter omnes*, inquit, *famam viro parari motum probitate, ac vitæ factis: quod factum eſt quàm ſi opulentiſſimis facultatibus inſtructus eſſet. Benevolentiam etiam, quàm ſibi quis a cæteris conciliat, auro & argento eſt præferenda: maieri namque præſidio & roberi in calamitatibus eſt morum integritas, præclare facta & charitas, quam ſi quis auro argentoque muniatur, ut trite proverbio circumferatur, præſtantius eſſe habere amicum in foro quam aurum aren recondi-*B *tum.* Quod alii concinniùs dicunt. *Vilior eſt favor in aula, quam aurum in arca.* Ita S. Cyrill. lib. 11. in Ioannem cap. 28. *Melius eſt*, ioquit, *nomen bonum quam divitiæ multæ, id eſt, melior eſt exiſtimatio hominis atque gloria, quam divitiarum ſplendor, nomen enim ſumitur pro gloria, ut Isai. 17. Manifeſtavi nomen (id eſt gloriam) tuum hominibus, & Iſaiæ 56. Deus promittit eunuchis voluntariis nomen melius præ filiis, nomen, id eſt gloriam.*

Quocirca Salomonem de more ſecutus Sirac ides Eccli. cap. 41. 15. *Curam*, inquit, *habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quàm mille theſauri pretioſi & magni*, vide ibi dicta, & Eccleſ. c. 7. 2. *Melius eſt nomen bonum quàm unguenta pretioſa.* Hinc de Ioſia dicitur Eccli. 49. 1. *Memoria Ioſiæ in compoſitionem odoris facta opus pigmentarii. In omni ore quaſi mel incukabitur ejus memoria.* Hos ſecutus Iſocrates ad Nicoclem: *Magis expetendum ducito*, inquit, *ut liberis tuis honeſtam famam, quàm opes magnas relinquas: nam hæ mortales ſunt, illa immortalis: pecunia acquiri poſſunt, fama pecuniis emi non poteſt: opes etiam improbis contingunt; gloriam verò parare non poſſunt, niſi virtute præſtantiſſimi.* Nam ut ait Cicero 2. Tuſcul. & 2. de Invent. *Gloria eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene indicantium de excellenti virtute.*

Gratia Dei præſtat rebus omnibus. Anagog. melius eſt nomen juſti, religioſi, ſancti, filii Dei quàm omnis terum copia, hæc enim corporea eſt, illud ſpirituale, hæc caduca, illud ſtabile, hæc temporalis, illud æternum. Rurſum præſtat inire gratiam Dei, quàm corrogare omne aurum & argentum, gratiam enim Dei parit felicitatem & gloriam æternam. Ita Beda: *Nomen bonum*, inquit, *eſt nomen Religionis, quod divitiis mundi alibus iure præferatur, Nam etſi mundum quis lucraretur univerſum, meritò hunc contemneret, tantum ut nomen ejus ſcriberetur in cœlo, eiuſque memoria & inter angelos, & inter homines ſanctos figeretur æterna. Super argentum & aurum gratia bona, illam ſignificat gratiam, cùm quis pro bono opere laudatur a bonis, imò pro collatis ei donis meritorum glorificatur ab eo qui in cœlis eſt.*

Ratio a priori. Prima. Ratio à priori eſt Prima, quia gratia eſt bonum ſupernaturale, ideoq; tranſcendens opes, omniaq; bona & dona.

Secunda. Secunda, quia gratia ſecum dueit virtutes & charitatem, quæ ſummum hujus vitæ eſt bonum.

Tertia. Tertia, quia gratia eſt ſemen glotiæ: undè ſicut ex ſemine naſcitur feges & fructus, ſic ex gratia naſcitur gloria.

Quarta, quia gratia facit nos ſanctos, amicos, filios & heredes Dei, ac coheredes Chriſti.

Quinta, quia gratia eſt ſumma participatio Dei & divinitatis, juxta illud S. Petri epiſt. 2. c. 1. v. 4. *Per quem maxima & pretioſa dona accepimus, ut per hæc efficiamini divinæ conſortes naturæ.* Et illud pſal. 81. 6. *Ego dixi, Dii eſtis, & filii Excelſi omnes.*

DIVES ET PAUPER OBVIAVERUNT SIBI (mutò, inquit Chald.) UTRIUSQUE OPERATOR EST DOMINUS] Syrus, *ambos fecit* (Arabicus, *creavit*) *Dominus*; Hebr. *faciens omnes ipsos Dominus*: *omnes ipsos*, id est utrumque. Est hebraismus, similis illi Ecclesiast. 3. 20. *Omnia pergunt ad unum locum: omnia*, id est uterque, vel utrique, scilicet homo & jumenta, uti præcessit. Hebræi ergo vocem *omne* tribuunt etiam binario, cùm Latini & Græci tribuant ternario. undè illud Aristot. *Tria sunt omnia*, scilicet prima, quibus datur vox *omnia*.

Primò, Aben Ezra hanc gnomen ad præcedentem refert, quasi illam confirmet et probet, q. d. *Tanta gratia quàm nonnum hunc ficium divitiis est anteponenda; dicet enim & inops sibi obviaverunt. Atque hoc ita intelliges, cùm rerum causæ cœlitus in terram deveniant, homines qui hisce afficiuntur, ea obviam habere, q. d. hunc divitiæ, alterè egestatem cœlitus occurrere. quod quidem indicant illa, Utriusque operator est Deus, cùm à Deo divitiæ pauperiesque imperciantur, divitesque ac indigentes efficiantur: verum honorifica fama sorte non est obvia: hanc enim mortales sibi comparant præclarè gestis, ut etiam gratiam, quam ab illis imbuni qui horum gloriosa gesta contemplati fuerint; quocirca multitudini divitiarum hæc sunt anteponenda.* R. Levi quoque hanc gnomen ad præcedentem refert, sed paulò alia ratione et textura: Ut, inquit, declaretur divitias haud ita præoptandas eo magere, ut dives inopi mutuò occurrat, hoc est, paulisper divitem à suis facultatibus decidere, inopem verò pronioveri, et paularim itidem augeri, ita ut hi pares facultatibus evadant, Deo hunc ad pauperiem tradente, alterum ad divitias provehente. Accedit R. Salomon: *Cum pauper*, inquit, *divitis opem implorat, ut sibi alimenta subministret, diversque acerbis verbis in illum utatur; tunc omnia à Deo mutantur, ita ut hic ad egestatem redigatur, alter divitiis cumuletur.*

Secundò, idem R. Levi sic explicat: *Obviant*, inquit, *sibi pauper & dives, quod alter absque alterius opera vitam traducere nequeat. atque ut exempli agamus: Si universi facultatibus pollerent, nullus esset qui in ulla arte ac opere insudaret, communisque facultas interiret. Quod si omnes paupertate laborarent, alter ab altero edocari non posset: quamobrem constat aliquos à Deo divites, alios inopes fieri, ut res creatæ conserventur. Hæc etiam, Dives & pauper obviaverunt sibi, eamdem habebunt sententiam, quam illa, Misericordia & veritas obviaverunt sibi: justitia & pax osculata sunt sa*, psalm. 84. Accedit auctor Catenæ Græcor. *Dives*, inquit, *per eleemosynam expiat nexam, abolesque præmeritam pœnam. Pro hac nimirum adeptus habitatem: pauper autem per humilitatem & egestatem castigatur & erudiuntur. Universi itaque Deum agnoscunt & laudent. qui hunc quidem vult castigare & premere, illum verò distribuere & erogare.*

Tertiò Beda: *Neque divitem*, inquit, *propter divitias, honores; neque pro inopia pauperem despicias; sed hoc in utroque merito veneraræ, quia opus sunt divinum, & ad imaginem Dei facti sunt.* Et S. August. in Quæst. veteris et novi testamenti quæst. 42. divitem et pauperem accipit materialiter non formaliter, q. d. Deus naturam humanam tam dedit pauperi quàm diviti: Deus utrumque fecit hominem rationis compotem, et felicitatis capacem. Objectioni enim occurrens hic ait: *Cùm legamus apud Salomonem, Dives & pauper obviaverunt sibi: fecit autem ambos Dominus; quomodo erga personarum acceptio non est apud Deum? longè absit a fidelium mentibus hæc impietatis assertio. Nam Scriptura ne pauperem contemnendum doceat, & divitum honorificandum; ostendit amborum opificem esse Deum, non utique in paupertate & divitiis, sed in eo quòd sunt. Si enim facultatibus ab invicem discrepant, non tamen naturæ substantia. Nec enim quia occasiones provenire quasdam facimus in mundo, aut prosperos in divitiis, aut infaustos in paupertate; idcirco despiciendi sunt, quos Deus non illuminavit; aut suspiciendi, quibus Veritas non dedit testimonium. Contemnendi plane sunt, sed corruptores morum & sacrilegi in lege Dei: honorandi verò diligentes Deum & disciplinæ cultores. Hi enim divites apud Deum habentur, qui bona conversationis sunt; & quanto in mundo contemptibiliores sunt, tanto magis honorificentiores sunt in cœlo.* Causam ab imis fundamentis, et rationem à priori subdit: *Ipse miniſtrum eis, ut perspicientes Dei voluntatem non solum in mundo, sed & in cœlo divites sint, ne pauci temporis divitiis exhilarent æternas: illi verò quos paupertatis causa despiciendos pu-*

A *tant, si futurum Dei judicium contemplentur, illic semper divites esunt, ubi divites sæculi egebunt, panitentes se pauperes non fuisse.*

Quartò, noster Pineda lib. 6 de Rebus Salomonis c. 11. in fine, urget *το obviaverunt*, id est occurrerunt, obviam iverunt, quasi eo significetur, qua ratione pauperi, & indigenti subveniendum sit ad illius inopiam sublevandam, nimirum non tolùm non fugiendo, sed sponte accedendo, contrà quàm illi faciebant, qui *de longè fletemus* ad paupetis clamorem, psalm. 37. 12. non enim permittendus egenus, ut integrum ipse iter conficiat, quo ad te deprecandum pervenire possit: sed pars etiam viæ à te suspicienda, ut illum quæras, illique occurras, sicut scriptum est Proverb. 22. 2. *Pauper, & dives obviaverunt sibi, utriusque operator est Dominus.* Non dissimili sanè ratione optimus princeps, & pietatis cultor, sive quivis alius familiæ probus moderator, sponte obviam procedere debet indigentibus, non petitus, non vocatus; sed sua tantùm pietate, & officio impulsus, vel ad debito præmio subditorum suorum spontanea obsequia prosequendum, vel ad ærumnas sublevandas, vel etiam ad imminentia damna B opportuno remedio reprimenda. Quod à Salomone optimo sanè principe, & pietatis amante, tum sui muneris, tum parentis nomine tanctè, & piè præstitum est. hæc Pineda. Undè David 3. Reg. 2. 7. moriens Salomoni ita præcepit: *Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, et sunto comedentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi, quando fugiebam à facie Absalon fratris tui.*

Quintò, alii per divitem accipiunt creditorem, ut idem dicatur hic quod cap. 29. 13. *Pauper, & creditor* (Hebr. *usurarum*; Septuag. *fœnerator*) *obviaverunt sibi: utriusque illuminator* (tutor, custos, beneficentissimus provisor) *est Dominus*: divites enim solent fœnerari pauperibus, eosque suis usuris sibi obligare, & debitores efficere. de quo plura cap. 29. 13.

Sextò, Baynus alio sensu urget *το obviaverunt*, q. d. Fieri potest, & sæpè fit, ut rota fortunæ gyrante divea ab opibus ad inopiam, & pauper ab inopia ascendat ad opes: in qua gyratione rotæ, & commutatione fortunæ videntur occurrere invicem, dum alter ascendit, alter delcendit; & tamen *utriusque est factor Dominus*, q. d. C Nemo æstimandus est ex opibus, neque ex paupertate, cùm ex his non pendeat neque fama nominis, neque gratia apud Deum aut homines: sed hæc quæ sunt maximè optanda, comparantur per obedientiam creatoris, & factoris. *Utriusque operator est Dominus*, q. d. Dum occurrunt invicem dives, & pauper, in habitu exteriori ingens discrimen inter eos videtur, & longè plutis æstimatur unus quàm alter apud homines: & tamen uterque ad imaginem Dei factus est, quam si pauper servaverit integram per vitæ puritatem, apud Deum factorem non erit inferior vel fama nominis, vel gratia, quàm dives, quantumvis alioqui sit hic splendidus, byssо, & purpura vestitus; ille verò squalidus, & ulceribus plenus, iuxta parabolam Evangelicam Lucæ 16. *Utriusque* ergo *operator est Dominus*, id est utrique suam sortem assignat Deus, ut dives pauperem non spernat, & ut pauper diviti non invideat, sed sua sorte, & gradu contentus uterque vivat, cùm sciat illam non casu, sed sapienti Dei consilio, & destinata voluntate sibi obvenisse, quam proinde omnes colere, & venerari debent.

Septimò, alij contrariè accipiunt *το obviaverunt*: nam, D metaphora sumpta à bellantibus, sibi inimico aut contrario animo occurrentibus, intelligunt hic significari contrarietatem, quæ est inter divitem, & pauperem: unde vertunt, *divites & pauper contrarii sunt*, habitu scilicet; & conditione, & frequenter etiam animo, cùm ille insolescat animo, iste humilietur, ac demissè se gerat: *sed utriusque operator*, Hebr. עשה, id est formator, fictor, & pictor, *est Dominus*, q. d. Quòd hic fit pauper, ille dives, non disparis naturæ est conditio, sed paris naturæ dispar qualitas, sive pictura diversa: sicut enim pictor unam imaginem nudam pingit, & fingit, aliam verò vestit, & ornat: atque sicut in pictura nuda magis apparet ars pictoris, & pulchritudo picturæ, quę in vestitu tegitur, & obscuratur: sic in paupere magis apparet ars Dei, & paritas naturæ quàm in divite, quem opes vallant, & velant. Igitur pauper est homo pictus, sed nudus: dives pictus, sed vestitus: tol-

le picturam, manet par eademque natura humana, quæ A in utroque velut imago Dei pariter eſt veneranda. Ita S. Chryſoſt. hom. 4. de Lazaro, & in pſal. 48. ad illa: *Simul in unum dives, & pauper. Eſt enim*, inquit *communis noſtra natura, communiter omnes voco; communis noſtra mater, communiter voco; communis noſtra civitas eſt orbis terrarum. Sed ſi ex paupertate ac divitiis differentiam aliquam, & inæqualitatem introduxiſtis, atque eam quoque rurſus ejicio, non divites quidem vocans, pauperes autem expellens, ſed & hos, & illos (verbi gratia) hos, id eſt divites, priores, illos verò, id eſt pauperes, poſteriores; ſed ſimul in unum, ut ſit communis conventus, communis oratio, communis eruditio audituſ. Liceat ſis divites, eadem lege nati es, eidem tibi fuit cum paupere ingreſſus, & idem ortus; & tu hominis filius es, & ille.* Tandem ex hiſce concludit: *Cùm ergo qua ſunt præcipua, & magis opportuna, & honore æqualia, tu æque habeatis; cur propter umbras, & ſomnia intumeſcis ex his, quæ nihili ſunt, communia diſtinguens, communia naturæ, communia ortus, & generationis, communia affinitatis, & neceſſitudinis? cur amictum exteriorem adducis, ut diſtinctionem in re efficias? non fere, non patior, & ideo voco te cum paupere ſimul; ſimul*, inquam *in unum dives, & pauper.*

Divus pauper ego ſum, & pauper divitis.

Octavò, & optimè, q. d. In eadem civitate, & republica alij ſunt divites, alij pauperes, quia Deus ita ſtatuit, & operatus eſt, ut alter alterius auxilijs juvaretur, itaque in unum corpus civile, & politicum coaleſceret reipub. omnique arte, & ſupellectile abundaret: divites enim ſuis opibus alunt pauperes, ut alij ſint ſartores, alij ſutores, alij pictores, alij fabri, alij aliam artem mechanicam exerceant; halce enim omnes paupertas adinvenit, fecitque ut nulla reipubl. deeſſet: nam ſi omnes eſſent divites, nemo veller laborare, & ſic artes omnes mechanicæ ceſſarent magno hominum damno. Quare dives pauperem fovere, pauper diviti ſubſervire, proeoque laborare debet. qua in re mira fuit Dei ſapientia, & diſpoſitio, dum duos tes ita diſpares, & quaſi contrarias univit, & quaſi æquavit, faciendo ut nec dives ſine paupere, nec pauper ſine divite vivere poſſet. Quod admirans Ariſtot. lib. 4. Polit. c. 1. *Neceſſe eſt*, inquit, *duas civitates in una eſſe civitate, & eas quidem inter ſe contrarias, ſcilicet unam pauperum, aliam divitum*: ſed utramque tanta harmonia inter ſe colligavit, & conſociavit Deus, ut concordiam, & conentum mirabilem efficiant. Unde S. Auguſt. ſerm. 25. de Verbis Domini: *Divus*, inquit, *ac pauper duo ſibi ſunt contraria, ſed iterum duo ſunt ſibi neceſſaria; nullus indigeret, ſi invicem ſe ſupportarent; & nemo laboraret, ſi ſe ambo invicem: dives propter pauperem factus eſt, & pauper propter divitem factus eſt. Pauperis eſt orare, & divitis erogare.* B C

Nota *ut obviaverunt*, ſcilicet non tam caſu quàm ſtudio, hoc eſt, *obviam ſibi mutuo iverunt ſeſe invicem quærentes*, q. d. Dives, & pauper deſtinato conſilio ſibi invicem obviam eunt, quia alter alterius ope indiget, eamque requirit, & poſtulat. Dives enim à paupere poſtulat opetam, ut pro eo ſarciat, pinſat, fabricet, aret, ſerat, &c. pauper vicißim à divite poſtulat pecuniam, & alimoniam. Dives ergo quærit paupetem, eique obviam vadit, ut eius operam conducat; pauper vicißim obvius vadit diviti, ut ab eo victum, & luctum aucupetur: & ſic Deus divitem per pauperem, ac pauperem per divitem ſuſtentat, & ditat.

Dei conſilio hic eſt dives, & ille pauper.

Significat igitur hac gnome Salomon Primò, Dei conſilio ſapientiſſimo factum, ut in hoc corrupto per peccatum mundo alij ſint pauperes, alij divites; ut divites pauperibus ſuccurrant, pauperes verò pro divitibus laborent, itaque mutuo uniantur, invicemque adament, iovent, foveant. Audi S. Auguſt. hom. 13. inter 50. *Pauperes egere voluit Chriſtus, ſed propter nos. Omnes pauperes quos videris, pennis illos Chriſtus paſcere quomodo per corvum Eliam pavit, tamen ſibi, & ipſi Eliæ ſubtraxit corvum, ut à vidua paſceretur, non Eliæ præſtitit, ſed vidnæ. Quando ergo Deus pauperes facit, quia ipſe non vult, ut ipſi opes habeant: quando inquam facit pauperes, probat divites: ſic enim ſcriptum eſt, Pauper, & dives occurrerunt ſibi. Ubi ſibi occurrerunt? in hac vita natus eſt ille, natus eſt, & iſte; invenerunt ſe, occurrerunt ſibi: Et quis fecit illos ambos? Dominus divitem quidem fecit, unde pauperem adjuvaret; pauperem, unde divitem probaret. Pro viribus ſuis unuſquiſque faciat.* D

S. Baſil. homil. in diteſcentes avaros: *Quis*, inquit, *peculatet ille, qui ad ſe unum tranſfert quæ ſingulorum ſunt, &c. furiosus eſt panis quem tu ecrines; nudi eſt veſtis, quam in arca cuſtodis; diſcalceati calceus, qui apud te marceſcit; egentis argentum, quod tu terræ infoſſum poſſidet. quare tot injurias exhominibus, quot potuas opem conferre.*

Pulchra ſimilitudine vitis, & ulmi idipſum declarat Hermas S. Pauli diſcipulus in libro, qui dicitur Paſtor: Sicut enim vitis humi jacens eſt infructifera; ſi verò elevetur, & ſuſtententur ab ulmo, tam ſibi quàm ulmo fructos ſuaviſſimos, putà uvas, profert: ſic pauper, & paupertas ſibi relicta inutilis eſt, & miſera; ſin à divite erigatur, & ſuſtententur, tam ſibi quàm diviti commoda, & fructifera eſt. Audi Hermam: *Vitis fructifera eſt, ulmus autem lignum ſine fructu eſt; ſed vitis niſi applicata fuerit ulmo, non poteſt fructum multum facere; jacens enim in terra malos fructus dat; ſed ſi ſuſpenſa fuerit ſuper ulmum, & proſe, & pro ulme fructum dat. Ulmus ergo non minorem fructum dat, quam vitis, ſed potius majorem. Hac igitur ſimilitudo poſita eſt in ſervos Dei, in pauperem, & divitem. Dives ſuam habet opes, à Domino vero pauper eſt. Diſtrahitur enim ſæpe divitiis ſuis, & valdè exiguam habet orationem ad Dominum, & quam habet imperfectam habet, & non habentem virtutem. Cum igitur dives præſtat pauperi, quæ illi opus ſunt, pauper erat ad Dominum pro divite, & Deus præſtat divitiæ omnia bona: quia pauper dives eſt oratione, & virtutem magnam habet bonorum operum ſuorum.* *Simile de ulmo, & vite.*

Aliam ſimilitudinem affert S. Chryſoſt. homil. 35. in 1. ad Corinth. *Sicut vadix*, inquit, *in pingui plantata ſolo, qua nobis ſingulis annis tempeſtivos affert fructus: ſic pecunia in manibus pauperum plantata non ſolùm in ſingulos annos, ſed & in ſingulos dies ſpirituales nobis fructus affert, fiduciam ſcilicet in Deum, peccatorum abſceſſum, conſcientiam bonam, lætitiam ſpiritualem, ſpem inconcuſſam, aliaque bona, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* *Uterque eſt opus Dei.*

Secundò, hac gnome ſignificat Salomon utrumque eſſe opus Dei, tam quoad ſubſtantiam, putà humanam naturam, quàm quoad conditionem paupertatis vel opulentiæ: Deus enim hunc facit pauperem, illum divitem juſtiſſimis de cauſis. Hoc ergo opus Dei quiſque agnoſcat, veneretur, & laudet. Ait ergo: *Dives, & pauper obviaverunt ſibi*, id eſt, paſſim ſibi occurrunt diſpares opibus, ſed pares creatione, ideoque nec diviti ſuperbiendum, nec pauperi mœrendum: tum quia natura, ut dixi, ſunt pares, tum quia ſic voluit Dominus, ut mutuis auxilijs, & officijs hæc vita contineretur, non omnes eſſe divites: tunc enim nemo laboraret; nec omnes pauperes: tunc enim non poſſent ſeſe alere, tum denique quia tam paupertas, quàm divitiæ donum eſt Dei. Nam ſicut Deus divitibus dat divitias ad charitatis, & eleemoſynæ: ita pauperibus dat paupertatem ad laboris, & patientiæ materiam, & meritum, cum gratia utriſque proportionata. Et hæc omnia hic intendere videtur Sapiens.

Tertiò, utrumque ſua ſorte contentum eſſe debere, ac in Dei ita diſpertientis beneplacito conquieſcere; præſertim quia Deus ſæpè pauperes cenſu facit divites ſenſu, & ſapientia; uti patuit in Apoſtolis; & primis fidelibus, teſte S. Jacobo in epiſt. c. 2. v. 5. *Nonne Deus*, inquit, *elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe?* imò Deus ipſe veniens in carnem pauperem vitam egit. Undè S. Chryſoſt. apud Maximum ſerm. 32. *O quanta*, inquit, *dignitas pauperitis eſt? Dei ſit perſona* (vel Dei ſuſtinet perſonam) *latet in paupertate Deus, & pauper eſt, qui manum protendit, ſed Deus eſt qui recipit.* Et Plutarch. ibidem: *In bello*, inquit, *ad ſe tuendum utilius eſt ferrum quam aurum: in vita autem ratio divitijs præſtat. Talares tege corpora, nimia divitia animos impediunt.* Et Ariſtoteles: *Paupertas multis eget, inſatiabilis cupiditas omnibus.* Democrates togatus, qua ratione *quis dives fieri poſſit?* reſpondit: *Si cupiditatum pauper erit; ſi non multa concupiſcat, pauca etiam multa videbuntur: exigua enim appetentia paupertatem opulentiæ æquat parem. Quantum eſt in natura, omnes ſumus divites; ſed quantum eſt in nobis, omnes ſumus pauperes. Maxima mala effingerunt pauperes, inſidias, invidiam, odium, in quibus divites quotidie verſantur.* Ariſtides cognomento Juſtus, curdam paupertatem ſibi exprobranti: *Mihi*, inquit, *paupertas nihil mali videndum præbuit, tibi autem divitiæ turbas non paucas.* Muſonius: *Craſſ*, air, *& Cyri theſauros, volut extrema paupertati obnoxios damnabimus; unum autem ſolum divitem credimus ſapientem, ut qui poſſit ubique tantum reperire, quantum ſatigentia poſtulat. Ac-* *Uterque ſua ſorte ſit contentus.* *Gnome.*

nophon: *Paupertas eſt philoſophiæ; quod enim hæc ore ſuadet, illa opere perficit.*

Divites amare pauperes,

Quartò, Salomon monet divites non debere aſpernari pauperes, ſed eos ut fratres, eiuſdemque Dei patris filios complecti, alere, & fovere, ad hoc enim eis Deus dedit opes. Undè Philo apud Maxim. ſerm. 12. *Divitiarum poſſeſſionis*, inquit, *non eſt in cumena, ſed in egeniam ſubventione.* Et Moſchion. *Sicut ornatus equorum, & nitor vivum, ac extollantur, & geſtiunt, non efficiunt, ſed in illis pedum velocitas ſubſit: ſic homini non ornatus, non delicia, ſed bonitas, & beneficentia gloriam parinus.* Menander: *Beatus eſt ille, qui opes, & nomen habet. Is enim bene eſt abi decet eas uſitar. Animam decet habere divitem, pecunia verò ipſa nihil aliud ſunt quam oſtentatio, & exterior ornatus vitæ.* Dion. *Deridendi*, inquit, *ſunt, qui eius generis divitijs ſtudent, quas fortuna largitur, illiberalitas ſervat, benignitas aufert.*

Uterque quærat opes ſe læſas.

Denique hanc gnome tacitè monet, pauperi per laborem, & tolerantiam, diviti per continentiam, & liberalitatem contendendum eſſe ad vitam futuram, quæ ſolidis æternisque opibus abundat: ad hanc enim utrumque creavit, vocavit, & deſtinavit Deus. Undè Iſocrates: *Præſentibus*, ait, *contentus eſto, & meliora quærito.* Et Philiſtion: *Etiamſi furiæ tecum decem millium cubitorum dominus, mortuus eas enim vitæ virtum damnaxas vel quærunt.*

VERS. 3. CALLIDUS VIDIT MALUM, ET ABSCONDIT SE: INNOCENS PERTRANSIIT, ET AFFLICTUS EST DAMNO) *Callidus*, hebr. ערום *arum*, id eſt aſtutus, dupliciter capitur: Primò, in malam partem pro vafro, doloſo, & fraudulento: Secundò, in bonam pro prudente, cauto, & circumſpecto. Innocens quoque oppoſitus callido, hebr. פתי *pethi*, id eſt ſimplex, dupliciter capitur: Primo, in bonam partem pro ſincero, candido, recto, mali & doli experte: Secundò, in malam pro inexperto, rudi, imprudente, inſipiente, de quo dicitur c. 14. 15. *Innocens credit omni verbo.*

Primò Beda, & Hugo ioxtà priorem callidi, & innocentis acceptionem, ſic explicant: *Callidus*, id eſt hypocrita, vafer, & fictus, qui cum fidelibus, & probis fidelis eſt, & probus, ubi ipſis pro fide, & probitate imminere videt perſecutionem, ſubducit, & abſcondit ſe: at verò *innocens*, id eſt ſincerus, & rectus, firmo pede procedit, ac pro fide, & virtute damno mortiqua ſe fortiter exponit. Undè Beda per exemplum ſic exponit: *Multi ex principibus credidere in Dominum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, ut de Synagoga non ejicerentur. Etenim erant callidi; videbant malam perſecutionis quod imminebat, & abſconderunt fidem pietatis, quam parumper contempſerunt. Innocentes verò Apoſtoli pertranſierunt itinere vitæ profeſſionis quo cæperunt, & afflicti ſunt verbere, vinculis, carcere, & ipſa etiam morte mulctati. Utrumque autem exemplum uſque nunc in certamine fidei, & in communibus multi ſequuntur affectibus*, ſic ille. Huc facit parabola paſtoris, & mercenarij propoſita à Chriſto Joan. 10. Mercenarius enim velut hypocrita, & callidus veniente lupo, ut vitæ periculum declinet, fugit: undè lupus rapit, & diſpergit oves: at verò paſtor bonus velut innocens, id eſt ſincerus, & rectus, lupo ſe opponit, imò *animam*, id eſt vitam ſuam, *ponit pro ovibus*, uti fecit Chriſtus.

Secundò, meliùs alij paſſim ioxtà ſecundam acceptionem callidi, & innocentis, ſic exponunt, q. d. *Callidus*, id eſt vir prudens, & cautus, eminus proſpicit futura, undè prævidens imminere aliquod malum ſolerter illud declinat; & prudenter ſcie abſcondit, itaque malum evadit: at verò *innocens*, id eſt inexpertus, imprudens, inſipiens, qui ſuæ cura non proſpicit, ſecurus via ſua pergit; undè ſæpè in damna non levia incurrit; ut hic idem ſere dicatur quod c. 14. 15. *Sapiens timet, & declinat a malo: ſtultus tranſilit, & confidit.* Hebr. enim פתי *pethi*, propriè ſignificat rudem, inexpertum, incautum, temerarium, ſtultum, ut vertunt Septuag. Chald. Syrus, & alij, qui inſtar ovis ſtolidæ ultrò ſe in periculum ingerit, & incurrit, dum ſponte occurrit lupo vel lanioni, ab eoque pacificè finit ſe duci ad macellum.

Hæc gnome generalis eſt, & ampla, undè variis caſibus aptari poteſt, ut legibus pœnalibus, exactionibus, mulctis, inſidijs, periculis, incurſibus hoſtium, &c. In hiſce enim cauti, & prudentes ſubducunt ſeſe, & abſcondunt, uti fecit S. Athanaſius in perſecutione Arrianorum, imò Chriſtus in perſecutione Phariſæorum: ſtulti verò eos temerè prævaricantes, vel audaciter, cæcisque oculis pertranſeuntes, mulctantur, & damnis afficiuntur. Quo circa Septuag. hanc gnomen arctantes ad leges pœnales, quibus propriè competit, ſic vertunt, *callidus videns malignum puniſum, valde ipſe eruditur: imprudentes autem prætereunt, ei damno affecti ſunt*: vel, ut nervoſiùs, pataphraſticè vertit auctor Catenæ Græcor. *Cum prudentes promoriæ præa nequam homines mulctari cernant, præpoſiens eruditionis exemplum inde capiunt: at ſtulti qui claruſe oculis hæc pertranſeunt, in detrimentum incurrunt.* Septuag. ſequitur Syrus: *Aſtutus*, inquit, *vidit improbum flagellari, & vehementer correptus eſt; ſtultus autem pertranſiverunt ſuper eum, & damno affecti ſunt*; Chald. *inſipientes tranſierunt, & multati ſunt.* R. Salomon: Prudens, ait, pœnam noxæ impoſitam animadvertit, & abſcondit ſe, hoc eſt, ne periculum, indeque pœnam illi ſtatutam incurrat, ſe maxime cohibet: imprudens, & temerarius audacter prorumpit, & in periculum damnumque ultro ſe conjicit.

Sapiens declinat periculum.

Salomon ergo hac ſententia, inquit Janſen. indicat fructus ſapientiæ, & inſipientiæ, ut ſic ad ſapientiam invitet, & à ſtultitia avocet: ut autem in temporalibus rebus, quod hic Sapiens dicit, uſu venire videmus, ita multò magis in ſpiritualibus rebus illud obſervandum eſt. Qui enim verè ſecundùm Deum prudens eſt, per fidem, & Scripturarum cognitionem videt mala aliquando peccatoribus obventura, ideò abſcondit ſe à peccatoribus, inter quos verſari recuſat; abſcondit ſe elongando ſe ab his rebus, per quas in mala illa poſſet incidere; abſcondit ſe, latitando ſub umbra alarum Dei; ſtultus verò, & imprudens tranſit confidenter, in ſuis deſiderijs progrediens, & illecebris mundanis. Inde affligetur aliquando, ſive hic, ſive in futuro, malo, quod prævidere, & cavere noluit: qua in re ſapiens imitatur aſtutiam ſerpentis; qui Gen. 3. v. 1. dicitur ערום *arum*, id eſt callidus. Serpens enim in hieme, ut frigoris damna cavear, in antris, & latebris, obi aura eſt caliditor, ſeſe abſcondit; itaque calorem, & vitam conſervat, donec ver, & æſtas appetat. Rurſum cùm homines eum perſequuntur, in ſilvis ſub herbis, & ſolijs ſe abſcondit; itaque mortem effugit. Idem facit vir prudens.

Idem facinus animalia.

Hanc calliditatem fugiendi, & abſcondendi ſe ingruente periculo, natura docuit beſtias, & animalia, præſertim invalida, & imbecilla, quibus omnis ſalus eſt in fuga, & in latebris, ut ex ijs eamdem diſcant homines. Ita conchæ contra polypos, & ſimiles venatores ſua teſta ſe abſcondunt: undè *polypi inſidiantur apertis, impoſitoq; lapillo, ita ſauri graſſantur, extrahuntq; carnes*, inquit Plin. lib. 9. c. 30. Polypus viciſſim cùm hoſtem metuit, *ſub ſaxa ſubiectus deſidet, & in herum colorum ſimilitudinem, ut ſaxum eſſe videatur*; ſic piſces majores fugit, minores autem fallit: nam hos *ad ipſum tamquam ad ſaxum adnatantes incautos brachijs ſuis tamquam vitibus capit*, ait Ælian. lib. 1. Var. hiſt. Idem docet Ariſtot. lib. 9. Hiſt anim. cap. 37. Plinius lib. 9. c. 29. Oppianus, & alij. Oſtrea ſive conchylia, cùm cancrum ſuum hoſtem ſentiunt, concham claudunt, eaque ſe condunt; undè cancer illis inſidians *explorat*, inquit S. Ambr. lib. 5. Hexam. c. 8. *ſiquando oſtreum remotis in locis ab omni vento, contra ſolis radios diptycham aperiat, & reſerat clauſtra teſtarum, ut libero uere viſceris ſui voluptatem quamdam capiat, & tunc clanculo calculum immittens impedit concluſionem ac ſic aperta clauſtra reperiens, intò inferis cholas, viſceraque interna depaſcitur.* Cancri pariter dum cruſtam mutant, ſicut ſerpentes pellem, in ſabulo iacent & lateot, mortuorum ſimilitudinem ſpeciemque gerent. 2, donec cruſta recreſcat, qua tecti, & armati amiſſo timore confidentes prodeunt, inquit Ælian. lib 9. de Animal. c. 45. Teſtudines domportæ ſua teſta quaſi concha ſe abſcondunt; idem faciunt cochleæ. Rurſum Ælianus lib 10. cap. 5. perdices, & ardeas, hoſtes ſuos, à cochleis agnoſci ſcribit, & fugâ ſibi cavere. Atque è cochlearum genere ariones vocari, quæ naturali quadam calliditate aves tam dictas decipiant, & eludant; egreſſas enim teſtis ſuis abſque metu paſci, aves verò ad teſtas vacuas fruſtra advolare, & ut inanes viderint tamquam inutiles abijcere, & ſe recipere alió: dein redire illas, quamque ad ſuam domum, & cibo iam ſaturas, & dolo ſuo incolumes. Hiſtrix, ſive ericius porcellus hortenſis, ex horto poma ſuffuratur, dumque venatorem videt ſe intus colligit, totumque ſe ſpinis velut lanceis ſuis obtegit, & abſcondit. Idem faciat vir cautus, & prudens, ac præſertim dum alias non habet latebras, ad mentis arcanum confugiat, ibique Deum

Testudines.

Cancri.

Ostrea.

Polypi.

Ut conchæ.

Ericij.

in auxilium vocet, in eoque ſe abſcondat, uti faciebat S. Catharina Senenſis: ſic quaſi echinus quidquid inſidiarum præſenſerit, ſpinis ſuis claudetur, atque in ſua ſe arma colliget, ut quicumque eum contingendum putaverit, vulneretur, inquit S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. c. 4. & S. Baſ. hom. 9. Hexam. Crocodili Nili augmenta præſentiunt, undè ante illa, ova ſua ad inacceſſa Nilo loca mira providentia transferunt. Hinc qui ea offenduut, quantum Nili futurum ſit incrementum, quantaque terræ fertilitas, facilè colligunt. Miluus, ut docent Phyſici, quin & Jeremias c. 8. v. 7. hybernie menſibus latet, novitque quando ſit prodeundum, aura ſcilicet clementiore, quod idem de turture, de hirundine, de cuculo, de gruibus, de ciconia dixeris, quibus id ſolemne eſt, ut intelligant ſibi brumæ tempore à nobis abeundum, atque in aprica loca recedendum. Præterea turtur nido ſuo, ne pullos ſuos incurſet lupus, providet, ſquillæ ei ſolia ſuperiaciendo. Apes pluvias, & frigora præſentiunt, & quando horum alterum, aut utrumque impendere coniecturis aſſequuntur, non procul ab alueari volitant, ſed circum illud convolantes veluti foribus incubant. Denique grues tempeſtates præſentiunt, undè à mari devolant ad mediterranea: ſic, & boves, equi, oves, cæteraque animalia eas prætagiunt, & ad ſtabula locave tuta confugiunt.

crocodili.

milui.

turturis.

grues.

Hinc diſce providentiam, ô homo, & per rationem proſpice corporis animæque pericula, eaque fugiendo præcave proſpice, inquam, Sodomæ, id eſt mundi libidinibus omnique ſcelere æſtuantis incendia. ac cum Lot fuge ad montem, ad ſeceſſum, inquam, ad ſtatum tutiorem, & perfectiorem. *Quid enim prodeſt homini ſi univerſum mundum lucretur, anima verò ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* eit æterna Veritas. Vide S. Ambroſ. tract. de fuga ſæculi. Nota eſt vox angelica ad S. Arſenium, Arcadii, & Honorii Imper. magiſtrum; *Arſeni fuge, tace, quieſce, ſic ſalvus eris.*

VERS. 4. FINIS MODESTIÆ TIMOR DOMINI, DIVITIÆ, ET GLORIA, ET VITA] Proſ*finis* hebr. eſt עקב *ekeb*, quod Primò, ſignificat calcaneum, & plantam pedis, undè dictus eſt *Iacob*, id eſt ſupplantator. quòd naſcens tenuerit plantam Eſau fratris, eumque poſtea ſupplantaxit præripiendo ei jus primogenituræ; Secundò, finem, quia ultimum, & finis humani corporis eſt calcaneus; Tertiò, mercedem, & fructum: merces enim eſt finis operis.

Primò, eſt continentia.

Jam Primò, Lyran. per *modeſtiam* accipit moderationem actionum, & paſſionum, putà continentiam: hæc enim parit timorem Domini, opes, gloriam, vitam longam, & æternam. Modeſtia enim à modo dicta eſt ait Cicero in Offic. & Iſidor. lib. 10. Etymol. Itte M. *Modeſtus*, ait, *à modo dictus, & temperie, nec plus quidquam, nec minus agens.* Et Nonius Marcellus: *Modeſtia*, eit, *moderatio, modus, modicum, mediocre, eſt baſis virtutis, ex qua gignitur moderatio, quæ temperat unumquemque modo in factis, & dictis.* Alij, *modeſtia dicitur quaſi modus honeſtatis; honeſtas autem eſt pulchritudo virtutis.*

Secundò, conſtantia.

Secundò, Beda per *modeſtiam* accipit conſtantiam: *Modeſtiam*, inquit, *dicit conſtantiam operum bonorum, timorem verò Domini illum qui permanet in ſæculum ſæculi: quia nimirum perfectio virtutum eſt ad hunc animi ſtatum conſcendere, quo gratiam conditoris vel in modico timeamus offendere, nihil prorſus sine memoria præponentes; quæ alibi vocatur charitas perfecta, foras mittens timorem, ſervilem videlicet, & incipientem, quo metuit quiſque, ne forte peccando panis mereatur fubigi. Quod autem ſubjungit: Divitiæ, & gloria, & vita, in futuro ſignificat. Finis ergo modeſtiæ timor Domini, divitiæ, & gloria, & vita: quia nimirum perfectio virtutum eſt in hac vita, ut timeamus Dominum timore ſancto, hoc eſt, ſyncera illum dilectione eolamus; finit virtutum in futuro, ut divitiis hereditatis promiſſa regni cæleſtis gloriam, & vitam hinc ſine percipiamus à Domino. Unde Petrus: Itaque cùm videritis exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata, repertantes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum.*

1. Petr. 1.

Tertiò, & genuinè, humilitas.

Tertiò, & genuinè, modeſtia eſt humilitas, & manſuetudo, qua quis modeſtè, id eſt humiliter, & manſuetè, ſe gerit: hæc enim hebr. vocatur ענוה *anava*. Unde ענו *anav* vocatur mitis & manſuetus. Humilitas enim eſt fundamentum, radix, & parens timoris Domini, & virtutum omnium: ipſa enim humilem ſubjicit Deo, & hominibus, ut Deum reverentur, metuat, colat, amet, ejus leges ſervet, ipſique per omnia obediat. Ipſa ergo parit timorem Domini e juſque augmentum, ac per eum Dei gratiam, per quam à Deo emeretur & impetrat opes, gloriam, longævitatem, & tandem vitam æternam, juxta illud c. 3. *Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius divitiæ & gloria.* Ubi *longitudo dierum*, ac vita diuturna proponitur tamquam primum & præcipuum bonum; unde & dexteræ tribuuntur: *divitiæ & gloria* ſubjequuntur, & ſiniſtræ tribuuntur, tamquam bona vitæ acceſſoria. Etc. 10. longitudo dierum timori Dei tribuitur, *Timor*, inquit, *Domini apponet dies.* Et cap 19. *Timor Domini ad vitam* eſſe dicitur: Tria autem illa humilitas, & timor Domini adferre hominem plerumque etiam in hac vita; ſemper autem copioſiùs & perfectiùs in futura vita. Hunc ſenſum ut & noſtra littera habeat, ſic accipienda eſt, ut ſignificetur modeſtia perducere hominem ad firmiter & ſanctè timendum Deum, & per hunc timorem adferre etiam homini divitias, gloriam & vitam. Ita Janſen. Similia prorſus habet Sirac. ides Eccli. 2. v. 11. & ſeqq. Vide ibi dicta.

Hinc Chald. vertit, *merces manſuetudinis* (Syrus, *extrema humilitatis*) *eſt timor Domini, opes, gloria & vita*; R. Salomon, *propter modeſtiam*, inquit, *divinus timor indiitur.* Alii ſubaudiendo copulem & ex Hebræo ſic vertunt, *merces modeſtiæ, & timoris Domini ſunt divitiæ, gloria & vita*; quia modeſtia timori Domini eſt conjuncta, & ſicut illum parit, ſic viciſſim ab illo paritur & augetur, adeoque quantum creſcit una, tantum creſcit & altera.

Septuag. pro *modeſtia* vertunt, *ſapientia*, quia modeſtia & humilitas eſt vera ſapientia; ſicut ſuperbia eſt inſipientia. Undè humilis practicè eſt ſapiens, ſuperbus verò inſipiens. Vertunt ergo, *generatio*, vel *progenies, ſapientiæ timor Domini, & divitiæ, & gloria, & vita*; hoc eſt, ut vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *Timor Domini parit ſapientiam, & gloriam, & ſpirituales opes. Cæterùm per ſapientiæ ortum virtutes omnes inter ſe connexas indicat, ut quæ omnes ſapientiam habeant matrem. Aut contrà, Domini timorem ſapientiæ parentem eſſe ſignificat, aut ſapientiæ ſane generationem timorem Domini includere innuunt: ſiquidem timor Domini iis ſunt opes, & gloria, & vita, qui poſſident illum.* Hæc eſt ergo progenies & proſapia ſapientiæ: ſapientia ſive prudentia generat timorem Domini, hic generat opes, hæc gloriam, gloria vitam longævam & æternam.

Alij per hypallagen, vel per metathefin, verba eranſponentes ſic vertunt, *progeniei timorio Domini eſt modeſtia*, vel *manſuetudo, divitiæ, gloria, & vita*: juxta illud Iſaiæ 26. ſecundùm Septuag. *propter timorem tuum Domine utero concepimus, & parturivimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, quam fecimus ſuper terram.*

Secundò, Cajet. Hebr. עקב *ekeb*, id eſt, *finis*, vertit, *calcaneus*: unde ſic transfert per metathefin jam dictam, *Calcaneus timoris Domini eſt manſuetudo, divitiæ, honor & vita.* quod Cajet. ſic explicat: Vir manſuetudinis qualis ac quanta ſit deſcribitur relativè ad Deum, facultates, honores & vitam eſt enim ſenſus, quòd vera manſuetudo calcat omnia, relativè quidem ad Deum, timendo ſummum Deum; relativè verò ad facultates, merendo divitias: relativè autem ad honores, reddendo eos debitos ſibi; & demum relativè ad vitam animæ, ſervando illam. quamvis etiam ad vitam corporis extendi poſſit, eò quòd manſuetus calcat præcipuè iras proprias & alienas, ac per hoc nocumenta vitæ corporeæ obviat. Deſcribitur autem manſuetudinis vis à calcaneo, tum ad deſignandam manſuetudinis virtutem perfectam, ſiquidem ad extremam partem, ſignificetur calcaneo; tum ad ſignificandum actum manſuetudinis, qui eſt calcare: manſuetorum enim eſt officium vincere, & calcare omnia animi quiete; ſed niſi ipſe calcatio fiet filiali timore Dei, non virtus, ſed apparentia virtutis eſt: cùm autem timore Dei fit, omnia meretur bona facultatum, honorum, & vitæ, frequenterque affert ea in republ. benè diſpoſita: libenter enim tales eliguntur & promoventur ab aliis. Hæc Cajet.

Igitur hac verſione ſignificatur Primò, magnanimitas & celſitudo viri ſapientis, humilis & manſueti, quòd ſcilicet animo fretus in oculo & Deo pedibus & calcaneis calcet omnes terræ opes, honores & pompas, æquè ac omnem animi faſtum, libidinem, cupiditatem, juxta illud Eccli. 25. 24. *Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.*

Huc

Calcaneus lupi ſuppoſitus facit equũ currere?

Huc facit quod ſcribit Plinius lib. 29. c. 20. lupi calcaneum tantæ eſſe energiæ, ut, ſi eius veſtigia calceet equus, quaſi obtupeſcens ſiſtat, peremque figat. Rationem phyſicam dant phyſici, quòd equus ex veſtigio lupum hoſtem ſuum ſubodoratus metu percellatur, ideoque quaſi pavidus horreat, ſpiritus iraque ſuas frangat, & domet: ſimili enim modo timor Domini mentem percellens omnem eius faſtum, & cupiditatem frangit, & edomat. Narratur de equo feroci, & indomito, hac ratione cum fuiſſe edomitum, & cicuratum. Immiſſus fuit in eum leo, equus ferox in angulo caput collocans calces obverſus leoni, illique in caput eius impactis hoſtem interemit: ſed ex timore in hoc duello concepto ferociam ponens, cicur evaſit, frænaque, & ſeſſorem paſſus eſt: ſic pariter timor Domini ferocem, altos, cupidoſque mentis ſpiritus edomat, & per manſuetudinem ſubigit, & cicurat.

Ad hæc calcaneus ſignificat manſuetum, calcando opes, & honores, ijs dominari, eorumque dominium, & poſſeſſionem immiſto quaſi per manſuetudinem pede, & calcaneo, adire. Rerum enim poſſeſſio pedis calcisque impoſitione captatur. Hinc poſſeſſionem à pedum ſeſſione Grammatici derivanc. Manſuetudo ergo eſt quaſi calcaneus, quo capitur tum corporis, & paſſionum, tum opum honorumque poſſeſſio, iuxta illud à Chriſto promiſſum Matth. 5. *Beati miti, quoniam ipſi poſſidebunt terram*. Reſtè autem, inquit Salazar, manſuetudini calcaneus datur, quia calce veſtigia premuntur, & via teritur: nulli autem hominum veſtigia ſua tenaciùs virtuti affigunt, atque adeò eiuſdem viam tritam, & apertam ijs capiendam offeruot, quàm mites. Hinc eſt illud pſ. 24. 9. *Diriget manſuetos in iudicio, docebit mites vias ſuas*, ut nimirum alij veſtigijs eorum inſiſtant, & quam ipſi exteriverint viam carpant.

Denique R. Salomon vertit, *calcaneus modeſtia eſt timor Domini; Quia*, inquit, *modeſtia eſt præcipua rei pars, & quaſi fundamentum: timor autem eſt id, cuius minor tertio habetur, quando ſubſequitur; ad pedes enim modeſtia timor intendit*: tum quia modeſtia à modo dicta mentem componit, & in medio virtutis collocat: undè imperat timori cæteriſque animi paſſionibus, & affectibus, quos facit ſibi obſequi, & quaſi ad pedes ſuos incidere: tum quia hæc modeſtiæ, & humilitatis congrua eſt merces, ideoque illi debita, & à Deo attributa, ut, quantum ſe omnibus ſubjicit, tantum omnibus emineat, & dominetur, adeoque ipſa virtutum omnium ſit vti fundamentum, & baſis, ſic, & culmen aperque; quòd cæteras virtutes contineat, imò progeneret, & regat, ut velut filiæ ad pedes eius incedant.

VERS. 5. ARMA ET GLADII IN VIA PERVERSI: CUSTOS AUTEM ANIMÆ SUÆ LONGE RECEDIT AB EIS] Pro *arma* hebr. eſt פחים *phachim*, quod ſignificat quid præacutum; undè Primò, ſignificat ſpinas, *tudes*, & tribulos quin acutos; Secundò, laqueas, *oiyppos*, & arma acuta; Tertio frigus, ut patet Proverb. 25. 13. quia frigus inſtar ſpinæ acutæ penetrat, & pungit carnem.

Rurſum pro *gladij* hebr. eſt צנים *tzelim*, id eſt *laquei* item *lamina*, quæ inſtar laqueorum extenſæ, & expanſæ ſunt, ut patet Exod. 39. 3. Numer. 27. 3. item *gladij*: hi enim ſunt laminæ extenſæ, & à Belgis aliiſque gentibus lamiuæ vocantur. Hinc

Primò, R. Levi vertit, *frigus, & laquei in via perverſi*; aliqui legunt *ſuperbi*, q. d. Via, per quam ad ſua ſcelera proceduut perverſi, & ſuperbi, eſt moleſta, & horrida, quaſi rigida, & frigore congelata, atque laqueis obſepta, nimirum eſt laboriota, ardua, periculoſa, plenaque moleſtijs, curis, angoribus, doloribus. Conſidera viam, vitamque lectorum in ſilvis, qui frigore omneſque cœli injurias, item metus, & pavores aſſiduos, ac pericula quotidiana patiuntur, & cogna ſimilem eſſe vitam quorumvis perverſorum. Rurſum ſicut frigore concreſcunt, & in altum tolluntur cumuli glaciei, & nives, ſic & ſuperbia in ſublime tugnet attollit ſuperbos: *Quoniam enim quaſi cumulos erigit glacies, ſic ſtultos erigit ſuperbia*, ait S. Auguſt. in pſal. 147. Denique ſicut frigus glacies durat ſolidatque in cryſtallum: ſic malitia obdurat corda perverſorum.

Secundò, meliùs alij paſſim vertunt, *ſpinæ, & laquei*. Ita Septuag. *Tribuli*, inquit, *& laquei in viis tortuoſis eorum ſunt; qui autem cuſtos eſt animæ ſuæ, abſtinebis ab illis*; Syrus *vitia, & laquei in via perverſa*, Chald. *pedica, & laquei*, q. d. Perverſi perverſitatis ſuæ duplicem pœnam luunt; primam, quòd illa quaſi ſpinæ ipſos pungat, & cruciet; ſecundam, quòd eadem quaſi laqueus eoldem irretiat, & obſtringat, ut abea ſe liberare, & expedire nequeant. Ita gulolus ſua gula, & crapula, libidinoſus ſua luxuria velut ſpina pungitur, & cruciatur, dum per eam morbum Gallicum, alioſque morbos, angores, & pericula incurrit, ac illa ipſa velut laqueo detineotur, ut abillaſic expedire, & caſtitati vacare nequeat, uti de ſe in Confeſſionibus fatetur S. Auguſt. Sic avati inhiantes lucro, & opibus, ijs velut ſpinis punguntur, & velut laqueis illaqueantur, dum ob eas fraudes, & uſuras committunt, quibus animam illaqueant, & ſuffocant. Hinc Cajet. & Bayn. per ſpinas, & laqueos hoc loco intelligunt divitias, ſicut Chriſtus eaſdem nuncupavit ſpinas Matth. 13. 22. *Spina enim ſunt*, ait S. Gregor. *quia cogitationum ſuarum punctione mentem lacerant cum; ad peccata pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant*.

Tertiò, & nerveſiùs, pro *ſpinæ & tribuli* Noſter vertit, *arma, & gladij*, eaque tam activè, quæ ſollicitet feriant alios; quàm paſſivè, quibus ſollicet feriantur & ipſi, ſive quæ impij tum alijs, tum ſibi ipſis nocientes ſtruunt. Undè Beda, *Dupliciter*, inquit, *intelligendum, quia perverſi armati ſemper ſunt ad nocendum proximis verbo vel opere ſceleſto, & ipſos parata ſemper expellat ultio divini examinis. Qui verò animam ſuam in æternum ſalvari procurat, longe refugit ab hujuſmodi armis, & gladiis, quia, & mentem manumq; ſuam a proximorum læſione refrænat, & ne animadverſione divinitùs judicii feriatur, intenta mente præcavet*.

Et clariùs Ianſenius: Dupliciter, inquit, hæc gnome intelligi poteſt: nam *in via perverſi*, hoc eſt in eius vivendi ratione, ſunt *arma & gladii, ſpinæ & laquei*, ſive quia perverſus alijs verbo, & facto nocere ſtudet, & veluti armis & gladijs impetere, ac veluti ſpinis pungere, atque laqueis fraudis, & doli involuere: ſive, quia ipſemet ſua perverſa vita ſibi mala conciliat, ac veluti gladijs confoditur, ipſiſque conſcientiæ remordentis pungitur, ac laqueis diaboli implicatur, à quo captivus detinetur ad ipſius voluntatem. Conſentit cum illo, *Contritio & infelicitas in viis illorum*. Sic & dupliciter accipi poteſt, quod ſequitur. *Caput autem animæ ſuæ longè recedit ab eis*. Nam qui ſollicitè animam ſuam ſervare ſtudet, mentem manumque ſuam ab omni læſione proximi refrænat, & ne conſcientia ſua hic veluti gladijs, & ſpinis quibuſdam lædatur, aut ne aliquando glad o ultionis divinæ feriatur, tota mentis intentione præcavet. Undè Ireneus lib. 3. c. 3. refert de S. Ioanne, quòd cùm Epheſi vadens lavari vidiſſet intus Cerinthum, exiens de balneo non lotus, dicens quòd timeret ne balneum concideret, quòd in eo eſſet Cerinthus inimicus veritatis.

Denique *custos* ſignificat ſapientem qui curam animæ gerit, quaſi excubitorem in ſtatione excubare, indeque eminus prolpicere hoſtium inſidias, arma, machinationes, & fraudes, ut contra ea ſe muniat, vel fugiendo evadat, iuxta illud, *Vita mortalium vigilia*. Hinc R. Salomon Hebr. *ſpinnim*, id eſt *arma*, vertens, *latrones: Latrones*, inquit, *& laquei ſunt abſconditi in via profligati*, id eſt calamitates, & pœnæ eidem imminent: cuſtos verò animæ ſuæ, qui ſcilicet rebus ſuis prolpicit, ſuaſque actiones ritè inſtituit, huiuſmodi diſcrimina evadet. Alludit ad illud pſal. 10. *Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis, & ſulphur pars calicis eorum*.

Myſticè Hugo: Arma & gladij, inquit, ſunt potentia, & opulentia ſæcularis, quibus perverſi pollent, iuſtoſque premunt, & ſæpè opprimunt; ſed qui vigil eſt, & cuſtos animæ ſuæ, ſua vigilantia, & ſolertia ea declinat, & effugit.

VERS. 6. PROVERBIUM EST: ADOLESCENS IUXTA VIAM SUAM, ETIAM CUM SENUERIT, NON RECEDAT AB EA] Putant aliqui, *id proverbium eſt* non eſſe in Hebræo, Chaldæo, Græco, & Syro; ſed ſubintelligi. Hanc enim gnomen citat hic Salomon velut proverbium uſu tritum, quod in vulgi ore paſſim verſabatur. Verùm errant, ut mox patebit.

Hebr. ſic habent: *Dedica*, vel *initia puerum ad ei via ſua, etiam cum ſenueſcit, non recedet ab ea*; Græca Compl. & Regia (in Romanis enim hic verſus deeſt) ἐγκαίνισον, id eſt *dedica*, vel *innova puerum in ma viam ejus, & quamvis ſenuerit non recedet ab ea*; aliqui legunt, *dedicatio invenit ſuentum viam eius*: Chald. *erudi adoleſcentem*; Syrus, *qui erripit puerum iuxtà vias ſuas; quamvis ſenueſcat, non recedet ab ea*; Pagn. *imbue puerum*; Caietan. *aſſuefac puerum*. Hebr.

enim חנך *chanoch*, ſignificat initiare, dedicare, imbuere, erudire, aſſuefacere. Sicut ergo *chanucchath babbait* vocatur dedicatio domus, ſic *chanucchath hannaar* vocatur dedicatio, id eſt prima inſtitutio, pueri. Græci *πατρικὰ* vocant. Undè extat apud Hebræos *Sepher chanuch* de prima puerorum inſtitutione, q. d. Catechiſmus, ſive doctrina puerorum.

Noſter vertit, *proverbium eſt*, at qua ratione, quo reſpectu? Reſp. quia *chanoch* accepit non ut imperativum, ſicut ęgerì iam citati, ſed ut infinitivum, qui ſæpe ſubit vicem nominis: *chanoch* ergo idem eſt quod *dedicare*, & *vernaculare*, q. d. *Dedicatio eſt*, ſive *vernaculum eſt*, hoc eſt, inter vernaculos, & domeſticos vulgatum, & ſolemni omnium uſu quaſi dedicatum *proverbium eſt* נער *lannaar*, id eſt pueri, vel de puero.

Senſus ergo clarus eſt, q. d. Proverbium vulgò receptum, & communi uſu cognitum experientia comprobatum ſæpeſumque, ideoque vetuſtiſſimum eſt, puerum viam, id eſt modum vivendi, quem à teneris edoctus fuerit, hauſerit, imbiberit, ita ut ei affueverit, retenturum utique ad ſenium, imò ad finem vitæ. Intellige ita communiter accidere; at non ſemper: quidam enim à moribus puritiæ in ætate virili degenerant, ac per occaſiones ſociorum, vel honorum, & dignitatum, ſimilemue occaſionem, mutant planè mores, imò indolem, & naturam. Alij tacti à Deo efficaci gratia, eique ſtrenuè cooperantes, in virili ætate, vel ſenectute corrigunt vitia adoleſcentiæ. Sed hi perpauci ſunt, hæque vis eſt gratiæ, non vitus naturæ.

Quæres Primò, quid ſit *to iuxta viam ſuam*, vel, ut hebr. eſt, *iuxta os viæ ſuæ*. Primò, Pagnin. *os via* interpretatur *modum: ambæ*, inquit, *puerum ſecundùm modum eius*, q. d. Inſtitue puerum iuxtà capacitatem ſuam, ut ſcilicet menti eius teneræ facilia primùm, deinde difficilia ſenſim inſtilles. Mens enim pueri eſt velut vas habens os anguſtum, cui liquor tenſim inſtillandus; aliquoſi totum ſimul infundas, ad latera diffluet, & perdetur. Simili enim modo ſenſim, & quaſi guttatim, probi ſenſus, & mores ingerendi ſunt menti puerili: quod ſi fiat, puer ſenſim creſcente indicio creſcet, & aviditate diſcendi, adeò ut etiam in ſenecta diſcere, & proficere aveat, & gaudeat.

Secundò, Vatabl. *Os viæ*, interpretatur, *bivium*: *Initia*, inquit, *puerum iuxtà bivium viæ ſuæ*, id eſt inſtitue, & erudi puerum ab incunabulis, q. d. Si rectè inſtitueris iuvenem, ille utique ad ſenium in primæva rectitudine perſeverabit: puer enim eſt in bivio virtutis, & vitij, undè ſi viam virtutis ineat, utique ad ſenium perſeverabit; ſin viam vitij capeſſat, in ſenio eam non deſeret. Rectè autem *os* vocatur *bivium*: quia ſicut os eſt bifidum (finditur enim in duo labra) ſic bivium eſt bifidum: finditur enim, & ſecatur in duas vias, utihic bivium adoleſcentiæ ſecatur in viam virtutis, & viam vitij.

Tertiò, R. Levi per *os viæ* accipit *propenſionem*, q. d. Inſtitue puerum iuxtà propenſionem eius: vide qua via, id eſt, quò, feratur eius propenſio, & iuxtà illam ipſum inſtitue. Alij enim propenſent ad ſtudia, alij ad agriculturam, alij ad artes mechanicas, &c. Diſpice ergo ad quid feratur puer tuus, ac eò illum dirige, & inſtitue, ut rectè, & prudenter iuxtà illud vitam inſtituat. Nam ſi contra propenſionem eius ipſum ad aliud, à quo abhorret, cogere velis, operam perdes, iuxtà illud:

Tu nihil invita facies dicesve Minerva.

Quartò, Caietan. per *os viæ* accipit *aperturam*, ſive initium, *rationis*, & iudicij: ſicut enim per os eſt aditus, & ingreſſus in hominis corpus, & in vas quodlibet: ſic pariter per aperturam rationis eſt aditus, & ingreſſus in mentem pueri. Undè *os* Hebræis metaphoricè ſignificat initium, & ingreſſum, q. d. Cùm primum in pueto aperitur iudicium utiuque rationis, imbue eum diſciplina, & bonis moribus: quia mens puert eſt quaſi tabula raſa, quæ id quod primùm illi imprimitur, facile recipit, & tenaciter retinet, ſicut lana primum colorem, quo tingitur, imbibit, & mordicus retinet. Imò ante uſum rationis aſſuefac puerum bonis moribus. Monet Salomon, inquit Caietanus, ut non differatur inſtructio pueri, ſed *in ore* (ait) *viæ eius* (hoc eſt, in ipſo aditu, in ipſo principio viæ pueri; cùm incipit patere ingreſſus in animum pueri, aſſuefac illum. quamvis enim non ſit capax doctrinæ, eſt tamen capax conſuetudinis, hoc eſt, curato ut incipiat aſſuefcere bonis actibus, verbis moribuſque. Et ratione ſubiungit: quia quæ primùm imbibimus, retinemus etiam in ſenectute. Et verum dicit ſecundùm rationes communes progreſſus humani: nihil enim adimitur per hanc ſententiam efficaciæ divinæ gratiæ, vel etiam alicujus ſtudij rari ad mutandum mores hominis cujuſcumque ætatis. Neque huic Salomonis ſententiæ obſtat verbum Apoſtoli: *Cùm eſſem parvulus, ſapiebam ut parvulus, loquebar ut parvulus: quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli*: quia Apoſtolus loquitur de conditionibus conſequentibus ætates, Salomon verò loquitur de moribus, & habitibus, qui ex noſtro uſu adiunguntur pueri adoleſcentique ætati. Hinc ſymbolicè, ſicut os in ſe eſt anguſtum, ſed deinde oris anguſtia dilatatur in vaſe, ac in magnam vaſis capacitatem definit: ſic pariter arcta pueri diſciplina definit in magnam facilitatis, & iucunditatis amplitudinem; hanc enim parit exercitatio, & aſſuefactio.

Quintò, & planè Noſter *ad os viæ* vertit, *iuxtà viam*: nam. על *alph* vel על *laphi*, id eſt *ad os*: Hebræis idem eſt quod *ſecundùm*, *iuxtà*, uti Hebræi norunt, & mille S. Script. exemplis probari poteſt. Senſus eſt ergo q. d Pueri iuxtà viam ſuam, id eſt iuxtà modum agendi, & methodum vivendi, quem in puritia hauſit, & imbibit, cuique aſſuefcit, perget deinceps in eodem, adeò ut nec in ſenectute ab eo recedat. Undè Noſter pro *puer* verte *adoleſcens*, quæ vox, ut advertit Ianſen. hic potius eſt participium à verbo adoleſco, quàm nomen, q. d. Puer in certo vivendi modo, ſeu bonus, & probus ille ſit, ſive pravus, & improbus, adoleſcens, & creſcens, ita enim imbibet, ut ne in ſenio quidem ab eo dimoveri ſe ſinat. Talis fuit Joſeph, cui proinde pater Jacob moriendo benedicens: *Filius*, inquit, *accreſcens Joſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu*, Genes. 49. 22. ubi Sep uag. *filius auctus Joſeph, filius auctus deſiderabilis, filius meus iunior ad me reverſus*. Quare qui puero laxat habenas, iperans eum frænare dum grandior fuerit, fallitur, proveſtior enim faciet id, quod fecit dum erat puer, nec vivendi conſuetudinem mutabit, eritque quaſi equus indomitus. Puer enim eſt inſtar animalis, putà equi, bovis, leonis, leporis, qui quam viam initio tenuit, deinceps ſemper retinet. Noſter נער *lannaar* id eſt *puerum* in accuſativo, accepit pro נער *lannaar*, id eſt *puer* vel adoleſcens in nominativo. Sic enim articuli hi apud Hebræos ſubinde commutantur. Aut potius, ut paulò antè dixi, *lannaar* eſt genitivi caſus, vel ablativi, q. d. Proverbium eſt pueri vel de puero, quod ſcilicet puer vel adoleſcens viam quam trivit in puritia, non deſeret in ſenio.

Nota. Hebræum חנך *chanoch* Primò, verti poteſt cum Septuag. *dedica puerum*, vel *dedicatio pueri*: ſicut enim altare vel templum dedicatur Deo, ſic puer, & puritia velut pura, & intacta ſtatim dedicanda eſt Deo, ut per eam reliqua omnis ætas Deo, velut eius auctori, & domino, dedicetur. Vide S. Chryſoſt. homil. de Anna, & Samuele. Anna enim Samuelem puerum Deo dedicavit: ubi inter cętera ait: *Annon abſurdum eſt, non domum ruinam minantem fulcire, pecunias impendentes, fabros accerſentes, denique nihil non facientes: domum autem Dei (nam Dei domus eſſe debet adoleſcentis anima) ne vulgari quidem dignaricura*. Et infertius: *Si mater fueris, ad Annæ exemplum confecra filium tuum Deo, & in templum adducito, quin ipſum potius templum Deo regale para. Membra veſtra*, inquit Apoſtolus, *corpus Chriſti ſunt, at templum ſancti Spiritus, qui eſt in vobis*: ergo quam primùm ſacrari, & dedicari Deo debent. Accedit S. Ambroſ de Virg. lib. 2. nam quod ibi de puellis ſcribit, id etiam de pueris eodem modo ſcribi dicique poteſt: *Virgo*, inquit, *Dei domus eſt, munus parentum, ſacerdotium caſtitatis; virgo matris hoſtia eſt, cuius quotidiano ſacrificio vis divina placatur*, &c. Quocirca S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 6. in corp. docet, puerum, cùm incipit uti ratione, tenere converti ad Deum per actum fidei, amoris, & religionis, ei ſe offerendo, vitamque omnem dedicando, ſub pœna peccati mortalis.

Dedicatio pueri.

Secundò, *chanoch* verti poteſt, *initia puerum*, quaſi tironem, ad bellum per omnem vitam meundum cum carne, mundo, & dæmone: חנך *chanich* enim eſt tiro, qui ducit arma tractare, paraturque ut fiat miles, & ad omnia, quę militiæ iure, inſtituitur, ut patet Genes. 14. v. 14. Pueri ergo inſtructio debet eſſe ſimilis tirocinio militis, qui aſſuefit armis frigori, mediæ labori, pugnæ, &c. Audi Theodoricum regem ſuos Gothos ad militiam inſtruen-

Tirocinii.

tem

tem apud Caſſiodor. libr. 1. epiſt. 24. *Producito*, ait, *inuentor veſtros in martiam diſciplinam; nam quod in iuuentute non diſcitur, in maturo ætate neſcitur.* Vegetius etiam libr. 1. cap. 4. *Incipiendum*, ait, *pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat: non enim tantum celeritas, ſed etiam perfectio imbibuntur, quæ diſcuntur a pueris.* Diodorus quoque de Balearicis, eorumque peritia in lapidando ſic ſcribit: *Ita rectè lapides propellunt, ut raro oſſugas illum appetitus locus. Quod eis continuò à puerilia uſus præbet, à matribus ad id certamen coactis: imponunt enim ſuper neceſſum lignum panem ſigillo, quod iactu poſant, neque ante cibum capiunt, quàm panem lapide eiectum pro ſibi ſumant*, &c. Simili ratione parentes magiſtri, pædagogi inſtruant pueros quaſi tirones, ut contra concupiſcentias decertent, & virtutis palmam obtineant.

Initiatio. Tertiò *chanoch* verti poteſt, *initia puerum*, ut ſcilicet initium rationis, ætatis & vitæ rectè formetur ad omnem honeſtatem & probitatem, ſicut Religioſi in ingreſſu Religionis & nouitiatu formantur ad omnia Religioſis officia, ut probi Religioſi euadant. Quocirca Sophar amicus Iob. cap. 20. v. 11. *Oſſa*, ait, *eius implebuntur vitiis adoleſcentiæ eius, & cum eo in pulvere dormient.* Cur, quæſo, non dicit, Caro, ſed *oſſa eius*? Planè, quia ſicut quæ oſſibus inſident, cum ipſis dureſcunt ac durant, ita prorſus vitia iuuentutis, ut ibi notat D. Gregor. libr. 15. Moral. cap. 5. quotidie duriora exiſtunt, adeoque inoleſcunt, ut etiam in ſenectute ſolidentur. & quod deterius eſt, non imminuta, ſed plerumq; multiplicata, ut idem D. Gregor. citatus aduertit. Unde Clemens Alexandr. lib. 2. Pædagogi cap. 10. *Sæpenumerò*, inquit, *viri in malis vitæ inſtitutis educati, euaſerunt malieribus magis effœminati.* quaſi diceret, Illi ipſi, qui homines naſcuntur, ſæpenumerò ob malam educationem, non creſcunt in viros, ſed ſeneſcuot in fœminas, natura per malam educationem degenerante. Atque utinam iuuentutis vitia in ſenectute ſilerent! ſed proh dolor! cum peccatore *in puluere dormient*, hoc eſt, in ſepulcro reponentur: nam cùm cætera omnia, ut benè adpum locum Titelmannus aduertit poſt mortem relinquantur, ſola opera ab incunabilis, uſque ad ſepulcrum mortuos conſequuntur. Ita noſter Mendoza io 5. Reg c 1. v. 28.

Quartò, *chanoch* verti poteſt, *imbue puerum*. ut alli-
Tinctura. datur ad pannos, qui in tinctura ſuis coloribus imbuuntur, ioxta illud S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Difficulter euaduntur, quæ rudes anni perbiberunt: lanarum conchylia quis in priſtinum candorem reuocet? recens teſta diu & ſaporem retinet & odorem, quo primùm imbuta eſt.* Alludit ad illud Horatian. 1. epiſt. ad Lollium.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Et ad illud Quintiliani 1. Inſtitut. *Natura* inquit, *tenaciſſimi ſumus eorum, quæ rudibus annis percepimus, ut ſaper, quo nauis imbuis, duras: nec lanarum colores quibus ſimplex ille candor mutatus eſt, elui poſſunt.* Hunc affinis eſt illa ſententia Philonis libr. *Quòd omnis probus ſit liber: Sicut vaſa*, inquit, *odorem, quo primùm fuerint imbuta, reſeruant: ſic iuuenum animi, quas primùm formas imaginatione conceperint, numquam abolere ſinunt.* Et illa Poetæ:

Quo nova teſta bibit, inueterata ſapit.

Quod ergo quis adoleſcens diſcit, hoc vir aut ſenex factus ægrè dediſcit.

Innouatio pueri. Quintò, *chanoch* verti poteſt, *innoua puerum*, ut alludatur ad noualia, ideſt agros nouos, qui arantur, occantur, ſeruntur, ut copioſam segetem profarant. Simili enim modo aranda, occanda, & ſerenda eſt bonis præceptis & moribus mens pueri, ut virtutum omnium meſſem producat. Hinc Septuag. vertunt, ἐγκαίνισον unde *encania* vocantur, quaſi dicas *renouatio*: à vetuſtate enim veteris Adæ, putà à concupiſcentia, renouanda eſt mens pueri, ut oblitati ſuæ, in qua conditus eſt à Deo in Adamo, reſtituatur: ſenectus enim, & ſenes innouari nequeunt. vnde Diogenes dicebat, *mortuos mederi, & ſenem docere*, idem eſſe. Quare ſtultus ille ſenex apud Theogenem, noo patiebatur ſe ab alio doceri, dicens: *Ne doceas, ætas me facit indocilem.* Quibus aſſentitur Seneca lib. 3. epiſt. 24. *Grandior ætas*, inquit, *duro & inuincibilis, non poteſt reformari: tenera fingunsur.* De proprio Philoſophiæ penu ſuum illud hexametron deprompſit Mantuanus 10. Æneidos.

Optimus quæque dies miſeris mortalibus ani.
Prima fugit.

Ubi primam ætatis diem, hoc eſt primam iuuentutem optimam appellauit. Rationem inculcat Seneca lib 6. epiſt. 109. quia tota iuuentus diſciplinæ capaa eſt, non ſenectus. *Quare*, inquit, *optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, hoc tempus idonium eſt agitandis per ſtudia ingeniis: quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt.* Quaſi optima vitæ pars illa ſit, in qua diſcimus peſſima, in qua à diſcendo langueſcimus & otiamur, qualem eſſe imperitam ſenectutem Philoſophus hic teſtatur. Vndè illa porormia: *Senex pſittacus neglige ferulam.* Nam vt Apulejus lib. 2. Floridor. & Plinius l. 10. Natur. hiſtor. c. 42. memoriæ prodiderunt, pſittacus in primo vitæ biennio facilè addiſcit quidquid ſuggeritur: in ſenio ſic obſtupeſcit vt, quantumuis flagelletur, numquam doceatur. Eamdem difficultatem fatetur D. Hieron. præfat. in Euangelia: *Periculoſa*, inquit, *præſumptio eſt ſenimmutare linguam, & caneſcentem mundum ad initia retrahere parunlorum.* Ita Mendoza io 1. Reg. c. 3. v. 13.

Aſſuefactio pueri. Sextò, *chanoch* verti poteſt, *aſſuefactio puerum*, iuxtà illud Thren. 3. *Bonum eſt viro cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua*: nam vt ait Ariſtot. lib. 2. Ethic. c. 1. *Non parum refert, quin imò eſt quod rem cauſamque continet, homines à pueris ἐθίζεσθαι*, id eſt, *aſſuefieri*. Conſonat Plato libr. 2. de Legib. vbi ſic de pueris ſtatuit: *Diſciplinam*, inquit, *appello diuinitatem, quæ puerorum animos continere poteſt: voluptas enim & dolor amor & odium, quàm recte fieri poteſt, antequam ratione moueantur, in animos rerum inſuant, ut ſuciliùs cùm ad ratiocinandum peruenerint, conueniunt rationi omnia peragant.* vnde concludit: *Aſſuefieri ergo à puerilia dolore ac voluptate recte moueri, ut à principio uſque ad extremum vitæ oderint quæ odiſſe oportet, & ament quæ amanda ſint.*

Quocirca S. Hieron. & ex eo Beda: *Græca*, inquit, *narrat hiſtoria, Alexandrum patientiſſimum regem, orbiſque domitorem, & in moribus & in iraſcin Leonidis pædagogi ſui non potuiſſe carere vitiis, quibus paruulus adhuc fuerat infectus.* Sic Suſanna caſtitatem & conſtantiam, quam à teneris imbiberat, uſque ad mortem retinuit, Daniel. 13. verſ. 3.

Ratio à priori. Rationem phyſicam à priori dat Plato lib. 7. de Legib. *Prima luce*, inquit, *pueri in ludum litterarium proficiſcantur. Quoniam vero nec pecudes, neque ullum aliud animal ſine cuſtode viuere debet, neque pueri etiam ſine pædagogis, neque ſine dominis ſervi: puer autem omnibus beſtiis intractabilior eſt: cum enim ſapientiæ fontem nondum hauſerit compoſitum habeat, inſidioſiſſimum eſt, acerrimum, petulantiſſimum omnium bruterum animalium. Idcirco multis quaſi frenis conſtringendus eſt puer, & cùm primum a matribus nutricibuſque ſejungitur, pædagogis continuò tradendus eſt, qui eius loſcriuiam regant atque dirigant: deinde præceptoribus commendandus eſt ad eas diſciplinas diſcendas, quæ liberum hominem decent.*

Rurſum Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. c. 5. *Eſt*, inquit, *ig nobis uber ætatis ipſa iuuentus*, q. d. Sicut ex materno ubere fugitur lac, quo omnia infantis membra nutriuntur: ita, ex iuventute hauriuntur mores, quibus reliquæ ætates informantur.

Prudenter ergo vir ſapiens: *Quatuor de cauſis*, inquit, *dæmon adoleſcentes maximè venatur. Primò, quia ſcit a Deo pios adoleſcentes maximè amari & exoptari, ideo hunc florem ætatis gnudm Deo præripere.* Hujus rei ſymbolo Deus Levit. 12. 8. non columbas, ſed pullos columbarum ſibi offerri præcepit, quia, ut ibi ait Theodor. d. rectabatur in adultis columbis lasciviam, in parvis pullis innocentiam amplectebatur. *Diabolus inſidiatur adoleſcentibus quæ cauſa.*

Secundò, quia ſic viam ſternit ad ſequentia vitæ peccata.

Tertiò, quia adoleſcentes facilè fallit, difficilè ſe expediunt ex diaboli vinculis poſſunt.

Quarto, quia dum peccant, impunitum peccant. Undè S. Auguſt. ſerm. 246. de Temp. *O iuuenes*, ait, *flos ætatis, periculum meum.* Idcirco *quatuor ſunt adoleſcentibus in omnem vitam profuturæ. Primò, Deum ſuum omnibus æſtimare, amemaque omnibus poſſe Deum vobis præterponere ſolere.* *Quartò, adoleſcentibus commendanda.*

Secundò, B. Virginem Mariam ſuam ſtatim corde, ut filii Dei matrem amare, eique ſe quamidie commendare, & aliquid in ejus honorem facere.

Tertiò, numquam peccatum mortale in conſcientia ſuſtinere, ſed ſingulis diebus de peccatis dolere, & ea quamprimum confiteri.

Quartò, quòd meritusi ſint brevi cvdrò cognare, quocaqus poſt mortem aut in æternum in inferno cum diabo-

lo

le fas arſuri, aut in æternum Deo & angelis in cœlo feliciſſime fruituri. Nam ut ait S. Ambroſ. li. 1. de Interpell. Job cap. 7. *Adoleſcentia ſola eſt invalida viribus, infirma conſiliis, vitio calent, faſtidioſa moribus, illecebroſa deliciis.* Undè Poeta.

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper.

qua de re plura vide apud S. Auguſt. ſerm. 246. de Temp. vide & quæ annotavi Eccli 30. 1. & ſequent.

DIVES PAUPERIBUS IMPERAT: ET QUI ACCEPIT MUTUUM, SERVUS EST FOENERANTIS] id eſt dantis mutuum. Hebr. enim מלוה *malve* ſignificat eum, qui dat mutuum ſive cum uſura, ſive ſine uſura. Unde in Scripr. fœnerans ſubinde idem eſt quod mutuans. Quocirca Pagnin. vertit clarè, *dives pauperibus dominabitur, & ſervus eris mutuum accipiens viro mutuanti*; Vatabl. *& oberatus ſervis fœneratori.* Vers. 7.

Primò, Baynus ſic explicat, quaſi Salomon taxet hìc perverſum mundi ritum, quo divitibus aſſignat dominium in pauperes, ob ipſorum opes; cùm regere & dominari ſic non opulentiæ, ſed prudentiæ & judicii, quod ſæpè majus & ſincerius habent pauperes, quàm divites, utpote ab eorum cupiditate & ambitione magis alieni.

Secundò, Lyran. & Cajetan. cenſent hìc accuſari diviſum ſupercilium & faſtum, quo ſibi arrogant impiorum in pauperes, eoſque quaſi ſervos ſibi mancipant. Audi S. Baſilium in orat. de divitiis & paupertate: *Canes, inquit, ubi aliquid acceperint, ſubitò manſueti fiunt: at fœnerator magis ac magis irritatur: non enim latrare ceſſat: etiamſi te invitando obſtringas, fidem non habet, perfricuatur inverecunde, tua curioſe inquirit, uxore præſente pudore affectum coram amicis commemoratis onerat, in foro minas jactat, vitam denique tuam inſuperabilem offerit.*

Tertiò, plenùs & ſimplicius, R. Levi, Aben Ezra, Janſen. & alii: Hæc gnome, inquunt, declarat divitarum commodum, & paupertatis incommodum, quòd ſcilicet divitiæ ſecum vehant rebur, potentiam, dominium; paupertas verò grummas, infirmitatem, obſequium & ſervitutem: undè facilè monet quemque, ut modeſtas ſaltem opes ſibi laborando paret, quo earum commodis fruatur, & paupertatis incommoda deviter. *Dives* ergo *pauperibus imperat*: tum quia eos ſibi muneribus, contractibus, mutuo, &c. obligat & obſtringit: tum quia dives per opes facilè ſibi compatat famulos, aſſeclas & milites, quibuscæteris prævaleat, inque imperet: tum quia opes faciunt animoſos & confidentes, paupertas verò facit puſillanimes & diffidentes: tum denique quia paupetes à divite almoniam, multaque beneficia expectant; dives verò à pauperibus nihil ſperat. Quocirca ſolent in republ. divites eligi in magiſtratus, velut honoratiores & potentiores, ut cæteris volunt inferioribus & ſubjectis dominentur.

Myſtice Beda explicat, q. d. *Divites virtutum in judicio occulti inſpectoris principantur eis, imò eorum in futuro judices exiſtunt, quo virtutum divitiis caruerunt. Et qui verbum doctrinæ ſalutaris accipit a doctore, ſervus eſt ejuſdem doctoris, id eſt debitor implendi omnia, quæ illi magiſterii cæleſtis jure præcipit.* Sic & auctor Catenæ Græcor. R. Salomon, Hugo, & alii.

ET QUI ACCIPIT MUTUUM, SERVUS EST FOENERANTIS] Hebr. *& ſervus mutuum accipiens viro mutuum dantis.* Apud Hebræos enim מלוה *lemalve*, ſicut & quodlibet participium vel nomen penè cujuslibet eſt caſus. unde verti poteſt in dativo, *mutuum danti*; & in ablativo, *mutuum dante*; & in accuſativo, *virum mutuum dantem*, ſupple colet & venerabitur. Septuag. ergo vertunt, *divites pauperibus imperabunt, & famuli proprii dominis fœnerabunt*, q. d. Divites pauperibus imperare ſolent, ut modeſtè ris impérent, memores rotam fortunæ ſæpè verti & converti: quo fit ut divites fiant pauperes, pauperes verò fiant divites, ſcilicet ut famuli mutuum dent heris ad inopiam redactis, itaque eos ſibi ſubjectos, & velut debitores obſtringant. Sic non rarò fieri videmus, ut pauper fiat dives, debitor fiat creditor, famulus fiat herus, ſervus fiat dominus, ſubditus fiat rex & Imperator. Ad hunc ſenſum nonnulli inflectere conantur verſionem Vulgatam: *Et qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis*: ſed vim ei faciunt, eamque à ſe ipſa aliò detorquent.

Syrus ſecutus Septuag amplius, planeque contrarium Hebræo aſſerit; ſic enim habet: *Pauper imperat diviti, & ſervus mutuum dabit fœneratori.* Septuag. & Symm ſecutus

A S. Ambroſ. de Nabut. cap. 14. *Neſcit, inquit, à bono fœnare divitias. Sis dives Deo, eſto pauper ſæculo, ut ſis dives Deo. Dives fidei, dives operis Dei.* Qui dives eſt in miſericordia, hic eſt dives Deo. *Dives in ſimplicitate, dives Deo eſt, Dives ſapientiæ & ſcientiæ, dives eſt Deo. Sunt qui in paupertate abundant, & qui in divitiis egeant. Abundans pauperes, quorum profunda paupertas abundavit in divitias ſimplicitatis ſuæ: divites autem egentes & eſurientes.* Probat id ex præſenti Salomonis gnome dum ſubdit: *Neque enim ſine cauſa ſcriptum eſt: Divitum pauperes præpoſiti erunt, & propriis ſervi dominis fœnerabunt; quia divitiæ & domini ſuperbiæ & mala feminant, ex quibus non fructum colligunt, ſed ſpinas metunt. Ideo pauperibus divites erunt ſubditi, & ſervi dominis ſpiritalia fœnerabunt, quemadmodum divus rogabat, ut ſibi ſtillam aquæ pauper Lazarus fœneraret. Potes & in divite ipſam implere ſententiam, ſi largiaris pauperi. Qui enim largitur pauperi, Domino fœnerat.* Deo dives quis?

Idem S. Ambroſ. myſticè hanc gnomen exponens lib. 2. de Jacob & vita beata cap. 3. eaque applicans Iſau, qui ſervivit Jacobo, & Judæis, qui ſervient Chriſtianis: *Ministerium ſervus eſt, inquit, qui ſubjectus ejus voluit, multos ſe dominis addixit. Nam qui omnia prudenter agit, & ita vivit ut vult, is ſolus eſt liber: non condicio fortunæ ſervum facit, ſed probroſa imperitia. Denique famulus prudens regit dominos ſuos, & propriis dominis ſervi fœnerabuntur. Quid fœnerabuntur? non utique pecuniam, ſed ſapientiam, ſicut & lex dicit: Fœnerabis gentibus multis, in autem mutuum non accipies. Fœnerabis Judæus proſelyto divinæ legis oracula, ſed quia ipſe legis myſteria videre non potuit, & quæ habebat* Deut. 15. *neſcivit oracula, qui literam fœnerabat Gentibus, nunc ab his ſpiritualis doctrinæ gratiam mutuatur, mercesque ſubjectus eſt ſervituti; quoniam qui mutuatur, ſervus eſt, quaſi adjectus fœneratoris creditoris: quo autem pia ſollicitæ fœnus imperii, is eſt princeps, ſicut lex dicit: Principi viæ gentium multarum;* Ibidem. *tibi autem princeps ex ipſis non eris. Princeps enim eſt, qui regit, qui & habet ſapientiæ principatum, quem habuit populus Judæorum. Sed quoniam quod docebat ſervare non potuit, debet aſſere quod docere neſcivit.* Idem in pſalm. 104 *Denique famulo ſapienti*, inquit, *mutui (ut ſcriptum eſt) ſervitutis habet, & eſt ſervus intelligens, qui regat dominos ſuos: & quem ergo magis liberum cenſes? ſola eſt ſapientia libera, quæ divitibus paupers præſidit, & quæ ſervos propriis fœnerare docuit, fœnerato non pecuniam, ſed intellectum.* Et nonnullis inter jectis, ſubdit: *Sed illo magis liber, qui intra ſe liber eſt, qui legibus naturæ liber eſt, legem ſcientes naturæ præſcriptam eſſe moribus, non conditionibus & menſuram ejus rationem conſentaneam non hominis arbitrio, ſed naturæ diſciplinis: virum igitur ejuſmodi liberum ſibi tantummodo, an quidam cenſor videtur, & præfectus moribus? unde vere an Scriptura, quia pauperes divitum præpoſiti erunt, & privatis usuris adminiſtrationem.* Quis verò liber. *Sapiens enim ſemper liber eſt, ſemper honoratus, ſemper is qui præſit legibus.*

Verum hæc lectio Syri & S. Ambroſii minùs ſincera minuſque vera videtur: repugnat enim Hebræo, Vulgatæ, Symmacho, Theodotioni, Chaldæo, & cæteris, qui omnes conſentiunt cum Vulgata.

Vulgata ergo verſio vera & genuina eſt, ejuſque ſenſus planus eſt, q. d. Qui accipit mutuum, fit quaſi ſervus mutuantis: & qui accipit ad fœnus vel uſuram, fit ſervus fœnerantis vel uſurarii: quia illis debito mutui vel uſuræ obligatur, eique quaſi creditoribus ne debitor, ac ſe itaque obligat: quocirca fœnerator & creditor hebr. vocatur נושה *noſe*, ab elevando & extollendo; quia qui ab eo mutuum accipit, cogitur ob beneficium acceptum ei ſupplicare, eum venerari & colere. Chald. verò vocatur רשיה *reſchia*, à rad. רשי *raſcha*, id eſt potuit: creditor enim quaſi potentatem & jus habet in eum cui mutuum dedit. Hinc victus ille ad Libanum ait 4. Reg. 4. 1. *Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad ſervitudinem ſibi.* Hoc enim legibus priſcis creditori licebat, uti notat Budæus in ſuis Forenſibus, imò Chriſtus Matth. 18. de ſervo nequam, cui fuerant dimiſſa decem millia talenta, *Cum, inquit, non haberet unde redderet, juſſit eum dominus ejus venundari, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.*

Porrò legibus priſcis creditores vendicaſſe ſibi debitores quaſi mancipia, adeoque olim in jure & lege fuiſſe, ut debitores tanquam ſervi & captivi ac vincti traderentur creditoribus, liquet ex veterum monumentis. Certè apud Hebræos rei hujus non obſcura ſunt teſtimonia, Iſaiæ 58.

v. 6.

v. 6. *Diſſolve colligationes impietatis*, ſolve videlicet obligationes, & vincula illa, quæ impii & improbi creditores debitoribus iniiciunt ex pignoribus & fœnore contracta.

De Græcis idem teſtatur Plutarchus comment. *De vitando ære alieno*, ubi eleganti ſimilitudine de creditoribus & exactoribus ſic loquitur: *Sicut Darius Athenas miſit Datin & Artaphernem, catenas & vincula manibus geſtantes ad vinciendam captivos, ita hi ſyngraphaenum & tabularum tamquam compedum plena vaſa Græciæ importantes, circum urbes umbulant.*

Da Romanis docet Livius lib. 2. & 8 *Qui*, inquit, *antè nexi fuerant creditoribus tradebantur, & nectebantur alii*. apud Romanos enim *nexus* aut *nexum* erat obligationis genus, *cùm corpus debitoris ut pignus capi poterat obligationis ſuæ atque conditione*, ut explicat Budæus: nam debitor oppignoratus tradebatur creditori nexus. De quo ac de inmanitate fœneratorum videndus Livius loco citato, Varro lib. 6. de Lingua Lat. Cic. in Topic. de abalienatione, mancipio, & nexu differens, Budæus in Pandect. 10 tit. de in diem addict. Quintil. libr. 7. cap. 4. & cap. 8. Gell. l. 20. cap. 1. Macrob. lib. 1. cap. 16. Cæl. lib. 12. cap. 20. & 21. Sed Solon, ut Diodorus, Plutarchus, & Laertius ſcribunt, illam legem Athenis abrogavit. *Soloris*, inquit Diodorus (de Ægyptiorum legibus loquens) *ex bonis debitoris ſolum fiebat, corpus non poterat addici creditori*.

torquebantur. Addit Chriſtus Matth. 18. creditori jus fuiſſe in corpus debitoris, ut illud torqueret: *Iratus*, inquit, *dominus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum*. Quod ſanè videtur olere inmaniſſimam illam creditorum inhumanitatem, qua ad creditorum libidinem poſt vincula & catenas debitorum membra dilaniabantur, quam refert Aulus Gellius lib 20. cap. 1. ex leg. 12. tabularum, cujus ille eſt verborum tenor: *Aeris confeſſi, rebuſque iure judicatis triginta dies juſti ſunto, poſt deinde manus injectio eſto, in jus ducito, ferum ducito, vincito, aut nervo aut compedibus quindecim pondo, aut, ſi volet, maiore vincito*. Deinde verò docet, ſi plures eſſent creditores, eos habuiſſe jus ſecare corpus debitoris. *Tertiis*, inquit, *nundinis partis ſecanto, ſi plus minuſve ſecuerunt, ſine fraude eſto*. Addit deinde ex ſuo Gellius: *Nihil profectò immanius, nihil immitius, niſi (ut reipſa apparet) eo conſilio tantâ immanitate pœna denunciata eſt, ne ad eam unquam perveniretur*. Et Plutarc. comment. jam citato: *Nos dum contentos iſtis noſtris vobis pudet, dandis pignoribus, contractibuſque ſubeundis in ſervitutem noſmet damnus*. De carnificina autem & laniena illa paulò inferiùs: *Illi miſeris debitoribus, de foro, locum flagitioſorum pœnis deſtinatum redegerunt, vulturum inſtar eos edentes & laniantes, &*

Alvùs inferto tundentes viſcera roſtro.

Ita ooſter Pineda in Job. 22. v. 6.

ſecabantur.

Quocirca Perſæ teſte Herodoto dictitabant duo eſſe peccata inter homines turpia, quorum primum eſt debitorem eſſe (hoc enim ferè vel ex ignavia, vel ex luxu naſcitur) alterum mentiri, quod ex priori conſequitur. Anonymus apud Suidam miſerrimos ait eſſe homines qui modò rubros, modò pallidos habent dentes; quo dicto notabant eos, qui mutuo acceperunt ab aliis: hi enim dum mutuum repetitur erubeſcunt, dum verò creditorem videt int, pallaſcunt, ne cogantur ad ſolvendum.

Miſeria debitorum.

Præclarius S. Baſil. apud Antonium in Meliſſa par. 2. cap. 28. *Qui ſe fœnoribus*, inquit, *ſubjectum reddit, quorum poſſeſſionem nec omnes, voluntariam perpetuamque ſervis ſervitutem. Rem miſerabilem ſpectavi, liberos homines, quorum patrimonia aſſervabantur, qui traherentur ut venirent; nec noctes debitori quietem adferunt, non dies eſt jucunda, non ſol delectans, ſed per omnem vitam in triſtitia verſatur: dies adit, qui ad præſcriptum tempus properans: menſes formidat, quaſi uſurarum genitores: ſi dormieris, in ſomnis videt fœneratorem capiti imminentem, infauſtum ſomnium: ſin vigilaverit, cogitatio & ſollicitudo de uſuris eſt*. Si hæc vera ſint in debito & debitore pecuniæ, multò veriora ſunt in debito animæ, putà in peccato & peccatore, qui ſemper pavidus timet mortem, judicium, dæmones, gehennam, quæ eum expectat, ut ſolvat noviſſimum quadrantem, Matth. 5. ver. 26.

Vers. 8. QUI SEMINAT INIQUITATEM, METET MALA; ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMABITUR] Pro *iniquitatem*, hebr. eſt אָוֶן *aven*, quæ vox eſt genetalis ſignificans omne pravum, quod contra legem vel æquitatem & honeſtatem committitur. Propriè tamen notat injuſtitiam & injuriam, quæ alteri infertur. De injuria enim hic agi patet ex eo quod ſubdit: *Et virga iræ ſuæ conſummatur*, quam enim injurius percutit, hunc percuſſus repercutit.

Pro *metet mala*, hebr. eſt *metet* אָוֶן *aven*, id eſt iniquitatem, vel dolorem: *aven* enim ſignificat malum culpæ, tum pœnæ culpam conſequentis. Unde Vatabl. vertit, *calamitatem*; Septuag. *qui ſeminat mala, metet mala*; Theodotion, *qui ſeminat injuſtitiam, metet iniquitatem*; Aquila *damnum*; Symmachus, *qui ſeminat iniquitatem, metet injuſtitiam*.

Nonnulli hanc gnomen attexunt præcedenti, & juxta verſionem Septuag. attexi poteſt, at non juxta Vulgatam: juxta eam enim hæ duæ ſententiæ planè videntur diſparatæ. Juxta eam ergo ſenſus eſt, q. d. Qui emittat culpam, metet pœnam, imò non rarò novam culpam cum nova pœna. Vis & energia eſt in 7ũ *ſeminat*. Primò enim ſicut ſemen habet vim producendi granum ſibi ſimile, ſic culpa vim habet producendi tam pœnam, quàm culpam ſibi ſimilem. Ità injuria parit injuriam, tixa ferit rixam, cædes provocat cædem, convicium elicit convicium: ut qui iniquus & injurius eſt alteri, viciſſim ab eo ſimilem injuriam, putà verber, vel verbum aſperum, velut prolem à ſe elicitam recipiat. Secundò, ſicut unum granum ſatum, ſic pariter una culpa multiplicem parit culpam & pœnam: mala enim ſemina fœcundiora ſunt bonis. Si ergo ſemen virtutis unius parit multas virtutes & præmia gloriæ, multò magis ſemen peccati pariet multa ſcelera & ſupplicia. Tertiò, ſemen quodque ſuum profert granum, ut tritici triticum, hordei hordeum: ſic quæque culpa proprias parit culpas & pœnas: nam ſuperbia parit iram, invidiam, rixam, cædes, &c. gula verò parit comeſſationes, ebrietates, crapulas, aſotias, libidines, lites, &c. inſuper pœnam faſtidii, vomitus, inſomnii, catarrhi, febris, dyſenteriæ, vertiginis, & mille morborum, quæ gulam conſequi ſolent. Similiter alias pœnas parit avaritia, alias acedia, alias invidia, &c. Quartò, ſicut eadem terra, quæ ſemen recipit, recipit & meſſem; & ſicut agricola qui ſerit, idem & metit: ſic pariter peccator qui ſerit iniquitatem, idem & metit iniquitatem, ejuſque pœnam multiplicem; nam noxa caput ſequitur, ſicut carnifex ſequitur reum, ut eum torqueat & plectat. Hoc eſt quod ait Job cap. 4. 8. *Qui ſeminant dolores, & metunt eos*. Et Paulus Galat. 6. 8. *Quæ ſeminaverit homo, hæc & metet*. Et Chriſtus Matth. 7. 2. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*.

Seminant mala metie mala.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMABITUR] Alii legunt, *conſummabitur*, hoc eſt, *conſumetur*. *Virga iræ* Primò, eſt ipſa ira, qua iratus quaſi virga ſævit, & verberat alios vel verbis aſperis, vel etiam inflictis plagis & verberibus: ob hanc enim juſto Dei judicio ſimili aliorum ira & ſævitia plectetur, qua alios vexavit & oppreſſit: ira enim virgæ comparatur, ait Aben Ezra, juxta illud Iſaiæ 10. v. 5. *Virga furoris mei*. Senſus ergo eſt, q. d. Ira ejus, ſævitia & injuſtitia vertetur ei in virgam, qua puniatur & petatur.

Secundò, *virga iræ*, eſt poteſtas (hujus enim inſigne eſt virga & ſceptrum, ut habent Hebræa) cui juncta eſt ſuperbia & ira: hæc enim vehementer premit, imò opprimit, juxta illud Senecæ in Proverbiis: *Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia*. Verùm tales ſimilem aliorum poteſtatem ira exactam experiuntur & ſentient, vel in præſenti vita, vel in futura.

Tertiò, appoſitè ad ſemen & meſſem, de qua præceſſit ſermo, *virga* hìc accipi poteſt triturationis, flagellum ſcilicet, quo è ſegete grana excutiuntur, q. d. Iniquus qui alios aliorumque ſegetem & bona flagellavit & trituravit, ipſe pariter, ſegeſque & bona ipſius ab aliis flagellabitur & triturabitur, ut in quo peccavit, in eodem & puniatur, juxta legem talionis. Sic ergo virga ſive flagellum, qua excutiendæ erant ejus fruges, non fruges quæ nullæ ſunt, ſed ipſummet, ejuſque lolia & ſpinas, id eſt ſcelera & crimina, diverberabunt & excutient, virga inquam & flagellum, quo flagellabitur, vel à Deo, vel à judice, vel ab alio quomodolibet.

Pro *conſummatur* Vatabl. & Pagnin. vertuot, *deficiet*, q. d. Deus ſecundùm opera retribuet unicuique, & privabit facientes iniquitatem omni auctoritate, qua utuntur cum ſævitia erga ſubditos. Ita R. Levi & Aben Ezra. Alii vertunt, *conſumes*, ſcilicet eum, q. d. Ipſa virga iracon-

le fruſtraſſet, aut in æternum Deo & angelis in cœlo felicissimè fruituri. Nam ut ait S. Ambroſ. lib. de Interpell. Job cap. 7. *Adoleſcentia ſola eſt invalida moribus, infirma conſiliis, vivida ſalens, faſtidioſa monitoribus, illecebroſa deliciis.* Undè Poeta.

Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper.

qua de re plura vide apud S. Auguſt. ſerm. 246. de Temp. vide & quæ annotavi Eccli 30. 1. & ſequent.

DIVES PAUPERIBUS IMPERAT: ET QUI ACCEPIT MUTUUM, SERVUS EST FOENERANTIS] id eſt dantis mutuum. Hebr. enim נשה *malvo* ſignificat cum, qui dat mutuum ſive cum uſura, ſive ſine uſura. Undè in Script. fœnerans ſubinde idem eſt quod mutuans. Quocirca Pagnin. vertit clarè, *dives pauperibus dominabitur, & ſervus eris mutuum accipiens vice mutuanti*; Vatabl. *& liberatus ſervis fœnaraberis.* Vers. 7.

Primò, Baynus ſic explicat, quaſi Salomon taxet hîc perverſum mundi otium, quo divitibus aſſignat dominium in pauperes, ob ipſorum opes; cùm regere & dominari ſit non opulentiæ, ſed prudentiæ & judicii, quod ſæpè majus & ſincerius habent pauperes, quàm divites, utpote ab eorum cupiditate & ambitione magis alieni.

Secundò, Lyran. & Cajetan. cenſent hîc accuſari diviſum ſupercilium & faſtum, quo ſibi arrogant impiorum in pauperes, eoſque quaſi ſervos ſibi mancipant. Audi S. Baſilium in orat. de divitus & paupertate: *Canes*, inquit, *ubi aliquid acceperint, ſubitò manſueti fiunt: at fœnerator magis ac magis irritatur: non enim latrare ceſſat: etiamſi te invocando obſtringas, fidem non habet, perſeverat in ſua commercia, tua curioſe inquiris, uxore præſente pudore affectum eorum amicis communibus onerat, in foro minas jactat, vitam denique tuam intolerabilem offert.*

Tertiò, plenius & ſimpliciùs, R. Levi, Abeu Ezra, Janſen. & alii: Hæc gnome, inquiunt, declarat divitarum commodum, & paupertatis incommodum, quòd ſcilicet divitiæ ſecum vehant robur, potentiam, dominium; paupertas verò exiſtimationem, infirmitatem, obſequium & ſervitutem: undè tacitè monet quemque, ut moderatas ſaltem opes ſibi laborando paret, quo earum commodis fruatur, & paupertatis incommoda devitet. *Dives* ergo *pauperibus imperat*: tum quia eos ſibi monetibus, contractibus, mutuo, &c. obligat & obſtringit: tum quia dives per opes facilè ſibi comparat famulos, aſſeclas & milites, quibus cæteris prævaleat, iisque imperet: tum quia opes faciunt animoſos & confidentes, paupertas verò facit puſillanimes & diffidentes: tum denique quia pauperes à divite alimoniam, multaque beneficia expectant; dives verò à pauperibus nihil iperat. Quocirca ſolent in republ. divites eligi in magiſtratus, velut honoratiores & potentiores, ut cæteris volunt infectioribus & ſubjectis dominentur.

Myſtice Beda explicat, q. d. *Divitiis virtutibus in indivíduo occulti inſpectoris principantur eis, imò eorum in futuro judices exiſtunt, qui virtutum divitiis caruerunt. Et qui verbum doctrinæ ſalutaris accipit a doctore, ſervus eſt ejuſdem doctoris, id eſt debitor implendi omnia, quæ illi magiſterii ſui leſſis intercipit.* Sic & auctor Catenæ Græcor. R. Salomon, Hugo, & alii.

ET QUI ACCEPIT MUTUUM, SERVUS EST FOENERANTIS] Hebr. *& ſervus mutuum accipiens vice mutuum dantis.* Apud Hebræos enim לוה *lavah*, ſicut & quodlibet participium vel nomen penè cujuslibet eſt caſus. undè verti poteſt in dativo, *mutuum danti*; & in ablativo, *mutuum dante*; & in accuſativo, *virum mutuum dantem*, ſupple colet & venerabitur. Septuag. ergo vertunt, *divites pauperibus imperabunt, & famuli proprios dominis fœnerabunt*, q. d. Divites pauperibus impetare ſolent, ut modeſtè ſibi imperent, memores rotam fortunæ ſæpè verti & convertis: quo fit ut divites fiant pauperes, pauperes verò fiant divites, ſcilicet ut famuli mutuum dent heris ad inopiam redactis, itaque eos ſibi ſubjiciant, & velut debitores obſtringant. Sic non rarò fieri videmus, ut pauper fiat dives, debitor fiat creditor, famulus fiat herus, ſervus fiat dominus, ſubditus fiat rex & Imperator. Ad hunc ſenſum nonnulli inflectere conantur verſionem Vulgatam: *Et qui accipis mutuum, ſervus eſt fœnerantis*: ſed vim ei faciunt, eamque à ſe ipſa aliò detorquent.

Syrus ſecutus Septuag. amplius, planeque contrarium Hebræo affert; ſic enim habet: *Pauper imperat divitì, & ſervus mutuum dabit fœneratori.* Septuag. & Syrum ſecutus S. Ambroſ. de Nabut. c. cap. 14. *Neſcis*, inquit, *à homine fœnore divitias. Se vis dives eſſe, eſto pauper ſæculo, ut ſis dives Deo. Dives fidei, dives eſto Leo. Si dives eſt in miſericordia, hic eſt dives Deo. Dives in ſimplicitate, dives Deo eſt. Dives ſapientia & ſerenitate, dives eſt Deo. Sunt qui in paupertate abundent, & qui in divitiis egeant. Abundant pauperes, quorum profunda paupertas abundavit in divitiis ſimplicitatis ſuæ: divites autem egueruut & eſuricrunt.* Probat id ex præſenti Salomonis gnome dum ſubdit: *Neque enim aliter ſe habere poſſunt: Divitum pauperes præpoſiti erunt, & propriis ſervi dominis fœnerabunt, quia divites & domini ſupervacua & mala ſeminant, ex quibus non fructum colligant, ſed ſpinas metant. Idee pauperibus divites erunt ſubditi, & ſervi dominis ſpiritalia fœnerabunt, quemadmodum dives rogabat, ut ſibi ſtillam aquæ pauper Lazarus fœnaretur. Potes & in dives ipſam implere ſententiam, ſi largitio pauperi. Qui enim largitur pauperi, Domino fœnerat.* Dives ſit quis?

Idem S. Ambroſ. myſticè hanc gnomen exponens lib. 2. de Jacob & vita beata cap. 3. eaque applicans Eſau, qui ſervivit Jacobo, & Judæis, qui ſervient Chriſtianis: *Malorum ſervus eſt*, inquit, *qui ſubjectus ejus vitiis, multis ſe dominis addixit. Nam qui omnia prudenter agit, & ſua vivit ut vult, is ſolus eſt liber: non conditio fortunæ ſervum facit, ſed prava inſipientia. Denique famulus prudens regit dominos ſuos, & proprios dominis ſervi fœnerabunt. Quid fœnerabunt? non utique pecuniam, ſed ſapientiam, ſicut & lex dixit: Fœnerabis gentibus multis, tu autem mutuum non accipies. Fœnerabis Judæus poſſeſſor divinæ legis oracula, ſed quia ipſe legis myſteria videre non potuit, & quæ habebat neſcivit oracula, qui literam fœnerabas Gentibus, nunc ab his ſpiritualis doctrinæ gratiam mutuantur, meritoque ſubjectus eſt ſervituti; quoniam qui mutuatur, ſervus eſt, quaſi adſcitus fœnoris creditoris: qui autem præ doctrinæ ſenſus imperitia, is eſt princeps, ſicut lex dicit: Princeps eris gentium mularum; tibi autem princeps ex ipſis non eris. Princeps enim eſt, qui regit, qui & habet ſapientiæ principatum, quem habuit populus Judæorum. Sed quoniam quod docebas ſervare non potuit, debet aſſervare quod docere neſcivit.* Idem in pſalm. 104 *Denique famulo ſapienti*, inquit, *multi (ut ſcriptum eſt) ſervient liberi, & eſt ſervus intelligens, qui regat dominos ſuos. Quem ergo magis liberum cenſes? ſola eſt ſapientia libera, quæ deſertibus pauperes præſicit, & quæ ſervos ſuos ſapientes fœnerare hominibus facit, fœnerare non pecuniam, ſed intellectum.* Et nonnullis interjectis, ſubdit: *Sed ille magis liber, qui ſuorum ſe liberum eſt, qui legibus naturæ liber eſt, legem ſcitu naturæ præſcriptam eſſe moribus, non conditionibus & menſuram aſſentiendi conſentaneam non hominis arbitrio, ſed naturæ aſcripſerit: uſum igitur ejus liber tibi tantummodo, an quidam cenſor videtur, & præfectus moribus? unde certe in Scriptura, quia pauperes divinam præpoſuit eruut, & privati utique adminiſtrationem. Sapiens enim ſemper liber eſt, ſemper dominatur, ſemper is qui præſit legibus.* Deus dives Deo. Dives ſapienti. Quis verò liber.

Verùm hæc lectio Syri & S. Ambroſii minùs ſincera minuſque vera videtur: repugnat enim Hebræo, Vulgatæ, Symmacho, Theodotioni, Chaldæo, & cæteris, qui omnes conſentiunt cum Vulgata.

Vulgata ergo verſio vera & genuina eſt, ejuſque ſenſus planus eſt, q. d. Qui accipit mutuum, fit quaſi ſervus mutuantis: & qui accipit ad fœnus vel uſuram, fit ſervus fœnerantis vel uſurarii: quia illis debito mutui vel uſuræ obligatur, eique quaſi creditoribus ſit debitor, ac ſe ipſum obligat: quocirca fœnerator & creditor hebr. vocatur נשה *noſe*, ab elevando & extollendo; quia qui ab eo mutuum accipit, cogitur ob beneficium acceptum ei ſupplicare, eum venerari & colere. Chald. verò vocatur רשיא *reſcia*, à rad. רשי *ſaſcha*, id eſt potuit: creditor enim quaſi poteſtatem & jus habet in eum cui mutuum dedit. Hanc vidua illa ad Elizæum 4. Reg. 4. 1. *Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad ſervendum ei.* Hoc enim legibus pricis creditori licebat, uti notat Budæus in ſuis Forenſibus, imò Chriſtus Matth. 18. de ſervo nequam, cui fuerant dimiſſa decem millia talenta, *Cum*, inquit, *non haberet unde redderet, juſſit eum venumdari cum uxore, & filiis, & omnia quæ habebat, & reddi.*

Porrò legibus pricis creditores vendicaſſe ſibi debitores quaſi mancipia, adeoque olim in uſu & lege fuiſſe, ut debitores tamquam ſervi & captivi ac vincti traderentur creditoribus, liquet ex veterum monumentis. Certè apud Hebræos rei hujus non obſcura ſunt teſtimonia, Iſaiæ 58.

v. 6. *Diſſolve colligationes impietatis*, ſolve videlicet obligationes, & vincula illa, quæ impii & improbi creditores debitoribus iniiciunt ea pignoribus & fœnore contracta.

De Græcis idem teſtatur Plutarchus comment. *De vitando ære alieno*, ubi eleganti ſimilitudine de creditoribus & exactoribus ſic loquitur: *Sicut Darius Athenas miſit Datin & Areaphernem, catenas & vincula manibus geſtantes ad vinciendum captivos, ita hi ſyngrapharum & tabularum tamquam compedum plena vaſa Græciæ importantes, circumurbes ambulant.*

De Romanis docet Livius lib. 2. & 8 *Qui*, inquit, *antè nexi fuerant creditoribus tradebantur, & nectebantur alii*. apud Romanos enim *nexus* aut *nexum* erat obligationis genus, *cùm corpus debitoris ut pignus apud creditorem obligationis jure atque conditione*, ut explicat Budæus: nam debitor oppignoratus tradebatur creditori nexus. De quo ac de immanitate fœneratorum videndus Livius loco citato, Varro lib. 6. de Lingua Lat. Cic. in Topic. de abalienatione, mancipio, & nexu differens, Budæus in Pandect. in tit. de in diem addict. Quintil. libr. 7. cap. 4 & cap. 8. Gell. lib. 20. cap. 1. Macrob. lib. 1. cap. 16. Cæl lib. 12. cap. 20. & 21. Sed Solon, ut Diodorus, Plutarchus, & Laertius ſcribunt, illam legem Athenis abrogavit. *Solonis*, inquit Diodorus (de Ægyptiorum legibus loquens) *ex bonis debitoris ſolùm ſuſtat, corpus non poterat addici creditori*.

torquebantur. Addit Chriſtus Matth. 18. creditori jus fuiſſe in corpus debitoris, ut illud torqueret: *Ivatu*, inquit, *dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet uni verſum debitum*. Quod ſanè videtur olere immaniſſimam illam creditorum in humanitatem, qua ad creditorum libidinem poſt vincula & catanas debitorum membra dilaniabantur, quam refert Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. ex leg. 12. tabularum, cujus iſte eſt verborum tenor: *Aeris confeſſi, rebuſque iure iudicatis triginta dies iuſti funto, poſt deinde manus iniectio eſto, in ius ducito, ferunto, vincito, aut nervo aut compedibus quindecim pondo, aut, ſi volet, maiore vincito*. Deinde verò docet, ſi plures eſſent creditores, eos habuiſſe jus ſecare corpus debitoris. *Tertiis*, inquit, *nundinis partis ſecanto, ſi plus minuſve ſecuerunt, ſine fraude eſto*. Addit deinde ex tuo Gallius: *Nihil profectò immanius, nihil immitius, niſi (ut reipſa apparet) eo conſilio tanta immanitas pœnæ denunciata eſt, ne ad eam unquam perveniretur*. Et Plutarc. comment. jam citato: *Nondum contemnes ære noſtris rebus pudet, dandis pignoribus, contractibuſque ſubeundis in ſervitutem noſmet domus*. De carnificina autem & laniena illa paulò inferiùs: *Illi miſeris debitoribus, de foro, locum flagitioſorum panis deſtinatum redigerunt, vulturum inſtar eos edentes & laniantes, &*

Altiùs inſerto tundentes roſtra roſtro.

ſecabantur.

Ita noſter Pineda in Job. 33. v. 6.

Quocirca Perſæ teſte Herodoto dictitabant duo eſſe peccata inter homines turpia, quorum primum eſt debitorem eſſe (hoc enim ferè vel ex ignavia, vel ex gula & luxu naſcitur) alterum mentiri, quod ex priori conſequitur. Anonymus apud Suidam miſerrimos ait eſſe homines, qui modò rubros, modò pallidos habent dentes; quo dicto notabant eos, qui multo acceperunt ab aliis: hi enim dum mutuum repetitur erubeſcunt, dum verò creditorem videre nt, palleſcunt, ne cogantur ad ſolvendum.

Miſeria debitorum. Præclarius S. Baſil. apud Antonium in Meliſſa par. 2. cap. 28. *Qui ſe fœnoribus*, inquit, *ſubiicilum reddit, quorum poſſeſſionem non tenet, voluntariam perpetuamque ſervis ſervitutem. Rem miſerabilem ſpectavi, liberos homines, quorum patrimonia eſſent obærata, qui traherentur ut venirent; non ſecùs debitori quietem adferunt, non dies eſt iucunda, non ſol delectans, ſed per omnem vitam in triſtitia verſatur: dies odit, qui ad præſcriptum tempus properans: meuſes formidat, quaſi uſurarum genitores: ſi dormierit, inſomnis videt ſeneratorem capiti imminentem, infauſtum ſomnium: ſin vigilarit, cogitatio & ſollicitudo de uſuris eſt*. Si hæc vera ſint in debito & debitore pecuniæ, multò veriora ſunt in debito animæ, putà in peccato & peccatore, qui ſemper pavidus timet mortem, judicium, dæmones, gehennam, quæ eum capeſſat, ut ſolvat noviſſimum quadrantem, Matth. 5. ver. 26.

Vers 8. QUI SEMINAVERIT INIQUITATEM, METET MALA; ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMABITUR] Proiniquitatem, hebr. est אָוֶן *aven*, quæ vox est generalis ſignificans omne pravum, quod contra legem vel æquitatem & honeſtatem committitur. Propriè tamen notat iniuſtitiam & iniuriam, quæ alteri infertur. De iniuria enim hic agi patet ex eo quod ſubdit: *Et virga iræ ſuæ conſummetur*, quam enim injurius percutit, hunc percuſſus repercutit.

Pro *metet mala*, hebr. eſt *metet* קָצַר *aven*, id eſt iniquitatem, vel dolorem: *aven* enim ſignificat malum tum culpæ, tum pœnæ culpam conſequentis. Unde Vatabl. vertit, *calamitatem*; Septuag. *qui ſeminat mala, metet mala*; Theodotion, *qui ſeminat iniuſtitiam, metet iniquitatem*; Aquila, *damnum*; Symmachus, *qui ſeminat iniquitatem, metet iniuſtitiam*.

Nonnulli hanc gnomen attexunt præcedenti, & juxta verſionem Septuag. attexi poteſt, at non juxta Vulgatam: juxta eam enim hæ duæ ſententiæ planè videntur diſparatæ. Juxta eam ergo ſenſus eſt, q. d. Qui ſeminat culpam, metet pœnam, imò non rarò novam culpam cum nova pœna. Vis & energia eſt in *tũ ſeminat*. Primò enim ſicut ſemen habet vim producendi granum ſibi ſimile, ſic culpa vim habet producendi tam pœnam, quàm culpam ſibi ſimilem. Ita iniuria parit iniuriam, rixa rixam, cædes cædem, convicium elicit convicium: ut qui iniquus & iniurius eſt alteri, vicißim ab eo ſimilem iniuriam, putà verber, vel verbum aſperum, velut prolem à ſe elicitam recipiat. Secundò, ſicut unum granum ſatum, ſic pariter una culpa multiplicem parit culpam & pœnam: mala enim ſemina ſecundiora ſunt bonis. Si ergo ſemen virtutis unius parit multas virtutes & præmia gloriæ, multò magis ſemen peccati pariet multa ſcelera & ſupplicia. Tertiò, ſemen quodque ſuum profert granum, ut tritici triticum, hordei hordeum: ſic quæque culpa propria parit culpas & pœnas: nam ſuperbia parit iram, invidiam, rixam, cædes, &c. gula verò parit comeſſationes, ebrietates, crapulas, aſotias, libidines, lites, &c. inſuper pœnam faſtidii, vomitus, inſomnii, catarrhi, febris, dyſenteriæ, vertiginis, & mille morborum, quæ gulam conſequi ſolent. Similiter alias pœnas parit avaritia, alias acedia, alias invidia, &c. Quartò, ſicut eadem terra, quæ ſemen recipit, recipit & meſſem; & ſicut agricola qui ſerit, idem & metit: ſic pariter peccator qui ſerit iniquitatem, idem & metit iniquitatem, ejuſque pœnam multiplicem; nam noxa caput ſequitur, ſicut carnifex ſequitur reum, ut eum torqueat & plectat. Hoc eſt quod ait Job cap. 4. 8. *Qui ſeminant dolores, & metunt eos*. Et Paulus Galat. 6. 8. *Quæ ſeminaverit homo, hæc & metet*. Et Chriſtus Matth. 7. 2. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*.

Seminans mala metis mala. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

ET VIRGA IRÆ SUÆ CONSUMMATUR] Alii legunt, *conſummabitur*, hoc eſt, *conſumetur*. *Virga iræ* Primò, eſt ipſa ira, qua iratus quaſi virga ſævit, & verberat alios vel verbis aſperis, vel etiam inflictis plagis & verberibus: ob hanc enim juſto Dei judicio ſimili aliorum ira & ſævitia plectetur, qua alios vexavit & oppreſſit: ira enim virgæ comparatur, ait Aben Ezra, juxta illud Iſaiæ 10. v. 5. *Virga furoris mei*. Senſus ergo eſt, q. d. Ira ejus, ſævitia & iniuſtitia vertetur ei in virgam, qua puniatur & perdatur.

Secundò, *virga iræ*, eſt poteſtas (hujus enim inſigne eſt virga & ſceptrum, ut habent Hebræi) cui junctæ eſt ſuperbia & ira: hæc animi vehementer premit, imò opprimit, juxta illud Senecæ in Proverbiis: *Fulmen eſt, ubi cum poteſtate habitat iracundia*. Verùm tales ſimilem aliorum poteſtatem ira caecutum experientur & ſentient, vel in præſenti vita, vel in futura.

Tertiò, appoſitè ad ſemen & meſſem, de qua præceſſit ſermo, *virga* hìc accipi poteſt trituralionis, flagellum ſcilicet, quo à ſegete grana aacutuntur, q. d. Iniquus qui alios aliorumque ſegetem & bona flagellavit & trituravit, ipſe pariter, ſegeſque & bona ipſius ab aliis flagellabitur & triturabitur, ut in quo peccavit, in eodem & puniatur, juxta legem talionis. Sic ergo virga ſive flagellum, qua excuriendæ erant ejus fruges, non fruges quæ nullæ ſunt, ſed ipſummet, aquſque lolia & ſpinas, id eſt ſcelera & crimina, diverberabunt & caecutient, virga inquam & flagellum, quo flagellabitur, vel à Deo, vel à judice, vel ab alio quomodolibet.

Pro *conſummetur* Vatabl. & Pagnin. vertunt, *deficiet*, q. d. Deus ſecundùm opera retribuet unicuique, & privabit facientes iniquitatem omni auctoritate, qua utuntur cum ſævitia erga ſubditos. Ita R. Levi & Aben Ezra. Alii vertunt, *conſumet*, ſcilicet eum, q. d. Ipſa virga iracon-

conſumet iratum, ſive percutientem in ira. Unde Septuag. vertunt, *plagam autem eorum ſuorum conſummabit*, vel *opus eorum ſuorum virtus vultuſque ad finem ſentiet*, ut vertit auctor Catenæ Græcor. ſicut enim plaga pus ejicit virulentum, ſic ira & tæditia parit dolorem & noxam auctori.

Myſticè Beda: *Qui ſeminat*, iuquit, *iniquitatem, metet mala*, id eſt, *qui verbo aut exemplo ſuum in alios inquinatem ſpargit, meſſis loco vindictam recipiet.* Porrò quod ſequitur, *Et virgâ iræ ſuæ conſumetur*, rectè adaptes doctoribus & Superioribus, qui ſubditos peccantes rigidè caſtigant, cùm ipſi graviora peccent. Aut iis qui æqua & proba docent, cùm ipſi ſint iniqui & improbi. Hi enim verbis ſuis damnant ſe ipſos: cenſuram enim, qua alios feriunt, ferunt in ſe ipſos; quare caſtigatione qua alios caſtigant, ipſi caſtigandi ſunt, juxta illud Apoſt. Rom. 2. 21. *Qui ergo alium doces, te ipſum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis*, &c.

Vers. 9. QUI PRONUS EST AD MISERICORDIAM, BENEDICETUR: DE PANIBUS ENIM SUIS DEDIT PAUPERI] Pro *qui pronus eſt ad miſericordiam*; hebr. eſt טוב עין *tob ain*, id eſt *bonus oculo*, vel potiùs *bonus oculo*; Chald. *qui bonum oculum habet. Bonus oculo* dicitur. ait Vatabl. eſt homo liberalis, benignus & candidus. *Bonus oculo* eſt, qui placido & benigno oculo reſpicit pauperes, eò quòd pronus ſit ad miſericordiam; tum promitate naturæ, tum promitate virtutis: putà pronus tum ex compaſſione naturali, tum potiùs ex aſſuefactione charitatis, ait Lyranus. *Hic benedicetur*, id eſt fortunabitur à Deo, omnique benedictione temporali & cœleſti, humana & divina, præſenti & æterna cumulabitur. Nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 15. in epiſt. ad Hebr. *Eleemoſyna ac miſericordia eſt tamquam quædam auram & vivens columba, placidum habens aſpectum & mitem oculum: nihil eſt illo oculo mitius; itaque miſericordiæ oculi obvenerunt columbini, placidi, benevoli, & ipſa mititate quodammodo mitiores.*

Oculi miſericordia columbini.

Poſſet quoque *ſit benedicetur* accipi pro laudabitur, q. d. Laudabunt & benedicent eum homines, imo Deus & angeli: ſic enim hoc alludens videtur ea pſal care Eccleſiaſtic. cap. 15. 28. dum ait: *Splenaudum in panibus benedicent labia multorum.*

Senſus eſt ergo, q. d. Qui benignum habet cor, indeque benignum oculum, quo benigne reſpiciat egenos, eſto ipſe ſit pauper, ut iis largè benefacere nequeat; tamen benedicetur à Deo, quia liberali corde de pane ſibi etiam neceſſario dedit pauperi, imò panem dimidiavit, dimidium pauperi tribuens, reſiquum ſibi ſervans: Deus enim magis reſpicit dantis promptitudinem, benignamque mentem & oculum quàm doni magnitudinem, juxta illud Chriſti Lucæ 21. 3. *Vere duo vobis, quia viduа hæc pauper plus quam omnes miſit: nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit miſit.* Hinc Septuag. vertunt, *hilarem datorem benedicit* aut *diligit Deus.*

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd donum magis æſtimetur ex affectu dantis, quàm ex doni præſtantia: qui enim rem parvam dat ingenti animi affectu & benevolentia, gratior eſt, & plus dare cenſetur, quàm is qui rem magnam dat parvo animi affectu. Jam affectus animi, præſertim amor & benevolentia, æquè ac odium & indignatio, maximè pellucet emicatque in oculis, quaſi in cordis feneſtris. Hinc invidi & maligni, uti falcinatores, fascinum & virus geſtant in oculis, illiſque illud vibrant in attantes, præſertim pueros, quo fit ut pueri cibum faſtidiant, & tabe conticiantur: ex adverſo benigni & benefici, benigno corde, oculo & manu intuentes egenos, eiſque benefacientes pro facultate ſua, licet exigua, ipſis vitam & ſalutem conſerunt. Salomonem ſecutus Ben Sira alphabeto 2. littera *iod*: *Manum tuam*, inquit, *à benefaciendo ne abſtrahas.*

Quæres, quantum, quibus, quoties & quomodo benefaciendum ſit? Reſp. dandum eſſe quantum vires permittunt, ut potiùs ſupra vires largiendum quàm infra. Ad in primis habenda eſt ratio eorum quibus damus: nam ſi parvo egent, parum detur; ſi multo, multum. Jam verò dandum eſt, quoties indigent pauperes. Unde dicebat Aquila præceptor Aquilæ Pontici, inopem qui manè noſtram beneficentiam eſſet experius, ſi veſperè redeat, non eſſe dimittendum vacuum. Sed quomodo, inquies, dabimus? Hìc tria obſervanda eſſe monent Hebræi. Primò ut eleemoſyna detur clàm & in occulto, non palàm & in aperto aut publico. Secundò, ut detur vultu hilari: nam hilarem datorem amat Deus, juxta dictum Apoſtoli. Tertiò, ut cùm damus verbis blandis alloquamur: nam dono gratiam conciliat oratio: quæ ſæpenumetò plus valet ac poteſt, quàm ipſum donum. Huc facit goome Arabum cent. 1. num. 80. *Liberalis vicinus eſt Dei, vicinus hominis, vicinus paradiſi, remotus ab igne inferni*, q. d. Beneficus & liberalis felix eſt in hac vita, & futura, in terra & in cœlo. Præclarè Nazianz. orat. de cura pauperum: *Deus eſto*, inquit, *calamitoſos Dei miſericordiam imitando: nihil enim beneficentiâ divinius in hominem cadit.* Et rurſum: *Pulcherrimè hoc & benigniſſimè Deus facit, quòd non ex præmio rei datæ, ſed offerentis facultate & animo donum æſtimat. Benignus eſto ne differas, ſed nunc ipſo; nec ideo quia retinet ſumma deſtinatis, totam relinquas liberalitatem, ſed partem reipſa præſtes, partem animi promptitudine* aut *propoſito in poſterum* (utrumque enim ſignificat Græcum προθυμία.) *Magnum calamitoſo remedium eſt miſericordia ex animo collata, & genuina condolentia multò leviorem reddit calamitatem.*

Huc faeit apologus urſi, agni & columbæ nervoſis ſimilitudinibus armatus, quem recenſet Cyrill. Apolog. moral. lib. 1. c. 22. cujus titulus: *Magiſter ſemper parvum miſericordia ſoveas: Urſi catulum*, inquit, *in captum agniculum ſævientem deſuper columba proſpiciens, dixit: Ut quid in miſerum ſævis? Cui ille: Si generationem complexionemque & morem meum attenderes, tu tibi reſponderes. Nimirum urſi filius ſum, urſum me fore phyſionomia oſtendit, atque ideo nunc urſi morem æmulor. Tunc illa ſubjunxit: Linque corruptam generationem, vince ſævam complexionem, depone ferinum morem: nam Deus clementer ornavit te, natura pia nutrit te, plana terra ſuſtentat te. Dulci ſanguine vivis, amica membrorum compagine ſubſiſtis, & humerum tuorum patri fidere ſolidaris. Revera totus ordo naturæ ad pietatem te trahit. Cæleſtia enim & terreſtria cuncta tantùm tibi benignitatis indulgent, ut vivas. Quippe non emis corporis vivificum motum, nec cæli lumen, nec aëris flatum, nec telluris granum, nec exuberantis aquæ profluvium, quibus vivis. Unde, quæſo, tibi hæc omnia, niſi ex ſola naturæ clementia? Igitur derelinque furorem, mitiga rabiem, deſine ſævire, & te ad imitandam communem pietatem converte. Ad hæc ille parum emollitus reſpondit: Profectò quæ ſapienter hortaris hæc agerem, ſi demanſuem omnia mala rationem haberem. Mox illa: Eone, inquit, dixiſti. Quoniam omnis crudelis aſperitas ex feritate beſtialis mentis exurgit. Exaſperatum enim mare tenebris effunditur, & earum politura complanatum undantibus micat. Sic lux ſapientiæ benignitatis eſt ſocia, & pietatis ſemper amica, ſed in monte perturbata ſuſcitatur ben turbida, inſipientia ob ſeram, crudelitas aſpera.* Unde hanc concluſionem practicam educit, & velut epimythium aſſignat: *Sapiens ergo ratione mala omnia vincens, paſſus eſtruſam, magnanimitatis potentia ſpernit iram, beneficentia liberalitatis iniuriam & crudelitatem remittit, nec ampliùs aliud, quàm beneficentiam ſui cordis meminit. Sic illata mala conſtantiâ frangit, patientia vincit, & ex tuto corde triumphatorem miſericordiæ oſtendit. Novit enim nocentem fore incundæ jam ſubjectum, & idcirco devicto victor compaſſior, & per ſuæ pietatis amidotum infirmitatis alterius curat malum. Ita igitur ſapientis invicta pax eſt, & vindicta, clementia. In bonis enim, ſumma ejus eſt victoria; & in malis, virtus inviolata. Qui verò flammis ira citò accenditur, fetet ignorum ut ſulphur. Sed cùm opportunè prudens iraſcitur, ſplendet ut aurum politum. Iracundus ergo eſt ſulphur fetidum, & iratus ſapiens eſt aurum digeſtum. Quibus dictis abiit.*

Apologus miſericordiæ.

Porrò hæc ſententia eſt illuſtris: hac de cauſa eam Septuag. quaſi paraphraſticè per trinam dilatant et explicant. Prima eſt: *Virum hilarem & datorem benedicit*, vel, ut alii legunt, *diligit Deus*: *vanitatum operum ejus conſummavit.* Priorem partem citat Apoſtolus 2. Corinth. 9. 7. *Unuſquiſque*, inquit, *prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Et Roman. 12. 8. *Qui miſeretur, in hilaritate*, ubi plura de eadem annotavi. Præclarè S. Auguſt. in pſalm. 42. ſub fin. *Si fregeris*, inquit, *ex animo ſuſtinenti panem tuum, quia plerumque fit à triſtibus & murmurantibus, ut earum tadio interpellantis, non ut reficiant viſcera indigentis. Hilarem autem datorem diligit Deus: ſi panem dederis triſtis, & panem & meritum perdidiſti.* Expende tò *non ut reficiant viſcera indigentis*, q. d.

Qui

Qui mœſtus vel indignans dat eleemoſynam, reficit corpus pauperis, at ſua mœſtitia vel indignatione cruciat & vulnerat ejus animum & viſcera: qui verò eam hilaritèr impertit, eam animum & viſcera, quàm os & corpus egeni paſcit & recreat. *Ergo ex animo fac, ut ille qui intus videt adhuc te loquente, dicat, Ecce adſum.* Et mox: *Vis orationem tuam volare ad Deum? fac illi duas alas, jejunium & eleemoſynam.* Porrò quod addunt Septuag. *Vanitatem operum ejus conſummavit*, antithesis eſt ejus quod v. præced. de iniquo dixerat: *Qui ſeminat mala, metet & mala: plagam autem operum ſuorum conſummavit*, q. d. Qui ſeminat mala, plagam pœnamque plenam & conſummatam malorum, quæ ſevit, reportabit; qui verò ſeminat bona, ac præſertim eleemoſynas in pauperes hilaritèr diſpertit; hic ſua hilaritate ſupplebit, perficiet & conſummabit quidquid in ejus operibus & moribus vanum, id eſt vacuum eſt & inane. Eleemoſyna enim implet ea, quæ actionibus cæteris deſunt aut deficiunt, ac præſertim hilaris promptuque animus dandi, ſupplet ea quæ donationi ob paupertatem aliamve cauſam deſuot. Deus enim æſtimat non tam donum quàm donantis affectum: ſicut ergo ſi aquam è vaſe effundas, in vas vacuum ſubintrat, ejuſque vacuitatem replet ſuccedens aer: ſic ſi eleemoſynam parvam des, burſam mentemque videris evacuare, atque vacuam, id eſt exilem & nullius momenti, rem efficere, ſed vacuum illud ſupplet & replet hilaritas & promptitudo plura dandi, ſi facultas ſuppeteret. Quocirca Salomonem ſecutus Siracides Eccli. 35. 11. *In omni dato*, inquit, *hilarem fac*, græcè ἱλάρυνον, id eſt hilarifica, *vultum tuum*.

Eleemoſyna ditat.

Secunda eſt: *Qui miſeretur pauperis, ipſe viciſſim enutrietur, os qui egeno de panibus ſuis impertitus fuit.* Qui enim miſeretur, meretur miſericordiam, & qui paſcit alios, meretur paſci, juxtà illud Chriſti Matth. 5. *Beati miſericordes; quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Et Apoſt. 2. Corinth. 9. *Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Vide ſequentia, & quæ ibidem annotavi.

Myſticè auctor Catenæ Græcor. *Doctores*, inquit, *qui pauperes ſpiritu doctrina ſua paſcunt, ſeipſos vel maximè alunt, juxtà illud: In diebus famis ſuis ipſi penibus (hoc eſt, ſua ipſorum doctrina, per quam nimirum ipſi quoque ſuſtentantur) ſaturabuntur.*

Exempla. Exempla hujus ſententiæ & benedictionis eleemoſynæ ſunt in Vita S. Joannis Eleemoſynarii, qui quo plura dabat pauperibus, eo plura recipiebat, uti fuſiùs alibi recenſui: in Vita ſanctæ Lydwinæ, quæ ſua liberalitate meruit obtinere burſam Chriſti, ex qua quantumcumque erogaret, ſemper ſupererat, quod ulteriùs erogaret: in Vita S. Catharinæ Senenſis, & aliorum plurium.

Memorabile eſt, quod de S. Liberali, nobili Altinatæ & Tarviſii protectore legimus, eum 10 ægros & pauperes mirè fuiſſe liberalem, ideoque multos à variis morbis curaſſe, adeoque una die 120. perſonis ſanitatem divina virtute impetraviſſe. Cùm verò hiemis tempore ad eccleſiam Cathedralem pergeret, pauperi nudo & frigore trementi obvio, ſibi veſtem detractam tradidit, qui illi ſequenti nocte apparens Chriſtum ſe eſſe dixit, & veſtem reſtituit, quam ille induens, à periculis non ſemel ſervatus eſt. Nam cùm Arrianis prævalentibus, S. Heliodorum cum ſuis diſcipolis ut ſolitarium locum inveniret, in quo Deo deſerviret, navim conſcendiſſet, ſævaque orta eſſet tempeſtas, illam Liberalis extremo veſtis illius demiſſo in mare illicò ſedavit. Ita ex monum. Eccleſiæ Tarviſinæ narrat Philipp Ferrar. in Catalogo Sanctor. Italiæ ad diem 27. Aprilis.

Tertia eſt: *Victoriam & honorem acquirit munera dans, & animam quidem auferet poſſidentium*, vel *accipientium*, vel, ut Vulgata legit, *accipientium*. Hæc gnome non eſt in Hebræo, ſed ex Septuag. tranſcripta. Pro *auferet* græcè eſt ἀφαιρεῖται, quod auctor Catenæ Græcor. vertit, *avertit*, accipitque de donis, quæ dantur principi vel judici ad evertendam juſtitiam.

Verùm alii teterunt ad eleemoſynam & miſericordiam, de qua hoc verſu omnis eſt ſermo, ut ſenſus ſit, q. d. Beneficus & liberalis, qui dat eleemoſynas vel munera, vincit, ſibique devincit & ſubjugat animos accipientium, quare ab eis impetrat omne quod vult, ab eſque honoratur ut munificus, imò ut curator & pater, uti honoratus fuit Joſeph ab Ægyptiis dans eis frumenta & alimenta; ideoque vocitatus *ſalvator mundi*, Geneſ. 41. 45. Verè Comicus: *Magnos animi aurum, magnes animi munus.*

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. Munera, inquit, ſuot virtutes, per quas homo animam ſuam dæmonibus, qui illam poſſidebant, eripit, imò animum Dei, angelorum, & hominum ſibi conciliat, itaque quaſi aufert, & ſuffuratur, ſed pio ſortique benevolentiæ furto.

Poſſet ſecundò, hæc gnome accipi, ut ſit argumentum à ſimili, putà à judice, & principe, cui dantur munera, q. d. Sicut qui munera dat iudici, victor iam in lite obtinet; & qui ea dat principi, ab eo ad honores evehitur, eò quòd dans munera, accipientis animum per ea ſibi obſtringat: ſic pariter victoriam, & honorem, omneque bonum, quin & gloriam æternam, à Deo conſequetur, qui Dei amore dat dona pauperibus: hiſce enim Dei animum, id eſt gratiam, & benevolentiam demeretur, ſibique conciliat.

Moraliter nota hìc, quanta vis ſit eleemoſynæ, & beneficentiæ, utpote, quæ ardua quæque vincit, & de omnibus reportat victoriam. Primò enim vincit eos quibus benefacit, eſto inimici ſint, & infenſi: eorum enim cor emollit, allicit & in benefacientem reflectit: quis enim amantem ſe non redamet? quis benefactori ſuo malefaciat? Hoc eſt potens, & nobile victoriæ genus, de quo Apoſtolus Rom. 12. 20. *Si eſurierit*, ait, *inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius. noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.* *Eleemoſyna vincit accipientem.*

Secundò, eleemoſyna vincit avaritiam, & cupiditatem, cæteraque vitia: nam, ut ait Apoſtol. 1. Timot. 6. 10. *Radix omnium malorum eſt cupiditas.* Ratio eſt, quia contraria contrariis vincuntur: ſicut ergo ignis extinguitur aqua, ſic cupiditas reſtinguitur eleemoſyna, & liberalitate. *vincit avaritiam;*

Tertiò, eleemoſyna vincit deletque peccatum, non tantùm præſens, & futurum, ſed & præteritum, juxtà illud Dan. c. 4. ad Nabuchod. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Et Eccli. 3. 33. *Ignem ardentem extinguit aqua, & (ſic) eleemoſyna reſiſtit peccatis. Deus preſſ ſor eſt eius qui reddit gratiam.* Ratio eſt, quia eleemoſyna facta ex amore Dei, & proximi, eſt actus charitatis, charitas autem abolet omne peccatum. *vincit peccata,*

Quartò, eleemoſyna expugnat cœlum avaris claſum: ob eleemoſynam enim datam Chriſtus judex eleemoſynarios adjudicabit cœlo, immiſericordes inferno. *expugnat cœlum.*

Quintò, eleemoſynarius vincit aurum omneſque opes mundi, quæ mortalibus dominantur, ipſe ergo quaſi auri mundique dominus illud regit, diſpenſat erogat. *aurum;*

Sextò, beneficentia vincit dæmones, eoſque fugat, & expellit. Ratio eſt, quòd dæmones ob iram, & invidiam, qua flagrant in Deum, & homines, ſint planè maligni. & malefici: maleficium autem vincitur à beneficio, & maleficus à beneficio, ſicut ergo amor vincit odium, & amans odientem: ſic eleemoſynarius vincit dæmones: ſimilis enim eſt angelo, qui totus eſt beneficus; angeli autem vincunt fuganteque dæmones. Huc facit illud pſalmi 40. 2. *Beatus vir qui intelligit ſuper egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus: Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & non tradat eum in animam inimicorum eius*, id eſt *dæmonum*, ait ibidem S. Chryſoſt. *Sicut enim oleum efficit, ut athleta elabatur è manibus adverſariorum, ita etiam eleemoſyna facit, ut qui ea utuntur, declinent ac fugiant dæmones.* Idem S. Chryſoſt. in c. 6. ad Epheſ. *Non eſt*, inquit, *nobis colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem, ſed adverſus mundi principes, & poteſtates tenebrarum harum: ideo edoctus tenebras lucis arma ſuſcipere iubet Paulus. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Hanc ergo lucem ne deficiat, continua olei infuſi ratio nutriat, miſericordiam adhibeamus; hæc enim nos contra validiſſimos hoſtes omni armorum genere inſtruit.* *dæmones.*

Septimò, eleemoſyna vincit Deum: undè ipſa ſpecie reginæ apparens S. Joanni Eleemoſynario aſſeruit, ſe Deo eſſe familiariſſimam, & ab eo omnia ad libitum impetrare. Quocirca Poeta. *Deum.*

Munera, crede mihi, placant hominesque deosque.

Similem victoriam, eamque multiplicem Salomon aſſignavit obedientiæ, & obedienti cap. 21. 28. Si beneficentia vincit Deum, vincit & naturam (cujus auctor, & rector eſt Deus) omniaque naturæ commoda, & incommoda, ut paupertatem, famem, ſitim, opulentiam, delicias, gulam, &c. Undè S. Chryſ. homil 19. in 2. ad Corinth. in morali, celebrans viduam, quæ parum farinæ ſibi, & filio ad vitam neceſſariæ dedit Eliæ, aſſerit illam

vicil-

viciſſe. Primò, naturam, quia filius non pepercit; Secundò, famem, quia cibo ſe privavit, ut eum daret Eliæ; Tertiò, mortem, quia eius periculo per medium ſe expoſuit; Quartò, Abrahamum, quia ſibi neceſſaria dedit. *Quid enim*, inquit, *illa fortius fuit mulier? nonne contra naturæ tyrannidem, & contra famis violentiam, & contra mortis minas generoſe ſteti, & omnium fuit fortiſſima? ſed audi quomodo Chriſtus illam prædicat. Multæ enim, inquit, erant viduæ in diebus Eliæ, & ad nullam miſſus eſt Prophetа quàm ad illam. Dicam aliquid magnum, & admirabile. Iſta patri noſtro Abrahæ plus in hoſpitalitate impendit: non enim ad momentum cucurrit ſicut ille, ſed pugillo illo farinæ præcurrit omnes in hoſpitalitate celebres: nam ille quidem vincebat, quòd ad hoc ſeipſum exhibebat; iſta verò neque puerò pepercit propter hoſpitem, etiam nondum futura expectans.*

Hinc noſter Martinus de Roa lib. 1. Singul. c. 9. ſic exponit: *Qui pronus eſt in miſericordiam, benedicetur*, id eſt bonus imò optimus, hoc eſt divinus, imò Deus quidam terreſtris, vocabitur. Nam bonitatis (Deus autem eſt ipſa bonitas) maximè proprium eſt benefacere. Nihil vidit melius Cicero libr 2. de Natura deorum: *Sed ipſe Jupiter*, inquit, *id eſt Juvans pater*, &c. *à maioribus noſtris Optimus maximus dicitur, & quidem antè optimus quàm maximus, quia maius eſt certeque gratius proderſſe omnibus, quàm magnas opes habere.* Hinc Varroo *divos* dictus eſt, quaſi *divus*, quòd periude ac Deus circumfluat maximis copiis, & alienam inopiam ac miſeriam, nihil ipſe interea incommodi accipiens, levare tam velit, quàm poſſit. Nomen autem Dei nomen eſt liberalitatis, & magnificentiæ: Jupiter à juvando dictus eſt, Deus à dando. Hinc olim mæcenates, patroni ac principes liberalitate in clientes ac ſuos, nomen ſibi invenere divinum.

Dives quaſi divus.

Jupiter à juvando.

Deus à dando.

VERS. 10. EJICE DERISOREM, ET EXIBIT CUM EO JURGIUM (Symmach. & Theodot. *rixa*,) CESSABUNTQUE CAUSÆ ET CONTUMELIÆ] Septuag. *eiice peſtilentem è conceſſu, & exibit ſimul cum illo iurgium; nam cùm ſederint in conceſſu, omnes inhonorat*; Græca, ἀτιμάζει, id eſt dehoneſtat, inhonorat, ignominia afficit, nihili æſtimat, contemnit; Syrus, *ceſſabit lis & opprobrium; ne, ſi ſedeat in conceſſu, omnes probris afficiat*; Chald. *eiice deriſorem, & expelle contentioſum, & ceſſabit iurgium & ignominia.*

Pro *deriſorem* hebr. eſt לֵץ *lets*, quæ vox ſignificat hominem noxium, & peſtilentem, qui alios irridet, ſubſannat, divexat, pacem turbat, lites & pugnas concitat, qualis eſt ſuſurro, detractor, conviciator, irriſor, turbulentus & ſeditioſus: talis enim eſt caoſa, & fomes contionus iurgiorum & rixarum: alios enim probris, & ſannis impetit, ac ſeminat diſſidia, & lites. Ait ergo: *Eiice deriſorem*, id eſt ſuſurronem, & turbatorem, *& exibit cum eo iurgium, ceſſabuntque cauſæ*, id eſt lites, & contumeliæ. Ait *deriſorem* in ſingulari, non *deriſores* in plurali: quia unus inquietus, & turbulentus ſufficit ut totum cœtum, totam urbem & rempublicam turbet, vexet, affligat: ſicut modicum fermentum totam farinæ maſſam infiet & fermentat. Qua ſimilitudine probat Apoſtol. 1. Corinth. 5. v. 6. inceſtuoſum ſcandalorum eiiciendum eſſe ab Eccleſia. Eiice ergo deriſorem vel è vita, ne vivens alios turbet. ita aliqui, vel ſimpliciùs, eiice è cœtu, ex urbe. & republica, ut cum eo velut ſuſciratore, & face ſuccendente exeant pariter iurgia, lites & contumeliæ. Sicut enim in cithara, lyra, teſtudine, organo, harmonia conſiſtit in conſona, & congrua ſingularum fidium vel fiſtularum inter ſe contemperatione, ita ut, ſi una diſſonet, totam harmoniam turbet, & perdat, quare citharœdus lyricen vel organiſta, qui acutas habet aures, ſtatim advertens, quæ fides vel fiſtula diſſonet (ſicto cæteri artis imperiti, ubi ſit vitium non advertant; ſed illudtoti citharæ vel choro tribuant) illam cæteris contemperat, vel, ſi contemperari nequeat, eiicit, aliamque eius loco conſonam ſubſtituit, itaque redit conſona prior melodia; ſic pariter vita, & pax communis conflatur, & conſiſtit ex ſingulorum civium pace, & concordia: quòd ſi quis inquietus illi ſe attemperare nolit, magiſtratus vel principis eſt eum notare, & eiicere: eo enim electo, redibit communis pax & concordia, & cum ea ſalus. Unde Concil Toletanum 11. & habetur 5. q. 4. cap. ult. in fine, iancit, ut clamoſi & contentioſi è concilio, & cœtu Epiſcoporum eiiciantur, *Ne contentioſi vocibus*, inquit, *ſonſus audientium conturbent, aut iudicii vigorem tumultu perturbent. Quicumque ergo in cœtum concilii tumultu, aut contumeliis vel rixibus Concilium perturbaverit; iuxtà divina legis edictum, quo præcipitur: Etiice deriſorem, & exibit cum eo iurgium; cum omni dedecore de confeſſione abſtrahatur, à communi cœtu ſecedat, & etiam dierum excommunicationis ſententiam ferat.*

Tales præ cæteris ſunt hæretici, qui omnia humana, & divina rident, & in iocum vertunt, ideoque turbant fideles Catholicos. Undè Beda ſic explicat: *Eiice hæreticum, quem corrigere non potes, de Eccleſia, & cùm illi libertatem prædicandi abſtuleris, Catholicæ paci auxilium præſtabis.* Hac de cauſa Eccleſia hæreticos, velut turbatores, ſeditioſos & ſeductores excommunicat, & ab Eccleſia eiicit, ut fidelium pacem, fidei integritatem, & ſalutem tuearur.

Monet ergo hæc gnome patresfamilias, ut è domo; Præſules, ut ab Eccleſia; principes, ut è civitate & republ. expellant homines turbulentos, & peſtilentes. Hi enim pacem turbant, omnes vexant, lites ſerunt, cives inficiunt; quare ut peſtes contagioſæ à patre, Præſule vel principe, ſtudioſè indagandi, acrigidè eliminandi & expellendi ſunt, ut cæterorum quieti, & ſaluti conſulat.

Et auctor Catenæ Græcor. partim litteraliter, partim tropologicè, Eiice, inquit, è doctrinæ carhedra hominem pravis opinionibus pravisque actionibus imbutum. Eiice itidem ex animæ ruæ regno peſtilentem diabolum, neque ſolùm illum inde expelle, ſed odio quoque perſequere: ſi enim ſedem in illa ceperit, omnes bonas illius cogitationes per iunatam malitiam, & immunditiam turbabit, & inquinabit: Apoſtolus enim animam per ea ipſa quamdam concilii ſimilitudinem obtinere apertè oſtendit, per quæ cogitationes hinc inde excuſantes induxit, Roman. 2. 15.

QUI DILIGIT CORDIS MUNDITIAM, PROPTER GRATIAM LABIORUM SUORUM AMICUM HABEBIT REGEM] Quæres, quænam vocetur hic *cordis munditia*, & quænam *gratia labiorum*? Primò, Baynus, Cajetan. & Janſen per *cordis munditiam* accipiunt cordis candorem, & ſinceritatem, per *gratiam labiorum* veracitatem: utramque enim amant reges, & principes: tum quia vicarii ſunt Dei, qui eſt prima veritas, puritas, & ſinceritas: tum quis verè, & ſincerè jus dicere, populum regere, & omnia reipubl. munia adminiſtrare debent, quare ſummè oderunt hypocritas, doloſos, mendaces, fraudulentos, qui hanc veritatem adeò ipſis decoram, & ad bonum regimen neceſſariam offuſcare, adimere vel pervertere conantur. Senſus ergo eſt, quaſi dicat. Qui diligit *munditiam cordis*, id eſt candorem, & ſinceritatem, atque illi ſimilem *gratiam labiorum*, id eſt ſinceritati conformem veracitatem, à dolo, fuco & fraude alienam; hic placebit regibus, & principibus, ut eum habere amicum, & familiarem percupiant. Reges intellige probos, & ſapientes: nam improbi, & inſipientes amant ſibi ſimiles, præſertim eos qui ſibi adulantur, eſto mentiantur, fucum faciant, decipiant & illudant; uti Nero amabat Simonem magum, & impoſtorem.

VERS. 11. Cordis munditia amicat regem: quæ? Reſp. Primò.

Secundò. Secundò, noſter Salazar per *munditiam cordis* accipit cor ab odio, malignitate, & malitia purum, placidum, pacificum, quietis & concordiæ ſtudioſum; per *gratiam labiorum*, gratiam dicendi, & conciliandi amorem, pacem, concordiam, ut hic verſus annectatur, & opponatur præcedenti de eiiciendo deriſore, q. d. *Qui diligis cordis munditiam*, &c. id eſt, ſi quis eſt ſincero vir animo, verax, pacis & concordiæ ſtudioſus, hunc certè aliis poſthabitis ſibi rex ro amicum adlegere debet: is enim per omnia aptus eſt, ut ejus muneris ſuuctiones obeat. Itaque ſicut illum alium deriſorem quàm longiſſime arcendum eſſe, in ſuperiori verſu dixerat: ita hunc veracem, & placidum hominem, quàm proximè ſibi adjungendum copulandumq; docet hic Salomon. Ciro ſubinde verba auctorum, quia nullus ſeipſo melior eſt mentis ſuæ interpres: à qua non raro abeerrant, qui illam tuis verbis interpretantur.

Tertiò. Tertiò, Beda, Hugo, Dionyſ. & alii per *cordis munditiam* accipiunt caſtitatem cordis; per *gratiam labiorum*, caſtitatem verborum, ob quam Chriſto, Regi regum, præ cæteris Apoſtolis dilectus fuit S. Joannes: & utramque in tuis familiaribus adamant reges, & principes; tum ne aulæ, vel etiam thori regalis, pudicitiam ſuo ſcelere, & infamia commaculent: tum quia ubi eſt caſtitas à libidine, ibi eſt etiam caſtitas, & puritas ab omni ſcelere, imò ſinceritas, ſinceritas, integritas: amor enim carnis ſive libido ita potens eſt in homine, ut qui eam vicerit facilè cæte-

Vbi caſtitas, ibi innocentia & virtus.

exteri vitia vincat, imò illa sine reliquis virtutibus, ac præsertim sine ingeoti amote vinci nequit. Undè S. Augustin. libr. de S. virginitate, docet charitatem velut ignem purgare, & exurere omnes libidinis faces, ideoque virginitatem puriorem, & splendidiorem efficere. Hæc verò castitas cordis parit castitatem oris, ut non nisi honesta, verecunda, casta, gravia, justa, sancta proloquatur; quæ insignis est gratia, qua omnes, sed maximè reges, & principes, sibi conciliat. Tritum est illud:

Os castum in verbis, à furve candida palma,
Clarata terrarum visere cuncta queunt.

Antiquitus, ait Lyran. *reges non permittebant aliquem filii assistere, nisi mundum & honestum.*

Quartò. Quartò, R. Levi per *munditiam cordis* accipit sincerum amorem, & charitatem, q. d. Cùm quis sincero corde præstat, aliosque sincero amore prosequitur, hojusmodi benevolentia, & charitas, quam in socios suos amicosque verbis suis prodit, in eos impetum ac potestatem obtinet, ut eorum tex esse videatur. Hæc ille, qui verba per hypallagen iovertit, q.d. Amicus erit regis, id est rex erit amicorum.

Quintò, & plenissimè. Quintò, & plenissimè, per *munditiam cordis* accipias omnia jam dicta, potà munditiam ab omni simulatione, duplicitate, mendacio, dolo, libidine, omnique alia gravitate, & cupiditate: hæc enim est plena, & perfecta cordis munditia. Sensos ergo est, q.d. Qui cor habet mundum ab omni vitio pravisque desideriis, ac simul habet gratiam dicendi, qua auditorum benevolentiam sibi conciliet, hic amicabit sibi reges, & principes. Duo ergo ad hanc amicationem requirit, scilicet primùm munditiam cordis, secundò gratiam labiorum, qua amabiles & gratiosi apud auditores reddimur, juxtà illud psalm. 44. 3. *Diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.* Et Cantic. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum, ideò adolescentulæ dilexerunt te.* Sic Judæi *mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Christi, Luc 4. 22. Et Isaias c. 50. 4. *Dominus*, inquit, *dedit mihi linguam eruditam.*

Porrò unum sine altero non sufficit, sed tam munditia cordis, quàm gratia labiorum adsit oportet. Undè ex Hebræo cum Tigurina vertas, *vir amicus eius qui munditiam cordis diligit, & labiorum gratiam*: Noster tamen vertit, *propter gratiam labiorum*. Quia Hebræi sæpè subaudiunt לְ *propter*, ut significet munditiem cordis parere gratiam labiorum: hæc enim mundities cordis parit munditiem honestatemque verborum, quæ audientes demeretur, & in sui amorem rapit: os enim simulacrum est cordis, & in verbis mundis velut in speculo resplendet mundities cordis, quæ omnibus sed maximè regibus charissima est. Sicut ergo auri à scoria defæcati mundities, puritas & probitas tinnitu dignoscitur: sic mundities cordis ex tinnitu, & sonitu verborum mundorum patescit, & cernitur. Hos ergo amicos sibi deligit rex, tum quia talibus se suaque credere audet: tum quia eos socios gubernationis ascíscere potest: eorum enim puritas, & integritas in totum populum redundat, qualis enim est gubernator, talis esse solet, & populus: tum quia eorum mundities regi est decori, & ornamento. Inde enim vulgus colligit regem purum habere eor ab omni vitio, utpote qui non nisi puros, & mundicordes sibi amicos, & socios ascíscat. Impori enim si in amicitiam regis irrepant, cum dedecorant, & infamant, quasi ipse cis similis sit, & imputus; perinde ac si quis nummum adulterinum regis imagine insigniret regem dedecoraret: imago enim regis nummis ab eo cusis additur, ut significet nummos esse legitimos: qui ergo adulterinis eamdem addit, mentitur eos à rege cusos probatosque, velut legitimos, quæ ingens regi est injuria, & infamia. Sicut ergo imago regis nummum verum putimque esse testatur: sic pariter regis gratia, & amicitia viri puritatem, & præstantiam suo testimonio commendat. Talis fuit Chusai, munditiei studiosus, ideoque amicus regis Davidis, qui proinde fideliter à Davide rebellionem Absalomi depulit, 2. Regum 15. & 16. Et Zabud filius Nathan amicus Salomonis, 3. Reg. 4. v. 5.

Significat ergo hæc gnome, ait Jansen. eum qui amat integritatem animi, atque à fuco, & impietate libet est, si accedat etiam dicendi gratia, regi ac magnatibus placiturum. Aut significatur, talem non posse non habere gratiam labiorum apud reges, hoc est, talium ut plurimum verba sermonesque grata esse, quòd sincero animo dicantur; cùm impiorum, & fucatorum blandiloquentia, etiam elegans, & compota, sapientibus ingrata sit, & odiosa, utpote per quam malum machinentur. Undè de Dario scribitur, quòd, cùm malum punicum in mano teneret, dixerit se non optare maiorem thesaurum ullum, quàm ot tot haberet Zopyros, quot essent grana illius pomi; significans regiboa nihil gratius esse debere fidis amicis.

Potrò mundus corde, & gratiosos labiis, non solùm amicus est regis terreni, sed & regis cœlestis, putà Dei, juxtà illud Christi Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Ita R. Salomon, Qui cordis, inquit, & labiorum poritate præstat, amicum habet regem, id est Deum, qui & hunc amabit, & ut cæteris in amoribus sit curabit. Quocirca *pro qui diligit*, hebr. est אֹהֵב *ohob*, id est *diligens*, quod multi ad Deum referunt. Ita Chald. *Diligit*, inquit, *Deus mundum corde, & in gratia labiorum suorum socius erit regis*; Syrus, *& amat labia sociorum regis*; Vatabl. *amat* (supple Dominus) *eum qui puro est corde: propter gratiam labiorum suorum socius eius (est ut) rex; id est tanto amore prosequitur amicum suum, quanto si rex esset, quem ne verbo quidem offendere vellet*, Septuag. *diligit Deus corda sancta* (Aquila & Theodot. *munda*; Symmach. *casta* vel *pura*) *& accepti sunt ei omnes immaculati in vite*, vel *qui tales sunt ut reprehendi non possint*. Deinde quod sequitur de rege, ad sequentem versum reiiciunt, hoc mundo: *Rex labiis pascit* (legerunt רֹעֶה *raah*, id est, pascit, pro רֵעַ *rea*, id est amicus) *oculi autem Domini custodiunt sensum*, q. d. Regni robur magis consistit in regis prudentia, quàm in potentia aut populi frequentia. Ita auctor Catenæ Græcor.

Denique Beda partim literaliter, partim mysticè sic explicat: *Qui mundo corde vera prædicat, satis illos annumerabitur, de quibus eidem regi, & conditori sæculorum Propheta dicebat: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Nam si quis gratiam labiorum vera prædicando promeruit, cordis autem munditiam custodire dissimulat, nequaquam talis æterni regis amicitia frui posse putandus est.*

Ratio à priori. Ratio à priori est, quòd Deus uti in essentia est spiritus purissimus, & simplicissimus, carens omni compositione, etiam quæ sit dumtaxat ex actu, & potentia, ex genere, & differentia, ex essentia, & existentia, qualis est in angelis; sic pariter purissimus est in intellectu, & voluntate, ideoque remotissimus ab omni errore, duplicitate, simulatione, cupiditate, passione, impuritate: quare diligit angelos, utpote puros spiritus, & ad soam puritatem præ cæteris creatutis accedentes. Item animas castas, & puras, quia in his velut in terso limpidoque speculo resplendet divinæ puritatis, & splendoris imago. Hæ ergo Dei simillimæ sunt: similitudo autem caulat amorem, & amicitiam: similis enim amat sibi similem. Hinc animæ castæ, & puræ sunt templum Dei, juxtà illud 2. Corinth. 6. 16 *Vos enim estis templum Dei, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus*, Levit. 26. 12. Unde ex Chaldæo & Vatablo hoc loco sic vertas, & versionem iam tecensitam invertas (Chaldæa enim, & Hebræa nomina cùm sint indeclinabilia, in quolibet casu verti possunt) *Diligit Deum mundi corde*, &c. Talis ergo eom Harminio dicit: *Malo mori quam foedidari*. puritas enim mihi et hatiot est vita. Putitas autem summa, & increata est ipse Deus.

Gnomæ de puritate cordis. Huc faciunt gnomæ sapientom. Antonius im Melissa parte 2. c. 87. & 88. citat illud Basilii: *Primum beatissimum est, quod in corde nostro purum; quia radix est omnium corporis actionum cordis consilium.* Et illud Nazian. *Non est pietas in vultus demissione, sed in cogitationis puritate.* Et illud Clementis: *Non facinorum abstinentia fidelem iustificat, sed cogitationum castitas & pura sinceritas. Oratio casta, & vita nulla labe contaminata, thronus, & verum Dei templum est.* Et illud Philonis. *Domus Dei cogitatio sapientis, ac huius propriè vocatur Deus, qui universorum est, quod Deus in ea tamquam in regia ambulet.* Et illud S. Lucæ Virg. & Martyris ad Pasehasium præfectum: *Castè & pie inventes templum sunt Spiritus sancti.*

Modus mundandi cor. Jam modum mundandi cor suggerit ibidem S. Cyrillus: *Concupiscentia*, inquit, *suscitat omnes impuras cogitationes, & perturbationes* (sicut ignis excitat fumum) *ad ipsas invitans mentem, ac primò præstigiis illudens, postea vim adhibens, & concutiens; si quidem fumi more vel etiam ficus vaporis quidam, insitarum voluptatum appetitus in nobis nascuntur: sed qui temperans est, & fortis, motus increpat, nec longiùs progredi sinit, ac facilè infirmas adhuc perturbationis motus superat; iners autem*

& negligens voluptatum principia admittat, quasi cogitationes nudas; eumque permiserit in latitudinem progredi, difficillimum erit reſiſtere: nam qui antè captus eſt, & iam occupatus, is conſiliorum ſuorum non dominus eſt, imò magis victrici peſti vaſtatus quaſi barbaro alicui ſubiicitur.

Quocirca ſapientes S. Baſil. hom. 10 principium Prov. & ex eo Damaſc. l. 3. Parallelorum c. 27. *Mentem*, inquit, *oportet non ſic ſine gubernatorem quemdam, ſupra vineas aſſeſſionem inſidentem, ac carnem veluti uncum confodientem, rationemque tanquam clavum peritè huc atque illuc obvertentem, fluctus generoſo ac forti animo obtorere: atque ita ſe comparare, ut ſublimis manens, ac perturbationibus imperviâ, tarum amaritudine, periendo ac maris ſalugine minimè inſpiretur.* Citat ibidem Damaſc. illud Didymi: *Diuturno ſtudio, & meditatione, concitatorum animi motuum vis ac furiæs debilitatur. Nec perturbationum aurigæ ſimul atque eas ſemel ſubegeris, tranquilla ſuat omnia: ſemper enim quamdiu homo in hac vita verſatur, hoc telum durat.*

VERS. 12. OCULI DOMINI CUSTODIUNT SCIENTIAM: ET SUPPLANTANTUR A (malè in Regis legitur *ſupergrediuntur*) VERBA INIQUI.] Pro *custodiunt* hebr. est נצרו *natſeru*, id est *obſervant*. Oculorum enim proprium est observare rem viſam: item *custodiunt*, *ſervant*, *conſervant*. Rurſum pro *ſupplantantur* hebr. est יסלף *veſalleph* activè, id est ſupplantat, calcat, proterit, evertit, ſcilicet Dominus Deus.

Quæres, quænam hæc ſcientia, & quomodo oppoſita verbis iniqui?

Oculi Dei ſervant ſcientiam, quam? Reſp. *Primò*:

Primò, Aben Ezra per *ſcientiam* accipit viros ſcientia præditos: ſic enim conſtat antitheſis inter ſapientes, & iniquos. q. d. Oculi, id est intellectus vel voluntas, & beneplacitum, puta providentia Domini cuſtodit viros ſcientia imbutos ab univerſis calamitatibus: verba autem iniqui prava machinantis in ſententia exculcos, pervertet, & irrita reddet. *Scientiam* intellige practicam, puta illudium virtutes quæ eſt ſcientia Sanctorum. & entes ergo, ſive ſapientes ipſi ſunt qui juſti, & ſanctæ. Et R. Levi. Sapientum nicotem, inquit, conſervant oculi, ten providentia Dei, ut illorum cogitata, & conſilia reipſa evertant. Idem verò Deus iniquorum verba demolitur, eâm eos dejiciat ab iis quæ conſultò deliberaverunt. Et Vatabl. Deus, inquit, approbitca quæ à vitæ ſapientibus geruntur, reprobat verò verba, id est res, opera, & geſta prævaricatorum.

Secundò. Secundò, Beda per *ſcientiam* accipit veritatem, præſertim religionis, & fidei, q. d. Superna compectio cuſtodit ſemper in Eccleſia ſcientiam veritatis, quam docuit: verba autem hæreticorum, imò omnis ſermo pietati, & juſtitiæ contrarius, quia domino regente non ſervatur, cum ſuo auctore ſubvertitur. Supplantantur ergo verba iniqui, dum hæretici dogmata extinguuntur, & quaſi planta pedis calcantur & ſuffocantur, ne ſeſe propagent, & ad vicinos poſteroſve inficiendos proterpant.

Tertiò. Tertiò, Janſen. per *ſcientia* accipit veritatem orc prolatam, præſertim cum tetus verum à ſe cognitum teſtatur. Potest, inquit, *ſcientia* ſimpliciter accipi pro cognitione rei, de qua aliqui loquuntur, & teſtificantur; ut ſignificetur, providentiam Domini conſervare, & tueri teſtimonium veritatis, illud ſcilicet, quo id quod ſciunt homines loquuntur, & teſtantur: contra verò illum ſubvertere iniquorum verba, quę in alterum perniciem contra veritatem cogitaverunt, aliud dicentes quàm ſciunt eſſe verum. Favet verſio Chaldæi quę pro *ſupplantantur verba iniqui*, vertit, *protrudit verba prædonum*; & Syri, *profligantur verba mendacii*. Chaldæum, & Hebræum סלוד *ſilrol*, idem eſt quod protrudit, profligat, ejicit, evellit, transportat: vel tegit, obtegit, offuſcat, obumbrat.

Quartò. Quartò, alii per *ſcientiam* accipiunt prudentiam, & ſapientiam. Hanc enim oculi, id est providentia Domini, in orbe, ac præſertim in Eccleſia ſua, tuetur & cuſtodit; ac *verba*, id est dicta, & facta inſipientum, id est iniquorum, prudentiæ, & ſapientiæ contraria ſubvertit.

Quintò, planè & genuinè. Quintò, planè & genuinè, noſter Salazar cenſet hæc dici adverſùs mendaces deriſores, de quibus v. 10. q. d. Deus quidem omnia iotuetur; nihil enim eſt quod ipſius perſpicaciſſimam aciem fugiat: atque adeò ipſe rerum omnium teſtis oculatus eſt. Id ſibi voluot illa verba, *Oculi Domini cuſtodiant ſcientiam*, id est certiſſimam intuitivamque rei cujuslibet notitiam apud ſe aſſervant; *& ſupplantantur verba iniqui*. In Hebræo hæc oratio eſt activa, hoc modo, *& ſupplantat*, vel *pervertit*, *verba iniqui*. Nimirum ipſe Deus, qui oculatus rei teſtis eſt, *verba*, hoc eſt mendacia, & dolos improbi impoſtoris coarguit, ejuſque falſitatem palàm evincit. Significat utique Salomon, etiam tunc cùm quis confidenti ſibimet mentitur, quia rem prorſus latere exiſtimat, haud tutum eſſe; quia Deum ſpectatorem habuit, qui rei cogoitionem ootiamque apud ſe retinens, eam tunc cùm volet, convicta ipſius falſitate aperire, & in vulgus ſpargere poterit. Quæ ſanè eſt peregregia, & coque digna ſententia.

Denique generatim *ſcientia* hic accipi poteſt pro qualibet cognitione, & veritate, ſive fidei, ſive morum, quam Deus in orbe, & Eccleſia ſua per doctores, & ſapientes tuetur, & cuſtodit, ac contrariam illi fallitatem, quam iniqui inducere conantur, ſupplantat, & obterit; Deo enim qui prima eſt veritas, competit cujuslibet veritatis cura, & tutela, ut ipſa eſto ad tempus ab iniquis oppriumatur, tamen Deo tutore & vindice tandem caput efferat, clareſcat, vincat & triumphet, ut patuit in Chriſto, Apoſtolis, S. Athanaſio, S. Chryſoſtomo, S. Gregorio Nazianzeno, cæteriſque fidei, veritatis, prudentiæ, & ſapientiæ doctoribus, defenſoribus, & athletis.

Septuag. vertuot, *paſcit labiis ſuis: oculi autem Domini conſervant ſenſum; vilipendit autem verba iniquus*, q. d. Rex ſapientibus ſuis edictis, reſponſis, dictis, ſubditos velut oves paſcit, id est regit, & in civili vita coutrit: iniqui autem ejus verba legeique vilipendunt, eaique in alium ſenſum, qui ſuis cupiditatibus faveat, pérperam interpretando deiorquent: ſed oculi Domini verum earum ſenſum conſervant. juxtà quem tuo tempore, ac præſertim in die judicii iniquos, vel, ut hebr. est בגד *bogrd*, id est prævaricatores legis, judicabit, condemnabit & puniet. Itaque hac gnome Salomon metu divini judicii percellit impios, qui leges regum pervertunt, & violant. ut ejus timore ipſos ad tanam mentem, regiique & legum obedientiam reducat.

VERS. 13. DICIT PIGER, LEO ASX FORIS: IN MEDIO PLATEARUM OCCIDENDUS SUM.] Sept. *excuſationem affert, & dicit piger: Leo in via; & in plateis ſicarii*, Syrus *dixit piger quando matiatur, Leo in via: ecce occiſor in platea*, Chal. *dicit ſicors: in ſecordia, Ecce leo foris, & in plateis homicida*. R. Levi: ignavus, inquit, domo non prodit ad opus ſuum præſertim ſegni deſidia qua torpet, inquitque leonem forte ſe de à quo dicerpatur ſi domo exeat, prædoneſque forum occupare, à quibus jugulctur, ſi in illud ſe conferat.

Hæc gnome iocordiam pigrorum graphicè repræſentat: ne enim cogantur laborare, & labore ſibi victum parare, fingunt ſibi inſte inanes metus, & pericula, ac parvas difficultates elevant, æſtimantque maximas, ſicut pueri formidaot umbras, & larvas, &, ut vulgò dicitur, *ex formica faciunt leonem*; fingunt, inquam, ſibi *myrmicoleonem*, id est formicarium leonem, cùm rem levem, & occopationem facilem apprehendunt, & reformidant, velut rem terribilem, & inſuperabilem. Undè Olympiodorus in illud Job. 4. 11. juxta Septuag. *myrmicoleon periit, eò quòd non haberet prædam*; *Myrmicoleon*, inquit, id est formica leo, est diabolus, qui ſtienuis & generoſis contemptui est ut formica; timidis verò & ignavis terribilis est ut leo. Undè diaboli typus est *crocc timi, fugax animal audaci, audaciſſimum timido*, ait Seneca lib. 4. Natur. q. c. 2. Ex adverſo de Modeſto Valentis Imp. præfecto, fruſtra S. Baſilium ad arrianiſmum pertrahere conante, caoit Cyrus Thodorus:

Modeſte Baſilio Magno ſolet:
Formica est, fugias licèt ut leo.

Dicit ergo piger: *Leo eſt foris*, id est, leo extra urbem in agris graſſatur, qui me, ſi urbe egrediar, laniabit & vorabit. *In medio plateorum occidendus ſum*, id est, in ipſa urbe ejuſque plateis graſſantur rixæ, & ſicarii, qui, ſi domo egrediar, me occident: ubique ergo obtendit pericula lethifera, & inſuperabilia, ne ad opus egredi cogatur, q. d. Nec urbe, nec domo tutò egredi poſſum. Si enim urbe egrediar, incidam in leonem qui me diſcerpet: ſi domo exeam, incidam in rixantes, & ſicarios qui me confodient. Neceſſum ergo ſi vitam tueri velim, ut domi quietus, & inera deſidcam. Contingit aliquando fortuitò urbe exeuntes incidere in leones, & ab eis laniari, uti contigit Prophetæ illi à Deo miſſo in Samariam, eò quòd contra juſſum Domini in ea cibum ſumpſiſſet, 3 Reg. 13. v. 24. idque in Africa nonnullis in locis frequens eſt, teſte Plinio lib. 8. cap. 16. Verùm piger periculum alterius loci in ſuum, ubi nullum eſt, transferunt, & quod ſemel uni contigit,

uni-

universale faciunt, sibique appropriant. Hoc enim facit metus, quem parit inertia. Hebr. est, *dicis* עצל *atsel*, id est piger, & tardus instar asini, *Leo est foris*. Asinus enim mire formidat leonem, quasi hostem proprium suæ vitæ insidiantem, ut carnibus suis pascatur. Hinc illud Eccli. 13. 23. *Venatio leonis onager in eremo*. Alludit ad indolem, & rugitum leonum. Hic enim adeò terribilis est, ut omnia animalia percellat, & stupefacrat, itaque fistat, capiat, laniet, & devoret, uti superiùs docui ex Plinio: simili enim modo phantasmata terrifica, & apprehensio difficultatum, quas pigro suggerit ignavia, ita eum percellunt, ut eum stupefaciant, fistant, consumant, tabefaciant, & enecrant. Generosi enim sunt quasi leones, qui nihil timent, sed omnibus sunt timori, præsertim asinis; id est pigris, qui omnia etiam tuta, & non timenda timent: undè timoris se faciunt mancipium, pabulum, & ludibrium.

Piger similis asino.

Strenuus similis leoni. Ratio à priori.

Causa est, quòd otium & inertia mille homini suggerat apprehensiones, & imaginationes, quæ omnes laboris, & rei faciendæ difficultates, etiam minimas, ad vivum repræsentant, exaggerant & aggravant, quibus animus metu percellitur, & laborem exhorret. Undè S. Basilius apud Anton. in Melissa p. 2. cap. 46. *Otium*, inquit, *malè sanè principium. Propria est hæc agritudo otiosi, & desidiosi animi, ut vigilante corpore somnia videat.* Ibidem S. Chrysost. *Nihil*, inquit, *est tam facile, quod non valdè grave, & invisum magna pigritia reddat, nec quidquam tam laboriosum, & difficile, quod studium & alacritas non facillimum efficiat.* Et Clemens: *Qui infirmi & imbecilles sunt iis vel quod mediocre est supra vires ipsorum videtur.* Et Philo: *Innumeri negotia exercitatione robur etiam naturale enervarunt. Consuetudine, & quiete confirmatam otium, insidiosum est.*

Hæc sententia vera est in temporalibus, verior in spiritualibus. Tardi enim, & pigri fingunt sibi pericula, & onera, quæ nulla sunt; ac trepidant timore ubi non est timor. Jejunare, orare, cupiditatibus resistere, &c. carnales, & pigri putant sibi esse intolerabile, & impossibile. Undè Beda: *Leo*, inquit, *foris, in medio platearum occidendus fum, quod est apertè dicere, Et verba & opera virtutum, ubi extendi foris ea perint, statim persecutio vel hominum, vel spirituum comitatur invidorum, nec valeo in tentationibus resistere, sed in pits bonæ propositi vincor ineepti.* Sic & auctor Catenæ Græcor. *Qui*, inquit, *ad virtutem desert est, dicere solet: Leo est in via: hoc est, satius est vulgariter, & incuriosè vivere, quàm periculum aliquod propter pietatem adire. Per leonem autem defignatur diabolus: hic enim est qui virtutum vias obsidet. quia homicidarum quoque nomine dæmones, haud inconcinnè adumbrantur.* ac paulò post: *Aliter, piger dicit: Leo est in via, hoc est, dæmones, pravaque cogitationes impedimento mihi sunt, quo minùs in Dei præceptis progressus faciam.*

Rursum hanc gnomen adaptes tepidis pigrisque Clericis, Sacerdotibus, & Religiosis, qui otiari volunt, nihilque agere, nec vacare contemplationi, nec actioni. Talis ergo re ipsa dicit: Nolo secedere extra urbis frequentiam, in locum secretum, ut vacem contemplationi, quia ibi grassatur leo, id est diabolus, qui Anachoretis, & contemplantibus mille parat tentationes, & laqueos: nolo pariter vacare actioni, nolo concionari, catechizare, audire confessiones: quia in his pericula sunt ne perdam meipsum, & alienorum peccatorum reum me faciam, eaque in me transferibam; sed ibi cogitent, in otio & desidia sibi longè gravius imminere periculum à pardo, & panthera, qui desidibus insidiator, ut in eos insiliat, eosque laniet, & devoret, putà ab Asmodæo, & spiritu fornicationis, qui mille in otiosis suscitat cupiditatum omnium desideria, & concupiscentias, quæ illos opprimunt, & suffocant, uti Asmodæus suffocavit septem ipsos Saræ ob inertiam, & libidinem Tobiæ c. 3. v. 8.

Præclarè S. August. serm. 65. de Temp loquens de sedulitate hospitalitatis, qua Abraham excepit angelos, Genes. 18. *Videte*, ait, *fratres, quàm fervorati animo hospites debeatis excipere. Ecce ipse Abraham currit, uxor festinat, puer accelerat; nullus est piger in domo sapientis.* Idem serm. 245. *Noli*, inquit, *piger esse in opere, cujus mercedem desideras, &c. transit labor, venit requies.* Labora ergo in tempore, ut quiescas, & exultes in æternitate: *Non enim sunt condigna passiones (pariter, & actiones laboresque) hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, Roman. 8. 18. Vive ergo, labora, patere, fida æternitati. Momentum est quod cruciat, æternum quod delectat, & beat.

A FOVEA PROFUNDA OS ALIENA: CUI IRATUS EST DOMINUS, INCIDET IN EAM] Hebr. *fossa profunda os alienarum: cui succenset Dominus, cadet illuc.* Sic & apud Symmach. & Theodot. *os alienarum*, scilicet mulierum, putà adulterarum, & meretricum. Sept. tamen, *os alienarum*, scilicet rerum, accipiunt pro ore impii, quod aliena à lege & Deo eructat: undè vertunt, *fovea profunda os iniqui: qui autem odio habetur à Deo, incidet in eam.* Sic & R. Levi, qui sic explicat: Cùm quis aliena pugnantiaque loquitur, quæ nimirum veritati artisque fundamentis, & principiis repugnant, id prorsus simile videtur profundæ fovæ, in quam qui decidat nullum habet adminiculum, quo inde exeat. *Cui iratus est.* Ei iratus est Deus, qui in hanc foveam corruit: nam subinde à recto tramite, virtutumque culmine recedet, ita ut semper in pernicioso hoc instituto firmiùs obdurescat. VERS. 14.

Verùm alii passim per *alienas* accipiunt meretrices. Undè Vatabl. *os scorti profundus est hiatus, in quem cadet cui Dominus iratscitur.* Per *os*, accipe oscula, nutus & eloquia, cæteraque meretricia oris, & vultus blandimenta, quibus meretrices B quasi iynges viros ad se rapiunt, & dementant. Sensus est, q. d. Os meretricis, quod osculis & verbis cantibusque amatoriis, instar sirenis juvenes, & viros ad se allicit, est vorago profunda, juvenes virosque absorbens, instar Hecla, Vesuvii, & Ætnæ. Sicut enim hi montes ignibus æstuantes globos igneos ejaculantur, quibus omnia circumeirca inflammant, & comburunt: sic os meretricis igne libidinis æstuans amoris flamma faceisque ejaculatur, quibus omnes in sui concupiscentiam rapit, & accendit. Rursum sicut Vesuvius propiùs ad os ejus accedentem Plinium Secundum, tempore Vespasiani Imp. ut causas tanti incendii investigaret, rapuit & absorbuit: sic os meretricis juvenes ad se accedentes rapit, & devorat, ut sirenes devoratuot socios Ulyssis, quos cantibus dulcisonis ad se illexerant, & dementarant.

Fossa profunda per catachresin significat hìc exitium, & perniciem extremam, putà pauperiem, morbos, infamiam, mortem ac tandem barathrum gehennæ, in quæ incidunt qui ad meretrices accedunt. Hæc ergo fossa adeò profunda est, ut careat fundo, sitque interminа, & æterna. Itaque meretrix est gurges patrimoniorum, vorago bonorum omnium, abyssus gehennæ, juxtà illud c. 7. 27. *Via inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.* C

Porrò sicut Ætna non semper ignes vomit, sed priùs eos intra se colligit, & coacervat, ut ita tempore simul ingentes flammarum moles, & quasi montes evibret: sic os meretricis studio suhinde premit suos amores, ut collectos majori impeto suo tempore in accedentes ejaculetur, adeò ut jis resistendo non sint. Os ergo meretricis est quasi os barathri, imò quasi vestibulum inferni, ut si in os meretricis incidas, casurus sis in amores, & tricas meretricias, ex quibus numquam te extricabis, ac tandem in barathrum inferni, ex quo per omnem æternitatem emergere non valebis. Ita Beda, *Fovea profunda*, inquit, *os alienæ*, &c. *qui enim verba vel oscula meretricis libenter amplectitur, quasi lamam iam gehennalis pulsat abyssi, citoque mergitur, si pedem cautus non retrahit, si non membra reliqua à vicinia cohibet fovea panalis, in quam tale las omnino nisi filius iræ illabitur.* D

CUI IRATUS EST DOMINUS, INCIDET IN EAM] Hebr. est זעם *zeum*, quæ vox notat ingentem iram, æstum & furorem, q. d. Cui vehementer iratscitur Deus, sive qui est objectum indignationis divinæ, & in quem ira fervet, ac furorem suum vibrat Deus, incidet in hanc meretricis foſſam. Nonnulli hæc verba per hypallagen accipiunt q. d. *Cui iratus est Dominus, incidet in eam*, id est qui in ipsam inciderit, iram Dei in caput sunm accerset præcipua verò ruinæ illius pars ea erit, ex ruina illa ac foveam numquam emergere. Verùm alii simpliciùs hæc accipiunt uti sonant, q. d. Incidere in meretricem est pœna præcedentis peccati: tantum enim lapsum, tamque pernicioſum non solet permittere Deus, nisi illi cui ob præcedentia peccata vehementer irascitur.

Significat ergo Salomon, quòd, uti singularis est gratia Dei ab hac meretricia fovea præservari, quod paucis Deo dilectis contingit, ita peculiaris ejusdem vindictæ esse in eam incidere. Hinc Theologi docent peccatum posterius, esse pœnam prioris, ac Deum minus peccatum præcedens punire majori subsequentes, uti docet Magister Sent. in 2. dist. 35. S. August. in psal. 57. S. Greg. 26. Mo-

ral. c. 12. & alii paſſim. quod Hebræi dicunt, *tranſgreſſio trahit tranſgreſſionem*.

Luxuria eſt pœna hæreſis.

Porrò peccata obquæ Deus permittit homines incidere in meretricios amores inextricabiles, præcipuè ſunt duo; primum, eſt hæreſis, & infidelitas, ob quam Deus permiſit Philoſophos in præpoſteras incidere libidines, uti docet Paulus Roman. 1. Sic hoc ſæculo hæreſim Calvini, Lutheri, Anabaptiſtarum vagis horrendiſque libidinibus puniri, quas inauditi morbi, & lues Gallica, aliæque horribiles pœnæ ac miſeriæ conſequuntur, audimus, & oculis conſpicimus. Secundom eſt ſuperbia: ſuperbiæ enim congrua pœna eſt luxuria, ut qui per ſuperbiam ſe ad ſumma attolluat, per luxuriam in ima deturbentur. Undè S. Gregor. lib. 26. Moral. c. 13. docet caſtitatis cuſtodiam eſſe humilitatem, ſuperbiæ verò pœnam eſſe libidinem: *Sicſic elati iuſta furan: retributione ferirudi, ut quia ſuperbiendo ſe hominibus præferunt, luxuriando uſque ad iumentorum ſimilitudinem deformantur. Homo quippe cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Et pluribus interjectis: *Hinc quippe per Oſeam cap. 5. contra Iſraelitas dicitur: Spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt; qui ut oſtenderet, quid cauſa libidinis ex culpa peperiſſet elationis, mox ſubdidit dicens: Et reſpondebit arrogantia Iſrael in faciemeius. Ac ſi diceret: Culpa quæ per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto reſpondet*. Undè ſapienter concludit dicens: *Proinde per humilitatis caſtodiam ſervanda eſt munditia caſtitatis: ſi enim piè ſpiritus ſub Deo premitur, caro illicite ſuper ſpiritum non levatur. Habet quippe ſpiritus cum miſſam ibi dominium carnis, ſi tamen ſub Deo recognoſcit iura legitimæ ſervitutis. Nam ſi auctorem ſuum ſuperbiendo contemnit, iure & à ſubiecta carne pœnam ſuſcipit. Undè & ille primus inobediens mox ut ſuperbiendo peccavit, pudenda contexit. Quia enim contumeliam ſpiritui Deo intuli, mox contumeliam carnis invenit. Et quia adverſus eſſe ſubditus noluit, in carnis ſubdita, quam regebat, amiſit: ut in ſeipſo videlicet inobedientiæ ſuæ exaſperatione redundaret, & ſuperata diſceret, quid elatus amiſiſſet*.

Cuſtos caſtitatis humilitas.

Tropol. meretrix eſt hæreſis.

Tropol. *foſſa profunda* eſt os meretricis, id eſt os hæreſis, & hæreticì: hoc enim ab uno errore in alium, ab uno ſcelere in aliud prolabitur, altoque ſecum trahit, itaque implicat, ut ſe extricare nequeat, quin profundiùs ſemper cadant, donec in abyſſum inferni corruaot: ab hæreſi enim rarus ad fidem orthodoxam eſt regreſſus: pauci enim errorem agnoſcunt, pœnitent, & reſipiſcuot. *Cui iratus eſt Dominus, incidet in eam*, quia hæreſis numquam primum eſt peccatum, ſed pœna precedentis ſuperbiæ, injuſtitiæ, vel luxuriæ. Summa enim ira eſt Dei, ejus quem permittit in hæreſim labi: quare gravia ſcelera præcedant oportet, quæ tantam itam Dei provocent, ut in hæreſeos barathrum eum prolabi ſinat. Undè Sept. Vaticani hìc aliam gnomen congruè ſubtexunt, quæ non extat in Hebræo, Chaldæo, & Vulgata, nimirum hanc: *Sunt viæ malæ coram viro, ſed non diligit reverti ab eis; avertere autem ſe oportet à via perverſa, & mala*. Scholia hujus, & aliam congruam attexunt: *Sunt viæ per quas non eſt ambulandum viro: impius autem viæ mortis, & perditionis diligit*.

Porrò ingens eſt ſtoliditas hominum, qui in hanc foſſam, & malorum voraginem non tantùm incidunt, ſed & ultro ſe injiciunt, & inſiliunt. Delirus fuit Empedocles philoſophus Pythagoræ diſcipulus, & Rhetoricæ inventor, qui, ut deus immortalis haberetiur, in Ætnam inſilit; ſed ferreæ ejus crepidæ ex camino per flammam rejectæ, rem patefecerunt. Undè Horatius de Arte poet.

Empedocles ob Ætnam inſiliit, ut Deus haberetur.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Inſiliit.

Idem lib. 2. epiſt. 2.

Empedocles, an Stertinium deliret acumen.

Empedoclis delirium imitantur, qui ultrò in meretricios amores ſe præcipitant.

Vers. 15. STULTITIA COLLIGATA IN CORDE PUERI, ET VIRGA DISCIPLINÆ FUGABIT EAM] Vatabl. *& ſtoluitia colligata eſt in corde puerorum, ſed virga diſciplinæ longè fugabit eam ab illo*; Sept. Vatic. *dementia prudet ex corde invenis; virga autem, & diſciplina longè eſt ab eo*; Complut. & Regii, *ſtultitia ſuſpenſa eſt in corde invenis, &c.* Syrus, *ſtultitia auolare facit cor pueri, & virga diſciplinæ longè eſt ab eo*: nimirum pro קשורה *ravehiqana* lo *bipbil*, id eſt *elongabit* vel *fugabit eam*, Septuag. & Syrus alii punctis legerunt קשרה *ſarcheena*, id eſt *elongabunt ſe ab eo virga, & diſciplina*; auctor Catenæ Græc. legit, *diſciplina longè eſt ab eo*, ſcilicet à ſtultitia pueri, q. d. Stulitia colligata eſt in corde pueri, quamdiu ipſa manet incaſtigata; caſtigatione enim ſolvitur & tollitur: *colligata eſt*, id eſt adhæret, annexa eſt, copulata eſt, perinde ac ſi ſune alligata foret. Eſt catachreſis.

Stultitia hæc eſt puerilis levitas, petulantia, ruditas, incogitantia, imprudentia, inexperientia, inconſtantia, concupiſcentia: hæc enim colligata, imò innata ſunt puero: puer enim eſt quaſi animal brutum, quod non ratione, ſed ſenſu agitur, omniaque quæ videt concupiſcit. *Pueris, & beſtiis*, inquit Ariſtot. 6. c. 13. *naturales inſunt habitus, ſed ſine intellectu, & mente, nocivi eſſe apparent*. Quare ſicut aſinus, equus, mulus, virga vel baculo arceotur à ſuis cupiditatibus, & rectà aguntur diriguntur que quò ſeſſor vel auriga volueritſic pariter puer arcetur à ſtultis ſuis cupiditibus, & agitur in viam rectam, ut vivat ſecundùm dictamen legis, & rectæ rationis, per virgam diſciplinæ, qua caſtigatur à patre, magiſtro vel pædagogo: pueri enim, ſtulti, & ſervi, quia rationem animumque habent debilem, hinc virgas timent magis quàm enſes, & gladios: hinc ſtultitia propriè coercetur virgatione, uti patet in fatuis.

B Tò ergo *colligata* ſignificat Primò fortem, nodoſam, & pertinacem hærere in puero ſtultitiam, & concupiſcentiam; ſed ita ut non ſit inſolubilis, & inemendabilis, quin verò per virgam diſciplinæ ſolvi tollique poſſit, & debeat. *Concapi. ſcentia puero colligata. Primò.*

Secundò, naturam pueri ex ſe non eſſe ſtultam, & pravam, ſed ſanam & bonam: ſtultitiam verò illi extrinſecus advenire, ſicut ligamen extrinſecus advenit rei ligatæ, purà ex peccato Adæ: per hoc enim omnes pueri trahont ſtultitiam, id eſt concupiſcentiam, & peccatum originale. *Secundò.*

Tertiò, pueros à ſtultitia ſe non poſſe expedire, quia ei colligati ſunt, ac ligatam habent mentem per iofantiam: quare ſtultitia hæc virga pellenda eſt. Pueri enim uti animalia rationem non capiunt, ſed virgæ flagra ſentiunt, itaque ſtultitiam abdicant. *Tertiò.*

Quartò, *ſtultitia*, id eſt concupiſcentia, hic anthropopathès inducitur ut perſona, v. g. ut ludicrus genius, vel dæmonculus colligatus puero, eumque obſidens, occupans, & ad ludicras actiones excitans, qui caſtigatione fugandus eſt. *Quartò.*

Quintò, hac voce ſignificatur concupiſcentiam inſtar validi funis ligare filios Adæ per omnem vitam. Nam, ut ait C Iſaias c. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & tanquam viaculum plauſtri peccatum*. Et Salomoo Prov. 5. 22. *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur*. Vide utrobique dicta. *Quintò.*

Hugo cenſet ſtultitiam colligatam puero, ſicut grana vel paleæ colliganiur in ſacco; aut potiùs ſicut paleæ colligantur grano, quæ virga excutiuntur, & eventilaotur, itaque granom manet purum, & integrum. Cajet. verò cenſet metaphoram peti ab ebrietate, quæ ligat mentem ebrii; ſed excutitur, & diſcutitur verberibus, & plagis. Puer enim inſtar ebrii, ſua cupiditate velut ebrietatem ligatam habet mentem, & rationem; ſed virga diſciplinæ eam diſcutit, ut mens ſit libera, & ratio evigilet. Alii cenſent tropum peti ab equis, & aſinis, qui fune alligantur præſepio, & pabulo: ſic enim pueri func ſtultitiæ, & concupiſcentiæ alligaotur ſuis ludicris, & cupedis.

Porrò Septuag. qui vertunt, *ſtultitia ſuſpenſa eſt ex corde pueri*, videntur alludere ad bullas, quas veteres ex collo puerorum nobilium ſupra cor appendebant, quaſi dicant, Stulitia inſtar bullæ adhæret cordi pueri nobilis vel libertini, quem ſcilicet parentes non caſtigaot, ſed ſinunt agere quod lubet. Undè ſubdunt, *Virga & diſciplina longè eſt ab eo*, q. d. Cauſa ſtultitiæ pueri libertini eſt abſentia virgæ, quòd ſcilicet parentes nimis ei indulgentes virgæ parcant, itaque ſinant eum in ſtultitia manere, indeique magis ſtulteſcere, ac ſuis affectionibus puerilibus liberè incubare. D

Simili modo ſtultitia, id eſt concupiſcentia, colligata eſt in corde cujuslibet hominis, qui puer, id eſt filius eſt Adæ, ideoque plenus ignorantia, & concupiſcentia: quare hæc illi adimenda eſt per virgam, tum abnegationis, & mortificationis propriæ, tum caſtigationis, & directionis alienæ, quam ſcilicet ei præſtat Superior vel ſocius, & amicus Concupiſcentia enim ſimilis eſt puero, & ex viti facit pueros ob analogias, quas ex S. Thoma recenſui Eccli. 30. 8.

Porrò, Syrus vertit, *ſtultitia auolare facit cor pueri*. Volatica enim eſt mens pueri, & nunc huc, nunc illuc avolat, dum

nunc

nunc hoc concupiſcit, nunc iſtud; dum inquieta nuſquam ſiſtit, ſed nunc hoc cogitat, & vult, nunc huc fertur, nunc aliò, & aliò, inſtar aviculæ, quæ nunc huc, nunc illuc avolat: ſic enim pullus avium, dum è nido avolant, nunquam quieſcunt, ſed ea uno ramo in alium, & alium aſſiduè devolant: diſcunt enim volare, & volaturiunt. Similiter volat mens, & phantaſia pueri, donec virga diſciplinæ cohibeatur, & frænetur, libroque, & ſchedæ ſimulve terebellegitur, & aſtringatur.

Denique notandum ait Janſen. quòd dicat *Virga diſciplinæ*, ſignificans moderatam caſtigationem pueris adhibendam, non virgam iræ, & ſævitiæ, hoc eſt, caſtigandos eos non tam ad puniendum, quàm ad emendandum. Virga iræ impiis debetur, qui ſciences peccant; *virga diſciplinæ* pueris, qui ex ignorantia peccant, & inſcitia. Hæc virga non fugat ſtultitiam ab impiis, cùm in profundum peccatorum venerint, fugat à pueris, qui timore pœnæ ad virtutes ſunt formandi. Quantum enim hominum cura valeat ad corruptæ naturæ mutationem, & correctionem, oſtendit D. Baſilius homil. 5. Hexam. 22 cura agricolarum, qua fructus ferè, & ſilveſtres emolliuntur, & ad utilitatem humanam tranſmutantur.

Salomonem de more ſecutus Siracides Eccli. 30. 7. *Qui diligit filium*, inquit, *aſſiduas illi flagella, ut lætetur in noviſſimo*. Et v. 8. *Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadet præceps*. *Lacta filium, & paventem te faciet*, &c. Vide ibi dicta.

Salomoni, & Siracidi aſtipulantur cæteri ſapientes. Antonius in Meliſſa parte 2. c. 20. citat S. Baſilium dicentem: *Juventutis naturale vitium eſt, ut propter levitatem conſilii ea ſe habere iam arbitrentur, quæ ſpe concupierunt, ideoque inflamantur; quia pro ſtultitia ſperatis ſe frui putant quaſi præſentibus. Juventus eſt levis, & ad improbitatem procliva: cupiditas effrænata belluarum ira, temeritas, iniuria, ſuperbia, inflationes, magnique ſpiritus congeries, & coalita mala juventutis ſunt: invidia adversùs rem excellentem, ſuſpiciones de familiaribus, denique malorum omnium examen inventuti connexum, & copulatum eſt. Mobiliſſima eſt juventus; divenit enim perturbationum fluctibus agitatur. Ego ergo ducere, qui ad portum vela deducat*. Et Nazianz. dicentem: *Juventus eſt æſtus temporis*. Et S. Chryſoſt. *Ira, & cupiditatibus facilius juvenes ducuntur, & vincuntur: quare magiſtrum cuſtodiam requirunt, & frænum duriùs*. Et Philonem; *Juvenis ſummam poteſtatem adeptus cupiditatibus utens effrænatis, malum eſt inexpugnabile*. Apud Spartanos ſi puer à magiſtro, vel ab alio ob delictum caſtigatus querelam ad patrem detuliſſet, turpe erat patri, ſi hoc audito non iterum filium caſtigaſſet. Siquidem ex inſtituto majorum hanc habebant filiorum curam, æquè ac hanc de ſe mutuo fiduciam, ut crederent neminem eſſe, qui cujuſquam liberis, quos quiſque pro ſuis habebat, quidquam imperaret inhoneſtum. Ira Plutarchus in Apophtheg. Lacon. Vide Ariſtot. lib. 8. Politic. cap. 1. & ſeq. præſertim cap. 5. ubi docet pueros docendos eſſe muſicam, ut per eam quaſi diſciplinam, mores ſuos harmonicè componant. *Cùm verò contigerit*, inquit, *muſicam eſſe delectabilium, virtutem autem eſſe circa laudandum rectè, & amare, & odiſſe; oportet proficiò addiſcere, & aſſuefieri ad rem nullam adeò, ut ad iudicandum rectè, & ad gaudendum manſuetis moribus, & laudabilibus operibus*. Quod efficit harmonia muſica, quæ à terrenis voluptatibus ad ſe rapit aures meutemque pueri, eamque modulando quaſi contemperat, & componit; ſicut David citharam pulſando, & modulando contemperabat, & ſedabat perturbationes Saulis, 1. Reg. 16. 23.

Gnoma de inventutis laſcivia.

Pueri diſcant muſicam, ut mores componat.

Vers. 16. QUI CALUMNIATUR PAUPEREM, UT AUGEAT DIVITIAS SUAS, DABIT IPSE DITIORI ET EGEBIT.] *Calumniatur*, id eſt per calumnias expilat, ſpoliat, defraudat: Hebr. עשק eoim significat calumniari, opprimere, defraudare, bona aliena per ſophiſticas artes, & lites occupare, quod Græci dicunt συκοφαντεῖν, ſive id fiat mercedem promittam negando, ſive rem alterius injuſtè detinendo vel invadendo, ſive quomodolibet decipiendo, & jure ſuo ſpoliando, vel re debita privando, qui quidpiam horum facit, dicitur ſycophanta; de cujus vocis vi, & etymo plura dicam c. 23. v. 16. Unde Pagnin. vertit, *qui vi aufert à paupere ut augeat ſua*; Vatabl. *qui per iniurium, & violentiam opprimit pauperem, ut diteſcat ipſe*. Hebræa ergo ad verbum ſic habent, *qui defraudat pauperem ad multiplicandum, dans divitii certò ad defectum*, quæ verba generalia, illigata, & illimitata variè necti, ligari, limitari, & ad varios ſenſus particulares trahi poſſunt. Unde

Primò, Chald. vertit, *qui calumniatur pauperem, multiplicat ſibi malum: & qui dat diviti, egeſtas erit ei*: ut ſententia ſit bimembris duoque ſignificet: Primò eum qui expilat pauperem, accumulare ſibi mala, id eſt damna rerum, & fortunarum ſuarum: Secundò, eum qui ſua dat diviti ſpe retributionis, ad egeſtatem redigendum, cùm divites ſuperbi, avari, & ingrati ſæpè omnia recipiant, ſed parum retribuant. Sic & Pagnin. Accedit Syrus, *qui opprimit pauperem, multiplicat malum; qui dat ditiori, eſt ſibi pernicies*.

Secundò, Septuag. hic variant: Complut. enim, & Regii habent, *qui calumniatur pauperem, multiplicat ſua mala; dat autem divitii ad minus*. Quod auctor Catenæ Græcor. ſic una ſententia transfert, & elucidat: *Qui pauperem calumniatur, diviti autem in re minoris momenti pluſquam par eſt largitur, is mala ſua cumulatim reddit*. Verùm Vaticanus codex delet τὰ *mala*, uti delent Hebræa, & Latina. Undè ſic habet, *qui calumniatur pauperem, multa facit ſua, dat autem diviti ad minus*. Hæcque vera videtur, & genuina lectio Septuag. Jam τὸ *ad minus* varii variè explicant. Auctor Catenæ Græcor. *ad minus*; id eſt, inquit, in re minoris momenti; Scholiaſtes, *contra maiorem dat occaſionem malefaciendi*, q. d. Qui expilat pauperem, ut ſe ditet, hic pauperi dat occaſionem, ut ſuæ inopiæ levandæ cauſa alium minorem pari modo expilet, & ſpoliet. Alii *ad minus*, q. d. Minor hæc ejus eſt pœna, quòd ſcilicet ſua cogatur dare ditioti; nam alia major manet eum pœna in futuro ſæculo. Verùm τὸ *ad minus* idem eſt quod Hebr. habent, *ad defectum*, q. d. *Ad minus* id eſt ad defectum, & inopiam redigetur. Undè Symmach. vertit, *dabit diviti, omnino egeſtas*. Senſus ergo eſt, q. d. Qui expilat pauperem, ut ditetur, hic dabit pariter ſua diviti: itaque *ad minus*, id eſt ad inopiam deducetur. Sic Septuag. conſentiunt cum Vulgata.

Myſticè, Baſilius, ſive Magnus, ſive Seleucienſis, in Catena Græcor. *Vide*, inquit, *an diabolus iniquè, & calumniosè obiectum agas. Admit mihi, virtutes, quas ipſe nos docuiſti; reddit porrò vitia, quæ non poſſeramus. Accipimus autem ab illo, tamquam ab eo qui in virtutibus pauper eſt: donamus contrà noſtras illi virtutes, tamquam illi qui in malitia, & vitiis dives eſt idque cum aperto noſtro detrimento: ſiquidem quo quis plura illi donat, eo animam ſuam magis vulnerat*.

Tertiò, R. Levi vertit, *qui premit pauperem, multiplicabit ſibi opes: qui verò dat diviti, ad egeſtatem tendet*: ac per pauperem, & divitem accipit appetitum, & concupiſcentiam, quam boni reprimunt, & ſtringunt, ut fiat inops, & tenuis; mali verò laxant, ut fiat dives & ampla. Qui coerceat, inquit, appetentem facultatem, qua corporis cupiditatibus inflammatur, cùm nimirum hujus propenſioni morem non gerit, id maximi lucri erit: quanto enim magis jis cohibendis quis aſſiduè inſudabit, tanto minori cura, & cupiditate laborabit, atque ideò maxima copia ad ſatietatem ſemper affluet. Qui verò diviti dabit, qui nimirum cupiditatibus ſuis obſequetur, exinde egeſtate laborabit: tanto enim magis aſſiduè eſuriet, quo plura deſiderabit; juxta tritum illud: *Homini exigua ſunt membra, quæ qui ſaturet, famelicat: qui fame exercetur, ſatur fit*. Hæc R. Levi. Verùm hæc myſtica ſunt, nec appoſitè litteræ ædificantur, quod requiritur in ſenſu myſtico, ut verè ſit myſticus, & intentus à Spiritu ſancto.

Quartò, Baynus explicat, q. d. Qui calumniatur pauperem, id eſt qui bona pauperum violenter rapit, vel qui egentem debita eleemoſyna defraudat, ut diteſcat; item qui dat diviti, id eſt qui blandiendo divitibus jis parva donat, ut majora recipiat (*Sui*, ut ait Iſocrates, *artificioſiùs ea vendunt, quàm qui ea profeſſa componuntur*) uterque ad defectum, & inopiam perveniet: nam vera ars diteſcendi eſt, largiri pauperibus, non auferre, juxtà illud c. 19. 17. *Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei*. Nec divitibus data dona proſunt, ſed potiùs perduntur, qua divites ſemper ſuis agendis inhiantes datorum ſunt immemores, & ingrati, nova danda exſpectantes.

Quintò, Rabbinus quidam *vi multiplicat*, vel, ut hebr. eſt *ad multiplicandum*, accipit de multiplicatione tam paſſiva, quàm activa, tam pœnæ quàm culpæ. q. d. Qui pauperem bonis ſuis ſpoliat, id lucri reportat, ut res ſua multiplicetur; ſed ſicut multiplicat opes, ſic & multipli-

ratuum diſperſionem, ut, ſicut ipſe multas multorum divitias rapuit, & ſe uno collegit: ſic vicissim illæ ex uno in multas partes fecentur, & in multos diſpertiantur; itaque multis ditatis ipſe ad egeſtatem redigatur. *Sicut ergo multiplicavit ſibi opes, ſic multiplicabit, & pœnam: multos fraudavit, à multis fraudabitur; multa rapuit, multa rapientur ab eo.*

Secùs, Noſter optimè vertit, *qui calumniatur pauperem ut augeat divitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit*, q. d. Qui defraudat, & eripiat pauperem ut ſe diter, hic pariter expilabitur à ditiori, quo fiet ut in egeſtatem incidat. Hæc enim congrua eſt pœna talionis, quam Dei providentia eis irrogat, uti experientia comprobat. Sic videmus eos, qui alios deprædantur, prædam fieri potentiorum: ſicut pilcis, qui prædatur minorem, fit præda, & pabulum majoris, adeoque omnes tandem fiunt præda cartivæ balenæ. *Inquit*, eſt Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. c. 2. *præſtantiſſimi piſces maiores contra minores, maior enim quiſque, & robuſtior minorem, infirioremque devorat*. Idem docet S. Baſilius hom. 7. Hexam. cujus verba recitavi Habacuc 1. 14 ed illa: *Et facies homines quaſi piſces maris*. Rurſum qui violenter opprimunt pauperes, coguntur multa dare præſidibus, ut illorum patrocinio defenſi licentiùs rapiant, & opprimant tanues, qui nec viribus, nec opibus ſe tueri poſſunt; aut vicissim divites jis potentiores juſtè aut injuſtè ab eis malè parta rapiunt, quemadmodum videmus principes ſpoliaria ulurarios, & raptores. Munit nos hæc ſententia, ut; cùm videamus malis artibus quoſdam ditescere, non offendamur ſtatim, ſed exitum expectemus, certoque nobis perſuadeamus non fore illis divitias ſtabiles, ſed auferenda aliquando quæ iniquè ſunt aolata, & per eadem puniendos, per quæ peccaverunt, ut eſt Sapient. 11.

Queruntur multi ſubinde in variis provinciis ſe a principibus, magiſtratibus, præfectis, magnis nigeri tributis, & immanibus ee hauſiri exactionibus; ſed non aſpiciunt ad cauſam, & ed juſtum Dei judicium: cauſa enim eſt quam hic ſuggerit Salomon, ſcilicet quòd multi opes ſuas parent per uſuras, fraudes, & oppreſſio es pauperum, quare illas ut injuſtè partas Deus permittit rapi à fijeo, judice, principe. Quid queritis, ò raptor, tua à principe rapi, qui aliena diripuiſti? quæ juſtè capit, vel injuſte rapit princeps, non tua, ſed aliena tunt: alius ergo queratur de te, ruaque rapina, non tu de principe. Hoc eſt quod intonat Iſaias cap. 33. 1. *Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis?* & Jerem. c. 30. 16. *Qui te vaſtant, vaſtabuntur, cunctoſque prædatores tuos dabo in prædam*: prædo enim major quærit rapitque minorem. Hebræa habent plus energiæ, *qui calumniatur*, &c. *certe*, vel *tantùm ad defectum*, q. d. Qui expilat pauperem, ex hoc ſpolio iperat te ditare: ſed fallitur, quia hoc ſpolium non aliò tendit quàm ad defectum, ut ſcilicet ſpoliantem velut furem deducat ad inopiam, vel ad furcam. Poteſt hæc gnome adaptari eleemoſynæ, q. d. Qui calumniatur pauperem objiciendo ei quod ſit divea, fictus, impoſtor, validus, qui poſſit laborando parare ſibi victum, ideoque cum velut indignum eleemoſyna debita defraudat; hic pariter incidet in calumnias ditiorum, & bonis ſuis privabitur.

Porrò Cajetan. per ditiorem accipit Deum, q. d. Qui ſpolia pauperem, &c. *dabit tyranno ditiori*, id eſt, dabit opes rapto partas Deo, qui uti ditiſſimus eſt, ſic & juſtiſſimus, ideoque injuſtè parta ab injuſtis poſſeſſoribus eufert. Verùm hoc ſymbolicum, & myſticum potiùs eſt, quàm literale & genuinum.

Quod non capit Chriſtus, rapit fiſcus. Gnomæ.

Præclarè S. Auguſt. in pſalm. 123. *Ideò*, inquit, *te quæritis major raptor, quia invenis minorem raptorem: ideò te quæritis major aquila, quia prior cæpiſti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris maiori*. Idem homil. 48. inter 50. *Majores noſtri*, inquit, *ideò capitis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæſari cenſum reddebant; modò autem quia diſceſſit devotio Dei, acceſſit indiſcilio fiſci. Nolumus partiri cum Deo decimas, modò autem totum tollitur. Hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus*. Sic piratæ capti ab Alexandro Magno, rogati qui & qualee eſſent? reſpondenunt: *Summa qualis tu, nec enim prædamur una navi, ſed totis claſſibus*; ſed prædones minores præda fiunt majori. Imò Veſpaſianus Imper. ait Svetonius, rapaciſſimum quemque ad gubernacula reipubl. promovere ſolebat, ut mox ditatos condemnaret. Unde vulgo dictus eſt officiarios ſuos habere pro ſpongiis, quos veluti ſpongias, &, ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret. Cato dicebat *privatorum furum in compedibus vitam agere: publicorum verò in auro, & purpura conſpicuos incedere*. Undè Diogenes Cynicus videns furem à magiſtratu duci in, exercitum: *Magni*, inquit, *fures parvum ducunt*.

Myſticè Beda: Is, inquit, qui pauperem ſpiritu fratrem calumniatur, virtutibus ejus detrahendo, ut per hanc vituperationem ipſe divitias quas deſiderat, eugeat, id eſt gloriam laudis humanæ majorem quaſi ſanctior accipiat; meritò talis calumniator quidquid bonæ actionis habere videbatur, amittet, & à fructu virtutum vacuus in fine manebit.

Baynus verò: Violentia, inquit, aufert à paupere, & dat diviti, qui mentem ſuam, & rationem virtutibus nudam, & tenuem in bonis animæ, quotidie tenuiorem reddit per luxum, & voluptates; parti verò brutæ, & irrationali nihil negat, quaſi paccm redimens, & ſe tutum exiſtimans ſi ſuo indulgeat genio; hic ad magnam inopiam venict, & defectum, & cum divite Epulone cogetur à Lazaro mendicare, & petere ut veniat Lazarus, & intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam flamma voluptatis ardentem.

INCLINA AUREM TUAM, ET AUDI VERBA SAPIENTIUM: APPONE AUTEM COR AD DOCTRINAM MEAM] Septuag. *ſermonibus ſapientum admirare autem tuum, & audi meum ſermonem, & confirma cor tuum, ut cognoſcas quia boni ſunt*. Salomon primia novem hujus libri capitibus, multa præfatus eſt de ſtudio, & dignitate ſapientiæ, ut ad eam mox à ſe enarrandam auditorem vel lectorem præpararet, & accecoderet. Inde c. 10. hue uſque ſapientiam more veterum per bre ves graveſque gnomas evolvit, & explicuit. Jam, quia longior ejus ſunt oratio, & longior in cæteris deinceps evolvendis futura eſt, ne lector fatigatus vel tædio affectus, jis audiendis legendisve otietur vel indormiat, eum compellando acerbat, acuitque propoſite nova ſapientiæ excellentia, ut evigilet novamque attentionem dicendis præbeat. Sic enim magiſtri diſcipulos, & oratores ſuos auditores poſt longam perorationem fatigatos, & otiantes, nova aliqua re propoſita excitant, ut tædium ſommumque excutiant, & quaſi expertecti novo ſtudio enatuque dicendis vigilanter attendant. Idem facit Siracides Eccli. c. 15. cap. 24. & aliàs ſæpè, poſt gnomas paræneſim ad earum, id eſt ad ſapientiæ, ſtudium velut novum calcar interierit, eoque legentem ad attentionem pungit, & ſtimulat. Ait ergo, *Inclina aurem tuam*, id eſt, aures acue, & propitia adhibe, ut melius audias, magiſque attendas jis, quæ dicturus & docturus tum: *& audi verba ſapientum*, id eſt verba mea, quæ quaſi ex omnibus ſapientibus collecta ſunt ſapientiæ medulla, & compendium. Undè explicans ſubdit: *Appone autem cor ad doctrinam meam*.

Sulpicatur noſter Salazar eoo improbabiliter, Salomonem notare hìc duos ſapientes hujus ſui convivii ſapientiæ eoovivas, & interlocutores, nimirum Agur, & Lamuel, de quibus cap. 30. Illorum enim verba, & dogmata inferenda videntur inter caput 24. & 25. ubi ea interſerunt Septuag. licet in noſtre Vulgata, æquè ac in Hebræo a collectoribus Proverbiorum translata ſint in caput 30. Dicit ergo Salomon: Vos ò convivæ auditis hueuſque meam ſapientiam, jam locum paro ſociis meis Agur, & Lamueli, ut ipſi velut in dialogo convivali more prilco interloquantur, itaque convivas alternis ſuis dictis recreent, & paſcent: quare attendite ad horum ſapientum verba, interim pauca, quæ cap. 23. & 24. adjiciam, ut meam mentem, ſapientiam, & doctrinam explicem, atteota placidaque non tantùm aure, ſed & mente cordeque excipite. Nem ut illicait: *In corde, non in ore, nec in aure ſita eſt ſapientia*. Addunt Septuag. *Et cor tuum confirma, ut cognoſcas quia boni ſunt*, q. d. Cordis tui vagam levitatem, mobilitatem, & inconſtantiam hujec mers dictis ſtabili, & confirma; ſic enim experieris eorum bonitatem, id eſt uſum, & fructum. Sicut enim navis ne maris fluctibus æſtibuſque jactetur, ſtabilitur & firmatur impoſita ſeburra, ſic cor ne cogitationum appetitumque æſtibus in hujus vitæ pelago abripiatur, ſtabiliendum eſt ſapientum dictis. Nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 3. in epiſt. 1. ad Theſſal. *Navis ſine onere, & mens ſine præcepto, utraque inſtabilis ac mobilis eſt*.

QUÆ PULCHRA ERIT TIBI, CUM SERVAVERIS EAM

Digitized by Google

RAM IN VENTRE TUO, ET REQUIESCANT IN LABIIS TUIS] Pro *pulebra* hebr. eſt נָעִים *naim*, id eſt pulchra, ſuavis, jucunda; Chald. *dulcis*, Pagnin. *deſiderabilis*; Baynus, *amœna*. Hinc illud Ruth c. 20. *Hæc eſt illa Noemi*; & mox: *Nolite me vocare Noemi, id eſt pulchram*. Pro *requiescant* hebr. eſt יִכֹּנְנוּ *iicconu*, id eſt parabuntur, diſponentur, dirigentur, firmabuntur, ſtabilientur. Sept. *ſi immiſeris* (ſermones) *in cor tuum, ædificabuntur te ſimul in labiis tuis*; Aquila, Symmach. & Theodot. *parabuntur in labiis tuis*; Chald. *dirigentur ſimul in labiis tuis*; Syrus, *firma ea tanquam unum ſuper labia tua*; auctor Catenæ Græc. *cum incanduerit ea edoctrix in labiis tuis*, q. d. inquit: *Fili, incumbe lectioni non obiter aut perfunctorie, ſed ſerio & accurate, magnoque animi ardore, & indagine: per hanc, & propter hanc enim lætabitur cor tuum, & recreabuntur labia tua, dicesque cum Pſalmiſta, Quàm dulcia faucibus meis, Domine, eloquia tua! ſuper mel ori meo*. Commendat Salomon ſuam doctrinam, putà hæc parabolas à pulchritudine: pulchritudo autem hæc conſiſtit tum in decore verborum, compoſitione, & elegantia; tum potiùs in rerum gravitate, acumine, ſuavitate, nexu, ſimilitudine, antitheſi, proportione, ac præterim in eloquio, quòd ſcilicet is qui eam monte tenet, eamdem labiis dicere, & ſapienter eloqui, aliisque docere, & in vita honeſta lanctaque erudire, & efformare poſſit: hæc enim inſignis eſt pulchritudo, gratia & decus doctorale, quod ſapientes creat doctores, imò Prophetas, & Apoſtolos.

Per *ventrem* aliqui accipiunt memoriam; per *labia* ruminationem, q. d. Si hæc mea dogmata in ventre memoriæ condideris, poteris ea ſæpe ad os revocare, & meote ruminate, tumque ſenties eorum pulchritudinem, & dulcedinem. Sicut animalia munda cibum integrum in ſtomachum trajiciunt, ac poſtea eumdem ad os revocant, ruminant, digerunt, itaque eum conquinunt, & in ſingula membra, ut alantur, concoctum tranſmittunt. Audi S. Auguſt. de Vera innocentia cap. 180. *Audiat*, inquit, *omnes eſſe debet animantibus, quæ ab hoc quòd ruminant munda eſſe dicuntur, ut non pigeat cogitare quæ in alvo cordis concipit: & cùm audit, in humilitate edendo; cùm audita in memoriam revocat, ſimilis ſit ruminanti*. Et auctor Imperfecti apud S. Chryſoſt. hom. 41. in Matth. *apud Judæos illa animalia ſunt munda, quæ revocant cibos, & ruminant, & animal illud eſt immundum quod mandit, & tradit ventri, & de ventre revocat, & ruminat: & homo tunc illa eſt ſpiritualis, & ſanctus, qui audita verbum vitæ, & cùm intellexerit, memoriæ quaſi ventri tradit, & iterum de memoria tanquam exinde ædax revocat, ruminat, & retractat*.

Melius per *ventrem* accipias mentem: hæc enim eſt in anima quod ventriculus in corpore: quia aquina eſt intima, omnibuſque potentiis præſidet, ac cibum, putà doctrinam ſanam ſanctamque, ut venter, omnibus impertit, & diſpertit. Sentus eſt, q. d. Si hæc mea dogmata ſerves in mente, eam tanta lætitia imbues, ut redundet in labia, ut iciſcet labiis tuis eam eructes, & aliis affles: ſicut cibus pretioſus ventrem, & ſtomachum imbuens, redundat in os, ut halitus tuus eructet aliisque afflet. Sic ſæpe in Proverbiis, & alibi *venter* ſumitur pro mente. Cauſas ex utriuſque analogia petitas aſſignant S. Gregor. & Rabanus, quorum verba citavi cap. 20. 27.

Nota *ſi redundabit*, q. d. Sicut vena aquæ, ſive ſcaturigo copioſa, in viſceribus terræ ita abundat, ut per orificium in ſuperficie terræ maner, emanet & exundet, fontemque perennem, & rivum, imò tubinde flumen, efficiat: ſic patiter hæc doctrina mea, quaſi vena perenniter ſcaturiens tot conceptus, tot dogmata, tot ſententias tibi ſuggeret, ut perenniter eas proloqui, docere & eructare poſſis: quare te ex diſcipulo faciet doctorem facundum, & fœcundum, qui jugiter in alios eloquia ſapientiæ effundas. Doctor enim, & *concionator debet imitari fontes, qui ſemper emanant aquas, etiamſi nemo ſit qui eas hauriat. Sic enim optaret illum qui concionatur, quamvis nullus auſcultet, tamen doctrinam ſuam ſemper effundere*, ait S. Chryſoſt. hom. 1. de Lazaro. Verè Comicus, *Ut ſol eſt oculorum, ſic cordis lumen eſt ſapientia: ſapientia eſt ſpeculum Dei limpidiſſimum: ſapientia verbis non ſtat, ſed virtutibus*.

Idem volucre Septuag. *Si immiſeris*, inquiunt, *eos in cor tuum, ædificabunt te* (aliqui legunt, *ædificabuntur*, minùs rectè Complut. legunt, *lætificabunt*) *in labiis tuis*, q. d. Hi ſermones mei fundabunt te in vera ſapientia, quo fiet ut nihil niſi rectum, certum, ſolidum, & in ſapientia fundatum proloquaris.

Idem volucre Aquila, Symmach. & Theodot. dum vertunt, *parabuntur in labiis tuis*, q. d. Ita facundus evades ex hiſce ſententiis, ut, cùm opportunum erit eas citare, illicò in memoriam recurrant, & ultro ad labia veniant, adeò ut ea in promptu, & quaſi in labris parata, & recondita habere videaris.

Idem voluit Chald. dum vertit *dirigentur ſimul in labiis tuis*, q. d. Frequenter, & opportunè loqueris de hiſce ſententiis, & mandatis. Ita Vatabl. diriguntur enim verba in labris, cùm data occaſione quaſi recta via occurrunt, & enuntiantur, & ad aliorum ſalutem ordinantur.

Nota hic, quàm utile ſit has, & ſimiles S. Script. ſententias tenere, volucre, & memoriæ commendare: ſic enim eis ad aliorum commodum quavis occaſione facillimè uti poſſumus. Ita videmus viros Religioſos, confeſſarios, concionatores, qui hiſce ſententias callent, eis in familiari colloquio, in confeſſione, in concione, &c. ad libitum pro re nata uti, eaſque velut jaculis ignitis Spiritus ſancti, conſcientias, & mentes auditorum ferire, & ignire. Qua in re inſignis fuit Illuſtriſſimus, & Reverendiſſimus Dominus Matthias Hovius, Archiepiſcopus Mechlinienſis, de quo plura dixi prooemio in S. Paulum. Excellit hac in re S. Willibaldus, S. Richardi regis Angliæ filius, primus Eyſtettenſium Epiſcopus conſecratus à S. Bonifacio: hic enim libros Sapientiales, & Proverbia Salomonis præ Prophetis aliiſque veteris Teſtamenti liberis lectitans, ut habet ejus Vita concripta à Philippo tertio Eyſtettenſi Epiſcopo, quam edidit, & notis illuſtravit eruditus noſter Jacobus Gretſerus, mirus evaſit in animarum vulneribus perſanandis, hanc iram, illi luxuriam, tertio ſuperbiam, quarto triſtitiam, quinto invidiam eximens, cunctoſque ad omnem virtutem, & perfectionem efformans, eniique tuo ex hiſce ſententiis pharmaca opportuna propinando, adeò ut, & patri tuo S. Richardo perſuaſerit regio Angliæ renuntiare, & Chriſtum pauperem nudumq; ſequi: qui quoque proinde purpuram eum laceo, ſceptrum cum baculo comutans, Romam petegrinans Lucę (quę urbs eſt Italię) ſancto fine quievit, ac poſt mortem Comitti eundam apparens, tumque à paralyſi ſanans: *Ego*, inquit, *ſum S. Richardus, quondam rex Anglorum, prius Dux Suevię, tuæ patriæ, ſpreto mundi & contemptor ſui, quia regionem regi ſuo tributa, & Sanctorum gaudia ſumma, ſimulque cum filiis meis peregrè profectus ſum ad regiones multas, & poſt longa exilia, poſt multa certamina in præſenti civitate, quæ Lucca vocatur, finita eſt mea pugna, & ex hoc ſæculo nequam ereptus, ad ſuam gloriam aſſumptus ſum Domini*. Ita habet Vita S. Willibaldi c. 12.

Porrò c. 36. S. Willibaldi dotes eloquii, & vitæ ita recenſentur: *Erat in eloquio ſuis largus, in vigiliis ſolitus, in oratione devotus, in charitate perfectus, in humanitate profuſus, in doctrina præcipuus, in ſermone paratus, in converſatione ſanctiſſimus: fiducia autem mentis valtus ſui ſerenitate monſtrabat, & pietatem clementiſſimi cordis oſtendebat in lenitate ſermonis: quidquid ad ſalutem perſonæ poſſet æternam, non minus implebat benignus opere, quàm ſermonis prædicatione docebat*. Et nonnullis interjectis: *Neglexit etiam exterius ſuæ quietis, refugæ propriæ voluntatis, appetitor laboris: patiens abjectionis, impatiens honoris: pauper in pecunia, dives in conſcientia: humilis ad meritum, ſuperbus ad vitia. Denique nulla illi propenſior cura, quàm ut de Deo in lectione atque ſermone, aut cum Deo in oratione loqueretur*. quocirca magno meritorum fructu, æquè ac animarum meſſe cumulatus evolavit in cœlum anno Domini 781.

Vir ſuis temporibus inſignis.

UT SIT IN DOMINO FIDUCIA TUA, NOSCE ET OSTENDI EAM TIBI HODIE] *Tè ut* & *audè* indicant hunc verſum pendere à præcedenti, q. d. Commendavi tibi doctrinam meam, juſſique eam ſtudioſè ſervare in ventre mentis, hoc fine, & fructu, ut ſciscet Deo fidere poſſis, & eũ eo confidenter agere, ac fiducialiter ab eo expectare in hac vita ejus gratiam, & opem in qualibet re, in futura verò præmia æterna: hæc enim omnia tibi obtingent, ſi ſpem tuam à rebus creatis in Deum tranſtuleris, ſequendo meam doctrinam: mea enim doctrina, & lex, eſt doctrina, & lex Dei: ſic ergo eam ſerves, Dei gratiam, & amicitiam tibi conciliabis, ut omnem tuam ſpem, & fiduciam, in eo ſecurè collocare poſſis. Undè auctor Catenæ Græc. ſic hunc verſum nectit præcedenti. *Si illam dimiſeris in cor tuum, non* Vers. 19.

ab-

abſque incunditate evanda ſit ſcientia tua, officiatque ut ſpes A *tua in Dominum ſit defixa, & vias ſuas tibi manifeſtabit.* Spem hanc explicat ſubdens: *Dum tu*, inquit, *Domine eloquia ſanctæ excluseris, erigetur ſpes tua in illum, hoc eſt, animam ſenſuum, emendamque meatem tuam in illum defixam erectamque habebis*: ac proinde meritò ab eo ſperabis gratiam, ſalutem & omne bonum, ut te rectis itineribus deducat, velut paſtorem, inſtar Joſephi, ac perducat ad fœlicitatem æternam. Igitur attentionem auditoris excitat Salomon ſpe fructus, qui eſt fiducia in Domino. In Hebræo hic verſus ſibi nexus per ſe conſtitit. *Viſi*, inquit, *in Domino ſpes tua, oſtendi eam tibi hodie, etiam te*, q. d. Oſtendi tibi legem, & voluntatem Dei, ut eam amplexans, quæ omnem tuam ſpem ſecurè in eum defigere, & abeo ſperare omne bonum.

Tu etiam tu varii variè explent. Pagnin. & Vatabl. q. d. *Etiam tu cooperare Deo*; Janſen. *etiam tu noſti* vel *meminiſti*; aut, *etiam tu oſtendas eam aliis, ſicut ego illam oſtendi tibi*. Verùm dico eſſe hebraiſmum, putà Hebraicum pleonaſmum cum emphaſi, q. d. Tibi, tibi inquam, hæc oſtendi: *tu* enim *tu*, id eſt *tibi*, repetit, ut majori energia hæc auditori inculcet. Sic apud Latinos pronomina B *mihi*, *tibi* ſæpe per pleonaſmum redundant. Undè Noſter, Septuag. & Chald. omiſerunt *tu etiam tu*. Similis planè hebraiſmus eſt c. ſeq. v. 15. & alibi ſæpè. Chald. vertit, *ut ſit in Domino fiducia tua, & oſtendam, auditore faciam tibi hodie*; ubi *tu hodie* habet emphaſim. q. d. Ut ſecurè poſſis ſpem tuam figere in Deo, oſtendam tibi ejus voluntatem, & leges; ac ne queraris eas longas fore, & prolixas, *hodie*, id eſt, uno hoc die cætera præcepta tibi tradam, & abſolvam: non eſt quòd diu ſcholam meam frequentes: ſi enim me hodie dicentem attentè audieris, hodie etiam doctus evades.

Septuag. alìò nonnihil abeunt, *Viſtas*, inquiunt, *ſuper Dominum ſpes tua, & notam tibi faciat viam tuam*: vel, ut Complut. legunt ὁδὸν id eſt *ſuam*, q. d. Si meæ doctrinæ obſequendo ipſe tuas locaris in Deo, ipſe dirigetviasjideſt actiones tuas, ut prudenter eas inſtituas, ordineſque ad ſuum finem, putà ad fœlicitatem æternam, ipſe ruſſum faciet tibi notas vias tuas. id eſt leges, per quas ſtatuit te deducere ad ſuam gloriam; quare non tam me quàm Deum doctorem, & ductorem habebis, qui nec fallere, nec à C meta aberrare poteſt.

Denique Aquila, & Symmach. vertunt, *autem tibi feci viam*, id eſt modum rectè ſanctèque vitam inſtituendi, quam ſi ſequaris, pertinges ad vitam ſelicem, & æternam.

Vers. 20. ECCA DESCRIPSI EAM TIBI TRIPLICITER, IN COGITATIONIBUS ET SCIENTIA] Pro *tripliciter*, hebr. eſt שלשום *ſalſiim*, quod ſignificat *tres* vel *terna*, inde *trinarios*, & *triſſatas*, & *trimembres*, qui terinis decem, id eſt triginta militibus præſidebant, aut terni rempubl. gubernabant, ſicut Romam cæto Julio Cæſare gubernarunt triumviri, ſi licet Antonius, Lepidus, & Auguſtus; ac tertius à rege apud Hebræos *ſcalis* dicebatur. Undè R. Levi: Sicut, inquit, rex populum univerſum regit, & moderatur, idemque pręſtatur ab eo qui à rege ſecundus eſt, ducea autem partem aliquam ex univerſo populo regunt: ita pari ratione duces appellantur præcepta, quibus quis dirigatur quoad res ſingulares, in unoquoque prudentiæ, & ſcientiæ genere.

Rurſum hæ ſententiæ poſſunt vocari triarii, ob earum conſtantem veritatem, robur, & efficaciam: triarii enim erant milites fortiſſimi, & robur exercitus. Hinc mira hic verſionum varietas. Vatabl. *ecce deſcripſi tibi triarios* vel *principes*, putà Agur & Lamuel, quos poſt me loquentes inducam c. 30. R. Abraham: *ecce deſcripſi tibi verba principalia* aut *ducalia*; alii, *principes ac duces*; R. Levi, *verba glorioſa*; Pagnin. *perfecta*; Aben Ezra, *tribus diebus*; alii, *ecce deſcripſi tibi triplicata* aut *triplicia*; Noſter Vulgatus, *tripliciter*, ſecutus videlicet Sept. qui in editione Romæ correctæ ſic habent. *Et tu verò deſcribe eas tibi tripliciter, in conſilio, & in ſcientia, ſuper latitudinem cordis tui*: Complutenſia autem, & Regia translatio verba ultima expungit: *Tu autem*, inquit, *exſcribe tibi tripliciter in conſilium, & cogitationem*; Chald. *ecce deſcripſi ea tibi in tribus vicibus, in conſiliis, & in ſcientia*.

Jam Vatabl. R. Salomon, & Lyran. cenſent hic Salomonem loqui in perſona Dei, q. d. Ego Deus doctrinam, & legem meam deſcripſi in ternis S. Script. voluminibus, putà in Lege, Prophetis, & Hagiographis. Hinc Rabbini in *Midras* tradunt ex tribus triplicatis omne legis opus conſtare, tres eſſe reip. & Eccleſiæ ordines, ſacerdotes, Levitas, & Iſraelitas; tertio menſe, & tertio menſis die legem datam à Deo; totam legem in tribus literis, quæ ſunt emeth, id eſt veritas, conſiſtere: datam enim eſſe legem à Deo Moſi in veritate, ſcriptam in veritate, acceptam ab Iſraelitis in veritate. Plura addunt temarii myſteria, & ſymbola, quæ magis cabaliſtica ſunt quàm ad literam germana, & ſolida.

Hugo verò, & Dionyſ. cenſent Salomonem loqui de ſe, q. d. Ego Salomon meam ſapientiam ternis libris conſcripſi, nimirum Proverbiis, quibus incipientes; Eccleſiaſte, quo proficientes; Canticis, quibus perfectos informo, & inſtituo.

Verùm alii propiùs, & preſſiùs, ideoque germaniùs cenſent Salomonem de hoc uno Proverbiorum libro loqui: nam Eccleſiaſten, & Cantica poſtea conſcripſit. Igitur R. Levi, Vatabl. & Aben Ezra vertunt, *ecce deſcripſi verba principalia*, aut *ducalia*, aut *glorioſa*, q. d. Non levia, non humilia, non vulgaria & trivio, ſed inſignes, principales, ſelectas, doctas, & acutas ſententias, atque axiomata conſcripſi, quæ proinde hebr. vocantur שלשים *miſlim*, id eſt ſententiæ prædominantes, & eximiæ, uti dixi in procemio.

Verùm Noſter optimè vertit, *ecce deſcripſi eam tibi tripliciter*: ſic enim vertunt, & Septuag. Origen. S. Hieron. Caſſian. & alii mox citandi: ſed quomodo *tripliciter*? *Sapientia deſcripta tripliciter.*

Primò, S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 16. ad illa: *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum. Habes*, inquit, *in Proverbiis ſcriptum: Et tu deſcribe hac tibi tripliciter, in conſilium, & in cognitionem. Triplicem promiſit ſcriptionem, & dauſubdidit, Conſilium, & cognitionem, ſed cognitio gemina eſt: una ſpiritualium, altera corporalium*. q. d. Scribe hæc tripliciter: Primò, in conſilio: Secundò, in cognitione angelorum, & animarum: Tertiò, in cognitione corporalium. *Primò.*

Secundò, Cajetan. *Scripſi*, inquit, *ea tripliciter*, id eſt librum hunc divi ſi in tres ſectiones: prima ſectio eſt à c. 1. uſque ad cap. 10. ſecunda à cap. 10. uſque ad cap. 25. tertia à cap. 25. uſque ad finem libri. Baynus verò tertiam ſectionem hinc orditur. *Secundò.*

Tertiò, Origenes lib. 4. Periarch. S. Hieron. cap. 16. Ezech. & Caſſianus collat. 14. c. 8. *Scripſi*, inquiunt, *ea tripliciter*, id eſt triplici ſenſu, q. d. Sententiæ hæ meæ non unum dumtaxat continent ſenſum, ſed triplicem, putà literalem, tropologicum, & allegoricum. Literalis eſt, quem primò, & immediatè ad literam ipſa ſententia ſignificat: Tropologica eſt, cùm ſenſus literalis accommodatur ad moter formandos: Allegoricus, cùm aptatur Chriſto, & Eccleſiæ: Anagogicus, cùm aſſurgit ad res cœleſtes, & Eccleſiam Beatorum in cœlis cum Chriſto regnantem. Dicit hoc Salomon, ut lectoria attentionem, & ſtudium acuat, q. d. Hæ meæ ſententiæ non ſimplices, nec planæ, & obviæ ſunt; ſed triplices, profundæ & arcanæ: triplicem enim continent ſenſum, eumque profundum, quem magno ſtudio, & indagine rimari oportet; uti Eſſeni olim rimabantur ſenſus myſticos S. Script. teſte Euſebio, Joſepho & Philone. Sic Jeruſalem ad literam ſignificat urbem Hieroſolymitanam, tropologicè animam ſanctam, quietam & pacificam, quæ eſt urbs, & templum Dei: Jeruſalem enim hebr. idem eſt quod viſio pacis. Allegoricè, ſignificat Eccleſiam terreſtrem: anagogicè, Eccleſiam cœleſtem. Sic & auctor Catenæ Græcor. quem audi: *Sicut homo*, inquit, *conſtat ex corpore, anima & ſpiritu: ita ſacra Scripturæ conſtituitur ex ſit era tamquam ex corpore, ex tropologia tamquam ex anima, & ex anagoge tamquam ex ſpiritu. Exempli gratia, in aſina, quæ ad caſtellum, quod ex adverſa poſitum erat, ligata tenebatur, ac Chriſtum ſervaturum ſe ſuorum habuit, primò obſerva τὸ ῥητὸν: hoc eſt hiſtoriam, ſive rem ipſam ſimpliciter geſtam; mox verò ſecundùm tropologiam expende, quomodo ut primùm Deus Verbum ſuper illum tamquam ſuperingrede immentum aſcendiſſet, ſtatim iuxtà cationis præſcriptum mentem, & incedere inceperit. Poſtremò autem ſecundùm anagogen ſpiritaleque theoriam conſidera humanam Chriſti naturam, & loco ex adverſo paradiſi poſita aſſumptam, quæ imaginem illius ferens qui extra paradiſum pulſus fuerat, non denuo in paradiſum revocaretur atque reduceret*. Hæc ille.

Quartò, noſter Salazar: Tripliciter, inquit, hoc eſt, variè, diſſectè, & inconnexè. Nam Plutarch. in Sympoſiac. præcipit, ut ea quæ à ſapientibus inter epulas jactantur problemata, ſoluta ſint, & ab invicem diſtracta, ne auditorum *Quartò tripliciter id eſt, diſſectè.*

ſorum in convivio mens laboret. Salomon igitur, ut docilem ſibi præſtet diſcipulum, ſic ait: *Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter*, id eſt multipliciter, & multifariam: non enim unam aliquam orationem ex partibus inter ſe cohærentibus pangere aut contexere animus fuit; ſed ut mos fert in conviv alibus colloquiis, multiplices, varias, ſolutas, & incohærentes ſententias conflare volui, quæ ob varietatem delectarent; & ob incohærentiam nimia mentis contentione non indigerent.

Quintò, genuinè. Quintò, & genuinè, *Ecce deſcripſi eam* (meam doctrinam, & ſapientiam ethicam) *tibi tripliciter*, id eſt multipliciter, variè, plenè & perfectè, ut præter eam nihil requiras; ſed illa velut omnibus numeris abſoluta te de omnibus agendis, quæ ad ſalutem ducunt, plenè inſtruat: ternarius enim eſt ſymbolum multitudinis, perfectionis, & univerſitatis. Undè Ariſtot. ait, *Tria ſunt omnia*. Et illud: *O terque quaterque* (id eſt plenè, & ſummè) *beati*. Et Hermes ſive Mercurius vocatus eſt τριμέγιστος, id eſt ternaximus, quod & maximus philoſophus, & ſacerdos, & maximus denique rex fuerit. Et S. Hieron. acutè ludens Tertullianum ait eſſe ter Tullium, quia Cicetonem perfectè imitatus eſt. Plura de ternario ejuſque ſymbolo vide apud Pettum Bongum lib. de Numeris.

Excitat Salomon attentionem lectoris, dicendo, ſua hæc dogmata eſſe pleniſſima, & abſolutiſſima, idque *in cogitationibus, & in ſcientia*, q. d. Scripſi hæc non obiter, non impræmeditatè uti in buccam venerunt, ſed cum præmeditata exactaque cogitatione, ac multa rerum experientia, & ſcientia. Hebr. eſt, *in conſilus, & in ſcientia*, q. d. Non temerè hæc ſcripſi, ſed cum multa deliberatione, præmeditatione, conſilio & ex multa rerum cognitione, & ſcientia. Solent oratores in exordio orationis auditorem reddere attentum, benevolum, & docilem: attentum, & benevolum reddidit v. 18. & 19. nunc hoc v. 20. eumdem reddidit docilem, oſtendens modum quo hæc conſcripſit, ut faciliùs ex methodo eorum doctrina capiatur. Ait ergo *deſcripſi eam tripliciter*, hoc eſt, multipliciter ac variis modis, phraſibus, ſimilitudinibus, antitheſibus, & figuris, quas paſſim cernere eſt in hiſce Proverbiis; item diligenter, & frequenter, ſcilicet non ſemel nec iterum, ſed crebrò ſæpiuſque eadem iterando, & inculcando. Minutiùs alii, q. d. Tripliciter ſcripſi, primò, acriter vitia corripiendo; ſecundò, blandè ad virtutem alliciendo; tertiò, perfectiſſima quædam ſuggerendo.

Myſticè S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 18. ad illud: *Ignitum eloquium tuum. Tripliciter*, inquit, *deſcribe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes*. q. d. Scripſi hæc tripliciter fine, & fructu. Primò, ad mundandos à vitiis lectores; ſecundò, ad cos amore Dei accendendos; tertiò, ad eos in via virtutis, & perfectionis illuminandos.

Tropolog. Beda, & Salonius, *Deſcripſi eam tripliciter*, Quia, inquiunt, trias tuas actiones, putà cogitationes, locutiones, & operationes, & informare conſtitui, ut corde, ore & opere virtutem præferas. Et Hugo: *Ecce deſcripſi eam tripliciter*: id eſt, *in tribus habendam, ſcilicet in cogitatione, locutione, operatione: ita ſe explicat Salomon, ſubdens, In cogitationibus, id eſt ad cogitandum intimis corde; & ſcientia, id eſt ad docendum exteriùs ore, & opere. Ecce tripliciter deſcripta eſt ſapientia ad cogitandum, ad loquendum, & ad operandum. Sic debet eam habere omnis doctor, & ſic debet eam recipere omnis auditor, ut ſcilicet ſciat, dicat, faciat.* Rurſum *tripliciter*, id eſt ad tres animæ potentias rectè efformandas, putà ad illuminandum intellectum, ad exſtimulandum voluntatem, ad confirmandum memoriam.

Porrò Sept. hìc variant. Auctor enim Catenæ Græcor. ſic legit: *Tu autem triſariam illam ipſam doctrinam deſcribe, nempè in conſilio, in notitia, & in cordis tui latitudine*. Ecce hic eſt ternarius ſubjectorum vel potentiarum, q. d. Scribe eam in intellectu ubi viget conſilium; in memoria, ubi ſervatur rerum notitia; & in cordis, id eſt voluntatis tuæ, amplitudine, or ea amplè & latè per omnia illa imbuatur, imòcircumfundatur. Caſſian loco citato legit, *tu autem deſcribes ea tibi tripliciter ſuper altitudinem cordis tui*; Complut. *tu autem deſcribe ea tibi ipſi tripliciter in conſilium, & cogitationem*; Vatican. codex, *& tu verò deſcribe ea tibi tripliciter in conſiliis, & ſcientia ſuper latitudinem cordis tui*, q. d. Sic ea exara, & incide menti, ejuique conſiliis, & ſcientiæ, ut animo ſempet altiſſimè hæreant. Undè Chald. vertit, *deſcripſi ea tribus vicibus*, id eſt multis iteratiſque vicibus ea inculcavi, ut planè menti tuæ infigatur.

Ut oſtenderem tibi, firmitatem et eloquia (id eſt firmitatem eloquiorum eſt hendiadys) veritatis, respondere ex his electis qui miſerunt te] Hebr. *ad ſciendam certitudinem eloquiorum veritatis, ad referenda eloquia veritatis mittentibus te*; Sept. *doceo igitur te verum ſermonem, & ſcientiam ebandire, ut reſpondeas ſermones veritatis his qui proponunt tibi*; Syrus, *ut notum faciam tibi conſilium, & ſcientiam*; Chald. *veritatem, & verba recta, ut referas verba veritatis illis qui miſerunt te*. Vers. 21.

Verba ſunt elata: tantùm quæritur, quid ſit *ex mittentibus te?* Reſtringunt hoc aliqui ad legatum vel nuntium, q. d. Cùm à quopiam mitteris legatus vel nuntius, hæc doctrina mea docebit te quid agere debeas, quidve referre, & reſpondere principi, vel alteri qui miſit te. Verùm hic ſenſus uti arctior, ita impertinens videtur.

Secundò, alii meliùs explicant, q. d. *Reſpondere illis qui miſerunt te*, ſcilicet conſultum vel rogatum. q. d. Hæc doctrina te faciet doctum, imò doctorem, ut poſſis reſpondere omnibus qui ſuos famulos vel familiares mittent ad te, ut te de dubiis ſuis conſulant vel interrogent. Undè Vatabl. vertit, *ad referenda eloquia veritatis his qui ad te mittunt*; Septuag. *qui proponunt tibi*. Sic enim ad ſapientes, & doctores undequaque mittuntur quæſtiones difficiles, ut ab jis reſolvantur, uti Hiram mittebat ad Salomonem teſte Joſepho 8. Antiq. 2. imò *regina Saba audita ſapientia Salomonis venit tentatum eum in ænigmatibus, & docuit eam Salomon omnia verba quæ propoſuerat*, 3. Reg 10. v. 1. Sic ad S. Hier. quaſi ad oraculum S. Damaſus, S. Auguſtinus, & alii mittebant quæſtiones è S. Scriptura reſolvendas; & ad S. Auguſtinum mittebantur quæſtiones de fide, & hæreſibus Pelagianorum, Donatiſtarum, Arrianorum, &c. Hic ſenſus planus, & genuinus eſt.

Tertiò, vir doctus expooit ſic: Ex his meis ſententiis poteris reſpondere his, qui miſerunt te invitatum ad convivium, q. d. Cùm aliqui mittent ſervos ut te invitent, ac in convivio more priſco proponent tibi quæſtiones difficiles, ex hac mea inſtitutione poteris eis reſpondere, eaſque diſſolvere. Olim eoim ſapientes in conviviis ſibi invicem quæſtiones proponebant, ut patet ex Athenæo in Cœnis ſapientum, Plutarcho in Sympoſ. & aliis.

Denique planè ut ſonat, poſſet accipi hæc miſſio de filio vel puero, quem parentes, cognati vel amici mittunt ad ſcholas, ut hanc Salomonis ſapientiam educat, q. d. In hac ſapientiæ meæ ſchola, ò fili, ita inſtitueris, ut domum ad parentes vel amicos reverſus poſſis de omnibus, quę ab jis aliiſve tibi proponentur, reſpondere.

Quare remota, & impertinens eſt Aben Ezra expoſitio: *Qui miſerunt te*, hoc eſt, inquit, *reſpicam Domino à quo miſſus ſum, ut te audiam: intelligendi enim facultas Dei muntus appellatur*. Myſticè tamen admitti poteſt. Doctor enim ad Deum omnia ſua referat oportet: à Deo enim mittitur, & illi rationem doctrinæ ſuæ reddat neceſſe eſt, æquè ac Principibus, & Prælatis Eccleſiæ, hi enim vice Dei eum mittunt.

Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras (Syrus, *humiles*) egenum in porta. Quia judicabit Dominus cauſam eius, et configet eos qui confirrunt animam eius] Hebr. *non diripias tenuem, quia tenuis eſt, neque contrai afflictum in porta*; Sept. *neque inhonores imbecillam in portis*; Chald. *ne deprædaris pauperem*; Vatabl. *pauperem ne opprimas, nec in vis ſpecie*, ſcilicet ut per amicum judicem eum condemnes in porta, id eſt in tribunali. Vers. 22. Vers. 23.

Hæc ſententia poteſt Primò, referri ad judices, & principes. Hi enim olim ſedebant *in porta* urbis, velut in loco aperto, & libero, ad quem agricolæ, & externi facilè, & ſecurè convenire poſſent. In porta ergo ſedebant, ut pro tribunali lites audirent, & cuique jus dicerent. Sic ſenſus erit, q. d. Noli vim, & injuriam facere pauperi eò quod pauper eſt, qui ſe tueri, & ulciſci nequit, neque opprimas egenum *in porta*, id eſt in judicio, ut eum licet tenuem condemnes, cauſamque adjudices diviti vel potenti, qui injuſtam contra egenum cauſam ſtemque movet, ab eo muneribus corruptus, vel ejus potentiam reveritus: quia Deus ſummus judex cauſam pauperis ſuſcipiet, & damnabit tam judicem qui injuſtè damnavit pauperem, quàm divitem, qui injuſtam ei litem intentavit, & damna-

nationis ejus fuit cauſa. Maximæ eorum injuſtitiæ eſt, *porta*, id eſt loco, & poteſtate judicii, abutiad contetendum pauperem, qua pauperes, & innocentes deberent ab injuria, & oppreſſione defendi, quamque Deus velut ſacrum aſylum ad eorum tutelam inſtituit.

Secundò, generaliùs poteſt hæc gnome accipi de quolibet divite vel potente: taleſenim non raro paupetes deprimunt, imò opprimunt: ut ſenſus ſit, q. d. Noli ò potens, pauperem premere, diripere, affligere, neque injuſtam ei litem moveas, ut condemnati eum cures, & conteras *in porta*, id eſt in judicio per favores vel munera quæ das judici; quia ejus cauſam in ſe ſuſcipiet, ac judicabit Deus, tuum judicium condemnando, & puniendo, atque ejus innocentiam declarando, & præmiando: Deus enim ſingularem curam pauperum gerit, utpote à cæteris derelictorum, & fibi unum relictorum, juxtà illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*, pſal. 9.14.

To quia pauper eſt, vel referas ad *violentiam*, q. d. Soleoni ſuperbi facere violentiam pauperibus, quia pauperes, id eſt mites, & impotentes, ſunt, qui ſe à potentiorum vi defendere nequeunt; ar tu noli eorum paupertate abuti, nec ei inſultes, aut potiùs ad *vi non facias*, q. d. Noli vim, & injuriam inferre pauperi, cùm ille ſat mali patiatur in ſua paupertate; ne ergo addas dolorem dolenti, afflictionem afflicto. Ita Aben Ezra.

ET CONFIGET EOS QUI CONFIXERUNT ANIMAM EJUS] q. d. Sicut dives per injuriam, vim & fraudem opprimens pauperem, velut adacto clavo vel pugione doloris, & angoris, iotimamejus animam transfigit, & tranſpungit: ſic pariter Deus par pari reddet, ac intima divitis viſcera ſimilibus doloris, & angoris aculeis pungit, & transfiget, idque ipſe in hac vita, ſemper in futura. Noſter Martinus de Roa lib. 1. Singular. cap. 4. *To configet* exponit *manus iniicet* tamquam creditor in debitorem: cùm enim, inquit, hortatos eſſet Sapiens ne pauperes ob debita io judicium vocaremus, opprimeremutque pro libidine, cauſam ſubjungit: *Quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius*. Hoc eſt, coget eos Dominus eamdem ſubire fortunam, & adegeſtatem redigetet, ita ut ære alieno obligentur, ut creditores manus in eos injiciant vinciantque, non ſecùs atque ipſi in debitos, id eſt obligatos ſibi, pauperes ſæviverunt.

Pro *configet*, hebr. eſt קבע *Kaba*, quod tantùm hìc reperitur & Malach. 3. 8. *Si affiget homo Deum, quia vos configitis me*, ubi S. Hieron. aſſerit *kaba* ex Syrorum, & Chald. lingua ſignificare configere: quare qui Levitas, & pauperes rebus ſuis defraudat, eoſque dolore, & ærumna velut aculeo configit, & quaſi crucifigit; hic Deum & Chriſtum (qui in pauperibus vivit, famet, ſitit, patitur, affligitur, Matth. 25. 35.) quaſi clavis adactis iterum configit, & crucifigit. Aben Ezra *kaba* triplicitet vertit, *torquebit*, ſut, *perdet*, aut *capiet eos qui corrumpunt*, vel *perdunt*, aut *rapiunt animam eius*; Chald. *ulciſcetur ulciones animarum eorum*; Syrus, *& retribuet oppreſſionem animæ eorum*; Vatabl. *ſpoliabit ſpoliatores eorum vita*; Symmach. *torquebit eos qui torquebant animam eius*; alii magis geoumè, *ſupplantabit, calcabit, conculcabit, peſſumdabit eos, qui ſupplantarunt, calcarunt, conculcarunt, peſſumdederunt animam eius*. Pluts de hoc verbo dixi Malach. 3. 8.

Pauperes vexans Chriſtum vexat.

Porrò Septuag. vertunt contrariè, *& liberabit animam tuam ἄτιμον*, id eſt *innocentem, ſanctam, tutam & inviolabilem inſtar aſyli*, q. d. Si violentiam non feceris pauperi, ſed ab omni injuria innoxium, integrum, purumque reſervaveris, tutam præſtabis, & ab omni malo liberam animam tuam, ut videatur eſſe inſtar aſyli ſacroſancti, & inviolabilis. Nullum enim tale aſylum, quale eſt innocentis, juſtitia & ſanctitas. Dicuntur enim ἄτιμοι, homines à violentia tuti, ut ſunt ſacrolancti, quos attingere fine periculo non licet, quales apud Romanos erant Tribuni plebis, & caduceatores, quos lædere vel violare ſcelus erat inexpiabile. Et ſtatuæ Imperatorum ad ſe confugientibus dabant jus aſyliæ, id eſt immunitatis, & impunitatis. cujuſmodi ſtatuam Tiberii fuiſſe ſcribit Philoſtratus. Multò magis aſylum tutum, & inviolabile coram Deo, & hominibus præſtat innocentia, integritas & ab omni crimine puritas. Fortè Septuag. *kaba*, vertunt *pura*, id eſt liberabis, reſpicientes ad קבע *Koba*, id eſt *galea*, q. d. Innocentia erit tibi quaſi galea, muniet caput tuum quaſi galea; ipſa enim te ab omni malo liberabit, & indemnem tutumque ab omni hoſtili ictu per omnia præſtabit; ut videare inviolabilis.

Aſylum eſt innocentia.

Aliqui centent hæc de paupere dici, ad eum enim à divite hic deflecti ſermonem; q. d. Dives ille opes injuſto lucro pariens animam perdit, tu verò fortunas amittens animam ſervas, atque adeò longè detetior eſt illius coditio: nec tantùm animam tuam ab interitu ſervas, ſed etiam illam *in aſylo*, & *ingi ſecuritate ponis*. paupertas enim homini pro aſylo eſt. Audi Chryſoſt. io homil. de recipiendo Severiano: *Paupertas*, inquit, *tutum eſt aſylum, portus tranquillus, perpetua ſecuritas, delicia periculorum expertes, voluptas ſincera, vita turbationum neſcia, vim fluctuum ignara*. Verùm prior expoſitio magis connexa, ideoque magis appoſita, & germana eſt.

Exempla hujus ſententiæ ſunt in Aman; qui Judæos peſſumdedit, ideoque in eodem ligno in quo configere deſtinarat Mardochæum, ipſe confixus fuit, Eſther 7. & leq. In Sodomitis, qui affligentes Lot ejuſque hoſpites, cœleſti igne percuſſi conflagrarunt, Geneſ. 19. In Phatone, & Ægyptiis, qui opprimentes Hebræos, eoſque perſequentes, in mari rubro defixi, & demerſi ſunt, Exod. 14. In Chriſto, & Chriſtianis, quos afflixerunt, & crucifixerunt Judæi, ideoque ipſi à Tito, & Veſpaſiano afflicti, & crucifixi ſunt; reliquiæ verò eorum per orbem diſperſæ, exules & miſeræ uſque nunc vagantur, adeò ut nec palmum terræ poſſideant. U dè Beda: *Malitiæ*, inquit, *hic locus de illo intelligitur, qui cùm dives eſſet, pauper pro nobis factus eſt, & non ſolùm pauper, ut nos ditaret; ſed & ut nos redimeret, crucifigi dignatus eſt. Prohibet ergo ſapientia ſuos auditores Domino in carne prædicanti violentiam moremque inferre, quia nimirum certus veſtat interitus ſit, qui in auctorem vitæ manum mittere non timuerunt*. Hæc ille.

Exempla.

NOLI ESSE AMICUS HOMINI IRACUNDO, NEQUE ANNULUS CUM VISO FUSIOSO: NE FORTE DISCAS SEMITAS EJUS, ET SUMAS SCANDALUM ANIMÆ TUÆ] Hebr. *ne aſſocieris viro* vel *domino naſi*, (id eſt pollenti ira, qui abundat ira, hæc enim ſe oſtendit in naſo rugoſo, & ardente) *& cum viro excandeſcentiarum ne incedas*; Sept. *noli oſſe ſodalis viro furioſo, cum amico iracundo ne cohabites*; Symmach. *ne amicitiam contraxeris*; Chald. *non commiſcearis cum viro bilioſo*. VERS. 24. VERS. 25.

Pro *ſcandalum*, hebr. eſt פח *moKes*, id eſt *laqueum*; Aquila, σκῶλον, id eſt *offendiculum*. Pro *homini iracundo*, hebr. eſt, אל בעל אף *et baal aph*, id eſt ad verbum *domino naſi*, vel *iræ*; non qui illam in poteſtate habeat, illique dominetur: ſed *domino*, id eſt poſſeſſori, qui magnam multamque bilem poſſidet, id eſt tenet, & continet. Et ſignificat, inquit Baynus, non eum dumtaxat, qui frequenter iraſcitur, ſed eum etiam qui aliis iram ſuam afflat, eoſque ad iram provocat; ac proinde eum qui dignus eſt ira, & meretur ot quis et iraſcatur, iramque io eum refundat, q. d. Ne ſocietatem vel amicitiam jungas cum bilioſo, qui iram exerit, litesciet, itas provocat, ideoque Deo, & hominibus diſplicet. Alii *baal aph* vertunt, *marito iræ*, qui ſcilicet iram quaſi uxorem ſibi deſpondit, & copulavit, ut ab ea divelli nec velit, nec queat. Solent enim mulieres eſſe iracundæ, & iras liteſque in domo ciere.

Cauſas hujus moniti duas affert. Prior eſt, *ne fortè diſcas*; hebr. eſt תאלף *teelaph*, id eſt aſſueſcas ſemitis ejus: bilioſus enim ſuam bilem ſocio affricat, imò ira & rixa ſua irasejus rixaſque ſuſcitat, ficut canis allatrans cani, ejus latratum provocat, & reciprocat: ſocius enim locii, amicus amici mores imbibit, & induit. Difficile enim eſt cum eo qui crebrò iraſcitur, jugem ſervare patientiam, & manſuetudinem; ac iram, quam ille prolicit, cohibere ut non erumpat. qui hoc poteſt & facit, hic ſanè vir magnus & perfectus eſt. Et ad hoc conandum eſſe docet S. Baſil. homil. de ira: *Noli*, inquit, *tuo adverſario pro magiſtro uti, nec fieri velut ſpeculum irati, illius formam in teipſo oſtendens*, ut ſcilicet ejus geſtus, ſermones & mores truces, ſævos, minaces, & furibundos in te velut in ſpeculo referas, regeras, & exprimas. Noli ergo iraſcenti iraſci, convitianti convitium regerere, rixanti rixam reciprocare, latranti allatrare; ſed gravitate, & ſilentio iram ejus ſupera, & ſeda: latratum canis te audire æſtima, & quietus pertranſi. Hinc diſce, quòd, ſicut iratus ſocio ſpiat iram, ita manſuetus ſocio aſpirat manſuetudinem, perinde ut roſæ ſuavem, & roſeum aſtantibus aſpirant odorem: talis enim quiſque evadit, quales ſunt ii cum quibus conver-

versatur : Si vis ergo esse miris, placidus, humilis, sanctus, zelosus, fuge asperos, sævos, superbos, impios, acedos, ac versare cum mitibus, placidis, humilibus, sanctis, zelosis, juxtà illud : *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente, innocens eris; & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris*, psal. 17. 26. Cæterùm ex subjuncta hac ratione patet, non omnibus semper declinandam societatem iracundorum. Generaliter enim viri perfecti perversos fugere non debent, sed cum illis nonnumquam conversari, ut ad rectitudinem illos pertrahant, à quorum perversitate, & vitiis non facilè vincuntur. Undè ad infirmiores hoc præceptum potissimùm pertinet, quibus à conspectis exemplis plus est periculi, ut & Beda annotavit. Ita Jansen.

Si vis esse sanctus, versare cū sanctis.

Posterior causa fugiendæ societatis cum irato est: *Ne sumas scandalum animæ tuæ*, id est, ne ponas laqueum quo illaqueatur, & stranguletur anima, id est vita tua, tum naturalis per mortem, tum supernaturalis per peccatum rixæ, pugnæ & homicidii; tum æterna per pœnam gehennæ, iracentibus, & convitiantibus decretam à Christo, Matt. 5. 22. Undè Vatabl. explicat, q. d. *Ne tandem malè feriat, & ab aliis interficiaris*: facilè enim ex ira itur in litem, ex lite in rixam, ex rixa in pugnam, ex pugna in verbera, & cædes. Nam ut ait S. Basil. hom. de ira: *Primò iaciuntur contumelia inter iratos, & sic duravit donec contumelia ficuti fagitæ dirigantur, deinde omni contumelia per linguam consumpta ad manus venitur, & pugnatur: ira namque certamen excitat, certamen verò conspicium, convitium verbera, hæc vulnera, ex quibus, & mortes sæpè sequuntur*. Et pluribus interjectis: *Postquam semel depravata ratione ira perturbatio animi dominatum occupaverit, hominem efficit omnino, nec hominem sinit patitur, qui à ratione amplius auxilium habeat: nam quod est in venenatis venenum, id est in iratis, & acerbatis ira. Quemadmodum enim torrentes per cava loca fluentes, quidquid occurrerit secum trahunt: sic iratorum impetus violentus fertur, talesque ut retineri non queant, & per omnia similiter incurrunt.* Causam subdit: *Iratis nam venerandæ canities, non vitæ vita, non propinquitas generis, non præteritorum beneficiorum, non aliud quidquam aliquid apud tales magni æstimatur. Irati non priùs desistunt, quàm per magnum, & insanabile malum ipsorum veluti bulla erumpat, & inflatus animus discutiatur: neque enim gladii acies, neque ignis, neque aliud quidquam eorum quæ maximè timentur, ira furentem animum cohibere potest, non magis quàm eos qui à domuibus corruentibus fugiunt, à quibus irati nihil prorsus, neque hi ira, neque animi affectione differunt.*

Ira est laqueus animæ.

Ira ergo est laqueus animæ, & vitæ. Sicut enim aves capiuntur laqueis, & mures muscipula imprudentes: sic homines dum indulgent iræ, imprudentes & incogitantes incidunt in laqueos, & tricas, ex quibus se extricare nequeunt, Porrò hic laqueus est Primò, ira & lite exorta contra amicum iracundum: crebrò enim iracundorum lites prosiliunt tandem in verbera, & neces: præsertim quia ira est subita, & velut furor illicò manum gladio admovet, antequam mens videat quid agat, atque amor amicorum quo major est, eo in majus vertitur odium, & iram; amicus enim censet ab amico majorem sibi fieri injuriam, si ab eo lædatur, à quo omnem benevolentiam expectabat, quàm si ab extraneo, uti alibi ostendi. Sic Alexander Magnus in ira Clytum sibi amicissimum occidit, cujus mox eum tummè pœnituit. Secundò, hic laqueus est in ira, & lite exorta contra alios & exteros: qui enim eum iracundo amico conseritur, hic ejus iras, lites & rixas, quas crebras, & cum multis alit, in se suscipit. Quare cùm in pugna ad manus venitur, oportet ut amicum juvet, eumque contra exteros propugnet. Jam pugna est laqueus cædium: in ea enim pugnaces levi momento vel occidunt, vel occiduntur. Quocirca auctor Imperfecti hom. 18. in Matth. *Sicut ira*, inquit, *mater est homicidii, sic concupiscentia mater est adulterii*. Et S. Chrysost. hom. 16. in Matth. *Radix*, inquit, *homicidii iracundia est. Qui ergo radicem abscidit, multò facilius eamos ipsi poterit amputare, imò nec germinare quidem illos patietur*. Hinc sapienter Nazianz. *Frena*, inquit, *coerce iram, ne mente excidas*. Ira enim est instar feræ cujusvis generis, quæ crudeliter in omnes sævit. Rursum ira est sicut mare ventis, & procellis agitatum, quod fluctus in cœlum jactat, omniaque collidit, & elidit, ait S. Cyrillus. Denique *ira furor brevis est*, ait Poeta.

Primò.

Secundò.

Salomonem secutus Siracides Eccli. 8. 19. speciem tenus oppositam, sed re ipsa appositam similemque habet sententiam. *Cum iracundo*, inquit, *non facies rixam, & cum audace non ibis in desertum: quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, & ubi non est adiutorium, elidet te*. Qui enim amicus est iracundo, necesse est ut sæpè in rixas cum eo incidat: amicitia enim iracundi est iracunda, & rixosa, uti jam ostendi. Vide ibi dicta.

Iracundi parum apti ad amicitiam.

Ex hoc loco auctor lib. de Amicitia c. 21. (extat tom. 4. operum S. August.) docet bilioſos parum aptos esse ad amicitiam. *Sunt vitia quædam*, inquit, *quibus si quis fuerit involutus, non diu leges amicitiæ vel iura servabit: non enim ad amicitiam sunt idonei nimis iracundi, instabiles, suspiciosi, verbosi; quæ quatuor in electione amici notanda sunt. Difficile est enim quem sæpè iracundia furor exagitat, non aliquando insurgere in amicum. Unde Ecclesiasticus: Est amicus qui odium & rixam, & convitia denudabit. Nolite sinere amicum homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, ne forte scandalum animæ tuæ. Sunt quidam ex naturali constitutione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere, & temperare solliciti sunt passionem, ut in quinque, quibus testis Scriptura amicitia dissolvitur atque consumitur, numquam prosiliant: quamvis nonnumquam amicum sermone, vel actu, vel zelo nimis offendant. Tales tolerandi sunt, & cùm nobis constet de affectu certissimo, si quis fuerit vel sermonis, vel actionis, excessus, amico id indulgendum est, vel certè sine aliquo dolore, facilè insuper, in quo excesserit commendus.*

NOLI ESSE CUM HIS QUI DEFIGUNT MANUS SUAS, ET QUI VADES SE OFFERUNT PRO DEBITIS: SI ENIM NON HABES UNDE RESTITUAS, QUARE CAUSA EST UT TOLLAT OPERIMENTUM DE CAPITE TUO?] *Qui defigunt*, id est qui fidejubent defixa, & data manu, quasi stipulatores, & sponsores pro aliis. Hebr. *ne sis in percutientibus volam, in spondentibus prædibus, si non est tibi ad reddendum, ut quid accipiat lectum tuum desubter te?* Septuag. *ne personam cuiuspiam erubescens*, vel *reverens teipsum offeras sponsorem: si enim non habueris undè reddas, unum hoc sufficit, ut lectum lateribus tuis subtractum in pignus auferant*. Ita auctor Catenæ Græcor. Chald. *ne propagatis manum tuam in fidejussione pro facie tua, si non habueris undè restituas, subtrahetur stratum tuum de sub te*: Syrus, *ne des teipsum fidejussioni, quòd cultum reverearis, confundaris à persona*, &c. *Lectum auferent*. Defigere manus est vadem se dare creditori, eique se quasi in manus tradere, ut ab eo prehendi, judici sisti, vinciri, & in carcerem duci possit, si is pro quo spondet solvendo non sit, aut solvere nolit. Hæc ergo vinculis sibi injicit sponsor, uti dixi c. 6. 1.

Vers. 26.

Vers. 27.

Sensus est, q. d. Ne te jungas, ingeras, & inseras his, qui temerè spondent pro debitis alienis, ut tu in partem sponsionis venias, fiatque unus ex vadibus, & sponsoribus, præsertim si tibi parum sit opum, & bonorum, ita ut non habeas undè debitum pro quo spondes dependere valeas. *Quid enim causa est?* q. d. Cur te in periculum summæ, & extremæ necessitatis ultrò conjicias, ut creditor tollat pro pignore lectum vel stragula lecti, in quo cubas & dormis, ita ut commodè cubare nequeas? Lectus enim jure Cæsareo auferri nequit, si adsint alia minus necessaria, quæ à creditore in pignus tolli queant. Undè nec lectus venit in generali hypotheca bonorum, ut patet lib. 1. Cod. *Quæ res pignori obligari possunt*. Hinc & lege divina Exodi 22. 27. & Deuter. 24. 12. & 13. jubetur lectus ante solis occasum debitori reddi, ut in eo noctu dormire queat.

Causam facilitatis spondendi suggerunt Septuag. dum addunt, *Erubescens factum*, q. d. Dum vereris inter eos qui facilè fidejubent pro amicis, erubescis, nisi & tu pariter fidejubeas: videberis enim vel timidus, vel scrupulosior, vel minùs humanus minusque amicus amico: ut ergo hanc verecundiam, & periculum fidejussioni devites, noli cum fidejussoribus versari, sed te ab eis subducito, & abscedito. Vide quæ de periculo sponsionis dixi cap. 6. v. 1.

Vadis etymon.

Porrò *vadis*, & per syncopen *vas*, est sponsor alterius in re capitali, aut fictus, ita dictus a *vadendo*, quòd qui vades dederit, vadere ei, id est discedere, interim liceat. Undè Horatius lib. 1. Sermon. sat. 1.

Ille datis vadibus, qui surgere postulat ante
Sole meo, dormire cupit.

Hinc sponsio ejus dicebatur *vadimonium*. *Vas*, ait Varro lib. 5. de Lingua Latina dictus est, qui pro altero vadimonium promittebat. Et *vadari*, ait Prisicianus, erat vadimonio obligare, sive diem judicii ex compacto constituere.

Vadimonium quid?

ſtituere, & in jus vocare. Cicero libr. 3. Offic. de duobus Pythagoreis, cùm is qui morti addictus erat, paucos ſibi dies commendandorum ſuorum cauſſa poſtulaviſſet, vas factus eſt alter ſiſtendi ejus, ut, ſi ille non revertiſſet, moriendum eſſet ipſi. Hic tamen, & alibi *vas* ſumitur proſponſore cujuslibet debiti, ut ſit idem quod *præs*, qui ita dicitur, quòd præſtare debeat quod ſidejubendo promiſit, ſit Feſtus.

Myſticè anonymus in Catena Græcor. q. d. *Ne inconſultè pro carne vadimonium præſtes*: & R. Levi, *Adhortatur*, inquit, *ut animus pro facultate cautè ſapientia fideiubeat*.

Tropol. Beda hæc accipit de Paſtoribus, & Epiſcopis: *Noli*, inquit, *eſſe cum his qui ſe, cùm eſſent liberi, ac ſibi vacantes, deſignant manus in curas ſalutis malorum, ſpondentes ſe rationem pro eorum animabus Domino reddituros. Si enim ille pro quo ſpopondiſti non habet bona operum, quibus te liberum ac ſecurum reddat tuæ ſponſionis, qua tibi utilitas eſt, ut in die judicii pro ejus anima judiceris, amittaſque habitum juſtitiæ quo indutus eſſe videbaris, ac nudus ab ornamento virtutum exiſtere comprobaris? quin quod Domino teſte pollicitus es, impleve nequiveras? Hoc autem dictum eſt, non quòd curam regendarum animarum, cùm tibi regulariter impoſita fuerit, ſuſcipere non debeas, ſed ne paſſim nullo jubente doctorem tibi, ac præſulis officium temerarius uſurpes*.

Vers. 28. NE TRANSGREDIARIS TERMINOS ANTIQUOS, QUOS POSUERUNT PATRES TUI (Hebr. *ne removeas ſemitam ſæculi, quam fecerunt patres tui*; Pagnin. *ne tranſferas*; Vatabl. *ne moveas loco perennes terminos*; Chald. *ne mutes terminum, qui à ſæculo eſt*; Septuag. *noli tranſferre terminos æternos, quos poſuerunt patres tui*; Cajetan. *ne adjungas terminos*. Omnia eodem redeunt. Septuag. more ſuo ſequitur Syrus.

Grammaticè ad literam ſancit, ne quis tranſferat, & plus æquo extendat limites agrorum, poſſeſſionum, & terrarum ſuarum, ut invadat, & occupet agros vicinorum, & res alienas, juxtà legem à Deo ſancitam Deuter. 19. 14. *Non auferes, & tranſferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in poſſeſſione tua, quam Dominus Deus dabit tibi in terra, quam acceperis poſſidendam*. Rurſum Judæis non licebat agrum emptum detinere ultra annum jubilei: hic enim erat terminus alienationis; quo elapſo ager emptus ad vendentem redire debebat, juxtà legem Levit. 25. 13. Ita Baynus, Cajetan. Lyran. Janten. & alii.

Ratio eſt, quòd tranſferre terminos ſit contra jus gentium, & naturæ: quia violat juſtitiam, tum commutativam, qua res aliena invaditur, & occupatur; tum legalem, & politicam, nam turbat communem civium, & vicinorum pacem, ac poſſeſſiones hereditateſque confundit, ideoque gravium litium, rixarum, & cædium eſt cauſſa. Hac de cauſa priſcis ſumma limitum fuit cura. Unde Virg.

Limitum cura quam ſapiens priſcis.

Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.

Limitum enim contentio privata ſæpè in bellum ſdolescit, veluti inter Japyges, & Tarentinos in Italia eò pervenit de finibus controverſia, ut Japygesad uſque vigiati hominum millia collegerint exercitum, & inſtructa acie adversùs Tarentinos, & Rheginos depugnaverint. Sic & inter Corinthios, & Megarenſes privata de finibus contentio bellum genuit, & inter Egeſtæos, & Selinuntios. Hæc & plura narrat Diodorus Siculus lib. 1. & lib. 12. Quocirca ſtatuit Numa Pompilius, ſecundus Romanorum rex, teſte Dionyſio Halicarn. lib. 2. unumquemque fines ſuos circumſcribere, & finibus apponere lapides, quos ſacravit Jovi Terminali, atque decrevit ſacra quotannis ſuper eoſdem fieri à contiguis, & ipſos terminos vocavit, quos ſi quis occuluiſſet aut tranſtuliſſet, ſacrum eum eſſe Dei lege ſancivit, ita ut cuicumque volenti eum occidere liceret, tamquam ſacrilegum. Verba legis ſunt quæ de termino non movendo refert Crinitus: *Qui fecerit fuxit, & terminum exaraſſit; ipſos & boves ſacri ſunto*. Romulus antè ſtatuerat, ut qui vicinis terminos furtim paſſet; is cui voluiſſet eripere, totum agrum uſurpantis in mulctæ locum acciperet, & ad eum juſtè pertineret. Conſtantinus Cæſar hanc legem retinuit in termino moto pendente controverſia finium, & ante definitum ſententia negotium. *Quiſquis finalem*, inquit, *intulerit quæſtionem, ſi priuſquam aliquid ſententia terminetur, rem ſibi alienam uſurpare voluerit, non ſolùm id quod male poſſidet, ſed lite ſuperatus tantum agri modum, quantum diſiderare tentavit, amittat, ut quiſque conſentiat ſuo, non expetat alienum*. Hodie tamen, ut ſcribit Dynus in cap. *ex literis* 13. de probat. arbitrio judicis relinquitur, quas velit, nummarias, vel corporales, imponere terminorum translatoribus pœnas, adhibitis circumſtantiis facti, & perſonarum.

Crin. lib. 8 de hom. diſcip. c. 89 Plut. probl. 40.

Hac de cauſa Romani Deum facere Terminum, ut ejus religione cohiberent hominum cupiditatem, ne terminos agrorum transferrent, veriti ne Dei Termini iram, & vindictam in ſe concitarent. Audi Ovidium lib. 2. Faſtorum:

Terminus Deus Roma.

Termine, ſive lapis, ſive es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes;
Tu populo, urbique, & regnis imponis finem,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.
Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrumperis auro;
Legitima ſervas credita rura fide.
Termine, poſt illud levitas tibi libera non eſt:
Ex quo poſſeſſus fueris, inque ſtationes, manes.
Et ſeu vomeribus, ſeu tu pulſabere raſtris,
Clamato, Tuus eſt hic ager, ille tuus.

Huc facit illud S. Auguſt. lib. 4. de Civit. 33. *Cùm rex Tarquinius Capitolium ædificare vellet, cumque locum qui dignior eſſet ab alienis diis cerneret prius occupatum, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium, credenſque illos tanto numini, ſuoque principi ſponte ceſſuros, per augurium quæſivit utrùm Jovi locum cedere vellent? Annuerunt omnes præter Martem, Terminum, & Juventatem*. Adeò Terminus Romanis erat immobilis, & inviolabilis, ut ne quidem Jovi locum cederet, aut ejus gratia ſuos limites tranſferri pateretur. Pergit S. Auguſtinus. *Atque ideò Capitolium ita conſtructum eſt, ut etiam iſti tres eſſent tum obſcuris ſepti, ut hoc vix homines doctiſſimi ſcirent*. Cauſam ſubdit cap. 29. *Sic enim, inquiunt, ſignificatum eſt, Martiam gentem, id eſt Romanam, nemini locum quem tenet, daturam: Romanos quoque terminos, propter deum Terminum, neminem commoturum: Juventutem etiam Romanam, propter deam Juventutem, nemini eſſe ceſſuram*. Plura de eo Termino, & ejus feſtis Terminalibus vide apud Gyraldum de Diis Gentium ſyntag. 1. pag. 60.

Denique Plato ita ſancit lib. 8. de Legibus: *Primæ igitur ſunt agriculturæ leges: ac Jovis quidem Terminalia prima hæc lex ſanciatur: Nemo limites terminoſve agri moveto cujuſvis domini, ſive civis, ſive peregrini finitimi, ſi in extrema regionis parte habeat agros; ratus nefas eſſe hæc movere, & in quæ quadrat illius dictum, Immobilia moveto e malitiæ quibus ingens ſaxum movere, quàm parvum lapidem turpiter ab diis firmatum, quo amicitiæ, & inimicitiæ, interpoſita deorum auctoritate, terminentur: alterius enim, Jupiter convibulis; alterius, hoſpitalis eſt teſtis; qui cum infeſtiſſimis bellis excitantur*.

Symbolicè ſub hoc grammatico ſenſu, & quaſi cortice ſitteræ altius quid ſpectavit Salomon, nimirum, q. d. Ne tranſgrediaris limites fidei aut morum, quos Orthodoxi Doctores, aut Patres fixerunt ut aliter credere, docere vel agere velis, quàm ab illis ſancitum eſt. Ita Salonius: *Terminos antiquos*, inquit, *dicit terminos veritatis, & fidei, quos ſtatuerunt ab initio Catholici doctores; hoc ergo præcipit, ut veritatem Catholicæ doctrinæ nemo aliter ſuſcipiat, quàm à patribus eſt traditum, ſive hoc præcipit, ut eloquia ſanctarum Scripturarum nemo aliter interpretetur*. Pari modo non licet tranſgredi limites, & ſtatuta Reipubl. Eccleſiarum, Religionum, Ordinum, Monaſteriorum, &c. quos fundatores, & patres conſtituerunt. Sic & Beda, Hugo, Dionyſ. & alii, quin & R. Salomon ſic explicat, q. d. *Ne à parentum conſuetudine inſtitutiſque recedas, ſeque vetùs avocet*.

Symbolicè.

Addunt alii: Ne hereditatem, & cenſum tibi à parentibus relictum nimis ſugere feſtagas, ut opes immenſas aggreges. Qua in re inſigne exemplum dedit Thomas Morus Angliæ Cancellarius, & Martyr, qui ampliſſimis honoribus in repobl. plurimos annos perfunctus, annuum tamen cenſum non auxit ad ducentos aureos, uti refert Stapletonus in ejus Vita. Accedit R. Levi: *Monemur*, inquit, *non eſſe mutandas definitiones, & terminos, quos priores ſtatuerint, cùm ex his univerſi emolumentum conſtet*; & auctor Catenæ Græc. *Patres*, inquit, *hoc loco appellat montis vires, & facultates. Tranſfert autem is propriè patrium terminos, qui religionis metus, & terminos pietatis tranſmutat in hæreſim, aut ſuperſtitionem, aut impietatem*.

Hinc

Hinc Calixtus Papa, ut habetur 9. q. 2. cap. 1. *Nullus*, inquit, *alterius terminos usurpet, nec alterius parœchianum indicare vel ordinare præsumat: quia talis judicatio, vel ordinatio, aut excommunicatio, vel damnatio nec rata erit, nec vires ullas habebit, unde & Dominus loquitur: Non transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* Hæc enim generalis est gnome, unde ad quoslibet terminos tam jurisdictionis, quàm possessionis, Religionis, ordinationis, &c aptari potest.

S. Hieron. in Oſee capit. 5. v. 10. *Transferunt*, inquit, *principes terminos, quos posuerunt patres eorum, quando immutant in mendacio veritatem, & aliud prædicant quam ab Apostolis acceperunt.* Qua dare vide agregiè ratiocinantem Vincentium Lirinensem in aureo Contra profanas hæresium novitates libello. Hoc est quod Judæos culpans intonat Deus Oſee 5. 10. *Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminos*, Vide ibi dicta.

Denique hanc gnomen intorqueas in eos qui Euangelio, Religioni, Regulis à Patribus sanctis aliqua quasi perfectiora addere volunt, quasi illi soli plus ceteris videant & sapiant, quæ tacita est arrogantia. Quocirca *S.* Benedictus prudenter Regulis suis quippiam addi vetuit. Esto enim unus quid perfectius quàm regula jubeat, commissi & agere queat; tamen id non expedit toti communitati, Ordini aut collegio imponere. Præclarè *S.* Gregor. Nazianz. *Noli*, inquit, *esse legalior, nec regula aquior, nec mandato sublimior.* Melius est ut traditioni patrum & legi te conformes, regula ditigatis, teque præcepto accommodes, quæ te docet Euangelium, nec adinvenias regulas & leges novas, quæ te ab antiquis & veris retrahant, prætextu illo, ut magis in eis emineas.

VIDISTI VIRUM VELOCEM IN OPERE SUO? CORAM REGIBUS STABIT, NEC ERIT ANTE IGNOBILES] Pro *velocem* hebr. est זָרִיז *mahir*, id est festinum, expeditum, strenuum, celerem, industrium; Pro *stabit* יִתְיַצֵּב *erit*, hebr. est *itiatseb*, id est statuet se, sistet se: estque tam activum quàm passivum, & significat actionem ab agente in ipsum reflexam; quasi dicas, Sistetur & sistet ipsum. Pro *ignobiles* hebr. est חֲשֻׁכִים *chasuchim*. id est *tenebrosi*, ut vertit Theodosion; tenebrosi autem vocantur lutidi, squallidi, viles, pauperes, ignavi per catachresim. Hebr. ergo sic habent, *vidisti virum celerem in opere suo, ad facies regum sistetur*, vel *sistet se, nec sistet se ad facies tenebricosorum*; Septuag. *virum perspicacem, suisque in operibus argutum & expeditum regibus assistere oportet; veris autem ignobilibus & ignavis nequaquam.* Ita vertit interpres Catenæ Græcor.

Est laus industriæ & velocitatis, q. d. Vir industrius, strenuus & velox est magnanimus, & ad res magnas expeditus: quare magnatibus & regibus insinuabit se, ut illis ad res magnas, præsertim in reipubl. gubernatione obsequatur & tubi viat. nec sese abjiciet ad personas viles, ut res viles & exiles tractet. Quare vicissim hæc eius industria & strenuitas placebit regibus, ut optent ambiantque eum sibi assistere, eumque ad res magnas admovent, & ad magnas dignitates præfecturasque promoveant. Ita R. Levi: Significat, inquit, a sedulitate solertem ad dignitates evectum iri, & egestatem rerumque teouitatem evasurum, juxta tritum illud: *Sex annis fames cuncta occupat, nec ad ostium artifis pertingit.* Strate enim coram rege, vel regi assistere, Hebræis idem est quod regi esse in pretio, in deliciis, regi esse familiarem, eique in aula ministrare, à rege evehi ad ampla & regalia officia, cum rege regere regnum. Assistentes ergo regi, vocantur regis intimi & consiliarii. Sic 3. Reg. 12. 6. *Iniit consilium rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre eius.* Sic septem duces erant, *qui ex more regis semper ei* (regi Assuero) *adstabant, & illorum faciebat cuncta consilio*, Esther 1. v. 13. Sic seprem angeli primarii dicuntur assistere Deo, Tobiæ 12. 15. Zachar. 3. 9. & alibi. Rursum assistere regi dicuntur præfecti stationarii, qui quasi proreges suo quisque loco consistunt, & provincias pro rege gubernant. Sic Azarias filius Nathan, dicitur fuisse super eos qui assistebant regi Salomoni, id est principum præpositus, 3. Reg. 4. 5. vide nostrum Pinedam l. 5. de Rebus Salomon. cap. 13. n. 8.

Moraliter docet hic Salomon, reges & principes debere seligere viros industrios & strenuos, ut eos officiis publicis præficiant: qui enim in regenda re privata, uti familia, strenuus est, hic pariter strenuus erit in regimine publico, uti docet Christus Lucæ 19. 17. *Euge*, inquit, *bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.* Et cap. 16. 10. *Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est.* Et Paulus 1. Timoth. 3. 5. iubet eligi Episcopum *suæ domui bene præpositum.* Causam subdit *Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Quin & Aristot. lib. 1. Polit. c. 2. docet ex bonis œconomis fieri, ideoque diligendos esse bonos politicos. Quare reges non sinant tales delitescere inter ignobiles, id est inter privatos, sed ad nobilia & publica reipubl. officia admoveant. Sic M. Agrippa rebus gerendis admotus fuit a Cæsare Augusto, quia, ut air Vallejus, *vis fuit habere, vigilia, periculi invictus, & per omnia extra delationem positus, consultisque facta coniungens.*

Ubi Nota. Celeritas hæc laudanda est non tam in consilio, quàm in consilii executione. Nam, ut ait Aristot. 6. Ethic. c. 9. *celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè.* Scitum est illud Taciti lib. 2. hist. *scelera impetu, bona consilia mora valescere.* Et illud Livii lib. 35. *Consilia calida & audacia prima specie læta sunt, tractatu dura aventu tristia.* Et lib. 22. *Omnia non properanti clara certaque sunt, festinatio improvida est & cæca.* Et lib. 31. *Nihil magni discriminis consilio tam inimicum, quam celeritas.* Velocitas tamen in ingenii inveniendis consiliis, præsertim in rebus & periculis subitis, quæ moram non patiuntur, laudanda est.

Mysticè auctor Catenæ Græc. *Qui ad rerum*, inquit, *quæ existunt comprehensionem ingenium nactus est perspicax, ille humanarum materiaque concretarum rerum considerationem missa, in Prophetarum & Apostolorum oraculis, tum in Christi Salvatoris mysteriis, & dogmatis sese occupare debet.* Et Beda: *Quemcunque*, inquit, *velocem videris in opere suo, vel in opere bono, quod erat ei faciendum, strenuum atque solicitum; scito hunc in die novissimi examinis coram Apostolis, qui eum Christa mundum indicaturi sedebunt, esse staturum, quia videlicet eorum instituta servaverit, neque in parte ignobilium delectorum, quorum curare fecit errorem, id est ad pusillum indicis, esse ponendum.* *Qui a regibus officiales seligendi.*

Tropol. disce quam velocitas sit efficax ad res magnas ritè conficiendas, si maturo consilio dirigatur. Hinc David laudat Saulem & Ionatham defunctos, quòd fuerint, *aquilis velociores, leonibus fortiores*, 2. Reg. 1. 23. Asael à rege Davide fuit accensitus inter triginta suos triarios, & fortissimos heroes, quia *velocissimus fuit quasi unus de capreis*, 2. Reg. 2. 18. Isaias c. 18. 2. *Ite*, inquit, *angeli veloces ad gentem convulsam.* Ecclesiast. c. 37. 27. *In omnibus*, inquit, *operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vide ibi dicta.

Velocitas enim rem citò conficit, æquè ac fortiter: facit enim ut res existat antequam ab æmulis sentiatur, & impediri possit. Rursum velox multa magnaque expedit: reges autem multa magnaque expediunt necesse est; quare velocibus, non tardis lentisve utantur oportet,

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Quomodo ſit edendum cum principe: non appetendæ divitiæ, nec cibi invidorum, non vexandi pupilli, caſtigandus puer, quærenda ſapientia, fugiendi peccatores, & gula dedita, honorandi parentes, fugienda meretrix, & ebrietas.

1 QUando ſederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam; 2. & ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam. 3. Ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacii. 4. Noli laborare ut diteris, ſed prudentiæ tuæ pone modum. 5. Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere, quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum. 6. Ne comedas cum homine invido, & ne deſideres cibos eius: 7. quoniam in ſimilitudinem arioli & coniectoris, æſtimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecum. 8. Cibos, quos comederas, evomes, & perdes pulchros ſermones tuos. 9. In auribus inſipientium ne loquaris, quia deſpicient doctrinam eloquii tui. 10. Ne attingas parvulorum terminos: & agrum pupillorum ne introeas: 11. propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum. 12. Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba ſcientiæ. 13. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur. 14. Tu virga percuties eum: & animam ejus de inferno liberabis. 15. Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum: 16. & exultabunt renes mei, cùm locuta fuerint rectum labia tua. 17. Non æmuletur cor tuum peccatores: ſed in timore Domini eſto tota die. 18. Quia habebis ſpem in noviſſimo & præſtolatio tua non auferetur. 19. Audi fili mi, & eſto ſapiens: & dirige in via animum tuum. 20. Noli eſſe in conviviis potatorum, nec in commeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt; 21. quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio. 22. Audi patrem tuum, qui genuit te: & ne contemnas cùm ſenuerit mater tua. 23. Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam. 24. Exultat gaudio pater iuſti, qui ſapientem genuit, lætabitur in eo. 25. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet qui genuit te. 26. Præbe fili mi cor tuum mihi, & oculi tui vias meas cuſtodiant. 27. Fovea enim profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus, aliena. 28. Inſidiatur in via quaſi latro, & quos incautos viderit, interficiet. 29. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? 30. Nonne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? 31. Ne intuearis vinum quando flaveſcit, cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, 32. ſed in noviſſimo mordebit ut coluber, & ſicut regulus venena diffundet. 33. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur perverſa. 34. Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clavo: 35. & dices: Verberaverunt me, ſed non dolui, traxerunt me, & ego non ſenſi, quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?

VERS. 1. QUANDO SEDERIS UT COMEDAS CUM PRINCIPE, DILIGENTER ATTENDE QUÆ APPOSITA SUNT ANTE FACIEM TUAM, ET STATUS CULTRUM IN GUTTURE TUO, SI TAMEN HABES IN POTESTATE ANIMAM TUAM] Hebr. *ſi es dominus animæ*, vel *vir animæ*. Quod Secundò, Vatabl. exponit, q. d. Si animę, id eſt gulæ & concupiſcentiæ, es obnoxius, unde vertit, *ſi tu jube tuæ indulgere voles, gutturi tuo cultrum intentabis*, id eſt, te mortis necisve periculo expones. Aut, ut Bayn. q. d Si gulæ indulſeris, tantum tibi creabis periculum, ac ſi cultrum in gutture tuum immitteres, itaque ſuccidares & interimeres. Unde Syrus vertit, *ne imponas cultrum in os tuum, ſi es vir animatus* (id eſt animalis, indulgens carni) *quoniam panis eius panis eſt mendacii*. Pro *cultrum* hebr. eſt שכין *ſackin*, quod Vatabl. & alii vertunt, *ſpinas*: & cultelli inſtar ſpinarum ſunt acuti. Syrus contrariè vertit, *ne ponas cultrum in ore tuo*; ſed eodem ſenſu, q. d. Noli indulgere gulæ, ne indulgendo, illa quaſi cultro te interimas, teque in mortis periculum cooiicias, Sept. *ſi federis cœnare ad menſam potentis*, vel *dynaſtæ, magna attentione conſidera quæ ejuſmodi fercula tibi ſint appoſita: inijce in illo monum, ſed ita ut certò ſtatuas, te quoque eiuſmodi præparare debere*. Ita auctor Catenæ Græc. Iam

Primò, S. Ambroſ. lib. 2. Offic cap. 31. 32. & Caſſian. collat. 2. c. 1. hanc gnomen explicant de gratiarum actione, q. d. Cùm lautè tractaris à principe, cogita quomodo ei gratias agas vel verbis, vel obſequiis vel reddendo par pari, ut ſimili ſplendida cœna eum excipias. Unde Septuag. addunt, *& inijce manum tuam, ſcitus quoniam talia te oportet præparare. Alius ergo*, inquit S. Ambroſ. *fructum accepti beneficii, ut aurum auro, argentum argento rependit: alius laborem, alius, hand ſcio an etiam locupletius, ſolum reſtituit affectum. Quid enim ſi reddendi nulla facultas ſupperit? In beneficio reddendo plus animus quam cenſus operatur, magiſque præponderat benevolentia quam poſſibilitas referendi muneris. Gratia enim, in eo ipſo quod habetur, refertur.*

Hinc Eccleſiaſt. c. 13. 2. & ſeq. monet cavenda eſſe pauperi convivia & conſortia divitum, velut onoroſa illi nimis & ſumptuoſa. *Pondus*, inquit, *ſuper ſe tollet, qui honeſtiori* (id eſt ditiori) *ſe communicat, & ditiori ne ſe ſocium fuerit*. & v. 6. *Si habes, communes tecum, & evacuabit te & ipſe non dolebit ſuper te*. Et v. 8. *Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniet bis & ter, & in noviſſimo deridebit te.*

Secundò, R. Levi: Cibus hic, inquit, eſt ſapientia, qua veſcitur pars in homine imperium obtinens, id eſt intelligens facultas. Cùm ergo animo ſedato confederis ad ſapientiam adipiſcendam, contingit tibi ut ea intelligas quæ ſub aſpectum cadunt; ſi tamen in poteſtate habebis animam tuam. ut veſcaris illius cibis, hoc eſt, ſi imperium obtinebis in cupiditatem, quæ mentì dominatur. *Et ſtatue*, q. d Spinis potiùs in gutture tuo ponas, & in ea parte qua cibum deglutimus, à quibus enecaris, q. d Præſtat enecari, quàm obedire gulæ, aut præſtat enecare gulam & concupiſcentiam, quàm illi vivere, & obſequi. Verùm clarum eſt hunc ſenſum non eſſe literalem, ſed myſticum.

Tertiò, R. Salomon, q. d. Deum cœnaſe um principe diligenter attende ut intelligas quiſnam is ſit erga te, an avarus, an ſplendidus: quòd ſi illum avarum videris, ne re quapiam illius veſcaris.

Quartò, aliquè noſter Salazar, per *ea quæ appoſita ſunt* accipi non cibos, ſed menſales quæſtiones, problemata, ænigmata, quæ olim à ſapientibus ſibi invicem in convivio proponebantur. Itaque ſenſus eſt, inquit, Totum mentis conatum atque vim exere, ut gryphos atque problemata

ta tibi inter epulas obiecta calle.s. *Statue gladium in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam.* Primò. q. d. Tunc cùm ad hunc modum problematis iaciendis inter convivas confligitur aut pugnatur, ſi rui compos es, ſi vrbelicet mens tibi libera, & conſtans fuerit, vinique iniuriaeoon ſenſiſti; linguam ad reſpondendum exacue, & elima, ut exiciodas ænigmatum, & problematum tibi propoſitorum modos.

Addunt Septuag. *& inijce manum tuam, ſciens quòd talia te oporteat præparare*, id eſt hilaritis ferculiſque ſobriè ac frugaliter ſic fruere, illud ſciens, opus tibi eſſe, ut ſimiles enim parabolas grypholque ad perſcrutandum expedias.

Quintò, & genuinè: Salomon hìc docet pericula imminentia convivis principum, niſi ſobriè, ſapienter & circumſpectè in us te gerant: quod ut faciant eos hìc admonet, quaſi dicat. Cùm accubueris menſæ principis, velut ejus conviva, mentem collige, & diligenter ſolerterque adverte ea quæ tibi proponuntur, puta epulas, item actiones, ſtudia, interrogationes, & quæcumque in convivio à domino vel principe exercenda ſunt; adverte, inquam, ne deliciæ, & vinate ſe- B ducant, & in nimiam hilaritatem vel ebrietatem quaſi mente mota tran ferant; unde fiet, ut arcana tua vel aliena patefacias, aut ji dicta vel facta improvida, iniuriosa, noxia vel ſuſpecta erumpas, quæ tibi vel aliis periculum bonorum, famæ aut vitæ creent: quta *in vino eſt veritas*, 3. Eſdræ 3. 10. & 18. ergo *ſtatue cultrum in gutture tuo*, id eſt refræna gulam tuam, & ex ea conſequentem pruritum loquendi, per coſtans ac firmum propoſitum ſervandi ſobrietatem, & ſilentium, perinde ac ſi cultrum gutturi interiùs immitteres, vel exteriùs apponeres, & appri.neres. Eſt catachreſis, q. d. Ne laxes gulæ, & cooccupiſcentiæ habenas. ſatiùs enim eſt immiſſo vel admiſſo gutturi culſtello gulam fauceſque ſibi præcludere, quàm hilariter comedendo, & bibendo & garriendo in periculum vel indignationem principum incurrere, ut ait Horat. de Arte poetica.

Dicuntur reges multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant.

Et Theognis,

Vim mihi facit vinum, animique non ſum ampliùs compos mei. Hoc enim tormentum meri, ſive vini, valentiùs C eſt tor mento oculei: ex corde enim ſubtili, omnia ſecreta elicit in os bibonis, & temulenti, ut omnia pandat & prodat. *Si tamen habes in poteſtate animam tuam*, quaſi dicat: Pones cultrum continentiæ & mortificationis in gutture tuo, ſi quidem dominus es animæ tuæ, id eſt appetitus toi, ut eum regere, moderari & frænare valeas; ſi enim id nequeas nullus culter tibi fauces occludet. Audi Plinium lib 14. cap. ultim. *Tunc* (cùm vinum ſolverit asgorem vinigremque mentis) *animi ſecreta proſeruntur: alii teſtamenta ſua nuncupant, alii mortifera lo.quuntur, redeuntque per iocoſum voces non committi, quam multis ita peremptis; vulgoque veritas iam attributa vino eſt.* Optimè omnium D. Ambroſ. *Plerique etiam vino muniuntur ut oculos, & quibus tormenta non eliciunt vocem prodidionis, eos tantam libidinis, ut patriæ ſtatum, ſalutem civium, defenſionis ſuæ prodendi conſilia: virtus enim plerumque vincis doloreм; fidem autem potus excindit. Cognovi pleroſque fidentiſſimos exuloratos nomen ſuum negaſſe. Quis inter cyathos texit, quod latere cupiebas?* Culter ergo abſtinentiæ hìc adhibendus eſt, æquè ac ſilentii. Nam ut ait S. Baſilius Regulis ſuſiùs explicatis reg. 13. *Silentium eſt quoddam velut gymnaſium bene loquendi.* D

Hunc eſſe genuinum huius loci ſenſum, patet tum ex ipſis ſententiæ verbis, tum ex eo quod ſequitur: *Ne deſiderea de cibis eius, in quo eſt panis mendacii*: Ex quibus liquet de cibo, & gula hìc agi, q. d. Noli inhiare ejus cibis, eſto opiparis, & delicatis, quia mendaces, id eſt fallaces ſunt, ut te in ruinam trahant. ita Lyran. Hugo, Dionyſ. Baynus, Janſen. Vatabl. & alii paſſim. Accedit & Cajet. niſi quod το *Statue cultrum in gutture tuo*, ſic exponat, q. d. Si vis intelligere quæ ante faciem tibi proponuntur, pones multitudinem cultrorum circa guttur tuum, id eſt cogitabis, & conſiderabis te tamquam poſitum ſub multitudinem gladiorum imminentium gutturi tuo, ut hac conſideratione intelligas ſi es herus animæ tuæ, id eſt quòd tu non es herus vitæ tuæ cùm inter tot gladios verſeris; ac proinde cautè te geras tibique conſulas, nè enim ſi ſubinde Hebræis eſt negativum, idemque valet quod non.

Rem explicat exemplum Dionyſii tyranni Syracuſano- *Damoclis* rum, quem cùm Damocles beatum prædicaret, juſſit eum *cena.* Dionyſius *collocari*, inquit Cicero Tuſcul. 5 *in aureo lecto ſtrato pulcherrimo textili ſtragulo, magnificis operibus pocla, abacoſque compluribus ornavit argento auroque celata: tum ad menſam eximias forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eoſque ad nutum illius intentos diligenter miniſtrare: adorant unguenta, coronat; incendabantur odores: menſa conquiſitiſſimis epulis exſtruebatur fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium à lacunari ſeta equina apparſum demitti iuſſit, ut impenderet illius beati cervicibus ſuis; nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec planum aureis argentum, nec manum porrigebat in menſam; iam ip a deffluebant coronæ; denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe.*

Quocirca Ptolemæus princeps aſtronomorum, ut habetur in præfatione Almageſti, invitatus à rege ad prandium, ſeſe excuſavit dicens: *Regibus contingere quod contingit conſideranibus picturas, quæ cùm à longè videntur, placent, propinquè vero non dul.eſcunt.*

Tropol. Menſa hæc eſt Eccleſia, in qua Mattyrum, *Menſa Ec-* Confeſſorum, Virginum fortia, & heroica virtutum ex- *cleſia.* empla nobis ad imitandum proponuntur. Undè S. Gregor. lib. 4. in 1. Reg. c. 9. tropolog. explicans illud: *Tolle ergo vecum armum, & poſuit ante Saul*, quem Samuel in regem juſſu Dei ungere deſignabat: *Armum*, inquit, *manducare, eſt quod exterius de ſorte ſuſtinere præcipitur, per propoſitum in mente recondere, quaſi enim armum ante ſe ponere, & manducare electio cuique ſuæ hæ, qui dicebat: Si ſederis ad menſam potentis, ſapienter attende quæ apponuntur tibi, quia ſimilia oportet te præparare. In menſa quippe potentis vitæ nem animi deſignavit; & dum dixit, Sapienter attende quæ apponuntur tibi, armum ante ſe eum, cui dixit, ponere docuit; ſed manducare eum debere infinuavit, quæ dixit; Similia oportet te præparare; ſimilia enim præparando manducabimus, quia dum ſortim quæ audimus, proponimus agere, velut comedentes in cordis venire ponimus cibos vitæ.*

Symbolicè, menſa hæc eſt ſapientiæ, id eſt S. Scriptu- *Menſa ſa-* & legis divinæ. Ita S. Ambroſ lib. 1. Offic. c. 32. *Cibos ſa- pientia.* deris, inquit, *ad illam menſam potentis intelligo quæ ſit iſta poſcens: & in paradiſo delectationis poſitus, atque in convivio ſapientiæ collocatus, conſidera quæ apponantur tibi. Scriptura divina, convivium ſapientiæ eſt, ſinguli libri ſingula ſunt fercula: intellige prius quæ habeantur in ſercutis dapes, & tunc mittas manum ut ea quæ legis, vel quæ accipis à Domino Deo tuo operibus exequaris, collatam in te gratiam oſtendas vopro ſenſus, ut Petrus & Paulus, qui evangelizando vicem quamdam largiteri muneris reddiderunt, ut poſſint ſinguli dicere: Gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboravi.* Et ſuſiùs plenius q. c. 33. *Itaque & illud convivium in Proverbiis non de cibis ſed de operibus eſt bonis; quo tuum melius epulantur animi, quàm bonis facilis aut quid aliud tam facile poteſt inſperum explere menteм, quam boni operis conſcientia? qui autem inundioribus, quàm facere voluntatem Dei? quem cibum ſibi ſolum Dominus abundare memorabat: ſitus ſcriptum eſt in Evangelio: Meus cibus eſt ut faciam voluntatem Patris mei, qui eſt in cælo: hoc cibo delectemur, de quo alt Propheta: Delectare in Domino. Hoc cibo delectantur, qui ſuperiores delectationes mirabili ingenio comprehendunt; qui poſſunt ſcire qualis ſit illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panem ſapientiæ, & ſaturemur verbo Dei; quia non in ſolo pane, in omni verbo Dei vita eſt hominis, facti ad imaginem Dei.*

Accedit auctor Catenæ Græcor. Si numero ſingulari, inquit, *dynaſtes* legatus ut quidam legunt, *dynaſtam* ante principem Chriſtum accipit; ſin autem plurali *dynaſtarum*, per *dynaſtas* virosve principes deſignatos æſtima Moyſen, cæteroſque Prophetas. Per *menſam* porrò, & ſercula, ſalutarem Chriſti ſervatoris doctrinam, æternæque vitæ premia: per accubitum autem ad menſam, quemvis fidelem doctorem, facta honeſta dictaque ſalubria animo identidem verſantem, nec non divina Chriſti Domini documenta fideliter tradentem: per manuum tandem ad etcas propoſitas applicationem, à bonis operibus exordium faciendum; ipſaque adeò re, non verbis tantùm, veros nos Chriſti imitatores eſſe, palàm oſtendendum ſignificatur. qui enim banc viam non in-

grediuntur, ſed ad fluxa vitæ hujus commoda ſeſe convertunt, fruſtra æterna illis bona præſtolantur, quandoquidem numquam illa conſequentur, per menſam dynaſtarum Prophetarum oraculis deſignat. *Et inijce manum tuam*, quaſi dicat, Ne in ſola hiſtoria pedem figas, verùm ſecundùm illam ejuſque notitiam virtutibus incumbas oportet, quo hinc animam tuam nutrias. Hæc auctor.

Menſa Incarnationis Chriſti.

Allegoricè, per menſam hanc accipit Incarnationem Verbi, totamque Chriſti in carne œconomiam, & vitam S. Bernardus (vel quiſquis eſt auctor, ſtylus enim ſeguit non eſſe S. Bernardi) ſerm. 2. in cœna Domini, in hanc Salomonis ſententiam, cujus initium eſt: *Sediſti ad menſam divitis*. Primum, inquit, menſæ hujus ſerculum eſt Chriſti obedientia, ſecundum paupertas, tertium mora Chriſti reverenda: *Tu itaque qui ſedes ad menſam divitis* (Chriſti) *ſerculis quæ pramiſimus, appoſitis teipſum ſubijcere, & humiliare. Incarnationis Dominicæ ſacramentum non negligenter, ſed diligenter attende quæ apponuntur tibi; attende inquam, ut diſcas in referende gratiam non eſſe tardus aut ſegnis, ut diſcas ad ſingula dona agere gratias: attende, inquam, ut nulla Dei munera debita gratiarum actione fruſtrentur, non grandia, non mediocria, non modica.* Et poſt nonnulla: *Sed quid illud, quod terribile videatur? hoc eſt, Quoniam talia te oportet præparare.* Nota, *quoniam tentationibus, commoriendo & conſepeliendo teipſum, & cætera dignum eſt enim, & tibi multum expedit, compati, commori, conſepeliri paſſo, mortuo & ſepulto: ad hoc enim fabrefacta ſunt hujuſmodi, ut his omnibus configuretur, & conformetur vita Chriſtiani: qui enim tamquam membrum Chriſti dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare, nam propter crucem eius dictum eſt: Qui ſunt Chriſti Jeſu, carnem ſuam crucifixerunt cùm vitiis, & concupiſcentijs; propter ſepulturam dictum eſt: Conſepulti ſumus cum Chriſto, &c.* Vide ſequentia, ubi hujus menſæ ſercula recenſet omnes ſctiones, & paſſiones Chriſti, quæ nobis imitandæ, & moribus exprimendæ proponuntur.

Menſa Euchariſtiæ.

Rurſum magis appoſitè, & preciſè S. Auguſtinus tract. 47. & 48. in Joannem per menſam hanc accipit Euchariſtiam *Quæ menſa eſt potentis*, inquit, *niſi unde ſumitur corpus, & ſanguis eius, qui animam ſuam poſuit pro nobis? & quid eſt ad eam ſedere, niſi humiliter accedere? & quid eſt conſiderare, & intelligere quæ apponuntur tibi, niſi dignè tantam gratiam cogitare? & quid eſt ſic mittere manum, ut ſciat quia talia te oportet præparare, niſi quod iam dixi: quia ſicut pro nobis Chriſtus animam ſuam poſuit; ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere? Sic enim ait etiam Apoſtolus Petrus: Chriſtus pro nobis paſſus eſt relinquens nobis exemplum, ut ſequamur veſtigia eius. Hoc eſt talia præparare; hoc beati Martyres ardenti dilectione fecerunt, quorum ſi non inaniter memorias celebramus, atque in convivio, quo & ipſi ſaturati ſunt ad menſam Domini accedimus, oportet ut, quemadmodum ipſi, & nos talia præparemus:* Subdit deinde S. Auguſt. *Neque hoc ita dictum eſt, quaſi propterea Domino Chriſto pares eſſe poſſimus, ſi pro illo uſque ad ſanguinem martyrium duxerimus. Illo ſe nobis palmitibus præbuit vitem, nos habere præter illum non poſſumus vitam. Immò uti quis potuit morientem, non autem potuit redimentem,* &c. Id probat ex ſequenti Salomonis ſententia juxta Septuag. *Quòd ſi avidior es, noli concupiſcere cibos eius: fatius eſt enim ut nihil inde ſumas, quam tibi plus quam oportet aſſumas: hæc enim, inquit, vitam habent fallacem, hoc eſt hypocriſim. Dicendo enim ſe ſine peccato eſſe iuſtum non poteſt exhibere, ſed ſimulatricem dictum eſt, Hæ enim habent vitam fallacem. Vnus eſt ſolus, qui & carnem hominis habere, & peccatum potuit non habere. Meritò quod ſequitur nobis præcipitur, ac tali verbo atque proverbio humana infirmitas ſemuenitur, eique dicitur: Noli extendere te, cùm ſis pauper, contra divitem. Dives enim qui nec hæreditarius, nec proprie unquam debite obnoxius, & ipſe iuſtus eſt, & alios iuſtificat Chriſtus. Noli contra eum te extendere, in tantum pauper, ut remiſſionis peccatorum opperas quotidianas in oratione mendicus.*

Accedit S. Chryſoſt. homil. in pſalm. 22. & 116. *De menſa illa*, inquit, *inebriati ſunt de qua dictum eſt; Accedens ad menſam potentis, conſidera ea quæ apponuntur tibi ſciens quòd talia te oportet præparare. Quid eſt talia te oportet præparare, niſi corpus & ſanguinem quod accipiſti nam & illi Apoſtoli de ipſo calice inebriati erant, de quibus dicebatur: Hi ebrii ſunt muſto, cùm eſſet hora diei tertia. Sed quàm præclarus eſt ille calix? vidiſti quanta eſt claritas eius paſſionibus Apoſtolorum, & Martyrum,* &c. Probat S. Chryſ. ex illo pſal. 115. *Pretioſa in conſpectu meo mortes ſanctorum eius: quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? calicem ſalutaris accipiam.* q. d. Calicem patientiæ, & martyrii illi qui pro me paſſus eſt retribuam, reddam ſanguinem ſanguini, vitam vitæ. Præclarè enim S. Hieron. epiſt. 22. *Hæc eſt ſola*, inquit, *retributio, cùm ſanguis ſanguine compenſatur, & redempti ſumore Chriſti pro redemptione libenter occumbimus.*

Communicans edit Chriſtum & editur à Chriſto.

Portò ſi ſingula verba expendas, & Euchariſtiæ ſupplices, miram in eis vim reperies. Primò enim ſit, *Quando federis ut comedas cum principe*, putà cum Chriſto, q. d. In Euchariſtia eſt coovivium Chriſti, in quo communicans quaſi conviva cum Chriſto epulatur; tum quia Chriſtus per ſacerdotem quaſi ſui vicarium, ſeipſum in Euchariſtia immolat, & manducat; tum quia ſicut communicans comedit Chriſtum, ſic viciſſim ſub eo comeditur, & incorporatur, ut ait S. Bernard. Audi S. Thom. opuſculo 58. de Sacramento altaris cap. 80. *Tertiò circa hunc modum conſideranda eſt ratio remanducationis dignè manducantium, de qua remanducatione dicitur, quòd tales manducant, & manducantur, & huius ratio eſt, quia dum corpus Domini dignè à fidelibus manducatur, non ipſum ut alii cibi in manducantem convertitur; ſed è converſo illum verò manducans in illud ſpiritaliter mutatur: nam manducantem ſe Dominus ſui corporis membrum facit,* &c. Quod triplici deinde ſimilitudine confirmat.

Secundò, ait, *Diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam*; Hebr. eſt *intelligendo intelligis, & perſpice*, q. d. In Euchariſtia viſus, & guſtus indicant ſpecies panis tibi exhiberi, at intellectus fide illuſtratus intelligit, perſpicit & credit, non panem, ſed ipſum Chriſti corpus ſub ſpecie panis tibi ſponi: attende ergo, & dic cum Hebræis manna è cœlo oingere cernentibus, *manhu*, id eſt, quid hoc ut mihi Chriſtus totum ſe, id eſt totam humanitatem ſuam cum deitate manducandam proponat? In Euchariſtia enim ſumma requiritur confideratio, ut tanti epulicibique dignitatem, & pretium æſtimea, reverearis, colas, & adores, uti par eſt.

Tertiò, ait, *Pone cultrum in gutture tuo*, quaſi dicat, Adhibe cultrum diſcretionis, & fidei, quo cibum hunc divinum à communi diiudices, & ſepares: *qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini*, 1. Cotinth. 11. 29. q. d. Indignè manducans Chriſtum quaſi gladium in gutture ſuo ponit, quo Chriſtum per guttur tranſeuotem, quantum eſt ex ſe, confodit & occidit: reus enim eſt corporis Domini, id eſt ſdeò graviter peccat, ac ſi Chriſtum ipſum perimeret, uti perimerunt Judæi. Rurſum ſtatue gladium continentiæ in gutture, ne poſt commonionem te effundas in epulas, nugas, riſus, turpiloqoia, detractiones, &c. ſed mentem intrò colligas, & cùm Chriſto tuo colloquaris, coque fruaris. Denique ſcito poſt communionem utendum tibi aſſiduè cultro mortificationis, ad reſecaodom paſſiones, & vitia, quæ Chriſto diſplicent, ut ille te immoles, commotiaris & crucifigsa. Undè Hugo: *Statue, ſit, cultrum in gutture tuo, ut iugulatur feliciter vetus homo in te, ac novus, id eſt Chriſtus, vivat.* Ex Cajetani ſententia ſic exponas, q. d. Cogita fulgentes cultros, & gladios angelorum altari aſſiſtentiom, tamquam Chriſti militum, & ſatellitum, eſpiti tuo imminere, in illudque vibrari, ſi irreverenter, oſcitanter, vel indignè taots Sacramenta tractes. Si ſacerdoti conſecranti hunc cultrum adaptare velis, ſic concinna, q. d. To, ò ſacerdos, Chriſtum immolans, cogita te quaſi cultrum geſtare in gutture, dum verba conſecrationis proferat illis enim ceu gladio quaſi diſſecas, & immolas Chriſtum, dum vi conſecrationis, ſive vi verborum, corpus Chriſti ponis ſub ſpecie panis in patens quaſi ſeparatum à ſanguine; ſanguinem verò ſub ſpecie vini ponis in calice quaſi ſeparatum à corpore, ut Chriſti mortem repræſentes; eſto per concomitantiam naturalem ubi eſt corpus Chriſti, ibi ſit & ſanguis Chriſti, ac vice verſa.

Quartò, *Si autem habes in poteſtate animam tuam*, ſignificat cultrum diſcretionis, mortificationis, & continentiæ tam gulæ, quam loquelæ, &c. non eſſe cuiuslibet, ſed ejus dumtaxat, qui, ut Hebr. habent, eſt בעל נפש *baal nefhes*, id eſt dominus, & poſſeſſor ſuimæ ſuæ, ut eius ſpetitui affectibuſque dominetur, eoſque moderari, frænare, & regere ſciat. Rurſum hoc ſuimæ dominium, & paſſionum quietem eſſe effectum Euchariſtiæ; ſed ita ut

ut requirat noſtram cooperationem, & laborem: ſi enim gratiæ per Euchariſtiam datæ cooperemur, ſupprimemus viria, dominabimur affectibus, eximus domini, & regea animæ noſtræ. Ita S. Catharina Senenſis ea unica communione adepta eſt hoc animæ ſuæ dominium, imò [illegible], ut inter proſpera æquè ac advería eodem eſſet vultu, mentecque conſtanti ſemper, & imperturbabili.

Quintò, Septuag. addont, *ſciens quoniam talia te oportet præparare*, q. d. In Euchariſtia non tantùm manducas Chriſtum, ſed & remanducaris à Chriſto, ait S. Tho. non enim mutabis me in te, ſed tu mutaberis in me, ait Chriſtus per os S. Auguſtini: fac ergo ut teipſum iis dotibus, & moribus condias, ut ſapidum de te Chriſto epulum exhibeas. *Hoc*, inquit S. Auguſtin. *beati Martyres fecerunt; talia enim Domino exhibuerunt, qualia de Domini menſa perceperunt*. Idem Chriſtiani omnes quiſque in ſuo ſtatu imitari debent: quiſque enim ſtatus ſuum habet crucem, ſic & ſuum habet martyrium. Undè S. Bernard. in Sententiis: *Martyrium*, inquit, *ſine ſanguine triplex eſt, paritas in aberate, quam habuit David, & Job; lætitias in paupertate, quam exercuit Tobias, & vidua; caſtitas in iuventute, qua uſus eſt Joſeph in Aegypto*. Pluribus idipſum oſtendi Oſee 11. in fine cap. Rationem à priori eleganter aſſignat S. Chryſoſt. in pſalm. 99. *Exercitatio*, inquit, *pietatis quoddam eſt ſine ſanguine Martyrium, hoc eſt teſtimonium evidens ac profeſſum, & quomodò? Audi & conſidera: In omni tribunali quid aliud Martyrì proponitur, quàm ut abneget Deum? at dum adverſùs hanc propoſitionem decertat, manifeſtam accipit coronam martyrii. Super hos verò ſanctos qui ſine ſanguine paſſi ſunt, eſt utique pro indice, ac tribunali ipſa conſcientia, in qua iuſtitiam tueri, & à Deo numquam deficere Martyres facit*. Idem homil. 3 in epiſt. ad Theſſal. docet patientiam in morbo eſſe longum lentumque martyrium. Et S. Auguſt. ſerm. 40. de Sanctis ſic ſtatuit: *Non martyrium ſola effuſio ſanguinis, nec ſola data palmam extulit illa flammarum: pervenitur non ſolùm occaſu, ſed etiam contempta carnis ad coronam. Abſque iniuria Sanctorum in perfectionibus defunctorum, dicere liceat, carnem afflixiſſe, libidinem ſupreſſe, avaritiæ reſtitiſſe, de mundo triumphaſſe, pars magna martyrii eſt*.

Porrò Chriſtus in hoc Euchariſtiæ convivio, decem miracula nobis exhibet: ſimilia nos illi per gratiam tuam præparare oportet. Primum eſt tranſubſtantiatio, qua panis, & vini ſubſtantia, ſolis accidentibus remanentibus, vi conſecrationis tranſubſtantiator, & convertitur in ſubſtantiam corporis, & ſanguinis Chriſti. Pari modo peccator jam pœnitens in hoc convivio ſe quaſi tranſubſtantiet oportet, ut qui antea fuit carnalis, fiat ſpiritalis; qui fuit ſuperbus, gulosus, luxuriosus, invidus, iracundus, vi corporis Chriſti fiat humilis, ſobrius, caſtus, liberalis, manſuetus: juxta illud Ephet. 4. 23. *Induite novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia, & ſanctitate veritatis. Induite*, inquam, Chriſtum, imò tranſubſtantiamini in Chriſtum, ut dicatis cum Paulo: *Vivo autem iam non ego, vivit verò in me Chriſtus*, Galat. 2. verſ. 20. Sic ſpecies externa hominis erit eadem quæ priùs, ſed interior homo mutabitur, erítque alius, putà transformatus in Chriſtum, ut quicumque Chriſtianum talem viderit, Chriſtum ſe videre putet: Chriſtianus enim debet eſſe imago Chriſti, & quaſi alter Chriſtus, ait Nyſſenus tract. *Quid ſibi velit nomen Chriſtiani*. Undè infert: *Chriſtianiſmus eſt imitatio divinæ naturæ*, putà imitatio ſimilitudinis Dei, in qua creatus eſt Adam, juxtà illud Geneſ. 1. *Fecit Deus hominem ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem ſuam*; & chriſtianiſmi profeſſio eſt, ut homo reducatur ad priſtinam, & antiquam fœlicitatem, ſcilicet ut reducatur ad priſtinam Dei ſimilitudinem, ad quam primitus creatus eſt: in hac enim primæva creatione, & Dei ſimilitudine conſiſtit ejus fœlicitas.

Secundum eſt, quòd cum corpore, & ſanguine Chriſti in Euchariſtia, per concomitantiam ponatur quoque ejus anima cum tota ſua ſanctitate, cum viſione, & amore beatifico, atque cum omnibus ſuis ornamentis, & dotibus naturalibus, & ſupernaturalibus. Rurſum quòd ponatur unio hypoſtatica, ipſaque hypoſtaſis Verbi cum tota ſua deitate, & omnibus perfectionibus ſuis divinis. Hæc omnia ecce Chriſtus in Euchariſtia nobis proponit, hæc omnia manducamus cùm Euchariſtiam ſumimus. Simili modo nos non tantùm corpus, ſed & animam ejuſque potentias, intellectum, voluntatem, & memoriam, item ſenſus interiores, & exteriores, omneſque vires, cogitationes, intentiones, actiones & operationes Chriſto offerre, & conſecrare debemus, ut totæ ferantur, & dirigantur in Chriſtum, ejuſque amorem, honorem & laudem; nec aliud quid eſtimiecus ſpectare, non plauſum, non delicias, non opes, non honores.

Tertium, quòd Chriſtus hìc ſe ſummè humiliet, cùm enim ſit immenſus, totum ſe elaudit in parvula hoſtia, imò in quolibet hoſtiæ puncto. Diſce humiliari à Chriſto, ò conviva Chriſti, indignum enim eſt, ubi ſe humiliat Deus, ibi ſuperbiat homo, ait S. Bernard. Rurſum Chriſtus ſe in hoc Sacramento abſcondidit, ita abſconde tuas virtutes, & dotes, ut ſoli Deo cupias patere, & placere. Inſuper Chriſtus in multis eccleſiis, præſertim in pagis, & locis deſertis, latet abſconditus, deſertus & incognitus, ita ut multis diebus, & ſæpè menſibus lateat ſolus, nec ab ullo viſiterur, quin & aeris corruptioni, muerori, & ſordibus exponatur, præſertim ubi negligentes, & irreligioſi ſunt ſacerdotes; ita & tu diſce latere, & tolerare ſi eum S. Alexio negligaris, vilipendaris, & in angulum domus retrudaris. Chriſtus ſolus latet, & tu vis omnibus patere, ab omnibus coli & honorari?

Quartum eſt: Chriſtus in Euchariſtia eſt totus in tota hoſtia, & totus in qualibet hoſtiæ parte; ita & tu totum te trade Chriſto in tota vita, & totum in qualibet vitæ parte, hora & actione. *Nam*, ut ait S. Bonavent. *Dominus indiviſum, & integrum corpus ſuum ebulit, molè ergo dividor, & vel minima mei parte illum defraudo. Qui tam uxore eſt, feliciter eſt qua ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt*, ait Apoſt. 1. Cor. 7. ar io Euchariſtia docetur, & roboratur, ut indiviſum integrumque ſe præſtet in rebus tàm divinis, quàm humanis, tam in coojugio quàm in Religione. Ita enim in oratione tota mens commutocantis intendit Deo, ut familiæ non obliviſcatur, ſed gratiam à Deo poſcat illam ritè adminiſtrandi: ita viciſſim tota intendir familiæ, ut non niſi propter Deum, & ad Dei gloriam illam gubernet. Talis erat Nonna mater S. Gregorii Nazianz. quæ, ut ipſe ait in ejus encomio, crebrò lumens ſacram ſynaxim, *tota erat in domeſticis, & tota in divinis*. Hoc maximè convenit Sacerdotibus, & Prælatis: horum enim eſt miſcere actionem contemplationi, ut toti videantur eſſe in actione, & toti in contemplatione. Undè S. Gregor. 2. parte Paſtor. c. 7. *Si rector*, inquit, *interiorum curam in exteriorum occupatione minuens, exteriorem providentiam in interiorum occupatione non relinquens*.

Quintum, quod ex præcedenti ſequitur, eſt quòd Chriſtus in Euchariſtia ſit impaſſibilis: eſto enim ſpecies panis gladio tranſfigatur, lædatur, comburatur; Chriſti tamen corpus ſub jis latens tranſfigi, lædi, comburi, imò tangi nequit: ſicut ſi ſub jiſdem lateret angelus, tranſfigi, lædi & tangi non poſſet. Imitare hanc Chriſti impaſſibilitatem. Chriſtus, ait S. Thom. in opuſculo de Impaſſibilitate, *à nullo extremo agente pati poteſt, non ab igne, non ab aqua, non à gladio*, &c. *Tu ergo cùm non poſſis eſſe impaſſibilis, eſto ea ſaltem cum quadam impaſſibilitate patiens*, id eſt, ſic fortiter patere, ut videaris eſſe impaſſibilis.

Sextum: Chriſtus in Euchariſtia eſt inſenſibilis, tum paſſivè: nullo enim ſenſu percipi poteſt, adeoque ſalſit, & hebetat viſum, auditum, odoratum, guſtum & tactum, qui non aliud quàm ſpecies panis, & vini videnr, audiunr, odorantur, guſtant, & tangunt. Tum activè, quia, ut docet D. Thom. & ex eo Suarez 3. p. q. 76. art. 7. diſp. 52. ſect. 3. Chriſtus in Euchariſtia, eò quòd loco non coextendatur, ſed quaſi in puncto loci ſit contractus, naturaliter non poteſt ſentire, audire, videre aſtantes, imò nec ſeipſum; quia ſpecies viſivæ, exteraque ſenſibiles requirunt extenſionem ad locum; eumdem requirit ipſa potentia viſiva, ut operari, & videre poſſit. Dico naturaliter, quia ſupernaturaliter vi ſpiritus divini id fieri poteſt: Deus enim utrumque defectum ſupplere poteſt, vel per ſe indendo oculo Chriſti ſpecies viſivas obiectorum, vel elevando illas ut in Chriſti oculum, licet in puncto loci poſitum, agant, & influant. Denique viſiones rerum quas haber Chriſtus in cœlo, omnino videntur eidem communicari in Euchariſtia. Sicut enim ſubſtantia Chriſti eadem eſt in Eucha-

Quiſque ſtatus ſuũ habet martyrium.

Tertium.

Quartum.

Decem miracula Euchariſtiæ. Primum.

Chriſtianiſmus eſt imitatio divinæ naturæ.

Secundum

Quintum.

Sextum. Chriſtus in Euchariſtia eſt inſenſibilis.

riſtia quæ eſt in cœlo: ſic & eadem utrobique habet accidentia, qualia ſunt viſiones, & ſenſationes. Diſce à Chriſto tuos ſenſus mortificare, fictique inſenſibilis, ut non niſi ſecundùm mentem, & ſpiritum vivas inſtar Chriſti, Dei & angelorum: ſenſus enim trahunt ad concupiſcentias, ſpiritus verò ad cœleſtia, & divina; ſenſus ad vitia, ſpiritus ad virtutes; ſenſus ad infernum, ſpiritus ad paradiſum.

Septimum. Septimum: Chriſtus reliquas dotes corporis glorioſi tibi propinat, putà clarıtatem, agilitatem, ſubtilitatem: Chriſtus enim habet corpus immortale, clarum, agile & ſubtile: ita & tu præbe illi corpus mentemque tuam puram per caſtitatem, claram per ſplendorem boni exempli, agilem per fervorem, ſubtilem per contemplationem.

Octavum. Octavum: Chriſtus poteſtatem contrectandi, & conficiendi Euchariſtiam non uni, non decem, non centum, ſed pluribus hominum millibus, adeoque omnibus ſacerdotibus, etiam impuris, adulteris homicidis, blaſphemis, ſcelleratis & ſceleratis conceſſit: neque ob ullam ſcelerum immanitatem ademit: voluitque hanc indignitatem pati ad noſtrum commodum, ut nobis ubique, & ſemper hoc divinum ſacrificium, & æternitatis alimen B tum etiam per indignos ſacerdotes copiosè ſuppeteret, neque ob eorum malitiam nos tanto bono fruſtraremur. Ubique ergo divinam hanc mensam, ac epulum hoc cœleſte, mira largitate exhibet inſtruit. Exhibe ergo vicissim tu Chriſto cor amplum, & amore latum, ut etiam inimicos tuos ames, & colas, inque beneficia pro maleficiis, & benedictiones pro maledictis rependas. Eſto enim ipſi amorem hunc non mercantur, cum tamen meretur Chriſtus. Chriſti ergo amore eos qui te non amant ama, & Chriſtum in iis redama, Chriſto in iis benedicito, & beneficito.

Nonum. Nonum: Corpus Chriſti in Euchariſtia eſt ſine partium membrorumque commixtione, aut confuſione: eſto enim omnes ſimul, & in eodem puncto ſint, nec loco activa ambienti coextendantur; quælibet tamen retinet ſuum temperamentum, ſuam unionem, ſuam connexionem, ſuum ordinem, & omnem internam diſpoſitionem, quę à reſpectu, & commenſione loci non pendet. Caput enim Chriſti connexum eſt non ventri aut pedibus, ſed collo, collum humeris, humeri pectori, pectus ventri, venter femoribus, femora tibiis, tibiæ pedibus: C ſimiliter & tu eſto in humili parvoque verſeris officio aut gradu; tamen in omnibus ſerva ordinem, & decorum, ut diceret, prudenter & decorè ſingula facias, & obeas. Sic præclara facies: pulchritudo enim, & præſtantia operis non tam in ejus magnitudine & excellentia, quàm in eius modo, ordine, decore & perfectione conſiſtit. Undè Sirachides cap. 33. 23. *In omnibus*, inquit, *operibus tuis præcellens eſto.*

Decimum. Decimum: Chriſtus in Euchariſtia omnes totius orbis Chriſtiani fideles paſcit, ſibi unit, & incorporat, eiſque tuum divinitatis ſpiritum impertit, ut jam non tam homines quàm dii quidam humani, ac homines quidam divini eſſe videantur, idque non tantùm omnes ſimul, ſed & ſinguli ſeorſim: ſicut enim ferrum igniturn vi ignis ligna quælibet accendit, ſic caro Chriſti ut divinitatis ſibi coniunctæ homines ignit, facitque divinos. Hæc ergo eſt effuſa Chriſti charitas, qua ipſe velut caput noſtrum, nobis ſingulis velut membris ſui communicat ſuum ſpiritum ſuamque vitam, colligensomnes in unum corpus, & in unam veluti hypoſtaſim perfectam, D & completam, omneſque illi inſerimur, & veluti incorporamur, ſicut partes alimenti convenienter intus applicitæ, per meatus naturæ incorporantur nobis, unaque fiunt hypoſtaſis nobiſcum, eùm ſpiritus noſter ad informandas, & vivificandas illas ſe extendit. Undè Apoſtol. 1. Cor. 10. 17. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane participamus. Unus panis*, quia iſte panis non à comedentibus in illorum ſubſtantiam convertitur (ſicut fit in pane terreno, & corruptibili) ſed contrà, potiùs ipſos comedentes in ſeipſum convertit, & unum ſecum efficit, ſuas proprietates ſuamque formam illis communicans. Mirum ianè conſilium Dei, ut nos ad ſe attraheret, ſuique ſpiritus, & vitæ efficeret participes, in uno naturæ noſtræ individuo unitur carni humanæ hypoſtaticè: deinde hanc carnem ſpeciebus panis, & vini convellitam dat nobis in alimentum, & per illud alimentum nobis conjunctum, & commiſtum, ſpiritum & divinitatem ſuam ei alimento conneam in nos transfundit, ut hoc modo nos omnes ſanctificet, & ad ſuam unitatem, & vitam redigat. Nullus modus ſuavior, efficacior, admirabilior aut ſapientior poterat excogitari.

Imitare hanc immenſam Chriſti charitatem, ut omnes tam exteros quam domeſticos, tam Aſianos, & Indos quam Europæos, tam inimicos quàm amicos, tam pauperes quam divites, omnes in Chriſto, imò Chriſto capiti unira, & in ejus viſcera traiicere ſatagas. Ob hoc enim Chriſtus Euchariſtiam inſtituit, ut ſibi quaſi capiti omnes fideles totamque Eccleſiam velut corpus, & membra, realiter & ſubſtantialiter uniret, & incorporaret, ut omnia in omnibus ſit, vivat & agat Chriſtus. Undè Cyrill. Hieroſolymit. catecheſi 4. myſtagog. In Euchariſtia, inquit, *ſimus concorpores, & conſanguinei Chriſti.* Et Cyrill. Alexandr. lib. 4. in Joannem cap. 17. *Sicut*, inquit, *ſi quis lequeſoſita cera alium ceram injuderit; alterum cum altera per totum commiſceat neceſſe eſt: ſic qui carnem, & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo ita coniungitur, ut Chriſtus in ipſo & ipſe in Chriſto inveniatur.* Si hæc feceris, implebis quod hic dicunt Sept. *Quoniam talia oportet te præparare.*

NE DESIDERAS DE CIBIS EJUS, IN QUO EST PANIS MENDACII] *In quo*, id eſt, *in quibus*, ſcilicet cibis: vel *in quo*, ſcilicet cibo; hic enim continetur in tot *cibis*, ſicut ſingulare continetur in plurali, eſt tyntheſis. Hebr. *ne concupiſcas delicias eius*, & (id eſt *quia*) *ipſe eſt panis mendaciorum.* Ita Aquila & Theodot. Chald. *ne deſideres obſonia quæ ſunt cibaria mendacii*; Syrus, *ſi eſt vir inſatiabilis, ne deſideres cibum eius*, Sepтuag. *ſi autem inſatiabilis es, noli concupiſcere eſcas eius: ita enim obnoxius vitam falſam*; auctor Catenæ Græcor. *plerumque enim cum mendaci vita haberi conſuevit.* Quod ſic explicat, q. d. *Ne concupiſcas vana, & fluxa huius vitæ commoda, qua avari carnifex voluptatibus dedita, numquam non inſatiabiliter captant, & conſectantur*; clare Vatabl. *ne concupiſcas cupeditate eius, cùm ſit eſca fallax.* Hic verſus cohæret cum præcedenti, ut patet ex pronomine *eius*, ſcilicet *principis*, de quo ſermo præceſſit; q. d. Cùm aſſides menſæ principis, pone cultrum lobrietatis, & continentiæ in gutture tuo, ſiquidem habes in poteſtate animam tuam, id eſt animæ, & gulæ tuæ appetitus ut eos cohibere queas. Ne ergo concupiſcas cibos eius delicatos (hos enim ſignificat Hebr. מטעמותיו *matammotau*) quia ipſi ſunt panis mendacii, id eſt cibi mendaces & fallaces. *Vers. 3.*

Aut cur mendaces? Primò, Iſidorus Clarius: Cibi delicati, inquit, ſunt mendaces, quia plerumque conſiſtunt in rebus levibus, & tenuiſſimi ſuceri, qui gulam titillant, & oblectant, ſed comedentem non alunt, nec roborant: verus enim cibus eſt qui hominem alit, & roborat, quales ſunt cibi ſolidi, qui plus ſubſtantiæ habent, & minus ſaporis. *Deliciæ ſunt mendaces.* *Primò.*

Secundò, Aben Ezra: Sunt, inquit, panis mendacii, id eſt viri loquentis mendacia. *Secundò.*

Tertiò, & genuinè, deliciæ principis vocantur *panis mendacii*, tum quia hominem etiam lobrium deliciosa ſua illecebra illiciunt, & fallunt, ut plus comedat quàm lanitas, & ſobrietas requirant, utque intemperanter ſe vinis delicatis ingurgitet, ſiatque temulentus, & ebrius. Fallunt ergo tum quia homioem inebriant & dementant; tum quia vina hæc fallunt bibentem, eumque loquacem, hilarem, & gatrulum efficiunt, ut in hilaritatem effuſus ſecreta ſua, & aliena prodat, quibus non rarò ſe, & alios perdit. Audit Cajet. mendaces dici menſas regias, quia principes ſæpè ad epulum invitant, quos capere, & occidere deſtinant, uti Amam ab epulis Aſſueri tublatus fuit in patibulum: & noſtra memoria Dux Albanus principes nonnullos in Belgio ad ſolemne convivium invitavit, quos in eo captos ſuſu tegis Philippi paulo poſt capite multavit. Dum ergo ad menſam à principe invitatus accumbis, cogita epulas ejus mendaces eſſe, & inſidioſas, ac tot gulæ cuę gladios imminere, quot offeruntur deliciæ. Cave ergo tibi à gula, à loquacitate, ab omni cætero periculo, tuiſque rebus prudenter quoad potes propice. *Tertiò.*

Quartò, noſter Salazar hunc verſum à præcedenti diſiungit, ac ſeparatum conſtituit, ſicque explicat: Carpit Salomon nimiam opum inuſtè partarum appetentiam, atque: *Ne deſideres cibos eius*, id eſt, ne concupiſcas aut aſpires ad nimiam illam divitiarum, & deliciarum affluentiam, qua gaudet ille *in quo eſt panis mendacii*: nam eniſmodi *Quartò.*

Digitized by Google

di opes fallaces ſunt, & mendaces, atque adeò poſſidentem ocyùs deſerunt, & ad alios migrant. Congruit autem ſecundùm hanc expoſitionem verſus iſte cum duobus ſequentibus, *Noli laborare ut diteris*, &c. & infrà: *Ne rigas oculos tuos ad opes*, &c: Verùm ex Hebræo liquet hunc verſum pendere à præcedenti: id enim inter alia arguit pronomen *eius*, quod in Hebræo cùm ſit affixum, non niſi præcedens, putà principem reſpicere poteſt. Rurſum *delicias* propriè non opes, ſed eſcas delicatas ſignificant. Denique de eſcis hìc agi patet ex v. 1. & 2.

Porrò, Septuag. ex præced. v. repetunt τὸ *ſis* בעל *baal nephes*, id eſt *dominus animæ*, vel, ut ipſi intelligunt, *habens animam*, id eſt animæ concupiſcentiam, & gulam: undè vertunt, *ſi autem inſatiabilis es, noli concupiſcere eſcas eius: hæc enim obtinent vitam. falſum.* q. d. Eſto ſis inſatiabilis, & guloſiſſimus, nulli tamen concupiſcere epulas principis: quia ille vitam ſæpè fallunt, & cum illis mors glutitur: quia, ut alia omittam, epulæ principum ſæpè veneno inficiuntur, qua de cauſa principes ſolent adhibere præguſtatores, qui cibos prælibent, ut ſi eis venenum, ſi quod ſit, ſe prodat, itaque ab eis abſtineant, & periculum declinent. Sic olim in Italia venenum propinabatur in vino Setino, quod delicatum eſt, idque in phiala aurea.

Moraliter hìc diſce delicias, omneſque hujus mundi voluptates, & pompas non eſſe veraces, ſed fallaces, idque multis de cauſis, ob quas hebr. vocantur *panis mendaciorum* in plurali; & latinè *delicie* vocantur, quia illiciæ, id eſt illices illecebræ, ab illiciendo, id eſt fallendo, & decipiendo. Præter enim cauſas jam dictas, Primò, mentiuntur ſe habere veritatem voluptatis, cùm *Mundi voluptas mendax. Primò.* ejus tamen dumtaxat contineant ſpeciem, & umbram: tenues enim ſunt, viles, exiles, breves, quæ ſuperficiem carnis, & ſenſuum tantùm titillant, ut non penetrent interiora animæ, & cupiditatis, ut eam reficiant, & lætent. Verè Climacus apud Maximum ſerm. 27. *Palato tenus*, ait, *percipitur ciborum voluptas, atque ibi terminum habet, ulnea palatum non ſentitur diſcrimen earum quæ ingeruntur, cùm omnia dein de æqualiter per naturalem ſitorem vadunantur.* Ibidem S. Baſilius: *Venter*, ait, *eſt perfidus mercator, pondus nihil conferens vanum, multarum rerum incommodum vehiens, rei autem ipſius nam conſervans.* Et Epictetus: *Cura ut te non cibi qui in ventrem ingeruntur, alant, ſed animi lætitia: illi enim in excrementa vertuntur, & ſimul pereunt cum eorum; animus autem à tempore ſeiunctus, incorruptus perpetuò manet.*

Secundò, Secundò, quia voluptates mox abeunt, & abeuntes in dolores definunt, ac triſtitiæ aculeos menti æquè ac corpori infigunt, juxtà illud, *Extrema gaudii luctus occupat*, Proverb. 14. 13. creant enim nauſeam ſtomachi, gravedinem capitis, vigilias, cormina, flatus, phlegmata, febres, ardores, calculum, pleuritides, apoplexias, milleque alios morbos, & ærumnas. Undè Eccleſiaſtic. cap. 31. 23. *Vigilia*, inquit, *ebelebri, & tortura viro infrunito.* S. Gregor. Nazianz. orat. 38. delicias vocat pretioſum ſtercus: *Nec terra, & mare*, inquit, *pretioſum mihi ſtercus dono offerant: hoc enim beatæ delicias aſſeverant eſſe, at nos in ſermone delicias fugimus, & in lege divina.* Idem nomen delicijs indit S. Hier. S. Gregor. Nazianz. diſcipulus, & affecta.

Præclarè S. Chryſoſt. homil. 55. in Matth. *Deliciis*, inquit, *ſenſellus citiùs ſurrepit, deliciis ſenſus obtunduntur, deliciis cogitatio torpedine ſtupet, deliciis mens tenebris obducitur, corpus diſſolvitur, maior florentis copia recondituræque reponitur: ita ex ingenti afflictorum acervo, naviglo nimiùm oneribus oppreſſo, crebra ſontingunt naufragia: quid enim, reſpondeque quæſo, ita corpus pingue efficere ſtudes? an ut ad immolandum ducamus, an ut immolatum menſæ apponamus? ovem certè pinguem ad ſacrificium dictam inutilem fore.* Idem homil. 58. in Matthæum: *Quid deliciarum fidelem malè non induciis? ſues ex hominibus facit, imò verò etiam multò maiores: ſus enim in luto volutur, & ſtercore nutritur, hic verò abominabilem magis ſibi menſam conſtruit, iniquas commixtiones excogitans. hic nullo cerè a demoniaco diſcrimine ſeparatur, impudens & furioſus pariter eſt, & demonia quidem miſeramur, hunc verò averſamur, & odimus, quia ſponte ſibi furorem attrahit, & os, oculos, aures & cætera ſimpliciter ſenſuum inſtrumenta amariſſimæ voluptatis evaſcit cloacas.*

Idem homil. 13. in epiſt. 1. ad Timoth. explicans illud c. 5. *Vivens in deliciis mortua eſt. Vivit enim*, inquit, *ſolummodò vocari* (guloſus) *cæteris ſenſibus mortuus eſt, neque aſpicienda, neque audit quæ neceſſariò audire conveniet, neq; loquitur quæ loqui oportet. Quem admodum mortuus quiſpiam in lectio iacens, complexis palpebris, clauſiſq; luminibus multum omnino ſenſum habet: ita & hic imò longè deteriùs hic quàm ille affectus eſt: ille enim bona æquè atque mala non ſentit; hic autem malorum tantùm amiſit ſenſum, nihilque boni penitus ſentit.*

Audi, & B. Laurent. Juſtin. in Ligno vitæ tract. de Paupertate cap. 3. *Si pecuniam congregare conaberis*, inquit, *impiis habenti, aut cupiditatibus lacerabiris: ſi dignitatibus fulgere velis, damni ſupplicabis, & qui præire cæteros cupis, poſcendi humilitate erubeſces: ſi potentiam deſideres, ſubiectorum inſidiis obnoxius periculiſque ſubiacebis: ſi gloriam appetis, per aſpera quæque diſtractus, quietus, & ſecurus eſſe deſines, ſi voluptuoſam vitam elegis, quis non aſpernetur atque abiiciat vilioſſima frogiliſſimaque rei, corporis ſolicet, ſeruos eſſe?*

Tertiò, quia inter epulas ſoluta lingua multa à convivis dicuntur mendacia, adulationes, hypocriſes, fraudes, &c. Qua de cauſa S. Auguſtinus ad menſam lectionem, & diſputationem adhibebat, ut noxias fabulas, & detractiones excluderet; imò numquam ad convivia accedebat, niſi invitaretur, ſecutus exemplum S. Ambroſii, uti refert Poſidon. in ejus Vita. *Tertiò.*

Quartò, quia invitans ſæpè mentitur amorem, cùm in corde tegat odium vel ſimilem pravum affectum. Ferè enim invitat alios non ad ipſorum, ſed ad ſuum commodum, ut eos ſibi obliget, abeſque aliquid, quod optat, impetret, imò ſuſpectos vel inimicos invitat, ut in vino eorum conſilia expiſcetur, aut ut in ſceleris ſocietatem pertrahat, aut ut nocet, & lædat, vel in fama, vel in ſanitate, & vita. Plura de deliciarum fallacia, & frugalitatis commodis dixi Daniel. 1. verſ. 16. vide & S. Hieron. lib. 2. contra Jovinian. fuſè in delicioſos, & guloſos declamantem. *Quartò.*

NOLI LABORARE UT DITARIS: SED PRUDENTIÆ TUÆ PONE MODUM] Gnome hæc facilis eſt: vetat enim nimium diteſcendi ſtudium nimiamque opum cupiditatem, q. d. Noli te cruciare, & fatigare ut aurum aurum, ope opibus aggreges, & ſine fine accumulare ſatagas: hoc enim eſt vitium avaritiæ, & jugis animæ avaræ cruciatus, qui ſæpè hominem adigit ad uſuras, fraudes, aliaſque illicitas artes, ut per fas, & nefas divitias in immenſum coacervet, quibus animam ſuam perdat, crudatque in gehennam. *Sed prudentiæ tuæ pone modum.* Prudentiæ propriè dictæ modus poni nequit, cùm ipſa ſit modus virtutum omnium: ipſa enim eſt virtus in medio rectæ rationis libratæ, cæteraque virtutes omnes librans, & dirigens. Per *prudentiam* ergo hìc ſolertiam, induſtriam & providentiam ad parandas opes intellige, ut patet ex Hebr. בינה *bina*, id eſt *intelligentia*; & ex v. ſequ. *Ne rigas oculos tuos ad opes quas non potes habere.* Undè Aben Ezra: *Abſtine*, inquit, *à prudentia, quæ ad divitias comparandas utaris*; quæ eſt prudentia, id eſt ſolertia avarorum. VERS. 4.

Senſus ergo eſt, q. d. Noli nimis eſſe ſolers, induſtrius & providus ad quærendas rationes lucrandi, & modos diteſcendi: ſed huic tuæ induſtriæ pone modum, quem vera prudentia dictat, ut ſcilicet non plus opum velis coacervare, etiam juſtis licitiſque modis, quàm ad tuum tuæque familiæ uſum ſtatumque requiritur. Quorſum enim congregabis opes, quas in arcis cellitque rotundas, nulli uſui futura, niſi ut ab æruginе tineaque rodantur, & conſumantur?

Alii exponunt, q. d. Noli deſiderare opes impoſſibiles vel illicitas, ſed divitias tuis pone modum *prudentiq*, in caſu genitivo; ut ſcilicet modus quem prudentia ſuggerit, moderetur tuum diteſcendi ſtudium, tuaſque divitias. Ita explicat S. Thomas 2. 2. q. 470. art. 4. ad 3. *Significatur*, inquit, *non quod ipſa prudentia ſit moderanda, ſed quia ſecundum prudentiam eſt aliquis modus imponendus.* Modus autem hic eſt, ut non pares opes niſi licitis juſtiſque artibus eaſque moderatas, quæ ſufficiunt ad honeſtè vivendum. Hic ſenſus aptè cohæret verſui ſequ. *Ne rigas oculos tuos ad opes, quas habere non potes.* Hebræa ad verbum habent: *Ne labores ad diteſcendum: ab intelligentia tua ceſſa.* Quæ verba quia generalia, & limitata, variè limitari, & ad varios particulares ſenſus detrahi queunt: omnes tamen eodem tandem deſinunt, & in unum coeunt.

Primò, igitur Pagnin. vertit, *Ne labores ut diteris, ne ab intelligentia tua deſinas*, q. d. Noli inhiare opibus, ne opum

cupi-

cupido tibi intelligentiam, id eſt tam animi mentem & ſapientiam eripiat. Sic & R. Levi; Cùm, inquit, ea adeptus fueris, quæ tibi ſatis ſint, ne de facultatibus coacervandis amplius anxius ſis: ad enim te à ſapientia longè arcet, cùm tempus in divitias cumulandis inſumas, divertio prorſus fine ab eo, qui proponendus ſit in facultatibus comparandis: nam ideo illæ parantur, ut mortali ſint adiumento, quo curis omnibus ſolutus totus inveſtigationi ſapientiæ & prudentiæ vacare poſſit.

Secundò, Cajet. *ne labores ad diuſcendum, & ab intelligentia tua ceſſe*: hoc eſt, inquit, non ſat eſt ut ſupereſſedeas labore ad parandas opes, ſed inſuper ab opum cogitatione & amore intelligentiam & mentem tuam avoca, ut de iis ne cogites quidem. Sic enim poteris mente quieta & ſerena, itaque fructuosè vacare ſtudio ſapientiæ & virtutis.

Tertiò, Aquila vertit, *noli laborare ut deficias ab intelligentia tua*, q. d. Ne labores aggerere opes, quia quantaſcumque aggeſteris, non eris reipſa dives, ſed tantum dives *in intelligentia*, id eſt in opinione & æſtimatione tua, nam reipſa eris pauper, cum quo plura aggeſteris, eo plura aggerere deſiderabis: nam

Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.

Pauper autem eſt, qui ſuis non eſt contentus, ſed plura ſemper deſiderat, & velut famelicus eſurit ſititque. Alii explicant, *ab intelligentia*, id eſt ſine intelligentia tua, q. d. Noli velle ditelcere ſine ratione & labore per meram fortunam, per uſuram, per rapinam, ſed ſatage ditelcere per intelligentiam, id eſt per induſtriam tuam: hoc eſt enim licitum & honeſtum, prius verò illicitum & iniuſtum eſt.

Quartò, Chald. vertit, *ne accedas ad divitem, ſed in intelligentia tua recede ab eo*, q. d. Noli convivari cum divitibus, eum iisque ſplendidè vivere & iocedere eum multo famulatu, equis & thedis: ſic enim opes tuas profundes & ad paupertatem redigeris, ſed ſequare dictamen prudentiæ, ut ab eis te ſepares, ac ſeparatus privatim ſobrie & parcè vivas, ſic enim quietus ages, & res tuas augebis. Syrus vertit, *ne appropinques divitis, ſed ſapienter ad illum accede*; q. d. Noli eſſe familiaris diviti, ne tua cum eo conſumas, ſed tamen ſubinde, ubi illius ope, mutuo, auxilio opus habes, ad illum prudenter accede, ut tibi opituletur & benefaciat.

Quintò, Septuag. vertunt, *ne extendas te cùm ſis pauper ad divitem; tua autem conſideratione abſtine*. Complut. & Regia, *ne contendas, cùm ſis pauper, cum divite*; clarè auctor Catenæ Græcor. *ſi pauper fueris, ne cum divite contendas: verùm prudentia tua uſus ab ejuſmodi contentione abſtineas*, ἔνθεν enim Græcis idem eſt quod cogitatio, intentio, ſententia, item prudentia, ſenſus, intelligentia, &c. Sunt nonnulli pauperes, ſed ſuperbi qui imprudenter volunt ſe æquare divitibus, cum iisque certare in ſplendore victus, veſtitus, familiæ, ſuppellectilis, ceteratumque rerum. Hos redarguit hic Salomon, tum quia ſupra vires & facultates ſe extendunt, pluraque expendunt quàm habeant; quare perinde faciunt, ac ſi puer parvulus vellet ſe coextendere & æquare viro grandi: tum qui immodico ſumptu ſeſe & familiam illicò exhauriunt, & ad pauperiem redigunt, quæ mera eſt imprudentia & fatuitas, nam ut ait S. Chryſoſt. homil. *Quod nemo lædatur niſi a ſeipſo: Pauperes dum cupiunt divitiis exæquari, inſanabilem rabiem patiuntur, inſaniunt, furunt: namidem morbus diverſos fingulis generat langores.*

Myſticè auctor Catenæ Græcor. Condemnat, hic, inquit, eos manifeſtè, qui divina myſteria æquè ſe explorata habere arbitrantur, atque Deus ipſe. Pauper enim ſecundùm te eſt omnis omnino homo: ſolus autem Deus abſolutè dives eſt. Ne ergo Dei myſteria quæ tatione perveſtigari planè non polluut, meote tua rimari fruſtra contenderis. R. Salomon verò ſic, q. d. *Ne valdè ſollicitus ſis de doctrina augenda, tranſcurſim & deſultoriè rebus colligendis, & voraci lectione, nam tandem hæc omnia oblivioni trades.* Sicut enim cibus non maſticatus devorando tranſglutitur, ac indigeſtus ſæpè emittitur, ſic qui multa celeriter obiterque legendo tranſeurrunt, & quaſi devorant, hi parum tenent, & eorum quæ legerunt, illicò obliviſcuntur.

Rurſum hanc gnomen applices iis qui ſupra vires jejunare, orare, corpus affligere, laborare ſatagunt, ut in ſanctitate & virtutibus emineant, atque ſanctos Anachoretas, Martyres, quin & Apoſtolos adæquent. Qua in re arrogantes & ſtolidi ſunt: perdunt enim ſanitatem corporis & nec ſanctitatem mentis aſſequuntur. Sanctum quidem eſt illud: *Metire te pede magnorum virorum*; ſed intra limites tuæ naturæ & gratiæ tibi à Deo deſtinatæ: nam ſanctum æque ac prudens eſt illud: *Metiere te tuo pede: Ne ſuper ulnas erepidam: Natura ſequitur ſumma quiſque ſua: Noli alium ſapere, ſed time*: quare *in magnis & voluiſſe ſat eſt*. Eſto enim coneris extremis viribus, numquam ad ſanctitatem B. Virginis, vel S. Pauli, aut S. Laurentii, aut S. Franciſci pertinges; quia Deus longè majorem eis dedit gratiam quam tibi. Unde S. Paulus carpens pſeudoapoſtolos, qui ſe Apoſtolis veris æquabant, imò anteponebant 2. Corinth. 10. 12. *Non enim audemus, aut inſerere, aut comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos commendant: ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis. Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundùm menſuram regulæ, quæ menſus eſt nobis Deus, menſuram pertingendi uſque ad vos. Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos: uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio Chriſti*. Ubi pro *ſuperextendimus*, in Græco eſt verbum ὑπερεκτείνειν, quod congruit cum noſtro ὑπερβαίνειν hoc loco. Et rurſum Rom. 12. 3. *Dico non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram fidei*. Unde ſequitur.

NE ERIGAS OCULOS TUOS AD OPES, QUAS NON POTES HABERE: QUI FACIENT SIBI PENNAS QUASI AQUILÆ, ET VOLABUNT IN CÆLUM] Hebr. *nam avolare faciet oculos tuos in te*, id eſt ad eum) puta עשר *aſcer*, id eſt opes, quod tacitè latet in יעיף *haaſcir*, id eſt *diteſcas*, de quo veri præcedenti: *aſcer* enim Hebræis eſt maſculinum, ſicut Latinis eſt, plutus, id eſt opes) *& non ipſe: quia faciendo facient ſibi alas, ſicut aquila volabit in cælum*. R. Salomon τὸ *in eo* refert ad laborem & ſtudium diteſcendi, de quo præceſſit, q. d. Si momento oculos deflectas, illoſque claudas, ſtudium illud evaneſcit, tum quia oculus & appetitus hominis eſt inconſtans & volubilis, tum quia labor, & angor comparandi opes homini eſt moleſtus, cumque diſcruciat: illum ergo ſentiens, citò deponit, & abjicit.

Jam τὸ לא *veneenum*, id eſt *& non ipſe*, dupliciter accipi poteſt. Primò, q. d. Cùm ipſe ſcilicet plutus (id eſt opes / non ſint, vel non exiſtant. Secundò, q. d. *Es non ipſe* ſcilicet eſt in tuo rure vel poteſtate, hoc eſt, ut vertit Noſtet, *quas non potes habere*. Igitur.

Primò, hæc gnome accipi poteſt de opibus iam partis & poſſeſſis, ut earum inconſtantiam & fugacitatem ſignificet, q. d. Ne oculos, mentem & cor defigas in tuis opibus, quia eas diu non potes habere: fugaces enim ſunt, & illicò ab uno in olium devolant inſtar aquilarum, quæ a terra avolant in cœlum. τὸ enim *habere* ſumitur in actu perfecto, pro *habitas retinere & firmiter poſſidere*. Hoc ſignificat Hebr. *veeneenum*, id eſt, *& non ipſe*, q. d. Plutus non habet ſtabilem exiſtentiam, conſiſtentiam & conſtantiam, ſed inſtar avis inquietæ, vagæ & fugacis tranſit & avolat ut amplius non appareat, nec eſſe videatur. Unde Tigur. vertit, *num intorqueres oculos tuos in id quod nec non eſt? Jumenti enim ſibi alas diviſia, & velut aquila in aerem evolans*; Vatab. *an conjicias oculos tuos in eas, cùm nullæ ſint? quoniam parando parabunt ſibi alas, & volabunt in cælum*; Chald. *ſi alligaveris oculos tuos in eum, non comparebit tibi*; Syrus, *ſi fixeris oculos tuos in illo, non apparebit tibi*.

De fugacitate divitiarum vide S. Chryſoſtomum homil. 2. in Geneſin, cujus verba recitavi Amos 6. 5. ad illud juxta Septuag. *Sicut ſtantia puta verum & non ſicut fugientia*. Et homil. aurea in Eutropium, cujus exordium eſt, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, ubi ad vivum ob oculos ponit opum omniumque mundi pomparum vanitatem & fugacitatem, extat tub finem tom. 5. Et homil. 11. o. 2. ad Corioth. ubi divitias comparat ſervo fugitivo & perfido.

Porro hæc fugacitas opum aptè comparatur aquilæ in cælum evolanti. Aquila enim adeò altè volat, ut non tantum hominum, ſed & avium ceterarum aſpectum fugiat, longè enim ceteris omnibus ſupervolat, ut à nemine capi, ſed omnes capere & prædari poſſit, ita quantumcumque opes capere coneris, illæ velut aquilæ evolabunt altiſſimè, & non tantum manus tactumque, ſed & aſpectum tuum fugient. *Opes avolant ut aquilæ.*

Se-

Secundò. Secundò, ſimpliciùs, & aptiùs Bayuus, Janſen. & alii, hanc gnomen referunt ad opes non jam partas, ſed paſcendas, quæ vires noſtras ſuperant, q. d. Noli corde concupiſcere, & oculis ſequi opes, quæ tuas vires, & facultates ſuperant, ſive quas tua induſtria comparare non potes, quia ſi illas ſequaris, illæ velut aquilæ evolabunt in cœlum, ut eas aſſequi nequeas. Emphaſis eſt in Hebræo: *Num avolare facies oculos tuos?* q. d. Opum nimiarum, & impoſſibilium cupido eſt morus oculorum mentiſque volatus, imò avolatus: facit enim ut mens à ſe avolet ad id, quod aſſecutu eſt impoſſibile: oculi enim talium volando certare volunt cum volatu aquilarum; ſed vincuntur: nam aquilæ ita altè volant, ut omnem oculorum aciem ictumque effugiant.

Rurſum eſto oculis opes inſtar aquilarum aſſequereare, an ideò eas manu prehenderes, & tui juris efficeres? utique non: non enim magis eas occupares quàm aquilas volantes, quas oculis ſequens, tui juris efficis. Docet ergo hæc gnome cavendum eſſe ab avaritia, & concupiſcentia oculorum, & moderandum eſſe ſtudium ſe ditandi juxtà ſortem, artem & induſtriam à Deo datam: ſi enim modum hunc ea ceſſerimus, fruſtra Deo adverſante laborabimus. Salomonem ſecutus Siracides cap. 11. 10. pari modo à nimio opum ſtudio avocat: *Si enim, inquit, ſecutus fueris non apprehendes, &c. eſt homo laborans, & feſtinans, & dolens impiat, & tantò magis non abundabit.* Vide ibi dicta.

Porrò *vè quas habere non potes*, dupliciter accipi poteſt: Primò, q. d. Quas phyſicè obtinere nequis, quia tuas vires, & facultates tranſcenduot. Secundò, q. d. Quas ethicè, id eſt, licitè & bona conſcientia obtinere nequis: ut ſenſus ſit, Noli per uſuras, fraudes, injuſtos contractus aſpirare ad opes illicitas: illas enim bona mente & fide obtinere vel retinere nequis: quare juſto Dei judicio juſtè illæ à te, velut ab injuſto invaſore, vel poſſeſſore, aufugient, & avolabunt. Huc facit illud Catonis:

Quod potes, id tentes, operis ne pondera preſſus
Succumbas labor, & fruſtra ſentata relinquas.

Opes ſimiles aquilis. Primò. Eſt proſopopœja: opes enim hic inducuntur quaſi aves & aquilæ, quæ alas ſibi faciunt, quibus ſe ab avaris ſe perſequentibus proripiunt, & longiſſimè avolant. Rectè autem opes aquilis comparantur. Primò, quia aquila, & robore, & volatu, & prælatione cæteras aves excellit, ut nullam ſibi ſupervolare permittat, omnibus ſuperior, nulli inferior, ut omnes prædetur, ipſa verò nulli ſit præda; pari modo opes impoſſibiles vel illicitæ ſuperant omne avari ſtudium, & conatum, ut ab eo ſe rapi prædarique non ſinant, ſed potiùs eum prædentur, aliorumque rapinæ, & prædæ eaponant. Verè Apulejus in Floridis lib. 1. *Cùm nubium tonus*, inquit, *ſoſo aquila ovitulo, nauu elementi laverſum vel dextroſum tanta mole corporis labitur, velificatas alas, quò libuit adverſus modico cauda gubernaculo, inde cuncta deſpiciens: ibidem pennarum eminùs indefeſſo remigio, ac paulliſper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circumvolitat, & quarit, quorſum poſſiſſimùm in prædam ſuperne ſeſe ruat fulminis vice.*

Secundò. Secundò, aquilæ volant celerrimè, ac eùm in terra pabulum ceperint, illicò in cœlum avolant: ſic & opes, præſertim impoſſibiles, & illicitæ, ubi exiguam ſui potunditem ſpem oſtenderint, eaque inaniter avarum, & ſtolidum jactarint, illicò avolant. Aquila, ait Aldrovandus, fortiſſima, & perniciofiſſima, pennas habet firmitate ac duritie inſigni: ſola inter aves recta via, non obliquè, ut cæteræ aves fertur ſurſum. Hinc ſub pedibus fert fulmen, quaſi Jovi avis: nam *fulmina ſub Jove ſunt*: fulmen autem ejus volatus celeritatem, vim impetumque notat. Sicut ergo nulla avis audet invadere aquilam, ſed ipſa cæteras invadit, & fternit: ſic vir prudens noo perſequitur opes quæ ſuam ſortem, & induſtriam ſuperant, ne modicas quas habet fruſtra inſumat, & prodigat, ſed eas quæ ſibi commenſæ ſunt, quaſque ſua induſtria, & labore aſſequi poteſt. Quare ſicut ſtolidus eſſet falco, vel accipiter, ſi proſequeretur aquilam, quia ab aquila ſterneretur, & necaretur: ſic ſtolidi ſunt, qui opes ſuam fortunam tranſcendentes ſectantur; quia non tantùm illas non aſſequuntur, ſed & proprias perdunt, dum minores majoribus in prædam cedunt, uti experientia conſtat.

Tertiò. Tertiò, aquilæ volant altiſſimè: ſic & opes omnem oculorum avari aciem cogitationemque eludunt, & effugiunt. A Aquila, inquit Aldrovandus, magnas habet alas, Eccli. 27. 3. & 7. altè volat, juxtà illud Poetæ:

Illa etiam ſublimè volans ætheque propinquans

velut ætipeta, atque ardentes ſolis radios fixè intuetur: nidum in ſublimi petra reponit, ne callidus raptor propè quandoque accedat. Rurſum aquila, quia ficca & callida, ingenioſa eſt, ſagax, ſolers, aſtuta. Hinc à Poetis dicitur Jovis ales, Jovem comitari ut pavo Junonem; Jovi nectar afferre, imò Jovem ferre. Hac de cauſa nonnulli olim aquilæ divinos honores deferebant, tamquam ſub ejuſ ſpecie Jovem venerantes. Undè Mart. libr. 5. Epigramm.

Dic mihi quem portes volucrum regina? Tonantem.
Nulla manu quare fulmina geſtat? amat.

Hinc Jupiter et dediſſe dicitur dominium avium, ut earum ſit rex vel regina: hinc & aquila biceps inſigne eſt Imperii, & Imperatoris univerſi. Quocirca Pyrrhus rex à militibus acclamatus aquila: *Aquila*, inquit, *fum, qui veſtris armis quaſi pennis fublevor.* Sic prorſus opes impoſſibiles, & illicitæ altiſſimè ab avaro avolant, velut aquilæ ab aucupe.

B Quartò, penuæ aquilæ mixtæ pennis anſerum, aliarumque avium eas exterunt, arefaciunt, & conſumunt: ſic & opes iniquè, & malè partæ reliquas æquas juſteque partas devorant, & abſumunt. Id de pennis aquilæ docet Plinius libr. 10. cap. 3. Albertus Magnus Aldrovandus, Geſnerus in aquila. Quocirca Ægyptii perniciofam potentiam per aquilarum pennas deſignabant. Audi Pierium hieregl. 19. cap. 11. ſacerdotes Ægyptii potentiam cujuſpiam, quæ ſociis, & amicis omnibus pernicioſa eſſet, per aquilæ pennas ſignificabant. Hujuſmodi ſiquidem ea viseſt, ut aliarum avium plumas ſi commiſceantur, interterere, & quodammodo devorare videantur. Quod & in tergoribus pantheræ atque hyænæ identidem fieri compertum eſt 1. pantherinum quippe tergus hyænæ cedere ſuo loco diaimus. Eamdem inter juglandem, & quercum antipathiam eſſe ſcribit Plinius, tanto quidem naturæ diſſidio, ut, ſi quercus juxtà nucem juglandem ſata ſit, prorſus emoriatur. Eſt & illud huic miraculo perquam ſimile, quod de cardamo fertur. Olus id apud Perſas uſitatiſſimum, cujus C natura eſt humorem omnem terræ ad ſe ita attrahere, ut reliquæ circumpullulantes herbæ coganur arelcere, de quo proverbium eſt apud Ariſtophanem. Id alio vocabulo ſcaphon vocant, Iberis eſt Dioſcordi, Ægyptiis Semeth, Naſturtium Romanis. Cauſam verò ſuper aquilæ pennis philoſophi commentantur quòd, cùm avis ipſa ſit omnibus aliis infenſa, derivetur vis ipſa animoſis in res quoque ejus inanimes per ſympathiæ contagionem. Alii peſtiferam malevolentiæ vim quamdam ineſſe alii deprehendere, propter quam tacta ab ea facilè computreſcant: indicio eſſe reliquias ejus heſternas neque ab ea ipſa, neque ab alio quopiam animalium ſepeti. Permeare verò contagionem eam etiam in pennas, quæ alienas juxtà ſe poſitas adurere propemodum pro comperto traduntur. Ita ejus qui rerum ſumma potiatur, majeſtas fulgore ſuo reliquos obſcuræ, & veluti micantiſſimum ſolis jubar ubi exortum fuerit, lucem omnibus ſtellis intercipit. Objiciunt alii hoc in multorum principum tyrannidem, & rapacitatem, quibus non ſine rerum tuarum jactura à poſſis adhæreſcere: quomodocumque autem quiſpiam acceperit, natura hoc comparatum, ut debiliora à validioribus abſumantur. Hæc Pierius, eadem ad verbum habet Aldrovandus in Aquila.

Penna aquilæ alias devorant.

Ratio phyſica.

D Denique Septuag. Chald. & Syrus hunc verſum præcedenti nectunt, ut omnia à v. 1. hucuſque ſignificent vitanda eſſe convivia, & conſortia principum, & divitum. Igitur *vè in eo* vel *in illum*, quod eſt in Hebræo, referunt ad divitem vel principem: ſic enim habent Sept. *ſi intenderis oculos in eum* (principem, vel divitem) *nuſquam apparebis: parata enim ſunt ei ala, & revertitur in domum præſidis* vel *præfectoſui*: q. d. Si ſpes tuas defigas in potente vel divite, falleris: nam ipſe ubi maximè eo opus habebis, ſe ſubducet, & re relicto ad ſuos, v. g. ad ſuum præſidem, vel præfectum ſe recipiet. Aut per præſidem accipe Deum, qui omnibus potentibus dominatur & præſidet, q. d. Noli ſperare in potente, quia brevi morietur, nec apparebit: vita enim animaque hominum præſertim potentium alata

eſt

eſt, & eitò avolst ad vitæ mortiſque præſidem Deum, ut ea velut judici ſiſtatur, pro meritis vel cœlo, vel gehennæ adjudicanda. Hue facit illud Eccl. 10. 11. *Omnis potentatus vita brevis*. Porrò S. Hieron. in e. 87. Ezech. & Septuag. ſic legit, *In bonum*, inquit, *portum de aquila dicitur, quòd inſtus divini effectus faciat ſibi alas ſicut aquila, ut poſſit reverti in domum præſepioris ſui. Et in Iſaia cap. 40. ſcriptum eſt, quòd inſti penna aſſerant ſicut aquilæ, currant, & non laſſentur; ambulent, & non eſuriant.* Similia habet in c. 1. Sophoniæ, ubi tamen pro *præſepioris* minùs rectè legitur *præceptoris*.

Chald. ſic habet, *ſi alligaveris oculos tuos in eum*, (divitem, qui præceſſit) *non comparebit tibi, quoniam ſe ipſum facies alas, ſicut aquila quæ volat in cœlum*, q. d. Si ipſum tuum alliges diviti, ille ubi rem ad miſeriam redactum viderit, velut humi afflictum deſpiciet, ac celſitudinem ſuam reperens ad ſuos divitis avolabit: ſicut aquila ubi in terram ſe demiſit, modicè ibi conſiſtens eſcamque ſumens, ea ſumpta illicò in cœlum revolat.

Aquilæ ſint Sancti. Anagog. Beda: *Non ergo*, ait, *mentem ad perſerutanda divinitatis arcana, quæ penetrare non valet; hæc enim cœleſtibus ſolùm avibus patent*, putà angelis, & Beatis: hi enim ſunt aquilæ, quæ ſuis meritis velut alis in cœlum evolarunt, juxtà illud Job 39. *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, & in arduis ponet aidum ſuum?* Ubi S. Gregor. libr. 9. Moral. c. 16. per aquilam accipit Sanctos, eorumque ſublimitatem, & contemplationem. Idem per umbram videre priſci Romani, qui in ſuorum Imperatorum apotheoſi. ex pyra, in qua comburebant eorum cadavera, emittebant aquilam; quaſi illa animam Imperatorum volando turſim ferret in cœlum, teſte Herodiano lib. 4. unde Donyſ. lib 56. Aquila, ſit, animam Auguſti in pyra extulit in cœlum.

Tropolog. Tropolog. ne alpires ad officia, & virtutes tuo ſtatu, & gradu celſiores: hæ enim advolabunt à te, v. g. pauperes, noli nimis eſſe liberalis in erogando, ne te depauperes, & nihil ampliùs eroga a quæas: eſto liberalis affectu, ubi nequis effectu: vocatus es ad ſortem Matthæ, noli aſpirare ad ſortem Magdalenæ: opifex vel agricola es, noli aſpirare ad ſtatum nobilis vel doctoris: Grammaticus aut Rhetores, noli te venditare aut præponere Philoſopho, vel Theologo: Religioſus es, noli affectare Paſtoratum vel Epiſcopatum: ſubditus es, noli ambire rectoratum: honor enim velut aquila fugit ſequentes, ſequitur fugientes.

Huc facit apologus cameli apud Feſtum Avienum fabul. 8. & alios. *Camelus enim ſui pœnitens, querebatur taurus infignes eos geminis cornibus, ſe inermem obiectum cæteris animalibus: cui Jovem ſibi dinari cornua. Ridet Iuppiter ſtultitiam cameli, nec modo votum negat, verùm auriculas bellua decurtat.* Affabulatio: *Sit quiſque fortuna contentus ſua, etenim multi fortunam meliorem ſtruti, incurrere peiorem.* Sic qui ſectantur opes nimias vel illicitas, perdunt modicas, & proprias. Camelus enim mercibus onuſtus, divitis & divitiarum eſt ſymbolum; undè illud Chriſti: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm divitem intrare in regnum cœlorum*, Matth. 19. 24. Et ſicut camelus non poteſt ſequi aquilas, ſic nec avarus opes immodicas. Undè Ægyptii, inquit Horus Apollo lib. 2. c. 100. hominem tardum, & ſegnem repræſentarunt per camelum. *Hic enim ſolus ex omnibus animantibus crus inter eundum inflectit, undè & appellationem nactus eſt, cùm græcè κάμηλος quaſi κάμπτων, à curvum inflexione dictus videatur.* Sapienter Ovidius 4. Triſt.

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.

Exemplū. Memorabile eſt exemplum in Vitis Patrum de Joanne Parvo, Hic enim eùm relicto ſocio Anachoreta, ſolus vivere vellet ſine cibo labore ſuo parto, in jugi contemplatione inſtar angeli, poſt paucos dies famem, & egeſtatem cœpit: undè noctu rediens ad ſocium, pulſando oſtium ab eo audiunt: *Ioannes cibo non eget, quia factus eſt angelus.* Quare totam noctem ſub dio in fame, & frigore peregit: manè à ſocio intromiſſus, & increpitus, reſipuit didicitque labo are, & labore ſibi cibum parare. Erat de eo elegans carmen Fulberti Carnotenſis in fine Epiſtolarum, cujus hæc eſt clauſula. *Cùm angelus eſſe non potuit, qui bonus eſſe docuit.* Qui ergo nequit eſſe Anachoreta, ſit bonus cœnobita; qui nequit eſſe cœnobita, bonus ſit Clericus; qui nequit eſſe Clericus, bonus ſit laicus: multi enim in eorum jugo ſalvantur, qui in Clericatu, & exlibatu damnarentur.

Prudenter Plato in Phœdone: *Nulli homini, ait, fas eſt diſcedere ab eo munere, quod ei Deus impravit.* Et Ptolomæus in præfatione Almageſti: *Inſipiens eſt*, inquit, *qui ſua ignorat quantitatem. Qui ſciendam ſuam ultra aſtutiam, quæ in ipſo eſt, extendit, eſt ſicut paſtor debilis cum multis ovibus quas paſcere, & regere nequit.* Divinè Eccleſ. c. 3. 22. *Altiora te*, inquit, *ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* *Gnomæ.*

Rurſum tropolog. ſic exponas, q. d. Cùm oculi carnis, & concupiſcentiæ avolant ad tuas cupidines, quas licitè habere non potes; tu ab jis mente ad Deum, & cœlum initiae aquilæ avola. Undè B. Greg. Nazianz. Jambico 3. ad Seleucum ſic canit:

Statim atque vitium noveris, color avola:
Mentis volatu nil enim penniculis.

NE COMEDAS CUM HOMINE INVIDO, ET NE DESIDERES CIBOS EJUS: QUONIAM IN SIMILITUDINEM ARIOLI ET CONJECTORIS, ÆSTIMAT QUOD IGNORAT. COMEDE ET BIBE, DICIT TIBI: ET MENS EJUS NON EST TECUM. CIBOS QUOS COMEDES, EVOMES: ET PERDES POMCHOS SERMONES TUOS] Hebr. *ne comedas panem malè oculi: & ne concupiſcas epulas eius; quoniam ſicut æſtimavit in anima ſua, ſic ipſe*, ſcilicet judicat, & loquitur: vel *ſic ipſum*, ſcilicet eſſe cenſet, & judicat, q. d. Quod ipſe imaginatur, & phantaſia ſua concipit, hoc cenſet reipſa ita eſſe vel fore, qua in re ſæpè errat, & fallitur. Melancholici enim, invidi & ſimiles qui corruptam habent phantaſiam, multa triſtia, ſuſpiciola, exotica, peregrina, horrida, timida & anxia ſibi fingunt, & imaginantur, quæ à parte rei non exiſtunt, ſed tantùm in falſa eorum imaginatione. Undè hydrophobis, & vertiginoſis, quibus omnia gyrari videntur, dicimus: *Ne moveas, domus mea gyrat, ſed cerebrum tuum gyrat: gyrus meus eſt in re, ſed in phantaſia tua.* Quocirca Noſter ſpiè elareque vertit, *quoniam in ſimilitudinem ariioli, & conjectoris æſtimat quod ignorat.* Hebr. eſt שער ſaar quod per ש & ע multa ſignificat: Primò, cogitare, æſtimare, conjectare; Secundò, horrere & horripilare; Tertiò, ſpectrum, vel quid terrificum & horrendum; Quartò, portam; Quintò, menturam, & menſurare, q. d. Avarus, & tordidus præcipit in menſa exiguam menſuram, quam ſi quis edendo vel bibendo excedat, ægrè fert etiamſi exteriùs dicat: Comede, bibe. Aut q. d. Avarus menſurat ac numerat id quod quiſque edit aut bibit, imò quaſi ſingulos bolos computat. Ita Iſidor. Clarius. Vers. 6. Vers. 7. Vers. 8.

Apologus cameli.

Hinc varietas mira verſionum. Cajet. enim vertit, *quia ſicut amaritudo in anima eius, ſic ipſe*, id eſt, inquit, *ſic eius amaritudo occultatur, ſic occultus ipſe ſe tibi*; Tigurin. *nam iuxta in animo ſuo mentitur, idque facienti dicit tibi, Eda & bibe: cor autem eius non eſt tecum*; Vatabl. *quia quemadmodum cogitat in anima ſua, id eſt, animo ſuo, ita res habet*: nimirum *Comede & bibe, dicit tibi; ac cor illius non eſt tecum*; Chald. *ne comedas cum eo qui habet oculum nequam, quoniam ſicut porta vrigitur, ſic elevatur in anima ſua*; Septuag. *ne cenes cum viro invido, neque concupiſcas illius eſcas: ſicut enim ſi quis deglutiat pilum, ſic evomet, & bibet*; Symmach. *ſicut conjectans in anima ſua ſic comedit & bibit*; Syrus, *ne vocaveris cum homine guloſo, quia ſicut vir deglutit picem, ſic manducas & bibis cum eo, & cor eius non eſt tecum*; Aben Ezra, *velut vir qui animo deſinet ſua verſatque cogitationem de re, ita alloquendo, Comede & bibe, ita ſe gerens ille*; alii *ſicut ſpectrum fuit in anima, ita ipſe eſt*: *dicit, Comede*, &c.

Pœnis *mali oculi*, eſt panis avari, ideoque ſordidi, invidi & maligni, qui ſcilicet malignis oculis te hilariter comedentem intuetur: veretur enim ne nimis multa conſumas, eumque tua annona prives, & quaſi depanperes. Ita Aben Ezra, R. Levi, & R. Salomon, qui ſic explicat: Avaro grave eſt, & acerbum ſi cibis illius veſcaris, perinde ac ſi ejuſdem ori amariſſimum fel inſtillaſſes: vox enim *ſaar* ſignificat ficus præcoces amaras, Jerem. 29. 17. hæc ille. Syrus per *malum oculo* accipit guloſum: hic enim malignè ſiſpicit cibos, utpote quos guloſè vorare, perdere & prodigere cogitet. Alii per *malum oculo* accipiunt dolotum, & malitioſum, qui noxia tibi moliatur, ac, ſi poſſit, cibos veneno inficie: ut te perimat. Undè Chal. vertit, *cor eius doloſum eſt apud te*; Hinc Cajet. per *malum oculo* accipit eum, qui bene dicta vel facta malè interpretatur, *Panis malī oculo quid?*

tur, & in malum convertit. Plures aptiùs ex Sept. & Chaldæo per *malum oculo* accipiunt invidum, qui invidet felicitati aliorum, juxtà illius Christi: *An oculus tuus nequam* (id est invidus) *est, quia ego bonus sum?* Matth. 20. 15. Sic Tobias erit, q. d. Ne comedas cum eo qui tibi invidet, quia licet amicum se simulet, teque invitet, dicendo comede & bibe; tamen quia in corde te odit; hinc facta & periculosa est ejus invitatio. Periculum enim est, ne cibum vel potum veneno inficiat, eoque te interficiat, aut ne cibo potuque te obruat in tuum dedecus & perniciem, ut scil. secreta tua prodas, vel aliquid liberiùs aut inconcinniùs dicas vel facias, quo tibi noxam, & probrum crees.

Undè mysticè per invidum nonnulli accipiunt diabolum nostræ salutis invideotem, qui certè favere nobis videatur, dum ad mundi voluptates nos invitat; animo tamen est à nostra felicitate alieno. Proinde monemur non desiderare ex cibis ejus, hoc est ex voluptatibus hujus mundi, ad quas pertrahit: quod si fecerimus, evomendum aliquando erit quod sumpsimus, sive nunc per pœnitentiam, sive postea per pœnam, quando dabit quisque tantum pœnarum, quantum se delictis intemperatè immerserit.

Verùm germaniùs alii passim per *malum oculo* accipiunt avarum; hic enim oculo malo, id est ægro, tristi, & invido, aspicit largiùs epulantes, eorumque epulatione torquetur, quòd sua liberaliùs videat comedi, & consumi: sic enim Siracides Salomonem de more secutus, amarum vocat invidum, id est invidum, eique tribuit oculum nequam, & malum c. 14. 8. *Nequam*, inquit, *est oculus invidi, &c. Oculus malus ad mala, & non satiabitur pane, sed indigus & in tristitia erit super mensam suam.* Vide ibi dicta.

Sensus ergo est, q. d. Ne comedas cum homine avaro, & sordido, ideoque refectioni tuæ invido, qui scilicet tibi cæteris que convivis epulationem, & hilaritatem dolendo invidet; *Quoniam in similitudinem conjectoris, & ariolo æstimat quod ignorat.* Quemadmodum enim illi frequenter sibi persuadent quod non est, & quod ignorant; ita & avarus. Putat enim alios ejusdem esse ingenii, cujus est ipse, cùm ex se alios metiatur, ut, quemadmodum ipse non ex animo favet coovivis mensam, etiamsi verbis contrarium simulet: sta etiam convivas putet non ex animo loqui jucunda, & amica verba, quæ cum eo profe unt. Unde subditur: *Comedo & bibe, dicet tibi; & uncas ejus non est tecum*, hoc est, animo tibi non favet quod offert. Et sequitur: *Cibos quos comederas evomes, & perdes pulchros sermones tuos.* Hoc est, in suaves tibi erunt apud sordidum epulæ: ac ubi illius sordes adverteris, displicebit tibi illius mensa, adeò ut velis te evomere posse cibos comestos, & peribit tibi omnis sermonis, & confabulationis elegantia, quæ tolet in convivis adhiberi, quia non commovet avarum ad animi jucunditatem. Nihil proderit tibi quidquid pulchrum in convivio apud eum locutus es, vel laudando eius dapes, vel agendoe gratias, aut denique quidquid pro more in mensa locutus es. Ita Janten. & alii.

Est metalepsis, q. d. Nil tibi conferet avari cibus, licet delicatus, nec jucunda pulchraque super mensam colloquia: quia ubi animad vertes ejus avaram invidamque hypocrisin, dolebis te ei convivam fuisse, optabisque te numquam cum eo cibum sumpsisse, sed potiùs omnem quem cum eo sumpsisti, posse evomere.

Aliter *tò evomes* explicat Vatabl. q. d. Avarus & invidus adeò insulias, sordidas, & immundas tibi apponet epulas, ut nauseam & vomitum tibi moveant.

Notter Salazar appositè per pulchros sermones accipit problemata, ænigmata & gryphos, qui olim in convivis à sapientibus sibi invicem proponi solebant, q. d. Si avaro, & invido difficilè aliquod problema, ænigma aut grypbum inter epulas objeceris (quæ est illius malitia, & veteratoria callliditas) eius sensum, arioli in morem, te divinare significabit: & licèt illud non assequatur, tamen illum te penitus calluisse simulabit, atque adeò contemnet, & pro nihilo habebit; quare *cibos quos comederas evomes*, ex fallidio scilicet reipues, ac malles impransus manere. Aut, q. d. *Dicet tibi, Comede & bibe*, id est, urgebit te ut cibo vinoque te infarcias, non ex benevolentia, sed ex invidia, ut scilicet tibi per ebrietatem, & crapulam mentem sensumque eripiat, teque omnibus deridendum proponat, cùm natura urgente cogetis crapulam evomere; itaque perdes pulchros sermones, quos dixisses si lobrius fuisses: nam ebrius existens non nisi deformes, inconcinnos, & insulsos loqueris. Summa, convivium hoc invidi nil tibi voluptatis, & honoris, sed plurimum doloris & dedecoris afferet.

Nota. Ariolus vel hariolus est divinus qui de futuris conjectat & divinat (hoc enim est ויד *scaar*) ita dictus, aut Donatus, *quasi fariolus, à fatis, vel à fando. Hoc enim pro F, & F pro H in multis locutionibus mutabantur. An ab haurido; nam habitu solent excludere velut mortalem animam, ut divinam recipiant, unde & vocem insuetudo dabant qua est OE, quòd OE somni exhalandi vim præfert.* Hæc Donatus. Significat ergo, quòd sicut hariolus & conjector conjectat ea, quæ ignorant, prout ipsi imaginantur; ac proinde eorum conjectatio sæpè falsa, semper anceps est, & dubia. Undè illud vetus: *Ridet haruspex, dum videt haruspicem*: ridet nimirum hominum stultitiam, quod sibi ex aris & intestinis avium vel victimarum divinanti, quasi Prophetæ vericido crederent; cùm omnis eius divinatio mera esset conjectura, & impostura. Sic pariter avarus & invidus judicant, & conjectant ea quæ ignorant, imò ea quæ non sunt, nec erunt, sed quæ ipsi imaginantur, quæque ipsis avaritia, melancholia & invidia suggerit, scilicet te nimis liberaliter comedere, epulas omnes discindere, singula convivis distribuere, eosque ad bibendum invitare, ac proinde se magnam ciborum, & opum jacturam facturum, teque illud intendere, ut scilicet eius avaritiam rideas, & calces: talem enim te æstimat, qualis ipse est, scilicet fictum, avarum, invidum: quæ omnia meræ suspiciones sunt, & sæpè falsæ.

Hariolus quasi fariolus, à fando.

Sapienter Elias Cretensis in orat. 1. Nazianz. *Sicut*, inquit, *ad frustra aliquid suspicandum segnis est, qui à vitio liber est: sic contrà ad suspiciane proclivis esse solet, qui se vitio addixit*, præsertim eidem, de quo proximum tacitè vel apertè insimulat, uti docet experientia, & Cassianus, cæterique rerum spiritalium magistri. Vitium enim, quod temerè alteri imputas, in teipso habes: ex te enim metiris alios, & tuum vitium cæteris commune esse putas: quæ omnia meræ suspiciones sunt, & sæpè falsæ. Vere S. Eucherius epist. ad Valerianum, *Si vera esse verear*, inquit, *suspicax non eris; non enim suspicamur nisi quæ metuimus.* Et Nazianz. orat. 8. *Non facilè is malum de alio suspicatur, qui non facilè ad malum impellitur.* Quali dicat, Probi minimè suspicaces esse solent, sed improbi. Septuag. Hebr. legerunt ויד *scaar*, per ש ideoque vertunt pilum: *Sicut enim*, inquiunt, *si quis deglutiat pilum, sic comedit & bibit.* De quo mox plura. Syrus vertit, *sicut vir deglutit picem; sic manducat & bibit cum eo.* q. d. Sicut pix comesta non reficit, sed fauces conglutinat, obstruit, strangulat & enecat: sic cibus avari, & invidi te non reficiet, sed jugulat potius te torquebit, cruciabit, & strangulabit. Ita Daniel cap 14. 26. draconem Babyloniorum massa ex pice, & pilis in os eius iniecta suffocavit, ut creparet. Vide ibi dicta. Chaldæus Hebr. *scaar* vertit *portam*: *Sicut porta erigitur*, inquit, *sic elevatur in anima sua.* Quod R. Levi exponit, q. d. Sicut porta assidue patet, ut per eam homines egrediantur, & regrediantur: sic os avari & improbi multa falsa proloquitur, quæ postea eum falsi convictum revocare & retractare necesse est. Alii vetò sic explicant: Quadet Salomon, inquiunt, nequis cum viro malitioso aut capcioso commercium ineat, ut dolos eius vitare possit: nam similis est portæ alicui ex his quæ levari aut demitti solent, quæ primò quidem patet, & occurrentes sibi benignè excipit: deinde verò eosdem subitò includit ac tenet. Et quidem cùm in loco isto de ænigmatibus aut gryphis, qui inter epulas jacti... tolebant, sermo sit, non inepte quadrat hæc levatæ portæ similitudo in eum, qui eo animo in coovivis ænigmata, & gryphos rogat, ut auditores capciosè teneat, & includat ne evadere possint.

Verùm *tò erigitur*, & *elevatur*, significat hæc à Chaldæo dici de superbo, & invido, qui scilicet invidet alteri sapientiæ, & laudi ex superbia, qua ipse ardem antecellere aliis satagit. q. d. Nec comedas cum superbo, & invido, quia ejus simulet se tibi comem, & æqualem: tamen sensim erigetur se supra te, tuaque dicta & facta deprimet, & despiciet, ut ipse supra te eminent; sicut porta eminùs ad illam pergenti videtur ipsi æqualis, at quò propiùs ad illam accedit, eò magis limen eius supremum attolli videtur, ut longè supra caput eius elevatum, & excelsum appareat.

Porrò Septuag. haoc gnomen accipiunt quasi Salomon consulat, non tam ne quis invitatus ab invido ad convivium illud adeat, quàm ne quis invidum invitet: hic enim invitan-

tantis epulas, menſam & honorem dedecorare & perdere ſataget. Undè Syrus Septu. de more exponens, invidum vocat gulonem, undè ſic vertunt, *ne cunes cum viro invido*, &c. *neque enim ſatiè cibum, & potum ingeris, quàm ſi quis pilum* (auctor Cateor Græcor. habet *filum*) *abſorbeat*. q.d. Helluatur, & velut helluo epulas, & vina tranſglutit, perinde ac ſi omnia eſſent inſtar cujus unius pili vel fili. Aut per pilum ſignificat noxam, & venenum: pili enim cibis ingeſti fauces oppilant & ſuffocant. *Vidimus*, inquit Adagiographus, *aliquem lactis pilo obſtrato ſtrangulatum*. Undè Syrus pro *pilo* vertit *picem*, quam certum eſt comedentes ſuffocare, & ſtrangulare. Perguot Septuag. *ne ergo addacas eum ad te, ut comedas buccellam cum eo: evomet enim illam, & contaminabis ſermones tuos*; quia ſcilicet præ helluatione vomet, atque ad ſermones tuos æquè ac ad cibos nauſeabit, oſtenderque eos ſibi diſplicere, ſeque eos parvi pendere, & faſtidire. Ita auctor Catenæ Græcor. Loci hujus ſcopus, inquit, hoc tendit. Ne facilè hominem iovidum ad menſam tuam admittas: nam cùm ingratus ſit, nullam dapibus tuis habiturus eſt gratiam: ſed nec priùs quoque ingerere & helluare deſiſtet, quàm ingeſta per vomitum abiecerit: hoc eſt, petinde ſete gerer ac ſi per vomitum evacuaſſet, aut pilum deglutiſſet, neque ullum illarum ſenſum capiet, ſed pronihilo ducet. Sublimiori autem ſenſu per invidum, illiberalis abiectique animi hominem ſignificat, qui Scripturam divinam aſpernatur, ejuſdemque materiarem contemnit ducit. Ne tali ergo, ait, myſticos Scripturæ ſenſus aperias; per pili autem exemplum aliter docentium doctrinam inſinuat, ut quæ venenum ſuggerat vetiùs quàm alimentum. Hæc ille.

Myſticè quoque Beda hanc gnomen accipit de hæreticis: *Ne comedas*, inquit, *cum homine invido, & ne deſideres cibos eius*, &c. *De Scripturis cum hæretico non loquaris, qui invidet humanæ ſaluti, & malles decipere quàm corrigi. Quoniam ſicut avidus & confector ſomniorum æſtimat quod ignorat: ita hæreticus quæ non intelligit in Scripturis, prout libet interpretari præſumit. Comede & bibe; dicet tibi, & mens eius non eſt tecum: Sobrius, inquit, diſce quæ dico, & ego quæ dicet, eâm in his quæ docet ipſe fidem certam non habet; ſcicas ſe finxiſſe quæ docet. Cibos quos comederas vomes, & perdes pulchros*, &c. *Senſus perverſos quos ab hæreticis didiceras, accepiſſe eſt ut vel per pœnitentiam corrigendos deſeras, vel poſt mortem pro his pœnas luere cogaris, perdaſque ſermones confeſſionis, quibus eis prædicantibus humiliter favendum eſſe putaveras.*

Vers. 9. IN AURIBUS INSIPIENTIUM (Syrus, *coram inſipiente*) NE LOQUARIS: QUIA DESPICIENT DOCTRINAM TOAM] Hebr. *quia ſpernent intellectum verborum tuorum*; Septuag. *in auribus inſipientis nihil quidquam dicere, ne forte irrideat ſapientes* (S. Cypr. lib 3. Teſtim. legit, *ſenſa eos ſermonis tui*. *Inſipientem* hic intellige moctu perfecto, qui ſcilicet in ſua inſipientia, id eſt imprudentia, & vitiis obduratus, indocilis & incorrigibilis eſt: nam alioqui ſapientis eſt docere inſipientes qui ducere volunt, ut fiant ſapientes & virtute præditi. *In auribus* idem eſt quod *audiente ſtulto*, ut vertit Vatabl. Notat tamen quid amplius, nimirum res ſecretas, altas & ſublimes (has enim in aurem dicere ſolemus ut myſteria arcana fideiq; noſtræ non eſſe committenda inſipienti, qui ea non capit, ideoque rider, & deſpicit. Und. Auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, ſicque explicat: Inſipientis auribus nihil quidquam ſecretò committas: ne fortè prudentes ſermones tuos deridear. Hic illud Chriſti Servatoris inſinuatur ſimul, & declaratur: *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus.* *Matth. 7.*

NE ATTINGAS PARVULORUM TERMINOS, ET Vers. 10. AGRUM PUPILLORUM NE INTROBAEPROPINQUOS Vers. 11. NIM ILLORUM FORTIS EST: ET IPSE JUDICABIT CONTRA TE CAUSAN ILLORUM] Hebr. *no loce movetas terminos ſæculi*, id eſt ab antiqua, vel ab olim longo tempore poſitos. Ita Vatabl. Chald. *no muves terminum qui à ſæculo eſt*; Septuag. *ne tranſponas terminos æternos, & in poſſeſſionem orphanorum ne ingrediaris*. Symmach. *ne permoveris* (ſic enim corrigendum) id eſt, *ac tranſmoveas limites ſæculi*. Pro *parvulorum* enim hebr eſt עולם *olam*, id eſt ſæculi, id eſt ſæculares, prifcos & antiquos: Noſter legit עולים *olim*, id eſt parvulorum, vel עלם *elem*, id eſt pueri qui domi latet; idque congruentiùs reſpondet *tu pupillorum*, quod ſequitur. Sicut enim c. 22. v. 28. vetuit tranſferri terminos agrorum quorumlibet: ita hic vetat tranſferri limites agrorum parvulorum, & pupillorum, eorumque iura invadi. Parvuli enim & pupilli, quia iudicio & robore carent ob teneram ætatem, hinc ſubiacent victorum iniuriis. Eas ergo hic vetat Salomon, q.d. Ne attingas, id eſt ne attingendo moveas, & tranſferas, agrorum terminos ut invadas poſſeſſiones parvulorum, qui tibi reſiſtere nequeunt, eorumque partem occupes: & agrum pupillorum ne it troeas, ut eum occupes, aut viam in eo faciendo, vel aquæductum per eum deducendo, aliove onere vel ſervitute gravando tibi contra ius, & fas obnoxium facias, cauſam ſubdit.

PROPINQUOS ENIM ILLORUM FORTIS EST] Chald. *quia redemptor eorum fortis eſt, & judicabit cauſam eorum contra te*; Aquila & Symmach. *vindex eorum fortis*; Hebr. *litigabit litem eorum tecum*, vel *contra te*. Pro *propinquus* hebr eſt גואל *goel*, id eſt aſſertor, vindex, propinquus conſanguineus, redemptor, qui ſcilicet olim apud Judæos iure propinquitatis vel in ſe devolvebat cauſam propinqui læſi aut interfecti, eiuſque ſanguinem & necem vindicabat, ut patet Numer. 35. vers. 12. 19. 21. 24. 25. 27. vel ſi de bonis conſanguinei agebatur, rem ab eo devolutam, & venditam tolebat redimere, & ad ſe revolvere, qualis erat frater, & eo deficiente patruus, ac poſt eum eius filii, putà patruelis defuncti, ac deinceps reliqui conſanguinei ordine quiſque ino. Huius erat ducere fratris ſui ſine liberis defuncti uxorem, ut fratri mortuo ſemen ſuſcitaret, eiuſque nomini filium procrearet, & nomen ſuſcitaret: ſicut Boos duxit Ruth. cap 2. 20. & c. 4. v. 4. Septuag. *goel* nunc vertunt *redemptor*, nunc *propinquus*, nunc *cognatus*, nunc *affinis*, nunc *liberator*.

Senſus ergo eſt, q.d. Ne invadas agros vel bona parvulorum, & pupillorum; quia licet parentum & propinquorum ope deſtituantur, ut tuam iniuriam repellere nequeant; tamen ſunt in cura, & tutela Dei, qui fortis eſt, imò omnipotens: ipſe enim eſt eorum *goel*, id eſt propinquus, tutor, curator, & vindex, ac proinde cauſam eorum aget contra te, teque in ultricem, & rapinæ condemnabit, & pro meritis puniet. Porrò Deus vocatur *goel*, id eſt propinquus vel conſanguineus hominum, quia eos creavit, & quaſi genuit ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, ut haberent animam ſpiritualem, rationalem, liberam, immortalem, &c. ſibi ſimilem, Genet. 2. Sed propriè Deus dicitur *goel*, id eſt propinquus pauperum, & pupillorum, quia eos utpote ab omnibus derelictos ſibi aſciſcit, in ſuam curam recipit, & quaſi filios adoptat, ut præ cæteris peculiarem eorum habeat rationem, & providentiam. Sicut enim pupillos in republ. ſibi arrogat magiſtratus & princeps, ut eorum tutor & curator ſit, ac eorum tutelam, & curam fidelibus committat, qui nomine magiſtratus eos tueantur, & curent: ſic prorſus eoſdem ſibi arrogat Deus qui eſt ſummus omnium princeps, iudex & vindex: Dei enim eſt complecti & curare eos, qui à cæteris negliguntur, & deſeruntur, iuxtà illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orpho tu eris adiutor*, pſal. 9 34. Pauperes ergo, præſertim voluntate & ſpiritu, ac pupilli ſunt quaſi filii providentiæ Dei; unde Deus vocatur *Pater orphanorum, & judex viduarum*, pſal. 67. 6. Illotum ergo gloria hæc eſt, ut cum Pſalte dicere poſſint pſal. 32. 20. *Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adiutor & protector noſter eſt: quia in eo lætabitur cor noſtrum, & in nomine ſancto eius ſperavimus*. Et ille viciſſim unicuique eorum dicat, quod olim dixit Abrahæ, *Noli timere, ego protector tuus, & merces tua magna nimis*, Genet. 15. 1.

Deus pupillorum propinquus: cur?

Sic in Vita S Onuphrii, quam ſcripſit oculatus teſtis Paphnutius Abbas, legimus ipſum, ſimulque Anachoretas à Deo traditos peculiari curæ angelorum, utpote quos homines reliquentes, & ab hominibus derelictos, angelorum vitam æmulantes, par erat angelis ſingulariter eſſe curæ, & cordi. Unde narrat ibidem S. Onuphrius ſe ab angelo ductum in eremum, quotidie ab eodem panem, & aquam accepiſſe, dieque autem Dominicis ſacram quoque Euchariſtiam; quin & ab eodem non rarò in cœlum fuiſſe raptum, ut Beatorum contortio frueretur, atque hac ratione ſeptuaginta annos in eremo nullo hominum viſo alacrem vixiſſe. *Cumque moreretur*, ait Phaphnutius, *vocem angelorum multorum audivi laudantium Deum, ac altera Angelicis cantibus reſonantia gaudium ineffabile aſtris intulerunt, per quæ cæleſtes exercitus animam militis inclyti cæli invexerunt*. *S. Onuphrius & Anachoretæ curatores habebat angelos: cur?*

Rurſum cùm Script. Deum vocat *goel*, inſinuat quòd

Dei

Dei filius, putà Chriſtus, aſſumpturus ſit carnem noſtram, noſterque futurus cognatus, imò frater, proximus & redemptor; ut jure propinquitatis nos redimat, & in libertatem vindicet. Hinc paupertatem aſſumpſit: natus enim eſt in ſtabulo, vixit in hoſpitio, mortuus eſt nudus in patibulo, ut ſignificaret ſe peculiariter eſſe propinquum, affinem, tutorem & redemptorem miſerorum & pauperum, juxta illud Iſaiæ 59. 20. *Cùm veneris Sion redemptor* (Hebr. *goel*) *& eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob.* Et cap. 61. v. 1. *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd unxerit Dominus me*, &c. *ut conſolarer omnes lugentes.* Et cap. 41. v. 14. *Noli timere vermis Jacob: ego auxiliatus ſum tibi, dicit Dominus: & redemptor tuus ſanctus Iſrael.* Et Job cap. 19. 25. *Scio quòd redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſuscitaturus ſum, & in carne meâ videbo Deum meum.* Chriſtus ergo eſt judex, tutor & vindex pauperum, qui proinde in die judicii eos qui benefici fuerint in paupetes, quaſi ſuos propinquos & fratres, adjudicabit cœlo; qui verò in eos fuerint avari vel malefici, condemnabit ad tartara, Matth. 25. cauſamque addit: *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Hinc idem Apoſtolos, qui parvulos à ſe amovebant, increpans ait: *Sinite parvulos venire ad me: talium enim eſt regnum cœlorum*, Matth. 19. 14.

Chriſtus pauperum tutor.

Chriſtus ergo eſt hominum, præſertim pauperum, pupillorum & miſerorum, *goel*, id eſt conſanguineus, propinquus, frater, tutor, curator, vindex, liberator, redemptor, actor, judex & vindex. *Ipſe enim judicabit contra te* (qui eos opprimis) *cauſam illorum*, tamquam eorum vindex tuuſque judex: Hebr. *ipſe enim litigabit litem eorum tecum*, vel *contra te.* q. d. Ipſe quaſi actor litem cauſamque panperum contra te qui eos affligis, judicio proſequetur, aget & perager: tequecum oltendet, convincet & condemnabit. Quis ergo parvulos & pupillos, licèt mentis opiſque inopes tangere, quis invadere audeat? utique non ſaltus niſi inſanus, qui Deum ipium, qui pater eſt pauperum, tangere & invadere audeat, qui cum Deo inſtar gigantum contendere, eumque ad bellum, imò ad duellum provocare præſumat. Hinc de Chriſto vaticinatus eſt Iſaias, ut refert S. Lucas cap. 4. 18. *Evangelizare pauperibus miſit me.* Et David pſalm. 71. 4. *Judicabit pauperes populi, & ſalvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.* & v. 12. *Liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor.*

Vers. 12. INGREDIATUR AD DOCTRINAM COR TUUM, ET AURIS TUA AD VERBA SCIENTIÆ] Hebr. *ingredi faciat diſciplinam cor tuum, & aurem tuam ad verba ſcientiæ*; Chald. *introducat ad doctrinam cor tuum*; Vatabl. *accommoda ad eruditionem cor tuum*; Septuag. *da*, vel *dato, in diſciplinam cor tuum, aures autem tuas adhibe ſermonibus ſenſus* vel *intelligentiæ.* Quod auctor Catenæ Græcor. ſic exponit, q. d. Mancipa cor tuum ad uſum & habitum practicum, ubi autem virtutem practicam feliciter aſſecutus fueris, tum demum contemplatricem quoque venare, q. d. Da te primò vitæ activæ, eaque perfecta, da te deinde vitæ contemplativæ.

Verùm hic ſenſus myſticus eſt & anagogicus. Conſtat enim ex ſæpè dictis *ſcientiam, doctrinam, intelligentiam, ſenſum, diſciplinam*, &c. hoc libro idem ſignificare, nimirum ſcientiam ethicam ſive practicam, quæ in virtutum non arida ſpeculatione, ſed ardenti operatione conſiſtit. Huic ergo dedendum eſſe cor & aures monet hic Salomon; aures, ut eam audiant, auditæque obediant; cor, ut eam meditetur, ſapiat, amet & exerceat: ſic enim doctrina in mores influet, atque in ſenſus, manus, pedes, cæteraque membra ſe exſeret.

Verbum *ingrediatur* ſignifiest Primò, ſtudium & conatum adipiſcendi doctrinam, id eſt ſapientiam & virtutem, ob ejus difficultatem, naturæ noſtræ corruptæ, & concupiſcentiæ repugnantem, q. d. Excita & impelle te magno conato ad capeſſendam viam virtutis, quæ initio tibi erit ardua, at paulatim uſu ipſo fiet plana & facilis. Unde Seneca lib. 2. epiſt. 51. *Quemadmodum*, inquit, *vietutes cœtumque uxire non poſſunt, facilisque earum tutela eſt, ita initium ad illas ingrediendi arduum* (ratinnem attexit:) *quia hæc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt formidare inexperta.* S. Ambroſius adeundæ virtutis difficultatem in alio ponit: *Cùm tentamur*, inquit, *improbitati, ſtatim aſcifcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ, vietutis aperatur ingreſſum: eademque ſtudio quæ crimen excluditur, innocentia copulatur.* Hinc R. Salomon ſic vertit & exponit, *adducat cor tuum ad doctrinam*, id eſt ad locum, v. g. ad ſcholam, in qua ſapientia informeris.

Secundò, verbum *ingrediatur*, ſignificat ſubjectionem & attentionem: ſicut enim bos ſubdit inſeritque collum jugo, ſic ſtudioſus aures mentemque ſubdit inſeritque diſciplinæ, juxta illud Eccli. 6. 25. *Inite pedem tuum in compedes illius, & in torquas illius collum tuum: ſubjice humerum tuum, & porta illam.* Præmium dat ibidem v. 30. quòd compedes hi erunt in baſes virtutis, & torques in ſtolam gloriæ.

Tertiò, ſignificat arctum doctrinæ complexum: ſicut eoim forma ingreditur in materiam, & viciſſim materia in formam: atque ſicut ſigillum impreſſum ceræ arctiſſimè illi coniungitur, ita ut ſigillum ingrediatur in ceram, illique ſui imaginem imprimat, & viciſſim cera ingrediatur in ſculpturam ſigilli ad ejus imaginem excipiendam, ſibique imprimendam: ſic doctrina ingreditur in autes & mentem diſcipuli dum eas erudit, ae viciſſim aures & mens diſcipuli ingreditur in doctrinam, dum eam hauſit & ſibi imprimit. *Introit homo in virtutem, & virtus in hominem.*

Quartò, vox *ingrediatur* ſignificat doctrinæ, id eſt virtutis, capacitatem & amplitudinem, ut eam non tam capere, quàm ab ea capi, in eamque ingredi videamur. Nam ſicut lux magna & copioſa ingreditur in oculos, & viciſſim oculi in lucem: ſic pariter cognitio ingreditur in cognoſcentem, & viciſſim cognoſcens ingreditur in cognitionem, præſertim præſticam, dum eam ſibi accommodat, ac in mentem moreſque ſuos confert & transfert. Sic ſenſibile vehemens ingreditur ſenſum (v. g. color vilum, ſonus auditum) ac viciſſim ſenſus ingreditur ſenſibile per vehementem ſenſationem. Sic amor Dei ingens & ardens eſt velut ingens rogus & caminus, qui non tam in amantes ingredi, quàm amantes circumſuodere & complecti videtur. Talis eſt amor & gaudium Beatorum in cœlo, de quo proinde Chriſtus ait Matth. 25. 21. *Intra in gaudium domini tui*; quia hoc gaudium tantum, tamque vaſtum erit, ut in eo velut in oceano Beati natare, mergi & abſorberi videantur. Hinc illæ phraſes S. Pauli: *Induite novum hominem*, Epheſ. 4. 24. *Induite viſceta miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam*, Coloſſ. 3. 12. Hæ virtutes enim ſunt quaſi veſtes ſplendidæ & divinæ, in quas ingreditur homo, iiſque ſe veſtit, circumdat & ornat.

Vers. 13. NOLI SUBTRAHERE A PUERO DISCIPLINAM: SI ENIM PERCUSSERIS EUM VIRGA, NON MORIETUR: TU VIRGA PERCUTIES EUM, ET ANIMAM EJUS DE INFERNO LIBERABIS] Hebr. *ne prohibeas à puero correptionem*; Septuag. *ne deſiſtas parvulum emendare.* Nota. *Virga* propriè eſt ferula, & caſtigatio puerorum laſcivientium, à natura & Deo ad id facta & compoſita, ſic ut frœnum eſt equo & camus aſinn. Unde videmus pueros formidare virgas, & earum metu ſe ab omni petulantia cohibere, quin & literis diligentem navare opetam, à qua alias abhorrent, denique omnia quæ jubentur ſtrenuè peragere. Pueri enim cùm rationis & virtutis non ſint capaces, nec ſuas paſſiones continentiæ fræno cohibere queant, ſed inſtar beſtiolarum agaotor ſua phantaſia & appetitu; hinc tam illa, quàm hic virga coercendus & dirigendus eſt. Hinc *virga* ſymbolum eſt diſciplinæ, quæ laſciviam juventutis caſtigat, & mores ad honeſtatem eſformat. Quocirca virga Palladi, totius ſapientiæ deæ ab Homero paſſim accommodatur. Ulyſſis quoque ſocii uno virgæ capite, putà falſa perſuaſione ae inſipientia, in brutorum ſpecies transformati, altero verò virgæ capite, putà vera diſciplina ac rerum peritia, in humanam reſtituti effigiem pethibentur. Ita Pierius Hierogl. 15 c. 49. *Virga eſt frænum puerorum.*

Verùs & efficaciùs S. Benedictus, monachum vagum à dæmone vexatum virga percutiens, & divagatione & dæmone liberavit; *ſicque antiquus hoſtis dominari non auſus eſt in eius cogitatione, ac ſi ipſe percuſſus ſuiſſet ex verbere*, ait S. Gregor. lib. 2. Dialog. cap. 4. Hac de cauſa in Capitulis monachorum de fectus virga caſtigantur: virga enim curantur, quia crebra admonitione non emendantor. Rurtum virga notat, rectorem debere caſtigare errata ſubditorum, ſed moderatè. Audi S. Gregor. 2. parte Paſtor. cap 6. ſub finem: *Curandum quippe eſt, ut ſectorem ſubditis & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina. Atq; inter hæc ſollicita circumſpectione providendum, ne aut diſtrictio vigida, aut pietas ſit remiſſa.* Et inferiùs: *Quod iuxta Pauli votum bene illa*

tabernaculi arca ſignificat, in qua eram tabulis virga ſimul & manna eſt: quin eam Scriptura ſacra ſcientia in boni vaſtoris peſtore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc David ait; Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt: virga enim percutimur, baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ quæ feriat, ſit & conſolatio baculi quæ ſuſtentet. Sit itaque amor, ſed non emolliens: ſit vigor, ſed non exaſperans: ſit zelus, ſed non immoderate ſæviens: ſit pietas, ſed non plus quam expedias, parcens: ut, dum ſe in arte regiminis inſtitis clementiaque permiſcet, eis qui præeſt, corda ſubditorum & ſervanda dominetur, & tamen ad terroris reverentiam dominantis conſtringat.

A

Vè non moriatur triplicitèr exponi poteſt, Primò, q. d. Si percuſſeris eum virga, liberabis eum morte tum corporis, tum animæ: utraque enim incurret, ſi impunè ſibi luxuque libertati & concupiſcentiæ permittatur. Notum eſt exemplum adoleſcentis, qui materna indulgentia, ut fit, corruptus, cùm ob ſcelera duceretur ad ſupplicium, exclamavit: *Non pravus, ſed mater mea me ducit ad furcam.*

Secundò, q. d. Virgæ plaga non eſt lethifera, non occidet puerum; ſed modico doloris ſenſu carnem ejus perſtringet, ut anima lætetur, diſcatque tuas cupidines frænare. Ictus virgæ non eſt ictus pugionis aut gladii, qui interimit, ſed eſt ictus diſciplinæ & medicinæ, qui vitia curat. Unde S. Gregor. Nyſſen. homil. 12. in Cant. *Ergo videtur*, inquit, *vox parcendi hoc loco natura immortalitatem, juxta illud* Deuter. 32. 39. *Ego interficiam, & vivificabo, ego percutiam, & ipſe ſanabo: unde & David de hac virga oriri ait non vulnus, ſed conſolationem: Virga tua*, inquit, *& baculus tuus, ipſa conſolata ſunt me*, pſalm. 22. 4.

B

Tertiò, q. d. Parentes nimis amantes filiorum verentur, quòd, ſi eos caſtigent frequentiùs, eorum membra debilitabunt, ut fiant invalidi, infirmi, cuius mortantur. At errant: nam diſciplina & ſevera educatio robuſtos efficit pueros, ut diu ſani egregiique vivant; mollis verò & indulgens educatio eoſdem facit flaccidos, debiles, infirmos, ut citò moriantur, uti experientia conſtat. Unde Aben Ezra ſic exponit: *Non morietur, id eſt illum liberabis, ne animus corpori ſimilem mortem optet; vel ſervabit, ne immatura adhuc ætate diem ſuum obeat.* Ita & R. Levi. Sic aquila pullos alis flagellando, adverſis Solis radiis exponendo, roſtro ad languinem pungendo, excitat ad volandum, vegetoſque ac validos efficit. Iſtem facit accipiter, ſturla, luſcinia, ceiva, & hirundo, uti ex S. Ambroſio docui Eccli. 30. v. 13. in fine. Idem S. Ambroſ. teveræ educationis filiorum exemplum & ſpecimen dat alcyonem avem: *Deridi*, ait, *filios quos tam ſollicite indomamus, fovemus, abſcondimus, ſervavimus, eximus divina clementia involucris: alcyon verò quos nudos proiecit, divino veſtit indutu*: quia in mediæ hiemis rigore Deo fovendos, & contra æſtus maris tutandos commendit.

Severa educatio facit robuſtos.

Exempla.

C

Symbolicè Rupertus lib. 4. in Geneſ. cap. 16. per puerum accipit mundum recentem, quem laſcivientem Deus virga diluvii caſtigavit, ut ſcirent ventura ſæcula quantum ille peccatis adverſetur. *Recte*, inquit, *& viriliter in ſapientia Dei docuit perſtantem, atque in carne & ſanguine laſcivientem mundum recentem, tamquam ſtultum puerum corripuit, tali percutiens vulnere, quod tota ſua ætate negneas obliviſci.*

Et animam ejus ab inferno liberabis] Septuag. *à morte*; alii, *à ſepulcro*; Cajet. *à fovea evadere faciet*, id eſt à caſibus & ruinis, inquit, in quas incidere ſolent filii, quibus parentes laxarunt fræna libertatis & concupiſcentiæ: vel à fovea, id eſt ex profundo ignorantionis antro, per doctrinam eum educes. Verſum Hebr. שאול *ſcheol* proprie infernum ſignificat, uti Noſter vertit, idque nervoſius & ſignificantius eſt. Docet ergo hic Salomon parentes, qui nimis indulgenter amant tractantque filios, nec peccantes caſtigant, exponere eos periculo inferni: ac proinde pio virga dare eis gehennam. quæ ſanè ingens eſt imprudentia, imò maleficium & odium filiorum. Si ergo, ò pater, amas filium, da ei virgam diſciplinæ, ſi non vis ei dare ignem gehennæ. alterutrum enim ei des oportet, virgam vel gehennam. elige. Quocirca prædeſtinatio, electio, ſalus & beatitudo filiorum pendet ab edncatione, ſevera caſtigatione & virga parentum. Vice verſa licentiot educatio, ac omiſſio caſtigationis & virgæ parentum, eſt cauſa reprobationis & damnationis filiorum: ex illa enim ruunt in ſcelera, ob quæ reprobantur & damnantur. Nota eſt hiſtoria pueri quinquennis, qui ob blaſphemias ſuas è ſinu patris à dæmonibus abreptus eſt ad tartara, quam recenſet S. Gregor. 4. Dialog. cap. 18. Quot putatis in inferno ſunt filii, qui maledicunt parentibus, & maledicent diraſque omnes imprecabuntur in æternum, quòd ob omiſſam caſtigationem ſibi fuerint cauſa damnationis æternæ? Nec ſine cauſa. fuerunt enim eis parentes non vitæ, ſed mortis: non cœli, ſed inferni: non felicitatis, ſed gehennæ in æternum. Mores enim, quos puer induit, retinet in ſenium uſque ad mortem; ſicut pſittaci, quod juvenes diſcunt, retinent & loquuntur etiam ſenescentes; ſenescentes autem nihil addiſcunt, licet blanditiis allecti, vel verberibus adacti, juxta illud: *Senex pſittacus negligit fiſtulam.* Quocirca ſapienter Virgil 3. Georgic.

Tu quos, ait, *ad ſtudium atque uſum formabis egreſſum,*
Jam vitulæ hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.

Vers. 15.

Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tacum cor meum] Hebr. *fili mi, ſi ſapuerit cor tuum, lætabitur & cor meum, etiam ego.* Eſt Hebraicus pleonaſmus, ſimilis illi cap. præcedenti v. 19. continetque auxeſin. q. d. Ego, ego inquam, toto corde, pleno meroque gaudio lætabor & jubilabo. Septuag. *fili, ſi ſapiens fueris, cor tuum lætificabis & cor meum*; Chald. *ſi ſapiens eſt cor tuum, lætabor ego in corde meo.*

Vers. 16.

Et exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua] Hebr. *cùm locuta fuerint labia tua rectitudines*; Septuag. & *immeraluntur tua labia aud labia mea.* Poſt varios tumulos huc uſque adhibitos, hic ſimulat Salomon ſapientiæ diſcipulum ad ejus ſtudium, per aculeum reverentiæ filialis, & amoris paterni, q. d. Fili, ſi amas me parrem & præceptorem tuum, uti ſcio te enimè amare, ſtude ſapientiæ, id eſt honeſtati & virtuti: ſic enim te, æquè ac me magno bono, magnoque gaudio cumulabis. Profectus enim filii & diſcipuli, eſt gaudium Patris & magiſtri; præſertim ſi eum adeò profeciſſe videat, uti ex diſcipulo factus doctor, recta quæ didicit proloquatur, aliosque doceat: ſic enim ſapientiam, & per eam ſcipſum, ſuumque nomen & decus in nepotes & abnepotes, ec eroſque futuri ævi poſteros in multa ſæcula tranſmittet & propagabit: pater enim vivit in filio, præceptor in diſcipulo, quem mortens doctrinæ & virtutis tuæ hæredem relinquit, juxta illud Eccli. 30. v. 4. *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.* Ita gaudebat Apoſtolus in profectu Chriſtianæ doctrinæ & vitæ Philippenſium & Theſſalonicenſium, dicens: *Itaque fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meum, & corona mea*, Philip. 4. 1. *Quæ eſt enim noſtra ſpes, gaudium aut corona glorie? Nonne vos ante Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum eſtis in adventu ejus?* 1. Theſſalon. 2. 19. Vide ibi dicta.

Renum ſymbola. Primum.

Et exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua] *Renes* Primò, ſedes & ſymbolum ſunt affectus, deſiderii, concupiſcentiæ, & inde, ſi res deſiderata & concupita potiatur, gaudii. Ita Aben Ezra. Quocirca Mathematici tradunt ſplenem regi à ſidere Saturni, hepar à Jove, ſanguinem à Marte, cerebrum & cor à Sole, linguam à Mercurio, ſtomachum à Luna, renes verò & genituram à Venere, quos proinde in Veneris poteſtate conſtituunt, ait Pierius Hieroglyph. 33. & 40. & Hieroglyph. 34. c. 18.

Secundum.

Secundò, R. Levi: *Renes*, inquit, id eſt cogitationes; quæ enim concupiſcimus, de iis crebrò cogitamus; ubi enim eſt cor, ibi eſt & mens, q. d. Lætitia voluptaſque perfundentur cogitationes meæ, quando audiam labia tua quoad ſapientiam recta locuta fuiſſe.

Tertium

Tertiò, *renes*, quia in eis eſt otigo ſeminis, ſunt ſymbolum generationis & propaginis. Unde illud 3. Reg. 8. v. 19. *Filius tuus qui egredietur de renibus tuis.* Hinc *renes* dicti, quòd ab ejs rivi ſeminalis humoris oriantur, ait Varro. Semen enim eſt ſpuma probatiſſimi ſanguinis qui ab hepate ad renes immittitur: inde per meatus ad id aptos flexuoſo quodam tramite ad genitalia dilabitur. quod in Anatomiis apertiſſimè compertum eſt.

Virga eſt cauſa obtinendi ad gloriam.

Senſus ergo eſt, q. d. Cùmego pater & præceptor tuus, videro te ex filio, & diſcipulo factum patrem & doctorem aliorum, intimis animi ſenſibus affectibuſque, quotum ſymbolum ſunt renes, exultabo. Nam ut docet

Ariſtot.

Ariſtot lib. 8. Ethic. c. 11. & 12 ſolent avi magis diligere nepotes, quàm patres diligant filios; quia in nepotibus vident magis ſuam ſtirpem propagari, quàm in filiis, ideoque ſe in iis diutiùs fore ſuperſtites: ita hìc docet Salomon, ſe gaviſurum, ſi filius diſcat ſapientiam; ſed longè magis exultaturum ſi eamdem alios doceat, & in poſteros propaget, ut multos ſibi, velut ex patre jam avo effecto, pariat nepotes & abnepotes.

Avi magis amant nepotes, quàm pater filium: cur?

Septuag. vertunt, *& immorabuntur ſermonibus tuis labia ad labia mea, ſi recta fuerint*, q. d. Si labia tua recta fuerint, ut recta, honeſta & ſancta loquantur, alioſque doceant, inhærebunt & immorabuntur mihi meæque inſtitutioni ac ſermonibus, quos labiis meis labiis tuis ingreſſi, ſicut avicula ſolet ore ſuo cibum ori pullorum ſame hianti ingetere. Rurſum, *immorabuntur*, q. d. Non ceſſabote inſtruere, ſi videro te alios inſtruentem; ſed labia mea quaſi affigam labiis tuis, ut eis immorati videantur, ad jugiter tibi ſuggerendum honeſta, quæ alios doceas. Hic enim ingens eſt ſtimulus magiſtro ad alacriter conſtanterque docendum, ſi videat ſuæ doctrinæ ingentem fructum, ſcilicet ſe docendo facere non tantùm diſcipulos, ſed & doctores, qui doctrinam ſoam in plurimos ſpargant, eoſque ſapientes, id eſt B probos ſanctoſque, efficiant.

Auctor Catenæ Græcor. ſic legit, *ſi labia tua recta fuerint, cum labiis meis ſermonem conferens, ne æmuletur cor tuum peccatores.* quæ ultima verba Noſter & alii reticent in ſequentem verſum. Idem Auctor ſic explicat, q. d. *Si* ſermones tuos cum ſermonibus meis contuleris, meamque doctrinam & inſtitutionem ſecutus fueris, tum demum ſermones tui recti erunt: nam cùm ex bonis initiis, probitaque cauſis ſint orti, non poterunt non bonos cognatus proferre. Secundùm quoſdam autem indicat hìc, multos illum diſcipulos & auditores habiturum, qui unà cum bona doctrina bonam quoque doctrinæ methodum tenuerit.

Moral. hìc diſce, nihil vetum afferre gaudium diſcenti æquè ac docenti, quàm ſapientiam, id eſt honeſtatem & virtutem. Sicut enim agricola gaudet, ſi ſementis ſuis copioſam proferat meſſem: ſic gaudet docens, ſi copioſos ſe in diſcipulo, & per eum in aliis, virtutis & pietatis fructus producere videat. Nam ut ille ait, *Agricola ſerram, philoſophans animum excolit.* Et S. Gregor. Nazianz. apud Anton. in Meliſſa par. 1. cap. 50. *Nihil inexpugnabilius*, inquit, *philoſophia, nihil tranquillius; omnia priùs cedunt quàm philoſophus. Duo ſunt invicta, Deus & angelus: & fortium philoſophia. Eſt enim philoſophus, non materialis in materia, in corpore incircumſcriptus, in terra cœleſtis, in affectibus imperturbatus, ubique inferior cæteris præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos qui ſe vincere putant. Unam ego ſapientiam novi, timere Deum. Exordium ſapientiæ initium eſt timor Domini.* Et alibi: *Audi ſummam ſermonis: Deum time, & mandata ejus obſerva. Hic eſt enim omnis homo*, Eccleſiaſt. 12. Quin & Socrates ibidem rogatus, quid in vita eſſet ſuavitimum? reſpondit, Diſciplina & virtus.

Sola virtus affert gaudium.

Vers. 17. NON ÆMULETUR COR TUUM PECCATORES: SED IN TIMORE DOMINI ESTO TOTA DIE] Pro *eſto*, Tigurina vertit, *perſta*, ſcilicet immobilis, velut baſis & columna fundata in Deo Deique timore, ut nullis tentationum procellis ab eo dimoveare, juxta illud pſal. 118. 38. *Statue ſervo tuo eloquium tuum, in timore tuo.* In quæ verba vide S. Ambroſium.

Vers. 18. QUIA HABEBIS SPEM IN NOVISSIMO, ET PRÆSTOLATIO TUA NUMQUAM AUFERETUR] Ex Hebr. repetendo קנא *Kanne*, id eſt *æmuletur*, ſic vertit poteſt cum Aben Ezra & Vatablo, *non æmuletur cor tuum peccatores: ſed potiùs æmulare timorem Domini*, id eſt, vitum timentem Dominum *tota die*, id eſt omni tempore vitæ tuę, q. d. Non doleat cor tuum, non affligatur, non ſe crueiet, non invideat quòd impios videar ditari & proſperari, ut eorum vivendi & diſcendi rationem æmulari & imitari velit; ſed potiùs æmulate & imitare timentes Deum, idque vehementi ardore & zelo: quia eſto ad tempus depauperis, & adverſa ſuſtineas, tamen *in noviſſimo*, id eſt tandem aliquando vel in hac vita, vel in futura proſperitatem & felicitatem, quam ſperaſti, nanciſceeris, illaque tibi non auferetur, ſed perdurabit, teque beabit in æternum. Hebr. enim קנא *Kana*, id eſt æmulari, ſignificat conetationem animi, qualis eſt in zelo. Hinc quando conſtruitur cum *lamed*, ſignificat zelare, & ardenter aliquid appetere vel amare; quando verò conſtruitur cum *beth*, uti hìc fit, ſignificat invidere: unde aptiùs explices q. d. Non invideas peccatoribus felicitatem, ſed hanc invidia cauta eſt zelo: qui enim invidet alteri felicitatem, eam ſibi cupit, zelatur & ambit. Alludit ad illud Davidis partis ſui pſalm. 36. v. 1. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem*, q. d. Ne æmuleris, id eſt ne cruciaris, ne invideas malignis & impiis proſperitatem, ut per hoc conetaris ad eam cum eis appetendam, ut ſcilicet cum impiis vivas impiè ad parandas tibi per impietatem opes, bonam ſortem & fortunam: quia hæc brevis, vilis & exilis, nec cum pretio & præmio pietatis conferenda. Unde ſubdit Pſaltes: *Quoniam tamquam fœnum velociter arefcent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.* Patitet Salomon ſubdit hìc pietatis præmium dicens: *Quia habebis ſpem*, &c. Unde R. Salomon ſic explicat: *Ne flagitioſorum proſperitati & felicitati invideas, ut ideo illorum impia inſtituta ſequaris, quia habebis ſpem*, q. d. Hoc enim illud eſt, propter quod ad extremum ſpectes. Sic & R. Levi.

QUIA HABEBIS SPEM IN NOVISSIMO, ET PRÆSTOLATIO TUA NUMQUAM AUFERETUR] Hebr. *quia erit tibi poſterius* vel *noviſſimum*, *& ſpes tua non ſuccidetur*; Septuag. *nam ſi ſervaveris eam, erunt tibi nepotes; ſpes autem tua non recedet*; Tigur. *ecce enim tibi poſteritas*, Chald. *ut ſint noviſſima tua bona, & ſpes tua non conſumatur*; Syrus, *ut ſit tibi noviſſimum, & ſpes tua non pereat*; Aquila & Symmach. *& ſpes tua non exterminabitur*; Pagnin. *quia eſt tibi merces*; Cajet. *ſed eſt finis, & ſpes tua non ſuccidetur*; Vatabl. *erit tibi revera finis, id eſt præmium: præmium enim cenſetur nomine finis, quòd detur in fine operum*; Aben Ezra, *quia in noviſſimo ſperabis, id eſt in extrema vitæ tuæ parte, vel enim ſenectus immutur, vel filii quos poſt ſe reliquit; & ſpes tua non auferetur*; Hebr. *non ſuccidetur, quia ſcilicet Deum tibi*, velut ſe timenti & colenti, *beneficia collaturum ſperabas.* Appoſitè Janſen. Vocatur, inquit, *noviſſimum* Hebraica phraſi merces operis, & id quod tandem homo conſequitur fructus & commodi, q. d. Revera tibi perſiſtenti in timore Domini eſt noviſſimum quoddam, hoc eſt ſpes quædam certa mercedis tibi in futurum repoſitæ, aut mercedes ipſa tibi in noviſſimo danda. Unde non malè ſenſum reddidit noſter Interpres: *Quia habebis ſpem in noviſſimo*, hoc eſt, per perſeverantiam in timore Dei erit & creſcet in C te ſpes ſo illud quod tandem aſſequeris. Aut habebis *in noviſſimo*, hoc eſt, tandem in exitu tuo id quod modò ſperas: ut *ſpes* pro re ſperata accipiatur. Aut cùm jam tibi erit decedendum, habebis bonam ſpem, decedes cum ſpe bona, & id quod es præſtolatus, non auferetur à te, non fruſtraberis tua expectatione ſicut fruſtrabuntur impii.

Senſus ergo eſt, q. d. Ne invideas impiorum felicitati; ut eam & eos æmulari & imitari velis, quia illa celerem habet finem, eitoque inſtar floris vel fœni defloreſcet & interibit: ſed potiùs æmulare timentes Deum: quia, etſi ad tempus eum iis affligaris & labores, tamen ipes mercedis magnæ, tum in hac vita, tum in futura te manet, quæ numquam ſucciderur; quòd ſcilicet brevi erit finis laborum & dolorum tuorum, ac incipiet tua felicitas & gaudium quæ nunquam ſuccidetur.

Nota, *ſo habebis ſpem*, duplicitet accipi poteſt: Primò, proprie, q. d. *Habebis*, id eſt, *retinebis ſpem*, ſperare numquam deſines te certò mercede timenribus, Deum promiſſa potiturum, imò creſcente virtute uſque ad mortem eteſces pariter in hac ſpe, cùm impii ruente eorum ſpe citate perdant ſpem, cadantque ſo deſperationem recuperandæ felicitatis amiſſæ. Secundò, *habebis ſpem*, id eſt objectum ſpei, puta rem ſperatam, q. d. Aſſequeris mercedem quam tanto tempore ſperaſti, ſpes tua vertetur in rem, fides in ſpeciem, expectatio in poſſeſſionem. Quare Socrates rogatus quæ re pii different ab impiis, reſpondit, *Spe*: ſperant enim laborum præmium. Piorum ergo propria eſt ſpes, impiorum verò deſperatio. *Nihil*, ait S. Chryſoſt. *perinde animam nutrit & vegetat, atque ſpes lata, & bonorum expectatio.* Et Philo: *Spes*, ait, *eſt præmia mentis affectio, gaudium ante gaudium, ut quæ bonorum ſit expectatio.* Et Nyſſenus apud Maximum ſerm. 38. *Bonum quæ expectantur bonorum, affluentia flos eſt: ergo propter fructum, florem etiam decerpamus.* Hinc Apoſtolus ſpem vocat anchoram vitæ noſtræ naufragæ, Hebr. 6. v. 19.

Porrò ſpes hæc, ſive res ſperata, partim eſt æterna, putà felicitas cœleſtis: partim temporalis, putà longæva & felix

vita. Item filii & nepotes longævi pariter & ſeliees, uti explicant Septuag. juxta illud Davidicum: *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur: ſuſtinentes autem Dominum, ipſi hæreditabunt terram*, pſal. 36. v. 9. Prior ſpes eſt Chriſtianorum, poſterior Judæorum. De hac ſpe & ſelicitatis præmio rimentibus Deum promiſſo, multa habes Sapient. cap. 5. 16. & Eccli. cap. 1. v. 11. & ſequ. vide ibi dicta. Et Iſaiæ c. 65. v. 13 *Ecce*, inquit, *ſervi mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſervi mei bibent, & vos ſitietis: ecce ſervi mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce ſervi mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis.* vide eumdem c. 66. 10. Nam, ut ait Nazianz. apud Anton. in Meliſſa parte 2. c. 93. *Præmium virtutis eſt Deum fieri, & puriſſima luce colluſtrari.* Hac ſpe, hoc præmio illecti veteres Aſcetæ & Anachoretæ, ad omnia dura timore & amore Dei ſubeunda ultro procurrerunt. qua de re lege Damaſcen. in Hiſtoria Barlaam & Joſaphat cap. 12.

Myſtice, auctor Catenæ Græcor. per *nepotes* accipit pias cogitationes, & deſideria menti inſpirata à Chriſto, qui eſt pater & avus fidelium & ſanctorum. Per nepotes, inquit, vel filios, ſubindicat hoc loco bonas cogitationes, quæ utique à bona mente oriuntur: eodem illo nomine ſpiritalia quoque theoremata deſignantur. Anima proinde ab eiuſmodi contemplationibus & cogitationibus vacua, ſterilis proliſque expers meritò appellatur. Proveniunt autem bona cogitata ſalubriaque animi ſenſa à ſpiritali ſponſo, nempe Chriſto.

AUDI, FILI MI, ET ESTO SAPIENS, ET DIRIGE IN VIA ANIMUM TUUM] Hebr. *audi tu, fili mi, & ſapito, & ſeſtifica*, vel *beatifica, in via cor tuum*. Hebræum אשר *aſſer* proprie eſt *beatifica*, à rad. אשה *aſaa*, id eſt beatus fuit: ſin à יסר *iaſar* derives, idem eſt quod rectifica (literæ enim שׁ *ſchevi*, ioter quas ſuot *aleph* & *iod*, non rarò inter ſe commutantur) Hinc Tigurina vertit, *ſapè, ut beatum ſit in via cor tuum*. Nam ut dicitur pſalm. 1. 1. & alibi: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum*, etc. *ſed in lege Domini voluntas eius.* Et pſalm. 111. 1. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.* VERS. 19.

Juvenum eſt audire doctrinam ſapientum, et ex ea ditigere in via ſapientiæ et virtutis omnia cordis ſui cogitata, decreta et acta. Auditus enim eſt ſenſus diſciplinæ, ait Ariſtot. ſi enim non audiant ſapientiam, ſed ſuam concupiſcentiam, ejuſque affectas; à via virtutis ad viam convi- C viorum et ſympoſiorum, in quæ propendet natura, facilè deviabunt. Undè hoc monitum conſultò ſequ. verſui de ſympoſiis præmittit.

Huic proverbio ſimile eſt iſtod Comici: *Qui viam neſcit ad mare, fluvium ſequatur: Qui viam neſcit, virgiferum eligat*, q. d. Qui neſcit viam ſapientiæ, interroget doctorem, et ſequatur ductorem.

Septuag. vertunt, *dirige cogitationes cordis tui*: cogitationes enim ſunt quaſi viæ, per quas cor vadit ad cogitatorum deſideria, executiones et actiones; Pagnin. *ambulare fac* (alii *fac progredi*) *in via cor tuum*; Vatabl. *facies incedere per viam regiam cor tuum*; Baynus, *fac ire*, vel *deducito cor tuum*, q. d. Verbis monitisque ſapientum, quaſi ſtimulis excita cor tuum torpidum, illudque adige ad capeſſendam, vel ſtrenuè proſequendam arduam virtutis viam. Rurium R. Salomon ſic exponit, q. d. *Poſtquam ſapientiam adeptus fueris, cordis tui ſemitas intò inire poteris, cùm mens ſapientia exculta te ad crimina ſollicitatura non ſit.* Erit enim eot per ſapientiam, id eſt per virtutem, jam purificatum, rectum et ſanctum, utpote viæ et legi Dei conforme. Aben Ezra: *Caſtiga*, inquit, *cor tuum, acrite animum inſtitue*; R. D Levi, *animum tuum aſſuefac præclaris inſtitutis, tam quoad mores, tum quoad opiniones.* Denique Syrus vertit, *audi fili & ſapito, & exultabit cogitatio mea in corde tuo*, videns ſcilicet cor tuum ſapere, ac recta velle et agere.

NOLI ESSE IN CONVIVIIS POTATORUM, NEC IN COMESSATIONIBUS BOVUM, QUI CARNES AD VESCENDUM CONSUMUNT] QUIA VACANTES POTIBUS, ET DANTES SYMBOLA CONSUMENTUR, ET VESTIETUR PANNIS DORMITATIO] Dehortatur Salomon à ſympoſiis et comeſſationibus duplici ratione. Prior eſt, quòd iis conſumantur opes: poſterior, quòd iis inducatur dormitatio, otium, torpor et ignavia, quibus fit, ut homo potando conſumens, & otiando dormitandoque nihil acquirens ad extremam inopiam redigatur, adeò ut laceris veſtibus indui, iiſque velut centone ex variis partiVERS. 20. VERS. 21.

culis conſuto pannoſus incedere cogatur. In Hebræo non fit mentio ſymbolorum expreſſa, ſed tacita: Hebræa enim ad verbum habent, *ne ſis inter potatores vini, & inter epulones* vel *helluones carnis ſibi; quia potator & epulo depauperabitur, & laceris veſtiet ſopor.* Eſt proſopopœia: ſopori enim & dormitationi velut perſonæ hic actio tribuitur. q. d. Sopor facit, ut ſopori deditus incedat lacer, pannoſus & ſquallidus.

Sibi Cajet. refert ad mutuas potatorum & epulonum propinationes & ferculorum miſſiones: illotum enim partes ſibi invicem mittunt convivæ, ut ſe invicem ad epulationem & hilaritatem invitent; uti fecit Joſeph fratribus, quos convivio excepit, Geneſ. 43. 34. ut ſenſus ſit, q. d. Noli frequentare ſympoſia & convivia, in quibus bibones & epulones te mutuò propinando, cogendoque reſpondere ad æquales hauſtus, ac mittendo delicatas epularum partes, ad epulandum & compotandum provocant, imò adigunt. Verùm melius Noſter per *τὸ ſibi* centum notari ſymbola. Solebant enim olim, & etiamnum ſolent, epulones & potatores inſtruere ſplendida convivia & ſympoſia, conferendo *ſibi*, id eſt inter ſe, ſymbola: quiſque enim ſuam partem, vel carnium, vel vini, vel aliarum deliciarum, in commune epulum conferebat: quo proinde vocabatur *ſymbolum*, id eſt collatio & corrogatio. Unde illud vetat Concilium Laodic. cap. 55. *Non oportet*, inquit, *miniſtros altaris, vel quoslibet Clericos, vel etiam laicos Chriſtianos, ex ſymbolis, quæ vulgò comeſſalia appellat, convivia celebrare.* De his ſymbolis hunc locum quoque accepere Septuag. dum vertunt, *ne ſis bibax vini, aut frequens in ſymbolis & carnium coemptionibus*; & Aquila, Theodot. & Symmach. *ne ſis eum his qui ex ſymbolis carnes edunt inter ſe*; Chald. *ne ſis inter eos qui comeſſantur carne, nec inter illos qui inebriantur vino*; Syrus, *ne ſis ebrius in vino, & ne ſis carnium bellus.*

Senſus ergo eſt, q. d. Noli ſocietatem & amicitiam inire cum illis, qui crebrò conferendo ſymbola & partes, inſtituunt opiparas menſas & ſympoſia; quia in his tuas opes exhauries & conſumes, atque epulis vinoque oneratus ſies ſomnulentus, iners & ignavus: quo fiet ut ad pauperiem redigaris cogarisque pannis laceris veſtiri. Unde vertunt Septuag. *omnis enim ebrius & ſcortator mendicabit, omniſque ſomnolentus laceris deteriſſimque veſtibus induetur*; S. Ambroſ. lib. de Elia & jejunio c. 8. legit, *& induet ſe ſciſſa veſtimenta inſipientiæ*, quæ ſcilicet per ſuam inſipientiam & inſipientem gulam acediamque cogitur induere: gulam enim velut individua comes ſequitur libido, utramque acedia, acediam ſomnolentia, ſomnolentiam paupertas & laceræ veſtes, uti patet in filio prodigo Luc. 15. 14. Syrus, *quia vinolentus & intemperatus in carnium voracitate peribis, & qui dormis, veſtietur pannis laceris & diſciſſis*; Chald. *quia qui ebrius & vorax eſt, inopia afficietur, & pannis raptis veſtietur dormitatio*; R. Salomon, *ignavia & ſomnus aſſuetus ſuos lacertos veſtimentis induet.*

Moral. hìc diſce quàm gula ſit exitialis: nam omnia prodigit, perdit & conſumit: nulla eſt vorago, nullum barathrum, quod magis abſorbeat, magisque præcipitet rem quàm gula: quo magis impletur, eo magis eſurit; quo melius prandet, eo melius cenare ſtudet. Faceté Diogenes, *Gnoma de* cùm luxurioſi cujuſdam nepotis venalem domum profecti- *gula:* ptam legeret: *Scitebam*, inquit, *quòd vino eiboque oppleta, quamprimum domianm evomeret.* Idem, cùm nimio luxu ad inopiam redactus adoleſcens uleas in cœna eſitaret, fortè præteriens: *Si ſic pranſus*, inquit, *eſtes, non ita cunares.* Non inſulsè etiam Bion Boryſthenites, philoſophus peracutus & gravis, ad quemdam qui poſſeſſiones ſuas voraverat, inquit, *Terra Amphiaraum abſorbuit, tu autem terram.*

Non opus eſt hìc veterum quorumdam luxuriosum exempla commemorare, qui patrimonia ſua per luxuriam ſubitò prodegerunt: cujuſmodi fuit Fabius ille, qui à devorato patrimonio Gurges fuit cognominatus: C. Sergius, cui Oratæ nomen fuit, quòd id genus piſcium magna aviditate vorarit: Avidius civis Rom. quem Cato proterviam feciſſe per jocum dixit: Æſopi tragœdi filius, quo majorem pecuniæ vim citiùs in ventrem mergeret, liquefactos uniones prandio appoſuit, & pſittacos & aviculas cantu commendabiles, & in deliciis habitas, magno quoque emptas pretio edulis condi et non dubitavit. Quotidiana, proh dolor! experientia magnam ejuſmodi exemplo-

ſum copiam ſuppeditat, ut auctiones proſcriptioneſque quotidianæ teſtantur. vide S. Greg 30. Moral. cap 13.

Myſticè Clemens Alexandr. lib. 2. Pædag. c. 2. *Omnis enim ebriaſas*, inquit, *& fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannoſis omnis ſomnolentus: ſomnolentus enim eſt quiſquis ad ſapientiam non vigilat, ſed ab ebrietate in ſomnum demergitur. Et laceris*, inquit, *induetur debauchator, & per ebrietatem pudore afficietur propter eos qui aſpiciunt. Peccatoris enim feramina ſunt ea, quæ ex veſte carnali ſunt laceratæ, perforatæ libidinibus, per quæ dedecus intra animam irrumpit, nempe peccatum, propter quod non facilè ſervabitur veſtis, quæ undiquaque divulſa eſt & dilaniata, multis morſibus cupiditatibus, à ſalute ſeparata ac diſſipata.*

Tropol. S. Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25. hunc locum acutè exponit de detractoribus. *Sciendum quoque eſt*, inquit, *quòd hi qui alienæ vitæ detractione paſcuntur, alienis procul dubio carnibus ſaturantur* (expendit quippe illa Job verba, *Et carnibus meis ſaturamini.*) *Unde per Salomonem dicitur: Noli eſſe in conviviis potatorum, neque comedas cum eis qui carnes ad veſcendum conferunt: carnes quippe ad veſcendum conferre, eſt in collectatione detractionis viciſſim proximorum vitia dicere. De quorum illic pœna mox ſubditur, Quia vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio. Potibus enim vacant, qui de opprobrio vitæ alienæ ſeſe inebriant; ſymbolum verò dare eſt, ſicut unuſquiſque ſolet pro parte ſua cibos ad veſcendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre. Sed tamen vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur, quia ſcriptum eſt, Omnis detractor eradicabitur. Veſtietur autem pannis dormitatis: quia deſpectam & inopem ab omnibus bonis operibus mors ſua invenit, quam hic ad aliena vita exquirenda crimina detractionis ſuæ languor occupavit.* Detractat ediſ carnes proximè.

Eadem ex S. Gregorio tranſcripſit hic Beda & Gloſſa.

Auctor verò Catenæ Græcor. hanc gnomen adaptat. Primò, hæretico, deinde acedo & ad virtutes pigro: ſic enim ait, *Omnis ſomnoloens veſtietur*, &c. qui ot virtutem comparet noo advigilat, neque ſobrietati operam navat, is animæ ſoæ indumenta laceta & vilia oſtendit: ſordido enim humique repente ſtudio illa diſrumpit atque diſcindit. Animæ autem veſtimenta ſunt recta & ſana dogmata, veraque & ſana eornmdem ſententia in opus & praxim deducta: quæ quidem veſtimenta homo ſtudioſus, virtutibuſque ornatos, nitida lucidaque adeptus, omni tempore candidis nitidiſque indutus incedit, odioque habet tunicam carnis ſordibus contaminatam. Hæc ille.

Denique Caſſianus libr. 10. Inſtitut. cap. 21. per paonos, quibua ſe tegit piger, accipit excuſationes friv olua impoteneiæ vel infirmitatis, &c. quibus ipſe ſuam velat ignaviam. *Sic dubio enim*, inqoit, *non merebitur veſtimento incorruptionis ornari, &c. quiſquis ſomno otii vel acediæ ſuperatus, non induſtriæ ſuæ labore, ſed inertiæ pannis operiri malueris; quia non neſſitaentum gloriæ, nec decoris, ſed igneminioſum exuſtionis velamen ſua ceaptavis ignavia*, &c.

Audi patrem tuum, qui genuit te: et ne contemnas cum senuerit mater tua] Vers. 22. Chald. *acquieſce patri tuo*; Syrua, *ne deſpicias ſenectam matris tuæ*. Gnomæ hæc clara eſt: monet enim filium obedientiæ & reverentiæ quam præſtare debet parentibus, ſive cùm expreſsè quid præcipiunt; ſive cùm hortantur, monent vel ſoadent; ſive cùm filium inſtituuot & ad honeſtatem erudunt. Sempet enim filius audire debet patrem, vel præcipientem, vel ſuadentem, vel inſtituentem, eique auſcultare & quoad poteſt obedire. Rationem ſubdit: *Qui genuit te*, q. d. Audi patrem tuum, quia ipſe genuit te: generatio enim hoc tibi audiendi debitum imponit: patet eoim genera odo dedit tibi vitam bumanam & rationalem, ſed rodem & impolitam: illam ergo erudiendo polire & perficere debet, ut perfecta ſit ejua genitura, quæ ſine illa manca, & velut dimidia dumtaxat foret. Jure ergo naturæ pater debet erudire filium, & filius eum audire, ut ſinat ſe ab eo erudiri. Sic aves pullos quos generarunt, voce & cantu ſuo erudiunt, ad canendum, volatu ad volandum, venando & quærendo cibum ad venandum; ac pulli per omoia parentes ſuos audiunt, eiſque obſequuntur, itaque in ſoa ſpecie perfecti evadunt. Simili modo equi, camelt, boves, quin & feræ, ut leones, pardi, urſi, lupi catulos ſuos efformant ad omnea actiones natoræ ſuæ congruas, ac catuli adamuſſim eorum efformationem ſuſcipiunt & ſequuntur.

Rurſum ejus qui genuit prolem, eſt eamdem alere tam in corpore, quàm in anima. Sicut autem corporis alimentum eſt cibus corporeos: ſic animæ alimentum eſt doctrina & diſciplina. Tam ergo hanc quàm illum parentes exhibere, & liberi filiali affectu ſuſcipere debent.

Et ne contemnas cum senuerit mater tua] Sæpè enim mater ſeneſcens à filiis grandeſcentibua contemnitur, non ſolùm ob ſexum ſemioioum, ſed etiam ob ætatem ſeoilem, quæ iofirma eſt, morboſa, tetrica, ac ſubinde judicio vacillat: unde à filiis deſpicitur, imò ſubinde ridetur quaſi delira anus. Monet ergo filium, ut ſemper memot ſit juris matetni, ac matrem licet ſenem æſtimet & revereatur ut matrem, cogitando quot faſtidia pro eo ſuſtinuetit novem menſibua in utero, quot labores, metua & ſollicitudines, ut natum aleret, faſciaret, educaret, ſolaretur, & de omnibus etiam minimis illi accuratè provideret, idque per plures annos. Vide dicta Eccli. 3. v. 3. & ſequ. ubi multis hac de re egi.

Myſticè auctor Catenæ Græcor. per matrem ſenem accipit doctrinam ſanam & canam, de qua ſubdit, *Veritatem eme, &c.* Mattis nomine, inquit, hoc loco doctrina ſacra ſignificatur: ait ergo: Quæ doctrina infirma & ægra tibi fortè videtur, ea ſecundùm ſe fortis & robuſta eſt. Excita proinde teipſum, & matrem ſanam planeqoe vegetam invenies. tu enim tua negligentia & ignavia illam ſenilem & imbecillem reddia. Mens, inquit, & ſenſus aoimæ tuæ greſſus rectè pieque dirigant. Hæc ille.

Veritatem eme (Chald. *poſſide*) et noli vendere sapientiam, et doctrinam, et intelligentiam] Vers. 23. Idem ſuot *veritas*, *ſapientia*, *doctrina*, & *intelligentia*, ſed connotato differunt. Unde Tigur. vertit, *veritatem*, *ſapientiam*, *diſciplinam & prudentiam compara*, & *ne vendas*. Geminat, imò conternat hæc, ut oſtendat quanta quantique facienda ſit veritaa, otpote quę Primò, ſit *ſapientia*, qua ſapientiam Dei participamus; Secundò *doctrina*, ſcilicet practica, quæ mores erudit & componit; Tertiò, *intelligentia*, qua intelligentes, prudentes & circumſpecti in omni actione efficimur.

Senſo ergo eſt, q. d. Omni ſtudio, omni labore & pretio compara & conſerva tibi veritatem & ſapientiam ethicam, nec ullo voluptatum, opum aoe honorum pretio eam vendas, id eſt commutes vel abiicias, quia ipſa pretioſior eſt omni auro & pretio, uti dictum eſt c. 3. 14. Unde Septuag. Complut. & Regii (nam in Vaticanis hic verſua deeſt) habent, *veritatem acquire*, *& ne repellas ſapientiam*; Vatabl. *do operam ut tibi comparesveritatem*, *& ne vetiicias*, *ut ſolent qui aliquid vendunt*. Hoc fecere è Philoſophis Diogenes, Bias, Crates, Ariſtoteles, Democritus, & alii qui opes ſpreverunt, imò abjecerunt, ut toti vacarent philoſophiæ. Longè veriùs hoc præſtitere Chriſtiani doctores S. Hieronymus, S. Auguſtinus, S. Chryſoſtomus, S. Hilarius, S. Athanaſius, & cæteri, qui præ ſapientia & virtute Chriſtiana abdicaruot à ſe omnes opes & voluptates. Idem faciunt hodie Religioſi, qui illud Chriſti ſequuntur, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*. Aodi Nazianz. in carm. de Beatitud.

Felix qui Chriſtum fortunis omnibus amis,
Multiſque eſt vitæ regula lexque pie.

Secundò, alii *vè vendas* propriè accipiunt, q. d. Ne ob lucrum alios ſapientiam doceas, ut hoc pretio eam velut caupo nundineris, illiſque divendas. Ubi Nota. Veritas proprié vendi nec poteſt, quia eſt actus vitalis cuiqoe proprius & inhærena; vel ejus objectum, pura conceptio & judicium mentia conforme rei, cùm ſcilicet mens rem concipit prout in ſe eſt; nec debet, quia veritas eſt ſpititalis: quæ ſi ſit ſupernaturalis, eam vendere erit ſimonia. Unde S. Auguſt. tract. de Diſciplina Chriſtiana cap. 1. tom. 9. *Indignum*, inquit, *eſt, iniuriioſum eſt, ſi ſapientia pretiuia comparetur*. Vide noſtrum Leſſium tract. de Simonia dubit. 13. ubi ſusè & exactè docet quibus caſibus pro doctrina pretium accipere liceat, quibus non: Doctori, inquit, licet vendere ſoum docendi laborem, induſtriam & vocem, non autem ipſam ſapientiam, &c. *Veritas vendi nequit cur?*

Rurſum vendunt veritatem, qui ægrè, nec oiſi magnis precibus fatigati eam aperire & docere volunt; *quod enim precibus emitur, carò emitur*. Inſupet qui eam venditant & oſtentant: hi enim pretio laudis & gloriæ eam vendunt.

Deniq; R. Salomoo ſic exponit, q. d. *Quando veritatem abſque pretio aſſequi aequibit, tam perſolutæ mercedis adipiſcetur,*

verùm ne poſtea dicas: Sicut ſapientiam meis ſumptibus mihi temparavi, ſic pretio mihi perſoluto eadem alios imbuam. Aben Ezra ſic, q. d. *Emo libros in quibus veritas continetur, impenſaque ne diſpares & divendas*; R. Levi, *Veritatis cognitionem obtine, & cognita ne obliviſcitor*. Primus ſenſus genuinus eſt.

EXULTAT GAUDIO PATER JUSTI: QUI SAPIENTEM GENUIT, LÆTABITUR IN EO] Hebr. *exultando exultabit pater juſti, & gignens inſtum gaudebit in eo*; Septuag. *bene educat pater inſtus, & in filio ſapiente lætabitur anima ejus*. GAUDEAT PATER TUUS, ET MATER TUA, ET EXULTET QUÆ GENUIT TE] Chald. *quæ peperit te*. Prior gnome ſpectat ad patrem, poſterior quæ quaſi concluſio ex priore infertur, ad filium, q. d. Mirè gaudet & exultat pater ſi videat filium juſtitiam colere, piè & ſanctè vivere: *qui* enim *genuit ſapientem*, id eſt prudentem & probum, lætatur in eo: quia gaudet tum de bono filii, tum de ſuo: bonum enim & decus filii eſt bonum & decus patris, ac imbuet indoles & ſemina virtutis filios eum hauriuntur & manant à parentibus; quare ſi homines videant filium egregiè morarum, cenſent eum à patre & matre hoſce mores, vel certè bona morum ſemina bonamque indolem hauſiſſe, juxta illud Horatii:

Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquila columbam.

Sapientis genitor, ait R. Levi, gaudet ob ejuſdem præclarè geſta & negotia, cùm illud præterea accedat, ut majori Dei cura gaudeat ob filii merita. In hoc ergo parentes gaudioſſeruntur eadem de cauſa, qua ob filii inſipientiam dolore ætumniſque aoguntur.

Inde converſus ad filium conſolationem hanc elicit: ergo, ò fili, ita vitam & mores inſtitue, ita ſapienter & probè vive, ut parentes hoc gaudio ingenti afficias, ut ſcilicet exultet tam mater quàm pater de tua virtute, præclarè geſtis, fama & gloria: redde hoc ſolatium matri, quæ genuit te pro tot laboribus, moleſtiis & periculis quæ tubur in te concipiendo, pariendo, lactando, educando, ut benedictionem eorum conſequaris. Hanc enim Deus exaudit & adimplet, uti adimplevit benedictionem Iſaaci morientis datam Jacobo, Geneſ. 27. 28.

Myſtice Beda: *Gaudeat*, inquit, *Deus pater de tua juſtitia, gaudeat & Eccleſia mater tua; ſed & ſacerdos qui te per gratiam baptiſmi regeneravit, qui te erudivit à parvulo, de tuis bonis gratulentur operibus.*

PRÆBE (Hebr. *da*) FILI MI COR TUUM MIHI: ET OCULI TUI VIAS MEAS CUSTODIANT (Chald. *pone fili mi cor tuum ad me*.) FOVEA ENIM PROFUNDA EST MERETRIX, ET PUTEUS ANGUSTUS ALIENA] Septuag. *dolium pertuſum* (alii *fractum*) *eſt domus aliena, anguſtuſque eſt puteus alienus*. TÒ *enim* ſignificat hunc verſum cohærere præcedenti, ejuſque cauſam.

Unde Primo, aliqui exponunt, q. d. O fili mi, dede cor tuum ſapientiæ, mihique ejus doctori: ne illud dedas inſipienti meretrici: ſi enim et illud dederis, abſorbebitur velut in fovea profundiſſima, ex qua illud extrahere & ſapientiæ reddere erit difficile, & pènè impoſſibile. ita Hugo, Dionyſ. & alii.

Secundò & potiùs, q. d. O fili præbe; Hebr. *da* vel *trade* cor tuum ſapientiæ, ut ejus ſtudio, mihique ejus magiſtro illud totum applices, & conſequenter da mihi oculos tuos, ut illos dirigas ad vias, id eſt leges meas perlegendas, & magis ad eaſdem cuſtodiendas: ſic enim fiet ut non incidas in retia, quæ tibi parat meretrix, ut te in ſuam naſſam & foſſam ruinamque pertrahat: meretrix enim ſe comit, polit, ornat, ot oculos & corda juvenum ad ſe quaſi firen rapiat, illiciat & perdat. Nihil enim ita conſtrarium & infidioſum ſapientiæ & virtuti, ac libido & meretrix. Per *cor* accipe mentem & voluntatem. *Præbe mihi cor*, ſignificat exiguque animi attentionem ad ſermonem animo accipiendum, ait Aben Ezra, qui נְצֹר *tiſſorna*, id eſt cuſtodiant, cenſet per metatheſin poſitum pro תְּרַצְנָה *tarcſua*, id eſt excurrant. Percutrant, inquit, oculi præceptorum meorum ſemitas. R. Levi: *Præbe fili mi cor tuum*, id eſt, inquit, ne aliud appetas, veliſque quàm ut virtute cumuleris. *Oculi tui vias meas cuſtodiant*: eas ſervent vias, ad quas te in hoc libro inſtitui, ut nimirum corporis cupiditatibus bellum indicas, mentiſque abſolutioni ſtudeas. Cùm autem cupiditates, quibus maximè abſtrahitur mortalis, ſint libidinis illecebræ vinique voluptas, ab iis abſtinendum in primis admonet. Ut ergo repudiemus fœdæ libidinis vitium, inquit, meretricem eſſe tamquam profundam foveam.

Nota. Jungit cordi oculos, quia eſt magna ſympathia cordis cum oculis, ut cor in oculis, & oculi in corde fixi eſſe videantur. Quod enim cor amat, ad illud intuendum dirigit oculos, ut objecto amato per viſum & intuitum ſe paſcat. Unde vulgò dicitur: *Ubi oculi, ibi cor, ibi amor: ubi manus, ibi dolor*. Hinc oculi ſunt in amore duces, *Oculi*, inquit Cicero de Oratore, *ſunt quorum intenſione, tum remiſſione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum ſignificamus*.

Rurſum oculi congruè junguntur viæ, quia oculi dirigunt incedentem, ut via recta incedat, ne ab ea deflectat in avia, neve in ſcopulos & ſaxa impingat, aut in foſſam corruat.

Moral. Deus exigit cor hominis, præſertim fidelis & ſanctu; quia cor eſt principium vitæ omniſque cogitationis, voluntatis & actionis. Hinc cor eſt primum vivens, & ultimum moriens: quare ſi Deus poſſidet cor, poſſidet totam animam, totumque hominem. Cor enim, id eſt voluntas, eſt quaſi regina, quæ omnibus ſenſibus, potentiis & membris, vel politicè vel deſpoticè imperat & dominatur. Voluntas enim movet intellectum, ut in eo quod amat, rationes & motiva ad amandum inveniat: movet memoriam, ut eorum jugiter recordetur, ſibique ad jugiter amandum repræſentet: movet oculos, ad intuendum rem amatam; aures, ad audiendum ejus laudes; tactum, ad illam amplectendam; pedes, ut ambulent ad eam poſſidendam; manus, ut eam prehendant, & ſic de cæteris. *Deus poſcit cor. cur?*

Deus ergo ab homine donum exigit. Sed quod? Cor. cur? quia cor eſt potiſſimum in homine, & virtute totus homo. cor enim complectitur regitque memoriam, intellectum cæteraſque potentias. Cor enim hic primò mentem; ſecundò amorem, affectum & voluntatem, quæ origo eſt omnis affectus & actionis, ſignificat. Deos cor ſuum, puta Spiritum ſanctum, ut ait S. Thom. & Nyſſen. vel, ut Eucher. in Formul. ſpiritual. cap 1. Filium ſuum qui erat in ejus ſinu & viſceribus, dedit tibi: *Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret*: antidoron ergo poſcit parile, ſcilicet cor tuum. Ferunt Eremitam quemdam poſtulaſſe à Deo, quodnam donum cuperet, quo ejus gratiam, cœlumque promereri poſſet; at reſponſum ei datum à verſipelle dœmone, donum hoc conſtare tribus partibus, ſcilicet nova luna, ſolis circulo, & quarta parte rotæ, nimirum luna nova ſemicorniculata refert literam C. ſolis circulus literam O, quarta rotæ pars literam R. Junge haſce tres litteras, habebis *cor*: hoc eſt donum, quod poſcit Deus. Ita refert noſter Maximil. Sandæus in Donario cordis Julii Epiſcopi Herbipol. Simile quid habet Robertus Olkot, aut potiùs Thomas Gnaleſſus lect. 12. in Proverb. Ita Abel cor ſuum offerens Deo, illi placuit præ Cain. Unde Rupertus in Geneſ. 4. Uterque, inquit, obtulit, ſed non rectè divifit. Nam Cain cùm offerret ſua Deo, ſeipſum ſibi retinuerat, repoſitum habens cor in cupiditate terrena. Hujuſmodi Deus portionem non accipit, *Sed præbe*, inquit, *fili cor tuum mihi*. At Cain cor ſuum retinuit ſibi, & fructus terræ obtulit Deo, Abel autem primò cor ſuum, deinde rem ſuam offerendo plurimam hoſtiam obtulit. Sic Rupert. Abel igitur præter ſelectiſſima illa & adipalia munera ſuum amorem, quo nihil electius Deoqoe gratius, obtulit. Nam quid ante oculos Dei valent munera omnia etiam pingoiſſima, ſi tamen amor negetur? *Operationes*, ait D. Ambroſ. libro 1. de Jacob cap. 8. *bene commendantur affectu*.

Audi S. Auguſt. (vel quiſquis eſt auctor: ſtylus enim arguit non eſſe S. Aug.) tract. de Quatuor virtutibus charitatis, poſt medium, tom. 9. *Quid à te* (Deus) *expetis? quod Abraham illi dictum eſt: Da mihi unicum dilectum filium tuum. tibi dicit ſapientia: Da mihi fili cor tuum, ipſe eſt dilectus unicus. Quid meum offerro cor tuum? offer ſacrificium, contritionem cordis Domino Deo tuo, & dic ei cum Propheta: Holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Nihil metuas tali ſacrificio oblato, & tibi acceptum erit, & quod obtuleris, integrum permanebit.*

Pul-

Pulchrè hanc ſententiam pertractat S. Bernard. epiſtola ad quemdam poſtulantem: *Quid à nobis requiras Deus? Cor noſtrum*, inquit, *nihil dignius producere poteſt, quàm ut ei ſe reſtituas à quo factum eſt, & hoc à nobis Dominus expetit, dicens: Fili da mihi cor tuum. Tunc ſiquidem cor hominum Deo datur, quando omnis cogitatio terminatur in eum, gyrat, & circumflectitur ſuper eum, & nihil vult penitus poſſidere præter eum, ſicque colligatis ſibi animo eum diligit, ut ſine ipſo amarus ſit omnis amor. Nec aliud dixerim esse dono dare, quàm ipſum captivare in omne obſequium eius, & ita voluntati eius ex toto ſupponere, ut nihil aliud velit, quàm quod noverit eum velle.* Ex quibus concludit: *Itaque cor Domino datum, ipſum in omnibus & de omnibus adorabit, & gratias aget: etiamſi multa noſtris ſenſibus moleſta videantur, nihil turbationis ex rerum novitate ſuſcipiet: tentatus à Domino per tribulationes & aſperas qualitates non movebitur, aperiatur, id eſt inops, gaudebit. Quidquid illatum fuerit, etiamſi habeat aſperum ſenſum, velut impellens ad ſuperna, ſuſcipiet. Qui cor ſuum dedit Deo, cantabit melodiè, & dicet cum Propheta David: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & pſallam in gloria mea.* Subdit deinde tres modos, & gradus, quibus cor dandum, & dirigendum eſt ad Deum, quos in ipſo perlege.

Oremus ergo aſſiduè cum noſtro P. Alvarez lib. 3. de Perfect. p. 2. cap. 17. Domine Deus meus, & Deus cordis mei, qui in corde meo hæc verba intonare non ceſſas: *Præbe fili mi cor tuum mihi*: quibus amorem cordis efflagitas, & ad dilectionem ex toto corde meam voluntatem inflammas: da, obſecro, cordi meo perfectum cordis amorem, quem præceptis, conſiliis, beneficiis, ſuaſionibus, promiſſis, & comminationibus poſtulare dignatus es: quia nemo tibi reddere aliquid poterit, niſi tu priùs idem illi benignè conceſſeris, & larga mano donaveris. Amorem totius cordis à me poſtulas, dicens: Dilige me ex toto corde tuo: & ego quidem fundum totius mei cordis, ſi tu priùs dederis, tibi reſtituo. Da igitur, Domine, per infinitam bunitatem tuam, ut te toto corde diligam, ut ſcilicet beneplacitum tuum, & amorem tuum omnibus donis ac chriſmatibus præferam, & numquam ad diligenda creata, aut contra te, aut ſupra te, aut præter te, noxia præſumptione pereffluam.

Memorabile eſt exemplum in Vita D. Henrici Suſonis cap. 4. hic enim dum flagrantiſſimo æternæ ſapientiæ deſiderio arderet, illa ſe ipſi ſpecie corporali videndam exhibuit: nunc enim elegantis puellæ, nunc pulcherrimi juvenis præ ſe ferebat imaginem. Itaque dulciſſimè ad eum convertens ſe, comiter, non tamen ſine divina quadam majeſtate illi arridens, benignè his eum verbis affata eſt: *Præbe fili cor tuum mihi.* Tum verò veſtigiis illius advolutus, medullitos ac humillimè illi gratias egit. Inde illius in eam amor ardentior, ut eam ſibi in ſponſam copulare geſtiret. quare amore ebrius exclamabat: *Ego toto corde, ſenſibus, & animo te inexhauſtam omnium deſiderabilium abyſſum, ardenti cordis mei affectu complectar.* Interim nonnumquam cordi illius ſe communicabat ipſa, velut omnis boni fons, & profluvium, in quo ſimul reperit quid quid pulchrum, amabile vel deſiderabile eſſet: ſiquidem id in ea modo ineffabili exiſtebat. Ergo identidem illam velut gratiſſimam amicam lacrymantibus oculis, & in immenſum expanſo cordis ſinu complexus, illi totum cor ſuum obtulit, indeque Miniſter æternæ ſapientiæ eſt appellatus.

Sapientia invitat ad ſi Henricū Suſonem.

FOVEA ENIM PROFUNDA EST MERETRIX] Idem dixit cap. 22. v. 14. ubi id explicui. Nota *rò profunda*, ſignificat hanc meretriciam ſoveam adeò eſſe aliam voraginem, ut cadentibus in eam vix ulla ſit ipes emergendi. Ita enim in ea meretrix mellcis ſuis laqueis, & meretricijs artibus detinet amaſios, ut ab ea ſe expedire nequeant. Undè Comicus.

Nil amor eſt aliud, niſi triſtis, & ægra voluptas:
Nil niſi dulce malum, nil niſi triſte bonum.
Diminuit famam, facilis moliminibus obſtat;
Exigua magnas tempore perdit opes.

Pro fovea hebr. eſt שוחה *ſuchha*, quod propriè ſignificat foveam vel foſſam, in quam incidentes perduntur; undè ſumitur pro corruptione, deſolatione, interitu, ſepulcro. Hinc Septuag. *ſuchha* nunc vertunt *fovea*, nunc *dolium*, ut hoc loco: dolium enim eſt cavum ut foſſa; nunc *ſordes*, quia foſſæ ſolent eſſe lutoſæ, & ſordidæ, ut patet Job. 9. v. 31. nunc *mors*, ut Job. 17. 14. (ubi Noſter vertit, *putredo. Putredini*, inquit, *dixi, Pater meus es: mater mea, & ſoror mea, vermibus*) nunc *corruptio*, ut Jonæ 2. 7. nunc *pernities* vel *interitus* vel *internecio*, ut pſal. 9. 15. Iſaiæ 51. 14. nunc *nugacitas*, ut pſalm. 118. 85. nunc *inſidiæ*, ut Jerem. 2. 6. nunc *verbum*, ut Jer. 18. 20. & 22.

Meretrix eſt foſſa: cur?

Hæc omnia competunt meretrici. Primò enim meretrix eſt foſſa profundiſſima, in quam amaſij præcipites ruunt, perdontur, & intereunt, tam quoad animam quàm quoad corpus. Alludit ad domos, & gurguſtia meretricum, quæ non tam domus quàm antra, foſſæ, & tetarum luſtra videntur: undè, & lupanarei fornices vocantur, indeque nomen fornicationis: quin, & noo rarò in foſſis mœnium, urbiumque arboribus virgultiſque degunt, ibique velut vulpes tranſeuntibus inſidiantur, eoique ad nemoroſas haſce foſſas pelliciuot, & pervertunt, uti in nonnullis Germaoiæ orbibus ab eis factitari vidi. Myſticè, foſſæ hæ appoſitè ſignificant iuvenes à meretricibus ſeductos, ex alto vitæ civilis, & honeſtæ muro, putà ex culmine honeſtatis, rationis, & virtutis præcipitare ſe in foveam profundiſſimam luxuriæ, infamiæ, omniſque dedecoris, & ſceleris.

eadem eſt mors.

B Secundò, meretrix eſt mors, quia amſiorum animas, & ſæpè corpora interficit, imò cauſa eſt ut ob eios pulchritudinem inter ſe rixentur iuvenes, ſeque mutuò digladiando occidant. Hinc S. Iſidor. de fornicariis agens: *Hi*, inquit, *ſunt quos jam lesbele θ objignat.* per θ enim judices olim reos damnabant ad θάνατον, id eſt mortem. Undè illud Perſij: *Et potis eſt vitio nigrum præfigere theta.* S. Chryſoſt. verò hom. 49. in Matth. *Luxuria*, inquit, *non ſolum peſtulantes, ſed & homicidas facit*, uti Herodiadem fecit homicidam S. Joannis Baptiſtæ.

& ſepulcrum,

Tertiò, meretrix eſt ſepulcrum, ſed dealbatum, ait S. Chryſoſt. in pſalm. 50. quia exteriùs alba, & compta apparet, ſed interiùs plena eſt ſordibus, putredine, lue venerea, aliiſque morbis, quibus amaſios inficit, & perdit. ipſa eſt ſepulcrum, in quo vivos deſodit libido. Undè Srobæus ſerm. 6. de intemperantia: *Diogenes*, inquit, *dicebat plerosque vivos ſeipſos humare, & putrefacere balneis humectantes, & ve nerea putrefacientes. Movientes autem demum mandare corpus in ſuffimentis, & aromatibus recondi, alios etiam malle, ut citò putreſcant*: q. d. Diogenes ſidebat C hominum dementiam, quòd ipſi vivum corpus, quod conſervare oportebat integrum, corrumpant tabo, & ſordibus luxuriæ: mortuum verò corpus, quod corrumpi neceſſe eſt, ipſi condiant balſamo, myrrha, aliiſque odoramentis, ut incorruptum ſervent: cùm viva corpora potiùs condienda foreot ad longiorem vitam, mortua verò incondita ſinenda ut citò conſumantur.

& ſordes,

Quartò, meretrix eſt ſordida, imò ſordes meræ, quia pauperrima, ſordidiſſima, fœtidiſſima, plens putore, ſanie, putredine. Undè S. Chryſoſt. homil. 29. in Matth. *Quid*, inquit, *luxuria corruptus à dæmoniaco differt? Quo fit ut nunquam ſis in ſeipſo, ſed in ſepulcris verſetur. Sepulcra ſunt meretricum diverſoria, cum multo fœtore, multa putredine ſint repleta. Nomina, non exercitationes ipſum ligare poterunt: omnia hæc vincula ſpernit.*

& pernicies,

Quintò, meretrix eſt pernicies tam ſibi quàm amaſiis: totique reipubl. perdit enim nobiliſſimos ejus iuvenes, & cives.

& nugacitas,

Sextò, meretrix eſt nugacitas, quia plens nugis, fraudibus, & mendaciis, quibus accedentes illicit, illaqueat, & dementat, adeò ut ex ijs conflata, & confuta videatur.

& dolium perforatum

D Septimò, meretrix eſt dolium perforatum, in quod etiamſi Crœſi opes inicias, effluunt, & prodiguntor, ipſaque ſemper eget, remanetque inops, & pauper. Undè Menander miſit Venerem ad auriſodinas, quòd nullo auro ejus inopia, & ſitis explearur, teſte Rhodigino lib. 8. cap. 5. Verè S. Auguſt. ſerm. 50. de Temp. *Sæpè admodum*, inquit, *perdit luxuria, quod congregavit avaritia.* vide dicta cap 5. v. 10.

& puteus.

ET PUTEUS ANGUSTUS ALIENA] *Aliena*, id eſt meretrix, quæ non eſt tua uxor. hæc comparatur puteo anguſto: Primò, quia ſicut puteus profundus eſt, & obſcurus, ut videatur eſſe barathrum; ſic eſt & libido ac meretrix. Audi S. Chryſoſt. hom. 11. in 1. ad Corinth. *Quando enim*, inquit, *ab impudica libidine capta fuerit anima, ſicut nubes & caliga corporis oculos; ita, cùm illa eripuerit menti perſpiciendi facultatem, nihil ſinit videre ulterius, non præcipitium, non gehennam, non timorem, ſed ab illius oc-*

cu-

cupida tyrannide desinceps facilè poterit expugnari à peccato, & tamquam fenestris carens paries undique unde aculeis excitatus, non finit radium justitiæ menti illucescere, absurdis libidinum cogitationibus ipsum undique arcentibus.

Secundò, sicut puteus est angustus, undè illud ejus ænigma:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres patet cœli spatium non amplius ulnas?

utique in puteo: sic pariter angusta est domus, supellex, anima, resque omnes meretricis. Rursum ipsa se, & amasios in extremas angustias adducit. Undè Syrus vertit, *puteus angustiæ, & tribulationis.*

Tertiò, puteus est cœno lutoque, inquit auctor Catenæ Græcor. quin, & ranis buſonibusque refertus: sic, & meretrix tota spurca est, & fœtida, quin, & buſonem, id est dæmonem, in pectore gestat. Septuag. vertunt, *& puteus angustus alienus.* Alludit ad puteos privatos domus alienæ, qui angusti esse solent. utpote proprij domos unius: undè sæpè non sufficiunt dare aquam vicinis. Quocirca multis in locis singulæ domus suos habent puteos. Sensus est, q. d. Sicut puteus alienæ domus est angustus, illique soli sufficit, non autem vicinis: sic pariter angusta est uxor B aliena, quæ uni marito suo lege matrimonij astricta, ad alios se extendere nequit sine ingenti perfidia, & periculo vitæ. si enim maritus resciat vel suspicetur uxorem alium adamare, utrumque ad necem persequetur, iuxtà illud c. 6. 34. *Quia zelus, & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Hoc est quod ait Isaias cap. 28. 20. *Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, & pallium breve utrumque operire non possit.* vide dicta cap. 5. 15. ad illa: *Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui, &c. habeto eas solus, nec sint alieni participes tui.*

INSIDIATUR IN VIA QUASI LATRO, ET QUOS INCAUTOS VIDERIT, INTERFICIET] Hebr. est ארב *archetseph*, id est *ficut prædo, & rapina.* Hinc Primò, Pagninus vertit, *etiam ipsa tanquam prædæ insidiatur*, q. d. Sicut astuta vulpes insidiatur gallinis, & lupus ovibus, ut eas sæpiant suam prædam, & escam: sic pariter meretrix insidiatur iuvenibus incautis, & inexpertis, qui sunt velut simplices oves, & gallinæ, ut eos eorumque opes, quin, & sanitatem, famam, vitam, conscientiam C prædetur, & diripiat: undè à lupis, id est meretricibus, dicta sunt lupanaria.

Secundò, Marinus in Lexico vertit, *etiam ipsa tanquam rapina insidiabitur.* Est hebraismus elegans, quo abstractum ponitur pro concreto. *Rapina*, id est rapacissima, scilicet fera, vel raptrix, & latro. Undè Chald. vertit: *sicut rapina fera* (hoc est, sicut *fera rapiens*) *oculis insidiabitur.* Meretrix enim est fera rapacissima, & voracissima, imò congeries ferarum omnium, ut ex omnibus conflata videatur. In meretrice enim est astutia vulpis, ingluvies lupi, rixa canis, malignitas aspidis, sævitia tigridis, superbia leænæ, virulentia serpentis, truculentia draconis, uti docet S. Chrysostom. homil. 15. in Matth. Vox *oculis* tam ad *rapiens*, quàm ad *insidiabitur* referri potest, q. d. Cæteræ feræ oculis insidiantur, at pedibus unguibusque dumtaxat prædam rapiunt: meretrix verò feras superat; nam eminùs oculis non tantùm insidiatur, sed & rapit intuentes velut Siren, eosque ad se allicit, & pertrahit, sicut magnes ad se trahit ferrum semotum, & disitum; raptos verò spoliat, necat, devorat instar Sirenum.

Tertiò, Septuag. vertunt, *συντριμμα*, id est *concisè*, hoc est brevi, citò, repentè, raptim, uti vertunt Syrus, R. Salomon, Complut. & Regii; aut potiùs *concisis* id est in concitura, & conscissura rapinæ. Feræ enim dum ovem vel gallinam capiunt illicò eam dentibus unguibusque conscindunt, discerpunt & lacerant, ut devorent. Sic ergo ex Septuag. vertas, *hic mimus* (fornicator) *in concisura peribit*: quia scilicet meretrix velut fera eum ut prædam concindet, laniabit, & devorabit.

Quartò, Noster clarè, & nervosè vertit, *insidiabitur quasi latro*: quia *rapinam* cum Marioo accipit pro raptore, qualis est latro, aut pro חתף *chetseph*, id est rapina, aliis punctis legit חטף *chetseph*, id est raptor, latro, prædo. Undè *Meretrix insidiatur ut latro. Primò.* Tigur. vertit, *hoc etiam, perinde ut prædones solent, insidiat furtis.* Sic & R. Levi & Aben Ezra.

Primò enim sicut latro latet in cavernis, antris, sylvis, & ferè in tenebris ac nocte grassatur: undè latro dictus est à latendo, vel quòd à latere adoriatur, ait Festus: sic, & meretrix occultè insidias struit, ac ferè noctu prædam rapit. Rursum eadem hominem excæcat, & dementat, spoliatque luce rationis, & iudicij, ut cæcum rapiat, & prædetur. Audi S. Chrysostom. homil 51. in 1. ad Corinth. *Sicut*, inquit, *latrones, & murorum effossores quando volunt aliquid pretiosum capere, lucernam extinctâ hoc faciunt: ita etiam in nobis fuit libido: est enim in nobis perpetuò ardens lumen rationis, ille igitur spiritus nequitiæ* (nempe luxuria) *magno impetu irruens flammam illam extinguit, & protinus diripit spoliatque omnia quæ sunt recondita.* Quod enim facit libido, hoc facit libidinosa meretrix; hæc enim est libidinis illex, & iynx, ipsaque quasi libido.

Secundò, sicut latro primò thesaurum eripit, deinde vitam: sic & meretrix eripit primò opes, & pudicitiam (quę ingens est thesaurus) deinde sanitatem, & vitam, ac amasios trudit in mortem, & gehennam. Quocirca S. Bernardus cùm iuvenis esset forma eleganti, noctu tertio tentatus ab hospita ad fornicationem, exclamavit, *Latrones, latrones*, itaque pudore suffusam, & metu ne proderetur confusam, abegit. Manè rogatus quosnam latrones noctu vidisset, respondit: *Veractur aderat latro, & mihi castitatem hospita nitebatur auferre, irreparabilem thesaurum:* undè ut hæc latronum pericula evaderet, Ordinem Cisterciensem ingressus est. Si enim latro est qui opes rapit, quanto magis latro est, qui pudicitiam, quæ thesaurus est incomparabilis, eripere iatagit? ita habet Vita eius lib. 1. c. 3.

Tertiò, sicut latrones vias publicas obsident, ut transeuntes invadant; sic, & meretrices: undè, & Semitariæ sunt appellatæ. De insidiis meretricis plura dicta sunt cap. 7. 10. *Tertiò;*

Mysticè, omnia quæ dicta sunt de meretrice, adaptes concupiscentiæ, & voluptati cuilibet illicitæ, uti dixi cap. 7. 10. & seq.

ET QUOS INCAUTOS VIDERIT, INTERFICIET] Hebr. *& prævaricatores in homine addet*; Syrus, *& multi homines iniquitatem multiplicant*; R. Salomon, *rebelles in homine addet*, id est, *numerum eorum augebit, qui inter Israelitas Dei sunt effusi*; Aben Ezra, *prædonem in hominem addet*, id est prædonibus iunget alios consimiles. Meretrix enim, ait R. Levi, cum parricidis, & prædonibus societatem contrahit, atque incautos artibus suis in eum locum pellicit, in quo sicariorum manu cadant. Cajetan. *& peccatores in hominibus addet*; Tigur. *sibi prævaricatores adiungit*; Vatabl. *multiplicat*: quia nimirum meretrix invitat omnes ad sui amorem, inde ad lites, rixas, & cædes: quocirca incautos interficit, ut aptè vertit Noster. Nam ex Hebr. sic ad verbum vertas, *& prævaricatores ad Adamum congregabit* (si enim יסף *joseph*, id est *addet*, derives ab אסף *asaph*, significat *congregabit*) hoc est, *interficiet.* Hebr. enim mors vocatur *congregatio*: undè *congregari ad patres*, idem est quod mori: *congregare* verò *ad patres* est interficere. Causas huius phrasis assignavit Osee 4. v. 3. ad illa: *Et pisces maris congregabuntur*, id est deficient, & morientur, ut vertunt Septuag. & Chald. Hinc, & Theodot. hoc loco vertit, *& prævaricatores in hominibus tollet*; Chald. *& auferet filios insipientes*; Septuag. *& omnis iniquus absumetur.* Verè S. Cyprian. de Singularit. Cleric. *Tempus*, inquit, *luctaminis adhuc geritur, & mors per fœminam adhuc grassatur*, q. d. Sicut Eva seducens Adamum, induxit peccatum, & mortem in omnes posteros: sic etiam fœmina illex, & libidinosa perdit majorem partem hominum, eosque in libidinem, mortem, & gehennam secum pertrahit. Pergit S. Cyprianus: *Mentior, si non videmus exinde interim plurimorum. Quanti, & quales Episcopi, & clerici simul, & laici post confessionum victoriarumque calcata certamina, post mugnalia, & signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, naufragasse, cùm volunt in navi fragili navigare! Quantos leones domuit una infirmitas delicatæ, quæ cùm sit vilis, & misera, de magnis efficit prædam!* Undè exhortando subdit: *Longè sic positis ipsa, & lues, & clandestina pernicies. O quàm inexcusabilis fumineæ propinquitas iaculatur, cuius vicinia est deliciarum latrocinium!* 1. q. d. Sicut orbes, & viæ propinquæ latronibus, cædibus, & latrociniis, quæ ab iis assiduè perpetrantur, plenæ sunt, & infames: sic, & meretrix omnia vicina infesta reddit suis libidinibus, & sceleribus, quæ ex illis consequuntur, adeò ut meretrix, sive

ſivè lupa, & lupanar, videatur eſſe delictorum omnium ſpelæum, & latrocinium.

Vers. 26. CUI VÆ? CUIUS PATRI VÆ? CUI RIXÆ? CUI FOVEÆ? CUI SINE CAUSA VULNERA? CUI SUFFUSIO OCULORUM?] Gnome hæc torquetur in bibones, & temulentos, eorumque gulæ, & crapulæ multa gra-

Vers. 30. viaque damna accenſet. Undè ſubdit: NONNE HIS QUI COMMORANTUR IN VINO ET STUDENT CALICIBUS EPOTANDIS? *Cui væ*, id eſt cui ingens calamitas, & ejulatus, niſi vinoſo, & ebrio? R. Levi, *cui damnum perniciſq; inferetur? quiſnam lamentis quæreliſq; gibeva pulſat? Ebriolus.* Væ enim ſignificat gemitum ioſignem cum tunſione pectoris, & complosione manuum, ob ingentem cladem, & dolorem, juxtà illud: *Ne ſcripta erant in eo lamentationes, & carmen, & væ*, Ezechiel. 2. v. 9. vide ibi dicta. Ubi S. Gregorius ait, *væ* notare æternam maledictionem, & damnationem gehennæ: hæc ergo patatur ebrius, ut patet Galat. 5. v. 21.

CUJUS PATRI VÆ?] Rectè: Hebr. enim אוי *abai* componitur ex אב *ab*, id eſt *patris*, & אי *ai*, id eſt *væ*. Filii enim ebrioſi parentibus mille dolores, moleſtias, triſtitias, timores, lites, rixas, & pericula creant. Secundò, B alii *abai* derivant ab אבה *aba*, id eſt deſideravit: undè vertunt, *cui appetitus* ſeu deſiderium habendi multa, quæ in ſympoſia inſumat & abſumat? utique guloſo & vinoſo. Tertiò, alii cum Aben Ezra vertunt, *cui egeſtas?* אבה *aba* enim ſicut deſiderare, ſic & egere ſignificat: hinc *ebion* vocatur egenus, & pauper, quia cùm multis egeat multa deſiderat. q. d. Vinoſo eſt cupido omnium rerum, eò quòd omnibus indigeat. Sympoſia enim eum deducunt ad extremam inopiam, faciuntque omnibus egere. Quartò, Syrus vertit, *cui perturbatio?* & Septuag. *cui tumultus?* Vinum enim ciet tumultus, ebrioſque facit tumultuoſos. Cùm enim cerebrum habeant omninò perturbatum, & ut mare æſtuans, omnia perturbant, & litibus inflammant. Quintò Chald. *cui deformis aſpectus?* Ebrieſi enim fiunt lividi, luridi, terrici, moroſi, atque varias informes beſtiarum formas ſpecieſque ſinduunt: nunc enim ringunt ut canes, nunc grunniunt ut porci, nunc rugiunt ut leones, nunc geſticulantur ut ſimiæ, nunc torvè intuentur ut tauri, nunc ululant ut lupi.

COI RIXÆ? Septuag. *cui judicia?* id eſt lites. Vinum C enim fumos calidos in caput exhalat, qui cerebrum indeque bilem accendunt: undè ira, lites, rixæ, cædes, & verbera. Ita quotidiana docet experientia, gulonum convivia, & ſympoſia deſinere in rixas, & cædes. Quocirca S. Chryſoſtomus, *Sicut oleum*, inquit, *alit lucernam, ſic vinum iram inflammat, nolite convivioſi nomine appellentur pocula amicitiæ.* Extat antiqua Francorum lex apud Beat. Rhenanum lib. 2. Rerum German. hac forma: *Nemo militia ſocium aut quemlibet alium ad potandum invitato: quòd ſi quis ebrius repertus fuerit, ejectus quod culpam agnoſcat, aquam bibito.* Utinam illa in praxim revocetur.

CUI FOVEÆ? Legit בור *ſcuath* per *ſchin*, id eſt foſſa, fovea, ſepulcrum, uti dixi v. 27. Jam legunt בור *ſiach*, per *ſin*, id eſt garrulitas. Undè Pagnin. *cui muſſitatio?* Regia, *cui murmur?* Complut. *cui triſtitia, & ineptia?* Vatican. *cui moleſtia, & rixæ?* Vatabl. *apud quem nuga?* Syrus, *cui mala?* Chald. *cui malorum congeries?* Nam ut ait S. Chryſoſtom. homil. 10. in Geneſ. *Vini largior uſus infinitorum eſt cauſa malorum.* Ebrius enim vinu diſſolutus effundit cordis ſui ineptias, ſuſpiciones, odia, ſecreta, maledicta, calum- D nias, quibus mille malorum ſibi, & aliis eſt cauſa.

Tò fovea notat Primò, ebrium præ vertigine temulentiæ non poſſe rectos figere greſſus, ſed cæſpitare, impingere, & non rarò in foſſas prolabi, vel certè turbata imaginatione eas ſibi fingere. Undè S. Ambroſ. lib. de Elia, & jejunio *Hinc*, ait, *vanæ imagines, inverti viſus, inſtabiles greſſus; unde bras ſæpe evaniſſiunt ficus foveas.*

Secundò, *fovea* eſt ſepulcrum. Nam ut ait S. Auguſt. *Ebrietas eſt quædam vivi hominis ſepultura*: ebrius enim vino obruit ſepelitque rationem, & mentem, indeque hominem, ac induit ſpeciem beſtiæ, quæ non niſi tactu ſenſuque agitur, imò cadaveris inſenſibilis, & mortui. Undè S. Chryſoſt. homil. 10. in Geneſ. ebrium vocat *vivum cadaver.*

Tertiò, *fovea* ſymbolicè ſignificat pericula quælibet, in quæ temulentus, utpotè mero æſtuans, intrepidus, & audax ultrò ſe conjicit. Verè S. Chryſoſt. *Ebrius*, inquit, *eſt voluntarius dæmon*, quia ebrius ita ſævit, clamat, furit, & omne nefas dicit agitque, perinde ac ſi eſſet dæmon incarnatus; ſed in hoc dæmone eſt pejor, quòd in hæc ſcelera ſe ultrò, & liberè conjiciat, cum dæmon obduratus in malo nil poſſit boni velle vel agere, ſed tantùm id quod malum eſt. Undè in dæmonis arbitrio non eſt ut redeat ad ſtatum angelicum, ſed neceſſariò dæmon eſt, & dæmon perieverat. *Ebrius eſt voluntarius dæmon*

CUI SINE CAUSA VULNERA? Ebrius enim ſine offenſa aut cauſa, quam aliquis ei dederit, rixatur, maledicit, verberat; ideoque viciſſim percutitur, & verberatur, idque certiùs, & certiore ictu, utpote quem librat directa firmaque manu ſobrius, & ſui compos. Hebr. *cui vulnera gratis?* Cajet. *cui percuſſionis capitis fruſtra?* Septuag. *cui contritiones ſupervacuæ?* temulenti enim vino accenſi temerè rixantur, pugnant, & ſe invicem convulnerant. Audi S. Baſil. homil. de ebrietate: *Hem quid agis, ô homo? fa, multus fugit dominum cædentem ac vulneratum: tu autem permanes cum vino, quod ſingulis diebus caput ferit ſon percellit tuum.* Hæc eſt prima vini plaga, qua per ſe cerebrum percutit, & ſternit, ut rationis ſit toops. Sequitur ſecunda, qua vinum per alios, quos ebrius laceſſit, proprié dictas ei B plagas infligit, de quibus S. Ambroſ. de Elia, & jejunio c. 12. *Uno die*, ait, *bibunt multorum dierum labores, de ebrietate ad arma conſurgunt, calicibus tela ſuccedunt, pro vino ſanguis effunditur, & ipſum ſanguinem vina fuerunt.* Quocirca Fulgentius in Mythologia in fabula Dionyſii: *Jupiter*, inquit, *ex Semele genuit Bacchum. Cum Semele quatuor ejus ſorores appellatæ ſunt, Ino, Autonoe, Semele, & Agave. Quid ſibi hæc fabula velit, exquiramus. Quatuor ſunt ebrietatis genera. Primò vinolentia; ſecundo verum oblivio; tertio libido; quartò inſania. Unde & hæquatuor ſorores dictæ ſunt Bacchæ, quaſi vino vacantes. Prima Ino: νηφω enim græcè, latinè vinum dicimus: ſecunda Autonoe, quaſi αὐτὴ ὀνόμη, id eſt ſerpſam non cognoſcens; tertia Semele, quaſi σωμ'λων, quod nos latinè corpus ſolutum dicimus, Undè ipſa genuiſſe Liberum patrem (Bacchum) dicitur, id eſt de libidine nata ebrietas: quarta Agave, quæ ideo inſania comparatur quòd caput filii violenter abſcidit.* Ita Fulgentius, quem nonnulli S. Fulgentium Ruſpenſem Epiſcopum, qui floruit anno Domini 520. exiſtimant. Verùm Fulgentius hic Mythologus, alius à S. Fulgentio videtur, cùm materies illa fabularum, & ſtylus C S. Fulgentii gravitatem non ſapiat, ait noſter Poſſevinus in Biblioth. *Quatuor Bacchi filia, id eſt vini noxæ*

CUI SUFFUSIO OCULORUM?] Hebr. חכלילות *chachlilut* id eſt, *cui rubedo oculorum?* alii *chachlilus* derivant à כהל *calal*, id eſt conſummavit, conſumpſit, evertit: unde vertunt *cui ſuffoſio oculorum?* Ebriolorum enim oculi videntur ſuffoſi, ac vitio madentes, videntur et quaſi innatare. Septuag. πελιδνοὶ, id eſt, *lividi* (Complut. *nigri*) *oculi*. Oculos lividos vel nigros, ait auctor Catenæ Græcor. appellat cæcutientes, & cadaveroſos, tenebriſque oppletos; Aquila, καθυγρὰ, id eſt vacui: ſed videtur legendum καταῤῥοὶ, id eſt *laborantes diſtillatione*, putà rheumate, & catarrhis; Chald. *cui extrema oculorum prominent?* Igitur hæc omnia eodem redeunt, ſed unius mali oculorum varias conditiones, & damna recenſent. Vinum enim primò ignitos vapores in caput ejaculans, oculos facit rubentes, & quaſi igneos, qui ſignum ſunt audaciæ, & impudentiæ, ait Ariſt. in Phyſiognom. rubedo enim fit ex concurſu ſanguinis, & caloris; ſicut ex adverſo pallor in metu fit ex fuga ſanguinis, & caloris. Ex rubedine ſequitur hebetudo oculorum; oculi enim humore ſuffuſi caligant, & cæcutiunt, inde eorumdem tumor, livor, caligo ac nigredo.

Audi Clem. Alexand. 2. Pedagog. cap. 2. *Vino immodice oculi detorquentur ac divertuntur, cum præ humoris multitudine viſus tamquam in piſcina natiet, atque adeò meniivi coelli exiſtimant quidem omnia in orbem circumagi; numerare autem non poſſunt quæ procul ſunt, tamquam ſint unica. Atque duos ſoles videre mihi videor, ebrius dicebat ille Thebanus ſenex. Motus enim viſus à vini calore, ſupra ejus quod eſt unum, multiplicatam apprehendit viſione ſubſtantiam: nihil enim differt an viſum videat, an id quod videtur. Idem enim viſui ex uriſque accidit, qui propter fluctuationem non poteſt ſubjectum perfectè comprehendere.* Et poſt nonnulla: *Cui ſunt lividi oculi? an non eorum qui in vinis tempus conſumunt?* &c. *Salomon quidem eum qui potu nimio delectatur, etiam rationi mortuum eſſe oſtendit per liventes oculos, quod eſt ſignum mortui, eam, quæ eſt in Domino, ei mortem annuntiant; oblivio enim eorum, quæ ad veram vitam pertinent, vergit ad interitum.* Præclarè Lucretius:

Cùm

Cùm vini, inquit, *vis penetravit*
Aeris, & in venas d ſiſſis didita ardet,
Conſequitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillante, tardeſcit lingua, madet mens,
Nant oculi, clamor, ſingultus, jurgia gliſcunt.

Porrò pro *ſuffuſio* alii legunt *ſaffuſio*, alii *confuſio*, alii *confeſſio*. Audi ſingula enarrantem Franc. Lucam hic eruditè notat. 187. Suffunduntur, inquit, ebriolorum oculi, naſuſque rubore, quem humorum ex vino ortorum calor efficit. Efficit quoque humorum vis oculorum aciem obtundi, & ſuffundi oculos caligine, quæ videndi imminuat facultatem. Trilinguis Collegii manuſcriptum *confuſe* habet, quod ſimiliter vel ad ruborem eſt relatum: habent enim potatores ruborem perpetuum, quem verecundi temporarium, vel ad humorem, quo potatorum vitus offundatur. Eſt autem apertum mendum quod habet Norenbergenſis editio *confeſſa*, quamvis prodant, & confiteantur oculi ebrietatis ſtudium. Chaldaica Paraphraſis, in Regia editione latinè verſa eſt: *Et cui extrema oculorum promicans?* id quod pro ſuffoſſionis lectione facere poſſit, nam quæ ſuffodiuntur prominent, ſicut prominet terra quam talpa ſuffodit. Sed non ſatis ſcio quid deſignet Paraphraſis, an oculos prominentes, an prominentes genas, quæ in rugas ebrioſis contrahuntur, an quid aliud. Porrò ſubminiſtrat continuò multus frequenſque vini potus calorem, qui oculorum humorem paulatim exhauriat, & videndi facultatem debiliter, tandemque arefactis organis extinguat; quod ſuffoſſione oculorum ſignificari poſſit: niſi fortè reſpectum ſit, ab iis, in quam, qui pro *ſuffuſo*, *ſuffoſſe* ſubſtituere (veriſimillima eſt enim *ſuffuſio* noſtri Interpretis ſcripturæ) ad potatorum pugnas, qui dum in prælia inermes truduntur, ſorraſſe quod mulieribus eſt conſuetudo, manibus ſibi invicem exarant genas, oculoſque ſoffodiunt. Huc, (ad pugnam dico) haud dubiè reſpexerunt Græci, cùm tranſtulerunt: *Τὸν κολάκων οἱ ἐφθαλμοὶ τοῦτον λευκὸν ὀυλὶ ?* ſolent enim pugnis aut poculis cædere, & lividos mutuo ſibi ocolos dare. Cæterùm graviora his non rarò, & deſignant, & & perpetiuntur, eoque deveniunt, ut in crucem agantur, ubi eorum oculos ſuffodiant corvi de torrentibus, & comedant filii aquilæ. hæc Lucas.

NONNE HIS QUI COMMORANTUR IN VINO, ET STUDENT CALICIBUS EPOTANDIS ?] Hebr. *nonne his qui tardant ſuper vinum, & ingrediuntur ad ſcrutandam mixtionem?* id eſt, qui longas moras trahunt in compotationibus, quique ſolicitè inveſtigant, & ſcrutantur, ubinam ſit vinum præſtantius, & generoſius ad potandum, ait R. Salomon & R. Levi. Vatabl. *apud eos minimum, qui vinum ſectantur, qui veniunt ſcrutatum, ubi vinum ſit caſcum*, Septuag. *notus veſtigantibus ubi compotationes fiant?* Chald. *his qui inveſtigant docum mixtionis*, id eſt popinam, & vinitabernam; Syrus, *its qui ita ſe detinent, ac ſi eſſet domus compotationis*. Mox addit: *Ne vino inebrietis, ſed loquere eum viris inſtis, & ambula cum illis, & ſermones confove.* quod accepit ex Septuag. de quibus v. ſeq.

Potores ergo ita vino inhiant, ut cum Diogene Cynico in dolio morari, & habitare videantur, non ad illud implendum, ut ille, ſed ad illud evacuandum; non ad ſpeculandum cœlos, uti ipſe, ſed ad exhauriendum calices. Hinc non tantùm dies integros, ſed & noctes ſubinde perpotant, & pergræcantur, nec ceſſant, niſi vel ſomno obruantur, vel ſopiti à menſa ad lectum velut porci vel cadavera aoferantur. Nota. Vinum ab Hebræis vocatur *mixtio* vel *miſtura*; quia ſolent vina tenuia generoſis, acria lenibus, auſtera dulcibus miſceri. Aut potiùs, quia Hebræi priſci, utpote temperantes, vina ſua, quæ generoſa ſunt, aqua miſcebant, & diluebant, uti alibi oſtendi. Præclarè S. Auguſt. ſerm. 231. de Tempore, ebrios comparat paludibus; in quibus nil niſi ranæ, & ſerpentes naſcuntur, ac inter alia ebrietatis damna hæc recenſet: *Et eſt in illis oculorum caligo, vertigo, faſtigatio, & dolor capitis, ſuffuſio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis ſtupor. In ſaltibus impleatur quod ſcriptum eſt: Cui va, cui tumultus, cui iræ, cui rixæ, cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui morantur in vino, & eis, qui inveſtigant ubi potus ſunt, & ſtudent calicibus epotandis? Sed illè qui tales eſſe volunt, miſerabiliter ſe excuſare conantur dicentes: Ingratum habeo amicum meum, ſi, quoties illum ad convivium vocavero, potum ei quantum voluerit, ipſe non dedero. At non ſit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui, & tunc, & ſunt eſt inimicus: ſi & te & ultimo inebriaverit, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum. Et ideò ſapienter conſidera, ſi juſtum ſit ut te à Die ſeparet, dum te ebrioſo coniungit.*

Audi dotes ſobrietatis, & damna ebrietatis ex Beda in Collectaneis: *Sobrietas ſervat memoriam, acuit ſenſum, ſincerat mentem, dirigit vultum, integrat pudorem, mitigat vitia, figurat aciem, clivis auras, exoneras cerebrum, exprimis linguam, explicas ſermonem, nutrit medullam, confirmat ſanguinem, procurat venas, conſtringit nervos, contemnis libidinem, recreat ſomnum, propagat ſenectutem, perhibet myſterium, & hominem conſtabilit. Ebrietas eſt imbecillitas, prima ebrioſi memoriam, evacuat ſenſum, negligit mentem, confundit intellectum, concitat libidinem, invalvit linguam, impedit ſermonem, corrumpit ſanguinem, obtundit viſum, perturbat venas, obturat auditum, infirmat nervos, ſubvertit ſenſum, reſolvit viſcera, exercit cerebrum, debilitat memoriam, auferi fortitudinem, flagitat ſomnum, imperat menſtrua, obtenebrat animum, maculat corpus, & hominem ſine vitio coinquinat, & ſine humore facit.*

NE INTUEARIS VINUM QUANDO FLAVESCIT, CUM SPLENDUERIT IN VITRO COLOR EJUS: INTROGREDITUR BLANDE, SED IN NOVISSIMO MORDEBIT UT COLUBER, ET SICUT REGULUS VENENA DIFFUNDET] Hebr. *ne aſpicias vinum quando rubeſcit* (quia in Paleſtina non habent vinum album, ſed tantùm rubrum, uti mihi viri graves Romæ aſſeverarunt) *cùm dederit in calice oculum ſuum.* VERS. 31 VERS. 32

Noſter pro *rubeſcit* vertit, *flaveſcit*, quia flavus color eſt è viridi, rubro, & albo concretus: hoc eſt fulvus clarior, qualis eſt color auri, mellis, & ariſtarum matureſcentium. Undè hic color valdè gratus eſt oculis, valdeque irritat appetitum, & gulam. Sanè in Italia multa vina videmus autecentia, & aurei coloris, quæ oculos æquè ac gulam illiciunt.

Rurſum flavus color non tantùm in vino rubro, ſed & albo cernitur: quare cuilibet vino competit. Denique flavus color ad rubrum accedit, & pertinet, ejuſque eſt velut ſpecies. Undè Gellius lib. 2. c. 26. *Aſſirerus rufum colorem multas habere ſpecies differentes, quas Latina oratio ſingulis propriſq; vocabulis non demonſtrat, ſed una ruboris appellatione ſignificat: quippe rufus color ſi rubore quidem appellatus eſt, ſed aliter rubet ignis, aliter ſanguis, aliter oſtrum, aliter crocus. Et tamen ex ipſis rubei vocabula colorum mutuantur, & igneum aliquid dicitur, & flammeum, & ſanguineum, & croceum, & oſtrinum, & aureum. Rufus enim, & ruber nihil à vocabulo rubei differunt.* Sed eodem loco Fronto contendit, latinè etiam ſub *rufo* & *rubro* colore has item differentias ſignificari, *fulvum*, *flavum*, *rubidum*, *pharneum*, *rutilum*, *luteum*, *ſpadicem*, *aut acuentes*, *aut incendantes rufum aut eum colore viridi miſcentes*, *aut nigre infuſcantes*, *aut vinuti ſenſim albo illuminantes*. *Rubricolorum multæ ſpecies.*

Pro *color ejus*, hebr. eſt *oculus eius*. Primò, ad literam; & genuinè, *oculus* Hebræi vocant *colorem*, & ut Chald. vertit, *ſplendorem*: tam enim lux ſive ſplendor, quàm color eſt obiectum oculi, & viſus. Eſt metonymia frequens Hebræis: ponitur enim potentia pro obiecto, putà oculos pro colore. Undè Syrus vertit, *cùm in calice ſui pulchram ſpeciem præbuerit*; Chald. *cùm poſuerit in calice colorem ſuum.* *Oculus vini quis? Reſp. Primò.*

Secundò, Cajet. *Oculus*, inquit, *vini appellatur perſpicuitas eius. Oculus enim naturalis eſt animantis pars habens in ſe perſpicuum virtute ut præterea quod eſt per ſe picuum ac vivax ipſius vini, ſimiliter oculus appellatur.* Vinum enim generoſum eſt ſpiritoſum, ac ſpirirus per bullas ſeu oculos euaculatur. *Secundò.*

Tertiò, *oculus vini* vocatur lux ſolis, vel candelæ aut lampadis, quæ recepta à vino in vitro, ab eoque refracta vel repercuſſa ſpeciem ſplendenris oculi exhibet: lux enim eſt figuræ orbicularis inſtar oculi. Rurſum ſicut per oculos maleficorum fit ſaſcinom (per eos enim ſaſcinantur pueri:) ſic per hoſce quaſi vini oculos ſaſcinantur, & illiciuntur ad potandum intuentium aſpectus, & animi. *Tertiò.*

Significat ergo continendos eſſe oculos, ne vinum flaveſcens, & aureſcens intueamur: ipſum enim eſt pellax, & illecebroſum, rapirque ad ſe intuentis gulam, ſicut ſpecies fœmineæ rapiunt incoenris libidinem. Ita Eva videns lignum pulchrum, & guſtatu ſuave, illecta fuit ad comedendum

dum pomum vetitum, illoque ſe, maritum, & poſteros omnes perdidit. Cuhibe ergo oculos, ne vinum in vitro flavetcens, & ſubſilitens intucantur; quia ſi videris, bibes. Magna enim eſt vis, magnus oculorum dominatus in corda, magna vicifſim cordium adverſus oculos tum ſympathia, tum ſervitus, quò enim feruntur oculi, eò tepeotè, & furtivè rapiunt ſecum animos, & corda.

Septuag. paraphraſtiecè nonnulla ea ſuo addentes, ſic verterunt, *ne inebriamini vino* (Vatican. *vinis*, quia mixtura variorum magis illecebroſa, & delectoſa eſt, magiſque turbat cerebrum, & inebriat. Undè Nazianz. apud Maximum ſerm. 30. *Damnam*, inqoit, *putamus, niſi vernacalo vinum adiquod exteraam, velut tyrannus miſceatur*. Vinum ergo mixtum ſævit in cerebrum inſtar tyranni) *ſed converſamini cum hominibus juſtis* (ſobriis, & ſapientibus) *& converſamini in deambulationibus*, id eſt, ut clariùs vertit auctor Catenæ Græcor. *ſed in porticibus publiſiſque ambulacris cum viris juſtis familiariter converſamini: nam ſi in phialas, & pocula dederis oculos tuos, poſtea ambulabis nudior piſtillo*, id eſt, ad extremam paupertatem, & nuditatem redigeris. Piſtillum enim quo aromata in mortario, aut uvæ in vaſæ torcularis tunduntur, aſſidua tunſione planè nudatur, imò decorticatur, & teritur: undè proverbia, *Piſtillo nudior*, pro valdè glabro, & calvo: *piſtillo nudior*, pro exauſto: *piſtillo rerufior*, pro obruſo, & hebete, quales facit temulentia: *hyperi veretro*, ſive *piſtilli circumlocutio*, de quo Plato in Thæteto, pro eo cujus ſermo in idem revolvitur, ſive qui idem ſemper agitat, neque quidquam tamen explicat; vel, ut interpretatur Heſychius, qui idem ſemper agit, neque quidquam tamen proficit, uti potores opera multa inchoant, ſed nullum abſolvunt, quia toti ſunt in calicum circumvolutione. Alii *ad piſtillo nudior* referunt ad revelationem ſecretorum: ebrii enim nudant, & enuntiant omnia cordis arcana, & ſecreta. Huc facit aaioma Plutarchi in Moral. *Mundum aqua, & ignis corrumpitur: luxurioſam aatem opes, amore, & ebrietate*. Et Menandri: *Multum meri parum ſapere cogit: contumelia & vinum amicorum mores amicis detegere ſolent.*

A

vulneratas extenditur, & tamquam à ceraſte diffunditur eius venenum. Ceraſtes eſt ſerpens bino cornu cornutus: *ni fallor* enim Græcis eſt cornu: doloſum eſſe, arena ſe condere, & oblata necare, tradunt Plinius, & Nicander. Undè auctor Catenæ Græcor. ſic explicat: Ad poſtremum, ait, & animæ, & corporis mortem non ſecùs à vino, quàm ſi à ceraſte, vel alio veneno ſerpente eſſes morſus, moriere: qui enim à ſerpente mordetur, morſus doloris initio vix ſentit; ad finem tamen perit. Eſt autem ceraſtes peſſimum & callidiſſimum ſerpentis genus: etenim toto reliquo corpore ſub arena abdito, ſola cornua ſuperne prominere ſinit: hæc autem dum inſtar vermiculi ſubinde movet, & agitat, incautas volucres, aliaſque animantes ad ſe allectat. Porrò autem ut primùm ad cornua, tamquam ad certam eſcam advolavetint vel adrepſerint, ſtatim illas intercipit, & interimit. Hæc ille. Albertus Magnus, Geſnerus, & alii volunt ceraſtem eſſe dipſadem: dipſas eſt ſerpens ita græcè dictus, quòd mordendo eacitet ſitim; qua fit ut morſi aſſiduè ſitientes iugitet bibant, & tandem bibendo ſe ſuffocent vel crepent; ſic & vinum in potoribus ſui ſitim acuit, ut qui plus bibunt eo plus bibere ſitiant, donec vino ſe ebruant, & non rarò enecent.

B

Senſus ergo eſt, q. d. Vinum blandè, jucundè & ſapidè per fauces in ſtomachum illabitur; at in ſtomacho ſuum calorem, & vinolentiam quaſi virulentiam exercens, ſanguinem & ſpiritus, ac per eos omnia membra inficit, & inflammat, ut jam non vinum, ſed venenum ſerpentis & reguli eſſe videatur, quod proinde creat ardores, febres, catarrhos, nauſeam, vomitum, milleque alios morbos, qui ſæpè mortem afferunt, qui & corpus mentemque incitant ad libidines, rixas, cædes, omneque nefas. Quare vinum peſtilentius eſt quovis ſerpente, & quovis veneno: quia hoc ſolum corpus inficit, & necat; vini autem vis à corpore in animam mentemque proſerpit, in eaque rationem ac judicium ſopit, & quaſi interimit, ut anima ſui impotens agatur phantaſia ac conceptiſcentia gulæ, luxuriæ, iræ, cæterorumque vitiorum, quam vinum ſuſcitat, & accendit.

Undè S. Ambroſ. lib. de Elia & jejonio capit. 16. *Ebrietas*, inquit, *fomentum libidinis, invenimus inſaniæ, venenum ſapientiæ*. Etc. 14. *Quis tale miſcuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum?* Et infrà: *Cibos promittis, tormenta irrogas; vina pratendis, venena ſuffundis. Omne enim quidquid nocet venenum eſt; tollit ſenſus, viſcera exurit, ſomnum inflat, caput nexat. Etiam maior vis vini, quàm veneni eſt. Denique unanam vino excluditur, non vinum venamo. Meritò Deus per Moyſem non ſolùm venemo, ſed etiam veareo draconum, vinum comparavit dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aſpidum inſanabilis. Et pulchrè additur, inſanabilis: multi enim à reliquorum ſerpentum veneno curantur, animo ab ebrietate: certè veneno caro vulneratur, vino mens.*

C

Deuter. 32.

Porrò noſter Martinus de Roa libr. 6. Singularium cap. 32. per ſerpentem, ſive colubrum, accipit viperam, ſicque explicat: Quemadmodum ubi corpus ac mentem vinum occupavit, omnia perturbata, & confuſa cernimus, ex una duas flammulas videmus, firmiſſimæ columnæ nutant; ita etiam quæ ſunt in mente, rerum figuras atque imagines, ſive phantaſmata, turbat ac miſcet, facitque ut amici arcanum, quod, cùm eſſet integer, viſum eſt doleiſſimum amicitiæ pignus, in ebrietate ſit vipera, quæ viſcera diſrumpat ut eaeat, deinde cùm exierit, & auctorem perdit primùm, & alios deinde diſcruciat. Convenit eum hac ſententia Plutarchus, qui in comment. de Loquacitate, *Bolonat*, inqoit, *piſces & viperas parturientes rumpi aiunt: arcana autem ſui, qui non continent, ſocias elaſa perdunt*.

D

Noſtet longè aptiùs refert ad gulam, & guttur potantis, q. d. Vinum decipit tum colore, tum guſtu, quia guſtatu eſt blandum, ſuave, & delicatum: ingreditur enim in guttur directè, quia illi jucundum eſt & ſuave: ſunt enim vinoſi ſapore, qui dulcedinem habet, non mollem, & flaccidam, ſed aerem, & igneam, pungit ſtimulatque fauces ad illud avidè hauriendum. Vinum ergo ambulat, & illabitur *in rectitudinibus*, id eſt ſine offenſione, ſine aſperitate, leniter, & ſuaviter, ac videtur rectum, id eſt bonum, blandum, & appetibile. Sic *rectum* ſæpè capitur pro jucundo, ut eùm crebrò in Scriptura dicitur: *Rectum fuit in oculis eius*, id eſt ei placuit, fuitque gratum, & jucundum.

Sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundet] Hebr. *& ſicut regulus expandet*, ſcilicet ſuum virus, & venenum. Hebr. eſt יפרש *iaphris*, quod Aben Ezra vertit, *pungit*, propter calcaria, quæ regulus in pedibus gerit; R. Salomon, *ſeparat*, id eſt, eum à vita diſjungit; Pagnin. *dolere afficiet*; Chald. *novissimum autem vinum ſicut ſoluber mordet, & ſicut aſpis quæ volat*; Vatabl. *velut aſpis pungit*; Syrus *ſed cogita mœſtitias: quia finis vini eſt ſicut plaga colubri, & ſicut regulus qui volat*; Septuag. *at novissimè tanquam à ſerpente*

Et sicut regulus venena diffundet] *Regulus* latinè idem eſt quod græcè *baſiliſcus*: hic enim eſt rex ſerpentum, ſicut aquila avium, balæna piſcium, elephas in-

Digitized by Google

jumentorum, leò ferarum. Appositè vinum comparatur basilisco. Primò, quia, sicut basiliscus solo intuitu eos quos aspicit necat, halitus venenatos, & lethiferos oculis suis in eos vibrando; sic patitur vinum intuitu suo rapit, inficit & perdit potores. Undè ait Salomon: *Ne intueris vinum quando flavescit, cùm splenduerit in vitro color*; hebr. *oculus eius*. *Basiliscus*, ait Festus, *dictus est, vel quòd in capite habeat album quiddam instar diadematis, vel quòd reliqua serpentum genera vim eius fugiant*: sic pariter ebrios velut rixosos, pugnaces, homicidas, imò insanos, & furiosos, fugiunt omnes, etiam scelerati. *Basilici*, ait Plinius lib. 29. cap. 4. *quem etiam serpentes ipsi fugiunt, aliae olfactu necantem, qui hominem, vel si aspicias tantùm, dicitur interimere, sanguinem magi mirifi laudibus celebrant*: sic & magi vino, & vinosis se pascunt, suaque magica exercent.

Secundò. Secundò, Plinius lib. 8. cap. 21. basilicum ita describit: *Cyrenaica hunc generat provincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate, insignem. Sibilo omnes fugat serpentes, nec flexu multiplici, ut reliquae, corpus impellit, sed celsus, & erectus in medio incedens. Necat frutices non contactus modò, verùm, & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est.* Sic pariter temulentus suis fibilis, clamoribus, minis, & rixis fugat omnes: idem celsus & superbus incedit. Vis mali eius est in halitu, quo quasi igneo & sc & alios accendit, & ignit, ut videatur totus esse igneus, imò ignis omnia accendens, & vastans. Et hoc maximè hìc spectat Salomon.

Tertiò. Tertiò, Ælianus, Solinus, & alii tradunt veneni basiliscì remedium esse speculum: hoc enim illi obiecto halitus ejus venenatos retorqueri, & in basilicum retorqueri, ipsumque enecare. Ita remedium temulentiæ & ebrietatis est, si quis inconditos & fœdos tum suos, tum aliorum ebriorum mores velut in speculo intueatur: mox enim ut eos viderit, ipsum vini, & crapulæ odium, & horror capiet. Hinc Pythagoras rogatus, *Quomodo quis temulentiam relinqueret?* respondit: *Si sapè quæ per temulentiam deformia, considerat, & sic ante oculos habeat vitam ebriorum*. ita Maxim. serm. 30. Et Plato temulentiæ deditis suadebat, ut poti ad speculum se contemplarentur; ita fore ut ab eo vitio recederent conspecta fœditate illius. ita refert Laert. lib. 3. nihil enim inane similius quàm ebrius. Quocirca Lacones pueris ostendebant servos vino temulentos, ut eorum gestus inconditos viderentes, odio haberent ebrietatem. ita Plutarchus in Lacon.

Causæ exitiæ temulentiæ. Tropol. dilce hìc quanta sit malignitas vini nimiè hausti ac temulentiæ. Comparatur enim hìc veneno, imò colubro, & basilisco. Præclare S. Basilius apud Antonium in Mclissa parte 1. c. 41. *Ebrietas*, inquit, *est dæmon sponte admissus pro voluptatem in animas. Ebrietas mater est malitiæ, impugnatio virtutis. Hæc ex feris similimos facit, ex modesto lascivum, ex justitiam ignorat, prudentiam avolet. Nam sicut aqua pugnat cum igne, sic immoderatio vini mentem fœbriam extinguit. Ebriorum vita nec somnus est, nec vigilia, sed insomnium. His livens oculus, pallet cutis, spiritus est angustus, lingua resoluta, vox incerta, & pedes tamquam pueris essentiales. Ebrietas est recta rationis alienatio, & delirium, luxuria fomes, voluptatum suppeditatio, lues inventutis, animæ ventrum, rationis extinctio, virtutis alienatio.*

Ibidem Anacharsis: *Primum*, inquit, *poculum* bibitur *ad sitiendum, secundum voluptatis, tertium insaniæ, quartum insaniæ*. Et Pythagoras: *Tres boni nascuntur in vite: primus voluptatis, secundus ebrietatis, tertius iniuriæ*. Plato verò: *Ebrius gubernator*, inquit, *omnia evertit, sive unum, sive cum, sine exercitum, sine quodcumque tandem sit, quod ab illo gubernatur*. Sixtus non Pontifex, sed philosophus in Sententiis, quæ extant tomo 5. Bibliothecæ SS. Patrum, ait: *Ebrietatem quasi insaniam fuge*. Plura de damnis temulentiæ vide apud S. Chrysost. S. Basil. S. August. homil. de Ebrietate. vide, & quæ dixit Eccleslast. c 31. v. 38.

Quocirca ebrietatem ita pingit S. August. (vel quisquis est auctor; stylus enim arguit non esse S. August.) tract. de Sobrietate, & virgin. c. 1. tom. 9. *Ebrietas ab animæ iniuria incipit, & flagitiorum omnium mater est, culparum materia, radix crimimum, origo omnium vitiorum, turbatio capitis, subversio sensus, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis. Ebrietas est insanio voluntaria, turpitudo mentis, dedecus vitæ, bonestatis infamia, animæ corruptela.*

Vers. 33. OCULI TUI VIDEBUNT EXTRANEAS, ET COR TUUM LOQUETUR PERVERSA.] Pergit recensere damna vini, & ebrietatis. Eò enim hæc omnia pertinent, ut patet ex ultimis capitis verbis. *Tu videbunt* sumitur in actu non inchoato, seò perseverantì, & perfecto, q. d. Videndo inhærebunt extraneis, earumque specie, & concupiscentia se pascent, & oblectabunt. Undè Pynufius Abbas apud Cassian. collat. 20 c. 9. ex hoc loco docet, oculos cùm vident meretricem, vel rem turpem, illicò ab ea esse avocandos. *Impossibile namque est*, inquit, *mentem bonis cogitationibus immorari, cùm principale cordis ad turpes atque terrenos intuitus fuerit devolutum. Vera est enim illa Salomonis sententia: Oculi tui cùm viderint alienam, ea tunc tunc loquetur prava, & iacebis tamquam in corde maris, & sicut gubernator in magnæ tempestate. Dicet autem, Evigilavunt me, sed non dolui; & deliquerunt me, ego autem nescivi. Relictis ergo non solùm turpibus, sed etiam terrenis cogitationibus universis, evigilanda est semper ad cœlestia nostra mentis intentio, secundum Salvatoris nostri sententiam; Ubi enim ego sum, inquit, illic & minister meus erit*, Joan. 12.

Pro *extraneis* hebr. est זרות *zarot*, quod Chald. Vatabl. Cajetan. & alii vertunt, *extranea*. Hebræi enim genus fœminarum sæpè utuntur pro neutro, ut sensus sit, q. d. Si vino deditus fueris, extranea, putà absurda phantasmata, visiones, & spectra videbuntur oculi tui, propter confusionem vaporum ascendentium ad cerebrum. Hæc enim de causa ebriis omnia videntur gyrare, & in orbem agi; aut pugnis, cædibus, & funeribus misceri; aut aquis mergi, & suffocari: oculi enim eorum vino merſi sunt & quasi innatant. Possent quoque *tu extranea* referriad peccata, & libidines peregrinas & sodomiticas, de quibus mox.

Noster melius cum Septuag. R. Salomone, & Aben Ezra vertit *extraneas*, id est fœminas alterius viri aut domus, quæ non sunt tuæ uxores, quales sunt meretrices. Unde Tigur. vertit, *si oculi tui spectabunt meretricem, jam pectus quoque tuum perversa cogitabit*. q. d. Si vino indulseris, fines, imò stimulante vino ultrò quæres, videtc meretrices & illas vel uxores alienas, earumque concupiscentia exardescet cor tuum, ut actus venereos secum loquatur, versetur ac cogitet, ad eosque illas alioſque incitet, & sollicitet. *Ebrietas enim, & vinolentia cor habens in lingua*, ait Plutarchus in Moral. cùm sobrii linguam habeant in corde. Ebrii enim effutiunt omnia, quæ cogitant, & desiderant; sobrii verò tacenda sibi, & in corde servant. Causam dat S. Hieron. ad Eustoch. de virgin. serv. *Venter*, inquit, *mero æstuans despumat in libidines*: quare *qui ventrem farcit, venerem nutrit*, ait B. Odo Abbas Cluniac. qui floruit anno Christi 900. Quocirca S. Basil. homil. de ebrietate, docet ebrios pejores, & luxuriosiores esse bestiis: quia contra naturam, Sodomæ peccata imitantur, quod non faciunt bestiæ: *Dicere ausim*, ioquit, *temulentos magis expertes rationis esse quàm ipsas bellnas: quadrupedia enim ac feræ omnes ordinatos habent ad coitum impetus, at illi quorum animus ebrietate detinetur, corpusq; præternaturali calore refertum est, omni tempore, & omni pene hora ad immundas & turpes complexus dilabuntur*.

Porrò Septuag. vertunt, *oculi tui cùm viderint alienam, os tuum tunc loquetur perversa*, q. d. Cùm vino te ingurgitaris, si fortè videris meretricem fœminamve pulchram, & comptam, protinus rapieris in ejus concupiscentiam: adeò ut nec os, & labia cohibere queas, quin verba obscœna, & venerem stimulantia proloquantur. Vinum enim & venetem excitat, & lingoam ad venerea proloquendum extimulat. Veré S. Hieron. io c. 1. epist. ad Titum: *Ubi satuitas*, inquit, *& ebrietas, ibi libido dominatur. Specta ventrem & genitalia; qualis ordo membrorum, talis & vitiorum. Numquam ego ebrium casum putabo, qui cibi vino consopitus dormierit, tamen potuit peccare per vinum. Dicat quisque quod volet, ego loquor conscientiam meam, scio mihi abstinentiam, & nocuisse intermissum, & profuisse sæpenumero*. Idem alibi: *Vinolentia scurrarum est, & commessatorum, venter, mero æstuans citò despumat in libidinem*; idque mox Noe, & Lot exemplis confirmat. Quamobrem Plato: *In civitate*, inquit, *nec servum nec servam unquam vinum gustet, nec ipsi quidem magistratui ille, qui magistratus gerunt, anno: neque gubernatores, neque judices dum munus suum exercent ullo modo vinum gustent*.

Hac de causa prisci Ascetæ, virgines ac juvenes sapientiæ & castitatis studiosi, vino abstinuere, vel non nisi modico usi sunt. Nam ut ait S. Hier. ad Eustoch. de cust. virg. *Vinum, & adolescentia duplex est voluptatis incendium. quid enim flammæ adiicimus quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus? Paulus ad Timoth. epist. 1. c. 5. Iam noli, inquit, aquam bibere, sed modico vino uti propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates*

Ep. 83. al 84. Oecumen. Lib. 2. de legibus.

Digitized by Google

tes tuas infirmitates. Videquibus de cauſis nimi potio concedatur, ut ex hoc ſtomachi dolor, & frequens malearum infirmitas.

Quocirca priſci primique patriarchæ, imò homines omnes ab Adam uſque ad Noe per 1500. & amplius annos abſtinuere vino. Hinc enim invenit Noe poſt diluvium, Geneſ. 9. 20. Sic Nazaræi abſtinebant vino, Numer. 6. æquè ac ſacerdotes ingreſſuri tabernaculum, idque ex lege à Deo ſancita Levit. 10. Idem fecere Eſſeni, ut toti vacarent contemplationi, & ſtudio rerum divinarum, teſte Joſepho, Philone & Euſebio. Quin & Porphyrius lib. de Abſtinentia abeſu animal. aſſerit pleroſque ex eis divino afflatos ſpiritu vates extitiſſe. Sic vino abſtinuere Samuel, Samſon, S. Joannes Baptiſta, S. Timotheus S. Pauli diſcipulus, S. Antonius, S. Hilarion, S. Paula, cæteriquè eximi Prophetæ, & Anachoretæ; quin & cœnobitæ teſte S. Hieron. Palladio, Evagrio & Ruffino in Vitis Patr. Pluta hujus rei exempla recenſui Dauiel. 1. v. 17.

Vers. 34. ET ERIS SICUT DORMIENS IN MEDIO MARI, ET QUASI SOPITUS GUBERNATOR, AMISSO CLAVO] id eſt gubernaculo navis. Hebr. *ſicut dormiens in ſummitate* aut *vertice mali*, patà in carcheſio ſen gabia, in qua ſtat excubitor, ut piratas, rupes, cæteraque pericula eminus ex alto proſpiciat, de iiſque nautas admoneat. Hic enim ſi dormiat, nautas omnes periculo expouie. quin & ſeipſum, ne ſcilicet ex alto in præceps ruat. Similiter facit ebrius. Regia & Cajetan. vertunt, *in capite rudentum*, ſive funium nauticorum; R. Salomon, *ſicus ſopitus in vertice clavi*, quod Noſter ſenſatè vertit, *amiſſo clavo*: conſentiunt Septuag. Syrus & Chald. de quibus infrà. Undè liquet Hebr. חבל *chibbel*, & rudentes, & malum, & clavum navis ſignificare. Radix enim חבל *chabal* ſignificat gubernare navem: navis autem his tribus gubernatur, ſcilicet rudentibus, malo & clavo, undè חבל *chobel* vocatur nauta, nauclerus, gubernator. Denique R. Emmanuel vertit, *ſicus dormiens in vertice*. Hic enim anchoram, quæ in mare mittenda erat ut navim firmaret, in ipſa navi detinet, eique indormit, quo fit ut aſſiduè navis jacteretur, & fluctuet. Similiter iactatur, & fluctuat ebrius, dum vino anchoram rationis amiſit, illiq; ſopitus indormit.

Recenſuit Salomon multa, & gravia vini & vinolentiæ damna, ſcilicet primum v. 29. quòd pariat rixas, foveas, vulnera & ſuffuſionem oculorum: ſecundum v. 32. quòd mordeat ut coluber, & ut regulus venena diffundat: tertium v. 33. quòd ſuſcitet luxuriam, tum oculorum, tum cordis & oris: quartum hic recenſet, ſcilicet quòd ebrium faciat ſimilem navarcho dormienti, qui in navi iactatur fluctibus, iiſque hauritur, & mergitur.

Pro quo Nota cum Lyrano hominem comparari navi: ſicut enim navarchus aſſiſtit navi ut eam regat, ſic ratio & mens aſſiſtit corpori & homini ut illam dirigat, ait Plato. Simili modo intelligentiæ, ſive angeli præſides cœlorum, aſſiſtunt ſuis orbibus cœleſtibus, perinde ac navarchus aſſiſtit navi, ut eos moveant, & gyrent: ſed hoc diſcrimine, quòd angeli dumtaxat aſſiſtant cœlis, anima verò, & mens non tantùm aſſiſtat corpori, ſed & illud informet, ita ut ex anima, & corpore velut ex forma & materia coaleſcat, & conflctur una res, ſive unum compoſitum, quod eſt homo: quare navis eſt corpus, nauclerus eſt mens, clavus eſt ratio, iudicium, prudentia, quam rapit perditque ebrietas. Ita Beda.

Quocirca Gentiles, teſte Carnead. apud Philoſtratum lib. 3. de Imagin. Bacchum compotationis præſidem finxerunt, & pinxerunt vehi navigio, in cujus prora erat panznera, in puppi tigris, hinc inde hedera, & muſica inſtrumenta, in medio canalis vino æſtuans: nulli in navigio remi, nullum velum, nullus gubernator, ut ſignificarent in compotationibus ita navigari inter turbines, & tempeſtates litium, detractionum, clamorum, pugnarum, ad naufragium omnis honeſtatis, & virtutis. Bacchum velut navarchum ſequuntur potandi nautæ, & calicum remiges, ut ait Athen. lib. 10. qui vinum pro remo ducentes, & ranarum more bibentes naufragium faciunt, jactura tum pecuniæ, tum mentis, tum virtutis.

Ebrius eſt quaſi navarchus dormiens Primò.

Igitur Primò, ſicut dormiens in navi iactatur ventorum flatibus, ac maris æſtibus, & fluctibus, & nunc ad ſidera videtur aſcendere, nunc in abyſſum deſcendere, & demergi: ſic pariter æſtibus phantaſmatum & cupiditatum ſurſum & deorſum jactatur ebrius. Ita S. Ambroſ. libr. de Elia, & jejunio c. 16.

Secundò, ſicut nauclerus dormiens finit navim agi in rupes, ſcyllas & charybdes, quibus eliditur, vel circumrotatur, & mergitur: ſic ebrius in mille fortunarum, & vitæ pericula ſimt ſe abripi, imò ultro velut inianus iis ſe ingerit convicians, & rixando; quare non rarò ſe ſuaque perdit, & in exitium agit. Rurſum ſicut nautæ in tempeſtate navim exonerant, merceſque pretioſiſſimas in mare abiiciunt: ſic ebrius ſæpè onus vini, quo ventrem ſaburravit, cogitur evomere ne creper, quo facto rurſum potat, & ventrem onerat. *Cornas inanes*, ait S. Ambroſius libr. de Elia capit. 13. *terribiles viſu boſtibus, de convivio portari ſolet, & inde ad convivium reportari: repleri, ut exhauriant; & exhauriri, ut bibant.* An non horum vita eſt ingerere, digerere, egerere? ut ait S. Bernardus.

Tertiò

Tertiò, ſicut dormiens in navi ſopita ratione non ſentit piratas, cæteraque necis diſcrimina, undè contra ea ſe munire nequit: ſic pariter ebrius vino ſopit mergitque rationem, qua ſopita nequit ſe contra hoſtes, qui corpori vel animæ inſidiantur, tutari; ſed utrumque iis in prædam offert.

Quartò

Quartò, ſicut navis, dormiente nauclero, qui clavum regere nequit, ſed eum admittit vel amittit, abit in vada, ſyrtes, ſcopulos, id eſt in certum naufragium, quo ipſa cum nauclero, omnibuſque qui ea vehuntur mergatur & pereat: ſic pariter ebrius ruit in ſui ſuorumque naufragium, & ruinam. Primò enim vino mergit rationem; Secundò, merſa ratione, velut amiſſo merſoque clavo, mergitur voluntas, phantaſia, ſenſus omnes; quin & totum corpus vino oppletur, & obruitur. Hinc Tertiò, ſequitur naufragium ſanitatis, temperantiæ, caſtitatis, omniſque honeſtatis, ſapientiæ & virtutis.

Nautæ ſunt vires & potentiæ animæ, gubernator eſt voluntas; proreta, id eſt cuſtos, & rector navis in prora, eſt mens, & ratio; navigantes ſunt ſenſus, & membra corporis. Rurſum myſticè nautæ ſunt virtutes internæ, gubernator eſt charitas, proreta eſt prudentia, navigantes ſunt virtutes externæ, præſertim modeſtia, morumque & geſtuum compoſitio. Hæc omnia ebrietate velut maris eluvione obruuntur, & pereunt.

Quocirca S. Baſil. hom. 14. quæ eſt de ebrietate: *Ebrietas*, inquit, *eſt dæmon voluntarius ſui voluptate animabus noſtris inditus, malitiæ mater, virtutis inimica. Sicut aqua igni eſt adverſa, ſic vinum immodicum rationem ſupprimit.* Idemque addit: *Ebriorum anima vino ſubmerſa ſunt.* Rurſus: *Mentis lumine per ebrietatem te privas? inter beſtias ratione carentes annumerari potes, ſimiliſque illis videri.* Quocirca verè Iſaias *Abſorpti*, inquit, *ſunt a vino.* Et alibi: *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam & potandum uſque ad veſperum, ut vino æſtuetis*; ubi Septuag. legnot, *vinum enim ſuccendet eos*, hoc eſt, interprete S. Baſilio, affectuum flammis, & incendio. *Vini*, inquit, *fervor corpori infuſus, incendium ſit ignitorum inimici vinculorum: rationem enim ac mentem deprimit, voluptates & animi cæteros affectus malos velut apum examen excitat.*

cap. 28. 7. cap. 5. 11. homil. 14.

Porrò hæc gnome ſpectat ad omnes, ſed maximè ad guberoatores, præſides, judices, rectores, eoſque quibus aliqua publicæ vel privatæ rei admioiſtrario incumbit: hæc enim prudenter & rectè peragi nequit ab ebrio, quia requirit limarum rationis judicium, conſilium, vigilantiam & circumſpectionem, quam præſtare nequit niſi ſobrius, cui mens viget. Qui enim reget altos qui ſe regere neſcit, ſed regitur à Vino? Unde Salomon cap. 31. 4. *Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dari vinum, quia nullum ſecretum eſt ubi regnat ebrietas, & nè forte bibant, & obliviſcantur judicium, & mutent cauſam filiorum pauperis.*

Gnome de vino.

Salomonem de more ſecutos Plato lib. 3. de Repub. ſic ſtatuit: *Principibus ab ebrietate diximus abſtinendum: unicuique enim magis concedi, quàm cuſtodi, ut ebrietate gravatus ubi ſervarum ſit neſcit; nempe ridiculum eſſe cuſtode indigere cuſtodem.* Et ante Plaronem Solon Athenienſium legislator, ſanxit principem vel magiſtratum ebrium morte eſſe mulctandum, teſte Laertio in Vita Solonis. Soloni coævus Cyrus Perſarum rex, rogatos ab Aſtyage avo, cur vinum ſibi propinatum non ebibiſſet? reſpondit: *Quia in vino venenum infuditis, vidi enim vino hauſto vos neque corpori, neque menti eſſe compotes.* ita Xenophon in Pædia Cyri. Androclides vir ſapiens monuit Alexandrum Magnum vino deditum, dicens: *Vinum potaturus rex momento te libere tere*

ſanguinem: cicuta hominis venenum, cicuta vinum. Verum dixit. Nã Alexander ebrius occidit. Clitum ſibi amiciſſimum. Hinc Tiberius pollex Imperator, quòd avidiùs vinum biberet, à militibus pro Tiberio Claudio Nerone, dictus eſt Bibertus Cãldius Mero, militari ioco, ſed probroſo ſcommate. Aurelianus Imper. de Bonoſo bibace, qui poſtea creatus eſt Cæſar falsè dixit: *Non ut vivat, ſed ut bibat natus eſt.* tellus eſt Vopiſcus.

Apologus vini.

Gnomen hanc ſaltivo apis, & potatoris apologo, ex vini damnis nervoſo, repræſentat Cyrillus lib. 4. Apologmor. cap. 5. *Apem*, inquit, *mellis ſtillicidia in floribus lungentem obvio reperit, & quid ibi quæreret, exquiſivit. Cui illa reſpondit: Mel ſtibunda quæro, mel colligo de floreum profundo. At ille hoc audiens, cum riſu dixit: Bene ſcripſit Ariſtoteles in problematis ſuis, fatuos eſſe dulcium amatores. Putaveram certè te ſenſatam fore ex regis gubernatione & arte, ſed, ut cerno, operatione minus eſt ees ſua. Nam nondum noſti, quid ſit mel, & vitalis ſuaviter, qua de radice, & de fructu ut flore, ſtillat. Attamen quia compatior ſitiſ tuæ, veni mecum, & dabo tibi cellarium mellis pleonum; ut quid ſera duc ſitibunda, & unxia in undis floribus tempeſtatis è Egredere, ecce te ducam ad fontem dulcedinis. At verò cùm illum credula ſequeretur, deB ductam ad vitem, ſic alloquitur eam, dicens: Hìc eſt fragrantia vitæ, abundantia gratiæ, dulcedo lætitiæ, valendo mirificæ medicinæ. Iſtud eſt mel ſuaviſſimum cor ſuſtentans; hic liquor balſamicus, ſubſtantiam ſalvans, hoc vos ninditſſimus, homines deoſque lætificans. Bibe ergo mecum ſitibunde ſatis, & cum iucunditate recumbe. Ad hæc ſagax illa, vini odorem ſentiens, mox ita ſortuæ dixiſſe: Certe hoc dudum audivoram, ſed experientia neſciebam, quòd amatores vini ſint ebrii: idcirco quia vino madet, ſemper ebrius es, & rationis lucerna caret, quia de vini conſumptione genitus es. Atque ideo de proprietate vini corruptiſſimè es locutus. Deinde vini damna nervosè conglomerans, ſubiicit: *Nam vinum ori quidem eſt mel, ſed capite venenoſum fel. Sapit in ore, ardet in ventre, ſumat in capite, abundat ſenſus, vigorem deſtruit, confundit imaginationem, tollit mentem, viſum obnubilos, nervos laxat, linguam balbificat & inhoneſtat, manus mobilitat, pedes inflammat, ſpumat luxuriam, gignendi vim enervat, greſſus inordinat, & totum corpus vaſtat, ita ut à planta pedis uſque ad verticem capitis non ſit in ebrio ſanitas.* Exemplis denique idipſum confirmat. *Vinum quippe qui primus bibit* (Genet. 9. 21) *inebriatus eſt; inebriatus autem ſopitus, nudatus, inhoneſtatus, deriſus fuit.* (Genes. 19. 33.) *Lot eodem infeſtus, ſtuprum filiarum non ſentit.* (2. Reg. 13. 32.) *Amnon temulentus fratris gladio cecidit*, & (Judith. 13. 4.) *Holofernes dux invictus, muliebri manu proſtratus, pugione ſuo caput amiſit. O amabile, dulce & omne venenum? odis amantes te, diligis abhorrentes te, occidis te perfruentes, ſubmergis te ſectantes, ladis abutentes, mederis te utentes, navis te melliſſimum venenum. Quibus dictis, ceceſſit.*

Vini damna.

Exempla.

Denique Septuag. vertunt, *iacebis velut in corde maris, & tamquam gubernator clavo deſtitutus in magna tempeſtate.* Ita legit auctor Catenæ Græcor. quamquam τὸ *clavo deſtitutus* non legunt Regia, Complut. & Vatic. Chald. verò *iacebis ſicut in corde maris, & ſicut nauta qui dormit in navi*; Syrus, *ſicut nauta in fluctibus maris.* Septuag. egregiè explicat Clemens Alexandr. lib. 2. Pædag. cap. 2. *Jacobus*, inquit, *tamquam in corde maris, & tamquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poetica.*

Vinum hominum vincunt, velut ignis corda furore
Pelli e, cui Lybicè flauſtuat unda maris,
Quem Natus aut Eoreas agitant, &c.

Videtis naufragii periculum. Cor quidem multa potu obruitur, multam autem temulentiam minis maris comparavit; in qua corpus tamquam navis, demerſum turpitudinis ac dedecoris profundum ſubit, decumanis vini fluctibus obrutum. Gubernator autem, mens ſcilicet humana, ſupereminentis ebrietatis fluctu circumagitur, & in mare perfidum calligat, & propter procella tenebras à portu veritatis aberrat, donec in ſuum mari latentia irruens ſeipſum in voluptates impactum perdiderit. Porrò quanta ſit ebrietatis tempeſtas, luculeoter depingit S. Baſil. homil. de ebrietate.

Quarum verò quantarumque mercium in hac tempeſtate protectarum fiat jactura, deſcribit S. Chryſ. homil. ſuperiùs citata: *Similiter*, inquit, *ſic in vita temulentia tempeſtate: ſicut enim illic ſit mercium jactura, & iſthic omnium ferè bonorum efficitur, ſive modeſtia inventus, ſive pudorem, ſive prudentiam, ſive manſuetudinem aut humilitatem, in iniquitatis profectus im-*

mia præcipit ebrietas. Eſt ergo ebrietas *ſicut gubernator in magnis fluctibus*, aut *in magna tempeſtate.*

Myſticè S. Gregor. p. 3. Paſtor. admon. 33. *In medio marĩ dormis*, inquit, *qui in huius mundi tentationibus poſitus providere motus irruentium vitiorum, quaſi imminentes undarum cumulos negligis. Et quaſi clavum gubernator amiſiſti, quando mens ad regendam navem corporis ſtudium ſollicitudinis perdit. Clavum quippe in mari amittere, eſt in intentionem providam inter procellas huius ſæculi non tenere. Si enim gubernator clavum ſollicitè ſtringit, modò in fluctibus ex adverſo navem dirigit, modò venientem impetum per obliquum findit. Ita cùm mens vigilantium animam regit, modò alios ſuperans calcat, modò alio providens declinat, ut & præſentia laborando ſubjiciat, & contrà futura certamina proſpiciendo convaleſcat.*

Accedit Hugo: *Dormis*, inquit, *in medio mari, ideo? in vita præſenti, cuius fluctus, & ſollicitudines, & deſideria multos ſubmerguni, ſepius gubernator amiſſo clavo remigis, id eſt ſtudio ſollicitudinis. Navis quidem eſt anima, ratio gubernator, clavus ſollicitudo: verberaverunt me dæmones tentationibus, illuſionibus, quæ ſunt verbera ſpiritalia; ſed non dolui, non ſenſi, vel ignoravi. Traxerunt me in vitia ſæculi, in ſpinetis vanitatiB tis, & voluptatis, & ego non ſenſi, quia omnis peccator quaſi ebrius vino voluptatis palatum cordis omnino amortuum habet, nec ſpiritualia vulnera, nec delectationem cordis ſentit.* Hæc ille.

Igitur ſicut dormiens inter procellas proplor eſt periculo quàm vigilans; ita qui plagas conſcientiæ non ſentit, magis periclitatur quàm qui illas ſub inde experitur. Quare D. Hieron. in epiſt. 1. ad Heliodorum: *Error*, inquit, *fraus, error, ſi putas unquam Chriſtianum perfectionem non pati. Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Adverſarius noſter tamquam leo rugiens circuit, &c. & in pacem putas? Inſidiatur in occulto ſicut leo in ſpelunca ſua. Lapidatur ut capiat pauperem: & tu frondoſa arboris teſtus umbraculo, moll e ſomnos futuras præda carpis?* Et paulò pòſt: *Licet in medium ſtagni ſuſum aquæ arrideat: licet vix ſumma lasentis elementi ſpiritu terga criſpanturzintus incluſum eſt periculum, imus eſt hoſtis: expedite eudentes, vela ſuſpendite, eius anxiana figatur in frontibus: ea anquillitas iſta tempeſtas eſt.*

Et dices: Verberaverunt me, ſed non Vers. 35.
dolui (Syrus, *& non paſſus ſum:*) traxerunt me,
et ego non ſenſi: quando evigilabo, et
C rursus vina reperiam?] Pro *traxerunt* hebr. eſt הכוּנִי *halamuni*, id eſt concuſſerunt, confregerunt, contuderunt, me quaſi malleo. הלמוּ *halmut* enim eſt malleus; Syrus, *ſprevecunt me, & ignoravi*; Chal. *diripuerunt* vel *ſpoliaverunt me, & neſcivi*; Septuag. *illuſerunt mihi, ego autem non ſenſi.* Ita Vatican. vel, ut auctor Catenæ Græcor. *illudebant & vellicabant me, neque tamen quando eſſes dilaculum advertebam.* Quod auctor myſticè exponit de dæmonibus, qui ebrio & peccatori cuilibet illudunt, eumque cædunt, præſertim apud inferos ubi ſera eſt pœnitentia, nec ullum reſipiſcendi diluculum. Theodot. *planè exceperunt me*; Aben Ezra & R. Levi, *contriverunt me*; Pagnin. *verberaverunt me, non agnovi*; *conſuſſerunt me, non cognovi eum qui me percuſſit.*

Quinta eſt hæc noxa vini, & vinolentiæ, eaque triplex: Prima, quòd ebrium omnium ludibrio velut probrum, imò monſtrum; ac verberibus, velut ſuci orbiſum vel furioſum, exponat. Secunda, quòd reddat hominem inſenſibilem ad plagas, & verbera, ictuſque malleorum, inſtar trunci vel taxi. Tertia, quòd faciat adeò dementem, ut poſt tot vini damna; nonniſi de nova potaD tione ſomniet, & cogitet: ſolent enim uxores, filii vel famuli, maritos, vel parentes, aut heros ebrios trahere, pullare, vellicare, partim ex ira, ut eos caſtigent, & ludibrio habeant; partim ſtudio, ut ebrietatem diſcutiant, eoſque ſanæ menti reddant: verbera enim & plagæ ſpiritus, & ſanguinem ad dorſum quod verberatur, evocant, itaque caput cerebrum ad ſe rediat, & rationis fiat compos. Undè hoc remedium curandis tum ebriis, tum delirantibus præſcribunt medici. Hinc Moſcovitæ ebrios tamdiu verberant, donec ſobrii fiant, teſte Sigi mundo in Hiſtor. Moſcov.

Quocirca S. Chryſ. hom. 58. in Matth. ebrios aſſimis, & canibus turpioribus vocat, addítque: *Diabolo*, inquit, *non modo magis amicus, quam qui deliciis, & ebrietate maculatus: hic enim ſimus, hæc mater atque origo vitiorum omnium eſt. Quid delirantium has ſordes imali non inducit? ſuce ex hominibus facit; delicias vocans nulla diſcrimine à dæmoniaco ſepa-*

rat.

catur: impudens enim & furioſus pariter eſt, dæmoniacum omnes miſerentur, hunc verò averſantur, quia ſponte ſibi furorem attrahit, & os, oculos, nares, cæteraque ſimpliciter ſenſuum inſtrumenta, amariſſimas voluptatis confert cloacas. Et Origen. homil. 3. in Levitic. *Sobrietas*, inquit, *omnium virtutum mater eſt, ſicut e contrario ebrietas omnium vitiorum.* Et aliquanto poſt: *Eſt ergo ebrietas vini perniciioſa in omnibus; ſola namque eſt, quæ ſimul cum corpore & animam debilem reddat.* Et mox: *In ebrietatis agritudine corpus ſimul, & anima corrumpitur, ſpiritus pariter cum carne vitiatur; omnia membra debilitat, pedem, manum, linguam reſolvit; oculos tenebras; mentem velat oblivio, ita ut hominem ſe eſſe neſcias, nec ſentiat.*

Quocirca S. Baſil. homil. de ebrietate: *Ebrietas*, inquit, *rationis inimica, fortitudinis pernicies, ſenſuum immanitas, mens momentanea: quid, quæſo, ſunt ebrii quam Gentium idola? oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt: manus paralyſi affectas habent, pedes infirmos ac facile offendentes.*

QUANDO EVIGILABO, ET RURSUS VINA REPERIAM? Ebrius non optat evigilare ab ebrietate; illam enim amat, imò neſcit ſe eſſe ebrium; ſed à ſomno & nocte, ut ſcilicet oriatur aurora, & manè conſorgat ad vina nova quærendum, & hauriendum: præter vina enim nihil amat, nihil ſomniat. Unde hebr. eſt, *quando expergiſcar, addam, quæram illud* (vinum) *adhuc*; Chald *rurſus addam quærere illud*; Aben Ezra, *nunquam illud quærere intermittam*; Septuag. *quando erit deluculum, ut videam quæ vam quibuſcum conveniam?* putà compotores meos. R. Salomon: Quando, inquit, evigilabit, vini vi debilitata non advertet damna & plagas quas recepit, dum vino madeſceret, ac denuo ad bibendum ſtrenuus potator exurget. Hoc enim in vinolentis eſt ſolenne: vinum enim eos totos ad ſe rapit, ut ſine eo vivere nequeant, ſicut porci ita inhiant cœno, quaſi in illo ipſorum vita, ſalus & felicitas conſiſtat: vinum enim ſui ſitim acuit & accendit, juxta proverbium: *Parthi quo plus bibunt, eo plus ſitiunt.* Cauſam dat S. Baſil. homil. de ebriet. quòd vinum, utpote calidum, ardores excitet, ardores ſitim. His proinde ſtatas væ præſentis & futuræ æternæque maledictionis intentat, dicens c. 5. 11. *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſque ad veſperam, ut vino æſtuetis.* Nam ut ait S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiun. cap. 15. *Non immeritò tua illis, qui mane ebrietatis potum requirunt, quos convenire bat Deo laudes referre, prævenire lucem, & vacare orationi, accurrere ſoli juſtitiæ, quo nos vigilat, & exurgit nobis; ſi quidem nos Chriſto, & non vino aut ſicero ſurgamus. Hymni dicuntur, & tu citharam tenes? pſalmi canuntur, & tu pſalterium perſonas aut tympanum? Meritò nec qui ſalutem relinquit, mortem eligit, nec diluculum, & iam curſat ur per tabernas, vinum quæritur, extenduntur tapetes, accubitum ſternant, lagenas aureas, aureos calices exponunt.*

Sapienter Seneca epiſt. 39. *Quis hoſtis*, inquit, *tam contumelioſus in quemquam fuit, quam in quoſdam voluptates ſuæ ſunt: quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ab hoc uno poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur, nec immeritò hic illos furor uſque: neceſſe eſt enim in immenſum exeas cupiditate, quæ naturalem modum tranſibit. Illa enim habet ſuum finem, inania & ex libidine orta ſine termino ſunt. Neceſſariæ metuitur ſatietas, ſuperuenua quò rediget? voluptatibus ioaque ſe immergunt, quibus in conſuetudinem addictis carere non poſſunt. Eo ab hoc miſerrimi ſunt, quòd ei pervenerunt, ut illis quæ ſupervacua fuerant, facta ſint neceſſaria ſervimus itaque voluptatibus ſuis, non fruimur, & mala ſua, (quod malorum ultimum eſt) amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & definis eſſe remediò locus, ubi quæ fuerant vitia, mores ſunt.*

Symbolicè, ſub vino quamvis voluptatem & concupiſcentiam accipe. Hæc enim ſi frequentetur hominem dementat, totumque occupat & ſibi vendicat.

Unde Tiopol. diſce quòd fructus ſceleris, præſertim conſuetudine roborati, ſit inſenſibilitas mentis: hæc enim ſceleratum invadit & corripit inſtar lethargi vel apoplexiæ, adeò ut nec monita parentum, magiſtrorum, confeſſarjorum, concinnatorum admittat, nec verbera & flagella quantumvis acria & dura ſentiat, perinde ac ſi rationis, imò ſenſus & animæ eſſet expers, foretque ſtipes vel marmor. Quare à veterno peccatorum non evigilat, ſed illi ſoporatus inhæret & immoritur.

Audi S. Greg. 3. par. Paſtor. admonit. 33. *Unde & per Salomonem vox perculſi & dormientis exprimitur, qui ait: Verberaverunt me, ſed non dolui, traxerunt me, & ego non ſenſi, quando evigilabo, & rurſum vina reperiam? Mens quippe à cura ſuæ ſolliciteudinis dormiens verberatur, & non dolet; quia ſecuri immanitia mala non proſpicit, ſic nec quæ perpetraverit agnoſcit. Trahitur, & nequaquam ſentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad ſui cuſtodiam ſuſcitatur. Quæ quidem evigilare optat, ut rurſum vina reperiat, quia quamvis ſomno corporis à ſui cuſtodia prematur, vigilare tamen ad ſæculi curas nititur, ut ſemper voluptatibus inebrietur. & cum ad illud dormias in quo ſolerter vigilare debuerat, ad illud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuiſſet.*

Vide quam gravi ſomno contopitur peccator poſt ebibitum vinum voluptatis vinom, ut miſer novis inſuper inflictis vulneribus laceretur, nec tamen doleat; trahatur per abrupta vitiorum, de barathro in barathrum præcipitetur, nec tamen ſentiat. En qualis veternos eſt peccatum, ut & vulnerum dolorem & ruinarum ſenſum adimat! Contrà verò mira eſt perſpicacitas hominis, & ſollicitudo evigilantiſſima in negotiis hujus ſæculi, in captandis vanitatibus honorum, in conquirendis illecebris voluptatum, quod ſtatim adjungit Salomon: *Quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?*

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Non rapinis & fraudibus, ſed ſapientia erigitur & ditatur domus, ſapiens eſt fortis: cogitans mala eſt ſtultus, eruc deſtinatos nece. ſapientia melle ſuavior. ſepties cadet juſtus, & reſurget. ne gaudeas in lapſu inimici. detractorum perditio repente conſurget. impium juſtificans maledicetur, arguens laudabitur. exerce agrum tuum, ne dicas, Reddam par pari. *pigro egeſtas advenet quaſi curſor, & quaſi vir armatus*

1 NE æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis: 2. quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur. 3. Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur. 4 In doctrina replebuntur cellaria univerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima. 5. Vir ſapiens fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus. 6. Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus ubi multa conſilia ſunt. 7. Excelſa ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum. 8. Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur. 9. Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor. 10. Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ, imminuetur fortitudo tua. 11. Eruc eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. 12. Si dixeris: Vires non ſuppetunt; qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſervatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera ſua. 13. Comede, fili mi, mel quia bonum eſt, & favum dulciſſimum gutturi tuo. 14. Sic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ, quam cum inveneris. habebis in noviſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit. 15. Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo juſti, neque vaſtes requiem eius. 16. Septies enim cadet juſtus, & reſurget: impii autem corruent in malum. 17. Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum. 18. Nè

fortè videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam. 19: Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios: 20. quoniam non habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extinguetur. 21: Time Dominum, fili mi, & regem, & cum detractoribus non commiscearis: 22. quoniam repentè consurget perditio eorum, & ruinam utriusque quis novit? 23. Hæc quoque sapientibus: Cognoscere personam in iudicio non est bonum. 24. Qui dicunt impio: Iustus es: maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus. 25. Qui arguunt eum, laudabuntur: & superipsos veniet benedictio. 26. Labia deosculabitur, qui recta verba respondet. 27. Præpara foris opus tuum & diligenter exerce agrum tuum: ut postea ædifices domum tuam. 28. Ne fis testis frustra contra proximum tuum: nec lactes quemquam labiis tuis. 29. Ne dicas: Quomodo fecit mihi, sic faciam ei: reddam unicuique secundùm opus suum. 30. Per agrum hominis pigri transivi, & per vineam viri stulti: 31. & ecce totum repleverant urticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destructa erat. 32. Quòd cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. 33. Parum, inquam dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conseres, ut quiescas? 34. & veniet tibi quasi cursor egestas, & mendicitas quasi vir armatus.

VERS. 1. VERS. 2. NE AMULERIS VIROS MALOS, NEC DESIDERES ESSE CUM EIS: QUIA RAPINAS MEDITATUR MENS EORUM, ET FRAUDES LABIA EORUM LOQUUNTUR.] Pro *viros malos*, hebr. est *viros malitiæ*, qui scilicet non simpliciter mali sunt, sed toti malitiæ dediti, ut non nisi rapinas & fraudes meditentur. Pro *rapinas*, hebr. est שד *sed*, id est vastitatem, perniciem, exitium. Pro *fraudes* hebr. est עמל *amal*, id est laborem; sed *labor* Hebræis sæpè sumitur pro fraude, iniquitate, iniuria, iniustitia. In hac enim concinnanda laborant impii, & laborare faciunt ac dolere eos in quorum damna istam concinnant, ut eos fortunis evertant. Undè Chald. vertit, *iniquitatem*. Sensus ergo est, q. d. *Ne æmuleris*, id est, ne invideas prosperitati malorum, ut ad eam assequendam desideres cum eis inire societatem, eorumque malitiam imitari, quia mens eorum non nisi modos furandi & rapiendi excogitat, & os eorum non nisi fraudes & iniquitates eloquitur, quare scelerata est eorum societas æquè ac prosperitas, ac proinde non invidenda, sed miseranda, tum quia diu durare nequit: opes enim iniuria & scelere partæ citò diffluunt & evanescunt: tum quia brevi atroces dabunt scelerum pœnas, vel in hac vita, vel in gehenna. vide dicta c. 23. v. 17. Sept. vertunt, *quia mendacia & fuces meditatur cor eorum, & labores labia eorum loquuntur*, quæ verba eumdem reddunt sensum. Aliqui tamen per *mendacia, fuces & labores* accipiunt divitias earum licitas & licitè partas: hæ enim non sunt veræ divitiæ, quia animum non satiant, nec beant, sed fucatæ dumtaxat, ideoque similes meretricibus, quæ cùm sint deformes, formam & pulchritudinem fuco & pigmentis sibi conciliant, non veram & naturalem, sed fucatam, id est pictam & fictam ut pulchrè docet S. Chrys. homil. de divitis & paupertate.

Mysticè auctor Catenæ Græcor. per viros malos accipit dæmones: hi enim mala & fraudes hominibus suggerunt, eosque ad mala suis consiliis impellunt, ut eos agant in ruinam & gehennam. Porrò id faciunt magna arte & fraude. Nam, ut ait Apostol. *Satanas transfigurat se in angelum lucis*: ubi enim Satanas agnoscitur, facilè repellitur. Quare prima in tentatione, quam ipse suggerit, homini cuta sit ut agnoscat quòd hæc sit tentatio, immissa non à spiritu bono, sed malo, putà à Satana. Qui enim hoc advertit, omni studio tam satanæ, quàm eius suggestioni resistit. Rursum Satanas plenus est mendaciis, fucis & fraudibus; quare sel malitiæ suæ obtegit melle voluptatis, & fuco probitatis, ut videatur id quod suggerit esse probum & justum. Quocirca magna solertia & discretione hi ejus fuci detegendi sunt, eiusque sophismata resolvenda: sic enim fiet, ut appareat eorum inanitas & impostura, ac facilè illæ telæ aranearum diffletur & evanescant.

VERS. 3. SAPIENTIA ÆDIFICABITUR DOMUS, ET PRUDENTIA ROBORABITUR.] Est antithesis versus præcedentis, q. d. ait Beda: Ne misceare malis, ut per fraudes & rapinas pares tibi opes, amplamque familiam; quia hæc verè & solidè non paratur rapinis, sed sapientia, illi ergo operam dato.

Porrò *sapientia* tripliciter accipi potest: Primò, pro prudentia: hæc enim est sapientia practica iustorum, quam toto hoc libro docet Salomon. Secundò, pro industria, arte & solertia: industrii enim in sua arte sapientes sunt. Tertiò pro virtute & probitate: hæc enim est sapientia sanctorum. Hinc triplex pariter consurgit sensus.

A Primus, q.d. Per sapientiam, id est prudentiam, ædificatur domus tum materialis, tum potiùs civilis, putà familia ampla, ac posteritas longæva, dives & splendida. Per eamdem quoque roboratur, crescit & perficitur, iis enim quibus res fiunt & constant, iisdem & roborantur, crescunt & perficiuntur. Hic sensus genuinus est, propriequè & primariò à Salomone & Spiritu sancto intentus. Hæc ergo gnome docet tum prudentiæ usum & fructum, tum modum parandi domos & familias, consistere non in rapinis, non in opibus, non in nobilitate, non in amicorum copia, sed in prudentia, vir enim prudens prudenter investigat rationes commodas, sed justas & probas, quibus res suas facilè augere possit, easque capessit, ac vitat contrarias, quæ sibi damno fore videntur, ut res suas imminuant; undè hac via securè & justè res suas auget & promovet. Hoc est quod ait sapientia c. 8. 18. *Mecum sunt divitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.*

Secundus, q. d. Per sapientiam, id est per industriam & artem ædificatur domus & familia, ac per eamdem roboratur. Id in domo materiali clarum est: hæc enim per artem architectonicam fabricatur, & quo major est in architecto B hæc ars, eo pulchrius consurgit ædificium, fiuntque meniana, testudines, subst ructiones, quæ naturæ arte destitutæ videntur impossibiles. Considera Romæ fabricas priscas & novas, v.g. Pantheon, sine columnis, trabibus, fenestris, una continua testudine compaginatum, ac sursum in orbem apertum, ut lumen recipiat quo tota fabrica illustretur. ita amphitheatrum, columnas Trajani & Antonini, colossos & pyramides, maximè verò basilicas S. Mariæ Majoris, S. Laurentii, S. Ioannis Lateranensis, S. Pauli, ac præsertim S. Petri, quæ urbis & orbis est miraculum, ac videbis hæc omnia per artem & industriam magnorum artificum esse constructa, ac firma & robusta per tot sæcula consistere. Rursum prudentia dictat in ædificandis domibus æquè ac urbibus, uti docet Aristot. in Politic. duo maximè spectanda & captanda esse, scilicet salubres aquas & auras, id est aetem & ventos, uti Romæ captant Aquilonem, hic enim Romanis est salutifer & vitalis, quia tam aer quàm aqua intima hominis pervadit & penetrat. In domo verò civili, id est in familia, idem est ela- C rum per experientiam. Videmus enim artifices, mercatores, alioque viros intelligentes & industrios, per suam solertiam ad magnas opes & fortunas evadere, easque sibi formare & stabilire.

Tertius, q. d. Non per rapinas, fraudes & iniustitiam, sed per sapientiam, id est per virtutem, probitatem & iustitiam, eriguntur amplæ familiæ, ac per eamdem conservantur, roborantur & crescunt: tum quia Deus virtuti hoc dat, non tam quasi præmium (virtus enim majus meretur præmium, scilicet, cœleste & æternum) sed quasi congiarium & mantissam, quæ ultra præmium laboranti adjici & supererogari solet: tum quia virtus omnibus est amabilis, omniumque favorem conciliat, ut omnes virtute præditum juvare et promovere satagant. Opes ergo & familiæ virtute comparatæ sunt stabiles & firmæ; eùm illæ quæ rapinis & scelere parantur, statim collabantur & ruant. Undè S. Chrysost. homil. in epist. ad Ephes. *Quemam vis* inquit, *te impellit ad rapiendum? Paupertas, inquies, ac timor de rebus necessariis. Imò præterea non debes rapere; non sunt enim stabiles & firmæ istiusmodi divitiæ. Tu autem idem facis ac si quis rogatus, Cur in arena domus fundamenta iaciat,*

Pro-

Secundo, arte,

Tertio, virtute,

Propter frigus, & propter pluviam. Propter hoc qui domum non operatur, hæc fundamenta iacere in arena, ea enim certè everrunt procellæ, & venti. Quare ſi vis eſſe dives, non ſis avarus, nec plura bibendi cupidus; ſi vis filios tradere divitias, poſſide iuſtas, ſi ulla ſint talet: ea enim manent, ſtantque firma ac ſtabilia. Hoc eſt quod dixit c. 23. 17. *Non æmuletur cor tuum peccatores, ſed in timore Domini ipſo tota die; quia habebis ſpem in noviſſimo, & præſtolatio tua non auferetur.*

Nota. Pro *roborabitur*, hebr. eſt יִכּוֹן *iikonan*, quod multa ſignificat, & variè vertitur.

Primò, Chald. vertit, *& in prudentia præparatur*, q. d. Sapiens magnam exigit domum, & familiam, quia antea congruo tempore ſibi comparat, & præparat omnia ad ejus fabricam neceſſaria, atque ſumptus omnes juſto calculo ſubducit, ne vires & opes ſuas excedant, juxtà conſilium Chriſti: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens computat ſumptus, qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum?* Lucæ 14 28.

Secundò, Septuag. vertunt, ἀνορθοῦται, id eſt corrigitur, emendatur, inſtauratur. Undè auctor Catenæ Græcor. vertit, *per ſapientiam domus à fundamentis ædificatur, & per prudentiam collapſa domus inſtauratur*. Nam per familiaris rei curam, & providentiæ virtutem, tam novæ domus & familiæ extruuntur, quàm collapſæ in integrum reſtituuntur: uti per eam labentem Iſſe familiam reſtituit, imòad regium faſtigium evexit David. Undè de eo dicitur 1. Reg. 18. 14. *In omnibus quoque viis ſuis David prudenter agebat, & Dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quòd prudens eſſet nimis, & cepit cavere eum*. Et verſ. 30. *Prudentiùs ſe gerebat David quàm omnes ſervi Saul, & celebre factum eſt nomen ejus nimis*.

Tertiò, Vatabl. vertit, *ſapientia ædificatur domus, & intelligentia abſolvitur*; R. Levi, *prudentia abſolvitur, & exornabitur*, q. d. Sapiens per ſuam ſapientiam, & prudentiam, uti domum & familiam prudenter ædificare inchoat, ſic & eamdem prudenter, & ſœliciter abſolvit: quia ſapiens familiæ ſuæ limites ſtatuit ſuæ prudentiæ, & ſorti conſentaneos, ſiſque contentus eſt, nec ultra eos ambitioſè, & imprudenter ſe extendere deſinat. Scit enim hoc eſſe ſuperbum, æquè ac periculoſum, plenumque curis & angoribus; quare ut quietè vivat, ſuo ſe pede metiens ſuæ ſorte contentus eſt. è contrario inſipientes, & arrogantes majora animo deſtinant, quàm perficere queant: undè ſe exponunt omnium ludibrio, de illisque dicitur illud: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare*, Lucæ 14. 30.

Quartò, Noſter optimè vertit, *roboratur*. Hebr. enim תָּכַן *conen* ſignificat firmare, roborare, ſtabilire, itaque rem complere, & perficere: undè Pagnin. vertit, *& intelligentia ſtabilitur*; Syrus, *firmatur*. Roboratur autem familia à prudentia, tum quia hæc ſtatuit, & aſſignat cuique in familia congruum ſibi officium, gradum & ordinem familiæ neceſſarium vel utilem, tum quia rixarum ſemina amovet, omniaque quæ ad pacem tuendam faciunt procurat; tum quia familiam ſtabilit annuis cenſibus, prædiis & proventibus, è quibus de copioſa annona & ſupellectile illi opportunè providet, & procurat, uti ſequitur.

Quintò, Cajetan. & alii vertuot, *dirigetur* vel *diſponitur*. Prudentiæ enim eſt familiam primò, crigere; ſecundò, dirigere & diſponere ut cuique ſuum officium aſſignet; ac tertiò, ei de annona & ſupellectile providere.

Huic Salomonis gnomæ antitrophæ ſunt illæ ſeptem Græciæ ſapientum, quas recenſet Plutarch. in Convivio ſapientum. Hi enim rogati quæ eſſet optima domus, & familia, ſic ordine quiſque ſuo reſpondetunt. Solon: *Ea*, inquit, *mihi optima videtur domus, ubi res eſt neque inuſtè parta, neque in ea vel conſervanda diffidentia, vel infamenda proditoria eſt locus*. Bias: *Ea qua dominus ſua ſponte talem ſe gerit, qualem foris propter leges*. Thales: *In qua plurimum otii domino conceditur*. Cleobulus: *In qua plures ſunt qui diligant, quàm qui metuant dominum*. Pittacus: *Voi neque requirimur ſuperaccurata, neque deſiderantur neceſſaria*. Chilon: *Maximè oportet dominum uti, qua ſubſint, ſimilem eſſe adjectique. Lycurgum quidam, qui populare imperium Spartæ inſtituere ipſum inierat, reſpondiſſe: Priùs ea hoc domi tua facito*.

Allegor. Chriſtus mira ſapientia ædificavit, & roboravit domum Eccleſiæ ſuæ, ut patet ex Evangeliis, tum ex ejus firmitate, & propagatione per omnes gentes, & per omnia ſæcula. Simili ſapientia fundatores Ordinum fundarunt ſuas domus, & familias Religioſas, uti fecere, S. Baſilius, S. Auguſt. S. Benedictus, S. Bernardus S. Dominicus S. Franciſcus, S. Ignatius, ut patet ex innumeris virtutibus & ſanctis quos eis prodierunt & prodeunt.

Tropolog. Domus ſpiritalis, quæ in perfectione virtutum conſiſtit, putà animus ſanctus, ædificatur triplici ſapientia, ſcilicet prima, prudentia; ſecunda, praxi & induſtria; tertia, virtute. Nam diſcretionem & induſtriam ad perfectionem virtutis multum valere, ex hoc loco docet Caſſian. collat. 2. c. 4. ac patet experientia.

Primò enim, qui ſequuntur ſtatum, & virtutem ad quam natura apti, habiles, & proclives ſunt, multum in ea proficiunt: qui verò ſequuntur ſtatum, & virtutem ad quam natura inepti ſunt, & à qua abhorrent, ſi nihil vel parum promovent: navigant enim adverſo flumine, & vento, quod durare nequit: illi verò ſecundo feruntur flumine & vento. Natura enim obſecundat gratiæ, & gratia perficit naturam: cùm ergo hæc duo in unum conſpirant, magnum quid efficiunt. Ad hoc enim homo à Deo factus fictuſque videtur. *Praxis ædificandi domûs perfectionis. Primò.*

Secundò, multi magnos ſubeunt labores, jejunia, auſteritates, & parum in virtute promovent; quia neſciunt vim virtutis non tàm in labore corporis, quàm in vigore ſpiritus conſiſtere. Sapiens ergo id iciens, huic præcipuè intendit, illum tamen non negligit. Undè S. Gregor. Nazianz. orat. 23. *Animi acrimonia*, inquit, *cùm ad pietatem acceſſerit, zelum parvis; zelus autem fidei præſidium eſt*. *Secundò.*

Tertiò, multi neſciunt, vel non cogitant de rectis intentionibus operi indifferenti, vel aliàs bono, addendis: hæc enim bonitatem operis tor virtutibus, quot intentionibus adaugent. Vir ergo ſapiens & induſtrius cùm orat, cùm ſtudet, cùm concionatur, &c. cogitabit & dicet: Ego hoc opus volo deſtinoque facere ex virtute, five ex intentione, & motivo charitatis, ut ſcilicet magis placeam Deo: & ſimul ex virtute gratitudinis, ut ei gratias agam pro innumeris beneficiis in me collatis: & ex virtute pœnitentiæ, ut ſatisfaciam Deo pro peccatis contra eum admiſſis: & ex amore proximorum, ut illis proſim, eoſque ad ſalutem conducam: & ex imitatione Chriſti, ut ejus vitæ, & paſſioni me conformem, &c.

Quartò, multi neſciunt quæ major, quæ minor ſit virtus. Vir autem ſapiens ſcit potiſſimas virtutes eſſe tres, ſcilicet humilitatem cum obedientia, religionem & charitatem, quare in iisſe aſſiduè exercet, ac præſertim in charitate: hæc enim eſt regina virtutum, earumque nodus, vinculum, & complexio. Quare qui omnia ſua ex charitate facit, eamque quotidie intendit, hic mirè in virtutibus & meritis creſcit, perinde ut qui autum eligit pro argento, ære cæteriſque metallis, cùm omnia indifferenter al offerantur, ut ipſe capeſſat quod volet. Hoc ſuadet Apoſt. Coloſſenſibus c. 3. 14. dicens: *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*. Et Corinthus epiſt. 1. c. 16. v. 14. *Omnia veſtra in charitate fiant*, & Galatis c. 5. 13. *Per charitatem Spiritus ſervite invicem*. Et Timoth. epiſt. 1. c. 1. 5. *Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta*.

Ver. 4. In doctrina abyſſorum cellaria, univerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima] Hebr. *in ſcientia penetralia replebuntur omni ſubſtantia pretioſa, & pulchra*; Chald. *& ſuavi*; Vatabl. *omnigenis opibus, caris & amœnis*; Septuag. *per ſenſum & intelligentiam implentur cellaria ex omnibus divitiis pretioſis & bonis*; Syrus, *replebuntur omni poſſeſſione, & gloria & voluptate Doctrina*, ſive ſcientia, idem eſt quod prudentia, & induſtria, uti ſæpiùs monui. Senſus ergo eſt, q. d. Prudentiæ opus & fructus eſt Primo, domum & familiam exſtruere; Secundò, eamdem ſtabilire, & roborare, uti dixi vers. præcedenti; nunc addo Tertiò, ejuidem eſſe familiam inſtruere tum annona copioſa, tum ſupellectile pulchra, & pretioſa: ſic enim domus, & familia omnem ſuam perfectionem, omne ſuum decus, & ornamentum obtinebit. Significat ergo hæc tria eſſe operoſa, & difficilia, ac proinde ad ea paranda opus eſſe magna prudentia, & induſtria. Rurſum notat prudentiam præſcribere ordinem congruum in hiſce tribus ſervandum: ſcilicet Primò, parandam eſſe domum & familiam, cujuſque ſtatui, & facultatibus commenſam, ut tot ſint famuli, ancillæ, clientes, equi, rhedæ quot ſtatus requirit, & quot alere ſufficit. Secundò, eamdem roborandam eſſe tum operibus intec famulos, & ancillas ritè partitis; tum procurando eorum probitatem, & pacem & concordiam; tum providendo de annuo

cenſo & prædiis ad eos alendos neceſſariis. Inde Tertiò, comparandam eſſe annonam & ſupellectilem decentem & lectam, Proviſio utriuſque in menſes & annos ſequentes oportuno tempore fieri debet, juxtà leges prudentiæ œconomicæ. Hic eſt genuinus ſenſus Vulgatæ noſtræ. Caiet. & alii Hebraizantes, qui Hebræum בנוי *iſtcouan* vertunt non, *roboratur*, ſed *dirigitur* vel *diſponitur*, paulò aliter vertunt & explicant, uti dixi verſ. 3. ſed eodem ſeoſus redit. Huc alludens Siracides Eccli. 1. verſ. 21. *Omnem domum illius*, inquit, *implebit à generationibus* (frugibus & fructibus à ſe genitis & productis) *& receptacula à theſauris illius*. Exemplum eſt in Joſeph, qui ſua ſapientia futuram famem prævidens, impleyit horrea Ægypti tritico, quo per ſeptem ſterilitatis annos aloit Ægyptum, & totum pœnè orbem, Geneſ. 41. 47. & ſequent.

Myſticè R. Levi: Cùm ſapientiæ, inquit, id eſt ſanctæ legis, arcana penetratis, cellaria, id eſt intima hominis, putà mens replebitur bonis pulchris, & pretioſis: longè enim glorioſior, & jucundior eſt viro hujus perfectionis poſſeſſio, quàm quælibet pretioſæ opes.

Præclarè has ſpiritales viri juſti ſtrenuique opes deſcribens S. Proſper lib. 2. de Vita contempl. cap. 13. *Illa nobis* inquit, *ſunt ambiendæ diviſiæ, quæ nos ornare poſſunt, pariter & munire, quas nec acquirere poſſumus invitè, nec perdere, quæ nos contra hoſtiles impetus armant, à mundo diſterminant, Deo commendant, dicant animas noſtras æquo nobiliſtante; nobiſcum ſunt, intra nos ſunt.* Et ſtatim ut iſtas opes ampliſſimas clarius manifeſtet, ſubdit: *Diviſiæ noſtræ credendæ ſunt pudicitia, quæ nos pudicos; juſtitia, quæ juſtos; pietas, quæ pios; humilitas, quæ humiles; manſuetudo, quæ manſuetos; innocentia, quæ innocentes, puritas, quæ puros; prudentia, quæ prudentes; temperantia, quæ temperantes; & charitas, quæ nos facit Deo, & hominibus charos, virtutum potentes, ſæculi contemptores, ac bonorum omnium ſocietores.*

VERS. 5. VIR SAPIENS, FORTIS EST: ET VIR DOCTUS, ROBUSTUS AT VALTOUS] R. Salomon, *ſemper viribus pollet ſapiens*: Aben Ezra, *vir ſapiens robore præditus invenitur, & qui ſcientia præditus eſt, vires firmat, & roborat.* Dixit ſapientiam ædificare, augere, & ditare domos ac familias; nunc addit eamdem eſſe robuſtam, ac ſapientes facere fortes, & validos ad quælibet ardua, vel conficienda, vel ſuſtinenda, etiamſi corpore infirmi ſint, & invalidi.

Sapientia infirmos facit valideſ. Ratio à priori.

Ratio eſt, quia fortitudo corporea, qualis eſt taurorum, conſiſtit in lacertorum robore; at fortitudo animi, & virtutis, quæ priori præſtat tantum, quantum animos præſtat corpori, quæque res maximas conficit, & petficit, conſiſtit in ſapienti conſilio, directione, arte, induſtria: quæ per vires parvas, & infirmas magna, & miranda effecit, uti patet in bellis, de quibus verſ. ſequenti. Undè hebr. eſt, *vir ſapiens eſt in fortitudine: & vir ſcientia, roborans potentiam*, vel præcisè, *ſurrigens virtutem*. Hebr. enim עוז *amaz* ſignificat ſurrigere, & erigere vires corporis vel animi, eſſe ſtrenuum, eſſe erecto animo vel virtute. Prudens enim conſilium ſuggerit mille modos rem arduam conficiendi, itaque erigit & ſurrigit vires, & animos ad rem fortiter conficiendam.

Adde, ſapiens eſt *vir*, ut hìc ait Salomon: quare virili fortique eſt animo; hinc & virtus, quæ propria eſt ſapientis, à *vire* dicitur, quaſi virilitas, Audi S. Bernard. tract. de Vita ſolitaria ad Fratres de Monte Dei, longiuſculè ante finem: *Quid eſt virtus? filia rationis, ſed magis gratiæ. Vis enim quædam eſt ex natura: ut autem virtus ſit, habet ex gratia. Vis eſt ex iudicio approbantis rationis, virtus autem ex appetitu illuminato voluntatis. Virtus enim eſt voluntarius in bonum aſſenſus. Virtus eſt æqualitas quædam vitæ per omnia congruens rationi. Virtus eſt ad iudicium rationis uſus liberæ voluntatis.*

Secundò, Vatabl. ſic vertit, & explicat: *Vir ſapiens in poteſtate eſt: & vir prudens fortificat vires ſuas*, id eſt *vir ſapiens plurimum valet auctoritate, & ſubinde in ea creſcit.*

Tertiò, R. Levi ſic vertit, & explicat, quaſi dicat, Vir fit ſapiens ob fortitudinem, & robur; mortalis enim, ſapientiæ ſit compos, ob vim qua ejuſdem mens pollet ad coercendas materiæ cupiditates, ſaltemque prorſus expugnandas. *Vir doctus, robuſtus*, q. d. Qui autem doctrina refertus eſt, vires, quibus præſtat mens, firmat, & roborat, ut cæteras facultates coerceat, atque in ſuam poteſtatem redigat, quod quidem evenit ob præſtantiam ſcientiæ, ejuſque incredibilem amorem, quo ad ſe doctum rapit, ita ut in ea ſtudium vigiliaſque ſuas collocet univerſas, eidemque ſolvigilet aſſiduè, cæteraque vires huic uni adipiſcendæ ſubjiciantur. Hæc ille.

Quartò, Syrus, Chald. & Sept. Hebr. גבור *meammets*, id eſt *robuſtus*, legunt alio puncto גבור *meammats*, id eſt *pro robuſto* (eſt enim *min* comparationis: idem valeos quod *pro*, vel *melior*) ſic vertunt: Chald. *melior eſt vir ſapiens robuſto, & vir ſcientia magis quàm qui accinctus eſt fortitudine ſua*; Syrus, *melior eſt ſapiens forti, & doctus gigante robuſto*; Septuag. *melior eſt ſapiens forti, & vir prudentiam habens agricola magno*. Ita Complut. & Regia, licet Vatic. vertant, *agro magno*: γεωργῳ enim, & agrum, & agricolationem, indeque figuratè γεωργὸν, id eſt agricolam, ſignificat.

Videntur Septuag. hunc verſum nexuiſſe præcedenti de annona, & opibus quas parat ſapientia: quaſi dicaot, Sapientia valida, & potens eſt replere cellaria omni annona, & te pretioſa, magis quàm ſtrenuus agricola, qui tua induſtria penum implet omni frugum, & fructuum copia. Aut, ſi vertas, *agro magno*, q. d. Plures fruges, & opes parit ſapientia, quàm agricolæ gnavo pariat ager magnus diligenter abeo exultus; validior ergo & ditior ad repleodam penum omni rerum copia eſt ſapientia, quàm fit ager magnus, & fertilis. Comparat ſapientiam agro, quia optimus eſt proventus qui ex agro colligitur. Audi Ariſtot. l. 2. de Re familiari poſt initium: *Optimus proventus eſt ille, qui de iis quæ propria ſunt regionis, percipitur: proximus qui de mercatibus: poſtremus is qui ex annuis & in orbem redeuntibus.*

Sapiens igitur fortis eſt Primò, quia ſapienter fortia v.g. bella vel heroica opera, aggreditur, eaque fœliciter conficit; Secundò quia fortiter cupiditates ſapienti tarione cohibet, & refrænat. Nam ut ait Ariſtot. apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 22. *Fortior eſt ille qui cupiditates, quàm qui hoſtes vincit: namſi ipſum vincere difficillimum eſt. Fortis ergo eſt qui ſuperat hoſtes, ſed fortior qui voluptatibus ſuperior eſt: multi enim qui hoſtes vicerunt, à mulieribus victi ſunt*, uti Samſon, David, Salomon, Alexander Magnus. Tertiò, quia adverſa quælibet ſapienter, ideoque fortiter tolerat: ſapientia enim facit excellum, & magnanimum. *Sapiens eſt fortis tri-plicitèr.*

Præclarè Seneca ad Helviam c. 5. *Nec ſecunda*, inquit, *ſapientem evehunt, nec adverſa demittunt.* Præclariùs S. Ambroſ. lib. de Jacob, & vita beata c. 8. *Manet*, ioquit, *ſemper inter adverſa, & delectabilia virtus perfecta, neque adverſa de perfectione eius quidquam minuunt, neque delectabilia adimunt perfectionis.* Et paulò poſt; *Perfectis enim eſt viri communitatem naturæ ſuſtinere animi virtute, & ad meliora adducere, nec ſuccumbere iis quæ pleriſque terribilia, & formidoloſa videntur, ſed quaſi fortem militem graviſſimorum caſuum ſuſtinere incurſum, conflictus ſubire, & quaſi prudentem gubernatorem navem in tempeſtate regere, atque occurrendo inſurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium ſuleando undas, quàm declinando.* Hæc ille. E quibus ſatis apparet ſapientem virum non debere vitare pericula, ſed illis occurrendo ſopetare.

Hinc Hebræi, teſte Aldrovando in aſino, ſapientis ſymbolum dant aſinum, eò quòd inſtar aſini multa ſapienter, id eſt patienter & fortiter, perferre debeat. Meminit Ammonius Alexandrinus, magno Origene, & Porphyrio diſcipulis clarus, aſinum his condiſcipulum fuiſſe adhibuiſſe: neque verecundatus Cleanthes appellatione hujuſmodi, confidentiſſimè reſpondit. *Aſinus quidem ſum, ſed qui portare poſſum ſarcinam Zenonis.* Debet igitur ſapiens juxtà hunc ſenſum omnia libentiſſimè ferre: de tuo enim filio Jacob dixit Geneſ. 49. 14. *Iſſachar aſinus fortis*; Iſſachar autem præmium, & mercedem ſignificat: hoc enim præmii ac mercedis loco ſapiens æſtimare debet, ut ſit aſinus fortis, nec laboribus defatigetur, ſed incommoda omnia libens tubeat. *Fius ſymbolum eſt aſinus; Exempla.*

VERS. 6. QUIA CUM DISPOSITIONE INITUR BELLUM; ET UBI SALUS UBI MULTA CONSILIA SUNT] Probat virum prudentem eſſe fortem ex eò, quòd prudenti ejus diſpoſitione & conſiliis bella gerantur, & conficiantur. Eſt argumentum ab exemplo, vel à ſpecie ad genus.

Diſpoſitio hìc tripliciter accipi poteſt: Primò, pro gubernatione, vel pro imperatore, qui exercitum gubernat, & diſponit: Secundò, pro ordine & acie, qua exercitus aptè congrueque diſponitur: Tertiò, pro conſiliis, quibus bella inſtruuntur, & diſponuntur. Hebr. enim *tachbulos* ſignificat gubernationem, ordinem & conſilia; quibus ma- *Diſpoſitio in bellis triplex.*

navis à navarcho, & analogicè exercitus ab imperatore, vel resp. à principe aut magistratu gubernatur, disponitur, regitur. Sicut enim navis chus gubernat navim suo consilio, industria & experientia, sic & hujce tribus dux gubernat exercitum, & rex regnum.

Prima. Primò, ergo juxtà primum significatum, sic exponas: Consilio atque arte imperatoris exercitus regitur, perinde ac navis clavo, & gubernaculo. Nam sicut mirum est unum hominem converso clavo vastam navim arbitrio suo in omnem partem impellere: ita etiam mirum est unius imperatoris prudentia, & arte integros exercitus coerceri atque regi. *Et erit salus ubi multa consilia*, quasi dicat, Imperator si salvum velit exercitum, multis prudentum & expertorum militum ducumque utatur consilius. Id enim faciendum esse docet Vegetius libr. 3. de Re milit. capit. 9. & 27. *Id fieri debeat*, inquit, *multata cum multis; quid verò faciendum tandem sit, cum paucissimis ac fidelissimis, vel potiùs ipse secum.* Et Plutarchus in Moral. *Gubernator*, inquit, *optimos quæris nautas, eosque sapido in consilium adhibes: ita etiam principes eos asciscas consiliarios, qui ad rempub. administrandam maximè idonei sunt.* Ita præ alus fecit Severus Imp teste Lampridio in ejus Vita. Porrò quantum valeat in bello dux prudens, & rei bellicæ peritus, tum exemplo docuere Hannibal, Scipio, Alexander, Julius Cæsar, & è fidelibus David, Judas Machabæus, Constantinus, Theodosios, Carolus Magnus, qui sua prudentia, & peritia orbem victoriis, & triumphis complevere. Hinc auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. sic vertit, *bellum per gubernatorum prudentiam feliciter administratur; subsidium autem ex prudenti consilioque cordi petendum est.*

Secunda. Secundò, juxtà secundum *dispositionis* significatum, sensus est, quasi dicat: Bella gerenda sunt non tam militum numero, quàm ordine, & congrua dispositione. Pauci enim in acie rectè dispositi imperabunt multos, qui sine ordine tumultuariè depugnant. Pulchrè id ex analogia fabricæ domus ostendit Xenophon lib. de Dictis & factis Socratis: *Bonum*, inquit, *est imperatori, ut aciem ordinare per quàm docte sciat. Quemadmodum enim Lapides, ligna & regulæ inordinatè quidem prolecta ad nihil utilia, sunt, eadem verò si rectè sursum deorsumque ordinentur, domum fortem & numquam vituram componunt; idem de exercitu judicium est. Nam militum, si fortissimi sint phalanges nisi in ordinem redigantur, ad nihil præstant: pauciſſimi autem bellatores si rectum ordinem, & dispositionem suscipiant, validissimi atque insuperabiles sunt.* Hinc concludit, quòd, sicut in domo summa & ima debent esse firmissima, & fortissima, media au em minùs fortia, verbi gratia ea lateribus esse possunt; sic quoque in conflictu primam aciem, & ultimam debere esse fortissimam, in medio autem collocandos *esse timidiores, ut à primis ducantur exemplo, & à posterioribus ut impellantur in prælium.* Sapienter Macrious apud Herodian lib. 4. *Arma*, inquit, *corripiamus, & ut mos est Romanis, ordines in acie seruemus, quippe in acie barbarorum incomposita multitudo, & tumultuaria, ipsa se impedit ac premit.* Hinc videmus paucos Christianos militer benè dispositos, multa Turcarum agmina inordinatè, & tumultuariè urruentia sternere, & profligare.

Denique Vegetius docet modum efficacem vincendi esse, si dux hostes invadat imparatos, nec det eis tempus aciem aptè ordinandi. Idem lib. 3. cap. 17. & 27. docet non esse persequendum hostem iam fugientem, si in persecutione periculum sit ne ordines turbentur: *qui enim dispersis suis inconsulte sequitur*, inquit, *quam ipse acceperat, hosti vult dare victoriam.* Id Christianis nuper accidit in Hungaria cum Turca depugnantibus, fruſtra suos, qui Turcas fugientes persequebantur confusis ordinibus, revocante Sigismundo Principe Transylvaniæ. Et Belgis apud Neopostum cum Hollandis confligentibus, qoi victoriam adepti præsidenter sine ordine Hollandos persequentes, ab eis cæsi, eadem victoriam tradidere.

Tertio. Tertiò, & inaximè genuine, *dispositio* hic capitor pro consiliis & stratagematibus, quibus bella gubernanda, & disponenda sunt ut victoriam pariant. Hæc enim propriè significat Hebr. *sachbulet*. Unde Pagnin. vertit: *in consiliis facies tibi bellum*; Caietan. *in ingeniis conficietur bellum*; Septuag. *cum gubernatione*, id est cum ratione gubernandi, *fit bellum*: Chald *quoniam in gubernaculis facies tibi bellum: salus autem erit in multitudine consilii.* Mioùs aptè Syrus, *quoniam in provisione facies bellum*; aptius Vatabl *quia industriis faciet bellum*; *& salus in multitudine consiliariorum.* q. d *Quia debes gerere bellum industria, quam dat sapientia, qua reddit hominum consultum & industrium.*

Significat ergo Primò, in bellis plus valere prudentiam, & stratagemata quàm copiam militum, aut eorum robur, & vires: Secundò, bellum egere magna accurataque gubernatione, magnaque ducum & gubernatorum considerationc, circumspectione & solertia: Tertiò, hostibus non temerè, neque inconsultò, aut auctor Catenæ Græcor *obviam eundum esse, sed consideratè maturaque adhibita deliberatione, sive id fiat animo viribus, sive quibuscumque aliis.* Hoc est quod ait Euripides in Anthrope; *Viri prudentia ad bella in magnum momentum est: consilium enim sapientor initum multas manus vincit; imperitia cum multitudine deterius malum est.* Præclariùs Plutarch. in libr. Contra vires corporis: *Quænam tibi*, inquit, *causa felicitas videtur viribus pollere, ut cius causa naturarum existimes hominibus nevercam, brutis autem parentem fuisse? at hominibus propria vis in animi ratione consistit, qua & elephantes per silvas prolicis capit, frænat equos, subjugat boves, velucres dejicit arundinibus, & in profunda submersa vestibus extrahit. Quis non Ulysses quam Cyclops esse malit ad bellum?* Plura hac de re dixi c. 11. v. 14. *Ubi non est gubernator, populus corruit; salus autem, ubi multa consilia.* Quod coim ibi de populo, & republ. hic de bello & exercitu dicitur. Et cap. 20 18. *Cogitationes consiliis roborantur, & gubernaculis tractando sunt bella.*

Et erit salus ubi multa consilia. Salus hic quælibet accipitor: quamlibet eoim pariunt sana consilia. Quia tamen hic agitur de bello, propriè salus exercitus hic notatur, præsertim victoriam. Undè Tigurina vertit, *consiliis enim bella geruntur, & victoria multitudine consiliatorum paratur.*

Mystice, in tentationibus, & bellis spiritalibus, quæ gerimus contra diabolum, mundum & carnem, plus valet prudentia quàm vires. Prudentia enim docet libidinem superandam esse non viribus illi resistendo, sed solertia eius cogitationes, & incentiva fugiendo dæmonis suggestiones vinci humilitate, si eas illicò Superiori vel viro prudenti detegas, mundum superari, si pomparum ejus ioanitatem intuearis, & consideres, hoc est, videas & rideas: carnem domari, si eius appetitibus brutalibus contradicas, eamque maceres ieiuniis, chaumentis, id est humicubationibus, ciliciis, æstu, frigore, cæteraque vitæ austeritate. Undè S. Antonius dictitabat discretionem esse omnium virtutum principem, utpote quæ tentationes soperet, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducat ad Deum, quæ virtutes cæteras conservet illæsas. *Omnium namq; virtutum generatrix, custos moderatrixque discretio est*, ait Moses Abbas apud Cassian collat. 2. c. 4. qui deinde pluribus exemplis idipsum demonstat. Vide Alvarez de Paz tom. 2 tract de victoria tentat. lib. 1. p. 3 c. 11. ubi decem imprudentia & stulta militaria consilia recenset, militi Christiano prudenti fugienda. *Tentationes consilio non vi superande.*

EXCELSA EST STOLTO SAPIENTIA, IN PORTA NON APERIET OS SUUM] Pro *excelsa* hcb. est מרום *romoth*, quod Primò, *excelsa* significat; Secundò, *cornua unicornis*, vel rhinocerotis; hic enim hebr. vocatur רים *reem*, quia cornua eius excelsa sunt, & contra venena efficacia; Tertiò, *scalæ*: sic enim vertunt Pagnin. Vatabl. R. David & alii Job 28. v. 19. R. Salomon sic eenset *romoth* esse gemmam maximi pretii. Denique Noster Ezech 27 16 vertit, *feriem*. Porrò *romoth*, id est excelsa, est pluralis numeri. & stolim vocabantur templa, & altaria Deo erecta in montibus & locis excelsis ad quæ hic alludit, q d Sapientia stulto videtur esse sacrosancta, & in excelsis templis abscondita, sibique inaccessa. Undè ad ejus portas non audet accedere. Vers. 7.

Rursum pro *sapientia* hebr. est חכמות *chachmot*, id est, *sapientiæ* in plurali tum ut significet esse quidem unam sapientiam, sed res multas complecti. Eadem de causa Deus vocatur *Elohim*, & *Adonai* in plurali, quia ipse licet unus sit gubernator & dominus, tamen omnes, & reges & dominos transcendit, eosque eminenter in se complectitur: tum quia variæ sunt species, partes, leges & dictamina sapientiæ.

Sentuergo est, q d Sapientia practica, putà prudentia & virtus, stulto, id est imprudenti, qui suam phantasiam, & cupiditatem sequitur, videtur esse excelsa, arduæ & quasi cognitu & practicatu impossibilis, adeoque facilius sibi putat invenire aut comparare cornu unicornis aut coralia, gemmasque pretiosissimas, quàm sapientiam & virtutem: coralia enim rara erant, & in pretio. Undè Plin. lib. 32. c. 2. *Quantum apud nos*, inquit, *Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio.* *Stulto ardua sæpe videntur!*

Ra-

Ratio à priori. Prima. Ratio à priori eſt. Prima, quòd nonnulli adeò ingenio ſunt obtuſo, depreſſo & hebeti, ut alta ſapientiæ dogmata non capiant. Tales multi ſunt apud Indos, quin & apud Chriſtianos in locis montanis, & inacceſſis, qui myſteria fidei, Deum, cœlum ignorant, nec ſermones de rebus ſalutis intelligunt, perinde ac ſi Hebræi vel peregrini forent.

Secunda. Secunda, quòd multi ſunt mentes & pigri, ut nolint audiendi diſcendique, multò minùs exequendi ea quæ ſalutis ſunt, laborem capeſſere.

Tertia. Tertia, quòd bonis terrenis, & carnis voluptatibus ſint immerſi, & demerſi, quo fit ut ea quæ ſpiritus ſunt, non capiant, nec ad cœleſtia, & divina mentem manuſque erigant.

Quarta. Quarta, quòd multi ſunt ſuperbi, ut nolint ſe demittere ad audiendam ſapientiam: alii verò ex adverſo ſunt puſillanimes, qui nolunt aſſurgere mentemque erigere ad ſapientiæ dogmata, & præcepta. Ita S. Auguſt. in pſalm 58. *Duplex*, inquit, *hominum genus eſt qui ad ſapientiam pervenire non poſſunt, ſuperbi ac puſillanimes. Eſt igitur ſapientia erga ſuperbos profunda* (quia ex faſtu nolunt ad eam ſe deprimere) *erga puſillanimes exceſſa*, quia ex vilitate animi noluot ad eam ſe erigere.

Quinta. Quinta, quæ magis huic loco convenit, eſt, quòd inſipientes adeò ceſſant, & ſublimem æſtimant ſapientiam, ut ad eam ſe aſpirare poſſe deſperent: putant enim ſapientiam ſe altiorem, & in cœlis poſitam, dicuntque cum Judæis illud Deutor 30. 12. *Quis noſtrum valet ad cœlum aſcendere, ut deferat illud* (mandatum Dei) *ad nos, & audiamus, atque opere compleamus?* Hinc Chald. vertit, *murmurat ſtultus adverſus ſapientiam*: quaſi ſopea captum, & vires ſuas ſit, illaque ei præcipiatur, quæ captu & factu ipſi ſit impoſſibilis. Hinc ſtultus *in porta non aperiet os ſuum*, q. d. Non audebit inter viros ſapientes, & primores (quales ſunt judices qui olim judicia exercebant in portis urbium) loqui vel hiſcere: ſed, ut ſtultus & ſtopidus, præ malitia, & inſipientia obmutelcet, & obſtupelcet, eritque velut noctua inter aves, velut anter inter oloes, velut aſinus inter leones.

Tacitè ſignificat Salomon præter ſapientiæ fructus iam aſſignatos, putà præter opes, & ſplendorem familiæ, præter fortitudinem, victorias, ſapientiam quoque afferre dignitates, cathedras, officia: ſapientes enim eliguntur in judices, magiſtratus, rectores; ab hac verò muniis excluduntur inſipientes. Undè Septuag. vertunt, *ſapientia & cogitatio bona* (vel *intelligentia recta*) *in portis ſapientum comperitur: non declinant ab ore* (Complut. *à lege*) *Domini, ſed cogitant in conſeſſibus*, id eſt, ut auctor Catenæ Græc. vertit, *in prudentium cœtum conſiſtunt, quid propinatur prudenter expendunt*. Hoc eſt, ut rectè explicat noſter Salazar: *In portis ſapientum*, id eſt in tenatu, & tubſtilibus judicum, ſeu magiſtratuum, ſcientia & doctrina præſtantium, ſapientia ipſa præſidet, ac moderatur omnia, ejuique auxilio judices in ſententiis dicendis nec latum ungu m diſcedunt ab ore Domini, hoceſt à legibus, & ſtatutis, quas Dominus ore ſuo denuntiavit. In his verò ubi lex nihil ſanxit, ſed judicis arbitrio tranſigenda ſunt, non temerè judicant; ſed longa cogitatione juſtitiæ momenta librant, & ſic demum ſententias toſtiſſimas pronuntiant.

Porrò ut intelligas quàm excelſa ſit hæc ſpiritalis ſapientia, audi ſeptem ejus gradus, quos recenſet S. Auguſt. li. 2. de Doctr. Chriſt. c. 7. *Timor Dei, pietas, dilectio Dei ſuper omnia, conſolatio Spiritus ſancti, deſiderium eorum cœleſtium, mori facile, ac tunc demum in ſeptimi gradus faſtigio eſt vera ſapientia*. Hæc S. Auguſt. qui deinde ſingulos hoſce gradus ſigillatim, & fusè explicat. Denique excelſa eſt ſapientia, ſi metas naturæ vires ſpectes: has enim longè tranſcendit; eadem verò facilis, & plena eſt ſi vires gratiæ, quam Deus cuique præparat, conſideres: ſapientia enim, id eſt virtus, & ſanctitas, gratiæ Dei eſt connaturalis, ejuſdemque cum ea rationis, & ordinis: ſtulti autem metiuntur ſe viribus naturæ, ſapientes verò viribus gratiæ; quare illis ſapientia videtur excelſa, & impoſſibilis, bis vicina, & facilis. Nam ut ait Sextus Pythagoræus ſent. 136. *Semper iuxta Deum eſt mens ſapientis: ſapientis mentem Deus inhabitat*. Et ſent. 140. *Sufficit ad beatitudinem cognitio Dei ſolius, & imitatio*. Et ſent 40. *Templum ſanctum Deo eſt mens pii, & altare optimum eſt cor mundum, & ſine peccato*. Nam ut ait Nazianz. iambico 8 *Qui ſe Deo dat, Deum accipit: Tollit enim eſt natura dantis Dei*. Et aliàs: *Sapientia facilis virtus: cur?*

A *purus eſt ſpeculum Dei lympidiſſimum: ut ſapiens Deus, ſapientis ſic animæ reſpicitur Deus*. Sicut enim herba dicta heliotropium ſive ſolitequium, ſemper ſoli ſe obvertit, ac vicißim ſol heliotropio: ſic anima ſapientis iugiter Deum reſpicit, & vicißim à Deo reſpicitur: *Sicut enim ſol oculorum, ita cordis lumen eſt ſapientia*: hoc autem lumen eſt Deus, Deique aſpectus, illuſtratio & gratia. Aurea eſt gnome Senecæ epiſt. 41. *Serum ſolis radii contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus magnus & acer, & in hoc demiſſus ut propiùs divina noſſemus, converſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc ſpectat ac nititur*. Breviùs & divinùs S. Paulus: *Noſtra converſatio in cœlis eſt*. Philip 3. 20. vide ibi dicta.

QUI COGITAT MALA FACERE, STULTUS VOCABITUR] Pro *ſtultus*, hebr. eſt נבל baal mezimmot, id eſt *vir machinationum*, vel dominus molitionum, quo ſcilicet excogitar artes, rationes, argutias, technas & fraudes malè agendi, aliique nocendi; inventor malorum, architectus & auctor ſcelerum; qui non ex infirmitate, ſed ex propoſito mala aliis inferre deſtinat, imò ea excogitat, quomodo Apoſtolus philoſophos in Deum impios B vocat *inventores malorum*, Rom. 1. 30. cùm enim pollerent ingenio, & ſcientia ſæculari, iis abuſi ſunt ad excogitandas nequitias. eatque fictis rationibus defendendas, ſicut nonnulli todomtam, & prædeſtinam nequiter defenderuot. Noſter vertit, *ſtultus*, ſcilicet practicè, hoc eſt impius, & ſceleratus, ſcilicet eximiè per antonomaſiam: talis enim eſt qui machinatur, & excogitant artes malignandi, & nocendi, uti faciont qui modos duplicandi, & triplicandi uituras, novos contractus fraudulentos, & iniuſtos, novas artes circumveniendi emptores, novas exactiones, & tributa iniqua, &c. atque advocati verſuti, qui ipſe luerit excogitant mille ſubtilitates, argutias ad movendas lites etiam in re clara, ſive ea ſit facti, ſive juris. Hebr. enim *baal* ſignificat dominum, virum, habentem, poſſidentem, potentem, patronum, maritum. Talis enim eſt excogitator artium ad malefaciendum: hic enim eis quaſi dominatur, imperat. Undè Chald. vertit, *habens aſtutiam peſſimam*; Syrus, *iniquus*; alii vertunt, *maritum* vel *contingem malarum artium*. Sicut enim maritus ex uxore progignit proles, ſic hic ſuo ſubtili, & maligno ingenio ex malis artibus, quibus ſe quaſi maritum deſponsit C totumque addixit, progignit mille nocendi modos, mille mala opera, & ſcelera.

Hinc, & Cajetan. vertit, *cogitantem ad faciendum malum, illum horum cogitationum malarum vocabunt*, cui ſcilicet velut malitiæ heto, & domino malæ ſuæ cogitationes, & inventiones velut ſervi illicò ſe ſiſtunt, famolantur & obſequuntur; qui proinde inſtar diaboli in regno nequitiæ exceſſit, dominatur & præſidet. Cogitatio enim eſt velut imperator, qui in corde velut in throno reſidet: undè ſi bona eſt, imperat bona, ſi mala, imperat mala, uti docet S. Auguſt. præf in pſalm. 148. Addit Cajetan. machinantem mala vorari *horum cogitationum*, quia cogitationes illi famulantur ad optatum ſucceſſum, ut ſcilicet mala quæ deſtinat, reipſa opere perficiat. Ratio autem, inquit, quare cogitantes malum potiùs quàm cogitantes bonum ſiunt votorum compotes, eſt multiplex. Nam & ipſe cogitans D promior eſt ad malum quàm ad bonum, ac per hoc propenſior, & ſtudioſior eſt ad malum; & multitudo miſtrorum idonea ad malum in promptu magis eſt quàm ad bonum; & bonum multa habet impedimenta quibus caret malum; quia bonum conſurgit ex cauſa integra, malum autem ex quolibet particulari defectu. *Cogitans malum certiùs exequitur quàm cogitans bonum? Vers. 8.*

Igitur hac gnome ſignificat Salomon, inquit Janſen. venia quidem dignum eſſe eum qui ex infirmitate, & ignorantia labitur, & peccat: at eum qui ſtudet mala facere, & cogitationes ſuas in hoc inſumir, ita ut ſit ex his de quibus dicit Propheta: *Iniquitatem meditati ſunt in cubili ſuo*: quique novas ſemper malefaciendi, & nocendi rationes excogitat, infamiam magnam conſecuturum apud homines. Id enim ſignificatur cùm dicitur, ipſum vocandum ſceleratum, vel, ut Noſter, vertit, *ſtultum*. Quamquam merito *ſtultus* vocandus ſit talis, quòd ſalutis ſuæ nullam habeat rationem, nec timore judicii divini à malo propoſito ac cogitationi malefaciendi avocetur: aut quia vanitas cogitationum eius aliquando tandem ionoteſcet. Cogitationes enim malæ, præſertim crebræ, deſtinatæ, & aliis noxiæ animo celari nequeunt, quin erumpant io dicta & fa-

facta noxia quæ animo machinantur: quare cùm erumpunt, A suis malis cogitationibus, & machinationibus agi, & rapi; uuctores earum ab omnibus ſtulti, id eſt impii & ſcelerati, nominantur, infamantur, & damnantur.

Sancti novos excogitant modos placendi Deo.

Porrò ſicut ſcelerati toti ſunt ad machinandam, & excogitandum mala, ut videantur eſſe quaſi dæmones incarnati; ſic vice verſa eximiè ſancti toti ſunt, ut excogitent novos modos, & rationes quibus magis placeant Deo, magiſque ejus gloriam in animarum ſalute propagent, uti fecere S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius (cujus hoc erat dictum: *Ad majorem Dei gloriam*) S. Xaverius, &c. Sapientia enim, ſanctitas, & charitas inſatiabilis eſt, ereſcitque inſtar ignis, ut quo major eſt, eo pluta ambiat, & magis creſcere ſatagat.

Vers. 9. COGITATIO STULTI PECCATUM EST: ET ABOMINATIO HOMINUM DETRACTOR] Heb. *cogitatio mala*, vel *machinatio ſtultitiæ*, *peccatum eſt*, *& abominatio hominis deriſor*; Pagnin. *cogitatio mala hominis ſtulti peccatum eſt*; Vatabl *facinus hominis ſtulti peccatum eſt*, *& irriſorem abominabuntur homines*; Chald. *aſtutia ſtulti peccatum eſt*, *abominatio viri ſapientis deriſor*; Syrus, *improbitas ſtulti peccatum eſt*, *& iniquus malitia regetur*.

Primò, R. Salomon ſic exponit: *Cogitatio ſtulti*, id eſt conſilium ſtultum, eſt peccatum, quia qui illud ſequitur, peccati piaculo ſe obſtringit. Rurſum cogitatio, & actio ſtulti peccatum eſt, ait R. Levi, quia illam obit abſque ulla deliberatione, & conſilio: idem facit deriſor: omnis enim conſultatio deriſori eſt inviſa, eùm in ridiculis tantùm rebus verſetur abſque ullo maturo provideque conſilio; quare imprudenter agit committitque peccatum.

Secundò, Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, tamquam ejus det cauſam, q. d. Cogitaos mala vocabitur ſtultus, quia ſtulti cogitationes non niſi ad patrandum peccatum ferunturi quare qui illud patrare cogitat, ſtultus eſt & vocari debet.

Tertiò, Cajetan. hunc verſum pariter nectit præcedenti, ſed alio nexu q. d. Populus laudat eum, qui cogitat mala, eumque vocat *herum cogitationum*, quòd ei cogitationes ad fœlicem votorum ſuorum ſucceſſum famulentur, ut quæ cogitat reipſa adimpleat, uti dixi verſ. præced. At in hac ſua opinione, & laude graviter errat populus, quia cogitationes ſtultorum, quales ſuot qui deſtinant mala, ſunt peccata, ideoque vituperio digna, non laude; quin & ſtultus qui eò devenit, ut ſit deriſor rectèque facta irrideat, hic ſanè populo eſt abominabilis, & deteſtabilis. Verùm hic ſeorſus Vulgatæ verſioni aptari nequit, quæ mala cogitantem ab hominibus vocari *ſtultum* aſſerit, ideoque non laudari, ſed vituperari ab hominibus.

Quartò, noſter Salazar eaponit, q. d. *ſtultus*, id eſt impius adeò ad malum pronus eſt, ut, cùm operis externi copia non eſt, ſola animi cogitatione, & deſtinatione graviter delinquat: paſcit enim ſe cogitatione mala, cùm ſe voluptate, & re mala paſcere nequit. Similiter tractus, qui alterum lædere reipſa nequit, gaudet eum lædere ſuis tannis, & irriſionibus.

Quintò, Jauſen. valdè appoſitè expliçat, q. d. Stoltitia, id eſt improbitas, hominis aſſiduè ei cogitationes malas ſuggerit, ut nonniſi peccare libeat, ac benè agentes, & monentes rideat, eiſque detrahat. Pergit Sapiens, inquit, avocare à ſtultitia. Primùm quidem dicens, quòd omnis cogitatio quam ſtulti tia hominì ſuggerit, hoc eſt, omnis cogitatio ſtulti quatenus eſt ſtultus, eſt mala, & peccatum, atque ad peccatum tendit, quod non manebit impunitum. Secundò, ſubjungens eum, qui non tantùm malè cogitat, ſed etiam irridet benè monentes, & conſulentes, hominibus eſſe abominabilem, ut de quo nulla ſit ſpes. Idem rectè dicitur, & de detractore, qui cùm de omnibus malè loquatur, nuſquam benè audit, ſed meritò omnibus eſt ingratus: quamquam ſingulariter illud intelligi poteſt de detractore, qui detrahit benè monentibus, & docentibus ipſum, ſic enim idem erit detractor, & irritor. Significat ergo ſtultum jam fugiendam, ut cujus omnis cogitatio ſit mala, quæ ſi eò progrediatur, ut etiam ore irrideat benè conſulentes, ac alios detrahat, ſe abominabilem faciet omnibus hominibus.

Dixerat Salomon v. 8. *Qui cogitat mala facere*, *baal mezimmot*, id eſt *vir machinationum vocabitur*: nunc explicat, quales ſint hæ ejus machinationes, aitque non eſſe bonas, ſed malas, eſſeque peccata. Undè pro *cogitatio* hebr. eſt זמה *zimma*, id eſt *machinatio ſtultitia* vel ſtulti, *eſt peccatum*. Significat ergo ſtultum, id eſt ſceleratum, ait ut earum non tàm dominus quàm ſervus eſſe videatur, eò quòd eas cohibere nequeat, ſed inſtar equi effrænis eas explere, & peccatum perpetrare ſatagat, adeoque benè monentes, & corripientes irrideat, eiſque detrahat. Hoc enim inter ſapientes, & ſtultos eſt diſcrimen, quòd utrique licèt malis cogitationibus pulſentur, ſapientes tamen reſiſtendo eas ſtatim elidunt; ſtulti verò conſentiendo eis obſecundant. Undè S. Chryſoſt. homil. 4. in Geneſ. *Juſti*, ait, *primam quamque malam cogitationem ſtrangulant: improbi autem eamdem excipiunt atque alunt*. Nota *ut ſtrangulent*: ſicut enim proditor aut ſerpens moa ut deprehendatur, ſtrangulatur, ne aliquod poſt ſe ſemen noxium relinquat: ſic mala cogitatio illicò ut ſentitur ſuffocanda eſt, ne aliquam poſt ſe titillationem, & tentationem peſtilentem relinquat. Impii ergo quia eam non ſuffocant, ſed alunt, & indulgent, hinc eor, & fauces eis pandunt, ut eas eloquantur, ac correpti corripientes irritent, eiſque detrahunt, quod apud homines infame eſt, & abominabile.

Porrò Septuag. aliò abeunt: vertunt enim, *indiſciplinatis occurrit mors*; *moritur autem imprudens in peccato*. Eſt B antitheſis illius quod apud eoſdem præceſſit: *Sapientes à lege Domini non deflectunt*, quaſi dicant, ait auctor Catenæ Græcor. Sapientes qui virtutum ſtudio incumbunt, omni diligentia, & contentione illis incumbunt, neque levi de cauſa ab ea deflectunt: at homines ſcelerati, & peſtilentes, qui peccatis & vitiis obſtinatè adhærent, eademque in ſiaum firmumque habitum jam verterunt, uſque ad ultimum vitæ halitum, hoc eſt, tantiſper dum mors illos excipiat, peccare, & mala agere non deſiſtunt, adeoque in peccatis ſuis extinguuntur. Id videre eſt hæreticis, & ſimilibus qui pravis ſuis ſententiis, quas imbiberunt, obſtinatè & mordicus adhærent uſque ad mortem, quaſi poſſeſſi à ſpiritu erroris.

Moraliter, diſce hìc ſummam cogitationibus adhibendam eſſe coram, ut malæ arceantur, bonæ accerſantur, ex bonis enim ſequitur bona voluntas, bona ſermocinatio, bona operatio, ut ex malis mala. Hue faciunt ſententiæ Patrum apud Auton. in Meliſſa parte 2. cap. 87. Clementis: *Non faſtuoſorum abſtinentia fidelem inſtituit, ſed cogitationum caſtitas, & pura ſinceritas.* Philonis: *Domus Dei, cogitatio ſapientis, ac hujus propriè vocatur Deus qui univerſorum eſt Dominus, quòd in ea quaſi in regia inambulet.* S. Baſilii: *Primum beatiſſimum eſt, quòd in corde noſtro purum: quia radix eſt omnium corporis actionum cordis conſilium.* Et alius: *Talis es qualia ſupè cogitas*; carnalis, ſi carnalia; cœleſtis, ſi cœleſtia; ſuperbus, ſi ſuperba; humilis, ſi humilia. *Cor ſerpit cogitationibus.* *Gnomæ.*

Vers. 10. SI DESPERAVERIS LASSUS IN DIE ANGUSTIA, IMMINUATUR FORTITUDO TUA] Aliqui codices legunt *laſſus*; ſed corrigendum cum Roman. *laſſus*: hebr. eoim eſt, *ſi remiſſus fueris*, vel *remiſſum te feceris in die anguſtia*, *anguſta erit fortitudo tua*; Cajetan. *ſi laxaveris animum in die angueiin*, ut ſcilicet ea parte illi cedas, & ſuccumbas, *angueta erit fortitudo tua*. Qui enim cepit ſuccumbere, inquit, non erit ampliùs in amplitudine fortitudinis ſuæ, ſed eam diminuit, & arctavit cedendo. Quod tàm in temporalibus, quàm in ſpiritualibus verum eſſe experimur. Vatabl. *ſi ſis deſecto animo in die tribulationis, angueta eſt virtus tua*, id eſt non poteris ferre tribulationem, Chald. *ſi remiſeris in die tribulationis, arctabitur fortitudo tua*; Symmach. *ceſſaris quaſi deſperantem in hora tribulationis, tardi atque ignavi eſt*; Aquila, *ſi tardus* vel *ignavus fuiſti*; Theodot. *ſi remiſſus fuiſti*. C

Syrus, & Septuag. Complut. & alii nonnulli, hunc verſum nectunt ſequenti. Syrus enim ſic vertit, *in die angueſtia liberabo eos qui ad mortem ducuntur*. Undè R. Salomon, Aben Ezra, & Baynus: Si remiſſus, inquiunt, fueris in ſuccurrendo proximo, qui in angueſtiis eſt poſitus, tu pariter juſto Dei judicio deficies à tua fortitudine, & ad ſimiles angueſtias redigeris, quibus ſuccumbes; lex enim talionis eſt: *Qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Undè Maximus ſerm. 43. *Noſtra*, inquit *beneficentia per omnes ſuas dimenſiones divinam exæquatur beneficentiæ*, ut quam longa, larga & profunda fuerit tua beneficentia in egenos, tam longam, largam, & profundam experiare vicißim Dei beneficentiam in te, *ut in proximis noſtram bonitatem, & felicitatem veluti præludamus*, ait S. Auguſt. ſerm. 20. de Temp. juatà illud pſalm. 36. *Tota die miſeretur, & commodat, & ſemen illius in benedictione erit.* Ex adverſo de immiſericorde ait S. Jacob. c. 2. 13. *Judicium ſine miſericordia illi qui non fecit miſericordiam*. D

Vae

Verùm, alii paſſim hanc gnomen ut ſeparatam, amplè & generatim, ut ſonat, accipiunt: ſed particularim variè explicant, ita tamen ut omnes in unam generalem expoſitionem terminentur, & cocant.

Primò, ergo R. Levi ſic explicat: Si remiſsè te geſſeris in ſtudio ſapientiæ, ſanè tempore adverſo vires tuæ imbecilles erunt, & impares, ut hujuſmodi calamitati poſſis obſiſtere; tum quia ſapientia eſt, quæ prudentibus rationibus, & conſiliis animum roborat ad patientiam, & conſtantiam in adverſis; tum quia, ut ait R. Salomon, ſi remiſsus, & deles fueris in ſacra lege, angeli qui ſunt divinæ voluntatis miniſtri, haud vires tuas firmabunt, ſicque ab eis de cætus perdes robur; ſieſque debilis, & infirmus ad reſiſtendum tribulationi.

Secundò, Janſen. Hebræa, inquit, ſic habent: *Si defeceris in die angustiæ, angusta erit fortitudo tua*, q. d. Si tum advenium quid acciderit, animo defeceris per impatientiam; id ex eo provenit, quod fortitudo animi tui ſit angusta, & exigua, non autem ex eo quòd adverſitas ſit intolerabilis vel inſuperabilis, uti docet S. Chryſoſt. hom. 44. ad Pop. Hic ſenſus ægrè aptari poteſt Vulgatæ, quæ vertit in futuro, *minuetur fortitudo tua*.

Tertiò, alii eum Cajetan. vertunt, *ſi laxaveris animum in die angustiæ, angusta erit fortitudo tua*, ſicque explicant q. d. Si animi vigorem laxaveris in die tribulationis vacando deliciis, & ſolatiis carnalibus, fies enervis, delicatus & debilis ad reſiſtendum adverſis: deliciæ enim laxando animum ejus rigorem, & vires diſſolvunt, itaque armatum exarmant, & inermem reddunt; auſteritas verò eum ſtringit & roborat. Sic deliciæ Campanæ fregerunt robur Hannibalis, & Pœnorum, antea invictum, ut à Romanis victus ſit, & proſtratus: nimirum ubi rigor, ibi vigor; ubi voluptas, ibi laxitas & debilitas. *Ubi vigor, ibi vigor.*

Id expertus eſt S. Franciſc. de quo S. Bonav. cap. 5. Vitæ ejus: *Experientia*, inquit, *certa didicerat dæmonis asperitate terreri, delicatis autem & mollibus veſtibus ad tentationem fortiter animari. Vnde cùm noctu quadam propter infirmitatem capitis, præter ſolitum tervical de pluma poſitum haberet; eumque in illud ingreſſus, ipſum uſque ad horam matutinam inquietavit.*

Quartò, alii valdè appoſitè cenſent Salomonem ſuadere, ut in die tribulationis mens ſe roboret omnes vires ad ſe evocando, ut paſtipata, & munita quaſi collectis copiis tribulationi reſiſtat; ſic enim diva evocat omnes copias cùm hoſtis ingruit, ut totis viribus ei repugnet. Quate Hebr. *ſi remiſeris* vel *remiſſus fueris*, ſic exponas, q. d. Si in tentatione remiſeris ſolitapietatis, & mortificationis exercitia, putà ſi dimiſeris orationem, jejunium, pœnitentias, officia humanitatis, & charitatis; minuetur tua fortitudo, ut vix tentationi reſiſtere valeas.

Quintò, alii cenſent Salomonem hìc ſuadere continuam laboris, & pugnæ exercitationem. Sicut enim milites robuſti fiunt quotidie arma tractando, laborando, pugnando; infirmi verò & inertes, ſi arma ponant vacentque otio: ſic pariter fidelis robuſtus fit, ſi aſſiduis laboribus, & dimicationibus contra adverſa ſe exerceat; debilis verò, ſi quieti vacet, & ignaviæ.

Sextò, noſter Interpres ſolerter, & profundè pro Hebr. *ſi remiſſus fueris*, vel *ſi tu*, id eſt animum tuum, *remiſeris*, vertit, *ſi deſperaveris laſſus*. Dat enim duplicem radicem, & cauſam remiſſionis animi, de qua hìc agitur. Prior eſt diffidentia, & deſperatio; ſecunda eſt laſſitudo. Cùm enim animus diffidit ſe poſſe ex anguſtia, quæ eum affligit, eluctari, aut poſſe eam ſuperare, & vincere, eò quòd putat illam viribus ſuis eſſe ſuperiorem; tunc remittit ſuum vigorem, & robur ſuſtinendi, ſitque remiſſus, enervis & languidus. Rurſum cùm anguſtia diutiùs durat, animus mollis in ea toleranda delaſſatur: undè remittit, & laxat ſuam contentionem reſiſtendi, ac laſſus incipit ei cedere, & ſuccumbere. Igitur ſicut animi vigor & robur conſiſtit in ſpe eluctandi vel vincendi, ſic animi languor, remiſſio, infirmitas, & lapſus conſiſtit in deſperatione ſuſtinentiæ vel victoriæ. Spes enim extendit, dilatat & roborat animum, proponendo ei præmium virtutis, & triumphi: deſperatio verò eum contrahit, arctat & infirmat. Id videre eſt in pugna militum, & in obſidione urbium: quamdiu enim cives ſperant ſe poſſe eam ſuſtinere, & hoſtem depellere, fortiter reſiſtunt: cùm verò de eo deſperant, animis cadunt, cogitantque de deditione. Senſus ergo eſt, q. d. Si in die angustiæ fractus fueris animo per deſperationem, ſortitudo animi tui fiet magis angusta, hoc eſt, per eam deſperationem magis fies infirmus ad evadendam incidentem angustiam. Ut hæc ſententia monere velit, ut, ur cùm premunt angustiæ, animum non deſpondeamus, ſed animi magnitudine adverſa ſuperare contendamus; juxtà illud Poetæ:

Tu ne cede malis, ſed contrà audentior ito.

Puſillanimis ergo, & quaſi deſperans, ſe ex tribulatione poſſe emergere, facit ſe debiliorem ad emergendum: victoria enim ſita eſt in magnanimitate, quam parit ſpes vincendi; quare ſpes eſt radix patientiæ, & fortitudinis. Valet autem hæc ſententia ad etigendum animum; non tantùm cùm adverſitatum externarum procellæ inguiunt, ſed etiam cùm conſcientia angitur ob criminum admiſſorum gravitatem: tunc enim non deſciendus animus, nec de Dei miſericordia deſperandum, ſed per fiduciam in Dei miſericordia erigenda mens, ne penitus pereat robur animi. Ita Lyran. Hugo, Janſen. & Beda, quem audi. *Nihil execrabilius*, ait, *deſperatione, quam qui habuerit, & generalos hujus vitæ labores, & quod maximè necet in fidei certamine, conſtantiam fortitudinis perdit.* Et S. Iſidor. lib. 2. de Summo bono cap. 14 *Perperare*, inquit, *flagitium alienæ mortis anima eſt, ſed deſperare eſt deſcendere ad infernum.* Ex quibus S. Thom. 2. 2. q. 20. art 3. docet deſperationem eſſe maximum peccatorum, non in ſe: nam majus peccatum eſt infidelitas, & odium Dei; ſed quia deſperatio eſt cauſa omnium peccatorum; in hæc enim agit deſperatum. Hoc autem intelligit non tantùm in eadem angustia, tentatione, & tribulatione, ſed & quavis alia poſtea obventura: qui enim ſemel in una tribulatione animum deſpondit, ſternit viam, eandem facit in quavis alia; itaque vires imminuit ut ſuccumbat. Ratio eſt, quòd ſpes addit acuit que animum, itaque vires auget, & tentationem pugnamque exequatur: vice versa deſperatio animum hebetat, & refundit, itaque vires imminuit, & tentationem pugnamque adauget. *Ratio à priori.*

Quotica Paltes tentationis, & tribulationis hoc ſuggerit ſcutum: *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum; omnes qui ſperatis in Domino*, pſal. 26. v. ult. & S. Petrus epiſt. 1. c. 5. v. 8. *Adverſarius veſter tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, cui reſiſtite fortes in fide*, & conſequenter fortes in ſpe; qui enim viva fide credit Deum eſſe fidelem in promiſſis, quibus pollicitus eſt ſe jis qui in ſe ſpem reponunt. ſeque in tribulatione invocant, robur ad vincendum daturum; utique illud ipſum firmiter à Deo ſperant, poſtulant, expectant & reipſa impetrant.

Hæc gnome experientia eſt teſtatiſſima, præſertim in luctu cum dæmone. Id expertus noſter S. Franc. Xaverius in itinere Japonico, quod variis artibus dæmon præſcius futuræ in ea meſſis fidelium, impedire conabatur, ſcribit in quadam epiſtola, ſe tunc te ipſa didiciſſe, in tali tentatione nihil magis timendum, quàm diffidentiam: ſi enim quis fortis in ſpe divinæ opis confiſtat, illam ſentiet, & dæmonis ſuggeſtiones machinationeſque velut telas aranearum diſſipabit; ſin in ſpe titubet, & diffidat, ſentiet dæmones acerrimè contra ſe inſurgere, ut vix repelli queant. Idem ſenſere, & docuere priſci Aſcetæ in Vitis Patr. lib. 6. libell. 4. num. 29. ſenex quidam tentato dixit tentationes fortiter eſſe ſuſtinendas, ſicut Joſeph eaſdem viriliter pertulit, & Deus glorificavit eum uſque in finem. *Videamus*, inquit, *& Job, quòd ſe uſque in finem non relaxaverit Deum timens; unde cum nullus à ſpe Dei movere prævaluit.* Ibidem lib. 5. libell 5. n. 10. *Abbaiſſa Sara*, inquit, *manſit tredecim annis fortiter à fornicationibus dæmonum impugnata, & numquam erumpit ut recederet ab ea huiuſmodi pugna; ſed ſolùm hoc dicebat; Domine da mihi fortitudinem.* Et n. 15. ait ſenex: *Sunt in ſæculo Pancratiaſtæ, qui cùm nimis ſæpe ſteterint, & fortes apparuerint, coronas accipiunt. Aliquotiès autem & unus à duobus tollitur, & confortatus plagis eadem ſe vincit. Vidiſti quantum virtutem per carnis exercitium acquiſivit? Et tu ſta, & confortare, & Dominus expugnat pro te inimicum.* *Exempla.*

S. Ephrem in Vita S. Abraham Eremitæ, ſcribit eum graviter, & diu à dæmonibus tentatum, omnes ejus tentationes conſtanter contempſiſſe, dicendo: *Anathema tibi, & omni virtuti tuæ pollutiſſimæ dæmon; gloria autem & honor Domino, ſoli ſanctо ac ſapienti Deo, qui nobis dilectoribus ſuis tu tradidiſti conculcandum, & ideò verſutias tuas ſubſannamus atque contemnimus. Agnoſce ergo infirmiſſima, & infeliciſſime dæmon, quia non nos, neque tuas pertimeſcimus phantaſias.*

Spes eſt cauſa fortitudinis, diffidentia infirmitatis.

ſas : Subdit deinde dæmones variis argumentis, & machinis eum exagitaſſe, ſed irrito conatu, adeò ut ne pavorem quidem illi incuſſerit. *Magis autem*, inquit, *præliando alacritatem in eo, & charitatem apud Deum maximam faſcitabat. Diligens namque Deum ex toto animo, & converſationem ſuam ſecundùm voluntatem eius inſtituens, affluenter divinam gratiam promeruit, & propterea non valebat diabolus ladere eum; perſeverantes namque palàm fovebat, ut ei theſauri divinæ gratiæ panderentur.* Quocirca cùm magnam videret dæmonum turbam in ſe irruentem, fidens & alacer pſallebat: *Circumdederunt me ut apes favum, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis, & in nomine Domini vindicabor in eis*, pſalm. 117. Vide S. Baſil. in Regul. fuſiùs diſp. reg. 63. Caſſian. collat. 9 c. 22. & collat. 24. cap. 15. vide & quæ ſuſè de tentationum remediis dixi Eccli. 2. v. 1. & ſeq.

Gnoma. Philoſoph. de fortitudine.

Idem per umbram videre, & à Salomone didicere philoſophi, quorum hæc eſt ſententia: virum fortem adverſis roborari, ſuamque fortitudinem exacuere, uti gladius acuitur cote: adverſa enim ſunt eos fortitudinis. Ita Seneca epiſt. 24. *Acrior*, ait, *eſt ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda.* Et epiſt. 72. *Virtutem enim intelligo animoſam, & excelſam, quam invictæ quidquid infeſtat.* Et lib. de Gubern. mundi: *Avida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat.* Et epiſt. 214. *Fortitudo eſt munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdomat.* Hinc illa: *Marcet ſine adverſario virtus: multum addicis ſibi rerum laceſſita.* Cicero lib 3. de Officiis: *Eſt fortitudinis proprium & magnitudinis animi, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere: nihilo quod homini accidere poſſit, intolerandum putare.* Et lib. 3. de Finib. *Qui magno animo eſt atque forti, omnia quæ cadere in hominem poſſunt, deſpicit, & pro nihilo putat. Atque iſte vir altus, & excelſus magno animo, verè fortis, infra ſe omnia humana ducit.* Chryſippus dicebat dolere quidem ſapientem, ſed non cruciari, utpote cujus animus malo non cederet. Græci dixere fortitudinem eſſe animam ſapientis. Plato rogatus quomodo animatum eſſe oporteat circa res adverſas, reſpondit: *Ita ut quis prævidendo caveat, ne in eas incidat: quòd ſi per imprudentiam in eas inciderit, nihil cavet.* Virgil.

Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus.

Ovidius:

Apparet virtus arguiturque malis.

Lucanus: *Creſcis in adverſis virtus.*

Silius Italicus:

Explorant adverſa viros, perque aſpera duro
Niſitur ad laudem virtus intenta clivo.

Horatius:

Fortiaque adverſis opponite pectora rebus.

Seneca Tragœdus:

Virtutis eſt domare quæ cunctis pavent.
Quemcumque ſortem videris, miſerum neges.

Plautus:

Fortiter malum qui patitur, idem poſt patitur bonum.

Porrò Septuag. hìc variant: nam pro eo quod v. præced. dictum eſt: *Abominatio hominum deriſor*, vel *peſtilens*, putà detractor, ipſi vertunt, *immunditia autem* (infamiæ, & abominationis hominum) *viro peſtilenti inquinabitur.* Deinde eodem tenore addunt Vatic. *in die mala, & in die tribulationis quousque deficiat.* q. d. Deriſor, & detractor eſt odium Dei, & hominum; quare incidet in tribulationem, in qua ab omnibus deſertus velut abominabilis, miſerè morietur, & peribit. Auctor verò Catenæ Græc. hæc expoſuit de obſtinatis, qui ad finem vitæ in peccatis perſiſtunt, q. d. *In viro ſcelerato, & peſtilente peccatum in modum habitus ſam induratum alteque infixum tantiſper perſtat, donec tandem in die judicii corrumpatur, mortique ſempiternæ mancipetur.* Complut. autem, & Regia: *Qui immunditia autem vir peſtilens inquinabitur*, cum præcedentibus nectunt: deinde interpoſito colo novam ordiuntur ſententiam: *In die mala & in die tribulationis quouſque deficiat* (dies illas) *erue eos qui ducuntur ad mortem*, quæ lectio plana eſt, ſed diſſidens à diſpunctione textus Hebræi, & Latini Vulgati; licet eam ſecutus ſit Syrus, ut dixi initio hujus verſus.

VERS. 11. ERUE EOS, QUI DUCUNTUR AD MORTEM: ET QUI TRAHUNTUR AD INTERITUM, LIBERARE NE CESSES] Hebr. *libera eos qui captiſi ſunt ad mortem, & nutantes ad interitum* (liberare) *ſi ceſſes*, id eſt ne ceſſes; ſi enim Hebræis ſæpè ſervit negationi, valetque idem quod A *ne* vel *non*. Pagnin. legit *per* interrogationem, *ſi ceſſabis?* q. d. Minimè ceſſabis. Chald. *redime eos qui capiuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interfectionem, prohibe.* Septuag. *& redimere eos qui interficiuntur ne parcas*, id eſt, ne tardes, ne cunctéris. Loquitur de jis qui injuſtè ducuntur ad mortem: nam ſi juſtè, non convenit, imò non licet, eos liberare, & juſtitiam impedire, uti docet D. Tho. 3. p. q. 68. art. 10. ad 1. juſtitia enim fit ut cæteri terreantur, & metu ſimilis ſupplicii à ſcelere abſtineant: undè illud, *Fiat juſtitia, & pereat mundus.* Ratio eſt, quia charitas dictat conſulendum eſſe proximo in ſame aliave neceſſitate conſtituto: ſumma autem neceſſitas eſt diſcrimen vitæ: quare illi ſuccurrendum eſt ex lege charitatis. Id ergo ſignificat hæc gnome, ut eos qui injuſtè ducuntur ad mortem, liberemus, vel ſupplicando, vel conſulendo, vel pecunia redimendo, vel etiam vi armiſque eripiendo, ſi id fieri poſſit. Sic Ruben, & Judas liberarunt Joſeph à morte, quam fratres ei minabantur, Geneſ. 37. 21. & 26. & Daniel liberavit Suſannam à calumnia, & morte, Daniel. 13.

Ita S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 8. *Eripe*, inquit, *eum qui ducitur ad mortem, hoc eſt, eripe eum interceſſione. eripe gratia tu ſacerdos, aut tu Imperator; eripe ſubſcriptione indulgentiæ, & ſolviſti peccata tua, eruiſti te à vinculis: vinculis enim peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur.* B

Rurſum S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 36. & habetur 23. q. 3. cap. 7. docet hanc liberationem innocentis eſſe actum veræ fortitudinis: *Non in inferendo*, inquit, *ſed in depellenda injuria lex virtutis eſt: qui enim non repellit à ſocio injuriam, ſi poteſt, tam eſt in culpa quàm ille qui facit.* Vidè S. Moyſes hinc prius orſus eſt tentamenta imbecillis fortitudinis repellere. *Nam cùm vidiſſet Hebræum ab Ægyptio injuriam accipientem, defendit ita, ut Ægyptium proſterneret, atque in arena abſconderet.* Salomon quoque ait: *Eripe eum qui ducitur ad mortem.* Ibidem Anaſtaſius & Damaſus Papa: *Qui poteſt*, inquiunt, *obviare & pertubare perverſis, & non facit; nihil eſt aliud, quàm favere impietati eorum. Nec tanta ſcrupulo ſceleratis occulta, qui manifeſto ſacrilegio deſinit obviare.* C

Porrò, ſi charitas jubet hominem eripi à morte corporali, multò magis à ſpirituali, & æterna: quare viri religioſi, ſacerdotes, imò quivis fideles cùm quem vident peccatum mortale animo deſtinare, aut illud jam perpetraſſe, & periculum eſſe ne in eo moriatur, & damnetur, putent in ſonare auribus ſuis: *erue eos qui ducuntur ad mortem*, imò ad gehennam. Undè Beda: *Poteſt*, inquit, *accipi myſticè; Erue eos qui ab hæreticis decipiuntur, veſtram fidem prædicando libera bonorum operum exempla monſtrando, eos, qui à malè viventibus Catholicis trahuntur ad interitum: ſed & ſi quos in certamine perſecutionis lapſos vel laſſatos aſpexeris, ſolicitas hos exhortationis ad vitam reſtaurare ſatage. Si quos fame perituros, ſi quos algore videris, illis data victu, & veſtitu ſustenta.* D

Sic, & Caſſianus collat. 2. c. 13. hanc gnomen applicat tentatis; hi enim ducuntur à dæmone ad mortem gratiæ, quos proinde leniter tractandos, conſolandos, & animandos docet exemplo cujuſdam, qui durè agens tentatum, mox eadem tentatione pulſatus, eidem pœnè ſuccubuit.

Non liberatis à morte, quam liberare noluit, idem periculum incurrat.

Porrò ſolet Deus hoc peccatum talione punire, ut qui alios à morte liberare noluit cùm poſſet, idem periculum incurrat, nec inveniat qui eum liberet. Exemplum memorabile eſt apud Joannem Moſchum in Prato ſpirit. c. 167. Abbis Pœmen inquit, Abbati Agathonico, ſe à feris devorandum cauſam addidit: *In præſentia noſtra*, inquit, *cum eſſem* (eram autem ambo Galatæ) *paſtor ovium eram, & contempſi tranſeuntem peregrinum, & à canibus comeſtus eſt: cùm enim illum ſalvare poſſem, non feci, ſed dimiſi eum, & à canibus diſcerptus eſt; ſciogus quia & ego in mori debeo. Quod & factum eſt: poſt tres enim annos à beſtiis, ut dixerat, & ipſe diſcerptus eſt.* *Idem incurrit.*

Similia plura, & mira ſunt in Vita S. Ephrem, quæ brevitèr recenſui Geneſ. 42. v. 21.

VERS. 12. SI DIXERIS, VIDES NON SUPPUTANT: QUI INSPECTOR EST CORDIS, IPSE INTELLIGIT, ET SERVATOREM ANIMÆ TUÆ NIHIL FALLIT, ET REDDETQUE HOMINI JUXTA OPERA SUA] Hebr. *ſi dixeris, Ecce non novimus hunc* (vel *hoc*) *nonne librans corda ipſe intelliget, & cuſtodiens animam tuam ipſe cognoſcet? Sept. ſi autem dixeris, Neſcio hunc, ſciat quoniam Dominus omnium corda noſcit, & qui figuravit ſpiritum omnibus, ipſe novit omnia, qui reddit unicuique ſecundùm opera eius; Aquila, nonne ponderans corda ipſe intelligit? Lucifer, & qui figuravit ſpiritum omnibus illis.* Noſter pro *non novimus hoc*, vertit,

tit, *vires non ſuppetunt*; quia qui non novit modum liberandi innocentem à morte, huic vires non ſuppetunt ad eum liberandum. Undè Syrus vertit, *ſi dixeris neſcio* (cum liberare, id eſt non poſſum) *ſcito Deum cogitationes mentis tuæ interpriſcere, & tui ſervatorem ſcire, quòd ſeriò poſſit eum liberare.*

Jam Primò, aliqui ſic exponunt q. d. Si verè & non ſimulatè dixeris, ad eripiendum necè primum vires te deficere, ne propterea deficiat animus, ſed bonam voluntatem habeto; quia Deus qui corda hominum penitus callet, bonam cujuſque voluntatem probat, & boni conſulit, quoties operis facultas deeſt. Itaque illud *juxtà operis ſua*, perinde eſt ac, juxtà facultatem ſuam. q. d. Deus non operum quantitatem, ſed facultatem pendit; & licet opera abſint, voluntatem ſolam præmiis compenſat.

Secundò, & genuinè, q. d Si diceris Vires non ſuppetunt ad liberandum innocentem à morte, vide ne hæc ſit calva excuſatio, quam prætexas tuæ negligentiæ vel torpidæ voluntati, ut cùm nolis moleſtias liberandi ſubire, dicas tibi vires liberandi non ſuppetere; quia Deus qui inſpector eſt ſecretorum cordis, ejuſque fundum perſpicit, quique ſervator eſt animæ tuæ, id eſt, qui animam tuam uti creavit, ita aſſidnè conſervas, ne ſi ſuum nihilum, ea quo illum per creationem ecunit, relabatur, ac proinde iotima aomæ tuæ, utpote à ſe creatæ, & conſervatæ, pervidet, ut eum fallere eique ſucum facere nequeat; hic, inquam, videt an hæc tua excuſatio ſit vera, anà re conficta, ideoque tibi ac æteris reddet meritum præmium vel ſupplicium, non juatà tua dicta, & prætcatus, ſed juxtà opera tua; ut, ſi innocentem à morte liberea, ipſe viciſſim te liberet à morte præſenti, & æterna: ſineum liberare nolis, falſinque dicas te non poſſe, ſinac te pari modo labi in periculum mortis utriuſque, nec invenire qui te liberet: cujus rei exempla paulo aotè recitavi; hanc enim talionem ſua crudelitas, quæ omnia charitatis jura violat, mererur.

Nota Deum vocari ſervatorem animæ. Primò, quia eam conſervas: Secundò, ſervatorem, id eſt obſervatorem, quia obſervat omoia hominum cogitata & facta; Tertiò, quòd eam cuſtodiat, & præſervet à multis malis; ut hoc titulo, & hujus beneficii commemoratione magis eaeitet ad viciſſim præſervandum alios à morte, cæteriſque malis.

Portò Septuag. & æteri qui vertunt, *ſi dixeris*, *Non novimus hunc*, &c. dupliciter exponi poſſunt. Primò, q. d. Non novimus an hic ſupplicium mortis commeritus ſit an non, ac proinde eum liberare non audemus. Secundò, q. d. Si diceris, Hic qui ducitur ad mortem, nullo amicitiæ vel cognationis fœdere mihi conjunctus eſt, ſed externus, & ignotos: externis ergo qui illum norunt, eum liberandum relinquam ſi, inquam, diaeris, ſcitn hanc eſſe calvam excuſationem: quia hic licet tibi ſit ignotus, Deo tamen eſt notus, & charus, qui ejus liberandi curam tibi quaſi proximo demandavit: quare Dei, qui tibi animam, & viram inſpiravit, & aſſiduè conſervat hac lege, ut tu eamdem pnaimo conſerves, offenſion & indignationem incurrea; q. d. Noti tui notuaeſt. Nam à Deo, qui tibi tot nominibus notus eſſe debet, probè agnoſcitur: etenim lea amicitiæ hæc eſt, ut amicorum etiam familiares, & notos amplectamur. Subdit: *Qui reddit unicuique ſecundùm opera ſua*. Deo, inquam, hæc gratia reddenda eſt, qui operibus noſtris partia refert & ad eumdem modum oobiſcum agit, quo oos ipſi eum pnaimis noſtris.

Paulò aliter Septuag. explicat auctor Catenæ Græc. q. d. Omnes hominca mutuo ſe noſcunt, cùm uniis ſint naturæ & figuræ. Si, inquit, dixeris: Non novi talem; redarguet te Deus mendacii, evadeſque dunnm criminum reus, cædis nimirum, & meudacii. Cùm enim mortales omnes unius ſint originis, non poſſunt ſe mutuò non agnoſcere, cùm unius quoque ſpeciei animantia bruta ſe invicem agnoſcaot, & juvent.

VERS. 53. COMEDE FILI MI MEL, QUIA BONUM EST, ET FAVUM DULCISSIMUM GUTTURI TUO: SIC ET DOCTRINA SAPIENTIÆ ANIMÆ TUÆ, QUAM CUM INVENERIS, HABEBIS SPEM IN NOVISSIMIS REBUS, ET SPES TUA NON PERIBIT] Septuag. *comede fili mel, bonus enim favus, ut dulceſcat guttur tuum: ſic ſuntior ſapientiam in animo tuo: ſi enim inveneris, erit bonus eſitus tuus, & ſpes non deſeret*; Chald. *ſic ſapiens eſto in animo tuo, quod ſi inveneſis, premia veniens noviſſima meliora, & ſpes tua non conſumetur*; Hebr. & Syrus, *non ſuccidetur*.

Senſus eſt, q. d. Sicut eſus mellis, & favi bonus, & ſalutaris eſt ſtomacho totique corpori, æquè ac ſuavis palato, dulciſque gutturi: ſic pariter ſapientia ſalutaris eſt animæ, æquè ac dulcis menti: atque io eo mel ſuperat, quòd mel veteraſcens aceſcat, & in acorem vertatur: ſapientia verò quo magis veteraſcit, eo magis dulceſcit. Huc alludens Iſaias c. 7. v. 15. de Chriſto ait: *Butyrum, & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum*. Vide ibi dicta. Et ſponſa Cant. 5. 1. *Comedi*, inquit, *favum cum melle meo*.

Nota. Mel ſymbolum eſt ſapientiæ veræ, & practicæ, quæ homines facit virtute præditos, & ad cœlum dedueit; quæ proinde eſt ipſa prudentia, ſanctitas, & charitas, idque ob multas utriuſque analogias. *Mel ſymbolum ſapientiæ, & ſanctitatis.*

Prima eſt, quòd mel è cœlo depluat, ſitque quaſi manna cœleſte. Undè Plinius lib. 11. cap. 12. de melle loquens, *Sive*, inquit, *ille cœli ſit ſudor, ſive ſiderum ſaliva*. Etc. 14. illud vocat *divinum nectar*: Unde Virg. 4. Georg. *Aeris mellis cœleſtia dona*. Idem lib. 14. *Primò*;

Alia puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.

Rurſum Galenus lib. 7. de Simplic. medic. facult. cap. 5. n. aſſerit ſaccharum eſſe mel. *Saccharum*, inquit, *quod ex India atque Arabia Feliti convehitur, in calamis, ut aiunt, concreſcit, & ipſum mellis eſt ſpecies*. Idem docet Plinius lib. 12. cap. 8. & Dioſcor. lib. 2. c. 104. Alii tamen, ut noſtri Conimbr. veriùs cenſent contrarium, ſcilicet mel ex tore concreſcere, ſaccharum verò ex ſucco canarum gigni. Sic pariter ſapientia vera de ſurſum eſt, ideoque Chriſtus de cœlo deſcendit, ut eam in terras defertet, hominesque doceret, Baruch, 3. 38. *Saccharum an ſit mel.*

Audi mellis cauſas, & generationem ex Varrone, Ariſtotele, & Plinio phyſicè enarrantes noſtros Coimbricenſes tract. 7. in Meteora c. 9. Quando unà cum vapore illo tenui ea quinos genetatur, efferuntur, potiſſimùm ſublucanis temporibus, partes quædam ſubtiles, ex varia ejuſmodi partium cum humido tenui commixtione, ſi humidum aqueum onn multum diſſolvatur, gignitur ſuccua prædulcia, qui herbis, foliis, floſculis, & terræ ſolo eacipitur, atque hic mel vocatur. Hujuſmodi itqnore ſub prima aurora folia arborum roſcida inveniuntur; eodem perunctas veltes, & concretum capillum ſentiuns aliquando, qui noctu ſub dio fuere: eumdemque apes uterculta congeſtum io alvearia convehunt, nec ex alio ſucco earum mel conſtat, ut docet Ariſtot. lib. 5. de Hiſtor. Animal. cap. 22. Itaque favoseæ conſtruere, inquit, e floribus, eeram ea arborum lacryma effingere, mella ex rore aetis colligere. Ac quod mel ipſæ non faciant, ſed confectum aportent duplici argumento concludit. Primum, quia non aut altero die cellas melle repletas inveniunt apiatii. Item, quia in autumnn mel ſibi detractum non reparant, cùm tamen illo etiam tempore flores ſuppetant. At ſublato magna ea parte cibo, & ad inopiam redactæ repeterent certè, qua vigent ſnlertia, & providentia, munus conficiendi mellis, ſi id conficerent è flosibus. Non: ulli tameo quos refert Seneca epiſt 84. arbitrati ſunt apes proprietate quadam ſibi ingenita, & quaſi fermento collectum torem in ſaporem illum mutare: ſed amplectenda eſt ſeotentia Ariſtotelis, quam tuetur etiam Plinius lococitato. *Qua ratione mel generetur.*

Secunda, mel conficitur vel potiùs colligitur ab apibus, quia caſtæ ſunt, & virgines: undè & mel à puris confici, & tractari debere docet Plinius, Columel. Vario, & alii. Hinc Pindarus in Pythiis apes *ſacras Cereris miniſtras* appellavis, alii *Nymphas ſacrificiorum præſides*. Sic pariter ſapientia amet, imò facit caſtos, & virgines. Addit Plutarch. in Conjugal. præceptis. *Apes eos malè excipiunt, qui recentes à mulichri copula ſuper veniunt; ſed mulieres qua veneri operam dederint, acriùs invadunt, quique vel vinum vel unguenta olaant*, ſic ſapientes & ſancti oderunt impuros, & inceſtos, & ſubinde odorem eorum intolerabilem ſentiunt, uti ſentiebat S. Catharina Senenſis. *Secundò.*

Tertia, mel conficitur ab apibus pacificis, & mira concordia in ſuo alveari collaborantibus, & mellificantibus; ſic pariter ſapientia pacifica eſt, amas concordiam, fugit diſcordiam. Quocirca Chriſtianis io baptiſmo olim dabatur lac, & mel: *Indo ſuſcepti lactis, & mellis concordiam præguſtamus*, ait Tertull. & ex eo S. Hieron. Contra Lucifetian. & Nazianz. orat. 17. *Chriſtiana charitas*, ait, *& animorum conſortatio incredibilis ab ipſis religionis cunabulis ſuſcipienda eſt, iis præſertim, qui ſeriò Chriſtum vo-* *Tertiò.*

Apis etymon.

volent confectari. Huc facit quod ſcribit S. Iſidorus libr. 12. Origin. c. 8. *Apes*, inquit, *dictæ, vel quòd ſe pedibus inuicem alligent, vel quòd ſine pedibus naſcantur: nam poſtea, & pedes & pennas acquirunt*, quaſi *ἀπὸς ſit ἄνευς*, id eſt *expes*, hoc eſt, pedibus carens: primum enim *alpha* eſt privativum ſignificans *ſine* vel *carens*. Sic pariter ſapiens in terra ſit expes, & mentis pennis evolet in cælum ad Deum, ut ex floribus paradiſi mel divinæ ſapientiæ colligat.

Quartò.

Quarta, optimum mel conficitur ab apibus paruis. Audi Columellam li. 9. de Re ruſtica c. 8. *Ariſtoteles, cùſquo auctoritatem ſequens Virgilius maximè probat apes parvulas, oblongas, leves, nitidas, ardentes auro, & paribus in corpora guttis morbus etiam placidit: nam quanto grandior apis atque etiam robuſtior, tanto prior*. Ita vera ſapientia optimè diſcitur & docetur ab humilibus & manſuetis, juxta illud Chriſti: *Confiteor tibi Pater, domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus* (ſæculi, putà ſupetbis philoſophis) *& revelaſti ea parvulis*, Matth. 11. 25.

Quintò.

Quinta, mel eſt ſuccus dulciſſimus, ſubtiliſſimus & ſaluberrimus, ait Plinius, qui proinde omnibus gratus eſt, omneſque cibos condit, dulcorat & ſapidos efficit: ſic & ſapientia omnibus recta ratione utentibus grata eſt & ſuavis, omneſque tes licèt triſtes & adverſas dulcorat, & leves ſapidaſque efficit. *Mel*, inquit Varro lib. 3. de Re ruſtica c. 16. *dulciſſimum quid eſt, & diis & hominibus eſt acceptum: ſevum enim venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in ſecundam menſam adminiſtratur*.

Sexto.

Sexta, mel omnibus ſe immiſcens, omnium tamen ſaporì ſe ſuamque dulcedinem accommodat; in vino enim habet dulcedinem vinoſam, in aceto acetoſam, in carne carneam in farina farream, &c. ſic pariter ſapientia & ſanctitas omnibus rebus temporibus, perſonis ſe attemperat; quare alia eſt ſapientia juvenum, alia ſenum, alia ſacerdotum, alta Religioſorum, alia virorum, alia feminarum, alia Prælatorum, alia principum, &c. in juvenibus enim eſt juvenilia, & alacris, in ſenibus ſenilis, & gravis, in ſacerdotibus ſacerdotalis, in Religioſis religioſa, in regibus regia, &c.

Septimo.

Septima, mel eſt beneficum, quia ſaluberrimum, plurimiſque morbis, medetur, quos recenſet Plinius lib. 11. c. 14. & Dioſcor. l. 2. c. 101. *Medicamenta*, ait Plinius, *non mella, ſignantur, oculis, ulceribus internisque viſceribus dona cæleſtia*. Et mox: *Non alia ſuavitas viſque mortalium mulcet, à morte vocandis, quàm divini nectaris*, id eſt mellis. Et ſuſius lib. 22. c. 24. *Aculeos*, inquit, *& omnia corpori extrahit, tubera diſcutit, dura concoquit, dolores nervorum mulcet, ulceraque iam deſperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, ut putreſcere corpora non ſinat, jucunde ſapore atque non aſpero, alia quàm ſalis natura: faucibus, conſiliis, anginæ, omnibuſque oris deſideriis utiliſſimum, arroſcentiq; in febribus linguæ, iam verò peripneumoniciis, pleuriticis decoctum: item valentibus à ſerpente percuſſis, & contra venena fungorum*.

Idem docet, mel & mullum, quod ex melle, & aqua conficitur, facere ſanos, & longævos: *Multi*, ait, *ſenectam longam mulſi tantùm nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centeſimum annum excedentem D. Auguſtus beſpes interrogavit, quamnam vitæ maximè vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet; at ille reſpondit Imus mulſa, foris oleo. Varro regium cognomentatum morbum arquatum tradit, quoniam mulſo curetur*.

Sed & Ariſtoxenus, ait Pierius hierog. 28. capit. 8. Pythagoricos plurimùm melle uſos tradit. Neque tantùm calidi panis ſuffitu, Democritus vitam dies aliquot in amicorum obſequium produxiſſe fertur, verùm & vapore mellis natibus admoto. Omnino autem ferunt quibus mellis uſus frequentior fuerit, vitam diutiùs producere, contrà verò qui cibis acidis delectentur, brevioris eſſe vitæ. Sanè Cyrnos populos, qui ſcilicet Corſicam inſulam incolebant, longævos vixiſſe tradit Athæneos, quòd aſſiduè mellis uterentur cibo. Nam & Diophanes, qui de Re ruſtica libros conſcripſit, longævos evadere dicit, qui mellis eſtatione delectati fuerint. Præſtat verò in ſenecta ipſa plurimum pane & melle paſci: neque enim ſolùm, ut is allerit, vivacitatem adiuvat, ſed & ſenſus omnes ſanos & integros cuſtodit. Sic pariter ſapientia eſt ſaluberrima, omneſque animæ, & ſæpè corporis, morbos perſanat, ac facit longævos, imò æternos.

Octavo.

Octava, mel ſincerum eſt, putum & minimè fucatum, ideoque flavum & odoriferum: unde illud Virgil. *Fragrantia*

Cornel. in Prov. Salomonis. X.

tia mella thymo redolent. Sic pariter ſincera & candida eſt ſapientia, omniſque ſuci & ſimulationis expers. Has octo conditiones eodem ordine quo jam recenſui, ſapientiæ attribuit S. Jacobus c. 3. v. 17. *Quæ autem deſurſum eſt ſapientia*, inquit, *primùm quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia & fructibus bonis, non judicans, ſine simulatione*. Vide ibi dicta. *Apis*, inquit Varro de Re ruſtica c. 16. *minimè malefica, quòd nullius opus vellicans facit deterius; neque ignava, ut non qui eius opus conatur diſturbare, reſiſtat*. Et mox cùm apes vocaſſet *Muſarum volucres*: *Neque ipſa*, ait, *ſunt inficientes* (otioſæ, inertes) *nec non edemus inertes: inq; inficiantes a ſe vicinum fucos*.

Nona, apes nulla re magis conſternantur, & in fugam vertuntur quàm fumo ſuppoſito: ſic ſapientia odit oſtentationem fumumque vanæ gloriæ, ac iactabundos & glorioſos fugit. Hinc ſæpè Script. melli comparat ſapientiam, ut pſalm. 118. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! ſuper mel ori meo*. Et pſalm. 18. *Judicia Dei*, dicuntur *eſſe dulciora ſuper mel & favum*. *Debora* quoque prophetiſſa Judic. 4. 4. hebr. *apis* interpretatur, ut ait Adamantius, putà Origenes. Et omnes Prophetæ, ait Pierius hierogl. 26. cap. 14. ſub apis nomine comprehenduntur, earumque favi ea ſunt oracula, quæ literis mandavere. Atque hoc eſt bonum illud mel, quod comeſſe jubemur. Quicumque enim oracula ea divina meditatione complectitur, ſcriptiſque vatum noſtrorum ſermonibus alitur, & recreatur, is mandatum illud divinum exequitur, quo præceptum eſt, *Comedè mel fili*, bonumque id eſſe, reipſa protinus experitur. Quod autem de Chriſto aſſertore noſtro prædictum eſt, *mel comedet*, mel hic Adamantius noſtra de virtute colloquia ſignificare profitetur. Quotieſcumque enim de abſtinendo à voluptatibus, de domanda nequitia, de juſtitia, de prudentia, ex animo diſſerimus, ſermonis iſtiuſmodi ſuavitate libentiſſimè paſcitur Deus, hoſque liquores aſſiduè ſitibundus inquirit: cui ſi nequitiæ, ſi puſillanimitatis, ſi ſcelerum, & ſtoltitiæ, amarulenta pocula propinaverimus, guſtum ut offenſus refugit, & ut fel odioſum averſatur.

Nonò.

Debora, id eſt apis.

Decimò.

Decima, apes magno labore, molimine & induſtria texunt favos & mella: ſic magno labore, diligentia & induſtria paranda eſt ſapientia. Sed cogitent ſapientes illud Pindarieum: *Olympios victores vita reliquum agere in terra miſtica*, putà in cælis, ubi felicitas eſt & copia bonorum omnium. Sicut enim Chriſtus *favos peſt fella guſtavit*, ut ait Tertul. ſic & eoſdem Chriſtiani ejus aſſeclæ guſtabunt.

Undecimò.

Undecima, mel optimum legitur ex thymo ſimilibuſque herbis odoratis. Unde optimum mel eſt Hyblæum, ita dictum ab Hybla urbe & monte Siciliæ, qui thymo odorato abundat, ex quo apes paſtæ optimum mel conficiunt. *Efico*, ait Varro lib. 2. de Re ruſtica c. 16. *mel ſuave, è cytiſo bonum, è thyme optimum*. Ita ſapientia colligitur ex ſententiis præſtantibus Patrum, Doctorum, & præſertim auctorum S. Script. Horum enim ſapientiæ & ſanctitatis fama oculis & mentibus legentium vel audientium, ſuaviſſimum doctrinæ & pietatis ſenſum odoremque aſpirat. Audi Dioſcoridem lib. 2. c. 101. *Principem locum obtinet mel, quod Atticæ regionis eſt, præcipuè ex Hymetto, nec Cycladibus inſulis, & Sicilia cognomine Hyblenſi. Magis probatur dulcius, & acre odoratius, ſubflavum, nec humectum, grave, & minimè fluxum, quod ab ſequacem lentitiam non facilè abrumpitur, tractumque veſtibus digitos. Mel abſtergendi vim habet ora venarum aperit, humores evocat, qua ratione in ſordida ulcera ſimulque commodiſſimè infunditur*. Sic pariter magia probatur ſapientia quæ *χαλεπώτατον*, id eſt dulcedinem habet non fatuam & beticam, ſed cum acrimonia miſtam & acredine exacutam, quæque odorem ſuum longè lateque ſpargit, ac gravis eſt & ſolida, ot humores vitiorum è mente evocet & abſtergat.

Vndecimò.

Duodecima, mel ſi purum ſumatur, ſtomachum inflat, at cum aliis commixtum pituitam ſiccat, ventriculum purgat, nutrit, calefacit, & ſtomachum ad concoquendos cibos roborat, uti docent medici, & Hippocrates lib. 5. de Diæta: pari modo ſapientia ſola inflat, at charitate & virtutibus mixta, frigidam pituitam, id eſt phlematicam lentamque ſocordiam ſiccat & acuit; animi ſordes expurgat, nutrit ſpiritum, eumque calore divino accendit, ac mentem ad quævis adverſa digerenda confirmat, juxta illud Nazianz. *Patientia eſt decoctio moleſtiarum*. Patientia autem eſt ſapientia, aut magna ſapientiæ pars.

Duodecimo.

Rursum mel vulneribus infusum medetur, corruptioni resistit, adeò ut etiam cadavera integra servet ne putrescant. Hinc olim Ægyptii corpora defunctorum melle condiebant, itaque servabant incorrupta in plores annos. Similimodo sapientia omnibus animi doloribus, mœrotibus & passionibus medetur, corruptioni concupiscentiæ resistit, ac corpus hoc quod quasi cadaver circumferimus, ne gula, luxuria, aliove vitio putrescat, conservat, atque tandem corpus ipsum corruptibile quoque in resurrectione faciet incorruptum, immortale & glorioſum.

ET FAVUM DULCISSIMUM GUTTURI TUO Hebr. *& favum dulcem ſuper palatum ſuum*. Favus propriè est apum domus, & cellulæ, ita dictus à fovendo, quòd in his ſobolem foveant, juxta illud Virgil. 4. Georg.

Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras.

Rursum favi continent mel, ideoque melliti non ratò toti eum melle comeduntur. Unde Plinius: *Buccellam panis dedit & favum mellis*, hoc est, frustrum operis aptatii melle plenum. Sic Christus post resurrectionem favum mellis ab Apostolis exhibitum comedit Lucæ 24. 42.

Favus mellis eſt ſapientia mellita. Primò.

Igitur favus mellis significat hic sapientiam mellitam esse, & dulcissimam instar favi: Primò, quia vera sapientia est cælestis & divina, ideoque suavissimus animæ cibus: mentis enim cibus est tum veritas, præsertim cælestis & divina. Unde S. Auguſt. lib. 1. Contra Academ cap. 3. docet felicitatem consistere in investigatione veritatis: quid enim animus fortius desiderat quam veritatem? Tum puritas, charitas, passionum vacuitas, conscientiæ pax & sanctitas, quam affert sapientia. *Mei*, inquit, S. Auguſt. in psalm. 80. *Sapientiæ eſt, primarium dulcedinis ſensum in eſcis quærere.*

Secundò.

Secundò, quia sapientia sapientibus suis rationibus, consiliis, considerationibus condit & dulcorat omnia quantumvis aspera & adversa, quæ sapienti in hac vita quotidie occurrunt. Ita Beda: *Patet, inquit, facillimè, quare doctrina ſapientiæ mellis comparetur, quia nimirum ſicut illud cibis; ita hæc doctrinis cæteris dulcedinem præſtat.*

Tertiò, quia Deus sapientiæ auctor cum ea miscet consolationes cæleſtes, quas mentibus sapientum, id est sanctorum, crebro infundit, quæ omne mel suavitate superant, juxta illud S. Bernardi, *Ieſus meus mel in ore, melos in aure, jubilus in corde.* Has expertus noster B. Xaverius clamabat, *Satis eſt Domine favus eſt: non enim capit cor serenum tantam conſolationum cæleſtium affluentiam. Aut ergo eas aufer, aut transfer me ad te in paradiſum, ubi dilatata corde hauriam maxo gaudiorum imorum, quod electis tuis ab æterno præparaſti.* Et Psaltes psalm. 30. v. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*, psalm. 35. vers. 9.

Symbolicè Beda per mel accipit lenium literalem S. Script. per favum allegoricum. *Hoc*, inquit, *inter utriuſque ſignificantiam diſtat, quia mel quod in promptu eſt ad comedendum, moralem tuetur ſuperſtitiem infunxat, favus autem, in quo mel de cera exprimitur, allegoricam locutionem figurare denuntiat, ut ſubducto lucem velaminis ſuavitas ſenſus ſpiritualis aliquanto cum labore vel mora percipiatur.* Hanc favi atque mellis differentiam hausit ex Auguſt. in psalm. 118. ad illa verba: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & favum ori meo!* Sic enim ait: *Mellis eſt ſimilis aperta doctrina ſapientiæ: favo verò quæ abſtruſioribus ſacramentis, tamquam de cellis cereis ore diſſerentis velut mandentis exprimitur.* Item Pseudo Auguſt. serm. 14. de Verbis Domini, qui est Eradii Presbyteri: *Quando poſſumus de divinis operibus quæ leguntur, intellectum alicujus myſtici ſignificationis exſculpere, quaſi de abſtruſis favorum cellis mella producimus.* Vice versa auctor Catenæ Græcorum per favum accipit sensum literalem, per mel allegoriam: hæc enim in sensu literali ceu mel in favo includitur. Per *mel*, inquit, designat allegoriam, per *favum* autem historiam: nam in illa veluti in cellula quadam sublimi or quidam sensus absconditus latet; per guttur verò vegetabiles animæ vires. Is mel comedit, qui ex divinis Literis usum & adiumentum accipit; qui autem ex rebus ex quibus sancti Prophetæ & Apostoli hauserunt, doctrinam haurit, ille comedit favum. Et quidem mel comedere cujuſvis volentis, est; verùm mellis favum comedere, id solius puri A mundique pectoris est. Sensus porrò vel gustus sapientiæ aliud nihil sunt, quam ipsamet sapientiæ dogmata & decreta.

Rursum noster Alvarez de Paz l. 5. de dignit. perfectionis par. 3. cap. 48. per mel & favum, accipit sanctas virtutum exempla. Vita patrum nostrorum, inquit, est, mel, quia ejus memoria suaviſſima, est, & sapor sive imitatio dulciſſima. Hæc nobis in mensa Religionis apponitur, dum mens nostra exemplis perfectorum eruditur, & monitis Prælatorum accenditur, & lectione regularum ad eorum sequelam & imitationem invitatur. Comedamus hoc mel, quia revera bonum est, & nostro cordi salutiferum, quia dulciſſimum est, & palato consideratio- nis suaviſſimum. Comedamus, inquam, illud, & vitam patrum nostrorum sequamur, quæ in hora mortis dabit nobis certam salutis spem, quæ nequaquam nos decipiet, ſed in poſſeſſionem illius rei quam speramus deducet. *Mel ſunt patrum exempla.*

B QUAM CUM INVENERIS, HABEBIS EN NOVISSIMIS SPEM, ET SPES TUA NON PERIBIT] Alludit ad convivia, in quibus noviſſimo loco inferuntur & comeduntur bellaria mellea, ut placentæ mellitæ & favi, ac simul to lebant olim in fine mentarum eas condite sapientibus colloquiis & differtationibus, uti dixi Eccli. 32. 4. Rursum alludit ad mel, quod vetuſtate acescit, q. d. Mi lætate dulcorem perdit, vertitque in acorem; at sapientia temper luam suavitatem retinet, imò quo annoſior, eo dulcior efficitur. Nam ut alia taceam, illa in noviſſimis, putà in senio & morte, dat certam spem adipiſcendæ f.licitatis: hæc autem spe nil dulcius, nil jucundius animæ accidere potest. Unde Septuag. vertunt, *quòd ſi mel iſtud invenerit, finis* (vel *ultimus*) *tuus bonus erit, neque ſpes tua fallet.*

Duas alias appositas expoſitiones suggerit noster Salazar. Prior est: Mel utique vitam ſervat, adeo ut plures mellis auxilio ad multam tenectam vegeti admodum ac robuſti pervenerint. Ergo Salomon ait: *Quam cum inveneris, habebis in noviſſimis ſpem*, id est, ad canos usque pervenirs, non quidem infirmus & imbecillis, ſed spe roboratus ac confirmatus. Unde ex Hebræis nonnulli ſic vertunt, *habebis in ſenectæ ſpem.* Posterior: Mel quidem atque mellita, ut modò prænotabam, sub finem convivii exhiberi ſolebant. Ergo Salomon his verbis ſuadet, ne ſtudium ſapientiæ umquam intermittatur, ſed hoc etiam in senectute tamquam mel convivii clauſola adhibeatur. Quid inde? *ita habebis in noviſſimis*, aut *in ſenecta ſpem*, vel, ut Chald transtulit, *primis venient noviſſima meliora*, id est, quemadmodum in convivio dulcia & ſalubria magis fercula ſub finem inferuntur: ita etiam doctrina atque ſapientia in senectute colenda est; ſic enim fiet ut ea vitæ tuæ clauſula suavior sit atque ſanior, plena videlicet futurorum bonorum ſpe.

NE INSIDIARIS, ET QUARAS IMPIETATEM IN DOMO JUSTI, NEQUE VASTES REQUIEM EJUS. SEPTIES ENIM CADET JUSTUS, ET RESURGET: IMPII AUTEM CORRUENT IN MALUM] Noster lepta *Vaſta*, id est, *impietatem*: iam aliis punctis legunt *Vaſta*, id est, *impie*; unde vertunt, *ne inſidiaris, ò impie, habitaculo iuſti, neque vaſtes* (Pagnin. *ſepias*; Cajetan. *deprederis*) *accubitum* vel *cubile tuum*: *iuſtus enim etſi ſepties cadat, reſurgit tamen; impii autem in malum corruunt*; Chald. *ne inſidiaris impie habitaculo iuſti, neque proficias domum habitationis tuæ*; Syrus, *neque diripias.* Vers. 16.

Justicsus est duplex, prior in pœnam vel calamitatem, in culpam posterior: unde duplex hic oritur sensus.

Prior de malo pœnæ, q. d. *Ne inſidiaris*, ò impie, domui iuſti, *neque vaſtes eius cubile*, ut rapias ejus uxorem vel filios, aut *accubitum*, id est quietem, ut turbes ejus pacem: quia Deus eum tutatur: etſi enim finat eum septies, id est sæpiùs, in aliquas calamitates labi; tamen facit ut ex iis illicò fornix resurgat, uti contigit S. Iob. *Impii autem corruunt in malum* pront, ut in eo jaceant & maneant ſine ſpe resurgendi & emergendi. Ita Vatablus, Justus, inquit, frequenter discrimini obiicitur, & evadit periculum, juxta illud psalm. 33. *Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.* Impii verò primò quoque periculo ſolent corrucre. Sic & Iſidor. Clarius, Janſen & Salazar, quos & S. Auguſt. libr. 11. de Civit. c. 31. *Septenarius numerus*, inquit, *pro univerſo ſæpe ponitur, ſicut*

Item ſcriptum eſt: Septies cadet juſtus, & reſurget: quotieſcumque cecideris, non peribis. Quod non de iniquitatibus, ſed de tribulationibus ad humiliatem perducentibus intelligi voluit: Hoc eſt quod dicitur Job. 5. 19. *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.*

Præclarè Nazianz. orat. 27. *Eſt*, inquit, *quædam in ſubulis arbor, quæ cùm cæditur virescit, & adverſus ferrum certat, ac ſi de re novum novo more loquendum eſſet, morte vivit, & ſectionis pullulat, atque cùm abſumitur crescit. Habebit ſalutem, inquit, ſua quidvis liberi conſanguineum. Mihi verò viſum: ſi quidnam planè eſſe vir philoſophus videatur: floret enim inter cruciatus, ac vitæ molestias vibratis ſagenam aufiſtinat, atque in adverſis geſtis & gloriatur: ſic nimirum ſe comparant, ut neque ob dextra juſtitiæ arma, nec ob ſiniſtra fluctuetur, ſed in diverſis rebus idem ſemper ſuique ſimilis permaneat, atque adeò probatior tanquam aurum in fornace reperiatur.* Et infra invictum & inſuperabilem juſti animum deſcribens: *Nihil*, inquit, *philoſophia fortius eſt, nihil inexpugnabilius: omnia prius vident, quàm ut manus det philoſophus*, &c. *Ut in ſummâ dicam, duo hæc accepi & ſuperavi nequeunt, Deus & angelus, tertium eſt philoſophus, in materia materiæ expers, in corpore incircumſcriptus, in terra cælestis, in paſſionibus impaſſibilis, omnibus rebus vincì ſe ſimile videns præterquam animi magnitudine, & eo ipſo quòd vinci ſe paſsitur, eos qui ſuperiores ſibi eſſe videntur, devincens.*

Tria invicta, Deus, angelus, ſapiens.

Huic expoſitioni favet textus Hebr. Vulgata, etſi diſſonare videatur, tamen eò quoque revocari poteſt ſi ſic exponas: Ne inſidieris juſto licet afflicto & tribulato, ut eum ad impietatem pertrahere ſatagas, neque turbes conſcientiæ ejus pacem & tranquillitatem; quia, etſi ſepties, id eſt ſæpiùs, in tribulationes cadat, tamen iis animo non dejicitur, ut à juſtitia vel latum unguem dimoveatur, ſed in ea conſtans & immobilis conſiſtit, ideoque hæc ſua conſtantia omnes tribulationes diſpellit, ac velut adamas ictus malleorum eludit & reſpuit, imò ex iis generoſior, animoſior & latior reſurgit, uti contigit tribus pueris in fornace Babylonia, Daniel. 3. Hunc ſenſum innuunt Septuag. dum vertunt, *noli applicare impium ad paſcua juſtorum* (S. Hier. in Mich. *in tabernaculum*; S. Cyprian lib. 3. Teſtim. *in habitaculum juſtorum*, ſcilicet legit *נוה*, id eſt habitaculum, pro *רעה*, id eſt paſcua; utrumque ſignificat Hebr. *נוה*: Aquila & Theodot. *in ducere juſti*) *neque decipiaris pabulo veneris: ſepties enim cadet juſtus, & reſurget; at impii infirmabuntur in malis.* Porrò auctor Catenæ Græcor. & Caſſian. coll. 14. c. 17. ſic Septuag. explicant, q. d. Paſcua juſti ſunt ſermones ſecretiores de virtute & perfectione: hi non ſunt applicandi, id eſt explicandi impiis, ne margaritas proiciamus ante porcos.

Myſticè, requies vel cubile juſti vocatur conſcientiæ mentiſque tranquillitas: in hac enim ſuaviter quaſi in lecto requiescit; hanc proinde vetat hîc turbari.

Secundò, planè & ſimpliciter, juxta Vulgatam verſionem hæc accipias de caſu juſti in culpam, q. d. Noli inſidiari juſto, ut ſatagas per calumniam in ejus domo aliquam gravem impietatem reperire, itaque turbare ejus requiem & pacem: quia juſtus, qui ſcilicet juſtitiæ conſtanter adhæret, omnem impietatem procul à ſe repellit: etſi enim in leves & veniales aliquas culpas ſepties, id eſt ſæpiùs, cadat; tamen hæ juſtitiam ei non adimunt, nec impietatem impingunt, atque ex his mox per pœnitentiam reſurgit. Impii autem in peccata mortalia corruunt, ex quibus viribus ſuis reſurgere nequeunt, niſi peculiari Dei gratia præveniantur, & ad pœnitentiam erigantur.

Rurſum ea iterant, iiſque ſe velut porci luto involvunt & quaſi ſepeliunt: quare difficilius eſt ut ex iis ad gratiam, quàm à morte ad vitam reſurgant. Et S. Gregor. lib. 6. in 1. Regum cap. 15. *De juſtorum caſu ſcriptum eſt: Septies in die cadit juſtus & reſurgit. Juſtorum certè caſus quodammodo ſtatus eorum eſt, quia aliquando permittuntur cadere, ut ſemper valeant fortiùs ſtare: permittuntur ut in malis corruant, ne ſumma virtutum dona per elationem perdant. Hi profectò eſſe verba Domini quandoque non implent, à Domino longiùs non recedunt, qui ad tempus relinquuntur, ut in æternum non maneant; & modicè deſipiunt, ſed poſtmodum reſipiſcunt.*

Nota *τὸ caſus quodammodo ſtatus eorum eſt*: quia juſti ex caſu illicò reſurgentes magis in ſtatu gratiæ ſe obfirmant. Unde in juſtorum lapſu impletur illud S. Chryſoſt. homil. 12. in 2 ad Corint. *Peccatum ſi ad animam tuam divertit, hoſpes ſit, non incola*: quia juſti illicò peccatum expellunt,

A & ad ſtatum gratiæ redeunt, ut non tam cecidiſſe, quàm modicum ſe inclinaſſe videantur: nonniſi enim ſtatim pœnitent, & reſipiſcunt, etiamſi lapſus fuerit gravis, & lethalis, qualis fuit S. Petri negantis Chriſtum, & Davidis dum occidit Uriam, & Bethſabee corrupit, qui ad primam Nathan vocem, & correptionem exclamavit, *Peccavi*.

Juſtus ergo cadens eſt ſicut arbor per procellam proſtrata, quæ idcirco profundiorea in terra agit radices, ideoque ſtatim regerminat, & repullulat. *evulſa enim cupiditate*, ut ait S. Auguſt. *citò plantam revigit charitatis*. Unde S. Bernard. ſerm. 1. in Cantic. *Vigilandum proinde*, inquit, *& vigilandum omni horâ, quia nescimus qua horâ ſpiritus venturus ſit, ſeu iterum abiturus. Et & redit ſpiritus, & qui ſtat ne ſtet, deſervato cadat neceſſe eſt; ſed non collidetur, quia Dominus retinet ſuppoſitâ manum ſuam. Et has alternare vices non ceſſat in his, qui ſpirituales ſunt, vel quos potiùs ſpirituales providit ipſe creare intendit, viſitans diluculo, & ſubitò probans. Denique ſepties cadit juſtus, & ſepties reſurgit, ſi tamen cadat in die, ut ſe cadere videat, & cecidiſſe ſciat, & reſurgere cupiat, ut requiras manum adjuvantis, & dicas: Domine in voluntate tuâ præſtitiſti decori meo virtutem, avertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus.*

Quocirca ex hoc loco, juſtos non eſſe impeccabiles, ſed aliquando peccare, æquè ac diſtinctionem peccati in veniale, & mortale (juſti enim corruunt in veniale ſalva juſtitia, ininſti in mortale, quod negarunt Jovinianus, Pelagius, Wicleph, Calvinus & Lutherus) rectè colligunt Doctores Orthodoxi, ut Caſſian. collat. 22. cap. 15. Bellarm. lib. de amiſſ. gratiæ cap. 5. & alii: veniale enim conſiſtit cum juſtitia juſti, cum qua mortale conſiſtere nequit: juſtus enim manens juſtus ſeptiès cadit in peccatum veniale, & ibem reſurgit. Scio S. Hieron. epiſt. 16. ad Ruſticum, de gravi lapſu hunc locum intellexiſſe, dum ait: *Sed juſti verò habitum non amittit, qui per pœnitentiam ſæpiùs reſurgit.* Nihilominus de levibus culpis, ac proinde de juſto manente juſto, communiter intelligitur, eſtque contextui magis conſentaneum. Dixerat enim Sapiens: *Ne inſidieris, & quæ vas impietatem in domo juſti, neque vaſtes requiem ejus*; & ſubdit, *Septies enim cadit*, ubi particula *enim* notat connexionem, & cauſam prioris ſententiæ. Undè ſenſus eſt: Non invenies in juſto impietatem, quia licet ſeptiès in die cadat; ſunt offenſiones leves à quibus per juſtitiam ſuam facilè reſurgit. Hinc Auguſt. libr. 11. de Trinit. cap. 31. ita exponit: *Quotieſcumque cecideris juſtus, non peribis*. Quod non eſſet verum, ſi de caſu, quo juſtitia amittitur, termo eſſet: & ideo addit, *Quod non de iniquitatibus*, (id eſt peccatis mortalibus) *ſed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit*. Quòd ita accipiendum judico, ut ſub his tribulationibus etiam occaſiones venialiter peccandi comprehendantur, tum quia hæ plus juſtum humiliant, quàm tribulationes externæ: tum etiam quia conſtituit ibi Sapiens caſus juſtorum ab impietate; ergo & à caſu impii corruentis in malum: ergo loquitur de caſu aliquo, qui licet ſit culpa, non tamen eſt impietas ſeu peccatum grave, per quod cadens corruit in malum. Et ita exponit Gloſſa Ordin. & Beda Jacobi 3. & S. Thom. q. 7. de malo art. 6. ad 13.

B

C

Nota. Aliqui legunt, *ſepties in die cadit juſtus*. Ita legit auctor Catenæ Græcorum, Caſſian. collat. 22. cap. 14. & nonnulli codices manuſcripti, ex quo colligunt nonnulli juſtum ordinariè non poſſe ſe cohibere per unum diem, quin in aliquod peccatum veniale, imò in ſeptem, id eſt plura, labatur. Verùm τὸ *in die* delendum eſt: nec enim eſt in Hebræo, nec in Septuag. & Vulgata Romana, cæteriſque impreſſis. Undè juſtos, præſertim cautiores, & puritatis conſcientiæ ſtudioſos, poſſe aliquo tempore eſſe puros ab omni peccato veniali, docet S. Auguſt. lib. 2. de Pec. mer. cap. 2. & epiſt. 95. in fine, & Franc. Suarez tom. 3. de Gratia lib. 9. c. 8. qui tamen negat hoc tempus eſſe longum. Domin. Soto aſſerit juſtum ad unum diem poſſe abſtinere à peccato veniali: alii ad tres vel quatuor horas. Vide ibidem Suarez n. 27.

D

Rurſum juſtos aliquos valdè perfectos, qui tòti ſtudent puritati, & ſanctitati, poſſe tota deinceps vita vivere ſine peccato veniali planè voluntario, & deliberato, docet ibidem Suarez num. 25. Alvar. de Paz tom. 2. de exter. hæreſ. min. mali libr. 1. p. 2. capit. 9. pag. 60. & 61. & Clemens Alexand. li. 1. Pædag. c. 2. Idque videntur feciſſe Apoſtoli poſt

Aliqui nil. quam peccent deliberate. Exempla.

poſt receptum in Pentecoſte Spiritum ſanctum. De S. Maria Oigniacenſi ſic ſcribit Cardinal. Jacobus de Vitriaco in Vita eius cap. 6. *Ab unguis quandoque culpis adeò ſibi cavebat, ut crebrò ad diei quindecim neque unam inordinatam cogitationem in ſuo poſſet reperire.* Et S. Chryſoſt. homil. 20. in Matth. ad illud, *Fiat voluntas tua. Nihil enim eſt*, ait, *quod propter terrenarum rerum habitat altum, ad ſupernarum virtutum perfectionem hominem prohibeat pervenire. Eſt quippe poſſibile, ut in terrarum adhuc regione degentes, quaſi iam in cœlis habitent, ita cuncta perficiant.* Certè de Abbate Pambo multiſque aliis Anachoretis legimus, eos per multos annos ne unum quidem verbum otioſum dixiſſe; potuere tamen illi otiolam vanamque cogitationem in animum admittere. Difficilius enim eſt cor cohibere quàm linguam.

Symbolicè, ſeptem iuſti lapſus recenſet Caſſian. collat. 22. cap. 13. Cæterum iuſtos, inquit, non eſſe immunes à
Prov. 24. culpa, manifeſtè Scriptura pronuntiat, dicens. *Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit.* Quid enim aliud eſt cadere quàm peccare? & tamen cùm dicatur ſepties cadere, iuſtus nihilominus pronuntiatur, nec iuſtitiæ eius præiudicat lapſus fragilitatis humanæ; quia multum interest inter B ſanctum, & peccatoris hominis lapſum. Aliud enim eſt admittere mortale peccatum, & aliud eſt cogitatione, quæ peccato non careat, præveniri, vel ignorantiæ, aut oblivionis errore, aut facilitate oris ſermonis offendere, aut ad punctum in fide theoria aliquid hæſitare, aut ſubtili quadam cenodoxiæ titillatione pulſari, aut neceſſitate naturæ aliquantiſper à ſumma perfectione recedere. Hæc enim ſunt ſeptem lapſuum genera, in quibus vir ſanctus, licet nonnumquam cadat, tamen iuſtus eſſe non deſinit, quæ quamvis levia videantur ac parva, tamen faciunt cum fine peccato eſſe non poſſe. Hucuſque Caſſianus.

Denique aliqui, ſed pauci, caſum iuſti accipiunt lethiferum in peccatum mortale. Unde S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum: *Septies*, inquit, *cadit iuſtus, & reſurgit. Si cadit, quomodo iuſtus? ſi iuſtus, quomodo cadit? ſed iuſti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper reſurgit: & non ſolùm ſepties, ſed ſeptuageſies ſepties delinquenti, ſi converſatur ad pœnitentiam, peccata donantur. Cui plus dimittitur, plus diligit. Meretrix lacrymis pedes Salvatoris lavat, & in typum Eccleſiæ de Gentibus congregatæ auditur: Dimittuntur tibi peccata tua. Phariſæi in iuſtitia periit ſuperbia, & Publicani humilitas confeſſione ſalvatur.* Juſtus ergo ſi ſubinde cadat in peccatum grave, citò tamen reſurgit, & non tam reſurrectionis caſus, quàm caſui reſurrectio ſuccedit; quare ob refugiendi ſollicitudinem, & celeritatem, iuſti nomen non tam videtur perdere, quàm ad momentum abſcondere. Sic in Davide tantum ſanctitatis ſplendorem non tam obſcuravit peccatum, quàm illuſtrat pœnitentia, &, ut ait Theodor. quæſt. 25. in 2. Regum, *Regiæ admirabilem gloriam efficit ſplendidiorem.* Et, ut ait S. Ambroſ. Apolog. 1. Davide. 2. *Nullam aſſulit lapſus impedimentum, ſed velocitatis incentiva cumulavit, & ocior ad curſandum ſurrexit.* Similia habet S. Chryſoſt. homil. 77. ad Popul. Rurſum S. Ambroſ. Apolog. 2. David capit. 3. *Si David*, inquit, *infirmus, in fortes? Si Salomon lapſus eſt, in potes primus eſſe ſanctorum? Ergo ſi erroreum iuſti erraverunt tamquam homines, ſed peccatum ſuum tamquam iuſti egoverunt.*

Vers. 17. CUM CECIDERIT INIMICUS TUUS, NE GAUDEAS, ET IN RUINA EJUS NE EXULTET COR TUUM (Chaldæus, *& cùm corruerit ſe malum, ne exultet cor tuum*) NE FORTE VIDEAT DOMINUS, ET
Vers. 18. DESPICIAT ET, ET AUFERAT AB EO IRAM SUAM. Septuag. *Si ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas ſuper illum, & in ſuppliantatione eius ne extollaris: quoniam videbit Dominus, & non placebit ei, & averſet indignationem ſuam ab eo.*

Prior verſus clarus eſt: vetat enim gaudium de calamitate inimici velut contrarium charitati, qua omnes etiam inimicos propter Deum diligere debemus: eique optare bona, & mala avertere. quare qui de fratris ſui licet inimici caſu lætatur, eidemque propter acceptum damnum inſultat, ſimilis eſt diabolo, qui neminem ſalute potiri deſiderat, aut auctor Catenæ Græcor. Loquitur enim de gaudio vindictæ privatæ, & propriæ, non publicæ coram de publica vindicta (uti docet B. Antiochus homil. 58.) utpote actu iuſtitiæ, gaudere licet. Unde ait, *inimicus tuus*, non Dei vel Eccleſiæ. Sic ſubmerſo Pharaone, & Ægyptiis hoſtibus ſuis in mari rubro lætati ſunt Moſes, & Hebræi, cecinerunteque epinicion Deo Exodi 15. Idem fecit Debora, & Barac cæſo Siſara hoſte Judæorum, Judic. 5. Idem fecere Moſes, & Joſue cæſo Amalec, Exodi 17. verſ. 15. Machabæi cæſo Nicanore, Judith cæſo Holoferne, David ſubacto Philiſthæis, Ammonitis, Syris, cæteriſque hoſtibus, 2. Reg. 22. 1. & ſeq. Nimirum *lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam: manus ſuas lavabit in ſanguine peccatoris*, pſalm. 57. v. 11. Salomoni ſuccinit Plutarch. libr. de Utilitate ex inimicis capienda, ubi inter alias hanc recenſet, quòd convitia inimicorum moneant nos noſtrorum vitiorum, ut ea eluamus, undè, inquit, ab Antiſthene dictum eſt rectè, *eum qui ſalvus eſſe deſinat, opus habere vel probis amicis, vel inimicis vehementiſſimis; quod illi admonendo peccantes, hi crimine nudo à vitiis averrent.* Sed quoniam noſtra ætate ob liberas reprehenſiones voce valde exili eſt prædita amicitia, loquax in adulando, muta in caſtigando, audienda eſt nobis ex inimicis veritas: ſicut enim Telephus domitico deſtructus telo medin, vulnus holuli haſtæ tanandum præbuit: ità quos defecit benevolus caſtigator, ii ut in meliorem ſermonem audiant neceſſe eſt reprehendentis & præſentis culpam, non animum maledicentis, ſed rem ipſam conſiderantis: Jalonem Theſſalum qui volebat interficere, gladio vomicam eius aperuit, eaque rupta ſalutem homini attulit: ſic ſæpè convitium ab iratо aut inimico nobis inflictum animi morbum latentem negle&tumque ſanavit.

Poſterior verſus dat eadem priori, ſed difficilem, & obſcuram: videtur enim repugnare charitati, ſi cui dicas: Noli lætari de malo inimici, ne Deus ab eo auferat iram ſuam, cùm charitas dicat optandum eſſe, ut ab eo licet inimico Deus auferat iram ſuam. Ira enim Dei incumbens inimico eſt grande eius malum, quod proinde charitas non optat, ſed avertatur, & deprecatur: charitas enim eodem amoris ſinu tam inimicos quàm amicos complectitur.

Primò, Beda reſpondet *ad ſuum* referre non Deum, ſed inimicum, q. d. Noli gaudere de malo inimici, ne Deus auferat ab eo iram ſuam, quam ſcilicet inimicus tuus contra te conſepit, quaque tibi velut adversario tuo lætatur, hoc eſt, ne Deus ab eo auferat inimicitiam, & odium tui, illudque convertat in amicitiam, & charitatem, ut ea te iam diligat velut amicum, quem antea odiorat velut inimicum. Tunc enim dolebis, & erubescas te penitus de ejus malo exultaſſe, utpote quam iam reconciliatum habes amicum, cuique optas omnes bonum. Huc facit illud Biantis: *Ama tamquam oſurus odio tamquam amaturus.* Poſterius enim huc ſpectat, docetque odium moderandum eſſe ipſe incundæ vel redintegrandæ amicitiæ. Prius verò carpit Cicero lib. de Amicitia, & Ariſtot. in Rhetor. Amicitia enim debet eſſe ſtabilis, & perpetua, ne quamquam in odium vertatur, & deſinat.

Secundò, Caietan. Salomon, inquit, dirigit hoc mandatum ad imperfectos, &, ut inducat eos ad contemnendum ſeiptos à peccato gaudii de malo inimici, proponit eis periculum mali proprii, ut ſi non amore virtutis, ſaltem amore boni proprii abſtineant ab huiuſmodi peccato: declarat enim eis, quòd huiuſmodi lætitia videtur à Deo, & displicet Deo, utpote peccatum; & fortè Deus ab hoc peccatum tuum deſinet punire inimicum tuum, quia lætitia tua eſt addere afflictionem afflicto, & inde ſuccedat ibi duo mala; alterum confuſionis, quam confundetur lætitia tua ceſſante ira Dei ſuper inimicum: alterum, vitium inimici; quoniam ceſſante ira Dei ſuper illum, reparabit vires inimicus tuus. Non itaque ratio affertur contra charitatem, ſed ut homo imperfectus habendo rationem boni proprii hoc peccatum evitet: revocatio enim iræ divinæ ab inimico, non quatenus eſt bona inimico homini, ſed quatenus eſſet mala tibi, pro ratione affertur. Inimicus enim tum à Deo ſuis viribus reſtitutus fortiùs tibi reſiſtet, neque validiùs quàm antè impugnabit. Hoc damni referes ex tuo perverſo de eius calamitate gaudio. Hæc Caietanus.

Tertiò, aptiùs & plenius, compeſcit hic Salomon gaudium de malo inimici. Primò, dicendo, quòd hoc displiceat Deo, quæ ingens eſt pœna. Secundò, quòd Deus auferens ab inimico iram, id eſt ſupplicium, & calamitatem, quam illi ob peccata iratus inflixit, illumque

que reſtituet ſuæ integritati & proſperitati. Qua in re duo A ſunt damna partis adverſæ, puta gaudentis de inimici clade; prius, quod Deus caſtiget inimicum hoc ejus gaudium, triſtitia & mœrore. Tantum enim dolebit & mœrebit invidus de inimici felicitate, quantum antea gavisus fuit de ejuſdem afflictione & infelicitate, enque magis, quòd cogitabit, Deum hoc mœrore caſtigare ſuam invidiam invidumque gaudium. unde dicet: Utinam ego prior ſponte caſtigaſſem malum hoc meum gaudium; nunc enim gauderem, tum quia ſponte hoc feciſſem, tum quia elicuiſſem actum charitatis; jam verò cùm Deus caſtigat præpoſterum hoc meum gaudium, me iuvitum caſtigat, atque caſtigat meum peccatum, putà odium & invidiam pro meis demeritis: imùper me caſtigat mœrore felicitatis contrariæ, quam quotidie in inimico cogit me videre, & invidia doloreque tabeſcere, quæ omnia magna crux & pœna ſunt gaudenti, ut longè magis crucietur proſperitate inimici, quam priùs latarus fuit ejus adverſitate.

Quartò & plenissimè, cùm ait, *Ne forte Dominus auferat ab eo iram ſuam*, tacitè intelligit, *eamque transferat in te*. Unde Hebr. habent, *ne forte Dominus reverti faciat*, ſcilicet ad te, *iram ſuam*. Solet enim Deus invidos punire talione, ut malum quod optarunt inimico, & de quo gavisi ſunt, in ipſos recidat, imò ab inimico in ipſos revolvatur, quod mirè invidos cruciat. Sic magis fuit crux Aman, quòd furcam à ſe paratam Mardochæo, illo procurante ipſemet conſcenderit, in eaque ſuſpenſus ſit. Hoc eſt quod Idumæis imprecatus Pſaltes pſalm. 136. *Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem, qui dicunt, Exinanite uſque ad fundamentum in ea*, q. d. Exeidium Hieroſolymæ illatum à Chaldæis revolve, ô Domine, in Idumæos hoſtes noſtros, qui de eo exultarunt, nobiſque captis io ultarunt. Atque illud in eos reipſa Deus revolvit: nam Chaldæi vaſtarunt Idumæos ſimilimodo quo Iudæos, & Abdias ſd Idumæos v. 12. *Non magnificabis*, inquit, *os tuum in die angustiæ*, id eſt, non inſultabis Hebræis in angustias à Chaldæis redactis. Cauſam ſubdit: *Quoniam ſicut feciſti, fiet tibi*, quiſquis enim miſero inſultat, talionem reportat. Similia plura occurrunt in Threnis & Prophetis.

Verè Tertull. lib. 2. contra Marcion. cap. 18. *Nihil amavit quàm idipſum pati, quod fecerat aliis*, præſertim ſi pœna inimici in te traoſferatur, ut te dolente ille exultet, imò ibi afflictio inſultet, ſicut tu illi inſultaſti. Talia quoque crebrò facta legimus & videmus. Nota eſt hiſtoria Sapricii, qui cùm doceretur ad martyrium, obviaretque ei Nicephorus inimicus poſtulans ei reconciliari; poſtulantem reſpuit, ideoque à Deo deſertus in morte fidem negavit, palmamque martyrii perdidit. quam Deus in Nicephorum transtulit, uti narrat Metaphraſtes, & ex eo Surius die 9. Februarii. Hanc rationem affert Lyranus, Vatablus, Janſen. quin & Beda, qui eam damnis ſpiritalibus adaptat: *Ne gaudeas*, inquit, *de caſu inimici, ne forte Dominus ſuperbiam tuam, quæ illi abſque dubio diſplicet, hoc ordine deficiens, humilitet, ut te cadentem in peccatum ille reſipiſcens ſanetur*, uti contigit S. Nicephoro & Sapricio, Et Caſſian. collat. 9. cap. 15. *Si ceciderit*, inquit, *inimicus tuus, noli gratulari: in ſupplantatione autem eius noli exalti, ne videat Dominus, & non placeat ei, & vertat iram ſuam ab eo; id eſt ne perſpiciens ex animo cordis tui, ab eius impugnatione diſcedat, & incipias derelictus ab eo, rurſus ab illa, quam per Dei gratiam ante ſuperaveras, paſſione vexari. Non enim eraſſet Propheta dicens: Ne tradas Domine beſtiis animam confitentem tibi, niſi ſciſſet propter inflationem cordis quoſdam ut humilientur, eiſdem rurſum vitiis quæ viceranr tradi.*

Notanda S. Chryſoſt. ſententia homil. 24. in Matth. *Quanto maiori*, inquit, *invidia laboras, tanto maiora illi offers bona tui invides. Deus enim qui omnia perſpicit, cùm viderit innocentem iniuria circumventum, extollit multò magis, clarumque illum facit, invadentem autem deprimit, nam ſi me qui ob inimicorum incommoda lætantur, non ſinis eſſe impunitos (ne gaudeas enim inquit, caſu inimicorum tuorum, ne quando videat Deus & diſpliceat ei) multò maioribus perſequi eos, a quibus innocentes per invidiam exagitantur, ſupplicia tradet. Interimamus ergo hanc peſtiferam beſtiam.*

Accedit, quòd, ut ait Iſidorus Peluſ. lib. 3. epiſt. 181. ad Eutonium: *Hæc duo ad patientiam contumeliarum horiari debent. Primo, quod eos qui contumeliam inferunt nihil æquè diſturbat, ut eorum qui contumelia afficiuntur patientia: Secundo, quod nulla ratione ipſos æquè ulciſci queamus, quam virtutem colendo.* Probat auctoritate viri ſapientis, qui *rogatus à quodam qua ratione hoſtem ulciſceretur, reſpondit: Si ipſe probum atque honeſtum virum te præbueris. Igitur qui virtutem & patientiam colit, morſiferas hoſtium plagas infligit*, &c. Quocirca P. Jacobus Lainez, ſecundus Societatis noſtræ Præpoſitus generalis, cenſebat *optimam reſpondendi maledicta rationem eſſe velle factorum conſentaneam.* Idem cenſuit & fecit P. Petrus Canſius, uti refert lib. 2. Vitæ ejus P. Sacchinus.

Ne contendas cum peſſimis (Hebr. *cum malis* vel *malignis*) nec æmuleris impios; quoniam non habent futurorum ſpem mali: et lucerna impiorum extinguetur] Alludit, imò citat illud patris ſui Davidis pſalm. 36. e. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem*; ibi enim in Hebræo ſunt eadem verba quæ hic, præſertim *al tithar*, quod Septuag. vertunt, *noli æmulari*; S. Hieron. verò & Aquila, *ne contendas*; Symmach. *ne certes*; Theodot. *ne iciteris*; propriè *al titchar* ſignificat *ne iraſcaris*, ne indigneris, ne excandeſcas. Senſus ergo genuinus eſt, q. d. Ne ſuccenſeas, ne indignetis viris malis & nec malignis æmuleris, id eſt, ne zelo invidiæ contra iniqui movearis, ut invideas eis felicitatem, ob eamque te crucies & lancines. Poſſet Secundò, *Ne æmuleris* ſic exponi, q. d. Ne zelo & amore impiorum movearis, ut eos ipſe ſimilis felicitatis imiteris, eorumque vitam affectes, & mores impios ſectaris. ita Chald. Sanct. Cyrillus, Heſychius in pſalm. 36. Chald. enim ibi æquè ac hic vertit, *ne imiteris peſſimos*; Syrus, *ne invideas ſceleſtis*.

Rationem reddit: *Quoniam non habebunt futurorum ſpem mali*, q. d. Impii non expectant poſt hanc vitam aliam felicem in cælo, ſed miſeram in gehenna, quare potiùs commiſeratione digni ſunt quàm ira, æmulatione & invidia.

Noſſet & Aquila vertunt, *ne contendas cum peſſimis* vel *malignis* Symmach. *ne certes*, quia ex ira & indignatione C ſequitur contentio: ſi enim indigneris malignis, facilè cum eis contendes & rixaberis, præſertim ab illis læſus: maligni enim ſunt maleſici, quia aut verbis probra jaciunt in obvios, aut reipſa eos iniuria afficiunt, unde læſus ab eis facilè contentionem & rixam cum eis contrahit. Quare monet eum hic Salomon, ut nec iraſcatur malignis, nec cum eis contendat, ſed potiùs eorum dicteria & leves iniurias ſilens patiatur & diſſimulet, ut ſe in pace conſervet, Deoque judici cauſam remittat, ſuamque innocentiam commendet, ac ſe ſolatur cogitando breve fore impiorum regnum, cùm non habeant futurorum ſpem, uti habent pii & innocentes ab eis læſi. Non tamen vetat, quin innocentes ab impiis graviter eo ſæva vel in bonis læſus, poſſit cum eis judicio contendere, ut abſtinam ſibi famam vel bona repetat: alioqui enim improbi impunè contra probos inſolescerent, ac probi ſuis omnibus pro libito improborum privarentur. ita Hugo, Salazar & alii.

Huc facit proverb. Arabicum: *Ne iace ſagittas tuas in idolum ferreum*: id eſt, ne jace verba in hominem durum D & præfractum, quales ſunt peſſimi, ut cum eis litiges & rixeris, ubi & vincere turpe eſt, & vinci turpius. Sicut enim ſagitta jacta in idolum ferreum, reſultans jaculatorem ipſum læſit; ſic præfracti & maligni proborum querelis & probris non læduntur, ſed ea potiùs in ipſos retorquent.

Aliter Janſenius, Loquitur, inquit, Salomon de contentione, qua quis in animo ſuo ſecum contendit & diſputat, videns impiorum proſperitatem, qualem diſputationem & diſceptationem Propheta expetimur in ſe pſalm. 72. 2. & ſequ.

Quocirca impertinens eſt Lyrani expoſitio, quæ ſic habet: Ne contendas cum peſſimus, id eſt incorrigibilibus, verbo correctionis, quia hoc eſt inutile; ſed judex debet cum talibus contendere pœnis, ut à malo arceantur & alii terreantur; de ira enim & contentione hic agitur, non de correctione.

Porrò addamus hic aliorum verſiones & expoſitiones, quæ tamen eodem redeunt: Primò, R. Salomon & Aben. Ezra vertunt, *ne commiſceatis, ſocietatem neque ineas cum*

Pſalm. 73.

Virtus ulciſcitur invidiam.

Digitized by Google

impiis, ut eorum actiones ſtudioſè imiteris; Secundò, R. Levi, *ne diſſidia cum perditis exerceas*, ne ab illis è medio tollaris; Tertiò, Cajetan. *ne impliceris cum malis*; Quartò, Pagn. *ne ea nomen cum malignis*; Quinto, Sept. *ne gaudeas in malefactoribus*, vel, ut vertit auctor Catenæ Græc. *zelo malefactoribus ad-leviſ*, aut *peccatores æmuleris*; Sextò, Chaldæus, *ne imiteris peſſimos*.

QUONIAM NON HABENT IMPII FUTOROROM SPEM] Hebr. *non erit noviſſimum maligno*. quod Primò, Septuag. ſic explicant: *Non enim ſunt poſteri maligno*. q.d. Noli invidere impiis proſperitatem, quia eam brevi Deus ſuccidet, non tantùm quoad ipſos, ſed etiam quoad poſteros, ut brevi deleat omnes eorum filios, & nepotes, planeque eorum ſtirpem, familiam & nomen aboleat. quæ ingens eſt pœna. Rex enim cùm ſceleratum punit, filios ejus intactos relinquit: at Deus filios cum patribus tollit, ut nullos hæredes poſſit ſe relinquant. Alludit ad illud ptal. 36. 38. *Simul reliquiæ impiorum interibunt*. Et v. 38. *Iniuſti punientur, & ſemen impiorum peribit*.

Secundò, Pagnin. & Cajet. vertunt, *quoniam non erit finis malo*. q. d. Noli impiis ſuccenſere, & invidere, quia hi privandi ſunt fine ſuo propter quem creati ſunt, putà privandi ſunt regno Dei. Aut q. d. In impiis ſunt duo; putà bonum & malum: bonum eſt proſperitas temporalis, quæ inſtar lucernæ eò extinguitur; malum eſt pœna, & gehenna æterna, quæ non habet finem, ſed in æternum perdurat, q.d Noli impio invidere fœlicitatem temporalem, quia expectat eum pœna æterna.

Tertiò, Vatabl. *nam malo tandem nihil ſuperveniet*, q.d. Omnis fœlicitas, opes, gloria impiorum eò pertranſit, ut nihil ex eis remaneat, ſed omnia inſtar fumi vel ſomni evaneſcant, juxtà illud ptal. 75. 6. *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*.

Quartò, Chald. *non erunt noviſſima bona peſſimis*; Syrus, *quia non habebunt perditi extrema*. q.d. Non obtinget malo bona mors, bonum judicium, bona ſors, putà fœlicitas, & gloria cœleſtis. Et Baynus: Noo erit impio merces, quia nullum ejus fuit meritum, ſed multa demerita, ob quæ manent eum multa ſupplicia, & tormenta in gehenna. Noli ergo à maleficio, quite læſit, depoſcere vindictam, quia illam depoſcet Deus, ac pro temporali irrogabit perpetuam, pro levi gravem, pro terrena infernalem & igneam.

Denique S. Thomas 2. 2. q. 18. art. 2. & 3. docet nec Beatos, nec damnatos, habere ſpem. non Beatos, quia ſpes eſt expectatio boni futuri: Beati autem beatitudinem habent præſentem, non futuram: *quod enim quis videt, quid ſperat?* Rom. 8. v. 24. Non damnatos, quia hi non poſſunt apprehendere beatitudinem ut ſibi poſſibilem: certè enim ſunt damnationem tuam fore æternam. Solì ergo & omnes viatores ſperare poſſunt, quia poſſunt apprehendere beatitudinem, ut bonum futurum, & ſibi poſſibile. In improbis tamen languida eſt ſpes, ſenſimque deficit, & emoritur, ut tandem cadant in deſperationem, uti hìc ait Salomon.

ET LUCERNA (Septuag. λαμπὰς, id eſt *lampas, fax*) IMPIORUM EXTINGUETUR] *Lucerna*, id eſt gloria, fœlicitas, poſteritàs impiorum morte extinguitur, & in æternam infamiam, miſeriam & oblivionem convertitur, uti fuſè dixi cap. 13. 9 & c. 20. 20. Alludit ad illud Job c. 18. 5. *Nonne lux impii extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis ejus? lux obtenebroſcet in tabernaculo illius, & lucerna quæ ſuper eum eſt, extinguetur*.

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. Lucerna, inquit, id eſt omnis illorum doctrina, & celebritas fugax eſt, citoque inſtar fumi evaneſcit.

VERS. 21. TIME DUMINON, FILI MI, ET REGEM (*Syrus, &*
VERS. 22. *regnate*: ſervire enim Deo regnare eſt) ET CUM OBTRACTORIBUS NON COMMISCEARIS: QUONIAM REPENTE CONSURGET PERDITIO EORUM: ET RUINAM UTRIUSQUE QUIS NOVIT?] Pro *detractoribus*, hebr. eſt שנים *ſonim*, id eſt mutantibus, iterantibus, alterantibus, variantibus. quod varii variè explicant.

Primò, Septuag. pro *ſonim*, alio puncto legentes שני *ſenaim*, id eſt *duobus*, aut certè *ſonim*, id eſt varios, diverſos, accipientes pro *ſenaim*, id eſt duobus (duo enim ſuot primi varii, qui ſcilicet primò recedunt ab unitate: binarius enim eſt primus numerus multitudinis) vertunt, *& cum duobus ne te miſceas*, id eſt, *neuri rerum* (putà nec Deo, nec regi) ſis obediens. Secundò, alii vertunt; *& cum alter agentibus* (qui ſcilicet non timent Deum & regem) *ne miſceris te*. Et ſic habent nonnulla exemplaria Vulgatæ editionis. Tertiò, Pagnin. *& cum iterantibus in quiete ne te miſceas*. Quartò, Chald. *& cum ſtultis ne miſceas te, Stultus* enim *ſigne luna mutatur*, Eccli. 27. 12. Quinto, Iſidorus Clarius, *& cum variantibus ne miſceas te*; Cajetan. *cum mutatoribus*; Aben Ezra, *cum variis, & inconſtantibus*. Sextò, Vatabl. *& cum his qui rerum novarum ſunt ſtudioſi, ne miſceas te*. Septimò, R. Salomon Hebr. *ſonim* vertit, *duplicantes*; q. d. *Ne commiſceariſ cum iis qui duos deos, duaſque poteſtates* (duo numina) affirmant. Octavò, R. Levi *ſonim* vertit, *mutantibus*, q.d. *Ne verſeris cum iis qui commutant Dei revelatæ præcepta, hoc eſt, qui utriuſque leges convellunt, repugnantia iiſdem præſtant*. Nonò, optimè Nolter Hebr. *ſonim*, id eſt mutantibus, iterantibus, alterantibus vertit, *detractoribus*: detractores enim ſolent aliorum dicta factaque ſecreta evulgare, mutare, alterare, hoc eſt aliter quàm geſta ſint narrare, & in pejorem partem interpretari. Hinc detractores Hebr. vocantur *ſonem*, id eſt mutatores, alteratores.

Porrò per *detractores* maximè intelligit eos, qui regibus & principibus detrahunt. His enim, utpote conſpicuis, & tributa aliaque onera imponentibus, vulgò homines maximè ſolent obtrectare: ſic enim cohæret hoc hemiſtichium eum præcedenti: *Time Dominum, fili mi, & regem*. Senſus ergo eſt q. d. *Time*, id eſt cole, reverere, obedi, ama Deum quaſi ſummum rerum dominum, gubernatorem, judicem & vindicem; ac deinde reverere, obedi & ama regem ve principem, quaſi Dei in terris vicarium, ac proinde eum jis qui vel Deo, vel rege detrahunt, ne communicaris, præſertim cùm, ut vertit Vatabl novarum rerum ſint ſtudioſi, ut regem regno deponere, & alium in ſolio collocare velint. Et, ut Aben Ezra, qui animo vertant varia conſilia, multaque machinantur in reges, & regni perniciem. His enim velut perduellibus, ſeditioſis & læſæ majeſtatis reis, repentina imminet perditio: nec enim hæc rebellio diu latere poteſt: quare reges ubi eam reſciſcunt, omnes ejus conſcios morte atroci mulctant.

Significat ergo hæc gnome Primò, ordinem & gradum timoris, & reverentiæ, ſcilicet ante omnes, & omnia ſummè timendum eſſe Deum; deinde, ſecundo loco, & longè inferiori gradu, timendum eſſe regem: rex enim cùm ſit homo, à Deo in infinitum diſtat.

Hinc Secundò, regi eſſe obediendum quando non præcipit contraria Deo: ſi enim id faciat, ei dicendum eſt: *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus*, Actor. 5. 29. Undè R. Salomon ſic exponit: *Regem etiam qui corporis ſanguiſque conjectione conſtat, vereto, niſi quando te à divino timore revocabit; ſemper enim Dei timor cunctis præponendus*. Et R. Levi: *Deum time proſequere, ejuſque præcepta, & leges ſedulò obſerva: regem etiam vereto, ſtatuta ſerva, nec ea parvipendas; ſed timorem divinum regius ſubſequatur, nec divino regis timor adverſetur; nec enim rex timendus in iis quæ divino numini adverſantur*.

Nam ut ait S. Auguſt. ſerm. 6. de Verbis Domini: *Rex carcerem, Deus gehennam minatur*. Et Tertull. Apol. 32. *Cælum debellet Imperator, cælum captivum triumpho ſuo invehat, cælo mittat ecrabias, cælo vectigalia imponat, non poteſt utique. Ideo magnus eſt, quia cælo minor eſt; illius enim eſt ipſe cujus cælum eſt, & omnis creatura, Inde eſt Imperator, undè eſt & bonus, antequam Imperator. Inde poteſtas illi, undè ſpiritus, &c.*

Tertiò, ſignificat regi obediendum eſſe propter Deum: Deus enim juſſit ut regi obediatur, adeoque Deus regiam poteſtatem inſtituit, ut per eam appoſitè ad hominum conditionem totum regnum regat, & gubernet, juxtà illud Rom. 13. 1. *Non eſt poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*. Et S. Petros epiſt. 1. c. 2. v. 13. *Subjecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive regi, quaſi præcellenti; ſive ducibus, tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum, & mox: Deum timete, regem honorificate*.

QUONIAM REPENTE CONSURGET PERDITIO EORUM; ET RUINAM UTRIUSQUE QUIS NOVIT?] quando ſcilicet, quomodo & quanta futura ſit. Chald. *quoniam repentè venient interitus eorum, & calamitates amborum quis ſcit?* Sept. *ſubitò enim ulciſcentur impios, ſapplicia autem utrorumque quis novit?* Syrus, *& vexationes annorum eorum quis novit?* Hebr. enim שנים *ſonæ* & *ambos* & *annos* ſignificat. Senſus eſt clarus. Solent enim reges in detractores,

Digitized by Google

& re-

& rebelles eorumque complices, utpote ſibi inſidiantes, & pacis publicæ perturbatores, ſtatim & ſeverè animadvertere, ut jam dixi. Exempla hoc ſæculo plura ſpectavimus. Unde *Et utriuſque* refert detractorem & complicem, qui detractori commiſcetur. Tam enim rei ſunt mortis, rebelles qui detrahunt regi, quàm qui eis auſcultant, admiſcentur & obſequuntur. Aut utriuſque, ſcilicet Dei & regis, q. d. Ruinam id eſt punitionem à Deo & rege infligendam quis novit? ut *ró* ruina ſumatur activè. Hebr. eſt *pid*, id eſt clades, contritio, exitium certum, & inevitabile, à quo nulla obtinget liberatio vel redemptio. ita Bayn. Janſen. Aben. Ezra. Unde auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit, *Repente namque de hominibus impiis vindictam & panam exigunt Deus & rex: modum autem & rationem ſupplicium utriuſque quis intelligit?*

Alii qui ad quoslibet detractores hanc gnomen extendunt, ſic explicant, q. d. *Verùm*, id eſt tam detractori quàm eum audienti, imminet gravis ruina: uterque enim graviter peccat, ac proinde graviter puniendus eſt, vel à Superiore, vel à Deo. Dum ergo detractor incipit detrahere, candide & liberè ei dicito: Dum aliquod bonum fratris mei affers, libenter audio; ſin autem mala effutire vis, non audio, ſed abeo. Zelemus nos ipſos, ploremus peccata noſtra, eutemus infirmitates noſtras, aliorum verò dicta & facta, quæ ad nos non attinent relinquamus. Alleg. *utriuſque*, id eſt derogantium Chriſto qui eſt rex regum, *& deceptis ab eis populi, ſive lacerantium fidem hæreſiarcharum, & conſultantium illis auditorum* gravis erit ruina & contritio, ait Beda.

Poſt hanc gnomen Septuag. Vaticani attexunt aliam, nimirum: *Verbum cuſtodiens ſibi extra perditionem erit; accipiens autem accepit illud*: quam Nolter reponit c. 29. verſ. ult. ubi eam explicabo. Addunt de inde aliam quæ neque in Hebræo, neque in Noſtro, neque in Complut. & Regius extat; eſtque hæc: *Nihil falſi de ore regis dicatur, & nihil falſi de lingua illius exeat: gladius linguæ regis, & non carnes quicumque autem traditus fuerit conteretur. Si enim iritatus fuerit furor ejus, cum nervis hominis abſumit, & oſſa hominum devorat, & comburit tamquam flamma, ita ut ſint inepta eſui pullis aquilarum.* Quæ ſic exponi poteſt, ut nectatur verſui præced. q. d. Detractor, & rebellis regi, abeo agetur in ruinam, & mortem, uti dixi: at nunc ad vos, ò reges, ſermonem converto, voſque ſanctè moneo, ut exactè cauſam illius, & ſimilium examinetis, ne quid falſi de ore procedat, quo ſecuti falſam informationem calumniatorum, ex præcipiti ira Talsò, & iniuſtè innocentem quemptam condemnetis: ſententia enim otis veſtri eſt ineluctabilis, ut nemo ei obniti, vel eam effugere poſſit: quia lingua veſtra eſt inſtar gladii, ut quos velit morti dedat, quare lingua veſtra non tam carnea eſt, quàm fertea vel fulminea: quicumque enim ab ea traditus fuerit morti, certò conteretur & perimetur. Quare furor regis iritatus eſt inſtar fulminis, quod cum neruis homines abſumit, & relicta carne, utpote molli, intacta, oſſa, utpote dura & ſibi reſiſtentia, devorat, id eſt confringit & incinerat, velut flamma ſulphurea, ita ut non ſint edulia pullis aquilarum. Aquilæ enim, præſertim vulturinæ, cadaveribus hominum paſcuntur & inhiant, niſi ea fulmine ſint icta; fulmen enim corpora quæ afflat, tetro odore & ſapore inficit, ita ut nec aquilæ, nec aliæ aves carnivoræ, aut feræ ea guſtare velint, ut tradit Albertus Magnus & Phyſici,

Eſt metaphora, qua ſignificat regis furorem ita graſſari in eorum, etiam nobilium & principum, quibus iratcitur, fortunas, domos & vitas, ut inſtar fulminis ea ſideret & perdat, nec quidquam filiis vel cognatis occiſi, qui nobiles & genetoſi ſunt inſtar pullorum aquilæ, hereditandum relinquat, ſed miſeris & fame tabeſcere ſinat. Huic ſententiæ favent ſequentia, quæ pariter ad judices & principes ut ex æquitate, non ex ira vel paſſione judicent, pertinent. Ait enim.

VERS. 23. HÆC QUOQUE SAPIENTIBUS: COGNOSCERE) *Syrus accipere*) IN IUDICIO PERSONAM NON EST BONUM] Chald. *hæc quoque ſapientibus dico*; Sept. *hæc autem dico vobis ſapientibus, cognoſcere & revereri faciem in judicio non eſt bonum* q. d Hæc quoque quæ ſubjicio ad ſapientes pertinent, putà ad judices & principes, quorum eſt ſapienter ſubditos regere, jus dicere & rempubl. adminiſtrare. Varabl. verò vertit, *hæc quoque ſapientium ſunt*, quaſi hic finiantur parabolæ Salomonis, nìſi attexantur ſequentes, quæ aliorum ſint ſapientum, ut Ithiel, Agur, Uchal, Lamuel, de quibus cap. 30. & 31. Eſt enim hic quaſi convivium ſapientiæ, de quo cap. 9. 5. in quo ſapientes ſua ſapientiæ ſymbola, & ſententias in commune alternis conferunt, uti fit in dialogiſmis.

COGNOSCERE IN JUDICIO PERSONAM] Hebr. *agnoſcere vultum*, id eſt, habere rationem perſonarum, & dignitatis cujuſquè non eſt bonum, id eſt, eſt peſſimum: pertinebat enim omnem juſtitiam totamque rempubl. Eſt miosis: minus enim dicitur, ſed plus ſignificatur. Verè S. Bernard. lib. 1. de Conſider. *Qui cognoſcit in judicio faciem*, inquit, *à facie Dei utique ſtare non poterit*. Et Ægidius Diacon. de Regim. princip. *Ne ſis ſpecularis, ſed opacus, à principe*. q. d. Ne inſtar ſpeculi vultus deformes amicorum, vel potentium, in animum tuum admittas: ſed eſto opacus ut omnium imaginem excludas, itaq; ſinceræ ex æquitate velut clauſis oculis judices. De perſonarum acceptione plura dixi c. 18. 5. Jacobi 2. v. 1. Rom. 2. 11. & ſuſius dicam c. 28. 21.

QUI DICUNT IMPIO: JUSTUS ES; MALEDICENT POPULI, ET DETESTABUNTUR EOS TRIBUS. Vers. 24.

B QUI ARGUUNT EUM, LAUDABUNTUR, ET SUPER EOS VENIET BENEDICTIO] Hebr. *benedictio boni*, id eſt magna, & eximia benedictione, quæ ingentia eis bona afferet, cumulabuntur. Propriè hæc ſpectant ad ſapientes, id eſt judices, & principes, de quibus verſ. 23. Ita docent Rabbini, & Latini interpretes, quaſi dicat. Judices & principes, qui in judicio reſpiciunt perſonam, ut faveant diviti præ paupere, amico præ inimico, ideoque pervertunt juſtitiam, ut impium pronuntient pium & juſtum, bis maledicent populi. Poſſet quoque verti, *hos perforabunt enſibus*, (Hebr. enim נקב *nakab*, proprié eſt perforare) non tarò enim populus indignans judici iniquas ferenti ſententias, in eum inſurgit, eumque confodit, & enecat. Ita Baynus. Vers. 25.

Qui verò impium impietatis arguunt, ut eum vel corrigant, vel puniant, ad exemplum aliorum, bi laudabuntur tum à Deo, tum à populo: unde hebr. eſt, *increpantibus* vel *caſtigantibus dulceſcet*, vel *pulcher & jucundus erit*, rum Deus, ut ſupplet Pagnin. & Baynus. Undè Aben Ezra: Qui nefarium arguunt, inquit, divina voluptate ſuavitateque perfundentur, ut qui ex juſtitia in reos ſi veri C fuerint, hi nectar divinæ dulcedinis, & miſericordiæ percipiant, tum os populorum. ait Cajet. q. d. Populis grati erunt judices caſtigantes impios, ab eiſque laudabuntur, & pulchris juſtitiæ ejogiis ab omnibus, velut communi omnium ordinum conſentu ſuavique concentu celebrabuntur: & veniet ſuper eos benedictio, tum Dei, tum populi, putà fauſta imprecatio, & acclamatio dicentium: Vivat noſter judex, & princeps, qui impios adeò juſtè caſtigat, & pios præmiat. Vide dicta cap. 17. 15. ad illa: *Qui juſtificat impium, & qui condemnat juſtum, abominabile eſt uterque apud Dnm.*

Chald. vertit, *corripientibus autem ſuave erit*. q. d. Judices juſti qui corripiunt, & caſtigant impios, ſentient ſuavitatem, & dulcedinem tum laudis divinæ æquè ac humanæ iam dictam, tum juſtitiæ: juſtitia enim eſt res pulcherrima, & ſuaviſſima, utpote quæ reipubl. bonum & decus in pace conſervat, & tuetur. Quare principes dum juſtitiam exercent & reos plectunt, ex eo mira jucunditatem ſentiunt. Undè David exultans dicebat: *Feci judicium & juſtitiam*, pſal. 118. Idem moriturus Salomoni filio demandavit, ut Joab & Semei reos, quibus ipſe pepercerat, D plecteret 3. Reg. 2. 5.

Septuag. vertunt, *qui redarguunt impios, meliores apparebunt*, id eſt cæteris meliores à populo habebuntur, inquit auctor Catenæ Græc. Aut in bonitate, putà in juſtitia, & fortitudine creſcent per actus juſtitiæ, quos fortiter uemiorem verentes exercent: aut ad meliores, id eſt digniores honorum officiorumque gradus promovebuntur. Solent judices, & principes vereri, ne ſi ſeverè caſtigent impios, malè audiant apud populum, ſibique periculum creent, ne ab amicis vel cognatis rei à ſe occiſi permantur. At Salomon hìc docet docet contrarium, q. d. Neminem vereare, o judex, ſed tuum officium ſtrenuè perage: Deus juſtitiæ patronus te tuamque vitam non ſolum tutabitur, ſed & laudem gratiamque populi conciliabit, teque ad majores dignitates evehet: ſi ſecùs faxis, incurres Dei iram, undè ſies odium, & ludibrium Dei, & hominum, ac dignitate, & fortè & vita ſpoliaberis: ad Dei enim pro-

vi-

videntiam ſpecialem ſpectant iudices, utpote in quorum manu eſt jus, & juſtitia, ac conſequenter, & ſalus totius reipubl.

Poteſt Secundò, hæc gnome generatim ad omnes extendi, ut dicta ſit contra adulatores, qui vitia aliorum, præſertim principum, excuſant, palpant & juſtificant. q.d. Adulatores qui ſtopio principi dicunt: Juſtus es, omniaque eius iniuſtè facta, juſta eſſe proclamant, his maledicent populi. Qui verò liberè vitia principum arguunt, hi à populis laudabuntur, & benedicentur à Deo, & hominibus: ſolet enim populus deteſtari eos, qui vitia principum adulando fovent; amare verò & colere eos, qui illa arguunt, & arguendo tollunt vel minuunt. Undè Diogenes Cynicus liberè allatrans vitiis regum, in honore fuit apud populum. quocirca Alexander Magnus, aliique principes Diogenem coluere, ut probitatis nomen, & populi gratiam ſibi conciliarent. Quamobrem Syrus vertit, *pauperes iucunditate perfundunt.*

Quocirca Plinius appoſitè adulatorem comparat hyænæ lib. 7. c. 2. *Hyæna*, inquit, *vocem humanam imitatur, & nomen alicuius edidit, quem evocatum laceret: ita quidam obſequio blandiuntur, donec in perniciem trahant.* Idem c. 30. *Quod oleum*, ait, *eſt muſcis, formicis, ſerisque reliquis inſectis: id eſt adulatio ſtultis principibus. Siquidem olea perunctis moriuntur illa: ſic aſſentatione, & obſequio palponum in exitium trahuntur, ipſi trahunt rempubl.* Idem lib. 7. c. 24. *Cupreſſi non innaſcuntur cæſa propter amaritudinem, nec buxo propter duritiem: ita peſtis adulationis fugit ſeverа ac triſtia ingenia, mollia captat, & facilia.* Idem lib. 18. capit. 27. *Quemadmodum heliotropium herba ſemper in eam ſpectat partem qua ſol eſt, & eo cendice florem convertit: ſic nonnulli ad regis omnes nutus obſecundant, & in quodcumque viderint illum eſſe propenſum, in id ferantur & ipſi.* Plura hac de re dixi Eccli. 37. 1.

VERS. 26. LABIA DEOSCULABITUR, QUI RECTA VERBA RESPONDET] Propriè τὸ *deoſculabitur* activè pertinet ad eum qui recta reſpondet, quòd is quærentium, & audientium labia deoſculetur. Nonnulli tamen τὸ *deoſculabitur* referunt ad audientem, & quærentem, quaſi is recta reſpondentis labia deoſculetur. Undè vertuot, *deoſculabuntur* in plurali, ut Hebr. *deoſculabuntur* ſumatur diſtributivè, pro quiſque deoſculabitur, id eſt, multi deoſculabuntur. Ita Chald. *Oſculabuntur*, inquit, *labia eorum qui reſpondent verba recta.* Sic & Septuag. Theodot. verò utrumque complexus, κατασπάσεται, inquit, id eſt *labiis dabit*, vel *accipiet oſcula, qui recta verba profert.* Eſt enim verbum reciprocum, quod tam actionem quàm paſſionem ſignificat: qui enim dat oſculum alteri, idem ab altero recipit; ſic & qui recipit, dat. oſculum enim eſt oſculantis, & oſculati oſculum. Adde Septuag. & Chald. pro נשקו *iiſſac*, id eſt, oſculabitur, videntur legiſſe נשקו *iiſſaKu*, id eſt oſculabuntur.

Oſculum quadruplex. Primò.

Oſculum priſcis erat multiplex: Primum communis benevolentiæ ſignum, quo amici amicos oſculari ſolent: Secundum ſingulati benevolentiæ, quo patet filium, magiſtri diſcipulos, & diſcipuli magiſtros oſculabantur. Undè pſal 2. 12. pro eo quod Septuag. verterunt, *apprehendite diſciplinam*, Hebr & S Hieron. habent, *oſculamini filium*, quia oſculum ſymbolum erat diſciplinæ, & diſcipuli: ſic Judas quaſi diſcipulus more communi oſculatus eſt Chriſtum, cùm oſculo eum prodidit. Tertium obedientiæ, & honoris, quo ſubditi oſculantur manum regis: principes verò & amici intimi os & labia ejuſdem. Sic Perſarum reges oſculo honotaſſe ſuos proceres, & principes docet Xenophon lib. 1. & 5. Pædiæ Cyri: ſic David oſculatus eſt Berzellai ſibi amiciſſimum, ut eum præ aliis honoraret: ſic & Darius oſculatus eſt Zorobabelem 3. Eſdræ 4. 47. Quartum adorationis, qua oſculamur altaria, reliquias, & imagines Dei & Sanctorum.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Rurſum τὸ *recta* Primò, ſignificat *juſta*, Secundò, *vera*; Tertiò, *mollia* & *blanda*; Quartò, *appoſita*, & quaſi è regione poſita, qualia ſunt reſponſa quæ quæſitis directè, & ex æquo reſpondent, & quaſi parilia occurrunt, ut ea impleant, ſicut ſemicirculus implet ſemicirculum ſibi adæquatum, itaque iis planè, & ex æquo ſatisfaciant. Hoc enim ſignificat Hebr. נכוחות *necacth*. Ex his ſignificatis quatuor oriuntur ſenſus.

Primò, multi hæc connectunt præcedentibos, ut ſpectent ad integra tectaque iudicia iudicum, & principum. Undè Septuag. addunt τὸ *autem*; ſic enim vertuot, *labia autem oſculabuntur reſpondentia ſermones bonos*; & Vatabl. *labia deoſculabitur, qui reſpondet verba iuſta.*

Senſus ergo eſt q. d. Princeps, vel iudex qui in iudicio ſine perſonarum acceptione *recta*, id eſt iuſta, reſpondet, æquam iuſtamque ſententiam proferendo, hic populi amorem & benevolentiam ſibi conciliabit, perinde ac ſi eius labia tua viaretur, & deoſcularetur. Eſt catachreſis: oſculari enim ſolet pro conciliare, demereri, devincire ſibi: verba enim juſta verbis litigantium occurrunt velut oſculum oſculo, juſtitia enim, juſtaque ſententia, & dictio eſt velut oſculum adæquans & concilians omnes lites, cauſas & controverſias; quare dum eas ſolvit, & conciliat, eas oſculari videtur. Ita Beda: *Oſculum*, inquit, *pacis & amoris eſt ſignum: qui ergo reſpondet recta, labia deoſculabitur; quia quicumque neglecta acceptione perſonarum ſola iuſtitia verba ſequitur, iſte & inſipientibus gravis ſerè videtur, & auſterus; multos tamen cum quibus pacem habeat prudentes, multos qui ſua dicta cum amore amplectantur, inveniet. Sæpè & illos quos adverſantes fuit rectis aſſertionibus ſolleverat, converſos poſtmodum ad meliora amicos recipiet, & ſecum.* Sic & Gloſſa, Hugo, & alii. Hinc viciſſim populus iudici iuſta decernenti ita afficietur, ac ſi eius labia deoſculatur, ait Aben Ezra: talem enim virum par eſt ot omnes diſſuavientur & oſculentur, ait R. Salomoo.

Secundò, Lyrao. pet *recta*, accipit vera, q.d. *Labia deoſculabitur*, id eſt pacem reformabit, cuius ſignum eſt oſculum, *qui recta*, id eſt vera, *reſpondet*: ille enim qui reſpondet ex tranſverſo, veritatem fugiendo, non reformat pacem, ſed magis diſſipat eam. Vatabl. verò: Qui verax eſt, inquit, habetur eo loco, ut non ſolùm admittatur ad oſculum manus, ſed in arctam amicitiam recipiatur. Sicut enim matres cibum ore comminutum ori infantuli inſtillant: ſic doctor ſapientiam ore labiiſque ſois digeſtam, ori auribuſque diſcipulorum infundit. Idem facit conſultor dando conſilium dubio & perplexo.

Tertiò, alii pro *recta* accipiuot gratioſa, mollia, blanda. Undè Septuag. vertunt, *ſermones bonos*. q. d. Judex etſi condemnet reum, tamen ſi verbis blandis condemnationem hanc molliat, dicendo le dolere quòd ex allegatis, & probatis convictus cogatur eum damnare, alioqui paratum ſe in omnibus illi favere, & commodare; hic leniet aſperam condemnationis ſententiam, ac videbitur reum deoſculari, & pacis oſculo complecti, ſibique devincire. Idem dicas de Superiore, magiſtro, & quovis alio, qui cogitur ſubditum vel diſcipulum reprehendere, & caſtigare: hic enim ſi mollibus verbis caſtigationem condat, omnem eius amaritiem abſterget, ac caſtigatum videbitur deoſculari, perinde ac ſi ſel melle condivtſſet. Idem dicas de quovis alio, qui quidlibet interroganti blandè & gratioſè reſpondet: hic enim videtur interrogantes oſculari, & viciſſim ab eis oſculum accipere, q. d. Talis erit omnibus gratus; ac conctis erit in deliciis, & amoribus, ut ſinguli cum eo convetſari optent, & quaſi labia eius tam gratiola exoſculentur. Undè S. Chryſ. homil. de manſuetudine: *Manſuetus*, inquit, *gratus & amabilis eſt videntibus, gratus etiam & his, quibus ſolo nomine notus eſt. Nec; facilè ullum invenies, qui audiens laudari hominem manſuetum, illum videre & exoſculari non deſideret; & non habeas ia aliqua lucri ſui parte, eius amicitia poſſe perfrui.*

Quartò, directè & adæquatè per *recta* accipias apta, appoſita, interrogationi ex æquo & ad amuſim reſpondentia, quæ ſcilicet non tantùm iuſta ſint, vera & blanda; ſed etiam quæſtioni ita adæquata, & conſonnia, ut eius difficultatem exhauriant planeque illi ſatisfaciant, ac meotem quærentis adimpleant. Hoc enim ſignificat Hebr. נכוחות, ut iam dixi: adæquata enim reſponſio ita quadrat interrogationi, ſicut labium labio, & oſculum oſculo. Qui ergo adæquatè reſpondet, ita labiis ſuis demeretur, & mulcet interrogantem, ut eum deoſculari videatur. Undè Tigorin. vertit, *ſi quis aptè reſpondet, perinde eſt ac ſi labiis oſcularetur.* Quate huius amicitiam, colloquium, conſilium & doctrinam omnes ambiunt, illique obediunt, quin & diſcipuli eius fieri cupiunt, ac ut tales manum eius, velut ſui magiſtri, & conſiliarii exoſculari: oſculum enim, uti dixi, ſymbolum erat tum diſcipulatus, tum obedientiæ. Undè Geneſ 41. 40. pro eo quod Vulgata habet, *ad oris tui imperium cunctus populus obediet*; Hebr. habent, *ſuper os tuum oſculabitur omnis populus.* Stergo ad iudices, & principes hanc gnomen arctes, ſeotus eriet q d Judex, & ptinceps appoſitè reſpondens, iudicans, dicetnens, ita ſubditos cæteroſque demeretur, ſibique conciliat, ac ſi labius labia

co-

eorum deoſcularetur. Viciſſim ſubditi eos ita reverentur, & amant, ut eis manum oſculari, & per omnia obedientes eſſe, ſatagant; quin, & teges eoſdem ita diligunt, ut in amoribus, & delicijs habeant, ac ut tales ad oſculum labiorum admittant, atque ad majores dignitates promoveant, cùm ſciant populum his addictum eorum manus oſculari, ac per omnia obedire; quare per hos totum populum in officio continent, ſibique tot ſubalternis reverentiæ, & obedientiæ oſculis devinctum arctiùs aſtringunt.

Sin generatim hanc gnomen, ut ſonat, accipias, rectè eam adaptes cuilibet viro prudenti, & veraci, ac præſertim confeſſariis, magiſtris, confeſſariis, &c. Hi enim cùm pœnitentibus, præſertim dubijs, anxijs, vel ſcrupuloſis, de quæſtionibus conſcientiæ interrogantibus aptè, & adequatè reſpondent; omne dubium, omnem anxietatem, omnem ſcrupulum eis eximunt, ac conſcientiam pacant, ſerenant, lætificant, perinde ac ſi eidem oſculum pacis imprimerent, ac labia labiis oſculando coniungerent, imò compaginarent. Huic ſimilis eſt gnome c. 16. v. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Talis fuit Chriſtus, de quo turba: *Nunquam ſic locutus eſt homo.* Et S. Petrus: *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*, Joan. 6. 69. Talis fuit S. Petrus, S. Paulus, cæterique Apoſtoli. Talis fuit S. Athanaſius, S. Antonius, S. Baſilius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, S. Bernardus S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, S. Xaverius; ad quos proinde undique concurrebant ij qui veritatis, virtutis & ſalutis erant ſtudioſi, ex omni gente, ſtatu, ſexu, conditione, eiſque ſuas proles ad ſapientiam, & virtutem efformandas tradebant. Quare hi ipſorum non tantùm labia, ſed manus, pedes, & veſtigia deoſculabantur, iuxtà illud Iſaiæ vaticinium cap. 49. 23. *Erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tuæ; vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.* q. d. Te ô Eccleſia, & Eccleſiæ doctor omnes diffluviabuntur, & deoſculabuntur. Quare quadruplex eis oſculum deferebant, & talibus etiamnum deferunt: Primò, amoris, & benevolentiæ; Secundò, diſcipulatus, quo velut diſcipuli ſuos magiſtros reverentiæ ergo oſculabantur; Tertiò, obedientiæ, qua eorum dictis velut cæleſtibus oraculis ad amuſim obediebant; Quartò, adorationis, & venerationis, non latriæ, ſed duliæ, qua Sanctorum veſtes, imagines, & reliquias exoſculamur. Hinc oſculum humilitatis, & ſubiectionis eſt ſymbolum. Undè ſi etymon ſpectes, diminutivum eſt ab os: dicitur enim oſculum quaſi paruum os ſive oſcillum; oſculando enim os coarctamus atque minuimus, & quaſi ex ore oſculum facimus. Porrò cùm magiſter oſculum dat diſcipulo, videtur oſculando ſuum os, & cor illi tradere, ſuique oris ſapientiam, facundiam, gratiam, affectum, & amorem in eum transfundere. Undè hoc ſponſi oſculum poſtulans ſponſa Cant 1. 1. *Oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui.* ubi vide S. Bernard.

Quadruplex oſculum doctoribus delatum.

Oſculi etymon.

Denique oſculum à labijs vel labris dictum eſt labratum, quale erat cùm populus principem veneraturus, manu labris admota, eamque deoſculans, illa deinde purpuram aut genua principis reverenter contingebat. De quo Cujacius lib. 15. Obſervat. cap. 27. Ruſſum manu ori admota deos per oſculum quaſi adorabant, ut pater Job. 31. 27. Undè adorationis etymon derivat Lipſius lib. 2. Elect. cap. 6. quaſi adorare ſit ad ora manum reverenter admovere.

Vers. 27. PREPARA FORIS OPUS TUUM, ET DILIGENTER A ARBRIS AGRUM TUUM, ET POSTEA ÆDIFICES DOMUM TUAM] *Opus* intellige agriculturæ, ut patet ex Hebr. qui ſic habet, *prepara foris opum tuum, & inſtanter urge illud in agro tibi, poſtea & ædificabis domum tuam.* Aben Ezra altiùs, & accipit pro *aut*. q. d. Aut, ſi tibi nullum ſortè ſit opus, domum tuam conſtrue. Verùm meliùs alij ſ. & per metathesin trajiciunt. q. d. *Et poſtea ædificabis*, id eſt licebit ædificare; *domum tuam.* Undè Chald. *prepara foris opus tuum, & ſtatues tibi illud in agro, & poſtea fabricabis tibi domum.* Sic & Septuag.

Agricultura enim olim erat in uſu communi omnium, etiam nobilium, & principum, utpotè ars innocentiſſima, ut ait S. Auguſt. & quæſtuoſiſſima. Sub ea tamen, ut ſpecie præcipua, omne aliud opus artis fabrilis aut cuiuslibet alterius, æque ac mercaturæ intellige. Præclarè Ariſtophanes in Pace, agriculturam ita celebrat:

O mortalis hominibus gratæ pacis
Fida nutrix, prona, opifera procuratrix,
Filia, & ſoror, hæc omnia tu nominabas;
Sed quodnam tibi nomen eſt? Agricultura.

Plura de ea dixi Geneſ. 2. 15. & Geneſ. 9. 20. Pro *diligenter exerce*. Hebr. eſt נכון *attoda*, id eſt, inſta, urge, incumbe, inſtanter age, & exerce. R. Salomon vertit, *hircos* q. d. Opus agri exerce, deinde hircos gregeſque colloca in agro, ac demum ædifica, id eſt uxorem tibi adiunge; ſed errat: נכון *attudim* enim ſignificat hircos, non *attoda*.

Senſus ergo eſt. q. d. Ante omnia compara tibi ſumptus tum ad vitam, tum ad fabricam, ſi eam velis, neceſſarios, exercendo opus tuum, id eſt tuam artem, tuum opificium, quod commune omnibus olim erat agricultura, cui poſtea ſucceſſere variæ artes mechanicæ, & mercatura; ac deinde ædifica domum tuam. Undè Syrus vertit, *prepara in agro, & poſtea ædifica.* Docet ergo hæc gnome prudentiam œconomicam, ſcilicet priùs laborandum eſſe ut opes compares quàm domum fabrices, juxtà illud Chriſti Lucæ 14. 28. *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum? ne poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare.*

Contra hoc peccant nonnulli, præſertim Religioſi, qui temerè ampla monaſteria conſtruunt confiſi in eleemoſynis fidelium, cùm non habeant reditus quibus fabricent, imò quibus vivant. Hic enim eſt defectus prudentiæ, quæ docet magis neceſſaria priùs comparanda eſſe, deinde ea quæ ad ſplendorem pertinent: præpoſterum eſt ſi ſeculo fiat ex quo fit ut crebrò ingentia debita contrahere (quæ ſæpè poſteris ſolvenda cum magno onere, & damno diſciplinæ relinquuntur) aut opus inchoatum cum dedecore, & damno relinquere debeant: ſtudium enim fabricandi avertit eleemoſynas fidelium. Dicunt enim fideles, præſertim mercatores: Fabrica hæc indicat vos eſſe divites, nec egere eleemoſyna: nemo enim prudens tantam fabricam ordietur niſi dives. Quare idipſum Religioſis ſeverè vetuit nuper S. D. N. Urbanus VIII.

Igitur ſuadet hic Salomon ante omnia diligenter colendum eſſe agrum, more priſci illius ævi: pro cultura enim dabit meſſem, & fructus: undè illud præceptum agricolationis: *Laudes ingentia rura, exiguum colito.* Exiguus enim ager ſedulò excultus plus dabit frugum quàm magnus obiter ſubactus. Undè Plinius lib. 18. c. 3. *Antiqui*, inquit *cenſebant, ſatius eſſe minùs ſerere, & meliùs arare. Quæ in ſententia, & Virgilium fuiſſe video. Verum; conſentientibus latifundia perdidere Italiam; jam verò & provincias.* Huc facit hiſtoria vel apologus patris, qui moriens filijs edixit ſe in agro ingentem auri vim condidiſſe: illud ergo poſt mortem ſuam eruerent. Fecere filij, totumque agrum juſſodere, ſed nihil auri invenerunt, quia nihil condiderat. At ager illo labore ſubactus ingentem dedit meſſem. Tùm primus fratrum rem odoratus ad cæteros converſus: *Hiccine nimirum*, inquit, *theſaurus eſt, quem ſedulus nobis pater moriens reliquit, noſter, & fratres, labor & agricultura.*

Secundò, ſub hoc ſymbolo altius quid ſpectat Salomon. q. d. Præpara, id eſt priùs para tibi opus, id eſt artem operandi qua te tuoſque alas, ac deinde ædifica domum, id eſt inſtrue familiam ducendo uxorem, ſuſcipiendo liberos, &c. qui enim contrarium facit, ut priùs ducat uxorem, & familiam inſtruat, antequam ſciat artem eam ſuſtentandi, imprudens eſt, ac ſe ſuoſque famis, & multarum ærumnarum periculis exponit.

Septuag. vertunt, *præpara in egreſſu* (vel *in egreſſum*) *opera tua, & præpara in agro, & vade poſt me, & ædificabis domum tuam.* q. d. ait S. Hieron. in c. 1. Sophon. Primo diluculo ſurge, ut incipias operari, & agrum colere; itaque præpara, id eſt præmitte opera tua futuræ domus fabricæ, quam animo deſtinas. q. d. Primo manè, id eſt à prima adoleſcentia tua, incipe laborare, ut vitæ neceſſaria tibi compares, ac deinde comparato ſumptu neceſſario ædifica, ſi lubet, domum tuam. Jubet ergo à teneris aſſuefcere labori, ac eacutere otium, & deſidiam, ut laborando quis artem addiſcat, vel agricolandi, vel fabricandi, vel quam aliam, qua ſibi ſuoque omnem victum victum, & cætera requiſita paret.

Addit Salomon: *Et vade poſt me.* q. d. Imitare me qui ab adoleſcentia cœpi laborare, cùm habenas regni tam operoſi,

&

& difficilia ſuſcepi adoleſcens duodecim, ut S. Ignatius cenſet; vel, ut alii, viginti annorum.

Auctor verò Catenæ Græc. ſic ex Septuag. vertit ſicque explicat: *Para ad exitum opera tua, & excole agrum, & ſequere me; & inſtaurabis domum tuam.* Quæ dicit, huc ſpectare videntur, operare omnis tamquam moriturus: ſive ergo agrum coluerit, tamquam mortalis cole illum; ſive lætus fueris, tamquam mortalis jucundus eſto. Quòd ſi vitam rectè inſtituere volueris, me tamquam legislatorem penè à tergo ſequere, hoc eſt, quodcumque lege cavi, aut aliàs juſſi, id fideliter exequere. Aliàs ſi ad futurarum rerum ſtatum perſpexeris, præſentem rectè moderabere. Itaque per juſtitiam virtutesque & ſtudioſas actiones, quæ domus tua ſunt, me ſequaria. hæc in Catena. Sic & S. Cyrillus lib. 1. in Joannem c. 27.

Plenius S. Epiphanius cenſet hìc notari mortem & reſurrectionem: Para, inquit, in exitum opera tua; id eſt ad mortem, præpara te ad agrum, quia depoſitio corporis agri inſtar eſt, ob ſepulturam, & vitæ exitum. Unde reſurrectionem oſtendens ait: *Et inſtaurabis domum tuam*, cùm dejecta in agrum domus corporis tui, in reſurrectione rurſus erigetur, juxta illud Chriſti Joannis 2. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ita S. Epiphan. lib. 2. Contra hæreſ. 71.

Perperam R. Salomon per *opus* accipit S. Script. per *agrum* ſententias doctorum, per *domum Talmud* tempore enim Salomonis non erat *Talmud*, ſed illud poſt Chriſtum, imò contra Chriſtum à perfidis Judæis conſcriptum eſt. Meliùs ſic exponas q. d. Antequam fabricare domum per verbi Dei prædicationem incipias, præpara opus tuum per ſtudium S. Script. Nam ut ait S. Baſil. in Ethicis regul. 26. cap. 1. *Quidquid vel dicimus, vel facimus, id teſtimonio divinarum Litterarum confirmari debet, ad confirmationem fidei bonorum, & confuſionem malorum.*

Tropol. S. Gregor. lib. 10. Moral. c. 11. *Quid namque eſt*, inquit, *præparato opere agrum diligentiùs exteriùs exercere, poſt evulſis inſnisatibus fructibus actionum noſtrarum ad frugem retributionis excolere? & quid eſt poſt agri exercitium ad ædificium domus redire, niſi quòd plerumque ex bonis operibus diſcimus, quantam vitæ mundiciam in cogitatione conſtruamus? pene cuncta namque bona opera ex cogitationes producunt, ſed ſunt nonnulla cogitationis ocmina, quæ ex operatione naſcuntur. Nam ſicut ab anime opus ſumitur, ita rurſus ab opere animus erudiur. Mens quippe divini amoris exordia tepida, imperat bona quæ fiant; ſed poſtquam fieri imperata cœperint, ipſis ſuis exercitationibus diſcit, cùm imperare bona incheaverat quantum minùs videbat. Foris ergo aget excolatur, ut domus poſtmodum exornetur: quoniam plerumque ab exterioribus opere videmus, quantam ſubtilitatem veſtitudinis in anime teneamus.*

Idem ex S. Gregor. tranſcripſit hìc Beda, Gloſſa & Hugo, qui per *agrum* accipit quoque corpus, per *domum* verò conjentiam: Janſen. verò per *agrum* accipit vitam activam, per *domum* contemplativam. q. d. Priùs exerce te in vita activa ſerviendo proximis in aſſiduis laboribus, ac per eos te præpara ad contemplativam, in qua quaſi in domo conquieſcas. Sicut enim labores juventutis præparant opes, in quibus conquieſcas in ſenectute: ſic pariter Martha ſternit viam Magdalenæ.

Vers. 28. NE SIS TESTIS FRUSTRA CONTRA PROXIMUM TUUM: NEC LACTES QUEMQUAM LABIIS TUIS] Tigur. *non teſteris temerè contra proximum tuum; nam labiis tuis perſuadebis.* Pro *lactes* hebr. eſt. פתה *pitta*, quod Chald. vertit, *ne decipias*; Syrus, *ne blandaris delinias*; R. Salomon, *ne ſermone tuo amicum tranſverſum agas.*

Primò, Beda, Hugo, Lyran. Janſen. cenſent hìc duo vitia ſibi oppoſita vetari, ſcilicet calumniam & adulationem, q. d. Noli per calumniam falſum teſtificari contra proximum tuum: noli viciſſim quemquam adulando lactare, ut tuis blanditiis eum decipias, & in ruinam agas. Hic ſenſus facilis eſt & obvius, ſatiſque conſtat lepos & nervus ſententiæ in antitheſi calumniæ & adulationis: q. d. Sicut calumnia eſt noxia, ſic & adulatio. & ſubinde magis: ne ergo uni adulteris, alteri verò calumnioſus ſis & injurius; utrumque enim vitium eſt & nefas; Tantùm hunc expoſitionis obſtat, quòd hebr. græcè & latinè non ſit, *noſtis falſus*, ſed, *noſtis gratis* vel *fruſtra*, id eſt qui temerè ſine cauſa teſtatur, etiamſi verum teſtetur. Favent tamen illi Septuag. & Syrus, qui vò *gratis* exponunt per *falſum*: *Ne ſis noſtis falſus*, inquit, *in civem tuum, neque dilaceris in labiis tuis*, ut lato, plano & effronti ore falſum contra eum teſtefis, uti ſolent facere mendaces & impudentes. Et Pagnin. *ne ſis teſtis mendax*. Sic & Sept. cap. 1. v. 11. & 27. Hebr. *chinnam* vertuot, *iniuſte*.

Secundò, Baynus ſic vertit, *ne ſis noſtis falſus pro amico tuo contra proximum tuum, neque lactes eum labiis tuis*, id eſt, ne, ut lactes, id eſt blandiaris & faveas amico tuo, in eius gratiam falſum teſtificeris contra tertium, eum quo amico tuo lis eſt. Verùm *Tò pro amico tuo* non eſt in textu.

Tertiò, Vatabl. q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque lactes & pellicias tertium, ut hoc tuum falſum teſtimonium ſuo appunbet & confirmet: hoc enim eſt duplex crimen falſi. Sic & Aben Ezra q. d. *Ne falſa teſtaris, nec alium ad idem faciendum pellicias.*

Quartò, Rabbini & Pagnin. pro *lactes* vertunt, *contorqueas*. q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque eum hac falſitate tua contorqueas & evertas. Verùm Hebr. *pitta* non ſignificat conterere, ſed pellicere, lactare, ſeducere, decipere, perſuadere: פתה *patah* aut ſignificat frangere, conterere: פתתי *haphitsita* verò, quod hic eſt in Hebræo, deſcendit à *pitta*, non à *patah*: fortè S. Hieron. legit *hiphitsita*: hoc enim propriè eſt *hiphil* à *patsa* vel *pitta*.

Quintò, Cajet. q. d. Ne contra proximum teſtem te oſferas fruſtra, id eſt non vocatus, non citatus, nulla neceſſitate adactus, ut tuo odio, invidiæ & malevolentiæ, quam contra eum concepiſti, obſequaris: eſto enim verum dicas, tamen peccas odio & livore, nec tam teſtis es quàm accuſator. Unde Chald. vertit, *ne ſis teſtis accuſator adverſus proximum tuum*. Huc uſque rectè Cajet. ſed ſequens hemiſtichium huic non coaptae.

Sextò ergo magis connexè & genuinè ex Hebræo ſic vertas & explices, ut utrumque hemiſtichium ad unum eumdemque pertineat: *Ne ſis teſtis chinnam*, id eſt *gratis* vel *fruſtra, contra proximum tuum, & lactabis labiis tuis*. q. d. Noli gratis, id eſt ſine cauſa, nec coactus, ut tuæ paſſioni & cupiditati obſequaris, ſecretò & occultè teſtari contra fratrem tuum, eumque accuſare etiam de vero crimine, cùm interim publicè eum lactes, id eſt illi aduleris, teque eius amicum & fautorem eſſe ſimules, hæc enim eſt fraus, hypocriſis & dolus.

Huic ſenſui, quem indicant Hebræa, facilè accommodes Vulgatam, ſi *Tò quemquam* referas ad *proximum* qui præceſſit, ut unus idemque indicetur, q. d. Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum, ne eumdem lactes labiis tuis, ut ſcilicet eum palam lactando decipias, & ſecretò contra eum teſtimonium dicas. Si tamen omnino velis Vulgatam de alio & alio exponere, dicitu duo vitia ſibi oppoſita hic notari & vetari, ſcilicet noxæ, ſive inimicitiæ, & adulationis, q. d. Ne *fruſtra*, id eſt ſine cauſa, non citatus, non citatus, ſi quem aliquem teſtimonium dicas, eò quòd tibi ſit exoſus, vel ut amico tuo qui contra eum diſceptat patrocinetur, neque rurſum aliquem vanis verbis, promiſſis aut laudibus lactea, ei adulando, eumque decipiendo, & in fraudem agendo. Videtur enim hic magis agi de teſtimonio non tam quod in judicio, quàm quod extra illud inter locios vel alios quavis de cauſa profertur.

Huic ea poſitioni valdè favet id quod ſequitur: *Ne dicas: Quomodo fecit mihi, ſic faciam ei, & reddam unicuique ſecundum opus ſuum*, q. d. Ne dicas: Sine cauſa & ultrò contra ipſum teſtatus ſum, vitiumque ejus detexi, vel detectum aſſertione mea firmavi, eò quòd ipſe aliàs contra me ultrò teſtimonium dixerit, ac contra me teſtis ſteterit, meumque lapſum prodiderit, aut proditum confirmarit. Rurſum eumdem vel alium verbis vanis lactavi & feſelli, quia ipſe alias ſimilibus me lactavit & feſellit. Ego enim unicuique talionem reddo, & par pari refero, maledico & maleficio me maledicum & maleficum exhibeo: benevolo & benefico benevolentiam & beneficentiam rego.

Vers. 29. NE DICAS: QUOMODO FECIT MIHI, SIC FACIAM EI: REDDAM UNICUIQUE SECUNDUM OPUS SUUM] ut mihi detrahenti detraham, me lactantem lactem, & fraudantem fraudem, eo modo quo iam explicui. Septuag. *ne dicas: Sicut uſus eſt me, ita et ego reddam autem ei in quibus mihi iniuriatus eſt.* Valdè innata eſt homini hæc propenſio per talionem par pari referendi, ut beneficis ſit benefícus, maledicis & maleficis ſe viciſſim exhi-

exhibeat maledicum, & maleficum: unde & brutis animantibus eadem innata est, ut canibus, equis, bobus quin & leonibus ac serpentibus. Corrige & castiga eam hic Salamon: Esto enim in bono & beneficentia sit bona, in malo tamen & maleficentia est mala: nulli enim me inimico quidem licet maleficere. Hic enim est spiritus ultionis, & vindictæ charitati repugnans. Adde, maleficentia in se est mala, & perversa, tam in inferente quàm in regerente maleficium. Si enim quis maleficentiam, id est scelus, contra me exercuit, utique perperam facio si scelus hoc eius imiter, & in me transferibam, nec tam illi quam mihi ipsi maleficus sum: animam enim meam gravi criminis, putà odii & maleficentiæ, reatu obstringo, & gehennæ obnoxiam reddo.

Præclarè S. Augustinus ser. 141. de Verbi Domini secundùm Matth. *Cùm humiliare dedignamur, vindicari volumus, quasi pœna cuique profuturi possit alterius: Lex Dei & misericordiam possis vindicari vult, de alterius pœna tibi quæris medicamentum, & acquiris grande tormentum.* Nam ut ait idem Augustinus. *Magnum aliquid putas si te de inimico tuo vindicaveris? jos si te vis vindicare de inimico tuo, ad ipsum irascere contra, quoniam ipse est inimicitia tua, quæ occidit animam tuam.* Quare, ut idem alibi ait, orandus est Deus ut occidat non inimicum, sed inimicitiam: hæc enim est sancta vindicta.

Dices, Moles permittit, imò jubet, vindictam Exodi 21. 24. dicens: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu*, &c. Quomodo ergo eam vetat hic Salomon? Respondetur: Moles non sancit vindictam privatam, sed publicam quæ fit à judice, ut ipse pœna talionis injurias petolantium compescat, non autem ut cuilibet det potestatem talionem reddendi, ut scilicet cum qui fodit oculos eximit, pari modo exoculet, mutilantem mutilet, &c. Salomon autem vetat vindictam, quæ privata auctoritate fit. Rursum Salomon resecat libidinem vindicandi, Moses sancit talionem puniendi: hic enim est mundus & limet, quem dictat justitia. Porrò vindicta sancta debet fieri animo dilectionis, non ultionis, uti docet S. Augustinus in psal. 102. ut justitia sibi copulet charitatem, & charitas justitiæ sororetur. Vide dicta Exodi 21. 24. & Eccli. 28. 1. & seq. & S. Augustinum lib. contra Adimantum c. 17.

Vers. 30. PER AGROM PIGRI HOMINIS TRANSIVI, ET
Vers. 31. PER VINEAM VIRI STULTI: ET ECCE TOTUM REPLEVERANT URTICÆ, ET OPERUERANT SUPERFICIEM EJUS SPINÆ, ET MACERIA LAPIDUM (Syrus, *sepes lapidum*) DESTRUCTA ERAT. QUOD CUM VIDISSEM, POSUI IN CORDE MEO, ET EXEMPLO
Vers. 32. DIDICI DISCIPLINAM] Pro *stulti* Hebr. est *carentis corde*; Chald. *carentis intelligentia*, & *cujus pullulavit tota silva.*

Grammaticè & in cortice literæ; verba hæc ut sonant accipienda sunt de pigri socordia, damnis, & egestate. Alludit enim & protequitur id quod dixit v. 27. *Dilgenter exerce agrum tuum*, atque per antithesim ostendit in quantas miserias se conjiciat, qui illum neghgenter colit & exercet. Idque dupliciter. Primò, quia ob oculos ponit quod per experientiam didicit, bona scilicet pigri per ipsius negligentiam & socordiam pessum ire, ut qui viderit illius agrum repletum urticis, quòd ab eo relinqueretur incultus, vel ipse neglexerit semen bonum immittere, vel post injectum semen à zizaniis repurgare: viderit etiam vineam ejus omnium incursui & direptioni fuisse expositam, destructa scilicet macerie lapidum ad custodiam vineæ primò congesta, ita ut quæ fructus adferre poterat bonos, nihil ni si malos protulerit, aut nullos. Secundò, quia ex his quæ vidit prudenter apud se colligit, & pigris prædicit imminentem eis egestatem. *Cùm vidissem*, inquit, *posui in corde meo*, & illius *exemplo didici disciplinam*, hanc scilicet quæ sequitur, ut increparem pigritiam, ejusque socordiam pungendo, et diceremi: *Usquequo piger dormis?* &c. ita Jansen. Baynus, Cajet. Vatabl. & alii.

Jam sub hoc quasi cortice literæ, & sensu grammatico, altius quid parabolicè significat Salomon: Nimirum per pigritiam temporalem describit pigritiam spiritalem, ejusque damna, & noxas, q. d. Sicut pedibus transiens per agrum pigri, vidi eius squalorem defectu culturæ: sic oculis mentis transiens, lustrantique vitam, animam & conscientiam (hæc enim cujusque est ager, & prædium illi à Deo datum, imò elocatum ad culturam) hominis inertis, qui illam excolere negligit, non tantùm vacuam virtutibus & fructibus bonorum operum, sed repletam quoque urti is, carduis & spinis vitiorum omnium ac dæmonum, earnis & mundi incursionibus & tentationibus expositam, eò quòd macerie sive sepes ejus sit diruta. Sepes hæc est intrinsecus gratia & custodia illa, extrinsecùs protectio Dei & angelorum: utraque enim hac sepe dissecta anima, ceu vinea dissecta sepe, aperta patet bellatum & hostium, id est tentationum, & dæmonum, incursibus, qui eam radicitus depalcentur & demolientur; quo fit ut extremam literalitatem, & penuriam rerum omnium incidat, ac in morte eum opprimat omnis meritorum inopia: ideoque subitò, & inevitabiliter relegatur in gehennam, ubi cum divite Epulone in flammis siticns, nec guttam aquæ ad linguam refrigerandam inveniat. Sic ferè S. Gregor. libr. 30. Moral. c. 40. *Per agrum*, inquit, *hominis pigri, usque per vineam stulti transire, est animadvertere vitam negligentis inspicere, ejus quæ opera considerare, quam urticis vel spinis repleta, quia in sorde negligentiæ putrescentia terrena desiderat, & punctionibus pullulans visionum, quia scriptum est: In desiderii, est omnis otiosus. Macerie lapidum destructa erat, id est disciplina parentum ab ejus corde dissoluta erat, atque ideo pravis nutibus adnexuit. Quod cùm vidissem, posui in corde meo & exemplo didici disciplinam.* Sic & Beda, Glossa aliique.

Hæc prior est agri, & vineæ, putà conscientiæ, propriæ cultura, vel ponùs culturæ neglectus; posterior est agri, & vineæ alienæ, putà Ecclesiæ, collegii, vel cœtus, cui quis præest quasi Episcopus, Pastor, Abbas, Prior, Rector, &c cui proinde appositè parabolam hanc applices. q. d. Lustrans oculis corporis vel mentis Ecclesiam vel cœtum pigri pastoris, sive rectoris; vidi eam scatere spinis scandalorum, errorum, sceletum, ejusque sepem diruram, putà solutam disciplinam, & legum custodiam; quare impunè in eam irruere tum dæmones, tum hæreticos, tum homines sceleratos, eamque vastare, ac suis hæresibus, & sceleribus velut zizaniis contaminare, imò opplere..

QUOD CUM VIDISSEM, POSUI IN CORDE MEO, ET EXEMPLO DIDICI DISCIPLINAM] q. d. Hoc videns altè in cor demisi, & exemplo ejus statui sapere, ut non tantùm animum meum strenuè expurgatem, sed & alios mihi creditos omni studio excolerem. Verè Cato: *Stulti*, ait, *multùm sapientibus profuit, quin eorum exemplo sapere discunt; prudentes verò nihil sanè profuit stultis, quin hi illorum vitia facta non animadvertunt.* Ubi adverte hunc quoque sensum esse literalem, ut patet ex Septuag. qui dicterò vertunt, *tamquam agri viri imprudens, & tamquam vinea homo egens sensu. Sì diuturnior eam, defossa fuit, & silvescens totus.* de quo mox plura. In parabolis enim duplex est sensus literalis: prior grammaticus, qui ipso cortice literæ, & parabolæ significatur, qualis hic est de agro, & vinea, eiusque pigro cultore. Posterior & potior parabolicus, qui rem per parabolam adumbratam significat, qualis hic est piger cultor animæ, vel Ecclesiæ: hunc enim significat & adumbrat piger cultor agri, vel vineæ. Sic Isaias capit. 14. 12. catum regis Babylonis parabolicè repræsentat per catum Luciferi. *Quomodo*, inquit, *cecidisti de cælo lucifer, qui manè oriebaris?* Et Ezechiel cap. 28. 14. decorem & ruinam regis Tyri adumbrat per decorem & lapsum Cherubini: *Tu*, inquit, *Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulasti*, &c. vide utrobique dicta.

Porrò apte piger cultor agri vel vineæ significat pigrum cultorem animæ vel Ecclesiæ. Primò, quia, ut ait Philo lib. de Plantat. Noe: *Videamus quomodo in homine minore mundo sapientissimus opifex Deus arbores quasdam sondidit: primùm in corpore nostro tamquam in bono agro suavium scrobes præparavit, in quas unumquemque tamquam unitem ut ilemque vinendidit: audiendi in auras, visum in oculos, in nares odoratum, & suis quoque locis cæteros. Attestatur autem huic meæ sententiæ fatidicus Vates, qui in suis hymnis sic loquitur: Qui plantavit aurem, non audiet?* *Cultor vinea est cultor animæ. Primò.*

Secundò, quia, ut ait S. Bernardus serm 63. in Cantic. *Homini est unum, quod vita & bona vinea instis: imò bona vinea instus, cui virens vitis, cui ollio palmes, cui vinum testimonium conscientiæ, cui lingua torcular superfluentis. Denique gloria nostra hæc est, inquit, testimonium conscientiæ nostræ. Videsne apud sapientem vacare nihil. Servus, negotiatio, conversatio, & si quid aliud est ex eo, quid ni totum Dei agriculturæ, Dei ædificatio est, & vinea Domini sabaoth?* Et paulò antè errata hæc Salomonis gnome: *Audis*, inquit, *Sapientem irridentem stul-* *Secundò.*

tum,

tum, quòd bona natura, & dono gratiæ, quæ ſuperbi per avaritiam regenerationis acceperat, tamquam illam quam ploravit Deus, & non homo, primam ſuam vineam in non vineam negligendo redegit. Denique non poteſt vinea eſſe, ubi vita non eſt. Nam ſtultus quòd vivat, mortem potius quam vitam eſſe conſeverim. Pſalm. 77. *Quomodo vita cum ſterilitate? Arbor arida & in ſterilitatem verſa, nonne mortua indicatur? Et ſarmenta mortua ſunt. Et occidit, inquit, in grandine vineas eorum, moreas vitas priorum, quæ ſterilitate damnata ſunt: ſic ſtultus eo ipſo quòd inutiliter vivit, vivens mortuus eſt. Soli itaque convenit ſapienti habere, vel potiùs eſſe vineam, qui vitam habet. Eſt lignum fructiferum in domo Dei, ac per hoc lignum vitæ: ſequidem & ipſa ſapientia, quæ ſapiens dicitur & eſt, lignum vitæ eſt apprehendentibus eam.*

Tertiò. Tertiò, ſicut vinea inculta non tantum ſpinas & urticas profert, ſed & tota ſilveſcit: ſic pariter anima inculta ſit vepretum & ſilva horrida; quare ne id fiat, aſſiduè colenda & poranda eſt.

Quartò. Quartò, ſicut ager cultus plus profert meſſis quàm accepit ſeminis: ſic & anima gratia Dei exculta plures virtutum & meritorum fruges proferre debet, quàm primitus accepetit: alioquin Infœcunda eſt & ingrata ſuo creatori, ſicut ingratus & ruſticus eſt, qui benefactori tantùm præciſè reſtituit quantum accepit; hic enim ex benefactore facit venditorem beneficii. Qui ergo benefactori gratus eſſe cupit, plus reſtituat quàm accepit. Audi Senecam epiſt. 81. *Ingratus eſt qui beneficium reddit ſine uſura.* Et non nullis interfectis: *Beneficia inſipienti quidat, perdit. Silveſtris ruſticitas creditum ſemen reſtituere non poteſt.* q d Ingratus eſt ruſticus, imò tus ſilveſcens, quod ſemen in eo latum non reddit cum fœnore, ſed devorat & perdit.

Quintò. Quintò, ſicut ager & vinea inculta in ſummam ſterilitatem & deſolationem tendit: ſic & anima pigra & torpida. Audi egregiè damna, & exitium eius recenſentem S. Bernard. ſerm. 63. in Cant. *Hoc frigus*, inquit, *ſi ſemel animo, animam quidem (ut aſſolet) incuria ſpiritus dormitantem, pervaſerit, ac nomine deinde (quod abſit) inhibeare ad interiora tenus pervenerit, deſcenderit in viſcera cordis & ſinum mentis, concuſſerit affectiones, occupaverit conſilii ſtimulos, perturbaverit indicii lumen, liberecordem addixerit ſpiritui; non (ni in corpore ſolet evenire febricitantibus) ſubitò quidam animi rigor, & vigor lenteſcit, languor ſingulos urgens, horror auſteritatis intendicur, timor ſolicitat pauperiatis, contrahicur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, deferveſcit nequitiæ fervor, ingraveſcit ſopor faſtidioſus, refrigeſcit ſtuporum charitas, blanditus voluptas, fallis ſecuritas, revocat confuetudo. Quid plura? Diſſimulatur lex, abdicatur ius, fax præſcribitur, derelinquitur timor Domini: dantur poſtremò impudentia manus; præſumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpiſſimus, plenus illo ignominia & confuſione ſaltus de excelſorum abyſſum, de pavimento in ſtercuilinum, de ſolio in cloacam, de cælo in cænum, de clauſtro in ſtabulum, de paradiſo in infernum.*

Anima pigra torpor depingitur.

Porrò Septuag. ſic vertunt, *tamquam ager vir imprudens, & tamquam vinea homo egens ſenſu. Si dimiſeris eum, deſertus fiet, & ſil unſcet totus, & fiet derelictus: ſepes autem lapidum eius defodiatur.* Vel ut clariùs auctor Catenæ Græc. *Tamquam ager ad culturam idoneus vir ſtultus, & tamquam vinea homo mentis inops: ſi inculcum dimiſeris, evadit ſenſim horrida, planeque ſilveſcet, & tandem omnino diſſertur, lapidesque materia eius effodientur.*

Undè S. Ambroſ. hanc gnomen ex Septuag. citans & explicans de gratitudine libr. 1. Offic. cap. 31. *Imitanda*, inquit, *eobit eſt in hoc quoque natura terrarum, quæ ſatis ſeptum ſemina multiplicatione ſolet numero reddere quàm accepit. Idcirco eſt tibi ſcriptum: Sicut agricultura eſt homo inſipiens, & tamquam vinea homo egens ſenſu: ſi reliqueris eum, deſolabitur, &c.* (ſuſurpat Ambroſ translationem Septuag.) *ſicut agricultura ergo etiam homo ſapiens, ut tamquam fenerata ſibi maiore menſura ſemina ſuſcepta reſtituat. Terra ergo aut ſpontaneos fructus germinat, aut creditos uberiori cumulo reſundit, ac reddit.*

Pergunt Septuag. *poſtea* (Vatic. *noviſſimè*) *ego quoque egi pœniſentiam, reſpexique ut eligerem diſciplinam.* Undè cenſent nonnulli tota hac parabola ſuaderi pigro pœnitentiam, ut pigritiam pœnitentia diluat, & novum efficaxque concipiat diligentiæ propoſitum. Ita auctor Catenæ Græcor. *Obſerva*, inquit, *conſentaneum congruumque ſermonis ordinem: niſi enim pœnitentiam egiſſet, diſciplinam non eloquiſſet. Nam neque antè diſciplinam elegit, quàm ſuper his quæ male admiſit compungeret. Rei itaque præſentis ſcopus ad pœnitentiam tendit.* q d Ego videns damna pigri & pigritiæ in inculto agro, & vinea, reflectens, & aſſurgens ad animam meam in virtutibus tepidam, & torpidam, cùm Deus eam mihi dederit, ut ſtrenuè velut agrum Dei jam excolerem, cœpi pœnitere, & compungi, ac deſtinavi animo eligere diſciplinam, putà diligens ſtudium, & exercitationem virtutum.

Ex hiſce verbis probabiliter S. Cyrillus catecheſi 2. & S. Hieron. in cap. 43. Ezech. cenſent Salomonem poſt lapſum in idololatriam egiſſe pœnitentiam, eſſeque ſalvatum. *Peccavit*, inquit S. Hieronymus, *Salomon, licet poſtea egerit pœnitentiam*, ſcribens Proverbia, in quibus ait: *Noviſſimè ego egi pœnitentiam.* Unde & cap. 30. 2. pœnitens ait: *Stultiſſimus virorum ego ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum.* Idem S. Hieron. initio Comment. in Eccleſ. aſſerit Hebræos tradere Eccleſiaſten eſſe librum Salomonis pœnitentiam agentis: unde omnes huius mundi delicias expertus exclamat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Vide Pinedam libr. 8. de Rebus Salomonis cap. 1. ſect. 6. Majorem vim haberet hoc argumentum, ſi certò conſtaret Proverbia, & Eccleſiaſten conſcripta eſſe à Salomone poſt lapſum, non ante.

USQUEQUO PIGER DORMIES? USQUSQUO DE SOMNO CONSURGES?]Hæc verba in multis codicibus extant, ſed delenda Roman. & Hebræa: quare tranſcripta eſſe videntur ex c. 6. v. 10. idque ſatis innuit *τὸ inquam*, quod ſequitur: *Parum, inquam*, nam alioqui illud præponendum erat, dicendumque: *Uſquequo, inquam, piger dormies?*

PARUM, INQUAM, DORMIES, MODICUM DORMITABIS, PAUXILLUM MANUS CONSERES, (complicabis quaſi iners) UT QUIESCAS; Chald *parum applicabis manus ea ad peſtes, ut dormies*: ET VENIET TIBI QUASI CURSOR (puta celeritimè) EGESTAS, ET MENDICITAS QUASI VIRARMATUS] Hebr. & Chald. *quaſi vir ſcutatus*, id eſt ſcuto armatus, ideoque qui vinci & repelli nequeat Sept. *parum dormite, parum dormie, parum manibus pectora demulceo. Quid ſi hæc facere pertexeris, dicebam apud me, Veniet propere paupertas tua, & egeſtas tua quaſi expeditus curſor.* Vers. 33. Vers. 34.

Duplex eſt hic expoſitio, ait Janſen. Quidam cenſent Salomonem hic docere, quid facere quis debeat ur egeſtatem effugiat, videlicet quòd parum ei ſit dormiendum, hoc eſt, quòd pauco ſomno, & quiete parva debeat eſſe contentus: id enim ſi fecerit, etiamſi egeſtas & inopia aliqua accedat, non adhærit tamen ei, ſed veluti curſor & vir armatus, qui feſtinat procedere ad aciem belli, citò pertranſiet, eamque ſua diligentia facilè ſuperabit. Alii rectius intelligunt hic indicare Sapientem, per quid fiat ut quis in egeſtatem incidat, quam effugere ac ſuperare non valeat: nempe per hoc quòd quis nunc parum ſomno indulget, & turſum modicum, ac iterum modicum. Modicum ſcilicet ibi, & modicum ibi, ſicque multis vicibus dormitando parum, dormiat multum, tametſi parum ſe dormire dicat, hoc eſt, ubique & ſemper otioſus ſit, & motas nectat varias ſui otii cautas prætexens. Nam ſomno, dormitatione & complexu manuum pigrorum otium deſignat. Hac ergo ceſſatione & otio fit, ut & de improviſo egeſtas adveniat, quemadmodum curſor aliquis ſubitò & inexpectatò adeſt, & eadem tamquam vir armatus opprimat ſic hominem, ut eam non poſſit effugere, ſed abea penitus contumatur. *Fames enim*, inquit Heſiodus, *eſt individuus comes hominis ignavi.*

Porrò hi duo verſus hic repetuntur: ad verbum enim iidem extant cap. 6. v. 10. & 11. ubi eos explicui, quare hic iota non addam. Hi ergo acres ſunt ſtimuli quibus Salomon pungit pigrum, ut deſidiam excutiat ac laborare aſſuefcat: labore enim ſedulo, & continuo ager quantumvis ſenticoſus. & ſilvoſus expurgatur, ac lux culturæ, ſemini & meſſi reſtituitur. Tritum eſt exemplum ſenis in Vitis Patrum, cui cùm quidam quæreretur ſe virtus oppletum, ac proinde de eorum extirpatione deſperare; juſſit ille ut ſecum hortum quemdam carduis ſentribuſque obſitum expurgaret: quotidie ergo operi manum admovendo ſenſim omnes extirparunt, hortumque plenè intra paucos dies expurgarunt. Tum ſenex ad juvenem converſus: *Fac*, inquit, *ò fili, ſimiliter in agro animæ tuæ: quotidie aliquod vitium reſeca & extirpa, idque conſtanter urge & continua, itaque ſenſim omnia evelles, & animam primævo nitori reſtitues.*

Hoc

Hoc capite Septuag. Vaticani valdè mutante ordinem, versúsque plures transponunt. Nam post vers. 22. interponunt totum pene caput 30. ut patet intuenti, quod signum est has gnomas Salomonis olim sparsas fuisse, & a variis vario ordine collectas, & collocatas. Idem faciunt Syrus & Arabicus, qui de more sequuntur Septuag.

TERTIA PARS LIBRI.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gloria Dei & regum, cor regis inscrutabile: justitia firmatur thronus eius, ne te coram rege exaltes ne in iurgio secreta prodas, mala aurea sunt verba opportuna, inauris aurea qui arguit sapientem, quod frigus in messe, hoc legatus fidelis est heri nubes sine pluvia est promissa non compleas, lingua mollis frangit duritiem, comede mel moderate: falsum testimonium est iaculum in proximum, dens putridus est infidelis, acetum in vitro est cantus moesto, quod tinea vestì hoc tristitia est cordi, ciba & potа inimicum, facies tristis fugat detrahentes, quod frigida sitienti, hoc nuntius bonus amanti, scrutator maiestatis opprimetur à gloria, urbs sine muro est ut sciens cohibere linguam.

HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. 2. Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum investigare sermonem. 3. Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile. 4. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. 5. Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. 6. Ne gloriosus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris. 7. Melius est enim ut dicatur tibi: Ascende huc, quàm ut humilieris coram principe. 8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò, ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum tuum. 9. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles: 10. ne fortè insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset. Gratia & amicitia liberant: quas tibi serva, ne exprobrabilis fias. 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. 12. Inauris aurea, & margaritum fulgens qui arguit sapientem, & aurem obedientem: 13. sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit eum, animam ipsius requiescere facit. 14. Nubes, & ventus, & pluviæ non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens. 15. Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam. 16. Mel inveniſti, comede quod sufficit tibi, ne fortè satiatus evomas illud. 17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando satiatus oderit te. 18. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. 19. Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ, 20. & amittit pallium in die frigoris. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. 21. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere: 22. prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi. 23. Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem. 24. Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa, & in domo communi. 25. Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. 26. Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio. 27. Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. 28. Sicut urbs patens & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

VERS. 1. HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS, QUAS TRANSTULERUNT VIRI EZECHIÆ REGIS JUDA] Syrus, *hæc quoque proverbia Salomonis profunda, quæ scripserunt amici Ezechiæ regis Iudæ*; Arabicus, *disciplinæ Salomonis filii David, quarum salutio est admirabilis, quas scribi patierunt amici Ezechiæ.* Pro transtulerunt hebr. est *heiKu*, quod Primò, verti potest, *antiquarunt*, id est antiquitate donarunt, non novas, sed antiquas genuinasque Salomonis esse testati sunt. unde R. Salomon vertit, *confirmarunt*. Secundò, *adauxerunt*, multiplicarunt, locupletarunt; Tertiò, *roborarunt*, id est robur auctoritatis eis dederunt; Lyran. vertit, *forte scripserunt, impressas eas*, inquit, *in libro authentico*; Quartò, Septuag. & Syrus vertunt, *transtulerunt*. Porrò R. Levi, *Ideo*, inquit, *hæ sententiæ seorsim a cæteris collocatæ sunt, quod decerpta fuerint ex sapientum scriptis & enuntiatis: cæteræ enim, quarum hucusque facta est mentio, ea ratione & serie reportatæ fuerunt, quam habent inter Salomonis pronuntiata.*

Verùm erat: nam titulus harum parabolarum, æquè ac præcedentium, est: *Parabola Salomonis*. Unde constat, ex scriptis Salomonis, non aliorum sapientum, eas esse decerptas.

Quæres, quomodo viri Ezechiæ transtulerint has parabolas Salomonis? Suppono non transtulisse eas de una lingua in aliam, uti opinatus est Dionys. Carthusian. Constat enim Salomonem scripsisse eas lingua Hebraica, atque eadem hùc translatæ sunt à viris Ezechiæ.

Communis interpretum sententia est, sequentes parabolas ante Ezechiam non fuisse copulatas præcedentibus, sed in alia membrana, & fortè in variis membranis & tabellis fuisse conceptas: Hebræi enim non scribebant in solis diversis, quæ deinde in unum volumen compinguntur, uti fit in libris modernis; sed codicem totum scribebant in una membrana, ex una vel multis, si liber esset longus) pellibus compaginata, quæ deinde in orbem circa cylindrum convolvebant, revolvendo autem & explicabant cùm eam legere volebant, uti Christus revolvit & explicuit codicem Isaiæ Luc. 4. v. 17. Igitur ne parabolæ hæ dissectæ & dispersæ perirent, aut robur & nomen Salomonis longinquitate temporis amitterent; curavit Ezechias eas conquiri, annectique ceteris Salomonis parabolis & in eandem summam eas

membranam ſive codicem tranſcribi. Itaque ante Ezechiam liber Proverbiorum Salomonis finiebatur in c. 24. Ezechias verò addirc. 25. & ſeq. ita Lyran. Cajetan Janſen. R. Salomon, Aben Ezra, & ceteri Hebræi, Græci & Latini.

Aliter noſter Salazar: cenſet enim librum hunc Proverbiorum eſſe quoddam convivium ſapientiæ & ſapientum Salomonis, in quo nimirum more priſco ſapientes illius ævi. Cùm ergo hucuſque locutus ſit Salomon, vices loquendi ceſſit Aguro & Lamueli: unde eorum ſententias ante cap. 25. collocant Septuag. in codice Vaticano pervetuſto (licèt Noſter ſecutus Hebræa eas tranſtulerit in cap. 30. & 31.) quibus expletis Salomon vices ſuas loquendi ſuamque ſapientiam complendi reſumpſit, ac ſententias quæ hoc cap. & ſeqq. ponuntur, deprompſit. Porro viri Ezechiæ ut ſententias Salomonis omnes coniungerent, eas huc tranſtulerunt, ut immediatè præcedentibus, quas Salomonis eſſe conſtat, necterentur, reliquas verò Aguris & Lamuelis, quæ olim interpoſitæ erant inter utraque (uti dixi) ſuſtulerunt, & poſt omnes ſententias Salomonis collocarunt cap. 30. & 31. *Tranſtulerunt* ergo id eſt de loco in locum mutarunt, ut cùm priùs ſequerentur ſententias Aguris & Lamuelis, iam eas præcedant, & proximè ceteris Salomonis parabolis cohærcant.

Hæc ſententia videtur probabilis & plauſibilis. Sic enim Plato in ſuo convivio Socratem, Pauſaniam, Phædrum, Eriximachum, & alios de amore diſerentes, ac Plutarchus in ſuo epulo ſeptem Græciæ ſapientes de legibus diſputantes introducit. Verùm illi quædam obſtare videntur. Primùm, quòd Septuag. nullam Aguris & Lamuelis faciunt mentionem, ſed hæc nomina non ut propria, verùm ut appellativa, accipiant & interpretentur, uti facit & Noſter. Deinde quòd poſt verba Aguris Septuag. inſerant verba Salomonis, quæ nos habemus cap. 24. 23. *Hæc quoque ſapientibus*, &c. Adde, multos per Agur & Lamuelem non alium intelligere quàm ipſum Salomonem, de quo pluta c. 30. Sic hoc ſæculo viri docti varios S. Auguſtini, S. Gregorii, S. Baſilii, S. Cypriani, S. Bernardi, &c. libros vel tractatus diſperſos in unum eorum volumen redegerunt, ut ſuis eos Auctoribus tribuerent.

Dico ergo, certius videri quod ioitio dixi, ſequentes parabolas ante Ezechiam fuiſſe ſeparatas à præcedentibus, & in aliis ſchedis vel membranis conſcriptas: Ezechiam verò curaſſe ut prioribus in eadem membrana & codice annecterentur; ut nomen & auctoritatem *Salomonis* & *S. Script.* æquè ac ceterè obtinerent. unde Hebr. *KetiKu* verti poteſt, ut dixi, *æneiquarunt* & *roborarunt*, id eſt robur antiquitatis eis addiderunt.

Addunt B. Hippolitus Martyr & Euſebius, viros Ezechiæ ſelegiſſe meliores ſententias & utiliores Salomonis, eaſque huc tranſcripſiſſe, ceteras verò minus inſignes, minuſque utiles neglexiſſe & reliquiſſe. Sanè ſi ſequentes gnomas introſpicias, videbis eas præ ceteris quid acre, ſelectum, vivum & igneum ſpirare. Quocirca Chald. hoc loco vertit, *parabolæ Salomonis profundæ*; Syrus, *abſtruſæ*. Unde Aben Ezra ait has parabolas eſſe ſingulares, & maxima ſuavitate affluentes. Conſtat enim ex libr. 3. Reg. c. 4. v. 32. Salomonem ſupra mille carmina, ſive odas, & tria millia parabolarum dictaſſe. In hoc autem libro vix exraor mille parabolæ, imò ſi à c. 10. ubi præcisè incipiunt parabolæ, eas omneres uſque ad finem, præcisè invenies dumtaxat 659.

Sed audi B. Hyppolitum & Euſebium apud Anaſtaſium Nicenum quæſt. 39. in Script. B. Hippolytus in Cantic. Canticor. inquit Anaſtaſius, aſſerit in diebus Ezechiæ regis Iuda, alios quidem libros fuiſſe electos, alios verò neglectos, idque probat ex cap. 25. Proverbiorum, ubi viri Ezechiæ dicuntur tranſtuliſſe quaſdam Salomonis parabolas; ipſe autem ait diſcretas deſcripſiſſe: *Vnde autem*, inquit, *ſelegerunt, niſi ex libris qui inerant inter mille odas ſeu canticis canticorum? Ex ipſis ſapientes amici Ezechiæ elegerunt ea quæ pertinebant ad ædificationem Eccleſiæ*. Sicipie, qui legit in Septuag. *νυνὶ αι παροιμίαι Σολομῶντος ἀπέθεντο*, non, ut nunc legitur in editione Romana, *ἀπέστρεψε*, habet enim *Hæc ſunt proverbia Salomonis diſerta, quæ ſcripſerunt amici Ezechiæ regis*. Refert idem Anaſtaſius Epiſcopus Nicenus, io eamdem ſententiam Euſebium Pamphili in antiquitatis hiſtoria in hæc verba: *Libris autem Salomonis Proverbiorum & cæterum nomine, in quibus de natura plantarum, animalium, quæ generis animalium, quæ in terra & aere verſantur, de ipſis etiam adverſus omnes morbos remediis diſſeruerat, ea de cauſa ſuſtulit Ezechias; quod morborum ſanationem ad ea referret populus, & nihil faceret ad Deo petere curationes*. Abulenſis quoque Hippolyto conſentiens: *De parabolis*, inquit, *& carminibus Salomonis forte ſic res ſe habebat, ut magis eſſent curioſa & oſtentantia magnitudinem ingenii, quam utilia, & maxime carmina, ideo non fuerunt in Scripturæ canonem tranſlata. Idem dicendum eſt de diſputationibus Salomonis de arboribus, de volucribus, de piſcibus & iumentis, quæ non fuerunt tranſcripſæ in canonem, quòd pure pertinerent ad philoſophiam naturalem, quæ directe ad mores non prodeſt. Vnde non convenit ei quod dicit Apoſtolus: Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in juſtitia*, &c. Hæc Abulenſis in lib. Reg. c. 4. quæſt. 8.

Ex quibus Euſebii & Hippolyti verbis liquet, veram lectionem Septuag. hoc loco eſſe *διέκριτα*, id eſt diſtinctæ, ſelectæ, diſcretæ, ſcilicet à minùs præſtantibus, minuſque utilibus, ut dixi. Iam contrariè legitur *ἀδιάκριτα*, id eſt indiſtinctæ, indiſcretæ, id eſt, ut explicat auctor Catenæ Græc. citra certum delectum collectæ. Parœmiæ, inquit, quæ uſque ad hunc locum expoſitæ ſunt, ab ipſomet Salomone in unum corpus redactæ digeſtæque compertæ ſunt. At multæ adhuc aliæ ſententiæ in apophthegmatum ſpecie, ab ipſo Salomone depromptæ ſparſim ferebantur, quas amici Ezechiæ regis hinc inde, nullo certo ordine obſervato, & in unum quaſi faſcem redactas, regi Ezechiæ, quòd is prius admodum & religioſus haberetur, quaſi honorarium aliquod obtulerunt. Salazar verò: Hæ parabolæ, inquit, vocatur *indiſtincta*, quia cùm ante Ezechiam à præcedentibus quas huc uſque audivimus, diſtinguerentur per interpoſitas Aguris & Lamuelis ſententias, viri Ezechiæ excluſis iis quæ erant Aguris & Lamuelis, ac in c. 30. tranſpoſitis, nexuerunt ſequentes præcedentibus, ut nulla eſſet auctorum diſtinctio, ſed omnes uni eidemque auctori, putà Salomoni, cujus revera ſunt, indiſtinctè tribuerentur.

VIRI) id eſt famuli & officiales) EZECHIÆ] Ezechias enim pietatis & rerum factarum valde fuit ſtudioſus, ut patet 2. Paralip. c. 29. & 30. Undè ſuis demandavit, ut libros ſacros, ac præſertim Salomonis, integros puroſque & ſinceros conquirerent, tranſcriberent, & ſuo quemque loco & ordine digererent: dedit autem curam hujus rei Sobnæ ſcribæ ſuo, qui id diligenter cum ſuis præſtitit. ita Aben Ezra cetetique Hebræi. Undè liquet hunc vet ſiculum, ſive hanc epigraphen non eſſe Salomonis, ſed additam à Sobna, virtique ab Ezechia ad colligendas haſce parabolas deputatis. Habet tamen hæc epigraphe auctoritatem canonicam, quia extat in Hebræo, Græco, Chaldæo, Syro, Latino, ac communi calculo comprobata eſtiam à Synagoga Judæorum, quàm ab Eccleſia Chriſtianorum, ideoque intertexta eſt velut titulus ipſiſmet Parabolis.

Porrò inter hos Ezechiæ viros primarium fuiſſe Iſaiam Prophetam, utpote Ezechiæ conſanguineum & perfamiliarem, multi autumant: imò Hebræi teſte Eugubino in c. 1. Geneſ. & Thalmudici, teſte Melchiore Cano lib. 2. de Locis cap. 11. quin & ipſe Eugubinus ac R. Moyſes Kimchi, tract. de Scriptor. ſacr. librorum, aſſerunt Iſaiam fuiſſe ſcriptorem librorum Salomonis, præſertim Parabolarum, quaſi Salomon haſce parabolas non ſcripſerit; ſed dixerit, eaſque vulgus ore uſuque communi celebrarit, quas deinde Iſaias ſcripſerit, ac calamo poſteritati mandarit. Salomon enim fuit rex: regum autem non eſt ſcribere ſed eloqui, ſuaque dicta aliis ſcribenda relinquere. Inſuper fuit typus Chriſti, qui Evangelia non ſcripſit, ſed dixit, & viva voce docuit, ac Euangeliſtis ſcribenda reliquit. Fuit enim in Chriſto *decus linguæ, regnumque loquendi*, ut loquitur Manilius. *An Iſaias Proverbia conſcripſerit.*

Verùm contrarium docent ceteri omnes, idque longè verius eſt, ſcilicet Salomonem immediatè hæc proverbia ſcripſiſſe, vel certè ſcribæ excipienti dictaſſe. Id enim diſertè qui aſſerit Eccleſ. 12. 9. dicens de ſe in tertia perſona: *Eccleſiaſtes cùm eſſet ſapientiſſimus, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, inveſtigans compoſuit parabolas multas: quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones veriſſimos*. Alias harum parabolarum non tam Salomon, quàm Iſaias eſſet conſcriptor & auctor, ſicut S. Matthæus auctor eſt Euangelii

gelii à ſe conſcripti, etſi à Chriſto dicti & pronuntiati. Et qua ratione, quæſo, populus tot ceotenas, imò millenas ſententias Salomonis, eaſque planè diverſas, & diſparatas, per ducent os annos, qui à Salomone uſque ad Iſaiam interfluxerunt, tam integrè & exactè in mente, & memoria conſervaſſet?

Reſpondent aliqui: Proverbia, Eccleſiaſten, & Cantica à Salomone Hebræo carmine, & metro eſſe conſcripta, ut mente retineri, & ore concini poſſent: carmina enim memoriæ facilè mandantur, quia certis numeris aſtringuntur. Ita ceoſet Nazianz. poem. 33. de germanis Script. libris, dum ita canit:

Quinque mariis conſtant; Iob, David, tres Salomonis;
Concio, & inſignes Cantus, Proverbia ſacra,

Concio, eſt Eccleſiaſtes. Quam eamdem ſententiam eiſdem ferè verbis repetit Amphilochius ſuo carmine Jambico de Script. libris legendis. Et Damaſcenus lib. 4. de Fide c. 18. dicens: *Tertius ſacrorum librorum quinquenio verſibus conſtat, nempe Iob, Pſalterium, Proverbia Salomonis, eiuſdem Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum.* Neque à Satyrica poeſi alienum eſt, publicam morum corruptelam carpere, vitia peculiaria omnium reipubl. ordinum notare, & ex abrupto ordiri nec ſine indignatione, & amarulentia. Quæ ut in Proverbiis & Eccleſiaſte inveniuntur, ita propria eſſe Satyricorum poetarum certius eſt, quàm ut probatione egeant. Verùm proœmio in Eccleſiaſten oſtendam, hæc oratione ſoluta, non carmine eſſe conſcripta. Adde quod S. Hieron. epiſt. ad Paulam Urbicam, cenſeat ultimam dumtaxat Proverbiorum partem, ſcilicet cap. 31. v. 10. uſque ad finem carmine eſſe conſcriptam: *Proverbia Salomonis*, inquit, *extremum claudit alphabetum, quod Tetrametro Iambico ſuppurator ab eo loco in quo ait: Mulierem fortem quis inveniet?*

VERS. 2. GLORIA DEI EST CELARE VERBUM, ET GLORIA REGUM IUVESTIGARE SERMONEM] Hebr. *gloria Dei eſt abſcondere verbum, & gloria regum ſcrutari verbum*; Arabicus, *gloria Dei velat intellectum, & gloria regis honorificatum*, vel *negotium*.

Appoſitè, & piè pii regis Ezechiæ ſcribę exordiom huius partis Parabolarum ducunt à divino cultu, & honore ait Aben Ezra.

Aliqui *vò celare* referunt ad hominem, non ad Deum, q.d. Ad gloriam Dei ſpectat, quòd homo ex humilitate celet ſua benedicta vel beneſacta: hoc ipſo enim eorum gloriam ſibi detrahit, & Deo adſcribit; aut potiùs q. d. Ad gloriam Dei pertinet quòd ſacerdotes, & doctores oonnulla eius verba abſcondant, ut vulgus ea non intelligens admiretur & colat. Viciſſim glorioſum eſt regibus per ſe vel ſuos conſiliarios aut Prælatos inveſtigare & penetrare arcana quæ vulgus ignorat: ſic enim Dei, vulgi ſcientiam tranſcendentis, gloriam imitatur. Undè Chald. & Syrus vertunt, *gloria Dei eſt qui abſcondit verbum, & gloria regum qui inveſtigat ſermonem.* Hinc ſacerdos dictus μυσὴς, quaſi celator, ἀπὸ τοῦ μύειν τὸ στόμα, id eſt, quòd os claudetet, nec myſteria populo aperiret: divina enim caſto ſunt honoranda ſilentio, ut ait S. Dionyſ. Verùm antitheſis Dei, & regum magis ſuadet τὸ *celare* referre Deũ, non hominem.

Rurſum R. Levi ſic explicat: *Gloria Dei eſt celare verbum*: vis horum eſt, eùm quiſpiam aliquid à Deo votis expoſcit, haud è Dei gloria eſſe, ut quæ poſtulat patefaciat, cùm Deus rerum omnium ſit conſcius; an non enim animadvertis uxorem Jeroboam diſſimulaſſe cùm ad Ahiam Silonitem accederet, atque antequam ioejuſdem conſpectum adventaret, hunc quæ expetebat patefeciſſe, Deo illi arcana revelante? *Gloria regum inveſtigare ſermonem*, q.d. Secùs verò ſe habet regum gloria: illi eoim ritè inveſtigare debent quæ proponuntur, ut jus ad veritatis præſcriptum adminiſtrent. Hi enim illa tantùm perſpecta habent quæ exponuntur, cùm ſecùs in Deo accidat: hæc R. Levi. Verùm hic ſenſus arctior, & ulienior eſt.

Dico ergo, ſeoſo eſt q. d. Immenſa Dei majeſtas, & gloria elucet in eo, quòd verba quædam, id eſt conceptus, cogitationes, & ſapientiam quamdam maxime arcanam habeat, quam homines ſcrutari nequeunt: regum verò laus, & gloria eſt ſcrutari ſermonem, vel, ut hebr. eſt, *verbum*, id eſt rem ac ſapientiam arcanam, & abſconditam. Ratio diſparitatis eſt, quod Deus ſicuti eſſentia, ſic & ſapientia ſumma, quæ res omnes, omneſque intellectus creatos, & poſſibiles hominum vel angelorum in infinitum tranſcendit. Decet ergo eius ſublimitatem, & majeſtatem multa ſibi ſervare, & abſcondere, ut hominum reverentiam acuat, eorumque venerationem ſibi conciliet. Reges verò, quia homines parum habent ſapientiæ; multa tameo indigent ad regendum tot populos, & urbes: quare ipſorum eſt eamdem magno ſtudio inquirere, & ſcrutari. Hoc facit illud Sapientis: *Reſidivinas datet ab hominum uſu, & viſu eſſe remotiſſimas, ut ſui ignoratione hominum admirationem, & veneretionem concilient.* Et illud Valerii Maximi lib. 2. c. 7. *Quidquid in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili, & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe convenit.*

Igitur per *verbum* generatim hic accipe ſapientiam: hæc enim eſt verbum mentis, tam in Deo quàm in regibus, quod deinde verbo oris proloquuntur. Particulatim vero *verbum* hoc & ſapientia eſt multiplex. Quocirca Primò, per *verbum* hoc accipias verbum S. Scripturæ, q. d. Verbum S. Scriptoræ, ac præſertim oracula Prophetarum ſunt arcana, ſymboliea, & recondita, ut gloriam Dei apud homines velent, & celent: regum verò eſt eadem retegere, veſtigare, & perſcrutari, ut eorum arcanos ſenſus cognoſcant, aliiſque cognoſcendos tradant. Undè Moſes, imò Deus, ſanxit, ut reges initio regni Deuteronomium ſibi deſcribaot, illudque crebrò perlegant, Deuter. 17. 18. *Verbum quadruplex. Primò.*

Notat appendicem harum parabolarum collectam à viris Ezechiæ eſſe obſcuram & profundam, ac magis quàm eas quæ præceſſerunt involutam allegoriis, figuris, & tropis, uti ex Chald. Syro, & aliis dixi v. 1. q. d. Dei gloria eſt ſuam ſapientiam celare his parabolis Salomonis: at tum decus eſto, Ezechia rex, eaſdem colligere, veſtigare ſcrutari, uti facis per Sobnam, eiuſque ſocios: æque ac decus Salomonis atavi tui fuit, eaſdem meditando ſcrutari, & conſcribere. Quare inſulsè Rabini nonnulli ea hac gnome fabulantur, viros Ezechiæ reſeciſſe parabolas Salomonis obſcuras, ſoliſque regibus perſpectas, faciliores verò, & populo obvias dumtaxat collegiſſe. Hunc ſenſum dat S. Gregor. lib. 1. in Ezech. hom. 6. ubi tamen craſſum ſcriptorum eſt mendum; directè enim verbis Salomonis adverſatur, ideoque corrigendum. *Tenebroſa aqua*, inquit, *in nubibus aeris; quia obſcura eſt ſcientia in prophetiis. Sed Salomonis voce atteſtante audivimus, Gloria regum celare verbum, & gloria Dei eſt inveſtigare ſermonem, quia honor eſt hominum eorum ſecreta abſcondere, & gloria Dei eſt myſteria ſermonis eius aperire.* Mendum habes, quòd plane Scripturæ textum invertit. Sic ergo corrige: *Sed Salomonis voce atteſtante audivimus: Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inveſtigare ſermonem. quia honor eſt Dei ſecreta ſua abſcondere, & gloria hominum myſteria ſermonis eius aperire.* Undè appoſitè ad hanc ſententiam ſubiungit: *Ipſa quidem per ſe Veritas diſcipulis ſuis dicit: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, id eſt, aperiè exponite, quæ in allegoriarum obſcuritatibus auditis. Magna verò utilitatis eſt ipſa obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum, ut fatigatione delectet, & exercitatus capiat quod capere non poteſt otioſus. Habet quoque aliud magis, quia Scripturæ ſacræ intelligentia ſi in cunctis eſſet aperta, vileſceret. Atque adeò in quibuſdam locis obſcuritatibus tanto majore dulcedine inventa reficit, quanto majori labore fatigat animum quæſita.* Hoc eſt quod ait Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. magis dulciuſq; ſapit verum ſtudio quæſitum, & labore paratum, ſicut venatoribus, & canibus poſt longos curſus, & venationis labores, ſuaviſſima accidit fera jam capta, & poſſeſſa. *Secundò.*

Secundò, per *verbum* hoc accipias myſteria, & Sacramenta fidei; quale eſt SS. Trioitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ, &c. hæc enim arcana ſunt, & omnem hominum captum ſuperant. Undè S. Athanaſius in Synopſi S. Scripturæ legit: *Gloria Dei operis vel obſcurati rationem*, q. d. Glotia SS. Trioitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ adeò ſublimis eſt, & arcana, ut humana ratio in ea veſtiganda caliget, ciuſque acies ad tam ſplendidum ſolis mcreati iubar hebetetur, & obſcuretur. Hinc S. Dionyſ. epiſt. 5. & de Divin. nominib. docet Deum habitare in caligine, nec niſi per eam ſe patefaeere mortalibus.

Notent hoc hæretici, diſcantque credere Deo dicenti ſe eſſe trnum, & onum, Verbum eſſe incarnatum in Euchariſtia eſſe verum Chriſti corpus, &c. etiamſi ea non capiant: quia plus poteſt Deus facere quàm humana mens comprehendere. Scriptum eſt enim v. 27. *Qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria.* Captivent ergo intellectum ſuum in obſequium fidei, imò Dei. Hinc Dei arcana gloria repræſentata fuit curru Cherubico, Ezech. 1.

qui plenus eſt involueris, ſymbolis, & ænigmatibus, ait R. Salomon. Porrò regum, & principum, præſertim Prælatorum, eſt, hæc, quoad licet; putà in quantum ea Deus per Eccleſiam revelavit, ſcrutari, tum ut ſubditos ea doceant, tum ut ea contra hæreticos defendant.

Tertiò. Tertiò, per *verbum* accipias rerum creationem, quæ verbo Dei facta eſt: *dixit* enim *& facta ſunt*, q. d. Deus in rebus creatis abſcondit ſuam ſapientiam, quam homines, præſertim reges, & principes, veſtigare voluit, ut in ea Deum auctorem agnoſcant, & celebrent. Hoc eſt quod ait Sirac. Eccli. cap. 3. 25. *Plurima ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.* quis enim cauſam ventorum, nivis, grandinis, tonitrui, fulminis: item motus ſolis, lunæ, & ſtellarum, æſtuum maris, & infinitorum ſimilium, præciſam, & adæquatam aſſignare valeat? Et cap. 43. 34. *Exoltantes enim replemini virtute. ne laboretis: non enim comprehendetis, &c. multa abſcondita ſunt maiora his; pauca enim vidimus operum eius.* ita Aben Ezra.

Quartò. Quartò, & magis appoſitè, per *verbum* accipias decreta, & judicia quæ ab *elohim* (hoc enim nomen hîc eſt in Hebræo) id eſt à Deo judice, gubernatore, & vindice univerſorum proficiſcuntur: horum enim rationes, & cauſas penetrare ſæpè eſt difficile: v. g. cur nunc Aſſyrii, nunc Chaldæi, nunc Medi, nunc Perſæ, nunc Græci, nunc Romani rerum potiantur? cur Turcis Deus tot dederit victorias, regna, & imperia? cur in particulari hunc facit divitem, nobilem, principem, regem, Pontificem: illum pauperem, vilem, plebeium, &c.? Regum tamen eſt hæc Dei judicia, eorumque cauſas quoad licet veſtigare, ut Deum revereri, colere, totique ab eo pendera diſcant. Aut planiùs q. d. Gloria Dei eſt decretorum, & iudiciorum ſuorum rationes celare, ut eminentem ſuam maieſtatem, ſapientiam, dominium & poteſtatem oſtendat: at verò regum eſt nihil decernere, nihil judicare, niſi prævio exacto examine, ut conſtet legem vel ſententiam quam edituri ſunt, eſſe juſtam, honeſtam, utilem: alioquin enim multas ferent ſententias, & leges iniuſtas, inhoneſtas, inutiles, quibus tam Deum quàm populum graviter offendent, cum periculo ſeditionis, vel rebellionis. Hic ſenſus valdè appoſitus, & verbis ipſis quaſi innatus videtur.

Aliqui ſic exponunt q. d. Glorioſum eſt apud plebem rudem, & incapacem celare alta divinitatis myſteria, & judicia, ne ab indignis, & non intelligentibus ſpernantur, & rideantur: at verò glorioſum eſt regibus, ſi ipſorum dicta factaque diligenter perquirantur, & perquiſita inveniantur æqua & recta. Verùm *gloria regum eſt inveſtigare ſermonem*, propriè ſignificat veſtigationem hanc à regibus ipſis faciendam eſſe.

Aptiùs Cajetanus: Opponuntur, inquit, honor Dei, & honor regis penes actiones iſtas, videlicet celare verbum & inquirere verbum; itaque celare verbum eſt honor Elohim, & non regum; & è contra inquirere verbum eſt honor regum, & non Elohim. Oportet enim hæc prænoſcere, ut cognoſcatur ſenſus parabolæ. Cùm igitur verbum *Elohim* (hoc eſt Dei, quatenus eſt iudex) ſit ipſum judicium, conſequens eſt quòd celare verbum ſignificet occultare rationes iudiciorum. Et eſt ſenſus: Ad honorem ſummi judicis ſpectat abſcondere rationes judiciorum: occultiſſimæ ſiquidem nobis ſunt in particulari rationes divinorum judiciorum, quæ ſæpè exercet. Et inter Deum & reges diſparitas tanta eſt, quòd ad ignominiam regum ſpectat celare rationes judiciorum ſuorum, quia debent manifeſtare quare ſic judicant, quare illum damnant ad axilium aut mortem, &c. ad Dei autem honorem pertinet occultare rationes judiciorum ſuorum, quia per hoc innoteſcit quòd non habet ſuperiorem aut parem; quòd non pendet dominium ſuom aut juſtitia ſua à nobis, ſed à ſola ſua voluntate. Ad regum autem honorem ſpectat quærere aut inveſtigara verbum, hoc eſt, verborum, factorum, & rerum notitiam ac veritatem: quod fas non eſt attribuere Deo. Inquirere enim eſt neſcientis: Deus autem in ſeipſo ab æterno omnia novit. Huc pertinet illud Clementis: *Vulgi arbitrium ſuper principem eſt.* Rex enim pendet à regno, & repub. Deus autem à nullo; imò totus orbis pendet à Deo, ſicut radius à ſole.

Simpliciùs Janſen. q. d. Pertinet ad Dei gloriam quòd nihil debeat inquirere, cùm omnia ſciat, & quod, cùm omnia ſciat, non tamen omnia ſe mox ſcire declaret, ſed cuncta quæ aguntur modò, & dicuntur apud homines, celet ac diſſimulet, ſuo tempore omnia revelaturus, cùm omnia adducet in judicium: hoc enim mirificè commendat ejus patientiam, & lenitatem, quod qui omnia novit, tanto tamen tempore omnia tegat, ac patienter ferat. Ne autem hoc exemplum in Deo imitari velint reges, qui in eius locum hîc ſunt conſtituti, ax oppoſito ſubiicitur ad gloriam regum pertinere, inveſtigare ſermonem, hoc eſt, diligenter inquirere de ſtatu regni ſui, deque his quæ à ſubditis in regno ipſorum aguntur, ut quæ ſunt corrigenda ac punienda, corrigant ac poniane. Neque enim ignominioſum ſibi ducete debent inquirere de rebus, quamvis hoc ſit neſciantium, nec inſtar Dei ſa gerere debent, quaſi omnia ſcientes, nec quę noverunt corrigenda inſtar Dei debent celare, ſed dirigere ac punire. Senſus ergo eſt: Sicut ad gloriam Dei facit quòd non debeat inquirere de re aliqua, ſed quod, cùm omnia ſciat, celet tamen ea: ita ad gloriam regum è contrario facit, quòd, cum fateri debeant ſe pleraque ut homines nelcire, diligenter ſcrutentur res ſcitu neceſſarias, ut inveſtigatas detegant, & dirigant.

Quintò, per *verbum* aliqui accipiunt præceptum. Unde Septuag. vertunt, *gloria Dei eſt celare verbum: gloria autem regis honorare res*, vel, ut alii legunt, *honorat præcepta*: nimirum pro τὰ ῥήματα, id eſt res, Procopius, & alii legunt, τὰ πράγματα, id eſt præcepta: unde auctor Catenę Græc. vertit, *gl ria regis mandata ſua magni facit*, non permittens ut quis ea impunè violet. Alii paſſim legunt, *gloria regis honorat præcepta eius*, ſcilicet Dei. q. d. Gloria Dei eſt celare præceptorum ſuorum rationes, & cauſas, v. g. cur juſſerit ne quis veſtiatur veſte è lana & lino contexta, ne quis agrum ſerat diverſo ſemine, ne quis comedat primos fructus pomorum, &c. Levit. 19. v. 19. & leq. ipſa enim abſolutus, & ſummus eſt omnium dominus, atque ſapientiæ eius non eſt numerus; quare illi omnes, etiam reges, cervices, rationem, & judicium humillimè ſubmittere debent, eiuſque præcepta exoſculari, ac ſicut fas eſt eorum rationes modeſtè veſtigare: ubi verò fas non eſt, in Dei arbitrio, & judicio conquieſcere. Rurſum noſtet Pineda lib 3. de Rebus Salomonis cap. 6. n. 14. explicans illud Sapientiæ c. 9. *Cogitationes enim mortalium timidæ*; Indicat, inquit, regum cogitationes in eam unam rem intumi debere ut conſequi poſſint, quid velit Deus: cùm enim ille conſilia ſua, & voluntates diligenter inquiri velit, celat tamen aliquando, ut ſcitantibus, & deſidentibus non omnino pateant, ſicut ſcriptum eſt Prov. 25. 2. *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inveſtigare ſermonem*, videlicet illum ipſum quem Deus celat. Itaque proprium regum eſt cogitare, & inveſtigare quid ille velit.

Myſticè Beda: *Gloria*, inquit, *Domini eſt in rerum apparentis, humanitatis ſuæ infirmitatem, magis quàm divinitatis æternitatem mortalium oculis oſtendere, & ſe potiùs operum miraculis, ac myſticis locutionibus quàm apertis aſſertionibus Verbum, id eſt Dei Filium, fateri. Unde multò ſæpius in Evangelio filium ſe hominis, quàm filium Dei appellare conſuevit. Et gloria fidelium eius diſcipulorum eſt diligenter eius inveſtigare ſermonem, quo ſe Deum etiam ubi patenter non dixit, myſticè ſignificat, quale eſt illud: Ego & Pater unum ſumus, & cetera huiuſmodi. Denique celatæ Verbi æternitatem, & prætendens carnis infirmitatem, ait: Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Cui vel eximius inveſtigator eius ſermonis, quem antea ſæpiùs audierat, reſpondit: Tu es Chriſtus filius Dei vivi. Nec parvam hac inveſtigatione meruit gloriam; nam protinus audivit: Beatus es Simon bariona, &c.*

Ex dictis liquet hanc gnomen Salomonis non adverſari illi Raphaelis Tobiæ 12 7. *Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei revelare, & confiteri honorificum eſt.* Per *ſacramentum* enim intelligitur ſecretum, quod rex omnino celari vult. per *opera Dei* verò illa quæ Deus hominibus oſtendit, illiſque per angelos vel homines revelari jubet. Hic verò tantùm dicitur, Dei gloriam eſſe quòd multa celet, eaque hominibus præſertim regibus veſtiganda relinquat: undè patet utrumque eſſe verum nec poſterius priori adverſari.

CÆLUM SURSUM, ET TERRA DEORSUM, ET COR REGUM INSCRUTABILE] Hebr. *cælorum in altitudine, & terræ in profunditate, & cordis regum non eſt inveſtigatio*; Chald. *cæli ſunt excelſi, & terra profunda, & cor regum inveſtigabile*; Syrus, *non inveſtigatur.* VERS. 3.

Primò, R. Salomon expoſit q. d. Sicut cœli ſublimitas, & tetrę

terræ profunditas investigari nequeunt; Quoties enim, inquit, illi jus dicendum? quot etiam bella eidem gerenda? quibus omnibus provida cura adsit necesse est: quod si linguæ omnes sermonem serererent, manusque omnium scribendo vacarent, haud satis essent ad describenda imperii gravia multaque negotia.

Huc accedit Baynus, qui sic explicat, q. d. Rex non habet otium ut vestiget cælorum altitudinem, & terræ profunditatem, quia tot reipubl. negotia cor ejus occupant; ut illa omnia scrutari penè fit impossibile.

Secundò, Vatabl. contrariè exponit q. d. Utrumque, scilicet tam cælum quàm terra, est in loco definito, ideoque utrumque comprehendi potest; at cor regum quia indefinitum, & quasi infinitum, nulla disquisitione comprehendi potest.

Tertiò, Abeo Ezra hunc versum nectit præcedenti, q. d. Gloria Dei celatur in cælorum altitudine, & terræ profunditate, ac rebus innumeris maximè variis, & pulcherrimis, quæ illorum ambitu continentur: quare cor regis ea scrutari, & penetrare nequit, nec intelligere potest ea quæ sursum sunt in cælis, nec ea quæ deorsum in terra. Ipse ergo *inscrutabile* accipit non passivè, quod scilicet cælos, & terram scrutari non prævalet. Undè hebr. est, *cordis*, vel *cordi*, *regum non est scrutatio*, scilicet cælorum, & terræ.

Quartò, R. Levi, q. d. Cælum sommè est altum, & terra summè est profunda; & cor regis altius debet esse cælo, & profundius terra; debet enim esse quasi immensum, quod immensa reipubl. totius æquè ac singulorum sibi subditorum negotia complectatur, disponat & expediat, ideoque inscrutabile, & imperviestigabile.

Cor regum inscrutabile.

Quintò, genuinè q. d. Sicut cæli sublimia, & terræ profunda sunt inscrutabilia, &, id est *sic*, pariter cor regum est inscrutabile: *vò* enim *inscrutabile* ad *tὸ cælum* & *tὸ terra* per zeugma repetendum est, ut patet ex Hebræo, atque vocula & hic notat similitudinem & comparationem, uti & alibi sæpè in Proverbiis, idemque valet quod *sic*, *simili modo*: licèt enim Astrologi cælorum altitudinem, & terræ profunditatem dimensi sint; tamen nullam certam, & definitam utriusque mensuram assignare potuerunt: undè magna est eorum varietas, & dissonantia, quam tecenset noster Clavius in lib. 1. Sphæræ. Rursum nullus perscrutari potuit omnia quæ cæli, & terræ ambitu continentur; quare hæc perscrutatio est curiosa, vana, & inutilis, ait S. Augustinus æquè ac curiosa, & vana est investigatio profundorum cordia regii consiliorum. ita Beda, Hugo, Cajetan. Jansen. & cæteri passim.

Ratio à priori.

Prima.

Ratio à priori est: Prima, quòd reges ingens habeant cor, id est ingentes animos, & spiritus, ut maxima meditentur, & animo destinent, ut Alexander Magnus animo destinabat totum orbem sibi subjugare. Hæc autem consilia scrutari est difficile, & sæpè impossibile. Ita Joannes Austriacus Caroli V. nothus, cùm secretò in Hispania educaretur, esseteque puer, rogatus quisnam suus esset pater? respondit se id nescire, sed magni viri alicujus se esse filium augurari ex ingenti corde, & animis quos tum sentiebat, & paulò post declaravit cùm Turcas anno Christi 1571. apud Echinadas, & Geusios in Belgio apud Gemblacum anno

Secunda.

1577. ingenti clade cecidit. Secunda, quod in reipublica, & regnia tot quotidie enascantur novitates, novi motus, tumultus, cosspitationes, lites, difficultates, ut regis cor quotidie mille nova mente sua versare debeat consilia, ut omnibus occurrat: hæc autem privato scrutari est perdifficile. Tertia, quod cor regum in sublimi quasi æthere positum sit mobile, variarumque passionum, informationum, adulationum ventis expositum, ut sæpè decreta mutet, & quod hodie placuit cras displiceat: quare sicut gallus in culmine turrium flabris ventorum assidnè rotatur, & circumagitur, sic & cor regis. Quarta, quia

Tertia.

Quarta.

teges affectant sapientiam, matestatem, & eminentiam super omnes: undè multa animo celant, ut videantur omnibus eminere, omnibusque esse sapientiores, atque ut ea quæ destinant feliciter exequantur: ad hoc enim mirè valet secretum. Quinta, quòd Deus cor gyret, & flectat quocumque vult, ut per eum sua decreta, supplicia, vindictas exequatur, juxtà illud cap. 21. 1. *Cor regis in manu Domini*. Sic Nabuchodonosor cor à Deo agebatur ad punitionem, & excidium gentium impiarum. Sic Attila stebat se esse flagellum Dei. Consilia autem, & arcana Dei quis investiget? Quare hæc gnome parallela est præcedenti. q. d. Gloria Dei est celare verbum, hoc autem celat in corde regis, ut pet eum illud exequatur. Rursus sicut gloria Dei, sic & regis, qui est quasi Deus in terra, est celare verba, & arcana cordis sui. Notat præ aliis regibus Salomonem, cuius parabolas hìc describit: Salomon enim à Deo accepit sapientiam infusam rerum omnium ideoque hominibus cæteris imperviestigabilem, & impenetrabilem.

Dicit idipsum Salomon hoc fine, & scopo, Primò, ut compescat curiosorum vanitatem. Sunt enim nonnulli otiosi & curiosi, qui aliud non agunt quàm scrutari, & conjectare arcana consilia regum, & principum; qua in re, & rerunt tempus inutiliter, & sæpè falluntur, quia cor regum inscrutabile, ac quantum cœlum distat à terra, tantum cogitationes regum eminent superantque cogitationes privatorum.

Secundò, ut doceat non esse ambiendas privatas regum amicitias, familiaritates, & favores, quia cùm illi eminent instar cœlorum, qui illis adhæret, instar cælorum assiduo cum ipsis motu rotatur; qui verò ab eis longiùs abest paucis contentus, quietus & firmus in terra consilit: præsertim quia reges sæpè intimos suos quos in altum, & quasi in cœlum elevarunt, ob parvam offensam dejiciunt, & in imam quasi terram projecerunt. Id hoc sæculo in omnium penè regũ aulis factum vidimus, quia corda regum sunt mobilia, & inscrutabilia. Hoc est quod ait Psalres: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus* psalm. 145. 3.

Hinc Septuag. pro *inscrutabile* vertunt, ἀνεξιχνίαστον, id est imperscrutabile, vel *quod redargui non potest*, quia scilicet rex non habet superiorem in terra, à quo redargui possit; aut *irreprehensibile*, *omnino reprehensione maius*, ut vertit auctor Catenæ Græc. tum quia cor regis oulli mortalium est planè perspectum, tum quia nullius reprehensionem admittit. q. d. Summa est regis in omnes potestas, ut quidquid faciat impunè faciat; & esto innocentem dejiciat, ac veluti è cœlo in terram deprimat, nullus eum culpare vel arguere audeat. Ira Philippus rex venenum jussit dari Arato, qui id præsentiscens ad familiarem conversus: *O Cephale*, inquit, *hæc sunt præmia regiæ amicitiæ*. Antipater cùm didicisset Parmenionem ab Alexandro interfectum, dixit: *Si Parmenio struxit insidias Alexandro, cui fidendum est? si non struxit, quid agendum?* Erat Parmenio velut alter Alexander in rebus militaribus. Si tantus amicus fefellit, non est tutum cuiquam amico fidere: si Alexandermihile ommeritum sustulit, præstat à regum negotiis abstinere. ita Plutarch. in Apophth. reg. & impp. Antisthenes rogatus quomodo ad rempublicam capessendam sit eundum? Velut, inquit, ad ignem, ne omnis admotus exuraris, procul amotus frigescas ita Stobæus serm. 43.

Exempla.

Mysticè, tex est justus, & vir spiritualis, cujus cor regitur à Spiritu sancto, ideoque magna, & cœlestia cogitat, se proinde homini animali est inscrutabile, juxta illud 1. Cor. 2. 15. *Spiritalis judicat omnia, & ipse à nemine judicatur*. ita auctor Catenæ Græc. Beda verò sic; *Sicut*, inquit, *altitudo cæli, & profunditas terræ cunctis hominibus non potest, ita sententia Prophetarum, & Apostolorum, qui arcana divinitatis Spiritu sancto revelante cognoverunt, nostræ fragilitatis capacitatem transcendit.*

Vers. 4. AUFER RUBIGINEM AB ARGENTO, ET ARGENTARIUS VAS PURISSIMUM: AUFER IMPIETATEM DE VULTU REGIS, ET FIRMABITUR JUSTITIA THRONUS EJUS] *Firmabitur in justitia* duplicitet. Primò, q. d. Firma erit justitia regis, & regni. Undè Vatabl. vertit, *in justus erit ex*: Secundò, q. d. Firmum & stabile erit regis regnum, utpote firma, & stabili justitiæ base subnixum.

Vers. 5.

Impietatem quadrupliciter accipias: undc quadruplex hic oritur sensus. Primò, pro sævitia, minis & crudelitate, q. d. Sicut exterra ab argento rubigine argentum evadit nitidum, pulchrum & splendidum: sic si rex deposito vultu severo, minaci & crudeli, induat mentem, & faciem benignam, clementem, hilarem, instar argenti splendebit, suoque hilaritatis splendore subditorum animos sibi devinciet; quo fiet ut liberè, & sine periculo justitiam exercere, jus dicere, & iniquos quoslibet plectere valeat: cùm enim ab omnibus ametur, à nemine quid rebellionis vel mali metuet. Ita Beda: *Qui enim*, inquit, *præsunt*

Impietas quadruplex. Primò.

populis, ſi volunt firmum eſſe ſolium ſuum, ſemper hilaritate, & A
gaudia plenos vultus exhibeant, ne per arrogantiam exigidiore,
effecti in muſſitationem incidant populorum. Sic Julius Cæſar Auguſtus, Conſtantinus, Theodoſius, Carolus Magnus, plutelque alii, ſua benevolentia, & hilaritate conciliarunt ſibi omnium animos, ut à ſe ſanctas juſtitiæ leges licèt ſeveras ultrò ſuſciperent. Sic nimirum ſapientia divina *attingit à fine uſque ad finem fortiter, dum diſponit omnia ſuaviter,* Sapient. 8. 1. Scitum eſt illud Antigoni regis: *Nullum regni præſidium firmius civium benevolentia.* Et illud Apollonii, qui rogatus à rege Babylonis, qua ratione tutò regnaret, reſpondit: *Si multos beneraveris, ſanctè vixeris ſtudueris.* Et illud Themiſtoclis, qui cuidam admonenti: *Bene principatum geres Athenis, ſi mollis communis eſſe velis, & manſuetus;* reſpondit: *Nunquam ei ſolæ inſederim, unde nihilo plus à me ſerverit amici quam alieni.*

Onus de regis benevolentia.

Secundò. Secundò, *impietatem* proprie accipias regis ipſius, q.d. Auſer à rege impietatem, quæ eſt quaſi rubigo argenteï cordis regalis, illud obſcurans, exedens & corrumpens, ac facito ut rea ſit pietatis, virtutis, & juſtitiæ ſtudioſus; ſic fiet, ut juſtitiam ubique exerceat, per eamque ſuum ſolium, & regnum roboret, & confirmet. Sic ſi Saul ex animo abſtuliſſet odium Davidis, in juſtitia firmaſſet ſolium ſuum.

Tertiò. Tertiò, *impietatem*, metonymicè accipias pro impiis, uti eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro, Septuag. Varabl. Pagnino. Noſter enim legit רשע *reſca*, id eſt impietatem: Chald. verò, & moderni alii punctis legunt רשׁע *reſa*, id eſt impium: unde ſic vertunt, *remove ſcorias de argento, & egrediatur conflatori vas*, ſcilicet pretiolum, quia conflatum, & purgatum: *remove impium coram rege, & diriget ur* vel *firmabitur in juſtitia ſolium eius*, Chald. *colligite rubiginem de argento, ut egrediatur vas à conflatorio, & præparabitur in juſtitia ſolium eius*; Syrus, *ſecernite ſcoriam ab argento, ut egrediatur vas purum, confringetur iniquus ante regem*, &c.

Senſus ergo eſt q. d. Auſer à conſpectu, & cooverſatione regis impios conſiliarios, principes, amicos, adulatores, qui prava ei ſuggerunt conſilia; ac eorum loco ſurroga conſiliarios, principes, familiares, qui ſint probi, juſti, ſapientes: horum enim ſuggeſtione, exemplo, & auxilio fiet, ut rex juſta, & ſancta ſanciat, eaque fortiter exequendo, juſtitia, & probitate ſe ſuumque regnum ſtabiliat. Ex adverſo Iſaias cap. 1. 23. exeidium Hieroſolymæ, & regum Juda tribuit malis conſiliariis, & principibus: *Principes tui*, inquit, *infideles, ſocii furum: omnes diligunt munera, ſequuntur ecetributiones.* Undè illis exclufis alios probos ſe ſurrogaturum pollicetur, qui Jeruſalem priſtino nitori reſtituant. ſic enim ait v. 25. *Et convertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum: & reſtituam judices tuos, ut fuerunt prius, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus: poſt hæc vocaberis civitas juſti, urbs fidelis.* Vide ibi dicta, & Jerem. 6. 29. & 30. ubi eadem metaphora argenti purgandi à ſcoria Iſraeli attribuitur.

Hic ſenſus valdè eſt appoſitus: tangit enim radicem omnis boni vel mali regiminis regum: radix enim eſt, boni vel mali conſiliarii, & familiares miniſque regis: quales enim hi ſuot, talis erit, & rea: ſi ergo juſtos, & probos ſibi rex aſciſcat, & expellat improbos, utique in republ. vigebit probitas, & juſtiria, in eaque firmabitur regnum eius. ita R. Levi, Abeo Ezra, Janſen. & alii. Verè Plutarch in Moral. *Adulator*, inquit, *principi cum ſcoria argenti venaciſſimè miſcetur.*

Quartò. Quartò, amplè, & generatim per *impietatem* accipias quælibet ſcelera, & ſceleratos, q.d. Sicut conflator, ſive aurifex, & argentarius per ignem tollit ſcoriam ab argento: ſic pariter rex per ſupplicium, & vindictam impios tollere debet de conſpectu ſuo, & totius regni quod ergo faciat rex in purgando regno ab impiis. In republ. enim, & regno miatum eſt argentum cum ſcoria, id eſt probitas cum improbitate, virtutes cum vitiis, probi cum improbis; ſeparet ergo eos rex, probos retinendo, improbos exterminando: ſic fiet ut juſtitia, & juſti toto regno triumphent, ac proinde à nullo inimico quidquam regi vel alteri cuilibet metuendum erit. Undè Septuag. vertunt, *percute argentum impiorum* vel *adulterinum, & mundabitur mundum totum. Interfice impios à facie regis, & rectâ procedet in juſtitia thronus eius.* Ubi nota *τὸ percute*: ſicut enim continua percuſſione argentum pur garur à ſcoria, ſuæque putitati reſtituitur: ſic & reſpubl. ſi in ea percutiantur, & interficiantur improbi, juſtitiæ, paci & fœlicitati reddetur. ita R. Salomon, Salazar, & alii.

Præclarè Diotogenes Pythagoræus lib. de Regno apud Stobæum ſerm. 48. *Fria*, inquit, *ſunt regis officia, imperare, judicare, deos colere. Maxime in rege perfecto, ut bonus ſit imperator, judex, & ſacerdos, requiritur: gubernatoris enim opus eſt ſervare navim, auriga currum, medici agrotantes, regis autem, & imperatoris in bello periclitantes.* Et inferiùs: *Uti Deus ad mundum, ita ſe res ad civitatem habet, & ut civitas ad mundum, ita res ad Deum. Civitas enim mundi ſtructurum, & harmoniam imitatur: res autem nulli obnoxius, & lex viva exiſtens, Dei ſignum inter homines repræſentat. Proinde oportet regem à voluptate non vinci, ſed eius victorem eſſe. Rurſum qui alios regere volet, priùs ſuas affectiones regere diſcat.* Caulam rege dignam ſubdit: *Converſo enim ut aliis ſemper virtutis præcae, & ſecundum ipſum imperio dignus æſtimetur, non ſecundum opes aut potentiam, aut jus armorum.* Undè, & hilce concludit: *Itaque eos qui circà voluptates temperant, liberalis circa pecunias, prudens; & gravis in imperio fuerit, ille severa rei cœit: conſequetur hæc ſi primùm fuerit verendus tum aſpectu, tum auditu, & dignum ſe geſſerit imperio; deinde benignus colloquio, vultu & ſenſerendis beneficiis: docet id quod agit, admirabile eſſe, uti regem oportet, ut eminentiæ cæteris quaſi divinitatem quamdam præ ſe ferat.*

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. *Qui turpia*, inquit, *carnis deſiderii, prævoſq; eiuſdem ad libidinem impetus in ſe manifeſtat, is mentem ſuam ad juſtitiam componit, in qua Chriſtus Dei ſapientia & ſcientia requieſcit.* Chriſtus eoim eſt rex mentium, ac mens ipſa rex eſt animæ totiuſque hominis.

N2 GLORIOSUS APPARAS CURAM AGE, ET IN LOCO MAGNORUM (Septuag. δυναστῶν, id eſt dynaſtarum, principum) NE STETERIS. MELIUS ENIM EST UT DICATUR TIBI, ASCENDE HUC: QUAM UT HUMILIARIS CORAM PRINCIPE] Pro *ne glorioſus apparaas*, hebr. eſt תתנשא אל *al tithaddar*, id eſt, ne te oſtentes, ne te ornes, ne te glorifices, ut vel ſplendore veſtium, vel famulorum, equorum, rhedarumque copia, vel ſapientia aut facundia, aliave re magnates te majores imitarraut ſuperare velis, imò cum ipſo rege quaſi certare: omnis eoim privati hominis decor, & ſplendor, dum majeſtari, & ſplendori regio obicitur, hebetatur, refringitur, & evanet. Septuag. vertunt, μὴ ἐλαζονεύου, id eſt, *ne ſuperbias*, ne arrogantem te exhibeas. Roman. *ne glorioſum te oſtentes*: ἀλαζονεία enim eſt jactantia, ſtrepitus, faſtus, ſuperbia oſtentatio, inſolentia, vaniloquentia. Chald. *ne ſplendidus ſis in conſpectu regis*; Syrus, *ne glorieris*; Cajet. *non te pulchrificabis, & in loco magnorum ne ſteteris*, id eſt, ut Vatabl. *ne locum magnatum occupes, cùm magnus non ſis.* R. Salomon: Ne te magnificè jactes coram rege ut gloriam tuam oſtentes, atque ſuperbè te geras coram eo, qui tibi dignitate ſit ſuperior: ſatius enim eſt, ut tibi dicatur, Aſcende huc; quàm ſi abſque venia aliquem locum ingrediaris, & inde te recedere jubeant. Aben Ezra, *ne glorioſus apparas*, ne velut ille curru ſpleodidus ſis, & *in locum magnorum*, ubi magnates verſantur, ne ingrediare, & commotere. *Aſcende huc*: nam magis è re tua eſt ut dicarur tibi, Aſcende huc, & nobiſcum morare, quàm inſpectante rege è gradu deiciaria, cùm abeius conſpectu te abire juſſerint.

Agitur hoc verſu, uti & quinque præcedentibus, de rege ejuſque confeſſu inter magnates: ſicut eoim v. 2 regem comparavit eum Deo, ac tribus ſeqq. eumdem comparavit cum ſubditis: ita hic viciſſim ſubditos comparat cum rege, eoſque docet modeſtiam, ut humiliter & reverenter agant cum rege & magnaribus. Senſus ergo propriè eſt q. d. Ne coram rege te tualque veſtes, opes, nobilitatem, facundiam, bellicam artem, prudentiam, pertiam, &c. oſtentes, neve ejus magnaribus te miſeras vel ingeras: ſic enim & regem, & magnates tua ſuperba audacia offendes; atque ab utriique humiliaberis, & deiciceris.

Ratio eſt, quod ſuperbia & oſtentatio omnibus quidem exoſa ſit, ſed maximè regibus, & dynaſtis: tum quia reges omnibus eminere volunt, nilque præ ſe magni faciunt aut mirãtur. Undè Cyrus apud Xenophontem docebat ſuos nihil admirari utpote qui magis admiranda viderint, & præ cæteris hominibus ſint admirandi. Tum quia reges volunt majeſtatem ſuam ab omnibus agnoſci, & magna omnibus in rebus ſubmiſſione coli & ſulpici; quare ſuperbos, & oſtentatores velut qui tenebras majeſtati ſuæ offundant, deteſtantur,

ex

ex adverſo amant modeſtos & humiles, qui ſua demiſſione reges honorant, ac ſua exigua ſorte & ſtatu contenti nihil ambiunt: unde eorum ſapientia & induſtria per ſagacitatem qua pollent, perſpecta, ipſos ad majores honores pedetentim promovent, dicuntque Aſcende huc. Hinc periculoſiſſimam tibi eſſe puta oſtentationem agendi, quippe ex qua exiſtit invidia, magnus aulæ turbo. Ea igitur quæ agenda ſunt, age ſine ulla oſtentatione agendi. *Sapienter ergo Salluſtius Criſpus, cui ſuberat vigor animi ingentibus negotiis, ne acrior, quo ſummum & inertiam magis oſtentabat*, ait Tacitus lib. 3. Annal. & Seneca in Oedipo:

Certiſſima eſt regnare cupienti via,
Laudare modica, & otium ac ſummum loqui.

Emanuel rex Luſitaniæ laudis eloquentiæ avidus, juſſit Aloyſio Silveiræ ſibi ſcribere literas peregregias ad Pontificem, addiditque ſe alias quoque ſuo marte & manu ſcripturum. A ſe ſcriptam epiſtolam regi obtulit Aloyſius. ea ubi recitata eſt, lubriſit rex, manuque Aloyſii comprehenſa: *Vicifti*, inquit, *Aloyſi, epiſtola tua plane digna eſt, quæ ab ingenuo & acumen Romanum miſcatur: & miſcatur: meam vix ſatis dignam puto.* Erubuit Aloyſius, & gratiis de more actis, è veſtigio domum ſuam reverſus, equos inſterni jubet, atque unà cum liberis in ipſo meridie, nullo cibo præguſtato, magnoque ſilentio ſolum vertit. Ut extra urbem fuere, ſubſtitit paululùm Aloyſius, & ad liberos converſus: *Alii, alii*, inquit, *diſſi nobis migrandum eſt: nec enim in eo regno diutiùs vivere libet, in quo ſciat rex me ſibi ingenio ac doctrina præſtitiſſe.* Nempe vir prudens illud divinæ ſapientiæ oraculum memoria tenebat: *Coram rege noli videri ſapiens.* Plura hac de re dixi Eccli. 7. v. 5.

Extat hac de re illuſtris apologus firmamenti & Saturni apud Cyrillum lib. 2. Apol. moral. cap. 24. cui titulus: *Contra pompoſos ex magnitudine gratiarum. Fixarum ſtellarum ſphæra*, inquit, *gloriabatur corporis ſui magnitudine, & motus velocitate, atque univerſalis virtutis granditate, nec non aſtrorum multitudine. cujus quidem pompam Saturnus intelligens, ita ei dixiſſe fertur: Gloriatio ſi falſa eſt, confuſa eſt vera. Sed die mihi, rogo te, firmamentum, unde tibi ſit tanta multi reſplendi, tanta motionis velocitas, tanta ſtellarum luciditas & numeroſitas? At illa reſpondit: Ab intelligentia quidem ventilor, a ſole illuſtror, univerſorum auctor me condidit, & in me fidera ipſa idem fixit. Tunc Saturnus adjunxit: Nihil ergo habes quod tuum ſit, ſed totum alienum ſumpſiſti. Cui illa; Fateor, inquit. Hoc alter ſubjunxit, Cur igitur quaſi non acceperis, de communicatis tibi perfectionibus gloriaris, & alienæ gloriæ uſurpatrix erigeris? Non attendis, quòd ubi compoſitatis rapina ſapientem contaminat, nulla ſit vera gloria, cujus eſt bonitas univerſa. Sed falſæ veræ perdere, & per gloriam vanam in confuſionem incidere, maximè ſtultum eſt.* Deinde variis parabolis ſcitiſque gnomis idipſum corroborat: *Sic & dicendo*, inquit, *hoc tuum, facis totum te ſuum, ut falſæ gloriæ feris depaſtum, intus te vidit gratia vacuum. Quamobrem quanto generoſior es, & in bonis tibi communicatis præſtantior, tanto ſis intra ſolidum humilitatis ſinum ſollicita latentior. Diverſes, dime ſorem, cum lynce theſaurum recondo, gratiarum ſpiritum ſub duarum velationum tunicis abſcondo. Aurum es, ſub terra late. Preteſſimus es rubinus, in petra bellagii te recondo. Quid plura? ſege gloriam ſparſa luce, & tunc cum noctiluca interfeco gloriæ ſplendore fulgebis. Quibus dictis, exhortator conticuit.* hucuſque Cyrillus.

Similia.

Myſticè, ſi apud regem, quanto magis apud Deum, qui eſt Rex regum, & ſummè odit ſuperbos, humiliare nos oportet, ac meminiſſe conditionis noſtræ & fragilitatis, nec eximium ſanctitatis aut ſapientiæ locum nobis apud illum vendicare, nec in ipſius Eccleſia eminentem aliquem honoris gradum ambire? ne cogamur aut hìc, aut poſtea coram Deo, angelis & juſtis hominibus pudefieri, dum vel non aſſequimus deſideratum in Eccleſia honorem, vel affecuti deprehendimur inferiores eſſe munere ſuſcepto, ut aliis cedendum ſit dignioribus. Hoc eſt quod monet S. Petrus epiſt. 1. cap. 5. 5. dicens: *Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore viſitationis.*

Antiſtropha huic gnomæ Salomonis eſt illa Chriſti, qui verus eſt Salomon, Lucæ 14. 8. *Cum invitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honorazior te ſit invitatus ab illo; & veniens is qui te & illum invitavit, dicat tibi: Da huic locum: & tunc incipias cum rubore noviſſimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris, vade, recumbe in noviſſimo loco: ut, cùm venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, & erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus.*

Et in loco magnorum ne ſteteris] Præter ſenſum proprium jam datum, hus quoque addas. Primò, q. d. Ne ambias alta ſubſellia, magnas dignitates, primas præfecturas; ſed tuo licet mothco vel mediocri gradu contentus quietè & modeſtè vive, donec à Deo vel a principe ad altiora evoceris. Vita enim privata & humilis eſt beata, quia caret mille curis, diſtractionibus, periculis, quibus ſcatet vita aulica magnatum et principum. Idipſum ſerò expertus Ovidius lib 3. Triſtium elegia 4. ita canit, imò gemit:

Vita privata, vita beata,

Ujibus edocto ſi quidquam credis amico,
Vive tibi, & longè nomina magna fuge.
Vive tibi, quamcumque potes præluſtria vita:
Sæpius præluſtri fulmen ab arce venit.

Et inferiùs:

Credo mihi, bene qui latuit, bene vixit: & intrà
Fortunam debet quiſque manere ſuam.
Vive ſine invidia, molleſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi junge pares.

Denique noſter Salomon, imò per eum loquens Spiritus ſanctus Eccleſ. 4. 6. *Melior eſt*, inquit, *pugillus cum requie, quàm plena utraque manus cum labore & afflictione animi.*

Secundò, q. d. Noli contendere cum magnis de loco ut, ſi illi locum aliquem occuparint, tu eodem ſtare velis, prætendaſque illum tibi deberi: hę enim contentiones nascuntur ex ambitione, creantque periculum duelli, imò non rarò belli cum publica magnaque multorum clade. Sanè in Belgro ſæpè vidimus urbes ab hoſte occupari, ac exercitus potentes profligari aut diſſolvi, eò quòd capitanei inter ſe de loco certarent, nec alter alteri cedere vellet. Quocirca Romani priſci hanc non generoſitatem, ſed ſtoliditatem contemnebant, eamque multe puniebant. Sapienter & heroicè Damonides, cùm à chori magiſtro poſtremum in choro locum accepiſſet: *Ergo*, inquit, *chorege, reperiſti quæ pacto & hic locus per ſe inhonoratus, fiat honorificus.* Et Ageſilaus puer, licet jam rex deſignatus, in ludo ſolemni à præfecto loco parum honorifico collocatus; *Bene habet*, inquit, *oſtendam enim non locum viris, ſed viros loco conciliare dignitatem.* Ita Plutarch. in Lacon. Dionyſius rex cum offenſus eſſet ab Ariſtippo philoſopho, hominem ad cœnam vocavit, & juſſit eum in convivio infimum omnium accumbere. Hic Ariſtippus nihil offenſus: *Hunc*, inquit, *locum è rex illuſtrare vis, ac honeſtiſſimum reddere*; ſignificans non locum reddere hominem viliorem, ſed dignitate hominis honorem addi loco. Ita Laert. lib. 2. cap. 8.

Contentio de loco vitanda.

Exempla.

Tertiò, q. d. Noli ſubitò ambire magnos magiſtratus & ſubſellia, ſed initio parvos capeſſe, ab eſſoque gradatim ad majores aſcende. ſic enim tandem ad ſummos evades. Ratio eſt. Prima quòd omnium invidiæ pateant qui illicò ſumma ambiunt, ac ſaltu heteroclito ex humo in thronum tranſilire nituntur. Secunda, quòd hic ſit ordo omnis naturæ, artis & diſciplinæ, ut à parvis pedetentim ad maiora fiat progreſſio. Sic enim puer ſenſim creſcit, ſitque adoleſcens, juvenis, vir, & tandem ſenex. Sic fruges & fructus omnes ſenſim creſcunt: ſic in militia tiro fit miles, deinde decurio, mox vexilliſer, inde centurio, inde chiliarcha, &c. Sic in Eccleſia nemo repentè ſit presbyter vel diaconus, ſed per ſex minores Ordines velut gradus tenim eò aſcendit: ita enim in ſingulis probat ſuam virtutem, & ad majorem gradum ſe præparat & diſponit. Unde S. Cyprian. lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum, laudat S. Cornelium, quòd gradatim per ſingulos officiorum ordines ad Pontificatum aſcenderit: *Non iſte*, inquit, *ad Epiſcopatum ſubitò pervenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in divinis adminiſtrationibus Dominum ſæpe promeruit, ad ſacerdotii ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.*

Gradatim aſcende.

Qua viderunt oculi tui, ne proferas in judicio citò: ne poſtea amandare non poſſis, cum dehonestaveris amicum tuum] Ex Hebræo verti quoque poteſt, *cùm dehonestaris ex amicus tuus*: amicus enim à te lætus vicißim lædet, & probrum probro regerens, ſecreta & verecunda tua nudabit. Vaer. 8.

Eſt hìc triplex diſpunctio: Primò enim R. Levi, R. Salomon, Aben Ezra & moderna Biblia Hebræa *tè quæ viderunt oculi tui*, referunt ad v. præced. de rege & magnatibus. Secundò, Septuag. illa à ceteris ſejungunt, & ſubaudiendo

videntiam ſpecialem ſpectant iudices, utpote in quorum manu eſt jus, & iuſtitia, ac conſequenter, & ſalus totius reipubl.

Poteſt Secundò, hæc gnome generatim ad omnes extendi, ut dicta ſit contra adulatores, qui vitia aliorum, præſertim principum, eaculant, palpant & iuſtificant. q. d. Adulatores qui impio principi dicunt: Juſtus es, omniaque eius iniuſtè facta, iuſta eſſe proclamant, his maledicent populi. Qui verò liberè vitia principum arguunt, hi à populis laudabuntur, & benedicentur à Deo, & hominibus: ſolet enim populus deteſtari eos, qui vitia principum adulando fovent; amare verò & colere eos, qui illa arguunt, & arguendo tollunt vel minuunt. Undè Diogenes Cynicus liberè allatrans vitiis regum, in honore fuit apud populum. quocirca Alexander Magnus, aliique principes Diogenem coluere, ut probitatis nomen, & populi gratiam ſibi conciliarent. Quamobrem Syrus vertit, *pauperes incunditate perfundetur*.

Quocirca Plinius appoſitè adulatorem comparat hyænæ lib. 7. c. 2. *Hyæna*, inquit, *vocem humanam imitatur, & nomen alicuius edidit, quem vocatum lacerat: ita quidam obſequio blandiuntur, donec in perniciem trahant*. Idem c. 30 *Quod oleum*, ait, *eſt muſcis, formicis, ſereque reliquis inſectis: id eſt adulatio ſtultis principibus. Siquidem oleo pruncta moriuntur illa: ſi affectatione, & obſequia palponum in exitium trahuntur, ipſi trahunt rempubl.* Idem lib. 7. c. 14. *Cuſpide non innaſcuntur ceroſta propter amaritudinem, nec baco propter duritiem: ita teſtis adulationis fugit ſevera ac triſtia ingenia, mollia captat, & facilia*. Idem lib. 18. capit. 27. *Quemadmodum heliotropium herba ſemper in ſolem ſpectat partem qua ſol eſt, & eo condito florem convolvit: ſic mancipia ad regis omnes nutus obſecundant, & in quodcunque viderint illum eſſe propenſum, in id feruntur & ipſi*. Plura hac de re dixi Eccli. 37. 1.

Vers. 26. LABIA DEOSCULABITOR, QUI RECTA VERBA RESPONDET] Propriè τὸ *deoſculabitur* activè pertinet ad eum qui recta reſpondet, quòd is quærentium, & audientium labia deoſculetur. Nonnulli tamen τὸ *deoſculabuntur* referunt ad audientem, & quærentem, quaſi is recta reſpondentis labia deoſculetur. Undè vertoot, *deoſculabuntur* in plurali, ut Hebr. *deoſculabitur* ſumatur diſtributivè, pro quiſque deoſculabitur, id eſt, multi deoſculabuntur. Ita Chald. *Oſculabuntur*, inquit, *labia eorum qui reſpondent verba recta*. Sic & Septuag. Theodot. verò utrumque complexus, κατασπάζεται, inquit, id eſt *labiis dabit*, vel *accipiet oſcula, qui recta verba profert*. Eſt enim verbum reciprocum, quod tam actionem quàm paſſionem ſignificat: qui enim dat oſculum alteri, idem ab altero recipit; ſic & qui recipit, dat. oſculum enim eſt oſculantis, & oſculati oſculum. Adde Septuag. & Chald. pro נשקו *iiſſae*, id eſt, oſculabitur, videntur legiſſe נשקו *iiſſaKu*, id eſt oſculabuntur.

Oſculum quadruplex. Primò.

Oſculum priſcis erat multiplex: Primum communis benevolentiæ ſignum, quo amici amicos oſculati ſolent: Secundum ſingulari benevolentiæ, quo pater filium, magiſtri diſcipulos, & diſcipuli magiſtros oſculabantur. Undè pſal. 2. 12. pro eo quod Septuag. vertetunt, *apprehendite diſciplinam*, Hebr & S. Hieron. habent, *oſculamini filium*, quia oſculum ſymbolum erat diſciplinæ, & diſcipuli: ſic Judas quaſi diſcipulus more communi oſculatus eſt Chriſtum, eùm oſculo eum prodidit. Tertium obedientiæ, & honoris, quo ſubditi oſculantur manum regis: principes verò & amici iotimi os & labia eiuſdem. Sic Perſarum reges oſculo honoraſſe ſuos proceres, & principes docet Xenophon lib. 1. & 5. Pædiæ Cyri: ſic David oſculatus eſt Betzellai ſibi amiciſſimum, ut eum præ aliis honoraret: ſic & Darius oſculatus eſt Zorobabelem 3. Eſdræ 4. 47. Quartum adorationis, qua oſculamur altaria, reliquias, & imagines Dei & Sanctorum.

Secundò. Tertiò. Quartò.

Rurſum τὸ *recta* Primò, ſignificat *iuſta*, Secundò, *vera*; Tertiò, *mollia & blanda*; Quartò, *appoſita*, & quaſi è regione poſita, qualia ſuot reſponſa quæ quæſitis directè, & ex æquo reſpondent, & quaſi paribus occurrunt, ut ea impleant, ſicut ſemicirculus implet ſemicirculum ſibi adæquatum, itaque iis planè, & ex æquo ſatisfaciant. Hoc enim ſignificat Hebr. נכחות *necacth*. Ex his ſignificatis quatuor oriuntur ſenſus.

Primò, multi hæc connectunt præcedentibus, ut ſpectent ad integra rectaque iudicia iudicum, & principum. Undè Septuag. aduunt τὸ *autem*: ſic enim vertuot, *Labia autem oſculabuntur reſpondentia ſermones bonos*; & Vatabl. *labia deoſculabitur, qui reſpondet verba iuſta*.

Senſus ergo eſt q. d. Princeps, vel iudex qui in iudicio ſine perſonarum acceptione *recta*, id eſt iuſta, reſpondet, æquam iuſtamque ſententiam præferendo, hic populi amorem & benevolentiam ſibi conciliabit, perinde ac ſi eius labia ſua viaretur, & deoſcularetur. Eſt catachreſis: oſculari enim ſumitur pro conciliare, demereri, devincire ſibi: verba enim iuſta verbis litigantium occurrunt velut oſculum oſculo, iuſtitia enim, iuſtaque ſententia, & deciſio eſt velut oſculum adæquans & concilians omnes lites, cauſas & controverſias; quare dum eas ſolvit, & conciliat, eas oſculari videtur. Ita Beda: *Oſculum*, inquit, *pacis & amoris eſt ſignum: qui ergo reſpondet recta, labia deoſculabitur; quia quicunque neglecta acceptione perſonarum ſola iuſtitiæ verba ſequitur, iſte & inſipientibus gravis ferè videtur, & auſterus; multos tamen cum quibus parum habeat prudiatos, multos qui ſua dilla cum amore amplectantur, invenit. Sæpè & illosquos adverſantes ſuis rectis aſſertionibus tolerarerat, converſos poſtmodum ad meliora amicos recipit, & fecit*. Sic & Gloſſa, Hugo, & alii. Hinc viciſſim populus iudici iuſta decernenti ita afficietur, ac ſi eius labia deoſcularetur, ait Aben Ezra: talem enim virum par eſt ut omnes diſſuavientur & oſculentur, ait R. Salomon.

Secundò, Lyran. pet *recta*, accipit veta, q.d. *Labia deoſculabitur*, id eſt pacem reformabit, cuius ſignum eſt oſculum, *qui recta*, id eſt veta, *reſpondet*: ille enim non reſpondet ex tranverſo, veritatem fugiendo, non reformat pacem, ſed magis diſſipat eam. Vatabl. verò: Qui verax eſt, inquit, habetut eo loco, ut non ſolùm admittatur ad oſculum manus, ſed in arctam amicitiam recipiatur. Sicut enim matres cibum ore comminutum ori infantuli inſtillant: ſic doctor ſapientiam ore labiſque ſuis digeſtam, ori auribuſque diſcipulorum infundit. Idem facit conſultor dando conſilium dubio & perplexo.

Tertiò, alii pro *recta* accipiunt gratioſa, mollia, blanda. Undè Septuag. vertunt, *ſermones bonos*. q. d. Judex etſi condemnet reum, tamen ſi verbis blandis condemnationem hanc molliat, dicendo ſe dolere quòd ex allegatis, & probatis convictus cogatur eum damnare, alioqui paratum ſe in omnibus illi favere, & commodare; hic lenit aſperam condemnationis ſententiam, ac videbitur reum deoſculari, & pacis oſculo complecti, ſibique devincire. Idem dicas de Superiore, magiſtro, & quovis alio, qui cogitur ſubditum vel diſcipulum reprehendere, & caſtigare: hic enim ſi mollibus verbis caſtigationem condiat, omnem eius amaritiem abſterget, ac caſtigatum videbitur deoſculari, perinde ac ſi fel melle condiviſſet. Idem dicas de quovis alio, qui quidlibet interroganti blandè & gratioſè reſpondet: hic enim videtur interrogantes oſculari, & viciſſim ab eis oſculum accipere, q. d. Talis erit omnibus gratus: ac cunctis erit in delicijs, & amoribus, ut ſinguli eum eo converſari optent, & quaſi labia eius tam gratioſa exoſculentur. Undè S. Chryſ. homil. de mantuetudine: *Manſuetus*, inquit, *gratus & amabilis eſt videntibus, gratus etiam & his, quibus ſolo nomine notus eſt. Nec: facilè illum invenies, qui audiens laudari hominem manſuetum, illum videre & exoſculari non deſideret; & non habeat in aliqua lucri ſui parte, eius amicitia poſſe perfrui*.

Quartò, directè & adæquatè per *recta* accipias apta, appoſita, interrogationi ex æquo & ad amuſſim reſpondentia, quæ ſcilicet non tantùm iuſta ſint, vera & blanda; ſed etiam quæſtioni ita adæquata, & conformia, ut eius difficultatem exhauriant plaoeque illi ſatisfaciant, ac meotem quærentis adimpleant. Hoc enim ſignificat Hebr. *necacth*, ut iam dixi: adæquata enim reſponſio ita quadrat interrogationi, ſicut labium labio, & oſculum oſculo. Qui ergo adæquatè reſpondet, ita labiis ſuis demetetur, & mulcet interrogantem, ut eum deoſculari videatur. Undè Tigutin. vertit, *ſi quis apìè reſpondet, perinde eſt ac ſi labia oſcularetur*. Quare huius amicitiam, colloquium, conſilium & doctrinam omnes ambiunt, illique obediunt, quin & diſcipuli eius fieri cupiunt, ac ut tales manum eius, velut ſui magiſtri, & conſiliarii exoſculari: oſculum enim, uti dixi, ſymbolum erat tum diſcipulatus, tum obedientiæ. Undè Genef 41. 40. pro eo quod Vulgata habet, *ad oris tui imperium cunctus populus obediet*; Hebr. habent, *ſuper os tuum oſculabitur omnis populus*. Si ergo ad iudices, & principes hanc gnomen arctes, ſenſus erit q. d. Judex, & princeps appoſitè reſpondens, iudicans, dirigens, ita ſubditos cæteroſque demeretur, ſibique conciliat, ac ſi labius labia eo-

eorum deoſcularetur. Viciſſim ſubditi eos ita reverentur, & amant, ut eis manum oſculati, & per omnia obedientes eſſe, ſatagant; quin, & reges eoſdem ita diligunt, ut in amoribus, & deliciis habeant, ac ut tales ad oſculum labiorum admittant, atque ad majores dignitates promoveant, cùm ſciant populum his addictum eorum manus oſculari, ac per omnia obedire; quare per hos totum populum in officio contineri, ſibique tot ſubalternis reverentiæ, & obedientiæ oſculis devinctum arctiùs aſtringunt.

Sin generatim hanc gnomen, ut ſonat, accipiar, rectè eam adaptes cuilibet viro prudenti, & veraci, ac præſertim conſiliariis, magiſtris, confeſſariis, &c. Hi enim cùm pœnitentibus, præſertim dubiis, auxiis, vel ſcrupuloſis, de quæſtionibus conſcientiæ interrogantibus aptè, & adequatè reſpondent; omne dubium, omnem anxietatem, omnem ſcrupulum eis eximunt, ac conſcientiam pacant, ſerenant, lætificant, perinde ac ſi eidem oſculum pacis imprimerent, ac labia labiis oſculando coniungerent, imò compaginarent. Huic ſimilis eſt gnome c. leq. v. rr. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Talis fuit Chriſtus, de quo turba: *Nunquam ſic locutus eſt homo.* Et S. Petrus: *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*, Joan. 6. 69. Talis fuit S. Petrus, S. Paulus, cæterique Apoſtoli. Talis fuit S. Athanaſius, S. Antonius, S. Baſilius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, S. Bernardus S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, S. Xaverius; ad quos proindè undique concurrebant ij qui veritatis, virtutis & ſalutis erant ſtudioſi, ex omni gente, ſtatu, ſexu, conditione, eſque ſuas proles ad ſapientiam, & virtutem efformandas tradebant. Quare hi ipſorum non tantùm labia, ſed manus, pedes, & veſtigia deoſculabantur, iuxtà illud Iſaiæ vaticinium cap. 49. 23. *Erunt reges nutritii tui, & regine nutrices tue; vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.* q. d. Te ô Eccleſia, & Eccleſiæ doctor omnes diſſuaviabuntur, & deoſculabuntur. Quare quadruplex eis oſculum deferebant, & talibus etiamnum deferunt: Primò, amoris, & benevolentiæ; Secundò, diſcipulatus, quo veluti diſcipuli ſuos magiſtros reverentiæ ergo oſculabantur; Tertiò, obedientiæ, qua eorum dictis velut cæleſtibus oraculis ad amuſſim obediebant; Quartò, adorationis, & venerationis, non latriæ, ſed duliæ, qua Sanctorum veſtes, imagines, & reliquias exoſculamur. Hinc oſculum humilitatis, & ſubjectionis eſt ſymbolum. Unde ſi erymon ſpectes, diminorimum eſt ab os: dicitur enim oſculum quaſi paruum os ſive oſcillum; oſculando enim os coarctamus atque minuimus, & quaſi ex ore oſculum facimus. Porrò cùm magiſter oſculum dat diſcipulo, videtur oſculando ſuum os, & cor illi tradere, ſuique oris ſapientiam, facundiam, gratiam, affectum, & amorem in eum transfundere. Unde hoc ſpoſi oſculum poſtulans ſponſa Cant. 1. 1. *Oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui.* ubi vide S. Bernard.

Quadruplex oſculum doctoribus delatum.

Oſculi etymon.

n Denique oſculum à labiis vel labris dictum eſt labratum, quale erat cùm populus principem veneraturus, manu labris admota, eamque deoſculans, illa deinde purpuram aut genua principis reverenter contingebat. De quo Cujacius lib. 22. Obſervat. cap. 27. Rurſum manu ori admota deos per oſculum quaſi adorabant, ut patet Job. 31. 27. Unde adorationis etymon derivat Liphius lib. 2. Elect. cap. 6. quaſi adorare ſit ad ora manum reverenter admovere.

Vers. 27. PRÆPARA FORIS OPUS TUUM, ET OPERARE IN AGRO, ET POSTEA ÆDIFICES DOMUM TUAM] *Opus* intellige agriculturæ, ut patet ex Hebr. qui ſic habet, *præpara foris opum tuum, & inſtanter age illud in agro tibi, poſtea & ædificabis domum tuam.* Aben Ezra olitmum, & accipit pro *aut*. q. d. Aut, ſi tibi nul um foris ſit opus, domum tuam conſtrue. Verùm melius alii rò & per metatheſin tranſiciunt. q. d. *Et poſtea ædificabit*, id eſt licebit ædificare, *domum tuam*. Undè Chald. *prapara foris opus tuum, & ſtatuit tibi illud in agro, & poſtea fabrica tibi domum.* Sic & Septuag.

Agricultura enim olim erat in uſu communi omnium, etiam nobilium, & principum, utpotè ars innocentiſſima, ut ait S. Auguſt. & quæſtuoſiſſima. Sub ea tamen, ut ſpecie præcipua, omne aliud opus artis fabrilis aut cuiuslibet alterius, ęque ac mercaturæ intellige. Præclarè Ariſtophanes in Pace, agriculturam ita celebrat:

O cunctis hominibus grata pacis
Fida nutrix, prona, opifera procuratrix,
Filia, & ſoror, hæc omnia me nominabat;
Sed quodnam tibi nomen eſt? Agricultura.

Plura de ea dixi Geneſ. 2. 15. & Geneſ. 9. 20. Pro *diligenter exerce*. hebr. eſt תְּעַדֶּה *atteda*, id eſt, inſta, urge, incumbe, inſtanter age, & exerce. R. Salomon vertit, *hircos* q. d. Opus agri exerce, deinde hìc eos gregeſque colloca in agro, ac demum ædifica, id eſt uxorem tibi adiunge; ſed errat: תעדנ. *attudim* enim ſignificat hircos, non *atteda*.

Senſus ergo eſt. q. d. Aote omnia compara tibi ſumptus tum ad vitam, tum ad fabricam, ſi eam velis, neceſſarios, exercendo opus tuum, id eſt tuam artem, tuum opificium, quod commune omnibus olim erat agricultura, cui poſtea ſucceſſere variæ artes mechanicæ, & mercatura: ac deinde ædifica domum tuam. Undè Syrus vertit, *prapara in agro, & poſtea edifica*. Docet ergo hæc gnome prudentiam œconomicam, ſcilicet priùs laborandum eſſe ut opes compares quàm domum fabrices, juxtà illud Chriſti Lucæ 14. 28. *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum? ne poſteaquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cepit ædificare, & non potuit conſummare.*

Contra hoc peccant nonnulli, præſertim Religioſi, qui temerè ampla monaſteria conſtruunt confiſi in eleemoſynis fidelium, cùm non habeant reditus quibus fabricent, imò quibus vivant. Hic enim eſt defectus prudentiæ, quæ docet magis neceſſaria priùs comparanda eſſe, deinde ea quæ ad ſplendorem pertinent: præpoſterum eſt ſi ſecus fiat ex quo fit ut crebrò ingentia debita contrahere (quæ ſæpè poſteris ſolvenda cum magno onere, & damno diſciplinæ relinquuntur) aut opus inchoatum cum dedecore, & damno relinquere debeaor: ſtudium enim fabricandi avertit eleemoſynas fidelium. Dicunt enim fideles, præſertim mercatores: Fabrica hæc indicat vos eſſe divites, nec egere eleemoſyna: nemo enim prudens tantam fabricam ordietur niſi dives. Quare idiplum Religioſis ſeverè vetuit ouper S. D. N. Urbanus VIII.

Igitur ſuadet hìc Salomon ante omnia diligenter colendum eſſe agrum, more priſci illius ævi: pro cultura enim dabit meſſem, & fructus: undè illud præceptum agricolationis: *Laudes ingentia rura, exiguum colito.* Exiguus enim ager ſedulò excultus plus dabit frugum quàm magnus obiter ſubactus. Undè Plinius lib. 18. c. 3. *Antiqui*, inquit *cenſebant, ſatius eſſe minùs ſerere, & melius arare. Quæ in ſententia, & Virgilium fuiſſe video. Verumnè, conſentientibus latifundia perdidere Italiam; iam verò & provincias.* Huc facit hiſtoria vel apologus patris, qui moriens filiis edixit ſe in agro ingentem auri vim condidiſſe: illud ergo poſt mortem ſuam eruerent. Fecere filii, totumque agrum juſſodere, ſed nihil auri inventum, quia nihil conditum. At ager illo labore ſubactus ingentem dedit meſſem. Tum primus fratrum rem odoratus ad cæteros converſus: *Hic illo nimirum*, inquit, *theſaurus eſt, quem ſedulos nobis pater mortuus reliquit, meſſor, ô fratres, labor & agricultura.*

Secundò, ſub hoc ſymbolo altius quid ſpectat Salomon. q. d. Præpara, id eſt priùs para tibi opus, id eſt artem operandi qua te tuoſque alas, ac deinde ędifica domum, id eſt inſtrue familiam ducendo uxorem, inducendo liberos, &c. qui enim contrarium facit, ot priùs ducat uxorem, & familiam ioſtruat, antequam ſciat artem eam tuſtentandi, imprudens eſt, ac ſe ſuoſque famis, & multarum ærumnarum periculis exponit.

Septuag. vertunt, *prapara in egreſſu* (vel *in egreſſoo*) *opera tua, & prapara in agro, & vade poſt me, & ædificabis domum tuam*. q. d. air S. Hieron. in c. 3. Sophon. Primo diluculo ſurge, ut incipias operari, & agrum colere; itaque præpara, id eſt præmitte opera tua futuræ domus fabricæ, quam animo deſtinas. q. d. Primo manè, id eſt à prima adoleſcentia tua, incipe laborare, ut vitæ neceſſaria tibi comparet, ac deinde comparato ſumptu neceſſario ædifica, ſi lubet, domum tuam. Jubet ergo à teneris aſſuefcere labori, ac excutere otium, & deſidiam, ut laborando quis artem addiſcat, vel agricolandi, vel fabricandi, vel quam aliam, qua ſibi in omnem victum victum, & cætera requiſita paret.

Addit Salomon: *Et vade poſt me*. q. d. Imitare me qui ab adoleſcentia cœpi laborare, cùm habenas regni tam operoſi,

&

& difficilis ſuſcepi adoleſcens duodecim, ut S. Ignatius cenſet; vel, ut alii, viginti annorum.

Auctor verò Catenæ Græc. ſic ex Septuag. vertit ſicque explicat: *Para ad exitum opera tua, & excole agrum, & ſequere me; & inſtaurabis domum tuam.* Quæ dicit, hoc ſpectare videntur, operare omnia tamquam moriturus: ſive ergo agrum colueris, tamquam mortalis cole illum; ſive lætus fueris, tamquam mortalis jucundus eſto. Quòd ſi vitam rectè inſtituere volueris, me tamquam legislatorem penè à tergo ſequere, hoc eſt, quodcumque lege cavi, aut aliàs juſſi, id fideliter exequere. Aliàs ſi ad futurarum rerum ſtatum perlexeris, præſentem rectè moderabere. Itaque per juſtitiam virtutéſque & ſtudioſas actiones, quæ domus tuæ ſunt, me ſequaris. hæc in Catena. Sic & S. Cyrillus lib. 1. in Joannem c. 27.

Plenius S. Epiphanius cenſet hìc notari mortem & reſurrectionem: Para, inquit, in exitum opera tua, id eſt ad mortem, præpara te ad egrum, quia depoſitio corporis agri inſtar eſt, ob ſepulturam, & vitæ exitum. Unde reſurrectionem oſtendens ait: *Et inſtaurabis domum tuam*, cùm dejecta in agrum domus corporis tui, in reſurrectione rurſus erigetur, juxta illud Chriſti Joannis 2. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ita S. Epiphan. lib. 2. Contra hæreſ. c. 71.

Perperam R. Salomon per *opus* accipit S. Script. per *agrum* ſententiss doctorum, per *domum Talmud*: tempore enim Salomonis non erat *Talmud*, ſed illud poſt Chriſtum, imò contra Chriſtum à perfidis Judæis conſcriptum eſt. Meliùs ſic exponas q. d. Antequam fabricare domum per verbi Dei prædicationem incipias, præpara opus tuum per ſtudium S. Script. Nemo ut ait S. Baſil. in Ethicis regul. 26. cap. 2. *Quisquis vel dicimus, vel facimus, id teſtimonio divinarum Literarum confirmari debet, ad confirmationem fidei bonorum, & confuſionem malorum.*

Tropol. S. Gregor. lib. 10. Moral. c. 11. *Quid namque eſt*, inquit, *præparato opere agrum diligenter exteriùs exercere, niſi cunctis inquietudinis fentibus actionem noſtram ad fructum retributionis excolere? & quid eſt poſt agri exercitium ad ædificium domus redire, niſi quòd plerumque ex bonis operibus diſcimus, quantam vita munditiam in cogitatione conſtruamus? pene cuncta namque bona opera ex cogitatione procedunt, ſed ſunt nonnulla cogitationis acumina, quæ ex operatione naſcuntur. Nam ſicut ab animo opus ſumitur, ita rurſus ab opere animus erudiatur. Mens quippe devoti amoris exordia capiens, imperat bona quæ fiant; ſed poſtquam fieri imperata experiri, ipſa ſuis exercitationibus diſcit, cùm imperare bona inchoaverat quantum minùs videbat. Foris ergo ager excolatur, ut domus poſtmodum extruatur: quoniam plerumque ob exteriori opere videmur, quantam ſubtilitatem rectitudinis in animo teneamus.*

Idem ex S. Gregor. tranſcripſit hìc Bede, Gloſſa & Hugo, qui per *agrum* accipit quoque corpus, per *domum* verò conſcientiam: Janſen. verò per *agrum* accipit vitam activam, per *domum* contemplativam. q. d. Priùs exerce te in vita activa ſerviendo proximis in aſſiduis laboribus, ac per eos te præpare ad contemplativam, in qua quaſi in domo conquieſcas. Sicut enim labores juventutis præparant opes, in quibus conquieſcas in ſenectute: ſic pariter Martha ſternit viam Magdalenæ.

Vers. 28. NE SIS TESTIS FRUSTRA CONTRA PROXIMUM TUUM: NEC LACTES QUEMQUAM LABIIS TUIS] Tigur. *non teſteris temerè contra proximum tuum; nam labiis tuis perſuadebis.* Pro *lactes* hebr. eſt. פתה *pitah*, quod Chald. vertit, *ne decipias*; Syrus, *ne blanditiis delinias*; R. Salomon, *ne ſermone tuo unicum tranſverſum agas.*

Primò, Beda, Hugo, Lyran. Janſen. cenſent hìc duo vitia ſibi oppoſite vetari, ſcilicet calumniam & adulationem, q. d. Noli per calumniam falſum teſtificeri contra proximum tuum: noli viciſſim quemquam adulando lactare, ut tuis blanditiis eum decipias, & in ruinam agas. Hic ſenſus facilis eſt & obvius, ſatiſque conſtat lepos & nervus ſententiæ in antitheſi calumniæ & adulationis: q. d. Sicut calumnia eſt noxia, ſic & adulatio. & ſubinde magis: ne ergo uni adulaveris, alteri verò calumnioſus ſis & injurius; utrumque enim vitium eſt & nefas; Tantùm hujus expoſitioni obſtat, quòd hebr. græcè & latinè non ſit, *teſtis falſus*, ſed, *teſtis gratis* vel *fruſtrà*, id eſt qui temerè ſine causa teſtatur, etiamſi verum teſtetur. Favent tameu illi Septuag. & Syrus, qui τὸ *gratis* exponunt per *falſum*: *Ne ſis teſtis falſus*, inquit, *in civem tuum, neque dilaceris in labiis tuis*, ut lato, plano & effronti ore falſum contra eum teſteris, uti ſolent facere mendaces & impudentes. Et Pagnin. *ne ſis teſtis mendax*. Sic & Sept. cap. 5. v. 21. & 27. Hebr. *chinnam* vertunt, *iniuſte*.

Secundò, Baynus ſic vertit; *ne ſis teſtis falſus pro amico tuo contra proximum tuum, neque lactes eum labiis tuis*, id eſt, ne, ut lactes, id eſt blandiaris & faveas amico tuo, in eius gratiam falſum teſtificeris contra tertium, cum quo amico tuo lis eſt. Verùm τὸ *pro amico tuo* non eſt in textu.

Tertiò, Vatabl. q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque lactes & pellicias tertium, ut hoc tuum falſum teſtimonium ſuo approbet & confirmet: hoc enim eſt duplex crimen falſi. Sic & Aben Ezra q. d. *Ne falſa teſtimonia, nec alium ad idem faciendum pellicias.*

Quartò, Rabbini & Pagnin. pro *lactes* vertunt, *conteras*. q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque eum hac falſitate tua contras & evertas. Verùm Hebr. *pitta* non ſignificat conterere, ſed pellicere, lactare, ſeducere, decipere, perſuadere: פתה *patah* aut ſignificat frangere, conterere: פתתי *haphittita* verò, quod hìc eſt in Hebræo, deſcendit à *pitta*, non à *patah*: fortè S. Hieron. legit *hiphittita*: hoc enim propriè eſt *hiphil à patta* vel *pitta*.

Quintò, Cajet. q. d. Ne contra proximum teſtem te offeras fruſtra, id eſt non vocatus, non citatus, nulla neceſſitate edactus, ut tuo odio, invidiæ & malevolentiæ, quam contra eum concepiſti, obſequaris, eſto enim verum dicas, tamen peccas odio & livore, nec tem teſtis es quàm accuſator. Unde Chald. vertit, *ne ſis teſtis accuſator adverſus proximum tuum*. Huc uſque rectè Cajet. ſed ſequens hemiſtichium huic non coaptat.

Sextò ergo magis connexè & genuinè ex Hebræo ſic verbas & explices, ut utrumque hemiſtichium ad unum eumdemque pertineat: *Ne ſis teſtis chinnam*, id eſt *gratis* vel *fruſtra*, *contra proximum tuum, & lactabis labiis tuis*. q. d. Noli gratis, id eſt ſine cauſa, nec coactus, ut tuæ paſſioni & cupiditati obſequeris, ſecretò & occultè teſtari contra fratrem tuum, eumque accuſare etiam de vero crimine, cùm interim publicè eum lactes, id eſt illi eduleris, teque eius amicum & fautorem eſſe ſimules, hæc enim eſt fraus, hypocriſis & dolus.

Huic ſenſui, quem indicant Hebræa, facilè accommodes Vulgatam, ſi τὸ *quemquam* referas ad *proximum* qui præceſſit, ut unus idemque indicetur, q. d. Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum, ne eumdem lactes labiis tuis, ut ſcilicet eum palem lactando decipias, & ſecretò contra eum teſtimonium dicas. Si tamen omnino velis Vulgatam de alio & alio exponere, dicito duo vitia ſibi oppoſita hìc notari & vetari, ſcilicet noxæ, ſive inimicitiæ, & edulationis, q. d. Ne *fruſtra*, id eſt ſine cauſa, non citatus, contra cliquem teſtimonium dicas, eò quòd tibi ſit exoſus, vel ut amico tuo qui contra eum diſceptat patrocineris, neque rurſum aliquem vanis verbis, promiſſis aut laudibus lactes, ei adulando, eumque decipiendo, & in fraudem agendo. Videtur enim hìc magis agi de teſtimonio non tam quod in judicio, quàm quod extra illud inter locios vel alios quavis de cauſa profertur.

Huic expoſitioni valdè favet id quod ſequitur: *Ne dicas: Quomodo feci mihi, ſic faciam ei, & reddam unicuique ſecundum opus ſuum.* q. d. Ne dicas: Sine cauſa & ultrò contra ipſum teſtatus ſum, vitiumque ejus detexi, vel detectum effectione mea firmavi, eò quòd ipſe aliàs contra me ultrò teſtimonium dixerit, ac contra me teſtis ſteterit, meumque lapſum prodiderit, aut prodium confirmarit. Rurſum eumdem vel alium verbis vanis lactavi & feſelli, quia ipſe aliàs ſimilibus me lactavit & feſellit. Ego enim unicuique talionem reddo, & par pari refero, maledico & malefico me maledicum & maleficum exhibeo: benevolo & benefico benevolentiam & beneficentiam rego.

Vers. 29. NE DICAS: QUOMODO FECIT MIHI, SIC FACIAM EI: REDDAM UNICUIQUE SECUNDUM OPUS SUUM] ut mihi detrahenti detraham, me lactantem lactem, & fraudantem fraudem, eo modo quo iam explicui. Septuag. *ne dicas: Sicut uſus eſt me, ita et ego reddam autem ei in quibus mihi inviratus eſt.* Valdè innata eſt homini hæc propenſio per talionem par pari referendi, ut beneficiis ſit beneficus, maledicis & maleficis ſe viciſſim exhi-

exhibeat maledicum, & maleficum: unde & brutis animantibus aded innata est, ut canibus, equis, bobus quin & leonibus ac serpentibus. Corrige & castiga eam hic Salomon. Esto enim in bono & beneficentia sit bona, in malo tamen & maleficentia est mala: nulli enim ne inimico quidem licet maleficere. Hic enim est spiritus ultionis, & vindictæ charitati repugnans. Adde, maleficentia in se est mala, & perversa, tam in inferente quàm in regerente maleficium. Si enim quis maleficeotiam, id est scelus, contra me exercuit, utique perpetram facio si scelus hoc eius imiter, & in me transferam, nec tam illi quàm mihi ipsi maleficus sum: animam enim meam gravi criminis, putà odii & maleficentiæ, reatu constringo, & gehennæ obnoxiam reddo.

Præclarè S. Augustinus ser. 41. de Verbi Domini secundùm Matth. *Cùm humiliter desiderantur, vindicari volunt, quasi pœna cuique profectò possit aliena; la ini & iniuriam passus vindicari vult, de alterius pœna sibi quærit medicamentum, & acquisitis grande tormentum.* Nam ut ait idem Augustinus. *Magnum aliquid putat si te de inimico tuo vindicas: imò si te vis vindicare de inimico tuo, ad ipsum iram tuam convertе, quoniam ipsa est inimicitia tua, quæ erodit animam tuam.* Quare, ut idem alibi ait, orandus est Deus ut occidat non inimicum, sed inimicitias: hæc enim est sancta vindicta.

Dices, Moses permittit, imò iubet, vindictam Exodi 21. 24. dicens: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu*, &c. Quomodo ergo eam vetat hic Salomon? Respondetur: Moses non sancit vindictam privatam, sed publicam quæ fit à judice, ut ipse pœna talionis iniurias petentium compescat, non autem ut cuilibet det potestatem talionem reddendi, ut scilicet eum qui sibi oculos exemit, pari modo exoculet, mutilantem imitetur, &c. Salomon autem vetat vindictam, quæ privata auctoritate fit. Rectum Salomon reiecat libidinem vindicandi, Moses sancit talionem puniendi: hic enim est modus & limes, quem dictat iustitia. Porrò vindicta sancta debet fieri animo dilectionis, non ultionis, uti docet S. Augustinus in psal. 102. ut iustitia sibi copulet charitatem, & charitas iustitiæ sororetur. Vide dicta Exodi 21. 24. & Eccli. 28. 1. & seq. & S. Augustinum lib. contra Adimantum c. 17.

Vers. 30. Vers. 31. Vers. 32.

PSA ZORON PIORI HOMINIS TRANSIVI, ET PSA VINEAM VIRI STULTI: ET ECCE TOTUM REPLEVERANT URTICÆ, ET OPERUERANT AUPERFICIEM EIUS SPINÆ, ET MACERIA LAPIDUM (Syrus, *super lapidum*) DESTRUCTA ERAT. QUOD CUM VIDISSEM, POSUI IN CORDE MEO, ET EXEMPLO DIDICI DISCIPLINAM.] Pro *stulti* Hebr. est *carentis corde*; Chald. *carentis intelligentia*, & *ecce pullulauit tota silva.*

Grammaticè & in cortice literæ; verba hæc ut sonant accipienda sunt de pigri socordia, damnis, & egestate. Alludit enim & prosequitur id quod dixit v. 27. *Dilige ut exerceas agrum tuum*, atque per antithesim ostendit in quantas miserias se coniiciat, qui illum neghgenter colit & exercet. Idque dupliciter. Primò, quia ob oculos ponit quod per experientiam didicit, bona scilicet pigri per ipsius negligentiam & socordiam pessum ire, ut qui viderit illius agrum repletum urticis, quòd ab eo relinqueretur incultus, vel ipse neglexerit semen bonum immittere, vel post iniectum semen à vicinis repurgare: viderit etiam vineam ejus omnium incursui & direptioni fuisse expositam, destructa scilicet macerie lapidum ad custodiam vineæ priùs congesta, ita ut quæ fructus adferre poterat bonos, nihil nisi malos protulerit, aut nullos. Secundò, quia ex his quæ vidit prudenter apud se colligit, & pigris prædicit imminentem eis egestatem. *Cùm vidissem*, inquit, *posui in corde meo*, & illius *exempli didici disciplinam*, hanc scilicet quæ sequitur, ut increparem pigritiam, ejusque socordiam pungendo, et dicerem: *Usquequo piger dormies?* &c. ita Janſen. Baynus, Cajet. Vatabl. & alii.

Jam sub hoc quasi cortice literæ, & sensu grammatico, altius quid parabolicè significat Salomon: Nimirum per pigritiam temporalem describit pigritiam spiritalem, ejusque damna, & noxas, q. d Sicut pedibus transiens per agrum pigri, vidi eius squalorem defectu culturæ: sic oculis mentis transiens, lustraniique vitam, animam & conscientiam *(* hæc enim cujusque est ager, & prædium illi à Deo datum, imò elocatum ad culturam) hominis inertis, qui illam ea colere negligit, non tantùm vacuam virtutibus & fructibus bonorum operum, sed repletam quoque urticis, carduis & spinis vitiorum omnium ac dæmonum, carnis & mundi incursionibus & tentationibus expositam, eò quòd macerie sive sepes ejus sit diruta. Sepes hæc est intrinsecus gratia & custodia sui, extrinsecùs protectio Dei & angelorum: utraque enim hac sepe disiecta anima, ceu vinea disiecta sepe, aperta patet bellatorum & hostium, id est tentationum, & dæmonum, incursibus, qui eam radicitus depascuntur & demoliuntur; quo fit ut extremam sterilitatem, & penuriam rerum omnium incidat, ac in morte eum opprimat omnis meritorum inopia: ideoque subitò, & inevitabiliter relegatur in gehennam, ubi cum divite Epulone in flammis sitiens, nec guttam aquæ ad linguam refrigerandam inveniat. Sic ferè S. Gregor. lib. 30. Moral. c. 40. *Per agrum*, inquit, *hominis pigri, atque per vineam stulti transire, est animi debet vitam negligentiæ inspicere, eius quæ opera consideravit, quam urticæ vel spinæ replent, quia in corde negligentium putrescentia terrena desiderio, & punctiones pullulant vitiorum, quia scriptum est: In desiderio. est omnis eiusus. Macerie lapidum destructa erat, id est disciplinæ patrum ab eius corde dissoluta erat, atque ideo protinus admonuit. Quod cum vidissem, posui in corde meo & exemplo didici disciplinam.* Sic & Beda, Glossa aliique.

Hæc prior est agri, & vineæ, putà conscientiæ, propriæ cultura, vel potius culturæ neglectus; posterior est agri, & vineæ alienæ, putà Ecclesiæ, collegii, vel cœtus, cui quis præest qualis Episcopus, Pastor, Abbas, Prior, Rector, &c. cui proinde appositè parabolam hanc applices. q. d. Lustrans oculis corporis vel mentis Ecclesiam vel cœtum pigri pastoris, sive rectoris; vidi eam scatere spinis scandalorum, errorum, scelerum, ejusque sepem dirutam, putà solutam disciplinam, & legum custodiam; quare impunè in eam irruere tum dæmones, tum hæreticos, tum homines scelleratos, eamque vastare, ac suis hæresibus, & sceleribus velut zizaniis contaminare, imò opplere.

QUOD CUM VIDISSEM, POSUI IN CORDE MEO, ET EXEMPLO DIDICI DISCIPLINAM.] q. d. Hoc videns altè in cor demisi, & exemplo ejus statui sapere, ut non tantùm animum meum strenuè expurgarem, sed & alios mihi credulos omni studio excolerem. Verè Cato: *Stulti*, ait, *multùm sapientibus profuit, quia eorum exemplo sapere discunt; pendentes verò nihil conferunt stultis, quia bi illorum recte facta non animadvertunt.* Ubi adverte hunc quoque seorsum esse literalem, ut patet ex Septuag. qui dixerè verbum, *tamquam agor vir imprudens, & tamquam vinea homo egens sensu. Si dimiseris eum, deserta fiet, & silvescet totus.* de quo mox plura. In parabolis enim duplex est sensus literalis: prior grammaticus, qui ipso cortice literæ, & parabolæ significatur, qualis hic est de agro, & vinea, eiusque pigro cultore. Posterior & potior parabolicus, qui rem per parabolam adumbratam significat, qualis hic est piger cultor animæ, vel Ecclesiæ: hunc enim significat & adumbrat piger cultor agri, vel vineæ. Sic Isaias capit. 14. 12. casum regis Babylonis parabolicè repræsentat per casum Lucifeti. *Quomodo*, inquit, *cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris?* Et Ezechiel cap. 28. 14. decorem & ruinam regis Tyri adumbrat per decorem & lapsum Cherubini: *Tu*, inquit, *Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulasti*, &c. vide utrobique dicta.

Porrò apte piger cultor agri vel vineæ significat pigrum cultorem animæ vel Ecclesiæ. Primò, quia, ut ait Philo lib. de Plantat. Noe: *Videamus quomodo in homine minore mundo sapientissimus opifex Deus arbores quasdam condidit: primùm in corpore nostro tamquam in bono agro sensuum scrobes præparavit, in quas unumquemque tamquam unicum ut ultimque viventem addidit: auditum in aures, visum in oculos, in nares odoratum, & suis quoque locis cæteros. Attestatur autem huic meæ sententiæ fatidicus Vates, qui in suis hymnis sic loquitur: Qui plantavit aurem, non audiet?* *Cultor vinea est cultor animæ. Primò.*

Secundò, quia, ut ait S. Bernardus serm 63. in Cantic. *Homini est vinea, quod vita & bona vinea insti: imò bona vinea Dominus, cui virens vitis, cui ollis palmes, sui vinum testimonium conscientia, cui lingua torcular superfluus. Denique gloria nostra hæc est, inquit, testimonium conscientiæ nostræ. Video apud sapientem vacare nihil. Servus, cogitatio, conversatio, & si quid aliud est ex eo, quid ni totum Dei agricultura, Dei ædificatio est, & vinea Domini sabaoth?* Et paulò antè citata hac Salomonis gnome: *Audis*, inquit, *Sapientem irridentem stultum*, *Secundò.*

tum, quòd bona natura, & dona gratiæ, quæ fortè per avum eruum regenerationis acceperat, tamquam illam quam plantavit Deus, & non bona, primam suam vineam in non vineam negligendo redegit. Denique non potest vinea esse, ubi vita non est. Nam stultus quòd vivit, mortem potius quàm vitam sibi confovit. Quomodo vita cum sterilitate? *Arbor arida & in sterilitatem versa, nonne mortua judicatur? Et sarmenta mortua sunt. Et occidit, inquit, in grandine vineas eorum, mortifloris vitis privatus, qua sterilitate damnata sunt: sic stultus eo ipso quòd inutiliter vivit, vivens mortuus est. Soli itaque convenit sapienti habere, vel potiùs esse vineam, qui vitam habet. Est lignum fructiferum in domo Dei, ut per hoc lignum vivens: siquidem & ipsa sapientia, qua sapiens dicitur & est, lignum vitæ est apprehendentibus eam.* Psalm. 77.

Tertiò. Tertiò, ſicut vinea inculta non tantum ſpinas & urticas profert, ſed & tota ſilveſcit: ſic pariter anima inculta ſit vepretum & ſilva horrida; quare ne id fiat, aſſiduè colenda & putanda eſt.

Quartò. Quartò, ſicut ager cultus plus profert meſſis quàm accepit ſeminis: ſic & anima gratia Dei culta plures virtutum & meritorum fruges proferre debet, quàm primitus acceperit: alioquin Infœcunda eſt & ingrata ſuo creatori, ſicut ingratus & iniquus eſt, qui beneficiorum tantùm præcisè reſtituit quantum accepit; hic enim ex beneficiatore facit venditorem beneficii. Qui ergo benefactori gratus eſſe cupit, plus reſtituat quàm accepit. Audi Senecam epiſt. 81. *Ingratus eſt qui beneficium reddit ſine uſura.* Et nonnullis interjectis: *Beneficia infipienti qui dat, perdit. Silveſtris ruſticitas creditum ſemen reſtituere non poteſt.* q d Ingratus eſt ruſticus, imò rus ſilveſcens, quod ſemen in eo latum non reddit cum fœnore, ſed devorat & perdit.

Quintò. Quintò, ſicut ager & vinea inculta in ſummam ſterilitatem & deſolationem tendit: ſic & anima pigra & torpida. Audi egregiè damna, & exitium eius recenſentem S. Bernard. ſerm. 63. in Cant. *Hoc frigus*, inquit, *ſi ſemel animam, animam quidem (ut aſſolet) invaſerit ſpiritus dormitantem, perveſerit, ac mirum in modum deinde (quod abſit) inhibuerit ad interiora eius pervenire, deſcenderit in viſcera cordis & finum mentis, concuſſerit affectiones, occupaverit conſilii ſumitus, perturbaverit iudicii lumen, libertatem adduxerit ſpiritus; mox (ut in corpore ſolet evenire febricitantibus) ſubit quidam animi rigor, & vigor lenteſcit, languor ſingitur vitium, horror anſtetitatis intenditur, timor ſolicitat pauperatis, contrahitur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, defecoverit novitius fervor, ingraveſcit tepor faſtidioſus, refrigeſcit fiaterna charitas, blandimus voluptas, fallit ſecuritas, revocat confuetudo. Quid plura? Diſſimulatur lex, abdicatur ius, fux præſcribitur, derelinquitur timor Domini: dantur poſtremò impudentia manus; præsumitur illa tenebrarum, illa pudendus, illa turpiſſimus, plenus ille iquominia & confuſione ſaltus de meliſſe in abyſſum, de paradiſo in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de celo in cavum, de clauſtro in ſæculum, de portu diſce in infernum.* Anima pigra torpor depingitur.

Porrò Septuag. ſic vertunt, *tamquam ager viri imprudentis, & tamquam vinea homo egens ſenſu. Si dimiſeris eum, deſertus fiet, & ſilveſcet totus, & ſpini occupabunt eum, & ſepes autem lapidum eius defodietur.* Vel ut clariùs auctor Catenæ Græc. *Tamquam ager ad culturam idoneus vir ſtultus, & tamquam vinea bona mentis inops: ſi incultum dimiſeris, evadet ſentibus horrida, planeque ſilveſcet, & tandem omnino deſeretur, lapidesque materiæ eius oſtendentur.*

Undè S. Ambroſ. hanc gnomen ea Septuag. citans & explicans de gratitudine libr. 1. Offic. cap. 31. *Imitanda*, inquit, *nobis eſt in hoc quoque natura terrarum, quæ ſuſceptum ſemen multiplicatiore ſolet numero reddere quàm accepit, Ideo eſt tibi ſcriptum: Sicut agricultura eſt homo inſipiens, & tamquam vinea homo egens ſenſu: ſi reliqueris eum, deſolabitur, &c.* (ſuſurpat Ambroſ translationem Septuag.) *ſicut agricultura ergo et tam bonus ſapiens, ut tamquam fenerata ſibi mercede menſuram ſemina ſuſcepta reſtituat. Terra ergo aut ſponte nunos fructus germinat, aut crediti uberiori cumulo refundit, ac reddit.*

Pergunt Septuag. *poſtea* (Vatic. *novissimè*) *ego quoque egi pœnitentiam, reſpexique ut eligerem diſciplinam.* Undè cenſent nonnulli tota hac parabola ſuaderi pigro pœnitentiam, ut pigritiam pœnitentia diluat, & novum efficiaque concipiat diligentiæ propoſitum. Ita auctor Catenæ Græcor. *Obſecro*, inquit, *conſentaneum congruumque ſermonis ordinem: niſi enim pœnitentiam egiſſet, diſciplinam non elegiſſet. Nam utrum nuda diſciplinam elegit, quàm ſuper his quæ male admiſit compungatur. Rei itaque præſentis ſcopus ad pœnitentiam tendit.* q d Ego videns damna pigri & pigritiæ in inculto agro, & vinea, reflectens, & aſſurgens ad animam meam in virtutibus tepidam, & torpidam, cùm Deus cum mihi dederit, ut ſtrenuè velut agrum Dei jam excolerem, cœpi pœnitere, & compungi, ac deſtinavi animo eligere diſciplinam, putà diligens ſtudium, & exercitationem virtutum.

Ex hiſce verbis probabiliter S. Cyrillus catecheſi 2. & S. Hieron. in cap. 43. Ezech. cenſent Salomonem poſt lapſum in idololatriam egiſſe pœnitentiam, eſſeque talvatum. *Pœnituit*, inquit S. Hieronymus, *Salomon, licet poſtea egerit pœnitentiam*, ſcribens Proverbia, in quibus ait: *Noviſſimè ego egi pœnitentiam.* Unde & cap. 30 2. pœnitens ait: *Stultiſſimus virorum ergo ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum.* Idem S. Hieron. initio Comment. in Eccleſ. aſſerit Hebræos tradere Eccleſiaſten eſſe librum Salomonis pœnitentiam agentis: unde omnes huius mundi delicias expertus exclamat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Vide Pinedam libr. 8. de Rebus Salomonis cap. 2. ſect. 6. Majorem vim haberet hoc argumentum, ſi certò conſtaret Proverbia, & Eccleſiaſten conſcripta eſſe à Salomone poſt lapſum, non ante.

USQUEQUO PIGER DORMIES? OSQUEQUO OE SOMNO CONSURGES?]Hæc verba in multis codicibus extant, ſed delenda Roman & Hebræa: quare tranſcripta eſſe videntur ex c. 6. v. 10. idque ſatis innuit *tò inquam*, quod ſequitur: *Parum, inquam*, nam alioqui illud præponendum erat, dicendumque: *Uſquequo, inquam, piger dormies?*

PARUM, INQUAM, DORMIES, MODICUM DORMITABIS, PAUXILLUM MANUS CONSERES, (complicabis quaſi iners) UT QUIESCAS; Chald *parum applicabis manus tuas ad pectus, ut dormias*: ET VENIET TIBI QUASI CURSOR (puta celerrimè) EGESTAS, ET MENDICITAS QUASI VIR ARMATUS]Hebr. & Chald. *quaſi vir ſecurus*, id eſt ſcuto armatus, ideoque qui vinci & repelli nequeat Sept. *parum dormito, parum dormio, parum manibus pectora demulceo. Quod ſi hæc facere ferreneris, dicebam apud me, Veniet propere paupertas tua, & egeſtas tua quaſi expeditus curſor.* Vers. 33. Vers. 34.

Duplex eſt hic expoſitio, ait Janſen. Quidam cenſent Salomonem hic docere, quid facere quis debeat ut egeſtatem effugiat, videlicet quòd parum ei ſit dormiendum, hoc eſt, quòd pauco ſomno, & quiete parva debeat eſſe contentus: id enim ſi fecerit, etiamſi egeſtas & inopia aliqua accedat, non adhærit tamen ei, ſed veluti curſor & vir armatus, qui feſtinat procedere ad aciem belli, citò pertranſiet, eamque ſua diligentia facilè ſuperabit. Alii rectius intelligunt hic indicare Sapientem, per quid fiat ut quis in egeſtatem incidat, quam effugere ac ſuperare non valeat: nempe per hoc quòd quis nunc parum ſomno indulget, & rurſum modicum, ac iterum modicum. Modicum ſcilicet ibi, & modicum ibi, ſicque multis vicibus dormitando parum, dormiat multum, tametſi parum ſe dormire dicat. hoc eſt, ubique & ſemper otioſus ſit, & moras nectat varias ſui otii cauſas prætexens. Nam ſomno, dormitatione & complexu manuum pigrorum otium deſignat. Hac ergo ceſſatione & otio fit, ut & de improviſo egeſtas adveniat, quemadmodum curſor aliquis ſubitò & inexpectatò adeſt, & eadem tamquam vir armatus opprimat ſic hominem, ut eam non poſſit effugere, ſed ab ea penitus conſumatur. *Fames enim*, inquit Heſiodus, *eſt individuus comes hominis ignavi.*

Porrò hi duo verſus hic repetuntur: ad verbum enim iidem extant cap. 6. v. 10. & 11. ubi eos explicui, quare hic iota non addam. Hi ergo acres ſunt ſtimuli quibus Salomon pungit pigrum, ut deſidiam excutiat ac laborate affuefcat: labore enim ſedulo, & continuo ager quantumvis ſenticoſus. & ſilvoſus expurgatur, ac tum cultura, ſemini & meſſi reſtituitur. Tritum eſt eaemplum ſenis in Vitis Patrum, cui cùm quidam quæreretur ſe vitiis oppletum, ac proinde de eorum extirpatione deſperare; juſſit ille ut ſecum hortum quemdam carduis ſentibuſque obſitum expurgaret: quotidie ergo operi manum admovendo ſenſim omnes extirparunt, hortumque plenè intra paucos dies exputgarunt. Tum ſenex ad juvenem converſus? *Fur*, inquit, *ò fili, ſimiliter in nobis anima tua: quotidie aliquod virium refecta & extirpa, idque conſtanter urge & continua, itaque ſenſim omnia tollet, & animum primævo nitori reſtituet.*

Hoc

Hoc capite Septuag. Vaticani valdè mutante ordinem, verùmque plures transponunt. Nam post vers. 22. interponunt totum pene caput 30 ut patet intuenti, quod signum est has gnomas Salomonis olim sparsas fuisse, & a variis vario ordine collectas, & collocatas. Idem faciunt Syrus & Arabicus, qui de more sequuntur Septuag.

TERTIA PARS LIBRI.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gloria Dei & regum, cor regis inscrutabile: justitia firmatur thronus eius, ne te coram rege exultes ne in iurgio festina predas. mala aurea sunt verba opportuna. inauris aurea qui arguit sapientem. quod frigus in messe, hoc legatus fidelis est heri nubes sine pluvia est promissa non complens. lingua mollis frangit duritiem. comede mel moderate. falsum testimonium est iaculum in proximum. dens putridus est infidelis. acetum in nitro est cantus mœste. quod tinea vesti hoc tristitia est cordi. ciba & pota inimicum. facies tristis fugat detrahentes. quod frigida sitienti, hoc nuntius bonus amanti. scrutator maiestatis opprimetur à gloria. urbs sine muro est nescien cohibere linguam.

HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. 2. Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum investigare sermonem. 3. Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile. 4. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. 5. Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. 6. Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris. 7. Melius est enim ut dicatur tibi: Ascende huc, quàm ut humilieris coram principe. 8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò, ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum tuum. 9. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles: 10. ne fortè insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset. Gratia & amicitia liberant: quas tibi serva, ne exprobrabilis fias. 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. 12. Inauris aurea, & margaritum fulgens qui arguit sapientem, & aurem obedientem: 13. Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit eum, animam ipsius requiescere facit. 14. Nubes, & ventus, & pluviæ non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens. 15. Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam. 16. Mel invenisti, comede quod sufficit tibi, ne fortè satiatus evomas illud. 17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando satiatus oderit te. 18. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. 19. Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ, 20. & amittit pallium in die frigoris. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. 21. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere: 22. prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi. 23. Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem. 24. Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa, & in domo communi. 25. Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. 26. Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio. 27. Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. 28. Sicut urbs patens & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

VERS. 1. HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS, QUAS TRANSTULERUNT VIRI EZECHIÆ REGIS JUDA] Syrus, *hæc quoque proverbia Salomonis profunda, quæ scripserunt amici Ezechiæ regis Iudæ*; Arabicus, *disciplinæ Salomonis filii David, quarum solutionem ad extrahendi, quas scribi patiuntur amici Ezechiæ.* Pro transtulerunt hebr. est העתיקו, quod Primò, verti potest, *antiquarunt*, id est antiquitate donarunt, non novas, sed antiquas genuinasque Salomonis esse testati sunt. unde R. Salomon vertit, *confirmarunt*. Secundò, *adauxerunt*, multiplicarunt, locupletarunt; Tertiò, *roborarunt*, id est robur auctoritatis eis dederunt; Lyranus vertit, *fortificaverunt, in numerum erant*, inquit, *in libro authentico*; Quartò, Septuag. & Syrus vertunt, *transscripserunt*; Quintò, Noster, *transtulerunt*. Porro R. Levi, *Ideo*, inquit, *hæ sententiæ seorsim a cæteris collocatæ sunt, quod decerptæ fuerint ex sapientum scriptis & enuntiatis: cæteræ enim, quarum hucusque facta est mentio, ea ratione & serie reperta fuerunt, quam habent inter Salomonis pronuntiata.*

Verùm erat: nam titulus harum parabolarum, æquè ac A præcedentium, est: *Parabolæ Salomonis*. Unde constat, ex scriptis Salomonis, non aliorum sapientum, eas esse deceptas.

Quæres, quomodo viri Ezechiæ transtulerint has parabolas Salomonis? suppono non transtulisse eas de una lingua in aliam, uti opinatus est Dionys. Carthusian. Constat enim Salomonem scripsisse eas Lingua Hebraica, atque eadem huc translatæ sunt à viris Ezechiæ.

Communis interpretum sententia est, sequentes parabolas ante Ezechiam non fuisse copulatas præcedentibus, sed in alia membrana, & fortè in variis membranis & schedis fuisse conscriptas: Hebræi enim non scribebant in foliis diversis, quæ deinde in unum volumen compinguntur, uti fit in libris modernis; sed codicem totum scribebant in una membrana, ex una vel multis, si liber esset longus) pellibus compaginata, quæ deinde in orbem circa cylindrum convolvebant, revolvere aut vere & explicabant cum eam legere velient, uti Christus revolvit & explicuit codicem Isaiæ Luc. 4. v. 17. Igitur ne parabolæ hæ dissitæ & dispersæ perirent, aut robur & nomen Salomonis longiquitate temporis amitterent; curavit Ezechias eas conquiri, annectique ceteris Salomonis parabolis & in eandem cum eis

membranam ſive codicem tranſcribi. Itaque ante Ezechiam liber Proverbiorum Salomonis ſimilabatur in c. 24. Ezechias verò addit c. 25. & ſeq. ita Lyran. Cajetan Lanſen. R. Salomon, Abin Ezra, & ceteri Hebræi, Græci & Latini.

Aliter noſter Salazar: cenſet enim librum hunc Proverbiorum eſſe quoddam convivium ſapientiæ & ſapientum Salomonis, in quo nimirum more priſco interloquantur alternis Salomoo, Agur & Lamuel primi ſapientes illius ævi. Cùm ergo huicuique locutus ſit Salomon, vices loquendi ceſſit Aguro & Lamueli: unde eorum ſententias ante cap. 25. collocant Septuag. in codice Vaticano pervetuſto (licèt Noſter ſecutus Hebræa eas tranſtulerit in cap. 30. & 31.) quibus expletis Salomon vices ſuas loquendi ſuamque ſapientiam complendi reſumpſit, ac ſententias quæ hoc cap. & ſeqq. ponuntur, deprompſit, Porro viri Ezechiæ ut ſententias Salomonis omnes conjungerent, eas huc tranſtulerunt, ut immediatè præcedentibus, quas Salomonis eſſe conſtat, necterentur, reliquas verò Aguris & Lamuelis, quæ olim interpoſitæ erant inter utrasque (uti dixi) ſuſtulerunt, & poſt omnes ſententias Salomonis collocarunt cap. 30. & 31. *Tranſtulerunt* ergo id eſt de loco in locum mutarunt, ut cùm priùs ſequerentur ſententias Aguris & Lamuelis, jam eas præcedant, & proximè ceteris Salomonis parabolis cohæreant.

Hæc ſententia videtur probabilis & plauſibilis. Sic enim Plato in ſuo convivio Socratem, Paulaoram, Phædrum, Eriximachum, & alios de amore differentes, ac Plutarchus in ſuo epulo ſeptem Græciæ ſapientes de legibus diſputantes introducit. Verùm illi quædam obſtare videntur. Primùm, quòd Septuag. nullam Aguris & Lamuelis faciunt mentionem, ſed hæc nomina non ut propria, verùm ut appellativa, accipiant & interpretentur, uti facit & Noſter. Deinde quòd poſt verba Aguris Septuag. inſerant verba Salomonis, quæ nos habemus cap. 24. 23. *Hæc quoque ſapientibus*, &c. Adde, multos per Agur & Lamuelem non alium intelligere quàm ipſum Salomonem, de quo plura c. 30. Sic hoc ſæculo viri docti varios S. Auguſtini, S. Gregorii, S. Baſilii, S. Cypriani, S. Bernardi, &c. libros vel tractatus diſperſos in unum eorum volumen redegerunt, ut ſuis eos Auctoribus tribuerent.

Dico ergo, certius videri quod ioitio dixi, ſequentes parabolas ante Ezechiam fuiſſe ſeparatas à præcedentibus, & in aliis ſchedis vel membranis conſcriptas: Ezechiam verò curaſſe ut prioribus in eadem membrana & codice annecterentur; ut eo modo & auctoritate *Salomonis* & S. Script. æquè ac ceterè obtinerent. unde Hebr. *KatiKu* vetti poteſt, ut dixi, *antiquarunt* & *roboarunt*, id eſt robur antiquitatis eis addiderunt.

Addunt B. Hippolitus Martyr & Euſebius, viros Ezechiæ ſelegiſſe meliores ſententias & utiliores Salomonis, eaſque huc tranſcripſiſſe, ceteras verò minus inſignes, minuſque utiles neglexiſſe & reliquiſſe. Sanè ſi ſequentes gnomas introſpicias, videbis eas ptæ ceteris quid acre, ſelectum, vivum & igneum ſpirare. Quocirca Chald. hoc loco vertit, *parabola Salomonis profundæ*; Syrus, *abſtruſæ*. Unde Aben Ezra ait has parabolas eſſe ſingulares, & maxima ſuavitate affluentes. Conſtat enim ex libr. 3. Reg. c. 4. v. 32. Salomonem ſupra mille carmina, ſive odas, & tria millia parabolarum dictaſſe. In hoc autem libro vix eſtant mille parabolæ, imò ſi à c. 10. ubi præcisè incipiunt parabolæ, eas numeres uſque ad finem, præcisè invenies dumtaxat 659.

Sed audi B. Hyppolitum & Euſebium apud Anaſtaſium Nicenum quæſt. 39 in Script. B. Hippolytus in Cantic. Canticor. inquit Anaſtaſius, aſſerit in diebus Ezechiæ regis Iuda, alios quidem libros fuiſſe electos, alios verò neglectos, idque probat ex cap. 25. Proverbiorum, ubi viri Ezechię dicuntur tranſtuliſſe quaſdam Salomonis parabolas; ipſe autem ait diſcretas deſcripſiſſe: *Vide autem*, inquit, *ſelegerunt, niſi ex libris qui inerant inter millæ odis ſeu canticis canticorum? Ex ipſis ſapientes amici Ezechiæ elegerunt ea quæ pertinebant ad ædificationem Eccleſiæ*. Sic ipſe, qui legit in Septuag. *ουτοι οι ανδρες οι εξελεξαντο και διεκρινατο*, non, ut nunc legitur in editione Romana, *ωδηκαν*, habet enim *Hæc ſunt proverbia Salomonis diſcreta, quæ ſcripſerunt amici Ezechiæ regis*. Refert idem Anaſtaſius Epiſcopus Nicenus, in eamdem ſententiam Euſebium Pamphili in antiquitatis hiſtoria in hæc verba: *Libris autem Salomonis Proverbiorum & carminum nomini, in quibus de naturæ plantarum, animaſ-*

A *que generis animalium, quæ in terra & aere verſantur, diſputat etiam adverſus omnes morbos remedia diſſerunt, ea detenſa ſuſtulit Ezechias; quod morborum ſanationem ad ſe referret populus, & nihil faceret a Deo petere curationem.* Abulenſis quoque Hippolyto conſentiens: *De parabolis, inquit, & carminibus Salomonis ſortè ſic res ſe habebat, ut magis eſſent curioſa & oſtentantia magnitudinem ingenii, quam utilia, & maximè carmina, ideo non fuerunt in Scripturæ canonem tranſlata. Idem dicendum eſt de diſputationibus Salomonis de arboribus, de volucribus, de piſcibus & jumentis, quæ non fuerunt tranſcriptæ in canonem, quòd pure pertinerent ad philoſophiam naturalem, quæ directè ad mores non prodeſt. Unde non convenit ei quod dicit Apoſtolus: Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in juſtitia*, &c. Hæc Abulenſis in lib. Reg. c. 4. quæſt. 8.

Ex quibus Euſebii & Hippolyti verbis liquet, veram lectionem Septuag. hoc loco eſſe *διακριτοι*, id eſt diſtinctæ, ſelectæ, ductetæ, ſcilicet à minùs præſtantibus, minuſque utilibus, ut dixi. Iam contrariè legitur *ασυγκριτοι*, id eſt

B indiſtinctæ, indiſcretæ, id eſt, ut explicat auctor Catenę Græc. citra certum delectum collectæ. Paræmiæ, inquit, quæ uſque ad hunc locum expoſitæ ſunt, ab ipſomet Salomone in unum corpus redactæ digeſtæque compertæ ſunt. At multæ adhuc aliæ ſententiæ in apophthegmatum ſpecie, ab ipſo Salomone deprompiæ ſparſim ferebantur, quas amici Ezechiæ regis hinc inde, nullo certo ordine obſervato, & in unum quaſi faſcem redactas, regi Ezechiæ, quòd is prius admodum & religioſus haberetur, quaſi honorarium aliquod obtulerunt. Salazar verò: Hæ parabolæ, inquit, vocantur *indiſtinctæ*, quia cùm ante Ezechiam à præcedentibus quas hucuſque audivimus, diſtinguerentur per interpoſitas Aguris & Lamuelis ſententias, viri Ezechiæ excluſis iis quæ erant Aguris & Lamuelis, ac in c. 30. tranſpoſitis, nexuerunt ſequentes præcedentibus, ut nulla eſſet auctorum diſtinctio, ſed omnes uni eidemque auctori, putà Salomoni, cujus revera ſunt, indiſtinctè tribuerentur.

VIRI) id eſt famuli & officiales) EZECHIÆ.] Ezechias enim pietatis & rerum ſacrarum valde fuit ſtudioſus, ut patet 2. Paralip. c. 29. & 30. Undè ſuis demandavit, ut

C libros ſacros, ac præſertim Salomonis, integros puroſque & ſinceros conquirerent, tranſcribereot, & ſuo quemque loco & ordine digererent: dedit autem cutam hujus rei Sobnæ ſcribæ ſuo, qui id diligenter cum ſuis præſtitit. ita Aben Ezra ceteriique Hebræi. Undè liquet hunc verſiculum, ſive hanc epigraphen non eſſe Salomonis, ſed additam à Sobna, vitioque ab Ezechia ad colligendas haſce parabolas deputatis. Habet tamen hæc epigraphe auctoritatem canonicam, quia extat in Hebræo, Græco, Chaldæo, Syro, Latino, ac communi calculo comprobata etiam a Synagoga Judæorum, quàm ab Eccleſia Chriſtianorum, ideoque intertexta eſt velut titulus ipſiſmet Parabolis.

Porrò inter hos Ezechiæ viros primarium fuiſſe Iſaiam Prophetam, utpote Ezechiæ conſanguineum & perfamiliarem, multi autumant: imò Hebræi teſte Eugubino in c. 5. Geneſ. & Thalmudici, teſte Melchiore Cano lib. 2. de Locis cap. 11. quin & ipſe Eugubinus ac R. Moyſes Kimchi, tract. de Scriptor. ſacr. librorum, aſſerunt Iſaiam fuiſſe ſcriptorem librorum Salomonis, præſertim Pa-

D rabolarum, quaſi Salomon haſce parabolas non ſcripſerit; ſed dixerit, eaſque vulgus ore uſuque communi celebrarit, quas deinde Iſaias ſcripſerit, ac calamo poſteritati mandarit. Salomon enim fuit rex: regum autem non eſt ſcribere ſed eloqui, ſuaque dicta aliis ſcribenda relinquere. Inſuper fuit typus Chriſti, qui Evangelia non ſcripſit, ſed dixit, & viva voce docuit, ac Evangeliſtis ſcribenda reliquit. Fuit enim in Chriſto *decus linguæ, regnumque loquendi*, ut loquitur Manilius.

An Iſaias Proverbia conſcripſerit.

Verùm contrarium docent ceteri omnes, idque longè verius eſt, ſcilicet Salomonem immediatè hæc proverbia ſcripſiſſe, vel certè ſcribæ excipienti dictaſſe. Id enim diſerte qui aſſerit Eccleſ. 12. 9. dicens de ſe in tertia perſona: *Eccleſiaſtes cùm eſſet ſapientiſſimus, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, inveſtigans compoſuit parabolas multas: quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones veriſſimos*. Alias harum parabolarum non tam Salomon, quàm Iſaias eſſet conſcriptor & auctor, ſicut S. Matthæus auctor eſt Euan-

gelii

gelii à ſe conſcripti, etſi à Chriſto dicti & pronuntiati. Et qua ratione, quæſo, populus tot centenas, imò millenas ſententias Salomonis, eaſque planè diverſas, & diſparatas, per ducentos annos, qui à Salomone uſque ad Iſaiam interfluxerunt, tam integrè & exactè in mente, & memoria conſervaſſet?

Reſpondent aliqui: Proverbia, Eccleſiaſten, & Cantica à Salomone Hebræo carmine, & metro eſſe conſcripta, ut mente retineri, & ore concini poſſent: carmina enim memoriæ facilè mandantur, quia certis numeris aſtringuntur. Ita cenſet Nazianz. poem. 33. de germanis Script. libris, dum ita canit:

Quinque metris conſtant; Iob, David, tres Salomonis;
Concio, & inſignes Cantus, Proverbia ſacra.

Concio, eſt Eccleſiaſtes. Quam eamdem ſententiam eiſdem ferè verbis repetit Amphilochius ſuo carmine Jambico de Script. libris legendis. Et Damaſcenus lib. 4. de Fide c. 18. dicens: *Tertius ſacrorum librorum quinquenio verſibus conſtat, nempe Iob, Pſalterium, Proverbia Salomonis, eiuſdem Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum.* Neque à Satyrica poeſi alienum eſt, publicam morum corruptélam carpere, vitia peculiaria omnium reipubl. ordinum notare, & ea abrupto orditi nec ſine indignatione, & amarulentia. Quæ ut in Proverbiis & Eccleſiaſte inveniuntur, ita propria eſſe Satyricorum poetarum certius eſt, quàm ut probatione egeant. Verùm prooemio io Eccleſiaſten oſtendam, hæc oratione ſoluta, non carmine eſſe conſcripta. Adde quod S. Hieron. epiſt. ad Paulam Urbicam, cenſeat ultimam dumtaxat Proverbiorum partem, ſcilicet cap. 30. v. 10. uſque ad finem carmine eſſe conſcriptam: *Proverbia Salomonis*, inquit, *extremum claudit alphabetum, quod Tetrametro Iambico ſuppputatur ab eo loco in quo ait: Mulierem fortem quis inveniet?*

Vers. 2. GLORIA DEI EST CELARE VERBUM, ET GLORIA REGUM INVESTIGARE SERMONEM] Hebr. *gloria Dei eſt abſcondere verbum, & gloria regum ſcrutari verbum*; Arabica, *gloria Dei velat intellectum, & gloria regis honorificat rem*, vel *negotium*.

Appoſitè, & piè pii regis Ezechiæ ſcribę exordium huius partis Parabolarum ducunt à divino cultu, & honore ait Aben Ezra.

Aliqui *ri celare* referunt ad hominem, non ad Deum, q.d. Ad gloriam Dei ſpectat, quòd homo ea humilitate celet ſua beneficta vel beneficta: hoc ipſo enim eorum gloriam ſibi detrahit, & Deo adſcribit; aut potiùs q. d. Ad gloriam Dei pertinet quòd ſacerdotes, & doctores nonnulla eius verba abſcondant, ut vulgus ea non intelligens admiretur & colat. Viciſſim glorioſum eſt regibus per ſe vel ſuos conſiliarios aut Prælatos inveſtigare & penetrare arcana quæ vulgus ignorat: ſic enim Dei, vulgi ſcientiam tranſcendentis, gloriam imitatur. Undè Chald. & Syrus vertuot, *gloria Dei eſt qui abſcondit verbum, & gloria regum qui inveſtigat ſermonem*. Hinc ſacerdos dictus μύστης, quaſi celator, ἀπὸ τοῦ μύειν τὸ στόμα, id eſt, quòd os clauderet, nec myſteria populo aperiret: divina enim caſto ſunt honoranda ſilentio, ut ait S. Dionyſ. Verùm antitheſis Dei, & regum magis ſuadet *ri celare* referre Deo, non hominem.

Rurſum R. Levi ſic explicat: *Gloria Dei eſt celare verbum*: vis horum eſt, cùm quiſpiam aliquid à Deo votis apoſcit, haud è Dei gloria eſſe, ut quæ poſtulat pateſaciat, cùm Deus rerum omnium ſit conſcius; an non enim animadvertis ita olim Jeroboam diſſimulaſſe cùm ad Ahiam Silonitem accederet, atque antequam in ejuſdem conſpectum adventaret, hunc quæ expetebat pateſeciſſe, Deo illi arcana revelante? *Gloria regum inveſtigare ſermonem*, q.d. Secùs verò ſe habet regum gloria: illi enim ritè inveſtigare debent quæ proponuntur, ut jus ad veritatis præſcriptum adminiſtrent. Hi enim illa tantùm perſpecta habent quæ eaponuntur, cùm ſecùs in Deo accidat. hæc R. Levi. Verùm hic ienſus arctior, & alienior eſt.

Dico ergo, ſenſus eſt q. d. Immenſa Dei maieſtas, & gloria elucet in eo, quòd verba quædam, id eſt conceptus, cogitationes, & ſapientiam quamdam maximè arcanam habeat, quam homines ſcrutari nequeunt: regum verò laus, & gloria eſt ſcrutari ſermonem, vel, ut hebr. eſt, *verbum*, id eſt rem ac ſapientiam arcanam, & abſconditam. Ratio diſparitatis eſt, quod Deus ſicuti eſſentia, ſic & ſapieotia ſumma, quæ res omnes, omneſque intellectus creatos, & poſſibiles hominum vel angelorum in infinitum tranſcendit. Decet ergo eius ſublimitatem, & maieſtatem multa ſibi ſervare, & abſcondere, ut hominum ſeverentiam acuat, eorumque venerationem ſibi conciliet. Reges verò, quia homines parum habent ſapientiæ; multa tamen indigent ad regendum tot populos, & urbes: quare ipſorum eſt eamdem magno ſtudio inquirere, & ſcrutari. Huc facit illud Sapientis: *Reſidivinas docet ab hominum uſu, & viſu eſſe remotiſſimas, ut ſui ignoratione hominum admirationem, & venerationem conciliet*. Et illud Valerii Maximi lib. 2. c. 7. *Quodquid in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili, & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe convenit*.

Igitur per *verbum* generatim hic accipe ſapientiam: hæc enim eſt verbum mentis, tam io Deo quàm in regibus, quod deinde verbo oris proloquuntur. Particulatim verò *verbum* hoc & ſapientia eſt multiplex. Quocirca Primò, per *verbum* hoc accipias verbum S. Scripturæ, q.d. Verbum S. Scripturæ, ac præſertim oracula Prophetarum ſunt arcana, ſymbolica, & recondita, ut gloriam Dei apud homines velent, & celent: regum verò eſt eadem retegere, veſtigare, & peſcrutari, ut eorum arcanos ſenſus cognoſcant, aliiſque cognoſcendos tradant. Undè Moſes, imò Deus, ſanxit, ut reges initio regni Deuteronomium ſibi deſcribant, illudque crebrò perlegant, Deuter. 17. 18. *Verbum quadruplex. Primò,*

Notat appendicem harum parabolarum collectam à viris Ezéchiæ eſſe obſcuram & profundam, ac magis quàm eas quæ præceſſerunt involutam allegoriis, figuris, & tropis, uti ex Chald. Syro, & aliis dixi v. 1. q.d. Dei gloria eſt ſuam ſapientiam celare his parabolis Salomonis: at tuum decus eſto, Ezechia rex, eaſdem colligere, veſtigare ſcrutari, uti facis per Sobnam, eiuſque ſocios: æquè ac decus Salomonis atavi tui fuit, eaſdem meditando ſcrutari, & conſcribere. Quare inſulsè Rabini nonnulli ea hac gnome fabulantur, viros Ezechiæ reſecuiſſe parabolas Salomonis obſcuras, ſoliſque regibus perſpectas, faciliores verò, & populo obvias duntaxat collegiſſe. Hunc ſenſum dat S. Gregor. lib. 1. in Ezech. hom. 6. ubi tamen craſſum ſcriptorum eſt mendum; directè enim verbis Salomonis adverſatur, ideoque corrigendum. *Tenebroſa aqua*, inquit, *in nubibus aeris; quia obſcura eſt ſcientia in prophetis. Sed Salomonis voce aſſeſtante audiviuus, Gloria regum celare verbum, & gloria Dei eſt inveſtigare ſermonem, quia honor eſt hominum eorum ſecreta abſcondere, & gloria Dei eſt myſteria ſermonis eius aperire*. Mendum habes, quòd planè Scripturæ tenatum invertit. Sic ergo corrige: *Sed Salomonis voce aſſeſtante audivimus: Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inveſtigare ſermonem. quia honor eſt Dei ſecreta eius abſcondere, & gloria hominum myſteria ſermonis eius aperire*. Undè appoſitè ad hanc ſententiam ſubiungit: *Ipſa quidem per ſe Veritas diſcipulis ſuis dicit: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, id eſt, apertè exponite, quæ in allegoriarum obſcuritatibus auditis. Magna verò nobilitatis eſt ipſa obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum, ut fatigatione delectetur, & exercitatus capiat quod capere non poteſt otioſus. Habet quoque alind magis, quia Scripturæ ſacræ intelligentiam ſi in cunctis eſſet aperta, vileſceret. Atque adeò in quibuſdam locis obſcurioribus tanto maiore dulcedine inventa reficit, quanto maiori labore fatigat animum quæſitu*. Hoc eſt quod ait Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. magis duleiuſq; ſapit verum ſtudio quæſitum, & labore paratum, ſicut venatoribus, & canibus poſt longos curſus, & venationis labores, ſuaviſſima accidit ſera jam capta, & poſſeſſa. *Secundò*,

Secundò, per *verbum* hoc accipias myſteria, & Sacramenta fidei; quale eſt SS. Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ, &c. hæc enim arcana ſunt, & omnem hominum captum ſuperant. Undè S. Athanaſius in Synopſi S. Scripturæ legit: *Gloria Dei operis* vel *obſcurat rationem*, q. d. Gloria SS. Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ adeò ſublimia eſt, & arcana, ut humana ratio in ea veſtiganda caliget, eiulque acies ad tam ſplendidum ſolis increati iubar hebetetur, & obſcuretur. Hinc S. Dionyſ. epiſt. 5. & de Divin. nominib. docet Deum habitare in caligine, nec niſi per eam ſe pateſacere mortalibus.

Notent hinc hæretici, diſcantque credere Deo diceoti ſe eſſe trinum, & unum, Verbum eſſe incarnatum in Euchariſtia eſſe verum Chriſti corpus, &c. etiamſi ea non capiant: quia plus poteſt Deus facere quàm humana mens comprehendere. Scriptum eſt enim v. 27. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria*. Captivent ergo intellectum ſuum in obſequium fidei, imò Dei. Hinc Dei arcana gloria repræſentata fuit curru Cherubico, Ezech. 1.

qui plenus eſt involueris, ſymbolis, & ænigmatibus, ait R. Salomon. Porrò regum, & principum, præſertim Prælatorum, eſt, hæc, quoad licet; potâ in quantum ea Deus per Eccleſiam te velavit, ſcrutari, rum ut ſubditos ea doceant, tum ut ea contra hæreticos defendant.

Tertiò. Tertiò, per *verbum* accipias rerum creationem, quæ verbo Dei facta eſt: *dixit* enim *& facta ſunt*, q. d. Deus in rebus creatis abſcondit ſuam ſapientiam, quam homines, præſertim reges, & principes, veſtigare voluit, ut in ea Deum auctorem agnoſcant, & celebrent. Hoc eſt quod ait Siracides Eccli. cap. 3. 25. *Plurima ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.* quis enim cauſam ventorum, nivis, grandinis, tonitrui, fulminis: item motus ſolis, lunæ, & ſtellarum, æſtuum maris, & infinitorum ſimilium, præciſam, & adæquatam aſſignate valeat? Et cap. 43. 34. *Exaltantes eum replemini virtute. nolite laborare: non enim comprehendetis*, &c. *multa abſcondita ſunt maiora his; pauca enim vidimus operum eius*, ita Aben Ezra.

Quartò. Quartò, & magis appoſitè, per *verbum* accipias decreta, & judicia quæ ab *elohim* (hoc enim nomen hic eſt in Hebræo) id eſt à Deo judice, gubernatore, & vindice univerſorum proficiſcuntur: horum enim rationes, & cauſas penetrare ſæpè eſt difficile: v. g. cur nunc Aſſyrii, nunc Chaldæi, nunc Medi, nunc Perſæ, nunc Græci, nunc Romani rerum potiantur? cur Turcis Deus tot dederit victorias, regna, & imperia? cur io particulari hunc faciat divitem, nobilem, principem, regem, Pontificem; illum pauperem vilem, plebeium, &c.? Regum tamen eſt hæc Dei judicia, eorumque cauſas quoad licet veſtigare, ut Deum reverenti, colere, totique ab eo pendere diſcant. Aut planiùs q. d. Gloria Dei eſt decretorum, & iudiciorum ſuorum ſationes celare, ut eminentem ſuam maieſtatem, ſapientiam, dominium & poteſtatem oſtendat: at verò regum eſt nihil decernere, nihil judicare, niſi prævio exacto examine, ut conſtet legem vel ſententiam quam edituri ſunt, eſſe juſtam, honeſtam, utilem: alioquin enim multas ferent ſententias, & leges iniuſtas, inhoneſtas, inutiles, quibus ram Deum quàm populum gravitet offendent, cum periculo ſeditionis, vel rebellionis. Hic ſenſus valdè appoſitus, & verbis ipſis quaſi innatus videtur.

Aliqui ſic exponunt q. d. Glorioſum eſt apud plebem rudem, & incapacem celare alta divinitatis myſteria, & judicia, ne ab indignis, & non intelligentibus ſpernantur, & rideantur: at verò glorioſum eſt regibus, ſi ipſorum dicta factaque diligenter perquirantur, & perquiſita inveniantur æqua & recta. Verùm *ſi gloria regum eſt inveſtigare ſermonem*, propriè ſignificat veſtigationem hanc à regibus ipſis faciendam eſſe.

Aptiùs Cajetanus: Opponuntur, inquit, honor Dei, & honor regis penes actiones iſtas, videlicet celare verbum & inquirere verbum; itaque celare verbum eſt honor Elohim, & non regum; & è contra inquirere verbum eſt honor regum, & non Elohim. Oporter enim hæc præintelligere, ut cognoſcatur ſenſus parabolæ. Cùm igitur verbum *Elohim* (hoc eſt Dei, quatenus eſt iudex) ſit ipſum judicium, conſequens eſt quòd celare verbum ſignificet occultare rationes iudiciorum. Et eſt ſenſus: Ad honorem ſummi judicis ſpectat abſcondere rationes judiciorum: occolciſſimæ ſiquidem nobis ſunt in particulari rationes divinorum judiciorum, quæ ſæpè exercet. Et inter Deum & reges diſparitas tanta eſt, quòd ad ignominiam regum ſpectat celare rationes judiciorum ſuorum, quia debent manifeſtare quare ſic judicant, quare illum damnant ad exilium aut mortem, &c. ad Dei autem honorem pertinet occultare rationes judiciorum ſuorum, quia per hoc innoteſcit quòd non habet ſuperiorem aut patem; quòd non pendet dominium ſuum aut juſtitia ſua à nobis, ſed à ſola ſua voluntate. Ad regum autem honorem ſpectat quærere aut inveſtigare verbum, hoc eſt, verborum, factorum, & rerum notitiam ac veritatem: quod fas non eſt attribuere Deo. Inquirere enim eſt neſcientis: Deus autem in ſeipſo ab æterno omnia novit. Hue pertinet illud Cleomenis: *Vulgò arbitrium ſuper principem eſt.* Rex enim pendet à regno, & republ. Deus autem à nullo; imò totus orbis pendet à Deo, ſicut radius à ſole.

Simpliciùs Janſen. q. d. Pertinet ad Dei gloriam quòd nihil debeat inquirere, cùm omnia ſciat, & quod, cùm omnia ſciat, non tamen omnia ſe mox ſcire declarer, ſed cuncta quæ aguntur modò, & dicuntur apud homines, celet ac diſſimulet, ſuo tempore omnia revelaturus, cùm omnia adducet in judicium: hoc enim miſericè commendat ejus patientiam, & lenitatem, quòd qui omnia novit, tanto tamen tempore omnia tegat, ac patienter ferat. Ne autem hoc exemplum in Deo imitari velint reges, qui in eius locum hic ſunt conſtituti, ex oppoſito ſubiicitur ad gloriam regum pertinere, inveſtigare ſermonem, hoc eſt, diligentet inquirere de ſtatu regni ſui, deque his quæ à ſubditis in regno ipſorum aguntur, ut quæ ſunt corrigenda ac puniendа, corrigant ac puniant. Neque enim ignominioſum ſibi ducere debent inquirere de rebus, quamvis hoc ſit neſcientium, nec inſtar Dei ſe gerere debent, quaſi omnia ſcientes, nec quę noverunt corrigenda inſtar Dei debent celare, ſed dirigere ac punire. Senſus ergo eſt: Sicut ad gloriam Dei facit quòd non debeat inquirere de re aliqua, ſed quod, cùm omnia ſciat, celet tamen ea: ita ad gloriam regum è contrario facit, quòd, cum fateri debeant ſe pleraque ot homines nescire, diligentet ſcrutentur res ſcitu neceſſarias, ut inveſtigatas detegant, & dirigant.

Quintò. Quintò, per *verbum* aliqui accipiunt præceptum. Unde Septuag. vertunt, *gloria Dei eſt celare verbum: gloria autem regis honorare res*, vel, ut alii leguot, *honorat præcepta*: nimirum pro πρᾶγματα, id eſt res, Procopius, & alii legunt, πρόσταγματα, id eſt præcepta: onde auctor Catenę Græc. vertit, *gloria regis mandata ſua magni facio*, non permittens ut quis ea impunè violet. Alii paſſim leguot, *gloria regis honorat præcepta eius*, ſcilicet Dei. q. d. Gloria Dei eſt celare præceptorum ſuorum rationes, & cauſas, v. g. cur ſuſſerit ne quis veſtiatur veſte è lana & lino contexta, ne quis agrum ſerat diverſo ſemine, ne quis comedat primos fructus pomorum, &c. Levit. 19. v. 19. & ieq ipſe eoim abſolutus, & ſummus eſt omnium dominus, atque ſapientiæ eius non eſt numerus; quare illi omnes, etiam reges, cervices, rationem, & iudicium humillimè ſubmittere debent, eiuſque præcepta exoſculari, ac ſicut fas eſt eorum rationes modeſtè veſtigare; ubi verò fas non eſt, in Dei arbitrio, & iudicio conquieſcere. Rurſum noſter Pineda lib 3. de Rebus Salomonis cap. 6. n. 14. explicans illud Sapientiæ c. 9. *Cogitationes enim mortalium timidæ*; Indicat, inquit, regum cogitationes in eam unam rem intumi debere ot conſequi poſſint, quid velit Deus: cùm enim ille conſilia ſua, & voluntates diligenter inquiri velit, celat tamen aliquando, ut oſcitantibus, & deſidentibus non omnino pateant, ſicut ſcripſum eſt Prov. 25. 2. *Gloria Dei oſt celare verbum, & gloria regum inveſtigare ſermonem*, videlicet illom ipſum quem Deus celat. Itaque proprium regum eſt cogitare, & inveſtigare quid ille velit.

Myſticè Beda: *Gloria*, inquit, *Domini eſt in carne nſparentis, humanitatis ſuæ infirmitatem, magis quàm divinitatis æternitatem mortalium oculis oſtendere, & ſe potius operum miraculis, ac myſticis locutionibus quàm apertis aſſertionibus Verbum, id oſt Dei filium, fateri. Unde multò ſæpius in Evangelio filium ſe hominis, quàm filium Dei appellare conſuevit. Et gloria fidelium eius diſcipulorum oſt diligenter eius inveſtigare ſermonem, quo ſe Deum etiam ubi patenter non dicit, myſtice ſignificat, quale oſt illud: Ego & Pater unum ſumus, & cætera huiuſmodi. Denique celans Verbi æternitatem, & prætendens carnis infirmitatem, ait: Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Cui vel oximius inveſtigatos eius ſermonis, quem amœa ſæpiùs audierat, reſpondit: Tu es Chriſtus filius Dei vivi. Nec parvum hac inveſtigatione meruit gloriam; nam protinus audivit: Beatus es Simon bariona*, &c.

Ex dictis liquet hanc gnomen Salomonis non adverſari illi Raphaelis Tobiæ 12 7. *Sacramentum regis abſcondere bonum oſt, opera autem Dei revelare, & confiteri honorificum oſt.* Per *ſacramentum* enim intelligitur ſecretum, quod rex omnino celari vult. per *opera Dei* verò illa quæ Deus hominibus oſtendit, illiſque per angelos vel homines revelari jubet. Hic verò tantùm dicitur, Dei gloriam eſſe quòd multa celet, eaque hominibus præſertim regibus veſtiganda relinquat: undè patet utrumque eſſe verum nec poſterius priori adverſari.

CÆLOM SUASUM, ET TERRA OBOASUM, ET COR AAGUM INSCAUTAAILE] Hebr. *cœlorum in altitudine, & terræ in profunditate, & cordis regum non eſt inveſtigatio*; Chald. *cœli ſunt excelſi, & terra profunda, & cor regum inveſtigabile*; Syrus, *non inveſtigatur.* *Vers. 3.*

Primò, R. Salomon exponit q. d. Sicut cęli ſublimitas, & terræ

terræ profunditas ioveſtigari nequeunt; Quoties enim, inquit, illi jus dicendum? quot etiam bella eidem gerenda? quibus omnibus provida cura adſtet neceſſe eſt: quod ſi linguæ omnes ſermonem fererent, manuſque omnium ſcribendo vacarent, haud ſatis eſſent ad deſcribenda imperii gravia multaqoe negotia.

Huc accedit Baynus, qui ſic explicat, q. d. Rex non habet otium ut veſtiget cælorum altitudinem, & terræ profunditatem, quia tut reipubl. negotia eor ejus occupant; ut illa omnia ſcrutari penè ſit impoſſibile.

Secundò, Vatabl. contrariè exponit q. d. Utrumque, ſcilicet tam cælum quàm terra, eſt in loco definito, ideoque utrumque comprehendi poteſt; at cor regum quia indefinitum, & quaſi infinitum, nulla diſquiſitione comprehendi poteſt.

Tertiò, Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, q. d. Gloria Dei celatur in cælorum altitudine, & terræ profunditate, ac rebus innumeris maximè variis, & pulcherrimis, quæ illorum ambitu continentur: quare cor regis ea ſcrutari, & penetrare nequit, nec intelligere poteſt ea quæ ſurſum ſunt in cælis, nec ea quæ deorſum in terra. Ipſe ergo *inſcrutabile* accipit non paſſivè, quod ſcilicet cælos, & terram ſcrutari non prævalet. Undè hebr. eſt, *cordis*, vel *cordi*, *regum non eſt ſcrutatio*, ſcilicet cælorum, & terræ.

Quartò, R. Levi, q. d. Cælum ſummè eſt altum, & terra ſummè eſt profunda; & cor regis altius debet eſſe ecjo, & profundius terra; debet enim eſſe quaſi immenſum, quod immenſa reipubl. totius æquè ac ſingulorum ſibi ſubditorum negotia complectatur, diſponat & expediat, ideoque inſcrutabile, & impervestigabile.

Cor regum inſcrutabile.

Quintò, genuinè q. d. Sicut cæli ſublimia, & terræ profunda ſunt inſcrutabilia, &, id eſt *ſic*, pariter cor regum eſt inſcrotabile: *τὸ* enim *inſcrutabile* ad *τὸ cælum* & *τὸ terra* per zeugma repetendum eſt, ut patet ex Hebræo, atque vocula & hic notat ſimilitudinem & comparationem, uti & alibi ſæpè in Pruvetbiis, idemque valet quod *ſic*, *ſimili modo*: licèt enim Aſtrologi cælorum altitudinem, & terræ profunditatem dimenſi ſint; tamen nullam certam, & definitam utriuſque menſuram aſſignare potuerunt: ondè magna eſt eorum varietas, & diſſonantia, quam recenſet noſter Clavius in lib. 5. Sphæræ. Rurſum nullus perſcrutari potuit omnia quæ cæli, & terræ ambitu continentur; quare hæc perſcrutatio eſt curioſa, vana, & inutilis, ait S. Auguſt. æquè ac curioſa, & vana eſt inveſtigatio profundorum cordis regii conſiliorum. ita Beda, Hugo, Cajetan. Janſen. & cæteri paſſim.

Ratio à priori. Prima.

Ratio à priori eſt: Prima, quòd reges ingens habeant cor, ideſt ingentes animos, & ſpiritus, ut maxima meditentur, & animo deſtinent, ut Alexander Magnus animo deſtinabat totum orbem ſibi ſubiugare. Hæc autem conſilia ſcrutari eſt difficile, & ſæpè impoſſibile. Ita Joannes Auſtriacus Caroli V. nothus, cùm ſecretò in Hiſpania educaretur, eſſetque puer, rogatus quiſnam ſuus eſſet pater? reſpondit ſe id neſcire, ſed magni viri alicujus ſe eſſe filium augurari ex ingenti corde, & animia quos tum ſentiebat, & paulò poſt declaravit cùm Turcas aono Chriſti 1571. apud Echinadas, & Geuſios in Belgio apud Gemblacum anno 1577. ingenti clade cecidit. Secunda, quod in reipublica, & regnis tot quotidie enaſcantur novitates, novi motus, tumultus, conſpirationes, lites, difficultates, ut regia cor quotidie mille nova mente ſua vertare debeat conſilia, ut omnibus occurrat: hæc autem privato ſcrutari eſt perdifficile. Tertia, quod cor regum io ſublimi quaſi æthere poſitum ſit mobile, variarumque paſſionum, informationum, adulationum ventis expoſitum, ut ſæpè decreta mutet, & quod hodie placuit eras diſpliceat: quare ſicut gallos in culmine turrium flabris ventorum aſſiduè rotatur, & circumagitur, ſic & cor regia. Quarta, quia reges affectant ſapientiam, maieſtatem, & eminentiam ſuper omnes: undè multa animo celant, ut videantur omnibus eminere, omnibuſque eſſe ſapientiores, atque ut ea quæ deſtinant feliciter exequantur: ad hoc enim mirè valet ſectetum. Quinta, quòd Deus cor gyret, & flectat quocumque vult, ut per eum ſua decreta, ſupplicia, vindictas exequatur, juxtà illud cap. 21. 1. *Cor regis in manu Domini*. Sic Nabuchodonoſor cor à Deo agebatur ad punitionem, & excidium gentium impiarum. Sic Attila atebat ſe eſſe flagellum Dei. Conſilia autem, & arcana Dei quis inveſtiget? Quare hæc gnume parallela eſt præcedenti. q. d. Gluria Dei eſt celare verbum, hoc autem celat in corde regis, ut per eum illud exequatur. Rurſus ſicut gloria Dei, ſic & regis, qui eſt quaſi Deus in terra, eſt celare verba, & arcana cordis ſui. Notat præ aliis regibus Salomonem, cuius parabolas hic deſcribit: Salomon enim à Deo accepit ſapientiam infuſam rerum omnium ideoque hominibus cæteris imperveſtigabilem, & impenetrabilem.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Dicit idipſum Salomon hoc fine, & ſcopo, Primò, ut compeſcat curioſorum vanitatem. Sunt enim nunnulli otioſi & curioſi, qui aliud non agunt quàm ſcrutari, & conjectare arcana conſilia regum, & principum; qua in re, & terunt tempus inutiliter, & ſæpè falluntur, quia cor regum inſcrutabile, ac quantum cœlum diſtat à terra, tantum cogitationes regum eminent ſuperantque cogitationes privatorum.

Secundò, ut doceat non eſſe ambiendas privatas regum amicitias, familiaritates, & favores, quia cùm illi eminent inſtar cœlorum, qui illis adhæret, inſtar cœlorum aſſiduo cum ipſis motu totatur; qui verò ab eis longiùs abeſt paucis contentus, quietus & firmus in terra conſiſtit: præſertim quia reges ſæpè intimos ſuos quos in altum, & quaſi in cœlum elevarunt, ob parvam offenſam dejiciunt, & in imam quaſi terram proſternunt. Id hoc ſeculo in omnium penè regum aulis factum vidimus, quia corda regum ſunt mobilia, & inſcrutabilia. Hoc eſt quod ait Pſalmes: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus* pſalm. 145. 3.

Hinc Septuag. pro *inſcrutabile* vertunt, ἀνεξιχνίαστος, id eſt imperſcrutabile, vel *quod redargui non poteſt*, quia ſcilicet rex non habet ſuperiorem in terra, à quo redargui poſſit; aut *irreprehenſibile, omnive reprehenſione maius*, ut vertit auctor Catenæ Græc. tum quia cor regis nulli mortalium eſt planè perſpectum, tum quia nullius reprehenſionem admittit. q. d. Summa eſt regis in omnes poteſtas, ut quidquid faciat impunè faciat; & eſto innocentem deiiciat, ac veluti è cœlo in terram deprimat, nullus enim eulpate vel arguere audeat. Ira Philippus rex venenum joſſit dari Arato, qui id præſentiſcens ad familiarem converſos: *O Cephale*, inquit, *hæc ſunt præmia regiæ amicitiæ*. Antipater cùm didiciſſet Parmenionem ab Alexandro interfectum, dixit: *Si Parmenio ſtruxit inſidias Alexandro, cui fidendum eſt? ſi non ſtruxit, quid agendum?* Erat Parmenio velut alter Alexander in rebus militaribus. Si tantus amicus fefellit, non eſt tutum cuiquam amico fidere: ſi Alexander nihil commeritum ſuſtulit, præſtat à regum negotiis abſtinere. ita Plutarch. in Apophth. reg. & impp. Antiſthenes rogatus quomodo ad rempublicam capeſſendam ſit eundum? Velut, inquit, ad ignem, ne nimis admotus exuraris, procul amotus frigeſcas ita Stobæus ſerm. 43.

Exempla.

Myſticè, rex eſt juſtus, & vir ſpiritualis, cujus cor regitur à Spiritu ſancto, ideoque magna, & cœleſtia cogitat, ac proinde homini animali eſt inſcrutabile, juxta illud 1. Cor. 2. 15. *Spiritalis indicat omnia, & ipſe à nemine indicatur*. ita auctor Catenæ Græc. Beda verò ſic; *Sicut*, inquit, *altitudo cœli, & profunditas terræ conjici ab hominibus non poteſt, ita ſcientia Prophetarum, & Apoſtolorum, qui arcana divinitatis Spiritu ſancto revelante cognoverunt, noſtræ fragilitatis capacitatem tranſcendit.*

VERS. 4. AOFER RUBIGINEM DE ARGENTO, ET EGREDIETUR VAS PORISSIMUM: AOFER IMPIETATEM DA VOLTO RAOIS, ET FIRMABITUR JUSTITIA THRONUS EJUS] *Firmabitur in juſtitia* dupliciter. Primò, q. d. Firma erit juſtitia regis, & regni. Undè Vatabl. vertit, *vinctus erit ex*: Secundò, q. d. Firmum & ſtabile erit regis regnum, utpote firma, & ſtabili juſtitiæ baſe ſubnixum.

VERS. 5.

Impietas quadruplex. Primò.

Impietatem quadrupliciter accipiat: unde quadruplex hic oritur ſenſus. Primò, proſevina, minis & crudelitate, q. d. Sicut exterſa ab argento rubigine argentum evadit nitidum, pulchrum & ſplendidum: ſic ſi rex depoſito vultu ſevero, minaci & crudeli, induat mentem, & faciem benignam, clementem, hilarem, ioſtar argenti ſplendebit, ſuoque hilaritatis ſplendore ſubditorum animos ſibi devinciet; quo fiet ot liberè, & ſine periculo juſtitiam exercere, jus dicere, & iniquos quoslibet plectere valeat: cùm enim ab omnibus ametur, à nemine quid rebellionis vel mali metuet. Ita Beda: *Qui enim*, inquit, *præſunt po-*

ex adverſo amant modeſtos & humiles, qui ſua demiſſione reges honorant, ac ſua exigua ſorte & ſtatu contenti nihil ambiunt: unde eorum ſapientia & induſtria per ſagacitatem qua pollent, perſpecta, ipſos ad majores honores petentem promovent, dicuntque Aſcende huc. Hinc periculoſiſſimam tibi eſſe puta oſtentationem agendi, quippe ex qua exiſtit invidia, magnus aulæ turbo. Ea igitur quæ agenda ſunt, age ſine ulla oſtentatione agendi. Sapienter ergo *Salluſtius Criſpus, cui ſuberat vigor animi ingentibus negotiis, eo acrior, quo ſummum & inertiam magis oſtentabat*, ait Tacitus lib. 3. Annal. & Seneca in Oedipo:

Certiſſima eſt regnare ſapienti via,
Laudare modica, & otium ac ſomnum loqui.

Emanuel rex Luſitaniæ laudis eloquentiæ avidus, juſſit Aloyſio Silveirę ſibi ſcribere literas peregregias ad Pontificem, addidęque ſe alias quoque ſuo marte & manu ſcripturum. A ſe ſcriptam epiſtolam regi obtulit Aloyſius. ea ubi recitata eſt, ſubriſit rex, manuque Aloyſii comprehenſa: *Pleiſti*, inquit, *Aloyſi, epiſtola tua plane digna eſt, quæ ob nitorem & acumen Romam mittatur: & mittetur: meam vix lectu dignam puto.* Erubuit Aloyſius, & gratiis de more actis, è veſtigio domum ſuam reverſus, equos inſterni B jubet, atque unà cum liberis in ipſo meridie, nullo cibo præguſtato, magnoque ſilentio ſolum vertit. Ut extra urbem fuere, ſubſtitit paululum Aloyſius, & ad liberos converſus: *Alibi, alibi*, inquit, *à filiis nobis migrandum eſt: nec enim in eo regno diutiùs vivere libet, in quo ſciat rex me ſibi ingenio ac doctrina præceſſore.* Nempe vir prudens illud divinę ſapientię oraculum memoria tenebat: *Coram rege noli videri ſapiens.* Plura hac de re dixi Eccli. 7. v. 5.

Extat hac de re illuſtris apologus firmamenti & Saturni apud Cyrillum lib. 2. Apol. moral. cap. 24. cui titulus: *Contra pompoſes ex magnitudine gratiarum. Fixarum ſtellarum ſphæra*, inquit, *gloriabatur corporis ſui magnitudine, & motus velocitate, atque univerſalis vivimodo granditate, nec non aſtrorum multitudine. cujus quidem pompam Saturnus intelligens, ita ei dixiſſe fertur: Gloriatio ſi falſa eſt, confuſa eſt vero. Sed die mihi, rogo te, firmamentum, unde tibi ſit tanta multis retrò ætatibus, tanta motuum velocitas, tanta ſtellarum lucidities & numeroſitas? At illa reſpondit: Ab intelligentia quidem ventilor, a ſole illuſtror, univerſorum auctor me condidit, & in me ſidera ipſa idem fixit. Tunc Saturnus adjunxit: Nihil ergo habes quod ex te ſis, ſed totum aliunde ſumpſiſti. Cui* C *illa; Fateor, inquit. Mox alter ſubjunxit, Cur igitur quaſi non acceperis, de communicatis tibi perfectionibus gloriaris, & aliena gloria uſurpatrix erigeris? Non attendis, quòd ubi pompoſitatis rapina ſapientem contaminat, nulla ſit vera gloria, cujus eſt bonitas univerſa. Sed falſo verum perdere, & per gloriam vanam in confuſionem incidere, maxime ſtultum eſt.* Deinde variis parabolis iſtiuſque gnomis idipſum corroborat: *Sic & dicendo*, inquit, *hoc tuum, ſocia totum te ſuum, ac fallaci gloriæ ſerva depictum, intus te rediit gratia vacuum. Quamobrem quanto generoſior es, & in bonis tibi communicatis præſtantior, tanto ſis intra ſolidum humilitatis ſinum collectus latentior. Diveres, ſime furem, cum lynce theſaurum recondo, gratiarum ſpiritum ſub duarum velationum tunicis abſconde. Similia.* *Aurum ſi, ſub terra late. Precioſiſſimus es rubinus, in petra bellagii te recondo. Quid plura? fugi gloriam ſparſa lucis, & tunc tum noctilucæ intrinſecæ gloriæ ſplendore fulgebis. Quibus dictis, exhortator conticuit.* hucuſque Cyrillus.

Myſticè, ſi apud regem, quanto magis apud Deum, qui eſt Rex regum, & ſummè odit ſuperbos, humiliare nos oportet, ac meminiſſe conditionis noſtræ & fragilitatis, nec eximiam ſanctitatis aut ſapientiæ locum nobis apud illum vendicare, nec in ipſius Eccleſia eminentem aliquem honoris gradum ambire? ne cogamur aut hìc, aut poſtea coram Deo, angelis & juſtis hominibus pudefieri, dum vel non aſſequimur deſideratum in Eccleſia honorem, vel affecti deprehendimur inferiores eſſe munere ſoſcepto, ut alius cedendum ſit dignioribus. Hoc eſt quod monet S. Petrus epiſt. 1. cap 5. 5. dicens: *Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore viſitationis.*

Antiſtropha huic gnomæ Salomonis eſt illa Chriſti, qui verus eſt Salomon, Lucę 14. 8. *Cum invitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit invitatus ab illo; & veniens is qui te & illum invitavit, dicat tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore noviſſimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris, vade, recumbe in noviſſimo loco: ut, cùm venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, & erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus.*

ET IN LOCO MAGNORUM NE STETERIS] Præter ſenſum proprium jam datum, hos quoque addas. Primò, q. d. Ne ambias alta ſubſellia, magnas dignitates, primas præfecturas; ſed tuo licet modico vel mediocri gradu contentus quietè & modeſtè vive, donec à Deo vel a principe ad altiorà evoceris. Vita enim privata & humilis eſt beata, quia caret mille curis, diſtractionibus, periculis, quibus ſcatet vita aulica magnatum et principum. Idipſum ſacrò expertus Ovidius lib 3. Triſtium elegia 4. ita cauit, imò gemit: *Vita privata, vita beata.*

Ujibus adeſto ſi quidquam credis amico,
Vive tibi, & longè nomina magna fuge.
Vive tibi, quamcunque poteſ peculſtria vita:
Sæpius præluſtri fulmen ab arce venit.

Et inferius:

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit & intrà
Fortunam debet quiſque manere ſuam.
Vive ſine invidia, molleſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi junge pares.

Denique noſter Salomon, imò per eum loquens Spiritus ſanctus Eccleſ. 4. 6. *Melior eſt*, inquit, *pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore & afflictione animi.*

Secundò, q. d. Noli contendere cum magnis de loco ut, ſi illi locum aliquem occuparint, tu eodem ſtare velis, prætendaſque illum tibi deberi: hę enim contentiones naſcuntur ex ambitione, creantque periculum duelli, imò non ratò belli cum publica magnaque multorum clade. Sanè in Belgio ſæpè vidimus urbes ab hoſte occupari, ac exercitus potentes profligari aut diſſolvi, eò quòd capitanei inter ſe de loco certarent, nec alter alteri cedere vellet. Quocirca Romani priſci hanc non generoſitatem, ſed ſtoliditatem reputabant, eamque morte puniebant. Sapienter & heroicè Damonides, cùm à chori magiſtro poſtremum in choro locum accepiſſet: *Ergo*, inquit, *chorage, reperiſti quo pacto & hic locum perſe inhonoratus, ſtat honorificus.* Et Ageſilaus puer, licet jam rex deſignatus, in ludo ſolemni à præfecto loco parum honorifico collocatus: *Bene habes*, inquit, *oſtendam enim non locum viris, ſed viros loco conſiliare dignitatem.* Ita Plutarch. in Lacon. Dionyſius rex cum offenſus eſſet ab Ariſtippo philoſopho, hominem ad cœnam vocavit, & juſſit cum in convivio infimum omnium accumbere. Hic Ariſtippus nihil offenſus: *Hunc*, inquit, *locum à rex illuſtrare vir, ac honorificum reddere*; ſignificans non locum reddere hominem viliorem, ſed ex dignitate hominis honorem addi loco. Ita Laert. lib. 2. cap. 8. *Contentio de loco vitanda.* *Exempla.*

Tertiò, q. d. Noli ſubitò ambire magnos magiſtratus & ſubſellia, ſed mitto parvos capeſſe, ab eſque gradatim ad majores aſcende. ſic enim tandem ad ſummos evades. Ratio eſt. Prima quòd omnium invidiæ pateant qui illicò ſummam ambiunt, ac ſaltu heteroclito ex humo in thronum tranſilire nituntur. Secunda, quòd hic ſit ordo omnis naturæ, artis & diſciplinæ, ut à parvis pedetentim ad maiora fiat progreſſio. Sic enim puer ſenſim creſcit, ſicque adoleſcens, juvenis, vir, & tandem ſenex. Sic fruges & fructus omnes ſenſim creſcunt: ſic in militia tiro fit miles, deinde decurio, mox vexillifer, inde centurio, inde chiliarcha, &c. Sic in Eccleſia nemo repentè fit presbyter vel diaconus, ſed per ſex minores Ordines velut gradus ſenſim eò aſcendit: ita enim in ſingulis probat ſuam virtutem, & ad majorem gradum ſe præparat & diſponit. Unde S. Cyprian. lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum, laudat S. Cornelium, quòd gradatim per ſingulos officiorum ordines ad Pontificatum aſcenderit: *Non iſte*, inquit, *ad Epiſcopatum ſubitò pervenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in divinis adminiſtrationibus Dominum ſæpe promeritus, ad ſacerdotii ſublime faſtigium cunctis religioſis gradibus aſcendit.* *Gradatim aſcenda.*

QUÆ VIDERUNT OCULI TUI, NE PROFERAS IN JURGIO CITÒ: NE POSTEA ERUBESCAS NON POSSIS, CUM OBJURGAVERIS AMICUM TUUM] Ex Hebræo verti quoque poteſt, *tum debent ſtaris te amicus tuus*: amicus enim à te lætus te viciſſim lætet, & probrum probro regerens, ſecreta & verecunda tua nudabit. Vers. 8.

Eſt hìc triplex diſpunctio: Primò enim R. Levi, R. Salomon, Aben Ezra & moderna Biblia Hebræa *τὰ quæ viderunt oculi tui*, referunt ad v. præced. de rege & magnatibus. Secundò, Septuag. illa à cæteris ſejungunt, & ſubaudiendo

Digitized by Google

ſuſtiſti; Roman. & Complut. vertunt, *vita tua & inimicitia non aberit, ſed erit tibi æqualis morti*: tum quia durabit uſque ad mortem. Amicus enim læſus ab amico improperio, revelatione ſecreti & plaga doloſa, eſt irreconciliabilis, uti ait Eccleſiaſt. cap. 22. 27. tum quia inimicitia interimit amicitiam, quæ eſt quaſi vita amicorum; amans enim vivit in amato, & amicus in amico: anima enim magis eſt ubi amat, quàm ubi animat. *Sicut de Oreſte & Pylade traditur, ſi non fingitur, qui vellent pro invicem, vel ſimul mori, quia morte illis pejus erat non ſimul vivere*, ait S. Auguſtin. lib. 4. Confeſſ. c. 5. Amicitia ergo eſt amicorum vita; inimicitia verò eorumdem mors. Tum denique quia peccatæ inimicitiæ & rixæ, præſertim eorum qui antea fuerunt amici, ſunt moleſtiſſimæ, ut homo malit mori quàm in perpetuis litibus rixiſque vivere, ſimul & periculoſiſſimæ, ac non rarò in mutuas cædes definunt. Quocirca Moſes, imò Deus, Judæis ita ſancit Levit. 19. 17. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publicè argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum. Non quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ civium tuorum.*

GRAVIA AV AMICIVIA LIBERANT, QVAS TIBI SERVA, NE EXPROBRABILIS FIAS] Pro *liberant* græcè eſt ἐλευθεροῖ, id eſt libertate donant, ſervitute liberant, liberum, ingenuum, liberalem, generoſum efficiunt. Hic verſus non eſt in Hebræo: unde & verſui præcedenti ſub eodem numero annectitur: ſed tranſcriptus eſt ex Septuag. ubi ſic habet: *Gravia & amicitia libertatem parient, quas, ne probris obnoxiæ ſint, tibi ſervet, viaſque tuas cuſtodi εὐσυναλλάκτως, id eſt conciliabiliter*, placidè, benevolè, compoſitè. εὐσυναλλάκτως enim vocatur liberalis, placidus, facilis, compoſitus, benignus, benevolus, qui ſua benevolentia & compoſitione morum omnes ſibi devincit & conciliat.

Dixerat Salomon non eſſe litigandum cum amico, ſed ejus iniuriam vel diſſimulandam, vel ſecretò & amicè cum eo pertractandam, ut amicitia non diffluatur, ſed fortiùs coaleſcat & redintegretur; nunc cauſam ſubdit, quòd gratia & amicitia ſint virtus & dos nobiliſſima, quæ hominem liberum, liberalem & generoſum efficiat, ut malit ſapiens eam ſervare, & aliquid inioriæ ab amico perpeti, quàm amicitiam frangere, & iniuriam lite proſequi vel ulciſci. Hoc enim eſt animi liberalis & generoſi, qui aliam parit libertatem, qua homo à metu, periculis, rixis, aliiſque mille malis, quæ ex inimicitia conſequi ſolent, liberatur. Unde Janſen. ſic explicat: Significatur, inquit, gratiam & amicitiam, id eſt favorem & benevolentiam Dei & hominum, liberum & ingenuum reddere hominem, ita ut ſervili timore ſibi malè non metuat, ſed per gratiam ac amicitiam Dei hominumque ſecurus ſit, ac libero vivat animo, arque ſæpè à multis malis per illa liberetur: proinde meritò curam illorum habendam ut cuſtodiantur & firmentur, ne qui priùs bene munitus erat aliorum gratia & amicitia, illis amiſſis fiat exprobrabilis. Sic etiam cuique cuſtodienda viæ & actiones omnes, ut facilè cum ipſo tranſigi poſſit, nec durus ſit ac præfractus, ſed ſemper facilem ſe præbeat ac pacificum, ita ut etiamſi quid controverſiæ incidat, facilè conciliationem admittat, ne ſciſſa amicitia poſtea non facilè reſarciri poſſit.

Unde Septuag. addunt: *Cuſtodi viæ tuas εὐσυναλλάκτως, id eſt compoſitè & conciliabiliter*. q. d. Ita mores tuos compone, ut omnium gratiam tibi concilies, indieſque novos tibi parias amicos, qui te diligant, protegant, promoveant. Qua in re vites imitari debemus. Vites enim, ait Plutarch. lib. de Adulatorib. vitand. *effuſis palmitibus proxima quæque arbuſta claviculis ſuis complexa, latiores fiunt; ſic plures per amicitiam ſibi adiungere feliciſſimum eſt.* Hinc Epaminondas teſte Ælliano lib. Variar. hiſtor. dicere ſolebat: *Non priùs inuendis diſcendum eſſe eſſe, quàm novum aliquem amicum ad veteres adiicere*, idque Scipionem Africanum facitaſſe perhibent. Socrate interrogante Creſum, quid magni è regno eſſet conſecutus? cùm ille reſpondiſſet: *Ut hoſtes ulciſcerer, & amicos beneficio afficerem. Meliùs*, inquit, *meliùs feciſſet, ſi & illos tibi amicos aſſiviſſes*. ita Maximus ſerm. 6. Sic cùm Pompejus hoſtes ferro perdomandos, amicos favore colendos cenſeret; Julius Cæſar meliùs utroque beneficiis devinciendos cenſuit. Majus enim meliuſque eſt ea inimico amicum facere quàm eum perdere & ulciſci. Porrò τὸ εὐσυναλλάκτως, id eſt *conciliabiliter*, egregiè explicat

Amicus multiplica, Gnoma.

A S. Bernard. Serm. 2. in feſto SS. Petri & Pauli. *Arbitror*, inquit, *quòd tu qui in congregatione es, bene vivis, ſi vivis ordinabiliter, ſociabiliter & humiliter. Ordinabiliter ubi, ſociabiliter proximo, humiliter Deo. Ordinabiliter, ut ſis in omni converſatione tua ſolicitus ſis obſervare vias tuas, & in conſpectu Domini, & in conſpectu proximi, cavens & tibi à peccato, & illi à ſcandalo: ſociabiliter, ne ſtudeas amari & amare, blandum te & affabilem exhibere, ſupportare non ſolùm patienter ſed & libenter infirmitates fratrum tuorum, eam morum quam corporum. Humiliter, ne, cùm hæc omnia feceris, ſpiritum vanitatis ſtudeas exſuſflare, qui ex huiuſmodi naſci ſolet, & quantumcumque illum ſenſeris, negare omnino conſenſum.* *Modus bene vivendi triplex.*

MALA AVREA IN LECTIS ARGENTEIS, VERBVM OICVVM IN TEMPORE SVO] Noſter videtur legiſſe משבצת *miſKabeth*, id eſt lectis. Jam legunt משבצי *maKiot*, id eſt cælaturis vel cancellis. Unde Septuag. vertunt, *malum aureum in monili ſardii*; Symmach. & Theodot. *in conſpicuis argenti*; Syrus, *pomum aureum in opere fuſili argenti*; Pagnin. *in picturis argenteis*; Chald. *in imaginibus argenteis*; Cajet. *in cæſuris*; alii, *in cælaturis*; R. Abraham, *in abſconditis*, vel *in theſauris argenti*; Vatabl. *in cælatis vaſis argenti*; Arias, *in ſpecis tranſparentibus argenti*. Vers. 11.

Igitur primarum trium linguarum trina hic eſt lectio & verſio, ac conſequenter trinus ſenſus. Diſcrepant enim à ſe invicem Latina, Hebræa & Græca, ac proinde cuique ſua danda eſt explicatio.

Primò, ergo Latinus Vulgatus interpres *mala aurea* ab aurifice fabrefacta accipere videtur, quæ in lectis argenteis ſuſpenſa ſunt, hoc eſt, ad argenteum & cælatum lectorum operculum dependent. Sic enim Eſther 1. 6. rex Aſſuerus magnificentiæ cauſa in convivio ſuo regali lectulos apparavit aureos & argenteos, ut in iis convivæ diſcumberent, in quibus elegantiæ cauſa mala aurea inerant vel affigi poterant, ut convivarum oculos paſcerent, ac ſimul ciborum ora ad appetitum acuerent. Senſus ergo eſt, ait Janſen Quemadmodum mala aurea affixa lectis argenteis, aut ab iis dependentia, exornant multùm lectos, recreant atque delectant, & propter varietatem & propter pretioſitatem & propter artis elegantiam: ita verbum opportuno tempore dictum multùm afficit audientes, & ipſum proferentem miré exornat: verbum enim prudens ſi non dicatur ſuo tempore, eſt quidem quaſi pomum aureum, ac in ſe multi pretii. ſed ſi jungatur tempori ſuo, quo commodè dicatur, & opportunè, veluti aureum pomum eſt argenteis lectis inſertum. valdè ſcilicet recreans, homineſque afficiens: antiquitus enim ditiſſimi, & potentiſſimi reges lectos habebant aureos, & argenteos, eoſque mira varietate exornatos, ut habetur Eſther 1. Hebræa habent *verbum dictum in rotis ſuis*, hoc eſt, dictum debitis quibuſdam modis ac coloribus rhetoricis exornatum, quibus veluti rotis vehatur in audientium aures.

Hinc myſticè Beda, *Verbo*, inquit, *prædicatoris oppoſitè ad captum auditorum concinnata ſunt mala, quia de arbore vitæ, hoc eſt, de Dei ſapientia ſunt orta. Aurea, quia charitatem mentis infundunt. Lectis etiam comparantur, quia requiem præſtant animabus audientium. Argenteis; quia ſplendore fulgent veritatis. Mala ergo aurea ſuperaddit ornatus floreorum argenteorum, quiſquis divina eloquia ſpiritualibus plena ſenſibus atque myſteriis, quibus ſuaviter animas paſcitur, & accenditur; opportuno tempore ſuperaddit ruſticioribus ac ſimplicioribus doctrinis, per quarum cuſtodiam & hic præſtatur pax animæ, & ad quietem pervenitur æternam.*

Minùs concinnè alii per *mala aurea* accipiunt pedes aureos lectorum, quos Clemens Alexandr. in Pædag. vocat χρυσοῦνους, id eſt auro inſiſtentes, putà aureis pedibus ſubniaos. q. d. Sicut pedes lectorum ornati ea auro, ac rotundi, ut videantur eſſe mala aurea, lectos tricliniorum tam ornant quam ſuſtinent; ſic & verbum dictum in tempore ſuo. Minùs, inquam, aptè, tum quia mala aurea dicuntur eſſe in lectis, non lecti incumbere malis aureis: tum quia tempus opportunum dicitur potiùs ornare verbum ſapiens, quàm ab eo ornari.

Secundò, juxta textum Hebræum, valdè appoſitè verbum opportunè dictum comparatur malis aureis collocatis משכיות *bemaſKioth*, id eſt in ſculpturis, cælaturis; vel cancellis argenti, quæ ſcilicet incluſæ ſunt thecis argenteis, ſed cancellatis, ut per cancellorum foramina malum aureum quod intrinſecus eſt, conſpiciatur: radix enim רקע

ſacha

facha ſignificat conſpicere & intueri res cælatas, pictas, figuratas & affabrè elaboratas. Unde Symmach. vertit, *in thecis perſpicuis*. Fortè Noſter has thecas vocat *lectos* per hebraiſmum, quia ſicut homo in lecto, ſic mala aurea in theca ſua requieſcunt. Jam ſi aurum ornandum erat pretioſo alio metallo, nullum quidem opportunius quàm argentum, per cujus foramina ſubtiliſſima interſpici poſſet ſplendor auri, ſi quis attentè diſpiceret; ſic longiuſculè videret, nihil præter argentum videre videretur. Huc facit illud Can. 1. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.*

Verbum opportunè ſimile pomo aureo in theca argentea. Primò. Secundò. Tertio.

Igitur Primò, ſicut mira eſt elegantia pomi aurei affabrè ineluſi cancellis argenteis, quæ intuentium oculos infigniter oblectat & rapit: ſic pariter mira eſt venuſtas ſententiæ gravis opportunè dictæ. Secundò, ſicut magnum eſt pretium auri involuti argento, ſic magnum eſt prætium ſententiæ prudenter prolatæ. Tertiò, ſicut in pomo aureo argenteis cancellis incluſo, magna eſt & conciona varietas auri, argenti, cancellorum, figurarum, ſculpturarum, &c. quæ mirè intuentes recreat: ſic pariter in dictis ſapientum magna eſt ſapientiæ, eloquentiæ, figurarum, tropo-

Quarto.

rum, ſimilitudinum copioſa varietas, & variegata copia, quæ audientes paſcit & recreat. Quartò, ſicut malum aureum interiùs latens, exteriùs cancellis argenteis velatur & ornatur, ita ut aſpicienti primò occurrat aſpectus argenti cancellati, deinde penitiùs perſpicienti occurrat ſpecies mali aurei interiùs latentis: ſic pariter ſermo ſapientis exterius decoram habet phraſim, & quaſi tegmen eloquentiæ, quæ argento ſonoro comparatur; interiùs verò habet ſenſum reconditum ſapientiæ, quæ auro reſpondet. Id videre eſt maximè in parabolis, quales ſunt hæ Salomonis, quæ exteriùs elegantem parabolæ ſpeciem compoſitis & reticulatis verbis exhibent, ſed interiùs arcanum, putà parabolicum & ſymbolicum ſenſum penitiùs eas rimanti oſtentant.

Quocirca R. Moſes in libro *More hannebuchim*, id eſt doctore perplexorum, & ductore dubitantium cap. 5. apud Galatinum lib. 1. de Arcanis fidei cap. 6. vertit, *ſicut malum aureum in reticulo argenti, ſic verbum dictum ad duas ſacies ſuas*, q. d. Sicut malum aureum incluſum reticulo argenteo duas quaſi habet facies, unam externam reticuli argentei, alteram internam & reconditam mali aurei: ſic & parabola duplicem habet ſenſum, unum externum & apertum, qui eſt literalis; alterum internum & recondirum, qui eſt myſticus, putà allegorieus vel anagogicus, ſive cabaliſticus. Vide igitur quanto artificio, & quàm exquiſita arte elaborari oporteat parabolam, quanto verborum ſplendore, quàm gravis ſententia exornandæ ei recondendæ. Ita R. Levi, R. Salomon, Aben Ezra, Lyran. & noſter Pineda lib. 3. de Rebus Salomonis c. 16.

Accedit verſio Tigurina, *mala aurea in calatis vaſis argenteis, eſt verbum tempeſtivè prolatum*; Vatablus, *mala aurea in cælaturis argenteis*. Additque: *Proprie vox Hebræa ſignificat thecas, in quibus lapides pretioſi recluduntur, ita tamen ut videantur; Gallice, claires voyes. Hæ autem theca fiebant ex argento, ubi erant foramina, per quæ poma illa aurea conſpicerentur à Salomone ipſo.* Verisimile eſt tempore Salomonis, qui præ regibus omnibus abundavit auro & argento, has thecas in uſu fuiſſe in ornatu tum palatii regii, tum templi, tum privatorum; ac fortè ea velut monilia ex collo geſtabant, uti modò nobiles geſtant bullas aureas & argenteas ſupra pectus, quæ ob rotunditatem à nonnullis poma aurea & argentea vocitantur. Alii per thecas haſce accipiunt abacos ſive armaria & repoſitoria, in quibus Salomonis aurea ſupellex recondebantur, quæ jaonis reticulatis argenteis claudebantur, per cujus foramina videri poterat ſupellex aurea.

Cajetan. vertit, *malu auri in cæſuris argenti, verbum ordinatum ſuper rotas auri*, ſicque explicat q. d. Sicut ſi quis artifex efformet arbuſculam, vel virgultum argenteum variis interſectionibus quaſi ramis ineilum, producens mala auri, non ſolùm pretioſum, ſed artificioſum pulchrumque ſpectaculum oculis intuentium exhibebit; ſic pariter qui ordinat verba ſuper totas ſuas, audientium gratiam ſibi concilia: eſt enim & pretioſus, & pulcher, ac mirandus ſermo ordinatus ſuper rotas ſuas, hoc eſt, ſuper loca topica, ſuper colores rhetoricos, ſuper phraſes modoſque loquendi elegantes & concinnos. Hæ enim ſunt rotæ ſermonis, quibus vehitur ſermo ad perſuadendum & inſtruendum auditorem. Ita Cajet.

A Tertiò, Septuag. græcè vertunt, *ſicut aurea mala in monili ſardii*, vel, ut legit auctor Catenæ Græcor. *quod malum aureum eſt monili ſardio, hoc ſermo opportunus ſuo eſt auctori*. Aliqui hoc per hypallagen expoount q. d. Quod monile ſardii eſt malo aureo, hoc ſermo opportunus ſuo eſt auctori. Nam ſardius eſt lapis pretioſus qui in palis annulorum aureorum velut gemma, vel in collaribus & catenis aureis velut bulla adjungi, & ſuper pectus dependere ſolet. Congruit enim ſardius cum aureo colore: eſt enim rubeus ut aurum: unde ſimili phraſi ſubditur apud Septuag. *quod ſardius inſertus eſt aureæ inauri, hoc ſermo ſapiens eſt auris obſequenti*. Simili modo ait Eccleſ. c. 32. 7. *Gemmula carbunculi in ornamento auri, & (ſic) compotatio muſicorum in convivio vini. Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi, ſic numerus muſicorum in jucundo & moderato vino*. Myſticè auctor Catenæ Græc. Sicut, ait, malum auteum congruit ſardio, ſic Dei cognitio congruit animæ caſtæ & puræ. Per aurum enim deſignatur cognitio, per ſardium honeſta actio.

Dubito an in Septuag pro *argyrio* non legendum ſit *chryſio* id eſt *argenti*. Sic enim habent Hebræa, Chald. Latina, B quin & Syrus qui ſequi ſolet Septuag. Tunc ſenſus foret appoſitus quaſi dicat. Sicut malum aureum anoulo argenteo velut pala inſertum, aut catenæ argeteæ velut bulla appenſum, eamdem decorat, & exornat: ſic pariter opportunitas ornat verbum, ſi videlicet illud congruo, & opportuno loco & tempore proferatur. Hinc Syrus vertit, *ſicut pomum aureum in opere fuſile argenti*. Quod rurſum ſic exponas q. d. Sicut pomum aureum in phiala vel lance argentea cælata poſitum, pulchrius & ſpecioſius apparet. Sic pariter verbum ſapiens opportuno tempore prolatum, novum quemdam decorem æquirit, ſeipſo pulchrius apparet. Huc quoque poſſet revocari lectio Vulgata: Phiala enim vel lanx argentea Hebraica metaphora poteſt vocari lectus, quia in ea quaſi in lecto malum aureum decorè collocatur, & requiescit. Hic ientius valdè planus eſt, & obvius: ſolent enim mala aurea tum fabrefacta, tum naturalia, & viva in lancibus argeteis proponi, & convivis exhiberi.

VERBUM DICTUM IN TEMPORE SUO] Hebr. פלגי *beopheno*, id eſt *dictum in rotis ſuis*. At quid rotis eum verbis, & cum lectis argenteis? Reſpondetur alludi ad lectos C roratiles veterum, quales etiamnum videmus in domibus oobilium, & principum, qui de una aula in aliam, de uno trichino in aliud, per rotas illis ſubjectas facilè moveti, & rotari poſſunt: lectus enim quadratus habet ſpeciem curus, cujus rotæ infernè ſubiici queunt, & ſolent; hic autem olim argenteis laminis obduet, vel operculo ex argento exlato tegi & ornari ſolebat, & etiamnum ſolet apud principes; ſuperne verò quatuor columellis ad quatuor ejus angulos inſiſtebant capitella rotunda ex auro in ſpeciem pomorum, quæ proinde hic *mala aurea* vocantur, quæ idcirco lecto & rotis argenteis incumbere & quaſi vehi videbantur. Rurſum *mala aurea* exælo, ſive tecto lecti argenteo ſuſpendi ſolebant. Senſus ergo eſt. q. d Sicut mala aurea inſiſtentia, & quaſi vecta lecto rotiſque argenteis, magnum ſui pretium æquè ac pulchritudinem intuentibus exhibent: ſic pariter verbum in rotis ſuis, deſt in ſuis circumſtantiis circumſpectè, appoſitè, & opportunè dictum, magnum audientibus exhibet ornarum & fructum: uti in prioris paret io verbo Dei, quod interiùs animæ loquitur ut eam à peccato ad juſtitiam, vel à juſtitia & ſanctitate mioore ad majorem traducat. Ita enim ſi dicantur congruè & opportuno tempore, animam eonvertunt & ſanctificant. Hæc enim eſt gratia efficax & congrua, quæ ſcilicet datur congruo tempore, congruaque audientis diſpoſitione ad eam ſecipiendam, illique obediendum.

Prebum ſuas habet rotas quaſi

Opportunitas ſimilis rotæ. Primo.

Porrò verbi opportunè dicta rectè dicuntur dicta in rotis ſuis. Primò, quia inſtar rotarum ſunt rotunda & aptè compoſita, ut nihil in eis ſit ſcabrum, nihil durum, nihil præſractum. Sic Cicero lib. de Claris orator. *Verborum*, inquit, *apta, & quaſi rotunda connexio*. Et de Oratore: *Thucydidis autem præfractior, nec, ut ita dicam, rotundus*. Et Juvenal.

Aut cuetum ſermone rotundo
Torqueat enthymema.

Et Horarius:

Græiis dedit ore rotundo
Muſa loqui.

Secun-

Secundò. *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

Secundò, quia inſtar rotarum concinnè decurrunt, & volvuntur in animam audientis. Ternò, quia rotarum nuſquam exorbitatio, ſed in orbitis ſuis planè, ſecurè & celeriter rotantur. Quartò, quia inſtar rotarum placidè ſuaviterque vehunt, tam verba, quàm ſenſus verborum ad aures mentemque audientium. Quintò, quia, ſicut rota aptatur, & æquatur orbitæ ſuæ, ſic & verbum aptandum, & æqaandum eſt tempori, & occaſioni.

Verbum ergo dictum in rotis ſuis eſt verbum concinnum, compoſitum & aptatum tempori. Hinc Hebræi per אופן *ophan*, id eſt rotam, metaphoricè ſignificant circumſtantiam, modum, occaſionem, congruentiam. Eſt metaphora ab aurigatione: quod enim eſt auriga in curru, hoc eſt mens in ſermone, mens enim eſt auriga linguæ, & ſermonis. Opportunitas ergo, ſive opportunum tempus, putà ſi verbum dicatur congruo modo, loco, tempore, &c. eſt quaſi rota quæ verbum quaſi malum aureum vehit, & inſerit in animum audientis: ſi enim idem verbum alio, & importuno tempore dicatur, ab audiente non capietur, imò refutabitur, & reſpuetur, utì patet experientia. Hinc qui aliquid alteri perſuadere conantur, captant commodas occaſiones, & mollia fandi tempora. Quocirca pro *verbum dictum in rotis ſuis*, id eſt *in tempore ſuo*, alii vertunt, *dictum in circumvolutionis ſuæ* Baynus, *in circumferentia ſua*; Pagnin. *in modis ſuis*; alii, *in circumſtantiis ſuis*; Chald. & Vatablus, *verbum dictum opportunè*; Symmach. & Vulgata, *in tempore ſuo*; R. Salomon, *ſermo ſupra baſim pronuntiatus*, id eſt, *rectè fundatus*, & *fixus*; Aben Ezra verò, & R. Moyſes vertunt, *dictum in faciebus ſuis*, vel *in utraque facie ſua*: cenſent enim אופניו in אופן *ophan* non eſſe radicale, ſed hecmanticum, & aſcititium, uti eſt in אשמורה *aſmura*, id eſt cuſtodia, & à rad. שמר *ſcamar*, id eſt cuſtodivit. Conſequenter cenſent *ophan* radicaliter idem eſſe quod פנה *panah*, id eſt facies tua, vel ad utramque faciem ſuam, ut ſit duale.

Jam *verbum dictum ad facies ſuas*, R. Moſes caponit dictum iuata ſenſum literalem, & myſticum, id eſt dictum circumſpectè, quod ſcilicet antè quàm proferatur, reſpicit & circumſpicit omnes periſtaſes, & circumſtantias loci, temporis & perſonarum, ut non niſi opportuno tempore, ut vertit Noſter, ſe exerat, & deprompat.

Ex dictis liquet, mala aurea non naturalia, vera & viva, qualia ſunt eitria, aurantia & eydonia, ſed artificialia, putà aurifabro formata ex auro, paſſim ab interpretibus hìc accipi. Noſter tamen Salazar concinnùs, & venuſtiùs mala aurea vera accipit, putà eydonia, quæ ſuo odore, æquè ac roſæ cæterique flores, convivas recreant, & ebrietati reſiſtunt, eaque de cauſa cum floribus ſolebant lectulis, & menſis convivarum inſpergi, uti docet Athnæus libr. 3. *Malus mala*, inquit, *cydonia mittebant in eborum regi, multaque myrti folia, roſarumque ac violarum elegantes orbes*. Ut ſenſus ſit, q. d. Quemadmodum *mala aurea*, id eſt eydonia aut melina, ſuper lectos argenteos, id eſt triclinares, ſeu epulares, ad ſtipandos convivas miſſa, ebrietatem arcent; ſic etiam *verbum dictum in tempore ſuo*, vel *cum rotis ſuis*, nimirum problema aliquod obſcurum opportunè inter epulas conjectum, mirificè convivarum ebrietati ſuccurrit, vel potiùs ipſam prohibet: nam ne mentes obtuſis mero capitibus ad illud edifſerendum ineptæ reddantur, nullus non temperanter bibit.

Hæc expoſitio apta eſt, ſed arcta: arctat enim verbum opportunè dictum ad problemata convivii. Quare meliùs generaliuſque Baynus accipit verbum congruæ amicæque monitionis, & correptionis. q. d. Quemadmodum mala ſuper lectulos triclinii argenteos conjecta convivæ temulentiam coercent, & caput contra merum obfirmant; ita etiam benevola, & amica correptio morum tempeſtivè adhibita, hominem ita aut aliqua alia vehementi affectione correptum deebriat ac ſibi reddit.

Generaliſſimè, & pleniſſimè accipias hìc verbum quodliber, ſive monitionis, ſive conſilii, ſive inſtructionis, ſive conſolationis, &c. q. d. Sicut mala aurea lectulis argenteis inſperſa convivas recreant, roborant, paſcunt: ſic pariter verbum quodlibet congruè, & opportunè dictum audientes recreat, robotat & paſcit. Huic ſimilis eſt gnome S. Chryſoſt. apud Maxim. ſerm. 31. *Liberi loqui ſubinde etiam vulgares ſolent: at docenter, & tempeſtivè cum modo, & prudentiæ licentia uti, hoc demum magni eſt, & admirabilis animi*. Et illa Plinii libr. 25. c. 5. in fine: *Vi illiberum tamen efficax, tamen medici vetant dari ſenibus, aut pueris; aut exiſtibus, aut timidis: ita admonitio ſic eſt temperanda, ut ferre poſſit quem velis emendare; nec ſolùm ſpectandum eſt vitium, ſed natura quoque ejus, cujus vitio ſubeas mederi*. Idem l. 15. c. 14. *Mores*, ait, *noviſſima omnium germinat, & tamen pariſ inter primas; ita qui tempus optimum opportunitatemque rei conficiendæ, etiamſi ſeriò cuperint, tamen maturiùs conficiunt*. Idem l. 11. c. 6 & 20. *Apes peragunt opus ſuum non ſtatis diebus, ſed quoties res ſi commoditas invitat, ita ſuo quoque tempore cupienda eſt occaſio*.

A

B

C

D

INAURIS AUREA, ET MARGARITUM FULGENS, QUI ARGUIT SAPIENTEM, ET AUREM OBEDIENTEM] Pro *margaritum fulgens* hebr. eſt נזם זהב *cheli chaſem*, quod Hebræi paſſim vertunt, *ornamentum auri obryzi*, vel *monile aureum*. ita Pagnin. Caiet. Vatabl. & alii. Septuag. vertunt, *ſardium pretioſum*; Syrus, *ſardium bonum*; Chald. *vaſa ſmaragdina*; alii, *diadema*, vel *corona aurea*; alii, ut Noſter, *margaritum fulgens*; alii, *erarium precatorium*, *placaterium aureum*, id eſt monile omnibus placens, omneſque alliciens, & placans. Rurium pro *ſapientem* ex Hebræo verti poteſt cum Caiſtan. *ſapiens* in nominativo, ut ſapiens qui arguit, hic comparetur mauri aureæ, & margarito fulgenti. Inſuper variant hìc priſci interpretes: aliter enim vertunt Septuag. aliter Chald. aliter Noſter. Trina ergo hìc verſio trinum pariter poſcit ſenſum. Vers. 12.

Primò, Septuag. & ex eis Syrus vertunt, *quod pretioſus ſardius illigatus*, vel *inſertus*, *eſt aurea inauri; hoc ſermo ſapiens dimiſſus in aurem obedientem eſt auri*. ita auctor Catenæ Græcor. ubi corripiens, & correptio, ſive ſermo ſapiens, comparatur ſardio; correptus verò & edoctus qui termoni obedit, comparatur inauri aureæ. q. d. Sicut ſardius aptè componitur cum inaure aurea, illamque exornat; ſic pariter ſapiens monitor, & monitio aptè componitur cum aure obediente, illamque mirè eondecorat. Ad hunc ſenſum Vulgatum Latinam accommodat Beda: *Rectè*, inquit, *humilis auditor inauri comparatur aurea, qui dum libenter increpanti, & arguenti aurem accommodat iam ſe ad recipiendam claritatem cœleſtis ſapientiæ præparat, iam ſuperna lucis viſioni appropriat*. Poſtea verò ſubiicit de doctore: *Rectè doctor eruditus margarito fulgenti aſſimilatur, quia dum emendationem morum, dum ſupernorum ſcientiam deſiderantibus, ac piè quærentibus animis effundit, quaſi aureo ornatui maiorem inſuper gratiæque fulgorem gemma ardentis adnectit*.

Hue pertinet verſio Caietani, *Inauris aurea & monile obryzi, arguens ſapiens ſuper aurem obedientem*. q. d. Correptio & diſciplina ornat tam corripientem quàm correptum, tam doctorem quàm docilem diſcipulum: huic enim qui ante eam excipit, eſt loco inauris aureæ; illi verò qui illam ore promit, eſt loco monilis, & torquis aurei.

Secundò, Chald. vertit, *inauris aurea & vaſa ſmaragdina, correptio ſapiens in aure obedientis*. Per *vaſa ſmaragdina* aliqui accipiunt pocula pretioſa è ſmaragdo, quibus divites, & nobiles in conviviis utebantur, iiſque invicem cum apprecatione ſalutis præbibebant. q. d. Sicut modimperator, ſive herus, & præfectus convivii, conviviis propinat calicem pretioſum, v. g. ſmaragdis ornatum, in eoque vinum præſtans, ſed acre & amarum (Undè Italorum proverbium, *Il vino amaro ſe ſia caro*: amarum enim roborat ſtringitque ſtomachum, quem dulce vinum laxat, & ſolvit) convivæ verò calicem hunc ut amoris ſymbolum, atque ſalutiferum, cum ſimili ſalutis apprecatione avidè excipiunt, & hauriunt: ſic quoque ſapiens doctor diſcipulo propinat amaram diſciplinam, & correctionem, ut vitia ejus reſecet, velut calicem vinumque amarum, ſed pretioſum & ſaluriferum, quem proinde diſcipulus amanter avideque excipiat, & hauriat oportet. Poſſunt tamen quælibet vaſa ſmaragdina hìc accipi: ſmaragdus enim, & pretio & colore viridi effulgurans inter gemmas eminet, mireque omnium oculos recreat. Vide dicta Apocal. 21. 19. ubi dixi ſmaragdum virentem eſſe inſigne virginitatis, eſſeque amuletum contra venena: ſic & correptio virginitatem animæ tuetur, eſtque amuletum contra omnia vitia.

Tertiò, Noſter optimè ex Hebræo vertit, *inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem*; & Tigurin. *torques aureus & monile aureum eſt, increpatio ſapientis auri obtemperanti*. Sic diſciplinam comparavit torqui aureo c. 1. 9. Senſus ergo eſt q. d. Correptio levera, ſed matura & amica, quam ſapiens opportunè adhibet audienti, ideoque obedienti, non vilis eſt, & infamis, ſed res no-

bi-

bi is, pretiosa & pulcherrima instar inauris aureæ, & margaritis fulgentibus, quæ proinde tàm corripienti quàm correpto magno ornamento est, æquè ac saluti. Undè Pagnin. clarè vertit, *ut inauris aurea, & ornamentum obryzi est, qui arguit sapientem super auris obedientem.* Noster pro *ornamento obryzo* melius vertit, *margaritum fulgens*, quia inauris aurea propriè erat circulus instar annuli auri insertus, ex quo dependebat margaritum splendidum vel monile, uti docet S. Hieron. in Ezech. 16. & ex eo noster Pineda in Job c. 42 v. 11 n. 12.

Gnoma de correptione congrua.

Huic gnomæ similes sunt illæ sapientum apud Maximum serm. 31. Hermis: *Reprehensio si agnoscatur, à Imperatore, ad cupiditatem eorum quæ prius non norat, repræsentata ducet.* Isocrates: *Sicut mel exulceratis nocet, secundum naturam verò conflictatis suave est; ita habet & oratio philosophorum.* Aristonymi: *Qui ex oratione libertatem arguentis tollit, perinde facit, ac si ex absinthio tollas acorem.* Phocylides: *Nec fel à mundo, nec loquendi libertas ex hominum congressu removenda.* Anonymi: *Vellebrum & parcum sumas, magis offendit, quòd inhærens visceribus inficiatque corpus; sin copiosius sumas, proderit; erumpet enim liberiùs: ita non est objurgandus amicus, nisi ea vehementia quæ viro liberet animum, ægram verò expostulatio contristat amicum nullo fructu.* Plutarchus in Moral. *Medici pharmacis gravibus mulsum facibus aspergunt, ut ægros alliciant ad ea sumenda; ita parentes objurgationis asperitatem lenitate debent mitigare.* Rursum: *Ut lienosa acria & amara prosunt, dulcia nocent, sic & vitiosis.*

Correptio est inauris aurea.

Porrò severus monitor, & severa monitio sive correptio, rectè comparatur inauri aureæ, & margaritis fulgenti. Primò, quia, sicut inauris aurea pretiosa est, nec decorat, sed ornat decoratque aurem; undè inauris olim nobilitatis erat insigne, uti ex Platone & Apulejo docet Rhodiginus lib. 10 c. 55 sic pariter correptio pretiosa est, nec infamat, sed ornat & nobilitat judicem, & obedientem: magna enim ejus laus est, quod parcat corripienti. Hoc enim signum est magnæ humilitatis, & obedientiæ, æquè ac prudentiæ.

Primò,

Secundò,

Secundò, sicut inauris perforat, & pertundit aurem cum dolore, ac deinde firmiter auri adhæret, eamque fiduciæ velleando stimulat, & ornat ut monile: sic pariter acris correptio serit tunditque aurem mentemque, imò intima mentis audientis, ac deinde fortiter illi adhæret: correptus enim hoc stimulo punctus respicit & correptionem constanter retinet, nec eam sibi excidere finit. Igitur sicut jis qui aures & auditum habent hebetem, & obtusum, affigitur inauris, ut sua punctura hebetatam audiendi vim excitet & acuat: sic jis qui propè sunt cerebri & duriores cervicis, adhibetur aeris correptio, quæ cervicem sternat, eoque legi obedientes faciat. Ver. Plutarch. in Moral. *Remedia*, ait, *flatum mordent vel offendunt, postea confovent salutem & voluptatem; ita salubria monita initio nonnihil sunt amara, postea correcto jucundissima.*

Tertiò,

Tertiò, olim in inaure, æquè ac in annulo incidebant nomen Dei sui, vel rei sum mè amatæ: sic pariter correptio hæc accipitur à sapiente ut res summè utilis, salutifera & dilecta, imò divina & à Deo manans. Hoc est quod ait Deus per Oseam cap. 2. v. 13. *Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur inaurefana, & monili suo.* Deus enim inauri inculptus videbatur homini quasi ad aurem semper assistere, illique in aurem loqui, & eum tui cultus perpetim admonere. Hinc Jacob defodiens idola familiæ suæ, simul cum eis defodit inaures, Genes 35. 4. Hinc & Gedeon ex inauribus fecit ephod, quod deinde Hebræi coluerunt ut idolum, Judic. 8. 24. Et Aaron ea inauribus conflavit vitulum aureum, Exodi 32. v. 2. & 4. Addit R. Abraham Hebræos inauribus incidere solitos id, quod semper in memoria, & mente gestare vellent. Igitur inauri comparatur correptio, quia eam dat corripiens correptus, ut ejus perpetuò sit memor, ac juxtà eam mores corrigat, & vitam componat: ac similiter modo acceptat eam is qui correptionem benevolè excipit, illique obedit.

Quartò,

Quartò, inauri aureæ solet innecti margaritum fulgens, quod mirè ornat aurem æquè ac inaurem: ac utrumque sanè pretiosum est, sed ponderis exigui: nam qui vellet massam quamlibet auri gravissimam auribus innectere, aures minimè ornaret, sed potiùs oneraret, & fœdè discerperet. Similis esto correptio, non levis pretii, sed levis tamen ponderis: ut scilicet sit prudens & cordata, sed tamen lenis, & blanda, ne gravi iræ vel tristitiæ ponderis animum correpti premat, deprimat vel opprimat. Vide duodecim dotes margaritarum recensitas Apocal. 21. 21. quas facile est adaptare correptioni, & corripienti. Præclarè Plutarch. in Moral. *Quemadmodum medicus*, inquit, *ubi secuit carnem, non statim deserit sectum, sed vulnus lenit: sic qui acriùs objurgavit, debet reliqua vitæ consuetudine lenire eam molestiam.* Ibidem: *Pharmacum non adhibitum in tempore dolet absque fructu: sic objurgatio non ut debet ad mota.* Atque idem facit amicus cum molestia, *quod adulator cum voluptate.* Ledit enim utrumque, Ibidem: *Ut Telephi vulnus eadem hasta sanatum est quæ volnus inflixerat: ita vulnus objurgationis ab eodem sanabitur qui fecit.* Alius: *Ut pomum & facit & tollit frigus: item ignis ambusta sanat: ita amici objurgantis oratio dolori quem facit, eadem medetur.*

Gnoma.

Quintò.

Quintò, inauris symbolum est disciplinæ, & obedientiæ; quia sicut inauris inseritur in aurem; sic & verbum disciplinæ ingeritur in aurem & mentem. Hinc de Christo dicitur psalm 39. 7. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*; hebr. *perforasti mihi*; nimirum subula servitutis, quia inaurem obedientiæ auribus meis appendisti, mentique inseruisti. Undè *tunc dixi, Ecce venio; In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Quæ verba citat Apostolus Hebr. 10. v. 5. vide ibi dicta. Hinc & illud Christi Patri obedientis usque ad mortem crucis: *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii, Corpus meum dedi percutientibus, & genas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me.* Isaiæ 50. 5.

Sextò.

Denique inauris symbolum erat reconciliationis, & pacis: undè amici Job, qui cum eo disceptantes eum taptis valè redarguerant, pœnitentes tulerunt singuli ad eum inaurem auream in signum reconciliationis, Job 42. 11. Undè & Plautus in Epidico: *Non meministi*, inquit, *me inaurem auream ad te adferre natali die.* Ubi Scholiastes: Solebant, ait, aliqui amicos per annum aliqua ratione lacerant, illos in die natali inaurium donatione placare, ut injuriarum obliti cum eis in gratiam redirent. Correptio ergo, quæ quasi inauris aurea à corripiente datur, & à correpto accipitur, significat eam amicè & placidè à corripiente dari, & à correpto accipi, ut si quæ prius inter utrumque intercesserit injuria aut simultas, hæc jam per correptionem obliteretur, & pristina amicitia redintegretur: per correptionem enim quasi auris, imò os & mens corripientis, auri & menti ejus qui corripitur, copulatur, sociatur & innitur.

Vers. 13.

SICUT FRIGORA NIVIS IN DIE MESSIS, ITA LEGATUS FIDELIS EI, QUI MISIT ILLUM, ANIMAM IPSIUS REQUIESCERE FACIT] Hebr. *animam domini sui revertit facit*; Septuag. *sicut erupsio nivis missis tempore æstivo refrigerat, sic legatus, &c. animam heri reducit*; Chald. *animum domini sui refocillat*; Aben Ezra, *reducit*; *Quasi domini animus*, inquit, *discedentis legati comitibus fatiscit; eo denique redeunte in domini corpus reductus sic, quòd is legatum fidum sæpe laudavit.* R. Levi, Sicut frigus, inquit, ex nive provenit in æstatis tempore jucundissimum est, vitalemque calorem conservat, ne præ nimio aeris æstu, qui illa tempestate immoderatus est, evanescat, eumdemque ad intima corporis præcordia retrudit: ita legatus fidelis eum oblectat à quo missus fuerit, domumque suo animum reddit, vitamque præbet, cùm illius optata rite absolverit, tumque negotia obierit. Hæc ille.

Nix æstate non fit.

Quæres, quod sit frigus nivis in die messis? cùm in æstate & messe nulla sit nix, sed summus æstus, nisi Deus faciat miraculum, quale fecit B. Virgo Romæ sub Liberio Pontifice, cùm ei locum basilicæ S. Mariæ Majoris in Esquiliis ædificandæ, nive de cœlo missa die 5. Augusti, cùm in Urbe summi sint calores, designavit & delineavit. Respondetur Primò, nivem à divinis in hyeme colligi, ut in æstate illi pocula de cyathos impunant, itaque frigidum vinum bibant: imò nonnulli nivem vino miscent, ut frigidius potent, et si medici id tur valetudini, & caloci naturali noxium improbent. Vide Franc. Valef. de Sacra philoſ. cap. 61. Verùm hæ pauorum divitum tant delicæ,

Primò.

quæ

quæ ad meſſem & meſſores pauperes non pertinent. Secundò, ventus, præſertim Aquilonaris, per montes & Alpes niveetiam in æſtate oppletos, frigus ex nivibus contrahens, illud defert ad ſubiectas valles & camporum meſſores, illoſque mirè refrigerat, uti Romæ, quæ montibus circumdatur, fieri experimur. Unde ſignanter ait *ſicut nivis*, id eſt ex nive à vento contractum, non nix ipſa. Tertiò, nix ipſa ſubinde dum copioſa eſt, ex montibus nivoſis in campos illis ſubiectos, devolvitur, ibique metentes recreat, & æſtum reſtinguit.

Secundò.

Tertiò.

Senſus ergo eſt, q. d. Sicut frigus à vento nivoſo, vel ab ipſa nive afflatum meſſoribus calore æſtuantibus ſudantibuſque æſtum mitigat, ac mirè eos recreat & refocillat, dum incendia ſolit refrigerat, ſudorem laborum tergit, & ardentes tèperat anhelitus: ſic pariter legatus fidelis animâ heri, qui eum miſit, ſollicitudine & curis æſtuantem, ab hoc curarum æſtu requieſcere facit, refrigerat & ſolatur. Sicut enim tale frigus valdè deſideratum & expectatum, recreat & reparat æſtuantium ac laborantium animos ſimul & corpora, ita & nuotiustalis poſt negotium fideliter peractum reverſus, ſuo bono ountio mittentis animam laborantem & anhelantem præ deſiderio reficitur, tranquillamque ac pacatam reddit; vel, ut habent Hebræa, *aaimam eius reſtituet*, quaſi ſcilicet collapſam & moræ impatientia languidam factam. Monet ergo hæc ſententia legatos ſui munetis, ut cogitent quanto deſiderio ſuſpenſi maneant qui miſerunt eos tantùper, donec perficiant iniunctum officium, & quantum refrigerium ac ſolatiumeis adferat fideliter abeis obita legatio. ita Janſen. Baynus & alii.

Nota. Anima phyſicè à plariſque vocatur ipſa reſpiratio, ſeu qui reſpirando attrahitur ſpiritus: atque Diogenes, ut tradunt qui de ejus placitis ſcripſerunt, in eo aere, animæ eſſentiam eſſe putavit. Sed utrumque de animæ eſſentia ſentiat phyſicus, quia reſpiratu vita ſervatur, ipſam reſpirationem *aaiman* vocat, atque hujus ipſius facilitatem ſeu tranquillitatem animæ requiem. Itaque facere animam requieſcere, eſt phyſicis reſpirationem facilem reddere; id verò fit igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando.

Appoſitè comparatur ſollicitudo æſtui, frigus nivis legato fideli. Primò, quia ſicut æſtus corpus, ſic ſollicitudo animum urit & cruciat; legatus verò fidelis inſtar nivis & auræ nivoſæ, hanc uſtionem & cruciatum lenit & ſopit: tum quia in ejus fide requieſcit animus heri anxius & ſollicitus, tum quia reipſa experitur per eum fideliter & feliciter negotix tua curarum plena tranſigi & expediri. Rurſum ſicut frigus in æſtu ſummè deſideratur, ſic & legatus fidelis in rebus ardois & perplexis. Secundò, quia, ſicut ventus eſt velox, & velociter frigus nivium ad meſſores profert: ita & legatus fidelis velociter res heri ſui perplexas conficit, eumque ſollicitudine levat & pacat, ut placidè in ejus fide conquieſcat. Tertiò, ſicut meſſores ſudantes ingentregent refrigerio. ad calorem enim eorum reſtinguendum non ſufficit pluvia, nec aura lenis, ſed requiritur Aquilo oivolus, qui nivali frigore intima penetret & pervadat. unde hebr. נשׁ *ſfinna*, ſignificat frigus acutum, quod inſtar haſtæ velteli intima penetrat. Sic pariter ad anxias heri curas levandas non ſufficit famulus vel nuntios quilibet, ſed requiritur legatus expertus & fidelis, in cujus fidem & ſinum omnes curarum æſtus refignet & deponat. Abcn Ezra *ſfinna* vertit ſcutum, quia nunc velut ſcuto muoit ſe meſſor contra æſtum; ſic & herus fide legari quaſi ſcuto munit ſe contra curas & anxietates negotiorum. Quartò, ſicut frigus oivis in meſſe hominesæſtu gravatos, & meſſores metendo anhelantes, eo magis recreat, quo magis rarum, novum & inexpectatum obvenit: ſic pariter legatus fidelis rarus eſt, & ſubinde ſua diligentia prævenit & ſuperat expectationem heri mittentis eum, eoque magis eum lætificat, & exhilarat.

Legatus fidelis ſimilis nivi in meſſe.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Talis legatus fuit Moſes, miſſus à Deo ad liberandum Hebræos ex Ægypto: hoc enim fideliter præſtitit, itaque tam Deum quàm Hebræos mirè recreavit. Item Joſue, qui miſſus à Deo & Moſe ad inducendum Hebræos in terram promiſſam, idipſum bellando fideliter complevit. Talis quoque fuit Caleb, qui à Mole miſſus cum Joſue ad explorandam terram ſanctam, cùm ceteri exploratores dicerent eam eſſe inexpugnabilem, Dei ope expugnatu facilem oſtendit, ideoque hi duo ſoli eam ingreſſi ſunt. Num. 13. v. 35. Talis noſtro ævo fuit Thomas Morus, qui legatus ab Henrico VIII. ſæpiùs miſſus in Galliam, Flandriam, ac tandem Cameracum, mira dexteritate pacem inter ſummos Chriſtiaoi orbis monarchas, magno Henrici, omniumque ordinum gaudio & bono confecit illabiliveque; Unde ab eo creatus Angliæ Cancellarius eidem in deliciis fuit, donec ejus libidioi reſiſtens, capite ab eodem mulctatus glorioſum obiit martyrium.

Myſticè, talis legatus Deo Patri fuit Chriſtus, qui ab eo miſsus ad hominum redemptionem & ſalutem, idipſum fideliter præſtans, ſummè Deum, angelos & homines exhilaravit. Talis item fuit Gabriel Archangelus nuntiaos, imò afferens B. Virgini incarnationem Chriſti. Tales quoque fuere Apoſtoli à Chriſto miſſi ad converſionem Gentium. Unde Beda, *Legatus fidelis*, inquit, *doctor eſt Catholicus; qui autem mittis eum, Dominus. Porrò dies meſſis in æſtu, tempus eſt prædicationis inter favores perſecutionum, de quo dicitur eſt: Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Frigus nivis in meſſe, ab iquantula eſt quies prædicantium à perſecutionis repugnantium. Recte ergo dicitur. Sicut frigus nivis in die meſſis*, &c. *quia ſicut optabile eſt prædicatoribus verbi, cùm ab infidelium rabie fortè aliquid refrigerii accipiunt, nec facultas docendi negatur: ita ipſi qui ad prædicandum eos miſit Domine gratum eſſe conſtat, cùm ſuſcepram ab eo legationem etiam inter adverſa obſiſtentium fideliter complent.*

NUBES, ET VENTOS, ET PLUVIA NON SEQUENTES, VIR GLORIOSUS, ET PROMISSA NON COMPLENS] Hebr. *vapores, & ventus, & non pluvia, vir ſe iactans in dono falſitatis*; Chald *diſi nubium & venti, in quo non eſt pluvia, ſimilis eſt vir qui gloriatur in dono falſitatis*; Vatabl. *qui magnifè pollicetur, ſed præſtando fallit*; Sept. *ſicut venti, & nubes, & pluvia clariſſima, ſic qui gloriatur in dono mendaci*; Symmach. *in dono iniquo*. Vers. 14.

Hæc tria, ſcilicet nubes, ventus & pluviæ non ſequentes, tripliciter conternari poſſunt: unde triplex reſultat compsratio, & conſequenter triplex ſenſus. Primò planè q. d. Sicut ſi nubes oriantur, & ventus imbrifer, qualis eſt Auſter, perflet, portendunt & quaſi promittunt pluviam, & tamen ſubinde nil pluviæ ſequitur: ſic eſt vir glorioſus qui multa promittit, & tamen ea non complet. itx Chald. Vatabl. Pagnin. & alii paſſim.

Secundò ſic: Sicut ſi nubes denſentur, præſagium eſt pluviæ, & tamen ſi cooriatur ventus validus (qualis eſt Aquilo) nubes diſpellit & diſſipat, ut nulla ſequatur pluviatſic, &c.

C Tertiò ſic, ut *nè noa ſequentes* referatur tam ad nubes & ventum, quàm ad pluvias. q. d. ait Cajet. Sicut quandoque videntur orituræ nubes, oriturus ventus, & orituta pluvia, & tamen nil horum oritur aut ſequitur: ſic eſt qui multa promittit & parum præſtat. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *ſicut venti, nubes & pluviæ clariſſimæ*, vel, ut Vatican legit, *clariſſima*, ut ad omnia tria referatur, *clariſſima*, id eſt diaphana & ſubtilia, quia tenua & exilia. q. d. Sicut ſe habent venti clariſſimi, id eſt qui aerem ſerenant, nubeſque fugant: & ſicut nubes clariſſimæ, id eſt exiles, diaphanæ & ſubtiles, quæ levi aura ventoq; diſſipantur: & ſicut pluviæ clariſſimæ, id eſt rarx, ſubtiles & exiguæ, ut juſtam aquę copiam, quæ requiritur ad terram irrigandam, non afferaot: ſic ſe habet qui magnifica omnibus promittit. Hic enim omnibus ea præſtare nequit: quare fidem fallat, & paucis vel nulli quæ promiſit præſtet, oportet. Hoc eſt quod air Threver. io Apophth. *Cùm cælum manè rutilat, tempeſtatem præſagit; ſic quàm minimum expectandum eſt ab eo, qui plurima arroganter promittit.*

D Juxta primam conternationem, quæ plaoior magiſque obvia videtur, ſenſus eſt, q. d. Sicut oubes & ventus inanes & ſteriles, ſpe pluviæ quam dedetunt, fallunt homines cùm non ſequitur pluvia, maximè cùm avidè deſideratur ad æſtus refrigerium & terræ ferilitatem, ſicque homines majori afficiunt poſtea triſtitia ac molellia: ita & qui multa promittit, quæ deinde non præſtat, cùm expectatione ſua homines fruſtretur, moleſtiam dupticem eis ingerit, cùm & expectare eos fecerit, & datæ expectationi non ſatisfaciat. Appoſitè vir glorioſus in verbis & promiſſis ſuis comparatur oubibus & vento, quòd nubes res ſint altæ, & ventus res videatur maximè inanis & nihili ac inſtabilis, ut ſignificetur illius ſuperbia & ventoſa inanitas atque inconſtantia.

Rurſum, ſicut dies in quibus nubes atræ ſolem tegunt, & venti horridi cum fragore in terra perſonant, qui imbrem

promittunt, nec tamen præſtant, atti ſunt, triſtes melancholici, & permoleſti: nec pariter qui magna jactat, & pollicetur, parumque reipſa exhibet, omnibus gravis, & moleſtus, invitus & exoſus. Tales ſunt arrogantes, oſtentatores, & jactabundi. Ratio eſt, quòd ſuperbia & jactantia efficiat eos magniloquos, ut ingentia ſupra vires promittant, quæ deinde præſtare nec velint, nec poſſint. Hinc omnia quæ multum habent oſtentationis, parum habent rei, & veritatis; ac quæ multum habent pompæ, parum dant utilitatis, & fructus: hic enim totus in pompam inſumitur: ſicut arbores, & vites quæ foliorum luxuriem oſtentant, parum dant uvarum, & vini; quia totus earum ſuccus abit in folia. Prorſus eodem modo res hìc ſeſe habet.

Juxtà ſecundam conternationem nova datur cauſa, cur promiſſa quis non præſtet, ſcilicet levitas animi & inconſtantia. hanc enim repræſentat ventus Aquilo, q. d. Sicut Aquilo diſpellit nubes vapore gravidas ut pluviam pariant, eaſque facit vagas & ſteriles: ſic pariter levitas animi facit, ut quis id quod pollicitus eſt non adimpleat; ſed eum promiſſionis factæ pœniteat, illamque irritet & annullet. talis enim eſt inſtar venti, & auræ mobilis, quæ illicò pertranſit, & locum ſtatumque mutat. Id videre eſt in Religioſis qui per levitatem animi Ordines quem capeſſivere, deſerunt fiuntque apoſtatæ. Quocirca Superiores qui ſapiunt, novitiorum indolem exactè introſpiciunt, ac ſi eos videant leves, mutabiles & inconſtantes, ad Religionem non admittunt. Hinc facit illud Ovidii:

Mobilis Aeſonides, ventoque inconſtantior unda,
Cur tua promiſſi pendere verba caret?

Juxtà tertiam conternationem, tria ſymbola, ſcilicet nubes, ventii & pluviæ impluviæ, id eſt exules & ſteriles, tres notant cauſas, cur quis promiſſa non præſtet. Primò enim nubes vacuæ, & inanes impluviæ ſunt, quia carent materia, putà vapore humido qui reſolvatur in pluviam. Hæ ergo notant oſtentationem, & arrogantiam fraudulentam, quæ cauſa eſt efficitque ut arrogans, & fraudulentus plura oſtentet & promittat, quàm in centu habeat, & præſtare poſſit aut velit, ut alios decipiat & fallat. Secundò, venti mobiles, ideoque impluvii, notant animi mobilitatem & inconſtantiam, quæ facit ut propoſitum mutent, & promiſſum retractent. Tertiò, pluviæ graciles & ſteriles repræſentant imprudentiam & loquacitatem, qua fit ut quis non conſiderans, nec dimetiens vires & opes ſuas exiles majora ſpondeat, ac deinde præ inopia minora dare cogatur.

Huc pertinet illud Mercutii Triſmegiſti ad Stratium apud Stobæum ſerm. 11. de veritate: *Sequidem*, inquit, *inter homines, tres extant cauſæ, propter quas pollicita violant, & mentiuntur. Aut enim ſtatim à principio quiſpiam aliquid per fraudem dicit, aut cum quod dixit poſtea ipſum pœniteat, aut ad perficiendum invalidus eſt factus. Ex his primum pravæ voluntatis eſt, alterum imbecillis indicii, tertium infirmæ facultatis. Hæc omnia Deus declinat: bonitatis ſtudio fraudem, conſtantia revocationem vitat cujus ipſum pœnitere poſſet, poſtremò agendi efficacia finis impedimentum.*

Symbolicè, Caſſianus collat. 15. cap. 7. hanc gnomen adaptat illi, qui jactant ſe de poteſtate faciendi miracula, ut ejiciendi dæmones, cùm Chriſtianus non niſi in humilitate, quæ Chriſti eſt virtus, gloriari debeat: *Quapropter*, inquit, *nunquam monachos probat, & morbo cenodoxiæ eorum noſtri majores eſſe dixerunt, qui ſemetipſos exercitas eorum hominibus profitentur, & inter admirantium turbas hanc, quam invenerunt, gratiam inflantiſſima oſtentatione diffamant, ſed in caſſum: ſine dubio enim eveniet eis illud quod in Proverbiis dicitur: Sicut venti & nubes, & pluvia manifeſtiſſima ſunt, ita qui gloriantur in dato falſo. Ita ſi quis coram nobis horum aliquid fecerit, non de admiratione ſignorum, ſed de ornatu morum debet apud nos eſſe laudabilis.*

Stultitia oſtentationis. Tropolog. hìc diſce quanta ſit vanitas, & ſtultitia oſtentationis, mendaciſque promiſſionis. Hæc enim facit homines arrogantes, vanos, mendaces, infames, ut nemo deinceps eis credat, eaoios, inviſos: hæc eos quos fefellit ex amicis facit inimicos, Chamæleon, ait Plinius lib. 11. c. 31. maximum habet pulmonem, & nihil aliud intus: ita quidam præter oſtentationem, & ventoſam jactantiam nihil habent. Eleganter Plutarch. in Moral. *Vt ova plena*, inquit, *ſidunt, inania fluitant, ira qui veris virtutibus aut literis eſt praditus, minùs oſtentat ſe quàm qui ſecùs. Animantia quibus longa ſunt crura, iiſdem longum ſit collum oportet: ita qui magna ſtrepitu ſtudent vivere, longiùs rapiunt neceſſe eſt unde ſupperas ſumptus. Vt ſol quo magis in alto eſt, hoc minores facit umbras; quo terræ propinquior, hoc majores, puta manè ac veſpere: ita virtus quo major eſt & excelſior, hoc minùs videri cupit, minuſque ſeſe oſtentat: contrà qui minùs ſi valent, magis ſeſe dilatant oſtentatione.*

Ex ſimilibus.

Idem in Apophth. *Cùm Leoſthenes*, inquit, *civitatem Athonienſium ad bellum populiſſet, magnificis ſpebus ad nomen libertatis ac principatus erectum; Phocion illius verba dicebat eſſe cupreſſi ſimilia, quæ ſublimes cùm ſint ac pulchræ, fructum non habent.* Nihil potuit dici accommodatius in ſermonem ſplendidè magnificeque pollicentem, ſed infrugiferum, quemadmodum cupreſſus arbor ſublimi compoſitoque in conum vertice procul egregium quiddam polliceri videtur, at vix ulla eſt ſteriliot. Quocirca ſapienter idem Phocion dicebat: *Non magna quidem promittenda ſunt, ſed magna facienda.* ita Stobæus ſerm. 1. de prudentia. Contrarium faciunt multi qui aureos montes, ac Creſi opes pollicentur, cùm ne gry quidem præſtent. Aurea Pythagoræ vox extat: *Age res præclaras, nihil magnifici interim promittens.* Et illa Sixti philoſophi ſententia 287. *Age magna, non magna pollicens.* Sapientes enim ſunt ſilentes & humiles qui pauca dicunt, ſed multa faciunt: inſipientes verò ſunt loquaces & iupebi, qui pauca faciunt & multa jactant: hi ergo ſimiles ſunt cicadis, quæ ſemper cantillant, & oil operantur; illi apibus, quæ ſilent & mel ceramque conficiunt. Et illa Stobæi lib. de Moribus. *Antequam pollicearis delibera, & cùm pollicitus fueris, facito. nam poſtea non facere, fallere eſt.* vide ergo ne quid merito tuo te oderis.

Gnome.

PATIENTIA LENISTOR PRINCEPS, ET LINGUA MOLLIS CONFRINGET DORITIAM] Syrus, *confringet oſſa*; Hebr. *in longitudine narium perſuadebitur gubernator, & lingua mollis confringet os*; Pagnin. *in longanimitate flectetur princeps, & verbum molle confringet os*; Vatabl. *longanimitate ſuadetur princeps*; Septuag *in longanimitate proſperitas principis, lingua autem mollis conterit oſſa*; Aquila, *lingua autem ſimplex*, aliàs, *lingua tenera*. Vers. 15.

Primò, R. Salomon hanc gnomen accipit de Dei ira precibus placanda. q. d. Quando Deus iram ſuam patienter differt, nec ſtatim pœnas repoſcit à criminoſis, curandum eſt ſedulò, ut illum precibus & reſipiſcentia delinitant. *Et lingua mollis*, id eſt precibus vacans, miſerationemque eacitans, *confringet duritiem*, id eſt judicis ſeveram ſententiam mitigabit. Hic ſenſus myſticus & ſymbolicus eſt potiùs quàm literalis; unde eum more ſuo ſequens Beda, *quamvis*, inquit, *peccando Dominum offendiſſi, potes tamen eius mereri clementiam, ſi adverſa, quæ pro peccatis irrogantur, patienter portaveris.*

Secundò, Aben Ezra vertit, *ob patientiam principis ſeducitur*, Hebr. יפתה *iephtheh*, ſignificat *perſuadetur, lenitur, illicitur, ſeducitur*, &, ut Chald. *lactatur*. q. d. Propterea quòd patientes ferat eos, à quibus ad iram ſit inflammatus, nec ex eis vindictam ſumat, tunc illorum hoſtes hunc ſeducent, atque in illum vim habent, ac prævalent. Horum igitur lingua mollis & blanda offa confringet. hæc ille. Verùm Noſter & alii paſſim melius vertunt, *patientia lenitur princeps*, non *ſeducitur*.

Tertiò, Janſen. Baynus, Cajetan. vertentes, *lenitur*, hæc exponunt de patientia principis ipſius, non ſubditorum. Per *patientiam* enim hìc non ſignificatur toleratia malorum, ſed longitudo ad iram, ut habent Hebr. Unde Septuag. vertunt, μακροθυμία, id eſt longanimitas, ot gnome hac ſignificetur principis iram leniendam per ſuam longanimitatem, hoc eſt, ſi non mox præceps ſit ad ultionem, ſed tardus ſit ad eam. Dum enim iram protrahit & non ſtatim punit, frequenter per ipſam dilectionem ſedatur furor. Unde cùm Theodoſius Imp. nimis feſtinus ad vindictam in civitatem Theſſalonicam graviter ſæviſſet, accepit ab Ambroſio legem huic ſententiæ convenientem, nempe ot non niſi poſt aliquot dies ſententia principis lata executioni mandaretur, ut videre eſt in Hiſtor. Tripart. lib. 7. c. 30. & apud Theodoretum l. 5. c. 18.

Monet ergo Salomon priore parte hujus ſententiæ principes, ne ſubitò proſiliant ad ultionem, ſed longanimitate differant & temperent iram; poſteriore verò ſubditos, ut verbis mollibus & blandis infringant eorum principum virorem. Aut ſi utrumque ad principem referre velis, lingua mollis eyidem frangit os vel offa, id eſt duritiem duramque

que cervicem ſubditorum: princeps enim non dorè minans, ſed dulciter blandiens, efficit, ut ſubditi dura colla ſubmittant rigidis ejus legibus, tributis, vectigalibus, ſimilibuſque oneribus. Rurſum R. Levi ſic exponit: Si princeps patiens ſit, iramque moderetur, inde fiet ut non niſi juſtæ pœnæ ab eo inferantur. Atque argumento id eſt, quòd, ſi nimiùm iræ indulgeat, æſtus hic univerſa ejuſdem negotia perturbaturus ſit, nemoque futurus qui eum à ſententia revocare poſſit, ne ea præſtet ad quæ ab iræ impetu propellitur.

Huc pertinere videtur verſio Septuag. *in longanimitate proſperitas regibus*. q. d. Regibus omnis fœlicitas, omnis ſecuritas, omne bonum, ſitum eſt in longanimi patientia: hæc enim ſubditos hoſtesque amicat, ſicut ex adverſo ira & vindicta omnes inimicat: hæc rurſum regi principique rationem ſinceram mentemque pacatam, qua nihil meliùs ad rectum animæ ſtatum, & ad bonum reipubl. regimen, conſervat. Etenim, inquit auctor Catenæ Græcor. cùm reges multas quotidie querelas, & controverſias audire, multaſque cauſas cognoſcere compellantur; niſi leni patientique animo præditi fuerint, atque ita comparati ut in iram non ſtatim efferantur; non poterunt & ſibi, & ipſis quoque rebus ac negotiis diſcernendis & dijudicandis, non maximum detrimentum afferre. Cæterùm ut regem patientem eſſe decet, ita eumdem quoque ſagacem, & judicandi gnarum eſſe oportet, quo nimirum aſſentatores è medio ſubmovere, placideque, & patienter deliberare, & judicare valeat.

Quartò, meliùs alii accipiunt hæc de patientia, & lingua molli ſubditorum: ſi enim ſubditus longanimi patientia, & tolerantia excipiat iram principis, eamque deinde verbis mollibus, & ſuavibus lenitat, otique eam, lieèt oſſeam, & inſtar oſſis duram rigidamque intringet. Quæ rea ſanè mira eſt, ſcilicet ut res mollis duram iuſtar oſſis confringat, nimirum *mollis humiliſque ſermo eſt quaſi fulmen, quod omnia oſſea duraque penetrat & ferrea*, ut ajebat S. Ægidius. Undè R. Levi: Longanimitate, inquit, iræque tolerantia lenitur princeps quando in ſubditos exarſerit; ſi quis nempè verba illius audiens haud excanduerit, ſed patienter illa pertulerit: nam inde fit, ut à ſe calamitatem arceat, quam princeps molieba tur repeotinam.

Rurſum ſignificat principem, quando in quempiam ita efferveſcit, tolerantia leniti, cùm nimirum non ſtatim rogabitur ut det veniam, & vitam ei cui iraſcetur, ſed aliquo temporis ſpatio iræ indulgere permittetur; ira enim fiet ut tempore ira ſubſidat, ac tuoe ſi verbis mollibus rogetur, veniam concedat. Verba enim mollia iræ oſſa, id eſt duritiem acrimoniamque, demulcendo infringunt. Hæc R. Levi. Sic Abigail blando ſermone eblandita eſt & infregit iram Davidis, 1. Reg. 25. Verè Plutarch. *Animæ morbida*, ait, *remedium eſt oratio: ut temperata aqua inflammationes, ſic lenis oratio iram ſedare ſolet.* Et Menander: *Nullum eſt iræ remedium, niſi apta amici oratio.*

Vidi Romæ virum religioſum, & ſapientem qui magno cuidam Eccleſiæ Præſuli erat à confeſſionibus, & ſimul à conſiliis. Hic dum Præſuli ſana ſuggereret conſilia, à quibus abhorrebat Præſulis animus vel cupiditas, ideoque ille excandeſcere, multa ab illo acerba, & acria verborum jurgia, quæ ira ſuſcitabas, ſilenti & conſtanti tolerantia patiebatur: eaque tandem vincebat animum Præſulis, ut deſerveſcente cholera, ſedata mente, eam damnaret, ac rationes à confeſſario propoſitas quietè conſiderans, probaret & ſequeretur. Hunc imitentur principum confeſſarii, ac conſiliarii, ac reipſa diſcent quòd *patientia leniatur princeps*.

Chald. vertit, *in patientia ſpiritus lactatur princeps*, quaſi patientia reſpondentis, iratum principem reddat non minùs placidum, quàm infantulum lactanteum; ut ſicut infans epoto lacte conſopitur, ira princeps audito molli reſponſo à furore detumeſcat. Nota illud *princeps*, qui maximè voluntarius, & velut torrens in quam partem inclinaverit, vehementiſſimus, & proinde qui à ſolo Deo coerceri poſſit ac frænari: juxtà illud, *Sicut diviſiones aquarum* (ſeu, ut habent Septuag. *ſicut impetus aqua*) *ita cor regis in manu Domini*, Prov. 21. 1.

Vertunt Septuag. *contrivit oſſa*, pulchra antirheſi ad linguam ſine oſſe, & ipſa oſſa duriſſima: nam verbis molliſſimis duriſſima conteruntur.

Verè S. Chryſoſt. ſerm. de manſuetudine to. 5. *Quiſquis, Cornel. in Proverb. Salomon.* X.

A inquit, *fortibundos vincere voluerit, fortiter ferat eorum iniurias*. Huc facit gnome Arabum cent. 1. n. 68. *Non fert iram is, cui gradus exaltati ſunt: nec adipiſcitur famam, cujus natura eſt iracundia*, id eſt iracunda. q. d. Sicut principes aliorum indignationem non ferunt, ita ad principatum non pertinguur, qui natura ſunt iracundi: multos enim offendunt.

Symbolicè, *princeps*, vel, ut alii vertunt, *gubernator*, eſt animus excelſus, & generoſus, qui motus iræ quos ei ſuggerit vel iniuria illata, vel complexio cholerica, vel diabolus; novit rationibus lenire, ſibique perſuadere ut iram patientia, & manſuetudine ſuperans, illi dominari diſcat: unde iræ ſuæ duritiem, id eſt robur, & vehementiam, verbis mollibus in ratione ſolida fundatis enervat, & infringit, dum v. g. ſibi ipſi interiùs dicit cum Pſalte: *Quare triſtis es* (quare iraſceris: triſtitia enim iræ eſt comes & affecta:) *anima mea, & quare conturbas me?* Cur indignaris, ô anima mea, ob rem tam levem? cur tibi ob ſtillicidium mentis quietem adimis, rationem offuſcas, charitatem lædis? Conſidera quanta patientia Chriſtus injurias atrociſſimas ſibi in vita, & in morte illatas tulerit. Nam ut nervosè ait Sidonius Apollin. lib. 9. epiſt. 4. *Quamcalidus*
B *nobis anxietatum pater erat vitæ propinat afflictio; parva toleramus, ſi recordamur quid biberit ad potibulum, qui invitas ad calum.* Hac Chriſti patientis, & patientiæ conſideratione, omnes irarum motus lenichat, & iedabat S. Eleazarius, Comes Arriani, adeò ut ad quaslibet etiam atroces famulorum iniurias immotus, ἄχολος, & ἀπαθὴς videretur.

Hinc Hebræa habent, *in longitudine narium lenietur princeps*. Tradunt enim Plinius, & Phyſici, animalia, & homines qui longas, & latas habent nares, eſſe longanimes, & tardos ad iram, eò quòd per latas nares facilè iræ fumos ſpirituſque biliosos emittant, & expirent. Hinc elephas, qui eſt rex animalium, quia proboſcidem, & nares habet iogentes, & ad libitum flexiles, cùm cætera animalia habeant breves ac rigidas, lentuseſt tarduſque ad iram, ut dicat de eo Philoſophus: *Æqualis probe ſibi eſt ira, nimirum eadem longitudine pradita*. Talis ſit naſus, & longanimitas principis, putà animi celſi, & generoſi. Quocirca Sotion. diſput. de ira: *Sapientibus & doctis*, inquit, *Heraclito pro ira lacryma, Democritus riſus movebatur: ut enim aures egregiæ ſunt non quæ culo ſereno navigant, ſed quæ tempeſtati reſiſtant, & ſervantur: ſic hominis ira reſiſtens tot magni ſunt, & fortes*. Et ipſe Democritus: *Ira*,
C inquit, *repugnare difficile eſt, vincere autem viri eſt optima ratione præditi*. Nam ut ait Ariſtot apud Maximum ſerm. 19. *Ira eſt perturbatio, bellarum motui ſimilis, quæ perpetuò premit, daraque & violenta quadam vi prædita, homicidiorum cauſa, calamitatum ſeria, infamia & incommodorum conciliatrix, pecuniarum conſumptrix*.

Hinc rurſum pro *princeps* alii vertunt, *gubernator*; quia ſicut nauclerus navis, tempeſtatem, ſic gubernator animę, irarum motus ſulcare, frangere & componere poteſt. Undè S. Chryſoſt. homil. 34. in Geneſ. *Manſuetudo*, inquit, *animam noſtram in perpetua tranquillitate, & quaſi in portu conſtituit, & omnis recreationis ac quietis nobis occaſio eſt. Quid enim beatius quàm in tuſtino liberari bello? nam quamvis plurima pace externa fruamur, ſi intra nos irarum naſcatur tempeſtas, tumultus & ſeditio, nihil externa pax proderit.*

Qui ejuſmodi ſunt, non tantùm ſuos, ſed & aliorum irarum litiumque tumultus facilè ſedant, & componunt. Ut huc pervenias, animum ab omnibus mundi illecebris avocees, & in uno Deo defigas oportet. Talis fuit S. Sabinus Canuſii in Apulia Epiſcopus ſub Juſtiniano Imp. de quo hæc legimus in ejus Vita: *Hic ab infantia ſe totum Deo mancipavit. Nam carnis ſpretis illecebris in divinis meditationibus aſſiduus, nihil niſi quo Deo placeret, curare videbatur. Erat cultor pietatis, inſtitiæ amans, in pauperes & advenas præcipuè liberalis. Orphanorum & viduarum pius pater, nec quiſquam ad eum adeò triſtis aliquando accedebat, quin lætus abiret; nemo ieasue aut ſuperbus qui manſuetus, & humilis non recederet.* Quocirca dono prophetiæ, & miraculis clarus effulſit, quæ recenſet S. Gregor. lib. 2. Dialog. cap. 15. & lib. 3. c. 5. Ita ex monumentis Eccleſ. Capuanæ & Canuſinæ Philip Ferrar. in Catal. Sanctorum Italiæ ad diem 9. Februarii. Nimirum ſicut *Tranquillos Deus tranquillas omnia*, ut ait S. Bernard. ſic vir iræ, & paſſionum dominus, eaſdem facilè in aliis ſedat & componit.

Sabini longanimitas.

MEL INVENISTI, COMEDE QUOD SUFFICIT TIBI (Hebr. *comede ſufficientiam tuam*; Syrus, *partem tuam*) NE

VERS. 16.

FORTE SATIATUS EVOMAS ILLUD] Septuag. *melle repertо, comede quantum ſat eſt, ne, ſi forte aimium te obſatiaveris, evomere compelleris.* Ita auctor Catenæ Græcor.

Mel, quia calidum eſt & dulce, ſi ſobriè comedatur, corpus nutrit, vegetat, exhilarat, facitque longævos, ut tradunt medici; ſin nimium & immodicè ſumatur, corpus gravat, naufeam tàm ſui quam ciborum omnium movet, bilem ciet (*mandacia ſcilicet in bilem vertuntur*) ventriculum ſolvit, & vomitum provocat, uti docet Plin. lib. 22. c. 24. & Galenus l. 3. de Diæta. Mel ſymbolum eſt cujuslibet rei ſuavis, dulcis & delectabilis. Igitur hæc gnome generalis ſignificat generaliter omne id quod delectat, ſive corpus, ſive animum, moderatè ſumendum, ut profit: ſi enim immoderatè ſumatur obeſſe, & quaſi mel vetti in fel; ibi enim natura dulce amaro copulavit. Inſomnioſum, ait Pierius Hieroglyph. lib. 18. cap. 8. mel apud Macenas memorat Xenophon, quod qui copioſiùs edidiſſent, & vomere & excernere cogebantur, neque quidem omnino ſtare poterant.

Particulatim verò hæc gnome variis rebus quæ oblectant, applicari poteſt.

Mel ſymbolum. Primò, voluptatis.

Primò, voluptatibus corporis, quibus modicè ſumptis corpus reſtauratur; immodicè verò iumptis gravatur, enervatur, obruitur. Undè voluptas mel eſt, ſed felle mixtum, putà eſt mel Corſicum, quod apes ex cicuta colligunt, ideoque venenatum, de quo Ovidius.

Quam puto de longa collectam flore cicuta
Melle ſub infami Corſica miſit apis.

Ita S. Chryſoſt. hom. 2 in Marcum, ait mel vetitum in ſacrificiis Levit. 2. v. 11. *Quia*, inquit, *mel voluptatis indicium eſt, & ſuavitatis: ſemper enim voluptas mortificat, ſemper voluptas Deo non placet.* Undè conſtat inter mella apum, dum moriuntur, cadavera & ſordes invenire; ſicut omnis voluptas deſinit in ſordes, & putredines.

Symbola voluptatis.

Huc facit mel Heptacometarum, de quo noſter Cauſinus lib. 9. Parabol. cap. 8 Heptacometæ, inquit, ſive Septempagani, mel legunt ex ſummis arborum ramis, quod homines adigit ad inſaniam. Hujus cùm crateras Pompejanis militibus propinaſſent, à ſenſu alienatas eorum cohortes concidерunt, teſte Strab. libr. 12. p. 377. num. 30. Simili modo voluptas mellis illecebra aucupatur, quos ſerto deinde lenat.

Inepta ſub dulci melle venena latent.

Itaque reſpondendum eſt voluptari ad ſua lenocinia ſtimulanti, quod aſinus apud Phædrum hero jubenti ſibi reliquias hordei dari, quas porcellus repentè maſtatus conſicere non poterat:

Tuum libenter præſtat apponerem cibum,
Niſi qui nutritus illo, & ingulatus foret.

Ita Phædrus lib. 5. c. 85 Videtur planè voluptas ſimilis illi Cimelopum fonticulo, cujus meminit Ariſtot. in Admirandis. *Habet*, inquit, *aquas mirè pellucidas, & puris fontibus concolores. Verùm ubi animal quodvis ex illis guſtaverit, continuò moritur.* Quocirca Sixtus philoſophus ſententia 237. & medici hoc dant ſanitatis remedium, & præceptum: *Edacitas ſatietatem: ebrietatem quaſi inſaniam fuge.*

Secundò, ſapientiæ.

Secundò, *mel* hoc applices cum auctore Catenæ Græcor. R. Levi, & Janſen. ſapientiæ perceptioni (uti Salomon ipſe applicat v. 27.) quæ animæ non modicam affert voluptatem, undè ad eam ſuperiùs ſub ſimilitudine mellis Sapiens invitavit dicens: *Comede fili mi mel, quia bonum eſt, ſic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ.* Et mox poſtea ſimili comparatione ad modum in cognitione ſervandum adhortans: *Sicut qui mel*, inquit, *multum comedit, non eſt ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Ut videri poſſit hæc ſententia peculiariter exigere voluiſſe modum in percipienda ſapientia ſervandum. Jucunda enim eſt, & ſuavis hominibus divinorum eloquiorum lectio, & meditatio, jis potiſſimùm qui contemptis hujus mundi bonis ad alteram vitam anhelant, ita ut dixerit Propheta: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia! ſuper mel ori meo.*

Huc pertinet proverbium Arabum: *Guſta, cibabreis*, id eſt, guſta mel, ſimile cibum, & ipſe te vocabit ad appetitum ſui; quod Galli dicunt, *En mangeant l'appetit vient.* Eſt adhortatio ad eos, quos magnitudo laboris deterret à ſtudio ſapientiæ, & virtutis. Et tamen qui ex Scripturarum dulcedine plus præſumunt quàm valent concoquere, volentes ſapere plus quàm oportet, & nolentes ſapere ad ſobrietatem; frequenter etiam quæ benè intellexerint amittunt, excidentes à recta fide, ſeleque variis malis ani-

A mi, & corporis involuentes, ut experientia multa docet; Rectè enim cecinit Martial.

Quiſquis plus juſto vult ſapiè, ille ſapit.

Et Cicero libr. 2. Tuſcul. Neoptolemum apud Ennium ait dicere, *Neceſſe ſibi eſſe philoſophari, ſed paucis. nam omnino haud placere.*

Pulchrè autem Beda inſinuat ſingulariter per mel deſignari dulcedinem cœleſtis ſapientiæ, quòd hæc ſpiritualium patrum officio, quaſi prudentiſſimarum apum labore hominibus miniſtretur. Huc facit illud vulgò tritum: *Omnia faciat ea mala, ſtudiorum autem peſſima.* Ita S. Gregor. l. 20. Moral. c. 10. *Mel invenſti*, inquit, *comede quod ſufficit tibi, ne forte ſaturatus evomas illud. Dulcedinem quippe ſpiritalis intelligentiæ qui ultrà quàm capit comedere appetit, etiam quod comederat evomit: quia dum ſummam intelligere ultra vires quærit, etiam quæ benè ſuſceperat amittit.* Hæc rurſum dicit: *Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum: ſic qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Gloria quippe inviſibilis conditoris, quæ moderatè inquiſita non exigit ultra vires, perſcrutata premit. itaque hæretici qui de ſublimitate ineffabilis eſſentiæ quæſtiones amplius replere ambiunt, tanto amplius inaneſcunt.*

Tertiò, amicitiæ.

Tertiò, R. Levi, R. Salomon, Cajetan. quin & Beda, hanc gnomen nectunt ſequenti, quaſi ibi ejus comparatio expleatur, undè ibidem repetitur *ne ſatiatus*, ut per *mel* accipias amicitiam, & amicum, q. d. Utere amicitia & amico, ſed moderatè quaſi melle: nam ſi immodicè cum amico converſeris, ipſe ſatiatus faſtidiet, ac tuam nimiam familiaritatem averſabitur, & reſpuet, juxtà illud Coorici: *Nimia familiaritas parit contemptum.* Atque tandem tuum mel in fel, id eſt tua amicitia non tantùm in tædium, ſed & in odium, vertetur, ut te tantum odiat, quantum antè amaverat.

Huc pertinet proverbium Arabum: *Cùm fuerit amicus tuus mel, ne comede eum totum.* multi enim abutuntur lenitate, & facilitate amicorum. Quocirca talibus dicunt ſuadentque Arabes: *Qui regat amicum ſuum ſupra vires, meretur prohibitionem*, id eſt repulſam. Huc rurſus jidem ſuadent amico: *Ne ſis tanis amicorum tuorum.*

Quartò, laudis.

Quartò, S. Bernard. ſerm. 47 inter breves, per *mel* accipit laudes humanas: *Meritò*, inquit, *non ab omni, ſed immoderate mellis huius edulio prohibemur. Eſt enim cùm utiliter humanas laudes recipimus, fraterna dumtaxat lenitus charitatis, & ad ſalutem eorum qui nobis propterea facilius acquieſcunt. Hæc ergo parcitate ſervata, mellis huius moderata comeſtio non nocebit. Si quid verò amplius eſt, à malo eſt, & in perniciem convertetur. Invento enim melle immoderatiùs neſcitur, quiſquis apponunt omnino cor ſuum favore humanæ laudis inflatum, inerraſſatur, impinguatur, à quo ſe Propheta ſanctus cuſtodiri deprecatur à Domino, non quidem mellis, ſed oleiſatis vitiosa appellatione ipſum quem prædiximus ſaporem exprimens, ubi ait: Oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Denique quo faſtidio mel hoc evomatur, ſubtexit, dicens: *Vos meſſe quando evomat immoderatus epulator mellis edulium, quod uſque ad ſatietatem ſumtum modum parcitatis exceſſit? Tunc ſine dubio laudes quibus ſatiebatur, non alium fructum quærens, ſed favore ipſo contentus humano, tunc, inquam, multa cum anxietate evomit, quod cum pernicioſa delectatione comedit, cùm alium quem libet laudibus audiens, invidia contabeſcit. Mens enim dedita vanitati, & arrogantiæ tumet, laudem alterius, ſuam reputat vituperationem.* *Pſal. 140.*

Quintò, opum.

Quintò, per *mala* accipias divitias, q. d. Congere opes quæ ſatis ſint ad alendam familiam, quantum citra injuriam juſtè, & honeſtè potes: nam quod ultrà congeſſeris, evomere tandem cum dedecore, & damno rogeris, juxtà illud Plutarchi in Moral. *Congere auram ſanctæ fati, comparabe argentum, extrue ambulationes, compla domum ſervitiis, urbem armiſibus; ninum reganti, febricitanti, & bilioſo mellis copiam tribueris, undè non confirmetur, ſed maximoperè lædatur.*

Sextò, conſolationis ſpiritualis.

Sextò, per *mel* accipias delectationem orationis, meditationis, & conſolationum ſpiritualium. hujus enim moderatè non fruendum, ſed utendum eſt. nam qui nimis jis indulget, lædit caput & valetudinem, proprii durique fit cerebri, fit defes, & otium captans, labores virtutis activæ refugit, &c. uti docent rerum ſpiritualium periti, ac quotidiana experientia. Oratio ergo dirigatur ad actionem, præſertim quam vel officium, vel obedientia, vel charitas exigit, & ſic oratio non minuetur, ſed crescet & augebitur, tum quia in actionem ſanctam, & proximos ſe effun-

fundet ; tum quia actio nutrit acuitque orationem . Rursum mortificatio præstat orationi: quare oratio ejus qui suam iram, impatientiam, proprium judicium, &c. non mortificat, inanis est & inefficax. ut ergo oratio sit fructuosa & efficax, comitem adiiciat sibi mortificationem. Unde S. Ignatius fundator Societatis nostræ, cùm quidam laudaretur quòd vir esset multæ orationis, idipsum correxit, dicens : *Imò vir multæ mortificationis* .

Denique hanc gnomen adaptes cuivis occupationi, officio, negotio suavi & delectabili: huic enim modus adhibendus est, ne immoderatio noceat & lædat . Docet ergo Salomon si modicè eo uteris, delectationem tuam fore durabilem ; sin immodicè, non duraturam, sed vertendam in fastidium. ut ergo suavitas tibi sit perpetua, moderatè illa utere.

Ratio prima. Ratio à priori est . Prima, quòd mel, atque omnes delectationes & res delectabiles hujus vitæ limitatæ sunt, modicæ & exiles, quare dum homo iis nimis indulget, earum dulcedinem exhaurit, qua exhausta non restant nisi fastidii, & amaritudinis fæces . Quocirca mens hominis, quæ infiniti boni & divinæ delectationis est capax, exhausta uuius rei dulcedine aliam quærit & aliam, quæ infinitam hanc suam capacitatem impleat & satiet, atque per omnia oberrans nullam invenit nisi in Deo infinito, & immenso .

Secunda. Secunda, quòd, sicut stomachos melle oppletus eo oneratur & depravatur, præsertim quia mel non tantùm habet dulcedinem, sed & suum acorem : rursum mel est aereum & flatulentum, quare in stomacho ventositates creat & tormina, quæ eum lancinant & torquant, ut illud evomere satagat: sic pariter omnis res delectabilis, si sensum vel potentiam oppleat, eam onerat & gravat sua tam delectatione quam acore & vitio, quod annexum habet ; quare creat gravedinem, fastidium, dolorem, vomitum. Sicut enim cibus ideò tantùm sapit & delectat, quòd expleat orexin & famem : qua expleta si plus sumatur, oneri est & nauseæ . Unde S. Leo : *Subtrahe* : ait, *voluptati quod futurum est onori* . Sic pariter quævis alia delectatio eo usque delectat, quousque ejus fames & desiderium animæ naturale expleatur : quæ expleta quod additur tædio est & cormento . Atque hæc est cauta eur fatietas pariat oauseam, fastidium & vomitum .

Tertia. Tertia, quòd sensus & potentiæ animæ sint limitatæ virtutis, unde usque ad certum sensationis, & delectationis terminum se extendere & intendere possunt : quem si per intemperantiam excedant, superantur, obruuntur, enervantur & corrumpuntur . Unde illud Aristot. de Anima ; *Vehemens sensibile corrumpit sensum* . Contra se res habet in cælo, ubi desiderium visionis & fruitionis Dei acuit fatietatem, & fatietas acuit desiderium. Beati enim semper Deo satiantur, ideoque Deum semper videre desiderant : quia Deus solus est bonum immensum unimum implens & satians, ideoque summè semper desiderabile . Rursum Deus extendit animæ capacitatem, ut tantum bonum capere possit, nec umquam eo oneretur, lassetur, sed jugiter ad illud totis animæ medullis anhelet & aspiret.

Quarta. Quarta, quòd, sicut dulcedo mellis dissolvit laxatque stomachum, ideoque pasit nauseam tam sui quàm aliarum epularum, ac vomitum : nisi modicè sumatur : sic pariter quævis alia dulcedo & suavitas sensus potentiasque animæ dissolvit si intemperanter utuntur, atque tam sui quàm omnium aliarum bonarum actionum & occupationum tædium creat. Hæc est enim dulcedinis & delectationis immoderatæ proprietas . Dulcedo enim est nauseabunda, & nauseam parit, sicut acredo parit borrorem, & stupozem, nisi modicè capiatur . Austerum verò quod proprie dulci opponitur, stomachum contrahit & roborat, & sua austeritate intemperantiam inhibet, nec nisi modicè sumi potest .

Quinta. Quintam dat noster Salazar : Sicut, inquit, in favis cum melle pariter putredines sunt austeri admodum sapozis ; ita etiam voluptatibus multi insunt acerbi & amari angores, qui dulcedinem illarum corrumpunt . Rursus quemadmodum sæpè apes ipsæ melli tenacissimo immeriæ pereunt, ita etiam sæpiùs homines voluptatibus dediti, jisdemque ingurgitati, miserrimum interitum sibi accersiunt .

Dulcia sunt gravia quia terrea. Adde, dulce grave esse, plus habere terræ, & terrei ; ideoque aqua salia vino, dulci supernatat, non austero, ut docet Aristot. in Problem. sect. 23. q. 26. Hinc mel in imo vasis est optimum, quia eò descendit dulcissimum, utpote maximè terreum . Vice versa oleum quia aereum, in summo vasis est optimum ; vinum verò, quia medium inter aerem & terram, in medio vasis est optimum . Rursum dulcia magis suot concocta, adeoque plus habeot succi & alimenti ; austera verò minùs sunt concocta, ideoque minus habent alimenti & plus excrementi, ideoque dulcibus citiùs implemur & satiamur, quàm austeris, ut docet Aristot. Problem. sect. 22. q. 2. & 3. Hinc fit ut dulcia citiùs impleant & saturent, ac paulo post in fastidium vertantus : quod enim post saturitatem ingeritur, fastidio est & nauseæ . Addit Galenus, dulcia vina lædere hepar & splenem ; hepar enim oppilare, & crassum reddere splenem, insuper generare calculum in renibus . Rursus fatues nimia, inquit, vitales operationes impedit, & calculum renum gignit .

SUBTRAHE PEDEM TUUM DE DOMO PROXIMI TUI, NE QUANDO SATIATUS ODERIT TE] Hebr. *pretiosum* (id est rarum : rara enim sunt pretiosa & chara) *fac pedem tuum à domo proximi tui* ; Septuag. *ἀπόστρεψον πόδα σου ἀπὸ τοῦ φίλου σου* ; Chald. *prohibe* ; Symmach. *contine* ; Vatabl. *revoca pedem tuum* . Vers. 17.

Hæc gnome derivatur & clara est ex præcedenti, imò, ut nonnulli censent, ejus est antapodosis, ac parabolæ mellis applicatio & explicatio, uti ibidem dixi. Non vetat omnem ingressum in domum proximi vel amicit amicitia enim postulat familiarem conversationem, mutuamque visitationem ; sed jubet ne nimis sit creber & frequens, ut amico fastidium & odium creet. *Vera amicitia*, ait Isocrates apud Maxim. serm. 6. *tria requirit maximè* : Primò, *virtutem, tamquam bonestam* ; Secundò, *familiaritatem, ut jucundam* ; Tertiò, *usum tamquam necessarium : nam ubi indicavit, recipere debet, & compassu lætari, & si egeat, sui* .

Igitur si per proximum hic accipias amicum, sic exponе q. d. Ne nimis crebrò ad amici domum vadas, sed inimiam visitationem raritate tempera, quantum amicitiæ leges & jura patiuntur : sic enim fiet ut amico fias eo pretiosior & charior, quo rarior . Nam *earum esse oportet quod diu charum velis* , ait Seneca libr. 1. de Beneficiis cap. 15. Huc facit illud Martialis .

Nulli te facias nimis sodalem ;
Gaudebis minùs, & minùs dolebis .

Exemplum est in Vita Catonis : Munatio enim conquerenti, quòd in Cypro Catonem adire cupiens, parum civiliter ab eo repulsus esset, cùm illi nihil esset negotii, sed intus eum Canidio fabularetur, sic se purgavit Cato ut diceret : *Se vereri ne juxta Theophrasti sententiam, nimia amicitia cunsam aliquando daret odio* .

Sin proximum hic quemlibet accipias, etiam non amicum, sic expone, q. d. *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui* , ut eam non ingrediaris nisi cùm necessitas, vel utilitas, sive tua, sive illius, sive publica, sive alicujus tertii, id postulat : ac etiam tum curato, ut non nimis crebrò ad eum introeas, ne parias ei fatiem, quæ fastidium & odium parit, præsertim dum, ut fieri solet, frequenter aliquid ab eo postulas . Petitiones enim hæ assiduæ amicis sunt onerosæ & molestæ ; unde dum vident petitores advocantes, animos vultumque contrahunt, ac sese subducunt, domique se non esse simulant ; ac quandoque dum nimis importuni & petaces sunt, eos harpyias nuncupant, ac ut harpyias fugiuot .

Rara pretiosa. Accedit, quòd creber ingressus in domom vicini, moveat illi suspicionem quòd secreta familiæ explorare velis, aut aliquid ex ea subducere, aut pudicitiæ uxoris vel filiarum insidiari, &c. quæ omnia te illi invisum & exosum faciunt. Igitur sicut creber adventus amici ad amicum fastidiosus est, ita rarus pretiosus. Quod D. Hieronymus in epist. 2. ad Nepotianum sub finem clericis eleganter inculcat: *Facilè*, inquit, *contemnitur clericus, qui sæpè vocatus ad prandium non recusat : aumquam petentes, varè accipiamus rogati . Nescio enim quomodo etiam ipse, qui deprecatur ut tribuat ; cùm acceperit, viliorem te judicat, & mirum in modum si emo rogantem contempseris, plus te postèrido veneratur* . Idem S. Hieron. epist. 85. ad Evagrium . *Omne*, inquit, *quodrarum est plus appetitur . Pulegium apud Indos pipere pretiosius est : Diaconus pauperas honorabiles, Presbyteras turba contemptibiles facit* . Denique Martial. lib. 4. epigram. 29. aliàs 22.

Rara iuvant, primis ſit maior gratia pomis:
Hyberna pretium ſic meruere roſa.

Myſticè, auctor Catenæ Græc. per *proximum* vel amicum accipit Deum, ſicque exponit, q. d. Arcaniora divinitatis myſteria ne attingas, ne quando per mentis infirmitatem à ſpirituali cognitione excidas.

Vers. 18. JACULUM, ET GLADIOS, ET SAGITTA ACUTA, HOMO QUI LOQUITUR CONTRA PROXIMUM SUUM FALSUM TESTIMONIUM.] Pro *iaculum* hebr. eſt מפיץ *mapits*, quod Chald. & alii paſſim vertunt, *malleum*; Septuag. *clavum* à rad. פוץ *puts*, id eſt fregit, contrivit, diſperſit. Pro *acuta*, Septuag. vertunt ἐκλεκτὸν, quod Complut. vertunt, *ſpiculatum*; alii propriè, *in cuſpidem deſinens*; S. Ambroſ. 3. Offic. c. 26. *ferrata*; S. Hier. contra Ruffinum, *pernicioſa*.

Seoſus eſt q. d. falſus teſtis, qui falſum contra proximum dicit teſtimonium in judicio, vel etiam extra judicium, ita proximum lædit & ferit, perinde ac ſi jaculum vel telum eſſet, proximum configens & confringens, aut gladius enimdem confodiens vel diſſecans, aut ſagitta eumdem penetrans, & ſubinde lethaliter faucians ac perimens. Nam ſemper famam, ſæpè opes, & bona, ſubinde quoque vitam ipſam eripit, ac proximo cauſa eſt ut is a judice condemnetur, vel ab alio privatim occidatur. Inſuper ingenti doloris vulnere animum proximi ferit & fauciat.

Nota. Per hæc tria, ſcilicet jaculum, gladium & ſagittam, quaſi per arma olim maximè uſitata, ſignificat Primò, quodvis genus armorum. q. d. Lingua falſi teſtis eſt nocentior quibuslibet armis & telis, quia ſæpè inſontes graviter fauciat & lædit, ac non rarò eis cauſa eſt mortis, & morbi cujuslibet, ut ſcilicet hic jaculo, ille gladio, tertius ſagittis, quartus laqueo, &c. necetur & perimatur.

Secundò, hæc tria acuiſſima notant acumen linguæ falſi teſtis quòd ſcilicet inſtar jaculi, gladii, & ſagittæ ſit acutiſſima, ac intima non tantùm corporis, ſed & animæ feriat, penetrat, crucet & fecet juxta illud pſalm. 54. 22. *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum; & ipſi ſunt iacula.* Et pſalm. 55. 6. *Filii hominum dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius.* Et alibi: *Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes.*

Tertiò, quidam duas tantùm ponit ſimilitudines, ſcilicet gladii & ſagittæ: vertit enim *diſpergens gladium, & ſagittas acutas, qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium.* q. d. Lingua falſi teſtis nocet feritque eminùs velut ſagitta, cùm abſente reo falſum crimen impingit; eadem nocet feritque cominùs velut gladius, cum coram reo apud judicem falſum ſuum teſtimonium impudenter tuetur, & confirmat.

Quartò, Lyranus, Dionyſ. Janſen. & alii paſſim tres ponunt ſimilitudines, primam jaculi ſive mallei vel clavæ, ſecundam gladu, tertiam ſagittæ, notantque malleum vel clava tolere caput hominis contundi & confringi, gladio verò jugulum peti, ſagitta denique cor transfigi ut ſignificetur cum qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium perinde facere, ac ſi caput hominis malleo vel clava contunderet, gladio eum jugularet, aut denique ſagitta cor transfigeret. Tria autem hæc diverſos & omnes penè modos comprehendunt, quibus homo hominì nocet, ut annotat Cajetanus: malleus enim tundendo, gladius ſcindendo, ſagitta acuta penetrando nocet & occidit. Unde ſignificatur omnigenum nocumentum quod excipitur à falſo teſtimonio: nocet enim & perſonæ, & famæ, & rebus.

Myſticè, Hæretici ſunt jacula, gladii & ſagittæ acutæ, quia falsò citant teſtimonia S. Script. ac perperam intelligendo depravant, ut ita penetrant mentes audientium, eaſque in hæreſim pertrahant, quo fit ut non unam animam, ſed millenas & millenas, imò integras urbes & provincias perdant & interimant.

DENS PUTREDUS, ET PES LABSUS, QUI SPERAT SUPER INFIDELEM IN DIE ANGUSTIÆ, ET
Vers. 19. AMITTIT PALLIUM IN DIE FRIGORIS] Hebræa habent, *dens fractus, & pes luxatus eſt fiducia prævaricatoris in die anguſtiæ*; Chald. *dens malus, & pes laſſus*; Pagnin. *dens fractus, & pes labens*; Vatabl. *dens fractus, & pes non inſiſtens ſuo veſtigio*; Cajetan. *& pes dimotus*; Sept. verò, *via mali, & pes iniqui peribit in die mala*. Pro *laſſus* hebr. eſt מועד *moadd*, id eſt nutans, vacillans, titubans: radit enim מוד *maad*, uti literis tranſpoſitis, ſic & ſignificatione contraria eſt verbo עמד *amad*. *Amad* enim ſignificat ſtare, conſiſtere; *maad* verò notat ſtandi vacillationem, titubationem, mutationem & inconſtantiam, ſignificatque nutare, labi, declinare in ruinam. Noſter pro מבטח *mibtach*, id eſt ſpes, fiducia, videtur aliis punctis legiſſe, מבטח *mebtaeach*, id eſt ſperans, confidens; ſed eumdem facit ſenſum, aut potiùs ſolita Scriptur. phraſi abſtractum accepit pro concreto, putà *ſpes* pro *ſperans*. q. d. Qui fiduciam ponit in infideli, ſimilis eſt illi qui habet dentem putridum, & pedem laſſum, illique confidit & confidenter incumbit: denti quidem putrido ad maſticandum & comedendum, pedi verò laſſo ad ſtandum & incedendum. Eſt metonymia: Dens enim ponitur pro dentem, pes pro habente pedem laſſum. Aut vice verſa, *vir qui ſperat* ponitur pro *ſpes* vel *fiducia*, ſcilicet concretum pro abſtracto: ſpes enim in infideli eſt quaſi dens putridus & pes laſſus. Jam

Primò, Beda & Vatabl. per *prævaricatorem*, vel *infidelem*, accipiunt hominem: omnis enim homo eſt prævaricator & peccator, tum quia peccavit in Adamo originaliter, tum quia per ſe ſæpè peccat actualiter: quaſi Salomon doceat hic ſpem non eſſe collocandam in homine, ſed in Deo, juxta illud Jerem. 17. 5. *Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum: Hic enim*, ait Beda: *veſtit denti putrido, & pedi laſſo comparatur; quia qui illud unicum hominis bonum, hoc eſt adhærere Deo, & ponere in Deo ſpem ſuam, noſcit; ipſe nec vitæ percipere cibum, nec ad manſionem poteſt deſiderata ſalutis pertingere. Et talis amittit pallium in die frigoris, quia etſi in fervore vitæ præſentis, habitu religionis videtur, ubi tamen diſtrictio juſti judicii ingruerit, nudus omnimodis ab ornatu juſtitiæ patebit, nec eorum conſortio dignus, de quibus ſcriptum eſt. Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

Secundò, alii per *prævaricatorem* accipiunt impium, ſceleratum, &, ut Syrus vertit, *iniquum*, q. d. Qui fidit in impio & ſcelerato, ſimilis eſt illi qui manducat cibumque comminuit dente putrido, & illi qui incumbit pedi laſſo: ſicut enim hunc dens putridus & pes laſſus fallit onerique ſuccumbit, ſic & impius fallit ſpem confidentis in ſe. Chald. verò per *prævaricatorem* accipit prædonem: *Dens malus*, inquit, *& pes laſſus* (Syrus, *pes luxatus*) *ſic vir ſpes depradatoris in die anguſtia*, q. d. Prædones ſperant ingentes opes ex prædis; ſed ſpes hæc fallit eos cùm videbunt ſe ob prædas occidi, vel à judice ſuſpendi.

Tertiò, propriè & genuinè Noſter per *prævaricatorem* accipit *infidelem*, id eſt infidum & perfidum qui ſpem fallit. Tam ergo fidens infidi, quàm ipſa fiducia collocata in infido, comparatur hic denti putrido, & pedi laſſo. Elegantiùs autem ipſa fiducia quæ habetur in infideli, hoc eſt infido homine, comparatur denti putrido & confracto, ac pedi laſſo, quàm is qui ſuper illo ſperat, cùm ſignificandum ſit fiduciam talem, & ipſum in quo quis ſiſus eſt, in tempore neceſſario hominem deſtituere, ſicut dens talis & pes hominem in re neceſſaria deſtituit, nempe in manducatione, & ambulatione. Bene tamen etiam juxta Noſtram verſionem, is qui ſperat ſuper infideli, comparatur denti putrido, & pedi laſſo, quia talis per ſuam fiduciam non poteſt ſibi ſuæque neceſſitati in dic anguſtiæ prodeſſe, ſicut dens putridus & pes laſſus ſuum non poſſunt facere, cùm neceſſe eſt, officium. ita Janſen. & alii.

Igitur prima & propria ratio hujus analogiæ & comparationis, qua ſpes fallax, quæ collocatur in infido, *Spes infida eſt dens putridus & pes laſſus.* comparatur denti putrido, & pedi laſſo, eſt quòd utraque ſit infida. Sicut enim dens putridus manducantem, & pes laſſus ambulantem fallit & deſtituit: ſic pariter & infidus *Primò.* fidentem in ſe fallit & deſerit in die anguſtiæ, imò ſicut putredo corrumpit dentem ipſum, qui adeò validus eſt, ut nec ferro, nec igne lædatur. Unde Ariſtot. lib. 5. Hiſtor. anim. cap. 7. *Os dentium*, ait, *adeò firmum, ut ſolum inter oſſa aciem ferri ſuſtinet*: ſic pariter infidelitas amicit vel ſervi corrumpit omnem fidem & fiduciam heri, ut nemini deinceps credat aut fidat, itaque vivat in perpetua diffidentia, pavore & anxietate.

Secunda, quod dens putridus edenti, & pes laſſus ambulanti damnum creat; idem creat infidus fidenti to ſe. *Secundò.* Sæpè enim per hanc perfidiam ingentia opum, famæ & vitæ damna incurrit.

Tertia, quòd dens putridus humoribus, & catarrhis è *Tertiò.*

capite

capite in fibra ejus labentibus ingentes dolores ciet, æquè ac pes luxatus ambulanti. Similes ciet perfidus hero ſuo. Audi Plinium lib. 7. c. 16. *Dentes*, inquit, *invitis ſunt ignibus. & flammis indemiti cavantur tabi patuita.*

Quartò. Quarta, ſicut dens putridus fœtorem excitat in ore, & ſtomacho, atque anhelitum putidum efficit quem aſtantibus alpirat: ſic pariter perfidus infamiam affert hero, eumque omnium riſui & ludibrio exponit. Addit Plinius l. 11. c. 36. *Hominum dentibus*, inquit, *quoddam ineſt vitium. Namque & ſeculi nitorem in adverſo mutati habentes, & columborum ſuetus implumes necant.* Multò magis vitulenti ſunt dentes putridi; & longè amplius amici perfidi.

Quintò. Quinta, ſicut dens putidus ſuum putorem & corruptionem vicinis affricat, eoſque vitiat & corrumpit: ſic & perfidus ceteros heri ſui famulos vel ſocios perfidia ſua inficit & corrumpit. Quocirca Hippocrates lib. de Affectionibus ita ſtatuit: *Si corroſus fuerit dens & moveatur, illico eximatur.* Similiter de infido amico ait Plutarch. in Moral. *Amicum tollere, oſſ dentem extenere.*

Sextò. Sextam dat noſter Salazar. Scirum eſt, inquit, dentibus putridis ac luxatis pedibus id maximè proprium eſſe; ut temporum differentias in ſe experimant; nam ſereno & candido cælo valent, cùm autem tempeſtas verti, & cælum nubibus obduci incipit, tunc quidem dolere ſolent. q. d. Sicut ajuimodi pes vel dens nubilo tempore dolent, atque alter ad ambulandum, alius verò ad cibos terendos ineptus redditur: ita etiam infidua ſodalis reſtante fortuna, & adverſo tempore deficit, & amicum deſerit.

Rurſum, & preſſiùs dens putridus, & pes laſſus tribuitur non ſervo infideli, ſed hero qui in eo confidit & ſperat, ut vertit Noſter, q. d Qui in perfidum ſervum vel amicum ipſem ſuam contulit, denti putrido, & pedi laſſo aut languido aſſimilis eſt. nam ſicut ejuſmodi dens atque pes cælo ſereno bene habent, nubilo autem cælo dolent maximè ac langueſcunt: ita etiam ille cùm proſpera adflat fortuna, amico ſuo jucundè fruitur, gaudet, ac validus eſt; cùm verò eadem reſtat, & ſerenitas in nubilum vertitur, amico fugiente dolet plurimum & angitur.

Septima. tria officia dentium. Septima, dentes ſani, ideoque fidi tria ingentia bona præſtant homini & animalibus. Primò, enim cibum maſticant & digerunt ut in ſtomacho plenius & planius concoquatur: prima enim digeſtio cibi fit in ore à dentibus. Secundò, vocem & loquelam efficiunt, eamque articulatam & ſermocinantem in homine. Tertiò, arma ſunt quibus ſe animal tueatur contra tuos hoſtes; unde brutorum arma non alia ſunt quàm dentes, ungulæ ſive calces, & cornua. Hæc tria hominis dimunt dentes putridi, ideoque infidi: nam inutiles ſunt ad maſticationem, ad loquelam, ad monitum. Eadem tria admittamicus vel ſervus infidelis hero in ſe confidenti, ſcilicet opes & epulas, famam & gloriam, ac ſubinde ſanitatem & vitam.

Audi Plinium lib. 7. c. 16. *Nec cibo tantùm & alimentis neceſſarii dentes, quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam occipientes ictum linguæ, ſeriemque ſtruituræ, atque magnitudinis mutilantes moliantesque aut betantes verba, & cum defluxionem explanationem emnem adimentes.* Audi & Ariſtot. lib. 3. de Part. animal. c. 1. *Homo*, inquit, *ad uſum communem, probè factos obtinet dentes, indeliros primores acutos ut ſecent; maxillares latos, ut molant: diſcriminant eos, utroſque bi qui canini appellantur media inter eos natura conditi, nam & medium participant utriuſque extremi eſt. Et canini ipſi partim acuti ſunt, partim lati, quod idem in cæteris quoque animalibus eſt, quibus non omnes acuti habentur, ſed pertiſſimùm locutionis gratia tales totque numero dentes bene ſortitus eſt. Ad literas enim exprimendas plurimum conferunt primi dentes. Namnulla animalia quod dictum iam eſt, ſibi tantùm conficiendi gratia dentes obtinent, quibus autem & auxilio ſunt, & robori dentes, hæc aut exertos habent ut ſus; aut acutos pectinatim ſeſe Hipantes, unde ſerratis ea dentibus eſſe diximus.*

Sicut ergo putredo dentem, indeque hominem & animal exarmat, nudumque & inermem hoſtibus obicit: ſic pariter infidelis herum in ſe fidentem enervat, exarmat, hoſtibusque perdendum tradit & prodit. Denique Galenus lib. de partibus, docet dentes putreſcere ex otio & incidia. Qui enim una mandibula ſemper mandunt, horum dentes molares alterius mandibulæ, utpote otioſi, citiùs tabeſcunt, & putreſcunt. Sic perfidia amici non ſarò oritur ex otio, & deſidia, hæc enim parit penuriam & famem, quæ eum adigit ad perfidiam, ut per eam vitæ neceſſaria acquirat. egeſtas enim uti facit furea, ſic & proditores.

ET AMITTIT PALLIUM IN DIE FRIGORIS] Pro *amittit* hebr. eſt נוֹשֵׁל *noadè*, quod contrariæ eſt ſignificationis: propriè enim ſignificat addere, ornare, veſtire; hìc verò ſignificat contrarium, ſcilicet veſtem adimere, detrahere, amittere, uti vertit Noſter. Pagnin. Vatablus, & alii paſſim: quare modis aptè Cajetan. vertit hìc, *evacuans*, putà *ſericum*: *Parans ſericum*, inquit, *in die frigoris*. q. d. Sicut ſericum, quia tenue, non arcat frigus, ſic nec amicus infidus averſit imminentem amico calamitatem. Eſt hæc tertia ſimilitudo. q. d. Sicut qui cibum ſumit confiſus in dente putrido, ocyùs dolorem ſentit, & damnum; & ſicut qui graditur pede laſſo deficit in via, & ſicut qui amittit pallium in die frigoris, alget: ſic pariter nullum commodum ſentit, ſed multum damni & incommodi qui confidit in homine infideli, quales ſunt omnes inconſtantes ac leves & varii: horum enim uti animus, ſic & fides noo ſolida eſt, ſed levis, mobilis & infida. Vatabl.

B Nonnulli cenſent hìc duas notari cauſas infidelitatis, cur ſcilicet quis fidem alteri datam fallat, nimirum fortunam adverſam, & hanc ſignificari *die anguſtiæ*: ac ſimultatem & diſcordiam, & hanc ſignificari *die frigoris*, quo ſcilicet animus odii frigore rigeſcit, q. d. Qui fidit amico dubio in fortuna ſibi adverſa, temerè facit, ſentietque damnum, quia illa fugare ſolet amicos, facietque deſertores: ſic & qui fidit amico, cum quo fovet ſimultatem & diſcordiam: hæc enim faciet eum infidum, ut pallium opis ſuæ illi ſubtrahat, eumque velut nudum in die frigoris, id eſt afflictionis derelinquat.

Hebræi & Chaldæus ante hæc verba ponunt, *ſolah paſuc*, id eſt punctum, quaſi ea pertineant ad verſum ſequentem, cum quo proinde ea nectunt. Unde Vatabl. hìc vertit, *maſto cordi carmen canere, perinde eſt atque detrahere veſtes tempore frigoris, aut vinum aceto perfundere* ſic & Pagnin. Verùm longè aptiùs Noſter ea oexuit hujuſce verſui. Amicus enim infidus in adverſitate, eſt inſtar pallii amiſſi in die frigoris. Quid enim hoc pallium ſimile habet cum corde mœſto?

ACETUM IN NITRO, QUI CANTAT CARMINA CORDI PRÆSENTO] Hebr. *acetum ſuper nitrum, & cantans in canticis ſuper cordo mali, vel mala.* Syrus, *ſicut qui proicit acetum ſuper fidibus*, ſcil ceteas ſolvit, hebetatque eorum ſonum & concentum in teſtudine. R. Salomon: *Nitrum*, inquit, *oſſ gonus terræ mollis inſtar argilla, ex quaſſigili vaſa conficiunt, quòd ſi in eamdem acetum dicidas, diſſolvitur, neque ulli uſui eſſe poteſt*; Cajetan *ſicut acetum ſuper ſaponem*; Chald. aliò abit, *ſicut*, inquit, *qui proicit acetum ſuper nitrum, ita probat cordo dolor*; Sept. *ſicut acetum trahis inutile, ſic accidens in corpore paſſio contriſtat.*

C Nota Primò. De nitro ita ſcribit Galen. lib. 9. Simplic. medic. *Nitrum dictum eſt ſuperè in medio oſſis aphronitri & ſalis nitri naturum, cæterum uſum potiùs ad aphronitrum accedit, utpote tura, & exuſtione omnino reddituum. Deſiccat itaque & digerit, & ſi in vires. tra corpus ſumatur, ſiccat & extenuat craſſos lentoſque ſuccos, potentiùs multò quàm ſal.* Et Dioſcorides lib. 5. c. 89. *Nitrum*, ait, *vim & uſtionem ſalis habet; tormina ſolvat, ſi tritum cum cumino bibatur in hydromelite, febribus circuitu redeuntibus illinitur ante ſuſpectam acceſſionem; miſcetur emplaſtris, quæ tuberibus & d ſentiunt, extenuant, & lepras abſtergunt. Cum aqua autem calida aut vino infuſum inflationes purulentas aures, & ſonitus earumdem ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum.* In quem Dioſcor. locum ita ſcribit Matthiolus: *Nitrum & ſpuma nitri, quorum antiquis medicinis uſus fuit in medicamentis uſus, diu ſanè eſt quòd ad aes convehi deſerunt: proinde hallucinantur mea quidem ſententia, qui alii enim contrarium ſentiunt, ſcilicet eſſe idem nitrum modernum quod priſcum, ſed non adhiberi ad medicinas uti olim, ſervire verò pulveri tormentario) qui putant ſal nitrum accatum, quo ad tormentorum bellicorum pulveres utuntur, & ad fortiſſimas aquas conficiendas, quibus argentarii fabri aurum ab argento ſeparant, verum ac legitimum eſſe nitrum, cujus meminere Theophraſtus. Dioſcor. Galenus, Plinius & antiquorum alii, ſi quidem id manifeſtè falſum demonſtrat Plin. lib. 33. c. 10. ubi ſuò verus nitrum deſcribit.* Portò *in medicinis nitrum calefacit, extenuat, mordet, ſpiſſat, ſiccat, & exulcerat*, ait Plin. l. 31. c. 10.

Gtor.

Georgius Agricola de Re metallica lib. 12. modos confi- A
ciendi nitrum ita colligit. Nitrum, inquit, fieri ſolet vel
ex aqua nitroſa, vel ex diluto, vel ex lixivio. Aqua etiam
Nili in nitterias detivata, & eodem ardore ſolis detoſta
vertitur in nitrum. At dilutum ex quo conficitur nitrum,
fit ex aquis dulcibus tecta nitroſa percolatis.

Beda, cujus verba tranſcripſere Lyran. & Dionyſ. *Nitrum*, inquit, *non multum à ſale Ammoniaci ſpecie diſtat, nam ſicut ſal in litteremarii fervor conficit ſolis, durando in peram aquas marinas; quas maior uis ventorum, vel ipſius maris fervor in litoris ulteriora proiecerit: ita in Nitria, ubi ae. ſtate pluviæ prolixiores tellurem infundunt, adeſt ardor ſideris tantus, quòd ipſas aquas pluviales per latitudinem arenarum concoquat in petram, ſalis quidem vel glaciei aſpectui ſimillimam, ſed nil gelidi rigoris niſi ſalſi ſaporis habentem, quæ tamen iuxta naturam ſalis in caumate durare, & in nubiloſo aere finere ac liquefieri ſolet. Hanc indigenæ fumentes ſervant, & ubi opus extiterit pro lomento utuntur.* Lomentum eſt farina fabacia, qua ad erugenda corpora uſa eſt antiquitas, item genus ſmigmatis, de quo Plin. lib. 33.

Ceuſet ergo Beda & Lyrao. nitrum dictum eſſe à Nitria B
Ægypti provincia, ubi abundat. Potiùs dixerim Nitriam
dictam à nitro: nitrum verò eſſe Hebræum oomen, quòd
æquè ac ſacrum, cornu, & ſimilia quædam oomina, eb
Hebræis ad Græcos, Latinos, Ægyptios, Italos, Gallos
& omnium penè nationum idioma & linguas tranſiit. Ni-
trum enim hebr. dicitur נתר *nether*, à rad. נתר *nathar*, id
eſt removit, tranſtulit. quòd maculas amoveat & extergat: *Nitri etymon.*
ſicut Græci νίτρον derivant è νίζω vel νίπτω, id eſt lavare,
abſtergere, purgare. Unde illud: *Caput aſini ne laveris
nitro*, id eſt ne in rem vilem rem pretioſam expendas. Vel
potiùs à נתר *nathar*, id eſt ſaliit, exiliit, circumſiliit, eò
quòd nitrum ſaliat & circumſiliat, perinde ac ſal in igne.
Aberrat ergo Pagnin. & Cajetan. qui ſecuti R. Davidem
cenſent nitrum eſſe elumen, quo lana dealbatur, aut ſapo-
nem quo veſtes mundantur.

Nota Secundò: Quædam parœmiæ diverſos, & con- *Una parœmia contrarios habet ſenſus.*
trarios admittunt ſenſus: variatis enim circumſtantiis,
fine & modo, variatur veritas ſententiæ. Tales ſunt illæ
c. 26. v. 4. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. Reſpondeſto ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.* Et illæ Comici: *Ferendo veterem iniuriam, invites novam: ferendo veterem iniuriam, vites novam.* C
Certis enim modis & circumſtantiis fit, ut prior iniuria no-
vam nunc invitet, nunc vitet & evitet. Et illæ P. Syri:
*Amici vitia ſi feras, facis tua: Amici vitia niſi feras, facis
tua.* Pari modo hæc gnome contrarias admittit explicatio-
nes quas mox recenſebo.

Nota Tertiò, *cor malum* vel *malum* tripliciter accipi po-
teſt. Primò, pro corde triſti & mœſto: ſicut enim bo-
nom accipitur pro jucundo, ſic malum pro triſti; ut,
Sufficit diei malitia, id eſt afflictio, triſtitia, *ſua*, Matth.
6. 34. Similia ſunt Eccli. 14. 10. & c. 22. v. 27. pſal. 132. 1.
& alibi. Unde Symm. vertit, *ſicut acetum in nitro, qui can-
tat in canticis ad cor triſte*; Sept *paſſio in corpore cor contriſtat.*

Secundò, *cor malum*, eſt cor iretum, indignabundum,
eholericum.

Tertiò, *cor malum* eſt cor pravum, malignum, vitio-
ſum, ſceleratum.

Tota difficultas eſt, quid faciat ecetum in nitro. Jam *Acetum in nitro ad quid?*
enim uti nullus eſt nitri in medicinis uſus, ſic vix ulla ace-
ti eum nitro commixtio. Aliqui cenſent acetum ecuere D
nitrum, illique actimoniam indere. acetum enim ſuum
ecorem cibis omnibus & potibus communicat. Unde Iſi-
dor. lib. 20. Origen. c. 3. *Acetum dicitur*, inquit, *vel quòd
acutum, vel quòd aqua mixtum: Vinum enim aqua mixtum in
hunc ſaporem redigitur. Unde & acidum quaſi aquidum, quia
aqua lavantur uva in torcularibus poſt expreſſum vinum. Eſt
vilis potus & ſervis aptus*; Accedit Galenus libr. 1. de Sim-
plic. medicam. & alibi, qui aſſerit acetum terram ferment a-
re, item exaſperare: *Acetum*, inquit, *mixtum cum attenuantibus auget illorum vim.*

Alii ex adverſo cenſent acetum nitrum, nitrique vim,
ſolvere & temperare: acetum enim validè refrigerat, ait
Galen. lib. 3. de Simplic. medic. Idem lib. 8. & 9. Compoſit.
medic. *Acetum*, ait, *incidit, diſcutit & reprimit, penetrat,
ſiccat & detergit ut ſal, nec habet vim aſtringendi ut ſal.* Et
Plinius lib. 23. cap. 1. *Aceto*, ait, *ſumma vis in refrigerando,
non tamen minor in diſcutiendo, ita fit ut infuſum terræ ſpu-
met.* Hinc qui explodunt tormenta bellica; accendentes
pulverem nitrarum, ne illa vi ignis findantur & crepent,
mox ea refrigerant aceto. Rurſum Plinius libr. 14. cap.
20. *Aceti nequitiæ*, ioquit, *ineſt virtus magnos ad uſus, ſine
quibus vita miſior duci non poteſt.*

Utraque ſententia vera eſt ſuo tempore, loco & modo:
Acetum eoim ex ſe habet acorem, quo omnia quibus mi-
ſcetur acuit. Idem tamen vim nitri infringit, ſolvit, li-
quefacit, ac viciſſim vis ejus & acrimonia à nitro refringi-
tur & temperatur. Andi Ariſtotel. lib. 4. Meteorol. cap.
9. *Nitrum autem & ſales ſalubilia humido: non omni autem,
ſed frigido.* Acetum autem frigidum eſt, humidumque:
ſolvit ergo & temperat nitrum, quod calidum eſt & ſiccum.
Et Galen. lib. 3. de Medicam. compoſ. docet nitrum opti-
mè ſolvi acri vino & aceto. Igitur acetum nitri vim tem-
perat, ac viciſſim nitrum aceti acorem emollit. Quocirca
medici tam nitri vim aceto infringunt, quàm aceti aco-
rem nitro mitigent. Hinc & acetum pulveri nitrato ſive
tormentario infuſum, illius celeritatem remoratur, & tar-
dat. Porrò licet alterum alterius acrimoniam hebetet, vim
tamen purgandi adauget: eùm enim utrumque ſuam ha-
beat purgandi vim, ſi commiſceantur, alterum alteri ſuam
vim communicat, itaque propriam exacuit. Quocirca
eurifabri ad abſtergendas eruri & argenti maculas ſordeſque,
edhibent nitrum aceto mixtum. Denique hæc mixtione
olim priſci maximè utebantur in medicinis. Unde Dio-
ſcorid. l. 5. c. 89. *Nitrum*, ait, *purulentas aures & ſoniui ea-
rum ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum.* Idem docet
Plinius l. 31. c. 10 & Galen. lib. 3. de Compoſ. medicam.
Additque Plinius curare vitiligines, id eſt maculas per to-
tum corpus reſperſas, item ſerpentum morſus, aliaque
ulcera, inſuper laſſitudinem membrorum: *Comprimit*, in-
quit, *& pravitas ſuffuſorum fellis* (ictericorum, quibus fel
è ſuo folliculo diffunditur ed membra exteriora) maximè
eum aceto datum. Nunc

Primò, ſi per *cor malum* accipias mœſtum, multi cum *Primus ex-*
Janſenio ſic exponunt q. d Sicut ecetum nitrum exacuit, *poſitio.*
illudque facit acrius & aſperius: ſic muſica muſicumque
carmen magis exaſperat cor peſſimum, id eſt mœſtum ni-
mis, juxta illud: *Muſica in luctu importuna narratio*, Ec-
cli. 22. 6. Unde S. Paulus monet *gaudere cum gaudentibus*,
& *flere cum flentibus*, Roman. 12 Favere videtur, quòd
nitrum tam colore atro quàm ſapore amaro & ſalſo, æquè
ac acetum ſuo acore ſymbolum ſit triſtitiæ, & ot ait Galen.
l. 3 de Simplic. cauſ. *Bilis atra* (id eſt melancholia parens
triſtitiæ) *mordax & calida eſt ut acetum & cinis.* Addit Ca-
jetanus, ſe experientia didiciſſe, ſapone, ſi acetum adda-
tur, veſtes non mundari, ſed magis maculari. q. d. Sicut
præpoſterè facit qui veſtes nitro, id eſt, ut ipſe ait, ſapone
& aceto eluit, cùm aqua ſint eluendæ: ita præpoſterè fa-
cit qui afflicto cordi accinit carmina lætitiæ; non enim ea
ratione tollit afflictionem, ſed auget, mitigaturus eam ſi
eum lugente etiam lugeret. ſic & Aben Ezra.

Alii ex adverſo melius ſic exponunt. q. d. Sicut acetum
refringit leoitque vim nitri, ac nitrum vim aceti; ſic pari-
ter ſuavis ſermo & cantilena infringit lenitque tenſim mali-
tiam, id eſt mœſtitiam cordis, q. d Hæc quatuor ſimiliter
diſſimilie, & diſſimiliter ſimilia ſunt. Similia enim ſunt,
quie, ſicut acetum nitro, aut ſali vel alumini admiſtum,
ex medicorum ſententia valet ad curationem aurium pu-
rulentarum, earumque ſordes tergit, ac tumorem tollit:
ſic ſanè decantata carmina quæ ſcilicet carmina ſunt, id
eſt habent numeroſam orationem certis ſuavibus ſelectiſ-
ſimiſque verbis conſtantem, valent ad curandas & lenien-
das ægritudines mœſti cordis: uti David pulſans citheram, eaſdem abigebat à Saule, 1. Reg. 16. 23. Diſſi-
milia ſunt, quòd non ſit eadem aurium & animi curatio:
nam auribus inſtillandum acetum eom nitro, quorum
utrumque partem affectam acriter mordet, & dolore com-
puogit: è contrario cordi ægro ſuaviſſimæ ſententiæ, &
carmina ocimenda ſunt, quibus orhil inſit acrimoniæ, ni-
hil mordacitatis. Huc accedit expoſitio R. Levi: Sicut,
inquit, ex nitro & aceto veſtibus infuſo duplex utilitas ca-
pitur, tum ut prorſus aboleatur macula, tum etiam ut ace-
ti odore veſtes imbuantur, quo mucedo ſitul que removea-
tur: ita cùm qois multas variaſque cantilenas animo mœ-
rore obruto canit, id aſſequitur, ut jucondis cantionibus
dolorem prorſus ex animo evelliat, eumdemque prætetea
voluptate cumulet.

Rur-

Rursum *Acetum in nitro* notat modum, quo tristitia, quam Cassianus libro 10. vocat *cordis rubiginem*, per carmina levari lenirique debeat, nimirum occinendo ei tristitiæ oppresso primùm carmen mœroris, & condolentiæ, deinde ubi excitari erigique cœperit occinendo ei carmen lætitiæ. Acetum enim mœrorem significat, nitrum verò lætitiam, & voluptatem.

Audi S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 10. *Ordo*, inquit, *consolationis est, ut, cùm volumus afflictum quempiam à mœrore suspendere, studeamus prius mœrendo eius luctui concordare: dolentem namque non recte consolari qui non concordat dolori; quia eo ipso quòd à mœrentis affectione discrepat, minùs ab illo recipitur, à quo mentis qualitate separatur: sed intelligi debet animus prius, ut afflicto congruat, congruens inhæreat, inhærendo trahat. Neque enim aqua cum ferro coniungitur, si non utrumque exuscitæ ignis liquefiat*, &c.

Idipsum significat vox *carmina*. Sicut enim carmen longis brevibusque pedibus constat, ita exactè ad numerum, & mensuram compositis, & modulatis, ut nec una syllaba superfluat aut desit: sic consolatio quæ ingeritur mœsto, ex exhilaratione, & condolentia omnibusque quæ dicenda sunt, ita concinnè, & quasi ad libellam componi debet, ut nisi sit vel nimium, vel diminutum, sed tota sit instar affabrè compacti, & modulati carminis, vel concentus musici.

Secunda. Secundò, si per *cor pessimum* accipias valdè exacerbatum, iratum & indignabundum, simili modo exponas, mutando nomen tristitiæ in nomen iræ. Hæ enim duæ passiones cognatæ sunt, & commistæ: ira enim communiter habet adjunctam tristitiam: tristatur enim & dolet quis de malo ob quod irascitur. vicissim tristitia comitem habet iram: irascitur enim quis malo de quo tristatur.

Aliqui ergo sic exponunt. q. d. Sicut acetum vim nitri exacuit ut ebulliat, sic carmina mordacia, putà dicteria & convitia exacuunt cordis malitia, id est iram & indignationem. Hoc enim, ioquit Hugo, effervescit atque ebullit irascendo, crepitat murmurando. Undè *acetum perfundere*, est acriter perstringere, & mordere, juxtà illud Persij:

Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto.

Et illud Horatii lib. 1. Serm.

At Græcus postquam est Italo perfusus aceto:

Italum enim acetum, æquè ac vinum, præ cæteris aliarum regionum est præstans, acre & mordax. Undè proverbium: *Acetum Hetruscum*: ex acri enim, & generoso vino fit acre, & generosum acetum. Huc facit gnome R. Simeonis in *Pirke avoth*, id est in Apophthegm. patrum c. 4. *Noli*, inquit, *fenestra conari, ut cum blandis sermonibus lenias, in quo adhuc fervet iracundia spiritus: neque in vanam findas amicè tui mitigatione velum, cùm adhuc is astet tuus ante oculos mortuus iacet, nec devoventi ob præ ira de voto absolutionem mentionem facias, nec denique videre eum aut consolari quæras in fervore calamitatis suæ.* Hinc amici Job venientes ut eum consolarentur, plorarunt, *& sederunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem*, Job 2. 13.

Alii, & melius è contrario sic expoount, q. d. Sicut acetum nitro refractum, & temperatum curat ulcerosos, quorum bilis effunditur in membra, uti paulò antè ex Plinio dixi: sic pariter carmina, & sententiæ plaeidæ, lenes, suaves & lætæ leniunt, & curant cordis iracundiam. Undè S. Gregor. Nazianz. in carm. de ira docet iram solvi per lepores, risum & jocos, sicut glacies solvitur ictu, cera calore, vios visaqua:

Ira terribilem, inquit, *iocis pete:*
Adversus iram nam ioco nihil fortius.

Exemplum est in S. Francisco, qui in gravi ira, & dissidio magistratus Senensis à suo Episcopo, Fratres suos misit, qui utrique parti suavi modulatione occinerent carmen sive canticum, quod ipse Solis ouncupabat, adderentque: *Laudetur Dominus propter ea quæ mihi condonat tui amore.* qua carmioris melodia, ac moltò magis viri charitate, & sanctitate dissidentes compuncti, posita ira in mutuos ruerunt amplexus. Ita habent Annales Ordinis S. Francisci, & Speculum Vitæ ejusdem c. 97.

Tertia. Tertiò, si per *cor pessimum* accipias valdè malignum & sceleratum, S. Gregor. lib. 1. in Ezech. homil. 9. sic exponit: *Acetum si in nitrum effundatur, effervescit nitrum protinus, & ebullit: sic & perversa mens, quando per increpationem corripitur, aut ei per prædicationis dulcedinem bona suadentur. De correptione enim fit detestor, & deinde in murmurationis ira ignitatem succenditur, undè debuit ab iniquitate compesci.* S. Gregorium secutus de more Beda ejus verba hìc transcripsit. Pessimorum ergo, & obstinatorum mentes non sunt carminibus, id est suavi monitione mulcendæ, quia per illam exasperantur, insanores fiunt, & contra stimulum calcitrant; sed terribili rugitu, minis & plagis vulnerandæ, & contundendæ, ac veluti tonitru & fulmine percellendæ, & contringendæ. Accedit R. Salomon. Carmen cordis pessimi, inquit, est lex qua a præceptore discipulus flagitiosus imbuitur, qui illam non est servaturus, sed ex ea futurus nequior, & deterior.

Alii ex diverso sic exponunt: Sicut nitrum cum aceto instillatum purulentas aures, & tinnitus earum sanat, uti jam dixi ex Dioscor. Galeno & Plinio, earumque sordes expurgat: ita & acres exhortationes, admonitiones, increpationes, quas Socrates apud Platonem in Charmide animi incantationes, & carmina vocat, licet initio molestæ sint, & acriter mordeant iostar nitri aceto perfusi; postea tamen vitia extergunt, eluuntque sordes animi, nisi quis prorsus in jis sit obstinatus, & immedicabilis, ac præsertim pertubationes animi, quasi sonitus aurium, prohibentes audire veritatem, sanant. Durat verò hæc mordicatio, usque dum pars senescat, & cute obducatur. Ita Franc. Valesc. lib. de Sacra philosoph. cap 60. Huc facit versio Chald. *sicut qui acetum in nitrum peciicit, ita probat cor dolor sicut argentum vas*, q. d. Sicut nitrum aceto infusum detergit rubiginem vasorum aureorum, & argenteorum, eaque pristino nitori, & splendori restituit: sic pariter dolor quem infligit objurgatio, castigatio, labor & afflictio, probat, id est probando abstergit & purgat cor, quod ex orio, luxu & lascivia vitiorum rubigine obductum est. Pro *probat* enim Chald. est פָּרַף *mesiareph*, id est conflat, & conflando purgat; sicut aurifex in fornace conflat, & conflando expurgat aurum, & argentum à scoria. Undè pro *argentum vas* melius ex Chald. vertas, *sicut argentum in vase*, putà conflatorio, in igne excoquitur & purgatur: ut sit nova hæc comparatio distincta à comparatione aceti in nitro. Potrò sicut aceti actimonia nitro retunditur, & temperatur, ut sordes eluat: sic acrimonia increpationis suavitate, & blanditiis increpantis lenienda, & condieoda est, ut vitia animi abstergat. Undè Samaritanus vulnera euntis in Jericho curavit infundens eis oleum & vinum, putà oleum lenitatis, & vinum acrimoniæ, Luc. 10. 34.

Huc facit versio Septuag. *sicut acetum trahit invetus, sic accidens passo in corpore cor contristat*, q. d. Sicut acetum è terra nitrosa exugit attrahitque nitrum, itaque ex terra sterili, & salsuginosa facit fertilem habilemque ad sementem, & messem, uti docet Columella, & alii de Re rustica: sic pariter passio, & pœna iosticta corpori peccatoris eor ejus contristat, & compungit, itaque fit ut ex eo vitia ioolita educat, illudque sanitati, & virtuti restituas. Auctor verò Catenæ Græc. ex Septuag. sic legit, *sicut acetum offendit dentibus, & fumus oculis, ita molibus qui corpori accidit contristat cor*. Quæ sententia per se clara est, & manifesta.

SICUT TINEA VESTIMENTO, ET VERMIS LIGNO; ITA TRISTITIA VIRI NOCAT CORDI] Hic versus deest in Hebr. transcriptus est ex Sept. Chald. *sicut tinea* (vel *teredo*) *in ligno, sic flebilitat irritat cor hominis*; Origio c. 13. Matth. *sicut in ligno vermis, sic dolor viri cor ladit*; S. Hieron. lib. 1. contra Jovinian. *sicut in ligno vermis, ita perdit virum suum uxor maleficia*. Hæc enim est causa omnis tristitiæ, ut jure ipsa tristitia ouncupari possit, Eccli. 25. 17. Mysticè uxor malefica est mala conscientia, de qua mox plura. S. August. lib. 21. de Civit. Dei c. 9. *Sicut tinea vestimentum, & vermis lignum, sic maror exercetas cor viri*. Undè ex hac gnome demonstrari id quod dicitur de damnatis Isaiæ 66. *Vermis eorum non morietur*, appositè per vermem intelligi dolorem, qui mentem damnatorum velut vermis rodit, & cruciat.

Potrò aptè tristitia assimilatur tineæ, & vermi. Primò, *Tristitia quia* sicut tinea vestem, & vermis lignum, sensim sine sensu *similis ti-* (ita ut arrosio non sentiatur) arrodit, & tandem penitus *nea.* consumit: ita pariter tristitia cor tum corporale cum toto *Primò;* corpore, tum spirituale, putà mentem hominis, ita sensim sine sensu rodit & eruciat, ut tandem absumat, & interimat: vita enim hominis sita est in corde. Undè illud c. 17. 22 *Spiritus tristis exsiccat ossa.*

Se-

Secundò. Secundò, quia ſicut tinea in ipſa veſte, & ex ipſa veſte, A ac vermis in ligno, & ex ipſo generatur; ita triſtitia in corde, & ex ipſo corde naſcitur, ibique nutritur, alitur & fovetur. Tinea, ait S. Gregor. 9. Moral. 28. damnum facit, ſonitum non facit, ac de veſte naſcitur, & eamdem veſtem de qua oritur, eriendo corrumpit: ſic & triſtitia tacitè in corde oritur, creſcitque, ac ipſum cor cum corpore exedit & conſumit. Undè S. Antiochus homil. 25. *Triſtitia vermis*, inquit, *eſt cordis, ſuammet exedens matrem.* Et infrà: *Quòd ſi mens inertia animi enervatur, mox triſtitia arrodere incipit hominis cor, iuxtà ſententiam ſuperiorem, cui aſſolet pallium exedere tinea, vermis lignum in ligni quaſi oſſibus progignatur.*

Et S. Chryſoſt. epiſt. 8. ad Olympiad. *Triſtitia*, inquit, *animarum crudele tormentum eſt, dolor quidam inexplicabilis, & iudicium omni indicio vindictaque deterius. Nam & vermi eſt ſimilis venenato non ſolummodò carnem, ſed & animam ipſam perimens. Et tinea non ſolùm oſſa, ſed & corda pertingens, & perpetuus quidam carnifex non animam dilacerat, ſed oleo animam conſumens: & ingis nox, ac tenebra profunda, & tempeſtas, & turbo, febri non apparens, omni igne validiùs incendens; & pœnæ requiem non habens.*

Adde, tinea ſeipſam cum veſte conſumit, uti & teredo: ſic pariter triſtitia ſeipſa paſcitur, & ſeipſam depaſcitur. Undè Seneca de Coniol. ad Martiam c. 1. *Quemadmodum*, ait, *omnia vitia infidunt, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint; ita quoque hæc triſtitia, & miſera, & in ſe ſævientia ipſa noviſſimè acerbitate paſcuntur, & ſit infelicis animi prava voluptas, dolor.*

Tertiò. Tertiam analogiam dat Caſſianus lib. 9. de ſpiritu triſtitiæ c. 3. *Veſtimentum*, inquit, *tinearum eſu attactum, nullius pretii vel honeſti uſus poterit ulteriùs habere commercium: itidemque lignum vermibus exaratum non iam ad ornatum vel mediocres ædificiis, ſed ad cumbuſtionem ignis merebitur deputari. Ita igitur & anima, quæ edaciſſimis triſtitiæ morſibus devoratur, inutiliter erit ad veſtimenta illi Pontificali, quod unguentum Spiritus ſancti de cælo deſcendit ad barbam Aaron, deinde in oram ſaam libere ſuſcipere ſanctis Dauid vaticinio prohibetur, ſecundùm illud: Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius: ſed nec in ſtratum templi illius ſpiritalis atque ornatum poterit pertingere, cuius Paulus architectus ſapiens poſuit fundamenta, dicens: Vos eſtis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Cuius qualia ſint ligna, ſponſa deſcribit in Cantico Canticorum: Trabes, inquiens, noſtræ cupreſſus, ſigna domorum noſtrarum cedri. Et ideireo huiuſcemodi ad templum Dei lignorum genera deligunt, quæ ſunt & bona fragrantia, & imputribilia, quæque nec corruptela vetuſtatis, nec ſui vermium valeant ſubiacere.*

Pſal. 132.

1. Cor. 3. Thom. Cant. 1.

Addè, ſicut vir veſte à tineis corroſa indutus non audet in publicum prodire, & ſient trabs è vermibus eroſa non ſuſtinet molem ædificii, ſed ſub ea corruit, & in ruinam trahit totam domum: ſic vir triſtis ineptus eſt ut in publico verſetur, & publica negotia tractet: idem invalidus eſt ut domeſtica adminiſtret; quare curæ rei familiaris ſuccumbit, totamque familiam ſecum perdit. Undè Ovidius exul, & mœſtus lib. 1. de Ponto ſic ingt,

Eſſur (editur) *violata teredine navis;*
Aequoreos ſcopulos ut cava unda ſolet:
Sic mea perpetuos cruciarunt pectora morſus,
Fine quibus nullo conficiuntur, habent.

Quartò. Quartò, tineæ rei molli, putâ lanæ, innaſcuntur, æquè ac teredines ligno tenero: ſic triſtitia innaſcitur cordi molli, infirmo, debili, puſillanimi. Audi S. Baſil. homil. de gratiar. actione: *Vt vermes plurimi innaſci ſolent teredinibus lignis, haud ſecùs angor ipſe deiectioris animi in mœſtos nomine ſa inſinuat, qui mollibus ſunt nec conſtanti ingenio.* Undè Plinius lib. 16. c. 41. *Teredines*, ait, *naſci prohibet in aliis amaritudo, ut cupreſſo, & oleaſtro, & cedro, in aliis duritiei, ut buxo*: ita triſtitiam arcet cordis robur, magnanimitas, ſeveritas. Qui verò cor habent invalidum, puſillum, depreſſum, terreſtre, carnale, ut opibus & deliciis terrenis inhient; hi cùm illis adeò adamatis privantur, ſtatim triſtantur & mœrent. Ex illis ergo oritur triſtitia, perinde ac tineæ oriuntur ex terreno pulvere, ſitu & putredine. Idem pulvis, ait Plinius l. 11. c. 35. *in lanis* (linum enim tineas non ſentit) *& veſtes tineas creat, præcipuè ſi aranea unà incubatur; ſitis enim, & omnia humorem abſorbens, ſic tinearum amplitat.* Idem l. 27. c. 7. *Allium*, inquit, *veſtibus infertum tineas arcet ſua amaritie*: eaſdem ſuo acore pellit allium in aceto muſto coctum, ut idem docet lib. 20. c. 6. Et lib. 13. c. 8. aſſerit *veſtimentum contra teredines, & noxia animalia amare aſperge.* Sic pariter vita ſevera, excelſa, ſublimis arcet triſtitiam: hæc enim oritur ex otio, ignavia, dejectione animi & concupiſcentia. Undè S. Gregor. l. 5. in 1. Reg. c. 14. triſtitiæ remedium aſſignat cogitationem, & deſiderium bonorum cœleſtium. *Sic*, inquit, *necdia animi*, id eſt, *tædium cordis depellitur, ſi ſemper bona cœleſtia cogitemus. Tædere quidem mens nullatenus poteſt, quæ tam iucunda bona lætanter videt. Triſtitia enim anguſtioſum malum, ſpiritualis lætitiæ campo devoratur, ſed tamen ipſa ſpiritualis lætitia ſe mentis non infundit, quæ temporalis vitæ anguſtiat tranſgredi contemplando non novit. Hanc quidem triſtitiæ vincitæ, ſi temporalium laborum præmia videantur, quia undè electa mens temperaliter ſe affligi conſiderat, inde gaudere in cœleſti patria æternaliter ſperat.*

Remedium triſtitiæ cogitare cœleſtia.

Puerile ergo, ſtolidum, & ſtultum eſt de rerum temporalium damnis triſtari: cùm ſciamus per hæc nos bona cœleſtia, & æterna lucrari. Undè Chald. vertit, *ſicut tenedo ligno, ſic ſtoliditas irritat cor hominis.* Verè S. Bernar. de Interiori domo: *Mala conſcientia deliciarum, & voluptatum aſſiduus vermis eſt*, quia aſſiduè rodit gulæ, & voluptatibus B deditos, omnemque deliciarum ſenſum eis adimit & exedit. Denique Caſſian. lib. 9. de ſpiritu triſtitiæ cap. 13. hoc triſtitiæ pharmacum propinat. *Hanc ergo præcipuè ſimam paſſionem ita de nobis expellere poterimus, ſi mentem noſtram ſpiritali meditatione iugiter occupatam futuri ſæculi, & contemplatione repromiſſæ beatitudinis rigamus*, &c. *cùm æternarum rerum ac futurarum iucunda lætitia atque immobiles perdurantes, nec caſibus diverſis præſentibus, nec proſperis fluentibus elati, utraque velut caduca, & mox tranſeuntia contemplantes*, vel, ut alii legunt, *contemnentes*.

Porrò triſtitia multiplex eſt, multiſque ex cauſis oritur; atque in omni locum habet hæc Salomonis ſententia. Triſtitia enim oritur ex multis curis, ſollicitudinibus, timoribus, anxietatibus, quibus abundant homines negotioſi, præſertim Prælati, & Principes, qui proinde jis ita terebrantur uti veſtis, & lignum perforatur teredine. Sanè Carolus V. cùm regiminis pertæſus illud omne in Philippum filium Bruxellæ tranſferret, coram toto Ordinum cœtu illacrymans profeſſus eſt, ſe toto regiminis ſui tempore ne vel quadrantem horæ curis, moleſtiis & mœroribus vacuum habuiſſe, quo ſiccerè conquieſcere animumque laxare, & exhilarare poſſet. C

Maximè verò hæc triſtitiæ corroſio cernitur in peccatoribus, quibus mala conſcientia parit vermem, id eſt remorſum conſcientiæ, qui eos perpetuò corrodit, ut ſummè doleant, angantur, & crucientur. Undè S. Auguſt. lib. 21. de Civit. c. 9. de eo verme qui præſertim in damnatis eſt, hunc locum explicat. Et S. Hieron. in Iſaiæ c. 66. *Vermis*, inquit, *qui non morietur, à plerisque conſcientia accipitur peccatorum, qua torquet in ſuppliciis conſtitutos, quòd vitio ſuo atque peccato caruerint ultiore bono, iuxtà illud quod dicitur: Verſatus ſum in miſeria dum infigitur ſpina.* Et *in Proverbiis, Tinea aſſimilat cor intelligens, & iterum ſub obelo: Sicut tinea veſtimentum, & vermis lignum, & mœror excruciat cor viri.* Sicut ergo teredo, teſte Plutarcho in Sympoſ. oritur ex putredine, ſic triſtitia naſcitur ex conſcientiæ per peccatum putrefactione. Albertus Magnus lib. 19. c. 28. de Animal. refert Avicennam ſcribere, quòd amicum habuerit, qui cùm vellet, ſcorpiones è putrefactis lignis generaret: ſic peccator dum vult ſuæ corruptæ propenſioni indulgere, creat ſcorpios, & vermes triſtitiæ, qui animam rodunt. Plinius lib. 28. c. 3. *A ſcorpione aliquando percuſſi*, D inquit, *numquam paſtea à crabronibus, veſpis aſpidibuſve feriuntur. Minùs miratur bos, qui ſciat veſtem à tinea non attingi quòd fuerit in funere*; ita tinea acediæ & triſtitiæ non attingit eum, qui jugem habet memoriam funeris, & mortis præſentis, & æternæ, ubi *vermis eorum non morietur, & ignis non extinguitur*, Iſaiæ 66. Hæc enim memoria ſuperat omnes labores, dolores, augores, qui triſtitiam parere poſſunt, atque hominem extimulat, ut ardua quæque alacriter fortiterque capeſſat. Quocirca ſapienter S. Iſidor. l. 3 de Summo bono: *Semper*, ait, *conſcientia ſervi Dei humilis eſſe debet ac triſtis, ut per humilitatem non ſuperbiat, & per utilem mœrorem cor ad lacrimam non ſoluatur.*

Rurſum nonnulli per triſtitiam accipiunt Invidiam, quæ triſtatur de aliena fœlicitate, virtute & bono, ideoque non aliud eſt quàm triſtitia invida, ſive triſtitia manans ex invidia. Invidia enim animum invidi rodit, & cruciat,

ſicut

ſicut tinea rodit veſtem, & teredo lignum. Undè S. Chryſoſt. homil. 45. ad Popul. *Talis*, ait, *eſt humanæ vitæ malitia, ut ſæpiùs non prius offendat, & ſicut vermis de ligno naſcens ipſam priùs abſumat, ſic & invidia illam priùs qui ſe peperit animam corrumpit.* Et infrà: *Antequam ab externis hoſtibus, ab ipſo obſeſſus vitio tantùm non conſumitur, & tamquam occultis depaſtus dentibus, ita elanguit, ut ita dicam, abſumptus remanet.*

Salomonem de more ſecutus Eccleſiaſt. cap. 25. 17. *Omnis plaga*, inquit, *triſtitia cordis eſt.* Et c. 30. 24. *Triſtitiam longè repelle à te; multos enim occidit triſtitia, & non utilitas ulla.* Vide ibi dicta.

Gnoma de malo triſtitiæ.

Utriquè ſuccinunt Philoſophi. Menander in Gnomis: *Cùm natura*, inquit, *cunctis hominibus multa mala dederit, maximum triſtitia eſt malum. Nullo eſt, ſi quis rectè conſideret, quàm triſtitia major, agritudo ſæpiùs naturæ inter humanas res.* Apollodorus in Paralogizomenis: *Non appellandus eſt felix qui pecunias habet plurimas, ſed qui non triſtatur.* Idem in Galatis: *Triſtitia inſania vicina mihi eſſe videtur*, imò ipſa multos fecit facitque dementes & inſanos. Phocion: *Multò ſatius eſt*, inquit, *humi cubantem vivere, ac bono quietoque animo eſſe, quàm perturbatam in aures leſſe.* ita Stobæus ſerm. 1. de prudentia. Diogenes autem Laertius libro 6. *Fortunæ*, inquit, *oppone animi fiduciam, legi naturam, affectibus rationem; hiſce animi tribus paratur & ſervatur hominum tranquillitas.* Ariſtippus ajebat: *Neque de præteritis curam ſuſcipiendam, neque de futuris. Solùm enim præſens in noſtra manu poſitam, non præteritum, neque futurum: illud enim abiit; hoc an venturum ſit incertum eſt.* ita Ælian. lib. 14. Variæ hiſtor. Antonius in Meliſſa p. 1. c. 72. & Maximus ſerm. 28. citant Plutarchum dicentem: *Tiberii tunicam, triſtitia verò mentem & rationem in lucere oportet.* Et Theopemptum: *Si quis placidas opes ſolidas cum triſtitia unam tranſigat, is cerè fortis eorum qui ſunt, quique futuri ſunt, hominum miſerrimus.* Et Epictetum. *Inſipientes tempus, ſapientes ratio mœrore liberat. Sapit qui non triſtatur propter abſentia, ſed gaudet præſentibus. Qui ob calamitates tum animo minimè ſunt triſti, tam ipſa maximè reſiſtunt, ſi & civitatem & privatorum ſtatuantiſſimi ſunt habendi.* Et Euripidem: *Expers doloris nulli vita permanet.*

VERS. 21. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum:*
VERS. 22. *ſi ſitierit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis ſuper caput ejus, et Dominus reddet tibi.*] Sub aqua & pane quemlibet potum & cibum phraſi Hebræa intelligit. Id præſtit Eliæus, qui regi Iſrael de Syria hoſtibus ſuis ita præcepit: *Pone panem & aquam coram eis, ut bibant & comedant, & vadant ad dominum ſuum*, 4. Reg. 6. 22.

Alludere videtur ad medicos, qui phreneſi vel apoplexis ex frigore laborantibus, rigentibus & torpentibus, ad frigus hoc tollendum capiti fomenta calida, ac ſubinde teſtam vel aceſtam prunarum adhibent. Simili modo inimici qui frigent rigentque odio, beneficiorum congeries velut prunarum aceſta caleficiendi ſunt, ut frigus odii mutent in calorem amoris. Unde S. Auguſt. ſerm. 163. de Tempore: *Carbones ignis congeres ſuper caput ejus. Nam cùm*, inquit, *pœnitentiam ceperit agere, ſenſus rationalis, hoc eſt caput ipſius, incipit charitatis ignis ſuccendi, & qui priùs quaſi frigidus & phreneticus contra te conſurrexerat iracundiam vetuſtæ, ſpirituali calore de tua bonitate ſuccenſus, incipit toto corde diligere.* Et Dominus reddet tibi, ſcilicet rependet tibi beneficentiæ tuæ fructum, ait Aben Ezra: & beneficium beneficio compenſabit, ait R. Levi.

Aoreum ergo S. Paulmier eſt dogma epiſt. 6. ad Severum: *Memento*, inquit, *granum ſinapis (de quo ſemine jamus) ſi conteraſur, accedi maxis, & tam demum in eum ſuam exeraveri. Quamobrem debemus quaſi natura noſtra ea hoc reſpondere, ut ad verſis ſermonibus contriti inardeſcamus ad fidem, & nos ipſos qui non ut minimos hominum, ſibilos quaſi granum ſinapis (quod minimum eſt ſeminum) fremere videamus, vremus.* Hæc eſt ſancta & efficax vindicta de hoſte, cùm in eo hoſtilitatem igne amoris occidis, eumque in eo icum tibi efficis. Tria ergo bona ex ea reportabis, victoriam de hoſte tuo, lucrum proximi tui, præmium à Domino tuo. Sic & Saul, poſt-

A quam ex beneficio David agnovit culpam ſuam, & dicens: *Inſtitia tua quàm ego: tu enim tribuiſti mihi bona; ego autem reddidi tibi mala*; ſubiecit; *Sed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me*, 1. Reg. 24.

Didicit idipſum à Salomone & Hebræis Plato, & Plutarch. qui lib. de Utilit. ex hoſtibus capienda: *Cæſari*, inquit, *cùm ſtatuas Pompeii dejectas erigi inſiſſiſti, Cicero dixit: Pompeii ſtatuis reſtituendis tuas defixiſti: laudatio enim inimici, laudans majorum quàm laudare conciliat laudem*, &c. *Et verò quæ alia exercitatio majorem animis noſtris utilitatem, aut affectionem conferat meliorem, quàm quæ ex eis invidiam æmulationemque malignam auferat?* Imò ipſe Cicero Gabinium, à quo Urbe expulſus fuerat, & Varronem ſibi ſemper infeſtum duobus publicis judiciis tutatus eſt; *Quæ ſpecioſiùs aliquanto iniuria beneficiis vincuntur, quàm mutui odii pertinacia penſantur*, ait Valer. Maxim. lib. 4. c. 2. Ubi plura hujus rei Romanorum exempla recenſet. *Speciosa vindicta eſt dare beneficium pro malo.*

B Symbolicè, Rabbini, ait R. Salomon, de mali concupiſcentia & fomite expoluerunt. Si mali cogitatio ſæviet, teque ad ejus cupiditatem erroribus explendam ſollicitarit, ad gymnaſii ſedem te ſubducito, ibique ejus famulæ legis panibus ſatisfacere curato aquaique ſubminiſtra, divinæ nimirum legis. Sicut enim velut prunæ, quas tu ex hujuſmodi ſtatione aſſumis & hauris, ut in ejuſdem caput congeras.

Auctor verò Catenæ Græc. ſic exponit, q. d. Si inimicum cibes & potes, ures eum, ſcilicet diabolum, qui inimico eſt auctor omnis inimicitiæ: quia illum cruciabis, & ſummo dolore afficies. Noſtra enim charitas & ſanctitas cruciat diabolum, qui ardet odio, invidia & malitia. Verùm hæc nec literaliter ſunt, nec ſatis cohærentia.

Citat duas haſce gnomas Apoſtol. Rom. 12. 20. ubi eas copioſè explicui, quare eas hic non repetam.

VERS. 23. VENTUS AQUILO DISSIPAT PLUVIAS, ET FACIES TRISTIS LINGUAM DETRAHENTEM.] Hebr. *linguam abſconſionis*, id eſt, le abſcondentem & in ſecreto abſcondité detrahentem, in ſtarque ſerpentis mordentem.

C Pro *diſſipat* hebr. eſt נשב *tecbolel*, quod propriè à יבל *ebol* derivatur, & ſignificat dolore afficiet, cruciabit, parturiet. ſin à חבל *cbalal* derivet, ſignificat vulnerabit, occidet, perdet, fugabit, diſſipabit, interimet. Unde duplex eſt hic verſio, & una alteri ex diametro contraria. Multi enim vertunt, *Aquilo parturit pluvias*; alii verò cum Noſtro cootrariè, *Aquilo diſſipat* vel perdit *pluvias*. Prius ſecutus Chald. vertit, *ventus Aquilo concipit pluviam, ſic facies irati & lingua abſcondita* concipit iras, calumnias, vindictas, quas ceu pluviam & grandinem in eum cui offenſus eſt, effundat, Sept. *ventus Aquilo ſuſcitat nubes: facies autem irrideo* id eſt *impudens* (io Vaticanis legitur, *imprudens*, chalcographorum, ut videtur, errore) *ſupera, ſoverecunda, procax, audax linguam irritat*; Aquila, *ventus Aquilo parturiit imbrem*. Sic & R. Salomon, ac R. Levi. Clariùs vertit Cajet. *Aquilo parturit pluviam, & facium iracundam linguæ abſconſionis*; alii cum Vulgat. pro *parturit* contrariè vertunt, *prohibet*, vel *diſſipat*. Unde Vatabl. *ventus Aquilonis pellit pluvias, at vultus ſeverus linguam delatricem*. Si enim vultu ſevero offendas tibi eam displicere, obmutescet, tum ex pudore & verecundia, tum ex remorſu malæ conſcientiæ, tum quia cupit tibi placere, nec tibi ſibique parere triſtitiam. Pagoin. *ſicut ventus Aquilo fugat pluvias, ſic & facies iracunda linguam occultè detrahentem.*

D Utraque hæc verſio verum commodumquè capit ſenſum. Aquilo enim in locis Septemtrionalibus acer eſt, fugatque nubes & pluvias; in Meridionalibus verò, qualis eſt Judæa, nubes cogit, pariteque pluvias. Sicut vice verſa Auſter in locis Aquilonaribus verò, ut in Africa, ſiccitatem & ſerenitatem affert. Ita R. Levi: Aquilo, inquit, in Jeruſalem humores ex mari conſurgentes adducit, cùm mare Judææ ſit occiduum. Audi Ariſtot. lib. 2. Meteor. c. 3. *Aquilones*, inquit, *evaporeſ ſunt, quippe qui ab locis humidis & frigidis ingruunt, atque ob id frigidi; ſed apud nos amœni mitiſque cæli auctores ſunt, quòd nubes deiiciant & ſubigant. Contrà Auſtralibus in locis, iis denique contrariis, in quæ nubes impellant, aquoſ.* Et iterum in Problemat. ſectione 26. *Aquilo*, inquit, *Helleſponto atque Cyrenæ imbrem affert.*

Rurſum phyſici docent, imò reipſa ſæpè Romæ ceteriſque Europæ locis experimur, quòd Aquilo in ætate ſubinde cogat nubes, ex eſque imbres, grandinem, tonitrua

trna & fulgura proliciat. Igitur ſic vertas & ſic explices q. d. Sicut Aquilo quandoque cogit nubes in æſtu, parítque nimbos & pluvias: ſic lingua detractrix parit nubila triſtitiæ, & lacrymarum nimbos.

Inſuper ſicut Aquilo quandoque ciet grandines, fulgura & tonitrua: ſic lingua detractoris ciet, iras & vindictam, tum illius cujus famæ detrahitur, tum virorum proborum, eum ipſius Dei, cujus iracundiam inflammat, ait R. Salomon ſic & Cajet.

Septuag. verò qui vertunt, *ventus Aquilo ſuſcitat nubes; facies autem impudens* vel *aſpera linguam iritat*, ſic exponas, q. d. Homo perfrictæ frontis provocat hominum linguas contra ſe. Rurſum q. d. Si Superior princeps, vel Prælatus, ſubdito, vel cuivis alteri faciem aſperam, moroſam vel procacem oſtendat, eum iritat & provocat, ut intra ſe colligat irarum & maledictionum vapores, quos data occaſione inter ſocios in ipſam rurſum vibret & ejaculetur, perinde ac Aquilo cogit nubes quæ in grandinem, fulmina & tonitrua erumpunt. Quare Superiores omnis ſeveri & moroſi ſuæ ſævitiæ & aſperitatis cauſa ſunt multorum peccatorum, quorum Deo rationem reddent. Exagitant enim ſubditos, ut in convitia & maledicta, obedientiæ votorumque violationem audacter prorumpant.

Auctor verò Catenæ Græc. Septuag. myſtice ſic exponit: Durus & indomitus ventus eſt diabolus; hic enim os impudens, vultumque omnis podoris expertem indutus, varias Chriſti fidelibus excitat tentationes, animoſque illorum ad malitiam & vitia allectat, ſed & linguam quoque illorum ad blaſphemiam provocat.

Secundò, longè melius Noſter, Pagnin. Vatabl. Aben Ezra & ceteri contrariè vertuot, *ventus Aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem*. Aquilo enim ſua aſperitate communiter diſſipat oubes: ſic & facies triſtis diſſipat criminationes: quia, ut ait Beda, *ſi hilari vultu audieris detrahentem, tu illi das ſemitem detrahendi: ſi verò triſti vultu hæc audieris, ut dicat quidam vir Dei, diſcit non libenter dicere. quod didicerit non libenter audiri*. Criminationes enim ſuot velut atræ nubes, quæ famam proximi offuſcant, & obſcurant, quas Auſter loquacitatis inducit, junta illud Antonii in Meliſſa: *Vt Cacias ventus nubes: ſic piorum vita, improborum in ſe cogit convitia*. Sed has fugat & diſſipat Aquilo ſeverus & rigidus faciei triſtis & ſeverę.

Facies triſtis ſimilis Aquiloni. Primò.

Nota Primò. Appoſitè facies triſtis, vel, ut hebr. eſt, iracunda comparatur Aquiloni. Primò, quia ſicut Aquilo aſper eſt, ſævus, ſiccus & horridus; ſic eſt quoque facies triſtis & iracuoda: vice verſa ſicut Auſter jucundus eſt, gratus & humidus; ſic eſt quoque facies amœna, læta & hilaris.

Secundò.

Secundò, ſicut Aquilo fugat nubeculas, aeremque & tetram ſerenat: ſic & facies triſtis & indignans fugat deractiones & criminationes privatas & ſecretas, omniaque ſerenat, amœna, exhilarat. Criminationes enim promit lingua abſconſionis, ot habent Hebr. id eſt occultè, ſecretè & abſconditè detrahens, quæ proinde rectè comparatur nubi imbriferæ. Hujus enim ſuperna pars, ait noſter Salazar, qua ſoli obvertitur, candida eſt ac ſplendida, acceptoſque radios per repercuſſionem in ſolem ipſum quodammodo reverberat; inferna verò, quæ ad terram ſpectat, atra & obſcura ipſius ſolis candorem offundens: non aliter lingua detrahens erga præſentes candidam faciem ac jucundam præber, eorum laudes libenter uſurpat, & per omnia illis probari cupit; abſentium verò ſplendorem famamque denigrat & offuſcat, & in ipſorum probra & vituperia tota ſolvitur.

Tertiò.

Tertiò, ſicut Aquilo in æſtu quandoque ciet grandines, fulmina & tonitrua; ſic & facies iracunda ſæpè erumpit in jurgia, objurgationes & minas, quibus detrahentem laceſſit, propellit & fugat, imò ſobinde ferit, vulnerat, necat.

Unde Aben Ezra Hebr. *techolel*, id eſt *diſſipat*, proprie & appoſitè vertit *cruciat*, q. d. Sicut Aquilo quaſi cruciat, ac dolorem imbecillitatemque pluviæ infert, dum eam ita diſpergit & premit, ut prohibeatur ne in terras defloat, imò rota diffletur & evaneſcat: ſic & facies irata cruciat detrahentem, ejuſque lioguam maledicam, imbecillem, debilemque reddit, ut mala proloqui non valeat, nec audeat.

Nota. Pro *triſtis* hebr. eſt נִזְעָם *nizamim*, id eſt perturbata, iracunda, accenſa, indignans: hæc enim magis fugat detractione, quàm quæ ſolam triſtitiam præſefert. Et quidem ſi detractor ſit Superior aot vir magnæ auctoritatis, ſufficit ei faciem triſtem oſtendere: ſin autem ſit æqualis, minor vel inferior; palàm vultu gravi, ſevero vel irato dicendum eſt ei: *Si bona affers proximi, libens audio; ſi mala effutire vis, non audio*. Hoc eſt quod ait S. Hieron. epiſt. ad Ruſtic. *Sicut ſagina, inquit, ſi mittatur contra dura mastrum, nonnunquam in mittentem revertitur, illudque complatur, Facili ſunt mihi in arcum pravum. Et: Qui mittit in altum lapidem, recidit in caput ejus: ita detractor cum triſtem faciem viderit audientis, imò ne audientis quidem, ſed obturantis aures ſuas, illicò conticeſcit, pallet vultu, harent labia, ſaliva ſiccatur*.

Exempla compeſcendum detrahendi.

Verùm quia Vita Sanctorum eſt viva interpretatio Scripturæ, meliuſque illa docetur & diſcitur facto quàm verbo, accipe eorum exempla quæ imiteris. S. Joannes Eleemoſynarius, ſi quis coram eo alteri detraheret, iliam induebat perſonam; ſin verò ille detrahere pergeret, præcipiebat cubiculario, ne amplius illi aditum ad ſe pateſaceret, ut per eum ceteros erudiret. ita Leontius in ejus Vita.

S. Pachomius audiens quem detrahentem, *averſam ſe ab eo volut à facie ſerpentis ſonciosi abſcedebat, illud pſalmi frequenter inſinuans: Detrahentem proximo ſuo occultè hunc perſequebar, pſalm. 10. Nullus (aiebat) bonus de ore ſuo profert quidquam mali, nec ſanctis patribus convenit prorſus ore obloquitur. De qua re multis quidem Scripturis Dei monſtrabat indignatis offenſam. Præcipuè tamen Mariæ præſervbat exemplum, quæ mox uti adverſus Moſen querelas obtrectationis effudit, divinum judicium vitari non potuit*. Nam ut narratur Num. 12. lepra cælitus percuſſa fuit. ita Dionyſ. in Vita Pachomii cap. 27.

Enema de vitanda detractione.

Maches Abbas in Viris Patrum audieos detractionem; ilieò in ſomnum incidebat. Ibidem lib. 5. num. 133. Abbas Pœmen rogarus, *Quomodo poteſt homo vivere ne loquatur malum de proximo ſuo?* reſpondit: *Ego & proximus meus duæ imagines ſumus, cùm ergo meam perſpexero, & reprehendere me, inveniar imago fratris mei apud me venerabilis, quando autem meam laudavero, tunc fratris mei imaginem pravam reſpicio. Tunc ergo de ulio non detrahe, ſi ſemper meipſum reprehendo*. Dixit Abbas Hyperichius: *Melius eſt comedere carnes, & vinum bibere, quàm comedere in vituperatione carnes fratrum. Sicut enim ſuſurrans ſerpens Evam de paradiſo excuſſit, ita qui de fratre ſuo detrahit, non ſuam ſolùm, ſed & audientis animam perdit*. Solebat dicere Abbas Joannes: *Porcum ſarcinam dimiſimus, id eſt nos ipſos reprehendes; & gravem portare elegimus, id eſt ut nos juſtificemus, & alios condemnemus*, nimirum *ſui inſpectio, proximi eſt laudatio; ſui reprehenſio, ſola eſt hominis juſtitia*, ait Abbas Pimenius.

Accipe & philoſophorum apophthegmata ex Antonio in Meliſſa p. t. c. 53. Plutarchi: *Quemadmodum gallina cùm egreditur, ad ſolem interrogantem eam tamquam ex benevolentia quomodo valeret; reſtè dixit, Si tu diſcedas, ſic ad ejuſmodi hominem, qui ſuper diſſenſione ſermonem movet, & interrogat & ſecreto aliqua ſuffodit, dicendum eſt. Atqui nihil ego in fratre deſidero, ſi nec ipſe calumniantes audiam, nec ille*. Socratis: *Loquacem & calumniatorem ne admiteas; non enim ex benevolentia id facit, ſed ut aliorum arcana tibi detexit, ſimiliter etiam quæ tu dixeris, exponet aliis*. Moſchionis: *A multis malis traduci, neque verum, neque damoſum eſt; ab uno autem bono reprehendi, & verum & utile eſt*. Demonactis: *Cùm ſophiſta quidem culpares eum, & dicerot: Cur mihi maledicis? reſpondit, Quoniam in maledicentem non contemnis*.

Vers. 24. MELIOS EST SSOSRE IN ANGOLO DOMATIS Chald: *in angulo tecti*; Syrus *ſuper cornua tecti*) QUAM CUM D MOLISRE LITIOIOSA IN DOMO COMMUNI] Syrus, *in domo diviſionum*. Hic verſus hoc loco reperitur; eum enim aodivimus c. 21. ubi eum explicui. Pro *in angulo*, hebr. eſt, בְּפִנַּת *al pinna*, id eſt ſuper angulum vel conum; unde Latinom *pinnaculum*, id eſt culmen domus. q. d. Sarius eſt ledere in pinnaculo tecti, ubi ſummo periculo caſus, pluviæ & ventorum moleſtiſſimè exponaris, quàm habitare cum muliere rixoſa.

Vers. 25. AQUA FRIGIDA ANIMÆ SITIENTI, ET NUNTIOS BONOS DE TERRA LONGINQUA] Copula & hìc, uti & crebrò in hoc libro, quia nectit ſimilia, valet idem quod *ſic*, *ſimiliter*. q. d. Sicot aqua frigida mirè grata eſt animæ ſirienti, ſic quoque nontius bonus de terra longinqua mirè gratus eſt eum expectanti, vel audire cupienti. Pro *nuntius* hebr. eſt שְׁמוּעָה *ſcimua*, id eſt auditus, nuntium, ountiatio. Sed eodem res redit, ountius enim bonus eſt, qui læta affert nuntia audientibus. Pro *ſitienti* hebr. eſt עָיֵף *iaeph*,

id

id eſt *laſſa*, id eſt ex laſſitudine æſtuanti, exhauſtæ, & ſi- A
tienti. Eſt metalepſis. Hebr. ergo ad verbum habeat, *aquæ frigidæ ſuper animam laſſam*; *& auditus bonus de terra longinqua*; Chald. *ſicut aquæ frigidæ animæ laſſæ, ſic nuntium bonum de terra remota*; Septuag *ſicut aqua frigida ſitienti animæ eſt perjucunda, ſic nuntius quoque bonus, qui de terra longinqua præſtò eſt, mirè eandem recreat*. ita auctor Catenæ Græcor.

R. Levi: Sicut, inquit, animus labori ſuccumbens emolumentum fructumque ſingularem percipit ex aquis refrigeratis, quibus revocetur ad corporis intimas partes calor vitalis, qui ad motum diſperſus erat, ita ſingularem quis haurit utilitatem ex jucundo bonoque nuntio, quod ei de conſanguineis amicisve allatum ſit ex longè diſſitis regionibus: id enim animum revocare videtur, quemadmodum ab aquis frigidis animus labore victus tedditur vitæ.

Finis hujus ſententiæ eſt ut doceat, ait Aben Ezra, quemque felicia fauſtaque narrare, & à triſtibus infauſtiſque narrandis abſtinere. Rurſum ut moneat omnios, cognatos, & amicos, ut læta nuntia citò perſcribant vel proferant ad ſuos, quos ſciunt illa avidè anxieque ex- B
pectare.

Senſus ergo eſt; ait Janſen. q. d. Sicut aqua frigida hominem præ laſſitudine, & ſiti valde anhelantem ad aquam, & propemodum deficientem refrigerat, recreat & reſtituit, viretque reparat: ita nuntius bonus ex terra longinqua rediens eum qui diu ipſum expectavit, & præ expectatione jam delaſſatus eſt, ac præ timore deficiens propemodum mirè delectat, ac veluti præbito potu, ejus deſiderio cum voluptate ſatisfacit, collapſas animi vires reſtituens. Quod non omni nuntio bono hic tribuitur, ſed ei potiſſimùm, qui advenit ex terra longinqua, quia ut talis & diutiùs & cum majori anxietate expectatus eſt, ita reverſus cum majori lætitia & aviditate auditur & recipitur.

Hæc gnome ſimilis eſt illi verſ. 13. *Sicut frigus nivis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit*. Sic Jacob audito nuntio quòd Joſeph filius ejus viveret, & dominaretur in Ægypto, revixit ſpiritus ejus, Geneſ. 45. 27.

Noſter Salazar vò *de terra longinqua* repetit. jungitque C
eam aquæ frigidæ quàm nuntio bono. Quam repetitionem etſi gnome abſolutè non exigat; ſi tamen addatur, gnomen aptiorem, & nervoſiorem efficiet. q. d. Sicut viator aliquis in loco inaquoſo ſiti areſcens, & laſſitudine deficiens, ulteriuſque ad footem progredi non valens, adducta longo ex intervallo aquæ frigidæ potione reficitur, vires ac ſpiritum recuperat; ita etiam homo loco diſſitus, ex deſiderio optatæ rei ſitiens, diuturna expectatione laſſus, & à ſpe in deſperationem nimiam decidens, cùm quiſquam boni aliquid è longinquo petlatum certò denontiat, refrigerium, vires ac ſpiritum recipit.

Myſticè hæc gnome verior fuit & eſt in nuntiis ſpiritualibus, putà Prophetis, qui adventum Meſſiæ annuntiarunt, atque hoc nuntio lætiſſimo mirè pios Judæos eum avidè expectantes recreatunt, qualis fuit Iſaias: unde c. 40. 9. ait: *Super montem excelſum aſcende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jeruſalem: dic civitatibus Juda: Ecce Deus veſter: ecce Dominus Deus in fortitudine veniet*, &c. Talis quoque fuit Archangelus Gabriel annuntians B. Virgini conceptionem D
Verbi, qui mirè ipſam omneique omnium ſæculum fideles recreavit, dicendo: *Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jeſum: hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur*, Lucæ 1. 31. Talis fuit angelus nuntians paſtoribus Chriſti nativitatem: *Ecce*, inquit, *evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus, in civitate David*, Lucæ 2. 10. Sed præ omnibus talis fuit ipſe Chriſtus, qui evangelium, id eſt lætum nuntium gratiæ & ſalutis, miſſus à Patre è cælo attulit, obtulitque mundo univerſo cùm Vetbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. *Angeli quoque*, inquit Beda, *quotidie de terra longinqua, hoc eſt, à ſuperna patria deſcendentes, infirmos vel in tentatione ſpe cæleſtium roborant, vel finitis tentationum certaminibus ad palmam perpetuæ retributionis inducunt*. Et Hugo: *Bonus nuntius*, inquit, *eſt bonus prædicator bonos rumores nuntians de terra longinqua, id eſt de patria cæleſti*.

Cornel. in Proverb. Salomon. X.

Anagog. auctor Catenæ Græcor. Nuntius, inquit, de carnis reſurrectione divinarumque promiſſionum certitudine cælitus allatus, non poteſt homini juſto non eſſe pergratus, animæque bene affectæ non oblectabilis. Sanè juſto lætior accedere nequit nuntius, quàm qui nontiat ei gloriam cæleſtem, de eaqua ipſum ſecurum reddit. Unde S. Franciſcus accepto cælitus nuotio, imò oraculo, de ſua prædeſtinatione & ſalute, exultavit in ſpiritu, & per ſeptem dies continuos quaſi impos ſui nec comedere poterat, nec bibere, ſed tantùm canere & jubilare Deo.

S. Nicolaus Tolentinas ſex menſibus ante mortem, ſingulis noctibus ſuaviſſimum angelorum concentum ſe ad cælum invitantium audivit: unde identidem ingeminabat illud Apoſtoli: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, Philip. 1. Cùm verò diſſolutionis tempus inſtaret, in extremo ſpiritu voces fundere cœpit gaudentis & geſtientis: cujus inſuitsti gaudii cùm Fratres qui aderant cauſam repoſcerent, attonitus ille vixque ſui compos præ magnitudine rei: *Dominus meus Jeſus Chriſtus*, inquit, *S. Matri ſuæ, & Auguſtino Patri noſtro innixus, dicis mihi: Euge ſerve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui*. In quibus verbis expiravit. Similia de morte fratris ſui Gerardi ſcribit S. Bernard. ſerm. 26. in Cantic. Similia de læto beatæ mortis felicitatiſque nontio dato Antonio ſui cœnobii monacho, Merulo, plutibuſque aliis tecenſet S. Gregor. 4. Dialog. c. 47. & ſeqq. ac præced.

FONS TOXIATOS PEDE, ET VENA CORRUPTA, JUSTOS CADENS CORAM IMPIO] Hebr. *fons pede eraculatus, & vena exciſa, inſtus nutans*, vel *corruens, ad faciem impii*; Chald. *ſicut qui obturat fontem, & corrumpit venam, ſic juſtus cadens coram impio*; Septuag *ſicut ſi quis fontem obſtruat, & aqua exitum diſperdat, ſic judicatus eſt juſtus cecidiſſe coram impio*. Vaxs. 26.

Hæc gnome dupliciter accipi poteſt, putà de duplici caſu juſti, id eſt de caſu in calamitatem, & de caſu in peccatum.

Primò, ergo de caſu in calamitatem ſic exponit Baynus & Janſen. Per fontem & venam idem ſignificat: non coim de vena corporis humani, ſed magia de vena aquatum ſermo eſt, ſicut & ſupetiùs cùm dicitur c. 10. *Vena vitæ juſti*. Fons natura ſus limpidiſſimus, jocundiſſimus, & utiliſſimus limpiditatem ſuam, gratiam, & utilitatem perdit, dum conculcatur & turbatur pede, ita ut pulvis & lutum excitetur; aut dum aliàs corrumpitur injectione ſeu admixtione aliquarum ſordium, xut obturatione venæ, ita utaut non reddat aqoam, aut non copioſam, nec limpidam. Huic comparatur juſtus cadens eotam impio, cadens, inquam, in catcerem, necem aliamve calamitatem, quam illi inflixit impius ipſum perſequens, & in calamitatem deiiciens. Exemplum xpoſitum Bsynus dat S. Joannem Baptiſtam, qui ab Herode coniectus in carcerem, & tandem capite plexus, fuit velut fons pede Herodiadis & puellæ ſaltatricis conculcatus, conturbatus & corruptus, ut ampliùs non poſſet aquis ſalotatis doctrinæ bonorumque exemplorum populum potare. Herodias ergo hunc publicum doctrinæ fontem innumeta commoda in populum effundentem conculcavit, corrupit & oppreſſit, atque os illud aureum quod etat vena vitæ & vitalium eloquiorum, eò quòd a billo liberiùs de adulterio redargueretur, obturavit, occluſit & exeidit.

Secundò, & meliùs, hanc gnomen accipias de caſu in peccatum. q. d. Cùm juſtus videnre impio cadit in peccatum, eſt velut fons torbatus, & velut vena corrupta, tum quis exemplum corruptum & pravum aliis propinat: tum quis impius lapſum ejus e vulgat & exaggerat, itaque lapſo infamium & populoſe candalum creæ, quorum otrumque ſæpè eſt irreparabile. Rurſum & potiùs, caſom hunc juſti coram impio accipias, quo juſtus ab impio vel minis & pœnis, vel blanditiis, promiſſis & muneribus impellitur in peccatum; hoc enim innuit Hebr. *mot*, id eſt mutate, inclinate, declinare, labi, cadere, ruere, ſcilicet impio impellente. Unde Vatabl. pro *cadens* vertit, *cradens impio*. Hoc autem variis modis fit, nimirum.

Primò, cùm juſtus in adulterium, fornicationem, aliudve ſcelus in gratiam impii, aut ob tertorem minaſve impii prolabitur. Juſtus enim eſt veluti ſpeculum virtotis: quate ejus mores, verba & facta reipſa oſtendunt, & dam nant turpitudinem & mores corruptos impiorum, qui ut hoc ſuum dedecus tollant, joſtum in ſuam naſſam & ſcelera pertrahere omni ſtudio conantur. *Juſtus cadit coram impio.* *Primò.*

Secundò, Secundò, cùm juſtus, præſertim ſacerdos, Religioſus, doctor, &c. ob minas vel promiſſa impii, veritatem religionis deſerit, fitque hæreticus, ut qui ante fuerat præcu fidei, jam fiat præco erroris, quales ſæculo elapſo fuere Lutherus, Calvinus, Brentius, &c. atque olim fuere Origenes, Tertullianus, & Oſius Epiſcopus Cordubenſis præſes Concilii Nicæni, qui in ſenectute minus Arianorum adactus ſubſcripſit damnationi S. Athanaſii. Talis enim eſt quaſi fons turbatus, imò veneno lethali infectus, ut qui priùs fundebat aquas doctrinæ ſalutiferæ, jam fundat lethiferæ, pluresque corrumpat & perdat, quàm orthodoxus exiſtens converterit, & ſalvarit. Hinc Beda, Gloſſa & Aben Ezra hanc gnomen nectentes ſequenti, ſic explicant q. d. *Evenit ſæpè, ut qui maiores præmii ſpemtes fulgebunt, ad ultimum plus valentes ſæpere quàm fragilitati humanæ conceſſum eſt ad impietatis foveam decidant. Unde adiungit: Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum; ſic qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur a gloria*, ut non capiens myſterium unius deitatis in SS. Trinitate v. g. incidat in hæreſim Arrii, Macedonii, Sabellii.

Tertiò: Tertiò, juſtus hic accipi poteſt judex, & magiſtratus, qui minis vel muneribus impiorum corruptus, iniquas ferat ſententias, & jura pervertit. Hic enim cùm priùs eſſet fons illimis & limpidus veritatis & juſtitiæ, jam limo avaritiæ vel timiditatis vitiatus, lutulentus & cœnolus fit fons falſitatis & injuſtitiæ. Quare non minùs, imò longè magis, reipubl. & bono publico officit, qui judicem juſtum pervertit facitque injuſtum, quàm qui publicos reipubl. fontes vitiat, obturat vel exſcindit.

Beda per *impium* accipit diabolum, qui juſtum ad peccatum impellit ex odiorum Dei, tum juſti, tum ceterorum hominum. Juſtus enim eſt velut fons purus, per quem Deus veram fidem, exempla virtutum, ſuaque dona & gratias in ceteros emittat: quare illum omni modo obſtruere vel vitiare conatur diabolus, ut tanta bona impediat, & tria contraria mala inducat; ſcilicet ignorantiam & offenſam Dei, ruinam juſti, & ſcandalum ceterorum. Bona enim vita juſti, eſt quaſi fons manans juges ejus laudes per honeſta & ſancta ejuſdem opera, quæ cùm intercipit diabolus, ſimul ejus laudes & famam intercipit. Namque ait S. Chryſoſt. hom. 24 ad Populum. *Bona hominis fama ex bona eiuſdem vita, velut ex fonte manat.*

Vers. 27. SICUT QUI MEL MULTUM COMEDIT, NON EST SIBI BONUM: SIC QUI SCRUTATOR EST MAJESTATIS, OPPRIMATUR A GLORIA] Hebr. חֹקֵר כְּבוֹדִים כָּבוֹד *choker kevodam cabod*, id eſt, *ſcrutatio gloriæ eorum, gloria*; vel *ſcrutatio graviſtatis eorum, gravitas*. Quod varii variè vertunt & explicant.

Primò, Septuag. *comedere mel multum non bonum: in pretio autem habere oportet ſermones glorioſos*, ſcilicet non curioſè & ſuperbè eos ſcrutando, ſed modeſtè admirando & venerando eos cæſto ſilentio, uti docet S. Dionyſ. de Cæleſti hier. & de Divinis nomin. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, & ſic explicat, *ut multum mellis comedere non eſt bonum; ita de rerum ſublimium ſobrie oportet guſtare, magnoque in pretio habere*. Inſinuat per hæc in divinorum judiciorum rationes paricùs inquirendum eſſe, neque dogmata de ejuſmodi rebus tradita, promiſcuè omnibus proponenda, & quaſi proſtituenda, ſed dignis tantùm, eademque magno in honore & reverentia habenda. hæc ille.

Secundò, Aben Ezra vertit, *qui inſtorum gloriæ inveſtigande vacat; gloriam reperiet*. q. d. Sicut mellis nimius uſus nocet, moderatus tamen valde prodeſt: ſic qui moderatè juſtorum ſapientiam ſcrutatur, referet gloriam: in ſapientia enim juſtorum eorum gloria ſplendorque conſiſtit: & hanc ſignificat mel, juxta illud cap. 24. 13 *Comede fili mi, mel, quia bonum eſt*, &c. *ſic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ*.

Tertiò, Pagnin. vertit, *ſicut mel comedere multum non eſt bonum, ſic inveſtigatio diverſarum ſcientiarum non eſt gloria*, ſcilicet vera, ſed curioſa & vana.

Quartò, Cajetan. ſic vertit, *ſicut mel comedere multum non eſt bonum; ſic* ex adverſo *quærere honorem ipſorum honor*, ſicque explicat: Gloria, inquit, ipſorum eſt gloria communis totì communitati, collegio, urbi, reipubl. q. d. Propriam & ſingularem gloriam aucupari, inſtar mellis multi dulce quidem eſt ac volupe, at inutile & noxium: at verò gloriam communitatis vel reipubl. veſtigare & venari, per quàm utile eſt & honorificum.

A Quintò, alii vertunt, *ſicut comedere mel multum non eſt bonum; ſic ſcrutari gloriæ non eſt gloria*: nimirum proprias laudes & gloriam aucupari vanitas eſt, non veritas; ſuperbia eſt, non gloria.

Sextò, optimè & profundiſſimè, Noſter vertit, *ſicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria*. tum quia ſubtiliter intellexit ad aptam hujus ſententiæ conformationem, & comparationem, more Hebræo repetendam eſſe negationem *non* hoc modo: *ſicut mel multum comedere non eſt bonum, ſic ſcrutatio gloriæ eorum* (id eſt rerum divinarum, quæ ſolæ ſunt meræ & veræ) *non eſt gloria*. Unde Chald. vertit, *comedere mel multum non eſt bonum, neque ſcrutari verba glorioſa*; & Vatabl. *quemadmodum multum mellis edere non eſt bonum: ſic qui gloriam eorum* (ſuppl. cæleſtium rerum divinarumque, unde ſolet peti gloria) *nimium ſcrutatur*, ſuppl. *non eſt gloria*, non eſt laudabile; & Symmach. *inveſtigare autem honorem ſibi & gloriam*, repete, *non eſt bonum*, vel multò magis non eſt bonum, Theodot. *inveſtigantibus quoque per ea quæ glorificata ſunt, gloriam*, repete non eſt bonum.

Aut potius Noſter litteram *mem* ultimam in כְּבוֹדִים *Kebodam*, per diæreſim retulit ad vocem ſequentem כָּבוֹד *cabod*, B ſicque legit חֹקֵר כָּבוֹד מְכֻבָּד *choker kabod mecabad*, id eſt, *ſcrutatio gloriæ à gloria*, ſubaudi *opprimetur*: ac pro חֹקֵר *choker*, id eſt *ſcrutatio*, legit alius punctis חוֹקֵר *choKer*, id eſt *ſcrutator*.

Huc pertinet quod aliqui vertunt, *ſcrutatori gravia*, hoc eſt, res graves & intellectu difficiles, vel glorioſas, *gravi majeſtatis uitæ eſt*, vel grave eſt, hoc eſt, *res ea hominem deprimit, ſimilis malo* & opprimit, ut vertit Noſter. Senſus ergo eſt q. d. Sicut *ſi nimis* mel rem per ſe optimam lumere bonum eſt; ſi autem in ſu- *comeſto.* mendo modus non ſervetur, perniciem affert, cruciatum *Primò*, ſcilicet, ſuperum & mortem (mel enim celerrimè vertitur in rubram bilem, quare qui avidiùs uti ſunt melle, ſæpè periculoſe inflammantur:) ita quamvis per ſe bonum ſit de jucundum majeſtatem ipſam divinam, & cujuſvis rei præclariſſimæ; ſive in Scripturis, ſive alibi, cognitionem deguſtare; tamen eam ſupra modum naturæ aut intellectui convenientem perſcrutari, ſua claritate hominem opprimit & gravat in ſtuliti am, ameutiam & errores ipſum præcipitando, non ſecùs quàm ſolis claritas dire ctè ipſam C impicientem hominem excæcat, quæ alioquin reficit, & illuminat. Ita Janſen.

Analogia ergo citus mellis, & ſcrutatorius majeſtatis in eo conſiſtit, quòd, ſicut mel grave eſt, & ſi nimium ſumatur, hominem degravat & obruit: ſic majeſtas gloriæ divinæ ingens & immenſum eſt gloriæ pondus, quod infirmos mentis oculos hebetat, gravat, excæcat & opprimit. Unde S. Gregor. libr. 14. Moral. cap. 12. vel, juxta aliam lectionem cap. 14. *Dulcedo*, inquit, *mellis ſi plus quàm neceſſe eſt ſumitur; unde deleſtatur os, inde vita comedentis necatur. Dulcis etiam eſt requiſitio majeſtatis Dei, ſed qui plus illam ſcrutari appetit, quàm humanitatis cognitio permittit, ipſa hunc ſua gloria opprimit, quia volut immoderate mel ſumptum, perſcrutantis ſenſum dum non capitur, rumpit*; ex S. Gregorio tranſcripſit hæc Beda.

Secundo, ſicut mel, utpote aereum, flatulentum eſt, *Secundò*, ideoque ſi nimis ſumatur, ventrem diſtendit, inflat, & tandem rumpit ut crepet: ſic & ſcientia inflat, charitas ædificat, ait Apoſtol. *Manducare mel multum non eſt bonum: magis enim inflat parum ſundatum ſenſum ſcientia, quàm ædificat*, ait Fauſtus Regienſis ſoepiſt. contra Neſtorium. Sicut ergo mel nimium vertitur in tumidas ventoſitates, & D flatus: ſic & nimia ſpeculatio rerum divinarum nata ex ſuperbia, vertitur in arrogantiam & faſtum.

Tertiò, mel nimis comeſtum vertitur in bilem, quæ *Tertiò*, acriter inteſtina mordet, premit, cruciat, & ſubinde enecat opprimit: ſic & nimia ſpeculatio divinitatis vertitur in errores & hæreſes, quæ non tantùm ſpeculantem, ſed & plures alios, ac non rarò totam Eccleſiam gravant, & cruciant, multoſque enecant & perdunt. Rurſum mel nimiæ ſpeculationis vertitur in bilem, id eſt iram, indignationem & invidiam, quia ſpeculantes facit iracundos, indignabundos & invidos, dum ſe ab aliis vident ſuperari, ac viciſſim aliorum contra ipſos invidiam provocat & iritat.

Quartò, mel nimium in faſtidium, nauſeam & vomitum *Quartò*, vertitur: ſic nimium ſtudium, & nimia veſtigatio, & contemplatio rerum divinarum, fatigat cerebrum, indeque pariſ

parit illarum faſtidium, ut homo ad eas nauſeans iis ſpretis A dedat ſe otio, carni & ventri, fiatque guloſus & carnalis, aut obſtupeſcens fiat phantaſticus, delirus & amens. Vnde illud: *Omnis ſatietas mala, iudicrum autem peſſima.* Et illud v. 16. *Mel inveniſti, comede quod ſufficit tibi, ne forte ſatiatus evomas illud.* vide ibi dicta.

Quintò, mel repræſentat divinæ majeſtatis dulcedinem immenſam, quæ non niſi à valentiſſimis ſtomachis, id eſt, mentibus Beatorum, capi poteſt.

Sextò, mel gravius eſt oleo, vino, aceto, cæteriſque liquoribus, qui proinde melli innatant. Vnde Galen. lib. 2. de Aliment. natur. *Mel*, inquit, *profundere ſuo reliquis alimentis ſubjicit, & ad imum ſtomachum demittitur*: ſic patiter Dei majeſtas & gloria onus eſt & pondus rebus omnibus gravius, imò res omnes velut anchora firmans, degravans & ſtabiliens. Vndè Hebr. eſt ænigma כבוד כבד *cabod cobod*, id eſt *gloria eſt gravitas*, quæ ſcilicet in ſe gravis res omnes graves efficit. Hæc omnia facilè adaptes honori & gloriæ, quam vanè occupantur homines. Hebræa enim diſpuncta B uti Vulgatus diſpuoxit, ad verbum habent, *ſermo avis gloriæ à gloria*, ſcilicet opprimetur.

Humilis poteſt ſermocinari divina. Denique diſcretè & ſapienter hanc Salomonis gnomen pertractans S. Bernard. ſerm. 62. in Cantic. docet viros humiles contemplatione deditos non debere eam vereri, nec ob eam abſtinere à contemplanda Dei majeſtate. Cauſas tres affert: Prima eſt, quòd illa contra elatos & ſuperbos ſit dicta: inquit, *illud quod Scriptura minatur ſcrutatoribus majeſtatis, tantum affert parvum & ſimplicem oculum, non opprimeris à gloria, ſed admitteris, niſi non Dei, ſed tuam queſieris gloriam: alioquin ſua quiſque opprimitur, non Dei gloria, dum proclivis in ipſam, ad illam levare cervicem non ſiniturſ, nimirum gravem cupiditate. Hæc excuſſa, ſecure ſermonamur in petra, in qua theſauri abſconditi ſapientiæ & ſcientiæ ſunt. Si adhuc dubitas, audi ipſam parvam: Qui operantur, inquit, in me, non peccabunt. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam! Ibi requiem invenit manſuetus & ſimplex ubi doloſus opprimitur, vel elatus & cupidus inanis gloriæ.*

Eccl. 24. Pſal. 54.

Secundo. Secunda, quia talis anima non tam majeſtatis quàm voluntatis divinæ eſt ſcrutatrix: *Non opprimitur*, inquit, *quia C non ſcrutatrix majeſtatis eſt, ſed voluntatis: nam quod majeſtati attinet, interdum quidem & in ipſam intendere videt, ſed quaſi admirans, non quaſi ſcrutans, ſed & ſi quando per exceſſum rapi in illam contingat, digitus Dei eſt iſte dignanter leganti hominem, non hominis temeritas inſolenter Dei alta pervadens. Cùm enim Apoſtolus raptum ſe commemoret, ne ausum exiſtat, quiſnam alter præſumat mortalium, huic ſe divinæ majeſtatis horrendo ſecretiorum proprius intricare ejus atribus, & importunus contemplator pavenda irrumpere in arcana? Scrutatores proinde majeſtatis tanquam irruptores dici vetat, non qui ſcilicet rapiuntur in eam, ſed qui irruunt. Ipſi itaque opprimuntur à gloria. Ergo formoloſa ſcrutatio majeſtatis, at voluntatis tam tuta quam pia. Quid tota diligentia ſcrutando inſtem ſacramenta gloriæ voluntatis, cui mihi parendum per omnia ſcio?*

Actor. 9.

Tertiò. Tertiam ſubdit, quod talis non tam opprimatur, quàm imprimatur, & conformetur gloriæ Dei. *Non premetur*, inquit, *gloria ipſa, totis licet viribus intendentem in ſe, ego potius imprimar illi. Etenim revelata facie ſpeculantes in eandem imaginem transformamur de claritate in claritatem, tanquam a Domini ſpiritu. Transformamur cùm informamur. Abſit autem ut in majeſtatis gloria. & non magis voluntatis beneplacita, Dei ab homine conformitas præſumatur. Gloria mea hæc eſt, ſi unquam de me audiſtis. Invenis hominem ſecundùm cor meum: cor ſponſi, cor patris ſui. Ipſum quod: Eſtote, ait miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt. Hæc forma, quam videre deſiderat, cùm Eccleſiæ dicit: Oſtende mihi faciem tuam: forma pietatis & monſtrabilis.*

2. Cor. 3. Luc. 6.

Salomonem ſecutus Sirachides cap. 3: 22. *Altiora te*, inquit, *ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris*, vide ibi dicta.

Emblema Promethei. Extat hac de re elegans emblema apud Alciatum, inſcriptum: *Quæ ſupra nos, nihil ad nos.* Emblema, inquam, aquilæ voracitſſimæ jecur Promethei exedentis, ſignificans curioſus majeſtatis cæleſtis, & cæterum divinarum ſcrutatores: à Deo acriter puniri. Ejus hi ſunt verſus:

Cancaſa æternum propendens vultur Prometheus,
Diripitur ſacri preptis ore jecur:
Et nollet feciſſe hominem, ſigulumque peroſus
Cernet, in Proverb. Salom. X.
Accenſam per damnas ab igne facem:
Rodentur variis prudentum pectora curis,
Qui cæli effectus ſcire Deumque vicet.

Rurſum noctua tenebris gaudet, & lucem ſolis non ſuſtinet: aquila verò humanæ & cum fructu oculos in jubar ſolis intendit. Dum noctua es vilis, & nondum ad ſpiritalem vitam acceſſiſti, nec te tuaque paſſiones edomaſti, tenebras tuorum peccatorum aſpice, ut ea plores. Si quando verò aquila factus fueris, & ad magnam virtutem contemplationemque provectus, divinitatem contemplaberis, ut amore inflammeris. *Noctua.*

SICUT URBS PATENS, ET ABSQUE MURORUM AMBITU, ITA VIR QUI NON POTEST IN LOQUENDO COHIBERE SPIRITUM SUUM]. *Tò in loquendo* non eſt in Hebræo, Chald. & Septuag. Hebræa ergo ſic habent, *urbs diruta* (Chald. *dirata*) *ſine muro, vir cui non eſt cohibitio ſpiritui ſuo*; Caietan. *vir cui non eſt reſiſtentia ſpiritus*; alii, *prævalescentia* vel *dominium ſpiritus*; alii, *clauſura* vel *clauſtrum ſpiritus*. Hebr. enim מסר *maſar*, ſignificat dominium & imperium, quo quis rei cuipiam ver. gr. ſpiritui, prævalet, ut eum ad libitum retinere cohibere, coercere, conſtringere & concludere valeat. Vers. 28.

Quæres, quis ſit hic *ſpiritus*? Primò, Vatabl acclpit iram: ira enim eſt vehemens ſpiritus impellens hominem ad aſperа verba, minas, geſtus & verbera, q. d. Sicut urbs menibus nudata, cujus ſcilicet murus eſt diruptus non eſt ab hoſtibus tuta, ſed earum incurſibus patet: ſic & qui in iram proclivis eſt, neque eam cohibere valet, multorum malorum quæ ſuggerit ira, incurſibus patet. *Spiritus cohibendus triplex. Primus ira.*

Secundò, Rabbini nonnulli per *ſpiritum* acclpiunt ſuperbum: ſuperbi enim altos gerunt ſpiritus, tumentque typho & ſpiritu arrogantiæ. Hi ergo cùm ſuo huic ſpiritui indulgeant, patent incurſibus hoſtium & malorum omnium, in quæ ſuperbia hominem præcipitare ſolet, ac proinde ipſi ſimiles ſunt civitati muris nudatæ, & hoſtibus expoſitæ, muros enim virtutum, & bonorum omnium homini eſt humilitas, itque inſuperabilis, qui hominem contra omnes diaboli mundique inſultus fortiſſimè ruratur. *Secundus ſuperbia.*

Tertiò, alii adæquatè per *ſpiritum* accipiunt generatim quamlibet animi affectionem, aviditatem, incitationem & impulſum, præſertim cum vehementia, impetu, pruritu & ardore conjunctum, quem Græci ὁρμὴ vocant, Latini ſpiritum vel æſtum animi, qui generieus eſt, & latè patet, varias enim ſpecies ſub ſe comprehendit, alius enim eſt ſpiritus, id eſt aviditas, impulſus & impetus gulæ, alius luxuriæ, alius iræ, alius invidiæ, alius curioſitatis, alius avaritiæ, alius ſuperbiæ, &c Qui ergo hos coercere, comprimere, concludere, inhibere, frænare, regere nequit, ſed iis indulget, imò ſinit ſe ab eis regi & abripi; hic ſimilis eſt urbi, cujus dirupti ſunt muri, ut quivis in eam liberè ingredi egredique poſſit, ac proinde hoſtium proditioni, prædæ & vaſtitati patet & obnoxia eſt. Qui enim concupiſcentiis ſuis laxat habenas, nimiamque eis libertatem indulget, nec eas cohibet frænо rationis & timoris Dei, ſinit ab eis multa prava committi, quæ ipſi pernicies creant, taliſque expoſitus eſt ſuis hoſtibus, dæmonibus, ſcilicet, & impiis quibuſque, qui ea ratione ipſum facilè ſibi ſubjugare, & ad ſuam trahere voluntatem poſſunt. Sicut contrà qui vallo timoris Dei, & retinaculo rectæ rationis ſuos affectus cohibet, veluti civitas eſt bene murata, ut ex qua non liberè progrediantur actiones, nec in quam facilè patet hoſtium incurſus. *Tertius cupiditatis.*

Ita R. Levi: Vir, inquit, qui ſibi pro arbitrio imperare nequeat, ſubactæ urbi ſimilis eſt, menibuſque exſpoliatæ, quibus aditus prædonibus ſolerti cuſtodia prohibeatur, qui ergo voluntatis ſuæ frænа non moderatur, plurimis calamitatibus eſt expoſitus, quòd in cupiditatum ſuarum voluntatiſque poteſtatem veniat: qui verò cupiditatibus ſuis imperat, muri vicem obit, prohibet enim ne direptor ſævus ingrediatur animum ob turpes cupiditates.

Quare totum cuiuſque ſtudium eſſe debet, ut diſcat appetitibus ſuis, etiam bonis & ipſi talibus, dominari, ut diſcat moderari, regere, ſiſtere & flectere iuxta præſcriptum rectæ rationis & diſcretionis. Hic enim eſt vir prudens, ſapiens, purus, patiens, perfectus, imperturbabilis, dominus ſui, angelus in carne, imò Deus quidam terreſtris. Quare

hanc in re omnem ſuam operam vitamque impenderunt veteres Aſcetæ & Anachoretæ, ut per eam puritatem cordis, in qua perfectio conſiſtit, conſequerentur, ac intactum a cunctis perturbationibus cor cuſtodirent, Deoque in holocauſtum offerent, uti docet Abbas Moſes apud Caſſian. collat. 9. c. 6. & 7.

Noſter addens *ſi in loquendo* (ſic & Aben Ezra) reſtrinxit hanc gnomen, & ſpiritum generalem ad ſpiritum & pruritum loquendi, quia hic in homine cupido & affectionibus æſtuante vehementiſſimus eſt, cohibuitque difficillimus, & quia hic omnibus affectibus reſpondet, eoſque tacitè in ſe comprehendit. omnes enim affectus maximè ſe exerunt per ſermonem & linguam. Quare qui linguam cohibere nequit, ſig. um eſt eum affectus ſuos cohibere non poſſe, ac vicißim qui affectus ſuos cohibere nequit, impoſſibile eſt ut linguam cohibeat, quin eos per verba iracunda, cupida, ſuperba, &c. patefaciat & prodat. Hic ergo incurſibus mille malorum, quæ lingua inconſiderata parit, ſeipſum obiicit, eſtque inſtar urbis moenibus nudatæ, & cuilibet etiam hoſti ad ingreſſum & expilationem patenti.

Unde S. Greg. in Paſtorali part. 3. admonit. 15. *Anima*, inquit, *ſe ipſam inſidiantis hoſtis vulneribus detegit, quam muſica munitæ cuſtodiæ circumſtridit. Unde ſcriptum: Sicut urbs patens, &c. quia enim murum ſilentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis, & cum ſe per verba extra ſemetipſam effundit, aperiam ſe adverſario ſuo oſtendit, quem tanto ille ſine labore ſuperat, quanto ipſa quæ vincitur, contra ſemetipſam per multiloquium pugnat.* Simili phraſi, inquit Lanſen. dicitur cap. 29. 11. *Donum ſpiritum ſuum proferet juſtus.* Et certè qui a deo eſt intemperantis linguæ vel animi, ut ſine retinaculo rationis quidvis ubique dicat, bene ſingularitet enitati diruptæ, patenti & muris carenti aſſimilatur, quòd in eo nullum lateat ſecretum, ſed quævis nimia libertate, e cordis civitate profundantur, cum maximo ſæpè hominis detrimento, quodque talis eorum qui nocere volunt, miris facilè pateat & obnoxius ſit, ut qui ſuis ipſius verbis capiatur & involvatur. Monet ergo proverbium unumquemque debere ſe reputare velut civitatem quamdam cui multi inſidiantur, ac proinde quibuſdam retinaculis ac velut murorum omnes animi motus & affectiones, ac potiſſimùm linguam cohibendam, tum ne ex homine prodeant quæ non debent, tum ut ne ingrediantur qui admitti non debent, & quos non convenit nobis dominari.

Verè Henricus Harpius lib. 1. in Cantic. p. 2. cap. 35. A damna linguæ incontinentis recenſens, *Multiloquium*, ait, *eſt argumentum inſipientiæ, miniſter mendacii, mancipium turpitudinis & levitatis, potator detractionis, extinctor compunctionis, conditor accediæ, diſſipator devotionis, obſcuratio orationis, frigefactio caloris, & ferventis, extinctus pacis, & everſor totius rectitudinis.* *Multiloquium eſt malum.*

Quæres, quinam ſit murus ſive clauſura ſpiritus & linguæ, eam ſapiens, arcens hoſtes? Primò, S. Chryſoſt. homil. ad baptizandos, reſpondet eſſe labia ac dentes: *Armatur*, inquit, *lingua adverſus peccata tua, non adverſus fratris plagam præparatur, & ideo Deus illam velut muro duplici voluit circumdari, nam dentium tegmine & labiorum cuſtodia continetur, ne verba impro vida garrulitate proferantur. Refrœna igitur linguam, &, ſi non patiuntur reſtiere, dentium morſu quieſcat, & tamquam carnifici tradatur dentibus.* *Clauſura linguæ, Primò. & dentes.*

Hic phyſicus eſt linguæ murus, nimirum retinaculum labiorum & dentium, accipe nunc murum ejuſdem ethicum. Secundò, alii cenſent murum hunc eſſe retinaculum B rationis, conſilii, legis & timoris Dei. Undè Septuag. vertunt, *ſicut urbs muros deſtructos habens & non murata, ſic vir qui non cum conſilio quid agit.* Citat hanc gnomen juxta Septuag. Caſſian. collat. 2. c. 4. ac per conſilium accipi diſcretionem & prudentiam, per quam ædificatur omnis fabrica virtutum.

Hinc Philo de Sacrif. Cain & Abel, *Sicut*, inquit, *urbium inexpugnatiſſimum munimentum, viri fortes ſunt pro manibus ſtantes: ita etiam in animis noſtris urbs, quæ conſtat ex animo & corpore, pro firmiſſimo propugnaculo ſunt cogitationes amicæ prudentiæ.* Hinc & auctor Catenæ Græcor. Septuag. ſic elarè vertit, *vir qui cicra delectum quidvis aggreditur, ſimiles eſt civitatis diruta, muriſque & mœnibus orbata.* *Secundò, eſt ratio, lex & timor Dei.*

Tertiò, alii cenſent murum hunc eſſe continentiam linguæ, moderationem in loquendo ac ſilentium. ita S. Greg. verbis jam citatis. Et Iſidor. Peluſiota lib. 1. epiſt. 107. ad Caſſianum, citans explicanſque hanc Salomonis gnomen, ait: *Non cohibere linguam eſt relinquere hoſti portam apertam.* C Lepidè B. Petrus Damiani epiſt. 39. ad Deſiderium, ait ſilentii violatores ſimiles eſſe crocodilo oſcitanti, cui tunc hoſtis hydrus (Plinius ichneumoni tribuit has inſidias) fauces ingreditur, & alvum erodit. Item nitreo ſele adipem incautè aperienti, cui primùm inſidiatur cancer, & calculum injicit ne claudatur, deinde ejus viſcera depaſcitur, tum concludit: *Qui* (Religioſus) *nimirum vinit, eum ſub ſilentii cuſtura concluditur: periit autem, cum ad loquendum immoderatus aperitur.*

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Stulto non convenit gloria, ſed virga. reſponde ſtulto quandoque ſtultè, quandoque ſapienter, Stulto non congruit legatio nec parabola, ſed ſilentium. iterans ſtultitiam eſt quaſi canis ad vomitum. ſicut oſtium vertitur in cardine, ſic piger in lectulo. miſcens ſe rixæ eſt quaſi auribus tenens canem. doloſè nocens amico dicit, ludens feci. ſubtracto ſuſurrone jurgia quieſcunt. ſicut ligna ignem, ſic iracundus ſuſcitat rixas. cave ſuſurronem, ſuperbum, inimicum, eſto ſe humiliter. qui operit odium, revelabitur, qui fodit foveam, incidet in eam. os lubricum operatur ruinam.

Summam horum omnium ad tria capita redigas: nam Primò, à vers. 1. ad 13. agit de ſtulto & ſtultitia: Secundò, à v. 13. ad 18. agit de pigro & pigritia: Tertiò, à v. 18. ad finem agit de dolo & doloſo.

1 QVomodo nix in æſtate, & pluviæ in meſſe; ſic indecens eſt ſtulto gloria. 2. Sicut avis ad alia tranſvolans, & paſſer quò libet vadens; ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperveniet. 3. Flagellum equo, & camus aſino. & virga in dorſo imprudentium. 4. Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. 5. Reſpondè ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. 6. Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium ſtultum. 7. Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias, ſic indicens eſt in ore ſtultorum parabola. 8. Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit inſipienti honorem. 9. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum. 10. Iudicium determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat. 11. Sicut canis, qui revertitur ad vomitum ſuum, ſic imprudens, qui iterat ſtultitiam ſuam. 12. Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens. 13. Dicit piget: Leo eſt in via, & leæna in itineribus: 14. ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo. 15. Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad os ſuum eam converterit. 16. Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. 17. Sicut qui apprendit auribus canem,

nem, ſic qui tranſit impatiens, eſt commiſcetur rixæ alterius. 18. Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas & lanceas in mortem. 19. ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus, dicit: Ludens feci. 20. Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcent. 21. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. 22. Verba ſuſurronis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt ad intima ventris. 23. Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata. 24. Labiis ſuis intelligitur inimicus; cum in corde tractaverit dolos. 25. Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne crediderisei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius. 26. Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia eius in concilio. 27. Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, revertetur ad eum. 28. Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinas.

VERS. 1. QUOMODO NIX IN ÆSTATE, ET PLUVIA IN MESSE: SIC INDECENS (alii legunt, *indecora*) EST STULTO GLORIA] Symmach. & Theod. *non decet inſipientem honor*; Cajetan. *non eſt pulcher inſipienti honor*; Vatabl. *ſicut intempeſtiva eſt in æſtate nix, & in meſſe pluvia, ſic intempeſtivus eſt honor qui ſtulto impenditur* Septag. *quomodo ros in meſſe, & quemadmodum pluvia in æſtate, ſic non eſt inſipienti honor* (*Non eſt*, id eſt non convenit, non congruit, uti explicat auctor Catenæ Græc.) Arabicus, *ſicut ros qui eſt in meſſe, & ſicut pluvia in æſtate, ſic non eſt ſtulto honor.*

Primò, aliqui ſic exponunt q. d. Sicut nix ſubinde cadens in æſtate, & plovia decidens in meſſe, non durat, nec ſatiat terram aridam & ſitientem, ſed abea & ab æſtu illicò ſorbetur & evanelcit: ſic pariter gloria collata ſtulto non durat, multò minùs ejus animam gloriæ ſitientiſſimam ſatiat, ſed il cò tranſit, & deperit, eumque vilem & inglorium derelinquit. Utrumque veram elt, ſed huic loco impertinens. Ait enim ſic: *Indecens eſt ſtulto gloria*, quod longè differt à *To ſtulti gloria non durat: ſtultum gloria non ſatiat*: multa enim ſunt incedentia, & tamen non dotant, nec ſatiant ſtolidos.

Secundò, ergo genuinè q. d. Sicut nix in æſtate & plovia in meſſe indecora eſt, quia importuna: æſtatem enim decet calor, & meſſem ſiccitas; hiemem verò decet nix, & pluvia, hæc enim eorum ſunt tempora opportuna & naturæ congrua: ſic pariter *ſtulto*, id eſt vecordem, imprudentem, vitioſum, improbum, non decet, id eſt dedecet, gloria, tum quia ille gloriæ eſt incapax, tum quia illi debetur probrum & vituperium, tum quia laudando vitioſos laudantur vitia; itaque eſt inguitur in ſapientibus ſtudium ſapientiæ & virtutis, dum vident in conferendis dignitatibus ſibi anteponi improbos, imò probi incipiunt improborum hypocriſim, fraudes & artes imitari, ut per eas magiſtratus & dignitates ipſorum aſſequantur. Unde Æſchines apud Stobæum ſerm. de Republ. *Hoc*, inquit, *reputate, quòd ſi munera & honores pauci, iiſque condignis & ſecundum leges contuleritis, multos vos habituros eſſe pro virtute certantes, ſi autem cuilibet cupienti, & his qui nihil egregium fecerint aut ſapuerint, gratificemini, fugi etiam ingenia corrumpetis.* Notanda ſanè principibus hæc ſententia.

Stulto non-nii honores

Rurſum indecens eſt ſtulto gloria, non tantùm quia incongrua & indecora, ſed etiam quia noxia; improbus enim nocet ſibi dum gloria ſua abutitur ad faſtum, nocet aliis dum alios premit & opprimit, nocet reipubl. dum eam expilat, & in eam tuam improbitatem & vitia tranſcribit. Igitur ſicut frigida nix vel pruina, quæ ſubinde cadit ſub initium æſtus & æſtatis, luo frigore primos flores & fructus protubetantes enecat, & ſicut pluvia in meſſe ſegetes jam maturas ſternit, humectat, putrefacit, corrumpit, ſic & honores collati ſtulto, in juvenibus primos virtutis ardores hebetant & enecant, dum vident ſtultitiam & improbitatem honorari: in viris verò maturos jam virtutum fructus corrumpunt, dum ſibi vivere vulunt, nec rempubl. capeſſere, utpote quam viderint à ſtultis tegi: aut ceteè ſi ad ejus regimen aſpirent, ſtultorum viam incunt, & cum ſtultis ſtulteſcunt, & cum impiis impiè aguot.

Salomonem & Hebræos ſecuti Græci, indignis honorem exhibert hoc trito vetant dicterio: *Aſini capus ne lanes niro*. Et Publius Syrus hoc mimo: *Loco eſt ignorantiæ apud indignum gloria*. Et S. Hieron. ad Pammach. *De Cæſare*, inquit *egregiè dixit Tullius: tùm quo'dam ait ornare voluit, non illot honeſtavit, ſed ornamenta ipſa tuepavit.*

Exempla.

Vis exempla? accipe. Alfonſus Aragonum rex cognomento Sapicos, amico ſuadenti ut tranquillè & voluptuosè viveret, nec tot ſe periculis objiceret, reſpondit: *Romani honoris templum virtutis templo iunxere, in quod niſi per*

A *virtutis templum introire nemini licebat, ut ſignificarent ad hos nonis faſtigium non voluptatum via, ſed virtutis, illa quidem aſpera & ſalebroſa emitendum eſſe*. ita Panorm. lib. 1. de Geſtis Alfonſi. Antiſthenes rogatus, *quæ res nobo exitium portenderet?* reſpondit *cùm nullum eſt honorum & malorum diſcrimen*, cùm ſcilicet nec boni honore, nec mali vituperio afficiuntur. Longè enim pejus eſt indignum adhibere gubernaculis reipubl. quàm ſi aſinum pro equo adhibeas arario ita Laert. lib. 6. c. 1.

Cato Senior ajebat, *populum Romanum non tantùm purpura, verum etiam virtuti plurimum conducere: quamadmodum enim tinctores eum potiſſimum colorem inducunt, quo vident homines maximè delectari: ita iuvenes ad ea ſtudia potiſſimùm incumbit, quibus populus defert honores; honos enim non ſolùm alis artes, verum etiam virtutem.* Hoc pacto monebat populum, ot magiſtratus his demum committerent, qui de ſe virtutis ſpecimen dediſſent, ita fore ut quàm plurimi ſeſe ad egregia ſtudia conferrent. Idem, qui virtutem honore ſuo fraudatent, eos dicebat ipſam virtutem à juventute auferre, ſentiens præmiis animos juvenum ad virtutem accendi, quæ ſi detrahas, ipſa vertus elanguelcit: B ita Plutarch. in Roman. apophtheg.

Idem cenſuram petens, cùm ceteros competitores videret ſupplices populoque blandientes, ipſe cla mabat, populo opus eſſe medico auſtero validique temediis, proinde eligendum non qui jucundiſſimus eſſet, ſed qui inexorabilis. Atque hæc dicens ante omnes cenſor creatus eſt. Agnovit populus morbum ſuum, eoque Cato plus valuit objurgando quam ceteri blandiendo ibidem.

Auguſtus Cæſar Romanum admonoit magiſtratum, ut Rempubl. committerens iis qui uſu & experientia rerum plurimum poſſent, nec eam ſinerent pendere ex cujuſquam voluntate. Nihil enim io republica pernicioſius eſſe putavit, quàm ſi magiſtratus rerum imperitus dominium obtineat, ita Xiphilinus Dionis abbreviator in Auguſto.

Myſticè Beda: *Hic vaſiculus*, inqoit, *ne indoctis honor docendi committatur, præmonet. Nix namque æſtate, & pluviæ in meſſe, ſunt perſecutiones infidelium in tempore prædicationis Evangelicæ, quæ dum graviores ferè inſiſtunt, & calorem in multis impedimi dilectionis, & fruges bonæ operationis ſadant. Quibus recte gloria quæ ſtulto conferrur, eſſe ſimilis aſſeveratur: quia ſi indocto cathedra docendi tribuitur, aquè ſimiliter per hoc Eccleſia ut infidelium perſecutione læditur, quod eſſe verſiſſimum Arcianæ tempeſtatis calamitas probavit.*

VERS. 2. SICUT AVIS AD ALIA TRANSVOLANS, ET PASSER QUO LIBET VADENS: SIC MALEDICTUM FRUSTRA PXOLATUM IN QUEMPIAM SUPERVENIET] Beda, Lyraous & alii proponunt *nam*, & pro *alia* legunt *alia*: verùm *Tò nam* delent, & pro *alia* leguot *alia* codices Romani, idque magis co otentit Hebr. Chald. & Græc. Hebr. ad verbum ſic habent: *Sicut avis ad vagandum, & paſſer* (vel *turundo*, ut vertunt Vatabl. Pagnin. Arias, R. Salomon, R. Levi & Aben Ezra) *ad volandum: ſic maledictio gratis non veniet.*

In Hebr. hic duplex lectio, alii enim legunt לא lo per *aleph*, id eſt, *non ſuperveniet*: alii verò legunt לו lo per *vau*, id eſt, *ei ſuperveniet*: quare in ſpecim conttatiè vertunt, utramque lectionem ſic nectit Aben Ezra: *lo*, D inquit. cum *aleph* ſcribitur, & ſine *aleph* cum *vau* legitur ut ſignificetur imprecationem illam in eum devolutam iri à quo prolata fuerat, non autem in illum quem alter diris devoverat.

Negativè legunt Biblia Regia, Chald. & Septuag qui ſic vertunt, *ſicut aves avolant & paſſeres, ſic maledictum vanum* (id eſt vanè & falsò confictum) *non ſuperveniet illi*;

vel, ut auctor Catenæ Græcor. *ſicut aves & paſſeres citra ullius offenſionem volitant: ita ſtulta maledictio nominem cum offenſione invadit.* Jam Primò, Cajetan. ſic vertit & explicat, *ſicut avis vagari, & hirundinis volare eſt; ſic maledictio* (prolata) *non venit*, q. d. Maledictum & calumnia in innocentem prolata ſine cauſa, eſt ſicut avis tranſvolans, quia nequaquam innocentem tangit, ſed mera quædam eſt velut avolantis verbi in aere verberatio.

Secundò, Vatabl. *Ut paſſer*, inquit, *natus eſt ut fugiat, & hirundo aptus eſt ut volet; ſic maledictio immerito prolata non venit, id eſt non ladet, quaſi dicat, Ut paſſer viſo aeris vel hominis fugit, ut non ladatur, ſic non ladit maledictio, quæ immeritò mittitur in aliquem.*

Tertiò, noſter Salazar ſic: Sicut hirundines & alias aves, quæ regiones mutant, hiems ingruens numquam opprimit; ita etiam viros inſontes & innocuos ſeu maledicta, ſeu probra, ſeu convitia, ſeu contumeliæ numquam afficiunt. Sicut enim aves illæ ad aprica prævolantes ab injuriis temporum ſeſe vindicant: ita etiam iſti ad innocentiam & probitatem (licèt ſic dicere) confugientes, illatas ſibi contumelias, injurias & probra facilè declinant.

Dices, Hirundo in hieme mutat regionem, at non paſſer qui ſuo loco remanet. Reſpondetur, paſſer generatim ſæpe ſumitur pro qualibet ave per ſynedochen. Rurſum paſſer in hieme etſi regionem non mutet, mutat tamen locum frigidum in calidum: degit enim in antris & foraminibus ædium, ubi ſe abſcondit ut caleſcat.

Quartò, Chald. vertit, *at ſic paſſer qui volat, & ſicut volucris quæ volat; ſic maledictio non fruſtra veniet.* Nonnulli putant alludi ad aves rixoſas & pugnaces, quales ſunt paſſetes, accipitres, galli gallinacei, ac proinde illis hic rectè comparari maledicta, rixas & jurgia, q. d. Sicut avis rixoſa, v. g. paſſer tranſvolans ubique quiritatur, miſcerque rixas & pugnas, quibus tam ſe quàm alios affligit & lædit, ſic pariter maledicta, convitia & jurgia, quæ maledici rixoſique ubique ſerunt, tam alios quàm ipſosmet maledicos affligunt: convitium enim cooutio, verbet verbere repercutitur. Arbores reperiuntur quarum è ſucco, folliis, trunco, ramis aves enaſcuntur, roſtro obvios quoſque mordentes. Sic Vincentius in Speculo naturalis hiſtor. lib. 8. c. 40. Olaus lib. 19. cap. 20. Ortelius in Scotia & Hibernia. Non igitur ut aliæ fœtu & incubatione naſcuntur, ſed ſponte ex arboribus nulla præexiſtente materia, quæ aves aliorum judicio ferre poſſet, edunt. Haud aliter reperiuntur aliqui ad inſtar harum arborum, qui nulla occaſione de rebus nihil ad ſe pertinentibus quaſi aves pariunt rixarum & contentionis.

Porrò Pierius Hieroglyph. 24. tradit aves ad pugnandum & contendendum incitari allio in cibum dato, quod vile eſt, ſed acre & mordax: ita re levi vilique, putà verbulo uno, ſed acri & mordaci, concitantur rixoſi ad rixas & jurgia. Unde illud: *Ne edas allia.* Affirmativè verò vertit Noſter, *ſicut auis ad alia tranſvolans, & paſſer quolibet vadens: ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperveniet*; Hebr. *ſuperveniet ei.* Sic & Beda, Baynus, Janſen. & alii paſſim. Per *maledictum* accipe probrum, convitium & injuriam quamlibet: hoc enim ſignificat *maledictum* Eccli. 22. 30. & c. 29. 9. & alibi ſæpè, ut ibi dixi. Beda accipit mali imprecationem.

Primò ergo, Lyran. Baynus, & Janſen. ſic explicant: *Supervenit* ei, ſcilicet proferenti maledictum non verò ei contra quem profertur. q. d. Sicut avis, ut paſſer vel hirundo, è nido ſuo ad alia & alia volat, redit tamen in nidum ſuum unde avolavit: ita maledictio quæ fruſtra in aliquem profertur, ſuperveniet in illum, à quo progreſſa eſt, ita ut ea maledictio ſit ei contra quem dicta eſt, velut avis in aere vagans; ei verò à quo emiſſa eſt, veluti avis in nidum ſuum reverſa, quia redundabit in caput ejus, & propter eam à ſe in alium prolatam maledictionem ipſemet ſub, jacebit.

Hoc accedit Beda: *Verba*, inquit, *recte avibus comparantur, quòd ſonando per aera tranſvolant, ab ore videlicet loquentis ad aures uſque audientis. Sed diſtant in eo, quia poteſt fieri, ut avis quelibet volans eo loco reſideat, ubi ait ei certa neceſſitatis aut utilitatis ſuppetat: verba autem quæ loquimur, non quolibet diverſa in venium defluunt atque evaneſcunt, ſed in auctorem ſuum cuncta revertuntur, & vel bene prolata juvant loquentem, vel male edita gravant. Neque enim maledicentibus Dei poſſidebunt.* Subjungit deinde: *Non autem ſine cauſa dicit, maledictum fruſtra prolatum. Eſt enim maledictum jacta divinæ diſtrictionis ira in impios emiſſum, ut eſt illud B. Petri ad Simonem Magum: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: & ea quæ in apoſtatas & hæreticos Eccleſiaſtica animadverſione proferuntur anathemata, de quibus Dominus eadem Eccleſia dicit: Quæcumque alligaveris ſuper terram, erunt ligata & in cœlis.* Matth. 16.

Sic maledictio Eliſæi in impios pueros, ſe irridentes autoritate prophetica fulminata, fuit efficax, pueroſque urſis devorandos objecit, 4. Reg. 2. v. 24. talis ergo non ſe habet inſtar avis avolantis, ſed inſtar gladii ſecantis, imò inſtar fulguris fideruntis.

Secundò, *maledictum ſuperveniet ſic*, ſcilicet *ſicut avis tranſvolans*, ut ſcilicet eum in quem profertur non tangat, vel ſi tangat non hæreat, ſed avolet & tranſvolet & ſupervolet; itaque illicò cedeat priſtinus famæ ſplendor & gloria.

H c ſenſus valdè appoſitus eſt: tota enim vis conſiſtit in *Tò ſicut & ſic*: eſt enim ſimilitudo, in qua maledictum volans comparetur avi huc illucque inſtabiliter volanti, & ab uno loco mox ad alium tranſvolanti: ſic enim tranſvolat maledictum. Quare

Conſcia mens recti fama mendacia ridet.

Educit enim tandem quaſi lumen Dominus juſtitiam pioturn, & judicium eorum tamquam meridiem, ut eſt pſal. 36. 6. Unde rectè Titus Veſpaſiani filius audiens ſibi quoſdam maledixiſſe dixit: *Ego eam nihil faciam dignam propter quod contumelia afficiar, mendacia nihil curo.* Et S. Auguſt. epiſt. ad Secundinum: *Sentis de Auguſtino quidquid libet; ſola coram Deo conſcientia me non accuſat.*

Tertiò, maledictum temerè prolatum, & generatim quaſi in aetem jactum in aliquem ſuperveniet, id eſt aliquem feret, alicujus animum faucibit, qui proinde ſe eo ſæium oſtendet, & in maledicentem maledicta, aut etiam verbera regeret, ut hac gnome Salomon moneat garrulos ptonos ad irriſiones, ſcommata & convitia, quæ in quoslibet jaciunt, ut ab iis abſtineant, nec putent illa in aerem jaci, ſed tciant aliquos illis feriri & vulnetari, qui ultionem à maledicente expetent, Huic ſenſui favet verſio Syri, *ſicut paſſer, & animal alatum volans in aere, ſic maledictio errat & vagatur*, ut vagè hunc illumve tangat & affligat inſtar fulminis vagi, quod hunc illumve tangit, afflat & incinerat.

Ea dictis patet quòd ſive affirmativè legas, *ſuperveniet*, ſive negativè, *non ſuperveniet*, idem redit, vel certè eodem coit ſenſus.

FLAGELLUM EQUO, ET CAMUS ASINO, ET VIRGA IN DORSO IMPRUDENTIUM] *camus* hebr. Vers. 3. eſt *meteg*, id eſt frænum, retinaculum, habena & lorum, ſive in os inſertum, ſive circum faciem & collum ligatum, quo animal cohibetur & regitur ne feratur pro libidine. Talis habena in aſino eſt lorum, vel funis capiti aſini alligatus. *Camus*, græca eſt vox κάμος, idem ſignificans, ſed variis modis & formis: *camus* enim vocatur ſiſcella è vimine, aut reticulum è funiculis plexum, quod equiſones equis, mulis & aſinis ad os circumponunt, impoſito in id hordeo, avena, fœnove, ita ut equi, muli, aſini in itineri non ſubſiſtant quærendi pabuli gratia. Rurſum *camus* eſt capiſtrum, quo alligantur ora equorum & aſinorum ne mordeant, vel ne gemina carpant. Inſuper *camus* eſt frænum, laqueus, funis, qui collo capitique aſini alligatur, ot à ſeſſore regi poſſit. Denique Septuag. Chald. & Syrus, Hebr. *meteg* vertunt, ſtimulum: ſic enim habent, *flagellum equo & ſtimulus aſino*: *ſic virga genti iniquæ*; Lucifer, *genti inſipienti*; Aquila, *corpori demontis*.

Senſus ergo eſt q. d. Sicut flagello & fræno reguntur equi & aſini: ſic & imprudentes virga caſtigandi regendique ſunt, ut recta virtutis via ſtrenuè incedant. Elegantiæ tamen cauſa flagellum tribuit equo, camum (id eſt, frænum) aſino, quia equi mirificè riment ſcuticam ſive flagellum, adeò ut ſola ejus intentione & comminatione excitentur ad curſum: aſini verò quia vagi ſunt & ſtolidi, indigent fræno, putà loro vel fune ad caput alligato, ut à ſeſſore dirigantur ad recta incedendum, necubi deflectant vel exorbitent à ſemita: quia pigri egent camo, ut trahantur ad pergendum. Iidem gemunt, & pabulo inhiant; fræno ergo & capiſtro ab eo avocandi ſunt, ut omiſſa pabulatione

ne ſuo itinere pergant. Similiter imprudens, quia vagus, & ſtolidus æquè ac piger eſt, virga caſtigationis impellendus eſt, ut impigrè incedat in ſtudio prudentiæ & virtutis. Eadem cohibendus eſt à gula & deliciis quibus inhiat, ut ab iis avulſus ſtrenuè pergat in virtutis ſtudio. Igitur *flagellum* notat incitationem ad bona, *camus* refrænationem à malis, quorum utrumque neceſſarium eſt prudenti.

Adde, aſinos in Syria & Paleſtina longè noſtris eſſe vivaciores & generoſiores, ac aſſimilari equis & mulis, ideoque camo & fræno indigere. Quocirca legimus filios Judicum & principum Iſrael inequitaſſe aſinis, ut de Abdon Judic. 12. 14. *Habuit*, inquit, *quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarum*. Et Chriſtus Dominus, velut Meſſias rex Iſraelis inaugurandus in Jeruſalem, eam cum triumpho ingreſſus eſt in die Palmarum inequitans aſinæ, Matth. 21. Huc facit illud Senecæ: *Nobilis equus umbræ virgæ regitur, ignavus nec calcaribus concitatur.*

Alter reſpondent alii ſcilicet per metathefim tranſponi hîc voces, eaſque proinde ſic ſuo ordini eſſe reſtituendas: Sicut camus, hoc eſt frænum, equo, & flagellum competit aſino: ſic & virga congruit dorſo impudentium. Equi enim petulantia coercenda eſt frano, aſini verò tarditas incitanda ſi: gello. Utroque eget inſipiens, qui ut equus laſcivit & currit ad vitia; ut aſinus verò tardus eſt ad virtutes: tarditatem ergo hanc virga extimulate; laſciviam verò eadem cohibere oportet.

Aliter quoque noſter Salazar, q. d. Correptio & ſupplicia ſtulto inflicta, ſi quidem ſtultus equi ad inſtar præceps ac ferox ſit; illum utique incitant, & ad vitia præcipitem magis ac ferocem efficiunt: ſi autem aſini in morem ſocordia & inertia torpeat, illum ſanè inertem magis ac ſocordem reddit animadverſio.

Symbolicè Beda: *Quid equum*, inquit, *niſi ſuperbum? & quid per aſinum niſi luxurioſum quem libet ſignari? & ideo neceſſe eſt ut per divinum flagellum elatio humiliatur ſuperborum, ut per infirmitatem carnis velut per canum cohibeatur voluntas lubricorum; ut qui ſponte converti nolunt, coacti flagellis convertantur à vitiis, ſicut nit Propheta: In camo, & frano maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.*

Pluta de hac virga dixi cap. 23. 13. & Eccli. 33. 25. ad illa: *Cibaria, & virga, & onus aſino: panis, & diſciplina, & opus ſervo.*

Vers. 4. Na RESPONDEAS STULTO JUXTA STULTITIAM SUAM, NE SIMILIS EIS EFFICIARIS ET SIMILIS] Hebr. *ne ei adæqueris*. Nam ut ait Plato in Dialog. de Amore: *Sapiens vero capite ſupra inſipientem attollitur*. Septuag. *noli reſpondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne ſimilis ei fias*. Pro כאולתו *Keivoalto*, id eſt, *iuxta ſtultitiam ſuam*; Cajet. & alii legunt באולתו *beivoalto*, id eſt *in ſtultitia ſua*: Iitteræ enim כ & ב ſunt vicinæ & affines. Huc facit proverbium Arabum: *Eſto cum paliuro oliva, id eſt, eſto cum ſtulto ſapiens, & cum inſano mentis compos.*

Vers. 5. RESPONDE STULTO JUXTA STULTITIAM SUAM, NE SIBI SAPIENS ESSE VIDEATUR] Hebr. *ne forte ſis ſapiens in oculis tuis*; Septuag. *ſed reſponde ſtulte ad ſtultitiam eius, ne videatur ſapiens apud ſe*; Chald. *ſed loquere cum ſtulto in ſapientia ſua, ne exiſtimet ſeipſum ſapientem*; Syrus, *alloquere ſtultum iuxta ſapientiam tuam*, &c. S. Cyprian. lib. de Singul. cleric. *Reſponde inſipienti contra ipſius inſipientiam*. Græcum enim πρὸς non tantùm *ad* vel *iuxta*, ſed & *contra* ſignificat.

Primò, generatim has duas gnomas ſibi in ſpeciem contrarias ſic concilies, & explices cum S. Hieron. libr. 1. in Ezech. *Utrumque*, ait, *pro temporum & perſonarum diverſitate convenit, dum & ſtultus contemnitur, quia non recipit ſapientiam; & ſtulta ſuperbia alia deceptione ſtultitia, iuxta quod Apoſt. dicit 2. Corinth. 12. Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis*. Senſus ergo eſt q. d. Eſt tempus quando non oportet ſtulto reſpondere juxta ſtultitiam tuam cum ſcilicet, ſi ei loquenti ſtulta, ſtulta reſpondeas, cum eo ſtulteſcere videberis, vel ſtultitiæ notam apud prudentes incures. Eſt rurſum tempus quando oportet ſtulto reſpondere juxta ſtultitiam ſuam, cùm ſcilicet, ille inſolueſcit, & ſibi videtur præ aliis ſapere: tunc enim retundenda eſt ſtulta hæc ejus præſumptio, ne ſibi & ſudientibus noceat, idque faciendum reſpondendo ei *iuxta ſtultitiam ſuam*, id eſt ſtultitiam ejus ſtultitia caſtigando. Sic hæreticorum ſtultas quæſtiones ſimili ſtulta reſponſione vel oppoſitione ſternimus, aliiſque ridendas exhibemus. Huc facit illud Catonis;

Inſipiens eſto, cùm tempus poſtulat, ani vel;
Stultitiam ſimulare loco prudentia ſumma eſt.

Exempla mox ſubiungam. Ita S. Paulus 2. Cor. 12. ſe ipſum impeosè dilaudat, eò quòd pſeudoapoſtoli ſeipſos extollerent & Paulum deprimerent, contra hos ergo cogitur ſeipſum laudare ut ſua contra eos auctoritate tueatur. *Vinam*, inquit, *ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ*. Et c. 11. 1. *Factus ſum inſipiens*, ait, *vos me coegiſtis*. Inſipientis enim eſt ſe laudare; ſed hanc inſipientiam uſurpavit Paulus ſapienter, quia ea decuſſit inſipientiam, id eſt laudes pſeudoapoſtolorum. Sic Melania ſenior à præfecto Paleſtinæ ſpe pecuniæ incarcerata, dixit: *Ego illius quidem ſum filia, huius verò, uxor, qui in terra ſuos genere clarus; nunc autem ſum ancilla Chriſti. Vide ne mens in te cancitas. Oportet enim adverſus ſtolidos tamquam tanc & accipitra uti animi elatione, & in tempore eorum ſuperbiæ in ipſos immittere*. Unde territus præfectus ſe exculavit, & ipſam adoravit. ita Pallad. in Lauſiaca c. 117.

Ergo elatio ſtultorum elatione ſapientum retundenda eſt, ut ab iniuria compeſcantur metu mundi, qui Chriſtum non timent. Mundani enim levibus & ſtultis rationibus moventur, non ſolidis, & ſapientibus; ſicut pueri concitantur umbris non rebus, pomo non auro, virga non gladio. Illorum ergo ſtultitia ſimili ſtultitia decutitur, & velut clavus clavo pellitur, cùm ſapientiam non capiant, nec curent. Simili modo avaro perſuadebis quod voles, v. g. frequentationem S. confeſſionis, & communionis, non per rationes æternas promittendo ei regnum cælorum, ſed per rationes viles & temporales, promittendo ei opes terrenas; ac guloſo, promittendo ei delicatam menſam; ſuperbo, promittendo ei honores, &c. Talibus ergo vic prudens reſpondebit non iuxta ſuam ſapientiam, ſed juxta illorum ſtultitiam. Breviter, reſponde ſtulto appoſitè ad capacitatem ſuam eum edocendo: ne reſpondeas ſtulto ejus ſtultitiam imitando; ſic & ille ſtultus eſſe deſinet, & tu non fies.

Secundò, particulatim q. d. Eſt tempus cùm ſtultum ſtulteſcentem non oportet corripere, v. g. cùm ira vel inſania exæſtuat, qui enim eum tunc corripit, imprudens & ſtultus cenſebitur; quia tempus correptionis opportunum non obſervat. Eſt rurſum tempus quando cum corripere oportet, cùm ſcilicet *ſtultitia*, id eſt ira, & paſſio eius, ſubſedit, atque correptionis eſt capax. Sicut enim medicamenta corpori, ſic & correptionem animo non niſi congruo tempore adhibere oportet: alioquin morbum non ſanabit, ſed iritabit. Antiſtropha Salomonis eſt gnome Arabum: *Tege merdam tuam melle, & proiice eam in ciſternam luti, id eſt, conſilio ſordida ſtultorum ſermone dulci.*

Tertiò, & omnino genoinè, q. d. Ne ſtultè loquaris cum ſtulto, ne illi aſſimileris, & adæqueris, ut cum ſtulto ſtulteſcas: hanc enim ſationem ſubdit Salomon. v. gr. cùm ſtultus ſtulta, inſana, inhoneſta, erronea, &c. effutit, tu cave ne ſimilia effutias: cùm ille te probris & maledictis appetit, cave ne ſimilia in illum regeras: ſic enim in vitio illi ſimilem te efficies. *Reſponde* tamen *ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam*, id eſt ejus vecordiam, iram, ſcurrilitatem, convitia, errores, &c. ſapienter corripe, & cum ratione redargue, ut ſtultitiam ſuam agnoſcat, & agnitam corrigat: præſertim ſi periculum eſt ne eadem alios inficiat. Unde notat Lyran. præpoſitionem *iuxta* hîc aliter & aliter accipi, nam in priori verſu ſignificat imitationem. in poſteriori exigentiam. q. d. Noli imitari ſtulta ſtuki dicta, ne fias ſtultus, id eſt vecors & impius; *reſponde* tamen *ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam*, id eſt rationibus probis, & validis inſipientiam ejus confuta pro exigentia ſtultitiæ eius. ut illa ipſi demonſtretur, ipſeque eam videat & emendet. Unde Cajet priori loco legens *beivoalto*, id eſt *in ſtultitia ſua*: poſteriori verò *Keivoalto*, id eſt *iuxta ſtultitiam ſuam*, ſic vertit, *ne reſpondeas ſtulto in ſtultitia ſua, ne ei ſimilis efficiaris; ſed reſponde ſtulto ſecundùm ſtultitiam ſuam, ne ſapiens ſibi videatur*. Et Vatab. Si ſtulto, inquit, ſtulta effutienti loqnaris, ne tu etiam ſtulta effutias: ſi probris te afficiat, ne tu illi malù pro malo rependas: redargue tamen ſtultum propter ſuam ſtultitiam, hoc eſt, oſtende ei ſtultitiam ſuam Sic & R. Levi: *Ne reſpondeas ſtulto* Quando ſtultus, inquit, te reprehenſuriſpiam ſe ſimulabit ob dementiam qua laborat, ne quidquam reſpondeas cùm te aures præbere dedeceat eius lymphatis ſermonibus.

Ne officiarie ei ſimilis, ſi ejus verba æſtimes, ira ut ab illis te moveri turbative patiaris, dementiæ id erit tuæ. *Reſponde ſtulto*. Stulto reſpondè, ut illum ab errore revoces, quo in ſapientiæ rebus laborat, *Ne ſibi ſapiens eſſe videatur*. Quando hujuſmodi errore captus à vero alienam opinionem animo fovebit, haud tibi ſilentio utendum erit, cùm operæ pretium ſit ut offendicula à mortalium conſpectu amoveas pro viribus.

Sic & Salomon, Beda, Janſen. Baynus, R. Salomon, Aben Ezra, & alii paſſim. Huc facit illud Ciceronis contra Sellullium: *Mihi ea ſcio habenda eſſe non quæ Salluſtius moritò debeat audire, ſed ut ea dicam quæ ego bonæſte affari poſſum*.

Stulto reſpondè ad ſtultitiam.

Denique S. Cyprianus epiſt. ad Demetrianum, cenſet ſtulto non reſpondendum ſilentio, ut ſilentes contemnamus, & inhibeamus ejus ſtulticloquia, ſicut canis latratum cohibent tranſeuntes ei non oblatrando, ſed ſilenter tranſiendo. Eidem verò reſpondendum non diſputatione, ſed acri reprehenſione aut caſtigatione & verbere: ſtulti enim non niſi plagis emendantur. Sic enim ſcribit: *Obtrectantem te, & adverſus Deum, qui unus ac verus eſt, ore ſacrilego & verbis impiis abſtinentem frequentat Demetriane ſpontem pferam, vobis exiſtimans arrogantiæ imperitiam ſilentio ſuperare, quam loquendo augentes injuriam propriare. Nec hoc ſine magiſterii divini & numinis auctoritate faciebam, cùm ſcriptum ſit: Noli reſpondere imprudenti ad imprudentiam ejus, ne ſimilis fias illi*. Rationem ſubdit: *Nam & cùm ad me ſæpè ſtudio magis contradicendi quàm vero defendi veniret, & clamoſis vocibus perſonare malles, tua ingerere, quàm noſtra patienter audire; ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius eſſet ac lenius turbulenti maris concitos fluctus clamoribus vetundere, quàm cum rabiem traſlatibus certare. Cæci & labor irritus & nullus effectus, offerre lumen cæco, ſermonem ſurdo, ſapientiam bruto, cùm nec ſentire brutus poſſit, nec cæcus lumen admittere, nec ſurdus audire*.

Idem S. Cyprian. tract. de Singul. cler. poſteriorem Salomonis gnomen hic ex Septuag. legit, ſicque caphcat: *Stultus rex* (nimirum ſtulti) *non per cruciatum, ſed per correptionem revocandus eſt. Nam adverſus ejuſmodi homines Salomon edocet nos, dicens: Noli reſpondere inſipienti ad ipſius inſipientiam, ut non videaris tibi ſapiens eſſe*.

Exemplo.

Ita Chriſtus Judæis ſtultè cum capere volentibus in ſermone, & quærentibus an liceret tributum dare Cæſari, oſtenſa ſibi Cæſaris in nummo imagine, ſapienter ſtultitiam eorum reſpondit: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo*, Matth. 22. 21. Idem fecit ſtolidi-tatem Phariſæorum redarguens, Matth. 23. toto capite; & cum ſtolidis Judæis & Scribis diſputans, Joann. 5. 19. & c. 6. 43. & c. 7. 27. & c. 8. 12. & ſeq. Et S. Paulus Elymam magnum ſtultè ſuæ prædicationi reſiſtentem ſuata ſtultitiam ſuam coarguit, cæcitateque percuſſit: *O plene omni dolo, inquit, & omni ſallacia, fili diaboli, inimice omnis juſtitiæ non deſinis ſubvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus*, Actor. 13. 10. Quin & diabolus Judæos exorciſtas ſtultè volentes ſe, inſtar Pauli in nomine Jeſu ab energumeno ejicere, prudenter eorum ſtultitiam confutavit: *Jeſum novi*, inquit, *& Paulum ſcio: vos autem qui eſtis? & inſiliens in eos*, &c. *impetum contra eos ita ut nudi & vulnerati effugerunt de domo illa*, Actor. 19. 14. Idem hoc ſæculo contigit Luthero dum vellet dæmonem ejicere. Ita ludimagiſter Orthodoxæ Antiochiæ ſtultè rogatus à Libanio ſophiſta, Juliani Apoſtatæ amico: *Quid facit fabri filius?* (ita per icomma vocabat Chriſtum Dominum) ſtultitiæ ejus ſapienter reſpondit: *Juliano ſo. ulum fabricatur*. Et verus fuit vates: nam paulò pòſt Julianus occiſus in loculo ſepulcrum elatus eſt, ita Theodor. lib. 3. Hiſtor. cap. 18. Et Maris Epiſcopus Chalcedonis exprobrans Juliano apoſtaſiam, cùm ab eo ſtolidè velut cæcus rideretur, audiretque: *Non te Galilæus tuus ſanavit?* prudenter ei ſuata ſtultitiam ſuam regeſſit: *Gratias age Deo quòd cæcus ſim, ne te apoſtatam oculis aſpiciam*. Ita Sozom. lib. 5. c. 4. S. Baſilius ſatuè reprehenſus à Demoſthene coco valentis Imp. Arriano, quòd *ſuorum* crederet & doceret, ſubridens ſapienter ſatuo reſpondit: *Demoſthenem illiteratum hodie videmus: quum eſt inſuſurrorum curare condimenta; nam cùm aures habeas applicas ſurdabus, ſorroſanctia dogmata audire non potes*. Ita Theodor. lib. 4. c. 17.

Feſtivè, ſed falsè, nuper in Belgio frater quidam Franciſcanus, irriſus ab hæretico intolerante, alapaque percuſſus, cùm ſtultè is ipſi obiceret, ut alteram maxillam feriendam offerret; Scriptum eſt enim, inquit: *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram*, Matth. 5. 39. Tu autem cum ruis, Evangelii ad literam cuſtodem te profiteris. Moa frater lagax & nervoſus ſapienter & fortiter ſtultitiam ejus contudit; nam proſternens eum in terram pugnis malè mulctavit, dicens; Scriptum eſt pariter: *Quo menſuram menſi fueritis, remetietur vobis*. Cùm tertius quis ſuperveniret, velletque eos ſeparare: *Sine*, inquit, *doceo enim hæreticum hunc ſacras Scripturas, quas ſtultè ſtravit, ſanè intelligere. Scriptum eſt enim: Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur*.

CLAUDUS PEDIBUS, ET INIQUITATEM BIBENS, QUI MITTIT VERBA PER MANUM STULTOU] Vers. 6. Hebr. *incidens pedes, rapinam bibens, mittens verba in manu ſtulti*; Regia *decortans pedes*; Vatabl. *detruncat pedes, & bibit violentiam, qui per ſtultum aliquid demandat*; Chald. *qui currit pedibus ſuis, bibens iniquitatem: ſic eſt qui mittit verba in manu ſtulti*; Septuag. *ex vita ſua opprobrium facit, qui mittit verbum per manum ſtultum*; Procop. *ex pedibus ſuis opprobrium facit*, &c. Syrus, *de ſub pedibus ſuis bibit iniquitatem, qui mittit munuum ſtultum*. Pro *iniquitatem* hebr. eſt עשק *chamas*, id eſt vis, rapina, violentia, tyrannis, iniquitas, injuſtitia, opprobrium, damnum; ſumiturque tam activè pro rapina, quam quis facit, quàm paſſivè pro rapina, injuria & probro, quod quis patitur. Sic Job c. 15. 16. de impio dicitur; *Qui bibit quaſi aquam iniquitatem*, & c. 34. 7. *Bibit ſubſannationem quaſi aquam*, hoc eſt, ab omnibus malè audit, ridetur & ſubſannatur. Pro *claudus pede* Noſter legit מקוצף *mekutſe*, quod eſt participium paſſivum *quod* ſignificans *ſuccisſus*, ut vertit Pagnin. *vel incisus pede*, hoc eſt claudus; cui enim inciſi ſunt nervi & tendines genuum, hic neceſſariò claud os eſt, & claudicat. Jam nervoſiùs aliis punctis legunt מקוץ *mekatſe*, quod eſt participium activum *qui*, ſignificans *incidens* vel *incidens pedes*, uti vertunt alii jam citati.

Nota. Herus & ſervus, mandans & mandatarius, mittens, & miſſus, putà nuntius vel legatus, œconomicè cenſentur unum, & civiliter computantur ut una eademque perſona, quia ſervus, mandatarius, & miſſus omnia agit ex commiſſione & præcepto ſui heri, mandantis & mittentis; quare quod unus facit, erat vel peccat, alter quoque cenſetur facere, errare & peccare. Hinc Salomon hic loquitur de mittente, & nuntio miſſo complexim quaſi de uno, & eodem, eſto unum epithetum magis conveniat uni, alterum alteri. Nam *pedes ſudus* magis convenit nuntio; *vè* verò *bibens iniquitatem* magis convenit mittenti; ſed quia hi duo civiliter ſunt unum, hinc quod uni coovenit, tribuitur & alteri.

Senſus ergo eſt q. d. Mittens nuntium ſtultum ad negotia ſua peragenda, perinde facit ac ſi *claudum pedibus*, id eſt tardum, invalidum, ineptum & impotentem mitteret; ſtultus enim non poteſt prudenter ea peragere, quare multa imprudenter faciet, multos contra ſe, & herum mittentem ſe concitabit, multaque temeratiè dicet, & aget, quæ in mittentem tranſcribentur, ut ipſe viedatur bibere copioſam iniquitatem nuntii, ac conſequenter luat meritas eiuſdem pœnas, probra & damna. Demus enim ut reſtè referat ea quæ ſibi commiſſa ſunt, at, ſi ſuper eis examinetur non ſibi conſtabit, ſed vacillabit quaſi in utramque partem claudicans, multaque alia effuriet, & faciet, quæ ero infamiam & damna creabunt. Ad hæc ſinet ſe decipi, & mille dolis & mendaciis imponit ſibi. Unde R. Levi; Iniquitatem bibit, inquit, propter ea quæ à ſtulto referuntur. Quod quidem duplici ratione contingit, tum quidem quòd ſtultus ſermones non renunciet, quemadmodum juſſus fuerat; ea quo fiet ut mittentes grata non reſpondeantur, iiſque conſentientia quæ propoſita fuerant. Ideoque iniquum ſic præbebit ei ad quem legatio deſtinata eſt, licet is crimine culpaque careat; id enim à legati dementia effectum fuit. Tum quòd ſtultus ſermones non referat ot juſſus fuerat à reſpontibus dante, ideoque fiet ut negotia implicita ſint difficultàtibus conſentaneaque gratia deſtituantur. hæc R. Levi.

Igitur *vè claudus pedibus* complexim tribuitur mittenti, & nuntio miſſo; propriè tamen nuntio competit, ſed in mittentem tranſcribitur: quia quod miſſus facit, cenſetur facere mittens, & quia cenſetur claudicare tam mente, id eſt vacillare judicio, & eſſe amens, quàm pede qui ſtultum

eui

eui mens magis vacillat quàm pes mittit; & quia claudus, id eſt impotens ad negotia tua tractandum, ſit oportet, qui non alium quàm claudum, id eſt ſtultum, habet quem mittat.

Jam nervoſius legunt, & vertunt, *incidit* vel *truncat pedes*, ſcilicet *ſibi ipſi non ſo* quem mittit, q. d. aut Vatabl. Qui verba aut negotia mag ri momenti homini inſipienti ad alium deferenda tradit, ſimilis eſt ei, qui ut aliquò mittat quempiam pedes ſibi ipſi incidit, id eſt eum mittit, qui aut numquam perveniet ad eum, ad quem deſtinatur; aut, ſi ad eum devenerit, rem perperam aget vel dicet; atque adeò quidquid erraverit aut deliquerit, id bibere ac devorare mittentem coget.

Addit Aben Ezra, & Caiet. eum qui mittit ſtultum, non tantùm ſtulto, ſed & ſibi ipſi pedes incidere, & truncare: quia ſicut pedes ſibi ipſi incidens, privat ſe facultate ambulandi; ſic quoque res ſuas tractans per ſtultum, privat ſe facultate eadem per ſemetipſum peragendi: ſtultus enim ita eas intricat, & pervertit, ut vix à quoquam extricari, & in integrum reſtitui poſſint. Idem bibit iniquitatem, quia iniquè facta, & geſta à ſtulto quem mittit eorumque probrum, & pœnæ in ipſum, utpote qui miſit derivantur. Ulterius R. Salomon τὸ *incidens pedem* extendit ad quoslibet negotii adminiſtros, q. d. Qui ſtulti opera in legationibus utitur, multorum pedes præcidit, quos denuo reponere debeat, ut rem à priore legato malè geſtam reparet. Idem verò iniquitatem bibit, quòd eidem amici iraſcantur ob ſtulti legationem.

Noſter Salazar ſubtiliùs cenſet τὸ *incidens pedem* ſignificare miſſionis pœnam, & pœnitentiam. q. d. Herus in pœnam miſſi à ſe ſtulti pœnam hanc erroris ſui à ſe exiget, ut pedem ſibi ipſi incidat, id eſt verberet, & cruentet, volens nimirum membra punire quæ ſibi detrimentum attulerunt: nam cùm poſſet pedes ſuos ad rem agendam movere, horum ignavia aut inertia calamitati aut infortunio cauſam dedit.

Septuag. vertunt, *ex viis ſuis opprobrium ſibi facit*, vel *probrum refert, qui mittit verba per nuntium ſtultum*. ita auctor Catenæ Græcor. quia legatus ſtultus opprobrium eſt mittentis: mittens enim ſtultum cenſetur, & ipſe ſtultus, quia ſtultè dicta factaque, & errores nuntii quem miſit videtur probare. Procopius: *Ex pedibus ſuis opprobrium ſibi facit*: pedibus enim, & multò magis mente claudicat tam miſſus quàm mittens, ideoque magis ridetur quàm pedibus claudus, de quo Poeta:

Lorpidem rectas deridet, Æthiopem albus.

Myſticè Beda: *Qui hæreticum*, inquit, *ſcienter mittit ad prædicandum populis, claudus eſt pedibus, & iniquitatem bibens; quia & apertus bonæ inceſſum amiſit, & interiora ſui ſenſus hauſtu ſtultitiæ debriat.*

Myſticè, pariter B. Petrus Damiani lib. 1. epiſt. 18 hanc gnomen explicat de iis qui indignos promovent ad prælaturas: *Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per animum ſtultum. Quibus nimirum verbis*, ait, *quid aliud ni fetus expreſſum, niſi ſe cavaliter ſapiendi, ne per hoc ſtulto cuilibet negotium obtentæ prædicationis officium? De ſanctis enim prædicatoribus dicitur: Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Itaque quilibet ordinator Eccleſiæ ſi dignus, & idoneus in dignitate conſtituit, quaſi pedibus rectis incedat. Per os enim verbum ſpargendo cuique dijcurrit, & quod per ſemetipſum non valet agere, per illos ſatagit officiaſe ve adimplere. Sin autem carnales quoſque ac reprobos ordinare præſumat, hic claudus pedibus ambulat. Qui etiam iniquitatem bibere dicitur; quia dum verba ſanctæ prædicationis per ſtultum nuntium mittit, & contra Apoſtolam eidem manus imponit, peccatis communicat alienis. Nam & ſi prudenter quoſque loquatur, ſi tamen non agit ipſe quod loquitur, in ſpiritualibus clamantibus iniquus non immeritò indicatur.* Hæc P. Damiani.

Vers. 7. QUOMODO POLCHRAS HABET CLAUDUS TIBIAS: SIC INDOCENS EST IN ORE STULTORUM PARABOLA] Pro *parabola* hebr. eſt מָשָׁל *maſal*, id eſt *prædominans*, hoc eſt ſententia illuſtris, erudita, gravis, acuta, præſertim ethica, quæ mores hominum ad prudentiam, & virtutem efformat, quales ſunt hæ Salomonis. Vide dicta cap. 1. v. 1. Hebr. ergo ſic habent: *Elevatæ ſunt crura à claudo, & (id eſt ſic) parabola in ore ſtultorum.* Pro *elevata ſunt* hebr. eſt *daleia*, quieſt imperativus à דָּלָה *dala* ſignificans haurire, elevare, exaltare per ironiam. q. d. Fruſtra elevabitis. Vel potiùs indicativus ſignificans, elevata vel exaltata ſunt crura claudo: unum enim crus ejus altius eſt altero: ſicut fiſtula una altior eſt altera, dum hauriunt aquam è puteo: una enim deprimitur, altera elevatur. *Elevatæ* ergo, id eſt inæqualia ſunt crura claudo, ut vertit Pagnus, Baynus, & alii. Alii vertunt, *exhauſta ſunt*, id eſt aruerunt, vel ſiccatæ ſuot tibiæ claudi.

Primò, ergo ex Hebræo ſic vertunt, & explicant nonnulli, quaſi ſignificet parabolam, id eſt ſententiam ſapientem, & gravem non reperiri in ore ſtulti; ſicut rectus incceſſus non reperitur in claudo: ſicut enim claudus incedendo claudicat, ſic ſtultus loquendo imprudentiam & inconſtantiam ſuam oſtendit. Undè Chald. vertit, *ſi doceris ambulationem claudo, ſuſcipies verbum ab ore ſtulti*; Septuag. *auferetur greſſum crurum, & parabolam* (hoc enim ſignificat Græcum παροιμία, ut habent Complut. & auctor Catenæ Græc. pro quo minùs rectè alii legunt παροιμίαι, id eſt *iniquitatem*) *ex ore imprudentium*, hoc eſt ut ciatè Symmach. *deficerunt tibiæ à claudo, & parabola in ore ſtulti*, Vatabl. *exaruerunt crura claudo*, &c.

Secundò, alii ſic vertunt, & explicant q. d. *Ablata ſunt tibiæ à claudo: ſic parabola in ore ſtulti*; q. d. Quod eſt corpus ſine tibiis, hoc eſt parabola ſine intellectu in ore ſtulti. Huc accedit Aben Ezra, qui vertit, *an elevabunt exaltationemque claudi crura, cùm is pedibus careat?* q. d. *Proverbium abſque intelligentia eſt tamquam corpus earum pedibus. Aut ſicut attenuata ſunt crura claudi, ſic tenuis imbecillaque eſt parabola ſine intelligentia.*

Tertiò, Salomon. q. d. Sicut claudo videntur crura cuiuslibet viri altiora ſuis: ſic ſtulto parabola, & ſapientia videtur altior ſe, ut ad eam ſe etigere, eamque prehendere nequeat.

Quartò, Vatabl. q. d. Elevate, & erigite claudum io pedes ſuos; tamen non propterea rectus incedet aut greſſus reget, quinimò ſtatim concidens procumbet. Ad eumdem modum ſi in ore ſtulti ac ſtolidi hominis perelegans, & peracuta parabola ponatur, non propterea mente diſcurret, & ex acceptis ad alia ſcandet; ſed quamprimum vacillabit, & in abſurdiora dilapſus corruet.

Quintò, meliùs alii vertunt, *elevata*, id eſt *inæquales*; ideoque indecentes *ſunt tibiæ claudo, ſic & parabola in ore ſtultorum*: quod Noſter elatè vertit, *quemadmodum pulchras fruſtra habet claudus tibias, ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola*, q. d. Sicut pulchræ tibiæ claudum non ornant ſed dehoneſtant, & ſpectantibus ridendum exponunt. eò quòd ijs uti rectèque incedere neſciat; ſed eis abutatur ad claudicationem, quæ intuentibus ridicula videtur, & riſum movet: ſic pariter *parabola*, id eſt ſententia ſapiens, & gravis ſtultum non decet, nec decorat, ſed dedecorat: quia ea rectè uti neſcit, ſed ea ridiculè abutitur ad ſuam ſtultitiam, idque Primò, quia eam profert non opportunè, & congruè ſed importuno tempore locoque incongruo. Sic Salomonem expicat Eccleſiaſt c. 20. 21. dicens: *Ex ore ſtulti reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore ſuo.* Vide ibi dicta.

Quod pulchra tibia claudo hoc parabola ſtulto. Primò.

Secundò, quis ſicut claudus tibiis pulchris, ſic ſtultus parabola pulchra rectè uti nequit, tum quia aliquid ei addit vel detrahit, aut R. Levi tum quia rectè eam applicare neſcit, ſed ineptè, & inconcinnè eam accommodat rei cui non debet, & modo quo non debet. *Secundò.*

Tertiò, ſicut claudus, licet pulchras habeat tibias, tamen inæqualiter amulat, quòd una tibia ſit brevior altera, ideoque claudicando ſaltitat nunc pedem unum longiorem attollens, nunc alterum breviorem deprimens: ita patet licet in ore ſtultorum ſit prudens aliqua ſermo, tamen cum aliis eorum verbis non contenit, ſed velut inæqualibus tibiis ambulant, & claudicant, dum poſt dictum aliquod ſapiens ad ſuas nugas, & ſtultitias revolvuntur. Sermones ſapientes ergo nervos incidit ſtulti ſtultiloquii, dum poſt eum ſubnectit inconcinna, inepta, diſſoluta, quæ non cohærent, quæque nec cœlum nec terram tanguut, ut vulgò dicitur. Quare ſicut homo eſt monſtroſus, cujus membra ſunt inæqualia, vel debita proportione carentia: ſic monſtroſus eſt ſermo ſtulti, cujus partes ſunt inæquales, & inepta proportione deſtitutæ. Sic Cicero de Claris orat. n. 20. tantis quemdam qui pulchris mepta imitabatur: *Actio*, inquit, *pantalum, cum vitio verſi, tum etiam ineptiis claudicabat.* Huc facit proverbium Arabicum cent. 1. n. 20. *Ne incurrera pavonem, & columbam ſimul ſedeſ, ne ſis modò compoſitus, modò diſſolutus; modò gravis, modò levis & ioſolens;* uti faciunt ſtul- *Tertiò.*

Digitized by Google

ſtulti, qui modò graves, & compoſiti in dictis, & verbis incedunt quaſi pavones; modò leves & ridiculi volitant, ut columbæ.

Quartò, Baynus: Parabola, inquit, id eſt ſermo eruditus, & elegans in ore ſtulti, cum à vita ejuſdem & actione diſcordat, indecenter claudicat. Duo enim velut animæ crura ſunt, dictio & actio: quapropter cùm ſermo ſublimis eſt, & actio humilis, indecora admodum claudicatio, ac turpis pedum nutatio fit, qualibus dici poteſt illud Eliæ: *Uſquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi verò Baal, ſequimini eum*, 3. Reg. 18. Igitur hæc gnome in eos intorqueri poteſt, in quorum ore ſemper eſt Euangelium, quique illud ex officio aliis prædicant, cùm improbæ ſint vitæ, quales omnes Sapiens ſtultos vocat. Sancta enim hæc prædicatio illis indecens eſt, ut qui ea nec ornentur, nec eamdem ornent; ſed inæqualitate dictorum, & factorum dehonestent, quantum in ſe eſt, omnino claudis ſimiles, qui pulchras quidem habent tibias, ſed eis non pulchrè incedunt: claudicant enim, & illi in duas partes dum ore Deum, vita mundum prædicant. Ita Beda, Janſeo. & alii.

Hinc, & appoſitè B. Petrus Damiani libr. 1. epiſt. 18, hanc gnomen de prædicatoribus malè viventibus exponit. *Quomodo*, inquit, *pulchras frustra habet claudus tibias, ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola. Pulchrè planè innititur sibis, qui luculenti uiter claritate ſermonis: ſed dum ſine bonis operibus accumulatum deprimit eloquium, velut ſine greſſu promouet rectæ curæ verberum. Quaſi pulchras ergo habet tibias ad videndum, ſed non uiles ad gradiendum, qui podagricis vitiorum laqueis innodatus, ipſe quidem turpiter claudicat, dum alios ut agiliter gradiantur invitat. In æternum ergo ſtultorum ore indecens eſt parabola, quia dum ſpiritualiter fouendi, & carnaliter vitiantes, eorum uita cum labiis non concordat: quot nimirum honeſta loquuntur, ſed inhoneſtè viuentes prædicatio tecta non libirat, ſed mordax conſcientia vehementer accuſat.*

VERS. 8. SICUT QUI MITTIT LAPIDEM IN ACERVUM MERCURII: ITA QUI TRIBUIT INSIPIENTI HONOREM] *Inſipienti* hic accipe tum phyſicè, id eſt dementem & ſtultum: tum ethicè, id eſt vitioſum, & ſceleratum.

Margema quatuor ſignificat. Prima.

Pro *acervum Mercurii* hebr. eſt גַּלְמוּד *margema*, quod derivatur à גָּלַם *ragam*, id eſt lapidare, lapides jacere, vel lapidibus obruere: unde quadrupliciter vertitur. Primò, *acervus lapidum*; Secundò, *purpura*; Tertiò, *funda*; Quartò, *acervus Mercurii*: hinc quadruplex oritur verſio. Primò, *margema* Hebræi paſſim interpretantur *acervum lapidum* q. d. Sicut qui lapidem, præſertim pulchrum, politum vel pretioſum, projicit in communem acervum lapidum, rem facit inutilem: lapis enim unus, eſto pretioſus, in acervo tot lapidum, nec ornatum nec pretium habet, imò nec apparet, nec agnoſcitur: ſic pariter tem ioutilem facit, qui dat honorem inſipienti: perdit enim honorem, dum eum collocat in indigno, in quo nec pretium nec dignitatem habet. honor enim ſuum pretium habet in ſapiente, & virtute prædito. Rurſum q. d. Qui ſtulto magiſtratum defert, totam remp. confundit, & perturbat, eamque facit inſtar acervi lapidum, qui non eſt aliud quàm rudis indigeſtaque lapidum moles ſine lege, ſine ordine permixta, & confuſa: ſic enim in republica eſt rerum omnium confuſio, cùm ſtulti, qui regi deberent, præſunt, ſapientes verò, quorum eſt regere, ſubſunt. Hic etiam acervus poteſt dici *acervus Mercurii*: quia enim olim acervi plurimi erant dicati Mercurio, hinc videtur manaſſe uſus, ut quilibet lapidum acervus vocaretur *Mercurius*: ſic enim ſæpè nomina ſacra ad res prophanas ex uſu vulgi translati ſunt.

Nonnulli hanc expoſitionem acuunt, per acervum lapidum accipientes polyandrium, ſive locum, & ſepulturam cadaverum: in hunc eum ſolebant coacervare lapides: ſepulcra enim, & buſta plebeiorum habebant congeriem lapidum. Undè illud Virgilii:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Rhiſia ſepultus.

Sic ſenſus erit q. d. Sicut ſi mittas lapidem in polyandrion; non ornat locum, ſed ſordidatur à loco: ſic ſi des honorem ſtulto non eum ornat, ſed ab eo ſordidatur, juxtà illud Ciceronis quod citavi v. 1. *Cæſar cùm quoſdam ornare voluit, non ipſos honeſtavit, ſed ornamenta ipſa turpavit.*

Ulteriùs alii acervum hunc lapidum ſubtiliùs exacuunt, arctantque ad funeſtum lapidum acervum, qui deſtinatus erat ad hoc, ut eo damnati ad lapidationem obruerentur: ut enim eos lapidaturi lapides haberent ad manum, faciebant eorum congeriem, ex qua lapides depromerent: quare hic acervus Judæis erat abominabilis. Sic ſenſus erit q. d. Sicut lapis miſſus in congeriem lapidum damnandorum ſit abominabilis: ſic pariter abominabilis ſit honor qui ſtulto tribuitur. Hinc de Achan lapidato à Joſue c. 7. 26. dicitur: *Congregaveruntque ſuper eum magnum acervum lapidum, qui permanet uſque in præſentem diem.* Hoc facit etymon *margema*, quod eſt גָּלַם *ragam*, id eſt lapidare, quaſi *margema* ſit acervus lapidationis.

Rurſus alii *margema* vertunt, *acervum margaritarum*. q. d. Sicut lapis pretioſus perdit ſuum decus, ſi in acervo margaritarum ponatur, & coodatur: gemmæ enim ſuum habent ſplendorem ſi non in acervo, ſed ſuo loco & ordine collocentur; ſic pariter honor ſtulto collatus ſuam perdit dignitatem, quia non ſuo & congruo, ſed indecenti & indecoro loco collocatur. Aut q. d. Sicut lapis mentitus, putà gemma adulterina mixta aliis gemmis, & margaritis veris, eis fidem detrahit, facitque omnes de adulteratione, & fictione ſuſpectas: ſic pariter ſtultus unus poſitus in ſenatu, congregatione vel cœtu ſapientum, cæteris notam inuſtit, & famam ſapientiæ derogat, omneſque facit de ſtultitia, & ſcelere ſuſpectos.

Secundò: Inſuper quidam vertit, *ſicut fragmentum teſta* (Chald. *lamina*) *in lapidum acervum*, ſcilicet conjectum diſſipatur, imò in mille fruſta diſſilit illiſum ad lapides, ut plaoè conteratur & perdatur: ſic & digoitas ſi conferatur ſtulto, diſſilit, deſinitque eſſe digoitas, ita ot nullus ſapiens eam velit, quia videt eam ſibi cum ſtulto communem, & à ſtulto jàm profanam & vilem effectam.

Secundò: Aben Ezra & R. Joſeph Hebr. *margema* accipiunt pro אַרְגָּמָן *argaman*, id eſt purpura, vel זִיו *ziva*, id eſt ſplendor, & gloria. q. d. Sicut ineptè facit qui lapidem abjectum purpura involuit, ſic & qui ſtulto honorem defert. qui enim lapidem iovoluit purpura, honorem ei defert: lapis enim ſtulto, purpura honorire ſpondet. Rurſum q. d. Si quis lapidem, id eſt caput lapideum, vel ſtatuam lapideam principis, veſtiat purpura, ponatque in ſolio quaſi jus populis dicturam, rem facit ridiculam: nec enim lapidem honeſtat, ſed purpuram dehoneſtat: ſic pariter qui ſtultum ornat honore magiſtratus, judicii vel præfecti, rem facit ridiculam, imò noxiam: ſtultus enim hoc honore ritè defungi nequit, ſed ſtultè ſubditos reget, ſtultaſque proferet ſententias, leges, edicta: juxtà illud, *Simia in purpura*: quare qui ſtulto confert magiſtratum, magiſtratum violat & cootaminat.

Tertiò: Tertiò, Septuag. *margema* vertunt, σφενδόνην, id eſt fundam, qua lapides rotati in orbem magna vi funduntur, torqueotur, & vibrantur in ſcopum. *Qui alligat*, inquiunt, *lapidem in funda, ſimilis eſt ei qui dat inſipienti honorem*; Chal. *ſicut fragmentum laminæ in funda*, &c. Syrus, *ſicut lapis in funda, ſic qui laudat ſtultum*; Arabicus, *qui ligat lapidem in funda, aſſimilatur illi qui tribuit ſtulto honorem*. Sic & Vatabl. Paginnus, Baynus, R. Salomon, & R. Levi, qui ſic explicat q. d. Sicut lapis pretioſus non eſt ponendus in funda ot abiiciatur: ſic nec conferendus ſtulto honor, id eſt ſapientia, cùm illa ipſe ſit indignus: ſapieotia enim vocatur honor, quòd in ea mortalium decus ſplendorque conſiſtat, juxtà illud c. 3. 35. *Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio, ignominia*. Funda enim dicitur σφενδόνη à σπεύδω, id eſt à feſtinando, quòd feſtinato rotetur & jacitur: undè σφενδονῆται vocantur τὸ σπεύδειν.

Senſus ergo eſt q. d. Sicot qoi ligat lapidem in funda ut projiciatur, ſtultè facit: nec enim lapis ligatos projici poteſt: ſic ſtultè facit qui inſipienti dat honorem. At potiùs q. d. Sicut qui lapidem ligat, id eſt fundæ imponit, & rotando ſtringit ut validiùs & certiùs ejaculetur; hic eum proficit, abiicit & perdit: lapis enim ejaculatus abiicitur evaneſcit & perit: ſic honor tributus ſtulro non diu permanet, ſed illicò abiicitur & perditur. Aut Tertiò, magis appoſitè q. d. Sicut qui vibrat lapidem è funda in ſcopum, ſæpè lapiùs abeo aberrat, & in devia torquet: ſic qui dat hooorem ſtulto, à ſcopo hoooris, quieſt ut is detur ſapienti, & probo, aberrat, ac in devia, putà io inſipientem, improbum & indignum, eum tranſmittit.

Rurſum S. Ambroſ. in pſalm. 104. ſub finem ſic verſionem Septuag. concinnat: *Liberas*, inquit, *ſapienti, non inſipienti conveniis; quoniam qui illigat lapidem in fundibulo, ſimilis eſt ei qui dat inſipienti claritatem: ſeipſum vulnerat, atque ſibi*

poriis

patiàt dum interquot iacu um effert periculum. Deinde ſicut tor-mento acerbatur, & gravitate mortis fax ruina, ſic unſpecta-tis in libertate rerum tubamentis. Mens S. Ambroſii eſt, q. d. Sicut is qui rotat, fundam, effert ſibi periculum, ne ro-tando lapidem in caput ſuum impingat. ſic qui ſtultum pro-movet ad honores, creat periculum ſuo capiti, ne icilicet populus à ſtulto læſus, invadat eum qui ipſum promovit: in promovendum enim ſolent promoti laptus & errata trans-ferri. Rurſum ſicut lapis funda valido impetu contortus ſo-rſum, mox graviore ſumma deſcendit, ferturque deor-ſum: ſic ſtultus ad honores evectus graviore lapſu in ima corruit; juxta illud, *Tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant*: ſicut enim lapidis, ſic & ſtulti locus eſt imus. De-nique Adagiographus ſic eſt locutus q. d. Sicut qui lapidem fundæ impoſitum dat in manus ſtulti, dat ipſi ferma, quibus alios ipſumque dantem ferat: ſic qui eidem dat dignitatem, dat ex lapidem quo alios, & ipſum dentem vulneret: ſtulti enim dignitate neſciunt uti moderatè, ſed ea ad libidinem in alterum perniciem abutuntur.

Funda pro pala annuli. Nonnulli valdè congruè Græcum σφενδόνη, id eſt funde, accipiunt pro pala annuli aurei, eamdemque eruenter notant per hebr. מרגמה, id eſt purpuram. Soleat enim pa-B læ annuli addi bracteolæ coloris purpurei, ne gemma palæ inclula fulgore auri hebetetur & offuſcetur, ſed ſuum ſplen-dorem teneret, illoque colore exacuat. Sic tenſus erit q. d. Sicut qui lapidem vulgarem ligat in pala annuli aurei, ab-ſurdè facit; ſic & qui dat honorem inſipienti. Ita noſter Menochius in Hieropolit. lib. 2. cap. 11. Nam σφενδόνη ἀνθρώπου eſt pala annuli, ut Cicero interpretatur, apud Pla-ton. lib. 2. Polit. Et Plinius fundam quoque hoc ſignificatu dicit, ut *funda, ait, includuntur perſpicua, cæteris ſubiicitur orichalcum*. Eſt autem pala annuli funde, circulus ille auri vel alterius metalli, quo gemma annuli includitur, per quæ de ea fundæ ſinus lapidem ejaculandum includit.

& pro ſtru-mena. Denique funda accipi poteſt pro ſacculo, crumena, & marſupio facto inſtar retis: unde Macrobius: *Demum*, ait, *in fundam pauperem manus, paucules, denarios protulit*. Fun-da enim ſubinde rete ſignificat, ut patet ex illo Virg. in Georg.

Atque alius latum funda jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.

Ubi Servius: *Funda, ait, eſt retis genus dictum à fundendo.*

Conſequentes per lapidem accipies vel calculum ſtatu-C orum, quo ſcilicet mercatores tapputant ſummas pecuniarum, vel lapides ponderum: olim enim lapidibus utebantur pro ponderibus, & tam bos quam calculos rationum includebant ſacculis, & marſupiis. Si calculos rationum accipias, ſenſus erit q. d. Sicut calculus in re parvi eſt valoris, ſed magni ob ſummam quam ſignificat, ſic ſtulto ad magiſtratum evecto deferendus eſt honor, non propter ſe, ſed propter Deum & communitatem, cujus perſonam repræſentat. ita D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 3. cujus verba mox recitabo. Sin lapides ponderum accipias cum noſtro Salazar, ſenſus erit q. d. Qui virum ſtultum & inſipi-entem ad honores, id eſt ad magiſtratum vel principatum extollit, ut ex jure publicam rem adminiſtret, perinde facit ac ſi ponderа marſupio ſocludat & inclusa obſignet. q. d. Illo im-petrante nullus erit juſtitiæ locus, nihil ex jure, nihil æquita-te geretur, ſed in omnibus ſumma temeritas erit. Itaque Salomon ſtultos & inſipientes homines à magiſtratu arcen-dos idcirco dicit, quia illis rempubl. gerentibus jus & æqui-tas exulat: ac conſequenter exulant merces, & mercatores, & mercatura, qua resp. opes & rerum abundantia conſtat.

Ex dictis liquet σφενδόνη, id eſt fundam, tria ſignificare: D Primò fundam, Secundò, palam annuli; Tertiò, ſacculum, & marſupium, utraque hæc ſignificata aptè huic ſententiæ, & ſimilitudini congruere, juxta tenſus quos aſſignavi.

Quartò. Quartò, ſolerter noſter Interpres *margema* vertit, *acervum Mercurii*: ſcito enim *margema* in genere ſignificer acer-Margema *eſt acervus Mercurii. Probatur.* vum lapidum, ubi tamen vulgi eppropriata fuit hæc vox ad *acervum Mercurii*, ut pote olim apud Gentiles communiſſimum & celeberrimum, ac Judæis notiſſimum. Id ita eſſe docet primò, noſter Interpres qui ſic vertit, ejuique verſionem probavit, & probat tota Eccleſia. Secundò, quia *margema* idem eſt quòd *Mercolis* מרכלת *regema*, id eſt Mercurii (hunc enim Hebræi vocant *Mercolis*) acervus. Tertiò, ita docent Rabbini in *Stopher amanda*, cap. 20. & alibi, ac Speculum Hiſtoriale lib. 24. quos citat Joan-nes Draſius, licèt in fide heterodoxus, ideoque minùs fa-vens. Vulgero Interpreti, lib. 3. quæſt. c. 66. Et in claſſe Prov. lib. 2. c. 34. & R. Salomon hic: *Rabbini*, inquit, *eum qui legis doctrina imbuat diſcipulum imperitum, ſimilem eſſe lapidem in Mercurium jacienti affirmant*. Sic & Mercerus hic (cujus verba mox recitabo) teſtatur veteres Hebræos *margema* vertiſſe, *Mercurium*. Idem docet Elias in Tiſbi, R. Ilmeel in Gemara, R. Natnan in Lexico Juris Hebræorum.

Denique id magis conſtabit ex mox dicendis. Nec no-vum eſt in Script. citari deos Gentilium, ad eorumque fa-bulas elludi. Sic enim alludit ad fabulam Titanum Judith 16. 8. *Nec percuſſerunt*, inquit, *eum* (Holofernem) *filii Ti-tan*. Et Job ult. v. 14. pro *cornu ſibi*, quod erat nomen filiæ Job; Sept. verterunt, *cornu Amalthæ*, id eſt cornu copio-ſum, dives, rerum omnium affluentia ebundans. Fabulan-tur enim poetæ Amaltheam fuiſſe capram nutricem Jovis, è cujus proinde cornu Jupiter omne bonum fundebat. ita Olympiod. & Nicetas ibidem, qui ſapienter edvertit: *Cùm Scriptura*, ait, *cornu copiæ, aut Sirenum, aut vallis Titanum aut gigantum mentionem facit; tantùm utilitatem illis fabulis ſignificatam, non verò falſitatem ullam nobis propinat*. Sic & Nyſſenus hom. 9. in Cantic. Jem

Quæritur quis ſit *acervus Mercurii*? Primò, Beda, Ar- Mercurii
boreus, Hugo, Lyran. & Gloſſa interlinearis per *Mercurii* ecervus
acervus lapidum eggeres ſeu cumulos, ad Mercurii tem- *quis.*
plum exædificandum collectos accipiunt, q. d. Qui homi- *Reſpondeo.*
nem rudem & imperitum reipubl. præficit, aut illi docen- *Primò.*
di munus attribuit, peccet æquè ac illi, qui falſis idolis, congeſtis lapidibus, templa ædificant. Nam ſicut Mer-curii ſanum extruere idololetrie eſt; ita etiam, inquit Hu-go, idololatriæ quoddam genus eſt, inſipientem virum magiſtratum creare, juxta illud Zachariæ 13. *O paſtor & idolum!* Audi Bedam: *qui inſipienti, id eſt hæretico, honorem docendi confert, non minùs delinquit, quàm qui deos ac delubra Gentilium cultu venerator inani*. Verùm hæc expoſitio vi-detur aliena & longè petita. Multò elienior, imò falſa & erronea eſt illa Mercerі hoc loco: *Veteres Hebræi*, in-quit, *margema accipiunt pro ſimulacro Mercurii, quod ex ma-gna lapidum mole factum eſſet: quo ſenſu Vulgatus interpres ver-tit, acervum Mercurii, qualis eſt imago Chriſtophori, quæ ma-gnam molem lapidis in noſtris templis alicubi cernitur*. Unde ipſe hanc locum cum Beza torquet contra invocationem S. Chriſ-tophori aliorumque Sanctorum, ac venerationem imagi-num eorumdem, q. d. Sicut abſurdè facit, imò peccat in Deum, qui ſtatuam Mercurii, qualis eſt Chriſtophori, lapidibus pretioſis ornat: ſic & peccet qui honorat ſtul-tum. Verùm hæc eſt hæreſis. Aliud enim eſt idolum & dii Gentium, aliud eſt S. Chriſtophorus & Sancti Chri-ſtianorum, eorumque imagines, uti oſtendi 1. Corinth 8. v. 4. Rurſum *margema* non ſignificat Mercurii ſtatuam, ſed *acervum lapidium*. Denique S. Chriſtophori imaginem eſſe imaginem veri Sancti & Martyris, non autem emblema cujuslibet pugilis Chriſtiani, qui Chriſtum laborando & petiendo portet, uti volunt hæretici, fuſè & effi-caciter demonſtrat Joannes Molanus libr. 3. de S. Pictur. & imagin.

Secundò, Pagnin. vertit, *ſicut qui ligat* vel *mittit lapi-* *Secundò.*
dem in cumulum lapidum, &c. id eſt, inter homorem qui homini ſapienti exhibetur, & eum qui ſtulto impenditur, hoc intereſt, quod inter lapidem qui in ædificio aſſabrè conſtructo, loco aptatur ſuo, & inter eum qui in cumu-lum & aggerem lapidum temerè jacitur. q. d. Honor ſapienti impenſus aptiſſimè in illum cedit, & quaſi lepis ſuo cohærens loco ſpeciolus eſt; is verò qui ſtulto adhi-betur, lapidem aliquem rudem temerè in ecervum proje-ctum, & à ſuo loco emotum imitari videtur.

Tertiò, S. Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. Hugo & Lyran. per *Tertiò.*
acervum Mercurii accipiuor ecervum mercatoris, puta lapil-los (pro quibus jam utuntur nummis æreis) ſive nu-merarios calculos, quibus ſummas pecuniarum ſubducunt & computant. Mercetores enim à mercibus dicti ſunt Mercurii. Unde Falgentius in Mythologia: *Omnis ne-gotiator*, ait, *dicitur Mercurius, quaſi mercium ſuarum cu-ram habens*. Vide Gyraldam ſyntagm. 9. Audi S. Thom. *Quia Gentiles variis imaginibus attribuebant Mercurio, acervus Mercurii dicitur cumulus variorum, in quo mercator aliquando mittit unum lapillum loco centum marcarum; ita etiam honorantur Prælatus, qui ponitur loco Dei & loco totius communitatis, etiamſi improbus fortaſſe ſit*. Similiter habet Ly-ran. quem vide, ſi libet, æquè ac Hugonem.

Noſter

Noſter verò Salazar per lapides Mercurii accipit lapides quibus unmur pro ponderibus, ad ponderandum res quaslibet. q.d Quiquis ſtulto homini magiſtratum aut imperium defert, ei ſimilis eſt, qui lapides, hoc eſt pondera quibus ses librari & appendi conſueverunt, non quidem ad librandum adhibet, ſed in acervum cogit ac colligit: id eſt, hoc efficit ne quid exactè & ex jure & juſtitia peragatur, ſed quaſi ſublaris remotiſque ponderibus omnia temere & confuſè fiant, vel hoc præſtat, ut, quemadmodum ſublatis ponderibus mercatura ceſſat; ita quoque judicia ceſſent, & fora fileant.

Quæ autè genuina?

Quartò, ſimpliciter & genuinè: Acervus Mercurii ſignificat lapides congeſtos rumulatim in honorem Mercurii, qui erat dux viæ ad judicandam viatoribus viam, quos Græci Hermæa & Hermacas, id eſt Mercuriales, vocabant, ut patetea Nicandro in Theriacis, ubi Scholiaſtes: *Hermacas*, inquit, *ponta appellant lapides acervatos in honorem Mercurii*. Et Heſychius: *Mercurialis acervus*, inquit, *ſignificat cumulos lapidum Mercurii, quos in viis acervabant in honorem illius dei*. Solebant enim antiqui in biviis aut triviis ſtatuam Mercurii collocare, quò eùm perveniebant qui faciebant, ac mercatores præcipuè quorum deus erat Mercurius, honoris gratia offerebant lapillum. Is ut viarum præſes, effingebatur trunco habitu, ex lapide rudi, in formam quadratam, hiſce Græcis verbis ſubſcriptis Ἑρμῆς, id eſt, *auſpicatus ad iter*; ἵδρυϊς, id eſt *dux viæ*: unde Ἑρμᾶν teſte Heſychio, ſive τρίβον. Lapides hoſce ergo Hermam vocabant Græci, & acervi dicebantur ἕρματα: *Viacum* vocant Latini: verùtiſſimè Judæorum vocant *Mercolis* ſive *Mercurium*. Citant ex Gloſſis Thalmudicis tractatu de Idololatria fol. 42. pag 2. *Gentes, quæ colunt lapidum acervum, quem Mercolis vocant. Cultus autem ejuſmodi eſt. Quiſquis venit, projicit lapidem in acervum illum.* Unde veterum Hebræorum proverbiorum ſimile huic Salomonio, imò idem eum eo erat: *Projicit lapidem in Mercolis.* Nam *Mercolis* eſt Mercurius, aut potiùs acervus lapidum Mercurio ſacer. Hinc in Lexico Hebr. Judis dicitur: *Quid eſt beth* (domus) *Mercolis? eſt fanum idoli cujuſdam quod Mercolis nominabatur, cujus cultus fuit projectitium lapidum, de quibus R. Iſaac in Gemara: Idi*, ait, *ſunt lapides ſacri Mercolis, unus hinc, alter illinc, tertius ſuper aiunque venit.* Meminit horum lapidum non ſemel auctor *Sephor amana* (id eſt libri veritatis) ut c. 20. & alibi.

Quare autem mercatores aut iter facientes Mercurium bono ſuo ergo lapideo acervo cumularent, ex antiqua fabula dimanavit, quam Didym. lib. 16. Odyſſ. in hanc ſententiam græcè narrat, Anticlidemque narrat auctorem. Auctor item Etymologici hoc idem narrat. Stultus autem aptè vocatur lapis: quia, ut ait Plautus in Milite: *Nullum hoc ſtolidius eſt ſaxum.* Hoc ergo proverbium vel manavit à ſuperſtitione & cultu Mercurii q. d. Quemadmodum ad ſtatuam Mercurii lapides mittere honoris causa, ſumma demcntia eſt, quia ſtatua Mercurii aut lapis eſt, aut lignum nihil ſentiens: ita ſtulto homini honorem tribuere inſcitia eſt. Enimvero ſtultus apud Terentium *cadex*, & *ſtipes*, & *lapis* appellari ſoler in Heautontimorumeno. Vel id manavit à pietate in viatores q. d. Simile eſt beneficium conferre in ſtultum (quoad remunerationem intellige) illi quo proſequitur viatorem, quiſquis lapidem in acervum jacit in ſignum & indicium viæ. Beneficium enim eſt peregrinaturis deinceps, ſed eorum nemo imputat datori, quia ignoratur: ita beneficium perdis, ſi beneficium das ſtulto & fatuo; neſcit namque ille referre. Hinc fuxit apud Chriſtianos, ut juxta cruces in itineribus lapides videamus accumulatos. Nam primi Chriſtiani, quo pravum antiquum morem extirparent, crucem pro Mercurio ſubſtituere cœperunt, & lapides eum magna reverentia mittere in memoriam Calvarii montis, deducentes ſuperſtitionem illius ſæculi corruptiſſimi in veram pietatem & religionem; ſicque idololatriam fugarunt omnem.

Indi verò & Mahumetani adhuc retinent ſuperſtitionem illam projiciendorum lapidum, ut patet ex verbis, quæ apud Vincentium Bellovacenſem citata comperit Joſephus Scaliger, & ipſe refert lib. 5. de Emendatione temporum. Verba ſunt: *India gentium, quæ Zabiam & Albaraburna dicuntur, antiqua conſuetudine fuit, nudos & decalvatos, magnoque ululatibus perſonantes ſimulacra dæmonum circuire, angulos oſculari, & projicere lapides in acervum, qui quaſi pro bonore diis exturbatur. Inde enim eſt quod in libro Salomonis dicitur: Qui projicit lapidem in acervum Mercurii. Faciebant autem hoc bis in anno, ſole ſcilicet exiſtente in primo gradu Arietis, & rurſus cùm eſſet in primo gradu Libræ, hoc eſt initio veris & autumni. Hæc ergo conſuetudo cùm ab Indis ad Arabas deſcendiſſet, eamque ſuo tempore apud Mecham in Veneris honorem Mahumeth celebrari recepiſſet; ſic illam manere præcepit, cùm tamen cætera idololatriæ veſtigia removiſſet.*

Affinis, ſi non idem, lapidi *Mercurii* eſt lapis Chaldæorum ſuperſtitioſus, dictus *muſurim*, de quo ita Zoroaſtres: *Quando*, inquit, *conſpexeris dæmonem terreſtrem* (tibi reſponſum expetenti) *accedere, incantans ſacrifica lapidem muſurim*, ubi Pſell. in ſcholiis rem aperit: *Dæmones*, ait, *circa terram volitantes natura ſua ſunt mendaces. Quòd ſi ex his verum aliquem ſermonem audire cupias, aram appara, & ſacrifica lapidem muſurim. Habet enim hic lapis vim advocandi majorem dæmonem, qui occulta rationes materialigenis applicatas, earum inquiſitarum veritatem infuſurras, quam ille porrò homini interroganti profert. Indicat enim nomen ipſum, quæ in advocatione utendum eſt, unà cum lapidis ſacrificatione.* hæc Pſellus. Cui ſimilia Nicephorus ad lib. Synefii de Inſomniis. Fuit hæc vaniſſima ſuperſtitio, putantium non omnes dæmones æquè mendaces, ſed aliquos veraces. Deinde & illud erroneum, quoſdam eſſe materiales, materia tenebroſa plenos, ut loquitur. Hic ergo magicus fuit ritus Chaldæorum. *Lapis muſurim quis?*

Hæc & plura de acervo Mercurii eruditè collegit Lanrentius Ramires in Pentacontarcho cap. penult. Huc facit adagium: *Mercurium triceps*, dici ſolitum in ambiguos & ancipites. Mercurius enim Gentilibus erat deus index viæ: quare in trivio tria ei dabant capita, & quique inſeribebant quonam quodlibet caput, & qua liber via, (quam caput indicabat) duceret. Extat de hoc acervo Mercurii elegans epigramma apud Alciatum hoc emblemate: *Quæ dii vocant eundum.*

In trivio meus eſt lapidum: ſuperemineat illi
Trunca Dei effigies, pectore falla tenus.
Mercurii eſt igitur facies, ſuſpende viator
Serta Deo, vellum qui tibi monſtret iter.
Omnes in trivio ſumus, atque hoc tramite vitæ
Fallamur, offendas ni Deus ipſe viam.

Mercurius interpres deorum, princeps orationis & ſermonis, viatorumque num. n credebatur, unde ejus ſtatuæ in biviis triviiſque conſtituebantur ad indicanda viarum diſcrimina: viatores itaque ſtatuis ſolebant lapidum acervos accumulare: ſic enim Deum putabant honorari, ea ſcilicet re quæ in promptu eſſet & obvia, vel quòd ita viam repurgare viderentur, vel quòd eo lapidum cumulo Dei effigies præ reliquis eſſet notior. Ulpianus annorac in oration Demoſthen. adverſus Leptinem, Hermas, id eſt Mercurios, ejuſmodi fuiſſe quadrangulos, ſuperiore parte Mercurii gerentes, inferiùs inſcriptiones viarum oſtendentes. qua de re Gyral. Syntag. 9. & Cælius Rhodiginus libr. 28. c. 12. Adagiographus proverb. de Mercurio dextro, & *Mercuriale*, & *bifrons Mercurius*. Hoc autem emblemate quaſi ænigmate monemur, ea tantùm ſequenda eſſe, ad quæ Deus & natura nos reddit idoneos, cùm ſummæ fatuitatis, & dementiæ ſit aliquid invita, quod ajunt, Minerva ſuſcipere & proſequi. Hinc dicebat Cato apud Ciceronem, naturam optimam ducem eſſe ſequendam, nihilque aliud fuiſſe gigantum more bellare cum diis, niſi naturæ repugnare, Unde & D. Paulus adhortatur, eam ut ſortem retineamus, in qua nos eſſe Deus, voluit. Sed quoniam mentis humanæ tanta eſt cæcutientia & ignoratio, ut qua via ſit eundum, planè ignoret; ſupplici oratione & ſubmiſſo animo recurrendum eſt ad eum, qui eſt via, veritas & vita, quem qui ſequitur, in tenebris non ambulat: continuoque illud Davidicum repetendum: *Oſtende mihi Domine viam, in qua ambulem.* Certè & Socrates apud Platonem pergendum ea ſolùm eſſe via, qua Deus nos ducit, aſſeverat. Porrò Mythologi facti per Mercurium, olim deorum nuntium, vel ſacras Literas, quæ nobis divinam voluntatem aperiunt, intelligunt; vel Prophetas & Doctores aptè divina oracula nuntiantes, ex quibus orthodoxam ſalutis æternæ viam excipere eſt neceſſe. ſerta autem ſuſpenſa, honorem & reverentiam illis exhibendam eſſe declarant.

Hinc Paulus à Lycaonitis vocatus eſt Mercurius, quia ipſo erat dux verbi Act. 14. 11. Mercur. enim fuit Jovis ex Maia filius,

filius, decorum nuntius, &, ut canit Orpheus, Jovis angelus, indeque dictus Mercurius, quasi medicurrius, quod medius curreret inter Deum, & homines. Plura de Mercurio dixi Actor. 14. 12.

Sed redeamus ad acervum Mercurii, cujus hîc meminit Salomon. Appositè sanè cum qui honorat stultum, comparat viatori qui mittit lapidem non quemlibet, sed pretiosum in acervum Mercurii. Nam pro *qui mittit lapidem* hebr. est, צרור אבן *ſoror eben*, id est *ligaculum lapidis*, hoc est lapis, qui ligari solet in pala annuli, quod nulli sit nisi pretiosus sit, & gemmeus: unde Vatabl. vertit, *ut est incluſio lapilli in acervo lapidum, ſic qui dat ſtulto gloriam*, q. d. Ut lapillus in pala annuli incluſus decorus est, indecorè autem in acervo aliorum lapidum, ac præsertim Mercurii, jacet: sic honor decorè collocatur in sapiente, indecorè in insipiente. Primò enim sicut indecens & ridiculum est gemmis ornare lapidem aut lapideam statuam Mercurii, ac ante eam procumbere, eamque adorare: sic & indecens ac ridiculum est stultum ornare, honorare, & adorare, cum ipse sit bardus instar stipitis aut saxi. Rursum sicut saxum aut saxea statua nun sentit ornamenta & honores sibi impensos, nec impendentibus gratias refert: sic nec stultus eos pro dignitate æstimat, nec impendentibus gratus est. Tertiò, sicut Mercurius vivus, fuit inventor & præses artium sapientiæ & eloquentiæ, ac proinde honore dignus: statua verò Mercurii, utpote lapidea, & inanimis, nec fari, nec sapere poterat, ideoque cultu & honore erat indigna: sic pariter sapiens quasi vivus Mercurios honorem meretur, insipiens verò quasi fictus pictusque Mercurius, qui in sapiendo & loquendo est infans, honoris est incapax. Hinc prisci olim statuam Mercurii manibus pedibusque mancam truncamque efformabant, imò deformabant, atque homines stupidos, bardos, fatuos, & insipientes, saxeos ligneosque Mercurios vocitabant: unde illud Juvenalis in quemdam stolidum, satyra 8.

Sculptus ſimilis Mercurio. *Primò.* *Secundò.* *Tertiò.*

At tu
Nil niſi Cecropides, truncoque ſimillimus Herma;
Nullo quippe alio nincis diſcrimine, quàm quòd
Illi marmoreum caput eſt, tua vivit imago.

Sensus ergo est q. d. Qui insipientem honorat, perinde facit ac si statuam saxeam Mercurii manibus pedibusque trunci colat, & veneretur: insipiens enim est quasi saxeus Mercurius brachiis tibiisque truncus, ad agendum loquendumque ineptus & impotens.

Mysticè, B. Petrus Damiani libr. 1. epist. 8. ad Alexandrum II. Roman. Pontif. hanc gnomen exponit de iis qui lucro deditos promovent ad prælaturas: *Et certè qui tales eſt*, inquit, *quoniam pro amore pecuniæ ſummum violat ordinem, indignus eſt proculdubio ut Eccleſiaſticam obtineat dignitatem. Unde & Salomon ait: Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit inſipienti honorem. Nam quia apud Gentiles Mercurius Deus lucelli ſive pecuniæ dicebatur. Acervus Mercurii cumulus atque congeries eſt nummorum. Et quia nummo regula monetalis imprimitur, quid per nummorum deſignatur acervum, niſi vegularium, ac vera ſanctitatis imaginem præferentium concio clericorum? Quid verò per lapidem niſi duram, ſtultidam, & inſenſibilem illius mentem accipimus, qui dum Deum eſſe indubitatè fide non credit, ſpem ſuam in terrena qualibet poſſeſſione conſtituit? de quo per Prophetam dicitur: Dixit inſipiens in corde ſuo. Non eſt Deus. Huic autem inſipienti honor tribuitur, cùm ad Eccleſiaſticos gradus apicem quiſpiam non Deo, ſed pecuniæ deditus promovetur.* Addit deinde appositè: *Sed ſicut nummorum diſſipatur acervus ſi deſuper lapis immittatur: ita per indigni ſive lapidei, paſtoris acceſſum quaſi conſtipatus ordo deſtruitur regulariter gradientium, & in charitate obedientiæ Clericorum. gravatur enim mali paſtoris umbraculo, & tamquam nummorum cæleſtium cumulus tartarei lapidis mole diruitur. Stulto igitur & inſipienti denegandus eſt honor Eccleſiaſticus, ne ſanctorum Clericorum, tamquam nummorum ſpiritalium, mergatur acervus.*

Pſalm. 13.

Hue facit auctor Catenæ Græcor. qui ex Septuag. sic legit, sicque explicat: *Qui ſtulto imperitur gloriam, ſimilis eſt illi qui ligat pretioſum lapidem infunda. Stulti enim do to augenda auxil, opibuſq, eogendis, & quæſtui faciendo toto animi ſenſu intenti, nulla honeſti aut decori habita ratione ineptia quæque confectantur.*

VERS. 9a QUOMODO SI SPINA NASCATUR IN MANU TEMULENTI: SIC PARABOLA IN ORE STULTORUM] Chald. *ſpinâ aſcendis in manu ebrii, & ſtultitia in ore ſtulti.*

A Pro *naſcatur* hebr. est עלה *ala*, id est ascendit, hoc est, germinat vel quomodolibet invenitur, exstat, & prodit. Aptè stultus comparatur ebrio, quia sicut hic, sic & ille rationis est impos, nec judicio, sed phantasia & cupiditate agitur. Parabola verò & termo stulti comparatur spinæ, quia instar spinæ pungit, sauciat & lædit. Igitur

Primò, Hebræi nonnulli sic exponunt q. d. Sicut est aliquod spinarum genus, quod manu ebrii gestatum eum facit sobrium: sic parabola in ore stulti, eum ex stulto sapientem efficit. Hoc spinæ genus putant esse spinam regiam, qua vina condiri solere docet Plin. lib. 13. 24. quia scilicet vim refrigeranda habet, per quam vim vini inhibet, & infringit. Rursum sicut spina pungens manum ebrii, eum excitat ut evigilet, & crapulam excutiat: sic sententia gravis & pia in ore stulti, id est impii, eum compungit ut impietatem abdicet. ita Baynus.

Secundò, alii Hebr. חוח *chooch*, id est spina, vertunt manicas & compedes, ad ligandum eos, & captivos: *Chooch enim ſignificat ſpinam, tumè vere naſcam, eum artificialem ex ferro qua quis perforatur ac captivus conſtringitur, & retinetur* B aiunt Lexicographi. q. d. Sicut manicæ, & vincula obveniunt ebriis (ob rixas injurias, pugnas & cædes, quas in ebrietate commiserunt) quibus manus eorum pugnaces vinciantur: sic eadem obveniunt manibus stultorum, qui sunt similes ebrio ob stultitias, & stultas injurias quas alii inferunt. Unde Septuag. vertunt *ſpinæ naſcuntur in manu ebrioſi, ſervitus verò in manu imprudentium.* Servi enim vinciuntur manicis ne manibus abutantur. Ita S. Ambros. lib. 2. epist. 7. *Recidenda*, inquit, *inſipienti poteſtas, non adiicienda libertas eſt: ſervitus enim ei convenit, ideoq; adiicit Salomon: Spinæ naſcuntur in manu ebrioſi* (hoc est valdè ebrioſi) *ſervitus autem in manu imprudentium, quia ſicut iſte ſuis vulneratur poculis ita inſipiens ſuis factis: iſte bibendo ſe peccato inſerit, iſte operando ſe culpæ adjudicat, & factis ſuis tranſitur in ſervitutem.*

Ubi Nota. Hebr. משל *maſcal*, significat propriè dominium, inde sententiam prædominantem, qualis est parabola. Septuag. acceperunt *maſcal*, pro dominio, quod est in domino, huic enim respondet servitus in servo. q. d. Sicut spinosæ compedes, & manicæ nascuntur, id sit aptè congruunt manibus ebriorum, ita ut in eis natæ videantur (id C enim est nasci in manu, per catachresin:) sic pariter servitus aptè congruit stultis, ut domino alicui subjiciantur, qui eos servitute constringat, ne stulta libertate tua, liberaque, & indomita stultitia abutantur in tuam, & aliorum perniciem. Sic dominium accipitur passivè, quod scilicet stultus pati cogitur. Potest quoque dominium accipi activè q. d. Sicut ebrius suis rixis, & pugnis, velut spinis, omnes configit & saucias: sic servus si dominio ponatur, potestque aliis imperare, ipsos dura servitute premit, ac velut servos tyrannicè tractat, affligit & cruciat: horum ergo dura servitus est in manu, & arbitrio imprudentium.

Tertiò, alii *maſcal*, id est parabolam, accipiunt pro probro, & convitio, q. d. Sicut ebrius suis convitiis velut spinis quosvis obvios impetit: sic & stultus in quoslibet jacit parabolas, id est scommata, & probra, quorum aculeis velut spinis omnes pungit & perforat. Unde Chald. vertit, *ſpina deſcendit in manu ebrii, & ſtultitia in ore ſtulti.* Simili phrasi ait Christus psal. 68. 12. *Factus ſum illis in parabolam*, id est in probrum, & ludibrium. Et hic *parabola* pro probro accipitur Jerem. 24. 9. 2. Paral. 7. 20. Isaiæ 14. D 4. & alibi.

Quartò, & genuinè, q. d. Parabola in ore stulti se habet sicut spina in manu ebrii, ob multas analogias. Prima est, quòd, sicut spina nascitur, id est natura sua congruit, manui ebrii, ut ex ea nasci videatur, utpote quæ spinosa sit, id est aculeata, malefica, pugnax, & rixosa: sic & parabola spinosa natura sua congruit stulto, qui instar erinei spinosus est, id est aculeatus, pungens & saucians. *Parabola eſt ſtulto velut ſpina. Primò.*

Secunda est, quia, sicut ebrius per ebrietatem suam ita decipitur, ut cùm putat se vel florem vel fructum aliquem decerpturum in horto, aut commune aliquod lignum tractaturum, incidat inopinatò in spinam, a qua lædatur cum multorum irrisione: ita & inopinatum est, ut in ore stultorum invenistur aliqua prudentia, &, cùm inventur, nocet eis magis quàm prodest, ac rium potius provocat in alios quàm venerationem. ita ut dicatur de *Secundò.*

eis illud veteris proverbii : *Num & Saul inter Prophetas?* 1. Reg. 19. 24. præſertim dum carpunt vitia aliorum, quibus ipſimet æquè vel magis obnoxii ſunt. Verè Seneca : *Multi cum aliis maledicunt, ſibi ipſis convitium faciunt.*

Tertiò. Tertia eſt : ſicut ebrius manu tractans ſpinas & ſentes, eas non ſentit; cum tamen à ſentiendo dictæ ſint ſentes, quòd vel leviter tactæ ſenſum lædant : ſic & ſtultus, id eſt impius, ex parabola, id eſt ſententia gravi, & pia, quæ compunctionem movet, non compungitur, imò eius ſenſu non percipit, nec ſentit, ſed in ſua ſtoliditate, & improbitate velut hebes & obtuſus permanet.

Quartò. Quarta & potiſſima; ſicut ebrius ſpinis ſuis tum realibus, tum myſticis, patè latibus & rixis, omnes pungit, vulnerat & lædit : ſic pariter ſtultus, eſto quandoque parabolas, id eſt ſententias graves, proferat, tamen eas aptè ad aliorum ædificationem proferre nequit, ſed eas detorquet ad auditores ſtolidè & petulanter obiurgandos, ridendos, vexandos, & probris injuriisque afficiendos, aut ut eis ſuos errores, & vitia perſuadeat. Id patet in indoctis hominibus qui ſacras Scripturas legentes, & aliis prædicantes, eas depravant ad ſuam ipſorum & aliorum perditionem, ut ait S. Petrus epiſt. 2. c. 3. 16.

Portò auctor Catenæ Græcor. qui ſequens Septuag. ac pro *parabola* legens *ferentes*, ſic explicat, Temulentus aſſiduæ ignaviæ ſeſe dedit, neque quidquam unquam quod homine dignum ſit, facere ex animo propoſuit, adeoque animæ ſuæ manus, fundumque eiuſdem univerſum prorſus ſpinoſa, & inculta relinquit. Amens autem & excors non intelligit, quod, aut quomodo, vel quatenus operandum ſit : nam cum propriis ſenſus dominus non ſit, ſine ratione & delectu operatur, ſi quid eſt tamen quod operatur. hæc ille.

Myſticè, B. Petrus Damiani lib. 1. epiſt. 18. hanc gnomen applicat prædicatoribus malæ vitæ : *Quemadmodum ſi ſpinam*, inquit, *anſeratus in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum. Spina quippe in manu temulenti naſcitur, cum illi qui huius vitæ amore eſt ebriat, reprehenſionis in mente aculeos generatur. Ita ergo itaque ſtultorum parabola quaſi ſpina eſt, quæ dum aliud loquuntur, aliud agunt; mens eorum in ſemetipſa aliquando vulneratur, & quodam quaſi ſpina pungentis aculeo perforatur. Vnde ſpina certè malè viventis, & bene dicentis conjunctio pungit, dum in eo quod exterius loquitur,* C *quotidiana pudoris aut formidinis ſtimulo interius ſauciatur.*

JUDICIUM DETERMINAT. CAUSAS : ET QUI IMPONIT STULTO SILENTIUM, IRAS MITIGAT] Hebræa hic toto cælo videntur diſſentire : ſic enim habent, רַב מְחוֹלֵל כֹּל וְשֹׂכֵר פֹּעֵל וְשֹׂכֵר עֹבְרִים *rab mecholel col, veſechor kefil, veſatar obrim*, id eſt : *magnus creat omnia, & mercedem dat ſtulto, & mercedem dat tranſgreſſoribus.* Quod explices.

Primò, cum Jauleo. q. d. Deus ſicut magna ſua potentia omnia creavit, ita eadem omnia gubernat, ac proinde non totùm ſapientes, ſed & ſtultos & tranſgreſſores legis ſuæ, tamquam ſuot mercenarios paſcit : quod vocat *dare mercedem*, quia ipſe alit eos, ac ſi deberet eis eleam tamquam eorum dominus, quemadmodum quilpiam tenetur dare mercedem ſuis mercenariis. Aut loquitur de mercede quam impius reddit, tamquam omnium dominus, & creator, ſuxta eorum merita, irrogando ſcilicet, & eis qui per ſtultitiam peccant aut ignorantiam, & eis qui per malitiam voluntariè tranſgrediuntur, commerita ſupplicia, five hic, ſive in futura vita. Dat cauſam & radicem iniſtitiæ iniuſque vindictæ Dei. q. d. Ideo Deus præmiat bonos, ac paſcit ſtultos, & impios, quia ipſe eoldem D creavit ſua omnipotentia; unde in eos plenum ius hetile acquiſivit, ut poſſit debeatque eos regere, bonos præmiando, malos cruciando. Eiuſdem enim eſt opus formare, & formatum dirigere, & gubernare.

Secundò, R. Levi, q. d. Magnus, id eſt princeps, qui in iurgiis diſſenſioneque verſatur, omnes dolore afficit (hoc enim propriè eſt *mechalel*) affligit, & perdit : idem verò ſtultos nefariosque præmiis cumulat, ut eos ſibi ſceleris ſocios adiungat. Idem alias explicationes adiungit, æquè ac Aben Ezra, R. Moſes, R. Salomon, & Bayous, ſed peregrinas, & longè petitas.

Tertiò, Tigurina vertit, *egregias aliquas ac magnas vias conficit per ſe ornata : ſtultos autem mercede conducit tranſgreſſores*; alius, *magiſter exactè facit omnia, at conducens mercede ſtultum, conducit etiam tranſitores*, vel *tranſgreſſores*.

Quartò, planiùs & commodius Vatabl. vertit, *princeps* A *coercet omnes, & dat præmium ſtultis, & dat præmium tranſgreſſoribus, id eſt dat ſingulis quod meruerunt; qualis princeps, talis & ſubditi. Tranſgreſſores vocat nebulones, argigrates, ignavos.* Ubi nota Princeps hebr. vocatur רַב *rab*, id eſt *magnus*, vel propriè *multus*, & multiplex; quia nous ipſe eſt inſtar multorum : multorum enim, imò omnium, ſubditorum curam gerere, ac negotia & commoda procurare debet : quare valde magno & capaci ingenio, æquè ac animo ſit oportet, ut omnia veſtigare, noſſe dirigere valeat. Talis fuit Ulyſſes, quem proinde Homerus vocat πολύτροπον, id eſt multiformem, multivarium, multipicem, quia verſatili erat ingenio, atque noverat ſe in varias formas, modos & figuras vertere, ut omnibus prudentis, locis & temporibus ſe accommodaret. Sic Carolus V. cum Italis erat Italus, cum Hiſpanis Hiſpanus, cum Belgis Belga, cum Germanis Germanus.

Hinc rurſum princeps, & dux hebr. vocatur אֶלֶף *alluph* id eſt millenarius, quod non unus, & ſimplex, ſed multiplex, & quaſi millenus eſſe debeat. Unde Plato in dialogo de regno : *Cuſtos ſapiens*, inquit, *& boni univerſalis ſtudioſus, unus eſt pro multis.*

B Verùm Noſter aliis punctis legit Hebræa; ideoque aliter vertit, nec id mirum cùm idem fecerint Septuag. Chald. Syrus, Theodot. & Symmach. qui Noſtro ſuffragantur. Igitur Noſter Primò, pro רַב *rab*, id eſt *magnus*, legit דִּין *rib*, id eſt judicium. Secundò, מְחוֹלֵל *mecholel*, propriè ſignificat parturire, formare, perficere, compingere. Unde Noſter vertit, *judicium formas*, id eſt determinat, & determinando ad formam veritatis iuſtitiæque redigit omnia controverſia, puta omnes cauſas & lites. Tertiò, pro שָׂכִיר *ſechir* id eſt mercede conducit, legit שָׁבַר *ſcher*, id eſt confringit. q. d. Confringit ſtultum, id eſt ſtultitiloquium, ac iras, & rixas, quas ita ipſe ſuſcitavit. Quod idem eſt cum eo quod vertit Noſter, *qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.* Aut potiùs שָׂכִיר *ſechir* per *ſin*, accipit pro *ſchir* per *ſamechi ſin* enim & *ſamechi* eiuſdem prorſus ſoni ſunt, ideoque inter ſe commutantur : *ſechir* autem per *ſamech* idem eſt quod *claudens*, & *obturans*, ſcilicet os ſtulti, illique ſilentium imponens. Quartò, pro *obrim*, id eſt tranſgreſſores legit, מְרֻגָּז *abarſt*, id eſt iras : aut certè ab *abarat*, id eſt *iras*, derivans *obrim* vertit *iratos*, quorum iras mitigat is qui ſtulto ſilentium indicit. Sic quoque legit Symmachus, qui vertit, *qui cohibet imprudentem, cohibuit iras eius*: & Theodot. *frenans imprudentem, frenat iras.*

Senſus eſt q. d. Sicut iudex cauſas litesque decidendo, imponit eis finem, & ſilentium : ſic pariter ſapiens iras rixaſque, quas ſtultus ſua ſtulta dicacitate ſuſcitat, compoſit & mitigat, vel ex parte, vel ex toto, dum ſtultos elaudit indicitque ſilentium, q. d. Sicut iudex rum iudicis finem litibus, ſic ſilentium ſtulto à ſapiente iodictum, finem iris, & rixis imponit. Rurſum ſicut iudex determinat cauſam abiudicando eam iuſtè litiganti, & abiudicando eam ſilentiumque imponendo iniuſtè litiganti : ſic pariter ſapiens mitigat tollitque rixas, & iras, dum ſtulto iniuſtè, & imprudenter eas ſuſcitanti obſiſtit, & ſilentium imperat. Hæc enim ratione eos qui à ſtulto iniuſtè tridentur, vexantur, ideoque iraſcuntur & litigant, delendit, eoſque inocentes declarat; quo fit ut ipſi iras litesque deponant, utpote in cauſa victores. Innuit ergo hæc gnome, lites, & iurgia pleraque oriri ex ſtultorum, id eſt impiorum improbitate, & dicacitate; quare illi obſtendum, & ſilentium indicendum à iudice vel ſuperiore : quod ſi fiat, ilicò lites ceſſaturas, & pacem omnibus fore reddendam. Hinc *index*, inquit S. Iſidor. li. 18. Orig. c. 15 *dictus quaſi ius dicens populo, ſive quod jure diſcepset. Jure autem diſceptare eſt juſte judicare. non eſt autem judex ſi non eſt in eo juſtitia : Accuſator vocatus quaſi adcauſator, quia ad cauſam vocat eum quem appellat. Reus à re quæ petitur nuncupatus, quia quamvis ſceleris conſcius non ſit reus, tamen dicitur, quamdiu in judicio pro re aliqua petitur.* Et paulò antè : *Jurgium dictum quaſi iuris gurgium, ei quod qui cauſam dicunt, iure diſceptent. Lis a contentione limitis nomen ſumpſit: de quo Virgil. Lis mos erat poſitos ſitem ut diſcerneret agri.* Et paulò infra : *Forum exercendarum litium locus, à fando dictum*, quaſi fatum à fari. *Cauſa vocatur a caſu, quo evenit. Eſt enim materia & origo negotii, medam diſcuſſione & examine patefacta, quæ dum proponitur, cauſa eſt; quam diſcutitur, judicium eſt, dum finitur, juſtitia. Vocatur autem tudicium, quaſi iuris dictio, & juſtitia, quaſi iuris ſtatus.*

Septuag.

Septuag. vertunt, *multis procellis iactatur* (Complut. *multùm æſtuat* concupiſcentiis, & paſſionibus) *caro imprudentium: conteritur enim extaſis* (Complut. *ſtupor*) *eorum*, vel, ut auctor Catenæ Græc. *ſiquidem inſania mentiſque alienatio conſumit illos*. q. d. Siquidem malitia mentis iudicium tollit: anima enim per malitiam incraſſata, & impinguata, ſenſum ſibi iudiciumque ſincerum eripit; ut velut extatica, & mente mota ac extra ſe poſita, inſanire videatur: quare multùm fluctuat graviterque quaſſatur, dum in varias tricas, rixas, peccata & pericula imprudenter ex perverſitate ultrò ſe iugerit, & iocicit, ita auctor Catenæ Græc.

Aliter noſter Salazar, qui hanc gnomen Septuag. accipit de ira, quæ ſumma eſt animi hominiſque tempeſtas, q. d. Quemadmodum navis fluctuans in mari amiſſo gubernaculo, ad ſcopulum illiſa debilcit ac mergitur: ſic etiam homo iratus abiecto conſilio, ac mente emotus, ad damna pleraque, & incommoda, tamquam in ſcopulos aut ſyrtes impingit. Itaque illud *conteritur extaſis eorum*, perinde eſt ac ſi dicat, Ipſi præ ecſtaſi & ſtupore conteruntur.

Chald. vertit, *multum dolet caro ſtulti, & ebrius tranſit mare*; Syrus, *multum patitur caro ſtulti*. Idem utriuſque eſt ſenſus, quia Septuag. utrerque ſequitur. q. d. Stultus multa patitur, quia inſtar ebrii navigantis in mari, qui eum undis, & fluctibus imperitè contendit, ſe mari diſcordiarum, litium, & tumultuum huius ſæculi inſerit, & immergit, ac ubique eum quibuſlibet diſputat, contendit, & ſixatur. Nam ut ait Nazianz. incitato Jambico de ira:

O ira, fervor, dæmonis domus horridi,
Manifeſta vultus macula, turbo mentium,
Crapula, & aſtlo, tartari ad locus ferens,
Horrenda legio, multiplex labes mali.

Et S. Chryſoſt. hom. 29. ad Populum: *Ebrietas quædam eſt ira, imò verò difficiliùs ebrietate, & dæmone miſerabiliùs*. Idem homil. 47. in Joan. *Inter iram, & inſaniam nihil intereſt, ſed brevis quidam dæmon eſt, imò quam qui dæmonio vexantur gravior: ille enim venia dignus eſt; iratus nulla, ſed ſuppliciis innumeris; ſponte ſua in profundum perditionis deſertur, & etiam ante futuram gehennam pœnas dat*.

Idipſum elaris parallelis demonſtrat Seneca lib. 1. de Ira: *Ut furentium*, ait, *certa indicia ſunt, audax, & minax, vultus, triſti ſtans, torva facies, citatus gradus, inquieta manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria; ita iracundiam eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus in ore toto rubor, effluente ab imis præcordiis ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubrigunturque capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſuperſes tacquantium ſonus, gemitus mugituſque & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & compoſita ſapius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque ira minas agens, fuda viſu, & horrenda facies depravantium ſe atque intumeſcentium*.

Quæres, unde iſta varietas verſionum; quid cauſæ ut ab Hebræo ita diſſonent Septuag. Chald. & Noſter? Reſpondetur: Cauſa eſt varietas codicum Hebræorum. Septuag. enim in ſuis codicibus Hebræis pro שׁכר *ſocher*, quod priori loco ponitur, pro ב legentes ei affinem כ, per metathefin legerunt בשׂר *baſcar*, id eſt caro; poſteriori verò loco pro שׁכר *ſocher* legerunt שׁבר *ſcabbar*, id eſt contritur, confringitur. Denique pro עברים *aberim* legerunt עברים *abram* id eſt tranſitus, hoc eſt extaſis eorum, vel עבירם *abratam*, id eſt ira eorum: ira enim eſt quaſi animi extaſis, ut eum extra ſe rapiat, ut homo non in ſua ratione, ſed extra ſe in furore & furiis poſitus videatur. Pro עשׂרו, unus codex habet עשׂרו, id eſt extenſio. Chaldæus veroſimiliter priori loco pro *ſocher* legit *baſar*, id eſt caro: poſteriore verò loco pro *ſocher* per *ſin* legit *ſticher* per *ſchin*, id eſt ebrius; ac pro עברים *aberim*, per diæreſin alius punctis legit עבר *aber iam*, id eſt tranſiens mare.

Quare noo mirum Noſtrum quoque aliter legiſſe, uti ſuperiùs oſtendi. Hinc diſce quanta olim codicum Hebraicorum fuerit varietas, ac proinde potiùs fidendum, & credendum Vulgatæ Latinæ, quæ in omnibus exemplaribus eadem eſt, ſibique conſtat, quamque probavit tota Eccleſia, & unanimis duodecim ſæculorum conſenſus.

Vers. 11. SICUT CANIS QUI REVERTITUR AD VOMITUM, SIC IMPRUDENS QUI ITERAT (Syrus, *contemnit*) STULTITIAM SUAM] Septuag. *ſicut canis ad vomitum ſuum regreſſus ſic exoſus, & execrabilis, ita ſtultus quoque*

qui per innatam malitiam ad ſuum redit peccatum. Ita auctor Catenæ Græc. Aquila, & Symmach. *ſic demens iterans in ſtultitia ſua*, id eſt iterans ſtultitiam ſuam. Hoc enim ſignificat hic ebraiſmus.

Iterantis *ſtultitiam*, id eſt imprudentiam, & peccatum, fœditas hic ſignificatur tripliciter: Primo, quòd comparetur cani, qui eſt animal vile, immundum, & impudens: Secundò, quòd comparetur vomitui ſive cani vomenti, quem omnes abominantur: Tertiò, quòd comparetur cani vomitum reſorbenti, quo nihil eſt detestabilius. Citat hanc gnomen S. Petrus epiſt. 2. c. 2. v. ult. ubi multis eam explicui.

Denique canis eùm ſtomachum cibo, vel potiùs vermibus oneratum ſentit, vomitum procurat, mandendo herbam, quæ à cane canaria dicitur, de qua Plinius lib. 25. c. 8. *Invenerunt*, inquit, *canes canariam, qua faſtidium deducunt, eamque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita ut numquam intelligatur quæ ſit; evenim depaſta evomunt*. Redeunt verò ad vomitum reſorbendum non ex fame, ſed ex innata ingluvie, & voracitate, quæ tanta eſt ut rem fœdiſſimam, qualis eſt vomitus, appetant. Sic peccator dum conſcientia compungitur, ſentitque peccati onus, & pondus, illud per pœnitentiam evomit: quòd ſi illud iam evomitum repetat, id fiet non ex cupiditate, ſed ex malitia, ut vertunt Septuag. id eſt ex depravata peccandi conſuetudine, qua v. g. ebriolus ſe inebriare aſſuerus ad ebrietatem rapitur, etiam ſine ſiti cùm cibo, & potu pleous eſt, ex pravo bibendi uſu, & habitu. Quocirca S. Bernard. ſerm. 3. de Aſſumpt. *Reverſus*, ait, *ad vomitum ſanis edibilis eris multò plus quam antè, & ſic filius gehennæ multiplicitèr, qui poſt indulgentiam delicti ſui in eaſdem denuò ſordes incideris*.

Audi eum ſerm. 59. in Cantic. relapſis metum incutientem: *Timeas quidem*, inquit, *pro accepta gratia ampliùs pro amiſſa, longe plus pro reſperata*. & appoſitas de primo ac ſecundo timore cauſas reddens, de tertio attexit: *Iam ſi gratia propitiata rediſſet, multò magis tunc timendum ne forte contingat recidivum pati, iuxta illud: Iam ampliùs noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Audax reciderat, quàm incidere eſſe deterius? Proinde ita valeſcentis periculo invaleſcat, & metus*. Et S. Chryſoſt. ſerm. de lapſu primi hominis tom. 1. *Noli*, inquit, *peccare poſt veniam, utili vulnerari poſt curam, non ſordidari poſt gratiam*. Et ſtatim ſingulorum cauſas reddens: *Cogita*, inquit, *graviorem ruinam eſſe poſt veniam, renovatum vulnus primi dolere poſt curam, moleſtius hominem ſordidari poſt gratiam*. Et rurſum harum mutationum perverſitatem expendens: *Indulgentia*, inquit, *ingratus eſt, qui poſt veniam peccat: ſanitate indignus eſt, qui ſe metipſum poſtquam curatus eſt, vulnerat nec mundari meretur, qui ſuipſum poſt gratiam ſordidat*. Ac tandem huius gravitatem relapſis demonſtrans: *Gravis eſt*, inquit, *hominem inſtructum delinquere, graviùs abſolutum peccare. Servus peior eſt, qui patrónum poſt datam libertatem effindit*.

Vers. 12. VIDISTI HOMINEM SAPIENTEM SIBI VIDARI? MAGIS ILLO SPEM HABEBIT INSIPIENS] id eſt indoctus, & imperitus, qui ſe doceri patitur, imò cupit & optat. Hic ergo *ſpem habebit*, vel in ſcipio, vel certè in animis hominum, hoc eſt, homines magis de eo ſperabunt. Unde ex Hebræo vertas, *ſpes eſt de ſtulto magis quam de illo*; elarè Chald. *ſi videris virum qui ſapiens eſt in oculis ſuis, melior eſt illo ſtulto*; & Vatabl. *ſi videris hominem qui ſibi ſapere videtur, de ſtulto melius ſperandum quàm de illo*, quòd ſcilicet *ſtultitiam*, id eſt peccata, deponet, *& ſapientiam*, id eſt virtutem, diſcet per pœnitentiam & morum mutationem.

Sibi ſapiens peior ſtulto.

Ratio prima eſt, ſuperbia & philautia, qua laborat is qui ſibi ſapiena videtur, ut putet ſe omnibus eſſe ſapientiorem, & meliorem, ac proinde à nemine diſcere, ſed omnes docere velit. Secunda, quòd Deus talibus, utpote ſuperbis, & ſibi præſidentibus, neget ſuam gratiam, & lumen, itaque illos in ſua pertinacia relinquat, excæcet, & obduret, quo fit ut ſint indociles, & incurabiles. Tales fuere philoſophi, de quibus Apoſtol. Rom. 1. *Dicentes*, ait, *ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*. Et Iſaias c. 5. 21. *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes*. Tertia, quòd tales, qui ſibi videntur ſapientes, ut de ſua ſibi placeant ſapientia, alios præ ſe contemnentes, aut ſuot frequenter omnium penè rerum imperitiſſimi, putantes ſe ſolelligere quæ non intelligunt; aut, etiamſi pleraque, bene ſciant, tamen agnoſcere no-

Ratio 1. priori. Prima. Secunda. Tertia.

lunt ſe pleraque neſcire, quæ ab aliis diſcere debeant: quæ ſe nulla ſpes eſt ut aliquando ſapientes fiant: ſed *inſipiens magis illo ſpem habebis*, hoc eſt, magis ſperandum eſt de inſipientis alicuius, qui talis vulgò habetur, ſalute, & ſapientia adipiſcenda, quam de illius. ita Janſen. Tales fuere olim Scribæ & Phariſæi, qui putantes ſe ſummos eſſe legis, & veritatis doctores, Chriſtum verum doctorem reſpuerunt: itaque in ſua cæcitate ſe obduraverunt, æquè ac tam te in ſuadamo obdurant eorum ſequaces Judæi omnes. Tales quoque ſunt hæretici, præſertim hæreſiarchæ, & magiſtri ac Miniſtri, qui ſuperbia tumidi putant ſe ſapientiſſimos, nec quidquam diſcere, ſed omnes docere volunt. Præclarè Quintil. lib. 1. *Nihil*, inquit, *prius eſt vitio, qui paulum ultra primas litteras progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionem induerunt. Nam & creaere præcipiendi peritiæ indignantur, & veluti inter quoddam poſſeſſio, quo ferè hoc hominum genus intumeſcit, imperioſi, atque interim ſuvientes ſtultitiam ſuam perdocent. Nec minus error eorum nocet moribus.* Tritum eſt illud: *Qui ſibi ſapit, ſtumme deſipit.*

Porrò *ſapiens*, & *inſipiens* hìc notant prudentem, & imprudentem, & conſequenter probum, & improbum.

Unde Secundò, hanc gnomen ſic exponas q. d. Magis B ſperandum eſt de improbo qui ſuam improbitatem agnoſcit, quod ad frugem ſe recipiet, quam de probo, qui in ſua probitate gloriatur, quòd in ea ſit perſeveraturus. Exemplum eſt in Phariſæo venditante ſuam iuſtitiam, & Publicano agnoſcente ſuas culpas, quorum proinde vices ſorteſque commutans Chriſtus ait: *Deſcendit hic iuſtificatus ab illo*, id eſt præ illo, *in domum ſuam*, Lucæ 18.

Accedit, quòd qui ſibi ſapientes videntur, facilè à dæmone deciptuntur, & perduntur; at qui ſuam inſipientiam agnoſcit, ducem & doctorem quærit, ideoque ſecurè incedit facileque ſalvatur. Nota eſt Heronis hiſtoria apud Caſſian. collat. 2. c. 5. Is enim propterea quòd in remiſſione ieiunii, & ſilentii numquam maiorum conſiliis, & mandatis acquievit, permiſſus eſt à dæmone miſerabiliter deciri. Perſuaſit enim illi, ut in profundiſſimum puteum ſe conjiceret, quo experimento probaret tanta eſſe merita ſua, ut nequaquam iam poſſet alicui diſcrimini ſubiacere. Paruit miſer conſilio hoſtis maligniſſimi, qui monitis amicorum, & præceptis maiorum obedire noluerat, & ingenti caſu præcipitatus, in eadem opinione, quòd angelo lucis crediderit, poſt tertiam diem miſerè vitam finivit. *Exempla.*

Similes Anachoretarum ſibi præſidentium lapſus recenſet ibidem Caſſian. cap. ſeq. Palladius in Lauſiaca cap. 31. narrat, Valentem Anachoretam ſibi ſapientem, putanteoique ſecum angelos verſari, Sacramentorum communionem contempſiſſe, & dæmonem ſalvatoris ſpecie ſibi apparentem adoraſſe. Idem c. 105. narrat Abrahamum à dæmone illuſum, credidiſſe ſe à Deo ordinarum eſſe ſacerdotem. Plures tales Sanctorum ſibi ſapientium caſus lugubres extant in Vitis Patrum.

Tertiò, S. Chryſoſt. homil. 39. ad Popul. hanc gnomen ſic exponit, q. d. Qui ſibi videtur ſapiens, id eſt qui ſuperbus eſt, peior eſt fatuo. Quare ſuperbia eſt ſumma fatuitas: *Magnum*, inquit, *eſt elationis malum: ſtultum eſſe melius eſt quàm inſolentem. Illic enim ſtultitia tantùm eſt mentis; ſuperbia: hic autem ſtultitia peior eſt & fatuitas cum furore. Stultus ſibimetipſi malum eſt, vlanus & aliis peſti: ex amentia hoc vitium naſcitur. Non poſſit eſſe ſuperbus qui ſatuus non ſit: ſtultitia verò plenus eſt ſuperbus. Audi quendam ſapientem qui dicit: Vidi hominem apparentem ſibi eſſe prudentem apud ſeipſum, ſpem autem habet magis inſipiens eo. Vides, quòd non temere dixerim eſſe malum fatuitas peius? ſpem enim, inquit, habet magis inſipiens eo. Propterea Paulus quoque dicebat: Nolite prudentes eſſe apud vosmetipſos*, Rom. 12.

Septuag. huic gnomæ annectunt, imò præmittunt hanc: *Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio gloria, & gratia*, id eſt adducens gloriam & gratiam. Verùm eam delent Heb. Larina, Chald. quin & Septuag. Compl. quare huc tranſlata videtur ex Eccleſiaſt. cap. 4. 25. ubi eam explicui.

Vers. 13. DICIT PIGER: LEO EST IN VIA, ET LEÆNA IN STINEATIBUS] id eſt in viis & plateis, ut vertit Chald. quare ne me leo invadat, domi me continebo, & otioſus pigerque deſidebo. Significat hæc gnome pigri inertiam qua vult domi deſidere, nec egredi ad opera & labores ſibi ſuiſque neceſſarios, prætexendo calvas excuſationes, putà terrores & pericula quæ non ſunt. A

Pro *leo* hebr. eſt שחל *ſcachal*, quod Noſter & Septuag. tranſferunt, *leo*; Pagnin. & Vatabl. *pardus*. Sic enim videre vertunt Oſeæ 5. 14. alii, *aſpis*; ſic enim reddunt idem, & Noſter pſal. 90. 13. Septuag. ergo ſic vertunt, *dixit piger miſſus ad vram, Leo eſt in viis, & in plateis ficarii*, qui homines prædaſque diſcerpunt inſtar leonum (unde enim leo hebr. vocatur שחל *ari* ab שחל *ara*, id eſt diſcerpſit) Syrus, *dixit piger quando mittitur*, &c.

Hæc gnomæ hìc iteratur: audivimus enim eam c. 22. 13. ubi eam explicui. A verſ. 1. huc uſque egit Salomon de ſtultitia, & imprudentia, nunc gnomas nonnullas ſubiungit de pigritia uſque ad v. 17.

Myſticè, Hugo per *leonem* accipit diabolum, per *leænam* carnis delicias, quæ deſides & pigros à capeſſenda ardua, & laboriola virtutis via abſterrent.

Denique pigris, & iceletatis leo eſt leo, at ſedulis & Sanctis leo eſt canis: eis enim ſervit & obtequitur ceu canis ſuo hero. Ut alia taceam, Joannes Moſchus in Prato ſpirit. cap 183. narrat leonem Joanni Anachoretæ inter duas arctas ſepes occurrentem, illi iter aperuiſſe, & ſepes dorſo amoviſſe donec Joannes tranſiret. ita leo iuſto iter ſine impedimento præbuit: poſt cuius tranſitum, & ipſe de ſepe exurgens peregit iter ſuum.

Vers. 14. SICUT OSTIUM VARTITUR IN CARDINE SUO, ITA PIGER IN LECTULO SUO] Heb. *ſuper lectum ſuum* Syrus & Vatabl. *ſicus fores volutantur in cardine ſuo; ſic volutatur piger in lectulo ſuo*. Igitur Primò, analogiam oſtii in cardine, & pigri in lecto, ſic explicat Aben Ezra: Oſtium, inquit, aſſiduè in cardine voluitur tom cùm clauditur, tum cùm aperitur. Non diſſimili ratione piger in lectulo modò in hoc, modò in aliud latus volutatur, nec ad ea comparanda conſurgit, quibus vitam ſuſtentet, ideoque deinde ſubditur: *Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua*. *Piger in lecto volvitur ut oſtium in cardine.* *Primò.*

Secundò, idem aliam analogiam aſſignat: Cardo, inquit, vertitur eò quòd paſefactæ ſint fores, ut quiſque ad opus ſuum progrediatur, ſed tamen deſes adhuc in lecto deliciatur. *Secundò.*

Tertiò, R. Levi hanc affert: Quemadmodum, inquit, oſtium ſemper in cardine ſuo voluitur, nec unquam ab eo avellitur: ita iners nimius eſt ſomni amator, cùm inertia ſomnum conciliet. *Tertiò.*

Quartam dat Hugo: Sicut, inquit, oſtium dum movetur C in cardine, ſtridet: ſic piger dum à ſua deſidia extrahitur, ſtridet, id eſt murmurat, ſtrepit & clamat, iuxta illud Virgil. 1. Æneid. *Quartò.*

Foribus cardo ſtridebat ahenis. Et lib. 6.

Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Pandumur portæ.

Quocirca S. Ephrem Paræneſi 2. *Piger*, ait, *aſſiduè obmurmurat, & ſeipſum deplorat*. Idem lib. de Virtut. & vitiis, *Pigritia*, ait, *murmurationi ſeminctiſſimæ eſt: ſi quo ruim piger mittatur, dicit, Leo eſt in via, in medio plateorum occidendus ſum. Pigro ſemper excuſationes in promptu ſunt; ſi quod ei opus agendum injungitur, obmurmurat, & alios mox etiam pervertit, dicens: Et quorſum hoc? Cur iſtud vel illud? non expedit, inquiens, iſtud fieri. Si aliquò mittatur: Damnum, inquit, ex illa itinere proveniet. Si ad pſalmos decantandos excitetur, irafcitur: ſi ad vigilias, ſtomachi vel capitis ſibi dolores præcavet; ſi illum admoneas: Teiſſum, inquit, admone, do me evit ſicut Deo placuerit.*

Quinta eſt, ſicut oſtium totum pendet à cardine, in eo- *Quintò.*
que fixum ſi mumque hæret, & eſto voluatur; tamen ſemper cardini ſuo inſiſtit: ſic piger totus pendet à lecto deſidiæ ſuæ, in eoque fixos hæret, ut licèt in eo voluatur, mutetque ſua otia, & otioſas cogitationes, ſermocinationes, & ſectiones; tamen eidem ſemper inſiſtat, nec ullius monitis aut minis ab eo ſe extrahi patiatur. Cardo enim, & ſumma vitæ, & voluptatis pigri, eſt otium torpor, & deſidia, in qua omne ſuum bonum, & felicitatem collocat, unde ultra eam ſe duci trahive non ſinit. Hinc cardo dicitur quaſi cor oſtii, quo ſcilicet illud movetur, ait Servius. Hinc, & de Jove ait Seneca in Hippolyto. D

Celerique polos cardine verſat.

Sic, & cor pigri eſt ipſa pigritia: hic eſt cardo eius, hic polus, circa quem gyrantur omnia eius deſideria.

Sextam dat Janſen. quòd, ſicut oſtium in cardine hæret, ſed non quieſcit, quia crebrò volutur, aperitur, & clau- *Sextò.*

ditur:

ditur: ſic piger ita deditus eſt otio, ut ne otium quidem otioſè, & quietè ferre poſſit, ſed in eo inquietus voluatur: nam etiam cùm non dormit, nec lecto ei amplius opus eſt, vertitur in lectulo ſuo nunc in hoc, nunc in illud latus, adſixus pertinaciter lecto, ſed in eo inquietus, qui quieti tantùm, & ſomno deſtinatus eſt. Pulchrè ergo pigritiæ abſurditatem depingit, ſignificando pigrum etiam quiete uti inquietè; & nec tunc quietem relinquere poſſe eùm ineptè etiſe moleſta.

Septimò. Septimam dat noſter Salazar: Sicut oſtium, inquit, in cardine viciſſim clauditur, & aperitur: ſic etiam piger per vices quaſdam vult, & non vult, iuxta illud c. 13. v. 4. *Vult & non vult piger*, id eſt, nunc laborem affectat, nunc detrectat. Hos pigri hominis contrarios valdè motus erud. tè deſcripſit S. Auguſtinus ſerm. 22. de Verbis Apoſtoli, ubi pigritiam cum avaritia in viro inerte conſligentem inducit. *Habet cum avaritia ulterum enim pigritia, & ipſa duo nequiſſimum aurea ſecum pugnantia premunt eo, & dilaniant ie. Non enim puria imperant, non ſimilia iubent. Pigritia dicit, Dormi; avaritia dicit, Surge; pigritia dicit, Nimis pati frigidus dies; avaritia dicit, Tolera in mari etiam tempeſtates; illa dicit, Quieſco; illa non ſinit quieſcere.*

Piger ergo nunc proponit è lecto ſurgere, & ad opus regredi, nunc ſeſe retrahit & lecto includit, ceu cuniculus in ſuo antro, & pullus in ſuo nido, dum frigus vel quid aliud parum molellum ſentit. Undè hæc ſententia ad literam, ut ſonat, veriſſima eſt in pigris, hiemie io lucem multam in lecto ſtertentibus.

Denique ſicut oſtium in cardine movetur, at non promovetur: ita pigri multa movent, at nil promovent, nihil proficiunt, ne hilum in virtute progrediuntur, de quibus proinde David, *Invirciuit*, inquit, *impii ambulant*, pſal. 11. 9. tamquam beſtiæ io piſtrino quæ incedunt ſemper, proceduot numquam: ita hi planè ſuam ſibi voluntatem, velut gooddam ſuarum actionum centrum quodammodo præfigunt: circa hoc ceotrum circumferuntur alia atque alia obiecta amplexantes, numquam tamen à ſua voluntate receedentes, & cùm ſempet in via ambulent; numquam tamen ad patriam, quæ eſt viæ terminus, appropinquant, de quibus conſule D. Bernard. tractatu de Diligendo Deo poſt med. & in ſuis Declamationibus item puſt med. & ſerm. 12. in pſalm. *Qui habitat.*

Myſticè hanc gnomen accipe de lecto pravæ conſuetudinis, & vitiorum, in quibus quidam eum voluptate quieſcunt, volutantes ſeſe de uno vitio in aliud, & nunc eordem proponentes vitia relinquere, nunc verò in eadem relabentes, præ pigritia virtutis viam, & labores arripere recuſantes.

VERS. 15. ABSCONDIT PIGER MANUM SUB ASCELLA SUA, (Septuag. & Syrus, *in ſinu ſuo*) ET LABORAT SI AD OS SUUM EAM CONVERTERIT] Pro *labore* Symmach. vertit, *obturpuit*. Eſt hyperbole, q. d. Adeò piger eſt deſes, ut videatur laborare & fatigari cùm manum oti admovet, ut illi famenti cibum ingerat. Rurſum eſt gradatio. Tres enim gradus deſidiæ affert. Primus eſt v. 13. *Dicit piger, Leo eſt in via*. Secundus maior eſt v. 14. quòd voluatur in lecto ſicut oſtium in cardine. Tertius, & ſummus eſt, quòd manum ſub aſcella condat, & laboret, ut eam oti admoveat. Hunc verſum audivimus ea p. 19. 24. ubi eum explicui. Nec mirum eumdem verſum hic ſubinde repeti, cauſa enim eſt, vel quòd à diverſis collectæ ſint hæ ſententiæ, uti prælentes à c. 25. uſque ad finem libri collectæ ſunt à viris Ezechiæ, præcedentes verò ab aliis: vel quia eadem ſententia variis convenit locis, varioque fine, & ſcopo affertur, uti hic affeatur ad gradationem iam dictam.

Myſticè Beda, *Pigro*, inquit, *labor eſt ad os manum ſuam porrigere, quin deſidioſus quiſque prædicator non vult hoc operari quod docet: manum quippe ad os porrigere, eſt voci ſuæ prædicationis opera non accordare.*

VERS. 16. SAPIENTIOR SIBI PIGER VIDETUR SEPTEM VIRIS LOQUENTIBUS SENTENTIAS] Hebr. *ſapientior piger in oculis ſuis quàm ſeptem reſerentes indivium exactum*; Chald. *quàm ſeptem reddentes rationem*; Septuag. paulò aliter, *ſapientior ſibi piger videtur eo, qui in ſatuitate refert nuntium*; Syrus, *ignavus qui ſibi ſapiens videtur, melior eſt ſeptem rationem reddentibus.*

Pro *ſententias* hebr. eſt טעם *taam*, id eſt guſtus, ſapor indeque per metaphoram conſilium, iudicium, ratio, ſeu ſententia: hic enim eſt guſtus, & ſapor animæ & mentis, item ſententiæ pulchræ, facetiæ, lepores, ſales: hi enim ſunt guſtus & ſapor auriun & auditorum, ſicut eibus ſale conditus ſaporem dat lioguæ & palato. *Septem*, id eſt multis, imò omnibus: ſeptenarius enim eſt tymbolum multitudinis & univerſitatis. Rurſum præcise ſeptem, ſcilicet conſiliariis regis, regnique adminiſtratoribus. Alludit enim, ut rectè advertit Aben Ezra, ad ſeptem conſiliarios regum olim celeb.es. Quia enim Deus in curia cæleſti habet ſeptem angelos primarios quaſi aſſeſſores, per quos velut ſummos cæli principes res omnes regit & adminiſtrat, ut patet Tob. 12. 15. Zachar. 4. 10. Apocal. 1. 4. Hinc reges idem imitati ſunt in curia terreſtri, ut ſeptem diligentes viros imò principes, ſapientia præſtantes, quorum conſilio, & opera uterentur in adminiſtrando regno. Tales ſeptem habuiſſe Aſſuerum regem Perſarum, patet Eſther 1. 14. Plura de his ſeptem viris, tum cæleſtibus, tum terreſtribus dixi Apocal. 1. 4.

Senſus ergo eſt q. d. Piger ſibi videtur eſſe ſapientiſſimus, adeoque ſapientior ſeptem conſiliariis regum, qui olim in toto regno ſapientiſſimi habebantur, eò quòd ipſi regnum adminiſtrarent: & tamen piger eſt ſtultiſſimus: componendo enim opponitur hic ſeptem ſummè ſapientibus, quibus nulli niſi ſummè ſtulti opponuntur. Piger enim ſua inertia perdet opes, ſanitatem, famam, vitam, conſcientiam, quæ omnia lucratur, illiſque ſe ditat, & beat vir laborioſus; hic ergo ſapiens eſt, ille ſtultus. Undè S. Auguſt. ſerm 70. de Temp. *Video*, ait, *fratres, attendite quàm ſæpe vocati animo hoſpites debeatis excipere. Ecce ipſe Abraham venit, uxor feſtinat, puer accelerat. Nullus eſt piger in domo ſapientis.* *Piger putat ſe ſapientiſſimum.*

Ratio à priori huius ſententiæ eſt, quòd piger, ut dixi, ſummum bonum, & felicitatem putet eſſe otium, quietem & deſidiam. quod eùm ſpetus videat à ſapientibus, ut pote laborantibus & deſudantibus in ſtudio ſapientiæ, & operatione virtutum; hinc eenſet eſſe miſerus, & inſipientes, ſeque omnibus eſſe ſapientiorem, &, ut Syrus vertit, *meliorem*, id eſt melius ſe habere, meliorem ſortem elegiſſe, ac eſſe felicioremm, & beatiorem ceteris, præſertim principibus, & conſiliariis regum, qui nulle ſuteunt labores, curas & dolores pro ſalute regis & regni, ut cunctis, modos & rationes inveniant & tueant, quibus utrumque tueantur; quòd ipſe in quiete, otio, & deſidia vitam tranſigat. *Ratio à priori.* *Prima.*

Secunda, quòd pigri ſunt loquaces & garruli; eùm enim manu ſint otioſi, lingua negotiantur, eamque exercent; quare ſibi eloquentes, facundi & ſapientes videntur, ceteriſque ſapientibus qui pauciloqui, & tardiloqui ſunt, eſſe ſapientiores. Unde aliqui pro *ſententias* vertunt, *facetias*, vel *lepores*: in his enim excellunt otioſi, & nugoſi: nam ut ait S. Bernard. *Otioſa vita mater eſt nugarum, noverca virtutum.* *Secunda.*

Tertia, quòd pigri & otioſi ſint curioſi, & dicaces. Cùm enim nihil agant, curioſè intuentur facta aliorum, eaque cenſurant, carpunt, rident: quare ſe quaſi cenſores omnium conſtituunt, itaque ſe ceteris plus ſapere arbitrantur: cenſor enim plus aliis quos cenſurat, ſapiat oportet. Hoc eſt quod ait Apoſt. 2. Theſſal. c. 3. 11. *Audivimus*, inquit, *inter vos quoſdam ambulare inquiete, nihil operantes, ſed curioſi agentes*, id eſt, ut explicat Maximus Taur. ſerm. 46. *nihil operis ipſi facientes, ſed in alienum opera curioſè inquirentes.* Nam ut ait ibidem Theophyl. *Eorum qui nihil agunt, proprium eſt alienas ſcitcitari vitas.* *Tertia.*

Porrò Septuag. vertunt, *ſapientior ſibi piger videtur eo, qui in ſatuitate refert nuntium*: quia pro שבעה *ſcbu* pet *ſem*, id eſt *ſeptem*, legerunt שתות *ſibua* per *ſin*, id eſt *ſatuitas*, ac שמע *ſama* vertunt *nuntium*: hic enim nova afferens, ſaporem dat auditentibus. q. d. Mavult piger inertis deſidere, & fame te, quàm a iis ſeriendo, & nuntia perſetendo epulari & ſaturari, la.tare, & tripudiare. Græcum enim ἀγγελία, & nuntium, & temulentorum ſaltationem tripudiumque ſignificat.

VERS. 17. SICUT QUI APPREHENDIT AURIBUS CANEM, SIC QUI TRANSIT IMPATIENS, ET COMMISCETUR RIXÆ ALTERIUS] A v. 13. huc uſque egit de deſidia, & pigritia, nunc uſque ad finem capitis agit de impatientia, ira, odio, do.o & fraude Hebr. *apprehendens aures canis*: *ſic tranſiens, & ſe ingerens tranſeundo ſuper litem non ſuam*; Pagn. *ſic eſt qui tranſit, & iraſcitur in lite non ſua*; Chald. *ſic ille qui contendit in cauſa quæ non eſt ſua*; Septuag. *ſicut qui tenet vandam canis, ſic ille qui præſidet alienis iurgiis.*

Omnes hæ verſiones in eumdem ſenſum conſpirant, & Vulgatam illuſtrant. Sepruag. pro *auribus* ponunt caudam, quia cauda in canibus valdè ſenſibilis eſt, neque illa eriam cùm blandituntur, ſe tangi aut teneri patiuntur. Cauda enim eani eſt inſtar alarum, & remorum, ad omnem morum, & ad omnem affectum ſignificandum. Irati enim canes erigunt caudam, timidi demittunt, blandientes agitant, &c.

Noo vetat ne quis interponat ſe rixæ, ut eani dirimat, & rixantes ſeparet. Hoc enim ſi prudenter fiat, exigit charitas in æqualibus, & iuſtitia in ſuperioribus: homm enim eſt lites, & rixas ſedare, ac innocentes contra invadentes defendere, uti Moſes defendit Hebræum iniquè invaſum ab Ægyptio rixante, cum occidendo, quia iam a Deo deſtinatus erat dux, imò liberator, Hebræorum à tyrannide Ægyptiorum, uti docet S. Stephanus Actor 7. 25.

Vetat ergo ne quis teneré ex ira, & impatientia ſe rixæ aliorum miſceat, ut ipſe cum rixantibus rixari incipiat vel ſtudio rixandi, uti ſunt nonnulli rixoſi, & pugnaces, qui quibuſlibet rixis, & pugnis ſe miſcent, imò eas ambiunt, & quærunt: vel quia favet uni parti, eamque rueri vult, vel quia ſperat lucrum aut commodum aliquod, vel ex zelo indiſcreto, vel qualibet alia de cauſa: hoc enim propriè eſt commiſceri rixæ alterius, ſcilicet rum rixante rixari, & hoc ſignificat vox *impatiens*, & Hebr. מתעבר *mitʿabber*, id eſt *ira exardeſcens*, excandeſcens: Radix enim עבר *abar* ſignificat tranſire; ſicut enim qui tranſit per ignem, corpore exardeſcit: ſic qui tranſit per iram, mente exardeſcit, & excandeſcit. Hic ergo ſi rixæ ſe miſceat, eam magis accendit, eamque in ſe provocat, & concitat. Nam ut ait Nazianz. apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 71. *Solent magno ſpiritu præditi* (quales ſunt iracundi, & rixoſi) *tentum mittere præfractiq; vehiſtore, & ſicut flamma a vento excitata tanto magis accendi, quanto magis ſufflatur.* Et S. Chryſoſt. homil. de manſuetudine tom. 5. *Vir iracundus*, ait, *communis eſt hoſtis, & civium & peregrinorum, quamvis leviſſimè læſus, clamat, vociferatur, plagas occurrentibus inferat, dicenda, & non dicenda loquitur, aſpectu torvo, inflata facie, lingua rabida*, &c. Hæc ſanè omnia canina ſunt.

Miſcens ſe rixæ tenet canem aure.

Hunc ergo Salomon aptè comparat ei qui auribus canem apprehendit: nam ut rectè Jaolen. canis eſt animal maximè iritabile, nec alia re magis irritatur, quàm ſi auribus apprehendatur, parte ſcilicet minimè tractabili in canibus. *Primò.* quod qui faciunt, temerè contra le canem provocant ad oblatrandum, inſurgendom, & mordendum, cùm id facilè vitare poſſent, canem intactum relinquendo: ira qui aliis inter ſe contendentibus ſe immiſcet in cauſa ad ſe non pertinente, dum vel uni parti ſtudet favere, vel utramque vult reprehendere, animos iam per contentionem irritatos, & accenſos, vel alterum ipſorum facilè contra ſe adeò provocat, ut iam vel ambo, vel alter, cum ipſo contendere incipiat, & in ipſum inſurgat, nonnumquam & lædat, cùm tranſeundo, & cautam eorum intactam relinquendo, omne incommodum effugere facilè poſſet. Monet ergo proverbium, non ſæcilè quemquam ingerere ſeipſum debere aliorum caulæ, ne temerè provocet aliorum in ſe inimicitias, & odia.

Secundò. Secundò, hæc comparatio notat rem eſſe ancipitem, & planè perplexam, miſcere ſe rixæ alterius; ſicut qui tenet auribus canem, perplexus eſt, & neſcit quò ſe vertat: ſi enim tenere pergat, magis canem iritat, ut is impatiens vel aures excutiat, vel caput retorquens tenentis ſe manum: vel, ſi id nequit, genua, coxas, vel pedes admordeat; ſin canem laxet, periculum eſt ne canis ab eo irritatus iniuriam ſuam ulciſcatur, ac auctorem eius invadat, & laceret. Sic pariter qui rixæ ſe miſcere cepit, perplexus eſt, & neſcit quid agat. ſi enim rixam proſequatur, facilè in ea lædet, & læderur: ſin ceſſet, ab alius rixantibus, quos contra ſe invitavit, invadetur & ferietur. Hoc eſt quod vulgò dicitur: *Lupum tenet auribus, neque eum retinere, neque dimittere poſſit.* Quod Sueronius Tiberio Imper. adſcribit: *Cunctandi cauſa*, inquit, *erat metus undique imminentium diſcriminum, ut ſæpè lupum ſe tenere auribus diceret.* Lepus enim quia prælongas habet aores, lis commodè teneri poteſt; at lupus, quia aures haber præ corpore breviores, teneri iis nequit; neque inſum citra ſummum periculum è manibus dimitti belva tam mordax: ſimilis eſt canis pari modo miſcenti ſe rixæ, cam nec relinquere integrum eſt, nec proſequi rutum.

Tertiò. Tertiò, hæc comparatio notat in rixa periculum eſſe multiplex à caſu & verbere fortuito: ſicut enim canis morſus ſæpè eſt inopinatus, & fortuitus: Unde Belgæ de eo qui caſu ſi certo auctore læſus eſt, dicunt, *Canis eum in mordit*: ſic pariter qui rixæ miſcetur, non tantùm ab inimico, ſed, & ab amico aliiſque qui rixam ſedare volunt, ſæpè ictu fortuito vulneratur; & ſubinde occiditur: ſi enim uni rixantium ſavcat, alterum contra ſe concitat; ſi neutri, utrumque; ſi utrique, utriuſque caſualibus ictibus ſe ferendum exponit. Vis eſt in τὸ *rixa alterius*. Sicut canis proprius paritur quandoque ab hero ſe auribus teneri, & alienus non: ſic qui rixatur cum alio, non patitur ſe ab alieno, cum quo nec amicitiam, nec quid aliud commune habet, teneri, vel in rixa impediri.

Quartò. Quartò, canes, quia impatientes, & quia aures habent delicatas, acriter dolent, ſi iis tangantur & premantur, præſertim dum rixantur: tunc enim rixa aures facit rigidas, quę ſi comprimantur acriùs dolent: ſic pariter rixantes ſunt tactus ſentuſque acuti, & delicati, ut levi verbere vel verbulo tacti, eriam ab amico qui rixam dirimere merè ſatagit, acriter doleant, & in auctorem inſurgant, eumque præcipites confodiant.

Denique confer aliqui, hæc gnome moneri, ne quis rixantes in ipſo rixæ fervore admoneat, & corripiat, utpote ſui impotes, & admonitionis incapaces, ſed expectet dum æſtus iræ deſervear, ut ſibi mentique reddatur. Verùm nulla hic admonitionis vel correptionis fit mentio: aliud enim eſt impatientem ſe rixæ miſcere, quod ait Salomon; aliud imprudenter, & intempeſtivè rixantes corripere, quod aiunt ipſi,

Rurium Beda & Hugo cenſent eum qui ſe miſcet rixæ alterius, comparari non renenti canem, ſed ipſi cani qui auribus tenetur, q. d. Qui miſcet ſe rixæ alterius, eſt inſtar canis cujus aures vellicantur: ſic eum & ipſe auribus à rixantibus vellicatur, dum ab iis multa convitia, & probra auribus exeipere cogitur, ideoque quaſi canis vicißim eos allatrat, & morder.

Verùm cereri aptiùs cenſent eum qui miſcet ſe rixæ comparari non cani detento, ſed homini canem auribus derinenti, iuxta ſenſum initio aſſignarum, ob cauſas quas adiunxit. & hoc verba ſonant, *Sicut qui apprehendit canem, ſic qui*, &c. nam tenens canem eſt quaſi tenens rixam: huius enim idea eſt canis.

Moral. de cavenda rixa.

Gnoma.

Salomoni ſoccidunt priſci ſapientes, philoſophi & poetæ. Eum imprimis de more ſecutus Siraeides c. 28. 10. *Abſtine te, inquit, a litis & minues peccata: homo enim iracundus incendit litem: ſecundum enim ligna ſylvæ, ſic ignis exardeſcit: & ſecundùm virtutem hominis, ſic iracundia illius erit.* vide ibi dicta. Iſocrates apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 68. *Pravo ingenio*, ait, *ſolent eſſe contentioſa, ut non prius faciant finem pugnæ & contentionis, quàm lethalem acceperint plagam, & ſupplicio memorabili afficiantur.* Demoſthenes a quodam convitiis laceſſitus: *Nolim*, ait, *tecum in hoc genus certaminis deſcendere, in quo qui vincitur, ipſe victore eſt melior.* ita Stobeus ſerm. 9. de patientia. Euripides in Proteſilao: *Altero*, inquit, *duorum colloquentium indignante, is qui ſe non opponit, plus ſapit.* Idem in Andromache: *A parvo initio lites magnas hominis lingua producit. Hæc verò ſapientes cavent, ne quid contentionis excitent.* Plautus in Perſa: *Stultitiæ eſt emi bene eſſe licet, cum peaveris litibus* Comicus: *Migrat lis omnis, ut migrat pecunia. Ne quære litem, fuge litem ſi ſapies. Non eſt ſumi qui litigas, ſed judicis, imò ſecum litigantis. Vis canes rixari? tene eos inter ipſos abire.* Nazianz in carm. *de rebus ſuis*, docet eor qui ſe admiſcent litibus, aut noxam aut infamiam contrahere.

Ut qui ſe flammæ projit: immixtæ vapori,
Aut flammæ aut fumi vehemens in corpore ſigna.

Iſidor. Peluſ. lib. 1. epiſt. 361. *Quid*, ait, *gigantes adverſus temetipſum armas? Quid rabie percitos canes, quorum poſſeſſori morſus ſunt, exaſperas? Quid maledicat linguas exacuis? quid tuam ipſius exiſtimationem commaculas cum illis te confecens, quibus nec ut mancipiis quiſquam mente præditus uti velit?* Cicero: *Perdiſſimi*, inquit, *boni eſt ſimul, & amicitiam diſſolvere, & fallere tum qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.*

SICUT NOXIUS EST, QUI MITTIT SAGITTAS, ET IACULAS IN MORTEM: ITA VIR QUI FRAUDULENTER NOCET AMICO SUO, ET CUM FORSITDEPREHENSUS, DICIT: LUDENS FECI] Symmach. pro *qui fraudulenter nocet*, vertit, *vir fraudum*; S. Hieron. contra Ruffin. *qui inſidiatur amicis ſuis, cum ipſe furerit, dicit, Ludens feci.* Vers. 18. Vers. 19.

Lan-

Lanceæ ſyman:

Lanceas in mortem, id eſt lanceas mortiferas. *Lancea* eſt ſpiculum venabuli vel jaculi, ait Budæus: unde hebr. eſt חץ *chets*, id eſt jaculum, ſagitta; lancea ergo eſt teli genus longiſſimum, ita dicta à latitudine ferri, vel potiùs à Græco λόγχη, id eſt lancea, haſta, ait Feſtus; vel, ut Iſidorus, *Lancea dicta, quia aqua lance, id eſt æquabili amento, ponderata vibratur.*

Pro *nexius eſt* hebr. eſt מתלהלה *mitlaleah*, quod varii variè vertunt. Pagnin. appoſitè, *abſcondit ſe*, Tigur. *fatigat ſe*; Vatabl. *ſimulat ſe infirmum & debilem*; Noſter, *laborare & dolere facit*, id eſt *nexius eſt*. Radix enim לה *laha* ſignificat laborare, dolere, affligi; Septuag. *curat* vel *curatur*; Chald. *deiicit ſe*; Syrus, *faſtuoſus eſt*; Aben Ezra, *ſimulat ſe infirmum*; R. Levi, *ſiſtit*, inquit, *quiſpiam ſe laboro ſoſſum, circumque experiens ad malum præſtandum præſa ſert, qui tùm poſtea locum accommodatum inveneris, ſcintillas ignitas emittit, ſagittas & mortem iacit.*

Pro *ſagittas* hebr. eſt רשפי *reſchim*, quod R. Salomon, Aben Ezra, R. Levi & Pagnin. vertunt, *ſcintillas ignis*; Noſtee vertit, *flammas*, Iſaiæ 50. 11. alii vertunt, *iaculos & compedes*; Chald. *ſagittas*. Igitur רשפים ſignificat ſagittas ardentes, vel bolides & miſſilia ignita, qualia ab hoſtibus in urbes vel naves jaciuntur, ut eas inflamment & comburant.

Ex Hebræo ergo ſic verſus ad verbum, *ſicut abſcondit ſe iaciens ſcintillas, ſagittas, & mortem; ſic vir qui fraudavit ſocium ſuum, & dicit: Nonne videns ego?* Tigurina, *ut qui ſe fatigat iaciendo flammas, vela lubalia*, &c. Chald. *ſicut ille qui deiitiens ſe mittit ſagittas acutas mortis, ſic ille, qui fraudulenter decipit amicum ſuum, & dicit: Ludens ludebam.* Syrus, *ſicut faſtuoſi proliciunt verba velut ſagittas acutas mortiferas.* Verſionem Septuag. mox ſubtexam.

Senſus ergo eſt q. d. Sicut valdè nocet qui occultè ſagittas ignitas & lanceas mortiferas jaculatur in eos, qui nil tale timent aut ſuſpicantur: ſic pariter magis nocet, qui fraudulenter & latenter lædit amicum, quàm qui palàm & apertè. idque Primò, quia ſicut eominus gladio te impugnantem, gladio & clypeo repellere poteſ; eminos verò te ſagittis impetentem repellere nequis: pari modo palàm te invadentem devitare potes, at non eum qui fraudulenter te inopinantem, imò ignorantem invadit. Secundò, ſicut hoſtis jaciens tela ignita in urbem, poſt meniana, pluteos & aggeres ſe abſcondens occultè graſſatur & petimit: ſic & qui fraudulenter lædit amicum, occultè & graviſſimè eum fauciat, ut eum agnoſcere, declinare & effugere nequeat. Quis enim læſionem ab amico timeat vel caveat? lædit ergo inevitabilitee, qui inimicitiam occulit, & amicitiam ſimulat; quòd ſi læſio ejuſque auctor appareat vel deprehendator, ira ut ſe celare vel excuſare nequeat, dicit *Ludens ſeci*, jocari mihi fuit animus, non lædere; intentionem lædendi non habui, ſed improviſò & caſu læſio præter mentem meam accidit.

Nocentio hoſtis occultus quàm apertus.

Docet ergo hæc gnome multò minùs nocere apertos inimicos, qui apertè; quàm tectos & ſimulatione amicitiæ fucatos, qui occultè nocent, ideoque eos velut peſtes eſſe indagandos & devitandos. Tales ſæpè ſunt in aulis principum, imò ſubinde principum familiares & conſiliarii intimi, ſed nomine tenus, eùm revera ſint hoſtes perfidi, & proditores nocentiſſimi, utpote qui vix deprehendi & caveri queant.

Gnomæ.

Præclarè S. Baſil. apud Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 86. *Occulta malitia*, ait, *pernicioſior eſt quam aperta*. Et Philo: *Quibus viree defunt tyrannicæ naturæ homines, rem aſſa & inſidiis moliuntur.* Plinius lib. 28. c. 17. *Orobanche*, ait, *elicei inſeſtus eſt & orno, ut ara tritico, hordeo feſtuca, quæ vocatur ægilops, lenti fecunditaca: atque ha quidem omnes complexu necant*: ita quorumdam amicitia peſtilens magis eſt, quàm inimicitia. Xenophon lib. 5. Pædiæ Cyri *Nequ*, ait, *beneficium maius amicis præſtiteris in bella, quàm ſi inimicos ipſorum eſſe videaris; vel magis hoſtibus nullo pacto nocueris, quam ſi amicitiam ipſorum ſimules.* Seneca lib. de Providentia: *Nulla*, ait, *ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ quæ latent in ſimulatione officii: nam eum qui palàm eſt adverſarius facilè vitare poſſis; & Troianos equi ſolus fefellit, quia formam miſeric. dia monitus eſt.* Et Boetius lib. de Conſolatione: *Nul a peſtis eſt efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus.* Demonax apud Antonium in Meliſſa: *Pauciora*, ait, *mala ſentiunt hominibus ab inimicis, quàm ab amicis: inimicas enim cùm metuant, abeis cavent: amicis verò aperti ſunt; unde periculis*

A *exponuntur, & inſidiis ipſorum facilè capiuntur.* Ita Anton. p. 2. c. 25.

Porrò Septuag. pro *noxius eſt*, vertunt, ἰᾶται, quod cùm ſit conjugationis mediæ, tam activè verti poteſt *curavit*, quàm paſſivè *curatur*. Activè clarè ſic vertit eam Complut. auctor Catenæ Græcor. *Qui ſpecioſis dictis inſidias amicis ſtruunt, haud abſimiles ſunt circulatoribus medicis. Nam hi glorioſa verba inter homines jactant, interim qui in ſermonem illorum primus incurreris, ſupplantaturita illi callida oratione amicus circumveniunt, ubi autem in fraudem deprehenſi fuerint, Jocoſi, dicunt.* Paſſivè ſic vertunt Vaticani, *ſicut qui curantur, proiicimus verba in homines; qui autem occurris verbo primus, ſupplantabitur; ſic omnes qui inſidiantur fuit amicis; cùm autem viſi fuerint, dicunt: Quia ludens feci.*

Eſt ſimilitudo petita ab ægris phreneticis, qui in medicos ſe curantes ſtomachantur, & primò obvios verbis, ac ſubinde verberibus impetunt; q. d. Sicut phrenetici probra & maledicta in medicos jacientes, excuſantur per phreneſin: ſic fraudulenti noeentes aliis excuſant ſe, quòd præter intentionem per errorem id fecerint. Sed autem in re aperta id prætendere nequeant, dicunt ſe non ſeriò, ſed joco id

B feciſſe.

Denique Scholiaſt. Vatican. ἰώμενος vertit, *inſanientes*. Nonnulli codices legunt τερπόμενοι, id eſt *lætantes*, quod Scholiaſtes tribuit Symmacho, ſicut Aquilæ καταθελάζοντος, id eſt *male morati*.

Exemplum illuſtre hujus ſententiæ eſt in Typhone, qui ot ſe regem facetet Syriæ, Antiochum regem adoleſcentem ſuæ curæ fideique commiſſum perfidè & nequiter occidit, æquè ac Jonatham Judæ Machabæi fratrem eum filiis, 1. Machab. 12. 39.

Vers. 20. CUM DEFECERINT LIGNA, EXTINGUITUR IGNIS: ET SUSURRONE SUBTRACTO JURGIA CONQUIESCENT.] Hebr. *& in non ſuſurrone ſilebit contentio.* Pro *ſuſurrone* hebr. eſt רכל *rogen*, id eſt ſuſurro, delator, detractor, calumniator.

Senſus eſt elatus q. d. Sicut ligna fovent ignem, ut quo plus lignorum aggeritur, eo magis ignis ereieat & inardeſcat, lignis verò deficientibus deficiat & emoriatur, utpote carens fomento & pabulo: ſic pariter ſuſurrones fovent lites, ut quo magis illi ſuſurrant & increieunt, eo magis increſcant lites & jurgia; iis verò deficientibus ceſſent & C conquieſcant. *Suſurro* enim eſt, qui diſcordias inter amicos ſeminat, dum uni apud alterum vicifſim detrahit, ejus dicta & facta referendo, & ſiniſtrè interpretando ac exaggerando, imò ex ſe multa addendo & affingendo. Ipſe ergo eſt fomentum & flabellum odiorum & jurgiorum: eo verò amoto utraque ſubſidunt & ceſſant. Quocirca Deus ſanxit Levit. 19. 16 dicens: *Non eris criminator, nec ſuſurro in populo.* Et David pſal. 100. 5. *Detrahentem*, inquit, *ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Quin & Titus Imp. ſuſurrones & delatores cæios flagellis ac fuſtibus, in exilium deportari juſſit.

Septuag. vertunt, *in multis lignis germinas* (id eſt exurgit & creieit inſtar germinis ſenſim pullulantis & proſerpentis; auctor Catenæ Græcor. *fervet*) *ignis: ubi autem non eſt diſſenſions, quieſcit rixa.* Pro *diſſenſione*, græcè eſt διϑυμία, id eſt bianimia, dicoris, non tantùm paſſivè, ſed & activè, qui ſcilicet ſuis ſuſurris & criminationibus animos unitos ſeparat, & quaſi in duas partes diſſecat; itaque ſchiſma facit, ac lites & bella concitat: διϑυμος ergo eſt ſuſurro: hic enim Hebr. vocatur *rogen*. Quare idem eſt ſenſus Septuag. qui lectionis Hebraicæ & Vulgatæ. q. d. Sicut multa ligna excitant magnum ignem, ſic multi διϑυμοι, id eſt ſuſurrones, ſuſcitant multas lites. Vice verſâ, deue detractis vel deficientibus lignis deficit ignis; ſic deficiente διϑυμια, id eſt ſuſurrone, ceſſant lites. Aliud ergo eſt διϑυμος, id eſt bianimis, dicoesalind διδυμος, id eſt geminus, duplex, dubius, qui hebr. vocatur תאום *teom*, unde dictus eſt Thomas Apoſtolus, utpote de fide reſurrectionis Chriſti hæſitans & dubius, Joan 20 v. 24. Idem igitur eſt hebr. Thomas, quod græcè διδυμος, Latinè geminus, ait Angelus Canonicus de Nomin. Hebr. novi teſtam.

διϑυμος & διδυμος quid

Rurſus διδυμος eſt diſſentiens: qui enim diſſentit ab altero, alterum & ſecundum ab eo habet animum, id eſt alterum judicium, & conſequenter alterum & contrarium affectum, qui eſt cauſa diſſenſionis & litium; quare ſolo unus laboret ira & odio; ſi tamen alter ab eo non diſſentiat, ſed ei per omnia quoad licet conſentiat & obſecundet, ſicò prioris,

contra

contra eum ira & odium ſubſidet & conquieſcet, omniſque rixa ceſſabit. Et hoc ſignificant Septuag. dicentes: *Ubi non eſt διΘυμος, quieſcit rixa.* Quocirca Apoſtolus identidem monet fideles ut ſint ταυτὸΘυμοι, id eſt, ut idem dicant & ſapiant, itaque pacem & concordiam colant, ut patet Rom. 15. Philip. 3. 2. Corinth. 13.

Pro διΘυμος alii legunt, ὀξυΘυμος, id eſt, acuti animi, id eſt iracundus, præceps, rixoſus; unde legunt, *ubi non eſt ὀξυΘυμος*, id eſt *iracundus, cerebroſus, quieſcit rixa.* Ira enim eſt quæ ſuſcitat rixas: unde quidam codex habet, *ubi autem eſt θυμὸς, id eſt ira & furor, non ceſſabit pugna.* De ſuſurrone plura dixi Eccli. 5. 16. & c. 28. 15. & ſequ.

SICUT CARBONES AD PRUNAS, ET LIGNA AD IGNEM, SIC HOMO IRACUNDUS SUSCITAT RIXAS] Vers. 21. Hebr. *carbo ad prunas, & ligna ad ignem, & vir contentionum ad ſuccendendam litem*; Septuag. *craticula carbonibus, & ligna igni, vir autem maledicus ad tumultum rixæ.* ita Vatican. Complut. vetò, *vir autem conviciator ad turbationem rixæ*; Aquila, *vir autem ſuſurro*; Symmach. *vir doloſus*; Theodot. *vir murmurator.*

Senſus eſt clarus, q. d. Sicut carbones valent, imò nati factique ſunt ad prunas ardentes augendas & acuendas; ac ſicuti ligna valent ad augendum ignem: ſic ira & homo iracundus valet, imò natus factuſque videtur, ad excitandas rixas. Duo ſunt fomites rixæ; prior eſt exterior, putà ſuſurro, hunc ſuſtulit v. præced. alter eſt interior, putà ira, quam hic aufert. q. d. Auſer externus flabellum rixæ, putà ſuſurronem; auſer & interius irritamentum, putà iram, atque omnem rixam ſuffuleris: ira enim excitat iratum ad rixandum: rixa autem iratos provocat rixam pariis adverſæ. Patet ex dictis v. præced. & c. 15. 18. ubi eandem gnomen penè in terminis audivimus. Hebr. eſt *vir contentionum*, id eſt vir pronus ad contendendum, qualis eſt iracundus: ira enim ſuſcitat contentionem, contentio rixam, rixa pugnam, verbera & cædes. Septuag. ὀ κρὰξ, id eſt focus (Vatic. *craticula* tegens & continens focum) *carbonibus, & ligna igni, vir autem maledicus ad turbationem* vel *tumultum rixæ*, Aquila & Theodot. *ad ſuccendendam litem.* Pro *maledicus* græcè eſt λοίδορος, id eſt *conviciator*; Aquila, *ſuſurro*; Symmach. *doloſus.* ὀ κρὰξ quoque ſignificat *aram*, idque hic eſt appoſitum; q. d. Sicut in ara ardet ignis, quo victimæ Deo cremantur, ſic in ira ardet rixa, qua homines Marti, imò diabolo, mactantur & ſacrificantur. Ergo ira eſt ara diaboli, in qua ignis eſt rixa, ſacrificans iracundus, victimæ ſuot hominum cædes. Auctor Catenæ Græcor. *focus*, inquit, *deſtinatur carbonibus, & ligna ignis: vir autem conviciator valet ad concitandas turbas & ſeditiones.*

Rurſum ſicut carbones non tantùm accendunt, ſed & fuligine ſua fuſcant & denigrant: & ſicut ligna accenſa ſi reſtinguantur ſumigant, ac carbones velut uſtionis notas retinent; unde & turres vocantur: ſic pariter præter noxas acceptas in rixa, remanet nota infamiæ, præſertim ex probris & conviciis à rixante in re jactis, quæ in multa tempora perdurat, & ſubinde eſt indelebilis.

Tertiò, Vatabl. vertit, *carbo prunam, & ligna ignem, contentioſus rixam incendit.* q. d. Ex carbone facilè fiunt prunæ, carbo facilè in prunas vertitur, & ligna in ignem; ſic contentio ilicò tranſit in rixam.

VERBA SUSURRONIS QUASI SIMPLICIA, ET IPSA PERVENIUNT AD INTERIORA VENTRIS] Vers. 22. Hanc gnomen audivimus cap 18. 8. ubi eam explicui. Aquila vertit, *verba ſuſurronis à ſimplicibus*; Symmach. *verba murmuratorum obiter dicta*; Theodot *verba aſtuti quaſi ſimplicia*; Septuag. *ſermones aſſentatorum ſunt mollia, penetrantque uſque ad interna viſcerum receſſus.* Pro *aſſentatorum* græcè eſt ψιθυρίζοντος, id eſt *candentium*, hoc eſt, cauda blandientium. Audi auctorem Catenæ Græcor. Vox κηρύκιον, id eſt aſtorum, caudave blandientium, ſumpta eſt à vulpibus. hæ namque non alia arte ſimpliciores aves venati & capere ſolent, quàm una hac: etenim cauda oculis obtenſis fingunt ſe dormire, & interdum quoque verè dormiunt, eoque tanti figmento ſimpliciora & infirmiora animantia alliciunt, temereque accedentia vel advolantia intercipiunt.

Denique Syrus vertit, *verba iracundi perturbant, & ipſa pertingunt ad interiora cordis.* Pro *quaſi ſimplicia* hebr. eſt מתחמים *Kemithlahamim*, de quo R. Salomon. Vox hæc, inquit, idem eſt ac מתלחמים *Kemithlachamim*, id eſt ſuſurronis verba ſunt tamquam bellum gerentia. Rabbini verò hanc eidem interpretationem adhibuerunt, inquientque idem eſſe ac חמת לחם, *chemath lahem*, id eſt *verba delatoris ſunt tamquam mors illis.* Abeo Ezra cenſet *Kemithlahamim* per metathefin poſitum pro *Kemithallamim*, id eſt ſicut percutientia vel malleantia: הלם *halam* enim eſt tundere, percutere; & הלמות *halmuth* eſt malleus: unde vertit, *verba ſuſurronis ſunt tamquam plagæ & vulnera.* Denique R. Levi: Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, id eſt, inquit, quaſi interrupta: illud enim ſæpiùs utrumque, Haud tibi cuncta recenſebo, haud totam rei ſeriem tibi expono: quæ quidem vehementem faciunt impreſſionem in auditoris animo, ut is ſibi perſuadeat quæ ab altero ſilentio prætermiſſa ſunt, longè graviora eſſe iis quæ narrata fuerunt. hæc R. Levi.

QUEMADMODUM SI ARGENTO SORDIDO ORNARE VELIS VAS FICTILE, SIC LABIA TUMENTIA CUM PESSIMO CORDE SOCIATA] Vers. 23. Hebr. *argentum ſcoriarum obductum ſuper teſtam, labia ardentia & cor malum.* Pro *tumentibus labiis* hebr. eſt דלקים *dalekim*, Symmach. vertit, *labia inflammantia*; Aquila & Theodot. *labia ardentia*; Pagnin. *ſuccendentia luce*; Clarius, *labia blanditiæ*; Chald. *ſicut argentum faculentum, quo operitur eſt vas fictile, ſic labia incenſa cum corde peſſimo.*

Quare minùs rectè Cajet. argentum hic accipit id, quod in vaſe fictili per ignem ſcoria expurgatur. q. d. Sicut in vaſe fictili per ignem ſcoria ab argento dignoſcitur & ſeparatur: ſic in labiis pravis & malitia agentibus proditur & dignoſcitur interna cordis malitia & pravitas. Minùs rectè, inquam, quia Hebræi & interpretes omnes accipiunt hic argentum non teſtæ inclusum, ſed teſtam tegens.

Primò, ergo Janſen. putat hac gnome figuratam congruentiam labiorum tumentium cum corde peſſimo, q. d. Dignum patella operculum, ut vulgò dicitur, eſt os malum cordis mali, æquè ac ſcoria argenti vaſi fictili ſuperinducta. Pravum enim os congruit aptèque reſpondet pravo cordi, & ſcoria congruum eſt tectorium teſtæ.

Secundò, Vatabl. cenſet eorumdem vilitatem notari. q. d. Sicut ſcoria argenti res vilis eſt, quia vili teſtæ obducitur: ſic vile eſt os pravum quod cordi pravo ſociatur & obducitur.

Tertiò, noſter Salazar cenſet notari eorumdem imbecillitatem & fragilitatem, q. d. Vir hypocrita, qui cor nequam ſubdolis verbis, & falſa probitatis oſtentatione contegit, ſimilis eſt fictili vaſi ſcoriis argenteis imbuto, quod exteriùs candorem argenti mentitur, intus verò teſtam lutumque deformem includit: quod fortaſſe etiam argenti imminè lentam firmitatem præ ſe fert, ſed revera fragile eſt. Non aliter vir hypocrita & ſimulator, ſimplicitatem & animi candorem verbis & reliqua cooperatione oſtentat, dolos verò pervertaſque affectiones deintus celat; æqui bonique rectas foris apparet; ſed fragilis, & ad omnem malitiam labilis ac deciduus eſt.

Quartò, & maximè genuinè, hæc gnome ſignificat artes & fraudes quibus doloſi ſimulant & tegont internam cordis malitiam, id eſt iram, odium & nocendi ſtudium, per verba amica & blanda, quibus amorem & ſtudium benè faciendi præ ſe ferunt. Unde per *labia tumentia* intelligo cum Clario adulantia & blandicuria, aut potiùs doloſa & ficta, quæ ſentiunt interiùs in corde tument, &, ut hebr. eſt, *ardent* ira, odio, malignitate; exteriùs verò in ore tument ſimulatione & ſimulato amore: ſed ita ut intermittent ſubinde, itaque oſtendant interni odii ſigna: ignis enim odii in corde latens te celare nequit, quin aliquando in bullas & ſemitulas verborum, æſtuumque iracundorum & minaciam erumpat. Hoc ergo comparat argento ſordido tegenti vas teſtaceum, hebr. *argento ſcoriarum*. Quod Aben Ezra interpretatur argento defæcato à ſcoriis & puro. Verùm alii paſſim accipiunt argentum ſcoria mixtum, ideoque ſordidum: vel per hypallagem ipſam ſcoriam argenti, puta ramenta plumbi, ſtanni aut ſtibii, hæc enim tria unita ſunt argento, cùm illud impurum è fuis fodinis eruitur; ſunique argenti ſcoria & fex, uti docent rei metallicæ periti, ac nominatim Georgius Agricola lib 9. & Plinius lib 34. Hoc autem ſtannum & ſtibium, ita cum argento erutum, ideoque impurum, adhibeo ſoler ad imbuenda vaſa teſtacea, ac præſertim eorum orificium, uroſ illi admovens non teſtæ & luto, ſed ſtanno vel argento os aſmovere videatur. Talia vaſa in uſu eſſe etiamnum crebrò vidimus. Hiſce ergo comparat *labia tumentia* id eſt doloſa, manantia ex corde peſſimo. Igitur hac comparatione ſignificatur dolus, quo ſua dicta contegunt inimici frau-

fraudulenti, præſertim ſuſurrones, ut decipiant, ſimulque ipſa doli detectio, q. d. Sicut figuli ſubinde vaſi teſtaceo ſuperinducunt limbum vel cruſtam è ſcoria argenti, ut ſpeciosum appareat, ac eminùs videatur eſſe argenteum, non teſtaceum: ſic pariter fraudulentus teſtam, id eſt odium corde gerens, ſuperinducit illi quaſi limbum & cruſtam ſermones ſpecioſos, quibus amicitiam, imò ardens deſiderium juvandi alterum præ ſe ferat, ut eum in fraudem & perniciem inducat: at ſicut, ſi cominus limbum argenteum teſtæ inductum intuearis, videbis non eſſe argenteum, ſed ſcoriam & fæces argenti: ſic patiter ſi propiùs intuearis verba modoſque loquendi, & geſtus fraudulenti, deprehendes ejus fraudem, ac verba ejus ſpecioſa eſſe ficta & doloſa, atque ſub eis tegi teſtam odii & malevolentiæ.

Rurſum ſicut limbus hic argenteus tenuis ſenſim uſu deficatur & deteritur, ut appareat nuditas teſtæ: ſic tenſim fraudulentus in longiori colloquio, vel crebriore converſatione, detegit ſuam verborum ſpeciem, ac interſerit agitque nonnulla, è quibus ejus teſta, id eſt odium & malevolentia, detegatur & denudetur: difficile enim eſt diu animum tegere, nec prodere vultu, quin erumpat, ſeque pandat & oſtendat. Portò cor malevoli quod nil niſi terrena cogitat, rectè comparatur vaſi fictili, id eſt fragili, quod tum ab homine facilè conteritur, tum à Deo: juxta illud, *Tamquam vas figuli confringes eos*, pſalm. 2. 9. ita R. Salomon, Aben Ezra & R. Levi, Iſidorus Clarius & alii.

Hunc genuinum hujus ſententiæ eſſe ſenſum patet. Primò, quia omnes hi verſus à v. 18 uſque ad ultimum, ſpectant ad doloſos & ſuſurrones, eorumque fraudem & latens odium deſcribunt. Secundò, quia v. ſequ. (obi eſt apodoſis, id eſt redditio & expoſitio hujus ſententiæ) ita explicatur, dum ait: *Labiis ſuis intelligitur inimicus, cùm in corde tractaverit dolos.* Tertiò, idem liquet ex Septuag. qui vertunt, *argentum datum cum dola tamquam teſta reportatum: labia levigata* (aliqui vertunt, *doloſa*) *occultant cor triſte*, id eſt iratum & malignum, uti vertunt nonnulli. Sic *triſtis* pro irato ſumitur Eccli. 22. 27. ut ibidem pluribus oſtendi: *Ad amicum*, inquit, *ſi aperueris os triſte*, id eſt, ſi locutus fueris moroſè & iracundè, *non timeas: eſt enim concordatio*. Senſus eſt q. d. Sicut argentum cum dolo, id eſt doloſum, putà adulterinum, eùm ſcilicet datur ſcoria argenti pro argento, prima ſpecie fallit: putatur enim eſſe argentum, cùm ſit ſcoria; at ubi propiùs inſpicitur, apparet id quod eſt, ſcilicet ſcoria, ac tum vilescit inſtar teſtæ: ſic pariter *labia levigata*, id eſt blanda & ſubdola aſſentatorum, *occultant cor triſte*, id eſt inimicum & malignum; at ubi inimicitiam & malignitatem celare non poſſunt, ſed eam dictoriis & geſtibus pandunt, illicò proditur & reprobatur eorum dolus, adulatio & perverſitas, quæ inſtar teſtæ ad lapidem alliſæ diſſilit, diffringitur & evaneſcit. Hinc

Myſticè Beda: *Quid*, inquit, *per argentum ſordidum niſi ſcientia corrupta? & quid per vas fictile, niſi cor curarum deſignatur? quod cùm de ipſa falſa ſcientia ſe ornare ſategit, in ſua locutione contra veritatem tumet, & magiſter erroris fit.*

LABIIS SUIS INTELLIGITUR INIMICUS, CUM IN CORDE TRACTAVERIT DOLOS] Chald. *& in interioribus ſuis ponit fraudulentiam.* Pro *intelligitur* hebr. eſt יִנָּכֵר *yinacher*, à rad. נָכַר *nachar*, id eſt agnoſci, intelligi, ſed *ithnacher* in *hitpael* eſt contrariæ ſignificationis: ſignificat enim *agnoſci*, & *insignitum eſſe*, putà alium præ ſe ferre & ſimulare, id eſt, verbo aut factis oſtendere ſe alium quàm ſit: utraque ſignificatio huic loco congruit. Eſt enim antapodoſis, id eſt redditio & explicatio parabolæ verſus præced. ut ibi dixi. q. d. Amicus falſus & doloſus, qui exteriùs ſe ſimulat amicum, cùm in corde foveat odium & inimicitiam, hic labiis & loquela alium ſe ſimulat, quam revera ſit, ſcilicet ſe eſſe amicum cùm revera ſit inimicus, & in corde tractet dolos, unde verbis ſuis blanditur & adulatur, ut odium ſimulato amore contegat: ſed tandem ex iiſdem labiis ſuis proditur & intelligitur, quis & qualis ſit, ſcilicet quòd ſit amicus fictus, & verus inimicus: quia viri prudentes & ſolerter fictionem & ſimulationem facilè deprehendunt ex ſignis.

Signa falſi amici.

Primum.

Signa hæc ſunt Primò, quòd ſimulatores qui odium tegere ſtudent, compoſita & exquiſita quadam uti ſolent verborum mollitie & blanditie, ita ut planè appareat non eſſe veram, ſed fictam & fucatam. Unde ſequitur: *Quando ſubmiſeris vocem ſuam, ne credideris ei.* Secundò, quia iidem ſolent eſſe inconſtantes in verbis. Tertiò, quia idem in facie laudabit, à tergo vituperant. Quartò, quia odium latens ita regi nequit, quin ſubinde per amarulenta verba, nutus & geſtus ebulliat & emicet. Quintum dant Septuag. cùm vertunt, *labiis ſuis annuit inimicus, in corde autem ſuo fabricatur dolos.* Fictus enim amicus & adulator annuit omnibus dictis & factis amici, illa laudans & in cœlum extollens, eùm verus amicus laudanda moderatè laudet, vituperanda vituperet, ac libere amicum ſui vitii & erroris admoneat. Denique omnia ſigna quæ adulatorem, produnt & doloſum amicum: omnis enim adulator fictus pictuque amicus eſt, ac verus inimicus. Vide Plutarch. de Differentiis adulatoris & amici.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

QUANDO SUBMISSAIT VOCEM SUAM, NE CREDIDERIS EI: QUONIAM SEPTEM NEQUITIÆ SUNT IN CORDE ILLIUS] *Nequitiæ* hebr. תּוֹעֲבוֹת *toebot*, id eſt abominationes, execrationes; Chald. *mala*. Pro *ſubmiſeris* hebr. eſt יְחַנֵּן *iechanen*, id eſt gratioſam fecerit vocem ſuam; alii, *vocem dederit deprecantem vocibus*, & progratia orantem. Radix enim חָנַן *chanan* ſignificat gratificari, miſereri, precari. Unde varii variè vertunt. Pagnin. *quando extulerit crando vocem ſuam*; R. David, *cum gratificavis vocem ſuam*; Tigur. *quando voce ſua benignus eſt*, Chald. *ſi deprecatur voce ſua*; Septuag. *ſi te rogaverit voce magna*; S. Hieron. contra Ruffinum, *ſi te rogaverit inimicus parcens* (fortè *precans*) *voce magna*.

VERS. 25.

Submiſerit ergo non ſignificat ſubmiſsè in aurem ſuſurraverit, modeſtè ſuggeſſerit & admonuerit, ſed q. d. Quando ſubmiſſa & delicata voca, velut humilis & ſupplex gratiam tuam capiare, aut procreatis veniam popoſcerit. Vox enim demiſſa velut pudoris & humilitatis index, ſolet eſſe gratioſa & grata, qualis eſt virginum & pœnitentium. Videtur enim præcipuè loqui Salomon de amico ficto, qui aliquando fuit publicus inimicus, ſed pœnitens fictè reconciliatus eſt, ita ut odium priſtinum mente conſervet. Huic enim nulla ratione credendum eſt, quia *ſeptem*, id eſt multæ, *nequitiæ in corde illius*, q. d. Odium latens in corde ſuggerit illi multiplices, imò omnes artes et technas quibus fraudulenter tibi noceat, teque ſupplantet. Alii, q. d. Odium eſt inſtar ſeptem nequitiarum, quia omnes malitias et nocendi artes in ſe complectitur. Salomonem ſecutus Siracides cap. 12. 10. *Non credas*, ait, *inimico tuo in æternum: & ſi humiliatus vadat curvus, adhibe animum, & cuſtodi te ab illo*, etc. vide ibi dicta. Hugo per *ſeptem nequitias* accipit illas, de quibus Chriſtus Lucæ 11. *Et aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe*. Alii accipiunt ſeptem vitia capitalia, q. d. Inimicus occultus ut odium ſuum in te exprimat, advocabit ſeptem vitia: ſuperbiam, ut te deprimat; avaritiam, ut te bonis ſpolieti iram, ut tecum rixetur; invidiam, ut tuæ proſperitati ſuccenſeat: luxuriam, ut tuæ uxoris et filiarum caſtitati inſidietur; gulam, ut ſe tuis delitiis lætet; acediam, ut in tua neceſſitate pigrum et tardum ad ſuccurrendum ſe exhibeat.

Myſticè, Beda per inimicum doloſum accipit hæreticum. *Qui*, inquit, *cùm verba prædicationis ſuæ ficta humiliate ſubmittit, corda innocentium & mitium intelligentiam dementeando ſeducit.* Auctor verò Catenæ Græcor. per inimicum accipit Satanam. Satanas, inquit, variis modis nos rogat, & ad peccatum provocat: modò namque immundoa abſcenoſque ſuggerit, diverſaque voluptatum illecebras proponit; modò rurſum eladit aut calumniatis cujuſpiam rumorem ſpargit; modò denique alia via in nos invadit: cui viriliter reſiſtendum eſt, ut qui tentmuum & irrevocabile bellum adverſum nos gerat, ſcpcmque, hoc eſt, omnis generis nequitiam in corde ſuo veriet. hæc ille.

Denique Caſſianus collat. 5. cap 25. per inimicum accipit gulam: *Si te rogaverit*, inquit, *inimicus magna voce, ne conſenſeris ei: ſeptem enim ſunt acquiſitæ in anima ejus, id eſt ſi ſapauatus gaſtrimargiæ ſpiritus ceperit tibi ſuo humiliatione blandiri, regens quodammoda ut aliquid velazans à cœpta ſeveritate impertias ei, quod continentiæ modum, & menſuram juſtæ diſtrictionis excedat, ne ſi ſolvaris ſubtilitatis ejus, nec aſſidenter impugnationis ſuæ ſitate, qua videris paulliſper à carnalibus incentivis factus quietior, ad priſtinum remiſſionem, vel præteritas gulæ concupiſcentias revertaris. Per hoc enim dixit ſpiritus ille, quem vicerat: Revertar in domum meam unde exivi. Et procedentes ita ex confeſtim ſeptem ſpiritus vitiorum, erunt*

Inimico, id eſt gula, ne credas.

tibi acriores quam illa paſſio, quæ in primordiis fuerat ſuperata, A quæ te mox ad deteriora pertrahant genera peccatorum.

Vers. 26. QUI OPERIT ODIUM FRAUDULENTER, REVELABITUR MALITIA EJUS IN CONCILIO] Hebr. *operiet ſe odium in deſolatione; manifeſta erit malitia illius in tentione;* Septuag. *qui occultat inimicitiam, compunis dolum: revelat autem ſua peccata bene notus in confeſſionibus;* Symmach. *qui occultat odium per captiones, revelabitur malitia ejus in eccleſia;* Vatabl. *odium quod abdit ſe in ſolitudine: revelari ſolet in cœtu.* Hinc patet in Septuag Complut. ἐκκλίνοντος, non rectè verti, *celat, abſcondit*, cùm contrariè vertendum ſit, *revelat, manifeſtat*, uti vertunt Vatican. Hebr. Symmach. & Noſter. PRO *fraudulenter* hebr. eſt בְּמַסְוֶה *bemaſſaeh*, id eſt *in deceptione*, à rad. נָשָׂא *naſa*, id eſt decepit; alii, *in deſolatione*, à rad. נָשָׁה *ſoa*, id eſt deſolavit; alii, *in obſcuritate, occultè*; R. Salomon, *in tenebroſa vaſtitate*, q. d. Qui fraudes molitur in tenebris, revelabitur in publico cœtu; R. Levi, *in vaſta ſolitudine*, ubi fraus eſt ſecreta, & nulli cognita.

Hucuſque malitiam fraudulenti amici deſcripſit, nunc ejuldem pœnam adjungit, quòd ſcilicet ejus malitia, purà odium & fraus, ſit revelanda publicè in concilio, ibique B damnanda & perenni probro notanda.

Noonulli, ut Dionyſ. *ſi conſilio* per ſ. ſcribunt, q. d. Per conſilium, id eſt per prudentem inquiſitionem poterit deprehendi fraus: ſicut Judas Machabæus & fratres ejus ſæpè deprehenderunt dolos ſuorum adverſariorum, uti narratur in libris Machab. Verùm *ſi concilio* ſcribendum eſt per c. ut patet ex Hebr. Rom. Septuag. Symmach. & ceteris. Per *concilium* ergo accipe conſeſſum judicum & magiſtratus, item quemlibet ſeniorum aut populi cœtum, q. d. Fraudulentus celat ſuum odium & fraudes, putarque eas fore ſecretas; at ſciat eas delatum iri ad judices, ab eſſque juſta pœna mulctandas. Item eas emanaturas ad cœtus populi, ut in iis ipſe traducatur, fiatque omnium fabula & probrum. Omnes enim odere fraudes & fraudulentos, eoſque è ſuo cœtu & repub. exturbandos cenſent. Nota eſt Dei vindicta juſta, qua punit fraudes & ſcelera occulta per publicam infamiam & pœnam, quam mixtè eſpaveſcunt & horrent fraudulenti: optant enim ſua probra tegi & latere. Hoc ergo eſt quod ait Chriſtus Lucæ 12. 2. *Nihil operium quod non revelabitur, neque abſconditum quod non ſciatur*, tum hic ſæpè, tum ſemper in futuro judicio, præſertim extremo, C in quo pudendæ fraudes & ſcelera à Chriſto toti mundo, id eſt omnibus angelis & hominibus, promulgabuntur: quæ ſumma erit reproborum verecundia, ut optent, dicantque *montibus, Cadite ſuper nos; & collibus, Operite nos.* Apoc. 6.

Vers. 27. QUI FODIT FOVEAM (Aquila & Symmach. διαστροφὴν, id eſt *corruptelam, pernicium*) INCIDET IN EAM: ET QUI VOLVIT LAPIDEM, REVERTETUR AD EUM] *in revertetur* aliqui referuot non ad lapidem, ſed ad eum qui ipſum voluit, q. d. Sicut ſi quis lapidem è ſublimi loco in alicujus verticem demittat, ac vicißim ipſe è ſublimi devolutus in eumdem lapidem incurrat, illidaturque: ita is qui è faſtigio alicujus dignitatis ad quam evectus eſt, inferiores ſubditoſve homines damno afficit, hanc mercedem refert, ut inde dejectus, eadem quæ aliis intulit, damna ſuſtinere adigatur.

Verùm *ad revertetur* referendum ad *lapidem*, non ad eum qui ipſum voluit, patet ex Hebr. שָׁב *ſaſub*, id eſt *revertetur*, quod eſt femininum, quod proinde cohæret cum אֶבֶן *eben*, id eſt lapide, pariter feminino, non cum יְגֹלֶל *vegolel*, id eſt *& qui volvit*, utpote maſculino. Unde Septuag. vertunt, *qui volvit lapidem, ſuper ſeipſum devolvit eum.* ita auctor Catenæ Græc. Senſus ergo eſt q. d. Sicut fodiens foveam, ut capiat apros, lupos, aliaſque feras, ſæpè ipſe incautus in eamdem incidit; & ſicut qui voluit lapidem per trochleas vel rotas, aut tigna rotunda in alrum, ſæpè caſu incautè laſatis trochleis vel rotis, lapis revolvitur in rotantem, eumque qui voluit, atque ipſum lædit vel opprimit: ſic pariter qui dolos alteri ſtruit, ipſe in ſimiles, imò eoldem ſæpè incidit, ut fraude ſua, quam alter machinatus eſt, ipſe comprehendatur & pereat, uti Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quam paraverat Mardochæo, & Perillus offerens Phalaridi tyranno bovem æneum, ut igne ſubjecto in eo torreret homines, primus ab eodem in illum conjectus horrendè mugit. Unde Ovidius de Arte amandi.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torſit: infelix imbuit auctor opus.

Sic Abimelech, qui ſeptuaginta fratres occidit ſuper lapidem unum, ictu lapidis à muliere occiſus eſt, Judic. 9. 53. Hanc gnomen fuse explicui Eccli. 27. 28. quare hic plura non addam. Hoc eſt quod vulgò dicitur: *Damnoſus aliis, damnoſus eſt ſibi.* Exemplum planè ad literam eſt in Saule, qui perſequens Davidem velut regni æmulum, eique tendens laqueos & foveas, in ſpeluncam purgandi ventris cauſa ingreſſus, incidit in manus Davidis ibidem latentis, qui proinde præſcidit oram chlamydis ejus, ſed vitæ pepercit, 1 Regum 24, v. 4. & ſeq. ita S. Iſidor. in 1. Reg. c. 17. Quare Davidi, ſimilibuſque dolum & fraudem parientibus, attribuas proverbium Arabum cent. 2. ou. 50. *Sors ſuper te cecidit, & ſors tua eſt*; vel, ut alii magis appositè vertunt, *ſagitta contra te, ſagitta tibi eſt.* q. d. Quod contra te afferebatur, in proprio eſt: ſuo inimicum jugulas gladio. Memorabile eſt quod in Vita S. Elisabethæ reginæ Luſitaniæ legimus, famulum quendam ſocio gratiam reginæ invidentem, illum apud regem accuſaſſe de adulterio cum regina: quare regem juſſiſſe fabris, ut quem poſtero mane primum ad illos mitteret, illicò in ardentem fornacem conjicerent. Miſit ergo accuſatum. at ille de more priùs Sacrum audivit, interim res ſubmiſit accuſatorem, ut viderent an fabri juſſa peregiſſent. At illi eum ut primò venientem in fornacem conjecerunt. quare in foveam quam ſocio innocenti paraverat, juſta Dei vindicta ipſemet incidit. Plura talia extant in Vitis Sanctorum.

Vers. 28. LINGUA FALLAX NON AMAT VERITATEM: ET OS LUBRICUM OPERATUR RUINAS] Hebr. *lingua mendacii odiet contritionem ſui*, vel *conterentem ſe, & os blandum faciet impulſionem*, id eſt impellet ad ejulatum, id eſt *operatur ruinas*, ut vertit Noſter. Pro *os lubricum*, hebr. eſt חָלָק *chalac*, id eſt diſpertitum, diffuſum, glabrum, lubricum, lævè, blandum; Aquila, Symmach. & Theodot. λεῖον, id eſt *levigatum*; Syrus, *os ejectionis*; Vatabl. *lingua fallax odit qui illam reprimit*, ſcilicet, confotando illam, convincendoque per contrariam veritatem, ut vertit Noſter, Chald. & Septuag. Hebr. *contritio* alludit ad nucem: ſicut enim cortex nucis frangendo conteritur, ut nucleus appareat & eximatur: ſic fraudes doloſi conſurando franguntur, ut latens ſub eis veritas, id eſt vana falſitas & ſimulatio, appareat & deprehendatur.

ET OS LUBRICUM OPERATUR RUINAS] q. d. Molles & leves homines, qui non amant veritatem, ſed falſas ſuas laudes, quas ns lubricum adulatorum eis inſtillat, hi utique per eas gravia ſentient damna, & ruinas; ſicut qui per loca lubrica ambulat, ſæpè cadit, & ruit in lutum, ſaxa & foſſas.

Per *os lubricum* Primò, Lyran. & alii accipiunt os quod non ſervat ſecretum, ſed illud lubrica garrulitate effutit, & effundit: unde Septuag. vertunt, *os non teſtum*, id eſt patens: hoc enim multis cauſa eſt damni, & ruinæ. quaſi Salomon hic duo vitia contraria notet, & inſectetur. q. d. Prava eſt lingua fallax, quæ ſcilicet machinatur occultè malum, ſed enteriùs dolos ſuos celat, ut adverſarium fallat, & incautum opprimat; prava, ioquam, eſt, quia non amat, imò odit veritatem veramque ſinceritatem, & fidem: pravum pariter eſt *os lubricum*, quod ſcilicet nimis parulum eſt, omniaque ſecreta effutit: hoc enim ſibi, & aliis eſt cauſa ruinæ. Nec ergo doloſum ſilentium, nec nimia loquacitas laudanda, ſed media virtutis via incedendo, ut nec per doloſum ſilentium veritatem abſcondamus, nec per garrulitatem arcana pandamus, ſed dicamus veritatem quæ ſine noxa dici poteſt, taceamus verò ſecreta quæ noxam afferre queunt.

Secundò, alii per *os lubricum* accipiunt ns varium, & inconſtans, quod nunc afferit rem, nunc negat. Unde Chald. vertit, *os bifidum* vel *bipartitum*; hoc enim lubricum eſt inſtar anguillæ, ut, ſi illud in aſſertione ſua tenere, & comprehendere velis, lubricando elabatur, alia & alia, imò contraria aſſerendo. Hoc multos ſimplices, qui ei credunt, agit in ruinam. Unde Septuag. vertunt, *os autem patens facit inconſtantiam.*

Tertiò, noſter Salazar per *os lubricum*, ſive lene, & molle, æquè ac per *linguam fallacem*, accipit os, & linguam adulatoris, q. d. Adulator qui adulando fallit, & multa mentitur, odii fugitque rigidum, & auſterum veritatis amatorem, qui eius fallas adulationes redarguit, & refu-

refutat: amat verò & ſequitur homines molles & lentos, qui ſuis laudibus licet falſis mirificè delectantur, juxta illud B. Petri Chryſologi: *Vitiis ſemper ſerviunt blandimenta, lenocinantur dulcia; virtutibus verò auſtera & fortia ſunt amica.* Talis ſuit indoles S. Auguſt. qui de ſe ita ſcribit lib. 9. de Trinit. *Magis optabo a quolibet reprehendi, quam ab adulatore laudari; nullus enim reprehenſor formidandus eſt amatori veritatis.*

Quartò, & genuinè, *os lubricum*, id eſt blandum & blanditus faliens, ac lingua fallax eſt os & lingua doloſi, qui doloſè odium in corde tegit, ac ore ſimulat amicitiam. De dololo enim egit à v. 18. huc uſque. Huius ennn blanditiæ inſtar olei lubrici illabuntur in mentes audientium, eaſque inungunt, delinunt & fallunt. Senſus ergo eſt. q. d. Lingua mendax doloſi odit eos, qui dolos ipſius detegunt, & veram ejus inimicitiam pandunt: is enim ore ſuo lubrico, id eſt blando & ſimulato, non aliud quærit, quam per blandirias haſce doloſè operari aliorum ruinam, ſed revera magis operatur ſuam ipſius propriam.

Hæc gnome ergo duo ſignificat: Primò, doloſi, ingenium, quòd amet dolos & fraudes, fugiatque eos qui illas detegunt; Secundò, ejuſdem damnum, & pœnam. Aut potiùs duo ejus damna repræſentat: prius, quòd ſuis mendaciis obſcuret perdatque veritatem, ſinceritatem & fidem; poſterius, quòd ſua lubricitate & blandiloquentia inſtar ſerpentis aut veneni melliti illabens in animos hominum, eos ſecum agat in ruinam.

Ubi Nota cum Janſen. *vò operatur ruinas* poſſe accipi, vel de ruinis aliorum quibus dolos ſtruit, vel de ruinis ſuipſius. Priori modo lenius erit: Lingua mendax non amat veritatem ipſam convincentem & redarguentem, ſed non obſtante veritatis reprehenſione, os quod blanditiis verborumque lenociniis decipere conatur, pergit homines impellere in perditionem, ac in mala deiicere. Poſteriori modo lenius erit: Lingua mendax, vel homo qui delectatur lingua mendaci, non amat veritatem quæ mendacium detegit & reprehendit, ideoque os tale fallax operatur ſibiipſi perditionem, & in multa mala præcipitationem. Qui ſenſus præcedentibus magis convenit, ut hactenus per aliquot verſus ſemper ſermo fuerit de linguæ fallacis, ac ad decipiendum compoſitæ vitiis ac pœnis: de vitiis enim egit à v. 18. utque ad v. 27. de pœna v. 27. & hoc 28.

Septuaginta *os lubricum* vocant *os patens*, id eſt omnibus apertum, obvium, amabile, blandum: *os patens*, inquiunt, facit *ἀναταραχὰς*, id eſt ſeditionem, inconſtantiam, tumultum, confuſionem, turbatum rerum ordinem, hoc eſt *ruinam*, ut vertit Noſter & Chald. Chald. *os lubricum* vocat *os biſidum*, quia partitum in odium & amorem: corde enim odium celat, ore amorem præ ſe fert; unde præſenti blanditur, abſenti maledicit. Dolus ergo duplex habet os, ideoque biſidum.

CAPUT VIGESIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NOn gloriandum in craſtinum. ne teipſum laudaveris. ira ſtulti intolerabilis manifeſta correptio melior amore abſcondito. vulnera diligentis præſtant oſculis adulantis. anima ſaturata faſtidit mel. vicinus præſtat amico remoto. ſpondens pro extraneo capiat ab eo pignus. benedicens voce grandi ſimilis maledicenti. litigioſa mulier ſimilis tecto perſtillanti. vir acuit amicum. corda patent prudentibus. oculi inſatiabiles. homo probatur ore laudantis. ſtultus contuſus manet ſtultus. V. 23. ad finem capitis laudat artem paſtoritiam, ejuſque frugalitatem.

1. NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperventura pariat dies. 2. Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua. 3. Grave eſt ſaxum, & onerosa arena: ſed ira ſtulti utroque gravior. 4. Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit? 5. Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus. 6. Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis. 7. Anima ſaturata calcabit favum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. 8. Sicut avis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum. 9. Unguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur. 10. Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. Melior eſt vicinus juxtà, quàm frater procul. 11. Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, ut poſſis exprobranti reſpondere ſermonem. 12. Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: parvuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia. 13. Tolle veſtimentum ejus, qui ſpopondit pro extraneo: & pro alienis, auferet pignus. 14. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit. 15. Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur: 16. qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit. 17. Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui. 18. Qui ſervat ficum, comedet fructus eius: & qui cuſtos eſt domini ſui, glorificabitur. 19. Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. 20. Infernus & perditio numquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles. 21. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis. Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam. 22. Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius. 23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera: 24. non enim habebis ſugiter poteſtatem: ſed corona tribuetur in generationem & generationem. 25. Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus. 26. Agni ad veſtimentum tuum: & hœdi, ad agri pretium. 27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

VERS. 1. NE GLORIARIS IN CRASTINUM, IGNORANS (quia ignoras) QUID SUPERVENTURA PARIAT DIES] Hebr. *ne te laudes in craſtinum; quia non ſcis quid paritura*, vel *generatura, ſit dies*, ſcilicet ſuperventura, id eſt craſtina; vel etiam hodierna, ut vertit Chald. *neſcis*, inquit, *quid paritura ſit hodierna dies*; Septuag. *ne glorieris ob futura in craſtinum*, vel *de iis quæ ad diem craſtinum expectantur; neſcis enim quid ſuperventura pariturа ſit dies. Craſtinum* ſignificat quodlibet futurum in Scriptura per ſynecdochen: q. d. Ne glorieris de futuris, dicendo v. g. Cras convivabimur, cras ibo ad nuptias, cras fiam conſul, Doctor, Canonicus, ſenator, Epiſcopus, vicerex, &c. cras ædificabo palatium, emam vineam, plantabo paradiſum &c. cras fundabo hoſpitale, erigam collegium, inſtituam academiam: quia neſcis *quid pariet*, id eſt afferet, dies craſtina, imò hodierna. Neſcis enim an cras an veſpere vives, neſcis an eadem tibi tunc mens erit, quæ modò eſt, neſcis an eadem occaſio faciendi tunc erit, quæ nunc eſt. Vetat ergo hæc gnome nimiam fiduciam futurorum, utpote incertorum, ac proinde ne quis differat in futurum bona opera quæ mente deſtinavit;

vit: sed illicò ea exequatur, ne postea ea exequi nequeat.

Ubi Nota. Tempus dicitur parere metaphoricè, quia edit in lucem futura, eaque facit præsentia; & metonymicè, quia profert causas secundas, quæ novas res pariunt & causant: & quia servit Deo, Deique ordinationi, quæ id quod mente concepit & decrevit, statotempore edit & promit. q. d. Non hoc fiet quod tu concipis, nec quod fatum decrevit, sed id proferet dies, quod est à Deo conceptum. Propriè autem quæ casu & fortuitò fiunt, dicuntur generari à tempore: quia tempus, quod, ut ait Aristot. est numerus motus primi mobilis, ex hoc motu adducit varias combinationes stellarum, ventorum, qualitatum, aliarumque causarum secundarum, quarum casualis occursus & concursus causa est eventorum fortuitorum & contingentium: casus ergo & fortuna sunt partus temporis. Vers. 26.

Huic gnomæ affinis est illa Ben Sira in fine alphabeti secundi: *Ne te crucies crastina diei crastini, quia nescis quid pariturasit dies.* Et illa Horatii: Gnomæ.

Quis scit an adiiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora dii superi?

Et illa Properti:

. . . . Forsitan includet crastina fata dies.
. . . Omnem credo diem tibi diluxisse supremum.

Et illa Comici:

Nescis quid serus vesper vehat,
Longa dies crastina, vive hodie.

Et illa Ovidii lib. 3. de Arte amao.

Utendum est ætate, cito pede labitur ætas:
Nec bona tam sequitur, quàm bona prima fuit.

Et illa Virgil. 3. Georgic.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Et illa Senecæ lib. de Brevitate vitæ c. 7. *Præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tamquam vitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est quod iam ulla hora nova voluptatis possit afferre? Omnia vota ad satietatem perceptasunt, de cetero sors fortunæ ut volet ordinet; vita iam in tuto est. Huic adiici potest, detrahi nihil; & adiici sic, sicut aliquis ventre admodum saturo iam, ac pleno, aliquid cibi nec desiderat, nec capit.* Idem epist. 1. ad Lucilium, *Magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam præterit, quidquid ætatis retro est, mors tenet. Hoc ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere, sic fiet ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est.* Idem: *Omnes*, ait, *vitam differentes incerta mors prævenit. Omnis igitur dies tamquam ultimus ordinandus est.*

Inspice imaginem temporis cum hoc lemmate: *Quid longa spes as? breve est quidquid hic videt.* Sublimius Psalles psal. 94. 8. *Hodie*, inquit, *si vocem eius* (Domini) *audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Ex quo τὸ *hodie* urget Apostol. Hebr. c. 3. v. 13. *Adhortamini*, inquit, *vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur.* Planiùs & plenius S. Jacobus c. 4. 13. hanc Salomonis gnomen seu paraphrastes explicat dicens: *Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* Ubi plura hæc de re dixi. Qui ergo sapis, vive hodie, cras forsan morituræ.

Vers. 2. Λαλοντω σε αλλοτριος, και ου στομα σου· χειλεσιν αλλοτριοις, και ουκ ιδια σου] Septuag. *Laudet te vicinus, & non os tuum: alienus, & non labia tua; S.* Augustin. tract. 36. & 58. in Joann. *non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui. Alienus*, hebr. זר *zar*, vocatur externus, putà qui est alterius cognationis, aut familiæ & domus, aut civitatis, aut gentis, aut fidei & religionis, quales Judæis erant Gentiles, qui proinde vocabantur זרים *zarim*, id est alieni & alienigenæ. Idem vocatur נכרי *nachri*, id est incognitus, extraneus. Quare *nachri* propriè non significat hostem & inimicum, sed ad eum exteodi potest, quia hostis est summè alienus, & quia hostes Judæorum erant Gentiles, qui erant alienigenæ. Hoc ipso enim quo nati erant ex Esau, Ismael, aliisque gentibus, non ex Abraham, Isaac & Jacob, ex quibus prognati erant Judæi, trahebant quasi ab ipsa prosapia & parentibus alienationem, & quasi naturale odium Judæorum: uti etiamnum omnibus gentes ab ipso ortu naturaliter quasi, certis aliis quibusdam advertari, & quasi natæ inimicas conspicimus. A

Seniusergo est, q. d. Non decet te laudare temetipsum, sed digna laude gerere, quæ tuo ipsendore, alios, præsertim extraneos, compellant ad te laudandum, non quòd laudem hanc quæras & intendas, sed quòd laus ex virtute etiam eo qui laudatur ignorante, imò invito, naturaliter quasi emanet & resultet: propria enim virtutis dos est laus, juxta illud Socratis apud Stobæum serm. 1. *Thus diis, laus verò bonis viris debetur.* Et illud: *Virtus laudata crescit.* Et illud S. Basilii apud Anton. in Melissa p. 1. c. 51. *Præcipuum beneficium est in rebus honestis laudari: etenim pari is æmulationem, æmulatio virtutem, virtus felicitatem, quæ supremum & finis est omnium quæ desiderantur, & quo omnis viri boni motus refertur.* Igitur sinas te laudari non à tuis cognatis, amicis, domesticis, sed ab alienis & extraneis, atque quo magis alieni à te fuerint, eo uberior erit laus si te laudent. Unde summa est laus, quæ ab inimicis alicui tribuitur. Illi enim non spe, non adulatione, non amicitia, sed veritate & magnitudine virtutum moventur ad te laudandum: laus ergo ab inimico extorta est pura. B

Ratio à priori huius sententiæ est, quòd seipsum laudare sit vanum, superbum & stultum. Hæc enim laus procedit à philautia, qua quis uti nimis amat, sic & nimis laudat seipsum. Amor enim proprius hominem excæcat, ut omnia tua licèt prava vel parva, æstimet bona vel magna. Externi autem qui nullam habent nobiscum coniunctionem, puriùs & sinceriùs de nostris rebus & factis judicant. Unde eorum judicium, & laus vel vituperium verius est. Ratio à priori.

Ita centeni omnes sapientes fideles & profani, fideles, ut S. Paulus, qui coactus suas laudes recensere ut suum apostolatum tueretur: *Factus sum*, inquit, *insipiens, vos me coegistis; ego enim à vobis debui commendari*, 2. Corioth. 12. 11. & Christus: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum; alius est qui testimonium perhibet de me*, Joan. 5. 31. S. Chrysost. homil. 5. de laudibus Pauli, *Extrema*, ait, *dementiæ est nulla imminente necessitate, & necessitate violenta propriis laudibus velle decorari.* Gnomæ.

Lucas medicus vir disertissimus, cùm orationem apud Alfonsum Aragonum regem eloquentissimam habuisset, eumque exquisitis & heroicis laudibus extulisset, rex hæc audiens dixisse fertur: *Si verasmus Lucæ quæ de me prædicat, Deo optimo maximo gratias agesim aliter, vera ni ista facias ero atque efficero.* Innuens maximè decere reges, ut laudibus dignos ubique se præbeant. ita Panorm. lib. 1. de Reb. gestis Alfonsi. C

Agesilaus rex dictitabat sibi jucundum esse ab hostibus laudari, qui non verentur vituperare si quid ipsis displiceat. Tales enim si quid laudant judicio laudant, non meto aut adulatione. ita Plutarch. in Lacon. Themistius apud Stobæum: *Nulla*, inquit, *narratio tam odiosa est quam sui ipsius encomium.* Hinc illud vulgò tritum: *In ore proprio laus sordet.* Et illud Zenodoti: *Teipsum laudes mulier, sient Assyrios mos.* quod usurpans Julianus epist. ad S. Basilium, *Laudavi meipsum*, inquit, *ne Assyrios.* Plinius Junior lib. 1. epist. 8. ad Saturninum: *Id quod magnificum referente alio fuisset*, inquit, *ipse qui gesserat recensente nauseis.* Causam subjicit: *His qui benefacta sua verbis adornant; non ideò prædicare quæ fecerint, sed ut prædicentur fecisse erubescunt.* Cuidam apud Lysandrum iactanti, quòd ipsum & laudibus eveheret, & adversus obtrectantes tueretur: *Duo*, inquit, *fuisti boves rari, & tacentibus ambobus tamen certò nevi nisi sit ignavus, nisi ad laborem strenuus.* Senfit veram virtutem non egere laudibus humanis, cùm ipsa secum decorari suam laudem ac decus. Ceterùm qui nihil gerunt præclari, his opus est præconibus. ita Plutarch. in Laconicis. D Exempla.

Cùm Pescennio Nigro Imp creato quidam Panegyricum recitare vellet, Imperator dixisse fertur: *Scribe laudes Marii, vel Hannibalis, vel alterius ducis optimi vitæ sanctè, & die quod ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudare ireiste est, maximi Imperatores à quibus speratur, qui timentur, qui præstare publicè possunt, qui possunt necare, qui proscribere; se autem vivum placere velle, tantum etiam laudari.* ita Ælius Spartianus in ejus Vita.

Hujus sententiæ veritatem pulchro galli & vulpis apo-

logo,

logo, bellis ſimilitudinibus variegato, oculis ſubiicit Cyrill. lib. 2. Apol. moral. cap. 18. cui titulus: *Contra eos, qui ſeipſos commendant: Gallus*, inquit, *poſitus iuxta corvum, cùm intelligendi lumine, & pennarum ſpecie ventoſa ſuperbia non parum iſſet inflatus, & erecto polimito collo ſua ſe rapit cantatione laudare, dixitque: O quantus in cælo eſt fons ſapientiæ, ac vena ſplenderis, & ars primaria venuſtatis, quandoquidem nobis terrigenis tanta pulchritudinis & intelligentiæ dona tradiderit? Cui erudito corvus ſic reſpondit: Cara quidem iſti intelligentia, & oſtenſa venuſtas; ſed optima iſti ſapientia, ſine qua, aut ſibi non ſunt, aut nihil ſunt omnia. A ſapientioribus autem noſtris auſtivi, quòd luce lucem perdere, virtutemque virtute, maximum ſit dominia. Utique etiam laude laudationem amittere, id ipſum eſt. Nimirum ab Ariſtotele laus definitur, eſſe ſermo illucidans virtutis magnitudinem, unde nec minima virtus eſt, imò maximum vitium, laudare ſeipſum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes factiſi ſunt ſtulti* (Rom. 1. 22.) *Verumtamen ſapiens dum laudatur in facie, flagellatur in mente.* Deinde idipſum ratione à priori demonſtrat. *Virtus enim vera, ut virga pudicitiæ, ſine rubore ſe videri non patitur, & quaſi ſtellæ nitidæ ab apparente ſole abſcondituc, & veluti chryſopraſium ſplendens in tenebris, ita erubeſcens laus in lumine occultatur. Igitur qui ſeipſum commendat, ſe vituperat, quia laus eius vitium generat, dum ſine ſplendore virtutis ac caſtitatis, hunc informem eſſe demonſtrat. Verum ſi hoc auro intelligentiæ percepiſti, ſcriptum eſt* (Joan. 8. 13.) *Tu teſtimonium de teipſa perhibes, ac teſtimonium tuum non eſt verum. Atque in communi mundi lege pro ſe nemo ſuſcipitur, eo quod lingua libra privati amoris ad ſe pondus attrahit. Eſt ergo laus propria dedecus, quia lingua ſibi teſtis non ſuſcipitur, aut mentitur a Quin & illud nos approbat, quod exaltat hoc autem eſt laudum fugitiva humilitas* (Matth. 23. 12.) *Qui enim ſe humiliat, exaltabitur. Humilitas enim per ſemitam mundialis confuſionis atque caliginis, in finem lucidiſſimi adducit.* Denique novo dilemmate idipſum evincit, eoque gnomen Salomonis elucidat: *Sed ad quid te laudas? certo ſi notus es, agis ſuperfluum; ſi non notus, memoria quod latere deſiderat vera virtus. Verùm nec tempus laudandi quemquam eſt, donec vivit: nam commendatio vera non præteriit, quam poſſeſſa virtutis æternitas ſtabilivit. Laudet ergo te os alienum* (Proverb. 27. 2.) *accuſet os tuum, humilitatis te approbet virtus, dies te commendet ultimus & æternus. Quibus auditis, gallus, quia ſe laudaverat, erubuit.*

Ratio a priori.

VERS. 3. GRAVE EST SAXUM, ET ONEROSA ARENA: ET IRA STULTI UTROQUE GRAVIOR] *Gravior*, id eſt moleſtior, magis premens & affligens, portatu & tolerato difficilior. Gravitas enim propriè eſt corporum, metaphoricè verò cùm ad animum transfertur, ſignificat moleſtiam, afflictionem, cruciatum. Hebr. *gravitas lapidis, & pondus* (vel elevatio, aut cumulus) *arenæ, & ira ſtulti gravior eſt pra utriſque*, Septuag. *grauis eſt lapis, & vin portabilis arena; ſed ira ſtulti utroque eſt gravior.*

Primò, R. Salomon *iram ſtulti* accipit non paſſivam, quàm ipſe in ſe habeat, ſed activam, quam ipſe ſcilicet excitet & cauſet in Deo. q. d. Ira Dei, quam ſua ſtoliti a, id eſt impietate, ciet & provocat ſtultus, id eſt impius, gravior eſt quovis ſaxo & arena: quia ipſe eamdem Dei iram & vindictam non tantùm in ſe & ſuos, ſed & in totam remp. imò in totum univerſum redundare facit. Subinde enim Deus totum populum caſtigat ob ſcelus unius ſtulti & impii, uti caſtigavit ſacrilegium Achan proſternendo caſtra totæ Iſraelis, Joſue c. 7. 13. Verùm alii paſſim accipiunt iram ſtulti paſſivam, quæ ſcilicet ſit & reſideat in ipſo ſtulto. Unde.

Secundò, Lyran. exponit iram ſtulti gravem & importabilem eſſe ipſi ſtulto & ceteris ſtultis, non autem ſapientibus. q. d. Graviſſimum ſanè ad portandum eſt ſaxum, & arenæ etiam pondus minimè leve, ſed tamen hæc duo ſtultus aliquis viribus pollens levare poterit: at ira ſtulti longè gravior ac oneroſior eſt: illius enim pondus nullus ſtultus ſuſtinere poteſt.

Rurſum ira ſtulti gravior eſt ſaxo & arena, quia homo inſipiens nec magnam aliquam inſtar ſaxi ac vehementem indignationem, nec leviores ac crebros iracundiæ motus (qui ſunt inſtar arenæ minutæ) perferre poteſt.

Ira ſtulti inſtar arabilis, cur? Cauſa Prima.

Tertiò & genuinè, q. d. Ira ſtulti gravior eſt ſaxo & cumulo arenæ, ac utroque oneroſior & importabilior ſapienti; multis de cauſis. Prima eſt, quia onus ſaxi & arenæ corpus gravat; ira verò mentem ſapientis premit & degravat. Maiora autem & magis ſenſibilia ſunt onera quæ mentem, quàm quæ corpus affligunt.

Secunda. Secunda, ſaxum & arena dorſo impoſita à ſapiente deponi & excuti poſſunt; at ira ſtulti nequaquam. Nam ut ait auctor Catenæ Græc. *Stultus tratus ſe furore incenſum non animadvertit*, atque ita ut animum ab ira revocet, furoremque comprimat non laborat, imò eum amat & fovet. Creditenim ſe prudentem & intelligentem eſſe, adeoque iuſtè inſanire: hunc ergo ſtulti furorem in ſe concitatum patiatur ſapiens oportet.

Tertia. Tertia, quòd ſaxa & arenæ arte & inſtrumentis allevari poſſunt, putà curru, equo, multo vectari queunt; at ſtulti ira nulla re naturali (ſed ſola Dei illuminatione & gratia) non dico tolli, ſed nec minui poteſt, præſertim quia ſtultus iram habet pro ratione, putatque ſe iuſtè & cum ratione iraſci. Quocirca à nullo ſe moneri, docerì aut mitigari patitur, ſed planè iram ſuam explere ſatagit; quare iracunda, contumelioſa, indigna dicit & agit, quibus quo libet ferit & tauciat, premit & opprimit, nec pacari aut teneri ſe ſinit. An non hic gravior & moleſtior eſt ſaxo & arena quantumlibet gravi? ſtultus enim B ſuas iras ferre & moderari nequit, ſed iis totum ſe obrui ſinit, ac ſe captivum dat & mancipat, uti fecit Nabal, qui ſtulta indignatione oppreſſos mortuus eſt, 1. Reg. 25. Eadem deinde premit & opprimit alios, in quos ipſam effundit.

Quarta. Quartam ſuggerit verſio Septuag. *Et vix portabilis arena*, q. d. Arena portari nequit, nec elevata & conſtipata, uti aliqui ex Hebr. vertunt, utpote nimis denſa, oneroſa & gravis; nec diviſa & minuta, quia grana arenæ minuta manibus quis complecti & ſtringere nequit, quin plurima per digitos elabantur. Sic paritet ira ſtulti ſi elevata ſit & exaggerata, id eſt, ſi prodeat ex magno animi tumore & faſtu, tam intolerabilis & inſuperabilis eſt, quàm inſuperabilis eſt eiuſdem faſtus; ſin parva & inſtar arenæ minuta ſit, pariter intolerabilis eſt. quia inſtar arenæ eſt plurima & innumera: ob quaslibet enim cauſas minimas ſtultus iraſcitur, imò ſine cauſa indignatur, vociferatur, rixatur, verberat, & pugnas ciet. Quis talem ferat? unde ſequitur: *Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?* Ira ergo ſtulti gravior eſt ſaxo, quia irrationabilis, quia impetuoſa & C immodica, quia implacabilis, & ſedari nequit; cùm ſapientis ira ſit rationabilis, moderata, placabilis, iuxta illud Ovidii.

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira:
Et fatiles animos mens grauioſa capit.

Quinta. Quinta eſt, quòd gravitas ſaxi & arenæ natura ſua feratur quidem ad centrum terræ, ſed ab extrema terræ ſuperficie, eiuſque gravitate inhibeatur & ſiſtatur, ut ùt ea conquieſcat: at ſtulti ira ex ipſa tendit, multoſque ſecum ducit ad ipſum terræ centrum, putà ad gehennam & ad æternos ignes. Unde Salomonem ſecutus Siracides c. 22. 17. *Super plumbum*, inquit, *quid gravabitur? & quod illi aliud nomen quàm fatuus? Arenam, & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum, & impium.*

Myſticè Beda: *Grave admodum eſt*, inquit, *vel uno aliquo crimine capitali, quaſi vaſti cuiuſdam ſaxi pondere premi, vel quaſi glareis arena, innumeris peccatis levioribus onerari, ſed utroque gravior eſt ira ſtulti. Quia nimirum hæc, quæ cordium quam ſint mala patefecerunt, eo acrius animum compungunt: ira verò, quia non corporale, ſed ſpirituale eſt vitium, quo minùs deprehenditur, eo amplius gravat: unde non abſolutè iram, ſed* D *iram ſtulti dixit. Nam ſapientes quomodo actus ſuos ac ſermones, ita mentis quoque motus, ſolerter examinare & caſtigare ſatagunt.*

Bedam ſecutus Dionyſ. clariùs idipſum explicat, dum ait: Grave eſt ſaxum, ut lapis molaris quodcumque mortale peccatum, quòd ſuo mox pondere trahit ad aliud, & impænitentem præcipitat in gehennam. *Et oneroſa arena*, conglutinata, ſeu multiplicata, vel venialium multitudo; ſed ira ſtulti ſi eſt hominis vitioſi, utpote ira per vitium, non per zelum, utroque eſt gravior ad portandum hominibus, niſi ſapientibus ac perfectis. Multis eoim mortalibus peccatis, non omnibus, ira eſt gravior, coram Deo atque hominibus. hæc Dionyſ.

VERS. 4. IRA NON HABET MISERICORDIAM, NEC IMPETUS FURORIS: ET IMPETUM CONCITATI SPIRITUS FERRE QUIS POTERIT?] Hebr. *crudelitas indignationis, & inun-*

& inundatio naſ (id eſt iræ , hæc enim in naſo ardente ſe oſtendit) *& quis ſtabit ad faciem zeli ?* Pro *zele* hebr. eſt קנאה. *Kina*, id eſt zelus, item æmulatio, invidia, zelotypia. Septuag. *crudelis eſt indignatio & acuta ira , ſed nihil ſuſtinet zelus*; Chaldæus , *crudelitas eſt indignatio & inundans ira , ſed quis ſtabit coram zelo?* S. Hieron. contra Ruffinum , *ſed zelus impetuoſus eſt*; Scholaſt. *ſed zelus utriſque difficilior*.

Primò , aliqui hæc referunt ad iram ſtulti , quæ præceſſit. q. d. Ira ſtulti non flectitur ullis monitis vel precibus , quæ eum ad miſericordiam moveant , nec furor ejus erumpens & læviens; quis enim ferre queat impetum furoris ejus, ſive ſpiritus ejus furentis ? qui inſtar ſpiritus & venti validiſſimi , ſua vi & violentia omnia perflat & ſternit , nec à quoquam teneri aut cohiberi poteſt.

Secundo , alii hic tres iræ gradus notari putant . gradatim enim ira increſcit : Primo enim eſt ira , quæ quamdiu durat , expers eſt miſericordiæ , capax tamen adhuc rationis , ita ut homo maneat compos ſui : Secundò , ira increſcens fit furor , ut iam homo ſui & rationis ſit impos , & agatur furore , furatque & læviat velut inſanus: Tertiò, ira & furor fit zelus , cùm non tantum corpus & rationem , ſed ipſum ſpiritum occupat , ſicque impetus concitari ſpiritus ut vertit Noſter, cùm excitet ſpiritus uarus & furens omnes animæ corporiſque vires inflammat , eaſque convertit & traducit ad tumendam vindictam , qualis eſt ira Luciferi & dæmonum , damnatorum & deperatorum.

Tertiò , alii verſimiliùs putant hic zelum , id eſt invidiam , componi , opponi & anteponi iræ & furori : Hebræa enim non diſtinguunt iram à furore , ſed tantùm iram , ſive ratam , id eſt indignationem , opponunt zelo ſive invidiæ, quam Noſter vocat *impetum ventoſi ſpiritus* . q. d. Gravis & portatu difficilis eſt ira & exacerbatio , cùm erumpit & lævit , ac longè gravior & portatu difficiliot eſt zelus ſive invidia : ira enim citò tranſit inſtar venti & flammæ , ut ait poeta : *Ira furor brevis eſt* ; at livor & invidia ſedem figunt in anima quam occupant , torumque concitant ſpiritum ad nocendum ei cui invident : quare difficulter eradicari poſſunt. unde Pagnin. vertit , *crudelitas eſt in ira , & impetus in furore , & quis ſtabit coram invidia ?* & Vatabl. *crudelis eſt ira , & impetuoſa iracundia* (vel *inundatio* , id eſt impetus convenit *iracundiæ*) *at quis conſiſtet ante invidiam* ; q. d. *Invidia non poſſumus reſiſtere , quamvis ira poſſimus & homini iracundo*. Unde Caſſian. collat. 18. cap. ult. de invidia hanc gnomen exponens : *Nam uſque adeò* , inquit , *incurabilis eſt iſta pernities ; ut blandimentis exaſperetur , inſectur obſequiis , muneribus irritetur , quia , ut idem Salomea ait , nihil ſuſtinet zelus . Quante enim amplius alius aut humilitatis ſubjectione , aut patientiæ virtute , aut munificentiæ laude profecerit , tanto ille majoribus invidiæ ſtimulis incitatur , qui non aliſi ruinam aut mortem ejus , cui invidet , concupiſcit* . Probat id exemplo filiorum Jacob Joſepho fratri invideotium : *Denique illorum undecim Patriarcharum zelus , in tantum nulla obnoxii fratris ſubjectione potuit deliniri , ut de his Scriptura commemoret : Invidebant autem ei fratres ſui , eò quòd diligeret eum pater ſuus , & non poterant ei loqui quidquam pacificum ; donec zelus ſerum , qui nulla germani obſequentis atque ſubjecti ſuſtinuit blandimenta , mortem ejus cupiens , vix poſſet vendendi fraterna vrimine ſatiari. Cunctis ergo nitiis , pernicioſorem atque ad purgandum difficiliorem eſſe conſtat invidiam , quæ ipſis remediis , quibus reliqua extinguuntur , accenditur*.

Poſſet quoque per קנאה *Kina*, id eſt zelus, accipi zelotypia , hæc enim eſt fervor , culmen & ſummitas zeli . Unde videmus maritos zelotypos uxorum ſuarum , ex zelo fieri maniacos & inſanos : zelotypiam enim hanc ſtatam & permanentem nemo coh bere , nemo vincere , nemo ſuſtinere poteſt . ira auctor Catenæ Græc. Vnde Chald. *quis ſtabit coram zelo ?* & Septuag *nihil ſuſtinet zelus* . Vide de vi zelotypiæ dicta c. 6. 34. Hue facit illud S. Chryſoſt. lib. de Virginit. *Nihil ab hoc zelo hominem poteſt abdovere , ſed omni vel commodorum cura , vel incommodorum ſollicitudinem violentior iſta procella eſt . Etenim ea morbi iſtius inſagia eſt , ut neque ſumpta de eo ſupplicio , a quo læſus ſit , dolorem agre abiitiat . Itaque multi adultero ſæpe ſublato atque iram , neque angorem tolerare potuerunt . Sunt etiam qui uxori jugulata itidem manſerint , vel maiore rogo conſumpto* . Idem etiam hom. 38. in Geneſim ſic habet: *Qui zelotipia laborant , & bonum pacis amittunt , turbat & ſtatim ſibi quotidie exigitant , nullamque voluptatem habere poſſunt , interne bello omnia confundente , multamque amaritudinem eis invehente.*

Adde , invidiam & zelum eſſe potentiorem ira & furore, quia zelus utitur ira , eaque velut core te exacuit . Unde Nazianz. orat. 1. in laudem S. Athanaſii : *Iram* , inquit , *zelus exacuit* , q. d. Naturalem ipſius iræ aciem zelus elimat & acuit , adeoque coram zelo qui iram diſtringit , eamque igoit , ut ignitus effulgurec , imò fulmineet , nullius immunis tutuique conſiſtere poteſt .

Parallelæ hoc ſenſui ſunt gnomæ ſapientum quas citat Antonius in Melilla p. 1. cap. 62. & Maximus ſerm. 54. S. Baſilii : *Nullus affectus pernicioſior animæ hominum innaſcitur , quàm invidia : nam ut aerugo ferrum , ſic invidia quam inficit animam conſumit* . S. Gregor. Nazianz. *Utinam perearis ex hominibus invidia , habominum ſo conſumptio & affectorum æruge ! ſola inter affectus iniuſtiſſima , ſimul & juſtiſſima , iniuſtiſſima , quia præclaris omnibus moleſta eſt ; juſtiſſima , quia lædit eos à quibus fovetur* . Socratis: *Invidia eſt ferra animæ.* Cleobuli : *Duo maximè ſunt cavenda , amicorum invidia , & inimicorum inſidia* . S. Chryſoſt. *O invidia mortis radix multiplex morbo , cordis acutiſſime clave ! Quis enim clavus acutiſſimus tam pungit , quàm invidia cor occupatum vulnerat ?* Quo circa Euripides in Phœniſſis: *Invidia* , aie , *dea eſt peſſima & iniuſtiſſima , malisque gaudet , & bonis inſidiatur* . Et Palladas apud Stobæum ſerm. 38. exclamat : *O maximam invidiæ improbitatem ! invidus odit fortunatum , quem Deus amat . Adeò ſtolidè & per invidiam erras ! manifeſtus enim contra Deum ipſum pugnat , maximam iram ex invidia recipiens . Amandus eſt enim quem Deus amat* .

Quocirca Abbas Paſtor in Vitis Patr. libr. 5. libello 10. num. 45. dicebat : *Non habites in loco , ubi vides alijues habentes adverſus te zelum : quia ibi non proficies* . Ceteri quoque ſapientes docent , prudentis eſſe ſtudioſè fugere invidiam & invidos quoad licet , non ita iram & iratos, quia invidia vix ſuperari poteſt , & declinari à præſente nequit .

Denique Hebr. *Kina* , id eſt zelus , poſſet hic generatim accipi tam de bono , qui in obiectum bonum , quàm de malo, quorum malum rapitur , ut ſignificetur vis & violentia zeli cuiuſlibet eſſe potentior & efficacior ira ac furore . q. d. Sæva & violenta eſt ira furibunda , at ſævior & violentior eſt zelus . hic enim omnes obices difficile vel tranſcendit, nihilque ei reſiſtere valet, uti Apoſtoli zelo Dei armati , ſubjugarunt orbem Chriſto . & Elias zelo Dei ignitus vicit tres Jezabelis , & exercitom Baalitarum . unde Eliæus et in cælum rapto ſucelamavit : *Pater mi , currus Iſrael , & auriga eius* 4. Reg. 2. 12. Mathatha , ejuſque filius Judas Machabæus hoc zelo inſtructus, parva manu vicit iram Antiochi , ejuſque ingentes debellavit exercitus . Ariſtonymus in diatribis: *Invidia* , ait, *tamquam malus demagogus bonoſtis actionibus obſiſtit* . Joſephus in opere de captivitate: *Nihil* ait , *inter omnia bona tam firmum eſt , quod invidia perpetuò reſiſtat* .

Præclarè S. Ambroſ. in pſalm. 118. *Angeli quoque* , ait , *ſine zelo nobis ſunt , & ſubſtantia ſua amicitiam prærogativam , niſi eam zeli ardore ſuſtentaret* . Vnde Pſaltes pſal. 103. 4. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus , & miniſtros ſuos flammam ignis* . Et inferiùs : *Ipſe Deus pater ait : Zelavi zelabo Ieruſalem zelo magno : quia Deus magnus , ideo & zelus magnus eſt , & pro unuſcuiuſque potentiæ qualitate , ita & zelus aut mediocris aut magnus eſt ; zelo vindicatur Ieruſalem , zelo eccleſia congregatur , zelo fides acquiritur , zelo pudicitia poſſidetur . Dominus quoque Ieſus ait , Zelus domus tuæ comedit me , increpans Judæos , quod domum orationis fecerint ſpeluncam latronum , & domum negotiationis* . Et nonnullis interjectis explicans illud Cant. 8. 6. *Fortis ut mors dilectio , dura ut infernus æmulatio Durus* , inquit , *zelus , quem vita huius nulla vincit illecebra. Durus ſicut inferi , per quem peccato morimur ut vivamus Deo.* Et S. Chryſoſt. hom. 32. in Acta de zelolo ita loquitur : *Qui igne Chriſti capus fuerit , talis ſit qualis eſſes homo ſolus ſuper terram habitans: adeo ni ſtlenta eſt ei gloria & ignominia , tentationes autem ſit contemnit , & flagella , & carceres , quaſi in alieno corpore gaterentur , vel quem admodum ſi adamantinum poſſideret corpus . Qua autem ſuauia ſunt in hac vita , ita vides & non ſentis , ſicut nos ipſi mortui corpora mortua . Et ſicut muſcæ in medium flammæ non incidunt , ſed fugiunt : ita & affectiones illos accedere non audent* .

Zelus enim eſt inſtar ignis qui omnia devorat, & in ſe tranſmutat . Unde Chriſtus de zelo loquens Igaem , ait , *veni mittere in terram , & quid volo niſi ut accendatur ?* Lucæ 12. 49. Audiant Chriſtiani S Aug. tract. 10. in Joan. *Tantumquemque Chriſtianum zelus domus Dei comedit* . *Verbi gratia, videt*

Digitized by Google

videt fratrem currere ad theatrum, prohibe, mone, contriſtare ſi zelus domus Dei comedit te. Vide alios currere & inebriari velle, & hoc velle in locis ſanctis quod nuſquam decet, prohibe quos potes, terre quos potes, quibus potes blandire, nulli quieſcere. Tamen, ſi amicus eſt, admonetur leniter: uxor eſt, ſeverissimè vos frenetur: ancilla eſt, etiam verberibus compeſcatur. Fac quidquid pro perſona potes. Hunc zelum charitatis oſtendit Chriſtus apparens Carpo, ut illi zelum iræ & indignationis excuteret, *Veri*, inquit, *me: paratus enim ſum verſum ſalutis hominum cauſa mortem perpeti: mihique hoc pergratum eſt, dum alii homines non pereant*; uti refert S. Dion. epiſt. 8. ad Demophilum.

VERS. 5. MELIOR EST MANIFESTA CORREPTIO, QUAM AMOR ABSCONDITUS] Septuag. *meliores correptiones manifeſtæ, quàm abſcondita amicitia*; Auct. lib. de Amicitia apud S. Auguſt. *meliores ſunt correptiones quam tacita amicitia*, id eſt quæ lapſus amici tacet & diſſimulat, nec eos corripit & caſtigat. *Manifeſta correptio* non eſt publica, ſed aperta & libera, opponitur enim occultæ, quæ fit in corde; vel à tergo ejus qui reprehenditur.

Quæres, quinam *amor abſconditus*? Primò, auctor Catenæ Græcorum reſpondet eſſe amorem fictum & ſimulatum: unde hunc verſum nectens ſequenti, ſic utrumque ex Septuag. vertit & explicat: Melior eſt aperta reprehenſio, quàm ſimulata amicitia: ſicut majorem quoque fidem & benevolentiam teſtantur amici vulnera, quàm voluntaria oſcula inimici. Nam cùm ex amore illud ſe facere confingat, neque tameo faciat (ſiquidem ex animo non amat, ſed odio habet) fœdè contra amicitiæ leges peccat. Alius ibidem. Utiliores ſunt, ait, amicorum correptiones, & manifeſta eorum vulnera qui peccata palàm arguunt, quàm illorum oſcula & adulationes, qui illa diſſimulant & tegunt. Nam cùm placere & prodeſſe hac ratione velint, magis obſunt. hæc auctor Catenæ.

Secundò, Beda & Salun. amorem abſconditum cenſent eſſe amorem venereum; hic enim præ ſui turpitudine ex pudore quærit latebras in quibus ſe abſcondat. q. d. *Multò melius eſt aliquem, ut corrigatur, manifeſtè increpare, quam ſtudioſimul peccandi occulte diligere.* Aut q. d. Longè ſatius eſt palàm cortipi, id eſt vexari, verberati, necari ob ſtudium virtutis, v. g. caſtitatis, quàm occultè mala perpetrare, v. g. fornicari. Sic Suſanna maluit periculo calumniæ, & lapidationis ſe exponere, quàm fornicari cum ſenibus, Daniel. 13. Et Joſeph maluit longum pati carcerem, quàm heræ amplexibus conſentire, Gen: 39.

Tertiò, Lyran. & Dionyſ. Amor abſconditus, inquiunt eſt amor habitualis, qui in actum non exit. q. d. Præſtat actus charitatis, qualis eſt correptio fraterna, habitui charitatis otioſo, qui nihil operatur.

Quartò, Aben Ezra: Amor abſconditus, inquit, eſt correptio occulta. q. d Utilior eſt correptio publica correptione privata & occulta. In publica enim correptus pudore ſuffunditur, & vitium emendat: verùm ſæpè contrarium accidit. Ex publica enim correptione potentes & magnanimi graviùs irritantur, & in odium corripientis exardeſcunt, quia vident ſe infamari: quare ut ſuam famam & decus tueantur, peccatum ſuum defendunt, in eoque ſe obfirmant.

Quintò & genuinè: *amor abſconditus* eſt amor delicatus & puſillanimus, qui in corde ſe abſcondit, nec audet amicum errantem corripere ex verecundia, vel ne eum contriſtet; quomodo matres ſæpè amore femineo omnia indulgent filiis, nec audent eos peccantes reprehendere. ità R. Levi, Janſen. & alii paſſim. Sentus ergo eſt: Amor qui ſe prodit corripiendo vitia amici, præſtat amori abſcondito, id eſt latenti, qui ſe non prodit, nec vitia carpit, ſed diſſimulat, vel etiam ea tegit & abſcondit: prior enim eſt amor maſculeus, cordatus, efficax; poſterior eſt femineus, abjectus, iners & inutilis, qua de cauſa etiam correptio quæ ab inimico manat, utilior eſt, quàm amor amici abſconditus & vitia diſſimulans; ille enim vitia emendat, hic diſſimulat, abſcondit & fovet. Quare Plutarch. in Moral. *Quemadmodum, Telephus*, ait, *quoniam curabat amico, coactus eſt ab hoſte petere remedium ad medelam vulneris; ita qui non habent liberos inimicos, a quibus admoneantur, ſæpenumerò ab inimicis audiunt ſua vitia.* Unde pro *amor abſconditus*. hebr. eſt מסותר *muſatterus*, quod ſi alio puncto legas מוסתר *muſatterus*, idem eſt quod *amor abſcondens*, ſcilicet amici vitia. Imò Baynus *Tò abſconditus* accipit pro

abſcondens. Sic pſalm. 67. 17. vocantur *montes coagulati*, id eſt coagulantes. Et Job 20. 26. *tenebræ abſconditæ*, id eſt quæ res celant & abſcondunt.

Significat ergo hæc gnome veri amoris & amicitiæ eſſe, corripere vitia amici: hoc enim exigit charitas, & lex correptionis fraternæ ſancita à Chriſto, imò ab ipſa indole & natura amoris & charitatis, Matth. 18. 15. *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit, lucratus eris fratrem tuum*. Et Eccleſiaſt. c. 19. 13. *Corripe*, inquit, *amicum, ne forte non intellexerit, & dicat, Non feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere. Corripe ex amore, non ex rancore*, S. Auguſt.

Audi Auctorem lib. de Amicitia c. 27. apud S. Auguſt. tom. 4. hunc locum ex S. Ambroſio elucidantem. *Non ſolum arguendi ſunt amici, ſed ſi opus fuerit, objurgandi. Objurgandus eſt amicus, ſi veritatem aſpernatur, & obſequiis atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, objurgatio contumelia careat. Ambroſius: Si quid vitii in amico deprehenderis, corripe occultè: ſi te non audierit, corripe palam. Sunt enim bonæ correptiones, & plerumque meliores quàm tacita amicitia. Eſto lædi ſe putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabiliora enim ſunt amici vulnera, quàm adulantium oſcula.* *Amicus corripiendus. amicum peccantem.*

Præclarè S. Auguſt. epiſt. 1. ad Bonifacium: *Moleſtus*, ait, *eſt medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio ille legendo, iſte cædendo, ſed ambo diligendo. Si autem iſtos negligens, & perire permittens, ipſa potiùs manſuetudo fuiſſe, crudelitas eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus, morſibus calcibuſque reſiſtunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cùm intra dentes eorum & calces ſæpè homines periclitantur, aliquando verentur, non tamen eos deſerunt, donec per doleres & moleſtias medicinales revocent ad ſalutem, quantò magis homo ab homine, frater à fratre, ne in æternum pereat, non eſt deſerendus? qui correctus intelligere poteſt quantum ſibi præſtatur beneficium, quando perſecutionem perpeti quæritur.*

Quocirca Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap. 5. *Reprehenſio*, inquit, *eſt vulni quadam chirurgia animæ Admonitio, eſt vulni quadam diæta ægrotantis animæ*. Clemens verò Rom. lib. 2. Conſtit. Apoſt. capit. 45. *Tu igitur*, inquit, *uti elemens medicus peccatores omnes cura, utens accommodatis ad ſalutem medicamentis, non modo ſecando, urendo, nevaculam adhibendo, ſed etiam alligando, exiccando, inſiciendo medicamenta lenia, cicatricem obducentia, emolliendo fomentibus conſolatoriis. Si vulnus altum fuerit, reſiſtito ſuavi unguento, ut repletum reliquis partibus aquetur: ſi ſordes collegeris, nevacula purgato, hoc eſt ſermone ad incidendum idoneo, ſi inſanuerit, id acri collyrio complanato, hoc eſt indicii minis: ſi ſerpat, cauterio cohibeto, tabemq; excidito ſeiunii acrimonia.* *Gnomē.*

Idem cenſuere philoſophi. Diogenes Cynicus dicere ſolebat, non tantùm fidis amicis, ſed etiam acribus inimicis opus eſſe, eò quòd illi nos admoneant, hi verò noſtros errores, vitæque noſtræ flagitia reprehendant atque caſtigent, ita Laert. lib. 6.

Memorabile & imitabile eſt quod ſubjicio. Demades orator cùm vidiſſet Philippum regem, largiùs potum, cum amicis ſaltaſſe per mediam captivorum turbam, eiſque petulanter exprobraſſe ſuam calamitatem, liberè dixit: *Cum è rex fortuna tibi Agamemnonis perſonam impoſuerit, non pudet te ſactis agere Therſitem?* Ea vox potum regem in diverſum vitæ genus immutavit.

VERS. 6. MELIORA SUNT VULNERA DILIGENTIS, QUAM FRAUDULENTA OSCULA ODIENTIS] Hebr. *fidelia vulnera diligentis, & ſuppliciter adulantia oſcula odientis*. Ubi licèt non ſit expreſsè *Tòquàm*, quæ eſt nota comparationis, tamen tacitè intelligitur. Eſt enim antitheſis, qua opponuntur, & præponuntur vulnera diligentis oculis odientis, eò quòd illa ſint fidelia & ſincera, hæc adulantia & ficta. Quis enim non videt fidelia meliora eſſe ſimulatis & fictis? unde Septuag. comparationem hanc exprimentes vertunt, *fideliora ſunt vulnera amici, quam ſpontanea oſcula inimici*; & Chald. *pulchra* vel *placida ſunt vulnera diligentis, mala oſcula odientis*. Quis enim bonum, imò pulchrum non præferat malos.

Huic affine eſt proverbium Arabicum: *Inimicitia ſapientis præſtat amicitiæ ſtulti*; illa enim corripit & emendat, hæc blanditur & perdit: *quare inimicus ſapiens præſtat amico ſtulto*. Et illud Catonis apud Cicer. lib. de Amicit. *Multò meliùs de quibuſdam acerbi inimici monemur, quam amici illi qui dulces*

audiantur. Porrò S. Auguſt. tract 6. in Joan. *Habeamus*, ait, *veram pacem cum proximis, habeamus pacem columbinam: oſculantur enim ſe columbæ, oſculantur & corui. In columbis vera pax, in coruis falſa pax, quia oſculantur, & læniant.*

Pro *fraudulenta*, hebr. נעתרות *naatroth*, quod Chald. vertit, *mala*; Septuag. *ſpontanea*, id eſt amica benevola; Tigurin. *facila*; Aben Ezra, & Vatabl. *confuſa, denſa, ſpiſſa*. ſolent enim ficti iterare & denſare oſcula; Pagn. & Cajetan. *multa*; Symmach. *turbata*; optimè Aquila, *ſupplicamina*, id eſt ſuppliciter blandientia, orantia & adulantia. Radix enim עתר *natar*, ſignificat ſupplicare, orare, diſſuaviari, ſive ſuavibus verbis blanditi, ut quid impetres.

Senſus eſt clarus: probat enim id quod dixit v. præced. manifeſtam correptionem eſſe bonam, imò meliorem amore abſcondito, ex eo quod meliora ſint vulnera amantis, quàm oſcula odientis. Significat ergo quòd ſicut odium habet oſcula amara, ita ex adverſo amor habet vulnera ſuavia, & dulcia. Talia ſunt olnera mortificationis, & charitatis ſe vel ſuos mortificantis. *Meliora* ergo, id eſt mitiora, & ſuaviora, non ſolùm quia charitas vulnerat ut medeatur ægris, ſed quia ſua dulcedine involuta leniter, & ſuaviter ferit: illa enim procedunt ex amore, hæc ex rancore, & odio: illa ſanant, ac proinde non tam vulnera ſunt quàm pharmaca, hæc ſeducunt, ac in laqueos, & exitium inducunt; illa fidelia ſunt & ſincera, hæc fucata & fraudulenta: illa manant ex ſtudio ſalvandi, hæc ex animo decipiendi, & perdendi. Vulnera amantis hebr. vocantur *fidelia*; tum quia ſincera ſunt, non proditoria; tum quia ex fidelitate, & fideli amore manant; tum quia ad fidelem finem diriguntur, ut ſcilicet amicus corriplatur, & malis ſubducatur, ait R. Levi; tum quia fidem in amico excitaot, ut is ſe amanti, eſto vulneranti, tutò & ſecurè credere, & committere poſſit, ait Baynus: tum denique *fidelia*, id eſt firma & valida, quia eum qui caſtigatione indiget, publicè vulnerant, & contendunt ut emendetur, ait Aben Ezra.

Per vulnera intellige correptionem ſeveram, quæ animam percellit, & ſauciat, atque caſtigationem etiam ſeriam, qua cùm opus eſt corpus verberetur, flagelletur, & cruentetur.

Porrò vulnera infidelia vocant medici, ut Galenus, & ex eo Celſus libr. 1. ea quæ curaot quidem morbum, ſed partem inciſam lædunt, v. g. dum ita vena inciditur, ut nervus lædatur; fidelia verò, quæ ita temperata ſunt, ut curent, non lædant, quæ ſcilicet non penetrant intima, ſed cutem tantùm aperiunt, ut carnem putridam eximant, integram verò non tangant, q. d. Correptiones quas amans amato ad ejus bonum, putà ad vitiorum emendationem, exhibere tenetur, vulnera eſſe debent vitium tangentia, & eximentia, non famam lædentia, ac proinde non iniuriosa, non iracunda, non exprobrantia, non conviciantia: hæc enim plagas veteres non curant, ſed novas infligunt. Nam, ut ait S. Iſidor. lib. 3. de Summo bono c. 91. *Qui delinquentem ſuperbo* vel *iniurioſo animo corripit, non emendat, ſed pervertit*. unde Chald. vertit, *pulchra* vel *placida ſunt vulnera amici*, tum quia placent correpto, cùm oſcula fraudulenti ſommè diſpliceant, tum quia ejus animam ſerenant, placant, componunt ad modeſtiam, gravitatem omneque decus & virtutem: ſic pulchra ſunt vulnera quæ miles recipit ab hoſte, dum fortiter cum eo dominus decertat: hæc enim vulnera ſunt notæ & ſigna eius fortitudinis & generoſæ dimicationis. Pulchriora ſunt vulnera Martyrum, de quibus Poeta,

Pulchrumque petunt per vulnera mortem.

Hæc enim Martyres velut coronæ & laureæ triumphales ornant. Unde S. Auguſt. libr. de Conflictu vitiorum: *Genus*, ait, *quoddam martyrii eſt non ignobile, reprehendentes æquanimiter ferre*. Sicut ergo corpora Martyrum gloriosa in cælo, ſervabunt vulnerum ſuorum vibices & cicatrices, quaſi ſeſeras ſuæ paſſionis, martyrii & triumphi; uti eadem de cauſa Chriſtus ſervabit ſuas) ut eas in omne ævum Domino, angelis & Beatis gloriosè oſtentent: ſic pariter qui correptiones, increpationes & caſtigationes ceu vulnera humiliter, patienter & amanter ſuſcipiunt, hi pulchras illarum vibices & notas martyru æmulas, gloriosè in die judicii toti mundo oſtentabunt.

Ex adverſo fraudulenta oſcula inimici ſunt oſculanti probroſa, oſculato noxia & exitialia: de quibus Clemens li. 2. Pædag. cap. 9. *Eſt aliud*, ait, *quodam oſculum inceſtum, venere plenum, ſanctitatem ſimulans. An neſcitis quòd etiam phalangia ſi cre tantùm tangant, graves dolores hominibus affe. rant*? Phalangium eſt genus aranearum, quod ſi vel leviter carnem tangat, venenum inſtillat, & per membra diſpergit, quod graviter ea cruciat. Idem facit qui dolosè oſculatur amicum. Fraudulentum fuit oſculum Judæ quo prodidit Chriſtum, de quo S. Ambroſ. in c. 22. Lucæ ad illa verba: *Juda oſculo filium hominis tradis*? ſic ſubnectit: *Amorit pignore vulnus infligis? charitatis officio ſanguinem fundis? & pacis inſtrumento mortem irrogas? ſervus dominum, diſcipulus prodis magiſtrum, electus auctorem? Hoc eſt illud, Fidelia ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici*. Idem S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 34. *Benevolentia*, inquit, *gladium iracundiæ extorquere conſuevit. Benevolentia facit, ut amici vulnera utilia magis quàm voluntaria inimici oſcula ſint*, &c. *Simul advertimus etiam correptiones in amicitia gratas eſſe, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim conſoriis ſermonibus, ſed benevolentia delectamur fidelitate*.

Porrò hæc gnome variis particularibus eaſibus aptari poteſt. Primò, pueris & diſcipulis, q. d. Meliora ſunt verbera patris & magiſtri filios vel diſcipulos peccantes caſtigantis, quàm oſcula ſociorum illos ſeducentium. Quocirca in Belgio parentes & magiſtri honeſtiores ita inſtituunt filios & diſcipulos, ut, poſtquam a bris vapularint, jubeant eos manum patris vel magiſtri, qui eos flagellavit, aut etiam ſerulam vel virgas ipſas, quibus flagellati ſunt, oſculari, ut hoc modo oſtendant, ſeſe humiliter & amanter caſtigationem velut diſciplinam paternam ſuſcipere, omnemque rancorem ex animo deponere, imò patri gratias agere, quòd hanc eis errati ſui medicinam ſalubrem propinarit. Imitantur hi S. Auguſt. cujus teſte Dionyſ hoc loco, illa eſt vox: *Si me poſſes docere quod neſcio, non ſolùm verbis reprehendentem, ſed & pœnis castigantem, deberem patientiſſimè ſuſtinere*.

Rurſum hæc gnome competit amico corrigenti lapſum vel errorem amici, uti S. Auguſt. correxit ſententiam S. Hieronymi, putantis S. Paulum non verè, ſed ſimulatè reprehendiſſe S. Petrum Galat. 2. Hinc ipſe epiſt. 19 ad S Hieron. *Neſcio*, inquit, *verùm Chriſtiana amicitia putanda ſum, in quibus magis valet vulgus proverbium: Obſequium amicos, veritas odium parit; quàm Eccleſiaſticum, Fideliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici*.

Fraudulentum pariter fuit oſculum Joab 2. Reg. 20. 9. quo oſculans Amaſam ei dixit: *Salve, mi frater: & tenuit manu dextera mentum Amaſa, & percuſſit eum in latere, & effudit inteſtina ejus in terram*. His doloſis oſculis meliora erant vulnera Pauli, inceſtuoſum tradentis ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus eſſet in die Domini, 1. Corinth. 5.

Audi S. Chryſoſt. hom. de reprehenſionibus ferendis & converſatione S. Pauli: *Sanè inimicum ne laudantem quidem probo, amicum verò etiam reprehendentem amplector. Ille enim oſculetur inſuavis eſt, hic etſi vulneret amabilis: illius oſculum ſuſpiciane plenum eſt, huius vulnus medicamenti vim habet. Propter hoc dicit quidam: Fideliora ſunt vulnera amici, quàm blanda oſcula inimici. Quid dicis? vulnera amicorum fideliora dicit: non enim ad nutus amentium quæ fiunt, ſed potiùs ad affectionem eorum, qui faciunt, attendit. Vis diſcere quomodo fideliora ſunt vulnera amici, &c. Oſculatus eſt Dominum Judas; ſed oſculo ſuo prodidit venenum quod habebat in eius, malitiaque implebat lingua eius. Paulus vulneravit eum qui apud Corinthios ſtortaus fuerat, ſed ſalvavit*, &c.

Secundò, hæc gnome aptari poteſt reis, qui à judicibus & magiſtratu puniuntur, puta flagellantur vel capite multantur. q. d. Meliora & fideliora ſunt vulnera toſtricta reo à judice, quam oſcula fraudulentorum qui eos ad ſcelus illexerunt: vulnera enim hæc procedunt ex amore juſtitiæ, quo iudex reum amat, ideoque juſtè plectit, ne delicto peccet: & ex amore reipubl. ut ceteri timore ſimilis pœnæ à peccatis abſtineant, itaque reſpubl. in pace & juſtitia degat.

Unde S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, ex hoc loco, & ſimilibus docet charitati Chriſtianæ non repugnare, ſed conſentaneum eſſe, ut principes cogant hæreticos redire ad fidem orthodoxam, propoſitis pœnis non tantùm confiscationis bonorum, ſed & capitis vitæque: *Non omnis*, inquit, *qui parcit amicus eſt, nec omnis qui verberat inimicus; meliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula*

inimici

inimici, melius eſt cum ſeveritate diligere, quam cum lenitate decipere. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicum excitat, ambobus moleſtus, amborum amat. Quis nos poteſt amplius amare quam Deus? & tamen non ſolùm docere ſuaviter, verùm etiam ſalubriter terrere non ceſſat, ſomentis lenibus, quibus conſolatur, ſæpe etiam mordaciſſimum tribulationis medicamentum adjungens. Idem etiam contra literas Petiliani: *Malum*, inquit, *ne abjurgatione miſericordi ſanari, quam blanda adulatione, tanquam mihi capiti ungatur, accipi atque pertineri: meliora enim ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici.* Porrò verba hæc S. Auguſt. translata ſunt in Jus canonicum. & habentur 5. q. 5. cap. 2. in princ. & 23. q. 4. cap. *animum.*

Tertiò, hæc gnome aptari poteſt quibuſvis fidelibus, quos Deus caſtigat per tribulationes famis, morbi, belli, perſecutionum, &c. Hæc enim vulnera ſunt pharmaca, imò philtra Dei, quæ Deus ex amore ſummo nobis propinat, ut à carne, mundo & peccatis ad ſe, id eſt ad ſpiritum, virtutem & cælum traducat, & cùm caro, mundus & dæmon illecebris ſuis velut fallacibus oſculis nos decipiant, & in interitum ducant. Unde S. Chryſ. homil. jam citata, vulnera à Deo Adæ inflicta opponens blandis diaboli oſculis, quibus per ſerpentem Adamum ſeduxit: *Verùm inquiramus*, inquit, *quomodo hoc dictum non ſolùm in hominibus, ſed & in Deo, & diabolo habeat locum. Ille enim amicus, hic inimicus; ille ſalvator & curam noſtri gerens, hic inimicus & deceptor. Et hic quidem aliquando dedit oſculum, ille verò vulnus inflixit. Et quamobrem hic oſculatus eſt, & ille vulneravit? His quidem dixit: Eritis ſicut dii, ille autem: Terra es, & in terram abibis. Vter igitur magis profuit, hicne qui dixit: Eritis ſicut dii; an ille qui dixit, Terra es, & in terram abibis? Ille mortem interminatus eſt, hic immortalitatem promiſit. Atqui hic qui immortalitatem pollicitus eſt, è paradiſo ejecit: ille verò qui mortem comminatus eſt, in cælum invexit. Vides quomodo fideliora vulnera amici, quàm blanda oſcula inimici?* Subjicit deinde: *Proinde hoc primum declarare volui, quòd gratiam habeam his qui me arguunt. Amici enim ſive juſtè, ſive injuſtè, arguunt, non approbare volunt; ſed hoc faciunt ut emendent. Inimici autem eiſi juſtè reprehendunt, hoc tamen agunt non ut corrigant, ſed ne exſibilent: ſimul & illi dum laudant, hoc unum ſpectant ut meliorem reddant; & hi dum laudant, ſtudent quomodo ſupplantare poſſint.*

Quartò, hæc gnome aptari poteſt prædicatoribus veris ſeverè in vitia detonantibus, & falſis qui vitiis potentum adulantur. Unde Philo Carpathius in cap. 6. Cantic. *Nos*, inquit, *illi eſt aſperum increpari, modò id Divino placitorum intelligat: unde Salomon, Meliora ſunt verbera diligentis, quam fraudulenta oſcula inimici, hæc enim ad ſalutem perennem ferunt, illa miſerrimè occidunt. Vtinam ab his verberibus aſſidue cuderentur ſponſa Chriſti* (ſcilicet Eccleſia) *non enim tam* (heu miſeri!) *Chriſtiani quotidie per aſſentationes prædicantium miſerrimè pericrent.* Et poſt nonnulla eos qui hæc vulnera ex amore auditoribus infligunt, ita condecorat: *Hi ſunt qui ſanctiſſimè cædunt, & ſalubertimè vulnerant, & ab his cupiant peccatores ſibi vulnus infligi, & ab his velle curari: ab his enim ſatius eſt ad tempus occidi, quam ab adulatoribus ad gehennam exſcindi.*

Et S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 5. *Nos quoque*, inquit, *vulnus confitemur, cùm prædicamus Chriſtum crucifixum, ſed bonus odor ſumus Deo, &c. Hoc vulnere Eccleſia vulneratur, cùm Salvatoris ſui prædicat mortem, ſed hoc vulnus eſt charitatis. Denique qui non credit negat, qui diligit confitetur. Manichæus negat, Chriſtianus fatetur, & ideò ſcripſum eſt. Vtilia vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici. Pulchrè ergo dicit Eccleſia, Quia vulnerata charitate ego ſum. Nudemus membra noſtra bono vulneri, nudemus fagitta electa. Sagitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: Poſuit me ſicut ſagittam electum. Unum eſt ergo hæc vulnerari ſagitta.* Ac deinde hæc vulnera adaptat Martyribus: *Non omnes*, inquit, *poſſumus dicere, quia vulnerati ſunt dilectione. Dicebant Apoſtoli, cum pro Chriſto lapidarentur, & Chriſtum prædicarent. Dicebat Paulus, cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chriſtum adorandum Gentibus diſputaret. Dicunt hoc Martyres, qui vulnerantur pro Chriſto & quia vulnerari pro eius meruerunt nomine, plus diligunt.*

Myſticè, idem S. Ambroſ. in pſal. 118. octon. 18. in fin. pet *vulnera* accipit mortificationem carnis, quam fideles amore Chriſti ſibi infligit, quæ melior eſt blanditiis, quibus caro doloſè nobis adulatur.

VERS. 7. ANIMA SATURATA CALCABIT FAVUM, ET ANIMA ESURIENS ETIAM AMARUM PRO DULCE SUMAT] Hebr. *& anima famelica omne amarum dulce*; Sept. *anima quæ in ſaturitate eſt ſavis illudet, egenti etiam amara dulcia videntur*; Caſſian. collat. 22. cap. 14. & 15. legit, *anima eſurienti*; Chald. *& anima eſurienti quidquid amarum eſt dulcabit*; Syrus, *anima eſurienti etiam amara dulcia erunt.*

Grammaticè, ſive in cortice literæ, hæc gnome ſignificatur ſaturitatem parere eiborum faſtidium; famem verò afferre ſaporem & delectationem: qui enim ſatur eſt, faſtidit omnes cibos etiam delicatiſſimos; qui verò eſurit, omnes cibos quantumvis inluſos vel amaros, judicat ſuaves, & gratos. Unde illud: *Optimum cibi condimentum eſt fames*, *Fames dul-*
potionis ſitis. Et illud: *Fames efficit, ut crauda faba ſaccharum ſapiat: præter ſeipſam edulcat omnia fames.* Et illud Lucii: *Copia rerum faſtidium parit.* Hinc Socrates in multam veſperam inambulans ante fores, rogatus quid ageret? *Paro*, inquit, *condimentum in annum.*

Parabolicè verò & præcipuè, ſub hoc cortice & grammatico literæ ſenſu, hæc parabola ſignificatur Primò, quantum diſtat, imò præſtet paupertas divitiis, ac inopia opibus & tetum copia. Divites enim cùm omnibus abundent, ſemperque ſint ſaturi etiam delicatiſſimos cibos faſtidunt, ſemper aliquid quærentes quod appetitum excitet, & palato ſapiat. Pauperes verò qui multam ſæpè eſuriem patiuntur, tatoque plenum habent ventrem, etiam ſiccum panem ac puram aquam aviditſimè, & cum voluptate ſumunt, quæque alius inſipida ſunt, & inſuavia, illis optimè ſapiunt. *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc pra angoſtia cibi mei ſunt*, ait Job cap. 6. verſ. 7. Hue facit proverbium Arabum: *Omni ſalſo caleatur indipes.* q. d. Pauper defectu meliorum, vilioribus quibuſque contentus eſt, & gaudet.

Exempla clara ſubjicio: Ptolemæus Lagi filius, eùm *Exempla.*
peregranti Ægyptum comitibus non conſecutis, eibarine io caſa panis datus eſſet, negavit ullum cibum umquam ſibi vilum ſuaviorem. Aderat enim optimum condimentum fames ita Cicero lib. 5. Tuſc. quæſt.

Datius in fuga eùm aquam turbidam, & cadaveribus inquinatam bibiſſet, negavit unquam ſe bibiſſe jucundiùs. Numquam autem vel perratò ſitiens biberat. ita Cicero lib. 5. Tuſculan.

Artaxerxes cùm in fuga quadam direpto illius commeatu, aridis ficis & hordeaceo pane veſceretur, *Dii boni*, inquit, *cuiſmodi voluptatis hactenus inexpertus fui.* ita Plutarch. in Reg. & Imp. apophth. Artaxerxi iam ſiti deficienti Petibarzanes eunuchus, eùm aliud non liceret, à ruſtico quopiam ſordidum utrem detulit, putris aquæ cotilas octo continentem; eam aquam eùm rex ebibiſſet, ſe numquam vinum potaſſe jucundius, nec ullam aquam quamvis puriſſimam, ſibi viſam ſuaviorem confeſſus eſt.

Secundò, voluptatem conſiſtere non in rerum abundan- *Voluptas*
tia & ſaturitate, ſed fame & deſiderio. Sicut enim ſaturi- *non in ſa-*
tas nauſeam, ſic fames & deſiderium pariunt voluptatem, *tie, ſed in*
cùm quis re deſiderata fruitura deſiderium enim omnia facit *fame.*
ſapida, & dulcia. Quocirca bona hujus vitæ magis æſtimantur ab hominibus ex appetitu, & deſiderio ipſorum, quàm ex rebus ipſis. Sæpè enim videmus nos aliquid vehementer appetere, & ut illud aſſequamur omnem laborem parvipendere, ac mire gaudere dum illud adipiſcimur: at verò ubi, deſiderio expleto, re illa ſaturi ſumus, parvi illam pendere, & tandem faſtidire. Docet hoc præclarè S. Chryſoſt. homil. *Quod nemo lædatur niſi à ſeipſo: A prudentibus*, inquit, *ita definitur, quia hos ſit ſola voluptas eumquis deſideriis ſuis fruitur. Vbi verò frui deſideriis non poteſt, dum vel ægritudo non ſinit, vel ſatietas ipſa deſiderari non facit, quæ oneroſa effecit abundantia, ſine dubio & voluptas in eis pariter, & incunditas perit. Denique conſidera agros qui faſtidia pertinentur, quomodo, quamvis ſuaves eis & lauti apponantur tibi, horreſci tamen eos magis accipiunt quam voluptati. Sic ergo cùm per abundantiam cupiditas fuerit exinanita, pariter, & voluptas ac incunditas perimetur, quia non tam eiborum gratia, quam deſiderii gignit ſatisfactio voluptatem. Vnde & ſapiens quis, atque in bonum diſciplina philoſophari bene ſciens aiebat: Anima ita ſatietate poſita favis illudit; offenden. etiamſi ſe, quia voluptas non in natura, ut diximus, eiborum, ſed in deſiderii vigore conſiſtit.* Probat deinde elegantet idipſum ex petra, quæ percuſſa à Moſe Hebræis ſitientibus in deſerto aquam ad potum dedit, pſalm. 80. *Propter hoc, & Prophetæ mirabilia enarrant, quæ in Ægypto geſta ſunt, quæ in eremo,*

inter cætera etiam hoc dicis : de petra melle ſaturavit eos . Equidem nuſquam invenimus mel ſuxiſſe de ſaxo , quid ergo eſt quod dixis ? Quoniam quidem poſt multum itineris defatigationem & ſitim , ſtillantes aquas frigidas de ſaxo ſitientibus ſtrebant , eaſque multa cum delectatione hauriebant . Hoc ipſo ergo quòd dulciſſimæ & deſiderabiliter potandi cupiditas explebatur , aquas illas mel appellavis , non quòd natura aquarum fuerit commutata , ſed quod dulcedo poculi inſtar mellis , ſitientibus & deſiderantibus obtineret dulcorem .

Idem locum habet in rebus ſpiritualibus. Multi enim ea continua pia lectione & quotidiana confeſſione , commonitione , ſacrificio , horis , &c. tatarritatem quamdam , & exea tædium nauſeamque concipiunt , quibus remedium hoc dat Caſſianus , ut quotidie famem & deſiderium rerum ſpiritualium , licet earumdem , excitent , quaſi prima hæc , nova & hactenus inaudita eis foret pia lectio, collocutio , communio juxta illud Thomæ Theodidacti lib. 4. de Imitatione Chriſti c. 2. *Ita magnum* , inquit , *novum & incundum ſibi videri debet cùm celebraſ , aut Miſſam audis , as ſi eodem die Chriſtus primùm in uterum Virginis deſcendens homo factus eſſet , aut in cruce pendens pro ſalute hominum paſſurus , & moriturus* . Sed audi Abbatem Neſteronem apud Caſſian. collat. 14. c. 13. *Illud enim obſervantiæ cuſtodire te convenit , ut , etiamſi ea quæ optime noſti forte audieris in collatione proferri , non ex hoc quòd tibi jam nota ſint aſperneris factionoſque ſuſcipias ; ſed ea cordi tuo illa aviditate commendes , qua debent deſiderabilia ſalutis verba vel uberibus noſtris indefeſſenter infundi , vel de noſtro ingiſtere proferri . Evidens namque eſt ſpiritu ac ſuperbæ mentis indicium , ſi verborum ſalutarium medicinam , quamvis ſi adhuc nimiæ aſſiduitatis ingeſtam , faſtidioſe negligenterque ſuſcipias . Anima enim una in ſatietate eſt , favis illudit , anima autem egeni etiam amara dulcia videntur .*

Hinc Abbas Chæremon collat. 12. cap. 5. propendenti ad perfectionem quotidie acuendum ejus deſiderium eſſe docet . *Nam* inquit , *quem ſimel eius deſiderium aſcenderit , famem , ſitim , vigilias , auditatem , cunctos labores tarpuerit non ſolum patienter , verùm etiam libenter ſuſtinere compellit . Vir enim in laboribus laborat ſibi , & vim facit perditionis ſuæ . Et iterum : Animæ autem egenti etiam amara dulcia videntur . Alias namque non poſſumus deſideria præſentium rerum reprimi vel avelli , niſi præſtis affectibus noxiis quos cupimus amputari , alii ſalutares ſuperius intremiſſi . Nullatenus enim valet vinacitas mentis abſque alicujus deſiderii vel timoris , gaudii vel mœroris affectione ſubſiſtere , niſi hæc eadem in bonam partem fuerint immutata . Et idcircaſ carnales concupiſcentias de cordibus noſtris deſideramus extrudere , ſpirituales earum locis plantemus protinus voluntates , ut his noſter animus ſemper imbutus & habeat quibus jugiter imporetur , & illecebras præſentium ac temporalium reſpuat gaudiorum .*

Tertiò , hæc gnome docet moderatè utendum eſſe creaturis omnibus, licet jucundis , etiam ſtudiis & ſcientiis , quia voluptates commendat rarior uſus . Unde illud : *Omnis ſatietas mala , ſtudiorum autem poſſima* . Audi S. Chryſoſt. orat. 6. de providentia , ſive de fato , quæ extat tab finem tomi quinti : *Si voluptatem quærimus , in eo quod ſatis , potius quàm in deliciis inveniemus . Audi quamodo in eo major , quam in his , & uberior voluptas eſt . Hæc enim moderari ſeipſum de ceteris non poteſt , neque naturam ſanguinis idoneam ſibi invenit , illa vero contrà ſibi moderari poteſt . Quis hoc ais ? qui maximè ex omnibus ea fruebatur . Animæ , inquis , vacuæ , quæ amara ſunt dulcia videntur : animus ſatiatus etiam cum ſavo ludit : ſi enim in abundantia ac ſumma quidem experimur , quid voluptatis poteſt eſſe de ceteris ? Si id quod ſuavissimum eſt , afferre voluptatem non poteſt , quod poteſt nos in voluptate conſtituere ? quære ſi voluptatem quæ ſimus , hic magis , id eſt in paupertate , inveniemus .*

Moderate utere voluptate. ut ſapiat.

Symbolicè aliqui ſic eaponunt q. d. Senes qui ſaturi ſunt voluptatum carnalium , eas calcant & faſtidiunt ; at juvenes qui eas eluriunt , pro iis omnem laborem ſuſcipiunt , dulcemque æſtimant .

Myſticè , Beda , Salon , & Hugo : *Anima divitum (qui habent conſolationem ſuam in hoc ſæculo , de quibus dicitur in Evangelio ; Væ vobis qui ſaturati eſtis , quia eſuritis) anima , inquam , divitum favum calcat , quia pro terrenis bonis ſpernit dulcedinem regni cæleſtis : anima verò eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet , quoniam qui eſuriet ac ſitit juſtitiam , amaem hujus vitæ adverſitatem avidè ſumit pro amore cæleſtis patriæ* . Sic & auctor Catenæ Græc.

Contrariè , ſed magis oppoſitè Junius. ut ſatuitas in bonam partem , ſturies in malam capiatur , q. d. Qui jam amplius non eluriet temporalia bona , ſed animo rebus divinis adjuncto ſaturus eſt de illis , contentus victu & amictu , & per illa judicans cum Paulo te habere omnia , ſatiſtidit hæc omnia terrena , quæ alii dulciſſima dicunt . Contrà verò qui inſatiabili teneantur vel bonorum , vel voluptatum hujus vitæ cupiditate , res illas caducas , & voluptates hujus vitæ (quæ revera ſunt amaræ iis qui cæleſti ſapientia ſunt imbuti , & palatum non habent infectum) dulces judicant , virtutibus animæ & cæleſtibus rebus eas anteponentes , quod verè eſt amarum pro dulci ſumere . Juſta hanc enim adaptationem faſtidium eſt in eiſdem rebus , in quibus eſt ſaturitas ; item ſturies earumdem rerum quæ tamquam dulces ſumuntur : cùm in priori non ita ſit, quod tamen vera parabolæ intelligentia videtur requirere .

Accedit Dionyſ. Anima , inquit , ſaturata conſolatione interna ex contemplatione & guſtu ſummi & increati ſcripti boni calcabit favum , id eſt omnia terrena obiectamenta .

SICUT AVIS TRANSMIGRANS DE NIDO SUO, SIC VIR QUI DERELINQUIT LOCUM SUUM] Vers. 8. Arabicus , *nidum ſuum* . Nonnulli , ut Aben Ezra , Clarius , Baynas , Vatabl. hanc gnomen in bonam partem accipiunt , q. d. Sicut avis ut cibum quærat , de loco in locum avolat ; atque tempore hiemis , ut frigus fugiat , in regionem calidam tranſmigrat : ſic pariter qui rebus ſuis ſtudet , non deſidet domi locors & piger , ſed inde evolat in forum in agrum , imò in alienas regiones , ut ſibi tutiſque vitæ occaſiones conquirat .

Verùm alii paſſim hanc gnomen in malam partem accipiunt . Taxat ergo eos , qui ſine juſta causa ex animi levitate , nobilitate & inconſtantia inſtar avium , temere ex uno loco in alium & alium migrant , uti faciunt vagabundi . Hebr. enim קן *nadad* ſignificat vagari , agitari fugere , celeriter tranſire . Unde hebr. habent , *ſicut avis vagans in nidoſuo , ſic vir vagans à loco ſuo* ; Vatabl. *homo de loco ſuo migrans* , ſimilis *eſt paſſerculo derelinquenti nidum ſuum* , Syras , *ſicut avis tranſferens nidum ſuum , ſic qui inſtabilis mutatur à loco ſuo* .

Tres cauſæ juſtæ mutandi locum.

Dixi , ſine juſta causa , quia juſta cauſa facit ut mutatio loci ſit honeſta , utilis & neceſſaria . Juſta autem cauſa eſt triplex : Prima , neceſſitas ; Secunda , utilitas ; Tertia , pietas . Neceſſitas eſt cùm quis obfamem , peſtem , bellum , &c. locum mutat , uti fecit Noemi ob famem peregrinans in Moab , quæ tamen ibidem mortuum , filios & opes perdidit ; ſed unam Ruth ſecum redaſit & convertit , ea qua prognatus eſt Chriſtus , Ruth 1. Rurſum neceſſitas eſt cùm urget perſecutio , uti Elias fugiebat perſecutionem Achab & Jezabelis , & S. Athanaſius exul & profugus toto orbe vagatus eſt per quadraginta ſex annos ob perſecutionem Arianorum . De talibus ait Apoſtolus Hebr. 11. 37. *Circuierunt in melotis , in pellibus caprinis , egentes , anguſtiati , afflicti , quibus dignus non erat mundus : in ſolitudinibus errantes , in montibus , & ſpelæcis , & in cavernis terræ* .

Utilitas eſt , cùm quis cauſa mercaturæ abit in exteras regiones ut ſe ditet , & merces reipubl. utiles adducat . Rurſum cùm quis creatur ſenator , Præſes , Epiſcopus , vicerex alterius urbis aut provinciæ .

Pietas eſt , cùm quis juſſu Dei peregrinatur , ut fecit Abraham , Iſaac & Jacob , *confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram , expectabant enim fundamenta habentem civitatem , cujus artifex & conditor Deus* . Hebr. 11. 10. Rurſum cùm quis ingreditur Religionem , in eaque ex uno monaſterio vel collegio in aliud , ea una provincia in aliam mittitur : ſed hic ubique eſt domi , utpote colmopolita & civis mundi , qualem ſe eſſe dicebat Socrates . Religioſus enim ubique invenit ſui inſtituti Patres & Fratres , ubique idem vitæ Religiosæ genus , eamdem diſciplinam , pietatem , charitatem , adeoque juxta centuplum à Chriſto promiſſum centum domos , patres , matres , fratres pro una quam Dei amore reliquit , recipit . Major pietas eſt , cùm quis ex zelo evangelizandi peregrinatur ad hæreticos vel Paganos , v. g. ad Indos , Japones & Sinas , uti fecerunt Apoſtoli , & hodie faciunt viri zeloſi Apoſtolicæ vitæ æmuli .

Porrò hiſce cauſis ceſſantibus , ex ſola animi mobilitate migrare de loco in locum , indecorum eſt , mutile & noxium , variis de cauſis .

Pri-

Notare locum noxii Primò,

Prima eſt, quòd talis careat quiete & ſtatu, cùm ubique ſit vagus & peregrinus: nuiquam enim habet propriam domum vel cubiculum, in quo quietè degat, ſed ub que eſt velut in bolpitio & taberna communi. Hæc enim vaga vita miſera eſt, eoque miſerior quo manat à vago animo, cujus eſt index. Vetè Seneca epiſt. 8. *Primum argumentum*, inquit, *compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari.* Et mox: *Nuſquam eſt, qui ubique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis, quos multus ſe ingenio familiariter applicuit, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Nam prodeſt olim, nec corpori nocuit, qui ſtatim ſumptus emiſerunt. Nihil æquè ſanitatem vexat, quàm remediorum crebra mutatio; non venit velociùs ad ſenectam, in quo crebra medicamenta tentantur: non convaleſcit fama, quæ ſæpiùs tranſiverit. Nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit.*

Secundò,

Secunda eſt, quòd vagabundus non poteſt attendere educandis filiis, inſtruendæ & augendæ familiæ, comparandis vitæ neceſſariis, quia in perpetuo eſt motu, & mutatione, adeoque eſt inſtar avis, quæ nec opes nec familiam inſtruit, ſed in ingreſſu volatu, imò avi eſt detectior: avis enim dum ovo ſuper incubat, & pullos fovet, donec ſi adoleſcant, & cibum ſibi quærere queant, manet in nido, ut pullis conſulat: vagabundus autem & uxorem & filios & familiam deſerit, unde neceſſe eſt eos rerum penuria affligi. Quare ſimilis eſt ſtruthioni, de quo Job cap. 39. 13. *Penna ſtruthionis*, inquit, *ſimilis eſt pennis herodii atque accipitris: quando derelinquit ova ſua in terra, oblivi ſcitur quod pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat: duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui, fruſtra laboravit nulla timore cogente: privavit enim eam Deus ſapientia*, &c.

Tertiò,

Tertia eſt, quòd mutans locum perdit notos & amicos, vadiuque ad incognitos & exſtraneos, qui nec illi fidunt, nec ipſe eis confidit: quare ſolus ſine amico, omnium ſæpè rerum indigus, ſine ſpe opis degit. Quocirca Plato Dialog. de Legibus ait: *Mutatio omnibus in rebus, præterquam in malis, ob periculoſa.*

Quartò,

Quarta eſt, quòd, ſicut aves dum de loco in locum tranſvolant, ſæpè incidunt in retia, vel laculis configuntur: ita qui peregrè vadit, legum & periculorum loci ignarus, ſæpè carceris, bonorum, famæ & vitæ diſcrimen incurrit. Unde Septuag. vertunt, *ſicut cùm avis levolatis a propriis nido, ſic homo qui vagus fit cùm peregre atus fuerit à propriis locis.* auctor Catenæ Græcor. *ſicut avis cùm nidum ſuum deſerit, capturæ periculo ſe expanit. ita homo à loco ſuo peregrè abit, in ſervitutem abripi conſuevit nonnunquam*; Symmach. *cùm scandalum fuerit*, &c.

Quintò;

Quinta, ſicut avis commodiſſimè degit in ſuo nido, & ſi inde avolet, in incommodiorem locum migret oportet, ſic & quilque in ſuo loco & domo habitat commodiſſimè: quare ſi ea eo in alium tranſeat, in incommodiorem tranſeat neceſſe eſt. Ad hæc: Sicut avis, inquit R. Levi, relicto nido ſæpè eo ſpoliatur, aliumque ſibi ſtruere cogitur: ſic qui ſuum locum temerè deſerit, rerum omnium penuria premitur.

Rurſum ſicut avis quæ hiemę appetente nidum deſerit, in quo per æſtatem degerat, cùm turſus poſt hiemem redit, nidum everſum prorſus & diſſipatum invenit, adeò ut novum conſtruere ac fabricare ipſi opus ſit: ita etiam homo quem à domo ſua & à domeſticis aliquando abeſſe contigit, cùm iterum redux ædes ſuas repetit, omnem familiam, omnemque rem domeſticam confuſam & perturbatam invenit, ita ut omnia inſtaurare opus ſit. ita Salazar. Salomonem de more ſecutus Siracides Eccli. 29. 31. *Vita nequam*, inquit, *hoſpitandi de domo in domum: & ubi hoſpitabitur, non fiducialiter aget nec aperiet os.* Et cap. 36. 28. *Quis credit ſi qui non habet nidum, & deficientes ubicumque obſeruaverit?* &c. vide utrobique dicta.

Myſticè.

Myſtice Beda: *Sicut avis quæ negligit ova ſua, ſive pullos quos fovenat, aliorum animantium vel avium captui dimittit: ſic nimirum ille qui cuſtodiam virtutum, in quibus proficiebat deſeruit, earumdem virtutum, quas habere videbatur, immunditiæ ſpiritibus ipſe proditor exiſtit.*

Quocirca hanc gnomen aptè attribuas iis qui leviter ſtudia, officia, occupationes, pia exercitia, imò ſtatum mutant, v. g. qui leviter de uno monaſterio in aliud de uno Ordine in alium, præterentes majorem quietem vel ſanctimoniam, tranſmigrant; cùm verè ea cauſa non lubſit, ſed tantùm mobilitas, & inconſtantia animi, quæ ubique eos comitantur. Stabilitas enim mentis, & ſubinde loci (quam proinde multi cœnobitæ vovent) neceſſaria eſt ei qui contendit ad magnam virtutis & vitæ Religioſæ perfectionem.

Monet ergo hæc gnome, perſiſtendum eſſe in gradu, & vocatione ſua ei, qui ſuam quietem, ſtabilitatem, ſecuritatem, profectum & perfectionem amet: hunc enim qui deſerit, incidit in mille turbationes, quibus ſit inquietus, inſtabilis, dubius, devius & pronus in lapſum. Sapienter Poeta.

E ſuperis poſitus in ſtatione, mane.

Qui inſtabilitate ducti nunc hanc, nunc aliam artem profitentur, in nulla proficiunt. Idem eſt in ſtudiis, officiis, virtutibus.

Præclarè S. Baſilius Conſtitut. monaſt. capit. 22. *Omnis*, inquit, *præceptus, ut rationi diſſentaneus, præſtum eſt & adimptus, qui à ſpirituali cura ſegregare ſe velit, demonſtravitque originem iſtius conſilii nihil aliud eſſe quam vitiorum intemperantiam, & laborandi fugam, & judicii corruptelam inſtabilitatemque.* S. Ephrem Syrus ſic tangit. *In loco habitationis tuæ, vel quem à Deo aſſignatum accepiſti, labora permanendo, etiam atque etiam admones te repellens; cùm neque in loci mutatione utique diſſentia ſitum ſit ut paſſiones noſtras reprimamus, ſed in attentione & cura mentis.*

Audi S. Bernard. epiſtola 32. ad Abbatem S. Nicaſii: *Te, Eugenium de Lauſania ore tuo & noſtro ſpiritu commonemus, non emori ſpiritus tardet, & ne citò moveatur terra pro incertis deſerere, ſcicas diabolum ſolii ſemper perſeverantiæ invidiſſe, quam ſolam virtutem novit coronari, tuinſque eſſe in ea vocatione qua vocatus eſt ſimpliciter perſeverare, quam ſub ſpecie quaſi melioris boni, id quidem quod jam cœpit amittere, nec ad id quod præſumis forteſſis ſufficere.* Denique S. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. tranſitum ab una Religione in aliam improbat, niſi gravis cauſa ad id eogat. Plura hac de re dixi Eccli. 19. 24.

UNGUENTO ET VARIIS ODORIBUS DELECTATUR CURA SUA DULCORATUR) Hebr. & *dulcedo amici a conſilio animæ*, vel *pro conſilio animæ*, vel, ut vertit Pagninus, *propter conſilium animæ.* Vers. 9.

Primò, R. Salomon ſic explicat q. d. ita confirmat actiones ſuas, ut Deo iucundæ ſuavesque contingant, præſtantiùs facit quàm ſi animi ſui cupiditatem expleret. Verùm hęc expoſitio longiùs à verbis Salomonis abit:

Secundò, melius idem R. Salomon, Aben Ezra, R. Levi, & Baynus ad verbum ex Hebræo vertunt, *unguentum & ſuffimentum lætificabit cor, & dulcis eſt amicus quam conſilium animæ*; vel, ut Vatabl. *& dulce conſilium amici magis* (repete *lætificat* & exhilarat *cor* hominis) *quam conſilium anima*, ſcilicet propriæ, putà quàm conſilium proprium. q. d. Sicut unguentum quo ungimur, & odores opobalſami, thuris, aliorumque aromatum, quorum fragrantia animus recreatur, mirè exhilarat, & refleit hominem: ſic pariter magis exhilarat animum amici ſuavitas, quando ei arcanum aliquod conſilium communicabit, quàm exhilaret conſilium, cujus ipſe ſibi auctor erat. Rationem dat R. Levi: Cur unguentum, ſuffitusque varii odoris ſuaviter animum oblectent, ideo contingit, quòd res quodammodo extraneæ in animum illabantur: ita ſecreti ſuavitas cum amico communicata ad conſilium accipiendum, præſtantior eſt conſilio, quod quis ſecum ſine alterius ope deliberavit: quia utrimque communicatio ſuavis conſilii extrinſecus, & quaſi cælitus in animum amici illabitur.

Tertiò, Chald. vertit, *ſitus olcum bonum & aromata lætificantia*: ſic *homo ſuavis amico ſuo in conſilio anima ſua.* Syrus, *ſic vir qui delectat amicum conſilio animæ ſuæ*, quod clarè explicat Tigur. *& habere amicum ex animo conſulentem res dulciſſima eſt.* Magis enim placent & delectant amici benevoli & blandi, quàm eruditi & prudentes in conſiliis.

Quartò, ex Hebr. planè vertas cum Pagnino, *& dulcedo amici a conſilio*, id eſt *propter conſilium animæ*, id eſt, ut Noſter vertit; *& bonis amici conſiliis anima dulceratur.* Pro *unguento* hebr. eſt שמן *ſemen*, id eſt oleum, quod quia principem in unctionibus locum tenet, hinc ad quodlibet unguentum ſignificandum per ſynecdochen extenditur. *Situm* hic vertas, ſentus erit, q. d *Sicut* oleum lucet, placet, ungit: ſic amici conſilium illuminat mentem; placit voluntatem, affectus ita & triſtitiæ ungit & lenit. Idem magis præſtant unguenta ea opobalſamo aliiſque rebus pretioſis confecta. Pro *odoribus* hebr. eſt קטרת *Ketoret*, id eſt thus incen-

Conſilium ſimile aromati. Primo.

incenſum, & quidquid ſuavem odorem ſuffitit ſuo exhalat. Sentus ergo eſt q. d. Sicut unguenta cor exhilarant & odores caput cerebrumque lætificant & corroborant: ſic pariter ſana & ſincera amici conſilia cor mœrore, angore, ira, aliave paſſion. oppreſſum excitant & lætificant, atque mentem illuminant, lætificant & confortant magis quàm conſilia, quæ mens propria cuique ſuggerit.

Secundò. Secundò, ſicut ſuaves odores & unguenta confortando cerebrum teſtiuntur ebrietati, eaque de cauſa olim tolebant adhiberi in convivijs: ſic & ſana conſilia amici arcent præcipitantiam & temeritatem, quæ ſunt quaſi animæ inſipientis ebrietas, faciuntque ut homo ſobriè, cautè & providè in ſuis rebus, præſertim dubijs & perplexis, procedat.

Tertiò. Tertiò in rebus adverſis ſana conſilia animum deprellum, & mœrentem erigunt, exhilarant inſtar unguenti pectinſi; in proſperis verò ne inſolescat, velut aromata confortant.

Quartò. Quartò, unguentis & ſuavibus odoribus reſpiratione attractis redit quaſi anima, id eſt halitus vitalis antea languidus, proſtratus & emoriens, ut patet in animi deliquio: unde illud ſponſæ Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*, q. d. Amoris languore penè emorior, odore ergo florum, & malorum revocate animam fugientem. Ratio eſt, quòd odorata omnia ſint calida, imò odor eſt calor, ait Ariſtot in Problem. ſect. 12. nu 4. Calida autem vitam revocant: vita enim in calore & humore conſiſtit, quorum utrumque habent rea odoratæ: expirant ergo halitus & vapores ſuaves & igneos, qui mirè ſpiritus vitales & cerebrum reficiunt, & roborant: ſic pariter bonum conſilium animam mœrore & angore proſtratam, in cor pus caputque revocat, ac in peccati lapſum proclivem in ſe reducit, ut ſibi & Deo in ſanctitate vivat & ſerviat. Sic Paulus de ſe ceterisque Apoſtolis ſana conſilia ad ſalutem dantibus, ait: *Chriſti bonus odor ſumus Deo, in iis quæ pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam*, 2. Corinth. 2. 15. Sicut odor roſæ ſcarabæum necat, hominem vivificat. Huc ſpectat quod Plinius lib. 7. c. 2. ex Megaſthene tradit populos eſſe in India dictos aſtomos, qui ſine cibo & potu ex ſolo halitu & odore florum, pomorum & radicum vivant ſed ego id fabuloſum exiſtimo.

Aſtomi an vivant ex odore.

Quintò. Quintò, res odoratæ augent homini cruſin & iudicium; excitant enim & roborant ſpiritus vitales & animales, qui cerebrum confortant ad rectè eligendum, & iudicandum; idem facit ſanum amici conſilium. Hinc Ælius Verus Imp. lectulo ſuo minutulum reticulum foliis roſæ (quæ inter flores eſt odoratiſſima, unde Græcè ῥόδα dicitur, quia, ut ait Plutarch. ῥύμῃ τοῦ ὀδμᾶν φέρει, id eſt impetu odoris redundantia defluit repletum ſibi ſubſterni jubebat, in quo Perſicis odoribus perunctus recubare conſueverat, ut hiſce odoribus excitaretur animus, & vividum acueretur iudicium. Quin & Apuleius in Aſino aureo, fabulatur ſe ea homine in aſinum converſum, roſis toto orbe petquiſitis tam multa pertuliſſe incommoda, donec demum oblata earum copia quas decerperet, humanæ formæ reſtitutus, priſtino decori, ment. & judicio eſt redditus.

Quintò.

Sextò. Aromata magis edorata quàm igne. Sextò, Ariſtot. in Problem. ſect. 12. nu. 7. & ſequ. docet acriùs olere & diutiùs aromata cinere ſuffita quàm igne, eò quòd ignis celeriter vires eorum domat & concoquit, itaque odorem alterat & commutat. Rurſum ſuaviùs olere aromata, & flores è remoto quàm è proximo; item cùm movetur inſuper roſas ſuaviùs olere, quibus umbilicus eſt aſper quàm quibus lævis, eò quòd plenè modum naturæ ſuæ ſint conſecutæ: rota enim natura ſua eſt ſpinoſa, & alpera. Sic pariter ſaniora & ſuaviora ſunt conſilia amici, quæ natura & modeſta ſunt, quàm quæ ſunt ardentia & temeraria; item quæ aliquid aſperi habent & arduì præ delicatis, mollibus. Hinc & odorata ferè omnia ſapore ſunt amara, adeoque quæ odore pollent, calent ſapore. Audi Plinium libr. 21. capit. 7. *Odorata ſapor ferè illi non amatus; è contrario dulcia ferè odorata. Itaque & vina mollia odoraria, & ſilveſtria magis omnia ſuavia. Quorundam odor ſuaviſ è longinquo, propiùs admotus hebetatur, ut viola. Roſa recens è longinquo olet, ficca propiùs. Omnis autem verno tempore auræ, & matutinus; quidquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nenulla quoque vetuſtis minùs odorata. Accerrimus tamen odor omnium eſt ante ortum. Roſa & crocum odoratiora cùm ſereno Eurus leganter, & omnia in calidis quam in frigidis.*

Porrò Septuag. alio abeunt, nimirum pro רעוך *reuhu*, id eſt amici tui, aliis punctis legentes רעוך *reuk*, id eſt conteritur, frangitur, rumpitur; ac pro עצה, *etſa*, id eſt conſilium, legentes אך *aka*, id eſt afflictio, angustia, vertunt, *unguenti & vinis & odor amoris delectant eor: diſrumpitur autem à calamitatibus anima*: q. d. Qui genio indolgent vacantque deliciis, putà convivijs & lympoſijs lautis, in quibus convivæ unguntur unguentis & tecreamentis ſuffitibus pretioſis; hi quidem modico tempore cor oblectant: at dum in iis opes ca haulerint, ad pauperiem redacti, in limem, nuditatem, labores & dolores incidunt, qui animam lancinant, & penè diſrumpunt. Unde auctor Catenæ Græcor. vertit, *anima autem variis caſibus* (hoc enim ſignificat vox Græca συντρίβεται. quod Complut. vertunt *ab accidentibus*) *caſſata, tantùm non diſrumpitur*. Idem auctor per *cor* accipiens mentem, per *animam* vim concupiſcibilem & irascibilem, ſymbolicè ſic exponit, q. d. Cor, id eſt mens, quæ in cogitationes ſuas dominatum obtinet, variis modis in ſapientiæ ſtudioſe oblectat: hæc enim ſunt unguenta, vina & odoramenta cordis ſive mentis. At cùm anima, id eſt concupiſcens aut iratens vis, principatum in anima tenet, tunc obſcuratur ac diſrumpitur, & ad nihilum redigitur.

AMICUM TUUM, ET AMICUM PATRIS TUI NE DIMITTAS, ET DOMUM FRATRIS TUI NE INGREDIARIS IN DIE AFFLICTIONIS] Aquila, *in die angustiæ*; Hebr. *in die exitii*; Septuag. στυγνὸν, id eſt, *in infortunio exiſtens*; Chald *in die interitus tui*, Syrus, *in die contritionis tuæ*; Vatabl. *tempore calamitatis tuæ*; Pagnin. *in die contritionis tuæ*. Hebr. רע *id*, propriè ſignificat vaporem, nubem, aut potiùs gurgitem aquarum, uti oſtendit Genel. 2. 6. ac metaphoricè eladem & calamitatem, quæ ſubitò & improviſò ceu nubes & gurges depluit & detonat, præſertim tumultum & exttemam, qualis eſt interitus exitium vel excidium. VERS. 10.

Aliqui hic duos amicos intelligunt, ſcilicet novum tuum, alterum patris tui. Simplicius aut unum eundemque accipiunt. Monet ergo non dimittendum eſſe amicum veterem, nec diffluendam eius amicitiam, qui fidem ſuam tibi multo tempore probavit, adeoque non heri accitus, ſed ab olim hereditarius quaſi eſt amicus, qui feliciter non tantùm tuus, ſed & patris tui fuit amicus. Hunc enim noſti, huic certò fidere potes. Scis qua ratione cum eo agere debeas, experitus ejus probitatem, fidem, conſtantiam: illius conſilio, velut tragtantia odoramentorum, ſacrificabitur cor tuum. Denique amicitias immortales eſſe oportet. Et Veteres amicitiæ magis ſunt ſolidæ novis, & recentibus, ait Lyranus. Unde Iſocrates ad Demonicum ait, *liberos heredes eſſe non modo facultatum, ſed etiam amicitiarum paternarum*. Et Cicero: *Amicitia*, inquit, *eſt optima, & pulcherrima vitæ ſupellex*. Et Herodotus: *Pretioſiſſimus*, ait, *theſaurus eſt, & omnibus opibus antecellit amicus prudens, & benevolus*. Porrò cauſam cur amicus ſubinde amicum dimittat, dat Seneca epiſt. 9. *Qui ſe ſpectat*, inquit, *& propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum capit, ſic deſinet. Qui cauſa utilitatis aſſumpſit eſt, tamdiu placebit quamdiu utilis fuerit*. Quam ſæpè, ut dicebat Plutarchus, ſicut Hyppylæ alumnus ille in prato ſedens, carpebat alium poſt alium florem, infantia inutilem reddente delectum: ita quivis noſtrum ſtudio quodam novitatis, & præſentium faſtidio, recenti ſemper, & quaſi virente capitur amico, ac ſubinde mutatur, multas ſimul imperfectaſque ordines amicitias.

Amicum veterem dimitte. *Ratio à priori.* *Gnoma.*

Myſticè R. Salomon: Deus, ait, eſt amicus Iſraelis, & patris ejus, putà Abrahæ: unde vocatur Deus Abraham, & Iaac, Deus Jacob, qui proinde numquam nec ullo caſu dimittendus eſt.

ET DOMUM FRATRIS TUI NE INGREDIARIS IN DIE AFFLICTIONIS] Nonnulli fratrem cenſent eſſe eumdem eum amico qui præceſſit: q. d. Adi domum fratris tui, id eſt amici tui, cùm ipſe te iuvare, & tu ab eo iuvari potes. at cùm res tuæ tunt proſſus afflictæ, & deſperatæ (putà *in die exitii tui*, ut habent Hebræa) ut nec ipſe te ſuvare, nec tu abeo iuvari queas, noli fruſtra eum adire, & opem poſcere, nec pro hilaritate, quam tibi afferre ſolet; molestias ei ne ponas, ac pro gratia tædia rependas. Rurſum noli illum adire, cùm adeundo illi periculum es creaturus, ut velut ſocius tuus in idem exitium, in quod tu detruſus es, tecum detrudatur. Alius tamen caſibus in die

affli-

afflictionis adeundus eſt amicus, ut opem & ſolatium impetrabat. Ad hoc enim contrahitur amicitia, & amicus ut in rebus adverſis afflictum amicum adiuvet & ſuſtentet, uti alibi oſtendi.

Secundò, & planiùs, fratrem hìc propriè accipias: illum enim componit & poſtponit amico, q. d. Probatum veteremque amicum tuum & patris tui nullo modo dimiſeris: ille enim fidelior, amicior & utilior tibi erit quàm frater: quare in die afflictionis adi potiùs amicum quàm frattem: plus enim ſubſidii, conſolationis & auxilii hauries à cordato amico, quàm à fratre, qui vel longiùs abeſt, vel rariùs tecum verſetur, vel res tuas non novit aut non curat, imò ſubinde ſimultates, & lites tecum exercet. Unde illud: *Fratrum quoque gratia rara eſt.* Ita ſæpè fit, ut non ſemper. iovenire eſt fratres amiciſſimos, qui ſe ſuaque fratribus impendunt.

Docet ergo hæc gnome, quanti facienda, & colenda ſit amicitia, verumque amicus, utpote cui plus fidere poſſis quàm fratri, & à quo plus opis in adverſis ſperare queas, quàm à germano fratre, juxta illud c. 18. 24. *Vir amabilis ad ſociandum magis amicus erit quàm frater.* vide ibi dicta. In calamitate enim ferè fratribus & cognatis invitum & moleſtum eſt, ut ſuum auxilium fratres vel cognati implorent, uti dixit c. 19. 7. præſertim ſi remoti ſint, amicus autem vicinus. Unde ſequitur,

MELIOR EST VICINUS JUXTA, QUAM FRATER PROCUL] Hebr. *bonus vicinus propinquus pro fratre longinquo*, Septuag. *melior* (auctor Catenæ Græc. *opportunior*) *eſt amicus qui propè, quàm frater qui longè.* Beda & Hugo per *vicinum* accipiunt amicum, q. d. Melior eſt amicus fidus, & cordatus, quàm frater longè diſſitus. Maior enim eſt ſæpè communio amicitiæ quàm fraternitatis. Inter fratres enim ſæpè ſunt ſimultates, uti fuere inter Iſaac & Iſmael, inter Jacob & Eſau, inter Joſeph & fratres eius. Unde R. Salomon ſic exponit, q. d. Ne, ò Iſrael in prole Iſmaelis ſpem tuam reponas, quòd ſint futuri tibi propinqui. Quæ de re narrat deinde hiſtoriam, vel potiùs fabellam.

Secundò & ſimpliciùs, *vicinum* propriè accipias, q. d. Plus opis ſperare potes à vicino benevolo, quàm à fratre longè diſſito: tum quia vicinus opportunior eſt & ad manum, ut in neceſſitate tua illicò accurrat & ſuccurrat; frater verò remotus, quem proinde adire nequis; aut ſi ad eas, ſerò poſt rem tranſactam ad eum pervenies. Tum quia vicinia continuæ communicationis, opitqoe mutuæ plures quotidie occaſiones ſuggerit, cùm loci diſtantia inter fratres ſæpè communicationem, indeque amicitiam, & opem mutuam minuat & deteret.

Vicinus ſibi devincit.

Monet ergo hæc gnome Primò, ad amicitiam deligendos eſſe potiùs vicinos quàm remotos. Amicus enim crebrò eum amico converſetur oportet: quod non poteſt niſi ſit vicinus. Secundò, cum vicinis colendam eſſe ſi non amicitiam plenam, certè benevolentiam, beneficentiam, & communicationem opis mutuæ, cavendumque ne eos offendamus, aut ſi offenſi ſunt, nobis reconciliemus ſi reconciliari nequeant, de migrando in aliam vicinitam cogitemus. Unde S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 14. *Ad ſummum*, inquit, *non omnibus eadem ſemper officia debemus, nec perſonarum, ſed plerumque ſanctarum & temporum ſolationes ſunt, ut vicinum quis interdum magis quàm fratrem adiuveris. Quoniam, & Salomon dicit: Melior eſt vicinus in proximo, quam frater longè habitans; & ideò amicitias plerumque ſe benevolentia quiſque libentiùs committit, quàm fraternæ neceſſitudini. Tantum valet benevolentia, ut pleramque genera uincat naturæ.* Quocirca S. Auguſt. ſerm. 1. de Tempor. docet vicinos ſubinde ad menſam eſſe invitandos, ut maiori eum eis coeat amor & benevolentia. Idque facioni viri honeſti & prudentes. Huc facit gnome Ben Sina alphabeto 1. littera *reſh*: *Procul recedat vicinus malus, & ne annumeretur ſocietati eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt; nihilominus miſereat te vicinorum tuorum, licet mali ſint: & da illis de cibo tuo; quia eo tempore quo adiadicium ſtabis, prætereſſimonium dicent.* Huc quoque pertinet illud Catonis:

Vicinis regno eſt, meritis acquirere amicos.

Et illud Comici:

Melior eſt alauda in terra, quam grus in cælo.

Gnoma.

Salomonem de more ſecuti ceteri ſapientes, & philoſophi, cenſent vicinitatem pro quadam affinitate cenſeri, eamque Terentius in Heauton. reputat in propinqua parte amicitiæ. Cicero lib. 1. Offic. *Vicinum*, inquit, *citeris adiuveritis in ſeditibus perſpiendis, quam unus frater aut familiaris.* Hetodorus lib. 1. tradit Perſas illos imprimis obſervare teverenter qui proximè habitant, ſecundas tribuere his qui à primi: atque ſic deinceps progredientes, quo viciniores, hoc arctiori neceſſitudine junctos exiſtimare. Heſiod. 10 fio. libr. 1. cui eſt tit. Opera & dies, vicinos potiſſimùm ad convivium vocandos eſſe monet. Proinde apud D. Lucam capit. 15. 6. qui ovem invenit quam perdidetat, veniens domum, convocat amicos, & vicinos, (de conſanguineis autem nihil dicit) dicens illis: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat.* quod & repetitur in decretis Canonicis in cap. *pœnitentem*. 26. quæſt. 7. Ex quo facilè poſſumus colligere arctiorem quodammodo, & amicitiam & familiaritatem nobis eſſe cum vicinis, quàm cùm conſanguineis. Ideoque ſacræ Literæ in ordine ſcripturæ vicinos cognatis anteponuot, Lucæ 1. cap. *Et audierunt vicini & cognati eius.*

Diſertis verſibus pluribus idipſum aſſeverat Heſiodus de Operibus & diebus.

Si qua domi inciderit tibi res, tunc illicò omiſſis
Adſunt vicini rogati: cinguntur ut ipſi
Affines: non a eſt vicinus at improbus inopsq;
Contra ita maxima commoditas, ſi commodus adſit,
Deeſt bonus hujus, bona quem vicinia deſiit, ut nec
Intereat hoc, ni vicinum ubi improbus adſit.

Illam autem ſententiam *eadem eſſe malam vicinum*, tamquam proverbialem adfert Callatus in epiſt. ad Callicliem, inter epiſtolas ruſticas Æliani. Quam quidem ſententiam cùm Spartiata quidam laudibus efferret, audiens Diogenes ille Cynicus: *Atqui*, inquit, *& Meſſenii periere, & eorum boves, in vicinia venit conſtitutis*: quippe Meſſenam bello Lacedæmonii affixerant auctor Pauſanias, Themiſtocles autem Athenienſium princeps, ut Plutarchus in Apopht. & in Vita ipſius retulit, cùm agrum venalem proſiteretur, ceteris commendationibus illud addere præconem juſſit, quòd vicinos bonos haberet, quaſi vicini commendatione futurus eſſet longè vendibilior. Cui & ſubſagatur quod ſcribit Cicero in epiſtolis ad Atticum lib. 12. epiſt. 1. ejus lib. 17. omnium verò 258. *Domum tuam pluris video futuram vicino Cæſare.* Et illud Martial. lib. 6. epig. 9.

Exempla.

Non do ei, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis:
Vicini quærо bas abeſſe furto.

Et alibi, ſcilicet lib. 7. epigr. 95.

Propter vicinum qui pratioſus erat.

Nec hìc omittendum, extare apud Jovianum Pontanum in Actio dial. 1. exemplum inſtrumenti veteris venditionis, in quo inter cetera illud ſcribitur: *Tribulatio vicinos bonos habeat*, quos mox nominat. Multæ gentes telicto ſolo patrio exterum petivere, putà Achæi, Hiberi, Albani, Siculi, Pelaſgi, Aborigines, Arcades, non alia de cauſa, quàm quia malos vicinos ferre non potuerunt. Plio. lib. 18. c. 5. *Agrum*, inquit, *paraturus ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinam*: ſingula magnas interpretationes habent nec dubias. Palladius quoque qui de eadem diſciplina ſcripſit l. 1. c. 6. *Trio*, inquit, *mala aquè nocent, ſterilitas, morbus, vicinus.* Ante hos Plautus in Mercatore actu 4. ſcena 4.

Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus:
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Et hue quoque alludit illud Virgilii ecloga 1.

Nec mala vicini pecoris contagia ladent.

Et ecloga 9.

Mantua væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ:

Unde & illud Martialis ſumptum eſt li. 8. epig. 55.

Jugera præſiderat miſeræ vicina Cremonæ.

Scitum eſt illud Saluſtii in bello Jugurthino: *Vti quiſque potentia vicinus erat, ſedibus pellebatur.* Et illud Demoſthenis adverſus Callistem: *Non erat quidquam, vivi Athenienſes, pernicioſius quam improbum vicinum nec ſuis contentum eſſe finibus.* Cui aſtipulatur illud Ariſtidis in Themiſtoclem. *Sit falſa, inoſa (ut aiunt) vicinia*: quod citat Plato libr. 4. de Legibus de mala vicinia. Hæc & plura Tiraquellus lib. de Pœnis temperandis cauſa 23. Notum eſt quanta Cacus Aventini montis incola Palatinis finitimis damna intulerit. Quocirca ſapientes Cato libr. 1. de Re ruſtica cap. 5. villico commodat bonum commodumque vicinum, utque eum ſibi conciliet & demereatur: *Bene*, inquit, *eis primo prior eſto. Vicinis bonis eſto: familiam ne ſinito peccare. Si te libenter*

ten

ter vicinitas videbit, facilius tua vendes, eparas facilius loca-bis, eparios facilius invenies. Si adfis abie, operis, im-mentis, matrio adinvabunt. Si quid (bona salute) usus ve-nerit, benignè defendent. Catonem secutus Columella lib. 1. Rei rusticæ c. 3. colono bonum vicinum dilaudat, citatque illud Hesiodi: *Nec bos interiret vicinus si improbus absit.*

Denique Plutarch. lib. de Liberis educandis: *Si*, inquit, *juxta claudum habites, subclaudicare discet.* Et Pindarus in Nemeis hym. 7. *Si vel viro eget, quid dicemus vicinum esse vi-cino animo consimili amicum? gaudium omni re dignum.* Et Alexander Aphrodiseus: *Balnitare discis qui cum balneo assidue versatur.* Fugit S. Joannes è balneo, in quo lavabatur Cho-rinthus hæreticus, nolens talem vicinum, ne eum eo, si terra dehiscetet, periret. S. Ambrosius perhibetur fugisse è villa, cùm audiret ab hero, eum nil infelicitatis in vita habuisse: *Fugiamus*, inquit, *à domus hujus vicinio; nam tam felici magna infelicitas imminet.* Fugit, & ecce mox do-mus cælitus igne tacta conflagravit.

VERS. 11. STUDE SAPIENTIÆ FILI MI, ET LÆTIFICA COR MEUM, UT POSSIS EXPROBRANTI RESPONDERE RHMOAM] Pio *possis* nonnulli cum Græcis, & Hebræis legunt *possim*, sed eodem redet sensus: pater enim & filius B censentur una persona civilis & œconomicæ quare quod fi-lius pro patre respondet, id est dicit vel agit, hoc pater di cere & agere videtur, præsertim cum pater iam senex eu-ram domus in filium transtulit, aut eo administro ad omnes res suas utitur. Hebræa ergo ad verbum sic sonant, *esto sa-piens fili mi, & lætifica cor meum, & respondebo probris affi-cienti me*; Chald. *& respondebo verbum his, qui mihi expro-brant*; Septuag. *sapiens esto fili mi, ut lætetur cor tuum, & avertes à te exprobrabiles sermones*; Symmach. *& respondebo ex-probris officienti me verbum*; Syrus, *& cessabit a me probrum mihi exprobrantium.*

Identidem Salomon post præcepta sapientiæ inserit adhor-tationes ad eorum studium, uti solent apud discipulos face-re magistri, & apud filios parentes. Sensus ergo est, q. d. Nava, o fili, operam sapientiæ, quam tibi paterno affe-ctu trado: sic enim duplici & beneficio me afficies; Primò lætitia, & lætitia cordis, id est cordialis, intima & sum-ma: pater enim summè amat filium; unde summè gaudet si sapientiam, id est prudentiam & virtutem mente addiscat, eamque opere exerceat. Secundò, honore: filius enim sapiens, & bene moratos honori est patentibus: quare si C quis vel filium vel parentem calumnietur, filius pro patre respondebit, & calumnias tam de vitiis suis ex mala educa-tione pactis contractis, quam de malè administrata re fami-liari, aut iniuria aliis illata, sive patri, sive ipsi filio ob-jectas tum verbis, quàm factis confutabit efficaciter, ac rei prudenter gestæ rationem exactam assignabit. Stude ergo, o fili mi, sapientiæ, ut lætifices cor meum æquè ac tuum, utque mihi ac tibi sis honori, ac utroque omne probrum dedecusque strenuè propellas.

ASTUTUS VIDENS MALUM, ABSCONDITUS EST: VERS. 12. PARVULI TRANSEUNTES SUSTINUERUNT DISPENDIA] Hebr. *mulctati sunt*; Pagnin. *puniti sunt*; Septuag. *ζημιωθέντες*, id est *damnum solvere*. ita Complut. vel *da-mnum patientes*. ita Vatican. Chald. *penuriam sustinentes*. Hic versus in Hebræo ad verbum idem est cum v. 3. cap. 22. ubi Noster vertit, *callidus vidit malum, & abscondit se; in-nocens pertransiit, & afflictus est malo*. Quare innocens idem est quod parvulus, hebr. פתי *petbi*, id est simplex, rudis, inexpertus, imperitus. Unde auctor Catenæ Græc. ex Se-ptuag. clarè vertit, *astutus ab ingruentibus malis se subducit: stultus autem, qui quidvis temere aggredimur, detrimentum ca-piunt*. Cetera ibidem explicui; quare actum non agam.

VERS. 13. TOLLE VESTIMENTUM EJUS, QUI SPONDENTI PRO EXTRANEO: ET PRO ALIENIS, AUFER EJUS PIGNUS] Extranei enim subinde infidi in sponsorem sua de-bita transferibunt, nec conventi possunt, ut sponsorem in-demnem præstent nisi per pignus. Unde Septuag. vertunt, *aufer vestimentum eius: advenit enim iniuriosus, qui quidem alieno vastat*: Scholiastes, *quorum aufer vestimentum; nam tum iniuriosi sunt alii perniciem afferunt*: clarè auctor Cate-næ Græc. *tolle vestimentum tuum: præstat est enim violentus op pressor, qui aliena dissipat.* Legit hic Auctor enim S. Amb. σεαυτοῦ, id est *tuum*, pro αὐτοῦ id est *eius*; Aquila & Sym-mach. *quia spopondit alienum*. Audi S. Ambros. lib. de To-bia cap. 20. mysticè hanc gnomen explanantem. *Hoc est ve-stimentum, quod etiamsi effugere cupiens, vociferandum in Pre-*

verbiis sanctus Salomon præcipit, dicens: Aufer vestimentum tuum præsertim enim iniuriosus. Sapientia vestimentum est illis vestimentis, quæ en bysso & purpura sapientia sibi fecit, hoc est indumentum fidei, quod constat & prædicatione cælestium, & Dominicæ sanguine passionis. Bysso enim æthera figuratur, purpura species mysterium sacri sanguinis declaratur, quo regnum cæleste conseritur. Et post nonnulle gnomen hanc ita perte-xit: *Aufer vestimentum tuum, aufer scilicet, ne damnum re-cipias imprudentia, & ne exutum te proprio vestimento nequissi-mus ille communis funerator agnoscens; confusionem tui detege-re contra ejus probrii, & persuadeat tibi ut te foliis tegas, & nu-dum te esse conspicias in Dei verearis venire conspectum.* Fortiùs verba Patrum eiro, quia religioni duco ea decurtare; & si id fecero, sensum mutilabo.

Hanc gnomen totidem verbis audivimus c. 20. v. 16. ubi eam explicui.

QUI BENEDIXERIT PROXIMO SUO VOCE GRAN- VERS. 14. DI, DE NOCTE CONSURGENS MALEDICENTI SI-MILIS ERIT] Hebr. *benedicens socio suo in voce grandi in mane manisonde* (id est multo manè) *maledictio reputabitur ei*; Tigurin. *laudanti proximum suum magna voce, mane consur-genti reputabitur ac si exercatus eum fuisset*; Septuag. *qui be-ndixerit amicum manè grandi voce, à maledicente nihil differe videbitur*; Syrus, *non dissimilis est qui maledicit.* Suppo-no maledicere & benedicere in Script. tripliciter sumi: Pri-mò, pro malè & benè precari; Secundò, pro vituperare & laudare; Tertiò, pro malefacere & benefacere iam Pri-mò, R. Levi sic exponit, q. d. cùm quis elata voce socio suo felicia precatur, idque solemne habet, ita ut singulis diebus summo manè ad id præstandum consurgat, id inquam à Deo eidem maledictionis loco verteretur, quòd hominem velut Deum habeat, insque laudibus ac benedictionibus huoe prosequatur ad eum morem, quo Deo impendi hæc oporteret.

Secundò, R. Salomon sic exponit, q. d. Est qui amicum ob beneficia ab eo in se liberaliter collata, quotidie elata vo-ce magnis laudibus prosequitur: sed laudes hæ in vituperia convertuntur, cùm de eodem mox romot spargatur, eum prodigum esse & opibus nimis potentem, ita ut universi ab illo mutuum petant, atque ita fiscus regius in hone excita-tur ad divitias eius emuogendas. Sic & R. Levi, qui ex-emplo rem illustrat: Si Ruben, inquit, elatæ vocis præ-conio Simeonem prosequatur, quòd generosi vini lagena ab eo donatus fuerit; cùm id improbus quispiam referverit, Simeonem conveniet, eumque rogabit hujusce vini copiam faciat, ex quo pro beneficio quod in alterum contulit, ja-cturam faciet. hæ ille.

Tertiò, Aben Ezra hunc versum nectens præcedenti de pignore, sic exponit, q. d. Qui pro alieno fide iusserit, fœ-neratorem benedictione prosequetur elata voce, ita ut à ce-teris audiatur, ad gratiam ab eodem ineundam, ne, cùm manè surrexerit ad negotia sua peragenda, illi vestes nufe-rat. Verùm is infaustæ id precationis loco ducet, nec par-cet quin vestimenta tollat.

Quartò, Varabl. q. d. Qui de nocte, id est intempestivè & præpropere, juvenem estollit grandibus laudum voci-bus, ob exiguam virtutis speciem & specimen, quod præ-bet; hujus laus vertitur in vituperium, cùm juvenis hisce laudibus insolescens, vel à sociis sedoctus, à specimine tuo deviabit, fietque degener & pravos, vel certè negligens & torpidus. Addit Beda: *Voce grandi proximo benedicit, qui eum favore superflue laudis extollit, vel malis actibus eius contra in-stitiam favendo, vel bona plus iusto laudando; sed hic maledi-centi assimilatur, quia plurimum ladit eum, cui laudando sue in mala actione confidentiam tribuit, seu in opere recto simplici-tatem puri cordis imminuit, ut videlicet bonum quod superna virtutis intuitu inchoarat, transitoria laudis amore consummet.*

Quintò, alii *benedicere* & *maledicere* accipientes pro bene-facere & malefacere, ac per *vocem grandem* intelligentes pro-bra & objurgationes, quas benefaciens arroganter iacit in pauperem, sic exponunt, q. d. Qui beneficium in proxi-mum collocat, atque eum simul superbis ac convitiosis ser-monibus violat, etiamsi alioqui talc beneficium non procta-stinet, sed maturet ac properet, & studiosè accurateque illud præstet, ejus certè donum damni ad instar dati obrinc-bit apud eum qui accepit.

Sanctò & genuinè, hæc gnome est parabola, per quam grammatice & in cortice litteræ propriè notantur & suggil-lantur matutinæ & antelucanæ salutationes, & acclamatio-

nes

nes laudum & bonarum apprecationum, quas pauperes ſtipis cauſa, vel ambientes officium aliquod aut beneficium, deferebant divitibus & potentibus, ut eorum gratiam & beneficentiam ſibi conciliarent. clamabant enim: *Ave præceptor liberaliſſime; Deus bunc diem tibi ſoſpitet, & proveheat, & bene*, &c. Verùm hæ acclamationes & benedictiones poſtìs erant maledictiones; tum quia ſæpè fiebant ab iis qui infenſiſſimo in eos erant animo, irridendo potiùs quàm verè bene precando, ut teſtatur Seneca libr. 6 de Beneficiis. Unde qui palàm acclamabant laudes patronis, privatim apud ſe invicem eos vituperabant: tum quia patronorum burſas emungebant, poſtulando abeis ſtipem vel penſionem: tum quia patronis dormire cupientibus clamore ſuo ſomnum excutiebant, aureſque obtundebant: denique non ex animo procedebant, ſed erant fictæ, & ſimulatæ ad potentium gratiam captandam.

Has antelucanas acclamationes uſitatas fuiſſe apud Romanos, manifeſtum eſt ex Seneca tragœdo in Hercule furente, Juvenali ſatyra 5. Symmachus lib. 8. epiſt. 41. *Nondum*, inquit, *ante ianuas eminentium poteſtatum vigilem noſtrum ſalutator expertus eſt.* & ex Seneca Philoſopho libr. de Brevitate vitæ c. 14 qui graphicè depingit quàm noctumi hi ſalutatores moleſti & importuni eſſent: *Quidni*, inquit, *ab hoc exigam & reduco temporis trauſitu in illa non tetro domus animo, quæ immenſa, quæ externa ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia & ſeverſam, qui ſe aliaſque inquietant, cùm bene inſanierint, cùm omnia lumina quotidie peramulaverint, nec ullas apertas fores præterierint, cùm per diverſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemque ex tam immenſa & variè cupidis ſitibus difficile, urbe peiorem videre? quam multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoveat? quàm multi qui illos, ubi diu verſarint, ſimulata ſuſtinatione tranſferrant? quàm multis per ſeverum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros aditus profugient? quaſi non inhumaniùs ſit decipere quam excludere, quàm multi beſterna crapula ſemiſomnes & graves, illic miſeris ſomnum ſuum rumpentibus, ut alienum expectent, vix allevatis taliis inſuſurratum millies nomen officioſiſſimæ ſuperbiæ reddant.*

Eaſdem apud Hebræos uſitatas fuiſſe, patet tum ex hac gnome ſalutationis, quæ apertè idipſum ſignificat; tum ex Rabbinis iam citatis; tum ex R. Tanchuma *f* quem citat R. Salomon) qui hanc gnomen accipit de Balaam, qui ſublimi voce Iſraelitis benedicens eoſdem tamen maledicere, id eſt ad cultum Beelphegor per ſpecioſas feminas pellicere, itaque perdere ſatagebat, Numer. 23. v. 11. & cap. 25. 1. uti ibidem oſtendi, nam antelucanam & matutinam fuiſſe hanc Balaam benedictionem patet Numer. 22. 41 Eamdem inſinuat id quod c. 8. 34. ex ore ſapientiæ audivimus: *Beatus homo qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obſervat ad poſtes oſtii mei: qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet ſalutem a Domino.* Et illud Sapient 16 28. *Oportet prævenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* Et pſal 62. v. 1. *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.* Et illud Thren. 2. 19. *Conſurge, lauda in nocte, principio vigiliarum.*

Intempeſtivè laudare eſt vituperare.

Grammaticè ergo Salomon hac gnome perſtringit nocturnos hoſce & importunos ſalutatores, quòd patronis caput obtunderent ut ſtipem vel alimoniam extunderent. Simili modo Columella libr. 1. perſtringit eoſdem, hortaturque ut indecora hac turpique victitandi arte relicta agriculturam exerceant, ejuſque labore honeſtè ſibi victum parent: *An honeſtius*, inquit, *duxerim mercenarii ſalutatoris mendaciſſimum aucupium, circumvolitantis limina potentiorum, ſomnumque regis ſuis rumoribus inaugurantis? Neque enim reganti quid agitur? intus reſpondere ſervi dignantur.*

Parabolicè verò ſub hoc cortice & grammatico literæ ſenſu altius quid ſignificat, ſcilicet benedictiones, id eſt nimias laudes & præconia, quæ grandi voce fiunt *noctu*, id eſt intempeſtivè & importunè, eſſe fictas, & ſimulatas aſſentationes, ideoque non tam eſſe benedictiones & laudes, quàm maledictiones, id eſt irriſiones, & vituperia. Qui nimis accuratè, inquit Vatablus, & magnificè laudat aliquem, videtur execrare: laudare aliquem nimis manè, id eſt antequam tibi perſpectus ſit, vitio vertitur. Commendatio intempeſtiva perinde habebitur ut maledictio. Tales ſunt laudes hypocritarum, & adulatorum, qui eas confingunt, ut aliquid per emendicent aut extorqueant, quas proinde ſapienti averſandas eſſe ſignificat, cùm ipſi non decus, ſed dedecus afferant; quandoquidem qui eas deferunt, fictè deferant, non ex amore, ſed ad ſuum lucrum, ideoque non tam laudatores quàm vituperatores ſint, imò irriſores. Unde S. Auguſt. in pſal. 69. *Duo*, inquit, *ſunt genera profectorum, ſcilicet vituperantium & adulantium: ſed plus proſequitur lingua adulatoris, quam manus profectoris*; tum quia magis nocet: inflat enim hominem ut plus ſe eſſe & poſſe putet, quàm revera ſit & poſſit, tum quia qui ſic hominem laudat, vitoperio eum afficit: reipſa enim indicat ipſum eſſe vanum & vanæ gloriæ cupidum, ideoque venari laudes humanas, ac ſimul ſcilicet indigum alieno præconio ob defectum virtutis propriæ: quod non eſt laus, ſed vituperium, & contumelia. quare qui talis eſt, non tam laudator quàm calumniator & maledicus eſt: at vir ſapienſeum ut maledicum fugiet & repellet.

Gnome.

Salomoni ſuccinunt ceteri ſapientes tam orthodoxi quàm philoſophi; citat eos Antonius in Meliſſa p. 1. cap. 51. & 52. ut S. Baſilius: *Ne nobis*, inquit, *ſtulè placeamus propter laudes quæ veritatem concedunt.* S. Gregor. Nazianz. *Nimiis honoribus rudigum aliquos ad nimiam ſuperbiam.* Clemens: *Aſſentatores beatum prædicebant ſapientem quendam; ille verò dicebat ad eos: Si me laudare deſtiteritis, ex diſſenſu veſtro magnum aliquem meipſum cogitabo; ſi verò laudare non deſtitiſtis, ex laude veſtra meam impuritatem conijcio: venatores canibus venantur lepores, fluvios autem plerique ſapientes laudibus.* Antigenes: *Cùm mihi me laudant, tum nullius pretii meipſum exiſtimo; cùm verò pauci, bonum & egregium hominem.* Plutarchus: *Sicut corvi cadaverum oculos effodiunt, ſic adulatores ſuis laudibus animos hominum corrumpunt. Lupos canis, amicos adulatores natura infeſtos eſſe. Odio habeas adulantes, ſicut decipientes: utrique enim ubi iis fides habetur, credentibus inimici ſunt.* Diogenes rogatus quodnam animal peſſimè morderet? *Ex eorum*, inquit, *calumniatore, ejusmodi autem adulator.* Epictetus: *Satius eſt ἐν κίνδυνος τοῦ κύνος*, id eſt, *in corvos quam in adulatores incidere.* Phavorinus: *Sicut Aethonem nutriti ab eo tauri, ita devorantur ab adulatoribus nutritores eorum.* Pythagoras: *Gande potiùs arguentibus quam adulantibus, & tam quam deteriores, inimicis adulatores avorſare.* Socrates: *Adulatorum benevolentia tamquam baſilisci dextra fuge infortunium.* Huc facit illud S. Ignatii apud Maxim. ſerm. 43. *Ut ſanus*, ait, *ſum in his quæ ad Deum pertinent, veheo entibus tamen verendum, & cavendum ab iis, qui laudant me: laudantes enim me flagellant.* Et illud S Chryſoſt ibidem: *Qui improbitatem laudat, eam proritamit remedio frandat.* Huc facit illud Eutipidis in Oreſte: *Βάρος ἐστὶ πᾶσιν λόγος*, id eſt, *onus eſt laudari valdè.* Denique Chriſtus Lucæ 6 26. *Væ*, inquit, *cùm benedixerint vobis homines.*

TECTA PERSTILLANTIA IN DIE FRIGORIS; ET LITIGIOSA MULIER COMPARANTUR] Septuag. *ſtillicidia ejiciunt hominem in diebus hiemalibus de domo ſua ſuadentes, & mulier maledicta maritum ex domo propria expellit.* Solebat enim ſponſus ſponſam in domum ſuam traducere; ſed hæc ſi litigioſa fit, ſponſum de domo propria expellit. Hanc gnomen audivimus c. 19. 13. ubi eam explicui. *Aſſiduis quippe imbribus*, ait S. Hieron. lib. 3. contra Jovin. *& quotidiana garrulitate facit perſtillare domum ejus, & eli. in eum de adibus ſuis, id eſt de Eccleſia.* Vers. 15.

QUI RESTRINGIT EAM QUASI QUI VENTUM TENEAT, ET OLEUM DEXTERA SUA VOCABIT] Ita Roman. Hebr. Chald. & alii. Malè ergo Lyran. & alii pro *vocabit* legunt, *evanuet*. Hebr. ſic habent. *abſcondimus eam abſcondit ventum, & oleum dextera ejus vocabit*, vel *clamabit.* Vers. 16

Senſus eſt q. d. Qui uxorem clamoſam & litigioſam cohibere velit ut taceat, perinde facit, ac qui conetur ventum impetuoſum manu tenere, aut certo loco claudere, aut intra viſcera terræ abſconditum detinere ne erumpat, & terram perflet, q. d. Sicut hoc, ſic & illud eſt impoſſibile. Sicut enim ventus teneri & abſcondi nequit, imò quo maiores invenit obices & retinacula, eo maiori turbine erumpit, & perrumpit, adeò ut arbores, domos & turres proſternat: ſic qui rixoſæ mulieri os claudere vel eam domi concludere velit, facit ut maiori impetu foras erumpat, & clamoribus non tantùm domum & familiam, ſed & vicinam impleat, concutiat & everrat, iuxta illud Perſii.

Tot pariter pelues, tot tintinnabula dicas
Pulſari.

Vi ergo, minis & verberibus coerceri nequit: perinde enim eſt ac ſi vento mineris, eumque verberes. Cedendum ergo viro uxoris clamoribus per taciturnitatem, mod. ſtamque gravitatem, donec illa tonitrua ſua detonet, & ſponte ceſſet

ceat & ſubſidat: uti faciebat Socrates detonante Xantippa. ita R. Salomon, Aben Ezra, R. Levi, Lyran. Bayous, Janſen. & alii paſſim.

Præclarè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 34. *O malum*, inquit, *quòd vobis male prius mulierem imprecabam! Aſperi ſunt dracones, aſpides malitiæ, ſed mulieris aſperitas acerbior quàm ferarum. Si proba mulier nunquam manſueſcit: ſi durius tractetur, fugit: ſi blandiàs, tollatur & elata eſt. Ferrum coquere, quàm mulierem caſtigare facilius. Qui habet uxorem malam, ſuorum ſe peccatorum mercedem acceptiſſi intelligat. Nulla in mundo bellua eſt, quæ cum muliere improba conferatur. Quid leone inter quadrupedes ferociùs? nihil quàm mulier improba. Quid crudelius dracone inter ſerpentia? nihil quàm mulier improba.*

ET OLEUM DEXTERÆ SUÆ VOCABIT] Primò q. d. Mulier clamoſa & vaga coerceri nequit, ſicut ventus coarctari nequit, & ſicut oleum dextera contineri non poteſt, quin lubricitate ſua diffluat & effluat: ut proinde illa vocari poſſit ventus perflans, & oleum è dexteta diffluens.

Secundò, *vocabit*, id eſt revocabit, q. d. Mulier rixoſa à marito in domo compeſci nequit, uti compeſci nequit ventus: at ſi è domo eruperit, & à marito aufugerit, multò minùs in domum revocari poteſt, ſicut oleum è dexteta in meres vel terraio dilapſum & diffuſum, colligi & revocari nequit.

Tertiò, Aben Ezra q. d. Maritus ut uxoti iratæ & clamoſæ quiritem & modeſtiam perſuadeat, blandietur ei, vocabitque eam oleum dexteræ, hoc eſt unguentum myrthinum, quo dexteta mulieris inungitur. Dicet ergo ei blandè: Veni dilecta mea, veni oleum dexteræ meæ. Unde Chald. vertit, *unguentum dexteræ ſuæ vocatur*. Accedit noſtet Salazar, qui ſic explicat: *Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat*, id eſt vir qui uxorem faſtu turgidam, diffieilem & mocoſam per vini & ſeveritatem continere ac coercere velit, et adſimilis eſt qui ventum fugacem, & lubricum comprimere ac cohibere contendat. *Et oleum dexteræ ſuæ vocabit*, q. d. E contrà verò mariti lenitas, & blanditiæ ipſam evocabunt, allicient & ad virum convertent. Itaque *oleum dexteræ* appellat Salomon blandimenta, delimenta ac poppyſmos hi enim longè meliùs feminæ rigidæ durities demulcent atque emolliunt, quàm ſeveritas, & acerbitas viri.

Quartò, R. Levi, q. d. Sicut qui dexteram ſuam unguento odorato perfuderit, id celare nequit, cùm ejus dexteta ſuo odore idipſum vocet, id eſt prædicet, & elamet, ſcilicet ſe eſſe unguento delibutam: ſic pariter celari nequit rixa & turgia uxoris, quia ſcipſis, id eſt ſuo ſtrepitu, ſua voce & clamoribus ſe produnt, clamantque illam virari & iurgari. Petitur in metaphora mulieris cùm dicit *vocabit*, vel *clamabit*: nam tribuit unguento quod mulieri erat tribuendum, nempe clamotem. ita Vatabl. qui vertit, *qui recondit eam, recondit ventum*, & (repete recondit) *oleum quod clamabit*. Hinc proverbium: *Tres celari nequeunt, quia ſeipſa produnt faciesque ſuaveri, ſcilicet mulier, ventus, unguentum*; mulier voce, ventus imperu, unguentum odore.

Quintò planè, & genuinè, q. d. Velle uxorem rixoſam cohibere, eſt impoſſibile perinde, ac ſi velis oleum fluidum, & lobricum manu tenere, illoſque vocare, cique imperare ne dextra elabatur, aut ſi elaptum fuerit, velle illud revocare. ita Cajetanus. Unde Tigurina vertit, *qui cohibet eam, ventos cohibet, & dextera ſua olae occurrit*, ut ſcilicet defluens cohibeat. Hebr. enim קרה *Kara* per *he* ſignificat occurrere; קא *Kara* verò per *alph* ſignificat vocare, clamare. Jam hæ duæ radices inter ſe commutantur, quia literæ *aleph* & *he* tum commutabiles.

Porrò Septuag. pro צפן *tſophan*, id eſt abſcondens, legentes aliis punctis צפן *tſaphon*, id eſt Aquilo, ſive Septemtrio, quæ eſt pars orbis frigore, gelu & nivibus abſcondita, atque pro ימין *jemin*, id eſt *unguentum*, legentes שם *ſam*, id eſt *nomen*, vertunt, *Aquila durus ventus, nomine autem dexter vocatur*; & Chald. *ſitat ventus Aquilonaris gravis*; Aquila & Symmach. *abſconditus Aquilo ventus*; Syrus, *ventus Boreas gravis eſt, & de nomine dexter vocatur*.

Sentus eſt q. d. Aquilo ventus eſt frigidus, & tigidus: vocatur autem à nonnullis *theman*, id eſt *dexter*, à rad. ימן *iamin*, id eſt dexteta, tum quia ſi faciem convertas ad Occidentem, ad dexteram habebis Aquilonem, ad ſiniſtram verò Auſtrum, ait S. Hieron. in Sophon. cap. 2. Sicut vice verſa ſi faciem convertas ad Orientem, Aquilo tibi erit ad ſiniſtram; Auſter verò ad dexteram, ideoque paſſim in Script. (quæ loquitur congruè ad ſitum Judææ & noſtri hemiſphærii) Auſter vocatur *Theman*, id eſt deatet. Denique Antipodes converſi ad Orieotem ad dexteram habent Aquilonem, ad ſiniſtram Auſtrum, tum quia qui habitant in Africa, & locis calidis, gaudent Aquilone, eò quòd ipſe calores nimios illius climatis ſuo frigore temperet. Unde Romæ omnes ad Aquilonem etiam in hieme ſuſpirant, ceu pilces ad aquam: Aquilo enim eſt ſalus, & ſalubritas Romæ. Dexret ergo, id eſt proſpet, ſaluber & fauſtus: dextera enim felicitatis & proſperitatis eſt ſymbolum, ſicut ſiniſtra infelicitatis, & adverſitatis unde Cicero lib. 2. de Divinat.

Proſtera Juppiter bis dextris fulgoribus edit.

Senſus ergo eſt quaſi dicat. Uxor rixoſa eſt ſimilis Aquiloni rigido, & impetuoſo, ſed ſicut Aquilo in calida regione habitantibus, & æſtuantibus eſt dextet, id eſt proſper & fauſtus, quia æſtuum temperat: ſic matitus ſi uxoris amore exæſtuet, facilè uxorem rixoſam perferet, tamquam amoris ſui flabellum, ut eum moderetur & temperet. Rurſum ſicut Aquilo ro ſe aſper, à nonnullis tamen dexter vocatur: ſic uxor licet aſpera, ſi tamen à marito honoretur, & ad dexteram collocetur (uti ab honeſtis maritis fieri ſolet) ut ſit illi dexreta, eoque & ſimilibus honorificis nominibus blandè compelletur, & leniatur & mulceatur, fiet ut ponat aſperos ſuos mores, fiatque comis, & benevola. Ideo enim viris nonnullis uxores aſperæ videntot, quia ipſi in eas aſpeti ſunt aut frigidi, ut parum eas amentet: quòd ſi valdè eas amatent, amor omnem aſperitatem in dextetitatem, id eſt lenitatem, & ſuavitatem converteret.

Aquilo notat tribulationes.

Myſticè, Aquilo notat moleſtias & tribulationes, quæ in ſe aſperæ ſunt: ſed ſi ad occidentem, id eſt ad mortem, Purgatorium & gehennam, reſpicias, præ illis hæ dextræ, id eſt leves, faciles & felices videbuntur.

& impios.

Rurſum Aquilo notat impietatem, & impios, utpote in quibus refriguit charitas, quippe *obriguerunt frigore nequitiæ, & calorem fidei perdiderunt*, ait S. Hieron. in c. 1. Jerem.

& detractorem.

Inſuper per Aquilonem accipias detractorem, & conviciatorem, qui tigidè famam alterius perſtringit, uti Aquilo mordet aures, & caput q. d. Detractot inſtar Aquilonis ſævit in famam proximi, ſed tamen ſæpè eſt dexter, id eſt fauſtus, & felix, quia cauſa eſt ut proximus cautè vivat, ne quid in eo carpi poſſit, & vitium, ſi quod habet, emendat. quocirca non eſt odio habendus, nec calumniator vocandus, ſed *dexter*, id eſt dexter, ingeniolus, expeditus, facetus. Tales enim ſolent eſſe dicaets, qui ſuis facetiis, & falſis acuminibus alios mordent, & mordendo non rarò curant.

& diabolum.

Denique auctor Catenæ Græc. Aquilo, inquit, eſt diabolus, quidiam: *in telum conflendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis*, Iſaiæ 14. 13. Hic ab impiis & obſequentibus *dexter* vocatur, quia eis illecebras mundi & earnis propinat: à piis vero vocatur *dexter*, id eſt felix & fauſtus, ſed per accidens, quia per teotationes quas eis obicit, quaſque ipſi ſuperant, ipſis eſt occaſio felicitatis æternæ.

FERRUM FERRO EXACUITUR, ET HOMO EXACUIT FACIEM AMICI SUI] Hebr. *ferrum in ferro acuetur, & vir acuet faciem amici ſui*; Vatabl. *ut ferrum ferro committitur, ſic homo homini conſociatur*. Hebr. enim יחד *tachad*, ſi à rad. חדד *chadad* deducatur, ſignificat acuere; ſin à יחד *iachad*, ſignificat unire, committere, conſociare; ſio à יחדה *chada*, ſignificat exhilatare. Unde Tertiò vertas, *ſicut ferrum ferro expolitur, ſic vir exhilarabit faciem amici ſui*. Triſtitia enim eſt velut ferrugo animi & vultus, quæ ab amico exhilatante diſcutitur, expolitur & exhilaratur. Jam Primò, R. Levi, & Salomon exponunt, quaſi dicat. Qui ſapientis præceptoris opera inſtruuntur, mutuis quæſtionibus acuuntur, uti quotidie fieri videmus in ſcholis per diſputationes philoſophicas & rhologicas, in quibus reſpondens ab argumentante dum rationibus ſtrugitur, acutior redditur.

VERS. 17.

Secundò, Aben Ezra, q. d. Ferrum acuitur per ferrum aliud: ita pariter vir per alterius ram ad iram acuitur; edm nimirum ad contentionem cum eodem exercendam excitatur, ob iram, qua ille ſit inflammatus. Unde Septuag. vertunt, ὀξύνει, id eſt acuit; irritat, provocat exacet bat faciem amici. Eſt metaphora à fabris qui gladios lan-

Aquilo vocatur dexter quoad eos.

lanceas, cultros lima ferrea perficiendo elimant. Baynus cum aliis hanc gnomen refert ad vetum præced. q. d. Sicut ferrum ferro acuitur, ſic vir rigidus ſi in rigidam & tractam uxorem incidat, alius alium ad ſram rixamque exacuet, quare hoc fiat, lenitas & pariconia unius aſperitatem iramque alterius ceu lima excipiat, heberet & obtundat, imò lenitat & molliat. Unde Vatabl. vertit, *enſis enſem acuit*; *ita vir exacuit iram amici ſui*, cum quo ſcilicet contendit. Oportet igitur cedere & dare locum iræ.

Arabes ſimile habent proverbium: *Omnis rei corruptio, inquinæ, eſt à genere ſuo, adeoque ferrum ferro ſcinditur: non dentes ferrum, niſi ferrum.*

Alii q. d. Si uxor ſit aſpera, maritus conetur eam mollire, lenire ſcilicet per oleum dexteræ, ut dixit verſ. præced. quòd ſi lenitate olei non molleſcat, vir induat duritiem ferri, & aſperitatem aſperitate majori verborum & verberum, ſi opus ſit, retundat & contundat. Quocirca Poetæ Veneri procaci maritum dedere Vulcanum fabrum ferrarium, qui ejus procacitatem malleando contundere. Ira eoim eſt acuta, uti habent Septuag. v. 4. & rectè acutiei comparatur, quia omnia ſcindit, perdit & penetrat.

Tertiò Tigurina vertit, *ut ferrum ferro commiſtitur, ſic homo hominis conſociatur*. Quod apiè conſonat gnomæ præcedenti, ejuſque dat remedium, q. d. Ex eo ſæpè uxores ſunt litigioſæ, quòd mariti ſois ſint ditiores vel nobiliores: inde enim ſuperbiunt, volunque maritis non ſubeſſe, ſed præeſſe. Ut ergo mariti hæc litigia effugiant, ducant uxores ſibi opibus, conditione & genere pares, vel inferiores, non ſuperiores. Sicut enim ferrum conſociatur & coaleſcit cum ferro, non cum auro vel argento: ſic pariter pares cum paribus conjugio ſociandi ſunt, ut in amore mutuo coaleſcant. Unde illud Auſonii: *Par pari iugato conimunx: quod impar eſt, diſſidet*. Et: *Si vis nubere, nube pari*. Qua de re plura ſuperiùs diximus.

Ruſus, ſicut ferrum cum ferro coaleſcit virgnis, cùm ſcilicet ignitur, & ignitum malleatione cuditur, ut in unum v. g. gladium, cultrum, lanceam, &c. coaleſcat: ſic pariter vir & uxor amore igniendi ſunt, ut in unam familiam & perſonam œconomicam coaleſcant.

Poteſt quoque hæc Tigurinæ verſioadaptari cuivis amicitiæ & conſociationi, in qua pares cum paribus ceu ferrum ferro optimè copulantur, & hoc ſignificat *rò faciem amici ſui*: ſub amico tamen viro, & amicæ fœminæ intelligendæ ſunt. Inter fœminas enim quoque eſt amicitia: ſed ut ſolida ſit, ioter pares meunda eſt.

Quartò, noſter Salazar per ferrum accipit chalybem; quod eſt genus ferri doriſſimi: chalybs enim cum ferro miſcetur ad formandum gladium, cultrum, lanceam, &c. ut ferrum ſit lentum & flexile chalybis duritie fiat durum & rigidum, aptumque ad ſcindendum: ſic *homo exacuit faciem amici ſui*, id eſt, illam adverſus omnes caſus, & ad omnes actiones roborat. Nam licet ſic dicere: Duo ſingulares homines, etiamſi alter chalybeus ſit, & alter ferreus; hic tamen lentus ac flexibilis, ille fragilis erit: quòd ſi utrumque amicitia & familiaritas copulet, ad omnia ardua & difficilia bene temperati animatique erunt.

Hæc expoſitio elegans eſt, ſed non adeò reſpondet Vulgatæ, quæ vertit, *exacuit*: chalybs enim ferrum non acuit, ſed durum rigidumque efficit. melliùs reſpondet verſioni Tigurinæ, *ut ferrum ferro commiſtitur, ſic homo homini conſociatur*: eſt enim commuoio & conſociatio chalybis cum ferro.

Quinrò, planè & genuinè, q. d. Sicut ferrum ſimili ferro, putà lima acuitor: ſic homo hominem ſibi ſimilem exacuit in qualibet re, putà in ſcientia, arte, conſilio, induſtria & virtute. Poterat dicere ferrum cote acuitur. Unde illud Horatii de Arte Poet.

Fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet exors ipſa ſecandi:

verùm maluit dicere, *Ferrum ferro acuitur*: tum quia cos non acuit ferrum, niſi jam fabrefactum & politum, v. g. cultrum vel gladium: ferrum autem, putà lima, acuit ferrum etiam rude & impolitum, dum ea eo fabricatur cultet vel gladius: tum quia ferrum ſimile & ejuſdem naturæ eſt cum ferro, non autem cos. Aptiùs ergo ſignificat hominem ſimilem in natura, arte & officio acuere alterum hominem in iiſdem ſibi ſimilem. Hæc eoim gnome ſignificat, homines ſimilesà ſibi ſimilibus in eadem arte vel occupatione eaacuir; unde illud: *Vnus vir acuit vultum viri*: exacui, inquam, conferendo, interrogando, diſputando, animando, inſtruendo, exhortando, &c. Exemplis res fiet clara.

In ingenio præceptor, imò diſcipulus, acuit condiſcipulum docendo, interrogando, argumentando: in argumentatione enim quaſi confricantur & colliduntut ingenia, itaque acuootur. In conſilio unus conſiliarius promendo ſua conſilia acuit conſilia alterius conſiliarii: ideoque ait Salomon, *Salus populi, ubi multa conſilia*, quod enim unus non videt, hoc videnr & afferunt alii. In arte unus faber acuit alium: quiſque enim ſuas habet rationes, & modos fabricandi, quibus alter inſtruitur, & acuitur: quiſque enim habet ingenium proprium, quod invenit rationes & modos ſibi proprios quos non invenit alterios ingenium. Hoc eſt quod ait Euripides, *ἰσοπλατεῖς τέχναι*, id eſt, *collatio peperit artes*, collatio, inquam, ſententiarum, & colloquium hominum atque congreſſus. In prudentia unus prudens acuit alium: quiſque enim ſua ſuggetit prudentiæ dogmata & monita. In virtute qualibet unus acuit alium: caſtus acuit caſtum, humilis humilem, lætus, lætum, animoſus animoſum efficit. Unde S. Aotonius conſiderabat virtutem quæ in ſingulis eminebat, & ab uno diſcebat patientiam, ab alio humilitatem, à tertio charitatem, &c.

Quocirca S. Baſilius in Conſtitut. monaſt. cap. 19. vitam cœnobiticam, utpote ſocialem, præfert anachoreticæ & ſolitariæ, quòd in cœnobitica unus alium juvet, verboque & exemplo expoliat, quod non fit in ſolitaria. Hinc & Victor. Antioch. in c. 1. S. Marci, inter commoda vitæ ſocialis hoc recenſet, quòd convictu & aſſidua conflictatione plurium ferrei & quaſi chalybei evadant illi, qui inter ſocios diu vixerunt: *Mox*, inquit, *& hac conflictatione velut ferrum induratur, fortius ſubinde evadet*, &c. Societas eoim in qua quiſque alium juvare, ejuſque mores & imperfectiones ſuſtinere, imò curare debet, non ſolùm homines ceteroqui ferreos acuit & expolit; ſed etiam quamlibet eorum puſillanimitatem vel animoſitatem, adeoque quamlibet infirmitatem adſerti firmitatem roburque eſtimat. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtes c. 4. 9. *Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm unum, habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ: ſi unus ceciderit, ab altero fulcitur. Væ ſoli, quia cùm ceciderit, non habet ſublevantem ſe.*

Vitæ ſocialis commoda.

QUI SERVAT FICUM, COMEDET FRUCTUS EJUS: AT QUI COSTOS AST DOMINI SUS (Syrus, *qui proſpicit domino ſuo*) GLORIFICABITUR] alii, *honorabitur*, id eſt ad honores promovebitur. Pro *ſervat* hebr. eſt נוצר *notſer*, id eſt cuſtodit, ſervat: unde Chriſtus vocatus eſt Nazarenus, id eſt cuſtos, ſervator. VERS. 18.

Sub cuſtodia curam & culturam intellige, q. d. Qui cuſtodit, id eſt curat & colit ficum: dicit tamen ſervat, ſive cuſtodiat, potiùs colit, quia ficus præ vite, olea, &c. eaiguam exigit culturam. Vitis eoim debet ſeri, repaſtinari, aggerari, potari, foliis diſtringi, ut uvæ à ſole coquantur & maturecaot, &c. quorum nihil fit in ficu.

Obſequia familiæ ſui.

Unde Septuag. vertunt, *qui plantat ficum*: ficus enim vix aliam culturam quàm plantationem & ablaqueationem utt ceteræ arbores; qua radices earum circumfodiendo aperiuntur, & aeri exponuntur, requirit. ficus argo exigua ſui cultura culros dat fructus, purà ficus præſtantiſſimas: ſic qui ſedulò & fideliter colit dominum ei obſequendo, ejuſque res ſibi commiſſas ſedulò curando, hic pro parvis officiis & obſequiis magnas ab hero percipiet mercedes & fructus, adeoque *gloriſicabitur*, id eſt, ſi ſervus ſit, libertate donabitur. Nam ut ait Julius Cæſar: *Nulla voluptas viris ingenuis ſuavior eſt libertate*. Et Seneca epiſt. 79. *Inæſtimabile bonum eſt ſuum eſſe*. Sin liber ſit, ad magna officia, beneficia, honores & prætecturas ab hero promovebitur, uti quotidie in aula Romana eos qui Cardinalibus & Prælatis fideliter, & ſtudioſè famulantur, ad magna promoveri cernimus. Hæc ergo gnome prudens conſilium dat famulis, ut ſcilicet heris ſuis fideliter & officioſè ſerviant: ſic enim fore ut ab *Primò.*
Secundò.
jis ingentibus beneficiis & præmiis ornentur.

Secundò, arbor fici profert ficus, qui eſt fructus ſuaviſſimus & ſaluberrimus, omniumque arborum fructus antecellit, tum ſapore, tum ſalubritate, tum integritate: ſapore, quia melleum habet ſimilem mannæ: ſalubritate, quia planè pereoctus eſt, unde nihil habet acerbum, indigeſtum & crudum, uti habent ceteri omnes: integritate, quia nullos habet asinos aut lapillos, uti habent omnes altarum arborum.

horum. Sic fructus quos famuli ſeduli ab heris benevolis & beneficis percipiunt, ſunt ſuaviſſimi, laluberrimi & integerrimi: adeoque dominus, puta Prælatus vel princeps, ſic inſtar fici oportet, ut ſcilicet ſuam dulcedinem dulcefque fructus impertiat ſubditis, auſtertatem verò ſibi ſervet, ideoque in apologo rhamni ficus, licèt invitata, noluit eſſe rex vel regina arborum, dicens: *Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructuſque ſuaviſſimos, & ire ut inter cæteta ligna promoveat?* Judic. 9. 11. Quo ſignificatur, eos qui ima quiete dulcique contemplatione gaudent, refugere regimen aliorum, ne dulce otium cum moleſto negotio permutetur,

Tertiò. Tertiò, ficus eſt bifera: nam bis fert ficus, ſcilicet temporarias in autumno, putà in Septembri, uti faciunt cæteræ arbores, & præcoces in æſtate putà in Junio & Julio; hinc ficus non dat flores, ſed ſine flore ilicò fructum producit. Addit Plin. l. 13. c. 18. ficus Chalcidicas eſſe triferas, ſive ter in anno dare fructus: imò *ſuas*, inquit, *& hyberna qui noſtram provinciis*: ſic ter vus qui fideliter ſervit ſuo hero multiplicem abeo mercedem recipier, ſcilicet conductam juxta pacta conventa ſtato, & conducto tempore, ac ante eam honeſtam tractationem, dona, munera & præmia, quæ honeſti heri famulis officioſis liberaliter præſtare ſolent, velut præcoquas ficus nanciſcetur. *Admirabilis ſane* ait Plinius loco citato) *eſt pomi huiuſce* (ſici) *feſtinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ.*

Quartò. Quartò, tertia coctio ficum ſæcundat. Audi Plinium lib. 37. cap. 27. *Venerimur ficus rubrica amurca dilutæ, & cum ſime boſ ſa radicibus frondere incipientium, facit.* Et l. 15. c. 18. *Cato de ficis ita memorat: ficus moriſcas in loco cretoſo aut aperto ſerito, in loco autem craſſiore ſtercorato;* ſic & famuli ſi ad viliſſima obſequia ſeſe demittant, herorum gratiam, & beneficentiam elucramur. Addit Plinius: *Colitur ficus arbor in foro ipſo ad ſcomnio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis, magiſque ab memoriam ejus, quòd nutrix Romuli, & Remi conditoris appellata, quoniam ſub ea inventa lupa infantibus præbens rumen, id eſt mammam.*

Quintò. Quintò, *Qui ſervat*, aliqui exponunt *expectat*, unde verſunt, *qui expectat ficum, comedet fructum ejus, & qui expectator eſt domini ſui glorificabitur.* Nam qui cupit ut ficulnea copioſos proferat fructus, decutit primas ejus ficus, ſeu groſſos, itaque poſteriores meliores & copioſiores expectat. Audi Columellam l. 5. c. 9. *Si vales ficam quamvis non natura feram facere, & uberiores damnum ex illa fructus carpere, nunc groſſulos priorumve fructum decutito, iterum alterum edet, quem in biennioſque differet.* Scholiaſtes addit: *Iterum aliorum uberiorem reddet.*

Hac de cauſa in lege veteri Levit. 19. 23. ita de ficu cæteriſque arboribus fructiferis ſanxit Dominus: *Quando ingreſſi fueritis terram, & plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: poma quæ germinant immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt, ego Dominus Deus veſter.* vide ibi dicta.

Simili modo famuli ut ineant gratiam herorum, aliquanto tempore fideliter & officioſè eis ſerviunt, parvam vel nullam ab eis exigendo mercedem: nam inita eorum gratia, copioſiorem & præſtantiorem recipient.

Ficus eſt Euchariſtia. Myſticè, qui Deum & Chriſtum, ejuſque voluntatem & leges, ac præſertim Euchariſtiam, quæ quaſi ficus eſt Eccleſiæ præſtantiſſima, cuſtodit & colit; hic utique ab eo omnem gratiam & gloriam conſequetur. Chriſtus enim in Euchariſtia eſt noſtra ficus, & noſtrum manna, ſine labore omnem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuavitatem, Sap. 16. 20. Joan. 6. 31. Ita auctor Catenæ Græcor. *Dominus*, inquit, *oſtendit, fructus illius ſanat lepram, qui ſermonem acceptum ſervat, in bonum & pretio erit.* Dulcedinem hujus ficus guſtarat Pſaltes, cùm cecinit: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*, pſalm. 33. Et cùm exclamavit: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* pſalm. 30.

Vſai. 19. QUOMODO IN AQUIS RESPLENDENT VULTUS PROSPICIENTIUM, SIC CORDA HOMINUM MANIFESTA SUNT PRUDENTIBUS] Hebr. *ſicut aquis facies ad faciem* (reſplendent,) *ſic cor hominis ad hominem*. Quæ verba, quia indeterminata ſunt, variè à variis determinantur & explicantur, uti videre eſt apud Rabbinos, & Latinos interpretes. E multis paucas magis appoſitas, & probabiles afferam.

Primò, R. Salomon explicat, q. d. Sicut aquæ faciem repræſentant, quam tu iiſdem offers, qua quod offendit reddunt; ita ſocio parem ſe præbet vir, ut, ſicut ipſe alteri ſe charum eſſe intelligit, ita viciſſim eum ſedamet, & benevolum ei vultum præferat.

Secundò, Aben Ezra, q. d. Sicut aquæ creſcunt ob alias quæ admiſcentur: ſic etiam facies propter faciem, id eſt furor furore alterius augetur: ita quoque viri cor malo cumulatur ob alterum, cujus cordi ſe joviſum eſſe animadvertit.

Tertiò, Vatabl. vertit, *ut aquarum facies ad facies, ſic cor hominis ad hominem*, ſicque exponit, q. d. Ut eadem aqua diverſas reddit facies, ſic alia aliorum hominum ſunt corda. Aut, ſicut in aqua vultus vultui reſpondet, ita cor hominis cordi hominis reſpondet, q. d. Sicut cor unius hominis inclinat ad malum, ita & omnium aliorum corda: ſimilia enim ſunt. Verùm nimis ampla, ideoque frigida, & inſipida eſt hæc expoſitio.

Quartò, R. Samuel hæc accipit de fraudulentis falſiſque amicis, qui vultu præferunt amorem, corde tegunt odium; vertit enim, *quomodo in aquis facies ad faciem, ſic cor hominis ad hominem*, q. d. Sicut facies in aqua apparens oculos fallit, qui non falſam imaginem, ſed ipſiſſimam rem ſibi intueri videntur: ſic quoque homines alii alios decipiunt, mendacia & fraudes ſub veritatis ſpecie ſibi mutuo offerentes.

Quintò, alii accipiunt hæc de mutabilitate & inconſtantia hominis. q. d. Sicut facies apparens in aqua mobilis & inſtabilis eſt, cumque ipſo aquæ motu mutatur, & variatur aſſiduè: ſic pariter inconſtans & mutabile eſt cor hominis, ut ab altero homine certò, & ſolidè conſpici nequeat, quia firmitatem & conſtantiam non habet. ſed in dies, horas, imò ſæpè momentis ſingulis, mutat ſua propoſita & conſilia.

Sextò, alii ex adverſo hæc referunt ad firmitatem quæ ex plurium conſenſione naſcitur. q. d. Sicut aquæ aquis additæ maximam vim habent, & facies faciebus, id eſt viri viris adjuncti validiſſimi ſunt: ita etiam corda cordibus, id eſt ſententiæ ſententiis cohærentes maximum ad perſuadendum pondus habent.

Septimò, Septuag. vertunt negativè, *ſicut non ſimiles ſunt facies faciebus, ita neque cogitationes hominum*. Origen. hom. 2. in Numeros legit; *ſicut diverſi ſunt vultus vultibus, ita & diverſa ſunt corda hominum*, Sic & auctor Catenæ Græcor. Aquæ enim agitatæ & fluitantes agitant pariter ſpecies & facies in ſe receptas, ut non videantur eſſe eadem, ſed aliæ ab iis quas repræſentant. Aut potiùs, q. d. In aquis iiſdem apparent variæ variorum facies, & nulla eſt alteri ſimilis, ſed omnes diſſimiles: ſic pariter in eadem domo, urbe, conceſſu ſunt multa hominum corda, mentes, cogitationes & ſententiæ, nulla tamen alteri eſt ſimilis, ſed omnes diſſimiles & diverſæ. Hoc eoim eſt quaſi naturæ miraculum. quòd, cùm multi ſint ſimiles manibus, pedibus cæteriſque membris, nullis tamen ſit eadem facies, uti nec eadem vox, ut ſcilicet quiſque ab alio tamvoce quàm facie dignoſci & diſceroi poſſit, uti pulchrè docet S. Auguſt. l. 21. de Civit. c. 8. Unde Perſius;

Singuli ſua eſt ſpecies & non ab aliis diverſa.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus,
Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.

Audi Origenem hom. jam citata: *Alterius*, ait, *motus animi lenior eſt, mitis, placidus: alterius turbidus, elatior, petulantior. Alius cautus, ſollicitus, impiger; alius deſes, negligens, incautus. Et in his alius plus, alius minùs. Audeo dicere, quod ſicut quanta in ſpecie vultus ineſt diverſitas hominibus, tanta & in animis invenitur differentia, juxta illud Salomonis. Sicut diverſi ſunt vultus vultibus, ita & diverſa ſunt corda hominum.* Sic legit Origen. paulò aliter ac Noſter, & dat exemplum: Eædem, inquit, ſunt literæ, & tamen in iis ſcribendis tanta eſt diverſitas, ut quiſque ex charactere proprio dinoſcatur, unde eum quaſi chirographum literis ſuis ſubſignat. Sic & virtus eadem ab uno ſic, ab alio aliter apprehenditur & præticatur. *Innuere*, ait, *ſingulorum virorum charographa, & vide verbi gratia, quomodo animus Pauli propoſuit caſtitatem, & animus nihilo minus Petri: ſed eſt propria quadam caſtitas Petri, & alia caſtitas Pauli, etiamſi una eademque videatur. Denique alterius ipſorum talis eſt caſtitas, qua requirat macerari corpus decoquo. Caſtigo corpus meum & in ſervitutem redigo, ne forte aliis prædicans reprobus efficiar: alterius autem caſtitas talis eſt, qua iſtud forte non timeat. Similiter & inſtitia habet aliquid proprietatis in Paulo, habet & in Petro. Eodem modo, & ſapientia cæteraque virtutes.* Unde illud: *Non eſt invenire*

ſimilis

ſimilis illi, qui conſervavit legem Excelſi. Quod Eccleſia ſingulis ſanctis Confeſſoribus attribuit, quia in ſingulis enituit peculiatis aliqua virtus, vel virtutis ejuſdem peculiaris ſpecies & modus.

Chald. verò ſic vertit, *ſicut aqua, & ſicus vultus qui non ſunt ſimiles ad invicem, ſic cor filiorum hominum non eſt inter ſe ſimile*, q. d. Sicut una eademque aqua diverſis eam intuentibus diverſas ſui exhibet redditque facies: ſic una eademque quæſtio diverſis diverſas ſuggerit reſponſiones, ut omnes in varias abeant ſententias, nec unus cum alio per omnia conſentiat.

Denique Syrus vertit, *ſicut vultus vultui non ſunt ſimiles, ſic corda cordibus non ſunt ſimilia*, q. d. Ex diſſimilibus vultibus licet conjicere diſſimiles cordium affectiones: hæ enim in vultu velut in ſpeculo relucent. Sic ex ſignis phyſiognomicis quæ in vultu relucent, dignoſci poſſe quis ſit magnanimus, qui timidus, quis invidus, qui luxurioſus, quis ingenioſus, quis ſanguineus, quis melancholicus, &c. docet Ariſtot. in Phyſiognomicis.

Octavò, optimè Noſtet vertit, *quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus*. q. d. Specula ex ære, ſtanno, cryſtallo, ſæpè ſunt fallacia; alia enim augent rem objectam, alia minuunt, alia diſtorquent: at ſpeculum aquæ naturale eſt & ſincerum, ac planè rem repræſentat talem qualis ſibi obiicitur: ſic & corda hominum planè talia, qualia ſunt, cognoſcuntur à prudentibus. Vide de fallacia ſpeculorum Senecam libr. 1. Natur. q. c. 17. & S. Auguſt. epiſt. 190. ad Nebridium, & Plin. lib. 33. 9.

Corda hic tum proprie accipi poſſunt, tum aliena. De propriis accipit Janſeo. & Salazar. q. d. Sicut aquæ ſunt quaſi ſpeculum, quod ſpeciem faciei intuentis recipit, eamque reddit & repræſentat intuenti: ſic pariter cor, id eſt, mens & conſcientia, eſt quaſi ſpeculum hominis, id eſt, affectionum hominis, quod eaſdem ipſi homini repræſentat: *Quemadmodum enim*, ioquit Janſen. *in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic ut unuſquiſque ſuum ibi vultum tamquam in ſpeculo contemplari poſſit, quem alioquin non videt: ita ipſi prudentes ſeipſos & ſua cognoſcunt corda dum ad ea redeunt, & exacta conſideratione advertunt qualia ſint, expendendo ſcilicet ad quæ inclinantur, in quibus potiſſimùm occupentur & hæreant, ut ipſummet cor hominis, maximè apud prudentes, ſit hominis & ipſi cordi pro ſpeculo, ſive pro aqua limpida, in qua homo ſeipſum & cor intuetur, juxtà illud Pauli. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Sicut ergo neceſſe eſt homini, ſi proprium vultum videre velit, illum in ſpeculo videat, aut in aqua, aut alia ſimili: ita ſi quis qualis ſit cognoſcere velit, non poteſt id alibi meliùs cognoſcere quàm in propria ſua mente*. Porrò ſicut in aqua, utpote facilè mobili & agitabili, ſæpè ſpecies facierum hominum cum motu aquæ turbantur, alterantur, dimidiamur & confundontur: ſic pariter in corde ſæpè ſpecies ſui ipſius turbatur per paſſiones, quæ ſunt quaſi fluctus, haſce ſpecies miſcentes & confundentes. ſi enim ira, odio, timore, livore, cor agitetur, non ſincerè, & planè poterit ſeipſum cognoſcere. Quare ut ſincerè ſeipſum videat, placidum & tranquillum, liberumque à paſſionibus & perturbationibus ſit oportet: ſic enim erit inſtar aquæ pellucidæ & immotæ, quæ clarè & fideliter reddit & repræſentat res & facies tales, quales ſibi obiiciuntur.

Mens ſibi ipſi ſpeculum.

Rurſum corda aliena hìc accipias, idque bifariam. Primò, q. d. Sicut aquæ ſunt ſpeculum faciei tuæ, ut illam tibi repræſententſic pariter cor tuum eſt ſpeculũ cordis alieni, ut, ſi icire velis quale ſit alterius cor, id eſt, affectus erga te, illud cognoturus ſis ex corde too, atque ex eo metiri cor alienum poſſis. Examina enim cor tuum, & vide quomodo illud erga alium affectum ſit: ſi illud videris erga alium benevolum, amœnum, ſincetum, ſcito alium ſimile planè cor amore & benevolentia plenum erga te gerere: ſin tuum cor videris abs lio averſum, rancidum, amarulemum, ſcito parirer alterius quoque à te eſſe averſum, & odio aot livore rancidum. Ratio iſt, quòd affectus odii & amoris corde ita tegi nequeant, quin per ſigna, putà per verba, vultus & opera, ſubinde erumpant, quædum alius videt, eoſdem affectus aſtumir, induit & rependit, magnes enim amoris eſt amor, & magnes odii eſt odium. Qui enim ſentit ſe amari amantem redamat; qui ſentit ſe odio haberi, odientem ſe viciſſim odit. Hinc ſæpè fit ex quadam quaſi antipathia vel ſympathia naturali, ut, cùm duo qui ſe invicem amant, ſibi occurrunt, cor utriuſque pandatur, dilatetur, exhilaretur, exultet: ex adverſo cùm duo, qui ſe invicem etiam tacitè oderunt, occurrunt, cor utriuſque claudatur, ſtringatur, triſtetur, amateſcat.

Ex affectu ſuo metire alienum erga te.

Secundò, ſicut eor tuum eſt ſpeculom cordis alieni; ſic vicißim cor alienum eſt ſpeculum ſui ipſius, q. d. Sicut aqua eſt ſpeculum in quo apparent vultus non ſolùm proprii, ſed & alieni, ita ut ex eis ipſis agnoſcas, etſi eos directè in facie non videas: ſic pariter cor hominis eſt ſpeculum, in quo apparent ejus affectus erga alium: cor enim prodit ſe per geſtus, ſermones & actus, quibus velut in ſpeculo ſuos affectus odii, timoris, amoris, iræ, &c. aliis patefacit & oſtendit, ita ut vari prudentes ex verbis & actionibus cujuſque conjicere & diſpicere poſſint internas cordis alienti affectiones. In Sanctis id clarum eſt. Sic enim S. Ludovicus & S. Ægidius, ſocius S. Franciſci, ſe invicem ſalutantes ſine verbis, cordibus ſolis mutuò loquebantur, ſuoſque amoris & pietatis affectus invicem repræſentabant, & intuebantur. Sic S. Antonius, S. Catharina Senenſis, S. Hilarion, multique alii in Vitis Patrum ex ſolo vultu petvidentes cor cujuſque, illius ſtarum & affectus dignoicebant. Idem in quibuslibet prudentibus, & ſagacibus locum habet, ſed gradu inferiore. Prudentes enim facilè ex notis & ſignis fucum & impoſturam facies, ſi quis ſit, deprehendunt. ita Lyran. Hugo, Dion. & alii.

Corpus in ore.

Cœcus.

Huc faciunt illæ ſapientum gnomæ apud Antonium in Meliſſa p. 1. c. 48. Photii Patriarchæ: *Speculo ſimilis eſt ſermo* (putà cor in ore & ſermone tralucens) *& ſicut in illo repræſentatur ſpecies corporis & forma, ita in colloquiis anima forma expreſſa conſpicitur*. Iſidori Peluſiotæ: *Quid ſi ſermo & vita conveniant, totius vitæ ſimulacrum perficient*. Theognidis: *In ſpeculis quidem facies, in colloquiis character animæ videtur*. Romyli. *Sicut vas fictile ictu & ſono, ſic homo ſermone probatur*. Huc facit illud S. Ambroſ. de Elia & jejunio c. 10. *Index faciei plerumque eſt conſcientia, & quidam tacitus ſermo mentis, cùm aut peccatis compungimur, aut integritate lætamur*. Nota. Solus Deus eſt cordiognoſtes, id eſt cordium cognitor & inſpector: quia ipſe ſolus omnes omnium angelorum, dæmonum & hominum cogitationes, volitiones, intentiones, etiam intimas, profundiſſimas & ſecretiſſimas, quæ nullo ſigno produntur, pet videt, & intuſpicit. Ratio eſt, quia Deus ſolus mentem, & volitionem ſingulorum, velut creator, & conſervater occupat, poſſidet & comprehendit: hinc & ipſe ſolus illabitur animæ & menti, ut in ea operetur mentem illuminando, & voluntatem flectendo, quocumque ipſe voluerit. Prudentes tamen homines æquè ac angeli, per nutus, voces, ſigna & geſtus poſſunt multas cordis cogitationes & intentiones probabiliter cognoſcere & conjectare: prudentiæ enim pars eſt ſolertia ſive ſagacitas, hoc eſt, ſolers & ſagax coni.ctatio. Prudentiæ autem hujus tres ſunt gradus. Primus eſt prudentiæ naturalis, quæ ratione ac diſcurſu, & experientia naturali nititur, ac per illa conjectat de naturalibus cordiom cogitationibus. Secundus eſt prudentiæ ſupernaturalis, quæ fide, gratia, diſcurſu & experientia ſupernaturali nititur, qualem habent Chriſtiani & juſti, ac per illam conjectant etiam de ſupernaturalibus cordium cogitationibus. Tertius eſt prudentiæ ſingularis & divinæ, quæ vocatur donum diſcretionis ſpirituum, per quod Deus revelat nonnullis eximè Sanctis arcana cordium, uti revelavit S. Antonio, S. Hilarioni, S. Francisco, & ſimilibus; atque etiamnum revelat viris magnis & Apoſtolicis, præſertim Confeſſariis, per quod eo ſicientias pœnitentium ſubinde uſque ad fundum introſpiciunt, & lateotes intentiones quas ipſi pœnitentes non vident vel tacent, in lucem proferunt, ut pœnitentes in ſpiritu ad ſuam ſalutem & perfectionem ſecuriùs dirigant. Unde hoc donum, vel certè particula hujus doni, officio eorum congruens, ipſis poſtulanda eſt à Deo.

Conjectatio ſimilis tres gradus. Primus. Secundus. Tertius.

INFERNUS ET PERDITIO NUMQUAM IMPLENTUR (Hebr. *ſaturantur*) SIMILITER ET OCULI HOMINUM INSATIABILES] *Perditio* eſt mors quæ omnia perdit, & ſtatus mortuorum. Perperam R. Levi per *infernum*, & *perditionem* accipit materiam primam, quæ numquam formis expletur, ſed ſemper alias & alias appetit. Melius R. Salomon, *Numquam*, inquit, *ſaturatur infernus & perditio, quo minùs ſceleratorum pluralitas vicijane admixtanve, quomodmodum oculi improborum numquam ad ſatietatem expleri poſſunt, cùm aſſiduè prava proponi ad*

VERS. 20.

criminaſollicitanti obtemperent, cupiditatibuſque eius obſequi ſtudeant.

Optimè Cajetan. & Janſen. per oculos accipiunt cupiditatem tum videndi, tum habendi: neutra enim umquam ſatiatur, quin plura videre & habere cupiat. Cupiditas autem tribuitur oculis, quia oculi rerum pulchrarum, & concupiſcibilium ſpecies & ideas ad phantaſiam, indeque ad mentem, & voluntatem, transferunt, ac per eas in voluntate eagum cupidinem excitant: unde illud, *Oculi ſunt in amore duces*. Significat ergo Sapiens cupiditatis grande malum, ſcilicet quòd ſit inexplebilis & inſatiabilis, inſtar mortis & inferni, ac proindè nos eam odio proſequi debere velut mortem & iuſernum: ideoque cohibendos & claudendos eſſe oculos, qui cupiditatum ſunt internuntii, imò illices & excitatores. Plura hac de re dicam cap. 30. verſ. 15. & 16. Rurſum ſignificat tyrannis iniiciendum eſſe cupiditati, ut ſit rationabilis & moderata; hæc enim ſatiari poteſt, cùm effrænes ſint inſatiabiles. Quocirca Plato libr. 5. de Rep. citat laudatque illud paradoxum Heſiodi: *Dimidium plus toto, quando & cur?*

Dimidium plus toto, applicatque tyrannis, avaris, ambitioſis, qui omnibus volunt dominari, & ſuos fines undequaque dilatare; cùm ſatius eſſet ſuis pauciſque vivere contentum. Idem lib. 3. de Legibus, ut oſtendat infinitam principum potentiam, nullisque finibus detentam eſſe prætentem peſtem omnium imperiorum, ſubdit id ideo accidere, quòd ignorent principes cupidi, & ambitioſi Heſiodum rectè dicere, *Dimidium ſæpè toti præſtare: quandequidem damnoſum eſt, eum totam accipere, moderatum eſt: moderatum verò immodico & immoderato, tamquam prius priori, ſanè antecellit*. Sic in litibus avari actores qui totam rem cupiunt, nolentes dimidio cum parte adverſa tranſigere, ſæpe totam perdunt: quibus ſæpè utilius fuiſſet petere dimidium quàm totum, cùm ob dimidium quod recuſarunt, perdant totum quod avarè ambierunt. Plura in hanc rem vide apud Maximum ſerm. ultimo. Sept. poſt hanc gnomen aliam addunt, quæ non eſt in Hebræo, nec in Vulgata, ſcilicet hanc, *Abominatio eſt Domino obſirmans oculos, & indiſciplinatis inceminentes lingua*, vel *indocti, petulantes ſunt linguæ*.

VERS. 22 QUOMODO PROBATUR IN CONFLATORIO ARGENTUM, ET IN FORNACE AURUM: SIC PROBATUR HOMO ORE LAUDANTIS] Hebr. *conflatorium argento, & caminus auro, & vir ſecundùm laudem ſuam*; Sept. *probatio argento, & auro ignitio; vir autem probatur per os laudantium eum*; Chald. *conflatorium eſt argento, & fornax auro, & vir ex ore laudantium rum*, ſcilicet probatur & judicatur.

Primò, R. Salomon & Aben Ezra exponuot, q. d. Sicut cognoſcitur bonitas vel pravitas auri & argenti per ignem quo conflatur: ſic pariter cognoſcitur bonitas, & malitia alicujus ex ore laudantium. Si enim populus eum laudet, ſignum eſt eum eſſe probum & laudabilem; ſin vituperet, ſignum eſt eum eſſe improbum & vituperabilem. Vox enim populi, vox Dei.

Secundò, auctor Catenæ Græcor. *Vir*, inquit, *probatur & exploratur per os laudantium, hoc eſt, per id cognoſcitur, quòd utique extollitur in proſperis, neque deficitur in adverſis & triſtibus: nam boni laudant quia bonus eſt, mali autem laudant, quia malus eſt*. Hæc ille.

Tertiò, S. Auguſt. in pſalm. 69. per os laudantis accipit os adulatoris. *Duo*, inquit, *ſunt genera perſecutorum vituperantium & adulantium: plus perſequitur lingua adulatoris, quam manus interfectoris. Nam & ipſum commune dixit Scriptura. Certè tùm de perfectione loqueretur Scriptura, dixit: Tamquam aurum in fornace probavit eos, de Martyribus interfectis, & ſicut holocauſti hoſtiam accepit illos. Audi quia & lingua adulantium ſalsa eſt. Probatio inquit, argenti & auri ignis, vir autem probatur per os laudantium tum. Argenti, inquit & auri, ignis ille, ignis & iſte, de utroque te ſalvum oportet exire. Frequè reprehenſor, factus es in fornace tamquam vas fictile*. Et mox: *Rurſus ſi laudaris ab adulantibus, & aſſentantibus, & unxerit eis, velut unum oleum, non tecum portant, ſicut quinque virgines inſipientes erit caminus fragilitatis tuæ, etiam os laudantium te.*

Quartò, & genuinè, q. d. Sicut ignis oſtendit probitatem & puritatem vel impuritatem auri & argenti: ſic pariter laus oſtendit hominis virtutem aut vitium, veritatem, aut vanitatem. Sicut enim ſi aurum & argentum perfiet integrum, nullamque det ſcoriam, ſignum eſt eſſe purum; ſin ſcoriam det, ſignum eſt eſſe impurum: ſic pariter ſi quis ex laude ſuperbiat & intumeſcat, ſignum eſt A virtutem ejus eſſe impuram, & imbecillam: ſcoria enim virtutis eſt tumor & ſuperbia; ſin laudatus maneat in priſtina ſua humilitate & modeſtia, ſignum eſt ejus virtutem eſſe puram & ſolidam. Humiles enim laudes ſui reſpuunt, vani & ſuperbi ijs inflantur & inſoleſcunt. Vera ergo virtus & laus eſt ſpernere laudem, ſicut vera gloria eſt gloriam contemnere. Hoc enim magni & celſi eſt animi, qui ſupra gloriam & res omnes eminet fixus in cælo. Hinc ſicut aurifices ut probent an aurum & argentum ſit purum, an impurum & mixtum, ſolent illud ponderare tam ante quàm poſt conflationem per ignem: ſi enim illud idem pondus reddat poſt eam quod dedit antè, evidens ſignum eſt eſſe purum; ſin minus ponderet quàm antè, ſignum eſt fuiſſe vel adhuc eſſe impurum: ignis enim dempſit ab eo ſcoriam, ideoque minus ponderat. Sic pariter ſi poſt laudes homo maneat idem, æquè ſcilicet modeſtus & gravis; ſignum eſt hominem eſſe probæ & ſolidæ virtutis; ſin poſt eas leviter infletur. & vanè ſeſe extollat, ſignum eſt ejus virtutem eſſe levem, vanam, & inſtar venti tumidam. Os quoque eſt quaſi conflatorium, in quo laude, quaſi igne probatur virtus laudati. Leves enim & B vani ioeo ebulliuot, abeuntque in bullas & fumos vanitatis & ſuperbiæ, ac laudati cum alto ſopercilio ſe circumſpiciunt, ſinumque dilatant, pectus attollunt, brachia explicant, & quidquid pulchri habent, cum faſtu oſtentant; imò plus æquo exaggerant & magnificant; perinde ac pavones, ubi ſe ab hominibus inſpici advertunt, inflant pectus, ac turgidi ſyrma caudæ expandunt, ut ſuos in ea ocellos, velut totidem ſtellas miro colore variegatas oſteotent. E contrario ſapientes & cordati, ſi laudentur, maoent iidem, inconcuſſi & invariati, æquè ſcilicet humiles, compoſiti & graves; quia nec laudibus attolluntot, nec vituperiis deprimuntur. Verè Nazianz. apud Antoo. in Melliſſa p. 1. c. 51. *Nimiæ laudes*, inquit, *aliquos redigunt ad ſummam elationem*. Et S. Auguſt. in ſerm. 5. de Verbis Domini ſecundùm Matth. *Laudes*, inquit, *iſta veſtræ gravant nos potiùs, & in periculum mittunt, tolleramus illas, & tremimus inter illas*. Quin & Gentilis Seneca de Ira lib. 2. *Laudo*, inquit, *creſcit licentia, ſpiritus aſſurgit ſi laudatur, & in ſpem ſuam bonam adducitur, ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant*.

Rurſum ſicut ignis in conflatorio orit, coquit, & quaſi C cruciat aurum & argentum: ſic laus urit & cruciat viros cordatos, tum quia verecundi ſuot & humiles, tum quia timent ne per eam ſuperbiant & evaneſcant, itaque virtutem com laude deperdant: tum quia metuunt, ne Deus, ſincerus operum ſuſpector, videat in eis defectus quos homines non vident, ideoque vituperet opera quæ homines laudant. Unde S. Auguſt. l. 10. Confeſſ. c. 36. *Qui*, inquit, *laudari vult ab hominibus, vituperante te*, (Domine) *non defendatur ab hominibus judicante te, nec eripietur damnante te*. Tum quia verentur ne laus hominum ſit eis loco mercedis, itaque perdant mercedem æternam, quam expectant in cælis. Ita S. Gregor. lib. 22. Moral. c. 5. *At contrà*, inquit, *ſi cor veraciter humile eſt, bona quæ deſt audit, aut minimè recognoſcit, & quia falſa dicuntur metuit, aut certè ſi adeſſe ſibi ea veraciter ſcit, eo ipſo formidat, ne ab æterna Dei retributione ſint perdita: pavet enim vehementer, ne ſpei futuri muneris in mercedem reputetur tranſitorii favoris. Quæ ex re ajitur, ut electorum animus magno laudum ſuarum igne crucietur, atque ab omni corporis ſui rubigine mœrore cogitationis excoquatur: cauta enim conſideratione trepidat, ne aut de his de quibus laudatur, & non ſunt, meruit Dei judicium ſubeat; aut de his in quibus laudatur, & ſunt, competens præmium perdat*. Et poſt nonnulla id probat ex hac Salomonis gnome: *Vade bene per Salomonem dicitur, Sicut probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis. Argentum quippe vel aurum, ſi reprobum eſt, igne conſumitur; ſi probum verò, igne declaratur, ſic unumquemque eſt & ſonus operantis. Nam qualis ſit, in eo quod laudatur, oſtenditur, ſi enim ſe auditis ſuis laudibus extollit, quid iſte aliud quàm aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet fornax linguæ ejus ſumpſit? Si autem favores ſuos audiens ad ſuperni judicii conſiderationem redit, ac ne de his apud occultum arbitrum gravetur, metuit, quaſi expurgatorius ignis ad magnitudinem claritatis excreſcit, & unde in eo dium trepidationis ſuſtinet, inde clariùs effulget*, &c.

Adhæc, ſicut aurum & argentum igne probatum nitidius & fulgidius reſplendent: ſic Sancti dum laudantur fulgidiores ſunt, tum ob cauſas à S. Gregor. recenſitas, tum quia laus hæc eis ſtimulus eſt ad majorem virtutem, juxta illud:

Laus præ-bet cor cu-iuſque.

illud: *Virtus laudata crescit.* Nam ut ait S. Gregor. homil. 9. in Evangel. *Cùm augentur dona, cautiones etiam crescunt de metu: tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.* Hinc utile est laudare pusillanimes, ut per laudem animos obiectos erigant, & ad hero ea laudum opera attollant, uti docet S. Gregor. 3. part. Past. admonit. 9. *At contrà, inquit, pusillanimes aptius ad vim hanc agendi reducimus, si quandam illorum bona ea latere requirimus, ne dum in eis alia reprehendendo corrigimus, alios amplectiendo lacerabimus, quatenus eorum temeritudinem laudis auditu nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilius apud illos proficimus, si & eorum bona gesta memoramus. Et si quos ab eis mordendi gesta sua, non iam tamquam perpetrata corripimus; sed quasi adhuc ea perpetrari aliis aut prohibemus: ut & illa quæ approbamus, illatus favor augeat, & contra ea quæ reprehendimus, magis apud pusillanimes exhortatio verecunda gemalescat.* Et aliter S. Gregor. putà Nazian. apud Anton. in Melissa p. 1. c. 51. *Præcipuum, ait, beneficium est in rebus bonestis laudari; laus enim pueris amulationem, amulatio virtutem, virtus felicitatem.* Ibidem S. Chrysost. *Laus, ait, propter egregia facta augit cupiditatem ad meliora.* *Pusillanimes laudandi ut fiant magnanimi*

Intuper sicut argentum in igne conflatur per plumbum; plumbum eorum igne consumitur; & argentum purum integumque reliquit. Verùm quia plumbum semper aliquid argenti admixtum habet, illud ad argentum quod purgatur, accedit, illudque adauget, quo fit ut argentum ex conflatorio majus quàm fuerat antè, & adauctum prodeat, uti tentantur aurifices, & reliqui metallicæ periti: sic pariter Sancti dum laudantur, ex laude adaucti prodeunt, tum quia virtutes adaugent, ut tanti respondeant, tum quia per laudem humiliores fiunt, & ad Deum per gratiarum actionem assurgunt: sciunt enim se ex se, puta ex corrupta sua natura, nihil habere nisi cunctipotentiam, & peccatum: si quid verò habent boni, id eis provenire ex gratia Dei, cui proinde omne operis decus, & laudem, ut debent, refundunt & asserunt, juxta illud S. Pauli: *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. Corinth. 4. v. 7. Dicunt quoque cum Psalte: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,* psalm. 113. Et cum viginti quatuor senioribus mittunt coronas suas ante thronum Dei, dicentes: *Dignus es Domine accipere gloriam & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia,* Apocal. 4. 11. Talis fuit S. Gregor. Nazian. qui de se ita scribit orat. 14. de pace: *Nec iacem me, inquit, vel laudatores vel vituperatores nonnullos. Sed ea enim sum, hoc munus; sive maledictis afficiar, sive laudibus in cælum tollar.* Et S. Augustin. epist. 64. ad Aurelium: *Magnum est, inquit, de omnibus & laudibus hominum latari, sed omnem pompam inanem præcidere, & si quid inde necessarium videatur, id totum ad utilitatem bonorum sanctorum, salutemque conferre.* Huc pertinet dogma Catonis in Disticlis:

Exempla.

Cùm quis te laudat, inde tuus esse memento:
Plus alios de te, quàm tu tibi, credere noli.

COR INIQUI INQUIRIT MALA, COR AUTEM REGIS INQUIRIT SCIENTIAM] *Scientiam*, id est, prudentiam, probitatem & virtutem. Hæc gnome deest in Hebræo & Græco & nonnullis Latinis: habetur tamen in Vaticanis, Sensus est, q. d. Mens & cogitatio impii propendet in mala, ut scilicet malas suas cupiditates, iræ, gulæ, invidiæ, libidinis, superbiæ, &c. explear, ideoque rationes, & modos eas explendi studiosè vestigat, & inquirit. Ex adverso cor recti, & iusti propendet ad bona, putà ad opera virtutum, quibus placeat Deo; ideoque studiosè exquirit ea, ut indies magis Deo placeat, talique opera gratiora exhibeat, quibus Deum tuum oblectet, juxta illud Apostoli Roman. 12. 2. *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.* quare de re plura superiùs dixi.

VERS. 22. SI CONTUNDERES STULTUM IN PILA QUASI PTISANAS FERVENTE DESUPER PILO, NON AUFERETUR AB EO STULTITIA EJUS] Hebr. *Si contuderis stultum in mortario in medio farrum* vel *ptisanarum in pistillo, non recedet de super eo stultitia eius;* Chald *etiamsi percusseris stultum plagis inter cætos, idque pistillo, non transibit ab eo stultitia eius;* Syrus, *si verberaris vecordem in conflictu, nihil ei lucraberis, neque ab eo stultitiam amovebis.* Huc affine est proverbium Arabum cent. 2. n. 61. *Canda canis non corrigitur, quamvis contundatur in mortario.* Canis enim symbolum est insolentiæ, luxæ, fœditatis, & impudentiæ, quæ propria sunt stulto. *Pisana* est hordeum decorticatum, quod deinde aqua decoctum bibitur aut lorbetur, & taluberrimum est, præsertim in febribus, vulgò hordeaceam aut hordeatum vocant. Audi Plinium lib. 18. cap. 7. *Ptisana ex hordeo usus validissimus saluberrimusque tam operæ probatus est, unum laudibus eius volumen dicavit Hippocrates.* Et lib. 22. ca. 25. *Hippocrates ptisanam tantùm sorbitionis causa laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non iacumesceret, quoniam facilè redderetur, & assumtis hic soli cibus in febri, hos duos posse dari.* Pro *ptisanis* hebr. est פתת *ciphot*, id est, farra, vel grana tritici contusa, vel ecotundenda; unde & fat à frangendo dicitur, ait Varro. Ruffum *viphot* significat hordeum & quodvis legumen, quod in mortario contunditur, vel ut à siliquis exuator, vel ut tam exutum conteratur & comminuatur: radix enim פות *ruph* significat conterere, contundere. Sept. 2. Reg. 17. 19. *riphot* vertunt massas ficuum. Solebant enim Græci, & ut videtur, Hebræi ficus viles, & fatuas in massas contundere, ut hoc modo maceratæ servarentur ad usum servorum & mancipiorum. Sic sensus appositus erit, q. d. Sicut qui ficus fatuas, sive insipidas, contundit, ab eis non tollit fatuum & insipidum saporem ac othilo dulciores, & sapidiores efficit: sic qui stultum verbis & verberibus sæpiùs contuderit, non eatundet ab eo insipientiam, nec rihilo cum sapientiorem & melliorem efficiet. Vulgatæ verò (quæ communis est) versionis hic est sensus: facilius purgaveris ptisanas quàm stultum: hordeum enim magno quidem labore, & crebris pili ictibus in mortario tunditur, primò ut corticem sive siliquam exuat, deinde ut exutum conteratur & comminuatur; at tandem magno conatu repetitis ictibus siliquis revera exuitur, ac conteritur, & comminuitur: stultus verò nullius ictibus, nullis minis, & flagellis adduci potest ut stultitiam exuat, utque mores stultos, superbos, & pravos frangat & conterat: sed durus, imò durior instar silicis vel adamantis, qui tundendo magis indurescit, flagellis evadit. Hinc Aquila & Theodot. vertunt, *si cadat stultus in medio pistrini in pistrino.* Solebant enim servi, & homines scelerati relegari ad pistrinum, ut in eo frumenta contunderent, & commederent ad pinsendos panes, q. d. Etiamsi hominem stultum, & perversum releges ad pistrinum, ut in eo cum frumentis pilo à pistoribus tundatur; non tamen exuderis ei stultitiam, adeò in ea pertinax hæret, ut illi insita, & innata videatur. *Stulti & obdurati sunt indocibiles.*

Septuag. non verbum verbo, sed eumdem sensum pàraphraticè reddentes vertunt, *si flagellaveris imprudentem in medio confessus inhonoratus, non auferes imprudentiam eius.*

Stultum, & *stultitiam* accipe tum physicè, putà imprudentem, vecordem: tum ethicè, putà imprudentem, improbum, scelleratum, obduratum: nec enim hebes doceri potest, esto eum fustibus contundas; nec obduratus moliri, esto plagis eum conteras. Unde S. Gregor. ex hoc loco docet eum obduratis durè esse agendum. Sic enim scribit in Pastor. parte 4. admon. 14. *Aliter admonendi sunt, inquit, qui flagella metuunt, & propterea iniquitate vivunt; atque aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate durescunt, ut neque per flagella corrigantur. Dicendum namque est flagellatis tantùm, ut & bona temporalia non aquam pro magno desiderent, quæ adesse etiam pravis vident; & mala præsentia nequaquam velut insolubilia fugiant, quibus hic plerumque etiam bonos affici non ignorant.* Et toferiùs: *At contra hi quos ab iniquitatibus nec flagella compescunt, tanto acriori increpatione ferienda sunt, quanto maiori insensibilitate duruerunt. Plerumque enim sine dedignatione dedignandi sunt, sine desperatione desperandi, sed dimittendi, ut & offensa desperatio formidinem incutiat, & subiuncta admonitio ad spem reducat. Distringenda itaque corda illorum divinæ sententiæ proferenda sunt, ut ad cognitionem sui considerata atrocitate districtionis revocentur. Audiant enim in se impletum esse quod scriptum est: Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas, ferente desuper pilo, non auferetur ab ea stultitia eius.*

Huc facient sententiæ sapientum: *Quid prodest, asinus bimus, tum discere? nam proficere rudere non desinet.* Et illa Anuli in Picta Poesi: *Gnome.*

Indocile ingenium si pergas velle docere,
Infelix operam perdes, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frœno, &c.

Unde concludit: *Ergo*

Deſino: nam numquam aes naturam vincit, equoſque,
Nuſquam ex degeneri ſiet generoſus aſello,
Ut numquam ex ſtolido cordatus fiet in arte.

Rationem à priori dat Perſarcha dialog. 46. *Sic habe*, inquit, *omnes qui ſunt, & qui erunt, aut fuerant virtutibus elari, non poſſe unaquamque ingeniam attendere, niſi aliqua unitas in animo ſtintillæ ſint, quæ præceptoris ſpiritu excitatæ & adiutæ, generoſam diſciplinæ fomitem arripiant; alioqui algidum in cinerem nequidquam flabis.*

Huc ſpectant paroemiæ: *Aethiopem dealbas. Suem docet. Caput cerebro vacuum erudis. Mentem non inoſt Centauris. Midæ auriculas alit. Bubulum ingenium*: Et illud Perſii:

Ingenuis & capitis quæ ſint diſcrimina noſtis.

Phryx plagis emendatur. Piſtillo retuſior, Colophonium calceamentum.

Rurſum Eccleſiaſt. c. 22. 17. *Cor fatui*, ait, *quaſi vas confractum & omnem ſapientiam non tenebit.* Et c. 22. 7. *Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam.* Audi S. Gregor. loco ism citato: *Contra hos Propheta*, inquit, *Dominus conqueritur dicens: Attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam. Hinc eſt quod Dominus dicit: Interfecit & perdidit populum ſuum, & tamen à viis ſuis non ſunt reverſi. Hinc rurſum ait: Populus non eſt reverſus ad percutientem ſe. Hinc voce flagellantium Propheta conqueritur dicens: Curavimus Babylonem, & non eſt ſanata Babylon quippe curatur, nec tamen ad ſanitatem reducitur, quando mens in prava actione confuſa, verba correctionis audit flagella correptionis percipit, & tamen ad recta ſalutis itinera redire contemnit. Hanc captivo Iſraelitico populo, nec tamen ab iniquitate converſo Dominus exprobrat dicens: Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam: omnes iſti æs, & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis.* Exempla hujus ſententiæ ſunt in Judæis, & hæreticis, ceteriſque in peccato quopiam obduratis, uti fuit Pharao, qui nullis minis, nullis plagis moventur ut ſapiant, & perfidiam ceſſuve deſerant.

Denique hanc gnomen commutes & adaptes ſapienti hoc modo: *Si comaderes ſapientem in pila ſicut piſanas, ferrento deſuper pilo, non auferes ab eo eius ſapientiam*, id eſt, virtutem & conſtantiam. Ita Anaxarchus philoſophus cùm à Nicocreonte Cypriorum tyranno, poſt alia acerbiſſima tormenta in mortario pittillo ferreo tunderetur, generosè reſpondit: *Tunde tunde Anaxarchi ſolum* (ita vocabat carnes & oſſa, quorum ſpiritus eſt anima) *Anaxarchum non tundis*: anima enim eſt immortalis & invicta in ſapiente, quæ tundi nequit. ita refert Philo in libro *Quòd omnis probus ſit liber*. Idem dixerunt ſeptem fratres Machabæi, cùm in ſartagine ab Antiocho tunderentur, & frigerentur, 2. Machab. 7. Idem dixere Martyres in pila contuſi.

Vers. 23. Vers. 24.

DILIGENTER AGNOSCE VULTUM PECORIS TUI, TUOSQUE GREGES CONSIDERA: NON ENIM HABEBIS IMPERIUM PERPETUUM; SED CORONA TRIBUETUR IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM] Hebr. *agnoſcendo agnoſces faciem pecoris tui, & pone cor tuum ad greges; quia non in ſæculum fortitudo, & an corona in generationi & generationem?*

Pro *poſſeſſorem* hebr. eſt ⁵ⁿ *choſen*, id eſt, fortitudo poteſtas, potentia, thetaurus, divitiæ. Unde Pagnin vertit, *quia non in ſæculum divitiæ ſunt duraturæ*; Chald. *quia non in perpetuum poſſeſſio, nec pax* (Tigur. *corona*) *ad perpetuam poſteritatem*; Septuag. *videntes cognoſces animas gregis tui, & applicabis cor tuum tuis armentis; quoniam non in ſæculum erit robur & fortitudo neque tradit ex generatione in generationem*, hoc eſt, ut vertit auctor Catenæ Græcor. *vir enim paſtoris imperium & robur non ſe procedit in avum, neque de generatione in generationem vita pabulum adhuc noſtrabit illius*; Syrus, *paſcendis gregibus tuis oves tuas noſcito*, juxta illud Chriſti: *Ego novi ſic oves meas, & cognoſcunt me meæ*, Joan. 10.

Hucuſque Salomon dedit præcepta ethica, nunc dat œconomica quæ ſcilicet pertinent ad inſtruendam alendamque familiam: quare commendat artem pecuariam, & paſtoritiam, quæ innocentiſſima eſt & antiquiſſima, utpote nata cum homine. Abel enim filius Adæ fuit paſtor ovium, æquè ac Cain frater ejus agricola, Geneſ. 4. ſic & ceteri Adæ filii, & nepotes paſtores pariter ovium, & armentorum fuere, Abraham, Iſaac, Jacob, Job, Joſeph cum fratribus, Moyſes, David, ceterique priſci Patriarchæ, qui ex iis ditiſſimi evaſere, imò principes & reges. Unde David canit de Deo: *Et elegit David ſervum ſuum, & ſaſtulit eum de gregibus ovium, de poſt fetantes accepit eum paſcere* (ut paſceret, id eſt, segeret quaſi rex) *Jacob ſervum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam*, pſal. 77. 70. Magnus ille Spiridion ex paſtore ovium factus Epiſcopus Trimituntis, oves ramen paſcere non deſiit: unde ſanctitate & miraculorum frequentium gloria claruit in Concil Niceno. Sic Romulus ex paſtore factus eſt rex & conditor Romæ, ac primi Romani fuere paſtores & agricolæ. Unde Camillus ab aratro vocatus eſt ad imperium. Audi Plinium lib. 18. c. 3. *Quamnam ergo*, inquit, *tantæ ubertatis cauſa erat? Ipſorum manibus imperatorum colebantur agri (ut fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, ſive illis eadem cura ſemina tractabant quæ bella, eademque diligentia arma diſponebant quæ ſeſtra, ſive honeſtis manibus omnia latiùs provenirent, quoniam & curioſiùs fiunt. Serentum inventores dati honores Serranum, unde cognomen. Avanti quatuor ſua vegera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato mater attulit diſcaturam, & quidem ut eraditur, nudo, plenoque pulveris etiamnum aro. Cui viator, Vela corpus, inquis, ut proferam ſenatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipſum nomen indictum eſt ſubinde & ex agris ſenatum ducentibus.*

Igitur ad literam jubet Salomon patrifamilias, ſive agricolæ & paſtori, ut curam diligentem habeat pecoris ſui, ſic dabit lac, lanam, carnes, corium, omniaque quæ ad victum & veſtitum familiæ neceſſaria ſunt. Jubet quoque diligenter inſpici vultum pecoris: quia in vultu pecoris, æque ac hominis, ſelucet tota corporis complexio & conſtitutio: unde ex vultu colligas pecoris æquè ac hominis ſanitatem vel morbum, maciem vel pinguedinem, robur vel infirmitatem, &c. rurſum an ſtudiosè pabulum cibumque ore carpant & capiant; hoc enim ſignum eſt bonæ valetudinis & roboris: an verò ſegnites & interpolatè, velut nauſeabundi id faciant; hoc enim ſignum eſt invaletudinis & infirmitatis.

Impropriè quoque Vatab. & alii nonnulli per *pecus* accipiunt opes & pecuniam: opes enim pricorum ſitæ erant in pecoribus: unde & a pecore dicta eſt pecunia, quòd effigie pecoris ſignaretur, teſte Plinio lib. 18. Rationem duplicem tubuit. Prima eſt: *Non enim habebis ingens poteſtatem.* Secunda eſt: *Sed corona tribuetur in generationem & generationem.* Ex Hebræo paſſim utramque negativè vertoo, hoc modo, *neque enim perpetuus erit theſaurus, neque corona in generationes & generationem*, q. d. Etſi habeas opes, putà auri & argenti theſaurum, is tamen non erit perpetuus, nec diuturnus, quia ſenſim expendendo abſumitur; nec ſarò furto, incendio, præſtatione, ſimilive cauſa auferetur. Etſi quoque ſis princeps, aut rex corona redimitus; tamen hic principatus & regnum tibi & tuis poſteris non erit perpetuus: ſæpè enim nepotes, imò & filii patri in regno non ſuccedunt: imò parres ipſi non ſarò regno dejiciuntur, vel ab æmulis & hoſtibus, vel à ſubditis, præſertim ſi tyrannicè eis dominentur. Gregum autem cura & cuſtodia paſtori quotannis continuam dat alimoniam, imò opes ingentes. Ergo præſtat greges paſcere, quàm opibus aut honoribus, utpote incertis & inſtabilibus, incubare & indormire.

Verùm Noſter vertit, *non enim habebis ingiter poteſtatem*, ſcilicet paſcendi & alendi greges, quia ſenelces, nec vires ſuppetent, ut eos paſcas. Unde Varro lib. 2. de Re ruſtica c. 17. paſtores vult eſſe juvenes, fortes & validos, ut in campis cum gregibus pervigilare, eoſque per montes ſaltuſque tequi & a lupis ferisque defendere valeant.

SED CORONA TRIBUETUR IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM] Pro *ſed* hebr. eſt ⁵ⁿ *vetm*, id eſt, *etſi*, hoc eſt *neque* ut paſſim vertunt alii. Noſter *vetm* accepit pro ⁵ⁿ *Kim*, id eſt *ſed*: Hebr. enim eſt generale, & ſignificat quamliber coniunctionem, qualis eſt *Ki*. Senſus ergo eſt, q. d. Si diligenter paveris gregem nanciſceris magnas opes, quæ tibi parient coronam, id eſt, ingens decus & gloriam. Rurſum *coronam* propriè dictam, q. d Fies præſes & princeps paſtorum, quem Varro loco citato vult eſſe ceteris ſeniorem; hic enim quaſi princeps coronabatur, æque ac præſes convivii Eccli. 32. 3. Hinc Romulus ſpiceam coronam dedit agrorum ſacerdotibus, qui inter agricolas & paſtores eminebant velut princeps. Audi Plin. l. 18. c. 2. *Arvorum ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſeq; duodecimum fratrum appellavit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua, ſpiceæ corona, qua vitta alba colligaretur, in ſacrificio ei pro religioſiſſimo inſigni data, qua prima*

Paſtoritia ars innocens & antiqua.

Exempla.

Corona principis paſtorum olim qualis

ma apud Romanos fuit corona. Pan verò princeps paſtorum à priſcis coronabatur corona è pino in ſignum puritatis & virginitatis; hujus enim ſymbolum eſt pinus, juxta illud Virgilii:

Pronuba nec caſtos accendet pinus odores.

Unde Propert. lib. 1.

Fagus & Arcadio pinus amata Deo.

Et Ovidius 14. Metamorph. *Pinu praecinctli cornua Panes.* Pluribus idipſum probat Carolus Paſchalius lib. 6. de Coronis c. 28. Idem lib. 2. c. 3. docet agreſtia numina floribus coronari ſolita.

Inſuper fies propriè princeps & rex. olim enim cùm omnes pene homines eſſent agricolæ & paſtores, qui inter eos arte, induſtria & opibus excellebat, creabatur princeps & rex. Denique corona gloriæ in cœlo donaberis, de qua mox. Sic Abraham, Iſaac & Jacob fuerunt paſtores & ſimul principes, ſive reges. Sic Moſes, Joſeph, David, ab ovibus vocati ſunt ad principatum Hebræorum & Ægypti, æquè ac Cyrus ad regnum Perſarum. vide dicta Exodi 3. 10.

Reges ex paſtoribus olim creabantur: vide

Symbolicè per paſtores gregum accipe principes & prælatos hominum. Quod enim paſtores præſtant ovibus, hoc Superiores & Prælati præſtare debent ſubditis, nimirum cujuſque vultum, id eſt, mores & actiones ſedulò intueri, dirigere, crudire, corrigere. Unde pro *tuoſque greges conſidera*; Septuag. vertunt, *& applicabis cor tuum armentis tuis*; Aquila & Theodot. *pone cor tuum in armentis*, ut quaſi tota cordis rui intentio ſit in armentis. Per *cor* accipe mentem & voluntatem: mentem, ut intentè conſideres quid gregibus otile & proficuum ſit; voluntatem, ut illud eis ſingulari amore & cura procures. Quocirca Chriſtus Dominus aſcenſurus in cœlum, S. Petrum relinquens ſui gregis, id eſt, ſuæ Eccleſiæ ſuorumque fidelium, paſtorem, tertiò ab eo amorem poposcit, dicens: *Petre amas me?* ac cùm ille tertiò reſpondiſſet: *Domine tu ſcis, quia amo te*, ei gregem ſuum paſcendum tradidit, dicens, *Paſce oves meas*; Joan. 21. 17. Rationem ſubdit, quòd ſcil cet non habebunt jugiter poteſtatem eos paſcendi & regendi; ſed ſi pauco tempore paſtorali munere ſedulò perfuncti fuerint, accipient à Deo immarceſcibilem gloriæ coronam, quam capiti eorum imponet princeps paſtorum Chriſtus Dominus, ut ait S. Petrus epiſt. 1. c. 5. 4. vide ibi dicta. Audi Bedam: *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera. Paſtori*, inquit, *dicitur Eccleſiæ, Diligenter adhibe curam ſit, quibus te præpoſitum cognoveris, agnoſce animos actuſque ſingulorum, & ſi quid in eis vitii ſordidantis inveneris, cito illud caſtigare memento; non enim tu ſemper oves Dominicas paſcendi poteſtatem habebis, ſed aeterna oſt corona, quam percipies, ſi commiſſum tibi gradum ſuo tempore bene miniſtraveris.*

A Hinc & oves capræque, quæ ſiccum amant pabulum, ne humore graventur & ægrotent, amant gramina montium, velut ſicciora, ideoque ſaniora. Unde illud Virgil.

Aſſille meæ Siculis errant (errando paſcuntur) *in montibus agnæ,*

Myſticè Salonius: *Aperta ſunt prata, quia per gratiam Salvatoris revelata ſunt ſacramenta quando aperuit diſcipulis ſuis ſenſum, ut intelligerent Scripturas: tunc apparuerunt herbæ virentes, id eſt, novæ ſententiæ Evangelicæ veritatis & gloriæ. Rurſus per montes ſignificantur ſancti patres veteris Teſtamenti; per fœna, ſcripta eorum. Collecta ſunt ergo fœna de montibus, quia ſcripta ſanctorum Patrum collecta ſunt ad pabulum ovium Dominicarum*, &c. Sic & Beda.

Tropolog. auctor Catenæ Græcor. *Agrum*, inquit, *veſ pratum appellat hic mentem, virentes autem herbas, benoque olentes flores, virtutes qua in illa enaſcuntur. Harum porro rerum qui curam habet, is demetit herbam viridem, nempe Dei cognitionem. Per fœnum montanum caleſtium ſanctarumque virtutum & poteſtatum cognitio deſignatur, qua infirmiori & rudi adhuc animarum conſtitutioni convenit. Solent enim Scripturæ ſanctos montium nomine exprimere: ut, Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi. Rurſum: Montes exultaverunt ut arietes, utique propter Iſraelis ſalutem*, pſal. 113. 4.

B

Vers. 26. AGNI AD VESTIMENTUM TUUM, ET HOSOI AD AGRI PRETIUM] Chald. *agni ſunt ad veſtimentum tuum, & hœdi ad negotiationem tuam*; Syrus, *in cibum tuum*; Septuag. *ut habeas oves in veſtes tuas, oele campum, ut ſint tibi agni*; Scholiaſt. *ut ſint tibi armenta bona.* Oſtendit ex parabili pratorum eſca, quàm agni & hœdi iis paſti parabilem dent eſcam & veſtem. q. d. ait Janſen. *Agni tui ſunt tibi ad veſtimentum tuum, quia ex lana agnorum, ſub quibus oves omnes comprehenduntur, texuntur veſtimenta ſimulque ex pellibus eorum. Et hœdi ſunt tibi adpretium agri, hoc eſt, quibus vendidis perſolvere poteris pretium agri à te conducti, aut ſumptus agri colendi, aut quibus emere poteris fructus agrorum, ut triticum familiæ tuæ neceſſarium: quaſi diceret, Si diligenter gregem paveris, non eris neceſſe agros colere. Nam pretio hœdorum poteris agrorum fructus compaſare.*

Sub agnis & hœdis ſynecdochicè intelligit vaccas, boves, equos, omniaque jumenta & pecora, quæ ingens dant lucrum. Sed præ ceteris meminit agnorum & hœdorum, quia hos ferè ſolos olim pavérunt primi orbis paſtores, ut Abel, Jacob, Moyſes, David, &c. hos enim facilè eſt paſcere & regere, cùm majora difficilè & læpè cum periculo regantur: aut, ut Vatabl. q. d. Vendes hœdos, & ex pecunia conflabis ſervos, qui colant agrum tuum. Significat ex grege & pecoribus poſſe colligi cetera omnia ad victum neceſſaria.

C

Symbolicè, ſicut agni tonderi ſolent ad lanam, ut ex ea fiat veſtis, non autem excoriari: ſic princeps qui eſt populi paſtor, cum non gravet tributis & exactionibus nimiis, ſed moderata & neceſſaria tantùm ab eo accipiat, ita plura ab eo percipiet: opes enim populi ſunt opes principis. Unde Tiberius Imp. Æmilium Rectum Ægypti præfectum reprehendit, quòd nimiis tributis populum oneraret: *Tondere*, ait, *pecus, non deglubere.* ita Dion Nicæus in Tiberio. *Tonde pecus, non excoria.*

Myſticè Beda: *Agnes*, inquit, *innocentes, hœdos pœnitentes nominat. Agnorum ergo vellere veſtiris, dum bonis obediendum diſcipulorum moribus paſtor ipſe profiteris, eorumque laudabilia facta cernens, & in omnia virtutum, & in calore dilectionis ipſe glorioſior extiteris. Hœdis autem agnum comparabit, dum peccatores ad pœnitentiam vocando, ſublimiorem tibi in terra viventium locum acquires.*

D

Vers. 25. APERTA SUNT PRATA, ET APPAREBUNT HERBÆ VIRENTES, ET COLLECTA SUNT FOENA DE MONTIBUS] Hebr. *revelata eſt herba, apparuit germen, tollecta ſunt herbæ montium*, Chal. *humiliatum eſt fœnum, & apparuit herba*, &c. Septuag. *adhibe curam his qui in campo ſunt, viridibus, & amondabis herbam, & congrega fœnum aſtinum*; Syrus, *apparuit ver*, putà Niſan ſive Aprilis, qui ab aperiendo dictus eſt, quaſi terras hieme rigentes tempore ſuo ſperiens, ait Servius.

Demonſtrat quàm facilè à Deo & natura, parvo vel nullo labore hominis paretur cibus gregibus, ut eorum paſtum & artem paſtoritiam commendet à facilitate, mox eamdem commendaturus à fructu & utilitate: nam ſine foſſione hominis in vere terra ex rigore hiemis algens & rigida, tepore ſolis redeuntis calefacta aperit ſe, & germina herbaſque ad ovium & pecorum alimoniam producit. Unde agricolæ plerique pluris faciunt prata quàm agros, & ex pratis tantumdem fructus colligunt, quantum ex agris. Facile eſt quoque paſcere gregem, cùm in aliis artibus magnus ſit labor artifici ſubeundus, ut agricolæ aratio, occatio, ſatio, meſſio, &c. mercatori mercium emptio, tranſportatio, venditio, diſtributio: fabro, piſtori, ſartori, ſutori ingens & continuus labor fabricandi, pinſendi, ſarciendi, ſuendi, &c. Porrò dicit, *Collecta ſunt fœna de montibus*; licet enim ex vallibus plus fœni colligator quàm ex montibus, tamen quod ex montibus colligitur, utpote locis arentibus, & aqua deſtitutis, ſiccius eſt, ideoque ægrè putreſcit, ac in horreis ſervari poteſt per totam hiemem: cùm aliud quod ex vallibus colligitur, humidius ſit, ideoque citiùs putreſcat, nec adeò diu ſervari poſſit.

Vers. 27. SUFFICIAT TIBI LAC CAPRARUM IN CIBOS TUOS, ET IN NECESSARIA DOMUS TUÆ, ET AD VICTUM ANCILLIS TUIS] Hebr. *ſufficientia lactis caprarum in panem tuum, in panem domus tuæ, & vitæ ancillis tuis*; Septuag. *fili à me habes verba fortia ad vitam tuam, & ad vitam miniſtrorum tuorum*; Aquila, *ad panem domus tuæ*; Symmachus & Theodot. *ad neceſſaria domus tuæ.*

Sub *lacte caprarum* intelligelac ovium atque etiam vaccarum, item butyrum, caſeum, ceteraque lacticinia. q. d. Eſto frugalis in victu & veſtitu: veſtire quoque velleribus agnorum, uti ipſidem veſtitus eſt Adam, Eva, cæterique primi homines, Geneſ. 3. 21. ac priſci Romani, quin & moderni agricolæ & paſtores Romæ accolæ, qui pura ovium vellera leviter conſuta collo injiciunt, itaque pectus & dorſum veſtiunt. veſcere verò lacte, butyro & caſeo

& caseo gregis tui, uti prisci illidem vescebantur ab Adam usque ad Noe: ante diluvium enim homines abstinuere carnibus, uti ostendi Genes. 9. 3. Itaque Salomon hic ante oculos ponit simplicissimum & innocentissimum vitæ genus quod Abel ceterique primi homines secuti sunt, ex gregis lacte victitantes, & ejus velleribus se vestientes, ut ostendat quàm paucis, quamque simplicibus natura hominum contenta esse possit, ac redarguat insatiabilem hominum gulam & luxum, qui delicias tota urbe & orbe conquirunt. Salomonem secutus S. Paulus, *Habentes*, inquit, *victum & quibus tegamur, his contenti simus*, 1. Timot. 6. 8. Quin & ptisei Romani non pane & carne, sed lacte & pultibus vescebantur, unde pultiphagi sunt appellati. Audi Plinium lib. 18. c. 8. *Pulte non pane longo tempore vixisse Romanos manifestum, quoniam inde & palmentaria hodieque vocantur. Et Ennius antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens, offam eripuisse ploratibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque naturalium pulte fusilis conficiuntur*: Frugalitas hæc Romanos fecit sanos, validos, opulentos, rerumque dominos. Audi eumdem Plinium lib. 18. cap. 6. *Summum providentiæ illorum fuit*, inquit, *ut quàm minimum esset impendii; præcipiebant enim ipsa, qui triumphali decus argenti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo villico relinquere victorias & reverti in jus rura possulabant, quorum prædia colenda suscipebus resp. exercensque ducebant senatu illis vellicantes. Inde illa reliqua oratula, nequam agricolam esse quisquis emeret, quid præstare ei fundus posset. Malum patrem familiæ, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate cali peiorem qui professis diebus ageret, quod feriatis deberet, pessimum qui serene die sub tecto posita operaretur, quam in agro.* Eamdem frugalitatem est hodie videre in Hollandis, quæ proinde eos vegetos, robustos, divites efficit. Denique Columella lib. 2. de Re rustica, pastorum fidem in eo reponit, ut lacte & caseo contenti, oves aut agnoa non macient.

Præclarè Seneca simplicem & parabilem victum commendans epist. 120. *Quidquid*, inquit, *naturam excedit, sciat esse precarium, non necessarium: ejurio, edendum est: utrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio, utrum hac aqua sit, quam ex lacu proximo exceperit, an ea quam multa nive elisere, ut vigorate frigeretur aliene, ad naturam nihil pertinet, illa hoc unum iubet, sitim extingui, utrum sit aureum poculum vel crystallinum, an vitreum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Finem enim verum spectat, & sæpenumero dimittes. Fames ne appellat, ad proximaquæque porrigatur manus. En ipse mihi commendavit quodcunque comprehendere: nihil convenit esuriens.*

Natura necessaria postulat non delicata.

Mysticè Beda: *Tanto*, inquit, *instantia pecus tibi commissum pasce, ne tibi lac ætate novum, nec frigore defit, sed tibi semper tuisque sufficiat: id est, tam sedulo doctrinæ insta, ut easdem quosdam pœnitentes: ad officium docendi proveharis: quatenus per illos, qui pridem pro seditate vitiorum ad sinistram judicii videbantur esse pecudi, modò rationabile, & sine dolo, lac verbi parvulis sensu mitis trahatur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi qui nondum amore perfecto, sed adhuc timore servili Domino deserviunt, per exemplum vel verba eorum qui per pœnitentiam salvi facti sunt, vivificis verbi epulis reficiuntur, atque ut ad majora virtutum proficiant, incrementa inquantur.* *Agni sunt innocentes hœdi pœnitentes.*

Symbolicè, lac significat pastores parva & simplicia dumtaxat à subditis accipere debere, scilicet quæ ad simplicem victum & vestitum sufficiant: lac, inquit, non sanguis; quia hoc indigent pecora, non illo, Innuit quoque periniquum esse, si necessaria ovibus alimenta in pastorum ob lectamenta transferantur, Hinc illud cap. 30. 34. *Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, & qui vehementer emungit, elicit sanguinem.* *Symbol.*

Anagog. idem Beda ex quodam sic exponit: *Aperta sunt prata*, id est, *monumenta* Christo morienti, Matth. 27. *Apparuerunt corpora resurgentia, sequestrati sunt peccatores a sanctis, sanum ad tumbarendum de locis excelsis. Sequestrati sunt agni ad dexteram, hirci ad sinistram: agni ad vestimentum regis, quia ipse dixit: Inhabito in eis hœdi pro præsio sanctorum quibus nocuerunt, ignibus condemnantur.* *Anagog.*

Porrò Septuag. pro *lac* vertunt, *verba fortia*; *Fili*, inquiunt, *accepisti ame verba fortia, quibus tuam & eorum ministrorum vitam sustentes, Verba* hæc sunt documenta œconomica hic tradita ad alendam familiam, vocantur *fortia*, id est levera & frugalia, quæ te & fortem corpore, & robustum animo efficient: utrumque enim præstat frugalitas & parsimonia.

CAPUT VIGESIMUMOCTAUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

FVgit impius, justus ut leo confidit. peccata multiplicant principes. pauper calumnians pauperes parit famem præstat pauper simplex divite pravo. epulo confundit patrem. usurarius opes congregat liberali. pauper prudens scrutatur divitem sibi sapientem. regnante justo oritur gloria, iniusto ruina. confessio parit veniam. beatus semper pavidus. tyrannus est leo & ursus. dux liberalis longævus. homicida omnibus exosus. labor parit satietatem, otium famem festinans ditari sit reus, index iniquus propane vendit veritatem corripiens invenit gratiam. fur patris sui est homicida, cupiditas ferit lites, spes pacem & satietatem. stultus est audax, sapiens est cautus & cautus. liberalis ditatur, avarus depauperatur. regnante impio fugiunt justi, regnante pio multiplicantur.

1 FVgit impius, nemine persequente; justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit. 2. Propter peccata terræ multi principes eius: & propter hominis sapientiam, & horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit. 3. Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. 4. Qui derelinquunt legem, laudant impium, qui custodiunt, succeduntur contra eum. 5. Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia. 6. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quàm dives in pravis itineribus. 7. Qui custodit legem, filius sapiens est: qui autem comessatores pascit, confundit patrem suum. 8. Qui congregat divitias usuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas. 9. Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. 10. Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corruet; & simplices possidebunt bona ejus. 11. Sapiens sibi videtur vir dives: pauper autem prudens scrutabitur eum. 12. In exultatione justorum multa gloria est: regnantibus impiis ruinæ hominum. 13. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. 14. Beatus homo qui semper est pavidus, qui verò mentis est duræ, corruet in malum. 15. Leo rugiens, & ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem. 16. Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam, qui autem odit avaritiam, longi fient dies eius. 17. Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. 18. Qui ambulat simpliciter, salvus erit: qui perversis graditur viis, concidet semel. 19. qui operatur terram suam, satiabitur panibus, qui autem

lectatur

ſectatur otium, replebitur egeſtate. 20. Vir fidelis multum laudabitur: qui autem feſtinat ditari, non erit innocens. 21. Qui cognoſcit in judicio faciem, non benefacit: iſte & pro buccella panis deſerit veritatem. 22. Vir, qui feſtinat ditari, & aliis invidet, ignorat quòd egeſtas ſuperveniet ei. 23. Qui corripit hominem, gratiam poſtea inveniet apud eum magis quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit. 24. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre: & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt. 25. Qui ſe jactat, & dilatat, jurgia concitat: qui verò ſperat in Domino, ſanabitur. 26. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe ſalvabitur. 27. Qui dat pauperi non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam. 28. Cùm ſurrexerint impii, abſcondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur juſti.

VERS. 1. FUGIT IMPIOS, NEMINE PERSEQUENTE: JUSTUS AUTEM QUASI LEO CONFIDENS, ABSQUE TERRORE ERIT] Hebr. *fugerunt nemine perſequente impii*, id eſt, quique impiorum: *juſti* (quique juſtorum) *autem ſicut leunculus fidet*; Arabicus, *impius fugit nemine abhorrente, juſtus autem domans velut leo*, q. d. Sicut leo omnia animalia domat ſibique ſubiicit, ſic & juſtus omnes terrore. Vatabl. *fugiunt nemine perſequente impii, juſti ut leones confidenti*; S. Hieron. in Micheæ 2. *nemine*, inquit, id eſt *dæmone perſequente*. Dæmon enim tam vilis & infirmus eſt, ut cenſeatur & vocetur nemo, *quia ea quo bona eſſe perdidit, ad non eſſe tanquàm*, ait S. Gregor. 14. Moral. 11. Sed hoc myſticum eſt. Hebræis ſolemne eſt jungere verbum plurale nomini ſingulari, cùm pluralitas, ſive diſtributio in plures ſignificatur. Sic hìc dicitur, *fugerunt impius*, id eſt, impii, ſive quiſque impiorum: *juſti fidet*, id eſt, fident, ſive quiſque juſtorum fidet. Intellige juſtum realem, & ſolidum, qui in juſtitia continuò perſeverat, & proficit: hic enim confidit ut leo, & quo magis proficit in juſtitia, eo fit confidentior & animoſior: ſi verò in ea intepeſcat, intepeſcit pariter in eo confidentia & animoſitas.

Hujus gnomæ veritas in omnibus piis & impiis cernitur, ſed maximè in principibus: unde Salazar per *impium* accipit tyrannum, per *juſtum* verò regem juſtum qui populum juſtè regit. ſuumque cuique jus adminiſtrat. Tyranni enim ubique pavidi mille timoribus & ſuſpicionibus agitantur, omniaque tuta timent, quia malè ſibi conſci ſciunt ſe Deo & hominibus eſſe exoſos, rex verò juſtus ſcit ſe Deo & hominibus charum, ideoque à nullo metuit. Unde Job c. 15. 21. tyrannum deſcribens: *Sonitus*, inquit, *terroris ſemper auribus illius, & cùm pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur, non credit quòd reverti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans undique gladium*. Quocirca Dionyſius tyrannus Damoclis ejus felicitatem laudanti inſtruxit opiparum convivium, ſed è tabulato gladium cervici ejus imminentem ſuſpendit, ut oſtenderet felicitatem tyrannorum eſſe infelicem utpote quibus omni hora exdes immineat. Plato lib. 9. de Reg. *Tyrannus*, inquit, *intra tadium pavetur formidoloſus volut mulier commorator*. Cauſam dat Phavorinus apud Stobæum ſerm. 49. *An ſieri*, inquit, *poſſit ut Deum effugiant certò quoque fugerint, deprehendentur à juſtitia*. Exempla ſunt in C. Caligula, Domitiano, Nerone, Dioxyſio, Decio, Diocletiano, Maximiano, &c.

Porrò cur leo ſit impavidus & nullum timeat, cauſa eſt quam dat Albertus Magnus in Leone: *Cerè*, inquit, *leo. ni hoc animal naturale robur non ſalis?* nam multi elephantes, imò multi tauri ſimul juncti ſunt leone fortiores. *Sequitur ergo, ullas feras non leonis fortitudinem vereri, ſed naturale illius imperium & dominium recognoſcere*. ſicut aves omnes recognoſcuot aquilæ imperium. Senſus ergo eſt, ait Salazar, q. d. *Sicut omnes feræ omi, naturale eius imperium velut aquaſcentes ultro parent, ita etiam principi qui naturale, juſtum ac legitimum imperium gerit, omnes ultrò a q iſcunt, ita ut contra illum nec ſingulares ſubditi perfidè ac proditorie, nec multitudinem per ſeditionem movere cauingat. Hæc enim eſt vis & potentia legitimi ac juſti imperii*.

Hic ſenſus valdè appoſitus eſt, ſed inadæquatus & æquo arctior. Cur enim verba Salomonis ad ſolos reges & tyrannos reſtringemus? præſertim cùm Hebræa habeant: *Fugerunt impius*, id eſt, quiſque impiorum: *juſti fidet*, id eſt, quiſque juſtorum. Senſus ergo eſt q. d. Quiſque impiorum pavat, ac pavore ſuſpicans malum ſibi imminere fugit, etiam dum nullum imminet, ac nemo eum perſequitur, idque non tantùm cùm in actu peccati verſatur, & actu ſcortatur, vel aliud nefas peragit, ſed etiam cùm à ſcelere quieſcit: ex adverſo quiſque juſtorum, qui ſolidè perfectèque juſtus eſt, etiam in mediis perſecutionibus confidit ut leo, eſtque impavidus, ſicut impius ubique eſt pavidus: Hunc impiorum pavorem graphicè depingit Job c. 15. 21. & Sapiens Sapient. 17. v. 10. & ſeq.

Ratio à priori eſt: Prima, quia juſtitia utpote recta, innocens, inculpabilis, eſt libera & animoſa, juſtoque facit generoſos & animoſos: iniquitas verò, utpote prava, nocens, rea, eſt timida & pavida, ac iniquos facit pavidos & pallidos; quia, ut ait Plutarch. *Improbitas ex ſeipſa ſibi ſupplicium ſtruit*. Et Seneca epiſt. 97. *Sceleris in ſcelere ſupplicium eſt*. Et alius: *Conſcientia ante peccatum eſt frænum, poſt peccatum eſt flagrum*. Juſtus ergo confidit ut leo, iniquus pavet ut lepus. Unde Poeta:

Non ſul ninamis magna Iovis manus terrebit juſtum, etiam

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Eſto enim juſtus ſit humilis & mitis ut ovis, tamen idem magnanimus eſt ut leo: namut ait S. Lautentius Juſtin. (ut habet ejus Vita c. 9. *Humilitas ſimilis eſt arenæ, quæ æſtate tenuis quaſi ſorpit; hieme verò & vere inundas: ſic humilitas in proſperis quidem exigua eſt, in adverſis verò magnanime eſſe debet*. uti fuit in S. Joanne Chryſoſtomo, cùm throno dejectus ageretur in exilium. De quo audi ipſummet epiſt. 9. ad Cyriacum, tomo 5. *Etenim ego*, inquit, *cùm à civitate fugarer, nihil horum cogitabam, ſed tacitam intra memetipſum. Siquidem vult regina me exulem, agat in exilium, Domini eſt terra & plenitudo ejus. Et ſi vult jocare; fecit, idem paſſus eſt & Iſaias, ſubſcribar illi. Si vult in pelagus me mittere; Jona recordabor. Si vult in caminum mittere; idem paſſi ſunt tres illi pueri. Si me feris vult objicere; objiciat, Danielis in lacum leonibus objecti recordabor. Si me lapidare vult; lapidet me, Stephanum habeo primum martyrem ſocium. Si & caput tollere vult; tollat, habeo ſocium Joannem Baptiſtam. Si & ſubſtantiam auferat; auferat, nudus exivi de utero matris meæ, nudus etiam abibo. Me admonet Apoſtolus. Hominis perſonam Deus non accipit. Et ſi adhuc hominibus placerem; ſervus Chriſti utique non eſſem. Armat me, & David dicens: Loquebar teſtata regibus, & non confundebar*.

Secunda, quòd juſtitia pariat bonam ſecuramque conſcientiam; iniquitas verò malam, ideoque timidam & anxiam. Bona enim conſcientia nil timet, mala ad omnia expalleſcit, juxta illud Sap. 17. 10. *Cum ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præjumit ſæva perturbata conſcientia*. Qua de re alibi dixi plura.

Tertia, quia juſti parvi faciunt res omnes hujus vitæ, ſive proſperas, ſive adverſas, quas inuiti magni faciunt. juſti enim ſpetant & anhelant ad opes cælestes; unde eorum converſatio, mens, & ſpes in cælis eſt: quare nilm hac vita eſt eis terribile niſi peccatum, Ita S. Hilarion, ut ſcribit S. Hieron. in ejus Vita, captus à latronibus, rogatus an timeret, reſpondit: *Nudus latrones non timet. Et ibi. Certè, aiunt, occidi poteſt. Poſſum, inquit poſſum; & ideo latrones non timeo, quid morti paratus ſum*. Idem latronibus reſpondit S Martinus & S. Dominicus. Hac de cauſa dixit Salomon c. 12. 28. *Non contriſtabit juſtum quidquid ei acciderit, impii autem ſuplebuntur malo.* vide ibi dicta.

Quarta, quia juſti ſciunt ſe Deo eſſe cordi & curæ: Deo ergo nixi nil metuunt, dicunt enim cum S. Paulo: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. 31. Hanc cauſam aſſignat Eccleſiaſt c 34. 16. *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pavebit: quoniam ipſe eſt ſpes ejus*. vide ibi dicta. Hinc pro leo hebr. eſt כפיר *Kephir*, id eſt, leunculus, qui planè impavidus eſt, longe magis quàm leo ſenior: tum quia necdum venatores & noſtes expertus eſt ut leo: tum quia fames acris, qua aſſiduè laborat; & aviditas ſanguinis, quem recens degulavit, ideoque ſitit, acuit ei animos & iras: tum quia dentes habet acutiores & fit-

Tyranni pavidi.

Leo impavidus cur?

Ratio prima.

Magnanimitas S. Chryſoſt.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Impius pavet, juſtus impavidus: cur?

firmiores; nam per ætatem leonibus dentes non rarò conterun-
tur vel excidunt. unde illud Job 4. 10. *Rugitus leonis, & vox leonæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt:* tum quia
sub alis patris & matris, id est, leonis & leænæ, securus re-
quiescit. Ita justi requiescunt sub alis Dei, qui illis est pa-
ter & mater, ideoque sunt interriti, juxta illud psalm. 90.
*Qui habitat in adjutorio. Altissimi, in protectione Dei cœli com-
morabitur,* &c. *Scuto circumdabit te veritas ejus: non timebis à
timore nocturno: à sagitta volante in die, à negotio perambulante
in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano.* Et psalm.
26. *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Si
consistant adversum me castra, non timebit cor meum.*

Hasce rationes paucis assignat S. Gregor. lib. 31. Moral. c.
14. *Justus,* inquit, *quasi leo confidens absque terrore erit: justus est
enim bestiarum id circo leo non trepidat, quia prævalere se omni-
bus suis ignorat; unde viri justi fortitudini recte leoni comparatur,
quia dum contra se quilibet consurgere conspicit, ad mentis suæ
confidentiam redit: & fit quia cunctos adversantes superat,
quia illam solum diligit, quem invitus nullo modo amittat. Quis-
quis enim exteriora, quæ etiam nolenti subtrahuntur, appetit,
fuæ sponte tutamen si non sibi sternat, infracta autem virtus
est concupiscentia vitæ æternæ, terrenæ contemptus,* &c.

Quinta. Quinta est, quod Deus sæpè terrores panicos immittat sceleratis, uti minatus est Judæis, si à lege sua desciscerent, Levit. 26. *Qui,* inquit, *de vobis remanserint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent, nullo persequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes, nemo vestrum inimicis audebit resistere, peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. Quòd si & de iis aliqui remanserint, ea-
bescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum patrum, & prop-
ter peccata parentum suorum & sua negligentiæ, donec confiteantur iniquitates suas, & maiorum suorum, quibus prævaricati sunt in me, & ambulaverunt ex adverso mihi.*

Tales pavores Deus immisit Ægyptiis & Pharaoni per tenebras palpabiles, in quibus patiter immisit ineos spectra & visiones rerum horrendarum, quas fusè describit Sapiens c. 17. v. 2. & sequ. Tales quoque immisit Madianitis ad clangorem Gedeonis & trecentorum sociorum ejus, Jud. 7. 21. ac Syris per Elisæum, 4. Reg. 7. 6.

Ex adverso justis & Sanctis Deus in rebus asperis vel ar-
duis subinde immittit tantas spes & animos, ut omnia au-
deant & intrepide aggredianter, imò hostibus omnino sint
terribiles. Tales animos immisit S. Petro, S. Paulo, cete-
risque Apostolis: S. Athanasio, qui ut leo stetit Arrianis,
totique penè orbi: & nostro sæculo S. Ignatio & S. Francis-
co Xaverio, qui innumeras & ingentes persecutiones, Deo
nixi, animosè & intrepidè superarunt, quoque Deus non
tantùm hominibus, sed & dæmonibus terribiles effecit,
juxta illud ab eo promissum: *Hodie incipiam mittere terrorem
meum in populos, ut audita nomine tuo paveant,
& in mortem parturientium contremiscant,* Deuter. 2. 25.

Analogia justi & leonis. Prima. Porrò aptè justus impavidus comparatur leoni, Primò, quia *leo,* ut dicetur c. 30. 30. *fortissimus bestiarum ad nullam pavebit occursum.* Nam ut ait Aristot. lib. 5. Histor. animal. c. 13. *Leo in venatu dum cernitur, nunquam fugit aut metuit; sed etiamsi venantium multitudinem cedere aliquando cognitur, sensim potest eorumque discedit, crebro subsistens atque respiciens. Nullus verò aprus, fuga quàm maximè possit veloci se subtrahere; tum ver-
sus lentè incedit.* Ex Aristotele hæc describit Plin. Ælianus & alii. Addit Plin. l. 8. c. 16. *Invalidissimum misi caput, quod leoni fortissimum.* hic justus omne robur habet in capite, id est, in mente voluntate generosa & amore Dei armata.

Secunda. Secundò, quia, ut ex S. Basil. hom. 9. Hexam. ait S. Ambros. l. 6. Hexam. c. 3. *Leo naturæ suæ superbus ferocia, aliarum
ferarum generibus misereri nescit, sed quasi rex quidam pluri-
morum dedignatus consortium,* ita justus dedignatur vitam sæcularium, esto delicatam, splendidam, pomposam: quia omnia terrena arbitratur ut stercora.

Tertia. Tertiam analogiam suggerit Chald. dum vertit, *justi autem sicut leo, qui intendit cibo juo sperans in sapientiam.* Leo enim secutus præda sua vescitur, nec alias feras citcumstantes metuit vel aspicit: ubi verò se satiavetit, reliquum feris ceteris comedendum dimittit. Sic justi toti intendunt justitiæ & Deo: hic enim est cibus illorum, nec quidquam timent quod illú illis auferat, per quem sperant tandem ici ipiam sapientiam, id est, gratiam, virtutē, gloriā, visionē Dei, felici-
tatem, & omne bonum: atq; hujus sui epuli mystici reliquias communicant proximis, quibus sua sapientiam aspirant.

A Quarta, quia leones contemnunt omnes feras, hostes & terrores, ac quo illi majores sunt, eo magis accrescit illis confidentia & animus. Vidimus leonem, in quem immissi canes venatici & molossi, cùm unus eum fronte apprehenderet, alii auribus, alii cauda, alii dorso, alii pectore, immotum perstitere: ac cùm jam planè canibus circumdatus esset, singulos pedibus complecti, ac omnes ex ordine à primo ad ultimum figillatim lacerare & discerpere, ea facilitate & quiete, qua chartam discerpimus. Ita justo cum adversis & periculis crescunt animi, juxta illud: *Cœlestis adversis agitata virtus.* Hinc justus gaudet adversis, quòd in iis habeat materiam exercendæ virtutis, acuendique animos. Unde animosè dicit cum S. Paulo: *Quis nos separabit à charitate Christi eorum, sum. quia neque mors, neq; vita,* &c Rom 8. 35. Quarta

Sicut ergo leo confidit, quia videns fetam æmulam confidit se illam prosternaturam, imò destinat eam sibi prædam & escam: sic justus viso hoste & tentatione confidit, quia certa spe operis divinæ præcipit victoriam, & triumphum. Rursum Aristot. lib. 2. Histor. animal. c. 1. *Leoni,* inquit, *cervix ossea uno rigida constat, nec vertebris ullis jungitur.* Et lib. 4. de Part. animal. c. 10. *Collum,* ait, *cæteris animalibus flexibile,* B *& vertebris compactum est: at luto & leoni os-
sea perpetuo riget: commodius enim ad robur, quàm ad ceteros usus collum iis ossi natura voluit.* ita interita & ad omnia terriculamenta inflexa est justorum confidentia, ac perpetua constantia tiget vigetque. Spartiatarum dux & leo fuit Leonidas, qui cum trecentis civibus obiecit sese toti Xerxis exercitui ad Thermopylas, dicens suis: *Prandete hic commilitones, apud inferos cœnaturi.* Ita Cicero in Tusc. Sic S. Leo leonina confidentia occurrit Hunnorum regi Attilæ, qui se vocabat *flagellum Dei,* eumque repressit, & ex Italia discedere compulit, teste Futropio lib. 15. Christianorum dux & leo fuit S. Ignatius: hic enim ut leo confidebat, cùm inter leones rugientes martyrii avidus dixit: *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar:* ipse ergo leonibus fuit fortior, ac leonum leo. Unde damnatus à Trajano ad leones, eos non tam ad duel-
lum, quàm ad tui convivium provocans epist. ad Romanos, *De Syria,* inquit, *usque Romam pugno ad bestias, in mari & in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc est, militibus qui me custodiunt.* Et mox: *Vtinam fruar bestiis, quæ mihi sunt præparatæ, quas & oro mihi veloces esse ad interitum, & ad supplicium, & allicio ad comedendum me, ne sicut & aliorum Martyrum non audeant corpus attingere. Quòd si venire noluerint, ego vim faciam, ego me urgebo, ut devorer. Filioli ignoscite mihi, quid mihi prosit, ego scio.* Et paulò post: *Nunc incipio discipulus esse Christi, nihil de bis quæ videntur desiderans, ut Jesum Christum inveniam. Ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, & totius corporis contritio, & tota tormenta diaboli in me veniant, tantùm Christo fruar.* Exempla.

C Denique hæc gnomen luculenter & eleganter explicat S. Chrysost. ho 8. ad Popul. quam audi. *Talis est peccantium consuetudo, omnis suspecta habent, umbras timent, omnem strepitum timent, & quemque putant ad se venire. Multos igi-
tur sæpe conspirati peccatores, ad aliud ministerium turrentes ad se venire cogitavernat, & aliis alia inter se differentibus, pec-
cati sibi ipsis conscii, putant illos de se fermocinari. Talis enim res peccatum est, nullo prodit argumento, nulle condemnat accu-
satore, pacidum facit & timidum peccatorem, sicut institia tan-
tarum. Audi igitur quomodo & huius pavorem, & illius liberta-
tem Scriptura designavit. Fugit impius persequente nemine, in-
quit. Quomodo persequente nemine fugit? Intus habet agentem con-
D scientia accusatorem, & hunc undique circumferet, & sicut seipsum non potest fugere, sic nec intrinsecus ipsum agentem, sed quocumque abeat flagellatur, & valuus habet immedicabile. Sed non talis in-
stus, sed quales, audi: Justus tamquam leo, inquit, confidit. Talis erat Elias. Vidit igitur regem ad se venientem; & dixit ille. Tune es ille qui conturbas Israel? Non ego turbavi Israel, inquit, sed tu, & domus patris tui. Verè justus ut leo confidit. Sicut enim leo regem tamquam vilem catulum quemdam insurexit. Et nonnul-
lis interiectis leonem vocans S. Paulum, ita pergit: *Tales erat leo & B. Paulus Actor. 16. carcerem enim ingressus, solo clamore omnia fundamenta concussit, vincula rexit nec deus boni, sed ver-
bis. Propterea non leones ipsos tanquàm, sed & aliud quid leonibus maius oportet appellare. Leo enim in retia sæpè lapsus capitur: sanctus verò cùm ligatur, hinc fortiores fiunt. Stent & hic beatus in carcere tunc fecit, solvens cæpedes, parietes consutiens, carcerit terrorificis custodit, & pius ait verba sapiens. Leo clamat, & omnes bestias fugat, sanctus clamat, & dæmones undiq; expulit. Leo, arma,*

in-

iuborum horror, unguium cuſpis, & dentes acuti: omnia ſtulti, ſapientia, temperantia, patientia, tolerantia, præſentium contemptus omnium. Hæc omnia, quiſquis habet, non à minus tumidis improbus, ſed & ipſas adverſitates profligatas deridebis. Meditare igitur homo ſecundum Deum vivere, & nemo te unquam ſuperabit. Sed etiamſi omnium vilitſimus eſſe videaris, omnium tamen potentiſſimus: ſicut ſi animi virtutem negligeres, etiamſi omnium ſis potentiſſimus, omnibus inſidiantibus tuis facilè expugnabilis.

Objicit S. Thomas 3. p. q. 15. art. 7. ad 1. de Chriſto dicitur Marci 14. *Capit Jeſus pavere & tædere*. Chriſtus autem fuit innocuæ juſtitiæ: ergo in juſtum cadit pavor & terror. Ac reſpondet: *Juſtus dicitur eſſe abſque terrore, ſecundùm quod terror importat perfectam paſſionem, non autem hominem ab eo, quod eſt rationis; & ſic timor non fuit in Chriſto, ſed ſolùm ſecundùm propaſſionem, & ideo dicitur quòd Jeſus capit pavere, quaſi ſecundùm propoſitionem, ut Hieron. exponit.*

Huc facit quod Ezechiel. cap. 1. Cherubinis, qui ſunt typi juſtorum, Apoſtolorum, & prædicatorum Evangelii, dat quatuor facies, ſcilicet faciem hominis, leonis, vituli & aquilæ, ubi leo notat eorum fortitudinem: hæc enim habet aliquid leonum & ferocientis naturæ. *Miniſter ergo Evangelicus*, ait noſter Alvarez, *debet eſſe homo, qui ſuas puſillas ac miſeras peccatricibus compati; leo, qui noverit adverſarios peccatorum regere & comminationes divinas terribiliter intonare: bos, qui poſſit ſollicitudinum onera ſuſtinere, & aquila, quæ contemplando cœleſtia valeat res terrenas effugere, & ad Deum ſublimiter evolare. Alio modo iſtas perfecti hominis facies expoſuit S. Gregorius, Omnis, inquit, qui in ratione perfectus eſt, homo eſt. Et quoniam ſemetipſum ab hujus mundi voluptate mortificat, vir, vitulus eſt. Qui verò ipſa ſua ſponte ad mortificationes contra adverſum omnem fortitudinem ferocitatis habet (unde ſcriptum eſt: Juſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore eris) leo eſt. Quia verò ſublimiter contemplatur ea, quæ cœleſtia atque terrena ſunt, aquila eſt.* Hæc S. Gregor. homil. 4. in Ezech. vide dicta Ezech. 1.

Vers. 2. PROPTER PECCATA TERRÆ MULTI PRINCIPES EJUS: ET PROPTER HOMINES SAPIENTIAM, ET NORUM SCIENTIAM QUÆ DICUNTUR, VITA DUCIS LONGIOR ERIT] Hebr. *in prævaricatione terræ multi principes ejus: & in homine intelligente & ſciente*, יֵדַע כֵּן, id eſt *verùm*, vel *ſic prolongabit*, vel *prolongabitur*, ſcilicet principatus, vel ita principis. Chald. *in peccato terræ multi principes ejus, & filii hominum qui intelligunt ſcientiam, durabunt*; hoc eſt, ut Syrus, *& viri juſti qui ſciunt* (practicè, id eſt, faciunt) *juſtitiam, longos faciem dies ſuos*; Sept. *propter peccata impiorum judicia & læſa ſuſcitantur, vir autem æſtimatus* vel *prudens, extinguit ea*. Pro *judicia* græcè eſt κρίσεις, pro quo Complut. legunt ἀρὰς, id eſt gravamina, oppreſſione.

PROPTER PECCATA TERRÆ MULTI PRINCIPES EJUS] Hoc eſt, inquiunt nonnulli: ex peccato Adæ orti ſunt principatus & regna, & principes & reges: nam ante peccatum non fuere: tunc enim omnes erant æquales, ac per juſtitiam originalem quiſque ſe regebat, & in juſtitia continebat: at ubi per peccatum ab ea exorbitarunt, opus fuit principibus, qui eos in ordinem reducerent, & in ea legibus, pœnis, & præmiis continerent. Unde S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 10. *Omnes*, inquit, *homines natura æquales ſumus, ſed acceſſit diſpoſitio ordine ut quibuſdam prælati videamur; iſtique diverſitas quæ acceſſit ex vitio, culpæ eſt, divinis judiciis ordinata, ut quia omnis homo ut vitæ æquè non graditur, alter ab altero regatur.*

Alii Secundò, hæc accipiunt de polyarchia, q. d. Optimum regimen eſt monarchia; monarchia enim omnibus ſubditis præeſt, omnéque in officio & pace continet: at propter peccata hominum, præſertim ambitiones, orta eſt polyarchia, id eſt, plurium dominatus; ſive optimatum, uti fit in ariſtocratia, ſive populi, uti fit in democratia, in quibus crebræ oriuntur ſeditiones, ſchiſmata, tyrannides, cædes, aliaque ſcelera. Unde monarchiam optimum eſſe regimen, & polyarchiam non tam regimen, quàm ſeditionem nuncupandam eſſe docet Plato de Legibus dialog. 8. & Ariſtot. lib. 5. Politic. c. 12. Et Euripides in Archelao: *Regnum*, inquit, *deorum quædam vita videtur: nam pulſo in mortalium rebus reliqua omnia omnia: regnum*, id eſt, monarchia, *nam in regno rex velut monarcha imperat.*

Tertiò, alii accipiunt de diviſione regni unius in multos principatus, q. d. Sæpè ob peccata populi regnum unum dividitur in multos principatus. Sicut divinum eſt regnum Hebræorum in duo, ſcilicet in regnum Juda, & regnum Iſrael ſub Roboam ob peccata Salomonis, 3. Reg. 12. Talis enim regnorum diviſio ſicut oritur ex peccatis regis, & populi, ſic populo gravis eſt & damnoſa, quia ex ea oriuntur majores ſumptus. Facilius enim eſt alere unum regem regaliter, quàm duos vel tres: inde nova tributa & exactiones: novæ leges, nova jura: & ſæpè cædes ac bella, dum quiſque ſtudet ſuos, & regni fines dilatare, aut cum rege vicino odia & lites intercedunt, uti crebra fuere bella inter reges Juda & Iſrael.

Verùm hi ſenſus omnes non cohærent cum verbis ſequentibus, nec cum iis ullam habent antitheſin, quam aliæ gnomæ continent. Quare genuinus ſenſus antitheticus eſt. q. d Ob peccata populi Deus facit, ut principes boni ſint brevis ævi, itaque alii & alii ſuccedant, qui populum novis tributis, legibus, impoſitis, oneribus, bellis gravent; at verò princeps ſapiens & probus cohibet peccata populi, itaque facit ut Deus in præmium tam populi quàm principis probi, utrique prolongetur vitam, imperium & proſperitatem. Propter hujus enim ſapientiam, & ſcientiam eorum quæ dicuntur & aguntur in regno, hoc eſt, quia diligenter ſcire omnem populi ſtatum ſtudet, ac prudenter proſpicit, ut in officio populus contineatur, & in religione, ideo ejus vita longior erit. Superiùs enim dixit. *Auferet impietatem de ſanctum regis, & firmabitur in juſtitia thronus ejus.* Poteſt & ſic intelligi noſtra litera. Sicut ob peccata terræ multos contingit eſſe ejus principes: ita ob ſapientiam alicujus cujus opera utitur princeps, & ſcientiam eorum, quæ in ſententias ferendis dicenda ſunt, vita ducis Dei munere prolongabitur. Aut propter ſcientiam eorum quæ dicuntur a Deo, hoc eſt, propter ſcientiam mandatorum Dei: ob hanc enim in Deut. promittitur regni diuturnitas. ita Janſen.

Alii per *ſcientiam eorum quæ dicuntur*, accipiunt publicorum ſceleruin cognitionem, eorum, inquam, ſcelerum quæ fama vulgavit: nam publica crimina ſubditorum coercere, præcipuum regis munus eſt. Aut plane & ſimpliciter, *quæ dicuntur*, ſcilicet à prudentibus conſiliariis & principi ſuggeruntur, q. d. Ob ſana & ſapientia conſilia, quæ ſibi à ſapientibus ſuggeſta prudens princeps ſimplectit ur & exequitur, q. d. Inſipientia & peccata abolent, mutant & multiplicant imperia: ſapientia verò & juſtitia eadem firmat, prorogat & prolongat, ut patet Deuter. 17. 20. Unde clare ex Hebræo cum nonnullis vertas, *propter hominem ſapientem, & intelligentem prolongabitur*, ſcilicet regnum.

Nota. Per *hominis ſapientiam* ſignificat principis vel alicujus eminentis viri, cujus conſilio princeps omnia facit, ſapientiam. Aut ſingulare accipe pro plurali, q. d. Propter homines ſapientes, ſolertes & probos prolongabitur vita ducis, ſicut Ezechiæ regi prorogata eſt vita ad quindecim annos per conſilium & preces. Iſaiæ c. 38.

Vers. 3. VIR PAUPER CALUMNIANS PAUPERES, SIMILIS ERIT IMBRI VEHEMENTI (Syrus, *conterenti*, & *proſternenti*; Aben Ezra, *ſemina divellenti*) IN QUO PARATUR PANES] Pro *calumnians*, hebr. eſt עשׁק, *oſec*, id eſt, injuriam faciens, opprimens injuſtè, mulctando, rapiendo, ſpoliando, &c. Sic ergo habent Hebræa: *Vir pauper opprimens pauperes, pluvia tranſiens*, vel *detruſans, ut non ſit panis*. Ex Hebræo hæc referas tam ad principatum, quàm ad ducem, & principem; unde ex eo ſic vertit Pagnin. *vir pauper & rapiens pauperes eſt ut pluvia inundans, & non eſt panis*; & Vatab. *vir pauper qui pauperes violentia opprimit, perinde eſt ac imber putrefaciens ſegetem ut nihil proveniat*. Doctus interpres cenſet hac gnome ſignificari, divites ſæpè injurios eſſe pauperibus, ideoque pauperes ut ſe tueantur, inter ſe conſpirare debere. Si enim ſe invicem vexent, omnes res ſuas peſſumdabunt, atque ad ſummam famem redigentur. Rurſum principi curandum ut lites pauperum, præſertim agricolarum, impediantur, vel ortæ illicò ſopiantur aut dirimantur, ut agricolationi, ea qua vivit reſp. vacare poſſint, ne tam ipſi quàm reſp. famem patiatur. Quare Plato in lib. de Repub. cenſet agricolis dandos eſſe judices vicinos & contribules, quos ipſi ſibi in arbitros deligant, ne, ſi urbes & forenſes judices adeant, agriculturam intermittere debeant. idque fit apud Turcas. Hinc Dionyſ. Halicarn. l. 2. *Diviſo*, inquit, *univerſo agro in pagos, ſuum cuique præpoſuit ruralem magiſtratum* (Romulus Romæ conditor,) *qui eos curarent ſeptos colonos obiurg ret, mulcta affligaret otium, & de eorum controverſiis judicaret.*

Verùm dico, Hæc gnome propriè tangit eum, qui, cùm pauper

pauper ſit, præficitur aliis pauperibus, ſive ut gubernator, ſive ut cenſor, ſive ut fiſcalis, ſive ut prætor, ſive quo alio titulo: qui cùm ſit pauper, ut tuam paupertatem alienis pauperum bonis levet, nuciemque & famem opum explear, pauperes uſque ad oſſa expilat. Hic enim hebr. vocatur גבר *gebor*, id eſt, *vir*; Septuag. ἀνὴρ, id eſt, virilis, fortis, potens, ſcilicet per curam, vel officium quod obtinet in plebeios & paganos, ſive ruſticos pauperes. Atque hinc (ut rectè Janſen.) comparatur pluviæ, quæ cum vehementia magna inundat terram, eamque obruit, quæ & ſemina denudat, & ſegetes nata proſternit, ſicque ſterilitas ſequitur, inopia & fames. Quæ ſimilitudo conſtat in duobus. Primò, in eo quòd, ſicut hujuſmodi pluvia ſua quadam vi & oppreſſione terræ inopiam inducit & famem: ita vir talis opprimens paupertem, inopiam ei adfert & famem ſua oppreſſione & iniuria.

Pauper expilans pauperes ſimilis imbri. Primò.

Secundò.

Secundò, quòd, cùm pluvia in hoc à natura ſit data, ut terram ex ſeſe inopem & indiguam fœconder, & fertilitatem rerumque adferat abundantiam, contra naturam hujuſmodi vehemens & inundans pluvia ſterilitatis cauſa eſt: ita & cùm ex naturali quadam condolentia paupet pauperi conſolationem & opem debeat, naturæ ordine inverſo ſua crudelitate deſolationem & inopiam adfert.

Tertiò.

Tertiò, ſicut pluvia obiter vertit montes, indeque defluit in valles, eaſque invadat, ut in torrentes coiens ſegetes ſternat, imò ſemina ſtirpitus evellat, itaque agris extremam vaſtitatem inducat. Sic officialis pauper non audet affligere divites & potentes: hi enim quaſi montes omnia tributa & onera decurrunt in valles, id eſt, in plebem & paganos, qui proinde planè depauperantur, & ad induſtium redigunturr.

Quartò.

Quarto, ſicut pluvia inundans agros, inondat pariter vicinas urbes: ſic qui expilat pauperes, expilat & cives. Pauperes enim bonis exuti deſerunt agriculturam, & artes mechanicas; quare civitates fame & rerum omnium inopia laborare neceſſe eſt.

Tacitè ergo Salomon monet hìc principes & magiſtratus, ut pauperes, præſertim cupidos & avaros, non præficiant munnis publicis, ne expilene pauperes (hebr. *dallim*, id eſt, extenuatos, exhauſtos) cives & agricolas, non tantùm cum ipſorum ſed & cum totius reip. jactura & damno. Nam ſubinde pauperes expilati in deſperationem & furorem verſi, ipſos principes, potentes, mercatores & divites invadunt, ſpoliant, diripiunt. Exemplum eſt in Dionyſio ſaniore, *qui*, ut ait Plutarch. in Apophth. regum, *exegerat pecunias à Syracuſanis, deinde cum videret illos lamentantes, obſecrantes, ac negantes ſe habere quod darent, imo dixit alteram exactionem, idque iterum ac tertiò fecit. Ac poſtaquam ubi maximam ſummam imperaſſet, audiret illos in foro ambulantes ridere, & ſcommata in regem iacere, iuſſit præfectos ab exigenda quieſcere. Iam enim, inquit, nihil habent, poſte aquam contemnunt nos.*

Exempla.

Gravem notam & cenſuram ſubiit Veſpaſianus Imperat. quòd pauperem quemque rapaciſſimum promovere ſoleret, ut mox citatum condemnaret: unde vulgò dictus eſt officiarios ſuos habere pro ſpongiis, quòd veluti ſpongias & ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret. ita Sueton. in ejus Vita. *Baſſo Dalmata à Tiberio interrogatus, cur totiet cum ſuis defeciſſet, & Romanis tantam cladem intuliſſet, reſpondit: Vos in cauſa eſtis, qui ad gregem veſtrum cuſtodiendum non canes dediſtis aut paſtores, ſed lupos. Sentiens gubernatorum aut Cæſaris tyrannidem defectionis cauſam fuiſſe.* ita Dion. in Auguſto.

Antigono occiſo, eius occiſores verum petiit, omni iniuriarum genere Phrygios afficerunt. Agricola verò quidam agellum fodiens, rogatus quidnam faceret: Ego, ſuſpicans, inquit, Antigonum fodio. ita Bruſ. lib. 6. c. 21.

Quocirca Solon legislator Athenienſium ſanxit, ut ſoli divites in magiſtratum adoptarentur, teſte Ariſtot. 3. Polit. 10. & Plutarch. in Vita Solonis. *Apud Indos quoque*, ait noſter Octavianus, *ditiores rempubl. gubernabant, ut ait Plin. l. 16. c. 39. & Solinus collect. c. 60. idem præſtabant Carthaginenſes, ut ait Ariſt. eodem 3. Polit. cap. 9. qui lib. 2. cap. 7. Lacedæmones carpit, quòd inopes ad ſummum magiſtratum erigerent. Conſonat his quæ Iſaias habet c. 3. Vocatur enim ad regnum reſpondit, In domo mea non eſt panis, neque veſtimentum, quod ſatis eſſe ut non eligeretur exiſtimabat. numirum verum eſt quod Solus Italicus habet lib. 13.*

Scelerі proclivis egeſtas.

Ideo Philemon poeta Comicus apud Stobæum ſerm. 94. dicebat, in quam promptam eſſe in perpetrandis malis, quare Deo ſaſficiens ipſe cap. 27. Propter inopiam, inquit, multi deliquerunt.

Huc facit Scipionis Æmiliani reſponſum apud Valer. Maxim. lib. 6. c. 4. *Cùm enim Servius Sulpicius Galba, & Antelius Cotta in ſenatu contenderent uter adverſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, rogatus ſuam ſententiam Scipio, Neutrum, inquit, ibi mitti placet, quia alter nihil habet, alteri nihil eſt ſatis, quòd mala tenentis imperium magiſtram vulcanus inopiam & avaritiam. Cicero etiam duas eſſe res, quæ poſſunt homines ad turpe compendium commovere ait, inopiam & avaritiam.*

Myſticè hæc gnomen aptari poteſt iis, qui eùm ſint infirmi & vitiis obnoxii, tamen eadem in aliis aſtigant. Sic enim fit ut qui ſibi nimis eſt indulgens, in alios nimis ſit rigidus. Tunc enim vir pauper opprimit pauperes.

Porro, Sept. vertunt, *fortis qui in impietatibus* (Hebr. רש *ras*, id eſt, pauper, per apocopen acceperunt pro רשע *raſia*, id eſt impietas) *calumniatur pauperes, tamquam pluvia vehemens & inutilis*, id eſt damnoſa & noxia. Eſt miroſis. Per fortem accipe principem vel potentem quemlibet, q. d. ait Salazar: *Quemadmodum cùm pluvia vehemens decidit, collibus hinc & inde vivis torrentes coalescunt, & agros longè latèque implent, atque adeò meſſes convellunt & ſecum auferunt; quæ verò ea ratione collegerunt, non continent, ſed in alia flumina notiora, hæc verò in mare ipſum effundunt: ſic quicunque per violentiam & iniuriam pauperes ſpoliant, nihil inde diripiunt: nam quæcunque ab his contra ius fasque evellerunt, tamquam torrentes quidam rapidi inditiores alios, velut in grandiora flumina devolvunt, & hi rurſus in mare effundunt, qui à vel morte deſeruntur, vel ob crimen aliquod fiſco adiudicantur.*

QUI DERELINQUUNT LEGEM, LAUDANT IMPIUM: QUI CUSTODIUNT, SUCCENDUNTUR CONTRA EUM.] Vatabl. *ſuccendunt ei*, ita Roman. Minùs rectè aliqui legunt, *ſuccendunt*, etſi ſenſu non incommodo, q. d. Pii qui cuſtodiunt legem, non tantùm ſuccenduntur zelo juſtitiæ contra impium & impietatem, ſed & eodem alios ſuccendunt, ut coniunctis ardoribus & viribus impios & impietatem exterminent. Hebr. eſt יתגרו *iitgaru*, id eſt, *litem vaſcabunt in eis*, contendent, confligent, copias contrahent, bellum gerent contra eos; Cajet. *excitabuntur contra eos*; Chald. *qui relinquunt legem, gloriantur in impietate* (Syrus, *laudantur in iniquitate*;) *& hi qui cuſtodiunt legem, contendent cum eis*, ſcilicet impiis; Syrus, *magnificant ſeipſos*. Eſt antithetis inter derelinquentes legem, & cuſtodientes eam, quòd illi laudent impios, hi verò eis indignentur, q. d. Qui violant legem Dei, amant & laudant impios, tum quia ſibi in impietate ſunt ſimiles, tum quia regnum impietatis propagare ſatagunt, tum quia iis ſe obarmant contra pios, & regnum pietatis, quod ipſi exhorrent. Ut eam alia taceam, vita piorum eſt tacita reprehenſio vitæ impiorum. Cùm ergo numero, & virtute creſcunt pii, vituperantur & vilipenduntur, imò ſenſim exterminantur impii. Quare ne hoc fiat, impii gaudent & ſatagunt plures ſibi aſciſcere ſocios, eoſque facere ſibi in impietate ſimiles, ut contra pios ſe muniant.

Vers. 4.

E contrario pii qui cuſtodiunt Dei legem ira, vel potiùs charitate, & zelo ſuccenduntur contra impios, tum quia indignantur eorum impietati, & violationi legis divinæ; tum quia eos reprehendunt, & ſeverè verbis caſtigant, quin & ſi poteſtatem habeant, pœnis & verberibus puniunt, ut eos emendent, aut certè ut alios ab eorum impietate abſterreant, tum quia alios eodem zelo ſuccendunt, & ut hebr. eſt יתגרו *iitgaru*, id eſt copias virelque contrahont ad impugnandum debellandumque impios cum impietate. Significat ergo, ſicut impii ardent ſtudio impietatis, ſic pios ardere zelo pietatis propagandæ: quare non ſufficere pio, ſi ſibi & Deo piè vivat, ſed & hunc zelum induere debere ad impietatem in aliis profligandam hoc enim exigit zelus honoris divini, & ſalutis proximorum. Hunc habebat David cum diceret pſalm. 118. vers. 136. & 139. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* Et pſal. 100. 5. *Detrahentem ſecretè proximo ſuo hunc perſequebar.* Et Elias 3. Reg 19. 14. *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael: altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt*, &c. Hoc zelo Phinees occidit Zambri, Mathathias Judæum idololatrantem. S. Petrus Ananiam, & Sapphiram, ac Simonem Magum acriter caſtigavit: imò Chriſtus Dominus emeutes, & vendentes ejecit è templo.

Portò

Pottò Septuag. ex præcedenti verſu ad hunc accerſentes *vir tamquam pluvia*, ſic nectunt, & vertunt, *Tamquam pluvia veliemens & impetus, ſic qui derelinquentes legem laudant impietatem: qui autem diligunt legem, circumdant ſibi munum.* hoc eſt, ut vertit auctor Catenæ Græcor. Impii qui deſerta lege Dei impietatem laudant, & junctis viribus propagant; ſunt ſimiles noxio impetuoſoque imbri, qui inſtar torrentis omnia ſecum rapit: ſic enim impii pios ad ſuam impietatem rapere ſatagunt: at pii qui legem diligunt, valido muro ſe cingunt, ut contra hunc impiorum furorem ſe tueantur, ne ab eorum impietatis torrente abripiantur. Mus hic eſt duplex, ſcilicet cuſtodia legis divinæ, putà conſtans & obſtinatus animus ad eam uſque ad mortem obſervandam, ac invocatio & protectio Dei. Qui enim legem Dei conſtanter cuſtodit, is quamdam impatibilitatem, Deique favorem ſibi parit, qui illum viciſſim cuſtodit, tutumque ab hoſtibus reddit, ait auctor Catenæ Græcor. Hoc eſt quod Deus novæ Jeruſalem, id eſt, Eccleſiæ, ac fideli pioque cuilibet, promittit Zachar. 2. 5. dicens: *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* vide ibi dicta.

Deus eſt omnium piorum.

Hujus gnomæ veritas patet in hæreticis, qui ſicut vulpes Samſonis caudis conſpirant, licet ore, verbis, hæreſibus & ſententiis diſſentiant, ut Catholicos junctis viribus oppugnent, & à fide ad hæreſin pertrahant: è contrario veri Catholici contra eos ſe uniunt & muniunt, imò eis ſacrum bellum indicunt, ut jam à Sereniſſimo Imperatore Ferdinando II. in Germania, ac vicinis regibus in ſuis regnis acre & internecinum hæreſi bellum indici videmus. Hinc & Hebr. *iitgarr*, id eſt, *ſunt movent in eis*, ſic aliqui exponunt, q. d. Seminant in eis diſſidia, aut ſeminari & creſcere permittunt, ut ipſi ſe invicem, velut Madianitæ Judic. 7. mutuis litibus & gladiis conficiant, ac diviſi & penè confecti planè à Catholicis conficiantur. Bellum enim hæreticorum eſt pax & victoria Catholicorum.

VIRI MALE NON COGITANT JUDICIUM: QUI AUTEM INQUIRUNT DOMINUM, ANIMADVERTUNT OMNIA] Hebr. *intelligunt omnia*; Chald. *intelligunt omnia bona*; Septuag. *in omni*. Pro *cogitant & animadvertunt*, hebr. eſt idem verbum בין *ibinu*, id eſt, intelligunt, prudenter conſiderant & advertunt. Per *judicium* Primò, accipe id quod æquum & juſtum eſt, q. d. Improbi non conſideraot quid ſit æquum & juſtum, quid æquitas & virtus poſtulet, ſed quid optet eorum cupiditas: qui autem ſtudent Deo placere, ſtudioſè conſiderant omnia & ſingula, quæ ei placent vel diſpliceut, ot illa amplectantur, hæc toto corde refutent. Hæc enim eſt una & vera ſapientia, intelligentia & ſcientia ſanctorum, de qua Moſes Deuter. 4. 6. *Hæc*, ait, *eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis, ut audientes univerſa præcepta hæc dicant: En populus ſapiens & intelligens, gens magna: nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris.* Unde Nazianz. orat. 14. *Prima*, inquit, *ſapientia eſt vita proba & honeſta, Deoque purgata, vel certe purgans.* Et S. Chriſoſt. homil. 9. in epiſt. ad Coloſſ. *Nihil eſt ea ſapientia qui ea virtute ſe recte egerit. Vide enim quomodo ſit philoſophus.* Ac deinde id oſtendit ex definitione philoſophiæ. *Ergo vir inſtans rerum divinarum & humanarum cognitionem habet: novit enim quæ ſunt res divinæ & quæ humanæ; & ab his quidem abſtinet, illas verò exercet & operatur.*

Secundò, per *judicium* accipias Dei vindictam & ſupplicium, tum temporale quod irrogat impiis in hac vita, tum æternum & gehennale, quod irrogabit eis in die judicii, q. d. Impii non cogitant terribilia Dei judicia & ſupplicia, quæ improbis ſolet infligere, & maximeique infliget in extremo judicio: quocirca licenter & impunè ſuas cupiditates ſequuntur, juxta illud S. Brunonis fundatoris Carthuſianorum,

Sic cervunt homines tamquam mors nulla ſequatur.
Et velut infernus fabula vana foret.

At verò qui timent Deum, ejuſque voluntatem & legem ioquirunt; hi omnia Dei judicia, ac præſertim æterna bonorum præmia, & impiorum tormenta, aſſiduè conſiderant & formidant: atque hac conſideratione ad peccatorum fugam & ad virtutis ſtudium, velut acri ſtimulo jugiter ſeſe excitant & exſtimulant. Sanè hac conſideratione judiciorum Dei, & æternitatis beatiſſimæ, vel miſerrimæ, nulla alia efficaciot dari poteſt. Audivi ſenem quemdam valdè religioſum & timoratum dicentem: *Ego quotidie manè aſcendo ad cælum ut conſiderem Beatorum gaudia, ac deſcendo in infernum ut ſpectem damnatorum ſupplicia; itaque ex matutina hac conſideratione tota die me ſenſim percurgeri ad omne bonum, licet arduum & difficile.*

Stimulus acer ad bene.

MELIOR EST PAUPER AMBULANS IN SIMPLICITATE SUA, QUAM DIVES IN PRAVIS JUVENTUTIBUS] *Simplicitas ſua*, Hebr. תמתו *ſummo*, id eſt, innocentia, integritate; Pagnin. *perfectione ſua*. Sic Job cap. 1. v. 1. dicitur *vir ſimplex*, id eſt integer, & *rectus*. *Prava* viæ vel itinera, ſunt pravæ actiones & mores. Septuag. *melior eſt pauper valens in ſimplicitate divite mendaci*, id eſt, iniuſto & fraudulento; Chald. *quàm ille qui perverſus eſt in via & ipſe eſt dives*; Syrus, *pauper ambulans in ſimplicitate ſua, & dives in viis obliquis.* Vers. 6.

Melior, id eſt, præſtantior, ditior, felicior, ac reip. utilior, eſt pauper rectè vivens, quàm dives perversè, quia ſummæ opes & ſumma felicitas eſt virtus & gratia Dei: vice verſa, ſumma inopia & infelicitas eſt vitium & inimicitia Dei. Hinc aperte S. Gregor. Nazianz. in carm. ad Nicobulum, in divitem earentem ſapientia et virtute intorquet illud vulgò dictum: *Simia eſt ſimia, etiamſi aurea geſtet inſignia.* Et illud: *Aſinus etiam auro emuſſus propterea rudere non deſinet.* Et illud: *Enſi plumbeo ut quid cingina aurea.* Huic verſui ſimilis, imò penè idem eſt ille c. 19. 1. vide ibi dicta. Huc alluſit S. Jacobus epiſt. c. 1. v. 9. 10. et 11. *Glorietur frater humilis in exaltatione ſua, dives autem in humilitate ſua; quoniam ſicut flos fœni tranſibit*, etc. *& dives in itineribus ſuis marceſcet.*

QUI CUSTODIT LEGEM, FILIUS SAPIENS EST: QUI AUTEM COMESSATORES PASCIT, CONFUNDIT PATREM SUUM] Septuag. *cuſtodit legem filius intelligens, qui autem paſcit luxurium, inhonorat patrem*; Chald. *qui ſecum eſt comeſſatorum*, (Syrus, *qui vana & inutilia præſtat*) *exacerbat patrem.*

Difficile eſt hic aſſignare ſolitam antitheſin inter priùs hemiſtichium & poſterius. Primò, Janſen. Sicut, inquit, ſtipiens eſt ille filius qui cuſtodit legem Dei, quæ inter cetera vetat omnem luxum, præcipuè in juvenibus, & proinde talis honore & lætitia afficit patrem, quia filius ſapiens lætificat patrem ſuum: ita qui alit comeſſatores, contra legem Dei faciens, ignommia afficit patrem ſuum, quia in patris ignominiam cedunt ſibi vitia, tamquam qui non benè inſtituerit filium. Rectè iſta dicuntur, niſi quòd antitheſis hæc nimis generalis ſit & longè petita: ſic enim ſuperbum, iratum, luxuriam, invidiam, & quodvis vitium opponas legi, quia lex omnia prohibet. Quocirca

Secundò, ſtrictiùs noſter Salazar per *legem* accipit, non præceptum Dei, ſed hereditatis portionem à parentibus cuique filiorum relictam, quam *legitimam* vocant, eò quòd ſecundùm legem tam naturalem, quàm poſitivam filius debetur, q. d. *Qui legitimam ſuam, quàm lex etiam retinere, ac ſui animi alienare prohibet, legi ipſe parens obſervat, nec profundit; is certè filius eſt ſapiens, & parentibus ſuis glorioſus. Qui autem conſeſſationibus acceptam à patribus hereditatem profundit, ad extremam inopiam redactus, dum inglorius obſtrepuſque mendicare, aut aliis inſervire compellitur, dedecore afficit parentes ſuos.* Verùm nuſquam, quod ſciam, lex ſumitur pro legitima hereditatis paternæ portione filiis debita.

Tertiò ergo & planè, Vatablus *legem* ſumit pro modo, q. d. Qui in expenſis ſervat modum, ut juxta ſtatum & opes ex virtute temperantiæ moderetur ſumptus menſæ & familiæ; hic ſapiens eſt, quia temperans, & quia opes tuas ſervat ad majores & meliores uſus, ut nunquam egeat, ſed tempet abundet. Qui autem conſeſſatur convivando ac compotando, ac cum helluonibus ſua abligurit, hic inſipiens eſt, & confuſione afficit tam ſe, quàm parentes ſuos, tum quia parentibus aſcribuntur vitia, uti prodigalitas & comeſſatio filiorum, quaſi eam illis indulſerint, aut in ea illos educarint, tum quia comeſſationes hæ tam filium quàm parentes ad inopiam & manticam rediguut, ut cogantur mendicare. Sic *lex* ſæpè ſumitur pro norma, regula, forma & modo, ut eùm Cicero ait 2. de Orator. *Hanc ad legem formanda nobis oratio eſt.* Et: *Difficilius eſt oratione uti, quàm verſibus, quòd in illis certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi oportet.* Sicut enim virtus, ſic & lex in modo & medio conſiſtit.

Denique per *legem* accipias legem temperantiæ & continentiæ, quæ virtus eſt generalis, & voluptatibus quibuslibet modum ponit, eaſque certis limitibus circumſcribit, quos limites tranſgreditur comeſſator & helluo.

QUI CUMULAT DIVITIAS USURIS ET FOENORE,

LIBERALI IN PAUPERES CONGREGAT EAS] Lyran. *ei liberali* jungit cum *fenore*. Fœnus enim liberale eſt, quod non ex pacto, ſed liberaliter ultra ſortem à mutuatario datur mutuanti ſive fœneranti. quod quidem non eſt expreſsè contra juſtitiam, ſæpe tamen eſt contra charitatem, cùm mutuans illud tacitè intendit & expectat, repugnat enim ſanctioni Chriſti: *Mutuum date nihil inde ſperantes*, Lucæ 6. 35. Sic ergo explicat Lyran. Qui coacervat divitias ex uſuris & fœnore, illo *liberali*, ſive liberaliter dato, *in pauperes*, id eſt, contra pauperes, *congregat eas*: nam pauperes æquè exhaurit, ac ſi ex pacto caldem uſuras exigeret. Verùm *ei liberali* non cohæret cum *fenore*, ſed cum *ei in pauperes*: id patet ex Hebræo, Chald. & Septuag. Hebr. enim habent, *multiplicans copiam ſuam in uſura & augmento, ad miſereſcendum egenis congregavit ea*; Chald. *miſerentis pauperum congregat ea*; Septuag. *qui multiplicat bona ſua cum uſuris & excreſcentiis, ei qui miſeretur inopum, congregat ea*; Syrus, *relinquet eas illi qui pauperum miſeretur*. Jam

Primò, aliqui ex Hebræo ſic explicant, q. d. Qui vult multiplicare opes ſuas per uſuram ſecundam æquè ac ſanctam, hic eas expendit in miſeriis pauperum; miſerendo enim pauperum meretur, ut Deus viciſſim ejus miſereatur; quod enim datur paupert, Deus ſibi datum æſtimat: quare cùm liberalitate ſe vinci non ſinat, plura reprendet danti, quam dans erogarit in pauperes. Unde illud e. 19. 17. *Fenerator Domino qui miſeretur pauperis*. Verùm hic ſenſus coactus videtur, & verba invertit.

Secundò, Vatabl. per *liberalem* accipit judicem, q. d. Judex ab uſurario repetit uſuras, utpote iniuſtè acceptas, eaſque reddit pauperibus, à quibus extortæ ſunt. Accedit R. Salomon ex R. Tanchuma: *Qui uſura*, inquit, *& fenore divitias coacervat, id ad erigendum in pauperes facit; cum enim magiſtratus reſtiterint, hunc inquit partit opibus opulentum eſſe, tum divitiis ſpeliant, quibus pauper conſtruunt, viaſque reficiunt; quod quidem eſt in pauperes ſinum beneficumque ſe exhibere*.

Deus opes avari deriſat in liberalem.

Tertiò & genuinè, q. d. Qui opes ex uſuris coacervat, non coacervat eas luis heredibus avaris: nam *de malè acquiſitis non gaudet tertius heres*; ſed alicui viro qui liberalis & munificus ſit in pauperes: Deus enim providentia ſolet transferre opes ab avaris & uſurariis in liberales, tum ad caſtigandam eorum avaritiam & uſuram, tum ut opes à pauperibus per uſuras iniuſtè extortæ, à liberalibus iſtidem juſtè pieque reddantur. Exemplum eſt in S. Joanne Eleemoſynario, Patriarcha Alexandrino, qui quia liberaliſſimus erat in pauperes, hinc Deus ad eum derivabat avarorum & uſurariorum, quin & proborum mulierciordumque, opes. Sic ſæpè uſurariorum bona ſi ſine heredibus & inteſtati moriantur, devoluuntur ad Eccleſiæ Prælatos & Epiſcopos, qui poſt factam reſtitutionem poſſibilem, quæ ſuperſunt in pauperes erogant. Ita Alexander III. c. *Cum ſit*, tit. de uſuris, jubet *ut ea quæ uſurarii iniquè acquiſita ſunt, ſi non ſuſtineſſent illi quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & uſurarii, eorumque heredes Eccleſiaſticis panis ad hoc cogantur*. quod Navarrus, Covarruvias, Petrique Doctores extendunt ad bona incerta, ex aliis dictis dubia, ut ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus, idque merito, quia eadem vel major eſt in his ratio: ne videlicet hi ſcelcribus iniquis liceat ex iniquitate & iniuriis diteſcere. Unde noſter Leſſius lib. 2. de Reſtit. rat. 21 acceptæ dub. 6. docet, bona incerta, ſive ex contractu, ſive ex delicto, reſtituenda eſſe pauperibus, non jure naturæ, ſed jure poſitivo vel conſuetudine. Hinc patet uſuras eſſe illicitas & iniuſtas. Idem docuere Philoſophi. Unde Ariſtot. lib. 1. Polit. *Iuſtè*, inquit, *in odio eſt lucratoria, quia numme nitur ſumquam merces, & ex eo quod non fructificat natura, fructum capit. At commutationis cauſa factus eſt numiſma. Maxime igitur prater naturam eſt nummum fieri mercem*. Et Cato interrogatus *quid eſſet fenerari?* reſpondit, *Quod hominem occidere*.

Huic gnomæ antiſtrophæ ſiot hæ: *Si congregaverit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparaverit veſtimenta præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentum innocens dividet*, Job 27. 16. *Bona relinquit heredes filios & nepotes: & ſuſtinet inſto ſubſtantia peccatoris*, Proverb. 13. 22. *Peccatori autem dedit* (Deus) *afflictionem & curam ſuperfluam, ut addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo*, Eccleſ. 26. ubi rurſum hac de re dicam. Notent hic avari, vitam & modum diteſcendi, non eſſe ſtudium & ſollicitudinem coacervandi opes; ſed juſtitiam & probitatem, ac præſertim liberalitatem & ſtudium eleemoſynæ. Vis ergo te & tuos ditare, dita prius pauperes Dei, ita te ditabit Deus viciſſim.

VERS. 9. *Non audiens pauperem non audietur à Deo cum.*

QUI DECLINAT (Syrus, *obturat*) AURES SUAS NE AUDIAT LEGEM, *ORATIO EJUS ERIT EXECRABILIS*] Hebr. Aquila, Symmach. & Theodot. *etiam oratio ipſius abominatio*, Septuag. *& ipſe orationem ſuam abominabilem fecit*; Syrus, *etiam oratio ipſius erit abominabilis*. q. d. Qui legem, quæ eſt interpres voluntatis divinæ, non audit, id eſt, non ei obedit, hic meretur viciſſim non audiri à Deo, cùm ei morat; imò non tantùm vitia, ſed & oratio ejus eſt Deo execrabilis. Ratio à priori Prima eſt, pœna talionis: Deus enim par pari refert: ſicut enim ipſe non vult audire Deum loquentem per legem, ſic Deos viciſſim ipſum non vult audire ſibi loquentem per orationem. *Ratio à priori. Prima.*

Secunda, quia oratio volentis perſeverare in peccato eſt peccatum, idroque Deo abominabilis: eſt enim conjuncta cum affectu peccati, ac proinde ſic orans videtur ridere Deum. talis enim reipſa dicit: Volo Deum colere & invocare, & ſimul volo eumdem offendere & irritare. quare petendo facit ac Judæi, qui ſirzo populi Chriſtum adorabant, dicentes, *Ave rex Judæorum*: & ſimul eodem ore ipſum conſpuebant & colaphizabant. Quin & ſubinde videtur Deum facere ſortem ſceleris, ut cùm fures orant Deum, ut ſibi occaſionem largiatur multa furandi, adulter adulterandi, homicida occidendi inimicum, &c. Hæc enim orationes petunt, ut Deus faveat ſceleri, ideoque ſunt blaſphemiæ, & ſummè Deo iniuriæ. Hinc illud pſal. 108. *Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum*, id eſt, in offenſam, ut oratio hominis tam impii magis offendat & exacerbet Deum, quàm placet. quia, ut ait ibidem S. Gregor. homil. 27. in Evangel. oratio in peccatum eſt, petere ea quæ prohibet Deus, v. g. ut Deus ulciſcatur inimicos, occidat Chriſtum & Martyres: anima enim orationis eſt charitas. Nam pſalm. illo 108. petunt orantque Iudas & Judæi, ut Chriſti & Chriſtianorum nomen deleatur, ait ibidem Euthymius. Et S. Auguſt. ibidem: *Oratio*, inquit, *Iudæ fuit in peccatum, quia non fiebat per Chriſtum, quem noluit ſequi, ſed perſequi*. Talis fuit oratio Antiochi iam quaſi condemnati & deſperabundi, oratus pro remiſſione C non tam culpæ quàm pœnæ, 2. Machab. 9. 13. *Orabat*, inquit, *ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus*. Unde auctor Imperfecti homil. 15. in Matth. *Ille*, inquit, *erat qui iam non peccat: qui autem regas & peccas, non tam regni quam deludis Deum*, vide S. Gregor. 18. Moral. cap. 5. *Secunda.*

Tertia, quia, ſicut aroma in ſe odoratum malè olet ſi in ſtercore, cloaca aut ſimeto ponatur, eò quòd ejus tetro odore inficiatur: ſic pariter oratio, licet in ſe ſit odorata & grata Deo, tamen, quia ex corde peccatis putido, quod ſuos concupiſcentiæ fœtores exhalat, promanat; hinc ejus putoribus maculatur, maleque olet coram Deo: bene autem olet, ſi ex corde puro, & virtutibus fragrante eliciatur. *Tertio.*

Quarta, quia qui manet in peccato, manet in hoſtilitate Dei. Lutus autem hoſtem ſuum odit, nec ejus preces acceptat. Quare qui in peccati affectu perſiſtens orat Deum, perinde facit ac Judas, qui oleolatur Chriſtum; & interim eum prodit; aut ſicut qui una manu blanditur amico, altera illum veiberat vel occidit. Oratione enim quaſi oleolatur Deum, illique blanditur; pravo verò opere vel affectu Deum offendit, & quaſi veiberat. Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtic. cap. 34. 23. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum*. vide ibi dicta, & Prov. 15. 8. *Quarta.*

Appoſitè Ambroſiaſter in c. 4. Apocal. *Ad eorum*, inquit, *cacitatem demonſtrandam quamdam ſimilitudinem proponam. Homo quidam uſque ad collum deſixus in limo tenebatur; tumque vidiſſet quemdam prætereuntem extendere manum clamabat, dicens. Miſerere mei, & extrahe me ab hoc luto. Cumque manum porrigeret, ut ipſum extraheret, iſte manum, quam extenderat, ſub luto demerſit. Dumque ille qui ad extrahendum venerat, recedens vellet iſte iterum ut erueretur poſtulabat. Cumque ille ſecundò ad eruendum manum extenderet; iſte ſicut priùs manum ſub luto demerſit. Dumq; crebrius hoc faceret, ille iratus dixit: Cur priùs ni eruerit, cùm in tuo periculo perſiſtere velis? & quia interitum tuum diligis, peſſime quod eligiſti. Similiter iſti Deum deprecantur aſſidue, ut à vitiis eruantur, & tamen iſta vitia ita amplectuntur, ut ab eis nullo modo divelli poſſint*. Unde ſubjungit juſtum ſemper orare: quia quando mens ab

oratio-

oratione vacat, ipſa opera intercedont; imò, quando dormit, opera ejus in conſpectu Dei refulgent, & ipſa ſunt interceſſores apud Deum.

Intellige hæc de iis qui in peccati actu vel affectu obfirmati pertinuot: nam ſi quis cupiat è vinculis peccati egredi, rectè orat Deum, ut illi gratiam & vires id perficiendi largiatur: peccator enim id ſuis viribus præſtare nequit, ſed ad hoc eget potenti Dei gratia, quam proinde precibus implorare poteſt & debet. Ita D. Thomas 2.2. quæſt. 78. art. 2. ad 1. ubi obiiciens ſibi illud cæci nati: *Scimus quia peccatores Deus non audit*, Joan. c. 9. 31. & hanc Salomonis gnomen; reſpondet: *Oratio in impetrandonon inniti ur meritis, ſed divinæ miſericordiæ, quæ etiam ad malos ſe extendit: & ideo etiam quandoque peccatorum oratio à Deo exauditur. Unde Auguſt. dicit ſuper Joann. tractat. 44. quòd illud verbum cæcus locutus eſt, quaſi adhuc inunctus, id eſt, nondum perfectè illuminatus: nam peccatores exaudit Deus. Quod autem dicitur, quòd oratio non audientis legem eſt execrabilis, intelligendum eſt, quantum eſt ex merito peccantis: ſed interdum impetrat ex miſericordia Dei, vel propter ſalutem ejus qui orat, ſicut auditus eſt publicanus, ut dicitur Lucæ 18. vel etiam propter ſalutem alterius, & gloriam Dei.*

Hoc eſt quod terribili voce per Iſajam cap. 1. 15. Deus intonat: *Cum extenderitis manus veſtras, avertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Efficax profectò ratio*, inquit noſter Alvarez, *& cui nulla tergiverſatione ſatisfieri poſſit. Non exaudiam, quoniam manus peccatorum ſanguine, id eſt, peccatis & iniquitatibus plenæ ſunt, quibus (quod ad ſe attinet) iterum Chriſti ſanguinem fundunt. Egregie enim dixit S. Baſilius: Hæc cauſa eſt cur Deus oculos avertere ſoleat, quando manus extendimus, nimirum quòd judicia ſupplantationis occaſionem iræ præbeant. Quemadmodum ſi quis inſuper fectæ filiæ alienjus, quem ille in oculis ferebat, adhuc cruore conſperſas manus habens extendat ipſas patri, etiam tunc ſtomachanti, petens in amicitiam ut ſe recipiat; nonne ſanguis filii, qui in manu ejus apparet qui filiæ autem attulit, ad iram magis incitabit eum, cui injuria data eſt? Si pater ejus petitionem non audiet cujus manus videt ſanguine filii ſui pollutas; quo pacto Deus orationes iniquorum ſuſcipiet, quos ſcit in legem ſuam eſſe prævaricatores, & in ſeipſum injuriosos, & in ſanguinem & merita filii unigeniti ſui crudeles exiſtere?*

Vers. 10. QUI DECIPIT JUSTOS IN VIA MALA, IN SUPERBIA SUO, (Syrus, *in foveam*) CORRUET: ET SIMPLICES POSSIDEBUNT BONA EJUS] *In eam* nooeſt in Hebræo, Chald. Septuag. Aquila & Theodot. nec in multis Latinis Hebræa enim ſic habent, *ero qui facit rectos in via mala, in foveam ſuam ipſe cadet, & integri hereditabunt bona*; Chald. *in foveam cadet, perfecti autem & immaculati hereditabunt bona*; Septuag. *qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet; iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea*; Aquila & Theodot. *& ſimplices obtinebunt bona.*

Igitur delendo *in eam*, gnome hæc generalis hunc dat ſenſum: Qui errare facit ſimplicem & juſtum, ſeducendo eum in viam, vel per viam malam, per quam ſcilicet eum deducat in foveam aliquam & interitum ei paratum, ſive is corporalis ſit, ſive ſpiritalis, qualis eſt error, hæreſis, libido, rixa, &c. hic in illud ipſum malum, quod ſimplici, id eſt, recto & innocenti, paravit, incidet: ſimplices autem. id eſt, recti & doli expertes, ſeductore pereunte, & ſuis dolis capto, pro malo eis ſtructo, Deo eos protegente & dirigente, bonum recipient & poſſidebunt, ut v. g. pro errore capeſſant veritatem, pro hæreſi fidem, pro libidine caſtitatem, pro rixa pacem, in eaq; velut poſſeſſores firmentur & ſolidentur, &c. Igitur hęc gnome conſentit cum illa c. 26. 27. *Qui fodit foveam, incidet in eam.*

Vulgatæ verò verſionis quæ addit *in eam*, ut arctetur hęc gnome ad fraudulentos, qui per dolos & fraudes alios ſuis bonis privare ſatagunt, hic eſt ſenſus: *Qui decipit*, id eſt, decipere nititur (ſignificatur enim actus decipiendi inchoatus, non perfectus ut patet ex ſequ.) juſtos *in via mala*, id eſt, aliqua fraude, arte, vel dolo, putà actione aliqua perverſa & fraudulenta, v. g. per conſilium, machinationem, vel contractum aliquem doloſum, ut opes ejus ingentoſa fraude ſibi vendicet; hic *in interitu ſuo*, id eſt, per artem et fraudem ſuam, qua alios interitum et perniciem machinatus, eſt, *corruet*, id eſt, malum quod iuſtis ſtruxit ipſe incorret, ut per fraudem, qua eos bonis ſpoliare putabat, ipſemet per eamdem bonis ſuis ſpolietur, illaque in juſtos tranſcribantur. Sic enim non

Deus bona doloſorum in veſtos tranſcribit.

Arabò Dei providentia dolum & doloſos punit talione, ut dolus quem aliis paraverunt, in ipſorum caput recidat, ac qui doloſè juſtorum bona furripere tentarunt, ipſis bona ſua cedere cogantur, uti Aman. moliens per fraudem Mardochæum & Judæos ſpoliare dignitate, bonis & vita, iiidem ipſe eum ſuis per eoidem ſpoliatus eſt.

Hoc voluerunt Septuag. dum verterunt, *qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet: iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea*, q.d. Iniqui videbunt bona rectorum & juſtorum, ad quæ per fraudes ſpirant; ſed non ingredientur in ea, nec ea poſſidebunt: quia ipſi per bona vel potiùs juxta bona hæc dumtaxat tranibunt, ut in tranſitu ea videant, ſed mox eum mœrore ea pertranſire & relinquere cogantur. perinde ut qui vult poſſidere aquam fluvii, fruſtra laborat: aqua enim hæc tenere nequit, quia jugiter fluit & tranſit, iticoque præterfluit: tales prorſus ſunt divitiæ, præſertim quæ injuſtè & fraude doloque parantur; tranſeunt enim, fugiuntque ab iniquo poſſeſſore, & avolant ad juſtos & rectos; ac viciſſim avari & doloſi tranſeunt per eas, alioque, putà in pauperiem, vel mortem & gehennam, abeunt, juxta illud: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*, pſal. 75. 6.

Exemplum illuſtre eſt in Laban, qui volens circumvenire Jacob per pacta nova & iniqua, iiidem Dei nutu circumventus eſt. Audi ipſum Jacob loquentem uxoribus ſuis Geneſ. 31. 7. *Sed & pater veſter circumvenit me, & mutavit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimiſit eum Deus, ut noceret mihi. Si quando dixit: Varia erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oves varios fœtus, quando verò è contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. Tuliquo Deus ſubſtantiam patris veſtri, & dedit mihi.* Deus enim eſt innocentiæ & juſtitiæ tutor, ac nocentum & iniquorum ultor. Juſtum eſt enim ut qui alium dolo circumſcribere conatur, ipſe eodem circumſcribatur: æquum eſt ut qui aliena appetit, ſua perdat: par eſt ut qui alterius bona per fraudem concupiſcit, tua ei cedat. Sic Pharao & Ægyptii doloſè ſpoliantes & opprimentes Hebræos, eodem dolo ab eis ſpoliati & oppreſſi ſunt, Exod. 12. 36 & cap. 14. 27. Sic hiice annis principes hæretici latagentes invictiſſimum Imp. Ferdinandum, per elancularias conſpirationes & rebelliones dirionibus ſuis exuere, per eaidem ſuis ab ipſo exuti ſunt. Similia crebrò legimus in Hiſtoriis.

Exempla.

Myſticè hæretici, luxurion, ceterique impii, qoi rectos per hæreſin, libidinem, aliaque ſcelera pertrahere conantur, itaque eos ſpoliare cæleſti gloria, ac in gehennam pertrahere; ipſimet in gehennam corrunt, ac gloriam ſibi in cælis præparatam rectis & conſtantibus cedunt. ita Bayons.

Vers. 11. SAPIENS OCULI VIDETUR SIBI DIVES: PAUPER AUTEM PRUDENS SCRUTABITUR EUM] Varii variè exponunt. Primò, aliqui q.d. Dives videtur ſibi ſapere, eò quòd norit modum coacervandi opes, etiam per contractus ioiquos & uſurarios, quibus pauperum erumenas emungit: at pauper qui prudens eſt, hoice modos & contractus ſagaciter odorabitur, eoſque deteſtabitur & fugiet.

Secundò, alii, q. d. Dives videtor ſibi ſapiens, id eſt, prudens, boneſtus & probus, quòd honeſtè ſplendidequa alat familiam at ne ſibi blanditur de probitate: huius enim teſtes & judices ſunt pauperes: probitas enim divitis maximè conſiſtit in eleemoſyna, cujus teſtes ſunt pauperes. Unde B. Chryſologus homil. de divitiis & paupertate: *Dives*, inquit, *ſive bonus, ſive malus, in conſcientiis pauperum apparet: talis erit, qualem in æſtimant pauperum greges.*

Tertiò, Rabbini & Baynus, q. d. Dives putat ſummam ſapientiam eſſe induſtriam congerendi divitias: pauper autem qui verè ſapit, hoc ejus judicium ſcrutatur & damnat, dum cenſet ſapientiam non in opibus, ſed in opum contemptu conſiſtere. quod etiam cenſuere Philoſophi, ut Seneca epiſt. 119. Diogenes, Ariſtides, Crates, &c. Unde Chald. vertit, *& pauper prudens conterunit eum.*

Quartò & genuinè, q.d. Diviti opes addunt animos, eumq; inflant, ut putet ſe præ ceteris ſapere, præſertim quia à vulgo magnus & excelſus prædicatur, & ab adulatoribus prudens & felix nuncupatur: at pauper prudens hunc ejus faſtum deſpiciens, per colloquia, quæſtiones & actiones ſcrutari, poteſt, & non raro re ipſa ſcrutatur, an præter divitias vera ſapientia polleat, facileque ejus inſipientiam deprehendet, coarguet & damnabit. Tacitè innuit Salo-

Opes obſſunt ſapientiæ: cur?

mon divitias esse impedimentum sapientiæ, paupertatem verò ejus esse incitamentum, tum quia divitiæ inflant, faciuntque superbos; paupertas verò facit modestos & humiles. Sapientia enim vera est humilitas, sicut insipientia est superbia & fastus: tum quia divitiæ amantem sui curæ cruciant, & deprimunt ad opes & res terrenas, ut de rebus altis, quas spectat sapientia, non possint sincere judicare: paupertas verò ab opibus expedita, liberè intendit opibus rebusque melioribus & cælestibus: tum quia divites abundant voluptatibus, vacantque gulæ & luxuriæ, quæ mentem hebetant & obtundunt: paupetes verò sunt frugales & temperantes; temperantia autem mater est sanitatis, sanctitatis & sapientiæ; unde philosophi opes abjecerunt, ut liberè serena mente philosopharentur. Hinc Crates Thebanus ingens auri pondus projecit in mare, dicens: *Merge il. Gnoma.* *lud ne mergat me*, teste S. Hieron. epist. 13. ad Paulinum, & epist. 33 ad Julianum. Et Menander: *Beatus ille qui opes & mœstem habet*, quia utrumque habere est difficile: opes enim mentem sæpè opulento eripiunt. Tum quia Deus ita dona sua dividit, ut diviti det opes, pauperi ingenium & sapientiam. hinc videmus paupetes esse sapientiores, pientiores, sanctiores divitibus. Unde S. Jacobus cap 2. v. 5. *Nonne* B *Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit diligentibus se.*

Præclarè S. Chrysost. homil. in psalm. 4. *Divitiæ*, inquit, *sunt vitiorum & errorum ministræ, paupertas autem mater philosophiæ. Idque rei ipsæ indicium quotidie, quòd pauperes sunt divitibus prudentiores, & sapientiæ amantiores.* Et Abbas Ille in Vitis Patr. *Paupertas voluntaria*, inquit, *est animæ requies.* In quiete autem anima invenit videtque verum, veramque sapientiam. Hinc veteres Ascetæ & Anachoretæ paupertatem & quietem professi, evadebant sanctissimi & sapientissimi. Nota est historia pauperis apud Damasc. in Vita Barlaam & Josaphat cap 4 qui profitebatur dicebatque: *Ego fermonibus lapis mederer.* Unde accitus à principe, qui ob sermonem incautum iram regis & mortis periculum incurrerat, sapiens ei dedit consilium, quo & regem placavit, & mortem evasit.

Rursum significat Salomon, divites habere specimen & pompam sapientiæ, pauperes verò rem & medullam sapientiæ. Divites enim suo splendora vestium, famulorum, palatiorum, exteriùs ostentant gravitatem & sapientiam: at paupetes scrutantur ejus interiora, putà animum & mentem, illamque sapientia sæpè vacuam deprehendunt. Sic Diogenes scrutatus est, libeteque carpsit Alexandri Magni ambitionem, eoque illum deduxit, ut diceret: *Si non essem Alexander, vellem esse Diogenes.* Quocirca Diogenes dictitabat *paupertatem subsidium esse ad philosophiam, quia* C *qua philosophia verbis persuadere conatur, ad eo cogit paupertas.* Ita Stobæus serm. 93. Et Arillon ajebat *paupertatem esse lucernam, qua omnia mala demonstrat.* Xenophon: *Paupertas*, ait, *per se est docta philosophia.* S. Chrysost. *Qui cum paupertate philosophantur, magis magisque Deo approximant.* Ita refert Anton. in Melissa p. 1. c. 33.

Denique *scrutabitur* per metalepsin significat *judicabit* & *condemnabit*. Judex enim per scrutinium scelerum judicat & condemnat reum. Sic judex pauper, sed prudens, sæpè scrutatur, judicat & condemnat divites, quòd per usuras, iniquos contractus & rapinas oppresserunt pauperes: paupertas enim præstat judicium sincerum, quod cupiditas infecit & offuscat. In divite ergo sunt multa fucis illita, multa avaritiæ, fastus, & vitiorum species tegmina; hæc retigit, vitiaque sub eis latentia scrutatur, offenditque & damnat D pauper prudentia pollens.

Maximè verò hujus gnomæ veritas apparebit in die judicii: tunc enim Apostoli & viri Apostolici, qui in hac vita fuerunt pauperes spiritu, judicabunt & condemnabunt divites superbos & iniquos; uti Lazarus in sinu Abrahæ cum eo damnavit divitem Epulonem ardentem in gehenna, Lucæ 16. 25. juxta illud Christi promissum Matth 19. 28. *Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Et Lucæ 16. 9. Christus pauperes facit eçli janitores, judices, & præsides, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*: illis ergo præsunt pauperes.

Vars. tr. IN EXULTATIONE JUSTORUM MULTA GLORIA EST: REGNANTIBUS IMPIIS, RUINÆ HOMINUM]

Syrus, *in exaltatione*, seu *corroboratione*, *justorum multa est lætitia; cùm consurgunt impii, investigatur filius hominis.* Exaltatio enim justorum patet eorundem exultationem: & exaltatio justorum directè opponitur regno impiorum. Sensus ergo est q. d. Cùm justi exaltantur ad dignitates, officia, præfaturas, regimen & regnum, ideoque exultant; exaltatur pariter & exultat tota Ecclesia & resp. ideoque in summa est lætitia & gloria. E contrario cùm exaltantur & regnant impii, deprimitur, cadit & ruit communis hominum vita & resp. Ratio à priori est, quòd justi dum regunt, faciunt ut justitia, probitas & pietas in republ. floreat: inde autem oritur pax, vigent commercia, exercentur strenuè artes & agricultura; ex quibus oritur omnium rerum copia & abundantia. Denique Deus resp. ob justitiam & probitatem principum et civium, per omnia benedicit. Ex adverso dum regnant impii, inducunt in temp suam impietatem, fraudes, scelera, ex quibus oriuntur schismata, seditiones, lites, bella, quæ fugant agricolas, opifices et mercatores; unde necesse est sequi paupertem, famem et rerum indigentiam. Denique Deus principet resp. impiè maledicit. Sicut enim dominante justo regnat & triumphat justitia & virtus: sic dominante impio regnat & triumphat impietas & scelus. Justus enim princeps omnes subditos sibi similes, id est justos, efficere satagit; impius verò impios. Unde illud: *Qualis rex, talis populus.* Et:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Regnante impio floret resp.

Ratio à priori.

Pro *gloria* hebr. est הדר *hiddar*, idest, gloria, decor, nitor, magnificentia, q. d. Cùm dominantur & exultant justi, omnia templa, fora, plateæ, cutiæ, domus, negotia, merces, opificia, studia, artes, status, cives, omniaque quæ in republ. sunt, existunt splendida, gloriosa, decora, nitida, magnifica: cùm verò regnant impii, omnia hæc ruunt, fiuntque ingloria, fœda, spurca, vilia. Sic imperante Constantino, Theodosio, Carolo Magno, qui Christi fidem, Pontifices & Christianos exaltarunt, communis fuit orbis & urbis exultatio, felicitas & gloria: ex adverso regnante Nerone, Decio, Diocletiano, Valente, Juliano, communis fuit omnium mœror, squalor, strages & ruina. Tyrannorum enim est, ex aliorum damnis & ruina se ditare & magnificare. Unde Aristot. lib. 8. Ethic. 10. hæc tyrannorum propria esse dicit, *arma civibus adimere, multitudinem populi e. uncuicere, ac ex urbe pellere, & vacuam habitatoribus urbem reddere, vexare nobilitatem, eam everrere, & palàm in exilium pellere, tanquam adversarios, & machinatores contra potentiam suam: unde Periandri consilium Thrasybulo datum, supereminentes spicas decerpere, quam opportunum fuerit, id est, eminentiores civium de medio tollere.* *Exempla.*

Pro *vana hominum* hebr. est וחפש יחקרנו *ischuppas adam*, id est, *scrutabitur*, explorabitur, perquiretur *homo*; alii, *audebitur homo*: cùm enim impii tyranni aliquem scrutantur, eum nudant & spoliant; alii, *mucabitur homo*. Hinc Chald. vertit, *quando lætantur impii, multa est pulchritudo: cùm consurgunt impii, investigatur filius hominis.*

Unde Primò, R. Salomon sic eam aplicat, q. d. Cùm dominantur impii, quilibet homo investigatur & exquiritur ab eis, ut ad quodlibet eorum scelus pertrahatur: impii enim cupiunt ut omnes suas flagitiosas actiones imitentur: putant enim par esse, ut ad suas actiones reliqui omnes etiam suas moderentur & conforment, utpote eis subditi.

Secundò, Aben Ezra q. d. Cùm impii vehuntur, explorabitur vir: impii enim ceterorum facultates explorant & violenter diripiunt.

Tertiò, R. Levi q. d. Cùm exaltantur impii, pii fugiunt, abduntq; se in latebras: quare impii eos scrutantur & indagant, ut inde eos in lucem ad se educant & abstrahant.

Quartò, Baynus q. d. Cùm regnant impii, omnes ad eorum impietatem se flectunt; quare tunc difficile est invenire virum qui eis resistat, & sibi in probitate constet, ita ut, si lucerna omnes prescruteris, vix unum è mille sis inventurus. Unde Cajet. vertit, *& surgentibus impiis mutatur homo*, q. d. Cùm regnant impii, homines etiam pii mutant mores, & ad regum impietatem se flectunt, uti Constantio Arriano regnante plerique amplexi sunt arrianismum. Et nuper in Anglia Henrico VIII. schisma faciente ab Ecclesia, tota Anglia schisma ejus secuta est. Nam ut ait Sosipater apud Stobæum serm. 46. *Quisnam adeo quadratus est, qui per omnem fortunæ, rerum, ac imperiorum mutationem firmiter consistat, accommodans se principibus ac subditis, ac sibi ipsi constans?*

Digitized by Google

liens cunctos, & omnem obliquæ differentiam ad unam rationem connectens? Aut q. d. Cùm dominantur pii, felix & ſtabile eſt regnum, unde cives in eo lætimanent & conſiſtunt: at verò dominantibus impiis, fugiunt eorum tyrannidem, ideoque domum mutant, & alio ſe tranſferunt. Aut, ut Paguinus, q. d. Cùm regnant impii, homo mutabitur in veſtibus, id eſt, mutabit veſtes, aliumque habitum aſſumet, ne agnoſcatur, ſed ut ſeſe abſcondat & lateat. Rurſum per regem impium mutantur officia, commercia, leges, totuſque reip. ſtatus, uti nuper factum vidimus in Anglia. Huc facit factum Diogenis, qui teſte Laertio lib. 6. *Quodam tempore lucernam lucerna incluſam geſtans obambulabat in foro clariſſima luce, quærenti ſimilis. Regantibus quid ageret Hominem*, inquit, *quæro, notans ſcilicet publicos civitatis magiſtros homine quidem dignos eſſe.*

Quintò, Vatabl. vertit, *& ſurgentibus impiis explorabitur homo.* q. d. Regnantibus piis omnes ſuot, vel ſimulant ſe eſſe pios & probos: quare tunc probitas alicujus explorari nequit: at ſi regnent impii, tunc exploratur hominis virtus & conſtantia. Si enim, cùm paſſim alii cedunt impietati & impio, ipſe unus animosè utrique reſiſtat; ſignum eſt eum magnæ & probatæ eſſe virtutis; qualis fuit Tobias, qui contribulibus ſuis euntibus ad adorandum vitulos aureos, ipſe ſolus ibat in Jeruſalem adoraturus Deum, Tob. 1. Unde S. Gregor. lib. 1. in Iob cap. 1. *Inter malos*, inquit, *bonum eſſe immenſæ bonitatis eſt.* Hinc Septuag. vertunt, *per auxilium impiorum multa fit gloria: in locis autem impiorum capiuntur homines.*

Omnia hæc eodem redeunt, omniaque Noſter complexus eſt vertens, *regnantibus impiis ruina hominum*: hæc enim ruinæ contingunt per ſcrutinium, quo eos ſcrutantur impii, ut bonis ſpolient, nudotque cogant mutare domum & exulare, aut ut eos ad impietatem pertrahant.

Anagog. *in exultatione iuſtorum*, id eſt, Beatorum, in regno cæleſti, ubi Sancti exultant gaudiis & hymnis ineffabilibus, ſumma eſt gloria Eccleſiæ, tam militantis, quàm triumphantis. Dico tam militantis, quia Eccleſia militans ingenti gloria celebrat eorum feſta, ac præſertim feſtum omnium Sanctorum, (uti hos die quo hæc ſcribo, illud celebramus Romæ magnificè in B. Mariæ ad Martyres, olim Pantheo) in quo ejs accinit: *O quam glorioſum eſt regnum, in quo cum Chriſto gaudent ſancti, amictis ſtolis albis, ſequuntur agnum, quocumque ierit.* Alludit ad illud Davidis patris ſui: *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis: exultationes Dei in gutture eorum*, pſal. 149. 5. S. Evergiſtus Archiepiſc. Colonienſis, ut habet ejus Vita, ingrediens templum S. Gereonis & ſociorum Martyrum, ſalutavit eos dicendo: *Exultabunt ſancti in gloria*: mox S. Geteon & ſocii è ſepulcris, quaſi applaudentes exultando reſponderunt, *Lætabuntur in cubilibus ſuis.* De hac eorum gloria ait Iſaias cap. 64. 4. & ex eo S. Paulus 1. Corinth. 2. 9. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.* Hinc immenſa illa Sanctorum exultatio, jubilus & tripudium. Hebr. eorum עלז *alaz* ſignificat exultare, tripudiare, geſtire, exilire præ gaudio, jubilare; uti faciunt Beati in cælis perenniter. Vice verſa in inferno, ubi regnat Lucifer & impii dæmones, ſunt ruinæ & ſtragES æternæ tam hominum, quàm dæmonum. Ut enim taceam gehennæ incendia æternæ, ibi ſunt odia, rixæ & pugnæ, tam dæmonum quàm hominum inter ſe, quibus ſe jovicem mordent & cruciant, imò diſcerperent, ſi poſſent.

Vers. 13. QUI ABSCONDIT SCELERA SUA, NON DIRIGETUR: QUI AUTEM CONFESSUS FUERIT, ET RELIQUERIT EA, MISERICORDIAM CONSEQUETUR.] Hebr. *tegens prævaricationes ſuas, non proſperabitur*, &c. Septuag. *qui cooperit iniquitatem ſuam, non proſperabitur: qui autem narrat redargutiones, diligetur.* Symmach. *qui enunciat* (Aquila & Theodot. *confitetur*) *redarguciones, proſperabitur*; Chald. *miſerebitur vitæ Deus.*

Confeſſionem laudat Salomon quæ?

Quæres, quam confeſſionem requirit & commendat Salomon?

Aliqui cenſent eum exigere auricularem & Sacramentalem, quæ in lege nova fit confeſſario ad recipiendam peccatorum abſolutionem in Sacramento Pœnitentiæ. Ita Hugo, Dionyſ. Bayus & Cajet. Verùm hæc tempore Salomonis nondum erat inſtituta, nam poſt mille annos tancita eſt à Chriſto. Dico ergo eum loqui de confeſſione, quæ eſt juxta naturæ, eaque duplici. Prior eſt, qua peccator pœnitens coram Deo confitetur peccata ſua, ſupplexque ab eo poſtulat veniam & remiſſionem. Ita publicanus confitebatur dicendo: *Deus propitius eſto mihi peccatori*, Lucæ 18. 13. Ita Daniel cap. 9. v. 5. confitetur ſua & populi peccata, ut miſericordiam & liberationem è captivitate Babylonica à Deo impetret. Ita Jeremias, Iſaias, ceteriſque Prophetæ, tres pueri in fornace Babylonia, Daniel 3. verſ. 29. Mahabæi, aliique Sancti veteris teſtamenti in Scriptura crebrò Deo humiliter confitentur peccata, ut Dei gratiam obtineant; nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 20. de confeſſione: *Apud indicem bonum confeſſio eſt mater indulgentiæ.* Rectè *mater*, quia ſicut mater cum dolore parit filium, ſic confeſſio cum dolore parit veniam. Ita David quamdiu abſcondit ſuum adulterium & homicidium, Deo fuit exoſus; at ubi arguente Nathan, illud confeſſus eſt, dixitque, *Peccavi Domino*; illicò gratiam conſecutus eſt, dicente Nathan: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*, 2. Reg. 12. 13. Unde ipſe pſal. 31. 5. *Dixi*, inquit, *Confitebor adverſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.*

Poſterior confeſſio eſt, qua quis de peccato ſuo à Superiore, vel pro alio, admonitus & correptus, illud humiliter agnoſcit & confitetur, ac emendationem ſpondet. Aut qua is qui alium læſit vel offendit, coram eo culpam agnoſcit, & veniam precatur, ut eâ de offenſa ſatisfaciat, eumque ſibi reconcilibet: ad veniam enim & reconciliationem nullum eſt efficaciur remedium, quàm humilis culpæ confeſſio. Unde ſenior in Vitis Patr. *Cum quem offendiſti*, ait, *illicò die Mea culpa.* Senſus ergo eſt, q. d. Humilitas confeſſionis confitenti & pœnitenti, veniam & condonationem, petenti eamdem, tum à Deo, tum ab hominibus impetrat. Ipſa enim eſt actus pœnitentiæ & contritionis, quæ etiam in lege nova ſine Sacramento te ipſa ſuſcepto, eum ſolo ejus voto & propoſito culpam abolet, ut docet Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 4. Contritio enim eſt actus charitatis, quo quis Deum amans ſuper omnia, ſummè dolet ſe eum offendiſſe: *charitas* autem *operit multitudinem peccatorum*, ut ait S. Petrus epiſt. 1. cap. 4. verſ. 8.

Adde, Judæis non ſolo jure naturali, ſed poſitivo quoque & divino, præceptam fuiſſe in certis caſibus ſpecialem peccati cujuſpiam confeſſionem, uti oſtendi Numer. 5. v. 7. & Levit. 5. v. 5. Chriſtianis verò confeſſio cujuslibet peccati mortalis præcepta eſt à Chriſto in lege Evangelica, idque appoſitè ad naturam peccati, confeſſionis & remiſſionis. Nulla enim virtus vel actio tam appoſita, &, ut ita dicam, connaturalis eſt ad impetrandam peccati veniam, quàm humilis ejusdem confeſsio: hæc enim includit contritionem & ſatisfactionem: nam non parva ſatisfactio, & offenſæ compenſatio eſt ipſa ejus confeſsio. Confeſſio ergo includit tres partes pœnitentiæ, ſive tria officia pœnitentis, quæ ſunt contritio, confeſſio, ſatisfactio. Rurſum ut docet Tertull. libr. de Pœnitentia, confeſſio vice Dei ſuo gitur: facit enim ut peccatum ſuum ipſe pœnitens confitendo judicet & vindicet: atque ſeipſum damnans & caſtigans iram Dei prævenit, nihilque illi caſtigandum aut peragendum relinquit. *Confeſſionis dignitas.*

Adde, confeſſio eſt peccati retractatio, itaque congrua ad veniam diſpoſitio: pœnitens enim confitendo peccatum ſuum, illud revocat, retractat, &, quantum in ſe eſt, deſtruit aboletque, quia de illo dolet, illudque deſtatat & deteſtatur: quare meretur ut Deus illud condonet, & per gratiam ſuam deſtruat. Qui verò peccatum ſuum non agnoſcit, ſed excuſat vel defendit, in eo ſe obfirmat, ideoque veniæ eſt incapax: tum ob ejus ſuperbiam & faſtum: tum quia ipſe peccatum impœnitentiæ & defenſionis, peccato concupiſcentiæ, in quod lapſus eſt, addit & accumulat. Sic Saul nolens inobedientiam ſuam Samueli confiteri, qua contra Dei juſſum pepercerat gregibus Amalec, ſed illam excuſans, iram Dei incurrit, ac regno & vita privatus eſt 1. Reg. 15. Et Cain nolens confiteri parricidium Abelis fratris ſui, à Deo maledictus eſt, Geneſ. cap. 4.

Senſus ergo eſt q. d. *Qui abſcondit ſcelera ſua, non proſperabitur*, nec *dirigetur* ad eorum veniam, gratiam, virtutem & ſalutem: *qui autem ea confeſſus fuerit*, eo modo & ritu, quo lex ſua exigit, ac Deus pro varietate temporum inſtituit, v. g. ut Gentilis fide & gratia Dei illuſtratus confiteatur ea Deo, Judæus ſacerdoti ſacrificanti, Chriſtianus ſacerdoti abſolventi; ac ſimul ea reliquerit, vitamque emendarit, hic

hic eorum veniam; *misericordiam* & gratiam *consequetur*. Nam ut ait S. Auguſt. in Sententiis num. 240. *Apud misericordiam Dei plurimum valet confessio paenitentis, qua facit peccatum confitendo propinum, quem negando non facit nocentem*. Igitur ex hoc loco non malè Theologi probant confeſſionem Sacramentalem, tum quia hæc prævia fuit à Spiritu ſancto, & per os Salomonis hic adumbrata: tum quia gnome hæc generalis eſt, quæ proinde cuique Eccleſiæ ſtatui aptanda eſt juxta rationem & modum à Deo cuique præſcriptum. Jam autem Deus in ſtatu legis novæ præſcripſit modum confeſſionis Sacramentalis, tamquam neceſſarium ad peccati remiſſionem, nec aliud peccati abolendi remedium eſſe voluit, quàm Sacramentum confeſſionis. Ergo illud peccatori uſurpandum eſt, ſi rité pœnitere velit, & veniam gratiamque Dei conſequi: idque inter alia ſignificat hic Salomon actus & ſtatus à Spiritu ſancto nam ut ait S. Cyprian. *Quod ignoras medicina, non ſanat*. Vide gnomas & exempla Patrum de confeſſionis fructu, quæ citavi Levit. 6. 4. & in epiſt. S. Jacobi c. 5. v. 16.

Quinque modis expiatur peccatum.

Appoſitè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 17. inter quinque expiandi peccati modos primum confeſſioni aſſignat. *Prima*, inquit, *paenitudinis ſunt quinque: Prima* B *agnitio & increpatio peccatorum. Secunda, proximis ſuos errores condonare. Tertia, quæſit per orationem. Quarta, per eleemoſynam. Quinta per humiliatum animi*. Et rurſum: *Dum tempus*, inquit, *noſtris, præveniamus faciem Dei in confeſſione, ut miſeram & placidum ipſum tunc videamus, & minaces illos angelos effugiamus. Peccatum ſi confiteris, vincis; facta, angelos*. Sic Judæi peccata ſua Ioanni Baptiſtæ confeſſi ſunt, ac deinde ab eo baptizati, Matth. 3. 6. & Actor. 19. verſ. 18. fideles Apoſtolis peccata confeſſi ſunt. Verè S. Auguſt. in Sententiis n. 118. *Melior eſt*, inquit, *in malis facti humilis confeſſio, quàm in bonis ſuperba gloriatio*.

Vers. 14. BEATUS HOMO QUI SEMPER EST PAVIDUS (Gallicanus, *timoratus*: / QUI VERÒ MENTIA EST DURÆ, CORRUET IN MALUM] Hebr. *beatitudines ſunt homini paventi ſemper, & indurans cor ſuum cadet in malum*; Chald. *beatus vir qui verſatur omnia per metum, durus autem corde incidet in mala*; Septuag. *beatus vir qui omnia timet: ὁ δὲ σκληρὸς τῇ καρδίᾳ*, id eſt, *ob peccatum, metum & reverentiam Dei*; quæ verſio non quadrat in rem eum offendat: vel, ut Complut. *ob cautelam*, vel cautionem, qua prudens timens malum cautè illud declinat. Unde Cicero Tuſcul. 4. *A malis*, inquit, *natura declinamus, quæ declinatio ſi cum ratione fiat, cautio appellatur; quæ autem ſine ratione, metus*. Iam

Primò, Rabbini ſic exponunt. R. Salomon: *Beatus*, inquit, *ille qui ſemper pavet ſuppliciumque formidat: ita enim ſe à malis continebit*. Aben Ezra: *Beatus*, inquit, *qui ſemper Deum veretur, nec in eundem ſceleribus ſe obſtringit: qui verò animo ita eſt affirmato, ut arguenti aures præbere nolit, eis calamitatibus obnoxius erit, quas cæteris ſe illaturum arbitrabatur*. R. Levi: *Terſelin qui tam pavet, quam timere oportet: id enim in cauſa erit, ne accommodatis conſiliis imprudis ſapienter ſe geras, ut calamitatibus, quas formidat, ſeſe ſubducas. Qui vero animo eſt petulci, ſubjugabitur Deo ſtatuit, qua exiſtimſcenda eſſent, extrema paſſurus. An non liquet ob animum obſtinatum eum primò conſtructum, tum reſtauratum templum, prorſus abolitum fuiſſe? niſi enim Sedecias contumaci animo fuiſſet, & ſi regis Babyloniis iugo colla ſuppoſuiſſet; haudquaquam e noſtris ſedibus migrare coacti fuiſſemus. Idemque cenſendum eſt de reſtaurato templo; nec enim Romano Imperio ſubjecti fuiſſemus, nec ejus jugum ferre cogeremur*.

Secundò, S. Gregor. & ex eo Beda, Hugo, Dionyſ. & alii accipiunt hæc de pavore & metu extremi judicii & ſupplicii. Audi S. Gregor. homil. 40. in Evang. *Sic præſentis vitæ agenda eſt lætitia, ut nunquam amaritudo ſequentis judicii tacitas à memoria cogitationes dum mens pavida extremæ ultionis timore ſtupefacta, quantum nunc præſens lætitia, tantum poſt ira ſubſequens temperet. Hinc namque ſcriptum eſt: Beatus homo qui ſemper eſt pavidus: qui verò mentis eſt dura, corruet in malum: ſequentis enim iræ judicii tantum nunc deſtrictius pavitabitur, quanto & nunc, & inter culpas minime timuerit*.

Tertiò, auctor Catenæ Græcor. accipit hæc de timore & reverentia Dei, unde ex Septuag. hic vertit & explicat: *Beatus vir qui quodam Dei reverentia actus extimeſcit omnia: eſt homo duri præfractique animi, incidit in mala. Qui Dei timorem obtinet, illo, inquit, animo quæ aliquod contagium vel detrimentum animæ adferre poterunt, formidat, ſuſpectaque habet*: A *adeoque beatus cenſendus eſt. Aſt improbus nequitiam timet, atque ita in varia incidit incommoda*.

Interpres S. Chryſoſt. homil. 55. in Geneſin pro reverentia vertit pietatem: *Beatus*, inquit, *qui times omnia propter pietatem. Nam ſi nos eum videmus famulum, qui noſtra cum diligentia timoreque multa curat, majorem ergà illum declaramus benevolentiam; multo magis bonus Dominus propter hoc dicebat: Super illum reſpiciam qui tremit ſermones meos. Tremamus igitur, ero, & cum magno timore ſermones eius impleamus, nam eius ſunt ſermones. Et enim didicerimus quæ illi placent, & quæ probat, ea obeamus, & tales, qualem vult, fieri ſtudeamus*. Quænam illa ſint particulatim ſubnectit: *Quietem, manſuetudinem, humilitatem magnam exhibeamus, & omnia quæ ab eo mandata ſunt, cum reverentia adimpleamus, ut cùm approbaverit affectionem mentis noſtræ, placatus noſtra obedientia, reſpicere etiam ſuper nos dignetur. Quod ſi nobis contingat, erimus per omnia ſecuri. Dicit enim: Reſpiciam, hoc eſt, tutæ meæ dignabor manum porrigam, in omnibus auxiliator ero, ubertim in eum meum liberalitatem profundam*.

Accedit Vatabl. *Beatus*, inquit, *qui ingiter pavet, ne offendat Deum*. Ubi Nota, *tè omnia*, & *tè ſemper*, uti habent Latina & Hebr. quod S. Chryſoſt. reſtringit ad Dei præcepta, q. d. Beatus qui timet, id eſt, ex timore & reverentia Dei obtinet omnia ejus præcepta. Alii generatim exponunt, q. d. Omnia negotia, omnia opera, omnes perſonas, omnem ſexum, omnia contingentia verete & extimeſce, necubi Deum offendas. Dæmon enim in omnibus tibi tendit inſidias, ut in omnibus lateat peccati periculum. Hic tanè optimus & ſanctiſſimus eſt pavor & timor. Sic Iob c. 9. 28. *Verebar*, ait, *omnia opera mea, ſciens quia non parceres delinquenti*. Et c. 31. 23. *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum*. Et David pſalm. 118. 120. *Confige*, ait, *timore tuo timores meos, a iudiciis enim tuis timui*. Et Eccleſ. c. 25. 15. *Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei: qui tenet illum, cui aſſimilabitur? Timor Dei initium dilectionis*. vide ibi dicta. *Beatus ubique pavidus.* *Exempla.*

Quattò, generatim & adæquatè Janſenius hæc accipit de timore & cautela in omnibus rebus adhibenda, quæ temeritati opponitur, ut is dicatur hic *beatus*, hoc eſt, felix, qui ſic in omnibus rebus eſt timidus, ut proſpiciat ne quid temerè aggrediatur, nec abſque debita deliberatione & conſilio aliorum, ſollicitè cavens ne quid omittat eorum quæ requiruntur. Talis enim in negotiis ſuis proſperari ſolet; C cùm contrà qui *mentis eſt duræ*, hoc eſt, obſtinato animo ſine aliquo metu reſtuas aggreditur, nihil curans quidquid ſuggeritur & conſultur, ruit ſæpè in multa mala, & damna multa perferre cogitur.

Ubi Nota, Timor hic non debet eſſe nimius: ſic enim fit anxietas & ſcrupulus, qui hominem vexat, exedit, & à rebus magnis deterret & averſit, agitque in deſperationem. Unde Seneca epiſt. 56. *Imperitus eſt*, inquit, *qui omnibus rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaveſcens, quem non qualibet vox preſentita accepta deiicit, quem motus leviſſimi examinant*.

Timor ergo hic debet eſſe moderatus: timor enim hic eſt virtus, ac proinde in medio duorum vitiorum extremorum, ſcilicet audaciæ dutique cordis, quod impavidum nihil metuit, & nimiæ timiditatis poſitus: eſtque animi ſapientis metus & cautio, qua omnia quæ contingere poſſunt, caute prævidet & providet, necubi decipiatur, fallatur aut labatur: quare tutè & ſecurè in omnibus procedit cum debita cautela, ut vertunt Septuag. Timor ergo hic non deſtruit, ſed efficit ſecuritatem, fiduciam & magnanimitatem. Sic mercatores cautè ineunt contractus, ecemunt merces, naves tranſmittunt, &c. ut pericula perdendæ ſortis evitent. Eamdem cautelam in commerciis adhibent cives, opifices, cæterique prudentes viri, quia experientia docuit nimiam prædentiam, temeritatem & audaciam multos decepiſſe & in ruinam egiſſe. *Timor ſit moderatus ut ſit virtus.*

Denique pié & ſapienter S. Bernard. ſerm. 54. in Cant. hanc gnomen accipit de timore conſervandæ gratiæ. *In veritate*, inquit, *didici nil æque efficax eſſe ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quàm ſi omni tempore coram Deo inveniaris non aliud ſapere, ſed timere. Beatus homo qui ſemper eſt pavidus. Time ergo cum arriſerit gratia, time cum abierit, time cum donno reverteretur, & hoc eſt ſemper pavidum eſſe. Succedant viciſſim ſibi in animo tres iſti timores, ſecundùm quod gratia vel adeſſe dignatur, vel offenſa recedere, ſeu iterum placata redire ſinit autem. Cum adeſt time, ne non digni experiris ex tantæ munere Apoſtolus: Videte, inquiens, ne in*

vacuum gratiam Dei recipiatis. Idem epiſt. 87. ad Ogerium: *Nolo te illud tanquam nullum, vel parvum malum negligere: imò ſemper timere, ſemper pavitare. Semper ſecurum non eſſe; ſatis ſcriptum eſt, Beatus homo qui ſemper eſt pavidus. Vides certè quem timorem tibi incutere niter. non qui tibi ſis laqueus deſperationis, ſed qui ſpem acquirat beatitudinis. Eſt ſiquidem timor inutilis, triſtis, crudelis, qui veniam quia non quæritur non conſequitur. Eſt ſiquidem timor pius, humilis, fructuoſus, qui cuilibet, quantumlibet peccatori facile miſericordiam promereatur. Talis timor generat, nutrit, & ſervat humilitatem, ſed manſuetudinem, ſed patientiam, ſed longanimitatem. Quem non delectat tam inclyta proles? Alterius verò miſera fabula eſt pertinacia, immoderata triſtitia, rancor, horror, contemptus, & deſperatio. Non hoc ergo, qui deſperationem; ſed illo qui generat ſpem, timens, ne non timeres, vel parum timeres, ſuam tibi culpam ſic rememorandam eſſe putans.*

VERS. 15. LEO RUGIENS ET URSUS ESURIENS, PRINCEPS IMPIUS SUPER POPULUM PAUPERUM] Pro *urſus* hebr. eſt דב *dob*, quod Septuag. hic & alibi vertunt, *lupus*. Pro *eſuriens* hebr. eſt מרעב *ſeebeck*, id eſt *exurgens* præ fame ad diripiendum, devorandum, purà *graſſans*; Pagnin. *avidus*, R. Salomon, *frendens*; Vatabl. *cum fremitu diſcurrens*; Chald. *clamans*, Septuag. *ſtiens*; Noſtet, *efurians*; Aben Ezra, *more ferino diripiens*: præ fame enim & ſiti diſcurrit, & graſſatur, ut famem ſitimque expleat. Pro *princeps* hebr. eſt משל *moſel*, id eſt, *dominator*. Pro impius eſt רש *roſea*, quod Septuag. per apocopen legentes רשש, vertunt, *inops, pauper*; Septuag. ergo ſic habent, *leo rugiens & lupus ſitiens, qui cum inops ſit, tyrannizat genitum pauperum*; Chald. *leo rugit, & urſus clamat propter impium, qui dominatur ſuper populum pauperem*; Syrus, *urſus dat vocem, quod præcipiatur iniquus populo pauperi.*

Rectè princeps impius, & tyrannus comparatur leoni, & urſo, ſicut princeps pius comparatur cani & paſtori ovium. Unde Plato libr. 2. de Republ. *Exiſtimaſne*, inquit *differre naturam generoſi canis, & generoſi principis ad cuſtodiam agendam? Quorſum hæc? Utrumque ipſorum fagacem oportere eſſe ad ſentiendum, & velocem ad inſequendum; ac demum robuſtum, cùm aſſecutus fuerit, ad pugnandum capiendumque.*

Tyrannus ſimilis leoni & urſo. Princeps ergo ſimilis eſt cani vigili & cuſtodi gregis, tyrannus verò leoni & urſo invaſori. Primò, quia, ſicut leo ſuo rugitu percellit cetera animalia & ſtupefacit, itaque capit, rapit & vorat: ac ſicut urſus frendens ſuo fremitu terrefacit hinnulos, & porcos: ſic & princeps impius ſua terrifica voce, minaci vultu, & impiis edictis terrorem incutit plebi.

Primò.

Secundò. Secundò, leonia & urſi ſumma eſt immanitas & ſævitia, præſertim raptis catulis, Oſeæ 13. 8. & cùm fament: ideoque præ fame leones rugiunt, urſi frendent. Leones fament, quia alternis tantùm diebus comedunt, ob quartanam, qua perpetuò laborant, teſte Ariſtotele & Plinio. Urſi autem, quis per hiemem latent, nihilque comedunt, ait Ariſtot. lib. 8. Hiſtor. c. 17. Inde ergo urſo per hiemem exioanito in vere ſummo exiſtit media & fames, adeò ut omnia voret, etiam formicas & apes. hinc ab Ariſt. ibidem cap. 5. vocatur omnivorus. Talis prorſus eſt tyranni immanitas, avaritia & cupiditas, ut ex omnibus rebus etiam vilibus & ſordidis captet lucrum, ſicut Veſpaſianus captabat ex urina, & ſordibus.

Tertiò. Tertiò, in leone notatur tyranni crudelitas, in urſo dolus & aſtutia. Unde Plinius libr. 8. cap. 36. *Nec alteri*, inquit, *animantium in malefico aſtutia ſolertior.* Hinc Apoc. 13. 2. Antichriſtus qui erit vertutiſſimus, comparatur urſo. Et Thren. 3. 10. vocatur *urſus inſidians*: quia, ut ait S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. c. 4. *plena fraudis eſt fera.* Et ante eum S. Baſil. homil. 10. Hexam. *Quo ies*, ait, *dolus in animo doli fraudiſque concinnatrice ſibi delegis domicilium, nempe urſo quolibet in ſuo ſpelæo collaborante eſt implacabilior?* Similiter lupi, ut vertunt Septuag. ſunt aſſluti & doloſi; nam ovilia obertant, *ac ſomnum ſanum, abſentiam aut deſidiam paſtoris explorant, ovium gnari invadunt, ut eiò ſtrangulent*, ait S. Ambroſ. in cap. 10. Lucæ. Quin & hyæna, quæ certa eſt ſpecies lupi, paſtorum nomina audiendo edicit, eoſque deinde per nomen ex ovili evocat, petinde ac ſi homo quiſpiam eos evocaret: prodeuntes deinde invadit & ſtrangulat, ac mox ovile perrumpens in oves graſſatur. Similis eſt crudelitas & aſtutia tyrannorum.

Quartò. Quartò, leo nocia invadit animalia; urſus innoxia, putà oves & agnos: ita tyrannus tam probos quàm improbos vexat, expilat & mactat. Unde Antiſthenes apud Stobæum ſerm. 49. tyrannum ait eſſe peiorem carnifice, quia, inquit, carnifex occidit damnatos reos & ſceleratos; at tyrannus inſontes æquè ac ſontes.

Quintò. Quintò, tam leo quàm urſus ſymbolum eſt rapacitatis, & iniuſtitiæ, quia aliena invadit, rapit, mactat & vorat. Rurſum leo reliquias ſui prædæ urſis, lupis & feris devorandas relinquit. Sic tyrannus eſt rapaciſſimus & iniuſtiſſimus, ac ſimiles ſibi magiſtratus & officiales rapaces & violentos creat, ut tyrannidis ſuæ congruos habeat ſocios & adiutores, ut docet Plato libr. 9. de Republ. Audi S. Ambroſ. ſerm. 59. *Aiunt plerique lupos leonum ſubſequi veſtigia, & non longe ab eorum venatibus oberrare, ſcilicet ut raptum ſuam rapina ſatiens aliena, & quod ex leonum ſaturitate remanet, id luporum rapacitate conſummetur. Sic & iſti avaritiæ lupi prædonum veſtigia ſubſequi ſunt, ut quod illorum rapacitate ſuperavit, horum ederet feritas.* Rurſum urſa ſævior eſt urſo, teſte Ariſtot. ſic uxores & concubinæ tyrannorum ſæpè ſæviores & rapaciores ſunt ipſis tyrannis.

Quintò.

Principes non vendas officia. Ex hac auri eſurie evenit, ut princeps avarus nil faciat gratis, ſed ob res quaſlibet poſcat munera, imò præfecturas & officia pretio divendat; qua ex re non modica ſequuntur in republica damna. Quocirca Baſilius Imp. Exhort. ad Leonem filium cap. 43. præcipit ne officia divendat: *Aure*, inquit, *& honoribus venales honores & dignitates cave ne habeas, ſed eas dignis largire gratis: qui enim magiſtratum pretio emit, ſubjectos illi magiſtratus multo magis emit, ut honoribus quæ dedit fœnus, ipſe audacibus munera capiat. Proba igitur atque explora diligenter, atque ita demum provehi eos, qui ſine muneribus ambiunt, ſi vis à republica omnem ſordium & concuſſionis labem exulare.* Rationem nervoſam affert: *Nam qui dat*, inquit, *ne magiſtratum ſapias, quæſtum ſibi a magiſtratu capiat: das enim ut ius capiendi habeat, contra leges hoc agens, ut nullis legibus teneatur. Qui enim magiſtratum mercari deſiderat, is nunquam munera capere deſinet, & ſine muneribus aliquid facere nunquam volet: te autem corruptionis & ſordium habebis magiſtrum, quem deberat habere vindicem. Neque ipſe ſolùm munera capiet, ſed eos etiam qui ſub ipſo erunt, munera capere cogit.*

Sextò. Sextò, leo & urſus hinnulos, aliaſque feras inter ſe dimicantes invaduot, occupant & laniant: ſic tyranni gaudent ſubditorum diſſenſionibus, imò eas ſerunt & fovent, ut partem debiliorem iuvent, & fortiorem opprimant, qua oppreſſa debiliorem iam ſibi obligatam facilè occupant, ut fecit Turca. Unde Ariſtot. libr. 5. Polit. cap. 11. *Calumniari* inquit, *invicem, & amicos committere cum amicis, & plebem cum nobilitate, & divites inter ſuipſos & ſubditos ad pauperta-tem redigere, tyrannica eſt pravitatis, ne neque ſumptus fiat in cuſtodia, & illi quotidianis moleſtiis occupati vacare non poſſint ad conſilia contra tyrannos ineunda.*

Sextò.

Septimò. Septimò, Septuag pro *princeps impius* vertunt, *princeps inops*; unde indicant cautam rapacitatis & avaritiæ principum eſſe, quòd ſint inopes, tenues & pauperes, vel quia prodigi, vel quia avari & inſatiabiles, vel quia ex infima plebe emergunt, & ad principatum aſſurgunt. Quare ut inſignem ſuam inopiam levent, imò impleant, minima quælibet exigunt, ac paupetes vectigalibus & tributis exhauriunt uſque ad oſſa. Princeps ergo cui dominatur paupertas, eidem ſæpè dominatur rapacitas & impietas. Hinc rurſum Septuag. eos comparant lupo ſitienti, tum quia inopes ſemper ſitiunt opes, ſontque inexplebiles & inſatiabiles: tum quia lupus ſitit ſanguinem animalium, ideoque guttur invadit ut ſi rangulet & ſanguinem hauriat: ſic tyranni ſitiunt ſanguinem ſubditorum, omniaque cædibus & ſtragibus implent. Unde Ptolomæus Philadelphus dicebat, in tyrannide cùm multa alia eſſe gravia, tum illud maximè quòd immeritos occidere cogatur utilitatis ſuæ gratia. ita Stobæus ſerm. 49. Ibidem Ælianus: *Tyranni*, ait, *omnia ſuſpicantur, & metuunt. Sciunt enim quòd ſicuti ſues, ita & ipſi vitam omnibus debeant.* Quàm inopia ſit cauſa avaritiæ, ac proinde inopes non eſſe præficiendos reip. plutibus oſtendi v. 3.

Septimò.

Octavo. Denique leones, ac præſertim urſi, pedibus valent; illique feras minores calcant, proterunt, peſſumdant: ſic tyranni majores & potentes non audent laceſſere, ſed pauperem plebem exagitant, et quaſi pedibus calcant et exterunt, quia nemo eis reſiſtere audet aut valet.

Octavo.

Exempla. Talis leo, urſus et lupus pauperis plebis, præſertim Chriſtianorum, fuit Nero, Domitianus, Decius, Maximinus,

Con-

Conſtantius, Julianus. Vide S. Gregor. Nazianz. orat. in Julian. S. Athanaſ. Luciferum Calar. & S. Hilarium contra Conſtantium. Talis ante Chriſtum fuit Nabuchodonoſor, de quo Jerem. c. 4. v. 7. *Aſcendit leo de cubili ſuo, & prædo gentium ſe levavit.* Et Ezechiel. cap. 19. a. & ſeq. Joachaz, Joakim, Joachin & Sedeciam reges Juda comparat leunculis, ac de Joakim ait v. 6. *Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo; & didicit prædam capere, & homines devorare. Didicit viduas facere, & civitates earum in deſertum adducere: & deſolata eſt terra, & plenitudo ejus, à voce rugitus ejus.* Ubi plures analogias leonis & tyranni aſſignavi. Hinc Bias interrogatus quodnam animal eſſet pernicioſiſſimum: *Silvoſtrium*, inquit, *tyrannus, domeſticum autem adulator.*

Myſticè, leo, urſus & lupus eſt diabolus, tyrannorum omnium princeps, inventor & choragus, cujus lævitia, aſturis, cupiditas, nequitia, ſuperat omnem leonum & ſylvarum crudelitatem, dolum & voracitatem.

VERS. 16. DUX INDIGENS PRUDENTIA, MULTOS OPPRIMET. PER CALUMNIAM: QUI AUTEM ODIT AVARITIAM, LONGI FIENT DIES EJUS.] Hebr. *dux carens intelligentiis, multus oppreſſionibus; odiens avaritiam, prolongabit dies;* Chald. *& qui odit calumnias, prolongabuntur dies ejus;* Septuag. *rex egens prudentium, magnus ſycophanta; qui autem odit injuſtitiam, longum tempus vivet;* Scholiaſtes pro *magnus ſycophanta* vertit, *abundans exterſionibus*, & addit, *Qui autem odit injuſtitiam, vitam vivet;* Tigurin. *ſub ſtulto principe crebra ſunt violentiæ: qui autem odit avaritiam (Syrus, ſi audem) diu imperabit;* Vatabl. *princeps carens prudentia, &* (id eſt, idcirco, q. d. Quia parum habet prudentiæ, ideo multum habet injuriæ) *multus in injuriis non prolongabit dies: at qui odit avaritiam, prolongabit dies.* Ex fine enim verſus exponitur ejus principium: *nè* enim *prolongabit dies* per augma initio repetendum, & ob antitheſin negandum eſt, addita negatione *non.* Alludit ad oſtium, cui teſte Plinio caput eſt debiliſſimum: ſic princeps oppreſſor, capite, id eſt, cerebro, judicio & prudentis, eſt debiliſſimo.

Dum noſtras hæc ſententia, ait Janſen. *qui ſint principes illi impii, qui ſe gerunt ut leones & urſi, nempe qui indigent prudentia, qua intelligere deberent quod ſit eorum in ſubditos officium, & qua in re ſit propriè ſita proſperitas nempe ſi ſubditos habeant ſibi bene affectos, & amantes potius quam metuentes. Qui ergo hoſtiſmodi carent prudentia, multos opprimet per calumniam, hoc eſt, per quamvis injuriam, ideoque multos ſibi facies inimicos, unde à ſuis deſertus facilè & ipſe ab hoſtibus ſuis opprimetur, vel, quod tyrannis ſolet evenire, à ſuis trucidabitur. Hoc enim in hac prima parte relinquitur intelligendum ex ſecunda parte. Qui autem odit avaritiam, & ideo non premit populum ſuum onuſtionibus, longi fient dies ejus: ſive, quòd Deus illius vitam propter pietatem prolongabit, ſive quia talis à ſuis ſtipatus & dilectus, non ſolum tutus erit à ſuorum inſidiis, ſed & ab hoſtium inſultu. Indicat ſententia cavere principes, ne ad ſui ultionem & conſervationem vitæ ſuæ putent undiquaque comparandas divitias & opes, ideoque multos expilare, nunquam ſatiari.* Tales enim ſunt imprudentes & *deficientes intelligentiis*, ut habent Hebr. id eſt, multiplicitèr inſipientes, tum quia populum à ſe avertunt, cùm bonum principis ſit amare populum, & ab eo amari: tum quia eum expilando ſeipſos depauperant & expilant: opes enim principis conſiſtunt in opibus ſubditorum: tum quia rebellionis dant cauſam, ut æmuli in eos inſurgant, imò totus populus eos ut tyrannos expellat, & principatu, vel etiam vita privet, juxta illud Poëtæ:

Ad generum Cereris (ad Plutonem, putà ad inferos) *ſine cæde & ſanguine pauci*
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

Tyrannos enim parvo tempore vivere & regnare, conſtat ex hiſtoriis & jugi experientia. Unde ipſi omnis formidant: ſciunt enim quòd ut ſues vitam ſuam multis debeant, uti paulò antè dixi. Hinc Thales ex longa peregrinatione domum rediens, rogatus quid in ea novi vidiſſet: *Vidi*, inquit, *tyrannum ſenem*, quaſi id prodigioſum eſſet, inauditum, & penè miraculum, ita Plutarch.

Porrò Septuag. vertunt, *rex egens prudentium magnus ſycophanta*, id eſt, rex avarus, opumque avidus, eſt calumniator, oppreſſor, & expilator populi. Sycophanta enim ad literam idem eſt quod obſervator & delator ejus qui ficos furto ſuſtuliſſet, ita dictus *παρὰ τὸ δεῖξαι τὸν σῦκον*, id eſt, ab indicando eum qui ficos ederat: hinc ſycophanta pro *Sycophanta quis?*

A mendace, cavillatore, quadruplatore & fraudatore ponitur. Quod hinc originem habuit. E duobus ſervis Græci cujuſdam viri alter ficus, quæ domi paratæ erant, abſtulerat: alter quis eas abſtuliſſet, ignorabat. Quærenti eas domino ſons innocentem accuſabat. Herus ut veritatem exploraret, haurire urtumque ſubtepidam aquam juſſit, deinde evomere. Tunc priorum ſycophantæ ortum vocabulum eo ita appellato qui ficos devoraverat, culpamque in innocentem cavillando ac mentiendo rejecerat. Feſtus, *Sycophantas*, inquit, *appellatos hac de cauſa dicunt, Attico quondam in venes in horum ſeptumpere ſolites, ficoſque deligeo; quam ob cauſam lege conſtitutum fuiſſe, ut quicumque id faciſſet, capite plecteretur. Hanc igitur panam qui perſequerentur ob parvula deprimenta ſycophantas, hoc eſt ficorum indices, eſſe appellatos*, hæc Sipontinus. Sycophantas ergo ad verbum vertas ficoſos, ficorum ſtudioſos, ficos numerantes, ficorum cuſtodes, ficis viventes, de ficis calumniantes. Feſtus & Athenæus lib. 3. Dipnoſ. ap. teſtantur Athenis pœnam capitis conſtitutam iis qui ficos furto tollerent, hinc ſycophantia vocatur calumnia, delatio falſa, acculatio, dolus & circumventio.

Talis ſycophanta fuit Conſtantius Imp. qui teſte Marcellin. libro 14. delatoribus non tantùm dictorum & factorum, ſed & ſomniorum aurem præbebat. Præcipuè verò indulſit Mercurio cuidam, qui ſe ſpecie familiaritatis convivijs admiſcebat, & ſi quis nocturnum vitum effutiſſet, depravata narratione ad Conſtantium deferebat, adeo ut vix quiſpiam auderet fateri ſe dormiſſe, ac docti nonnulli ſortem ſuam deplorarent quòd apud Atlanteos nati non eſſent, ubi negant videri ſomnia: quod & Stephanus fatetur in dictione *Atlantes.*

Sycophantia Juliani Apoſtatæ.

Maximus ſycophanta fuit Julianus Apoſtata Conſtantii conſobrinus, qui mitis antibus & dolis Chriſtianos circumveniebat, ac inter alia ſpolisbat eos bonis eo titulo, quòd ipſi ea è templis Gentilium rapuiſſent. Cumque id falſum eſſe oſtenderent, *Chriſtus veſter*, inquiebat, *vobis paupertatem conſulnit, & beatos pauperes prædicavit, eiſque regnum cælorum promiſit: obedite ergo Chriſto & legi veſtræ, ac cedite mihi opes veſtras.* Ita invaſit prædis B. Gallicani, qui fuit gener Conſtantini Magni: ſed Chriſtus ſycophantiam detexit, imò ultus eſt: quotquot enim Gallicani prædia invadebant, corripiebantur à dæmone, aut lepra tacti recedebant, ita habet Vita B. Gallicani, & Baron. anno Chriſti 362.

Rex pauper eſt ſycophantus.

Igitur *rex egenus prudentium magnus eſt ſycophanta*; Primò, quia avarus vilis & abjecti eſt ingenii, ideoque opibus ſubditorum per fraudem tohiat; cùm verus *rex non ſit*, inquit Ariſtotel. libt 8 Ethic c. 10. *niſi ſit ex ſufficiens, & bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei.* Subditos ergo potiùs ditat quàm ab eis ditetur. Secundò, quia levi de cauſa eis lnem intentat, ut ſycophanta ob ficus, captatque legum tranſgreſſiones, imò earum occaſiones fuggerit, ut tranſgreſſores gravius mulctet, & bona eorum ſibi vendicet & confiſcet. Tertiò, quia cavillatur & falſa crimina ſubditis imponit, aut tubtili legum interpretatione culpam eis injicit ubi vere non eſt culpa, teſte Ariſtot. lib. 3. Polit. cap. 6 idque facit per præteatus & ſpecies honeſtatis, nimirum falſa ſucis, turpia phaleris indigent, hoc eſt, *Putre falſamentum origano* vel *acero*, ut vulgò dicitur. An non talis ſycophanta?

Primò. *Secundò.* *Tertiò.*

Rex modeſtus tributa minuendo ſumptus.

Quocirca. Phavorinus apud Stobæum cap. 44 hoc ſycophantiæ & avaritiæ dedit remedium: ut non augeas tributa, ſed minue ſumptus. *Si plura præſentibus deſidero*, inquit, *demam aliquid de præſentibus, & præſentia mihi ſufficiunt.* Hinc & Baſil. Imper. exhortat. ad Leonem filium cap. 27 inculcat ei pecuniæ contemptum, & juſtam veſtigalium moderationem. Et Agapetus Diaconus in Admonitorio ad Juſtinianum Imper. cap. 47. *Tutiſſimam*, inquit, *acquiraro ſalutis tuæ cuſtodiam, nullo quemquam ex ſubditis afficere injuria; qui enim offendis neminem, ſuſpitioni habes, nemineni. Quòd ſi nulla quemquam afficere injuria tutelam concilias, longè magis beneficiis collatis id præſtabis; nam ut tutelam exhibet, ita liberalitatem non prodit.* Plutarch. *Nullum*, ait, *munus principi præſidium, quàm vera & conſtans benevolentia.* Philo: *Deus nullius indiget; rex ſolius Dei. Imitare igitur eum qui nullius eget, ac largiter impertire petentibus miſericordiam, non ſummo jure, nec reſtrictione cum ſupplicibus agens, ſed omnibus quæ ad vitam degendam pertinent petentibus præbens.* Agathon: *Tria meminiſſe decet magiſtratum; primò, ſe hominibus imperare;*

Gnema.

Munia regis verè.

præstare ; secundò, ex legibus imperare ; tertiò, non semper imperatorum esse. Diodorus : *Regem bene suo munere fungentem decet assa justum, magnanimum, veracem & liberalem in largiendo ac quavis cupidinis majorem : supplicia leviora delicto gratiam autem majorem beneficio reserve cum subiectis, tum amicis*. Ausonius : *Nitri decet ut subiectis venerabilis magis, quàm terribilis esse videaris : illud animi gravitas, hoc verò fevitas comitatur*. hæc refert Anton. in Meliſſa p. 2. c. 1.

Vaas. 17. HUMINEM, QUI CALUMNIATUR ANIMA SANGUINUM, ET USQUE AD LACUM FUGERIT, USQUE SUSTINET] Pro *lacum* hebr. est בור *bor*, id est cisterna, puteus, lacus, sumiturque pro sepulcro & inferno. *Calumniatur*, id est per calumniam aut vim opprimit, & effundit *sanguinem animæ*, id est sanguinem, in quo est anima, id est vita. Est periphrasis homicidæ. Hebr. enim עשק *asac*, id est *calumniatur*, significat opprimere, vim inferre, fraudare, vi extorquere, per calumniam, vim aut dolum eripere : imò enim quis occidit aliom non gladio transfodiendo, sed falsum testificando, uti faciunt falsi testes ; aut iniquam capitis sententiam ferendo, uti faciunt perversi judices ; aut apud principem alium ve potentem falsò accusando, ut ab eo occidatur, uti faciunt invidi & detractores, qui omnes sunt homicidæ non physicè feriendo, sed ethicè per calumniam curando ut ab alio interimatur. Hoc significat Hebr. *asac*, id est *calumniatur*. Jam

Primò, Rabbini sic exponunt. R. Levi, q. d. Homicida ob multitudinem eorum, qui eum insectabuntur ut capiant & plectant, ita diffugiet, ut ad sepulcrum descendat, neque quisquam sit qui cadentem sustineat aut alium que ferat, q. d. Omnium odio, & insectationi erit expositus. R. Salomon : Homicida neque ab æthere, neque à terra, neque ab ullo hominum sustinebitur, quin in lacum gehennæ trudatur. Aben Ezra : Qui violentus est in sanguinem animæ, parricida nimirum & cædis patrator, à suis flagitiis in hujusmodi calamitatem detrudetur, ut in foveam descendat necem sibimet illaturus, seque in calamitosum locum conjecturus, neque verò ullus existat à quo revocetur. Rursum q. d. Qui à seipso & à divitiis suis supplantatus fuerit, propterea quòd humanum sanguinem effuderit, donec in sepulcrum inferatur sedes mutans ; hinc in se diffugiet sibi ipsi maximè timens. Nemo enim hunc cùm ceciderit sustinet, nec ulla in eum misericordia movetur, eò quòd divinam imaginem in homine, quem occidit, labefactarit. hæc Aben Ezra.

Secundò, Syrus vertit, *vir qui conscius est sanguinis animæ ad electos confugiet, & non adjuvabunt illum*. Hebr. enim בר *bar* (unde בור *bor*) purum, nudum, electum significat. q. d. Homicida qui sibi est conscius effusi sanguinis, implorabit opem electorum tum cælitum, putà angelorum & Sanctorum, tum terrigenarum, putà hominum piorum & misericordium ; at nemo à pœna liberabit eum. Omnes enim exhorrent homicidium, & homicidam, cupiuntque illum tanti sceleris tam humano generi noxii pœnas luere.

Tertiò, Septuag. vertunt, *qui in causa cadit pro altero spondet* (qui se vadem dat judici pro homicida) *& exilio mulctabitur* (cùm homicida metuens pœnam capitis non se sistet, sed fugiet & in latebras se abdet) *& nulla unquam securitate potietur*. Amici enim & parentes occisi eum ut homicidam, pro quo spopondit persequentur, & fugitet lacessent.

Quartò, Chald. vertit, *filius hominis qui sollicitus est de sanguine animæ, si usque ad lacum fugerit, non comprehendant eum*, q. d. Homo sanguinis effusi reus, ideoq; sollicitus, & anxius, esto fugiat in antra, specus & fossas, v. g. in fodinas auri, argenti, eris, carbonum, quales sunt Leodii, ut ibi se abscondat, tamen ute carbonarii, nec ceteri qui in fodinis sunt aut laborant, eum recipient, sed ut communem hostem propellent, verentes ne & ibi quempiam ex ipsis occidat.

Quintò Vatabl. vertit, *qui violenter*, vel *per violentiam, sanguinem fuderit, usque ad sepulcrum fugiet, & non retinebunt eum*. q. d. Homicida sese in certum mortis periculum, ut à judice, vel à cognatis ejus, quem occidit, necetur, se conjicit, nec quis ab eo illum eripiet. Rursum *ad sepulcrum fugiet* : quia multi homicidæ confecient a sceleris adacti ipsos occidunt, aut judici occidendos tradunt, uti Judas proditor Christi ipsum suspendit. Justè enim qui aliorum fuit, etiam sui ipsius fit carnifex. hæc enim congrua est sceleris talio, Denique ultio.

A Sextò, Lyran. q. d. *Homicida si usque ad lacum fugerit*, id est si usque ad mortem & sepulcrum pœnitere distulerit, *nemo sustinet*, id est nemo potest ei auxiliari : quia post mortem non est locus pœnitentiæ & gratiæ. Verum hoc mysticum est.

Septimò, Pagnin. & Baynus vertunt, *homo oppressor in sanguine animæ*, id est qui violenter alteri animam e a sanguine & corpore per homicidium extorsit, *ad foveam fugiet*, putà ad antra & cavernas, ut ibi lateat ne teneant eum : ne scilicet enim capiani & judici plectendum tradant. Spiritaliter multi homicidæ pœnitentes fugerunt ad antra & spelunc as, ibique tota vitæ aullerum egere pœnitentiam, & sancti evaluere, uti latro convertus ab Abbate Apollo apud Palad. in Lanfiaca cap. 52. & alius apud Molchum in Prato spirituali cap. 166. & alius apud Ruffinum c. 16. quem S. Paphnutius per visum vidit tibi meritis æquari. Sic spiritaliter S. Magdalena, S. Pelagia, S. Maria Ægyptiaca, &c. quæ suis illecebris multorum animas occiderant, pœnitentes in antris vitam duxere angelicam. Mirum est quod de Maria infanticida scribit Joannes Molchus in Prato cap 76. scilicet ea fugiente ad navim, eam ferisse, ut sequeret progredi : ea deinde in scapham expulla & submerla, navim eursum tuum perfecisse. Idem cap. 166. narrat latronem quemdam pœnitentem monasterium aduisse, ibique monachum effectum spectrum pueri vidisse, dicentis : *Cur me occidisti ? quare ad sæculum redeuntem postero die decollatum fuisse*. Ita ultio homicidas sequitur usque ad aras.

B

Octavò, notter Salazar ingeniosè, ut solet, per *lacum* accipiens puteum, censet hic allodi ad ritum veterem, quo ij qui alios justè vel injustè occiderant, lavabant manus, ut quasi contaminati sanguine effuso eum abluerent, itaque puri ad aras & sacra accederent, uti Pilatus lavit manus in condemnatione Christi, q. d. Homicida si privatus sit, erit omnibus execrationi, ut etiamsi fugiat ad pureum, ejusque aquis se abluat ; omnes tamen eum detestentur : sin dux ne aut princeps qui multorum sanguinem fudit, & contra jus fasque innocentes capite damnavit, *si usque ad lacum effugerit*, etiamsi quotidie acceptis ex lacu aut puteo copiosissimis aquis manus suas lustraverit, *nemo sustinet*, id est durum ipsius imperium subditi tolerare non possunt, atque adeò illum aut imperio aut

C vita privant.

Nonò solidè & genoinè, q. d. Homicida quasi pestis communis humani generis, ita est omnibus exosus & execrabilis, ut lucem, solem, hominesque fugiat ; quin sub terra in antra se abdat, ut velut socius ferarum cum eis habitet, quas feritate superavit : nec tamen ibi erit tutus, sed obique pavidus & tremens, instar Cain parricidæ profugus, omnes fere solorumque sibilos, omnes avium garritus, omnem auræ ventique strepitum expavescet, velut qui sit odium Dei & hominum, ideoque ab hominibus neci devotus, ut tamquam justitiæ victima, vindictæ divinæ & humanæ suo sanguine parentet ; quin & bestiis invisus ab eis neci dedatur aut prodatur. Exempla sunt in Ibyco, qui cùm à latronibus in solitudine occisus esset, grues eos qui auctores erant sceleris prodiderunt, qui & scelus morte luerunt. In Besso, cujus parricidium hirundines evulgarunt. In canibus, qui homicidas Pyrrhi & Hesiodi allatrarunt, itaque prodiderunt : & in aliis pluribus quos recenser Plutarch. lib. de Sera numinis vindicta. Hinc leges civiles parricidio pollutis viventibus adimunt elementa quatuor, dum jubent culeo insutos inter fera animalia fine usu elementorum intertre, utpote qui eorumdem usum suis parentibus ademerint, ideoque sint homines sceleſti & catharmata mundi.

Homicidæ omnes pro sequuntur etiã bestiæ.

Exempla

D

Hoc est quod se vere ab olitanis sæculis sanait Deus Genes. 9 5. *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis*, &c. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius ; ad imaginem quippe Dei factus est homo*. vide ibi dicta.

Vars. 18. QUI AMBULAT SIMPLICITER, SALVUS ERIT, (hebr. *salvabitur* :) QUI PERVERSIS GRADITUR VIIS, CONCIDAT SEMEL] Hebr. & *perversus in viis* (Cajetan. *transversans vias*) *sadet in una* ; Chald. *& cuius inverse sunt viæ, cornet semel* : Septuag. *qui ambulat insitè, salvus est ; qui autem perversis viis graditur, implicabitur* : vel, ut clarius vertit interpres Caldæor Græcor. *cuius obsequarit genti iniquæ. Qui ambulat insita, auxilium consequetur : qui autem graditur viis perversis, exteribus & tristi*

im-

implicabitur ; Syrus , *concidet in foveam* .

Sensus eſt clarius, q. d. Qui in ſuis actionibus, quæ ſunt quaſi viæ hujus vitæ, procedit ſimpliciter, hebr. תם *tamim*, id eſt ſonocenter, innoxiè, candidè, integrè: hic eſto in obtrectatores, æmulos, aliaque damna & pericula quæ parit miſera hæc vita, incidat; tameo Dei ope ex illis ſalvabitur, & incolumis evadet; at vesò qui in actionibus ſuis procedit pravè, diſtortè, malignè, doloſè; eſto ad tempus illæ proſperè & ex voto ſuccedant; tamen tandem in uoa eorum corruet irreparabiliter, nimirum in adverſitates incidet, è quibus emergere & reſurgere non poterit. Ergo *το concidet ſemel*, duo ſignificat, Primò, q. d Corruet in una machinatione ſua, ut ſuis artibus doliique capiatur; Secundò, corruet irreparabiliter. ita Aben Ezra, R. Salomon & alii. Aliter R. Levi: corruet *ſemel*, id eſt *ſemper*: eùm enim, inquit, una ſit via virtutis & boni, multæ verò ſint viæ vitii & mali, pervertus autem viam boni deſerat, neceſſe eſt ot viam mali capeſſat, in eaque in malum corruat.

Antiſtropha Salomoni eſt gnome Iſaiæ c. 43. 2. *Cùm tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: eùm* B *ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te, quia ego Deus tuus ſanctus Iſrael ſalvator tuus* . vide ibi dicta. Ita tres pueros Hebræos Deus in igne Babylonio illæſos ſervavit, Daniel 3. ac Jonam in ventre ceti. Idem Hebræos per mare rubrum quaſi per aridam deduxit, ſubmerſo in eo Pharaone mittente. Exodi 14. Joannes Moschus in Prato cap. 2. narrat lenem quemdam mitæ virtutis fuiſſe, ut leones ſecum in eadem ſpelunca ſuſciperet, cum eis ambularet, & cibum eis in ſuo ſinu præberet. Et cap. 8. narrat virum alterius ſenis, qui cum leonibus paſſim dormiebat. *Die verò quodam*, inquit, *inlit duos leonis cauſos in oculeſam, dixens fratribus: Si mandata Domini noſtri Jeſu Chriſti inſtituimus, iſta animalia præſtitò nos timebunt: ſed propter peccatum ſervi effecti, non illa timere comprobamur* .

VERS. 19. QUI OPERATUR TERRAM SUAM, SATURABITUR PANIBUS: QUI AUTEM SECTATUR OTIUM, REPLEBITUR EGESTATE] Hebr. *qui vanos* vel *vacuos*, id eſt otioſos, *ſictuinr ſatiabuntur paupertate*; Syrus, *qui amabilat poſt vanitatem* (otium vanum) *ſatiabitur egeſtate*. Eſt elegans antitheſis, q. d. Operans latiatur eſu panum, otioſus verò ſatiatur, id eſt repletur, ſua fame & inedia: laborans C abundabit opibus; piger & deſes abundabit & conficietur inopia.

Hanc gnomen audivimus c. 12. 21. ubi eam abundè explicui.

Myſticè de otio ſpirituali bonorum operum hanc gnomen exponit Caſſianus lib. 10. de ſpiritu acedix cap. 2. *Otioſus*, inquit, *replebitur paupertate, vel viſibili ſcilicet, vel inviſibili, quia neceſſe eſt otioſum quemq; à diverſis vitiis involutum teneri, & alienum ſemper exiſtere à contemplatione Dei, vel* 1. *Cor.* 7. *divitiis ſpiritualibus, de quibus beatus Apoſtolus: Quia in omnibus*, inquit, *divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia*. Si hæc eſt otioſorum paupertas, laborantium divitiæ in verbo & in ſcientia conſiſtunt, non in verbo quod aerem verberet, neque in ſcientia, quæ mentem inflet, & in ſuperbiam efferat; ſed in verbo, quod mentes erudiat, & in ſcientia quæ doctorem ipſum & audientes ædificet. His divitiis ſtrenui operatores ignorantes docent, frigeſcentes accendunt, puſillanimes robotant, & ſibimetipſis novos metiorum theſauros accumulant.

VERS. 20. VIR FIDELIS MULTUM LAUDABITUR: QUI AUTEM FESTINAT DITARI, NUN ERIT INNOCENS] Hebr. *vir veraz*, vel *fidelis*, *multus in benedictionibus*; Aquila, *vir fidem faciens*, Chald. *viri fidelis multæ benedictiones*, (Syrus, *fidelis benedicetur*) *qui ſuſtinuerit in iniquitate ut ditetur, non eris innocens*; Septuag. *vir fidelis multum benedicetur: malus autem non erit impunitus*.

Benedictio duplex eſt, verbalis & realis: verbalis, eſt laus & boni appreciatio; realis, eſt rerum copia; hinc duplex oritur ſenſus.

Prior, q. d. Qui fidelis eſt in actionibus, ac eom fide negotiatur: hunc omnes laudabunt, eique omnia bona acclamando applecabuntur: qui verò feſtinat ditari, ideoque dolis & fraudibus per fas & neſas opes corradit, hic non erit innocens, ſed ut nocens & fraudator culpabitur & damnabitur ab omnibus. Ita Vatabl.

Poſterior, q. d. Qui fidelis eſt in ſuis negotiis, hic *multus erit in benedictionibus*, id eſt cumulabitur rerum copia A opibus circumfluat: Deus enim omnia ejus negotia proſperabit, ut quotidie eius ſortunæ promoveantur, & creſcant: qui verò per fraudes & ufuras feſtinat ditari, hic non erit innocens, id eſt impunitus, quia opibus non tantùm ſperatis, ſed & iis quas habet privabitur, & depauperabitur.

S. Greg. exponit: *Non erit innocens*, ſcilicet à peccato. Audi eum 3. p. Paſtor. admon. 1. *Cùm cepiſti homines cum. ſtimi opibus inardeſcunt, audiant quod ſcriptum eſt: Qui feſtinat ditari, non erit innocens. Profectò enim qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit, & more avium capitur, cùm eſcam terrenarum rerum avidè conſpicit, quo ſtranguletur, peccati laqueum non agneſcit*. juxta illud Pauli: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nocita, quæ mergunt homines in interitum & perditionem*, 1. Tim. 6. 9. Huic gnomæ ſimilem audivimus cap. 13. 11. & cap. 20. 21. ubi eam explicui.

QUI COGNOSCIT IN JUDICIO FACIEM, NON BENE FACIT: ET (id eſt *quia*) ISTE PRO BUCCELLA PANIS DESERIT VERITATEM] Hebr. *cognoſcere faciem*, aut *vultum*, *non bonum*: & *ſuper buccellam panis prævaricatur vir*; Chald. *æſtimare faciem non eſt bonum, & pro buccella panis peccabit vir*; Septuag. *qui non reveretur facies in ſiectum, non eſt bonus, qui talis eſt buccella panis vendit virum*. Vers. 21. ma Compſut. Regii ceterique: quare in Vatican. mendose pro *vendit virum*, itrepſit, *vendis ximum*; Syrus, *ob buccellam panis prodii virum*. Noſter pro *virum* vertit, *veritatem* paraphraſticè, quia eùm deteritur veritas in judicio, proditur & perditur vir, qui in eo falsò & iniuſte damnatur: *το in iudicio* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur, quia acceptio perſonarum maximè cernitur, maximeque nocet in judicio.

Priorem partem hujus ſententiæ audivimus cap. 24. 23. Sensus eſt, q. d. Accipere perſonam præſertim in judicio, ut propter munera vel amicitiam amico adiudices cauſam, quæ parti advertæ ex juſtitia erat adiudicanda, non eſt bonum, imò grande malum & nefas. Eſt miſeſis. Nam, ut ait Cicero: *Exuis perſonam judicis, quiſquis amicum induit*. Oportet ergo ut judex clauſis oculis judicet, nec ullius perſonam recipiat. Hac de cauſa Areopagitæ judicabant in tenebris noctu. Rationem ſubdit: *Et*, id eſt quia talis *pro buccella panis deſerit veritatem*, id eſt pro re parva parvique pretii & momenti veritatem commutat in falſitatem, æquitatem in iniquitatem, dum in gratiam amici falſam, & iniuſtam contra partem advertani profert ſententiam. Omnia enim res eſto in ſe pretioſa, vilis eſt, ſi cum pretio veritatis & juſtitiæ comparetur. Adde non panci judices iniqui prore vili, ut pro munere unius hœdi vel agni, pervertunt juſtitiam. Adeò vilis eſt eis animus, vilis fides, vilis honos, vilis juſtitia. Hoc eſt quod queritur Deus Ezech. 13. 19. *Violabant me*, inquit, *apud populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis*, periode ac aves & piſces capiuntur hamo per micam panis: per illam enim adeſcati unco lethifero os inſerunt; aut ſicut oves quæ fruſto panis à Laoione ducuntur ad macellum ot macientur. Quare licèt nonnulli Doctores aſſerant licete judicibus accipere eſculenta & poculenta; id tamen taxat hic Salomon; quia ſubinde ob ea pervertitur judicium. Hinc Juſtinianus Imper. *ff. Oportet*, de mandat. princip. Authet coll. 3. ſanxit, *ut* præfecti & judices *nullum omnino, neque manus, neque minus donum* accipiant. *Oportet*, inquit, *te purè ſumentem adminiſtrationem, & ſine omnè ſuffragio, & pra omnibus aliis mundas ſervare manus Deo, nobiſque & legibus, & nullum ſentiugere inquum, neque malus, neque minus*, &c.

De turpitudine acceptionis perſonarum, æquè ac munerum, dixi cap. 24. 23. & alibi: per hæc enim corrumpitur & quaſi conſtupratur Aſtræa, id eſt juſtitia, quam veteres inſtar virginis integerrimæ pingebant; unde illud: *Concupiſcentia ſpadonis deVirginabit juvenculam, ſic qui facit per vim iudicium iniquum*, Eccli. 20. 2. vide ibi dicta.

VIR QUI FESTINAT DITARI, ET ALIIS INVIDET, IGNORAT QUÒD HOSTIS SUPERVENIET EI] Hebr. *feſtinus ad opes vir mali oculi, & non ſcivit quòd egeſtas veniet ei*; Chald. *qui feſtinat ad ſubſtantiam, vir iſt oculi nequam*; Septuag. *feſtinat diveſtere vir invidus, & non novit quòd vis miſeriores obtinebit eum*; Syrus, *feſtinat ditari oculo invido*. Oculus nequam eſt oculus avari, qui ut ſe ditet, aliis lucrum invidet & ſurripit, ut illud ad ſe derivet, Vers. 22.

jux-

juxta illud de avaro: *Nequius oculo quid creatum eſt? ideo ab omni facie ſua lacrymabitur.* Eccl. 31 15. vide ibi dicta.

Significat Salomon avaritiam patere invidiam, ac viciſſim invidiam parere avaritiam; quocirca omnis avarus eſt invidus, & omnis invidus avarus. vide S. Chryſoſt. hom. 63. in Joan. *Gravis*, inquit, *quidam affectus eſt invidia: hic orbem terrarum innumeris implevit malis. Hinc judicia corrumpuntur, hinc livores & pecuniarum amor.* Et paucis interiectis: *Hic morbus avaritiam peperit, quæ omnia confudit, & juſtitiam corrupit. Dona enim excæcant oculos ſapientum, & tamquam frænum ori, averſum & cohibens teſtimonia.* Et S. Aug. tract 8. in Joann. *Si vis ditior eſſe quàm alius homo, invidebis ei, cùm videris tibi illum æqualem. Debes ergo velle omnes homines tibi æquales eſſe.* Et in pſ. 125. *Nemo*, inquit, *invidet alteri in eo quod non vult vel eſſe, vel videri. Alius tibi invidet, quia dives es; hic autem vis dives vult eſſe, ut tibi invideat, aut dives putari vult.* Quocirca idem Auguſtinus ſæpè inculcat, efficax contra invidiam pharmacum eſſe opum contemptum. Nervoſiùs S. Cyprian. tract. de Zelo, & livore: *Latè patet*, inquit, *zeli muſcipleæ & facunda pernicies. Radix eſt malorum omnium, fons cladium, ſeminarium delictorum, materia culparum: iſte odium ſurgit, animoſitas inde procedit. Avaritiam zelus inflammat, dum quis ſuo non poteſt eſſe contentus, videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem. Zelo excæcantur ſenſus noſtri, atque in ditionem ſuam mentis arcana redacta, Dei timor ſpernitur, magiſterium Chriſti negligitur, judicii dies non præmeditur*, hæc & alia multa Cyprian.

Invidia mala.

ET IGNORAT QUÒD EGESTAS SUPERVENIAT EI] quia avaritia excæcat cor ejus æquè ac invidia, atque ideo in corradendis divitiis pet fas, & nefas finem non facit. *Egeſtatem* accipe tum temporalem in hac vita, tum ſpiritalem in gehenna, ubi dives Epulo à Lazaro popoſcit guttam aquæ, nec accepit. *Juſtè* enim *non accipit guttam, qui Lazaro negavit micam*, ait S. Aug. Porrò cauſas hujus egeſtatis recenſui cap. 23. 11. ad illa: *Subſtantia feſtinata minuetur.* Hic alia cauſa innuitur, nimirum invidia: cùm enim ipſe invideat aliis, alii viciſſim iovident ipſi, ideoque ab eo lucrum avertere, eumque depauperare ſatagunt. Adde, juſto Dei judicio fieri, ut avarus invidens aliis ut ſolus emineat & ditefcat, ceteri verò depauperentur, talione puniatur, nimirum ut ceteri ditefcant, ipſe ſolus depauperetur.

Septuag. pro חסד *chaſar*, id eſt egeſtas, legentes חסד *chaſed*, id eſt pietas, miſericordia; vel potiùs חסיד *chaſid*, id eſt pius, miſericors, vertunt, *feſtinat ditefcere vir invidus, & non novit quòd miſericors obtinebit eum*, q. d. Avarus invidens aliis lucrum ſatagit coacervare opes, & neſcit quòd Deus in pœnam avaritiæ illas auferet ab eo, & transferibet in virum libetalem & miſericordem, qui in pauperes à quibus eatortæ ſunt, eas refundat, juxta illud v. 8. *Qui congregat divitias uſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.*

Vaas. 23. QUI CORREPIT HOMINEM, GRATIAM POSTEA INVENIET (aliqui legunt, *gratiam audies*) APUD EUM; MAGIS QUAM ILLE QUI PER LINGUÆ BLANDIMENTA DECIPIT] Hebr. *arguens hominem poſt me, gratiam invenies magis quam blandiens lingua*; Chald. *qui corripit filium hominis, gratiam inveniet coram eo, magis quàm ille qui bifidus eſt lingua*: Septuag. *qui corripit hominem vitæ, gratias reportabit magis illo qui linguæ gratificatur*; Aquila, *præ deliniente linguam*.

Pro *poſtea* Noſter legit אחר *achar*, id eſt poſt, poſtea; jam alio puncto legunt אחר *acharai*, id eſt poſt me; R. Joſeph. Kimchi apud Pagnin. legit אחרי *echari*, ut ſit *beneni* cum *jod* paragogico, id eſt retro averſum, tardantem, retrocedentem, reſilientem, ſcilicet à lege Dei, unde vertit, *qui increpat hominem, qui retrocedit* (à via Dei, virtutis & legis) *gratiam magis inveniet, quàm is qui blanditur lingua*; Aben Ezra, & Vatablus, *qui corripit hominem poſt me*, id eſt inquiunt, ut me meaſque leges ſequatur, ut ſint hæc verba Dei, aut Salomonis jubentis contra has ſuas leges peccantem corripi, & juxta eas emendari corrigique. Baynus verò חן *poſt me* exponit q. d. Qui peccantem acriùs corripit, gratiam correpti inibit, perinde ac ego Salomon pravos ſubditorum mores graviùs caſtigare ſoleo & tamen ipſis pergratus ſum.

Verùm auteferenda eſt Vulgata verſio, quæ commodiorem dat ſenſum, q. d. Qui corripit errantem, initio acerbitate correptionis eum mordet, affligit & cruciat, ſed ubi correptionis fructum correptus percipit, gratè eam accipit, imò corripienti gratias agit, ut vertunt Septuag. quia per correptionem videt ſe mores pravos in probos commutaſſe, itaque evitaſſe gravia damna, & pericula famæ, fortunarum, vitæ & gehennæ: at verò adulator blanda & ſuavia propinans ello initio delectet; tamen poſtea ubi auditor ejus rixas, & damna perſentiſcit, eum odit & deteſtatur. Adulator eum eſt *bifidus lingua*, ut vertit Chald. quia quaſi duplicem habet linguam, unam, qua præſens adulatur, aliam, qua abiens calumniatur; unam qua blanditur; aliam, qua mordet; unam, qua lambit; aliam, qua pungit. Hue facit illud cap. 27. 6. *Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis*. vide ibi dicta.

Ita videmus viros probos parentibus, & magiſtris gratias agere, quòd in pueritia & adoleſcentia pravos ſuos mores, & laſcivas cupiditates caſtigarint, ac ingenuè confiteri: Niſi me corripuiſſes, ò pater; niſi me caſtigaſſes, ò magiſter, perdidiſſem meipſum, ad ſuream, imò ad gehennam iviſſem: tibi ergo debeo meam probitatem, vitam, ſalutem. Ex adverſo multi dom ob ſcelera ducuntur ad ſuream, & plures in gehenna, maledicunt parentibus, & magiſtris, quòd ſe malè agentes non corripuerint, dicuntque: Maledictus ſis patet qui me genuiſti, maledicta mater quæ me peperiſti: quia ſi à puero mea vitia caſtigaſſes, non evaſiſſem prædo, adulter, homicida, nec torquerer in gehenna cum dæmonibus, ſed regnarem in cælo cum angelis.

Portò initio moleſta cuilibet eſt correptio, uti declarat apologus, quem refert noſter Pontanus volum. 3. p. 1. cap. 40. Veritas olim toto orbe profuga, cum erraret, ſub noctem aliquando ad caſam paoperculæ anus divertit. Ab eo hoſpitio perbenignè excepta interrogatur, quænam ſit? unde, & quò tam ſerò? illa, Sum veritas, ait, cui omnes invident, & quam nullo conſiſtere loco patiuntur. Quid commeruiſti? omnium accuſo vitia, nihil diſſimulo. Et quia tale reprehendi nemo ferre moderatè poteſt, hinc mihi fuga & exilium perpetuum. Quid deinde? poſt cœnulam dormitum eunt. Uni lecto ſe ambæ commendant. Orta luce cum veſtes rurſum induerent, in tuita veritas aniculam, altero oculorum orbatam eſſe animadvertit, nec vitium tacet. Iraſcitur illa, & veritatem cum impetu è tugurio expellens addit: Non mirum ſi nuſquam tibi locus, ſi te oderunt omnes, quando tam liberè omnibus vitia ſua obiicere ſoles. Nuper quidam nobilis privatam vitam agens, de illa familiariter colloquens cum Philippo II. Hiſpan. Rege, eamdem prætulit regiæ dignitati, quòd illa tribus magois dotibus polleret, quibus careret regia: Primò, amicitia, & amico vero, pro quo regi ſe ſubſtituunt adulatores; Secundò, veritate, quam rarò audit rex, ſeductus à paraſitis; Tertiò, aurora Muſis amica, cum rex ſubinde in multam lucem dormiat.

Vaas. 24. QUI SUBTRAHIT ALIQUID A PATRE, ET A MATRE, ET DICIT HOC NON ESSE PECCATUM, PARTICEPS EST HOMICIDÆ] Hebr. *dirigens patrem ſuum, & matrem ſuam, & dicens, Non eſt prævaricatio, ſocius eſt viri corrumpentis*; Chald. *ſocius eſt viri diſſipantis*; Septuag. *qui abiicit patrem vel matrem, & videtur ei ſi non peccare, hic conſortes* (Aquila, Symmach. & Theodot. *participes*) *eſt viri impii*; Syrus, *viro iniquo ſociatur*; Pagnin. *particeps eſt diſſipantis bona ſua*. Pro *homicidæ* hebr. eſt משחית *maſchit*, id eſt corruptoris, perditoris, excitoris, vaſtatoris, *graſſatoris*, ut vertit Vatablus.

Primò, Lyran. Hugo, Dionyſ. cenſet hic refutari errorem Scribarum & ſacerdotum, dicentium licitum, imò pium, eſſe ſi filii ſubtrahant alimenta debita parentibus indigentibus, modò ea dent templo & ſacerdotibus, quos refellit Chriſtus Matth. 15. 5. ut ſenſus ſit, q. d. Qui ſubtrahit, id eſt negat patri vel matri alimenta ad vitam neceſſaria, ut ea conferat templo, dicens id non eſſe peccatum, imò eſſe ſanctum, is ſocius eſt homicidæ, quia cogit parentes inedia mori. Accedit noſter Salazar qui ſic expunit, q. d Qui parentum indigentiæ non ſuccurrit, atque ideò illis debitum naturæ ſubtrahit; cum homicidis, imò parricidis, cenſendos ac numerandus eſt, juxta illud S. Ambroſii in avaros: *Si non paviſti, occidiſti*.

Verùm obſtat, quòd pro *ſubtrahit*, hebr. ſit גזל *gozel*, id

id eſt rapit, furatur, prædatur, quod longè plus eſt quàm *negat* vel *non ſuccurris*.

Secundò, ergo Cajet. vertit, *qui deprædatur patrem aut matrem, & dicit, Non eſt crimen, ſocius eſt viri deſtruẽtis*: qui ſcilicet deſtruit & expilat familiam & domum paternam.

Tertiò, Janſen. & Baynus Hebr. *maſchit*, quod Noſter vertit, *homicida*, vertunt, *diſſipatoris*, uti vertit Noſter c. 18. v. 9. ot ſenſus ſit, q. d. Qui parentum bona ſuffuratur, idque ſine delicti agnitione, ſocius eſt diſſipatoris, quia tali ſe conjungit, & cum tali etiam ipſe diſſipat paterna bona. Solent enim juvenes ad hoc parentum bona ſuffurari, ut dilapident, & diſſipatoribus ſe conjungant. Et ferè tales fiunt poſtea egregii diſſipatores & homines perditi.

Fur bonorum patris eſt ſacius homicida.

Quartò & genuinè, Vulgata verſio filium furantem bona paterna vocat *ſocium homicidæ*, Primò, quia continuis furtis parentes exhaurit, itaque eos inopia æquè ac mœrore conficit & occidit, præſertim dum dicit id non eſſe peccatum, eò quòd parentum bona æſtimet ſua, quòd eorum futurus ſit heres. Qua in re graviter errat, gravemq; injuriam facit parentibus. eſto enim parentum bona ſint filiis debita, ut in ea poſt mortem ſuccedant; necdum tamen filii rorum ſunt domini, multo minùs eorum habent adminiſtrationem, ut B eis ad libitum uti poſſint. quare peccant mortaliter, ſi notabilem ſummam parentibus ſurripiant; hæc tamen notabilis ſumma debet eſſe major in filio, quàm in famulo vel externo, quia pater plus indulget filio quam externo: unde & facilius filius à reſtitutione excuſatur, uti doctè docet Petrus Navarra, & ex eo noſter Leſſius lib. 2. de Inior. fortun. cap. 13.

Secundò.

Secundò, quia filii decoctores ſoleot eſſe locii nebulonum, hominum perditorum, raptorum & ficariorum. Rurſum rapina & diſſipatio bonorum paternorum ducit ad rapinas bonorum externorum, indeque ad cædes & latrocinia. q d. Filius decoctor tandem evadit homicida, prædo & latro, ac ut talis capite plectetur, vel ſuſpendetur, uti ſæpè fieri videmus. Hinc Plato in Phædro, parentum vtolatores in inferno cum homicidis accenſet, ſimilique cum eis pœna multari affirmat.

Myſticè, R. Salomon: Qui, inquit, ſubtrahit animas à patre, id eſt à præpotenti Deo, & à matre, id eſt ab Eccleſia, qui ſcilicet auctor eſt ut illæ ſtelus committant, & Deum furto petit, à quo filios avocat; hic ſimilis eſt homicidæ, putà Jeroboam, qui ſub Roboam ſchiſma feeit, & C decem tribus à duabus ac à templo, Deique cultu ad cultum vitulorum auctorum in Dan & Bethel abduxit.

Vulg. 25. QUI SE JACTAT, ET DILATAT, CONCITAT: QUI VERÒ SPERAT IN DOMINO SANABITUR] Hebr. *latus anima miſcebit litem; & fidens in Domino, impinguabitur*; Aquila & Symmach. *ὁ πλατύψυχος*, id eſt *latus anima*, ſive latianimis, *acuit litem*; Septuag. *ὁ πλανώμενος*, id eſt *inſatiabilis* (minùs appoſitè ad Hebr. Varican. legit, *ὁ ἄπιστος*, id eſt *infidelis*) *vir indicat tumores; qui autem confidit ſuper Dominum, in cura diligenti erit.*

Latus anima quis? *Reſp. Primò.*

Quæres, quis ſit *latus anima*, ſive latianimis? Primò, Syrus vertit, *vor avidus & gulojus*; hic enim latus eſt anima, id eſt animæ gula & aviditate, qui ut eam explcat, debita contrahit, indeque lites & jurgia concitat, quæ gulam eſi inaniunt, ut pro eſeis litibus paſcatur; qui verò ſperat in Domino, alimenta, quin & delicias conſequetur, quibus animæ ſuæ appetitus expleat, ſatiet & impinguet.

Secundò.

Secundò, R. Levi per *latum anima* accipit profuſum & prodigum: hic eoim dilatat animam profuſione opum.

Tertiò.

Tertiò, Pagnin. *Latus anima*, ait, eſt animoſus, audax & iraeundus, qui proinde jurgia, rixas & pugnas concitat; D ſed qui ſperat in Domino & implet illud. *Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus*, Deut. 32. 35. Rom. 12. 19. hic impinguabitur tranquillitate conſcientiæ, & pace cum omnibus hominibus, quantum in ipſo eſt.

Quartò.

Quartò, Baynus: *Latus anima*, inquit, eſt avarus, qui animam ſuam dilatat, ad multa capienda & rapienda. Unde Septuag. vertunt, *inſatiabilis*: hic enim dum æſtimat diteſcere, & inſatiabilit opum deſiderio laborat, dum moltos affieit iniuria, multos habebit inimicos, & lites exeitabit; ſed qui ſuper Dominum (ſic eoim legunt Hebræi) ſpem collocavit, à nemine quidpiam rapit, mori potiùs eligens, quàm aliena deprædari; huic honeſtus & ſufficiens victus numquam deerit, imò deliciis affluet, ſi non corporis, ſaltem anima illius pingueſcet & craſſeſcet cæleſti pinguedine, de qua loqoitur Pſaltes, *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.*

Quintò.

Quintò, Janſeo, *Latus anima*, inquit, eſt ſuperbus & ambitioſus

A rogans, ut vertit Chald. Nam per ſuperbiam animos hominis dilatatur & extenditur ſupra ſe ad honores hujus mundi: quòd ſecutus noſter Interpres vertit, *qui ſe jactat, & dilatat*: hoc eſt, qui immodicos eſt ſui laudator, animum ſuum expandens ad honores, talis jurgia concitat: quia non patitur aliquem ſibi pra ferri aut æquari. Qui verò non extollitur in ſeipſo, ſed humiliter ſe Deo ſubicit, ſpem omnem ſuam collocans in ipſum, talia *impinguabitur*, hoc eſt, proſperabitur in omnibus, Deo ipſi favente, tranquillitate mentis perfruetur, & ut nos legimus, *ſalvabitur* ab omnibus malis, aut, ut potiùs legendum eſt, quemadmodum habent codices emendatiores, *ſanabitur*.

Sextò. Sextò, noſter Salazar: *Latus anima*, inquit, duo ſignificat, ſcilicet ſuperbum & avarum. Hinc vulgata vertit, *qui ſe jactat & dilatat*: nam verbum *jactat* faſtum ſuperbiæ, verbum *dilatat* avaritiæ cupiditatem innuere videtur. Hic ergo ſuperbus ſimul & avarus homoes citat jurgia, vel miſcet lites, ſcilicet intra ſeipſum: duo nimirum vitia continet, quæ ſibi invicem litra ſotentant. Superbia enim profutos ſumptus poſcit ad venditationem gloriæ; avaritia verò è contra ſumptus inhibet, ac tordidum hominem reddit.

Septimò genuinè. Septimo, & genuinè: *Latus anima* eſt cupidus. Anima enim eſt inferior animæ para; in qua reſidet appetitus & concopiſcentia: animus verò eſt pars animæ ſuperior, in qua reſidet ratio, mens & ſpiritus: unde ab anima quæ nobis communis eſt eum brotis, dicimur animales, ſicut ab aoimo & ſpirito ſpirituales. Aliud ergo eſt latitudo cordis, putà magnanimitas, quæ fuit in Salomone, 3. Reg 4. 29 ac magna charitas, quæ fuit in S. Paulo, cùm diceret: *Os meum patet ad vos, cor noſtrum dilatatum eſt.* 2. Corinr. 6. 11. aliud eſt latitudo animæ, id eſt cupiditatis, hæc enim eſt mala & prava. *Latus* ergo *anima* eſt, qui magnis deſideriis æſtuat, qui multa concupiſcit, qui omnes vires dilatat ot cupiditates ſuas expleat. Porrò latitudo hæc animæ, ſive cupiditas eſt triplex; putà; Prima eſt cupiditas honorum, quæ dicitur ambitio; Secunda opom, quæ dicitur avaritia; Tertia voluptatum, quæ dicitur gula & luxuria. Uode illud 1. Joan. 2. 16. *Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* *Latus* ergo *anima* trifariam dicitur: Primò enim ſignificat ambitioſum; Secundo, avarum; Tertiò, guloſum & luxurioſum, & ſic omnes aliorum eſpoſitiones jam datas lato & generali hoc ſenſu complectimur. Hinc Septuag. vertunt, *πλανώμενος*, id eſt inſatiabilis; talis enim eſt omnis copidus & cupiditas. Hinc & noſter, ot hæc omnia complecteretur, ſolerter vertit, *qui ſe jactat & dilatat*. Soperbus aoim ſe jactat & oltentat ut pavo, avarus & guloſus dilatant gulam cupiditatis ſuæ, ut lupus fame tabeſcens.

Igitur ſenſus eſt, q. d. *Latus anima*, id eſt ſuperbus & ambitioſus *qui ſe jactat*, item *qui dilatat* hiatum ſuæ concupiſcentiæ, putà avaritiæ, gulæ & luxuriæ, id eſt avarus, guloſus & luxurioſus; hic ut ſuam vel ambitionem, vel avaritiam, vel gulam & luxuriam expleat, confidens in eadem anima ſua, id eſt in animæ ſuæ lagaeitate, viribus & robore, cum omnibus lites & jurgia concitat, ex quibus ſie ut & honoribus quos ambivit, & opibus ac deliciis quas concupivit, privetur, maneatque inanis, jejunus & ficcus: lites enim hominem exhaoriunt & emaciant. Qui verò ſperat in Domino, ab omnibus hiſce ſanabitur; ac honores, opes & eſcas, quæ illi abundè ſufficiant, conſequetur, iſique impinguabitur, ut habent hebr. unde videri poſſet io Vulgata pro *ſanabitur*, legendum *ſatiabitur*, vel *ſagi-* D *nabitur*, ſi fic aliqui libri haberent, quia id conveniret cum verbo *impinguabitur*. Verùm eſt verifimile noſtrum Interpretem hic, ut & aliàs ſecutum Græca, quæ habent, *εἰς ἰατρείαν ἥξει*, hoc eſt, *in cura erit*, vel *curabitur*; itaque vertit, *ſanabitur*: ſignificans eom Deo eurante ſanum fore, & liberum ab omnibus perturbationibus.

Nota ex Septuag. *Ὁ δὲ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, ἐν ἰατρείᾳ ἔσται, Qui autem ſperat in Dominum, in cura diligenti erit*, ſcilicet ipſios Dei. Unde auctor Catenæ Grec. elare vertit, *qui confidit in Domino, ve Dominu cura erit, hoc eſt*, inquit, *is in animi & corporis ſanitate à Domino conſervabitur.* Sperantis ergo in ſe Deus eſt provitor & curator, iſque exactus & diligens, juxta illud pſal. 54. 3. *Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet.* Nam Deus res ejus curabit, perinde ac ſi ſuæ eſſent & propriæ: Diligens enim cura, ait Jurisconſultus, eſt, cùm quis ea cura curat res alienas qua proprias, quo fiet ut rebus omnibus abundet, ac nullius indigens *αὐτάρκης*, id eſt ſibi ſufficiens, nihil-

hilque appetens ; ſuis contentus lætè & beatè vivat. quod proprium eſt Dei.

Spes ac dilectio in cura Dei.

Magna hæc dignitas, magnus fructus ſpei ; quòd ſperantem collocet in cura & ſinu Dei, Deumque ejus faciat curatorem, id eſt ſollicitum in omnibus cuſtodem & proviſorem. *Cura* enim eſt vehemens, & anxia ſollicitudo, ita dicta, ait Feſtus, *quòd cor edat* vel *quòd uret*. unde Ennius apud Cicer. de Senect.

Curamve levaſſe,
Quæ nunc te coquit, & verſat ſub peſtore fixa.

Sicut ergo tutor, & curator gerit curam ſollicitam pupilli ſuæ fidei commiſſi : ſic Deus ſimiliter gerit ſperantis in ſe : ſpes enim illum curæ Dei tradit, Deuſque in ſuam cutam eum acceptat, ut is ea ſecurè conquieſcat, juxta illud *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*. Rurſum ſicut paſtor curam habet ovium ſibi creditarum, ſic Deus curam habet ſperantium in ſe, ut illi fidenter dicere queant cum Pſalte : *Dominus regit me* (Hebr. *paſtor meus*) *& nihil mihi deerit : in loco paſcuæ ibi me collocavit*, pſal. 22. v. 2. quare qui tangit ſperantem in Deum, cor Dei tangit, juxta illud : *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei* Zachar. 2. v. 8. vide ibi dicta. Cura ergo noſtri urit oculos, urit cor Dei. Quocirca S. Petrus epiſt. 1. c. 5. v. 7. adhortatur fideles dicens : *Omnem ſollicitudinem veſtram projicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis*. Et S. Paulus Philip. 4. v. 6. *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum*. Nam ut ait Pſaltes pſ. 39. 18. *Dominus ſollicitus eſt mei*. Ita S. Joannes Silentiarius in veteribus Saracenis ſugere noluit, dicens : *Si Dominus mei curam non gerit, ut quid vivo ? ſin autem gerit, quem timebo?* Teſtis eſt Cyrillus in ejus Vita.

Moral. diſce hic cupidum dilatare fauces cordis & corporis ſui, ut omnia rapiat & ſorbeat, ideo ſibi jurgia & bella quibus pereat, accerſere, hinc infernus pariter, ut eum ejuſque latas vaſtaſque cupiditates excipiat, dilatat ſeipſum. Audi Iſaiam c. 5. v. 14. *Propterea dilatavit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque ulla termino, & deſcendet fortis eius*, &c. *ad eum*, & c. 30. 33. *Tophet*, id eſt gehenna, dicitur *præparata, profunda & dilatata : nutrimenta eius ignis & ligna multa flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam*. Ignis enim cupiditatis accendit & dilatat ignem gehennæ, ut in eo perpetim ardeat & comburatur. At verò qui ſperat in Deo, dilatat in eo rea & ſpes ſuas, ut in eo placidè & ſecurè conquieſcat, ſciens ſe ſpes ſuas à Deo per preces obtenturum, & votorum ſuorum compotem futurum, juxta illud pſalm. 80. 11. *Dilata os tuum, & implebo illud*. Spes ergo in Deum eſt ſecuris reſecans omnes inquietas cupiditates : ſperans enim in Deum, illo unico contentus vivit : ſcit enim ſe in Deo omnia poſſidere. Quare tacitè ſecureque ſibi dicit, *Sufficie tu Deo tuo, ſufficiat tibi Deus tuus*.

S. Laurentius Juſtinianus ſæpè monebat ; *Numquam amittendam de Deo fiduciam : illam eſſe in qua anima vita conſiſteret*. ita habet ejus Vita.

Hoc eſt quod ait Paulus 1. Timoth. 6. 17. *Divitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum*. Quin & Seneca epiſt. 119. *Quanti, ait, animi tui eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare & dicere : Nihil mihi tu eam fortuna, non facio mei tibi copiam*. Et epiſt. 120. *An parum habet qui tantùm non alget, non eſurit, non ſitit ? plus Iupiter nec habet. Numquam parum eſt quod ſatis eſt. Numquam multum eſt quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo, quæris quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nemo, &, ut ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod natura ſatis eſt, homini non eſt. Inventus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt varitas mentium*.

Ex dictis colligo hoc axioma : *Cupiditas eſt mater iurgiorum & bellorum, indeque paupertatis & inopiæ* : hæc enim individua eſt bellorum comes & affecla : *mortificatio verò, & abdicatio cupiditatis eſt mater tranquillitatis & pacis*, qua quis in Deo Deique providentia confidens & conquieſcens, abeo nanciſcitur omnem rerum ſufficientiam, imò abundantiam. Hoc eſt quod acriter fidelibus inculcat S. Jacobus c. 4. 1. *Unde bella & lites in vobis ? nonne hinc ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris ? Concupiſcitis, & non habetis, occiditis, & zelatis, & non poteſtis adipiſci, litigatis, & belligeratis*.

Et S. Chryſoſt. homil. de S. Philogonio cælitum felicitatem deſcribens, *Vbi*, inquit, *non eſt Meum ac Tuum*,

frigidum (utpote calori fraterni amoris repugnans) *illud verbum, & quidquid eſt malorum ita aitam noſtram ingreſſum, innumeraque gignens bella*. Quio & Seneca epiſt. 120. jam citata : *Nihil, ait, mi Lucili, intereſt, utrùm non deſideres, an habeas : ſumma rei in utroque eadem eſt : non torqueberis*. Unde illud Italorum : *Deſiderare ſà penare, non deſiderare ſà non penare*.

QUI COMPLOIT IN CORDE SUO, STULTUS EST : QUI AUTEM GRADITUR SAPIENTER, IPSE SALVABITUR] Perperam quidam pro *ſalvabitur* legunt *laudabitur*. Nam hebr. eſt, *& ambulans in ſapientia, ipſe evadet* ; Chald. *qui ambulat in ſapientia, protegetur à malo* ; Sept. *qui confidit in audacia cordis, ipſe eſt imprudens : qui autem ambulat ſapienter, ſalvabitur*. Hæc gnome ſimilis & affinis eſt præced. VERS. 26.

Quæritur, quis eſt is qui confidit in corde ſuo ? Primò, Lyranus & Hugo cenſent eſſe eum, qui confidit in ſapientia ſua, q. d. Qui ſaltu tumens præfidit ſapientiæ ſuæ ; hic ſtultus eſt, juxta illud cap. 26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem habebis inſipiens* : qui autem ipſam in ſe ſapientiam ſequitur, hic ſalvabitur. Innuit ſapientiam ſitam eſſe non in ſuperbia, nec in præſidentia ſuæ ſapientiæ, ſed in regulis ſapientiæ à S. Scriptura & Patribus traditis. *Confidens in corde ſuo quis ſit Reſp. Primò.*

Secundò, Cajetan. per *cor* accipit cordis cupiditates : q. d. Qui confidenter ſequitur ſuas cupiditates, hic ſtultus eſt : qui verò ſequitur dictamina ſapientiæ, id eſt legis divinæ, hic ſalvabitur, eritque beatus in cælis. *Secundò.*

Tertiò, melius Jantenius per *cor* accipit cordis judicium & conſilium, q. d. Qui confidit in conſiliis & cogitationibus cordis ſui, ita ut ea ſequatur in omnibus actionibus ſuis, nullius quærens ſententiam, ſed ſuo innixus judicio, talis ſtultus eſt, & per ſuam ſtultitiam in multa incidet pericula & mala : qui autem graditur ſapienter, ita ut non ſuum cor, ſapientiam habeat ducem ſuarum actionum ; talis ſalvabitur, ita ut vel non incidat in mala, vel, ſi incidat, liberetur ab eis per ſuam ſapientiam, & Dei gratiam. *Tertiò.*

Quartò & genuinè, notat hic temerarios & præſumptuoſos, q. d. Qui præfidit cordis ſui imaginationibus, id eſt conſiliis & viribus quas ipſe ſibi imaginator & fingit, ideoque audacter & temere ſe conjicit in tentationes & pericula ; hic ſtultus & demens eſt, quia ſo jis ſuccumbet & corruet : qui verò graditur ſapienter, id eſt providè & cautè ut pericula declinet, hic diſcrimina & lapſus evadet, ac ſalvabitur. Eſt metalepſis : nam per *confidere in corde*, ſignificat confidenter pericula aggredi, in eaque temerè irruere. Sic *confidere* pro audere, & audacter aggredi ardua ſumitur c. 28. v. 1. cum dicitur, *Juſtus quaſi leo confidens*, & c. 14. 16. *Stultus tranſilit, & confidit*. & 2. Machab 15. 7. *Machabæus autem ſemper confidebat*. Quin & Cicero Tuſcul 3. *Qui fortis eſt, idem & confidens*. Terent. in Phorm. *Home confidens, illum dii omnes perduint*. Ubi Donatus : Confidens, ait, eſt improbus, audax, temerarius. Plautus in Amphitr. *Quis me eſt alter audaxior homo, aut qui confidentior?* Virgil. Georg. 4. *Quarto genuinè.* *Confidere pro audere.*

Nam quis te iuvenum confidere audaciùs armis,

id eſt audaciſſimè, *noſtras Juſſe adire domos ?* *Præſidere & audaciam impingere.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Sept. ex quibus auctor Catenæ Græcur. ſic clarè vertit, *Qui in cordis ſui audacia ſpem ponit, ſtultus eſt, qui autem ambulat prudenter & cautè, ſalutem conſequetur* ; ſicque explicat. q. d. *Stultus meritò vocatur, qui audaci cordi ſuo confidit, quia plus tribuit temeritati quàm iudicio : plus verſum iniquitate quàm æquitati*.

Salomonem de more ſecutus Siracides c. 3. 27. *Qui amat periculum*, inquit, *in illo peribit*. vide ibi dicta.

Audi & Senecam Tragœdum in Hercule furente.

Nemo ſe tuto diu
Periculis offerre tam crebris poteſt :
Quem ſæpè tranſit caſus, aliquando invenit.

Hinc videmus natatores natandi peritiſſimos, natando caſu aliquo perire, & optimos milites pugnando.

QUI DAT PAUPERI, NON INDIGEBIT : QUI OBSPICIT DESPECTAM, SUSTINEBIT PENURIAM] Hebr. *qui dat pauperi, non deficiet, & abſcondens oculos ſuos multitudo maledictionum* ; Chald. *& qui prohibet oculum ſuum à pauperi, multa erunt maledictiones eius* ; Septuag *qui autem averteris oculum ſuum, in multa eris penuria*. VERS. 27.

Hæc gnome clara eſt. Ratio à priori eſt, quia, ut dixit c. 19. v. 17. *Fœnerator Domino qui miſeretur pauperis*. vide ibi dicta, & S. Chryſoſt. homil. quòd *eleemoſyna eſt ars omnium*

quæſtuoſiſſima. Eleemoſyna ergo non depauperat, ſed ſummè ditat. Audi S. Cyprian. hanc gnomen eleganter pertractantem homil. de opere & eleemoſyna : *Si veteris ac metuis, ne, ſi operari plurimum caperis, patrimonio tuo larga operationis finito, ad inopiam redigaris, eſto in hac parte intrepidus, eſto ſecurus; finiri non poteſt unde ofus Chriſti impenditur, unde opus cœleſte celebratur. Non hæc tibi de meo ſpondeo, ſed de ſanctarum Scripturarum fide, & divinæ pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur enim per Salomonem Spiritus ſanctus ac dicit, Qui dat pauperibus, numquam egebit; qui autem avertit oculum, in magna penuria erit, offendent miſeri ordei atque operantes egere non poſſe, magis parcos ac ſteriles ad inopiam poſtmodum devenire*.

Sanè mirum eſt, divites fideles, cùm fidem habeant, reipſa & factis non credere huic Salomoni oraculo, Deique promiſſo, Deum tibi, ò mercator, promittenti & cautionem exigis? En cautio tibi eſt hæc Salomonis ex Dei ore aſſeveratio, chirographum tibi eſt S. Scriptura. Audi & S. Baſilium homil. 6. *Imitare*, inquit, *hominem vel terram, ut illa fructus proferat, ut ne illa conſpiciaris eſſe deteriora, quæ inanimis eſt. Sanè illa non in ſuum uſum aut commodum, ſed in tuum miniſtrare contendit; tu autem quem debueras oſtendere beneficentiæ fructum, illum tibi ipſi congregas? nam beneficiorum gratia in dextras revertuntur: dediſti eſurienti, tibi conſuluiſti: quod dediſti, ad te tuum auxilium reverterur: quemadmodum cum frumentum in terram cadens lucrum projiciendi parit; ſic & panis in oſurientem porrectus mercedem impoſterum tibi reddet utilitatem*. Exempla hujus rei pete ex Gregorio Turon. lib. 5. Hiſtor. Franc. cap. 19. ex Vita S. Joannis Eleemoſynarii, ex S. Gregor. l. 2 Dialog. cap. 29. ex Sophronio in Prato ſpirit. c. 185. 195. & 201.

Porrò pondetanda ſunt verba Hebræa, quæ habent : *Et abſcondunt oculos à paupere multitudo maledictionum*. q. d. Multi, putà Deus, angeli, dæmones & homines, maledicunt avaro & immiſericordi, tum verbis, tum factis, quia ei maleſaciunt, ut in paupertatem, infortunia & adverſa multa incidat; privant eum donis & gratiis tam ſpiritualibus quàm corporalibus tam præſentibus quàm æternis. Maximè autem maledicunt & diris eum devovent pauperes, quibus negat eleemoſynam, uti maledixerunt Troilo avaro, teſte Leontio in Vita S. Joannis Eleemoſynarii. Denique in die judicii Chriſtus ſeptem maledictionibus oppoſitis totidem uperibus miſericordiæ, quæ immiſericordes neglexerunt, eis maledicet, diſcens: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitivi, & non dediſtis mihi potum*, &c. Matth. 25. 41.

Multiplicem verò avarorum paupertatem juſtitiæ & virtutum, deſcribit S. Chryſoſt. homil. 15. in epiſt. ad Hebr. & alibi : *Sunt*, inquit, *peregrini corde, ſunt debiles animo, ſunt mente cæci, inobedientia ſurdi, & ceteris paſſionibus ſpiritualibus egentes, quorum animæ omnem eſcam ſpiritualem abominantur, & appropinquaverunt uſque ad portas mortis*.

Hinc videmus avaros immiſericordes in multas ærumnas, lites, infortunia, damna incidere, adeoque acerbè cum paupertate non rarò conflictari: liberales verò & miſericordes bonis omnibus affluere.

Communicatus ſapientiam, eam adauget.

Myſticè R. Salomon hæc accipit de eleemoſyna ſpirituali. q. d. Doctor qui ſuam doctrinam aliis communicat, non indigebit, ſed ſemper affluet conceptibus ſapientiæ, ut eos aliis impertiat; qui verò avarè eam ſibi ſervat, lentiet ejus inopiam & defectum. Idem dicas de concionatore, conſultore, confeſſario, &c. Ratio eſt duplex; Prior, quòd doctrina exercitio, putà docendo, augetur. Unde illud : *Qui alios docet, docet ſeipſum*. Poſterior, quòd Deus doctori ſtrenuo m præmium ſui laboris & doctrinæ, nova aſſiduè lumina inſtillet, ut ea aliis communicet.

Ratio à ſpiritu. Prima. Secunda.

Vaſ. 28. CUM SURREXERINT IMPII, ABSCONDUNTUR HOMINES : CUM ILLI PERIERINT, MULTIPLICABUNTUR JUSTI] Hugo *abſcondentur* accipit imperativè pro *abſcondantur*. q. d. Suadeo & jubeo juſtis, ut, cùm regnant impii, abſcondant ſeſe, tum ut vitæ ſuæ conſulant, tum ut melioribus temporibus ſe reſervent, quibus perſecutione ceſſante collapſam in ea fidem & pietatem reſtituant : tum ne animos & furorem impiorum ſe perſequentium irritent, itaque perſecutio increſcat, & in omnes deſæviat. Ita ſanxit Chriſtus Apoſtolis : *Cum*, inquit, *perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam*, Matth. 10. 23.

Exemplum fugæ fuit S. Athanaſius, cujus vita per 46. annos in Epiſcopatu Alexandrino non fuit aliud quàm aſſidua fuga & latebræ. vide eumdem in Apolog. de fuga ſua, & S. Auguſt. tract. 46. in Joannem, & epiſt. 180. ubi fusè docet quando fuga ſit conſilii, quando præcepti; quibus licita, quibus illicita. Hinc damnandus eſt liber Tertulliani de Foga, quo probare contendit illicitum eſſe fugere perſecutionem, quem ſcripſit poſt lapſum in hæreſim Montaniſtarum.

Verùm τὸ *abſcondentur* futurum eſt, non imperativus, ac proindè rei eventum ſignificat, non præceptum, q. d. Cùm ad regnum vel gubernationem aſſurgunt & evehuntur impii quaſi per antipathiam (qua calor fugit frigus, & frigus calorem, ac quodque contrarium fugit aliud ſibi oppoſitum) fugiunt & abſcondunt ſeſe homines, ut declinent impiorum tyrannidem, nimias exactiones, vexationes, &c. Maximè juſti : tum quia, inquit Janſen. in carcerem conjiciuntur ab impiis regnantibus : tum quia ultrò ſe dant in exilium, ſolumque patrium vertunt, ut impiorum furorem & perſecutionem declinent : tum quia etiam in patria manentes ſe continent in ſilentio. Unde Arabicus vertit, *in locis impiorum ſtatus juſtorum coarctatur*. Contrà, cùm impii perierint, & in eorum locum pii ſurrexerint, juſti multiplicantur, tum quia qui priùs juſti erant & latebant, palàm & ubique ſe non verentur exhibere. tum quia eorum exemplo & doctrina multi ad juſtitiam amplexandam excitantur. Docet hæc ſententia quantum interſit qui præſint. Sic regnante Achabeum ſua Jezabel, abſconditi ſunt Prophetæ Domini in ſpeluncis : ipſis verò perditis tempore Jehu multiplicati ſunt juſti : & in hoc gratiæ tempore perſecutione tyrannorum ſæviente in Chriſtianos, latibula quæſierunt Chriſtiani, qui ſublatis tyrannis multiplicati ſunt. Sed & noſtra ætas oſtendit quomodo filere, latere & fugere pios neceſſe ſit, ubi regnant hæretici.

Ratio eſt, quòd impii, dum regnant, ſuam impietatem propagare, omneſque ſibi ſimiles, id eſt impios, efficere latagunt, tum per exemplum vitæ, tum per impias leges, tum per ruinas & pœnas, tum per honores. & præmia, quæ ſui ſequacibus proponunt, tum per officiales impios quos ſibi aſciſcunt : quo fit ut multi puſillanimes & timidi cedant, & eorum impietati ſe conformem; qui verò ſolidè pii ſunt, fugiant & ſe abſcondant. Ex adverſo dum regnant pii, ſuam pietatem ſpargere, omneſque probos & pios efficere conantur; quare plerique omnes ut ipſis placeant, pietati ſtudent, vel ſtudere ſe ſimulant; impii verò abeunt, & latebras quærunt. Tanti eſt princeps bonus vel malus, ut, ſi bonus ſit, omnes penè ſubditi ſint boni; ſi malus, mali : juxta illud,

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

magnum enim dat acturamentum rex virtuti aut vitio. Et illud : *Princeps eſt anima a lex*. Lex multum poteſt, dum civea cohibet & in officio continet : at inanimis eſt : ſi animetur per vitam principis, efficaciſſima erit ut eamdem omnibus atpiret, omneſque faciat principi ſimiles, probos & ſanctos, non tantùm præſentes, ſed & poſteros. Poſt huma enim principis pii ſama perennat, & ad multos annos ſui memoriam, laudem & ſtimulum ad imitandum tranſmittit.

Princeps eſt anima lex.

Sapienter Agapetus Diaconus in Admonit. ad Juſtinianum Imp. num. 49. *Quæ ſubditis*, inquit, *verbo quaſi lege præſcribis, hæc in præveniens reipſa præſtitiſti, ut verbis, quibus perſuades, integra quoque vita adſtipulentur : ſic enim commendabile tuum aſſeverabis imperium, ſi & ratiocinatio non ſine opere, & operatio non ſine ratione*. Et n. 53. *Quantum præſtare ceteris antecellis, tantum factis etiam emineare ante alios oportet : perfunctiſſimum enim habe, eam ubi te poſtulari bonorum rationem, quæ magnitudini virium proportione reſpondeat*. Et n. 61. *Sicut à Deo omnibus hominibus es prælatus, ſic magis omnibus tum bonorum ſollicita*.

Denique hæc gnomæ ſimilis, & penè eadem eſt cum illa v. 12. *In exaltatione impiorum multa gloria eſt : regnantibus impiis ruina hominum*. vide ibi dicta.

Porrò Septoag. vertunt, *in locis impiorum gemuerunt juſti : in illorum autem perditione abundabant juſti*. *Gemunt*, tum quia dolent dominari impios, & impietatem, ac ad Deum aſſiduis gemitibus ſuſpirant ut eam tollat, tum quia ab impiis vexantur, ridentur, ignominia afficiuntur, ſpoliantur, incarcerantur, & non tatù vita privantur.

CA-

CAPUT VIGESIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Corripientem spernens citò interibit. in multitudine iustorum lætatur, impiorum gemit populus. rex iustus erigit terram, avarus destruet. blandus rete tendit. novit iustus causam pauperum. pestilentes dissipant urbem, sapientes servant. contendenti cum stulto nulla requies. totum spiritum profert stultus, sapiens reservat. principi gaudenti mendacia ministri sunt impii. pauperis & creditor Deus est illuminator. regis iusti thronus æternus. virga tribuit sapientiam. iusti impiorum ruinas videbunt. erudi filium tuum, & refrigerabit te, deficiente prophetia, dissipatur populus. servus verbis non eruditur. loquax insipienter stulto. servus delicatè habitus, sic contumax ira multiplicat peccata, superbum sequitur humilitas, & humilem gloria. participi furis odit animam suam. timens hominem corruet. sperans in Domino sublevabitur, magis timendum Dei iudicium, quam potentum. abominantur pii impios, & impii pios.

1 VIro, qui corripientem duva cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus: & eum sanitas non sequetur. 2. In multiplicatione justorum lætabitur vulgus: cùm impii sumpserint principatum, gemet populus. 3. Vir, qui amat sapientiam, lætificat patrem suum: qui autem nutrit scorta, perdet substantiam. 4. Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam. 5. Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius. 6. Peccantem virum iniquum involvet laqueus, & iustus laudabit atque gaudebit. 7. Novit iustus causam pauperum: impius ignorat scientiam. 8. Homines pestilentes dissipant civitatem: sapientes verò avertunt furorem. 9. Vir sapiens, si cum stulto contenderit, sive iratscatur, sive rideat, non inveniet requiem. 10. Viri sanguinum oderunt simplicem, iusti autem quærunt animam eius. 11. Totum spiritum suum profert stultus: sapiens differt, & reservat in posterum. 12. Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios. 13. Pauper & creditor obviaverunt sibi: utriusque illuminator est Dominus. 14. Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur. 15. Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. 16. In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera, & iusti ruinas eorum videbunt. 17. Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ. 18. Cùm propheria defecerit, dissipabitur populus: qui verò custodit legem, beatus est. 19. Servus verbis non potest erudiri: quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit. 20. Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quàm illius correptio. 21. Qui delicatè à pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem. 22. Vir iracundus provocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior. 23. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. 24. Qui cum fure participat, odit animam suam: adiurantem audit, & non indicat. 25. Qui timet hominem, citò corruet: qui sperat in Domino, sublevabitur. 26. Multi requirunt faciem principis, & iudicium à Domino egreditur singulorum. 27. Abominantur justi virum impium, & abominantur impii eos, qui in recta sunt via. Verbum custodiens filius, extra perditionem erit.

Vers. 1. VIRO, QUI CORRIPIENTEM DURA CERVICE CONTEMNIT, REPENTINUS EI SUPERVENIET INTERITUS, ET EUM SANITAS NON SEQUETUR] Chald. *virqui non recipit correptionem, & indurat cervicem suam, citò conteretur* (Syrus, *repentè profligabitur*) *& non erit ei medicina*; Hebr. *vir increpationum indurans cervicem repentè conteretur, & non sanitas*, vel *non medela*, id est conteretur insanabiliter, irreparabiliter & immedicabiliter extra ullum remedium, ait Aben Ezra, R. & R. Salomon.

Quæritur, quis sit vir increpationum? Rabbini aliqui activè accipiuot, q. d. *Vir increpans* alios delinquentes. Unde S. Pteug. vertunt, ὁ ἐλέγχων, id est corripiens, ut transferunt Complut. *Melior est*, inquiunt, *vir corripiens*, scilicet leniter, *viro duræ cervicis*. Nam ut explicat auctor Catenæ Græcor. *Qui dexterè reprehendit, sanat, qui verò pro cervicis sua duritia convitiatur, non tam sanat quàm irritat, & propter rubiginem, quem remere tegerit, quasi obiurgas, impudentes reddit*. Hunc lenem correptionis modum sancit Apostolus Galat. 6. 1. *Fratres*, in ait, *medicos quando utuntur vel secant aliquos, cum quanta lenitate opus curationis exercent: multo magis corripientem oportet hoc agere, ut mansuetus ac lenis sit*, ut acerbitatem pilulæ tam amaræ, lenitatis succharo circumlinat & edulcoret.

Rabbini verò sic exponunt, *Vir increpans obdurans cervicem*, q. d. Stis qui alios increpat, ut eos legi & disciplinæ subdat, ipsemet ejus jugum dura cervice excutiat, faciatque illa quæ in alios objurgat, hoc *subitò conteretur, & non sanitas*; id est in casum aliquem incidet, quo planè conteratur, ut sanari & reparari nequeant.

Verùm ceteri omnes *Hò vir increpationum* passivè accipiunt, ut idem sit quod vir increpitus, ut vertit Pagnin. Sic & Chald. quin & Sept. nam τὸ ἐλέγχω, non est participium à verbo ἐλέγχω; significans *corripiens*, increpans, sed est nomen plurale à singulari ἐλέγχος, id est *correptio*, increpatio. Unde Vatabl. ea Septuag. vertit, *melior est vir correptionum*, id est crebro correptus, qui corripi se sinit, qui correptiones placidè excipit, *viro duræ cervicis*: *repentè enim ardente eo non est medela*. Est metaphora à bobus & tauris, qui dura cervice feroces jugum excutiunt, q. d. Qui frequenter ob vitia increpatur, vel ab homine per verba, vel à Deo per flagella & verbera, aut per internas inspirationes; & tamen instar tauri indurat cervicem, ut in vitiis perduret & increpationes obstinatè reputat, hunc repentinus superveniet interitus, & eum sanitas non sequetur: quia vel in ruta abominetis cædetur, vel in scelus aliquod grave incidet, ob quod à Deo vel à judice morte mulctabitur. Exemplum est in Pharaone, qui decies increpitus à Moyse ut dimitte et Hebræos, quos tyrannicè opprimebat, cùm ille obduraret cervicem, Mosique & Deo obduratus resisteret; Deus cervicem ejus contrigit, mergens eum eum omnibus suis in mari rubro, Exodi 14. Sic Ophni & Phinees luxuriosè viventes sæpè correpti ab Heli patre suo, cùm nihilominus in scelere perseverarent: ambo una die sepentè in prælio occisi sunt, 2. Reg. 4. 11. Nota est cædes & damnatio Udonis Archiepiscopi Magdeburg. eò quòd à Deo increpitus: *Vide, Vide ergo a Deo, Insane satis Vide*, in sua tamen luxuria perstiterit.

Sic sæpe videmus filios parentum monita & reprehensiones spernentes, tandem in scelera ruere, ac tandem furtum, homicidium, aut simile facinus designate, ob quòd à judice capite mulctentur. Ratio à priori est: Prima, quod tales

ut dixi, in ſcelere ſe obdurent, ut ex minori in majus pe- A detentim labantur, quo fit ut tandem aliquid enorme morte puniendum admittant. Secundâ, quòd hanc pœnam mereatur cooteemptus correptionis, & dura cervix correpti. Hæc enim cùm leni correptione non ſinit ſe flecti, ſed ſuperbè & durè illi obluctatur, malleo contundenda, aut ferro recidenda eſt. Tertia eſt juſtum Dei judicium, quo correptionis & gratiæ ſuæ neglectum, æquè ac obſtinationem in malo, ulciſcitur, ut ſinat talem ruere in exitium, tam corporis, tum animæ.

Porro interitus hic tum temporalis eſt, putà mors; tum æternus, putà damnatio in gehennam: ſæpè enim talis præoccupatur morte temporali, & non rarò æterna, à qua revocari nequit: *Inferno enim nulla eſt redemptio*. Et meritò. Quia enim correptus prævidere noluit & effugere interitum, juſtè ei inexpectatus ſupervenit; & quia cùm ſanari poſſet, medicinam ſalutarem non recepit, cùm ſanari volet, ſanitatem non conſequetur.

Bayous verò interitum hic myſticum & ſpiritalem accipit, quo ſcilicet anima labitur in peccatum enorme, ita ut ex eo non reſurgat, ſed in eo moriatur & damnetur, q. d. Præfractus, qui ſuæ opinioni & prudentiæ præfidit, ac B ſois deſideriis mordicus inhæret, ut monita omnia reſpuat; hic tandem in peccatum mortale corruet, quo confringetur irreparabiliter, ſicut vas vitreum aut teſtaceum laxo ille liſum in minutiſſima fruſta diſſilit, ut redintegrari nequeat. Ita ſanè fieri videmus in ſæcularibus, clericis & Religioſis, qui Superiorum reprehenſiones ſpernunt, ut tandem in gravia ſcelera labantur, imò ſubinde apoſtatent ab Ordine, quin & à fide & Eccleſia, fiantque hæretici & miniſtri, quales multos hæc tulit ætas.

Quæres, cur Septuag. vertunt, *melior eſt vir correptionum viro dura cervicis?* Tò enim *melior* non eſt in Hebræo, Chaldæo & Vulgata. Reſp. Septuag. pro מְשֻׁבָּר *maſſe*, id eſt *obdurans*, legerunt alio puncto cum daghes מִשְׁבָּר *miſKeſe*, id eſt *pra duro*. Sic ergo ad verbum vertere ex Hebræo, *vir correptionum pra duro cervice: pra*, id eſt præſtat, hoc eſt, melior eſt eo qui durus eſt cervice. q. d. Melior eſt qui ſinit ſe corripi, quam qui dura cervice correptioni obſtrepit. Subdunt cauſam: *Repente enim eo ardente non eſt medela*. q. d. Sæpè enim monitus & increpitus exardeſcet in impatientiam, iram, rixam, obſtinationem, ut ſcelera ſua excuſare, & quaſi virtutes defendere velit: quare tunc C nulla curationis ejus ſupereſt ſpes; non enim admittit medicinam, putà correptionem. Tales ſunt Judæi, qui ſuæ perfidiæ reprehenſores audire nolunt, ſed ſurda aure inſtar aſpidum obſtinatè in judaiſmo perſiſtunt, ideoque ſunt incurabiles. Tales quoque fuere Phariſæi increpationibus Chriſti obluctantes, & opera Spiritus ſancti adiicribentes diabolo, quorum proinde peccatum fuit in Spiritum ſanctum quod non remittitur neque in hoc ſæculo, neque in futuro, Matth. 12. 35.

Vers. 2. IN MULTIPLICATIONE IUSTORUM LÆTABITUR VULGUS (Syrus, *multiplicatur populus*, tum numero, tum cenſu, tum virtute: CUM IMPII SUMPSERINT PRINCIPATUM GEMET POPULUS] *In multiplicatione*, hebr. בִּרְבֹות *birbotb*, id eſt *in multiplicari*, hoc eſt, in magnificari & exaltari juſtos, cùm ſcilicet juſti dominabtur, & conſequenter ſubditi eorum exemplo & juſſu (hæc enim eſt multiplicatio juſtorum) ſtudent juſtitiæ, itaque juſti multiplicantur: opponitur enim impio- D rum principatui. Nam hebr. רַב *rab* & *rabbi*, id eſt multus, non tantùm eſt quantitatis & oumeri, ſed & qualitatis & potentiæ, ac figoificat idem quod magnus, potens, princeps, unde רַבִּים *rabbim* vocaotur optimates & principes Iſaiæ 41. & Job. c. 16. Clarè ergo vertit Pagnin. *cum dominati fuerint impii*, &c. Chald. *in multitudine impiorum*, &c. Septuag. *dum laudantur impii, lætabuntur populi; imperantibus autem impiis gemunt viri*, Aqu. *in multiplicatione impiorum*.

Igitur hæc gnome concinit, & quaſi eadem eſt cum illa c. 28. v. 12. *In exultatione impiorum multa gloria eſt, regnantibus impiis ruinæ hominum*. Unde R. Salomon. *Multa gloria*, ait, *eſt multiplicatio impiorum*. Sigoificat ergo quantum bonum populi & reipub. ſit princeps probus, & quantum malum improbus, ac proinde tam electoribus curandum ut probum eligant, quàm electo ſatagendum, ut probitate præcellat: ſic enim ſibi populi benevolentiam, obedientiam, reverentiam conciliabit, ut alacriter & lætè per omoia ſibi obediat: ſio ex adverſo ſit improbus, populi, odium, inobedientiam, contemptum ſibi accerſet, ut ægrè & coactè ſibi obtemperet, imò eum principatu, vel etiam vita privare ſatagit.

Cauſa eſt Prima, quòd probus princeps populum benignè habeat, nec tributis gravet, ſed ejus commodis magis quam ſuis conſulere ſtagat. Quid oi ergo ſub tali lætetur populus? Improbus verò populum durè tractet, oneribus præmat, exhauriat, ut ſe ditet & exaltet; quid oi ergo ſub eo gemat populus, &, ut Cajetan. vertit, *ſuſpiret*, & ad alium clementiorem anhelet. Secunda, quòd probus princeps faciat ut ſubditi pariter ſiot probi, itaque multiplicentur juſti, & regnet juſtitia & virtus, unde pax ſumma, concordia & amor civium conſequitur, ſic ut civitas videatur eſſe felix & beata inſtar paradiſi. Ex adverſo improbus princeps ſubditos facit improbos, ut omnes paſſim ſint impii, regnetque impietas & vitia, ex quibus diſcordiæ, lites & ſeditiones oriuotur, ut videantur civitas eſſe aula vel atrium inferni. Tertia eſt, quòd Deus ſæpè benedicat, omnique bono cumulet ſubditos ob probum principem, maledicat verò & malefaciat eiſdem ob improbum. ita R. Levi. Hinc Chriſti ortum & regnum diiudant Prophetæ, quòd ſubeo regnatura ſit juſtitia, pax, felicitas, in eaque exultatori ſint populi. Exultationem hanc & jubilum graphicè dipingit Pſaltes pſal. 71. 7. *Oriatur*, inquit, *in diebus eius juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna, &c.* Unde v. 17. *Et benedicentur*, ait, *in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum*. Et Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur*, ait, *deſerta & invia, & exultabit ſolitudo & florebit quaſi lilium, Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: gloria Libani data eſt ei decor Carmeli & Saron, &c.*

Sub probo principe exultat populus: cuius Cauſa prima.

Secunda.

Tertia.

Sic ſub piis Imperatoribus, Pontificibus & Prælatis fuit commuois populi lætitia, & quaſi totius orbis ovans exultatio, ut ſub Conſtantino, Theodoſio, Carolo Magno, ſub Silvettro, Leone, Gregorio Magno Pontificibus; ſub S. Auguſt. Hieron. Baſilio, Chryſoſtomo, ſob S. Benedicto, Romualdo, Bernardo, Domioico, Franciſco. Ignatio. Nam ut ait Sapiens c. 6. 26. *Auditionde ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum*. Et Ruffinus ptoœmio ad Vitas Patr. *Quis dubitet mundum precibus ſtare Sanctorum?* tunc ergo jobilando dicebant cum Pſalte pſal. 64. 12. *Benedicet corona anni benignitatis tuæ, pinguiſcent ſpeciſa deſerti, & exultatione colles accingentur*.

Audi quid de S. Antonio, ejuſque Religioſorum multiplicatione ſcribat S. Athanaſ. *Eeant*, inquit, *in montis tamquam tabernacula plena divinis eboris pſalmorum, legentium, orantium, qui infinitam regionem quamdam, & oppidum a mundana converſatione ſeiunctum videbantur incolere, quis tum monachorum agmen aſpiciens, quis viridem illum concordia eorum coetum, in quo nullus nocens, nulla detractio, ſed multitudo obſtinentium & certamen officiorum erat, non ſtatim in eiuſmodi vocem erumperet? Quam bona domus tua Jacob, tabernacula tua Iſrael! tamquam nemora obumbrantia, tamquam paradiſus ſuper fluvios, tamquam tabernacula, quæ fixa ſunt a Domino, tamquam cedri Libani circa aquas*; Numer. 23. Rectorem enim ſuum ſequuntur ſubditi, patrem filii magiſtrum diſcipuli, ducem milites.

Porrò quàm hoc naturæ ſit conſooum, & ex ejus quaſi principiis promanans, declarat Seneca epiſt. 90. *Natura eſt*, inquit, *potioribus deteriora ſubmittere. Multis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit agmenta degener taurus, ſed ut magnitudine ac toris ceteros mares vincit. Elephantorum gregem excellentiſſimus ducit. Inter homines in ſumme eſt optimus, ideoque ſummæ felicitas erat gentium, quibus non poterat potentior eſſe niſi melior. Tenuim enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet non putat eſſe*.

Oritur id ex principiis naturæ

VER. QUI AMAT SAPIENTIAM, LÆTIFICAT PATREM SUUM: QUI AUTEM NUTRIT (Hebr. *paſcit*) SGORTA, PERDIT SUBSTANTIAM] Chald. *qui adhæret* (Syrus, *qui aſſiſtitur*) *meretrici*. Sapientia præſertim juvenum, ſita eſt in continentia & temperantia, quæ moderatur brutas voluptates gulæ & luxuriæ, ad quas fervore naturæ & ſanguinis rapitor juventus. Unde S. Hieron. ad Euſtoch. *Adoleſcentia*, ait, *& vinum duplex voluptatis incendium*. Seoſus eſt ergo, q. d. Juvenis ſapiens qui ſtudet contioentiæ & caſtitati, hic ſua probitate magno gaudio afficit patrem, quia cum caſto corpore & meote caſtum quoque integrumque ſervat patrimonium è contrario

juvenis

qui indulget ventri & veneri, hic ſuas & patris opes cum meretricibus prodigit & diſſipat, ideoque ſe penuria, patrem mœrore afficit: meretrices enim exhauriunt opes licet ampliſſimas, ſciuntque mille artes quibus ab amaſiis eas emungant, imò extorqueant: ac libido cæca eſt, & prodiga, unde juvenes ea actu omnia in meretrices profunduot. Exemplum eſt in filio prodigo, qui omnia ſua cum eis vivendo luxurioſè conſumpſit: quare ad extremam famem redactus coactus eſt agere ſubulcum, & paſcere porcos, Lucæ 15. De quo eleganter Chryſologus, *Quæ compoſita fuerant patre moderante, prodigus filio diſſipantur. Moritur virtutibus, qui vitiis reſurgit: ſepelitur fama, perit gloria, qui manet turpitudini, creſcit infamiæ.* Porrò filius prodigus reſtè opponitur ſapienti, quia prodigus eſt inſipiens & ſimilis furioſo: unde ut tali Jure Cæſareo datur curator in leg. *his qui in ea*, cauſ. 12. parag. 1. Hinc Tiberius Imp. teſte Dione lib. 57. ſenatori cuidam luxurioſo & prodigo curatorem dedit, quaſi pupillus foret, imò amens & furioſus. Hinc & parag. *ſi adoleſcens*, l. 12. l. 17. tit. 1. ſancitur, ut is qui adoleſcenti luxurioſo mutuo dat nummos, non habeat jus eos repetendi; quia ſciens ac volens dedit eos juveni prodigo, certiſſimè illos perdituro. Vide quæ de artibus & damnis meretricum dixit Salomon c. 7. v. 6. & ſeq.

A

B

Vers. 4. Rex juſtus ſuſcitat terram, vir avarus deſtruit eam] Hebr. *rex in iudicio ſtare facit terram, & vir oblationum diruit eam*; Chald. *rex in iudicio ſtabilem facit terram, vir impius diſſipat eam*; Sept. *rex iuſtus auget provinciam, vir autem iniquus deſtruit*; Vatabl. *iudicio rex diuturnam firmam facit, at qui tributa exterquet, deſtruit eam.*

Pro *vir avarus* hebr. eſt איש תרומות *is teramot*, id eſt *vir elevationum*, hoc eſt, *oblationum*. Hinc paſſim in Script. *teruma* vocatur donum vel munus, quod Deo per ſacerdotem elevatis manibus offerebatur.

Vir elevationum quis? Reſp. Primò.

Quæres, Quis ergo hic eſt *vir teramot*, ſive elevationum? Primò, R. Salomon vertit, *vir ſublimium*, id eſt vir ſuperbus, qui non veretur ſore, ut à quoquam in judicium vocetur, unde pro libito & faſtu ſuo judicat, itaque judicium pervertit. Hic ſanè deſtruit rempubl.

Secundò.

Secundò, alii, *vir elevationum* vel *oblationum*, inquiunt, eſt princeps vel judex, qui res ſacras diripit, & oblationes Deo factas ſibi aſcribit. Hic tanè evertit Eccleſiam, & conſequenter tempub. Religio enim & pietas eſt fundamentum reipub. ut illam tollas, hanc ruere neceſſe ſit. Tales ſunt non pauci, qui prædia, & rura Eccleſiæ invadunt, ac proventus Eccleſiaſticos ſuo applicant fiſco: quos Deus punit talionis, ut qui Eccleſiaſticæ invadunt, perdant propria, & ſæcularia, uti contigit Henrico VIII. Angliæ regi. Huc facit quod ſcribit R. Salomon: *Rabbini*, inquit, *illud pronuntiarunt, radicem ſi regi ſimilis ſit, quem nec amicos ſibi comparare, nec munera oblata reſpuere neceſſe ſit, hac ratione terram firmare: quòd ſi ſimilis ſit ſacerdoti per aras oberranti ad primitias poſtulandas, eamdem diripere & perdere.*

Tertiò.

Tertiò, Aben Ezra, *is teramot* vertit, *vir exactionum*, qui tributa exigit. Conſtat autem tributa, quæ à populo princeps refert, eſſe ſextam ephæ partem. q. d. Rex cùm juſtè regerit, terram firmam ſtabilemque reddit; ſed qui tributa ampliora ſumit quàm certo ordine menſuraque conſtitutum ſit, eamdem demolitur. Sic & Vatabl.

Quartò.

Quartò, Sept & Syrus vertunt, *vir iniquus*, qui æquitatem & leges violat; Aquila & Theodot. *ἀνὴρ ἐμπαίκτων*, id eſt *vir demptionum* vel *oblationum*, qui aliena demit, vel oblata ambit & occupat.

C

D

Quintò.

Quintò, Baynus vertit, *vir munerum*: Rex, inquit, juſto judicio creatus, hoc eſt, legitimè electus, puta qui bonis artibus, ſive virtutibus, aut legitima ſucceſſione pervenit ad regnum; hic illud ſtabiliet, id eſt, diu regnabit in populo; ſed vir munerum, qui per largitionem & munera evectus eſt ad principatum, hic deſtruet terram, id eſt, expilabit populum terræ.

Sextò, genuinè.

Sextò & genuinè, *vir teramot*, id eſt *oblationum* eſt *vir munerum*, qui ſcilicet non dat, ſed ambit & accipit munera, puta *avarus*, ut vertit Noſter, ideoque *iniquus*, ut vertunt Septuag. & *vir demptionum*, id eſt demens ſubditis dona & bona, ut vertit Aquila & Theodot. q. d. Rex qui juſtè judicat, juſteque adminiſtrat regnum; hic illud facit ſtabile, dives, felix, & proſperum: at qui recipit munera, quibus placatus ſcelera dimittit impunita, permittit fieri mala, bonos viros opprimit, fontes abſolvit; inſontes injuſtè condemnat. Rurſum qui officia & magiſtratus confert non dignis, ſed indignis offerentibus dona, hic ſanè deſtruet rempub. & populum terræ ſibi ſubjectæ. Talis enim Primò, ſubditos gravabit & excoriabit, ut munera, quæ pro principatu dedit (uti ea ſolent dare avari, ut illo ditescant) à ſubditis recuperet in triplum, imò in decuplum, ut ait Juſtinianus Imp. Et talis ſubditos velut mancipia munerum pretio à ſe coempta duriùs & indignè tractabit. Tertiò, hac ratione via aperitur, ut boni, & prudentes, qui non poſſunt vel nolunt dare munera, ab officiis excludantur; improbi verò & inſipientes, ſed divites, per munera eadem obtineant.

Scripſit hac de re inſigne opuſculum ad Ducisſam Brabantiæ S. Thomas Aquinas, ubi plenè diſſuadet illi, ne magiſtratus pretio licitetur & vendat.

Juſtitia eſt centrum regni per totum.

Nota, Hebr. יסד *iacamid*, ideſt ſtare facit, ſtatuit, ſtabilit terram, alludete ad centrum terræ, eique comparare regem, vel potiùs judicium regis. q. d. Rex juſtus ſtabilit terram inſtar centri, vel potiùs per juſtitiam quaſi per centrum. Sicut enim centrum teſte Ariſtot. l. 1. de Cælo, terræ & corporibus omnibus, quæ ad illud tendunt, confert triplex beneficium, ſcilicet unitatem; conſervationem & quietem: ſic & rex per juſtitiam, quam omnibus unam eamdemque adminiſtrat, omnes in eadem ſibi uoit, & in concordia, amotis ſeditionibus, conſert vat, ac quietem à bellis hoſti. uſque, quos ab eis propulſat, tribuit. Ex adverſo vir avarus, id eſt tyrannus, regia nomine indignus, ut vir privatus potiùs vocandus ſit quam rex, qui muneribus vendit juſtitiam, ſubditos quaſi à ſuo centro avellit facitque excentricos, ac pro unitate affert diſcordiam & ſchiſmata, pro conſervatione ruinam & exitium, pro quiete ſeditiones & tumultus. Unde noſter Salazar: *Sicut corpora, inquit, à centro ſeparata non quieſcunt, ſed vi ſua ad ulteriora nituntur, ita etiam cives tyrannum principem nacti, incredibilem vim ſuſtinent. atque adeò in ipſius obedientia non diu perſiſtunt, ſed inquieti ac mobiles alium cogitant, & alium affectant. Rurſum, ſicut corpora à centro diſſita, à contrariis ſuis corrumpi ſolent: ita etiam imperia quæ ad tyrannos principes deveneruut, ab externis hoſtibus petita, facilius everti ac deſtruiſolent.*

Tyrannum facit populum excentricum.

Res ſic inſtus & beneficus.

Hanc tyrannidis eſſe indolem & proprietatem docet Plato, Plutarchus & Ariſtot. lib. 5. Polit. c. 10. Quocirca Agapetus Diaconus admonit. ad Juſtinian. Imper. idemidem ei commendat juſtitiam, & beneficium in ſubditos. *Solio profectò*, inquit, *parati ſunt, illuſtrare radios eorum: principis verò virtus eſt; egenorum miſereri. Porrò hic clarior eſt imperator, qui pius eſt. Ille namque cedit ſuccedenti nocti, hic autem rapacitati pravorum non concedit indulgetve quidquam, ſed lumine veritatis iniquitatis occulta conarguit.* Et Plutarch. in Moral. *de Deor.* inquit, *in exilo pulcherrimum ac immundiſſimum ſuis ſimulacrum conſtituit ſolem: ſic in republica principem, qui prudentia, juſtitia, benignitate ſua omnes repræſentet.* Sixtus Pythagoræus in Sententiis ſententiar. 15. *Sapiens vir*, inquit, *& pecuniæ contemptor ſimilis eſt Deo.* Et ſent. 33. *Reverearur virtutem tuam maxime: nihil admittas quod tibi invidiam faciat.* Alius: *Theologia Chriſtianorum tria præcipua quædam in Deo ponit, ſummam potentiam, ſummam ſapientiam, ſummam bonitatem. Hanc terrarium pro viribus abſolvas oportet. Nam potentia ſine bonitate mera tyrannis eſt; ſine ſapientia pernicies, non regnum. Priùsquam igitur deſperam, at quandoquidem potentiam fortuna dedit, quàm maximam ſapientia vim tibi compares, ut unus omnium optimè quid expetendum, quidve fugiendum ſit perſpicias. Denique ut quàm maximè prodeſſe ſtudeas omnibus, eam id eſt bonitatis. Poteſtas autem ad hæc potiſſimam tibi ſervet, at quantumcunque prodeſſe, tantumdem & poſſis, imò plus velis quàm poſſis. Porrò audacter hoc nimbe velis, quo magis potes.*

Reſpectus Dei coercet imitetur.

Vers. 5. Homo qui blandis fictisque ſermonibus ſoquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ſuis] ita Roman. & cæteri impreſſi; manuſcripti tamen pro eius legunt ſuis, & ſic vertit R. Levi, Aben Ezra & Sept. Hebræum enim pronomen affixum tam eſt reciprocum quàm abſolutum, ut tam ſuis quàm eius verti poſſit.

Noſtra ergo Vulgata verſio, quæ habet ejus, ſignificat cavendam eſſe aſſentationem tam aſſentato, quàm amico aſſentati, q. d. Is qui amico blandis & ad aſſentationem compoſitis ſermonibus adulatur, non amicus eſt, ſed adulator & hoſtis: quia vel ſciens, vel neſcius; vel ſimpliciter, vel fraudulenter, rete & laqueum expandit moribus, & acti-

aſtibus ejus cui adulatur. Facit enim ut is ſopeibiat, & majorem ſe putet, quàm revera ſit, utque vitia quæ adulator excuſat vel laudat, pro virtutibus habeat & exerceat. Eſt metaphora à venatoribus, qui aves & feras rete expanſo illaqueant. Sicut enim aves & feræ laqueo hoc capiuntur, & necantur: ſic adulatione capiuntur, & necantur animæ inſipientum. Ita Plutarch. tract. de differentia adulatoris, & amici: *Adulator*, inquit, *avibus, & ita laqueum injicit imitando*. Et poſt pauca: *Nec feram moratur; ſed ipſum in plagas conjicit, & indagine cingit venatorem*. vide ibi plura. Seneca Natural. q. l. 4. in præfat. *Nec adulatoribus latus præbeas: artifices enim ſunt ad captandum ſuperiores* (venatur enim qua venatores ipſos ad retia pertrahunt) *Mihi crede, capiaris, ſi proditioni eorum ipſe te tradis*. Plato verò in Gorgia: *Adulator*, inquit, *optimi nullam habet curam, ſed ſemper eo quod dulciſſimum eſt, quaſi homo incantatus illaqueat mentem, & uſque adeò decipit*, &c. Hæc eſt philautia hominis, ut etiamſi ſciat adulatorem adulari, & impudenter falſa dicere, ac mentiri ipſi dictè; tamen eo delectetur, ſuiſque falſis laudibus abeo decantatis palpetur & gaudeat. Graviter Seneca epiſt. 59. Citò, ait, *nobis placemus, ſi intuemur qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus, nec ſumus modica laudatione contenti, quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum pretulimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cùm ſciamus illos ſæpè mentiri*. Non minùs verè ac graviter de Tranquill. c. 10. *Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſſit greges, plurimùm tamen ſibi ipſe aſſentator eſt?* Ergo quòd adulatorum deceptione ſeducamur, ex noſtro errore noſtraque aſſentatione manat. *Amor proprius* (ioquit Plutarchus, *facit, ut quiſque ſui ipſe aſſentator tùm ſit primus atque maximus, non difficulter admittat exterorum, quem putat ac velit eſſe ſibi æque ac ſeipſum addſtipulatorem*. Quocirca ſapienter Diogenes apud Dionem orat. 3. de regno: *Omnium, ait, victoria turpiſſimum tamen adulationem; etenim id quod honeſtiſſimum juſtiſſimumque in vita eſt corrumpit, nempe laudem, ut jam amplius haud ideatur credibilis, neque vera: aut (quod omnium peſſimum eſt) virtutis præmia vitio attribuit. Itaque multos pepulit factum, quàm qui corrumpunt mercatum, qui virtutem fide carere faciunt*. Et inferiùs: *Qui pauperem laudat ut divitem, ipſe quidem mentitur, laudato autem paupertatem exprobrat*.

Philautia & adulatio.

Vulgatæ accedit Chald. qui vertit, *vir qui dividitur* Hebr. enim חלק *chalak* & blanditi ſive adulari, & dividere ſignificat) *à ſocio ſuo, rete expandit greſſibus ejus*. q. d. Qui per litem, iram vel odium ſeparat ſe ab amico; hic machinatur et laqueum, id eſt fraudem & dolum, quo eum decipiat & ſupplantet.

Hebr. eſt, *vir lenians*, vel *blandiens, ſuper ſocium ſuum, rete expandit greſſibus ejus*, q. d. Ideo lenibus utitur verbis, & blanditur proximo tuo, ut per has blanditias eum decipiat, vel aliquid ab eo impetret, quod ſibi commodum, danti grave eſt & incommodum. Monet ergo blanditias & blandiloquos cavendos, quia ferè decipere intendunt, vel aliquid extorquere. id ita eſſe quotidie experimur. Blanditiæ ergo ſunt dulces, & meliſſi laquei imprudentium. Unde Cato in Diſtichis, Salomonem ſecutus ita monet:

Noli hominis blandos nimiùm ſermones probare:
Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Et inferiùs:

Sermones blandos blaſosque cavere memento,
Simplicitas, veri ferina eſt; fraus, fella loquendi.

Huc facit gnome Syrorum, & Arabum cent. 1. num. 97. *Quando audieris unum de ſe loquentem bonum, quod in ſe non eſt, ne credas* (ne in ſinu gaudeas:) *loquetur enim & malum de te, quòd in te non eſt*. Hinc mollire ſermones, ſive blanditi, in Script. idem eſt quod decipere: ut, *Mollierunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula*, pſalm. 54. 22. Sic Dalila blanditiis ſuis Samſonem ſeduxit, & in moerorem induxit, Judic. c. 14. 15. Similia ſunt Proverb. 2. 16. & c. 6. 24. & c. 23. 31. & c. 7. 21.

Pari modo qui hoſti doloſè ptopinant venenum, id porrigunt in vinis dulcibus delicatiſque, & patetis aoratis. Unde Juvenalis:

Nulla aconita bibuntur
Fictilibus, tunc illa time, cùm poculа ſumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Olim enim Setina vina (ex oppido Setia non longè à Roma) erant delicatiſſima, unde illa bibebat Auguſtus Cæſar; jam mutato ſito oppidi, mutatæ ſunt periſſent que hæc virorum ejus deliciæ.

Septuag. verò Vatican. qui habent *ſuis*, ſic vertunt, *qui præparat ad faciem amici ſui rete, circumdat illud pedibus ſuis*. quæ ſententia nervoſior eſt, monetque aſtutos, & fraudulentos, qui al is teodunt inſidias, & machinantur fraudes, ut iis abſtineant, eò quòd hæ fraudes in eorum caput reciſuræ ſint, q. d. Qui amico ſuo machinatur per inſidias malum, ipſe eodem velut reti tuo illaqueabitur & capietur, juxta illud c. 28. 10. *Quid decipis juſtos in via mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona vitæ*. Et c. 26. 27. *Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui volvit lapidem, revertetur ad eum*. Hoc enim eſt juſtum Dei judicium ac juſta talionis pœna, ut doloſi ſuis dolis quos aliis tetenderunt, illaqueentur, ut tibi dixi, juxta illud pſalm. 34. 8. *Veniat illi laqueus, quem ignorat: & capiio, quam abſcondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipſum*.

Porrò Septuag. Complut. & Regii ſic habent, *qui præparatur ad vultum amici ſui, rete eſt & circumdat ei pedibus ſuis*. Verùm hæc lectio obſcura & implexa eſt, diſſidet ab Hebræo, Chald Vulgata, quin & à Septuag. Vaticanis, & ab auctore Catenæ Græcor. qui omnes delent τοῦ; fortè quia pronomen Hebræum, ut diat, tam verti poteſt *eius* quam *ſuis*. Aliquis ad marg nem Septuag. adjunxit *τοῦ eius* vel *οἱ*, ut uttamque verſionem indicaret, quod poſtea in textum irrepſit.

PECCANTEM VIRUM INIQUUM INVOLVET LAQUEUS: ET JUSTUS LAUDABIT ATQUE GAUDEBIT] Hebr. *in prævaricatione viri mali laqueus, & juſtus præconia dicet & lætabitur*; Cajet. *& juſtus cantabit atque gaudebit*; Chald. *vir malus in peccato ſuo capitur*, &c. Sept. *peccanti viro magnus laqueus: juſtus autem in gaudio atque lætitia erit*; Aquila, *in peccato viri iniqui offenſo*; Symmac. *in iniquitate viri mali ſcandalum. Offenſio & ſcandalum* hic tum activè accipi poſſunt, q. d. Iniquus ſua iniquitate offendit & ſcandalizat proximos; tum paſſivè, q. d. Iniquus in ſua iniquitate offendet, ſcandalizabitur & capietur, ſicut mus in æthea decipulæ capitur & ſcandalizatur; inde enim vox ſcandali deducta eſt, ut alias dixi. Et hic poſterior ſenſus conformior eſt Hebræo, Chald. Vulgatæ & Septuag. unde Pagninus vertit, *propter prævaricationem viri, veniet ei malus laqueus: in. juſtus autem laudabit & lætabitur*; Vatabl. *ipſe male ſua transgreſſio laqueus eſt: iactus autem erit & gaudet*. Vers. 6.

Quæres, quis hic vocetur *peccans* & *vir iniquus*, qui ſuo peccato & iniquitate illaqueatur? Primò, Baynus intelligit fraudulentum & doloſum, de quo v. præced cui hunc verſum ipſe annectit, q. d Rete expanſum ab adulatore non impellet greſſus alicujus, ſed iniquitates ſuæ capiunt impium, & tumbus tuorum verborum conſtringitur. Vel nervoſius, q. d. Valet & fraudulentus cùm rete alteri parat ipſe ſibi inicit laqueum, quo ſtranguletur & præfocetur: fraudes enim in fraudulentum recidunt, ipſumque præſecant. *Iniquus ſuo reti illaqueatur. quis? Ref. Primò.*

Secundò. S. cundò, Aben Ezra intelligit rebellem: rebellio enim hebr vocatur פשע *peſca*, id eſt prævaricatio. Solent enim rebelles ut rebellionem ſuam capi, & ob eam à principe capite mulctari.

Tertiò. Tertiò, R. Levi intelligit ſcandaloſum, qui alios ad ſua iceleta pellicere tatagit, juxta illud, *Va ſcelerato, va ſcandalo vitæ*. Hic enim velut peſtis reipub. ob hoc ſcandalum morte puniri & exterminari ſolet; ſi ut hæreticos dogmatizantes, qui ſcilicet alios ad ſuas hæreſes tollicitant, plecti videmus. De hinc ait Deus Jerem. c. 5. 26. *Inventi ſunt in populo meo impii inſidiantes quaſi aucupes, laqueos ponentes & pedicas ad capiendos viros: plenæ decipula plena avibus, ſic domus eorum plena dolo*.

Quartò. Quartò, notter Salazar intelligit deſperantem: huic enim ſua deſperatio eſt laqueus, id eſt peccatum graviſſimum & immedicabile, quod eum necat & ſuffocat: ſicut videmus, deſperantes ſeipſos æpè laqueo præfocare, aut aquis ſubmergere. Deſperatio etgo primò animam, deinde corpus ſtrangular. Ea adverſo vir juſtus ſpe erectus præ gaudio geſtit, & in Dei laudes erumpit. Sextus ergo eſt, q. d. Peccatorem maximorum criminum reum, ſæpè ſua ipſius conſcientia ad deſperationem adducit, & collum laqueo tollerere cogit ſuo ipſius damnatum judicio. Sic Judas proditor admiſi ſcel. ris conſcientia ſtimulatus, ſibi ipſi laqueum injecit. Hæc appoſita, ſed inadæquata & partialis eſt explicatio. Deſperatio enim tantùm eſt pars & ſpe-

cies

cies uns peccati, quod oti varias ſpecies alias continet, ita A varios præter deſperationem ſibi nectit laqueos.

Quintò. Quintò, ergo plenè & adæquatè quemlibet hic peccantem accipias, ſcilicet peccato gravi & enormi, qui in alios torquetur, malignus & maleficus eſt. Hic enim hebr. vocatur רע *ra*, atque iniuriam notat פשע *peſca*, id eſt prævaricatio. Docet ergo hæc gnome peccatum ſimile eſſe eſcæ, ad quam dum advolant aves, mures & feræ, reti vicino vel laqueo implicantur & capiuntur. Simili enim modo peccatum ſuam habet eſcam & illecebram, nimirum voluptatem gulæ, luxuriæ, ambitus, vindictæ, &c. ſed eum ea peccatorem criminis uoco perſodit, tenet & capit, juxta illud Sapient. 14 21. *Creatura Dei in odium facta ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.*

Voluptas eſca peccati.

Vncus peccati reatus.

Uncus hic eſt reatus peccati, quo ſe peccans dæmoni obſtringit, itaque Dei ſeſe obnoxium ac gehennæ reum efficit. Unde ſequitur perpetuus conſcientiæ mœror & angor, infamia, pœna judicis milleque ærumnæ, vel à Deo, vel ab hominibus, in peccatorem immiſſæ. Hoc eſt quod Salomonem ſecutus Iſaias aitc. 5. 18. *Væ*, ait, *qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* B Et Job c. 18. 9 *Tenebitur*, inquit, *planta eius laqueo, & c. abſtendita eſt ea terra pedica eius, & decipula illius ſuper ſemitam.* Et Salomonis pater David: *Funes*, inquit, *inſirmi circumdederunt me; præoccupaverunt me laquei mortis.* 2. Regum 22 6. vide dicta c. 5. 22. 2. ad illa: *Iniquitates ſuæ capiunt impium*, &c.

Justus laudabit atque gaudebit] Hebr. *jubilabit & lætabitur*: tum quia gaudet ſcelera & ſceleſtos puniri ex zelo juſtitiæ: tum quia ab utriſque ſe liberatum videt: tum denique quia juſtitia lætus lætam habet conſcientiam, ac ſecurus gaudia & præmia tum præſentia, tum æterna à Deo expectat. Cajet. *exultabit atque gaudebit*, ut alludatur ad illud Iſaiæ 35 8. juxta Septuag. *Lo ſit toloſa ſuva erit ſons aqua, illis erit lætitia animæ.* Cyrill. autem ad hæc alludens verba: *Fons*, ait, *aqua vna Chriſtus ſalvator, lætitiæ factus eſt avium concurſus, & lætitia. Aves hic dicit, qui ultra ea terrena evolant, & qui illi vitæ ſpiritus inſunt, qui alti ſunt propter virtutem, & quæ ſuprà ſunt ſapiunt.*

Verè & piè S. Auguſt. in Sententiis num. 90. *Non poteſt*, inquit, *quiſquam fraudari delectationibus ſuis, cui Chriſtus eſt gaudium. Æterna enim exultatio eſt, qua bono æterno æterno.* Et num. 13. *Chriſtiano reſtè gaudendi cauſa non præſens ſæculum eſt, ſed futurum. Et ita utendum eſt temporalibus, ne obſint æternis, ut in via quaſi peregrini ambulent, hoc placeat quod ducit ad patriam.* Plura de hoc juſtorum gaudio dixi c. 15. v. 15. ad illa: *Secura mens quaſi aſſiduè convivium.*

Vers. 7. Novit justos causam pauperum: impios nonnorat scientiam] Pro *cauſam* hebr. eſt דין *din*, id eſt judicium, hoc eſt litem & cauſam forenſem quæ in judicio diſceptatur. Unde patet maximè hîc de judice & advocato agi, q. d. Juſtus judex & advocatus curæ & cordi habent, ideoque diligenter ſcrutantur cauſas ſoreoſes pauperum, ut earum juſtitiam & æquitatem à radice, & fundamentis cognoſcant, tueantur & decidant. At injuſtus & impius judex vel advocatus non curat lites pauperum, quia ab eis parum lucri ſpectat, ideoque non veſtigat eorum rationes & fundamenta, imò affectat earum ignorantia, ne cogatur pro eis ſtare contra divites & potentes, quorum munera & gratiam ambit: quales increpans Iſaias c. 1. 23. *Pupillo*, inquit, *non judicabant, & viduæ non ingrediebantur ad eos.* Contra id quod ſancit Propheta pſ. 81. 3. *Judicate egeno & pupillo, humilem & pauperem juſtificate.* Unde hebr. eſt יבין *lavabin*, id eſt *non diſcernit*, ſcilicet בין *bin*, id eſt inter æquum, & iniquum, inter litem divitis & pauperis, inter legem generalem & caſum particularem; ſed omnes una generali lege & ſententia involvit, itaque paupertes ſæpe exceptendos iniuſtè condemnat. Talis juſtus fuit S. Job dicens cap. 29. 16 *Patrem eram pauperum, & cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inveſtigabam.* Talis fuit S. Ludovicus IX. rex Franciæ, qui metuens ne cauſæ pauperum negligenter à judicibus audirentur, ipſe ſingulis hebdomadis eadem audiebat, diſcernebat & dijudicabat. Idem fecit S. Ivo, qui totum ſe gratis addixit patrocinio pauperum, ac proinde quaſi patronos pauperum Sanctorum numerum eſt relatus. Hæc de cauſa in mulis academiis gradum Doctoratus aut Licentiæ in jure ſuſcepturi, ac tribunalium advocati, jurant ſe pauperum cauſas gratis acturos; imò Romæ ſtipendiis publicis deſignantur advocati, qui pauperum lites gratis peragrana. Hue ipſe tat illud Democriti apud Antonium, in Meliſſa p. 2. cap. 7. *Optimus vindex eſt qui ſibi ſuccurrit, & lenè vindicat, alterum enim benevolentia eſt, alterum verò diligentia exquiſita.* Præclarè Theodoricus rex apud Caſſiodor lib 5. Variarum cap. 20. *Iuvenile iuſtas*, ait, *reipubl. curas, quas perpeti cogit autem Deo auxiliante vincimus, cordi noſtro eſt levare humilium contra ſuperbiam ſuperborum.* Et Plinius in Panég. Traiani: *Rex eſt, cuius in pœnis maleficæ ſalutis eſt tutela.* Et alibi: *Principem dat Deus, qui ergo omne hominum genus vice ſua ſungitur.*

Impius autem non novit ſcientiam.

Porrò Septuag. vertunt, *novit juſtus indicare pauperibus: impius autem non novit ſcientiam*, Complut. *non cognoſcit cauſam*; Regia, *non intelligit audientem.* Addunteque: *Et pauperi non inveſt mens cognoſcens*, vel *ſolertia*, ut vertit auctor Catenæ Græcor. quæ verba non ſunt in Hebræo, Chaldæo, Vulgata: quare vel paraphraſticè à Septuag. ſunt addita, vel certè ex alia verſione adjecta. Si enim pro רשע *reſca*, id eſt, *impius*, perapocopen legas ער *var* (ut alibi legiſſe Septuag. ſuperius adnotavi) id eſt pauper, & reliqua quæ ſequuntur eidem addas, prodibit hic ſenſus: *Pauperum intelligit frictam*, id eſt *pauperis deo eſt mens cognoſcens*, quaſi dicat: Ideò juſtus judex vel advocatus ſcrutatur jus pauperis, quia pauper per ſe vel ſimplex eſt, ſtupidus aut ſtolidus; vel ignorans, aut ignarus juris. eo ergo magis ejus miſeratur, magiſque euræ habet tam miſeri ejus cauſam, eique ſedulò ſtudet, ut ejus æquitatem veſtiget & tueatur. Hoc eſt quod de Salomone in typo Chriſti, qui regum & principum fuit idea, cecinit David pſal. 71. 12. *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor.*

Vers. 8. Homines pestilentes dissipant civitatem: sapientes verò avertunt furorem] Hebr. *viri in riſionem* (id eſt irriſores; Syrus, *illuſores*, qui omnia humana & divina irrident, ideoque peſtilentes) *efflant*, vel *ſufflant*, *civitatem: ſapientes verò reverti faciunt naſum*, id eſt iram & furorem. Pro *diſſipant* hebr. eſt יפיחו *iapichu*, id eſt *efflant*; Chald. *loquantur mendacium.* Vulgò enim *ſufflare* dicuntur, qui mendaciuoturt: ſicut enim ſufflando concitamus ventum, ſic mentiendo nil niſi vanitatem & mendacium efflamus; Symmach. *incenderunt*: Sept. *excaſſerunt*; alii: *fluctuare faciunt*; Vatabl. & Pagn. *illaqueant*, ut *iapichu* alludat ad פח *pach*, id eſt laqueus.

Primò, Aben Ezra ſic eſponit, q.d. Deus ob delictores parat civibus laqueos, quibus implicentur: ſapientes verò ob prudentiam, qua pollent, divinam iram tedant, laqueoſque devitant.

Secundò, R. Levi: Deriſores, air, jurgia diſſidiaque ſerunt, quibus perditur civitas. ſapientes verò pacem conciliare ſtudent, iramque & æſtum, quo quis in alterum exardeſcit, prorſus delmiunt. Et Vatabl. Illuſores, air, ſunt exitio civitati, at ſapientes avertunt iram a famulionibus excitatam.

Tertiò, Hebræi, qui *iapichu* vertunt, *efflant*, vel ſuſflant, vel *ſufflare faciunt*, eenſent eſſe metaphoram à vento, q. d. Sicut validi venti, præſertim contrarii, dum inter ſe conflictantur, ſternunt arbores, everunt turres, lacerant urbes, naves in mari collidunt & confringunt, atque æſtus tollunt ad ſidera fluctus: ſic patiter homines tumultuoſi & ſeditioſi concitant rixas, ſchismata & ſeditiones, quibus tota civitas collidatur & conquaſſetur: at verò ſapientes ſua prudentia & tranquillitate hos fluctus motuſque ſedant, ac cives pacl, civitatem integritati reſtituunt.

Quartò, Septuag. Symmach. & alii, qui *iapichu* vertunt, *incendunt* vel inflammant, eenſent metaphoram duci vel à folle, vel à flabris ventorum. q. d. Sicut folle ſufflando excitatur ignis, qui totam lignorum ſtruem, imò ſilvam aut domum, plateam, urbem, proſerpendo comburat: ſic pariter ſuſurrones, qui ſerunt inimicitias, diſcordias & lites, ſunt quaſi folles & flabella, quæ iras & lites inter cives ſuccendunt, ut tota civitas rixis exæſtuet, abeatque in pugnas & cædes: at verò ſapientes folles comprimunt, ac malitiam & pacem civitati reddunt.

Quintò, Noſter *iapichu* vertit, *diſſipant*, id eſt diſſlant, metaphora ſumpta à paleis & ſtipulis. q. d. Sicut ventilator tritici ventilando diſſlat & diſſipat paleas, ut tenues vaneſcant in auras: ſic pariter ſuſurrones & ſeditioſi, ſuis ſuſurris & tumultibus vulgus leve & mobile agitant ventilantq; ut ſeditiones conetet, quibus divites ſpolientur, probi ne-

Digitized by Google

nècentur, potentes fugentur, itaque cives desperent, & evanescant: at verò sapientes sua sapientia & gravitate hoscè tumultus pacant, ac plebem cum senatu conciliant, itaque civitatem concordiam & tranquillitatem restituunt: uti Romæ olim fecit Menenius Agrippa, qui plebem à senatu diffidentem & secedentem in Aventinum montem, eò quòd à sufurronibus concitata quereretur se à senatu opprimi, per apologum ventris & membrorum, quem recitavit. Cor. 12. 25. cum senatu conciliavit, urbique pacem reddidit.

Præclarè Epictetus apud Stobæum serm. 43. *Sicut*, inquit, *fatces in parvo fublata magna flamina in paucis cremiis (rebus combustibilibus) excitata, navibus per mare arvehendis multum auxilii ferant, sic & viri splendidi in urbe periclitante paucis ipsi verbis consuli, magnis beneficiis cives afficiunt.* Exemplo sit mulier sapiens Thecoitis, quæ urbem Abelan a rebelle Sebi infestam sua sapientia à rebellione liberavit, ac Joab & Davidis bellum discussit, 2. Reg 20. Moses quoque, & Aaron sæpè averterunt iram Dei ab Israele, ut & Phinees occidens pestilentes cultores Beelphegor fornicantes cum Madianitibus, qui eam concitarant, Num. 25.

Vers. 9. VIR SAPIENS, SI CUM STULTO CONTENDAT, SIVE IRASCATUR, SIVE RIDEAT, NON INVENIET REQUIEM] Hebr. *vir sapiens judicium fubens cum viro stulto, & iracatur & exhibit, & non requies*; Chald. *vir sapiens contendens cum viro stulto, sive irascatur, sive rideat, non conterretur*: Septuag. *vir sapiens judicabit gentes, vir autem nequam succensens deridetur & non terret*; Syrus, *non fers molestè, vel non indignatur*.

Primò, R. Salomon per virum sapientem accipit Deum, qui cum stultis, id est impiis, contendit jugiter sine requie.

Secundò, Baynus, q. d. Stultus est incorrigibilis, aliorum enim monita vel ridendo, vel irascendo explodit; quare non verbo, sed fuste & verbere contundendus & emendandus est.

Tertiò & genuinè, *sive irascatur sive rideat*, refer ad sapientem corripientem, non ad stultum correptum. Sensus ergo est, ait Jansen. q. d. Si sapientem sive in judicio, sive extra judicium, disceptare contigerit cum viro stulto, hoc est homine improbo, sive sapiens iracatur, sive rideat, hoc est, sive leviò agat, sive joco; sive seriis verbis justam suam indignationem ostendat, sive ridendo declaret se contemnere illius improbitatem; sive durè cum illo agat, sive blandè & benignè, non inveniet requiem, id est non facilè ab illo liberabitur, non facilè illi satisfaciet, ut ab illius impetitione sit habiturus quietem. Proverbium docet, stultum & improbum esse intractabilem & incorrigibilem, quare sapientibus cautè declinandum esse à contentionibus cum eo. Exemplum est in Pharisæis, cùm quibus Christus contendens numquam potuit quietem ab eis obtinere, cùm nunc durè eos increparet, nunc blandè eis satisfaciebat studeret. Stulti enim quasi ferè stolidæ & stupidæ nec blanditiis verborum, nec minis plagisve verberum ad sapientiam virtutemque transferri se sinunt: sapientes verò, utpote animo & judicio pollentes, utrisque ad honestatem excitantur. Huc facit illud Sixti Pythagoræi: *Neque vox in piscibus, neque verbum in hominibus imperitis quærenda*. Et illud Cratetis: *Stulti similes sunt turebris, eò quòd nisi vinculis & necessitate coacti officium suum non faciant*. Et illud: *Pleyx non nisi plagis emendatur.*

Porrò Septuag. vertunt, *vir sapiens judicabit gentes, vir autem nequam succensens deridetur, & non terret*, q. d. Vir sapiens facilè regit populos: tum quia prudens est & moderatus: tum quia suo exemplo subditis præit, qui proinde eum sequuntur, & libenter obtemperant, at verò nequam & improbus nil à subditis impetrat, sed, esto eis immorigeris succenseat, ab eisdem deridetur, neque minando terret, parvi habetur & contemnitur: tum quia subditos gravat legibus, tributis & oneribus: tum quia imprudens est: tum quia subditis dat scandalum & malæ vitæ exemplum, severa præcipiendo, & dissolutè vivendo. Unde auctor Catenæ Græcor. Sept. sic clarè vertit, *vir sapiens rectè judicat populum, vir autem improbus ira concensus deridendum se facit, nec ulli terrorem incutit*. Hinc disce probitatem plurimùm valere ad regimen, & ad impetrandam à subditis obedientiam, hanc enim impetrat prudentiæ, & virtutis opinio, æquè ac vitæ exemplum. Unde Plutarch. in Moral. principem componit cum lege & jure, *Tot tantosque*, inquit, *honorum & munerum, quæ dii largiuntur, nullus est fructus aut usus rectus sine lege, jure & principe. Justitia est legis, principis opus lex, princeps autem imago Dei cunctis administrantis*. Unde Cato pessimum dicebat esse principem, qui sibi ipsi imperare nequiret, ut rationi, legi & virtuti se subderet: qua enim ratione talis alios sibi legique subdet?

Trahitur valet ad regimen.

VIRI SANGUINUM ODERUNT SIMPLICEM, ET ANIMAM QUÆRUNT ANIMÆ EJUS] Pro *simplicem* hebr. est תם *tum*, id est *integrum*, immaculatum, incorruptum; Syrus, *innocentem*; Septuag. *bonum*, id est *sanctum*. Hic autem maximè notat justum justitiæ propugnatorem & vindicem, qui scilicet injustos prædones & homicidas acriter increpat, & si magistratu fungitur, eos insectatur & morte mulctat: hunc enim ut vitæ suæ perniciem oderunt homicidæ.

Vers. 10.

Sensus est, q. d. Viri sanguinarii & homicidæ oderunt virum innocentem & virtutis studiosum, tum quia moribus suis contrarius est, eosque tacitè vita sua condemnat: quia ergo delectantur scelerata vita, hinc virtutem, & virtute præditos oderunt. Unde Chald. vertit, *viri sanguinem effundentes oderunt simplicitatem, recti autem quærunt eam*, tum quia bonia ejus inhiant, ideoque illius velut in prædam sibi expositi vitæ insidiantur. *Justi autem quærunt animam ejus*: studunt vitæ ejus conservandæ, utpote quæ sibi & toti reip. ob exemplum, consilium, preces & merita apud Deum, sit utilissima. tum denique, quia, ut dixi, sicarii oderunt viros integros, qui jura tuentur & injurios, præsertim homicidas persequuntur: eos ergo ut suos judices, & carnifices immitissimos odiis insectantur.

Nota *quærunt animam ejus*, variè exponitur. Primò, Tigurina vertit, *recti autem vitæ ejus cura est*; Secundò, Syrus: *recti amant eum*, scilicet, amant eum eo versari & loqui, ut ab ejus anima sapiente & sancta instruantur, dirigantur, sanctificentur, ac consilium, consolationem, opem accipiant. Tertiò, Vatabl. *recti quærunt voluntatem ejus*, id est, studunt ei in omnibus obsequi. *Anima* enim sæpè metonymicè significat animæ desideria & consilia. Unde R. Salomon, *Vox hæc*, ait, *charitatem & benevolentiam significat, paucumque eum habet quam illa Davidis ad Abiathar, 1. Reg. 22. 23. Si quis quæsierit animam meam, quæres & tuam, id est qui mihi beneficia gratificabitur, tibi etiam gratificabitur*. Sed aliud illius loci est sensus: *anima* enim ibi vitam significat. Quartò, R. Levi. *Justi*, ait, *quærunt animam suam*, ut scilicet expleant sancta animæ suæ desiderta. q. d. Omni modo tentant illa quæ desiderant exequi. Quintò, Aben Ezra, Salazar, & Baynus, q. d. Animam, id est vitam, justo ab homicidiis ereptam requirent & vindicabunt recti & æqui judices, nec permittent homicidas grassari impunè, ut sanguinem probrum fundant, q. d. Hoc in primis spectat ad judices æquos, ut, sicut causas pauperum, oe à divitibus opprimantur, scrutantur & tuentur, sic & viro simplice, id est innocente, justo & integro, intersecto inquirant & puniant cædis auctores, ut sanguinem innocentis ulciscantur. Hoc sensu dicitur psalm. 141. 3. *Non est qui requirat*, id est ulciscatur, *animam meam*. Et Ezech. 3. 20. *Sanguinem vero ejus de manu tua requiram*, & alibi sæpè. Cùm enim simplices & innocentes sint modesti, & patientes, nec suas injurias vindicent, pat est, ut id faciant justi judices, ut justitiæ læsæ tum humanæ, tum divinæ, per sontium pœnam satisfiat. Unde Phocylides. *Sceleste*, inquit, *justè necati, victima sunt Jovi*.

Ex hisce sensibus maximè genuina est primus & ultimus. Utrumque sic connectas, q. d. Sicarii oderunt virum integrum, qui fortiter stat pro justitia quam ipsis violant, ideoque in ejus necem conspirant, uti Phariæi conspiratunt in necem Christi. Unde hæc eorum vox est *Sap.* 2. 12. *Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, &c. morte turpissima condemnemus eum*. At justi, præsertim judices & magistratus, vice versa conspirant, ut vitam viri integri tueantur, &, si illa ipsi ab homicidis erepta sit, vindicetur, & talione puniatur, etiamsi mors illius multorum cæde, qui mortis auctores vel adjutores fuere, luenda & expianda sit.

Hæc gnome verissima est in probis sedulisque prætoribus, & magistratibus, qui sicarios persequuntur: hos enim cane pejùs, & angue oderunt sicarii, ac eos ad necem quærunt: justi verò, præsertim judices & præsides, tales cives sunt, ut eorum vitam tueantur; quòd si occidantur, acriter necis reos puniunt. Sic Davidis innocentis,

& præ-

& prædones perſequentis, vitam tuebantur Gethæi & ſtipatores ſexcenti, adeoque Ssulem illi inſidiantem occidiſſent, ni David prohibuiſſet, 1. Reg. 24. 2.

Vers. 11. TOTUM SPIRITUM SUUM PROFERT STULTUS: SAPIENS DIFFERT ET RESERVAT IN POSTERUM] Nota. *Spiritus* in Script. multa ſignificat. Primò, mentem & ſenſa animi; Secundò, ſapientiam; Tertiò, deſideria & cupiditates animi; Quartò, ſecreta mentis; Quintò, animum animique vires, & impetus. Juxta quintuplicem hanc *ſpiritus* acceptionem quintuples oritur ſenſus.

Spiritus quintuplex.

Primò. Primò ergo R. Salomon *ſpiritum* accipiens pro mente ſic explicat: Cùm ſtultus totum mentem ſuam deprimat, accedit ſapiens, eumque improbat, compeſcit & deprimit reſponſis ſuis.

Secundò. Secundò, Aben Ezra per *ſpiritum* accipiens ſapientiam, & per אחר *achor*, id eſt *poſteriùs*, accipiens cor hominis, quod eſt poſt labiorum pronuntiationem, ſic exponit, q. d. Univerſos ſcientiæ ſpiritus exerit ſtultus, ceterumque divulgat, juxta illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia, & in ſtulti corde digneſcetur*: ſed ſapiens ſcientiæ ſpiritum continet cohibetque corde, quod eſt poſt organa pronuntiationis, nec eam ſtulto evulgat, ut teſtatur illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia.*

Tertiò. Tertiò, R. Levi per *ſpiritum* accipiens deſideria, & cupiditates, ſic exponit: In cupiditates ſuas ſtultus ſe effundit, ſeque dat præcipitem: ſapiens verò eas ratione refrænat, & cohibet: quare qui ſapit, illam abſcondit, & cohibet. Verè S. Ephrem ſerm. 2d pietatem bonaque opera exercentes: *Ille verò divinam eſt philoſophus*, inquit, *qui omni tempore prævit ſuis concupiſcentiis reſiſtit; nam qui ſolo nomine ſapientiæ ſibi blandiuntur, inſipiens hic prorſus ac ſtultus reputabitur, quòd de tam modicis paſſionibus ipſe inquietare atque torqueri velit.*

Quartò. Quartò, Cajetan. & Baynus per *ſpiritum* accipientes ſecretum, interpretantur, q. d. Nullum majus ſtultitiæ argumentum, quàm non poſſe ſervare ſecretum: totum ſtatim effutire quidquid animo quis concepit, ſumma ſtultitia eſt; quare ſapiens illud reprimit, & mente recondit, juxta illud c. 17. 27. *Pretioſi ſpiritus vir eruditus*: & c. 25. 28. *Qui poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.*

Quintò. Quintò, Chald. per *ſpiritum* accipit iram, & furorem: iratis enim ſpiritus & fumos naribus efflant; unde vertit, *omnem furorem proſert ſtultus, at ſapiens in prudentia reprimit eum*; & Vatabl. *omnem iram ſuam effundit ſtultus: ſapiens autem poſtea pacat eam.* Quod duplicitèr accipi poteſt: Primò, de ira ſtulti, q. d. Stultus litigans & exacerbeſcens effutit quidquid illi bilis ſuggerit, ac ſapiens reddita ratione pacat eum, ut bile poſita miteſcat. Secundò, de ira ipſius ſapientis, q. d. Stultus nequit cohibere iram, at ſapiens eam prudenti ſilentio, & conſideratione reprimit. Unde Symmach. vertit, *in noviſſimo mitigat eam.* Accedunt Septuag. qui pro *ſpiritum* vertunt θυμὸν, quod S. Hieron. & ex eo Caſſianus vertunt, *iram.* Audi Caſſian. collat. 16. cap. 27. *Totam iram ſuam profert ſtultus, ſapiens autem diſpenſat per partes, id eſt ſtultus quidem ad ultionem ſui ira perturbatione ſuccenditur: ſapiens autem paulatim eam maturitate conſilii ac moderationis extenuat & expellit. Tale eſt & illud quod ab Apoſtolo dicitur: Non vosmetipſos vindicantes, chariſſimi, ſed date locum iræ, hoc eſt, nequaquam ad vindictam iracundia cogente tendatis; ſed date locum iræ, hoc eſt, non ſint corda veſtra ſic impatientia & puſillanimitatis angoſtiis ſcarifata, ut violentam commotionis procellam, cùm irruerit, ſuſtinere non poſſint: ſed dilatamini in cordibus veſtris, ſuſcipiendos adverſos iracundia ſtultos in illis extentis ſinibus charitatis, quæ omnia ſuffert, omnia ſuſtinet: & ita meus veſtra ampliandine longanimitatis ac patientiæ dilatata, habeat in ſe conflictorum ſaluberes receſſus, in quibus receptus quodammodo atque diffuſus terroriſmus iracundiæ fumus, protinus evaneſcat.* Et poſt nonnulla: *Hæc eſt enim natura iræ, ut dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque conflagret.* Docet ergo hic Salomon efficax iræ remedium eſſe, ſi ultio, verba aſpera, rixæ, &c. ad quæ ira extimulat, differantur, ut maturiùs conſiderentur, irs enim eſt velut flamma, quæ obi effèrbuit, illicò deferueſcit & ſubſidit. Optimum ergo iræ remedium eſt mora, præſertim quis per eam ratio evigilat, & multa prudenter conſideret, quæ iræ tumultus reprimant, illoſque per partes carpsnt & diſſipent: hoc enim eſt iram falle. re, & ſallendo eludendoque enervare. Idem docuere Philoſophi. Ariſtot. *Vt ira cohibeatur*, inquit, *tempore opus eſt, nec aliud ſalubrius remedium occurrit.* Athenodorus hinc monitum Auguſto Cæſari velut monile ſuream dedit: *Quoties iraſceris nihil dicito vel agito, donec viginti quatuor alphabeti literas recitaveris.* Simile documentum dedit S. Ambr. Theodoſio Imp. cùm ſubita ira juſſiſſet Theſſalonicenſes, qui ſtatuam ſuam dejecerant, occidi. Seneca lib. 2. de ira cap. 26. *Maximum*, ait, *remedium iræ eſt mora, nec ab illa pete initio ut ignoſcat, ſed ut iudicet: doſuit, ſi exprimat: nec univerſam illam tempeſtatem velit: graves habet impetus primos: tempeſtas ſecatur, dum partibus carpitur.* Idem lib. 3. cap. 12. *Nemo ſe differt: æquè maximum ira remedium dilatio eſt, ut primus eius fervor relanguerit, & caligo quæ premit mentem, aut reſideat, aut minùs denſa ſit. Quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantùm dies, mollient. quædam ex toto evaneſcent.* Præclarè Nazianz. in Jambicis: *Patientia*, ait, *moleſtiarum decoſſio eſt.* Hic ſenſus rectè cadit in verſionem Chal. Vata. & Sept. at minùs commodè in Vulgatam, quæ habet, *Sapiens autem differt & reſervat in poſterum*: nec enim ita differendo reſervanda eſt, ſed planè extinguenda.

Ira ſine æquitatis ſuffocanda.

Ira remedium eſt mora.

Porrò S. Gregor. 3. p. Paſtor admonit. 10. per *ſpiritum* accipit impatientiam, quam reſervari ait in poſterum, dnm ultimo Dei iudicio remittitur. *Audiant*, inquit, *impatientes, quod per Salomonem rurſum dicit ur: Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens autem differt & reſervat in poſterum. Impatientia quippe impellente agitur, ut totus foras ſpiritus proferatur quem ideirco perturbatio citiùs effudit, quia nulla interiùs diſciplina ſapientiæ circumcludit. Sapiens autem differt & reſervat in poſterum: læſus enim in præſens ſe ulciſci non deſiderat, quia etiam tolerare parci optat; ſed tamen iuſtè vindicari omnia extremo iudicio non ignorat.*

Sextò, genuinè. Sextò & genuinè, Septuag. Hebr. רוח *ruach*, id eſt ſpiritum, vertunt θυμὸν, id eſt *animum*, animique vim, energiam, efficaciam, impulſum, fervorem, æſtum, qui hominem ſtimulat, & agitat ad illa quæ animo concipit, præpropere eloquendum vel operandum quaſi dicat. Stultus omnes animi ſui vires, impetus & æſtus exprimit, ut nihil ſibi ſervet, ſed totum ſe effundat, & exhauriat: at verò ſapiens animi ſui vires, & impulius retinet reprimitque, &, ut aliqui ex Hebræo vertunt, *retrorſum agit*, ut totum ſe non exhauriat, ſed aliqua ſibi ſervet, quæ deinceps expromat, & per partes diſpenſet, ut vertunt Septuag. Stultus, ait Cajetan. impetu agitus, ſapiens impetum reprimit, & fræno rationis moderatur. Sic videmus ſtultos omnem ſuum ſcientiam ſimul, & ſemel effundere, ac poſtea velut infantes obmuteſcere; rurſum in agendo omnem ſuam induſtriam viresque ſimul, & ſemel expromere, ac mox velut ſtupidos tnrpere, & hebeteſcere. Ex adverſo ſapientes ea quæ ſciunt, pedetentim per intervalla enarrare, ut ſemper dicendi, & docendi ens myſteria ſuperſit. Rurſum in agendo moderatos eſſe, ac vires ſuas temperare, & per partes ſucceſſivè exerere, quo fit ut diu operari valeant, & induſtriam viresque opoſando adsugeant. Unde ex Hebr. vertas, *ſapiens autem in poſterum promovet eum*, ſcilicet ſpiritum ſuum: Hebræum enim שבח *ſcabach*, contraria ſignificat, ſcilicet promovere, & cohibere, item laudare, & glorificare. Vnde cum Cajet. vertas, *ſapiens autem in poſterum laudabit*, vel *glorificabit eum*, id eſt laudabilem, & gloriotem efficiet ſpiritum ſuom, & animum, dum ſcilicet ſenſim ejus vires expromit, ut ſemper operari valeat: itaque ejus virtutem & energiam continua operatione, iugique exercitio auget, & exacuit. Natura enim operando progreditur; opuique ſuum pedetentim polit, & perficit, idem facit gratia. Vnde in arboribus primò producit frondes, mox flores, deinde fructus, eoſque ſenſim format, auget, maturat. Ex adverſo cùm arbor vel vitis luxuriat, totamque ſe in folia effundit, nil ſibi ſervat ſucci, quod in flores, & fructus conferat: quare ſterilis eſt, & infrugifera: idem fit ſi uno anno in fructibus luxutiet, totamque vim ſuam exhauriat: mox enim ſterilelcit, & exſtrelcit. Idem fit in aqux, & lacte, quod in olla igni impoſitum fervore ignis ebullit, & totum penè ſe effundit ut ignem exſtinguat, ac mox planè detumeſcit, & ſubſidit. Similes prorſus ſunt fervores tironum, qui ſubitò ebulliunt, ſed mox ſubſidunt. Exempla hujus ſententiæ quotidiana ſunt in tironibus, qui viam virtutis inchoant, ac præſertim in novitiis Religionum, qui præpropero fervore nimis iejuniis, pœnitentiis, orationibus aſpiut corpulque fatigant, ac omnes vires ſuas conſumunt, quo fit ut languelcant tum

Fervor tironum ut flamma evaneſcit.

tum corpore, tom ſpiritu fariſcant & tabeſcant, utque vigor ille concidat, & in morbos curruant, hautque infirmi, enervi, torpidi & inepti ad omnia. Unde ſæpenter eos moderationis admonet S. Baſil. tract. de Virgin.

Vers. 12. PRINCEPS, QUI LIBENTER AUDIT VERBA MENDACII, OMNES MINISTROS HABET IMPIOS] Primò, Baynus hæc accipit de mendaciis adulatorum, q. d. Princeps, qui patitur adulationibus aſſentatorum, miniſtros habet impios: impii enim ſunt aſſentatores, qui vitia principis quaſi virtutes adulando laudant, quo fit ut princeps vitioſus, & tyrannus evadat, & rempubl. opprimat.

Secundò, alii accipiunt hæc de eo cui principes iraſcitur vel offenſus eſt, ac proinde de eodem libenter audit falſas accuſationes, & criminationes, uteum perdat: cùm enim id ſciunt ſubditi, ſtudent ei obſequi, ac multa falſa in eum commini cuntur, ut principis gratiam ineant cum damno innocentis, & pernicie reip. Verùm hic ſenſus arctior eſt.

Tertiò, ergo adæquatè & genuinè, *mendacium* hic plenum, & plenum accipe, putà non iocoſum, nec officioſum, ſed pernicioſum, quod ſcilicet aliis gravem miuriam & damnum vel in bonis, vel in fama, vel in vita affert, quale eſt cùm quis alteri in re gravi detrahit, aut eum calumniatur, vel falsò accuſat de crimine, ob quod infamia vel bonis multandus eſt, aut incarcerandus, vel vita privandus. Princeps enim qui calumnias & falſas accuſationes libenter audit, facit ut miniſtri tales quærant & fingant, ut ei placeant, quo fit ut innocens opprimatur, juſtitia peſtuindetur & evertatur. Hunc eſſe ſenſum liquet ex Septuag. qui vertunt, *rege audiente ſermonem iniuſtum, omnes ſubditi iniuſti*; Hebr. *dominator, qui attendit ſuper verbis falſitatis, omnes famuli habet impios*. Nam ut ait Eccleſiaſtic c. 10. 2. *Secundùm iudicem populi, ſic & miniſtri eius: & qualis rector eſt civitatis, tales & inhabitantes in ea*. vide ibi dicta. Hinc io aulis principum malorum, miniſtros videmus ſe eis in malitia conformare, imò ſatagere ut eis ſint peiores.

Nota. Pro impios hebr. eſt רְשָׁעִים *reſcaim*, id eſt inquietos, tumultuantes, turbulentos, putà ſtium non tam compoſitores, quàm ſtructores & incitatores, mendaces, neque tam veritatis quàm impoſturarum ſtudiotos, cupidos, avaros: ideo ſanè *in loco iudicii* non ſolùm eſt impius judex, ſed iudiciorum ſubſellia plena ſunt iniquiſſimis ſycophantis, & nefariis delatoribus, improbis miniſtris, tabulis non tam veracibus quàm verboſis, cauſidicis non tam veritatis quàm ſui lucri cauſam dicentibus. Deoique forum plenum eſt avaritia, & calumnia, ut Iſaias capit. 59. 4. conquerebatur: *Non eſt qui invocet iuſtitiam*. quippe iuſtitia exul abeſt à ſuo loco; potiùs implorans præſens impietatis, & iniquitatis auxilium. Vel, *Non eſt qui invocet iuſtè*, qui vocet alium iuſtè in ius. Hoc eſt quod velut grande ſcelus, & piaculum deplorat Eccleſ. capit 3. 16. *Vidi ſub ſole in loco iudicii impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem*, ut thronum iuſtitiæ poſſideat impietas, & injuſtitia, in eoque velut regina imperet, & dominetur, hoc eſt, ut lolium Dei occuper Lucifer, ac ſoluto Chriſti occupet Antichriſtus, ut ibidem pluribus dicam. Vide dicta capit. 17. 7. ad illa: *Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem Labium mendax*.

Præclarè Agapetus Diaconus Juſtinianum Imp. ita admonet n. 41. & 42. *Æqualiter tam ad amicos, quam ad inimicos, vergent judicandi manus: obito, neque bene ſentientibus de te gratificare ob benevolentiam, neque malevolis reſiſtens propter inimicitias: quoniam ejuſdem eſt abſurditatis, & ſecundùm iniqua petentem dare litem, etiamſi ſit amicus; & iniuriam iniuſtè inferre, etiamſi ſis inimicus: malum enim ubique ſimile eſt, tametſi in ſeneribus inveniatur*. Unde concludit: *Inventa mente auſcultare debent rerum iudices. Difficilis namq; capitis iuſti inventio, facilèque effugere ſoles non admodum attendentes: quòd ſi præteromiſſa dicendium eloquentia, diſſutumque neglecta veriſimilitudine, ad penitiſſimam intentionum profunditatem penetraverint, ſit demum hauriens quod ab ipſis quæritur, gemmaque inſontes ornus delabi, neque ipſe honeſtum prodendo, neque aliis id ut committens concedendo*.

Vers. 13. PAUPER ET CREDITOR OBVIA VERUNT SIBI: UTRIUSQUE ILLUMINATOR EST DOMINUS] Hanc gnomen audivimus capit. 22. 2. niſi quòd pro *illuminator* ibi lit *operator*, ſed utrumque eodem redit. Illuminator eorum eſt creator, & provisor, qui lucis uſuram, & vitam utrique largitur, conſervat, dirigit, proſperat, beat: lue enim ſymbolum eſt vitæ, lætitiæ, gratiæ, felicitatis, omniſque boni. Unde hebr. eſt, *utriuſque oculos Dominus illuſtrat*, ut ſcilicet lucis hujus uſura fruantur, juxta illud Job 3. 20. *Quare miſero data eſt lux?* & cap. 38. 15 *Auferetur ab impiis lux ſua*, id eſt vita; & alibi ſæpè. *Illuminator* ergo idem eſt quod fautor, cultos & beneficentiſſimus provisor: vel, ut Baynus, nutritor, q.d. Utrumque nutrit & pateit Dominus, jueta id quod Jonathas fame deficiens guſtato melle ait: *illuminati ſunt oculi mei*: id eſt paſtus & refectus ſum, ut oculi fame, defectu ſpirituum vivificorum caligantes, jam melle refecti illuſtrarentur & exhilararentur, 1. Reg. 14.

Pro *creditor* hebr. eſt אִישׁ תְּכָסִים *is tocachim*, quæ vox hic tantùm reperitur; unde incertum quid propriè ſignificet, Rabbini, Pagnin. Baynus, Cajetan. & alii paſſim vertunt, *vir contritionum*, vel *fraudum* vel *uſurarum*, (hæ enim ſummæ ſunt fraudes, quia ſub ſpecie commodatæ pecuniæ multiplicatum lucrum exigunt) qualis activè eſt *fenerator*, ut vertunt Septuag. & *creditor*, ut vertit Noſter. Cajetan. vero & Aben Ezra paſſivè capiunt, ut idem ſit quod *vir contritus*, fraudem paſſus, afflictus, &, ut Syrus, *dolore affectus*. Hic jungitur pauperi, quia afflictus afflicto ſociari ſolet, ut mutuò ſe invicem ſolentur per ipſum in Deum ejuſque invocationem: Deus enim utriuque deſolati, & afflictione quaſi excæcati eſt illuminator, id eſt conſolator, provisor & exhilarator. Alii cum Chald. *tocachim* à תּוֹךְ *toch*, id eſt, *medium* derivantes, vertunt, *vir meditatum*, id eſt mediocris fortunæ vir, vel vir fraudum: *toch* enim, id eſt medium vel intraneum, Hebræis ſubinde notat fraudem, eò quòd in medio, puta pectoris, occultetur & concinnetur in corde R. Levi vertit, *vir perplexus*: hujus enim Deus illuminat oculos, cùm ejus perplexitates & ſcrupulos mentem ejus illuminando diſſolvit; alii vertunt, *vir inter medius* vel *mediator*, ſcilicet ad faciendam miſericordiam. Magis credendum noſtro Interpreti, qui vertit *creditor*; & Septuag. qui vertunt, *fenerator*, & alius qui vertuot, *vir uſurarum*. Divites enim ſæpè ſunt uſurarii, & fœnerantur pauperibus, unde qui hic vocatur *creditor* & *fenerator*, cap. 22. 2. vocatur *dives*.

Myſticè Baynus: Deus, ait, illuminat oculos pauperis, cùm luce gratiæ ſuæ oſtendit quantum bonum, Deique donum ſit paupertas, ut illa patienter ferens meſcatur opes æternas. Creditosus verò oculos illuminat, dum ei oſtendit quantum bonum ſit beneficentia, qua pauperi ſuccurritur; ut hæc gnome pauperes moneat patientiæ, creditores & divites beneficentiæ; utrosque ipſi in Deum & confidentiæ, ut ſe teſtigenet divinæ provideotiæ. Hanc enim notat *ſe illuminator*. Vnde Sept. vertunt, *fenerator & debitore ad invicem ſe conveniunt ibus*, ὁ τοκιστὴς, id eſt *inſpectionem*, vel *viſitationem*, *facit utriuſque Dominus*, hoc eſt, utroſque intuetur & viſitat, utriſque de neceſſariis providet, & proſpicit.

Myſticè rurſum pauper eſt ſubditus, qui doctrina eget, & reverentiam ac obedientiam debet: creditos verò Prælatus, qui doctrinam erogat, creditque & committit ſubdito: utriuſque illuminator eſt Dominus, hunc enim illuminat, ut recta doceat; & illum, ut per os ipſius quæ Deo ſunt placita, videat & intelligat.

Vers. 14. REX QUI JUDICAT IN VERITATE PAUPERES, THRONUS EJUS IN ÆTERNUM FIRMABITUR] Sub pauperibus intelli ge & divitee: qui enim judicat in veritate paupetes, ait Cajetan. multò magis in eadem iudicabit divites: ſolent enim pauperes à divitibus opprimi: divites eorum gratia. & poteotia valent apud principes, & iudices eoique muneribus corrumpunt, ut pro ſe contra pauperes ſententiam ferant. Rex ergo qui divitum potentiam non veretur, nec munera reſpicit, ſed in veritate jus dicit pauperi, ac æquam pro eoprofert ſententiam, hujus thronus firmabitur *in æternum*, id eſt per totam vitam, ut liceat quamdiu vivit iudicatque in veritate, perpetuum obtineat regnum. Vnde Aquila vertit, *in poſterum*; Theodot. *in ſæculum*. Rurſum *in æternum*, quia regnum ejus transferetur in poſteros per multa ſæcula, ut translatum fuit regnum Davidis uſque ad gentis excidium per Chaldæos. Adhæc, *in æternum*, quia perpetua regni ejus tam æqui & iuſti apud poſteros perennabit fama & gloria. Denique *in æternum* cum Chriſto ſege reguin in æternum regnabit.

Solerter advertit Baynus: Sapieotia divina, inquit, ioni-

ge

gè aliis quàm humana ſemper incedit veſtigiis: nam in humanis opibus, & potentia divitum, gratia atque amicitia ad regnum perventitur, armis verò & munitionibus ſtabiliri ſolet & retineri diadema. Contrà hæc cæleſtis planè Salomonis ſapientia, pauperum defenſione quàm diutiſſimè ſolium firmari poſſe docet: quòd qui pauperibus patrocinatur, Deiopt. max. vice in terris quodammodo fungitur. Nam paoperum pecoliarem defenſionem ſibi vendicat Dominus, juxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*, pſalm. 9.

Porrò Sept. pro לַעַד *laad*, id eſt *in perpetuum*, alio puncto legentes לָעֵד *laad*, vertunt, *in teſtem*, vel *in teſtimonium*: *Principii*, inquiunt, *indicantis in veritate pauperes, ſedet eius in teſtimonium conſtituetur*, ut ſcilicet ſubditi ad veritatem à ſe dictam confirmandam citent in teſtem regem, regiſque dictum velut oraculum infallibile, perinde ac in veritatis à nobis aſſertæ teſtimonium jurando citamus Deum in teſtem, dicendo: Teſtor Deum me vera dicere.

Rurſum, *ſedes eius in teſtimonium conſtituetur*, ot ſcilicet thronus ejus habeatur, & ſit infallibile teſtimonium veritatis; otque rex è throno judicans & definiens quippiam, non tam ipſe, quàm veritas ipſa per eum loqui, judicare & definire videatur.

Moral. hìc diſce quàm veritas & veracitas, præſertim æquitatis & juſtitiæ, regi debeat eſſe cordi & curæ. Primò, quia rex eſt vicarius Dei, & quaſi vicedeus in terris: Deus autem eſt ipſa prima, increata & eſſentialis veritas. Unde S. Dionyſ. apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 21 *Veritas*, inquit, *eſt Deus, atpo e unum, non multa ſecundùm naturam Verum quippe eſt unum, mendacium autem multiplex, Nam & Chriſtus inquit Ioan.* 14. *Ego ſum via, veritas & vita*. Ibidem Evagrius: *Veritatem tacere*, inquit, *eſt aurum ſepelire*. Hinc Dei juſſu Moſes in Rationali pontificis inſculpſit, *Doctrina & veritas*. Exodi 28. 30. *Pythagoras dicebat hac duo divinis hominibus data eſſe longè pulcherrima, veritatem ampleſti, & beneficiis operam dare*: & addebat, *utrumque eum deorum immortalium operibus comparari poſſe*. ita Ælianus libr. 14. de Varia hiſtoria. *Idem interrogatus, quid Deo ſimile facerent homines. Cùm veritatem exercent*, reſpondit. ita Stobæus ſerm. 9.

Secundò, quia veritas veraque juſtitiæ adminiſtratio eſt baſis & columen reipub. Ex hac enim oritur, civium inter ſe concordia, pax, æquitas, probitas, ſanctitas. Unde princeps judicum apud Ægyptios ſapphirum è collo geſtabat, cui interipta erat Veritas. Audi Ælian. lib. 14. Variar. hiſtor. *Enumeratum hominum eſſe inſtiſſimum & ſanctiſſimum oportebat, qui circa collum imaginem ex ſapphiro gemma confictam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ego verò iudicem non tam in lapide ſculptam aut expreſſam veritatem circumferre, quàm in animo mentequæ inſitam & infixam habere, velim*. Cujus quoque rei meminit Diodor. lib. 1. c. 1. ſcribens in veſtibulo illo Simandii Ægyptiorum regis, *viginta ligneas iudicum ſtatuas poſitas, & in medio iudicandi principem, cuius à collo ſuſpenſa veritas penderet, & oculis eſſet ſubiecta: libroram cumulo circumſtante*. Addit verò Diodor. *Has imagines præferebant iudices integros eſſe debere, pratorem ſolum inſpicere veritatem*.

Tertiò, quia veracitas regi conciliat ſubditorum amorem & reverentiam; fallacia verò odium & contemptum. Unde Plinius in Panegyr. Trajani: *Numquam*, inquit, *deceptus eſt princeps, niſi qui prius ipſe decepit*.

Alfonſus Aragonum rex ſemper hoc in ore habuiſſe fertur, *Tantum valere ad fidem debere unicum principis viri verbum, quantum privatorum iuſiurandum*. Veritas enim licet omnibus curæ eſſe debeat, principum tamen præcipuum debet eſſe ornamentum Panormit. l. 1. de Geſtis Alfonſi.

Æſchines contra Timarchum, *veritatem vim adeò validam eſſe* dicebat, *ut omnes humanas cogitationes facilè ſuperet*. ita Stobæus ſerm. 9. Demoſthenes interrogatus, *Quid Deo ſimile habeant homines?* reſpondit: *Benefacere, & veritatem amare*. ita Maximus ſerm. 8. Tritum eſt illud Zorobabelis Dario regi propoſitum: *Forte eſt vinum, fortior eſt rex, fortiores ſunt mulieres, fortiſſima eſt veritas, ſuper omnia enim hæc vincit*, 3. Eſdræ 3. 10.

Errat ergo graviter non tantùm contra fidem, ſed & contra politicam Plato, dum lib. 5. de Republ. ſcribit: *Crebro mendacio & fraudente imperantes debere ad ſubditorum commodum*. Verba Platonis ſunt hæc. *Multiplici mendacio magiſtratum inſtructum eſſe debere, variisque errore, quo ad ſubditorum utilitatem abutatur: diximus autem huiſcemodi omnia, velut pharmacum utilia eſſe*. Et Plin. l. 22. epiſt. dicens: *Decipere pro moribus temporum prudentia eſt*. Et ille apud Plutarch. in Apophth. aſſerens, *Pueros qui domandis circumveniri oportere, at vero iuramentis*. Hæc atheorum, & Machiavelliſtarum impia, imperita & imprudentia ſunt axiomata, quæ paſſim hìc confutat Salomon, politicæ doctor, & Politicorum princeps, eademque damnat Eccleſia, imò omnis reſpub. benè conſtituta. Vide S. Auguſt. lib. Contra mendacium, ubi docet nullo caſu licere mentiri. Et epiſt. 8. *Mentiri*, inquit, *non licet nec pro laude Dei*.

Veritas regis ſit cura. Primò, Gnoma, Secundò, Tertiò, Error Platonis regi mendacia eſſa mendacia.

Vers. 15. VIRGA ATQUE CORREPTIO TRIBUET SAPIENTIAM: PUER AUTEM, QUI DIMITTITUR VOLUNTATI SUÆ, CONFUNDIT MATREM SUAM] *Sapientiam* hìc practicam ſive ethicam intellige, puta morum compoſitionem, honeſtatem, virtutem. Sept. *plaga & correptiones dant ſapientiam puer autem errans confundit parentes ſuos*. Aquila & Symmachus, *invenias autem dimiſſus*; Chal. *puer qui non recipit correptionem*. *Sub matrem* intelige & patrem. Unde Syrus vertit, *puer qui non caſtigatur, pudefacit patrem ſuum*: nominat tamen matrem præ patre, quia ad matrem ſpectat puerorum educatio, & inſtitutio, quare ſi ipſa eam negligat, filiumque ſuæ voluntati dimittat, ab eo pudefiet. Sicut Iſmael. ait R. Salomon, pudefecit Agar matrem ſuam, dum vexans Iſaacum, à Sara & Abraham juſſu Dei unà cum matre domo expulſus, eamdem magno dedecore, æquè ac miſeria & mœrore affecit, Geneſ. 16.

Puer domandus ut pullus equinus.

Huc pertinet proverbium Arabum: *Jocus* colluſio) *aufert reverentiam*. Itali dicunt: *Baldezza di padrone, coppello di matto*. Pergunt Arabes: *Ne lude cum opinionato, ne inſaniat tibi, neque cum inſirmato, ne audeat ſuper te*, id eſt ne te abutatur.

Significat hæc gnome puerum eſſe mittar pulli equini, petulantem lætivum, & ſuæ phantaſiæ ac cupiditati obſequentem, quare ſicut pullus fræno, calcari, flagello domatur, ut hero ſervat: ſic correptione & caſtigatione, putà verbis & verberibus domandus formandusque eſt puer, ut non cupiditati, ſed rationi & doctrinæ obſequi diſcat. alioquin inſtar pulli indomiti fiet protervus, pervicax, & ſefe in omne ſcelus & dedecus præcipitem dabit, eoque ſecum trahet patrem, & matrem. Ita R. Levi. Flagellis, inquit, & correptione puer ſapientia excolitur, ita enim honeſtis moribus informatur. quibus ſi careat, nulla ſemita relinquitur, ad ſapientiam obtinendam: puer autem qui ſuæ voluntati permittitur, tum recta inſtitutione, tum ſapientia caret, atque ideò matri probro eſt ob improbitatem ſuam, præcipuè verò cùm in eamdem plerumque improbitatis culpa reiciatur, univerſis affirmantibus id ab illa effectum fuiſſe, quæ puerum à teneris rectè non imbuerit hæc ille.

Salomonem ſecutus Plutarch. lib. de Officio ſuditoris, docet puerum caſtigandum & formandum ſicut caſtigatur & formatus pullus equinus, ut ſeiſori ſit tractabilis, flexilis & commodus. Prudenter verò monet Seneca lib. 2. de Ira. *Plurimum*, ioqoit, *proficit pueros ſtatim ſalubriter inſtituere, difficile autem eſt regimen, quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus*. Et poſt nonnulla concludit. *Sic itaque inter utrumque regendus eſt, ut modò frenis utamur, modò ſtimulis*. Sanè nimis ſeveri parentes naturam indolemque puerorum omnia caſtigatione heberant, obtundunt, indurant, duroſque, & pervicaces efficiunt: nimis verò lenes & blandi, quales plures ſunt eamdem cupidinibus ſuis tradunt, vitiant & corrumpunt; Plura de educatione & caſtigatione puerorum dixi cap. 10. 1. & c. 23. 13. & fuſiùs Eccli. 30. 1. & ſeqq.

Vers. 16. IN MULTIPLICATIONE IMPIORUM MULTIPLICABUNTUR SCELERA: ET JUSTI RUINAS EORUM VIDEBUNT] Hebr. *multiplicabitur prævaricatio*. Cauſa eſt, quòd impius impio ad ſcelus auxilium præſtet, animoſque & audaciam addat, qui ſi ſolus eſſet, invalidus eſſet, & timeret in ſcelere deprehendi & puniri. Rurſum multitudo impiorum inducit licentiam peccandi, ejusque impunitatem, quòd nemo multitudinem plectere audeat; intuper multitudo auctoritatem & decus concilat ſceleri, quòd enim quiſque eſt ſceleratior, eo ſe videt pluribus placere eſſeque in pretio, quaſi qui choragum impietatis eorum agat. At ne pii hac impiorum multitudine perculſantur, eamque in impietate ſequantur & æmulentur, eos in pietate corroborat Salomon, dum ſubdit. *Et iuſti ruinas eorum videbunt*, q. d. Breve erit impiorum gaudium, breve impietatis regnum; quia mox à Deo vindice puniuntur, perdeotur

dentur & in ruinam agentur: quam juſti videbunt & gaudebunt, tum ob impietatis ſupplicium & excidium, tum ob ſuum juſtitiæ ſortem ſanctam & beatam, quæ eos à communi impiorum excidio ſeparavit & vendicavit.

Sept. pro יראו *irâ*, id eſt, *videbunt*, aliis punctis legentes יראו *iræ*, id eſt, *timebunt*, à יראה *iare*, id eſt *timere*, vertunt, *juſti autem illis cadentibus timidi fiunt*: vel, ut auctor Catenæ Græcor. *in illorum ruina conſternantur juſti*, id eſt gravitate ſupplicii impiorum percelluntur & cohibentur juſti, ne eorum ſcelera imitari cogitent.

Gnome hæc affinis eſt illi verſ. 2. *In multiplicatione impiorum lætabitur vulgus, cùm impii ſumpſerint principatum, gemet populus*. Et illi v. 6. *Peccatum virum iniquum involvet laqueus, & juſtus laudabit atque gaudebit*. Et illi c. 28. 12. *In exaltatione ſuperborum multa eſt gloria, regnantibus impiis ruinæ hominum*. Exemplum eſt 1. Machab. c. 55. ubi per Antiochum multiplicatis in Judæa impiis, multiplicata narrantur ſcelera, ſed eorum cum Antiocho celeris & horrenda fuit ruina, ut patet 2. Machab. 9.

Vers. 17. ERUDI FILIUM TUUM, ET REFRIGERABIT (Hebr. *requieſcere facit*) TE, ET DABIT DELICIAS ANIMÆ TUÆ] Septuag. *erudi filium tuum, & requiem dabit tibi, & dabit ornatum animæ tuæ*.

Nota. יסר *erudi*, hebr. יסר *iaſſer*, id eſt cotripe, caſtiga, erudi; propriè ad cupiditatum caſtigationem & morum conformationem pertinet: poteſt tamen quoque ad artes & ſcientias referri. Filius enim à patre eruditus, ac ad ſcholas amandatus, ſi doctus & ſapiens evadat, Primò, patri magnæ eſt conſolationi & refrigerio, ut in eo quaſi in baculo ſenectutis ſuæ, imò quaſi in centro, & complemento votorum ſuorum, placidè, conquieſcat. Secundò, eidem eſt in *deliciis animæ*, id eſt ſummis & profundis, quæ ad intima animæ penetrant, eaque delicioſa voluptate mirifique oblectamenris perfundant, & repleant. Tertiò, eidem eſt magno ornamento, ut vertunt Septuag. quia per filium doctum, & eruditum, qui ob ſcientiam ſit doctor, Epiſcopus, ſenator, præfectus, gubernator, &c. reipub. pariet honoratur, laudatur, ornatur, ac per filium nomen & fama ejus in multos annos celebratur, ac ſubinde in multa ſæcula perennat. vide dicta Eccli. 30. v. 2. & ſeq. ubi eadem prorſ eſt ſententia, imò plures aliæ in eamdem rem:

Huc ſpectat proverb. Arabum cent. 2. num. 66. *Rami quando correxeris eos, rectificantur, trabs autem non lenteſcit, quando correxeris eam*, id eſt, tenera ætas flecti dirigique poteſt, at indurata corrigi nequit. Hoc eſt quod Gallicè dicitur, *Vieil arbre malaiſé à redreſſer*.

Vers. 18. CUM PROPHETIA DEFECERIT, DISSIPABITUR POPULUS: QUI VERÒ CUSTODIT LEGEM, BEATUS EST] Chald. *in multitudine impiorum diſſipabitur populus*; Septuag. *non erit evator* (auctor Catenæ Græcor. *qui legem interpretatur*) *genti iniquæ, cuſtodiens autem legem beatiſſimus*. Pro *diſſipabitur* hebr. eſt יפרע *iipara*, id eſt, ut Cajet. *nudabitur*, vel *ſpoliabitur*, *populus*; Pagnin. *rebellis erit*; Syrus, *ſcindetur populus*; alii, *revocabit*; Baynus, *ceſſat*, & *otioſus eſt populus*. Omnia huic loco quadrant: nam ubi deficiunt Prophetæ, & pii doctores & concionatores, primò populus ceſſat à bonis operibus, deinde deficit & recedit à religione, mox ſcinditur in ſectas & ſchiſmata, illicò rebellat ſuis paſtoribus, itaque tandem nudatur omni virtute omnique bono ſpirituli, & lætè temporali.

Prophetia multiplicitèr dicitur. Primò.

Quæres, quænam hæc eſt prophetia?

Primò, Rabbini ad literam propriè dictam accipiunt. Hanc enim ſignificat Hebr. חזון *chazon*, id eſt *viſio*: unde Prophetæ vocati ſunt videntes, quòd futura & abſcondita acuto, & illuminato à Deo mentis oculo eminus viderent, & proſpicerent. Prophetæ autem prius, ut Iſaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, &c. non tantùm erant veri Prophetæ, ſed & doctores, concionatoreſque à Deo miſſi ad populum, ut ejus idololatriam & ſcelera caſtigarent, & ad fidei legiſque ſtudium reducerent, minando & prædicendo captivitatem, aliaſque pœnas à Deo infligendas, ac proponendo libertatem, pacem, ceteraque præmia à Deo, ſi legem ſervarent, promiſſa & revelata. Quare prophetiæ defectus rectè hic opponitur legi, legiſque ſtudio & obſervationi. q. d. Cùm deficient Prophetæ, qui populum in idola, & vitia abeuntem corripiant, doceant, refrænent, minando futuras pœnas, & promittendo futura præmia ſibi à Deo revelata; tunc populus effrænis, in idololatriam ſuaſque cupiditates vagus abibit, & diſſipabitur in varios errores, & ſcelera, ob quæ in captivitatem Aſſyriacam, Babylonicam, Romanam, &c. abducetur. Cùm verò fuerint Prophetæ vitique ſancti, quorum monitis & exemplo populus, vel quilibet privatus obediens legem cuſtodiat, tunc felix & beatus erit: quia pœnas à Deo legis prævaricatoribus intentas evadet, & præmia ejus obſervatoribus promiſſa conſequetur.

Huoc ſenſum confirmat rei eventus. Cùm enim Iſraelitæ ſub Oſee & Sedecia regibus contemſerunt Prophetas, comminantes captivitatem Aſſyriacam, & Babylonicam, abeuntes ad idola & ſcelera; tunc in eamdem abducti, ac per Aſsyriam ac Babyloniam diſperſi fuere. Quamdiu verò eotdem audivere ſub Davide, Salomone, & ceteris, tamdiu incolumes, opulenti & felices in Judæa perſtiterc. ita R. Salomon, R. Levi, Aben Ezra & alii. Sic ſub Heli pontifice & principe, ob nequitiam filiorum ejus deficiente propheria, diſſipatus eſt populus, & iradiius Philiſthæis, 1. Reg. cap. 2. & ſeq. Unde Deus tunc ſuſcitavit Samuelem, qui populum Deo, & paci teſtitueret: quia *ſirmo Dei erat præcurſus* (id eſt ratus) *in diebus illis, non erat viſio manifeſta*, 1. Reg. 3. 1. Hoc eſt quod Deus interminatur per Iſaiam cap. 29. 9. *Obſtupeſcite, & admiramini ſtuliti-te, & vacillate, inebriamini, & non à vino, movemini, & non ab ebrietate. Quoniam miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros, prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet. Et erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cùm dederint ſcienti literas, dicent. Legatur, & reſpondebit. Non poſſum, ſignatus eſt enim. Et dabitur liber neſcienti literas, dicturque ei. Lege, & reſpondebit. Neſcio literas.* quod explicans ſubdit: *Peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur*. Hac de cauſa Elias Ptopheta ab Eliſeo nuncupatus eſt *currus Iſrael, & auriga eius*, quia ipſe velut currus vehebat, protegebat & aurigabat populum per legis ſtudium ad felicitatem, & omne bonum, 4. Reg. 2. 12.

Secundò. Secundò, Beda, Hugo, Cajetan. Baynus, Vatabl. Janſen. per propheriam accipiunt interpretationem ſacræ Script. Sic Franc. Suarez tract. de Fide diſp. 8. ſect. 3. n. 5. Prophetia enim latè patet, & complectitur interpretationem S. Script. doctrinam ſacram, concionem, pſalmodiam, &c. uti dixi 1. Cor. 14. v. 1. Senſus ergo eſt, q. d. ait Beda: *Cùm ceſſaverit ſacerdotalis ſtudium, ſolvitur continuò diſciplina divina legis, qua populus ad beatitudinis præmia pertingere diburrat*. Significat ergo, ait Janſen. populum diſſipandum, cùm propheriam, hoc eſt Prophetarum oracula, & in illorum locum concionatorum ſacram doctrinam recipere recuſabit, ut deficere propheriam ſit, eam ampliùs non admitti, nec recipi: cùm enim hoc fit, tunc neceſſe eſt ut populus diſſipetur, hoc eſt, diſpergatur in varios errores, & ſectas, ac ſeparetur à vera religione & pietate. *Qui verò cuſtodit legem*, populus ſcilicet, *beatus eſt*: b. d. Beatus ergo & felix ille populus, qui legis Dei rationem habet, eamque obſervare ſtudet. Secundò, q. d. Cùm, demerentibus hominum peccatis, ità per divinam ultionem fieri contigerit, ut propheria & ſacra doctrina deficiat, & hominibus ſubtra hatur; certè tunc malè erit illi populo: diſſipabitur & diſtrahetur in varios errores, ſectas, vitia & diſſenſiones. Eſt enim hæc vel maxima Dei ultio, & multorum malorum in republica ſeminarium, quòd ſubtrahat ſinceram ſuæ voluntatis annuntiationem. Unde per Amos c. 8. minatur ſe miſſurum famem in terram, non panis, ſed audiendi verbum Dei.

Tertiò. Tertiò, noſter Salazar per prophetiam, æquè ac per legem accipit veram religionem verumque Dei cultum, q. d. Si deſit in populo prophetia, id eſt religio & veri numinis cultus, continuò pax ſolvitur & in factione plebs ſecatur, tuitque reſp. *Religio una*, ait Philo in Vita Moſis, *civium animos adſtringit, & contubernia ſocietatesque confirmat*. Seneca in epiſt. 95. *Primum*, inquit, *militiæ vinculum eſt religio*. Livius l. 5. *Omnia proſpera eveniunt volentibus Deis, adverſa ſpernentibus*. Plin. l. 14. *Religione vita conſtat*. Cicero action. 5. in Verrem, *Omnes religione moventur*. Hæc *illa lux doctrinarum*, ſic enim Ciceronem vocat Plinius lib. 27. c. 5. Plinius Vopiſcus libr. 2. *Rerumarum reſp.* inquit, *inter multarum imperia per religionem ſtetit. Qui verò cuſtodit legem, beatus erit*, id eſt populus veram religionem obſervans fortunatiſſimus erit, uti fuere Hebræi quamdiu Deum

Deum verum ſincerè coluerunt, teſte S. Auguſt. libr. 3. de Civit. cap. 34.

Omnes hæ explicationes eodem tendunt.

Myſticè nonnulli ſic exponunt, q. d. Cùm defecerit, id eſt expleta fuerit prophetia. id eſt oracula Prophetarum per ortum & mortem Chriſti, diſſipabitur populus Judaicus: quia vaſtata à Tito Judæa diſpergetur per totum orbem. Deficit enim prophetia quæ eſt de futuro, cùm impletur, & tranſit in præſens vel præteritum, juxta illud Daniel. 9. 24. *Impleatur viſio & prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.*

Vers. 19. SERVUS VERBIS NON POTEST EMENDARI, QUIA QUOD DICTUS INTELLIGIT, ET RESPONDERE CONTEMNIT] Hebr. *quia intelliget, & non reſpondet*, nec verbo, nec facto, id eſt non obedit, non facit quæ ei ab hero jubentur, Septuag. *verbis non erudiuntur ſervus durus: nam etſi intellexerit, non obedit*: Syrus, *ſcit enim ſe non eſſe verberandum*, vel *vulnerandum*; Chald. *qui cognoſcit iugum, nec patitur.*

Servum ergo intelligit qui ſervili eſt indole, ut nil faciat niſi plagis, & flagris adactus. Hunc ſervilis metus nomen accepit, qui nil facit amore boni, ſed omnia timore mali, putà metu caſtigationis. Servus enim qui herum amat, aliquæ ex amore obſequitur, non tam ſervus eſt quam liber, & libertus. Unde ſervus ille apud Euripidem in Helena ait: *Nomen quidem non habet liberum, ſed animum.* Et ille apud Sophoclem, *Etſi corpus*, inquit, *ſervum ſit, mens tamen libera eſt.* Qualem proinde benignè ab hero tractandum eſſe docet Eccleſiaſt. cap. 33. nam cùm v. 28. dixiſſet: *Servo malevolo tortura, & compedes*, de benevolo ſubdit verſ. 31. *Si eſt tibi ſervus fidelis, ſit tibi quaſi animatus: quaſi frorem ſic eum tracta.* vide ibi dicta. Servi ergo, alii ſervile habent ingenium, ſuntque hebetes, & ſtupidi, hi docendi ſunt quantum fert eorum capacitas: alii ſervilem habent voluntatem, putà duram, perfractam, rebellem, cujus proinde duritiæ, inobedientia & rebellio plagis contundenda eſt. Huc facit adagium: *Phryx plagis emendatur*, duci ſolitum in barbaros, ſervilique ingenio homines, qui non pudore, neque monitis, ſed verberibus redduntur meliores, cùm contrà generoſus animus, ut ait Seneca, rectius ducatur quàm trahatur. Phrygia enim multa dabat mancipia. Unde proverbium: *Phrygium mancipium*. Huc quoque facit illud apud Macrobium in Saturnal. *Quot ſervi, tot hoſtes*: tum quia olim hoſtes victi captique ſervituti addicebantur: unde vocabantur mancipia quaſi manu capta, & hæc prima ſervitutis & ſervorum eſt origo: tum quia *dimidium mentis ſervis ademit Jupiter*, ut ait Homer. Odyſ. 5. & ex eo Plato lib. 6. de Legibus. *Nihil enim integrum*, inquit, *neque ſanum habet animus ſervilis. Nam nihil oportet credere his hominum qui ſapiat: ſiquidem Poetæ doctiſſimus ait:*

Dimidia mentis deprivat Jupiter illos,
Servilis quoſcumque tibros ſors coperit unquam.

Servi dimidia mentis carent.

Tum quia ſicut vetus amor libertatis eſt alumnus, ſic meus timor ſervitutis eſt aſſecla: odit enim quiſquis metuit. Unde genuinum quoddam odium inſitum videtur ſervis in dominos. Hic Euripides in Alemæone, *Quiſquis*, ait, *fidem habet ſervo, parumnam ſtultus eſſe videtur.*

Quocirca ſapienter Philo hic monitum dat ſervis libro, *Quis divinarum rerum heres? Eſt*, inquit, *ſervo laus maxima, nihil ex iuſſis dominicis contemnere, ſed impigrè indefatigaque vel ſupra vires conari cuncta exequi ex illius animi ſententia. Ser vi etiam audire debent potiùs quàm loqui ad quos nimirum dicitur: Tace & audi: præceptum pulcherrimum.* Unde. ut idem ait: *Nemo tam inſanit, quàm qui ſervus eum ſit, dominum adverſatur*, cum enim contra ſe irritat, itaque non niſi probra, & flagra ſibi accerſit. Vide monita quæ hac de re ſervis dat S. Paulus Epheſ. 6. 5. Coloſſ. 3. 22. & S. Petrus epiſt. 1. c. 2. v. 18.

Symbolicè, S. Auguſt. epiſt. 48. & 50. per ſervum accipit hæreticum, qui ſuæ imaginationi & hæreſi ſe mancipavit & ſervum addixit. Unde ex hac gnome probat hæreticos, quia verbis & argumentis cedere nolunt, pœnis eogendos, ut fidem Orthodoxam, quam perfidè deſeruerunt, reſumant. Sic enim ait epiſt. 50. *Proponunt nobis*, inquit, *quidam ſententiam ſæcularis auctoris* (Terentii in Adelphis) *qui dixit, Pudore & liberalitate liberos retinere ſatius eſſe credo, quam metu. Hæc quidem verum eſt, ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor, ita plures ſunt quos corrigit timor. Nam ut de ipſe auctoribus reſpondeatur, apud illum etiam legunt: Tu miſi male coactus, recte facere neſcis. Porrò autem divina Scriptura, &*

propter illos meliores, dixit: Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. Et propter hos inferiores, qui plures ſunt, ait: Verbis non emendabitur ſervus durus: ſi enim & intellexerit, non obedit. Cùm dixit, verbis eum non emendari, non eum inſtit docere, ſed tacitè admonuit unde debuis emendari. Aliequi non diceret, Verbis non emendabitur, ſed tantummodo diceret, Non emendabitur.

Rurſum Beda: *Servus*, inquit, *eſt quilibet peccator rectè quidem intelligens, ſed in opere veritatis abſque flagelli diſciplina reſpondere contemnens. De talibus ait Veritas, Servus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens, dignè plagis vapulabit multis*, Lucæ 12.

Vers. 20. VIDISTI HOMINEM VELOCEM AD LOQUENDUM? STULTITIA MAGIS SPERANDA EST, QUAM ILLIUS CORREPTIO] *Homo velox ad loquendum*, ait Beda, Hugo, Lyran. Cajet. & alii, eſt garrulus, futilis, vaniloquus, qui præceps eſt & prurit ad loquendum; unde effutit quidquid ei in buccam venit; quare ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm correctio: quia multa dicit futilia, vana, inepta, quæ eius ſtultitiam indicant & adaugent: tum quia iis quæ dicit, totus intendit, nec alios ſinit ſuum ſermonem interrumpere, quare eorum correptionem non audit, nec curat. Hanc cautam dat Beda: *Grave quidem*, inquit, *vitium ſtultitiæ, ſed non leviter verberatis. Nam ſæpe contingit, ut idiota aliquis citiùs verba ſalutiferæ correptionis accipiat, quam is qui affluentia proditus fermonis, magis ſuæ quæ novit, vel quæ noſſe autumat, inflantur proferre, quam dicta ſapientum audire contendit.* q. d. Talis eſt incorrigibilis, quia ſibi placens, totus ſui, quæ loquitur, intendit: quare aliorum monitis quibus corrigeretur, attendere nequit.

Secundò & potiùs, *homo velox ad loquendum* eſt, qui ſibi præ aliis ſapere videtur, ideoque quavis re propoſita ſuum judicium præcipitanter interponit & anteponit ceteris, quare eorum ſententiam non expectat, nec rem ſatis examinat, & conſiderat, ſed ſententiam præcipitat, quo ſit ut ſæpè ea dicere & docere velit, quæ non didicit, & neſcit, eaque deinde tueri velit, nec ſinit ſe corrigi. Quocirca à tali nil expectandum, niſi ut ſtultitiam ſuam magis magiſque loquendo prodat, imò multa pererga, abſurda, falſa, ſtulta proferat, ac magis ſtulteſcat. Hæc enim gnome eſt eadem cum illa cap. 26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſtram habebit inſipiens.* Ibi enim cauſa indicatur, ſcilicet quòd ſibi ſapiens videatur, hic verò effectus notatur, ſcilicet quòd ſit velox ad loquendum, ideoque ſtultus, & incorrigibilis. Talem S. Jacobus monet dicens capit. 1. 19. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et Eccleſiaſt. cap. 4. 34. *Noli citatus eſſe in lingua tua.* Et cap. 19. 28. *Eſt tacens, & ipſe eſt prudens.* Et cap. 20. 5. *Eſt tacens, qui invenitur ſapiens: & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquendum.*

Hoc vitium ſe deteſtatum eſſe ſcribit Nazian. orat. 2. apologet. *Hæc cùm nobiſcum*, inquit, *ipſi, non paſſimis foreaſſe conſiliariis, benevolis quidem certe, collocuti, præſtabilis eſſe duximus, cùm ea quæ dicenda & facienda eſſent noſſi invenimus, ea diſcere, quam neſcientes docere. Præſtare enim cùm eo agitur, cui vel in profundam ſenectutem canus ſermo venias, eamque vim habent, ut recenti adhuc in pectore anima adimanio eſſe poſſit.* Cauſam ſubdit. *Nam certè alios docere aggredi priuſquam ipſi ſatis edoſti, valdè ſtulterum, aut temerariorum, hominum eſſe videtur: ſtultorum quidem, ſi nos inſcitiam quidem ſuam cognoſcamus; temerariorum, ſi cùm eam cognitam habeamus, hoc tamen negotium aggredi non verentur.*

Audi & Neſterotem Abbatem apud Caſſian. collat. 14 c. 9. *Eſto ergo per omnia tuus ad audiendum, tardus autem ad loquendum, ne cadat in te illud quod notatur à Salomone: Si videris virum velocem in verbis, ſcito quia ſpem habet magis inſipiens quam ille. Nec quemquam verbis docere præſumas, quod opere antè non feceris. Hunc enim nos ordinem tenere debere etiam exemplis ſuis Dominus noſter inſtituit, de quo ita dicitur: Quæ cæpit Jeſus facere & docere. Cave ergo ne ante alium profectibus ad docendum, in illorum numero deputeris, de quibus in Evangelio Dominus ad diſcipulos loquitur: Quæ dicunt vobis, ſervate & facite; ſecundùm verò opera eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.*

STULTITIA MAGIS SPERANDA EST, QUAM ILLIUS CORREPTIO] Primò, aliqui ſic exponunt, q. d. Magis ſperanda, id eſt timenda & expectanda eſt ejus ſtultitia, quòd ſcilicet fiet ſtultus, quàm quòd correptus ſese corrigee. Sic *ſperare* pro timere ſumitur per catachreſin apud Virg. 2. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.

Vbi Servius: *ſperate*, inquit, id eſt timete abuſivè. Idem lib. 4. Æneid.

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem:

dolor enim non ſperatur, ſed timetur: ſperamus enim bona. timemus triſtia & adverſa.

Secundò, alii q. d. Ab homine ad loquendum veloci, ſi quem monere aut corripere debeat, potiùs ſperanda & expectanda eſt ſtultæ quam vera utiliſque correptio, ut ſcilicet adoletur potiùs quàm corripiat, aut exaſperet quàm emendet delinquentes. In tanta enim profuſione & velocitate verborum multa imptovidè miſcet, quæ adulentur vel exaſperent.

Tertiò, alii, q. d. Plus ſperandum eſt de ſtultitia, quàm de velocis ad loquendom correptione, hoc eſt, plus efficiet in corripiendo ſtultitia, quàm loquacitas, putà ſtultus quàm loquax. Stulto enim, ſi quid effutiat ineptè, condonatur, quia ſtultus eſt, ſi quid dicat aptè, excipitur cum plauſu; at loquaci, qui ſapit, nihil condonatur.

Quartò & genuinè, *correptis* ſumenda eſt paſſivè non activè, q. d. Maiorem de ſe correctionis ſpem præbet ſtultitia, quàm velocitas ad loquendum, putà loquacitas: ſtultitia ipſa in ſtultis hominibus maiorem de ſe exhibet ſpem, quod corripi, & per correptionem corrigi ſe ſinet, quàm exhibeat ſpem velocis ad loquendom correptio, & correctio. Hoc eſt, ſtultus faciliùs corripietur, & corrigetur quàm velox ad loquendum. Ratio eſt, quia ſtultus neicit ſe ſtultum, unde oſtenſa ſibi ſtultitia eam damnabit, & ſapientiam à ſapiente exhibitam amplectetur. Ita R. Levi: Stultus, inquit, tua ſtoliditate animadverta, conſilio in ſuis negotiis utitur; ſed præceps neminem conſulit, cùm ſibi factis ſuperque ſapere videatur. Hic ergo neminem audit, ſed omnes præ ſe ſpernit, quaſi ſapientum octavus, imò primus: ceuter enim ſe plus omnibus ſapere, ideoque incorrigibilis eſt. Sic & auctor Catenæ Græcor. *Velox namque*, inquit, *& præceps potis id eſſe quod non eſt, atque ideo ab illius quodeſt, ſpe abſumus eſt. Dum ſtulto autem ſpes eſt fore, ut ſtultitiam aliquando deponat, namque ubi de veritate edoctus fuerit.*

Hunc eſſe ſenſum liquet Primò, ex Hebræo, qui ſic habet: *Spes ſtulto eſt præ illo*; Chald. *melior eſt ſpes de ſtulto, quam de illo*; Syrus, *ſcito hoc meliorem eſſe ſtultum*; Septuag. *cognoſce quia ſpem magis habes inſipienti*. Secundò, ex c. 26. 12. ubi hæc gnome ſic effertur: *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens*. Tertiò, quia codices manuſcripti, Rabanus & Beda pro *ſtultitia* legunt, *ſtultitiæ* in genitivo, hoc modo: *Stultitiæ magis ſperanda eſt quàm illius correptio*, hoc eſt, faciliùs ſperes ſtultitiæ ſtulti, quàm velocis ad loquendum, correptionem & correctionem. quæ lectio ſanè plana eſt, planèque reſpondet Hebræo, Chald. Syro & Septuag. Hinc Iſidorus Clarius hanc gnomen ſic emendavit: *Stulto magis ſperanda eſt, quam illius coercitio*. Ita Janſen. & Franc. Lucas in Notat. hic num. 189.

Remedium loquacitatis eſt libra rationis.

Remedium verboſitatis, & velocitatis ad loquendum opportunum ſuggerit S. Gregor. lib. 8. Moral. 2. utnirum libram rationis, & præmeditationis, ut illa penſemus, quæ dicere cogitamus, ne ſi id negligamus, auditores illa penſent & reprobent. *Et qui loquitur*, inquit, *de verbis ſuis auditoris ſententiam expectat, & quaſi eius iudicio ſupponitur, à quo auditur. Qui igitur in dictis ſuis reprehendi metuit, ipſe priùs debet examinare quod dicit, quatenus inter cor & linguam æquus quidam diſcretis uſque arbiter ſedeat, ſubtiliter penſitans ſi verba recta cor efferat, qua utiliter ſuſcipiens ad auditorum iudicium lingua perducat*. Et poſt pauca ſic ſcribit: *Si in eo quod ad nos per groſſum locutionis exitus, reprehendi non vultis, intus iuſtitiæ libram tenete, ut eamè ſorte quod dicitur ex veritatis pondere placeat, quanto hoc interiùs trutina diſcretionis penſat*. q. d. Tibi ipſi eſto verborum tuorum librator, ne ſi quid impræmeditatum, & inconcinnum effutias, prudens auditor eorum ſit libripens, eaque exactè ad libram iudicii expendens, ut futilia, inſulſa, ſtulta reprobet, tibeat & condemnet. Plura de hac libra dixi Eccli. 28. v. 29. & c. 19. v. ult. & initio c. 23. Appoſitè Plutarch. libr. de Offic. auditoria, præcipites ad loquendum comparat puerperis abortientibus, quæ ante tempus fœtum emittunt, ideoque imperfectum, mancum, debilem & parum vitalem: ſic enim præcipitatio loquendi, ſermonis non tam partus & ortus, quàm abortus eſt: ideoque mutila, hiulca, futilia & inepta effundit, imò effutit. Item gallinis præproperè ova parientibus: hæ enim ova eduut ſuaventanea, id eſt evanida & ſterilia. Sic enim verboſitas evanida eſt & ſterilis. nullumque fructum affert dicenti vel audienti.

Loquacis ſimilis abortienti.

QUI DELICATE A PUERITIA NUTRIT SERVUM SUUM, POSTEA SENTIET EUM CONTUMACEM] ut obſequia heri detrectet, imò velit haberi, & tractari quaſi filius, adeoque eſſe heres heri ſui. Hoc enim ſignificat Hebr. מנון *manon*, id eſt arrogans ſibi ius filationis. מן *nin* enim eſt filius; unde Hiſpanicum *niño*. Unde Tigur. vertit, *poſtremò ius filiorum occupare molietur*; Vatabl. *noviſſimè eius vult filius*, id eſt *volet haberi pro filio*; Pagninus, *in noviſſimo eris ſuperbus perinde ac filius*, imò litem movere poterit filiis, ut cum ipſi ſit heres, allegans ius præſcriptionis, quòd ſcilicet à puero alitus, & habitus ſit quaſi filius, itaque tacitè à patre ſit adoptatus, ac tanto tempore ius filiationis, & hereditatis præteriperit. Sic Scriba ſervus Miphiboſeth filii Saulis, indulgenter ab eo habitus, partem hereditatis eius invaſit, dum herum apud Davidem accuſando, abeo eamdem obtinuit 2. Reg. 19. Vers. 21.

Significat ergo hæc gnome, ait Janſen. eum qui ſervo ſuo nimis eſt familiaris, nimiſque indulget, deliciis ciborum eum nutriens, & veſtitus ſplendorem ornans, ac otium ei permittens, poſtea pro præſtitis beneficiis experiri illum ſibi magis rebellem; proinde ſubindicat proverbium patresfamilias diligenter circumſpicere debere, ut ſic à principio agant cum ſervis ſuis, ut ſibi quàm maximè utiles & morigeros habeant. Indicat item proverbium, eos qui ignobilis tunt conditionis & animi, proſperam fortunam ferre non poſſe, eaque abuti ad inſolentiam, & ſuperbiam. Videre eſt illud in populo Judaico, qui edm ſervilis eſſet conditionis de ſervitute Ægyptiaca liberatus, poſt multa ac magna beneficia, quibus ab exitu de Ægypto fuit affectus, factus eſt cotumax, & rebellis, iuxta vaticinium Moyſis in tuo cantico: *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitravit: incraſſatus, ingroſſatus, dilatatus, derelinquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo*, Deut. 32. 15.

Salomonem ſecutus Sirac. cap. 33. 25. de ſervis ita ſancit: *Cibaria, & virga, & onus aſino: panis, & diſciplina, & opus ſervo*; ubi plura hàc de re dixi. Quin & Plato dialogo 6 de Legibus, docet duriùs tractandos ſervos, ne molliores fiant: *Allocutio omnis*, inquit, *ad ſervos quodammodo imperium ſit, neque iocus ullus cum illis habeatur: quod multi ſtultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem viam & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt*.

Septuag. pro מנון *manon* videntur legiſſe מנן *maon*, id eſt dolor, q. d. Erit hero dolori, ſicut Benjamin mairemoriente natus, inde vocatus eſt *Benon* vel *Benoni*, id eſt filius doloris. Septuag. ergo ſic vertunt, *qui deliciatur puero, famulus eris; noviſſimè autem dolebit ſuper ſe*. Sicut doluit filius prodigus, cùm poſt conſumpta bona in deliciis & luxuriis, coactus eſt mendicare & paſcere porcos, Lucæ 15. Et Chald. *qui deliciis indulget a puericia, ſervus evadat, & ad extremum vertetur*; Syrus, *ad extremum gemet*; Symmach. *& in noviſſimo erit immutatio*. Huc facit quod ſcribit Celſus lib. 4. *Caducus morbus*, inquit, *pueris ex deliciſa valetudine contingere ſolet*. Denique Septuag. *manon* forte acceperunt quaſi conflatum ex מן *man*, id eſt pars vel manna, & אן *on*, id eſt dolor q. d. Qui delicatè ſe nutrit, tandem pars & ſors eius erit dolor, hoc eſt, incidet in morbos, egeſtatem, ærumnas, alioſque dolores. Aut *manna*, id eſt dulces eius deliciæ ſient dolor, id eſt vertentur in dolores. Litera enim *aleph* quæ eſt in אן *on*, quia quieſcens, ſæpè elidtur & omittitur.

Gnoma de male delicate nutriendis.

Tropol. ſervus animæ eſt corpus: qui ergo illud delicatè nutriet, ſentiet illud ſibi contumax & rebelle, ut iuis delicitis addictum nolit animæ obſequi ad otandum, meditandum, ceteraque opera pœnitentiæ, & virtutum arduarum obeundum; ſed potiùs animi dominari velit, illamque trahere ad ſuas cupedia. Dicat ergo animi ſui cultor, liber, & dominus. cum Philoſopho: *Ad maiora natus ſum, quam ut meo corporis mei mancipium efficiam*. Et: *Magna corporis cura, magna virtutis eſt incuria*. Crates teſte Maximo ſerm. 27. conſpicatus adoleſcentulum arhleticum vino, carne & exercitatione corpulentiorem: *O miſer*, inqoit, *deſine aduerſus temetipſum carcerem munire*. Ibidem Diogenes ait: *Quibus in ædibus magna eſt ciborum copia, ibi multi ſolent eſſe mures, & fures: ſic ea corpora quæ multum ſibi cæpiunt, ſolent plures morbos contrahere*. Ibidem. S. Baſil. *Venter*, inquit, *eſt perfi-*

perſidus mercator (Græcè συναλλάκτης, id eſt permutator, qui cum alio contrahit, paciſcitur, vel merces commutat) *penus nihil conſervans: multarum rerum appoſitarum incommodum retinens; res ipſas autem non conſervans*. Rurſum S. Baſil. apud Antonium in Meliſſa p. 2. c. 39. *Cùm corpus*, ait, *bene habitum eſt, & multa carne gravatur, neceſſe eſt infirmam & imbecillem eſſe mentem ad proprias functiones: contrà cùm anima benè habet, & exercitatione rerum bonarum ad ſuam magnitudinem attollitur, conſequens eſt ut corporis habitus emarceſcat*. Sicut emarcuicin ipſomet S. Baſil. qui orationibus, ſtudiis, jeiuniis attritus, nihil in corpore præter pellem & oſſa habere videbatur. Pergit S. Baſil *Robur ſatana, ait Iob c. 40. in lumbis ſitum eſt, & potentia eius in umbilico ventris*. Ibidem S. Chryſoſt. *Frugalitas*, inquit, *& alimentum eſt, & voluptas, & ſanitas: vinium verò noxam, faſtidium & morbum gignit*. Sapienter verò Nazianz. cum ſuo corpore ita differit orat. 16. *Cui quoniam modo coniunctus ſim haud equidem ſcio, quoque facto ſimul & imago Dei ſim, & cum carne volutor. Quod & cùm pulchra valetudine eſt, bello me laceſſit; & cùm bello premitur, mœrore me afficit. Quod & mei conſervum amo, & veluti inimicum odi atque averſor. Quod & mei vinculum fugio, & ut cohærens vereor: ſi debilitare illud & conficere ſtudeo, iam non habeo quo ſocio & opitulatore ad res præclariſſimas utar; ſin tentrà, ut cum ſocio & adiutore mitiùs agam, nulla iam ratio occurrit, qua rebellantis impetum fugiam, atque a Deo non excidam; comprobus depravatur, vel in terram demerſus, vel in ea detinentibus. Hoſtis eſt blandus & placidus, & inſidioſus amicus. O miram coniunctionem & alienationem! Quod meipſo ampleſſor, quod amo perimoſco. Antequam bellum geſſerim, in gratiam redeo: antequam pace fruar, ab ea diſſideo*. Qui ergo ſapit carnem ſuam edomet ieiuniis & ciliciis, ac S. Paulum imitetur dicentem: *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne forte, cùm aliis prædicavero, ipſe reprobus efficiar*, Corinth. 9. 27.

VIR IRACUNDUS PROVOCAT RIXAS; ET
Vers. 22. QUI AD INDIGNANDUM FACILIOR EST, ERIT AD PECCANDUM PROCLIVIOR] Hebr. *vir naſi miſcebit litem, & auctor excandeſcentia multus prævaricatione*; Chald. *& viri furioſi multa ſunt peccata*; Septuag. *vir indignabundus ſuſcitat contentionem, & vir iracundus effodit peccatum*. Pro *ſuſcitat* legunt alii qui codices *ipſorum*, id eſt *fodit rixam*; Symmach. *iritat pugnam*; Syrus, *iracundus multiplicat peccata*. Perperam R. Salomon accipit rixas Dei, q. d Iracundus Dei iram & judicium ioſe advocabit. Non enim agitur hic de ira Dei, ſed de rixis hominum, quæ iracundus provocat.

Prius hemiſtichium audivimo e cap. 15. v. 18. poſterius idem quod prius dicit, ſed illud alijs verbis repetit & exaggerat, nimirum quòd indignabundus proclivis ſit ut ruat in multa peccata cordis, oris & operis; cordis, ſcilicet in intertiae murmurationes, excandeſcentias, impatientiae cogitationes vindictæ, &c. oris, ſcilicet in clamores, jurgia, convicia, lites, maledicta; operis, ſcilicet in pugnas, rapinae, cædes, &c. Hoc eſt quod ait S. Jacobus c. 1. a. 20. *Ira viri juſtitiam Dei non operatur*; ſed omnem inioſtitiam & iniquitatem diaboli, qui totus ardet ira, & omnes ad iram ſuccendit. Unde Nazianz. in carmine de Ira.

Iraſcor, inquit, *ira, damoni iutus condito*.

Iratus enim videtur eſſe dæmon incarnatus: nam ita ſævit, clamat, furit, pugnat, &c. ac ſi non homo, ſed dæmon eſſet. Nam utaic S. Ephrem tract. de Virtutibus & vitiis ſ. de iracundia: *Ex ira mens perturbatur, ſenſus debilitatur, & cogitationes vindictæ fluminis inſtar ſcaturiunt*.

Porrò Septuag. vertunt, *vir iracundus effodit peccatum*, ubi τὸ *effodit* magnam habet energiam & emphaſim. Sicut enim foſſor qui effodit terram, ut theſaurum vel rem reconditam eruat, profundè fodit, & multum terræ fodiendo exhaurit, donec ad theſaurum perveniat: ſic pariter iracundus profundè cogitat & ſcrutatur tum gravitatem iniuriæ ſibi factæ, cum gravem & condignam ejus ultionem: quare multos iræ, ſuperbiæ, invidiæ motus ex corde irato quaſi effodit, ac multas vindictæ rationes & modos comminiſcitur, donec ad commodum & condignum vindictæ modum in quo acquieſcat, perveniat. Rurſus iracundus contumeliam vel iniuriam ſibi olim illatam, & longa oblivione ſepultam demerſamque eruderat, atque iterum iterumque memoria repetens ulciſcendi libidinem, illa recordatione incitat & exacuit: imò iræ indulgens, alia etiam delicta & crimina quælibet oblivioni jam tradita, renovare velut effodiendo, cique, eut iraſcitur, in faciem obiicere & exprobrare ſolet. ita Salazar, Baynus, Janſen. & alii. Unde hac phraſi effodiendi in ira utuntur Belgæ, Germani, ceteræque nationes, dum dicunt: Iracundum effodere & eruere veteres iniurias, oblivione jamdiu obrutas.

SUPERBUM SEQUITUR HUMILITAS (non quæ Vers. 23
ſit voluntaria & virtus, ſed involuntaria & coacta, quæ fit pœna, putà humilatio, depreſſio, vilipendio) ET HUMILEM SPIRITU SUSCIPIET GLORIA] Nervosè Hebr. *ſuperbia hominis humiliabit eum, & humilis ſpiritu aſſequetur gloriam*; Chald. *& qui ſubmiſſus eſt ſpiritu, dividet gloriam*; Septuag. *contumelia virum humiliat, humiliter autem ſentientes firmat gloria Dominus*, Syrus, *demiſſo humilitas honores multiplicat*.

Pro *ſuſcipiet* hebr. eſt יתמך *iitmoch*, id eſt ſuſtinebit, ſuſtentabit. q. d. Humilis etiam cùm deprimetur, ſuſtinebitur, ne honore ſpolietur; vel, qui animo eſt demiſſo, à divina gloria ſuſtinebitur, ait Aben Ezra. Gloria ergo humiles ſuſcipit, id eſt ſurſum capit & rapit ſurſum, elevat ad altos honorum gradus, & eleuatos ibidem retinet, ne quo caſu deorſum labantur. Unde R. Salomon: Animo ſubmiſſus, ait, proximè accedit ad gloriam, illamque ſemper fovebie, vel potius ab ea fovebitur. Eſt proſopopœia: gloria enim hic inducitur quaſi perſona, putà quaſi agonotheta humilibus in agone humilitatis ſtrenuè decertantibus, attribuens ſuum decus & lauream, imò ſuum gradum & locum; ſcilicet ut ad excelſum gloriæ gradum chronumque elevetur, in eoque ſecum unà confidenant. Parilesenim comites ſunt & aſſeclæ, gloria & humilitas, atque ex adverſo ignominia & ſuperbia. Unde ſuperbia hic inducitur quaſi judex vel carnifex ſuperbum humilians & deiiciens. Sicut igitur aquila pullos ſuos alit, excipit elevatque in altum, atque ibi detinet & ſuſtinet ne prolabantur: ſic pariter gloria alis humeriſque ſuis excipit, & in altum elevat humiles, ibique ſuſtentat & firmat, ne quis caſu eos deprimat.

Humilitas, glorificat ſuperbia probro affi-cit.

Huc alluſit verus Salomon Chriſtus Dominus dicens: *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur*, Lucæ 14. 11. Nihil hac ſententia in re verius, nihil tamen in praxi difficilius. Scimus, imò credimus, omnes quotquot fideles ſumus, Salomoni & Chriſto, aſſerentibus viam veram & ſecuram ad gloriam eſſe humilitatem, viam verò ad ignominiam eſſe ſuperbiam; & tamen eonamor enitiad gloriam ſuperbè nos noſtraque oſtentando & magnificando; humiliare verò & deprimere æmulos noſtros, ut eis confiemue ignominiam: cùm juxta hanc Salomonis & Chriſti ignomen, hac ratione nobis per ſuperbiam conciliemus ignominiam, humiliatis verò gloriam; ſæpè in hac vita, ſemper in futura. Quantue hic error, quanta abuſio filiorum Adæ! ait S. Bernard.

Denique hæc gnome concinit cum illa c. 16. 18. *Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus*. Et c. 18. 12. *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur*. vide utrobique dicta. Ratio eſt, juſtum Dei judicium, qui juſta congruaque talione ſuperbos caſtigae depreſſione & ignominia; humiles verò præmiat celſitudine & gloria.

Septuag. vertunt, *Spiritum humiliter gloria firmat Dominus*, dum ſcilicet eos continee in humilitate ne per gloriam ſuperbiant, itaque utrumque perdant; ſed oe, quanto fiunt gloroſiores, tanto fiant & humiliores, utpote qui gloria ſe indignos & confuſione dignos autumaot, omnemque ſuam virtutem & gloriam uni Deo Deique gratiæ aſſcribunt. Chald. vertit, *& qui ſubmiſſus eſt dividit gloriam*, id eſt tam e opioſam recipit gloriam, ut eam cum aliis dividere queat, mò optet & velit. Superbi enim indoles eſt, omnem gloriam ſibi ſoli ſervare, imò alienam rapere & ſibi attribuere: humilis verò indoles eſt gloriam ſuam aliis cedere, eamque cum aliis partiri & dividere, alioſque gloriæ ſuæ ſocios aſciſcere, eiuſque participes efficere. Syrus, *demiſſo humilitas honores multiplicat*. q. d. Una humilitas multos parit honores. honoratur enim à Deo, abangelis, ab omnibus hominibus, idque non uno, ſed multiplici honore, tum temporali, tum æterno. Rurſum humilis ſicut multiplicat humilitatis actus, ſic per eos adauget & multiplicat ſibi gloriam: nihil enim ita glorioſum eſt atque præclara agere, & humiliter de ſe ſentire: hoc enim proprium eſt gloriæ obiectum. Quocirca humilis quo præclariora agit, eo humilius de ſe ſentit, eoque maiori laude & gloria dignum ſe efficit.

Nota. Primus huius axiomatis, quod Deus ſuperbos

humiliet, & humiles exaltet, auctor fuit S. Johcap. 22. 29. dicens: *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinaverit oculos (* humiles enim demittunt oculos ex demissione animi*) ipse salvabitur.* Idem confirmat hic Salomon, & Christus Lucæ 18. 14 & B. Virgo canena in suo Magnificat: *Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.* Hi ergo quatuor hominum sapientissimi hanc gnomen asseverarunt, ut eorum testimonio cedat & convincatur omnia hominum incredulitas & diffidentia. Humilem igitur spiritu in suum hospitium, imò throoum, excipiet gloria, præsertim cùm Deus angelis, imò Seraphinis (quibus intellectus est humilibus S. Franciscus) eum inseret, ac tocælo & terra totoque mundo, etiam inferno, illustrem & gloriosum efficiet. Sunt enim superbia & humilitas quasi duæ lances, quarum si superbia ascendat & crescat, homo decrescit & descendit: si verò humilitas descendat & se deprimat, homo in magnam dignitatem ascendit. Exemplo sint primi utriusque choragi & antesignani, S. Michael & Lucifer. Lucifer enim arrogauter dicens: *In cælum conscendam*, &c. *similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. 13. mox audit v. 15. *Verumtamen adinferorum detraheris in profundum laci*: Michael verò humillimè dicens מי כמוכה, id est *quis ut Deus?* primatum inter angelos & throoum Luciferi occupavit. Eamdem ducum suorum sortem expectent humiles, qui militant sub vexillo S. Michaelis; & superbi, qui militant sub signis Luciferi. *Ipse enim est rex super universos filios superbiæ* 41. 25.

Humilitas S. Petri Alexandr. exaltata.

Exemplum illustre suggerit hodierna dies 26. Novemb. qua recolimus memoriam S. Petri Patriarchæ Alexandrini & Martyris, qui singulari sua humilitate & charitate meruit Primo honorem & amorem totius populi, ut pro eo è carcere liberando contra præsidis exercitum depugnaturus fuisset, nisi ipse modum mortis sententiam contra se latam infelo populo exequendi, Præsidi suggessisset; Secundò, meruit martyrium, ut Christus illi apparens illud ipsi præsignificaret, ac simul instantem Arrii hæresim revelaret; Tertiò, ut in morte ejus cælitus audiretur vox: *Petrus primus Apostolorum, Petrus ultimus Martyrum* inter Episcopos Alexandriæ. Quartò, ipse quoad vixit Patriarcha, in ecclesia præ humilitate numquam in throno patriarchali consedere voluit, sed in ejus dumtaxat scabello, quòd throno se indignum diceret, in quo sederat S. Marcus, totque sancti Patriarchæ. Unde meruit ut corpus ejus post mortem in eodem throno a fidelibus collocaretur: sedet ergo in throno jam Martyr, qui non sederat Episcopus. Quot quantæque hic ejus gloriæ? omitto enim eas quas in cælis sterpit.

VERS. 24. QUI CUM FURE PARTICIPAT, ODIT ANIMAM SUAM: ADIURANTEM AUDIT, ET NON INDICAT] Hebr. *exercrationem audiet, & non annunciabit*, alii legunt, *parturium audiet*, &c. Chald. *infurandum defertur ei, & non confitebitur*; Septuag. hunc versum eum sequenti sic nectunt: *Qui participat furi, odit animam suam: si autem juramentum propositum audiens non annuntiaverit, timeatur & reveriti homines, supplantati sunt: qui autem confidit in Domino, lætabitur. Supplantati sunt*, id est supplantabuntur adeò certò ac si jam supplantati essent, certò subvertentur, ut habent Complut. Regii & auctor Catenæ Græcor.

Passim interpretes simpliciter & planè hanc gnomen accipiunt de furis socio; qui furti est particeps. Sunt enim nonnulli adeò hebetes vel cupiditate cæci, ut putent, vel putare & sibi persuadere velint, furari quidem esse peccatum; at ubi jam res furto sublata est, sine peccato à se uturpari posse, quòd jam extra heri potestatem sit; imò satius esse ut illa à se innocente, quàm à fure nocente, qui eam totuste rapuit, occupetur. Huncerrorem convellit. hic Salomon, docetque tam reum esse furti socium, qui participat in furto, quàm furem qui furtum committit. Ratio est, quòd furi & furto cooperetur. Idem est in alio quovis scelere: qui enim participat in scelere, sceleri & scelesto cooperatur, proinde & ipse scelus committit, & scelestus est. Sensu ergo est, q. d. Qui eum fure rem furto ab eo sublatam partitur, odit animam suam: quia pro exiguo lucro temporali animam suam maculat peccato furti, illamque ream facit gehennæ, ac insuper infamiæ, & pœnæ temporariæ à judice infligendæ eam obnoxiam reddit.

Societas furti multi-plex.

Variis autem modis quis partiri potest cum fure, nimirum, Primò, si herus mittat famulum vel filium ad furandum ut se ditet. Secundò, si cum fure habeat societatem ad furandum: est enim in nonnullis locis & urbibus societas furum, sicut est mercatorum, in qua sicut hi lucra, sic fures eum sociis furta dividunt. Tertiò, si furi præbeat receptum, putà hospitium, ad quod divertat, ut securus furetur. Quartò, si rem à fure sublatam divendat & distrahat, ut nummos conficiat.

ADIURANTEM AUDIT, ET NON INDICAT] Est hæc alia ratio cur partiens cum fure oderit animam suam quia scilicet violat justitiam & judicium publicum, ac sæpè est periurus. Audit enim adiurantem judicem legitimè & juridicè, ut indicet furem ejusque socios & participes, & tamen non indicat, ne seipsum prodat. Judex dupliciter adiurat, Primò, cùm eum, quem citat, cogit jurare quòd non sciat quis rem furatus sit, quique ejus sint socii. Unde Chald. vertit, *infurandum defertur ei, & non faciet*; & Septuag. *si autem propositio juramento non annunciaverint, renientes & verentes ipsos homines, supplantabuntur*. Secundò, cùm reum, v. gr. furem, ejusque socios, metu religionia violandæ, cui ultionia vel maledictionis divinæ incurrendæ, sub obtestatione nominis diuini adigit & astringit ad dicendam veritatem, an scilicet rem furati vel inter se partiti sint, hoc enim propriè est aliquem adiurare. Quare reus legitimè à judice adiuratus tenetur dicere veritatem. Unde Tobias 6. 9. 5. ait Raphaeli: *Vides quomodo adiuravit me Raguel? curas adjuramentum pertransire non possum.* Sic Caiphas adiuravit Christum, dicens: *Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei?* Unde Christus non tam metu judicis, ut pote cui non suberat, quam reverentia nominis divini, per quod adiurabatur, illicò respondit se esse Christum, Matth. 26. 63. Similis erat adiuratio adulteræ in lege veteri Num. 5. 19. Quare minùs rectè & frigidè Pagnin. & Vatabl. vertunt, *audis exercationem, & non indicat*, q. d. *Qui particeps est furi, male audit ab hominibus: qui enim exseratur, nec audet conqueri se male audire.*

Secundò, aliqui per partientem eum fure accipiunt testem, unde ex Hebræo sic vertunt, *partiens animam fure, odium animæ suæ: adiurationem audiet, & non annuntiabit*. q. d. Testis adiuratus à judice ut prodat furem, si eum non judicet, sed celet & abscondat, censetur partiri cum fure, & odire animam suam; tum quia gravi periurio animam vulnerat, tum quia in causa est ne furtum prohibeatur, ac ne domino res sua restituatur; utrumque autem satis est, ut in ipsius furti consortium vocetur, censeaturque cum fure dividere, & rei furtivæ esse participe. Huc quoque vocari posset Vulgata versio, si nonnulla suppleas, hoc modo: *Qui cum fure participat, odit animam suam*. Talis autem est testis, qui judicem *adiurantem audit*, ut furem prodat, & tamen *eum non indicat*. Verùm hic sensus multa supplet, quæ non sunt in textu. Quare prior sensus, uti simplicior & plenior, sic & germanior videtur, nec idcirco jacet & marcet; sed suum habet usum, suam vim & pondus, uti liquet ex dictis. Unde eumdem furti socium increpans Salomonis pater David ait: *Si videbas furem, currebas cum eo*, psal. 49. 18.

VERS. 25. QUI TIMET HOMINEM, CITÒ CORRUET: QUI SPERAT IN DOMINO SUBLEVABITUR] Hebr. *pavor*, vel *tremor, homi is dabo laqueum*: & *fidens in Domino elevabitur*; Chald. *calumnia filii hominis accerfit ei offendiculum*; & *qui speras in Deo, robustabitur*. Septuag. hunc versum nectunt præcedenti, uti paulò antè dixi. Unde hanc gnomen iteratò quasi seperatam sic efferunt: *Impietas (qua quis magis hominem veretur quàm Deum, ideoque to quodlibet scelera, etiam hæresin & idololatriæ prolabitur) duo prolapsionum: qui autem confidit in Domino salvabitur*; Syrus, *magnus erit*. Aben Ezra tripliciter explicat. Primò, q. d. *Sperantem in se Dominus a timore inimicorum sublevabit*. Secundò, q. d. *Dominus timore eum percellit, laqueil quos impliceabit, quos pauperibus irritondit collocarat*. Tertiò, q. d. *Timore omnium, nec in Deo ipsum suam collocantem, mala qua formidabit, deprehendent*. R. Levi, q. d. Formidolosa incidet in hominem scelestum, qui ejus formidinem animadvertens, ei damnum pernicieinque inferet. Verùm *timor* hominis hic non activè, quo scilicet homo quippiam timet & formidat, sed passivè, quo scilicet homo timetur & formidatur, accipiendus est; unde Noster vertit, *qui timet hominem*. sic & Septuag. Loquitur de timore nimio & inordinato, quo quis adeò timet hominem, ut ejus metu legem Dei deserat, & peccet, malitque Deum quàm hominem offendere. Qui enim sic timet hominem, in gravia mala corporis & animæ

mæ corruet, à quibus liberabitur is qui timet Deum magis quàm hominem, & in Deo ſpem ſuam collocat. Nervosè ex
Vers. 1a. Hebr. vertit Vatabl. *pavor hominis iniicit laqueum* (pavido) *qui autem confidit in Domino, exaltabitur*. Exaltari eſt ſervari quaſi in arce, & loco ſublimi. Eſt metaphora ſumpta à militibus, qui imminente hoſte ſeſe in loca alta recipiunt, quaſi ad tutum confugium, & aſilum: tale enim eſt Deus ſperantibus in ſe, & ab hominibus quos timent, confugientibus ad ſe. Vnde David Deum ſæpè vocat שגב *misgab*, id eſt altitudinem, exaltationem, locum editum, & hoſtibus inacceſſum, munitionem altiorem, quàm ut tranſcendi vel capi poſſit; refugium tempore perſecutionis aut belli; ut pſalm. 17. 3. *Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus*. Et verſ. 17. *Miſit de ſummo, & accepit me, &c. eripuit me de inimicis meis fortiſſimis*. Deus enim ſperantes in ſe ſervat, & omnem timorem hominum ab illis propullat, ac omala quæ abeis vel aliunde quomodolibet timeri poterant, plane diſpellit; ut diſpulit à Davide malas & necem, quam ei identidem machinabatur Saul.

Antitheſis exigebat ot diceret: *Qui timet Dominum;* ſed maluit dicere, *Qui ſperat in Domino*, quòd ſpes ſemper iuſta ſit timori: Deo autem gratior eſt ſpes in illum erigeos hominem, quàm timor deprimens. Ste patiter pro *Qui timet hominem*, dicere potuiſſet, *Qui ſperat in homine, citò corruet*: hi enim duo affectus, puta ſpes & timor, ſunt comites individui, unuſque ex alio naſcitur: ſpes enim acquirendi bonum ab aliquo, parit timorem cum offendendi, ne bono ab eo ſperato privetur.

Pavor pavido eſt laqueus: quomodo?

Pavor ergo hominis paventi eſt laqueus, qui eom ſtringit, illaqueat & quaſi ſtrangulat; tum quia illi cauſa eſt ut Deum offendat, & animam ſuam laqueo hujus pavoris illaqueet, & necet: tum quia gratiam hominis, quem nimis expavit, non acquirit, ſed ejus indignationem ſæpè incurrit, ac in omalum, quod per humanum timorem declinare ſatagit, juſto Dei iudicio incidit: tum quia in alia gravia corporis, & animæ damna impingit, quæ velut laquei eum irretiunt, & ſuffocant, ac præſertim quia laqueum æternæ damnationis, & gehennæ ſibi innectit.

Eſt qui ſic explicet, q.d. Quiſquis hominum gratiam ambitioſè aucupatur, & illis ſerviliter diſplicere timet, ei perſimilis eſt qui collum ſuum inſeruit laqueo; quia ſuſpenſus hæret, quamdiu ex hominum voluntate, nutu, & ſtudio placeodi pendet: atqui eo modo pendere, perinde eſt ac ſuſpeodi, & quaſi aſſiduè ſtrangulari: qui timet enim, obſervat omnes ejus quem timet, nutus, geſtus, verba, actus, &, ſi ſolito ſeveriores viderit, angitur, trepidat, cruciatur: quare quot per diem habet angores, pavores, metus, trepidationes, tot habet laqueos, qui fauces non corporis, ſed animæ ſtringuot, & quaſi ſtrangulant. Idcirco appoſitè pavor, & metus rectè comparatur laqueo: ſicut enim laqueus collum, ſic pavor animam ſtringit, & angit, ut vocem, ſpiritum, motum & & vitam intercludat. Hoc eſt quod ait Pſaltes pſalm. 52. 6. *Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor*. q.d. Timuerunt non timenda, metuerunt homines in quibus nil eſt quod iuſtum metum ciere queat: *quoniam Deus diſſipavit oſſa eorum qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam Deus ſprevit eos*. En triplex grandis ruina, quam parit ſtudium placendi hominibus, ſcilicet omnium oſſium confractio, confuſio, & Dei aſpernatio ſive reprobatio, ait S. Bernard. (vel quiſquis eſt auctor illylus enim arguit non eſſe S. B. matdi) ſermde Miſeria humana.

Vers. 26. MULTI RAQOIRUNT FACIEM PRINCIPIS: ET IUDICIUM A DOMINO EGREDITOR SINGULORUM] Hebr. *multi requirunt faciem dominantis: & à Domino iudicium viri*. ita & Syrus, Chald. *& à facie Domini iudicium viri*; Septuag. *multi colunt faciem ducum: à Domino autem fit inſtum viro*.

Iudicium Dei multiplex.

Quæres, quodnam iuditiom ſingulorum, quod à Domino egreditur.

Primò.

Primò, *iudicium* Hebræis ſæpè idem eſt quod ſors, conditio, ſtatus, fortuna. Unde Vatabl. vertit, *à Domino proficiſcitur ſors uniuſcuiuſque*, vel *fortuna, & conditio*: q.d. Multi & magni, ait Aben Ezra, ambiunt faciem, id eſt gratiam & benevolentiam priocipis, ut abeo ad ſtatus, dignitates, officia & opes evchantur: verum à Domino pendet cuiuſque ſors, ſtatus & officium; cùm illius ſit cuique

A admetiti ſuum gradum & honorem, ſuam dignitatem & vilitatem, ſuas opes & inopiam, q.d. Ergo magis ambienda eſt facies, id eſt gratia & benevolentia Dei, quàm principis Deus eoim eſt mundi rector, hominum arbiter, orbis œconomus, officiorum diſtributor, ſtatuum pariter, opum diſpenſator, qui cuique ſuam menſoram opum, honorum officiorum admetitur & diſpenſat, prout ipſi placuerit. Deus etiam regit corda regum & principum, ut cuilibet eamdem menſuram, quæ ipſi placuerit, diſtribuant. Hoc eſt quod agnoſcit & orat Pſaltes pſal. 30. 16. *In manibus tuis ſortes meæ* q.d. Status, caſus, eventus, viciſſitudo rerum mearum, ut divitiæ & paupertas, ſervitus & principatus, ſanitas & infirmitas, honor & abiectio, pax & bellum, ait Theodor. hæ, inquam, & quælibet aliæ ſortes, ſtatus & conditiones non à fortuoa, non à principibus, ſed à tua, ò Domine, providentia pendent, reguntur & diſpenſaotur; unde ab illa ſortem meam poſtulo & expecto.

Hinc ſenſus valdè appoſitus & genuinus eſt, ac hanc gnomen nectit præcedenti, imò eius dat cauſam, q.d. Ideo qui timent homines, corruent; qui verò timent & ſperant in Domino, exaltabuntur, quia noo hominom, ſed Deo eſt cuiq; B ſuam ſortem bonam vel malam miſeramq; diſtribuere. Deus autem ſperantes in ſe amat, ideoq; bonam eis ſortem diſpenſat, eoſque ſublevat & exaltat. Eos verò, qoi ſe poſthabito timent homines, in eiſq; ſperant, odit, ideoq; eis ſortem miſeram attribuit, ut in multas ærumnas corruant. Nota. Requirere faciem principis vel Dei, eſt ambire & captare benevolentiam principis vel Dei. Hoc ſenſu ait Pſaltes pſal. 26. 8. *Faciem tuam Domine requiram*. & pſal. 104. 4. *Quærite faciem eius ſemper*. & alibi ſæpè. Favor enim & benevoleotia alicuius, in ejus facie vultuq; feteno & benevolo apparet & reſplédet.

Secundò.

Secundò, *iudicium* vocatur id quod æquum & iuſtum eſt, ut vertuot Septuag. q.d. Multi ſuæ cauſæ litiſque ius & iuſtitiam requirunt à principe, ideoque ejus faciem, ide ſt benevolentiam ſibi conciliant, ut in iudicio rem ritè perpendat & ſibi adiudicet: at non animadvertunt iudicium, id eſt iuris admioiſtrationem, iudiciſq; & ptincipis ſſenteotiam pendere à Deo magis quam à ptincipe. Quare qui ſapit, illam à Deo eſſlagitet, ad quem iudicii ius ſpectat; cùm princeps à Deo regatur, illiſque quæ Deus ſoggerit mentem accommodet, juxta illud c. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*. Ita R. Levi, R. Salomon, & C Janſen. qui ſic explicat, q.d. Multi ſtudent placere principibus, qui tantùm ſunt iudices quorumdam, & in quibuſdam cauſis: at multò magis quæreoda eſt facies, id eſt favor Domini, utpote à quo omnes & ſinguli ſunt iudicandi, quique etiam iudicum iudicia examinabit, &, ſi iniuſta ſint, retractabit, ac iniuſtè damnatis ſuum ius reſtituet. Accedit & Salazar, qui *faciem requirere*, accepit pro gratiam & favorem alicuius aucupari per munera, putà iudicem vel principem donis ſibi conciliare vel corrumpere, iuxta illud pſal. 44. 13. *Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur*. q.d. Quamvis principes, & magiſtratus muneribus inflexi iniuſtam ſenteotiam ferant, non ideo acta res eſt, & cauſa perfecta: adhuc enim reſtat extremum illud iudicium, cui tam princeps, quàm is qui illum donis corrupit ſubiici oportet, ut ex iure abſolvantur, aut damnentur. Hoc autem eſt ipſius Dei ſeveriſſimum & incorruptiſſimum arbitrium, quod effugere nulli integrum eſt.

Tertiò.

Tertiò, per *iudicium* aliqui accipiunt Dei judicium extremum. q.d. Multi timent iudicia hominum & iudicum, ideoque eorum gratiam venantur: at hæc patoi momenti ſunt; D ſummi verò momenti eſt iudicium extremum, quod Deus ferret de anima cuiuſque, eiuſque meritis vel demeritis, ut eam adiudicet cælo vel inferno per omnem æternitatem, de quo tamen homines parum cogitant & curant. q.d. Quantæ dementiæ eſt exilia hominum iudicia vereri, & Dei iudicium, à quo pendet æterna noſtra ſalus vel miſeria, non formidare, ideoque eius gratiam per bona opera non ambire? O vanitas, ò ſtupor hominum! ò mentes amentes!

Hic ſenſus cordatus eſt, piue & profundus. Extremum enim Dee iudicium antooomaſticè vocatur *iudicium*. Primò, quia ultimum erit, & ſummum, à quo nulla cadit appellatio. Secundo, quia ſinceriſſimom, & æquiſſimum: io illo enim ſcrutabitur Deus Jeruſalem in lucernis. Tertiò, quia efficaciſſimum, & planè inevitabile; illicò enim bonos conſignabit cælo, malos inferno. Quartò, qoia longiſſimum, immenſum & æternum durabit enim quamdiu durabit Deus per omnia ſæculorum ſæcula.

Quis ergo non timebit te rumque iudicium, ò rex ſæculorum, in cujus manu eſt ſingulorum vita & mors, electio & reprobatio, ſalus & perditio, felicitas & infelicitas rerus æternitatis? *Timete* ergo *Dominum omnes gentes, tribus, linguæ & populi, fortis & magni & date illi honorem, quia venit hora iudicii eius: & adorate eum, qui fecit cælum, & terram, mare & fontes aquarum*, Apoc. 14. 7.

VERS. 27. ABOMINANTUR JUSTI VIROM IMPIUM: ET ABOMINANTUR IMPII EOS, QUI IN RECTA SUNT VIA] qui rectè vivendi viam & conſuetudinem ineunt, air R. Salomon. Hebr. *abominatio iniquorum vir iniquitatis, & abominatio impii rectus via*; Septuag. *abominatio iuſtus vir viro iniuſto, abominatio autem iniquo recta pergens viam*.

Concludit Salomon hac gnome tuas parabolas, qua inſtar S. Auguſt. duas ſervitutes conſtituit ſibi contrarias, unam Dei, alteram diaboli; unam iuſtorum, alteram impiorum, inter quas perpetua eſt lis, & bellum. Juſti ergo abominantur, & inſectantur impios, ac viciſſim pii iuſtos, tum ob morum diſſimilitudinem, & repugnantiam: tum quia iuſti ſatagunt propagare regnum probitatis. Probitas ergo ne improbitati vitia ſuccumbat, imperat in armis excubare, & improbitatis tatellites non tantùm depellere, ſed & expellere nitatur oportet, eſt enim inter utramque internecinum odium, & diſſidium. Juſti igitur non oderunt impios, ſed eorum impietatem: impii verò oderunt iuſtos, æquè ac juſtitiam, & pietatem. Unde Syrus vertit, *impii rectas ſemitas abominantur*. Hic eſt piorum, & impiorum θεοῦ πόλεμος, & ἄσπονδος πόλεμος, & irreconciliabile bellum; *quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? quæ autem conventio Chriſti ad beliar?* 2. Cor. 6. 14. Hinc diſcat quiſque an juſtus ſit, an impius. Si enim impios & impietatem abominatur, iuſtus eſt; ſin pios, & pietatem inſectatur, impius eſt. Videat ergo quiſque utrius regni civis ſit, pietatis an impietatis, Dei an diaboli. Fructum & finem iubdit, quòd regni impietatis terminus ſit perditio, pietatis verò liberatio à perditione. Hunc gnomæ ſimilem audivimus c. 21. 8. *Perverſa via viri*, inquit, *aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius*.

VERSUM CUSTODIENS FILIUS, EXTRA PERDITIONEM ERIT] Hic verſus deſideratur in Hebræo, Chal. & Septuag. Complut. Tranſcriptus eſt ex Septuag. Vatican. qui eum habent cap. 54. in fin. verſ. 22. ante *Hæc quoque ſapientibus*.

Igitur hæc gnome eſt quaſi coronis, & clauſula Parabolarum Salomonis, ſignificans earum fructum, & præmium, ut hoc quaſi epiphonemate opus ſuum concludat, omnibuſque commendet. q. d. Quicumque hæc mea parabolarum verba, id eſt monita, dogmata & præcepta mente cuſtodierit, ut ea opere exerceat, & iuxta ea omnes ſuos actus componat, & dirigat; hic evadet perditionem impiis ea prævaricantibus paratam in gehenna, atque felicitatem gloriamque ſempiternam ab æterno piis legem Dei (quàm hiſce parabolis complexus ſum) ſervantibus decretam conſequetur. Quàm ergo cuique chara eſt anima, animæque ſalus æterna, tam chara ſint, & hæc mea verba & præcepta: hæc enim indicant viam rectam ad cælum ad ſalutem & felicitatem perennem, juxta illud c. 12. 28. *In ſemita juſtitiæ, vita: iter autem depravatum ducit ad mortem*.

Citat hanc gnomen S. Auguſt. lib. de Mendacio ad Conſentium capit. 18. Et nonnulla addit, quæ ferè conſonant cum iis quæ habent Septuag. Vatican. cap. 54. 22. Sic enim habet Auguſt. *Verbum excipiens filius a perditione longè aberit: excipiens autem excipiet illud ſibi, & nihil falſi de ore illius procedet*: Pro quo Vaticani c. 24. 32. habent, *nihil falſi de ore regis dicatur, & nihil falſi ex lingua ipſius exeat*; pluraque addunt, quæ regem concernunt, quorum ſenſum reddidit c. 54. 22. S. Auguſt. verò omiſſo τῶ *Nihil falſi de ore regis dicatur*, ſequentia, ſcilicet, *Nihil falſi ex lingua ipſius exeat*, vel, ut ipſe legit, *exit*, ſive *procedit*, attexuit filio excipienti verbum: quaſi non regi, ſed cuilibet hæc dicantur, ad commendandum ſtudium veritatis, & odium mendacii, ſcilicet ut probet numquam licere mentiri; unde per *verbum* accipit Chriſtum, qui eſt veritas. De eo igitur ipſe ſic exponit: *Dicat aliquis, non aliud hic accipiendum eſſe quod poſtea eſt, Excipiens verbum filius, niſi Verbum Dei, quod eſt veritas. Ergo excipiens veritatem filius à perditione longè aberit, referturque ad illud quod dictum eſt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quod verò ſequitur: Excipiens autem excipit illud ſibi, quid aliud inſinuat, niſi quod Apoſtolus dixit: Opus autem ſuum probet unuſquiſque, & tunc in ſemetipſo habebis gratiam, & non in alterò? Qui enim excipit verbum, id eſt veritatem, non ſibi, ſed ut hominibus placeat, non eam cuſtodit cùm eis videt poſſe placere mendacia. Qui autem excipit ſibi, nihil falſum de ore ipſius procedit; quia etiam cùm placet hominibus mendacium, non mentietur illi, qui veritatem non quæ illis, ſed quæ Deo placeret, excepit ſibi. Itaque non eſt cur hic dicatur: Omnes quidem perdet qui loquuntur mendacium*.

Igitur mens S. Auguſt. eſt Verbum Dei eſſe Chriſtum qui eſt veritas, ac proinde eum qui Chriſtum cuſtodit, cuſtodire pariter veritatem, ut ſit verax tam ſermone, quàm opere, ideoque talem tam longè abeſſe à perditione, quàm abeſt Chriſtus qui eſt Jeſus, id eſt ſalvator, ipſaque ſalus, & vita juxta id quod Judæis ait Chriſtus Joan. 6. 40. *Hæc eſt autem voluntas Patris mei, qui miſit me: ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*. Et c. 8. 24. *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro*. Et v. 51. *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum*. Et c. 17. 3. *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te, ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Hic ſenſus ſublimis eſt, ſed myſticus potiùs quàm literalis.

QUARTA

QVARTA PARS LIBRI.

Prima enim cœpit cap. 1. Secunda cap. 10. Tertia cap. 25. Quarta hoc cap. 30.

QVarta hæc pars elegantiſſima eſt & pulcherrima, æquè ac difficillima & obſcuriſſima. Priores enim tres partes continent Proverbia & Paroemias claras, ac antitheſibus & ſimilitudinibus perſpicuas & illuſtres, hæc verò continet ænigmata & gryphos inſignes, ſed arcanos & perdifficiles, tum ex phraſi quæ involuta eſt & ænigmatica; tum ex ſenſu et materia, quæ ſublimis eſt et profunda. Meritò ergo Salomon, ut præſtantiſſimam, ultimo libri loco reſervavit, ut hanc velut auream coronidem operi ſuo imponeret.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon in perſona Agur vocat ſe ſtultiſſimam virorum, celebratque clemeata & opera Dei in comprehenſibilia. Inde v. 11. ſex gryphos, ſive ænigmata, proponit per totidem quaterniones. Primus quaternio eſt quatuor generationum perverſarum, v. 11. Secundus; ſanguiſuga & inſaturabilium, ſcilicet inferni, oris vulva, terra & ignis, v. 15. Tertius quatuor viarum difficilium, ſcilicet viæ aquilæ in cœlo, viæ colubri ſuper petram, viæ navis in mari, & viæ viri in adoleſcentia, v. 18. Quartus quatuor commoventium terram, quæ ſunt ſervus, ſtultus, & ancilla dominantes, ac odioſa mulier, ver. 21. Quintus eſt de quatuor terræ minimis, & tamen ſapientiſſimis, ſcilicet formica, lepore, locuſta & ſtellione, v. 24. Sextus de quatuor quæ bene gradiantur, quæ ſunt leo, gallus, aries, & rex, v. 29.

1 VErba Congregantis filii Vomentis. Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante confortatus, ait: 2. Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum. 3. Non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum. 4. Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligavit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitavit omnes terminos terræ? quod nomen eſt eius, & quod nomen filii eius, ſi noſti? 5. Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe: 6. ne addas quidquam verbis illius, & arguaris, inveniarisque mendax. 7. Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar. 8. Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me, Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo neceſſaria: 9. ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. 10. Ne accuſes ſervum ad dominum ſuum, ne forte maledicat tibi, & corruas. 11. Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit. 12. Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. 13. Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrectæ: 14. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. 15. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, Affer. Tria ſunt inſaturabilia, & quartum, quod numquam dicit: Sufficit. 16. Infernus, & os vulvæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis verò numquam dicit: Sufficit. 17. Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ. 18. Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: 19. Viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam navis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia. 20. Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum. 21. Per tria movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: 22. Per ſervum cum regnaverit: per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo: 23. per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cùm fuerit heres dominæ ſuæ. 24. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. 25. Formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi: 26. Iepuſculus, plebs invalida, qui collocat in petra cubile ſuum: 27. regem locuſta non habet, & egreditur univerſa per turmas ſuas: 28. ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. 29. Tria ſunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter: 30. leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pavebit occurſum: 31. gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt rex, qui reſiſtat ei. 32. Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam elevatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum, 33. Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehemeoter emungit, elicit ſanguinem: & qui provocat iras, producit diſcordias.

VERS. 1.

Quis ergo non timebit te tuomque iudicium, ò rex ſaculorum, in cujus manu eſt ſingulorum vita & mors, electio & reprobatio, ſalus & perditio, felicitas & infelicitas totius æternitatis? *Timete* ergo *Dominum omnes gentes, tribus, lingua & populi, pauili & magni & duæ illi honorem, quia venit hora iudicii eius: & adorate eum, qui fecit cælum, & terram, mare & fontes aquarum*, Apoc. 14. 7.

Vers. 27. ABOMINANTUR JUSTI VIRUM IMPIUM: ET ABOMINANTUR IMPII EOS, QUI IN RECTA SUNT VIA] qui recte vivendi viam & conſuetudinem ineunt, ait R. Salomon. Hebr. *abominatio iniquorum vir iniquitatis, & abominatio impii rectus via*; Septuag. *abominatio iuſtus vir vino iniuſte, abominatio autem iniquo recta pergens via.*

Concludit Salomon hac gnome tuas parabolas, qua inſtar S. Auguſt. duas civitates conſtituit ſibi contrarias, unam Dei, alteram diaboli; unam iuſtorum, alteram impiorum, inter quas perpetua eſt lis, & bellum. Juſti ergo abominantur, & inſectantur impios, ac viciſſim pii iuſtos, tum ob morum diſſimilitudinem, & repugnantiam: tum quia iuſti ſatagunt propagare regnum probitatis. Probitas ergo ne improbitati victa ſuccumbat, ſemper in armis excubare, & improbitatis ſatellites non tantùm depellere, ſed & expellere nitatur oportet, eſt enim inter utramque internecinum odium, & diſſidium. Juſti igitur non oderunt impios, ſed eorum impietatem; impii verò oderunt iuſtos, æquè ac juſtitiam, & pietatem. Unde Syrus vertit, *Impii rectas ſemitas abominantur*. Hic eſt piorum, & impiorum ἀνυπόκριτος πόλεμος, & irreconciliabile bellum: *quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? quæ autem conventio Chriſti ad belial?* 2. Cor. 6. 14. Hinc diſcat quiſque an juſtus ſit, an impios. Si enim impios & impietatem abominatur, juſtus eſt; ſin pios, & pietatem inſectatur, impius eſt. Videat ergo quiſque utrius regni civis ſit, pietatis an impietatis, Dei an diaboli. Fructum & finem iubdit, quòd regni impietatis terminus ſit perditio, pietatis verò liberatio à perditione. Hoc gnomæ ſimilem audivimus c. 21. 8. *Perverſa via viri*, inquit, *aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius.*

VERSUM CUSTODIENS FILIUS, EXTRA PARDITIONEM ERIT] Hic verſus deſiderator in Hebræo, Chal. & Septuag. Complut. Tranſcriptus eſt ex Septuag. Vatican. qui eum habent cap. 24. in fin. verſ. 22. ante *Hæc quoque ſapientibus*.

Igitur hæc gnome eſt quaſi curonis, & clauſula Parabolarum Salomonis, ſignificans earum fructum, & præmium, ut hoc quaſi epiphonemate opus ſuum concludat, omnibuſque commendet. q. d. Quicumque hæc mea parabolarum verba, id eſt monita, dogmata & præcepta mente cuſtodierit, ut ea opere exerceat, & iuata ea omnes ſuos actus componat, & dirigat; hic evadet perditionem impiis ea prævaricantibus paratam in gehenna, atque felicitatem gloriamque ſempiternam ab æterno piis legem Dei (quàm hiſce parabolis complexus ſum) ſervantibus decretam conſequetur. Quàm ergo cuique chara eſt anima, animæque ſalus æterna, tam chara ſint, & hæc mea verba & præcepta: hæc enim indicant viam rectam in cælum ad ſalutem & felicitatem perennem, juxta illud c. 12. 28. *In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem declinans ducit ad mortem*.

Citat hanc gnomen S. Auguſt. lib. de Mendacio ad Conſentium capit. 18. Et nonnulla addit, quæ ferè conſonant cum iis quæ habent Septuag. Vatican. cap. 24. 22. Sic enim habet Auguſt. *Verbum excipiens filius a perditione longè aberit: excipiens autem excipiet illud ſibi, & nihil falſi de ore illius procedit*: Proquo Vaticani c. 24. 22. habeat, *nihil falſi de ore regis dicatur, & nihil falſi ex lingua ipſius exeat*; pluraque adduot, quæ regem concernunt, quorum ſenſum reddidi c. 24. 22 S. Auguſt. verò omiſſo τῷ *Nihil falſi de ore regis dicatur*, ſequentia, ſcilicet, *Nihil falſi ex lingua ipſius exeat*, vel, ut ipſe legit, *exit*, ſive *procedit*, ait aut filio excipienti verbum: quaſi non regi, ſed cuilibet hæc dicantur, ad commendandum ſtudium veritatis, & odium mendacii, ſcilicet ut probet numquam licere mentiri; unde per *verbum* accipit Chriſtum, qui eſt veritas. De eo igitur ipſe ſic exponit: *Dicet aliquis, non aliud hic accipiendum eſſe quod poſtea eſt, Excipiens verbum filius, niſi Verbum Dei, quod eſt veritas. Ergo excipiens veritatem filius à perditione longè aberit, referturque ad illud quod dictum eſt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quod verò ſequitur: Excipiens autem excipit illud ſibi, quid aliud inſinuat, niſi quod Apoſtolus dicit: Opus autem ſuum probet unuſquiſque, & tunc in ſemetipſo habebit gratiam, & non in altero? Qui enim excipit verbum, id eſt veritatem, non ſibi, ſed ut hominibus placeat, non eam cuſtodit cùm eis videt poſſe placere mendacia. Qui autem excipit ſibi, nihil falſum de ore ipſius procedit; quia etiam cùm placet hominibus mendacium, non mentietur illi, qui veritatem non quòd illis, ſed quòd Deo placeret, exſcipit ſibi. Itaque non eſt cur hic dicatur: Omnes quidem perdet qui loquuntur mendacium.*

Igitur mens S. Auguſt. eſt Verbum Dei eſſe Chriſtum qui eſt veritas, ac proinde eum qui Chriſtum cuſtodit, cuſtodire pariter veritatem, ut ſit verax tam ſermone, quàm opere, ideoque talem tam longè abeſſe a perditione, quàm abeſt Chriſtus qui eſt Jeſus, id eſt ſalvator, ipſaque ſalus, & vita iuxta id quod Judæis ait Chriſtus Joan. 6. 40 *Hæc eſt autem voluntas Patris mei, qui miſit me: ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*. Et c. 8. 24. *Si non crediderit is quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro*. Et v. 51. *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum*. Et c. 17. 3. *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te, ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Hic ſenſus ſublimis eſt, ſed myſticus potius quàm literalis.

QUARTA

QVARTA PARS LIBRI.

Prima enim capit cap. 1. *Secunda cap.* 10. *Tertia cap.* 25. *Quarta hoc cap.* 30.

QUarta hæc pars elegantiſſima eſt & pulcherrima, æquè ac difficillima & obſcuriſſima. Priores enim tres partes continent Proverbia & Paroemias claras, ac antitheſibus & ſimilitudinibus perſpicuas & illuſtres, hæc verò continet ænigmata & gryphos inſignes, ſed arcanos & perdifficiles, tum ex phraſi quæ involuta eſt & ænigmatica; tum ex ſenſu et materia, quæ ſublimis eſt et profunda. Meritò ergo Salomon, ut præſtantiſſimam, ultimo libri loco reſervavit, ut hanc velut auream coronidem operi ſuo imponeret.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon in perſona Agur vocat ſe ſtultiſſimam virorum, celebratque elementa & opera Dei incomprehenſibilia. Inde v. 11. *ſex gryphos, ſive ænigmata, proponit per totidem quaterniones. Primus quaternio eſt quatuor generationum perverſarum, v.* 11. *Secundus, ſanguiſuga & inſaturabilium, ſcilicet inferni, oris vulva, terra & ignis, v.* 15. *Tertius quatuor viarum difficilium, ſcilicet viæ aquilæ in cælo, viæ colubri ſuper petram, viæ navis in mari, & viæ viri in adoleſcentia, v.* 18. *Quartus quatuor commoventium terram, quæ ſunt ſervus, ſtultus, & ancilla dominantes, ac odioſa mulier, ver.* 21. *Quintus eſt de quatuor terræ minimis, & tamen ſapientiſſimis, ſcilicet formica, lepore, locuſta & ſtellione, v.* 24. *Sextus de quatuor quæ bene gradiuntur, quæ ſunt leo, gallus, aries, & rex, v.* 29.

1 VErba Congregantis filii Vomentis. Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante confortatus, ait: 2. Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum. 3. Non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum. 4. Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligavit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitavit omnes terminos terræ? quod nomen eſt eius, & quod nomen filii eius, ſi noſti? 5. Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe: 6. ne addas quidquam verbis illius, & arguaris, inveniarisque mendax. 7. Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar. 8. Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me, Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo neceſſaria: 9. ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. 10. Ne accuſes ſervum ad dominum ſuum, ne fortè maledicat tibi, & corruas. 11. Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit. 12. Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. 13. Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrectæ: 14. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. 15. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, Affer. Tria ſunt inſaturabilia, & quartum, quod numquam dicit: Sufficit. 16. Infernus, & os vulvæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis verò numquam dicit: Sufficit. 17. Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ. 18. Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: 19. Viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam navis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia. 20. Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum. 21. Per tria movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: 22. Per ſervum cum regnaverit; per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo: 23. per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cùm fuerit heres dominæ ſuæ. 24. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. 25. Formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi: 26. Iepuſculus, plebs invalida, qui collocat in petra cubile ſuum: 27. regem locuſta non habet, & egreditur univerſa per turmas ſuas: 28. ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. 29. Tria ſunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter: 30. leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pavebit occurſum: 31. gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt rex, qui reſiſtat ei. 32. Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam elevatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum, 33. Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem: & qui provocat iras, producit diſcordias.

VERS. 1.

Vers. 1. VERBA CONGREGANTIS FILII VOMENTIS. VISIO, QUAM LOCUTUS EST VIR, CUM QUO EST DEUS, ET QUI CUM DEO SECUM MORANTE CONFORTATUS, AIT] Multi *Congregantis, vomentis*, &c. accipiunt ut nomina non appellativa, ſed propria, unde & in Bibliis Romanis ſcribuntur majuſculis literis C. & V. quare ex Hebræo ſic vertunt, *verba Agur filii Jake, prophetiam dixit vir ad Ithiel de Ithal.* ita Chald. ſic ferè & Syrus, *verba Agur*, ioquit, *filii Jake, qui recipit prophetiam & corroboratus eſt*, & *dixit ad Ithiel*; Aquila, *ad Ethel*, & *perfice*; Theodot. *ad Ethel*, & *potero*, &c. ita & Vatabl. Pagnin. Baynus, Janſen. & Aben Ezra, qui proinde cenſent hæc verba non eſſe Salomonis, ſed Agur, qui tempore Salomonis floruit ſapientia, probitate, auctoritate, atque hanc ſuam doctrinam tradidit Ithiel & Uchal, duobus diſcipulis vel ſocijs ſuis, ideoque Salomonem ejus ſapienter dicta in ſuum librum huc tranſtuliſſe, vel ab alio quopiam illa Salomonis libro eſſe addita. Quam ſuam ſententiam verifimilem faciunt, tum quod tria accuratè hinc expreſſa ſint nomina, patris, filii & diſcipulorum ſuorum, quæ non niſi contortè appellative accipi poſſint: tum quòd adeò diſſimilis ſit hic ſtylus, & ſermo à reliquo ſermone & ſtylo Proverbiorum: tum denique quòd prophetia dicatur, & viſio, cùm Salomon hoc libro non Prophetam egerit, ſed juvenum inſtructorem. Alii ex adverſo contenduot hæc omnia, æque ac præcedentia, non eſſe Agur, ſed ipſius Salomonis, ideoque nomina *Agur*, *Jake*, *Ithiel & Ithal*, quæ propria videntur, appellativè eſſe accipienda, ut ſignificent proprietates & dotes Salomoni convenientes, uti eas appellativè accepit & expoſuit tam Noſter quàm Sept. Eccleſia enim & Patres hæc, æquè ac præcedentia, tribuunt Salomoni, etiamſi nomine Salomonis, non Agur. ita Beda, Lyran. Hugo, Arboreus, Dioovſ. Peltanus & alii.

Ego inter utramque ſententiam medius ineedo, & utramlio concordiam redigo. Dico ergo, ſicut in parabolis Euangelicis Chriſti Domini & aliorum, duplex eſt ſenſus, prior eſt grammaticus, ſive corticis literæ vel parabolæ, poſterior patabolicus & præcipuus, qui per grammaticum ſive corticem literæ parabolicè ſignificatur. & per parabolam velut per imaginem & ideam ſibi ſimilem repræſentatur, ſic pariter hic accidit Eſt enim hæc parabola vel ænigma Salomonis, in quo ſenſu grammatico, ſive in cortice parabolæ, alludit ad virum ſua ætate ſapientia inſignem, putà ad Agur, quaſi is hic ſuos diſcipulos vel familiares, Jethielem & Uchal inſtruat, ſuamque ſapientiam doceat. Imò Salomon Agurem hoc capite, & cap. ſeq. Lamuelem ut interlocutores inducit. Sicut Plato in Dialogis & Plutarchus in Sympoſiis (eſt enim & hoc ſympoſium, ſive convivium ſapientiæ Salomonis) varios inducunt interlocutores, ut Socratem, Protagoram, Menonem, &c. In Agutis ergo & Lamuelis perſona loquitur hic Salomon: eorum enim nomen & perſonam induit, ut nominis ſignificata ſibi attribuat. Ac probabile eſt, gryphos & ænigmata hujus capitis dictata fuiſſe ab Agure, ſed ea ſua facit & in ſe tranſcribit hic Salomon, imò ea confirmat, eiſqur ſuum dat calculum, pondus & auctoritatem.

Sub hoc ergo grammatico ſenſu & cortice nominum propriorum, Aguris, Jake, Ithielis & Uchial, parabolicè ſignificat res arcanas, dum nomina hæc propria interpretatur, eorumque ſignificata ſibi aſcribit, q.d. Verba Aguris, id eſt Salomonis; qui fuit Agur, id eſt congregans & filius Jake, id eſt vomentis quia ipſe ſuam ſapientiam hic congregavit, eamque in paucos quaternarios contraxit, ac ſuam mentem ſenſuique in Deum collegit, ut ejus lumina divina abundè hauriret, eiſque plenus illa deinde aliis pleno ore eructaret, tanta abundantia, ut eam evomere videretur, perinde ac fornax non abſurde, ſed eleganter dicitur vomere ſcintillas & ignes, quia illos copiosè ejaculatur. & Virgil. ait: *Vmbo vomit aureus ignes*. Et: *Purpuream vomis ille animam*, Æneid. 9. & Ovid. epiſt. 18. *Hiatus vomit atque voſorbet Scylla*. Et lib. 1. Faſtorum. *Flammas ere vomit Cacus*. Sicut ergo gurgites & fontes egurgitant vomuntque aquarum copiam cum impetu: ſic Salomon vomit hic aquas ſapientiæ velut fons exuberans.

Senſus grammaticus v. 1.

Significat ergo *Ta filius vomentis*, id eſt abundans vomitu (ſicut *filius iniquitatis* dicitur abundans inquitate) Salomonis mentem adeò divinis revelationibus fuiſſe colluſtratam & repletam, ut inſtar abundantis vomitu cogetetur eructare, & toti mundo profundere hæc ſalutaria dogmata, quæ collecto ſpiritu quaſi plenus muſto didicerat & hauſerat a Deo: ſicut Apoſtoli recepto Spiritu ſancto in Pentecoſte, quaſi pleni muſto eructabant magnalia Dei, ut viderentur ea vomere, eſſeque ebrii. Hinc hanc doctrinam vocat prophetiam, quia cæleſti lumine acceptam, dicitque *Ieithiel*, id eſt *per Ithiel*, id eſt per hoc quòd mecum eſt Deus, (nam יש *iſti*, ſignificat, *mecum eſt*, עמי *el*, id eſt *Deus*) & *Ithiel*, id eſt Deo mecum exiſtente & morante, *mihel*. id eſt potero, q.d. Confortatus à Deo potero altam hanc ſapientiam edere & depromere, ſicut de facto eam edo & depromo. unde Cajet. ſic ad verbum ex Hebræo appoſitè ad Noſtram verſionem transfert, *Verba collecti filii vomentis: Prophetia, dictum viri per mecum el* (id eſt Deus) *mecum el, potero*, Sic Salomon Eccleſ. 2. 1. vocat ſe *Eccleſiaſten*, id eſt concionantem, convocantem, & congregantem, docentemque Eccleſiam, ſive cœtum fidelium. Planiùs *Leithiel* exponas, *cui nomen eſt Ithiel*; id eſt *mecum eſt Deus*, hoc eſt, ut vertit Noſter, *cum quo eſt Deus*. Lamed enim initiale articulus eſt dativi caſus, *Ithiel* verò idem eſt quod *mecum Deus*.

Sub hoc ſecundo parabolico ſenſu, qoi genuinus eſt & literalis, latet tertius ſymbolicus altior & ſublimior, quo Salomon aſſurgit ad Deum & Chriſtum Salomonis antitypum, quem proinde vocat *Ithiel*, id eſt mecum Deus. Cum Chriſto homine enim fuit divinitas & perſona Verbi. Unde Chriſtus ab Iſaia cap. 9. vocatur *Emmanuel*, id eſt nobiſcum Deus; Igitur Salomon hic adumbrat, & per umbram horum nominum obſcure repræſentat myſterium SS. Trioitatis, *Agur* enim, id eſt congregans, eſt Deus Pater, in quo eſt formaliter & radicaliter omnis collectio ſapientiæ, & totius divinitatis ac ſanctæ Trinitatis congregatio. Unde vocatur *filius vomentis*, id eſt ex abundantia majeſtatis & gloriæ eructaos, & quaſi vomens, id eſt profundens gigneniſque *Ithiel*, id eſt filium. Hic enim dicit *Ithiel*, id eſt *mecum Deus*: quia in Chriſto inhabitat *omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Coloſſ. 2. 9. Hic etiam profundit ſpiratque *Vchal*, id eſt Spiritum ſanctum: huius eoim nmmen & vox eſt *Vhal*, id eſt *potero*, quia Spiritus hic validiſſimus & potentiſſimus eſt, ut nemo ejus vi & efficaciæ reſiſtere valeat. Repetitur & geminatur *Tò ithiel*, ob geminam in Chriſto naturam divinam & humanam. Hoc ergo eſt ænigma SS. Trinitatis: huius enim myſterium non apertè, ſed per inuolucrum obſcuti huius ænigmatis, Salomon prudenter Iudæis rudibus & craſſis hoc ſchemate adombrare, imo celare voluit & abſcondere, ne, ſi clarè illud enuntiaret: ab ipſis non caperetur, ſed rideretur, explooderetur & forte blaſphemaretur. Hæc ita ſe habere liquet ex ſeqq. v. 4. & 5. ubi deitatis omnipotentiam, ac S. Trinitatem, & nominatim generationem Filii clare expeimit, dicens *Quod nomen eſt eius, & quod nomen filii eius, ſi noſti?* In quo ſecutus eſt Dauidem patrem ſuum, dicentem pſal 109. *Dixit Dominus Domino meo* (putà Deus Pater Deo Filio) *Sede à dextris meis*: unde ex hoc loco Chriſtus convicit Phariſæos. Nunc ſingulatim ex ordine verba expeodamus ſingula.

Symbolic.

Symbolum SS. Trinit.

VERBA CONGREGANTIS] *Agur*, ſi etymon ſpectes, eſt *paal* ſive participium paſſivum coniugationis *cal*, ſignificans *congregatus collectus, contractus*. Poteſt tamen activè ſumi pro *congregans, colligens, contrahens*, præſertim dum nomen eſt. Aliqui *agur* vertunt *peregrinum*, advenam: גור *gur* enim ſignificat peregrinari, ut *aleph* ſit hæmanticum & aſcititium: verùm minùs appoſitè huic loco congruit hoc etymon.

Sed cur Salomon vocatur *Agur*, id eſt congregans, vel congregatus & collectus?

Salomon ſi Agur, id eſt congregans. Primò.

Reſpondrt Primò, Cajetan. eum vocari collectum, quòd mentem virefque & ſenſus omnes colligeret, & in Deum levocaret, ut divinos ſapientiæ fatus exciperte, quos abundè in alios profunderet, & quaſi divino muſto plenus evomrtet: אגר *agar* enim ſignificat frumenta à paleis excoſſa & pura in horrea congregare, ac multum in dolia condrre.

Secundò, Lyran. cenſet Salomonem dici congregantem, quòd Iſraelitas ſibi ſubditos ſua ſapientia in unum regnum, unamque ſynagogam congregarit & confœdera-

Secundò.

tu;

rit, ut nulla ſeditio aut rebellio ejus regnum concuſſerit. Nam ut ait Agapetus Diaconus in Admonit. ad Juſtinian. Imp. *Vanum regis & agricolæ ſtudium, una cura eſt congregare: hic quidem ſerit frumentum, & frumenta congregat, ille verò beneficia ſeris, & cives conducit.*

Tertiò: Tertiò, Hugo *congregantem* cenſet idem eſſe quod Eccleſiaſten, qui ſcilicet populum ad concionem evocat, & ad eos verba facit. Verùm hæc alienora & remotiora à mente Salomonis, & à ſcopo hujus loci videntur.

Quartò. Quartò, & magis appoſitè, Hebr. *agur* ſignificat colligere frumenta: unde *agur* vocatur collector publicæ annonæ frumentariæ: hinc Arabes etiamnum collectores hoſce vocant *Agori*. Similis congregator & collector annonæ ſpiritalis, putà doctrinæ & ſapientiæ fuit Salomon, ut eam in populos diſtribueret, uti facit hoc libro, juxta illud Chriſti de ſervo fideli, *quem conſtituit ſuper familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram*, Lucæ 12. 42.

Huc facit illud Platonis in Protagora: *Doctrina cum frumentum acceſſiones habet*, q. d. Sicut frumentum, quoties ad modium venit & menſuratur, toties auctius & cumulatius invenitur, uti patet experienti) donec iuſtum ſtatumque ſui terminum acquirat: ſic qui doctrinam in alios effundit, eandem auget & cumulat. B

Huc accedunt alii, qui τὸ *congregantis* exponunt de fructu auditorum, alluſione ad meſſem meſſorum, q. d. Sicut meſſores amplam colligunt meſſem: ſic ego Salomon amplum auditorum fructum ſerendo, & docendo hæc mea dogmata, collegi.

Quintò. genuiæ. Quintò & genuinè, dicitur Salomon *congregans*, id eſt collector & compilator, quia ſententias graves, elegantes, certas, eximias non ab alio, ſed à ſe compoſitas in hoc volumen, velut grana à paleis excuſſa, eventilata & pura in horreum congregavit. Proprie verò dicitur *congregans* reſpectu ſententiarum hujus capitis & ſequentis, quia illæ præ ceteris ſunt ſelectæ, & illuſtres, & quia eas in breves quaterniones adunavit denſavitque, ut paucis verbis multa arcana, & ſublimia ſignificaret, ſicut multa ſpicarum meſſis, per tritutam excuſſis paleis & culmis, in pauca redigitur grana, quæ denſata in horreum inferuntur; ac ſicut multa grana molita & excuſſis cribro ſiliquis ſive furfuribus, in pauca ſatinam ſive pollinem contrahuntur: aut ſicut uvæ torculari expreſſæ reſectis racemis, acinis & vinaceis parum dant liquoris præſtantis, putà vini, quod collectum & denſatum in dolia congregatur. Radix enim *agur*, alludit ad אגר *gera*, id eſt attraxit, contraxit, unde ſignificat congregationem, qua res multæ in paucas contrahuntur & denſantur. Hinc אגרות *iggerot* vocatur epiſtola, quòd in ea multæ res paucis ſcribantur & contrahantur, ut ad amicos perferantur. Unde notat Aben Ezra *Agur*, id eſt Salomonem, hic compilare & condenſare ſententias illuſtres, quarum ſingulæ ſint quadrimembres, eò quòd quaternis rebus conſtentur & conſtent, excepta una v. 7. quæ bimembris eſt & duabus tantùm rebus conſtatur; licet ſi rectè conſideres, in eadem invenire ſit quaternionem, ſcilicet eam quaternis rebus, ut ceteræ conſtare. Nam & prima ſententia, quæ primis ſex verſiculis abſolvitur, quaterna continet, putà quatuor elementa, nimirum cælos, quorum nomine ignis intelligitur (qui proximè ad cælos accedit, imò veteres cenſuere ſolem eſſe, ignem, uti dixi Eccli. 43. 3.) ventum ſive aerem, aquam & terram. Salomon ergo vocatur hic *Agur*, id eſt congregans, contrahens, denſans, quia omnes haſce ſententias in breves, & paucos quaternarios rerum multiplicium, ſimilium vel diſſimilium denſavit & contraxit.

Denique *congregans* accipi poteſt pro colligans: ſegetes enim congregantur, dum in manipulos & faſciculos colligantur. Colligans autem, id eſt quod ſententias involucris parabolarum & ænigmatum involuens, adſtringens & celans, nec eas plana narratione explanans & explicans, juxta illud Iſaiæ 8. 16. *Liga teſtimonium, ſigna legem*. q. d. Ne clarè edicta mea Judæis enuncies, ſed parabolis ea involve & tege. Itaque τὸ *congregans*, id eſt *colligans*, notat ſequentes parabolas eſſe gryphos & ænigmata.

FILIUS VOMENTIS] Id eſt plenus vomitu, ita repletus deliciis & vinis, ut eas eructet & evomat. Sicut enim ſi quis largiter comedat res multi ſucci multæque ſubſtantiæ, ſed in parvam quantitatem denſatas & contractas, uti ſunt pultes, gallinæ aut vervecis ſuccus contuſus, diſtillatus, & in exiguum liquorem contractus (quod vulgò piſtum ſive ſublimatum, vel quintam eſſentiam vocant) vina generoſa, A &c. parva earum quantitate ita ſtomachum infarcit implet-que, ut, dum ſtomachus ſingula reſolvit, enucleat & concoquit; diſtendatur & accendatur, nec poſſit ea continere, ſed cogatur evomere: ſic pariter mens Salomonis hîc ſententiis denſatis, & multa ſignificantibus plena, tumida & inſatia non tam eas eloquitur, quàm eructat & evomit, ob earum copiam, denſitatem, præſtantiam & vim, æquè ac animi ardorem & impetum, ut eas expromat, aliiſque infundat & imprimat. Porrò Plinius lib. 11. 37 docet illa animalia dumtaxat vomere, quæ inferiorem ventrem habent anguſtum, qualia ſunt homo & canis: *Subeſt*, inquit, *venter ſtomachum habentibus, ceteros ſimplex ruminantibus, omnes ſanguine carentibus nullus. Inteſtinum enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam via eodem reflectitur, ut ſepia & polypo. In hominis admodum infimo ſtomacho ſimilis canino. His ſolis animalium inferiore parte anguſtior, inque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimuntur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum ad inferiora tranſmittit.* Sic pariter Salomoni inferior mentis venter, qui res humanas contemplatur, anguſtior erat, præſertim zelo & ardore ſuperioris, in mente, ut ita dicam, ventris cum coarctante, ac perurgente ad contemplandas res divinas & cæleſtes, quare anguſtiæ hæ coegerunt eum has eructare, & quaſi evomere in bonum & ſalutem ſubditorum, omnimque hominum. Aliqui, ut Aben Ezra & Oſorius, pro *filio vomentis*, verrunt *filii obedientiæ*, vel *obedientiæ*. Hoc enim ſignificat Hebr. בן בנות *bin ieKo*: ſi illud à יקב *ieKa*, id eſt audire, obedire, derives. Unde Aben Ezra: Salomon, inquit, vocatur *filius ieKo*, id eſt Davidis, cui populi auſcultabant, & obtemperabant, aut potiùs qui Deo per omnia auſcultabat & obtemperabat. Unde à Deo vocabatur, *vir ſecundum cor Dei*. Verùm Noſtet & alii patrim *reKe* derivant à נקה *Ka*, id eſt vomuit, ut *iod* ſit hîc emanticum, non radicale. Vertendum ergo, *filius vomentis*.

Igitur *ſi vomentis* ſignificat redundantiam ſapientiæ, & ſpiritus in Salomone, ut eam quin continere non valens, cogeretur pleno ore & gutture effundere & quaſi vomere, perinde ac David dicens pſal. 44. *Eructavit cor meum verbum bonum*, q. d. Præ copia & præſtantia ſapientiæ divinæ, quam cælitus hauſi, non poſſum eam cohibere, quin eam eructem & cum impetu proloquar. Alludit ad muſtum vini generoſi, quod æſtuans & oſtiens ſupernè per orificium emittit igneos vapores, halitus & bullas, adeò ut, ſi orificium hoc claudas, vinum ſuo æſtu ipſa vaſa diſrumpat. Spiritus enim vinæ æſtuantis vaſe contineri nequit. Similis erat ſpiritus Davidis & Salomonis, ac ſimilis eſt eunuchi Apoſtolici & zeloſi. Huc facit illud Rhodigini lib. 21. cap. 8. vomentes olim vocatos, qui non præmeditata oratione, ſed ex tempore aliquid profarentur: *Hodie*, inquit, *proponas, cras verò audias: non enim ſumus vomentibus, ſed ex accurato diſcentibus.* Prophetæ verò, qualis erat David & Salomon, quia Spiritu ſancto affante ex tempore ſua dogmata proloquebantur, inter vomentes cenſeri poterant. Idem Rhodiginus lib. 21. c. 44. Palæon. ait, pictor pinxit Homerum vomentem, reliquos verò Poetas circumſtantes, atque exorbentes quæ ille ore & pectore fundebat: qualem etiam Ovidius eleg. 8 Amor. eumdem deſcribit, velut perennitter fcaturientem, reliquoſque Poetas ex illo *ingeniorum fonte*, ut eum vocat Plinius lib. 17. c. 5. bibentes, *cujus*

Vanum Pierii ora rigantur aquis.

Addamus hîc aliorum aliter opinantium expoſitiones.

Primò, R. Levi: Salomon, inquit, vocatur *congregans, filius vomentis*, quòd apud ſe collectas haberet cogitationes contrarias in graviſſimis quæſtionibus, evomeretque voluerit onerotum & inutile pondus cogitationum. quæ ad veritatis normam exactæ non eſſent, ut eas rejiceret pater ſibi quæ utiles eſſent, veritatique conſentirent. q. d. Salomon evomuit vanas cogitationes & deſideria concupiſcentiæ, ut in eor vacuum congregaret & coacervaret cogitationes ſanctas & deſideria ezlettia.

Secundo, Hugo: Salomon, inquit, eſt *filius vomentis*, id eſt filius Davidis ex Bethſabee. *Bethſabee* enim, vel ut Hebræi pronuntiant, *Bat ſeba*, idem eſt quod *filia ſaturitatis*; filius ergo vomentis, idem eſt quod filius ex ætate & ſatura: quia ſcilicet Salomon delicias ſcie exſaturavit ut quæ ad faſtidium & vomitum. q. d. Appoſitè Salomonis mater dicta eſt *Bethſabee*, id eſt filia ſaturitatis, quia ipſa paritura erat filium, qui ſe omnibus mundi voluptatibus exſaturatet uſque ad nauſeam & vomitum. Hoc omen habuit Bethſabee nomen.

Ter-

Tertiò, idem Hogo: Salomon, inquit, vocatur *filius vomentis*, id est Davidis, qui ut periculum capitis evaderet saliva vomens simulavit stultitiam coram rege Achis, 1. Reg. 21. Unde appositè subditur, *Stultissimus virorum ego sum*: q. d. Appositè ego Salomon genitus sum à Davide qui stultitiam simulavit, quasi stultus à stulto, ut stultitia patris simulata, omen & præsagium foret veræ stultitiæ filii, cùm ipse idola adoravit.

Quartò, vir eruditus censet τὸ *vomentis* alludere ad morem veterum, quo in conviviis olim dicturi sententiam, & sapientiam suam depromperuri, ut serenius id facerent, prius stomachum caputq; cibo & vino gravatum vomitu levabant. Unde Plutarch. in Sympolio docens in convivio philosophandum, consulit vomitum, & qui aptè & eruditè dicere velit, cùm caput vino oneratum sentit Agur ergo, id est Salomon, vocatur *filius vomentis*, quia ex vomitu levato capite, & expeditis sensibus, ad docendum profiliebat. Verùm hæc sententia Epicuro quàm Salomone dignior videtur.

Quintò, alii per vomitum putant notari sevecitatem, & acrimoniam harum parœmiarum, quòd sint latyricæ, acriusque vitia & vitiosos perstringant: hoc enim vulgò vocamus evomere quid in quempiam. Sic Cicero Philip. 5. *In me absentem*, inquit, *orationem evomuit*, id est invectivam in me habuit. Unde Septuag. paraphrasticè vertunt, *mea verba fili mi, timeta, & suspensus ea pœnitentiam age*. Hæc enim verba non rectè omissa à Complutens. & Regiis habent codices Vaticani cap. 24. cum toto hoc cetero capite, quibus non alia respondent quàm ista, *Verba congregantis filii vomentis*, ut patet conferenti textum Hebræum, Græcum, & Latinum. Sensus ergo est q. d. Cùm verba mea exceperis ò fili, timor Dei astringat & congregetad se, & ad Deum mentem tuam, ut præteritorum peccatorum pœnitentiam agas, itaque ea evomas, & expellas, q. d. Verba mea sunt catapotia sive pharmaca catarthica, quæ stomachum mentis timore sancto commovent, & compungunt; itaque vomitum peccatorum per pœnitentiam eliciunt, & provocant.

Sextò, alii per vomitum censent notari pœnitentiam Salomonis: q. d. Ego Salomon congregavi mihi opes, delicias & voluptates totius mundi; at omnium vanitatem expertus earum me tædet, easque nauseabundus respui, & quasi evomui, ac pœnitentiam agens vitam præteritam damnavi, dixique, *Stultissimus virorum ego sum*. ita R. Salomon, R. Levi, Arboreus & noster Pineda libr. 8 de Rebus Salomon. cap. 3. sect. 6. Hinc sicut vis vomitus ciet lacrymas, ideoque Plinius ait vomitum levare stomachum, sed nocere oculis: sic pœnitentia lactymas excivit Salomoni. Quocirca in laminis Eliberitanis nuper inventis, lingua Mozarabum in criptum legitur de Salomone: *Et flevit fletus suum vehementi fletu, & condonatum est ei*, uti citat Pineda: esto alii de laminarum istarum fide dubitent. Addunt idem, Salomonem amissum per peccata prophetiæ spiritum recepisse per pœnitentiam, ideoque subjungere: *Visio quam locutus est vir cum quo est Deus*. Hæc illi non improbabiliter, at incertè. De Salomonis enim pœnitentia & salute oti certi statui potest: quæcumque enim ad utramque astruendam à multis proferuntur, vel ambigua, vel incerta sunt. Utramque ergo Deus voluit hominibus esse incertam, ut eis sanctum timorem incuteret, eosque metu pio semper suspensos dubio, & terribili Salomonis exemplo detineret.

Allegor. *filius vomentis*, putà Salomonis, fuit Christus Dominus verus Salomon, qui eius ad instar Euangelium docuit, imo eructavit parabolas, nec nisi in parabolis loquebatur turbis, *ut impleretur quod dictum erat per Prophetam* (Davidem psalm. 77. 2. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi*, Matth. 13. 35.

Visio, quam locutus est vir, cum quo est Deus] Hebr. *onus dictum viri ad Itbiel, Onus*, Iiebr. משא *massa*, vocatur prophetia minax & onerosa, quæ à Deo velut onus grave humeris populorum imponitur, uti dixi Isaiæ 13. 1. inde extenditur ad quamlibet prophetiam etiam fausiam & lætam. Hæc enim vocatur *onus*, quia, ut ait S. Dionys. Prophetæ *divina patiebantur*, id est non tam agebant quàm sustinebant, patiebantur & portabant spiritus divini vim, & impetum. Hinc pro *vir* hebr. est גבר *gober* id est potens, robustus, qui scilicet ad portandum hoc onus vires habet firmaque latera. Unde ex Hebræo vertas, *onus* sive *prophetia dicta à viro*, dicente, *Per mecum Deus, per mecum Deum, & potero*. Insinuat enim Salomon mysterium SS. Trinitatis. q. d. Illustret me Deus Pater, illustret me Deus Filius, illustret me Spiritus sanctus, & sic prævalebo & potero digna tisdem effati.

Porrò hæ parabolæ, & ænigmata huius capitis vocantur *onus*, id est *visio & prophetia*. Primò, per catachresim, quia obscuræ suot & arcanæ, ideoque illustrante Spiritu sancto revelatæ & dictatæ à Deo instar prophetiæ. Secundò, propriè, quia verè futura enuntiant, sed obscurè per ænigmata, enuntiant enim Filii Dei incarnationem, nativitatem, passionem, ascensionem in cælum, &c. uti patebit v. 4. in fine, & v. 19. Quocirca Salomoo à S. Epiphanio hæresi 67. vocatur *propheta beatissimus*; S. Gregor. Nazianz. quoque eum Prophetis ceteris annumerat tract. de Veris & germanis Script. libris, æquè ac S. Augustin. lib. 2. de Doctrina Christian c. 8. & lib. 17. de Civit. c. 20. disertè asserit, *Salomonem in tribus suis libris prophetasse*. Sic & Theophyl. lib. 2. de Fide, ac Psellus Præfat. in Cant. Denique Chald. Paraphrastes sic Ecclesiasten orditur: *Verba prophetiæ, quæ prophetavit Ecclesiastes. Ipse est Salomon filius David*. *Salomon hic prophetat.*

Rursum vocantur *onus*, quia castigationem concupiscentiæ per legem & disciplinam Dei proponuot, quæ tanè homini in natura corrupta togens est onus, præsertim quia violantibus eam intentat pœnas graves, tum in hac vita, tum in gehenna,

Hinc pro *quam locutus est*, hebr est נאם *neum*, id est dictum certum & indubitatum, certaque fide instar prophetiæ à Deo revelatæ credendum, quod S. Paulus 1. Timoth. 1. 15. vertit vocatque, πιστὸς λόγος, id est *fidelis*, sive hodus certusque *sermo*. Unde sicut prophetæ & Paulus, sic & Salomon hic dicturus res certas & indubitatas, imò oracula Dei, præmittit, τὸ *neum*. q. d. Quod dicturus sum certissimum est, & omni fide dignum, quia Dei est oraculom.

Cum quo est Deus, at qui Deu secum morante] Hebr. עמאיתיאל לאיתיאל *Iesibel leithiel*, id est, *Per mecum Deus, per mecum Deus*. qua geminatione significat Salomon se copiosam Dei illuminationem accepisse, ut Deo plenus, acà Deo potentissimè afflatus eructaret, & quasi evomeret hæc Dei oracula. Rursum ea non semel, sed iterum, & iterum sibi esse revelata à Deo, simul impellente ut ea depromeret, & eructaret. Septuag. paraphrasticè vertunt, *hæc dicit vir credentibus Deo, & quiescu*; & Arabicus, *hæ sermones dicit homo iis qui credunt, & abstinuerunt*: cum credentibus enim Deus est per fidem & gratiam. q. d Ego hæc Dei oracula iis enuntio qui Deo credunt: hi enim mihi pariter Deo afflato, & ex ore Dei loquenti credent. *Et quiesco*, id est sic parabolis meis finem impono, ac finito dicendi & scribendi labore, perfectoque opere conquiesco.

Conportatus] Hebr. est אכל *uchal*, id est *potens*, nam est futurum *cal* à יכל *tachol*, id est potuit, prævaluit, vicit, superavit. Unde Thodot & Cajet. vertunt, *potens* vel *prævalebo*, Aquila verò vertit *perfice*, quia *uchal* derivat à כלל *calal*, id est perfecit. Hinc spectant Septuag. vertentes, & *quiesco*; vel, ut aoctor Catenæ Græcor. vertit *nunc finem facia*, q. d. Finito perfectoque opere cessabo & quiescam. Hæc vel sio symbolicè valdè congruit Spiritui sancto: ipse enim est *uchal*, id est perfectio, sine terminus, & complementum SS. Trinitatis, æquè ac Christi Domini, Apostolorum & fidelium omnium: hos enim charitate, zelo, omnique virtute, gratia & gloria cumulat ac perficit. Denique Tertiò, alii *uchal* derivant ab אכל *achal*, id est comedit, ac pro אכל *uchal*, alio puncto legunt אכל *achul*, id est comedam, hoc est, comedo vel comedi: quod rectè respondet τῷ *filii vomentis*, q. d Ego id eructo & quasi evomo, quod affatim Deo me eibans & inebriante comedi, quoque totum mentis ventrem & stomachum opplevi, & quasi laburravi.

Stultissimus virorum sum, et sapientia hominum non est mecum] Pro *stultissimus* hebr. est בער *baar*, id est tardus, stupidos, stolidus, pecuinus, animalis, qui instar pecudis hinc inde oberrat, nec se regere sua ratione valet, sed dictore & rectore opus habet. *Baar* enim derivatur à בער *baar*, id est pecus, animal, brutum, à depascendo ita dictum: *baar* ergo est qui pecudem sapit, qui animalem vitam agit, qui bruti mores refert. Igitur Hebraad verbum habent, *quia bardus ego sum præ viro* (quolibet, id est præ viris omnibus) *& hominum intelligentia non est mihi*; Septu. *insipientissimus enim sum omnium hominum, &* Vers. 2.

prudentia hominum non eſt in me; Syrus, *quoniam egentiſſimus ego ſum cogitationum*; Vatabl. *ſtupidior quidem ego ſum quàm quiſquam alius*; Baynus, *cùm ſtultior ſim quovis, & non ſit intelligentia hominis mihi*. Hebr. incipiunt à *Ki*, id eſt quia, nam, enim, ut vertunt Septuag. q. d. Ideo ego hic in perſona mea non loquor, ſed in perſona Aguris, eumque à Deo confortatum induco loquentem, quia ego cùm meipſum penitus conſidero, video me eſſe bardum, ſtupentem, iofantem & elinguem: Noſter. tamen omiſit *To quia*, quia Hebr. *Ki* ſæpè per pleonaſmum redundat; tantumque dat initium ſermoni, q. d. Equidem bardus ſum & ſtupidum me agnoſco præ ceteris hominibus.

Primò, Rabbini apud Lyran. Arborenſis, Pineda & alii v. s. citati, cenſent hæc eſſe verba Salomonis de luxuria & idololatria ſua dolentis & pœnitentis, quaſi ipſe hic ſeipſum accuſet, quòd, cùm ſapientia ſumma à Deo dotatus fuiſſet, tamen ſe ad tantam inſipientiam abjecerit, ut inter concubinas velut ſus ſeſe volutans, eis placendi ſtudio deos eorum, id eſt lapideas & aureas ſtatuas, adorarit, q. d. Accuſa me, quòd, cùm ceteris plus ſapere debuiſſem, plus omnibus deſipui, & qui unum Deum colere debui, idola adoravi, imò tuti populo idololatriæ choragus & magiſter extiti. Sed mirum cuipiam videatur, ſi Salomon hic pœnitet, cur peccatum ipſe idololatriæ publicum & ſcandaloſum, cujus eum pœnitet, hic non nominet, & nominatim retractet damnetque, ut ſcandalum quod populo dederat, amoveat & tollat: hoc enim vera pœnitentia jubet & exigit. Unde hanc Rabbinorum ſententiam refellit Lyran. qui cum Abulenſi aliiſque ceoſet Salomonem in idololatria mortuum impœnitentem, eſſeque damnatum. Quia inquiunt, ſi pœnituiſſet debuiſſet deſtruere rempla idolorum à ſe fabricata: hoc autem non fecit, quia illa ſteterunt uſque ad Joſiam, qui ea evertit, 4. Reg. 23. ſed de hoc plura alibi.

Secundò, R. Salomon cenſet Salomonem ſi vocare ſtultum, eò quòd ſapientiæ ſuæ confiſus, contra præceptum Dei dicentis Deuter. 4. 2. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*, quod citat hic Salomon veri. 6. multa verbis Moſis addiderit vel detraxerit. Verùm hac in re ſtultior & ſtolidior Salomone eſt R. Salomon: conſtat enim Salomonem has parabolas ex inſtinctu Dei dictaſſe, nec is eum quid addidiſſe contrarium, vel detraxiſſe neceſſarium legi Moſis, ſed potiùs eam explicaſſe & inculcaſſe.

Tertiò, R. Levi auttumat Salomonem ſe nuncupare inſipientem, eò quòd cæleſtium orbium ſcientiam non habuerit, ideoque explicando ſubdere: *Quis aſcendit in cælum atque deſcendit?* Hinc eumdem dicere de Eccleſiaſte, id eſt de ſeipſo, c. 12. 10. *Quæſivit verba utilia*, ut numerum voce de cælo delapſa ſibi reſponderetur, quod tamen non eſt conſecutus. Rurſum Salomon poſtulavit æquari ſummis Prophetis in patrandis miraculis, ut omnibus elementis dominaretur. Hoc autem ab eo flagitari nefas erat, quod tamen aliis licebat, ut Moyſi qui in cælos aſcendit & deſcendit; Aaroni qui ſpiritum cohibuit, juxta illud: *Et ſtans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus eſt*, & *plaga ceſſavit* in ſeditione Core, quem vivum terra abſorbuit, & plaga in ceterum populum deſævit. Numer. 16. 48. Eliæ, qui veſtimentis aquas cohibuit, 4. Reg. 2. 14. Joſue, qui firmavit terræ termioos, cùm ſol in Gabaon ſixus conſtitit, Joſue 10. 13. Verùm hæc, æquè ac illa R. Salomonis, inſulſa & ſtolida ſunt.

Quartò, auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit, *nunc finem facio, ſum enim mortalium omnium ſtultiſſimus, neque ulla humanæ prudentiæ in me extat*, ſicque explicat, q. d. In poſterum morum doctrinam vobis tradere, ac ad illam vos amplius exhortari, deſiſtam, quia mortalium ſum ſtultiſſimus, hoc eſt, Deo divina ſapientia me illuſtrante omnis humanæ prudentiæ jacturam feci, ac vera ſapientia à Deo mihi infuſa ſuſtulit ex me omnem falſi nominis ſcientiam.

Huc accedit expoſitio S. Gregorii Nazianz. orat. 29. poſt initium: *Stultiſſimus ſum virorum*: *Significat*, *ait*, *Salomon nullam ſe propriam habere prudentiam, ſed divina & perfectiori ſapientia afflari. Siquidem & Paulus cùm aiebat Galat. 2. Vivo autem jam non ego, vivis in me Chriſtus; non utique de ſeipſo quaſi mortuo loquebatur, ſed tamquam de eo qui prudentiorem quam vulgus mortuum ſolet, vitam ageret, utpote qui vera vita, nulloque mortis fine circumſcripta participet eſſet.*

A Quinto & genuinè, Salomon licet ſapientiſſimus mortalium, vocat tamen ſe inſipientiſſimum, ex modeſtia & ſtudio humilitatis, quia humiliter de ſe ſentiens, ex ſeipſo tal. m ſe agnoſcebat, omnem verò ſapientiam ſuam non ſibi, ſed Deo, à quo illam infuſam acceperat, & cujus illa erat, jure aſcribebat. Simili ſenſu S. Paulus (uti & S. Franciſcus) licet ſanctiſſimus, vocat ſe primum peccatorum, 1. Timoth. 1. 15 Humilis enim de ſeipſo ſenſus ſua parvi, aliena magni æſtimat. Sentus ergo eſt: *Stultiſſimus virorum ego ſum*, id eſt mihi eſſe videor, dum ſci licet me, ac mea, quæ ex meipſo habeo, ſecluſa Dei illuminatione ſpecto, dum ſapientiæ meæ parvitatem intimè perpendo ac penetro, eamque tum eum mea ignorantia, tum eum divina ſapientia comparo; videor mihi eſſe ignorantiſſimus, adeoque abyſſus ignorantiæ & ſtultitiæ, quodque ceteri, quorum ita mihi perſpecta ignorantia non eſt, longè ſint me ſapientiores, præſertim in ſapientia practica, atque in cognitione ſui, & Dei. Unde putant Hebræi; Salomonem ſuæ idololatriæ & peccatorum conſcium, pœnitentem hæc dixiſſe, licet eos refellat Lyranus.

Summa, hiſce verbis docere nos vult Salomon, ſapien- B tiam veram maximè ſitam eſſe in cognitione ſui, ſuæque miſeriæ & inſipientiæ, atque humili de ſeipſo ſenſu & æſtimatione. Sic Socrates rogatus quid ſciret, reſpondit: *Hoc unum ſcio quòd nihil ſcio*. Imò alius idem rogatus reſpondit, addiditque, ſe né hoc quidem, quòd ſciſcer nihil ſciret, ſcire. Sic S. Auguſt. ajebat: *Domine noverim te, noverim me*: in his duobus enim ſumma ſapientiæ practicæ conſiſtit. Et S. Franciſcus: *Domine*, inquit, *quis ſum? quis ego? ſum abyſſus ſapientiæ, malis, omniſque bonè; ego abyſſus inſipientiæ nihili peccatorum, omniſque mali*. Hinc eſſe ſenſum liquet ex eo quòd mox immenſam Dei ſapientiam & potentiam in ſerum omnium creatione & gubernatione, præ ſua obſtupefactus ſubdit: *Quis aſcendit in cælum*, &c. *quod nomen ejus, & quod nomen filii ejus ſi noſti?*

Myſtice S. Hieron. lib. 2. contra Pelagium & S. Auguſt. epiſt. 49. cenſet Salomonem hic loqui in perſona Chriſti: Chriſtum ergo vocare ſe ſtultiſſimum, tum quia noſtras ſtultitias, cupiditates ac ſcelera in ſe venda & expianda ſuſcepit: tum quia ſapientia Chriſti mundo videtur ſtultitia. Chriſtus enim docuit verbo & exemplo beatos eſſe pauperes, lugentes, eſurientes, perſecutionem patientes, &c. quæ omnia mundanis videntur eſſe ſtulta. Unde Chriſtus ait pſalm. 68. 6. *Deus tu ſcis inſipientiam meam*. Et Paulus 1. Cor. 1. 23. *Nos autem*, inquit, *prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Judæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*. Hoc eſt quod ait hic Salomon: *Et ſapientia hominum non eſt mecum*.

NON DIDICI SAPIENTIAM, ET NON NOVI SCIENTIAM SANCTORUM] Hebr. videntur contrarium dicere habent enim. *Et noui ſciencia ſanctorum*. Itaque ſeguot oonnulli codices Latini, ac Beds, qui ſic explicas, q. d. Polleo ſapienria non humana & ſtudio acquiſita, ſed divina cælitus mihi indita, &, ut ait Vatabl. *Expers ſum humanarum artium, at divinarum gnarus*. Unde Septuag. vertunt. *Deus docuit me ſapientiam, & ſcientiam ſanctorum cognovi*. Sic & Arabicus. Verùm repetendum ex priori hemiſtichio *To non*, ac legendum eum Romanis negativè: *Et non novi ſcientia ſanctorum*, prima enim negatio ad ſequentes omnes ſententiæ partes ſæpè apud Hebræos per zeugma extenditur, ut pſalm. 142. 7. *Ne avertas faciem tuam à me*, & (non) *ſimilis ero* (ſim) *deſcendentibus in lacum*, id eſt, ne avertas à me faciem neque me ſimilem mortuis effici at. Pſal. 43. 19. *Non receſſit retro cor noſtrum*, & (non) *declinaſti ſemitas noſtras à via tua* Pſal. 1. 5. pſal. 9. 19. Prov. verb. 24. 28. in Hebræo, & ſæpè alibi. Jam aliquid ſic exponunt, q. d. Cùm difficultatem eorum quæ dicturus ſum, conſidero, hæreo & quaſi obſtupeſco: video enim meam ignorantiam, & ad illa declaranda ineptitudinem, meque ſtultiſſimum agnoſco, quia careo ſapientia humana, quæ docendo & dicendo acquiritur, careo & ſcientia divina, quam Deus Sanctis infundit: nec enim ſapientiam meo marte didici, aut ſtudio acquiſivi, nec tantam exiſtimo hauſi, quanta ad ea quæ enuntianda ſuperſunt requiritur, ſed eam ſapientia Sanctorum, qualem quantamque ſcilicet habuere ſancti Prophetæ, longè inferiorem & imparem profiteor. Verùm planiùs caponas eo modo quo dixi

Vers. 4.

dixi v. 3. q. d. Quod ad me attinet, videor mihi ea me meiſque ingenii & naturæ viribus, mortalium eſſe inſipientiſſimus; etſi enim ex inſula mihi cælitus ſapientia ſim omnium ſapientiſſimus; tamen hoc totum eſt donum Dei, quare illud mihi non arrogo, nec meum eſſe ceneo; ſed totum Deo auctori, cujus in ſolidum eſt, regero & refundo. Reſtat ergo ut ea me ſtupido mihi videat bipedum hominumque ſtultiſſimus.

Vers. 4. QUIS ASCENDIT IN CÆLUM ATQUE DESCENDIT? QUIS CONTINUIT SPIRITUM IN MANIBUS SUIS? QUIS COLLIGAVIT AQUAS QUASI IN VESTIMENTO? QUIS SUSCITAVIT OMNES TERMINOS TERRÆ? QUOD NOMEN EST EJUS, ET QUOD NOMEN FILII EJUS, SI NOSTI?] Syrus præponit: *Dic mihi quis aſcendit*, &c.

QUIS CONTINUIT SPIRITUM IN MANIBUS SUIS] Hebr. *quis collegit ſpiritum in pugillis ſuis*; Pagnin. *in velis ſuis*; Septuag. *in ſinu ſuo*; Chald. *quis tenuit ventum in pugillo ſuo*; Aquila, *quis collegit ſpiritum in palmis*; Symmach. *quis congregavit ventos in pugillis?*

QUIS COLLIGAVIT AQUAS QUASI IN VESTIMENTO?] Chald. *quaſi in pallio*; Syrus, *in ſudariolo*, Septuag. *quis convertit aquas in veſtimento?* vel, ut legit auctor Catenæ Græcor. *quis univerſam aquam quaſi intra veſtimentum concluſam in unum coegit?*

QUIS SUSCITAVIT OMNES TERMINOS TERRÆ?] Hebr. *quis ſtatuit omnes fines terræ*; Septuag. *quis tenuit omnia extrema terræ*; Chald. *quis ſtatuit terminos terræ*; Syrus, *quis conſtituit validos terræ?* auctor Catenæ Græcor. *quis in omnem terræ ſummitatem dominatum obtinuit?* Jam

Primò, Rabbini apud Lyranum hæc omnia de Moyſe exponunt: *Quis aſcendit in cælum atque deſcendit?* q. d. Quis Moyſi par aut ſimilis extitit qui in montem Sina cœlo proximum conſcendit, ibique cum Deo collocutus legem ejus ad nos deſcendens detulit? *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis?* quis aerem & ventos habuit ſibi ſubjectos, ut inſtar Moſis eos virga verberans, culices & cimiphes elicere, qui totam Ægyptum opplerent? *Quis colligavit aquas quaſi in veſtimento?* ſicut fecit Moſes dividens aquas maris rubri, ut tranſiret populus Iſrael, cui pronde aquæ fuerunt pro muro à dextris & à ſiniſtris, Exodi 14. *Quis ſuſcitavit omnes terminos terræ?* ſicut fecit Moſes, qui in erectione tabernaculi ſuis meritis immiſit terrorem omnibus gentibus Chanaan, ut in ea Hebræos per Joſue collocaret, ipſique omnes ejus regiones firmiter poſſiderent, juxta illud Deuter. 2. 25. *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos. Quod nomen eſt ejus?* q. d. Si dicatur quòd alius ante Moſen exiſtit, qui ſimilia perpetraſſet, declaretur quis ille fuerit, & quod fuerit nomen ejus. Et ſi reſpondeatur, eum eſſe vita functum, & nomen ejus datum oblivioni, declaretur *quod nomen filii ejus?* quænam ſcilicet fuerit genealogia, ac filiorum & nepotum propago, per quam illius ad nos fama tranſmiſſa eſt; cumque nemo talis reperiri aut nominari poſſit, ſupereſt ut concludamus neminem extitiſſe Moſi parem aut ſimilem; atque idcirco cùm Moſes ex ore Dei in Deuter. cap. 17. 16. & ſeq. prohibuerit ne rex Iſrael multiplicaret ſibi equos, aurum, argentum, uxores, &c. & tamen ego Salomon fecerim contrarium; hinc liquet me fuiſſe ſtultiſſimum virorum, uti dixi. hæc Rabbini.

Verùm hæc omnia rectè confutat Lyran. Nullus enim Moſis hîc fit meuim, nec Moſes aſcendit in cœlum, ea eoque deſcendit, nec omnes terræ terminos, ſed exiguam terræ portionem, ſcilicet Chananæam, dumtaxat tradidit Hebræis, &c. Igitur hæc & cetera ſoli Deo competunt, ut patebit ex ſimilibus Scriptur. ſententiis, quas mox citabo.

Dico ergo, Salomonem ex ſua inſipientia & infirmitate aſſurgere, & admirari immenſam Dei potentiam & ſapientiam, ut oſtendat ſe comparatum Deo eſſe inſipientiſſimum & ſtultiſſimum, atque in his duobus conſiſtere veram ſapientiam, ſcilicet ut cognoſcas quis ſis, & quis ſit Deus, ac dicas cum Auguſt. *Domine noverim te, noverim me*; ſcilicet noverim me eſſe inſipientiſſimum, infirmiſſimum, miſerrimum qui nihil ſcientiæ, entis aut virtutis habeo ex me, ſed quidquid habeo, totum eſt ex dono Dei. Noverim deinde te eſſe ſapientiſſimum, potentiſſimum, optimum, adeoque ens entium, ſcilicet te eſſe immenſum & increatum entis pelagus, in quo eſt infinita entis cujuſlibet amplitudo, à quo ſingula entia creata exiguum ſuum eſſe emendicant & hauriunt, juxta illud: *Ego ſum, qui ſum*, Exodi 3. 14. vide ibi dicta.

Porrò hæc interrogativè proponit Salomon: *Quis aſcendit?* &c. tum quia hic glyphos & ænigmata ſua affert; hi autem per interrogationem proponi ſolent: tum quia ſolet Scriptura infinitam Dei ſapientiam & potentiam, quæ incomprehenſibilis & inæſtimabilis eſt, non affirmativè enarrare, ſed interrogando contemplari & admirari. Sic enim de ea interrogat Iſaias cap. 40. 12. *Quis menſus eſt pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in ſtatera? quis adjuvit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit, & oſtendit illi? Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt.* Sic Eccleſiaſticus cap. 1. 2. interrogat: *Arenam maris, & pluvias guttas, & dies ſæculi quis dinumeravit? altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt? ſapientiam Dei præcedentem omnia quis inveſtigavit? Radix ſapientiæ cui revelata eſt, & aſtutias illius quis cognovit?* Hinc gnomis monetur homo, ut Dei comparatione cogoſcat ſuam tum inſipientiam, tum infirmitatem, Deoque ſoli, qui omnia ſolus potuit & novit perfectè, omnem tribuat ſapientiam. Sic & Job. cap. 28. 20. *Unde ergo*, inquit, *venit ſapientia? & quis eſt locus intelligentiæ? Abſcondita eſt ab oculis omnium viventium, volucres quoque cæli latet. Perditio & mors dixerunt: Auribus noſtris audivimus famam ejus. Deus intelligit viam ejus, & ipſe novit locum illius; ipſe enim fines mundi intuetur, & omnia quæ ſub cælo ſunt poſpicit. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.*

Igitur Salomon hic per compendium perſtringit totum opus creationis & gubernationis univerſi, ut ex eo oſtendat incomprehenſibilem Dei ſapientiam & potentiam, quæ in eo mirè reſplendet, ut ea cognoſcatur adjungamus ad contemplandum & admirandum abyſſum longè majorem ſapientiæ & potentiæ, quæ in ipſo Deo latet abſcondita. Celebrat enim hic opus creationis cælorum & elementorum, ſub quibus corpora cetera mixta quæ ex elementis conflata ſunt, intelligit: ſub cælis enim comprehendit ignem, ſub ipſuu aerem, ſub aqua & terra elementum utriuſque. Senſus ergo eſt q. d. Profeſſus ſum me eſſe ſtultiſſimum & vacuum ſapientia, cùm meam ignorantiam confero cum immenſa Dei ſapientia. Hanc enim conſideraos non video, cur ego vel quis alius te ſapientem æſtimare, ſibique ſapientiam aliquam arrogare poſſit. Etenim eſtne quiſquam qui in cælum aſcenderit, ut ibi cælorum ordines, motus, ſtellas ordinatè diſponeret, ac deinde deſceoderet in terras ut eadem hominibus enarraret? Eſtne quiſquam qui *continuit manibus ſpiritum*, id eſt aerem & ventos plurimos & validiſſimos, qui maria terraique perflant, arboreſque, naves, turres, arces & urbes deiciuos & ſternunt? Eſtne quiſpiam qui ligarit aquas tam quæ in mari, quàm quæ in aere ſunt, in ſuis alveis & nubibus quaſi in veſtimento? Eſtne quiſpiam qui *ſuſcitavit*, id eſt erexit, conſtituit & ſtabilivit *omnes terminos terræ?* id eſt totum orbem? nonne ſolus Deus, qui hæc omnia potuit & fecit: ipſe enim cælos aſcendit, omnia ſupergreditur, omnia luſtrans, quantumvis alta, ſicut dicit Amos: *Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam.* & Pſalmiſta: *Qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem.* Ipſe eſt qui deſcendit, quia ſicut dicit Job: *Ipſe fines mundi intuetur, & omnia quæ ſub cælo ſunt, reſpicit.* Ipſe eſt qui ventum continet in manibus ſuis; & cujus curſum & impetum nullus, quantumvis potens aut ingeniosus, cohibere poteſt ullis machinis & poſtaculis, ipſe cohibet & tenet in manu omnipotentiæ ſuæ, emittens cùm vult ventos de theſauris ſuis, qui, ut habet Job, *fecit ventis pondus*: ipſe eſt qui ligavit *aquas veluti in veſtimento.* Quia, ſicut dicit Pſalmiſta: *Congregat ſicut in utre aquas maris.* Ergo ſolus Deus eſt cælorum, ventorum, aquarum & terræ dominus, opifex, creator & gubernator inviſibilis & immenſus, qui lucem habitat inacceſſibilem. Unde de eo more ſuo interrogans ſubjicit: *Quod eſt nomen ejus, & quod nomen filii ejus, ſi noſti?* Nomen Dei proprium eſt arcanum, incomprehenſibile & ineffabile, multò magis arcanum eſt nomeo filii ejus. Alludit ad nomen *Iehova*, quod eſt ineffabile, juxta illud Exodi 6. 3. *Nomen meum Adonai* (hebr. *Iehova*) *non indicavi eis.* Vide ibi dicta. Mox ſingula penitiùs expendam.

Allegor. S. Auguſt. epiſt. 49. ad Deogratias, in reſponſ. ad quintam ejus quæſtionem, doc. Salomonem hîc contra Judæos modernos docere, Deum quo eſſe unum in per-

perſona, ſicut eſt unus in eſſentia; ſed in una eſſentia duas, imò tres habere perſonas, ac deinde de Dei filio, putà Chriſto incarnato, totum hunc locum ſic myſticè exponit: *Quodam*, inquit, *loco Proverb. dicitur*; *Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis collegit ventos in ſinus?* &c. *Horum duorum quæ in extremo commemoravi, unum refulit ad Patrem, quod nomen eſt ei? propter quod dixerat*; *Deus docuit me ſapientiam*; *& alterum videntur ad Filium, cum ait*: *Quod nomen filii eius? propter cetera quæ de Filio magis intelliguntur, hoc eſt, Quis aſcendit in cælum, & deſcendit? quod Paulus ita commemorat. Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos.* Pergit deinde cetera eidem aptare: *Quis collegit ventos in ſinus? id eſt animas credentium in occultum atque ſecretum, quibus dicetur: Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Quis convertit aquam in veſtimento, ut dici poſſet. Quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Quis tenuit fines terræ? qui dixit diſcipulis ſuis. Eritis mihi teſtes in Jeruſalem, & in tota Judæa & Samaria, & uſque ad fines terræ?*

QUIS ASCENDIT IN CÆLUM ET DESCENDIT?] Cajetan. vertit, *quis inſtar aſcendentis, & deſcendentis cælos, ſtatis ſphæras contegunt?* Nam cùm hæ, inquit, ab Oriente ad Meridiem ſurſum ferri & aſcendere videantur, à Meridie verò ad Occidentem occidere, & quaſi deſcendere; Deus etiam earum motor, cum eis patitur aſcendere & deſcendere videtur. Verùm hic ſenſus arctior & alienior videtur. Aptiùs & plenius Lyran. & alii, per hunc Dei aſcenſum & deſcenſum cenſent ſignificari omnimodam Dei gubernationem, qua tam ſupera, quàm infera regit, & gubernat, q.d. Solus Deus omniſcius & omnipotens eſt, qui non mutatione loci (eſt enim ubique & immenſus) ſed ſua ſapientia & operatione, quaſi aſcendit in cælum, & deſcendit, dum in creaturis cæleſtibus, & ſublunaribus, ſummis æquè ac imis operatur, dum ſcilicet ſurſum ſapientiſſimè cælos conſtituit, ordinat, ſtellis ornat, movet, regit, gubernat, ac deorſum in aere, terra & mari omnia animata æquè ac inanimata creat, paſcit, conſervat, fœcundat, &c. Alludit ad Deutet. 33. 26. *Aſcenſor cæli auxiliator tuus: magnificentia eius diſcurrunt nubes, habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna.* Et illud Amos 9. 6. *Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam.* vide ut tobique dicta.

Allegoricè verò, propriè Chriſtus deſcendit de cælo, cùm per incarnationem in uterum Virginis terramque ſeſe demiſit; atque inde aſcendit, cùm poſt reſurrectionem coram Apoſtolis gloriosus in cælum conſcendit, juxta illud Chriſti Joan. 3. 13. *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælo.* Et illud Pauli Epheſ. 4. 9. *Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primùm in inferiores partes terræ* (in infernum!) *qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos, ut impleret omnia.*

QUIS CONTINUIT SPIRITUM MANIBUS SUIS] Beda *ſpiritum* quemlibet accipit, putà angelos, dæmones, animas, q.d. Deus ſolus eſt qui omnes horum ſpiritus *manu*, id eſt poteſtate ſua, *continet*, putà frænat, regit, moderatur, ut nihil agant niſi quod ipſe voluerit, id eſt decreverit aut permiſerit. Meliùs alii per *ſpiritum* accipiunt ventum, uti vertunt Septuag. & Symmach. Mira enim eſt ventorum agilitas, ſubtilitas, contrarietas, vis & impetus, adeò ut montes urbeſque ſuccutiant. Unde Script. ſolet Dei ſapientiam & potentiam commendare, ex eo quòd ambulet ſuper pennas ventorum, id eſt eos regat, imò eis quaſi inequitando dominetur, & aurigando præſideat. Hinc & poetæ fabulantur Æolum ventis præeſſe eoſque frænare, & in caveas antraque velut in carceres concludere. Ergo Septuag. vertunt, *quis colligit ventos in ſinu ſuo?* Hebr. *in pugillo ſuis*. q.d. Deus ventos ita agiles, ſubtiles & labiles, æquè ac impetuoſos & perſtrepentes, ut nemo iis reſiſtere queat, pugno ſuo claudit & concludit, ut ad nutum aperta manu eos quò libuerit emittat, clauſa verò comprimat & tranquillet. τὸ *in ſinu* ſignificat ventos eſſe in arcanis Dei. Cur enim Auſter flet à Meridie, Aquilo à Septemtrione, Eurus ab Oriente, Zephyrus ab Occidente, cur Typho res in orbem circumagat, cur Præſtee ſit fulmineus, ut domos loco moveat, alioque transferat, &c. Phyſici eas naturales planas & adæquatas, quæ menti ſatisfaciant, dare nequeunt; ſed hoc pertinet ad ſecreta Dei, qui ventorum dominus eos ad libitum movet, flectit, gyrat, mutat, cohibet & ſedat. Sicut ergo ſecreta condimus ſinu, ſic Deus ventos quaſi ſinu ſuo condit, hoc eſt, in arcano ſuæ potentiæ & ſapientiæ reſervat & continet.

QUIS COLLEGAVIT AQUAS QUASI IN VESTIMENTO?] Primò, Cajet. per *aquas* accepit pluvias, fontes & fluvios: pluviæ enim videntur ſtillare e cælo, ſicut pannus madidus ſtillat guttas. Idem cenſent nonnulli recte Ariſtot. de fontibus & fluviis, quòd ſcilicet ſicut pannus impoſitus cantharo exugit liquorem canthari, ut ſe humectet, itaque eum attollit, ac deinde extra cantharum eumdem per ſtillas emittit: ſic patiter terra licèt altior ſit mari, tamen quia fungoſa & ſpongioſa eſt, & exugat & attrahat aquas è mari, eaſque imbibendo attollat, quas deinde per fontes & fluvios certis locis diſtillet & emittat.

Secundò, meliùs alii per *aquas* accipiunt ſuperas, quæ in nubibus atris quaſi in veſtimento nigro colligantur: adeò ut ſolem, ſtellas, & lunam nobis abſcondant; dum verò turbium veſtimentum à Deo aperitur, & quaſi ſcinditur, erumpunt aquæ per pluvias & imbres. Hoc eſt quod ait Job c. 26. 8. *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, ut non erumpant pariter deorſum?*

Tertiò & optimè, per *aquas* accipias aquas maris, ſtagnorum & fluviorum, de quibus canit Pſaltes pſalm. 32. 7. *Congregans ſicut in utre aquas maris*, quia nimirum eas congregavit in unum locum, ut appareret arida, terminum illis ponens, ne tranſirent illum, neque converterentur operire terram. Unde & Dominus ſuam ſapientiam & potentiam commendans ad deprimendum Job intet cetera dicit Job. 38. 8. *Quis concluſit oſtiis mare, quando erumpebat quaſi de vulva procedens: cùm ponerem nubem veſtimentum eius, & caliginem illud quaſi pannis infantiæ obvolverem? Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia: & dixi, Uſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Unde auctor Catenæ Græcor. ſic explicat, q.d. Quis per ſapientiam & potentiam ſuam fluxæ & inconſtanti rerum naturę & conditioni ſtabilitatem & conſtantiam indidit? utique ſolus Deus.

Myſticè, Chriſtus Dominus ventum continuit in manibus ſuis, & aquas colligavit quaſi in veſtimento, cùm imperavit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna, Matth. 8. cumque pedibus calcans fluctus maris ſuper eos ambulavit, Matth. 14.

QUIS SUSCITAVIT OMNES TERMINOS TERRÆ?] Primò; Beda per *terminos terræ* accipit animalia, plantas, gentes, omniaque quæ terræ termmis clauduntur. q.d. Quis omnia animata, æquè ac inanima conſervat, fovet, fœcundat, ut his ateſcentibus & emorientibus, alia & alia ſerie continua naſcantur & ſuccedant? utique non alius niſi Deus.

Secundò, meliùs alii per *terminos terræ* accipiunt terminos, quibus terra maris undas fluctuſque coercet, ut ipſa eis emineat, juxta illud Geneſ. 1. 9. *Congregentur aquæ in locum unum, & appareat arida.*

Tertiò & optimè accipias hæc de immobilitate terræ: hanc enim ſignificat Hebr. יסד *ho'sim*, id eſt ſtatuit, ſtare fecit. q.d. Quis terram in aere quaſi pendulam ita ſtabilivit, ut nulla ventorum, inundationum, aliarumve retum ut loco ſuo moveri queat, ſed ipſa immobilis conſiſtat, imò ſit centrum totius univerſi, quod omnibus ſuum ſtatum, fuamque immobilitatem affert? utique non alius id præſtat, niſi Deus. Alludit ad illud Job 38. 4. *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?* &c. *Quis poſuit menſuras eius; ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam? ſuper quo baſes illius ſolidatæ ſunt, aut quis dimiſit lapidem angularem eius?* Et ad illud pſalm. 103. 5. *Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam: non inclinabitur in ſæculum ſæculi.* Deus enim ſtatuit terram in centrum univerſi, ut in eo terminarentur & firmi conſiſteterent omnes orbes elementorum & cælorum, qui illu l circumdant. Rurſum Deus ipſi terræ ſtatuit terminos, ſcilicet ut ab Oriente terminaretur mari Eoo & India; ab Occidente mari Occiduo, & Italia, Gallia, Germania; à Septemtrione mari glaciali ac Norvvegia; à Meridie mari Auſtrali & Africa, &c.

QUOD NOMEN EST EJUS, ET QUOD NOMEN FILII EJUS, SI NOSTI?] Eſt gryphus ſive ænigma, q.d. Dic mihi tu qui te ſapientem æſtimas, & ſapientiam tibi arrogas, quod eſt nomen ejus, qui, uti dixi, cælos, ſpiritum, aquas & terram creavit, ſuoque loco ordinatè conſtituit, moderatur & gubernat? Dices, nomen ejus eſſe Deus. At quid ſibi vult hoc nomen Deus? cujus eſſentiam ſignificat? quæ, qualis & quanta eſt hæc ejus eſſentia? utique eam comprehendere nequis. Fateat ergo te nomen Dei non comprehen-

hendere, multo minùs nomen filii ejus: unde ait, *Si noſti* q. d. Imperfectè noſti, perfectè non noſti.

Alludit ad nomen tetragrammaton, quod Hebræis erat incognitum, quia ineffabile. Videbant enim illud in Bibliis ſcriptum quatuor literis conſonantibus, nimirum יהוה, ac neſciebant quibus vocalibus, & quo ſono pronuntiari deberet, an *Jehova*, an *Jehove*, an *Iehe*, an quo alio modo: qui verò id ſciebant, ut myſtæ & myſteriorum conſcii, quales erant pontifices & legiperiti, hi præ reverentia non pronuntiabant, nec alios qua ratione pronuntiandum eſſet, docebant: ideoque Judæi quoties occurrebat יהוה, vice ejus legebant *Adonai*, id eſt Dominus. quare ſignificabat Deus, non tantùm ſummam reverentiam deberi nomini ſuo, illudque cæſto myſticoque ſilentio venerandum, ſed etiam rem nomine ſignificatam, putà eſſentiam Dei, eſſe incomprehenſibilem, uti dixit Exodi 6. 3. Igitur imperfectè, & quaſi per umbram cognoſcimus nomen Dei, plenè autem & propriè illud non cognoſcimus. Non cognoſcimus Deum niſi per relationem & reſpectum ad creaturas, v. g. quòd Deus ſit ille, qui cælum, terram & omnia quæ in eis ſunt, creavit, conſervat, regit & gubernat: ac ſicut creaturas perfectè non cognoſcimus, ſic multò minùs cognoſcimus Deum creatorem: multò adhuc minùs qualis in ſe ſit Deus, cujus ſcilicet eſſentiæ, & quantæ majeſtatis in ſeipſo: minimè omnium autem cognoſcimus *SS.* Trinitatem, & pluralitatem perſonarum in eo, ſcilicet quòd Deus non tantùm ſit Deus, ſed & Pater generans Filium, & cum eo ſpirans Spiritum ſanctum,

Unde D. Thomas 1. p. q. 13. art. 5. & ſeqq. citato hoc Proverbii loco, docet ouilum dari nomen, quod perfectè Dei naturam ſignificet, & repræſentet. Ibidem Franc. Suarez & Gabriel Vaſquez: Nullum, inquiunt, eſt nomen quod adæquatè explicet naturam Dei, multò minùs naturam, & proprietatem filii Dei. *Generationem* enim *ejus quis enarrabit?* Iſaiæ 53. 8. Ratio D. Thomæ eſt, quòd Deum in ſe videre & cognoſcere nequeamus, ſed tantùm ex creaturis, gradu facto ad earum auctorem, Deumque creatorem mente aſcendamus. Creaturæ autem in infinitum à Deo diſtant, magiſque imperfectè eum repræſentant, quàm umbra ſolem. Quare omnia nomina ex creaturis Deo judita, imperfectè dumtaxat, & tenuiter Dei naturam ſignificant, & repræſentant, tenuiſſimè autem *S.* Trinitatem. Hinc S. Dionyſ. cap. 1. de Divin. nomin. *Dei*, ait, *neque nomen eſt, neque opinio.* quod quæſt. citata ad 1. explicans S. Thomas, *Deus*, inquit, *dicitur non habere nomen, & eſſe ſupra nominationem, quia eſſentia ejus eſt ſupra id quod de Deo intelligimus, & vere ſignificamus.* Hinc Cicero Tuſcul. 1. & ea eo *S.* Auguſt. 22. Civit. 20. Deum ita definit: *Deus eſt mens quædam ſoluta & libera ſecreta ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & movens, ipſaque prædita motu ſempiterno.* Sed audi S. Dionyſ. *Hoc Theologi cùm intelligerent, eam* (divinitatem) *& ne nomine vacantem laudent, & ex omni nomine, ut vacantem quidem nomine, velut cùm aiunt divinitatem ipſam in una myſticarum ſymbolica divina demonſtrationis viſionem, obiurgaſſe eum qui interrogaſſet, Quod eſt nomen tuum? & quaſi eum ab omni Dei nominis cognitione abduxerit dixiſſe: Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? An non nomen hoc verè planeque mirabile eſt, quod omne nomen ſuperat, quod unaſ nomine, quod ſuper omni nomine, quod nominatur ſive in hoc ſeculo, ſive in futuro, tamquam fundamento collocatum eminet?* Sic & Triſmegiſtus loquens de ineffabili Dei majeſtate, Deum eſſe *innominem*, id eſt, innominabilem & innominabilem dixit.

Amnon ergo rectè præ Deo, & coram Deo ſe conſiderans Salomon, ait: *Stultiſſimus virorum ego ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum?* Tertull. quidem lib. 3. contra Marcion. ſub medium, ait, *Deo nomen eſſe quaſi naturale divinitatis*; quia, ut ait *S.* Juſtin. in Expoſit. fidei: *Si eſſentiam divinam intelligere velis, Dei nomine expreſſeris.* Sed tamen S. Auguſt. in pſalm. 85. *Quæris*, inquit, *quid ſit Deus? Quod oculus non vidit, nec in cor hominis aſcendit. Quid quæris ut ſtrondet in linguam, quod in cor non aſcendit?* Quin & Plato ex Triſmegiſto teſte *S.* Cyrillo l. 1. contra Julian. & Naz. orat. 2. de Theolog. *Deum*, inquit, *intelligere quidem difficile eſt, loqui autem impoſſibile.* Et *S.* Athanaſ. in epiſt. de Nicenæ Synodi decret. poſt medium: *Cum audiverimus*, inquit, *vocabulum Dei, nihil aliud niſi ipſam incomprehenſibilem Dei ſubſtantiam ſignificari intelligimus.* Namut ait S. Aug. ſer. 5. de Verbis Apoſtol *Univerſa Deus præcellit: ſi quæras magnitudinem, major eſt; ſi pulchritudinem, pulchrior; ſi dulcedinem, dulcior; ſi ſplendorem, ſplendidior; ſi iuſtitiam, iuſtior; ſi fortitudinem, fortior; ſi pietatem, clementior.* Et Nyſſen. lib. ad Ablabium: *Quod prorſus eſt infinitum, nulla re definitur; ſed omni ratione infinitas effugit definitionem.* Quocirca Evagrius audiens nonnullos de Deo, & *SS.* Trinitate curiosè diſputantes, *divinitatem neque quam definiendam eſſe reſpondit; ideoque quod ineffabile eſt, ſilentii tantùm oratione eſſe adorandum.* ita Socrates libr. 6. Tripart. c. 21. Et Attalus Martyr à tyranno interrogatus: *Quod nomen habetis Deus?* reſpondit: *Qui plures ſunt, nominibus diſcernuntur; qui autem unus eſt, non indiget nomine.* ita Euſeb. l. 6. Hiſtor. c. 3. Cogitari ergo poteſt Deus, planè nominari non poteſt. Nam ut ait Status Pythagoræus in Sentent. nom. 45. *Omne tempus, quo de Deo non cogitas, hoc putare perdidiſſe.* Idem dixit *S.* Dominicus, & ex ejus diſciplina S. Thomas Doctor Angelicus.

Vide S. Aug. l. de Cognit. veræ vitæ c. 18. & ſerm. 38. de Verbis Dom. & l. 15. de Trinit. c. 2. ubi inter cetera ait: *Excedit ſupere minutia deitatis non ſolùm uſitati eloquii noſtri, ſed etiam intelligentiæ facultatem: verius enim cogitatur Deus quàm dicitur, & verius eſt quàm cogitetur. Non parva autem notitiæ pars eſt, ſi antequam ſcire poſſimus quid ſit Deus, poſſimus ſcire quid non ſit.* Audi Arnobium l. 3. contra Gentes: *Quidquid de Deo dixeris, quidquid tactæ mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſit & corrumpitur ſenſum, nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſitis. Vanus eſt hominis intellectus de Dei natura certiſſimus fieri & ſententias nihil poſſe de illo immortali oratione deprimi.* Idem l. 8. *Eloquar*, ait, *quemadmodum ſentio: magnitudinem Dei qui ſe putat noſſe, minuit; qui non vult minuere, non novit.* Quocirca Ægyptii in Hieroglyphicis pingebant crocodilum & elevatam lingua carentes, ut ſignificarent Deum eſſe ineffabilem. Simonides rogatus ab Hierone: Quid eſſet Deus? ſpatium unius diei ad reſpondendum petit, deinde duorum, mox quatuor, ac deinceps duplicatum ſemper poſtulavit, negans ullom ſatis eſſe: *Quo enim diutiùs conſidero*, inquit, *eo res videtur obſcurior*, uti refert Cicero lib. 1. de Natura Deor.

ET QUOD NOMEN FILII EJUS] Hinc cootra Judæos ex Salomone conſtat, Deum habere filium, ideoque plures in Deo eſſe perſonas, ſcilicet Patrem & Filium. ita S. Auguſt. epiſt. 49. qu. 5. Quod enim Rabbini id eludere conantur, dicentes, Salomonem loqui non de Deo rerum opifice, ſed de viro ſapiente, aut de Moyſe, qui hoc Dei opificium plenè cognoverit, q. d. Quis vir adeò ſapiens eſt aut fuit, qui hæc quæ dixi de cælis & elementis a Deo conditis, plenè pernoverit? *Et quod nomen illius?* ſi dicas eum vita functum, *quod nomen filii ejus?* Hæc certè frivola ſunt & meræ nugæ, ad eludendum hoc argumentum confictæ. Liquet enim clarè Salomonem non loqui de ſapiente, ſed de Deo res omnes potentiſſimè creante, & ſapientiſſimè gubernante, ideoque de eo quærit, *Quod nomen eſt ejus, & quod nomen filii ejus*: q. d. Noſtis, ò rudes Judæi, aliquatenus Deum creatorem, at Deum eſſe patrem ac habere filium non noſtis. Pauciſſimi enim Rabbinorum & ſapientum tempore Salomonis planè, & diſtinctè cognoverunt myſterium *SS.* Trinitatis: unde moderni Judæi, & Rabbini, æquè ac Turcæ & Gentiles, idipſum omnino pernegant. Multò minùs norant *nomen*, id eſt rem nominatam & dignitatem Filii, quòd ſcilicet ipſe ſit *ἰσοούσιος* & conſubſtantialis Patri, ac proinde illi coæternus æterna generatione productus, par & æqualis; quòd ipſe imago Patris, quòd *ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Hebr. 1. 3.

Noſter Salazar per *nomen* accipit perſonam: per nomen enim perſona una ab alia ſecernitur, & dinoſcitur, q. d. *Quod eſt nomen*, id eſt quæ perſona Dei Patris, & *quod nomen*, id eſt quæ perſona *Filii*, qua ſcilicet Filius diſtinguatur à Patre. Nam eſſentia & cetera omnia indifferenta ſunt, eademque in Patre & Filio. Subtiliùs & præciſiùs Barth. Torres, & ex eo noſter Molina t. 1. p. q. 40. art. 2. diſp. 2. membr. 3. initio, reſpondet duo eſſe nomina relativa propria Filio Dei, unum nomen filii, alterum nomen Verbi, atque hoc ſecundum, fuiſſe magis occultum in ve-

Nullum eſt Dei nomen illi adæquatum: Duo à priori,

Dei definitio ex S. Auguſt.

Genoma de Dei nomine.

Verbum dicitur incertum.

Digitized by Google

teri teſtamento, de eoque inquirere Sapientem quaſi de occulto, quod poſtea per S. Joan. apertiſſimè manifeſtatum eſt in novo teſtamento, dum dixit: *In principio erat Verbum: & Verbum caro factum eſt*. Unde S. Ignatius epiſt. 8. ad Philip. *Unus*, inquit, *eſt filius, Verbum, Deus. Quod nomen illi, & quod nomen filio eius, ne cognoſcamus?* Pro quo Noſter vertit, *ſi noſti*.

Porrò Septuag. pro *filii* vertunt, *filiis* in plurali, quia myſterium SS. Trinitatis apud Judæos incredulos abſcondere voluerunt. Aut certè pro *filii* legendum *filii* in ſingulari: ſic enim conſtanter legunt Hebr. Chald. Vulgata, Aquila, Symmach. Theodot. & ceteri, & codex unus Septuag. citatus à Caraffa in notis ad Septuag. Vatican. quin & S. Aug. epiſt. 49.

Meminit ſolius Filii non Spiritus ſancti, tum ne multitudine tot perſonarum in SS. Trinitate Judæos rudes hebetaret & offenderet; tum quia hic agitur de ſapientia Dei: hæc autem appropriatur Filio, tum quia per verbum Deus creavit cælum & univerſa: *verbo enim Domini cœli firmati ſunt*, pſalm. 32. 6. Filius autem eſt Verbum notionale & perſonale Dei Patris; tum denique quia Filius Judæis erat promiſſus, quaſi venturus Meſſias, & redemptor. Hinc notat duplicem Filii generationem, divinam & humanam, duplexque ejus nomen: qua Deus enim, vocatur Verbum; quâ homo, vocatur Jeſus Chriſtus. q. d. Noſti quod ſit Verbum, & quis ſit Jeſus Chriſtus? imò quòd verbum ſit Jeſus Chriſtus? Hinc ejus incarnationem, paſſionem, aſcenſionem tacitè adumbrat per ſymbola aquilæ, colubri, navis, virginis verſ. 19. uti ibidem videbimus.

Addit, ſymbolicè notari hìc Spiritum ſanctum, dùm dicit: *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis?* Spiritus enim, putà ventus, ſymbolum eſt Spiritus ſancti, qui in ſpecie venti validi, & linguarum igneatum deſcendit ſuper Apoſtolos in Pentecoſte, Actor. 2. Unde de eo dictum eſt Geneſ. 1. 2. *Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas*. Spiritus ſanctus enim eſt Spiritus Patris & Filii individuus, qui proprio de à Patre & Filio nec eſſentia, nec operatione, nec quo alio modo ſeparari poteſt. *Eadem*, ait S. Auguſt. lib. 1. de Doctrina Chriſt. c. 5. *vibus eſt æternitas, eadem incommutabilitas, eadem majeſtas, eadem poteſtas. In Patre unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu ſancto unitatis æqualitatisque concordia. Et ubi hæc unum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum ſanctum*.

Vaat. 5. Vulg. 6. OMNIS SERMO DEI IGNITUS, CLYPEUS EST SPERANTIBUS IN SE: NE ADDAS QUIDQUAM VERBIS ILLIUS, ET ARGUARIS INVENIARISQUE MENDAX] Pro *ignitus* hebr. eſt צרופה *ſerupha*, quòd propriè ſignificat conflatus, & conflando excoctus, defæcatus & purgatus, ſicut in fornace per ignem conflatur aurum, ut tollatis fæcibus & ſcoriis, purum, nitidum & ſplendidum exeat. Sept. *omnia verba Dei ignita, protegit autem eos qui reverentur ipſum*; Chald. *omnes ſermones Dei confiati*; Syrus, *electi & auxiliatur confidentibus in ſe*.

Quæres Primò, quomodo hi verſus cohæreant cum præcedentibus? Reſpondetur, quia Salomon fecit mentionem Filii Dei, putà Verbi æterni; hinc alii attexit, quomodo Verbum quod ab æterno erat apud Deum, ſuo tempore emanarit ad homines per ſermones S. Scripturæ, legis & Prophetarum, ut Dei Patris voluntatem, viamque ad felicitatem nobis annuntiaret. Hi enim ſermones prodeunt à Verbo Dei, velut radius à ſole, aqua à fonte, calor ab igne. Rurſum, quia ſapientiam Dei relucentem in cælis & elementis celebravit, nunc eandem celebrat quatenus ſe hominibus communicavit per ſermonem ignitum, quo protegit ſperantes in ſe: propter hominem enim creavit cælum ceteraque univerſa. Simili modo Salomon cap. 8. v. 27. cùm dixiſſet Dei ſapientiam conſtituiſſe cælos, æthera firmaſſe ſurſum, libraſſe fontes aquarum, appendiſſe fundamenta terræ, mox de eadem ad homines deſcendente ſubjicit verſ. 31. *Et delicia mea eſſe cum filiis hominum. nunc ergo filii audite me*. Sic & Baruch cap. 3. cùm diu inquirens originem & locum ſapientiæ, tandem v. 32. eum aſſignaſſet, dicens: *Qui ſcit univerſa, novit eam, & adinvenit eam prudentia ſua, qui præparavit terram in æterno tempore, & replevit eam pecudibus, & quadrupedibus: qui emittit lumen, & vadit*; ſubjicit verſ. 37. *Hic adinvenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Jacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt*. Similiter Job cap. 28. poſt verba ſuperiùs citata, quibus ſapientiam Deo naturalem, & propriam aſſerit, ſubjicit v. 26. *Quando ponebat pluviis legem, & viam procellis ſonantibus: tunc vidit illam, & enarravit, & præparavit, & investigavit. Et dixit homini: Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia; & recedere à malo, intelligentia*. Similiter facit Eccleſiaſt. c. 24. cùm enim v. 5. dixiſſet ſapientia: *Ego ex ore Altiſſimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam, ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens*, &c. ſubjicit v. 12. *Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, &c. In Jacob inhabita, & in Iſrael hereditare, & in electis meis mitte radices*. Quibus omnibus ſignificat Deus, ſapientiam pro fine & ſcopo, imò pro domo & templo elegisse homines putà fideles & ſanctos, ut eos repleret Dei cognitione, timore & amore, itaque eos perduceret ad ſalutem, & gloriam: atque hac de cauſa cælos, elementa, ceteraque creaſſe, ut ex his homo Deum Deique ſapientiam, potentiam & bonitatem agnoſceret, amaret, coleret; eique per omnia ſervitet & obediret, itaque ab eo præmio æternæ felicitatis donaretur. Idem facit hic Salomon.

Quæres Secundò, cur ſermo Dei dicatur *ignitus*? Reſp. *Ignitus*, id eſt conflatus, defæcatus, & purus. hoc enim ſignificat Hebr. *ſerupha*, & Græcum πεπυρωμένον. Unde Symmach. & S. Hieron. pſalm. 17. 31. vertunt, *ſermo Dei probatus*. Alludit enim ad vaſa chymica, quibus per ignem aurum, & argentum à ſcoria excoquendo purgantur, ut fiant pura & nitida. Hoc enim ſignificat *ſerupha*. Unde *Sarepta* dicta eſt urbs Sidoniorum, quòd in ea frequentes eſſent officinæ conflatoriæ ad conflandum metalla. Senſus ergo eſt, q. d. Verba Dei, putà tam præcepta quàm promiſſa Dei, adeò ſunt vera, pura, ſincera, certa, perinde ac ſi eſſent ſurum igne eliquatum, conflatum & ab omni fæce expurgatum. Simili enim modo, imò longè magis verba Dei ſunt defæcata, & pura ab omni contagione non tantùm falſitatis, fraudis & ſimulationis, ſed & vanitatis ac ſuperfluitatis, ut nihil ſit quod eloquiis divinis deſit, ſut abundet, nihil quod reprehendi poſſit, ideoque ſequitur: *Ne addas quidquam verbis illius, & arguaris*. Unde & lex Dei vocatur *immaculata*; græcè ἄμωμος, id eſt irreprehenſibilis, hebr. תמימה *temima*, id eſt integra, incolpata, perfecta, pſ. 18. 8.

Sermo Dei ignitus probatus, quia purus.

Quocirca Deus (ad Deum enim id pertinet, non ad ſermonem, cùm ſermo hebr. ſit feminini generis, in ſe autem maſculini) *clypeus eſt ſperantibus in ſe*, quia ſcilicet amorem, opem & protectionem à ſe, ſua præcepta ſervantibus, & in ſe ſperantibus promiſſam verè, integrè, certò ac tuto præſtat, nec ſinit ſpe ſua fruſtrari illos qui ſperant in eum, uti Davidi ſe ſperanti miram à Saulis perſecutione liberationem, item regnum ac regni perpetuam in poſteros propagationem, à ſe promiſſam reipſa præſtitit. Hunc eſſe ſenſum conſtat ex pſalm. 17. 31. ubi eadem in Hebræo ſunt verba quæ hic. Ibi autem Septuag. vertunt, *eloquia Domini igne examinata, protector eſt omnium ſperantium in ſe*; Symmach. *locutio Domini probata*. Sic & S. Hieron. ubi S. Baſil. *Eloquia*, inquit, *igne examinata vocat probata, veracia & à mendacio libera*. Sic & Theodor. Euthym. & alii ibidem. Et clariùs pſalm. 11. 7. *Eloquia*, inquiunt, *Domini eloquia caſta*: (ſicut) *argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum*.

Pro *clypeus* hebr. eſt מגן *magen*, id eſt *ſcutum*, *clypeus*; Septuag. vertunt, ὑπερασπιεῖται, id eſt proteget, propugnabit, ſtrenuè defendet: unde ὑπερασπιστὴς eſt protegens alterius latus clypeo, armiger, lateros, ſatellites, protector, auxiliator, defenſor. Talis fidelis, in ſe ſperanti ſeque jovocanti eſt Deus, quia potentia fideque ſua quaſi prætento clypeo tuum ſuppliccm ſervat, tuetur ac propugnat. Hic ſenſus maximè proprius eſt & genuinus.

Secundò, tamen S. Ambroſ. in pſalm. 118. v. 140. ad illa: *Ignitum eloquium tuum nobementer. Ignitum*, inquit, quia igne zeli & charitatis auditores accendit: *Quem ergo ignem Dominus ſparſit in nos inſtanter? Qui ſecretos mentium ſenſus ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei ac devotionis adoleret, qui cupidis animis virtutis accenderet*. Et brevi intervallo: *Bonus*, inquit, *ignis qui calefacere novit, nescit exurere niſi ſola peccata. Hoc igne Apoſtolorum illud aurum probatur, hoc igne illud morum vel operum examinatur argentum, hoc igne pretioſi illi lapides illuminantur, ſtramen autem, & ſtipula conſumitur. Mundat ergo animum, conſumit errorem*. Et rurſus infrà: *Hoc igne urebatur rubus, & non conſumebatur; urit*

Secundò, qui in auditores accendit.

animi ſermo divinus ut corrigat conſcientiam peccatoris, non ut perdat. Vide ſequentia, ubi docet ignem hunc tria potenter efficere, ſcilicet purgare, illuminare, inflammare. Accedit Caſſiodor. in pſalm. 17. 31. *Eloquia*, inquit, *Domini igne examinata: quaſi dicat, Flamma ſicut lux ſuperna diſcutitur, quando ſciendi deſiderio divina eloquia perquiruntur. Sic & Jeremiæ Prophetæ eloquia Domini mirifica definitione concluſit, dicens cap. 23. 29. Nonne verba mea ſicut ignis, dicit Dominus, & ſicut ſecuris conterens petram.* Noſter pro *ſecuris* vertit, *malleus*.

Tertiò quia eos expurgat: Tertiò, S. Hieron. in pſalm. 17. verſ. 31. cenſet eloquia Dei dici ignita, *non quòd ipſa*, inquit, *in ſint examinata ab igne, aut quod ſuſtinuerint inquinata; ſed quòd qui illa acceperit, faciant eum ut animum mundum purificatum per ignem.* Quid enim *paleæ ad triticum?* Jerem. 23. 28. *Quid ſcorio ad argentum?* ait S. Auguſt. in Collat. diei tertiæ contra Donatiſtas. Igitur verba Dei hoc ſenſu dicuntur ignita, quia ut ignis caſtigant, excoquunt & extergunt ea animæ ſcoriam, id eſt cupiditates & vitia: hinc vocantur ſagittæ, quæ cor feriunt, eruciant & vulnerant. Unde Origenes in pſal. 37. ad illa verba: *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi. Qui ergo*, inquit, *loquitur ſermones Domini, ſagittas jaculatur, & cùm loquitur corripiens, & caſtigans, corripit omnis latuſ ut penetret audientis.* Nervoſiùs, & elegantiùs S. Auguſt. in pſalm. 7. ad illa verba: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus*, &c. ſic ait: *Sagitta potentis acuta verba Dei ſunt. Ecce lariuntur & tranſigunt corda: ſed cùm tranſixa fuerint corda ſagittis verbi Dei, amor excitatur, non interitus comparatur, novit Dominus ſagittare ad amorem, & nemo pulchrius ſagittat ad amorem, quàm qui vero ſagittat*, &c.

Denique quidquid eſſicit ignis, id efficit ſermo Dei. Conſidera ergo dotes, & proprietates ignis, præſertim in conflandis purgandiſque metallis, ut auro, & argento, eaſque myſticè attribue ſermoni Dei, putà S. Scripturæ, legi, inſpirationi & promiſſis Dei. Unde Didymus in pſalm. 17. 31. *Eloquia Dei*, inquit, *dicuntur ignita, quia ſua mentem juxta vertunt, ut terrenarum rerum & cogitationum paleas abſumant.* Auctor verò Catenæ Græcor. hìc: *Omnes*, ait, *ſermones Dei ſunt igniti, nam & omne ſpinoſum & ſurculoſum igne ſuo abſumunt, & quod mundum, & repurgatum eſt pulchrè ſplendunt, & ad ſalutem obtinendam ſatis ſunt.* Ruſtum ignis notat efficaciam, & ſubtilitatem verbi Dei, quòd intima animæ penetret, aſſlet, purificet, illuſtret, & ignìat, juxta illud Pauli: *Vivus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis*, Hebr. 4. 12. Similes ſunt prædicatores verbi Dei zelo ardentes, qui ſermone Dei accenſi, velut ignei non niſi ignei cœleſtes ſpirant, quibus auditores illuminant, purificant, ignìunt & inflammant. Inſuper ſicut ignis aurum argentumque excoquens, illud reddit excellentiſſimum, & pretioſiſſimum: ſic & ſermo Dei excoquens affectus animi, illos reddit præſtantiſſimos ſummique pretii apud Deum & homines; puri cœleſtes & divinos, juxta illud de Chriſto prænuntium Malachiæ 3. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in juſtitia.* ubi plura hac de re dixi.

Tropolog. de igne tribulationis. Tropolog. S. Auguſt. in pſalm. 17. 31. *Eloquia Dei* cenſet dici *ignita, Quia*, inquit, *ignis tribulationis probantur. Protector eſt omnium ſperantium in ſe, quaſi dicat, Et omnes qui non in ſeipſis, ſed in illo ſperant, eadem tribulatione non confundantur: ſpes enim ſequitur fidem.* Ruffin. in eumdem pſal. *Via Dei impolluta*, inquit, *verba eius in tribulatione probata: ſpes illius certa & firma, qui proteget ſperantes in ſe, ne deficiant in tentatione. Tendamus ergo hanc viam, & mundabimur, cuſtodiamus eius eloquia, & non erubimus: figamus in ipſa ſpem noſtram, & ſecure ſub eius protectione ambulabimus.* Et S. Greg. l. 4. Moral. 28 *Eloquium Domini*, inquit, *ergo tunc igne examinatum dicitur, quia ſerena Dei ſi lucerde ſpiritu, tribulationibus probatur.* Hinc de Joſeph dicitur pſ. 104. 20. *Eloquium Domini inflammavit eum.* q. d. Oraculum Dei per inſomnia, ac ſtudium legis divinæ cauſa fuit Joſeph, ut coqueretur, & probaretur igne tribulationis, dum propter illud à fratribus ipſi invidentibus venditus tredecim annos, ſervivit in Ægypto, donec anno ætatis trigeſimo à Pharaone carcere liberatus, factus eſt princeps Ægypti.

A CLYPEUS EST OMNIBUS SPERANTIBUS IN SE] nimirum ipſe Deus, ut dixi. Alludit ad Geneſ. 15. 1. ubi Deus ait Abrahæ: *Noli timere Abram, ego protector tuus* (hebr. *ego ſcutum tuum*) *& merces tua magna nimis.* Poſſet tamen quoque ad ſermonem Dei referri: hic enim eſt clypeus hominis contra omnes tentationes: tum quia promiſſio Dei, præſertim vitæ & gloriæ æternæ, animat fideles ad omnia tentamenta mundi, carnis & diaboli fortiter repellenda: tum quia præcepta Dei tam moremejus mentibus indunt, qui omnes hoſtium inſultus diſpellit. Sic Chriſtus tentatus à diabolo objecit ei clypeum ſermonum Dei, dicens: *Scriptum eſt: Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei*, Matth. 4. Idem fecit S. Paula teſte S. Hieron. in ejus Vita, ceteriique Sancti. Hoc eſt quod ait S. Paulus: *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere*, Epheſ. 6. 16. Ita Saloſius, *Omnis ſermo*, inquit, *divinæ auctoritatis ideirco ignea clypeus dicitur, quia corda fidelium, qui ſpem ſuam in Deo ponunt, & igne charitatis accenſi, & ſcientia veritatis illuminat, & ſordes vitiorum quas in eis reperit, conſumit & purgat, ac ab inſidiis hoſtium cuſtoſque defendit adverſitatibus.*

B NE ADDAS QUIDQUAM VERBIS ILLIUS] q. d. Ideo verbis divinis infiſtendum eſt quia qui ab illis deflectit, in mendacia decerat: quia ipſa pura vera, tornata perfectaque ſunt, ut nihil illis addi aut demi poſſit. *Verba Dei*, ait Procop. *cùm plena & perfecta exiſtant, nullam auctarium admittunt.* Intelligo nihil addi poſſe quod eis repugnet vel deroget: ſic enim ſe explicat Salomon dum ſubdit: *Ne arguaris inveniarique mendax.* Cùm enim verbum Dei ſit veriſſimum, quicumque illi addit aliquid repugnans, neceſſe eſt ut falſum dicat, & mentiatur. Rurſum nihil aut addi poteſt quaſi dictum à Deo, ut vendites verbum tuum eſſe verbum Dei, uti faciebant olim Scribæ & Phariſæi, ſuas traditiones inutiles, & legi Dei contrarias pro verbo Dei venditantes; & nunc faciunt hæretici, qui verba Dei hæretica expoſitione vitiant, & corrumpunt, dum ſua ſomnia, & delíria obtrudunt pro verbo Dei: qui proinde velut falſarii S. Scripturæ à Deo judicabuntur, & damnabuntur. Nam ut ait S. Chryſoſt. homil. 20. in Matth. *Non addas verbis Dei*, &c. *qui autem hoc auſus fuerit, ſe ſapientiorem eſſe putat quàm Deum, & incipit eſſe falſus teſtis, quia illud dixit quod nec audivit, nec oculis vidit.* Cùm ergo à poſterioribus, ab Apoſtolis, atque ab Eccleſia quædam Dei populo dicta, ſcripta & prædicata ſunt, quæ à prioribus Dei verbis non fuerunt expreſſa; nihil additum eſt verbis Dei, quia & illa quæ acceſſerunt verba Dei ſunt. Cùm interpretes explanant verba Dei, nihil addunt verbis Dei, cùm ſua explanationes nolint recipi pro verbo Dei, niſi quatenus cum verbo Dei conſonant atque conveniunt. nec ſua addunt, quaſi verba Dei non ſufficiant, ſed quia non ab omnibus intelliguntur. ita Jan'en. Plura de hac gnome dixi Deuter. 4. 2. Apocal. 22. 18 Galat. 1. 8.

DUO NOGAVI TE; NE DENEGES MIHI ANTEQUAM MORIAR] Non quaſi petat domitare ante mortem horum duorum compoſ fieri, aut ante mortem de præteritis luxuriis & idololatria pœnitere (unde aliquibus hoc loco contenduni, Salomonem ante mortem ſcelerum ſuorum egiſſe pœnitentiam;) ſed quòd per omnem reliquam vitam uſque ad mortem hæc duo ſibi præſtari cupiat, q. d. Continuis precibus à te flagito, ne duo hæc quæ ſubjiciam, mihi non deneges, ſed concedas, ut *antequam moriar*; id eſt quamdiu ſuperſtes ero, quamdiu non moriar ſed vivam, hæc duo mihi temper adſint & numquam deſint: nam ut in morte & poſt mortem illa mihi deſint, parum curo: Unde Hebr. habent, *duo poſtulavi à te, ne prohibeas à me antequam moriar*; Septuag. *ne auferas à me gratiam antequam ego moriar*. q. d. Non auferas à me hanc gratiam duplicem, quam poſtulo quoad vixero, ſed gratioſe & benevolè utramque mihi ſemper elargire. Vers. 7.

VANITATEM ET VERBA MENDACII LONGE FAC A ME: MENDICITATEM ET DIVITIAS NE DEDERIS MIHI, TRIBUE TANTUM VICTUI MEO NECESSARIA] ne ſcilicet, ſit Beda, *copia vel inopia tranſeuntium rerum in oblivionem deridam æternorum.* Vers. 8.

Tranſit ab intellectu ad effectum. Dixit quanta in cælo totoque mundo operetur ſapientia, & à quo ſit poſtulanda, ſcilicet à verbo Dei, nunc oſtendit ejus uſum & praxim, ſcilicet quid ſapientiam conſecuto ordinariè ſit perendum

dum ad vitam rectè transigendam, ob quam ſapientia quæritur, & ad quam verbum Dei traditum eſt. Demonſtrat id ſuo exemplo dicens, *Duo rogavi te*, &c. Aliqui duo hæc eſſe cenſent, primum, *Vanitatem*, & *verba mendacii longè fac à me*: ſecundum, *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi*. Per *vanitatem* autem Pagnin accipit *vanum*, id eſt, *otioſum verbum*; auctor Catenæ Græcor. *verbum ſtultum*, putà ſtultiloquium; Chald. *detractionem*, quia detractor eſt inſtar cenotaphii, id eſt ſepulcri vacui, quod exteriùs repræſentat ſepulturam cujuſpiam, ſed interiùs corpore ſepulto caret, eſtque inane & vacuum. Sic enim detractor multa fingit dicitque quæ exteriùs famam alterius lædant, ſed interiùs re ipſa, putà veritate carent, ſuntque inania, vana & falſa. Alii per *vanitatem* intelligunt vanas opiniones, errores & hæreſes, quaſi ab iis præſervati opter Sapiens: duo enim hæc optanda ſunt: Primò, ut de Deo rectè ſentiamus; Secundò, ut rectè agamur divitijs & paupertate, ne in alterutro Deum offendamus.

Rutilius noſter Salazar per *vanitatem*, vel *verbum vanum* cenſet promiſſionem violatam notari, q. d. Verbi datiaut oblatæ fidei violationem, & mendacium amove longiùs à me: utrumque enim principe indignum crimen eſt, atque adeò ab illo procul eſſe debet, ita ut ne remotiſſima quidem ejus ſuſpicio in illum cadat. Hinc Caſſiodor. in Variis, *Maneſtas regis*, ait, *nominis auctoritatem ſortiri, & vox illius oraculi locum habere debet*: ſi enim vel ſemel mentiatur & fidem fallat, nemo deinceps ei fidem habebit. Huc facit proverbium Syrorum, & Arabum cent. 2. num. 49. *Qui nunc eſt veracitate, recipitur eius mendacium*: & *qui nunc eſt mendacitate, non recipitur eius veritas*. q. d. Eam vim opinio habet ut ei qui vera ſoler loqui, etiam tunc cùm verum dicit, fides non habeatur. Hoc luerantur mendaces pethidi & perjuri, ut perdant famam & fidem, nec eis credatur etiam dum vera eſſantur & jurant. Et num. 48. *Omitte mendacium ubi videris quòd tibi profuturum eris: nam nocebit tibi. Et unum eſt habere veritaci, ubi videris quòd ipſa nocebit tibi, quia ipſa prodeſt tibi*, & cent. 5. n. 72. *Veritas eſt magnificentia* (id eſt magnifica) *mendacium autem nullitas. Veritas eſt ſanitas, mendacium infirmitas*, id eſt debile, & infirmum, quia ad lucem veritatis evaneſcit.

Verùm profundiùs, & germaniùs alii ex Hebræo *vanitatem*, & *mendacium* referunt ad meodicitatem & divitias, quæ ſequuntur, & per illa caplicant, q. d. Rogo te Domine, ut mihi duo concedas: Primò, auferà me divitias, quæ impelliunt ad vanitatem & falſum; Secundò, auferà me paupertatem, quæ impellit ad verba mendacii, & perjurii. Explicat, dum rationem utriuſque ſubdit: *Ne forte ſatiatus illiciar ad negandum Dominum*, ſcilicet dicendo: *Quis eſt Dominus?* hoc eſt, ne ſortè deſeram Deum, & deficiam ad idola: hæc enim ſunt *vanitas*, id eſt planè inania & vana. ipſa quoque apoſtaſia eſt vanitas, id eſt vana ſuperbia & faſtus, quo quis ſpernit Deum, uti fecit Salomon per delicias & concubinas à Deo apoſtatans ad deos Gentium. *Aut apoſtate compulſus fuero, & periurem nomen Dei mei*, negando ſcilicet furtum cùm adjuratus fuero: hoc autem eſt incidere in exitialia verba mendacii: ad mentiendum enim ſæpè impellit paupertas. Ita Lyranus, quem quidi: *Duo rogavi te Domine, vanitatem, quæ eſt annexa proſperæ fortunæ; & verba mendacii, quæ frequenter annectuntur adverſa, longè fac à me, & idem repetit per alia verba: Mendicitatem & divitias ne dederis mihi*; &c. Itaque ſub exemplo divitiarum & paupertatis Salomon hic orat, & orare nos monet, ut nec proſperitate extollamur, & inducamur ad vanitatem ſuperbiæ, ac Dei negleſtum cum idolorum cultura; nec per adverſitatem deprimamur ad inhoneſta, & mendacia, inter quæ maximum eſt pejerare nomen Dei, hoc eſt, Deum facere teſtem falſitatis.

Hinc aliqui Hebr. שוא *ſeau*, id eſt *vanitatem*, vertunt, *irruptionem*, impetum, temeritatem, præcipitantiam (radix enim שוף ſignificat irrumpere cum impetu & præcipitare) qua ſcilicet divitiis inſolens & tumidus irrumpam in thronum Dei, atque arroganter cum Lucifero dicam: Quis eſt Dominus? quis mihi dominetur? ego ſum ſimilis Altiſſimo, imò Deus in regno meo, ut dicebat Pharao, Exodi 5. 2. & rex Tyri Ezech. 28. 2. *Deus*, inquit, *ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris*. Ita hunc locum explicat S. Baſil. in Regulis fuſiùs diſp. interrog. 22. *Salomon*, ait, *hic divitias ſatietatem, egeſtatem verò ſummam re-*

A *rum ad vitam neceſſariarum inopiam definivit, nimirum ex eo quòd dixit neceſſarium, medium quid inter egeſtatem & abundantiam rerum ad uſum neceſſariarum declarans*. Et in pſal. 118. octonario 8. *Hoc enim*, inquit, *teſtamento duo maxima S. Salomon orationi ſuæ declaravit, & rogavit, ut poſſet excludere, dicens: Divitias autem & paupertatem ne dederis mihi, ſed ordina mihi quæ opus ſunt, & quæ abundanter, ne repletus mendax fiam, & dicam. Quis me videt? aut pauper capiam & periurem nomen Dei. Petit igitur in iſtu teſtamento conſummare quæ formidavit Salomon, qui ſapientiam poſtulavit, & meruit? Dives erat, timuit exteſis pauper fieri formidavit, ne paupertatis neceſſitate abſtinentiæ gratiam non tueret*. Probat id exemplis. *Quàm multi qui videbantur ſancti eſſe, ceciderunt ab altitudine cordis ſui? Quàm multi aliqui neceſſitate deiecti, non potuerunt contenti eſſe in iuſtitia, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rerum Job invenitur in terris, qui & divitias amiſit & filios, & ubicibus corporis exacerbatur, cùm vermes toto corpore fluerent; à Dei tamen caritate non potuit ſeparari*. Et S. Bernard. ſerm. 2. in Domin. Palmat. *Licèt*, inquit, *multos occidat adverſitas, tamen multò plures enecabit proſperitas: ſicut ſcriptum eſt, Cadent à latere tuo mille, & ſiniſtro* B *ſcilicet, per quod ſignatur adverſitas, & decem millia, id eſt multò plures, à dextris tuis, in quibus proſperitas deſignatur. Denique quis ubique periculum eſt, erat Sapiens & dicit: Divitias & paupertatem ne dederis mihi, ne forte aut divitiæ extollerent in ſuperbiam, aut paupertas deiceret in impatientiam*.

Mediocritatis optima.

Simile fuit votum Catharinæ reginæ Angliæ, uxoris Henrici VIII. quæ deinde injuſtè abeo repudiata vitam martyrio perſimilem egit de qua ita ſcribit Sanderus l. br. 2. de Schiſmate Anglic. Solebat Catharina ſæpiſſimè apud ſuos dicere, fortunam te nec aſpernimam, nec leniſſimam, ſi daretur optio, electuram; cùm utraque ſuas tentationes ac pericula habeat; ſed mediam potiùs ac temperatam: ſi tamen alterutra eligenda eſſet, malle ſe triſtiſſimam quàm blandiſſimam: infelicibus enim rarò deeſſe conſolationem, fortunatiſſimis ferè ſemper menem.

A Salomone hanc ſententiam didicit accepitque Plato & philoſophi: Platn enim lib. 3 de Legibus: *In quacumque*, inquit, *hominum ætate nec inopia, nec divitiæ ſunt, huic iuſtiſſimi mores adſunt, neque enim ibi contumelia aut iniuria lapſum habet*. Exemplum eſt in Sparta, à qua Lycurgus ſuſtulit opes & inopiam, ideoque optimos & juſtiſſimos habuit cives. S Baſilius tractat de Legendis libris Gentilium citat gnomen Theognidis dicentis: C

Gnoma.

Non ego divitias, non opes magnas, ſed adſint
Parvo, modò ut vivam latus & abſque malis:

Simile eſt votum Socratis apud Platonem in fine Phædri: *O amice Pan*, inquit, *& omnes qui hunc locum incolitis Dii, date mihi ut pulcher intus efficiar, & quæcumque extrinſecus habeo, intrinſecus ſint amica: Divitem autem ſapientem ſolum exiſtimem. Tantum verò mihi ſit auri, quantum nec dicere, nec ferre quivis alius quàm vir temperans*. Nam ut ait S. Ambroſ. in lib. 6. Hexam. c. 8. citans hanc Salomonis gnomen: *Fugiendo & cavendo ſunt tentamenta mundi, ne pauper deſperet, ne opulentus inſolefcat*. Maximus ſerm. 13. citat S. Chryſ. dicentem: *Dives eſt non qui multa poſſidet, ſed qui non multis indiget*. Et Philonem: *Vir bonus & paucis egens, in mortis & naturæ immortalis confinio quodam eſt. Nam indiget quidem propter mortale corpus, ſed non multis propter animum immortalitatis appetentem*. Democritum: *Sumptuoſam menſam opponit fortunæ: quæ futilis ſit, temperantia*. Denique Apoſtolus 1. Tim. 6. 6. *Eſt*, inquit, *quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*, id eſt cum animo ſibi ſufficienti, ſuiſque licet modicis contento. ubi plura hac de re dixi. D

Dices, Salomon erat rex opulentiſſimus; regi autem non eſt timenda paupertas, cùm tegem neceſſe ſit opibus abundare. Reſpondent aliqui cum Janſenio, hæc eſſe verba Agur, non Salomonis; ſed hoc confutavit v. 1. Alii melius cenſent Salomonem hic induere perſonam cujuslibet privati & plebeji, ut eum doceat modum orandi, ſcilicet petere alimenta neceſſaria, ut liber ſit tam à copia quàm ab inopia. Hoc enim majori hominum parti, & communi eorum vitæ minùs perfectæ magis conſonum & contemperatum videtur. Nam pauci perfecti nec divitias nec paupertatem metuunt, ſed dicunt cum Paulo: *Scio & humiliari, ſcio & abundare, ubique & in omnibus inſtitutus ſum, & ſatiari & eſurire, & abundare, & penuriam pati*, Philip. 4. 12. Et cum Pſalte: *Proba me Domine* (penuria & anſtictione) *& tenta me, ure renes meos & cor meum*, pſal. 25. 2. Id verum eſt unde

S. Chryſoſtom. homil. 18. in epiſt. ad Hebr. & S. Ambroſ. in pſalm. 118. octon. 8. dicunt hæc verba Salomonis convenire hominibus veteris Teſtamenti, quia imperfecti erant.

Poteſt tamen hæc gnome accipi, ut dicta in perſona regis Salomonis, tum quia res poteſt excidere ſolio & regno, hinc privatus, uti accidit Mithridati, Tigrani, Antiocho, Deiotaro, Perſeo, Ptolemæo, Cleopatræ, aliique regibus à Romanis devictis, tum quia rex ſæpè eſt paupertior privato; quia, etſi multas habeat opes, tamen plures habet officialium, urbium, fabricarum, bellorum expenſas, ita ut ad illas opes regales non ſufficiant: uti hodie in nonnullis regnis oculis cernimus, opes enim illæ æſtimandæ ſunt, quæ ſunt liberæ abonere expenſarum. Quare mercator habens centum millia aureorum libera, ſæpè ditior eſt rege qui annuè quindecim colligit milliones, ſed omnes obligatos ad ſolvenda debita, bellorum expenſas, aliaque regni ſumptus. Hinc ſubinde egeſtas cogit reges furari, & prædari non florenos vel aureos, ſed integras urbes, provincias & regna, dum vel aliena invadunt, vel propria per tributa vel præſides & milites expilant.

Dices Secundò, Salomon hìc videtur vituperare, & damnare paupertatem Religioſorum ac Ordines Mendicantium. Reſp. Nequaquam, ſed modum vivendi tuæ ætati congruum præſcribit, qui ſcilicet conveniebat Judæis; quin & majori Chriſtianorum parti, qui eſt moderatè vivere, ita ut neceſſaria ſuppetant, ſuperflua abſint: hic enim modus communi hominum generi congruit, eſtque ſalutaris. Chriſtus autem hunc perfectius vitæ genus adjunxit, cùm ſuaſit paupertatem Evangelicam tam exemplo, quàm verbo. Unde ipſe ait: *Ego autem mendicus ſum & pauper*, pſalm. 39. 18. Et, *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput reclinet*, Matth. 8. 20. Porrò hæc paupertas Chriſti longè alia eſt à paupertate quam deprecatur Salomon: hæc enim eſt involuntaria & coacta, qualis eſt mendicorum; Chriſti verò eſt voluntaria & libera, quam ſcilicet Apoſtoli, & Religioſi ſponte aſſumunt exemplo Chriſti tum humilitatis ſtudio, tum ut affectum ab opibus rebuſque terrenis avocent, eumque totum in Deum & res divinas transferant. ita reſpondet S. Thom. 3. p. q. 40. art. 3. ad 1. Quocirca Chriſtus ait Matth. 5. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Vide Hieron. Piatum lib. 1. de Bono ſtatu Religioſ. c. 9. & lib. 2. c. 8. Addit Bellarm. libr. 2. de Monachis c. 46. Salomonem loqui de mendicitate quæ expoſita eſt periculo, at talis non eſt Religioſorum, qui ſciunt certò ſibi defore, quia Chriſtus eis promiſit centuplum in hac vita, Matth. 19. Imò videntur Religioſi, inquit, ad literam petere quod Sapiens petit: nec enim volunt divitias, & ideo eas relinquunt; nec tamen volunt mendicitatem periculoſam, qua mortiantur fame: & ideo dicunt, *Tribus tantùm victûs neceſſaria*.

Myſticè, hæc de divitiis & mendicitate ſpiritali, putà de exceſſu & defectu ſapientiæ, virtutum, contemplationum & gratiarum accipiunt S. Hieron. in cap. 2. Eccleſ. & S. Bernard. ſerm. 68. in Cant. quem audi, *Pernicioſa paupertas, penuria meritorum: præſumptio autem ſpiritus, fallaces divitiæ: & ideo, Divitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, aut Sapiens*. Audi & S. Hieron. *Non ſolum temporalis lætitiæ, ſed etiam ſpiritualis, eſt tentatio peſſima, ita ut aliquando indigens angelo ceciderit, & angelo ſatanæ, qui me colaphizet, ne hinc elevet. Unde & Salomon ait: Divitias & paupertatem ne dederis mihi*.

TANTUM TRIBUA VICTUI MEO NECESSARIA] Hebr. eſt verbum טרף *taraph*, id eſt prædari, rapere, carpere, cibare. Unde ad verbum ſic verſas, *carpere me fac panem ſtatutæ meæ*, vel *panem mihi demenſum*, id eſt meæ neceſſitati ſufficientem & commenſum, juxta illud quod orare nos docuit Chriſtus Matth. 6. 11. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Græcè eſt *panem ſupérſion*, id eſt ſubſtantialem vel ſubſtantivum, id eſt ad ſubſtantiam noſtram pertinentem, ſcilicet quotidie neceſſarium ut in vita ſubſiſtamus, quem alii cibarium vocant. Ita S. Chryſoſt. S. Baſil. Theophyl. Euthym. & alii in Matth. c. 6. Unde Syrus vertit, *panem indigentiæ noſtræ*. Vox ergo *carpere* ſignificat hunc panem quotidie per partes petendum & carpendum eſſe frugaliter & tenuiter, ſicut boves, oves & jumenta quotidie carpunt pura gramina, ex iiſque victitant. Alii, *cibo me cibo congruentia mea*; Aquila, *ſufficiens mihi victum ſufficientem*; Chald. *nutri me pane ſufficientis mihi*; Sept. *conſtitue mihi quæ neceſſaria & ſufficientia*, S. Ambroſ. in pſal. 118. octon. 8. *ſed ordina mihi, quæ opus ſunt, & quæ abundent*, id eſt, conſtitue mihi neceſſaria vitæ non arctè, & parcè, ſed largè & abundanter. quamquam alii legendum cenſeant, *nec abundem*: hoc enim exigere videtur antitheſis: petit enim ſufficientia, deprecatur ſuperflua: ſufficientia, inquam, naturæ, non avaritiæ: avaritiæ enim nihil ſufficere poteſt, etiamſi totum mundum, ut eſt luxuriola, poſſideat.

Præclarè S. Auguſt. ſerm. 15. de Diverſis cap. 15. *Iſta*, inquit, *iniuſta divitia dicuntur, non quia tantùm eſt aurum & argentum; ſed quia iniuſtum eſt eos divitias putare quæ non auferunt egeſtatem. Tanto enim quiſque ardebat cupiditate, quanto magis eas diligens maiores habuerit. & quo ergo ſunt divitiæ, quibus creſcentibus creſcit impia, quæ amantibus ſuis quantas fuerint ampliores, non auferunt ſatietatem, ſed inflammas cupiditatem? Divitem tu putas, qui inanè egeret ſi minùs haberet?* Probat id exemplis: *Nam vidimus quoſdam cùm haberent parvam pecuniam, pauci lucri fuiſſe contentos: ſed poſtquam cepit eis abundare verum quidem corpus auri & argenti; ſed tamen falſa divitiæ, cùm perva abnubeſcit, iam recalſant; credis iam eos eſſe ſatiatos? ſed falſum eſt. Nam maior pecunia fauces avaritiæ non claudit, ſed extendit: non ſurgat, ſed accendit ſpeculum reſpuunt, quia plus iam ſitiunt.*

Notat Cajet. in 3. part. q. 40. art. 3. Salomonem hìc neceſſaria ponere ut medium quid inter divitias & paupertatem, ut qui neceſſaria dumtaxat habeat, nec divites, nec pauperſit cenſendus, ſed medius inter utrumque: ac proinde Religiorum, qui pauper eſt, & paupertatem profitetur, debere carere non tantùm ſuperfluis, ſed & ſubinde neceſſariis: hus enim non rarò indiget is qui verè pauper eſt.

Idem quod Salomon hìc precatur, imprecatus eſt, & impetravit S. Franciſcus hoſpiti ſuo in villa Tyfi, quinto à monte Alvernæ milliario. Cùm enim ab eo benevolè hoſpitio fuiſſet exceptus, ejus domui benedixit, prædixitque ejus progeniei a generatione in generationem duraturæ, neque divitias neque paupertatem Deum daturum, ſed quæ commodæ vitæ, & victui eſſent neceſſaria. Antiqui hujus vaticinii adhuc recens eſt in dicto loco memoria, domus illa vocatur S. Franciſci, omnibuſque Franciſcanis tranſeuntibus patet ad hoſpitium, eſtque hoſpitalis, & liberalis, ut narrat Lucas Waddingus in Annalibus Minorum anno Chriſti 1215. numer. 21. *Habentes ergo*, ut ait Apoſtol. *alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus*, 1. Timot. 6. 8. Ubi egregiè S. Hieron. excurrit in hunc modum: *Nudi nati ſumus, nudi etiam morituri: quidquid hic invenimus, hic relinquemus. Non eſt noſtrum, quod non ſemper noſtrum eſt. Tamquam peregrini ergo ſuſceperimus uſu: contenti ſimus: illinc divitias acquiramus, quas nobiſcum ad cæleſtem patriam ferre poſſimus. Habentes alimenta, &c. Sufficientiam priùs dixerat, quidquid hìc amplius eſt, divitiis deputatur.* hæc S. Hieronymus.

NE FORTE SATIATUS ILLICIAR AD NEGANDUM, ET DICAM: QUIS EST DOMINUS? AUT NECESSITATE COMPULSUS FURER, ET PEJEREM NOMEN DEI MEI] Hebr. *ne fortè ſatiar & negem*, vel *mentiar, & dicam*; Septuag. *ne ſatiatus mendax fiam, & dicam, Ecquis me videt?* Pro *periurem*, hebr. eſt *apprehendam nomen Domini*, ſcilicet ut eo quaſi clypeo apprehenſo tuear meum mendacium, quo nego furtum à me commiſſum, ac me de eo accuſantes eludam. Pagnin. & Vatabl. *aſſumam in vanum nomen Domini*; Chald. *violem nomen Dei mei*, Septuag. *periurem*.

Cauſam cur divitiasdeprecetur dat, quòd ille pariant rerum copiam, gulam & luxiem, quæ gignit faſtum, qui ſenſim intumeſcens adeò ereſcit, ut negat Deum omnipotentem numen, ac dicat: Quis eſt Dominus qui mihi opes adimat? aut iis pro libito ad omnem gulam & luxuriam uti fruique me vetet? Hæc enim eſt ratio cur divites, & voluptuarii negent Deum, quia ſcilicet volunt liberè ſine metu pœnæ & vindictæ indulgere ſuis cupiditatibus & libidinibus, & quia ſciunt Deum illas vetare, iiſque minari graviſſimas pœnas in gehenna; hinc ait ejus metum eaciuant, liberèque epulentur & luxurientur, dicuot: Non eſt Deus, non eſt nomen, non eſt providentia quæ me videat, judicet, damnet, ponat. Hæc enim eſt cauſa atheiſmi, cur ſcilicet voluptuarii fiant athei, juxta illud

Ben. di Filio S. Franciſci

Vers. 9.

Cauſa cur opes vocanda. Prima.

illud pſalm. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Cauſam ſubdit. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis.* q.d. Quia corruperunt ſua ſtudia, id eſt cogitationes, actiones & mores, ideo negarunt Deum, ne ejus vindictam ea timeſcerent.

Secunda. Altera ratio eſt, quòd avari & divitiarum cupidi opes ſuas ament colantque quaſi idolum; ſempet enim de iis parandis, ſervandis, augendis cogitant, illique affectus, ſtudia & labores impendunt, illarum cupiditati per omnia obediunt, atque in eis omne bonum ultimumque finem collocant. quare earum cauſa Dei cultum negligunt, ejus præcepta violant, ac tandem ejus providentiam negant. Unde avaritia ab Apoſtolo vocatur *idolorum ſervitus*, Epheſ. 5. 5. vide ibidem S. Chryſoſt. homil. 18. & hom. 6. in epiſt. ad Roman. ubi docet avaros verè eſſe idololatras, quia auri idolum in mente ſibi efformarunt, illique & corpus & animam ſacrificant.

Tertia. Tertia ratio eſt, quòd unum ſcelus ducat ad aliud, & mious impellat ad majus, quo fit dives creſcens in ſuperbia, avaritia, gula, iniuſtitia, omnique ſcelere, tandem labatur in hæreſim, atheiſmum, idololatriam, ori lapſus eſt Salomon, ac hoc ſæculo multos prolapſos videmus. B Hæc enim eſt juſta Dei vindicta, qua unum ſcelus alio punit, ac tandem ſceleratos finit ruere in atheiſmum vel idololatriam: *Opes ducit ad atheiſmum?* ſciunt enim ſcelerati idola eſſe lapidea, & lignea, nec habere vim ſe vendicandi & ſceleſtos puniendi; quare malunt illis ſervire, ut ſint impunes, quam Deo vero, qui acerrimus eſt vindex ſcelerum. Hoc eſt quod Ephraim apud Oſee cap. 12. 8. *Dixit: effectus ſum: inveni idolum mihi: omnes labores mei non inveniam mihi iniquitatem, quam peccavi.* q.d. Effinxi mihi idolum, quod in omni meo opere & labore nullis me legibus aſtringat, ac proinde nullius me ſceleris arguet, nullis me pœnis mulctabit. Hinc S. Ambroſ. lib 2. Offic. c. 7. *Avaritia*, inquit, *perfidia vicina eſt.* Et S. Auguſt. lib. 5. de Civit. docet olim homines ab idolis ad Dei cultum paupertate converſos, ac paupertate in eo cteviſſe, per opes verò à fide in perfidiam relabi. Exemplum eſt in Hebræis, qui epulantes & ſaturi deſciverunt à Deo, & fabricarunt ſibi idolum vituli aurei, juxta illud Exodi 32. 4. & 6. *Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere*, dicentes: *Iſti ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* & illud Deut. 32. 15. *Incraſſatus eſt dilectus & recalcitravit, impinguatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Provocaverunt eum in diis alienis.* Similiter guloſus, & luxurioſus pro idolo habet ſuam gulam & luxuriam, juxta illud Philip. 3. 19. *Quorum finis interitus, quorum Deus venter eſt.* Nam ut ait elegantet Tertull. contra Pſychicos: *Deus illis venter eſt, & palma ſumptum, æqualis ulus altare, ſacerdos cocus, cujus tota ſharitas in cacabis fervet, tota fides in culina calet, tota ſpes in furcalis nacta.*

Opes ſunt occaſio ſcelerum. Motaliter hic diſce, opes, licet in ſe nec bonæ, nec malæ ſint, ſed adiaphoræ, multis tamen eſſe occaſionem, & illecebram ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ, injuſticiæ & impietatis, adque ob innatam homini ad hæc concupiſcentiam. Unde Anton. in Meliſſa 1. part. c. 31. citat de iis Patrum, & ſapientum gnomas. S. Chryſoſtomi: *Pauper non tam deſiderat acceſſoria, quàm ſuperflua divos, nec curſus tantam vim aut facultatem habet pauper ad exercendam improbitatem, quantum divos. Si quis cupiditate ſuperior vincitur à pecunia, nec cupiditatem quidem ſæpè vincit, ſed à natura accepit, ut parum ei moleſtus ſit hic. non enim omnes ſimiliter luxurioſi ſunt. radix omnium malorum eſt pecunia ſtudium. Deſiderium enim divitiarum eſt peniarium, furtum, rapina, ſpoliatio, invidia, cædes, odium fratrum, bellum, avaritia, ſimulatio, adulterio.* Gregorii Nyſleni: *Heu aſſiduè poſſidere pauca, multò præſtabilius eſt, quàm improbè multa poſſidere. Nulla lucranda ſanitate unquam obſtitur, ſed quod ſubinde accipitur, maturin & ſonentum maioris deſiderii ſit.* Clementis. *Optimæ ſunt opes inopia cupiditatum.* Philonis: *Divitiarum decus non in locuplis ſitum eſt, ſed in nouilo equitibus exhibendo.* Nili. *Ne velis diſcrere ea cauſa ut liberalis ſis in pauperes. Deus enim influm tubet miſereri eis quæ habes.* Plutarchi: *Ut veſtes talares corpora ſic opes immodica animas impedunt. Equus generoſus non ex apparatu preciolo redditur, ſed qui natura ſit egregius, neque vir honeſtus, qui magni pretii poſſidet opes, ſed qui generoſe animo ſit.* Democritus: *Abſidua ineſt omnibus hominibus divitiarum cupiditas, non acquiſita enim cruciat acquiſita verò variis fatigat, perdita denique triſtitia conficit. Naturales divitiæ conſtant panis & aqua, &* C *parabili corporis regimento, ſuperflua verò inſinitam in animo cupiditatis vexationem.* Euſebii. *Divitiæ multis malis quaſi velum prætexunt.* Chilonis. *Quid eſt opulentia? Theſaurus malorum calamitatis viaticum, improbitatis feſtinatio.* Ipſius Chriſti: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm divitem intrare in regnum cælorum*, Matth. 19. 24. S. Pauli: *Radix omnium malorum eſt cupiditas*, græcè φιλαργυρία, id eſt amor pecuniæ, 1. Tim. 6. 10. Maximus verò ſerm. 12. inter alios perplures citat gnomen Luciani:

Editus in lucem nudus ſum, nudus abibo:
Quid fruſtra ſudo, funera nuda videns?

Additque, Ariſtides cognomento Joſtus, cùm quidam ei dives paupertatem ea probraret: *Mihi*, inquit, *paupertas nihil mali videndum prabebit, tibi autem divitiæ turbas non parent.* Hiero cùm vituperaretur, quòd cùm multos rhetoricari docuiſſet, ipſe egeret: *Atqui*, inquit, *diſcere non decuit eos, neque pecunia ſtudere.* Muſonius: *Craſſi quidem & Cyri theſauros tamquam extrema paupertati obnoxios damnabimus, unum autem ſolum dñitem credimus ſapientem, ut qui poſſit ubique tantum reperire, quantum indigentia poſtulat.* Xenophon philoſophus: *Paupertatem per ſe decorum philoſophiam eſſe dicebat, qua enim hac verbe ſuadet, illa opere cogit. Multorum malorum regumentum eſt opulentia.* Idem *divitem, & indoctum ſordes inorgenatas eſſe dicebat. Etſi mille ſuerit terræ decem millium cubitorum dominus, mortuus tamen erit trium aut quatuor, ſunt quidam qui non in hac præſenti vita vivunt, ſed magno ſtudio præparant, quaſi alteram vitam ſint acturi, non hanc præſentem.* *Paupertas eſt philoſophia realis*

Rurſum Anton. in Meliſſa cap. 33. & 34. citat illud S. Baſilii: *Gaudeat, à bono, inſanatia, qui a Lazari bona ſe ſequentur. Animam eſt laqueus animarum, hamus mortis, eſca peccati. Pauper eſt qui multis indiget, multorum autem indigus facit cupiditas inſatiabilis. Quemadmodum ebrius magis magiſque occaſionem bibendi vinum bibitum præſtat: ſic etiam homines recenter ditati cùm multa poſſideant, plura deſiderant, ex ipſa rerum acceſſione morbum ſumentes, & ſuum eis ſtadium vertitur in contrarium. Quidquid vides, quidquid imaginaris, aurum eſt. Hæc tibi dormienti ſomnium, & vigilanti cogitatio eſt: nam ut qui per inſaniam delirant non ipſas res vident, ſed quæ eis affectio ſuggerit, imaginantur: ſic animus tibi avaritia detentus, nihil quàm aurum & argentum videt, & ſuaviter quidem aurum, quàm ſol conſpiciatur ſe offert.* *Opum damna.*

Denique Secondus Philoſophus interrogatus ab Adriano Imp *Quid divitiæ ſunt?* reſpondit: *Auri pondus, curarum adminiſter, inſatiabilis invidia, deſiderium inexplebile, invida contemplatrix. Quid paupertas? edibile donum, ſanitatis mater, curarum remotio, ſapientiæ nutrix, abſque ſollicitudine felicitas.*

Cauſam verò cur paupertatem deprecetur, ſubdit Salomon, dicens: *Ne egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei*: pauperes enim ut ſe ditent, proclivis eſt ad furtum, quod ut tegat mentitur, otque mendacio credatur, addit juramentum, & pejerat. Hinc videmus paupetes & mendicos furaces, tertio quoque verbo jurare & ſæpè pejetare. *Paupertatis incommoda.*

Huc faciunt gnomæ ſapientum quas recitat Maximus ſer. 12. Cratonis: *Nulla maior eſt in vita calamitas paupertate.* Et Simonidis, qui rogatus utrum magis expetendum, divitiæ an ſapientia? *Neſcio*, inquit: *Vidi tamen ſapientes divitum ianuas frequentare.* Et Theognidis.

Nemo fuſtratæ Plutum colunt, venerantur & omnes:
Namque tibi facile eſt non leve ferre malum.

D Et Euripidis in Danae. *O aurum pulcherrimum felicitas hominibus.* Ariſtotelis: *Paupertas multis eget, inſatiabilis cupiditas omnibus.* Democratis: *Si non multa concupiſcas, pauca etiam multa videbuntur, exigua enim apetentia paupertatem opulentia parem officit.* Siati, non Pontificis, ut volunt Ruffinus) ſed Pythagoræ ſententia 90. *Centenus eſto mediocribus.* S. Cypriani lib. 3. epiſt. 2. *Dum inſatiabilis multum volumus, etiam perdimus.*

Na accuss (Syrus, *ne prodas*) saavon ad dominum suum, ne forte maledicat tibi, et corruas) Hebr. *ne criminaris lingua*, aut *crimen impones ſervo apud dominum ſuum, ne forte maledixerit tibi, & delinquas*; Chald. *ne maledixerit tibi, & vos peragaris*; Sept. *ne tradas ſervum in manus domini, nequando moleſtiæ te, & doleatis.* Illa verò extrema. Ne deleatis, Aquila Symmach. & Theodor. ſic vertunt, *ne pecces, ne delinquas.* Hebr. enim אשם *aſcam* ſignificat. Primò, delin- Vaas. 10.

que-

quere, peccare; Secundò, reum peccati peragi; Tertiò, ob peccatum puniri & desolari: alludit enim uti literis, & voce, sic & significato ad שמם *ſcamam*, id est desolare. Aliqui vertunt, *ne affligeris*, vel *exaſſperis*, quia *aſſam*, inquiunt, significat propter culpam vel pœnam esse afflandum & exsibilandum, ut cum afflatu quodam fiat abominationi & horrori spectantibus. Jam

Primò, Rabbini, & ex iis Baynus, hanc gnomen limitant ad servum Gentilium, qui ad filios Israel confugiebat, ut à gentilismo conversus ad judaismum proselytus fieret, quem proinde non reddendum hero Gentili, sed apud Judæos libertate donandum ipsi arbitrantur, de eoque accipiunt illud Deuter. 23. 15. *Non trades ſervum domino ſuo qui ad te confugerit: habitabit tecum in loco, qui elegerit, & in una urbium tuarum requieſcet, ne contriſtes eum.*

Secundò, melius & plenius Lyran. Hugo, Jansen. Arboreus & alii, hæc accipiunt de quolibet servo, quem vetat accusari apud herum temerè, & sine gravi causa, præsertim ex dicacitate vel odio, ne illi noceas, illumque per herum affligas. Hoc enim crudelitatis est, & hoc significat Hebr. לעז *laaſeem*, id est linguavit, lingua detulit, à rad. לעז *laaſam*, id est lingos: & sic vulgò dicimus, lo quaces & detractores longiorem æquo habere linguam. Nam alioqui lex jubet Deut. 22. abertantem bovem vel ovem reduci ad dominum, quanto magis servum? quisenim hæc sibi fieri nolit? vitia servorum suorum quis nolit cognoscere? ad utriusque commodum spectat, si quid delinquat servus ut herus intelligat. Reddit hujus præcepti rationem: *Ne forte maledicat tibi, & corvus* vel *delinquas, Ne maledicat*, id est, ne tibi malè precetur, ne te execretur, q. d. Non minùs metuenda est maledictio paupetis, & impotentis injustè læsi, quàm vires & opes divitum: habent enim Deum ultorem impotentes, & viduæ & orphani, ceterique qui humana destituuntur ope, præsertim dum ad eum clamant, eique suam injuriam corde graviter saucio commendant: quo fiet ut Deus exaudiens finat te, qui eos iniquè accusasti, in simile malum corruere similiterque affligi. Unde Salomonem de more secutus Ecclesiast. c. 4. 3. *Cor inopis*, inquit, *ne afflixeris, & non ſelinquas quarentibus tibi retrò maledicere: maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius: exaudivit autem eum qui fecit illum.* Pro *ne corvus*, valdè appositè cum Chaldæo vertas, *ne tecum agaris*, q. d. Noli temerè accusare servum apud herum, ne servus à te acculatus tibi maledicat, id est malè de te loquatur, teque pariter acculet, & occultum aliquod facinus pandat, ob quod ejus agaris, damneris & puniatis: esto enim est indoles servorum. Hinc sensus valdè appositus est. A simili idem dicas de quovis subdito vel inferiore: Noli subditum temerè accusare apud Superiorem, ne ipse pariter de te malè loquatur, teque accuset & reum peragat: unde & Vatabl. vertit, *ne forte maledicat tibi, & pecces q. d. Ne poſtequam peccaveris, contingat tibi maledictio*, ut sit hysteron proteron.

Docet hæc gnome, nullum esse quantumvis vilem spernendum vel lædendum, quòd nemo tam vilis sit, qui se vindicare & lædentem vicissim lædere nequeat. Unde illud: *Canis in ſuo ſtercore, & mendicus ſuo in loco poteſt plurimùm*. Quot heri à servis, quot principes à cerdonibus cæsi sunt?

Mysticè Beda: *Omnis*, inquit, *qui facit peccatum, ſervus eſt peccati. Hunc ergo ille Dominus ſuo tradit, qui quemlibet delinquentem, & reſpiſcere volentem, ſua exhortatione aut exemplo præterita delicta repetere ſuadet*. Sic & auctor Catenæ Græcor.

GENERATIO, QUÆ PATRI SUO MALEDICIT, ET QUÆ MATRI SUÆ NON BENEDICIT. GENERATIO, QUÆ SIBI MUNDA VIDETUR, ET TAMEN NON EST LOTA A SORDIBUS SUIS. GENERATIO, CUJUS SUBLIMES SUNT OCULI, ET PALPEBRÆ EJUS IN ALTA SUBRECTÆ. GENERATIO, QUÆ PRO DENTIBUS GLADIOS HABET, ET COMMANDIT MOLARIBUS SUIS, UT COMEDAT INOPES DE TERRA, ET PAUPERES EX HOMINIBUS.] Subjungit hic Salomon alia vitia impiis maxima vendita, multa docens & philosophans per quaternaria potissimùm sex. Et primum quidem ponit quatuor generationes, hoc est, genera hominum, quæ insinuat maximè detestanda esse, ob vitia singulariter mala, sit Janſen.

Vers. 11. Vers. 12. Vers. 13. Vers. 14.

Qui ergo hanc gnomen præcedenti attexerxe satagunt, nodum in scirpo quærunt, eamque magis extenuant & obscurant quàm illustrant. Hæc ergo gnome uti, & ceteræ, illustris, per se sola consistit. Hinc enim incipiunt gryphi & ænigmata ses, quorum quodque quadrimembre est, & quaternario claudituc.

Hebr. דור *dor*, id est *generatio*, tria significat: Primò, ætatem hominis; Secundò, sæculum; Tertiò, genus hominum. Hinc tripliciter hæc gnome exponitur. *Dor.1.generatio, tria notat Primò.*

Primò, de quatuor ætatibus hominis, scilicet pueritia, adolescentia, juventute, & virili ætate: pueritiæ enim congruit prima gnome, quia solent pueri parentibus obstrepere: adolescentiæ congruit secunda, quia adolescentes videntur candidi, & puri, & tamen ob bullientem sanguinem proni sunt in iras, risas, libidines: juventuti congruit tertia, quia juvenes spiritosi sunt & animosi, ideoque excelsi sumbiunt, & tubinde majora viribus: virili ætati congruit quarta, quis virtutis usores, proles & familiam alant, non rarò & pilanc alios præsertim inopes & pauperes. Censent ergo hoc esse tymbolum quatuor ætatum vitæ hominis. Verùm hic sensus longè petitus, & alienus videtur.

Secundò.

Secundò, alii per *dor* accipiunt sæculum, quasi hic notet quatuor mundi sæcula, quibus præcipua quatuor scelera viguerunt. Primo enim sæculo ante Abraham viguit idololatria: secundo post Abraham usque ad Christum viguit judaismus, & Judæorum hypocrisis: tertio post Christum viguit hæresis usque ad tempora S. Gregorii: quarto post S. Gregorium vigut vigeique improbitas, oppressiones & tyrannides Christianorum. Prima ergo generatio notat idololatras: hi enim patrem suum, id est Deum, & matrem suam, hoc est Ecclesiam, maledictis proscindunt. Secunda generatio Judæos notat, qui propterea quòd catnem deforis esterois quibusdam lavacris & baptismatibus eluunt, sibi munditiem arrogant, cùm tamen sordes animi minimè deponant. Tertia generatio hæreticos adumbrat, quos fastus, superbia & elatio animi à vera fide deficientes in tam dissimiles sectas compulit. Quarta generatio malos Christianos inuit, qui sb omni mitericordia & mansuetudine alieni viscera induunt ferres, & in prosimos sævitiem exercent: Verùm hæc expositio mystica potiùs est quàm literalis, ut mystica tamen non incommoda, imò congrua est.

Tertiò genuinè.

Tertiò & genuinè *dor* hic, uti & alibi, significat genus & conditionem variorum hominum: quorum præcipua quatuor vitia hic describuntur, scilicet. Primò, ingratitudo & impietas in parentes; Secundò, hypocrisis fictaque sanctimonia. Tertiò, superbia & fastus; Quartò, injutia, vis & oppressio pauperum, hæc eotin quatuor maximè totum orbem exagitant, & turbant, ac Deo præ ceteris esosa sunt, ideoque ea singulis, ue sb iis sibi caveant, proponit hic Salomon. Generatio ergo, scilicet pravs, & perversa & impia, est quadruplex. Unde Septuag. clatè vertunt, *filius malus*, vel, ut auctor Catenæ Græcor. *ſoboles profeſque mala patrem maledicit, & matrem non benedicit. Sobolis profeſque mala ſuſtum ſcripſam indicat, neque tamen exortus ſui ſordes ablui. Sobolis mala elatas præ ſe ferre oculos, ſurſumque eſſe palpebras extollit. Sobolis mala dentes habet ſimiles gladiis, & malares inſtar forcipis* (vel *bidentum, hoſpitum, aſſiarum*: omnia enim hæc significat vox טפיו) *ſcindentes, ut devorent, & è terra abſumat infirmos & humiles, & pauperes eorum ex hominibus tollat.*

Prima ergo *generatio*, id est genus, ait Jansen. est eorum qui per summam ingratitudinem peccant in eos, quibus maxima debetur gratia. *Generatio*, inquit, subaudi est, hoc est, quoddam est genus hominum, & tunc quidam, qui suo patri etiam male precantur, aut de eo malè loquuntur, & similiter matri non benedicunt, sicut deberent, sed contrà maledicunt. Secundum genus est eorum, qui falsò sibi vendicant sanctimoniam. *Generatio*, inquit, *quæ ſibi munda videtur, cùm non ſit lota à ſordibus ſuis*; hoc est, sunt qui se mundos esse putant; cùm tamen immunditias suas non abluerint; quod fit vel quis ignorant immunditias suas & vitia, vel quia eas non curant. Tertium genus est eorum, qui tanta inflati sunt superbia, ut ipso etiam vultu gestuque exteriori illam planè præ se ferant, nec eam in animo occultare valeant. *Generatio*, inquit, *cujus excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrecta*, ipso oculorum habitu declarantes se alta petere, omnesque præ se contemnere. Quartum genus est eorum, qui tantæ sunt crudelitatis,

Quatuor genera ingenium peccatorii. Primum.

Secundum

Tertium.

Quartum

tis, ut feras imitentur, & quaſi humanam carnem dentibus ſuis edant. quos exprimit dicens: *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet*, hoc eſt, cujus dentes ſunt quaſi gladii; quo nihil aliud ſignificatur, quam quotidiam adeò crudeliter in alios ſævire, ad perdendum eos ſive facto, ſive verbo, aut ad diripiendum eorum bona, & exterendum eos, ut videantur ferarum more eos dentibus ſuis diſſecare & commandere, atque confringere molaribus ſuis.

Noſtes in Hebr. legit, מאכלות *maacholot*, id eſt devorantes, ſive *commandentes molares ſuos*, hoc eſt *comminutis molaribus ſuis*: jam alii punctis legunt, מאכלת *maachalot*, id eſt cultros: unde vertunt. *cultros habet molares*, id eſt, dentes molares habet acutos, ut non tam dentes quàm cultri acutiſſimi eſſe videantur. Eſt metaphora, q. d. Devorant & expilant paupetes tam crudeliter, ac ſi inſtar ferarum dentibus velut cultris eos dilaniarent & diſſecarent. Hoc quartum genus ceteris tribus eſt deterius, adeoque omnium peſſimum, & ſævißimum, ideoque quarto, & ultimo loco ponitur quaſi culmen, & apex malitiæ. Sic in ſequentibus quaternarius, quod quarto loco ponitur, in eis eſt ſummum.

Hunc eſſe ſenſum liquet, tum ex ipſis cujuslibet in hoc quaternione ſententiæ verbis, tum ex ſequentibus: quartam enim avaritiam & ſaptorum generationem explicat, dum ſtatim ſubdit: *Sanguiſuga duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, affer*. Primam verò, ſcilicet impietatem in parentes, generationem proſequitur, dum ſtatim poſt *ſanguiſugam*, quaſi ad capiti generationum quatuor redens, ſubjicit v. 17. *Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpexit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi*. Secundam deinde generationem hypocritarum perſequitur v. 18. 19. 20. ac præſertim dum nominat, *Viam viri in adoleſcentia*; additque: *Talis eſt via mulieris adulteræ quæ comedit, & tergens os ſuum dicit, Non ſum operata malum*. Tertiam denique faſtu ſublimem generationem pertexit v. 21. & 22. ejuſdem dans exempla: *Per tria*, inquit, *movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere, per ſervum cùm regnaverit, per ſtultum cùm ſaturatus fuerit panc, per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta, & per ancillam cùm fuerit hæres dominæ ſuæ*.

Duodecim ſtatuum duodecim vitia.

Simili ſchemate ſingulatum generationum, ſive ſtatuum, abuſus & vitia eleganter pes earumdem antitheſes digeſſit S. Auguſt. vel quiquis eſt auctor (nam alii aſcribunt S. Cypriano, alii Climaco, alii alius) tract. de 12. Abuſionibus tom. 9. *Primus*, inquit, *abuſionis gradus eſt, ſi ſua bona operibus ſapiens, & prædicator fuerit, qui quod ſermone docet, altibus complere negligat. Secundus, ſi ſine religione finem eſſe inveniatur. Tertius, ſi adoleſcens pœnitentiæ deprehenditur. Quartus eſt, dives ſine eleemoſyna. Quintus eſt, fœmina ſine pudicitia. Sextus eſt, dominus ſine virtute. Septimus eſt, Chriſtianus contentioſus. Octavus eſt, pauper ſuperbus. Nonus eſt, rex iniquus. Decimus eſt, Epiſcopus negligens. Undecimus eſt, plebs ſine diſciplina. Duodecimus eſt, populus ſine lege*. Quæ deinde ſingula copioſè proſequitur.

Nota v. 12. *Non eſt lota à ſordibus ſuis*, Noſter cum Hebr. legit יצאה *mitſoatah*, id eſt à ſordibus ſuis: Sept. verò alio puncto legerunt, יצאה *mitſoatah*, id eſt ab exitu ſuo; unde vertunt, *exitum ſuum non lavit*; vel, ut auctor Catenæ Græcor. *exortus ſuis ſordes non ablait*. Alludit ad ſecundinas & ſordes, quibus involuti pueri naſcuntur, dum ex utero matris in lucem prodeunt, à quibus ſtatim obſtetrices eos abluunt, juxta illud Ezech. 16. 4. *In die ortus tui non eſt præciſus umbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita*.

Per ſordes exitus accipe concupiſcentiam cujuque innatam & propriam. Alii enim ex parentibus trahunt complexionem cholericam, ac proni ſunt in iram; alii ſanguineam, ac proni ſunt in libidinem; alii phlegmaticam, ac proni ſunt in pigritiam; alii melancholicam, & proni ſunt in triſtitiam. Porrò difficile eſt cuique hanc tuam complexionem, illique inſidentem concupiſcentiam ſuperare, quia quaſi ingenitæ eſt & connaturalis cuique: unde pauciſſimi ſunt etiam viri ſancti, qui eam ita mortificent, ut non repullulet, juxta illud.

Naturam expellas furcâ, tamen uſque recurret.

Hinc pro magno, & penè miraculo, habetur, quod legimus in Vita S. Ignatii fundatoris Societatis Jeſu, ipſum ſcilicet, cùm natura eſſet cholericus, ita perdomuiſſe naturam & choleram, ut videretur lentus & phlegmaticus. Alii hanc partem aſſerunt ad ſpurios: his enim libido, levitas & vitia parentum non ratò ita adhærent, ut ex hoc ſolo eos ſpurios eſſe dignoſcas. Ratio eſt, quia parentum intemperantia & libido inficit temen, ex quo genus ſibi infita illi parentum vitia contrahunt: & etſi quandoque ad tempus ea corrigatur; tamen data occaſione vel tentatione in illa ſelabuntur. Unde Scptuag. vertunt, *& non lavit exitum ſuum*. q. d. Bilo ſpurius lubinde rectè vivat, tamen nequit eluere paternam maculam, & vitium inolitum, quod à patre in ortu ſuo contraxit, quin in illud recidat. Unde Baldus in cap. fin. de tranſlat. Epiſcop. circa medium: *Spurius*, inquit, *legitimatus, aut aliqua ratione nobilitatus, ſimilis eſt ægro curato à vulnere, cujus aliqua ſemper remanet cicatrix*. Et clarè Sapiens c. 4. v. 6. *Ex iniquis enim ſemuis*, inquit, *filii qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes ſuos in interrogatione ſua*. Idem à Salomone didicere philoſophi. Unde Plutarch. tract. de Nobilit. *Abſurda eſt*, inquit, *ſophiſtarum contra nobilitatem calumnia, qui vulgaria etiam & omnibus notiſſima non conſiderant; nempe quòd generandæ ſobolis gratia gonecoſi equi & canes emantur, item vitium, olivetum, & reliquarum arborum optima quæque ſemina, homini autem nihil ad futuram ſuccreſſionem generis nobilitatem conferre putant ſed tantùm valere ſive barbaram, ſive Græcam originem. Neque credunt latentia quædam principia & ſemina virtutis in generatione liberis communicari, ut Telemachus Virgilii, de quo Homerus clariſſimo verbulo unus dixit. Inſitillata patris virtus tibi; tamquam aſſerentes ad paucas fœminum gentes paternæ virtutis bona confluere*.

Xenophon de ſcriptis Theognidis: *Indicabat*, ait, *non bonum, non aliud quid bonum fieturum, niſi ex bonis parentibus prognatum. Arietes, aſinos & equos, & Cyrnæ, generoſos quærimus, & unuſquiſque cupit hæc animalia ex bono genere parare ſibi*. Ariſtot. l. 3 Polit. c. 6. docet ex nobilibus & ingenuis viris conſtituendam eſſe civitatem, cauſamque dat, quòd ex iis prodeant viri generoſi qui civitatem illuſtrent. *Inſuper*, ait, *cenſent autem eſſe ex malioribus ortos eſſe meliores, eſt enim generis virtus, nobilitas*.

Denique tertiam generationem eorum, qui altis incedunt ſupercilliis, nonnulli attribuunt mundanæ nobilitati & ocoribus, qui celſis oculis, faſtuque tumidi, deſpiciunt plebejos: uti faciunt Brachmanes apud Indos, qui in hodiernum diem ita genere ſuo inflantur, ut cum plebeïs nec loqui, nec velci, nec habitare dignentur. Et Nairæs apud Calecutum, qui velut nobilea à plebejo ſe tangi non patiuntur, ſed ſi caſu à quo tangantur, eum ſuſte vel gladio mulctant, teſte Otorio lib. 1. de Geſtis Emmanuelis. Salluſt. in Jugurth. *Metelli*, ait, *quamquam virtus, gloria & alia optanda bonis ſuperabant, tamen inertes illis contemptor animus & ſuperbia, communes nobilitatis malum*. Cicero act. 7. in Verrem: *Horum nobilium*, ait, *non ferè quiſquam noſtra induſtria favet nullis noſtris officiis benevolentium illorum alligare poſſumus, quæ ſi natura & genere diſſimilia ſunt ita diſſident a nobis animo, & voluntate, quemadmodum ſanguine*.

Plutarch in Moral. id declarat ſimilitudine duarum avium, ſpini ſcilicet & hori: *Inter agathallos*, inquit, *& acanthides* (ſic vocat hujuſmodi avitulas) *tantum eſt odium ut ſi ſanguis earum vi miſceatur, continuò fœdus ſolvatur, ac diſſiliat. ſic inter patricios & plebem, ſi quando pro rerum opu coniungamur & conſpiremus, durat tamen uſque odium naturale*.

Verùm hic faſtus non eſt indoles veræ nobilitatis, ſed vitium. Vera enim nobilitas eſt modeſtia, animique demiſſio. Unde Diogenes rogatus: *Quinam hominum eſſent nobiliſſimi* reſpondit: *Qui divitias, gloriam, voluptatem, eoinquo vitam contemnunt; & vitiorum contrario, paupertatem, infamiam, dolorem, & mortem*. Demoſthenes: *Nobiles*, ait, *& bonoſos in primis decet, ut præſerveut natura pulchritudinem in ſuis, ea ſpectantium in animo, in miſque fortitudinem, & in verbis gratiam*. Ita Stobæus ſerm. 89. Ariſtot. in Polit. lib. 6. c. 5. *Gratioſum*, ait, *& mentem habentium nobilium eſt, ſuſtinere egenos, & eos adjutos præbentes convertere ad res agendas*. Sublimius S. Baſil. apud Maxim. ſerm. 63. *Non poſſumus*, inquit, *patres & majores nobiles dicere; nam veritatis lex cujuſque requirit laudes: non enim idiotæ equus eſt ordei, ſic clarorum natus ſit: ſed quemadmodum cæterorum animalium in ſe quodque ſpectatur, ſic virtutis laudes toſtota ſunt ex ſuis cujuſque præclaris factis*. Et S. Gregor. Nazianz. ibidem:

Fama malè pendeat: malum nomen genus
Movetat: genus pridem tuum compatrioit.
Genus vel incipias, vel ad finem trahas,
Vt vel bonus, vel ex bonis ſis oriundus.

S. Chryſoſt. *Non majorem nobilitas, ſed animi virtus nobilem & ſpien-*

Ratio à priori.

Gnoma.

Nobiles mundi tumidi.

Gnoma.

Vera nobilitas eſt virtus.

Gnoma.

Spurii vitioſi.

ſplendidam offerre ſalet. Gregor. Nyſſen, *Generoſitas & gravitas ſuperbiæ, tam lætere cognationem habet*; vel, ut erat Anton. in Meliſſa part. 2. cap. 74. *Generis nobilitas & feſtus ſuperbi cognationem habent cum fighnis latentibus*, nimirum quia omnes homines in Adamo, ex luto, ut lateres originem ducunt: ex *adama* enim, id eſt terra & luto, formatus eſt protoplaſtus, indeque dictus *Adam*, quaſi homo ab humo.

Vers. 15. SANGUISUGÆ DUÆ SUNT FILIÆ DICENTES: AFFER, AFFER. TRIA SUNT INSATURABILIA, ET QUARTUM QUOD NUMQUAM DICIT, SUFFICIT: Vers. 16. INFERNUS, ET OS VULVÆ, ET TERRA QUÆ NON SATIATUR AQUA: IGNIS VERO NUMQUAM DICIT, SUFFICIT] Septuag. repetunt geminantque τὸ *& aqua*; ſic enim habent: *Et terra quæ non ſatiatur aqua, & aqua & ignis non dicunt. Sufficit.* ita Vaticano & Complut. licet auctor Catenæ Græcor. deleat τὸ *& aqua* ſicut delent Hebr. Chald. Vulgata, & cetert. Pro *os vulvæ* hebr. eſt *cluſura vulvæ*, putà ejuſdem orificium anguſtum, ait Vatablus. Alii accipiunt mulierem ſterilem, cujus vulvam concluſit Dominus, & tamen ardenter cupit habere B prolem, qualis fuit Anna mater Samuelis.

Nonnulli v. 15. à duobus ſequentibus diſtinguunt, & conſequenter cenſent duplex hîc ænigma, unum ſanguiſugæ, alterum trium vel quatuor inſaturabilium: alii verò hos tres verſus connectunt, ut unum idemque ænigma proponant. Quod ut liquidius fiat.

Aluka *quid. Reſp. Primò.* Quæritur Primò, quid ſignificet Hebr. עלוקה *aluka*, quod Noſter vertit, *ſanguiſuga?*

Primò, Aben Ezra Hebr. *aluka*, id eſt ſanguiſuga, per metathefin accipit pro עוקל *akal*, id eſt pravitas, tortuoſitas, perverſitas. radix enim עקל *aKal* ſignificat eſſe pravum, tortuoſum, perverſum: unde nonnulli putant hac voce notari crocodilum, qui tortuoſus eſt, lævus & perverſus, ideoque dicit, Afſer, Afſer: quia alta uno ictu glutit & devorat, alia ſenſim mandit & dentibus comminuit. Jam crocodilus ſymbolum eſt mortis, quia mors inſtar crocodili ſævit in omnes, & alios quidem cito interitu, alios lento morbo & tabe conſumit.

Secundò. Secundò, R. Saadia, & alii apud Pagnin. in Lexico, *aluka* vertuot, *privationem*, q. d. *Privationis duæ filiæ ſunt, Afſer, Afſer.* Hoc eſt, mors alios vita privat in utero materno, alios poſt nativitatem ex utero. C

Tertiò. Tertiò, alii apud R. Salomonem *aluKa*, cenſent eſſe ſynonymum שאול *ſeol*, id eſt inferni, & defenſus: hujus duæ filiæ ſunt, gehenna & hortus deliciarum, quorum altera aſſiduis vocibus ſceleratos, alter verò juſtos ſibi depoſcit. Nam tempore Salomonis omnes, etiam juſti, poſt mortem deſcendebant ad infernos, expectantes Chriſtum, qui pretio mortis ſuæ cælum eis teſeraret; jottis ergo limbus patrum erat quaſi hortus deliciarum. Verùm hæc omnia Rabbinica ſunt figmenta.

Quartò geminat. Conſtanter enim Septuag. Chald. Noſter. Symmach. & alii paſſim *aluKa* vertunt *ſanguiſugam* ſive hirundinem. Unde & Arabes (quorum lingua affinis eſt Hebrææ) hirudinem vocant *aleka*, & Germani, Angli, Belgæ *eckel*.

Duæ filiæ ſanguiſugæ quæ? Quæritur Secundò, quænam ſit hæc ſanguiſuga ſive hirudo, & quæ ejus filiæ? ſuppono per duas filias alludi ad duo ſanguiſugæ ora, quibus ob ingentem ſugendi aviditatem prædita eſt, ut magis lugere ſuamque aviditatem explere queat. Unde Plin. lib. 32. cap. 10. *Ergo*, ait, *ſanguiſugæ ora ſortibus præcidunt*. Imò Berchorius ex S. Iſidor. os hirudinis ait eſſe tribus quaſi angulis diſtinctum, ut tribus partibus carnem incidat, & ſanguinem ſugat. Duæ ergo filiæ metaphoricè hîc vocantur duplex os, & duplex aviditas ſugendi. Nam propriè hirudo non generat, nec habet filias; ſed naſcitur & aqua limoſa æquè ac limaces: licet Aldrovandus dubitet an non quandoque ova emittat, & quibus filias excludat.

Duplex os hirudinis ſigoum eſt eam duplicem habere guſtum, eò quòd languis dulciſſimè ei ſapiat. ſic enim Ariſtot. ex eo quòd terpentes bifidam habeant linguam, colligit eos duplicem habere guſtum. imò Andreas Veſalius, inſignis Anatomicus, aſſerit hirudini eſſe fiſtulam in ore, qua cutem terebret, ut ſanguinem quem ſitit haoriat. Alii hirudini dant linguam bifuleam & fiſtulatam, quam penitus carni infigat. Aldrovandus tom. de Inſectis cap. de hirudine, ait eam habere os inſtar aculei, & quidem triſulci, quo triſulcum vulnus carni infligit.

A Jam Primò, Beda, Hugo, Lyranus & Salonius per *ſanguiſugam* accipiunt diabolum, qui, ioquiunt, *ſitit peccandi, ac peccata ſuadendi ſemper accenditur*. Hinc duæ ejus filiæ, ſunt duæ ſpeciales humani generis illecebræ, luxuria videlicet & philargyria. Sicut enim hirudo non bonum, ſed corruptum ſanguinem ſugit: ita diabolus non niſi malas haſce cupiditates ſitit, ut eaſdem in homine excitet. Alii per *ſanguiſugam* accipiunt avaritiam, alii concupiſcentiam. Verùm hæc omnia myſtica ſunt. *Reſpondeo Primò.*

Secundò, phyſicè aliqui per haſce ſanguiſugas, ſive quatuor inſaturabilia, intelligunt generationem rerum: nam infernus ſive ilatus mortuorum, repræſentat rerum corruptionem & mortem: os vulvæ earumdem generationem & ortum, quorum utrumque uſque ad finem mundi durat & durabit, nec umquam explebitur. Reliqua duo elementa, putà terra, & ignis, repræſentant res per quas fit generatio & corruptio, ſcilicet per terram, dum humorem & aquam in ſe aſſiduè ſuſcipit; ac per ignem, qui omnia calefacit, ſemper agit, cunctaque in terra agitat, fœcundat, immutat. Verùm hæc ſymbola ſunt rei phyſicæ, non ethicæ, quam hîc præcipuè ſpectat Salomon. *Secundò.*

B Dico ergo hos tres verſus eudem ſpectare, ideoque non duo, ſed unum idemque eſſe ænigma ſanguiſugæ & quatuor inſaturabilium, ac proinde ſanguiſugam notare quatuor inſaturabilia, ut idem ſit ſanguiſuga quod inſaturabilitas, ſive inexplebilis aviditas: hujus enim idea & ſymbolum eſt ſanguiſuga, juxta illud: *Tertiò geminat.*

Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Id ita eſſe liquet Primò, quia tam Hebræi quàm Romani eodem v. 15. compreh oduot tam ſanguiſugæ filias, quàm tria, imò quatuor inſaturabilia. Secundò, quia id ſignificant Hebræa, & planè evincunt Septuag. ſic enim vertuot *ſanguiſugæ tres erant filiæ admodum dilectæ, & tres illæ non explebant illam, & quarta dicere nequibat, Satis eſt.* Hoc eſt ænigma. jam ejus ſolutionem totidem oumeris ſubiiciunt dicendo: *Tres ſunt inſatiabilia, & quartum numquam dicit, Sufficit. Infernus, amor mulieris, & terra aqua non ſaturata, ſed ignis quoque & aqua numquam dicunt, Sufficit.* & clarè Arabicus: *Sanguiſuga tres habet filias amabiles, diligens eas ſummo amore, & hæc tres non ſatiavit, & quarta non die ſufficientiam, ut dicat, Satis eſt mihi & ſunt: Infernus, & amor mulieris, & terra dura quæ non eſt ſatiata imbre,* C *& aqua & ignis numquam dixerunt, Sufficit.*

Idem etiit tenſus ui Latina Vulgata, ſio ſanguiſugam ad numerum voces: ipſa enim cum duabus filiabus erit tertia, ſicque tres ſanguiſugæ præciſè reſpondent tribus inſaturabilibus, cum jiique in te idem ſunt. Ex quibus omnino apparet, quatuor inſaturabilia eſſe eadem cum duabus filiabus ſanguiſugæ: quatuor enim illa primùm numero binario, deinde ternario, & denique quaternario deſignantur. q. d. Duo ſunt inſaturabilia, & quæ numquam dicunt Sufficit, ſed dicunt, Afſer, Afſer; imò tria ſunt inſaturabilia, imò quatuor. Eit coim hîc & in ſequentibus quaternarius gradatio, ac talis modus loquendi, qualis eſt apud Amos, qui ſimilibus utus eſt quaternariis in deſcribendis plurium gentium ſceleribus, cùm dicit: *Super tribus ſceleribus, & ſuper quatuor*; pro eo quod eſt, Tria ſunt ſcelera, imò quatuor. propter quæ non convertam vel non parcam. Sic & Proverb. 6. ubi nos habemus: *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus*; Hebræis non eſt *ſeptimum*, ſed *ſeptem* q. d. Sex ſunt, imò ſeptem, quæ odit Dominus, & deteſtatur anima ejus. *Sanguiſugæ duabus filiabus ſed quatuor ſunt inſaturabilia. Amos 1.3.*

D Unde pro eo quod nos habemus, *& quartum numquam dicit, Sufficit*; heur. eſt, & (Vatabl. imò) *quatuor numquam dicunt, Satis eſt.* Duæ ergo ſanguiſugæ filiæ dicentes *Afſer, Afſer*, vel, ut hebr. eſt, *da, da*, ſunt prima duo inſaturabilia, putà infernus & os vulvæ. hæc duo vocantur duæ filiæ ſanguiſugæ; quia ſicut ſanguiſuga duo habet ora, quæ ſanguine latiari nequeunt, ſic & ſoſernus ac os vulvæ ſunt quaſi duo ora quæ numquam ſaturantur, juxta illud:

Inferus inſatiabiliter ora gutture pandit.

Hinc infernus hebr. vocatur שאול *ſeol*, quod ſemper poſtulet: שאל *ſcaol* enim eſt poſtulare: Latinis vocatur Orcus, quòd omnes ad mortem urgeat, ait Feſtus, ut poſt mortem eos glutiat. Igitur infernus, id eſt mors, perditio & ſtatus mortuorum, ait Janſen. (citò ejus verba, quia clara, concita, tolida) eſt velut os omnia devorans, nec umquam ſatiamt, its ut ſemper reipia dicat, Afſer, & ejus nomen rectè dici poſſit אבדון *hon*, ut ait hebraicè, hoc eſt *in*.

Si-

Similiter & os vulvæ; quia concupiſcentia mulieris ſemper A deſiderat viri congreſſum, ita ut ſeipſa dicat *Affer*, & dici etiam poſſit nomen ejus *hab*, id eſt *da*. Inſatiabilis enim eſt mulieris libido, juxta illud Poetæ:

Dolaſſatu quidem, ſed non ſatiatu receſſit.

Hebræa non habent, *os vulvæ*, ſed *cluſio vulvæ*, vel *uteri*, hoc eſt matrix impedita, contracta & ſterilis, ut ſignificetur inſatiabile deſiderium mulieris ſterilis, cujus Dominus concluſit uterum ne pariat. hæc enim concubitus magis eſt avida quàm ceteræ, tum propter deſiderium habendæ prolis, tum quòd fœcundæ & gravidæ naturaliter non appetant concubitum, cùm ſint utero quaſi ſtomacho pleno, ut docent mediei; ſterilium verò matrix non dilatetur per conceptum, maneatque vacua. Duæ ergo prædictæ filiæ hirudinis ſunt ex numero quatuor inſaturabilium. Tertium inſaturabile eſt terra, quæ non facilè ſaturatur aqua, quam ſemper imbibit, maximè tabuloſa. Quartum eſt ignis, qui appoſitione lignorum non extinguitur, ſed magis magiſque ſemper accenditur, ſemperque amplius, & amplius conſumit & vorat.

Verùm ſub hoc ſenſu phyſico literali, & ſub hoc cortice literæ, ethicum inſigne latet ſymbolum, quod B nunc indagandum eſt.

Sanguiſuga & quatuor inſaturabilia quæ?

Quæritur ergo Tertiò, quid ethicè, & ſymbolicè ſignificet ſanguiſuga cum duabus filiabus, ſive quatuor inſaturabilia, putà infernus, os vulvæ, terra quæ aqua non ſaturatur, & ignis?

Reſp. Primò, infernus eſt ira, os vulvæ eſt libido, terra eſt avaritia, ignis eſt ſuperbia.

Reſpondeo Primò ſanguiſuga ethicè ſignificat concupiſcentiam, cujus duæ, imò tres & quatuor filiæ inſaturabiles, ſunt quatuor primaria vitia, ſive vitioſæ cupiditates, putà ira, libido, avaritia & ambitio, è quibus quatuor quaſi radicibus ceteræ cupiditates & vitia oriuntur. Unde S. Auguſt. de Civit. Dei lib. 14. c. 25 *Libido*, inquit, *generale vocabulum eſt omnis cupiditatis. Eſt enim libido ulciſcendi, quæ ira dicitur, eſt libido habendi, quæ avaritia nominatur: eſt libido ſeu appetentia delectabilium, quæ luxuria dicitur: eſt libido gloriandi & dominandi, quæ lætantia ſeu ambitio appellatur,*

Prima ergo eſt ira & invidia, ſive vindictæ & nocendi cupiditas, quæ rectè per infernum horribum, & tenebroſum ſignificatur, quòd mortem deſideret; nec morte ipſa ſatiari poteſt, ſed ſemper in alterius malum, & pernicies conciatur, omnia arrodens, omnia deſtruens. C Secunda eſt concupiſcentia carnis per os vulvæ rectè deſignata, quòd in ea maximè vigeat, ut dictum eſt: libido enim in utroque ſexu non extinguitur, nec ſatiatur uſo uſu, ſed ejus deſiderium uſu magis excitatur. Tertia eſt *concupiſcentia oculorum*, ut vocat Joannes; ut Paulus φιλαργυρία, avaritia ſcilicet, quæ terræ comparatur, quòd omnino terrena ſit, terrenis tantùm inhærens rebus, ad cujus etiam ſimilitudinem numquam ſatiatur divitiis, ſicut illa, maximè arenoſa, quamvis multa aqua in ſe ſuſcepta, parata eſt ſemper amplius ſuſcipere. Unde & hydropico avaro comparatur, eique accommodatur illud:

2. Ioan. 2. Coloſſ. 3.

Quo plus ſunt potæ plus ſitiuntur aquæ.

Quarta eſt cupiditas gloriæ, quæ ſuperbia eſt, rectèque igni aſſimilatur, quòd, ſicut ignis ſemper alta petit, ita & ſuperbia: & ſicut ignis omnia devorat, ita ſuperbia omnia ſibi ſubjicere cupit, nec ſatiatur omnibus etiam ſibi ſubjectis, ſemper ulteriora petens, ſicut patuit in Alexandro, qui cùm ſubjecto à ſe orbe audiviſſet philoſophos de aliis mundis diſputantes, ingemuiſſe dicitur, quaſi dolens unum tantùm ſibi ſubjectum eſſe.

Hùc accedit Anaſtaſius Niceenus in Quæſt. S. Scripturæ D q. 41. qui Sept. ſecutus: *Hirudini*, ait, id eſt *peccato, tres ſunt filiæ dilectæ, fornicatio, invidia, idololatria.* Hùc pertinet illud S. Auguſt. (vel quiſquis eſt auctor: ſtylus enim arguit non eſſe S. Auguſt. Hipponenſis Epiſcopi) lib. de Salutar. docum. c. 49. *Tria ſunt in hoc mundo deteriora omni malo: Anima peccatoris cum peccato perſeverans, quæ nigrior corvo eſt, & mali angeli qui eam rapiunt, & infernus in quem ducitur. Non ſunt enim deteriora his tribus. Eadem enim anima motu ſuperbiæ indicii expaveſcens, & putredinem ſuam inſpiciens, dicit. Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Iterum tria ſunt, quibus in hoc mundo non ſunt meliora: anima ſanctè in bonis operibus perſeverans, quæ ſpecioſior eſt ſole; & ſancti angeli qui eam ſuſcipiunt, & paradiſus in quem ducitur, & expellatur regni cœleſtis. His tribus non ſunt meliora in hoc mundo. Angeli enim ſanctè delectant animam ſpiritali cantico, ſicut Pſalmiſta ait: Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti Domine, habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. Hæc frater chariſſime meditemur.*

Hùc concupiſcentiæ ſymbolum appoſitum eſt ſanguiſuga: Primò, quia ſicut hæc in aqua limoſa volutur, ac impensè ſitit ſanguinem: ſic & concupiſcentia intra eſt carnalis & terrena, atque in carne & ſanguine volutatur, nec niſi carnalia concupiſcit. Secundò, utraque eſt inſatiabilis, nec patitur retardari ſuas appetitiones, ſed quàm celerrimè, & creberrimè eas explet. Tertiò, utraque mollis eſt & delicata. Quartò, ſanguiſuga purum ſanguinem non tangit, ſed tabidum & cocruptum, eoque delectatur: ſic & concupiſcentia non niſi pravis deſideriis, cogitationibus, nperibus gaudet. v. g. iratus non cogitat niſi injurias ſibi irrogatas: omnia etiam candidè facta, ſiniſtrè interpretatur quaſi facta ex odio: quærit modos ulciſcendi, &c. guloſus non cogitat niſi de ventre & ſordibus, luxuriosus non niſi de ſpurca libidine, &c. Quintò, ſanguiſugæ ſugendo ſanguinem, hominem tandem exhauriunt & enecant. Eſt genus ſanguiſugarum quod Germani abequn vocant *reſſeglen*, cò quòd novem illarum equum interimant: ſic concupiſcentia vires corporis & animi exhaurit, hominique cauſa eſt mortis præmaturæ & æternæ. Sextò, ſanguiſuga tenaciter adhæret corpori, unde dicitur hirudo ab hærendo (licet quantitas diſſentiat: *hirudo* enim brevem habet primam, *hæreo* longam) ait Pontanus, ſic concupiſcentia tenaciſſimè adhæret animæ, ut facilius dentem ex ore quàm concupiſcentiam ex anima excuſſeris. Septimò, ſanguiſuga eſt venenata, unde ſolent eam chirurgi priùs aqua dulci macerare, ut in ea venenum ponat, teſte Galeno tom. 5. claſſe 6. cap. 1. ſic concupiſcentia venenum eſt animæ, illam inficiens, corrumpens, & perimens. Octavò, ſanguiſuga fiſtulam habet in ore, qua cutim perforat: ſic concupiſcentia habet aculeum, quo conſcientiam vulnerat. Nonò, ſanguiſuga in vere per reſpotem aeris & aquæ generatur, idque provido Dei naturæque conſilio, ut ſanguini eodem tempore & eadem de cauſa abundanti, & bulliunti occurrat, eumque ſugendo minuat, ne inflammationes & febres & morbos cauſet: ſic in vere ob ſanguinem ferventem exardeſcit concupiſcentia iræ, gulæ, libidinis, ſuperbiæ, &c. Decimò, hirudo movetur rependo, ut repule, ſcilicet nunc extendendo, nunc contrahendo caudam ad caput: ſic concupiſcentia repit humidum terrenæ ambit, & circa ea nunc ſe extendit, nunc ſe contrahit & involuit. Undecimò, ſanguiſuga eùm carni adhæreſcunt, quanto magis trahuntur, tantò fortiùs inſident donec rumpantur: ad hæc corruptum ſanguinem ebibunt, itaque alios ſanando ſeipſas occidunt, ait Aldrovandus. Idem facit concupiſcentia, præſertim invidiæ & iræ, quæ dum alios mordet, eos à vitiis ſanat, & ſeipſam livore rubefacit ac eoniumit. Duodecimò, ſanguiſuga fumi eſt impatiens, unde ut eam dei rahant fumum adhibent, quem cùm ſentit, ſponte abſcedit, ait Aldrovandus. ſic concupiſcentia exhibetur fumo iræ Dei & gehennæ, ubi ignis & fumus tormentorum aſcendit in ſæcula ſæculorum, teſte Iſaia cap. 30. 33. & S. Joanne Apocal. 14. 11. Dum enim quis hæc ſeriò meditatur, concupiſcentiam compeſcit: ſibi enim dicit: *Cave medicum quod deleſtat, ut vites æternum quod cruciat*: Decimotertiò, ſanguiſugæ ſunt duæ filiæ dicentes, Affer, Affer, hoc eſt, duo ora aſſiduè ſugentia: ſic concupiſcentiæ duo ſunt officia, ſcilicet ſibi indulgere, & aliis nocere, ſe amare, & alios odiſſe; ſua retinere, & aliena rapere; ſe ſatiare, & alios lædere & exhaurire. Decimoquartò, S. Iſidor. lib. 12. Origin. cap. 5. *Sanguiſuga*, ait, *ubi aſpiam adhæſerit, ſanguinem haurit, & cùm ni mia ervore maduerit, id eſt quod hauſit, ut recentiorem denuo ſugat*, ſic cupiditas ubi adepta eſt quod concupivit, id nauſeando reſpuit, ac novas delicias quærit, veluti cùm guloſi evomunt delicias & vina, ut novis ſic ingurgitent. Decimoquintò, Galenus loco citato docet ſanguiſugas deliciis ſanguinis inficatas, cùm tenaciùs adhæreſcunt, revelli in perſo ſale aut einere: tunc enim ſponte decidere: ſic recta ratio & ſapientia, cujus ſymbolum eſt ſal, ac eineris (id eſt mortis) memoria reſtinguunt ſitim cupiditatis. Hæc omnia quæ de concupiſcentia in genere dixi, cuilibet particulari cupiditati, putà iræ gulæ, luxuriæ, avaritiæ, ſuperbiæ &c. accommodes, & mutato nomine appropries. Deoq; ſanguiſuga os habet inſtar triangulo, quod vulnus infligit triangulare, ut ad oculū pater: ſic concupiſcentia tria infligit vulnera, ſcilicet eocpori, animæ & menti.

Sanguiſugæ genus concupiſcentiæ. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò. Septimò. Octavò. Nonò. Decimò. Undecimò. Duodecimò. Decimotertiò. Decimoquartò. Decimoquintò. Decimoſextò.

Porrò

Charitas infatiabilis.

Porrò cupiditati ſive concupiſcentiæ opponitur charitas, A
potà amori carnis amor Dei, quæ multò magis inſatiabilis eſt: quia nullis terminis, nullis meritis, nullis progreſſibus, nullis laboribus, nullis periculis, nullis tormentis ſatiatur, quin ſemper majora pro Deo ſibi dilectiſſimo, & pati & agere concupiſcat. Charitas ergo eſt ſanguiſuga, quæ ſemper dicit, Affer, Affer labores & dolores, virtutes & merita, animas & populos, quos ad Dei cultum & ſalutem traducam. Ipſa pariter capacior eſt inferno, fertilior ore vulvæ, fitientior terra ſabuloſa, igne ardentior, juxta illud Cantic. 8. 6. *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio, lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.* Talis fuit charitas infatiabilis S. Pauli, de qua plura dixi procœmio in Epiſtolas ejus, & procem. in Acta Apoſtol. Talis pariter fuit charitas S. Dominici, S. Franciſci, S. Ignatii, S. Xaverii.

Ira eſt ſanguiſuga infatiabilis.

Igitur prima ſanguiſuga eſt ira, tum ob analogias jam recenſitas; tum quia ad ſe interitus ex omnibus partibus allicit ſanguinem, eumque accendit: unde tratis eximiæ partes pallent. *Nam his qui ad vindictam anhelant, ita circum præcordia ſanguis fervet, quaſi vi ignis ebulliat & exæſtuet*, ait S. Baſil. hom. de ira. tum quia *ira eſt homicidii mater, & homicidii bibax*, ait S. Chryſoſt. in c. 6. Matth. Rurſum ira in quatuor inſaturabilibus rectè comparatur inferno, tum quia eſt cauſa iniuriarum & cædium, quæ homines transmittunt ad ſepulcrum, & infernum, juxta illud Chriſti: *Qui dixerit* (proximo, cui iraſcitur) *Fatue reus erit gehennæ ignis*, Matth. 5. 22. Tum quia ira ſimilis eſt incendio gehennæ, ut homo iratus videatur eſſe dæmon infernalis furore ardens, ſicut ait Nazianz. in carm. de ira, & S. Baſil. hom. de ira: *Sicut*, inquit, *qui charitatem habet, Deum in ſe habet; ita qui odium & iram habet, damonem in ſe continet.*

Ira furia.

Audi & Senecam lib. 2. de Ira: *Qualia*, inquit, *poeta inferna monſtra finxerunt; flaccinella ſerpentibus & igneo flatu; quales ad bella excitanda pacemque lacerandam tetterrimæ inferi exeunt furiæ; qualem Cerberum tricipitem flammas vomentem; talem nobis iram figuremus.*

Inſuper ſicut ignis inferi urit, ſed non lucet, ideoque ardentiſſimus eſt, ſed obſcuriſſimus, teſte S. Baſil. in pſ. C
28. ſic ira accendit animum, ſed rationem obtenebrat, ut homo non videat quid agat.

Gula eſt ſepulcrum & infernus.

Porrò nonnulli per *infernum* accipiunt gulam: quia hæc Primò, inſatiabilis eſt ut infernus; Secundò, corpora tabeſcit, putida facit & conſumit, velut ſepulcrum & infernus: unde Nazianz. in carm. de diverſis vitæ gener. *Non opulum*, inquit, *adeo, ne ſerò domum redeam, & ventrem ſepulcri adinflar vivus reſpeam.* vide S. Chryſoſt. homil. 29. in Matth.

Luxuria eſt ſanguiſuga.

Secundò, luxuria eſt ſanguiſuga, quia ſanguinem optimum (taleenim eſt ſemen) ac ſpiritus nobiliſſimos abſumit, hominemque facit pallidum, luridum, exanguem. Unde Theocritus idyll. 2.

Heu crudelis amor, noſtro ſaturare cruore,
Summa affixa cuti velut hanc fuxiſſet hirudo.

Rurſum loxuria denotatur per os vulvæ, præſertim meretricis, quod inſaturabilitet ipſa appetit, uti notant Beda, Hugo, Arbor. Cajet. Janſen. & alii. Hinc Sept. pro *os vulvæ* vertunt *amor muliebris*. Unde & S. Hieron contra Jovinian. ex Septu. legens, *amor mulieris* ſic ait, *Non hic de meretrice, non de adultera dicitur; ſed amor muliebris generaliter accuſatur, qui ſemper inſatiabilis eſt, qui extinctus accenditur, & poſt copiam rurſum inops eſt, animumque virilem effeminat, & exceptæ paſſionem quam ſuſtinet, aliud non ſinis cogitare, nec ipſo uſu extinguitur, ſed immoderatiùs ac vehementiùs inflammatur.* D

Avaritia eſt ſanguiſuga.

Tertiò, per ſanguiſugam accipias avaritiam: hæc enim eſt tertia filia, ut vertunt Sept. ſanguiſugæ, id eſt cupiditatis: ſanguiſuga enim ſugere non ceſſat, donec totam ſe ſanguine repleat; tunc verò fugere deſinit, & decidit. Unde Plin. *Decidunt ſaturatæ, pondere ipſo ſanguinis detractæ.* At avari cupiditas nullis opibus ſatiatur, ſed quo plures habet, eo plures deſiderat, juxta illud:

Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.

Rurſum avarus inter quatuor inſaturabilia ſimilis eſt terræ, præſertim aridæ & ſabuloſæ, quæ non ſatiatur aqua, ſed pluviam etiam copioſam illicò haurit & ſorbet, ut ſtatim exareſcat, & novum imbrem ſitiat: ſic enim avarus, eſto ingentes opes acquirat, velut arena eas hauriat, & majores ſitit. Et ſicut arena licet aquis rigata nullum fert fructum: ſic nec avarus opibus licèt abundans, quia eas in arca recondit, nec egenos erogat. Pereunt ergo in eo & cum eo opes, ſicut perit aqua rigans arenam. Unde S. Chryſoſt. avarum comparat hydropico homil. 15. in epiſt. 1. ad Corinth. *Rectè*, ait, *quidam dixit avaros eſſe hydropicos; quomodo enim illi multum aquam ferentes in corpore magis urunture. ita etiam avari multas circumferentes pecuniæ plures concupiſcunt. Cauſa autem: neque illi in quibus commenie locis aquam habent, neque iſti divitias in quibus convenit affectionibus, & cogitationibus.* Afferit S. Chryſoſt. hydropicos aqua uri, quia ſcilicet in eis aqua quæ ſtomachum & vitalia refrigeraret, trahitur ad extima. ut refideat inter carnem & cutem; quò fit ut vitalia refrigerio aquæ deſtituta, calore ardeant, & ſitiant aſſiduè: ſic & avaritia, quo majores habet opes, eo majores appetit, & quaſi ardens ſitit. Unde S. Chryſoſt. homil. de Lazaro, avarum dicit magis ardere & ſitire, quàm dives Epulo in inferno, qui petiit gottam aquæ ut linguam flammantem refrigeraret, Luc. 16. Idem homil. 28 in Matth. avarorum cupiditatem confert cum ardore ſitique febricitantium.

Apologus avaritiæ.

Quocirca rationem à priori hujus ſententiæ ex eadem B
hydropiſi petitam, per apologum vulpis hydropicæ & mu ſtelæ medicæ, phyſicè & elegantèr aſſignat Cyrillus lib. 3. Apologorum moral. cap. 6. cui titulus: *De cauſa & cura inſatiabilis avaritiæ: Vulpes*, ait, *hydropis onere ſqualida languens, repacanda ſanitati medicinam & medicum inquirebat. Verùm cùm muſtelam obviam habuiſſet, eius grata diligentiæ, ipſe mox propoſuit languoris querulam quæſtionem. Memorſum*, inquit, *qualiter olim dente tuo vitam de Lquo mortis, quaſi noviter nata receperim; quare nunc gravit morbi lenbxlis olfeſſa periculis, priſtinæ tuis confiſa beneficiis, ad conſilium ſagacitatis tuæ recurro. Cui muſtela non ingratè reſpondit. Quid ſi cuipiam profuerim, neſcio; ſi verò beneficium ſuſcepi, huius ſemper reminiſcor. Expone ergo morbum, quia ſi ſcivero, lubens pandam curationis modum. Tunc vulpes gratias agens dixit. Languoſtm, miſeror, inextinguibilis ſitis patior, in quo hac duo poſſiſſimùm miror: unum eſt, quòd cùm bibo, plus ſitio, aliud eſt, quòd extenuatis vitalibus, deforis ſola cutis intumuit. Cui magiſtra reſpondit. Putabam certè tantate, ſoror, arte calliditatis aliquantulum in medicinalibus eruditam: ſed video te Hippocratica diſciplina totaliter eſſe ignaram.* Cauſam deinde veram hydropis ea principii Phyſicæ & Medicinæ, ejuſque curationem *Cauſa.*
aſſignat: *Languor enim tuus, non ut aſtimas, ſitis; ſed fames membrorum eſt: quoniam iste flamma temperat calorit infra ſuum modum remiſſa, minor ſit humoris digeſtio, & tunc aquam pro ſanguine ignis, ſuque membra incremente privantur, atque atrofia membra vitalia, famoſcentia pro cibo ſanguinem concupiſcunt. Verùm tu errans in huiuſmodi indivio, appetitus famem putans corporis ſitim eſſe, dum pro cibo latticem donas, eo magis digeſtivam facultatem debilitas. Propter hoc charitſima, etiamſi Danubium ebiberes, minimè hanc ſitim extingueres, ſed potiùs augeres; cùm inxta Galeni ſententiam, latex organa carnis ſubſtantialiter non humectet.* Deinde hæc omnia adaptat avaritiæ, quæ ſpiritalis, ſed vera & mera eſt hydropiſis: *Nam*, inquit, *cùm in animo avaris* (avari) *per cupiditatis exceſſivum incendium, charitatis propertie corrumpatur, ac digeſtiva vis oleſtinis aberret; Curatio.*
perdite humoris ſubſtantialis ſanguine, ſitibunda ſtatim aviditas derivatur in meatem. Verùm cùm cæcutiens mentis appetitus fluxa bona temporalia, quaſi potum pro cibo cupiat, & pro ſubſtantialibus & æternis bonis perverſa cupa pecuniæ poculum ſubminiſtret, ſitis magnæ cupiditatis accenditur. Quoniam mundanis opulentiis ſpiritus aviditas non minuitur, ſed augetur. Accendunt enim affectum ea gravioti aviditate, quo falluntur boni apparitione, quia cùm bonum ſolidum affectetur, & apparens tribuatur, bonitatis ſolida ſubſtantia minimè reperta offellus vehementiùs inflammatur. Natura quippe prunicat deſiderio mentis cæcitas deſideratum. Igitur ſi mundus oſtet poſſeſſio animæ cupiditatis vreſcentis, rapax avaritia plus ſitiret, ac menti ſuſtantia tabeſcente foris tantùm inanis gloria cutis tumeſceret. Quemadmodum ergo avarus, ſi charitatis largitate cupiditatem extinxerit, ſatiatur, ſic hydropicus naturali calore conſotatus, & arida membra citò ſanaverit, mox curatur. Denique ſicut ſanguiſuga rapina ſanguinis noxii, quem fugit, crepat, ſequenterimit, ſic & avarus opes, quas rapuit, evomit tæpè cum anima, uti ex eodem Cyrillo oſtendi cap. 1. 22.

Ambitio eſt ſanguiſuga.

Quartò, ſanguiſuga, ſive ſanguiſugæ filia; eſt ambitio, quia ipſa inſtar hirudinis fugit & ad ſe rapit omnes ſeniui ſanguinem, ſpiritus & vires tam animæ, quam corporis, am-

omnes enim ad ſe advocat, ut excogitet & exequatur modos & tationes, quibus honores quos ambit, aſſequatur. Hæc ergo præ ceteris tribus eſt inſatiabilis, unde de ea præ ceteris tribus dicitur: *Et quartum quod numquam dicit, Sufficit.* Pro *ſufficit* hebr. eſt יֹאמַר *hon*, id eſt *ſatis eſt*, item ſubſtantia, opes, divitiæ, ut vertit Cajetan. & Aben Ezra. q. d. Ignis urendo nullas opes acquirit, ſed potiùs omnes perdit, omnemque ſubſtantiam annihilat. Talis eſt ambitio, quæ nullo honore ſatiatur, quia honor non habet ſubjectum & ſubſtantiam; ſed illicò tranſit & evanelcit in nihilum. Septuag. *hon* vertuot hoc loco, ut Noſter, *ſufficit*; alibi verò vertunt, gloria, poſſeſſio, ſubſtantia, requies (quod huic loco congruit: quia nec ignis, nec ambitioſus ullam habet requiem) potentia, copia, pretium: quia omnia non igni, nec alteri rei creatæ, ſed ſoli Deo competunt. Deus ergo eſt nobis *hon*, id eſt ſufficientia, ſubſtantia, copia & abundantia omnis boni, ideoque vocatur *Saddai*, *eorum copiæ*.

Rurſum ſanguiſuga cùm caudam ad os trahit, tumeſcit; cùm verò os ulteriùs promovet, extenuatur & fit gracilis: ſic ambitioſus adepto honore intumeſcit; at cùm ad majorem aſpirat, humilis fit, vilis & ſupplex.

Ambitioſus & ignis quatuor analogia. Prima.

Hinc rurſum ambitio inter quatuor inſaturabilia aptè comparatur igni, ob igneam ejus vim: quia ignis ad inſtar, Primò, ſurſum nititur, ut alta honorum culmina conſcendat; Secundò, quo plures honores & magiſtratus adepta eſt, eo acriùs inflammatur, ut plures & majores ambiat, altiuſque conſcendat. Tertiò, ſicut ignis tertæ incluſus eam quatit, & terræ motum concitat: ſic ambitioſus, qui humi jacet, omnia movet, omnes turbat, omnia concutit, ut dignitates concupitas adipiſcatur. Quartò, ſicut ignis ſua ſubtilitate & efficacia omnibus rebus ſe inſinuans, eas depaſcitur: ſic & ambitio ſubtiliter omnibus actionibus ſe inſerens, eas ſibi incorporat, unit & ignit. unde Climacus apud Anton. in Meliſſa, part. 2. cap. 74. *Ieiunans*, inquit, *inanis gloriæ cupidus ſum; adeò ut ut ignem ſim, tamquam prudens rurſus gloriam appeto; ſplendide veſtitus, ab illa vinctor; vili habitu teſtus, rurſum gloriam cupio; loquens vincor; tacens victus ſum: utcumque præcaveris ipſum tribulum, aculeus ſtat rectus.* Quocirca ſapienter Theopompus à Pylius ſummos honores ſibi delatos reſpuit, dicens, *Mediocres honores ipſum tempus auget, immodicos abolet*, docens celſi animi eſſe ſpernere ſumma, & omnibus in rebus modum eſſe optimum. Quin & illud acutè perſpexit, quæ ſubitò creſcunt in altum, non eſſe diuturna; quod genus ſunt betæ & cucurbitæ: ceterùm quæ paulatim augeſcunt, ea ferè ætatem, veluti quercum & boxum. ita Plutarch. in Lacon. Ambitioſi ergo tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant, ait Philiſtion.

Potrò Salomon quatuor harum capitalium cupiditatum ingens malum, videlicet inexplebilem inſatiabilitatem, ob oculos poſuit, ut ab illis nos abſterreat, doceatque eas mortificandas eſſe & relegandas: ut quid enim ſtudeamus vindictæ, libidini, avaritiæ, ambitioni, quæ non ſatiant, ſed acriùs ſemper animum irritant, lantant & cruciant? Abdicemus igitur ea à nobis, & miram aotmæ pacem, ſatiem & gaudium adipiſcemur in Deo noſtro, dicemuſque cum Pſalte: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.*

Reſp. Secundò, ſanguiſuga propriè eſt avaritia.

Secundò, ſpeciatim & adæquatè per ſanguiſugam eum duabus, imò tribus & quatuor filiabus inſaturabilibus, rectè accipias avaritiam, de qua proximè in quarta prava generatione v. 14. facta eſt mentio, ut per hæc quatuor inſaturabilia declaretur inexplebilis avarorum & raptorum conditio, indoles & mores. Unde ſimili modo ſeqq. verſibus Salomon proſequitur tres priores pravas generationes, & nominatim primam filiorum maledicentium parentibus proximo verſu, dicens: *Oculum qui ſubſannat patrem, &c. ſuffodiant eum corvi.* ita Cajet. Avaritia, inquit, eſt ſanguiſuga, quia hæc ſanguinem, illa opes & ſubinde cruorem pauperum exſorbet. Duo habet ora, ſcilicet vim & fraudem: nam quòd cutem carnemque cum dolore perrumpuot vis eſt, quòd autem ſanguinem non copioſè, ſed exiliter & ſenim exuguot, nec vulneris veſtigium relinquunt, ingens eſt fraus. Similiter duoora, ſive duæ filiæ avaritiæ ſunt, temere proprium, & rapere alienum: aut vendere juſtitiam, & vendere gratiam, ait Cajetan. uti faciunt avari judices, præfecti, procuratores provinciarum, quos proinde vulgò ſanguiſugas vocant, eoique donis ſatiant, ut iis pleni pecunias malis artibus non emungant. Quocirca Tiberius Imper. cùm eos non facilè mutandos, nec niſi defunctis ferè ſucceſſores dandos exiſtimaret, apologo uſus eſt hujuſmodi, teſte Joſepho lib. 18. Antiqu. Judaic. cap. 8. Muſcæ catervatim advolantes, *muſcis, id eſt præfectis evangelicis ſubditos.* convulnerati cujuſdam ulcera contexerant. Hunc quidam ſorte præteriens miſeratus, operam ei ſuam in muſcis abigendis obtulit putabat enim præ virium imbecillitate ipſum eas depellere non poſſe. Orat faucius ut ſe ita ſineret. Mitante altero, quid eſſet quòd ab hac moleſtia liberati nollet; reſpondit ille, *Imò his depulſæ majore afficiar moleſtia & cruciatu; alia enim his ſuccedens vocatas muſca & famelica, qua me iam ante male habitum plane perdat: at iſtæ quæ mihi nunc inſident, iam omnibil remiſſius fugunt ſanguinem, qua ſilicet ferme exſaturatæ ſunt. Sic ergo*, inquit Tiberius, *ego quoque provincialibus conſulere cupio, ne multorum præſidum rapinis nimium vexentur & deglubantur, quod fieret omninò, ſi crebrò illi mutarentur; accedente ad inexplam cupiditatem etiam citò diſcendi metu: malo igitur ditatos rapinis relinquere, quàm novos ſubſtinere.* Apologum hunc ab Ælopo mutuatus eſt Tiberius. Ille enim ad Samios, cùm patrocinium præſtaret cuidam tribuno pleb. qui capitis arceſſebatur ob peculatum, ſimilem quemdam pro ejus defenſione apologum attulit de vulpe in voraginem delapſa, ac prohibente erinaceum ne muſcas caninas à quibus obſidebatur, à ſe depelleret, ut auctor eſt Ariſtot. lib. 2. Rhetor. 20. Elegantior & nervoſior erit apologus, ſi pro muſcis hirudines ſanguiſugas ſubſtituas.

Apologus Tiberii de

Rurſum avaritia aptè comparatur quatuor inſaturabilibus, putà inferno, ori vulvæ, terræ quæ ooo ſatiatur aqua (Septuag. addunt, *& aqua*: aquam geminant, ot inexplebilem opum ſitim in avaro deootent) & igni. Inferno ob rationes, quas paulò antè ex S. Chryſoſt. recitavi: ori verò vulvæ, quia tanta eſt cupiditas auri, quanta veneris. Addit S. Bernard. de Converſione de Clericos cap. 22. *Non prius*, inquit, *ſatiabuntur corda auro, quàm antè corpora ſatientur.* Cur avarus terræ, quæ aqua non ſatiatur comparetur, paulò antè dixi. Idem verò conſertur igni. Nam, ut ait S. Baſil. homil. 22. in varios Scripturæ locos: *Avaritia malum ſtare neſcit, ſed ignis naturæ ſimile. Ignis enim poſtquam incendium attigit, omnem properat abſumere materiam, nec prius deſiſtere poterit quàm materia defecerit. Avarum autem quid retinere poterit? igne vehementior eſt: omnia conſumendo finibus ſuis occupat, ea quæ ſunt vicini ſibi auferet. Mox ubi alium ſortitur vicinum, & qua illius ſunt ad ſe cepit. Non ob ea quæ poſſidet lætatur, ſed ob ea quibus caret anguitur. neque iis quæ congregavit fruitur, ſed cupiditate plura conſequendi ſe magis excruciat.* Eadem ſimilitudine utitur homil. 6. & 7. in divites avaros, & orat. 15. de avaritia. Itaque ſicut ignis, quo plus pabuli, eo plus roboris acquirit, ut violentior grafſetur; & quo plura vorat, eo inſatiabilior helluatur: ita & avarus quo plures opes congeſſit, eo pluribus congerendis appetentior incumbit.

Tertiò, S. Chryſoſt. homil. 49. de maledicentia, Sanguiſuga, inquit, eſt maledicentia, quæ corruptum humorem, id eſt vitioſos mores proximi, avidè bibit, & aliis hauriendos propinat: hujus duæ filiæ ſunt, detractio & contumelia. *Omnes*, inquit Chryſoſt. *averſantur maledicum, ut eum qui ſuum vomitum devoret, ut hirudinem, quæ extra ſanguine; & ſcarabeum, qui ſtercore, id eſt alienis malis alitur.* Addit Plin. lib. 32. cap. 10. *Aliquando ſanguiſuga ex morſu aſſue relinquunt ora, quæ cauſa quibusdam inſanabilia facit, ſicut Meſſallinum è conſularibus patricium, cum adgenua admiſſet.* Quod nonnulli adaptant Superioribus, cùm mordacius caſtigant defectus ſubditorum: horum plagas altè in animo ſubditorum defigunt, ideoque inſanabiles efficiunt, utpote alta meote repoſitas. Quapropter uti medici hirudinum virus aquis dulcibus temperant & diluunt, ac deinde eas corpori admovent: ſic Superiores correptionis aſperitatem blandis charitatis vinculis, lenibuſque verbis mitigent & edulcorent.

Sanguiſuga eſt maledicentia.

Quartò, S. Bernard. in Declamation. ad illa, *Ecce nos reliquimus omnia*, ſub initium: Sanguiſuga, ait, eſt propria voluntas, ejus filiæ ſunt avaritia & ambitio: *Avaritia*, inquit, *& appetitus laudis ſibi invicem adverſantur; nam quod illa congregat, hic diſpergit: hæc autem eam diſſimilia mala ex una radice pullulant, propria ſcilicet voluntate: habuerunt ſanguiſuga duæ*

Quartò, ſanguiſuga eſt propria voluntas.

ſunt inſatiabiles filiæ, clamantes, Affer, Affer; ſiquidem aer animos vanitate, aer is pas voluptate ſatiantur, ut ſcripsum eſt, Non ſatiantur oculus viſu, nec auris auditu. Inge ſanguiſugam hanc, & omnia reliquiſti. Quin imò proprias vulnus etiam opera bona quibus inhæret, inficit, vitiat & corrumpit. Unde S. Bernard. ſerm. 71. in Cant ponderans illa Iſaiæ cap. 58. *Ecce in die ieiunii veſtri inuenitur voluntas veſtra*, exclamat: *Grande malum propria voluntas, quæ ſit ut bona tua tibi bona non ſint.*

Rabbinorum expoſitiones. Quæres Quartò, quomodo ſanguiſugæ filias, ſive quatuor inſaturabilia, putà infernum, os vulvæ, terram quæ non ſaturatur aqua, & ignem explicant Rabbini, Cabaliſtæ & ſimiles?

Prima. Reſp. Primò, Aben Ezra, quem ſequitur Baynus, hæc quatuor refert ad quatuor generationes pravas paulò antè recenſitas, quaſi ſingularum hic pœna aſſignetur. Prima enim generatio filiorum maledicentium parentibus inferno, id eſt morti & ſepulcro, addicitur; hoc eſt, brevitis vitæ pœna mulctatur: nam qui negligit eos, per quos vita donatus eſt, propter hujus beneficii contemptum, debet ipſo privari. Secundæ generationi immundæ, hoc eſt filiis ſpuriis atque nothis, *conſpritio vulvæ*, id eſt ſterilitatis in- B termixtatur. Ita enim decet ut degener plantatio ſterilitate & infœcunditate arciſcat, juxta illud *Sap. 4. 3. Spuria vitulamina non dabunt radices alias.* Tertia verò generatio filiorum, qui natalium ſuorum gloria inſolescunt, paupertate caſtigatur, hoc notat *το & terra quæ non ſaturatur aqua*, nimirum terra atida & ſiticns, atque adeò fructus nullos reddens. Itaque hi frugum inopia, id eſt paupertate mulctantur: pauperias enim ſuperborum faſtum ſupercilliumque deprimit. Quarta generatio avarorum, pauperes atque humiles devorantium, ignis addicitur, nimirum gehennæ, ut hi quibus egeni in pabulum cedunt, ipſi quoque æterni incendii pabulum ſint & fomentum.

Verùm hæc longè petita & aliena videntur.

Secunda. Secundò, alii hæc quatuor referunt ad quatuor elementa, quæ nulla actione, converſione, mixtione explentur & ſaturantur. Verùm deeſt hic aer: hunc enim nec infernus, qui eſt in terra, nec os vulvæ, quod pariter eſt terreſtre, repræſentare poteſt. Rurſum alii per hæc quatuor putant notari quatuor complexiones humorum in corpore. Alii enim ſunt choleríci, hos repræſentat infernus: alii phlegmatici, hos repræſentat os vulvæ: tum quia mulier eſt phlegmatica, C tum quia ſemen ejus eſt aquoſum. alii ſunt ſanguinei, qui rubent ut ignis: alii ſunt melancholici, qui arti ſunt ut terra: melancholia enim eſt pars ceteris terreſtris affectio animum gravans, & deorſum premens. Ergo quemadmodum terra aquis pluviis ebibit, ſic etiam triſtitia lacrymis nutritur & fovetur. Item ſicut terra aquis ſemel perfuſa iterum areſcit, & aquas identidem ſitit: ſic etiam gravior triſtitia numquam lacrymis ſaturatur, ſed priores ebibens alias poſt alias impensè ſitit.

Tertia. Tertiò, nonnulli hæc quatuor in bina ſecant, eaque hoc modo combinant. Infernus & os vulvæ repræſentant hominum ortum & interitum: os vulvæ enim ſignificat ortum, infernus interitum. q. d. Omnis homo qui naſcitur ex muliere, interit vadítque ad inferos: terra, quæ aqua non expletur, ſignificat arbores, herbas, plantas quas progignit: quæ omnia tandem ſiccantur, hujuſque pabulum ignis. Ut hiſce quatuor notet rerum omnium vanitatem, quòd ſcilicet omnes res poſtquam ortæ ſunt intereant, fiantque pabulum vel inferni, vel ignis; uti in fine mundi omnia comburentur per ignem conflagrationis. Hoc eſt quod ait Eccleſ. cap 33. 15. *Contra malum bonum eſt, & contra mortem vita: ſic & contra virum juſtum peccator. Et ſic intuere in omnia opera Altiſſimi, duo & duo & unum contra unum.* Hunc ſenſum phyſico congruè incumbit ethicus, q. d. Os vulvæ, id eſt luxuria, ducit homines ad infernum: terra quæ aqua non expletur, id eſt avaritia, ducit pariter homines ad ignem gehennæ. Quocirca S. Chryſoſt. ſectantes & meretricem inferno compatat: ſic enim ait tract. 86. in Joann. *Malierum genus temerarium eſt & inferno ſimile, & inferno quos aſſimilatur cupiditas; nunc eſſet, enim amantem omnibus rebus ſpoliavit; imò ne nunc quidem, ſed magis ſeviciatur & inſatiati laceravit.* Tam ergo meretrix, quàm infernus numquam dicit *Sufficit*. Unde S. Auguſt. tract. 107. de Tempore: *Infernum*, inquit, *& amorem mulieris reſtè comminuit Script. Infernum ignem tenebit domus meretricis. Pro inferis ponitur domus meretricis, quia nominem repellit, omnem intrantem ad ſe trahit.* Et S. Hieron. exclamat: *O ignis infernalis luxuria, cujus materia gula, cujus flamma ſuperbia, cujus ſcintillæ procaces colloquia, cujus fumus infamia, cujus finis gehenna?* Similiter juxta ſecundam combinationem terræ cum igni, avarum igni gehennæ comparat idem Chryſoſt. homil. 29. in Matth. *Avarus*, inquit, *in omnes ut mures inſilescit, omnes ut infernus deglutiens, communis generis humani hoſtis, quippe qui nullam hominem eſſe vellet, ut omnia poſſideret.* Hinc S. Lucas c. 16. partans divitis Epulonis & avari cruciatus, ait: *Elevans oculos ſuos cùm eſſet in tormentis, vidit Lazarum*, &c. *In tormentis erat* (inquit Chryſoſt.) *& oculos ſolos liberos habebat, ut alterius divitias poſſet aſpicere; propterea dimittuntur oculi liberi, ut magis torqueatur, quia non habebat quod alios tentabat: aliorum divitiæ, eorum qui in paupertate ſunt tormenta ſunt.*

Quartò, alii tenent hæc quatuor combinata notare tum vitiorum inter ſe pugnam, tum vitiorum æmulationem & invidiam: nam infernus, id eſt iræ, ſæpè reſiſtit os vulvæ, id eſt luxuriæ & amor mulierum; terra ſine aqua, id eſt avaritia, reſiſtit igni, id eſt ambitioni: quia non vult dare munera & npes iuas expendere, ut honores quos ambitio ſuggerit æquet. Rurſum dum quis velut ignis ambit dignitatem quampiam opulentam, mox exurgit terra, id eſt quiſpiam avarus, iſque non unus, ſed decem, qui eamdem ambit, imò mercatur & emit.

Verùm hæc omnia partim Cabaliſtica, partim contorta ſunt, ideoque alieniora à quatuor inſaturabilibus: quare quæ tertia quæſtione recenſui, appoſita & genuina videntur.

OCULUM, QUI SUBSANNAT PATREM, ET QUI DESPICIT PARTUM MATRIS SUÆ, EFFODIANT EUM CORVI DE TORRENTIBUS, ET COMEDANT EUM PULLI AQUILÆ] Pro *ſubſannat* hebr. eſt verbum *לעג laag*, id eſt irridet, balbutit, ſubſannat, ſive oris & lingua balbutiendo, ſive linguam exerendo, ſive oculis annictando, ſive quo alio modo & geſtu. Oculi enim omnium affectuum ſoor indices, ideoque deſpectus & irriſio in oculis præcipuè cernitur, q. d. Filius qui parentes ſuos videns & agnoſcens, apertis torvíque & ſuperbis oculis protervè deſpicit, imò irridet & inſultat, meretur à corvis lacerari & exoculari. Nominat oculum, ut indicet nefas eſſe vel oculis torvis parentes aſpicere, ut inde colligendum relinquat, quantum ſit parricidium violentas in eos manus iocicere. Pro *partum* hebr. eſt קהלת *iiccKebat*, id eſt *obedientiam*; alii, *doctrinam*; alii, *expectationem*; Aben Ezra virtit, *ſocietatem*, q. d. Qui matris ſocietatem conſortiumque aſpernatur; R. Salomon & Cajet. vertunt, *rugas*; Septuag. & Syrus, *ſenectam*.

Per *partum* aliqui accipiunt fratrem eadem matre natum q. d. Sicut ſcelus eſt deſpicere matrem, ſic & fratrem: quia frater ejuſdem matris eſt partus: ac proinde qui fratrem deſpicit, deſpicit & matrem, quæ eum ſecum peperit & genuit: filius enim eſt imago matris, eamque velut Idea & ſpeculum repræſentat. Quid ergo iniquius, quàm fratrem iiidem viſceribus formatum, alitum, genitum derelinquere, deſpicere & odio proſequi? Verùm meliùs per *partum* propriè accipias labores & dolores partus, quos ſcilicet mater eum filium concepit, novem menſibus in utero geſtavit ac peperit, plutimos & acerbiſſimos pertulit: qui enim eos deſpicit, mortalium ingratiſſimus & perfidiſſimus eſt. Ratio à primi eſt, quòd parentes ſint principium & cauſa filiorum, à quibus ſcilicet filii totum ſuum eſſe, totam naturam ſuam, omniaque quæ habent acceperunt. Quare parentes filiis ſunt inſtar creatoris Dei, ejuſque vices gerunt in terra, ac viva quædam Dei ſunt ſimulacra, imò terreſtres quidam dii & numina, utt ait Plato; quare dignitas parentum à filiis numquam ſatis æſtimari, nec ullis officiis vel beneficiis penſari poteſt: quia omne quod repeodoot, id a parentibus acceperunt, ac parentum proinde magis eſt, quàm filiorum. Unde Herodes apud Stobæum ſerm. 79. (qui Xenophontem, Muſonium, Ariſtoxenum, Socratem, Platonem, alioſque in hanc rem citat) *Ut igitur*, ait, *in promptu habeamus quibus officiis erga parentes adſtringamur, ſummatim hanc ſententiam ſemper animo verſare oportet: quòd parentes deorum adbis imagines ſunt, & per Jovem dii lares; ſint domeſtici, beneficiorum auctores, cognati, cretionis, domini, & amici conſtantiſſimi: ſunt enim deorum imagines certiſſimæ, & ſimilitudinum rerum adbis ve-*

ſtrum, meliùs quàm ullius artis faculras exprimere poſſit: cùm

tam-

tamquam illi domus patroni, & nobis familiares ſint. Unde concludit: *Filios tantiſper diligere, ſe in domo patriæ velut fano quodam editos, & ſacerdotes ab ipſe naturæ conſecratos eſſe, ut parentum cultui operam darent.* Qui ergo parentes lædunt, non tantùm immanes ſunt parricidæ parentum, ſed & in naturam ac Deum ipſum iniurii, cùm viva ejus ſimulacra violent.

EFFODIANT EUM CORVI DE TORRENTIBUS] Solent enim corui, utpote ſicci, calidi & ſitibundi, juxta torrentes degere, ut ſæpe crebrò aquis proluant, humectent, bibant, refrigerent. Senſus eſt q. d. Filius parentes ſubtannans dignus eſt qui ſuſpendatur, eat in malam crucem, affigatur patibulo, ut ibi à coruis exoculetur & devoretur: juxta illud Horatii. *Non paſcet in cruce corvos.* Hinc vulgò dicitur, *Ito ad manes*, id eſt in malam crucem, ubi coruos paſcas: quienim in parentes impius eſt & crudelis, longè impientior & ſævior erit in exteros: unde videmus filios in parentes inhumanos, evadere fures, homicidas, proditores, prædones, &c. Quare oculus in parentes impius & lævus, meretur ab impiis lævique coruis effodi & vorari.

Corvus oculos invadit: cur?

Quæres cur præ ceteris avibus & feris nominat coruos & aquilas? Reſp. Primò, quia corui oculos invadunt, & roſtro laniant, ſive quia hi eis ſunt eſca ſuaviſſima, ſive ex imaginatione, ne ſcilicet videatur earum lævitia, eruunt oculos, ut liberè deinde in exoculata & cæca corpora grafſentur.

Corvi malignitas. Primò.

Docent hoc de coruo tum phyſici, ut Ælianus lib. 2. de Animal. cap. 51. tum experientia ipſa. Unde Catullus:

Effoſſos oculos voret atro gutture corvus,
Inteſtina canes, cetera membra lupi.

Imò corvus pugnans cum aſino & tauro, quos hoſtes habet ſe robuſtiores, ad eos vincendum aſtu utitur: alis enim eos verberans oculos invadit, itaque exoculatos & cæcos facilè ſuperat. Audi Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. cap. 1. *Corvus tauro & aſino adverſarius eſt, quippe qui advolans feriat, & oculos eorum laceret.* Iſidorus quoque lib. 12. Origin. cap. 7. docet corvos in cadaveribus primùm oculos erucre. Hinc & illud Ariſtophanis in Avibus, *Corvus advenions pejerantibus, clàm advolans, eiicit oculum verberans.* Cauſam dant nonnulli, quòd corui in oculis vel pupillis effigiem ſuam, quaſi in ſpeculo intuentes, invidia & ira inflammentur, perinde ac ſi alios ſibi adverſarios conſpicerent; indeque dici Græci *coraces* à pupillis figendis: κόρη enim dicitur à κείρω, id eſt pupilla. ita ipſi.

Secundò.

Secundò, quia corui & aquilæ ob ſiccitatem, calorem, nervos & vires ceteris avibus ſunt longæviores, teſte Plin. lib. 7. c. 8. Ariſtot. & aliis. Jure ergo coruis longævis perimendus datur filius in vitæ datores impius, ut ei longævitatem adimant, eumque ut vita indignum cita morte perimant. Albertus Magnus, et ex eo Aldrovandus, tradunt corvum vivere centum et octo annos.

Tertiò.

Tertiò, quia corui in pullos inhumani ſunt, æquè ac pulli in parentes. appoſitè ergo impiorum filiorum ſunt tortores et carnifices. Audi S. Gregor. lib. 30. Moral. c. 8. *Corvus editis pullis (ut fertur) eſcum planis præbere diſſimulat, priuſquam plumeſcendo nigreſcant, eoſque media aſſiſ patitur, quoadusque in illis per pennarum nigredinem ſua ſimilitudo videatur.* Idem aſſerit S. Auguſt. & alii Patres ad illa verba pſalm. 146. *Qui das jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Qui addunt, pullos muſcis & culicibus præter volantibus paſci; Caſſiodorus etiam rore cæleſti. Ulteriùs addit Ariſtot. lib 6. Hiſtor. animal. c. 6. *Corvus*, ait, *pullos nido expellit*; cogit enim vix volantes egredi & cibum ſibi quærere, ne ipſe eos alere cogatur, imò non permittit eos in ſua regione ſi arctior ſit, conſiſtere, ne ſibi eſcam præripiant, ut diſertè docet idem Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. c. 1. Unde Ælianus & Plinius ajunt hoc ſertiliſ. ris agrorum eſſe ſignum, cùm coruorum copia in eis obvolitat: ubi enim ignorum copia eſt, corui corvos plures degere patiuntur. Huc facit apologus Æſopi: *Corvus*, ait, *ægrotans dixit matri: Mater precare Deum, ut me lamentem. Cui mater: Etquis, ait, o fili, miſerebitur tui? cùm enim in carnes non commiſeris Apologus ſignificat, eos qui in vita multos habent inimicas, amicum in neceſſitate neminem inventuros.*

Quartò.

Quartò, quia corvini pulli immites in ſuos parentes, ſimiles pullos progignunt, quos in ſe æquè immanes & lævos experiuntur: ſimili modo filis impii in parentes ſimiles ſibi filios procreant, quos proinde partim ex pravo educatione, pravoque exemplo; partim juſta Dei vindicta, æquè in ſe impios & crudeles ſentiunt, præſertim in ſenio, juxta illud: *Mali corui malum ovum.* Quinimò pulli coruini ob voracitatem & lævitiam, deficiente eſca, parentes corvos invadunt, laniant & vorant. Unde illud Philis de Doubus animal.

Corvus autem malus malos fetus alens,
Quos ipſe (ova excludens) exanſſi (genuit) generis conſu,
Cùm urget vel brevis famis tempus,
Cibum ſeſe ſatibus alimenti loco infert.

Ælianus quoque lib. 2. cap. 49. docet corvos à pullis in ſenio deſeri & fame confici, eò quòd ipſi pullos in nido deſerverint. Idem libr. 3. c. 43. ait pullos coruorum præ voracitate & ingluvie, ne quidem parentibus parcere, ſed eos necare & devorare, quare graviſſimi parricidii rei culeo inſui merentur, ſit Aldrovandus in corvo. Noſter Nicolaus Cauſinus lib. 6. Parabol. hiſtoric. cap. 49. Corvi, inquit, meminerunt ſe cùm pulli eſſent, à parentibus fuiſſe deſertos, famique expoſitos, ita parentes ſuos ſenio confectos devorant. *Corvini* igitur *pulli* ſignificant filios negligentiæ parentum altoris. Tacitè ergo parentes monet hic Salomon, ut piè educent filios, ſi eos in ſe pios experiri velint: ſi enim impiè & coruinè eos educent, impios & corvinos in ſe ſentient, ut impietatem parentum ulciſcantur, & talione puniant.

Quintò.

Quintò, quia corvus eſt vis fœda, furax, atra, rapacitatis, infauſta: unde à S. Hieron. vocatur *alas teterrima*: hoc ipſo ergo quo impii in parentes comparantur, imò traduntur corvo; ſignificatur nihil eſſe magis abominabile, nihil contemptius, nihil turpius. Hinc corvus græcè dicitur κόραξ à κόρος, id eſt niger; vel à κάρη, id eſt caput, quia caput habet grande; vel à κόρη, id eſt pupilla, quòd oculos invadat; aut, ut Rhodigin. lib. 7. cap. 5. παρὰ τὸ κοιλοὺς κόρας, id eſt ab aſſiduo pupillæ motu. Suidas à κρίζειν, id eſt crocito vel crocito; quia vox eorum eſt crocitatio: ingeminant enim τὸ *corax* ter. Sic & Varro Latinum *corvus* affine docet verbo *crocio*; Iſidorus verò lib. 12. Origin. c. 7. *corvos* dici putat à *cordis voce*, quòd videlicet vocem premant ex pectore, eamque expectorantes grumniant, ſuaque voce proditi rapiantur. Alii Latinum corvus & Græcum κόραξ derivant ab Hebræo עֹרֵב *oreb* vel *gereb*, quod, ut facetus, corvus, & alia nonnulla nomina, ab Hebræa lingua, ad plerâſque ceteras translatum videtur. Vocatur autem corvus *gereb*, quia miſtum habet colorem inter lucidam & nigrum; vel quia obſcuritatem veſperæ refert, & veſpere volat: עֲרֵב *ereb* enim vel *gereb* eſt veſpera. vel, ut alii ערב dicitur ab עָרַב *Arab*, id eſt Arabia, & עָרַב *Arabi*, id eſt Arabs, quòd inſtar Arabum prædetur & latrocinetur. Imò nonnulli ab ערב *areb* per aphæreſin derivant verbum *rapio*: unde Germanicè *corvus* vocatur *rnab*, Belgicè *rave*.

Corvi ſunt dæmones.

Hinc appoſitè corvus ſymbolum eſt dæmonum, qui pariter atri ſunt, maligni, rapaces, impii, hominemque exaculant & excæcant; unde & ſæpè dæmones in ſpecie coruorum apparuere, & etiamnum apparent. Sic Beda hic per *corvos* accipit dæmones, q. d. Filios in parentes impios invadent dæmones, qui eos rapient ad tartara; ubi oculos eorum, quibus parentes ſubſannarunt, velut feroces corni roſtro pungent & excarnificabunt.

Myſticè, S. Gregor. libr 8. Moral. c. 29. *Oculum qui ſubſannat, &c. Perverſi quippe*, inquit, *dum divina judicia reprehendunt, ſubſannant patrem ſuum. Et quilibet hæreticus dum prædicationem ſanctæ Eccleſiæ contemnunt, deſpiciunt partum matris ſuæ. Corni verò de torrentibus veniunt, dum prædicatores veri ad defenſionem ſanctæ Eccleſiæ à ſacrorum librorum fluentis procedunt. qui etiam reſte corni vocati ſunt, qui à nequaquam de juſtitiæ luce ſuperbiunt, ſed per humilitatis gratiam peccatorum in ſe nigredinem confitentur; qui videlicet corvi oculum ſubſannantis effodiunt, quia pravorum ac pertinacium hominum intentionem vincunt.*

Tropol. de rebellibus.

Tropolog. noſter Alvarez de Paz lib. 5. p. 3. c. 6. de Ex. termin. mali. Quinam, inquit, ſubſannat patrem ſuum? qui turgidus ſuperbia non obedit prælato ſuo, & quis deſpicit partum, id eſt laborem in parendo ſive parturitionem matris ſuæ? qui ut ſuæ voluntati ſatisfaciat, non obediendo, diſciplinam Religioſam ſubvertit. Hic dignus eſt qui in crucem agatur, imò qui in æterna ſupplicia deſtinetur, ubi dæmones peccati nigredine corvis, & rapacitate aquilis ſimiles, oculos ejus effodiant; & ſolem juſtitiæ non

videat, & omnia ejus bona carnibus ſimulta diſcerpant. An non fur ſi rem magni valoris furripiat, legibus ita ſtatuentibus in crucem agitur, ſive furca ſuſpenditur? Sed fur eſt, & rei magni valoris, ſcilicet voluntatis Deo conſecratæ, uſurpator, qui præceptis non obedit. Ideoque S. Bonav. ait: *To prælato dediſti propter Dominum, & propter regnum cælorum, & jam non es tuus, ſed cimentum in candidiſti: & ideo nihil tibi licet agere de te, ſine ejus voluntate. Ipſe enim eſt dominus voluntatis tuæ, & contrectatio rei alienæ invito domino furtum eſt; fur autem cælo non appropiat.* Hæc S. Bonav tract. de Inter. homine cap. 1.

Addit Salomon: *Et comedant eum filii aquilæ.* Cenſent R. Salomon & Aben Ezra, aquilas eſſe pios in pullos & in parentes, ideoque juſtè hic eis filios in parentes impios tradi devorandos, ut pix aves impietatem vindicent. Ceterùm ſunt & aquilæ nonnullæ in pullos & parentes inhumanæ, & ſævæ, unde illud de aquila apud Ariſtotel. lib. 1. de Hiſtor. animal. cap. 31. *Tres parit, atque duos nido ejicit, educat unum.* & lib. 9. c. 32. *Aquila*, ait, *alunt pullos ſuos donec poteſtas volandi fiat, tum nido eos expellunt: poſt regnant, quam ipſi genitores inſolunt, tota exterminant.* Quare quibus de cauſis jam dixi impios filios tradi corvis, ob eaſdem traduntur & aquilis. B

Exemplum hujus gnomes appoſitum recenſet Gregor. Turon. oculatus teſtis, Merovei, qui rerum novarum ſtudioſus & regni avidus, à patre Chilperico rege Francorum diſſidens, ab eodem attonſus fuit, & monaſterio inclutus: ex quo profugiens Turonas ad templum S. Martini, à Gregor. Turonenſi benevolè exceptus, ibidem hoc omen quaſi fulmen accepit, quod hiſce verbis refert ipſe Gregor. lib. 5. Hiſtor. Franciæ c. 14. *Merovens verò de patre atque novercæ malis fœminas loquebatur: quæ enim ex parte vera eſſent, ero do acceptum non miſſa Deo, ut hæc per filium vulgarentur, ſicut in ſequentibus cognovi. Quodam enim die ad convivium ejus accedens, dum pariter ſederemus, ſupplicaret petiit ut ipſa ad inſtructionem animæ legi. Ego verò reſeravi Salomonis librum, verſiculum qui primus occurrit, arripui, qui hæc continebat: Oculum qui adverſus aſpexerit patrem, effodiant eum corvi de convallibus. Illo quoque non intelligente, conſideravi hunc verſiculum a Domino præparatum*, ac juxta eum infelix fuit Merovei exitus. Nam à patre Chilperico velut corvus à corvo oculorum luce vitaque privatus eſt, teſte Paulo Æmilio in Vita Chilperici; ubi & addit Chilperico par pari redditum, cùm à Fredegonde uxore ſua coram interemptus eſt. C

TRIA SUNT DIFFICILIA (Hebr. *abſcondita*, vel *mirabilia*, uti vertit Aquila, itaque legit S. Ambroſ. de obitu Valentin. Chald. *occulta*; Septuag. *tria ſunt impoſſibilia mihi intelligere*; Vatabl. *tria ſunt excellentia ac ſupra captum meum*) MIHI, ET QUARTUM PENITUS IGNORO: VIAM AQUILÆ IN CÆLO (Septuag. *veſtigia aquilæ volantis*) VIAM COLUBRI SUPER PETRAM (per petram multi codices legunt, *ſuper terram*) VIAM NAVIS IN MEDIO MARI (Hebr. *in corde maris*, Septuag. *ſemitas navis navigantis*) ET VIAM VIRI IN ADOLESCENTIA] Arabicus, *veſtigia aquilæ volantis, & circuitum ſerpentis ſuper petram poliram, & deceſſum navis decurrentis per mare, & vias hominis in adoleſcentia.* Vers. 18. Vers. 19.

Tertius hic eſt gryphus tertiumque ænigma obſcuriſſimum, æquè ac elegantiſſimum & divinſſimum. *Tertium ænigma quatuor difficilium intelligentiæ.*

Eſt hic duplex lectio. Antiqui enim codices, & Vaticani cum Beda & aliis multis legunt, *in adoleſcentia*; ac Septuag. ἐν νέότητι, id eſt *in juventute*; Syrus, *in juventa*; ſicque legit S. Ambroſ. Anaſtaſ. Nicen. Iſidor. Peluſiot. & alii non citandi. Altera lectio eſt, & *niam viri in adoleſcentula*: ſic leguot codices manuſcripti, Hugo, Iſidor. Clarius, Jaſen. & alii, quos citat Franc. Lucas in Notis hic: hebr. eoim eſt עלמה *alma*, id eſt *in virgine*. & ſic vertit Pagnin. *alma* enim ſignificat adoleſcentulam abſconditam (עלם *alam* enim eſt abſcondere) & viro incognitam, qualis eſt virgo, uti oſtendi Iſaiæ 7. 14. ad illa, *Ecce virgo* (hebr. *alma*) *concipiet*; & ſic tranſtulit S. Matth. cap. 1. 23. unde & Chald. hic vertit, *& niam viri in virgine*; & Symmachus ἐν παρθένῳ, id eſt, *in adoleſcentula*. Suſpicatur Franc. Lucas in Notis hic Septuag. primitus vertiſſe ἐν νεότῃ, id eſt *in juventute*, quod poſtea corruptum ſit ἐν νεότητι, id eſt *in juventute*, indeque fortè derivatum τὸ *in adoleſcentia*, quod habent multi codices Vulgatæ. Hæc enim mutatio & lapſus uti vicinior, ita facilior & promior eſt, quàm ex עלמה *alma*, id eſt *adoleſcentula*, in עלמת *almat*, id eſt *adoleſcentiam*. Atque hæc lectio continet ſenſum ſublimem, & perſpectu difficilem, imò impoſſibilem, omnium incarnationem Verbi in virgine, ut meritò ea dixerit Salomon cæteroquin ſapientiſſimus, *Et quarum penitus ignoro*; cùm *nia viri in adoleſcentia*, ex quotidiano uſu & experientia, cognitio videatur eſſe facilis, certè non adeò difficilis. Utraque ergo lectio gravibus ſuffulcitur auctoribus, ac proinde utraque explicanda venit. A

Prior lectio, *Et niam viri in adoleſcentia*, Primò, hunc ſuggerit ſenſum planum & planſibilem, de mobilitate adoleſcentiæ, & vaga inſtabilitate adoleſcentum, ob ſervorem ætatis & ſanguinis, q. d. Sicut via aquilæ, colubri & navis obliquæ ſunt & tortuoſæ, atque difficulter invenjuntur, quia nullum remanet veſtigium earum: ita & *nia*, hoc eſt, vitæ ratio, quam quis in adoleſcentia ſua ſequitur, difficulter intelligitur: adeò enim inſtabilis eſt via hominis in adoleſcentia, ita le adoleſcens per omnes horas in diverſa torquet, & nunc huc, nunc illuc rapitur, ut difficile ſit id comprehendere, & animadvertere quò tendat, & in quibus verſatus ſit. *Prima eorum interpretatio.*

Potrò via aquilæ in cælo eſt inſtabilis, via colubri ſuper petram terramque vaga & lubrica, via navis in mari fluida & fluctuans: quare tribus hiſce rebus & elementis graphicè depingitur, & quaſi in imagine repræſentatur vaga via mentis inſtabilis, quæ nunc vagatur in cupiditate gloriæ mundanæ, nunc in cupiditate rerum terrenarum, nunc in cupiditate libidinum & rerum venereatum, *in* quibus velut in aquis homines voluntantur & immerguntur.

Rurſum hic aquilæ, colubri & navis gryphus, ſignificat ſapientiam, conſilium & omnem ſublimiorem doctrinam cogitationemque, quæ ſimilis eſt aquilæ, per adoleſcentes & adoleſcentiam velut per mobilem aerem tranſvolante, ita ut nullum ſui veſtigium imprimat. Prudentiam, quam coluber ſua vafritie repræſentat, per eamdem arctem velut per petram ſerpere & labi, ſic ut nulla poſt ſe indicia relinquat: cuſtodiam, conſtantiam, propoſita bona, omnemque virtutem per eamdem tranſire, ſulitas navis purgeſcentis, quæ nullam mari notam infigit. Itaque hæc omnia ſignificent, nihil firmiter in adoleſcentia hærere per modum habitus, ſed omnia per eam tranſcurrere & elabi, ut ex eo quòd vides adoleſcentem hodie probum, pudicum, ſobrium, &c. ſtatuere nequeas an talis craſtino die futurus ſit; delicias pariter quid mente tegat, quos affectus, amores, vel odia animo celet; ſicut adultera adulterinos amores ſtudioſè abſcondit. Unde de ea ſubditur: *Talis eſt via mulieris adulteræ*, &c. Quo ictu S. Chryſoſt. homil. 54. in Matth. vitam noſtram alter is inſtabilem magis fluctuare, quàm fluctuet oceanus & Charybdis: *Adoleſcentium fluctus*, inquit, *pueritiæ ſuccedunt, quos vehementius ſunt adegerunt mare concipiſcentiæ ventis exagitatur. quæ quidem ætas peſſimum corruptione deſtituitur, non ſolum quia maximis turbationum fluctibus cadatur, ſed etiam quia pædagogus tunc & magiſter jubeabitur.* vide Ariſtot. lib. 8. Ethic. cap. 3. ubi hanc adoleſcentiæ mobilitatem delcribit; ex qua concludit, nullum ex ea certum ingenii, indolis & morum in ſequenti vita futurorum argumentum capi poſſe. Nam ut ait Homerus Iliade 3. *Semper inniximum monſtra ferunt.* D

Huc accedit Pineda lib. 3. de Rebus Salomonis cap. 2. Hæ quatuor res, inquit, inter ſe ſimillimæ ſunt, & imaginem ultimæ, id eſt quartæ, repræſentant. Priorum enim trium, putà aquilæ, colubri & navis, viæ & proceſſus tortuoſi ſunt & obliqui, & nunc huc, nunc illuc torquentur per momenta: navis præſertim in medio mari contrariis impetitæ ventis, rapidis impulſæ fluctibus, qui vel rectum curſum impediunt, vel navim, id eſt adoleſcentiam, demergunt in interitum. Illud enim ſignificat apud quoidam *vi in medio maris*. At ſi ſapientia contingat adoleſcenti, ea erit inſtar gubernaculi ad dirigendum curſum, & ſuperandos fluctus, cùm ipſa eadem dicatur fuiſſe Salomoni inſtar littoris, ad quod alliduntur & infringuntur ſuperbiſſimi maris æſtus, id eſt adoleſcentiæ perturbationes & impetus copiditarum rapidiſſimarum. Audi Scriptur. *Dedit Deus ſapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis; quaſi arenam quæ eſt in littore maris*, 3. Reg. 4. 29. Salomon aoim in adoleſcentia cœpit regnare poſt mortem patris Davidis, anno ætatis 18. uti ibidem docet Pineda, & ſub initium regni poſtulavit impetravitque à Deo ſapientiam, 3. Reg. 3. 11.

Secun-

Secundò, alii ex adverſo per hæc tria, imò quatuor, A cenſent notari miram adoleſcentiæ & adoleſcentis probè inſtituti, cordati & ſtrenui inſtar viri (hunc enim ſignificat Hebr. גבר *gabr*) virtutem & vigorem. q. d. Res admiratione digna eſt, quòd aquila mole corporis gravis, ſolis alis per aera ſe libret, & maximum evolet: quòd coluber pedibus carens, velociſſimè per petras & ſaxa lubricando ſerpat & curſitat: imò altas rupes, arboreas, domos ſine ſcalis vel clavis ſubitò conſcendat: quòd navis grandibus ſarcinis onerata, mari velut piſcis innatet, & quaquaverſum ad libitum nauclerì ſe circumagat: quin & ventis, procellis & fluctibus ſulcando nbluctetur, eoſque calcando ſubigat, at magis admiranda eſt via *gabri*, id eſt viri, putà converſatio matura & proba adoleſcentis virilis & generoſi, qui in adoleſcentia virtute præcoci, vincit annos & præcurrit ætatem. Hæc enim ſimilis eſt, imò tranſcendit generoſitatem aquilæ, colubri, navis & nauclerì: juvenis enim in carne vivens, & carni dominans, dum ſuperna meditatur, & converſationem habet in cœlis, eſt aquila terram deſpiciens, & in ſublime evolans. Idem prudenter & circumſpectè in omnibus ſeſe gerens, cùm prudentiam nec-dum per experientiam didicerit, eſt quaſi coluber aſtotus, B qui tercs & pedibus carens, inſita à natura agilitate ſoleret fugiens ſaxa tranſcurrit, & rupes conſcendit. Idem tentationes carnis & mundi cautè declinans vel fortiter ſuperans, eſt velut navis acta à perito nauclero, quæ procellas & fluctus vel ſulcando, vel obluctando ſuperat, ac directè in portum fertur.

Tertiò, noſter Salazar putat hiſce quatuor deſignari velocem adoleſcentiæ, & ætatis voluptatumque ejus decurſum, q. d. Aquila per aeris leviſſimam regionem velociſſimè fertur; ſerpens per terram leviſſimè labitur; navis per aquas maris molliſſimè, ſimul atque ocyſſimè ruit; ſed tamen longè velociùs ac leviùs vir ex adoleſcentia ad aliaa ætates fertur, labitur, ruit: quia juvenis quid ſibi temporis abeat, non ſatis attendit, atque adeò juventus inopinantem illum & quaſi aliud agentem fugit.

Similis ſchemate Sapiens c. 5. v. 10. celerem ætatis humanæ lapſum comparat navi aquam pertranſeunti, & avi aerem ſecanti, æquè ac Job cap. 9. v. 26. & alii eam comparant ſerpenti per ſaxa fugienti. Unde Chaldæi per ſerpentem in orbem glomeratum, & caudam ſuam ore mandentem annum ſemper fugientem, circulantem & in orbem redeuntem repræſentabant: uti teſtis eſt Horus Apollo in ſerpente. Rurſum ſicut difficile, imò impoſſibile, eſt aquilam, colubrum, navim per eamdem prorſus viam retrocedere & reverti: ſic per difficile eſt, ut adoleſcens viam voluptatum quam iniit relegat, viam virtutis acpeſſat, ſeque ad bonam frugem convertat. Quid enim aliud eſt juvenis gloriæ cupiditate elatus, niſi aquila ſublime volans? quid adoleſcens terrena & caduca bona impensè appetens, niſi coluber per terram ſerpens? quid denique juvenis delitiis ac voluptatibus diſfluens, niſi navis per aquas ruens?

Myſticè, Iſidorus Peluſiota lib. a. epiſt. 416. *Tria ſunt*, inquit, *quæ intellectu aſſequi nequeo, & quarum penitus ignoro, inquit Salomon; viam aquilæ volantis, hoc autem eſt divinæ Filii naturæ, quæ nullo humano ingenio comprehendi poteſt. Et veſtigia tua non cognoſcentur, ait divinus ſpiritus in Pſalm. Vidit autem hanc aquilam ipſe quoque Moſes, dum ſuis populum in deſerta contegentem. Et viam ſerpentis in petra. Obliquæ ac ſinuoſæ ſerpentis illius viæ ſunt, qui mandati tranſgreſſionem nobis inſuſurravit, quæ quidem peccata ſunt, nec viam in petra inveneruut: petra autem Chriſtus eſt, qui cum carnem induit, mutationis omnis expers manſit. Neque enim peccatum fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus. Viam navis in medio mari, hoc eſt, divinæ incarnationis omnibus ſalutem afferentis; quæ navis inſtar, mortis abyſſum peragravit: atque genus quidem noſtrum ab ea revocavit, ipſius autem mortalis ſemina in inferno minimè inveniebatur. Viam viri in adoleſcentia. Per inventionem hoc loco reſurrectionem a mortuis intelligit, cùm nimirum corruptio immutabitur, ac natura adſtatum ab omni corruptione atque interitu alienum inveneſcet. Hunc in ſtatum quarto.*

Minùs appoſitè hæc quatuor Iſidorus ibidem accommodat diabolo ejuſque tentationibus. Magis appoſitè auctor Catenæ Græcor. *Per aquilam*, inquit, *accipe Chriſtum: per aquilæ veſtigia incomprehenſum ejus è cœlis diſceſſum, & ad eoſdem rurſum aſcenſum: per ſemitas navis, admirabilem illius ex matre virgine exortum: per viam denique anguis, dia-*

Carmel. in Proverb. Salom. 2.

bolicas tentationum vires & ſuperationes.

Poſterior lectio, *Et viam viri in adoleſcentula*, ſcilicet *alma*, id eſt *virgine*, ut habent Hebræa & Chald. Primò, à noſtro Gaſpare Sanchez in c. 7. Iſaiæ v. 14. ſic exponitur, q. d. Facilius invenica viam aquilæ in aere, & viam colubri in ſaxis, & viam navis in mari, quàm viam virorum ad januam virginis illius, quæ numquam ſe viris videndam offert, imò eos averſatur & fugit, ideoque eſt *alma*, id eſt abſcondita. Rurſum, ſicut poſt tranſitum aquilæ, colubri & navis nullum in aere, petra & mari remanet tranſitus veſtigium: ſic in virgine, cujus mens eſt illibata & pura cogitatio, affectus aut memoria viri nulla ſui veſtigia figit; ſed illicò hæc omnis dilabuntur & diffluunt. Quo ſignificatur optimam virginitatis cuſtodiam eſſe, primo, ſimum & conſtans ejus ſtudium; ſecundò, fugam virorum, ut domi ſe celet & abſcondat: nec enim eam decipere poterunt juvenes petulantes, quæ omnium conſpectum & colloquium velut ſerpentinum averſatur & horret.

Secundò, vice verſa Janſen. cenſet hęc verba reſpondere illi generationi ſecundę, de qua dixit v. 12. *Generatio quæ ſibi munda videtur, & non eſt lota a ſordibus ſuis.* Nimirum eſt generatio quędam, quę cùm impura ſit atque impudica, ramen pudicitiam & illibatam quamdam puritatem præſeſert, hęc autem eſt virgo conſtuprata ſui copiam faciens, & conjugata adulterum admittens: utraque enim facinus ſuum tegere ac diſſimulare contendit. Itaque ait: Sicut in aere, petra & aqua nullas itineris ſui expreſſas notas dimittunt aquila, ſerpens atque navis: ſic etiam viri ad virginem ingreſſus nullum veſtigium apparere ſolet, propter nimium ſtudium celandi id, quod ſine capitis periculo evulgari non poteſt. Itaque juxta hunc ſenſum Hebr. *alma* non ſignificat adoleſcentulam corruptam, ſed virginem, ſcilicet non quę jam ſit virgo, ſed quę ante congreſſum fuerit, imò in ipſo congreſſu inventa ſit virgo.

Tertiò, alii ſic explicant, ut Saloſton ſuadeat parentibus vigilem & exactam filiarum virginum cuſtodiam, eò quòd, ſicut aquilæ, colubri & navis molliſſimus & leniſſimus eſt per aera, rupes & marc ingreſſus & ineeſſus, adeò ut non ſentiatur: ſic pariter viri ad virginem introitus ſit leniſſimus & ſecretiſſimus, ut omnes etiam parentes fallat. Rurſum ſicut aditus viri ad virginem eſt occultus, ſic & abceſſus: nullum enim relinquit ſui veſtigium in viro; in virgine verò etiamſi nonoulli putent manere veſtigium membranæ diſruptæ, quæ ante copulam virginale ſecretum tegebar, eratque virginitatis ſignaculum, tamen idipſum negant alii, ut Franc. Valleſius medicus, nti oſtendi Deuter. 22. v. 17. & 18.

Sub hoc humili abjectoque litteræ cortice & grammatico ejus ſenſu, altius quid ſpectavit Salomon, nimirum incarnationem & nativitatem Verbi divini in B. Virgine: hanc enim ſignificat Hebr. *alma*, ad quam ingreſſus eſt *gabor*, id eſt vir Chriſtus nuntiante Archangelo Gabriele, ita nuncupato, quòd nuntiaret *gabor ei*, id eſt virum Deum putà Verbum inoarnatum. Hoc enim fuit mirabile, difficile & incomprehenſibile myſterium, ſive portentum ſæculorum omnium, juxta illud Jerem. 31. 22. *Creavit Dominus novum ſuper terram: femina circumdabit virum.* Et Iſaias c. 7. 14. Achaz regi hoc ſignum ſignorum maximum exhibet, dicens: *Ecce virgo concipiet & pariet filium.* Et c. 53. 8. *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod ergo B. Virgo adimplens hanc abavi ſui Salomonis prophetiam, accepto à Gabriele nuntio admirans dixit, *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* atque angelus ei reſpondit, id npus fore non hominis, ſed Spiritus ſancti: *Spiritus ſanctus*, inquit, *ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* idem proſus ptimus vaticinatur hic Salomon, ac tam ſublime myſterium obſtupeſcens, ſe modum ejus planè ignorare confitetur: unde ipſe à Patribus Prophęta nuncupatur, imò ipſe ſe Ptophetam noncupavit hoc cap. v. 1. dum hoc ſuum eloquium vocavit viſionem, id eſt oraculum & prophetiſm. Vox enim Hebr. *gaber*, id eſt *vir robuſtus*, oulli propriè pucro vel adoleſcenti, ſed ſoli Chriſto naſcenti competit tum ob divinitatis ſuæ fortitudinem; tum quòd ab inſtanti ſuæ conceptionia ſecundùm animam omnino fuerit perfectus: nec enim myſterio videtur carere, quòd non ſit dictum, Via adoleſcentis ſive juvenis in adoleſcentula, quemadmodum juxta illum priorem literalem ſenſum videbatur dicendum, ſed *via viri*. Certè in nullum alium iſtud verſùs competere poteſt quàm

Secunda.

Tertia.

Deuter. 32. 11.

Via viri in adoleſcentula, quæ? Reſponſio Prima.

Secunda.

Tertia.

in Chriſtum ejuſque matrem virginem. Juxta quem ſenſum reliquæ tres viæ rectè intelliguntur adductæ, ut per illarum exemplum quarta illa via, & præ aliis magis mirabilis, melius intelligeretur & adverteretur, ſcilicet quòd, quemadmodum avis in aere volat, ſerpens ſuper petram repit, navis tranſit in mari ſine aliqua aeris, vel petræ, vel aquæ corruptione, vel diviſionis alicujus ligno relicto: ita & via illa viri contigit ſine virginis læſione & corruptione. Ita hunc locum de Chriſto in Virgine incarnato explicarunt veteres Rabbini, ac inter eos R. Haccados, id eſt Sanctus, apud Galatin. lib. 7. de Arcanis fidei c. 15. Lyran. Janſen. Franc. Suarez 3. p. q. 32. art. 1. diſp. 5. ſect. 1. & alii.

Igitur Salomon hic *viam viri in virgine*, id eſt Verbi in ea incarnationem, adumbrat tribus ſimilibus, ſed ænigmatibus, nimirum per viam aquilæ in cælo, per viam colubri in petra, per viam maris in navi. Unde colligas Chriſtum eſſe aquilam, colubrum, navim; B. Virginem eſſe cælum, petram, mare.

Chriſtus eſt aquila, coluber, navis; B. Virgo eſt cælum, petra, mare.

Chriſtum eſſe aquilam, quæ regina eſt avium, ex utriuſque analogia liquet. Audi S. Ambrot. tract. in c. 30. Proverb. ſub finem: *Aquila intelligitur Chriſtus, qui vitam ſuo deſumſit ad terras, quod animalia genus non nutritur, niſi prius caſſata: comprobetur matris, an aperti oculi abſque palpitatione totam aſpiciat ſolem; hoc enim animal comparatur Salvatori, quod cum aliquid tepere voluerit, non veſtigiis obambulat terras, ſed excelſam eligit locum: ſic & Chriſtus alta crucis ſuſpenſus, conanti ſtrepitu & terribili volatu impetum ad inferos fecit, ſanctoſque vapiens ad ſuperna remeavit.* Chriſtum pariter eſſe colubrum, qui ſcilicet formam peccatoris ſuſcepit, ſed veneno peccati caruit, imò illud ſuo ſanguine expiavit, liquet ex illo Joan. 3. 14. *Sicut Moſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Chriſtum eſſe navim mercium cæleſtium, quæ omnes fideles & ſanctos per mare hujus ſæculi vehit ad portum ſalutis æternæ, docet ibidem S. Ambroſ. *Chriſtus*, inquit, *eſt navis, in qua aſcendunt omnium credentium animæ, quæ ut firmiùs inter fluctus evehatur, de ligno fabricatur, & ferro configitur: hoc autem eſt Chriſtus in cruce, ſed dicit navem ſine veſtigio, quia Verbum Dei verum & efficax per aurem penetrat ad viſcera ſine læſione, & homine aſſumpto Verbum inter homines noſtros, ſine ſui diminutione, & Maria virgo generat ſine corruptione. Tranſit ergo navis per mare, & nulla in undis veſtigia remanent, quia venit Chriſtus de cælo, aure concipitur, utero portatur, & talis virgo Maria remanſit poſtquam peperit, qualis antequam Verbum aure conceperat, & utero geſtaverat.*

Beatam Virginem verò eſſe cælum liquet, quia in ea ceu in throno cæleſti omoi decore & gratia adornato, per novem menſes reſedit Deus, purâ Verbum divinum (*ubi enim Deus eſt, ibi cælum eſt: ubi Papa, ibi Roma*, inquunt Canoniſtæ) quod ſicut aquila celerrimè & ſublimiſſimè in illam advolavit, cum illa dicente, *Ecce ancilla Domini fiat mihi ſecundùm verbum tuum*, eodem temporis inſtanti in eamdem è ſinu Patris deſcendit, carnem è carne ejus aſſumpſit, ac ſeipſum corporavit. Beatam Virginem eſſe petram limpidam puritatis, & fortitudinis, & conſtantiæ, manifeſtum eſt. Eamdem eſſe mare tàm enim & virtutum docent Patres. Unde & *Maria*, vel, ut Hebræi pronuntiant, *Miriam* vel *Mariam*, idem eſt, quod altitudo maris, uti nonnulli volunt; licèt alia plura & veriora ſint ejus etyma. Hic tibi latum, ô lector, campum aperio, tum in laudes B. Virginis excurrendi, tum incarnationis Verbi in Virgine modum contemplandi, & admirandi. Conſidera enim hinc dotes aquilæ, colubri & navis, eaſque attribue Chriſto: inde expende dotes cæli, petræ vel rupis, & maris, eaſque attribue B. Virgini, & verè abyſſum ſapientiæ in hoc ænigmate latere conſpicies.

E. Virgo eſt cælum & thronus Verbi.

Myſticè, Lyran. per viam aquilæ in cælo intelligit ſignificatam Chriſti in cælis aſcenſionem. Per viam colubri ſuper petram ejus reſurrectionem: qui ènim tamquam ſerpens pependerit in cruce, in reſurrectione è ſepulcro ſurrexit clauſo, ita ut in ſignato ſaxo deſuper poſito nullum appareret reſurrectionis veſtigium. Per viam navis in medio maris, ipſius converſationem in hoc mundo procelloſo & turbulento, in quo expoſitus fuit apud Judæos variis tempeſtatibus, ex uno loco in alium inſtabiliter ſemper vagatus. Hæ enim omnes viæ, ſicut & via conceptionis ac nativitatis ejus, exceduni hominis captum.

Aliter hæc Chriſto adaptat Anaſtaſius Nicenus in Queſt. S. Scripr. queſt. 43. ſic enim air: Quis intelliget & mente comprehendet *Viam aquilæ volantis in cælo*, id eſt *Chriſti aſcenſionem: viam ſerpentis ſuper terram, nempe veſtigium peccati in corpore Chriſti: & feminæ navis per mare, nempe Eccleſia, utpote quæ in hac vita tamquam in mari, ſpe in Chriſtum per crucem gubernatur: & vias viri in juventute, nempe ejus qui natus eſt ex Spiritu ſancto & Virgine? Ecce enim vir cui nomen ejus*, Zachar. 6. v. 12.

Elegantiùs, plenius & fuſius S. Ambroſ. totum hoc ænigma de Chriſto pertractat tract. in cap. 30. Proverb. ſive de Salomone, qui extat tub finem tom. 8. ubi per viam aquilæ in cælo, accipit Chriſti deſcenſum in terras Virgineque uterum, ac rurſum ejuſdem aſcenſum in cælum: per viam colubri in petra, immunitatem Chriſti (hic enim eſt petra) à peccato & ſervitute diaboli: per viam navis in mari, Chriſti tum incarnationem, tum crucem, tum Eccleſiam; per viam viri in adoleſcentia, Chriſti vitam & converſationem in hoc mundo. Sed audi ipſummet reſonantem: primum emblema aquilæ ſic Chriſto attribuit: *Quaſi verò ſit ſimile ut ſuſpenſa aquila in altum ſublevatione pennarum planum ſui, & lapſus veſtigia manifeſta ſenſibus linquat, aut viam ſignet in vacuo, & lineam ſui volatus figat in liquido. Aquilam in hoc loco Dominum debemus accipere. Etſi enim poſt paſſionem & reſurrectionem ſuam præſentibus Apoſtolis Dominus noſter aſcendit in cælum; tamen cujus hominis tam altus ſenſus & tantus eſt, ut capiere poſſit, quemodo illa tanta manifeſtatio de cælo aut venire dignata fuerit, aut redire? cùm hoc ſolum nobis ſcire liceat, quod aut venit, aut rediit. Quis enim cognoſcere poteſt, quemadmodum Verbum in Virginem venit, ut fœtus conceperit, ut tam felicem fœtum partus virginalis effunderet, ut hominem Deus induerit, quem totus mundus non poteſ nec ſufferre, nec capere? id eſt quod Salomon ait, veſtigia aquilæ volantis, id eſt Chriſti Domini adventantis ad terram, ut redeuntis, ad cælos veſtigia comprehendi enarrari que non poſſe.*

Secundùm emblema ſerpenti in petra Chriſto ſic adaptat: *Hanc petram Chriſtum Dominum noſtrum, eſſe ambigere non debemus; ſerpens autem ea ipſa nomine, quòd ſit callidior omnium beſtiarum quæ ſunt ſuper terram, apparet quòd ſit diabolus, qui ideo ſerpens dicitur, quòd occulte ſerpat, & quod ſenſus hominis circuitor illa fraude pertentet. Hic ergo in corpore hominis, quod omnipotens induerat Dominus, nulla malitiæ ſuæ potuit imprimere veſtigia, quamvis illud auſus fuerit ſæpè tentare.* Et in appendice docet ſerpentem ſeduxiſſe Adam & Evam, quia ex pulvere conditi erant pulveres & terreni; non verò Chriſtum, quia ipſe ex petra erat petrinus. *Petuit*, ait, *& ad ipſum tentandum aggredi, ſed Chriſtus non obtemperavit, ac diaboli verba contempſit, ideo ſerpens in petra veſtigium non fecit.*

Tertium emblema viæ navis ſic Chriſto aſcribit: *Navim adæquo Eccleſiam debemus accipere in ſalo hujus mundi conſtitutam, quæ urebris ventorum flatibus, id eſt tentationum plagis ac verberibus, fatigatur; quam turbidi fluctus, id eſt hujus ſæculi poteſtas tentat ad ſaxa perducere: quæ eſt undarum fluctibus ſæpè vexatur, nunquam tamen poteſt ſuſtinere naufragium, quia in arbore ejus, id eſt in cruce, Chriſtus erigitur. In puppi puer ſidet gubernator: puram paratiſſimus ſervat Spiritus. Hanc per anguſta hujus mundi ſpatia duodeni in portum remigat auctum, id eſt duodecim Apoſtoli, & ſimilia numerus Prophetarum.*

Subſidit deinde, navim hanc omnes ſcopulos, procellas, piratas & ventorum flabra ſuperare: *Sed quod aut vitas navis navigantis, propriè ſignificans, quòd in tempore perſecutionis mire modo tempeſtatem omnium non poſſit: quia ſubſidere undarum flutibus ſæpè videatur, nunquam tamen poteſt ſuſtinere naufragium, & dives per damna reddatur. quæ ob hoc mobilis in locis ſoli comparatus aut lunæ, quæ eſt mundior, non movetur, aut, ſi moveatur, reſurgit*; ſcilicet luna recedens à ſole, luce orbeque minuitur; accedens deinde, rurſum augetur, & quaſi reſurgit.

Deinde quartum emblema viam viri in adoleſcentia ſic de Chriſto prolequitur: *Ver ipſo Chriſtus Dominus noſter eſt: hæc eſt via, autem via non poſſumus cognoſci in juventute. Quis enim æſtimare animo poſſit, quanta ille opera exercuerit, cùm, ſecundùm hominem in terris, quæ itinera virtutum duxerit, quas vias beneficiorum ſtrata humanum genus fuerit ingreſſus?*

Tropol. per quadruplicem hanc viam accipis quadrigam virtutum, qua imus, imò trahimur ad felicitatem æternam. Scilicet per viam aquilæ in cælo ſignificatur prudentia huius enim ſymbolum eſt aquila, utpote quæ mira pollet oculorum ad videndum & prævidendum acie, ſicuti prudentiæ eſt providere

Tropolog. quadriga virtutum.

videre & proſpicere omnia actioni commoda vel noxia. Per viam navis in mari ſignificatur fortitudo, qua contra fluctus & procellas tentationum mundi hujus fortiter incedimus. Per viam viri in adoleſcentia ſignificatur temperantia qua adoleſcentiæ æſtus & cupiditates moderamur. Per viam colubri in petra ſignificatur juſtitia, quæ cuique ſuum tribuit: ſicut coluber repens per petram nil illi admiſit, ſed ſua omnia relinquit. Vis ergo ire in cælum, viam virtutis capeſſe: hac vere Sancti omnes, Apoſtoli, Martyres, Virgines, Confeſſores.

Sed age Sanctos de via recta percunctemur. Dic Abraham, dic Iſaac, dic Jacob, quo compendio io cælum evaſiſtis? *Hebr. 11.* *Fide in terra quaſi in aliena, habitavimus in caſalis, confitentes quia peregrini & hoſpites ſumus ſuper terram: expectabamus enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor eſt Deus.* Dic Moſes, dicite Prophetæ, Eremitæ, dicite aquilæ, imò angeli terreſtres: *Ibidem.* *Circuimus in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angoſtiati, afflicti: in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis, & in cavernis terræ. Elegimus affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem: majores divitias æſtimantes theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebamus enim in remunerationem.* Dic S. Paule, quam viam raptus in cælum iniiſti? *Ephes. 2.* *Philip. 3.* *Rom. 8. 18.* *2. Cor. 4.* *Fratres jam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei. Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto. Noſtra converſatio in cælis eſt. Non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis: quod enim momentaneum eſt & levе tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis.* Dic S. Sebaſtiane: *Poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam, dixerit in me ſuas pharetra ſua:* altiùs me cælorum quàm telorum jacula penetrarunt. Dic S. Franciſce: *Fratres magna promiſimus, minora promiſſa ſunt nobis: ſervemus hæc, aſpiremus ad illa. Voluptas brevis, pœna perpetua: modica paſſio, gloria infinita: multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio.* Tanta eſt gloria quam expecto, ut omnis me pœna, omnis pauperias, omnis macies, omnis labor, omnis infirmitas, omnis tentatio, omnis crux delectet. Dic S. Laureoti, quæ te via duxit in urbem? *Ignе me examineſti, & non eſt inventa in me iniquitas.* *Pſ. 16. 31.* Ita cor meum in Deo, in cælo defixum, ut igne examinatus, aſſatus, toſtus, citiùs animam, quàm cælum prodigerem. *S. Ambroſ. ſerm. 90.* Dic S. Agnes: *Carnis ſpurcitias & tyranni minas immaculato & inflexo calle tranſivi: & ecce ad te venio, quem amavi, quem quæſivi, quem ſemper optavi. Illi ſum ſponſa in cælo, quem in terris poſita tota devotione dilexi.* Dicite Machabæi, vetus & invictum fratrum Martyrumque agmen: *2. Macb. 7.* *Tu quidem ſceleſtiſſime in præſenti vita nos perdis: ſed rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus, in æternæ vitæ reſurrectionem ſuſcitabit. E cælo iſta poſſideo, ſed nunc propter Dei leges hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero.* Dic mater, dic virago: *Ibidem.* *Neſcio qualiter in utero meo apparuiſtis: ſed enim creator mundi, qui formavit hominis nativitatem, quique invenit omnium originem, & ſpiritum, vobis iterum cum miſericordia reddet & vitam; ſicut nunc vos metipſos deſpicitis propter leges ejus. Fili mi, miſerere mei, quæ te novem menſibus in utero portavi, lac triennio dedi, alui, & in ætatem iſtam perduxi. Peto ante te aſpicias ad cælum, ut non timeas carnificem iſtum, ſed dignus fratribus tuis effectus particeps, qui modico dolore ſuſtentato, ſub teſtimonio vitæ æternæ effecti ſunt, mortem ſuſcipe, ut in tuba miſericordiæ cum fratribus tuis te recipiam.*

Hos ſequamur, hos imitemur, his nos obtemperemus, ſi bellum, ſi tentatio, ſi infirmitas, ſi melancholia urgeat, ut in ſuburbiis cæli, in atriis Dei noſtri aſſiduè verſemur. Incipe eſſe ò anima, quod futura es, angelorum ſocia deſtinata ea, angelicè vive, avidiſſimè te Cuſtos angelus, te Sancti omnes, tot chororum numerus expectat; curre, propera, feſtina. Expectat te B. Virgo, mater tua; expectat te Chriſtus Dominus, delitiæ tuæ; expectat te Deus Pater, ut quaſi filiam hereditate ſua, ab æterno prædeſtinata, te donet. expectat te Deus Filius, ut in tuos quaſi ſponſæ dulciſſimæ amplexus & oſcula ruat. expectat te Spiritus ſanctus quaſi gratiſſimam amicam, ut omni gloria, omni gratia, omni decore te veſtiat & ornet. Quid moraris? è ſalo & ſolo, è cœno hoc in cælum evola. Egredere ò anima, de papilione corporis tui, ut in oſtio ſtans videas pertranſire gloriam Domini. è carcere hoc in cælum evolanti B. Virgo mater Domini occurret choris comitata virgineis, te amplexabitur, te in ſuos recipiet, tibi cum omnibus ſuis applaudet; cùm omnes angeli tuam gloriam admirantes acclamabunt: *Cant. 8. 5* *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?* cùm jucundiſſimè inſpicient te omnes filiæ Sion, ſalutabunt & beatiſſimam prædicabunt, cùm jubilabunt omnes filii Dei; cùm illa 144. millia in conſpectu throni & ſeniorum, *Apoc. 14.* tenentes citharas cantabunt canticum novum, tuque triumphatrix præcines: *Exodi 15.* *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem projecit in mare.* cùm ipſe ſponſus cum myriadibus Sanctorum occurret: *Cant. 2. 13* *Surge, veni, propera amica mea, formoſa mea, columba mea. Jam hiems tranſiit, imber abiit & receſſit. Veni de Libano, veni, coronaberis.* Tunc abſterget omnem lacrymam ab oculis tuis, tunc labor & dolor, tentatio, ærumna, humiliatio, pœnitentia, bilis, phlegma, melancholia non erunt ultrà, Tunc pro ſpinea corona capitis tui auro gemmiſque fulgentem imponet, tunc oſculabitur te oſculo oris ſui, tunc dabit tibi *coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.* Tunc ſecura & exultabunda in amplexus ſponſi evolabis, & cum jubilo dices: *Ibid. v. 10.* *Inveni quem diligit anima mea, tenas eum, nec dimittam eum, & audeo gaudeo in Domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me, & quaſi ſponſam decoravit me corona.* Hæc creberrimè meditemur, hic aſſiduè cum Sanctis, cum angelis verſemur: hic ſit cor noſtrum, hic lingua noſtra, hic omnes viæ & vota noſtra, ut poſt brevem & inanem hanc vitam, poſt pauculos annos, utinam poſt pauculos dies & horas, utinam hac ipſa die & hora, in Sanctorum omnium ſocietatem in cælis recipiamur, & fruamur eo qui eſt amor noſter, finis & deſideratum, Deus noſter benedictus in ſæcula. Amen. *Vaas. 20.*

TALIS EST ET VIA MULIERIS ADULTERÆ, QUÆ COMEDIT, ET TERGENS OS SUUM DICIT: NON SUM OPERATA MALUM] Hæc gnome vel poteſt præcedentibus connecti, velut eis ſimilis eo modo, quo jam expoſui; vel ab eis ſeparati, & per ſe ſola conſiſtere. Nam, ut rectè advertit Ianſen. vox *talis* non ad præcedentia, ſed ad ſequentia referri poteſt, q. d. *Talis eſt via*, id eſt hujuſmodi agendi modus eſt mulieris adulteræ, quem ſcilicet ſubiungo, nempe, *comedit & tergit os ſuum*, &c. In Hebræo enim non eſt *quæ comedit*, ſed tantùm *comedit*. Et ſic optimè conſiſtit myſterium nativitatis Chriſti in verſu præced. Senſus ergo eſt q. d. Hic eſt genius, hæc iodoles, hic mos & uſus mulieris adulteræ, nimirum inſtar guloſæ alicujus, quæ furtim comedit rem vetitam, tergit os ſuum, ut nullum comeſtionis veſtigium appareat, ac præ ſe fert continentiam, dicitque Non comedi rem furtivam, *non ſum operata malum*, id eſt, non commiſi adulterium. Honeſtè enim voluptatem copulæ adulterii ſignificat per metaphoram (ſimilis metophora & catachreſis eſt c. 5. v. 15. & c. 9. 17.) comeſtionis rei furtivæ, quia adultera furtum committit, tum quia corpus ſuum marito obligatum tradit adultero, tum quia adulteri corpus ſibi alienum vetitumque furatur. Addc, ſolere adulteras cum adulteris convivari, itaq; ſe ad adulterium incitare: gula enim ſternit viam ad luxuriam, ac venter mero æſtuans deſpumat in libidines, ut ait S. Hieron. Porrò adulteræ, ut gulam & adulterinos amores celent, ſolent epulationes cum adulteris abſcondere, oſque ſuum tergere, ac dicere: Non ſum epulata cum adultero.

Myſticè Anaſtaſius Nicenus q. 43. jam citata, per adulteram accipit Eccleſiam è Gentibus idololatris collectam: *Talis*, inquit, *eſt converſatio Eccleſiæ Chriſto credentis, quæ fornicata in idolis, ipſis vanitatum & diabolo, cùm pœnitet abluerit, & acceperit remiſſionem, dicit ſe nihil mali feciſſe.* Sic & Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. 417.

Elegantiùs & luculentiùs S. Ambroſ. tract. in cap. 3. Eccleſiaſt. ſerm. 1. de eleemoſyna, qui extat ſub finem tom. 2. *Scilicet de anima per baptiſmum ablata dixiſſe Salomonem puto: cujuſmodi eſt iniqua via mulieris meretricis, quæ cum ſe ablueris, nihil ſe dicis feciſſe pravum. quod de hoc planè dictum eſt, quæ poſtea quàm fonte ablata eſt Salvatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis aſſumit, & viva aqua abſtergens maculas ſuas, ad evangelizandum non confeſſionis peccati revertitur, ſed fidei calore compellitur. Nihil enim dicit ſe feciſſe pravitatis, dum ſit nuncia veritatis, & oblivione abrogat impudicitiam, dum devotione prædicat caſtitatem.* Cauſam ſubdit: *Hæc enim victima eſt Chriſti domini, ut peccator qui ejus unda ſe laverit, denuo in Virginem reparata non meminerit amiſ quod fecerit, rediviva nativitate ſanctæ*

mæ.

innocentiam præſe ferat, ſicq; virgo fide Chriſti qui fuerat adulter corruptione peccatis. Similia, imò eadem habet S. Ambroſ. ſerm. 45. inter communes, & tract. in c. 30. Proverb. ſive de Salomone.

VERS. 21. PAR (Chald. *propter*) TRIA NOVATUR TERRA, ET QUARTUM NON POTEST SUSTINERE: PER SERVUM CUM REGNAVERIT: ET PAR STULTUM CUM SATURATUS FUERIT CIBO: PER ODIOSAM MULIEREM CUM IN MATRIMONIO FUERIT ASSUMPTA: ET PER ANCILLAM CUM FUERIT HERES DOMINÆ SUÆ] Hebr. *ſub tribus tremit terra, & ſub quarto non poteſt ſuſtinere*; Septuag. *per tria conturbatur terra, quartum autem non poteſt ſuſtinere*; Symmach. *quatuor autem non poteſt ferre.* Septuag. ultima duo tranſponunt, & mulierem odioſam quarto ultimoque loco, velut peſſimam præ cæteris collocant: ſic enim habent, *Si famulus regnet, & imprudens ſaturatus fuerit cibis, ſi famula ejecerit ſuam ipſius dominam, & odibilis mulier ſortita fuerit virum bonum.* Septuag. more ſuo ſequitur Syrus.

Quartum ænigma quatuor intolerabilium.

Quartus eſt hic gryphus, ſive quartum quaſi ænigma quatuor intolerabilium.

Per *mulierem odioſam* intellige moroſam, iracundam, rixoſam, cerebrolam, ſuperbam, incontinentem, quæ ſuo B faſtu, ira, impatientia, maliſque moribus ſe facit exoſam, ut marito totique familiæ ſit odio & horrori; cùm ex adverſo bona uxor debeat eſſe amabilis, omniumque amorem ſua modeſtia & gratia ſibi conciliare.

Pro *movetur* hebr. eſt רָגְזָה *nirgezæ*, id eſt movetur, tremit, fremit: רָגַז *ragaz* enim uti literis, ſic & ſignificato alludit ad רָגַז *ragaz* & רָעַשׁ *raaſ*, id eſt tremere, contremiſcere, conturbari, pavere, iraſci, tamquæ de animatis, quàm de inanimatis dicitur. Unde Septuag. *nirgezæ*, & *ragaz*, nunc vertunt, ad iram incitati, nunc exacerbari, nunc iritari, nunc turbari, & conturbari, nunc pavere, tunc contriſtari, nunc defatigari, nunc ſollicitum eſſe, nunc concuti, nunc obſtupeſcere. Vatabl. hoc loco vertit, *ſtomachatur terra*; Chald. *commovetur*, Syrus, *ſub oribus nutat terra.* Alludit ad terræ motum, quo terra concutitur, fremir & tremit ob aerem & ventos incluſos, qui inter ſe conflictantes ſub terra, eam alioqui immobilem ſuccutiunt, ut domos, turres, templa ſubruant, ac ſubinde videantur terram è centro ſuo convellere, quod revera in terræ motu fieri nonnulli Philoſophi cenſent, uti oſtendam Eccleſ. 1. 4. Similis eſt in domo & republ. terræ, id eſt terræ incolarum C puta civium, & domeſticorum, non tam corporum, quàm animorum motus & turbatio, cùm ſeruus domioatut hero, ſtultus ſapienti, uxor viro, ancilla dominæ; hi enim ſuperbia tumidi, cupiditate hiantes, imprudentia cæci, nova ſorte & dignitate elati, non ſe capientes inſoleſcunt, omnia inverſunt, pervertunt, ſuſque deque miſcent; quocirca motus, ſeditiones, tumultus in domo vel republica concitant, ut ipſa à fundamentis convelli & quaſi excentricari videatur: omnes enim ad impoteotem, iniquum, tyrannum, arrogantem eorum dominatum indignantes fremunt & frendent, ac velut contra furias facibus furoris accenſi ſæviunt & furunt: unde & רָגַז *regez*, idem eſt quod commotio, terror, tremor, ira, furor.

Ratio à priori. Prima.

Ratio eſt. Prima, quòd indignum & contra naturam videatur herum ſubinci ſervo; ſapientem, cuius erat regere, regi à ſtulto; maritum ſervire uxori, dominam ancillæ: ſervi enim ob indolem & mores ſerviles proprium eſt ſervire domioi verò & dominæ dominari, ut docet Ariſtot. lib. 1. Politic. cap. 4. quare ſi ſecus fiat natura videtur inverti & eſſe mundus ioverſus.

Secunda.

Secunda, quòd ſervi, ſtulti, feminæ & ancillæ dominantes non capiant ſe ſuamque ſortem & fortunam; ſed velut emotæ mentis exiliant, limiteſque omnes tranſiliant, ac veluti inſani bacchentur, ideoque multa indigna, aliiſq; injuria committant, quibus omnes contra ſe concitaot, juxta illud:

Aſperius nihil eſt humili, cùm ſurgit in altum.

Unde Plato lib. 6. de Legibus: *Contrà etiam dicitur*, inquit *nihil in animo ſervienti integrum eſſe, nec quidquam ſervorum generò eſſe demandandum. quod & ſapientiſſimus Poetarum* (Homerus) *teſtatur nobis, cùm de Iove ſic loquitur, Dimidium meritis Jupiter illis auferet, qui ſervitutis ſortì ſubiecti ſunt.*

Similiter ſtultus ſi ſaturetur cibo, id eſt, deliciis & vinis, eſt intolerabilis, tum quia ſtultus, tum quia ſtultitiam ejus acuit ſatuitas & ylouum. *Saturitatis enim germana proles A eſt petulantia*, ait Philo: uti videmus in vitulis ſaturis, quorum ſaltus & geſtus petulantes imitantur ſtulti ſaturi, & ebrii: ſub ſaturitate intelligitur opulentia & divitiæ, quas in ſe abſonum eſt ſtultum habere, ut quæ non deceanteum, qui eis tectè utr non poteſt, ſed debeantur ſapienti qui earum rectum novit uſum. Nam, utſuprà dictum eſt, *quid prodeſt ſtulte habere divitias, cùm ſapientiam emere non poſſis?* Nec eſt tantùm hæc res in ſe abſona, ſed hinc in terra magna provenit turbatio, quòd ſtulti divitiis abutentes multa inſolenter committant, alios deſpicientes & injuria afficientes, ac per hæc alios ad indignationem ac zelum concitantes. Exemplum eſt in Nabal marito Abigail, cujus nomen hoc loco ponitur pro ſtulto: nam *nabal* hebr. ſtultum ſignificat.

Tertia.

Tertia, quòd ſervi, ſtulti, feminæ & ancillæ dominantes non agantur ratione, ſed paſſione & concupiſcentia, quæ dum armatur poteſtate & imperio, in omnes impunè æquè ac imperioſe graſſatur: quare tunc domus vel regnum non regitur æqua ratione, ſed impotenti & effræni concupiſcentia: hæc enim regit ſeruum, qui regit domum vel regnum: omnes autem ſubditi, quia homines rationales, volunt regi humana ratione, non paſſione: hæc eoim eſt humana hominum regendi ratio. ſi ſecùs fiat, non ratio, ſed cupiditas regit domum vel tempubl. ideoque non principatus eſt, ſed tyrannis, quam omnes oderunt, ac propter eam iraſcuntur, & tumultuantur, ut ſe in libertatem vindicent. Audi S. Auguſt. lib. 4. de Civit. cap. 3. *Proinde juſtus etiamſi ſervias, liber eſt; malus autem etiamſi regnet, ſervus eſt: nec unius domini, ſed, quod gravius eſt, tot dominorum, quot vitiorum. de quibus vitiis cum ageret Scriptura divina: A quo, inquit, quis devictus eſt, huic & ſervus additus eſt.*

Deniqoe nihil ſervi, ait auctor Catenæ Græcor. quod ad regnum adminiſtrandum idoneum ſit adferunt, ut ſunt humilitas, ſcientia, experientia, aliaque ejuimodi. Regnavit ſanè ſeruus Jeroboam, at taota mala hic perpetravit, quanta nullus antè, vel poſt ipſum, ut rerum exitus demonſtravit. Simile exemplum fuit in Eutropio ſervo, qui Arcadio Imper. in deliciis, ſub eo Imperium adminiſtravit tanto faſtu & inſolentia, ut à populo furente ad necem appetitus confugiens ad aſilum templi, ibi vix S. Chryſoſtomi oratione ſervatus, ſit, ut ſuperiùs ex Baron. & aliis enarravi.

Porrò planè intolerabile eſt, quòd vertunt Septuag. *Ea ſerva cùm dominam ſuam ejecerit*, ut ſcilicet ſerva dominæ à ſe ejectæ thorum, thronum, jus, opes & regnum invadat, uti Agar Saram dominam ſuam deſpexit, ejuſque locum invaſit, ac ideo juſſu Der ab Abrahamo domo pulſa eſt, Geneſ. 16.

Igitur parabola hæc docet, hinc omnia turbari in mundo, quòd his qui ſubeſſe & regi, quique inopia premi & contemni deberent, impertum obtingit, dominium, rerum abundatia & honor. Quod & in nobis ipſis uſu venit: commoveiur enim ob id terra cordis noſtri, quòd carnalis affectus, qui ſpiritui deberet ſervire, imperat rationi; quòd ſtultæ & brutæ portioni nimis indulgetur ſaturitatis; quòd odioſa earo io nimio habetur bonote, & quæ ancilla eſſe deberet, dominari vult. ita Janſen. Baynus & alii.

Allegor.

Allegor. auctor Catenæ Græc. per hæc quatuor accipit peccatum, ſive culpam quatuor ſæculorum ſibi ordine ſuccedentium, ſcilicet diluvii Noetici, Sodomorum, Ægyptiorum & Judæorum. Igitur culpa, inquit, quæ natura D ſua ſerva eſt, ſeruumque efficit, jam olim regnavit in mortali hominum corpore, ſemel quidem univerſalis diluvii tempore, mox verò ætate Sodomorum terræ ſuæ ubertatem modeſte ferre non valentium, nec non exteris peregriniſque hominibus ex mera petulantia vim adferentium. Hinc rurſum ſub odioſa Ægypto t hæc enim virum bonum, nempe Joſephum oacta, ingrata extitit. Joſeph namque ne fame interirent, omnibus frumenti menſuram diſtribuebat, deque omnibus benè mereri ſtudebat. verùm ſuperbia ebria, filios Iſrael oihil tale meritos per ſummam iniuriam & contumeliam miſeriimè divexabat & opprimebat. At verò ancilla quæ dominam ſuam expulit, eſt terrena Jeruſalem, propter frequentes captivitates, quas apud gentes perpeſſa eſt, apellata omnium ſerva vel ancilla; hæc autem ejecit dominam ſuam, ſacram nimirum Chriſti Dei carnem, deicida & dominicida effecta.

Potrò quòd alius quidam ibidem ſic explicat: Per tria, hoc

Porrò quòd alius quidam ibidem ſic explicat: Per tria, hoc eſt per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, terra commovetur & gubernatur; quartum autem non poteſt ferre: neque enim in divinis eſt quaternitas, ſed Trinitas tantùm cujus gloriam & majeſtatem univerſa creatura ferre non poterit. Ut ergo myſteria hæc Sapiens nos doceat, ait: *Tria ſunt, quæ terra ferre non poteſt.* Hæc, inquam, explicatio tenui litterali non inhæret, imò adverſatur, ideoque incongrua eſt, inſulſa & indigna, ut mirum ſit eamdem reperiri apud Anaſtaſium Nicenum quæſt. 45. quis enim audeat SS. Trinitatem comparare ſervo, ſtulto, ancillæ, ſuis herisdominantibus?

Tropol. per hæc quatuor accipias concupiſcentiam animalem & brutam, rationi mentique rebellem & dominantem, quæ quadruplex eſt: nam carnalis appetitus, qui ſervire deberet, imperat rationi & corpori, quod de ſe inſtar eſt brutæ; quidquid petit uſque ad ſaturitatem ingeritur & odiola cato in nimio habetur honore, & ſenſualitas dum ſuis deliciis ferè totum tempus præripit, videtur fieri heres rationis, ſcilicet dominæ ſuæ. Per hæc quatuor cordis noſtri terra turbatur, quòd cum aliqua cœleſtis luce perfunditur, ea tam indigniſſima ferre non poteſt.

Hoc eſt quod ait Philo libr. de Mundi opificio: *Ratio inſolata à concupiſcentia ex regina fit ſubdita, & ſervus ex domina, & exul ex civi, & mortalis ex immortali.* Sicut enim inter uxorem & maritum ob inæqualitatem & diſſimilitudinem aſſiduæ ſunt jurgia: ſic & inter concupiſcentiam & rationem, ſive mentem & ſpiritum, eamdem ob cauſam continua ſunt bella. Quid enim magis inæquale quàm ratio & concupiſcentia: hæc terrena, degener, imo congener brutis; illa verò ſpiritualis, generoſa, & angelos ipſos cognatione attingens: hæc pauper omnino & indiga; illa dives & opulenta: hujus mores aliquando rigidi & iracundi, nonnunquam molles & effeminati, aliquando faſtuoſi & ſuperbi, nonnunquam humiles & depreſſi, quæ non conjugi ſuo ſolùm, ſed ſibi etiam tempeſt, diſſimilis eſt; at rationis mores ſeveri & graves cum invitæ contuncti. Ergo in tanta morum diſſimilitudine, & conditionis inæqualitate nulla poteſt eſſe contenſio. Hinc liquet quantam oporteat eſſe rationis conſtantiam & robur ad concupiſcentiæ motus fræmandos & coercendos: ſi enim hæc rationem parum robuſtam & vegetam expetiatur, ficte habet ergaſtilam, ſicut uxor contumax erga virum imbellem ac molleſ. ita Salazar. Unde Thalaſſius ad Paulinum: *Stare*, inquit, *abſurdum eſt ſubeſſe bonam dominum improbo ſervo, ita & abſurdum corruptibilis corporis mancipium eſſe mentem.* Vidit idipſum Cicero lib. 2. de Officiis, cujus verba recitat S. Ambroſ. l. 1. Offic. c. 47. *eſt*, ait, *in animis omnium velle quoddam, demiſſum, humile, convulſum quodammodo & languidum; ſi nihil eſſet homine deformius: ſua præſtò eſt domina omnium, regina ratio, quæ omnia perſpexit, & progreſſa longius ſit perfecta virtus. Hinc ut imperet illi parti animæ, quæ obedire debet, videndum eſt viro, velut ſervo dominus, velut imperator militi, velut parens filio.*

Symbolicè noſter Salazar, hæc quatuor tribuit Prælatis & principibus; ſic enim aliquid obſcurum & ænigmaticum, uti ceteri hi quinque gryphi, continent. q. d. *Per tria movetur terra*, id eſt impellitur ac nutat reſpublica, *& quartum non poteſt ſuſtinere*, tria ſcilicet illam concutiunt, quartum omnino ipſam everſit. *Per ſervum cum regnaverit*, nimirum per principem, qui ſuarum cupiditatum ſervus eſt: hic enim rempubl. continere, & juſtè adminiſtrare non poteſt. Nam principem & regem non facit purpura, non diadema, non ſceptrum, non turba famulorum, non pompa equorum & currurum: ſed ut ait Seneca Tragœd. in

Symbolicè.

Rex eſt, qui poſſit nutus
Et diri mala pectoris,
Quem non ambitus impotens,
Et nunquam flabilis favor
Vulgi præcipites movet.
Rex eſt, qui metuit nihil.
Hoc regnum ſibi quiſque dat.

Ratio eſt, quòd regni gubernatio refertur ad id quod in rege regnat, ipſumque moderatur: nam quod regem ipſum regit, ejuique voluntatem impellit, id ſanè quaſi à ſortiori regnum gubernat. Si ergo ratio, & virtus, cujus eſt omnia ſapienter & juſtè conſtituere, in rege imperat, regnum utique ratio & virtus regit; ſi autem è converſo cupiditas, & vitia in principe imperium teneant, illumque ſibi ipſis mancipent, cupiditas utique ac vitia regnum gubernant, &c.

QUATUOR SUNT MINIMA TERRÆ, ET IPSA SUNT SAPIENTIORA SAPIENTIBUS: FORMICÆ, POPULUS INFIRMUS, QUI PRÆPARAT IN MESSE CIBUM SUUM: LEPUSCULUS, PLEBS INVALIDA, QUI COLLOCAT IN PETRA CUBILE SUUM: REGEM LOCUSTÆ NON HABENT, ET EGREDITUR PER TURMAS SUAS: STELLIO MANIBUS NITITUR, ET MORATUR IN ÆDIBUS REGUM. Vers. 24. Vers. 25. Vers. 26. Vers. 27. Vers. 28.

QUATUOR SUNT MINIMA TERRÆ] Hebr. *quatuor ipſa minima terræ, & ipſa ſapientia ſapientes edocta*, Pagnin. *& ipſa perinde ſapiunt, ac ſi ſapientiam eſſent edocta*; Arabicus, *quatuor ſunt contemptibilia terræ, & ſunt ſapientiſſima præ ſapientibus.* Vulgata, *formicæ populus infirmus*, &c. Hebr. *formica populus non fortis, & præparaverunt in æſtate panem ſuum*; Septuag. *formicæ quibus non eſt fortitudo, & præparant vere cibum ſuum. Formicæ* enim nomen hic eſt pluralis numeri, ut patet ex Hebræo: ſignificat enim cœtum formicarum, qui typis eſt populi infirmi.

Pro *lepuſculus* hebr. eſt שפן *ſaphan*, id eſt abſconditus, vel ſe abſcondens, quæ vox tria ſignificat: Primò, choerogryllum, ut vertunt hic Septuag. Secundò, ericium vel ericaceum, ſive porcellum horrentem, ſpinoſum, qui ſpinis ſuis poma congit, uſque te onerat; Tertiò, ſepulcrum ſive cuniculum, ut vertit Syrus: hic enim parvus eſt lepus. vide dicta Levit. 11. v. 5.

Porrò lepores & cuniculi ſunt ſapientes, id eſt ſolertes ut fugiant canes, & abdant ſe in antris ſuis. Unde Ariſtot. lib. 1. Hiſtor. animal. cap. 1. *Alia animantes*, inquit, *ingenioſa ſunt & timida, ut ſervi, lepores, cuniculi*: timor enim facit cautos, ſolertes, providos, ut malum quod timent effugiant. Hinc & *menſibus quatuor frigidiſſimis latent, nec per id tempus quidquam comedunt*, ait idem lib. 8. c. 15. Hinc & lepus, ut ait Plinius, animalium villoſiſſimus, cor habet maximum, ut & cetera timida, apertis oculis dormit, cùm ejus etus faciat ſomniculoſos & formoſos. Lepus græcè dicitur λαγὼς à λαγνος, id eſt lalax, luxuriolus, fœcundus: talis enim lepus eſt: unde ſimul mas eſt & femina, pluresque edit fœtus, idque crebrò. Hebr. dicitur ארנבת *arnebet* ab ארב *arab*, id eſt inſidiari, & ארנב *rana*, id eſt ſtrepere, quòd venatores & inſidiantes eum perſequantur cum clamore & ſtrepitu, ululatuque turbarum & canum, juxta illud Horatii 2. Serm. ſatyra 4. *Lepores ſapiens.*

Facundi leporis ſapiens ſectabitur armos;

armi enim ejus & pulpamentum ſunt admodum delicata? Latinè dicitur lepus, cujus etymon dans Varro lib. 3. de Re ruſtica c. 12. *Lucine Ælius*, inquit, *putabat lepores dictos à celeritudine, quòd leves eſſent; ego arbitror à Græco vocabulo antiquo, quod eum Æolei Lacones λέπορα appellabant.* Sic & Gellius lib. 1. c. 18. *Etymon.*

REGEM LOCUSTÆ NON HABENT] Hebr. *rex non eſt locuſtæ, & egreditur dimidians totum ipſum*, id eſt dimidians totas ſuas turmas & acies, hoc eſt, tota diſtributa in tuas cohortes & phalanges. Pagnin. *& egredietur adunata tota ipſa*; Chald. *& congregantur omnes in unum*; Syrus, *congregantur omnes velut unum*; Septuag. *ſine rege eſt locuſta, & pergit in acie ab uno juſſione ordinati*; Symmach. *& tanquam calculus tota*, id eſt, egreditur ordinatè, uti calculi ordine collocantur in computum; Aben Ezra, *locuſta egreditur glomerata, & agminatim collecta*, alii, *egreditur aciebata*; Arabicus, *in exercitu ſuo imperium ſuum.*

STELLIO MANIBUS NITITUR] Hebr. eſt שממית *ſemamith*, quod primò, Arabicus, R. Salomon, R. Levi Mannus & alii vertunt, *aranea*: hæc enim manibus quaſi telam texit; unde laboris eſt ſymbolum, & in domibus quoque regum habitat. Unde Chald. vertit, *aranea manibus tegumenta facit, & capta facilis habitat in munitionibus regum*; Aquila, *manibus tapiſas* vel *ſtratiaris*; alii, *utrimq; manibus apprehendens*; Vatabl. *aranea utrumque latus apprehendet*; R. Levi & R. David, *aranea pedibus carminat*, ſicut carminatur lana & fila dum pectuntur, & pectendo à cardibus repurgantur. Secundò, Aben Ezra, Pagninus, Janſen. & alii vertunt, *ſimiam*. Hæc enim voce & ſignificato affonat voci ſemamith; ſimia quoque pedibus velut manibus utitur, & lubinde bipes velut homo graditur concinnè & gratioſè, ac hominis mores & geſtus decorè imitatur; ideoque ob ingenii ſui dexteritatem, & humanæ prudentiæ imitationem regibus eſt recreationi, & in *Scemamit quid? Reſp. Primo, eſſe aranean; Secundò, eſſe ſimiã*

Digitized by Google

& in deliciis. Tertiò, Noſter vertit *ſtellio*. Sic & Septuag. qui vertunt, ἀσκαλαβώτης, (vitioſè in Complut. & Regius legitur σκληρὸς) vel ἀσκαλωπὸς ab ἀσκάλλω, id eſt circuTertiò, genuinè, oſtellionem. lus; quia ſcilicet circulis quibuldam aureis, velut ſtellis, diſtinctus ac varius eſt; unde & ſtellio vocatur, vel, ut alii, quia in orbem incedit, & circulatim progreditur. Animal eſt parvum ſimile lacertæ, de quo dixi Levit. 11. 30. Vide & Plinium lib. 30. cap. 10. & Ariſtotel. in Hiſtor. animal. Hebr. dicitur *ſtem amith* à שמם *ſcamam*, id eſt admiſari, obſtupeſcere, quòd dum hominem videt hæreat, & quaſi admirans conſiſtat, aut quòd hominer ſuis ſtellis & geſtibus in admirationem rapiat.

Quintus eſt hic gryphus, ſive ænigma quatuor minimorum. *Quatuor*, inquit, *ſunt minima terræ*, hoc ex, ex minoQuòdnam ænigma quatuor minimorum. tibus terræ animalibus, quæ tamen *ſunt ſapientiora ſapientibus*, hoc eſt, quæ ea inſtinctu naturæ caerent quædam ſapientiæ opera, magis quàm hi qui nomen ſapientis profitentur, aut quàm homines qui verè ſapientiæ ſunt capaces: quia ita ſibi proſpiciunt quaſi ea ſapientia aliqua operarentur; & quia nos ſapientiam docent: unde & idcirco poſſunt dici *ſapientiora ſapientibus*, quòd ſua actione ſingulari docent ſapientes ſapientiam, & abeis non docentur. Rurſum, quòd B ceteris animantibus ſint ſapientiora, id eſt ſagacioꝛa & ſolertiora. ita Janſen. Baynus & alii.

Sapientia ſita in ſolertia. Docet ergo hic Salomon imitari ſapientiam quatuor minimorum, quo ſignificat Primò, ſapientiam non conſiſtere in mole corporis, nec in robore, nec in pulchritudine, nec in quavis alia re; ſed in ſolertia ſolertique actione, qua quiſque ſibi de rebus neceſſariis providet; quam videre eſt in hiſce quatuor minimis. Secundò, docet nos Dei ſapientiam & potentiam admirari in minimis: nam, ut ait S Auguſt. magis elucet Dei ſapientia in exili ape, formica, eulice, muſca, quàm in cælo: non ſolùm quia illa animata eſt, cælum inanime; ſed etiam quia in culice, v. g. ſunt oculi, cor, ſtomachus, cetera que membra, quæ in aliis animalibus, & tamen hæc oculus viſu diſtinguere nequit, quæ Deus & natura reipſa diſtinxit. Unde Poeta.

In minimis lucet Dei ſapientia, *Eminet in minimis maximus ipſe Deus.*

Tertiò, docet nihil ſpernendum ob parvitatem vel imbecillitatem, cùm parvi præ magnis ſæpè polleant ingenio, ſapientia, acrimonia, ſpiritu virtute. *Natura nuſquam magis, quàm in minimis eſt*. ait Plinius lib. 11. cap. 2. Sic & & naturæ vis. virtus noſquam magis quàm in minimis oſtenditur. Et Ariſtotel. lib. 9. Hiſtor. animal. c. 7. *Omnino*, ait, *ratio brutorum magnam refert vitæ humanæ ſimilitudinem, magiſq; in minori genere, quàm in maiori videris hanc ſolertiæ rationes*. Tertull. lib. 1. contra Marcion. c. 14. *Animalia minutiora*, ait, *maximus artifex de induſtria ingeniis aut virtutibus ampliavit: ſic magnitudinem in mediocritate probari docent, quemadmodum virtutem in infirmitate ſecundùm Apoſtolum. Imitare (ſi potes) apis ædificia, formicæ ſtabula. aranea retia, bombycis ſtamina.*

Pſal. 103. v. 24. Et D. Hieron. ad hæc divini Pſaltis verba: *Impleta eſt terra poſſeſſione tua*, ſic habet: *Et revera omnia opera Domini plena ſunt ſapientia: quando enim videmus formicam ſcire quando hiems venit, & reponis ſibi eſcam; & iuxtam culicem tam minutum habere oculos, ventrem univerſa membra ſicut & nos habemus, &c. nonne hæc ſunt admiratione digna & ſapientia plena, videlicet cùm rerum natura nuſquam magis quam in minimis mira ſit? Unde Salomon quoque regum ſapientiſſimus, hoc genus minimorum animantium imprimis obſtupuit. Quatuor, inquiens, ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus, Formica populus infirmus.*

Sapientia formicæ. Primò. Hæc autem ſapientia elucet Primò, quòd in formicis non D ſit rea, uti eſt in apibus; ac proinde non habeant ducem, ſed quæque ſuopte inſtinctu & motu agat. Apes ergo habent monarchiam; formicæ democratiam & temp. Secundò. Secundò, hæc reſpub. eſt quaſi caſtrenſis. Unde urbes quaſi ſub terra ſibi ædificant formicæ inſtar caſtrorum, ea ſolertia, proportione, menſura, diſtributione, ut eas intrumis Simon Majolus Epiſcopus Vulturiac. uti ipſe ſcribit in Diebus caniicul. colloq. 7. magis eas miratus ſit, quàm fabricam Tertiò. Neapolis aut alterius civitatis pulchertimæ. Tertiò, formicæ ſuas urbes in tria quaſi habitacula dividunt, in quorum ſcilicet una vitam degunt ac communiter comedunt; in altero alimenta ſua quaſi in horreo vel granario recondunt: in tertio mortuos ſuos ſepeliunt, ait Plutarch. inſigni ſanè amoris, benevolentiæ bonitatiſque argumento. Quartò. Ælian. lib. 6. de Animal. c. 43. addit quartum, ſcilicet gynæceum, ubi feminæ pariant. Quartò, formicæ turmatim incedunt, ſed miro ordine, aſſutia & pace: vacuæ enim onuſtas non ſpoliant, nec eis quidquam ſurripiunt, ſed quæque ſibi colligit. *Alia*, inquit Ælian. lib. 2. cap. 25. *ad legenda grana eunt, alia onus portantes redeunt, ac ſummo cum honore & modeſtia* (hoc imitentur fideles & Religioſi) *alia aliis de via docendunt*, in primis quidem expeditæ onus gerentibus. Et alibi ruſtus: *Formicæ in primis, fœdula atque operoſa animalia, tanto laborandi ſtudio tenentur, idque abſque ulla excuſatione & pretextu, quo ni ſolent ignavi, ne te nollies quidem in ſuo opere erſuns, modò ſit plena luna, nec verò quemadmodum homines, inertiæ ſuæ laborandi excuſationes prætendunt*, &c. Exactiùs verò ſingularum opera depingens, cùm cavernarum illarum artem deſcripſiſſet ac ultum, addit, *tertiam granorum acervis deſinunt*, cùm tamen ab Heomacho & Socrate rei œconomicæ peritis nihil tale didicerint. Cùm autem tamquam ad pabulandum proficiſcuntur, natu grandiores ſimiliter eas atque exercitus duces ducunt; ut ad ſegetes pervenerunt, adoleſcentiores ſub ſtipula ſtant; duces verò aſcendunt, & ſpicas abſeſſas inferioribus deiiciunt; hæ verò circumſtantes diſtrahunt ſimul & ex ſuis glumis, & vaginis grana incluſa explicant; neque ad eacutiendum ullo inſtrumento egent, neque ad ventilandum viris, neque ventis ad purganda à ſordibus grana, ea frumentis quæ homines exarant ſeruntque cibos ſibi conficientes, humanis laboribus fruuntur. Hoc eſt quod admirans Virgil. 4. Æneid. ita de iis canit:

In nigrum campis agmen, prædamq; per herbas
Convectant calle anguſto, pars grandia trudunt
Obnixa frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras, opere omnis ſemita fervet.

Quintò, formicæ cæleſtium notionem quamdam habent, ac ſæpè cælum ſuſpiciunt, præſentiuntque ventos & imQuintò. bres: unde tunc domi ſe continent. Quocirca Ælianus lib. 1. c. 22. eas aſtrologiæ peritas aſſerit: Plinius lib. 11. 30. eis tribuit vaticinium præſenſionem. Sextò, formicæ dum ſeSextò. neſcunt & oneri ſuccumbunt (nam tunc alas emittunt, ut homo canos capillos) è reipub. adminiſtratione abeunt, & in eminentem locum teſte Alberto Magno lib. 26. avolant, velut faſtidientes terrena, ad cæleſtia. Plura de induſtria formicarum dixi cap. 6. 6.

Rurſum maxima animalia horrent paventque à minimis, Parvorum elogia. ut elephas, à mure, leo à gallo gallinaceo, crocodilus ab ichneumone, aſinus ab acanthide ave, ait Aldrovandus l. 5. Ornithol.

Gratia parvis comes eſt, ait S. Greg. Nazianz.

Auctor Hilariorum de parvo canit:

Ea parvulorum eſt indoles, ut corpore
Sit animus ollis (illis) grandior pedes decem.

Parvi enim ſunt acres & magnamini, nec corpus exile animos eorum capit. Claudianus de gente Alana:

Cui natura brevis animis ingentibus artus
Finxerat, humanique oculos inſoverat ira.
Vulneribus pars nulla vacat, præciſaque cunctis
Gloria ſudati ſplendet laſſantior oris.

Et Statius Thebaid. 1.

Sed non & viribus infrà
Tydea fors animus, totoſque infuſa per artus
Major in exiguo regnabat corpore virtus.

De eodem ea Homero Virgil.

Ingenio pugnax, corpore parvus erat:

Xantippus Lacedæmonius brevis ſtaturæ ita laudatur à Silio Italico:

Exiguis viget, admirabile, membris
Vividus & magnos niſu qui vincere artus.

Quid minutius carbunculis? quid brevius adamante? quid hyacintho magis puſillum? Et tamen nihil his nobilius pretioſiúſue reperitur. Denique mundum circumſpice, & peripicies omnes penè res orbis magis virtute, quàm magnitudine æſtimari. Edgarus rex Britanniæ, cùm ob corporis parvitatem à Rinando Scotorum rege contemneretur, eum provocavit ad duellum, ac veniam petere coegit, uti narrat Fulgoſus lib. 3. cap. de ſui ipſius contemtu. Perſius quanto minor eſt, tanto elegantior: quanto minus habet ponderis, tanto plus obtinet auctoritatis. Unde de eo Martialis:

Sapiùs in libro memoratur Perſius uno,
Quàm levis in tota Marſus Amazonide.

Puſilli viri ter maximi fuere Philippus Macedo, Xantippus Lacon, Ulyſſes, Ageſilaus fortes animis & corpore, ſed

ſed ſuper omnes S. Paulus. Contrà Satyricus ridet *longum invalidi collum*. Vide quæ de parvis dixi Eccli. 51. 3. & Zachar. 4. 10. & prolegom. in Prophetas Minor.

Maximum in minimis eſt Verbum in carne.

Denique ænigma celebre eſt, *Quonam eſt maximum in minimo?* *Eſt verbum abbreviatum*, ut ait Iſaias cap. 10. & incarnatum, putà Verbum infans, puer ſapiens, Deus lactens, jacens in præſepio, ceu lepuſculus, ceu formica, locuſta, ſtellio in aprico, ubi magnus Dominus & laudabilis nimis, factus eſt puer parvulus & amabilis nimis, &, ut ait Fulgentius ſerm. 1. de Epiphan. *Quis eſt iſte rex Iudæorum? pauper, & asper, humilis, & ſublimis; qui portatur ut parvulus, adoratur ut Deus; parvulus in præſepio, immenſus in cælo; vilis in pannis, preciſus in ſtellis.*

Indicat ergo Salomon parvos & infirmos non eſſe aſpernendos, nec ipſos ſeſe abjicere & melioris ſortis ſpem deponere debere: quia ſi quis prudentia & ſapientia polleat fieri poteſt, & ſæpè fit, ut pauper neceſſaria ad victum copioſè paret, & vagus ſeu advena domum commodamque habitationem ſibi conſtruat, & imbellis caſtra militemque faciat, ac demum plebejus & degener honeſtiſſima reipubl. munia obeat, & inter aulicos ac regni proceres locum teneat. Hæc igitur Salomon quatuor animalium exemplo haud difficilia eſſe evincit. Quocirca ſapienter R. Ben Azai 10 *Pirke avoth* cap. 4 *Nolim*, inquit, *hominem ſpernas unquam, aut rem quampiam nihili facias, quoniam nullus eſt homo qui non habeat horam ſuam, & nullum eſt quod non habeat locum ſuum.* Nihil enim ponderis eſſe videatur cuique rei ſuus locus eſt & uſus, ſicut & cuilibet homini ſuum tempus.

Jam propiùs, & particulatim hoc emblema expendamus.

Dico ergo illud eſſe triplex, ſcilicet ethicum, œconomicum, politicum, ac repræſentare triplicem ſapientiam, ſcilicet ethicam, œconomicam, politicam, ut cujuſque ſtatus & ordinis homines informet.

Ænigma hoc docet ethicam, œconomicam, & politicam.

Ethicam, quia docet quemlibet privatum prudentiam ad vitam rectè inſtituendam, ut vir honeſtus probuſque evadat 1. œconomicam, quia inſtruit maritum vel herum ad domum ritè gubernandam, ut probus paterfamilias efficiatur: politicam quia erudit tam cives, quomodo politicè debeant vivere; tum magiſtratus, quomodo politicè tempubl. gubernent, ut probi fiant cives & gubernatores. Singula conſideremus.

Ethicæ. Primò.

Ethicè accipit Cajetanus Bayrus, Janſen. Docet, inquiunt, hic Salomon nos imitari formicæ ſedulitatem, & labores, ut iis victum corpori & animæ comparemus: nam hæc eſt prima prudentiæ cura. Idipſum autem nullum animal facit neque tempeſtivius, neque ſagacius, neque diligentiùs, quàm formica. Unde ad eam pigros ſuos c. 6. 6. miſit Salomon dicens: *Vade ad formicam ô piger*. Hinc autem præter ſedolitatem, monuit etiam imbecillitatis, dicens, *Populus infirmus*, ut ne quis temerè prætexat corporis infirmitatem, quaſi per eam non poſſit curare quæ ſunt vitæ neceſſaria; ſignificans laborem improbum omnia vincere, ſi opportuno tempore ſit ſuſceptus, uti formica *parat in meſſe* vel *æſtate cibum ſibi*,

Secundæ.

Secunda ſapientiæ pars eſt, ut nobis de commoda habitatione provideamus. Docet eam ſecundum animalculum, *lepuſculus, plebs invalida*. Lepuſculus enim, ſive cuniculus, in petra vel cavernis petroſis, loco ſcilicet tutiore minuſque acceſſo, ſibi cubile & manſionem deligit, ut qui ſuis viribus fidere non poteſt, eo loci ſecurus ſis. Illi enim venatores ubique inſidiantur, eò quòd ipſe ſit menſarum decus, & convivantium deliciæ. Unde Martial. lib. 13. menſarum lautitiam pingens ita canit:

Inter aves turdus, ſi quis me judice certet,
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Tertiæ.

Poſt curam annonæ & ſecuræ habitationis, danda eſt opera, ut in pace & concordia vivamus cum proximis, atque cum eis charitatis & amicitiæ vinculo colligemur. Docet id tertium animal locuſta, quæ naturæ ductu gregatim de agro in agrum ſumma concordia egreditur; & cùm ducem non habeat, tamen proficiſcendi tempus, incedendi ordinem, quieſcendi ſtationes & caſtra, movendi opportunitatem non minùs ſervat, quàm ſi ducem ſigno dato ſequeretur.

Quartæ.

Quartum animal, quod & ipſum ſingularem docet ſapientiam, eſt ſtellio. *Stellio*, inquit, *manibus inhitur*: ſtellio ſua induſtria & quaſi ingenio, ſuaque gratia qua decore lucidis guttis quaſi ſtellis reſplendet, docet modum conciliandi ſibi principum favorem & honores, eſſe induſtriam, & ſingularis gratiæ demonſtrationem: ſicut ſtellio ſingulari ſua induſtria, aſſu & gratia pedibus quaſi manibus rependo, & ſtellulis colluccendo, conſpicuus eſt & admirandus regibus: manus enim notant opus, induſtriam & labórem, quibus parandus eſt favor & gratia principum.

Igitur ut ſummatim omnia colligam, ſenſus eſt, q. d. Ex formicis aſſiduè laborantibus ot cibum in hiemem comparent, diſce, ô homo, prudentiam laborandi, & comparandi tibi annonam, tum corpori, tum animæ neceſſariam. ex lepuſculo ſive cuniculo diſce prudentiam habitandi ſecurè io loco tuto & commodo ex locuſta diſce, quantum ſit bonum concordiæ. ex ſtellione comitatem, gratiam & ſplendorem bonorum operum quibus tibi princip s Deumque concilies. Locuſtæ enim cùm non habeant ducem vel regem, uti habent apes; tamen ita concordes ſunt & conſpirant in unum, ut una egrediente, ceteræ omnes turmatim egrediantur, ſummo agmine, ordine & quiete, ac integras provincias depaſcantur, perinde ac ſi ab uno duce tunc evocatæ eſſent & una juſſione excitæ, ut vertunt Septuag. Quare pulchertimum tunt ſymbolum & incitamentum pacis & concordiæ.

Oeconomicæ. Primo. Secundo. Tertio. Quarto.

B Oeconomicè hæc quatuor ſignificant totidem patris familias officia, quorum primum eſt, ſtudiosè rem familiarem curare & augere: ſecundum, prolem ritè ſuſcipere & educare: tertium, tam inter domeſticos pacem conciliare quàm cum vicinis eamdem facere & colere: quartum, magiſtratibus honorem & obſequium debitum deferre. Diſcat ergo paterfamilias à formicis providere familiæ, ideoque omnes qui in ea ſunt utili labore occupet, nec quemquam inertem in otio vitam agere permittat, uti formicæ omnes ſuas domeſticas cogunt laborare.

Diſcat à cuniculo prolem ſuſcipere, & educare. Cuniculus enim fœcundiſſimus eſt, ac ſingulis menſibus copiam fœtuum parit, adeò ut fœmina ſemper ſit gravida. Ex fœtibus autem oullum ſpernit, ſed omnes lactat & nutrit; hinc eorum amore ſe eviſcerat & exhaurit, vitamque ſuam valdè abbreviat. Ad hæc fœtuum cauſa domos & tropes ſuffodit, ut antra profunda excavet, ceteris animalibus impervia, in quibus tutò & commodè eos collocet. Denique per omnia eis proſpicit, fovet, protegit quaſi benigna & pia mater. Cuniculus ergo typus eſt œconomiæ, bonique patris & matris familias, quæ prolem tollicitè educat, ac tam corporis quàm animæ alimenta & commoda procurat, & ſubminiſtrat.

Diſcat à locuſta pacem cum domeſticis & vicinis colere, imò conciliare, ut nulla inter eos ſit lis, nulla ſimultas, nullum odium, ſed omnes in familiæ bonum niuantur, ac agminatim velut locuſtæ ad illud concurrant & collaborent; ſic & domum & rempublicam faciet invictam & inſuperabilem.

Diſcat à ſtellione palatia regum adeume & eorum gratiam captante, principibus & magiſtratibus deferre, ſuaque obſequia offerre, & eorum gratiam ſibi conciliare: ſic & magiſtratum principemque fulciet, & ab eo viciſſim fulcietor & promovebitur. Igitur ſtellionis exemplo degeneres & infimæ conditionis homines adhortatur, ne cedant animis, nec ad ſupremos honores aſpirare deſinant, quaſi id prorſus impoſſibile ſit.

Politicæ.

Politicè hæc ſpectant ad rempubl. ejuſque principem: ideò enim proponitur formicarum, cuniculorum. & locuſtarum agmen inſtar populi vel gentis, non autem ſingulare animal. Docetur ergo reſpublica curandum eſſe ſibi, ut omnes in civitate ſint ſeduli & laboriosi: deinde ut commodum ſibi locum dabgat, eumque muniat ut ſecurè poſſit habitare: tum ut concordiam inter cives teneat, qua contra omnes hoſtes ſit fortis & munita. Poſtremò, ut cum capite ſuo & principe ipſi bene conveniat, & viciſſim princeps ſedulus ſit & vigilans. quod benè docet aranea telam texens, quæ ideo intelligi poteſt dici in domibus regum eſſe, ut doceat reges ſedulitatem. Idem docet ſtellio, manibus aſſiduè laborans & prorepens.

Politicam. Primo. Secundo. Tertio. Quarto.

Hinc appoſitè noſter Salazar per hæc quatuor animalia accipit quatuor hominum genera, quæ rempub. conſtant, fovent & promovent, nimirum per formicas coacervantes grana, accipit agricolas, qui fruges parant cibumq; reipub. Unde Plato in Phædone conſtituens *μετεμψυχωσιν* Pithagoricam, ſive animarum poſt mortem in alia corpora, & animantia, quorum mores in vita imitati ſunt, tranſmigrationem, aſſerit agricolarum animas migrare in formi-

formicas; quia earum laborem dum viverent, agros colendo imitati sunt. Per lepusculum accipit cives in urbibus, quasi in autris suis degentes, & civitatem civiliaque officia, & opificia curantes. per locustas accipit milites, qui urbem & rempub. ab hostibus defendunt: locustarum enim exercitus, ordines, acies, & phalanges militum quamdam præ se ferunt, imò ipsarum forma galeatos milites refert. Hinc locustæ cum serpentibus bella gerunt, eosque necant: *Serpentem*, inquit Plinius lib. 11. c. 89. *cùm libuit necant singula, faucibus ejus apprehensis morsicus.* Per stellionem accipit aulicos: stellio enim circa aularum fores & forium cardines versatur. A stellione ergo discant aulici gratiam agendi & conversandi, ut omnium favorem sibi conciliant: item ejus ingeniosam & astutiam imitentur, ut ab æmulis, & periculis sibi caveant. Ad hæc ejus vim & efficaciam usurpent: nam ut ait Galenus lib. de Theriaca ad Pisonem c. 9. *Multa sunt quæ solum inspecta vim suam ostendunt, ut stellio: quem si scorpiones intuentur, immobiles, & demum mortui redduntur.* Et Philes: *Et stellionem perdit, fur scorpius*, subaudi metuit vel odit.

Ioter arantum & stellionem bellum esse, & arzoeos devorari à stellione, tradit Aristot. lib. 9. Histor. animal. c. 1. & Plinius lib. 11. c. 36. qui & addit stelliones quodammodo chamæleontum habere naturam, ut tore tantùm vivant præterquam araneis. Adiungit Aristot. stellionem araneis pasci, easque capere miro astu: nam ad telas earum arrepere, illasque vellicare, & concitare; mox araneas motu excitas advolare, quasi muscas capturæ sint, sicque à stellionibus latentibus invadi & devorari: simili modo cordati aulici araneis & scorpionibus, id est venenatis sermonibus, machinationibus, consiliis, actibus hominum factiosorum cautè, & fortiter sese opponant, eaque dissipent & disturbent.

Cavеant verò stellionis invidiam, qua pellem quam exuit devorat, ut homini præsena comitialis morbi remedium præripiat, teste Plinio lib. 30. cap. 10. caveant ejus dolos & fraudes, à stellione enim dolus, & fraus vocatur crimen stellionatus. In aulis enim viget invidia, dolus, & fraus, cùm is qui potentior est debiliorem supplantat, ejusque consilia & postulata miris artibus suffodit, & evertit; ac officia solus præripit, nec si novis majoribus honoratur, vetera aliis cedit, sed omnia velut stellio sibi usurpat, & devorat, ut sit gurges & vorago beneficiorum, & officiorum.

Formicæ ergo & locustæ sunt typus reip. sive democratiæ & popularis imperii, quod maximè in æqualitate, & unione mutua consistit. unde de eo ita censuere septem Græciæ sapientes apud Plutarch. in eorum Convivio. *Primus Solon: Mihi*, inquit, *videtur civitas maximè fore beata, & conservata popularem statum, in qua iniuriæ alicuius auctorem non minus illæsi, quàm qui læsus est in jus rapiant atque puniant. Secundus Bias dixit, eum popularem reipub. statum esse optimum, in quo legem universis tamquam tyrannum metuant. Thales: ubi neque divites nimis, neque pauperes sint cives. Anacharsis: In qua cùm reliqua omnia æqualia habeantur, virtuti tamen potior vitio deterior condicio deferatur. Quintus Clobulus pronuntiavit, populum maximè facturum officium, si cives reprehensionem magis metuant quàm legem. Sextus Pittacus: Ubi magistratum gerere non licet malis, licet bonis. Conversus deinde Chilo: Ea*, inquit, *optima est respublica, in qua maximè leges, minimè oratores audiuntur. Rursum ultimus omnium Periander, de dictis horum ita censuit: Videri sibi omnibus his pronuntiatis eam temperandi popularem reipubl. formam qua simillima sit optimatum in civitate gubernationi.*

Quæ resp. optima? Gnoma septem sapient. tum.

Mysticè, Hogo quatuor hæc animalia ait notare quatuor hominum species, in quibus excellit sapientia, scilicet per formicas significari monachos, per lepusculos doctores, per locustas anachoretas, per stellionem simplices Christianos ac deinde singula singulis adapteat.

Mystice. Primò.

S. Gregor. verò lib. 21. Moral. cap. 12. emblema locustæ Gentilibus adaptat. *Regem locusta non habet: Quia videlicet*, inquit, *derelicta gentilitas aliena dudum à divino regimine exitiis, sed tamen ordinata postmodum contra adversantes spiritus, ad fidei bellum processit.* Idem lib. 6. c. 5. de stellione sic ait: *Stellio manibus nititur*, &c. *plerumque enim aves quæ ad volandum penna sublevat, in corpribus residens; & stellio qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus regis adificium tenet. Quia nimirum sapiens ingenio quique dum negligentia torpent, in pravis actionibus remanent, & simplices quos ingenii pœna non adiuvat, ab obtinenda æterni regni munia virtus operationis levat. Stellio ergo qui manibus nititur, in regiis ædibus moratur, quia illi simplex per intentionem recti operis pervenis, quò ingeniosus minime ascendit.*

Secundò.

O quanta, & quam pulchra ac magna animalia terræ cavernas inhabitant, & in antris horridis delitescunt, & domos regias adire non curant: at stellio animalculum vile, quia manibus nititur, quia nimium curat in alta quæque conscendere, in domo regia locum requietionis accepit. Ita multi viri graves, ob insignem doctrinam, eloquentiam & gubernationis peritiam nominati, in imo jacent, & ob suam oscitantiam in quadam vitæ obscuritate, & abysso quodam imperfectionum commorantur; cùm tamen stellio, id est vir ignarus & contemptibilis, qui mundum despicit & diligenter in omnem virtutem incumbit, arcem Domini, id est perfectionem, obtineat. Qui dexteritatem habet ad sæculi negotia tractanda, hoc negotium suæ salutis omittit, ea quo pendet ut domus tegis, id est patriæ cælestia, & puritatis vitæ, sit habitator. Tertiò.

Cassian. Collat. 20. cap. 10 ex Septuag. pro *lepusculus* legens *erinaceus*, per eum intelligit Christianos & Religiosos perfectioni studentes, qui in petra, id est in Christo, eiusque passione meditando commorantur. de quibus dicitur psalm. 103. *Montes excelsi cervis, petra refugium erinaceis.. Eò quòd*, inquit, *quisquis in simplicitate atque innocentia perseverant, nulli est noxius, vel molestus, sed sua tantùm simplicitate contentus solummodò se ab insidiantium præda defendat contutari velut erinaceus spiritalis effectus, jugi Evangelicæ illius petræ velamine protegatur, id est memoriæ Dominicæ passionis, prædictique versiculi incessabili meditatione munitus, insultantes inimici declines insidias. De his spiritalibus erinaceis & in Proverbiis ita dicitur: Et erinacii gens invalida, qui secerunt in petris domos suas. Et revera quid Christianis invalidius? quid monacho infirmius, cui non solum nulla iniuriarum vindicta suppeditat, sed ne levis quidem cachinnus? commissio scilicet intrinsecus pullulare conceditur.* Quartò.

Tropol. sapientiam obtinent minima, id est planè humiles: in humilitate enim consistit vera sapientia. Undè utriusque hîc quatuor species recensentur, quas ita ex Beda prosequitur noster Alvarez de Paz lib. 4. par. 1. cap. 7. de humilitate: Formicæ, inquit, pusillæ tunc corpore, magnæ viribus quæ onera duplo majora se portant, populique infirmus vocantur, quoniam ad majora animalia collatæ imbecilles esse videntur. Hæ latebras amant, & non nisi ad aliquod necessarium exeunt. in æstate cibaria parant, & in cellis promptuariis à se factis recondunt: morsu secant, ne renascantur: madefacta, sereno cælo, ne putrescant, in medium proferunt: noctibus diebusque laborant, & mutuo se juvant, ut vicaria ope ditiores evadant. O magnam sapientiam pusillorum animalculorum, quam humilis non à formicis, sed à Deo ipso humilium præceptore hausit: ille externa specie parvus est; nec enim resistit malo, imò siquis percutit illum in dexteram maxillam, præbet ei & aliam; cui ab hominibus laudari non placet: sed virtute est magnus, qui in Deo confisus ardua ac difficilia, si ad ea vocetur, absque ulla trepidatione præsumit. Libenter absconditus manet, sed si gloria Dei ac proximorum utilitas postulet, in publicum prodire, & inter magnos hujus mundi loqui non metuit. Dum vita comes fuerit, quæ sibi pro æstate conceditur, quia se pauperem putat, metita parat, quibus in hieme mortis diteiscat. A meritis suis omnia superflua & vanæ ostentationi servientia resecat, ne gemma inanis gloriæ pullulascat. Si opera, quæ fecit, aliquas imperfectiones habeant, consumendas justitiæ soli præsentat. Semper laborat, quia numquam se satis perfectum existimat. Et juvari ab aliis non refugit, quia in recte factis nullum sibi honorem inquirit. An non videtur tibi iste sapientior mundi sapientibus, cui tanta congregandorum meritorum accessit industria? Tropol.

Secunda species altior est lepusculorum, sive cuniculorum, qui scilicet ita sunt humiles, ut planè suis viribus diffisi confugiant ad petram, id est omnes suas spes defigant in Christo, ineoque evadunt fortes & magnanimi. Talis erat David dicens 2. Reg. 22. 2. *Dominus petra mea, & robur meum, & salvator meus: Dominus fortis meus, sperabo in eum.* Hæc eadem humilis quisque proclamat: Mihi fugienti tu Domine petra es, in qua confisto: mihi trepidanti ut arx

ti ET minutiſſima es, huius protectionis muris cingor atque defendor; mihi opem imploranti liberator es, cujus invicta potentia ab unguibus leonum me perſequentium eripitor. Si infirmus ſum, & impotens, nihil curo, quia tu fortis meus es: ſi ſolitarius relinquor, nihil refert, quia tu ſpes mea es: ſi hoſtes ignita tela in me iaculentur, alacer ſum, & ſecurus, quia tu ſcutum meum es: ſi in me facto impetu irruant, eos facilè in fugem converto, quoniam tu vice gladii & lanceæ in manu mea es.

Tertia ſpecies eſt locuſtarum, turmatim, ordinatè, quietè & concorditer procedentium. Talis eſt humilium congregatio, quorum quilibet, cùm ſe ſibimetipſi ſufficientem non reputet, aliorum fratrum iuvamen poſcit, & eis charitatis vinculo uniri contendit. Eſt quafi regem non habeat, quia non timore Prælati, ſed amore fratrum & notitia ſuæ neceſſitatis edoctus, pacem cum aliis tenet, & ab omni diſcordia & ſingularitate diſcedit. Per turmas humiles egrediuntur, quoniam licèt in ſtudiis ſpiritualibus æquales non ſint, ſed magis unus, alius minùs dono divitiis familiaritatis eminet, tamen in labore corporis, & exterma obſervantia diſciplinæ nemo ſe ſubtrahit, ſed univerſi ac ſi æquales meritis eſſent, ſocialiter vivunt. Hinc & S. Auguſt. in pſalm. 108. expoſit. 2. per locuſtas accipit iuſtos, vel ob multitudinem, vel quòd tranſierint de loco in locum. Sunt ignur humiles ſicut locuſtæ in hoc, quòd ſunt animalia munda; in hoc quòd à rebus terrenis ad deſiderio cæleſtia ſaliunt; in hoc quòd non timore ſuperioris alicuius oppreſſis, ſed propriæ imbecillitatis cognitione incitati, non ſolivagi, ſed aliis aggregati procedunt.

Quarta ſpecies eſt ſtellionis, quod eſt reptile vile, ſimile lacertæ. Hic eſt humilis, qui ex vili ſui æſtimatione infimo loco ſedet, ſed virtutibus ſuis quaſi ſtellulis quibuſdam ſplendet. Hic ergo licet parum valeat, licet nihil ſapiat, ſilud tamen didicit, mundum ridere, ejus honores & dignitates fugere, ac ſummum honorem (ſicut verè eſt) Dei amicitiam, & familiaritatem reputare. Pro hac aſſequenda manibus nititur, & ſummis conatibus ac deſideriis hunc verum honorem, hanc veram gloriam obtinere conatur. Conſtat ex his, humilitatem veram eſſe ſapientiam; ſiquidem docet opes cæleſtes lucrari in habitatione tutiſſima, nimirum in Dei protectione reſidere, fraternitatem diligere, & verum honorem à falſo diſcernere. Humiles profectò ſunt minimi terræ, quia nolunt in terra magni eſſe, ut magnitudinem habeant in cælis: ſed ſunt ſapientiores ſapientibus, quia illud ſciunt virtutis ſummum, & ad illud aſpirant, quod vani ſapientes ignorant. Humilitas denique non tantùm vera, ſed & ſola ſapientia eſt, quam ipſe (ut jam diximus) in mundum veniens ſuos fideles edocuit, dicens: *Venite ad me, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*, Matth. 11. 28.

Talis ſtellio fuit Paulus Simplex, S. Franciſcus, S. Bonaventura & ſimiles. Stellio enim eſt ſimplex & humilis, ſed induſtrius & laborioſus, qui doctum otioſum & vanum in cælo præcedet.

Chriſtus eſt formica, lepus, locuſta, ſtellio.

Denique hæc omnia præ ceteris uni competunt Chriſto: Chriſtus enim eſt formica per ſedulitatem, prudentiam & providentiam, qua ſuis fidelibus, & Eccleſiæ de omnibus ad ſalutem proficuis proſpicit. Ipſe eſt lepuſculus vel cuniculus per fœcunditatem, qui omnes gentes per ſuum ſanguinem in baptiſmo regenerat, eaſque in excelſis petræ ſciſſuris, id eſt in ſacris paſſionis ſuæ vulneribus collocat, ut ab omni hoſtium incurſu ſint tutæ & ſecuræ. Ipſe eſt locuſta per concordiam & ordinem, qua populos ſibi conterraneos in una Eccleſia quaſi fratres ordinatè aſſociat, imò ſibi realiter in Euchariſtia unit, & incorporat. Ipſe eſt ſtellio per gratiam, qua omnium animos ſibi conciliat & ſubjugat. Unde quidam cenſent ſtellionem repræſentare Chriſtum in nativitate parvulum. ſicut enim ſtellio manibus, ſic parvuli manibus & pedibus nituntur & reptant, & ſicut ſtellio in aulis regum habitat, ſic Chriſtus in aula SS. Trinitatis degit, quaſi *unigenitus qui eſt in ſinu Patris*, Joan. 1. imò qua homo merito humilitatis, & paſſionis ſuæ exaltatus, aſcendit in cœlum, ſedetque ad dexteram Dei.

VERS. 29. TRIA SUNT, QUÆ INCEDUNT FORTIA, ET
VERS. 30. QUARTUM QUOD INCEDIT FELICITER: LEO FORTISSIMUS BESTIARUM, AD NULLIUS PAVORIS OCCURSUM: OCCLUSIS SUCCINCTOS LUMBOS HOMINES:
VERS. 31. ET ARIES: NEC EST REX, QUI RESISTAT EI.

A TRIA SUNT QUÆ BENE GRADIUNTUR, &c.] Hebr. *tria ſunt incedentia bonitatis, & quatuor bonificantia eſt*, Septuag. *tria ſunt quæ proſperè vadunt, & quartum quod bene incedit*; Aquila, Symmachus & Theodot. *tria ſunt bonum facientia graſſum*.

LEO FORTISSIMUS BESTIARUM, &c.] Hebr. *le fortis* vel *potens animalibus, & non reverietur à facie omnium*, Septuag. *catulus leonis fortior beſtiis, qui non avertitur neque horret beſtiam*; Aquila, Symmach. & Theodot. *qui non horret à facie cujuſquam*; Vatablus, *hæc tria bene incedunt, imò quatuor bellè incedunt: leo qui heros eſt inter bellluas, nec à cujuſquam conſpectu fugit: canis venaticus, aries, & rex alcum*. Sic & Pagnin. *Tria*, inquit, *ſunt optimi inceſſus, & quatuor optima itinerationis: leo fortis inter animalia, & non revertetur à facie omnium: lelaps accinctus lumbis: vel aries, & rex alcum cum eo*; Syrus, *catulus leonis neque fugatur, neque convertatur à quoquam: gallus qui deambulat inter gallinas; aries qui primus ante gregis incedit; & rex qui loquitur inter populos*.

Pro *gallus faccinctus lumbis*, hebr. eſt זרזיר מתנים *zarzir mothnaim*, id eſt *zargir lumborum*, hoc eſt præcinctus lumbos. B Per quod aliqui accipiunt animal lumbos ſtringens, arctans & quaſi ſuccingens, qualis eſt epis & veſpa, item formica. Alii accipiunt animal quod graciles habet lumbos, idcoque agiles, quale eſt lelaps, ſive canis venaticus & leporarius, qui dicitur *zargir*, id eſt diſtractor, à rad. זרר *harar*, id eſt diſtraxit, dilacerpſit, quòd ſuo robore animalia quæ venatur laceret & diſcerpat ut devoret. Verùm Noſter optimè vertit *gallum*: hic enim inter aves in inceſſu eminet; incedit enim erectus compoſitè, generosè, regiè, quaſi lumbis adstet, imò ad prælium præcinctus. Unde & Chald. vertit, *& gallus inter gallinas ſuccinctus*; Septuag. *& gallus conſcendens gallinas alacer*; Aquila & Theodot. *& gallus dorſo ſuccinctus*; Symmach. *& gallus ſuccinctus lumbos*.

Pro *aries* hebr. eſt תישׁ *thaiſ*, id eſt hircus, vel aries: uterque enim egregiè incedit, gregemque præcedit, & ducit iuxta illud: *Duo gregis ipſe capro*. Unde Arabicus, *& aries qui præcedit gregem*.

NEC EST REX (perperam aliqui legunt, *rex quæ*) QUI RESISTAT EI.] Hebr. *& rex alcum cum eo*. Unde Vatabl. & Pagnin. *& alKum* accipitur ut nomen proprium regis, eo tempore illuſtris, imò nonnulli cenſent Salomonem ſe vocare *AlKum*, quod omnes omnium ætatum reges opibus, robore, felicitate, gloria ſuperarit, ut nemo coram eo ſtare id eſt illi æquari vel reſiſtere poſſit. Martinus in Lexic. coſuſpicatur *alKum* eſſe nomen animalis cujuſdam, ſic dicti à corporis fortitudine, contra quod nullum aliud animal inſurgere audeat; quod etiam hac de cauſa regis nomine ornetur, & fortè, inquit, leonis eſt deſcriptio, ſed alterius ſpeciei à לביא *labi* diverſæ. Alii *alKum* vertunt *alcem*, quæ vulgo magna beſtia vocatur, cujus ungula medetur morbo caduco. Ceteri *alkum* accipiunt ut appellativum, conflatum ex *alKum*, id eſt, non ſtare, vel non ſurgere: unde vertunt, *& non inſurgere cum eo*, id eſt rex fortis, in quem nullus inſurgere auſit. Chald. *rex qui ſtat & loquitur in domo populi ſui*; Septuag. *& rex qui conciniatur in gente*: legerunt קום *kum*, *animo*, id eſt in gente, vel populo; jam legunt עם *im*, *immo*, id eſt *cum eo*: Arabicus, *& nunquid poſt ſe ducit populos*, vel *qui deſponſat*, id eſt copulat, *ſibi populos*.

Hinc liquet, quartum quod bene incedit eſſe regem. Unde Lyran. Dionyſ. Clarius, Janſen. & alii cenſent in vulgatam irrepſiſſe mendum, ſicque verba eſſe tranſportanda: C *Et rex, nec eſt qui reſiſtat ei*. Verùm veteres codices plerique, ac in primis Romæ correcti conſtanter habent: *Nec eſt rex qui reſiſtat ei*. Quæ verba ut confirmentur Hebræo, Septuag. Chald. & ceteris interpretibus, ſic exponenda ſunt, q. d. *Nec eſt rex*, ſcilicet habens aliquem, *qui reſiſtat ei*, id eſt *ſibi*: rex enim eſt quartum quod præ ceteris tribus magnificè, & regaliter incedit, ut nemo ei reſiſtere velit aut valeat. Vel cum Fraoc. Luca in notis hic, *rex* ut à caſu abſolutum (quomodo ſuis nominibus utuntur Hebræi) per antiptoſin ponitur pro dativo *regi*, q. d. *Nec eſt regi, qui reſiſtat ei*, hoc eſt, *nec eſt qui regi reſiſtat*: *ei* enim *ſi*. Hebræo redondet: quod perinde eſt ac ſi dixeris, *Et rex nec eſt qui reſiſtat ei*: vel, ut habent Hebræa, Chald. & Septuag. *& rex, nec eſt qui ſtet*, vel *ſurgat coram eo*, id eſt contra eum. Alioquin enim ineptè diceretur de ariete vel gallo, *Nec eſt rex qui reſiſtat ei* quis enim rex adeo imbellis eſt, ut reſiſtere nequeat arieti vel gallo? Igitur hæc particula per ſe

Iii con-

conſtitit, quartumque benè incedens aſſignat, ſi hoc re-
gem, qui idcirco tribus ceteris benè gradientibus, puta
leoni, gallo, ſtrieti adiungitur, ut doctes eximias quæ in
illis animalibus cernuntur, ſibi imitandas proponat. Jam
horum quatuor ſignificata ſenſumque veſtigamus. Hoc enim
eſt lectum ænigma benè gradientium.

Sextum ænigma bene incedentium.

Primò, Hebræi per quatuor hæc felicitèr incedentia, pu-
tant hieroglyphicè ſignificari quatuor monarchias, earum-
que felicitatem, & magnificentiſſim, ſcilicet per leonem no-
tari monarchiam Aſſyriorum & Chaldæorum, quam leom
comparavit Jeremias cap. 4. 7. dicens: *Aſcendit leo de cubili
ſuo, & præco gentium ſe levavit.* Nabuchodonoſor enim vi-
ctorias victoriis, gentes gentibus accumulans inceſſit ut
leo, cui nemo reſiſtere poſſit. Per *gallum*, vel ut Hebræi
vertunt, *cingulum lumborum*, accipiunt monarchiam Perſa-
rum: hæc enim cœpit à Cyro, qui infans ab avo Aſtyage
expoſitus fertur lactatus à cane, ac veſtionis ferarum per ca-
nes impensè ſtudoit, teſte Xenophonta: nam venatio græ-
cè dicitur ζῆσις, unde Cyrus. Per arietem vel hircum intel-
ligunt monarchiam Græcorum, quis hæc cœpit ab Alexan-
dro Magno, quem Daniel cap. 8. 21. comparat hirco, di-
cens: *Porrò hircus caprarum rex Græcorum eſt.* Cauſas ibidem
aſſignavi. Deoiqoe per *regem non levari eum*, ut ea Hebræi
vertunt, intelligunt imperium Romanorum, qui
Turquinio Superbo ultimo rege expulſo, per conſules &
ſenatum adminiſtrarunt rempub. ea felicitate, ut ad tum-
mum imperii faſtigium conſenderit. Verùm hæc luèt, non
impiè dicatur; tamen longè petita videntur: præſertim
cùm tempore Salomonis, qui hæc ſcripſit, non extaret
monarchia Chaldæorum, multò minùs Perſarum, Græ-
corum & Romanorum: ipſa enim hæc omnes ætate præ-
ceſſit. Imò tunc Roma necdum erat ex rerum natura re-
condita enim eſt ſub Joatham rege Juda anno 228. poſt Salomo-
nem annis.

Prima eius expoſitio.

Hue pertinet expoſitio R. Salomonis, qui quinque hæc
emblemata ſive quaternarios, qui à v. 15. hæc usque pro-
poſiti ſunt, de iiidem quatuor monarchiis exponit. Audi
eum: Allegoricè, inquit, quinque hæ partes ſingulis qua-
ternis conſtantes, de quatuor regnis exponuntor, propte-
rea quòd eorum imperium firmatum fuerit in Iſraelitas ob
eorumdem ſcelera, quibus divinam legem quinque libris
comprehenſam violarant, ut ideo quinquies eorum facta ſit
mentio *Inferorum*. Regnum Babylonicum inferno innititur,
iuxta illud quod de Nabuchodonoſore uſurpatur: *Qui dila-
tavit quaſi infernus animam ſuam. Oi vobis*, conſtrictim
volvæ: hoc eſt Medorum imperium, cùm per illam tem-
peſtatem Iſraelitæ fœtus ſuſcipere nequirent, ut teſtantur
illa: *Miſſæ ſunt per curſorus regis, ut occiderent atque delerent
omnes Judæos. Terra quæ non ſatiatur aqua*, id eſt Græco-
rum regnum, cui numquam ſatis fuit in Iſraelitas leges ſua-
quas adicta exitii faucire. *Ignis*. Hoc eſt regnum Edau,
quod ira inflammatum incendia Iſraeliticæ gentis edidit: ita
ut eadem die mulieres eum ſuis ioſantibus è medio colli juſſe-
rit. *Viam aquilæ in cælo*. Hæc eſt Babylon, aquila ingens,
ahique late ſeio effundens. *Viam colubri*. Hic eſt Medus.
Viam navis in medio mari. Pertinent hæc ad Græcos, qui ci-
tiſſimi arant ad leges ferendas. *Viam viri in adoleſcentia*. Hi
ſunt Perſæ vel Romani, qui ſui imperii nullum unquam fi-
nem futurum aſſirmarunt. *Talis eſt via mulieris adulteræ.* Hæc
eſt calamitas, cujus ſibi opifex fuit Iſraelitica gens, ſuper-
ſtitioſum idolorum cultum à Deo recedens amplexsta, ex
quo pœnas hasce ingruentes in ſeſe experta fuit. Hæc enim
illud iactabat, *Nullo me crimine obſtrinxi*; ex quo invicem
illud à Deo reſponſum: *Ideo indicio meo es obnoxia, quòd cri-
mine te arcere aſſirmaris. Movetur terra*, id eſt Iſraelitæ *per
ſeſtum*. Pertinet id ad Nabuchodonoſor, qui ſervus fuit
Merodach Baladan, atque ab epiſtolis ioſervivit. *Per ſtultam
cùm ſaturatus fuerit.* Hic eſt Aſſuerus, qui 180. dies
ſpatio epulus regias exhibuit. *Per odioſam mulierem.*
Ad Græcos id eſt referendum. *Per ancillam cùm fuerit hæres
domine.* Referendum eſt ad poſteritatem Edau, quem Ja-
cobo fas erat interire, cùm tamen ſceùs ea tu ceſſerit. *Formi-
cæ populus infirmus*, id eſt Zorobabel, ut teſtantur illi:
*Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit. Præparat in
meſſe cibum ſibi.* Nabuchodonoſoris aliquando Dei nonem
derulit per ætatem Merodach Baladan, qui literas ad
Ezechiam perſcribens, inquit, *Salus Ezechiæ, ſalus civi-
tatis Jeruſalem, ſalus Dei magni Nabuchodonoſor.* Ergo qui illi
etat ab epiſtolis eo forte die sbetat, cumque tediſſet, eo-

rum quæ gella fuerant conſectus factus, inquit, *Deum ma-
gnum appellaſti, illumque poſtremò adſcribito.* Ergo poſt
nuntium excurrens, ſatium reduxit. Quare propter huiuſ-
modi eorum ad regnum revectus eſt. Ivergo mentis tempe-
ſtate alimenta ſibi præparavit formicam imitatus. *Exparſulos
plebis lavalida.* Hi ſunt Medi & Perſæ, qui quidem cu-
bile in petra collocarunt, oportet, propterea quòd tem-
plum Hierololymiticum attiticarint. *Stulto moribus.* Ro-
mani, poſteritas Edau, innuuntur, iuxta illud: *Manus Genſ. 27.
autem Eſau. Meretur in adibus regis.* Romani enim Hiero-
ſolymiticum templum ingreſſi, idem funditus deleverunt &
Leo fortis. Hic eſt Nabuchodonoſor, iuxta illud: *Aſcen- Jerem. 4.
dit Leo de cubili ſuo. Gallus ſuccinctus lumbos.* Hi ſunt Me-
di & Perſæ, qui ſimul conſpirantes lumbos accingentes Bal-
thaſarem interfecerunt, eidemque regnum eripuerunt. *Arias*
Hi ſunt Græci, qui hujuſmodi voce ſunt appellati, iuxta
illud: *Porro hircus caprarum rex Græcorum eſt. Nec eſt qui Daniel. 8.
ex-*
Spectant hæc ad Perſas, qui illud de ſe ulurpabant: *Ego Iſaiæ 47.
ſum, & abſque me non eſt alius*: ita enim nemo vires ſuas ex- 8. & 10.
ponere audebat, cubi *alius* ſignificat, *nemo poterat ei obſiſtere.*

Confutatur

Hucuſque ad verbum R. Salomon. Verùm hæc partim
alienata, partim falſa, ut quòd per Edau & Idumæos ac-
cipit Romanos, quaſi Julius Cæſar & Romani prognati
fint ab Idumæis; quæ magna eſt hiſtoriæ inſcitia ac calu-
mnia: partim incerta, & fabuloſa, ut quod ait Nabucho-
donoſor fuiſſe ſervum Baladan Merodach, cùm inter utrumque
intercefferint ceutum anni, & amplius; nam Baladan
regnavit ſub Ezechia rege Juda; Nabuchodonoſor verò
ſub Joakim, qui quintus fuit rex poſt Ezechiam.

Secunda interpretatio.

Secundò, alii per hæc quatuor *felicitas*, id eſt proſperè,
quoad humanam felicitatem: ſed perperam & pravè quidem
futuram & divinam incedentia, putant notari quatuor vi-
tia regum, nimirum per leonem indicari regum faſtum;
irsm & iracundiam; juxta illud cap. 20. 2. *Si ut fremitus leo-
nis, ita & terror regis.* Per gallum notari regum libidinem;
gallus enim eſt animal talax. Unde Septuag. vertunt, *gallus
confundens feminas alacer.* Aut, ut Sylazar, gallus obli-
vionem & memoriæ defectum notat, qui inter præcipua re-
gum vitia referri debet. Nihil enim, inquit ipſe, princi-
pibus ac regibus ſolemne magis, quàm ſubditorum officia
& merita oblivſci: ita enim ferunt regum ſuperbi mores,
ut omnia ſibi deberi existiment, & nullius ſe officia obſtrin-
gi putent: hinc oblivio & memoriæ defectus, quem gallus
notat. Aiunt enim illum præ ceteris animantibus immemo-
rem eſſe; inde natum vulgare illud ſpud noſtrates prover-
bium: *Memoria de gallo*, & Phyſiognomici tradunt eos,
quorum capitis temporibus compreſſis gallos imitentur, la-
bilia admodum memoriæ eſſe. Per arietem inſinuari regum
imprudentiam, pertinaciam & ſtoliditatem: nihil enim
ſtolidius ove & ſtrieto. Denique mmilitiam & tyrannidem
eorum notari eùm dicitur: *Nec eſt qui reſiſtat ei*, q. d. Rex
agit omnia pro libito, quæcumque ei libent pariter licent,
nemo eſt qui ſe ei opponat.

Tertia & genuina.

Tertiò, & genuinè: Sicut Salomon v s i. & princeps
propoſuit quinque emblemata ſive quaternarios, primo,
quatuor generationum perverſarum; ſecundo, quatuor in-
tatiabilium; tertio, quatuor cognitu difficilium; quar-
to, quatuor intolerabilium; quinto, quatuor minimorum
ſapientiſſimorum, per quæ quaſi phyſica tymbola aliquid
ethicum & morale repræſentat: ita & hic proponit textum
emblema benè incedentium, per quod phyſicè ſignificat
quatuor hæc, ſcilicet leonem, gallum, arietem, & regem
benè & felicitèr, id eſt honeſtè, compoſitè, concinnè, de-
corè, firmiter æquè ac prudenter, expeditè, animosè, po-
tenter, efficaciter & felicitèr incedere: ideò ut cuilibet eo-
rum nihil eiuſdem ſimilitive generis aquiri, vel ſeſe oppone-
ra aut reſiſtere audeat: bonus enim ſcilicet inceſſus in ince-
dendo tum honeſtatem, & compoſitionem, tum decorem,
& elegantiam, tum providentiam, tum agilitatem, tum firmi-
tatem, tum robur & efficaciam, tum ſucceſſum & felicitatem
inceſſus denotat. Leo enim incedit erecta cervice, generoſe
explicatis tubis, caudâ velut lanceam vibrans, gradu magni-
fico velut rex ferarum, adeò ut eum incedentem ceteræ ad-
verſis oculis aſpicere non ſuſtinent, ſed protinus diffugiant,
& in latebras ſeſe ablant. Gallus pariter incedit alta cervice,
& erectis cruſtis certat eum gallis gloriæ ſtudio, canit in victo-
ria principē ſe oſtēdens: excitat ſuo cantu homines è lecto lu-
cēq; deſſe nuntiatigs illinis maritali adeſt affectu, eas defendēs
Dicitur autē gallus ſuccinctus lūbos, quia paratus ad ingreſ-

ſum

fum & pugnam, quòd ſcilicet per lumborum fortitudinem promptius ſit ad certamen, & procreationem. Denique gallus in ſua area gallinis pullisque dominatur, nec patitur rivalem, ſed ſolus in ſua area & ſterquilinio, ut vulgò dicitur, imperat. Aries ſimiliter toto grege major, cornibus armatus, compoſitè & animosè incedit, imò gregem eorum præcedit ducitque, adeò ut omnes oves eum velut principem ſtudioſè ſequantur, præſertim quia ejus modeſtiam & clementiam adamant. Rex denique regali habitu & inceſſu, ſceptro, purpura & diademate coronatus regaliter incedit ſtipatus illuſtri auliçorum, ſtipatorum, militum, equorumque phaleratorum, auratorum curruum & rhedarum acie & pompa, ut nemo eiſa componere vel opponere auſit. Hæc phyſicè.

Rex ſit magnanimus ut leo.

Sub hoc phyſico ſchemate ethicè & moraliter repræſentat Salomon, qualis dedeat eſſe rex, ejuſque incedendi & procedendi modus, dum aum componit inceſſui leonis, galli & arietis, nimirum regem debere imitari leonis fortitudinem, ut ejus magnanimitatem præ ſe ferat, qua tamen utatur ad ſubditorum tutelam, non abutatur ad tyrannidem: leo enim non ſævit niſi iritatus, ſubjectis ſcilicet parcens. In gallo proponitur imitanda vigilantia, ad quam & ſuos jugiter excitare debet. In ariete vel hireo monetur, quòd ſubjectos bonis exemplis præeat, bonis legibus ad ea quæ recta ſunt ducere, & ad eorum defenſionem ſe hoſtibus obicere obligetur.

Vigilans ut gallus, præeat ut aries.

Cæteras rirum horum animalium dotes regi imitandas, mox ſubjungam.

Porrò Salomon non ſolùm regem, ſed ſub eo quemlibet ſuperiorem, imò quemvis privatum informat. Dat enim ſub hoc ſchemate cuilibet exemplar morum & vitæ rectè inſtituendæ. Igitur hæc ſententia politicè dat formam regendæ reipubl. œconomicè dat formam regendæ familiæ, ethicè dat formam regendæ animæ: eam animi magiſtratus in republ. quàm pater in familia, & privatus quiſque in ſeipſo eſt quaſi rex: primi magnum eſt reſpublica, ſecundi familia, tertii anima.

Politicè quid ſignificet leo, gallus & aries;

Politicè ergo princeps in republica, Epiſcopus in diœceſi, Abbas in monaſterio, Rector in collegio vel congregatione ſit leo per fortitudinem & magnanimitatem, ut contra feras, id eſt hæreticos, latrones ceteroſque ſceleratos rugiat & ſæviat. Idem ſit gallus per vigilantiam, ut omnet ad labores excitet, nec patiatur rivalem; vel æmulum qui ſubditos à ſe avertat & pervertat; ſed proiis ioſtat galli acerrimè dimicet. Idem ſit aries per manſuetudinem, gravitatem & modeſtiam, qua ſubditis virtutis exemplo præeat. Idem ſit rex per ſapientiam, qua juſtè & congruè ſubditos regat, ſapienterque omnia adminiſtret.

œconomicè.

Œconomicè, paterfamilias ſit leo in domo ſua, ut ab ea feras, putà ſceleta vitiaque ſuperbiæ, invidiæ, diſcordiæ, litium, murmurationum, odiorum, &c. profliget. Sit gallus, ut jus matrimonii ſeverè tueatur, nec adulteris aditum ad gynæceum permittat, ſed illud caſtum ſervet, ex eoque proles honeſtè procreet, aducet, multiplicet, quibus de veſtitu ceteriſque ad corpus & animam neceſſariis vigilantet provideat. Sit aries per comitatem & benevolentiam ac virtutum exempla, ut domeſticis ſingulari omnis honeſtatis & probitatis exemplo præeat. Sit denique rex per providentiam, æquitatem & juſtitiam, qua uaori, filiis, ſervis & ancillis ea quæ jure debita ſunt præſtet, quæta ſingulos & ſingula obeat, viſitet, luſtret, tueatur, cuſtodiat, ptotegat & promoveat. Sic fortiter incedit ut leo, vigilanter ut gallus, comiter ut aries, ſapienter ut rex. Sic bonus felixque per omnia ejus erit inceſſus, dum in verbis honeſtatem, in actionibus concinnitatem, in corripiendo lenitatem, in puniendo ſeveritatem. in cuſtodiendo vigilantiam, in providendo ſedulitatem, in imperando prudentiam, in regendo æquitatem præ ſe ferat.

Ethicè.

Ethicè, quilque in animæ ſuæ republ. & regno incedat fortiter ut leo, ſapienter ut gallus, temperanter ut aries, juſtè ut rex. Notantur hic ergo quatuor virtutes cardinales, ſcilicet fortitudo, prudentia, temperantia & juſtitia, quibus veluti quatuor totis optimè incedunt & progrediuntur piorum hominum vitæ & curſus ad ſelicitatem properantes æternam. In leone fortitudinem quis dubitet indicatam, quæ omnia hujus mundi ſen proſpera ſeu adverſa facilè contemnit, nihil timens, neque ab inſtituto curſu deflectens quidquid eveneric, ut eſt hæc mortalis vita pluribus incommodis obnoxia. Accinctum lumbos quodcumque ſit animal (Noſter gallum accipit) continentiam ſignificat, qua carnalia reſi ingimus affectiones, tanto magis idonei & habiles ad cœleſtem curſum, quanto minus carnis illecebris laxamus fræna. In ariete verò, ſeu hireo, qui dux gregis eſt, & reliquum vulgus videtur quodammodo gubernare non abiurdè prudentiam poſſumus intelligere: quæ virtus cùm rectè dirpenſet omnia, & ſuiutorum rationem habeat, ſpiritualem curſum plurimum juvat. In rege denique, quo cum nemo congredi poteſt, vel cnotra quem nemo poteſt inſurgere, juſtitiam ampleCtimur virtutum omnium reginam: quæ tanta æquitate, tam juſta mentura & pondere omnia librat, ut nemo quamtumvis alioqui alienus à virtute, juſtitiam poſſit accuſare aut condemnare. Nam quæ tribuit unicuique quòd ſuum eſt, de omnibus bene meretur, male verò de nemine. Sicut ergo rex, cui nullus reſiſtere poteſt, qui nullum formidat, nullius precibus vel minis cedit: ſic & juſtitia cùm ſincera eſt & integra, nec precibus, nec lacrymis, nec promiſſis, nec terroribus ſa flecti ſinit. ita Baynus, Janien & alii. Jam ſingula particulatim & minutiùs expendamus.

Quatuor hæ virtutes abumbratæ ſunt quatuor. Cherubinis, ſtipantibus curſum provideniæ & gloriæ Dei, Ezech. 1. qui ſaciem & ſpeciem habent quatuor animalium ſcilicet leonis, bovis, aquilæ & hominis, quibus totidem hic animalia Salomonis ex æquo reſpondent: leoni enim reſpondet leo, bovi aries, aquilæ gallus, homini rex. vide dicta Ezech. 1. ſub finem capitis quæſt. 3. Præclare Seneca in Octavia, regis officia ita paucis complectitur:

Conſulere patria, parcere afflictis, ſeva
Cade abſtinere; tempus atque ira dare,
Orbi quietem, ſæculo pacem ſuo.

LEO FORTISSIMUS BESTIARUM AD NULLIUS PAVEBIT OCCURSUM] Primò, Ariſtot. loco citato: *Leo*, inquit, *ambulat tarde & magnifice, ut movens ſe in ſpectatis eum ambulat*: ſic rex & Prælatus in actione non ſis levis & præceps, ſed gravis, tardus, magnificus.

Rex imitandus ut leo. Primo.

Secundò, leo ad nullius nriſi, pardi tigridis, lupi alcæriuſve feræ pavet occurſum, tad omnes pavidos efficit & percellit: ſic rex tua ſapientia & robore te facias impavidum & conſtantem, ut omnibus ſui pavorem metumque incutiat. Unde Aben Eſra *rè nec eſt rex qui reſiſtat ei*, ſic exponit, q. d. Tunc rex ſelici gratiu incedit, cùm nemo ad bellum inferendum miurg t, reique ſelicitet ſuccedunt, eò quòd inſtitiæ tramiti inſiſtens, nullum adverſarium hoſtemque habeat: uti nullum in regno ſuo habuit Salomon, quem aliqui nomine *alkum* hic, quaſi per ænigma indicari autumant, uti dixi.

Secundò.

Tertiò, Ariſtot. lib 9. Hiſtor. animal. c. 44. *Leo*, ait, *dum cornitur, numquam fugit; ſed ſi venatorum multitudini cedere cogitur, ſenſim pedatimque diſcedit, crebro ſubſiſtens atque reſpectans. Noctus vero opacu, fuga quam maxime poteſt veloci ſe ſubtrahit, donec in aperta deveniat, tunc vultu leonis incedit.* Sic tax ſi quando bellis vel adverſis preſſus & oppreſſus cogatur cedere, honeſtè, conſtanter & decorè id faciat, ne fuga ignominioſa majeſtati regiæ notam timiditatis & puſillanimitatis inurat, uti Juſtinianum monet Agapetus Diacon. *& quemadmodum enim*, ait, *leone ſubſiſtente ac reſpectante harenas venatores: ſic etiam principe conſtanter agente, malorum impetus franguntur.*

Tertiò.

Quartò, Ariſtot. lib. 2. Hiſtor. animal. c. 2. *Gradiuntur*, inquit, *pedatim leones, nimirum ſiniſter pes manuſque non eandem dextrum, ſed ſubſequitur more camelorum*: ſic rex ſiniſtra poſponat dextra, hoc eſt, turpia honeſtis, improvida prudentibus, dubia certis, caduca æternis; humana divinis; ac dextros, id eſt ſapientiores & meliores in gubernando, præferat ſiniſtris, id eſt minùs bonis minuſque ſapientibus.

Quartò.

Quintò, S. Gregor. Nazianz. in carm. de virtute humana aſſerit leonem pedum ſuorum veſtigia cauda everrere & abolere, ne à venatoribus ea cerni queant, ut ipſum perſequantur: ſic rex conſilia ſua tegat & celet, ne ab adverſariis deprehendi & everti poſſint. Plurimum enim ad regimen valet ſecretum.

Quintò.

Sextò, Plinius lib. 8. cap. 16. leoni hæc generoſitatis dat elogia? *Generoſitas maxime in periculis deprehenditur; non in illo tantummodo, quod ſpernens tela diu ſe ſervare ſolo metuit, ac velut cogitabundus; ſed tamquam amentiæ iratus. Illa nobilitas animi ſignificans, quamlibet magna cauſa & venantium vocante vi, contemptim veſtigantique cedit in campis, & ubi ſpectari poteſt.* Sic rex in periculis ſit intrepi-

Sextò.

trepidus, iiſque acnatur ejus animus, ut & alios ad robur exacuat: nam *crefcit adverſis agitata virtus*, nimirum quæ vera eſt & heroica. Eleganter & ſapienter R. Juda in *Pir. Ke uveth*, id eſt in Apophth. patrum: *Audacem*, inquit, *ſe oportet eſſe ut pardum, alacrem & expeditam pedibus quaſi aquilam, ſicut aquilam, regiam & ſolarem volucrem, omnia pœ agilitate torporis penetrantem; denique adinſtar leonis ſtrenuum ac bellicoſum, fortem & magnanimum ad mandatum executioni Dei ac patris tui voluntatem.*

A

Extat apud noſtrum Jac. Pontanum volum. 3. Progymn. p. 1. cap. 43. cuius titulus, *Leontarchia*, ſive *leonis inter beſtias principatus*, intignir hac de re diſſertatio, & leonis cum elephante de primatu contentio; in qua cetera animalia omnia leoni eandem adiudicant, eumque ut ſuum principem adorant, unde idem tandem facit elephas, ſeque a leone vinci profitetur, eſſeque ultro ſele ſubmittit.

GALLUS SUCCINCTUS LUMBOS SUOS] Appoſitè quaſi per gradationem à leone aſcendit ad gallum, quia hic terroc eſt leoni, uti mox oſtendam. Gallus pompaticè incedit: nam in meſſu altè crura elevat, ut maiori energia pedes figat: hinc à Poeta vocatur *altigradus*. Rurſum *cùm limen intrat*, inquit Ælianus, *tameſſi altiſſimum exiſtat, criſtam inclinat ne criſta uſpiam offendatur*. erecta enim ipſi eſt pro diademate, quare illudiosè eam intactam ſervat, ut obſtacula & pericula etiam remota declinet. Sic rex providus ſit, ut non tantùm vicina & certa, ſed & remota, dubiaque hoſtium & adverſitatum diſcrimina eminus prolpiciat, avertat & diſcutiat. Rurſum gallus cantu ſuo exultans ſuperbit, leoni omnium animalium ſetocitſimo aſpectu ſuo terrorem incutit, regnum in quacumque ſit domo exercee, ternas diſcernit horas, quaſi gnarus aſtrorum, ait. Aldrovandus inuio lib. 14. Ornithol. Jam ſingula hæc pluraque alia minutim digeramus & regi Prælatoque aptemus.

Galli inteſtus regimen.

Rex ſit ſimilis galli Primò.

Primò, in gallo mirus eſt amor erga gallinas & pullos, mira eorum cura, ut pro eis certet uſque ad mortem: ſimilem habeat rex curam regni & ſubditorum, ut pro eis vitam ſi opus eſt, impendat. Audi Aldrovandum lib. 14. Ornithol. Gallus, ait, optimi patrisfamilias exemplar eſt: is enim non vigilem tantùm ſefe ſuorumque præbet, cuſtodem, & mane dum tempos eſt, ad quotidianum invitat laborem; ſed ipſe primus exilit, non tam voce, quàm reipſe quid faciendum ſit oſtendens: ipſe omnia verrit, omnia explorat, omnia diſpicit, & ſimulatque aliquid eſcæ nactus eſt, gallinas & pullos ad paſcendum convocat, interim ceu pater quidam & ſympoſiarchus excellus adſtat, & ad epulandum invitat, hoc unum temper curæ habens, ut ſuis ſit quod edant. Interea ipſe diſquirit ecquid in proximo reperiat, quo reperto rurſus ſuam familiam citat alia voce. Accurunt ilico. Ille ſublimem ſe gerens, & undique circumſpiciens eequid hoſtile uſquam appareat, totam cohortem circumit, & obiter grannm aliquando unum ſibi ſumit, non eitta invitationem: ut ſe ſui ſequantur. Porrò zelotypia & amor galli erga gallinas ſibi ſubiectas, inquit Rhodiginus, gallum toties noctu excitat, & ideò canit, ut cantu ſuo ſe adeſſe teſtetur: ſimili tatione zelus & amor erga regnum, probum regem principemque perurgilem efficiat.

B

Secundò.

Secundò, gallus miro pollet præſagioque, ot ita dicam, ingenio, induſtria & ſolertia. Hanc imitetur rex. Audi Plinium lib. 10. c. 21. *Galli*, inquit, *proximi gloriam ſentiant, & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitant in operum matutinalium rumpendoque ſomno natura genuit, morum fidem, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum ſole ortu inhibuit, quotieſque caſtrenſi vigilia ad cantus laboremue revocant. Nec ſolis ortum incantis ſinunt obrepere, dumque ventientem nuntiamus cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacumque ſunt domo exercent. Demiſſionem pariter hoc quoque inter ipſos, velut ideo nata agnatæ ornithes ſuis intelligentiæ.* Ælianus etiam non ſolis tantùm, ſed lunæ etiam ortu lætari gallinaceos ſcribit ubi ait: *Gallinaceum exiſtimo lunam, quaſi divina quadam ſpectio aſſiatum bacchari, atque exultare ferunt. Orienti autem ſol numquam ipſum fallit, tam vehementiſſima voce comendans, ſomnos magis magiſque cantando vincere conatur.* ita Ælian. lib. 4. c. 29. Hinc illud Jobeap. 38. 36. *Quis dedit gallo intelligentiam?* Galli enim cantus diem & noctem ſapienter diſtinguit, perinde ac ſi intellectu prædituſ foret.

C

Tertiò.

Tertiò, miſa eſt galli magnanimitas, præſertim in duello & pugna: hanc induat rex. Audi Aldrovandum loco citato: Laus gallo maxima, inquit, in animo pluiquam regio, adeò ut Oppianus avium omnium pugnaciſſimum vocare non ſit veritus: cuius nimirum tam excelſus animus eſt tanta animi conſtantia, ut non vitæ, quæ omnibus animalibus cariſſima eſt, pericula tantùm ſubire, ſed perdere etiam eam malit, quàm alterius imperium ullumque vel ad uolcum tantumodo temporis momentum pati. Scivit hoc Themiſtocles, ſciverunt maiores noſtri, qui anniverſariis ſolemnibulque gallorum pugnis ſolenni ritu inſtitutis, perpetuos eos eſſe voluerunt gallorum imitatores. Aiunt verò non leonem modò ad eorum ſed & baſiliscum expaveſcere; quod an verum ſit, ut parvi refert, ita certum eſt nullum animal maiori animo, & excellioti, vel caput erigarum, & caudam erectam falcatamque gerete, vel certamen inire: in quo frequenter antè moritur quàm adverſario cedat. Quare jure merito Marti, bellorum pugnarumque deo, tacer habitus fuit & proverbialiter *ἀλεκτρυὼν ἀρειος*, hoc eſt, *Martis pullus*, vocatur, quaſi ad bella pugnatque magnoperè propenſus.

D

Porrò in pugna galli inita utuntur arte & geſtibus: dum enim pugnant, naturæ ductu terram feriunt, & plumas circum collum erigunt, pennaſque csudæ quantum poſſunt furſum atque deorſum vibrant, aſſilientes interim, quò magis calcaribus ſuis, quæ ob id ceu tela in eruribus agnata teſte Plinio agnoſcunt, hoſtem feriant.

Abejuſmodi certamine vulgare extat adagium, *Gallus infelix*, in eum qui ſemel victus redintegrat certameo. quod ſanè ſæviſſimum in gallo conſpicitur. Unde dicebat D. Auguſt. *Cùm ecce ante foros adverſimus gallos gallinaceos, mentes pugnam oimi avium.* Et paulò pòſt pugnam ita deſcribit: *Vt in ipſis gallis erat videre intenta proiectius capita, inflatas comas, vehementes ictus, cauſſimas evitationes, & in omni motu animalium rationis expertum nihil non dicorum: quippe alia cautione dejuper omnia moderante: poſtremo legem ipſam victoris ſuperbum cantum, & membra in unam quaſi orbem collecta, velut in faſtum dimanationis.* Sed doctiſſimè idem certamen hiſce verſibus quam breviter Angelus Politianus complexus eſt in Ruſtra.

Lib. 2. de Ordine, cap. 1.

Et regnum ſibi marte parant, quippe obvia roſtris
Roſtra ferunt, crebriſque acutum aſſalibus ictus:
Ignifcunt animis, & calcem calce repulſans
Infeſto adverſumque affligunt corpore pectus.
Victor, ovans cantu palmam teſtatur, & hoſti
Inſultans victo, pavidum pede colpat inique:
Ille fiet, lateribuſque ſonit, dominumque ſuperbum
Ferre gemit: comes it meritò plebs cetera regi.

Ælianus lib. 4. c. 29. *Quòd ſi*, inquit, *palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſeque ipſi principes teſtantur*, &c. *Cæteumque ſola volucrum aſpicit, crebrò in ſublime candam quoque falcatam erigens.* Et Plotus: *Si ex certamine victorum eposcaris, tum oculorum eminentia, tum cervice erecta, ſimul & cantus contentione inſolentior offertur, & triumphanti ſimilior eſt.* Quocirca Miltiades Athenienſes contra Perſas ad prælium exacturi propoſito gallorum duellantium ſpectaculo. *Spectata enim*, inquit Philo, *in brutis patientia, pertinacique contentione uſque ad mortem pugnantibus invicto pectore correptis animis eam expeditionem ſuſceperunt, quaſi bellaturi cum ingenti fraga hoſtium, contemptis mortibus, & vulneribus, ut ſaltem inſepelirentur libero ſolo patriæ. Nihil enim ad eos gravius gerendum magis excitat, ac deteriorum victoria melior quàm ſperari poterat.* Tradit item Diogenes Laertius Socratem Iphicrati duci animos adieciſſe, cùm ei oſtendiſſet gallos gallinaceos tonſoris Midæ adverſus eos qui erant Callix pennis ac rostro dimicantes. Huc facit ſymbolum Pythagoræ: *Gallum nutrias, ne tamen ſacrifices, id eſt, audaces alas ad urbis tutelam, ſed eos ſacris ne adhibeto.*

Quartò, gallus formidini eſt leoni; imò Plinius lib. 29. cap. 4. tradit a leonibus & pantheris noo attingi eos, qui iure galli peruncti lucrint, maximè ſi er allium admixtum. Rurſum gallum meruit aipus, ſimia, baſiliscus: ſic rex ſit formidabilis maleficis.

Quartò.

Quintò, gallus eſt animal ſolare, miramque cum ſole habet ſympathiam: hunc enim ad omnes mundi angulos ſollicitantem, exortivum, occiduum & meridianum voce admodum vocali, & alarum applauſu congratulantia in morem ſæpenumerò ſalutat & retalutat.

Quintò.

Rurſum gallus ſymbolum eſt vigilantiæ, uode pluviaa, & tempeſtates præcoit: eas autem in primis præſagit, cùm paulò poſt ſolis occaſum, vel primis horis noctis, tarum

are-

à veſpertino crepuſculo, inſolens in raucisonum cucurri-
cum, non ſine alarum motu indefeſſus prorumpit: *Gallina-
cei*, inquit Ælianus, *cæteraque domeſtica aves alarum percuſ-
ſione concrepantes & cucurrientes, & ſua quadam voce obſtre-
pentes, tempeſtatem nuntiant*. Rationem ejus aliàs aſſignavi-
vimus, quòd ſcilicet Auſtec unà cum vaporoſo aere voca-
lia inſtrumenta ut ſenſim replet, ita multa pituita infarcit:
cujus motum ſentientes galli, per eum eæh & corporis ſta-
tum facilè rauceſcunt. Cæterùm ut gravante hac farcinula,
vocis & motus præſidio ſeſe exonerent, ad cantum modo in-
ſolito ſtimulantur. Adde, ſi videbitur, laryngis per hu-
midum aeris ſtatum dilatationem, quæ ut vocem graviorem,
ita raucam & clangoſam ſolet reddere. Sic rex futura famis,
belli, ſeditionum, &c. pericula ſagaciter proſpiciat, & diſcutiat. Præclarè S. Ephrem in ſerm. aſcetico ad imitatio-
nem Proverb. *Non exiguum*, inquit, *damnum ſibi concilliat paſtor, qui cura ovile dormit ovium: fomentatio enim paſto-
rum, ſoporem eſt gaudium*.

Secundò. Secundò, gallus acuti eſt viſus, acremque habet oculorum aciem. Argumento eſt, quòd unico tantùm oculo ſurſum elevato ſemper rapaces aves infenſiſſimos hoſtes ſuos obſer-
vet, ne ex improviſo vel pullum aliquem, vel gallinam, aut ipſummet ex area abripiant: altero verò diligentiſſimè minutiſſima quæque in locis etiam parum lucidis diſquirat. Ita rex uno oculo cælum Deumque intueatur, necubi eum offendat, & dæmonis rapinæ pateat; altero regnum inſpi-
ciat, ut ſubditis de rebus omnibus provideat: ſed ita ut prior oculus regat poſteriorem, ut ſcilicet cura religionis cultuſque Dei dirigat curam terrenorum. Recta enim ratio dictat, inferа à ſuperis, terrena à cæleſtibus humana à di-
vinis debere gubernari.

Septimò. Septimò, gallus maximè geſtit & pompaticè incedit ex-
oriente luna: tunc enim inquit Ælianus, quaſi divino quo-
dam afflatus ſpiritu ovat, & exultat; quare videtur regi à luna, cique ſe pec omnia ſubdere & conformare. Unde juxta lunæ motum & vices cantum iterat, & innovat. Sic rex humanæ mutabilitati, cujus ſymbolum eſt luna, ſeſe accommodet, & quaſi ſe ſubdat, ot pro mutatione rerum & temporum, conſilia, edicta, actiones & ſtudia mutet, illiſique adapteet.

Octavò. Octavò, *S.* Auguſt. lib. 2. de Ordine tradit gallos in pu-
gnam non proſilire, niſi ut gallinas ſibi ſubditas, aream-
que ſibi concreditam tueantur. Docent ergo galli regem, non movere bellum ut aliena invadat, ſed ut ſua ab aliis in-
vaſa recuperet, vel tueatur. Vnde Varro tradit gallos ge-
neroſiores pugnam non ordiri, nec priores hoſtem invade-
re, ſed aggredientibus fortiter repugnare.

ET ARIES] qui gregem præit ducitque manè ad paſcua, & ad ſtabulum ſerò reducit. Unde Varro *rerum*, inquit, *gregis oculus eſt aries*. Hinc aries prudentiæ, & providentiæ eſt ſymbolum. Vnde Pauſanias in Corinth. narrat Corin-
thi æneum Mercurii ſimulacrum fuiſſe, cui aries ex oppoſi-
to adſiſtebat, ut ſignificaretur, inquit, eloquentiæ cujus præſes erat Mercurius, jungendam eſſe prudentiam. Rur-
ſum aries etſi in oves quas ducit, ſit comis & manſuetus, tamen in hircos, & arietes rivales eſt ferox, & pugnax. Quocirca Pictius hierogl. 10. cap. 29 Quantum, ait, in agno manſuetudinis, tantum in ariete ferocitatis experi-
mur. Simul enim ac cornua accreverunt, pugnaciſſimè fiunt, neque ſe tantùm in ſuo genere laceſſunt, incurſan-
tesque invicem arietant; verum & homines impetunt, in bellumque provocant. Hinc Marti cæleſtis aries dicatus. Romanique bellum coipiam indicturi arietem pee facialem præmittebant, quem in hoſtium fines immitteret. Pari mo-
do rex ſuis benignus, hoſtibus ſit formidabilis, juxta il-
lud Virgilii de Marcello, cujus imperandi artem hiſce duo-
bus comprehendit, Æneid 6.

Parce ſubjectis & debellare ſuperbos.

Arietis & regis ſymbola.

Primum. Addamus hic alias arietis dotes regi imitandas. Primò, elephanteum furentem conſpecto ariete inſania ſolvi, & manſuefcere, tradit Plutarch. libr. 2. Sympoſ. q. 7. Addit Ælian. elephantum exhorreſcere arietis cornua, atque hac ratione à Romanis fugatos fuiſſe elephantos. Pyrrhi Epi-
ſotarum regis obiectu arietum. Pluribus idipſum docet Al-
drovandus in Elephanto: ſic ſubditorum iras & tumultus ſedec ISX ſua manſuetudine & vultus hilaritate. Quæ in re imitetur Deum, nam ut ait *S.* Bernard. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt*.

Secundum. Secundò, Albertus Magnus fecibit ſi cornua arietis ſepe-

A liantur ad radicem ficiarboris, fructus in ea citiùs matures-
ſcere. Et Antonius Mizaldus hcum, ne fructus amittat, arietis cornibus circa radices obrui iubet, tcſte Aldrovando tract. de Ove: ſic rex bonus ſua fortitudine mixta clementia fœcundat ditatque ſubditos.

Tertiò, nota eſt arietis cum lupo antipathia, odium & bellum, quæ etiam poſt mortem durat, præſertim in pelle, *Tertium.*
lana & chordis. Vnde Pytagoras auctor eſt, ſi pellis arie-
tis lupinæ apponatur, defluxuram lanam arietinæ; chor-
dæ ex nervis arietum mixtæ chordis ex nervis lupinis ſo-
num non edunt. Oppianus ſcribit, ſi ex lupina pelle fe-
ceris cympanum, id inter cetera pultarum ſolum ſctona-
bit fileoribus arietinis, & ceteris uteumque priùs ſoneris,
Scribit Albertus lib. 6. Hiſtor. animal. cap. 32. ſi funiculum
ex inteſtino lupi ſepeliveris in terra, ovile pecus eò tranſ-
ire prohibebis, etiamſi fuſte adigatur. Notum eſt illud Alciati.

Cetera mutescunt, cœlumque flebile ovillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent.

Hanc aotipathiam cum hæreticis, quos lupis rapacibus com-
parat Chriſtus, ſimilibusque reipublic. peſtibus rex imite-
B tur, ut eos ubique perſequatur & exterminet.

Quartò, Ægypti Jovi Hammonio appingebant cornua *Quartum.*
arietis. Vnde ad ejus imitationem priſci Gentiles in ſepul-
cris ejuſdem cornua inſculpebant: Ægyptiorum enim Hammo-
nem velut ſalutiferum ſalutiſque deum mirè venerabantur.
Quin & priſci arietis pelle tecti, eique indormientes oracu-
la ex ſomnio capiebant, uti ex Pauſania, & Virgilio docet
Aldrovandus in Ove: aries enim miſericordiæ, manſue-
tudinis, benevolentiæ & beneficentiæ divinæ eſt ſymbolum
hanc imitetur rex.

Quintò, heroum ſymbolum fuit aries. Saporis regis ge- *Quintò.*
ſtamen celebrat Ammianus, aureo capitis arietini figmento *aries ſym-*
elaboratum. Quod & inſigne militiæ, & quaſi ſodalitatis *bolum he-*
cujuſdam ſuæ, recentiſſima memoria (inquit Pierius Vale- *roïs.*
rianus hierogl. 10. capit. 26.) Carolus fortiſſimus Burgun-
dionum Dux, Caroli V. Imperatoris avus adjcivit, au-
reum arietis caput ſingulis pro geſtamine imponendo, &
arietani capitis cogoomento ſodalitatem vocando: eam Toſ-
ſionis autem vulgò appellarunt (*l'ordine del Toſone*) quòd ea
locutio caput arietinum lingua patria deſignaret. Num-
mum reperire eſt Galieni Imp. in quo aries expreſſus cerni-
C tur inſcriptione addita JOVI CONS. AUG. Sebaſtianos
Ericius alium depingit nummum Antinoi, magnum Græcum
æreum, & ab excellenti quodam ſculptore factum, cum
illiuſmodi literis ANTINOOC HPΩC, id eſt Antinous he-
ros: oſtendit ab altera parte arietem pulcherrimè expreſſum
eum quibuſdam literis, quæ tamen propter temporis inju-
riam eraſæ legi non poſſunt. Hic, inquit, nummus à Græ-
cis fuit excuſus honoris ac memoriæ gratia poſt mortem An-
tinoi, ac forcaſſe ut Adriano Imper. cui ille erat in deliciis,
abblandirentur, qui ubique terrarum ſtatuas ei erigebat.
Heroes hoſce rex æmuletur, ut ipſe arietum ſit arier, & he-
roum heros, puta heroum choragus & dux ad heroica quæ-
que facinora generoſè capeſſenda.

Ita *S.* Ephrem in Encomio *S.* Baſilii, eum comparat arie-
ti: *Arietem*, inquit, *aliquando vidi, cui pulchra erat pellis,*
*& cornua ratione prædita divinitus loquentia: ad quem ego pro-
piùs cùm multa cum admiratione accederem, parvum filium ex ipſo ſen-
ſim abſtuli. Sapiens hic eſt & fidelis Baſilius, Baſilius enim ve-
rè greſſus eſt virtutum, liber laudum, vita miraculorum: qui
in carne gradiens, ſpiritu intuebatur: beryllum* (beryllo gem-
ma conſtans) *plectrum myſticè citharæ, regnum ſanctorum*
D *angelorum oblectans, cœtus agnosi matricis ſuæ, Spiritus ſanctì
agrum ac hortum illuſtrans; deſiderio atque amore exultans, ac
florem ex ima radice pretioſiſſimæ crucis decerpens: præſepe ſacro-
rum dogmatum, lingua verborum, membrana pulchra divinæ
ſapientiæ, quæ de cœle divinas eloquentiarum impreſſiones accepit.*

Sextò, patientiæ & martyrii ſymbolum eſt ovis & aries, *Sextò &*
utpote qui nulli nocet & nocentes toleret, juxta illud Chri- *Martyris.*
ſtiani Poetæ.

Hic ſcopus unus vitæ cunctis prodeſſe, nocere
Nulli & amare bonos, ac tolerare malos.

Item hoc alterum:

Juvare cunctos, ac nocere nemini,
Eſt ſumma vitæ Chriſtianæ regula.

Quemadmodum & Cicero *virum bonum* eſſe dicit *eum, qui*
proſit omnibus, nocet nemini, niſi lacceſſitus injuria. Alibi
adducr ex Claudiano à Adrianum, *mens ignara nocendi*.

Pingit denique idem ovem, ſive agnum quem lupus mordicus prehenſum tenet, cum verbis, PIT SO AVIOR:

Dum premitur iuſtus, fit gratior hoſtia Olympo:
Sic quoque ſit morſu, ſuavior agna, lupi.

Hinc S. Auguſt. Apoſtolos vocat atletes gregis Dominici, qui illi viam præivere in cælum per victimam martyrii. Horum patientiam, fortitudinem & zelum imitetur rea & Prælatus quilibet. Quæ enim de rege dixi, mutato tantùm nomine cuivis principi, Epiſcopo, Prælato, Paſtori, rectori, imò cuilibet privato adapta.

Allegor. hæc quatuor animalia notant Chriſtum. Epheſ. 5. 14.

Allegor. hæc quatuor optimè competunt Chriſto, qui eſt leo de tribu Juda, Rex regum, & Dominus dominantium, cui proinde nemo reſiſtere poteſt: qui tamquam gallus vigil excubat, & peccatores ut à peccati ſomno evigilent ſuſcitat, clamando: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.* Ipſe eſt, & per arietem illum ſignificatus, qui inter vepres hærebat cornibus ſuis, & pro Iſaac, id eſt fidelibus, & electis, immolatus eſt, Geneſ. 22. Ipſe denique eſt aries, imò paſtor qui ante oves vadit, & pro eis animam ſuam ponit, Joan. 10. Ita S. Auguſt. libr. 15. contra Fauſtum cap. 42. qui ſic hanc gnomen legit, ſicque explicat: *Catulus leonis fortior iumentis, hoc eſt, parvulus maioribus: ſi non eſcendit in cruce recumbens, cùm inclinato capite reddidit ſpiritum? ſi non dormivit ut leo? quia in ipſa morte non eſt victus, ſed victis; & ut catulus leonis? inde enim mortuus eſt. unde & natus.* q. d. Ideo Chriſtus moriens dicitur catulus leonis, quia ab initio ad mortem natus, & morti deſtinatus eſt. Sic etiam auctor Catenæ Græcor. hæc quatuor attribuit Chriſto.

Tropolog.

Tropolog. S. Gregor. (quem more ſuo ſequitur Beda, & Salon.) lib. 30. Moral cap. 3. vel iuata aliam editionem 3. per *leonem* accipit Chriſtum, per *gallum* doctores & prædicatores, per *arietem* ſacerdotes. *Ipſe*, inquit, *hoc loco leo ponitur, de quo ſcriptum eſt, Vicit leo de tribu Juda. Qui fortiſſimus beſtiarum, quia in illa hoc quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Qui ad nullius pavet occurſum. Dicit enim: Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Gallus ſuccinctus lumbos, id eſt prædicatores ſanctos inter huius noctis umbras cæteris mane nuntiantes. Qui ſuccincti lumbos ſunt, quia à membris ſuis luxuriæ fluxa ſtringunt; in lumbis quippe luxuria eſt. Unde & ipſidem à Domino dicitur: Sint lumbi veſtri præcincti. Et aries, nec eſt quo ſequi poſſint ei. Quem alium hoc loco arietem accipimus niſi primum inter Eccleſiam ordinem ſacerdotum? De quibus ſcriptum eſt: Afferte Domino filios arietum; qui per exempla ſua gradientem populum, quaſi ſubſequentem ovium gregem trahunt. Quibus ſpiritualiter teſtatur per Iſaiam: Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas, mittentes pedem bovis & aſini. Quia videlicet viventibus nullus rex ſuffitit omnino reſiſtere, quia quilibet perſecutor inſuperabilem eorum non valet præbere: ſciunt enim ad eum quem deſiderant & anxiè cuncti, & moriendo pervenire. Ponitur ergo primus leo, ſecundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Chriſtus, deinde ſanctos prædicatores Apoſtoli, & tunc demum ſpirituales patres Eccleſiarum Præpoſiti, videlicet duces gregum, quia duces ſequentium populorum.* Addit deinde quartum, quod ſelicitet, id eſt proſperè, quoad temporalia; ſed non bene, imo peſſimè, quoad ſpiritalia incedit, eſſe ſtultum elevatum in ſublime, putà Antichriſtum, de quo v. ſequ. Verùm melius ceteri omnes, quartum bene & ſelicitet (hæc enim unum idemque ſunt) pro utroque enim in Hebræo eſt eadem voa יוֹעֵץ *meſile*) incedens, centent eſſe tegem, uti dixi.

VERS. 32. ET QUI STULTUS APPAROIT, POSTQUAM ELEVATUS EST IN SUBLIME: SI ENIM INTELLEXISSET, ORI SUO IMPOSUISSET MANUM] Pro *eſt* nonnulli legunt *&*, unde hunc ventum neſtunt præcedenti, quaſi hic affignetur quartum ſelicitet incedens, ſcilicet ſtultos elevatus in ſublime, per quem S. Gregor. 30. Moral. cap 3. intellexit Antichriſtum, qui à dæmone elevabitur, ſicque monarcha mundi.

Verùm pro *&* legendum *eſt*, uti legunt codices Vaticani, & ceteri emendati. Hebr. eſt, *ſi ſtulte egiſti in elevando te, & ſi cogitaſti, manum ad os*, ſcilicet pone & ſile: ubi pro לוֹ *lo*, id eſt *ſi*, ea phraſi Hebræa eſt negantis, ſignificans *ne, non.* unde Chald. vertit, *ne te extollas, ne ſis ſuſpicax*, vel, *ne elatus in alium liberè & inſipienter agas, aut loquaris*, ut ſtolti ſolent; quod Noldius clarè vertit, *ſi qua ſtultus apparuiſti poſtquam elatus es in ſublime.* Hebr. נבל *nabal*, ſignificat ſtulteſcere, item cadere, defluere & marceſcere, ac de herbis & floribus dicitur, ut ſicut literis, & voce, ſic & ſignificato conſentiat cum נפל *naphal*, id eſt cadere deci-

A dere. Unde Pagnin. vertit, *ſi excidiſti etiam te eſſerens; ſi cogitaſti, manum ad os pone*; alii, *ſtoluiſti poſtquam exaltatus es*, &c. Septuag. *ſi profluxeris, vel profuderis te in lætitiam, & extenderis manum tuam cum pugna, inhonoraberis*; R. David ſic vertit, *ſi excidiſti*, vel *deſpuiſti*, id fuit *in elevando te: ſi ſapuiſti*, id fuit *quia manum ori appoſuiſti*. Sermo Agur dirigitur ad diſcipulos Ithielem & Uchal, ait Aben Ezra, ut pater ex dictis verſ. 1. Sed ſub his quemvis lectorem vel auditorem accipe. q. d. Si inſipientiæ famam & notam incurriſti, cauſa fuit tua ſuperbia, quòd te præ ceteris elevaris & venditaris: ſuperbiæ enim comes eſt inſipientia, æquè ac infamia; ſin verò ſapientiæ nomen & decus acquiſiviſti, cauſa fuit tua modeſtia, humilitas & ſilentium, qua manum ori appoſuiſti, ne quid inſulſum effutires: *Stultus* enim *ſi tacuerit, ſapiens reputabitur*, ut ait Salomon Proverb. 17. 28.

Rurſum idem R. David ſic explicat q. d. Si axeldiſti tuo ſtatu, gradu, honore, ac in imam vilitatem & pauperiem deturbatus es, noli deſperare, ſed cogita & ſapienter age, ut manum ori apponas, id eſt ut manibus labores, hocque labore tibi victum pares, quem ori tuo inferas.

B Secundò, Vatabl. vertit, *ſi quid ſtultè egiſti efferendo te, aut ſi quid ſceleragi apud te cogitaſti* (hoc enim eſt וּמְזִמָּה *zamemtha*) *pone manum ſuper os*, id eſt ſaltem os ſtatim compeſcito, ne ſcelus erumpat & tibi vitæ, vel opum & forme periculum ereet. Huc accedit R. Levi: *Si ſapis*, inquit, *pone manum ſuper os*, id eſt ſecretum tibi commiſſum os & clauſo ſile & cela: multi enim te & alios prodiderunt per revelationem ſecreti. Aut *pone manum ſuper os*, id eſt ſilenter & ſapienter cogita qua ratione, id quod ſtultè egiſti vel dixiſti, emendes, cortigas & reſtaures.

Tertiò, Syrus vertit, *ne deſideriis indulgeas* (uti faciunt ſtulti) *ne probris afficiaris; neque manus ad os tuum iniuſtè apponas*, ut aliquem vituperes, calumnieris, falsò accuſes, ac ori manum, id eſt dutis verbis duriora verbera adjungas. Plures alias Hebræorum interpretationes legere eſt apud R. Salomonem & Aben Ezra, quas, quia prorſus probabiles, & appoſitæ videntur, conſultò omitto.

Quartò, Cajetan. *ſiluiſti: cùm exaltatus es, & ſi conſideraſti manum ad os*, quaſi ſit oraculum de futuro, quod ipſe ſic miro modo explicat. Apoſtrophe eſt, inquit, ad rempubl Romanam, futurum prædicens, ut tunc maximè cum C evecta foret, viliùs dejecta caeteret, & in antiquam humilitatem ad reges devoluta recideret, cùm Cæſares imperium capeſſerent, & dictatoram perpetuum ſibi uſurparent. Atque id ſibi vult illud: *Si conſideraſti manum ad os*; nam manus ad os, ea curia eſt ad imperium oris, quibus verbis innuitur dictatoris officium, cujus tanta erat in rempubl. auctoritas, ut quidquid diceret, illico exequerentur. q. d. Futurum eſt quandoque ut tuente republ. & ſenatu Romanorum, omnium manus ad os unius, id eſt ad imperium Cæſaris moveantur, aut eorum manus, id eſt exercitus, ad os. & ſcientiam unius Imperatoris dirigantur. Verùm hæc verſio, & interpretatio nova eſt, peregrina & violenta.

Quintò, alii verſimiliùs ſic, q. d. Si fortè cùm ſtultus eſſes, & rerum ignarus, elatus es ad dignitates vel regimen noli ſubitò ad novas res, novaque edicta & molimina proſilire; ſed maturè cogita ponendo manum ſuper os, id eſt ſilendo, & deliberando tecum quid facto ſit opus: ex matura enim deliberatione ſequitur matura executio, & gubernatio. Verùm hæc omnia longè abeunt à Vulgata verſione.

D Seatò ergo, juata Vulgatam hic planus, & genuinus eſt ſenſus. Dixerat Salomon verſ. præced. regem ſapientem ſimilem eſſe leoni, gallo & ariети, ut ei nemo obſiſtere queat; nunc per antithefin ſubjungit nonnullos inſipientes & ſtultos, cùm elevantur ad regnum vel alias dignitates, ſtultitiam ſuam prodere ſtultè loquendo, agendo vel imperando: quapropter eos ſtultè regnum vel dignitatem acceptaſſe, ad quam ob ſtultitiam vel imprudentiam, aut inexperientiam & imperitiam ſe ſciebant meptos & inidoneos; in regimine enim eos ſtultitiam ſuam prius reconditam aliiſque incognitam, ſtultè imperando prodidiſſe, & publicam feciſſe; quæ ea regno vel dignitate non niſi dedecus, & infamiam ſibi conciviſſe. *Si enim intelleciſſet*, id eſt, ſi intelligens, & ſapiens fuiſſet, *ori ſuo impoſuiſſet manum*, id eſt, in regnum vel dignitatem ad quam eligebatur, aut poſtulabator, non conſenſiſſet, nec eam acceptaſſet,

ptaſſet, utpote conſcius ſuæ ineptitudinis & ſtultitiæ. Rurſum accepiato regno filiſſet, id eſt ſilenter, tacitè & modeſtè proceſſiſſet; ne temerè ſtulteque agendo, loquendo vel jubendo, ſtultitiam ſuam proderet.

Summa, hæc ſeotentia indicat imprudentem illius garrulitatem, mordacemque dicacitatem multum mali tam ipſi loquaci, quàm audientibus afferre, utpote quos ad iram, lites, rixas & cædes ſuſcitet, uti explicat v. ſequ. Illum eoim hue pertinere patet ex Hebræo, qui pro *qui autem*, habet *qui enim*, quaſi huius dicti & verſiculi det cauſam.

Portò Septuag. aliò abeunt, vertunt enim, *ſi præſuderis te in lætitia, & extenderis manus tuas cum pugna, inhonorabéris.* Quo nonnulli putant Salomonem monere reges, ne nimis ſint vel blandi, vel ſeveri & rigidi; ſed inter utrumque medii eam tatem gravitate temperent erga ſubditos. q. d. Si, ò princeps, te profuderis in lætitiam, ut tuis ſubditis feſtivè & ſimiliter nimis uſus fueris; *inhonorabéris* ab ipſis, quia ſcilicet. ipſi tua lenitate abutentur, tecumque agent quaſi pares cum pari, imo quaſi ſubditi cum rege, quòd ſi vice verſa *extenderis manus tuas cum pugna*, id eſt, ſi in eoſdem ſeverè & pugnaciter egeris, vun & manus eis inferens, minas jactans, pugnas indicens, ſimiliter *inhonorabéris*. Nam ſubditi ut ſe tueantur, & vim injuriamque propulſent, principes ſuos impetere, violare & lædere non formidant. Hæc quoque trahunt verſionem Vulgatam, multa in eo ſupplendo.

Verùm facilius traxeris verſionem Septuag ad Vulgatam, illique accommodaris. Eſt eoim unica gnome unimembris, non bimembris: alioqui enim repetereturTé δ. Senſus ergo eſt, q. d. Si, ò princeps, in ſublime evectus te effuderis, more ſtultorum eum ſubditis leviter jocando, eos carpendo, vellicando, verberando, & quaſi joco pugnando, inhonoraberis; hoc eſt, ſi ſubditos petulanter verbis vel pugnis vexaveris, illi te inhonorabunt & vilipendent, ubique ſimilia regerent, neque ſimiliter verbis & pugnis appetent. Idem eſt ſenſus Vulgatæ: unde ſequitur.

Vers. 33. QUI AUTEM FORTITER PREMIT UBERA AD ELICIENDUM LAC, EXPRIMIT BUTYRUM: ET QUI VEHEMENTER EMUNGIT, ELICIT SANGUINEM: ET QUI PROVOCAT IRAS, PRODUCIT OFFENSIONES.] Pro *qui fortiter premit, emungit, provocat*, hebr. idem eſt nomen Pʿ *mits*, id eſt emulſor, emunctor, expreſſor; vel. ut alii, emulſio, emunctio, expreſſio. Hebr. ergo ſic habent, *quia emulſor lactis educit butyrum, emunctor naſi elicit ſanguinem, & emunctor furorum producit litem*; Septuag. *mulge lac, & erit butyrum; ſi autem expreſſeris nares, exibit ſanguis; ſi autem extraxeris formicas, exibunt lites & rixæ*; Chald. *quia qui exprimit lac, elicit butyrum; & de expreſſione furoris exit ſanguis, & de naribus vultus exit contentio*. Aquila quoque pro *naſa* vertit, *furorem*, quia hic maximè in naſo flammante cernitur. Syrus, *a pinguedine lactis exit butyrum; & ſi compreſſeris manum ſuper proritum, egreditur ſanguis: ita in contentione ſociorum procedunt lites*; clarè Vatabl. *certè ut concuſſio frequens lactis exprimit butyrum, & vehemens emunctio naſi exprimit ſanguinem; ita & iritatio iræ vehemens excitat contentionem*. Hinc patet Primò, minùs rectè Bedam, Lyran, Hugonem & alios utrumque prius hemiſtichium, referre ad ubera: q. d. *Qui fortiter premit ubera, exprimit butyrum: & qui eadem vehementer emungit, elicit ſanguinem*. Conſtat enim ex Hebræo & Septuag. priorem emulſionem ad ubera, poſteriorem ad nares referri; qui enim nimis mucum è naribus emungit, tandem pro muco emungit ſanguinem. Perperam quoque Baynus pro *ubera* legit *uterum*, eò quòd butyrum non mulgeatur ex uberibus, ex lacte verò in utre pullato eliciatur butyrum.

Qui valdè emungit elicit ſanguinem: quo ſenſu?

Nam omnes codices Latini habent *ubera*. Ex uberibus enim ſimul cum lacte mulgetur butyrum, butyrum enim cum lacte commiſtum eſt, ejuſque eſt quaſi adeps & pinguedo, quæ in utre ligneo per crebram concuſſionem à lacte ſeparatur, deoſatur & fit butyrum. Denique perperam. Lyran. per *butyrum* accipit adipem. q. d. Qui nimis fortiter mulget premitque ubera, tandem pro lacte quod defiecit; emungit ipſum uberum adipem & pinguedinem: licet enim hoc verum ſit & appoſitum, tamen butyrum non ſignificat adipem. Jam,

Reſpondeo Primò.

Primò, Cajet. per emulſionem & emunctionem accipit dictaturam, de qua explicuit & verſum præcedentem, quæ tuina fuit Romanæ libertatis, dum Julius Cæſar uſurpavit ſibi dictaturam perpetuam, id eſt urbis & orbis imperium.

A Vox enim *quia*, inquit, dat cauſam verſus præcedentis? Ratio ſiquidem quare Roma & vituit & ceciidit à libertate, fuit dictatura & quoniam dictatura bona quandoque effectus fuit, & quandoque malt, ideò affertur una eademque actio proferens quandoque bonum, & quandoque malum: emulſio ſiquidem lactis inventiti proferens bonum, putà butyrum: ex emulſu enim lacte reſultat butyrum; rurſus emulſio invenitur effectrix mali: nam emulſio naſi profert ſanguinem. Et hinc tertio loco applicat ad propoſitum dicendo, quòd emuino furorum profert litem. Ad litteram enim emulſio furorem Cæſaris & Pompeii protulit litem, quam oportuit bello dirimere cum jactura Romanæ libertatis. Verùm hæc explicatio, uti dixi veri. præced. aliena videtur & coacta.

Secundò, alii hanc emulſionem & emunctionem accipiunt hominis in ſenio. q. d. Qui nimis fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, id eſt qui nimis vehementer urget ſtimularque ſuum ingenium, indolem, naturam, ſive ad ſcientiam & ſtudium, ſive ad jejunia, pœnitentias, vigilias, &c ſive ad quid aliud ſuæ complexioni vim inferendo; hic exprimit butyrum, id eſt omnem naturæ vigorem, robur & vires exugit, ut ex vivida fiat effœta, ex læta tetrica, ex benigna iracunda & contentiola. Verùm hic ſenſus à ſcopo Salomonis alienior videtur. *Secundò.*

B

Tertiò, alii aptiùs emunctionem lactis referunt ad eos qui naturæ ſunt facilis & benignæ; emunctionem verò narium ad eos qui indolis ſunt aſperæ & cholericæ. q. d. Sicut qui nimis premit ubera, cum lacte exprimit butyrum, id eſt omnem pinguedinem & adipem: ſic qui nimis premit benignos & mantueros, acriuſque eos urget vel obiurgat, hic eis exprimit omne robur, omnem animum & vites, facitque ut ſint puſillanimes & deiperent. Qui verò aſperos & cholericos nimis urget & increpat, hic elicit ſanguinem, id eſt provocat eorum iram & levitiam. *Tertiò.*

Quartò, alii lac referunt ad amicos, ſanguinem ad inimicos. q. d. Sicut qui lac nimis premit & concutit, elicit butyrum: ſic qui petax eſt, & amicos nimiis poſtulationibus vel querelis urget, hic omnem ab eis exprimit gratiam, ut eis ſiat invitus & exotus: qui verò inimicos acriùs inſectatur & arguit, hic eorum contra ſe iram & furorem conC citat. *Quartò.*

Quintò, Janſen. tam lac & butyrum quàm nares & ſanguinem refert ad idem, putà ad iram & contentionem. Loquitur, inquit, Sapiens de duplici vehementi emulſione altera lactis ex uberibus, altera muci ex oaribus. Et his comparat tertiam, qua expreſſio iram producit discordias. q. d. Sicut per emulſionem lactis ſimul educitur butyrum, & ſicut per emunctionem narium, ſi vehemens eſt, educitur ſæpè & ſanguis: ita ſi quis non cohibeat cogitationes ſuas & conceptam iracundiam, ſed per ſtultitiam ſuam emulgeat eam, & exprimat verbis iracundis & minabundis, voleos ſemper jus ſuum proſequi: aut potiùs qui verbis importunis provocat aliorum iras, ſimul producet & excitabit ſibi diſcordias & contentiones contra alios. Monet ergo hæc parabola comprimendam iracundiam, & ori manum imponendam, cùm quis cangitatur malis vel ſuperbis cogitationibus. Huc accedunt Hebraizantes, qui lac accipiunt non in ubere, ſed in utre concuſſum ut exprimatur butyrum, q d. Sicut lac liquidum & molle, in utre diu vehementerque concuſſum, tandem indurelcit & in butyrum D concretèit: ſic etiam manſueti & benigni, ſi vehementiùs à Superiore vel alio quovis exagitentur, corripiantur aut verberentur, indurelcunt, indignantur & exaſperantur. Hæc expoſitio valdè reſpondet Hebræo. *Quintò.*

Sextò, noſter Salazar tam lac quàm ſanguinem refert ad nimis acrem correptionem, & ad nimiam veſtigalium & tributorum exactionem. q. d. Sicut ita, quiescdem ubera vehementiùs comprimit, exhauſto lacte ſanguinem exſtudit: ſic etiam princeps, qui ſubditos tuos nimia levitate compeſcit, & pluſquam ſatis eſt legibus premit, non utique bonos mores & juſtam vivendi rationem illis ſuadet, ſed eorumdem iram & furorem in ſe concitat, & impatientes animos ad bella & ſeditiones cogitandas exacuit. Simili ratione monet hæc gnome, tributa à ſubditis parcè admodum exigenda; ſubditos uberum in morem mulgendos eſſe, non emungendos & exhauriendos: nam ubi ſe exhauriri vident, ſeditiones cogitant. *Sextò.*

Huc

Huc facit Alexandri Magni reſponſum apud Plutarch. in Apophth. qui cuidam ſibi ſuggerenti, ut majora tributa populo ſuo imponeret: *Odi*, inquit, *elitorem, qui radicitus olera exſcindit*. Et Tiberii Cæſaris apud Maximum ſerm. 13. *Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere*. Ita ipſe more ſuo eleganter & ingeniosè: niſi quòd non ſatis aptè hic per expreſſionem butyri intelligitur expreſſio adipis, id eſt fortunarum à ſubditis. aliud enim eſt butyrum, aliud adeps. Rurſum lactis bonum & fructus eximius eſt, quòd contuſum det butyrum. Butyrum enim eſt flos, ſuccus & pinguedo lactis: quare butyrum non malæ, ſed bonæ rei & nominis eſt ſymbolum & omen.

Septimò, genuine. Septimò ergo planè & genuinè, lac pertinet ad virtutem modeſtiæ & manſuetudinis, ſanguis ad vitium ſuperbiæ & aſperitatis. Hebr. enim כי *Ki*, id eſt *quia*, indicat hic dari cauſam ejus quod dixit v. præced. ſtultum elevatum in ſublime prodere ſuam ſtultitiam, ſtultè & ſuperbè loquendo, agendo, imperando. Unde priorem lactis & butyri parabolam non applicat Salomon, ſed velut obviam & facilem legenti applicandam relinquit; poſteriorem verò naſi & ſanguinis applicat, quia propoſito ejus ſervit, ſcilicet ut illà probet ſtulti elevati ſtultitiam. Senſus ergo eſt, q. d. Sicut qui fortiter trahens ubera mulget lac, & ex eo fortiter concuſſo elicit butyrum: ſic qui modeſtè, ſuaviter & blandè loquitur, atque huic blandè loquendi modo fortiter & conſtanter inſiſtit, præſertim ſi rex ſit & princeps, dum quid gravius imperat vel poſtulat; hic conciliat ſibi audientes & ſubditos, eoſque velut leni ſuavique butyro paſcit & recreat, ac viciſſim ab eis butyrum, id eſt pinguedinem, gratiam, dulcedinem, amorem, officia, tributa elicit & impetrat. Ex adverſo ſicut qui acrius emungit nares, eductis ſordibus & muco prolicit ſanguinem: cùm enim natura plus pituitæ, quod emungenti ſuggerat, non habeat, exhauſta urgenti ſuggerit ſanguinem qui ſibi reſtat: ſic pariter qui ſordida, putta ſuperba, iracunda, minacia, contumeliosa proloquitur, parit contentiones, lites & rixas, ac præſertim rex & princeps, qui duris imperiis, oneribus, miniis & ſupplicüs vexat ſtimulatque populum; hic eum ad rebellionem, ſeditionem & cædes ſuſcitat, ut indignans tandem graſſetur in ipſam principis familiam, omniaque ſanguine & flammis populetur & vaſtet.

Monet ergo hæc gnome reges, & quoſlibet alios, ut ſubditorum, familiarum & cæterarum quorumlibet benevolentiam ſibi concilient modeſtè, leniter & blandè imperando, agendo, loquendo; vitent verò eorum malevolentiam, utpote quæ utriſque diſſidium, rixam & extremam perniciem afferat. Quare rex, & quivis alius in ſubditos ceteroſque durus & ſævus, ſtultus eſt & deſipit; qui verò in eos comis eſt & benignus, hic ſapit tum ſibi, tum toti populo.

Hunc eſſe ſenſum liquet Primò, ex Septuag. dum vertunt, *emulge lac, & erit butyrum: ſi autem expreſſerit nares, exibit ſanguis*. Quæ verba ſatis ſignificant aliò pertinere lac & butyrum, ſcilicet ad modeſtiam & blanditiem ſermonum, aliò nares & ſanguinem, putà ad duritiem & ſævitiam loquendi, agendi & imperandi. Idem ergo hic dicitur quod cap. 15. 1. *ſuſpenſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem*.

Secundò, idem liquet ex Hebræo, ubi in tertio membro, putà in applicatione parabolæ, אפים *appaim*, id eſt *iræ*, & nomine & ſignificato reſpondet אף *aph*, id eſt *naſo*, ex quo elicitur ſanguis, de quo dictum eſt in ſecundo membro: planè verò diſſidet à חמאה *chema*, id eſt butyro, quod nominatum eſt in membro primo.

Tertiò, quia ita hæc ſecernunt & opponunt S. Gregor. tam Magnus, quàm Nazianz. Beda, auctor Catenæ Græcor. Gloſſa, Janſen. Baynus & alii. Quocirca huic expoſitioni inſiſtens S. Greg. 2. Moral. cap. 1. myſticè ſic exponit: *Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, &c. Ubera quippe fortiter premimus, cùm verba ſacri eloquii ſubtili intellectu penſamus, qua preſſione dum lac quærimus, butyrum invenimus, quia dum nutriri vel levi intellectu quærimus, ubertate interna pinguedinis ungimur: quod tamen nec nimis, nec ſemper agendum eſt, ne, dum lac quæritur ab uberibus, ſanguis ſequatur. Plerumque etenim dum verba quidam ſacri eloquii plus quam debent diſcutimus, in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem quippe elicit, qui vehementer emungit, quia carnale efficitur hoc, quod ex animæ ſpiritus diſcuſſiens ſentitur*. Hinc pertinet illud D. Gregor. Nazianz. orat. 1. *Mulge lac, ais ille, & eris butyrum, id eſt ſedulo exquire, & fortaſſe in his ſuculentius aliquid invenies*.

Hæc gnome variis aptatur. Porrò hæc gnome generalis eſt, quare variis aptari poteſt, ut magiſtris plagiariis in diſcipulos ſævientibus, & ſanguineis plagis errata caſtigantibus: confeſſariis, qui nimiis pœnitentiis & præceptis pœnitentes arctant: rectoribus, qui nimiis legibus, reprehenſionibus, nimiſque rigida diſciplina ſubditos ſtringunt. quibus competit illud: *Si ſtrinxeris, erumpit*. hi enim ſubditos vel in deſperationem vel in furorem & rebellionem adigunt, cautaque ſunt vel occaſio multorum ſcelerum, ut murmurationum, detractionum, inobedientiæ, conſpirationum, &c. Præfectis, qui in milites nimis acerbi ſunt: telonariis, qui nimium vectigal exigunt & emungunt: magiſtratibus, qui in cives deſæviunt, &c. Unde Dionyſ. *Per hæc*, inquit, *edocetur, quod non debemus nimium importune ab alio aliquid poſtulare, ſive cum qui bona eſt voluntatis immoderatius moleſtare, vel nimis acriter increpare, ne exaſperetur, & rerum negeo quod petebatur; ſicque viſcera pietatis extrahantur ab eo, qua nomine exprimimus butyri, & vitam animæ (quæ eſt gratia Dei) amittat. Hinc Seneca loquitur: Nihil petat, quod negaturus eſt; nihil neges, quod petiturus es. Itemque: Furor fit patientia ſæpius laſa. Et: Denno beatus animus laſus, gravius multo proſilit*.

Unde S. Gregor. in epiſt. ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum, ut habetur diſt. 4 cap. fin. Eccleſiaſticis præſcribens, ut jejunium Quadrageſimæ inchoent à Dominica Quinquageſimæ, excipit laicos & ſæculares, qui illa Dominica, & duobus ſequentibus diebus ſolent celebrare Bacchanalia, ac vino & carne ſe ingurgitare, *Nec à tali conſuetudine*, inquit, *averti poſſunt, & ideo cum venia ſuo ingenio relinquendi ſunt, ne forte pejores exiſtant, ſi in tali conſuetudine prohiberentur. ut enim ait Salomon: Qui multum emungit, elicit ſanguinem*. hæc S. Gregor.

Exempla. Denique exempla hujus ſententiæ ſunt in Julio Cæſare, qui nimio faſtu emungens ſenatum, nullique è ſenatoribus ſalutantibus aſſurgens; ac perpetuam dictaturam, Imperatoris nomen, cognomen patris patriæ, regiam poteſtatem, ſtatuam inter regia, ſuggeſtum in orcheſtra, imò ſedem aoream in curia, templa, aras, ſimulacra, pulvinar, flaminem, &c. ſibi arrogans, omnium iram & invidiam ſibi conflavit. quo factum eſt ut ſexaginta ſenatoribus in ejus necem conjurantibus, in ſenatu 23. vulneribus confoſſus, velut tyrannus & patriæ oppreſſor mactatus ſit, uti fuſè narrat Svetonius in ejus Vita cap. 76 & ſequent. Et in Caligula, qui cùm in quoslibet lævitia, libidine, rapinis, extorſionibus, cædibus ad libitum graſſaretur, monitus ab Antonia avia, ut modeſtius ageret, tamquam parum eſſet non obedire: *Memento*, ait, *omnia mihi & in omnes licere; oderint, dum metuant*. Infenſus turbæ ſibi adverſanti exclamavit: *Vinam populus Romanus unam cervicem haberet*, ut ſcilicet eam unico ictu amputaret. Caſſio Chæreæ tribuno & familiari ſuo arridens, cautam rogatus, dixit: *Rideo*, ait, *quia caput tuum in manu mea eſt, ut illud adſibitum tibi tollam*; quare ab eodem præventus, gladio perculſus trucidatusque eſt. Et in Nerone, qui ſenatores proſcribens, ſpolians, occidens, ab eisdem hoſtis patriæ judicatus, fugiens ne ab inſequentibus comprehenderetur, ipſe ſibi fugione in pectus adactu necem conſcifcere coactus eſt ita Sveton. in Cajo & Nerone. Exempla quotidiana quilibet cernere & notare poteſt in provinciis, urbibus, congregationibus, quibus præſident homines imprudentes, ſuperbi, inhumani, avari, rigidi & ſævi, qui ſubditorum iras & ſeditiones ſua aſperitate in ſe provocant. Nota eſt hiſtoria Roboam, qui minans ſe tributis & oneribus emuncturum populum, decem tribus à ſe domoque Davidis in perpetuum avertit, ac regno Iſraelis exeidit, 3. Regum 12.

CAPUT

CAPUT TRIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon recenſet monita ſibi à matre data de cavendo vino & mulieribus, deque ſectanda beneficentia & juſtitia. Inde v. 10. in matris gratiam & laudem, mulierem fortem & ſtrenuam, ac in ea matrem matriſque dotes depingit & celebrat.

1 VErba Lamuelis regis. Viſio, qua erudivit eum mater ſua. 2 Quid dilecte mi, quid dilecte uteri mei, quid dilecte votorum meorum? 3 Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & divitias tuas ad delendos reges. 4 Noli regibus, ò Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt ubi regnat ebrietas. 5 Et ne fortè bibant, & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis. 6 Date ſiceram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo: 7 Bibant, & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius. 8 Aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt: 9 Aperi os tuum, decerne quod juſtum eſt, & judica inopem & pauperem. 10 Mulierem fortem quis inveniet? procul, & de ultimis finibus pretium ejus. 11 Confidit in ea cor viri ſui, & ſpoliis nnn indigebit. 12 reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ ſuæ. 13 Quæſivit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. 14 Facta eſt quaſi navis inſtitoris, de longè portans panem ſuum. 15 Et de nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis. 16 Conſiderà vit agrum, & emit eum: de fructu manuum ſuarum plantavit vineam. 17 Accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roboravit brachium ſuum. 18 Guſtavit & vidit quia bona eſt negotiatio ejus: non extinguetur in nocte lucerna ejus. 19 Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fuſum. 20 Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem. 21 Non timebit domui ſuæ à frigoribus nivis: omnes enim domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicibus. 22 Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſſus & purpura indumentum ejus. 23 Nobilis in portis vir ejus, quando ſederit cum ſenatoribus terræ. 24 Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo. 25 Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die noviſſimo. 26 Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua ejus. 27 Conſideravit ſemitas domus ſuæ, & panem otioſa non comedit. 28 Surrexerunt filii ejus, & beatiſſimam prædicaverunt: vir ejus, & laudavit eam. 29 Multæ filiæ congregaverunt divitias: tu ſupergreſſa es univerſas. 30 Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum, ipſa laudabitur. 31 Date ei de fructu manuum ſuarum: & laudent eam in portis opera ejus.

VERS. 1. VERBA LAMUELIS REGIS) Sicut Salomon cap. præced. in hoc ſapientiæ quaſi ſympoſio, induxit Agurem loquentem elegantiæ cauſa, & tamen in Agure ipſe loquitur Salomon, ſic hic induxit Lamuelem interloquentem; & tamen in Lamuele non alius loquitur quàm Salomon. Sic Plato io ſuis dialogis inducit Protagoram, Socratem, Cratylum, & alios interloquentes, & tamen in iis non alius loquitur quàm ipſe Plato. Sic hodie mihi ſcribunt libros & dialogos, in quibus inducunt loquentes Philotheum, Philotimum aliaſque perſonas veras, vel fictas. ut ex earum ſignificato vel analogia libri argumentum & ſcopum indicent, itaque ſuavius in animos legentium influant. Ergo *verba Lamuelis*, id eſt Salomonis, ita omnes Hebræi, Græci & Latini: nec enim ullus alius apud Hebræos vel exteros invenitur rex, qui dictus ſit Lamuel. Theodotion vertit, *verba Rebuel*, quia *Lamuel* ſubinde commutatur vel depravatur in litteram reſch.

Quæres, cur Salomon vocatur *Lamuel*? Reſp. Variæ ſunt analogiæ & cauſæ, ob varia Lamuelis etyma.

Primò enim Baynus cenſet *Lamuel* idem eſſe quod *lemoel*, id eſt *cui eſt Deus*: R. Salomon verò autumat *Lamuel* idem eſſe quod לְאֵל *iel*, id eſt Dei vel Deo: Salomon enim fuit B Dei quaſi peculium, imò filius, unde typos fuit Chriſti ex ſe oaleituri. Hinc de utroque dicitur à Deo: *Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium*, 2. Reg. 7. 14. Rurſum Salomon à puero Deo fuit dilectus, dicatus & conſecratus. unde ab eo per Nathan vocatus eſt *Iedidia*, *id eſt amabilis Domino, eò quod diligeret eum Dominus*, 2. Reg. 12. 25. Sic rex Melchiſedec Geneſ. 14. vocatur ſacerdos *Iael elion*, id eſt Dei Altiſſimi, ſcilicet conſecratus Deo omnipotenti; *el* enim ſignificat Deum qui potens eſt per eſſentiam & omnipotentiam, ita ut ab eo omnis poteſtas, vis & robur hominum, angelorum & creaturarum omnium, ceu radius à ſole dimanet, ſic ut hoc nomine omnis creatura arctiſſimè Deo obſtricta ſit ad eum amandum, colendum, gratias agendum, invocandum, omnibuſque corporis & mentis viribus ſerviendum.

Secundò, Syrus *Lamuel* decurtans vertit *muel*, ſicut Galli decurtantes nomen *Emmanuel* dicunt *Noel*: unde diem natalem Chriſti vocant *Noel*. *Verba Mathi regis Pro-*

phetæ, inquit Syrus. Jam *Muel* dicitur מוּאֵל *muel*, id eſt *à Deo*, ſcilicet electus, evectus & conſecratus rex, regum omnium potentiſſimus, ditiſſimus, ſapientiſſimus. *Verba Lamuelis* ergo, hoc eſt verba ejus, qui à Deo creatus fit rex, ita R. Levi.

Tertiò, *Lamuel* alii dici cenſent, quaſi לָמַד לְאֵל *lemud el*, id eſt doctus à Deo, ot litera *daleth* durior euphoniæ cauſa elidatur: Salomon enim ſapientiam à Deo infuſam accepit quam hic depromit. Unde Septuag. pro דִּבְרֵי *dibre*, id eſt *verba*, legentes דְּבָרַי *devarai*, id eſt *verba mea*, vertunt, *verba mea profectaſunt à Deo, quæ velut oraculum dedi à matre mea*. ita auctor Catenæ Græcor.

Quartò, *Lamuel* vel *lamuel*, uti vocatur ver. 4. dici poteſt, quaſi עִם לְאֵל *lemmoel*, *id eſt cum illo eſt Deus*, unde pollea filius eius Chriſtus, qui ei in regno Iſraelis, id eſt Eccleſiæ, fideliom, ſucceſſit, dictus eſt Emmanuel, id eſt *nobiſcum Deus*, Iſaiæ 7. ita Aben Ezra. Sic Salomon cap. præced. v. 1. vocatus eſt *Ithiel*, id eſt *cum quo eſt Deus*. ita Beda, Lyran. & alii. Hinc Lamuelis nomen alludit ad id quod Nathan Propheta dixit Davidi: *Quemodo fuit Dominus cum domino meo rege, ſic ſit cum Salomone*, 3. Reg. 1. 37. Et ad illud angeli ad Gedeonem: *Dominus tecum, virorum fortiſſime*, Iudic. 6. 12. Hoc etymon, æquè ac illud primo loco recenſitum, valdè eſt plauſibile.

Quintò, alii *Lamuel* cenſent componi ex עִם *im* & לְ *el* q. d. *Cui in matrem fuit Deus*. Salomonem enim Deus amavit, inſtruxit, evexit quaſi mater.

Sextò, Janſen. cenſet *Lamuel* eſſe deflexum à *Salomone*, ac ſignificare *ipſi Deus*, vel *cum ipſo Deus*. Unde Aquila vertit, verba *Lammun*, id eſt Salomon. Omiſſa eſt enim prima litera S, & additum eſt nomen Dei *el*, & videri poteſt hoc nomen matrem ei tribuiſſe, poſtquam videret Deum eſſe cum eo: quoniam ei verbis matris nomen hoc ponitur, ut quæ priùs vocavit eum Salomonem, nunc omiſſis quibuſdam & quibuſdam additis, vocaverit eum *Lamuel*. Dicuntur autem verba lubricta eſſe verba *Lamuelis*, cùm mox dicat eſſe verba matris ſuæ, ſive quòd ſint ab ipſo deſcripta, ſive quòd ad ipſum pertinent, tamquam ad ipſum peculiariter à matre dicta.

De-

Septimò. Denique *Lamuel* alludit ad *Samuel*. Sicut enim *Samuel* dictus eſt quaſi è matre Anna ſterili *poſtulatus*, & impetratus *à Deo*, 1. Reg. 1. 20. ſic Salomon dictus eſt *Lamuel*, quaſi datus à Deo Deoque dicatus. Rurſum Salomon *Lamuel* vertit, *in ipſo Deus*, quia Salomon fuit typus Chriſti, in quo *plenitudo divinitatis habitavit corporaliter*, Coloſſ. 2. v. 9. Hugo ceolet quòd Salomon infans vel parvulus, à matre unicè eum diligente ex deliciis amoris, delicato nomine vocatus ſit *Lamuel*, uti pueri à matribus inſigno pauliper nomine proprio, alio vicino deliciosè compellantur. Aben Ezra centeſ nomen *Lamuel* à matre cùm his monitis datum Salomoni poſt mortem patris Davidis, cùm jo ipſam tota filii cura recumberet, ut eum formaret ad regnum. regendi enim dat præcepta, ac proinde Salomoni non parvulo, ſed grandiori, & iam proximè regnaturo à matre illa data videntur.

VISIO QUA EDOCUIT EUM MATER SUA] Pro *viſio* hebr. eſt מַשָּׂא *maſſa*, id eſt *onus*; Aquila, *pondus*; Symmach. *aſſumptio*, S. Ambroſ. ad virgines, *admonitio*; Chald. *prophetia & correptio, qua erudiuit eum mater ſua*.

Hebræi, quos ſequitur Arboreus & Dionyſ. tradunt hæc à Bethſabee matre Salomonis per correptionem dicta fuiſſe, eò quod ille prima die ouptiarum cum filia Pharaonis, qua & templum dedicatum eſſe aiunt, cùm largiùs genio vinoque indulſiſſet, totam noctem audiendis organis ceteriſque muſicis inſtrumentis inſomnem traduxiſſet: ex quo poſtridie ad horam uſque quartam diei ſommum cœpit. quo factum fuerit ut uſque in horam diei quartam, præter morem reiecta & dilata fuerit oblatio ſacrificii iugis, quod ex lege primo mane offerri debebat; eò quòd ipſe templi claves ſub cervicali ſuppoſitas habetet. Unde amanter, ſed acriter matrem corripuiſſe eum ceu filium, dicendo: *Quid dilecte mi?* &c. q. d. Quid tuis, ò fili, voluptatibus adeò indulges, ut eas divina officia poſt ponas? Verùm hæc fabellam ſolent, & Judæorum ſomnia videntur.

Cur hæc dicta vocantur viſio? Reſponſio Prima.

Quæres, cur hæc Bethſabee matris Salomonis inſtructio, & admonitio ad filium vocetur *viſio*, id eſt prophetia? Reſp. Varii varias dant cauſas. Prima eſt, quod vera & certa, æquè ac gravis, & pia ſic inſtar prophetiæ, ut ſit cataclyſi. ita Vatabl. Secunda, quo Bethſabee videns Salomonis completionem, indolem & mores in gulam & venerem proclives, conjecturet id quod evenit, ſcilicet Salomonem fore mulierioſum, vinolentum & voluptuarium, ideoque hæc ejus vitia, cujus tam indicia cernebat, caſtiget. Conjectores enim vocantur divini, & conjectare ſubinde vocamus divinare vel prophetare: quia conjector idem facit quod Propheta, nimirum attingit, & prædicit id quod verum eſt, licèt Propheta id faciat ex revelatione divina, conjector ex ſagacitate & indiciis naturalibus. Tertia, quod Bethſabee hæc acceperit à Nathan, qui verè erat Propheta: Nathan enim hæc videtur ſuggeſſiſſe matri, ut iis imbueret Salomonem. ita Cajetan. Quarta, quod matres & patres filios ſint quaſi Dei vicarii, &, ut ait Plato libr. 11. de Legib. *Dei ſimulacra*, imo dii quidam terreſtres; quare eorum monita & conſilia ea reverentia, & obſervantia à filiis excipienda ſint, quaſi eſſent Dei oracula, ut vertunt Septuag. Itaque ea ſe hæc à matre excepiſſe teſtatur hic Salomon. ita Baynus.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Quinta propria, & genuina eſt, quod Bethſabee hæc dictarit Salomoni ex inſtinctu Spiritus ſancti: illo enim afflata velut prophetiſſa hæc dixit & docuit Salomonem. Id patet ex eo, quod hæc eius monita ſint pars Proverb. id eſt ſacræ Scripturæ, ideoque fide divina credenda quaſi verba Dei & Spiritus ſancti, idque non tantùm quatenus referuntur à Salomone, ſed etiam quatenus dicta ſunt à matre. Salomon enim verba non ſua, ſed matris refert in ſuum hunc factum, & Canonicum Proverb. librum, eaque vocat *viſionem*, id eſt doctrinam per revelationem à Deo acceptam, putà oraculum Dei. Movit enim Spiritus ſanctus mentem, & os Bethſabee ad hoc eloquendum, quia prævidebat Salomonis in mulieres, & vina prolapſum, ideoque eum præmonendo præcavere volebat. Sic omnes ſcriptores Hagiographi vocantur Prophetæ, & quælibet S. Scriptura, etiam hiſtorialis & ethica, à S. Petro epiſt. 2. cap. 1. v. 20. vocatur *prophetia*, id eſt revelatio vel arcanæ, ſive oraculum Dei. Nam ut ait Philo libr. de Præm. & pœnit. *Propheta eſt interpres Dei dictantis oracula*. Addunt Baynus, Janſen. Pineda, & alii, Bethſabee verè propriequè fuiſſe prophetiſſam, ac ex revelatione Dei prævidiſſe Salomonis

Bethſabee fuit prophetiſſa.

A ruinam, ideoque tam ſollicitè de ea hic filium præmonere. Vide Pinedam lib. 1. de Reb. Salomonis cap 4. num. 8. & ſequ. ubi docet Bethſabee poſt adulterium cum Davide pœnituiſſe, fuiſſeque feminam probam, & Deum timentem, ideoque vocari ancillam Dei: *Deus*, inquit Salomon Sapient. 9. 5. *patrum meorum, quoniam ſervos tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ*. Porro Bethſabee hic monet Salomonem de quatuor rebus ipſi maximè neceſſariis: Primo, ut caveat à mulieribus; Secundò, ut caveat à vino tam ipſe, quàm omnes procetes; Tertiò, ut in afflictos ſit clemens & liberalis; Quarto, ut iuſtitiam præſertim pauperum tueatur.

Myſticè, Beda per matrem accipit Dei gratiam, quæ interius hanc ſapientiam docuit Salomonem, ut & ipſe eandem alios doceret. Auctor Catenæ Græcor per matrem accipit ſapientiam, quaſi ipſa Salomonem ceu filium hic inſtrueret.

QUID DILECTE MI, QUID DILECTE UTERI MEI QUID DICECTE VOTORUM MEORUM?] Hebr. *quid fili mi, quid fili uteri mei, quid fili votorum meorum?* Chald. *quale væ fili mi? væ fili uteri mei, væ fili votorum meorum?* Vers. 2.

B q. d. Magoum væ, id eſt magnus dolor, magna pernicies tum præſens tum æterna tibi, ò fili, imminet, ſi ſequaris vina, & mulieres, in quaſte proclivem video. Septuag. *quid fili ſervabis? quid? dictionem Dei primogenite tibi dico fili: quid fili mei veneris? quid fili votorum orationum?* Syrus, *væ fili mi*. τὸ *quid* ter repetitur ad pathos, ut mater vehementiam amoris ſui filio indicet, ac hæc documenta vehementer ei commendet. & inculcet. Supplendum eſt hic verbum aliquod: hoc enim deſideratur, quod varii variè ſupplent. Sunt ex Hebræis inter quos eſt R. Levi, qui putant hanc fuiſſe matris ſponſionem, quæ rogata à filio poſt mortem patris, ut aliquid ab eo peteret, reſpondit: Quid fili mi, & quid fili uteri mei, non quem educavi, ut filia Pharaonis educavit Moyſen, ſed quem peperi; quid petam niſi ut ne des mulieribus fortitudinem tuam; Alii tum tandem putant matrem his verbis etiam erga filium, cùm videret eum multas accipere uxores, præſertim alienigenas: ſed cùm hanc admonitionem, & correptionem matris tamquam prophetiam proponat nobis; melius intelligimus etiamnum puerum his verbis fuiſſe inſtructum Salomonem à matre, eamquam divinante qualis futurus eſſet, quod ad amorem mulierum ſpectat. *Quid fil. mi, & quid fili uteri mei?* Supplendum eſt aliquid: Quid fili mi cogitas, vel quem animum habes in me, quæ to portavi in utero, quæ pro te vota feci? Alii ſic: *Quid fili mi, quid fili uteri mei?* ſupp. facis, qui multiplicas tibi uxores: & tantopere dedituses amoribus mulierum? Alii ſic: *Quid fili mi*, ſupple, petam abs te? Quid, inquam, petam, quæ geſtavi te in utero meo, quòd te outeiverim & educaverim? Mihi magis ut ridet, ut ad ea quæ ſequuntur referantur hæ interrogationes. ut ſit ſenſus; Quid fili mi, & quid fili uteri mei potiſſimùm te admoneam pro maximo quo ta prolequor amore? quid a te petam vel exigam ut facias? utique non aliud, quàm id quod lubuiogo: *Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam*, &c.

C

Unde auctor Catenæ Græcor. iuxta Septu. ſic clarè vertit, *quid fili, quid tandem cuſtodies, nifi ſermones Dei? quid fili primogenite (ne enim compelle) quid fili uteri mei? quid fili votorum meorum aliud te monoam, quàm ne mulieribus dederis divitias tuas?*

D QUID DILECTE MI?] Pro *dilecte* hebr. eſt בְּרִי *beri*: quod Primò, Septuag vertunt, *fili*; *ber* enim chaldaicè ſignificat filium. Secundò. *bar* (unde *beri*) hebr. derivatur à בָּרַר *barar*, id eſt, mundus, purus, electus, dilectus ſum; unde vertunt, *quid munde, pure, electe, dilecte mi?* q. d. Tu, ò Salomon adhuc innocens es, purus & mundus: quid ergo commendabo tibi aliud, quam ut talis per ſobrietatem & caſtitatem permaneas? Cave igitur ne te cum mulieribus coinquines, ne purtitatem & innocentiam puerilem deperdas, eamque cum libidine, & ſcortatione commutes. Rurſum tu es dilectus & electus à Deo in regem Iſraelis: vide ergo ut cum diligas amore ſpirituali, & caveas ab amore contrario, putà carnali mulierum Septuag. vertunt, *quid fili mi primogenite?* Fuit enim Salomon primogenitus Davidis ex Bethſabee, quæ plures alios poſt Salomonem filios Davidi peperit, uti oſtendit noſter Pineda libr. 1. de Rebus Salom. capic. 8. Rurſum *primogenitus*, id eſt ſpecie, pulchritudine, prudentia & ceteris

omni-

omnibus ornate, & ſecundùm mea vota ad tantam eminentiam evecte, ideoque præ ceteris dilecte. ita auctor Catenæ Græcor.

QUID DILECTE UTERI ME?] Solent matres ut delicias amoris filiis oſtendant, iiſque ipſos urgeant ad ſibi obtemperandum, reſticare dolores, faſtidia, metus & pericula, quæ pro ipſis per novem menſes ſuſtinuere cùm eos utero geſtarunt. Ita mater Machabæorum: *Fili*, ioquit, *miſerere mei, quæ te in utero novem menſibus portavi, & lac triennis dedi, & alui, & in ætatem iſtam perduxi.* 2. Machab. 7. 27. Rurſum noſter Pineda lib. 1. de Rebus Salomonis cap. 6. cenſet per *uterum*, non tantùm conceptum & partum, ſed & lactationem notari. q. d. Ego te utero meo concepi & genui: ego quoque in ſinu meo quaſi ad pectus & uterum continuè te geſtavi, lactavi, fovi, nec te alna lactandum dedi, ut faciunt nonnullæ nobiles & delicatæ matres: ſed ipſa è meis viſceribus meo ſanguine, putà meo lacte te alui, ut totus quantus quantus es, meus ſis in ſolidum, nullamque ſubſtantiam, carnem & ſanguinem niſi meam poſſideas; quare par eſt ut pariter hæc mea monita tua facias, tuæque mentis penitus interibas.

Vota matris. QUID DILECTE VOTORUM MEORUM] *Vota* hic Primò, accipi poſſunt deſideria. q. d. O fili exoptatiſſime, quem omnibus votis & deſideriis concupivi, cujus bonum totis animæ medullis opto & deſidero. ita Vatablus
Secundò. & Janſen. Secundo, Baynus & Cajetan. q. d. O fili tot votis & deſideriis expetite, tot ſuſpiriis & lacrymis à Deo poſtulate, ut non ſis minus deſideriorum meorum filius quàm uteri mei, otpote quem animo magis quàm corpore enixa ſum. Audi ergo hæc mea, quæ adeò de tua ſalute ſollicita ſum, extrema monita & vota. Tertiò, Beda legit, *quid electa votorum meorum?* q. d O fili electe & evecte jam ad
Tertiò. regnum, quod ego omnibus votis tibi deſideravi & procuravi. Quartò, *votorum*, ſcilicet pro quo multas preces
Quartò. & vota Deo nuncupavi, ut juxta promiſſa Dei feliciter naſcereris, feliciùs educareris, felicitſimè regnares. Ante nativitatem enim Deus promiſerat Davidi ex Bethſabee filium, cui nomen futurum erat Salomon, eique regnum, opes, gloriam omniaque bona deſtinarat ut patet 2. Reg. 7. Bethſabee ergo orabat & vota nuncupabat, ut Deus ſua
Quintò. hæc de Salomone promiſſa exhibetet & compleret. Quintò, nonnulli cenſent Bethſabee fuiſſe ſterilem, ideoque per preces & vota obtinuiſſe à Deo per miraculum fœcunditatem & nativitatem Salomonis. Ita Rupertus in c. 2. Matth. *Septem matres*, ait, *fuiſſe ſterilas ſacra Scriptura memorat, Saram & Rebeccam, Rachel, & eam quæ peperit Samſon. Annam matrem Samuelis, Bethſabee quæ fuit mater Salomonis, & Eliſabeth quæ peperit præcurſorem Domini. quæ ex iſtis nati fuerunt, magni fuerunt, & in plerique (ut iam dictum eſt) admirabiles quaſdam ſimilitudines Domini prætulerunt de virginitate naſcituri, qua naturaliter ſterilis eſt & non parit, videlicet Iſaac & Jacob, Joſeph & Samſon, Samuel, Salamon & Joannes.* Verùm id rectè refutat noſter Pineda loco citato cap. 7. Namex Scriptura liquet, Bethſabee illicò ex adulterio Davidis conceppiſſe prolem; ergò naturaliter erat fœcunda: nam quis dicat Deum adulteræ ſterili, in ipſo adulterio fœcunditatem per miraculum conceſſiſſe? Sic enim viſus fuiſſet Deus adulterium probare, illique cooperari, quòd ergo dicitur ipſa *ſanctificata ab immunditia*, intellige quòd purificata fuerit à ſordibus menſtrui, à quibus lege veteri & Evange-
Sexto. lica potificantur puerperæ. Sextò, idem Pineda, quem ſequitur Salazar, cenſet Bethſabee cùm videret prolem, quam ex adulterio Davidis concepetat, illico morte à Deo percuſſam, fuiſſe percuſſam, ac metuiſſe vehementer ne pari modo ſecundus filius, putà Salomon, ſimili nece feriretur, ideoque pro ejus vita ſolicitam preces & vota nuncupaſſe. qua de cauſa, inquiunt, illum filium votorum ſuorum appellat, id eſt, quem non ſolùm ex utero editum pepererat, ſed in dies etiam voria ac precibus quodammodo reparturiebat. Huc ſpectat lectio Septuag. qui habent, *quid fili mearum orationum?* Itaque Salomon orationum filius dicitur, ſive quia precibus illum mater à Deo obtinuit, ſive etiam quia editum jam in lucem mater precibus à præcoci morte vindicavit, ſive etiam quia regnum, ſapientiam & probos mores eidem mater precibus ſuis exoravit. Quapropter affirmare licet orationem vnà cum Bethſabee Salomonis matrem fuiſſe, aut etiam commatrem: ſic enim in homil. de Anna & Samue-

le S. Chryſoſt. aſſerit orationem in procreando, alendo & educando Samuele Annæ commatrem extitiſſe.

NE DEDERIS MULIERIBUS SUBSTANTIAM TUAM, ET DIVITIAS TUAS AD DELENDOS REGES] Hebr. *ne dederis mulieribus robur tuum, & vias tuas ad delendos reges*; Chald. *ne dederis mulieribus fortitudinem tuam, & vias tuas filiabus regum*; Septuag. Vatic. *ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & mentem tuam & viam in feram conſilii mutationem*; Complut. & Reg. æquè ac Theodot. μετανοίας, id eſt *in pœnitentiam*. Pro *ſubſtantiam* hebr. eſt חיליך *chelecha*, id eſt *robur tuum*, vel *virtutem tuam*; Aquila, Symmach. & Theodot. *pecunias tuas*: in his enim robur tuum conſtituunt divites; Septuag. *opes tuas*. Vers. 7.

Igitur Primò, per *ſubſtantiam* accipias opes. q.d. Ne opes tuas, ò Salomon, profundas in mulieres; meretrix enim eſt abyſſus & vorago, quæ opes quantumvis magnas & regias vorat & torbet.

Secundò, *ne dederis ſubſtantiam*, id eſt robur, carnem & ſanguinem tuum mulieribus: libido enim, & fornicatio exhaurit corporis vigorem ſpiritus & ſanguinem, illudque emaciat & conſumit, imò lue venerea multiſque morbis ruficit & conficit, ut dixi c. 5. v. 9. & ſeqq.

Sextus ergo eſt, q. d. Noli, ò fili mi, mulierum potentum contagio integerrimas regis vires, atque ampliſſimas regni tui opes delere & extinguere. Veta ſunt variis Bethſabee: vero enim præſagio divinavit Salomonis per mulieres lapſum & exitium. Porrò pro *divitias* Hebr. & Chald. habent, *vias tuas ad delendos reges*, Primò, & genuinè, q. d. Ne tneas illas vias, hoc eſt ne capeſſas illas actiones, quibus enervari, deleri & perdi ſolent reges: actiones, hæ ſunt fornicationes, comeſſationes, ebrietates, profuſiones opum æquè ac virium in meretrices, & mulieres. Hæ enim regibus adimunt robur mentis & corporis, iudicium, prudentiam, ſanitatem, æquè ac ærarium exhauriunt, ut iumptus ad rempublicam tuendam neceſſarios non habeant; fiantque inopes, ignavi, viles, imbelles & contemptibiles, quæ ceita eſt pernicies regum. & regnorum, dum reges voluptatibus dediti regnum negligunt, regnique opes in ſuas delicias & luxuria abiumunt. Unde Chald. vertit, *ne des vias tuas filiabus regum*, ut copuleris amore carnali filiabus principum, præſertim regum victiorum Chananæorum, quod lege à Deo vertitum eſt, ut reipſa immemor huius monitimaterni, eis copulatus eſt Salomon cum gravi ſua culpa, æquè ac pœna, 3. Reg. 11. 1.

Syrus, *ne des viat tuas cibis regum*. Ergo verat gulam & libidinem, quibus ſe dedere ſolent reges, qui opibus regiis ad luxum & licentiam carnis abutuntur. Hoc enim hemiſtichium pendet à priori, *Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam*, illudque inculcat & exaggetat oſtendendo eius effectus & damna, ſcilicet quod mulieres perdunt regum opes, famam, dignitatem, robur & vitam. ita Hebræi, Beda, Janſen. Baynus & alii. Exempla ſunt in Davide, Samſone, Sardanapalo, Hercule & ipſo Salomone: hiſce enim mulieres ademerunt ſapientiam, ſanctitatem, robur, vigorem, omneque decus: imò eos effeminarunt, hoſtibuſque prodiderunt & perdiderunt.

Secundò, alii q. d. Noli, o Salomon, tuas opes & vires profundere in mulieres, ne hoc tuo exemplo deleas, & perdas reges, regumque, ac tuos inprimis, proceres & conſiliarios, ut illi pariter ſua in meretrices profundant. Potens enim eſt regis exemplum: illud enim ſubditi & proceres intueri & imitari ſolent.

Tertio, alii cenſent hic diverſum à præcedenti, novumque eſſe monitum de colenda pace cum vicinis, q. d. Noli, ò Lamuel, bellum movere vicinis regibus, ut eos evertas, & regna eorum in te tranſferibas: hoc enim ſuperbum, & iniuſtum eſt; ſed potiùs ſtude paci & amicitiæ, ut quietè, & diutinè regnes, ſiſque uti nomine ita reipſa Salomon, id eſt pacificus. Hoc enim ſapiens pacis conſilium dedit Bethſabee Salomoni, ne in belli moleſtias & damna tam ſe, quàm reges genteſque victimas conjiceret. Idque ſecutus Salomon regnum effecit pacificum, opulentum & fortunatum.

Porrò Septuag. vertunt, *ne dederis mentem tuam & vitam in feram conſilii mutationem*, vel, ut habet auctor Catenæ Græcor. *ne mentem ejtamque tuam et ſtudia mancipes, cuius poſtea te puniteat*. quod fiet, ſi opes vitelque tuas in mulieres prodigas, uti præceſſit. Qua tatione hæc verſio contentiat

cum

cum Hebræo non ſatis liquet. Aliqui ſic adaptant: Sept. inquiunt, ex Hebr. verterunt, *ad delendum reges*, id eſt, delectionem & obliterationem regum. q. d. Ne vias illas & vivendi rationes ineas, quæ cogunt reges ſtylum vertere, ſd eſt ſententias, & conſilia mutare; ut ſit metaphora ab his, qui quod ſemel in tabulis exararunt, converſo ſtylo detergere, & delere coguntor. Alii cenſent Septuag. more ſuo Hebræa non verborenus, ſed quoad ſenſum paraphraſticè reddidiſſe: alibi enim non ſarò magis paraphraſten quàm interpretem agunt. Verior ratio eſt, quòd Septuag. pet l'מלכים *melachim*, id eſt *reges*, ipſelle exſunt *conſilium*, q. d. *Ad delendum conſilium*, hoc eſt ad ſeram conſilii mutationem. Unde mox ſubdunt, *cum conſilio omnia fac*. de quo mox plura.

Vers. 4: NOLI REGIBUS, Ò LAMUEL; NOLI REGIBUS DARE VINUM: QUIA NULLUM SECRETUM EST, UBI REGNAT EBRIETAS] Hebr. *non regum, ò Lamuel, non regum bibere vinum, & gubernatorum non eſt ſicera*; Chald. *obſervata à regibus, ò Lamuel, obſervatæ à regibus qui bibunt vinum, & à potentibus qui bibunt ſiceram*; Sept. paulò aliter, *cum conſilio omnia fac, cum conſilio vinum po. ze: potentes iracundiſſant, vinum autem non bibant*. S. Hieron. in c. 1. Iſaiæ ſic reddit verba Septuag. *potentes verò ſi iracundiſſimi, vinum non bibant*.

Pro nullum ſecretum hebr. eſt לֵיהוֹאֵם *lerozenim*, id eſt *principibus ardet ſicera*. Hebr. enim ר *e* val ל *en*, id eſt *non*, ait Aben Ezra & ceteri. Videtur Noſter in Hebr. legiſſe לֵיהוֹרְזִים *leis rozenim*, id eſt eſt *quia non ſecretarii*, ſcilicet ſunt, *ubi eſt ebrietas*: unde vertit, *quia nullum ſecretum eſt, ubi regnat ebrietas*. *Rozenim* enim ſecretarios & ſecretorum ſcrutatores ſignificat, ut patet Iſaiæ 40. ita Janſen.

Quæres, cur Septuag. pro *Noli regibus dare vinum* vertuot, *cum conſilio omnia fac*; Hebr. enim *melachim* ſignificat *reges*, non *conſilium*. Reſp. Hebr. *melachim*, id eſt reges, figoificat quoque *conſilium*, מֶלֶךְ *melach*, id eſt regnare, ſignificat quoque conſulere, eò quòd verè regnare ſit conſulere reipub. ſive cum conſilio, & prudentia rempubl. gubernare. Unde rex idem eſt qui conſultor, & prudens gubernator, uti multis oſtendi Daoiel. 4. 24. juxta illud S. Baſilii apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 5. *Proprium eſt regis, iis quibus præſit proſpicere. Regnum eſt legitima præfectura*. Idque planè hic & Eccleſ. 2. v. 22. ſignificant Septuag. dum pro *melachim*, id eſt reges, vertunt, *conſilium*: quare pro מל *el*, id eſt *ea*, legerunt מל *el*, id eſt *ad eum*. Unde appoſitè vertunt, *cum conſilio omnia fac, & cum conſilio vinum bibe*, putà ſobriè, parcè & moderatè, quantum ſanitas mentis, & corporis requirit. q. d. Cave, ò fili mi, Salomon tex, à multeribus æquè ac à vinolentia, quia utræque auferuot conſilium maturamque deliberationem & prudentiam, quæ in rege ad ſapientes ſegendum requiritur vel maximè; juxta illud Oſee 4. 11. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor*, uti pluribus ibidem oſtendi. Atque hac de cauſa in regibus majora ſunt peccata & culpæ quàm in plebeiis, quia ſcilicet impediunt tanum conſilium, quod ſommè regibus ad rectè tegendum eſt neceſſarium, oti docet D. Thomas 2. 2. q. 149. art. 4. in corp. Unde auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. explicat, q. d. Vino potiùs & crapulæ tute impeſes, quàm imperium illorum ſubeas: nam ſi iſthuc feceris, ab honeſto, quod natura vel ratio dictat, non facilè excides. Occuperis norem circa veræ vitis vinum, hoc eſt circa divinatum Scripturarum interpretationem, rerumque natura conſtantium conſiderationem, magnoque judicio, & mentis deliberatione in ea incumbas.

Hinc patet ſenſus Vulgatæ verſionis: *Noli regibus, ò Lamuel, dare vinum*. quæ verba prima fronte videntur non Salomoni interdicere vinum, ſed jubere ut Salomon aliis regibus vinum intetdicat. Verùm hic ſenſus parergus eſt, imò abſurdus. In Judæa enim unus dumtaxat rex erat Salomon: apud Gentiles vicinos, plures quidem erant reges, ſed his vino interdicese nequibat Salomon. Hioc nonnulli cenſent mattem hìc ſuggerere Salomoni, ne regibus, id eſt præfectis, judicibus & conſiliariit ſuis permittat vioom, ut tobrii ſana dent conſilia, eaque ſerveot ſecreta, ac rempſapienter adminiſtrent.

Verùm, cùm mater hìc ioſtruat Salomonem, ceteraque monita ad ipſummet dirigat, hoc quoque ad ipſum dirigere non eſt dubium. Senſus ergo eſt, q. d. Noli regibus, id eſt, tibi ipſi, ò fili mi Salomon, qui es rex, tuiſque regiis conſiliariis (qui *melachim* quoqoe, id eſt reges, vocantur: regnare enim eſt conſulere reipubl. ut paulò antè diſi) dare vinum, ſcilicet in magna copia, ut fiant temulenti, vinolenti vel ebrii; nam vinum moderatè ſumptum acuit ingenium, conſilium, & ſapientiam ad rectè gubernandum. Eſt euphemiſmus: feſtivè enim, & decorè, honoris cauſa Salomoni loquitur mater non in ſecunda, ſed in tertia perſona more veterum Hebræorum, quem hodie præ. ceteris nationibus Germani ſequuntur, qui dum viris honoratis loquuotus, non dicunt in ſecunda perſona, Domioe facito hoc vel illud; ſed in tertia, Dominus faciat hoc vel iſtud. Odioſum enim & ruſticum eſt tuizare, & dicere, Tu ò rex vel princeps abſtine vino.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Hebræo, ex quo ſic paſſim vertunt, *non eſt regum, ò Lamuel, non eſt regum vinum*: hoc eſt, non eſt tuum, ò Salomon, qui es ſex, indulgere vino, ſed vacare ſapientiæ, & ſapienti Iſraelis gubernationi. Unde & quod Noſter ſubdit in plurali, *Ne forte bibant, & obliviſcantur judiciorum*; Hebræa efferunt in ſingulari, *Ne forte bibat, & obliviſcatur ſtatuti*, id eſt, ne fortè bibas tu, ò tex fili mi Salomon, & obliviſcaris ſtatuti, ſcilicet præcepti, & juris divioi vel humani. Hinc Chald. clarè vertit, *ne forte bibas, & pervertas rationem*.

Noſter Vilalpando in Ezech. cap. 27. v. 25. p. 19. lit. D. putat שִׁכּוֹר *ſechar*, id eſt ſicera inebrians, & ipſa ebrietas, alludere ad שֹׁחַד *ſoar*, id eſt dooum, pretium, munus, quaſi hìc vetetut ptincipibus & judicibus, ne accipiant munera, quia munera eos inebriant inſtar vini, ut juris obliviſcaotur, illudque pervertant. vinum ergo hìc accipi pro munere inſtar vini dementante, per catachieſin. Veſùm ex antecedent. & ſeq. liquet hæc omnia ſpectare ad vinolentiam, non ad acceptionem munerum.

NOLI REGIBUS, Ò LAMUEL, NOLI REGIBUS DARE VINUM] Itetat *regibus* ad pondus & emphaſim, q. d. Omnino omnibuſque modis reges arcendi ſunt à vinolentia, tum quia planè dedecoroſum & probroſum eſt; ſi rex, cujus eſt regere regnum, ſit ebrius & regatur à vino, tum quia regum eſt omnia cum ratione, judicio & conſilio facere, ut vertont Septuag. Sobrii ergo ſint oportet, non ebrii & rationis conſiliique impotes. Idem à Salomone didicit Plato, qui lib. 3. de Republ. *Ab ebrietate itaque*, inquit, *omnibus diximus abſtinendum; ſed tamen cùm alii, tum maximè cuſtodi non conceditur, ut ebrietate gravatus ab terrarum ſit neſcius. Nempe ridiculum eſſet cuſtodi indigere cuſtodem*. Cuſtodem vocat principem, quia principis eſt inſtar cuſtodis vigilare, & ab hoſtibus ceterilque malis cuſtodite ſubditos. Er Solon, qui Atheoienſibus hanc tulit legem: *Principi ſi deprehendatur ebrius, morte multetur*. Item Alex. ab Alex. l. 3. c. 11. tradit apud Indos lege ſimilites cautum, ut concubina, vel alia quælibet mulier, ſegem temulentum occidens, hoc donaretur munere, ut ſucceſſori ouberet. Exemplum eſt in Alexandro Magno, qui ex temulentia Clitum ſibi chariſſimum & fidiſſimum occidit. de quo S. Auguſt. Exhort. ad ſacras virgines: *Innumerabiles quidem*, inquit, *iugum dominationis diu recuſantes, vinolentia in alienum redegit arbitrium; Alexander omnium victor à vino victus eſt*.

Reges cavant à vino.

Exempla.

O LAMUEL] Tacitè hìc Bethſabee aliam dat cauſam, cur Salomon ceterique reges abſtioere debeant à potatione, quòd ſcilicet ſint *Lamueles*, id eſt vicarii Dei in terris, cum quibus, & in quibus eſt, imperatque & gubernat Deus. Deus autem planè exors carnis, utpote purus ſpiritus, horret vinoleotos & ebrios. Ebrietas enim facit iracundos, & futtoſos inſtar dæmonum. Uode S. Auguſt. ſerm. 24. eum vocat *dæmonem blandum*, S. Chryſoſt. homil. 5. ad Popul. *Ebrius*, ait, *dæmon eſt voluptarius*. Rurſum S. Baſil. homil. 16. de ingluvie & ebrietate, *Ebrietas*, inquit, *non ſuſcipit Dominum, Spiritum ſanctum depellit. Namut fumus fugat apes; ſic crapula fugat dona Spiritus ſancti*.

QUIA NULLUM SECRETUM EST UBI REGNAT EBRIETAS] Hæc eſt prima ratio expreſſa, ob quam Bethſabee Salomoni & regibus interdicit vino, quòd ſcilicet vinoleotia detegat arcana eorum conſilia, quo fit ut tumultus, ſeditiones, & bella concitentur. *Quod enim latet in mente ſobrii, hoc natat in ore ebrii*. Quocirca ad hunc Salomonis locum alludens S. Auguſtin. ad ſactas virgines. *Ebrius*, inquit, *vultu denſo ſupinus arcambit, & nulli alio cogente præter vinum cordis ſui arcana patefacit, & amicorum commiſſa ſecretu in medium producit*.

Pon-

Pondera illud, *nullo alio cogente præter vinum*, q. d. Vinum ad proditionem ſecreti ebrium non tam agit, quàm cogit.

Gnoma. Nimirum *ſpeculum formæ eſt æs, animi autem vinum*, ait Æſchines apud Maximum ſerm. 30. Hac de cauſa nonnulli principes ſoleot inebriare eos quos ſuſpectos habent, ot ab ebriis expiſcentur & extorqueant arcana eorum conſilia. Nam ut ſit Plato in Sympoſio: *Vinum & cum puerilia & ſine puerilia veridicum eſt*. Hinc illud Poetæ: *Et vino tortus & ira.* Torquentur enim quodammodo homines vino & ira, potiqoe & irati arcana ſibi commiſſa interdum enuntiant. Ita ode 21. lib. 3. Horatius canit:

Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro: tu ſapientium
Curas, & arcanum jocoſa
Conſilium retegis Lyæo.

Rectè verò Plato 1. de Legibus, nullum ſit eſſe tormentum minùs ſumptuoſum, minuſq; noxium ac periculoſum quàm vinum, ad explorandos hominum affectus, & mores. Appoſitè rurſum Horat. ad Piſones:

Dicunt rege magnis argiva cubullia,
Et tocquere mero, quem perſpeniſſe laborant.

Ebrietas revelat arcana; Unde *μαιεύεσθαι ἀπόρρητα*, id eſt crudelis Bacchus, Græcis dicebatur, non tam quia olim vivi homines ei ſacrificarentur, quàm quòd excruciet qui ſeſe illi dicarunt, id eſt ebrios. Et *Ἀπόρρητα* dictus quaſi *τὰ ἐν ἀπορρήτῳ*, hoc eſt *τὰ ἐν κοίτῃ, νύκτωρ*, id eſt mentem feriens, pungens, lancinans, vulnerans. Anacharſis in convivio apud Platonem ita dormiens decubuit, ut quæ procreationis cauſa natura corpori affinxit, ſiniſtra manu; os verò dextra comprimeret, quòd bene poti hominis linguam valentiore fræno exiſtimaret indigere. Quocirca veteres picam Bacchо ſacram fecerunt dicarontque, teſte Natali Comite lib. 1. Mythol. cap. 11. Pica enim eſt garrula & quidquid audierit refert. Idem facit ebrius, unde Horat.

Arcanum domens detegit ebrietas.

Nam *in vino veritas*.

Sapientes Seneca epiſt. 84. *Quemadmodum*, inquit, *muſte dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo jacet, in ſummam parum vis caloris ejecit: ſic nimo exuſtulat, quidquid in imo jacet abditum, effertur & prodit in medium. Onerati mero quemadmodum non continent cibum viæ redundantes, ita ne ſecretum quidem; quod ſuum alienumq; eſt, paritèr effundunt.* Egregiè Ambroſ. hanc eamdem vini vim contemplans dixit libr. de Elis & jejun. cap. 17. *Plerique vino nituntur ut oculeo, & quibus tormenta non elicuit vocem proditionis, eos tantum bibendo, ut patriæ ſtatum, ſalutem civium, defenſionis ſuæ prodant conſilia. Qui inter cyathos toxis quod latere cupiebat?* Cujus rei ſi exempla quæras, notum illud M Craſſi. Is enim, ut Dio libr. 51. bellum contra Dacos & Baſtarnas exercens, admiſit eorum legatos, & convivio ſatis lauto excepit: qui vino pleni ſua omnia conſilia denudarunt. Sic etiam Bonoſus Imper. barbarorum legatos propinato vino ebrios reddebat, extorquebatque quæcumque vellet, ut ait Flavius Vopiſcus Ebrii enim nullum ſecretum tegere norunt; imò, & qui retegunt, ebrii ſunt cenſendi: ebrii enim eſt & inſipientis ſecretum ſuum aperire, ſed maximè extraneo.

Acuit iram. Aliam rationem cur reges abſtinere debeant vino, dat Septuag. dum vertunt, *potentes iracundi ſunt, vinum autem non bibant*. Vioum enim accendit iram & bilem, & iracundos agit in furorem. Unde Plato lib. 8. de Republ. *Ebrius vir*, inquit, *tyrannicum gerit animum; quin etiam fuoioſus & extra ſe poſitus, non ſolum hominibus, ſed & diis imperare contendit, ſperatq; ſe id conſecuturum*. Ac cauſam ſubiicit, quòd ebrietas ſcuit animos & iras, quæ pariunt tyrannidem & furorem. Verè Bratoſthenes apud Stobæum ſerm. 18. de incontinentia. *Vinum*, inquit, *igni æqualem habet vim ut hominem ſubierit, quem convertat in Libycum mare Aquila vel Auſter; itaque prodit latentia in mentis receſſu, animumq; univerſum concutit*. Tillius Cimber vinolentus erat, ideoque iracundus & jugi dominiique impatiens: quare in Julii Cæſaris cædem cum ſociis conjuravit, dicens: *Ego quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* uti refert Seneca epiſt. 84.

VERS. 5. ET NE FORTE BIBANT, ET OBLIVISCANTUR JUDICIORUM, ET MUTANT (commuttent) CAUSAM FILIORUM PAUPARIS] Hebr. *ne forte bibat, & obliviſcatur ſtatuti* (juris & juſtitiæ) *& mutet judicium filiorum afflictionis*. Loquitur mater Salomoni io plorali, & in tertia perſona honoris cauſa, ut dixi. q. d. Ne fortè tu cum tuis conſiliariis bibens vinum, fias temulentus, & per temulentiam obliviſcaris juris, & juſtitiæ; itaque mutes & tranſuertas cauſas pauperum. Unde clarè Chaldæus vertit, *ne forte bibas & perverias rationem tuam, & mutes judicia omnium filiorum pauperis*; Septuag. *ne obliviſcantur ſapientiæ, & recte judicare non poſſint imbecilles*; vel, ut auctor Catenæ Græcorum, *ne infirmos ac debiles conterat*, Syrus, *à regibus cave*, vel, *nebibas & obliviſcaris in veſtigationis, & obliviſcaris judicii filiorum pauperis*.

Cauſa phiſica, Cauſa phyſica eſt, quod ebrietas mentem ſopit, imò mergit & ſepelit in vino, ut homo jam ſit rationis impos, nec tam homo, quàm brutum: quare ſapientiæ, juris, juſtitiæ, cauſarum, rerumque omnium eum capit oblivio. Fumis enim vini turbatum babet cerebrum, qui ſpecies phantaſiæ obnobilaot, confundunt & commiscent, ut pro veris falſa imaginetur, & videre ſibi videatur. Cauſa ethica eſt, quòd ebrietas faciat hominem levem, petulantem, iræ & amori obnoxium, ut ſopita jam ratione io gratiam amici compotoris, multa promittat & faciat quæ juri, & honeſtati adverſaotur. *ethica;*

Quocirca S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 41. *Illic*, inquit, *qui in ebrietate & luxuria vivunt, dici ita caliginem nocturnam vertitur, non quidem extinctæ ſole, ſed mente ipſorum per ebrietatem obfuſcata. Ebrietas eſt rellę rationis alienatio, & delirium, & ſecundùm animam famitatis perditio. Vinum immodicè potum luxuriæ fomes eſt, voluptatum ſuppeditatio, lues inventutis, anima venenum, rationis extinctio, virtutis alienatio.* Ibidem Clemens: *Omnis vinoſus*, inquit, *inferior eſt ira, & mente vacuus*. Ibidem S. Baſil. *Vinum à Deo*, inquit, *datum temperantibus donum ad conſolationem infirmitatis, laſciscientibus nunc facinus eſt inſtrumentum luxuriæ. Ignis ille qui carni ex vino innaſcitur, fomes ſit ignitorum iaculorum inimici: rationem enim & mentem vinum demergis; affectus animi & voluptates, ut oleum flammam, accendis*. Et mox: *Ebrietas damon eſt ſpeate admiſtus pte voluptatem in animos. Ebrietas mater eſt malitiæ, impugnatio virtutis: hæc ex forti timidum facit, ex modeſto laſcivum, inſtitiam ignarat, prudentiam abolit. Nam ſicut aqua pugnat igni, ſi immoderatio vini mentem ſobriam extinguit. Ebriorum graves ſunt ſomai, profundi, & ſuffocationi, imò revera tanti vicini: vigilię verò ipſorum nimis, etiam quàm ſomni, ſenſum habent: vita enim eis inſomnium eſt. qui cum tunicam non habeant, neque quod in craſtinum tomedant; regnant tamen, & exercitibus imperant in ipſa ebrietate, & urbes ædificant, & pecunias diſtribuunt.* Idem homil. de jejunio: *Ebrietas*, inquit, *ut ſomnum aſſert mortis germanum, ita vigilium habet obliviſam ſomnis adſimilem*.

Quocirca Deus ſacerdotibus, dum ſacria fuoguntur, vino ſub pœna mortis interdixit Levit. 10. v. 9. *Vinum*, inquit, *& omne quod inebriare poteſt, non bibetis tu & filii tui, quando intratis in tabernaculum teſtimonii, ne moriamini: quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras: & ut habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum, inter pollutum & mundum: docatiſq; filios Iſrael omnia legitimamea, quæ locutus ſum ad eos*. Atque hac de cauſa Nadab & Abiu, quis temulenti pro igne ſacro ignem profanom obtulerunt, eodem igne cremati ſunt, uti ibidem oſtendi.

DATE SICERAM MOERENTIBUS, ET VINUM HIS QUI AMARO SUNT ANIMO: BIBANT, ET OBLIVISCANTUR EGESTATIS SUÆ (Chald. *ærumnarum veſtrum*) ET DOLORIS SUI (Septuag. *laborum ſuorum*; Symmach. *moleſtiarum ſuarum*) NON RECORDENTUR AMPLIUS] quamdiu ſcilicet vinom, vel vis vini in eis fuerit, ſit Gſlatinus lib. 5. de Arcanis fidei c. 7. ubi pluribus exemplis probat *vè amplius* vel *ultra*, non ſemper æternum ſuit longum, ſed ſubinde breve tempus ſignificare. Septuag. *date inebriativum his qui in mœroribus, & vinum bibere his qui in doloribus*. In Hebræo polchrs eſt paronomaſia inter *שכר ſechar*, id eſt *ſicera* ſive vinum, & *תשכח teſchcar*, id eſt *non recordetur*: q. d. *ſechar* ſive ſicera tollit *זכר zecher*, id eſt memoriam dolorum & angorum. VERS. 6. VERS. 7.

Primò, pro *mœrentibus* hebr. eſt *אובד lobed*, id eſt *perenni*, id eſt damnato ad mortem, inqoiunt Hebræi & Arboreus: his eoim dari ſolet vinum, ut mœrores ſuos mitigent, plicia, juxta illud Amos. 2. 8. *Et vinum damnatorum bibebant in domo Dei ſui*. Sic Judæi Chriſto crucifigendo dederunt vinum myrrhatum ſd perferendum crucis tormentum Marci 15. 23. Unde Vatabl. vertit, *damnatis date vinum*, &c. *ne calamitatis ſuæ non recordentur*; Syrus, *ne* *Mœrenti da vinum: Primò.*

in iniuſtitia, & calamitatis non reminiſcantur. Scilicet Bethſabee diſſuadet Salomoni, & judicibus a vinum, argumento petito à contrariis, q.d Vinum pertinet ad reos, eoſque qui moere ob ſcelera mulctandi ſunt: indecens ergo, & indignum eſt, ut judices qui eos morte mulctant, in reorum locum ſubeant, vinumque bibant. Audi Galatinum ex libro Sanhedrin. libr. 8. de Arcan. fidei c. 19. *Dixit R. Raſda, quòd egreſſurus occidendus potabatur pulvere incenſi in ſcypho vini, quatenus ſeparaverunt ſorſus eius ab eo, ſicut dictum eſt Proverb.* 31. *Date ebrietatem perdito, & vinum amaro animo. Erunt autem in Jeruſalem mulieres honeſtæ, quæ hac ſpecie mittebant.*

Secundo. Secundò, alii per *marem* ex arripiunt lugentes qui ſcilicet lugent mortem patris, fratris, ſororis uxoris; hia enim de more datur vinum, ut mœrorem pellant vel mitigent. Unde Jerem. cap. 16. inter extremas Hebræorum calamitates aſſignat, quòd vino ad temperandum luctum deſtituerentur: *Et non dabunt, inquit, illis potum ſolicie, ad conſolandum ſuper patre ſuo & matre.* Ita noſter Hieron. Prado in Ezech. c. 44.

Tertiò genuinè. Tertiò & genuinè, quotlibet mœrentes hìc accipe cum S. Chryſoſt. & aliis paſſim. Hi enim hebr. vocantur *lugentes*, quia mœrore conficiuntur & contabeſcunt, ut propè perire videantur, ait R. Levi. Ad hoc enim Deus poſt diluvium docuit Noe modum conficiendi vinum ex uvis, ut ejus & filiorum mœrorem ob inductum mundo diluvium, & ſerum omnium exterminium, hilaritate vini temperarer, Geneſ. 9. 20. Vinum eorum dolorum oblivionem induxit, phantaſiam recreat, mentem exhilarat. Nec mœrentibus magnum periculum eſt ab ebrietate, quia mœror ebrietati reſiſtit. Unde Hippocrates, & medici docent, triſtes & melancholicos ægrè vino vinci & inebriari, ſed id facilè contingere ſanguineis, & lætitiam effuſia. Audi S. Chryſoſt. homil. 29. in Geneſ. qui explicana illud. Geneſ. 9. 20. *Capitque Noe vir agricola exercere terram, & plantavit vineam, bibitſque vinum* (copioſius) *inebriatus eſt.* Cauſam aſſignat: *Quia*, inquit, *magnus tenebatur triſtitia, & ſibi ipſi conſolationem inde excogitare volebat, ſunt & ſapiens quidam dixit: Date vinum iis qui in triſtitia, & ſiceram iis qui in dolore, monſtrans quòd nullum tam profundi eſt triſtitiæ remedium, atque vini uſus; tantùm utiliter etiam eius ne perdat intemperantia. Quid autem in triſtitia & mœrore fecerit iuſtus ille, videri ſeipſum in cauſa ſolitudine, & illorum bonorum corpora ante oculos poſuiſſe, & communem omnium ſepulcrum horribilibus & brutis factum, quis contradicerit? Me enim Prophetarum & juſtorum omnium eſt, non ſolùm pro iis dumtaxat dolere, qui ſibi proximi ſunt, ſed & pro reliquis omnibus.*

Maſti agrè inebriantur, cur?

Vinum datum à Deo ad remedium triſtitiæ.

Idem S. Chryſoſt. homil. de caſtitate & ſobrietate: *Vinum moderatum*, ait, *debilem ſtomachum reficit, vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit, vulneribus infuſum medetur, antidotis etiam diverſiſque medicamentis adiunctum ſalutem operatur, triſtitiam removet, languores animi dolet, lætitiam infundit, convivas honeſta miſcere colloquia facit: paulò ampliùs verò ſumptum quodammodo convertitur in venenum.* Et poſt nonnulla: *Ruſticanum quidem, ſed ſanum dictum: Veni medicamentum plus iuſto ſumptum, venenum eſſe cognoſcitur.* Salomonem de more ſecutus Siracides ait: *Vinum*, inquit, *in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem, ab initio.*

Gnoma. *Exultatio animæ & cordis, vinum moderatè potatum.* Eccl. 31. 35. vide ibi dicta. Alcæus Græcus Poeta Lyricus ait de vino canit:

Vinum enim, quia oblivio dolorum induxit, Semela & Jovis filius
Hominibus dedit. Infunde miſcens vinum,
Vinam ad aquæ menſuram duos addens cyathos;

ut ſcilicet in cyatho duæ partes ſint vini, tertia ſit aquæ. Idem:

Nullum ullam ſeveris arborem priùs vite.

Ex quo Horatius:

Nullam, Vare, ſacra vite priùs ſeveris arborem.

Xenophon in Sympoſio: *Vinum ita mœrores ſopit, ut mandragora hominem: benevolentiam autem, non aliter quàm oleum flammam excitat.* Epictetus apud Maximum ſerm. 30. *Citada*, inquit, *tanquam cochlea animam mutat, gaudent tamen ea humectatione, illa verò calore: hæ provocantur ove, & in eum veniunt, illas contra excitat ſol ardens, & intus ranam. Itaque ſi vis & muſcas, & ex omni parte aptus ut exiſtere, cùm in compotationibus vino animus irrigatus fuerit, tum enim progredi & contaminari neſcimus: at cùm in conſeſſibus à ratione animus incenſus fuerit, tum & divinare & iuſtitia oracula tenere iubet.* Hac de cauſa vini tepertor dictus fuit Liber, vel quòd det licentiam & libertatem loquendi, vel quòd liberet à curis, ait Seneca lib. de Tranquill. animi. de quo vide Jacob. Pontanum l. 2. Progymn. Unde Horatius ode 7. l. 1.

O ſortes, inquit, mero æquique paſſi
Mecum ſæpè viri, nunc vino pellite curas.

Idem lib. 2. ſatyr. 5.

Ducere ſollicitæ iucunda oblivia vitæ.

hoc eſt, ait Lambinus, *potare, ſeu haurire oblivia curarum;* Et Anacreon:

Quando vinum bibo, dormiunt curæ.

Et Ovidius:

Vina parant animos, faciuntque calentibus aptos:
Cura fugit multa diluiturque mero.
Tunc veniunt vires, tunc pauper cornua ſumit:
Tunc dolor & cura, cumque fidentis abit.

Et Plato lib. 1. de Legibus: *Vinum*, inquit, *hauſtum continuò hominem ſeipſe latiorem atque hilariorem reddit.* Socrates apud Xenophontem in Sympoſio: *Atque ut bibamus*, inquit, *virè etiam mihi valdè placet. Revera enim vinum cigans animos, evocat quidem, non ſerò atque mandragora homines ſopit.* Panyaſis apud Athen. lib 2.

Eſt cibus ignipar, vinum mortalibus ipſum,
Cuiuſcis malitiæ mali, medicina dolorum,
Maxima lætitiæ pars, & ſplendoris in ipſo.

Denique S. Auguſt ad Virgin. cap. 1. *Vinum*, inquit, *triſtitiam removet, omnes animi languores delet, lætitiam infundit, convivas honeſta colloquia miſcere facit.*

Neque hoc ignoravit Lutherus, hæreſum noſtri ævi fax, qui, ut refert Cochlæus, eùm acres ob novatam fidem, & adventam hæreſim, aſſiduoque pateretur conſcientiæ ſcrupulos, ut eos vino ſopiret vel extingueret, quotidie perpotabat & pergracabatur ſtrenuè, ut videretur ſemper vinolentus & temulentus: atque ſuæ perfidiæ affectis, qui ſimilibus conſcientiæ ſcrupulis exagitabantur, idem remedium ſuggerebat, ut ſcilicet ſcrupulos vino obruerent. ſed fruſtra: nam ex ebrietate evigilantibus, & jam ſobriis vivacius recrudeſcebant ſcrupuli, atque mordaces mentis angorea, eos acriùs mordebant, & diſcruciabant: malam enim conſcientiam, & peſtiferam aſſiduè mordentem, nec vinum, nec rea ulla mundi ſanare poteſt, niſi vera fides dumtaxat & pœnitentia.

Tropolog. Neſteros Abbas apud Caſſian. collat. 14. c. 19. ex Sept. *Date ſicerā*, hoc eſt, inquit, *ebrietatem* (id eſt *inebriamentum*, ut vertunt Vatican. putà *ſiceram inebriativam*) *his qui in triſtitia ſunt*, &c. *id eſt, his pro pœnitudine nullum triſtitiarum mœrore atque triſtitia deprimuntur, ſpiritali ſcientia iucunditatem, velut vinum quod lætificat cor hominis, affluenter infundite, eoſque ſalutarie vobis crapula reformate, ne fortè ingrati mœrore, ac lethali deſperatione demerſi, abundantiore triſtitia abſorbeantur qui eiuſmodi ſunt.*

APARI OS TUUM MUTO, AT CAUSIS OMNIUM FILIORUM QUÆ PRÆTRANSIBUNT] Vatabl. *parricinato ſilentii in cauſa ſua*: alii, *loquere pro muto*; Aben Ezra, *propter eum qui effari nequit, en loquere. Mutus* ergo vocatur, qui ad tribunal vocatur, jus ſuum tueri vel præ pudore non audet, vel præ imperitia neſcit, quales ſunt peregrini, pupilli, ruſtici, viduæ: quæ ab [illegible] *illum*, id eſt mutus vel ligatus, cui ſcilicet lingua eſt ligata ne fari queat, vocantur [illegible] *almanoth*, quòd ligatæ ſint vel mutæ; ut ſuas injurias propulſare, ſuumque jus per rationes & leges tueri non valeant. His enim judex & princeps debet eſſe patronus, ac proteſis loqui, eorumque jus contra potentes & eloquentes defendere: uti fecit S. Ivo pauperum advocatus; S. Ludovicus rex Franciæ, & S. Job: *Auris audiens*, inquit, *beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi: eò quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui non eſſet adjutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum*, &c. *Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum: & cauſam, quam neſciebam, diligentiſſimè inveſtigabam. Conteribam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam*, Job 29. 11. Ita paſſim interpretes.

Quare minùs genuinè aliqui per *mutum* accipiunt taciturnum & ſervantem ſecretum, q.d. Tua ſecreta nulli reveles niſi muto, id eſt ſilenti, qui ſecretum non effutit; ſed ſilens in mente condit, & conſervat: ſilens enim videtur linguis & mutus. Verum hìc non agitur de ſervando ſecreto, ſed detutan-

tandis miseris qui se tueri nesciunt. Unde Chald. vertit, *aperi os tuum his qui non pervertunt iudicium*, imò jus habent, quod explicare & probare nequeunt.

Septuag. per *mutum* accipiunt verbum Dei: *Aperi*, inquiunt, *os tuum verbo Dei, & iudica omnes sanè* vel *integrè*, q. d. Verbum Dei exaratum in S. Scriptura elingue est, inanime, & quasi mutum, quia leges judiciales & jura scriptis chartis tabulisque S. Scripturæ continentur, nec fari seque tueri queunt. Tuum ergo, ò rex & judex, est ea animare & vocalia efficere, ut ea ore tuo enunties, promulges, defendas, ac ex eis justam sententiam proferas, fontes damnando & puniendo, insontes absolvendo & præmiando. Rex ergo & judex, est os verbi Dei, æquè ac juris, & justitiæ, quod illam velut mutam, facit vocalem, sonoram & formidabilem. Aliter alii censent enim Sept. pro *muto* in dativo vertisse *mutas* in nominativo, scilicet *aperi os tuum mutas*, hoc est, non tua, ò rex, sed Dei verba proferre debes: noli ergo ex cerebro tuo loqui, sed mutus & tacens ex pecta à Deo quidquid dicturus es; ac tunc demum dictata à Deo verba dicito: Dei enim potestate & vice fungeris, ejus nomine jus dicis, & causas judicas, ergo sic loquere ut Deum decet, cujus vices geris: utere scilicet B verbis Dei, hoc est, ad eum modum integrè ac justè sententiam profer, ac si Deus ipse ex solio sententiam profetet: Deus enim per judicem velut per os suum loquitur, & justum judicium enuntiat, Verùm prior expositio, uti plenior, ita germanior est.

ET CAUSIS OMNIUM FILIORUM QUI PERTRANSIBUNT] Minùs rectè Tigurin. vertit, *aperi os tuum muto, in iudicio omnium eorum qui pereunt*. scilicet ad tuum tribunal & judicium, Hebr. enim est חלפים בני *bne chalaph*, id est *filiorum mutationis* vel *transitus*. Quod Primò, Pagn. vertit, *omnium filiorum mundi*: hi enim in perpetua sunt mutatione, ac assiduè transeunt tenduntque ad mortem. Omnis ergo homo est filius mutationis, quia à vita transit in mortem, à morte in immortalitatem. Unde Vatabl. vertit, *in causa omnium filiorum interitus*, id est mortis, q. d. Omnibus esto æquus, omnes ex æquitate judica; neminem vetere, esto is potens, dives & princeps sit, quia omnes sunt mortales brevique morientur, juxta illud: *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non revertuntur*, 2. Reg. 14. 14. Et illud: *Manè sicut herba* C *transiet, manè floreat & transeat, vesperè decidat, induret & arescat*, psal 89. 6. Et illud Job 14. 1. *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, &c. fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet*.

Filii mutationis, quis? Resp. Primò.

Secundò.

Secundò, Chald. vertit, *iudica causas perversorum*: hi enim sunt *filii mutationis*, quia jura pervertunt, eaque in injustias mutant & convertunt.

Tertiò.

Tertiò, alii per filios mutationis accipiunt eos, quorum fortuna commutata est, ut ex prosperitate & opibus dejecti sint in adversitatem & pauperiem: horum enim A sors miserior est sorte eorum qui numquam felices vel opulenti fuere, ideoque magis miseranda & sublevanda. Huc accedit R. Salomon: Qui pertranseunt, aut, sunt populi, quorum auxilium præterit & irritum evasit.

Quartò.

Quartò, alii per *filios commutationis* accipiunt reos, qui vitam cum morte commutant. q. d. Vide ò Salomon, ò rex, ò judex, ne quem præcipitanter morti adjudices; à morte enim non est commutatio, & reditus in vitam, sed semel occisus in æternum manet occisus, quare vide ne quem temerè maudita cauta condemnes: sic enim facilè insontem & justum condemnabis. Ita Aben Ezra. *Beat chalop*, inquit, *sunt morti adiudicati ob capitale supplicium: horum igitur causam citò solerter quæ discutiendam curata*.

Quintò, genuine.

Quintò, proprie & genuine *filii mutationis* vel *transitus* vocantur peregrini. Hi enim cùm à patria absint, sintque apud exteros, nullum habent notum vel patronum, nesciunt jura loci, ab indigenis parvi fiunt, facileque ab improbis opprimi vel circumveniri queunt. Principis ergo est eorum patrocinium suscipere, eosque velut suos protegere & promovere. Exponit quod dixit: *Aperi os tuum muto*. Peregrini enim peregrè sunt quasi eliogues & muti, præsertim quis sæpè linguam loci non intelligunt, aut eloqui nesciunt.

Mysticè, S. Hieron. (vel potiùs Rabanus in c. 1. Threnor. ad illa: *O vos omnes qui transitis per viam*: *Hinc*, inquit, *per Salomonem dicitur: Aperi os tuum muta, & causis omnium filiorum qui pertransiunt; muti enim dicantur, qui prædicatorum verbis contradicendo minimè insistunt, qui etiam pertransiuntes sunt, quia intentionem mentis in amore vitæ præsentis dedignantur agere*. Aliter Beda: *Os*, inquit, *aperire muta, est populo Gentium fidei verbum prædicare, quæ divina eloquia priùs perfunare nesciebant*.

APERI OS TUUM, DECERNE QUOD JUSTUM EST, ET JUDICA INOPEM ET PAUPEREM] Hebr. *aperi os tuum, & judica in justitiam, & judicium afflicti & egeni*; Chald. *& jus redde pauperibus, & iniuriam patientibus*; Septuag. *& judica pauperem & imbecillum*. Addunt prisci codices: *Et vindica inopem & pauperem*. Quæ verba à quopiam per modum glossæ adjecta fuere. *Judica* enim idem est quod vindica inopem, & pauperem à vi & oppressione divitum: regis enim est pauperum jura tueri contra potentiam divitum; cùm ipsi contra eos se defendere nequeant. Tu ergo, ò Lamuel, cum quo est Deus, in terris vices Dei exercet. de quo ait Psalm.: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor*. Præclarè S. Chrysost. apud Anton. in Melissa part. 2. cap. 6. *Non in pretiosa veste & zona*, inquit, *aut in præconis voce seruitur principi, sed in eo quod collapsa reficiat, quæ malè constituta sana corrigat, ac in iniurios animadvertat, nec patiatur à potentioribus imo auferri*. Et Epictetus: *Nihil est quod magis sum, qui præsit, dicat, quàm ut neminem vel superbè contemnat, vel indecorè admiretur, sed ex æquo omnibus præsit*.

Vers. 9.

ALTERA PARS CAPITIS, ET ULTIMA LIBRI:

HUc usque sudivimus monita Bethsabee data Salomoni filio: nunc Salomon matri vices rependit, ac matris occasione mulierem fortem, id est insignem matrem familias, in eaque ipsammet matrem graphicè depingit, & celebrat. Sicut Christus accepto testimonio à S. Joanne Baptista, quòd ipse esset Messias, & agnus, qui tollit peccata mundi, Joanni vicem rependit, hæc ei dans encomia: *Quid existis in desertum videre? &c. Prophetam? etiam dico vobis, & plusquam Prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista*, Matth. 11. 7. ita Vatablus, Baynus, Aben Ezra, Jansen. & alii.

Alii censent hæc quoque esse verba Bethsabee, quasi ipsa postquam monuit Salomonem de cavendis mulieribus, nunc eum doceat qualem ambire debeat uxorem, ac quot illa A quantisque dotibus pollere debeat. ita Cajet. Verùm prius quod dixi verius est.

Porrò elegantiæ causa versus hi sunt alphabetici: primus enim incipit a prima litera *aleph*, secundus à secunda litera *beth*, & ita consequenter per 22. versus, qui à totidem literis Hebraicis ordine alphabetico inchoantur. Idem fit in Threnis Jeremiæ, ubi causam assignavi, & in Psalmis nonnullis, ut 25. 34. 37. 111. 112. 118. 145. S. Hieron. ad Paulam Urbicam censent hæc omnia ad finem c. Jambico tetrametro esse conscripta: cujus metri quænam olim apud Hebræos fuerit ratio, numerus, pedes & mensura, jam ignoramus.

Allegoricè depingit hic Salomon Ecclesiam, quæ uxor est Christi, veri Salomonis, & mater familias fidelium omnium. ita auctor Imperfecti apud Chrysost. hom. 23. in Matth. S. Gregor. 33. Moral. 22. vel juxta aliam editionem 16. Beda, Salonius, Glossa, Arboreus, Baynus & alii quin & S. Ambros. in fin. tom. 2. editionis Romanæ, fusè totum hoc caput Ecclesiæ adaptat; sed hic commentarius penè ad verbum idem est cum serm. 45. S. Augustini de diversis, magisque redolet stylum S. Aug. ac S.

Auguſtino tribuitur à Poſſidio, & Beda Rom. 8. & à Doctoribus Lovsnienſibus, qui hos S. Auguſt. ſermones velut novos primi ediderunt. In texto tamen aliter ſæpè vertit legitque hos Salomonis verſus S. Ambroſius, aliter S. Auguſt. Rurſum S. Ambroſ. uberior eſt, & plures habet, quàm S. Aug.

Appoſitè ergo Chriſtianos alloquitur S. Epiphanius in ſuo Ancorato. *O vos orthodoxi & Eccleſiæ filii, veritatis filii, ſapientiæ & fortiſſimæ mulieris illius filii, cujus gloria eſt apud Salomonem dicentem: Mulierem fortem quis inveniet? Proverb. 31. Velut tara ſit, imò pretiò una, fortem mulierem intelligite Eccleſiam Dei, veſtram matrem, quæ nihil fortius eſt, ut quæ moriatur per ſingulos excitatas perfectiones, pro omnibus viris ſuis.* hæc Epiphan.

Tropolog. depingit animam ſanctam heroicis virtutibus deditam, ſic ſignatim B. Virginem, cui hæc applicat S. Bernard. ſerm. 9 inter parvos, & fuſiùs ſermon. 2. ſuper *miſſus eſt*; ſic & auctor Catenæ Græcorum.

Symbol. mulier fortis eſt ſapientia, item S. Script. cui hæc adaptat Lyranus & R. Salomone.

Ruſticum mulier fortis eſt virtus heroica, ſive virtutis perfectio. ita R. Levi. Audi noſtrum Pinedam lib. 2. de Reb. Salomonis cap. 4. num. 10. Monetur, inquit, à matre Salomon, ne accipiat conjugem de terra Chanaan dum ait: *Ne dederis mulieribus* (Chananæis, profanis doctrinis, voluptatibus, falſæ religioni) *ſubſtantiam tuam, & pervenat ad delendos reges*; ſed vaca ſapientiæ, quæ reges amplificat. Sustulit igitur ut *mulierem fortem* accipiat *de ultimis finibus & procul*: ipſa eſt ſapientia. Hinc ejus dotes alphabetario carmine deſcribit, ut ipſis etiam elementa literaria cum ſapientiæ ſtudio conjungantur, & puerum ab ipſa alphabetaria tabella ſapientiæ & pietati aſſuefaciat.

Scripſit de muliere forti ingentem librum Albertus Magnus, quo ſingula capitis verba fuſè examinat, ex iiſque diſcurſus, & conceptus morales elicit, quibus magnam concionibus materiam ſuppeditat.

Vers. 10. Aleph.

MULIEREM FORTEM QUIS INVENIET? (q. d. Inventu eſt non impoſſibilis, ſed difficilis, quia paucæ tales ſunt, & velut rara avis in terris) PROCUL ET DE ULTIMIS FINIBUS PRETIUM EJUS] Marcus Antonius Abagarus ex veteriſſimis Bibliis ante annos 800. Armenorum lingua & characterе ſcriptis, legit: *Mulierem fortem ſcrutatus quis inveniet? pretioſior ea eſt lapidibus pretioſis.* Pro *mulier* hebr. eſt אשת *eſeth*, id eſt mulierem vel uxorem: de conjugata enim & matre ſimilitas hic ſæpè patet ex ſequentе: *Confidit in ea cor viri ſui*, &c.

Mulier fortis qua? *Reſpond. Primò,*

Pro *fortem* hebr. eſt חיל *chail*, id eſt roboris, virtutis, ſtrenuitatis. Unde Primò, aliqui vertunt, *mulierem divitem*; divitiæ enim ſunt robur & fortitudo divitis, Proverb. 18. 11. Ita Aben Ezra, qui vertit, *mulierem divitem parantem, q. d. Quis invenire queat mulierem eam ſu ientem, roborque parantem pro ſapientia quæ ſit exculta?*

Secundò.

Secundò, alii vertunt, *mulierem exercitus*, id eſt mulierem valdè ſtrenuam, & militarem: unde de ea ſubdit, *Et ſpoliis non indigebit*. q. d. Fortitudine ſua ampla ab hoſtibus ſpolis referet, quales olim fuere Amazones, quæ tractando arma bellicoſiſſimæ evaſerunt, de quibus Vide. libr. 5. Argonaut. *Qualem Mavortia vidit Amazon; Mavortius*, id eſt bellicoſa vel Marte genita, uti ipſæ de ſe jactitabant. Et Virgil. 1. Æneid.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthefilea furens.

Sic Lycurgus legislator Spartæ corpora virginum curſu, luctа, diſcо & telorum jactu exercebat. Rogarus, hanc cauſam dedit: *Vt in valido corpore fœtus validas agant radices, pulchrè adoleſcat, ipſeque deinde mulieres valere in partu ſuto, earum dolores, & conjugii domuſque labores facilè ſuſtineant. & ſuperent, atque ſi neceſſitas poſtulet, pro ſe ſuoque liberis & patria poſſint pugnare, & præliari.* Hinc Gorgo Leonidæ uxor coidam dicenti: *Solæ vos Lacænæ viris imperatis*; reſpondit, *Sola tam nos vere parimus.* ita Plutarch. in Lycurgo & in Apophthег. Lacon. Similes Amazones & Lacænas noſtris vidi videreque atas. Sanè durior, & ſeverior educatio filiarum facit eas robuſtas, animoſas, ſtrenuas, generoſas, uti experientia quotidiana docet: *Sanctimonia uxoribus ceu dominis parent: virginem non priùs locant ad nuptias, quàm biſtem occideris*, ait Nicolaus de Moribus gentium.

Tertiò.

Tertiò, Septuag. meliùs vertunt, γυναῖκα ἀνδρείαν, id eſt *mulierem virilem*, putà viraginem, quæ, virtute cum viris certet, imò viros ſuperet; Chald. *mulierem bonam*; Vatabl. *mulierem maſculam*; alii propriè, & genuinè, *mulierem ſtrenuam, induſtriam, heroicam*, putà heroinam; alii, *omni virtute cumulatam*; Baynus, *mulierem audacem ad res gerendas*. Solent enim mulieres eſſe puſillanimes, & timidæ, unde mulier dicta eſt quaſi mollier. *Quare mulier fortis*, ait Hieron. Oſoriua, dicitur, *quæ mulierem ſuperat infirmitatem: nam ſexû mulierum genus infirmum & molleeſt, mulierque à mollitie dicta paſſim docet* Etymologorum turba: *ergo fœmina quæ mulierem, id eſt mollem & imbecillem, naturam virit, & conditionem ſua ſuperior tollit, hanc mulier fortis appellatur, ſeu mulier virtutis.* Hebr. enim *chail*, vocatur ſtrenuitas, induſtria, vigor tam mentis quàm corporis, qui ſcilicet in labore & exercitio conſiſtit, ac cum dolore enititur, & quaſi parturit (radix enim חיל *chail*, ſigni. eat parturire, & cum dolore eniti) facinora & actus heroicos. Mulier ergo *chail*, id eſt virtutis, & ſtrenuitatis eſt, quæ in operando eſt ſtrenua, in patiendo magnanima, in regendo diſcreta, & ſapiens, in conſolando blanda, & in mercando induſtria, in providendo ſollicita, quæ maritum alit, ſolatur, ditat, beat: quæ prolem ſeverè educat in lege & timore Dei, quæ ſervos & ancillas in officio & concordia continet, quæ domum & familiam prudenter moderatur, eride victu & veſtitu providet, eam locupletat. Talis fuit Salome, mater ſeptem Machabæorum 2. Machab. 7. Talis fuit S. Felicitas, talis S. Symphoroſa, quæ ſeptem filios erudivere, ad martyrium. Talis fuit Nonna mater S. Gregorii Nazianz. de qua ipſe in funere patris ſic ait: *Divinam Scripturam dicentem audivit: Mulierem fortem quis inveniet? quæ in ſententia externi quoque ſunt; ſi quidem illorum hoc eſt, nullam probam uxore meliorem cuique evenire poſſe, nec curſus improbe peti.*

Porrò probam definit eam, quæ pia eſt erga Deum, & induſtria ſedulaque erga familiam, ac ſ b utroque matrem dilaudat: difficile enim eſt, utrumque copulare; pietas enim quietem, & otium, ſedulitas ſollicitudinem & negotium requirit.

PROCUL ET DE ULTIMIS FINIBUS PRETIUM EJUS] Hebr. Noſtet fortè legit מפנינים *mippninnaim*, id eſt *ab angulis*, id eſt *ultimis finibus* (פנה *piana* enim angulum & finem ſignificat) *pretium ejus*: jam aliis punctis legunt מפנינים *mipninnim*, id eſt *pra margaritis*, ſive *unionibus pretium ejus*; Septuag. *pretioſior eſt lapidibus pretioſis quæ talis eſt*; Chald. *pretioſior eſt lapidibus optimis*; alii, *pretioſior eſt rubinis*, ſive *carbunculis*; Vatabl. *ſiminam virtute preditam quiſquis nactus fuerit, meretam habet gemmis procul petitis pretioſiorem*. Jam

Primò, aliqui ſic exponunt, q. d. Mulier fortis res adeò rara & pretioſa eſt, ut in ultimis terræ finibus ſit inquirenda, indeque arceſſenda & evocanda. Sic regina Saba dicitur *venisſe à finibus terræ*, id eſt à longinqua regione, ad Salomonem, ut ejus ſapientiam audiret, 3. Reg. 10. 1. & Matth. 12. 42.

Secundò, planiùs & germaniùs, q. d. Mulier fortis, id eſt ſtrenua & induſtria, rara res eſt ratique pretii, uti ſolent eſſe ea quæ de ultimis Indorum terris aſſeruntur: pretium enim ejus tantum eſt, ut cum pretioſiſſimis gemmis, & margaritis, quæ ex remotiſſimis orbis partibus adducuntur, æquiparandum ſit. Unde ex Hebræo legentes *mippninnim* jam vertunt, *longinquum ab unionibus pretium ejus*, id eſt, longè ſuperat pretium unionum ſive margaritarum. Aut quod eodem redit, q. d. Pretium mulieris fortis adeò magnum, carum & rarum eſt, ut de ultimis terræ finibus perendum ſit: nihil enim quantumvis pretioſum in terra noſtra eſt, quod pretium mulieris fortis adæquet; ſed à longè petendum eſt, quod ei in pretio debeat comparari & adæquari. hoc eſt, mulier fortis eſt res pretioſiſſima, cujus pretium vix æſtimari, difficiliùs inveniri poteſt, quis pretium auri & argenti ſuperat, ac cum pretio gemmarum certat, imò illud ipſum vincit & tranſcendit.

Alludit ad priſcam eorum coemptionem. Olim enim mariti uxores dato pretio coemebant ab eorum parentibus, uti Oſee cap. 3. v. 2. uxorem ſibi emit quindecim argenteis. vide ibi dicta. Et Jacob emit Rachelem, ſerviendo pro ea Laban patri ejus ſeptem annis, Geneſ. 29. 29. Senſus ergo eſt, q. d. Si uxorem ſtrenuam, & virilem dato de more pretio juſto emere velis, nulli pareas expenſæ, quia talis

omne

omne pretium ſuperat. Hinc Septuag. vertunt, *pretioſior eſt lapidibus pretioſis, quæ talis eſt*; hebr. *pretioſior eſt margaritis*. Quale & quantum ſit pretium margaritarum, ac Sanctorum qui per eas repræſentantur, præſertim B. Virginis, per multas utrorumque analogiaa oſtendi Apocal. 21. 21. Syrus, *pretioſior eſt lapillis pretioſiſſimis, quibus nullum par pretium eſt*.

Myſtica mulier fortis eſt Eccleſia.

Allegoricè, S. Ambroſ. in hoc Proverb. caput ſub finem tom. 2. per mulierem fortem accipit Eccleſiam, per ſjus virum Chriſtum, per filios Martyres. *Congruit*, inquit, *dici Martyrum fortitudo mulieris: niſi enim ipſa fortis eſſet, tam pignora in paſſione deſeciſſent.* Et S. Auguſt. ſerm. 217. de Tempore: *Mulierem fortem quis inveniet? quod dixit, Quis inveniet, difficultatem inveniendi, non impoſſibilitatem oportet intelligi. Mulier iſta fortis Eccleſia eſt. Quomodo non eſt fortis, quæ ab initio mundi tantis tribulationibus fatigatur, & tamen non vincitur? Mulierem fortem quis inveniet? Quis aliæ niſi Chriſtus? Non autem eam fortem invenit, ſed inveniendo fortem fecit. Nam ut eam inveniret, novagima novem dimiſit in montibus, & quæſivit unam quæ erraverat, & humeris ſuis impoſitam ad ovile proprium revocavit.* Et fuſiùs ſerm. 218. *Mulierem fortem quis inveniet? Difficile eſt invenire eam, & difficile eſt ne ſcire eam. Nemus ipſa eſt civitas in monte, quæ abſcondi non poteſt? quare ergo dictum eſt, Quis inveniet? cùm dici deberet, Quis non inveniet? Sed tu civitatem in monte poſitam vides, ne autem in monte poniter, inventa eſt: ipſa eſt enim ovis illa quæ perierat.* Et nonnullis interiectis: *Et poſtquam eam invenit, non ſolummodo de ſpinis peccatorum ſuorum eripuit, ſed etiam lapidibus pretioſis ornavit. Ideo de ipſa dicitur: Pretioſior eſt lapidibus pretioſis.* Concludit denique aſſignans ejus lapides pretiolos, ceu mundum muliebrem: *Sunt in Eccleſia lapides pretioſi, & ſemper fuerunt, doctri ſcilicet, abundantes ſcientia & eloquentia, & omni inſtructione legis. Pretioſi plane iſti lapides ſunt: de ipſis ſcit Cyprianus, de ipſis ſuis Ambroſius, & ceteri eorum ſimiles. Ex eorum numero quidam erraverunt ob ornatu huius mulieris.* Eadem penè ad verbum habet S. Ambroſ. loco jam citato; quare ex alterutro in altero tranſcripta eſſe videntur.

Luculentiùs magiique pathsticè Beda, qui per pretium mulieris fortis, id eſt Eccleſiæ, accipit Chriſtum, qui pretio ſanguinis ſus eam redemit: hoc autem pretium procul fuit, quia de cælis venit. Addit deinde: *Quamvis, & ita vellè poſſe intelligi, pretium ſancta Eccleſia procul poſitum fuiſſe, quia Incarnatio Verbi Dei, converſatio inter homines, paſſio ac reſurrectio longè à noſtra eſſet natura conditione diſcreta; quoniam nihil licet ille & quando voluit, & de qua voluit matre natus eſt, & ſine peccato vixit in mundo, & quando voluit, & qua voluit morte defſit à mundo, tempuſque reſurrectionis, & aſcenſionis ſuæ in poteſtate habuit, & cætera huiuſmodi, in quibus tam procul eſt à nobis, quàm cælum diſtat à terra.*

Tropolog. Mulier fortis eſt B. Virgo.

Tropolog. Mulier fortis, imò heroina omnium fortiſſima, ac Martyrum princeps, & regina eſt B. Virgo, quæ ait S. Bernard. ſerm. 3. inter parvos, *adeò fortis fuit, ut illius ſerpentis caput contereret, cui à Domino dictum eſt: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum.* Quocirca B. Maria eſt margarita, quæ omne pretium ſuperat: pluria enim valet quàm omnes angeli & homines mundiſque univerſus, &, ut ait S. Auguſt. *Ornamenti ſui ipſa pretium eſt.* Quæ rectè unio dicitur, quia ſibi ſuæque carni, & conſequenter toti generi humano filium Dei, & comitanter totam S. Trinitatem onivit & copulavit in perpetuum. Idem S. Bernar. ſer. 2. ſuper *miſſus eſt*: *Cui*, inquit, *hæc victoria? (contriti ſerpentis) ſervata eſt niſi Mariæ? Quam verò aliam Salomon requiebat, cùm diceret: Mulierem fortem quis inveniet? Noverat quippe Sapiens huius ſexus infirmitatem, fragile corpus, lubricam mentem: quia tamen & Deum legerat promiſſe, & ita videbat congruere, ut qui vicerat per feminam, vinceretur per ipſam, vehementer admirans aiebat: Mulierem fortem quis inveniet? quaſi dicere: Si ita de manu feminæ pendet & noſtra omnium ſalus, & innocentia reſtitutio, & ab hoſte victoriniſi: fort omnino neceſſe eſt ut provideatur, qua ad tantum opus poſſit eſſe idonea. Sed mulierem fortem quis inveniet? At ne hoc quaſiſſe putent deſperando, ſubdit prophetando. Procul & de ultimis finibus pretium eius, hoc eſt, non vile, non parvum, non mediocre, non denique de terra, ſed de cælo; nec de cælo proximo terris, pretium fortis huius mulieris, ſed à ſummo cælo egreſſio eius.*

& anima ſancta.

Rurſum mulier fortis, eſt anima ſancta & religioſa, præſertim quæ actionem contemplationi jungit. Vita enim activa eſt quaſi ancilla, contemplativa ſit quaſi filia pulchra & delicata, at utraque ſimul eſt quaſi mulier fortis uxor Chriſti: ipſum namque contemplationis ſtrmgu amplexibus, ac ſua doctrina, prædicationis & actione multos ei filios gignit, educat & gubernat. Talis rara eſt, & inventu difficilis. Hujus indumentum ſit fortitudo patientiæ, & decor juſtitiæ: fortitudo tuetur decorem, & decor ornat fortitudinem: Vide noſtrum Alvarum de Paz lib. 2. de Vita ſpirituali part. 2. c. 19.

CONFIDIT IN EA COR VIRI SUI, ET SPOLIIS NON INDIGEBIT] *Confidit*, id eſt, ſecurè in uxore ſtrenua conquieſcit eor mariti; quia certus eſt non tantùm de ejus caſtitate, ſed & de ejus fide & ſtrenuitate: rn eam ergo cordis ſui curas, & ſollicitudines de providendo familiæ reſignat: illi opes ſuas, arcana ſua, reſques omnes vel actas vel agendas tutò credit & committit. Magna snim eſt mariti crux, & anxietas, ſi uxorem de fide ſui pectam, aut pigram vel improvidam habeat: tunc enim tota domus eura in maritum recidit, nec tantùm domus, ſed uxoris ipſius: timet enim maritus ne uxor res ſuas prodigat, aus cum amicis vel amaſiis epulando conſumat, aut in ſuos cognatos furtim diſpenſet, aut per imprudentiam negligendo diſſipet, quare mille, ut ita dicam, oculis ejus actus ceu Argus obſervat, ut vix aliud agere queat, nec animus ei ſit ad quippiam magni aggrediendum. Hiſce omnibus maritum exonerat uxor prudens, & ſtrenua, quæ proinde marito confidentiam, quietem, ſecuritatem, & gaudium iosnarrabile affert. VERS. 11. Beth.

ET SPOLIIS NON INDIGEBIT] ſcilicet vir, non uxor. Hebr. enim שלל *iechſar* eſt maſculini generis unde virum reſpicit, non uxorem. Poteſt tamen ad utrumque referri, ſi ſic ad verbum ex Hebræo vertas, *& ſpolium non deficies*, ſcilicet tam viro quàm uxori; Chald. *& non ſpoliatur, neque indiget*. Jam

Spolia quæ. *Reſp. Primo.*

Primò, per *ſpolia* aliqui accipiunt annonam, & cibos ad alendam familiam neceſſarios. Unde Syrus vertit, *& dactylis non indigebit*. Dactylis enim, qui fructus eſt palmæ, Syri, Indi & Ægyptii victitant, utpote quibus ſuppetit palmarum copia, quæ ſis victum & veſtitum ſuppeditant. Unde S. Paulus primus Eremita, S. Antonius, S. Macarius, ceterique Anachoretæ in Thebaide dactylis, quos paucos per diem ſumebant, per multos annos vixerunt.

Secundò.

Secundò, alii per *ſpolia* accipiunt opes, & bona quælibet. Unde R. Salomon vertit, *& bonis non carebit*; Vatabl. *redemptica non egebit*; Tigutin. *res eius non deerunt*; Aben Ezra, *mariti animus in ea confidit, quòd rem familiarem adminiſtret; quare ſupellectilem quæ ab ea paratur, numquam deſiderabit*.

Tertiò.

Tertiò, noſter Salazar per *ſpolium* accipit veſtem ſcutulatam, quæ à ſcuto dicitur quòd ſcutorum formis ſit inſignita. Scuta autem ſoleni eſſe ſpolia belli, q.d. Uxor ſtrenua non indiget ſcutulata veſte & monilibus, ſed ouda & indotata à marito duci poteſt: tum quia illi dos ſufficiens eſt induſtria, & ſtrenuitas propria: tum quia ipſa virilis eſt, ideoq; ornamenta illa muliebria ceu femineæ & vilia, quæ tam ſtudioſè ſectantur mulieres vanæ & philocoſmæ, utpote vetis prudentiæ & virtutum ornamentis deſtitutæ, deſpicit atq; contemnit, omnemq; ſui cultū collocat in ſapientia, probitate & ſtrenuitate.

Quartò.

Quarto, Janſen. proprièſpolia accipit, q.d. Vir hujus ſtrenuæ uxoris non opus habebit ut ad caſtra procedat, fiatque miles ad captanda hoſtium ſpolia, ut ex iis ſe alat & ditet: quia uxor ſtrenua affatim opum ſi ſuggeret, ut ea ex ſpoliis hoſtium cum tanto ſui impendio & periculo quærere non debeat.

Quintò.

Quintò, Luſius Legionenſis tract. de mulieris forti, per *ſpolia* accipit mercaturam & merces, quia non rarò mercatores mercea & opes ex ſpoliis, putà ex uſuris, fraudibus & iniuſtis contractibus, quibus alios ſpoliant, congerunt, q. d. Vir iſte felix, cui diligens ac ſollicita uxor contigit, augendæ rei familiaris ſpem in ipſa reponens, ſatis ſibi ducet agios colere & fructus decerpere, quos tellus ſponte affert; negotia verò & mercaturam exercets ac quæſtus ampliores percipiendos, opus ſibi eſſe non exiſtimabit.

Sextò generatim.

Sextò, planiùs & plenius, q. d. Confidit in ea cor viri ſui, quòd ipſa ſibi & familiæ ſuæ induſtria de tsbus neceſſaria abunde providebit, ita ut ſpoliis non indigeat; ſed loco ſpoliorum armis partorum ſint illi fruges & opes labore vigoreque ſuo partæ. Nominat *ſpolia*, Primò, quia perſiſtit in metaphora *mulieris fortis*; hebr. חיל *chail*, id eſt militaris & bellicoſæ,

licoſæ, cujus ſpolia ſunt manuum, non hoſtium: ſuis enim manibus diripit lucra ingentia mittæ ſpoliorum. Secundò, quia olim primæ Hebræorum opes conflatæ fuere ex ſpoliis, quibus ſpoliatunt Ægyptum, Exodi 12. 36. & Chananæos, cùm per Joſue eos devicerunt, & Chananæam occuparunt. Hinc per catachreſim Hebræi quaslibet opes vocant *ſpolium* vel prædam, ut patet v. 15. Sic etiamnum Arabes, Tartari, Coſsaki, aliique plures vivunt ex rapto. unde omnes eorum opes ſunt ſpolia. Tertiò, *ad ſpolia* notat tum virtutem mulieris, tum opum copiam. q. d. Mulier fortis ſuo valore & ſapientia res ad familiam neceſſarias viro ſibique comparabit non minore induſtria, nec minore virtute, quàm ſi victis hoſtibus aſportaſſet ſpolia. quare rebus omnibus affluet, perinde ac ſi opima ab hoſte ſpolia retuliſſet: nam captis utribus magna & vaſta rerum ſupellex victoribus cedit, quæ ſpolia dicuntur. ita Baynus. Hinc Septuag. *& bona* vel *honeſtis ſpoliis numquam indigebit*. ubi auctor Catenæ Græcor. Ejus, inquit, proventus & fructus appellantur honeſta ſpolia ad differentiam malorum, qualia ſunt quæ injuſtè comparantur.

Allegor: Allegor. Cor Dei & Chriſti confidit in Eccleſia, quam ſibi deſpondit, quia per gratiam & chariſmata tua eam fortem & ſtabilem efficit, ut contra omnes dæmonis & impiorum impugnationes fidelis, & ſancta perſeveret uſque in finem mundi, imò in æternum. Ita S. Ambroſ. lib. 6. in Lucam poſt initium: *Confidit*, inquit, *in eo vir ſuus. Videmus quid hac viro faciat ſuo, quod ſpes ejus, quod fiducia obſequium, cui confidat in ea Chriſtus. Bona uxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Jeſum fides noſtra corpore ſuo, veſtiat carnem ejus divinitatis ſuæ gloria: ſicut & illa bina veſtimenta fecit viro ſuo, ut in præſenti & in futuro ſæculo ſuum ſit eum. Non mediocris hæc femina, cujus tale textrinum eſt; quam non mollia lana filo carpentem, ſed pretioſa virtutis penſa tractantem vir ejus inveniat, qua manus extollat in noctibus, & ad libram dirigat opus, morumque ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque ne verit ſervare non menſuram, glorioſi ſubtegmen laboris intexens.* Cauſam ſubjicit amotem & expectationem ſponſi, putà Chriſti, unde ait: *Sollicita quando vir tedeat, anxia atque ſuſpiratus, & iam cum viro ſuo eſſe deſiderans, dicens: Morari facit vir meus venire, ſi ſtinabo ipſa ad eum; occurram ei facie ad faciem, cùm venire aperit in gloria ſua, Veni Domine Jeſu, ut inveniat ſponſam tuam, non caninam eam, non adulteram; qua non violaverit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: Inveni quem dilexit anima mea, introduxi eum in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) introivit ſpiritu, agnoſcat myſterium, loquatur oraculum.*

Rurſum S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis (extant inter novos à Lovanienſibus editos) qui ad verbum idem repetitur apud S. Ambroſ. in hunc Proverb. locum ſub finem tom. 2. editionis Romanæ, ſive Sixtinæ: *Planè confidit*, inquit, *& ut confidamus & nos, docuit. Commendavit enim Eccleſiam uſque ad terminos orbis terrarum per omnes gentes, & à mari uſque ad mare. Hæc ſi non uſque ad finem perſeveraret, in ea cur vici ejus non utique confideret.* Et poſt nonnulla: *Mulier hæc ſpolits non indiget, non quin non quærat, ſed quia abundat multis. Undique mundum ſpoliat, rapit undique trophæa diabolo. Ideo dicit victoſus, ſicut ſcriptum eſt in Pſalmo: Exulto ego in verbis tuis ſicut qui invenit ſpolia multa. Quemadmodum ſpolia indigebit, qua undique rapit, undique tranſit, undique acquirit, undique operatur bona.*

Sic & Beda, qui & cauſam addit. Novit enim, inquit, ſpiritum gratiæ, quem dedit; novit virtutem charitatis quam ejus præcordiis infudit. Unde ei dicitur à ſponſo Cant. 8. 6. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum, quia fortis eſt ut mors dilectio, & dura ſicut infernus æmulatio.*

Idem ab eodem ſponſo Tropolog. dicitur cuilibet animæ fideli & ſanctæ, quæ totam mentem, totum amorem, & affectum in Chriſto ceu ſponſo defixit. Unde S. Ægidius ſocius S. Francisci rogatus: *quenam eſſet via ad ſanctitatem?* Reſpondit: *Una ad unum, una ad unum*; ſcilicet una anima uni Deo detur, tota & in ſolidum, quanta qualita eſt; ſic evadet ſancta, imò cæleſtis & divina, ut in ea ceu in templo tuo confidat & conquieſcat Deus, ac viciſſim ipſa in Deo & Chriſto ceu ſponſo amantiſſimo confidat & conquieſcat. uti præ ceteris feciſſe S. Agnetem legimus in ejus Vita apud Ambroſ. ſerm. 90. & lib. de Virgin. Anima enim ſancta perfectè Deum & Chriſtum amans, tota ſe in ejus amorem effundit & transfundit: quare non aliud cogitat quàm ipſum, quem in omnibus rebus contemplatur, & amat; nec in iis amat aliud quam ipſum, unde æqualiter ipſum amat in omnibus tam adverſis quàm proſperis: quia Chriſtum ſuum reperit tam in monte Calvariæ, quàm in monte Tabor. Sicut ergo in monte Calvariæ non amat crucem, ſed Chriſtum crucifixum; ſic in Tabor non amat gloriam, ſed Chriſtum glorioſum: illorum dicit, *Dilectus meus mihi, & ego illo.*

De B. Virgine in qua confidit ab Joſeph. Rurſum mulier fortis eſt B. Virgo, in qua vir ejus, putà S. Joſeph, poſt planè perſpectam eximiam ejus ſanctitatem, & conceptionem de Spiritu ſancto ex angeli revelatione cognitam, planè confidus eſt & conquievit. Hinc graves Theologi aſſerunt Joſepho, mox ut conjugium iniit cum B. Virgine, ob tantæ virginis & matris Dei reverentiam, exemptum fuiſſe omnem libidinis fomitem & ſenſum, ita ut ne primos quidem ejus motus perſentiſceret. Ita cenſent Joannes Eckius term. de S. Joſeph. Jacobus Chriſtopolitanus in *Magnificat*, Gerſon term. de Nativ. Virginis & alii. Porrò idipſum, purà fœdis hiſce motibus ſeie liberum, utique perſentiſcebat ipſe Joſeph; idque non antè, ſed à conjugio B. Virginis ſibi obrigeſſe advertebat; illam ergo ut virginem divinam reverebatur, omnemque poſt Deum in illam ipſem & fiduciam colloeabat. Rurſum *& Spiritus ſanctus.* Spiritus ſanctus fuit quaſi vir B. Virginis, quia in ea operatus eſt conceptionem Chriſti, ſcilicet io ea quod in alia mulieribus efficit vir. Unde cùm B. Virgo angelo nuntianti Chriſti incarnationem reſpondiſſet: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* occurrit angelus, & virum affigoavit Spiritum ſanctum, dicens: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*, ut ſcilicet totus tota ſua plenitudine in te illabatur, itaque in te confidat, id eſt confidenter & ſecurè in te habitet, tibi ſua dona omnia communicet, tibi ſeipſum omniaq; ſua credat & cõmittat; imò Verbum cum tota deitate ceu ſuppoſitum, imò depoſitum divinum, in te confidenter collocet & deponat. Unde S. Laorent. Juſtin. agens de nuptiis B. Virginis, aic Spiritum ſanctum & Joſephum ſic officia inter ſe partitos ſuiſſe, ut cura & cuſtodia corporis Virginis ad Joſephum pertineret; animi autem curam & cuſtodiam ſibi ſumetet Spiritus ſanctus. Denique in ea confidit cor Spiritus ſancti, quia eam peccatorum advocatam conſtituit, per quam plurima eorum, qui à peccatis ejus ope ſalvantur ſpolia acquirit, cujus rei innumera ſunt exempla: unde ipſa vocatur *ſpes peccatorum, & fiducia miſerorum*.

Reddet ei (ſcilicet viro, ut patet ex Hebr. חיל *hu*, quod eſt maſculinum) BONUM ET NON MALUM, OMNIBUS DIEBUS VITÆ SUÆ] quibus ſcilicet vivit ipſa mulier, ut patet ex Hebræo, q. d. Non ad aliquot dies, menſes vel annos, ſed conſtanter per omnem vitam uxor ſtrenua reddet marito bonum & non malum. VERS. 12. Gimel. *Uxor ſtrenua redda viro bonã: quod? Reſp. Primò.*

Primò, Aben Ezra ſic exponit, q. d. Mulier ſtrenua marito bona tependit, eò quòd maritus in eamdem ſpem ſuam reiiciat, in eaque confidat, nec omquam de ea malè mereatur. Huc accedit Baynus, q. d. Uxor viro pro confidentia qua illam ſibi devinxit, teddet ei fidem, non perfidiam, ut ſcilicet bona ei retribuat, non mala. quod ſinceram & liberalem uxoris indolem arguit, ac maghanimitatis ejus eſt indicium, eò quòd amore ſe vinci non ſinat, ſed amorem amore penſet, obſequia obſequiis ſuperet.

Secundò, Vatabl. q. d. Uxor maſcula virum ſuum ſemper lætitia afficit, quia facit ut jugiter gaudeat ob bona, quæ ei aſſiduè procurat. *bonum* enim ſæpè ſignificat lætum, ſive jucundum; ſicut *malum* ſignificat triſte & moleſtum; ut cùm dicitur. *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum!* Et, *Sufficit diei malitia*, id eſt afflictio & triſtitia ſua, Matth. 6. 34. *Secundò.*

Tertiò, alii, q. d. Uxor proba viri opes non diſſipabit, ſed cumulabit & augebit, idque facit ut bonum bono rependat. quo ſignificat Salomon, virum ita benevolum & beneficum eſſe debere uxori, ut ſua benevolentia & beneficentia provocet & quaſi cogat illam, ut eam dem ſibi reddat & retribuat. quod ſanè prudens eſt conſilium: hæc enim eſt optima ratio conciliandi pacem & concordiam inter conjuges, ſi obſequiis inter ſe certent. Vir ergo præveniat uxorem beneficiis, uxor eadem, imò majora illi rependat: *Magnes enim amoris eſt amor.* Et: *Si vis amari, ama.* Nullum enim potentius telum ad extorquendum amorem, quàm amore. *Tertiò.*

Quer-

Quartò. Quartò, Janſen. *bonum* quodlibet accipit, q. d. Mulier A fortis reddet viro bonum, & non malum: hoc eſt, juxta confidentiam, quam vir de ea habet, reddet hæc mulier viro bonum, idque ſine alicujus mali permixtione. nec id ad breve tempus, ſed omnibus diebus vitæ ſuæ: ergo & poſt mortem mariti, ſi ipſam ſupereſſe contingat, non obliviſcetur ejus, ſed piè ſemper erga illum affecta perſiſtet. Bonum autem quod mulier viro reddit, eſt animi ſecuritas, & per illam cordis lætitia, vitæ longævitas, rerum domeſticarum procuratio & conſervatio, &c. Sic & Eccleſiaſt. ait cap. 26. 1. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit.* Et v. 16. *Gratia mulieris ſolicitæ delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit: diſciplina illius datum Dei eſt.*

Quintò. Quintò, preſſius & ſtrictiùs noſter Salazar hæc accipit de uxore, cui ſeverus, morioſus & durus obtigit maritus, q. d. Licèt maritus acerbus uxorem generoſam objurget, carpat, ſuccenſeat; ipſa tamen adeò lenis & magnanima eſt, ut omnia ſuſtineat, & bona placidaque verba malis & acerbis regerat; itaque vincit mariti alpectitatem, ut ex iracundo fiat mitis & blandus, uti B. Monica matet S. Auguſt. ſua lenitate domuit iras Patritii ſui mariti, ut refert S. Auguſt. lib. 9 Confeſſ. Qua de re pulchrum exemplum viperæ, quæ dum copulatur cum murena, priùs venenum evomit, affert, & conjugibus imitandum propoſuit S. Baſil hom. 7. Hexam. *Viperæ*, inquit, *ob nuptiarum veneracionem virus evomit, tu divitias, tu feritatem, tu crudelitatem ob unionis reverentiam non deponis?*

Igitur hic eſt heroicus manſuetudinis, patientiæ & magnanimitatis gradus, quæ uxor viro bonum pro malo, mollia pro aſperis, humilia pro ſuperbis, blanda pro iracundis rependit. Nimirum hominis eſt, bonum pro bono regerere; ſancti & angelici eſt, bonum pro malo reponere; vice verſa Ethnici eſt, malum pro malo reddere; barbari & dæmonis eſt, malum pro bono retribuere. Omnes hi ſenſus appoſiti ſunt, primos tamen planior eſt, quartus plenior, quintus preſſior & profundior.

Portò R. Levi τὸ *redd t* vel retribuet, accipit impropriè pro dabit, largietur, quomodo ſubinde in Script. accipitur τὸ retribuere pro tribuere, ἀντίδοσις pro δόσις, ſcilicet compoſitum pro ſimplici, nulla habita ratione meriti vel recompenſæ. Unde exponit q. d. Uxor gnava virum ſibi beneficiis demeretur, cò quòd ejus ſet virtuti & obſequio ſe prorſus demittat & mancipet, neque umquam ſervitutem defugiat. Hinc & Septuag. Complut. vertunt, *operatur enim viro ſuo bonum, & non malum totis vitæ ſuæ*: Vatican. *operatur enim viro bonum in omni vitæ ſuæ*. q. d Mulier pigra, vel morioſa & rixoſa moleſtat virum, cumque ſtimulat ad mala, putà ad iram, triſtitiam, deſperationem: at mulier ſedula, & viri amans, illi cooperatur ad omne bonum: quia eum in adverſis ſulatur & erigit, in difficilibus animat, in perplexis ſanum ſuggerit conſilium. Quare ſicut boves idem trahentes jugum, ſe invicem ſolantur, animant, roborant, ut currum frugibus onuſtum facilè trahant, quem alteruter ſolus trahere nequiret: ſic uxor eodem jugo matrimonii conjugata (unde & conjunx dicitur) & copulata cum viro, ejus labores & dolores compatiendo & conſolando alleviat, imò in ſe tranſcribit, ut junctis ottimque vitibus facilè omnes tolerent & ſuperent; itaque jugum conjugii paribus animis & paſſibus alacres & læti ducant. S Auguſt. ſerm 45. de diverſis legit: *Operatur viro ſuo bonu & non mala*; & Syrus, *facit ei bonum*; & auctor Catenæ Græcor. *totu vita viro conciliat bonum, & non malum*. q. d. Ut viri gratiam captet, bona ſemper operatur, oumquam mala. hoc ſignum eſt probæ indolis, æquè ac virtutis: fidelium enim & Sanctorum hoc axioma proprium eſt, quod in omnibus actionibus velut præmeditatum præferunt: *Omnibus bene, nulli malè facito: De omnibus bene mereto: Omnes unitos benevolentiæ vestræ, inimicos efficiis tuis conſiliis & fac amicos*. Docuit idipſum Chriſtus verbo & exemplo, qui nulli licèt inimiciſſimo vindictam optavit, multò minùs intulit, ſed omnibus ſoam doctrinam & gratiam obtulit. Unde de eo ait S. Lucas Actor. 10. 38. *Transiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*. Deus enim omnibus benefacit, nulli malè, ideoque eſt & vocatur Deus, quia *ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos, & injuſtos*, Matth. 5. 45.

Allegor. Eccleſia, & anima ſancta ſponſo ſuo Chriſto reddit bonum, & non malum: quia ſtudet bonis operibus, & cavet à malis, ut ei placeat, ideoque bona bonis accumulare ſatagit, ut ei magis magiſque ſuam gratiam, & Chriſti gloriam, magnis quotidie incrementis adaugeat. Ita S. Ambruſ in c. 31. Proverb. ſubjiciem tom. 2. *Hunc modùm ipſa*, inquit, *quia exſpoliat mundum, rapet gentes, totu vita operatur bonum; verùm non ſibi, ſed viro, ut quæ iam non ſibi vivat, ſed qui pro omnibus mortuus eſt & reſurrexit. Viro ergo operatur bonum, illi ſervit, illi devotu eſt, illum diligit, illi placere ſemper ſtudet. Non ſe ornat, nec propter ſuos, nec propter alienos oculos: non quærit hominibus placere, non quærit quæ ſua ſunt: operatur omnia viro ſuo.* Hinc accedit Beda: *Reddis quippe*, inquit, *anima Chriſto bonum, cùm perceptis ab eo vitæ muneribus vellè vivendo reſpondet, cùm ea quæ ipſa ſcire vel facere ab illo admonita potuit, etiam aliis intimare ſatagit.* *Allegor. de Eccleſia & anima ſancta.*

Rurſum mulier hæc eſt B. Virgo, quæ Joſepho ſponſo, cò quòd virginitatis ſuæ lucrit in conjugio cuſtos, ſetributt omne bonum. Audi S. Bernard ſerm. de S. Joſepho: *Amplius autem, quia omnia quæ ſunt uxoris ſunt viri, credo, quòd beatiſſima Virgo totum theſaurum cordis ſui, quem Joſeph recipere poterat, ei liberaliſſimè exhibebat.* Et poſt nonnulla: *Quantas, putas exhortationes, conſolationes, promiſſiones, illuminationes, & eternorum bonorum revelationes recepit in tranſitu ſuo Joſeph à ſanctiſſima ſua ſponſa Maria?* Hæc de cauſa B. Virgo Joſepho cooperata eſt ad omnem virtutem, gratiam & gloriam, uti explicare pergit S Bernard. *Quomodo*, inquit, *cogitare poteſt mens diſcreta, quòd tanta unitas uniret mentes tantæ Virginis ullquam animam, niſi ei virtutum operatione ſimillimum? unde credo Joſeph fuiſſe mundiſſimum in virginitate, profundiſſimum in humilitate, ardentiſſimum in charitate, altiſſimum in contemplatione*, &c. *B. Virgo Joſepho contribuit omne bonum.*

QUÆSIVIT LANAM ET LINUM, ET OPERATA EST CONSILIO MANUUM SUARUM] Hebr. *quæſivit lanam & linum, & fecit in voluntate manuum ſuarum*; alii, *in beneplacito manuum ſuarum*; Chald *& operata eſt juxta voluntatem manuum ſuarum*; Sept. *filum lanam & linum, fecit quod utile eſt manibus ſuis*; Syrus, *veſtigavit linteum*, ſeu *tunicam: operata eſt cum manus quodcumque libuit*. Vers. 13. Daleth.

Senſus clarus eſt q. d. Studuit lanificio: unde non expectavit donec maritus ei lanam & linum cometet, vel obtruderet; ſed ultrò ipſa utrumque quæſivit, ut inde veſtes laneas & lineas conficeret, quibus virum, filios & domeſticos decorè veſtiret. Hoc eſt quod ſubdit: *Et operata eſt conſilio manuum ſuarum*, id eſt, manus juxta voluntatem ejus operatæ ſunt, ita ut manus tam promptæ forent ad opus quàm voluntas, perinde ac ſi manibus inſita ſuiſſet voluntas & promptitudo operandi. Eſt hypallage. Ita Aben Ezra: Operata eſt, inquit, in voluntate manuum, quaſi manibus volendi facultas inſit; ut è contra in manibus pigri eſt nolitio, ut dicam, operandi. Et Vatabl *in hunc locum* inquit, *manuum, quia complacet ſibi, & delectatur opere manuum ſuarum*; Tigurin. *operatur cum voluptate manibus ſuis*; ut enim opus ſit facile, fructuoſum & conſtans, voluntas adſit oportet. *Conſilium manuum multiplex.*

Secundò, R. Emmanuel vertit, *fecit voluntatem manibus ſuis*, id eſt, quidquid voluit ex lana & lino confecit: tanta erat ejus operandi in lino & lana dexteritas, ut voluntas non materiam, ſed materia voluntatem & manum ſequeretur, ut quidquid illa vellet, illicò dexteritate manuum in lucem proderet, & fieret.

Tertiò, Noſtet vertit, *conſilio*, id eſt indoſtria, peritia & dexteritate manuum ſuarum. q. d. Mira pollet manuum, æquè ac mentis induſtria, ad eximiè & dexterrimè filandum, texendum, & quodlibet opus textile conficiendum. Ars enim puta habitus & dexteritas filandi, texendi, fabricandi, &c. tum in mente manos ad opus dirigente, tum in ipſis manibus operatibus, quæ ex aſſidua operatione habitum & facilitatem operandi induerunt, conſtitit. Sic de Beſeleel architecto tabernaculi ait Deus Exodi 35. 2. *Implevi eum ſpiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quid quid fabrefieri poteſt*.

Rurſum *conſilio*, id eſt prudentia prudentique electione. q. d. Prudenter operatur manibus non res futiles, & inutiles, ſed ſerias & utiles quæ ad domeſticorum veſtitum conferant. Unde Septuag. vertunt, *& quæ ſit utile eſt manibus ſuis*. Multæ enim nugoſæ & curioſæ mulieres operantur res nugoſas & curioſas; ſed inutiles, imò illecebroſas & noxias: at mulier hæc prudens non niſi utilia, ſa-

na

ta & ſancta operator. Hoc eſt ejus conſilium, hæc ejus ſapientia & prudentia. Hinc Plato in Sympol. Salomonem ſecutus, *τὸν θεὸν*, id eſt opum Deum, fecit filium *σοφίας*, id eſt conſilii: conſilio enim parantur opes. Illecebroſa ſunt pepla & ſindones adeò ſubtiles, ut pee eas corporis forma & nuditas tralucear, quæ proinde carpens S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam de inſtitut. filiæ ſic ait: *Spernat bombycum telas, ſerum velleraque & aurum in filia luneſcens: talia veſtimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.*

Moral. de lanificio fœminarum.

Moralitee diſcant hic mulieres, ſe ſuaſque filias lanificio, & lanificio aſſuefacere: hoc enim propetum eſt fœminarum opus, ut ad hoc natæ & à natura fictæ factæque videantur. idque duplici fine, & fructu. Primò, ad fugam otii; Secundò, ad cuſtodiam honeſtatis & caſtitatis. Operi enim dum intendunt, amaſios fugiunt, eiſque attendere nequeunt. Quocirca ab omni ævo ſtrenuarum mulierum, etiam principum, & tegnarum, hæc in lana & lino fuit occupatio. Laudatur Anna uxor Tobiæ, quòd ibat quotidie ad opus textorium, Tob. 2. c. S. Hieronymus rollituens virginem Demetriadem: *Habet*, ait, *lanam ſemper in manibus, vel flammis pollice fila deducito, vel ad torquenda fuſorum fragmina in alveolis fuſi verſentur.* Et alibi ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, torquere fuſum, flammas pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more Thalaſſii nomen in nuptiis crebrò jactabatur, ut videlicet hac nuptialis voce provocatentur novæ nuptæ, exhortarentur que ad opus & lanificium, ut Varro & Juba, & Plutarchus tum in Romulo, tum in Quæſtionibus cap. 29. & Feſtus Pompejus tradiderunt: Θαλάσσιον enim ſignificabat lanificium, ait Plutarch. unde Latinis *thalaſſio*. Quam vocem crebrò occinebant ſponſæ, illamque ſignum fuiſſe lanificii teſtatur Varro, ſcilicet thalaſſionem veteres vocaſſe quaſillum vas lanificis aptum. Hinc Thalaſſio apud Romanos erat Hymenæus, putà virginitatis Deus, inquit Servius: virginitatis enim cuſtos eſt lanificium. Sed & ſponſæ (quod ſcribit Varro, & Plutarchus poſtremo à me citato loco, & Plinius lib. 8. c. 48.) colum ſecum in domum ſponſi inferebant & fuſum, virorumque januam lana coronabant ac cingebant: hac quoque ceremonia nuptiali indicantes, lanificium à nupris in domo marrtalt exerceodum eſſe. Item apud eoſdem Romanos in pelle lanata nova nupta conſidere ſolebat, quo teſtaretur lanificii officium ſe præſtituram viro, ut refert ipſe Pompejus. Quin ipſi Romani apud Cajæ Cæciliæ ſtatuam æream, in templo M. Anci ſitam, colum, lanam & fuſum conſixerunt, pudicitiæ & induſtriæ ejus certa monumenta. Auctores M. Varro & Plinius loco jam citato, & Plutarch. in Problem. ducto c. 29. Ea eſt autem, ut ſcribit idem Pompejus, quæ, antequam Romam veniſſet, Tanaquil vocabatur, uxor Tarquinii Priſci Romanorum regis, quæ tantæ probitatis fuit, ut id Cajæ nomen boni ominis cauſa frequentarent nubentes, quam lummam aſſeverant fuiſſe lanificam. Cujus etiam rei meminit Cajus Turus Probus in epitome 30. lib. Valeſii Maximi, ſi non titulus ejus libri fallax ſit: ubi & illud præterea dicit, ideò inſtitutum fuiſſe, ut nova nupta ante januam mariti interrogata quænam vocaretue, Cajam eſſe ſe dicetet. Non multò poſt tempore Lucretiam nocte teta lanæ deditam, inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem, Collatinus maritus juveneſque Tarquinii mveniunt: quod pro ſigno probitatis accipi voluit Livius, paulò ante finem lib. 1 ab Urbe condita; & Plinius, aut quiſquis eſt auctor lib. de Viris illuſtr. in Tarquinio & Collatino; & Servius in eum locum Virgil. lib. 8. Æncidos:

Nec non Tarquinium eiectum.

Sed & eamdem hiſtoeiam recenſens Ovidius lib. Faſtorum ſecundo, ait:

Inde cito paſſis perlue Lucretia: cujus
Ante thorum calathi, lanaque molle erat:
Lumen ad exiguum famula data penſa vrabebant.

Theano Pythagorica, Brotini Crotoniatæ (ut Plotino placuit) aut ipſius Pythagoræ (ut Theocritus malnit) uxoe interrogata, quam potiſſimè uxorem commendaret; reſpondit illud Homericum: *Telam texentem & manum* (id eſt viri: nam Agamemnon eſt qui loquitur) *bellum inſtruentem.* ita Aelianus Nauerarra, & Strobæus ſerm. 72. Apud eumdem Homerum lib. 4. tum Odyſſeæ, tum Iliados, Helena lanificium exercet. Et lib. 5. ejuſdem Odyſſeæ, Mercurius Calypſo nympham, Atlantis filiam, texentem reperit. Et lib. 6. Areten Alcinoi regis uxorem in foco ſedentem, cum ancillis & penia purpurea torquentem invenit Nauſicaa ipſius filia. Herodotus in Calliope refert Xerxem regem regum, ab Ameſtri uxore donatum aroicnlo quod ipſa texuerat. Curtius quoque lib. 5. memoriæ prodidit, Alexandrum veſtes Macedonicas ad ſe ex Macedonia miſſas, cum his qui eas confecerant, tradi Siſigambi matri Darii juſſiſſe, eamque admonem præcepiſſe, ue, ſi cordi veſtes eſſent, eis neptes aſſueſceret. Ad quam vocem cùm lacrymæ obortæ prodidiſſent animum aſpernantis rd munus (quippe cùm non aliam contumeliam magis Perſarum fœminæ accipiant, quàm admovere lanæ manus) Alexander ea re cognita ad eam pervenit: &, *Mater*, inquit, *hanc veſtem quæ induimi ſum, ſororum non ſolùm donum, ſed etiam opus vides: noſtri decepere me mores. Cave, oblecro, ne in contumeliam accipias ignorantiam meam.* Apud Terentium in Andria, Simonis ſcotis ad Soſiam libertam hæc verba ſunt:

Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Huc facit illud Ovidii ad Leandrum:

Tortoque verſata digitis flamina filo,
Fœmina tardas fallimus arte moras.

Et Claudianus in eo Epigrammare, quod de equo Honorii Imper. edidit, loquens de Serena regina uxore Stiliconis:

Et medium ut zona ligat, variata colorum
Floribus, & caſta manibus ſudata Serena.

Teanquillus memorat Auguſtum Cæſarem ita filiam, & neptes inſtituiſſe, ut laoificio ſe aſſueſacerent. Idemque feciſſe Catolum Magnum, ſcribit Eginhardus illius Cancellarius in Vita ipſius. Alibi item tettatur ipſe Plutarch. Auguſtum ipſum non temerè alia veſtem, quam domeſtica utom eſſe, ab uxore, & ſorore, & filia & neptibus confecta. Plutatch. teſtimonio B buli aſſevera:, brutum ad bellum exiturum, Porciam uxorem interpellantem ad colum & telam remiſiſſe, uſum verſibus, quos Homerus Hectori Andromachen alloquenti aſſignat Iliad. 22. ubi narrat ipſam dum telam orditue, lameuta ejulatuque è turri ob mortem mariti audiviſſe. Nota eſt caſta heroina Penelope Ulyſſis uxor, quæ abſente marito ob formam à procis appetita ut eos falleret, dicebat ſe nulli oupturam niſi priùs telam, quam orſa erat, pertexuiſſet: quare interdiu telam rexebat, ſed noctu eamdem retexebat, ue numquam eam pertexeret. Denique Virgilius l. 8. Æneid. itacaſſam probamque feminam pingit:

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum ne ſervare cubile
Coniugis, & poſſit parvos educere natos.

Hæc, & plura Tiraquellus lege to. connubiali num. 38. & ſeq.

Porrò Carolus Magnus rogatus, cue filias laoificio occuparet? duas cautas dedit. Primò, ut otium vitarent; Secundò, ut, ſi ad paupertatem per reflantem, & adverſam fortunam redigerentur, hoc opere libi victum pararent. ita Eginhardus. Hoc in opere eminuit S. Elitabetha, Andreæ Hungarorum regis filia, quæ per ſummam iniuriam à cognatis caſtris & poſſeſſionibus ſpoliata, lanam manibus operabatur & linum, ut de ſui laboris impendio ſe alteret, & pauperes, quorum erat ancilla, uemater veſtiret. Itanobiliſſimis otta natalibus mundo le fecit ignobilem, ue nobilitaretue in cælis, pro corona ſuſcipiens cinerem, cilicium pro faſcia pectorali, ſuſum lanæ, & lini pro ſceptro. Unde & meruit in cælum deſiga, videre Dei filium Jeſum ad ſe inclinatum cælis patentibus, eumque inter alia conſolationis lenimenta audire dicentem: *Si tu vis eſſe mecum, ego ero tecum, & ære nullatenus ſeparabor.* ita habet ejus Vita.

S. Eliſabetha lanam & linum operans.

Poetæ deas ipſas linum lanamque tractare aſſerunt. Nattat Ovid. lib. 6. Metamorph. Arachnen Idmonis filiam, eò quòd deam Palladem in lanificio provocare auſa eſſet, ab ea ſuperatam, verſam eſſe in araneam, quæ ptiſtinam adhue telæ ſervat artem; uode & aranea Græcè vocatur ἀράχνη.

Dixi ſuſum fœminarum eſſe decus, nam virorum eſt dedecus.

Fusus virorum dedecus.

decus. Unde David Joab homicidæ imprecatus: *Nec deficiat de domo Joab fluens fusum*, 2. Reg. 3. 29. q. d. Posteri Joab sint effœminati, ut ad vile & mulebre exercitium filandi redigantur, eoque victum sibi quærere cogantur. Sic Sardanapalo probrum fuit, & exitium, quòd eum Arbabanus dux militum intet concubinas purpuram nentem inveniſſet; illum enim regno, & vita privavit. Hinc Eutropium eunuchum Arcadii Imper. pædagogum, ideoque imperii rectorem, ita perſtringit Claudianus:

Quid te turpiſſime bellis
Inſeris, aut ſuevi pertentas Palladis campi?
Tu potes altiſoni ſtudiis bacchare Minervæ,
Tu telas non tela pati, tu ſtamina moſſe,
Tu ſegnes operum ſolers argere puellas,
Et vivacem domine penſis involvere lanam.

Ideireo Narſetis viris multis ſortiori, Juſtiniani Imperatoris illa Juno impotens minitata, le illum gynæceo penſis, & quaſi illis addicturam: quam ignominiam vir ſtrenuus, graviter cum Romani imperii clade vindicavit. Exemplum ingens ne, qui ſuperiores ſunt, in ſubditos temere linguam laxent.

Allegor.

Allegoricè S. Auguſt. ſerm. 217. de Tempore: Mulier fortis, id eſt Eccleſia, inquit, & aoima ſancta operatur lanam, id eſt carnalia & temporalia, & linum, id eſt ſpiritualia & æterna: utraque enim in hac vita fidelibus neceſſaria ſunt. Sed audi S. Auguſt. *Quid eſt lana, quid linum? Lana carnale aliquid, linum verò ſpirituale ſignat, quia in ordine veſtimentorum, interiora ſunt linea confimeata, lanea verò exteriora. Lana etiam de commiſſione animalium naſcitur, linum verò ſine carnis voluptate de terra procreatur, imò caſtitatis imaginem præferre videtur. Intantum ut ſacerdotes veteris teſtamenti exprobrarentur legis; propter caſtitatis indicium, lineis formalibus uterentur. Ergo in lana carnale aliquid, in lino verò ſpirituale ſignificatur: Pro laude etiam ponuntur. Invenit enim hominem porrigentem manu eleemoſynas pauperi, nec tamen de Deo ibi cogitantem, ſed hominibus placere cupientem, lanam veſtem qua videri poteſt habet, interiorem lineam non habet. Invenit alium dicentem tibi, Sufficis mihi conſcientia mea, Deum colo, Deum adoro; quid mihi opus eſt ad eccleſiam ire, aut viſibiliter Chriſtianis miſceri? lineam vult habere ſine tunica. Non novit, neque commendat talia mulier iſta. Invenit hæc mulier lanam & linum, & fecit utile. Multi inveniunt, ſed non faciunt utile manibus ſuis. Cùm libenter audiris, invenitis, cùm benè vivitis facitis.* Eadem penè ad verbum habet S. Ambr. in c. 31. Proverb. ſub finem tom. 1. qui & addit: *Operari carne, & non operari ſpiritu, quamvis bonum videatur, utilis non eſt, operari verò ſpiritu, & non operari carne, pigrorum eſt*, &c. *Tam ſpiritualia, & carnalia ſpiritualiter operare.*

Lana carnalia opera, linum ſpiritalia notat.

Lana eſt pietas, linū carnis macerātis.

Beda verò per lanam accipit ſimplicitatis, & pietatis opera, per linum caſtigationem carnis: linum enim variis modis macerando, tundendo, pectendo, carminando, &c. præparatur, & quaſi caſtigatur: *Poſſunt*, inquit, *in lana, qui voluus eſt habitus, omnia pietatis, & ſimplicitatis opera, quæ proximis impendimus, accipi. Poteſt in lino, quod ex terra virens ſed longo ac multiplici exercitio amittit humorem nativum, atque ad gratiam aptè indoris pervenit, caſtigatio noſtra carnis ſummari: cujus dum ingenitas vitiorum ſordes per continentiam excoquimus, dignam profectò eam, quæ Chriſtum indumamur, efficimus, juxta illud Apoſtoli, Quicunque ergo baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Quærit ergo mulier fortis lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum, cùm Eccleſia ſanctæ ſollicitè perquirit quibus ſe pietatis fructibus ea reconſt, quomodo à carnalibus emundet ſilicebrie. Et hoc utrumque conſilio prudentiſſimo, hoc eſt, ſuperna ſolummodò retributionis facit intuitu.*

De B. Virgine. Primò.

Rurſum opus lanæ & lini optimè convenit B. Virgini. Primò planè ad literam: namur ait Epiphan. Presbyter Conſtantinop. in Vita Virginis: *Erat ipſa docilis, & amans doctrinam, & non ſolùm in ſacris literis, ſed etiam in lana & lino, ſerico & byſſo laborabat. Erat præterea in ſapientia, & intelligentia ſuper omnes illas ſuas adoleſcentulas, cunctis admirationi, quæ & verè conſpectæ ea, quorum aſtat in templo erat ſacerdotibus.* Et S. Anſelm. in lib. de Vita Virgin *Opus verò manuum eius*, inquit, *erat lana, lini & ſerici.* Hinc & Moniales in monaſteriis, exemplo B. Virginis, magnam dicit partem in opere manuali, lanam & linum operando, tranſigunt. Idem virginibus feminiſque devotis ſuadent, imò jubent, prudentes Confeſſarii: quæ enim eo telicto

A toras ſe dedere volunt orationi, lectioni, contemplationi, cerebrum, quod feminis eſt debile, affligunt, & lædunt, fiuntque phantaſticæ, anxiæ, ſcrupulosæ, maniacæ, iuperbæ, delirę, uti experientia multa didici.

Secundò.

Secundò, Allegor. quia ut ait S. Epiphan. lib. 3. contra hæreſ. longius à principio, explicans illud Job c. 38. juxta Septuag. *Quis dedit mulieribus texturæ ſapientiam, & varietatem ſcientiam? Maria damus eſt*, ait, *ut peperit nobis agnum & ovem, & ex gloria ipſius agni & ovis, factum eſt nobis velut ex vellere ſapientia per vivitatem ipſius, indumentum incorruptibilitatis.*

Tertiò.

Tertiò, Tropolog. Nam ut ait Proclus Cyzicenus Epiſc. de Nativit. Chriſti (extat initio Concil. Epheſini.) *Hæc ſola pons eſt, per quem Deus ad hominem deſcendit: hæc admiranda illius œconomiæ tela, ex qua & in qua ineffabili quodam modo admirabilis illius unionis tunica conſofta eſt: cujus quidem textor exitit Spiritus ſanctus, materia virgo ex alto obumbrans, lana vetuſtas villoſaque Adami pellis, trama impellens Virginis caro, radius texturæ immanſa geſtantis gratia, artifex verbum per auditum illapſum.* Trama eſt ſubtegmen, & (ut ait Servius) filum quod intra ſtamen currit. Trama dicta,

B ut ait Varro, *quòd perygiones tranas veſtimentum.* Pro *tranas* videtur legendum *tramas*, id eſt, *tranſmat*, ſive *penetrat*.

Quartò.

Quartò, Anagog. Quia lana repræſentat vitam activam, linum ſubtile contemplativam; utramque operata eſt, & in eminenti gradu exercuit B. Virgo, qua in omni opere Martham Magdalenæ mirifica harmonia perfectè allocavit.

Vers. 14.

FACTA EST QUASI NAVIS INSITORIS QUE LONGE PORTANS PANEM SUUM] Hebr. *fuit ſicut navis circumeuntis, de longe adducet panem ſuum*; Chald. *facta eſt ſicut navis mercatoris, veniens à longinquo afferens cibos*; Sept. Vatic. *facta eſt tanquam navis mercatorum exercens de longè*: *congregat autem hæc vitam*; Complut. & Regii habent, *congregat autem hæc divitias*; Syrus, *tanquam navis mercatoris à longinquo mercimonia advehens. Inſitor* ergo vocatur mercator, eò quòd cumulandis mercibus opibusque ſedulus inſtet, vel quia negotiu ſuo inſiſtit, inquit Ulpian. Unde & domus urbeſque circumit (ideoque hebr. vocatur *ſocher*, id eſt circitor vel circuitor) ſingulis ſuas merces offerens, & ut eas emant urgens & inſtans.

Sentus ergo eſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua operando la-
C nam & linum, ſimilis eſt navibus mercatorum, quia ſicut illæ pannos, telas, aliaſque merces in longinquas orbis partes deferunt, pro quibus ex eiſdem locis referunt alias merces, unde mercatores ſibi victum & neceſſaria comparant: ita & illa à longè ſibi parat panem ſuum, hoc eſt victū, familiæ neceſſarium, quia pro his quæ manibus ſuis operata eſt, comparat ſibi etiam quæ ex longinquo afferuntur, danſque exteris pannum à ſe confectum, accipit ab eis frumentum in cibum: ipſa ergo cùm domi maneat, nec cum mercatoribus extremos cutrat ad Indos; tamen velut navis quædam neceſſaria à longè advehens, etiam ipſa, ſua exteris communicando, portat de longè panem ſuum.

Analogia mulieris ſtrenuæ, & navis; Privehit in domum ſuam.

Igitur analogia navis, & mulieris ſeduiæ in his conſi-
D ſtit. Primò, ſicut navis frumentaria ex Sicilia vel Ægypto (quod olim erat horreum Italiæ) frumenta devehit in Italiam: ſic mulier hæc panem, id eſt cibum quemlibet invehit in domum ſuam. Rurſum ſicut naves Indicæ ex India in Hiſpaniam & Europam deferunt aromata, aurum, argentum, aliaſque merces pretiolas: & ſicut navis Japonica quotannis ex India Luſitanis, & Religioſis in Japone degentibus & evangelizantibus defert annonam totius anni, adeò ut ſi navis pereat, periclitentur omnes Religioſi, qui in Japone ſunt de victu, & vita: ſic pariter mulier hæc quemlibet cibum & ſupellectilem familiæ neceſſariam procurat, ita ut ab illa omnium, qui in domo ſunt, victus & vita pendeat. Hinc eam comparat navi, non curſui, quia una navis plus vehit quàm centum, imò mille currus.

Secundò.

Secundò, ſicut navis merces domeſticas in longinquas oras vehit & vendit, indeque alias revehit; itaque duplex facit lucrum: ex utrique enim lucratur: ſic pariter mulier hæc tuos panos, & telas, quas per ſe ſuoſque texuit, per oves & mercatores in exteras regiones, ubi eariores ſunt, mittit & diſtrahit: indeque merces alias comparat, quibus familiam alat, vel quas divendat; itaque duplex, vel triplex, lucrum facit. Imò, ut notat Baynus, *in eo ſuperat naves*, quòd ipſa domi ſecorè conſiſtens, hæc omnia per mercatores vel famulos & ancil-

las

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Allegor.

De B. Virgine. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Vulg. 15. Vau.

Secundò

Tertiò

Quartò

Primò.

Secundò.

las efficiat, cùm naves longissimas regiones peragrare, & oberrare debeant, idque cum perpetuo sui & mercium periculo, ne naufragium patiantur, aut à piratis capiantur.

Tertiò, sicut navis numquam, ne noctu quidem nautis dormientibus, quiescit, sed semper navigat, ac circumit & obit varias regiones, singula suas merces proponens, & indigenia ad eàa emendum instans: sic mulier strenua numquam quiescit, sed ceteris dormientibus ipsa vigilat, sempèt sollicita, omnibus invigilans, jugiter cogitans quomodo domui de omnibus prospiciat; ideoque assiduè perdis & pernox operatur, & laborat, nec umquam in opere fatigatur aut lassescit.

Quartò, sicut navea non uno alterove anno, sed quamdiu durant, subeunt maris, mercesque vehunt, & revehunt: sic mulier sedula tota vita sua sibi similis est semperque laborat ut res familiæ curet & adaugeat, nec quiescit nisi in morte quasi jam peracto navigationis suæ cursu.

Quintò, sicut navea è remotissimis regionibus merces ratas & pretiosas advehunt, quo fit ut Veneti, Antuerpienses, Genuenses, ceteriquè maris accolæ, qui navigationi & mercaturæ vacant, domi suæ habeant opea & delicias quatlibet, ac quidquid alicubi præclarum vel pretiosum est; quia omnia per naves sibi afferri curant: sic patiter mulier strenua domum instruit non tantùm carne, vino, tella, pannis illius regionis, sed & tu remotis ea quæ ad familiæ non tantùm necessitatem, sed & splendorem faciunt, accersit.

Sextò, mulier hæc comparatur non uni navi, sed navibus in plurali, ut habent Hebræa, putà classi integræ, quæ ingentem mercium copiam afferet: quis ipla licèt una instar est multorum, ac per se, perque filioa, servos & ancillaa plura conficit, quàm multi simul juncti ro suis familiis efficiant.

Allegot. & Tropolog. hæc omnis facile est adaptare Ecclesiæ & aoimæ sanctæ, mutato dumtaxae nomine mulieris in nomen Ecclesiæ vel animæ. Ecclesia enim ceu navis omnis generis annonam fidelibus affert, putà verbum Dei, Sanctorum exempla, concionea, exhortationes, Sacramenta, ac præsertim Eucharistiam, quæ est panis vitalis, manducantibus asserens vitam præsentem & æternam. Audi Bedam: *Navis*, inquit, *per mare peregrina, ut illic venditis quæ attulerat, exiata ad domum reportet: sic mirabilem sanctæ Ecclesiæ, sic animæ quæque perfectæ virtutum divitiis gaudet onustari, quibus maiora divina gratia dona mereatur. Optimum namque est commercium, cùm bona quæ habemus operantes, primò hæc à Domino mercedem recipimus, ut ad maiora semper agenda proficiamus; dehinc vitam perspicimus sempiternam. Facta ergo est anima sancta quasi navis institoris, qua transire desiderio fluctus sæculi præsentis, solaque sola in cœlit accipere speras æterna gaudia, & pro his abundantiùs adipiscendis quidquid vales insanter agere, quidquid adversum occurrit, fortiter superare contendis.*

Audi & auctorem operis Imperfecti in S. Matth. apud S. Chrysost. homil. 23. *Facta est tamquam navis mercatura longinqua, id est Ecclesia, qua navigantibus Apostolis, gubernante Domino, flante Spiritu sancto, prædicationis verbo ubique discurrit, portans secum magnum & inæstimabile pretium, quæ omne genus hominum, vel potiùs totum mundum sanguine Christi mercata est. de quo idem Salomon c. 30. t 9. retulit dicens, vestigium navis pelagi transis invenire non potes, ostendam conversationem Ecclesiæ non terrenam esse, sed cælestem, iuxta id quod Apost. ait: Nostra conversatio in cælis est*, Philip. 3.

Pari modo eadem adaptes B. Virgini, quæ in domum, id est in Ecclesiam, invexit panem vivificum, putà Christum Dominum, dum eum peperit in Bethlehem, id est in domo panis. Unde S. Gregor. homil. 8. in Evangel. *Bene*, inquit, *in Bethlehem nascitur, id est in domo panis: ipse saltem est qui ait: Ego sum panis vivus qui de cælo descendi*, Joan. 6. Ipsa ergo *de longè*, id est de cælis per vitæ hujus pelagus portat panem suum. τὸ enim *de longè* notat distantiam inter Verbum & humanam naturam, quam sibi hypostaticè univit in utero hujus mulieris benedictæ. Rectè verò panem hunc vocat suum; quia sola absque viri opera illum concepit, quem in Bethlehem per partum suum virgineum, tamquam ex navi in omnium utilitatem exposuit, ut eo in Eucharistia pascamur. Rursum ipsa vehit navis institoris plena fuit mercibus cælestibus, putà omni virtute, & gratia. Unde Damascen. orat. 1. de dormit. Virgin. *Hæc est*, inquit, *quæ gratia abyssum invenit, & duplicem virginitatis naturam integerrimam servavit, animumque non minùs quàm corpus incolumem custodivit.* Tertiò, B. Virgo etiam dormiens mente vigilabat intenta orationi & amori divino, juxta illud in Cantic. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Quocirca perdis & pernox augebat virtutum merita & lucra, quibus fidelea & Ecclesiam ditavit. Quartò, B. Virgo velut mater familiæa Ecclesiæ assiduè è cælo, illi de omnibus prospicit; quia apud filium omnem illi gratiam expescit & impetrat. Ipia est quæ animavit S. Athanasium, ut Ecclesiam defenderet contra Arrianos, S. Cyrillum contra Nestorianos, S. Augustinum contra Pelagianos, S. Dominicum contra Albigenses, S. Ignatium contra Lutheranos. Ipia est quæ statis temporibus Religiones novas suscitat, ut Ecclesiam senescentem novo doctrinæ & virtutum splendore renovent & illustrent. qua de re vide Hier. Plat. l. 1. de Bono status Relig. c. 34.

Et qui nocte adhuxxit, deditque præda domui suæ, ut cibaria ancillis suis] Hebr. *& surrexit adhuc nocte* (dum adhuc nox esset) *dedit cibum prædam domui suæ, & statutum puellis suis*.

Pro *prædam* hebr. est טֶרֶף *tereph*, quod proprie est esca ferina, diciturque de feris; quæ venando prædantur minores feras & jumenta, eaque discerpunt, & devorant. Inde per catachresim transfertur ad quamlibet escam animalium & hominum, præsertim quæ venando, id est laborando & sudando, comparatur. Est metaphora à leonibus & feris, quorum omnis cibus prædando acquiritur, estque præda.

Pro *cibaria* hebr. est חֹק *choc*, id est demensum, statutum, constitutum, à rad. חָקַק *chacac*, id est statuere, describere, definire: unde tam ad statum cibum, quàm ad statum pensum referti potest. Hinc Chald. vertit, *dedit pensum ancillis suis*; Syrus, *dedit opus puellis suis*; Theodot. *dedit constitutionem puellis suis*; Septuag. *dedit opera puellis suis*. *Chor* ergo tam pensum operis, quàm demensum cibi, putà portionem, & cibum definitum, hoc est statum panem & escam in dies constitutam sive ordinatam, ideoque ordinariam significat.

Sensus ergo est, q. d. Mulier hæc strenua, & provida non stetit in multam lucem, sed ante aurotam noctu surgit, ut servis & ancillis, filiis & filiabus cetetisque domesticis præparet tributatque cibos, utque totus dieì operas, & penta intet eos partiatur, singulisque sua distribuat, & adarquet, scilicet ne quid perdant lucis, & temporis; sed id totum opert impendant. Quare servis ituris ad agros colendos, vel aliud opus summo manè, imò noctu, maturiùs dat jeotaculum, ac simul cibos assignat, quos in agrum deferant, ibique comedant, ne, si domum ad prandium revertantur, tantillum temporis perdant & operi tuffurentur. Ancillis pariter suis in aurora pensa lanæ, itui & operarum distribuit, ac annonam assignat, ut cupeditæ fint ad opus, illique totum diem insumant. Hæc enim sunt signa, imò actus magnæ providentiæ, tedulitatis & strenuitatis in matrefamilisa.

Porrò ciboa hoice vocat *prædam*. Primò, quis noctu obiter quasi capiuntur, & rapiuntur. Alludit enim ad leones & feraa, quæ post cœnam nocte digestam rursum famelicæ, in tenebris & aurora exeunt venatum & prædatum, ut alisa feras & animalia, ceu prædam capiant & devorent. Sic Job 24. 5. dicitur: *Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum: vigilantes ad prædam* (Hebr. *aurorantes prædæ* vel *rapinæ*) *præparant panem liberis*. Hinc vocantur lupi vespertini, id est nocturni, qui noctu prædantur, de quibus multa dixi Habacuc 1. 8. & Jerem. 5. 6. Ita quoque mulier hæc leonina, summo manè ciboa hoice servis, & ancillis obiter carpiendos, & quasi rapiendos parat, ut ad iter opulque sint expediti & celeres. Rursum *præda* significat, hoice cibos magna industria, & labore mulieris comparari; ac non nisi labori insigni strvorum, & ancillarum velut mercedem attribui. *Qui enim non laborat, non manducet*, ait Apostol. Hinc, ut ait S. Ambros. lib. de Abraham: *In domo sapientis nemo piger est*. Olim matres in Balearibus insulis pueris non dabant cibum, nisi eum eminus propositum fundæ jactu dejecissent, tum ut eos labori assuefacerent, tum ut in arte jagittandi exercerent, in qua promde tam eximii evalere, ut scopum quemlibet non fallentes, sed certo ictu contingerent, imò pilum in coma capite illato ferirent. quocirca in prælio fundibulatii extitere hostibus formidabiles.

Ter-

Tertiò. Tertiò, ſicut leo & leæna prædam quam venatus eſt, A non ipſe ſolus comedit, ſed in partes diſcerpit, atque catulis ſuis ſive leunculis diſtribuit: ſic mulier hæc cibos induſtria ſua partos, in ſervos & ancillas partitur, ſed ſeorſim, non miſtim, ſcilicet primò ſervis dat טרף *tereph*, id eſt carnem ferinam, putà eſcas duriores; deinde ſeorſim ancillis dat cibaria leviora. Ubi nota ejus honeſtatem & pudicitiæ ſtudium, quæ ancillas à ſervis ſeparat, ut mutuos aſpectus, colloquia, alialque luxurias inter eos illecebras amoveat; ac ſimul diſcretionem, qua cuique ait, donum congruum attribuit.

Quartò. Quartò, pro *& cibaria ancillis ſuis*; Septuag. Chald. Syrus & alii vertunt, *& penſum operarum ancillis ſuis*. Hebr. enim חק *chok* tam penſum operarum, quàm demenſum eſcarum penſio operarum, velut mercedem merito laborique reſpondentem ſignificat, quo innuit mulierem ſapientem, hanc legem ſtatuiſſe ancillis ſuis, ut non priùs demenſum eſcarum ſive ſtatutum cibum ſumant, quàm penſa operatum perſolverint.

Moral. hic dic matrifamiliſs dotem eſſe vigiliam, ut, ſicut ille ait, ultima eat cubitum, prima ante alios, & ante B lucem ſurgat, qua in re mulierum indolem tranſcendat oportet: mulier enim natura ſua phlegmatica eſt, ideoque lenta, tarda, ſomnolenta, ad. ò ut Comicus eam ea mora natam aſſerat. Sic enim ait Pleuſides Plautinus in Milite:

Mulier profecto nata eſt ex ipſa mora:
Nam quævis alia, quæ mora eſt aquâ, mora
Mihi ea videtur, quàm quæ propter mulierem eſt.

Et Terent. in Heautont.

Dum moliuntur, dum commoror, annus eſt.

Secùs eſt in hac muliere vitili, quæ virago eſt, & non tantùm mulieres, ſed & viros virtute & vigilantia ſuperat. Unde vigilantia in emblematibus pingitur quaſi matrona & virago, dextra tenens librum, ſiniſtra virgam cum lucerna accenſa: aſtat ei grus pede altero elevato ſultinens lapidem, ut, ſi quo caſu in ſomnum incidat, lapidis tuentis ad pavimentum alliſu ſtrepituque excitetur & evigilet.

Rurſum uxor hæc ſuis dat cibum noctu, ut innuat totum diem dandum labori & operi, noctem verò neceſſariæ refectioni. Ita S. Antonius, S. Hilarion, ceterique Anachoretæ cibum non per diem, ſed veſpere & noctu ſumebant, idque duabus de cauſis. Prior erat, ut totam diem operi vel manuali, vel mentali, putà orationi, ſtudio, lectioni & contemplationi impenderent, nec ab eo per cibum impedirentur: venter enim cibo onuſtus mentem hebetat, ut nequeat acumine ſuo uti, & ſublimia ſcrutari. Poſterior, quòd verecundarentur, & quaſi indignum ducerent hominem & ſervum Dei comedere per diem quodque ſol eum comedentem aſpiceret. Viliſſima enim hominis actio eſt comedere, utpote in qua mens hominis nata ad ſpiritualia & cælellia, deprimitur ad tetrena, & carnalia, ſimiliſque eſt brutis. Unde ſanctus ille Anachoreta in Vitis Patrum pudore ſuffuſus, lacrymabatur cùm cibum ſumeret, cò quòd noctu eſcam porcorum, & animalium ſumere cogeretur, qui per diem cibu veſcebatur angelorum.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, hæc exponit de Eccleſia, æquè ac de anima ſancta. *De noctibus*, inquit, *exurgit: noctes tribulationes ſunt, ſed cui hæ? De noctibus ſurgit, id eſt in tribulationibus proficit, &c. & dedit eſcas domui ſuæ: in noctibus prabuit ſe imitandam, factiones docuit quod faciendum docuit.*

Rurſum Beda: *Nox*, inquit, *dicenda eſt quieti, dies labori. Sic Eccleſia & anima ſancta quaſi nocte quieſcat, cum interminiſſa ad tempus ſollicitudine externa, ſibimet vacare, ſequeſ ſanctè ſpiritualiter incipit curare: vel lectionibus vacet ſacris, vel orationibus ac lacrymis inſiſtere, vel aliis hujuſmodi ſtudiis ſecretiùs exerceatur. Surgit autem de nocte, cùm in eiſdem ſuis fidelibus, ad agendam etiam proximorum curam ſe ſollicitè accingit. Quod fraterna adminiſtrationis opus duobus modis exercere conſuevit: quia & eos qui foris errabant, ad fidei gratiam convocat; & illos qui fidei Sacramenti jam ſunt imbuti, ut bonis operibus ampliùs inſtent, excitare non deſinit. Unde benè dicitur: Dedit prædam domeſticis ſuis, cùm eos quos ab antiquo hoſte deceptos eripere potuit, ſolerti illorum, quos in fide præceſſere, conſilio: dat & ancillis cibaria, cùm humiles quoſque, & debite timore ſuo inſſa ſervantes, ne pio labore taſſeſcant, ſuperna mercedis commemoratione reficit.*

Porrò hæc omnia mutato nomine adapta B. Virgini, quæ noctu excipiens incarnationis Verbi ab Archangelo nuntium, illi aſſenſum præbens, Verbum in ſe corporavit, ut illud in eleamnobis proponeret in Euchariſtia. Rurſum *De B. Virg.* ſuam gratiam & merita, quæ in nocte hujus vitæ innumera & quaſi immenſa, per actus intenſæ charitatis, humilitatis, patientiæ, ceterarumque virtutum comparavit, non ſibi ſoli ſervavit, ſed in Eccleſiam fideleſq; omnes diſpenſavit, & in dies diſpenſat. Nam ut ait S. Bernar. *De plenitudine illius omnes accepimus*. Inſuper eminentes Sanctos noctu, id eſt ante ætatem, prævenit, ut a puero, imò ab utero, incipiant vacare Deo & pietati, ut de S. Joanne Baptiſta, S. Nicolao, S. Dominico & aliis legimus: quare tunc eis virtutum penſa diſpenſat, ut ea ſenſim illi ceteſcentes ætate, & meritis pertexat & perficiant.

CONSIDERAVIT AGRUM, ET EMIT EAM: DE FRUCTU MANUUM SUARUM PLANTAVIT VINEAM] Vers. 16 Hebr. *cogitavit agrum. & accepit eum*; Abeo Ezra, *de agro* Zain. *emendo cogitationem ſuſcepit*; Chald. *cogitavit in conſilio, & accepit agrum*; Vatabl. *contemplatur agrum*; Tigur. *conſultat de agro, & emit eum*; Septuag. *conſiderans agrum emit eum, & de fructibus manuum ſuarum emit poſſeſſionem*; Syrus, *agriculturam meditatur*.

Dupliciter hic verſus accipi poteſt: Primò, de agro à vinea ſeparato, q. d. Mulier hæc prudens & ſedula ea pretio telatum & pannorum quos confecit, emit tam agrum, quàm vineam, id eſt agrum, ad ſementem & meſſem frumenti; vineam, ad vindemiam uvarum & vini: atque ita familiæ tam de cibo, quàm de potu, putà tam de pane quàm de vino proſpexit. Ubi Nota τὸ *conſideravit*, q. d. Non temere, non fortuitò, ſed maturè & conſultò emit agrum, nimirum priùs exactè conſideravit conditionem, commoditatem & fertilitatem agri, æquè ac vilitatem pretii quo venalis offerebatur; quare agrum fertilem bono vilique pretio emit. Rurſum ſimili modo emit vineam, in eaque vites conſeri curavit, aut certè eas in parte agri jam emptæ vites apti conſevit. Sic videmus in Lombardia in eodem agro vites ſegetibus & arboribus immiſtas, magna elegantia & fructu. Idem enim agei fert frumentum, uvas, poma & pira.

Secundò, accipi poteſt de agro in vineam commutato, C q. d. Conſideravit agrum quemdam ob tenuem frumenti proventum ab heris negligi, parvique æſtimari; quare emit eum vili pretio, atque ex eo vineam effecit: quia conſiderans eum, perſpexit glebas ejus, & eum vitibus, quàm ſegetibus eſſe aptiorem, & uvarum quàm frumenti feraciorem, quare ea inculto cultum, ex ſterili fertilem effecit. quæ tanè egregia eſt ejus induſtria ac ſolertia. Frumentum enim exigit ſolum craſſum, & pingue, vites verò ſolum gracile & tenue. Audi Virgil. 1. Geotg.

Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
Denſa magis Cerei, rariſſima quæque Lyæo.

Planiùs clariuſque Theophraſtus l. 2. c. 25. *Pratenſe & arenaceum, ait, vitium percommodum eſt, & in ſummo ſolutum, leve, tenue.* Audi & Columellam in l. de arboribus c. 13. *Locis aridis, & macris, & ſiccis vitem ſere, natura feracem & validam crebriſque acinis; quòd ſi pingui agro valdas vites depoſueris, pampinio magis luxuriabunt, & qualemcumque fructum tulerint, ad maturitatem non perducent.* Et l. 3. c. 3. ait: *Vitis arum faciendum in terra meliore potiùs quàm pingui.*

Anagog. S. Auguſt. ſerm. 45. inter novos Lovan. per *Anagog.* agrum accipit cælum, cæleſtemque gloriam, quam Eccleſia & anima fidelis metcatur & emit labore manuum ſuarum, puta laborando, & accumulando multa bona opera, præſertim charitatis & patientiæ. Conſidetat enim, & D proſpicit, quòd *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*.

Allegor. Beda per *agrum & vineam* accipit primitivæ Ec- *Allegor.* cleſiæ propagationem: Eccleſia enim à Chriſto fundata in Judæa, cœpit ſe propagare & plantare per vicinas provincias & gentes, eaſque per novalia ſpiritalium agrorum, & vineatum excolere, indeque meſſem & vindemiam magnam fidelium, virginum, Martyrum & Confeſſorum colligere.

Hæc omnia adaptes B. Virgini, quæ Primò, in ſeipſa *B. Virgo a-* plantavit agrum & vineam, cùm corpus & animam aſſidua *ger & vi-* virtutum omnium operatione excoluit. Secundò, ipſa agrum *nea.* & vineam primitivæ Eccleſiæ ſua ſapientia, providentia, *Primò.* meritis, & exemplis plantavit, adeoque fertilem effecit, *Secundò.* ut in omni ſanctitate efflorelceret, ac vitos Apoſtolicos,

Mar-

ut iniuſtitiæ, & calamitatis non oblivioſcantur. Scilicet Bethlabee diſſuadet Salomoni, & judicibus vinum, argumento petito à contrariis, quod Vinum pertinet ad reos, eosque qui morte obſcelera mulctandi ſunt: indecens ergo, & indignum eſt, ut judices qui eos morte mulctant, in reorum locum ſubeant, vinumque bibant. Audi Galatinum ex libro Sanhedrin. libr. 8. de Arcan. fidei c. 59. *Dixit R. Raſda, quòd egreſſurus occidendus potabatur pulvere incenſo in ſcyphi ſui, quatenus ſepararetur furſus eius ab eo, ſitur dictum eſt Proverb. 31. Date ebrietatem perdito, & vinum amaro animo. Etenim autem in Jeruſalem mulieres honeſtæ, quæ hæc ſponte mittebant.*

Secundò. Secundò, alii per *marorem* accipiunt lugentes qui ſcilicet lugent mortem patris, fratris, ſororis uxoris; his enim de more datur vinum, ut mœrorem pellant vel mitigent. Unde Jerem. cap. 16. inter cæteras Hebræorum calamitates aſſignat, quòd vino ad tempetandum luctum deſtituerentur: *Et non dabunt*, ioquit, *illis potum conſolationis, ad conſolandum ſuper patre ſuo & matre*. Ita noſter Hieron. Prado in Ezech. c. 44.

Tertiò genuinè. Tertiò & genuinè, quoslibet mœrentes hìc accipe cum S. Chryſoſt. & aliis paſſim. Hi enim hebr. vocantur *lugentes*, quia mœrore conficiuntur & contabeſcunt, ut propè petire videantur, ait R. Levi. Ad hoc enim Deus poſt diluvium docuit Noe modum conficiendi vinum ex uvis, ut ejus & filiorum mœrorem ob inductum mundo diluvium, & ſerum omnium exterminium, hilaritate vini temperaret, Geneſ. 9. 20. Vinum enim dolorum oblivionem inducit, phantaſiam recreat, mentem exhilarat. Nec mœrentibus magnum periculum eſt ab ebrietate, quia mœror ebrietati reſiſtit. Unde Hippocrates, & medici docent, triſtes & melancholicos ægrè vino vinci & inebriari, ſed id facilè contingere ſanguineis, & in lætitiam effuſis. Audi S. Chryſoſt. homil. 29. in Geneſ. qui explicans illud. Geneſ. 9. 20. *Capitque Noe vir agricola exercere terram, & plantavit vineam, bibitque vinum* (copioſiùs) *inebriatus eſt*. Cauſam aſſignat: *Quia*, inquit, *magna tenebatur triſtitia, & ſibi ipſi conſolationem inde exegitare volebat, ſicut & ſapiens quidam dicit: Date vinum iis qui in triſtitia, & ſiceram iis qui in dolore, monſtrans quòd nullum tam profuſus eſt triſtitiæ remedium, atque vini uſus; tantùm utilitatem ei tas ne perdat intemperantia. Quid autem in triſtitia & mœrore fiervit iuſtus ille, videns ſeipſum in tanta fehtudine, & illorum horrinum corpora ante oculos poſita, & communem omnium ſepulcrum horribilem & bruis ſaſtum, quis contradicevet? Me enim Prophetarum & iuſtorum omnium eſt, non ſolùm pro iis dumtaxat dolere, qui ſibi proximi ſunt, ſed & pro reliquis omnibus*.

Mœſti ægrè inebriantur, curè

Vinum datum à Deo ad remedium triſtitiæ.

Idem S. Chryſoſt. homil. de caſtitate & ſobrietate: *Vinum moderatum*, ait, *debilem ſtomachum reficit, urget deficientes reparat, algentem frigore calefacit, vulneribus infuſum medetur, antidotis etiam diverſiſque medicamentis admiſtum ſalutem operatur, triſtitiam vemovet, languores animi diſſet, lætitiam infundit, convivas honeſta miſcere colloquia facit: paulò ampliùs verò ſumptum quodammodo conviuium in venenum*. Et poſt nonnulla: *Ruſticanum quidem, ſed ſanum dictum: Vini medicamentum plus iuſto ſumptum, venenum eſſe cognoſcitur*. Salomonem de more ſecutus Siracides: *Vinum*, inquit, *in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem, ab initio. Exultatio animæ & cordis, vinum moderatè potatum*. Eccl. 31. 35. vide ibi dicta. Alcæus Græcus Poeta Lyricus ſic de vino canit:

Gnoma.

Vinum enim, quia oblivia dolorum induxit, Somola & Jovis filiæ
Hominibus dedit. Infunde miſcens vinum,
Vnam ad aquæ menſuram duas addens cratêr.

ut ſcilicet in cyatho duæ partes ſint vini, tertia ſit aquæ. Idem:

Nullam aliam ſeverit arborem priùs vitis.

Ex quo Horatius:

Nullam, Vare, ſacra vite priùs ſeverit arborem,

Xenophon in Sympoſio: *Vinum ita mœrores ſopit, ut mandragora hominem: benevolentiam autem, non aliter quàm oleum flammam excitat*. Epictetus apud Maximum ſerm. 30. *Cicada*, inquit, *cantica, cochlea autem muta, gaudent tamen hac humiditate, illa verò calore: hæ provocantur ore, & in eum exeunt, illas ventre excitat ſol ardens, & intra cauum. Itaque ſi vis & muſicus, & ex omni parte aptus ut exiſtere, cùm in corpore tionibus tuis animus irrigatus fuerit, tum cum progredi & contaminari ne ſinito: at cùm in conſeſſibus à ſationes animus inconfuſus fuerit, tum & divinare & iuſtitio oraculo canere iubeto*.

Hac de cauſa viri repetitos dictus fuit Liber, ne quòd det licentiam & libertatem loquendi, vel quòd liberet à curis, ait Seneca lib. de Tranquill. animi. de quo vide Jacob. Pontanum l. 2. Progymn. Unde Horatius ode 7. l. 3.

O fortes, inquit, malorumque poſſis
Mecum ſæpè viri, nunc vino pellite curas.

Idem lib. 2. ſatyr. 5.

Dulce fallicire iucunda oblivia vitæ.

hoc eſt, ait Lambinus, *potare, ſeu haurire oblivio curarum*. Et Anacreon:

Quando vinum bibo, dormiunt curæ.

Et Ovidius:

Vina parant animos, faciunque caloribus aptos:
Cura fugit multo diluiturque mero.
Tunc veniunt vires, tunc pauper cornua ſumit:
Tunc dolor & cura, fugaque ſcentis abit.

Et Plato lib. 2. de Legibus: *Vinum*, inquit, *hauſtum continuò hominem ſeipſo latiorem atque hilariorem reddit*. Socrates apud Xenophontem in Sympoſio: *Atque ut bibamus*, inquit, *viri ſitiam mihi vold? fiuet. Revera enim vinum gigant animæ, curas quidem, non ſicùs atque mandragora homines ſopit*. Panyaſis apud Athen. lib 2.

Eſt vibus igni per, vinum mortalibus ipſum,
Cuiuſcis medicina mali, medicina dolorum,
Maxima lætitiæ pars, & ſplendoris in ipſis.

Denique S. Auguſt ad Virgin. cap. 5. *Vinum*, inquit, *triſtitiam removet, omnes animi languores delet, lætitiam infundit, coavivas honeſta colloquia miſcere facit*.

Neque hoc ignoravit Lutherus, hæreſium noſtri ævi fix, qui, ut refert Coehlæus, cùm acres ob novatam fidem, & advenientem hæreſim, aſſiduoque pateretur conſcientiæ ſcrupulos, ut eos vino ſopiret vel extingueret, quotidie perpotabat & pergræcabatur ſtrenuè, ut videretur ſemper vinolentus & temulentus: atque ſuæ perfidiæ affectis, qui ſimilibus conſcientiæ ſcrupulis exagitabantur, idem remedium ſuggerebat, ut ſcilicet ſcrupulos vino obruerent. ſed fruſtra: nam ex ebrietate evigilantibus, & jam ſobriis vivacius recrudeſcebant ſcrupuli, atque mordaces mentis angores, eos actiùs mordebant, & diſcruciabant: malam enim conſcientiam, & perfidiam aſſiduè mordentem, nec vinum, nec res ulla mundi ſanare poteſt, niſi vera fides dumtaxat & pœnitentia.

Tropolog. Neſteros Abbas apud Caſſian. collat. 14. c. 17. ex Sept. *Date ui∂ω*, hoc eſt, inquit, *ebrietatem* (id eſt *inebriamentum*, ut vertunt Vatican. putà *ſceraminebriatizam*) *hic qui in triſtitia ſunt*, &c. *id eſt, his pro punitudine aſſiuum priſtinorum mœrore atque triſtitia deprimuntur, ſpiritalis ſcivatio incaaditatem, velut vinum quod lætificat cor hominis, affluentes infundite, eo quo ſalutaris verbi exatula refovet, ne forè ingitate mœroris, ac lethali deſperatione domerſi, abundantiore triſtitiæ abſorbeantur qui eiuſmodi ſunt*.

Aperi os tuum muto; et cauſis omnium Vers. 8.
filiorum qui pertranseunt] Vatabl. *patrocinare filentio in cauſa ſua*; alii, *loquere pro mute*; Aben Ezra, *propter eum qui effari nequit, tu loquere*. Mutus ergo vocatur, qui ad tribunal vocatur, jus ſuum tueri vel præ pudore non audet, vel præ imperitia neſcit, quales ſunt peregrini, pupilli, rudes, viduæ: quæ ab ים *illum*, id eſt mutus vel ligatus, cui ſcilicet lingua eſt ligata ne fari queat, vocantur אלמנות *almanoth*, quòd ligatæ ſint vel mutæ, ut ſuas injurias propulſare, ſummoque jus pet rationes & leges tueri non valeant. His enim judex & princeps debet eſſe patronus, ac pro eis loqui, eorumque jus contra potentes & eloquentes defendere: ut fecit S. Ivo pauperum advocatus, S. Ludovicus rex Franciæ, & S. Job: *Auris audiens*, inquit, *beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi: eò quòd liberaſſem pauperem à clamantem, & pupillum cui non eſſet adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum*, &c. *Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum: & cauſam, quam neſciebam, diligentiſſimè inveſtigabam. Conterebam molas iniqui, & dentibus illius auferebam prædam*, Job 29. 11. Ita paſſim interpretes.

Quate minùs genuinè aliqui per *mutum* accipiunt taciturnum & ſervantem ſecretum, q. d. Tua ſecreta nulli reveles niſi muto, id eſt ſilenti, qui ſecretum non effutit; ſed ſilens in mente condit, & conſervat: ſilens enim videtur eſinguis & mutus. Verum hìc non agitur de ſervando ſecreto, ſed de rutan-

tutandis miſeris qui ſe tueri neſciunt. Unde Chald. vertit, *aperi os tuum his qui non proferunt iudicium*, imò jus habent, quod explicare & probare nequeunt.

Septuag. per *mutum* accipiunt verbum Dei: *Aperi*, inquiunt, *os tuum verbo Dei, & indica omnes ſanè* vel *integrè*, q. d. Verbum Dei exaratum in S. Scriptura elingue eſt, inanime, & quaſi mutum, quia leges judiciales & jura ſcriptis chartis tabuliſque S. Scripturæ continentur, nec fari ſequc tueri queunt. Tuum ergo, ò rex & judex, eſt ea animare & vocalia efficere, ut ea ore tuo enunties, promulges, defendas, accx eis juſtam ſententiam proferas, fontes damnando & puniendo, inſontes abſolvendo & præmiando. Rex ergo & judex, eſt os verbi Dei, æquè ac juris, & juſtitiæ, quod illam velut mutam, facit vocalem, ſonoram & formidabilem. Aliter alii cenſent enim Sept. pro *muto* in dativo vertiſſe *mutus* in nominativo, ſcilicet *aperi os tuum mutus*, hoc eſt, non tua, ò rex, ſed Dei verba proferre debes: noli ergo ex cerebro tuo loqui, ſed mutus & tacens expecta à Deo quidquid dicturus es; ac tunc demum dictata à Deo verba dicito: Dei enim poteſtate & vice fungeris, ejus nomine jus dicis, & cauſas judicas; ergo ſic loquere ut Deum decet, cujus vices geris: utere ſcilicet B verbis Dei, hoc eſt, ad eum modum integrè ac juſtè ſententiam profer. ac ſi Deus ipſe ex ſolio ſententiam proferret: Deus enim per judicem velut per os ſuum loquitur, & juſtum judicium enuntiat, Verùm prior expoſitio, uti plenior, ita germanior eſt.

ET CAUSAS OMNIUM FILIORUM QUI PERTRANSEUNT] Minùs rectè Tigurin. vertit, *aperi os tuum muto, in judicio omnium eorum qui pereunt*. ſcilicet ad tuum tribunal & judicium, Hebr. enim eſt פתח חלף *fetse chaleph*, id eſt *filiorum mutationis* vel *tranſitus*. Quod Primò, Pagn. vertit, *omnium filiorum mundi*: hi enim in perpetua ſine mutatione, ac aſſiduè tranſeunt tenduntque ad mortem. Omnis ergo homo eſt filius mutationis, quia à vita tranſit in mortem, à morte in immortalitatem. Unde Vatabl. vertit, *in cauſa omnium filiorum interitus*, id eſt mortis, q. d. Omnibus eſto æquus, omnes ex æquitate judica; neminem verere, eſto is potens, dives & princeps ſit, quia omnes ſunt mortales breviquc morientur, juxta illud: *Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur in terram, quæ non reverſuntur*, 2. Reg. 14. 14. Et illud: *Manè ſicut herba tranſiat, manè floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret & arefcat*, pſal. 89. 6. Et illud Job 14. 1. *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, &c. fugit velut umbra, & numquam in eodem ſtatu permanet*.

Filii mutationis, quid? Reſp. Primò.

Secundò. Secundò, Chald. vertit, *judica cauſas perverſorum*: hi enim ſunt *filii mutationis*, quia jura pervertunt, eaque in injurias mutant & convertunt.

Tertiò. Tertiò, alii per filios mutationis accipiunt eos, quorum fortuna commutata eſt, ut ex proſperitate & opibus dejecti ſint in adverſitatem & pauperiem: horum enim ſors miſerior eſt forte eorum qui numquam felices vel opulenti fuere, ideoque magis miſeranda & ſublevanda. Huc accedit R. Salomon: Qui pertranſeunt, ait, ſunt populi, quorum auxilium præterite & irritum evaſit.

Quartò. Quartò, alii per *filios commutationis* accipiunt reos, qui vitam cum morte commutant. q. d. Vide ò Salomon, ò rex, ò judex, ne quem præcipitanter morti adjudices; à morte enim non eſt commutatio, & reditus in vitam, ſed ſemel occiſus in æternum manet occiſus, quare vide ne quem temerè maudita cauſa condemnes: ſic enim facilè inſontem & juſtum condemnabis. Ita Aben Ezra. *Bene chalop*, inquit, *ſunt mortui aliud. casi ob capitale ſupplicium: horum igitur cauſam vitæ ſolerter quo diſcutiendam curato*.

Quintò genuinè. Quintò, proptiè & genuinè *filii mutationis* vel *tranſitus* vocantur peregrini. Hi enim cùm à patria abſint, ſintque apud exteros, nullum habent notum vel patronum, neſciunt jura loci, ab indigenis parvi fiunt, facileque ab improbis optimi vel circumveniri queunt. Principis ergo eſt eorum patrocinium ſuſcipere, eoſque velut ſuos protegere & promovere. Exponit quod dixit: *Aperi os tuum muto*. Peregrini enim peregrè ſunt quaſi elingues & muti, præſertim quia fæpè hioguam loci non intelligunt, aut eloqui neſciunt.

Myſticè, S. Hieron. (vel potiùs Rabanus in c. 1. Threnot. ad illa: *O vos omnes qui tranſitis per viam: Hinc*, inquit, *per Salomonem dicitur: Aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt; muti enim dicuntur, qui prædicatorum verbis contradicendo minimè reſiſtunt, qui etiam pertranſeuntes ſunt, quia intentionem mentis in amore vitæ præſentis dedignantur agere*. Aliter Beda: *Os*, inquit, *aperire muto, eſt populo Gentium fidei verbum prædicare, qui divina eloquia priùs perſonare neſciebant*.

APERI OS TUUM, DECERNE QUOD JUSTUM EST, ET JUDICA INOPEM ET PAUPERUM] Hebr. *aperi os tuum, & indica inſtitiam, & judicium afflicti & egeni*; Chald. *& jus redde pauperibus, & iniuriam patientibus*; Septuag. *& indica pauperem & imbecillum*. Addunt prifci codices: *Et vindica inopem & pauperem*. Quæ verba à quopiam per modum gloſſæ adiecta fuere. *Judica* enim idem eſt quod vindica inopem, & pauperem à vi & oppreſſione divitum: egis enimeſt pauperum jura tueri contra potentiam divitum; cùm ipſi contra eos ſe defendere nequeant. Tu ergo, ò Lamuel, cum quo eſt Deus, in terris vices Dei exerce. de quo ait Pſaltes: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adjutor*. Præclarè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa part. 2. cap. 6. *Non in pretioſa veſte & zona*, inquit, *nec in præconis voce ſemitur princeps, ſed in eo quòd collapſa reficiat, quæ malè conſtituta ſunt corrigat, ac in inimicoſos animadvertat, nec patiatur à potentioribus ſui auferri*. Et Epictetus: *Nihil eſt quod magis eum, qui præſit, deceat, quàm ut neminem vilipendat contemnat, vel indecorè admiretur, ſed ex æquo omnibus præſit*.

Vers. 9.

ALTERA PARS CAPITIS, ET ULTIMA LIBRI:

HUc uſque audivimus monita Bethſabee data Salomoni filio, nunc Salomon matri vices rependit, ac matris occaſione mulierem fortem, id eſt inſignem matrem familias, in eaque ipſammet matrem graphicè depingit, & celebrat. Sicut Chriſtus accepto teſtimonio à S. Joanne Baptiſta, quòd ipſe eſſet Meſſias, & agnus, qui tollit peccata mundi, Joanni vicem rependit, hæc ei dans encomia: *Quid exiſtis in deſertum videre? &c. Propheta amè etiam dico vobis, & plus quam Propheta. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta*, Matth. 11. 7. ita Vatablus, Baynus, Aben Ezra, Janſen. & alii.

Alii cenſent hæc quoque eſſe verba Bethſabæ, quaſi ipſa poſtquam monuit Salomonem de cavendis mulieribus, nunc eum doceat qualem ambire debeat uxorem, ac quot illa A quantiſque dotibus pollere debeat. ita Cajet. Verùm prius quod dixi verius eſt.

Porrò elegantiæ cauſa verſus hi ſunt alphabetici: primus enim incipit a prima litera *aleph*, ſecundus à ſecunda litera *beth*, & ita conſequenter per 22. verſus, qui à totidem literis Hebraicis ordine alphabetico inchoantur. Idem fit in Threnis Jeremiæ, ubi cauſam aſſignavi, & in Pſalmis nonnullis, ut 25. 34. 37. 111. 112. 118. 145. S. Hieron. ad Paulam Urbicam cenſent hæc omnia ad finem c. Jambico tetrametro eſſe conſcripta: cujus metri quæniam olim apud Hebræos fuerit ratio, numerus, pedes & menſura, jam ignoramus.

Allegoricè depingit hic Salomon Eccleſiam, quæ uxor eſt Chriſti, veri Salomonis, & materfamilias fidelium omnium. ita auctor Imperfecti apud Chryſoſt. hom. 23. in Matth. S. Gregor. 33. Moral. 22. vel juxta aliam editionem 16. Beda, Salonius, Gloſſa, Atboreus, Baynus & alii quin & S. Ambroſ. in fin. tom. 2. editionis Romanæ, fuſè totum hoc caput Eccleſiæ adaptat; ſed hic commentarius penè ad verbum idem eſt cum ſerm. 45. S. Auguſt. de diverſis, magiſque tedoleſtylum S. Aug. ac S.

Auguſtino tribuitur à Poſſidio, & Beda Rom. 8. & à Doctoribus Lovanienſibus, qui hos S. Auguſt. ſermones velut novos primi ediderunt. In textu tamen aliter ſæpè vertit legitque hos Salomonis verſus S. Ambroſius, aliter S. Auguſt. Rurſum S. Ambroſ. uberior eſt, & plura habet, quàm S. Aug.

Appoſitè ergo Chriſtianos alloquitur S. Epiphanius in ſuo Ancorato. *O vos orthodoxæ & Eccleſiæ filii, veritatis filii, ſapientis & fortiſſimæ mulieris illius filii, cujus gloria eſt apud Salomonem dicentem: Mulierem fortem quis inveniet? Proverb. 31. Velut rara ſit, imò potiùs una, fortem mulierem intelligite Eccleſiam Dei, veſtram matrem, quæ nihil fortius eſt, ut quæ vexatur perſingulas exercitatas perſecutiones, pro nomine viri ſui.* hæc Epiphan.

Tropolog. depingit animam ſanctam heroicis virtutibus deditam, ac ſignatim B. Virginem, cui hæc applicat S. Bernard. ſerm. 9 inter parvos, & fuſiùs ſermon. 2. ſuper *miſſus eſt*; ſic & auctor Cantiæ Græcorum.

Symbol. mulier fortis eſt ſapientia, item S. Script. cui hæc adaptat Lyræo ex R. Salomone.

Rectum mulier fortis eſt virtus heroica, ſive virtutis perfectio. ita R. Levi. Audi noſtrum Pinedam lib. 2. de Reb. Salomonis cap. 4. num. 10. Monetur, inquit, à matre Salomon, ne accipiat conjugem de terra Chanaan dum ait: *Ne dederis mulieribus* (Chananæis, profanis doctrinis, voluptatibus, falſæ religioni) *ſubſtantiam tuam, & viaſtuat ad delendos reges*; ſed vaca ſapientiæ, quæ reges amplificat. Suadet igitur ut *mulierem fortem* accipiat *de ultimis finibus & procul*: ipſa eſt ſapientia. Hinc ejus dotes alphabetario carmine deſcribit, ut ipſa etiam elementa literaria cum ſapientiæ ſtudio conjungantur, & puerorum ab ipſa alphabetaria tabella ſapientiæ & pietati aſſueſaciat.

Scripſit de muliere forti ingentem librum Albertus Magnus, quo ſingula capitis verba fusè examinat, ex jiſque diſcurſus, & conceptus morales elicit, quibus magnam concionibus materiam ſuppeditat.

Vers. 10. Aleph.

MULIEREM FORTEM QUIS INVENIET? (q. d. Inventu eſt non impoſſibilis, ſed difficilis, quia paucæ tales ſunt, & velut rara avis in terris) PROCUL ET DE ULTIMIS FINIBUS PRETIUM EJUS] Marcus Antonius Abagatus ex vetuſtiſſimis Bibliis ante annos 800. Armenorum lingua & charactere ſcripris, legit: *Mulierem fani cerebri quis inveniet? pretioſior ea eſt lapidibus pretioſis.* Pro *mulier* hebr. eſt אשת *eſseth*, id eſt mulierem vel uxorem: ita enim & matrefamilias hic agi patet ex ſequenti; *Confidit in ea cor viri ſui*, &c.

C

Mulier fortis quæ?

Reſpond. Primò.

Pro *fortem* hebr. eſt חיל *chail*, id eſt roboris, virtutis, ſtrenuitatis. Unde Primò, aliqui vertunt, *mulierem divitiarum*: divitiæ enim ſunt robur & fortitudo divitis, Proverb. 18. 11. Ita Aben Ezra, qui vertit, *mulierem divitias parantem*, q. d. *Quis inveniet queat mulierem tam ſapientem, roburque parantem pro ſapientia quæ ſit exulta?*

Secundò.

Secundò, alii vertunt, *mulierem exercitus*, id eſt mulierem valdam, & militarem: unde de ea ſubdit, *Et ſpoliis non indigebit*. o. d. Fortitudine ſua ampla ab hoſtibus ſpolia referet, qua'es olim fuere Amazones, quæ eractando atma bellicoſiſſimæ evaſerunt, de quibus Valer. lib. 5. Argonaur. *Qualem Mavortia vidit Amazon; Mavortia*, id eſt bellicoſa vel Martegenita, uti ipſæ de ſe jactabant. Et Virgil. 1. Æneid.

Ducis Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens.

Sic Lycurgus legislator Spartæ corpora virginum curſu, luctu, diſci & telorum jactu exercebat. Rogarus, hanc cauſam dedit: *Ut in valido corpore fœtus validas aquas vaderet, pulchrè adoleſceret, ipſæque deinde mulieres robore in partu futa, niſu deloreo, & coniugii domuſque labores facilè ſuſtinerent, & ſuperent, neque ſi neceſſe ai poſſules, pro ſe ſuiſque liberis & patria poſſint pugnare, & praliari.* Hinc Gorgo Leonidæ uxor cuidam dicenti: *Sola vos Lacænæ viris imperatis*; reſpondit, *Sola enim nos viro parimus.* ita Plutarch. in Lycurgo & in Apophtheg. Lacon. Similes Amazones & Lacænas noſtra vidit videtque ætas. Sanè dorior, & ſeverior educatio filiarum facit eas robuſtas, animoſas, ſtrenuas, generoſas, uti experientia quotidiana docet: *Sæpemata uxoribus ſuis dominis per omnia pareat: virginem non prius lecturi ad nuptias, quàm hoſtem occiderit*, ait Nicolaus de Moribus gentium.

Tertiò.

Tertiò, Septuag. meliùs vertunt, γυναῖκα ἀνδρεῖαν, id eſt *mulierem virilem*, putà viraginem, quæ, virtute cum viris certet, imò viros ſuperet; Chald. *mulierem bonam*; Vatabl. *mulierem maſculam*; alii propriè, & genuinè, *mulierem ſtrenuam, induſtriam, heroicam*, putà heroinam; alii, *omni virtute cumulatam*; Baynus, *mulierem audacem ad res gerendas*. Solent enim mulieres eſſe puſillanimes, & timidæ, unde mulier dicta eſt quaſi mollier. *Quare mulier fortis*, ait Hieron. Oſorius, dicitur, *quæ muliebrem ſuperat infirmitatem: nam ſexûs mulierum genus infirmum & molle eſt, mulierumque à molitie dictum poſſim docere. Etymologorum turba: ergo fœmina quæ muliebrem, id eſt mollem & imbecillem, naturam vicit, & conditionis ſuæ ſuperior exiſtit, hæc mulier fortis appellatur, ſeu mulier virtutis.* Hebr. enim *chail*, vocatur ſtrenuitas, induſtria, vigor tam mentis quàm corporis, qui ſcilicet in labore & exercitio conſiſtit, ac cum dolore enititur, & quaſi parturit (tadix enim חיל *chil*, ſigni. cat parturire, & cum dolore enui) facinora & actus heroicos. Mulier ergo *chail*, id eſt virtutis, & ſtrenuitatis eſt, quæ in operando eſt ſtrenua, in patiendo magnanima, in regendo diſcreta, & ſapiens, in conſolando blanda, & in mercando induſtria, in provideodo ſollicita, quæ maritum alit, ſolatur, ditat, beat: quæ proles ſeverè educat in lege & timore Dei, quæ ſervos & ancillas in officio & concordia continet, quæ domum & familiam prudenter moderatus, et de victu & veſtitu providet, eam locupletat. Talis fuit Salome, mater feptem Machabæorum 2. Machab. 7. Talis fuit S Felicitas, talis S. Symphoroſa, quæ ſeptem filios erudivere, ad martyrium. Talis fuit Nonna mater S. Gregorii Nazianz. de qua ipſe in funere patris ſic ait: *Divinam Scripturam dicentem audivi: Mulierem fortem quis inveniet? quæ in ſententia externi quoque ſunt; ſi quidem illorum hoc eſt, nullam probæ uxore meliorem eam cuique eveniſſe, nec curſus improbæ peiorem.* Porrò probam definit eam, quæ pia eſt erga Deum, & induſtria ſedulaque erga familiam, ac ab utroque matrem dilaudat: difficile enim eſt, utrumque eopulare; pietas enim quietem, & otium, ſedulitas ſollicitudinem & negotium requirit.

PROCUL ET DE ULTIMIS FINIBUS PRETIUM EJUS] Hebr. Noſter fortè legit מפנינים *mippinnanim*, id eſt *ab angulis*, id eſt *ultimis finibus* (פנה *pinna* enim angulum & finem ſignificat) *pretium eius*: jam aliis punctis legunt מפנינים *mippeninim*, id eſt *pra margaritis*, ſive *unionibus pretium eius*; Septuag. *pretioſior eſt lapidibus pretioſis quæ talis eſt*; Chald. *pretioſior eſt lapidibus optimis*; alii, *pretioſior eſt rubinis*, ſive *carbunculis*; Vatabl. *feminam virtute præditam quiſquis nactus fuerit, mercem habet gemmis procul petitis pretioſiorem*. Jam

D

Primò, aliqui ſic exponunt, q. d. Mulier fortis res adeò rara & pretioſa eſt, ut in ultimis terræ finibus ſit inquirenda, indeque arceſſenda & evocanda. Sic regina Saba dicitur *venisse à finibus terræ*, id eſt à longinqua regione, ad Salomonem, ut ejus ſapientiam audiret, 3. Reg. 10. 1. & Matth. 12. 42.

Secundò, planiùs & germaniùs, q. d. Mulier fortis, id eſt ſtrenua & induſtria, rara res eſt ratione pretii, uti ſolent eſſe ea quæ de ultimis Indorum terris afferuntur: pretium enim ejus tantum eſt, ut cum pretioſiſſimis gemmis, & margaritis, quæ ex remotiſſimis orbis partibus adducuntur, æquiparandum ſit. Unde ex Hebræo legentes *mippeninim* jam vertunt, *longinquum ab unionibus pretium eius*, id eſt, longè ſuperat pretium unionum ſive margaritarum. Aut quod eodem redit, q. d. Pretium mulieris fortis adeò magnum, carum & rarum eſt, ut de ultimis terræ finibus petendum ſit: nihil enim quantumvis pretioſum in terra noſtra eſt, quod pretium molieris fortis adæquet; ſed à longè petendum eſt, quod et in pretio debeat comparari & adæquari. hoc eſt, mulier fortis eſt res pretioſiſſima, cujus pretium vix æſtimari, difficiliùs inveniri poteſt, quia pretium auri & argenti ſuperat, ac eum pretio gemmarum certat, imò illud ipſum vincit & tranſcendit.

Alludit ad priſcam uxorum coemptionem. Olim enim mariti uxores dato pretio coemebant ab eorum parentibus, uti Oſee cap. 3. v. 2. uxorem ſibi emit quindecim argenteis. vide ibi dicta. Et Jacob emit Rachelem, ſerviendo pro eo Laban patri ejus ſeptem annis, Geneſ. 29. 27. Senſus ergo eſt, q. d. Si uxorem ſtrenuam, & virilem dato de more pretio juſto emere velis, oulli pareas expenſæ, quia talis

omne

omne pretium ſuperat. Hinc Septuag. vertunt, *pretioſior eſt lapidibus pretioſis, quæ talis eſt*; hebr. *pretioſior eſt margaritis*. Quale & quantum ſit pretium margaritarum, ac Sanctorum qui per eas repræſentantur, præſertim B. Virginis, per multas utrorumque analogias oſtendi Apocal. 21. 21. Syrus, *pretioſior eſt lapillis pretioſiſſimis, quibus nullum par pretium eſt*.

Myſticè mulier fortis eſt Eccleſia.

Allegoricè, S. Ambroſ. in hoc Proverb. caput ſub finem tom. 2. per mulierem fortem accipit Eccleſiam, per ejus virum Chriſtum, per filios Martyres. *Congruit*, inquit, *dici Martyrum fortitudo mulieris: niſi enim ipſa fortis eſſet, ejus pignora in paſſione deficiſſent*. Et S. Auguſt. ſerm. 217. de Tempore: *Mulierem fortem quis inveniet? quod dixit, Quis inveniet, difficultatem inveniendi, non impoſſibilitatem oportet intelligi. Mulier ipſa fortis Eccleſia eſt. Quomodo non eſt fortis, quæ ab initio mundi tantis tribulationibus fatigatur, & tamen non vincitur? Mulierem fortem quis inveniet? Quis alius niſi Chriſtus? Non autem eam fortem invenit, ſed inveniendo fortem fecit. Nam ut eam inveniret, nonagenta novem dimiſit in montibus, & quæſivit unam quæ erraverat, & humeris ſuis impoſitam ad ovile proprium revocavit*. Et ſuſiùs ſerm. 218. *Mulierem fortem quis inveniet? Difficile eſt inveniri eam, & difficile eſt inveniri eam. Nonne ipſa eſt civitas in monte, quæ abſcondi non poteſt? quare ergo dictum eſt, Quis inveniet? cùm dici debuerit, Quis non inveniet? Sed tu civitatem in monte poſitam vides, ut autem in monte poſitus, inventa eſt: ipſa eſt enim ovis illa quæ perierat*. Et nonnullis interiectis: *Et poſtquam eam invenit, non ſolummodo de ſpinis peccatorum ſuorum eripuit, ſed etiam lapidibus pretioſis ornavit. Ideo de ipſa dicitur: Pretioſior eſt lapidibus pretioſis*. Concludit denique aſſignans ejus lapides pretioſos, ceu mundum muliebrem: *Sunt in Eccleſia lapides pretioſi, & ſemper fuerunt, docti ſcilicet, abundantes ſcientia & eloquentia, & omni inſtructione legis. Pretioſi planè iſti lapides ſunt: de ipſis fuit Cyprianus, de ipſis fuit Ambroſius, & cæteri eorum ſimiles. Ex eorum numero quidam erraverunt ab ornatu hujus mulieris*. Eadem penè ad verbum habet S. Ambroſ. loco jam citato; quare ex alterutro in altero tranſcripta eſſe videntur.

Luculentiùs magiſque patheticè Beda, qui per pretium mulieris fortis, id eſt Eccleſiæ, accipit Chriſtum, qui pretio ſanguinis ſui eam redemit: hoc autem pretium procul foit, quia de cælis venit. Addit deinde: *Quamvis, & ea vocè poſſis intelligi, pretium ſanctæ Eccleſiæ procul poſitum fuiſſe, quia Incarnatio Verbi Dei, converſatio inter homines, paſſio ac reſurrectio longè à noſtra affinitate conditionis diſcreta; quoniam videlicet ille & quando voluit, & de qua voluit matre natus eſt, & ſine peccato vitæ in mundo, & quando voluit, & qua voluit morte diſſeſſit à mundo, tempuſque reſurrectionis, & aſcenſionis ſuæ in poteſtate habuit, & cætera hujuſmodi, in quibus tam procul eſt à nobis, quàm cælum diſtat à terra*.

Tropolog. Mulier fortis eſt B. Virgo,

Tropolog. Mulier fortis, imò heroina omnium fortiſſima, ac Martyrum princeps, & regina eſt B. Virgo, quæ ait ait S. Bernard. ſerm. 9. inter parvos, *adeò fortis fuit, ut illius ſerpentis caput contereret, cui à Domino dictum eſt: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum*. Quocirca B. Maria eſt margarita, quæ omne pretium ſuperat: pluris enim valet quàm omnes angeli & homines mundusque univerſus, &, ut ait S. Auguſt. *Ornamenti ſui ipſa pretium eſt*. Quæ tectè unio dicitur, quia ſibi tuæque carni, & conſequenter toti generi humano filium Dei, & comitanter totam S. Trinitatem univit & copulavit in perpetuum. Idem S. Bernar. ſer. 2. ſuper *miſſus eſt*: *Cui*, inquit, *hæc victoria (contriti ſerpentis) ſervata eſt niſi Mariæ? Quam verò aliam Salomon requirebat, cùm dicebat: Mulierem fortem quis inveniet? Noverat quippe Sapiens hujus ſexus infirmitatem, fragile corpus, lubricam mentem: quia tamen & Deum legerat promiſiſſe, & ita videbat congruere, ut qui vicerat per feminam, vinceretur per ipſam; vehementer admirans aiebat: Mulierem fortem quis inveniet? quaſi eſt dicere: Si ita de manu femine pendet & noſtra omnium ſalus, & innocentia reſtitutio, & ab hoſte victoria ſi ſit, fert omnino neceſſe eſt ut provideatur, quæ ad tantum opus poſſit eſſe idonea. Sed mulierem fortem quis inveniet? At ne hoc quæſiſſe putent deſperando, ſubdit prophetando. Procul & de ultimis finibus pretium ejus, hoc eſt, non ville, non parvum, non mediocre, non denique de terra, ſed de cælo; nec de cælo proximo terris, pretium fortis hujus mulieris. ſed à ſummo cælo egreſſio ejus*.

& anima ſancta,

Rurſum mulier fortis, eſt anima ſancta & religioſa, præſertim quæ actionem contemplationi jungit. Vita enim activa eſt quaſi ancilla, contemplativa eſt quaſi filia pulchra & delicata, at utraque ſimul eſt quaſi mulier fortis uxor Chriſti: ipſum namque contemplationis ſtringit amplexibus, ac ſua doctrina, prædicatione & actione multos ei filios gignit, educat & gubernat. Talis rara eſt, & inventu difficilis. Hujus indumentum eſt fortitudo patientiæ, & decor juſtitiæ: fortitudo tuetur decorem, & decor ornat fortitudinem. Vide noſtrum Alvarum de Paz lib. 2. de Vita ſpirituali part. 2. c. 19.

CONFIDIT IN EA COR VIRI SUI, ET SPOLIIS NON INDIGEBIT] *Confidit*, id eſt, ſecurè in uxore ſtrenua conquieſcit cor mariti; quia certus eſt non tantùm de ejus caſtitate, ſed & de ejus fide & ſtrenuitate: in eam ergo cordis ſui curas, & ſollicitudines de providendo familiæ reſignat: illi opes ſuas, arcana ſua, reſque omnes vel actas vel agendas tutò credit & committit. Magna enim eſt matiti crux, & anxietas, ſi uxorem de fide ſuſpectam, aut pigram vel improvidam habeat: tunc enim tota domus cura in maritum recidit, nec tantùm domus, ſed uxoris ipſius: timet enim maritus ne uxor res ſuas prodigat, aut cum amicis vel amaſiis epulando conſumat, aut in ſuos cognatos furtim diſpenſet, aut per imprudentiam negligendo diſſipet. quare mille, ut ita dicam, oculis ejus actus ceu Argus obſervat, ut vix aliud agere queat, nec animo ci fit ad quippiam magni aggrediendum. Hiſce omnibus maritum exonerat uxor prudens, & ſtrenua, quæ proinde marito confidentiam, quietem, ſecuritatem, & gaudium inenarrabile affert. VERS. 11. Beth.

ET SPOLIIS NON INDIGEBIT] ſcilicet vir, non uxor. Hebr. enim שלל *ſchalal* eſt maſculini generis unde virum reſpicit, non uxorem. Poteſt tamen ad utrumque referri, ſi ſic ad verbum ex Hebræo vertas, *& ſpolium non deficiet*, ſcilicet tam viro quàm uxori; Chald. *& non ſpoliatur, neque indiget*. Jam

Spolia quæ Reſp. Poſſ. ſint.

Primò, per *ſpolia* aliqui accipiunt annonam, & cibos ad alendam familiam neceſſarios. Unde Syrus vertit, *& dactylis non indigebit*. Dactylis enim, qui fructus eſt palmæ, Syri, Indi & Ægyptii victitant, utpote quibus ſuppetit palmarum copia, quæ eis victum & veſtitum ſuppeditant. Unde S. Paulus primus Eremita, S. Antonius, S. Macarius, ceterique Anachoretæ in Thebaide dactylis, quos paucos per diem ſumebant, per multos annos vixerunt.

Secundò.

Secundò, alii per *ſpolia* accipiunt opes, & bona quælibet. Unde R. Salomon vertit, *& bonis non carebit*; Vatabl. *re domeſtica non egebit*; Tigurin. *res eius non deceſſent*; Aben Ezra, *mariti animus in ea confidit, quod eam familiarem adminiſtret; quare ſupellectilem quæ ab ea paratur, numquam deſiderabit*.

Tertiò.

Tertiò, noſter Salazar per *ſpolium* accipit veſtem ſcutulatam, quæ à ſcuto dicitur quòd ſcutorum formis ſit inſignita. Scuta autem ſolent eſſe ſpolia belli, q. d. Uxor ſtrenua non indiget ſcutulata veſte & monilibus, ſed nuda & indotata à marito duci poteſt: tum quia illi dos ſufficiens eſt induſtria, & ſtrenuitas propria: tum quia *ipſa* virilis eſt, ideoque ornamenta illa muliebria ceu ſeminea & vilia, quæ tam ſtudiosè ſectantur mulieres vanæ & philocoſmæ, utpote veris prudentiæ & virtutum ornamentis deſtitutæ, deſpicit atq; contemnit, omnemq; ſui cultûs collocat in ſapientia, probitate & ſtrenuitate.

Quartò.

Quarto, Janſen. propriè *ſpolia* accipit, q. d. Vir hujus ſtrenuæ uxoris non opus habebit ut ad caſtra procedat, fiatque miles ad captanda hoſtium ſpolia, ut ex iis ſe alat & ditet: quia uxor ſtrenua affatim opum ei ſuggeret, ut eas ex ſpoliis hoſtium cum tanto ſui impendio & periculo quærere non debeat.

Quintò.

Quintò, Luſius Legionenſis tract. de muliere forti, per *ſpolia* accipit mercaturam & merces, quis non ratò mercatores merces & opes ex ſpoliis, putà ex uſuris, fraudibus & iniuſtis contractibus, quibus alios ſpoliant, congerunt, q. d. Vir iſte felix, cui diligens ac ſollicita uxor contigit, augendæ rei familiaris ſpem in ipſa reponens, ſatis ſibi ducet agros colere & fructus decerpere, quos tellus ſponte affert; negotia verò & mercaturam exercere ad quæſtus ampliores pereipiendos, opus ſibi eſſe non exiſtimabit.

Sextò genuinè.

Sextò, planiùs & pleoius, q. d. Confidit in ea cor viri ſui, quòd ipſa ſibi & familiæ ſuæ induſtria de rebus neceſſariis abundè providebit, ita ut ſpoliis non indigeat; ſed loco ſpoliorum armis partorum ſint illi fruges & opes labore vigoreque ſuo partæ. Nominat *ſpolia*, Primò, quia perſiſtit in metaphora *mulieris fortis*; heb. חיל *chail*, id eſt militaris & bellicoſæ,

licoſæ, cujus ſpolia ſunt manuum, non hoſtium: ſuit enim manibus diripit lucra togentia inſtar ſpoliorum. Secundò, quia olim primæ Hebræorum opes conflatæ fuere ex ſpoliis, quibus ſpoliarunt Ægyptum, Exodi 12. 36. & Chananæos, cùm per Joſue eos devicerunt, & Chananæam occuparuot. Hinc per catachreſim Hebræi qualibet opes vocant *ſpolium* vel prædam, ut patet v. 15. Sic etiamnum Arabes, Tartari, Coſsaki, aliique plores vivunt ex rapto. unde omnes eorum opet ſunt ſpolia. Tertiò, τὰ *ſpolia* notat tum virtutem mulieris, tum opum copiam. q. d. Mulier fortis tuo valore & ſapientia res ad familiam oeceſſarias viro ſibique comparabit non minore induſtria, nec minore virtute, quàm ſi victis hoſtibus aſportaſſet ſpolia. quæ tere rebus omnibus affluet, perinde ac ſi opima ab hoſte ſpolia tetuliſſet: nam captis urbibus magna & varia rerum ſupellex victoribus cedit, quæ ſpolia dicuntur. ita Baynus. Hinc Septuag. & *bonis* vel *honeſtis ſpoliis nunquam indigebit*. ubi auctor Catenæ Græcor. Ejus, inquit, proventus & fructus appellantur honeſta ſpolia ad differentiam malorum, qualia ſunt quæ injuſtè comparantur.

Allegor: Allegot. Cot Dei & Chriſti confidit in Eccleſia, quam ſibi deſpondit, quia per gratiam & charitatem ſua eam ſotem & ſtabilem efficit, ut contra omnes dæmonis & impiorum impugnationes fidelis, & ſancta perſeveret uſque in finem mundi, imò in æternum. Ita S. Ambroſ. lib. 6. in Lucam poſt initium: *Confidit*, inquit, *in ea vir ſuus. Videmus quid hæc vire faciat ſuo, quod opus eius, quod ſit obſequium, cur confidat in ea Chriſtus, Bona uxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Jeſum fide: noſtra corpora ſuo, veſtiat carnem eius divinitatis ſuæ gloria: ſicut & illa bina veſtimenta fecit viro ſuo, ut in præſenti & in futuro ſæculo bonæ ſint eius. Non mediocriter hæc fœmina, cujus tale textum eſt; quam non mollia lana filia carpentem, ſed pretioſa virtutis penſa tractantem vir eius inducatur, quæ manus extollat in noctibus, & ad libram dirigat opus, morumque ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque non verit ſervare non menſuram, gloriæ ſubtegmen laboris interens.* Cauſam ſubiicit amorem & expectationem ſponſi, putà Chriſti. unde ait: *Sollicita quando vir redeat, anxia anguſtiatus, & iam cum viro ſuo eſſe deſiderans, dicens: Mavas facit vir meus venire, feſtinabo ipſa ad eum; occurram ei facie ad faciem, cùm venire cernit in gloria ſua. Veni Domine Jeſu, ut inveniat ſponſam tuam, non contaminatam, non adulteram; quæ non violaverit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: Inveni quem diligit anima mea, introducat te in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) inebrietur ſpiritu, agnoſcat myſterium, lætetur oraculum.*

Rurſum S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſit (extant inter novos à Lovaniensibus editos) qui ad verbum idem reperitur apud S. Ambroſ. in hunc Proverb. locum ſub finem tom. 2. editionis Romanæ, ſive Sixtinæ: *Planè confidit*, inquit, *& ut confidamus & nos, docuit. Commendavit enim Eccleſiam* *Pſal. 71.* *uſque ad terminos orbis terrarum per omnes gentes, & à mari uſque ad mare. Hæc ſi non uſque ad finem perſeveraret, in ea cor viri ejus non utique confideret.* Et poſt nonnulla: *Mulier hæc ſpoliis non indiget, non quia non quærat, ſed quia abundat multis. Undique mundum ſpoliat, rapit undique trophæa diabo-* *Pſal. 118.* *lo. Ideo dicit viro ſuo, ſicut ſcriptum eſt in Pſalmo: Exulta ego in verbis tuis ſicut qui invenit ſpolia multa. Quemadmodum ſpoliis indigebit, qua undique rapit, undique trahit, undique acquirit, undique operatur bona.*

Sic & Beda, qui & cauſam addit. Novit enim, inquit, ſpiritum gratiæ, quem dedit; novit virtutem charitatis quam ejus præcordiis infudit. Unde ei dicitur à ſponſo *Via ad ſan-* *ctitatem* *hanc*, Cant. 8. 6. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum, quia fortis eſt ut mors dilectio, & dura ſicut infernus æmulatio.*

Idem ab eodem ſponſo Tropolog. dicitur cuilibet animæ fideli & ſanctæ, quæ totam mentem, totum amorem, & affectum in Chriſto ceu ſponſo defixit. Unde S. Ægidius ſocius S. Franciſci rogatus: *quænam eſſet via ad ſanctitatem?* Reſpondit: *Via ad unum, una ad unum*; ſcilicet una anima uni Deo detur, tota & in ſolidum, quanta quanta eſt; ſic evadet ſancta, imò cæleſtis & divina, ut in ea ceu in templo ſuo confidat & conquieſcat Deus, ac viciſſim ipſa in Deo & Chriſto ceu ſponſo amantiſſimo confidat & conquieſcat. uti præ cæteris feciſſe S. Agnetem legimus in ejus Vita apud Ambroſ. ſerm. 90. & lib. de Virgin. Anima enim ſancta perfectè Deum & Chriſtum amant, tota ſe in eius amorem effundit & transfundit: quare non aliud cogitat quàm ipſum, quem in omnibus rebus contemplatur, & amat; nec in iis amat aliud quam ipſum, unde æqualiter ipſum amat in omnibus tam adverſis quàm proſperis: quia Chriſtum ſuum reperit tam in monte Calvariæ, quàm in monte Tabor. Sicut ergo in monte Calvariæ non amat crucem, ſed Chriſtum crucifixum; ſic in Tabor non amat gloriam, ſed Chriſtum gloriioſum: illi enim dicit, *Dilectus meus mihi, & ego illi.*

Rurſum mulier fortis eſt B Virgo, in qua vir ejus, putà S. Joſeph, poſt planè perſpectam eximiam ejus ſanctitatem, & conceptionem de Spiritu ſancto ex angeli revelatione cognitam, planè confidit eſt & conquievit. Hinc graves Theologi aſſerunt Joſepho, mox ut conjugium iniit cum B. Virgine, ob tantæ virginis & matris Dei reverentiam, exemptum fuiſſe omnem libidinis fomitem & ſenſum, ita ut ne primos quidem ejus motus perſenſerit. Ita cenſeot Joannes Eckius term. de S. Joſeph, Jacobus Chriſtopolitanus in *Magnificat*, Gerſon term. de Nativ. Virginis & alii. Porrò idipſum, putà fœdis hiuce motibus ſete liberum, utique perſenſiſſebat ipſe Joſeph; idque non antè, ſed à conjugio B. Virginis ſibi obtigiſſe advertebat; illam ergo ut virginem divinam reverebatur, omnemque poſt Deum in illam ſpem & fiduciam colloeabat. Rurſum Spiritus ſanctus fuit quaſi vir B. Virginis, quia in ea operatus eſt conceptionem Chriſti, ſ. cirque in ea quod in a iis mulieribus efficit vir. Unde cùm B. Virgo angelo nuntianti Chriſti incarnationem reſpondiſſet: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* occurrit angelus, & virum aſſignavit Spiritum ſanctum, dicens: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*, ut ſcilicet totus tota ſua pleoit udine io te illabatur, itaque in te confidat, id eſt confidenter & ſecurè io te habitet, tibi ſua dona omnia communicet, tibi ſeipſum omniaq; ſua credat & eò mittat; imò Verbum cum tota deitate ceu ſuppoſitum, imò depoſitum divinum, in te confidenter collocet & deponat. Unde S. Laurent. Juſtin. agens de nuptiis B. Virginis, aic Spiritum ſanctum & Joſephum ſic officia inter ſe partitos fuiſſe, ut cura & cuſtodia corporis Virginis ad Joſephum pertineret; animi autem curam & cuſtodiam ſibi ſumetet Spiritus ſanctus. Denique in ea confidit cor Spiritus ſancti, quia eam peccatorum advocatam conſtituit, per quam plurima eorum, qui à peccatis ejus ope ſalvantur ſpolia acquirit, cujus rei innumera ſunt exempla: unde ipſa vocatur *ſpes peccatorum, & fiducia miſerorum.*

De B. Virgine in qua confidit ſib Joſeph.

& Spiritus ſanctus.

Reddet ei (ſcilicet viro, ut patet ex Hebr. בעלה *bn*, quod eſt maſculinum) BONUM ET NON MALUM, OMNIBUS DIEBUS VITÆ SUÆ] quibus ſcilicet vivit ipſa mulier, ut patet ex Hebræo, q. d. Non ad aliquot diet, menſes vel annos, ſed conſtanter per omnem vitam uxor ſtrenua reddet marito bonum & non malum.

Vatr. tr. Gimel. Uxor ſtrenua reddet viro bonū: quod?

Primò, Aben Ezra ſic exponit, q. d. Mulier ſtrenua marito bona rependit, eò quòd maritus in eamdem ſpem ſuam reiiciat, in eaque confidit, nec omquam de ea malè mereator. Hue accedit Baynus, q. d. Uxor viro pro confidentia qua illam ſibi devinxit, reddet ei fidem, non perfidiam, ut ſcilicet bona ei retribuat, non mala. quod ſincetam & liberalem uxoris indolem arguit, ac magnanimitatis ejus eſt indicium, eò quòd amore ſe vinci non ſinat, ſed amorem amore penſet, obſequia obſequiis ſuperet.

Reſp. Primò.

Secundò, Vatabl. q. d. Uxor maſcula virum ſuum ſemper lætitia afficit, quia facit ut jugiter gaudeat ob bona quæ ei aſſiduè procurat. *bonum* enim ſæpè ſignificat lætum, ſive jucundum; ſicut *malum* ſignificat triſte & moleſtum: ut cùm dicitur. *Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in unum!* Et, *Sufficit diei malitia*, id eſt afflictio & triſtitia ſua, Matth. 6. 34.

Secundò.

Tertiò, alii, q. d. Uxor proba viri opet non diſſipabit, ſed cumulabit & augebit, idque faciet ut bonum bono rependat. quo ſignificat Salomon, virum ita benevolum & beneficum eſſe debere oxori, ut ſua benevolentia & beneficentia provocet & quaſi cogat illam, ut eamdem ſibi reddat & retribuat. quod ſanè prudens eſt conſilium: hæc enim eſt optima ratio conciliandi pacem & concordiam inter conjuges, ſi obſequiis inter ſe certent. Vir ergo præveniat uxorem beneficiis, uxor eadem, imò majora illi rependat: *Magnes enim amoris eſt amor.* Et: *Si vis amari, ama.* Nullum enim potentius telum ad extorquendum amorem, quàm amore.

Tertiò.

Quar-

Quartò. Quartò, Janſen. *bonum* quodlibet accipit, q. d. Muliet A fortis reddet viro bonum, & non malum: hoc eſt, juxta confidentiam, quam vir de ea habet, reddet hæc mulier viro bonum, idque ſine alicujus mali permixtione. nec id ad breve tempus, ſed omnibus diebus vitæ ſuæ: ergo & poſt mortem mariti, ſi ipſam ſupereſſe contingat, non obliviſcetur ejus, ſed piè ſemper erga illum affecta perſiſtet. Bonum autem quod moliet viro reddit, eſt animi ſecuritas, & per illam cordis lætitia, vitæ longævitas, rerum domeſticarum procuratio & conſervatio, &c. Sic & Eccleſiaſt. an cap. 26. 1. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit.* Et v. 16. *Gratia mulieris fidelis delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit: diſciplina illius datum Dei eſt.*

Quintò. Quintò, preſſiùs & ſtrictiùs noſter Salazar hæc accipit de uxore, cui ſeverus, moroſus & durus obtigit maritus, q. d. Licèt maritus acerbus uxorem generoſam objurget, carpat, ſuccenſeat; ipſa tamen adeò lenis & magnanima eſt, ut omnia ſuſtineat, & bona placidaque verba malis & acerbis regerat; itaque vincit mariti aſperitatem, ut ex iracundo fiat mitis & blandus, uti B. Monica mater S. B Auguſt. ſua lenitate domuit iras Patritii ſui mariti, ut refert S. Auguſt. lib. 9 Confeſſ. Qua de re pulchrum exemplum vipetæ, quæ dum copulatur eum murena, priùs venenum evomit, affert, & conjugibus imitandum proponit S. Baſil hom. 7. Hexam. *Vipera*, inquit, *ob nuptiarum veneranionem virus evomit, tu duritiam, tu feritatem, tu crudelitatem ob nuptiarum reverentiam non deponis?*

Igitur hic eſt heroicus manſuetudinis, patientiæ & magnanimitatis gradus, qua uxor viro bonum pro malo, mollia pro aſperis, humilia pro ſuperbis, blanda pro iracundis rependit. Nimirum hominis eſt, bonum pro bono regerere; ſancti & angelici eſt, bonum pro malo reponere; vice verſâ Ethnici eſt, malum pro malo reddere; barbari & dæmonis eſt, malum pro bono retribuere. Omnes hi ſententiæ appoſiti ſunt, primus tamen planior eſt, quartus plenior, quintus preſſior & profundior.

Porrò R. Levi גמל *retribuit* vel retribuet, accipit impropriè pro dabit, largietur, quomodo ſubinde in Script. accipitur גמל retribuere pro retribuere, *attribuere* pro *dare*, ſcilicet compoſitum pro ſimplici, nulla habita ratione meriti vel recompenſæ. Unde exponit q. d. Uxor gnava virum ſibi beneficiis demeretur, eò quòd ejus ſervituti & obſequio ſe prorſus demittat & mancipet, neque umquam lervnurem defugiat. Hinc & Septuag. Complur. vertunt, *operatur enim vir ſuo bonum, & non malum tota vita ſua*: Vatican *operatur enim viro bona in omni vita ſua*. q. d Mulier pigra, vel moroſa & rixoſa moleſtat virum, eumque ſtimulat ad mala, putà ad iram, triſtitiam, deſperationem: at mulier ſedula, & viri amans, illi cooperatur ad omne bonum: quia eum in adverſis ſolatur & erigit, in difficilibus animat, in perplexis ſanum ſuggerit conſilium. Quare ſicut boves idem trahentes jugum, ſe invicem ſolantur, animant, roborant, ut currum frugibus onuſtum facilè trahant, quem altetuter ſolus trahere nequiret: ſic uxor eodem jugo matrimonii conjugata (unde & conjunx dicitur) & copulata cum viro, ejus labores & dolores compatiendo & conſolando alleviat, imò in ſe tranſcribit, ut junctis utrimque viribus facilè omnes tolerent & ſuperent; itaque jugum conjugii paribus animis & paſſibus alacres & læti ducant. S Auguſt. ſerm 45. de diverſis legit: *Operatur viro ſuo bona & non mala*; & Syrus, *facit ei bonum*; & auctor Catenæ Græcor. *tota vita ſua conciliat bonum, & non malum*. q. d. Ut viri gratiam eaptet, bona ſemper operatur, numquam mala. hoc ſignum eſt probæ indolis, æquè ac virtutis: fidelium enim & Sanctorum hoc axioma proprium eſt, quod in omnibus actionibus velut præmeditatum præferunt: *Omnibus bene, nulli malè facito: De omnibus bene mereto: Omnes amicos benevolentia retine, inimicos officiis tuis conſilio & fac amicos*. Docuit idipſum Chriſtus verbo & exemplo, qui nulli licèt inimiciſſimo vindictam optavit, multò minùs intulit, ſed omnibus ſuam doctrinam & gratiam obtulit. Unde de eo ait S. Lucas Actor. 10. 38. *Tranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*. Deus enim omnibus benefacit, nulli malè, ideoque eſt & vocatur Deus, quia *ſolum ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos, & iniuſtos*, Matth. 5. 45.

Allegor. Eccleſia, & anima ſancta ſponſo ſuo Chriſto reddit bonum, & non malum: quia ſtudet bonis operibus, & ea vetat malis, ut ei placeat, ideoque bona bonis accumulare ſatagit, ut eis magis magiſque ſuam gratiam, & Chriſti gloriam, magnis quotidie incrementis adaugeat. Ita S. Ambroſ in c. 31. Proverb. ſub finem tom. 2. *Hæc mulier iſta*, inqun, *quia exſpoliat mundum, rapit gentes, tota vita operatur bonum; verùm non ſibi, ſed viro, ut quæ iam non ſibi vivat, ſed qui pro omnibus mortuus eſt & reſurrexit. Viro ergo operatur bonum, illi ſervit, illi devota eſt, illum diligit, illi placere ſemper ſtudet. Non ſe ornat, nec propter ſuos, nec propter alienos oculos: non quærit hominibus placere, non quærit qua ſua ſunt: operatur omnia viro ſuo.* Huc accedit Beda: *Reddit quippe*, inquit, *anima Chriſto bonum, cùm percepiſt ab eo vitæ muneribus velle vivendo reſpondet, cùm ea quæ ipſa ſcire vel facere ab illo adiuta potuit, etiam aliis intimare fatagit.* *Allegor. de Eccleſia & anima ſancta.*

Rurſum muliet hæc eſt B. Virgo, quæ Joſepho ſponſo, eò quòd virginitatis ſuæ fuerit in conjugio cuſtos, retribuit omne bonum. Audi S. Bernard ſerm. de S. Joſepho: *Amplius autem, quia omnia qua ſunt uxoris ſunt viri, credo quod beatiſſima Virgo totum theſaurum cordis ſui, quem Joſeph recipere poterat, ei liberaliſſimè exhibebat.* Et poſt nonnulla: *Quantas, putas exhortationes, conſolationes, promiſſiones, illuminationes, & æternorum bonorum revelationes recepit in tranſitu ſuo Joſeph à ſanctiſſima ſua ſponſa Maria?* Hæc de cauſa B. Virgo Joſepho cooperata eſt ad omnem virtutem, gratiam & gloriam, uti explicare pergit S Bernard. *Quomodo*, inquit, *cogitare poteſt mens diſcreta, quòd tanta unione uniret mentitonta Virginis aliquam animam, niſi ei virtutum operatione ſimillimam? unde credo Joſeph fuiſſe mundiſſimum in virginitate, profundiſſimum in humilitate, ardentiſſimum in charitate, altiſſimum in contemplatione*, &c. *B. Virgo Joſepho retribuit omne bonum.*

QUÆSIVIT LANAM ET LINUM, ET OPERATA EST CONSILIO MANUUM SUARUM] Hebr. *quæſivit lanam & lina, & fecit in voluntate manuum ſuarum*; alii, *in beneplacito manuum ſuarum*; Chald *& operata eſt iuxta voluntatem manuum ſuarum*; Sept. *filum lanam & linum, fecit quod utile eſt manibus ſuis*; Syrus, *vellegavit linteum*, ſeu *tunicam: operata eſt eius manus quodcumque libuit*. Vers. 13. Daleth.

Senſus clarus eſt q. d. Studuit lanificio: unde non expectavit donec maritus ei lanam & linum comeret, vel obtruderet; ſed ultrò ipſa utrumque quæſivit, ut inde veſtes laneas & lineas conficeret, quibus virum, filios & domeſticos decorè velliret. Hoc eſt quod ſubdit: *Et operata eſt conſilio manuum ſuarum*, id eſt, manus juxta voluntatem ejus operatæ ſunt, ita ut manus tam promptæ forent ad opus quàm voluntas, petinde ac ſi manibus inſita fuiſſet voluntas & promptitudo operandi. Eſt hypallage. Ita Aben Ezra: Operata eſt, inquit, in voluntate manuum, quaſi manibus volendi facultas inſit; utè contra in manibus pigri eſt nolitio, ut dicam, optandi. Et Vatabl *in beneplacito*, inquit, *manuum, quia complacet ſibi, & delectatur opere manuum ſuarum*; Tigurin. *operatur cum voluptate manibus ſuis*; ue enim opus ſit facile, fluctuoſum & conſtans, voluntas adſit oportet. *Conſilium manuum multiplex.*

Secundò, R. Emmanuel vertit, *fecit voluntatem manibus ſuis*, id eſt, quidquid voluit ex lana & lino confecit: tanta erat ejus operandi in lino & lana dexteritas, ut voluntas non materiam, ſed materia voluntatem & manum ſequeretur, ut quidquid illa vellet, illicò dexteritate manuum in lucem proderet, & fieret.

Tertiò, Noſter vertit, *conſilio*, id eſt induſtria, peritia & dexteritate manuum ſuarum. q. d. Mira pollet manuum, æquè ac mentis induſtria, ad eximiè & dexterrimè filandum, texendum, & quodlibet opus textile conficiendum. Ars enim puta habitus & dexteritas filandi, texendi, fabricandi, &c. tum in mente manus ad opus dirigente, tum in ipſis manibus operatoribus, quæ ex aſſidua operatione habitum & facilitatem operandi induerunt, conſiſtit. Sic de Beſeleel architecto tabernaculi ait Deus Exodi 31. 2. *Implevi eum ſpiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quid fabrefieri poteſt*.

Rurſum *conſilio*, id eſt prudentia prudentique electione. q. d. Prudenter operatur manibus non res futiles, & inutilea, ſed ſerias & utiles quæ ad domeſticorum veſtitum conferant. Unde Septuag. vertunt, *& quæ fecit quod utile eſt manibus ſuis*. Multæ enim nugoiæ & curioſæ mulieres operantur res nugoſas & curioſas; ſed inutilea, imò illecebroſas & noxias: at mulier hæc prudens non niſi utilia, ſana

ta & ſancta operatur. Hoc eſt ejus conſilium, hæc ejus ſapientia & prudentia. Hinc Plato in Sympoſ. Salomonem ſecutus, *τέρψις*, id eſt opum Deum, fecit filium *πενίας*, id eſt conſilii: conſilio enim parantur opes. Illecebroſa ſunt pepla & ſindones adeò ſubtiles, ut per eas corporis forma & nuditas tralucear, quæ proinde carpens S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam de inſtitut. filiæ ſic aie: *Spernas bombycum telas, Serum vellera & aurum in filo lanificæ: talia veſtimenta parent, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.*

Moral. de lanificio fœminarum.

Moraliter diſcant hìc mulieres, ſe ſuaſque filias lanificio, & lanificio aſſuefacere: hoc enim proprium eſt fœminarum opus, ut ad hoc natæ & à natura fictæ factæque videantur. idque duplici fine, & fructu. Primò, ad fugam otii; Secundò, ad cuſtodiam honeſtatis & caſtitatis. Operi enim dum intenduut, amaſios fugiuot, eiſque attendere nequeunt. Quocirca abomni ævo ſtrenuarum mulierum, etiam principum, & teguatum, hæc in

Exempla.

lana & lino fuit occupatio. Laudatur Anna uxor Tobiæ, quòd ibat quotidie ad opus textorium, Tob. a. c. 5. Hieronymus inſtituens virginem Demetriadem: *Habes*, ait, *lanam ſemper in manibus, vel ſtaminis pollice fila deducito, vel ad torquenda ſubtegmina in alveolis fuſi verſantur.* Et alibi ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, retorquere fuſum, ſtamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more Thalaſſii nomen in nuptiis crebrò jactabatur, ut videlicet hac ouptiali voce provocarentur novæ nuptæ, eahortarenturque ad opus & lanificium, ut Varro & Juba, & Plutarchus tum in Romulo, tum in Quæſtionibus cap. 29. & Feſtus Pompejus tradiderunt: Θαλάσσιον enim ſignificabat lanificium, ait Plutareh. unde Latinis *thalaſſio*. Quam vocem crebrò occinebant ſponſæ, illamque ſignum fuiſſe lanificii teſtatur Varro, ſcilicet thalaſſionem veteres vocaſſe quaſillum vaa lanificiis aptum. Hinc Thalaſſio apud Romanos erat Hymenæus, putà virginitatis Deus, inquit Servius: virginitatis enim cuſtos eſt lanificium. Sed & ſponſæ (quod ſcribit Varro, & Plurarchus poſtremo à me citato loco, & Plinius lib. 8. c. 48.) colum ſecum in domum ſponſi inferebant & fuſum, virorumque januam lana coronabant ac cingebant: hac quoque ceremonia nuptiali indicantes, lanificium à nupris in domo maritali exercendum eſſe. Item apud eoſdem Romanos in pelle lanata nova nupta conſidere ſolebat, quo teſtaretur lanificii officium ſe præſtituram viro, ut refert ipſe Pompejus. Quin ipſi Romani apud Cajæ Cæciliæ ſtatuam æream, in templo M. Anci ſitam, colum, lanam & fuſum confixerunt, pudicitiæ & induſtriæ ejus certa monumenta. Auctores M. Varro & Plinius loco jam citato, & Plutareh. in Problem. dicto c. 29. Ea eſt autem, ut ſcribit idem Pompejus, quæ, antequam Romam veniſſet, Tanaquil vocabatur, uxor Tarquinii Priſci Romanorum regis, quæ tantæ probitatis fuit, ut id Cajæ nomen boni ominis cauſa frequentarent nubentes, quam ſummam aſſeverant fuiſſe lanificam. Cujus etiam rei meminit Cajus Tirus Probus in epitome 50. lib. Valerii Maximi, ſi non titulus ejus libri fallax ſit: ubi & illud præterea dicit, ideò inſtitutum fuiſſe, ut nova nupta ante januam mariti unterrogata quamam vocaretur, Cajam eſſe ſe diceret. Non multò poſt tempore Lucretiam nocte ſera lanæ deditam, inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem, Collatinus maritus juvenesque Tarquinii invenium: quod pro ſigno probitatis accipi voluit Livius, paulò ante finem lib. 1 ab Urbe condita; & Plinius, aut quiſquis eſt auctor lib. de Viris illuſtr. in Tarquinio & Collatino; & Servius in eum locum Virgil. lib. 8. Æneidos:

Nec non Tarquinium ejectum.

Sed & eamdem hiſtoriam recenſens Ovidius lib. Faſtorum ſecundo, ait:

Inde cava poſitus Lucretia: cultus
Ante thoron calathi, lanaque molli erat:
Lumen ad exiguum famula data penſa trahebant.

Theano Pythagorica, Brotini Crotoniatæ (ut Plotino placuit) aut ipſius Pythagoræ (ut Theocrinus maluit) uxor interrogata, quam potiſſimè uxorem commendaret; reſpondit illud Homericum: *Telam texentem & meum* (id eſt viri: nam Agamemnon eſt qui loquitur) *lectum inſtruentem.* ita Arbtnæus Naucratia, & Stobæus ſerm. 72. Apud eumdem Homerum lib. 4. tum Odyſſeæ, tum Iliados, Helena lanificium exercet. Et lib. 5. ejuſdem Odyſſeæ, Mercurius Calypto nympham, Atlantis filiam, texentem reperit. Et lib. 6. Arcten Alcinoi regis uxorem in foco ſedentem, cum ancillis & penia purpurea torquentem invenit Nauſicaa ipſius filia. Herodotus in Calliope refert Xerxem regem regum, ab Ameſtri uxore donatum amiculo quod ipſa texuerat. Curtius quoque lib. 4. memoriæ prodidit, Alexandrum veſtes Macedonicas ad ſe ex Macedonia miſſas, cum hisqui eas confecerant, tradi Siſigambi matri Darii juſſiſſe, eamque admoneri præcepiſſe, ut, ſi cordi veſtes eſſent, eas neptes aſſueſceret. Ad quam vocem cùm lacrymæ obortæ prodidiſſent animum aipernantis ad munus (quippe cùm non aliam contumeliam magis Perſarum fœminæ accipiant, quàm admovere lanæ manus) Alexander ea re cognita ad eam pervenit: & *Mater*, inquit, *hanc veſtem qua induta ſum, ſororum non ſolùm donum, ſed etiam opus vides: noſtræ decepere me manes. Cave, obſecro, ne in contumeliam accipias ignorantiam meam.* Apud Terentium in Andria, Simonis ſcuis ad Soſiam libertum hæc verba ſunt:

Primùm hæc pudicè victum, parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Huc facit illud Ovidii ad Leandrum:

Tortaque verſata ducentes ſtamina filo,
Fœmineæ tardat fallitnus arte moras.

Et Claudianus in eo Epigrammate, quod de equo Honorii Imper. edidit, loquens de Setena regina uxore Stiliconis:

Et medium tenera ligat, variata colorum
Floribus, & caſtæ manibus ſudata Serenæ.

Tranquillus memorat Auguſtum Cæſarem ita filiam, & neptes inſtituiſſe, ut lanificio ſe aſſuefacerent. Idemque feciſſe Carolum Magnum, ſcribit Eginhardus illius Cancellarius in Vita ipſius. Alibi item teſtatur ipſe Plutarch. Auguſtum ipſum non remotè alia veſtem, quam domeſtica uſum eſſe, ab uxore, & ſorore, & filia & neptibus confecta. Plutarch. teſtimonio Buli alleveta: Brutum ad bellum exiturum, Porciam uxorem inter pellarem ad colum & telam remiſiſſe, iſum verſibus, quos Homerus Hectori Andromachen alloquenti aſſignat Iliad. 22. ubi narrat ipſam dum telam orditur, lamenta ejulatuſque è turri ob mortem mariti audiviſſe. Nota eſt caſta heroina Penelope Ulyſſis uxor, quæ abſente marito ob formam à procis appetita ut eos falleret, dicebat ſe nulli nupturam niſi prius telam, quam orſa erat, pertexuiſſe: quare interdiu telam texebat, ſed noctu eamdem retexebat, ne numquam eam pertexetet. Denique Virgilius l. 8. Æneid. itacaſtam probamque feminam pingit:

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem, & ſopites ſuſcitat ignes,
Noctem addens operis, famulaſque ad lumina longa
Exercet penſo, caſtum ut ſervare cubile
Coniugis, & poſſit parvos educere natos.

Hæc, & plura Tiraquellus lege 50. connubiali num. 28. & ſeq.

Portò Carolus Magnus rogatus, cur filias lanificio occuparet? duas cauſas dedit. Primò, ut otium vitarent; Secundò, ut, ſi ad pauperratem per reflantem, & adverſam fortunam redigerentur, hoc opere ſibi victum paratent. ita Eginhardus. Hoc in opere eminuit S. Elitabetha, Andreæ Hungarorum regis filia, quæ per ſummam iniuriam à cognatis caſtris & poſſeſſionibus ſpoliata, lanam manibus operabatur & linum, ut de ſui laboris impendio ſe aleret, & panperes, quorum etat ancilla, ut mater veſtiret. Ita nobiliſſimis orta natalibus mundo ſe fecit ignobilem, ut nobilitaretur in cælis, pro corona ſtuicipiens cinerem, cilicium pro faſcia pectorali, ſuium lanæ, & lini pro ſcepero. Unde & merut in cælum deſigi, videre Dei filium Jeſum ad ſe inclinatum cælis patentibus, eumque inter alia conſolationis lenimanta audire dicentem: *Si tu vis eſſe mecum, ego ero tecum, & à te nullatenus ſeparabor.* ita habet ejus Vita.

S. Eliſabetha lanam & linum operans?

Poetæ deas ipſas linum lanamque tractare aſſerunt. Narrat Ovid. lib. 6. Metamorph. Arachnen Idmonis filiam, eò quòd deam Palladem in lanificio provocare auſa eſſet, ab ea ſuperatam, verſam eſſe in araneam, quæ pullinam adhuc telæ ſervat artem; unde & aranea Græcè vocatur ἀράχνη.

Dixi fuſum fœminarum eſſe decus, nam virorum eſt dedecus.

Pulsus virorum dedecori.

decens. Unde David Joab homicidæ imprecatus: *Nec deficiat de domo Joab tenens fusum*, 2. Reg. 3. 29. q. d. Posteri Joab sint effœminati, ut ad vile & muliebre exercitium filandi redigantur, eoque victum sibi quærere cogantur. Sic Sardanapalo probrum fuit, & eximium, quòd eum Arrabanus dux militum inter concubinas purpuram nentem invenisset; illum enim regno, & vita privavit. Hinc Eutropium eunuchum Arcadii Imper. pædagogum, ideoque imperii rectorem, ita perstringit Claudianus:

Quid te turpissime bellis
Iaseris, aut sani pertentat Pallada campi?
Tu potes alterius studiis horrere Minervæ,
Tu telas non tela pati, tu flamina posse,
Tu fegnes operum solers urgere puellas,
Et vivam domiaa penses involuere lanam.

Idcirco Narsetes viris multis fortiori, Justiniani Imperatoris illa Juno impotens minitata, se illum gynæceo pensis, & quasillis addicturam: quam ignominiam vir strenuus, gravitercum Romani imperii clade vindicavit. Exemplum ingens ne, qui superiores sunt, in subditos temerè linguam laxent.

Allegor.

Allegoricè S. Auguſt. ſerm. 217. de Tempore: Mulier fortis, id eſt Eccleſia, inquit, & anima ſancta operatur lanam, id eſt carnalia & temporalia, & linum, id eſt ſpiritualia & æterna: utraque enim in hac vita fidelibus neceſſaria ſunt. Sed audi S. Auguſt. *Quid eſt lana, quid linum? Lana carnale aliquid, linum verò ſpirituale ſignat, quia in ordine veſtimentorum, interiora ſunt linea veſtimenta, lanea verò exteriora. Lana etiam de commiſtione animaliam naſcitur, linum verò ſine animis vulneratæ de terra procreatur, imò caſtitatis imaginem præferre videtur. Ita tantum ut facerdotes veteris teſtamenti ex præcepto legis; propter caſtitatis indicium, linis formalibus uterentur. Ergo ita lana carnale aliquid, in lino verò ſpirituale ſignificatur: Pro laude etiam panniculus. Invenis enim hominem porrigentem manu eleemoſynas pauperi, nec tamen de Deo ibi cogitantem, ſed hominibus placere cupientem, laneam veſtem qua videri poteſt habet, interiorem lineam non habet. Invenis alium dicentem tibi, Sufficit mihi conſcientia mea. Deum colo, Deum adoro; quid mihi opus eſt ad eccleſiam ire, aut viſibiliter Chriſtianis miſceri? lineam vult habere ſine tunica. Non novit, neque commendat talia mulier iſta. Invenit hæc mulier lanam & linum, & fecit utile. Multi inveniunt, ſed non faciunt utile manibus ſuis. Cùm libenter auditis, invenitis, cùm benè vivitis facitis.* Eadem penè ad verbum habet S. Ambr. in c. 31. Proverb. ſub finem tom. 2. qui & addit: *Operari carne, & non operari ſpiritu, quamvis bonum videatur, utile non eſt, operari verò ſpiritu, & non operari carne, pigrorum eſt*, &c. *Tene ſpiritualia, & carnalia ſpiritualiter operare.*

Lana carnalia operatur, linum ſpiritualia notat.

Lana eſt pietas, ſimul carnis macceratio.

Beda verò per lanam accipit ſimplicitatis, & pietatis opera, per linum caſtigationem carnis: linum enim variis modis macerando, tundendo, pectendo, carminando, &c. præparatur, & quaſi caſtigatur: *Poſſunt*, inquit, *in lana, qui ovinis eſt habitus, omnia pietatis, & ſimplicitatis opera, quæ proximis impendimus, accipi. Poteſt in lino, quod ex terra virens ſed longo ac multiplici exercitio amittit humorem nativum, atque ad gratiam nocte inderis pervenit, caſtigatio noſtra carnalis intimari: cujus dum ingentes victoriam ſordes per continentiam excoquimus, dignam profectò eam, quæ Chriſtum induamus, efficimus, juxta illud Apoſtoli, Quotquot ergo baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Quærit ergo mulier fortis lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum, cùm Eccleſia ſanctæ ſollicitè perquirit quibus ſe pietatis fructibus ornet, quamodo à carnalibus emundet illecebris. Et hoc utentem conſilio prudentiſſimo, hoc eſt, ſuperna ſalummodò retributionis facit intuitu.*

De B. Virgine. Primò.

Rurſum opus lanæ & lini optimè convenit B. Virgini. Primò planè ad literam: nam ut ait Epiphan. Presbyter Conſtantinop. in Vita Virginis: *Erat ipſa docilis, & amans doctrinam, & non ſolùm in ſacris literis, ſed etiam in lana & lino, ſerice & ipſo laborabat. Erat præterea in ſapientia, & intelligentia ſuper omnes illes ſæculi adoleſcentulas, conſiliis admirationi, quæ & nerè confecerat ex, quorum uſus in templo erat ſacerdotibus.* Et S. Anſelm. in libr. de Vita Virgin. *Opus verò manuum eius*, inquit, *erat lana, linì & ſerici.* Hinc & Moniales in monaſteriis, exemplo B. Virginis, magnam diei partem in opere manuali, lanam & linum operando, tranſigunt. Idem virginibus feminiſque devotis ſuadent, imò jubent, prudentes Confeſſarii: quæ enim eo telicto

totas ſe dedere volunt orationi, lectioni, contemplationi, cerebrum, quod feminis eſt debile, affligunt, & lædunt, fiuntque phantaſticæ, anxiæ, ſcrupulosæ, maniacæ, ſuperbiæ, deliræ, uti experientia multa didici.

Secundò.

Secundò, Allegor. quia ut ait S. Epiphan. lib. 3. contra hæreſ. longiùs à principio, explicans illud Job c. 38. juxta Septuag. *Quis dedit mulieribus texturæ ſapientiam, & varigandi ſcientiam? Maria damnoſa*, ait, *ut peperit novit agnum & ovem, & unigenitum ipſius agni & ovis, factum eſt nobis velus ex vellere in ſapientia per virtutem ipſius, indumentum incorruptibilitatis.*

Tertiò.

Tertiò, Tropolog. Nam ut ait Proclus Cyzicenus Epiſc. de Nativit. Chriſti (extat initio Concil. Epheſini.) *Hæc ſola pura eſt, per quem Deus ad hominem deſcendit: hæc admiranda illius œconomiæ tela, ex qua & ea qua ineffabili quodam modo admirabilis illius unionis tunica confecta eſt: cujus quidem textor exiitit Spiritus ſanctus, nutrix virtus ex alto obumbrans, lana vetuſta villoſaque Adami pellis, trama impolluta Virginis caro, radius texturis immenſa geſtantis gratia, attexens verbum per auditum illapſum.* Trama eſt ſubtegmen, & (ut ait Servius) filum quod intra ſtamen currit. Trama dicta, ut ait Varro, *quid perygiens tenuis veſtimentum.* Proteamen videtur legendum *trameat*, id eſt, *tranſmeat*, ſive *penetrat*.

Quarò?

Quarto, Anagog. Quia lana repræſentat vitam activam, linum ſubtile contemplativam; utramque operata eſt, & in eminenti gradu exercuit B. Virgo, qua in omni opere Martham Magdalenæ mirifica harmonia perfectè aſſociavit.

Vers. 14.

FACTA EST QUASI NAVIS INSTITORIS DE LONGE PORTANS PANEM SUUM] Hebr. *fuit ſicut navis circumeuntis, de longe adducens panem ſuum*; Chald. *facta eſt ſicut navis mercatoris, cujus è longinquo afferuntur ſibi*; Sept. Vatic. *facta eſt tamquam navis mercatorum euntes de longè: congregat autem hæc vitam*; Complut. & Regii habent *congregat autem hæc divitias*; Syrus, *tamquam navis mercatoris à longinquo mercimonia advehens. Inſtitor* ergo vocatur mercator, eò quòd cumulandis mercibus opibuſque ſedulus inſtet, vel quia negotio ſuo inſiſtit, inquit Ulpian. Unde & domos urbeſque circumit (ideoque hebr. vocatur *jeober*, id eſt circitor vel circumitor) ſingulis ſuas merces offerens, & ut eas emant urgens & inſtans.

Sentus ergo eſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua operando lanam & linum, ſimilis eſt navibus mercatorum, quia ſicut illæ pannos, telas, aliaſque merces in longinquas orbis partes deferunt, proquibus ex eiſdem locis referunt varias merces, unde mercatores ſibi victum & neceſſaria comparantita & illa à longè ſibi parat panem ſuum, hoc eſt victũ, familiæ neceſsarium, quia pro his quæ manibus ſuis operatæ eſt, comparat ſibi etiam quæ ex longinquo afferuntur, danſque exteris pannum à ſe confectum, accipit ab eis ſtumentum in cibum: ipſa ergo cùm domi maneat, nec eum mercatoribus extremos cutrat ad Indos; tamen velut navis quædam neceſſaria à longè advehens, etiam ipſa, ſua exteris communicando, portat de longè panem ſuum.

Analogia mulieris ſtrenuæ, & navis: Primo.

Igitur analogia navis, & mulieris ſedulæ in his conſiſtit. Primò, ſicut navis frumentaria ex Sicilia vel Ægypto (quod olim erat horreum Italiæ) frumenta devehit in Italiam: ſic mulier hæc panem, id eſt cibum quemlibet invehit in domum ſuam. Rurſum ſicut naves Indicæ ex India in Hiſpaniam & Europam deferunt xromata, aurum, argentum, aliaſque merces pretioſas: & ſicut navis Japonica quotannis ex India Luſitanis, & Religioſis 10 Japone degentibus & evangelizantibus defert annonam totius anni, adeò ut ſi navis pereat, periclitentur omnes Religioſi, qui in Japone ſunt de victu, & vita: ſic pariter mulier hæc quemlibet cibum & ſupellectilem familiæ neceſsariam procurat, ita ut ab illa omnium, qui in domo ſunt, victus & vita pendeat. Hinc eam comparat navi, non currui, quia una navis plus vehit quàm centum, imò mille currus.

Secundò.

Secundò, ſicut navis merces domeſticas in longinquas oras vehit & vendit, indeque alias revehit; itaque duplex facit lucrum: ex utrique enim lucratur: ſic pariter mulier hæc tuos panos, & telas, quas per ſe tuoſque texuit, per oves & mercatores in exteras regiones, ubi cationes ſunt, mittit & diſtrahit: indeque merces alias comparat, quibus familiam alat, vel quas divendat; itaque duplex, vel triplex, lucrum facit. Imò, ut notat Baynus, in eo ſupetat naves, quòd ipſa domi ſecurè conſiſtens, hæc omnia per mercatores vel famulos & ancil-

las

las efficiat, cùm naves longiſſimas regiones petagrate, & oberrare debeant, idque cum perpetuo ſui & mercium periculo, ne naufragium patiantur, aut à piratis capiantur.

Tertia. Tertiò, ſicut navis numquam, ne noctu quidem nautis dormientibus, quieſcit, ſed ſemper navigat, ac circumit & obit varias regiones, ſingulis ſuas merces proponens, & indigenis ad eas emendum inſtans: ſic mulier ſtrenua numquam quieſcit, ſed ceteris dormientibus ipſa vigilat, ſemper ſollicita, omnibus invigilans, jugiter cogitans quomodo domui de omnibus proſpiciat; ideoque aſſiduè petdia & pernox operatur, & laborat, nec umquam in opere fatigator aut laſſeſcit.

Quarta. Quartò, ſicut naves non uno altero ve anno, ſed quamdiu durant, ſubeunt maria, merceſque vehunt, & revehunt: ſic mulier ſedula tota vita ſua ſibi ſimilis eſt ſemperque laborat ut res familiæ curet & adaugeat, nec quieſcit niſi in mortc quaſi jam peracto navigationis ſuæ curſu.

Quinta. Quintò, ſicut naves è remotiſſimis regionibus merces raras & pretiolas advehunt, quo fit ut Veneri, Antuerpienſes, Genuenſes, ceterique maris accolæ, qui navigationi & mercaturæ vacant, domi ſuæ habeant opes & delicias quaſlibet, ac quidquid alicubi præclarum vel pretioſum eſt; quia omnia per naves ſibi afferri curant: ſic patiter mulier ſtrenua domum inſtruit non tantùm carne, vino, telis, pannis ſtlius regionis, ſed & ex remotis ea quæ ad familiæ non tantùm neceſſitatem, ſed & ſplendorem faciunt, accerſit.

Sexta. Sextò, mulier hæc comparatur non uni oavi, ſed navibus in plurali, ut habent Hebræa, putà claſſi integræ, quæ ingentem mercium copiam afferat: quia ipſa licèt una inſtar eſt multorum, ac per ſe, perque filios, ſervos & ancillas plura conficit, quam multi ſimul junctı in ſuis familiis efficiant.

Allegor. Allegor. & Tropolog. hæc omnis facile eſt adaptare Eccleſiæ & animæ ſanctæ, mutato dumtaxat nomine mulieris in nomen Eccleſiæ vel animæ. Eccleſia enim ceu navis omnis generis annonam fidelibus affert, putà verbum Dei, Sanctorum exempla, conciones, exhortationes, Sacramenta, ac præſertim Euchariſtiam, quæ eſt panis vitalis, manducantibus afferens vitam præſentem & æternam. Audi Bedam: *Navis*, inquit, *per mare peregrina, ut illic venditis quæ attulerat, eatiam ad domum reportet: ſic nimirum ſanctus Eccleſiæ, ſic animæ quæque perfecta virtutum divitias gaudet oneſtari, quibus maiora divina gratia dona mereatur. Optimum namque eſt commercium, cùm bona quæ habemus operamur, primò hanc à Domino mercedem recipimus, ut ad maiora ſemper agenda proficiamus; deinde vitam percipiamus ſempiternam. Falla ergo eſt anima ſancta quaſi navis inſtructa, quæ tranſit deſiderio fluctus ſæculi præſentis, ſolaque ſe in cælis arcipere ſperat æterna gaudia, & pro his abundantiùs adipiſcendis quidquid valet inſtanter agere, quidquid adverſum occurrit, fortiter ſuperare contendit.*

Audi & auctorem operis Imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſoſt. homil. 23. *Facta eſt tamquam navis mercatura longinqua, id eſt Eccleſia, quæ navigantibus Apoſtolis, gubernante Domino, flante Spiritu ſancto, prædicationis verbo ubique diſcurrit, pretium ſecum magnum & inæſtimabile pretium, quo emunt genus humanum, vel potiùs totum mundum ſanguine Chriſti mercata eſt. de quo idem Salomon c. 30. v. 9. veruſtas docuit, veſtigium navis pelagizantis invenirì non poſſe, oſtendens converſationem Eccleſiæ non terrenam eſſe, ſed cæleſtem, iuxta id quod Apoſt. ait: Noſtra converſatio in cælis eſt*, Philip. 3.

De B. Virgine. Primò. Pari modo eadem adaptes B. Virgini, quæ in domum, id eſt in Eccleſiam, invexit panem vivificum, putà Chriſtum Dominum, dum eum peperit in Bethlehem, id eſt in domo panis. Unde S. Gregor. homil. 8. in Evangel. *Eum*, inquit, *in Bethlehem naſcitur, id eſt in domo panis: ipſe enim eſt qui ait: Ego ſum panis vivus qui de cælo deſcendi*, Joan. 6. Ipſa ergo *de longè*, id eſt de cælis per vitæ hujus pelagus portat panem ſuum. *De enim de longè* potat diſtantiam inter Verbum & humanam naturam, quam ſibi hypoſtaticè univit in utero hujus mulieris benedictæ. Rectè verò panem hunc vocat ſuum; quia ſola abſque viri opera illum concepit, quem in Bethlehem pet partum tuum virgineum, tamquam ex navi in omnium utilitatem expoſuit, ut eo in Euchariſtia paſcamur. Rurſum ipſa velut navis inſtructa plena fuit mercibus cæleſtibus, putà omni virtute, & gratia. Unde Damaſcen. orat. 1. de dormit. Virgin. *Hæc eſt*, inquit, *quæ gratiæ abyſſum invenit, & duplicem virginitatis nucem incolumem ſervaverat, animamque non minùs quàm corpus incolumem cuſtodiebat*: Tertiò, B. Virgo etiam dormiens mente vigilabat intenta orationi & amori divino, juxta illud in Cantic. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Quocirca perdia & pernox augebat virtutum merita & lucta, quibus fidelles & Eccleſiam ditavit. *Tertiò.* *Quartò.* Quartò, B. Virgo velut materfamilias Eccleſiæ aſſiduè è cælo, illide omnibus proſpicit; quia apud filium omnem illi gratiam eapoſcit & impetrat. Ipſa eſt quæ animavit S. Athanaſium, ut Eccleſiam defenderet contra Arrianos, S. Cyrillum contra Neſtorianos, S. Auguſtinum contra Pelagianos, S. Dominicum contra Albigenſes, S. Ignatium contra Lutheranos. Ipſa eſt quæ ſtatis temporibus Religiones novas ſuſcitat, ut Eccleſiam ſeneſcentem novo doctrinæ & virtutum ſplendore tenovent & illuſtrent: qua de re vide Hier. Plat. l. 1. de Bono ſtatus Relig. c. 34.

Vaas. 15. Vau. ET EA NOCTE SURREXIT, ODDITQUE PRÆDAM DOMESTICIS SUIS, ET CIBARIA ANCILLIS SUIS] Hebr. *& ſurrexit adhuc nocte* (dum adhuc nox eſſet) *dedítque prædam domui ſuæ, & ſtatutum puellis ſuis.*

Pro *prædam* hebr. eſt טֶרֶף *tereph*, quod propriè eſt eſca ferina, dicitutque de feris, quæ venando prædantur minores feras & jumenta, eaque diſcerpunt, & devorant. Inde per catachreſim transfertur ad quamlibet eſcam animalium & hominum, præſertim quæ venando, id eſt laborando & ſudando, comparatur. Eſt metaphora à leonibus & feris, quorum omnis cibus prædando acquiritur, eſtque præda.

Pro *cibaria* hebr. eſt חֹק *choc*, id eſt demenſum, ſtatutum, conſnetum, à rad. חָקַק *chacac*, id eſt ſtatuere, deſcribere, definire: unde tam ad ſtatum cibum, quàm ad ſtatum penſum refeiti poteſt. Hinc Chald. vertit, *dedit penſum ancillis ſuis*; Syrus, *dedit opus puellis ſuis*; Theodot. *dedit conſtitutionem puellis ſuis*; Septuag. *dedit opera puellis ſuis*. *Chor* ergo tam penſum operis, quàm demenſum cibi, putà portionem, & cibum definitum, hoc eſt ſtatum panem & eſcam in dies conſtitutam ſive ordinatam, ideoque ordinatiam ſignificat.

Senſus ergoeſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua, & provida non ſterit in multam lucem, ſed ante auroram noctu ſurgit, ut ſervis & ancillis, filiis & filiabus ceteriſque domeſticis præparet tributatque cibos, urque totius dici operes, & penſa inter eos partiatur, ſingulique ſua diſtribuat, & adæquet, ſcilicet ne quid perdant lucia, & temporis; ſed id totum operi impendant. Quare ſervis ittitis ad agros colendos, vel aliud opus ſummo manè, imò noctu, matutius dat jentaculum, ac ſimul cibus aſſignat, quos in agrum deferant, ibique comedant, ne, ſi domum ad peandium revertantur, tantillum temporis petdant & operi tuffurentur. Ancillis pariter ſuis in aurore penſa laoæ, lini & operarum diſtribuit, ac ennonam aſſignat, ut expeditæ ſint ad opus, illique totum diem inſumant. Hæc enim ſunt ſigna, imò actus magnæ providentiæ, ſedulitatis & ſtrenuitatis in matrefamilias.

Porrò cibos hoſce vocat *prædam*. Primò, quia noctu obiter quaſi capiuotur, & rapiuntur. Alludit enim ad leones & feras, quæ poſt cœnam nocte digeſtam rurſum famelicæ, intenebris & aurora exeunt venatum & prædatum, ut alias feras & animalia, ceu prædam capiant & devorent. Sic Job 24. 5. dicitur: *Alii quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum: vigilantes ad prædam* (Hebr. *aureoates prædæ* vel *rapinæ*) *preparans panem liberis*. Hinc vocantur lupi veſpertini, id eſt nocturni, qui noctu prædantur, de quibus multa dixi Habacuc 1. 8. & Jerem. 5. 6. Ita quoque mulier hæc leonina, ſummo manè cibos hoſce ſervis, & ancillis obiter carpiendos, & quaſi rapiendos parat, ut ad iter opulque ſint capediti & celeres. Rurſum *prædæ* ſignificat, hoſce cibos magna induſtria, & labore mulieris comparari; ac non niſi laboti iofigni ſervorum, & ancillarum velut mercedem attribui. *Qui enim non laborat, non manducet*, ait Apoſtol. Hinc, ut ait S. Ambrol. lib. de Abraham: *In domo ſapientis nemo piger eſt*. Olim matres in Balearibus inſulis pueris non dabant cibum, niſi eum eminus propoſitum fundæ jactu dejeciſſent, tum ut eos labori aſſuefacerent, tum ut in arte iaguttandi exercerent, in qua proinde tam eximii evaſere, ut ſcopum quemlibet non fallentes, ſed certo ictu contingerent, imò pilum in coma capitis illæto ferirent. quocirca in prælio fundibularii extiterę hoſtibus formidabiles.

Cibi venantur. Primo. *Secundò.*

Quarta. *Quinta.* *Sexta.* *Allegor.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.* *Allegor.* *De B. Virgine. Primò.* *Secundò.*

Ter-

Tertiò. Tertiò, ſicut leo & læna prædam quam venatus eſt; non ipſe ſolus comedit, ſed ſo partes diſcerpit, atque catulis ſuis ſive leunculis diſtribuit: ſic mulier hæc cibos induſtria ſua parcos, in ſervos & ancillas partitur, ſed ſeorſim, non miſtim, ſcilicet primò ſervis dat טְרֵף *tereph*, id eſt carnem ferinam, putà eſeas duriores; deinde ſeorſim ancillis dat cibaria leviora. Ubi nota ejus honeſtatem & pudicitiæ ſtudium, quæ ancillas à ſervis ſeparat, ut mutuos aſpectus, colloquia, aliaſque luxuriæ inter eos illecebras amoveat; ac ſimul diſcretionem, qua cuique annonam congruam attribuit.

Quartò. Quartò, pro *& cibaria ancillis ſuis*; Septuag. Chald. Syrus & alii vertunt, *& penſum operarum ancillis ſuis*. Hebr. enim חֹק *choc* tam pentum operarum, quàm demenſum eſcarum penſio operarum, velut mercedem merito laborique reſpondentem ſignificat, quo innuit mulierem ſapientem, hanc legem fixiſſe ancillis ſuis, ut non prius demenſum eſcarum ſive ſtatutum cibum ſumant, quàm penſa operarum perſolverint.

Moral. hic diſce matrisfamilias dotem eſſe vigiliam, ut, ſicut ille ait, ultima eat cubitum, prima ante alios, & ante lucem ſurgat, qua in re mulierum indolem tranſcendat oportet: mulier enim natura ſua phlegmatica eſt, ideoque lenta, tarda, ſomnolenta, adò ut Comicus eam ex mora natam aſſerat. Sic enim ait Pleuſides Plautinus in Milite:

Mulier profectò nata eſt ex ipſa mora:
Nam quævis alia, quæ mora eſt aquè, mora
Minor ea videtur, quàm quæ propter mulierem eſt.

Et Terent. in Heautont.

Dum molinatur, dum commuttur, annus eſt.

Secùs eſt in hac muliere virili, quæ virago eſt, & non tantùm mulieres, ſed & viros virtute & vigilantia ſuperat. Unde vigilantia in emblematibus pingitur quaſi matrona & virago, dextra tenens librum, ſiniſtra virgam cum lucerna accenſa: aſtat et grus pede altero elevato ſuſtinens lapidem, ut, ſi quo caſu in ſomnum incidat, lapidis ruentis ad pavimentum allidi ſtrepituque excitetur & evigilet.

Rurſum uxor hæc ſuis dat cibum noctu, ut innuat totum diem dandum labori & operi, noctem verò neceſſitati refectioni. Ita S. Antonius, S. Hilarion, cæteraque Anachoretæ cibum non per diem, ſed veſpere & noctu ſumebant, idque duabus de cauſis. Prior erat, ut totam diem operi vel manuali, vel mentali, putà orationi, ſtudio, lectioni & contemplationi impenderent, nec ab eo per cibum impedirentur: ventre enim cibo onuſtus mentem habet, ut nequeat acumine ſuo uti, & ſublimia ſcrutari. Poſterior, quòd verecundarentur, & quaſi indignum ducerent hominem & ſervum Dei comedere per diem quod quæ ſol eum comedentem aſpiceret. Viliſſima enim hominis actio eſt comedere, utpote in qua mens hominis nata ad ſpiritualia & cæleſtia, deprimitur ad terrena, & carnalia, ſimiliſque eſt brutis. Unde ſanctus ille Anachoreta in Vitis Patrum pudore ſuffuſus, lacrymabatur cùm cibum ſumeret, eò quòd noctu eſcam porcorum, & animalium ſumere cogeretur, qui per diem cibo veſcebatur angelorum.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, hæc exponit de Eccleſia, æquè ac de anima ſancta. *De noctibus* inquit, *ſurgit: nollet tribulationes ſunt, ſed cui hæc? De noctibus ſurgit, id eſt in tribulationibus proficit, &c. & dedit eſcas domus ſuæ: in noctibus præparavit ſe imitandam, faciens docuit quod faciendum dixit.*

Rurſum Beda: *Nox*, inquit, *dicitur eſt galeti, dies laboris. Sic Eccleſia & anima ſancta quaſi nocte quieſcit, cum interminata ad tempus ſolicitudine externa, ſibimet vacare ſuoque ſe ſam ſpiritualiter incipit excare: vel lectio albas videlicet ſacris, vel orationibus ac lacrymis ſeſe, vel aliis hujuſmodi ſtudiis ſacrosanctis exercenda. Surgit autem de nocte, cùm in ejſdem ſuis fidelibus, ad agendam vitam proximorum curam ſe ſalicitè accingit. Quod fraterna adminiſtrationis opus duobus modis exercere conjuncte: quia & eos qui forte errabant, ad fidei gratiam convertat; & illos qui fidei Sacramenti jam ſunt imbuti, ut bonis operibus amplius inſiſtant, excitare non deſinit. Unde benè dicitur: Dedit prædam domeſticis ſuis, cùm eos quos ab antiqua hoſte docendo eripere potuit, ſolicitudine illorum, qui in fide præceſſere, conciliat: dat & ancillis cibaria, cùm humiles quoſque, & debito timore ſan ctæ ſervantes, ac pio labore taſſeſcunt, ſuperna mercedis commemorationi reficit.*

Porrò hæc omnia mutato nomine adapta B. Virgini, quæ A noctu excipiens incarnationis Verbi ab Archangelo nuntium, illi aſſenſum præbens, Verbum in ſe corporavit, ut illud in eſcam nobis proponeret in Euchariſtia. Rurſum *De B. Virg.* ſuam gratiam & merita, quæ in nocte hujus vitæ innumera & quaſi immenſa, per actus intentæ charitatis, humilitatis, patientiæ, cæterarumque virtutum comparavit, non ſibi ſoli ſervavit, ſed in Eccleſiam fideles q, omnes diſpenſavit, & in dies diſpenſat. Nam ut ait S. Bernar. *De plenitudine illius omnes accepimus*. Intuper eminentes Sanctos noctu, id eſt ante ætatem, prævenit, ut a puero, imò ab utero, incipiant vacare Deo & pietati, uti de S. Joanne Baptiſta, S. Nicolao, S. Dominico & aliis legimus: quare tunc eis virtutum penſa diſpenſat, ut ea ſenſim illi reficientes ætate, & meritis pertexant & perficiant.

CONSIDERAVIT AGRUM, ET EMIT EUM: DE FRUCTU MANUUM SUARUM PLANTAVIT VINEAM] Vers. 16
Hebr. *cogitavit agrum. & accepit eum*; Abeo Ezra, *de agro* Zain. *emunde cogitationem ſuſcepit*; Chald. *cogitavit in conſilio, & accepit agrum*; Vatabl. *contemplatur agrum*; Tigur. *conſultat de agro, & emit eum*; Septuag. *conſiderans agrum emit eum, & de fructibus manuum ſuarum emit poſſeſſionem*; Syrus, *agricolturam meditatur*.

Dupliciter hic verſus accipi poteſt: Primò, de agro à vinea ſeparato, q. d. Mulier hæc ſtudens & ſedula ex pretio telarum & pannorum quos confecit, emit tam agrum, quàm vineam, id eſt agrum, ad ſementem & meſſem frumenti; vineam, ad vindemiam uvarum & vini: atque ita familiæ tam de cibo, quàm de potu, putà tam de pane quàm de vino proſpexit. Ubi Nota *conſideravit*, q. d. Non temere, non fortuitò, ſed maturè & conſultò emit agrum, nimirum priùs exactè conſideravit conditionem, commoditatem & fertilitatem agri, æquè ac viliitatem pretii quo venalis offerebatur: quare agrum fertilem bono vilique pretio emit. Rurſum ſimili modo emit vineam, in eaque vites conſeri curavit, aut certè eas in parte agri jam empti ad vites apti conſevit. Sic videmus in Lombardia in eodem agro vites ſegetibus & arboribus immiſtas, magna elegantia & fructu. Idem enim agei fert frumentum, uvas, poma & pira.

Secundò, accipi poteſt de agro in vineam commutato, q. d. Conſideravit agrum quemdam ob tenuem frumenti C proventum ab heris negligi, parvique æſtimati; quare emit eum vili pretio, atque ex eo vineam effecit: quia conſiderans eum, perſpexit glebas ejus, & eum vitibus, quàm ſegetibus eſſe aptiorem, & uvarum quàm frumenti feraciorem, quare ea inculto cultum, ex ſterili fertilem effecit. quæ tanè egregia eſt ejus induſtria ac ſolertia. Frumentum enim exigit ſolum craſſum, & pingue, vites verò ſolum gracile & tenue. Audi Virgil. 1. Georg.

Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
Denſa magis Cerei, cariſſima quæque Lyæo.

Planiùs clariuſque Theophraſtus 2. c. 25. *Prætenſa & arenoſum*, ait, *vitibus parcommodum eſt, & in ſamma ſolutam, leve, tenue.* Audi & Columellam in l. de arboribus c. 13. *Locis aridis, & macris, & ſiccis ait em fere, nuncra feracem & validam crebriſque acinis; quòd ſi pingui agro aut dat vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabunt, & qualemcumque fructum uberius, ad maturitatem non perducent.* Et l. 3. c. 5. ait: *Vitiarium faciendum in terra mediocri potiùs quàm pingui.*

Anagog. S. Auguſt. ſerm. 45. inter novos Lovan. per *agrum* accipit cælum, cæleſtemque gloriam, quam Eccle- *Anagog.* D ſia & anima fidelis mercatur & emit labore manuum ſuarum, puta laborando, & accumulando multa bona opera, præſertim charitatis & patientiæ. Conſidérat enim, & proſpicit, quòd *non ſunt condigna paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.*

Allegor. Beda per *agrum* & *vineam* accipit primitivæ Ec- *Allegor.* cleſiæ propagationem: Eccleſia enim à Chriſto fundata in Judæa, cœpit ſe propagare & plantare per victimas provincias & gentes, eaque per novalia ſpiritalium agrorum, & vinearum excolere, indeque meſſem & vindemiam magnam fidelium, virginum, Martyrum & Confeſſorum colligere.

Hæc omnia adaptes B. Virgini, quæ Primò, in ſeipſa *B. Virgo a-* plantavit agrum & vineam, cùm corpus & animam aſſidua *gr & vi-* virtutum omnium operatione excoluit. Secundò, ipſa agrum *nea.* & vineam primitivæ Eccleſiæ ſua ſapientia, providentia, *Primò.* meritis, & exemplis plantavit, adeoque fertilem effecit, *Secundò.* ut in omni ſanctitate efflóreſceret, ac vitos Apoſtolicos,

Mar-

Martyres & virgines proferret, imò ut omnes fideles viverent vitam non tantùm Chriſtianam, ſed & Religioſam in paupertate, caſtitate & obedientia, uti fecere Eſæi ſub S. Marco Alexandriæ, & Hieroſolymitæ Chriſtiani ſub S. Petro, ut patet Actor. c. 2. & 3. & 4. ubi plura hac de re dixi. Rorum ipſa per omnia ſæcula propagavit agrum Eccleſiæ per alias & alias gentes, ac in eis plantavit vineas ſanctarum ſelectarumque congregationum, præſertim Religionum, & Religioſorum divertorum Ordinum, qui vino ſuæ devotionis, caſtitatis & charitatis Eccleſiam inebriarent. Inſuper ipſa ex agro & vinea ſua profert fidelibus in Euchariſtia *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, ut ait Zachar. c. 9. 17. Tertiò, ipſa fidelea ſingulos quaſi *Tertiò.* agros & vineas novellas io fide & ſanctitate excolit: nullus enim fidelium & Sanctorum eſt, qui non ſuam fidem & ſanctitatem, qualiſcumque & quantacumque ea ſit, debeat B. Virgini: ipſa enim à Chriſto conſtituta eſt materfamilias, cujus proinde filii, quos ipſa Chriſto parit, alit & provehit, ſunt omnes fideles & juſti. Potrò ſicut mulier illa ſapiens ſua ſagacitate tellurem aptam ſemini facit agrum, tellurem verò feracem uvatum facit vineam: ſic & B. Virgo quemque fidelium ad eam virtutem, ſtatum & perfectionem dirigit provehitque, ad quam per naturam & gratiam maximè propendet, maximeque idoneus & aptus videtur. Qua io re illam imitentur Prælati, principes, rectores Religionum, & quilibet Superiores, ot ſubditos applicent illis munia, ad quæ eos per indolem & gratiam maximè habiles & proclives animadvertunt: naturam enim ſecundante gratia magnum quid prodocitur: ſin hæc duo diſſideant & gratia naturæ ſit diſſona, parum proficitur: juxta illud,

Tu nihil invita facies dicesve Minerva,

id eſt natura. Quis enim perpetuò naturæ obluctari, & velut adverſo flumine remigare, ventiſque contrariis perpetim navigare valeat?

ACCINXIT FORTITUDINE LUMBOS SUOS, ET ROBORAVIT BRACHIOM SUUM] Hebr. *cinxit in fortitudine lumbos ſuos, & confirmavit brachia ſua ad opus*; Septuag. *præcinčta fortiter lumbum ſuum, firmavit brachia ſua ad opus*; Aquila & Theodot. *accinxit fortitudinis ſuæ τὸν ὀσφύν*, id eſt *humerum*, vel *armum*, vel *dorſum ſuum*. Pro *roboravit*, Symmach. vertit, *ἐκραταιώσατο*, id eſt *ſolidavit*; Aquila & Theodot. *ἔτεινε τὸν βραχίονα*, id eſt *induravit callo ſaque obduxit ſortis*; Vatablus, *fortiter lumbos ſuos accinxit*; Abeo Exra, *renus ſuos illa ſuccinxit quaſi robore ſeſe inſtruxerit*. *Vars. 17. Chet.*

Primò, S. Auguſt. ſerm 45. Beda, Salonius & Hugo, per cingulum hoc mulieris ſtrenuæ accipiunt mortificationem & caſtitatem: in lumbis enim eſt origo ſeminis & luxuriæ, uti docent medici. Lumbos ergo ſuccingere in fortitudine, eſt fortiter carois concupiſcentias reſtringere & cohibere. Unde Beda: *Actio boni operis Domino acceptabilis eſſe non valet, ſi non ſtuxa luxuriæ quis prius ſimul à carne & à mente reſtringat*. Sic & S. Gregor. in illud Lucæ 12. *Sint lumbi veſtri præcincti. Nunc*, inquit, *lumbos reſtringimus, cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus*. Hinc zona olim virginitatis erat inſigne, quam proinde ſolvebant conjugatæ. Verùm hic propriè non à caſtitate, ſed à fortitudine laudatur hæc virago; comitanter tamen & à caſtitate, quia ſicut libido vires exhaurit & enervat, ſic caſtitas eaſdem firmat & roborat, uti experientia docet. Unde *caſtra* militum fortium dicta ſuot à *caſtitate*, vel à *coſtratione* laudimis, uti alibi oſtendi. Caſtitas ergo facit fortem hanc viraginem.

Secundò & genuinè, alludit ad cingulum, quo viragines & viri, prælecturi, laboraturi, vel prælaturi lumbos ſuccingunt, ut eos in ſe infirmos, molles & fluxos cingulo aſtringant, denſent, firment & roborent: ita pariter cingulo ſuccingit ſe hæc virago, ut robur vireſque colligat; rum ut domum, agrum & vineam veloci fortique greſſu obeat luſtretque; tum ut opera robuſta tobuſto corpore menteque expeſſat. Quare & cingulo, & per cingulum magis ipſa fortitudine, ſe accingit: hæc enim ipſi eſt cingulum, & velut balibeus militaris, quo ad opera heroica ceu miles ad prælia le accingit, animumque & robur exacuit. Significatur ergo hac cataehreſi, quòd hæc virago naturam femineam mollemque excitet & extimulet ad virile robur, tum mentis, tum corporis, q. d. Virile robur, viriles animos excitavit & induit, uti fecit mater ſeptem Machabæorum, *feminæ tegitatimi maſculinum animum inſerens*, filioſque fortiter exhortans ad martyrium, 2. Machab. 7. 21. Vide quæ de cingulo militis Chriſtiani fusè dixi Epheſ. 6. v. 14.

ET ROBORAVIT BRACHIOM SUUM] q. d. Robuſtè brachia ſua exeruit ad robuſtoa labores, quos exercuit: hoc enim roboria exercitio augetur robur. Unde Milo Crotoniates nobilis pugil, quotidie brachiis portando vitulum, cùm ille ætate & mole creſceret, ſenſim per exercitium creſcente pariter brachiorum robore, iſdem portavit eumdem adultum & bovem effectum. Hue ſpcit quòd Plato lib. 5. de Repub. & lib. 8. de Legibus, doceat viragines militiæ adſcribendaa, ideoque exercendas in eirco, & ludo equeſtri: atque in Critia aſſerit tales olim fuiſſe, quæ io deas ob ſua fortia facinora relatæ ſint. Verùm plus æquo mulieribus tribuit Plato, dum eodem lib. 5. de Repubi. vult eas viris omnibus eſſe communca ad majorem civium unionem, in quo planè vir ſapiens delirat.

Myllicè S. Auguſtin. ſerm. 45. de Diverſis, ſive inter novos à Lovanienſibus editos, hæc applicat Eccleſiæ & animæ ſanctæ. *Succincta*, inquit, *fortiter lumbos, firmavit brachia ſua, vere fortis. Vide ſi non eſt ancilla, quam devotè ſervis, quàm paratè: ne fluctuantes ſinus carnalium concupiſcentiarum impediant operantem, ſuccinxit lumbos, ut nihil ſuperfluum calcet, dum in opere feſtinat: ibi enim caſtitas mulieris bonæ zona præcepti conſtricta, ſuccincta fortiter lumbos ſuos, firmavit brachia non defecturæ.*

Porrò hæc omnia adaptes B. Virgini, cujus virginitas & fortitudo divina enituit, tum in itineribus, laboribus, paupertate, perſecutionibus, quas ab Herode & Judæis pro Chriſto infante fortitet pertulit: tum in conſtaotia, qua Chriſto crucifixo utque ad mortem aſtitit, omniaque tormentorum genera, quæ Chriſtus patiendo, ipſa compatiendo pertulit: tum quòd in Pentecoſte cum Apoſtolis, imò præ Apoſtolis, induta ſit virtute ex alto, ac Spiritum receperit in ſumma fortitudioris plenitudine: ut ſcilicet ipſa poſt Chriſti mortem omnes Apoſtolorum dolores, omnes fidelium cruces, totumque Eccleſiæ pondus ſuſtineret: quod & tetpia præſtitit. Vide dicta cap. 8. v. 14. ad illa, *Mea eſt fortitudo*. Fuit ergo ipſa quaſi Atlas Eccleſiæ primitivæ, uti & eſt modernæ. *De B. Virgine.* *B. Virgo Atlas Eccleſiæ.*

GUSTAVIT ET VIDIT QUIA BONA EST NEGOTIATIO EIUS: NON EXTINGUETUR IN NOCTE LUCERNA EJUS] Hebr. *guſtavit quod bona cirmitio eius, non extinguetur*, &c. Septuag. *guſtavit quia bonum eſt operari, & non extinguitur lucerna eius totam noctem*; Vatabl. *perciptem opus ſuum eſſe frugiferum, etiam nocte aperiatur*, Aben Ezra, *ſolerti ratione & conſilio* (טעם *taam* enim, id eſt guſtus, etiam conſilium & rationem ſignificat; quia ſicut guſtus ſapit & diſcernit cibos, ſic ratio ſapit & diſcernit res commodas ab incommodis) *deprehendit, & intellexit negotiationi vacare miliſſimum, eſſe*. Alii *taam* vertunt, *ſupputavit apud ſe negociationes*, id eſt impenſas & lucra, ac vidit, id eſt certò collegit artem quæſtuoſam ſe exercere. *Vers. 18. Tet.*

Guſtavit ergo, id eſt experientia didicit, ac velut guſtu ipſo clarè ſe oſit, quantum & quàm ſuave eſſet lucrum negotiationis ſuæ & diligeotiæ io operanda lana & lino: præſertim dum ex iis emit agrum & vineam, indeque vinum guſtavit & bibit: quare totam penè noctem operi impendit ad lucernam, ideoque eam non permiſit extiogui. *Tò guſtavit* ſignificat Primò, conſiderationem & computum expenſarum & lucri; Secundò, crebram experientiam, quòd ſcilicet crebrò ingens lucrum ex laoificio et linificio reporearit et tenſerit; Tertiò, guſtum et oblectationem lucrum eoim labore partum, velut proprium, propriæque induſtriæ fructos mitè ſapit, et velut ſaccharum labores condit ſapidoſque efficit; cùm lucrum *ἄπονον*, id eſt ſine labore obveniens, v. g ex hereditate aut dooatione, velut alienum & extrinſecum parum delectet, & quaſi inſipidum ſit, quod enim magno ſtetit, rarum & carum eſt; quod ultrò obvenit, parvi æſtimatur.

Porrò olim feminas ſtrenuas cum ſuis puellis & ancillis nonnunquam pet diem, ſed et noctu ad lucernam vacaſſe lanificio et linificio, patet ex dictis v. 13. Unde Virgil. 1. Georg.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesivere hiemem.

Et Ovidius libr. 2. Faſtor. Lucretiam à Tarquinio adultero noctu ſio inventam teſert:

Inde

Inde tibi paſſu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi, lanaque molles erat.

Et rurſus in epiſtola ſic Penelope ad Ulyſſem:

Nec mihi quærenti ſpatioſam fallere noctem,
Laſſare viduas pendula tela manus.

Id imitentur Paſtores, Prælati, vitioque aeloſi, ut cum paſtoribus Bethlehemiticis ſuper gregem ſuum pervigilent; ſic merebuntur cum eis primi videre Chriſtum naſcentem, imò reſurgentem & venientem ad judicium: hoc enim vel ſummo manè, vel noctu peragendum eſt, juxta parabolam virginum prudentum noctu lampades accenſas habentium, & ſponſum expectantium. *Media*, inquit, *nocte clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit, exite obviam ei*, &c. *& quæ parata erant, intraverunt cum eo ad nuptias*, Matth. 25. 6.

Nocturnorum origo. Quocirca Eccleſia celebrabat olim in feſtis Martyrum vigilias: noctu enim pervigilabant fideles in oratione ad templa & ſepulcra Martyrum. Hinc nocturni in officio Eccleſiaſtico, quos etiamnum Religioſi permulti noctu decantant: qua in re imitantur Chriſtum, qui per diem prædicabat, vel ſpere verò ſecedens in montes pernoctabat in oratione. Unde myſticè auctor Catenæ Græcor. Per lucernam, ait, mentem puram & contemplationi dedi-tam, doniſque ſpiritualibus ornatam accipe.

S. Genovefa lucerna ab angelo accenſa. Memorabile eſt quod de S. Genoveſa legimus in ejus Vita, cùm ſingulis ſabbathis ſoleret pernoctare in oratione, ac quadam vice nocte pergeret ad baſilicam S. Dionyſii ſua opera conſtructam, cereus illi & ſociabus prælucens extinctus, ipſa orante illicò cælitus ab angelis rurſus fuit accenſus. (Idem contigit S. Gudulæ, quæ fuit filia S. Amelbergæ ſororis Pipini, eſtque Bruxellenſium advocata, ut habet ejus Vita apud Surium ad diem 8. Januarii.) Unde ejus imagini apte ſubſcribi ſolet hic verſus: *Non extinguetur in nocte lucerna ejus*, præſertim quia ipſa ſplendore ſanctitatis, jugis orationis, abſtinentiæ & miraculorum toti Galliæ, imò orbi, præluxit & prælucet. Ideoque S. Simeon Stylites per literas jus ſe precibus commendavit, ac S. Remigius, Clodovæus, Clotildis, aliique principes & Prælati alii coarvi, magno eam in honore & pretio habuerunt, adeò ut Pariſienſes eam jugiter ut patronam colant, cò quòd præter alia ab eorum urbe Attilam & Hunnos, qui ceteram Galliam vaſtabant, ſuis orationibus averterit.

Horæl. de nocturnan vigilia & labore. Olim in Oriente erat monaſterium *Acœmetarum*, id eſt non dormientium ſed, ſemper in Dei laudibus pervigilantium, uti fecit S. Simeon Stylites, & S. Daniel ejus aſſecla, aliique, nimirum *vita Sanctorum vigilia*: vita brevis eſt, æternitas longa, tam ergo noctu quàm die operemur bonum, ut merita & gloriam accumulemus in omne ævum duraturam.

Salomonem ſecutus Plato: *Nemo dormiens*, inquit, *ollave dignus eſt*. ita refert Laert. lib. 3. & Philippus rex Macedonum, cùm in exercitu quodam tempore obdormiſſet, experrectus: *Tuis*, ait, *dormivi vigilat enim Antipater*; ſignificans non eſſe regum indulgere ſomno, præſertim in bello, niſi habeant fidum vigilum præfectum. ita Plutarch. in Apoph. Verè Philo apud Anton. in Meliſſa p. t. c. 42. *Somnus*, ait, *velut publicanus dimidium vitæ nobiſcum partitur*. Et Democritus apud Maxim. ſerm. 29. *Temperantes*, aic, *& ſtudioſi nunquam dormitant, etiamſi ſua ſtudia in multam noctem prodeant: non enim ſenſum tanquam dominus quidam eos impellit, cervicem vino ſubjectam & in ſervitutem redactam, quaſi cum tentumelia deprimeas; ſed liberi & recti permanent: cùm autem ſomnum petunt, cum pura mente recipiunt, neque proſperitatibus elati, neque ullis rebus adverſis dejecti; æqualiter unive utraque hæc ferè animos ſobrios, neutroque horum ſi vinci patitur; itaque & ſuaviſſime dormit omni dolore vacuus, & ſomno non intercepto.*

Symbolicè. Symbolicè, *non extinguetur in nocte*, id eſt in adverſis, tentationibus & perſecutionibus, virtigiois lucerna, id eſt lætitia, ratio, conſilium, gloria, poſteritas, felicitas: horum enim ſymbolum eſt lucerna, uti dixit cap. 20. 27. & c. 24. 20.

Allegor. Allegat. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis: Eccleſiæ lucerna in nocte, ait, eſt ſpes in tribulatione & ærumnis hujus vitæ: hæc enim ſpes eam illuminat, animat, corroborat, ut conſtans in vi tute & bonis operibus perſiſtat, expectans lucem & diem beatæ immortalitatis. *Ut in tenebris*, inquit, *non deſitiamus, ſed per patientiam expectemus: quod non videmus, ſperemus. Tota ergo nocte ardeat lucerna noſtra. Ex Cornel. in Prover. Salom.* x.

A *quia qui nobis quotidie loquitur verbum, oleum infundit, ne lucerna extinguatur; idea quotidie audiamus verbum, ſuſcipiamus alium, ſuſtentemus lucernas ardentes, ut docet Dominus: Et lucernæ ardentes in manibus veſtris*, Lucæ 12. *Sic enim mulieris fortis hujus exemplum imitabimur.*

Audi & Bedam: *Guſtavit*, inquit, *Eccleſia, & quælibet anima perfecta, id eſt intimo mentis deſiderio cognovit, quia bona eſt negotiatio vitæ immaculatæ, quam tribus illectibris temporalibus æternam mercemur in cælis. Guſtavit autem, id eſt aperiò didicit, quia bauma eſt per inſtantiam prædicandi, quæcumque valet ad viam veritatis adducere, atque ideo nullis tribulationum tenebris, nec ipſa morte poteſt lucerna devotionis ejus extingui. Eorum namque lucerna nocte extinguitur, quamvis in die videatur ardere, qui, ſicut Dominus ait, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.*

Subdit deinde, per noctem poſſe accipi quietem orationis & contemplationis, q. d. *Lucerna Eccleſiæ & animæ ſanctæ non extinguitur in nocte, quia & cùm à negotiis quieſcit actionis, vacat liberiùs luci ſuperne contemplationis; cumque à publicis ceſſatoperibus, tunc ſe ardentius vel auditui ſanctæ lectionis, vel laudibus muncipare divinis, juxta exemplum mulieris induſtriæ, quæ non ſolùm interdiu neceſſarios ſoleæ inſtare laboribus, ſed & noctu ſapiùs accenſa lumine lucernæ parilem rei familiaris agere curam.*

B *B. Virginis nocturna lucerna. Primò,* Optimè hanc accommodes B. Virgini. Primò, quia ipſa tam noctu, quàm diu vacabat orationi, & amori divino, ceteriſque bonis operibus, juxta illud Cantic. 5. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Unde S. Bernard. ſerm. 2. de Aſſumpt. opponens illam virginibus fatuis, quæ veniente ſponſo caruerunt oleo ad lampades ſuas accendendas, *Non ſic*, inquit, *mulier illa fortis, quæ ſerpentis caput contrivit: habes enim poſt multa in laudibus ejus, quia non extinguetur in nocte lucerna ipſius. In ſugillationem hoc dicitur fatuarum, quæ veniente media nocte ſponſa, conqueruntur ferè, & dicunt, Quia lampades noſtræ extinguuntur. Proceſſit igitur gloriosa Virgo, cujus lampas ardentiſſima ipſius quoque angelis lucis miraculo fuit, ut dicerent, Quæ eſt iſta? &c. clarius enim ceteris radiabat, quam reſplendet oleo gratiæ præ participibus ſuis Chriſtus Jeſus filius ejus*, &c.

Secundò, quia Chriſto in cruce morienti, cùm Apoſtoli de ejus reſurrectione diffiderent & deſperarent, in ſolâ B. Virgine manſit lucerna, id eſt certa fides & ſpes reſurrectionis, quòd ſcilicet tertio die reſurgeret uti promiſerat. Atque hoc repræſentat Eccleſia, inquit Amalarius in Offic. Eccleſ. hebdomadæ ſanctæ, cùm cereos duodecim extinguit, unicumque accenſum reſervat: ſcilicet ſignificat in duodecim Apoſtolis obſcuratam, vel extinctam fuiſſe fidem & ſpem reſurrectionis Chriſti, in B. Virgine verò vivam & ſplendidam permanſiſſe. Unde S. Cyrillus ſerm. contra Neſtorium, eam vocat *lampadem inextinguibilem*. Deipara ergo fidem tempore Dominicæ paſſionis, veluti in nocte tribulationis & auguſtiæ, ſibi propter filii compaſſionem nimis, teocbroſa, ſolidam atque ardentem ſervavit, quod ſatis oſtendit, dum filio in cruce ſoſixo fortiter aſſitit; neque ejus crucem erubuit domi ſe abdendo, ſed palam in publicum prodiit, & ob Chriſti paſſionibus magis communicaret, illum ſecuta ſtabat juxta crucem ejus. Cum ceteris autem mulieribus ad ongendum corpus ejus (quem firma fide tertia die reſurrecturum credebat) nequaquam acceſſit, ut propterea de muliere illa ſorti dictum ſit: *Non extinguetur in nocte lucerna ejus.*

Tertiò, quia dum moreretur, ilicò teſorrexit, ac tam corpore, quàm anima felix & gloriosa aſſumpta eſt in cœlum: quare mors illi non tam mors quàm vita fuit. Lucerna ergo, id eſt vita, ejus non fuit morte extincta, ſed magis accenſa. Unde Damaſcen. orat. 2. de Aſſumpt. *Tu ſola nobis*, inquit, *in terra conſolatio relicta es, & te vivente ſimul vivere, & moriente ſimul mori beatum eſt, quid autem moriente dicemus? tibi enim mori quoq; ipſa nihil eſt, ac vita præſtantior, atque hanc vitam incomparabiliter antecedens.*

Quartò, quia B. Virgo & dum viveret, & multò magis jam in cælis, pro omnium fidelium hominumque ſalute ſollicita, perdia & pennx laborat & pervigilat, efficitque ut ſinguli pro ſua ſalute ſolliciti pervigilent. Quò S. Bernard. adaptat illud: *Ad lumen ſuum ambulabunt in nocte.* Hoc eſt, inquit, favor illius & gratia mihi pro tree & lumine eruot, ad hujus ſæculi nocturnas tenebras diſpellendas. Ipſa ergo eſt velut Pharus luminibus circumdata, fidelibus in nocte & mari hujus ſæculi navigantibus

portum ſalutis oſtendens. Quid ni? cùm S. Paulus ſingulis fidelibus dicat Philip. 2. 15. *Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.*

Denique S. Bernardus ſerm. 3. de Pentecoſte: *Ad illam*, inquit, *ſicut ad modium, ſicut ad arcam Dei, ſicut ad rerum cauſam, ſicut ad negotium omnium ſæculorum reſpiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præceſſerunt, & nos qui ſumus, & qui ſequentur, & nati natorum, & qui naſcentur ab illis. Illi qui ſunt in cœlo, ut roborentur: & qui in inferno, ut eripiantur: qui præceſſerunt, ut Prophetæ ſi-'deles inveniantur; qui ſequuntur, ut glorificentur, &c. In te enim angeli lætitiam, ſuſti gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum. Merito in te reſpiciunt oculi omnis creaturæ quia in te, & per te, & de te benigna manus Omnipotentis quod quid creaverat recreavit.*

B. Virgo negotium omnium ſæculorum duplicitèr.

Ubi Nota B. Virginem vocari *negotium omnium ſæculorum*: Primò, paſſivè & objectivè, quia ſcilicet ad ipſam tendunt omnia ſæcula, ut ad eam ornandam & coronandam omnia ſæcula negotiari, id eſt perpetuò volui, laborare & operari videantur. Secundò. activè, quia ipſa eſt *negotiatrix*, id eſt negotiatrix apud Deum pro fidelibus cujuſvis ſæculi, idque tacit tanta cura & ſtudio, ut non tam negotiatrix, quàm ipſum negotium cujuſque eſſe videatur: adeò enim cordi habet cujuſque ſalutis negotium, ac ſi ſua propria res & negotium ageretur; quare inſtar ipſius negotii numquam otiatur, ſed negotiatur intentè & aſſiduè.

Vers. 19. Jod.

MANUM SUAM MISIT AD FORTIA, ET DIGITI EJUS APPREHENDERUNT FUSUM] Septuag. *exhibuit ſuos extendit ad utilia, & manus ſuas ad fuſum.* q. d. Ita conſtanter fila ducit, ut manus ad fuſum fixmatas & alligatas habere videatur.

Pro *fortia* hebr. eſt כִּישׁוֹר *Kiſor*, quod Rabbini, Vatabl. Pagnin. & alii paſſim vertunt, *colum*, vel *verticillum*; Chald *vertibulum*. Per quod accipi poteſt vel annulus ille lapideus, qui inferne fuſo inſeritur tum ad pondus, ut deſcendat & deſinat; tum ut rotunditate ejus facilius fuſus gyretur, vel rota, quæ una manu circumagita, fila quæ altera manu nentur, fuſo circumducit; qua proinde utuntur honeſtiores & ditiores feminæ, tum ad facilitatem nendi, tum ut brevi tempore multa ſtamina filaque conficiant & accumulent.

Verùm Noſter melius vertit, *fortia*. Nam Symmach. Aquila & Theodot. vertunt, *ὁπλοῖα*; id eſt *virilia*; Septuag. *nulla*. Hebr. enim כָּשַׁר *caſar* ſignificat rectum eſſe, congruere, convenire. Hinc כִּישׁוֹר *Kiſor* eſt rectitudo, congruentia, convenientia, decorum, utile, item induſtria rectè faciendi: quæ eſt vera fortitudo. Significat ergo, quòd virago hæc manus extenderit ad opera ſibi congrua, decora, utilia, induſtria, & conſequenter fortia. Per quæ tum generatim quælibet opera heroica muliebria accipe, tum ſpectatim opus lanificii & linificii, quod magnam induſtriam & fortitudinem requirit. Unde de eo explicans ſubdit: *Et digiti ejus apprehenderunt fuſum*. Nullum enim opus mulieribus eſt convenientius, decentius, honeſtius, dignius, utilius, quàm nere & texere, ut patet ex dictis v. 13. hoc enim inſigne ingenium attemque requirit: hoc quoque forte eſt, tum obcauſas jam dictas, tum quia magnam corporis animique conſtantiam requirit, ut mentem æquè ac brachia ad aſſiduè filandum & texendum virago hæc obfirmet, utque omnem vitam huic labori impendat, imò noctes integras in eo pervigilet. Quocirca Poetæ Palladem, ſive Minervam deam, fecerunt præſidem tum nendi & texendi, tum bellandi, tum ſtudendi. Eidem ergo deæ tribuerunt hæc tria, linum cum lana, arma & literas: quia induſtria texendi fortes ſimul ac doctas mulieres in genere ſuo, ſive juxta ſtatum gradumque ſuum, efficit. Unde Exodi 35. 25. *Sed & mulieres doctæ*, inquit, *quæ nerebant, hyacinthum, purpuram*, &c. Hinc *fuſus*, ait S. Iſidor. lib. 19. Origin c. 29. *dictus, quòd per ipſum fundatur, quod netum eſt; colum, quod ſit in longitudine & rotunditate quaſi columna*. Mulieri ergo arma ſunt colus & fuſus, iidem illi ſunt liber ſapientiæ, honeſtatis & virtutis. Paulò aliter, ſed moraliter explicat B. Petrus Damiani opuſcul. 15. cap. 2. *Manum ſuam*, ait, *miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum, quia videlicet hujus vitæ idoneus executor ſe ſe per maiora opera ex deſiderii fervore dilatat, ut etiam omnia quæ ſunt minima non relinquat.*

Minerva dea bellandi, nendi & ſtudendi: cur?

Allegor.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, hæc adaptans Eccleſiæ & fidelibus, docet eos continuè ducere fuſum; eum aſſiduè intendunt bonis operibus in præſenti, ut multa colligant merita quaſi ſtamina, nec ea differant in futurum, cùm hoc incertum ſit, & ſæpè non eveniat. idque ex eo quòd per modicum hunc laborem præſentem ſperent certò ſe conſecuturos ingentia præmia in futuro ſæculo. *Diligenter*, inquit, *attende in lanificio duo inſtrumenta, colum & fuſum. In colo quidem lana involuta eſt, quæ filo ducenda tranſeat in fuſum; quod in colo involutum eſt, adhuc in puncto eſt, & nondum in fuſo eſt; quod in fuſo collectum eſt, iam præmium eſt: opus ergo tuum in fuſo ſit, & non in colo; in colo enim eſt quod facturus es, in fuſo quod feciſti. Vide ergo ſi habeo aliquid in fuſo; ibi enim firmantur brachia tua, ibi erit ſortis conſortia tua, ibi ſecurus Deo dices: Da quia dedi, dimitto quia dimiſi, fac quia feci. Quod pendet in colo, ad fuſum trahiciendum eſt; non autem quod collectum eſt in fuſo, ad colum revocandum eſt. Ergo vide quid agas ubi habeas in fuſo, ut brachia tua firmes in fuſo, quod ne vanſehtur, quod ne confirmes, quod tibi eas fiduciam deprecandi & ſperandi.*

Hoc ut repræſentent Poetæ, conſtituunt tres Parcas, quæ nendo hominis vitæ dies & ſortes, quaſi ſtamina diſtribuunt, utcum diebus vitæ cujuſque educant pariter ejus ſortes, actiones ſcilicet & paſſiones. vita enim in actione conſiſtit: vivere enim eſt ſe movere & agere. unde otioſus qui nil agit, mortuus potiùs videtur quàm vivus. Hinc Poeta tres Parcas ita depingit:

Parcarum trium ſymbolum.

Clotho colum ſuſtinet, Lachefis net, at Atropos occat. Nam, ut ait Apulejus: *Tres Parcæ, tria fata ſunt numero, cum ratione temporis facientia, ſi poteſtatem earum ad eiuſdem temporis ſimilitudinem referas. Nam quod in fuſo perfectum eſt, præteriti temporis habet ſpatium: & quod torquetur in digitis, momenti præſentis indicat ſpatia: & quod nondum ex colo tractum eſt, ſubjectum que cura digitorum, futuri & conſequentis ſæculi poſteriora videtur oſtendere.* Lachefim dictam eſſe putant, quaſi ſortem, quia λαγχάνω græcè *ſortior* deſignat; Atropon, quia reverti non poſſit; Clothon, quoniam contorta & coordinata omnia teneat. Hæc enim nomina ipſa lingua Græca oſtendunt. Hinc Martial. lib. 5.

Lanificas utilli tres exorare puellas
Contigit: obſervant quem ſtatuere diem. Rurſum,
Contendes flebilis fatorum numine Porcæ, ait Virgil. 4. eclog.

Docet quiſque pro gradu ſuo operari.

Portò quilque operari debet *rectificè*, id eſt in rectitudine & congruentia, ut ſcilicet operetur congruè ad ſuam perſonam, vocationem & gradum: nimirum rex operetur regaliter, civis civiliter, Religioſus religioſè, ſacerdos uti decet ſacerdotem, miles uti decet militem, ſenator uti decet ſenatorem, &c. idque perfectè & excellenter: ſic quiſque perſonam ſuam aget decenter & eximiè.

Myſticè fuſus eſt recta intentio.

Rurſum per *fuſum* qui rectus eſt & rectè notatur, Hugo accipit rectitudinem intentionis, quæ opera etiam indifferentia rectificat & ſanctificat, ut quo rectior & ſanctior eſt intentio, eo rectius & ſanctius fit opus. intentio enim eſt quaſi forma & anima operis. *Digiti*, inquit, *huius manus ſunt omnes electi, qui apprehendunt fuſum, id eſt rectitudinem intentionis, per quam omnia opera quaſi filo in orbem æternitatis retorquent. Hic autem notari debet, quod per ſiniſtram tempora alia, per dexteram ſpiritualia & æterna bona ſignificantur. Item per colum ſignificatur vita temporalis, per fuſum intentio boni operis, colus quidem in ſiniſtra ponitur, & fuſo lana vel linum in dexteram retorquetur, quod eſt recte nere: hoc autem fit quando temporalia & humana ſic exercentur, ut per bonam intentionem quaſi in filum ducta, ad æterni ſpiritualiſque meritis conditionem tranſeant.* Imuper auctor Catenæ Græcor. *Fuſus*, ait, *eſt mens pura, qua virtutem virtuti, dogmaque dogmati continuo aſtexit.*

De B. Virgine.

Hæc omnia mutato nomine adaptes B. Virgini, quæ fortia, id eſt ſuæ dignitati congruentia & heroica, charitatis, dilectionis inimicorum, ut Judæorum qui Chriſtum occiderant, patientiæ, &c. opera aſſiduè exercebat, qualia decebat operari matrem Chriſti, ac nominatim corporaliter aſſidue ducebat fuſum, ut telas conficeret pro templo, & Chriſto filio ſuo: ſpiritaliter verò in omni opere bono habebat fuſum, id eſt rectiſſimam intentionem, æquè ac aſſiduam continuationem, atque eorum inter ſe aptam connexionem & ordinem, ut inter ſe pulchrè connexa & ordinata eſſent, inſtar filorum in fuſo. Hæc enim tria, ſcilicet rectitudinem, continuationem & connexionem, ſive ordinem actionum repræſentat fuſus. Quare quoties ſeumque illi bene operandi occaſio offerebatur, eam ar-

Fuſus tria notat.

tipie-

ripiebat, & ex illa quaſi ex colo bona opera, velut ſtamina efficaci operatione in uſum, id eſt in cumulum meritorum ſuorum, tranſmittebat. Rurſum quotiea illi bonum deſiderium à Deo immittebatur, continuò ex eo quaſi ex colo & lino fila efficacis operationis educebat. Nobis tot occaſiones, tot bona deſideria ingeruntur, ſed velut linum in colo hærent: quia ex eis ſtamina bonarum actionum non educimus, ac interim ſtamina vitæ noſtræ ad finem decurrunt; quare in morte ſulum meritorum noſtrorum exilem & graelem reperiemus, & ſerò pœnitebimus.

Anagog. Anagog. Beda per colum, qui eſt in dextra, accipit vitam æternam, per fuſum qui in ſiniſtra, vitam præſentem. *Sapi*, inquit, *in Script. dextera vitam perpetuam, læva præſentia Dei dona ſignificat, opulentiam videlicet rerum, portum temporum ſoſpitatem corporum, ſcientiam quoque Scripturarum, & cœleſtium perceptionem ſacramentorum. Hinc & huiuſmodi bona cum Domino largiente percepimus, quaſi lanam colo involutam ita læva geſtamus. At cum ea quæ amore cœleſtium ſalubriter exercere incipimus, tum lanam agni immaculati de colo in fuſum, de læva in dexteram tranſimus, quia de donis noſtri redemptoris, de exemplis operum eius ſtelam nobis gloriæ texteſſis, ac veſtem charitatis nuptialem facimus.* Et inferiùs: *Et bene dicitur, Apprehenderunt, ut vivacius commendetur quanta ſtudio, quantaque feſtinatione in laudes vitæ incerto, pro certis apud Dominum præmiis agere debeamus.*

Tropolog. Martyres, virgines, Religioſi robuſtos, viriles & martios gerunt ſpiritus, ideoque manum mittunt ad fortia. quid enim fortius quàm beſtias, ignes, cruces ſuperare, imò ambire? quid fortius quàm in carne quaſi ſine carne inſtar angeli vivere? quid fortius quàm ſeipſum vincere, ſe torum Deo conſecrare, virtutes omnes, omnemque perfectionem, omnes dotes opeſque terræ & cæli invadere & diripere?

Vers. 10. Caph. MANUM SUAM APERUIT INOPI, ET PALMAS SUAS EXTENDIT AD PAUPEREM] Hebr. *manum ſuam extendit ad afflictum, & manus ſuas miſit ad egenum*; Chald. *manum ſuam extendit ad inopem, & brachia ſua miſit iniuriam patientibus*; Septuag. *manus ſuas aperuit pauperi, & palmam extendit inopi*.

Pro *palmam* græcè eſt καρπὸν, quæ vox & fructum, & commiſſuram ſive juncturam brachii cum manu, quam Latini poſt Græcos carpum vocant, & conſequenter palmam ſignificat. Unde S. Auguſt. legit, *& fructum ſuum porrexit inopi*. Verùm hæc loco palmam ſignificare, non fructum, patet ex Hebræo, Chald. & Vulgata. Pro *aperuit* hebr. eſt פרס *paras*, id eſt, extendit, diſtendit, expandit, quæ vox liberalitatem hujus viraginis notat. q. d. Manum, quam aliæ mulieres timidæ nequando egeant, curvam & clauſam (hanc enim ſignificat Hebr. כף *caph*) habere ſolent; hæc viraго non tantùm aperuit, ſed & liberaliter ad obvios quoſque expandit, imò & ad remotos diſtendit, idque fecit non ſolum benefaciendi, ſed & ſibi ſuæque familiæ conſulendi ſtudio. Sciebat enim nihil ita opes familiæ augere ac eleemoſynam, utpote cui Deus benedicit, nec tantùm par pari, ſed & decuplum ſimplo rependit. vide S. Chryſoſt. homil. *Quòd eleemoſyna eſt ars omnium artium quæ maxima*. Septuag. vertunt, *carpum ſuum extendit pauperi*. quod aliqui ſic explicant, q. d. Pauperi non tantùm præſentem dabat eleemoſynam, ſed & futuram quaſi data per carpum fide pollicebatur. Solebant enim veteres, teſte Clemente Alexandr. cùm alicui ſe obſtringerent & fidem darent, carpum manus tenere, alterique cui fidem dabant premendum præbere: ut hoc ſitu fides obſtricta nodus exprimeretur.

S. Auguſt. καρπὸν vertens, *fructum*, ſic explicat, q. d. Fructum, putà lucrum quod ex opere manuum ſuarum collegit & conflavit, non ſibi ſervavit, nec tantùm in familiam alendam expendit; ſed & in pauperes diſtribuit. quo ſignificatur ingens viraginis hujus opera, & operæ lucrum, æquè ac ejus animus & beneficentia, ut hæc illi ſuppar, & ex æquo commenda ſoret. Id præſtitit B. Nonna mater S. Gregorii Nazianz. de qua ipſe ita ſcribit orat. 19. *Solas has intra atque ab omni ſuſpitione immunes opes ducebat, nimirum Deo & pauperibus effundere opes, ac præſertim conſanguineis, qui fortunis ſuis tamquam flore quodam exciderant: quibus quod neceſſe eſſet dumtaxat præbere, non calamitatis depulſionem, ſed monimentum eſſe indicabat; liberalius Cornel. in Proverb. Salom.*

B. Nonna mater Nazianz. effuſa in pauperes.

A *autem & prolixius eos iuvare, id demum firmi hoſpitii, ac perfectiſſimi ſolatii eſſe.*

Et B. Gorgonia, filia B Nonnæ, ſororque S. Gregorii Nazianz. de qua ipſe ita ſcribit orat. 18. *Quantum liberalitatem egentibus manum porrexit. Equidem lubi quoque verba deo iactare non dubitem: Oſtium eius viatori omni patebat, nec foris iacebat peregrinus. Cæterum oculus erat, claudorum pes, pupillorum mater. De ipſas porrò viduas humanitate ac miſericordia quid mihi dicere neceſſe eſt, quam quid hunc fructum hunc tulit, ut vidua minimè vocaretur? illius domus propinquis inopia laborantibus hoſpitii communis loco erat. Illius opes pauperibus omnibus non minus communes erant, quam ſuæ cuique facultates: diſpertit, dedit pauperibus, atque ob divini promiſſi firmitatem ſummamque veritatem multa in cœleſtia bonorum condidit, ac perſæpè de mutuis bene mereada Chriſtum ipſum excepit.* B. Gorgonia.

S. Paula adeò effuſa fuit in pauperes, ut opes quas habebat maximas, exhauſerit, ac moriens ingentia debita filiæ S. Euſtochio perſolvenda reliquerit; imò quod optarat et obtigerit, ut in aliena ſindone ſepeliretur. teſtis eſt S. Hieronymus in eius Epitaphio. S. Paula.

Memorabile eſt quod legimus de S. Oſwaldo rege Angliæ eius manum ob eleemoſynas largè erogatas, poſt mortem manſiſſe incorruptam. Audi de eo Bedam lib. 3. Hiſtoriæ Anglor. *Cum die ſancto Paſcha cum Aidano Pontifice*, id eſt Epulenpo *conſediſſet ad prandium, poſitaſque eſſet in menſa coram eo diſcus argenteus, regalibus epulis refertus, iamque eſſent manus ad panem benedicendum miſſuri; intravit ſubitò miniſter ipſius, cui ſuſcipiendorum inopum erat cura delegata, & indicavit regi, quia multitudo pauperum undecumque advenientium maxima per plateas ſederet, poſtulans aliquid eleemoſynæ à rege. Qui mox dapes, ſibimet appoſitas deferri pauperibus iuſſit: ſed & diſcum confringi, atque eiſdem minutatim dividi præcipit. Quo viſo Epiſcopus qui aſſidebat, delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram eius, & ait: Numquam inveteraſcat hæc manus, quod & ita iuxta votum benedictionis eius provenit. Nam cum interfecto illa in pugna, manus cum brachio à cætero eſſet corpore reſecta, contigit ut hactenus incorrupta perduret. Denique in urbe regia, quæ à regina quondam vocabulo Bebba cognominatur, loculo incluſa urgeatur in eccleſia S. Petri ſervatur, ac digna à cunctis honore veneratur.* S. Oſwaldi manus incorrupta.

B

Simili modo dextera manus S. Stephani primi Hungarorum regis & Apoſtoli, qua largas dabat eleemoſynas, poſt mortem manſit incorrupta, ab angelo revelata, & à proceribus regni debito cultu honorata, uti habet eius Vita. Vita ſanctus tranſiit ad ſuperos anno Domini 1038.

C

Allegoricè Beda: *Eccleſia*, inquit, *aperuit manum inopi, cum myſteria fidei ignorantibus per operarios veritatis revelavit. Palmas extendit ad pauperem, cum longè latèque prædicatores ad imbuendos æterna ſalutis indigentes per nationes diſpoſuit.*

Porrò hæc omnia facile eſt accommodare B. Virgini, cujus eleemoſynas, miſericordiam & liberalitatem celebrant omnium ſæculorum hiſtoriæ, omnes nationes, omnis ætas & ſexus; quam proinde tota Eccleſia quotidie hiſce vocibus inclamat, & hiſce elogiis eiua opem implorat: *Salve regina, mater miſericordiæ, vita, dulcedo & ſpes noſtra ſalve.* Nam ut ait S. Anſelm. *charitatem & miſericordiam: velut alumnas ſuas ulnis fovet.* Et S. Bernard. *Nihil vos Deus habere velalt, quod per manus Mariæ non tranſiret.* Unde S. Bona vent. *Sicut oculi*, inquit, *ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominam noſtram donec miſeretur noſtri.* & B. Virgo.

D

Vers 21. Lamed. NON TIMEBIT DOMUI SUÆ (domeſticis ſuis) A FRIGORIBUS NIVIS: OMNES ENIM DOMESTICI EIUS (Heb. *omnis domus eius*) VESTITI SUNT DUPLICIBUS] Pro *duplicibus* hebr. eſt שנים *ſcanim*, quod Chald. Pagnin. & alii vertunt, *coccineum*. Sic enim habet Chald. *non timebunt filii domus eius a nive: quoniam amore domeſtici eius veſtiti ſunt coccino*, id eſt veſtibus coccineis. q. d. Omnes veſtiti ſunt veſtibus pretioſis, quanto magis neceſſariis ad arcendum frigus? ita Vatablus.

Verùm indecorum videtur, ut hæc virago viles ancillas operibus lanæ linique addictas, ac ſervos culturæ agri & vineæ deputatos, veſtiæ pretioſo cocco, præſertim quia coccus etſi calidus, tamen ſimplex & ſubtilis eſt; quare minus arcet frigus quàm veſtis craſſa & ſuffulta.

Igitur noſter melius vertit, *duplicibus*: Hebr. enim *ſcanim* deſcendit à שנה *ſcana*, id eſt mutare, iterare, geminare, unde *ſcanim* ſignificat geminatum & duplex; vel, ſi aliis

punctis legas, שנים *ſcenaim*, idem eſt præcisè quod *duobus* vel *duplicibus*. Unde Septuag. nectentes cum שנים *inarbaddim*, quod ſequitur v. proximo, vertunt, *δισσὰ*, id eſt *binas*, vel *duplices*; ſed prisci codices Septuag. conſentiunt cum Vulgata. Unde Caſſian. collat. 24. c. 8. legit ex Septuag. *omnes enim qui apud eam ſunt, veſtiti ſunt duplicibus*. Per *duplices* veſtes alii accipiunt unam æſtivam leviorem, alteram hiemalem craſſiorem & calidiorem; alii, unam veſtem detritam & veterem, aliam novam & villoſam. Verùm propriè accipias veſtes duplices, ſcilicet binas & geminas; aut ſimplices, ſed fuſſultas. In hieme enim ſolent ditiores veſtes multiplicare, & binas veſtes induere, aut certè unam pellibus vel panno fuſſultam, ut ſit inſtar duarum ad pellendum frigus. Rurſum *duplicibus* accipi poteſt pro multiplicibus, cujus ſignificati alibi plura collegi exempla. Significatur enim hic provida viraginis cura & liberalitas, qua domui & domeſticis de multiplici ſuppellectile, annona & veſte copioſè proſpicit. Illorum enim decus & decora veſtis ſunt decus ipſius viraginis. Nam ut ait S. Chryſoſt. *Integra familia integri adinſtar cujuſdam corporis obtinet, cujus caput vir & uxor, reliqui autem domeſtici* (ſcilicet filii & filiæ, ſervi atque famulæ) *alia membra componunt. Ergo qui ſervos ſuos indecore nudos, aut detritis obſoletiſque veſtibus amictos eſſe ſinit, ſui corporis bonam partem dedecore afficit.*

Adde, hoc eſſe lucrum viraginis & familiæ. Cùm enim domeſtici ab ea contra frigus veſtibus muniti ſint, calent ſer ventque ad opus; quare duplo plus operis conficiunt, quàm conficerent ſi nuditate & frigore algerent & torperent. Audiat hoc Religio, cujus hæc mulier typum gerit, & Abbates, Priores & Rectores Religionem, ac manus ſuas Chriſti pauperibus, Religioſis filiis ſuis; qui propter Chriſtum pauperes ſe fecerunt, aperiat, & eis neceſſaria cum magna charitatis ſignificatione provideat, ne à parentibus vel amicis ea emendicare, aut aliunde ea ſibi comparare, cum paupertatis, famæ & diſciplinæ jactura cogantur.

Hanc gnomen inſigni apologo teſtudinis & muris ſuis parabolis infarto, Cyrillus illuſtrat lib. 5. Apolog. moral. cap. 7. cujus titulus: *Semper cum tuo onere perge: Mus*, inquit, *per cellarium ſeſtino greſſu diſcurrens, teſtudini lento paſſu pergenti obviavit. Cujus quidem congruam gravitatem mox ſtultam deridens, irrisicè cum illuſione ſic dixit: Quid ſoror tam rapida velocitate incedis! Cui illa moto ſapide illuſorem delendens, ad veritatem reſpondit: Ego ſic pergo, quoniam onerata ſum armis meis. Tunc ille: Stultum eſt tantum onus ubique portare. At illa: Imò ſtultum eſt quod indicas non ſentire, ac ſtolidum magis nendum ſecurum ab hoſtibus, inermem ſaltando diſcurrere: nimirum ex naturæ providentia tecta corticis pondere circumquaque vallata, domum, murum & clypeum, cùm neceſſitas inſtat, ubimet ipſe reperio & mendicando ſuffragia non diſcurro. Tu vero levis, quia inermis es, cum hoſtis tibi ungula ſcribunda occurrerit, binc inde quærenda ſuffragia, ſtupidus mutueris; ac ſubitò præmentus ab hoſtili milite, peris ſi non inveneris ubi mox abſcondaris. Quid ergo de lethifera levitate lætaris?* Idem deinde ſimilitudine nautarum, equi, maris, terræ & ſtipulæ confirmat, atque: *Attende igitur, quòd ventorum levitas in profundum ſæpè navem ſubmergens; & boliger equus, niſi ſit pondere aggravatus, haud ſecurus in beſtiam ſuum ſe immittit. maris unda fluctuoſa levitate ſemper circumſtuit; & tellus ſua ponderoſitate quieſcit. levis ſtipula ſtata ventorum inquieta revolvitur, & lapillus ſua gravitate ſiſtitur. Igitur frater mi, tibi tuæ ſis levitatis grata temperies, mihi mea ponderoſitatis chara tranquillitas. Plateæ certè ubique ſuave ingum protectionis, ac ſemper habere mecum animæ levo ſalutis. Quibus dictis recedens, deriſoris ſui riſum converſis in luctum.*

Apologus gravitatis.

Simlia.

Porrò Septuag. non ad verbum, ſed paraphraſticè vertunt, *non eſt ſollicitus de his qui in domo ſua, ſicubi moratur frigoris* (nive intercludente reditum) *omnes enim qui apud eam degunt, probe ſunt induti veſtesque conſtituti*. ita auctor Catenæ Græcor. q. d. Vir omnem domeſticorum circa victum & veſtitum ſollicitudinem in uxorem, quæ virago eſt, rejicit. Scit enim ab ea omnibus de cibo & veſtibus abundè proſpici, ac in primis ſibi, utpote marito, unde ſubdunt Septuag. *binas veſtes fecit viro ſuo.*

Allegor. Beda & ex eo Gloſſa: Eccleſia, inquit, & anima fidelis veſtitur duplici veſte, ſcilicet Primò, doctrina & virtute; Secundò, ſapientia & patientia; Tertiò, gratia & bonis præſentis vitæ, ac gloria futuræ, Quartò, fide & operibus: Quintò, Chriſti Sacramentis & exemplis. Audi Bedam: *Veſtiti ſunt duplicibus: quia promiſſionem habent vitæ quæ nunc eſt & futuræ. nunc in peregrinatione temporali divinæ auxilio, ne deficiant, adjuti; tunc in patriæ perpetuæ habitatione divinæ gratiæ viſione, ut feliciter ſemper vivant, allevati. Item domeſtici ejus induti veſte ſunt duplici, unâ operis, altera mentis, fidei habentes ſacramentique velamina, Sacramentis videlicet ſuæ redemptoris imbuti, & informati exemplis. Sic enim ſit illud Apoſtoli, Quicumque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Poſſunt autem frigora nivis tormenta æterna intelligi quæ igni & frigore mixta eſſe legimus, cum dicitur: Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Fletum quippe oculis ignis & fumus; ſtridorem verò dentibus ſolet frigus gignere. Unde & beatus Job de pœnis reproborum loquens æternis: Ad calorem, inquit, nimium tranſibunt ab aquis niviums. Sed ab his Eccleſia domui ſuæ non timebit; quia quicumque perunt, ad damnum illius non pertinebunt, nec veſte ipſius ſpirituali erant induti, tametſi myſteriis eius ad tempus videbantur inſtituti.* Job 24. 19.

Rurſum Hugo: *Duplex*, inquit, *veſtis eſt bonum opus cum recta intentione, qua veſtiti ſunt viri Eccleſiaſtici, Hypocritæ vero pannulas habent, id eſt veſtes ſimplices ſine ſuffultura, quia bona opera faciunt, ſed non recta intentione.* Idem Hugo: *Duplex veſtis*, inquit, *eſt hiemalis & æſtivalis. Veſtem hiemalem dico patientiam, quibus proteguntur contra pluviam & grandinem tentationum & perſecutionem: ſimiliter ſunt patientia, manſuetudo, humilitas, & alia id genus. Æſtivalem dico virtutes, quibus tempeſtas pacis & tranquillitatis vacatur bonis operibus & contemplationi, qualis eſt charitas, pietas, devotio, ſapientia.*

Inſuper Eccleſia & anima fidelis contra frigus nivis, id eſt acediæ & torporis, veſtitur duplici charitate, ſcilicet Dei & proximi, quæ proinde eſt coccus bis tinctus, ait S. Gregor.

Porrò S. Ambroſ. libr. 2. ad Gratian. in procœmio, per duplices veſtes accipit ſacerdotales, quaſi eas unitata ſit hæc virago, ut faciam earum ſignificationem ſibi ob oculos poneret. *Bona enim & illa*, inquit, *quæ ſtruxerunum indumenti ſacerdotalis oſtendit, vel lex ſcilicet, vel Eccleſia, quæ binas veſtes ſocii viro ſuo, ſicut ſcriptum eſt, unam operis, alteram mentis, fidei intexens ſacramentique velamina. Itaque alibi, ſicut legimus, auream praxis, & poſtea hyacinthum ac purpuram cum ſerico ſuoningis & byſſo. Rurſus alibi ex hyacintho & ceteris primi floſculis formas, aurumque ſubnectis, & unus eſt habitus ſacerdotis; ut iiſdem coloribus micans gratia decoriſque diverſitas ordinis diverſitate reſplendrat.* Prov. 31. Exodi 28.

Idem S. Ambroſ. inc. 31. Proverb. per binas veſtes geminam de Chriſto fidem accipit: Chriſtum enim tam Deum quàm hominem credimus & confitemur. Denique S. Bernard. lib. 3. de Conſideratione ad Engenium, per duplices veſtes accipit fortitudinem & decorem: fortitudinem in conſcientia, decorem in fama: *Dominus*, inquit, *regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem. Tu quoque eſto fortis in fide, decorus in gloria, & probaſti te imitatorem Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis conſcientiæ; decor tuus, ſplendor bonæ opinionis. Ita, quæſo, induere fortitudinem: etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro ſpecie tua & pulchritudine tua nihilominus tamquam propria ſimilitudine delectare. Induere veſtimentis gloriæ tuæ veſtire duplicibus, quibus domeſticos ſuos fortis illa mulier induere conſuevit. Non ſit in conſcientia tua infirmitas medicæ fidei, non ſit in fama nævus macula ſpeciei; & veſtiris duplicibus, & gaudebis ſponſus ſuper ſponſam animam tuam, & gaudebis ſuper te Deus tuus.*

Symbol. Caſſianus collat. 24. c. 8. per duplices veſtes accipit duplicem S. Scripturæ ſenſum, ſcilicet literalem & myſticum: utroque enim ſe veſtit ornatque Eccleſia.

Hæc omnia facilè eſt adaptare B. Virgini, ipſa enim veſtita fuit veſte duplici & coccinea bis tincta, id eſt ardenti charitate Dei & proximi, juxta illud pſal. 44. *Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circum amicta varietatibus*, putà omnium virtutum varietate. Interioris enim hominis, putà mentis, veſtis aurea eſt charitas; exterioris hominis verò veſtis eſt modeſtia & continentia, quæ ceteras virtutes complectitur. Rurſum ipſa duplici veſte, ſcilicet vita activa & contemplativa, dotata fuit. Porrò pretioſiſſima fuit eius charitas, tum quia ſuper venientem in eam Spiritus ſanctus, qui per eſſentiam, imò ex vi proceſſionis ſuæ eſt increatus amor & charitas, totum ſic cum illa Virgini infudit: tum quia ipſa continuos & ardentes huius amoris actus eliciens, eam immenſis incrementis adaugebat:

B. virgo veſtita duplicibus; quibus?

tum

tum quia ipſa heroico charitatis actu crebrò & quaſi aſſiduè A ſe cum filio, Deo in holocauſtum morti pro ſalute hominum devovebat: cujus actus undequaque pretium & metum erat ingens, & nobis incomprehenſibile.

Eadem veſte ipſa ornat ſibi devotos, eaque rurſus duplex eſt, quia tam Chriſti, quàm B. Virginis virtutibus eos veſtit & induit, juxta illud S. Bonaventuræ in Pſalter. *Mariam induite quotquot diligitis eam: hæc luceat in moribus, ſplendeat in actionibus.*

Porrò quomodo duplex veſtis, id eſt ardens & continuus charitatis actus, excludat omne frigus nivis, id eſt peccati, oſtendam in fine veelus ſequ.

Inſuper ſicut Eva, ut ait S. Bernard. ſerm. de Laodibus S. Mariæ, *ſuperaddidit carnem filiorum ſuorum, ſunt diploidæ, confuſione ſua: de manu quippe illius duplicis mali ſemen tanta noſtra ſuſcepit, ſcilicet iniquitatem & vitium in anima, calamitatem in corpore*: ſic ex adverſo B. Virgo duplici veſte contrariis nos donat, ſcilicet gratia, & gloria tam corporis quàm animæ. Hæc ergo eſt diplois fulgida, quam ſuis tribuit Virgo gloriosa. Quocirca illi optimè convenit verſio Septuag. *non eſt ſollicitus de his quæ in domo ſunt viro ejus, ſicubi moratus fuerit, omnes enim qui apud ipſam veſtiti ſunt*: quia ſcilicet Chriſtus Eccleſiæ & fidelium adminiſtrationem uſque ad diem judicii, quo ipſe poſt longam moram omnes judicaturus redibit, commiſit B. Virgini, uti docet S. Germanus, S. Bernard. S. Bonavent. & alii. B

Rurſum Doctor priſcus pius & eruditus ex hoc loco docet eos, qui in hac vita peculiari devotione ſervierunt B. Virgini, ab ea ſingulari gloria quaſi veſte duplici donandos in cælo: *Sicut*, inquit, *ſervi regii & regina in curia regia, cursis veſtibus & inſignibus decorati procedunt, per quæ agnoſcuntur eſſe ſervi regis vel reginæ, ac ſpeciali purpura veſtiti ambulant: ita in curia cæleſti ſervi B. Virginis ſpeciali ornatu & gloria, quæ præ aliis diſcernuntur, quòd ſint ſervi Mariæ, fulgebunt, juxta illud Proverb. alt. Omnes domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicibus.*

Denique nonnulli per duplices veſtes accipiunt duplicatum meritum ſingularum actionum B. Virginis. Nam Franc. Suarez 3. p. q. 27. a. 4. diſp. 18. ſect. 2. & 4. cenſet B. Virginem in vita continuè meruiſſe, & in gratia creviſſe: frequentiſſimè enim & quaſi aſſiduè actus charitatis intenſiſſimos elicuiſſe, itaque eos per meritum conduplicaſſe, idque continua intenſione & conduplicatione: qua factum C eſt, ut in fine ad immenſum charitatis & meritorum cumulum pervenerit. Docet enim Deiparam ſecundùm omnes gradus intenſionis habitus charitatis & gratiæ ſempeer operatam fuiſſe, adeò ut præſtens iam habitus totam vim ſequenti actu exhauriret. Pro hoc Primò, exemplo angelorum, qui dum viatores eſſent, idipſum præſtiterunt: intenſiſſimè enim, & continuo amore amarunt, & coluerunt Deum; ita ut actualis amor habitui ſuo eſſet commenſua, & adæquatus, illumque exhauriret. quod autem angelis aut alicui creaturæ eſt conceſſum, id matri Dei congruè denegari nequit. Secundò, probat idipſum ratione, quia nihil erat in Virgine, quod vim iſtam habitus hebetaret, non diſtractio, non tentatio, non concupiſcentia, non gravedo corporis, quæ in nobis actus retundunt, & hebetant, ut nemo hominum ſit, qui aſſiduè tantum amet Deum, quantum ex habitu charitatis, quem habet, amare poteſt. Ergo demus B. Virginem in primo inſtanti habuiſſe habitum charitatis & gratiæ intenſum ut mille (infinitus eſt enim illi maior habitus quàm ſupremo Seraphino) ac elicuiſſe actum charitatis ut mille; illo actu meruit totidem gradus adiici habitui charitatis, eumque duplicari: Deus ergo illicò eum duplicavit, fecitque intenſum ut bis mille. Secundò operationis ſuæ inſtanti ex habitu hoc intenſo ut bis mille, elicuit actum æquè intenſum ut bis mille: meruit ergo totidem, ſcilicet bis mille gradus adiici habitui charitatis, ut iam is eſſet intenſus ut quatuor mille. Tertio operationis inſtanti eidem ex æquo cooperata, elicuit actum intenſum ut quatuor mille: meruit ergo augmentum aliorum quatuor mille, ut iam acciperet habitum intenſum ut octo mille. Et ſic ſemper actu adæquato habitum, continuò eum conduplicavit, ut quarto inſtanti habitus foret intenſus ut ſedecim millia, quinto ut 32. millia, ſexto ut 64. millia, ſeptimo ut 128. millia, octavo ut 256. millia, nono ut 352. millia, decimo ut 624. millia, undecimo ut 1248. millia duodecimo ut 2496. millia: & ita conſequenter per progreſſionem arithmeticam, qua numerus & pretium exiguum poſt paucas progreſſiones creſcit in immenſum. Inde colligit Suarez, B. Virginem extremo charitatis actu, quem elicuit motiens, maiorem gratiam & gloriam meruiſſe, quàm omnibus actibus totius vitæ præcedentis. Sic enim in progreſſione arithmetica ultimus numerus conduplicatus multitudine ſuperat omnes præcedentes.

Hæc ſupputatio pia & probabilis eſt, ac Deo poſſibilis; at non uſquequaque certa, tum quia incertum eſt, an continuò per ſingulas operationes totius vitæ per 72. annos tam intenſos actus elicuerit B. Virgo, ut ſemper habitum adæquarent & exhaurirent; præſertim cùm id non fecerit Adam in ſtatu innocentiæ, nec fortè feciſſent angeli per 72. annos, ſi eorum ſtatus viæ & merendi tam diu duraſſet: potentia enim creata flexilis & libera non videtur ferre tam longam & continuam attentionem, intentionem & contentionem; eſt enim extrema, ideoque violenta: unde nullum ejus ætate exemplum, tum quia actus in homine non tam crebrò innovantur, ſed iidem in contemplativis durare ſolent ad plures quadrantes & horas: tum quia incertum eſt, an actus ut tertia mereatur augmentum habitus ut tria, præſertim ut id illicò detur in hac vita: nam metitum actuum ſupernaturalium videtur reſpondere actioni phyſicæ actuum naturalium: actus autem naturales non augent, nec duplicant habitum niſi illo ſint intenſiores. Potuit utique Deus per continuos & vehementes gratiæ impulſus voluntatem Virginis ita excitare & roborare, ut non tantùm habitum actum adæquaret, ſed & ſuperaret, utque tam diu, quàm noctu actus ardentiſſimus aſſiduè eliceret & conduplicaret; ſed an reipſa hæc præſtiterit non certò liquet. Certum eſt, multa extraordinaria nobis incognita in B. Virginem Deum contuliſſe privilegia, quæ matrem Dei decebant; ſed quæ præciſè, qualia & quanta illa fuerint, nulli hactenus revelavit, quare varii varia opinantur & conjectant. *Moderatio ſententiæ.*

STRAGOLATAM VESTEM FECIT SIBI: BYSSUS ET PURPUREA INDUMENTUM EJUS] Hebr. pro *ſtragulatam veſtem* eſt מרבדים *marbaddim*, quod Aquila & Theodot. vertunt, *periſtromata*; Symmach. & Vatabl. *tapetia*; Chald. *ſtrata fecit ſibi*; Syrus, *lectulum* (lectiſternium) *fecit ſibi*: minùs rectè Pagnin. *ſtruxum fecit ſibi*. Noſter ergo optimè vertit, *ſtragulatam veſtem*. Radix enim רבד *rabad*, ſignificat ſternere, & ſternendo ornare: unde *marbaddim* ſignificat ſtragula ornata & variegata. Nam vatro de Lingua Latina: *Quidquid inſternebant*, inquit, *à ſternendo ſtragulum vocatur*. Valla l. 6. c. 46. Stragula, inquit, eſt genus veſtis, ſive quidquid inſternitur lecto, equo vel alii, ut altari, parieti pulpito, &c. VERS. 22. Mem.

Porrò veteres hæc ſtragula varia textura, acupictura & vario delineamento figurarum conficiebant & exornabant, ideoque erant pretioſa; unde Tibullus lib. 1. eleg.

Nam neque tunc pluma, nec ſtragula picta ſuperem.

Hinc inter ſtragula numerantur tapetia Turcica & Belgica, aſſabrè variis figuris inciſa vel acupicta. Unde Iſidor. lib. 19. cap. 26. *Stragulum*, ait, *veſtis eſt diſcolor, quæ manu artificis diverſa varietate diſtinguitur. Dictum autem quòd in ſtratu & amictu aptum ſit, de quo Salomon: Stragulatam veſtem fecit ſibi*. Et cap. 7. 16. *Inſtravi ſumbus lectulum meum, ſtravi tapetibus pictis ex Ægypto*. רבד *rabad* quod hic. Veſtis ergo ſtragulata eſt veſtis diverſis figuris, coloribus, liciis variegata per variam ſive texturam, ſive acupicturam, ſive inciſuram, &c.

Senſus ergo eſt, q. d. Virago hæc non tantùm ſimplices telas & pannos, lineos laneoſque nevit & texuit pro domeſticis, ſervis & ancillis, ſed & pretioſa ſtragula, putà tapetia, lectiſternia; frontalia, &c. vel texendo, vel acupingendo opere phrygionico elegantes elaboravit, iiſque domum inſtruxit & adornavit, uti iiſdem domos nobilium & principum videmus inſtrui & adornari. D

BYSSUS ET PURPURA INDUMENTUM EJUS] q. d. Sua induſtria ſibi æquè ac marito, ut habent Septuag. & filiis by ſſinas & purpureas veſtes confecit. qua in re ſacerdotales veſtes imitata eſt: hæc enim contextæ erant ex byſſo, & purpura: ut ſignificaret ornatum ſuum eſſe ſacrum, & myſticum. ſicut enim ſacerdos iis ornatur ad placendum Deo: ſic & illa ſimilibus ſe decorè ornavit ad placendum, tam Deo, quàm marito. Byſſus enim candore ſuo pudicitiam, purpura flammeo colore amorem *Flammeus* conjugalem repræſentant. Unde olim velum, quo ſponſæ in *quid?*

nuptis velabantur, candidum erat & purpureum, indeque flammeum vocabatur, ut Iſidorus & alii teſtantur. Byſſo ergo ſuam caſtitatem, purpura ſuum amorem præ ſe fert & profitetur. *Byſſus eſt caſtitas. purpura charitas.*

Allegor. hæc adaptes Eccleſiæ. unde S. Ambroſ. lib. de Tobia cap 12. *Sapientia veſtimentum*, inquit, *eſt ea ſi is veſtimentis, quæ ex byſſo & purpura ſapientia ſibi fecit: hoc eſt, indumentum fidei conſtat ex prædicatione cœleſtium, & Dominicæ ſanguine paſſionis. Byſſo etherea figurantur, purpura ſpecie myſterium ſacri ſanguinis declaratur, quo regnum cœleſte conſertur.* Idem in c. 31. Proverb. *Fecit & dat byſſo & de purpura indumenta ſibi. De byſſo propter candidam ex caſtiſſimum, de purpura propter glorioſam paſſionem. Huius byſſum cum eramus agniſcimus, huius purpuram in Martyribus collaudamus.* Eadem ad verbum habet S. Auguſt. ſerm 45. de Diverſis.

Stragulata virtutum.

Accedit Beda, qui per veſtem ſtragulatam, accipit varia virtutum, imò virtutis cujuſque ornamenta. Humilitas enim ornatur, & quaſi variegatur, modeſtia, verecundia, ſilentio, &c. charitas ornatur eleemolyna, beneficentia, liberalitate, zelo, &c. & ſic de cæteris virtutibus. Byſſus eſt caſta & pura coopertatio, purputa eſt ſanguinis pro Chriſto & pietate profuſio. Eccleſia enim in pace habet lilia candida & quaſi byſſina virginum, in bello rolas purpureas Martyrum.

Ubi Nota byſſum veterum fuiſſe linum præſtantiſſimum, ex quo telæ pretioſæ, quales jam tunt Hollandicæ & Cameracenſes, conficiebantur, uti oſtendi Exodi cap. 25. 4. Linum autem, quia variè captitur, tunditur, inaceratur, carminatur, ſignificat carnis calligationem, qua caſtitas conſervanda eſt. Audi Bedam: *Quia byſſus*, inquit, *de terra virens oritur, ſed per exercitationes longas ac multifarias, amiſſo humore ac virore nativo ad decorem candidæ veſtis perducitur. Purpura autem ergalii eſt baleni. Byſſo tabulatur Eccleſia, cùm caſtigans corpora ſua electi, & ſervituti ſubiicians; purpura autem, cum eandem continentiam non ob favorem vulgi, ſed ad acquirendam beatitudinem regni perennis exercent. Sed hic virtutum habitus in præſenti quidem inſpicientibus videtur contemptibilis, ſed in futuro qualis ſit manifeſtè patebit. Unde pulchrè in Apocalypſi ſua Joannes Sanctorum ſe voces audiſſe refert dicentium: Gaudeamus & exultemus, quia venerunt nuptiæ agni, & uxor ejus præparavit ſe, & datum eſt illi ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim juſtificationes ſunt Sanctorum.* *Apocal. 19*

B. Virginis byſſus & purpura.

Hæc omnia eminenter habuit B. Virgo, cujus veſtis erat byſſus, id eſt virginitas plusquam angelica; & purpura, id eſt charitas ardentiſſima. Veſtis ſtragulata fuit varietas ſanctarum inſpirationum & deſiderium, quàm tum angeli phantaſiæ, tum Deus ipſe menti ipſius jugiter ingerebant, ad quaslibet virtutum heroicarum actiones ſtrenuè obeundas, ted præcipuè ad jugem & continuum, ardentemque Dei amorem. Hunc enim in illa extiriſſe à primo inſtanti conceptionis continuum, imò crescentem ſemper, & per ſui meritum aſſidua progreſſione ſi non ex æquo geminatum & conduplicatum, certè valdè augeſcentem, docent Franc. Suarez, Gabr. Vaſquez, Barradius, Canisius, Salazar & alii. Porrò cum hic actus amoris Dei initio conceptionis ita ea tam intentus fuerit, ut ſuperarit omnes actus amoris divini, quos elicuerunt ſummi angeli, etiam Cherubini & Seraphini in termino viæ ſuæ, qui utique fuere intenſiſſimi: hoc enim decebat eam, quæ à Deo deſtinata erat, & proximè futura mater Dei. Hinc colligunt eam continuo hoc divini amoris incremento, ad tantum charitatis incrementum, imò incendium, & ad tantum meritorum culmen in fine vitæ, putà anno ætatis ſuæ 72. concendiſſe, ut ſi in una lance bilancis collocarentur omnia omnium Sanctorum & angelorum, etiam Seraphinorum, opera ac merita; ut altera verò unus B. Virginis; hæc illi præponderaret. Rurſum hinc colliguot B. Virginem, etſi liberi ſemper fuerit arbitrii, ut peccare poſſet (quam tamen peccandi potentiam Virgini admunt S. Bonaventura, Richard. Marſilius, Almainus, & alii) ad majus ejus meritum, numquam tamen peccaſſe ne minimo quidem peccato veniali, uti tenet tota Eccleſia, teſte Goncil. Tridentino: quia ſcilicet Deus eam, exteriùs amovendo occaſiones peccatorum, & interiùs ſuggerendo aſſiduè orenti ejus ſanctas cogitationes & deſideria, ita ſecurè certoque dirigebat & acuebat, ut non niſi ſancta cogitaret, deſideraret & operaretur. Intellectui enim eius tot pias illuminationes, ac voluntati tot ſanctas affectiones jugiter immittebat, ot omne peccatum exhorreſceret velut diabolum, utque ad virtutum omnium, præſertim amoris Dei, actus ferventiſſimos, inſtar torrentis continuò raperetur, nec vires capitis & mentis in hoc ardore jumquam remitterentur aut laſſarentur, ſed potiùs augerentur & acuerentur. *B. Virgo plus habuit gratiæ quam omnes angeli & homines ſimul.*

Hoc eſt quod de ea in ſenſu myſtico ait Eccleſ. c. 24. v. 41. *Ego quaſi rivus aquæ immenſæ de fluvio, ego quaſi fluvius diluvyx, & ſicut aqueductus exivi de paradiſo.* vide ibi dicta. Et S. Auguſt. cujus verba recitat & ſequitur Bonavent. in Speculo cap. 14. *Quis*, inquit, *dubitare poteſt, eumine in charitatis affectionem tranſiſſe viſcera Mariæ, in quibus ipſa, quæ Deus eſt, charitas novem menſibus corporaliter requieviſt?* q. d. B. Virgo videtur charitate non tam imbuta, quàm informata & animata, adeoque eſſe ipſiſſima charitas, ſicut ferrum ignitum, non tam ferrum eſſe videtur quàm ignis. *Gnoma Patrum.*

Accedit Damaſcenus orat. 1. de Nativitate: *Sanctam omnem*, inquit, *& cum animi utilitate conjunctam cogitationem habet, conrà ſupervacaneam omnem & animis exitioſam, antequam guſtet, expuit.* Deinde ſingulas ſenſuum actiones recenſens: *Oculi*, inquit, *eius ſemper ad Dominum, perennes ac ſaccoſſum lumen inturuere: aures divinum ſermonem hauriunt, ac ſpiritus citharæ delectantur*, &c. *Cor purum ac labii expers, Deum ſpernitur omnes carentem cernens. ipſiuſque cupiditate ſemper flagrans.* Addit deinde eam Dei cognitione ſuperare Cherubinos, & amore Seraphinos, ideoque repræſentatam Moſi per rubum qui ardebat & non comburebatur, Exodi 3. Denique Galatinus lib. 7. de Arcanis fidei ex priſcis Rabbinis, quem citat & laudat noller Caniſius lib. 2. de B. Virgine cap. 13. *Inter cæteras*, inquit, *perfectiones eo prophetia ſpiritus donata eſt, ut, ſi forte aliquid in conceſſum ſeu illicitum vel viſura vel auditura eſſet, illicò eius aures & oculi clauderentur, ita ut ſenſus eius vel membra nonniſi divinæ voluntati deſervire viderentur.*

Cauſa ergo immunitatis ab omni peccato, etiam venialí, in B. Virginem fuit duplex. Prior, protectio & tagis aſſiſtentia Dei: quæ ita ſentus eius mentemque regebat, ut prohiberent omnes illicitos concupiſcentiæ motus, etiam indeliberatos & primò primos, uti fiebat in Adamo ante peccatum quamdiu manſit in ſtatu innocentiæ. Atque hæc propriè eſt cauſa, cur in ea lopitua, imò extinctus, fuerit fomes coocapiſcentiæ: at non ſufficiens ad non peccandum omnino: potuiſſet enim extinctio licet ſontite, uti nihilominus libertate ſua ad malum & peccare, uti fecit Adam. Altera ergo & adæquata cauſa, cur non peccarit umquam, fuit ſtragulata veſtis, id eſt ardentiſſima eius charitas, amorque Dei continuus, qui ab ea procul omne frigus nivis, id eſt peccati cuiuslibet, longè diſpulit. Sicut enim ardor continuus opponitur nivi, eamque excludit. ſic amor continuus opponitur peccato, illudque excludit. Dico continuus, quia ſi intermittatur ardor & amor, remittetur calor & amor, ſietque tepor, ac ſubeunte frigore fiet nix, imò gelu & glacies frigidiſſima. Docet id hic ad v. præced. Albertus Magnus, qui aſſignans cauſam phyſicam cur nix ſit frigidiſſima, ejuique generationis modum ex Ariſtot. lib. 2. M. teor. deſcribens. *Nix*, inquit, *generatur ex vapore valido in media regione aeris vehementer elevato. cuius ſignificatio eſt, quia cadit lata ad modum lanæ carminatæ: hoc enim contigit ei, quia calor nubis tantus eſt, quòd frigus non vincit niſi partem & partem, & non totum per partes magnas, ita ut totum indurare poſſit. Similiter quantum ad qualitatem, eſt frigida vehementer: quia regula eſt, quòd quanto aliquid calidius furris, tanto efficitur frigidius cum calor expellitur. Calor enim qui ante infuit, aperit poros, ita ut abundanter & ubique frigus ingrediatur, & ita multum capit frigoris. Huius ſignum eſt ſi, quòd calida aqua profundius conſtringitur & congelatur frigore, quam tepida aut valde frigida. Quantum verò ad calorem eſt alba, eo quòd ſit ex humido puro diſgregato primò per calorem nubis, & poſtea congelato per frigus. Albedo enim cenſatur à frigore ipſius, & humidi perſpicuitate & luciditate.* Quæ deinde ſingula myſticè peccato & peccatoribus accommodat. Simili modo ethice videmus eos, qui in Religione, zelo, ceteriſque virtutibus ferventes & flagrantiſſimi fuere; ſi hunc fervorem intermittant, fieri tepidos, ac tandem maximè torpidos, frigidos & rigidos: perinde ac ita qui incaluerunt in hypocauſto, ſi in aerem frigidum exeant, in poros calore apertos ſubintrante frigore, ſunt frigidiſſimi: imò in graviſſima ſce- *Cauſa duplex puritatis in Virg. Prima. Secunda. Calida ſunt frigidiſſima: curè & ferventes tepidiſſimi.*

ma ſcelera prolabuntur, uti Lucifer ex ardentiſſimo Seraphino factus eſt teterrimus cacodæmon: ſic Judas ex Apoſtolo factus eſt Chriſti proditor; Lutherus ex monacho doctore & concionatore factus eſt hæreſiarcha. Unde S. Auguſt. ait ſe non invenſſe meliores iis qui profecerunt in monaſteriis, nec peiores iis qui defecerunt in monaſteriis.

Verùm B. Virgo quia Seraphicis amoris æſtibus iugiter ardebat, nullum dedit locum frigori aut tepori, ſed iis aſſiduè magis exarſit. quare procul ab ea fugit omne peccatum, etiam tenuiſſimum, omniſque tentatio, ſicut muſcæ fugunt ab olla fervente, & bulliente; ut ait quidam Sanctorum: præſertim quia oculi ejus, mens, ſenſus & affectus defixa, & abſorpta erant in Verbo incarnato, putà in Chriſto Domino filio ſuo. Nam utait S. Cyprian. tract. de Nativit. Chriſti: *Præſentia parvuli ſic eorum qui adorant oculos occuparat, ſic illuminaverat animos, ſic corda illexerat, ut in hoc ſummo bono omnium bonorum unita collectio videretur, nec opus eſſet evagari & mendicare per partes, quod ſimul in ſe uno fidelibus omnipotens infamia præſentabat.* Et poſt nonnulla: *Poſſidebat* (Spiritus ſanctus) *domum ſuam, & templum, quòd filii conſecraverat, adornabat ſacrarium ſuum, & ſanctimonia thalamum honorabat, lætificabant conſolationes huiuſmodi animam benedictam, & tanti habitatoris reverentia concupiſcentiarum ludibria abigebat: legem mentis lex carnis non infeſtabat: rebellio nulla quiſquam ſpiritus affligebat. Parvulus fugens ubera pura alimonia nutriebatur, & ſoni ſacri palloris defecatum edulium ori mundiſſimo infundebat. Sed & ver matris quadam dulcedine, quæ humanum ſuperant intellectum, imbuebant, eratque utrimque mora iucundior, cùm pia ſanctæ matris & devotæ humilitas, & ſanctæ ſanctorum immenſa benignitas, conſuderentis affectibus mergerentur.*

Vers. 23. Nun. NOTUS IN PORTIS VIR EJUS, QUANDO SEDERIT CUM SENATORIBUS TERRÆ] Hebr. יודע *noda* id eſt *notus*, id eſt illuſtris: conſpicuus, *in portis maritus eius, cùm ſederit cum ſenioribus terræ*, id eſt cum principibus, ait Vatabl nam olim ſeniores, erant principes & iudices regionis. Chald. *notus in provinciis vir eius*; Syrus, *inter urbes maritus eius celebris*; Septuag. *conſpicuus autem vir eius in portis, quandocunque ſederit in conſeſſu cum ſenioribus habitatoribus terræ*; putà cum ſenatoribus & iudicibus: hi enim pro tribunali conſidebant in portis, ut tam advenis & ruſticis, quàm civibus faciles darent ad ſe aditus, uti alibi dixi. Noſter pro *notus* aptè & eleganter vertit *nobilis*, id eſt excellens & illuſtris: *nobilis* enim dicitur quaſi *noſcibilis*, quia ſua dignitate & virtute paſſim notus eſt, omnibuſque cognitus. unde Cicero pro Flacco: *Cæteri*, ait, *homines apud vos noti, inter ſuos nobiles*. Et pro Cælio: *Clodia*, inquit, *non ſolùm nobilis, ſed etiam nota*. Et Plautus in Pseudol. *Cum iis mihi nec locus, nec ſermo convenit: iit numquam nobilis fui*, id eſt cognitus.

Nobilis quaſi noſcibilis.

Laudavit viraginem ex ſeipſa, nunc laudat à marito: q. d. Ipſa in ſe nobilis eſt nobilitate virtutum & actionum illuſtrium; nobilis eſt paritet nobilitate mariti, imò ipſa maritum honeſtat & nobilitat. rum quia ſuo labore & induſtria virum & familiam honeſtat, ditat, illuſtrat: divites enim fiunt nobiles, & allegantur in ſenatum: tam quia ipſa ita curat domum, ut maritum omni cura domeſtica liberet, iſque poſſit ſe totum addicere negotiis reipubl. in ſenatu. quod illuſtrium & nobilium eſt: nam ut ait Plato in Menone: *Viri eſt adminiſtrare rempubl. mulieris familiam*. tum quia byſſo & purpura eum decorè, & ſplendidè veſtit, uti paulò antè dixit, ut nobili amictu inter ſenatores illuſtris emineat. veſtitus enim nobilis facit hominem ſpectabilem, & nobilem, præſertim apud vulgus. Tum denique quia, ut ait R. Levi, cùm vir ejus inter ſapientes aſſederit, ſapientia conſpicuus erit, eò quòd ab uxore ſua prudente eximiè ſit ad comparandam ſapientiam excultus & inſtitutus: ipſa enim viro, uti opes ſic, & conſilia ſuggerit, ac ſuas virtutes ſuique decus, famam & nomen in maritum tranſcribit, ut omnes propter viraginem ita celebrem vitum honorent & nobiliterent.

B. Nonna viro pietatis magiſtra.

Id præſtitit B. Nonna S. Gregor. Nazianz. mater, & Gregorii ſenioris uxor. de qua ita ſcribit Nazianz. orat. 19. in funere patris. *Huic mulier Dei beneficio conceſſa non modò adiutrix, ſed & dux & antegnana fuit, nimirum eam vita, & ſermone ad optima quæque per ſuipſam ducens: ac ceteris quidem in rebus ut matrimonii lexi ferebant, viro ſuo parere optimum eſſe indicans, fidei autem & pietatis magiſtram quoque ſe præbere haudquaquam erubeſcens.* Et mox: *Unam nobilitatem*

A *in pietate fitam eſſe cenſebat, atque in eo, ut unde ortum habuimus, & quò tandem perventuri ſumus, intelligamus.* Matrem ſanctam ſecuta eſt filia S. Gorgonia, ſoror S. Gregorii Nazianz. quam ipſe orat, §. 11. hiſce elogiis ornat: *Gorgonia patria fuit ſuperna Jeruſalem* (fuit ergo nobiliſſima, quia cælestis) *civitas inquam illa quæ oculis minimè cernitur, verùm animo & mente intelligitur, in qua divinum munere fungimur, & ad quam omni celeritate properamus, cuius civis Chriſtus eſt, & concives frequens illa cœtus & Eccleſia primitivorum, qui in cælis deſcripti ſunt, & circum magnum urbis conditorem per gloriæ contemplationem feſtos dies celebrant, ac ſempiternam choream agitant: nobilitas autem, divinæ imaginis conſervatio, atque archetypi imitatio, quam ratio & virtus efficiunt, porumque deſiderium eos, qui ſuperenarum earum rerum ſtudioſi ſunt, quotidie magis ac magis quantum ad Deum attinet, informans; ac denique cognitum habens, & quinam, & quam ob cauſam facti ſumus.* & *S. Gorgonia.*

Sic S. Cæcilia nobilitavit ſuum ſponſum S. Valerianum, dum eum Chriſtianum, ſanctum & illuſtrem Martyrem effecit. Sic S. Clotildis nobilitavit Clodovæum, primum regem Francorum Chriſtianum, ac S. Pulcheria Theodoſium fratrem & Marcianum maritum Imp. quando eos Dei cultores, & pios, ideoque hoſtium victores, potentes & gloriosos reddidere. *S. Cæcilia.* *S. Clotildis.* B *S. Pulcheria.*

Allegoricè Eccleſiæ maritus Chriſtus Dominus merito humilitatis ſuæ, qua iudicatus & damnatus a Pilato, velut ignobilis, imò infamis latro crucifixus eſt; *notus*, id eſt illuſtris apparebit, quando iudex gloriosè ſedebit in ſede majeſtatis ſuæ, cum Apoſtolis velut ſenatoribus, & aſſeſſoribus iudicaturus orbem. ita S. Auguſt. Beda, Salon. & alii Nobiles enim ſunt Apoſtoli & ſimiles, qui cælestia terrenis præferunt: ignobiles verò ſunt mundani, qui terram cælo, lutum auro, humana divinis, temporalia æternis anteponunt, uti ait S. Gregor. e aplicans hæc Salomonis verba lib. 19. Moral. cap. 16. B. Virginis quoque ſponſus, putà S. Joſeph, erit in hoc conteſſu nobilis, quia poſt B. Virginem cenſetur inter primos Sanctos: quare in die iudicii inter Prophetas, & Apoſtolos nonſidebit, imò inter primos angelorum ordines illuſtris, & conſpicuus apparebit. Alii per maritum Virginis accipiunt Spiritum ſanctum, qui inter ſenatores, id eſt inter duas perſonas SS. Trinitatis, ſcilicet Patrem, & Filium, tertius nobilis eſt, imò illis per omnia par & æqualis. Hic enim cum eis conſedit in B. Virgine, cùm in ea incarnationem Verbi operatus eſt, iuxta illud Lucæ 1. *Spiritus ſanctus ſupervenit in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* *Allegor.*

Vers. 24. SINDONEM FECIT ET VENDIDIT, ET CINGULUM TRADIDIT CHANANÆO] Chald. Vatabl. & R. Salomon, *mercatari*. Sic & Septuag. Vaticani, Complut. & Regii: ſed in Catena Græcor. ita habent Septuag. *ſindonem texuit, & tradidit Phœnicibus, zonas autem, & vendidit Chananæis*: Additque auctor *Sindon contexitur ex lino*; Pagnin. *linteum fecit & vendidit, & cingulum tradidit negotiatori*; Vatabl. *linteum, id eſt telam texuit*. Nam Hebr. צדין *ſadin*, unde Latinum & Græcum *ſindon*, ſignificat linteum & linteamen. Juri vertit Noſter Iſaiæ 3. 22. ſed ſubtile & pretioſum: unde Septuag. Iſaiæ 3. 22. vertunt, *byſſinas*: byſſus enim veterum erat linum ſubtiliſſimum, & candidiſſimum, uti dixi v. 22. Forte *ſadin*, dictum à Sidone, conversa in vicinum *ſamech*, quæ eſt prima in *ſadin*) urbe Phœnicæ, quòd in ea ſindones hæ præſtantiſſimæ texerentur: unde & Martial. lib. 4. epigr. 29. Vers. 24. Samech. Sadio & ſindon quid? *Eius etymon.*

Ridebis, inquit, *ventos hoc munere ſectus, & imbres.*
Nec ſis in Tyria ſindone vanus erit.

Tyrus enim adiacebat Sidoni: licet enim aliqui ſindonem putant vocari Tyriam, quòd Tyrio murice ſive purpura eſſet tincta; tamen alii cenſent ſindonem ita dici quòd in Tyro & Sidone conficeretur. Ita Theodor. Gaza in libr. 4. Theophrasti Hiſtor. plant. cap. 9 *Sindon*, inquit, *veſtis ex lino ita dicta, quia primùm in Sidone urbe Syriæ nobili amictus fuerit captus. ob id Tyria à Martiale dicta*: *erant enim vicinæ urbes Tyrus & Sidon*. Accedit Syrus, qui pro *ſadin*, id eſt *ſindon*, vertit, *veſtem xylinam*. Xylon enim eſt frutex ex quo lana laniger, ex quo telæ conficiuntur, de quo Plin. lib. 19. c. 1. *Superior pars Ægypti*, inquit, *in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui goſſipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina*, id eſt goſſipina. vide Ruellium lib. 2. cap. 250. Favet S. Joannes Euangel. cap. 19. 40. ubi de Joſepho ab Arimathia corpus Chriſti ſepeliente cum ſi-

C

D

las efficiat, cùm naves longiſſimas regiones peragrare, & oberrare debeant, idque cum perpetuo ſui & mercium periculo, ne naufragium patiantur, aut à piratis capiantur.

Tertiò. Tertiò, ſicut navis numquam, ne noctu quidem nautis dormientibus, quieſcit, ſed ſemper navigat, ac circumit & obit varias regiones, ſingulis ſuas merces proponens, & indigentis ad eas emendum inſtans: ſic mulier ſtrenua numquam quieſcit, ſed ceteris dormientibus ipſa vigilat, ſemper ſollicita, omnibus invigilans, jugiter cogitans quomodo domui de omnibus proſpiciat; ideoque aſſiduè perdia & pernox operatur, & laborat, nec umquam in nere fatigatur ſut laſſeſcit.

Quartò. Quartò, ſicut naves non unn alterove anno, ſed quamdiu durant, ſubeunt maria, mercesque vebunt, & revehunt: ſic mulier ſedula tota vita ſua ſibi ſimilis eſt ſemperque laborat ut res familiæ curet & adaugeat, nec quieſcit niſi in morte quaſi jam peracto navigationis ſuæ curſu.

Quinto. Quintò, ſicut naves è remotiſſimis regionibus merces raras & pretioſas advehunt, quo ſit ut Veneti, Antuerpienſes, Genuenſes, ceterique maris accolæ, qui navigationi & mercaturæ vacant, domi ſuæ habeant opes & delicias quaſlibet, ac quidquid ubiubi præclarum vel pretioſum eſt; quia omnia per naves ſibi afferri curant: ſic pariter mulier ſtrenua domum inſtruit non tantùm carne, vino, telis, pannis illius regionis, ſed & ex remotis ea quæ ad familiæ non tantùm neceſſitatem, ſed & ſplendorem faciunt, accerſit.

Sexto. Sextò, mulier hæc comparatur non uni navi, ſed navibus in plurali, ut habent Hebræa, putà claſſi integræ, quæ ingentem mercium copiam afferat: quia ipſa licèt una uſtar eſt multorum, ac per ſe, perque filios, ſervos & ancillas plura conficit, quàm multi ſimul junctí in ſuis familiis efficiant.

Allegor. Allegor. & Tropolog. hæc omnia facile eſt adaptare Eccleſiæ & animæ ſanctæ, mutato dumtaxat nomine mulieris in nomen Eccleſiæ vel animæ. Eccleſia enim ceu navis omnis generis annonam fidelibus affert, putà verbum Dei, Sanctorum exempla, conciones, exhortationes, Sacramenta, ac præſertim Euchariſtiam, quæ eſt panis vitalis, manducantibus afferens vitam præſentem & æternam. Audi Bedam: *Navis*, inquit, *per mare peregrina, ut illic venditis quæ attulerat, varieta ad domum reportet: ſic nimirum ſancta Eccleſia, ſic anima quoque perfecta virtutum divitiis gaudet onuſtari, quibus maiora divina gratia dona mercetur. Optimum namque eſt commercium, cùm bona quæ malumus operantes, primò hanc à Domino mercedem recipimus, ut ad maiora ſemper agenda proficiamus; debinc vitam percipiamus ſempiternam. Facta ergo eſt anima ſancta quaſi navis inſtitoris, qua tranſit deſiderio fluctus ſæculi præſentis, ſeſeque ſe in cælis accipere ſperat æterna gaudia, & pro his abundantiùs adipiſcendis quidquid valet inſtanter agere, quidquid adverſum occurrit, fortiter ſuperare contendit.*

Audi & auctorem operis Imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſoſt. homil. 23. *Facta eſt tamquam navis mercatura longinqua, id eſt Eccleſia, quæ navigantibus Apoſtolis, gubernante Domino, flante Spiritu ſancto, prædicationis verbo ubique diſcurrit, portans ſecum magnum & inæſtimabile pretium, quo omne genus humanum, vel potiùs totum mundum ſanguine Chriſti mercata eſt.* de quo idem Salomon c. 30. 19. *vestigia, inquit, navis pelagizantis invenirí non poſſe, oſtendens converſationem Eccleſiæ non terrenam eſſe, ſed cæleſtem, iuxta id quod Apoſt. ait: Noſtra converſatio in cælis eſt*, Philip. 3.

De B. Virgine. Primò. Pari modo eadem adaptes B. Virgini, quæ in domum, id eſt in Eccleſiam, invexit panem vivificum, putà Chriſtum Dominum, dum enm peperit in Bethlehem, id eſt in domo panis. Unde S. Gregor. hnmil. 8. in Evangel. *Bene*, ioquit, *in Bethlehem naſcitur, id eſt in domo panis: ipſe enim eſt qui ait: Ego ſum panis vivus qui de cælo deſcendi*, Joan. 6. Ipſa ergo *de longè*, id eſt de cælis per vitæ hujus pelagus portat panem ſuum. Bè enim *de longè* notat diſtantiam inter Verbum & humanam naturam, quam ſibi hypoſtaticè univit in utero hujus mulieris benedictæ. Rectè verò panem hunc vocat ſuum; quia ſola abſque viri opera illum concepit, quem in Bethlehem per partum ſuum virgineum, tamquam ex navi in omnium utilitatem expoſuit, ut eo in Euchariſtia paſcamur. Rurſum ipſa velut navis inſtitoris plena fuit mercibus cælestibus, putà omni virtute, & gratia. Unde Dsmaſcen. orat. 1. de dormit. Virgin. *Hæc eſt*, inquit, *quæ gratia abyſſum invenit, & duplicem virginitatis naçam intelumem ſervavvrat, animum non minùs quàm corpus incolumem cuſtodiebat*: Tertiò, B. Virgo etiam dormiens mente vigilabat intenta oratioui & amori divino, juxta illud in Cantic. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Quocirca perdia & pernox ſugebat virtutum merita & lucra, quibus fideles & Eccleſiam dita vit. *Tertiò.* *Quartò.* Quartò, B. Virgo velut materfamilias Eccleſiæ aſſiduè è cælo, illi de omnibus proſpicit; quia apud filium omnem illi gratiam expoſcit & impetrat. Ipſa eſt quæ animavit S. Athanaſium, ut Eccleſiam defenderet contra Arrianos, S. Cyrillum contra Neſtorianos, S. Auguſtinum contra Pelagianos, S. Dominicum contra Albigenſes, S. Ignatium contra Lutheranos. Ipſa eſt quæ ſtatis temporibus Religiones novas ſuſcitat, ut Eccleſiam ſeneſcentem novo doctrinæ & virtutum ſplendore renovent & illuſtrent. qua de re vide Hier. Plat. l. 1. de Bono ſtatus Relig. c. 34.

Vatab. 5. Vau. ET DA NOCTA SURAESIT, DEDITQUE PRAEDAM DOMASTICIS SUIS, AT CIBARIA ANCILLIS SUIS] Hebr. *& ſurrexit adhuc noctu* (dum adhuc nox eſſet) *dedirque prædam domui ſuæ, & ſtatutum puellis ſuis*.

Pro *prædam* hebr. eſt טֶרֶף *tereph*, quod propriè eſt eſca ferina, diciturque de feris; quæ venando prædantur minores feras & jumenta, eaque diſcerpunt, & devorant. Inde per catachreſim transfertur ad quamlibet eſcam animalium & hominum, præſertim quæ venando, id eſt laborando & ſudando, comparatur. Eſt metaphora à leonibus & feris, quorum omnia cibus prædando acquiritur, eſtque præda.

Pro *cibaria* hebr. eſt חֹק *choc*, id eſt demenſum, ſtatutum, conſuetum, à rad. חָקַק *chacac*, id eſt ſtatuere, deſcribere, definire: unde ram ad ſtatum cibum, quàm ad ſtatum penſum referri poteſt. Hinc Chald. vertit, *dedit penſum ancillis ſuis*; Syrus, *dedit opus puellis ſuis*; Theodor. *dedit conſtitutionem puellis ſuis*; Septuag. *dedit opera puellis ſuis*. *Chor* ergo tam penſum operis, quàm demenſum cibi, putà portionem, & cibum definitum, hoc eſt ſtatum panem & eſcam in dies conſtitutum ſive ordinatum, ideoque ordinariam ſignificat.

Senſus ergo eſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua, & provida non ſtetit in multam lucem, ſed ante aurnram noctu ſurgit, ut ſervis & ancillis, filiis & filiabus ceteriſque domeſticis præparet tribuatque cibos, utque totius dici operas, & penſa inter eos partiatur, ſingulíſque ſua diſtribuat, & adæquet, ſcilicet ne quid perdant lucis, & temporis; ſed id totum operi impendant. Quare ſervis ituris ad agros colendos, vel aliud opus ſummo manè, imò noctu, maturiùs dat jentaculum, ac ſimul cibos aſſignat, quos in agrum deferant, ibique comedant, ne, ſi domum ad prandium revertantur, tantillum temporis perdant & operi ſuffurentur. Ancillis pariter ſuis in aurora penſa lanæ, lini & operarum diſtribuit, ac annonam aſſignat, ut expeditæ ſint ad opus, illique totum diem inſumant. Hæc enim ſunt ſigna, imò actus magnæ providentiæ, ſedulitatis & ſtrenuitatis in matrefamilias.

Cibi vocantur Porrò cibos hoſce vocat *prædam*. Primò, quia noctu obiter quaſi capiuntur, & rapiuntur. Alludit enim ad leones & feras, quæ poſt cœnam noctu digeſtam rurſum ſamelicæ, in tenebris & aurora exeunt venatum & prædatum, ut alias feras & animalia, ceu prædam capiant & devorent. Sic Job 24. 5. dicitur: *Ecce onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum: vigilantes ad prædam* (Hebr. *aurorantes prædæ* vel *rapinæ*) *preparant panem liberis*. Hinc vocantur lupi veſpertini, id eſt nocturni, qui noctu prædantur, de quibus multa dixi Habacuc 1. 8. & Jerem. 5. 6. Ita quoque mulier hæc leonina, ſummo manè cibos hoſce ſervis, & ancillis obiter eatpiendos, & quaſi rapiendos parat, ut ad iter opulque ſint expeditæ & celeres. Rurſum *præda* ſignificat, hoſce cibos magna induſtria, & labore mulieris comparari; ac non niſi labori inſigni ſervorum, & ancillarum velut mercedem attribui. *Qui enim non laborat, non manducet*, ait Apoſtol. Hinc, ut ait S. Ambrol. lib. de Abraham: *La dono ſapientis nemo piger eſt*. Olim matres in Balearibus inſulis pueris non dabant cibum, niſi eum eminus propoſitum fundæ jactu dejeciſſent, tum ut eos labori aſſuefacerent, tum ut in arte tagittandi exercerent, io qua proinde tam eximii evalere, ut ſcopum quemlibet non fallentes, ſed certo ictu contingerent, imò pilum in coma capite illato ferirent. quocirca in prælio fundibulatii extitere hoſtibus formidabiles.

Primò. *Secundò.*

Tertiò. *Quartò.* *Quintò.* *Sextò.* *Allegor.* *Secundò.*

Ter-

Tertiò. Tertiò, ſicut leo & lezna prædam quam venatus eſt, A nun ipſe ſolus comedit. ſed in partes diſcerpit, atque catulis ſuis ſive leunculis diſtribuit: ſic mulier hæc cibos induſtria ſua partos, in ſervos & ancillas partitur, ſed ſeorſim, non miſtim, ſcilicet primò ſervis dat טְרֶף *tereph*, id eſt carnem ſerinam, putà eſcas dutiores; deinde ſeorſim ancillis dat cibaria leviora. Ubi nota ejus honeſtatem & pudicitiæ ſtudium, quæ ancillas à ſervis ſepatat, ut mutuos aſpectus, colloquia, aliaſque luxuriæ inter eos illecebras amoveat; ac ſimul diſcretionem, qua eunque *ad* nonam congruam attribuit.

Quartò. Quartò, pro *& cibaria ancillis ſuis*; Septuag. Chald. Syrus & alii vertunt, *& penſum operarum ancillis ſuis*. Hebr. enim חֹק *chok* tam pensum operarum, quàm demenſum eſcarum penſo operarium, velut mercedem merito laboriue reſpondentem ſignificat, quo innuit mulierem ſapientem, hanc legem fixiſſe ancillis ſuis, ut non priùs demenſum eſcarum ſive ſtatarum eibum ſumant, quàm penſa operarum perſolverint.

Moral. hic diſce matrisfamilias dotem eſſe vigiliam, ut, ſicut ille ait, ulcima eat cubitum, prima ante alios, & ante B lucem ſurgat, qoa in te mulierum indolem tranſcendat uporter: mulier enim natura ſua phlegmatica eſt, ideuque lenta, tarda, tomnolenta, adò ut Comicus eam ex mora natam aſſerat. Sic enim ait Pleuſides Plautinus in Milite:

Mulier profectò nata eſt ex ipſa mora:
Nam quævis alia, quæ mora eſt æquè, mora
Minor ea videtur, quàm qua propter mulierem eſt.

Et Terent. in Heautont.

Dum meliuntur, dum commuunt, annus eſt.

Secùs eſt in hac muliere virili, quæ viragu eſt, & non tantùm mulieres, ſed & viros virtute & vigilantia ſuperat. Unde vigilantia in emblemaribus pingitur quaſi matrona & viragu, dextra tenens librum, ſiniſtra virgam eum lucerna aeeniæ: aſtat et grus pede altero elevato ſuſtinens lapidem, ut, ſi qou caſu in ſomnum incidat, lapidis rueotis ad pavimentum alliſu ſtrepituqoe excitetur & evigiler.

Rurſum uxor hæc ſuis dat eibum noctu, ut innuat totum diem dandum labori & operi, noctem verò neceſſariæ reſectioni. Ita S. Antonius, S. Hilarion, ceterique Anachoretæ eibum non per diem, ſed veſpere & noctu ſumebant, idque duabus de cauſis. Prior erat, ut totam diem operi vel manuali, vel mentali, putà orationi, ſtudio, lectioni & contemplationi impenderent, nec ab eo per eibum impedirentur: venter enim eibo unuſtus mentem heberat, ut nequeat acumine ſuo uti, & ſublimia ſcrutari. Poſterior, quòd verecundatentur, & quaſi indignum ducerent hominem & ſervum Dei eomedere per diem quodque ſoi eum eomedentem aſpiceret. Viliſſima enim hominis actio eſt comedere, utpote in qua mens hominis nata ad ſpiritualia & cæleſtia, deprimitur ad terrena, & earnalia, ſimiliſque eſt brutis. Unde ſanctus ille Anachoreta in Vitis Patrum pudore ſuffuſus, lacrymabatur cùm eibum ſumeret, eò quòd noctu eſcam porcorum, & animalium ſumete cogeretur, qui per diem eibo veſcebatur angelorum.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, hæc exponit de Eccleſia, æquè ac de anima ſancta. *De noctibus*, inquit, *exurgit: noctes tribulationes ſunt, ſed cui hæc? De noctibus ſurgit, ideſt in tribulationibus proficit, &c. & dedit eſcas domus ſuæ: in noctibus præbuit ſe imitandam, faciens docuit quod faciexnm dixit.*

Rurſum Beda: *Nox*, inquit, *dicenda eſt quieti, diei laberi. Sic Eccleſia & anima ſancta quaſi nocte quieſcit, cum intermiſſa ad tempus ſolliciiudine exteraa, ſibimet vacare, ſeque ipſam ſpiritualiter incipit curare: vel lectionibus videlicet ſacris, vel orationibus ac lacrymis ſeſe, vel aliis huiuſmodi ſtudiis ſecretiùs exercendo. Surgit autem de nocte, cùm in eiſdem ſuis fidelibus, ad agendam etiam proximorum curam ſe ſolliciiè accingit. Quod fraterna adminiſtrationis opus auobus modis exercere conſuevit: quia & eos qui foris erabant, ad fidei gratiam convertat; & illos qui fidei Sacramenti iam ſunt imbuti, ut bonis operibus ampliùs inſiſtant, excitare non deſinit. Unde bnnè dicitur: Dedit prædam domeſticis ſuis, cùm eos quos ab antiquo hoſte decenda eripere potuit, ſollicitati illorum, qui in fide præceſſerunt, conciliat: dat & ancillis cibaria, cùm humiles quoſque, & debito timore ſna inſſa ſervantes, ne pie labore taſſeſcant, ſuperne mercedis commemoratione refecit.*

Porrò hæc omnia mutato nomine adapta B. Virgini, quæ noctu excipiens incarnationis Verbi ab Archangelo nuntium, illi aſſenſum præbens, Verbum in ſe corporavit, ue illud in eſcamnubis proponeret in Euchariſtia. Rurſum *De B. Virg.* ſuam gratiam & merita, quæ in nocte hujus vitæ innumera & quaſi immenſa, per actus intenſæ charitatis, humilitatis, patientiæ, ceterarumque virtutum comparavit, non ſibi ſoli ſervavit, ſed in Eccleſiam fideles; omnes diſpenſavit, & in dies diſpenſat. Nam ut ait S. Bernar. *De plenitudine illius omnes accepimus*. Inſuper eminentes Sanctos noctu, id eſt ante ætatem, prævenit, ut a puero, imò ab utero, incipiant vacare Deo & pietati, uti de S. Joanne Baptiſta, S. Nicolao, S. Dominico & aliis legimus: quare tunc eis virtutum penſa diſpenſat, ut ea ſenſim illi erescentes ætate, & meritis pertexant & perficiant.

CONSIDERAVIT AGRUM, ET EMIT EUM: DE FRUCTU MANUUM SUARUM PLANTAVIT VINEAM] Vers. 16 Zain.

Hebr. *cogitavit agrum, & accepit eum*; Abeu Ezra, *de ago emendo cogitationem ſuſcepit*; Chald. *cogitavit in conſilio, & accepit agrum*; Vatabl. *contemplatur agrum*; Tigur. *conſultat de agro, & emit eum*; Septuag. *conſiderans agrum emit eum, & de fructibus manuum ſuarum emit poſſeſſionem*; Syrus, *agriculturam meditatur*.

Dupliciter hic verſus accipi poteſt: Primò, de agru à vinea ſeparato, q. d. Mulier hæc prudens & ſedula ex pretio telarum & pannorum quos confecit, emit tam agrum, quàm vineam, id eſt agrum, ad ſementem & meſſem frumenti; vineam, ad vindemiam uvarum & vini: atque ita familiæ tam de eibo, quàm de potu, putà tam de pane quàm de vino prnipexit. Ubi Nota τὸ *conſideravit*, q. d. Non temere, non fortuitò, ſed maturè & conſultò emit agrum, nimirum priùs exactè conſideravit conditionem, commoditatem & fertilitatem agri, æquè ac vilitatem pretii quo venalis offebatur: quare agrum fertilem bono vilique pretio emit. Rurſum ſimili modo emit vineam, in eaque vites coolerı curavit, aut certè eas in parte agri jam empti ad vites apti conſevit. Sic videmus in Lombardia in eodem agro vites ſegetibus & arboribus immiſtas, magna elegantia & fructu. Idem enim agei fert frumentum, uvas, poma & pira.

Secundò, accipi poteſt de agru in vineam eummutato, C q. d. Conſideravit agrum quemdam ub tenuem frumenti proventum ab heris negligi, parvique æſtimari; quare emit eum vili pretio, atque ex eo vineam effecit: quia conſiderans eum, perſpexit glebas ejus, & eum vitibus, quàm ſegetibus eſſe aptiorem, & uvarum quàm frumenti feraciorem, quare ex inculto cultum, ex ſterili fertilem effecit. quæ tanè egregia eſt ejus induſtria ac ſolertia. Frumentum enim exigit tulum craſſum, & pingue, vites verò ſolum gracile & tenue. Audi Virgil. 1. Georg.

Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
Denſa magis Cerei, rariſſima quæque Lyæo.

Planiùs clariuſque Theophraſtus l. 2 c. 54. *Peatenſo & arenoſo*, ait, *vitibus percommodum eſt, & in ſumma ſolatum, leve, tenue*. Audi & Columellam in l. de arboribus c. 13. *Locis aridis, & mœſtis, & ſiccis vitem fere, naturæ feracem & nalidam crebriſque aquis; quòd ſi pingui agro valdas vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabunt, & qualemcumque fructum tulerint, ad maturitatem non perduceat.* Et l. 3. c. 5. ait: *Vitiarium faciendum in terra mediocri poſiti quàm pingui.*

Anagog. S. Auguſt. ſerm. 45. inter nuvos Lovan. per *Anagog.* D *agrum* accipit cælum, cæleſtemque gloriam, quam Eccleſia & anima fidelis meteatur & emit labote manuum ſuarum, puta laborando, & accumulando multa bona opera, præſertim charitatis & patientiæ. Conſidetat enim, & prolpicit, quòd *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*.

Allegor. Beda per *agrum* & *vineam* accipit primitivæ Ec- *Allegor.* cleſiæ propagationem: Eccleſia enim à Chriſto fundata in Judæa, cœpit ſe prupagare & plantare per vicinas provincias & gentes, eaſque per novalia ſpiritalium agrorum, & vinearum excolere, indeque meſſem & vindemiam magnam hdelium, virginum, Martyrum & Confeſſorum eulligere.

Hæc omnia adaptes B. Virgini, quæ Primò, in ſeipſa *B. Virgo* aplantavit agrum & vineam, cùm corpus & animam aſſidua *gro & vi-* virtutum omnium operatione exoluit. Secundò, ipſa agrum *nea.* & vineam primitivæ Eccleſiæ tua ſapientia, providentia, *Primò.* meritis, & exemplis plantavit, adeoque fertilem effecit, *Secundò.* ut in omni ſanctitate efflotelceret, ac vitos Apoſtolicos,

Mar-

Martyres & virgines proferret, imò ut omnes fideles vi- A verent vitam non tantùm Chriſtianam, ſed & Religioſam in paupertate, caſtitate & obedientia, uti fecere Eſſæi ſub S. Marco Alexandriæ, & Hieroſolymitæ Chriſtiani ſub S. Petro, ut patet Actor. c. 2. & 3. & 4. ubi plura hac de re dixi. Rurſum ipſa per omnia ſæcula propagavit agrum Eccleſiæ per alias & alias gentes, ac in eis plantavit vineas ſanctarum ſelectarumque congregationum, præſertim Religionum, & Religioſorum diverſorum Ordinum, qui vino ſuæ devotionis, caſtitatis & charitatis Eccleſiam inebriarent. Inſuper ipſa ex agro & vinea ſua profert fidelibus in Euchariſtia *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, ut ait Zachar. c. 9. 17. Tertiò, ipſa fideles ſingulos quaſi *Tertiò.* agros & vineas novellas io fide & ſanctitate excolit: nullus enim fidelium & Sanctorum eſt, qui non ſuam fidem & ſanctitatem, qualiſcumque & quantacumque ea ſit, debeat B. Virgini: ipſa enim à Chriſto conſtituta eſt materfamilias, cujus proinde filii, quos ipſa Chriſto parit, alit & provehit, ſunt omnes fideles & juſti. Porrò ſicut mulier illa ſapiens ſua ſagacitate tellurem aptam femini facit agrum, tellurem verò feracem uvarum facit vineam: ſic & B. Virgo quemque fidelium ad eam virtutem, ſtatum & perfectionem dirigit provehitque, ad quam per naturam & gratiam maximè propendet, maximeque idoneus & aptus videtur. Qua in re illam imitantur Prælati, principes, rectores Religionum, & quilibet Superiores, ut ſubditos applicent illis muniis, ad quæ eos per indolem & gratiam maximè habiles & proclives animadvertunt: naturam enim ſecundante gratia magnum quid producitur: ſin hæc duo diſſideant & gratia naturæ ſit diſſona, parum proficitur: juxta illud,

Tu nihil invita facies dicesve Minerva,

id eſt natura. Quis enim perpetuò naturæ obluctari, & velut adverſo flumine remigare, ventiſque contrariis perpetim navigare valeat?

ACCINXIT FORTITUDINE LOMBUS SUOS, ET ROBORAVIT BRACHIUM SUUM] Hebr. *cinxit in fortitudine lumbos ſuos, & confirmavit brachia ſua ad opus*; Septuag. *præcinxit fortiter lumbum ſuum, firmavit brachia ſua ad opus*; Aquila & Theodot. *accinxit fortitudine ſua τὸν ὀσφῦν*, id eſt *lumenum*, vel *armum*, vel *dorſum ſuum*. PROBORAVIT, Symmach. vertit, ἐκραταίωσεν, id eſt *ſolidavit*; Aquila & Theodot. ἐκκαρτέρησεν, id eſt *induravit callo ſuo obtuere fecit*; Vatablus, *fortiter lumbos ſuos accinxit*; Aben Ezra, *renes ſuos illa fuccinxit quaſi robore ſeſe inſtruxerit*. *Vers. 17. Chet.*

Primò, S. Auguſt. ſerm 45. Beda, Salonius & Hugo, per cingulum hoc mulieris ſtrenuæ accipiunt mortificationem & caſtitatem: io lumbis enim eſt origo ſeminis & luxuriæ, ut docent medici. Lumbos ergo ſuccingere in fortitudine, eſt fortiter carois concupiſcentias reſtringere & cohibere. Unde Beda: *Actio boni operis Domino acceptabilis eſſe non valet, ſi non fluxa luxuria quis prius ſimul à carne & à mente reſtringat*. Sic & S. Gregor. in illud Lucæ 12. *Sint lumbi veſtri præcincti. Tunc*, inquit, *lumbos reſtringimus, cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus*. Hinc zona olim virginitatis erat inſigne, quam proinde ſolvebant conjugatæ. Verùm hic propriè non à caſtitate, ſed à fortitudine laudator hæc virago; comitanter tamen & à caſtitate, quia ſicut libido vires exhaurit & enervat, ſic caſtitas eaſdem firmat & roborat, uti experientia docet. Unde *caſtra* militum fortium dicta ſuot à *caſtitate*, vel à *caſtratione* lumbi, uti alibi oſtendi. Caſtitas ergo facit fortem hanc viraginem.

Secundò & genuinè, alludit ad cingulum, quo viragines & viri, præſertim profecturi, laboraturi, vel prælaturi lumbos ſuccingunt, ut eos in ſe infirmos, molles & fluxos cingulo aſtringant, denſent, firment & roborent: ita pariter cingulo ſuccingit ſe hæc virago, ut robur vireſque colligat; tum ut domum, agrum & vineam veloci fortique greſſu obeat luſtretque; tum ut opera robuſta robuſto corpore menteque capeſſat. Quare & cingulo, & per cingulum magis ipſa fortitudine, ſe accingit: hæc enim ipſi eſt cingulum, & velut baltheus militaris, quo ad opera heroica ceu miles ad prælia ſe accingit, animumque & robur exacuit. Significatur ergo hac catachreſi, quòd hæc virago naturam femineam mollemque excitet & extimulet ad virile robur, tum mentis, tum corporis, q. d. Virile robur, viriles animos excitavit & induit, uti fecit mater ſeptem Machabæorum, *feminea cogitationi maſculinum animum inferens*, filioſque fortiter exhortans ad martyrium, 2. Machab. 7. 22. Vide quæ de cingulo militis Chriſtiani luſè dixi Epheſ. 6. v. 14.

ET ROBORAVIT BRACHIUM SUUM] q. d. Robuſtè brachia ſua exeruit ad robuſtos labores, quos exercuit: hoc enim roboris exercitio augetur robur. Unde Milo Crotoniates nobilis pugil, quotidie brachiis portando vitulum, cùm ille ætate & mole creſceret, ſenſim per exercitium creſcente pariter brachiorum roboro, iiſdem portavit eumdem adultum & bovem effectum. Huc facit quòd Plato lib. 5. de Repub. & lib. 8. de Legibus, doctat viragines militiæ adſcribendas, ideoque exercendas in circo, & ludo equeſtri: atque in Critia aſſerit tales olim fuiſſe, quæ in dea ob fua fortia facinora relatæ ſint. Verùm plus æquo mulieribus tribuit Plato, dum eodem lib. 4. de Repubi. vult eas viris omnibus eſſe communes ad majorem civium unionem, in quo planè vir ſapiens delirat.

Myſticè S. Auguſtin. ſerm. 45. de Diverſis, ſive inter novos à Lovanienſibus editos, hæc applicat Eccleſiæ & animæ ſanctæ. *Succincta*, inquit, *fortiter B lumbos, firmavit brachia ſua, verè ſortis. Vide ſi non eſt ancilla, quàm debeò ſervire, quàm paratè: ne fluctuantes ſinus carnalium concupiſcentiarum impediant operantem, ſuccinxit lumbos, ne nihil ſuperſuum calcet, dum in opere feſtinat: ibi enim caſtitas mulieris bubus tenacepreceptis conſtricta, ſuccincta fortiter lumbos ſuos, firmavit brachia non defecturo.*

Porrò hæc omnia adaptea B. Virgini, cujus virginitas & fortitudo divina enituit, tum in itineribus, laboribus, paupertate, perſecutionibus, quas ab Herode & Judæis pro Chriſto infante fortiter pertulit: tum in conſtantia, qua Chriſto crucifixo uſque ad mortem aſtitit, omniaque tormentorum genera, quæ Chriſtos patiendo, ipſa compatiendo pertulit: tum quòd in Pentecoſte cum Apoſtolis, imò præ Apoſtolis, induta fit virtute ea alto, ac Spiritum receperit in ſumma fortitudinis plenitudine: ut ſcilicet ipſa poſt Chriſti mortem omnes Apoſtolorum dolores, omnes fidelium cruces, totumque Eccleſiæ pondus ſuſtineret: quod & reipſa præſtitit. Vide dicta cap. 8. v. 14. ad illa, *Mea eſt fortitudo*. Fuit ergo ipſa quaſi Atlas Eccleſiæ primitivæ, uti & eſt modernæ. *De B. Virgine.* *B. Virgo Atlas Eccleſiæ.*

GUSTAVIT ET VIDIT QUIA BONA EST NEGOTIATIO EIUS: NON EXTINGUETUR IN NOCTE LUCERNA EIUS] Hebr. *guſtavit quod bona C circuitio eius, non extinguetur*, &c. Septuag. *guſtavit quia bonum eſt operari, & non extinguitur lucerna eius totam noctem*; Vatabl. *percipiens opus ſuum eſſe frugiferum, etiam nocte operatur*, Aben Ezra, *ſolerti ratione & conſilio* (דַּעַת *taam* enim, id eſt guſtus, etiam conſilium & rationem ſignificat; quia ſicut guſtus ſapit & diſcernit cibos, ſic ratio ſapit & diſcernit res commodas ab incommodis) *deprehendit, & intellexit negotiationi vacare miliſſimum, eſſe*. Alii *taam* vertunt, *ſupputavit apud ſe negotiationes*, id eſt impenſas & lucra, ac vidit, id eſt certò collegit artem qoztiucſam ſe exercere. *Vers. 18. Tet.*

Guſtavit ergo, id eſt experientia didicit, ac velut guſtu ipſo clarè ſenſit, quantum & quàm ſuave eſſet lucrum negotiationis ſuæ & diligentiæ in operanda lana & lino: præſertim dum ea ita emit agrum & vineam, indeque vinum guſtavit & bibit: quare totam penè noctem operi impendit ad lucrum, ideoque eam non permiſit extingui. Τὸ *guſtavit* ſignificat Primò, conſiderationem & computum expenſarum & lucri; Secundò, crebram experientiam, quòd D ſcilicet crebrò ingens lucrum ex lanificio & linificio reportarit & lenſerit; Tertiò, guſtum & oblectationem: lucrum enim labore partum, velut proprium, propriæque induſtriæ fructus mirè ſapit, & velut ſaccharum labores condit ſapidoſque efficit; cùm lucrum *ἄνοσον*, id eſt ſine labore obveniens, v. g. ex hereditate aut donatione, velut alienum & extrinſecum parum delectet, & quaſi inſipidum ſit, quod enim magno ſtetit, rarum & carum eſt; quod ultrò obvenit, parvi æſtimatur.

Porrò olim feminas ſtenuas cum ſuis puellis & ancillis non tantùm per diem, ſed & noctu ad lucrnam vacaſſe lanificio & linificio, patet ex dictis v. 13. Unde Virgil. 1. Georg.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hiemem.

Et Ovidius libr. 2. Faſtor. Lucretiam à Tarquinio adultero noctu ſic inventam refert:

Inde

Inde vito paſſu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi, lanaque mollis erat.

Et rurſus in epiſtola ſic Penelope ad Ulyſſem:

Nec mihi quærenti ſpatioſam fallere noctem,
Laſſaret viduas pendula tela manus.

Jdimitentur Paſtores, Prælati, vitique aeloſi, ut tom paſtoribus Bethlehemiticis ſuper gregem ſuum pervigilent; ſic merebuntur eum eis primi videre Chriſtum naſcentem, imò reſurgentem & venientem ad judicium: hoc enim vel ſummo manè, vel noctu peragendum eſt, juxta parabolam virginum prudentum ooctu lampades accenſas habentium, & ſponſum expectantium. *Media*, inquit, *nocte clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit, exite obviam ei*, &c. *& quæ paratæ erant, introierunt cum eo ad nuptias*, Matth. 25. 6.

Nocturnorum origo. Quocirca Eccleſia celebrabat olim in feſtis Martyrum vigilias: noctu enim pervigilabant fideles in oratione ad templa & ſepulcra Martyrum. Hinc nocturni in officio Eccleſiaſtico, quos etiamnum Religioſi permulti noctu decantant: qua in re imitantur Chriſtum, qui per diem prædicabat, veſpere verò ſecedens in montem pernoctabat in oratione. Unde myſticè auctor Catenæ Græcor. Per B lucernam, ait, mentem puram & contemplationi deditam, domiſque ſpiritualibus ornatam accipe.

S. Genovefæ lucerna ab angelo accenſa. Memorabile eſt quod de S. Genoveſa legimus in ejus Vita, cùm ſingulis ſabbathis ſoleret pernoctare in oratione, ac quadam vice nocte pergeret ad baſilicam S. Dionyſii ſua opera conſtructam, cereus illi & ſociabna præ lucens extinctua, ipſa orante illitò cælitua ab angelis rurſus fuit accenſua. (Idemeontigit S. Gudulæ, quæ fuit filia S. Amelbergæ ſororis Pipini, eſtque Bruxellenſium advocata, ut habet ejus Vita apud Surium ad diem 8. Januarii.) Unde ejus imagini apte ſubſtribi ſolet hic verſus: *Non extinguntur ita nocti lucerna ejus*, præſertim quia ipſa ſplendore ſanctitatis, jugis orationis, abſtineotiæ & miraculorum toti Galliæ, imò orbi, præluxit & præluoet. Ideoque S. Simeon Stylites per litetase jus ſe precibus commendavit, ac S. Remigius, Clodovæus, Clotildis, aliique principes & Prælati illi eœvi, magno eam in honore & pretio habuerunt, adeò ut Pariſienſea eam jugiter ut patronam colant, eò quòd præter alia ab eorum urbe Attilam & Hunnos, qui ceteram Galliam vaſtabant, ſuis orationibus averterit.

Moral. de nocturnam vigilia & labore. Olim in Oriente erat monaſterium *Acœmetarum*, id eſt C non dormientium ſed, ſemper in Dei laudibus pervigilantium, uti fecit S. Simeon Stylites, & S. Daniel ejus aſſecla, aliique, nimirum *vita Sanctorum vigilia*: vita brevis eſt, æternitas longa, tam ergo ooctu quàm dio operemur bonum, ut merita & gloriam accumulemus in omne ævum duraturam.

Salomonem ſecutus Plato: *Nemo dormiens*, inqoit, *alla re dignus eſt*. ita refert Laert. lib. 3. & Philippus rex Macedonum, cùm in exercitu quodam tempore obdormiſſet, experrectos: *Tuò*, ait, *dormivi vigilat enim Antipater*; ſignificans non eſſe regum indulgere ſomno, præſertim io bello, niſi habeant fidum vigilum præfectum. ita Plutarch. in Apophr. Verè Philo apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 42. *Somnus*, ait, *velut publicanus dimidium vitæ nobiſcum partitur*. Et Democritus apud Maxim. ſerm. 29. *Temperantes*, ait, *& ſtudioſi numquam dormitant, etiamſi ſua ſtudia in multam noctem producant: non enim ſomnus tamquam dominus quidam eos impellit, ſervitem vino ſubactam & in ſervitutem redactam, quaſi cum ſentumolia deprimens; ſed liberi & veſti permanent: cùm autem ſomnum petunt, cum para mente recipiunt, neque proſperitatibus elati, neque illis rebus adverſis delecti: æqualiter enim utraque hæc fere animus ſobrius, utrumque horum ſe vinci patitur; itaque & ſuaviſſime dormit omni dolore vacuus, & ſomno non intercepto.*

Symboliai. Symbolitè, *non extinguetur in nocte*, id eſt in adverſis, teotationibus & perſecutionibus, vitaginis lucerna, id eſt lætitia, ratio, conſilium, gloria, poſteritas, felicitas: horum enim ſymbolum eſt lucerna, uti dixi cap. 20. 27. & c. 24. 20.

Allegor. Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis: Eccleſiæ lucerna in nocte, ait, eſt ſpes in tribulatione & ærumnis hujus vitæ: hæc enim ſpes eam illuminat, animat, corroborat, ot conſtans in virtute & bonis operibus perſiſtat, expectans lucem & diem beatæ immortalitatis. *Ut in tenebris*, inquit, *non deficiamus, ſed per patientiam expectemus: quod non videmus, ſperamus. Tota ergo nocte ardeat lucerna noſtra. Et*

A *quia qui nobis quotidie loquitur verbum, oleum infundit, ut lucerna extinguatur; ideo quotidie audiamus verbum, ſuſcipiamus oleum, ſuſtentemus lucernas ardentes, ut dicat Dominus: Et lucernæ ardentes in manibus veſtris*, Lucæ 12. *Sic enim mulieris fortis hujus exemplum imitabimur.*

Audi & Bedam: *Guſtavit*, inquit, *Eccleſia, & quælibet anima perfecta, id eſt intimo mentis deſiderio cognovit, quia bona eſt negotiatio vita immortalis, quam relictis illisbrevi temporalibus æternam mercatur in cælo. Guſtavit autem, id eſt aperiè didicit, quia bonum eſt per inſtantiam prædicandi, quæcumque valet ad viam veritatis adducere, atque ideo nullis tribulationum tenebris, nec ipſa morte poſſit lucerna devotionis ejus extingui. Eorum namque lucerna nocte extinguitur, quamvis in die videatur ardere, qui, ſicut Dominus ait, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.*

Subdit deinde, per noctem poſſe accipi quietem orationis & contemplationis, q. d. *Lucerna Eccleſiæ & anima ſancta non extinguitur in nocte, quia & cùm à negotio quieſcit actionis, vacat liberius luci ſuperne contemplationis; eumque a publicis ceſſateperibus, curaſe ardentius vel auditui ſanctæ lectionis, vel laudibus mancipare divinis, iuxta exemplum fidelis mulieris indaſtriæ, quæ non ſolum interdiu neceſſarios ſoles inſtare laboribus, ſed & noctu ſapiùs accenſo lumine lucernæ paxilem rei familiaris agere curam.*

B. Virginis nocturna lucerna. Primò. Optimè hæc accommodes B. Virgini. Primò, quia ipſa tam ooctu, quàm diu vacabat orationi, & amori divino, ceteriſque bonis operibus, juxta illud Cantic. 5. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Unde S. Bernard. ſerm. 2. de Aſſumpt. opponeos illam virginibus fatuis, quæ veniente ſponſo caruerunt oleo ad lampades ſuas accendendas, *Non ſic*, inquit, *melior illa fortis, quæ ſerpentis caput contrivit: habet enim poſt multa in laudibus eius, quia non extinguetur in nocte lucerna ipſius. In ſupplantationem hoc dicitur fatuarum, quæ veniente media nocte ſponſo, conquerentium ſerò, & dicunt, Quia lampadas noſtra extinguuntur. Proceſſit igitur gloriosa Virgo, cujus lampas ardentiſſima ipſum quoque angelis lucis miraculo fuit, ut dicerent, Quæ eſt iſta? &c. clariùs enim ceteris ceteris vultibus, quam reploviſ oleo gratiæ præ participibus ſuis Chriſtus Jeſus filius eius*, &c.

Secundò, quia Chriſto in cruce morienti, cùm Apoſtolide ejus reſurrectione diffiderent & deſperarent, in ſolâ B. Virgine manſit lucerna, id eſt certa fides & ſpes reſurrectionis, quòd ſcilicet tertio die reſurgeret uti promiſerat. Atque hoc repræſentat Eccleſia, inquit Amalarius in Officio Eccleſ. hebdomadæ ſanctæ, cùm cereos duodecim extinguit, unicumque accenſum reſervat: ſcilicet ſignificat in duodecim Apoſtolis obſcuratam, vel extinctam fuiſſe fidem & ſpem reſurrectionis Chriſti, in B. Virgine verò vivam & ſplendidam permanſiſſe. Unde S. Cyrillus ſerm. 1 contra Neſtorium, eam vocat *lampadem inextinguibilem*. Deſpara ergo fidem tempore Dominicæ paſſionis, veluti in nocte tribulationis & auguſtiæ, ſibi propter filii compaſſionem nimis, tenebroſa, ſolidam atque ardentem ſervavit, quod ſatis oſtendit, dum filio in eroce ſuſixo fortiter aſſtitit; neque ejus eruoem erubuit domi ſe abdendo, ſed palam in publicum prodiit, & ut Chriſti paſſionibus magis eommunicaret, illum ſecuta ſtabat juxta crucem ejus. Cum ceteris autem mulieribus ad ungendum eorpus ejus (quem firma fide tertia die reſurrecturum credebat) nequaquam acceſſit, ut propterea de muliere illa forti dictum ſit: *Non extinguetur in nocte lucerna eius.*

Tertiò, quia dum moreretur, ilicò reſurrexit, ac tam corpore, quàm anima felix & gloriota aſſumpta eſt in celum: quare mors illi non tam mors quàm vita fuit. Lucerna ergo, id eſt vita, ejus non fuit morte extincta, ſed magis accenſa. Unde Damaſcen. orat. 2. de Aſſumpt. *Tu ſola nobis*, inquit, *in terra conſolatio relicta es, & ut vivens ſimul vivere, & morientes ſimul mori beatum eſt, qui autem morientes dicemus tibi enim mors quæq; ipſa vita eſt, ai vita præſtantior, atque hanc vitam incomparabiliter antecedens.*

Quartò, quia B. Virgo & dum viveret, & multò magis jam in cælis, pro omnium fidelium hominumque ſalute ſolicita, perdia & pernox laborat & pervigilat, efficitque ut ſinguli pro ſua ſalute ſolliciti pervigilent. Quò S Bernard. adaptat illud: *Ad lumen eius ambulabunt in nocte*. Hoc eſt, inquit, favor illius & gratia mihi proſace & lumine erunt, ad hujus ſæculi oocturnas tenebras diſpellendas. Ipſa ergo eſt velut Pharus luminibua circumdata, fidelibus in nocte & mari hujoa ſæculi navigantibus

portum ſalutis oſtendens. Quid ni? cùm S. Paulus ſingulis fidelibus dicat Philip 2. 15. *Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.*

Denique S. Bernardus ſerm. 2. de Pentecoſte: *Ad illam*, inquit, *ſicut ad matrem, ſicut ad aream Dei, ſicut ad retiam cauſam, ſicut ad negotium omnium ſæculorum reſpiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nec præſentiuntur, & nos qui ſumus, & qui ſequentur, & nati noſtrorum, & qui naſcentur ab illis. Illi qui ſunt in cœlo, ut reſarciantur & qui in inferno, ut eripiantur: qui præceſſerunt, ut Prophetæ fideles inveniantur; qui ſequentur, ut glorificentur*, &c. *In te enim angeli lætitiam, noſti gratiam, peccatores veniam inveniunt in æternam. Merito in te reſpiciunt oculi omnis creaturæ quia in te, & per te, & de te benigna manat Omnipotentis quod quia creaverat recreavit.*

Ubi Nota B. Virginem vocari *negotium omnium ſæculorum*: Primò, paſſivè & objectivè, quia ſcilicet ad ipſam tendunt omnia ſæcula, ut ad eam ornandam & coronandam omnia ſæcula negotiari, id eſt perpetuò vnlui, laborare & operari videantur. Secundò. activè, quia ipſa eſt *negotium*, id eſt negotiatrix apud Deum pro fidelibus cujuſvis ſæculi, idque facit tanta cura & ſtudio, ut non tam negotiatrix, quàm ipſum negotium cujuſque eſſe videatur: adeò enim cordi habet cujuſque ſalutis negotium, ac ſi ſua propria res & negotium ageretur; quare inſtar ipſius negotii numquam otiatur, ſed negotiatur intentè & aſſiduè.

B. Virgo negotium omnium ſæculorum dupliciter.

Vsas. 29. Jod. MANUM SUAM MISIT AD FORTIA, ET DIGITI EIUS APPREHENDERUNT FUSUM] Septuag. *cubitus ſuos extendit ad utilia, & manus ſuas ad fuſum.* q. d. Ita conſtanter fila ducit, ut manus ad fuſum firmatas & alligatas habere videatur.

Pro *fortia* hebr. eſt כישור *Kiſſor*, quod Rabbini, Vatabl. Pagnin. & alii paſſim vertunt, *colum*, vel *verticulum*; Chald *verſatilium*. Per quod accipi poteſt vel annulus ille lapideus, qui infernè fuſo inſeritur tum ad pondus, ut deſcendat & detinat; tum ot rotunditate ejus facilùs fuſos gyretur, vel rota, quæ una manu circumacta, fila quæ altera manu nentur, fuſo circumducit; qua proinde utuntur hanceliores & ditiores feminæ, tum ad facilitatem nendi, tum ut brevi tempore multa ſtamina filaque conficiant & accumulent.

Verùm Noſter melius vertit, *fortia*. Nam Symmach. Aquila & Theodot. vertunt, ἱκανὰ, id eſt *virilia*; Septuag. *utilia*. Hebr. enim כשר *caſaar* ſignificat rectum eſſe, congruere, convenire. Hinc כישור *Kiſſor* eſt rectitudo, congruentia, convenientia, decorum, utile, item induſtria rectè faciendi: quæ eſt vera fortitudo. Significat ergo, quòd virago hæc manus extenderit ad opera ſibi congrua, decora, utilia, induſtria, & conſequenter fortia. Per quæ tum generatim quælibet opera heroica muliebria accipe, eum ſpeciatim opus lanificii & linificii, quod magnam induſtriam & fortitudinem requirit. Unde de eo explicans ſubdit: *Et digiti eius apprehenderunt fuſum*. Nullum enim opus mulieribus eſt convenientius, decentius, honeſtius, dignius, utilius, quàm nere & texere, ut patet ex dictis v. 13. hoc enim inſigne ingenium artemque requirit: hoc quoque forte eſt, tum ob cauſas jam dictas, tum quia magnam corporis animique conſtantiam requirit, ut mentem æquè ac bracbia ad aſſiduè filandum & texendum virago hæc nbſirmet, utque omnem virum huic labori impendat, imò noctes integras in eo pervigilet. Quocirca Poetæ Palladem, ſive Minervam deam, fecerunt præſidem tum nendi & texendi, tum bellandi, tum ſtudendi. Eidem ergo deæ tribuerunt hæc tria, linum cum lana, arma & literas: quia induſtria texendi fortes ſimul ac doctas mulieres in genere ſun, ſive juxta ſtatum gradumque ſuum, efficit. Unde Exodi 35. 25. *Sed & mulieres doctæ*, inquit, *quæ noverant, hyacinthum, purpuram*, &c. Hinc *fuſus*, ait S. Iſidor. lib. 19. Origin c. 29. *dictum, quòd per ipſum fundatur, quod netum eſt: colum, quod ſit in longitudine & rotunditate quaſi columna*. Mulieri ergo arma ſunt colus & fuſus, iidem illi ſunt liber ſapientiæ, honeſtatis & virtutis. Paulò aliter, ſed moraliter explicat B. Petrus Damiani opuſcul. 15. cap. 2. *Manum ſuam*, ait, *miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum, quia videlicet bujus vitæ idoneus exercitator ſic ſe per maiora opera ex deſiderii fervore dilatat, ut etiam exiguas quæ ſunt minima non relinquat.*

Minerva dea bellandi, nendi & ſtudendi: cur?

Allegor. Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, hæc adaptans Eccleſiæ & fidelibus, docet eos continuè ducere fuſum; cum aſſiduè intendunt bonis operibus in præſenti, ut multa colligant merita quaſi ſtamina, nec ea differant in futurum, cùm hoc incertum ſit, & ſæpè non eveniat. idque ex eo quòd per mollicum hunc laborem præſentem ſperent certò ſe conſecuturos ingentia præmia in futuro ſæculo. *Diligenter*, inquit, *attende in lanificio duo inſtrumenta, colum & fuſum. In colo quidem lana involuta eſt, quæ filo ducendo transeat in fuſum; quod in colo involutum eſt, adhuc in ſuſtra eſt, & nondum in fuſo eſt; quod in fuſo collectum eſt, iam præteritum eſt: aptè ergo unum in fuſo ſit, & non in colo; in colo enim eſt quod faciuntur et, in fuſo quod feciſti. Vide ergo ſi habes aliquid in fuſo; ibi enim firmantur brachia tua, ibi erit fortitudo tua, ibi ſecurus Deo dices: Da quia dedi, dimitte quia dimiſi, fac quia feci. Quod pendet in colo, ad fuſum eruſciendum eſt; non autem quod collectum eſt in fuſo, ad colum revocandum eſt. Ergo vide quid agas ut habeas in fuſo, ut brachia tua firmes in fuſo, quod te confortet, quod te confirmet, quod tibi det fiduciam deprecandi & ſperandi.*

Hoc ut repræſentent Poetæ, conſtituunt tres Parcas, quæ nendo homini vitæ dies & ſortes, quaſi ſtamina diſtribuunt, ut cum diebus vitæ cujuſque educant pariter ejus ſortes, actiones ſcilicet & paſſiones. vita enim in actione conſiſtit: vivere enim eſt te movere & agere. unde otioſus qui nil agit, mortuus potiùs videtur quàm vivus. Hinc Poeta tres Parcas ita depingit:

Parcarum trium ſymbolum.

Clotho colum ſuſum, Lacheſis net, at Atropos occat. Nam, ut ait Apulejus: *Tres Parcæ, tria fata ſuas numero, tam ratione temporis facientia, ſi poteſtatem earum ad eiuſdem temporis ſimilitudinem referas. Nam quod in fuſo perfectum eſt, præteriti temporis habet ſpecium: & quod torquetur in digitis, momenti præſentis indirat ſpatia: & quod nondum ex colo tractum eſt, ſubjectum quæ cura digitorum, futuri & conſequentis ſæculi poſteriora videtur offendere.* Lacheſim dictam eſſe putant, quaſi ſortem, quia λαγχάνω græcè *ſortior* deſignat; Atropon, quia reverti non poſſit; Clothon, quoniam contorta & coordinata omnia teneat. Hæc enim nomina ipſa lingua Græca oſtendunt. Hinc Martial. lib. 1.

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit: obſervant quem ſtatuere diem. Rurſum,
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ, ait Virgil. 4. eclog.

Decori quiſque pro gradu ſuo operatur.

Porrò quilque operari debet *vac Kiſſor*, id eſt in rectitudine & congruentia, ut ſcilicet operetur congruè ad ſuam perſonam, vocationem & gradum: nimirum rex operetur regaliter, civis civiliter, Religioſus religioſè, ſacerdos ut decet ſacerdotem, miles ut decet militem, ſenator ut decet ſenatorem, &c. idque perfectè & excellenter: ſic quiſque perſonam ſuam aget decenter & eximiè.

Myſtici fuſus eſt recta intentio.

Rurſum per *fuſum* quilectus eſt & rectè rotatur, Hugo accipit rectitudinem intentionis, quæ opera etiam indifferentia rectificat & ſanctificat, ut quo rectior & ſanctior eſt intentio, eo rectios & ſanctius ſit opus. intentio enim eſt quaſi forma & anima operis. *Digiti*, inquit, *huius manus ſunt omnes electi, qui apprehendunt fuſum, id eſt rectitudinem intentionis, per quam omnia opera quaſi fila in orbem æternitatis retorqueat. Hic autem notari debet, quod per ſiniſtram temporalia, per dexteram ſpiritualia & æterna bona ſignificantur. Item per colum ſignificatur vita temporalis, per fuſum intentio boni operis; colus quidem in ſiniſtra ponitur, & fuſo lana vel linum in dexteram retorquetur, quod iſt rectè nere: hoc autem fit quando temporalia & humana ſic exercentur, ut per bonam intentionem quaſi in filum ducta, ad æterni ſpiritualiſque meriti conditionem tranſeant.* Inſuper auctor Catenæ Græcor. *Faſur*, ait, *eſt mens pura, qua virtutem virtuti, dogmaque dogmati contexo atexit.*

Hæc omnia mutato nomine adaptes B. Virgini, quæ fortia, id eſt ſuæ dignitati congruentia & heroica, charitatis, dilectionis inimicorum, ut Judæorum qui Chriſtum oderant, patientiæ, &c. opera aſſiduè exercebat, qualia decebat operari matrem Chriſti, ac nominatim corporaliter aſſiduè ducebat fuſum, ut telas conficeret peo templo, & Chriſto filio tuo: ſpiritaliter verò in omni opere bono habebat fuſum, id eſt rectiſſimam intentionem, æquè ac aſſiduam continuationem, atque eorum inter ſe aptam connexionem & ordinem, ut inter ſe pulchrè connexa & ordinata eſſent, inſtar filorum in fuſo. Hæc enim tria, ſcilicet rectitudinem, continuationem & connexionem, ſive ordinem actionum repræſentat fuſus. Quare quotieſcumque illi bene operandi occaſio offerebatur, eam arripie-

De B. Virgine.

Faſus tria notat.

ripiebat, & ex illa quaſi ex colo bona opera, velut ſtamina efficacei operatione in bonum, id eſt in eumulum meritorum ſuorum, tranſmittebat. Rutilum quoties illi bonum deſiderium à Deo immittebatur, continuò ex eo quaſi ex colo & lino fila efficaeis operationis educebat. Nobis tot occaſiones, tot bona deſideria ingeruntur, ſed velut linum in colo hærent: quia ex eis flamina bonarum actionum non educimus, ac interim ſtamina vitæ noſtræ ad finem decurrunt; quare io morte fuſum meritorum noſtrorum exilem & gracilem reperiemus, & ferò pœnitebimus.

Anagog. Anagog. Beda per colum, qui eſt in dextra, accipit vitam æternam, per fuſum quo in ſiniſtra, vitam præſentem. *Sæpe*, inquit, *in Script. dextera vitam perpetuam, læva præſentia Dei dona ſignificat, aquilonkam videlicet terram, pacem temporum ſoſpitatem corporum, ſcientiam quoque Scripturarum, & caliſtium perceptionem ſacramentorum. Hæc & hujuſmodi bona ſum Dominus largiente perceperimus, quaſi lanam colo involutam in læva geſtamus. At cum ea pro amore caleſtium ſalubriter exercere incipimus, eam lanam agni immaculati de colo in fuſum, de læva in dexteram tranſeamus, quia de donis noſtri redemptoris, de exemplis operum eius ſtolam nobis gloriæ caleſtis, ac veſtem charitatis nuptialem facimus.* Et inferiùs: *Et bene dicitur, Apprehenderunt, ne vivacius commendetur quanto ſtudio, quanta feſtinatione in bonis vita incerta, pro certis apud Dominum præmiis agere debeamus.*

Tropolog. Martyres, virgines, Religioſi robuſtos, viriles & martios gerunt ſpiritus, ideoque manum mittunt ad fortia. quid enim fortius quàm beſtias, ignes, cruces ſuperare, imò ambire? quid fortius quàm in carne quaſi ſine carne inſtar angeli vivere? quid fortius quàm ſeipſum vincere, ſe totum Deo conſecrare, virtutes omnes, omnemque perfectionem, omnes dotes opeſque tetræ & cæli invadere & diripere?

VERS. 10. *Caph.* MANUM SUAM APERVIT INOPI, ET PALMAS SUAS EXTENDIT AD PAUPEREM] Hebr. *manum ſuam extendit ad afflictam, & manus ſuas miſit ad egenum*; Chald. *manum ſuam extendit ad inopem, & brachia ſua miſit iniuriam patientibus*; Septuag. *manus ſuas aperuit pauperi, & palmam extendit inopi.*

Pro *palmam* græcè eſt καρπὸν, quæ vox & fructum, & commiſſuram ſive juncturam brachii cum manu, quam Latini poſt Græcos carpum vocant, & conſequenter palmam ſignificat. Unde S. Auguſt. legit, *& fructum ſuum porrexit inopi*. Verùm hoc loco palmam ſignificare, non fructum, patet ex Hebræo, Chald. & Vulgata. Pro *aperuit* hebr. eſt פרשׂ *peras*, id eſt, extendit, diſtendit, expandit, quæ vox libertalitatem hujus viraginis notat. q. d. Manum, quam aliæ mulieres timidæ nequando egeant, curvam & claudam (hanc enim ſignificat Hebr. כף *caph*) habere ſolent; hæc virago non tantùm aperuit, ſed & liberaliter ad obvios quoſque expandit, imò & ad remotos diſtendit, itaque fecit non ſolum beneficiendi, ſed & ſibi ſuæque familiæ conſulendi ſtudio. Sciebat enim nihil ita opes familiæ augere ac oleomoſynam, utpote cui Deus benedicit, nec tantùm par pari, ſed & decuplum ſimplo rependit. vide S. Chryſoſt. homil. *Quid eleemoſyna eſt aut omnium artium quæſtuoſiſſima*. Septuag. vertunt, *carpum ſuum extendit pauperi*. quod aliqui ſic explicant, q. d. Pauperi non tantùm præſentem dabat eleemoſynam, ſed & futuram quaſi data per carpum fide pollicebatur. Solebant enim veteres, teſte Clemente Alexandr. cùm alicui ſe obſtringerent & fidem darent, carpum manus tenere, alterique cui fidem dabant premendum præbere: ut hoc ritu fidei obſtrictæ nodus exprimeretur.

S. Auguſt. καρπὸν vertens, *fructum*, ſic explicat, q. d. Fructum, putà lucrum quod ex opere manuum ſuarum collegit & conflavit, non ſibi ſervavit, nec tantùm in familiam alendam expendit; ſed & in pauperes diſtribuit. quo ſignificatur ingens viraginis hujus opera, & operæ lucrum, æquè ac ejus animus & beneficentia, ut hæc illi ſuppar, & ex æquo commenſa foret. Id præſtitit B. Nonna matri S. Gregorij Nazianz. de qua ipſe ita ſcribit orat. 19. *Solas has vatas atque ab omni ſurrepsione immunes opes ducebat, nimirum Deo & pauperibus effundere opes, ac præſertim conſanguineis, quæ fortunis ſuis tamquam flere quodam excidiſſent: quibus quod neceſſe eſſet dumtaxat præbere, non calamitatis depoſitionem, ſed monimentum eſſe indicabas; liberalitas*

B. Nonna mater Nazianz. effuſa in pauperes.

A *autem & prolixius eos iuvare, id demum firmi honoris, ac perfectiſſimi ſolatii eſſe.*

Et B. Gorgonia, filia B. Nonnæ, ſororque S. Gregorii Nazianz. de qua ipſe ita ſcribit orat. 11. *Quanam liberalitate egentibus manum porrexit. Egnidem lobi quoque verba de eo iactare non dubitem: Oſtium eius viatori omni patebat, nec foris iacebat peregrinus. Cæcorum oculus erat, claudorum pes, pupillorum mater. De ipſius porrò erga eiduas humanitate ac miſericordia quid maius dicere poſſis eſt, quam quid hinc factum hunc ſulis, ut vidua minimè vocanda ſit i illius domus prope inopi laborantibus hoſpitii communis locus erat. Illius opes pauperibus omnibus non minus communes erant, quam ſuæ cuique facultates: diſperſit, dedit pauperibus, atque ob divini promiſſi firmitatem ſummamque veritatem multa in cæleſtia horrea condidit, ac perſapè de multis bene merenda Chriſtum ipſum excepit.* *& B. Gorgonia.*

S. Paula adeò effuſa fuit in pauperes, ut opes quas habebat maximas, exhauſerit, ac moriens ingentia debita filiæ S. Euſtochio perſolvenda reliquerit; imò quod optarat ei obtigerit, ut in aliena ſindone ſepeliretur. teſtis eſt S. Hieron. in eius Epitaphio. *& S. Paula.*

B Memorabile eſt quod legimus de S. Oſwaldo rege Angliæ eius manum ob eleemoſynas largè erogatas, poſt mortem manſiſſe incorruptam. Audr de eo Bedam lib. 3. Hiſtoriæ Anglor. *Cum die ſancto Paſchæ cum Aidano Pontifice*, id eſt Epiſcopo *conſediſſet ad prandium, poſitaque eſſet in menſa coram eo diſcus argenteus, ut gallibus epulis refertus, iamque eſſent manus ad panem benedicendum miſturi; intravit ſubitò miniſter ipſius, cui ſuſcipiendorum inopum erat cura delegata, & indicavit regi, quia multitudo pauperum undecumque adveniens maxima per plateas ſederet, poſtulans aliquid eleemoſynæ a rege. Qui mox dapes, ſibimet appoſitas deferri pauperibus iuſſit: ſed & diſcum confringi, atque eiſdem minutatim dividi præcepit. Quo viſo Epiſcopus qui aſſidebat, delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram eius, & ait: Nunquam inveteraſcat hæc manus, quod & ita iuxta votum benedictionis eius provenit. Nam cum interfecto illo in pugna, manus cum brachio à cætero eſſet corpore abſciſſa, contigit ut hastilem incorrupta perduret. Denique in urbe regia, quæ a regina quondam vocabulo Bebba cognominatur, loculo inclusa argentea in eccleſia S. Petri ſervatur, ac digna a cunctis honore veneratur.* *S. Oſwaldi manus incorrupta.*

C Simili modo dextera manus S. Stephani primi Hungarorum regis & Apoſtoli, qua largas dabat eleemoſynas, poſt mortem manſit incorrupta, ab angelo revelata, & à proceribus regni debito cultu honorata, uti habet eius Vita. Vita functus tranſiit ad ſuperos anno Domini 1038.

Allegoricè Beda: *Eccleſia*, inquit, *aperuit manum inopi, cum myſteria fidei ignorantibus per operarios veritatis revelavit. Palmas extendit ad pauperem, cum longè latèque prædicatores ad imbuendos æternæ ſalutis indigenas per nationes diſperſit.*

Potiò hæc omnia facile eſt accommodare B. Virgini, cujus eleemoſynas, miſericordiam & liberalitatem celebrant omnium ſæculorum hiſtoriæ, omnes nationes, omnis ætas & ſexus; quam proinde tota Eccleſia quotidie hiſce vocibus inclamat, & hiſce elogiis eius opem implorat: *Salve regina, mater miſericordiæ, vita, dulcedo & ſpes noſtra ſalve.* Nam ut ait S. Anſelm. *charitatem & miſericordiam velut alumnas ſuas ulnis fovet.* Et S. Bernard. *Nihil nos Deus habere vult, quod per manus Mariæ non tranſiret.* Unde S. Bonavent. *Sicut oculi*, inquit, *ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominam noſtram donec miſereatur noſtri.* *& B. Virgo*

D NON TIMEBIT DOMUI SUÆ (domeſticis ſuis) A FRIGORIBUS NIVIS: OMNES ENIM DOMESTICI EIUS (Hebr. *omnis domus eius*) VESTITI SUNT DUPLICIBUS] Pro *duplicibus* hebr. eſt שׁנים *ſcanim*, quod Chald. Pagnin. & alii vertunt, *coccinum*. Sic enim habet Chald. *non timebunt filii domus eius a nive: quoniam omnes domeſtici eius veſtiti ſunt coccino*, id eſt veſtibus coccineis. q. d. Omnes veſtiti ſunt veſtibus pretioſis, quanto magis neceſſariis ad arcendum frigus? ita Vatablus. VERS. 21. *Lamed.*

Verùm indecorum videtur, ut hæc virago viles ancillas operibus lanæ linique addictas, ac ſervos culturæ agri & vineæ deputatos, veſtiat pretioſo cocco, præſertim quia coccus etſi calidus, tamen ſimplex & ſubtilis eſt; quare minus arcet frigus quàm veſtis craſſa & ſuffulta.

Igitur ooſter melius vertit, *duplicibus*. Hebr. enim *ſcanim* deſcendit à שׁנה *ſcana*, id eſt mutare, iterare, geminare, unde *ſcanim* ſignificat geminatum & duplex; vel, ſi aliis

punctis legas, שנים *ſnaim*, idem eſt præcisè quod *duabus* vel *duplicibus*. Unde Septuag. nectentes cum כפלים *inarbaddim*, quod ſequitur v. proximo, vertunt, δισσὰ, id eſt *binas*, vel *duplices*; ſed pulchrè codices Septuag. conſentiunt cum Vulgata. Unde Caſſian. collat. 14. c. 8. legit ex Septuag. *omnes enim qui apud eam ſunt, veſtiti ſunt duplicibus*. Per *duplices* veſtes alii accipiunt unam æſtivam leviorem, alteram hiemalem craſſiorem & calidiorem; alii, unam veſtem detritam & veterem, aliam novam & villoſam. Verùm propriè accipias veſtes duplices, ſcilicet binas & geminas; aut ſimplices, ſed ſuffultas. In hieme enim ſolent ditiores veſtes multiplicare, & binas veſtes induere, aut cetè unam pellibus vel panno ſuffultam, ut ſit inſtar duarum ad pellendum frigus. Rurſum *duplicibus* accipi poteſt pro multiplicibus, cujus ſignificati alibi plura collegi exempla. Significatur enim hic provida vitaginis cura & liberalitas, qua domui & domeſticis de multiplici ſuppellectile, annona & veſte copioſè proſpicit. Illorum enim decus & decora veſtia ſunt decus ipſius viraginis. Nam ut ait S. Chryſoſt. *Integra familia integri adinſtar unius corporis obtinet, cujus caput vir & uxor, reliqui autem domeſtici* (ſcilicet filii & filiæ, ſervi atque famulæ) *alia membra componunt. Ergo qui ſervos ſuos indecorè nudos, aut deteritis abſoletiſque veſtibus amictos eſſe finit, ſui corporis bonam partem dedecorè affecit.*

Adde, hoc eſſe lucrum viraginis & familiæ. Cùm enim domeſtici ab ea contra frigus veſtibus muniti ſunt, calent ferventque ad opus; quare duplo plus operis conficiunt, quàm conficerent ſi nuditate & frigore algerent & torperent. Audiat hoc Religio, cujus hæc mulier typum gerit, & Abbates, Priores & Rectores Religionem, ac manus ſuas Chriſti paupertibus, Religioſis filiis ſuis; qui propter Chriſtum pauperes ſe fecerunt, aperiat, & eis neceſſaria cum magna charitatis ſignificatione provideat, ne à parentibus vel amicis ea emendicare, aut aliunde ea ſibi rompatare, cum paupertatis, famæ & diſciplinæ jactura cogantur.

Apologus gravitatis.

Hanc gnomen inſigni apologo teſtudinis & muris ſuis paraboliis infarto, Cyrillus illuſtrat lib. 2. Apolog. moral. cap. 7. cujus titulus: *Semper cum tuta onere perge: Mus*, inquit, *per cellarium feſtino greſſu diſcurrens, teſtudini lento paſſu pergenti obviavit. Cumque quidem congruam gravitatem mox ſtultus deridens, ironicè cum illuſione ſic dixit: Quid ſoror tam rapida velocitate incedis? Cui illa meſto capite illuſorem deludens, ad veritatem reſpondit: Ego ſic pergo, quoniam onerata ſum armis meis. Tunc ille: Similem eſt tantum onus ubique portare. At illa: Imò ſtultum eſt quod inditas non ſentire, ac fidelium magis nondum ſecurum ab hoſtibus, inermem ſalutande diſcurrere: nimirum ex natura providentia tota cervicis pondere circumquaque vallata, domum, murum & clypeum, ſibi neceſſitas inſtat, nihilmet ipſa reperio & mendicando ſuffocalia non diſcurro. Tu verò levis, quia inermis es, cum hoſtis tibi ungula furibunda occurreris, binc inde quærendo ſuffugia, ſtupidus mueris; ac ſubitò præventus ab hoſtili milite, peris. Si non inveneris ubi mox abſcondaris. Quid ergo de labifera levitate latavis?* Idem deinde ſimilitudine nautarum, equi, matris, tertæ & ſtipulæ confirmat, aitque: *Attende igitur, quòd ventorum levitas in profundum ſæpè navem ſubmergit; & boliger equus, niſi ſi pondere aggravatus, haud ſecurus in boſtium cuneum ſe immittit. maris unda ſtuctuoſa levitate ſemper circumſtuit; & collus ſua ponderoſitate quieſcit. levis ſtipula flatu ventorum inquieta revolvitur, & lapillus ſua gravitate firmatur. Igitur frater mi, tibi tua ſit levitatis grata tempeſtas, mihi mea ponderoſitatis abara tranquillitas. Placet certè ubique ſuave ingum protectionis, ac ſemper habere mecum onne leve ſalutis. Quibus dictis recedens, deriſorie ſui riſum convertit in luctum.*

Similia.

Porrò Septuag. non ad verbum, ſed paraphraſticè vertunt, *non eſt ſollicitus de his qui in domo ſua ſunt, ſicubi moratum fuerit* (nive intercludente reditum) *omnes enim qui apud eam degunt, probe ſunt induti veſtoque conſtituti*. ita auctor Catenæ Græcor. q. d. Vir omnem domeſticorum circa victum & veſtitum ſollicitudinem in uxorem, quæ virago eſt, reiicit. Scit enim ab ea omnibus de cibo & veſtibus abundè proſpici, ac in primis ſibi, utpote marito, unde ſubdunt Septuag. *binas veſtes facit viro ſuo*.

Allegor. Beda & ex eo Gloſſa: Eccleſia, inquit, & anima fidelis veſtitur duplici veſte, ſcilicet Ptimò, doctrina & virtute; Secundò, ſapientia & patientia; Tertiò, gratia & bonis præſentis vitæ, ac gloria futuræ; Quartò, fide & operibus: Quintò, Chriſti Sacramentis & exemplis. Audi Bedam: *Veſtiti ſunt duplicibus: quia promiſſionem habent vitæ quæ nunc eſt & futuræ. nunc in peregrinatione temporalis divino auxilio, ne deficiant, adiuti; tunc in patriæ perpetis habitatione divina gratia viſione, ut ſolices ſemper vivant, alleviati. Item domeſtici ejus induti veſte ſuæ duplici, una operis, altera mercis, fidei habentes facturamque velamina, Sacramentis videlicet ſuæ redemptoris imbuti, & informati exemplis. Sic enim ſit illud Apoſtoli, Quicumque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Poſſumus autem frigora nivis tormenta æterna intelligi quæ igne & frigore mixta eſſe legimus, cum dicitur: Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Fletum quippe oculis ignis & fumus; ſtridorem verò dentibus ſolet frigus gignere. Unde & beatus Job de pœnis reproborum loquens æternis; Ad calorem, inquit, nivis tranſibunt ab aquis niviam. Sed ab his Eccleſia domini ſui non timebit; quia quicumque pereunt, ad damnum illius non pertinebant, nec veſte ipſius ſpirituali erant induti, tametſi myſteriis ejus ad tempus videbantur luſtituti.* *Iob 24. 19.*

Rurſum Hugo: *Duplex*, inquit, *veſtis eſt bonum opus cum recta intentione, quæ veſtiti ſunt vici Eccleſaſtici. Hypocritæ verò pannias habent, id eſt veſtes ſimplices ſine ſuffultura, quia bona opera faciunt, ſed non recta intentione.* Idem Hugo: *Duplex veſtis*, inquit, *eſt hiemalis & æſtivalis. Veſtem hiemalem dico virtutes, quibus præſentem cum ea pluviam & grandinem tentationum & perſecutionem: ejuſmodi ſunt patientia, manſuetudo, humilitas, & alia id genus. Æſtivalem dico virtutes, quibus in tempeſte pacis & tranquillitatis vacatur bonis operibus & contemplationi, qualis eſt charitas, pietas, devotio, ſapientia.*

Inſuper Eccleſia & anima fidelis contra frigus nivis, id eſt acediæ & torporis, veſtitur duplici charitate, ſcilicet Dei & proximi, quæ profundè eſt coccus bis tinctus, ait S. Gregor.

Porrò S. Ambroſ. libr. 2. ad Gratian. in proœmio, per duplices veſtes accipit ſacerdotales, quaſi eas imitata ſit hæc virago, ut ſacram earum ſignificationem ſibi obvoluta ponderet. *Bona enim & illa*, inquit, *quæ ornamenta indumenti ſacerdotalis oſtendit, vel lex ſcilicet, vel Eccleſia, quæ binas veſtes facit viro ſuo, ſicut ſcriptum eſt, unam operis, alteram mercis, fidei intexens factorumque velamina. Itaque alibi, ſicut legimus, aurum prætexis, & poſtea hyacinthum ac purpuram tum cocco ſubjungis & byſſo. Rurſus alibi ex hyacintho & ceteris prius fictilibus formas, aurumque ſubnectis, & unius eſt habitus ſacerdotis; ut iiſdem coloribus micans gratia decoriſque diverſitas ordinis diverſitate reſplendeat.* *Proverb. 31.* *Exodi 28.*

Idem S. Ambroſius. 31. Proverb. per binas veſtes geminam de Chriſto fidem accipit: Chriſtum enim tam Deum quàm hominem credimus & confitemur. Denique S. Bernardus lib. 3. de Conſideratione ad Eugenium, per duplices veſtes accipit fortitudinem & decorem: fortitudinem in conſcientia, decorem in fama: *Dominae*, inquit, *regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem. Tu quoque eſto fortis in fide, decorus in gloria, & probaſti te imitatorem Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis confitentis; decor tuus, ſplendor bonæ opinionis. Ita, quæſo, induere fortitudinem: etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro ſpecie tua & pulchritudine tua nihilominus tamquam propria ſimilitudine delectatur. Induere veſtimenta gloriæ tua veſtire duplicibus, quibus domeſticos ſuos fortes illa mulier induere conſuevit. Non ſit in conſcientia mutans infirmitas modica fidei, non ſit in fama nævus mala ſpeciei; & veſtiris duplicibus, & gaudebit ſponſus ſuper ſponſam animam tuam, & gaudebis ſuper te Deus tuus.*

Symbol. Caſſianus collat. 14. c. 8. per duplices veſtes accipit duplicem S. Scripturæ ſenſum, ſcilicet literalem & myſticum: utroque enim ille veſtit ornatque Eccleſia.

Hæc omnia facilè eſt adaptare B. Virgini, ipſa enim veſtita fuit veſte duplici & coccinea bis tincta, id eſt ardenti charitate Dei & proximi, juxta illud pſal. 44. *Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*, putà omnium virtutum varietate. Intentionis enim hominis, putà mentis, veſtis aurea eſt charitas; exterioris hominis verò veſtis eſt modeſtia & continentia, quæ ceteras virtutes complectitur. Rurſum ipſa duplici veſte, ſcilicet vita activa & contemplativa, dotata fuit. Porrò pretioſiſſima fuit eius charitas, tum quia ſuper venienus in eam Spiritus ſanctus, qui per eſſentiam, imò ex vi proceſſionis ſuæ eſt increatus amor & charitas, totum ſe cum illa Virgini infudit: tum quia ipſa continuos & ardentes huius amoris actus elicitna, eam immenſis incrementis adaugebat; tum

B. virgo veſtita duplicibus; quibus?

tum quis ipſa heroico charitatis actu crebrò & quaſi aſſiduè A ſe cum filio, Deo in holocauſtum morti pro ſalute hominum devovebat: cujus actus undequaque pretium & meritum erat ingens, & nobis incomprehenſibile.

Eadem veſte ipſa ornat ſibi devotos, eaque rurſus duplex eſt, quia tam Chriſti, quàm B. Virginis virtutibus eos veſtit & induit, juxta illud S. Bonaventuræ in Pſalter. *Mariam induite quotquot diligitis eam: hæc lucebit in moribus, ſplendebit in actionibus.*

Porrò quomodo duplex veſtis, id eſt ardens & continuus charitatis actus, exeludat omne frigus nivis, id eſt peccati, oſtendam in fine verſus ſequ.

Inſuper ſicut Eva, ut ait S. Bernard. ſerm. de Laudibus S. Mariæ, *ſuperveſtivit eamdem filiorum ſuorum, ſicut diploide, confuſione ſua: de manu quippe illius duplicis mali ſemen ſerra noſtra ſuſcepit, ſcilicet iniquitatem & culpam in anima calamitatem in corpore*: ſic ex adverſo B. Virgo duplici veſte contraria nos donat, ſcilicet gratia, & gloria tam corporis quàm animæ. Hæc ergo eſt diplois fulgida, quam ſuis retribuit Virgo glorioſa. Quocirca illi optimè convenit verſio Septuag. *non eſt ſollicitus de his quæ in domo viri ejus, ſtimbi mentati fuerit*; *omnes enim qui apud ipſam veſtiti ſunt*: quia ſcilicet Chriſtus Eccleſiæ & fidelium adminiſtrationem uſque ad diem judicii, quo ipſe poſt longam moram omnes judicaturus redibit, commiſit B. Virgini, uti docet S. Germanus, S. Bernard. S. Bonavent. & alii.

Rurſum Doctor priſcus pius & eruditus ex hoc loco docet eos, qui in hac vita peculiari devotione ſervierunt B Virgini, ab ea ſingulari gloria quaſi veſte duplici donandos in cælo: *Sicut*, inquit, *ſervi regii & regina in curia regia, certis veſtibus & inſignibus deaurati procedunt, per quæ agnoſcuntur eſſe ſervi regis velregina, ac ſpeciali purpura veſtiti ambulant: ita in curia cæleſti ſervi B. Virginis ſpeciali ornatu & gloria, quæ præ aliis diſcernuntur, quòd ſint ſervi Mariæ, fulgebunt, juxta illud Proverb. ult. Omnes domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicibus.*

Denique nonnulli per duplices veſtes accipiunt duplicatum meritum ſingularum actionum B. Virginis. Nam Franc. Suarez 3. p. q. 27. a. 4. diſp. 18. ſect. 2. & 4. cenſet B. Virginem in vita continuè meruiſſe, & in gratia creviſſe: frequentiſſimè enim & quaſi aſſiduè actus charitatis intenſiſſimos elicuiſſe, itaque eos per meritum conduplicaſſe, idque continua intenſione & conduplicatione: qua factum C eſt, ut in fine ad immenſum charitatis & meritorum cumulum pervenerit. Docet enim Deiparam ſecundùm omnes gradus intenſionis habitus charitatis & gratiæ ſemper operatam fuiſſe, adeò ut præxiſtens jam habitus totam vim ſequuti actu exhauriret. Pro hoc Primò, exemplo angelorum, qui dum viatores eſſent, idipſum præſtiterunt: intenſiſſimè enim, & continuo amore amarunt, & coluerunt Deum; ita ut actualis amor habituſi ſuo eſſet commenſus, & adæquatus, illumque exhauriret. quod autem angelis aut alicui creaturæ eſt conceſſum, id mutii Dei congruè denegari nequit. Secundò, probat idipſum ratione, quia nihil erat in Virgine, quod vim iſtam habitus hebetaret, non diſtractio, non tentatio, non concupiſcentia, non gravedo corporis, quæ in nobis actus retundunt, & hebetant, ut nemo hominum ſit, qui aſſiduè tantum amet Deum, quantum ex habitu charitatis, quem habet, amare poteſt. Ergo demus B. Virginem in primo inſtanti habuiſſe habitum charitatis & gratiæ intenſum ut mille (infinitus eſt enim illi maior habitus quàm ſupremo Seraphino) ac elicuiſſe actum charitatis ut mille; illo actu meruit totidem gradus adjici habitui charitatis, eumque duplicari: Deus ergo ilicò eum duplicavit, fecitque intentum ut bis mille. Secundò operationis ſuæ inſtanti ex habitu hoc intenſo ut bis mille, elicuit actum æquè intenſum ut bis mille: meruit ergo totidem, ſcilicet bis mille gradus adhuc habitui charitatis, ut jam is eſſet intenſus ut quatuor mille. Tertio operationis inſtanti eidem ex æquo cooperata, elicuit actum intenſum ut quatuor mille: meruit ergo augmentum aliorum quatuor mille, ut tam acciperet habitum intenſum ut octo mille. Et ſic ſemper actu adæquando habitum, continuò eum conduplicavit, ut quarto inſtanti habitus foret intenſus ut ſedecim millia, quinto ut 32. millia, ſexto ut 64. millia, ſeptimo ut 128. millia, octavo ut 256. millia, nono ut 382. millia, decimo ut 624. millia, undecimo ut 1248. millia duodecimo ut 2496. millia: & ita conſequenter per progreſſionem arithmeticam, qua numerus & pretium exiguum poſt paucas progreſſiones creſcit in immenſum. Inde colligit Suarez, B. Virginem extremo charitatis actu, quem elicuit moriens, majorem gratiam & gloriam meruiſſe, quàm omnibus actibus totius vitæ præcedentis. Sic enim in progreſſione arithmetica ultimus numerus conduplicatus multitudine ſuperat omnes præcedentes.

Hæc ſupputatio pia & probabilis eſt, ac Deo poſſibilis; at non uſquequaque certa, tum quia incertum eſt, an continuò per ſingulas operationes totius vitæ per 72. annos tam intenſos actus elicuerit B. Virgo, ut ſemper habitum adæquarent & exhaurirent; præſertim cùm id non fecerit Adam in ſtatu innocentiæ, nec fortè feciſſent angeli per 72. annos, ſi eorum ſtatus viæ & merendi tam diu duraſſet: potentia enim creata flexilis & libera non videtur ferre tam longam & continuam attentionem, intentionem & contentionem; eſt enim extrema, ideoque violenta: unde nullum ejus extat exemplum; tum quia actus in homine non tam ex ebrò innovantur, ſed iidem in contemplativis durare ſolent ad plures quadrantes & horas: tum quia incertum eſt, an actus ut tria mereatur augmentum habitus ut tria, præſertim ut id ilicò detur in hac vita: nam meritum actuum ſupernaturalium videtur reſpondere actioni phyſicæ actuum naturalium: actus autem naturales non augent, nec duplicant habitum niſi illo ſint intenſiores. Potuit utique Deus per continuos & vehementes gratiæ impulſus voluntatem Virginis ita excitare & roborare, ut non tantùm habitum actum adæquaret, ſed & ſuperaret, utque tam diu, quàm noctu actus ardentiſſimos aſſiduè eliceret & conduplicaret; ſed an reipſa hæc præſtitetit non certò liquet. Certum eſt, multa extraordinaria nobis incognita in B. Virginem Deum contuliſſe privilegia, quæ matrem Dei decebant; ſed quæ præcisè, qualia & quanta illa fuerint, nulli hactenus revelavit, quare varii varia opinantur & conjectant. *Moderatio ſententiæ.*

STRAGULATAM VESTEM FECIT SIBI: BYSSUS ET PURPURA INDUMENTUM EJUS] Hebr. pro *ſtragulatam veſtem* eſt מרבדים *marbaddim*, quod Aquila & Theodoc. vertunt, *peripſtromata*; Symmach. & Vatabl. *tapetia*; Chald. *ſtrata fecit ſibi*; Syrus, *lectulum* (lectiſternium) *fecit ſibi*: minùs rectè Pagnin. *torquem fecit ſibi*. Noſter ergo optimè vertit, *ſtragulatum veſtem*. Radix enim רבד *rabad*, ſignificat ſternere, & ſternendo ornare: unde *marbaddim* ſignificat ſtragula ornata & variegata. Nam varro de Lingua Latina: *Quidquid inſternebant*, inquit, *à ſternendo ſtragulum vocatur*. Valla l. 6. c. 46. Stragula, inquit, eſt genus veſtis, ſive quidquid inſternitur lecto, equo vel alii, ut aliari, pariet pulpito, &c. Vers. 22. Mem.

Porrò veteres hæc ſtragula varia textura, acupictura & vario delineamento figurarum confiebant & exornabant, ideoque erant pretioſa; unde Tibullus lib. 1. eleg.

Nam neque tunc pluma, nec ſtragula picta ſuperem.

Hinc inter ſtragula numerantur tapetia Turcica & Belgica, affabrè variis figuris inciſa vel acupicta. Unde Iſidor. lib. 19. cap. 26. *Stragulum*, ait, *veſtis eſt diſcolor, quod manu artificis diverſa varietate diſtinguitur. Dictum autem quod in ſtratu & umbilo aptum ſit, de quo Salomon: Stragulatam veſtem fecit ſibi*. Et cap. 7. 16. *Intexui funibus lectulum meum, ſtravi tapetibus pictis ex Ægypto*. רבד *rabad* quod hic. Veſtis ergo ſtragulata eſt veſtis diverſis figuris, coloribus, liciis variegata per variam ſive texturam, ſive acupicturam, ſive inciſuram, &c.

Senſus ergo eſt, q. d. Virago hæc non tantùm ſimplices telas & pannos, lineola laneoſque nevit & texuit pro domeſticis, ſervis & ancillis, ſed & pretioſa ſtragula, putà tapetia, lectiſternia; frontalia, &c. vel texendo, vel acupingendo opere phrygionico eleganter elaboravit, iiſque domum inſtruxit & adornavit, uti iiſdem domos nobilium & principum videmus inſtrui & adornari. D

BYSSUS ET PURPURA INDUMENTUM EJUS] q. d. Sua induſtria ſibi æquè ac marito, ut habent Septuag. & filiis byſſinas & purpureas veſtes confecit. qua in re ſacerdotales veſtes imitata eſt: hæc enim contextæ erant ex byſſo, & purpura: ut ſignificaret ornatum ſuum eſſe ſacrum, & myſticum. ſicut enim ſacerdos iis ornatur ad placendum Deo: ſic & illa ſimilibus ſe decoré ornavit ad placendum, tam Deo, quàm marito. Byſſus enim candore ſuo pudicitiam, purpura flammeo colore amorem coniugalem repræſentant. Unde olim velum, quo ſponſæ in nuptiis *Flammeum*

nuptis velabantur, candidum erat & purpureum, indeque flammeum vocabatur, ut Iſidorus & alii teſtantur. Byſſo ergo ſuam caſtitatem, purpura tuum amorem præ ſe fert & profitetur.

Byſſus eſt caſtitas. purpura charitas.

Allegor. hæc adaptes Eccleſiæ. unde S. Ambroſ. lib. de Tobia cap 10. *Sapientia veſtimentum*, inquit, *eſt ea ſi is veſtimentis, quæ ex byſſo & purpura ſapientia ſibi fecit: hoc eſt, indumentum fidei conſtat ex prædicatione cœleſtium, & Domitæ ea ſanguine paſſionis. Byſſo arbores figurantur, purpura ſpecie myſterium ſacri ſanguinis declarant, quo regnum cœleſte conferitur.* Idem in c. 31. Proverb. *Fecit & de byſſo & de purpura indumenta ſibi. De byſſo propter candidam confeſſionem, de purpura propter glorioſam paſſionem. Huius byſſum cum oramus agnoſcimus, huius purpuram in Martyribus collaudamus.* Eadem ad verbum habet S. Auguſt. ſerm 45. de Diverſis.

Gloſſa Patrum.

Stragulatio virtutum.

Accedit Beda, qui per veſtem ſtragulatam, accipit varia virtutum, imò virtutis cujuſque ornamenta. Humilitas enim ornatur, & quaſi variegatur, modeſtia, verecundia, ſilentio, &c. charitas ornatur eleemoſyna, beneficentia, liberalitate, zelo, &c. & ſic de cæteris virtutibus. Byſſus eſt caſta & pura converſatio, purpura eſt ſanguinis pro Chriſto & pietate profuſio. Eccleſia enim in pace habet lilia candida & quaſi byſſina virginum, in bello roſas purpureas Martyrum.

Ubi Nota byſſum veterum fuiſſe linum præſtantiſſimum, ex quo telæ pretioſæ, quales jam ſunt Hollandicæ & Cameracenſes, conficiebantur, uti oſtendi Exodi cap. 25. 4. Linum autem, quia variè carpitur, tunditur, inaceratur, carminatur, ſignificat carnis caſtigationem, qua caſtitas conſervanda eſt. Audi Bedam: *Quia byſſus*, inquit, *de terra virens oritur, ſed per exercitationes longas ac multiformes, amiſſo humore ac virore activo ad decorem candoris veſtis perducitur. Purpura autem regalis eſt habitus. Byſſo induitur Eccleſia, cum caſtigant corpora ſua electi, & ſervituti ſubjiciunt.* Purpura autem, *cum eamdem continentiam non ob favorem vulgi, ſed ad acquirendam beatitudinem regni perennis exercent. Sed his virtutum habitus in præſenti quidem inſcientibus videtur contemptibilis, ſed in futuro qualis ſoveis manifeſtè patebit. Unde pulchrè in Apocalypſi ſua Joannes Sanctorum ſe voces audiſſe refert dicentium: Gaudeamus & exultemus, quia venerunt nuptiæ agni, & uxor ejus præparavit ſe, & datum eſt illi ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Byſſinum enim juſtificationes ſunt Sanctorum.*

Apocal. 19

B. Virginis byſſus & purpura.

Hæc omnia eminenter habuit B. Virgo, cujus veſtis erat byſſus, id eſt virginitas plusquam angelica; & purpura, id eſt charitas ardentiſſima. Veſtis ſtragulata fuit varietas ſanctarum intpirationum & deſideriorum, quàm tum angeli phantaſiæ, tum Deus ipſe mentis ipſius jugiter tingebant, ad quaslibet virtutum heroicarum actiones ſtrenuè obeundas, ſed præcipuè ad jugem & continuum, ardentemque Dei amorem. Hunc cum in illa extitiſſe à primo inſtanti conceptionis continuum, imò creſcentem ſemper, & per ſui meritum ſidus progreſſione ſi non ex æquo geminatum & conduplicatum, certè valdè augeſcentem, docent Franc. Suarez, Gabr. Vaſquez, Barradius, Canisius, Salazar & alii. Porrò cum hic actus amoris Dei initio conceptionis in ea tam intenſus fuerit, ut ſuperarit omnes actus amoris divini, quos elicuerunt ſummi angeli, etiam Cherubini & Seraphimi in termino viæ ſuæ, qui utique fuere intenſiſſimi: hoc enim decebat eam, quæ à Deo deſtinata erat, & proximè futura mater Dei. Hinc colligunt eam continuo hoc divini amoris incremento, ad tantum charitatis incrementum, imò incendium, & ad tantum meritorum culmeo in fine viæ, putà anno ætatis ſuæ 72. conſcendiſſe, ut ſi in una lance bilancis collocarentur omnia omnium Sanctorum & angelorum, etiam Seraphinorum, opera ac merita: in altera verò unius B. Virginis; hæc illi præponderaret. Rurſum hinc colligunt B. Virginem, etſi liberi ſemper fuerit arbitrii, ut peccare poſſet (quam tamen peccandi potentiam Virgini adimunt S. Bonavent. Richard. Marſilius, Almainus, & alii) ad majus ejus meritum, numquam tamen peccaſſe ne minimo quidem peccato veniali, uti ſentit tota Eccleſia, teſta Concil. Tridentino: quia ſcilicet Deus eam, exteriùs amovendo occaſiones peccatorum, & interiùs ſuggerendo aſſiduè menti ejus ſanctas cogitationes & deſideria, ita ſecurè certoque dirigebat & acuebat, ut non niſi ſancta cogitaret, deſideraret & operaretur. Intellectui enim eius tot pias illuminationes, ac voluntati tot ſanctas affectiones ſuggiter immittebat, ut omne peccatum exhorreſceret velut diabolum, utque ad virtutum omnium, præſertim amoris Dei, actus ferventiſſimos, inſtar torrentis continuò raperetur, nec vires cspitis & mentis in hoc ardore ſumquam remittentur aut laſſarentur, ſed potiùs augerentur & acuentur.

B. Virgo plus habuit gratiæ quam omnes angeli & homines ſimul.

Hoc eſt quod de ea in ſenſu myſtico ait Eccleſ. c. 24. v. 41. *Ego quaſi irumes aquæ immenſa de fluvio, ego quaſi fluvius diverſa, & ſicut aquæductus exivi de paradiſo.* vide ibi dicta. Et S. Auguſt. cujus verba recitat & ſequitur Bonavent. in Speculo cap. 14. *Quis*, inquit, *dubitare poteſt, omnino in charitatis affectionem tranſiſſe viſcera Mariæ, in quibus ipſa, quæ Deus eſt, charitas novum manſibus corporaliter requievit?* q. d. B. Virgo videtur charitate non tam imbuta, quàm informata & animata, adeoque eſſe ipſiſſima charitas, ſicut ferrum ignitum, non tam ferrum eſſe videtur quàm ignis.

Accedit Damaſcenus orat. 1. de Nativitate: *Sanctam omnem*, inquit, *& cum animi utilitate conſanctam cogitationem habet; contrà ſuper vacaneam omnem & animi exitioſam, antequam guſtet, expuit.* Deinde ſingulas ſenſuum actiones recenſens: *Oculi*, inquit, *eius ſemper ad Dominum, perenne ac inacceſſum lumen intuentur: aures divinum ſermonem hauriunt, ac ſpiritus citharæ delectantur*, &c. *Cor purum ac labiis expers, Deum ſpurcitie omni carentem cernens, ipſiuſque cupiditate ſemper flagrans.* Addit deinde eam Dei cognitione ſuperare Cherubinos, & amore Seraphinos, ideoque repræſentatam Moſi per rubum qui ardebat & non comburebatur, Exodi 3. Denique Galatinus lib. 7. de Arcanis fidei ex priciis Rabbinis, quem citat & laudat nolter Caniſius libr. 1. de B. Virgine cap. 13. *Inter cetera*, inquit, *perfectionis eo prophetia ſpiritus donata eſt, ut, ſi forte aliquid in conceſſum ſenilitium vel viſura vel auditura eſſet, illicò eius aures & oculi clauderentur, ita ut ſenſus eius vel membra ponniſi divinæ voluntati deſervire viderentur.*

Stragulatio virtutum.

Gloſſa Patrum.

Cauſa duplex puritatis in Virg. Prima.

Cauſa ergo immunitatis ab omni peccato, etiam venialis, in B. Virginem fuit duplex. Prior, protectio & ingis aſſiſtentia Dei: quæ ita ſentiri eius mentemque regebat, ut prohiberent omnes illicitos concupiſcentiæ motus, etiam indeliberatos & primò primos, uti fiebat in Adamo ante peccatum quamdiu manſit in ſtatu innocentiæ. Atque hæc propriè eſt cauſa, cur in ea ſopitus, imò extinctus, fuerit fomes concupiſcentiæ: at non ſufficiens ad non peccandum omnino: potuiſſet enim extinctio licet fomite, uti nihilominus libertate ſua ad malum & peccare, uti fecit Adam. Altera ergo & adæquata cauſa, cur non peccarit umquam, *Secunda.* fuit ſtragulata veſtis, id eſt ardentiſſima eius charitas, amorque Dei continuus, qui ab ea procul omne frigus nivis, id eſt peccati cujuslibet, longè diſpulit. Sicut enim ardor continuus opponitur nivi, eamque excludit: ſic amor continuus opponitur peccato, illudque excludit. Dico continuus, quia ſi intermittatur ardor & amor, remitteretur calor & amor, fietque tepor, ac ſubeunte frigore fiet nix, imò gelu & glacies frigidiſſima. Docet id hic ad v. præced. Albertus Magnus, qui aſſignans cauſam phyſicam cur nix ſit frigidiſſima, ejuſque generationis modum ex Ariſtot. lib. 2. Meteor. deſcribens. *Nix*, inquit, *generatur ex vapore calido in media regione aeris vehementer elevato, cujus ſignificatio eſt, quia cadit lata ad modum lanæ carminatæ: hoc enim contigit ei, quia calor ambiens eam eſt, quod frigus non vincit niſi partem & partem, & non totum per partes magnas, ita ut eorum indurare poſſit. Similiter quantum ad qualitatem, eſt frigida vehementer; quia regalis eſt, quòd quamcumque aliquid calidius faceris, tanto efficitur frigidius cum calor expellitur. Calor enim qui aere infuit, aperis poros, ita ut abundanter & ubique frigus ingrediatur, & ita multum capit frigoris. Huius ſignum eſt ij, quòd calida aqua profundius conſtringitur & congelatur frigore, quàm in toto frigida. Quantum verò ad calorem eſt alba, ex quòd ſit ex humido paro diſgregato primò per calorem nubis, & poſtea congelato per frigus. Albedo enim conſurgit à frigore ipſius, & humidi perſpicuitate & luciditate.* Quæ deinde ſingula myſticè peccato & peccatoribus accommodat. Simili modo ethicè videmus eos, qui in Religione, zelo, cæterisque virtutibus ſerventes & flagrantiſſimi fuere; ſi hunc fervorem intermittant, fieri tepidos, ac tandem maximè torpidos, frigidos & rigidos: perinde ac ita qui incaluerunt in hypocauſto, ſi in aerem frigidum exeant, in poros calore apertos ſubeunte frigore, fiunt frigidiſſimi: imò in graviſſima ſce-

Calida fiunt frigidiſſima: & ferventes tepidiſſimi.

ma ſcelera prolabuntur, uti Lucifer ex ardentiſſimo Seraphino factus eſt teterrimus cacodæmon: ſic Judas ex Apoſtolo factus eſt Chriſti proditor; Lutherus ex monacho doctore & concionatore factus eſt hæreſiarcha. Unde S. Auguſt. ait ſe non invenisse meliores iis qui profecerunt in monaſteriis, nec peiores iis qui defecerunt in monaſteriis.

Verùm B. Virgo quia Seraphicis amoris æſtibus iugiter ardebat, nullum dedit locum frigori aut tepori, ſed iis aſſiduè magis exarſit. quare procul ab ea fugit omne peccatum, etiam tenuiſſimum, omniſque tentatio, ſicut muſcæ fugunt ab olla ſervente, & bulliente: ut ait quidam Sanctorum: præſertim quia oculi ejus, mens, ſenſus & affectus deſixa, & abſorpta erant in Verbo incarnato, putà in Chriſto Domino filio ſuo. Nam ut ait S. Cyprian. tract. de Nativit. Chriſti: *Præſentia parvuli ſic eorum qui aderant oculos occuparat, ſic illuminaverat animos, ſic corda illuxerat, ut in hoc ſummus bono omnium bonorum anita colleſtis videretur, nec opus eſſet evagari & mendicare per partes, quod ſimul in ſe uno fidelibus omnipotens ſi afſamia præſentabat.* Et poſt nonnulla: *Poſſidebat* (Spiritus ſanctus) *domum ſuam, & templum, quòd filii conſecraverat, adornabat ſervabat ſacrarium ſuum, & ſanctimonia thalamum honorabat, lætificabat conſolationes ſuaſoriæ animam benedictam, & tanti habitatoris reverentia concapiſcentiarum ludibria abigebat: legem mentis lex carnis non infeſtabat: rebellio nulla quietem ſpiritus affligebat. Parvulus fugens ubera puræ alimonia utebatur, & fons ſacri pectoris defæcatum edulium ei munditiſſimo infundebat. Sed & cor matris quædam dulcedines, quæ humanum ſuperant intellectum, imbuebant, eratque utrimque mera iucunditas, cùm pia ſancta matris & devota humilitas, & ſanctis ſanctorum immenſa benignitas, conſuderatis affectibus mergerentur.*

Vers. 23. Nun. NOBILIS IN PORTIS VIR EJUS, QUANDO SEDERIT CUM SENATORIBUS TERRÆ] Hebr. נודע *noda* id eſt *notus*, id eſt illuſtris: conſpicuus, *in portis maritus eius, cùm ſederit cum ſenioribus terræ*, id eſt cum principibus, ait Vatabl. nam olim ſeniores, erant principes & iudices regionis. Chald. *notus in provinciis vir eius*; Syrus, *inter urbes maritus eius celebris*; Septuag. *conſpicuus autem vir eius in portis, quandocunque ſederit in conſeſſu cum ſenioribus habitatoribus terræ*; putà cum ſenatoribus & iudicibus: hi enim pro tribunali conſidebant in portis, ut tam advenis & ruſticis, quàm civibus faciles darent ad ſe aditus, uti alibi dixi. Noſter pro *notus* aptè & eleganter vertit *nobilis*, id eſt excellens & illuſtris: *nobilis* enim dicitur quaſi *noſcibilis*, quia ſua dignitate & virtute paſſim notus eſt, omnibuſque cognitus. unde Cicero pro Flacco: *Cæteri*, ait, *homines apud vos noti, inter ſuos nobiles*. Et pro Cælio: *Clodia*, inquit, *non ſolùm nobilis, ſed etiam nota*. Et Plautus in Pſeudol. *Cum iis mihi nec locus, nec ſermo convenit: iis numquam nobilis fui*, id eſt cognitus.

Nobilis quaſi noſcibilis.

Laudavit viraginem ex ſeipſa, nunc laudat à marito: q. d. Ipſa in ſe nobilis eſt nobilitate virtutum & actionum illuſtrium; nobilis eſt pariter nobilitate mariti, imò ipſa maritum honeſtat & nobilitat. tum quia ſuo labore & induſtria virum & familiam honeſtat, ditat, illuſtrat: divites enim fiunt nobiles, & alleguntur in ſenatum: tum quia ipſa ita curat domum, ut maritum omni cura domeſtica liberet, ſique poſſit ſe totum addicere negotiis reipubl. in ſenatu. quod illuſtrium & nobilium eſt: nam ut ait Plato in Menone: *Viri eſt adminiſtrare rempubl. mulieris familiam*. tum quia byſſo & purpura eum decorè, & ſplendidè veſtit, uti paulò antè dixit, ut nobili amictu inter ſenatores illuſtris emineat. veſtitus enim nobilis facit hominem ſpectabilem, & nobilem, præſertim apud vulgus. Tum denique quia, ut ait R. Levi, cùm vir ejus inter ſapientes aſſederit, ſapientia conſpicuus erit, eò quòd ab uxore ſua prudente eximiè ſit ad comparandam ſapientiam excultus & inſtitutus: ipſa enim viro, uti opes ſic, & conſilia ſuggerit, ac ſuas virtutes ſuique decus, famam & nomen in maritum transcribit, ut omnes propter viraginem ita celebrem virum honorent & nobilitent.

B. Nonna viro pietatis magiſtra.

Id præſtitit B. Nonna S. Gregor. Nazianz. mater, & Gregorii ſenioris uxor. de qua ita ſcribit Nazianz. orat. 19. in funere patris. *Huic mulier Dei beatiſſima coæqueſſa non modò adiunxit, ſed & duo & antefignana fuit, virumque eam vitæ, & ſermone ad optima quoque ſeipſam ducens: ac cæteris quidem in rebus ut matrimonii leges ferebant, viro ſuo pārēre optimum eſſe iudicans, fidei autem & pietatis magiſtram quoque ſe probare haudquaquam erubeſcens.* Et mox: *Unum nobilitatum*

A *in pietate ſitam eſſe cenſebat, atque in eo, ut unde ortum habuimus, & quò tandem pervenimus, ſumas, intelligamus.* Matrem ſanctam ſecuta eſt filia S. Gorgonia, ſoror S. Gregorii Nazianz. quam ipſe orat. 11. hiſce elogiis ornat: *Gorgonia patria fuit ſuperna Jeruſalem* (fuit ergo nobiliſſima, quia cæleſtis) *civitas inquam illa quæ oculis minimè cernitur, ve-* & *S. Gorgonia.* *rùm animo & mente intelligitur, in quæ civium numeri ſumgimur, & ad quam omni celeritate properamus, cuius civis Chriſtus eſt, & concives frequens ille cœtus & Eccleſia primitivorum, qui in cœlis deſcripti ſunt, & circum magnum urbis conditorem per gloria contemplationem feſtos dies celebrant, ac ſempiternam cheream agitant: nobilitas autem, divinæ imaginis conſervatio, atque archetypi imitatio, quam ratio & virtus aſſiciant, parumque deſiderium eſt, quæ ſuperiorum rerum verò ſtudioſi ſumus, quotidie magis ac magis quantum ad Deum attinet, iaformamur; ut demique cognitum habeat, & quamnam, & quam ob cauſam ſacti ſumus.*

Sic S. Cæcilia nobilitavit ſoum ſponſum S. Valerianum, dum eum Chriſtianum, ſanctum & illuſtrem Martyrem effecit. Sic S. Clotildis nobilitavit Clodovæum, primum re- *S. Cæcilia.* *S. Clotildis.*

B gem Francorum Chriſtianum, ac S. Pulcheria Theodoſium *S. Pulcheria.* tratrem & Marcianum maritum Imp. quando eos Dei cultores, & pios, ideoque hoſtium victores, potentes & glorioſos reddidere.

Allegoricè Eccleſiæ maritus Chriſtus Dominus merito humilitatis ſuæ, qua iudicatus & damnatus à Pilato, velut ignobilis, imò infamis latro crucifixus eſt; *nobilis*, id eſt illuſtris apparebit, quando iudex gloriosè tedebit in ſede maieſtatis ſuæ, cum Apoſtolis velut ſenatoribus, & aſſeſſoribus iudicaturus orbem. ita S. Auguſt. Beda, Salon. & alii Nobiles enim ſuos Apoſtoli & ſimiles, qui cœleſtia terrenis præferunt: ignobiles verò ſunt mundani, qui terram cælo, lutum auro, humana divinis, temporalia æterna anteponunt, ori ait S. Gregor. explicans hæc Salomonis verba lib. 19. Moral. cap. 16. B. Virginis quoque ſponſus, putà S. Joſeph, erit in hoc cœtu nobilis, quia poſt B. Virginem cenſetur inter primos Sanctos: quare in die iudicii inter Prophetas, & Apoſtolos conſidebit, imò inter primos angelorum ordines illuſtris, & conſpicuus apparebit. Alii per maritum Virginis accipiunt Spiritum ſanctum, qui inter ſenatores, id eſt inter

C duas perſonas SS. Trinitatis, ſcilicet Patrem, & Filium, tertius nobilis eſt, imò illis per omnia par & æqualis. Hic enim cum eis conſedit in B. Virgine, cùm in ea incarnationem Verbi operatus eſt, iuxta illud Lucæ 1. *Spiritus ſanctus ſupervenies in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.*

Vers. 24. SINDONEM FECIT ET VENDIDIT, ET CINGULUM TRADIDIT CHANANÆO] Chald. Vatabl. & R. Samech. Salomon, *mercatori*. Sic & Septuag. Vatican. Complut. & Regii: ſed in Catena Græcor. ſic habent Septuag. *ſindonem texuit, & tradidit Phœnicibus, zonas autem, & vendidit Chananæis*: Addit que auctor *Sindan contexitur ex lino*; Pagnin. *linteum fecit & vendidit, & cingulum tradidit negotiatori*; Vatabl. *linteum, id eſt telam texuit*. Nam Hebr. סדין *Sadin* & *ſindon*, unde Latinum & Græcum *ſindon*, ſignificat linteum & linteamen, ſuit vertit Noſter Iſaiæ 3. 22. ſed subtile & pretioſum: unde Septuag. Iſaiæ 3. 22. vertunt, *byſſum*: byſſus enim veterum erat linum ſubtiliſſimum, & candidiſſimum, uti dixi v. 22. Fortè *ſadin*, dictum à Sidone, converſa in vicinum *ſamech*, quæ eſt prima in *ſadin*) urbe Phœnicæ, quòd in ea ſindones hæ præſtantiſſimæ texerentur: unde & Martial. lib. 4. epigr. 29. *quid?* *Eius etymon.*

D *Redebit*, inquit, *ventus hoc mantus tellus, & imbrem*
Nec ſic in Tyrio ſindone tutus eris.

Tyrus enim adiacebat Sidoni: licet enim aliqui ſindonem putant vocari Tyriam, quòd Tyrio murice ſive purpura eſſet tincta; tamen alii cenſent ſindonem ita dictam quòd in Tyro & Sidone conficeretur. ita Theodor. Gaza in lib. 4. Theophraſti Hiſtor. plant. cap. 9 *Sindon*, inquit, *veſtis ex lino ita dicta, quia primùm in Sidone arbe huiuſmodi amictus fuerit coptus. ob id Tyria à Martiale dicta*: erant enim vicinæ urbes Tyrus & Sidon. Accedit Syrus, qui pro *ſadin*, id eſt *ſindon*, vertit, *veſtem xylinam*. Xylon enim eſt frutex exiguus laniger, ex quo telæ conficiuntur, de quo Plin. lib. 19. c. 1. *Superior pars Ægypti*, inquit, *in Arabiam vergens gignit frutices, quem aliqui goſſipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina*, id eſt goſſipina. vide Rueillium lib. 2. cap. 150. Favet S. Joannes Euangel. cap. 19. 40. ubi de Joſepho ab Arimathia corpus Chriſti ſepelientes cum ſo-

cijs,

tiit, ait: *Ligaverunt illud in sindone*, id est *linteis cum aromatibus*. prooo S. Matth. 27. 59. ait: *Ioseph involvit illud in sindone munda*. atque sindonem hanc lineam fuisse patet: quia ipsa etiamnum Taurini talis visitur, & magna veneratione colitur.

Postrea Græci & Latini nomen *sindon*, ad certum vestis elegantis genus significandum traduxerunt, cùm propriè *sadin* Hebr. indeoque Græcam & Latinum *sindon* linteum, sive velum lineam subtiliorem significet. Unde rectè eam *vendidit*, quia non decebat illam ea vestiri, utpote per quam tam subtilem nuditas ejus corporis appareret, quod contrarium erat eximiæ eius honestati & pudicitiæ. Hinc Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 10. feminis castis sindones vetat: *Non est enim amplius*, inquit, *vestimentum mollis & delicata vestis, qua nudam figuram non possit occultare. Eiusmodi enim vestis in corpus incidens, mollitiis ipsis corpori imprimitur & applicatur, figuræ carnis instar adhæret, & multorum typum ita exprimit, ut vel non videntis manifesta fiat tota constitutio corporis.*

Zona prisci Palæstinis usurpata?

Porrò cingulum, sive zona. Palæstinis ceteris{que} Orientalibus, qui pro femoralibus & thorace tunicis utuntur, communis & celebris est: tunicam eorum fluidam laxamque zona corpori astringunt & succingunt; ideoque zonam velut conspicuum tunicæ redimiculum lolebant acu pingere, illis floribus, fimilibusque figuris partim aureis, partim argenteis, partim purpureis & byssinis intexere. Unde Homerus Veneris zonam describens: *Solvit*, inquit *de pectore zonam, textilem, pulturatam*.

Et mox,

Sinuique imo fuscingite zonam
Contextam variis.

Baltei usus.

Hinc zona dicta *balteus* quasi *bullateus*: balteus enim erat cingulum è corio, bullis ex auro, byssо, purpura, gemmis, &c. ornatum. Unde Livius: *Aureæ*, inquit, *vaginæ, aurata balteæ illis erant*. Et Virgil. 5. Æneid.

Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Thereicijs, lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.

Sensus ergo est, q. d. Virago hæc omni arte & modo rem suam & familiæ auxit, unde sindones pretiosas, à se suisque contextas, ac cingula affabrè acu picta & elaborata vendidit, & vendenda tradidit *Chananæo*, id est mercatori, indeque magna confecit lucra. Chananæi enim eò quòd mari essent vicini, mercaturæ maximè erant dediti. Unde in Script. *Chananæus* idem est quod mercator, ut patet Zachar. 14. 21. Isaiæ 23. 8. ubi pro *mercator* hebr. est *Chananæus*. Idem patet ex Tyro & Tyriis, qui mercaturæ & navigationi fuere addictissimi. Tyrus enim erat emporium Chananææ, putà metropolis Phœniciæ. ita Chald. R. Salomon, Aben Ezra, R. Levi, Vatabl. Pagnin. & alii passim. Exemplum illustre rursum dedit B. Nonna mater S. Gregorii Nazianz. quæ omnes numeros masculeris strenuæ adimplevit, de qua proinde ita scribit Nazianz. orat. 19. *Iam enim alia rei familiaris augendæ laudo, alia pietatis gloria excellam (utrumque enim assequi difficile est) utroque nomine mulieres omnes superavit: una quòd utrumque horum ad summum usque præstiteris, eumquid sola duo tam complexa fueris. Rem enim domesticam industria & solertia sua, juxta leges maiori forti à Salomone statutas ita auxit, quasi pietatem colere nescires: Deo rursum ac divinis rebus ita se addixit, tamquam à rerum domesticarum procuratione plurimùm abesses: neque ab altero horum quidquam impedita est, quo minùs alterum impleret, quin potius utrumque ulteriùs ope fulcivit. & confirmavit.*

Armena versio apud Abagarum habet, *fecit anima sua cingulum, & sibi zonam*, sive *cingulum*. q. d. Tam sponso suo, quàm sibi fecit cingulum, quo significaret, mutuo coniugii & coniugalis amoris vinculo ipse esse constrictos. Sponsum enim vocat animam suam, quia eum amabat ut animam suam, quo & vivebat infotmata. Anima enim magis est ubi amat quam ubi animat. sic amans enixè alterum, vocat eum suam animam, suum corculum.

Cingulum quid Allegoricè.

Allegor. S. Gregor. lib. 33. Moral. c. 16. *Quid*, inquit, *significatur per linteum sindonis, nisi subtilis intextio sanctæ prædicationis? In qua mollitèr quiescitur, quia mens in illa fidelium spe superna reficitur. Unde & Petro animalia in linteo demonstrantur, quia peccatorum anima misericorditer aggregata in blanda fidei quiete continentur. Hanc ergo sindonem Ecclesia sevit & vendidit, quia fidem quam credendo texerat, loquendo dedit, & ab infidelibus vitam recta conversationis accepit.*

Sindon B. Virginis.

Porrò B. Virgo sindonem fecit & vendidit, cùm exemplo & verbo docuit conjugatas maritis se subdere, eisque obedire, & per omnia obtiqui: hujus enim symbolum est sindon, putà velum lineum, quod in capite gestant, juxta illud Apostoli, *Debet mulier velamen*, vel *potestatem, habere super caput*: hoc enim velum symbolum est eam subiacere potestati viri, 1. Cor. 11. 10. vide ibi dicta. B. Virgo enim Iosepho humillimè se subiecit & obedivit, uti docet S. Ambros. in c. 1. Lucæ.

Rursum & aptius sindon symbolum est puritatis & virginitatis, quam ipse pretio humilitatis, abstinentiæ & orationum vendit virginibus: ipsa enim virginum est antesignana & virginitatis præses. Cingulum verò, quia lumbos, in quibus origo est libidinis & coocupiscentiæ, astringit, symbolum est mortificationis & pœnitentiæ: quam B. Virgo tradit lapsis io luxuriam & incontinentiam, vi illam in castitatem & continentiam commutent, itaque sint Chananæi, id est commutatores & negotiatores, qui mercem cum merce, potà concupiscentiam cum pœnitentia, luxuriam cum continentia commutent.

VERS. 25. AM. FORTITUDO ET DECOR INDUMENTUM EIUS ET RIDEBIT IN DIE NOVISSIMO] Septuag. *fortitudinem & honestatem induit; & gaudebit in diebus novissimis*; Syrus, *exultabit in die extremo*. Pro *decor* hebr. est הדר *hadar*, id est decus, decor, decentia, pulchritudo, splendor, magnificentia; Septuag. vertunt, ευπρεπεια, id est decor, forma, honestas, ornatus. S. Ambros. & S. Augustin. mox citandi per *fortitudinem* accipiunt purpuram: hæc enim fortis est; per *decorem* verò byssus: hæc enim decora est. ut hic idem dicatur quòd v. 22. *Byssus & purpura indumentum eius*. verba eorum mox recitabo. Possit vice versa, ut ordo verborum ordini utrimque respondeat, per *fortitudinem* accipi byssus veterum, quæ fortis erat adeò ut igni resisteret, & in eo illæsa instar asbesti permaneret, uti dixi Exodi 25. 4. per *decorem* verò purpura: hæc enim mirè decora est. Tti- C pliciter hunc versum explicant interpretes. Primò, aliqui fortitudinem accipiunt internam, decorem verò externum. Secundò, alii utrumque interum. Tertiò, alii utrumque externum accipiunt.

Primò, ergo Lyran. *Fortitudo*, ait, est constantia mentis; *decor* est exterior modestia & honestas. Et Cajet. *Fortitudo*, ait, est habitus fortitudinis, qui medium tenet inter audaciam & timiditatem, qoi mentem viraginis vestit, eoque ipsa exteriùs apparet in actibus suis fortis, simul & decorum servans modestiæ atque auctoritatis: gravitatem enim decoram præ se fert. q. d Virago hæc vestitur interiùs virtute fortitudinis, exteriùs gravitate decora. Accedit R. Levi: Induit, inquit, fortitudinis & decoris vestes, quia corporis cupiditates forti continentia coercet, & decoré præclareque mores instituit, eò quòd sanctæ legis semitas ioierit.

Virtus à vi & viro dicta quasi virilitas.

Secundò, alii per *fortitudinem* & *decorem* accipiunt omnem virtutem & probitatem mentis: virtus enim à vi & viro, cuius est virilitas & fortitudo, dicitur, quasi actio & D opus viri fortis & strenui. Unde Cicero Tuscul. 2. docet virtutem propriè significare fortitudinem virilem. *Appellata est*, inquit, *a vi & viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo*. Et lib. 5. de Finibus: *Virtus*, inquit, *est vis illa, quæ res cuius est virtus, perficit & efficit*. Et ad Plancum lib. 10. *Omnia summa consentiunt ea virtutis duce, comite fortuna*. Et Virgil. lib. 5. Æneid.

Tunc pudor incendit vires, & conscia virtus.

Sensus ergo est, q. d. Hæc virago sic donem non induit, sed vendidit, quia non decebat eam vaste tam subtili indui, nec ipsa gaudet ornatu externo vestitumque splendore, sed intermum virtutum vitilium & fortium amictum ambit, eoque longè pulchriùs se vestit & ornat: per hunc enim virilis efficitur, ut jam non tam femina, quàm virago, imò vir esse videatur, juxta id quod monet & sancit S. Petrus epist. 1. c. 3. 3. *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui abscondi- Ornatus virtus non vestis.*
tus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Idem docet S. Chrysost. in psal.

in pſal. 44. ubi addit feminas licet deformes, poſſe hanc virtutum formam & pulchritudinem ſibi acciſcere, eamque in immenſum augere, cùm externam ſæpè non poſſint: inſupet cultum externum magnis ſumptibus ſtare, interiorem verò ſola voluntate parari. A

Tertiò, alii meliùs accipiunt fortitudinem, & decorem externum, ſed ab interno manantem, q. d. Virago hæc non curat ſindones, & veſtes pretiosas ſed graviter, modeſtè & honeſtè ſe veſtit, uti decet feminam fortem & virilem: quare in omnibus eius geſtibus & actibus reſplendet fortitudo, id eſt gravitas, maturitas, robur & vigor virilis animi, & decor, id eſt morum honeſtas, decus & gratia; perinde ac ſi ejus amictus eſſet ipſa fortitudo & decor, inquit Aben Ezra, quæ interiorem animi fortitudinem, & virtutum decorem indicant, & oſtendunt. Quare non luxuriat illa corporis ornatu, uti ceteræ mulieres philocolmæ; ſed virtutibus ſe comit, nempe fortitudine, & honeſtate, ac totius vitæ decore ornari gaudet, magis quàm veſtibus ſumptuoſis. Atque inde provenit, ait Baynus, quòd ſemper ſit læta, imò quo diutiùs vivit, velutque ad extremam ſenectutem, ſemper creſcentibus animi virtutibus creſcit illius lætitia, & gaudium conſcientiæ ſecuræ. Mulier- B eulæ quæ flore ætatis deliciis tranſigunt, & curioſo corporis ornatu ſeſe delectant, & pulchritudine ſibi placent, ubi temporis iniuria flos ætatis emarcuerit, ubi rugata faciei oculo ſtibio aut purpuriſſo nitelcere velit, ubi vetuſtæ contemni cœperint, deficientibus ſimul viribus, & pulchritudine mœrent, infelices iam corporia & animæ deſtitutæ dotibus: quando tapieos mulier potiſſimùm gaudet, inſtante poſtremo die, quo laborum præmia ſe ſccepturam novit.

Favet huic expoſitioni, quòd in Septuag. Vatican. ante hunc verſum præmittatur. *Os ſuum aperuit attentè & legitimè, & ordinem poſuit linguæ ſuæ.* & ſubiungatur: *Os ſuum aperuit ſapienter, & congruenter legibus.* Quæ videntur eſſe duæ interpretationes unius ejuſdemque ſententiæ. Nam pro utroque Hebr. Vulgata & Septuag. Complut. habent hunc dumtaxat, qui proximè ſequitur: *Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius.* q. d. Virago hæc fortis, & virilis, æquè ac decora, & gratioſa eſt tam in agendo, quàm in loquendo, adeoque fortitudine, & decore amicta videtur: nam loquitur ſapienter, ideoque conſtanter, & fortiter; atque clementer, ideoque decorè & gratioſè. Fa- C vet & auctor Gateæ Græcor. qui hunc verſum ſequenti nectens ex Septuag. ſic legit: *Fortitudinem & decorem induit, lætaque & iucunda erit in diebus noviſſimis. Os ſuum aperuit eam ſi & legi conſentaneè, ordinemque & modum præſcripti linguæ ſuæ.* ac deinde ſic explicat: *Videtur hoc loco exponere virilia ſapientiæ facta. Primò enim aperit os ſuum prudenter & ornatè. Mox cuiuſcunque ſermonis ordinem præfigit linguæ ſuæ. Hinc in operibus miſericordiæ, aliiſque honeſtis actionibus ſeſe fortem virilemque oſtendit. Ex quo tandem ſequitur, ut noviſſimis diebus, quam ſe nimirum bonis operibus plenas exſtedit, gaudeat. Tunc enim bonæ honeſtæque illius actiones apud omnes manifeſtabuntur & magnificabuntur, multiſque & magnis præmiis remunerabuntur.*

Modeſtia eſt purpura virtutum.

Dixit hic *modeſtiam eſſe veſtem & purpuram virtutum.* Ipſa enim prodit, & manat ex interna animi virtutibus præditi compoſitione, illamque ornat ac aliis oſtendit: atque hæc eſt viraginis hujus veſtis, quam per periphraſin deſcribens ait, *Fortitudo & decor indumentum eius.* virilis enim modeſtia & gravitas in omnibus geſtibus, verbis & actionibus reſplendens eum decore, & gratia, veſtis ejus eſt & cyclas pul- D cherrima. Quam proin ſe Tertull. feminis imitandam, & induendam proponens libr. de Habitu feminarum: *Pudicitiæ*, inquit, *atque honeſtati Chriſtianæ ſatis non eſt eſſe, verùm & videri: tanta enim debet eſſe plenitudo eius, ut emanet ab animo in habitum, & erubeſcat à conſcientia in ſuperficiem, ut & foris ſuſpiciat quæ ſupellectilem ſuam.* Subiungit deinde: *Pudicitiæ vocitatum medicamentis & ornamentis inſtructa Apoſtolorum, fomentes de ſimplicitate eandorem, de pudicitia ruborem, depilla oculos verecundia, & os taciturnitate, inſerentes in aures formulas Dei, annectentes cervicibus iugum Chriſti, caput maritis ſubiicite, & ſatis ornata eritis: manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quam in auro placebitis: veſtitu vos ſerico pudoris, byſſino ſanctitatis, purpura pudicitiæ, talibus pigmentis tota Dei habebitis amatores.*

Allegor. Primò.

Allegor. S. Greg. in pſal. 4. Pœnit. Eccleſia, ait, & anima fidelis veſtitur fortitudine, ut tentationibus reſiſtat; ac decore id eſt ſplendore iuſtitiæ, ut oper bus iuſtitiæ effulgeat. Rurſum fortitudo mentem perſeverantem deſignat, qua quis adverſus ſe pugnat; & decor mitiorem puritatis, quo ſemetipſum exornat. Ideo autem unius & ejuſdem veſtis fortitudo & decor pares eſſe dicuntur: quia qui perſeverantiæ in lui abnegatione oblivicitur, minimè perfectæ virtutis pulchritud ne decoratur. Quinimò dum homo priùs ſe abnegans atque mortificans, ab ſtudio abnegationis ceſſat, paulatim ex munditia ad immunditiam, & ex magna perfectione ad magnas imperfectiones declinat. Eſtque ſimilis ſtatuæ per ſomnum à ſuperbo illo rege conſpectæ, quæ in auro cœpit & in luto finivit, Daniel 2.

Secundò.

S. Auguſt. verò ſerm. 45. de Diverſis, & pleniùs S. Ambroſ. in cap. 31. Proverb. ſub fin tom. 2. c. 10. *Fortitudinem, inquit, & honeſtatem induit. Honeſtatem nunquam byſſum, fortitudinem tamquam purpuram: quia fortis lætatur in paſſione, quia honeſta: ſpecioſi pedes evangelizantium pacem. Et lætata eſt in diebus ultimis. In diebus ultimis lætatur, quia in mundo hoc lugitur tribulatio. Quare pulchra ſeptum eſt. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Et Dominus ad diſcipulos: In mundo preſſuram habebitis. Et: Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Sine tribulatione unde habetis purpuram vindemiam? Hinc ſciſcitanti Prophetæ. Quare rubea ſunt veſtimenta tua, & indumenta tua ſicut calcati torcularis? reſpondet, Torcular calcavi ſolus, &c.* Iſaiæ 12. Matth 5. Joan. 16. Idem. Iſaiæ 63.

Tertiò.

Vberiùs Beda, & ex eo Gloſſa: *Fortitudo*, inquit, *ad tolerandam perverſorum improbitatem; decor ad exercendam virtutum gratiam. Decor, quia operatur iuſtitiam: fortitudo, quia perfectionem patitur propter iuſtitiam: & ideo ridebit in die noviſſimo, id eſt gaudebit in retributione regni cæleſtis, quæ dolebat in certamine vitæ præſentis. Mos etenim Scripturæ eſt pro gaudio riſum ponere, ſicut & Dominus ait: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Et beatus Job: Os autem veracium replebitur riſu. Similem ſanè huic ſententiam Prophetæ de Domino ac Salvatore huius foreſſimæ mulieris poſuit, dicens: Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem. Cùm enim prædicaret Evangelium regni, aliis placebat, aliis bona loquebantur, alii detrahebant, lacerabant, mordebant, convicibantur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit; ad eos quibus diſplicebat, fortitudinem. Imitare ergo & tu Dominum tuum, ut paſſis eſſe veſtis ipſius: eſto tam decore ad eos, quibus placent bona opera tua; eſto fortis adverſus detractores.* Luce 6. Job 8. Pſalm. 92.

De B. Virgine. Primò.

Porrò hæc omnia, & ſigillatim tres ſenſus initio datos, facile eſt aſſignare B. Virgini Nam ipſa iuxta primum ſumma pollebat mentis conſtantia & fortitudine; interiùsque exteriùs pari modeſtia & decore in omnibus motibus, actibus, loquelis & geſtibus, iuxta illud pſalmi 44. *Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*

Secundò.

Secundò, juxta ſecundum excellebat omni virtute & probitate, habebat enim omnes virtutes in actu heroico, prout decebat matrem Dei. vide dicta cap. 8. 14. ad illa: *Mea eſt fortitudo.*

Tertiò.

Tertiò, juxta tertium, ipſa ejus corporis ſpecies ſimulacrum erat mentis, figura probitatis. *Bona quippe domus in ipſo veſtibulo debet agnoſci*, ait S. Ambroſ. libr. 2. de Virgin. Audi S. Bonavent in Speculo B. Virginis lect. 2. ex D. Bernardo: *Non ſic, inquit, timent hoſtes viſibiles caſtrorum multitudinem copioſam, ſicut poteſtates Martis verabulum, parvocinium, exemplum; ſtupent & pereunt ſicut cera à facie ignis, ubicunque invenerint cerebrum huius nominis recordationem, devotam invocationem, ſollicitam imitationem.* Et D. Bernardinum ſerm. 51. art. 3. capit. 2. *Sicut magnus ignis eſſet muſcas, ſic ab ardentiſſima Virgine mente & inflammatiſſima charitate effugabuntur dæmones, & pellebantur in tantum quòd ſolùm in medio non erant auſi reſpicere mentem eius, nec de magno ſpatio illi propinquare.* Et Richardus Victorinus capit. 26. in Cantic. *Virgo*, inquit, *tenebrarum principibus terribilis fuit, ut ad eam accedere eumque tentare non prius opperint: deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes, & fervor devotionis: ſtupebant immunem à peccatis.*

ET RIDEBIT IN DIE NOVISSIMO] Primò, aliqui per *diem noviſſimum* accipiunt ſabbatum, q. d. Hæc virago ſtrenuè operatur per omnes dies hebdomadæ: unde in ultimo, puta in ſabbato, iuxta legem feriatur, & partis lucris fruitur, ridet & gaudet.

Secundò, alii accipiunt hiemem. q. d. Operatur in æſtate unde quieſcit in hieme, & inſtar formicæ lautè vivit eſcis paratis in æſtate. Verùm hæc ſingula ſunt.

Tertiò, meliùs Baynus, Janſenius, & alii per *diem noviſ-*

novissimum accipiunt sequentem ætatem, & posteriora tempora: Hebr. enim אחרון *acharon*, id est novissimum significat tempus sequens, futurum & posterum.

Quartò, propriè & præcise per *diem novissimum* accipias senectam, & ultima vitæ tempora. q.d. Mulieres pigræ, quæ in juventute otiantes stertuerunt, egent & mœrent in senecta. At hæc virago quia in juventute strenuè laboravit, hinc in senecta opibus abundat, ideoque ridet, & ovat.

Denique per *diem novissimum* accipias mortem, q. d. Virago hæc probè & strenuè operata est omne bonum per totam vitam; quare in morte bene sibi conscia, & sperans præmia cælestia, non tristabitur, sed ridebit & exultabit, canetque cum S. Simeone, & cum S. Maria Ægyptiaca cygneum illud: *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundùm verbum tuum in pace.* Exemplum ad litteram est in S. Sabina, quæ S. Pionii (ut habent ejus acta prisca, quæ probat Baron.) in martyrio fuit socia, die prima Februarii. Cùm enim Pionius præfectis diceret: *Vtinam vobis persuadere possem ut fieretis Christiani; illi risu soluto dixerunt: Tu verò ut id facerit, ut vivi comburamur. Gravius & acerbius inquit Pionius, ast post mortem igne comburi sempiterno. Avridque Sabina, Audiamus & satellites eius dixerunt; Rides à Jove Deo placet, inquit illa: Christiani enim sumus: & qui fida sunt in Christum firma atque constanti, ejus videbunt perpetuo: eumque illi minarentur lupanar, respondit: Sanctio Deo id erit curæ.*

Risus Sanctorum in morte. Exempla.

Sancta Mechtildis in morte ter impugnata à dæmonibus ter flevit; sed ter defensa à sanctis angelis ter risit, ridensque & ovans velut victrix, & triumphatrix spiritum Deo reddidit, teste Engelhardo in ejus Vita. Ita S. Gorgonia, teste ejus fratre S. Gregorio Nazianz. orat. 11. placida lætaque obdormivit in Domino, jubilans: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.*

S. Gertrudis sub mortem per visum vidit se tecipi in sinum Christi, ab eoque cordi suo applicari, mox accedere vicissim sanctos angelos, Patriarchas, Prophetas, Apostolos, Martyres, Virgines, ac singulos sua dona & gratias quibus excelluerunt, illi communicare; quibus circumdata & penetrata cùm foret medullitus, Christus eamdem tam similem sibi reddebat, quàm ferrum ignitum simile efficitur igni. Ita habet ejus Vita lib. 4. cap. 34. quantum ergo ejus erat tunc gaudium, quantus risus & jubilus!

S. Tharsilla, amita S. Gregorii, moriens vidit S. Felicem Pontif. atavum suum, qui ei *mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio; quæ mox febre correpta ad diem pervenit extremum. Cùm subitò illa sursum respiciens Jesum venientem vidit, & cum magna animi devotione supit circumstantibus clamare, dicens: Recedite, recedite, Jesus venit. Cumque ea cum intenderet quem videbat, sanctio illa animæ corpore est egressa. Tantaque subitò fragrantia mirabiliter aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis venisse*, ait S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 17. Similia habet eodem libr. cap. 13. de Galla Symmachi consulis filia, & cap. 15. de Romula, in cujus morte *ante eius cellulam duo chori psallentium constiterunt: psalmodia cantus dicebatur ei, & feminæ respondebant; sicque sancta illa anima carne soluta est. quæ ad cælum ducta, quanto chori psallentium altiùs ascendebant, tanto cupit psalmodiæ lenitas audiri, quousque & suavissima psalmodia sonitus, & odoris suavitas elongata finiretur*, ait S. Gregor.

S. Maria Oigniacensis moriens risit, & ovans irrisit mortem; nam ut scribit oculatus testis Cardinalis Jacobus de Vitriaco libr. 2. Vitæ ejus cap. 13. *Pro gaudio dimissionis subridens, submissa voce cantabat: Quàm pulchra es rex noster Domine! In eo gaudio posquam diu perstitit cantando, ridendo, & interdum plaudendo manibus, tandem ad se reversa: Mirabilia, inquit, dicerem si auderem.* Et inferiùs: *Dulci voce cantavit Alleluia; & totu fere nocte illa tamquam ad epulas invitatu, fuit in sibilo & exultatione: ac paulò post iterum cantans Alleluia, in vigilia S. Joannis Baptistæ (qua & creditur S. Joannes Evangelista migrasse à sæculo) circa horam nonam, qua Christus in cruce spiritum Patri reddidit, ipsa quoque ad Dominum migravit, nullo unquam mortis dolore vultum Angelici hilaritatem amittens, anno Domini 1213. ætatis 36.* Hæc Cardinalis fusiùs, ex quibus pauca excerpsi.

B. Virgo mortua est pro desiderio & gaudio.

Multò magis B. Virgo in morte, viso Christo suo, & ab eo evocata: *Veni electa mea, gaudens & videns solutus est corpore, & pervexit ad Dominum*, ait S. Ildefonsus serm. 3. de Assumptione; imò graves auctores censent illam ex nimio Christi videndi desiderio, amore & gaudio animam exhalasse. Unde S. Damasc. in orat. 1. de Virgin. dormit exclamat: *O miraculum sanè nuturu præstantius, aures summa admirationis plenu! Mors quæ odio & execrationi priùs erat hic commendatur ut beata ecenseatur; qua olim luctum, & mœrorem, lacrymasque & tristitiam afferebat, nunc gaudii, & lætæ celebritatis causa est.* Et paulò post: *Quæritis*, inquit, *non te more beatam reddidit, sed ipsa mortem exemisti, ut quæ eius mœstitiam sustulerit, ac mortem gaudium esse plenum fecerit.* Et orat. 2. de eadem dormit, sic scribit: *Ut enim antequam ullo partus dolore afficeretur peperit, ita etiam ipsius à vita discessus doloribus caruit.* Unde concludit: *Ac proinde sacrum tuum migrationem mortem hanquaquam appellabimus, sed somnum aut peregrinationem, vel, ut aptiori verbo utar, cum Domino profectum.* Idipsum ex revelatione ipsius Deiparæ facta S. Brigittæ lib. 6. Revelat. cap. 62. confirmatur. *Paravi*, inquit Deipara, *me ad exitum, circumivi omnia loca more meo, in quibus filius meus passus fuerat. eumque quadam die animus meus suspensus esset in admiratione divinæ charitatis; tunc anima mea in ipsa contemplatione repleta fuit tanta exultatione, quòd vix se capere poterat, & in ipsa contemplatione anima mea à corpore fuit soluta.*

Os SUUM APERUIT SAPIENTIÆ, ET LEX CLEMENTIÆ IN LINGUA EJUS] Hebr. *os suum aperuit in sapientia, & lex pietatis super linguu eius*; Chald & Theodot. *& lex gratiæ in lingua eius*; Septuag. Vatic. *os suum aperuit ætemè & legitimè, & ordinem posuit linguæ suæ*; Complut. verò, *os suum aperuit sapienter & legaliter: at eleemosyna eius in lingua eius*; Vatabl. *sapienter loquatur, & est gratiosa.* Pro *clementia* hebr. est חסד *chesed*, id est pietas, gratia, charitas, benevolentia, benficentia, g atitudo, bonitas, sanctitas. Vers. 26. Pe.

Explicat hic quod dixit v. præced. *Fortitudo & decor indumentum eius*, nimirum gravitatem, & decoram modestiam hujus viraginis masculæ in verbis sapientibus & elementibus. Solent enim mulieres, quia otiosæ & curiosæ esse loquaces & garrulæ: & quia parvi præ viris sunt cerebri, ac passionibus aguntur; hinc multa imprudenter, dicaciter & procaciter effutiunt & vaniferantur. Secùs facit virago hæc, quæ mentem æquè ac linguam suam domuit & cathigavit sapientia & pietate: sapientia, ut nil insipiens; pietate, ut nil injurium vel nocivum loquatur.

C Vox *aperuit* notat eam clausam habere os & obsignatum silentio, quod nil nisi clavis sapientiæ teseret. Rursum *os aperuit sapientiæ*, innuit sapientiam habitare in corde ejus, illudque quasi animare, movere, regere & aurigare, ut non tam virago quàm sapientia ipsa per os ejus loqui, & per manus ejus operari videatur. Ita S. Mechtildis adeò rectè *servavit silentium, ut eam mutam putares: sin loqueretur, tanta id gratia faciebat, ut cum angelo te colloqui existimares*, ait Engelhardus in ejus Vita cap. 5.

ET LEX CLEMENTIÆ] Primò, q.d. In verbis non est aspera, morosa, clamosa, iracunda; sed lenis, blanda, modesta, suavis: hanc enim legem sibi clementiæ fixit, ut cum omnibus benignè, & clementer loquatur: quare hæc clementiæ lex quasi dictatrix menti insidens, & præsidens, linguam ejus moderatur & regit, ut non nisi clementia & benevola, quæ ei suggerit & dictat, promat & lingua proferat. *Lex clementiæ.* *Primò.*

Secundò, Chald. Theodot. & S. Ambros. in ca. 31. Proverb. vertunt, *lex gratiæ*. q.d. Gratiosam te exhibet in loquendo, ut non tam ipsa, quàm gratia per os eius loqui videatur. *Secundò.*

Tertiò, Hebr. *chesed* propriè significat pietatem, id est pium affectum, quo quis parentes, consanguineos, domesticos prosequitur. q. d. Materfamilias hæc in virum, filios, servos & ancillas pia est, benevola & benefica: quare viri labores & mœrores benevolis verbis solatur & abligurit. Rursum Filiorum, servorum & ancillarum lites, & jurgia amicis sermonibus sedat & componit, ut ipsa videatur totius familiæ esse pax, concordia & amor mutuus; quia omnibus hæc virtutes verbis, & factis instillat. quare si quis ab alio læsus sit vel offensus curat ut offendens humiliando se, vel veniam petendo, offenso se reconciliet, ac offensus offendenti clementer culpam condonet, & prisinam amicitiam redintegret. Sic Abigail sua placida, & blanda oratione Davidis iras sedavit, ut parceret Nabal & domui suæ, 1. Reg. 25. 24. & Esther regina simili ora- *Tertiò.*

tio-

ratione placavit animum Affueri, & ad clementiam, ut Judæis innocentibus parceret, inflexit.

Quarto. Quartò, *ebsed* cum Septuag. vertas, *eleemosynam*, & misericordiam, & cum Tigurina *beneficentiam*. q. d. Virago hæc assiduè in lingua, equè ac mente & manu habet nomen eleemosynæ; quia assiduè eam omnibus commendat, jubetque suis in nulli petenti eam denegent. ita Aben Ezra. Rursùm cùm manu non potest, lingua dat eleemosynam, blandis verbis afflictum fulcindo, mitruendo, animando, consilium dando, commendando, &c. Denique in omnes est benefica, sibique fixit legem beneficentiæ, ut quibuscumque potest beneficiat.

Quarto. Quintò, R. Levi per *ebsed* accipit pietatem in Deum. q. d. Hæc virago assiduè in lingua habet Deum, piaque verba de Deo, Deique in homines, & totum mundum beneficentia: assiduè enim eam prædicat & celebrat, ceteroſque ad eamdem celebrandam invitat, & excitat. Hinc rursum *ebsed* vertas bonitatem, & sanctitatem, q. d. Non nisi bona & sancta eloquitur, ut omnes ad sanctitatem impellat: quare os ejus videtur urganum, & lingua ejus esse plectrum Spiritus sancti, juxta illud S. Petri epist. 1. c. 4. 11. *Si quis loquitur, quasi sermones Dei.* vide ibi dicta.

Os S. Gertrudis, et Spiritus S. Sic S. Gertrudis pia & sancta cuilibet dabat monita salutis, adeoque non tam ipsa quàm Spiritus sanctus per os & linguam ejus loqui videbatur. Quare omnes ad illam velut ad cæleste oraculum concurrebant, ac quolibet veniente, ejusque auxilium vel consilium postulante, antequam ipse qua in re id postularet, ediceret, Spiritus sanctus ei suggerebat quid respondere, quid consulere & eloquí deberet. ita habet ejus Vita. Similia legimus de S. Catharina Senensi, cujus verba efficacia erant & ardentia, ut nullos peccator eis resistere posset; nec quisquam nisi melior effectus, ab ea recederet.

Clementia effectus sapientiæ. Nota clementiam jungi sapientiæ, quasi effectum causæ: vera enim sapientia movet hominem ad clementiam & beneficentiam. q. d. Virago hæc loquitur sapienter, ideoque clemeuter: sapientia enim ipsa docet clementiam & misericordiam, utpote quæ sit virtus & dos propria Deo, quęque homines faciat divinos, & quasi deus, juxta illud Nazianz. orat. 16. *Esto calamitoso Deus.*

Hanc legem sapientiæ & clementiæ S. Hieron. vel potiùs S. Paulinus, inculcat Celantiæ matronæ: *Sermo*, inquit, *in omnibus sit moderatus, & parcus, & qui necessitatem loquendi magis indicet quàm voluptatem. Ornet prudentiam verecundia; quod & præcipuum in feminis semper fuit, cunctas in te virtutes pudor præstet. Diu autem considera quid loquendum sit, ne quid dixisse pœnitat: verba tua ponderet cogitatio, & linguæ officium animi libra dispenset. Unde Scripturæ dicit: Aurum & argentum tuum conflа, & verbis tuis facito stateram, & fœnus tui sit rectus, & attende ne forte labaris in lingua.* Eccli. 28 29.

Deinde de lege clementiæ ista illicò subiungit: *Numquam malum verbum de ore tuo procedat, quæ ad tumultum benignitatis juberet etiam maledicentibus benedicere: Misericordes, inquit, modesti, humiles, non rependentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes, Mentiri autem atque jurare linguæ tuæ prorsus ignoret, tantusq; in te sit veri amor, ut quidquid dixeris, juramentum putes.* Ac tandem concludit: *In omni igitur actu atque verbo quieta mens & placida ferveatur; semperq; cogitationes tuæ Dei præsentia occurrat: sis humilis animus ac mitis, & adversus vitia erectus.*

1. Petri 3.

Legem hanc clementiæ egregiè didicerat S. Monica mater S. Augustini, quæ per eamdem iras, & choleram mariti sui curavit, atque ea leone ovem effecit, imò ea Pagano Christianum: quin & eamdem legem ipsa alias matronas docebat, quæ doctrinam ejus secutæ cum maritis, in jugi pace & amore vitam felicem agebant, uti narrat S. August. lib. 9. Confess. c. 29.

B. Virgo clementissima. Verùm præ omnibus matronis, viris & angelis legem hanc sapientiæ & clementiæ servavit & docuit, servatque & docet B. Virgo, quæ, ut ait S. Ambrosius lib. 2. de Virgin. *erat cor humilis, verbis suavis, animo prudens, loquendi parcior, legendi studiosior.* Et S. Bonavent. in Speculo cap. 8. *Maria*, inquit, *mansuetissima fuit per lenitatem, patientissima contra omnem adversitatem.* Clementiæ ejus in peccatores & afflictos innumera extant exempla. Quocirca Ecclesia eam in hymno *Salve Regina* ita salutat & invocat: *O clemens, ò pia, ò dulcis Virgo Maria.* Et in hymno *Ave maris stella*; *Virgo singularis inter omnes mitis, nos culpis solutos, mites fac, & castos.* Et S. Bernard. serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum*: *Nihil*, inquit, *austerum in ea, nihil terribile, tota suavis est offerens lac, & lanam.* Et mox: *Quòd si (ut vere sunt) plena magi omnis pietatis & gratiæ, plena mansuetudinis, & misericordiæ, quæ ad eam pertinent, iaveneris; age gratias ei, qui talem tibi mediatricem benignissima miseratione providit.* Causam dat S. Ildefonsus serm. 1. de Assumpt. *B. Mariam*, inquit, *velut ignis ferrum, Spiritus sanctus totam decoxit, incendit & ignivit: ita ut in eâ Spiritus sanctus flamma videatur, nec feminæum, nisi eamdem ignis amaris Dei.* Quid enim amur tantus nisi amabilis, blanda, clementia eahalat? scilicet ut nec à sole auferri potest lux, ut non lucear; nec ab igne calor, ut non adurat; ita nec a Virginis Dei matre clementia; ut misericors & pia non sit, quia ipsa ionatam, inviolabilem, sempiternam simul cum dignitate matris Dei, legem clementiæ divinitus accepit. In lingua ejus hæc esse dicitur, eù quòd in continuis supplicationibus ad Deum filium effusis, admirabilem illam & maternam pietatem demonstrat. Q. a. propter ipsa omnes ad se invitans: *Transite*, inquit, *ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini: spiritus enim meus super mel dulcis, & hereditas mea super mel & favum.* Eccli. 24. 26. vide ibi dicta.

Allegur. Beda hæc attribuit Ecclesiæ, & animæ sanctæ: *Os suum aperuit sapientiæ*, inquit, q. d. *Ad hoc tantùm loquens os aperuit, ut sapientiam doceret, juxta illud Apostoli: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus* Ephes. 4. *ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Vel certè os cordis aperuit ad diffendam ab ipsa sapientia haurire veritatem, quam aliis foris doceret. Utrique autem sanctæ, quia utramque facit Ecclesia, conclusis apte quod sequitur: Et lex clementiæ in lingua ejus: illa videlicet, ut non statim mox legit Mosaica peccantes punire, sed misericorditer ad pœnitentiæ remedia vocaret. Cujus exemplum clementiæ ab ipso Deo & Salvatore nostro manifestè præcepit, cùm oblata ei peccatrice muliere: Si quis, inquit, sine peccato est, primus mittat in illam lapidem. Et sic eam à crimine quod patrarat, sub conditione amplius non peccandi, misericorditer absolvit.*

CONSIDERAVIT SEMITAS DOMUS SUÆ, ET PANEM UTIUSA NON COMEDIT] Hebr. *speculatus vias domus suæ & panem pigritiæ non comedit*; Chald. *manifestè sunt viæ domus ejus*; Septuag. Complut. *angustæ sunt viæ domus tuæ, cibos autem otiosa non comedit*; sed Vatic. sic, *constrictæ* (græcè στενὰι, id est strictæ, præclusæ, obseptæ, firmæ, solidæ) *mansiones domorum ejus, cibos autem pigros non manducavit*; Symmach. *considerat itinera domus suæ, & panem ignaviæ* (Scholiastes Græcus, *panem socordiæ*; Chald. *panem pigritiæ*) *non edit*; R. Salomon, *observat diligenter quæ familia sua egui sint.* VERS. 27. Tiade.

Pru *consideravit* hebr. est צפית *tsophia*, id est speculata est, perspexit, discoopervit, apertis oculis circumlustravit. Unde צפה *tsapha* est speculator (inde patria Samuelis vocatur *Ramathaim sophim*, id est speculatorum) מצפה *mitspe*, est specula: unde *maspha* vocata est urbs Levitarum, sita in monte quasi specula Israelis. Porrò radix צפה *tsapha*, est contrariæ significationis: ficut enim passim significat speculandi aperire, sic & subinde significat obductis laminis tegere, claudere & operire, ut patet Exodi 26. 34. hinc Septuag. vertunt, *clausa* vel *arcta & constricta via domus ejus.*

Notatur hic propria dos & præcipuum officium matris familias, quod est speculari, ac quasi è specula prospicere & circumlustrare totam domum, omneique domesticos, atque ab iis inertiam omniaque noxia arcere, & tenuitatem omniaque bona procurare: per *feminas* enim *domus* accipe tum ustia, cubicula, angulos domus; hæc enim omnia lustrat, & vigilat ea cubatque ne quid in domum ejus inferatur noxium, vel efferatur furtivum; tum vias, id est actiones domesticorum; metonymicè. q. d. Materfamilias hæc diligentem domus & familiæ suæ curam gerit, excubat, speculatur & circumspicit actiones & mores domesticorum suorum, quid scilicet, quale & quantum agant, num torpescant otio, num ludibus, crapulæ, libidini se dedant. quare ad hæc citè excludendum, omnes urget ad laborem & opus tum verbo, tum magis præsens exemplo: quocirca *panem otiosa* (Hebr. *panem incuriæ* vel *socordiæ*) *non comedit*, sed panem multis curis & laboribus conditum meritumque parcè sumit, & aliis laborantibus sumendum distribuit. Pigris enim & otiosis intentat illud Apostoli: *Qui non laborat, non manducet.* *Vxor vigilax in domo.*

Vira-

Virago ergo prudenter fame caſtigat otium & otioſos; hos enim fames cogit laborare. Celebre apud Romanos erat illud Appii Claudii: *Negotium melius populo Rom. committi quàm otium*; idem fideli cuilibet dicatur. A

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd cura domus propriè incumbat uxori, ſicut negotia externa marito, uti dixi v. 21. Hoc eſt quod ait Ariſtot. libr. 1. de Re famil. cap. 3. *Divina providentia utriuſque naturæ, viri ſcilicet ac mulieris ordinata eſt ad ſocietatem. Alterum enim robuſtum fecit, alterum imbecillius: hoc quidem ob timorem cautius, illud verò propter ſecuritudinem pugnacius: & hoc quidem ut foris ſuppeditaret, quæ neceſſaria ſunt; illud autem intus eadem conſervaret.* Prælarius S. Hieronymus, vel potiùs S. Paulinus, Celantiam ita inſtituit: *Familiam tuam ita rege & conſerva, ut te matrem magis eorum quàm dominam videri velit, à quibus benignitate potius quàm ſeveritate exige reverentiam. Fidelius & gratius ſemper obſequium eſt quod ab amore, quàm quod à metu proficiſcitur. Præcipuè autem in coniugio venerabili atque immaculato Apoſtolica regula ordo tenetur. Servetur in primis vbi auctoritas ſua, totaque à te diſtet domus, quantum illi honoris debeas. Tu illum dominum obſequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonſtra, tanto ipſa honoratior fmnea, quanto illum ampliùs benovaveris. Caput enim, ut ait Apoſtolus, mulieris eſt vir, nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex ea parte dignitatis.*

Coloſſ. 3.

Prælatus excubet in Eccleſia.

Allegor. Prælatus quilibet diligenter conſideret Eccleſiam, vel congregationem ſibi commiſſam. A conſideratione enim pendet omne bonum, ab inconſideratione omne malum tam Prælati, quàm Eccleſiæ, uti graphicè docet S. Bernardus libris quinque quos de Conſideratione eximios ſcripſit ad Eugenium Pontific. ubi inter cetera lib. 1. ante finem ſic ait: *Et primùm quidem ipſum fontem ſuum, id eſt mentem de qua oritur, purificat conſideratio: deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit exceſſus, componit mores, vitam honeſtat & ordinat: poſtremò divinarum pariter & humanarum rerum ſcientiam confert. Hæc eſt quæ confuſa differminat, hiantia cogit, ſparſa colligit, ſecreta rimatur, vera neſtigat, veriſimilia examinat, ficta & fucata explorat. Hæc eſt quæ agenda præordinat, acta recogitat, ut nihil in monte reſideat aut incorrectum, aut correctione egens. Hæc eſt quæ in proſperis adverſa præſentit, in adverſis quaſi non ſentit: quorum alterum fortitudinis, alterum prudentiæ eſt.* Subdit deinde ab ea pendere omnes virtutes: *Ibi etiam adverte tibi eſſe ſuaviſſimum quemdam concentum complexumque virtutum, atque alteram pendere ex altera: ſicut hoc loco videt fortitudinis matrem eſſe prudentiam, nec fortitudinem, ſed temeritatem eſſe quamlibet audum, quem non parturiverit prudentia. Hæc item eſt quæ inter voluptates, & neceſſitates media quaſi quadam arbitra federis, utriuſque certis limitibus differminat fines, iſtis aſſignans, & præbens quod ſat eſt, illis quod nimis eſt denegans, & ſic ex alterutro tertiam formans virtutem, quam dicunt temperantiam. Nempe intemperantiam ipſa conſideratio confeſtim tam eum, qui neceſſariis pertinaciter denit, quàm qui indulget ſuperfluis. Non ergo eſt temperantia in ſolis refocandis ſuperfluis, eſt & in admittendis neceſſariis.*

Conſideratio quid efficiat.

Tropol.

Tropol. S. Gregor. 35. Moral. cap. 15. cujus verba de more tranſcribit Beda, & plura adiungit, pes hanc conſiderationem ſemitarum, id eſt actionum, accipit examen conſcientiæ, quod ad animæ purgarionem, & profectum utiliſſimum eſt. *Semitas*, inquit, *domus ſuæ conſiderat, quia cunctas ſuæ conſortis cogitationes ſubtiliter inveſtigat. Panem otioſa non comedit: quia hoc quod de ſacro eloquio intelligendo perſeverat, aut etiam indicit oculos exhibendo operibus oſtendit. Item domus fortis mulieris, habitatio eſt patris cæleſtis. Semita domus illius præcepta juſtitiæ, quibus ad æterna vita manſionem pervenitur. Quæ profectò ſemitas animæ bene conſiderat, cùm & diligenter quibus actibus ad ſuperna pervenire debeat, inſpicit, & quæ agenda didicit, ſedula exercere non deſinit.* Proſequitur deinde ea quæ ſequuntur, & ſigillatim explicat. *Panem quoque otioſa non comedit, cùm ſacriſtium Dominici corporis percipere ſtudet imitari actu, quod in myſterio celebrat, multum ſollicita ne indignè panem Domini comedendo, & calicem bibendo, judicium ſibi manducet & bibat, ſed ut potiundo pro Chriſto, ac lacrymas fundendo, bonis quoque actibus inſiſtendo, paſſionum exempla ipſius quantum valet ſequatur.*

Porrò Septuag. vertunt, *conſtrictæ ſunt manſiones domus ejus*. q. d. Virago hæc conſtringit & claudit horreum, penum, abacum, &c. eorumque clavem ſibi ſervat, ut cuſtodiat annonam & ſuppellectilem, nc ad eam acceſſus vel furibus, vel domeſticis ad eam efferendam & diſſipandam pateat. B

Moral. Prælatus & Princeps gnavus ſtringit diſciplinam, actèque ſervari vult omnes leges & ordinationes, itaque facit ut floreat reſp. nam *ubi riget ibi viget*: ignavus verò laxat diſciplinam & leges, itaque rempubl. diſſipat. Solebat Carolus V. Imper. urbem quamlibet ingrediens, ex tribus P conicere, ao in ea vigeret politia, foretque bonum regimen; conſiderabat enim ao gnavus in ea eſſet Paſtor, prætor & præceptor: gnavus enim Paſtor ſeverè tuetur diſciplinam Eccleſiæ, prætor reipubl. præceptor ſcholæ, ut juventus rectè erudiatur & formetur. Et S. P. N. Ignatius ex tribus conticiebat, an in monaſterio vel collegio quolibet vigeret religio, ſcilicet conſiderabat an in eò exactè ſervaretur clauſura, nitor & ſilentium; hæc enim tria ajebat certa eſſe judicia bonæ diſciplinæ.

Tria indicia bonæ diſciplinæ in urbe vel collegio.

Symbolicè auctor Catenæ Græcor. hæc applicans B. Virgini, per anguſtas vel conſtrictas ejus ſemitas accipit ejus virginitatem, & virginalem claſo utero partum.

S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis, pro *conſtrictæ* vertit, *ſeverè converſationes domus ejus, oibus autem pigris non comedit: Severa, inquam, ſortes, diſtrictæ: non eſt ubi diffluatur, non amas diſſolutionem, & meritò tantum acquiſivit, quia tibus pigris non comedit*. q. d. Virago hæc ſeverè tuetur domus ordinem & diſciplinam, ideoque non molli otio, ſed ſevero labori omnes aſſuefacit, ipſaque exemplo eis præit, quare panes non pigros, ſed ſudore elaborantes partoſque comedit. *Eſt*, ergo, inquit S. Ambroſ. in hunc Proverbior. locum: *Mulier hæc laboriosa, vigilans, ſollicita, ſurgens de noctibus, auxia ne lucerna extinguatur, in tribulatione fortis, promiſſi nondum acceptis patiens, digitos ſuos ad fuſum formans pallem pigra non manducans: ſed poſt labores iſtos quid erit ei? Surrexerunt filii ejus & divites facti ſunt. Dicebat Apoſtolus* 1. *Corinth.* 15. *Seminatur corpus in ignobilitate, ſurget in gloria. Tunc ditabuntur filii ejus: Para ergo te divitiis* (dotes membrorum glorioſas) *reſurrectionis accipere*. Sic ipſe legit ex Septuag. ſicque explicat. C

Hæc applices B. Virginl, cujus ſevera & rigida fuit vita in jejuniis, orationibus, lacrymis, perſecutionibus doloribus, paſſionibus. Unde S. Bernard. in Meditat. ſuper *Salve Regina*: *O certè vita, inquit, amabilis, vita deſiderabilis, vita delectabilis! ô vita quæ nutris tuos caleſtibus alimentis! qui enim vult habere, ſe affligat, delicias reſpuat, delicata quæque contemnat; & qui amplius mortificatus fuerit, is amplius poſſidebit.*

Huc facit quod S. Brigitta narrat B. Virginē ſibi revelaſſe, nullam ſe gratiam à Deo accepiſſe, niſi prævio magno labore, precibus & lacrymis, ideoque eamdem hortatur ac quoſvis fideles ut iiſdem mediis gratiæ dona ſibi procurent: noo eoim aliam eſſe viam ad gratiam, quàm mortificationem & crucem. *B. Virgo auſtera vita.*

SURREXERUNT FILII EJUS, ET BEATISSIMAM PRÆDICAVERUNT; (Chald. *beatitudinem illi dederunt*) VIR EJUS, ET LAUDAVIT EAM) Hebr. אשרי *aſtar* in piel ſignificat & beare vel beatum prædicare, ac ditare: opes enim divites faciunt felices & beatos. Unde Septuag. Complut. vertunt. *ſurrexerunt filii ejus, & ditati ſunt*: Vaticani verò, *eleemoſyna autem ſuſcitavit filios ejus, & ditati ſunt*; auctor Catenæ Græcor. *eleemoſyna ejus ſuſcitarunt liberos eius, & ditati ſunt*. D *Vers. 28. Koph.*

Hebr. קם *Kum*, id eſt ſurrexit, ſtetit, ſæpè non corporis ſe erigentis ſtantive ſitum, ſed exiſtentiam dumtaxat, & præſentiam, vel actionis initium & inchoationem ſignificat. q. d. Surrexerunt filii, id eſt, virago hęc non eſt ſterilis, nec illiberis; ſed plures inſignes habet filios, qui exiſtentes, & præſentes videntelque matrem tam ſedulam, ſtrenuam & opulentam, cœperunt eam celebrare, & beatiſſimam prædicare. Poteſt tamen hoc loco *Kam* & *Kamu*, id eſt *ſurrexerunt*, propriè accipi, idque habet emphaſim. Primò, q. d. Filii qui totam noctem ſine cura, quietè & jucundè dormierant, manè ſurrexerunt, ioquit Aben Ezra, inveneruntque matrem iis dormientibus noctu pervigilaſſe, lanam & linum pexuiſſe, filaſſe, texuiſſe, cibaria famulis & ancillis præparaſſe, reſq; torius domus in diem futorum decorè, & eximiè ordinaſſe, imò ejus induſtria tam ſe quā domeſticos omnes veſtibus duplicibus, rebuſque omnibus abundare: quare ſe cum domeſti-

cis

eis felices & beatos tali matre, matrem verò beatiſſimam præ-
dicaverunt, utpote cui omnia hæc laus, omnea domus
decus & gloria debetur.

Secundò, *ſurrexerunt*, inquit Bayous, id eſt adoleve-
runt & creverunt filii, non ſolùm ætate & ſtatura corpo-
ria, ſed & virtutibus quas à matre didicerunt, indeque
honoribus, dignitatibus & gloria, quibus omnibus non
tam voce quàm facto apud omnes celebrarunt matrem, ac
reipſam illam prædicarunt beatiſſimam, utpote quæ tam
beatos genuiſſet, aluiſſet & effeciſſet liberos, ſolet enim pro-
ſilium educatio incumbere matri; quare earum probitas, di-
gnitas & gloria matri jure tribuitur. Vir etiam non tantùm
voce, ſed etiam moribus ſuis mulierem hanc dilaudare &
commendare dicitur; quia viri facilitas, lenitas & ſuavi-
tas motum ad uxorem magna ex parte ſpectat, & ab illius
moribus pendet.

Porrò Septuag Complut. vertunt, *ſurreverunt filii
eius, & ditati ſunt*. q.d. Mater tantas opes collegit, ut,
eum filii ducta uxore ſurgerent, id eſt è domo materna in
propriam migrarent, divitem eis dotem & hereditatem aſ-
ſignarit, ut illi ab ea adeò ditati beatiſſimam matrem præ-
dicarent, & laudibus in cælum vehent. Septuag. verò
Vaticani habent, *eleemoſyna autem ſuſtinuit filios eius*. q.
q. Mulieres timidæ, lucroque avaræ ſua retinent, nec dent
pauperibus etiam poſcentibus eleemoſynas, ne per eas de-
pauperentur: at hæc virago ſapiens & magnanima largi-
tur dedit eleemoſynas poſcentibus, æquè ac non poſcenti-
bus: ſciebat enim per has ſe & ſuos à Deo fore benedicendos,
& magno cum fœnore ditandos. Itaque reipſa factum
eſt: nam eleemoſynæ ejus *ſuſtinuerunt*, id eſt ad magnas
opes & honores filios evexerunt: hunc enim eſſe eleemo-
ſynæ fructum docet S. Chryſoſt. homil. *quod eleemoſyna ſit
ars omnium opulentiſſima*, ac S. Baſilius homil. in divites
avaros, S. Joannes Eleemoſynarius, & alii quos ſuperiùs
citavi.

Tropol. auctor Catenæ Græcor. *Nullus*, inquit, *apud
illam claudicat aut ceſpitat: nemſi quis in flagitium aliquod
prolapſus anima advertit ſtatim pro ſua pietate & clementia è
fundibus in quibus iacent, evertat illos, opibuſque ſpiritualibus
angat. Quare etiam vir eius laudat & admiratur illam.*

Anagog. Sancti qui in hac vita ſedent lugentes in cine-
re & ſacco pœnitentiæ, in cælo ſurgent, imò reſurgent
Anagog. in ſtola gloriæ, ubique beatam prædicabunt matrem ſuam
Eccleſiam nunc militantem, tunc triumphantem. Eam-
dem vir tuus, putà Chriſtus, laudabit *videns eam cum tan-
ta multitudine filiorum divitum in reſurrectione mortuorum*.
ait S. Auguſtinus ſerm. 45. de Diverſis. Et Beda: *Surgunt*, ait, *filii Eccleſiæ, & beatiſſimam eam prædicant, cùm cæleſtibus bonis ſublimati quanta ſit illius patriæ beatitas,
eniue participes eſſe meruerunt, aſpiciunt, & hanc debita lau-
datione in divina viſione concelebrant. Laudat eam vir eius,
cum bona quæ ipſe donavit, remunerat. Quibus autem verbis
eum laudet conſequenter oſtenditur, cùm dicitur: Multæ filiæ
congregaverunt divitias, tu ſupergreſſa es universas.*

B. Virgo beatiſſima celebratur. Hæc omnia facilè adaptes B. Virgini. Ipſam enim bea-
tiſſimam prædicavit Chriſtus filius eius, cum verbotum ope-
te & moribus. Chriſtus enim ſuam indolem eom natura
haufit a B. Virgine: quare actiones & mores Chriſti re-
præſentarunt actiones & mores matris, ac virtus, beati-
tudo & gloria Chriſti repræſentat virtutem, beatitudinem
& gloriam matris. Unde illa in Euangelio exclamabat *e
Beatus venter qui te portavit & ubera quæ ſuxiſti*. Tota
enim laus filii in matrem redit, &, ut ait Salomon: *Glo-
ria patris* (& matris) *eſt filius ſapiens*. Rurſum S. Joannes,
quem Chriſtus moriens ſibi ſubſtituit, filiumque B. Virgi-
ni arrogavit, eam beatam prædicavit, cùm ejus eximiam
ſanctitatem ſua ſanctitate expreſſit. Idem faciee S. Germa-
nus, Damaſcenus, Ildefonſus, Anſelmus, Bernardus,
Dominicus, Franciſcus, Ignatius, alique innumeri, qui
B. Virg ne ceu devotiſſima filii, ejus præconia per ſe &
ſuos verbis factiſque celebrarunt, & indies celebrant, in-
deque exinia gratiarum dona cælitus hauriunt. Nam ut
ait S. Bonavent. in Pſalterio: *Insanus homo qui non ſatia-
tur in laude tua: exornat eſt in corde illius lumen Dei, Spiri-
tus ſanctus illuminat intelligentiam eius.* Denique omnes om-
nium ſæculorum in Eccleſia fideles mirè amant & glorifi-
cant B. Virginem. Hinc nulla penè eſt civitas, quæ non
habeat templum in honorem Virginis dedicatum: nul-
lum templum, quod non habeat ſacellum, vel altare, vel
imaginem B. Virginis: nulla Eccleſia, quæ non ei quoti-
die *Salve Regina*, ſimileſve hymnos & laudes accinat; imò
tota Eccleſia eam aſſiduè ſalutat: *Benedicta tu in mulieribus
& (id eſt quia) benedictus fructus ventris tui*. Hoc eſt quod
ipſa ſpiritu prophetico prævidens prænuncuit: *Beatam me di-
cent omnes generationes*. Nam ut ait Damaſcen. orat. 2. de
Nativit. *Virgo omnium encomiorum legem excedit, nec, ſi om-
nes toto orbe diſperſa lingua in unum coeant, tam laudes oratio-
ne conſequi poſſent*. Nimirum

Tot tibi ſunt dotes Virgo, quot ſidera cælo.

Rurſum vir ejus putà Spiritus ſanctus, laudavit laudatque
eam, cùm omnes Prophetas, Apoſtolos, & Sanctos 10
eius laudes excitavit. Hinc ubique Congregationes & Re-
ligiones in honorem Virginis erexit, quæ ſugiter eius offi-
cium concinerent, & laudes deprædicarent, uti inter alias
facit Ordo Carmelitarum, Annuntiatarum & Servitarum,
qui toti cultui & Virgini addicti, dicti ſunt Servitæ quaſi
ſervi Virginis.

MOLTÆ FILIÆ CONGREGAVERUNT (Chald. *poſſederunt*) OPVLENTIAS: TV SVPER OMNES ASCENDISTI] Hebr. *multæ filiæ fecerunt* חיל *chail*, id eſt *virtutem, fortitudinem, gloriam, opes*: & *tu aſcendiſti ſuper universas ipſas*. Hinc Septuag. utramque *chail* ſignificationem complexi, vertunt, *multæ filiæ acquiſierunt divitias, multa fecerunt virtutem: tu autem excellis*, vel *omnes & ſupergreſſa es universas*: hoc eſt, excellenter & eminen-
ter, ſive eminus ſupergreſſa es universas. eſt hendiadys. S. Auguſtinus ſerm. 45. de Diverſis legit, *multæ filiæ fecerunt potentiam, tu autem ſuperaſti & ſuperpoſuiſti omnes*. Poſſet quoque verti, *multæ filiæ fecerunt exercitum*, id eſt copiam filiorum, ſervorum, ancillarum; *ſed tu ſuperaſti omnes*, quia multos genuiſti filios, & plores comparaſti ſervos & ancillas, ut ea illis exercitum conflare & inſtruere poſſis, ac ueie contra hoſtes decertare valeas, uti fecit Abraham Geneſ. 14. Armena verſio apud M. Anton. Abagarum habet, *multæ filiæ congregaverunt magnificentiam, acquiſierunt iuſtitiam*. Vers. 29. Reſch.

Sentit ergo eſt, q.d. Totus ſtrenuitate & heroicis facinoribus, paraſti tibi robur, decus, gloriam, & opes, quantas nulla ceterarum mulierum, ſed us omnes tranſcen-
dis & ſupetas. Eſt hæc laus virginis, qua, ut præceſſit, laudat eam vir ſuus, ait Beda, & filii beatiſſimam prædi-
cant, dicendo ſcilicet, quòd ipſa ſuo *bail*, id eſt vigore, valore, induſtria, robore, opibus, ceteris feminis longè antecellat, id præſtitit B Gorgonia ſoror S. Gregor. Na-
zianz. cui hoc ipſe dat elogium oration. 11. *Et ut quoſdam Virtus exiſtimiſſe dicunt, qui una ad quam virtute cum ipſa contendet ut, via S. Gre-
at hoc certè nomine omnes vicit, quòd una virtutes omnes complexa ſit. Sic enim omnia præſtitit, ut ne mediocriter quidem unam quiſquam alius: ſic autem ad ſummum ſingula, ut vel unum ſolum pro omnibus abunde ſufficeret.* Unde ſigillatim nonnulla recenſens exclamat: *O ſqualidum corpus, & indumentum virtute ſola florens! O anima corpus pene ſine cibo, tolus materia expers veſtimentum! O aſtrez inſomnes, & pſalmorum cantus, & ſtationem in die in diem indefinentem, &c. O lacrymarum fon-
tes, quæ ex afflictione ſeminabantur, ut in exultatione meterem! ô noctiurnum clamorum nubes penetrantem, atque ad Deum per-
vadentem! ô ſpiritus fervorem ab orationis deſiderium, nec ca-
nes nocturnas, nec frigora, nec imbres, nec tenebras, nec gra-
dinem, nec tenebras formidantem! ô feminæam naturam, quæ propter communis ſalutis certamen virilem naturam ſuperaſti, at-
que illud conſpicuum ferſti, maſculum & femineam corporis, non item animæ diferimen eſſe! ô ingentem poſt baptiſmum exſtitutam, & ſponſam Chriſti animam in puro corporis thalamo! ô amarum guſtum, & Evam, tum generis noſtri, tum peccati matrem, & impoderem ſerpentem, & mortem illius contiacentia ſuperatam! ô Chriſti exinanitionem, & ſervi formam, & paſſionis ipſius mor-
tificatione honoratas*.

Symbolicè Lyram hanc gnomen, *Tu ſupergreſſa es univer-
ſas*, de S. Scriptura accepit, quæ plures, & utiliores veri-
tatis ineludit, quàm omnia ceterorum ſcriptorum monu-
menta. Hinc S. Auguſt. in pſalm. 130 explicans illud 1.
Corinth 15. v. 10. *Abundantius omnibus laboravi*: *Paulus*, inquit, *plus omnibus laboravit, quia ceteris omnibus ſcripſit*. Alii enim Apoſtoli non ſcripſerunt, alii nec tantum, nec tanta gratia ſcripſerunt. Ubi ergo plus ſcribitur, plus la-
boratur; quaſi unus ſcribendi labor tantus ſit, ut nullus alius quantumvis importunus eum illo conferendus videa-
tur.

Allegor. Allegor. S. Auguſt. S. Ambroſ. & Beda hæc accipiunt de Eccleſia, quæ omnes filias, id eſt Synagogam Judæorum, ſcholas Philoſophorum, ſectaſque hæreticorum omnium (quæ filiæ vocantur, quia idem baptiſma, eumdem Deum confitentur, ſed malè ob hæreſim) de ſuis jejuniis, orationibus, eleemoſynis, quin & prophetiis & miraculis gloriantes, longè vera fide, ſapientia, virtute, gratia & gloria tranſcendit. *Multæ*, inquit S. Ambroſ. *fecerunt potentiam, multæ locutæ ſunt linguas, & viderunt myſteria, damonia exſtruxerunt, res ſuas pauperibus diſtribuerunt, corpora ſua ignibus tremenda tradiderunt: tamen, quia charitatem non habuerunt, inflatæ ſunt, & laude & præmio defraudatæ vanæ ſunt.* *Galat. 5.* *Hæc verò mulier & flore & fructu abundat, quia charitate plena eſt, quam ſpiritus fructum teſtatur Apoſtolus ad Galatas.* *Cantic. 5.* *Galat. 5.* *ipſa eſt horreus vitæ dilecta, ab ea enim procedunt ceterarum perfectiones virtutum, quas Apoſtolus ad Galatas enumerat dicens: Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, &c. Verùm quia in his filiis, quæ & potentias fecerunt, defuit charitas, ideò illis dicitur. Fallaces gratia, & vana ſpecies; quia ſine charitate ſunt ſicut æramentum ſonans, & ſicut cymbalum tinniens, nihil ſunt, nihil virtutes profunt. Igitur fallaces gratia. Ipſa verò quia quæſivit quid intelligeret, quia intellectum cuſtodivit, meritò ſeptem commendatur.* B

Tropolog. Tropolog. hæc adaptes animæ heroicæ, qualis fuit S. Pauli, S. Auguſtini, S. Athanaſii, S. Dominici, S. Franciſci, S. Ignatii, &c. qui communes ceterorum Sanctorum virtutes, gratiam & gloriam, per illuſtriorem Dei gratiam & per heroicas virtutum operationes tranſcenderunt. Igitur in hac viragine deſcribitur emblema heroicæ animæ & virtutis, cui ſingulas gnomaſex dictis facile eſt adaptare.

De B. Virgine. Primò, Singulariter verò & eximiè hanc Salomonis gnomen B. Virgini ſic adaptant Patres & Doctores. Primò, S. Bernardin tom. 2. concionum ſerm. 2. de B. Virgine: *Maria Virgo*, inquit, *ſanctiſſima quæ Salvatorem genuit, peperit & aluit; quæ jugiter ejus adhæſit, quæ tamen individuo nullo ferè abſuit itinere, quæ ſuperna præ ceteris invigilavit verbo, & operi ejus, ſola Sulpatoris actuum inſignium opera, melliflua prædicationis genera, inaudita contra mundum, & peccatum, & tartareum zabulum divinæ ſeveritatis acerrima ſtoma, quòd iis diu ſatisfuit, ſpecialiùs vidit, ſecretiùs audivit, plenius agnovit, propenſiùs tetigit, & Apoſtolis aliiſque diſcipulis locupletiùs edidit, diligentiùs retulit, meliùs indidit, fidelius tradidit.* Probat id ex hac gnome. *Hinc eſt quod de ea legitur in Evangelio. Maria autem conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Hinc in eius laudibus legitur: Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu ſupergreſſa es universas: licet enim in parabolis loquerentur ad turbas, ſicut Apoſtolis omnia nota facere ut amicis; quædam tamen credendum eſt præ ceteris matrem ſuam, quemadmodum dilexiſſe, ita etiam propenſiùs audiſſe, quædam ei ſecretiùs intimaſſe, frequenter eam ad montem myrrhæ & ad collis thuris ſublimaſſe, in cellam vinariam occultaſſe, ſui, prout novit & voluit, gloriam dilectam, & ſuper altiſſimi revelaſſe noſtiam. Vide Ioannis in Apocal. c. 4. De throno, ait, procedebant fulgura, voces & tonitrua, quia mater filii Jeſu Chriſti parabolas, ænigmata, legalia, & mirifica geſta, dicta, opera avidiùs edibit fideliùs credidit, ſinceriùs luculentiuſque aliis edidit.* C

Secundò, Secundò, S. Bonav. in Speculo cap. 2. *Maria*, inquit, *Deus præparaverat non ſolùm magnitudinem, ſed & multitudinem bonorum in cœlo, ita ut nullus angelus, nullus Sanctorum ei æquari poſſit in multitudine, & congregatione bonorum cœleſtium, juxta illud: Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu ſola ſupergreſſa es universas.* *Prov 31.* D *Si filias ipſas intelligamus animas ſanctas, vel intelligentias angelicas; numquid non ſupergreſſa eſt divitias omnium, cùm ipſa ſit primitiva Virginum, ſpeculum Confeſſorum, roſa Martyrum, regiſtrum Apoſtolorum, cenaculum Prophetarum, filia Patriarcharum, regina angelorum? Quid enim divitiis omnium horum deſuit? S. Hieronymus enim ait, Mariam, ſi diligentiùs aſpicias, nihil virtutis eſt, nihil ſpeciei eſt, nihil candoris & gloriæ, quod in ea non reſplendeat.* Idem cap. 8. *Et quia Dominus*, inquit, *opulentiſſimus opulentiſſimè eſt tecum, ideo tu es opulentiſſima ſive ditiſſima ſecum, ut ita verò dici tibi poſſit illud Proverb. Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu ſupergreſſa es universas. Filia Agnes, filia Lucia, filia Cæcilia, filia Agatha, filia Catharina, & multæ aliæ filiæ, & multæ aliæ virgines ſanctæ & multæ animæ iuſtæ congregaverunt divitias virtutum & gratiarum, divitias meritorum & præmiorum; ſed Maria universis divitiis ſupergreſſa eſt excellentiſſimè universas.* Et cap. 19. *Supergreſſa*, inquit, *eſt Maria cunctas filias, ſupergreſſa eſt in natura, ſupergreſſa eſt in gratia, ſupergreſſa eſt in gloria universas filias, id eſt universas animas, & universas intelligentias angelicas.* A

Tertiò, Tertiò, S. Bernardinus tom. 2. concionum ſerm. 5. art. 3. cap. 10. dicit B. Virginem actu illo fidei & obedientiæ, quo angelo Chriſti incarnationem annuntianti aſſenſit, & alienationi ſeſe condignè diſpoſuit, ac de congruo meruit ut eſſet mater Dei, plus meruiſſe quàm meruerunt omnes angeli & Sancti in omnibus actibus ſuis, quia ſcilicet (ut explicat Suarius diſp. 22. ſect. 4.) eo actu meruit ſaltem de congruo eam dignitatem (maternitatem Dei) cui excellentior gratia & gloria quodammodo debebatur. Verba S. Bernardini hæc ſunt: *Si quis*, inquit, *conſideret ad tantum myſterium ſinelum virginei conſenſus terminum, clarè intelliget, quòd omnis dignitas & perfectio inclusa in hoc quod eſt eſſe matrem Dei, tam magna, quàm tanta comprehendantur in eo, quod quidem tranſcendit in merito in infinitum, quodquid aliud ſub Deo homine cogitari vel dici poteſt. Si igitur tormentum tam ineſtabilis fuit ſua merite proportionatus, oportet quòd meritoria perfectio huius conſenſus fuerit perfectioni ſui termini pariter proportionata.* Ex hoc principio hanc concluſionem infert: *Ex his igitur colligi poteſt, Virginem Beatam in conceptionis filii Dei conſenſu plus meruiſſe, quàm omnes ceteretunus, tam angelos quàm homines in cunctis actibus, meritis ac cogitationibus ſuis tempe amnes qui meruerunt, nihil aliud poterunt mereri, niſi ſecundùm varios ſtatus & gradus gloriam ſempiternam: hæc autem Virgo in illo admiranda conſenſu meruit tantalem feminis exſtitiem, dominium & primatum totius orbis, plenitudinem omnium gratiarum, omnium virtutum, omnium donorum, omnium beatitudinum, omnium fructuum ſpiritus, cunctarum ſcientiarum, interpretationes ſermonum, ſpiritus prophetiæ, diſcretiones ſpirituum, operationes virtutum: meruit ſecunditatem in virginitate, maternitatem filii Dei: meruit quòd ſit ſtella maris, porta cœli, & ſuper omnia quòd regina miſericordiæ nuncupetur, ac tales nominis reaſſequatur effectum. Vide meritò Proverb. ultim. de ipſa B. Virgine Salomon ait: Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu ſupergreſſa es universas.*

Quartò, Quartò, Patres docent B. Virginem gratia & gloria omnes omnino ſanctos homines & angelos, etiam Cherubinos & Seraphinos, longè ſuperare, ac nullam creaturam cum illa comparari poſſe; utpote quæ à ſolo creatore Deo ſuperatur. Ita D. Epiphan. in orat. de laudib. Virgin. *Solo Deo præpoſto*, inquit, *cunctis ſuperior exiſtit.* D. Gregor. lib. 1. Regum cap. 2. *Mons fuit beatiſſima Virgo, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem elatitatis ſuæ ſublimitate tranſcendit.* D. Damaſcen. ſerm. de nativit. Virgin. *Hodie*, inquit, *mundus ſalus exſtitit, exultate montes, hoc eſt cantine pradita natura, quæque ad ſpiritualis contemplationis faſtigium aſſurgitis; ſiquidem clariſſimus Dei mons paritur, mons, inquam, alle, qui collem omnem ac montem, id eſt angelorum atque hominum ſublimitatem exuperat.*

Quintò, Quintò, omnes conſentiunt B. Virginem ſicut gratia, ſic quoque dignitate & honore ſuperare omnes angelos, & homines; quia tota Eccleſia hos colit dulia, B. Virginem verò hyperdulia, quæ proximè accedit ad latriam, qua colitur Deus. Junge jam ſimul omnes honores, qui ſingulis angelis & hominibus debentur ac deferuntur, omnes erunt dulia, nec umquam pertingent, quantumcumque increſcant, ad hyperduliam B. Virgini debitam: quia hæc altioris eſt ordinis; quare omnes alias dignitates in unum conflatas tranſcendit, ſicut aurum dignitate tranſcendit omne argentum, & cœlum tranſcendit omnia elementa & corpora elementaria.

Ratio à priori. *Maternitas Dei quanta ſit dignitas.* Ratio à priori eſt, quòd B. Virgo colatur ut mater Dei: hæc enim cùm ſit dignitas immenſa, longè omnes alias tranſcendit, hinc ei honor pariter & cultus, qui ceteros omnes tranſcendat, debetur, Maternitas Dei enim eſt dignitas incomparabilis & incomprehenſibilis. Ipſa enim eſt conſanguinitas cum Deo, eaque proxima, ſumma & arctiſſima; quare per eam B. Virgo elevata eſt, facta quaſi ordinis divini, ut eumdem Deum habeat filium ſibi conſubſtantialem in humanitate, quem Deus Pater ſibi habet æqualem & conſubſtantialem in divinitate. Quare ſicut ei dicit Deus Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: ſic idem eidem dicere poteſt B. Virgo. Ipſa ergo præ ceteris omnibus proprie eſt *mater, filia, ſponſa Dei*, puta mater Dei Filii, filia unigenita Dei Patris, ſponſa Spiritus ſancti. Quid ergo quantumque eſt eſſe matrem Dei? Eſt eſſe matermita-

nitate quodammodo superiorem Deo est, parere & gignere Deum, eu D.o dare suam substantiam, suam essentiam, suum corpus, suam carnem & sanguinem; est habere jus maternum in Deum, velut suum infantem & prolem; est Deum habere sibi subditum ceu filium, ut Deus suam vocet genetricem suam, eam colat ut matrem, amet ut matrem, et obediat ut matri: rursus ut eam exornet illis doribus, & gratiis, quæ & matrem Dei & Deum filium decent: honor enim filii pendet ab honore matris. Quare sicut matrem regis, decet esse reginam tanto filio dignam: sic pariter Dei matrem decet esse Deo dignam. Sicut enim turpe esset regi habere matrem eo indignam, vilem & abiectam: sic pariter turpe esset, si Deus haberet matrem se indignam nec iis ornatam doribus quæ Deum decent. Hinc matris Dei decus obstupescens S. Bernardus exclamat homil. 1. super *missus est*: *Verimque stupori utrimque miraculum, & quòd Deus femina obtemperet, humilitati absque exemplo; & quòd Deo femina principetur, sublimitas sine facto.*

Dominil poteſt facere matrem ſuam Deo præſtantiorem quàm ea eſt?

Idipsum liquet rursum ex eo, quòd dignitas unionis hypostaticæ humanitatis cum Deo, in Christo sit planè immensa, quæ omnes omnium creaturarum dignitates & excellentias in unum conflatas longè superat: facit enim hunc hominem, putà Jesum, ipsi Deum. Huic autem unioni intimè, & proximè cooperata est B. Virgo, dum Verbum æternum è suis visceribus corporavit, & carne sua induit. Maternitas ergo ejus proximè accedit ad Verbi incarnationem. Unde sicut nihil hac unione, sic nec maternitate Dei quidquam præstantius, vel ab ipso Deo fieri potest, uti docet D. Thomas 1. p. q. 25. art. 6. ad 4. *Dicendum*, inquit, *quòd humanitas Christi ex hoc, quòd est unita Deo; & beatitudo creata ex hoc, quòd est fruitio Dei; & B. Virgo ex hoc, quòd est mater Dei, habent quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod est Deus, & ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis, sicut non potest aliquid melius esse Deo.* Ex quibus colligas, quòd, licet maternitas Dei, sicut & visio Dei, sit dos & dignitas entitativè & absolutè finita, utpote quæ recipitur in intellectu & natura creata, quæ cùm sit limitata & finita, doni infiniti non est capax; tamen obiectivè & respectivè sit infinita, quia scilicet utraque respicit tendiqueat in obiectum infinitum, quod est Deus. Hinc esse matrem Dei, in morali hominum æstimatione, & conceptu cenetur esse dignitas immensa: quare ita vocatur à S. Epiphanio, Anselmo, Damasceno & aliis, quia omnes alias dotes & dignitates quibuvis hominibus & angelis datas, longe transcendit, & à sola unione hypostatica Christo communicata superatur.

Gratia B. Virginis eſt gratia capitis.

Porrò etiamsi nec Christus gratiam, & gloriam angelis meruerit, nec illam eis B. Virgo impetrarit aut distribuerit, ut propriè angelorum mediatrix dici nequeat: hactenus tamen mediatrix eorum dici potest, quòd una sit in cælis Ecclesia, angelorum & hominum beatorum: quare cùm Christus & B. Virgo effecerint, ut ruinæ angelorum, lapsu dæmonum factæ per homines tarcirentur, unaque integra & plena, omnibus numeris perfecta, & beata Ecclesia triumphans ex utrisque conflaretur: hinc fit ut Christus angelorum mediator, & B. Virgo mediatrix dici queat, quia magnum eis bonum contulit, scilicet reipubl. & Ecclesiæ eorum laceræ redintegrationem, in leque gaudia mutua, quæ beatitudinem angelorum accidentalem mirè adaugent. Gaudent enim mirificè angeli de Apostolorum zelo & fructu de Martyrum invicta constantia, de angelica Virginum castitate, &c. atque eorum metira, triumphos, glorium & præmia sua æstimant pea commootionem charitatis, & Ecclesiæ. Hæc eoim facit, ut quod unius Beati est, id alterius quoque fiat, adeoque quisque beatus fruatur & gaudeat de bono alterius, perinde ac si id suum proprium que foret. Quare cùm omnes angeli simul, hanc suæ ruinæ per homines restaurationem mereri & impetrare nequiverint, sed id præstiterit Christus, & post perque Christum B. Virgo; hinc sequitur plus eam apud Deum gratia valere, plusque ab eo impetrasse, ipsis etiam angelis, quàm omnes angeli simul iuncti sibi impetrare potuerint, ac proinde B. Virginem tam gratia quàm gloria, omnes angelos simul sumptos transcendere & superare. Unde S. Anselm. ait per B. Virginem totum mundum esse erectum, & totam rerum naturam esse renovatam. Et B. Petrus Damian. ser. de Assumpt. ad illas *Electa ut sol*: *Electa*, inquit, *sed præelecta ut sol, quia sicut sol solus orbem illuminat, ne hæc sola solidiori lumine & angelos & homines illustrat.* Denique S. Bernard. *Maria*, inquit, *omnibus misericordiæ sinum aperuit, ut de plenitudine eius accipiant uni versi, peccator veniam, iustus gratiam, angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam.*

B. Virgo mediatrix angelorum quæ ratione?

Sextò: ex hac radice & fundamento omnia Virginis Deiparæ charismata, & privilegia profluunt, inter quæ graves Doctores, ut Franc. Suarez, Salazar & alii ecotent esse hoc quòd B. Virgo sua gratia suisq; meritis superet omnem omnium angelorum & hominum gratiam ac merita conjunctim seorsim sumpta, sed etiam adunata & in unum cumulum collecta, ut si in una bilancis lance ponerentur ista omnia, in altera verò solius Virginis; hæc illi præponderaret. Unde consequitur ipiam magis Deo esse gratam, dilectam & in pretio, quàm sint omnes homines, & angeli simul sumpti: quare ejus preces pluris valere apud Deum, quàm valeant preces omnium hominum & angelorum. Mater Dei enim dignior est ot exaudiatur à Deo, quàm sint omnes homines & angeli simul.

Preces B. Virginis efficaciores; precibus omnium Sanctorū. cur?

B. Virgo materfamilias Ecclesiæ.

Ratio à priori est dignitas maternitatis iam assignata, quæ planè hanc præcellentiam quasi iure suo deposcere videtur. Accedit, quòd, sicut materfamilias, qua talis, dignior est omnibus tois filiis, servis & ancillis simul sumptis, tamquam mater, caput & princeps totius familiæ: sic & B. Virgo à Christo constituta materfamilias suæ Ecclesiæ, omnibus ejus filiis & fidelibus, etiam simul sumptis dignior sit oportet. Unde S. Irenæus: *Quid est*, inquit, *quod sine Mariæ consensu non perficitur incarnationis mysterium? quia nempe vult illam Deus omnium bonorum esse principium.* Et S. Gregor. lib. 1. Reg. cap. 2. *Mons fuit beatissima virgo, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem electionis sublimitate transcendit.*

regina angelorum.

Insuper B. Virgo, quæ mater Dei, effecta est regina omnium angelorum & hominum, ut omnes ei te lubicete, ejusque se subditos imò servos profiteri, atque illam ceu dominam, principem & pleno iure reginam suam agnoscere debeant, imò gaudeant & optent. Atqui honor & dignitas reginæ superat omnes dignitates Ducum, Batonum, comitum illi subditorum, etiam simul sumptas, quia ea transcendens & altioris ordinis, ac par regiæ majestati. Ergo par ter B. Virgo, quia regina cæli & terræ, regia hæc maiestate superat omoes dignitates on nium angelorum & hominum, utpote sibi subditorum etiam adunatas, & in unum conflatas.

mediatrix fidelium.

Denique B. Virgo quia mater Dei, à S. Anselmo & Patribus vocatur, & revera est, mediatrix totius Ecclesiæ & omnium fidelium; quia ipia proximè cooperata est incarnationi Verbi, & consequenter redemptioni nostræ. Rursum per illam ceu matremfamilias, & mediatricem, Deus Martyribus distribuit fortitudinem, Virginibus castitatem, Apostolis zelum, Confessoribus particotam, Anachoretis austeritatem, Religiosis humilitatem, paupertatem, obedientiam; coniugibus continentiam & fidem coniugale, ac ceteris fidelibus suas dotes, virtutes & gratias cuique congruas & proprias. Quare hasce omnes ipia perfectiùs & eminentiùs in ese habeat oportet; sicut causa universalis, v. g cælum eminenter in se continet omnes perfectiones corporum elementarium, quas ipia caulat & producit, quare sicut cælum superat omnia terrena, ignis calore superat omnem calorem à se productum, & sicut sol suo splendore vincit & obscurat omnem lucem aeris & stellarum, utpote à se productam: sic pariter gratia, & consequenter gloria B. Virginis, topetat omnem gratiam, & gloriam fidelium omnium. Rursum sicut caput sensum, rationem, motum & directionem influens in cetera membra, sis omnibus etiam simul sumptis longè aotecellit (plus enim habet rationis & sapientiæ solum caput, quàm omnia membra simul sumpta) sic etiam gratia B. Virginis gratiam ceterorum omnium simul sumptorum præcellat oportet, quia est gratia capitis, quam proinde non sibi soli accepit, sed velut caput eamdem in ceteros fideles pro eorumque capacitate transfundit.

B. Virgo mediatrix fidelium.

Denique etiamsi nec Christus gratiam, & gloriam angelis meruerit, nec illam eis B. Virgo impetrarit aut distribuerit, ut propriè angelorum mediatrix dici nequeat: hactenus tamen mediatrix eorum dici potest, quòd una sit in cælis Ecclesia, angelorum & hominum beatorum: quare cùm Christus & B. Virgo effecerint, ut ruinæ angelorum, lapsu dæmonum factæ per homines tarcirentur, unaque integra & plena, omnibus numeris perfecta, & beata Ecclesia triumphans ex utrisque conflaretur: hinc fit ut Christus angelorum mediator, & B. Virgo mediatrix dici queat, quia magnum eis bonum contulit, scilicet reipubl. & Ecclesiæ eorum laceræ redintegrationem, in leque gaudia mutua, quæ beatitudinem angelorum accidentalem mirè adaugent. Gaudent enim mirificè angeli de Apostolorum zelo & fructu de Martyrum invicta constantia, de angelica Virginum castitate, &c. atque eorum metira, triumphos, glorium & præmia sua æstimant pea commootionem charitatis, & Ecclesiæ. Hæc eoim facit, ut quod unius Beati est, id alterius quoque fiat, adeoque quisque beatus fruatur & gaudeat de bono alterius, perinde ac si id suum proprium que foret. Quare cùm omnes angeli simul, hanc suæ ruinæ per homines restaurationem mereri & impetrare nequiverint, sed id præstiterit Christus, & post perque Christum B. Virgo; hinc sequitur plus eam apud Deum gratia valere, plusque ab eo impetrasse, ipsis etiam angelis, quàm omnes angeli simul iuncti sibi impetrare potuerint, ac proinde B. Virginem tam gratia quàm gloria, omnes angelos simul sumptos transcendere & superare. Unde S. Anselm. ait per B. Virginem totum mundum esse erectum, & totam rerum naturam esse renovatam. Et B. Petrus Damian. ser. de Assumpt. ad illas *Electa ut sol*: *Electa*, inquit, *sed præelecta ut sol, quia sicut sol solus orbem illuminat, ne hæc sola solidiori lumine & angelos & homines illustrat.* Denique S. Bernard. *Maria*, inquit, *omnibus misericordiæ sinum aperuit, ut de plenitudine eius accipiant uni versi, peccator veniam, iustus gratiam, angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam.*

FALSAX GRATIA, ET VANA EST PULCHRITUDO: MULIER TIMENS DOMINUM IPSA LAUDABITUR] Hebr. *mendacium gratia, & vanitas pulchritudo: mulier timens* (vel *timor*: utrumque enim significat Hebr. יראה *irah*, q. d. Cui est timor Domini, vel qui ita timet Dominum, ut videatur esse ipse timor) *Domini ipsa laudabitur*; Syrus, *mentitur decor, infructuosa est pulchritudo*, &c. R. Salomon, *mulier bene laudibus extollenda quod summa præcellat, cùm omnia sint quid inane, & merum mendacium*; *mulier re-* Vars. 30. Schin.

vè quæ Deum vereatur, hæc ſolùm laudibus eſt celebranda. Idem per mulierem hanc myſticè accipit S. Script. & legem Dei. Septuag. hîc variant: nam Vaticani habent, *fallaces gratiæ, & vanæ pulchritudo: mulier enim intelligibi benedicitur: timorem autem Domini ipſa laudet.* Quæ ultima videntur eſſe duplex verſio ejuſdem ſententiæ Hebraïcæ. Complut. & Regii, *mendaces gratiæ, & vanæ pulchritudo non eſt in te*, &c. S. Ambroſ. *fallaces* (S. Auguſt. *falſæ*) *gratiæ, & vanæ ſpecies: mulier prudens* (S. Auguſt. *ſapiens*) *benedicitur: timorem autem Domini ipſa laudet*: ſicque myſticè exponit, q. d. Vanæ ſunt virtutes ſine charitate, timor enim Dei filialis, eſt amor & charitas. Auctor Catenæ Græcor. ſic legit, ſicque myſticè explicat: *Mendaces gratiæ, & vanæ mulieris pulchritudo nulla eſt in te: mulier prudens apud omnes bene audit. Ipſa autem timorem Domini laudet & extollat. Multi inquit, ſunt artes & diſciplinæ exteræ ſapientiæ, quæ hominem ad ſe pelliciunt & diſtrahunt. Verùm divina ſapientia vera illa & ſalutaris pulchritudine armata, excellit omnes. Timorem autem Domini laudet, &c. Anima*, inquit, *quæ hanc ſapientiam adepta eſt, non ſe offerri, ſed Deum timeri & laudari, ut qui omnis cognitionis auctor & parens ipſe extiterit.*

Gratia quod à

Gratia eſt gratioſa venuſtas, ſive decor & concinnitas, B cum corporis, tum geſtuum & actionum, qua quis in habitu, inceſſu, ſermone & actione ita decorè ſe gerit, ut intuentium amorem ſibi conciliet, atque acceptus & gratioſus exiſtat: ſic feminæ benè educatæ ſolent eſſe gratioſæ in dicendo & agendo, omnique geſtu & habitu. *Pulchritudo eſt, bona illa concinnitas in compoſitione membrorum, floris inſtar ſuperinducti ſibi gratiam habens*, ait S. Baſilius apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 60. Pulchritudo in tribus ſita eſt: primò, in juſta corporis quantitate, qualitate, & complexione; ſecundò, in congrua membrorum proportione, tertiò, in grata coloris ſuavitate.

Pulchritudo in tribus ſita.

Senſus eſt q. d. Ceteræ mulieres laudem quærunt vanam ex ſua gratia, & laudari cupiunt à ſua pulchritudine; at hæc virago laudem veram aucuparur ex timore Dei. Vana enim dos & vana laus, eſt pulchritudo; at vera laus & vera dos laudanda, eſt timor Dei, ideoque ipſa præ ceteris reipſa laudabitur. Solent enim feminæ ponere ſuum decus gratia morum & pulchritudine corporum, tum noturali, tum arcitiria quam ſibi aſciſcunt, oblinendo faciem pupuriſſo, ceruſſa, aliiſque pigmentis, & fucis: item veſtiendo ſe byſſo, monilibus, catenis aureis, unionibus, armillis, ceteroque mundo muliebri. At omnis hæc gratia eſt fallax & vana, citoque tollitur & evaneſcit. Quocirca virago hæc decus ſuum ponit non in gratia & pulchritudine, ſed in timore Dei, qui manet in ſeculum ſæculi, atque Dei & angelorum gratiam & gloriam, laudemque æternam illi conciliat.

Secundò, q. d. Gratia, & pulchritudo corporea, quam adeò ambiunt homines, & feminæ, fallax eſt, & vana: vera enim gratia, & pulchritudo ſita eſt in virtute, quam affert timor Dei, illa enim pulchritudo corpus dumtaxat ornat: at hæc virtutis tam animam quàm corpus condecorat, ideoque præ illis ab omnibus laudari, & celebrari ſolet: virtus enim ſola eſt laude digna: unde à Poetis per metonymiam virtus vocari ſolet laus. Præclarè S. Gregor. Nazianz. apud Anton. in Meliſſa p. 1. capit. 60. *Pulchritudinem*, inquit, *exiſtima animi ornatum.* Et S. Chryſoſt. *Non in caſperis forma, ſed in moribus, & modeſtia pulchritudo ſita eſt.*

Nota. Gratia & pulchritudo vocatur mendax, falſa, fallax & vana: vel, ut nei voſius habent Hebr. mendacium ſive falſitas, & vanitas. Primò, quia brevis eſt & caduca, fugax & evanida: citò enim per ætatem, morborum, laborem, aliudve accidens deperit & evaneſcit. Mentitur ergo ſe eſſe rem realem & ſtabilem, cùm revera ſit umbratica & inſtabilis. Undè Poeta:

Pulchritudo vana. Primò.

Forma bonum fragile eſt, quantumque accedit ad annos
Fit minor, & ſpatio carpitur illa ſuo.

Sicut ergo radii ſolares, per vitrum rubrum tranſparentes apparent rubri, cum revera tales non ſint, ſed vitrum mentiatur eos eſſe rubros: & ſicut ſepulcra intus plena putoribus, vermibus & cadaveribus, extrinſecus mentiuntur ſe eſſe pulchra, putà alba, & aurea: ſic feminæ pulchræ, & coopertæ; ut meretrices, externo fuco mentiuntur ſe eſſe pulchras; cùm interiùs ſint plenæ ſordibus, putoribus intolerabilibus, ac morbis, & lue venerea quam amaſſis afflant, ut verè meretrix non ſit aliud, quàm ſepulcrum dealbatum, & caro ſpurca per cutem ſpeciosè tralucens. A

Secundò, quia gratia, & pulchritudo fallit, decipit & deficit ipſas feminas gratioſas, & pulchras, quia facit eas ſuperbas, morosas, intemperantes. Unde illud. *Secundò.*

Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formam.

Pulchræ enim cupiunt omnibus ſuam formam oſtentare, ideoque omnium concupiſcentias & teſtationes in ſe provocant. Unde Naso:

Lis eſt cum forma magna pudicitiæ.

quia formoſæ ægrè ſunt caſtæ: nam invenes & mœchi earum formæ inſidiantur. Hinc Ariſtippus philoſophus conſultus a quopiam, an uxorem ducere deberet, negavit, rationemque ſtrictè dicens: Vel duces deformem, vel formoſam; ſi deformem habebis *malè*, id eſt pœnam; ſi formoſam, habebis *non ſi*, id eſt communem multis. ita Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 34. Vide S. Chryſoſt. homil. de muliere & pulchritudine tom. 5. & homil. 50. in epiſt. ad Epheſ.

Quocirca legimus in Vitis Sanctorum, virgines & viragines cauſas petiiſſe à Deo, ut ab eis hanc illecebram pulchritudinis tolleret, ac ſeſe efficeret deformes, atque impetraſſe; alias oculos ſibi eruiſſe, naſos truncaſſe, vibicibus faciem deformaſſe, ut inceſtis tentationis anſam præciderent. Nam ut ait Leucippus apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 60. *Pulchritudo acuit ſibi vulnera, & per oculos in animam deſilit.* Et anonymus ibidem: *Eximia forma multis etiam cæmitibus ſenſit.* Ita S. Ebba Abbatiſſa Collingham menſis cœnobii in Anglia anno 870. Danis Angliam invadentibus, uteorum laſciviam effugeret, ſeſe cum omnibus monialibus naſo, & labro ſuperiore truncavit: quare Dani furentes ipſas cum cœnobio concremarunt: itaque pro virginitate martyrii lauream adeptæ ſunt, uti ex Matthæo Weſtmonaſterienſi refert Baron tom. 10. ad annum Chriſti 870. Sophronius, vel potiùs Joannes Moſchus, in Prato Spirit. cap. 60. narrat virginem ob oculorum pulchritudinem à juvene appetitam, effodiſſe ſibi oculos, eoſque juveni miſiſſe: quo viſo ille compunctus, ſæculum deſeruit, & probatiſſimus factus eſt monachus. Idem fecit Sanctimonialis quædam, de qua ſcribit Jacobus de Vitriaco Cardin. quæ adamata à principe, ob oculorum ſpeciem, eos ſibi evulſit, ac indico principi dedit mavit: *Habete*, inquit, *oculos quos deſideraſtis, modò meos cordis oculos intactos atque illeſos relinquat.* Quod exemplum poſt Vitriacum recenſet Vincentius Bellovac. in Speculo moral. libr. 1. p. 3. dict. 96. illudque in Anglia contigiſſe teſtatur; principem verò illum fuiſſe Richardum Angliæ regem, qui ſe monaſterium combuſturum minabatur, niſi ſibi Sanctimonialis adeò formoſa dederetur. C

Feminæ ſibi deformatos ſtudio caſtitatis.

Exemplo.

Tertiò, quia gratia, & pulchritudo fallit, & dementat mentes virorum, & juvenum, ut velut amentes illas inſanè adament, & velut effrænes equi ad equas adhinniant; itaque cum eis caſtitatem, ſanitatem, virtutem, conſcientiam, famam, cælum deperdant, ac feminini, & incesti fiant, mortemque præſentem, & æternam in gehenna ſibi æquè ac feminæ, quam adamarunt, accerſant: Huc facit illud Theophraſti, quod citat S. Hieron. li. 1. contra Jovinian. *Pulchra*, inquit, *ſitò adamatur: difficilè autem cuſtoditur quod plures amant: nihil tutum eſt, in quod totius populi vota ſuſpirant; alias forma, alias artificio, alius facetiis, alius liberalitate ſolicitat. Aliquo modo vel aliquando expugnator, quod undique inſeſſitur.* Et infrà: *Omnis quæramus circumſpecta & prudens cuſtodia, laditur.* D

Tertiò.

Quocirca quid eſt *gratia*, quid *pulchritudo?* Reſpondeant ſapientes tam Patres quàm philoſophi, quos citat Maximus ſerm. 44. Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 60. Stobæus p. 2. ſer. 66. & 63. & Tiraquell. l. 2. connub. num. 10. & ſeq. S. Hieron. *Pulchritudo eſt oblivio ætatis.* Socrates: *Pulchritudo eſt modici temporis tyrannis.* quod formæ gratia mox defloreſcat. Idem: *Formoſorum oſcula vitanda ſunt, quaſi anie malium morſus venenatorum.* Theophraſtus: *Pulchritudo eſt tacita deceptio*, quòd abſq; verbis perſuadeat. Euripides in Helena: *Pulchritudo eſt res infelix.* Xenophon li. de Amore: *Pulchritudo eſt ignis, qui tangentes uris, diſtantes inflammat.* *Eſt autem animæ cultus diſciplina, & mens ad prudentiam compoſita.* Petrarcha l. 1. de Remed. utriuſque fortunæ: *Pulchritudo eſt volucre munus fortunæ, diſcurſus alius ut non facilè vera diſcernat, nec virtutem ſequatur, nec in altum animo evolet.*

Pulchritudinis epitheta.

ut. Eſt beſtia domeſticus, raptor quietis, materia laboris, ſervimentum libidinis. Proclus lib. de Anima ait: *Anima deceptæ propter vera pulchritudinis ignorantiam, corporeas formas admirantur & deperunt.* S. Chryſoſt. epiſt. ad Theodor. lapſum: *Pulchritudo*, ait, *eſt gypſum ſepulcro inductum, id eſt phlegma ſanguine mixtum pulchrè per pellem pellucens.* Detrahe pellem, & videbis quàm putida ſubſit caro, quale ſtercorilinium ſit in ventre, quale phlegma per os, nares, oculos, &c. diſtillet. Omitto vomicas, gangrænas, carcinomata, flatus, fœtores, prædores.

Rurſum Bion apud Laertium lib. 4. cap. 7. *Forma*, ait, *bonum alienum*, ſentiens extra hominem eſſe, quod ipſe ſibi nec dare poteſt, nec rueri datum: animi bona verè noſtra ſunt. Theocritus: *Forma eſt oborientium detrimentum*, quòd grata quidem ſit aſpectui, ſed multorum incommodorum cauſa. Carneades: *Forma eſt regnum abſque ſatellitio*, quod formoſi impetrent quidquid volunt, nulla adhibita vi. Refert hæc Laert. libr. 5. capit. 1. & Stobæus ſerm. 63.

Iſocrates eos qui pulchrum habent corpus, animam autem malam, dicebat optimam habere navim, gubernatorem autem pravum. Æſopus: *Ne mihi formem*, ait, *ſed mentem aſpice.* Ita Maximus ſerm. 44. Alius: *Forma eſt flos inventa, qui defloreſcit in ſenecta.* Sicut roſa floret manè, marcet veſpere. Vide roſeum vultum iuvenis, eumque conſer cum rugis caniſque ſenectæ. Senece in Hippolyto.

Vt fulgor tenuis qui radiat genis,
Momento rapitur, nullaque non dies
Formoſi ſpolium corporis abſtulit.
Res eſt forma fugax.

Philo libro de Providentia: *Ob formoſitatem corporis*, ait, *ſe iactare, & laudes aucupari, mentis compos nemo poterit, quæ brevi adeò extinguitur tempore, at antequam floreſcas deflorviſſe videatur.* Denique S. Gregor. Nazianz. orat. 31. *Pulchritudo*, ait, *eſt temporis & morbo ludibrium*: nam ut ait Boetius lib. 3. de Conſol. proſa 2. *triduana febris ignicula poteſt diſſolvi.*

Pulchritudo corporis refert pulchritudinẽ animi.

Nota. Non negat Salomon pulchritudinem & gratiam eſſe decus viraginis, ſed tantùm aſſerit id eſſe fallax & caducum, cùm verum ſolidumque eius decus ſit ſapientia, & virtus, quam parit timor Domini. Ceteroqui forma corporis ſæpè index & ſpecimen eſt formæ animi. Quocirca Bartholomeus Capranus Mediolanenſis Archiepiſcopus idcirco ſe miniſtros forma præſtant. s quæſiviſſe dicebat, *quoniam turpes animi turpia corpora incolerem; improbitatem autem in egregio corpore varè compertam eſſe*, ait Æneas Sylvius lib. 2. de Geſtis Alfonſi unde illud.

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

Et illud Ovidii.

Pulchra verecundo ſuffundens ora rubore,

quæ eſt virgioum phlebritudo. Bion: *Forma*, inquit, *mulieres ornat, virum autem robur.* Menander. *Si natura decus mores exornent boni, duplo amore accedens capitur.* Plato: *Senſus omnes formoſus delectat.* Ariſtoteles: *Pulchritudine homines magis, quàm quavis epiſtola commendantur.* Plotarch. *Pulchritudo corporis opus eſt animæ, gratificantis ei deæ forma.* hæc & plura Stobæus ſerm. 65. Hinc S. Auguſt. l. 15. Civit. 22. aſſerit pulchritudinem eſſe donum Dei.

Vera pulchritudo eſt timor Dei.

Igitur damnat pulchritudinem aſcititiam, quam ſibi parant fœminæ phlebocoſmæ; naturalem verò formam non damnat, ſed fallacem & fugacem eſſe docet, ac ſi comparetur eum timore Dei & virtute, longè illi eſſe poſtponendam, cùm virtus ſit vera ſolidaque animi corporisque forma, & pulchritudo, uti docet S. Petrus epiſt. 1. c. 3. v. 3. & ſequ. ubi plura hac de re dixi; æquè ac Iſaiæ 3. ſub finem cap.

Exempla.

Notat hoc optimè B. Nonna mater S. Gregorii Nazian. de qua ipſe ita ſcribit orat. 19. *Illa eſt*, inquit, *quæ cum aliæ mulieres ob formæ elegantiam tam nativam, quàm fictam & aſcititiam gloriari atque animis efferri ſoleant; ipſa tentâ hanc animam quæ ſe anima & vinaque imagines ſive picturæ, ſive pro viribus repurganda, poſita eſt, pulchritudinem agnoſcebat: picturæ autem & arte quæſitæ ornatus ad ſcenicas mulierculas abiiciebat.*

Matrem ſapientem ſecuta eſt ſapiens filia S. Gorgoniæ de qua idem ita loquitur orat. 11. *Non illam aurum arte adoximan pulchritudinem elaboratum ornavit, non flane coma tum apparentes, tum ſubluentes, non crinium nodi & impoſturæ, pretioſum caput ſummæ cum infamia ſceleris efficientium, non circelluentis & pellucida veſtis magnificentiam, nec lapidum ſplendore*

A *gratia propinquum aurem coloramus, ac formas lumine circumfundentes, non picturam aroes & præſtigiæ, ac vilis & parvo conſtans pulchritudo, terrenumque ſidlor in contrarium fabricam, inſidioſiſque coloribus Dei ſigmentum obducens, & per honorem infamiam inuvens, ac divinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, ut adulterino pulchritudo naturalem imaginem, qua Deo ac futuro ævo ſervatur, ſurripias. Verùm cùm externus multus & varios mulierum ornatus cognitos habetat; nullum tamen moribus fuit, atq; intus conditæ ſplendore præſtantiorem agnoſcebat. Unus illi cubor placebat quem pudor affert, unus candor quem parit abſtinentia. Nam pigmenta & fucos, ac vivas tabulas, & fluxam formæ vernuſtatem ſcenicis & trivialibus relinquebat, quibuſque probrum ac dedecus eſt erubeſcere.*

Mulier timens Dеum ipsa laudabitur] à vera ſolidaque animi pulchritudine, quæ conſiſtit in timore Dei & virtute: virtus ergo ſola eſt laudabilis, ac vera laus decuſque viraginis. Septuag. vertunt, *timorem autem Domini ipſa laudet*, q. d. Laudent aliæ philocolmæ & vanæ ſuam gratiam & pulchritudinem genarum, oculorum, vultus, &c. at hæc cordata virago laudet timorem Dei, in quo omne ſuum decus formamque ſapienter collocavit. De

B hoc ergo glorietur, hunc celebret, hunc omnibus verbo & magis opere deprædicet, ut diſcant illum ſibi accerſere, ac relicta vana corporeæ pulchritudinis cura, illo ſeipſas longè ſpecioſiùs exornare.

Sapienter S. Bernard ſerm. 1. de S. Victore: *Quæ ſine virtute*, inquit, *eſt gloria, profectò indebita venit, præproperè affectatur, periculoſè capitur. Virtus gradus ad gloriam, virtus mater gloriæ eſt. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo, quam illa non parturivit: ſola eſt, cui gloria debetur iure, & ſecure impenditur.*

Ubi Nota. Virago hæc tantæ eſt ſapientiæ, virtutis, nominis & famæ, ut non tam ipſa laudetur a timore Dei, quàm ipſa eum laudet & commendet. Sic enim viragines & viri eminentes ſuo verbo & exemplo legibus, regulis & virtutibus dant pondus, auctoritatem, decus & laudem, ipſaſque aliàs à vulgo neglectas & parvi æſtimatas appretiant, auctorant & velut canonizant. ſic Chriſtus ſua auctoritate addidit pondus, auctoravit, & quaſi canonizavit paupertatem, humilitatem, patientiam, crucem, martyrium, quarum dignitas & pretium ab hominibus ignorabatur, imò quæ ut viles & ignobiles contemptui habebantur, quando ipſe ſemetipſum humiliavit & exinanivit formam ſervi accipiens, nateens to ſtabulo, reclinatus in præſepio, pauperem vitam agens, patiens opprobria, tormenta & mortem crucis, moriens in pat bulo. Unde eum ſecuti ſunt omnes Apoſtoli, Martyres, Confeſſores, Anachoretæ, Virgines, Religioſi. Hinc S. Bernard. ſer. 1. in Vigilia nativit. loquens de paupertate: *In terris*, ait, *abundat & ſuperabundat hæc ſpecies, & neſciebas homo pretium eius. Hanc itaque Dei filius concupiſcens deſponſat, ut eam eligat ſibi, & nobis quoque ſua æſtimatione faciat pretioſam. Adorna thalamum tuum Sion, ſed humilitate, ſed paupertate.* Sic B. Virgo auctoravit virginitatem, humilitatem, ceteraque virtutes, quando ipſa noluit eſſe mater Dei niſi perſiſteret virgo. unde virginitatis, nuncupato ejus voto, prima vexillum ſuſtulit, quod deinde toragmina virginum ſecuta ſunt: ſic Religioſi Doctores & gradu eminentes, auctorant Ordinis ſui diſciplinam, obedientiam, paupertatem, officia humilia, eiim ipſi ea obeunt, ac junioribus eadem obeundi exemplo præluceut.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis: *Fallax*, inquit, *gratia, & vana ſpecies mulieris, qui eſt charitatem non habet, nihil ſum, &c. Timorem autem Domini ipſa collaudat, ipſaque benedicitur: collaudas illud, unde benedicitur. Quid collaudat timorem Domini quæ perducta eſt ad ſapientiam. Initium enim ſapientiæ timor Domini. Timorem autem Domini ipſa collaudet, laboriioſa tot laudibus, inter tot ſcandala patiens, provida ad expectandum, fortis ad tolerandum, conſtans ad perſeverandum. Laboribus finitis, date illi de fructibus manuum ſuarum. Quid dare? Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum vobis paratum ab origine mundi.*

Allegor.

Rurſum hanc gnomen adaptes B. Virgini, quæ corpore fuit eximiè præclaro & pulchro, non feminea & illecebroſa, ſed gravi, decora, venerabili & auguſta pulchritudine, qualem præferunt imagines ejus à S. Luca depictæ, quas hic Romæ ſpectamus & veneramur. Eadem patet ex egregia phyſiognomia membrorum ejus, quam graphicè ex Epiphanio presbytero depingit Nicephor. li. 2. Hiſtor. c. 23.

B. Virgo pulchra ſima.

Ratio prima.

Ratio fuit prima, quia ipſa per miraculum à ſterilibus A ſenibuſque parentibus concepta, non tam parentum, quàm Dei, & Spiritus ſancti fuit opus: Spiritus ſancti autem opera tutiſſima perfecta, pulchra, eximia. Ita Albertus Magnus apud Dionyſ. Carthuſ. lib. 1. de laudibus Virgin. a. 3. *Quemadmodum*, inquit, *corpus Chriſti, quod Deus ſupernaturaliter per ſpiritum formavit, eſt perfectiſſimum atque pulcherrimum in natura, quoad fieri potuit ſecundùm ſtatum viæ; ſic corpus Virginis ad hoc immediate ordinatum fuit pulcherrimum ſecundùm ſtatum viæ, quod natura per ſe operans facere poteſt: ideo dicimus quòd, ſicut Chriſtus fuit ſpecioſus forma præ filiis hominum: ſic Virgo pulcherrima fuit inter filias hominum, & quòd ipſa habuit ſummum & perfectiſſimum, quod potuit eſſe in mortali corpore feminæ, ſecundùm ſtatum viæ operamo naturæ.* hæc Albertus.

Ipſe Dionyſ. ibidem art. 15. *A planta*, inquit, *pedis uſque ad verticem capitis, nihil penitus fuit in Virgine neque in corpore, neque in anima indecens, reprehenſibile, indecorum, imò totum fuit divinæ ſapientiæ formarium pulcherrimè, circumciſum ab omni ſuperfluitate, plenißimè ac ſpecioſißimè operatum. Nempè ſicut Chriſti humanitatem propter eius perſonalem cum Deo unionem, donis omni perfectione naturæ & gratiæ in termino ex* B *tellentiæ præfulgere: ita ipſius genitricis perſonam poſt unigeniti ſui humanitatem, opportebat in omnibus ſe ornari. Quoniam poſt hypoſtaticam in Deo coniunctionem, non eſt alia tam vicina, ut vino matris Dei cum Deo filio ſuo.* hæc Dionyſ. Idem art. 36. eaſtimat Virginis ſanctiſſimæ vultum ſplendore quodam illuſtrarum, ejuſque carnem ſuavem odorem ſpiraſſe.

Secunda.

Secunda, quia ipſa ceu mater formavit corpus Chriſti, quod fuit ſpecioſiſſimum, juxta illud pſal. 44. *Speciſous forma præ filiis hominum: diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* Chriſti ergo ſpecies & pulchritudo derivata eſt à ſpecie & pulchritudine matris: hanc enim magis à matre quam à patre trahere ſolent proles, utpote quæ in earum utero formantur ea ætatis vicibus; quare ſæpè proles ſolent magis matriſare, quàm patriſſare, magiſque matris lineamenta mores & geſtus, quàm patris referre, juxta illud: *Multum de patre decoris, Plus de matre ſocas.*

Tertia.

Tertia, quia interna mentis pulchritudo transfundebat ſe in corpus Virginis, quo fiebat ut divina ejus puritas, & ſanctitas luminoſa in facie radiaret. Simile de S. Antonio ſcribit S. Athanaſ.

Pulchritudo animæ B. Virginis.

Porrò ſi tanta fuit corporis B. Virginis pulchritudo, quanta fuit animæ & mentis: lege Cantica Cantic. & id videbis: illa enim in Canticis præ cæteris Eccleſiæ fidelibus deſcribitur & dipingitur. Unde illud c. 4. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Ratio à priori eſt, quòd ipſa fuerit thalamus Verbi ea ſe incarnati, atque conſequenter totius S. Trinitatis. Quid Dei throno pulchrius? Nam ut ait S. Auguſt. tract. 32. in Joann. *Sicut anima facit decus in corpore, ſic Deus in anima.* Et mox: *Decet ergo corporis animus, decet animi Deus.*

Rurſum animi decor in virtutum omnium ſplendore, ac divinæ gratiæ præſtantia conſiſtit: B. Virgo autem gratia & virtutibus omnes homines & angelos longè tranſcendit. Nihil ergo creatum in cælo & terra, illa ſunt nobilius, illa pulchrius.

Gemma Patrum.

Accipe nunc Patrum & Doctorum de utraque Virginis forma tenſa, & dicta. S. Gregor. Nazianz. in Tragœdia *Chriſtus patiens*, ſic de ea canit.

Ebur pudicæ tactus & pulcherrimas.
Atque venerandus prima, virgo vadens
Et parens Maria!

Et rurſum ex perſona chori:

O virgo forma quæ nitere tuorum
Potuit puella nobilis, quæ baiulans
Infantem in utero (ne ſis referri tuo Deum,
Theſaurum eodem baiulaſti maximum.

S. Ephrem orat. de Deipara, eam urnam pulcherrimam vocat, quæ cæli manna geſtat. Epiphan. orat. de laudib. Virg. eam his verbis compellat: *Quæ ſola Deo exoptio ſumptis ſuperior es filii, formoſior es ipſis Cherubim & Seraphim, & omni exercitu angelico.* Andreas Creteníi oratione de dormit. Deiparæ, his eam elogiis exornat: *Eximia pulchritudo de à Deo ſculpta, ſtatua vellè deſcripta, vivi archetypi imago.* Gregorius Nicomedienſis oratione de oblatione Deiparam ſic affatur: *O pulcherrima pulchritudo omnium pulchritudinum! à Dei genetrix pulcherorum omnium ſummum ornamentum.*

Richardus Victor. cap. 26. in Cantica B. Virgini dat puritatem angelicam, & vultum angelicum. S. Bonavent. in Litaniis ſic eam vocat, & invocat: *Sancta Maria feminarum pulcherrima.* Idem in Speculo: *Dicamus*, inquit, illud Cantic. 6. *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, à pulcherrima mulierum! & ecce ipſa reſpondens ſtatim dicit: Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus: ipſe candor lucis æternæ. Candidus quidem eſt divinitate, rubicundus autem humanitate; candidus quoque converſatione, rubicundus paſſione. Ecce quam pulcher fructus, propter hoc benè dicit de ipſa Auguſtinus: Pulcher in cælo, pulcher in terris: pulcher in Patre Verbum, pulcher in matre caro, & Verbum. hæc autem pulcherrima arbor Maria, non ſolùm habet pulcherrimum fructum ventris, ſed etiam pulcherrimos habet fructus mentis: de quibus Apoſtolus ad Galatas cap. 5 ſcribens ait: Fructus autem Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.*

Idem docent S. Antoninus 4 p tit. 15. cap. 22. Caniſius lib. 1. de B. Virgine cap. 13. Suarez tom. 3. in 3. part. diſp. 2. ſect. 2. Barradius libr. 6 cap. 9. Denique S. Brigitta in ſerm. angel. cap. 13. *Quemadmodum*, inquit, *Deus & angeli de Virginis anima tanquiſtate gratulabantur in cælo, ita etiam gratiſſima ejus corporis pulchritudo omnibus eam cernere cupientibus utilis fuit & conſolatoria in terris.* Et lib. 3. poſt interrog. 9. Chriſtus Dominus ſingula ſuæ genitricis membra diſlaudat, & myſticè eorum pulchritudinem declarat. Et lib. 1. cap. 51. matri ſuæ hæc dixiſſe perhibetur: *Angeli conſiderant alter alterius pulchritudinem & pulchritudinem omnium animarum, & omnium corporum admirantur; ſed anima tua pulchritudinem videns eſſe ſuper omnia quæ creata ſunt, & corporis tui benefactem exiſtere omnes homines qui creati ſunt, & ſi omnes angelos, & omnia quæ creata ſunt, ſatellites pulchritudo tua.*

Addit S. Ambroſ. libr. de Inſtit. virg. cap. 7. loquens de Deipara: *Tanta*, inquit, *erat eius gratia, ut non ſolùm in ſe virginitatis gratiam ſervaret, ſed etiam hanc quos viſeret incorruptionis ſuæ conſortes faceret: viſitavit Joannem Baptiſtam, nec immeritò manſit integer corpore, quem in uterus matris adhuc eius quodam ſuæ præſentiæ, & integritatis unguento Dominus mater exercuit.* Alenſis 3. part. ſuæ Theolog. q. 9. num. 2. art. 5. *Beata Virgo*, inquit, *ſua aſſumptione ſenſum motus rationis.* S. Thom. in 3. part diſt. 3. q. 1 art. 3. quæſtiunc. 1. ad 4. *Gratia*, inquit, *ſanctificationis in B. Virgine non tantùm repreſſit in illa motus illicitos, ſed etiam in eis efficacem habuit; ita ut, quantus eſſet pulchra, à nullo unquam potueris concipere.*

Denique Rupertus lib. 3. in Cant. in illud cap. 4. 8. *Quàm pulchra es amica mea! ſeptiformi columnarum*, ſeptem Deiparæ virtutes in ſeptem corporis membris ſignificatas eſſe animadvertit; propter quas à ſponſo laudatur, & formoſa ab angelis & hominibus iure optimo reputatur: *O pulchritudo*, inquit, *admirabilis, quam ſic admiratus & collaudat pulcherrimus amator pulchritudinis; ſeptem præconiis conſideravit oculos, ſeptem naſum, labia, genas, collum & ubera, & præſingulis dilectis ſingulo decantavit digno collaudationis capitula: laudatur in oculis ſimplicitas, in capillis ſagitationum tuarum mansuetia, in dentibus innocentia, in labiis doctrina, in genis verecundia, in collo humilitas, in uberibus tuis admirandum in fœcunditate virginitas.*

S. Dionyſius B. Virg. ſanctè deam ſenſuiſſe.

Quocirca S. Dionyſ. Areopag. converſos à S. Paulo, ab eoque miſſus ad B Virginem, ejus confeſtim aſpectu tanta eſt ſuavitate perfuſus, tantaque admiratione correptus, ex ea quam in Virgine pluſquam mortalem perſenſit dignitatem; ut, niſi a magiſtro Paulo (nam ſic ad eum ipſe ſcripſit) fuiſſet de veritate informatus, deam procul dubio exiſtimaſſet, ac pro dea habuiram adoraſſet. Tanta erat univerſæ Eccleſiæ de B. Virgine opinio, ea de ejus virtute concepta eaſtimatio, utpote quæ vel ipſo vultu Dei matrem præ ſe ferret digniſſimam, omneſque quæ ſe intuentes ſua componeret majeſtate, interneſque affectus miris modis mitigaret. Circumfertur hac de re epiſtola S. Dionyſii ad S Paulum, quam tecitat noſter Chriſtoph à Caſtro in Hiſt. Deipare c. 9. in qua inter cetera ſic ait: *Ducitur ſuit ad Deiformem præſentiam altiſſimæ Virginis, & tam me immenſus divinus ſplendor circumfulſit exterius, & plenius irradiavit interius, ſanta etiam in me omnium odramentorum ſuperabundavit fragrantia, ut nec corpus infelix, neque ſpiritus, poſſe totius ac tanta æternæ felicitatis infignia ſuſtinere. Defecit cor meū defecit & ſpiritus, tanto gloriæ majeſtatis oppreſſus. Teſtor, qui aderat in*

Vir-

Virgine Deum, ſi ſua divina concepta mente non me docuiſſent hanc ego veram Deum eſſe credidiſſem: quoniam nulla videri maior eſſe poſſet gloria Beatorum, quàm felicitas illa, quam ego infelix nunc, tanto verò felicitſſimus deguſtavi.

Vers. 31. Thau. DATE EI DE FRUCTU MANUUM SUARUM, ET LAUDENT EAM IN PORTIS OPERA EIUS] Aquila, *laudabuntur eam in portis opificia ejus*; Septuag. Vatican. pro *manuum* habent, *labiorum*: *Date*, inquiunt, *ei de fructu labiorum ſuorum*. Verùm Regii, Complut. S. Ambroſ. S. Auguſt. & auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. legunt *manuum*, non *labiorum*, hæcque videtur prima & ſincera Septuag. verſio. Reſpondet enim Hebræo & Vulgatæ, ac Aquilæ, Symmach. & Theodot: qui conſtanter vertunt *manuum*. Quare Septuag. vertunt, χειρῶν, id eſt *manuum*, quod deinde à ſcribis deflexum videtur in χειλέων, id eſt *labiorum*.

Senſus ergo eſt, q. d. Cùm virago hæc manibus ſtrenua, tot opes ſibi & familiæ pepererit, digna nunc eſt ut iis perfruatur. Date ei ergo bibere vinum delicatum, quod protulit vinea quam ipſa plantavit: date illi veſtem byſſinam & purpuream: veſtite illam ſindone, quam ipſa manibus ſuis filavit & texuit: mentam opiparam illi inſtruite ex anno B na omnigena & pretioſa, quam ipſa ſuo labore comparavit: gaudeat ſuppellectile aurea & argentea, qua ipſa domum ſua induſtria adornavit. Scriptum eſt enim: *Labores manuum tuarum manducabis; beatus es, & bene tibi erit*, pſalm. 127. 2.

Secundò, Aben Ezra: *Date*, inquit, *ſeilices laudes ei*: id eſt laudate eam, juxta illud, *Date Domino Deo veſtro gloriam*, Jerem. 13. 16. & *Date gloriam laudi ejus*; pſalm. 65. 2. Sic ſenſus erit, q. d. Date laudem operibus ejus, quæ manibus operata eſt, imò ipſa ejus opera laudent eam in portis, cotam cœtu magiſtratus pupuliqne totius.

Si cum Septuag. Vatican. pro *manuum*, legas, *labiorum* ſenſus erit, q. d. Date, id eſt offerte, ei fructum ſermonum ſuorum, quibus ſuos ad Dei timorem, prudentiam & probitatem inſtruxit: offerte illi proles, ſervos, ancillas, &c. ejus inſtructione benè moratos, probos, induſtrios, ut de iis velut fructibus ſuis gaudeat, ac propter illos ipſam laudate & celebrate. Rurſum orationis, rectæque loquendi & ſermocinandi copiam ab illa petite & accipite, ait auctor Catenæ Græcor. Aut, q. d. Hæc virago labiis ſuis non eſt abuſa ad convicia, jurgia, rixas, ſed bene iis uſa ad Dei laudem & proximorum utilitatem: nulli detraxit, ſed de omnibus honeſte locuta eſt; nulli maledixit, ſed omnibus benedixit. Ergo ſimili modo nullus de ea malè loquatur, omnes eam laudent, omnes eam benedicant nemo maledicere, aut malè de ea loqui audeat.

ET LAUDENT EAM IN PORTIS OPERA EIUS] q. d. Jactens alii patrum & avorum facta, opes, decora, ab iiſque ſe laudent: at heroina hæc ſua, non aliena promit, ab iiſque ſe laudabilem efficit. Nam cùm ſit gravis, modeſta & verecunda, de ſe modeſtè ſentit, nec ipſa verbis ſe jactat: ſed opera ejus ſtrenua & magnifica, ipſa etiam tacente, loquuntur ejus laudes; idque non tantùm domi, ut ex iis laudetur à domeſticis; ſed etiam *in portis*, id eſt palàm & in publico magiſtratus judicumque conſeſſu, ubi viri ſapientes & nobiles ejus opera heroica admirantes celebrant, & laudibus in cælum vehunt; idque tum ad ejus laudem & gloriam, tum ad aliorum exemplum, ut ejus laus ceteris ſit ſtimulus ad virtutem.

Septuag. eodem ſenſu vertunt, *& laudatur in portis vir eius*, q. d. Judices & principes populi, qui in portis more priſco conſidere ſolent, laudant & ſælicem prædicant ejus D virum, qui talem uxorem & viraginem nactus ſit, quæ tot bonis, opibus fama & gloria ipſum, totamque ipſius familiam cumularit.

Allegor. & Anagog Eccleſia & anima ſancta audiet in hora mortis, & in die judicii à Chriſto judice, & à ſanctis angelis: *Date ei de fructu manuum ſuarum*; ſcilicet, date ei mercedem & gloriam pro merito heroicorum operum quæ manibus operata eſt. Ita Salonius: *Hæc*, ait, *ſunt verba Chriſti dicenda ad angelos in die judicii: date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera ejus?* ut ſcilicet in portis cæli inſcribantur ſortia ejus facinora, quæ æternam ejus laudem omnibus cæli incolis perpetuo repræſentent, ut ipſi illa Deumque in illis perpetim laudent & celebrent. Ejus victoriæ & trophæa quæ tetulit de mundo, carne, diabolo inſulpantur valuis paradiſi, velut perennia virtutis & fortitudinis ejus,

Opera in cælo laudant Beatos, quarationes?

A Deique gratiæ encomia.

Imò ſicut Chriſtus in cælo ſervabit ſacra ſuæ paſſionis & vulnerum ſtigmata, ſic & Sancti ibidem ſuas oſtentabunt vibices & cicatrices, quaſi perennes Dei ſuique laudes & præconia. Ibi craticula ignea laudabit S. Laurentium, ſagittæ S. Sebaſtianum, crux S. Andream, &c. Ibi enim quemque laudabunt non verba, ſed verbera; non dicta, ſed facta, non linguæ, ſed manus & operæ.

Hoc cogita ò Chriſti athleta, dum arduum opus aggrederis, cùm dura ingruit tentatio, perſecutio, morte martytium. Propone tibi æternam laudem & gloriam, quam ſi illud ſuperes, conſequeris; labor & dolor brevi tranſibit, ſed merces & gloria ejus perennabit in omne ævum; laudabunt te Deus, angeli & cælites univerſi quòd teipſum viceris, quòd mundum calcaris, quòd tormenta ſuperaris, *Momentaneum enim & leve tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatus in nobis*. Unde S. Gregor. lib. 6. Moral. c. 15. cujus titulus eſt: *Dies judicii eſt pertæ regni. De his portis*, inquit, *Salomon itaque dicit: Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius. Tunc quippe ſancta Eccleſia de fructu manuum ſuarum accipit, cùm eam ad percipienda cæleſtia laboris ſui retributio attollit. Tunc eam ſua opera in portis laudant, quando mius membris in ipſo regni aditu dicitur: Eſuriai & dediſtis mihi manducare, ſitini, & dediſtis mihi potum, hoſpes eram & collegiſtis me; nudus, & cooperuiſtis me. Filii igitur huius ſtulti ante portam tlati ſunt ſed in porta conterentur, quia imitatores huius ſæculi in præſenti vita ſuperbiunt, ſed in ipſo regni aditu æterna animadverſione feriuntur.* Accedit Beda: Date, inquit, ei mercedem in cœlo, quia fructum ſpiritus proferre ſatagit, ſcilicet charitatem, gaudium, pacem, benignitatem, modeſtiam, continentiam, fidem, patientiam.

Audi S. Ambroſ. in hunc Proverb. locum, & S. Auguſt. ſerm. 45. de Diverſis: *Laudatur in portis vir eius. Portus noſtrorum laborum eſt videre Deum, laudare Deum. Hoc docet Ioannes in Apocalyſi, dum beati in regna cælorum ſe mutuò invitantes, dicunt: Gaudeamus & exulte mus & demus gloriam Deo. Non ibi dicitur, Labora veſti ſervas, veſti teipſam, orna te purpura, da eſcam ancillis. attende ne extinguatur lucerna, ſollicita eſto, furge de noctibus, aperi manum pauperi, traiice de cælo in ſuſum: non erunt opera neceſſitatis; ubi nulla indigentia, non erunt opera miſericordiæ, ubi nulla miſeria.* C *Non enim fragis pauperi panem, ubi nemo meadicat non ſuſcipis peregrinum, ubi quilibet in patria quieſcis. non viſitas egrotum, ubi omnes perpetua potiuntur ſanitate, non veſtis nudum ubi cunctis æterna veſtiti ſunt luce; non mortuum ſepelis, ubi omnes ſine termine vivunt.* Subjicit quale erit in beato otio Sanctorum negotium. *Nec tamen ipſa non agenda requieſcimus. Quid ergo facies? Dicit Propheta: Vt videam voluptatem Domini: videbis quam deſiderabili, eumq; laudabis indeficienter. Hunc recipies finalium. Tunc poteris illa una, quam poſciſti dicens: Vnam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ. Tunc mors ultrà non erit, neq; inctus neq; dolor. Tunc lætus, exultatio & gaudium comprehendet, & fugiet dolor, & criſtitia & gemitus. Tunc erit Deus omnia in omnibus. Tunc laudabitur in portis vir eius; quia beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te, qui vivit & regnat in æternum. Amen.*

Pſal. 26.

Ibidem.

Apoc. 22.

Iſ. 35.

1. Cor. 15.

Pſalm. 83.

Hæc omnia facile eſt adaptare B. Virgini, quæ tranſcendentium laborum & dolorum ſuorum fructum & gloriam præ omnibus Sanctis & Angelis percipit in cælo, ibique ob heroica ſuæ humilitatis, patientiæ, charitatis, &c. opera laudatur ab angelis & cælitibus omnibus. Audi S. Joan. Damaſcen. orat. 2. de Dormit. B. Virginis loquentem de aſſumptione in cælum. *Hodierno*, inquit, *dei timorem agunt Angeli plaudunt Archangeli, Virtutes concelebrant, Principatus exultant, Poteſtates lætantur, Dominationes gaudent, Throni feſtum diem agunt, Cherubim laudibus efferunt, Seraphim ut laudent gloria officiunt; nec minùs ipſi gloria affluuntur, cùm gloria cælitet. parent gloriam tribuant.* Et poſt nonnulla aſſerit, angelos omnes dormitioni Virginis interfuiſſe: *Quantumcumque enim*, inquit, *ſummo regi aſſunt, illius tamen matrem, & omnibus rebus conditis excellentiorem ſtipare aportebat.* Idem orat. 1. de Nativit. alloquens S. Joachim & Annam: *Vos*, inquit, *angelis ſuperiorem, nunc autem angelis dominantem ſiliam exuliſtis.* S. Athanaſius ſerm. de Deipara: *Beatam*, inquit, *te prædicant omnes angelorum & terreſtrium hierarchiæ, quin & in cælis benediceris, & in terris beata prædicaris.* Et ſingularum hierarchiarum benedictiones, quibus eam celebrant

B. Virgine ut laudent gloria officiunt

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ HOC IN OPERE EXPLICANTUR VEL ELUCIDANTUR.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam innuit, litteræ addita reſpondent litteris intercolumnalibus: ſicubi unicus tantùm eſt numerus, eum ad priorem referri ſignum eſt.

EX GENESI.

Cap. 1. v. 1. In principio creavit Deus cœlum & terram pag. 136. col. 2 lit. a.
2. v. 7. Factus eſt homo in animam viventem. 238. 2. c
4. 1. Poſſedi hominem per Deum. 66. 2. b 136. 1. a
v. 24. Septuplum ultio dabitur de Cain. 110. 1. c
5. v. 2. Maſculum & feminam creavit eos. 349. 2. a
11. 27. Thare genuit Abram, Nachor & Aran. 66. 1. a
13. 9. Ecce univerſa terra coram te eſt. 280. 2. d
22. 2. Tolle filium tuum unigenitum. 65. 1. d
40. 22. Filius accrescens Joſeph, filius accrescens. 450. 2. b.
41. v. 40. Ad oris tui imperium cunctus populus obediet. 511. 2. d
43. 6. In meam hoc feciſtis miſeriam, ut indicaretis ei & alium vos habere fratrem. 336. 2. d

EX EXODO.

Cap. 5. 21. Fetere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone. 173. 1. a
22. 16. Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua. 115. 2. b. d
20. v. 7. Nec enim habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini frustra. 108. 2. a 366. 2. a

EX DEUTERONOMIO.

Cap. 10. 12. Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi ut timeas Dominum? 83. 1. c

EX LIBRO JOSUE.

Cap. 24. 14. Nunc ergo timete Dominum, &c. 83. 1. c

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. 12. v. 3. Poſui animam meam in manibus meis. 360. 1. d

EX LIBRIS REGUM.

Lib. 1. cap. v. 1. Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis. 341. 2. c
19. 9. Factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul. 306 2. b
22. 23. Si quis quæſierit animam meam, quæret & tuam. 608. 2. b
26. 9. Quis extendet manum in chriſtum Domini, & innocens erit. 203. 1. c
Lib. 2. cap. 3. v. 29. Non deficiat de domo Joab tenens fuſum. 668. 2. d
21. 17. Non extingues lucernam Iſrael. 406. 1. d
Lib. 3. c. 4. v. 5. Azarias erat ſuper eos qui aſſiſtebant regi. 469. 1. d
4. 29. Dedit quoque Deus Salomoni latitudinem cordis quaſi arenam maris. 3. 2. c

EX LIBRO I. PARALIPOMEN.

Cap. 3. 5. Porro in Jeruſalem nati ſunt ei filii Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethſabee filia Ammiel. 63. 2. a
29. 1. Salomonem filium meum unicum elegit Deus. 65. 2. d

EX LIBRO TOBIÆ.

Cap. 12. v. 7. Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei revelare honorificum eſt. 519. 1. c

EX LIBRO JOB.

Cap. 1. v. 1. Vir ſimplex & rectus. 363. 1. c. 394. 2. d
5. 19. In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum. 210. 1. c
20. v. 11. Oſſa ejus implebuntur vitiis adoleſcentiæ ejus, & cum eo in pulvere dormient. 552. 1. b
℣. 26. Tenebræ abſconditæ. 367. 2. a
28. v. 25. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura. 282. 1. d
29. v. 3. Quando ſplendebat lucerna ejus ſuper caput meum. 406. 2. b
34. v. 7. Bibit ſubſannationem quaſi aquam. 548. 2. b. c
38. 37. Conceptum cæli quis dormire faciet? 146. 1. d
40. 10. Ecce, Behemoth, quem feci tecum. 27. 1. b
v. 14. Ipſe eſt principium viarum Dei. 236. 1. b

EX LIBRO PSALMORUM.

Pſal. 1. 6. Novit Dominus viam juſtorum. 218 2. b
5. 13. Domine ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. 223 2. b
11. 9. In circuitu impii ambulant. 557. 1. b
11. 17. Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum. 185. 1. a
13. 1. Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. 628. 1. d
v. 2. Ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. 3. 71 c
v. 3. Contritio & infelicitas in viis eorum, viam pacis non cognoverunt. 348. 1. d
13. 3. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt. 100. 2. a
16. 10. Adipem ſuum concluſerunt. 203. 1. e
17. 16. Cum ſancto ſanctus eris, & cum perverſo perverteris. 230. 2. d
v. 28. Quoniam tu populum humilem ſalvum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. 446. 1. a

v. 27.

v. 27. Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. 416. 1. d
18. 8 Lex Domini immaculata. 627. 2. b
21. 21. De manu canis unicam meam. 65. 2. c
24. 14. Firmamentum est Dominus omnibus timentibus eum. 61. 2. b
26. 8. Faciem tuam Domine requiram. 617. 2. 2. b
30. 16. In manibus tuis sortes meæ. 319. 2. d 617. 2. d
31. 4. Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina. 337. 2. c
35. 4. Noluit intelligere ut bene ageret. 327. 1. c
36. 1. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. 62. 1. b
v. 16. Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas. 303. 1. 2
37. 10. Domine ante te omne desiderium meum. 280. 2. d
39. 7. Aures autem perfecisti mihi. 528. 2. 2
v. 9. Legem tuam in medio cordis mei. 37. 1. d.
40. 1. Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. 327. 1. c
43. 19. Non recessit retrò cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua. 623. 2. c
44. 1. Eructavit cor meum verbum bonum. 631. 2. b
48. 7. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur. 84. 2. b
50. 12. Cor mundum crea in me Deus. 136. 1. d
52. 6. Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. 617. 1. c
52. 9. Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. 255. 1. 2
61. 10. Mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant. 393. 1. 2
67. 5. Iter facite ei qui ascendit super occasum. 67. 2. b
v. 17. Montes coagulati. 567. 2. 2
v. 19. Accepisti dona in hominibus. 119. 1. c
68. 11. Factus sum illis in parabolam. 55. 1. 2. d
75. 5, 4. Honorabile nomen eorum coram illo. 341. 1. c
72. 6. Operti sunt iniquitate & impietate sua. 116. 1. 2
73. 15. Tu siccasti fluvios Ethan. 239. 2. d
85. 11. Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. 65. 2. b
88. 15. Justitia & judicium præparatio sedis tuæ. 11. 1. d
80. 4 20. Eloquium Domini inflammavit eum. 628. 1. d
109. 3. Tecum principium in die virtutis tuæ. 307. 1. 2 18. 2. d 117 1. 2 147. 2. d
Ibid. In splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. 72. 2. 2
121. 9. Justitia ejus manet in sæculum sæculi. 421. 2. c
115. 5. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. 419. 1. 2
118. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. 504. 2. c
v. 109. Anima mea in manibus meis semper. 306. 1. d
v. 140. Ignitum eloquium tuum vehementer. 627. 2. d
123. 3. Fortè vivos deglutissent nos. 23. 2. 2
127. 3. Filii tui sicut novellæ olivarum. 214. 2. b
136. 7. Memor esto Domine filiorum Edom, in die Jerusalem, qui dicunt, Exinanite usque ad fundamentum ea. 506. 1. 2
139. 12 Vir linguosus non dirigetur in terra. 195. 1. c
141. 5. Non est qui requirat animam meam. 608. 2. c
142. 7. Ne avertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. 670. 1. 2
143. 5. Tange montes, & fumigabunt. 402. 2. c

EX PROVERBIIS.

Cap. 16. 1. Hominis est præparare animam. 149. 2. c
25. 1. Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Juda. 2. 1. b

EX ECCLESIASTE.

Cap. 3. 20. Omnia pergunt ad unum locum. 445. 1. 2

EX CANTICIS.

Cap. 1. 3. Memores uberum tuorum. 89. 2. c
2. v. 5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo. 572. 1. b
4. 4. Sicut turris David collum tuum. 156. 2. c
4. 8. Una est matris suæ, & electa genitrici suæ. 65. 2. c
v. 8. Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. 357. 2. d 155. 1. d
8. 1. Ut invenirem te foris. 216. 2. d
v. 12. Vinea mea coram me est. 280. 2. d

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 8. 3 Doctrix enim est disciplinæ Dei, & electrix operum illius. 3. 2. c

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 5. 3. Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. 110. 1. c

EX ISAJA.

Cap. 7. 14. Ecce virgo concipiet. 641. 1. b
8. 1. 2. Lignea est timonium, figura legem. 62. 1. 2. d
40. 10. Opus illius coram illo. 280. 2. d
45. 6. Ego Deus formans lucem, & creans tenebras. 136. 1. d
49. 23 Erunt reges nutritii tui, &c. vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem, &c. 572. 1. c
58. 6. Dissolve colligationes impietatis. 483. 1. 2
59. 4. Non est qui invocet justitiam. 611. 2. c
60. 7. Offerentur super placabile altari meo. 253. 2. b

EX JEREMIA.

Cap. 1. 10. Constitui te hodie super gentes, ut evellas, & destruas, & dispergas. 35. 1. d
50. 23. Quomodo confractus est malleus universæ terræ. 387. 2. c
51. 10. Perdam lumen lucernæ. 406. 1. c

EX DANIELE.

Cap. 2. 9. Quòd interpretationem fallacem & deceptione plenam composueritis. 323. 2. 2
9. 24. Impleatur visio & prophetia. 613. 1. 2

EX OSEE.

Cap. 2. 13. Visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur inaure sua, & monili suo. 528. 1. d
4. 2 Maledictum & mendacium & furtum & adulterium inundaverunt. 102. 2. c
4. 3. Et pisces maris congregabuntur. 244. 1. d
6. 6. Misericordiam volui, & non sacrificium. 127. 2. c
7. 1. Quia perati sunt mendacium. 102. 2. c
12. 1. Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum. 170. 1. d
Ibid. v. 8. Dives effectus sum, inveni idolum mihi, omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem. 638. 2. b

EX AMOS.

Cap. 1. 9. Super tribus sceleribus, & super quatuor. 634. 2. c

EX ABDIA.

v. 12. Non magnificabis os tuum in die angustiæ. 664. 2. d

EX HABACUC.

Cap. 1. 10. Tyranni ridiculi ejus erunt. 195. 2. d
v. 13. Quare taces devorante impio justiorem se? 411. 1. b
3. 14. Sicut eius qui devorat pauperem. 411. 2. b

EX ZACHARIA.

Cap. 1. 4. Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. 149. 1. d

SACRÆ SCRIPTVRÆ

EX MALACHIA.

Cap. 1. 3. Esau odio habui. 262.2.c

EX S. MATTHÆO.

Cap. 6. 3. Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. 76.2.a
vers. 9 Sanctificetur nomen tuum. 361.1.c
vers. 11. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 630.1.a
vers. 34. Sufficit diei malitia sua. 279.2.c 336.2. d 618 1.c.
7. 6. Nolite sanctum dare canibus, neq; mittatis margaritas vestras ante porcos. 158.2.a
vers. 23. Numquam novi vos. 254.2.b
10. 16. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. 14.1.d
25. 29. Omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur. 133.2.d
26. 69. Petrus sedebat foris. 116.1.d

EX LUCA.

Cap. 1. 37. Non erit apud Deum impossibile omne verbum. 238. 2. c
v. 48. Respexit humilitatem ancillæ suæ. 129 1.c
15. 6. Convocat amicos & vicinos, dicens. 573.2.a

EX JOANNE.

Cap. 1. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. 136.2.a
vers. 4. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. 308.1.c
vers. 14. Gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre. 135. 2. b
2. 19. Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 133.1.d
8 44. Quia mendax est, & pater ejus. 386.2.b
12. 25. Qui odit animam suam in hoc mundo. 261.1.c
17. 11. Pater sancte serva eos in nomine tuo. 338. 1. d. 679. 1. c.
19. 40. Ligaverunt ipsud in linteis cum aromatibus. 679.1.a

EX ACTIS APOSTOLORUM.

Cap. 24. 12. Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem. 351.1.d

EX EPISTOLIS S. PAULI.

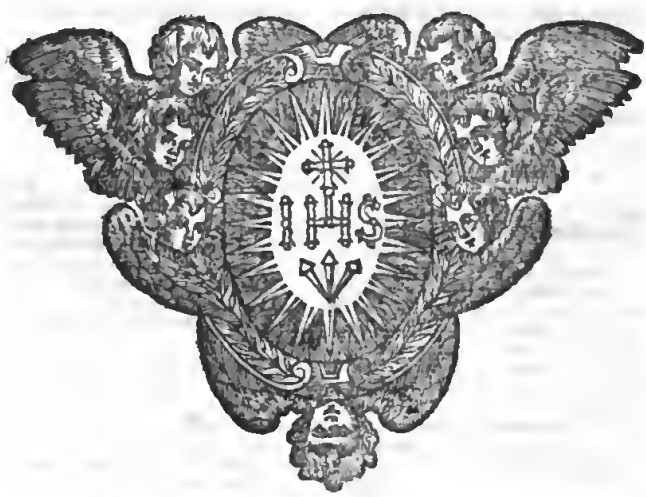
Rom. c. 8. 24. Spes quæ videtur, non est spes. 238.1.a
1. Cor. c. 6. 7. Delictum est in vobis, quòd judicia habetis inter vos. 358.2.a
Cap. 11. 29. Qui manducat & bibit indignè, sibi judicium manducat & bibit. 472.2.c
15. 50. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. 73.2.c
2. Cor. cap. 9. 9. Justitia ejus manet in sæculum sæculi. 421. 2.c
Ephes. cap. 2. 10. Creati in operibus bonis. 160.1.a
Coloss. 1. 12. Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum. 319.2.d
2. Tim. c. 2. 19. Cognovit Dominus qui sunt ejus. 218.2 b
Hebr. c. 6. 5. Virtutes sæculi venturi. 84.2.b
11. 4. Defunctus adhuc loquitur. 438 2.c
12. 5. Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. 51.1.d

EX EPISTOLA S. JACOBI.

Cap. 4. v. 6. Deus superbis resistit. 309.2.b

EX APOCALYPSI S. JOANNIS.

Cap. 21. 27. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium. 102.2.d
22. 15. Omnis qui amat & facit mendacium. Ibid.

INDEX

INDEX RERVM
ET
VERBORVM MEMORABILIVM
QVAE IN HOC COMMENTARIO CONTINENTVR:

Abacuc ruis quotidie ab omnibus corripi, & probris exagitari gestiebat. 213.2.b.c
Abel unde dictus sit. 409.2.c
Abel & Caini munera in eo discrepabant, quod ille cor suum Deo offerret, non hic 480.2.c d
Abiectio animi ira deterior est. 352.2.b
Abigail sua humili oratione iram Davidis lenivit. 375.1.2.683.2.b.c
Abraham cedens Lot nepoti meliorem regionem Pentapolis, à Deo in Chanaan ditatus fuit. 228.1 b ejus obedientia. 292. 1.c quomodo dominus totius terræ factus sit. 324.1.d vir fuit fidelis. 394.1.b
Abramius eremita omnes dæmonum tentationes contempsit. 503.1.c
Absalom ob patrem afflictum miserè periit. 386.1.c
Absinthium symbolum est meretricis. 181.2.d.1.b ejus amaritudines. 2 a
Arcet rineas. 538.2.d.2.a
Absorbere in Script. capitur pro funditus abolere. 23.2.c
Abusiones duodecim recensentur. 233 2.d
Abyssus triplex status potest. 57.1.c
Abyssi gyro vallatæ quænam intelligantur. 82.1.d
Academia fuit constructa à Salomone in atrio templi. 151.1.b eius columnæ ieptem denotant tepten. artium liberalium eathedras. ibi. imò & ipsas artes. 151.1.c an fuerit in parte templi Orientale. ibid. b fuit hæc matrix omnium academiarum. ibid.
Acceptio personæ evertit iustitiam. 347.2.c Dei & Christi iudicium pervertit, ibid.2.d dat grave scandalum totæ reip. ibid.
Acclamationes faustas olim divitibus clientes pauperes manè dabant. 575.1 a
Accusans seipsum, incipit esse iustus, etsi sit peccator. 357. 1.b accusans peccatum, pœnam excusat. 358.1.a
Accusator dictus quasi adcausatus. 554.2 d
Accidiæ spiritus non invadit de morte cogitantem. 538.2.d eius comites & indices. 345.2 a *vide* Pigritia.
Accidi desideria inutilia. 347.1.b 2.b *vide* Piger.
Acervi lapidum dicati erant Mercurio, & dicebantur Mercurii. 550.1.d 551.1 a.b & seq 2.c.d
Acetum unde dicatur: ad quid id in nitro adhibeatur: suum acorem rebus omnibus & potibus communicat. 536.1.d terram fermentat & exalperat: aliæ ejus vires. ibid.d.& seq. temperat & infringit vim nitri. 2.a est symbolum mœroris. ibid.c *aceto perfundere* est idem quod acriter perstringere. 537.1.b c Italicum acetum, est præstans & acre. ibid. terram fieri em, reddit fertilem. 539.2.c stuporem & dolorem affert dentibus. 188.1.c
Achan furatus pallium everturbavit totum Israelem. 290.2.a
Achatius monachus obediens, post mortem apparens, dixit se ob obedientiam vivere. 441.2 a
Acida vitam abbreviant. 505.1.d
Acies rectè disposita prævalet inconditæ multitudini. 506.2.c.d quomodo ea sit instruenda. ibid.c
qui essent monachi Acœmetæ. 70.2.c.673.1.b
Acervus quàm varia significet: unde formetur. 389.1.a
Acredo parit horrorem & stuporem. 533.1.d
Actio comitem habere debet contemplationem. 12.1.b & præcedat contemplationem. 67 1.d
Actiones suas ad Dei honorem referens, impletur gratia, & virtute à Deo. 5 1.a iuntea per sapientiam ordinandæ. 139.2.c sunt agendæ ex mente & voluotate Dei. 75.2 c
Actiones justorum à Deo diriguntur, impiorum insuffiantur. 214.1.a
Actio viri probi videtur ei recta, at sæpè Deus in ea aliquem defectum deprehendit. 421.1.a
Actio nulla tam est prava, quin alicui pravo recta videatur. ibid.2.b
Actio contemplationi miscenda est. 473.2.b.c sequatur ea ferè monem. 550.1.a
Actiones omnes hominis patent Deo. 297.1.c ibid.2.b quemodo ab eo prosperentur. 303.1.c ab eodem disponuntur, ordinantur, & stabiliuntur. 409.1.b tam naturales quàm supernaturales, ibid.2.b idque diversimodè. ibid.c.d
Actiones filiorum tribuuntur parentibus. 324.2.d
Actiones omnes iusti non sunt peccata. 397.1.b
Actores latius esset cum adversariis de dimidio paciſci, quàm totum velle. 580.1.b
Actus internus virtutis cuiuslibet Deo est gratior quàm externa sacrificia. 301.2.b ipse liberos sanctosque actus iustorum peculiari sua gratia prævenit, & ad perfectionem dirigit; & pravos impiorum dirigit, ne nimis exorbitent. 319.2.a
Acumen in Scriptura exponenda non usque adeò probatur. 8 2 a
Adagia & adagiones quæ dicantur. 142.b
Adam obcolloquium cum serpente ad labores subeundos damnatus est. 313.2.d non fuit androgynus. 349.2.a peccati sui culpam tacitè retorsit in Deum. 365.2.c carnis rebellionem sensit ab inobedientiam. 365 1.a ei propterea animalia parere recusaruot. 440. 1.a an Salomone sapientior fuerit. 3.2.d
Adamantis natura describitur. 53.1.c an coniugum amorem foveat. 326.2.b
quomodo nihil Addi possit verbo Dei. 628.2.b.c
Aditus facilis adeuntibus dandus. 355.2. b
fideles Administratores rerum alienarum sunt pauci. 393.2.a iniqui administratores facultatum alienarum sæpè rationem postea reddere coguntur. 403.2.a
Admonitio peccantis commodè est temperanda. 527.1.b requiritea autem o bedientem. ibid.2.c *vide* Correptio.
Adolescentia est omnium ætatum periculosissima. 12.1.b in ea studendum virtuti, ut ea fruamor in senio. 171.2.b ea vocatur ætas & messis. ibid. eius vitia & virtutes in senium usque homini adhæreor. ibid.b
Adolescentiæ via est incognita, cur. 640.2.a eius instabilitas. 640.2. b nihil in ea firmum. ibid. b ei sapientia est necessaria. ib-d c
Adolescentum sapientia est quadruplex. 15.2.a eorum quatuor thesauri. ibid.1.b si sint fastuosi, sunt retundendi. 284.1.c
Adolescens probus & maturus quàm sit laudabilis. 642.1.a si dissoluius, ægrè resipiscit. ibid.c
Adolescentibus maximè diabolus insidiatur. 451.2.c quatuor iis sunt commendanda. ibid.d *vide* Juvenis.
Adorare quid propriè sit iuxta Lipsium. 513.1.d
Adorationis osculum datur altaribus, reliquiis & imaginibus Sanctorum. 512.1.d
Adriani moles qua occasione dicta castellum S. Angeli. 125.2 c
Adversis nascitur vera solidaque amicitia. 334.1.b c in iis vir fortis perleverat immotus. 507.1.a
mali Adulantur principibus plerumque. 367.2.a
Adulatio cavenda tam adularo quàm adulanti, cur. 605.2.d
Adulatio falla pudefacit laudatum. 232.1.c

Adulatores prôximum decipere moliuntur. 196. 2. b annuunt oculis. 175. 2. a ſunt noxii & polypo ſimilee. ibid. b & 336. 2. b eorum effigies & deſcriptio. 259. 1. a in ſecunda fortuna manent, in adverſa amicum deſerunt. 261. 1. c adulatores principum, omnia eorum vitia laudant & colorant. 286. 1. b c ſunt regum ruina: cur lupis comparentur, & ſorices palatii dicantur. 305. 2. d tandem odium regum incurrunt. ibid. c d irem populi. 327. 1. c laudant vitia & vitioſos. 332. 1. d ad nutum ejus, cui adulantur, verba & vultus ſuos mutant. 356. 2. a ſimiles ſunt polypo, lunæ, planetis. ibid. & ſeqq. ſæpè ſunt odio iis quibus adolantur. 2. a ſunt ſimiles vulpibus, canibus, cercopithecis. 348. 2. b c eorum verba plena ſunt veneno. ibid. d eaque ſunt quaſi vulnera. ibid. numquam magis adulantur, quàm cùm objurgant. 2. d ſunt regibus probro. 367. 1. d 2. a lingua mendaci corrogant opes. 424. 2. a ſimiles ſunt hyænæ & oleo & heliotropio. 522. 1. c ſunt à rege ſubmovendi. 527. 1. c quibus ſignis dignoſcantur à veris amicis. 561. 2. a b amant homines molles & credulos. 547. 1. d fictè hominem laudant, ideoque ei nocent. 575. 2. d ſunt cavendi. ibid. c d quàm ſint noxii. 580. 2. c duplicem habent linguam. 599. 2. a non amici luot, ſed hoſtes. 609. 2. d cor verbis blandis atantur. 2. a adulator quidam regis Henrici VIII. ei in peccato inceſtus applauſit. 387. 1. b

Adultera plerumque venefica eſt. 215. 1. d adulteram dimittere, non conſilii tantùm, ſed & præcepti eſt. 361. 2. b ſed pœnitens a marito in gratiam admittenda ſi velit agere clementer. ibid. d

Adulter ſæpè mortem incurrit ob ſuum adulterium. 108. 2. a animæ ſalutem prodigit. 510. 1. d ejus inopia mentis in quo ſita ſit. ibid. & ſeqq. pejor eſt bruto. & vipera deterior. 511. 2. ce jus cæcitas. ibid. d & ſeqq. eſt ſimilis porco. 511. 2. b

Adulteri ſæpè in flagranti delicto moriuntur. 121. 2. b olim igne cremabantur. 110. 2. a quæ ipſis in primitiva Eccleſia pœnitentia eſſet præſcripta. 110. 2. d apud omnes gentes ſunt infames. 111. 1. a b

Adulterii ſunt ſæpè filii malè morati, dignitatibus arcentur, & ad ſacerdotia ſunt inhabiles. 87. 2. d

Adulterium cur vocetur furtum. 163. 1. b eſt etiam nocentius & grauius furto. 110 1. d ejus damna. 41. 2. b c ſæpè morte punitur. 83. 2. d eſt velut ignis in ſinu. 108. 1. d ipſum tandem erumpit, & adulterum infamat. ibid. & ſeq. hominem ratione & judicio privat. 110. 2. a b ejus culpa eſt pœnitentia delebilis, etſi non infamia. 111. 1. b nullis in veteri lege hoſtiis poterat expiari. 512. 1. a adulterium omnia mala ſecum vehit. 362. 1. d id celare adultera cupit. 641. 2. b 643. 2. b maritus adulterio uxoris connivens vel diſſimulans, eſt impius. 361. 2. a

Advocati ſubtiles leges civiles ſuis tricis mirè eludunt. 338. 2. a ſi injuſtam cauſam defendant, lingua mendaci congregant theſauros. 424. 1. d 2. a advocati pro pauperibus Romæ ſpeciatim deſignati ſunt. 607. 2. d

Ægyptii ſua dogmata hieroglyphicis ſuis celabant. 10. 1. b

Ælius Verus Imp. durmiebat inter roſas, cur. 572. 1. c

S. Æmilianus Martyr Trebientis è corpore truncato lac loco ſanguinis fudit. 81. 1. a

Ænigma ſpecies eſt parabolæ. 10. 1. c ænigmatibus gaudebant priſci. 18. 1. b ænigmata varia Auſonii & Thaletis. ibid. a b ænigma cordis à dæmone proculum. 486. 2. d ænigmata ſeptem Ven. Bedæ. 312. 1. 2 vide Parabola.

Æquitas propria ſapientiæ doſis eſt. 129. 2. b ipſa eſt in omni re, tam in judicio, quàm in diſtributione onerum & bonorum ſervanda. 192. 1. c æquitas, judicium, & juſtitia qui differant. 12. 2. d & ſeqq. ſæpè idem ſunt. 15. 1. b 2. b. Æſtimæ hujus vitæ ſunt cauſa & materia cóptûctionis. 255. 1. b

Æſculanus erat deus æris. 183. 1. d

Æſopus rectè dixit ſe neſcire, quò iret. 408. 2. d Æſopi tragœdi filius Iurco fuit notiſſimus. 484. 2. c

Ætas ſymbolum eſt juventutis. 197. 2. b c item occaſionis rem bene gerendi. ibid. c & præſentis vitæ. ibid. d in ætate laborandum in tempus hiemis. 371. 2. a

Æſtus maris pro varietate locorum eſt varius. 419. 1. b

Ætas humana citò labitur & tranſit. 641. 1. b c ætas puerilis diſciplinæ eſt capax. 382. 2. b ætas ſenilis velut corona eſt. ætatum quatuor hominum ſymbola. 632. 2. d

Æternitas eſt in rebus animatis vitæ perpetuitas. 54. 1. a ea ſoli Deo convenit. ibid. æternitas eſt quaſi punctum indiviſibile, ſemper durans unum idemque. 142. 2. a ipſa radix eſt juſtorum. 214. 1. b c

Æther quid propriè dicatur. 144. 2. a ejus miracula. ibid. b quomodo in eo ludatur Deus. 147. 1. b c

Æroa ſymbolum oris meretricii. 459. 2. b c

Affectus quantitatem ponderat Deus in operum patratione. 197. 2. b 298. 2. b affectus vitioſus ſæpè bonum opus vitiat. 414. 1. d ea affectu noſtro alienus erga nos metiendus. 597. 1. c d affectus carnalis ſubeſſe debet rationi, non præeſſe. 644. 2. c affectus animi, & maximè amor, in oculis cernitur. 339. 1. b c affectus odii & amoris per ſigna ſubinde, id eſt verba & opera, erumpunt. 579. 1. d 2. a affectus cum impetu & ferventer edomandi. 350. 2. b per reines denotantur. 629. 2. d eos vincens potior eſt viro fortí. 516. 2. c d & velut civitas bene murata. 543. 2. d affectus animios viri temperet ſuus. 375. 1. d affectus lapientia ſunt regendi. 77. 2. b

Afflictio juſtorum in morte finitur. 196. 1. c afflictio etiam laboe dicitur. 313. 2. d

Afflictis non ſunt carmina lætitiæ accinenda. 536. 2. c d ſunt tamen per ea curandi. 537. 1. a eos juvat, fovet & conſolatur Deus. 610. 2. a

Agape quale eſſet convivium in primitiva Eccleſia. 276. 2. c

Agapetæ quæ ſint, & quam noxiæ iis quibuſcum habitant. 109. 1. a b

Agathocles ex figulo factus Siciliæ rex, in figlinis vaſis ſemper cœnabat. 369. 1. d

Agenda, ſunt ſolicitè præmeditanda. 303. 1. c nihil Ageodum ex ira vel odio & dolo. 160. 1. c

Ager bene cultus dominum locupletat. 243. 2. c ager diligenter colendus eſt. 490. 1. d commendabilis eſt à bono vicino. 573. 1. b quæ agro noceant. ibid. d ager emptus non retinebatur ultra annum jubilei. 468. 1. c ejus termini non ſunt transferendi. ibid. 2. d agri in Lombardia vitibus, legnis, & arboribus ſimul conſeruntur. 673. 1. c

Agathocles rex Lacedæmoniorum mendacium maximè abominabatur. 326. 1. a Ipſe adhuc puer, loco ſe indigno collocatus, non tulit indignè. 323. 2. b

Aggeres arenarum quare vocentur capita. 143. 1. d

Agnotum ſtoliditas. 120. 1. d agni parabilem dant cibum & veſtem. 583. 2. b eos paſcere eſt facile. ibid. d lymbolum ſunt innocentium. 585. 1. a 2. b

Agricolæ per formicas denotantur. 647. 2. d eorum labor ſuplantat & durimantur, curet princeps. 587. 2. d

Agricultura erat olim in uſu, etiam apud principes. 584. 1. b ejus præcepta. 279. 2. a mercaturæ præponitur. 644. 1. d eſt ars neceſſaria & innocentiſſima. ibid. & 513. 1 02. b

M. Agrippa quare ab Auguſto rebus gerendis admotus ſit. 469. 1. 2

Agur ubi in Proverbiis Salomonis loqui incipiat 462. 2. 1. d an quædam ediderit proverbia ſigillatim, quæ Salomon ſuis adjunxerit. 620. 1. b an quædam Proverbia conſcripſerit, an ſolùm introducatur ut interlocutor. 2. 1. b & ſeqq.

Ala vox ab axilla derivatur. 384. 2. 1. d

Ἀλαζονεία proprié eſt jactantia, faſtus. 522. 2. c

Dux Albanus principes nonnullos in Belgio ad convivium vocatos cepit, eoſque paulò poſt capite muſtavit. 474. 2. d

Alchymiæ inventor non eſt Salomon. 54. 2. a

Alchymiſtæ promittunt multa, non præſtant. 424. 2. c

B. Alcuini diligentia & ſtudium in rebus bonis. 170. 2 b

Alcyon in pullos immitis, Deo eos videtur credere. 513. 1. 62. b

S. Alexander S. Antoninam è lupanari liberavit mutatis cum ea veſtibus. 218. 2. a

Alexander Magnus deum ſe prædicantibus unde dicerat ſe hominem videri. 85. 1. a iracundiam vincere non potuit. 387. 1. d fuit vinoſus. 465. 2. c Clitum amicum temulentus & ex ira occidit. 521. 2. c etiam Parmenionem ſuum. 660. 2. c ejus clementia. 415. 2. a ejus inſatiabilitas. 635 1. d hinc comparatur. 650. 1. b indutus eſt veſte lanea confecta à lororibus. 668. 2

Alexander Pheræus eſt ab uxore interfectus. 112. 1. b

Alexander Dux Parmenſis quanti ſecretum fecerit ad rea magnas perficiendas. 287. 1. b

S. Alexius maluit latere in angulo domus paternæ quàm mundi pompis implicari. 580. 2. b

Alfonſus Albuquercius in gravi tempeſtate puerum innocente arrepto mihi timebat. 175. 1. b

Alfonſus Aragonum rex manibus propriis laborare non recuſavit. 21. 1. b ejus de rege diſcere nolente ſententia. 15. 2. c ejus dictum de bonis conſiliariis. 545. 1. d pericula prætulit vitæ voluptuoſæ. 272. 2. d miré erat lenis. 415. 2. d ejus

modeſtia auditis ſuis laudibus. 464. 2. c
Alfonſus VIII. Caſtellæ rex maximam de Saracenis ope B. Virginis retert victoriam. 134. 1. b
Aliena mulier eſt adultera. 40. 2. a b
Aliena damnamus, propria laudamus. 409. 2. a alieni te laudent, non domeſtici & amici. 564 2. a & ſeqq.
Alimenta neceſſaria, non opes nimiæ à Deo petendæ. 629. 2. c d
Allium in aceto multo coctum pellit tineas. 538. 1. d
Aloe eſt odorata. 127. 2. d
B. Aloyſius Gonzaga qua arte ſermones de rebus piis inducere. t59. 2. d. cur cum bilance pingatur. 253. 1. 2. caruic ſenſu libidinis. 597. 2. c
Aloiſius Silvetia audiens regem Luſitaniæ à ſe in conſcriptione epiſtolæ victum, illico aula & regno exceſſit. 485. 1. b
ex Alpibus varii oriuntur fluvii. 347. 1. 2. b
Alphabetico ordine in Script. multa ſunt ſcripta. 663. 2 d
Altare eſt menſa Dei. 153. 2. d altaria olim ſuper Martyrum ſepulcra conſtruebantur. 125. 2. c
Alternatio occupationum levat laboris tædium. 231. 2. c.
Altilia ſunt pecudes ſaginatæ. 155. 1. b
Amalthææ cornu quid dicatur. 551. 2. 2
magis ne Amandus amicus, an frater? 362. 2. c. d mians perſuadebit quidlibet cuilibet. 311. 1. 2
Amantes transfiguntur ſagitta amoris & doloris, ejuſque multiplicis. 12. 1. 1. c ſimiles ſunt cervis ſtolidis. ibid d ſunc amentes. 91 2. b 310. 2. 2
Amaſiæ ſæpè occidunt adulteros. 121. 2. b
Amazones bellacæ erant mulieres. 664. 1. d
Ambitio eſt mater bellorum. 736. 1. c via eſt quæ homini videtur recta, & noviſſima ejus deducunt ad mortem. 256. 1. b. c eſt cauſa litium, ruinæ & contritionis. 335. 2. b. d. ejus ſymbolum eſt ſanguiſuga. 656. 2. d. & ſeqq. eſt inſatiabilis. ibid. c ejus & ignis analogiæ. ibid. d omnibus operibus ſe immiſcet. ibid. ſequen.
Ambitioſos ſanguiſugæ comparatur & ignis. 657. 1. b
S. Ambroſius viro felici uſquequaque eſt malum ominatus. 33. 2. b c. quomodo in Salomonem ſcripſerit. 7. 1. c. ſecretis ita fuit ſervans, ut ne ſtatri quidem ſuo id revelaret. 198. 2. 2 ad bonam frugem reducere ſatagebat. 211. 1. b ſcripta ſua cenſuræ Sabini ſubjicit. 222. 1. 2 in morte fiducia. 271. 1. c ejus qualis ſit ſtylus & ratio loquendi. 275. 2. b ejus adhuc pueri ori inſiderunt apes. 312 2. d puer præluſit ſe ſore ſacerdotem. 398. 2. d fugit à domo viri cui nihil adverſi aliquando accideret. 373. 1. d Theodoſio Imp. ſuaſit ut ſententias mortis differet. 609. 2. 2
Ambulare in ſpiritu idem quod proficere eſt. 395. 1. 2
Amicitia propriè non eſt inter hominem & bruta. 218 2. c ejus ſummus eſt gradus pro amico mori. 228. 1. d ſit conſtans. 334. 1. 2 honeſtatis, non utilitatis cauſa inita debet. ibid. b. c naſcitur in proſperis, ſed in adverſis ſe ploratur & ſolidatur. ibid. d. & ſeqq. 333. 2 d & ſeqq. eam oiſſolvere cupiens, quærit cauſas ob quas id juſte facere videatur. 343. 2. c non impenda, ſed paularim diffluenda. 344. 1. 2 eam colens magis juvabit amicum quàm frater. 362. 2. b. c. ipſa eſt velut quædam fraternitas. 362. 2. c numquam in odium vetti debet. 518. 2. c eſt dos nobiliſſima proindè eſt inviolata ſervanda. 525. 1. b. ea eſt moderatè velut melle utendum. 532. 2. 2. 533. 2. b non eſt cum biliioſo ineunda. 466. 2. c varix de ea gnomæ. 362. 2 c vetus præſtat novæ. 574. 2. c amicitia cum Deo reddit omnes homines amicos. 302. 1. d amicitia quorumdam peſtilens magis eſt quàm inimicitia. 559. 1. c amiciria vera quanti ſit facienda. 573. 1. 2. & ſeqq. amicitiæ privatæ regum non ſunt ambiendæ. 521. 2. 2 ſunt periculoſæ. ibid. c
Amicus amicum juvans per eervum repræſentatur. 91. 2. b amicus pro amico vitam periculo poteſt objicere exhatitare. 228. 1. d
amici tales recenſentur. ibid. amicum deſpiciens, oſtendit ſe inſipientem. 197. 2. 2
amicus fictus amici ſecreta aliis revelat; ſed fidelis commiſſa celat. 198. 1. c
amici ficti damnoſiores ſunt inimicis publicis. 602. d
hi amicitiam nonniſi ob commoda colunt. 261. 2. b ſimiles ſunt hirundinibus ibid c amici pauperes non ſunt deſpiciendi. ibid. c. d amicus eſt alter ego. 334. 1 b juvet amicum in adverſis. 362. 2. b ejus cauſa bona propria negligenda ſunt. ibid. c ſi amicum juvet, magis amat quam frater. 262. 1. b. c. d hinc fere magis diligendus, quàm frater & pater. 262. 2. d tamen ei non eſt uſquequaque fidendum. 367. 2. b ejus vitia tacenda, virtutes evulgandæ. 405. 1. 2 cum eo ſunt negotia communicanda. 524. 2. fi. c ab amico læſus, cum ipſo clàm rem componat, extraneo injuriam non narret. 525. 1. 2. b eo non eſt abutendum per nimiam familiaritatem. 532. 2 2. 533. 2. b nimis multa abeo petenda non ſunt. 533. 2. d amicum corripiendo majorem ei amorem oſtendit quàm ejus errata diſſimulando. 567. 1. d. 2. 2. & ſeqq. 582. c. vulnera amici ſuot ſuavia. 568. 1. 2 quomodo eum corripere debeat. ibid. c amicum errantem corrigat. 568. 2. c. d amicus benevolus quomodo animum oblectat. 571. 2. c. d quatenus in rebus aſſictis adeundus & non adeundus ſit. 572. 1. b. tamen tunc is potiùs adeundus quàm frater, cur. ibid. c. quia magis juvabit. ibid. d. & ſeqq. non eſt nimis poſtulationibus vel querelis urgendus. 655. 2. c. amicus vetus & notus non facilè dimittendus. 572. 2. b cur amicus amicum ſubindè dimittat. ibid. c amicus verus in adverſis noſcitur. 334. 2. b. & ſeqq. amici ficti ſigna. 561. 1. d. 2. b in amico perfido ſpem ponens quæ damna ſentiat. 554. 2. d. & ſeqq. 2. d ſe invicem amici oſculantur in ſignum benevolentiæ. 466. 1. d amici ſunt multiplicandi. 525. 2. d amicorum ſidorum multa paria recenſentur. 362. 2. c. amici multi ſunt divitum, pauperum pauci. 366. 2. b quomodo amici noxii ablegandi. 543. 2. b amici ollares ſequuntur fortunam. 366. 1. b c
Ammonius Alexandrinus diſcipulis ſuis aſinum adhibebat. 422. 2. 2
Amor movet affectum cordis. 37. 2. c amoris emblema eſt alveolus apum. 81. 1. b amor amorem provocat. 89 2. c is igne repræſentatur. 107. 2. c & ſphinge. 119. 2. 2. b. ejus quanta potentia. 118. 2. c ejus paradoxa & axiomata. 132. 2. c amoris ſtatera ſit recta, nec præponderet amor mundi. 295. 2. b
amor gaudium cauſat. 254. 2. 2 eſt ſanitas cordis. 268. 2. b amoris cæci emblemata. 84. 2. d hic eſt otioſorum negotium. 119. 2. d amor erga conjugem nimius, fit adulterinus. 89. 2. b amor eximius parit eccleſin. 148. 1. d amor Chriſti erga gentes humanum. 248. 1. 2. b amor Dei eſt remedium acediæ. 282. 1. b eo in anima refrigeſcente putreſcit anima. 273. 1. b unde amor B. Virginem ſummus fuerit. 66. 2. c
amor eſt pondus animæ. 297. 2. d. corde deſignatur: is cogit ſapientem omnes in docendo moleſtias ſuperare. 312. 2. d debet eſſe gratuitus, non mercenarius. 334. 2. b animum amati dilatat, & cogit redamare amantem. 314. 2. 2 ejus eſt amare alterum. 67. 2. d. 562. 1. d. amor ingeniosus iniros excogitat modosad animas ſalvandas. 429. 1. b amor eſt pretium amoris. 429. 2. c eſt illex amoris. 328. 1. b, & magnes amoris. 429. 2. d ſi ſit ſincerus, omnium corda ad ſe attrahit. 458. 2. b eſt vinculum, nodus & anima coniugii. 375. 2. c
amor quo Deus amatur, idem eſt cum eo quo proximus. 334. 1. c ille ſatiat mentem. 384. 1. 2
amor noſter ſe erga omnes extendat. 434. 2. 2
amor erga amicum oſtenditur, ſi peccata ejus corripit. 567. 2. d. 2. 2 amor cordis Deo dandus. 486. 2. d 2. 2. b amor carnalis eſt negotium otioſorum. 437. 2. b quærit late bras. 567. 1. b quis amor abſconditus dicatur. ibid. c. & eqq.
Amplexus luxuriuſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum. 118. 2. c
Anachoretæ ſilentium & abſconſionem ſectabantur. 277. 2. c abſtinebant vino. 495. 1. 2 hinc multi fuere longævi. 55. 1. 2. 338. 1. b. c toti erant in appetitu ſuo refrænando. 545. 2. d vivebant dactylis. 665. 2. b. c cibum veſpere, non per diem ſumebant. 671. 2. b. c eorum multos tradidit Deus peculiari angelorum curæ. 480. 2. d
Anates paleutriæ ſilveſtres in retia ducunt. 122. 1. c
Anaxarchi conſtantia in tormentis. 582. 1 b c
Ancilla dominam ſubvertens, res eſt intolerabilis. 644 2. b
Ancillæ miſſæ à ſapientia ut vocarent ad arcem, ſunt diverſæ facultates, quæ in academia arcis Sion tradebantur. 251. 2. c quæ ſint ancillæ ejus miſſæ ad invitandum omnes ad ipſius convivium. 256. 1. c
Androgyni ſunt qui utrumque habent ſexum. 349. 1 d
ἀγγελία & nuntium & temulentorum ſaltationem ſignificat. 557. 2. d
Angeli exiliter tantùm laudant & glorificant Deum. 553. 1. c in ſolum Deum intenti ſunt. 157. 2. b. uno verbo tantum dicunt, quantum homines mille. 182. 2. 2 gaudent ſim-

ſanctis colloquiis. 182. 2. a ibid. c boni ſunt nuntii. 241. 1. b gaudent ſuper pœnitentia peccatoris. 254. 2. d. & ſeq.

Angelus mortis in Script. dæmonem ſignificat. 306. 2. b. Angelorum mediatrix qua ratione dici queat B. Virgo. 686. 2. b. c

Angeli et morienti adſuere. 614. 2. d

Angliæ totius ſtatus mutatur per impium regem. 523. 2. d

vox Angulus derivatur ab anguſtia. 416. 2. d

Angulus domatis, qui præfertur cohabitationi cum muliere litigioſa, quatuor denotat. ibid.

Anhelans vehementer, validus eſt ad onera ferenda. 353. 1. c. 2. b

Anima ona etiam hominis viliſſimi quanti ſit prætii. 211. 1. a

Anima colenda eſt ut terra. 219. 1. d

Anima ſancta eſt ſponſa Dei. 90. 2. c. d 375. 2. d eſt domus Dei. 152. 2. a Chriſtum decorat quaſi corona. 214. 2. b. c. cur dicatur lux. 235. 1. a & anima impii lucerna. 2. a. anima ſanctificata ad vomitum reverſa eſt ſimilis ſui circulum aureum in naribus habenti. 205. 1. c

Anima viri unde dicatur pretioſa. 107. 1. d.

Anima digne communicantis ſit triclinium Sapientiæ æternæ. 152. 2. c & ſeq. quinam eius ſint convivæ myſtici. ibid.

Anima in laborando magis patitur & fatigatur quam corpus. 2. a non eſt ex traduce. 379. 1. c. d 405. 2. b. c eſt ſpiraculum hominis & ſpiritus. 412. 1. d ejus lux alia naturalis, alia ſupernaturalis. 414. 1. b eam Deus qui creavit, poteſt eripere. 379. 1. c eius contentio ob luctam charitatis & concupiſcentiæ. 332. 1. a ejus vita & mors à lingua oritur. 359. 2. a. b ea nobis imprimis curanda. 364. 2. b. c. eius cultor eſt velut cultor vineæ. 515. 2. c. & ſeqq. quomodo quiſque ſuam animam regere debeat. 651. 1. d eius alimentum eſt doctrina & diſciplina. 485. 2. a

A verba Dei expurgatur. 658. 1. a & penetratur. ibid. d. eius quæ ſint veſtimenta. 485. 1. b. tropologicè in muliere forti deſcribitur. 664. 1. d 665. 1. d totam ſe uni det Deo, ibid. 2. b Chriſto reddit bonum. 618. 1. d quomodo operetur lanam & linum. 669. 1. 2. b eſt velut navis de longè annonam comparans. 670. 1. b tribulationibus proficit. 671. 1. d. quomodo lumbos ſuccingat, & roboret brachium ſuum. 672. 2. a. eius lucerna non extinguitur. 673. 2. a qua duplici veſte indoatur. 675. 1. d. 2. a qua fortitudine & decore veſtiatur. 680. 2. a to morte à Chriſto laudabitur ob opera quæ vivens præſtitit. 690. 1. d Deus vocatur animæ ſervator. 704. 1. c anima prigri io quæ mala ruat. 720. 2. c 815. 1. d. 2. a. b anima in amantibus eſt una. 678. 2. d quæ animæ ſcintilla dicatur. 364. 1. d

Anima ſiccа ſapientiſſima. 770. 1. d

Anima ſæpè ſignificat ſolimæ deſideria & conſilia. 608. 2. b eura animarum ſuſcepta deberet gemitum in animis ſuſcipientium excitare, non plauſum. 335. 1. d

Animas afflictas, oppreſſas, cæcas & ſcrupolis implicatas, ſuſcipiunt, ſublevant & illuminant ſancti. 211. 1. a. earum converſiones, etſi aliquid ſibi fordium in conſcientia contrahant, ſanctus tamen colligunt uberiores. 247. 2. d.

Animæ in Purgatorio pœna damni mirè torquentur, imò aliquæ ſolam deſiderii pœnam habent. 238. 1. d

Animalia parva altiora magnis. 145. b. c. animalia pleraque morto pugnant. 315. 1. c animalia breves habentia nares, ſuot muma; ac longas & latas, fortia. 370. 1. c & ſeqq. cur in fœtus iur vitæ & necis habeant. 379. 1. d Adamo peccanti parere nolucre. 455. 1. d. omnia, horrent pericula. 440. 1. a eorum arma ſunt dentes, ungulæ, cornua. 535. 1. c omnia timent leonem. 372. 1. c maxima pavent à minimis, 646. 2. c quænam animalia vomant. 621. 1. a.

Animus hominis quodammodo ſtatera eſt. 192. 1. d et unde debeatur virtus. 201. 2. animus ſanus facit corpus & carnem ſanam. 267. a. d ſuam ſanitatem, quietem, lætitiam & agritudinem, turbationem & mœſtitudinem communicat corpori, ibid. ſeq. animus ſenſitivus deſcribitur. ibid. d animum vincere quàm nobilis ſit victoria. 317. 2 d animi triſtitia eſt penè incurabilis. 337. 1. b. ejus lenitas non ſunt temerè loquendo effundenda. 342. 1. d animus virilis facilè mala omnia tollitur. 353. 1. b. c. & ſeq. Animus ſucatus diu tegi nequit. 361. 1. a eius deſcriptio. ibid. & 561. 2. b. d. 582. 1. b animi impetus in re aliqua efficienda non eſt ſtatim totus exprimendus, ſed per partes diſpertiendus. 609. 1. b. c.

Animus bonantis ſuperet donum datum. 326. 2. d

Annæ Bolenæ aſtus & vafrities. 162. 2. d

Cornel. in Proverb. Salom. X.

Annonæ flagellatores graviter peccant, & à Patribus vehementer perſtringuntur. 207. 1. d ſcpè à plebe cæduntur. 208. 1. a annonam neceſſariam familiæ ſapiens comparet. 498. 1. a.

Annuere ſolent homines variis de cauſis. 175. 1. d annuens occaſio dat dolorem, habet id locum io oculis laſcivis. ibid. item io adulatoribus. 175. 1. d.

Annulus ſponſalis ſymbolum eſt amoris coniugalis. 318. 2. c.

Annulis ſolebat incidi effigies ſponſi vel amici. ibid. & 128. 1. c

Anni vitæ tam longævitatem quàm ſanitatem ſignificent. 44. 1. c

S. Anſelmus affectu commiſerationis movebatur erga beſtias. 119. 1. b

Anthropophagi devorant homines. 411. 1. d

Antichriſtus erit monarcha mundi. 654. 1. c.

Antigoni regis Macedonum clementia. 415. 2. a.

Antinous Adriano Imp. io deliciis fuit, hinc illi variæ ſtatuæ erectæ. 653. 2. c

Antiochi Epiphanis oratio Deo abominabilis fuit. 591. 1. b

Antipathia varia io rebus naturalibus. 477. 2. b. c lupi & ovis durat etiam poſt mortem. 653 2. a.

Antliæ uſus in aqua hauriendæ. 394. 1. c. d

M. Antonini Imp. lenocinium in uxoris Fauſtinæ adulterio. 361. 2. d

S. Antonius quomodo ad Chriſtum ſit converſus. 123. 1. b. temper in virtutibus crevit. 93. 1. c. fidens dæmonum ſpectra non curabat. 175. 1. a. b 329. 2. b vultu erat ſemper hilari ex continua lætitia mentis. 689. 1. b item eius monachi. 337. 1. b 804. 1. c

S. Antonii Patavini lingua poſt mortem diu integra reperta eſt. 184. 1. b

S. Anuph Abbas omnia quæcumque voluit à Deo fecit. 61. 2. c

Apes ſibi & aliis laborant, docent homines facere eleemoſynas 97. 2. d 98. 1. a ſunt ſymbolum B. Virginis, ib. c. habent regem: deteſtantur inertes & ſegnes. ibid. d ſunt typus Religioſorum. ibid. 99. 1. a vocantur divinæ. 98. 1. c quæ unus homini ſint imitanda. 98. 1. c ibid b. varius earum labor. ibid. d. earum natura deſcribitur. ibid c. d ſunt prudentiæ & caſtitatis ſymbolum. 312. 2. c. mel legunt è floribus odoratis ibid. id infavis condunt & cera incruſtant 2. c. 98 2. d rege n habent, eomque aculeo carentem ac placidum. 372. 1. a tempore pluvio iotra alueare ſe contineot. 448. 1. b mel noo conficiunt è floribus, ſed rore aeris: nec id tacioot, ſed confectum exportant. 98. 2. a 504. 2. b. ſunt caſtæ ibid. 1. c. ſunt pacificæ: unde ſint dictæ ibid. c. pervæ optimum mel conficiunt. ibid. d non ſuot maleficæ, nec ignavæ. 505 2. a [illegible] tur à fumo. ibid.

Apoſia quid ſignificet. 184. 1. c.

S. Apollinaris mulier inter manachos veſtitu virili egit. 116. 2. c

Appollo quadrimanus & quadriauris quid denotaret. 73. 2. c

Apologi ſpecies ſunt parabolarum. 10. 2. d apologi morales Cyrilli elegantes ſunt. 8. 2. b apologus vulpis & corvi. 15. 2. c prædonum. 23. 2. b urſi & bovis. 24. 2. a. alius vulpis & corvi. 26. 2. c ſanguiſugæ & formicæ. 28. 1. a ovis & cervi. 69. 2. a elephantis & viperæ. 85. 1. c palſeris & furturis. 89. 2. d 97. 1. c muſcæ & araneæ. 106. 2. b porci & ichis. 111. 2. b. hominis & ſatyri. 158. 2. d corvi & vulpis & limæ 160. 2. a. ſerpentis & agricolæ. 164. 1. d pavonis & eſinacii. 177. 2. d. & ſeqq. ſatyri & chamæleontis. 2. a aucupis & viperæ. 194. 2. d vulpis & formicæ. 199. 2. d araneæ & bombycis. 201. 2. b pavonis & corvi. 205. 1. a lupi & bovis. 206. 2. b ſimiæ & vulpis. 218. 1. e pilcatorum. 225. 1. d crocodili & auſcultæ. 233. 1. c cucurbitæ, oleæ & palmæ. 237. 1. d. 2. a agricolæ & filiorum. 243. 2. a volpis & animalium. 256. 2. b voluptatis & doloris. 257. 1. c bovis & porci 259. 1. b ſimiæ & vulpis. 291. 1. a capreæ & leonis furentis. 306. 2. d vulpis & galli. 344. 1. b. c ſimiæ cauda carentis. 349. 2. c equi & bovis. 365. 1. b. c pueri & matris. 379. 2. d corui & ſerpentis. 424. 2. d & caſtitæ. ibid. apis & araneæ 425. 2. b olei & aquæ. 435. 1. b urſi, agni, columbæ. 452. 1. b cameli cornua ambientis. 478. 1. c. apis & buconis. 494. 1. a firmamenti & Saturni. 523. 1. b. c galli & vulpis. 524. 2. d, & ſeq de veritate omnibus inviſa. 599. 2. b vulpis & muſtelæ, 636. 2. b muſcarum lingentium. 2. 671. 1. a

[illegible] ſtitudinis & muris. 674. 2. c. d

modeſtia auditis ſuis laudibus. 564. 2. c
Alfonſus VIII. Caſtellæ rex maximam de Saracenis ope B. Virginis refert victoriam. 134. 1. b
Aliena mulier eſt adultera. 40. 2. 2 b
Aliena damnamus, propria laudamus. 400. 2. a alieni te laudent, non domeſtici & amici. 564 1. a & ſeqq.
Alimenta neceſſaria, non opes nimiæ à Deo petendæ. 629.2.c d
Allium in aceto multo coctum pellit tineas. 538. 1. d
Aloe eſt odorata. 137.2.d
B. Aloyſius Gonzaga qua arte ſermones de tebus piis induceret. 559.2.d. cur cum bilance pingatur. 253.1.2. caruit ſenſu libidinis. 397.2.c
Aloſius Silveria audiens regem Luſitaniæ à ſe in conſcriptione epiſtulæ victum, illico aula & regno exceſſit. 485.1.b
ex Alpibus varii oriuntur fluvii. 347.1.2.b
Alphabetico ordine in Script. multa ſunt ſcripta. 663.2.d
Altare eſt menſa Dei. 153.2.d altaria olim ſuper Martyrum ſepulcra conſtruebantur. 185.2.c
Alternatio occupationum levat laboris tædium. 231.2.c.
Altilia ſunt pecudes ſaginatæ. 155.1.b
Amalthææ cornu quid dicatur. 551. 2. 2
magis ne Amandus amicus, an frater? 363.2.c.d mans perſuadebit quidlibet cuilibet. 311.1.2
Amantes transfiguntur ſagitta amoris & doloris, ejuſque multiplicit. 151.1.c ſimiles ſunt cervis ſolidis. ibid d ſunt amentes. 91 2.b 310.2.2
Amaſiæ ſæpè occidunt adulteros. 121.2.b
Amazones bellaces erant mulieres. 664.1.d
Ambitio eſt mater bellorum. 736.1.c via eſt quæ homini videtur recta & noviſſima ejus deducunt ad mortem. 256.1.b.c eſt cauſa litium, ruinæ & contritionis. 335. 2. b. d. ejus ſymbolum eſt ſanguiſuga. 636. 2. d. & ſeqq. eſt inſatiabilis. ibid. c ejus & ignis analogiæ. ibid. d omnibus operibus ſe immiſcet. ibid. ſequen.
Ambitioſus ſanguiſugæ comparatur & igni. 637.1.b
S. Ambroſius viro felici uſquequaque eſt malum ominatus. 33. 2.b c. quomodo in Salomonem ſcripſerit. 7.1.c. ſecretè ita fuit ſervans, ut ne fratri quidem ſuo id revelaret. 198.2.a ad bonam frugem reducere ſatagebat. 218.1.b ſcripta ſua cenſuræ Sabini ſubjicit. 222.1.a in motte fiducia. 271.2.c ejus qualis ſit ſtylus & ratio loquendi. 275.2.b ejus adhuc pueri ori inſederunt apes. 312 2. d puer præluſit ſe fore ſacerdotem. 398.2.d fugit à domo viri cui nihil adverſi aliquando acciderat. 373.1.d Theodoſio Imp. ſuaſit ut ſententias mortis differet. 609.2.2
Ambulare in ſpiritu idem quod proficere eſt. 395.1.2
Amicitia propriè non eſt inter hominem & bruta. 218 2.c ejus ſummus eſt gradus pro amico mori. 228.1.d ſit conſtans. 334.1.2 honeſtatis, non utilitatis cauſa iniri debet. ibid. b.c naſcitur in proſpetis, ſed in adverſis exploratur & ſolidatur. ibid. d. & ſeqq. 333. 2 d & ſeqq. eam diſſolvere cupiens, quærit cauſas ob quas id juſtè facere videatur. 343.2.c non rumpenda, ſed paulatim diſſuenda. 344.1.a eam colens magis juvabit amicum quàm frater. 361. 2. b.c. ipſa eſt velut quædam fraternitas. 362.2.c numquam in odium verti debet. 518.2. c eſt dos nobiliſſima proindè eſt inviolata ſervanda. 525 2. b. ea eſt moderatè velut melle utendum. 532.2.2. 533. 2. b non eſt cum bilioſo ineunda. 466.2.c variæ de ea gnomæ. 362.2 c vetus præſtat novæ. 574.2. c amicitia cum Deo teddit omnes homines amicos. 302.2.d amicitia quorumdam peſtilens magis eſt quàm inimicitia. 559. 1.c amicitia vera quanti ſit facienda. 573.2.a. & ſeqq. amicitiæ privatæ regum non ſunt ambiendæ. 521.2.a ſunt periculoſæ. ibid.c
Amicus amicum juvans per cervum repræſentatur. 91.2.b amicus pro amico vitam periculo poteſt objicere ex charitate. 228.1. d
amici tales recenſentur. ibid. amicum deſpiciens, oſtendit ſe inſipientem. 197.2.2
amicus fictus amici ſecreta aliis revelat; ſed fidelis commiſſa celat. 198.2.c
amici ficti damnoſiores ſunt inimicis publicis. 602.d
hi amicitiam nonniſi ob commoda colunt. 261. 2.b ſimiles ſunt hirundinibus ibid c amici pauperes non ſunt deſpiciendi. ibid.c.d amicus eſt alter ego. 334.2 b juvet amicum in adverſis. 362.2.b ejus cauſa bona propria negligenda ſunt. ibid.c ſi amicum juvet, magis amat quam fratet. 262. 2. b. c. d hinc ferè magis diligendus, quàm frater & pater. 262.2.d tamen ei non eſt uſquequaque fidendum. 367.2.b ejus vitia tacenda, virtutes evulgandæ 405.1.a cum eo ſunt negotia communicanda. 514 2. ſi.c ab amico læſus, cum ipſo clàm tem componat, extraneo injuriam non narret. 525. 2. 2.b eo non eſt abutendum per nimiam familiaritatem. 532.2 2. 533. 2. b nimis multa ab eo petenda non ſunt. 533.2. d amicum corripiendo majorem ei amorem oſtendit quàm ejus errata diſſimulando. 567. 1. d. 2.2. & ſeqq. 582.2.c vulneta amici ſunt ſuavia. 568.2.2 quomodo eum corripere debeat. ibid.c amicum errantem corrigat. 568.2.c. d amicus benevolus quomodo animum oblectat. 571.2.c.d quatenus in rebus afflictis adeundus & non adeundus ſit. 572. 2. b. tamen tunc is potiùs adeundus quàm frater, cui. ibid. c. quia magis juvabit. ibid. d. & ſeqq. non eſt nimis poſtulationibus vel quærelis urgendus. 655. 2. c. amicus vetus & notus non facilè dimittendus. 572.2.b cur amicus amicum ſubindè dimittat. ibid.c amicus verus in adverſis noſcitur. 334.2. b. & ſeqq. amici ficti ſigna. 562. 1. d. 2. b in amico perfido ſpem ponens quæ damna ſentiat. 534.2.d. & ſeqq. 5.d ſe invicem amici oſculantur in ſignum benevolentiæ. 466. 2. d amici ſunt multiplicandi. 525.2.d amicorum fidorum multa paria recenſentur. 362. 2.c. amici multi ſunt divitum, pauperum pauci. 366. 2.b quomodo amici noxii ablegandi. 343. 2. b
amici ollares ſequuntur fortunam. 366.1. b c
Ammonius Alexandrinus diſcipulis ſuis aſinum adhibebat. 422. 2. 2
Amor movet affectum cordis. 37. 2. c amoris emblema eſt alveolus apum. 82.1.b amor amorem provocat. 29 2. c ignis repræſentatur. 107. 2.c & ſphinge. 219. 2.2.b. ejus quanta potentia. 118. 2.c ejus paradoxa & axiomata. 232.2.c amoris ſtatera ſit recta, nec præponderet amor mundi. 292.2.b
amor gaudium cauſat. 254.2.2 eſt ſanitas cordis. 268.1.b
amoris exeati emblemata. 84. 2. d hic eſt otioſorum negotium. 219.2.d amor erga conjugem nimius, fit adulterinus. 89. 2.b amor eximius parit ecſtaſin. 148.1.d
amor Chriſti erga genus humanum. 548.1. 2.b
amor Dei eſt remedium acediæ. 282.1. b eo in anima refrigeſcente putteſcit anima. 273.1.b unde amor B. Virginem ſummus fuerit. 66.2.c
amor eſt pondus animæ. 297. 2. d. cotde deſignatur: is cogit ſapientem omnes in docendo moleſtias ſuperare. 312. 1. d debet eſſe gratuitus, non mercenarius. 334. 2.b animum amati dilatat, & cogit redamare amantem. 354.2.2 ejus eſt amare alterum. 67.2.d. 262.1.d. amor ingenioſus miros excogitat modosad animas ſalvandas. 429.2.b amor eſt pretium amoris. 429.1.c eſt illex amoris. 428. 1.b, & magnes amoris. 429. 1. d ſi ſit ſincerus, omnium corda ad ſe attrahit. 458.2. b eſt vinculum, nodus & anima coniugii. 375. 2.c
amor quo Deus amatur, idem eſt cum eo quo proximus. 334.1.c ille ſatiat mentem. 384.2.2
amor noſter ſe erga omnes homines extendat. 434. 2. 2
amor erga amicum oſtenditur, ſi peccata ejus corripit. 567. 2.d.2.2 amor cordis Deo dandus. 486.2.d 2.2.b amor carnalis eſt negotium otioſorum. 437.2.b quærit late bras. 567.2.b quia amor abſconditus dicatur. ibid. c. & eqq.
Amplexus luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum. 218. 2.c
Anachoretæ ſilentium & abſconſionem ſectabantur. 177. 2. c abſtinebant vino. 493.2.2 hinc multi fuere longævi. 55.1. 2. 338 2.b.c toti erant in appetitu ſuo retrænsndo. 543.2.d vivebant dactylis. 665.2.b.c cibum veſpere, non per diem ſumebant. 671. 2. b. c eorum multos tradidit Deus peculiari angelorum curæ. 480 2.d
Anates paleuttiæ ſilveſtres in retia ducunt. 122.1.c
Anaxarchi conſtantia in tormentis. 582.2.b.c
Ancilla dominam ſubvertens, res eſt intolerabilis. 644 2.b
Ancillæ miſſæ à ſapientia ut vocarent ad arcem, ſunt diverſæ facultates, quæ in academia arcis Sion tradebantur. 151.2. c quæ ſint ancillæ ejus miſſæ ad invitandum omnes ad ipſius convivium. 556.2.c
Androgyni ſunt qui utrumque habent ſexum. 349.1.d
ἀγγελος & nuntium & temulentorum ſaltationem ſignificat. 557.2.d
Angeli exaltet tantùm laudant & glorificant Deum. 533. 1.c in ſolum Deum intenti ſunt. 157. 2. b. uno verbo tantum dicunt, quantum homines mille. 182.2.2 gaudent ſan-

ſanctis colloquiis. 182. a. 2 ibid. e boni ſunt nuntii. 241. t. b gaudent ſuper pœnitentia peccatoris. 254. 2. d. & ſeq.
Angelus mortis in Script. dæmonem ſignificat. 306. 2. b. Angelorum mediatrix qua ratione dici queat B. Virgo. 686. a. b. c
Angeli ei morienti adſuere. 614. a. d
Angliæ totius ſtatus mutatus per impium regem. 523. 2. d
vox Angulus derivatur ab anguſtia. 416. 2. d
Angulus domatis, qui præfertur cohabitationi cum muliere litigioſa, quatuor denotat. ibid.
Anhelans vehementer, validus eſt ad onera ferenda. 353. 1. c. 2. b
Anima una etiam hominis vilisſimi quanti ſit prætii. 211. 1. e
Anima colenda eſt ut terra. 219. 2. d
Anima ſancta eſt ſponſa Dei. 90. 2. c. d 375. 2. d eſt domus Dei. 152. 2. a Chriſtum decorat quaſi corona. 214. 2. b. c. eur dicatur lux. 235. 1. a & anima impii lucerna. 2. a. anima ſanctificata ad vomitum reverſa eſt ſimilis ſus circulum aureum in naribus habenti. 205. 1. c
Anima viri unde dicatur pretioſa. 107. 1. d.
Anima digne communicaturis ſit triclinium Sapientiæ æternæ. 152. 2. c & ſeq. quinam eius ſint convivæ myſtici. ibid.
Anima in laborando magis patitur & fatigatur quam corpus. 2. a non eſt ex traduce. 379. 1. c. d 405. 2. b. c eſt ſpiraculum hominis & ſpiritus. 412. 1. d ejus lux alia naturalis, alia ſupernaturalis. 414. 1. b eam Deus qui creavit, poteſt eripere. 379. 1. c eius contentio ob juſtam charitatis & concupiſcentiæ. 132. 1. a ejus vita & mors à lingua oritur. 359. 2. a b ea nobis inprimis curanda. 364. 2. b. c. eius cultor eſt velut cultor vineæ. 515. 2. c. & ſeqq. quomodo quiſque ſuam animam regere debeat. 651. 1. d eius alimentum eſt doctrina & diſciplina. 485. 2. a
A verbis Dei expurgatur. 628. 1. a & penetratur. ibid. d. eius quæ ſint veſtimenta. 485. 1. b. tropologicè in multete fotti deſcribitur. 664. 1. d 665. 1. d totam ſe uni det Deo, ibid. a b Chriſto reddit bonum. 618. 1. a quomodo operetur lanam & linum. 669. 2. a. b eſt velut navis de longè annonam comparans. 670. 1. b tribulationibus proficit. 671. 1. d. quomodo lumbos ſuccingat, & roboret brachium ſuum. 672. 1. a. 2. a. eius lucerna non extinguitur. 673. 2. a qua duplici veſte induatur. 675. 1. d. 2. a qua fortitudine & decore veſtiatur. 680. 1. 2 in morte à Chriſto laudabitur ob opera quæ vivens præſtitit. 690. 1. d Deus vocatur animæ ſervator. 504. 1. c anima prigri in quæ mala ruat. 520. 2. c 615. 1. d. 2. a. b anima in amantibus eſt una. 678. 2. d quæ animæ ſcientia dicatur, 384. 1. d
Anima ſicca ſapientiſſima. 379. 1. d
Anima ſæpè ſignificat animæ deſiderio & conſil'a. 608. 2. b cura animarum ſuſcepta deberet gemitum in animis ſuſcipientium excitare, non plauſum. 335. 1. d
Animas afflictas, oppreſſas, cæcas & ſcrupulis implicatas, ſuſcipunt, ſublevant & illuminant ſancti. 211. 1. 2. earum converſiones, etſi aliquid ſibi tordium in conſcientia contrahant, fructus tamen colligunt uberiores. 247. 2. d.
Animæ in Purgatorio pœna damni mitè torquentur, imò aliquæ ſolam deſiderii pœnam habent. 238. 1. d
Animalia parva ſæpiùs magnis. 142. b. c. animalia pleraque mortis pugnant. 315. 1. c animalia breves habentia nares, ſunt infirma; at longas & latas, fortia. 370. 1. c & ſeqq. eur in fœtus ius vitæ & necis habeant. 379. 1. d Adamo peccanti parere noluere. 455. 1. d. omnia, horrent pericula. 440. 1. a eorum arma ſunt dentes, ungulæ, cornua. 535. 1. c omnia timent leonem. 372. 1. c maxima pavent à minutis, 646. 2. c quænam animalia vomant. 621. 1. 2.
Animus hominis quodammodo ſtatera eſt. 192. 2. d ei unde debeatur virtus. 201. 2. animus ſanus facit corpus & carnem ſanam. 267. 2. d ſuam tantitatem, quietem, lætitiam & ægritudinem, turbationem & mœſtitudinem communicat corpori, ibid. ſeq. animus ſenſitivus deſcribitur. ibid. d animum vincere quàm nobilis ſit victoria. 317. 2. d animi triſtitia eſt penè incurabilis. 337. 1. b. ejus lenis non ſunt temerè loquendo effundenda. 548. 1. d animus vitiis facilè mala omnia ſuſtinet. 353. 1. b. c. & ſeq. Animus fucatus diu tegi nequit. 561. 1. a eius deſcriptio. ibid & 561. 2. b. d. 562. 1. b animi impetus in re aliqua efficienda non eſt ſtatim totus exprimendus, ſed per partes dispendendus. 609. 1. b. c.
Animus bonantis ſupereſt donum datum. 326. 2. d
Annæ Bolenæ aſtus & vafrities. 162. 2. d
Annonæ flagellatores graviter peccant, & à Patribus vehementer perſtringuntur 207. 1. d ſæpè à plebe cæduntur. 208. 1. a annonam neceſſariam ſapiens comparet. 498. 1. a.
Anouere ſolent homines variis de cauſis. 175. 1. d annuens oculo dat dolorem, habet id locum in oculis laſcivis. ibid. item in adulatoribus. 175. 1. d.
Annulus ſponſalis ſymbolum eſt amoris coniugalis. 118. 2. c.
Aonulis ſolebat incidi effigies ſponſi vel amici. ibid. & 128. 1. c
Anni vitæ tam longæ vitatem quàm ſanitatem ſignificant. 44. 1. c
S. Anſelmus affectu commiſerationis movebatur erga beſtias. 219. 1. b
Anthropophagi devorant homines. 411. 1. d
Antichriſtus erit monarcha mundi. 654. 1. c.
Antigoni regis Macedonum clementia. 415. 2. a.
Antinous Adriano Imp. in deliciis fuit, hinc illi varjæ ſtatuæ erectæ. 653. 2. c
Antiochi Epiphanis oratio Deo abominabilis fuit. 591. 1. b
Antipathia varia in rebus naturalibus. 477. 2. b. c lupi & ovis durat etiam poſt mortem. 653. 2. a.
Anthiæ uſus in aqua hauriendæ. 394. 1. c. d
M. Antonini Imp. lenocinium in uxotis Fauſtinæ adulterio. 361. 1. d
S. Antonius quomodo ad Chriſtum ſit converſus. 128. 2. b. tempeſtatem virtutibus crevit. 93. 2. c. fidens dæmonum ſpectra non curabat. 175. 1. a. b 329. 2. b vultu erat tempeſtate hilari ex continua lætitia mentis. 689. 1. b item eius monachi. 317. 1. b 604. 1. c
S. Antonii Patavini lingua poſt mortem diu integra reperta eſt. 184. 1. b
S. Anuph Abbas omnia quæcumque voluit à Deo ſcivit. 61. 2. c
Apes ſibi & aliis laborent, docent homines facere eleemoſynas 97. 2. d 98. 1. a tunt ſymbolum B. Virginis, ib. c. habent regem: deteſtantur inertes & ſegnes. ibid. d ſunt typus Religiorum. ibid. 99. 1. 2 vocantur divinæ. 98. 1. c quæ in vitis homini ſint imitanda. 98. 1. c ibid b. varius earum labor. ibid. d. earum natura deſcribitur. ibid c. d ſunt prudentiæ & caſtitatis ſymbolum. 312. 2. c. mel legunt è floribus odoratis ibid. id inſuvis condunt & cera incruſtant 2. c. 98 2. d rege in habent, eumque aculeo carentem ac placidum. 372. 1. a tempore pluvio intra alueare ſe continent. 448. 1. b mel non conficiunt è floribus, ſed rore cæli: nec id faciunt, ſed confectum expectant. 98. 1. a 504. 2. b. ſunt caſtæ ibid. 1. c. ſunt pacificæ: unde ſint dictæ ibid. c. pervæ optimum mel conficiunt. ibid. d non ſunt maleficæ, nec ignavæ. 505 2. a fugantur à fumo. ibid. b.
ἀφὴ in quid ſignificet. 184. 1. c
S. Apollinaris mulier inter manachos veſtitu virili egit. 116. 2. c
Appollo quadrimanus & quadriauris quid denotaret. 73. 2. c
Apologi ſpecies ſunt parabolarum. 10. 1. d apologi morales Cyrilli elegantes ſunt. 8. 2. b apologus vulpis & corvi. 15. 2. c prædonum. 23. 2. b urſi & bovis. 24. 2. 2. alius vulpis & corvi. 26. 2. c languiſugæ & formicæ. 28. 2. a ovis & cervi. 69. 2. a elephantis & viperæ. 85. 1. c paſſeris & turturis. 89. 2. d 97. 2. c mulæ & aranex. 106. 2. b porci & ſelia. 111. 2. b. hominis & ſatyri. 128. 2. d corvi & vulpis & linæ 160. 2. a. ſerpentis & agricolæ. 164. 1. d pavonis & cornicii. 177. 2. d. & leonis ſatyri & chamæleontis. 2. a aucupis & viperæ. 194. 2. d vulpis & formicæ. 198. 2. d aranex & bombycis. 201. 2. b pavonis & corvi. 205. 1. 2 lupi & bovis. 206. 2. b ſimiæ & vulpis. 218. 1. c pileatorum. 225. 1. d crocodili & auiculæ. 233. 1. c cucurbitæ, oleæ & palmæ. 237. 1. d. 2. a agricolæ & filiorum. 243. 2. a vulpis & animalium. 256. 2. b voluptatis & doloris. 257. 1. c bovis & porci 259. 1. b ſimiæ & vulpis. 291. 1. a capreæ & leonis furentis. 306. 2. d vulpis & galli. 344. 1. b. c ſimiæ cauda carentis. 349. 2. c equi & bovis. 365. 1. b. c pueri & matris. 379. 2. d colui & ſerpentis. 424. 2. d & caſſitæ. ibid. apis & aranex 415. 2. b olei & aquæ. 433. 1. b urſi, agni, columbæ. 456. 1. b cameli cornua amicentis. 478. 1. c. apis & bovis. 494. 1. 2 firmamenti & Saturni. 523. 1. b. c gallí & vulpis. 564. 2. d, & ſeq. de veritate omnibus invisa. 599. 2. b vulpis & muſtelæ, 636. 2. b muſcarum lingentium. 637. 1. 2
t. ſtitudinis & muris. 674. 2. 2. d

Apoplexias quis prōprie dicatur. 305. 1.c
Apoſtaſia eſt mera vanitas. 629. 1.c
Apoſtatæ partes & munia. 106. 1. d is nihil facit Deo placens. 2.a idem eſt Salomoni qui impius. 301. 2. b apoſtatæ acerois uvis & fumo repræſentantur. 189. 2.c
Apoſtata à fide & Religione ſunt veluti fons pede turbatus. 538 2.b
Apoſtemata quōmodo curentur. 418. 1.b
Apoſtolici viri fuere ob concordiam inexpugnabiles. 358. 1. b linguis ſuis igneis tam ſibi quàm ſuis omnibus vitam gratiæ & gloriæ conciliant. 359. 1.d margaritis conferuntur. 401. 1. e ſunt velut Cherubini Ezachielis quadrilaciales. 587. 1. b in compitis & foris prædicant. 37. 2.c
Apoſtoli ſunt velut binnuli cervorum ob varias analogias. 9. 2. 2 in viis, portis tribunalibus Chriſti fidem prædicarunt. 124. 2. b.c ſunt vertices Eccleſiæ 2. 2 in quo ſapientiam, Chriſtum Deiparam imitentur. 159 2.2 cur vocentur ancillæ Dei. 156 .1.c quales fuerint concionatores. 180. 2.d eorum ſonus exivit in omnem terram. 184. 1.b fuere nuntii fideles Dei. 141. b. & boni nuntii. 293. 1.d. ſunt miniſtri intelligentes Dei, 273. 2.b piſcatores, venatores, meſſores myſtici. ibid.
Apoſtoli ſuam prædicationem obſignarunt patientia 369. 2.c qui eot afflixit, Chriſtum afflixit. 340. 2.d equo denotantur. 443. 2.d b poſt receptum Sp. ſanctum non commiſere venialia deliberatè. 507. 2.d fuerunt fideles Dei legati. 529. 2. 2 per quadriſaciales Cherubim Ezechielis repræſentantur. 387 1.b erſi pauperes, in die iudicii condemnabunt divitet ſuperbos & iniquos. 654. 1. a fuere velut arietes. 592. 1. b
Appetitus rationi pareat. 543. 2.b & tunc per uxorem morigeram denotatur. 361. 1.d
Appetitus mali nobis eſt innatus. 428. 2. 2 appetitu expleto res appetita vertitur in nauſeam. 569. 2.c
Aprilis dictus eſt ab aperiendo. 184. 1.c
Aqua non facit globum à terra ſeparatum. 153. 2.b ipſa ubique terrarum reperitur, ſi effodiatur terra. 144 2.c aquæ ſuper firmamentum ſitæ vallatæ ſunt ſurſum gyroexili empyrei, & deorſum circulo exili ſiderei, ſeu primi mobilis. 143 1.d. cur ea ibi ſint poſitæ. ibid.
Aquæ quomodo liberentur. 144 2.b
Aquas divídere in plateit quid metaphoricè & ſymbolicè ſignificet. 88. 1. b.c
Aquæ furtivæ cur ſint dulcioret. 162. 2.d aquæ quietæ & ſtagnantes, dicontur mortuæ. 276. 1.b
Aqua faciem obiectam refert. 578. 2. 2 579. 1. 2.b aqua communis non eſt in proprios uſus derivanda. 531. 1.c aquam in in clepſydra diminuere. eſt dare licentiam perorandi & initium. 331. 1.d
Aquæ ſanctum per venas fluentes quodammodo percolantur. 347. 2. 2
Aquæ fiunt medicæ quod per venas metallicas fluant. ibid. à terra è mari attrahuntur. 623. 2. 2 ſuperæ ſunt initio mundi diviſæ ab inferis. 459. 2. 2 & tunc Deus eas omnes unum in locum congregavit. ibid. 2 b
Aquilla pullos ſuos educat ſeverè. 582. b.c non edit carnes fulmine tactas. 511. 2.b altiſſimè ceteris avibus ſuper volat. 479. 2.d ſeq. 2. 2.b.d per eam opes denotantur. 477. 1.c d & ſeqq. volant ex celerrimè ibid.d. earum celeritas, robur, dominium. ibid. earum alia proprietates. ibid. 1. 2.b. e mirum quid de earum pennis. ibid.e ſunt nonnullæ in parentes piæ, aliæ duræ. 640. 1. 2 ſunt typut Chriſti, & in quo. 642. 2. 2. ibid. 2. 2
Aquilo eſt Romæ ſalubris & vitalis, cur. 496. 2. b quia ibi per eſtatem auram frigidam inducit à montibus nive oppletis. 532 2.b lenitatis eſt ſymbolum. 530. 1. 2 in Septentrionalibus locis acer eſt, fugat nubes & pluvias; in Meridionalibus eaſdem parit 539. 2.c. in Iudæa humores è mari adducit. ibid. aſpes, ſiccus & horridus eſt. 540. 1.c. aerem & terram' feremat. ibid. in æſtu quandoque grandines, fulmina & tonitrua ciet. ibid. 2 2. 2 cur vocetur dexter. 576. 2.d. 2. 2 eo gaudent qui in calidis locis habitant. ibid. 2. 2. varia denotat. 2. b. e
Arachne lanificii arte cum Pallade certans, eſt in araneam mutata. 668. 2.d
Aranea laboris eſt ſymbolum. 645. 2.d 647. 2.d eſt cibus ſtellionis. 648. 1.b
Aratio tria denotat in peccati analogia. 412. 2. d
Arbor vitæ repræſentat virtutem in genere. 56. 1.b & quæ in re ibid.c.d ea deſcribitur: hæc myſticè eſt ipſa ſapientia & Iuſtitia, item ſapiens & juſtus. 220. 2.b qualis ſit arbor virtutum. ibid.b
Arcana ab ebriis denudantur. 491. 1.b
vide Secretum.
Ἀρχὴ tam principium quàm principatum & præcipuum ſignificat. 301. 2. 2 331. 2.d.
Arcus triumphales eriguntur de victis hoſtibus. 411. 2.b.c
Arena portari nequit nec conſtipata, nec diviſa. 505. 1.d
ἄρτα vor unde derivetur. 45. 2.c.
Argentinus erat deus præſes argenti. 383. 2. 2
Argentum electum quod ſit. 582. 2.c eius cruendi & purgandi ratio. ibid. b.c quid in Script denotet. ibid. b.c. quid in Script. denotet. ibid.c eius candor & nitor, ejus pretium. 183. 1.c quando id cœperit. ibid.c eius ſoliditas. ibid.d eius puritas. 2. 2 eius ſonus. 584. 1. 2
Argentum igne explorator. 580. 1.d eius bonitas unde colligatur. ibid. 2.b igne evadit nitidius, 162. 2.d plumbo in igne conflatur. 581. 1. 2 ei è fodinis eruto admiata ſunt plumbum ſtibium, ſtannum. 560. 2. d
Arius generosè incedit, gregemque ducit. 651. 1. 2 653. 1.c eſt prudentiæ & providentiæ ſymbolum. ibid. eſt in rivales ferox & pugnax. 2. 2 eius cornua terrent elephantes, & ſicui proſunt. ibid. b eius antipathia & bellum eum impo. ibid.e eius pelli indormientes prilci captabant oracula eſt ſymbolum miſericordiæ & beneficentiæ divinæ, item heroum. ibid.d item patientiæ & martyri. 653. 2.d item ſacerdotum. 2. 2. b arietes ſunt in venerem propenſi. 120. 2. 2
Ariſtippus a Dionyſio tyranno loco convivii infimo collocatus non tulit id iniquè. 523. 2.c quid dixerit de uxore ducenda. 687. 2. 2
Arnobius quare ſubinde in ſcriptis gentilizet. 7. 1. c
Aromatibus & floribus aſperguntmeretrices lectum ſuum. 517. 2.d quæ & quando magis redoleant. 572. 1.c
Ἀρωμὰ ab Hebræo araba deducitur. 58. 2.c
Arripi ſapientiam vult Salomon quo ſenſu? 67. 1.c
Arrogantes volunt videri divites, & ſunt pauperes. 233. 2. d
Arrogans omnis Deo exoſus eſt. 306. 1. 2 eſt æmulus Dei ibid.b ſed ab eo mox punitur. ibid.c
Anima ſibi licere, & deberi æſtimat. 222. 1.d
Ars fallendi plerumque fallentem delectat. 163. 2. 2.b
Artes vetitæ myſticè ſunt aquæ furtivæ. 163. 2.c
Artes pravæ non locupletant. 236. 2. 2.b
Artis quiſque ſuæ dictamina ſequens, in eius exercitio non errabit. 304. 2.b
Arte comparanda ante naorem. 513. 2. d
Artes mechanicæ ſunt à paupertate adinventæ. 445. 1.d
Ars architectonica ædificat domum. 496 2.b
Dua Arſchotanus inutili opera iuxta Lovanium multos pauperes occupavit, ne otiando malum committerent. 313. 2.b
S. Arſenius malè olentem aquam ſemper penes ſe aſſervabat: 128 2.2 ſemper lacrymabatur. 255. 1.c magiſter fuit Imp. Arcadii. 272. 2.c
Artaxerxes Longimanus rex Perſarum vitium ſuæ manus dextræ benigne eſt interpretatus. 30. 1. 2 in ſiti bibens aquam puteum, prætulit eam vino. 569. 2.c
Articulos caſuum ſæpè Hebræi commutant. 450. 2.b
Artifex non patietur inopiam. 469. 1.d
Artifex unus acuit alium: quiſque enim habet ſuas rationes, & modos artis, quos alter non habet. 577. 2. 2
cur Auſpex viſo aruſpice rideat. 479. 1. 2
cur ſtellio dicatur Ἀσπαλαξ ὠρυξ. 645. 2 b
Aſcella dicitur diminutivè quaſi parua ala. 354. 2.c
Aſcetæ prilci vino abſtinebant. 496. 2.d *vide* Anachoretæ. continuò in virtutibus proficiebant. 269. 2.b
Aſilus piſcis vexat thynnos. 257. 1.c
Aſini Mauruſii ſymbolum ſunt initio ſerentinm, poſt intepentium. 237. 1.b
Aſino camello proverbium in quos dicatur. 426. 1.d. 2. 2
Aſinus ſymbolum eſt pigri. 498. 2.d & ſapientis. 350. 1.c. mirè formidat leonem. 459. 1. 2 frano & camo opus habet. 546. 2.d
Aſini Paleſtinæ ſunt vinaces & generoſi. ibid. 1.b
ἀσωτία varia ſignificat. 339. 1.b
Aſpar Leoné Imp. ſedarguii quòd promiſſit non ſtetiſſet. 225 2.d in Aſpero colle iuxta Lovanium quàm mira B. Virgo præſtiterit. 128. 1.b.c

Aſſiſtentes regi, ſunt ejus intimi & conſiliarii. 669. 2. c
Aſſuefaciendi ſunt pueri virtutibus & probitati. 451. 2. a. b
ἀετὸς metaphorice dicitur garrulus. 174. 1. c
Aſtomi an vivant ſolo odore, & ſine cibo. 672. 1. e
Aſtutia duplex eſt, bona & mala. 14. t. b. c ea in bellis eſt neceſſaria. 2. d. & ſeqq. ſæpè capitur pro cautione, ſolertia, conſilio. 127. 2. b
qui olim Aſyliæ iure Romæ gauderent. 466. 1. c
Atlanta virgo fuit a burta enutrita. 329. 2. c
S. Athanaſius Epiſcopus Alexandr. quadraginta annis toto orbe ob perſecutionem Arrianorum vagatus eſt. 570. 2. b. impiedè toti penè orbi reſtitit. 586. 1. c
Atheiſmus eſt centrum impietatis & peccati. 28. 2. d
eius cauſa ſunt opes & voluptates. 638. 1. ab
Athenodorus quod iræ domandæ dogma dederit. 609. 2. a
Attonitus quis propriè dicatur, & unde vox deducatur. 315. 1. b
Atrium erat templum laicorum. 150. 2. d
Attentio cordis eſt modus acquirendi ſapientiam. 37. 1. c 2. 2. e
Avaritia eſt dilatatio cordis, cur. 422. 1. e eſt quoque lucerna impiorum. ibid. 2 vincitur ab eleemoſynario. 630. 1. d nihil ei ſufficit. 454. 2. b eſt idolorum ſervitus. 631. 1. 2. terrena eſt, nec unquam ſatiatur. 635. 2. b 636. 1. d. 2. 2. d. ſeq. d eſt velut ſanguiſuga 2. 637. 1. d ejus filiæ. ibid. d. confertur igni. 637. 2. b
Avarus dæmoniaco ſimilis eſt. 157. 2. b ab opibus iniuſtis quaſi captivatur. 195. 2. 2 eius ſpes in morte perit. ibid. d. dum aliena invadit, non evadet ſupplicia. 203. 1. d. 206. 2. b. c replet domum ſuam latibur, jurgis, murmorationibus ſubditorum, item privatione opum. 290. 2. 2 ei omnia ſubtrahuntur. 50. 1. d etiam ſibi vitæ alimenta denegat. 208. 1. c. eſt etiam in conſanguineos erudelis. 2. c.
Avari divites ſunt qui inopiam ſimulant, ne cogantur ſplendidè vivere. 232. 1. 2.
Cur ſui in pauperes erogare timeant. 263. 2 e ſæpè ſe laboribus conficiuor. 314. 1. 2 ſuis non ſunt contenti. 324. 1. d promittunt & donant pauca, 325. 1. e uti lucro, ita nec labore ſatiantur. 350. 2. 2 paucos habent amicos. 366. 1. d. omnibus odio ſunt. 367. 2. 2 ſunt verè pauperes, etſi ſint divites. 385. 1. e etiam proprium defraudant genium. 383. 1. c
Caducis inhiantes, amittunt æterna. 409. 2. d eos clamantes ad ſe Deus non exaudit. 429. 2. d ſua tenacitate multos offendunt. 430. 1. c
Cur mœreant & paveant. 431. 1. c. d eorum ſpina & laqueus. 449. 2. 2 ferunt ægrè de tuis cibis comedi. 478. 1 b c ſeq. 2. b cum eis non comedendum. 479. 1. b. c eorum opes ad liberalem juſto Dei judicio deveniunt. 590. 1. b plerumque ſunt invidi, juſto Dei judicio, deveniunt. 590. 1. b plerumque ſunt invidi. 599. 1. 2 juſto Dei iudicio ſæpè non dite ſcunt. 599. 1. b ſunt lati animi, quia multa eapiunt & captunt. 600. 1. d ibid. 2. b ſemper jurgia concitant. 600. 2 c. d ex omnes in cælo, terra, gehenna maledicunt: 602. 1. b ſunt pauperes juſtitia & virtutibus. ibid. e in varias incidunt ærumnas, lites, damna. ibid. Dei cultum negligunt. 631. 1. 2. ſunt inſatiabiles. 636. 1. d. 2. d. 657. 2. b igni infernali conferunt. 658. 1. d
Auctoris in hiſce Commentariis methodus. 7. 2. d. & ſeqq.
Audaces vocantur peſtis & peſtilentes. 436. 2. c. impingunt. 54. 1. b
Audire audiendo idem eſt quod rectè tenere. 309. 2. 2
Auditores à Deo moventur, ut perſuadeantur: 296. 1. b. auditorum doctrinæ quæ ſint partes. 294. 2. c. d.
Auditor ſimplex verbi & factor, melior erudito malè vivente. 363. 2. 2
Auditus tenſus eſt diſciplinæ. 381. 1. d qui ea ſapientia & doctrina percipitur. 407. 2. c. d patet ſapientiam. 15. 2. c
Avertitur impius à Deo, Deique lege, timore & diſciplina. 42. 2. d. & ipſo alios avertit. 33 1. b
Aves ſolidæ temere ſe in retia dant. 26. 1. c. d
Aves ab avibus decipiuntur. 122. 2. c.
Aves bibentes cur colla reſupinent. 162. 2. c.
Aves pullos voce & cantu ſuo ad canendum erudiuot. 485. 1. d.
Alio ad pugnam incitantur. 946. 1. d tamdiu in nido manent donec pulli cibum ſibi quærere queant. 571. 1. a. b. ex eo alio volantes, in varia incidunt incommodæ. 1. 2. b. quæ aves pullos ſeverè educent. 582 1. b. nonnullæ ex arboribus naſcuntur. 546. 1. b
Sanct. Auguſtinus à quolibet edoceri & diſcere voluit. 128. 2. 2
Audita vita S. Antonii, ad continentiam ſe convertit. 128. 2. b furatur eſt pira, non ob pira, ſed ob artem quæ erat in futto. 136. 2. b ſui hæreſi fuit matri ſuæ mœrori. 166. 2. 2 S. Hieronymum de dubiis S. Scripturæ conſulere ſolitor fuit. 221. 2. d quis ejus ſit ſermo & ſcribendi ratio. 275. 2. b ejus lingua à Deo in concione directa fuit ad convertendum quendam Manichæum. 297. 1. b Dei inſtinctu ſorte Bibliæ peruſit. 319. 2. b ſuis peccatis matri fuit mœrori. 340. 1. b cur ad menſam lectionem & diſputationem adhiberet. 475. 2. 2 ad nulla accedebat convivia. ibid. quæ eſſet ejus oratio. 623. 2. b 623. 1. d
Auguſti Cæſaris clementia. 307. 2. c filiam ac neptem ſtuſeſcit inificio. 668. 2. b eo in Syriam profecto concepit eſt B. Virgo. 143. 1. c hic ad conſibum privatum etiam amicos adhibebat. 199. 1 é
in Aula vigent doli, fraus, invidia. 648. 1. b
Aulici recta dens principibus conſilia. 306. 1. 2 per ſtellionem denotantur, quid ab eo debeant diſcere. 648. 1 e. d
Aurei cuſtodiendæ ne pateant detractoribus. 521. 1. d ſunt inſtrumentum ſapientiæ parandæ. 354. 1. c. its medetur acetum nitromixtum. 536. 2. b. c ibid. d
Auribus apprehendere canem totum non eſt. 558. 1. b. hæ illi rigent dum rixatur, alioquin deberet ſunt. 557. 1. 2
Aoritaber aurum camino explorat. 332. 1 d
Autorę propietates: ei juſti comparantur. 95. 2. 2 & ſeqq. uode dicatur. 72. 1. 2
Aurum in India eruunt formicæ ex arena. 96. 1. d aurum ophaz, eſt aurum obriſum & optimum. 134. 1. c
Aurum deorum omnium potentiſſimus. 178. 2 c
Aurum igne examinatur. 305. 2. 2 580. 1. d ejus bonitas unde colligatur. 580. 1. d. 2. 2 d
Auri venæ indicia quæ ſint. 398. 2. c. eius quanta ſit vis. 338. 2. 2. b
Auſter in locis Apolonaribus generat pluvias, in Auſtralibus adfert ſiccitatem. 539. 2. d eſt jucundus, gratus & humidus 540. 1. e cur in Scriptura vocetur *themon*, id eſt dexter. 576. 2. 2
Auſteritas una quam uſurpamus, via eſt ad aliam. 52. 2. b
Auſterus ſapor ſtomachum contrahit & roborat, nec niſi modicè ſumi poteſt. 533. 1. d
Auſteri mious habent alimenti, plus excrementi. 2. 2
cur Avi nepotibus magis coroonentur, quam patres filiis. 324. 2. c cur magis eos diligant, quàm hi filios. 483. 1. 2.
Auxilium Dei requiritur ut bona propoſita exeontiour mandentur, 303 1. d
Axilla diminutivè dicitur quaſi parva ala. 384. 2. c
Axiomata vocantur principia ſcientiarum. 9. 2. 2
ἄξιον quàm varia ſignificet. 55. 2. c
Azohora Arabibus eſt lucifer à rad. zahar, id eſt ſplendere: forſan b inè dicitur aurora Latinis.

Bacchus cur dicatur crudelis. 661. 1. 2 ejus quatuor filiæ & noxæ. 489. 2. b eius navis deſcribitur, eiuſque inſtrumenta & remiges. 493. 2. c. d
Balaam peſſimum conſilium regi Moab ſuggeſſit. 164. 2. d ejus linguam & verba direxit Deus ad benedicendum Iſraeli. 297. 2. 2 ei manè benedixit. 575 2. c
Balearicorum peritia in funda tractandę. 451. 1. 2 quia à puero ea cibum edendum deſiderabant. 670. 2. 2
Balſamum putredinem arcet: cuius rei ſit ſymbolum. 273. 2. b
Baltaſſar compotatione ſuæ perdidit monarchiam Babyloniorum, quam Nabuchodonoſor erexerat. 217. 2 2
Balteus erat cingulum è corio, unde dictus. 674. 2 2. b
Baptiſmus hæreticorum non eſt invalidus. 165. 1. il 279. 1. d
Barba intenſa ſymbolum erat pœnitentię. 92 2. b
Barbari nonnulli filios occidunt. 379. 2. d
Barlaam Eremita quo cętu ad Joſaphat aditum ſibi paraverit. 354. 2. 2
cut Bartholomeus Capranut Archiepiſc. Mediolan. famulos forma præſtantes ſeligeret. 688. 1. c

Baſilicæ priſcæ Romæ adhuc ſuperſunt, palatiis everſis. 226. 1. d

Baſiliſcus ſerpens deſcribitur. 491. 2. d & ſeqq. enecatur à ſpeculo. 492. 1. b eſt invidi typus & imago. 269. 1. a

S. Baſilius in quo Achilli comparetur. 49. 2. c ejus ſermo fontem perennem repræſentat. 346. 2. d ejus pallor & macies è jejunio. 339. 2. d 615. 1. a ſcitè reſpondit Demoſtheni coquo ipſum convicianti. 548. 1. d in quo fuerit ſimilis arieti, 653. 2. d

Baſilius Imp. Conſtantinop. Saracenos Dei paræ auſpicio cædit. 1340. 1. a

Beati qui viventes Deum ardenter videre deſiderarunt, eo poſſeſſo ſummè delectantur. 242. 1. a in cœlo non jurant. 250. 2. c ſunt rea & dominus mundi. 324. 1. b non habent ſpem. 510. 1. c ob eorum exultationem ſumma eſt gloria Eccleſiæ triumphantis & militantis. 593. 1. c

Beatitudo cœleſtis promiſſa filiis parentum ſanctorum. 395. 1. d ea animam non exſatiat, ſed ſui deſiderium ſemper exacuit. 533. 1. c

Ven. Bedæ eſt comment. in Proverbia S. Hieronymo aſcriptus. 7. 1. c d ejus in morte vox. 270. 2. a

Belgæ Catholici caſi ab Hollandis apud Neoportum ob ordines non ſervatos. 499. 1. d

voa Belial unde derivetur. 100. 1. b quàm varia ſignificet, ibid. filii Belial qui dicantur, ibid. b c ſignificat hominem legis jugum eacuticotem. 310. 1. c

in bello ploa valet aſtutia quàm fortitudo. 142. 2 B. Virgo in bellis inſignem gloriam conſecuta eſt. 133. 1. d belli directio ſimilis directioni navis. 403. 2. d in eo plus valet ars quàm robur. 404. 1. c in eo triplex requiritur diſpoſitio. 499. 1. c non movendum ut aliena invadantur. 653. 1. c injuſtum regibus cavendum, ſi pacificè regnare velint. 659. 2. d

Beltrandus Ferrerios in venere expiravit. 121. 2. d

Benedicere quis poteſt diverſimodè. 207. 1. a benedicere in Script. tripliciter ſumitur. 526. 1. b

Benedictio tam in rebus conſiſtit quàm in verbis. 454. 1. b c & quæ utraque. 598. 1. d benedictio, id eſt boni precatio, juſtorum, civitatibus prodeſt. 197. 1. b 2. c benedictio ſæpè capitur pro rerum affluentia. 197. 1. a item pro beneficentia. ibid. b

S. Benedictus regulis ſuis quidquam à quoquam addi vetuit. 469. 1. b monachum a dæmone vexatum virga liberavit. 481. 2. d

Benedictini Ordinis quantæ fuerint divitiæ. 185. 2. b ipſe per quos celebratus. 197. 1. d

Benetaciendum citò, nec donum differendum. 60. 2. a & ſeqq.

Beneficentia cur torqui adaptetur. 46. 1. a & ſeqq. ejus encomium & gradus. 60. 1. c d eſt quaſi fons. 176. 2. a beneficentia larga videtur eſſe latitudo cordis, æquè ac domus & familiæ. 354. 2. c ea homines & Deus conciliantur. 367. 1. c eam ore prædicant multis opere præſtant pauci. 393. 2. a b ea in Script. vocatur juſtitia. 437. 2. d ea egeno exhibita provocat Dei in nos beneficentiam. 501. 2. d

Beneficia accepta majoribus ſunt compenſanda. 516. 1. c eorum oblivio reſtituit veteres injurias, & novas ſuſcitat. 531. 2. b qui beneficia à Deo poſtulat, priùs ſeipſum acculet. 556. 1. a ad beneficia Eccleſiaſtica ineptum promovens ad reſtitutionem damnorum ſecutorum tenetur. 587. 2. a

Benefici eſſe omnes volunt. 582. 2. c beneficus, divinos, imò Deus terreſtris, vocatur. 456. 1. a b dominus pecuniæ ſuæ. 60. 1. b ſpargendo dona fit ditior. 206. 2. a & à Deo benedicitur, ibid. d

Benevolentia regia ſoli lucenti comparatur. 307. 2. b item pluviæ vernæ, ibid. c. eſt regnorum firmamentum. 367. 1. c reges decet & rectores. 521. 2. d auro & argento præſtat. 444. 1. d vultu ſe prodit. 617. 1. b benevolentia ſabditorum conciliatur lenitate. 656. 1. b

Benignitas decet reges. 521. 2. d

Benigni non ſunt nimis acriter obiurgandi. 655. 2. b d benignus in pauperes à Deo benedicitur, etſi nihil eisdet. 454. 1. c

S. Beroardi inceſſus & habitus fuit modeſtos & diſciplinatus, 116. 1. c ſua dicendi agendique gratia ſchiſma Petri Leonis ſuſtulit. 197. 1. d eſt in ſtylo ſuavis & mellitus. 275. 1. c ejus morientis monita ad ſuos. 287. 2. a juvenis pudicitiæ ſuæ fuit ſedulus cuſtos. 491. 2. b an ſit auctor ſermonis de miſeria humana. 617. 1. d

Beſſi parricidium hirundines evulgarunt. 597. 1. c

Beſtias vincit obediens, 442. 2 c

Bethſabee nominis omen. 621. 2. d dat filio Salomoni præcepta legendi. 658. 1. a cur monita ejus dicantur viſio. ibid. c prævidit filii mulierioſitatem & vinolentiam. 658. 1. b 2. c 659. 1. c fuit prophetiſſa. 658. 2. c d adulterii pœnitens, fuit deinde mulier proba, ibid. 1. b quanto affectu filio monita dederit. ibid. d. & ſeqq. eum ipſamet lactavit. 2. d cur eum vocet filium votorum. 659. 1. b & ſeqq. non fuit natura ſterilis, ibid. b diſſuadet filio vinolentiam. 660. 2. c d

Bezæ ſycophantia in Invocationem Sanctorum. 551. 2. a

Biantis de lingua hominis judicium. 342. 1. c 360. 1. a

Biblia olim in menſa apud Hebræos apponebantur. 154. 1. b

Bilances judicii quæ dicantur. 304. 2. d ſeq. 1. a

Bilingues Deo ſunt odibiles. 528. 2. d & proinde homini fugiendi, ibid. bilinguis eſt ſuſurro, adulator, murmurator. 348. 2. a eſt bicors. 349. 1. c vide Detractor, Lingua.

cur cum Bilioſo non ſit incunda amicitia vel ſocietas. 466. 2. c & ſeq. a

Bilis eos eſt virtutis. 97. 1. d. bile carentia ſunt longæva. 46. 2. 1. c

Binarius eſt primus numerus multitudinis. 510. 1. d

Bivium rectè ori comparatur: bivium adoleſcentiæ. 550. 1. b bivium Herculis quod ſit. 161. 1. c

Blanca regina ſancta filium Ludovicum ſanctum reddidit. 166. 2. b regno ſuo mirè profuit. 287. 1. c

Blandiloqui ſunt plerumque deceptores. 405. 1. b c cavendi ſunt. 606. 1. c

Blandimenta plus nocent quàm tormenta. 22. 1. d rectè oleo comparantur. 81. 2. a

Bombyx ſymbolum viri juſti in quo. 258. 1. d ejus transformatio typus eſt reſurrectionis. ibid. bombycum curatrix una alit totam domum. 247. 1. a

Bona temporalia non dant veram felicitatem. 39. 1. c ex charitate negligi poſſunt ob majus bonum amicitiæ, at non ſpiritalia. 223. 1. d iis immiſſa ſunt mala & dolores. 257. 1. c ea Judæis promiſit Deus. 43. 2. a 53. 1. b ſed ſpiritualia Chriſtianis. 43. 2. a 54. 1. b c illa per ſiniſtram denotantur, æterna per dexteram. 54. 2. b c bona Eccleſiaſtica cum ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes devorant. 290. 2. d bona impii ab eo ad juſtum avo abeunt. 210. 1. a vide Divitiæ, Opes.

S. Bonitacius monachus Camaldulcenſis ad martyrium adſpiravit. 255. 2. b

Bonitas Dei elucet in mundi creatione. 57. 1. a

Boni non debent cubitum concedere niſi præſtito bono. 70. 2. c bonus oculo dicitur de benigno in pauperes. 453. 1. d quis ſit vir bonus. 677. 1. d boni neſciunt adulari, hinc pauciores à principibus obtinent. 367. 1. d 2. a boni ſoli amant ſeipſos. 368. 1. d

Bonolus Imp. vino exploravit ſecreta barbarorum. 661. 1. c

Bonum ſæpè ſumitur pro jucundo & læto. 279. 2. c bonum & felix cur vocetur deatrum. 78. 1. a bonum difficilibus executioni mandatur quàm malum. 500. 2. c d bonum pro malo hoſtibus rependendum. 539. 2. a quod bonum viro accedat ab uxore proba. 669. 2. c & ſeqq. bonum ſæpè capitur pro læto & jucundo. ibid. b bona communia in proprios uſus qui detorquet, cauſa eſt litium. 331. 1. d bona ſpiritualia dives non curat, ſed juſtus; at caduca & temporalia hic negligit, ille in pretio habet. 352. 1. c

Bos animal eſt ſolidum. 120. 1. d erat priſcis arationis & ſertilitatis ſymbolum. 248. 2. c ejus dotes quadrant doctori & concionatori Evangelico. 2. b typus eſt laboris. 249. 1. 2 eſt animal innocens. ibid. aliis laborat, non ſibi. ibid. eſt validus. ibid. d eſt cibi frugalis. ibid. eſt ſymbolum Religionis & martyrii. 249. 1. b c in inceſſu & aratione lentus eſt, ſed craſtus. ibid. c boves validi requiruntur ad colendam terram. 248. 2. a

Brachmanum modernorum apud Indos ſuperbia. 653. 2. b

Buccella ſicca cum gandio melior eſt quàm domus plena victimis. 320. 1. a & ſeqq. quomodo id myſticè accipiatur. 321. 1. d

Bullæ ex collo in cor pendulæ inſcribebant veteres nomen Dei ſui vel amici. 47. 1. c

Burgum, dictum à Græco πύργος 330. 2. d

Burgundus unde dictus ſit. ibid.

Butyrum eſt pinguedo lactis. 655. 1. d non tamen pro adipe capi poteſt, 653. 2. c

Byſſos veterum fuit linum præſtantiſſimum. 678. 1. a igni reſiſtebat. 678. 2, c. eſt ſymbolum pudicitiæ & caſtitatis 677, 2. d

CAchinus liberior peccatò viam pandit. 385. 2. c
S. Cæcilia fuit mulier diligens & corona viro ſuo. 214. 1. d novem ejus coronæ. ibid. d convertit ſponſum ſuum Valerianum ad fidem. 361. 1. c
Cæcitas mentis eſt quoddam peccantium profundum, ſequitur ea ex conſuetudine. 346. 2. d
Cæcitas & caligo peccatorum. 73. 1. a. b
Cædes libertas graveſcelus eſt. 203. 1. b
Cæleſtis gloriæ dilatæ deſiderium Sanctos mirè excruciat. 238. 2. b ipſum eſt cauſa compunctionis. 455. 1. b ex mensæ comparatur. 154. 2. d
Cæleſtium cogitatio arcet triſtitiam. 578. 2. a. b cæleſtis gloria eſt Sanctis quaſi gemma pretioſiſſima. 327. 1. a
Cælibatus præſtat ritioio conjugio. 427. 1. a
Cæli diſtantia à terra. 238. 1. b. c eſt elementis præſtantiua, quia altius. ibid. d. cælum eſt utbs fortium & fortitudinis, quia in illum parandus eſt aditus fortitudine 179. 1. a. b & quia in ſe eſt fortiſſima. ibid. c cœlum empyreum eſt immobile. 144. 2. c. d cælorum concentus eſt myſticus, non muſicus. 146. 1. d quomodo in cælis ludat Deus. 147. 1. c cælum creatum à Deo pro juſtis. 146. 1. b ejus influxus an ſit cauſa bonæ fortunæ. 408. a. b ejus altitudo incerta eſt. 440. 2. d obedienti cedit. 521. 1. b emitur laboribus. 671. 2. d eleemoſynariis promittitur. 455. a. b ibi fugantur omnes umbræ vanitatis. 352. 1. b
Cæſares Romanam remp. perdiderunt. 654. 2. c
Caja Cecilia eſt eadem quæ Tanaquil. 668. 1. c
Caii. Cæſaris occidendi præſagium. 76. 1. b
Cain noluit ſeipſum accuſare, & ideo permiſſus diabolo, 136. 1. d ibid. 2. c ob parentes afflictos percuſſus eſt a Deo membrorum tremore. 386. 1. b, unà cum dono cor ſuum Deo non dedit. 486. 2. c. d
Calamitates ſunt juſtis merita, impiis ſupplicia. 310. 1. a eas adauget prior felicitas. 86. 1. c
Calani epiſtola ad Alexandrum Magnum ſapientum libertatem oſtendit. 382. 1. a
Calculia olim ſortes jaciebantur. 395. 2. b & judices ſententiam condemnationis vel abſolutionis dabant. 403. 2. a an calculi numerarii intelligantur per acervos lapidum. 551. 1. c. 2. d
Caleb fuit legatus fidelis à Moſe miſſus. 529. 1. d
in Calice Euchariſticho aqua vino eſt miſcenda. 154. 2. d
Calida vitam revocant & conſervant. 529. 2. b. c cur dein fiant frigidiſſima. 678. 2. c. d
Caligula Imp. ob ſævitiam omnibus exoſus, cæſus eſt à ſuis. 656. 2. a
Callidus eam eſt verſutus & vafer, quàm prudens & cautus. 447. 1. b
Callis eſt iter pecudum. 43. 1. b
Callithenes ab Alexandro ob libertatem dicendi eſt occiſus. 359. 2. c
Calor cauſa agilitatis, magnanimitatis, fervoris. 349. 2. b hic ſi intermittatur, oritur tepor. 678. 2. c. d
Calvinus in Deum retricit omnia hominum opera tam mala quàm bona. 356. 2. b. docet neminem in hac vita verè eſſe juſtum. 397. 1. b
quis Calumniari pauperem dicatur. 401. 1. d
Calumniam mendacem exeeratur juſtus. 231. 2. b
Calumniatur perinde facit ac ſi proximum gladio confoderet. 223. 2. a inipiens eſt, ſibique malum creat. 180. 2. d ſibi adfert mortem, vitam verò calumniam æquo animo patienti. 360. 1. a dat ſæpè calumniæ ſuæ pœnas. 368. 2. d
Calvitium domus eſt prudentiæ. 342. 1. d
Camelus mercibus onuſtus ſymbolum eſt divitis & divitiarum. 478. 1. c
Camus diverſa ſignificat in equorum uſu. 357. 1. a. b
Cancellorum in teneſtris uſus. 354. 2. d
Cancri incedunt obliquè, vel retrorſum. 40. 1. c cautè ſe è periculo ſubducunt. 447. 2. c
Candor placet regibus. 448. 1. c mira eius vis. 574. 2. b
Canum luxuria & impudentia. 520. a b proverbia ab ea deducta. ibid. d canis revertit ad vomitum ſymbolum eſt peccatoria peccata iterantis. 555. 2. a vomitum procurat, & non reſorbet ex innata ingluvie. ibid. d.
Cauda oſtendit ſuos affectus. 558. 1. a maximè irritatur ſi auribus apprehendatur. 1. b. c quia eas habet delicatas. 558. 2. a. b eſt ideatiæ. 558. 2. a. b ibid. c eſt ſymbolum inſolentiæ rixæ, fœditatis, impudentiæ. 581. 1. c
Canis venaticus deſcribitur. 572. 2. d
Canes ſæpe homicidas dominorum indicarunt. 597. 2. a
Canities eſt ſenibus inſtar coronæ. 315. 2. d eſt eorum dignitas. 415. 2. d dicta eſt à candore. ſeq. 2. a
an Canica Canticorum metro ſint conſcripta. 519. 2. a
Cantus meretricius quàm ſit noxius. 51. 1. d
Cantus infringit mœſtitiam animi. 536. 2. d
Capilli cani decorant ſenes. 416. 1. a docent eos moderationem paſſionum & affectuum. ibid. b
Capitolium fuit arx Romanorum. 351. 1. a
in Capitulis monachis virgia caſtigantur. 481. 2. d
à Capite derivatur ſanitas vel infirmitas corporis. 307. 1. d
Capræ ſummæ montium juga petunt. 89. 1. d brevis ſunt vitæ. 120. 2. b
Captivæ puellæ ſunt plerumque virgines, ideo raptores iis magia imbuant. 163. 1. d
Carbones ſunt indicium theſauri reperiendi. 36. 2. d ſymbolum ſunt ſlabellorum iræ. 56. 1. b. c
Cardamum ceteras herbas ſibi vicinas cogit exareſcere, alia ejus nomina. 477. 2. c
Cardo dicitur quaſi cor oſtii. 557. 1. c
Cardines terræ qui vocentur. 143. 1. c
Carmina valent ad curandas animi ægritudines. 536. 2. c ſeq. 1. b quali fuerit olim Hebræorum carmen. 663. 2. d
Carnales tuni velut pueri. 23. 1. c. d & ſeq. vide Libidinoſi, Voluptas.
Caro ſæpè capitur pro toto homine. 73. 2. b. metonymice pro anima & concupiſcentia. ibid. in Scriptura ſignificat propinquos. 205. 1. b. 2. c
Caro mulieris eſt velut primæ ardentes. 207. 2. c. 209. 1. c
Caro & ſanguis Chriſti verè eſt in Euchariſtia. 154. 2. c. d caro domanda jejunio & aſperitate. 614. 2. d. cam ejusque concupiſcentiam vincit obediens. 439. 2. b. c
Caro Chriſti in Euchariſtia facit homines divinos & igneos. 474. 1. c
Carnium ejus abſtinuerunt primi hominea. 583. 2. d
S. Carolus Borromæus diœceſi ſuæ optimos præfecit paſtore, 17. 1. a in pauperes mirè liberalis fuit. 291. 1. a Eccleſiam Mediolanenſem ſanctam reddidit. 155. 1. c
B. Carolus Flandriæ Comes à dardanariis quibuſdam frumentariis Brugis cæſus eſt. 207. 2. d
Carolus Audax Dux Burgundiæ ordinem Velleris aurei inſtituit. 653. 2. c
cur Carolus Magnus filias affuefecit liniſicio. 668. 2. b c
Caroli IV. erga litteras amor & ſtudium. 15. 2. d
Caroli V. Imp. gnome de mundi lætitia. 257. 2. b vel quadrantem horæ curis vacuum habuit toto tempore regiminis ſui. 531. 1. b omnium nationum ingenio ſe accomodabat. 554. 2. a è tribus P. bonum reip. regimen colligebat. 624. 2. a
Carthaginenſes filios ſuos Saturno immolabant. 372. 2. a
κάρη id eſt mox, dicitur a κάρος id eſt torpedine. 518. 1. c
Caſti migè placent Deo. 457. 2. a. c
Deus Caſtigat ſuos variis de cauſis. 51. 2. d. & ſeq. caſtigare omittens filiuum ſuum, eum odit. 445. 1. b
Caſtigatio quanti ſit meriti & boni. 51. 2. d ſeq. a ex filio quantum profit. 455. 1. d. 2. a caſtigatio impiorum reddit ſtultum ſapientem. 428. 2. b
Caſtigatio filium emendat etiam contumacem. 372. 1. b. c at ea ſit moderata. 522. 1. b 481. 2. d ſeq. a negligentia eſt cauſa damnationis filiorum. 452. 2. c eam Superior mollibus verbis condiat. 512. 2. c vide Correptio.
Caſtitatis pulchritudo. 111. 1. c ipſa ſoror eſt ſapientiæ. 114. 1. d ita pro amici caſtitate licet vitam periculo exponere. 226. 2. d
Caſtitas cordis & verborum placet Deo & regibus. 456. 2. d. ubi caſtitas, ibi omnis puritas, ſinceritas, virtus. ibid. d. caſtitas per humilitatem cuſtoditur. 460. 1. a. c reddit ea ſortes. 272. 1. d
Caſus dominatur in rebus dubiis & incertis. 357. 1. c
Catechiſtæ matres imitentur. 311 2. b
Cetena Græcorum PP. in Proverbia commeodatur. 7. 2. a
Catena trium Hebræorum Rabbinorum quantæ auctaritatis. 7. 2.
quàm S. Catherinæ Senenſi Chriſtus fuerit familiaria. 61. 2. d diu ſola Euchariſtia vixit. 168. 2. a ex unica communione animæ dominium adepta eſt. 473. 1. a ejus alloquio ad ſa-

nam

v. 27. Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. 426. 1. d
18. 8 Lex Domini immaculata. 627. 2. b
21. 21. De manu canis unicam meam. 65. 2. c
24. 14. Firmamentum est Dominus omnibus timentibus eum. 61. 2. b
26. 8. Faciem tuam Domine requiram. 617. 2. 2. b
30. 16. In manibus tuis sortes meæ. 310. 1. d 617. 2. d
31. 4. Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina. 337 2. c
35. 4. Noluit intelligere ut bene ageret. 327. 1. c
36. 1. Noli æmulari in malignantibus, neque æmaveris facientes iniquitatem. 65. 1. b
v. 16. Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas. 303. 1 2
37. 10. Domine ante te omne desiderium meum. 289. 2. d
39. 7. Aures autem perfecisti mihi. 528. 2 2
v. 9. Legem tuam in medio cordis mei. 37. 1. d.
40. 1. Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. 327. 1. c
43. 19. Non recessit retro cor nostrum, & declinalli semitas nostras à via tua. 623. 2. c
44. 1. Eructavit cor meum verbum bonum. 631. 2 b
48. 7. Qui confidunt in virtute sua. & in multitudine divitiarum suarum gloriantur. 84. 2. b
50. 12. Cor mundum crea in me Deus. 136 1 d
52. 6. Illic trepidavetunt timore, ubi non erat timor: 617 1. c
51. 9 Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. 255. 1. 2
61. 10. Mendaces filii hominum in statera, ut decipiant. 193. t. 8
67. 5. Iter facite ei qui ascendit super occasum. 67. 2. b
v. 17. Montes coagulati. 567. 2. 2
v. 19. Acce pisti dona in hominibus. 219. 1. c
68. 11. Factus sum illis in parabolam. 553. 2. d
71. 14. Honorabile nomen eorum coram illo. 341. 2. c
72. 6. Operti sunt iniquitate & impietate sua. 216. 1. 2
73. 19. Tu siccasti fluvios Ethan. 239. 2. d
85. 18 Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. 65. 2. b
88. 15. Justitia & judicium præparatio sedis tuæ. 13. 1. d
10. 4 20. Eloquium Domini inflammavit eum. 625. 1. d
109. 3. Tecum principium in die virtutis tuæ. 307. 1. 2 18. 1. d 137 1. 2 147. 2. d
Ibid. In splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genuite. 72. 1. 2
111. 9. Justitia ejus manet in sæculum sæculi. 421. 2. c
115. 5. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. 419. t. 2
118. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. 104. 2. c
v. 109. Anima mea in manibus meis semper. 306. 1. d
v. 140. Ignitum eloquium tuum vehementer. 627. 2. d
123. 3. Forte vivos deglutissent nos. 13. 2. 2
127. 3. Filii tui sicut novellæ olivarum. 214. 2. b
136. 7. Memor esto Domine filiorum Edom, in die Jerusalem, qui dicunt. Exinanite usque ad fundamentum in ea. 506. 1. 2
139. 12 Vir linguosus non dirigetur in terra. 195. 1 c
141. 5. Non est qui requirat animam meam. 608. 2. c
142. 7. Ne avertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. 670. 1. 2
143. 5. Tange montes, & fumigabunt. 402. 2. c

EX PROVERBIIS.

Cap. 16. 1. Hominis est præparare animam. 149 1. c
25. 1. Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Juda. 2. 1. b

EX ECCLESIASTE.

Cap. 3. 20. Omnia pergunt ad unum locum. 445. 1 2

EX CANTICIS.

Cap. 1. 3. Memores oberum eorum. 89. 2 c
2. v. 5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo. 572. 1. b
4. 4. Sicut turris David collum tuum. 156 2. c
4. 8. Una est matris suæ, & electa genitrici suæ. 65. 2. c
7. 2. Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. 557. 2. d 155 1. d
8. 1. Ut inveniam te foris. 116. 1. d
v. 12. Vinea mea coram me est. 280. 2. d

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 8. 8. Doctrix enim est disciplinæ Dei, & electrix operum illius. 3. 2. c

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 7. 3. Non feminæ mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. 110. 1. c

EX ISAIA.

Cap. 7. 14. Ecce virgo concipiet. 641. 1. b
8. 16. Liga testimonium, signa legem, 621. 1. d
40. 10. Opus illius coram illo. 280. 2. d
45. 6. Ego Deus formans lucem, & creans tenebras. 136. 1. d
49. 23 Erunt reges nutritii tui, &c. vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem, &c. 572. 1. c
58. 6. Dissolve colligationes impietatis. 483. 1. 2
59. 4. Non est qui invocet justitiam. 611. 2. c
60. 7. Offerentur super placabili altari meo. 283. 2. b

EX JEREMIA.

Cap. 1. 10. Constitui te hodie super gentes, ut evellas, & destruas, & dispergas. 35. 1. d
50. 23. Quomodo confractus est malleus universæ terræ. 387. 2. c
25. 10. Perdam lumen lucernæ. 406. t. c

EX DANIELE.

Cap. 2. 9. Quòd interpretationem fallacem & deceptione plenam componeretis. 325. 2. 2
9. 24. Implcatur visio & prophetia. 673. 1. 2

EX OSEE.

Cap. 2. 13. Visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur inaure sua, & monili suo. 528. 1. d
4. 2 Maledictum & mendacium & furtum & adulterium inundaverunt. 102. 2. c
4. 3. Et pisces maris congregabuntur. 244. 1. d
6. 6. Misericordiam volui, & non sacrificium. 272. 1. c
7. 1. Quia operati sunt mendacium. 102. 2. c
12. 1. Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum. 170. 1. d
Ibid. v. 8. Dives effectus sum, inveni idolum mihi, omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem. 635. 1. b

EX AMOS.

Cap. 1. 9. Super tribus sceleribus, & super quatuor. 634. 2. c

EX ABDIA.

v. 12. Non magnificabis os tuum in die angustiæ. 664. 1. d

EX HABACUC.

Cap. 1. 10. Tyranni ridiculi ejus erunt. 193. 2. d
v. 13. Quare taces devorante impio justiorem se? 411. 1. b
3. 14. Sicut eius qui devorat pauperem. 41 t. 2. b

EX ZACHARIA.

Cap. 1. 4. Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. 149. 1. d

SACRÆ SCRIPTVRÆ

EX MALACHIA.

Cap. 1. 3. Esau odio habui. 268.2.c

EX S. MATTHÆO.

Cap. 6. 3. Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. 78.2.a
vers. 9 Sanctificetur nomen tuum. 361 1.c
vers. 11. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 630.1.a
vers. 34. Sufficit diei malitia sua. 279.2.c 536.2. d 618 1.c.
7. 6. Nolite sanctum dare canibus, neq; mittatis margaritas vestras ante porcos. 158.2.a
vers. 23. Numquam novi vos. 254.2.b
10. 16. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. 14.1.d
25. 29. Omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, & quod videtor habere, auferetur. 135.2.d
26. 69. Petrus sedebat foris. 126.1.d

EX LUCA.

Cap. 1. 37. Non erit apud Deum impossibile omne verbum. 238. 2. c
v. 48. Respexit humilitatem ancillæ suæ. 129 1.c
15. 6. Convocat amicos & vicinos, dicens. 573.2.a

EX JOANNE.

Cap. 1. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. 136.2.a
vers. 4. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. 302.2.c
vers. 14. Gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. 185. 2. b
2. 19. Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 153.1.d
8 44. Quia mendax est, & pater ejus. 386.2.b
12. 25. Qui odit animam suam in hoc mundo. 261.1.c
17. 11. Pater sancte serva eos in nomine tuo. 382. 1.d. 679. 1. c.
19. 40. Ligaverunt illud in linteis cum aromatibus. 679.1.a

EX ACTIS APOSTOLORUM.

Cap. 24. 12. Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem. 151.1.d

EX EPISTOLIS S. PAULI.

Rom. c. 8. 24. Spes quæ videtur, non est spes. 238.1.a
1. Cor. c. 6. 7. Delictum est in vobis, quòd judicia habetis inter vos. 358.2.a
Cap. 11. 29. Qui manducat & bibit indignè, sibi judicium manducat & bibit. 472.2.c
15. 50. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. 73.2.c
2. Cor. cap. 9. 9. Justitia ejus manet in sæculum sæculi. 481. 2.c
Ephes. cap. 2. 10. Creati in operibus bonis. 160.1.a
Coloss. 1. 12. Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum. 319.2.d
1. Tim. c. 2. 19. Cognovit Dominus qui sunt ejus. 218.2.b
Hebr. c. 6. 5. Virtutes sæculi venturi. 84.2.b
11. 4. Defunctus adhuc loquitur. 438 2.c
12. 5. Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. 51.1.d

EX EPISTOLA S. JACOBI.

Cap. 4. v. 6. Deus superbis resistit. 309.2.b

EX APOCALYPSI S. JOANNIS.

Cap. 21. 27. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium. 102.2.d
22. 15. Omnis qui amat & facit mendacium. ibid.

INDEX

INDEX RERVM
ET
VERBORVM MEMORABILIVM
QVAE IN HOC COMMENTARIO CONTINENTVR.

Abacyrus quotidie ab omnibus corripi, & probris exagitari gestiebat. 513.2.b.c
Abel unde dictus sit. 409.1.c
Abel & Cain muneta in eo discrepabant, quod ille cor suum Deo offerret, non hic 486.2.c d
Abiectio animi ira deterior est. 352.2.b
Abigail sua humili oratione iram Davidis lenivit. 375.1.2.683.2.b.c
Abraham cedens Lot nepoti meliorem regionem Pentapolis, à Deo in Chanaan ditatus fuit. 228.1 b ejus obedientia. 292. 5.c quomodo dominus totius terræ factus sit. 324.1.d vir fuit fidelis. 394.1.b
Abramus eremita omnes dæmonum tentationes contempsit. 503.1.c
Absalom ob pattem afflictum miserè periit. 386.1.c
Absinthium symbolum est meretricis. 281.2 d.1.b ejus amaritudines. 2 a
Arcet tineas. 538.1.d.2.a
Absorbere in Scripr. capitur pro funditus abolere. 23.2.c
Abstiones duodecim recensentur. 233 2.d
Abyllus triplex statui potest. 57.1.c
Abyssi gyro variatæ quænam intelligantur. 82.1.d
Academia fuit constructa à Salomone in atrio templi. 151.1.b eius columnæ septem denotant septem artium liberalium cathedras. ibi. imò & ipsas artes. 151.1.c an fuerit in parte templi Orientali. ibid. b fuit hæc matrix omnium academiarum. ibid.
Acceptio personæ evertit iustitiam. 347.2.c Dei & Christi iudicium pervertit, ibid.2.d dat grave scandalum toti resp. ibid.
Acclamationes fausras olim divitibus clientes pauperes manè dabant. 575.1.a
Accusans seipsum, incipit esse iustus, etsi sit peccator. 357. 1.b accusans peccatum, pœnam excusat. 358.1.a
Accusator dictus quasi adcausatus. 554.1 d
Acedia spiritus non invadit de morte cogitantem. 538.2.d eius comites & indices. 345.2.a *vide* Pigritia.
Acedi desideria inutilia. 347.1.b 2.b *vide* Piger.
Acervi lapidum dicati erant Mercurio, & dicebantur Mercurii. 550.1.d 551.1 2.b & seq 2.c.d
Acetum unde dicatur: ad quid id in nitro adhibeatur: suum acetem rebus omnibus & potibus commonicat. 536.1 d terram fermentat & exalperat: aliæ ejus vires. ibid.d.& seq temperat & infringit vim nitri. 2.a est symbolum mixtionis. ibid.c *aceto perfundere* est idem quod acriter perstingere. 537.1.b c Italicum acetum, est præstans & acie. ibid. terram sterilem, reddit fertilem. 539.1.c stuporem & dolorem affert dentibus. 288.1.c
Achan furatus pallium conturbavit totam Israelem. 290.1.a Achatius monachus obediens, post mortem apparens, dixit se ob obedientiam vivere. 441.1 a a
Acta vitam abbreviant. 505.1.d
Acies rite disposita prævalet inconditæ multitudini. 506.2.c.d quomodo ea sit instruenda. ibid.c
qui essent monachi Acœmetæ. 70.2.c.673.1.b
ἀκόλουθος quàm varia significet: unde formetur. 389.1.a
Acredo patri horrorem & stuporem. 533.1.d
Actio comitem habere debet contemplationem. 12.1.b & præcedat contemplationem. 671.d
Actiones suas ad Dei honorem referens, impletur gratia, & virtute à Deo. 51 1.a sunt ea per sapientiam ordinandæ. 1139.2.c sunt agendæ ex mente & voluntate Dei. 75.2.c
Actiones iustorum à Deo diriguntur, impiorum infaustæ sunt. 234.1.a
Actio viri probi videtur ei recta, at sæpè Deus in ea aliquem defectum deprehendit. 421.1.2
Actio nulla tam est prava, quin alicui pravo recta videatur. ibid.2.b
Actio contemplationi miscenda est. 473.2.b.c sequatur ea serenitatem. 550.1.a
Actiones omnes hominis patent Deo. 297.1.c ibid.2.b quomodo ab eo proiperentur. 303.1.c ab eodem disponuntur, ordinantur, & stabiliuntur. 409.1.b tam naturales quàm supernaturales. ibid.2.b idque diversimodè. ibid.c.d
Actiones filiorum tribuuntur parentibus. 324.2.d
Actiones omnes iusti non sunt peccata. 397.1.b
Actores latius esset cum adversariis de dimidio pacisci, quàm totum velle. 560.1.b
Actus internus virtutis cuiuslibet Deo est gratior quàm externa factitia. 301.2.b ipse liberos sanctosque actus iustorum peculiari sua gratia prævenit, & ad perfectionem dirigit; & pravos impiorum dirigit, ne nimis exorbitent. 319.2.a
Acumen in Scriptura exponenda non usque adeò probatur. 82.2
Adagia & adagiones quæ dicantur. 142.b
Adam ob colloquium cum serpente ad labores subeundos damnatus est. 383.1.d non fuit androgynus. 349.2.2 peccati sui culpam tacitè retorsit in Deum. 365.2.c carnis rebellionem sensit ab inobedientiam. 365 1.a ei propterea animalia parere recusarunt. 440. 1.a an Salomone sapientior fuerit. 3.2.d
Adamantis natura describitur. 53.1.c an coniugum amorem foveat. 326 2.b
quomodo nihil Addi possit verbo Dei. 628.2.b c
Aditus facilis adeuntibus dandus. 315.2. b
fideles Administratores rerum alienarum suot pauci. 393 2.a iniqui admittendi rores facultatum alienarum sæpè rationem postea reddere coguntur. 403.2.a
Admonitio peccantis commodè est temperanda. 557.1.b requirit ea aurem obedientem. ibid.2.c *vide* Correptio.
Adolescentia est omnium ætatum periculosissima. 11.1.b in ea studendum virtuti, ut ea fruamur in senio. 171.2.b ea vocatur ætas & messis. ibid. eius vitia & virtutes in senium usque homini adhærent. ibid. b
Adolescentiæ via est incognita, cur. 640.2.a eius instabilitas. 640.2. b nihil in ea firmum. ibid. b ei sapientia est necessaria. ib d c
Adolescentum sapientia est quadruplex. 15.1.a eorum quatuor thesauri. ibid.1. b si sint fastuosi, sunt retundendi. 284.1.c
Adolescens probus & maturus quàm sit laudabilis. 641.1.a si dissolutus, ægrè resipiscit. ibid.c
Adolescentibus maximè diabolus insidiatur. 451.2.c quatuor iis sunt commendanda. ibid.d *vide* Juvenis.
Adorare quid proprie sit iuxta Lipsium: 513.1.d
Adorationis oculum datur altaribus, reliquiis & imaginibus Sanctorum. 512.1.d
Adriani moles qua occasione dicta castellum S. Angeli. 125.2 c
Adversis nascitur vera solidaque amicitia. 334.1.b c in iis vir fortis perseverat immotus. 307.1.a
mali Adulantur principibus plerumque. 367.2.a
Adulatio cavenda tam adulato quàm adulaoti, cur. 605.2 d
Adulatio falla pudefacit laudatum. 232.1.c

Adulatores pròximum decipere moliuntur. 196. 2. b annuunt oculis. 175. 2. a ſunt noxii & polypo ſimilea. ibid. b & 336. 2. b eorum effigies & deſcriptio. 259. 1. a in ſecunda fortuna manent, in adverſa amicum deſerunt. 261. 2. e adulatores principum, omnia eorum vitia laudant & colorant. 286. 1. b e ſunt regum ruina: cur lupis comparentur, & forices palatii dicantur. 305. 2. d tandem odium regum incurrunt. ibid. c d item populi. 327. 1. c laudant vitia & vitioſos. 332. 1. d ad nutum ejus, cui adulantur, verba & voltus ſuos mutant. 336. 2. a ſimiles ſunt polypo, lunæ, planetis. ibid. & ſeqq. ſæpè ſunt odio iis quibus adulantur. 2. a ſunt ſimiles vulpibus, canibus, cercopithecis. 348. 2. b e eorum verba plena ſunt veneno. ibid. d eaque ſunt quaſi vulnera. ibid. numquam magis adulantur, quàm cùm objurgant. 2. d ſunt regibus probro. 367. 2. d 2. a lingua mendaci corrogant opea. 424. 2. a ſimiles ſunt hyænæ & oleo & heliotropio. 522. 1. c inter à rege ſubmovendi. 527. 2. e quibus ſignis dignoſcantur à veris amicis. 561. 2. a b amant homines molles & credolos. 547. 1. d fictè hominem laudant, ideoque ei nocent. 575. 1. d ſunt cavendi. ibid. c d quàm ſint noxii. 580. 1. e duplicem habent linguam. 599 2. a non amici ſunt, ſed hoſtes. 604. 2. d cur verbis blandis utantur. 2. a adulator quidam regis Henrici VIII. ei in peccato inceſtus applauſit. 327. 1. b

Adultera plerumque veneficа eſt. 254. 1. d adulteram dimittere, non conſilii tantùm, ſed & præcepti eſt. 362. 2. b ſed pœnitens à marito in gratiam admittenda ſi velit agere clementer. ibid. d

Adulter ſæpè mortem incurrit ob ſuum adulterium. 508. 2. a animæ ſalutem prodigit. 110. 1. d ejus inopia mentis in quo ſita ſit. ibid. & ſeqq. pejor eſt bruto & vipera deterior. 510. 2. e ejus cæcitas. ibid. d & ſeqq. eſt ſimilis porco. 511. 1. b

Adulteri ſæpè in flagranti delicto moriuntur. 121. 2. b olim igne cremabantur. 150. 2. a quæ ipſis in primitiva Eccleſia pœnitentia eſſet præſcripta. 210. 2. d apud omnes gentes ſunt infames. 112. 1. a b

Adulterini ſunt ſæpè filii malè morati, dignitatibus arcentur, & ad ſacerdotia ſunt inhabiles. 87. 2. d

Adulterium ent vocetur ſimium. 161. 1. b eſt etiam nocentius & gravius furto. 110 1. d ejus damna. 41. 2. b e ſæpè mortè puoitur. 83. 2. d eſt velut ignis in ſiou. 108. 1. d ipſum tandem erumpit, & adulterum infamat. ibid. & ſeq. hominem ratione & judicio privat. 110. 2. a b ejus culpa eſt pœnitentia delebilis, etſi non miſimia. 511. 1. b nullis in veteri lege hoſtiis poterat expiari. 112. 1. a adulterium omnia mala ſecum vehit. 362. 1. d id celare adultera cupit. 641. 2. b 643. 2. b maritus adulterio uxoris connivens vel diſſimulans, eſt impius. 361. 2. a

Advocati ſubtiles leges civiles ſuis tricis mirè eludunt. 338. 2. a ſi injuſtam cauſam defendant, lingua mendaci congregant theſaurus. 424. 1. d 2. a advocati pro pauperibus Romæ ſpeciatim deſignati ſunt. 607. 2. d

Ægyptii ſua dogmata hieroglyphicis ſuis celabant. 10. 1. b

Ælius Verus Imp. dormiebat inter roſas, cur. 572. 1. e

S. Æmilianus Martyr Trebienſis è corpore truncato lac loco ſanguinis ſudit. 81. 2. a

Ænigma ſpecies eſt parabolæ. 10. 1. c ænigmatibus gaudebant priſci. 28. 1. b ænigmata varia Aeſonii & Thaletis. ibid. a b ænigma cordis à dæmone proculum. 486. 2. d ænigmata ſeptem Ven. Bedæ. 312. 1. a vide Parabola.

Æquitas propria ſapientiæ dos eſt. 119 2. b ipſa eſt in omnibus, tam in judicio, quàm in diſtributione onerum & bonorum ſervanda. 190. 1. c æquitas, judicium, & juſtitia qui differant. 12. 2. d & ſeqq. ſæpè idem ſunt. 15. 1. b 2. b.

Æſtimæ hujus vitæ ſunt cauſa & materia cōpūctionis. 255. 1. b

Æſculanus erat deus æris. 183. 1. d

Ætopus rectè diali ſe nectire, quòd iret. 408. 1. d Ætopi tragœdi filius Iurco fuit notiſſimus. 484. 2. c

Ætas ſymbolum eſt juventutis. 172. 2. b e item occaſionis rem bene gerendi. ibid. e & præſentis vitæ. ibid. d in ætate laborandum in tempus hiemis. 172. 2. a

Æſtus maris pro varietate locorum eſt varius. 419. 1. b

Ætas humana citò labitur & tranſit. 641. 1. b e ætas puerilis diſciplinæ eſt capax. 381. 2. b ætas ſenilis velut corona eſt. ætatum quatuor hominum ſymbola. 632. 1. d

Æternitas eſt in rebus animatis vitæ perpetuitas. 54. 1. a ea ſoli Deo convenit. ibid. æternitas eſt quaſi punctum indiviſibile, ſemper durans unum idemque. 142. 2. a ipſa radix eſt juſtorum. 254. 1. b c

Æther quid propriè dicatur. 144. 2. a ejus miracula. ibid. b quomodo in eo ludarus Deus. 147. 1. b c

Ætna ſymbolum orii meretricii. 459. 2. b c

Affectus quantitatem ponderat Deus in operum patratione. 597. 2. b 298. 2. b affectus vitioſus ſæpè bonum opus vitiat. 414 1. d ex affectu noſtro alienus erga nos metiendus. 597. 1. e d affectus carnalis ſubeſſe debet tationi, non præeſſe. 644. 2. e affectus animi, & maximè amor, in oculis cernitur. 339. 1. b e affectus odii & amoris per ſigna ſubinde, id eſt verba & opera, erumpunt. 579. 1. d 2. a affectus eum impetu & terventer edomandi. 350. 2. b per reuet denotantur. 629. 2. d cor vincens potior eſt viro forti. 316. 2. c d & velut civitas bene murata. 543. 2. d affectus nimios viri temperet uxor. 375. 1. d affectus ſapientia ſunt regendi. 77. 2. b

Afflictio juſtorum in morte finitur. 196. 1. e afflictio etiam labor dicitur. 313. 2. d

Afflictis non ſunt carmina lætitiæ accinenda. 536. 2. e d ſunt tamen per ea eorandi. 537. 1. a eos juvat, fovet & conſolatur Deus. 610. 2. a

Agape quale eſſet convivium in primitiva Eccleſia. 276. 1. c

Agapete quæ ſint, & quam noxiæ iis quibuſcum habitant. 109. 1. a b

Agathocles ex figulo factus Siciliæ rex, in figlinis vaſis ſemper cœnabat. 369. 1. d

Agenda, ſunt ſolienè præmeditanda. 303. 1. c nihil Agendum ex ira vel odio & dolo. 160. 1. c

Ager bene cultus dominum locupletat. 245. 2. e ager diligenter colendus eſt. 590. 1. d commendabilis eſt à bono vicino. 573. 2. b quæ agro nocent. ibid. d ager emptus non retinebatur ultra annum jubilei. 468. 1. e ejus termini non ſunt tranſferendi. ibid. 2. d agri in Lombardia vitibus, ſegete, & arboribus ſimul conſeruntur. 673. 1. e

Ageſilaus rex Lacedæmoniorum mendacium maximè abominabatur. 326. 1. a ipſe adhuc puer, loco ſe indigno collocatus, non tulit indignè. 523. 2. b

Aggeres arenarum quare vocentur capita. 143. 1. d

Agnorum ſtoliditas. 320. 1. d agni parabilem dant lanam & veſtem. 583. 2. b eos pakere eſt facile. ibid. d ſymbolum ſunt innocentiæ. 585. 1. a 2. b.

Agricolæ per formicas denotantur. 647. 2. d eorum lites ut lopiantur & dirimantur, curet princeps. 587. 2. d

Agricultura erat olim in uſu, etiam apud principes. 514. 1. b ejus præcepta. 219. 2. a mercaturæ præponitur. 144. 2. d eſt ars neceſſaria & innocentiſſima. ibid. & 513. 1 o 2. b

M. Agrippa quare ab Auguſto rebus gerendis admotus ſit. 469. 1. a

Agur ubi in Proverbiis Salomonis loqui incipiat. 462. 2. 1. d an quædam ediderit proverbia ſigillatim, quæ Salomon ſuis adjunxerit. 620. 1. b an quædam Proverbia conſcripſerit, an ſolùm introducatur ut interlocutor. 2. 1. b & ſeqq.

Ala vox ab axilla derivatur. 384. 2. 1. d

Ἀλαζονεία proprié eſt jactantia, faſtus. 522. 2. c

Dux Albanus principes nonnullos in Belgio ad convivium vocaros cepit, eoſque paulò poſt capite mulctavit. 474. 2. d

Alchymiæ inventor non eſt Salomon. 54. 2. a

Alchymiſtæ promittunt multa; non præſtant. 424. 2. e

B. Alcuini diligentia & ſtudium in rebus bonis. 170. 2. b

Alcyoo in pullos immitis, Deo eos videtur credere. 513. 1. e 2. b

S. Alexander S. Antoniam è lupaoari liberavit mutatis eum ea veſtibus. 228. 2. a

Alexander Magnus deum ſe prædicantibus unde diceret ſe hominem videri. 85. 1. a iracundiam vincere non poterat. 317. 1. d fuit vinoſus. 465. 2. e Clitum amicum temulentus & ex ira occidit. 521. 2. e etiam Parmenionem luum. 660. 2. c ejus clementia. 415. 2. a ejus inſatiabilitas. 635 1. d hirco comparatur. 650. 1. b induitur eſt veſte lanea confecta à ſororibus. 668. 2

Alexander Pheræus eſt ab uxore interfectus. 112. 1. b

Alexander Dux Parmenſis quanti ſecretum fecerit ad res magnas perficiendas. 287. 1. b

S. Alexius maluit latere in angulo domus paternæ quàm mundi pompis implicari. 580. 2. b

Alfonſus Albuquercius in gravi tempeſtate puero innocente arrepto mihil timebat. 575. 1. b

Alfonſus Aragonum rex manibus propriis laborare noo recuſavit. 21 . 1. b ejus de rege diſcere nolente ſententia. 142. 2. c ejus dictum de bonis conſiliariis. 545. 1. d perienia præſtantiæ vitæ voluptuoſæ. 272. 2. d miré erat leois. 415. 2. d ejus mode-

modeſtia auditis ſuis laudibus. 464. 2. c
Alfonſus VIII. Caſtellæ rex maximam de Saracenis ope B. Virginis refert victoriam. 134. 1. b
Aliena mulier eſt adultera. 40. 2. 2 b
Aliena damnamus, propria laudamus. 400. 2. 2 alieni te laudent, non domeſtici & amici. 564 1. 2 & ſeqq.
Alimenta neceſſaria, non opes nimiæ à Deo petendæ. 629.2.c d
Allium in aceto multo coctum pellit tineas. 538. 1. d
Aloe eſt odorata. 117.2.d
B. Aloyſius Gonzaga qua arte ſermones de rebus piis induceret. 159.2.d. cur eum bilance pingatur. 253. 1.2. caruit ſenſu libidinis. 197.2.c
Aloſius Silveria audiens regem Luſitaniæ à ſe in conſcriptione epiſtolæ victum, illico aula & regno exceſſit. 485.1.b
ex Alpibus varii oriuntur fluvii. 347.1.2.b
Alphabetico ordine in Script. multa ſunt ſcripta. 663.2 d
Altare eſt menſa Dei. 153.2.d altaria olim ſuper Martyrum ſepulcra conſtruebantur. 125.2.c
Alternatio occupationum levat laboris tædium. 231.2.c.
Altilia ſunt pecudes ſaginatæ. 155.1.b
Amalthææ cornu quid dicatur. 551. 2. 2
magis ne Amandus amicus, an frater? 362.2.c.d mans perſuadebit quidlibet cuilibet. 311.1.2
Amantes tranſiguntur ſagitta amoris & doloris, ejuſque multiplicis. 121.1.c ſimiles ſunt cervis ſtolidis. ibid d ſunt amentes. 91 2.b 110.2.2
Amaſiæ ſæpè occidunt adulteros. 121.2.b
Amazones bellaces erant mulieres. 664.1.d
Ambitio eſt mater bellorum. 936.1.c via eſt quæ homini videtur recta, & noviſſima ejus deducunt ad mortem. 256.1.b.c eſt cauſa litium, ruinæ & contritionis. 335. 2. b. d. ejus ſymbolum eſt ſanguiſuga. 636. 2.d. & ſeqq. eſt inſatiabilis. ibid. c ejus & ignis analogiæ. ibid. d omnibus operibus ſe immiſcet. ibid. ſequen.
Ambitioſus ſanguiſugæ comparatur & igni. 637.1.b
S. Ambroſius viro ſelici uſquequaque eſt malum ominatus. 33. 2.b c. quomodo in Salomonem ſcripſerit. 7.1.c. ſecreti ita fuit ſervans, ut ne fratri quidem ſuo id revelaret. 298.2.a ad bonam frugem reducere ſatagebat. 211. 1. b ſcripta ſua cenſuræ Sabini ſubjicit. 222.1.2 in morte fidoeia. 271.2.c ejus qualis ſit ſtylus & ratio loquendi. 275.2. b ejus adhuc pueri ori inſederunt apes. 312 2. d puer præluſit ſe fore ſacerdotem. 398.2.d fugit à domo viri cui nihil adverſi aliquando acciderat. 373.1.d Theodoſio Imp. ſunſit ut ſententias mortis diffetet. 609.2.2
Ambulare in ſpiritu idem quod proficere eſt. 395.1.2
Amicitia propriè non eſt inter hominem & bruta. 218 2.c ejus ſummus eſt gradus pro amico mori. 228.1.d ſit conſtans. 334.1.2 honeſtatis, non utilitatis cauſa iniri debet. ibid. b.c naſcitur in proſperis, ſed in adverſis explorator & ſolidatur. ibid. d. & ſeqq. 333. 2 d & ſeqq. eam diſſolvere cupiens, quærit cauſas ob quas id juſte facere videatur. 343.2.c non rumpenda, ſed paulatim diſſuenda. 344.1.2 eam colens magis juvabit amicum quàm frater. 362. 2. b. c. ipſa eſt velut quædam fraternitas. 362.2.c numquam in odium verti debet. 518.2. e eſt dos nobiliſſima proindè eſt inviolata ſervanda. 525. b. ea eſt moderatè velut mellè utendum. 532.2.2. 533. 2. b non eſt cum biliioſo ineunda. 466.2.c variæ de ea gnomæ. 362.2 e vetus præſtat novæ. 574.1. c amicitia cum Deo reddit omnes homines amicos. 302.1.d amicitia quorumdam peſtilens magis eſt quàm inimicitia. 559. 1.c amicitiæ veræ quanti ſit faciendæ. 573.1.2. & ſeqq. amicitiæ privatæ regum non ſunt ambiendæ. 521.2.2 ſunt periculoſæ. ibid.c
Amicus amicum juvans per cervum repræſentatur. 91.2.b amicus pro amico vitam periculo poteſt objicere ex charitate. 228.1. d
amici tales recenſentur. ibid. amicum deſpiciens, oſtendit ſe inſipientem. 197.2.2
amicus fictus amici ſecreta aliis revelat; ſed fidelis commiſſa celat. 198.1.c
amici ficti damnoſiores ſunt inimicis publicis. 602.d
hi amicitiam nonniſi ob commoda colunt. 261. 2. b ſimiles ſunt hirundinibus ibid c amici pauperes non ſunt deſpiciendi. ibid.c.d amicus eſt alter ego. 334.1 b juvet amicum in adverſis. 362.2.b ejus cauſa bona propria negligenda ſunt. ibid.e ſi amicum juves, magis amat quam frater. 362. 1. b. c. d hinc fere magis diligendus, quàm frater & patet. 262.2.d tamen ei non eſt uſquequaque fidendum. 367.2.b ejus vitia tacenda, virtutes evulgandæ 405.1.2 cum eo ſunt negotia communicanda. 514.2. ſi.c ab amico læſus, eum ipſo clàm rem componat, extraneo injuriam non narret. 525.1.2.b eo non eſt abutendum per nimiam familiaritatem. 532.2.2. 533.2. b nimis multa ab eo petenda non ſunt. 533.2. d amicum corripiendo majorem ei amorem oſtendis quàm ejus errata diſſimulando. 567.1. d. 2.2. & ſeqq. 582.c. vulnera amici ſunt ſuavia. 568.2.2 quomodo eum corripere debeat. ibid.c amicum errantem corrigat. 568.2.c. d amicus benevolus quomodo animum oblectat. 571.2.c.d quatenus in rebus afflictis adeundus & non adeuodus ſit. 572. 2. b. tamen tunc is potiùs adeundus quàm frater, cur. ibid. c. quia magis juvabit. ibid. d. & ſeqq. non eſt nimia poſtulationibus vel quærelis urgendus. 655. 2. c. amicus vetus & notus non facilè dimittendus. 572.2.b cur amicus amicum ſubindè dimittat. ibid. e amicus verus in adverſis noſcitur. 314.2. b. & ſeqq. amici ficti ſigna. 561. 1. d. 2. b in amico perfido ſpem ponens quæ damna ſantiat. 534.2.d. & ſeqq. 2.d ſe invicem amici oſculantur in ſignum benevolentiæ. 466. 2. d amici ſunt multiplicandi. 525.2.d amicorum fidorum multa paria recenſentur. 362. 2.c. amici multi ſunt divitum, pauperum pauci. 366. 2.b quomodo amici noxii ablegandi. 343. 2. b
amici ollares ſequuntur fortunam. 366. 2. b c
Ammonius Alexandrinus diſcipulis ſuis aſinum adhibebat. 422. 2. 2
Amor movet affectum cordis. 37. 2. c amoris emblema eſt alveolus apum. 81. 1. b amor amorem provocat. 89 2. c ſi ſigne repræſentatur. 107. 2.c & ſphinge. 119. 2.2.b. ejus quanta potentia. 118. 2.c ejus paradoxa & axiomata. 135. 2.c amoris ſtatera ſit recta, nec præponderet amor mundi. 192.2.b
amor gaudium cauſat. 254.2.2 eſt ſuavitas cordis. 268.1.b amoris cæci emblemata. 84. 2. d hic eſt otioſorum negotium. 219.2.d amor erga conjugem nimius, ſit adulterinus. 89. 2.b amor eximius parit ecſtaſin. 248.2.d
amor Chriſti erga genus humanum. 248.2.2.b
amor Dei eſt remedium acediæ. 288.1. b eo in anima refrigeſcente putteſcit anima. 173.1.b unde amor B. Virginem ſummus fuerit. 66.2.c
amor eſt pondus animæ. 297. 2. d. corde deſignatur: is cogit ſapientem omnes in docendo moleſtias ſuperare. 312. 1. d debet eſſe gratuitus, non mercenarius. 334. 2.b animum amati dilatat, & cogit redamare amantem. 334.2.2 ejus eſt amare alterum. 67.2.d. 362. 1.d. amor ingentioſus viros excogitat modos ad animas ſalvandas. 429.2.b amor eſt pretium amoris. 429.1.c eſt illex amoris. 328. 1.b, & magnes amoris. 429. 2. d ſi ſit ſincerus, omnium corda ad ſe attrahit. 458.2.b eſt vinculum, nodus & anima coniugii. 375. 2.c
amor quo Deus amatur, idem eſt cum eo quo proximus. 334.1.c ille ſatiat mentem. 384.1.2
amor noſter ſe erga omnes homines extendat. 434. 2. 2
amor erga amicum oſtenditur, ſi peccata ejus corripit. 567. 2.d.2.2 amor cordis Deo dandus. 486.2.d 2.2.b amor carnalis eſt negotium otioſorum. 437.2.b quærit late bras. 567.2.b quia amor abſconditus dicatur. ibid.c. & eqq.
Ampleaus luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum. 218. 2.c
Anachoretæ ſilentium & abſconſionem ſectabantur. 277. 2.c abſtinebant vino. 493.1.2 hinc multi fuere longævi. 55.2. 2. 338.1.b.c toti erant in appetitu ſuo refræuando. 543.2.d vivebant dactylis. 665.2.b.c cibum veſpere, non per diem ſumebant. 671. 2. b.c eorum multos tradidit Deus peculiari angelorum curæ. 480 2.d
Anates paleutriæ ſilveſtres in retia ducunt. 122.1.c
Anaxarchi conſtantia in tormentis. 582.2.b.c
Ancilla dominam ſubvertens, res eſt intolerabilis. 644 2.b
Aocillæ miſſæ à ſapientia ut vocarent ad arcem, ſunt diverſæ facultates, quæ in academia arcis Sion tradebantur. 251.2.c quæ finx anc illæ ejus miſſæ ad invitandum omnes ad ipſius convivium. 256.1.c
Androgyni ſunt qui utrumque habent ſexum. 349.2.d
ἀγγελοι & nuntium & temulentorum ſaltationem ſignificat. 557.2.d
Angeli exiliter tantùm laudant & glorificant Deum. 233. 2.c in ſolum Deum intenti ſunt. 157. 2. b. uno verbo tantum dicunt, quantum homines mille. 182. 2.2 gaudent ſan-

ſanctis colloquiis. 182. 2. a ibid. c boni ſunt nuntii. 241. 1. b gaudent ſuper pœnitentia peccatoris. 254. 2. d. & ſeq.
Angelus mortis in Script. dæmonem ſignificat. 306. 2. b. Angelorum mediatrix qua ratione dici queat B. Virgo. 686. 2. b. c
Angeli ei morienti adſuere; 614. 2. d
Angliæ totius ſtatus mutatus per impium regem. 523. 2. d
vox Angulus derivatur ab anguſtia. 426. 2. d
Angulus domatis, qui præſertur cohabitationi cum muliere litigioſa, quatuor denotat. ibid.
Anhelans vehementer, validus eſt ad onera ferenda. 353. 1. c. 2. b
Anima una etiam hominis vilißimi quanti ſit prætii. 211. 1. a
Anima colenda eſt ut terra. 219. 2. d
Anima ſancta eſt ſponſa Dei. 90. 2. c. d 375. 2. d eſt domus Dei. 152. 2. a Chriſtum decorat quaſi corona. 214. 2. b. c. cur dicatur lux. 235. 1. a & anima impii lucerna. 2. 2. anima ſanctificata ad vomitum reverſa eſt ſimilis ſuis circulum aureum in naribus habenti. 205. 1. c
Anima viri unde dicatur pretioſa. 107. 1. d.
Anima digne communicantis ſit trieſtinum Sapientiæ æternæ. 152. 2. c & ſeq. quinam eius ſint convivæ myſtici. ibid.
Anima in laborando magis patitur & fatigatur quam corpus. 2. a non eſt ex traduce. 379. 1. c. d 405. 2. b. c ait ſpiraculum hominis & ſpiritus. 412. 2. d ajus lux alia naturalis, alia ſupernaturalis. 414. 1. b eam Deus qui creavit, poteſt aſperſe. 379. 1. c eius contentio ob juſtam charitatis & concupiſcentiæ. 332. 1. a ajus vita & mors à lingua oritur. 359. 2. a b ea nobis inprimis curanda. 364. 2. b. c. eius cultor eſt velut aultor vineæ. 515. 2. c. & ſeqq. quomodo quiſque ſuam animam regere debeat. 651. 2. d eius alimentum ait doctrina & diſciplina. 485. 2. a
A verbo Dei expurgatur. 628. 1. a & penetratur. ibid. d. eius quæ ſint veſtimenta. 485. 1. b. tropologicè in mulierc ſorti deſcribitur. 664. 1. d 663. 1. d totam ſe uni det Deo. ibid. a. b Chriſto reddit bonum. 618. 1. d quomodo operetur lanam & linum. 669. 1. a. b eſt velut navis de longè annonam comparans. 670. 1. b tribulationibus proficit. 671. 1. d. quomodo lumbos ſuccingat, & roboret brachium ſuum. 672. 1. a. eius lucerna non exſtinguitur. 673. 2. a qua duplici veſte induatur. 675. 1. d. 2. a qua fortitudine & decore veſtiatur. 680. 2. a in morte à Chriſto laudabitur ob opera quæ vivens præſtitit. 690. 1. d Deus vocatur animæ ſervator. 704. 1. c anima prigri in quæ mala ruat. 720. 2. c 615. 1. d. 2. a. b anima in amantibus eſt una. 678. 2. d quæ animæ ſcientia dicatur. 364. 1. d
Anima ficca ſapientiſſima. 379. 1. d
Anima ſæpè ſignificat animæ deſideria & conſilia. 608. 2. b cura animarum ſuſcepta deberet gemitum in animis ſuſcipientium excitare, non plaulum. 335. 1. d
Animas afflictas, oppreſſas, cæcas & ſcrupulis implicatas, ſuſcipiunt, ſublevant & illuminant ſanctæ. 211. 1. 2. earum converſiones, etſi aliquid ſitis tordium in conſcientia contrahant, fructus tamen colligunt uberiores. 247. 2. d.
Animæ in Purgatorio pœna damni mirè torquentur, imò aliquæ tolam deſiderii pœnam habent. 538. 1. d
Animalia parva aſtutiora magnis. 142. b. c. animalia picraque mortu pugnant. 315. 1. c animalia breves habentia nares, ſunt innoxia; at longas & latas, fortia. 370. 1. c & ſeqq. cur in fœtus ius vitæ & necis habeant. 379. 1. d Adamo peccanti parere noluere. 455. 1. d. omnia, horrent pericula. 440. 1. a eorum arma ſunt dentes, ungulæ, cornua. 535. 1. c omnia timent leonem. 372. 1. c maxima pavent à minimis, 646. 2. c quænam animalia vomant. 621. 1. a.
Animus hominis quodammodo ſtatera eſt. 592. 2. d ei unde debeatur virtus. 201. 2. animus tanut facit corpus & carnem ſuam. 267. 2. d ſuam ſanitatem, quietem, lætitiam & ægritudinem, turbationem & mœſtitudinem communicat corpori, ibid. ſeq. animus ſenſim vus deſcribitur. ibid. d animum vincere quàm nobilis ſit victoria. 317. 2 d animi triſtitia eſt penè incurabilis. 337. 1. b ejus ſenſi non ſunt temerè loquendo effundenda. 348. 1. d animus virilis facilè mala omnia ſuſtinet. 353. 2. b. c. & ſeq. Animus fucatus diu tegi nequit. 561. 1. a eius deſcriptio. ibid. & 561. 2. b. d. 562. 1. b animi impetus in re aliqua efficienda non eſt ſtatim totus expromendus, ſed per partes diſpertandus. 609. 1. b. c.
Animus bonantis ſuperet donum datum. 326. 2. d
Annæ Bolenæ aſtus & vafrities. 562. 2. d
Annonæ flagellatoret graviter peccant, & à Patribus vehementer peritringuntur 207. 1. d lepè à plebe cædantur. 208. 1. a annonam neceſſariam familiæ ſapiens comparet. 498. 1. a.
Annuere ſolent homines variis de cauſis. 175. 1. d annuens oculo dat dolorem, habet id locum in oculis laſcivis. ibid. item in adulatoribus. 175. 1. d.
Annulus ſponſalis ſymbolum eſt amoris coniugalis. 518. 2. c.
Annulis ſolebat incidi effigies ſponſi vel amici. ibid. & 518. 1. c
Anni vitæ tam longævitatem quàm ſanitatem ſignificant. 44. 1. c
S. Anſelmus affectu commiſerationis movebatur erga beſtias. 119. 1. b
Anthropophagi devorant homines. 411. 1. d
Antichriſtus erit monarcha mundi. 654. 1. c.
Antigoni regis Macedonum clementia. 415. 2. a.
Antiochus Adriano Imp. in delicis fuit, hinc illi variæ ſtatuæ erectæ. 653. 2. c
Antiochi Epiphanis oratio Deo abominabilis fuit. 591. 1. b
Antipathia varia in rebus naturalibus. 477. 2. b. c lupi & ovis durat etiam poſt mortem. 653 2. a.
Antlia uſus in aqua hauriandæ. 394. 1. c. d
M. Antonini Imp. lenocinium in uxoris Fauſtinæ adulterio. 361. 1. d
S. Antonius quomodo ad Chriſtum ſit converſus. 128. 2. b. ſemper in virtutibus crevit. 93. 2. c. fidens dæmonum ſpecta non curabat. 175. 1. a. b 329. 2. b vultu erat ſemper hilari ex continua lætitia mentis. 689. 1. b item eius monachi. 337. 1. b 604. 1. a
S. Antonii Patavini lingua poſt mortem diu integra reperta eſt. 184. 1. b
S. Anuph Abbas omnia quæcumque voluit à Deo ſcivit. 61. 2. c
Apes ſibi & aliis laborant, docent hominet facere eleemoſynas 97. 2. d 98. 1. a ſunt ſymbolum B. Virginis, ib. c. habent regem: deteſtantur inertes & ſegnes. ibid. d ſunt typus Religioſorum. ibid. 99. 1. a vocantur divinæ. 98 1. c quæ in eis homini ſint imitanda. 98. 1. c ibid b. variæ earum labor. ibid. d. earum natura deſcribitur. ibid c. d ſunt prudentiæ & caſtitatis ſymbolum. 312. 2. c. mel legunt è floribus odoratis ibid. id inſavis condunt & cera incruſtant 2. c. 98 2. d regem habent, eumque aculeo carentem ac placidum. 372. 1. a tempore pluvio intra alueare ſe continent. 448. 1. b mel non conficiunt è floribus, ſed rore cæris: nec id faciunt, ſed confectum exportant. 98. 1. a 304. 2. b. ſunt caſtæ ibid. 1. c. ſunt pacificæ: unda ſiut dictæ ibid. c. pervæ optimum mel conficiunt. ibid. d non ſunt maleficæ, nec ignavæ. 505 2. a [illegible] tur à fumo. ibid. b.
[illegible]ſ quid ſignificet. 184. 1. c.
S. Apollinaris mulier inter manachos veſtitu virili egit. 116. 2. c
Appollo quadrimanus & quadriautia quid denotaret. 73. 2. c
Apologi ſpecies ſunt parabolarum. 10. 2. d apologi moralcs Cyrilli elegantet ſunt. 8. 2. b apologus vulpis & corvi. 15. 2. c prædonum. 23. 2. b urſi & bovis. 24. 2. 2. alius vulpis & corvi. 26. 2. c languiſugæ & formicæ. 28. 2. a ovis & cervi. 69. 2. a elephantis & viperæ. 85. 1. c paſſeris & turturis. 89. 2. d 97. 1. c toniçæ & aranex. 106. 2. b porci & telis. 111. 2. b. hominis & ſatyri. 128. 2. d corvi & vulpis & limiæ 160. 2. 2. ſerpentis & agricolæ. 164. 1. d pavonis & crinacii. 177. 2. d. & ſeq. 2 ſatyri & chamæleontis. 2. 2 aucupis & viperæ. 194. 2. d vulpis & formicæ. 199. 2. d aranex & bombycis. 201. 2. b pavonis & corvi. 205. 1. 2 lupi & bovis. 206. 2. b ſimiæ & vulpis. 218. 1. c pilcatorum. 223. 1. d crocodili & auiculæ. 233. 1. c cucurbitæ, olæ & palmæ. 237. 1. d. 2. 2 agricolæ & filiorum. 243. 2. 2 vulpis & animalium. 256. 2. b voluptatis & doloris. 257. 1. c bovis & porci 259. 1. b ſimiæ & vulpis. 291. 1. 2 capræ & leonis furentis. 306. 2. d vulpis & galli. 344. 1. b. c ſimiæ cauda carentis. 349. 2. c equi & bovis. 365. 1. b. c pueri & matris. 379. 2. d corni & ſerpentis. 424. 2. d & caſſitæ. ibid. apis & aranex 425. 2. b olei & aquæ. 433. 1. b urſi, agni, columbæ. 456. 1. b cameli cornua ambientis. 478. 1. c. apis & buonis. 494. 1. 2 firmamenti & Saturni. 533. 1. b. c galli & vulpis. 564. 2. d & ſeq de veritate omnibus inviſa. 599. 2. b vulpis & muſtelæ, 636. 2. b muſcarum ſingentium. 637. 1. 2
ſ. ſtitudinis & muris. 674. 2. d

Apoplexias quis prōprie dicatur. 505. 1.c
Apostasia est mera vanitas. 629. 2.c
Apostatæ partes & munia. 126. 1. d is nihil facit Deo placens. 2.a idem est Salmoni qui impius. 301. 2. b apostatæ acerois uvis & fumo repræsentantur. 189. 2.c
Apostata à fide & Religione sunt veluti fons pede turbatus. 538 2.b
Apostemata quōmodo curentur. 418.1.b
Apostolici viri fuere ob concordiam inexpugnabiles. 358. 1.b linguis suis igneis tam sibi quàm suis omnibus vitam gratiæ & gloriæ conciliant. 359. 1.d margaritis conferuntur, 401 1. c sunt velut Cherubini Ezachielis quadrifaciales. 587. 2.b io compitis & foris prædicant. 37.2.c
Apostoli sunt velut hinnuli cervorum ob varias analogias. 9.2.a in viis, portis tribunalibus Christi fidem prædicarunt. 524. 2. b c sunt vertices Ecclesiæ 2. a in quo sapientiam, christum Deiparam imitentur. 159 2.a cur vocentur ancillæ Dei. 156 1.c quales fuerint concinnatores. 180.2.d eorum sonus exivit in omnem terram. 184.1.b fuere nuntii fideles Dei. 14.1. b. & boni nuntii. 293. 1.d. sunt ministri intelligentes Dei. 273.2.b piscatores, venatores, messores mystici. ibid.
Apolloli suam prædicationem nō signarunt patientia 369.2.c qui eos affligit, Christum affligit. 340. 2.d equo denotantur. 443.2.d b post receptum Sp. sanctum non commisere veniala deliberatè. 507.2.d fuerunt fideles Dei legati. 559. 2.a per quadrifaciales Cherubim Ezechielis repræsentantur. 387 1.b etsi pauperes, in die iudicii condemnabunt divites superbos & iniquos. 654. 1. a fuere velut arietes. 592. 1. b
Appetitus rationi pareat. 543.2.b & tunc per uxorem morigeram denotatur. 361. 1.d
Appetitus mali nobis est innatus. 418.1.a appetitu expleto res appetita vertitur in nauseam. 569.2.c
Aprilis dictus est ab aperiendo. 184.1.c
Aqua non facit globum à terra separatum. 255.2.b ipsa ubique terrarum reperitur, si effodiatur terra. 144 2.c aquæ super firmamentum sitæ vallatæ sunt furlum gyro cæli empyrei, & deorsum circulo cæli siderei, seu primi mobilis. 543 1.d. cur ex ibi sint positæ. ibid.
Aquæ quomodo liberentur. 544 2.b
Aquas dividere in plateis quid metaphoricè & symbolicè significet. 88. 1. b.c
Aquæ furtivæ cur sint dulciores. 562.2.d aquæ quietæ & stagnantes, dicuntur mortuæ. 176. 1.b
Aqua faciem obiectam refert. 578.2.a 579.1.a.b aqua communis non est in proprios usus derivanda. 531.1.c aquam in in clepsydra dimittere. est dare licentiam permandi & intium. 331.1.d
Aquæ fontium per venas fluentes quodammodo percolantur. 347.2.a
Aquæ fiunt medicæ quod per venas metallicas fluunt. ibid. à terra è mari attrahuntur. 623.2.a superiæ sunt initio mundi divisæ ab inferis. 419.1.a & tunc Deus eas omnes unum in locum congregavit. ibid. 2 b
Aquilla pullos nos educat severè. 582.b.c non edit carnes fulmine tactas. 511.1.b altissimè ceteris avibus supervolat. 479. 2.d seq. 1. a.b.d per eam opes denotantur. 477. 1.c d & seqq. volant ex celeritate ibid.d. earum celeritas, robur, dominium. ibid.earum alis proprietates. ibid.1.a.b.c mirum qui i de earum pennis. ibid.c sunt nonnullæ in parentes piæ, aliæ duræ. 640.2.a sunt typus Christi, & in quo. 642. 1.a. ibid.2.a
Aquilo est Romæ salubris & vitalis, cur. 496.2.b quia ibi per estatem auram frigidam inducit à montibus nive opplenis. 528 2.b lenitatis est symbolum. 530. 1.a in Septentionalibus locis acer est, fugat nubes & pluvias; in Meridionalibus eisdem parit 539.1.c. in Indæa humores è mari adducit. ibid. asper, siccus & horridus est. 540.1.c. aerem & terram ferentat. ibid. in æstu quandoque grandines, fulmina & tonitrua ciet. ibid. a 2.a cur vocetur dexter. 576.1.d.2.a eo gaudent qui in calidis locis habitant. ibid. 2. a. varia denotat. 2. b. c
Arachne lanificii arte cum Pallade certans, est in araneam mutata. 668, 2.d
Aranea laboris est symbolum. 645.2.d 647.2.d est cibus stellionis. 648. 1.b
Aratio tria denotat in peccati analogia. 412. 2. d
Arbor vitæ repræsentat virtutem in genere. 56.1.b & qua in re ibid.c.d ea describitur: hæc mysticè est ipsa sapientia & iustitia, item sapiens & justus. 250. 2.b qualis sit arbor virtutum. ibid.b
Arcana ab ebriis denudantur. 491.2.b vide Secretum.
Ἀρχὴ tam principium quàm principatum & præcipuum significat. 305.2.a 531.2.d
Arcus triumphales eriguntur devictis hostibus. 441. 2.b.c.
Arena portari nequit nec conflipata, nec divisa. 505. 1.d
ἄστατα vox unde derivetur. 45.2.c.
Argentinus erat deus præses argenti. 183. 2.a
Argentum electum quod sit. 182.2.c eius eruendi & purgandi ratio. ibid. b.c quid in Script denotet. ibid. b.c. quid in Script. denotet. ibid.c eius candor & nitor, ejus pretium. 183.1.c quando id cœperit. ibid.c eius soliditas. ibid.d eius puritas. 2.a eius sonus. 584. 1.a
Argentum igne ezploratur. 580.1.d eius bonitas unde colligatur. ibid.a.b igne evadit nitidius. 161. 2.d plumbo in igne conflatur. 581.1.a ei è fodinis eruto admixta sunt plumbum stibium, stannum. 560.2.d
Arius generosè incedit, gregemque ducit. 651.2.a 653.1.c est prudentiæ & providentiæ symbolum. ibid. est in rivales ferox & pugnax. 2.a eius coroua terrent elephantes, & ficui prosunt. ibid.b eius antipathia & bellum cum lupo. ibid.c eius pelli indormientes prisci captabant oracula est symbolum misericordiæ & beneficentiæ divinæ, item heroum. ibid.d item patientiæ & martyri. 653. 2.d item sacerdotum. 2.a.b arietes sunt in venctem prapensi. 120.2.a
Aristippus a Dionysio tyranno loco convivii infimo collocatus non tulit id iniquè. 523.2.c quid dixerit de uxore ducenda. 687.2.a
Arnobius quare subinde in scriptis gentiliset. 7. 1. c
Aromatibus & floribus aspergunt meretrices lectum suum. 170. 2.d quæ & quando magis redoleant. 572.1.c
Ἀρσὼθ ab Hebræo araba deducitur. 58. 2.c
Arripi sapientiam vult Salomon quo sensu? 67.2.c
Arrogantes volunt videri divites, & sunt pauperes. 253. 2. d
Arrogans omnis Deo exosus est. 306.2.a est æmulus Dei ibid.b sed ab eo non punitur. ibid.c
Anima sibi licere, & deberi æstimat. 222. 2.d
Ara fallendi plerumque fallentem delectat. 563.2.b
Artes veritæ mysticè sunt aquæ furtivæ. 563.2.c
Artes pravæ non locupletant. 236.2.b
Artis quisque luæ dictamina sequens, in eius exercitio non errabit. 304.2.b
Art comparanda ante uxorem. 513.2.d
Artes mechanicæ sunt à paupertate adiaveotæ. 445.1.d
Ars architectonica ædificat domum. 496 2.b
Dux Arschotanus inutili opera iuxta Invanium multos pauperes occupavit, ne otiando malum committerent. 313.2.b
S. Arsenius malè olentem aquam semper penes se asservabat. 128 2.a semper lacrymabatur. 255.2.c magister fuit Imp. Arcadii. 272.2.c
Artaxerxes Longimanus rex Persarum vitium saæ manus dextræ benignè est interpretatus. 30.2.a in siti bibens aquam putrem, prætulit eam vino. 569.2.c
Articulos casuum sæpè Hebræi commutant. 450.2.b
Artifex non patietur inopiam. 469.1.d
Artifex unus scuit alium: quisque enim habet suas rationes, & modos artis, quos alter non habet. 577.2.a
cur Aruspex viso aruspice rideat. 479.1.2
cur stellio dicatur Ἀσκαλαβώτης. 645.2.b
Ascella dicitur diminutivè quasi parua ala. 384.2.c
Ascetæ prisci vino abstinebant. 496.2.d vide Anachoretæ. continuò in virtutibus proficiebant. 269.2.b
Asilus pisces vexat thynnos. 257.1.c
Asini Mauritii symbolum sunt initio fermentum, pòst interpentium. 237.1.b
Asino camello prouerbium io quos dicatur. 426.1.d.2.a
Asinus symbolum est pigri. 498.2.d & sapientis. 350.1.c. mirè formidat leonem. 459. 1.a frano & camo opus habet. 546.2.d
Asini Palæstinæ sunt vivaces & generosi. ibid.1.b
ἀστὴρ varia significat. 389.1.b
Aspar Leonē Imp. redarguit quòd promissis non stetisset. 225 2.d in Aspero colle iuxta Lovanium quam mira B. Virgo præstiterit. 128.1.b.c

Aſſiſtentes regi, ſunt ejus intimi & conſiliarii. 669. 2. c
Aſſuefaciendi ſunt pueri virtutibus & probitati. 451. 2. a. b
ἄσηγος metaphoricè dicitur garrulus. 174. 1. e
Aſtomian vivant ſolo odore, & ſine cibo. 672. 1. c
Aſtutia duplex eſt, bona & mala. 14. 1. b. c ea in bellis eſt neceſſaria. 2. d. & ſeqq. ſæpè capitur pro cautione, ſolertia, conſilio. 127. 2. b
qui olim Aſyliæ iure Romæ gauderent. 466. 1. c
Atlanta virgo fuit ab urſa enutrita. 329. 2. e
S. Athanaſius Epiſcopus Alexandr. quadraginta annis toto orbe ob perſecutionem Arianorum vagatus eſt. 570. 2. b. inde pidè toti penè orbi reſtitit. 586. 1. c
Atheiſmus eſt centrum impietatis & peccati. 18. 2. d
eius cauſa ſunt opes & voluptates. 638. 1. ab
Atheodorus quod iræ domandæ dogma dederit. 609. 2. a
Atronius quis propriè dicatur, & unde vox deducatur. 315. 1. b
Atrium erat templum laicorum. 150. 2. d
Attentio cordis eſt modus acquirendi ſapientiam. 37. 1. c 2. a. c
Avaritia eſt dilatatio cordis, cur. 422. 1. c eſt quoque lucerna impiorum. ibid. a vincitur ab eleemoſynario. 630. 1. d nihil eſt ſufficit. 454. 2. b eſt idolorum ſervitus. 631. 1. a. terrena eſt, nec unquam latiatur. 635. 2. b 636. 1. d. 2. a. d. ſeq. d eſt velut ſanguiſuga. 637. 1. d ejus filiæ. ibid. d. confertur igni. 637. 2. b
Avarus dæmoniaco ſimilis eſt. 167. 2. b ab opibus iniuſtis quaſi captivatur. 195. 2. a eius ſpes in morte perit. ibid. d. dum alienа invadit, non evader ſupplicia. 203. 1. d. 206. 2. b. c replet domum ſuam litibus, jurgiis, murmurationibus ſubditorum, item privatione opum. 290. 2. a ei omnia ſubtrahuntur. 50. 2. d etiam ſibi vitæ alimenta denegat. 201. 1. c. eſt etiam in conſanguineos crudelis. 2. c.
Avari divites ſunt qui inopiam ſimulant, ne cogantur ſplendidè vivere. 232. 1. a.
Cur ſua in pauperes erogare timeant. 263. 2. e ſæpè ſe laboribus conficiunt. 314. 1. a ſuis non ſunt contenti. 324. 1. d promittunt & donant pauca, 325. 1. e uti lucro, ita nec labore fariantur. 350. 2. a paucos habent amicos. 366. 1. d. omnibus odio ſunt. 367. 2. a ſunt vere pauperes, etſi ſint divites. 385. 1. c etiam proprium deſtaudant genium. 383. 1. c
Caducis inhiantes, amittunt æterna. 407. 2. d eos clamantes ad ſe Deus non exaudit. 429. 2. d ſua tenacitate multos offendunt. 430. 1. c
Cur mœreant & paveant. 431. 1. c. d eorum ſpina & laqueus. 449. 2. a ſerunt ægrè de ſuis cibis comedi. 478. 1. b. c ſeq. 2. b cum eis non comedendum. 479. 1. b. c eorum opes ad liberalem juſto Dei judicio deveniunt. 590. 1. b plerumque ſunt invidi, juſto Dei judicio deveniunt. 590. 1. b plerumque ſunt invidi. 599. 1. a juſto Dei judicio ſæpè non diteſcunt. 599. 1. b ſunt latri animæ, quia multa capiunt & rapiunt. 600. 1. d ibid. 2. b ſemper jurgia concitant. 600. 2. c. d eis omnes in cœlo, terra, gehenna maledicunt: 602. 1. b ſunt pauperes juſtitia & virtutibus. ibid. e in varias incidunt ærumnas, lites, damna. ibid. Dei cultum negligunt. 631. 1. a. ſunt inſatiabiles. 636. 1. d. 2. d. 637. 2. b. igni infernali conferunt. 638. 1. d
Auctoris in hiſce Commentariis methodus. 7. 2. d. & ſeqq.
Audaces vocantur peſtis & peſtilentes. 436. 2. c. impingunt. 54. 1. b
Audire audiendo idem eſt quod rectè tenere. 399. 2. a
Auditores à Deo moventur, ut perſuadeantur: 296. 1. b. auditorum doctrinæ quæ ſint partes. 294. 1. c. d.
Auditor ſimplex verbi & factor, melior erudito malè vivente. 363. 2. a
Auditus ſenſus eſt diſciplinæ, 321. 1. d qui ex ſapientia & doctrina percipitur. 407. 2. c. d parat ſapientiam. 15. 2. e
Avertitur impius à Deo, Deique lege, timore & diſciplina: 42. 2. d. & ipſe alios avertit. 33. 1. b
Aves ſtolidæ temere ſe in retia dant. 26, 1. c. d
Aves ab avibus decipiuntur. 124. 1. c.
Aves bibentes cur colla reſupinent. 162. 2. c.
Aves pullos voce & cantu ſuo ad canendum erudiunt. 485. 1. d.
Alto ad pugnam incitantur. 946. 1. d tamdiu in nido manent donec pulli cibum ſibi quærere queant. 571. 1. 2. b. ex eo alio volantes, in varia incidont incommodæ. 2. a. b. quæ aves pullos ſeverè educent. 582 1. b. nonnullæ ex arboribus naſcuntur. 546. 1. b
Sanct. Auguſtinus à quolibet edoceri & diſcere voluit. 138. 2. a
Audita vita S. Antonii ad continentiam ſe convertit. 128. 2. b furaturus eſt pira, non ob pira, ſed ob artem quæ erat in furto. 136. 2. b ſua hæreſi ſuit matri ſuæ mœrori. 166. 2. a S. Hieronymum de dubiis S. Scripturæ conſulere ſolitus fuit. 221. 2. d quis ejus ſit ſermo & ſcribendi ratio. 275. 2. b ejus lingua à Deo in concione directa fuit ad convertendum quemdam Manichæum. 297. 2. b Dei inſtinctu ſorte Biblia aperuit. 319. 2. b ſuis peccatis matri fuit mœrori. 340. 1. b cur ad menſam lectionem & diſputationem adhiberet. 475. 2. a ad nulla accedebat convivia. ibid. quæ eſſet ejus oratio. 623. 2. b 624. 1. d
Auguſti Cæſaris clementia. 307. 2. c filiam ac neptem aſſueſecit lenitio. 668. 2. b eo in Syriam profecto concepta eſt B. Virgo. 143. 1. c hic ad conſilium privatum etiam amicos adhibebat. 599. 1. c
in Aula vigent doli, fraus, invidia. 648. 1. b
Aulici recta dent principibus conſilia. 306. 1. a per ſtellionem denotantur, quid ab eo debeant diſcere. 648. 1. e. d
Aures cuſtodiendæ ne pateant detractoribus. 521. 1. d ſunt inſtrumentum ſapientiæ parandæ. 354. 1. c. iis medetur acetum nitromixtum. 536. 2. b. c ibid. d
Auribus apprehendere canem turum non eſt. 558. 1. b. hæ illi figendum rixatur, alioquin debitæ ſunt. 557. 1. a
Aurifaber aurum camino explorat. 332. 1. d
Auroræ proprietates: ei juſti comparantur. 93. 2. a & ſeqq. unde dicatur. 72. 1. a
Aurum in India eruunt formicæ ex arena. 96. 1. d aurum ophaz, eſt aurum obriſum & optimum. 134. 1. c
Aurum deorum omnium potentiſſimum. 178. 2. c
Aurum igne examinatur. 305. 2. a 580. 1. d ejus bonitas unde colligatur. 580. 1. d. 2. a. d
Auri venæ indicia quæ ſint. 398. 2. c. eius quanta ſit via. 338. 2. a. b
Auſter in locis Apolonaribus generat pluvias, in Auſtralibus adfert ſiccitatem. 539. 2. d eſt jucundus, gratus & humidus 540. 1. e cur in Scriptura vocetur *theman*, id eſt dexter. 576. 2. a
Auſteritas una quam uſurpamus, via eſt ad aliam. 52. 2. b
Auſterus ſapor ſtomachum contrahit & roborat, nec niſi modicè ſumi poteſt. 533. 1. d
Auſtera minus habeos alimenti, plus excrementi. 2. a
cur Avi nepotibus magia coroneatur, quam patres filiis. 324. 2. c cur magis eos diligant, quàm hi filios. 483. 1. a.
Auxilium Dei requiritur ut bona propoſita executioni mandentur. 303 1. d
Axilla diminutivè dicitur quaſi parva ala. 384. 2. c
Axiomata vocantur principia ſcientiarum. 9. 2. a
ἄζιον quàm varia ſignificet. 55. 2. c
Azohora Arabibus eſt lucifer à rad. zahar, id eſt ſplendere: forſan hinc dicitur aurora Latinis.

BAcchus cur dicatur crudelis. 661. 2. a ejus quatuor filiæ & uxor. 489. 2. b eius navis deſcribitur, eiuſque inſtrumenta & remiges. 493. 1. c. d
Balaam peſſimum conſilium regi Moab ſuggeſſit. 164. 2. d ejus linguam & verba direxit Deus ad benedicendum Iſraeli. 297. 2. a ei mane benedixit. 575. 1. c
Balearicorum peritia in funda tractandæ: 451. 1. a quia à puero ea cibum edendum deliciebant. 670. 2. d
Balſamum putredinem arcet: cuius rei ſit ſymbolum. 275. 2. b
Baltaſſar compotatione ſuæ perdidit monarchiam Babyloniorum, quam Nabuchodonoſor erexerat. 227. 1. a
Balteus erat cingulum è corio, unde dictus. 674. 2. a b
Baptiſmus hæreticorum non eſt invalidus. 165. 1. d 279. 1. d
Barba intenſa ſymbolum erat pœnitentiæ. 92. 2. b
Barbari nonnulli filios occidunt. 379. 1. d
Barlaam Eremita quo æſtu ad Joſaphat aditum ſibi paraſſit. 354. 2. a
cur Bartholomeus Capranus Archiepiſc. Mediolan. famulos forma præſtantes feligeret. 628. 1. c

Baſilicæ priſcæ Romæ adhuc ſuperſunt, palatiis everſis. 226. 2. d

Baſilii ſcut ſerpens deſcribitur. 491. 2. d & ſeqq. enecatur à ſpeculo. 492. 1. b eſt invidi typus & imago. 269. 1. a

S. Baſilius in quo Achilli compariatur. 49. 2. c ejus ſermo fontem perennem repræſentat. 346. 2. d ejus pallor & macies è jejunio. 339. 2. d 615. 2. a ſcitè reſpondit Demoſtheoi coquo ipſam convicianti. 548. 1. d in quo fuerit ſimilis arieti, 653. 2. d

Babilius Imp. Conſtantinop. Saracenos Deiparæ auſpicio cædit. 134. 1. a

Beati qui viventes Deum atdenter videre deſideraunt, eo poſſeſſo ſummè delectantur. 242. 1. a in cœlo non jurant, 250. 1. c ſunt ree & domious mundi. 324. 1. b non habent ſpem. 510. 1. c ob eorum exultationem ſumma eſt gloria Eccleſiæ triumphantis & militantis, 593. 1. c

Beatitudo cœleſtis promiſſa filiis parentum ſanctorum. 195. 1. d ea animam non ſatiat, ſed ſui deſiderium ſemper excuit. 533. 1. c

Ven. Bedæ eſt commeat. in Proverbia S. Hieronymo aſcriptus, 7. 1. c d ejus in morte voa. 270. 2. a

Belgæ Catholici cæſi ab Hollandis apud Neoportum ob ordines noo ſervatos. 499. 1. d

voa Belial unde derivetur. 100. 1. b quàm varia ſignificet, ibid. filii Belial qui dicantur, ibid. b c ſignificat hominem legis jugum excutientem. 310. 1. c

in bello plus valet aſtutia quàm fortitudo. 142. a B. Virgo in bellis inſignem gloriam conſecuta eſt. 133. 1. d belli directio ſimilis directioni navis. 403. 2. d in eo plus valet ars quàm robur. 404. 1. c in eo triplex requiritur diſpoſitio. 499. 1. c non movendam uc aliena invadantur. 853. 1. c injuſtum regibus cavendum, ſi pacificè regnare velint. 659. 2. d

Beltrandus Ferrerius in venere expiravit. 121. 2. d

Benedicere quis poteſt diverſimodè. 207. 1. a benedicere in Script. tripliciter ſumitur. 576. 1. b

Benedictio tam in rebus conſiſtit quàm in verbis. 454. 1. b c & quæ utraque. 598. 1. d benedictio, id eſt boni precatio, juſtorum, civitatibus prodeſt. 197. 1. b 2. c benedictio ſæpè capitur pro rerum affluentia. 197. 1. a item pro beneficentia. ibid. b

S. Benedictus regulis ſuis quidquam à quoquam addi vetuit. 469. 1. b monachum à dæmone veaatum virga liberavit. 421. 2. d

Benedictini Ordinis quantæ fuerint divitiæ. 185. 2. b ipſe per quos celebratus. 197. 1. d

Benetaciendum citò, nec donum differendum. 60. 2. a & ſeqq.

Beneficentia cur torqui adaptetur. 46. 1. a & ſeqq. ejus encomium & gradus. 60. 1. c d eſt quaſi ſona. 176. 2. a beneficentia larga videtur eſſe latitudo cordis, æquè ac domus & familiæ. 354. 2. c ea homines & Deus conciliantur. 367. 1. c eam ore prædicant multis opere præſtant pauci. 393. 2. a b ea in Script. vocatur juſtitia. 437. 2. d ea egeno exhibita provocat Dei io nos beneficentiam. 501. 2. d

Beneficia accepta majoribus ſunt compenſanda. 516. 1. c eorum oblivio relricac veteres injurias, & novas ſaicitat. 331. 2. b qui beneficia à Deo poſtulat, priùs ſeipſum acculet. 356. 1. n ad beneficia Eccleſiaſtica ineptum promovens ad reſtitutionem damnorum ſecutorum tenetur. 387. 2. a

Benefici eſſe omnes volunt. 382. 2. c beneficus, divinus, imò Deus terreſtris, vocatur. 456. 1. a b dominus pecuniæ ſuæ. 60. 1. b ſpargendo dona ſit ditior. 206. 2. a & à Deo benedicitur, ibid. d

Benevolentia regia ſoli lucenti comparatur. 307. 2. b item pluviæ vernæ, ibid. c eſt regnorum firmamentum. 367. 1. c reges decet & rectores. 521. 2. d auro & argento præſtat. 444. 1. d vulta ſe prolit. 617. 1. b benevolentia inbditorum conciliatur lenitate. 656. 1. b

Benignùaa decet reges. 521. 2. d

Benigni non ſunt numis acriter obingrandi. 655. 2. b d benigous io pauperes à Deo benedicitur, etſi omil eisdet. 454. 2. c

S. Bernardi inceſſus & habitus ſait modeſtus & diſciplinatus. 116. 1. c ſua dicendi agendique gratia ſchiſma Petri Leonis ſuſtulit. 197. 2. d eſt in ſtylo ſuavis & mellitus. 275. 2. c ejus motientia monita ad ſuos. 287. 2. a juvenit pudicitiæ ſuæ ſuic ſedulus cuſtos. 491. 2. b an ſic auctor ſermonis de miſeria humana. 617. 1. d

Beſſi parricidium hirundines evulgarunt. 597. 2. c

Beſtias vincit obediens, 442. 2. c

Bethſabee nominis omen. 621. 2. d dat filio Salomoni præcepta regendi. 658. 1. a cur monita ejus dicantur viſio. ibid. c prævidit filii mulierofitatem & vinolentiam. 658. 1. b 2. c 659. 1. c fuit prophetiſſa. 658. 2. c d adulterii pœnitens, fuit deinde mulier proba. ibid. 1. b quanto affectu filio monita dederit. ibid. d. & ſeqq. cum iplamet lactavic. 2. d cur eum vocet filium votorum. 659. 1. b & ſeqq. non fuit natura ſterilis, ibid. b diſſuadet filio vinolentiam. 660. 2. c d

Bezæ ſycophantia in invocationem Sanctorum. 551. 2. a

Biantis de lingua hominis judicium. 343. 1. c 360. 1. a

Biblia olim in menſa apud Hebræos exponebantur. 154. 1. b

Bilances judicii quæ dicantur. 304. 2. d ſeq. 1. a

Bilingues Deo ſunt odibiles. 138. 2. d & proinde homini fugiendi, ibid. bilinguis eſt futurro, adulator, murmurator. 348. 2. a eſt bicors. 349. 1. c vide Detractor, Lingua.

cur cum Biliolo non ſit incunda amicitia vel ſocietas. 466. 1. c & ſeq. 2

Bilis eos eſt virtutia. 97. 1. d. bile carentia ſunt longæva. 26. 2. 1. c

Binarius eſt primus numerus multitudinis. 510. 1. d

Bivium recte ori comparatur; bivium adoleſcentiæ. 550. 1. b bivium Herculis quod ſit. 161. 1. c

Blanca regina ſancta filium Ludovicum ſanctum reddidic. 166. 2. b regno ſuomirè profuit. 287. 1. c

Blandiloqui ſunt plerumque deceptores. 405. 1. b c cavendi ſunt. 606. 1. c

Blandimenta plus nocent quàm tormenta. 22. 1. d recte oleo comparantur. 81. 2. a

Bombyx ſymbolum viri juſti in quo. 258. 1. d ejus transformatio typus eſt reſurrectionis, ibid. bombycum curatrix una alit totam domum. 247. 1. a

Bona temporalia non dant veram felicitatem. 39. 1. c ex charitate negligi poſſunt ob majus bonum amicitiæ, at non ſpiritalia. 228. 1. d iis immitta ſunt mala & dolores. 257. 1. c ea Judæis promiſit Deus. 43. 2. a 351. 1. b ſed ſpiritualia Chriſtianis. 43. 2. a 54. 1. b c illa per ſiniſtram denotantur, æterna per dexteram. 54. 1. b c bona Eccleſiaſtica cùm ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes devorant. 290. 2. d bona impii ab eo ad juſtum avo abunt. 210. 1. a vide Diviciæ, Opes.

S. Bonitacius monachus Camaldulenſis ad martyrium adſpiravit. 255. 2. b

Bonitas Dei elucet in mundi creatione. 57. 1. a

Boni non debent cubitum concedere niſi præſtito bono. 70. 2. c bonus oculo dicitur de benigno in pauperes. 453. 1. d quis ſit vir bonus. 677. 1. d boni neſciunt adulari, hinc paucioa à principibus obtinent. 367. 1. d 2. a boni ſoli amant ſeipſos. 368. 1. d

Bonnius Imp. vino exploravit ſecreta barbarorum. 661. 1. c

Bonum ſæpe ſumitur pro jucundo & læto. 279. 2. c bonum & felix cur vocetur dextrum. 78. 1. a bonum difficilius exacutioni mandatur quàm malum. 500. 2. c d bonum pro malo hoſtibus rependendum. 539. 2. a quod bonum viro accedac ab ueore proba. 669. 2. c & ſeqq. bonum ſæpè capitur pro lætio & jucundo. ibid. b bona communia in proprios uſus qui detorquet, eanſa eſt litium. 331. 1. d bona ſpiritualia dives non curat, ſed juſtus; at caduca & temporalia hic negligit, ille in pretio habet. 352. 1. c

Bos animal eſt ſtolidum. 120. 1. d erat priſcis arationis & ſervilitatis ſymbolum. 248. 2. c ejus dotes quadrant doctori & concionatori Evangelico. 2. b typus eſt laboris. 249. 1. a eſt animal innocens. ibid. aliis laborat, non ſibi. ibid. eſt validus. ibid. d eſt cibi frugalis. ibid. eſt ſymbolum Religionis & martyrii. 249. 1. b c in inceſſu & aratione lenius eſt, ſed exactus. ibid. e boves validi requiruntur ad colendam terram. 248. 2. a

Brachmanum modernorum apud Indos ſuperbia. 613. 2. b

Buccella ficca eum gandio melior eſt quàm domus plena victimis. 320. 1. a & ſeqq. quomodo id myſticè accipiatur. 321. 1. d

Bullæ ex collo in cor pendulæ inſcribebant veteres nomen Dei ſui vel amici. 47. 1. c

Burgum, dictum à Græco πυργος 350. 2. d

Burgundua unde dictus ſit. ibid.

Butyrum eſt pinguedo lactis. 655. 1. d non tamen pro adipe capi poteſt, 653. 2. c

Byſſus veterum fuit linum præſtantiſſimum. 678. 1.a igni reſiſtebat. 678. 2.c. eſt ſymbolum pudicitiæ & caſtitatis 677. 2. d

CAchinus liberior peccato viam pandit. 385. 2.c
S. Cæcilia fuit mulier diligens & corona viro ſuo. 214. 1. d novem ejus coronæ. ibid. d convertit ſponſum ſuum Valerianum ad fidem. 365. 1.c
Cæcitas mentis eſt quoddam peccantium profundum, ſequitur ea ex conſuetudine. 846. 2.d
Cæcitas & caligo peccatorum. 73. 1.a.b
Cædes liberata grave ſcelus eſt. 303. 1. b
Cæleſtis gloriæ dilatæ deſiderium Sanctos mirè excruciat. 238. 2.b ipſum eſt cauſa compunctionis. 455.1.b ea mensæ comparatur. 154.2.d
Cæleſtium cogitatio arcet triſtitiam. 578. 2. a.b cæleſtis gloria eſt Sanctis quaſi gemma pretioſiſſima. 327. 1.a
Cælibatus præfert uxoio coniugio. 427. 1.a
Cæli diſtantia à terra. 232. 2. b.c eſt elementis præſtantius, quia altius. ibid. d. cælum eſt urbs fortium & fortitudinis, quia in illam parandus eſt aditus fortitudine 179. 1.a.b & quia in ſe eſt fortiſſima. ibid. c cœlum empyreum eſt immobile. 144. 2.c.d cælorum conceptus eſt myſticus, non muſicus. 546. 1.d quomodo in cælis laudat Deus. 147. 2.e cælum creatum à Deo pro juſtis. 146. 1.b ejus influxus an ſit cauſa bonæ fortunæ. 408. 2.b ejus altitudo incerta eſt. 440. 2.d obedienti cedit. 521. 1.b emitur laboribus. 671. 2.d elecmotynariis promittitur. 455. 2. b ibi fugantur omnes umbræ vanitatis. 352. 1. b
Cæſates Romanam remp. perdiderunt. 654. 2.c
Caja Cæcilia eſt eadem quæ Tanaquil. 665. 1.c
Cani. Cæſitis occidendi præſagium. 76. 1.b
Cain noluit ſeipſum accuſare, & ideo permiſſus diabolo. 136. 1. d ibid. 2.c ob parentes afflictos percuſſus eſt a Deo membrorum tremore. 386. 2. b, unà cum dono cor ſuum Deo non dedit. 486. 2.c.d
Calamitates ſunt juſtis merita, impiis ſupplicia. 310. 1. 2 eas adauget prior felicitas. 86. 1.c
Calani epiſtola ad Alexandrum Magnum ſapientum libertatem oſtendit. 322. 1. a
Calculis olim ſortes jaciebantur. 394. 2. b & judices ſententiam condemnationis vel abſolutionis dabant. 403. 2. a an calculi numerarii intelligantur per 2cer vos lapidum. 555. 1. c. 2. d
Caleb fuit legatus fidelis à Moſe miſſus. 559. 1. d
in Calice Euchariſticho aqua vino eſt miſcenda. 154. 1. d
Calida vitam revocant & conſervant. 329. 2. b. c cur dein fiant frigidiſſima. 678. 2. c. d
Caligula Imp. ob ſævitiam omnibus exoſus, cæſus eſt à ſuis. 656. 2. a
Callidus eam eſt verſutus & vafer, quàm prudens & cautus. 447. 1. b
Callis eſt iter pecudum. 43. 1. b
Callithenes ab Alexandro ob libertatem dicendi eſt occiſus. 359. 2. c
Calor cauſa agilitatis, magnanimitatis, fervoris. 349. 2. b hic ſi intermittatur, oritur tepos. 678. 2. c. d
Calvinus in Deum reiicit omnia hominum opera tam mala quàm bona. 356. 2. b. docet neminem in hac vita verè eſſe juſtum. 397. 1. b
quis Calumniſtri ſuperet dicatur. 401. 1. d
Calumniam mendacem axecratur juſtus. 231. 1. b
Calumniatur perinde facit ac ſi proximum gladio confoderet. 225. 2. a impiens eſt, ſibique malum creat. 180. 2. d ſibi adfert mortem, vitam verò calumniam æquo animo patienti. 360. 2. a dat ſæpè calumniæ ſuæ pœnas. 368. 2. d
Calvinium domus eſt prudentiæ. 546. 2. d
Camelus mercibus onuſtus ſymbolum eſt divitis & divitiarum. 478. 1. c
Camus diverſa ſignificat in equorum uſu. 317. 1. a.b
Cancellorum in feneſtris uſus. 554. 2. d
Cancri incedunt obliquè, vel retrorſum. 40. 2. c cautè ſe è periculo ſubducunt. 447. 1. c
Candor placet regibus. 468. 2. c mira ejus vis. 574. 2. b
Canum luxuria & impudentia. 520. 2 b proverbia ab iis deducta. ibid. d canis reverſus ad vomitum ſymbolum eſt peccatoris peccata iterantis. 555. 2. a vomitum procurat, & non reſorbet ex innata ingluvie. ibid. d.
Cauda oſtendit ſuos affectus. 558. 1. a maximè irritatur ſi auribus apprehendatur. 1. b. c quia eas habet delicatas. 558. 2. a. b eſt ideatixæ. 558. 2. a. b ibid. e eſt ſymbolum inſolentiæ rixæ, fœditatis, impudentiæ. 581. 1. c
Canis venaticus deſcribitur. 573. 2. d
Canes ſæpe homicidas dominorum indicarunt. 597. 2. a
Caoutes eſt ſenibus ioſtar coronæ. 315. 2. d eſt eorum dignitas. 415. 2. d dicta ab à çandora. ſeq. 1. a
an Cantica Canticorum metro ſint conſcripta. 519. 2. a
Cantus meretricius quàm ſit noxius. 81. 1. d
Cantus infringit mœſtitiam animi. 536. 1. d
Capilli cani decorant ſenes. 416. 1. a docent eos moderationem paſſionum & affectuum. ibid. b
Capitolium fuit arx Romanorum. 351. 1. a
in Capitulis monachis virgis caſtigantur. 481. 2. d
à Capite derivatur ſanitas vel infirmitas corporis. 307. 1. d
Captæ ſumma montium juga petunt. 89. 1. d brevis ſunt vitæ. 120. 2. b
Captivæ puellæ ſunt plerumque virgines, ideo raptores iis magia imbiant. 163. 1. d
Carbones ſunt indicium theſauri reperiendi. 36. 2. d ſymbolum ſunt ſlabellorum iræ. 56. 1. b.c
Cardamum ceteras herbas ſibi vicinas cogit arareſcere, alia ejus nomina. 477. 2. c
Cardo dicitur quaſi cor oſtii. 557. 1. c
Cardines terræ qui vocentur. 143. 1. c
Carmina valent ad curandas animi ægritudines. 536. 2. c ſeq. 1. b quali fuerit olim Hebræorum carmen. 663. 2. d
Carnales ſunt velut pueri. 28. 2. c. d & ſeq. vide Libidinoſi, Voluptas.
Caro ſæpè capitur pro toto homine. 78. 2. b. metonymice pro anima & concupiſcentia. ibid. in Scriptura ſignificat propinquos. 205. 1. b. 2. c
Caro mulieris eſt velut primæ ardentes. 307. 2. c. 109. 1. c
Caro & ſanguis Chriſti verè eſt in Euchariſtia. 154. 2. c. d caro domanda jejunio & aſperitate. 614. 2. d. eam ejuſque concupiſcentiam vincit obedientia. 438. 2. b. c
Caro Chriſti in Euchariſtia facit homines divinos & igneos. 474. 2. c
Caro tum cæ abſtinuerunt primi homines. 583. 2. d
S. Carolus Borromæus diœceſi ſuæ optimos præfecit paſtore, 17. 1. a in pauperes mirè liberalis fuit. 291. 1. a Eccleſiam Mediolanenſem ſanctam reddidit. 155. 1. c
B. Carolus Flandriæ Comes à dardanariis quibuſdam frumentariis Brugis cæſus eſt. 207. 2. d
Carolus Audax Dux Burguniæ ordinem Valleris aurei inſtituit. 653. 2. c
cur Carolus Magnus filias aſſuefecit liniificio. 668. 2. b c
Caroli IV. erga litteras amor & ſtudium. 15. 2. d
Caroli V. Imp. gnome de mundi lætitia. 257. 2. b vel quadrantem boræ curis vacuum habuit toto tempore regiminis ſui. 531. 1. b omnium naturalium ingenio ſe accomodabat. 554. 2. a è tribus P. bonum reip. regimen colligebat. 624. 2. a
Carthaginenſes filios ſuos Saturno immolabant. 372. 2. a
a *par* id eſt mox, dicitur a *καιρὸς* id eſt torpedine. 118. 1. c
Caſti migè placent Deo. 457. 2. 2. c
Deus caſtigat ſuos variis de cauſis. 51. 2. d. & ſeq. caſtigare omittens filiuum ſuum, eum odit. 445. 2. b
Caſtigatio quanti ſit meriti & boni. 51. 2. d ſeq. 2 ex filio quantum proſit. 455. 1. d. 2. 2 caſtigatio impiorum reddit ſtolidum ſapientem. 428. 2. b
Caſtigatio filium emendat etiam contumacem. 372. 1. b. c ar ea fit modeſtia. 522. 1. b 481. 2. d ſeq. 2 negligentia eſt cauſa damnationis filiorum. 482. 2. c eam Superior mollibus verbis condiat. 512. 2. c vide Correptio.
Caſtitatis pulchritudo. 515. 2. c ipſa ſoror eſt ſapientiæ. 514. 1. d 2 2 pro amici caſtitata licet vitam periculo exponere. 226. 2. d
Caſtitas cordis & verborum placet Deo & tegibus. 456. 2. d. ubi caſtitas, ibi omnis puritas, ſinceritas, virtus. ibid. d. caſtitas per humilitatem cuſtoditur. 460. 1. 2. c reddit ea ſortes. 672. 2. d
Caſus dominatur in rebus dubiis & incertis. 357. 1. c
Catechiſtæ matres imitentur. 321 2. b
Catena Græcorum PP. in Proverbia commendatur. 7. 2. a
Catena trium Hebræorum Rabbinorum quantæ auctoritatis. 7. 2.
quàm S. Catherinæ Senenſi Chriſtus fuerit familiaris. 61. 2. d diu ſola Euchariſtia vixit. 168. 2. a ex unica communione animæ dominium adepta eſt. 473. 1. a ejus alloquio ad ſanam

nam mentem omnes tenebant. 683.1.b
Catharinæ reginæ Angliæ votum circa proſperam & adverſam fortunam. 639.2.b
Catholici gaudent de Catholicorum victoriis. 241.2.d Catholicus malus eſt velut nuntius piger. 289.1.c
quid Cato reſponderit Monatio amico parum civiliter ab eo repulſo. 533.2.c
Catuli ferarum parentum efformationem ſuſcipiunt & ſequuntur. 85.2.c d
Cauda in canibus eſt valdè ſenſibilis, & ea omnem affectum indicant. 558.1.a
Cauſa vocatur à caſu. 554.2.d cauſa prima debet ſuppletre defectum ſecundarum. 319.1.d has diſponit Deus, unamquamque juxta conditionem ſuam. 365.2.d cauſas pauperum defenduot viri juſti. 607.1.c 2.c 608.1.a
Cautela negotiorum tractationi præmiſſa proſperum eorum facit ſucceſſum. 594.2.b c
Cedrus medetur putredini. 557.1.c eſt ſymbolum æternitatis & immortalitatis. ibid.
ttia Celari nequeunt, mulier, ventus, ongnentum. 576.1.c quanta ſit Celebritas B. Virginis in Eccleſia. 685.1.c d
Celeritas nimia fugillatur. 237.1.b c
Cellarum apum concinna conſtructio. 313.1.a
Cella vitanda, quia ruinæ proximæ. 333.2.d
Cenodoxia monachis fugienda. 530.1.d
Centrum eſt ſymbolum peccati inveterati. 345.2.b centrum terræ an rectè vocetur *caput pulverum terræ*. 143.1.c an id vocari queat abyſſi. 2.b
Centuplum promiſſum omnia relinquenti propter Deum. 323.2.d centuplum reddit Deus eleemoſynatiis. 176.1.b c
Κενοφωνία ſignificat efferri, leviter circumagi. 120.1.a
Cepphus avis eſt marina, leviſſima, proverbialiter ſumitur pro decepto & ſtolido. 120.1.a b & ſeqq.
Ceraſtes ſerpens deſcribitur. 491.1.d 2.a
Cercopizare idem quod adulari. 349.1.c
Cercopes erant populi in Epheſo notæ fraudulentiæ. ibid.
è Cerebro oritur ſemen naturale. 84.2.d
Cerei in Deiparæ honorem accenſi in eccleſia S. Mariæ Majoris olim in pondere non minuebantur. 125.2.d cur, cùm Cerei duodecim in officio Majoris hebdomadæ extinguantur, unus accenſus maneat. 673.2.c
Certantes & laborantes ſoli cælos ſubeunt. 169.2.b
Certitudo de beatitudine adipiſcenda mirè hominem recreare debet. 541.1.d
Cerva comes & nutrix fuit S. Aegidii. 89.1.d eſt cerva ſymbolum amoris coniugalis. ibid.1.c & ſeqq.2.d & ſeqq.
Cervi proprietates & natura deſcribitur. 2.d & ſeqq. unde dicator græcè ἐλαφηβολία. 90.2.a quamdiu vivat. ibid.c eſt ſymſiolum Chriſti. 91.1.b c & Eccleſiæ & amici. 2.c amore cervæ ardet, ideò à venatore facilè capitur. 121.1.b c ejus ſtoliditas. ibid.d
Chaldæi Hebræum ᵖmotant io ⁿ. 9.1.b
Chalybs ferrum durat. 577.1.c
Chamæleon ſymbolum eſt ambitioſi. 170.2.c
Chananæus idem eſt quod mercator, quia Chananæi mercaturæ maximè dediti erant. 680.1.b c d
Charitas eſt primaria omnium virtutum. 76.1.d eſt ſapientiæ principatus. ibid. eſt ſanitas cordis. 268.1.b celat delicta & lites fugit. 176.2.c charitas joſtorum quàm ſit ampla. 216.1.a dilatat viam hominis ad Deum. 354.2.d oleo repræſentantur. 435.1.c caſtitatem puriorem reddit. 457.1.a virtutum regina eſt & nodus. 298.1.c 497.2.b c vulnerat ut medeatur. 568.1.a eſt inſatiabilis. 625.2.d charitas hoſti exhibira vincit diabolum. 539.2.a b charitas hominis ſancti reddit opus bonum eximium vel pretioſum in oculis Dei. 298.2.c ſeq.c. creſcit inſtar ignis in viris ſanctis. 501.1.a ea ſe extendit ad proximum. 301.2.d charitas Chriſti erga fideles in Euchariſtia. 474.2.c d charitas B. Mariæ Virginis immenſa fuit. 676.2.d *vide* Amor,
Charites tres horarum ſunt ſorores, ex matrimonio neceſſariæ. 361.1.a & ſeqq. ſont filiæ Jovis & Veneris. 21.2.c
Charontis color quis ſit. 339.1.c
Charybdis unde vocetur: eſt ſymbolum libidinis. 82.2.b
Cherubinorum Ezechielis facies quatuor ſymbolicè explicantur. 587.1.b denotant hi virtutes quatuor cardinales. 631.2.b
Chiliaſtæ cenſebant, Sanctos per mille annos in terra cum Chriſto regnaturos. 43.2.b
Chilperici defidia ſua perdidit regnum Francorum, quod Pharamundus vigore ſuo inchoarat. 217.1.a
Choleríci ſunt puſillanimes. 267.1.b inepti ſunt ad regendum. 342.1.a non ſunt nimis acriter increpandi. 655.2.b quam Choream angelorum Mahometani monachi vocent. 336.2.b
χοῖρος dicitur à χαίνω, id eſt oti. 50.2.d
Chriſtiani in quo ſerpentis aſtutiam debeant imitari. 14.1.c inter ciues ſolantur ſe ſpe bonorum cæleſtium. 33.2.d iis potius quàm Judæis ſapientia vitam æternam & veras divitias & gloriam conſert. 54.1.c cur iis fugienda unguenta & delitioſi odores. 41.2.c eſt ipſis promiſſa terra viventium in cælis. 150.2.a Chriſtiani primi ſpinibus coronari nolebant. 214.2.d qualis eorum eſſet menſa. 153.2.d ſint imago Chriſti. 473.1.d ſont domini Judæorum. 452.2.c lapidum de ſe Chriſto epulum præbeant. 473.1.b Chriſtiani nôti ſubducunt ſe in periculis pro fide imminentibus, at ſinceriin iis morti ſe exponont. 447.1.b c Chriſtiani Hieroſolymitani urbis excidium evaſerunt ſecedendo in urbem Pellam. 434.1.c
Chriſtianiſmus eſt imitatio divinæ naturæ. 473.1.a
S. Chriſtophorus verus fuit Sanctus & Martyr: non eſt emblema pugilis cujuſvis Chriſtiani Chriſtum portantis laborando & patiendo. 552.1.b c
Chronologia Salomonis. 3.1.d ſeq.a
Chryſaorius in morte inducias ſibi dari fruſtra petiit. 92.2.d
Cibus integer in ſtomachum tranſmiſſus enim onerat. 412.1.a cibus nobis incorporatur. 474.1.d cibus delicatus eſt panis mendacii. 2.a b cur cibi a muliere forti in domeſticos diſpertiti vocentur præda. 670.2.c d & ſeq.
M. Cicero in adverſarios ſuos benignus fuit. 539.2.a
Cineas Pyrrho regi orator & conſiliarius fidus fuit. 275.1.d hujus dominandi libidinem ſcitè repreſſit. ibid.
Cinguli ſe accingunt laboraturi, profecturi, pugnaturi. 672.1.d id erat Palæſtinis in uſu, idque acu pictum. 680.2.a ſymbolum eſt pœniteotiæ & mortificationis ibid.d *vide* Zona.
Circulus figura perfectiſſima eſt. 38.2.d circulus aureus in porco, eſt formæ venuſtas in laſciva. 204.2.a
Circumcelliones hæretici Imperatorem in Catholicos iritare conati, eum vindicem ſenſerunt. 371.2.b
quomodo Circumdandæ collo miſericordia & veritas. 43.2.b c
Ciſternæ varia ſymbola. 86.1.c & ſeqq.
Citò dandum. 60.2.a & ſeqq.
Cives concordes urbem tutantur & propugnant. 357.2.d per leporem denotantur. 648.1.a
Civilis & ſocialis ſit vita hominum. 98.2.b
Civitas David cur vocetur arx. 171.2.c civitas omnis habere debet pauperes & divites. 446.1.b c civitates laborant inedia, cùm pauperes oppreſſi artes ſuas deſerunt. 588.1.b
Clades piis paratas ſubeunt iniqui & impii. 433.2.d pii ſæpè evadont clades commones reipubl. ibid. d. clades Chriſtianorum in Hungaria contigit ob eorum in perſequendis Turcis fugientibus inordinationem. 499.1.c
Clandus pedibus ſymbolum eſt nuntii ſtulti, & eum mittentis. 549.1.a claudum dedecorant tibiæ pulchræ. 549.2.b c in inceſſu ſaltitat. ibid.c
Clauſtra linguæ naturalia & ethica quæ. 544.1.c d
Cleanthes cur dictus ſit aquos. 499.1.c
Clemens dicitor quaſi colens mentem. 202.2.b qui clemens eſt, virtutem ſe capacem reddit. ibid.
Clementia excellit inter opera juſtitiæ. 202.2.d ex ea omnis bonitas & ſanctitas promanat. ibid.b regibus optimum ſatellitium eſt. 415.1.a & ſeqq. omnium bonorum eſt mater. 415.1.d eſt effectus ſapientiæ. 683.1.b
Clepſydra olim ex aquæ fluxu fiebat: ad eam actores in judicio & accuſatores perorabant. 331.2.c
Clerici ſuperbientis funeſtus interitus. 310.1.a clerici otioſi laborem pii operis reformidantes, ipſum ideo omittunt. 459.1.c d enim mores & veſtitus inordinatus fugillatur. 141.2.d
Clotildis regina maritum ſuum unà cum regno ad Chriſtum convertit. 247.1.b c
Clytemneſtra Agamemnonem ob pellicatos ſuſpicionem interfecit. 81.1.d
Cochleæ quomodo ſibi ab hoſtibus caveant. 447.2.d
Codex juris civilis videtur liber oraculorum. 304.1.c
in Cœmeteriis ſolent lapides cœcervari. 550.1.d
Cœnæ ſapientum olim ſapientibus ſententiis condiebantur. 153.2.d 154.1.d
Cœnobitica vita potior eſt anacboretica. 358.1.c ejus commoda. 362.1.b

Cogi-

Cogitanda ſemper bona ſunt. 501.a.b
Cogitantes mala cavendi ſunt. 505.1.a cur cogitans malum certiùs id exequatur, quàm cogitans bonum. 500.2.c
Cogitata exitum optatum non conſequuntur ſine conſultatione. 287.2.a
Cogitatio bona vel mala eſt radix omnis boni vel mali. 216.1.a 289.1.d ex ea Deus metitur amorem. 289.2.a cogitatio eſt triplex. 174.2.d cogitatio juſti tertur ad virtutem, impii verò ad peccata 178.2.d 501.1.c cogitatio turpis & libidinoſa eſt velut ignis in ſinu ardens. 107.2.d ejus remedium. ibid.c. cogitatio Dei ubique præſentis quanti ſit momenti. 47.2.b.c.d cogitatio a ſolo Deo perſpicitur & ordinatur. 297.1.d 413.2.a
Cogitationes ſuas ſequens, ſemper aget malè, ac de una impietate procedet ad aliam. 21.1.2.d à primordiis cogitationum pendent opera totius diei. 114.1.d circa eas maxima eſt cura adhibenda. 289.1.d cogitationes ſuæ Deo ſuot notæ. 280.1.d 2.a earum radix examinanda, & hac cognita ex eradicandæ. 290.1.c.d cogitationes bonæ Deum & angelos oblectant. ibid.289.1.c.d 2.a ex excludunt motus pravos animi. 79.1.d cogitationes ſanctæ ſunt habendæ ante ſomnum. 114.1.c cogitationes juſtorum quomodo ſint judicia. 215.2.a.d cogitationes impuræ ſunt tela ignita diaboli. 70.1.d cur eæ Deo maximè diſpliceant. 289.1.c.d 2.a ſunt ex maximè illecebroſæ. ibid, ſunt oratione ſuperandæ. 290.1.b.c ex iis ſequitur egeſtas ſanctorum deſideriorum, gratiæ & virtutis. 99.1.b cogitationes malæ vocari poſſunt machinationes malæ, item ſimulationes, dolì, fraudes, item obſcenæ & vitioſæ. 289.2.b.c.d cogitationes moroſæ, quibus voluntas planè vel ex parte conſentit, ſunt peccata, etſi in opus non exeant. 1.d cogitationes ſuas homo in animo diſponit & ordinat. 295.1.c.d hæ ex evagari permittantur, oritur in mente diſtractio & inquietudo. 332.1.a quinque cogitationes ſuas non ſequatur. 381.2.c humanas cogitationes facilè ſubvertit Deus. ibid.d ex renibus repræſentantur. 580.1.c ex deducunt ad cogitatorum deſideria & actiones. 484.1.c in corde velut ſex dominantur. 500.1.c.d quomodo cogitationes probi & improbi differant. 499.2.c item ſeduli & pigri. 500.1.c quales ſint cogitationes juſtorum. 303.3.b cogitationes obſtirmatæ ſignum ſunt perfectæ malitiæ. 315.1.d cur cogitationes collectæ & ſtrictæ pariant abundantiam. 423.2.a cogitationes venereas nemo non ſentit. 397.2.d cogitationes malæ crebræ & deſtinatæ animo, celari nequeunt. 500.2.d has Sancti ſtatim eliduni, ſtulti & impii ſequuntur. ibid.2.c ſed ſtatim ſuot ſuffocandæ. ibid. d. cogitationes bonæ ſunt filii & nepotes ſpirituales animæ. 484.1.2.b à cogitationibus primis qualibet in re pendet copia vel inopia.424.1.b
Cogito eſt verbum frequentativum à cogo. 47.2.b
Cognitio ſui vera eſt ſapientis. 505.2.b 236.1.d
qui quod certò Cognovit eloquitur, indicat quod æquum & juſtum eſt. 223.1.b
Colloquium cum muliere noxium eſt. 106.2.a.b 108.2.b.c, ipſum cavendum. 109.1.a colloquio pio intereſt divina ſapientia. 127.2.d 128.2.a.b colloquiis bonis delectatur Deus. 505.2.b.c
Coluber typus eſt Chriſti. 641.2.b 642.1.c
Columbarum ſtoliditas. 165.1.b
Columnas marmoreas habent templa Romana. 150.2.a columnæ templi Salomonici quæ eſſent. 2.a.b quæ ſint ſeptem columnæ Eccleſiæ. 151.1.d 2.a columnæ ſeptem domus ſapientiæ quæ ſint myſticè. 2.b & ſeqq. 152.1.d 2.b.c
Colus eſt telum muliebre. 674.1.d
Coma intonſa erat ſignum pœniteotium. 92.1.b
cur Confeſſatio juventuti cavenda. 484.1.d 2.a.b confeſſato filiorum cedit in parentum probrum. 590.2.c
Commentarius in cap. XXXI. Proverb. Ambroſio aſſcriptus videtur eſſe S. Auguſtini. 663.2.d
Commentatores Proverbiorum Salomonis. 7.2.a
Commiſeratio naturalis homini à natura eſt inſita, at ſupernaturalis ſupernaturaliter ei inferitur. 383.1.c
Communia non ſunt uſibus privatis deputanda. 531.1.a
Communicans edit Chriſtum, & editur a Chriſto. 472.2.a 473.1.a
Communicans dignè ſit domus & templum ſapientiæ. 152.2.c
Communio bonorum erat in primitiva Eccleſia, & nunc eſt in Religionibus. 24.2.a
poſt Communionem mens intro recolligenda. 472.2.c
Communitatis Religioſæ bona. 358.1.c
Comparatio frequens occurrit in Salomonis Proverbis. 10.1.b in ea ſitus eſt lepos proverbii. 21.1.a diverſis rebus ea peritur. ibid.c
Compedes aureas geſtant aulici & amantes. 121.1.a
Complexio bona & firma quantum vitæ conducat. 383.2.c
Complexionem ſuam trahunt plerique à parentibus. 633.1.a an complexiones quatuor hominis per quaruor inſaturabilis Salomonis repræſententur. 635.2.d
Componere ſæpè idem eſt quod fingere. 325.1.b
Compunctio animi ſemper mirum & cæleſte in ſe continet gaudium. 254.1.d ipſa ſancta eſt, animamque Deo conciliat. ibid. procedit ex amore Dei. 254.2.a.b
Certam adſert ſpem beatitudinis, & gaudii cæleſtis quaſi præguſtus eſt. ibid.d recreat Deum, angelos & Sanctos omnes. eius materia multiplex eſt. ibid.b.c
Computare annos vitæ in dextera & ſiniſtra ſolebant veteres. 94.1.2
Concentus cæli eſt eiuſdem apta diſpoſitio, motus & circulatio 346.2.d
Conchæ quomodo ſe à palyipis ſubducant. 447.2.c
è Concilio Epiſcoporum clamoli & contentioſi ejiciendi. 456.
Conciones breves potiores ſunt proliſis. 182.1.b.c
Concionator in omnes affectus ſe transformet. 29.1.d eam concionis excedens auditoribus tædium creat, ſibi fatigationem. 332.1.b.c ne ſit nimis blandus, ſed ſæpè vitia corripiat. 180.2.c.d imitari debet ſeminantem. 278.1.2.a.2 doctrinam quam docet, evertuet ab omni cupiditatem. 278.2.a eam intimo cordis ſenſu depromat, nec recitet ad verbum prout eam memoriter didicit. ibid.
Concionetur ſpe fructus ſuo tempore colligendi. ibid.b. non moveatur auditorum paucitate vel multitudine. ibid.c oret Deum, ut linguam dicentis dirigat. 381.2.a dulciter & amoroſè peccantes corripiat. 381.2.a eius gloria ſunt auditores bene diſciplinati. 325.1.b accommodet ſe loco, temporì & perſonis. 347.2.b ſenſim, non ſimul omnia, documenta ſua inſtillet. 347.2.a ſua lingua vitam gratiæ & gloriæ auditoribus conciliat. 559.2.a opes ſuo doctrinam adſtruat. 454.1.a 385.1.b.c equo repræſentatur. 463.1.d fontes imitetur. 443.2.b oportune ſua dicat. 525.2.c 526.2.d bene vivat oportet. 550.1.4.b ſi eſt malæ vitæ, eſt velut illuſtus habens parabolam in ore. 554.1.2.b liberè vitia carpat, non adulatur potentibus. 569.1.b.c. per gallum denotatur. 654.1.2
Concionatores efficaces ſunt mallei peccatorum. 388.1.a iis deficientibus mala in rep. invaleſcunt. 61.1.c
Concordiæ quanta vis. 557.2.c.d eius quanta bona. 504.2.d
decet ea Chriſtianos. 504.2.d.
Concordia fratrum valida & inexpugnabilis eſt. 358.2.d ea, avadit potens inſtar regni. ibid.c eſt ſtudioſè conſervanda. ibid.
Concordiam familiæ procuret oxor. 375.2.a.b
Concordia colenda cum proximis, domeſticis & vicinis. 647.1.c
Corporei ſimus Chriſto in Euchariſtia. 374.2.d 2.a
in Concubitu ipſo multi occubuere. 121.2.b
Concupiſcentia eſt velut meretrix. 81.1.a 164.2.b.c.d eſt tribulationes concenda. 488.1.b 180.1.b quam ſit noxia. 81.2.b 80.2.c 107.2.b non habet mentem. 110.2.a ea ficcat omnem virorem virtutis. 271.1.b.c opponitur veræ ſapientiæ. 161.2.a eſt ſtulta & clamoſa. 2.c.d
Concupiſcentia interna mulcetis lege vetere fuit vetita, 106.1.a
Concupiſcentus indulgena incidet in egeſtatem & ignominiam. 241.1.b
Concupiſcentia ſeriò vincenda, non remiſſe: 350.2.b ſi non regatur à prudentia, res peſſima eſt. 164.1.b.c non debet deliciis indulgere. 369.1.d nemo ea caret. 397.2.a.b maximè erga res venereas. 2.b.d hæc ſæpè ea balat fœdas imaginationes. ibid.d per renes denotatur. 482.2.c eſt latro. 488.2.b per ſanguiſugam repræſentatur: eius quatuor filiæ. 635.1.b idque per varias analogias denotatur. 635.1.c & ſeq. eſt ea in nobis quadruplex, non debet dominari. 645.1.a inter eam & rationem aſſidua ſunt bella. ibid.d.
Concupiſcentia innata cuique difficulter ſuperatur. 633.1.c quo ſenſu ſit puero colligata. 460.2.a.b.c hæc ex foris advenit. ibid.c ligat filios Adam per omnem vitam. ibid.d. quomodo hæc illis adimenda. ibid.d. eam ſuparans fortior eſt fortè duce. 317.1.a at ei obſequens, omnium rerum poſſeſſione ſpoliatur. 402.2.d & ſimilis eſt urbi hoſtibus patenti. 543 2.c vide Cupiditas.

Condemnans iuſtum iudicio mentis, multorum eſt malorum cauſa. 332.1.c
Conditio par ſit inter coniuges. 375.1.b ſi ſit diſpar, quid agendum ei qui inferioris eſt conditionis. ibid.d. conditio ſua cuique à Deo datur. 619.1.d
Confeſſarii ſæpè orent Deum, ut dirigat linguam ipſorum. 296. 2.b.d appoſitè pœnitentibus reſpondentes, videntur iis quaſi oleum pacis imprimere. 513. 1.a ſæpè penetrant fundum conſcientiæ ſuorum pœnitentium. 575.2.c eos nimis præceptis & pœnitentiis non gravent. 656.2.a
Confeſſio veritatem ac Deum honorat. 355.2.a ſit prima apud Deum, & apud homines. 356.1.a præcedat ex corde ſincero, 2.b ipſis à culpa & pœna liberat. 356. 2. c. b. reſellit ac exempelcit dæmonem ibid. peracta cum dolore parit veniam, 593.2.a ibid.c.d includit tres partes pœnitentiæ, quomodo vice Deo fungatur, eſt peccati retractatio. 593. 2. c
Confeſſio ſpecialis peccati alicujus Judæis quibuſdam in caſibus fuit præcepta. ibid.a
Confeſſio Sacramentalis gratiam, veniam & ſatisfactionem vel in re, vel in voto debet antecedere. 356.1.d an ea à Salomone prædicta ſit, & à Spiritu ſancto præviſa. 593. 1. d. 2.a 594.1.a ea peccatori eſt uſurpanda ſi velit veniam & gratiam Dei conſequi. ibid.b
Confeſſio mortalium eſt Chriſtiani præcepta à Chriſto. 1. b. 2. c
Confeſſio humilis redarguenti reddita Deum ſtatum placit. 274. 2. d
qui ſit in corde ſuo Confidens: 605.2.a.b
Conſidere capitur ſubinde pro ſtudere. ibid. c
Confiteri peccata laudabile eſt. 376. 2.a.b
Congregari ad patres eſt idem quod mori. 488. 2.c
Coogregare in Scriptur. ſæpè ſumitur pro perdere. 244. 1. d
Conſectationis cordis alieni tres ſunt gradus. 579. 1.d
Coniuges delectationem copulæ moderati debent, 89. 2. d mutuo onera conſolari ferant. 90. 1.c 667. 1.c
ob Coniuges ſibi incongruas multi damnantur. 374. 2.a coniuges Deum ament & colant, itaque fiet ut inter ſe conveniant 375.2.b ſic cum experientur fautorem. 426.2.d ſint pares. 424.1.b ament ſe invicem. ibid.2.b
Conſcientia umbilicus repræſentatur. 49.1.d ipſa quomodo ſtatuere recta & dolola ſit. 192.2.c eius pax omnem pacem ſuperat. 45.1.b dat fiduciam & ſecuritatem. 34.2.b ipſa ſummum tibi bonum huius vitæ. 282.2.b 583.1.c & ſeqq. hæc magna eſt hominis conſolatio. 295.1.a
Conſcientia criminis admiſſi quantus tortor. ibid.b
Conſcientiæ manifeſtatio quæ à Religioſis fit Superiori, ſuadetur. 337.2.c
Conſcientia peccati ſpina eſt. 337. 2. c eſt animæ ſtomachus. 383. 2.d eam emittunt obdurati peccatores. 346. 1.a ejus angoribus cruciantur iniqui opum ſortolores. 494. 1. c. 2. d
Conſcientia hominis inertis repletur urticis & ſpinis vitiorum omnium ac dæmonum: eius ſepes quæ. 515.1.d
Conſcientiæ boræ pax & gaudium. 333.1.b 384.1.a reddit hominem longævum. 432.2.a.b eſt cubile iuſti. 507.1.c. ea non decet ſtultos, ſed turbatio. 368.2.d
Conſcientia mala mirè hominem excruciat. 537.2.d maximè peccatorum. 538.1.c
Conſcientiarum cognoſcendarum donum confeſſarii à Deo identidem petant. 579.2.d
Conſecrandi poteſtas, omnibus omnino ſacerdotibus, etiam indignis, conceſſa eſt à Chriſto. 47. 3. 1.c
Conſiderationis officia & partes. 684. 1.b vocantur in Script. ignis. 183.2.b
quales Conſiliarios reges ſibi ſeligant. 272.2. b.c imprudentes & fatui damna toti reip. inferunt. 2.b ſecretum taceant. 287 1.b quare mali conſiliarii cavendi, boni ſubrogandi. 322.1. b 288.1.a ſint ſecreti tenaces. 395. 2.d vera & ſana dent iis conſilia. 306. 1.a prudentes quanti omnia in re ſint momenti 404.1.c.2.a.b
Conſilium quanti referat in re agenda. 199. 1.d ſeq. 1.d in eo habitat ſapientia. 159.2.b
conſilio aliorum acquieſcentes pacem habent. 236. 1. a. b 2. b
Conſilium ſolet eſſe arcanum. 287. 1.a id requiritur in re ardua perficienda. ibid. 2.b
Conſilia non numero ſed maturitate æſtimanda. 199. 1.c. non propria, ſed aliena, ſi modò bona ſint, ſunt ſequenda 287. 2. d
Conſilio Dei hic pauper eſt, ille dives in hoc mundo. 446. 1. d
Conſilia propria ſequens ſtultus eſt, & ſæpè in mala & pericula incidit. 601.2.b
Conſilia tua celantsmala vitæ plurima, & pleraque ſibi comparat bona. 308.1.b
Conſilia hominum varia ſunt & incerta, Dei certa & habilia. 381.2.d ſeq.1.b ſua homo divinis ſubſternat. ibid.b. Deus orandus ut conſilia noſtra dirigat. ibid.
Conſilia de futuris pendent à multis caſis ſecundis contingentibus. 394.1.b
Conſilium viri profundæ aquæ comparatur. 394.1.b
Conſilium in bello plus valet quàm robur 404.1. c.d. 2.a.b conſilia regum moderatur Deus pro libitu. 510.1.b quòd certum noxia à Deo irato provenit, & prudæ ipſe ſtatus placandus panitentia. 615.2.d ſua conſilia tacear rex. 420.1.c conſilii laudatus probatur. 469.2.a
Conſilium amici ſimile aromati. 570.2.d
Conſilia modeſta & matura ſuaviora ſunt ardentibus & temerariis. 573.1.d
Conſilia impiorum infringuntur, ſi diſſipentur. 412. 2.b
Conſilia Chriſti non capiunt mundani & animales homines. 594 2.b quod ſit conſilium manuum mulieris ſtrenuæ. 607.1. b. c
in Conſolandis afflictis per carmina quis modus ſervandus. 537. 1. a
Conſolantes afflictum verbo vel re, à Deo pariter conſolationem recipient. 269.1.b
Conſolatio concionis & velut ad libellam expoſita afflictoadhibenda. 537. 1. b
Conſolationes ſpirituales oleo denotantur. 434. 1. d quomodo ex nominem vinolum to Religione mutent. 435.1.d.2.a ſed nimiæ non ſunt ſectandæ. 532.1.d ſunt melle dulciores. 532. 2. c. d
qualis Conſonantia inter virum & uxorem requiratur. 374. 1. 2.b vide Coniuges, Vxor.
Conſortium improborum & probotum magni eſt in utramque partem momenti. 242.2.a vide Cooverſatio, ſocietas.
Conſtantia juſtorum in adverſis. 188. 1. 2. b eorum conſtantia mentis. 255.1.c
Conſtantia animi mirè hominem ad vitia virtuti contraria ſuppeditanda confortat. 554.2.d quomodo pariat timorem Domini. 448.1.c.d
Conſtantia juſtorum in adverſis mirabilis. 507.1.a.b
Conſtantinopolis eſt B. Virginis dicata. 131.1. b juſto Dei judicio in ſceptro Pontificis à Turcis capta. 411.2.c.d
Conſtantius Imper. lex de terminis ægrorum. 6 48.2.d
Conſtantius Imp. etiam ſomniorum delatoribus credebat. 590. 2. 2. b
Conſuetudo ſenſum mali adimit. 358.2.b
Conſuetudo peccandi adfert quandam neceſſitatem. 345. 2.b. eius malum & periculum. ibid. b.d eſt velut lectus peccare pergentium. 337.2.b
Conſultandum maturè. 113.1.a
rex ſit Conſultor bonus & prudens. 669.1.b.c
Contemplatio eſt ſterilis ſine actione. 82.1.b
Contemplatione gaudet prudens. 407. 1. b ea actioni miſenda eſt. 437. 1.b.c vide Vita
Contemplativa vita per ſapientiam denotatur in Proverbis. 124. 1. b
Contemplativi ſunt velut aves in ſublime volantes. 25.2.c
Contemplativi humilet divinam majeſtatem poſſunt contemplari. 543.1.a.2.a
Contemptibiles ſæpè ad ſummam perfectionem conſtituntur. 648.2.a
ex Contemptu aliorum oritur opprobrium. 344. 2.d contemptus Dei oritur ab nbdurations & contumacia peccantium. 345. 2. d
cum impiis non eſt Contendendum. 356.2.d. & ſeqq.
Contentionis auctor, auctor eſt omnium litium inde ſequentium. 340.2.d contentiones fratrum ſunt irreconciliabiles. 357.1.d cur. 358.2.c
Contentus ſuis, felix eſt. 317.2.c.d & dives. 383.1.b.c hic etſi pauper, habet animi quietem. 233. 1.b
Continentia parit timorem Dei, opes gloriam. 448.1.c
Contingentia libera Deus regit. 319 2.a
Contortio labiorum dolum & fraudem ſipit. 363. 1.d

Contraria aliis ſemper ſentiens, amat rixas. 336.1.d
Contritio etiam ſine Sacramento ſcipſa ſuſcepto cum ſolo ejus voto culpam abolet. 553.2.b c
Contumeliæ non eſt per contumelias reſpondendum. 197.2.c d
ex odio celatæ oritur. 580.2.d contumeliæ in qua re ſint echo ſimiles. 323.1.d innocentem non afficiooe. 54.1.2 & ſeqq. duo ad earum patientiam ſtimuli. 509.2.c
cum ſapientibus Converſans ſapiens evadet, cum improbis improbus. 242.1.c
Converſatio crebra ſua ſenſa & affectus inſtillat ei cum quo verſatur. 242.1.c converſatio aſperorum hominum eſt labendi occaſio. 240.1.c converſatio cum muliere eſt velut ignis in ſinu. 108.2.b c eſt cavenda. 2.d
Converſio ad Deum nullo modo eſt differenda. 85.2.b
Coovertere volens animas, Deum roget ut ecepta ſua dirigat. 296.2.b d cur juſtus impios convertere conetur. 429.1.2 b
Convitia inimicorum qua in re nobis proſint. 508.2.2 b exacuunt iram & indignationem. 537.1.2 b innocuus non rangunt. 546.1.2 & ſeqq. 546.2.2 recidunt in convitiantem. 546.1.c d coovitii victoria paratur modeſta culpæ confeſſione, aut miti reſponſo. 274.1.2
Convitiator verè eſt inſipiens. 281.1.2 Aquilone denotatur. 576.2.b
Convictus hominum oititur reſtitudine & æquitate. 428.1.2
Convivium ſapientiæ quod ſit. 2.1.d 150.1.e d quid hoc myſticè deſignet. 154.1.2 convivium ex amore, non livore inſtruendum. 284.2.2 ejus forma & anima eſt amor & benevolentia. ibid. cur militibus olim convivium daretur. 256.2.d convivium ſacrum ex victimis Deo immolatis ſacris lectionibus & ſermonibus condiebatur. 554.1.c 158.1.b convivia egeſtatem pariunt corporalem & ſpiritualem, atque inde oritur dolor. 433.1.d 572.2.2 convivium avari nihil dat voluptatis & honoris, ſed doloris & dedecoris plurimum, & nauſeam creat. 479.1.b c 2.2.d convivia principum ſunt periculoſa. 470.2.d convivia ebrioſorum deſinunt in rixas & cædes. 499.1.c ad convivii finem eduntur bellaria mellita. 506.2.b c in iis olim uoguenta & flores adhibebantur. 452.2.d 572.1.2 2.2
Cor hominis velut mare eſt, voluntas navis. 16.2.b cor ſymbolum & ſedes eſt ſapientiæ. 360.2.c 37.2.d eſt velut fons. 87.2.2 88.2.b eſt propriè vena vitæ & mortis. 176.1.c velut bilanx eſt. 192.2.c ei inſcribenda miſericordia & veritas. 46.1.d 2.2 eſt omni cuſtodia cuſtodiendum. 73.2.d & ſeqq. 74.2.b ex eo malæ & bonæ cogitationes procedunt. 74.2.d ejus cuſtodia majoris momenti quàm linguæ aut manus. 74.1.d eſt id cuſtodiendum à triplici cogitatione. 2.d ejus inſtabilitas. 75.2.c eſt id uniendum cordi Chriſti. 2.d cordis humani proprietates. 76.2.2 id ſemper aut creſcit aut decreſcit. 184.1.d habet cum ore magnam affinitatem. 276.1.c d cor ſibi conſcium ſecreti mœroris, non facilè capitur ſolatiis externis. 253.2.c d ager cordis ſeminandus bono ſemine, non malo. 262.2.2 cor generat ſpiritus vitales, eoſque in ſingula membra immittit. 268.2.2 ipſum in primis cuſtodiendum. ibid.c. cor gaudens facit faciem hilarem & decoram. 281.1.d cor bonum, vocatur pura & ſancta conſcientia, jucunda & lætamens. 282.2.c cor ſenſitivum quale ſit. 268.1.2 cor ſymbolum eſt mentis, ſapientiæ, amoris. 360.2.c & ſeqq. fonti comparatur, maximè cor ſapientia. 362.2.b c d eſt primum vivens, & ultimum moriens. 359.1.b eſt vitæ principium. 420.2.2 habet magnam ſympathiam cum oculis. 486.2.2 cur cor hominis Deus imprimis ſibi deſoſcat. 486.1.2 b 487.1.2 b & ſeqq. ejus præparatio ad bonum, pertinens ad ſalutem, provenit à gratia Dei. 302.2.2 b ipſe cor omnium in manu ſua habet. 296.1.b quo igne id ab eo probetur. 332.1.d ejus ſcrutatio ad plenam Dei providentiam ſpectat. 322.1.d 421.1.2 b 504.1.2 id planè ab altero nequit perſpici. 578.2.c quæ cordis munditia regum animos ſibi conciliet. 456.2.b c & ſeqq.1.b parit ea mundities & honeſtatem verborum. 2.c ea placet etiam Chriſto. 457.2.2 qui ratione id mundum reddere poſſimus. 454. eſt origo omniam paſſionum. 501.2.b ſemper bona cogitet. 337.1.d difficilius id eſt cohiberc quàm linguam. 308.2.2 id patet ex ore. 579.2.2 expurgatur à verbis Dei. 628.1.2 eſt quaſi ſpeculum humanatum affectionum. 579.1.b. ipſum tamen ſæpè fallit. 579.2.c. ſit placidum & quietum. ibid. b. cor juſti affectus tuos moderatur, eſt regnum in quo regnat Deos. 420.2.b cor malum cogitat malum. 177.1.d. 179.1.2 modè ſe gerat. 179.1.b nihilo ſit. 184.1.c & ſeqq. quomodo id ſemper decreſcat. 2.b. corda omnium angelorum, dæmonum & damnatorum ſunt in manu Dei. 280.2 b item omnium hominum. 280.2 c.d cor malum quod dicatur. 536.1.c.d cor malevoli rectè compararur vaſi fictili. 561.1.2.b cor ſapientis eſt profundum. 401 2.d item erarer ſapientiæ. ibid.b. cur cor regum ſit inſcrutabile. 521.1.b c.d ipſum à Deo flectitur quocumque vult. ibid.d eſt in manu Domini ut aqua. 419.2.2. & ſeqq. 2.c. 420.1.d quare pupillæ vocentur græcè *Κόραι* 189.1 b
Cordati cruciantur dum laudantur. 580.2.b
S. Cornelius per omnes officiorum gradus ad Pontificatum ſummum evectus eſt. 523.2.d
Cornelius Muſius à S. Cornelio petiit ei in martyrio aſſimilari. 115.2.c.
Corona erat præmium ſapientiæ. 21.2.c dignitatis inſigne ibid.d. ſymbolum eſt perfectionis & cumuli, item victoriæ. 214.1.d item laboris, ſtrenuitatis & regni. ibid. integritatis, virtutis & perfectionis. ibid. d eorona Chriſti carnea & ſpinea quænam ſit. 214.2.d corona coronabantur ſponſi in ſignum amoris & concordiæ, & gaudii nuptialis. 214.2.2 item ut victoria de libidine innueretur. ibid.b & regnum mariti in familiam. ibid.c item copia liberorum. ibid.d eorona gratiarom myſtica eſt catena virtutum. 191.c. 21.2.c.d eorona regni cœleſtis debetur obedientibus. 20.1.b coronas quinque dat ſapientia. 68.2.d
Corona lenum multiplex eſt. 22.2.b c. & ſeqq.
Coronabatur olim princeps paſtorum. 582.2.d
Corpus totum feminæ eſt quaſi ignis. 109.1.c.2.2.b. corpus laboribus & pœnitentiis ſubigendum eſt. 220.1.2 animo ſubjici debet & ab eo regi. 369.2.2 id delicatè non eſt nutriendum. 802 2.c corpus Chriſti eſt quaſi domus in qua habitavit. 152.1.2 nagog. domus Dei. 153.1.d. 2.2 corpus Chriſti & anima eſt in Euchariſtia, & multa alia per concomitantiam. 473.1.c.d impaſſibile. 473.2.c aliæ ejus dotes. ſeq 1.2 eſt ibi ſine membrorum commixtione aut confuſione. ibid. c
Correctionem æquo animo admittens, amat ſcientiam morum honeſtatem, & virtutem. 211.1.2 & gaudet animi pace. 212.2.2 gloriam conſequitur. 241.1.c. 213.1.c.d eam ſuſcipiens cor poſſidet. 293.2.d. ſapiens eam libenter ſuſcipit & ambit. 179 2.d. 159.1.c.d ex illa is proficit. 176.2.d cur ea ſecretò facienda. 159.2.2 correctio vitiorum ſummum animæ bonum eſt. 293.2.b.c
Correptio Dei ſit diverſimodè. 50.2.d correptio moleſta eſt impiis cupedias ſectantibus. 279.2.c ejus commoda & bona. 219.2.b correptionem contemnentium tres ſunt gradus. 85.2.b.c hi infelicem habebunt rerum ſucceſſum. 238.2 b hi ſunt fidelibus fugiendi ut peſtes. 281.1.d corruptionem vir juſtus & ſapiens benignè admittit. 442.1.b.c. 528.1.c ea amanda ut medicina. 442.1.c.d ſi tempeſtivè adhibita, hominem paſſione abreptum ſibi reddit. 527.1.d ornat tam corripientem quàm correptum. ibid. 2.b ejus utilitas. ſeq. 1.2 eſt velut inauris aurea. ibid. d. 528.2.c ſit lenis & blanda. 528.1.d. 22. 603 1.2.b correptio aperta præſtat amori abſcondito. 567.1.2. 568.1.d correptio amici melior quàm blanditiæ adulantium. 957.1.b melior privata quam publica. ibid.d
correptio inimici utilior eſt, quàm amor amici vitia carpere non audentis. 2.2 correptio ſevera vocatur vulnus. 568.1.b.c. correptio amici qualis eſſe debeat. ibid. æquo animo tolerata, cedet in gloriam in die judicii. 568.2.d. eſt moleſta correpto. 598.2.2
cam ſpernens per obdurationem, malè peribit. 603.2.2. b cur. 2.2. vide Correctio, Increpatio, Doctrina.
Correptorès diligendi ſunt. 52.1.2.b
Correptus obediat corripienti. 213.2.b.c.2 b
& agat ei gratias. 528.2.2.b ce reprtus à Superiore ſi culpam agnoſcat, veniam ſtatim obtinet. 593.2.2.d
ſe corripi gaudens præſtat obſtinatè correptioni obluctantibus. 604.1.b.c
Corripiens aliquod vitium in proximo, debet illud priùs in ſe ipſo corrigere. 354.2.b
corripiens impatienter damna ſuſtinebit. 381.2.b. eſt amandus ut medicus. 442.2.c.b
corripiens proximum manifeſtè pacem ſæpè conciliat. 176.1.2
Corſicum mel eſt venenatum. 532.2.d

Corvi degunt juxta torrentes. 639.2.a cur primò oculos invadant. 639.1.b.c eis adversantor asinus & taurus: eorum longævitas. tbid. b sunt in pullos inhumani. ibid. c. d à quibus in senio comeduntur. 2 a est avis rapax, atra, infausta. ibid. b & dæmonis typus. ibid. d corvus vox unde formetur: 80 ab Hebræo *orab*, & cur. ibid. c

Corvus crocitando prædam suam amittit. 226.2.a

Crapulæ damna & dedecora. 314.1.a & seqq.

M. Crassus Dacorum secreta vino exploravit. 660 2.b

Crastinum in Script. significat quodlibet futurum. 563.2.d

Creare Hebræi sumunt pro facere, elicere, concipere. 137. 2.c 2. c & pro gignere. 2.d

Creata à Deo omnia sunt propter justos, 299.2.b.c creata multa quæ hominum captum transcendunt. 520.1.a

Creatio mundi ostendit Dei bonitatem & sapientiam. 57.2.b 624.2.a ei fuit facillima, etsi arduum sit opus 142.1.c.d inter eam & Verbi Incarnationem est mutua contradependentia. 137.2.d

Creaturæ omnes prædicant Deum. 524.1.b sunt victimæ Dei. 140.1.b earum ordo & dispositio, à sapientia derivatur. 140. 2.a omnes sunt sapientiæ & providentiæ Dei commissæ. 146. 1.c ipsis fidentes potiùs quàm creatori, pascunt ventos. 171. 2.b creatura omnis refertur ad suum creatorem. 299. 2.b & 2b eo habet omnem suam essentiam & bonum. 2.c.d ejus felicitas est quòd eum amet, colat & glorificet. 292. 2 b moderatè iis otiendum ut sapiant. 570.1.c ex earum singulis pii Deum agnoscunt & laudant. 324.1.a eas omnes Deus sua sapientia gubernat. 625.1.b ex iis eum omnisi imperfectè cognoscimus 626.1 b omnes intereunt. 626.1.a

pon Credendum adulatoribus, malaconsulentibus, detractoribus, tuspicionibus temeratus. 559.1.a credendi levitas taxatur. 258.2.b.c

Credens in Deo, misericordiam diligit. 262.1.b.c

Creditores commercia caveant extraneorum. 402.2.b olim habebant jus & potestatem in debitorem ceu mancipium, etiam in ejus filios. 452.2.d seq. 1.a etiam cum torquebant, aut secabant. ibid. d

praxis Crescendi in omni virtute per fervida ejus desideria. 205.2.c.

quæ cirò Crescuot noo soot diuturna. 237.1.2.d.2.a *vide* Opes.

Crimina aliena non sunt in jurgio publicanda. 524.1.b.c

Criminationes à facie tristi dissipantur. 540. 1.b

Criminatores falsi sæpè subeunt pœnam quam aliis parabant. 433. 1.d

Cristam gallus studiosè intactam servat. 652. 2.b

Crocodilus quomodo ova sua in tuto ponat. 448.1.a diaboli est typus. 458.2.c & ejus voracitas symbolum mortis. 634.1.a

Crudelitas capitur subinde pro immisericordia. 201.2.b.c dicitur à crudelitate, & quare. ibid. b

Crumena cur vocetur nomine fundæ. 581.2.d.seq b c

Crurifragium olim crucifixis inferebatur per malleos. 387 2 c

Crux Christi fuit currus triomphalis patientiæ & obedientiæ. 439.1.b. c ligno vitæ denotatur. 56 2. b allegoricè per meosam sapientia. 154.2.a crux est doctrina & beatitudo. 52. 1.d cruces patientem probant, impatientem destruunt. 571. 2. c denotantur æstate. seq. 1. a crucem primi Christiani in viis loco Mercurii statuerunt. 552. 2. c

Cucurbita symbolum præmaturi incrementi. 237.1.c.d

Culpa peccati post actum remanens est velut funis ejus. 92. 1 c culpa sequitur peccantem. eumque jugiter pungit. 242. 2.c culpa minor alia majore castigatur. 309.1.c culpæ & feminis similitudo. 453. 2.a ejus confessio reconciliat offendentem offenso. 593.1.a.b

quis Culter sit in gutture statuendus in convivio principis. 471. 1. c. 470.1.a

Cultor animæ est velut cultor vineæ vel agri. 515.2. c.d & seqq.

Cultores B. Virginis bene de salute sua sperent. 139. 2.a

Cultura perficit rem omnem. 350.1.a

Cultus Dei fideli ante omnia quærendus. 302. 1. c non est idolis impendendus. 84.1.a.b cultus B. Virginis semper prodest. 149. 1. b.c

Cunctatio in consilio prodest. 407.2.b

Cuniculus, *vide* Lepus.

Cupiditas seipsa perimit. 28 2.d est stulta. 169.1.b & clamosa. ibid.d. est velut meretrix. 164.2.c. est vis quæ videtur recta, at novissima ejus deducunt ad mortem. 256. 1.d ejus initiis est obstandum. ibid. d

Cupiditas opum est insatiabilis. 283. 2.d

Copiditates sunt aquæ furtivæ, cur. 164.1.c sunt causæ perturbationum. 225. 2. a illis serviens rex, verè servus est. 217. 1. b.c iis addicti obturant aures suas disciplinæ & monitis salutaribus. 548. 2. d illis obsequi cupiunt impii. 241.2.b

Cupiditas in homine triplex est. 600. 2. b est jurgiorum mater & paupertatis. 601. 1.d qui eam sequitur. stultus est. ibid. d 609. 1. b ei obsequens crimine se obstringit. 364 2 c refrænans eam, sapiens est. 604. 1. b si ei obtemperaris, misolcit; si resistas, mitescit. 461. 2.c est inexplebilis, ideo esse debet moderata. 580. 1.a est nobis cohibenda. 543. 2. c *vide* Concupiscentia. cupiditas opum est belluina. 332.2 d

Cupidinis ichema. 161.2.c.d & seqq.

Cupidus, est pauper. 333. 1. c cur dicatur latus anima. 600. 2. 2. b usque est triplex. ibid. c omnis capere desiderat. 601. 1.b

Cupressus arbor symbolum multa pollicentium, oihil præstantium. 519.1.a

Cura pungit ot spina. 537.2.c.d quæ dicatur cura diligens. 600. 2.d

Cura est vehemens sollicitudo, unde ita dicta. ibid. eam pellit vini potus. 662. 2.a

Cura adhibenda in puerorum natura corrupta cohibenda. 461. 1. a

Curculio quale sit animalculum, & unde dictum. 208.1.b

Curiositas in divinis scrutandis Deo displicet. 543.1.d

Curiosorum vanitas in regum consiliis indagandis taxatur. 521. 2. a

Curiores sunt iidem qui ministri regum & judicum. 99.1.c

Custos sapientiæ & prudentiæ invenit bona. 368.1.c

Cyneas orator Pyrrhi regis Epiroturum tua eloquentia multas urbes ei subiecit. 436.1.b c

Cypriani qualis sit stylus & phrasis. 225.2 a

Cyrilli apologi morales à quo editi, & quàm sint elegantes. 8. 2. a. b

S. Cyrillus Alexandr. à B. Virgine fuit armatus. 128.1.d

Cyrus minor Persarum rex hostum ipse per se colnit. 219. 2.a sic dictus est à sole. 396.1 b cur propinatum sibi vinum non ebiberet. 493. 2.d à cane nutritus venationis fuit studiosus. 650.2.c.

DActylis vivunt plerique in Oriente. 665.2.b.c

Dæmon peccati periculum & infamiam subticet dum tentat, at speciosum & gratam sensibus homini obtrudit. 241. 1. b est hominis hostis acerrimus & tyrannos. 84.1 c est omne malum. 86. 1.b est myrmicoleon. 96.2.d quomodo formicantibus singulis annis imponat. 93. 1. b fuit princeps omnis apostasiæ & inobedientiæ. 100. 1.b est fons nequitiæ & malitiæ, & apud eum est vena mortis 265.2.c est testis iniustus & infidelis. 450. 2 a quomodo illudat in gehenna peccatori. 253.2. b dæmon præcursor mali tui, quis sit. 75.2.d.seq.1.a

Dæmones cur vocentur gigantes. 164.1.c.d sunt jurati Dei hostes. 2.b cur in homines sæviant. ibid. gaudent otiosis verbis. 182.2.c sunt avarorum heredes. 208. 1.a eorum intima secreta Deus novit. 280.2.b.c obediunt amicis Dei. 392. 1.d vincuntur ab obediente, cur. 439. 1.c.d diligunt inobedientem. ibid.d vincuntur ab eleemosynario. 494.2.c damnatis apud inferos illudunt. 514.2 c homines suis consiliis ad mala impellunt. 496. 1.c omnes sunt mendaces. 552. 1.a.b Mariam Virginem timent. 681.2.c *vide* Diabolus.

Dalila quomodo importunitate sua Samsonem dicatur occidisse. 437- 1. c

Dama est caprea, vel capreolos silvestris. 94.1.b

Damnati, cur vocentur gigantes. 164. 1.c.d in iis non manent semina virtutum. 85.2.d summa torquentur ira, invidia, angore & remorsu conscientiæ. 280.2.b.c eorum secreta singula novit Deus. 269.1.d non habent spem. 510.2.c

Damnationem impiorum decernit Deus ob prævisa peccata. 313.2 d eam impedit pœnitentia. 300. 1. c evitat ejus pericula obediens. 441.1 b

Damnum justo imminens à Deo sæpè devolvitur in impium. 434. 1. c

Damocles in cœna Dionysii, didicit regum vitam esse plenam metu. 471. 2. 2. 585.1.2.b

Damonides loco indigno collocatus, non est indignatus. 523. 2. b

Damon & Pythias alter pro altero mori fuit paratus. 238. 1. d

Dan-

Dandum citò, nec donum differendum. 137.2.d quantum, quoties, quibus, quomodo Dandum. 454.1.d
Δανείζω est vel fœnerari, vel mutuare citra usuram. 377.1.c
Deus à Deo accipit. 207.1.a
Dardanarii annonæ unde dicantur. 207.2.a sæpè à populo diripiuntur & occiduntur. 208.1.a
Darius Codomanous ignavu luau perdidit monarchiam Persarum, quam Cyrus virtute sua fundaras. 227.1.a bibens aquam turbidam, negavit se umquam bibisse jucundius. 569.2.b
Davidi Deus omnes inimicos amicavit. 303.1.bc ejus mansuetudo quàm fuerit fortis. 587.2.c hac solium suum firmavit. 485.2.a ejus zelus contra impios. 581.2.d iam vivens quàm moriens acria salutis & sapientiæ monita dedit Salomoni. 64.2.d an multus habuerit filios ex Bersabee. 65.1.c & seqq. simulando se stultum, periculum mortis evasit. 221.1.bc
Debitoris pauperis pignus ulim ante vesperam erat reddendum. 403.2.a oppigneratus tradebatur creditori neaus apud Romanos. 453.1.a b etiam torquebatur & secabatur. ibid. d debitorem esse apud Persas turpe esse ducebatur. 2.a ejus miseria. ibid.b
Deceptor diletat labia sua. 405.2.c d
Decare Hebræi Decimas offerrent. 90.1.c & seqq.
Decoctores soleut fieri fures, raptores & sicarii. 561.2.c d
Decor conversationis exteriæ tegit, ornat, servat decorem virtutum mentis internarum. 258.2.c
Decor morum & formæ conciliat mulieri gloriam. 200.2.c
Decreta & judicia Dei penetrare difficile est. 520.2.a b cur ipse ea revelare non teneatur. 2.d quàm æquus decreta regum sint potentia. 396.1.c
Defectus & excessus in omni re adiunctum habet vitium. 498.1.c
Defigere manus, est se vadem dare creditori. 467.2.bc
Deglutire in Scripe. capitur pro funditus delere. 23.2.bc
Delator seminat discordias, etiam inter principes. 314.2.cd puogit eum quem accusat. 348.2.bc sermones factaque aliena ad alios deferens, similis est mercatori. 404.2.d delator quidam iniquus quot malorum extiterit causa. 381.1.cd *vide* Lingua, Susurro.
Delectabilia moderatè sumenda. 532.1.d 553.1.a
Delectationes furtivæ maximè in Venere, cur suaviores. 163.1.c d delectationes morosæ in agone mortis recurrentes sunt multis causa damnationis. 204.2.d
Deliberatio rebus agendis præmittenda est. 595.2.bc matura est signum prudentiæ. 656.2.b
Deliciæ enervant virtutem. 64.2.d viam ad libidinem sternunt. 117.1.c spinæ sunt. 288.1.a sæpè in nauseam vertuntur. 258.1.bc deliciæ Dei cum hominibus quadruplices sunt. 147.2.ab non decent stultum. 369.1.a cui. ibid. d sed sapientem. 2.a enecant spiritum. 433.2.a ejus vigorem & vires dissolvunt. 502.1.b sunt mendaces. 474.2.bc & seq. 475.1.b & seqq. ex maximè de escis intelliguntur. 475.1.c *vide* Vuluptas.
Deliciosorum corpora magis fœtent, quàm sobriorum & castorum. 173.d
qui Delictum eliorum celat, facilè pacem conciliat inter dissidentes: qui verò id refricat, separat & à seipso & à se invicem amicos. 317.2.d fama proximi inde pendet. ibid.1.a
Demades orator Philippum regem Macedoniæ corripiens, eum sapere docuit. 567.2.c
Demens instar bruti plerumque temperans est. 369.1.a b
Demetrius rex Berenices uxoris jussu interemptus est. 112.1.a b alius Demetrius cognomento Nicator, est à Cleopatra uxore interfectus. ibid.
quæ Democratia optima sit. 648.1.c
Democritus quibus rebus vitam ad dies aliquot protraxerit. 505.2.d
Demosthenes elaborata pronuntiabat. 297.2.a
Dentes ferri aciem respuunt. 534.2.d catarrhi in eos decidentes acres dolores cient: si putridi sint, aspirani gravem fœtorem. 2.a iis inest virus. ibid. vicinis afflant suum malum. ibid. b dentes exprimunt in se temporum differentias. 535.2.a b tria præstant bona homini. ibid. d & seqq.
Derisurem qui erudit, exponit se suaque ludibrio, & sibi notam imprudentiæ accersit. 158.2.b in causa est ut derisor graviùs peccet, & iritat eum ut similia in erudientem vitia regerat. ibid.c 1.59.1.a
Derisor in Proverb. sæpè est idem quod impius & nefarius. 436.2.d statim in iracunda verba prorumpit. ibid.a seminat liter. 456.1.c est è cœtu ejiciendus. 2.a b est velut fimus. 405.2.a derisor bene monentium abominabilis est. 501.1.d *vide* Impii, Stultus.
Desertum potius est uxore risosa, cur. 434.2.a b ejus bona ib b
Desiderari inbinde idem est quod delicere, deesse. 383.1.b
Desiderium serium requiritur ad sapientiam comparandam. 37.2.a b seq.c desiderium rei bonæ justis à Deo venit & adimpletur. 186.2.c desiderium virtutis alicuius est praxis in ea proficiendi. 205.2.c desiderium boni est triplex honesti, utilis delectabilis. 206.1.c desiderii adimpl.tio mirè animam satiat. 241.2.d desiderium impiorum rebus terrenis non satiatur. 246.2.a desiderium patriæ cælestis est causa & materia compunctionis. 255.2.b item videndi Dei. ibid. desiderium id est in anima, quod fames in stomacho 327.2.b ipsum homo conformet voluntati divinæ. 382.1.2. desideria concupiscentiæ subinde valdè sunt vehementia. 437.1.d quo sensu necent pigrum. 2.c.d 2.c desiderium cælestium pellit tristitiam. 538.2.d desiderium rerum spiritualium identidem renovandum & acuendum. 570.1.a
Desidiæ gradus tres. 537.1.c *vide* Otium.
Desperabilis in Script. subinde sumitur pro desperatus. 345.2.c
Desperatio veniæ & salutis est profundum peccatorum: nascitur ex Dei contemptu & obduratione. 346.1.c d parit vitam infernalem. ibid.c est noxia in adversis, & in peccatorum recogitatione. 502.1.d 2.a quomodo sit maximum peccatorum. ibid.c semper animam, sæpè & corpus strangulat. 606.2.a b
Desperati vident subinde dæmones, & locum sibi cum eis in inferno paratum. 346.2.a
Despicere quid propriè sit. 202.2.a b despicere plus est quàm spernere. 30.2.a
Detractio justo est odiosa. 232.1.bc cœno porcorum comparatur. ibid. ea gaudentes pascunt ventos. 171.1.b quam grave ejus sit peccatum. 248.1.b 540.2.b eam qui cavet, cum Deo & hominibus pacem habebit. 239.1.b qua instar mannæ similis. 323.1.c quem grave sit malum. 540.2.b & seqq. verè est stultiloquium & vanitas. 629.2.a imperditur à vultu severo. 245.2.bc
Detractur negotiatori assimilatur. 198.1.b ei non sunt præbendæ aures. 76.2.a b vere est insipiens. 181.2.a se in futurum obligat. 239.1.a b est perversus lingua. 540.1.a verba ejus sunt quasi verbera & vulnera. 349.1.a lua lingua tres occidit uno ictu. 359.a e reliter narrat ac gestæ sunt. 400.1.b adsert sibi mortem, vitam patienter alumnias sustinere uti. 369.2.a fuscitat jurgia. 456.1.c edit rarnes proximi sui. 485.1.a passim apud omnes malè audit. 505.1.a cur vocetur alterator. 510.2.a ei & cum audienti gravis imminet ruina. 511.1.a b quomodo retundendus. ibid.1.d si auditor vultum severum ei ostendat, tacebit. 539.2.c Aquilone denotatur. 576.2.bc si sit superior, sufficit ei faciem tristem ostendere; si æqualis vel inferior, verbis est arguendus. 540.2.c detractores regis cur populo exosi. 520.2.b *vide* Convicia, Delator, Lingua Maledicus.
Devorare sæpè sumitur pro spoliare. 411.1.b qui devorare preces, vota verba dicantur. 2.a bc quid si orationem, quid nomen devorare: ibid.d quid devorare sanctos, & qui id faciant. 410.2.cd & seqq. 412.1.a
Devoratores pauperum summè sunt crudeles. 633.1.a
Devotate verbum priscis fuit in usu. 410.1.d
Devotionis mater est compunctio. 655.1.d
Deuseit sæpè invocandus à sectoribus omnibus. 17.2.b vocat suos diversimodè. 29.2.a quatuor de causis manus extendit. 1.b.& seqq. semper dat, non accipit. 30.2.a in eum non cadit pœnio. 38.1.a quomodo delectari & gaudere dicatur vindicta impiorum. 1b.d videt sui irrisores. 2.c est essentialis & immensa pulchritudo. 39.1.d neminem deserit, nisi ab eo prius deseratur. 45.1.a dat rei spem vires & successum. 44.1.c dirigit actiones nostras, si nos ei obsequamur. 48.1.bc castigat suos quatuor de causis. 51.1.d 2.a & seqq. solus replet animæ nostræ capacitatem. 53.1.c est suis secura posse sio. 56.2.d habet omnipotentiam & sapientiam tum physicam, tum ethicam. 2.d omni petenti dat semper aliquid 60.2.est animæ sponsus 90.2.d omnia mutetur, etiam abdita. 91.2.d seq.b 125.1.a custodit & diligit suos ut pupillam oculi. 113.2.2 colit colentes se. 124.2.b sapientiæ suæ leges toti mundo prædicat. 2.d pius interest colloquiis & lectioni. 128.2.b dat segibus jus legendi & regnum. 130.1.b immensam habet gloriam in se & in S. Trinitate. 133.1.bc non decreverat creare mundum, angelos & hominem, &

INDEX RERVM

Adæ lapſum permittere, niſi ſimul Chriſti incarnationem decernendo, ad Adæ lapſum reſtaurandum. 138. 1. a in illo non eſt ulla diſtinctio temporis, ſed initans ſemper durans unum & idem 142. & ſeqq. eſt oobis in omni loco præ oculis habendus. 147. 1. b. c ſeq. a 276. 2. a novit totima inferni dæmonum, damnatorum ſecreta, uti & arcana cordis humani. 280. 1. d & ſeqq. immittit ils cogitationes & volitiones quales voluerit. 280 2. c avertitur ab iis qui ſe ab ipſo avertunt. ibid. d 292. 1. d 2. a vicinus eſt juſtis. 292. 1. d 2. a hominis verba ordinat & diſponit. 295. 1. b. c ab eo eſt ſalutis hominis initium. ibid. 2. a actiones omnes hominum perſpicit. 297. 1. d omnium operum tam bonorum quàm malorum pondus menſurat. 297. 2. d eſt auriga cordis, oris, operis. ibid. d 296. 1. d opera noſtra ſuot ei commendanda; ut illa proſperet. 209. 1. 2. b omoia debent ad ipſum referri. 209. 2. b. c eſt prima cauſa efficiens, exemplaris & finalis rerum omnium. ibid. c quid in rerum creatione ſpectarit. ibid. eſt ultimus rerum omnium finis. ibid. d operatur omnia propter ſuam gloriam increatam, non propter creatam. 300. 1. c. d neminem ad damnationem deſtinat. 2. 2. b vult omnium ſalutem. ibid. b in eo omnium animi uniuntur. 301. 2. c ſuis omnes inimicos amicat. ibid. 2. d eſt primus & ſummus legiſlator. 304. 1. 2 vult pondera æqua inter homines ſervari. 304. 2. d ſuperbis reſiſtit. 309. 2. b. c. d ideo collocanda fiducia de rei agendæ felici ſucceſſu. 310. 2. c ſortes triplicitèr temperat. 319. 1. 2 ejus providentiâ dirigit omnia humana. 2. 2. c. d quomodo actus liberus juſtorum, & impiorum dirigat. 319. 2. 2. b quorum potiſſimum curam habeat. ibid. b ſæpè voluntatem ſuam per ſortes patefecit, & tunc potiſſimum eas dirigit. ibid. c cordia eſt ſcrutator. 206. d 2. a quo pacto id exploret. 322. 1. d & ſeqq. eum poſſidens poſſidet totum mundum. 324. 1. b eſt juſtitia increata, & ab eo manat omnis creata juſtitia hominum & angelorum. 232. 1. c quomodo ſit frater Iſraelis. 334. 2. b. c omnibus ſe æqualem præbet. 347. 2. d eſt juſtorum refugium. 351. 1. 2 & ſeqq. 351. 2. b. c cuique ſuum fortunam diſpenſat. 360. 2. d non eſt cauſa & auctor peccati. 365. 2. 2. b & ſeq. a cauſas ſecundas quomodo diſponat. 365. 2. d caſtigat perjuros & mendaces. 366. 2. b. c omnia curat, magis tamen magis neceſſaria. 374. 1. b diligit coniugium in quo viget amor. 375. 1. c. d viro bono prudentem dat uxorem. 375. 2. b 374. 1. b. c. d ſibi datum reputat, quod datur pauperi. 377. 1. d 2. a fit debitor eleemoſynario. ibid. d. 2. b. c 378. 2. b promiſſionem ſuam dat ei pro cautione. 378. 1. c. d eſt vitæ & necis dominus. 378. 2. d ejus conſilia certa & ſtabilia ſunt. 381. 2. d quod ipſe ſtatuit certò evenit. ſeq. 1. c in rebus dubiis & perplexis ab eo conſilium petendum. ibid. b ſolus animam tangit. 384. 1. a nocentes & innocentes diverſimodè flagellat. 388. 1. a peccatores ſua gratia prævenit. 391. 2. a ejus proprium eſt miſereri. 354. 2. d eſt velut rex in ſolio judicii ſedens. 396. 1. d juvat iniuriam patientes. 408. 1. d 2. a dirigit juſtos in naturalibus & ſupernaturalibus. ibid. c. d dirigit greſſus juſti ut boni ſint & felices. 410. 1. a b 2. d fortuna bona & mala ab ipſo proficiſcitur. 410. 1. b. c eſt ex ſe miſericors, juſtus eſſe cogitur ob ſcelera. 415. 1. b. c ſeq. 1. c eſt ſenum imago. & ſeqq. eſt rex mentium. 419. 2. d in ejus manu eſt cor regum. ibid. b. c & ſeqq. operum noſtrorum fundum penetrat. 421. 1. a verus cordium ſcrutator & ponderator eſt. 2. a 579. 2. b. c 322. 1. d eſt auctor omnis virtutis & boni. 409. 2. b. c 421. 1. d odit doloſos & fraudulentos. 416. 2. b. c induros eſt durus. 591. 2. b. c 429. 2. d gaudet juſtitia & judicio. 430. 2. d voluntatem facit hominis obedientis ei. 441. 2. c. d rerum magnarum peculiarem curam habet. 443. 1. a ejus conſilio hic eſt pauper, ille dives. 446. 1. d unicuique ſecundùm opera retribuit. 453. 2. d omnem duplicitatem averſatur, & amat puritatem & candorem. 457. 1. c. d ejus oculus omnia intuetur. 391. 2. b. c 458. 1. a. a parta iniuſtè à ditioribus auſert. 482. 1. c. d eſt pupillorum & parvulorum tutor & vindex. 485. 1. a. b 591. 2. b. c quomodo nobis dederit cor ſuum. 486. 2. b. c eſt ſervator animæ noſtræ. 504. 1. b multa ejus arcana homines ſcrutari nequeunt. 459. 1. d 2. a 520. 1. a b celat ſua judicia, idque ſpectat ad majeſtatem & gloriam ejus. 520. 1. d 2. a ſub eo nos humiliari oportet. 523. 1. d eſt piorum murus. 589. 2. a plura rependit danti pauperibus. 590. 1. a. b pios tuetur ab aſtu & machinationibus impiorum. 598. 1. b. c refugium eſt & aſylum ſperantium in ſe. 601. 1. a b 617. 1. a 617. 2. b. c 618. 2. a ab eo eſſis gitanda eſt ſententiæ pronuntiatio per os judicis. 617. 2. b. c ejus infinita ſcientia, & sapientia. 623. 2. a 624. 1. d 3. a b d 2. b 626. 1. c & ſeq. quod ejus ſit nomen. 625. a. d cor ipſum ſit ineffabile. 626. 1. a. b ejus eſſentia planè cognoſci nequit. ibid. & ſeqq. ejus definitio. ibid. d. eſt prorſus ineffabilis. 2. c. d eſt nobis ſufficientia. 637. 1. 2. a. b omnibus benefacit, nulli malè. 667, 1. d cur maternitate B Virg. nil facere poſſit præſtantius. 687. 1. b. c

Dextera para potius eſt ſiniſtra, cus. 53. 2. b. c. d per dexteram datam fides datur & ſancitur. 2. 2 ejus uſus & ſymbola. ibid. b dextera proſperitatem, bonum, amicos, honorem ſignificat, 86. 2. b. c 87. 1. 2 & ſeqq. 576. 2. 2

Diabolus vincitur humilitate. 318. 1. c. d ſæpè variis ſpectris Sanctos terrere ſatagit. 430. 1. a b eſt pater mendacii. 386. 2. b cur vocetur impius. 438. 1. 2 item teſtis falſus. 438. 2. d adoleſcentibus maximè inſidiatur. 451. 2. c. d item otioſis. 459. 1. d eſt ex animæ regno ejiciendus, quia ejus pacem everſit. 456. 2. b. nobiſcum calumniosè & iniquè agit. 461. 2. b. c ſaluti noſtræ ſummopere invidet. 479. 1. 2 ejus verſutia & fucus detegendus eſt. 496. 2. d charitate boſti exhibita vincitur, 539. 2. 2. b eſt velut ventus dutus. 540. 1. a b nos variis modis ad peccandum provocat. 561. 2. c. d juſtos imprimis ad peccatum ſollicitat. 542. 1. 2. b per myrmicoleonem & crocodilum repræſentatur. 457. 1. c per Aquilonem. 576. 2. b. c item per ſanguiſugam 667. 1. d 2. 3 item per corvum. 639. 2. c. cur dicatur nemo. 661. 1. d 2. a eſt omnium tyrannorum princeps & choragus 673. 1. a *vide* Dæmon.

Dialogi convivales priſcia in uſu fuere. 2. 1. d. 2. a cur ij ſint ſuccincti, 2. 2. b. c

Diana Gentibus erat pudicitiæ ac viarum præſes, 155. 1. c

Dicere Dei eſt idem quod facere. 197. 1. b

Dictamus herba deſcribitur, medetur ex cervis ſagitta ictis. 122. 1. 2 eſt pœnitentiæ ſymbolum. ibid. item virginitatis & B. Virginis: unde dicatur virginale. ibid. c

Dictatura perpetua Romam perdidit. 654. 2. b. c 655. 2. a

Diſteria mordacia ſæpè morbis animæ medentur. 418. 1. b. c exacuunt cordis malitiam, iram & indignationem. 537. 1. b. c

Dictio hominis à Deo dirigitur. 295. 1. b *vide* Sermo, Verbum.

δίδυμος idem quod geminus, duplex. 559. 2. c. d

S. Didymus pro caſtitate S. Theodoræ vitam expoſuit. 228. 2. a

Dies, tempus eſt ambulandi & negotiandi. 131. 2. c. d

Difficultas rei habendæ, ejus deſiderium adauget. 163. 2. a difficultates in via virtutis occurrentes ſunt perfringendæ. ex ſpinis comparantur. 285. 1. d 2. c & ſeqq. 2. b. c

Diffidentia de victoria animum remiſſum reddit. 502. 2. c. d & ſeqq.

Digito medio ſummus oſtenditur contemptus. 108. 2. a digiti decem refricant decem præcepta decalogi. 214. 2. 2

Dignitas in indigno, eſt ornamentum in luto. 205. 2. 2

Dignis dandum, non indignis. 60. 1. c dignitas hominis conſiſtit in tactione & natura rationali. 425. 2. d dignitas non eſt danda ſtulto, quia ea ab ipſo ſordidatur. 550. 1. c. d 2 c. d & ſeqq. 552. 1. c 453. 1. a digoitates auro divenditæ magna adferunt plurima. 595. 2. a b *vide* Honor, Officium.

Dii Gentilium in Scripturis aliquando citantur. 551. 2. 2

Dilapidator rerum ſuarum, ad extremam penuriam redigetur. 210. 1. c

Dilatatio cordis eſt propriè impiorum, qua omnia ſibi licere, & deberi exiſtimant. 422. 2. d 2. 2

Dilatio rei ſperatæ animum affligit. 258. 1. 2 & ſeqq.

Diligentes ſua ſtrenuitate parant ſibi opes & dominium. 424. 1. 2 423. 2. d paruum peculium labore ſuo adaugent. 233. 1. 2. b eorum fundi accuratè colontur. 285. 2. 2. b

Diligentia parat divitias. 99. 2. 2. b eam homo diſcat à formica. 94. 2. d & ſeqq. 97. 1. c. d.

Diluculum rebus agendis & meditandis eſt commodum. 132. 2 2

Dilutum vioum cordi prodeſt & ſanitati, 253. 2. 2 b

Dimenſiones quatuor profundi peccatorum. 346. 1. b. c

Dimidium plus toto eſt, cur & quando. 580. 1. 2

Dioclefianus Imp. abdicato imperio agriculturæ ſe dedidit. 219. 2. 2

Diogenes unde dictus ſit Cynicus. 120. 2. b liberè reprehendens reges in honore fuit apud populum. 512. 2. 2 ſic Alexandri Magni ambitionem carpſit. 592. 1. c ejus gnomæ de Iucundis. 487. 2. c. d

S. Dionyſius Areopagita B. Virg. penè Deam eoſuiſſet. 689. 2 c

S. Dionyſius capite plexus caput truncatum aliquouſque manibus geſtavit. 20. 2. 2 b

cur Dionyſius tyrannus ſceleſtum pœnas non dederit in vita. 166. 1. c 2. a
Dionyſius Syracuſanus ſuos exactionibus nimiis exhauſit. 588. a. b. c
unde Dicatur Bacchus *Δίονυσος*. 661. 1. a
Dipſas ſerpens in ita quos mordet, ſitim accendit. 491. 2. a
Directio D. i ſupernaturalis, eſt multiplex. 409. 1. c. d
Diſciplina eſt gemma cæleſtis & præſtantiſſima. 327. 1. d deitur pueris, non ſenibus. 451. 1. d. 2. a per inaurem denotatur. 528. 2. a ei attentio adhibenda eſt. 527. 2. d utilis eſt diſcipulo & correpto. 481. 1. d. 2. a ea in omni congregatione ſervanda eſt. 684. 2. a diſciplinæ bonæ in urbe vel collegio tria indicta. 684. 2. a
Dirige in Script. idem eſt ſubinde quod proſpero. 595. 1. c
Diſcendum ſemper & à quolibet. 552. 2. d. 1eq. 1. a
Diſciplina propriè eſt vitiorum paſſionumque caſtigatio. 12. 1. b c incipientibus competit. 12. a eius bona. 293. 2. c. d ea quantum boni homini adferat. 145. 1. b. c diſciplina Dei multiplex eſt. 51. 1. c. d
Diſcipulus, qui magis verborum diligit ornatum, quàm ſcientiam, nihil reportat fructus. 368. 1. c. d patienter magiſtrum audiat. 369. 2. d ſuum magiſtrum affligens ſibi probrum & infelicitatem accerſit. 386. 1. d olim magiſtros oleuiabantur, 512. 1. c
Diſcordias ſeminant impii. 100 1. c. 101. 1. c eas ſeminans ſocius eſt diaboli & Antichriſti, 103 2. a. 512. 2. d quæ ſint diſcordiæ faces. 314. 2. c. d eam introducens, quærit lites 335. 2. b 1eq. b affinitatem habet cum invidia & ſuperbia. ibid. 2. b
Diſcretio mirè valet ad perfectionem virtutis. 497. 2. a eſt virtutum princeps 499. 2. b diſcretio eſt ſpecies prudentiæ. 12. 2. a ea digitis denotatur. 114. 1. a
Diſpoſitio maximè facit ad eloquentiam. 405 1. a. b diſpoſitio in bellis triplex eſt. 483 2. d maximè in acie diſponenda requiritur. 2. b. c
Diſputationes ſcholares acuunt ingenium. 576 2. d. 577. 2. a
Diſſenſionibus ſubditorum gaudent tyranni, eaſque fovent & ſerunt. 595 2. b. 1
Diſſentiens ab altero alium ab eo affectum habet, qui eſt cauſa litium. 559. 2. d
Diſſimulans multa, aptus eſt ad regendum. 341. 2. d diſſimulat in lapſu alieno vir ſapiens. 371. 1. a
Ditat ſolus Deus. 185. 1. d
Diteſcere volens etiam minima lucra capiet 169. 1. b. c diteſcendi intimum ſtudium eſt fugis animæ cruciatus. & hominem ad illicita compellit. 475 2. b. c ipſum moderandum eſt. ibid d. & ſeq 477. 1. a id mox evaneſcit. 476. 2. b diteſcendi optima ratio eſt juſtitia, liberalitas & eleemoſinæ ſtudium. 477. 1. b. c
Dives eſt brannus & iuſurro. 252. 2. c. d item diſſentiens. ibid. d *vide* Britanni.
Dives nihil habens, quis dicatur. 302. 2. b. c dives ſemper in gaudiis eſt 282. 2. a non ſatiatur opibus. 283. 2. a ſæpè revera non eſt dives. 333. 1. a. b dives opibus ſæpè eſt inops virtutibus. 234. 1. a dives dictus quaſi devus 456. 1. b dives putat ſe per opes invictum, tutum & ſecurum eſſe. 178. 2. a. b. 351. 1. a. b item tectum & vallatum. ibid e ejus exultatio in amandis opibus 2 b ob eas tumidè & imperiosè loquitur. 361. 2. d. 1eq. 1. a. b durè reſpondet. ibid c d à pier ſque timetur & amatur. 367. 1. a. b ſi inconvivia opes impendat, ad egeſtatem redigetur. 432. 2. d item ſi pauperes opprimat. 466. 1. b c paupere egetad ſuſtentationem vitæ. 446. 1. a. b. c 2. b c 446. 2. c amet pauperes. 447 1. a invicem egent alter alterius ope. 445. 1. b e diviti dans ſæpe ad inopiam redigitur. 461. 1. a eius commercium qualiter ſectandum. 476. 2. b non eſt in eo ſperandum. 477. 2. d. 1eq. 1. a quo ſenſu ſibi videatur ſapiens. 591. 1. c. d eius bonitas in eleemoſyna ſita eſt. 1. b d. b habet ſpecimen & pompam ſapientiæ, non medullam. 592. 1. c multa habet ſucata. ibi. e cur Deum neget. 620. 2. d opes amat ceu idolum. 2. a cadit in omnia vitia. ibid. b quis dives Deo ſit. 453. 1. c dives doloſus, plerumque iniuſtus, impius, pravus. 564. 1. a dives opibus, non eſt ſemper dives in gratia. 445. 2. b c verè dives eſt qui nil appetit, ſuis contentus. 316. 2. d dives & pauper uterque à Deo conditus. 445. 1. c. 2. c. d ab invicem diſſident. 2. d uterque opus eſt Dei. 446. 2. b ſint ſua ſorte contenti. 446. 2. c quærant opes cæleſtes. ibid. d divites dominari volunt pauperibus ob opes 452. 1. a & ſeqq. & quomodo 452. 2. b c ſolent elegi in magiſtratus. ibid. meritò in eum cooptantur. 588. 1. d. 2. a modeſtè imperent pauperibus. 452. 2. c terrenas opes præponunt cæleſtibus. 570. 1. d
Divina concupimus ut humana ſolemus. 136. 1. c
Cornel. in Proverb. Salom.
Divinatio vox unde derivetur. 303. 2. b. c ſic olim vocabatur judicium rei obſcuræ. 304. 1. a divinitas poſſedit humanitatem Chriſti per unionem hypoſtaticam. 137. 2. b humanitas eſt ſubordinata eſt. 140 1. d divinitatis eſt ſe ſuaq; aliis communicare. 137. 1. d divinitas lucerna denotatur. 406. 1. b. c divinitas Chriſti è patientia ejus colligi potuit. 370. 2. b. c dulcedo divinitatis non poteſt capi niſi à mentibus Beatorum. 543. 1. a
Divina arcana abſcondenda ſunt. 519. 1. c. 2. a non tunc nimis curioſè ſcrutanda. 541. 2. b. c ſed poſſunt ab humilibus inquiri. 543. 1. a. b divini vocantur conjectores. 658. 1. c diviſiones aquarum multiplices à Deo factæ ſunt. 419. 1. a 2. a & ſeqq. diviſio regni in multos, populo gravis & damnoſa eſt. 587. 2. a
Diviti æ iniuſtè partæ non ditant. 62. 1. 2. b ex eis ò avolant. 169. 2. d cur hominem affligant & inquietent. 107. 1. a. b ſunt diviti quaſi munimentum & vallum. 178, 1. c earum utilitas in quo ſita, ibid. d juſtis proveniunt favore Dei. 185. 1. c. d non proſunt in die judicii. 194. 2. c præſtantiores ſunt nobilitate. 217. 2. c qui in ſe confidit, inani nititur fundamento. 209. 1. c pro earum ratione appretiamur homines. 234. 1. c addunt diviti animos & robur. 2. a facilè hominem à quolibet malo liberant. ibid. c à capitis periculo ibid. c à Deo dantur ut rite ea pendantur. 264. 1. b. c ineptis cum ecdunt, iniuriani quodammodo ſibi fieri putant. ibid b paranti diviti multos amicos. 366. 1. b. c 367. 1. b earum commoda. 452. 1. b. c diviti æ terrenæ animum non ſatiant, nec beant. 496. 1. b quæ diviti æ ſpirituales & veræ ſint. 598. 1. c *vide* Opes. divortium ab uxore Chriſtianis licet. 311. 2. d docens alios docet ſeipſum. 311. 1. a 455. 1. b c doceat eum amore 312. 1 d & ſeqq. ſi alios quis doceat, ſignum eſt magni profectus. 481. 2 b doceat nemo niſi qui plene didicerit. 311. 2. c. d docilis docetur, cùm videt alios caſtigari. 428 2. a qui eſt Docilis, omnibus placet. 240. 1. b doctor imitetur ſeminantem. 278. 1. d doctor ſapientiæ nullis minis vel blanditiis à veritate docenda avocari debet. 219. 1. b c ea ſine doctore non diſcitur. 67 2 a ſit concha, non canalis. 347. 1. d per modica præcepta docet ſapientiam, non ſimul omnia effundat. 2 b ſi bona habeat verba, nulla facta, nullam a Deo tenet mercedem. 368. 1. c d ſit patiens. 369. 2. c ad Deum omnia ſua referat. 465. 2. c non faciens ea quæ docet, pulſat. 314. 1. b hominum corda explorat & probat. 322 2. a doctor falſus & verus quomodo differant quoad doctrinæ durationem. 439. 1. b doctori ſalutis oleum quadruplex debetur. 513. 1. b. c doctores cur coronentur. 21. 1. d. 2. a ſunt janitores ſapientiæ. 149. 1. a tantum in proximum effundant, quantum à Deo acceperunt. 88. 1. c ſunt velut ancillæ Dei, & cur 156. 1. c doctores ſancti per hinnulos repræſentantur. 91. 1. a & doctores Eccleſiæ per ſeptem columnas domus ſapientiæ 151. 2. d doctores ſancti multos parunt amicos. 366. 1. d doctores divina oracula nuntiantes, ſunt nobis ceu Mercurii. 558. 2 d doctores in Religione ſua humilitate Ordinis ſui diſciplinam auctorant. 685 2 d
quid de doctrina ſenſerit Ariſtoteles. 15. 1. b doctrina & prudentia qui differant. 12. 1. b. c & ſeqq. doctrina legis divinæ & Chriſtianæ lacte deſignatur. 22. 1. b. c pluviæ comparatur. 85. 2. b c & ciſternæ. 5. d argento deſignatur. 183. 1. a doctrina moralis eſt velut fons. 87. 1. b eſt pura intentione prædicanda. 88. 2. a eſt verè magna. 126. 1 d & velut menſa. 155. 1 d doctrina ſapiens & ſancta docentem & diſcipulum Deo & hominibus reddit acceptum. 239 2. c. d
Doctrina fallacium & irridentium ſemper ſuſpecta eſt. 240. 1. c d
Doctrina prudentium eſt facilis. 250. 1. c. d
Doctrina ſine eloquentia parum aliis proſeſt. 511. 1. d. 2. a eam plus æquo jactans, ſæpè reprehenſionem ſibi accerſit. 333 2. a placida & modica proderit, nimia & vehemens obeſt. 347. 2. a. b ejus fructus dulcis, labor difficilis. 400. 2. b eſt vita probanda. 454. 1. a ejus pulchritudo in quo ſita ſit 463. 1. a. b ruminanda eſt poſt auditionem. ibid. a. b charitate & virtutibus mixta proderit animæ; ſine illis inflat. 333. 1. a ingreditur aures & mentem auditorum. 481. 1. a. b eſt in ſenectute colenda. 506. 2. e
Doctrinæ ſapientum & ſtultorum differentes. 321. 2. d quando pro doctrina lucrum ſit pretium accipere. 495. 2. d doctrina erronea eſt myſticè adumbrata. 361. 2. e doctrinæ ſacræ neglectus mala adfert reip. 613. 2. b doctrina ſana & cana eſt velut mater grandæva. 485. 2. a *vide* Sapientia, Scientia
Doctus ab indocto qui differat. 65. 1. b docti, ſed imminutæ vitæ, comparantur ſui annulum aureum in naribus habenti. 205. 1. a. b qui feſtinatò ſatagunt evadere docti, nihil vel parum proficiunt. 236. 2. d docti viri ſermo quàm ſit efficax 311 1. d quia eum mira arte condit & conſtruit. ibid. c d docti ſunt plerumque

que modeſti & taciturni. 341.1.b.2.a *vide* Sapiens:
Dogmata Chriſti fuere paræmiæ & parabolæ, & eur. 11.1.d
Dolium perforatum eſt meretricis ſymbolum. 487.2.d
Dolones ſunt gladii fallaces, dicti à dolo. 194.1.d
Dolor naſcitur ex inquitate. 224.2.d nullus dolor juſtum contriſtat.2.b dolorem animæ tuæ premit ſapiens.254.1.2 dolor profundus peccatorum pudorem abſtergit. 418.1.b
Doloius per Proteum deſignatur. 426.1.2.b ejus via quomodo aliena ſit. ibid.b.c induit formas variorum animalium. ibid. d.& ſeqq. incidit in fraudes & dolos, Deo permittente, quos juſto ſtruxit. ibid.1.c. maximè in proprios. 591.1.d. 2.2. 606. 1.d.2.a ore blando tegit internam cordis malitiam. 560.2.c.d quàm ejus blanditiæ ſint noxiæ. 563.1.2.b in viis & actionibus ſuis non proſperabitur. 598.1.2.b doloſi ſunt plerumque otioſi. 2270.1.b *vide* Fraudulentus.
Dolus Deo diſplicet. 289.2.b.c ſæpè recidit in caput ipſum ſtruentium. 426.1.b.c
Domiducus quia eſſet priſcia dea. 410.1.c
Dominari meretur qui bene ſervivit. 352.2.b
Dominatus lucerna de notatur. 406.1.d dominatus impotens & arrogans domum & remp. pertur bat. 643.1.2.b ibid.a
Domini quales ſe erga ſamulos præbere debeant. 578.1.a
in S. Domonici adhuc pueri ore ſederunt apes. 312.2.c à B. Virgine contra Albigenſes pugnaturus fuit inſtructus. 528.1.d
B. Dominicus Loricatus quotidie in pœnitentiia ſuia creſcebat. 232. 2.c
Dominium Chriſti ut hominis in res omnes creatas, & omnes omnium hominum & angelorum actiones, erat ſummi cujuſdam ordinis. 130.2.2.b
Domitianus Imp. ob ſævitiam ſuia inviſus, tandem eſt à domeſticis interfectus. 306.2.d erat pavidus & ſuſpicax. 373.1.c
S Domoco Martyr capite imminutua, ipſum ſublatum manibus proprtia geſtavit. 20.2.c.d
Δῆμος & δῆμα intet le ſignifieato differunt. 354.1.d
Domus ſapientiæ quænam ſit. 150.1.c.d myſticè deſignat humanum eurpus, quod Filius Dei ſibi aſſumpſit. 152.1.a item mondum.ibid.b item uterum B. Virginis.2.a & animam ſanctam. ibid.b ſapiens domus conſtitutio quæ eſſe debeat. 550. 2.c domus ſpiritalis quænam ſit, & ejus partes. 247.2.b.c domus impiorum citò deletur. 255.2.d domum aliam ædificantes ſibi ruinam accerſunt. 333.1.b domorum æqualis altitudo urbis ſervit elegantiæ, & vicinorum commoditati & paci. 335. 2.c in iis ædificandis ſpectanda aura & aer. 492.2.2 domus nimis altè præ aliis eminens, cauſa eſt litis. 335.2.c.d domus prudentia, arte, virtute ædificatur. 496.2.2.b item præparatur, inſtauratur.2.d item abſolvitur & roboratur. 512.1.d.2.a eius optimum regimen quod ſit. ibid.c domus vicini & proximi crebrò non eſt frequentanda. 533.2.c domus turbatur per impotentem dominatum. 350.2.b.c 644.2.2.b
S. Donninus decollatus caput ſuum manibus ad iactum lapidis geſtavit. 20.2.c.d
Donum modicum cum hilaritate præſtat magno cum triſtitia dato. 284.1.c.2.d dona Dei ſunt divita per ſingulos. 8.2.a dona Spiritus ſancti roborant Prælatos Eccleſiæ & ſingulos fideles. 551.2.d ea per columnas domus ſapientiæ denotantur. 91. 2.c donum ab animo donantis æſtimationem, vim, & pondus accipit. 326.2.d dona conciliant gratiam & acceſſum judicia vel principis. 326.2.d.2.a 354.1.c.d quo ſenſu dilatant viam dantium. ibid.2.a provocant item amorem. ibid.b *vide* Munus.
Δοκεῖν dicitur à *δέρκω*, id eſt videndo. 94.1.c
Dormire neceſſitatia eſt, diligere dormitationem pigritiæ. 400.1.a
Duciſſa quædam Veneta odoribus raris delectata, poſtea toto corpore computruit. 518.1.d
Dulcedo naſea bunda eſt. 533.2.b.d aliæ ejus proprietates. 2.b
Dulcia ſunt gravia quia terrea. 533.1.d.2.a iis citiùs ſatiamur quàm auſteris. ibid. c
Dura patì fortius eſt, quàm fortia agere. 317.2.b.c
Duri durè tractandi. 171.1.d
Dux belli pertitus qualis eſſe debeat. 404.1.b.c.d noo ſit feſtinus. 365.1.a.b io Deo potiſſimam ſpem collocet. 443.2.a eius conſilio regitur exercitus. 506.2.b

S. EBba Abbatiſſa ſe cum omnibus ſois naſo & labro ſuperiore truncavit, ut caſtitatem tueretur. 638.2.b
Ebion hæreticus, rectè ſic dictus, id eſt pauper, quia pauperrimè & tenuiter de Chriſto ſentiebat. 383.1.b
Ebrietatis damna & dedecora, 220.1.b.c & ſeqq. 2.2.b dat occaſionem hoſti invadendi & capiendi arces & urbes. 1.d ebrietas ſæpè capitur pro ſatietate & affluentia. 206.2.d
Ebrietas facit hominem tidiculum. 388.1.b ei rationem eripit: ibid. eſt mater luxuriæ, tumultus & omnium vitiorum. 2.b ejus deſcriptio. 589.2.2.b.c ejus damna. 489.2.b.c & ſeqq. 490.1.2 494.1.b. ſeq. ejus comitea & filiæ. ibid. d ejus effectus. 389.2.2 489.2.d ſeq. 1.b.2.b.c eſt dæmon voluntarius. 493.2.b.c verberibus è cerebro pellitur. 494.2.c.d ei ſeſiſtuot unguenta. 572.1.2 dedecet reges & rectores. 660.2.b facit iracundos & furioſos: detegit arcana conſilia. ibid.c.& ſeq. 2.b 343.1.d
Ebrii omnia & omnes rident. 389. 1.b.c ſunt tumultuoſi. 2.d 433.2.c quàm ſint probroſi & infames. 390.2.c.d eorum inguvies. 389.2.d.ſeq 2 eorum protervia & veſania. 390.2.d iuni lividi, lurdi, moroſi, & varias beſtiarum ſpecies induuot. 412.2.c.d linguam moderari neſciunt: celpitant, nec rectà inceduot. 2.2 ſepeliuneſe & rationem. ibid.b ſunt vivum cadaver, & dæmone pejores. 2.b verberant ſine cauſa & verberantur. ibid.c
Eorum oculi rubent, livent, ardent, caligant. 490. 2. b. c. 2. 2 492. 2. 2
Eorum aſſidua potatio. 490. 1.c.d paludibus ſimiles ſunt. ibid nudant ſecreta. 488. 2.b. ſeq.1.d 660.1. c.b. iis videntut omnia tecta, tametſi prava. 492.1.2 omnibus horrori ſunt. ſeq. 2.b.c comparantur baſiliciis. ibid.& ſeqq.
Eorum motes inconditi ſimiles ſunt ioſanis. ibid. c d ſunt ſimilea nayarcho dormienti, & in mari fluctibus jactato. 493.2. b.c.d. ſeq.1.d
Eorum pericula & vomitus. 493. 2. 2. b ſunt inſenſibiles ad plagas. ſeq. 2.d ſunt typus ſtulti. 553.2.2.b & ſervi ebrietatis. ibid.c peiores ſunt beſtiis. 492.2.c 494. 2.d & ſimiles dæmoniacis. 495. 2.2 poſt ſomnum iterum vina quærunt. ibid. 2. 2. b rerum omnium obliviſcuotur. 665. 2. 2. b
Eorum temeritas: ibid.d
Ebrius prodit animi arcana: 220. 2. b.c 598. 2.d corpus nudat, multa dicit agitque inſulſa. 220. 1.b.c ejus vomitus & ſordes: uxorem & filios ad inopiam redigit. ibid.c
Eccleſia vox ſignificat congregationem. 86.1.b
Eccleſia eſt velut mater noſtra. 20.1.2
Eſt io incipientibus ut aurora, in proficientibus ut luna, in perfectis ut ſol. 72.2.c
Eſt velut cerva chariſſima. 91.2.b per apem denotatur. 98.2.b templo & Synagoga Judaica deſignatur. 150.2.2.b eſt à Chriſto in monte Sion cœpta erigi. 151.2.2.b eius ſeptem columnæ quæ. 2.b.c
Eſt arx. 156.1.b eſt munita inſtar arcis, & quare. 2.2 eſt inſtar mulieris fedulæ. 214.2.c allegoricè domus iuſti eſt. 278. 1.2.b cur dicatur eſſe vidua. 289.1.2.b
Eccleſia militans peodet à triumphante. 58. 1.b.c potiot eſt ſynagoga Iudæorum. 427.2.d velut menia eſt. 471.2.2 eſt à Chriſto prudenter ædificata & roborata. 497. 1.d ſubmerſe rectore ſcatet ſpinis errorum, ſcandalorum, ſceleruin. 515.2.b in muliese ſorti allegoricè deſcribitur. 665. 1.d eius pretium. 665. 1.2.b in ea confidit Deus & Chriſtus, & facie eam ſorrem & ſlabilem. 666.2.2.b eius adventum ipſa expectat. ibid.c Chriſto ſponſo ſuo reddit bonum. 667.1.d quomodo operetur lanam & linum. 669.1.2.d
Eſt velut navis mercatoria de longè portans annonam. & ſeqq. quomodo de nocte ſurgere dicatur. 671. 2. d quomodo ſe paulatim diffuderit. 2. d in perſecutiooibus ſperat liberationem. 673. 2. d
Eius lucerna non extinguitur. ibid. b. c qua duplici veſte veſtiatur. 676. 2.d
Eius veſtis byſſina & purpurea. 677. 2.d quomodo veſtiatur fortitudine & decore. 681. 2.d & ſeqq. quàm ſit clemens in docendo. 683. 2. b laudabitur à Sanctis in cælo & à Chriſto 685. 2. c ſuperat omnes Judæorum & philoſophorum ſcholas. 2.d
Eius rectores qui affligit, Chriſtum affligit. 341.1.c
Eccleſiaſtes quis ſit, & unde ſic dicatur liber Salomonis. 2.1.b.c ao conſcriptus à Salomone poſt lapſum in idololatriam. 52 2.1. b an carmine. 518.2.d
Eccleſiaſtici liber cur Salomoni aſſcribatur. 7.2.a
Eccleſiaſtici ſe ſuoſque ditantes fugillantur. 290.2. c domum ſuam conturbant, & ſcandalizant Eccleſiam. ibid.d
Echinus io globum convolutus, typus eſt innocentiæ. 575.2.b intra ſpinas ſuas latitans hoſtem non timet. 447.2.d
Echineis ſymbolum eſt torpidi & torporis. 349.2.b.c.d
Edere, eſt hominis viliſſimum opus. 671.2.c

Edgarus rex Britanniæ ob parvitatem contemptus hoſtem veniam petere coegit. 646. 2. d

S. Edmundus illectus à femina ad conenbitum, illam virgis cecidit. 119. 1. c d

P. Edmundus Campianus Societ. Jeſu ad furcam damnatus cecinit præ gaudio. 271. 2. a

Educatio mollis filios enervat. 166. 1. b ea cavenda & nimia ſeveritas. 379. 2. a ſervilis educatio facit ſerviles. 379. 2. b at delicata multa parit mala. 614. 2. d aducationis pravæ mala. 451. 1. b educationis ſeverioris utilitas. 379. 1. b hæc facit ſtrenuos & robuſtos. 482. 1. b c & ſanctos. 482. 1. d

Egeſtas accedit Deo maledicente. 185. 1. d egeſtatem corporalem & ſpiritualem pariunt epulæ. 435. 1. d 2. a *vide* Paupertas.

Elatio animi noſtri ex bono opere ſæpè ſolea à Deo deprimi. 421. 2. a

Eleazarus ſenex præclarum juventuti exemplum dedit obſervantiæ paternarum legum. 417. 2. b

Electores regem eligant iræ potentem, non iracundum. 371. 2. d ſeq. 1. a

Eleemoſyna ſæpè nomine juſtitiæ in Scrip. dicitur. 112. 2. d 202. 1. d 454. 2. a non ſemper amiciri oportet. 2. b e eam dantes nihil amittunt. 165. 2. b ſed ditantur. 66. 1. a & ſaqq. 169. 1. b 207. 1. a eſt in manu miſi velut fons vitæ. 176. 2. a liberat à morte æterna. 194. 2. d expedie ab amora divitiarum. 2. d fructum ſtabilem producit. 202. 2. c eſt quaſi ſeminatio. 206. 1. d 2. a item ſacrificium. 207. 1. c quos fructus in miſericorde proferat. 209. 2. a aſt animæ redemptio. 234. 1. d ejus commendatio: provocat Dei miſericordiam. 261. 2. c facit nos homines divinos. 2. b & rectà ad regnum cælelle perducit. 195. 1. c expiat peccata. 291. 1. d ſemittit venialia, & pœna mortalium. ibid. d aleemoſyna Deo eſt gratior quàm ſacrificia. 301. 1. d & homini utilior. ib. modica cum hilaritate melius eſt magna cum triſtitia. 321. 2. a viam ad Deum ſternis. 354. 2. c ejus vis & laus. ib. d ſeq. a facit ut Deus miſereatur eleemoſynarii. 377. 1. b aſt fœnus fructuoſiſſimum. 377. 2. a pro ea ſe Deus obſtringit adſolvendam. 378. 1. c ingens fructus & cenſus eſt. 382. 2. d fine non bono facta, non placet Deo. 393. 2. b e in occulto erogata extinguit iram Chriſti judicis. 430. 1. d 2. a non depauperat, ſed ditat. 455. 1. a b 588. 2. c 590. 1. a b & ſeqq. 602. 1. a 685. 1. b cui vocetur nomina juſtitiæ. 431. 2. b c non juvat manentem in peccato. 438. 1. d quomodo danda ſit, & quibus, & quoties. 454. 1. d 2. a ea ſi ſit hilaris, ſupplet quæ ceteris actionibus deſunt. 2. d vincit eam accipientem. 455. 2. a vincit avaritiam & peccata 3 expugnat cælum. ib. b vincit autem, opes, dæmones, Deum. ib. c d eſt Deo familiariſſima. ib. d eleemoſyna ſpiritualis dignior eſt corporali. 455. 1. b c

Eleemoſynarius conſulit honori divino. 501. 1. a b ejus opes ſdaugentur à Deo. 2. d Deo providente fame non emorietur. 168. 1. d in Script. peculiariter dicitur ipſe juſtus. 172. 2. b eum Deus facilè admittit. ibid. d emit cælum vili pretio. 179. 1. c tam proanima quàm alienis beneſacit. 201. 1. d evadit omnia ſupplicia. 203. 2. d 2. a eſt inſtar fontis. 207. 1. a eſt ſacerdos myſticus. ibid. d meretur vitam longam. 210. 2. d ſeq. 2. a eſt nunc beatus in ſpe, ne futurus in cælo. 261. 2. b non moritur impœnitens. 2. c ei Deus opes multiplicat. 378. 1. a cerum apud eum repoſitum habet cum ſorte lucrum. 378. 1. b hic prolem ejus & familiam alit & ditat. 2. a 395. 1. d dans Deo quæ ejus ſunt, recipit pro eo fœnus & lucrum. 378. 2. b 590. 1. c devincit ſibi animos accipientium ſtipem. 455. 1. d item Deum ſibi conaliat. 2. a variæ ejus victoriæ. ibid. b c d

Elementa an ſint inſaturabilia. 638. 1. b omnia Deum prædicant. 524. 2. a elementis quatuor paſcuntur quatuor animalia. 282. 1. b c

Elementaria corpora non rectè vocantur abyſſi. 543. 2. c

Elephas eſt princeps inter animalia. 136. 2. b ſymbolum aſt moderationis linguæ. 282. 2. a lentus eſt ad iram. 531. 2. b timet cornua arietum. 653. 2. d

quis vir Elevationum vocetur. 605. 2. b c & ſeqq.

S. Elizabetha Andreæ Hungarorum regis filia lanam & linum operata aſt. 668. 2. d S. Eliſabetha regina Luſitaniæ tagno ſuo mirificè profuit. 547. 1. b c Elocutio etiam propoſito ſum ad eloquendum, provenit à Dei gratia. 296. 1. b

Eloquentia ſapientiæ neceſſaria eſt. 311. 1. b 2. d ipſa auro pretioſior eſt. 401. 2. b ei jungenda prudentia eſt. 652. 1. a eloquentia vana eſt velut theſaurus impietatis. 163. 2. b c

ea pollent multi ſapientes. 275. 1. c & illa eos propriè decet. ibid. & ſeqq. ipſa varia eſt & multiplex. ibid. d. a. a

Eloquium Dei in Script. argento ſæpræſentatur. 183. 1. a

S. Elzearius memoria Dominicæ paſſionis iram domuit. 232. 2. b c ad omnes injurias erat immotus. 521. 2. b

Emendationis propoſitum velut laqueus eſt. 94. 1. d

Ementes, rem extenuant, vendentes extollunt. 402. 2. d

Eminere aliis volens, omnium incurrit odia. 335. 2. e d

Empedocles quomodo ventos noxios ſtiterit. 170. 2. b c in Actnam inſiliit volens Deus haberi. 460. 1. d

Emungens olmis naſum alicit ſanguinem. 655. 2. c

S. Emygdius Epiſcopus Aſculanus, caput reciſum, & manu ſublatum ad trecentos paſſus geſtavit. 20. 2. d 21. 1. a

Ἔνοσις variam habet ſignificationem. 476. 1. c

Enthymia Democriti quæ ſit. 283. 1. a b

S. Ephrem ſuit à meretrice modeſtiam edoctus. 81. 1. d

Epicureorum dogmata mortem præſentem & æternam adferunt. 239. 2. a b

Epigraphe capiti XXV. Proverbiorum præfixa eſt à Sobna, aſtque canonicæ auctoritatis. 518. 2. c

Epiſcopatus quàm ſit grave onus. 335. 1. a b

Epiſcopus eſt ſymbolicè ſol. 394. 1. b c d pro Epiſcopo inepto ſponden, omnium animarum ejus culpa pereuntium ſeus eſt. 387. 2. a Epiſcoporum incuria & inſcitia mirè Eccleſiam afflixit. 350. 1. d ſunt fidejuſſores pro ſalute ſubditorum. 94. 2. b

Epulæ lautæ hominem ad libidinem pertrahunt. 117. 1. b c ſæpè ſunt ferales & cruentæ. 284. 2. a b pariunt inopiam. 433. 1. a c d maximè ſpiritualem. 433. 2. a ſcatent mendaciis, adulationibus, fraudibus. 475. 1. b c

dives Epulo quia in Lazarum durus, à Deo non eſt exauditus. 429. 2. d

Equites in bello validiſſimi ſunt. 442. 2. d

Equus myſticè eſt mens contra vitia certans, item hominis anima & corpus. 443. 2. b item paſſiones & virtutes. ibid. e equus mirè timet flagella. 546. 2. a ſtupeſit calcant lupi veſtigium. 449. 1. a equus quidam ex timore concepto ſe rociam aruit. ibid. 1. a b

Errantes à via doctrinæ & juſtitiæ damnabuntur cum dæmonibus. 432. 1. b c

Errata ſubditorum moderatè ſunt caſtiganda. 481 2. a

Error eſt filia præcipitantia. 407. 2. b error in moribus eſt, quo quis licitum & honeſtum putat, quod illicitum & inhoneſtum eſt. 256. 2. a error peccantium eſt practicus, id eſt erronea electio & operatio mali culpæ. 263. 1. a habet ſimen ordinariè comitem vel antecaſſorem errorem in intellectu. ibid. 1. b

Eruditione doctrinæ quid propriè denotetur. 12. 2. a b de ea vanæ ſententiæ. 15. 1. b

Eſau odium in Jacob ad poſteros propagavit. 359. 1. b

ἔσχατος tam locum quàm aram ſignificat. 560. 1. b

cur Eſquilinum montem B. Virgo elegerit. 525. 1. b c ejus elogium. ibid. d. & ſeqq.

Eſſæi de die laborabant & ſtudebant, noctu modicum cibi & ſomni capiebant. 70. 2. d eos olim fuerint longævi. 359. 1. a vino abſtinebant. 493. 1. a

Et ſæpe in Script. capitur pro ſic, ita. 540. 2. d ponitur ab Hebræis pro qualibet alia conjunctione. 392. 2. a & pro autem. 401. 2. b

Ethica olim per breves gnomas tradebatur. 2. 2. b ſola ſapientiæ nomen meretur. 11. 2. b e diverſimodè à Salomone nominatus. 15. 2. a multas ea partes complectitur. ib. b eſt velut fons. 110. 1. a b

Eva peccatum confitens, veniam invenit. 356. 1. c d

Evagrius philoſophus poſt mortem appatans dixit ſibi ob eleemoſynas abundè ſatisfactum. 378. 2. d Evangelii & legis Moſaica harmonia. 298. 1. c evangelium velut lumen eſt. 105. 1. b c euchariſtia ligno vitæ deſignatur allegoricè. 562. 2. a ea indignè communicantibus ſit panis impietatis. 71. 1. b in menſa ſapientiæ adumbratur. 152. 2. a ejus effectus admirabiles. 156. 1. b teddit nos adverſus dæmones terribiles. 157. 2. a eſt ore tum corporali, tum ſpirituali comedenda. 158. 2. a ad eam omnes invitantur: ib. ex preſſus ejus typus eſt manna. ib. b ſedat ſimem vitiorum, item animæ amantis, & non tardè famem corporis. 168. 2. a ejus ſacrificium vim maximè habet ex opere operato. 279. 1. b non eſt in odio Dei ſuſcipienda. 284. 2. b c euchariſtiæ ſacrificium vim habet ex ipſo 301. 2. a præſtat omnibus legis veteris victimis. 321. 2. a

Ejus præſtantia exſe ipſa. ibid. per menſam prin. ipis

repræſentatur . 472. 1. a. & ſeqq. eſt conviviũm Chriſti 2. b. in ea falluntur ſenſus. ibid. c. in ea ſumma requiritur attentio, diſcretio & fides. ibid. d. eius effectus. 473. 1. a. eius decem miracula. 2. a. & ſeqq. ingelatet Chriſtus abſconditus. 473. 2. a. in ea dat ſe nobis totum. ib. b. ea paſſim & ubique cuilibet patet & obvia eſt, 2. c. ceu ficus eſt. 578. 1. c. eſt panis vitæ. 670. 1. b. c
Eventas tortuitos regit Deus. 319. 1. d.
S. Evergildi Archiepiſc. Colonienſi S. Gereonem laudanti applaudere Sancti de tumulis ſuis. 593. 1. c.
Eu nelia mater S. Baſilii moribus erat compoſita. 48. 2. c. d.
Eva nere capitur & pro dictis perſtringere.
εὐφημος & ὑφημος quid ſint. 273. 1. b.
Eutropius ſet vus quàm imporeater ſit dominatus, tam effeminatus. 644. 2. c. 669. 1. 2.
Ex altatus ſe præ aliis, omnibus exoſus eſt, & humiliatortur, 335, 2, c. d.
Examen mentis divinæ perſpicit corda hominum. 323. 1. d. examen conſcientiæ facit ad animæ purgationem & protectum. 676. 2. c.
Excandeſcentia eſt temulentiæ ſpecies. 492. 1. 2. b.
Excellentia cupido radix eſt litium & diſcordiarum. 335. 2. d
Excelſa dicuntur templa in locis excelſis erecta. 584. 2. 2.
Exceſſus & defectus omni in re habet adiunctũ vitium. 398. 1. c.
Excuſationes frivolæ impotentiæ vel infirmitatis ſuot ſymbolicè panni lacteri. 485. 1. c.
Executio operis optata à ſolo Deo provenit. 295. 1. c. & ſeqq. 443. 1. 2. eſt ea in omni re difficilis, præparatio facilis. 443. 1. 2.
Exempla ſancta velut menſa ſunt, 154. 2 c. item velut tauri aratiles. 2. 2. mirè profunt ad virtutem ingenerandam. 244. 2. b. exempla virtutum ſunt velut mel. 506. 2. 2.
Exercitia pietatis carpidi ob difficultatem exhortreſcunt. 538. 2. 2. b. non ſunt ea facilè mutanda. 571. 1. d.
Exhortationes acres initio moleſtæ ſunt, poſtea verò menti profunt. 537. 2. 2
Exitus ſedes propria eſt anima & domus impiorum, 425. 2. 2 hinc ita ſemper id impendet. 438. 2. b. c
Experientia in ſenibus reperitur. 316. 1. 2
Exprobrabilis tam ſignificat vituperandus, quàm probra jaciens. 336. 1. b
Expectatio juſtorum læta eſt, & quaré. 189. 2. 2. b. c exſpectatio adorationi comparatur. 2. 2. expectatio inhiantium cupiditatibus in morte peribit. 196. 1. 2 expectationis à impletio quàm ingrata expectanti. 327. 1. 2
Extranea mulier eſt adultera. 402. 2. b cum Extraneo eſt anceps negotiatio. 478. 2. b
Ezechias rex parabolas Salomonis diſperſas in unum codicem tranſcribi juſſit. 517. 1. d. ſeq. 1. b. c 2. b. c ſunt pietatis & ſerum ſacrarum ſtudiotes. 518. 2. b. c

FAbius Gurges unde dictus. 484. 2. d
Q. Fabii Maximi cunctatio profuit Romanis. 365. 1. b
Fabrica cœpta perficienda. 350. 1. 2. b fabricæ pelicæ Romanæ quam ſint ex arte conſtructæ. 496. 2. 2
Fabula vide Apologus.
Facies ſua ſingulis eſt abaliis diverſa. 578. 2. c facies triſtis diſſipat criminationes. 540. 2. c Aquiloni comparatur. ibid. d. & ſeqq.
Facta reſpondeant dictis. 550. 1. 2. b
Fallaces læpe patent aliorum dolis & contumeliæ. 223. 2. d vide Fraudulenti.
Fallacia mulieris, ſunt ejus blanditiæ, fictiones, artes & fraudes. 80. 1. b
Falſitas una non tantùm veritati, ſed & alteri falſitati opponitur. 224. 1. d
Fama mala & infamia fideli devitanda. 96. 2. c fama virtutum & ſanctorum exemplorum & operum recreat audientes. 292. 2. d item eum quitea habet. ibid. d. fama parentum eſt fama filiorum, & vice verſa. 325. 1. b famam cordati magni faciunt. 328. 1. b ejus claritas lucernæ aſſignatur. 405. 2. b. c poſt mortem creſcit & perennat. 443. 1. c ipſis præſtat. 444. 2. b 444. 2. 2. b
Fames homines cogit laborare. 313. 2. b ſequitur ex otio. 376. 2. b ipſa cruciat & enecat pigrum. 437. 1. d parit ſaporem ciborum & dulcorem. 569. 1. d. 2. 2 fames ſpiritualis quæ dicatur. 568. 1. d
Familia impiorum cito delebitur. 255. 2. d familiæ ſplendor, dignitas, nobilitas à parentibus ad filios tranſmittitur. 374. 2. 2 familiæ cura con excuſat ab eleemoſyna. 378. 2. 2 ædificatur & roboratur prudentia, item arte, in juſtitia, virtute. 496. 2. d 497 1. 2 b 1. d quæ ſit optima familia. ib. d in ea admittendas ordo. 498. 1. 2 familiæ ſuæ providere debet paterfamilias. 647 2 2
Familiares impii regem depravant. 508. 1. d vide Amici.
Familiaritas mulierum eſt velut ignis in ſinu. 108. 2. b eſt ea cavenda. rur. ibid. 2. b. d. vide Conſortium.
Famuli obtemperantes fulent à dominis ad altiora promoveri. 578. 1. c & multa dona accipere. 2. 2. ad viliſſima ſe demittunt. ibid. b
Far dicitur à frangendo. 585. 2. 2
Faraotes Indorum rex agros coluit. 219. 2. 2
Fascinator faſcinum maximè geſtat in oculis. 454. 1. d 490. 2. d
Faſtus animi quo pacto retundendus. 309. 2. d peccato ſequente deprimitur. 309. 1. c oculis ſe prodit elatis. 102. 2. 2 b c
Fatui non loquuntur niſi ſtulta. 275. 1. 2
Fatum ſunt philoſophis Deus vel Dei providentia: huic omnia tam bona quam mala tribuebant. 365 2. b
Favus præſtat auro. 520 2. 6
Favus dictus eſt a fovendo, eſt apum domus & cellulæ. 588. 1. c arte inſigni ab iis conſtruitur. 333. 1. 2 ſavi ſunt melliti & ſæpe cum melle eduntur. 506. 2. 2
Felix meuntur nimi dum in connubiis Junoni pronubæ ſacrificabatur. 90. 1. 2
Felicitas juſtorum ſolida eſt & perdurat, at impiorum modica & brevis eſt. 235. 1. b recreat omnes. 196. 2. b felicitas terrena deducit in ruinam & interitum. 256. 1. d felicitas miſcetur infelicitati in hoc mundo. 319. 1. 2 lucerna repræſentatur. 406. 2. b. c felicitas impiorum & ſuperborum eſt peccatum. 534. 1. 2 vide Proſperitas.
S. Felicitas ſuos ſeptem filios ad martyrium animavit. 104. 1. 2 313. 1. 2
Feminæ in omni genere animalium aſſiduiores & inſidioſiores ſunt maribus. 325. 2. 2 feminæ quidquid ſciunt, ſtatim efutiunt. 392. 1. c in pulchritudine morum & corporis, decus ſuum ponunt. 588. 1. c & ea imperbiunt. 588. 2. c deformes virtutis ornamento pulchreſcunt. 680. 2. d fine moribus modeſtæ & pudicæ. 2. d nonnullæ ſe deformarunt ſtudio caſtitatis. 589. 1. 2 vide Mulier.
Fenellæ pomum iangentes jaculis confodiebat. 257. 1. 2
P. Ferdinandus à Salazar in Proverbia ſcripſit, de ejus commentario judicium. 7. 2. d
Ferdinandus II. Imp. malleus hæreticorum eſt; 561. 2. 2 ejus felicitas, potentia, gloria. 272. 2. 2 ejus reſponſum cuidam religionis libertatem poſcenti. ibid. qua arte Stirios ad fidem Catholicam pellexerit. 434. 1. d acre hæreſi bellam indicit. 589. ab hæreticis exagitatus eos mirè exagitavit. 521. 2 e
Fetæ catulos ſuos effor nant ad omnes actiones naturæ ſuæ congruas. 585. 2. d
Fermenti qualitates competunt corripi nolenti. 174. 1. b fermentum tubinde pro malitia capitur. ibid. c
Ferrum chalybe dareſcit. 577. 1. c lima exacuitur. 2. 2
Fertilitatis indicium eſt corvorum copia. 639. 1. d
Ferventes ſæpè fiunt tepidiſſimi. 678. 2. c ſervient Deo cum gaudio. 99. 1. d
Fervores novitiorum intempeſtivi citò conſumuntur. 237. 1. c d fervores nimii initio non probantur. 609. 2. d
Feſſa urbs Africæ unde cognominata ſit. 334. 1. 2
Feſtinandum lentè. 237 1. c feſtinatæ divitiæ non ſunt ſtabiles. 236. 2. c. d feſtinans plus æquo ſerò ad finem pervenit. 361. 1. c feſtinatur ad hereditatem triplicitet. 407. 1. d
Feſtinatio ſignum eſt impradentiæ. 365. 1. b. c feſtinatio præpropera quam nociva ſit. 407. 1. 2. b nimia non eſt durabilis. 237. 1. 2. b. 1 d
Feſtinus ſemper ad defectum & penuriam tendit. 432. d 2. 2
Ficus exiguam requirit culturam. 537. 1. b ejus fructus quàm dulcis, ſapidus, integer. ibid. c. ipſa eſt bifera, nec dat flores. ibid. d. ſtercoratione fœcundatur. 2. 2. primus ejus fructus decutiendus. ibid. b eſt typus Ven. Euchariſtiæ ibid. c. ei proſunt cornua arietina. 576 2. 2 ficus vites in maſſas olim e onundebantur ad uſus macipiorum. 581. 2. 2 earum raptores dicti ſunt ſycophantæ. 596. 2. c d
Fides an nomine ſapientiæ vocari poſſit. 22. 1. 2 error in fide videtur homini rectus, at ejus noviſſima deducunt ad mortem. 256. 1. c
à Fide jubendo ſibi cavet juſtus. 200. 1. b
Fide juſſio prudens eſt opus beneficentiæ, temeraria verò cavenda. 93. 1. 2 vide Sponſio.

Fidejussor liberet ſe quantocyùs ab obligatione ſponſionis. 94.2.c quare diſcurrere & anxius eſſe debeat, & amicum ſtimulare. 94.2.c.d multis molestiis afficitur & damnis 172.1.d
an Fidejuſſoris pignus tolli licitum fuerit. 402.2.a fidejussor pro extraneo non ſit temerarius & præceps. 403.1.a cum fidejuſſoribus non eſt familiariter agendum. 467.2.c
Fideli ſervit totus mundus. 323.2.d eo is utitur ad neceſſitatem, non luxuriam. ibid. & ad ſalutem. 324.1.b fideles ſunt Chriſti corona. 316.2.a fidelis vir quis dicatur. 394.2.a tales viri fideles aliquot recenſentur. ibid tales requirit Deus. 394.2.b fidelis arcana celat. 405.1.a ab omnibus laudatur. 598.1.d à Deo in omnibus præmiatur. ibid. c. fideles non juranti nec mentienti. 250.1.b
Fidelitas decet reges. 315.2.c.d. ſeq. a eos fidelitas in verbis coarctat calumniantes tuetur. 414.2.d ea rarius invenitur quam misericordia. 393.1.d & ſeqq. 2.b.c 594.2.a & ſeqq. 2.b
Fidens Deo totum poſſidet mundum. 323.2.c.d
Fides ſanctiſſimum hominis bonum eſt. 403.2.b eſt amicitiæ baſis & cuſtos. 334.2.a major adhiberi ſolet ei qui prior ſuam cauſam expoſuit. 355.1.a ejus obſtringendæ ſignum. 655.1.d fidei fortitudo parit fortitudinem ſpei. 502.2.c fidei, profeſſio continua Deo donante ſit. 296.2.b eam prædicare majus eſt quàm credere. 311.1.a ejus limites quos patres fixere, non ſunt transgrediendi. 468.1.a ſeq.1.a multa ejus myſteria captum hominum ſuperant. 519.1.d 526.1.c
Fiducia in perfido fidentem deſtituit. 534.2.c fiducia in Deum animam dilatat. 573.2.a. d cauſa eſt tor. itudinis. 265.2.c.d
Filius Dei eſt ſapientia increata perſonalis Dei quam ab æterno poſſedit, & per quam creavit omnia. 336.2.a.b quo ſenſu is creatus dicatur. ibid.c.d fuit ab æterno, & increatus. ibid ejus productio modò vocatur generatio, modò creatio. 336.2.c.d quomodo dicatur Patris pullus. ibid c. conſtitutus eſt ab eo princeps operum ejus. ibid. d. ab eo creandi poteſtatem, & in creaturas dominium & jus accepit. ibid. & ſeqq. per aſſumptionem humanitatis non eſt mutatus. 140.2.b æterna ejus generatio à Patre per intellectum. 142.1.b ad ejus ideam Pater omnia architectatus eſt. ib. ab eo ſemper gignitur & genitus eſt. ibid.d hominum amore factus eſt homo. 347.2.a luſit ab æterno coram Patre. 2.a. quomodo appelletur adoleſcens aut puer coram Patre ludens. ibid. a.b præluſit ſuæ incarnationi. ibid. in quo ejus deliciæ cum filiis hominum elucent. ibid. ædificavit ſibi humanitatem quaſi domum. 152.1.a.b.2.d. dicitur Patris imago, character, ſapientia. 230.1.b eſt coæternus Patri & conſubſtantialis. 617.1.a
Filii proprium eſt eruditi doctrina patris. 229.1.a ipſe eſt fabrica patris. 230.1.b ſi à patre non caſtigatur, ſit ſegnis & rebelli s. 245.2.b ipſe & pater cenſentur una perſona civilis. 574.2.a de filii inſtitutione nunquam deſperandum, eſto ſit bebes. 375.1.c ejus vita è vita parentis traducitur. 405.2.b eſt parentum portio. 396.4.b non inhiet opibus patris antè ejus mortem, 407 1.b.1. ejus profectus eſt gaudium patris. 482.2.c.d eum ſemper audire debet, eique auſcultare, & quoad poteſt, obedire. 386.1.a 485 2.b dum ab eo caſtigatur, beneficium accipit. 381.2.a 569.2.b à paterna caſtigatione & educatione pendet ejus ſalus. 406.1.a materni juris ſemper ſit memor. 409.1.b parentibus omnia debet. ibid. b.c.d. hinc ſi eos deſpicat, meretur in crucem agi. ibid. 639.1.b.c modum ſervans in expenſis eſt ſapiens, at qui prodigus, confuſione ſe, & parentes dolore afficit. 489.1.a. 536.1.b filius dives non bene inſtitutus, miſeriet opibus uti. ibid.a filius ſapiens parentes lætitia, ſtultus triſtitia afficit. 286.2.b quis ſapiens & ſtultus filius Salomoni dicatur. 266.1.a filius ſapiens eſt decus & doctrina patris. 230.1.b.c imò ſæpè patrem docet. ibid. d filius ſuſcipiens doctrinam patris eſt ſapiens. ibid. c. filius ſtultus deridet correptionem patris ſui. 277.1.c filius ſapiens patrem afficit lætitia & honore. 486.1.a 324.2.c. 574.2.c. habet longam poſteritatem. 405.2.d parentibus eſt conſolationi, voluptati, ornamento. 612.2.b.c imò is longæ vitatem adſert. 325.1.a filius continens patrem lætitia, incontinens mœrore afficit. 604.2.d filius ſtultus mœroni eſt parentibus ob indocilitatem. 367.2.d item ignominiæ. ibid.d. filius perverſus patrem provocat ad iram, matrem ad dolorem. 340. 1.b eorum ſæpè indignationem incurrit. ibid.b.c. in cauſa eſt ut patri adverſa contingant. 373.1.d.2.a imò citam ei adfert mortem. 325.1.a de ejus tamen emendatione non eſt deſperandum. 379.1.a ibid.2.a nec eſt contumelia ad indignationem provocandus. ibid.2.b caſtigandus eſt moderatè. ibid.c.2.d. non eſt ædendus, nec mutilandus. 1.c. nec interficiendus. a a id qui facit, ſeipſum plectit. ibid. d. filius imprudens non eſt Deo onerandus, ſed prudens. 387. 1.c. filius qui ſua protervia patrem affligit, & matrem domo fugere cogit, ignominioſus planè eſt. 385.2.b eſt naturæ hoſtis, & honeſtatis inimicus. 2.a regno & dominatu exuetur. 406.2.a inmorigeros habebit ſuos filios. 663. 1.c ſi paterna bona inſumetur, an ſit ſocius homicidii, & quatenus ad reſtitutionem teneatur. 599.c.d parentes & avos debito honore proſequatur. 324.2.c.d. ſeq.2.b.
Filiorum virtus & vitiſi in parentes proximè redundat. 166 1.a magis matrem quam patrem imitantur. ibid.c. ſunt decus & gloria parentum. 214 2.b ſæpè decoquunt avaré à parentibus congeſta, 236.1.d ſi ſequantur parentum peccata, non erunt impuniti. 203.1.c ſed bene morati decori ſit adſeruot. 88.1.a eorumque ductum & conſilium ſequuntur. ibid. c. ſi qui patentibus obediunt, vita donantur longa, opulentia & ſanitate. 20.1.c filii timoris Dei, ſunt ſummè timentes Deum. 265.1.d filii caſtorum parentum ſortiuntur felix conjugium. 89.1.a filia adulterini apud omnes ſunt infames. 111.1.c filii improbi ſæpè matres mœrore enecant. 274.2.a proborum filiorum præmium eſt habere patres diu ſuperſtites. ibid.c. filii à patre moriente quaſi lampadem vitæ, virtutis, opum & gloriæ accipiunt. 308.1.b ſæpè ob parentum integritatem honorantur, & ab aliis benedicuntur. 395.1.c filii proborum parentum Deo ſunt curæ. ib. 1.2. & beati. ibid b.d.2.a item miſericordium. 100. 2. b qui dicantur filii mutationis vel tranſitus. 678. 1.a. & ſeqq. de Finibus agrorum ſæpè populi certarunt. 468.1.c.d finis in omni re ſpectandus eſt. 252.2.d
Firmamenti concavum & convexum quantum diſtet à terra. 288. 1, b
Fiſcus rapit quod non accipit Chriſtus. 462.2.d
Flagella omnia quibus flagellamur, ad Deum ſunt referenda. 464.1.c tunent equi flagella. 546.2.d
Flagellabantur olim in rota torti. 412.2.2 qui dicantur Flagellatores annonæ. 207 1.2
Flandri Germanicum S. imitantur in T. 9.2.2
Flagitioſo uno caſtigato ſapiant reliqui. 385.1.b
Flammeum erat velum ſpontarum in nuptiis. 590.1.2
Flavus color è tribus aliis componitur, placet in oculis. 490.2.c cur Flores lectis convivalibus & menſis olim inſpergerentur. 527.1.c quando flores magis redoleant. 571.2 d
Flumen eſt ſymbolum verborum ſapientis. 347.1.c.d flumina ex mari oria, eodem redeunt. 419.2.b
Fluvii quomodo findi & dividi dicantur. 56.2.d ſunt quaſi plateæ terrarum. 143.1.c quatuor fluvii paradiſi denotant quatuor virtutes cardinales. 56.1.b
Fenerati eam eſt mutuare quàm dare ad uſuram. 377.1.c.451 2.d fœneratur Domino qui miſeretur pauperis. 377.1.c.d. 578.1.d
Fœneratoris inſatiabilitas. 452.1.a cur hebraicè vocetur ab elevando. ibid 2.d
Fœnerſtarius ſit ſervus fœnerantis. 452.2.c
Fœniculum oculorum aciem acuit. 249. 1. d
Fœnum montanum præſtat eo quod ex vallibus colligitur. 583.2.a quod vocetur Fœnus liberale. 590 1.2
Folia quid ſymbolicè ſignificent. 258 2.c.d folia arboris virtutum quæ ſint. 209.1.6 quæ arboris vitæ, id eſt Chriſti in cruce erecti. ibid. b
Fomes peccati omnibus inhæret. 397.2.a is maximè in rebus venereis cernitur. 2.b
Fons dicitur à fundendo: idem dicitur vena. 347.1 b eſt ſymbolum cordis. ibid. d. & ſeqq. fontium proprietates. ibid.&c ſeqq. fons quomodo turbetur. 541.2.b fons Cinclopum bibentes enecat. 532.1.c fons vitæ eſt, qui jugiter aquas limpidas effundit. 176 1.a fontes in terra ſunt à Deo librati, & quomodo. 144 2.a fontes myſtici ſunt varii. 86.2.c
Foramina peccatoris quæ ſint. 434 2.d
Foris aliquando idem eſt quod, in limine. 116.1.d
Forma mulieris nemo debet interfari. 80.1.c.d quàm ea ſit lubrica fabula. 106.1.a eſt ea viro ex animo radenda. 101.1. d ipſa eſt velut ignis. 2.a quàm ſit potens & efficax. 689.1 b ejus brevitas. ibid. vide Pulchritudo.
Formicarum dotes homini ſunt imitandæ. 93.1.d paravit in æſtate ſibi eſcam pro hieme. ibid. frumentum detorunt in ſuas cellas. 93.2.d grana incidunt: arrodunt oculos ſeminis: grana ſeligunt meliora. ibid.c. tempeſtatem & ſerenitatem præſentiunt. ibid. d. earum natura deſcribitur. 2.a. 646.1.d temperamento ſiccæ ſunt: carent ſanguine: laborant aſſiduè. ibid.c. aurum eruunt in ludra. 96.1.d habent

bent oculos: inviecm amant & juvant. ibid. c. habent ductores, non duces. ibid. d. tetros odores fugiunt & odiunt. 96.2.b in ſeuio volant. ibid. b. & tunc fortificantur & crescunt: onera arte multiplici reddunt facilia portatu. ibid. d. hieme ſrauntur cibo repoſito. 97.1.b à vino ſtatim inebriantur: ſunt mortis prænuntiæ. ibid. Aegyptiis erant ſymbolum trium illuſtrium dotum, ibid. b. bilis eſt ipſius laboris ſtimulus. ibid. d. rectam ſequuntur ſemitam, licet obliquando viam. 2. 2. earum ſapientia in quibus eluceat 1 earum ordo, aſſutia, opera. 2. 2. d. 649.1.b qua in re nobis imitandæ. 647.1.c 648.1 e ſunt typus agricolarum. 648.1.b & democratiæ. ibid. d. & monachorum. 649.1.b item humilium. 2. 2. Item Chriſti. 649.1.2. vnde formetus vox formica. 95.2.b

Fornicari dicitur à fornicibus meretricum, 42.1.b

Fornicationis tentationes per cordis cuſtodiam excludumur. 75.2.b eius ſex ſunt damna. 81.2.b.c ejus remedium unicum eſt fuga. 83.1.d ipſa laqueus eſt, quem dæmon omni hominum generi tendit. 105.2.d ejus interna concupiſcentia etiam lege veteri vetita fuit. ibid. b. ipſa quàm ſit brevis. 107.1.d ejus turpitudo & ignominia. 111.1.d

Fornicator quomodo in peccato moriatur. 92.2.d quæ ei eſſet in primitiva Eccleſia pœnitentia præſcripta. 110.2.d.1.2 fornicatores unde ægrè reſipiſcant. 105.1.2

Fornix eſt arcus triumphalis. 413.1.b item furca. ibid.c fornicem incurvare ſuper impios quid ſit. 413.1.c.d

Fortium laus & gloria apud homines. 317.1.2 fortes adverſa roborantur. 503.1.2

Fortitudo propria eſt ſapientiæ. 529.1.c an ſit maior virtus patientia. 317.1.2 alia in ageodo, alia in ſuſtinendo ſita eſt. ibid.d per leonem denotatur. 651.2.d fortitudo animi conſiſtit in ſapienti conſilio, directione, arte. 498.1.c manet ea perfecta & conſtans in adverſis & proſperis. 503. 2.c creſcit laboribus & piis exercitijs. ibid.2.c ibid.2.d

Fortuita etiam à Deo reguntur, 319.1.b ibid.2.a in iis Dei ſubſidium implorandum. ibid.2.a

Fortuna impiorum citò convertitur. 217.2.2 fortunam veteres nudeam invocabant. 319.1.b ſed ea nihil eſt, Deo dirigente omnia. ibid.c. non eſt cauſa felicitatis vel infelicitatis. 419.1.2.b ejus rota eſt inſtabilis. 413.1.2 qui fortunam ſuam impendio exaltare vult, ſcenſit ſibi ruinam. 333.1.c

Forum dictum à fando. 555.1.c

Foſſa profunda per catachreſin denotat perniciem extremam, in quam incidit meretricum ſectator. 459.2.c & foſſæ ſunt plerumque habitacula meretricum. 487.2.c

Franciſcanus quidam cæſus ab hæretico, ſcitè ei par pari regeſſit. 548.1.d

S. Franciſcus quomodo tentationem carnis edomuerit. 109.2.b erat amore Dei ebrius: canticum amoris eius. 148.2.b.c ſpe gloriæ ſe in pœna ſolabatur. 189.2.b pium ſe erga beſtias oſtendit. 219.1.b non timuit latrones. 234.2.b eius morientis vox. 271.1.b.e eius humilis de ſe ſenſus. 276.1.d concionabatur tam ſerventer ad paucos atque ad multos auditores. 278.2.c omnes ad cælum vocabat. 288.2.b de ſua prædeſtinatione factus certior ad aliquot dies mira exultavit lætitia. 393.2.2 541.2.2 ſuo ſpiritui robore carnem infirmam ſuſtinebat. 353.2.2 quantam linguæ cuſtodiam à ſuis vellet obſervari. 381.1.2 fuit pauper cenſu & ſpiritu, & ideo in honore. 364.2.b.c rigore in corpus fiebat valentior in ſpiritu. 502.1.b carminibus per fratres ſuos cantatis diffidentes invicem reconciliavit. 557.1.c quæ eius oratio eſſet. 614.2.c benedixit hoſpiti, à quo benè què hoſpitio exceptus, eiuſque progeniei.. 631.1.b

S. Franciſcus Xaverius omnibus fiebat omnia, ut omnes Chriſto lucrifaceret. 344.2.d quibus modis animas converteret. 429.2.2 eius obedientia. 440.1.d in tentatione maximè eavebat diffidentiam. 502.2.c per Indorum filios ſæpè parentes convertit. 530.1.d

Franciſcus Brianna Henrico VIII. Angliæ regi in ſuis amoribus inceſtis applauſit. 586.1.c

Francorum lex priſca circa ebrios. 489.1.c

Frater fratrem adverſis juvare debet. 333.2.d.ſeq.1.2 frater verus in adverſitate maximè ſe fratrem oſtendit. 333.2.d unde dictus ſit frater. ſeq.1.2 338.2.2 fratet à fratre adiutus eſt quaſi civitas firma. 457.2.2 558.2.d fratet ſæpè minùs juvat fratrem pauperem, quàm amicus. 573. 1.2.b inter fratres ſæpè ſunt ſimultates. 573.1.b fratrem deſpicere grande ſcelus eſt. 677.1.b frater idem ſubinde eſt quod ſimilis. 349.2.c fratrum lites ſunt graviſſimæ. 357.1.d ſeq.1.b cur. 358.2.c.d fratres pauci uniti æquivalent multis civibus urbem propugnantibus. 357.1.c. ſeq.2.2 fratres invicem contendentes ſunt velut urbes hoſti perviæ. 358. 2. 2 fratrum amor an prævalcat amori amicorum. 362.2.c.d

Fraternitas ſummus coniunctionis eſt gradus poſt parentes. 359. 2.d

Fraudulenti diu nequeunt latere: ſemper ſunt pavidi, & dein ſunt confuſi. 175.1.d à teſtimonio ferendo repelluntur. 223.1.c annuere ſociis oculo ſolent, pede plodere, & digito loqui. 101.1.2 175.2.d omnia ſua agunt per dolos. 315.2.2 opibus ſuis excidunt, quas iniquè corraſere. 189. 1. b verbis ſuavibus proximum decipiunt. 314. 2. d ſunt perverſi linguæ. 336.1.c eorum laquei varii, 424.2.c 563.1.2 ſermonibus ſpeciosis tegunt odium cordis. 560.2.c.d ſubinde tegeunt ſuam virulentiam. ibid.d.2.b ſunt omnibus odio. 522.1.b.c ſuiſmet laqueis ſæpè capiuntur. 606.2.d & ſeq.2.c

Fraudulenter amicum lædens, graviſſimè ei nocet. 559.1.b.c

Frsus cauſa eſt epeſtetus. 869.1.2 ipſa Deo maximè exoſa eſt. 202.2.b exultat triſtitiam. 224.2.c fraudes initio ſunt ſuaves, poſtea tam dicentem quam audientem cruciant. 403.2.2 ret ot quentur in caput illas machinantium. 434.1. 2 omnibus ſunt exoſæ. 558. 2. e doloſorum confutatione patefiunt. 562.2.c *vide* Dolus.

Frigidus ſpiritu eſt moderatus in loquendo. 348.1.2 ſeq.1.2 frigidi apti ſunt ad regendum. 341.2. d

Frigus cauſa eſt timoris & torporis. 349.2.2.b famem hebetat & ſedat. 384.2.2 quod frigus nivis in æſtate ſit. 528.2.d. quàm id gratum ſit. ibid.c. per id deſignatur nuntius fidelis. ſeq. 1.b frigus ex phreneſi vel apoplexia contractum pellitur per calida fomenta. 539.1.c

Fructus ſapientiæ qui ſint externi & interni. 134.1.d.2.2 fructus arboris virtutum qui ſint. 209.2.b qui arboris vitæ, id eſt Chriſti in cruce erecti. ibid. b. fructus verborum & operum ad ſuum redit auctorem. 221.2.2 fructus oris eſt duplex. 374.2.2

Frugalitas præſtat menſæ opiparæ cum ingrio. 380.2.b frugalitas priſcorum Romanorum. 584.1.2

Frumentum ſub menſura ſemper adaugetur. 622.1.b frumentum exigit ſalum craſſum & pingue. 671.2.d illud abſcondere, vel omne comere, vt carius vendatur, inhumanum eſt, & contra charitatem & iuſtitiam legalem. 207.2.2 frumentum avarè ſervatum, & pauperibus denegatum ſæpe malè perit. 208.1.2 ſed tempore famis illud aliis diſtribuens, Deo & hominum gratiam acquirit. 2. 2

Fruſtra diverſam habere poteſt ſignificationem. 23.1.2 & ſeqq. non ſignificat doloſè. 23.1.d 25.1.d

Fuga unicum remedium fornicationis. 83.2.b in perfectione quando & quibus ſit licita & illicita. 602.2.2. b

Fulgentius mythologus an ſit Epiſcopus Ruſpenſis. 489.2.b

Fulica avis deſcribitur. 120.1.2.b

Fulmine tacta cadavera ab aquila non vorantur. 511.1. d fulmen in pede aquilæ quid denotet. ibid. d

Fumus elicit oculis lacrymas. 188.2.c eſt ſymbolum peccati. eius proprietates peccato adaptantur. ſeq.1.2

Funda iaciuntur lapides. 160.2.c.d capitur & funda pro pala annuli. ibid. d. item pro etumena. 2.2.c

Fundamenta ſolida altæ domui ſunt neceſſaria. 333.1.b fundamenta terræ ſunt eiuſdem centrum. 145.2.c

Fundatores Ordinum in quo Deum, Chriſtum & Deiparam imitentur. 139.1.c eis aſcribitur omnis affectarum virtus & opera. ib. d ſapienter ſuas familias fundaruot. 497.1.d

Fur vox derivatur à furvo. 23.2.2 furem quomodo Salomon ſeptuplum redditurum pro furto dicat, ſecùs ac lex iubeat. 110.2.b.c furum inſidiæ quomodo fruſtra ſint. 25.1.c furtes ſolent ſociis annuere. 575.2.c fur ſibi ipſi damnum creat. 381.1.b furis ſocius etiam furti reus eſt. 616.1.c fur ſæpè eſt periurus. ibid. d fur bonorum patris eſt ſocius homicidæ, quo ſenſu. 600.1.2

Furari parentibus ſolitus ſit poſtea dilapidator. ibid.

Furtures dicti videntur à furari. 563.1.b

Furtiva venus cur magis delectet. ibid. 2. furtiva omnia magis delectant. 2.c.d

Furtum reinotabilis eſt peccatum mortale. 510. 1.2 quomodo dicatus à Salomone non grandis eſſe culpa. ibid. eſt minus adulterio. 510.1.d furta furi ſunt velut tetia, quæ ipſummet illaqueant. 26.1.b furtum oritur ex otio. 400.1.b

Furto ablata malè perire ſolent. 90.1.d cur ea Deo non ſint offerenda. 384.2.d furti ſocietas multiplex eſt. 616.1.d

Fuſus unde dicatur. 674.1.a rete ſæpiùs tentat. 675.1.a eſt virorum dedecus. 669.1.a

Futurorum nimia fiducia cavenda. 564.1.a

GAbriel angelus velut bonus nuntius ſalutem hominibus & toti orbi attulit. 241.3.a fuit fidelis Dei legatus. 529.2.a & bonus nuntius. 541.2.d qui S. Gallicani prædia invaſere, à dæmone ſunt correpti. 596.2.c

Galli inceſſus generoſus. 649.2.b 651.1.a 652.1.a eſt animal ſalax. 650.2.b eſt immemor. ibid ejus deſcriptio. 651.1.a 652.2.a & ſeq. regem ejuſque partes ſæpræſentat. 651.3.a 652.2.a ejus amor in pullos. ibid. 2.a ejus zelotypia, & amor erga gallinas: eſt ingenio prætago, & ſolers. ibid. b ejus in pugna magnanimitas. ibid.d & ſeq. mitam habet cum ſole ſympathiam, eumque ex omni cæli parte ſalutat. 2.d pluvias & tempeſtatem præſagit. 653.1.a acuti eſt viſus. ibid b. exoriente luna geſtat. ibid.c non pugnat niſi ut gallinas ſuas tueatur. ibid.d

Garruli rationis parit egeſtatem. 263.2.a nocet tam loquenti, quàm audientibus. 654.2.d

Garruli oſtendunt ſuam inſipientiam. 341.2.b ſecreta amicoſum produnt. 634.2.b ægrè ad taciturnitatem & correctionem reducuntur. 613.2.a ſunt plerumque adulatores: nihil eis condonatur. 2.b abortienti ſimiles ſunt. 614.1.d quomodo tecto carere dicantur. 574.1.c

Gaudentes de inimici malo, ſæpè illud ipſum Deo vindice incidunt. 509.1.a ibid.c.d

Gaudium ſapientia moderatum eſt. 255 2.c gaudium cordis mirificè ad contemplationem confert. 280.1.d gaudium perfectè novit is qui poſt dolorem eius ſit compos. 254.1.c gaudu cæleſtis compotes reddantur ſoli lugentes, non impœnitentes. 255.2.c.d eſt id purum & plenum, tertiùm, verò definit in luctum. 258.1.a gaudia juſtorum quanta ſint. 171.3.c.d gaudia mundi miſta ſunt doloti. 256.2.d quænam eius rei cauſa. ibid.c gaudium ſolum eſt in ſalute & tranquillitate. 320.2.a ibid.b comes eſt confidentiæ, ſecuritatis, animoſtratis. 431.2.c id rentibus denotatur. 406.2.d ſolidum è ſola naſcitur virtute. 431.2.a b 483.2.b gaudium cæleſte quàm amplum & larum ſit. 483.2.c 481.2.a.b

Gebhardus Abbas brachium miraculosè ſanatum feminæ devotę oſculandum præbens, idem rurius tenſit obrigeſcere. 118 2.d

Gedeon molli reſponſo Ephraimitas iratos ſibi reconciliavit. 274.1.2.b

γηγενεῖς dicuntur gigantes. 432.1.a

Gemmæ debent ſuo loco collocari. 556.2.a

S. Gemulus Martyr caput amputatum manu ſuſtulit. 21.1.c

Generandi vis umbilico denotatur. 49.2.a.b

Generatio Chriſti, tum æterna, tum temporalis, rori aſſimilatur. 72.2.a eſt à Deo patre peracta ut principium rerum ejus in opera eius. 137.1.c.d generatio rerubus repræſentatur. 497.2.d generatio duplex filii Dei. 627.1.a quæ quatuor generationea pravæ. 632.1.c.d earum pœna congrua juxta Rabbinos. 612.1.a

Generoſitas indolis à parentibus deſcendit. 633.2.a.b

Generoſus facilè tolerat ſuam infirmitatem. 353.1.a item aliam quamlibet. ibid.d iræ dominatur. 531.2.a eſt ſimilis leoni. 459.2.a

S. Geneſius Martyr ſanguine ſuo baptizatus eſt. 271.2.b

S. Genovefæ cereus fuit ab angelo ſedecentius: eius ſanctitas illuſtris: eſt Pariſienſium patrona. 673.2.a.b

Gentes nonnullæ naturaliter quibuſdam certis adverſantur. 564.1.d

Gentilea multa à Salomone dogmata mutuati ſunt. 4.1.b 7.1.a eorum libri S Scripturæ debent ancilare. 7.2.a.b omnia eorum opera non ſunt peccatum. 272.1.b.c eorum religio eſt cultus idolorum. ibid. dominati ſunt Judæis, & ad Chriſtum converſi hereditatem Eccleſiæ cum eis diviſerunt 321 2.a.b ſunt ſymbolum ſeductorir hominum. 420.1.b eorum ſcientia non eſt præponcoda ſacræ. 350.2.a magis Deum dilexere quàm Judæi. 363.2.a eos Judæi vocabant alienigenas. 564.2.d

γεωργεῖν & agricolationem & agricolam ſignificat. 498.2.a.b

Georgius Caſtriottus labiis præmorſis in prælium ruebat præceps. 315.2.a

γέρων & γερεῖσθαι, id eſt honor eximius & venerari, apte ad ſenes torquentur. 316.1.b.c

S Gerardus quomodo ad Religionem Ciſtercienſem ſit vocatus 30.1.d

S. Gerontio Epiſcopo iubente cerva lac comitibus ipſius præbuit 88.2.c

cum S. Gertrude Illebienſi mirè deliciabatur Chriſtus. 148.2.d

S Gertrudis in ſinum Chriſti ſub mortem recepta eſt. 691.2.c eiuque pia ſalutis dabat monita. 692.1.d

SS. Gervaſii & Protaſii Martyrum conſtantia. 53.1.d

Geſtus inconditi quàm ſint reprehenſibiles. 300.2.b

Gigantum nomine vocantur dæmones & damnati, tur. 42.1.a.b cur gigantes dicti ſint terræ filii. 164.1.c eos Scriptura collocat in inferno. ibid b erant Gentilibus gens impia deos negans. ibid. habent pedes ſerpentinos. ibid.2.a gigas in Script. tria ſignificat. 432.2.c cur per gigantes mortui & dæmones denotentur. ibid a ſunt ſymbolum hæreticorum. 452.1.d gigantes Script. vocat homines valdè improbos. 2.a

Gignere & genuiſſe, gigni & genitum eſſe, idem ſunt, in divinis. 449.1.c

Glacies ſymbolum ſuperbiæ eſt. ibid d Gladio tripliciter quis percuti poteſt. 417.2.d cur gladii vocentur lamiæ. 449.1.c

Gloria dicitur quaſi claritia. 133.2.b gloria propria dos & laus piorum. 63 [illegible] individua virtutis comes & aſſecla. 133. 3.b gloria D[illegible] noſtris actionibus omnibus ſpectanda. 2.a quantum [illegible] promovemus, tantum promovemus, & propriam. ibid b

Gloria impiorum putreſcet. 573.2.a gloria piorum inſtar lucis omnes exhilarat, at impiorum brevis & exigua eſt. 235 1.c

Gloria Beatorum quæ ſit. 133.1.d gloria cæleſtis labore vitæ paranda. 179.1.a gloriam nullam addere Deo homines poſſunt. 299.2.d propter gloriam ſuam inereatam omnia is creavit & operatus 1.d 300.1.c gloria, quam ei creaturæ omnes dant, ei omni jure debetur: & hæc tam patens eſt, quàm taeita. ib. 2.d cut tamen propter hanc nihil Deus ſit operatus. ibid. d. gloria per lucernam repræſentatur. 405. 2.a cur deceat ſtultum. 545.2.b eſt ei quoque noxia. 545.1.c ſequitur humiles. 675.1.b.c gloria Dei eſt in omnibus operibus maximè ſpectanda. 298.1.d gloria cæleſtis continet dominium totius mundi. 324.1.b gloriam propriam aucupari noxium eſt, at communaris utile & honorificum. 543 2.a

Gloriari de innocentia nemo debet. 397.1.c

Glorioſum eſt iniurias deſpicere, & quaſi non videre. 371. 1.b glorioſus multa promittens, & ea non implens, ſimilis eſt nubi à ventis pluviis coactæ, & pluviam non danti. 529. 2.b.c & ſeqq.

Gnomæ Proverbiales brevitate ſua lectoris ingenium exercent. 201 2.a

Godefridus Bullionius ope B. Virginis Saracenos profligat. 134. 1.a.b

Gordianus ſenior Imp. natura mitis erat. 219.1.b

S. Gorgoniæ morientis vox. 271.1.d eius in pauperes liberalitas. 675.2.d ejus nobilitas ſpiritualis. 678.2.a placidè defuncta eſt. 681.1.b ejus eximia virtus. 685.2.b de ſola animæ pulchritudine fuit ſollicita. 689.1.d

Gradatio ſit in honoribus. 523.1.c

Græci pueros & moratos coronabant. 21.2.a item triennes & ſexennes, quare. 22.1.a

Gratiæ prævenienti ad ſcribendum eſt ſalutis initium, & bona voluntas. 249.1.c gratia Dei & hominum debetur obedienti. 201.1.a

Gratiæ Dei quatuor ſunt partes. 29.2.c ea ad ſingulos actus datur. 48.1.d, neceſſitas illius offenditur. 78.1.c eſt velut fons. 78. 3 c eſt radix & ſemen gloriæ. 214.1.a ipſa ſuper caput juſti eſt. 272.1.c.d

Gratia tam formæ quàm morum in femina maximè requiritur. 200.1.d

Gratiarum copia datur obedientibus. 20.1.b

Gratias fingebant veteres alatas, quæ ad homines advolarent. 41.1.d

Gratia ſæpè miſericordiam ſignificat. 443.1.a

Gratia oleo repræſentatur. 435.1.d

Gratia Dei eſt initium ſalutis. 2.1.d & boni ſermonis. 2.b.c requiritur ut opera cogitata feliceм habeant ſucceſſum. 303.1. b ejus incertitudo. 397.1.d eſt lux animæ ſupernaturalis. 414.1 b.c.d ipſa ei pro reſpiratione eſt. 1.d 2.a rebus omnibus potior eſt, cur. 415 2.d ejus elogium & effectus. ibid.b quanto cum timore conſervanda ſit. 497.2.a naturam perficit. 595.1.a gratia ſubſequens magis neceſſaria quàm præ-

prævenius. 303.1.c.d à congrua pendet noſtra ſalus & felicitas æterna. 409.2.b gratiam & charitatem in bonis operibus maximè ſpectat Deus. 1397.2.c

Gratia B. Virginis eſt grstis capitis. 687.2.b

gratia corporis quid ſit. 2.c gratia dicendi reges & principes ſibi conciliat. 457.1.2.b gratia principum paranda per induſtriam. 647.1.c.d.ibi.2.c gratiæ gratis datæ dantur per actualem Spiritus ſancti motionem. 296.2.2.b qui gratia abundat latere gaudeat. 228.2.b.c quas gratias uxor bona in familiam inducat. 66.2.c gratiæ agendæ Deo pro omni bono opere, & pro proſperis æquè atque adverſis. 398.2.b

Gratioſitas eſt melior auro & argento. 444.1.2.b ejus elogium. 2.a arcet invidiam, parit amorem. ibid.2.b

Gratioſus in verbis ab omnibus amabitur. 512.2.c

Gratitudo oſtendenda paſt acceptum beneficium. 516.1.2.b.ibi.

Grsvidæ non appetunt concubitum, quia plenæ. 634.1.2

Gravitas ordinata potior nimia celeritate. 305.2.d gravitas etiam ad animum transfertur. 487.1.c gravitas externa potior levitate timida. 676.1.c.d

Gregorius Beticus fuit ſchiſmaticus, ac proinde eius ſcripta parvæ ſunt auctoritatis. 7.1.d

S. Gregorius Magous in communi lue B. Virginis imaginem in ſupplicatione juſſit deferri, eaque ceſſavit. 125.2.b 197.1.c ſuum raptum è monaſterio ad pontificatum deplorat. 157.2.b

Mauritium Imp. ſua humilitate & patientia fregit. 197.1.c.467.2.c eius elogium. 263.1.2.b excellit morali lenſu. 268.1.2 bona Eccleſiæ in alimenta pauperum expendit. 291.1.2

Gregorius VII. Pontifex gratia compunctionis fuit privatus ob contactum monile neptis ſuæ. 116.2.c

Gregorius XIII. Pontifex quatuor vitos integros & ſpectatæ virtutis Eccleſiæ regimini præficiebat. 17.1.2

S. Gregor. Nazianz. per viſam apparuere ſapientia & caſtitas. 45.1.d 114.2.b ſuo diſceſſu Epiſcoporum lites ſedavit. 510.1.c eius oratio rivum imitatur. 146.2.d

Gregorius XV. Pontifex quid Cardinali Bellarmino annos plurimos ei apprecanti reſponderit. 316.2.2.b

S. Gregorius Thaumaturgus a S. Ioanne juſſu B. Virginis fuit edoctus. 128.1.d

Greſſuum directio à ſolo Deo provenit. 303.1.d greſſus ſignificant opera, ſtudia, actiones & totum vitæ inſtitutum, 409.2.b ii diriguntur à Deo. ibid.2.c Grex domioum quotannis ditat. 506.1.2 grues tempeſtatem præſagientes à mari ad mediterranea loca devolant. 488.1.2.b Ibyci interfectorem prodidere. 597.2.c.d

Gryphi ſpecies ſunt parabolarum. 10.1.c

Guberastionis ratio tempori eſt accommodanda. 12.2.c

Gubernator imitari debet nauclerum. 16.2.d & ſeq. 199.1.b ubi gubernator prudens eſt, ibi populus proſpere agit, 198.2.d quàm talis ſit reip. neceſſarius. 199.1.c.d talis reip. prodeſt, mali obſunt. 248.2.b & ſeq. *vide* Prælatus, Rectores, ſuperiores

S. Gudulæ lucerna extincta, fuit ab angelo redaccenſa. 673.2.2

Gulæ proles & comites. 455.2.d ea cavenda in convivio apud principem, 470.2.2 & ſeq. deducit ad paupertatem, & per quos gradus. 474.2.d ejus inſatiabilis vorago. ibid. eſt magnus hominis inimicus. 562.1.2 eſt velut ſepulcrum, & infernus. 626.1.b.c

Gulonum varia exempla. 484.2.d

Guloſi quos morbos contrahant. 418.1.2 rediguntur ad inopiam, inde dolorem animi contrahunt. 572.2.2 ſemper jurgia concitant. 599.2.d & ſeq.2.c pro Deo habent ſuam gulam. 624.1.d non ſatiatur umquam. 246.1.2

Guſtus ſymbolum eſt diſcretionis. 304.1.2

Gyrus ſpatium eſt gloriæ impii. 316.2.2.b

de Habitatione commoda ſibi quiſque proſpiciat. 647.2.d Habitudo bona animi reddit corpus habile & ſaoum. 267.2.c.d

Habitus peccandi ſunt quaſi funes peccatorum. 92.1.d

Hæreſiarchæ plerique dæmonem habent paredrum. 508.2.c eorum ſuperbia & obſtinatio. 336.1.2

Hæreſis eſt velut meretrix. 41.1.2.117.2.c.122.2.d. 460.1.c eſt ſpirituale adulterium. 112.1.c eſt contraria veræ ſapientiæ. 168.2.d eſt ſtulta. 2.c item clamoſa. ibid.d eſt illecebroſa. 162.1.b.c eſt plena fallacia & impoſtura, item occulta. 163.2.b ejus origo eſt libido. 165.1.2 ex hæreſi formata pauci ad veram redeunt fidem. 42.1.b.c probat orthodoxorum in fide conſtantiam. 322.2.d ſecuta eſt rebellionem. 328.2.c.d ob eam à Deo provinciæ diverſimodè afflguntur. 434.2.2 ejus parens eſt diabolus. ibid. per luxuriam punitur. 460.1.2 numquam primum eſt peccatum. ibid.c quo ſæculo maximè invaluerit. 632.2.b ſæpè profligatur à fidelibus doctoribus. 436.1.c hæreſes natæ è nimis curioſa ſpeculatione. 545.2.b

Hæreticus mendaciis nititur. 190.1.b & paſcit ventos. ibi.c eſt teſtis mendax myſticè. 265.2.b jam converſus, definit eſſe impius. 216.1.c hæretica uxor non eſt ducenda à Catholico. 374.2.b.c cur. ibid.d hæreticorum ſermo venuſtus eſt, ſed ſtolidus. 120.1.c eorum fama poſſum a parit proles ſibi ſimiles 162.2.c fumo & aceto comparantur. 173.1.d eorum impoſtura; eam detegit vera fides & Theologia. 296.2.2.b ſemper inter ſe habent iurgia. 236.1.2 ſapientiam veram etſi quærant, non tamen inveniunt, quia extra Eccleſiam quærunt & malè. 251.1.2.b ſunt in credendo tardi. 259.2.d ſemper in dogmatis ſuis evariant. 293.2.c validè baptizant. 279.1.2.b ſunt ſuperbi. 289.1.2.b eorum bona ſæpè ceduut Dei nutu Catholicis. 290.1.c.d ſi obſtinati, vi pœniſque ad orthodoxam fidem ſunt cogendi. 159.2.2 hæretici unitas urbis deſiderant hæreticos aliarum potiri victoriis contra orthodoxos. 220.2.c.241.2.d hæretici ſacras Scripturas depravare conantur. 361.2.c.d ſunt bellorum faces, & titiones gehennæ. ibi.c ſermonibus ſuavibus innocentes ſeducunt. ibi.c ſcientia Scripturalis obeſt. 548.1.d plerumq; Eccleſiaſticorum vitia prætexunt ſuæ ab Eccleſia defectioni. 346.1.b lacerant Eccleſiam, & Turcis viam paudunt. 358.1.c multis mortem animæ attulere. 359.1.d ſuis rixis everſunt domum Eccleſiæ. 373.2.2 patrem Deum dehoneſtant, & matrem Eccleſiam irritant. 386.1.c iiſque bellum indicunt. 432.1.d propinant auditoribus panem mendacii. 403.2.c.d eorum Eccleſia litigiis plena eſt. 427.1.c.d errant a via doctrinæ: comparantur gigantibus. 432.1.d & ſeq. ſunt ſuperbi & theomachi. ibid.2 à Deo deturbantur in tartara: eorum pater eſt diabolus, mater libido. ibid b dæmonem ſuperant malitia & perfidia. ibid.c eorum locus eſt in profundo inferni. ibid. citò cum ſua doctrina pereunt. 459.1.b veritati præfractè reſiſtunt. 442.1.b ſunt ab Eccleſia eucicndi, eò quòd eius pacem turbent. 456.2.2 eorum doctrina à Deo ſubvertitur. 459.2.2 eorum doctrina à Deo ſubvertitur. 459.1.2 per meretricem denotantur. 460.1.c non eſt cum iis de Scriptura loquendum. 479.1.c plerique in ſua hæreſi emoriuntur. 501.2.b credant, etſi non intelligant fidei myſteria. 519.2.c ſuot gladii ſagittæ, jacula acuta. 534.1.d ſunt inimicus doloſus. 561.2.d quo pacto ſint a principibus ad fidem orthodoxam cogendi, etiam pœna capitis vitæque propoſita. 567.1.c.d 612.2.c junctis viribus Catholicos oppugnant. 589.1.b eorum bellum pax eſt Catholicorum. ibid.b iis dominantibus fugiunt ſuæ lateut Catholici: cupiunt enim omnes ſibi reddere ſimiles. 602.2.b verbum Dei depravant, ſua ſomnia ei addendo. 628.2.c ſunt rebelles filii matris Eccleſiæ. 639.2.d à regibus ſunt exagitandi. 653.2.2 hæreticos Germanos ſua obedientia vicit P. Canilius 440.1.d

Halcyon avis eſt ſpei emblema. 46.2.c

Halitus ad dentes allius efficit vocem & ſermonem. 341.2.2

Halitus validus facilè ſuſtinet onera gravia. 353.1.b.c at languidus redit unguentis & odoribus ſuavibus. 572.1 b

Hariolus dictus quaſi fariolus, à fando. 479 2.2

Harmonia viri & uxoris in quo ſita ſit. 374 1.d ea eſt ſextuplex. 2.2.&c ſeq.

ἁρμόζω verbum dicitur de coniugibus, eò quòd coniungantur, & conglutinentur. 146.1.c.d idem eſt quod congruo, adapto, quadro, conglutino, tempero. 374.2.b vox eſt muſicorum. ibid.

Hatto Archiepiſcop. Mogunt. pauperes vocans mures, à muribus comeſtus eſt. 207.2.c

Hebetes ſunt duri & aſperi. 240.2.2 & indociles. 581.2.c.d

Hebetudini ſuorum compatitur juſtus. 218.2.c hebraicorum codicum Bibliorum quanta ſit varietas. 555.1.c.d

Hebræi priſci ſus dogmata in volucris quibuldam involuebant, & quare. 50.1.2.b in parabolis, & ſtrophis diſcipulos ſuos exercebant. 72.2.b noctem in tres divilere vigilias. 74.1.d.2.2 in rhythmis poſteriore hemiſtichio explicant priùs. 142.2.d.159.2.d.322.2.2.83.2.b.futurum ſæpè capiunt pro imperativo. 45.2.b gaudent ſimilitudinibus. & ſeq. 1.c præteritum uſurpant pro quolibet tempore. 64.1.c & numerum cardinalem pro ordinali. 10.1.2.d & infinitivum pro quolibet modo. 287.1.2 res inter ſe comparantes, maiores aſſerunt, minorem negant. 527.1.c verba realia uſurpant pro mentalibus aut verbalibus. 137.1.d.1.2 frequenter mutant perſonas

nas. 451.2.a.b ſua vina aqua diluebant. 490.1.d eorum libri erant una membrana in orbem circa cilindrum convoluta. 517.2.d ipſis ſæpius eſt enallage generum & perſonarum. 297.1.a.b io carmine & verſu concisè loquuntur, & multa ſubintelligunt, lectoris ſupplenda. 300.2.c regimen genitivi capiuot pro nominativo. 305.1.a ſimplici utuotur pro quolibet compoſito. 336.2.b.c verba contextus conſtruuur cum ablativo, mediante præpoſitione in. 546.1.d imperativom ponnne pro futuro. 400.1.b careot caſibus. 402.1.d.2.a 404.2.d 452.1.c 457.2.d 649.2.d & ſeq. vinum vocant mixtio. 490.2.d & colorem oculumib.2.d femininum geous uturpant pro oeutro. ſeq.2.e verbum plurale iunguot nomini ſingulari, eâm pluralitas ſignificatur. 585.1.b ipſis pronomen abſolutum & reciprocum idem eſt. 605.2.d

Hebræa nomina quolibet caſu verti poſſunt. 341.1.d 262.2.d

HEBRÆARUM VOCUM SYLLABUS.

Aleph & *he* literæ ſæpè inter ſe commutantur. 276.2.b 576.1.d

Aba & deſideravit, & egere ſignificat; hinc deducitur *abion*, id eſt pauper. 383.2.b 419.1.b

ab Aba, formatur Latinum aveo. 382.2.c

Aboi formari poteſt ab *ab* & *oi*, vel ab *aba*. 489.1.2

Acharon denotat tempus ſequens & futurum. 682.1.2

Adonai in plurali, id eſt domioi, vocatur Deus. 271.b

Agur & *ager* quid ſignificet. 620.2.b.c inde formatur iggeret, id eſt epiſtola.

ab Alal, id eſt meditari, facere, mollri, formatur *slal*, id eſt puer, quòd ſemper aliquid moliatur, & taalulim, id eſt ludicra puerilia, 398.1.d

Alkum an proprium an appellativum ſit nomen, an ſic dictus Salomon, an alce animal. 649.1.c

Alma derivatur ab *alam*, id eſt abſcondere, deſignat virginem abſconditam, viroque incognitam. 640.1.d ibid.1.d

Aluke propriè eſt tanguiſuga. 634.1.b & ſeqq.

Amad & *maad* ſignificatione & literarum tranſpoſitione ſibi contraria ſunt. 534.2.a

Aph tam faciem & nares, quàm iram ſignificat. 279.1.c

Arizim potentes commoniter ſignificat & fortes, per catachreſin tyrannos & prædones. 200.2.2

Arnevet, id eſt lepus, derivatur ab arab & rana. 645.2.c

Arum tam callidum quàm convolutum ſignificat, & ſic vocatur ſerpens qui Evam decepit. 14.1.2

Aſcam varia ſignificat, & allndit litteris & ſignificato ad *ſranum*. 638.2.2

Aſer à duplici radice poteſt deſcendere. 484.1.c

Aſcur, id eſt greſſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum *oſcur*, id eſt felicitas, ſucceſſus rectus. 259.2.b.c

Aſec idem eſt quod tyrannum agere. 462.1.d

Aſs tam feſtinus eſt quam piger. 423.1.c.d cur verterit noſter piger, niſi legerit *aſel*, id eſt piger, vel *loars*, id eſt non tardus. 2.d. & ſeqq.

Anen ſignificat malum tum culpæ, tum pœnæ cum conſequentis. 453.2.2

Aula vox generalis omne pravum denotat, propriè tamen iniuſtitiam & iniuriam, quæ alteri infertur. ibid.2.2

Baal eſt dominus, vir, habens, potens, patronus, maritus. 500.2.b

Baar, id eſt bardus, unde derivetur. 623.1.c à Bacar & Latinum vacca. 95.2.b

Bar & filium & puerum ſignificat. 659.2.2

Bilial vnde derivetur, & quid ſibi velit. 100.1.b

Bor eſt ciſterna, puteus, lacus, & metaphoricè ſepulcrum, infernus. 658.2.d

Cachas vocatur mendaciom, id eſt tenuitas & macies: alludit ea vox ad *facaeh*, id eſt oblitus eſt, & ad *chaſach*, id eſt obtenebratus eſt, quia io mendacio memoriæ confuſio & mentia obſcuritas concurrunt. 250.1.b

Carats propriè eſt incidere, & per metaphoram oculis annuere. 175.2.c

Carab, id eſt mendacium, literis & ſignificato alludit ad *ſaſph*, id eſt præſtigium, faſcioum. 250.2.b

Chachmoe eſt ſapientia in plurali: quod uturpant Hebræi ſæpè pro ſingulari. 499.2.c.d

Chail tam ad robur mentis quàm corporis refertur. 842.2.2 664.1.c. ibid.2.b 666.2.2 685.2.2.b

Chamas, id eſt rapina, vinlentia, iniuſtitia, tam pro activa quàm paſſiva capitur. 548.2.b

Charas quam varia ſignificet. 391.2.d

Charnes, id eſt robuſtus, ad diverſa transferri poteſt. 423.1.c.d

Chaſaſ lapillum aſperum ſignificat, non calculum arithmeticum, condemnatorium, aut liberalem. 405.2.b.c alludit ad *Kaſſas*, & ad *chaſa*: hinc ſagitta dicitur *chaſ*, id eſt ſdividens. ibid.

Charaſim, id eſt fortes & viriles, derivatur à rad. charas, id eſt acuere, exercere vim. 169.1.b

Chem tam miſericordiam, quàm gratiam ſignificat. 444.1.c.d

Chaſed & *chaſer* ſæpè inter ſe confunduntur, & quid vtraque vox ſignificet. 372.1.b & ſeqq.

Chaſed tam in bonam quàm malam partem accipitur. 382.2.2.b & diverſam pietatem denotat. 682.1.d. ibid & ſeq.

Chilbel malum, rudentes, & clavum navis ſignificat, à rad *chabal* id eſt navem gubernare. 416.2.c

Chinnam ſignificat fruſtra, gratis, non doloſè. 23.1.c 25.1.d

Choach tam ſpinas quàm compedes denotat. 584.1.d

Coch tam penſum operarum quàm ciborum eſt. 670.2.2.b

Choreph propriè eſt probrum, metaphoricè hiems. 391.2.d

Cunem de quacumque aptatione dicitar, quæ firmitatem & ſoliditatem includit. 409.1.b

Conen, id eſt præparare, etiam capitur pro creare, facere, ſtabilire. 568.2.2

Dor, id eſt generatio, tria notat. 638.1.d

Ed, id eſt teſtis, an à *jaad*, id eſt deſpondere, deriverur. 589.1.c eſt item vapor, nubes, gurges aquarum; metaphoricè clades, calamitas, interitus. 578.2.c

Ekeb plantam pedis, finem, mercedem, ſemper ad extremitatem habito reſpectu, ſignificat. 448.1.b.c

El eſt nomen Dei potentis per eſſentiam. 658.2.2 & in plurali elohim. 499.2.d

Elohim, id eſt judices, in numero plurali vocatur Deus. 26.1.c.d

En tam oculum quàm fontem ſignificat ſatis congruè. 73.1.d

Geba pro diverſitate derivationis, diverſa denotat. 337.1.2

Gera, id eſt trahit, inde deducitur megera, id eſt ſerra à trahendo: eſt item gargarizare, inde garum vocatur guttur. 284.2.d

Gibbor propriè de fortitudine corporis capitur. 317.2.2

Goel eſt propinquus, conſanguineus, vindex, aſſertor. 480.2.2.b

Gol propriè eſt tripudium. 40.1.2

Habel & *bahal* per metathefin penè idem eſt. 407.1.2

Halam, id eſt percutere, eſt propriè fabrorum. 348.1.c ibid. 2.b iode dictum halmut, id eſt malleus. 387.2.b 494.2.c. 562.2.2 560.2.c.d

Haskel, id eſt intelligere, ſæpè pro prudenter agere in Script. accipitur. 527.1.c

Hauvot variam habet ſignificationem. 168.2.c

Hon modò ſufficit, modò opes, gloria, requies, ſubſtantia à Septuag. vertitur. 637.1.2

Ialiis diverſa denotat. 253.1.b

Ies idem eſt quod ens, ſive id quod eſt. 835.1.b

Iachad triplicem habere radicem poteſt. 576.2.d

Iake optimè derivatur à *Ko*, id eſt vomuit, non, à *raka*, id eſt obedire. 621.2.2.b

Iarats pro diverſa derivatione diverſa ſonat. 350.2.d

Iegorem triplicem habet radicem & ſignificationem. 485.1.2

Iehova erat Iudæis Dei nomen ineffabile. 626.1.2

Eiconan diverſimodè à variis vertitur. 497.1.2 849.b.c 498.1.2

Eitnacker verbum eſt contrariæ ſignificationis. 398.2.2

Iod ſæpè eſt paragogicum, non pronomen affixum. 397.1.b

Iſallachat propriè eſt patina vel frixorium, metaphoricè aſcella. 384.1.d

Iſcha, id eſt mulier, formatur ab *oſeh*, id eſt ignis. 107.2.e

Iſcha, & *iſch* ſont conjugii vocabula, & continent nomen Dei, *ia* in ſe, à quo ſi abſit *ia*, ſit *es* & *as*, id eſt ignis. 487.1.2 cur *Iſchon* dicatur pupilla. 103.1.b ibid.c 415.1.c.d

Kaab vel *Kieb* quomodo differant. 51.2.d

Kaba quid propriè ſibi velit. 466.1.c

Kana conſtructum cum *lamed* ſignificat zelare, & aliquid ardenter ambire; cum *beth*, ſignificat invidere. 483.1.d

Kara per *he* vel *aleph* in fine qui differant. 676.2.d

Kaſcab magnam ſignificat attentionem, hinc in Scriptura auribus tribuitur. 37.2.2.b

à *Kaſal*, id eſt ſtultitia, mutabilitas, deducitur *Keſil*, id eſt Orion fidus, dictum ab inconſtantia. 58.2.2.b item per antiphraſin firmitodinem & conſtantiam ſonat. 2.2. item ilia, lumbos, ſpondylum. ibid.b

Adæ lapſum permittere, niſi ſimul Chriſti incarnationem decernendo, ad Adæ lapſum reſtaurandum. 138. f. a in illo non eſt ulla diſtinctio temporis, ſed inſtans ſemper durans unum & idem 142. & ſeqq. eſt nobis ſic omni loco præ oculis habendus. 47. f. b. c ſeq. a 276. f. a novit intima inferni dæmonum, damnatorum ſecreta, uti & arcana cordis humani. 280. f. d & ſeqq. immittit iis cogitationes & volitiones quales voluerit. 280 f. c averſitur ab iis qui ſe ab ipſo averſant. ibid. d 292. f. d 2. a victrius eſt juſtis. 292. f. d 2. a hominis verba ordinat & diſponit. 595. f. b. c abeo eſt ſalutis hominis inſtitutio. ibid. a. a actiones omnes hominum perſpicit. 297. f. d omnium operum tam bonorum quàm malorum pondus menſurat. 297. f. d eſt auriga cordis, oris, operis. ibid. d 296. f. d opera noſtra ſunt ei commendanda; ut illa proſperet. 209. f. a. b omnia debent ad ipſum referri. 209. f. b. c eſt prima cauſa efficiens, exemplaris & finalis rerum omnium. ibid. c quid in rerum creatione ſpectarit. ibid. eſt ultimus rerum omnium finis. ibid. d operatur omnia propter ſuam gloriam increatam, non propter creatam. 309. f. c. d neminem ad damnationem deſtinat. f. a. b vult omnium ſalutem. ibid. b in eo omnium animi voluntur. 301. f. c ſois omnes inimicos amicat. ibid. f. d eſt primus & ſummus legiſlator. 304. f. a vult pondera æqua inter homines ſervari. 304. f. d ſuperbis reſiſtit. 309. f. b. c. d to eo collocanda fiducia de rei agendæ felici ſucceſſu. 310. f. c ſortes tripliciter tempeſtat. 319. f. a ejus providentia dirigit omnia humana. f. a. c. d quomodo actus liberos juſtorum, & impiorum dirigat. 319. f. a. b quorum potiſſimum curam habeat. ibid. b ſæpè voluntatem ſuam per ſortes patefacit, & tunc potiſſimum eas dirigit. ibid. c cordis eſt ſcrutator. 26. f. d f. a quo pacto id exploret. 352. f. d & ſeqq. eum poſſidens poſſidet totum mundum. 324. f. b eſt juſtitiæ increata, & ab eo manat omnis creata juſtitia hominum & angelorum. 332. f. c quomodo ſit frater Iſraelis. 334. f. b. c omnibus ſe æqualem præbet. 347. f. d eſt juſtorum refugium. 355. f. a & ſeqq. 351. f. a. b. c cuique ſuam fortunam diſpeotat. 360. f. d non eſt cauſa & auctor peccati. 365. f. a. b & ſeq. a cauſis ſecundas quomodo diſponat. 365. f. d caſtigat peccatores & mendaces. 366. f. b. c omnia curat, magis tamen magis neceſſaria. 374. f. b diligit coniugium in quo viget amor. 375. f. c. d viro bono prudentem dat uxorem. 375. f. a b 374. f. b. c. d ſibi datum reputat, quod datur paoperi. 377. f. d f. a ſit debitor eleemoſynario. ibid. c. d. a bc 378. f. a. b promiſſionem ſuam dat ei pro cautione. 378. f. c. d eſt vitæ & necis dominus. 378. f. d ejus conſilia certa & ſtabilia ſunt. 381. f. d quod ipſe ſtatuit certò evenit. ſeq. f. c in rebus dubiis & perplexis ab eo conſilium petendum. ibid. b ſolus animam lætat. 384. f. a nocentes & innocentes diverſimodè flagellat. 388. f. a peccatores ſua gratia prævenit. 391. f. a ejus proprium eſt miſereri. 354. f. d eſt velut rex in ſolio judicii ſedens. 396. f. d juvat injuriam patientes. 402. f. d f. a dirigit juſtos in naturalibus & ſupernaturalibus. ibid. c. d dirigit greſſus juſti ut boni ſint & felices. 410. f. a b f. d fortuna bona & mala ab ipſo proficiſcitur. 410. f. b. c eſt ex ſe miſericors, juſtus eſſe cogitur ob ſcelera. 415. f. b. c ſeq. f. c eſt ſenum imago. & ſeqq. eſt rex mentium. 419. f. d in ejus manu eſt cor regum. ibid. b. c & ſeqq. operum noſtrorum fundum penetrat. 421. f. a verus cordium ſcrutator & ponderator eſt. f. a 379. f. b. c 322. f. d eſt auctor omnis virtutis & boni. 409. f. b. c 421. f. d odit doloſos & fraudulentos. 416. f. b. c in duros eſt durus. 391. f. b. c 429 f. d gaudet juſtitia & judicio. 430. f. d voluntatem facit hominis obedientis ei. 441. f. c. d rerum magnarum peculiſtem curam habet. 443. f. a ejus conſilio hic eſt pauper, ille dives. 446. f. d uoicuique ſecundùm opera retribuit. 453. f. d omnem duplicitatem averſatur, & amat puritatem & candorem. 457. f. c. d ejus oculus omnia intuetur. 391. f. b. c 458. f. a parta iniuſtè a ditioribus auferi. 462. f. c. d eſt pupillorum & parvulorum tutor & vindex. 483. f. b 591. f. b. c quomodo nobis dederit cor ſuum. 486. f. b. c eſt ſervator animæ noſtræ. 504. f. b multa ejus arcana homines ſcrutari nequeunt. 529. f. d f. a 520. f. a b celat ſua judicia, idque ſpectat ad majeſtatem & gloriam ejus. 520. f. d f. a ſub eo nos humiliari oportet. 523. f. d eſt piorum murus. 589. f. a plura rependit danti pauperibus. 590. f. a. b pios tuetur ab aſtu & machinationibus impiorum. 596. f. b. c refugium eſt & aſylum ſperantium in ſe. 601. f. a b 617. f. a 617. f. b. c 628. f. a ab eo eſſis gitandi eſt ſententiæ pronuntiatio per os judicis. 617 f. b. c ejus infinita ſcientia, & ſapientia. 623. f. a 624. f. d f. a b d f. b 626. f. c & ſeq. quod ejus ſit nomen. 625. f. d cur ipſum ſit ineffabile. 626. f. a. b ejus eſſentia planè cognoſci nequit. ibid. & ſeqq. ejus definitio. ibid. d. eſt prorſus ineffabilis. f. c d eſt nobis ſufficientia. 637. f. a. b omnibus benefacit. nulli malè. 667. f. d cur maternitate B. Virgini facere poſſit præſtantius. 687. f. b c

Dexterа pars potior eſt ſiniſtra, cur. 53. f. a. b c d per dexteram datam fides datur & ſancitur. f. a ejus aſus & ſymbola. ibid. b dextera proſperitatem, bonum, amicos, honores ſignificat, 86. f. a. b c 87. f. a & ſeqq. 576. f. a

Diabolus vincitur humilitate. 318. f. c d ſæpè variis ſpectris Sanctos terrere ſatagit. 530. f. a b eſt pater mendacii. 386. f. b cur vocetur impius. 428. f. a item teſtis falſus. 418. f. a. d adoleſcentibus maximè inſidiatur. 451. f. c. d item otioſis. 459. f. d eſt ex animæ regno eiiciendus, quia ejus pacem evertit. 456. f. b. nobiſcum calumnioſè & iniquè agit. 461. f. b c ſaluti noſtræ ſummopere invidet. 479. f. a ejus verſuria & fucus detegendus eſt. 496. f. d charitate huſti exhibita vincitur, 539. f. a b eſt velut ventus durus. 540. f. a b nos variis modis ad peccandum provocat. 561. f. c. d juſtos imprimis ad peccatum ſollicitat. 542. f. a. b per myrmicoleonem & crocodilum repræſentatur. 457. f. c per Aquilonem. 576. f. b c item per languſuſam 667. f. d f. a per corvum. 639. f. c. cur dicatur nemo, 661. f. d f. a eſt omnium tyrannorum princeps & choragus 673. f. a *vide* Dæmon.

Dialogi coævales priſcis in uſu fuere. f. d. f. a cur ij ſint ſuccincti, f. a. b c

Diana Gentibus erat pulicitiæ ac viarum præſes. 155. f. c

Dicere Dei eſt idem quod facere. 197. f. b

Dictamus herba detribitur, medetur ea cervis ſagitta ictis. 121. f. a eſt pœnitentiæ ſymbolum. ibid. item virginitatis & B. Virginis: unde dicatur virginale. ibid. c

Dictatura perpetua Romam perdidit. 654. f. b. c 655. f. a

Dicteria mordacia ſæpè morbis animæ medentur. 418. f. b. c exacuunt cordis malitiam, iram & indignationem. 537. f. b c

Dictio hominis à Deo dirigitur. 595. f. b *vide* Sermo, Verbum.

Διϕωνία idem quod geminus, duplex. 359. f. c. d

S. Didymus pro caſtitate S. Theodoræ vitam expoſuit. 328. f. a

Dies, tempus eſt ambulandi & negotiandi. 531. f. a. c d

Difficultas rei habendæ, ejus deſiderium adauget. 163. f. a difficultates in via virtutis occurrentes ſunt perſtringendæ, ex ſpinis comparantur. 285. f. d f. c & ſeqq. f. b c

Diffidentia de victoria animum remiſſum reddit. 502. f. c. d & ſeqq.

Digito medio ſummus oſtenditur contemptus. 108. f. a digiti decem refrigant decem præcepta decalogi. 174. f. a

Dignitas in indigno, eſt ornamentum in luto. 205. f. a

Dignis dandum, non indignis. 61. f. c dignitas hominis conſiſtit in ratione & natura rationali. 425. f. d dignitas non eſt danda ſtulto, quia ea ab ipſo ſordidatur. 550. f. c. d f. c d & ſeqq. 552. f. a. c 553. f. a dignitates auro divenditæ mala adferunt plurima. 595. f. a b *vide* Honor, Officium.

Dii Gentilium in Scr. pt. aliquando citantur. 551. f. a

Dilapidator rerum ſuarum, ad extremam penuriam redigetur. 210. f. c

Dilatatio cordis eſt propriè impiorum, qua omnia ſibi licere, & deberi exiſtimant. 422. f. d f. a

Dilatio rei ſperatæ animum affligit. 238. f. a & ſeqq.

Diligentes ſua ſtrenuitate parant ſibi opes & dominium. 424. f. a 423. f. d paruum peculium labore ſuo adaugent. 233. f. a. b eorum fundi accoratè colunturi. 285. f. a. b

Diligentia parat divitias. 99. f. a. b eam homo diſcat à formica. 94. f. d & ſeqq. 97. f. c d.

Diluculum rebus agendis & meditandis eſt commodum. 132. f. a

Dilutum vinum cordi prodeſt & ſanitati. 153. f. a b

Dimenſiones quatuor profundi peccatorum. 346. f. b c

Dimidium plus toto eſt, cur & quando. 580. f. a

Diocletianus Imp. abdicato imperio agriculturæ ſe dedidit. 219. f. a

Diogenes unde dictus ſit Cynicus. 120. f. b liberè reprehendens reges in honore fuit apud populum. 572. f. a ſic Alexandri Magni ambitionem carpſit. 592. f. c ejus gnomæ de lurconibus. 487. f. c d

S. Dionyſius Areopagita B. Virg. penè Deam eeoſuiſſet. 689. f. c

S. Dioovſius capite plenus caput truncatum aliquouſque manibus geſtavit. 20. f. a b

cus

cur Dionyſius tyrannus ſceleſtum pœnas non dederit in vita. 166. 1. c a. a
Dionyſius Syracuſanus ſuos exactionibus nimiis exhauſit. 588. 2. b. c
unde Dicatur Bacchus Δίονυσος. 661. 1. a
Diplas ſerpens in iis quos mordet, ſitim accendit. 491. 2. a
Directio Dei ſupernaturalis, eſt multiplex. 409. 1. c. d
Diſciplina eſt gemma cæleſtis & præſtantiſſima. 327. 1. d detur pueris, non tenibus. 451. 1. d. 5. a per inaniem denotatur. 528. 2. a ei attentio adhibenda eſt. 527. 2. d utilis eſt diſcipulo & correpto. 481. 1. d. 2. a ea in omni congregatione ſervanda eſt. 684. 2. a diſciplinæ bonæ in urbe vel collegio tria indicia. 684. 2. a
Dirige in Script. idem eſt ſubinde quod proſpero. 195. 1. c
Diſcendum ſemper & à quolibet. 15. 1. d. ſeq. 1. a
Diſciplina propriè eſt vitiorum paſſionumque caſtigatio. 12. 1. b. c incipientibus competit. 2. a eius bona. 293. 2. c. d ea quantum boni homini adferat. 145. 1. b. c diſciplina Dei multiplex eſt. 51. 1. c. d
Diſcipulus, qui magis verborum diligit ornatum, quàm ſcientiam, nihil reportat fructus. 368. 1. c. d patienter magiſtrum audiat. 369. 2. d ſuum magiſtrum affligens ſibi probrum & infelicitatem accerſit. 386. 1. d olim magiſtros oſculabantur. 515. 1. c
Diſcordias ſeminant impii. 100 1. c. 101. 1. c eas ſeminans ſocius eſt diaboli & Antichriſti. 103 2. a. 552. 2. a. d quæ ſint diſcordiæ faces. 314. 2. c. d eam introducens, quærit litem 335. 2. b. ſeq. b affinitatem habet cum invidia & ſuperbia. ibid. 2. b
Diſcretio unde valet ad perfectionem virtutis. 497. 2. a eſt virtutum princeps 499. 2. b diſcretio eſt ſpecies prudentiæ. 82. 2. a ea digitis denotatur. 114. 1. a
Diſpoſitio maximè facit ad eloquentiam. 405 1. a. b diſpoſitio in bellis triplex eſt. 483. 2. d maximè in acie diſponenda requiritur. 2. b. c
Diſputationes ſcholares acuunt ingenium. 576. 2. d. 577. 2. a
Diſſenſionibus ſubditorum gaudent tyranni, eaſque fovent & ſerunt. 595. 2. b. a
Diſſentiens ab altero alium ab eo affectum habet, qui eſt cauſa litium. 559. 2. d
Diſſimulans multa, aptus eſt ad regendum. 348. 2. d diſſimulat in lapſu alieno vir ſapiens. 371. 1. a
Ditat ſolus Deus. 285. 1. d
Ditaſcere volens etiam minima lucra captet 169. 1. b. c ditaſcendi nimium ſtudium eſt iugis animæ cruciatus, & hominem ad illicita compellit. 475. 2. b. c ipſum moderandum eſt. ibid. d. & ſeq. 477. 1. a id mox evaneſcit. 476. 2. b ditaſcendi optima ratio eſt juſtitia, liberalitas & eleemoſinæ ſtudium. 477. 1. b. c
Dives eſt biannis & ſuſurro. 555. 2. c. d item diſſentiens. ibid. d *vide* Bilinguis.
Dives nihil habens, quis dicatur. 302. 2. b. c dives ſemper in gaudiis eſt 282. 2. a non ſatiatur opibus. 283. 2. a ſæpè revera non eſt dives. 233. 1. a. b dives opibus ſæpè eſt inops virtutibus. 234. 1. a dives dictus quaſi divus 456. 1. b dives putat ſe per opes invictum, tutum & ſecurum eſſe. 578 2. a. b. 351. 1. a. b item tectum & vallatum, ibid. c ejus cæcitas in ſumendis opibus. 5 b ob eas tumidè & imperioſè loquitur. 361. 2. d. ſeq. 1. a. b durè reſpondet. ibid. c. d à pier ſque timetur & amatur. 367. 2. b ſi in convivia opes impendat, ad egeſtatem redigetur. 432. 2. d item ſi pauperes opprimat. 466. 2. b. c paupere cget ad ſuſtentationem vitæ. 446. 1. a. b. c 2. b. c 446. 2. c amet paupetes. 447 1. a invicem egent alter alterius ope. 445. 1. b. c diviti dans ſæpe ad inopiam redigitur. 461. 2. a ejus commercium qualiter ſectandum. 476. 2. b non eſt in eo ſperandum. 477. 2. d. ſeq. 1. a quo ſenſu ſibi videatur ſapiens. 591. 2. c. d eius bonitas in eleemoſyna ſita eſt. 1. b. d. b habet ſpecimen & pompam ſapientiæ, non medullam. 592. 1. c multa habet ſucata. ibi. c cur Deum neget. 620. 2. d opes amat ceu idolum. 2. a cadit in omnia vitia. ibid. b quis dives Deo ſit. 453. 1. c dives doloſus, plerumque iniuſtus, impius, ptavus. 364. 1. a dives opibus, non eſt ſemper dives in gratia. 445. 2. b. c vetè dives eſt qui nil appetit, ſuis contentus. 316. 2. d dives & pauper uterque à Deo conditus. 445. 1. c. 2. c. d ab invicem diſſident. 2. d uterque opus eſt Dei. 446. 2. b ſint ſua ſorte contenti. 446. 2. c quærant opes cæleſtes. ibid. d divites dominari voluut pauperibus ob opes 452. 1. a & ſeqq. & quomodo 452. 1. b. c ſolent eligi in magiſtratus. ib. d. meritò in eum cooptantur. 588. 1. d. a a modeſtè imperent pauperibus. 452. 2. c terrenas opes præponunt cæleſtibus. 570. 1. d
Divina concupimus ut humana ſolemus. 536. 1. c
Cornel. in Proverb. Salom.
Divinatio vox unde derivetur. 303. 2. b. c ſic olim vocabatur judicium rei obſcuræ. 304. 1. a divinitas poſſedit humanitatem Chriſti per unionem hypoſtaticam. 137. 2. b humanitas ei ſubordinata eſt. 140 1. d divinitatis eſt ſe luaq; aliis communicare. 171. 2. d divinitas lucerna denotatur. 406. 2. b. c divinitas Chriſti è patientia ejus colligi potuit. 370. 2. b. c dulcedo divinitatis non poteſt capi niſi à mentibus Beatorum. 543. 1. a
Divina arcana abſcondenda ſunt. 519. 1 c. 2. a non ſunt minus curioſè ſcrutanda. 541. 2. b. c ſed poſſunt ab humilibus inquiri. 543. 1. a. b divini vocantur conſectores. 658. 1. c diviſiones aquarum multiplices à Deo factæ ſunt. 419. 1. a 2. a & ſeqq. diviſio regni in multos, populo gravis & damnoſa eſt. 587. 2. a
Diviriæ iniuſtè partæ non ditant. 62. 1. a. b ex citò avolant. 169. a. d cur hominem affligant & inquietent. 167. 1. a. b ſunt diviti quaſi munimentum & vallum. 178. 1. c earum utilitas in quo ſita ibid. d juſtis proveniunt favore Dei. 185. 1. c. d non proſunt in die judicii. 594. 2. c præſtantiores ſunt nobilitate. 217. 2. c qui in iis confidit, inani nititur fundamento. 209. 1. c pro earum ratione appretiamur homines. 234. 1. c addunt diviti animos & robur. 2. a facilè hominem à quolibet malo liberant. ibid. & à capitis periculo ibid. c à Deo dantur ut rite expendantur. 264. 1. b. c ineptis cum cedunt, iniuriam quodammodo ſibi fieri putant. ibid b parant diviti multos amicos. 366. 1. b. c 367. 1. b earum commoda. 455. 1. b. c divitiæ terenæ animum non ſatiant, nec beant. 496. 1. b quæ divitiæ ſpirituales & veræ ſint. 598. 1. c *vide* Opes. divortium ab uxore Chriſtianis licet. 351. 2. d docens alios docet ſeipſum. 311, 1. a 455. 1. b. c doceat cum amore 312. 1 d & ſeqq. ſi alios quis doceat, ſignum eſt magni profectus. 482. 2. b doceat nemo niſi qui plene didicerit. 311. 2. c. d docilis docetur, cùm videt alios caſtigari. 458. 2. a qui eſt Docilis, omnibus placet. 240. 1. b doctor imitetur ſeminantem. 278. 2. d doctor ſapientiæ nullis minis vel blanditiis à veritate docenda avocari debet. 59. 1. b. c ea ſine doctore non diſcitur. 67. 2. a ſit concha, non canalis. 347. 1. d per modica præcepta doceat ſapientiam, non ſimul omnia effundat. 2. b ſi bona habeat verba, nulla facta, nullam à Deo reciperet mercedem. 368. 1. c. d ſit patiens. 369. 2. c ad Deum omnia ſua referat. 465. 2. c non faciens ea quæ docet, puniſcitur. 514. 1. b hominum corda explorat & probat. 325 2. a doctor falſus & vetus quomodo differant quoad doctrinæ durationem. 439. 1. b doctoris lautis oſculum quadruplex debetur. 513. 1. b. c doctores cur coronentur. 2. 1. 1. d. 2. a ſunt janitores ſapientiæ. 149. 1. a tantum in proximum effundant, quantum à Deo acceperunt. 88. 1. c ſunt velut ancillæ Dei, & cur 156. 1. c doctores ſancti per hinnulos repræſentantur. 91. 2. a & doctores Eccleſiæ per ſeptem columnas domus ſapientiæ 151. 2. d doctores ſancti multos pariunt amicos. 366. 2. d doctores divina oracula nuntiantes, ſunt nobis ceu Mercurii. 565 2. d doctores in Religione ſua humilitate Ordinis ſui diſciplinam auctorant. 685 2. d
quid de doctrina ſenſerit Ariſtoteles. 15. 1. b doctrina & prudentia qui differant. 12. 1. b. c & ſeqq. doctrina legis divinæ & Chriſtianæ lacte deſignatur. 22. 1. b. c pluviæ compatatur. 85. 2. b. c & ciſternæ. 2. d argento deſignatur. 183. 1 a doctrina moralis eſt velut fons. 87. 1. b eſt pura intentione prædicanda. 88. 2. a eſt verè magna. 126. 1 d & velut menſa. 155. 1. d doctrina ſapiens & ſancta docentem & diſcipulum Deo & hominibus reddit acceptum. 239. 2. c. d
Doctrina fallacium & mendacium ſemper ſuſpecta eſt. 240. 1. c d
Doctrina prudentium eſt facilis. 250. 2. c. d
Doctrina ſine eloquentia parum aliis prodeſt. 311. 1. d. 2. a eam plus æquo jactans, ſæpè ignominiam ſibi accerſit. 333 2. a placida & modica prodeſt, nimia & vehemens obeſt. 347. 2. a. b ejus fructus dulcis, labor difficilis. 400. 2. b eſt vita probanda. 454. 1. a ejus pulchritudo in quo ſita ſit 463. 1 a. b ruminanda eſt poſt auditionem. ibid. a. b charitate & virtutibus mixta prodeſt animæ; ſine illis inflat. 333. 1. a ingreditur in aures & mentem auditorum. 481. 2. a. b eſt in ſenectute colenda. 506. 2. c
Doctrinæ ſapientum & ſtultorum diſcrimeo. 311. 2. d quando pro doctrina lictum ſit pretium accipere. 495. 2. d doctrina erronea eſt myſticè adulterata. 361. 2. c doctrinæ ſacræ neglectus mala adfert reip. 613. 2. b doctrina ſana & cana eſt velut mater grandæva. 485. 2. a *vide* Sapientia, Scientia
Doctus ab indocto qui differat. 62. 2. b docti, ſed immundæ vitæ, comparantur ſui annulum aureum in naribus habenti. 205. 1. a. b qui feſtinatò ſatagunt evadere docti, nihil vel parum proficiunt. 536. 2. d docti viri ſermo quàm ſit efficax 311 1. d quia eum mira arte condit & conſtruit. ibid. c d doctrinam plerum-

que modeſti & taciturni. 342.1.b.2.a *vide* Sapiens.
Dogmata Chriſti fuere parœmiæ & parabolæ, & cur. 11.1.d
Dolium perfractum eſt meretricis ſymbolum. 487.2.d
Dolones ſunt gladii fallaces, dicti à dolo. 194.1.d
Dolor naſcitur ex iniquitate. 224.2.d nullus dolor juſtum contriſtat.2.b dolorem animæ ſuæ premit ſapiens.254.1.a dolor profundus peccatorum pudorem abſtergit. 418.1.b
Doloius per Proteum deſignatur. 426.1.2.b ejus via quomodo altera ſit. ibid.b.c induit formas variorum animalium. ibid. d.& ſeqq. incidit in fraudes & dolos, Deo permittente, quos juſto ſtruxit. ibid.1.c. maximè in proprios.591.1.d. 2.a. 606. 1.d.2.a ore blando regit internam cordis malitiam. 560.2.c.d quàm ejus blanditiæ ſint noxiæ. 563.1.2.b in viis & actionibus ſuis non proſperabitur. 598.1.2.b doloſi ſunt plerumque otioſi. 227.1.b *vide* Fraudulentus.
Dolus Deo diſplicet. 289.2.b.c ſæpè recidit in caput ipſum ſtruentium. 426.1.b.c
Domiducus quis eſſet priſcis deus. 410.1.c
Dominari meretur qui bene ſervivit. 358.2.b
Dominatus lucerna denotatur. 406.1.d dominatus impotens & arrogans domum & remp. perturbat. 643.1.2.b ibid.a
Domini quales ſe erga ſamalos præbere debeant. 578.1.2
in S.Dominici adhuc pueri ore lederunt apes.312.2.e à B.Virgine contra Albigenſes pugnaturus fuit inſtructus. 228.1.d
B.Dominicus Loricatus quotidie in pœnitentiis ſuis creſcebat. 232.2.c
Dominium Chriſti ut hominis in res omnes creatas, & omnes omnium hominum & angelorum actiones, erat ſummi cujuſdam ordinis. 130.2.2.b
Domitianus Imp. ob ſævitiam ſuis inviſus, tandem eſt à domeſticis interfectus.306.2.d erat pavidus & ſuſpicax. 373.1.c
S. Domneo Martyr capite imminutus, ipſum ſubistum manibus proprijs geſtavit. 20.2.c.d
Δόμος & δῶμα inter ſe ſignificato differunt. 354.1.d
Domus ſapientiæ quænam ſit.150.2.c.d myſticè deſignat humanum corpus, quod Filius Dei ſibi aſſumpſit. 152.1.2 item mundum.ibid.b item uterum B.Virginis.2.a & animam ſanctam. ibid.b ſapiens domus conſtitutio quæ eſſe debeat. 150. 2.c domus ſpiritalis quænam ſit,& ejus partes.247.1.b.c domus impiorum citò deletur.255.2.d domum altam ædificantes ſibi ruinam acciverunt.333.1.b domorum æqualis altitudo urbis ſervit elegantiæ,& vicinorum commoditati & paci. 335. 2.e in iis ædificandis ſpectanda aura & aer.492.2.a domos nimis altè ptæ alius eminens, cauſa eſt litis. 335.2.c.d domus prudentia,arte,virtute ædificatur.496.2.a.b item præparatur, inſtauratur.2.d item abſolvitur & roboratur.512.1.d.2.a.e ius optimum regimen quod ſit. ibid.c domus vicini & proximi erebrò non eſt frequens oda. 533.2.c domus turbatur per impotentem dominatum. 350.2.b.e 644.2.2.b
S. Dominus decnilatus caput ſuum manibus ad tactum lapidis geſtavit. 20.2.c.d
Donum modicum cum hilaritate præſtat magno cum triſtitia dato.284.1.c.2.d dona Dei ſunt divitiæ per ſingulos. 2.a.a dona Spiritus ſancti roborant Prælatos Eccleſiæ & ſingulos fideles.151.2.d ea per columnas domus ſapientiæ denotantur. 91. 2.c donum ab animo donantis æſtimationem, vim, & pondus accipit. 326.2.d dona conciliant gratiam & acceſſum judicis vel principis. 326.2.d.2.a 354.1.c.d qui ſenſu dilatant viam dantium.ibid.2.a provocant item amorem.ibid.b *vide* Munus.
Δῶρον dicitur à δίδωμι, id eſt videndo. 94.1.c
Dormire neceſſitatis eſt,diligere dormitationem pigritiæ.400.1.a
Duciſſa quædam Veneta odoribus raris delectata, poſtea toto corpore computruit. 118.1.d
Dulcedo naſeabunda eſt. 533.1.b.d aliæ ejus proprietates. 2.b
Dulcia ſunt gravia quia tertea. 533.1.d.2.a iis citiùs ſatiamor quàm auferit. ibid. e
Dura ſpati fortius eſt, quàm fortia gere. 317.2.b.c
Duri durè tractandi. 171.1.d
Dux belli peritus qualis eſſe debeat.404.1.b.c.d non ſit feſtinus. 365.1.2.b in Deo potiſſimam ſpem collocet.443.1.a eius conſilio regitur exercitus. 506.2.b

S. Ebba Abbatiſſa ſe cum omnibus ſuis naſo & labro ſuperiore truncavit,ut caſtitatem tueretur. 688.2.b
Ebion hæreticus, rectè ſic dictus, id eſt pauper, quia pauperiimè & tenuiter de Chriſto ſentiebat. 383.2.b
Ebrietatis damna & dedecora, 220.1.b.c & ſeqq. 2. a.b dat occaſionem boſti invadendi & capiendi arces & urbes. 1.d ebrietas ſæpè capitur pro ſatietate & affluentia. 306.1.d
Ebrietas facit hominem ridiculum. 388.1.b ei rationem eripit: ibid. eſt mater luxuriæ, tumultus & omnium vitiorum. 2.b ejus deſcriptio. 589.2.a.b.c ejus damna. 489.1.b.c & ſeqq. 490.1.2 494.1.b. ſeq. ejus comites & filiæ. ibid. d ejus effectus.389.2.2 489.2.d ſeq. 1.b.2.b.c eſt dæmon voluntarius. 493.2.b.e verberibus è cerebro pellitur.494.1.c.d ei reſiſtunt unguenta. 572.1.a dedecet reges & rectores. 660.2.b facit iracundos & furioſos: detegit arcana conſilia. ibid.c & ſeq. 2.b 343.1.d
Ebrii omnia & omnes rident. 389. 1.b.c ſunt tumultuoſi. 2.d 413.2.c quàm ſint probroſi & infames. 390.2.c.d eorum inguvies. 389.2.d.ſeq a eorum protervia & veſanias. 390.2.d ſunt lividi, lurידi, moroſi, & varias beſtiarum ſpecies induunt. 412.2.c.d linguam moderari neſciunt: ceſpitant, nec rectà incedunt.2.a ſepeliunt ſe & rationem.ibid.b ſunt vivum cadaver, & dæmone pejores.2.b verberant ſine cauſa & verberantur. ibid.c
Eorum oculi rubent, livent, ardent, caligant: 490. 2. b. c. 2. a 492. 2. a
Eorum aſſidua potatio. 490. 2.c.d paludibus ſimiles ſunt. ibid ondant ſecreta. 412. 1.b. ſeq.2.d 660.2. c.b. iis videntur omnia recta, tametſi prava. 492.1.a omnibus horrori ſunt. ſeq. 1.b.c comparantur baſiliciis. ibid.& ſeqq.
Eorum mores inconditi ſimiles ſunt inſanis. ibid. e.d ſunt ſimiles navarcho dormienti, & in mari fluctibus jactato. 493.1. b.c.d. ſeq.1.d
Eorum pericula & vomitus: 493. 2.a.b ſunt inſenſibiles ad plagas. ſeq.2.d ſunt typus ſtulti. 553.2.a.b & ſervi ebrietatis. ibid. e perores ſunt beſtiis. 492.2.c 494. 2.d & ſimiles dæmoniacis. 495.1.a poſt ſomnum iterum vina quærunt. ibid. 1. a. b rerum omnium obliviſcuntur. 661. 2. a. b
Eorum temeritas: ibid.d
Ebrius prodit animi arcana: 220. 2.b.c 198. 1.d corpus nudat, multa dicit,ingeſtque inſulſa. 220. 1.b.c ejus vomitus & ſordes: uxorem & filios ad inopiam redigit. ibid.c
Eccleſia vox ſignificat congregationem. 86.1.b
Eccleſia eſt velut mater noſtra. 20.2.a
Eſt in incipientibus ut aurora, in proficientibus ut luna, in perfectis ut ſol. 72.2.c
Eſt velut cerva chariſſima. 91.2.b per ſpem denotatur. 98.2.b templo & Synagoga Judaica deſignatur. 150. 2. 2.b eſt à Chriſto in monte Sion cœpta erigi. 151. 2. 2.b eius ſeptem columnæ quæ. 2. b.c
Eſt ſtx. 156. 1.b eſt monita inſtar arcis, & quare. 2 a eſt inſtar mulieris ſedulæ. 214.2.c allegoricè domus juſti eſt. 278. 1.2.b cur dicatur eſſe vidua. 289.2.2.b
Eccleſia militans pendet à triumphante. 58. 1.b.c potior eſt ſynagoga Judæorum. 427.1.d velut mensa eſt. 471.2.a eſt à Chriſto prodenter ædificata & roborata. 497. 1.d ſub merte rectore ſcatet ſpinis errorum, ſcandalorum, ſcelerum. 515.2.b in muliere forti allegoricè deſcribitur. 665. 1.d eius pretium. 665.2.2.b in ea confidit Deus & Chriſtus, & facit eam fortem & ſtabilem. 666. 1. 2.b eius adventum ipſa expectat. ibid.c Chriſto ſponſo ſuo reddit bonum. 667.2. d quomodo operetur lanam & linum. 669.1.2.d
Eſt velut navis mercatoria de longè portans annonam. & ſeqq. quomodo de nocte ſurgere dicatur. 671. 1. d quomodo ſe paulatim diffuderit. 2. d in perſecutionibus ſperat liberationem. 673. 2. d
Eius lucerna non extinguitur. ibid. b. c qua duplici veſte veſtiatur. 676.1.d
Eius veſtis byſſina & purpurea. 677. 2. d quomodo veſtiatur fortitudine & decore. 681. 1. d & ſeqq. quàm ſit clemens in docendo. 683. 2. b laudabitur à Sanctis in cœlo & à Chriſto 685. 1. c ſuperat omnes Judæorum & philoſophorum ſcholas. 2.d
Eius rectores qui affligit, Chriſtum affligit. 341.1.c
Eccleſiaſtes quis ſit, & onde ſic dicatur liber Salomonis.1.1.b.c an conſcriptus à Salomone poſt lapſum in idololatriam.521.2. b an carmine. 518.1.d
Eccleſiaſtici liber cur Salomoni aſcribatur. 7.1.a
Eccleſiaſtici ſe ſuoſque diſtantes ſugillantur. 290.2. c domum ſuam conturbant, & ſcandalizant Eccleſiam. ibid.d
Echinus in globum convolutus,typus eſt innocentiæ.175.2.b intra ſpinas ſuas latitans hoſtem non timet. 447.2.d
Echineis ſymbolum eſt torpidi & torporis. 342.2.b.c.d
Edere, eſt homois viliſſimum opus. 671.1.c

Edgarus

Edgarus rex Britanniæ ob parvitatem contemptus hoſtem venìam petere coegit. 646. 2. d

S. Edmundus illectus à fœmina ad concubitum, illam virgis cecidit. 119. 1. cd

P. Edmundus Campianus Societ. Jeſu ad furcam damnatus ceſſinit præ gaudio. 271. 2. a

Educatio mollis filios enervat. 166. 1. b ea cavenda & nimia ſeveritas. 379. 2. a ſervilis educatio facit ſerviles. 379. 2. b at delicata multa parit mala. 614. 2. d educationis pravæ mala. 451. 1. b educationis ſeverioris utilitas. 379. 1. b hæc facit ſtrenuos & robuſtos. 482. 1. b c & ſanctos. 482. 1. d

Egeſtas accedit Deo maledicente. 185. 1. d egeſtatem corporalem & ſpiritualem pariunt epulæ. 435. 1. d 2. a *vide* Paupertas.

Elatio animi noſtri ex bono opere ſæpè ſolet à Deo deprimi. 421. 2. a

Eleazarus ſenex præclarum juventuti exemplum dedit obſervantiæ paternarum legum. 417. 1. b

Electoret regem eligant iræ potentem, non iracundum. 371. 2. d ſeq. 1. a

Eleemoſyna ſæpè nomine juſtitiæ in Scrip. dicitur. 12. 2. d 202. 1. d 45. e 2 nos ſemper amiciti oportet. 2. b c eam danſes nihil amittunt. 165. 1. b ſed ditantur. 66. 1. a & ſeqq. 169. 1. b 207. 1. a eſt in manu juſti velut ſons vitæ. 176. 2. a liberat à morte æterna. 194. 2. d expedit ab amore divitiarum. 2. d fructum ſtabilem producit. 202. 1. c eſt quaſi ſeminatio. 206. 1. d 2. a item ſacrificium. 207. 1. c quos fructus in miſericorde proferat. 209. 2. a eſt animæ redemptio. 234. 1. d ejus commendatio: provocat Dei miſericordiam. 261. 2. c facit nos homines divinos. 2. b & rectà ad regnum cæleſte perducit. 295. 1. c expiat peccata. 295. 1. d remittit venalia, & pœna mortalium. ibid. d eleemoſyna Deo eſt gratior quàm ſacrificia. 301. 1. d & homini utilior. ib. modica cum hilaritate melior eſt magna cum triſtitia. 321. 2. a viam ad Deum ſternit. 354. 2. c ejus vis & laus. ib. d ſeq. a facit ut Deus miſereatur eleemoſynarii. 377. 1. b eſt fœnus fructuoſiſſimum. 377. 2. a pro ea ſe Deus obſtringit ad uſuram ejus ſolvendam. 378. 1. c ingens fructus & cenſus eſt. 382. 2. d ſine non bono facta, non placet Deo. 393. 2. b c in occulto erogata extinguit iram Chriſti judicis. 430. 1. d 2. a non depauperat, ſed ditat. 455. 1. a b 588. 1. c 590. 1. a b & ſeqq. 602. 1. a 685. 1. b cut vocetur nomine juſtitiæ. 431. 1. b c non juvat manentem in peccato. 438. 1. d quomodo danda ſit, & quibus, & quoties. 454. 1. d 2. a ea ſi ſit hilaris, ſupplet quæ ceteris actionibus deſunt. 2. d vincit eam accipientem. 455. 2. a vincit avaritiam & peccata; expugnat cælum. ib. b vincit aurum, opes, dæmones, Deum. ib. c d eſt Deo familiariſſima. ib. d eleemoſyna ſpiritualis dignior eſt corporali. 455. 1. b c

Eleemoſynarius conſulit honori divino. 50. 1. a b ejus opes adaugentur à Deo. 2. d Deo provideote fame non emorietur. 168. 1. d in Scripe. peculiariter dicitur ipſe juſtus. 172. 2. b eum Deus facilè admittit. ibid. d emit cælum vili preſio. 179. 1. c tam proximis quàm alienis benefacit. 201. 1. d evadit omnia ſupplicia. 203. 1. d 2. a eſt inſtar fontis. 207. 1. a eſt ſacerdos myſticus. ibid. d meretur vitam longam. 210. 2. d ſeq. 2. a eſt ouus beatus io ſpe, ze futurus in cælo. 212. 2. b non moritur impœnitens. 2. c ei Deus opes multiplicat. 378. 1. a cernum apud eum repoſitum habet cum ſorte lucrum. 378. 1. b hic proles ejus & familiam alit & ditat. 2. a 395. 1. d daos Deo quæ ejus ſuot, recipit pro eo fœnus & lucrum. 378. 2. b 590. 1. c devincit ſibi animos accipientium ſtipem. 455. 1. d item Deum ſibi conciliat. 2. a variæ ejus victoriæ. ibid. b c d

Elementa an ſint inſaturabilia. 638. 1. b omnia Deum prædicant. 224. 2. a elementis quatuor paſcuntur quatuor animalia. 282. 1. b c

Elementaria corpora non rectè vocantur abyſſi. 143. 2. c

Elephas eſt princeps inter animalia. 136. 1. b ſymbolum eſt moderationis linguæ. 382. 2. a lenteuseſt ad iram. 531. 2. b timet cornua arietum. 653. 1. d

quis vit Elevationum vocetur. 605. 1. b c & ſeqq.

S. Eliſabetha Andreæ Hungarorum regis filia laudem & finem operata eſt. 668. 2. d S. Eliſabetha regina Luſitaniæ regno ſuo mirificè profuit. 247. 1. b c Elocutio eadem propoſitorum ad eloquendum, provenit à Dei gratia. 296. 1. b

Eloquentia ſapientiæ neceſſaria eſt. 311. 1. b 2. d ipſa auro pretioſior eſt. 401. 2. b c ei jungenda prudeoria eſt. 652. 1. 2 eloquentia vana eſt velut theſaurus impiritatis. 167. 2. b c ea pollent multi ſapientes. 275. 1. c & illa eos propeiè decet. ibid. & ſeqq ipſa varia eſt & multiplex. ibid. d. 2. a

Eloquium Dei in Script. argento ſepræſentatur. 183. 1. a

S. Elzearius memoria Dominicæ paſſionis iram domuit. 232. 2. b c ad omnes ioiurias erat immorus. 521. 2. b

Emendationis propoſitum velut laqueus eſt. 94. 1. d

Ementei, rem extenuant, vendentes extollunt. 402. 2. d

Eminere aliis volens, omnium incurrit odia. 335. 2. c d

Empedocles quomodo ventos noſtros ſtiterit. 170. 2. b c in Actoam inſilit volens Deus habeti. 460. 1. d

Emungens nimis oſtium elicit ſanguinem. 655. 2. c

S. Emygdius Epiſcopus Aſculanus, caput reciſum, & manu ſublatum ad trecentos paſſus geſtavit. 20. 2. d 21. 1. a

Emm variam habet ſignificationem. 476. 1. c

Enthymia Democriti quæ ſit. 283. 1. a b

S. Ephrem fuit à meretrice modeſtiam edoctus. 82. 1. d

Epicureorum dogmata mortem præſentem & æternam adſerunt. 239. 2. a b

Epigraphe capiti XXV. Proverbiorum præfixa eſt à Sobna, eſtque canonicæ auctoritatis. 518. 2. c

Epiſcopatus quàm ſit grave onus. 335. 1. a b

Epiſcopus eſt ſymbolicè ſol. 394. 1. b c d pro Epiſcopo inepto ſpondens, omnium animarum ejus culpa pereuntium reus eſt. 387. 2. a Epiſcoporum incuria & inſcitia mirè Eccleſiam afflixit. 350. 1. d ſunt fidejuſſores pro ſalute ſubditorum. 94. 1. b

Epulæ lautæ hominem ad libidinem perirahunt. 117. 2. b c ſæpè ſunt ferales & erueotæ. 284. 2. a b pariunt inopiam. 433. 1. a c d maximè ſpirituslem. 433. 2. a ſcatent mendaciis, adulationibus, fraudibus. 475. 1. b c

dives Epulo quia in Lazarum durus, à Deo noo eſt exauditus. 429. 2. d

Equites io bello validiſſimi ſunt. 442. 2. d

Equus myſticè eſt mens contra vitia certans, item hominis anima & corpus. 443. 2. b item paſſiones & virtutes. ibid. e equus mirè timet flagella. 546. 2. a ſtupefit calcans lupi veſtigium. 449. 1. a equus quidam ex timore concepto fœtum exuit. ibid. 1. a b

Errantes à via doctrinæ & juſtitiæ damnabuntur cum dæmonibus. 431. 1. b c

Errata ſubditorum moderatè ſunt caſtiganda. 481 2. a

Error eſt filia præcipitationis. 407. 2. b c error in moribus eſt, quo quis licitum & honeſtum putat, quod illicitum & inhoneſtum eſt. 256. 2. a error peccantium eſt practicus, id eſt erronea electio & operatio malt culpæ. 263. 1. a habet tamen ordinariè comitem vel anteceſſorem errorem in intellectu. ibid. 1. b

Eruditione doctrinæ quid propriè denotetur. 12, 2. a b de ea variæ ſententiæ. 15. 1. b

Eſau odium in Jacob ad poſteros propagavit. 359. 1. b

ἑστία tam ſocum quàm aram ſignificat. 560. 1. b

cut Eſquilinum montem B. Virgo elegerit. 125. 1. b c ejus elogium. ibid. d. & ſeqq.

Eſſæi de die laborabant & ſtudebant, noctu modicum cibi & ſomni capiebant. 70. 2. d cur olim fuerint longævi. 339. 1. a vino abſtinebant. 493. 1. a

Et ſæpe in Script. capitur pro ſic, ita. 540. 2. d ponitur ab Hebræis pro qualibet alia conjunctione. 392. 2. a & pro autem. 401. 2. b

Ethica olim per breves gnomas tradebatur. 2. a. b ſola ſapientiæ nomeo meretur. 11. 2. b c diverſimodè à Salomone nominatur. 15. 2. a multas eſ partes complectitur. ib b eſt velut fons. 110. 1. a b

Eva peccatum confitens, veniam invenit. 356. 1. c d

Evagrius philoſophus poſt mortem apparens dixit ſibi ob eleemoſynas abundè ſatisfactum. 378. 2. d Evangelii & legis Moſaicæ harmonia. 298 1. c evangelium velut lumen eſt. 305. 1. b c euchariſtia ligno vitæ deſignatur allegorice. 562. 2 ea iodignè communicantibus fit panis impietatis. 71. 1. b in unenia ſapientiæ adumbratur. 154. 2. a ejus effectus admirabiles. 156. 1. b reddit nos adverſus dæmones terribiles. 157. 2. a eſt oie tum corporali, tum ſpirituli comedenda. 158. 2. a ad eam omnes iovitantur. ib. expreſſus ejus typus eſt manna. ib. ſedit famem vitiorum, item animæ ſmantis, & non tatò famem corporis. 168. 2. a ejus ſacrificium vim maximè habet ex opere operato. 207. 2. b non eſt in odio Dei ſuſcipienda. 284. 2. b c euchariſtiæ ſacrificium vim habet ex ipſo 301. 2. a præſtat omnibus legis veteris victimis. 321. 2. a

Ejus præſtantia exſe ipſa. ibid. per menſam principis

repræſentatur . 472. t. 2. & ſeqq. eſt convivium Chriſti 2. b. in ea falluntur ſenſus. ibid. c. in ea ſumma requiritur attentio, diſcretio & fides, ibid. d. eius effectus. 473. t. 2. eius decem miracula. 2. 2. & ſeqq. in ſalute Chriſtus abſconditus. 473. 2. 2. in ea dat ſe nobis totum. ib. b. ea paſſim & ubique cuilibet patet & obvia eſt, 2. c. ceu ficus eſt. 578. 1. c. eſt panis vitæ. 670. 1. b. c

Eventus fortuitos regit Deus. 319. 1. d.

S. Evergilo Archiepiſc. Colonienſi S. Gereonem laudanti applaudente Sancti de tumulis ſuis. 593. 1. c.

Eu mitis mater S. Baſilii moribus erat compoſita. 48. 2. c. d.

Evomere capitur & pro dictis perſtringere. 662. 1. a

εὐεργέτης & ἐυεργεσία quid ſint. 273. 1. b.

Eutropius ſervus quam impotenter ſit dominatus, 644. 2. c. tunc effeminatus. 669. 1. d.

Exaltans ſe præ aliis, omnibus exoſus eſt, & humiliabitur, 335. 2. c. d.

Examen mentis divinæ perſpicit corda hominum. 322. 1. d. examen conſcientiæ facit ad animæ purgationem & protectum. 676. 2. b.

Exaudiſcentia eſt temulentiæ ſpecies. 490. 1. 2. b.

Excellentiæ cujuſdo radix eſt litium & diſcordiarum. 335. 2. d.

Excelſa dicuntur templa in locis excelſis erecta. 384. 2. 2.

Exceſſus & defectus omnis in re habet admixtũ vitium. 398. 2. c.

Excuſationes frivolæ impotentiæ vel infirmitatis ſunt ſymbolicè panni læceri. 485. 1. c.

Executio operis operata à ſolo Deo provenit. 296. 1. c. & ſeqq. 443. 1. 2. eſt ea in omni re difficilis, præparatio facilis. 443. 1. 2.

Exempla ſancta velut menſa ſunt, 154. 2 c. item velut tauri altiles. 2. 2. mirè proſunt ad virtutem iogeneranda. 244. 2. b. exempla virtutum ſunt velut mel. 506. 2. 2.

Exercitia pietatis torpidi ob difficultatem exhorreſcunt. 538. 2. 2. b. non ſunt ea facilè mutanda. 571. 1. d.

Exhortationes acres initio moleſtæ ſunt, poſtea verò menti proſunt. 537. 2. 2

Exitii ſedes propria eſt anima & domus impiorum, 425. 2. 2 hinc ut ſemper ad impendet. 488. 2. b. c

Experientia in lenibus reperitur. 316. 1. 2

Exprobrabilis tam ſignificat vituperandus, quàm probra jaciens. 336. 1. b

Exſpectatio juſtorum læta eſt, & quare. 189. 2. 2. b. c exſpectatio odorationi comparatur, 2. 2. exſpectatio inhiantium cupiditatibus in morte peribit. 196. 1. 2 exſpectationis a limpletio quàm ſit grata exſpectanti. 327. 1. 2

Extranea mulier eſt adultera. 402. 2. b cum Extraneo eſt anceps negotiatio. 478. 1. b

Ezechias rex parabolas Salomonis diſperſas in unum codicem tranſcribi juſſit. 517. 1. d. ſeq. 1. b. c 2. b. c ſunt pietatis & rerum ſacrarum ſtudioſus. 518. 2. b. c

FAbius Gurges unde dictus. 424. 2. d

Q. Fabii Maximi cunctatio profuit Romanis. 365. 1. b

Fabrica cœpta perficienda. 350. 1. 2. b fabricæ priſcæ Romanæ quam non ex arte conſtructæ. 496. 2. 2

Fabula vide Apologus.

Facies ſua ſingulis eſt ab aliis diverſa. 578. 2. c facies triſtis diſſipat cogitationes. 540. 1. c Aquilooi comparatur. ibid. d. & ſeqq.

Facta reſpondeant dictis. 550. 1. 2. b

Fallaces læpe patent aliorum dolis & contumeliæ. 323. 1. d vide Fraudulenti.

Fallacia mulieris, ſunt ejus blanditiæ, fictiones, artes & fraudes. 80. 1. b

Falſitas una non tantùm veritati, ſed & alteri falſitati opponitur. 224. 1. d

Fama mala & infamia fideli devitanda. 96. 2. c fama virtutum & ſanctorum exemplorum & operum recreat audientes. 892. 2. d item eam qui ea habet. ibid. d. fama parentum eſt fama filiorum, & vice verſa. 325. 1. b famam cordati magni faciunt. 328. 1. b ejus caritas lucerna deſignatur. 405. 2. b. c poſt mortem creſcit & perennat. 443. 1. c opibus præſtat. 444. 1. b 444. 2. 2. b

Fames homines cogit laborare. 313. 2. b ſequitur ex otio. 376. 2. b ipſa cruciat & enecat pigrum. 437. 1. d pariſaporem ciborum & dulcorem. 369. 1. d. 2. 2 fames ſpiritualis quæ dicatur. 758. 1. d

Familia impiorum citò delebitur. 255. 2. d familiæ ſplendor, dignitas, nobilitas à parentibus ad filios tranſmittitur. 374. 1. 2 familiæ cura concuſſa ab eleemoſyna. 378. 2. 2 ædificatur & roboratus prudentia, item arte, juſtitia, virtute, 496. 2. d 497. 1. 2 bis. d quæ ſit optima familia. ib. d in ea admittendus ordo. 498. 1. 2 familiæ ſuæ providere debet paterfamilias. 647. 2. 2

Familiares impii regem depravant. 508. 1. d vide Amici.

Familiaritas mulierum eſt velut ignis in ſinu. 108. 2. b eſt ea cavenda, cur. ibid. 2. b. d. vide Conſortium.

Famuli obſequentes ſolent a dominis ad altiora promoveri. 578. 1. c & multa dona accipere. 2. 2. ad viliſſima ſe demittunt. ibid. b

Far dicitur à frangendo. 581. 2. 2

Faraones Indorum rex agros coluit. 219. 2. 2

Fascinator fascinum maximè geſtat in oculis. 454. 1. d 490. 2. d

Faſtus animi quo pacto retundendus. 309. 2. d peccato ſequente deprimitur. 309. 1. c oculis ſe prodit elatis. 101. 2. 2 b c

Fatui non loquuntur niſi ſtulta. 275. 1. 2

Fatum ſunt philoſophis Deus vel Dei providentia: huic omnia tam bona quam mala tribuebant. 365. 2. b

Favor præſtat auro. 520. 2. c

Favus dictus eſt a fovendo; eſt apum domus & cellulæ. 211. 1. c arte inſigni ab iis conſtruitur. 313. 1. 2 favi ſunt mellui & ſæpe tam cum melle eduntur. 506. 1. 2

Fel eximunt olim dum io connubiis Junoni pronubæ ſacrificabatur. 90. 1. 2

Felicitas juſtorum ſolida eſt & perdurat, at impiorum modica & brevis eſt. 335. 1. b recreat omnes. 196. 2. b felicitas terrena deducit in ruinam & interitum. 256. 1. d felicitas miſcetur infelicitati in hoc mundo. 319. 1. 2 lucerna repræſentatur. 406. 2. b. c felicitas impiorum & ſuperborum eſt peccatum. 534. 1. 2 vide Proſperitas.

S. Felicitas ſuos ſeptem filios ad martyrium animavit. 104. 2. 2 353. 1. 2

Feminæ in omni genere animalium aſtutiores & inſidioſiores ſunt maribus. 325. 2. 2 feminæ quidquid ſciunt, ſtatim effutiunt. 392. 1. c in pulcra undine morum & corporis, decus ſuum ponunt. 628. 1. c & ea ſuperbiunt. 688. 2. c deformes virtutis ornamento pulchreſcunt. 680. 2. d fiat moribus modeſtæ & podicæ. 2. d nonnullæ ſe deformarunt ſtudio caſtitatis, 689. 1. 2 vide Mulier.

Fenellæ pomum tangentes jaculis confodiebat. 257. 2. 2

P. Ferdinandus à Salazar in Proverbia ſcripſit, de ejus commentario judicium. 7. 2. d

Ferdinandus II. Imp. malleus hæreticorum eſt: 361. 1. 2 ejus felicitas, potentia, gloria. 272. 2. 2 ejus reſponſum cuidam religionis libertatem poſcenti. ibid. qua arte Sileſios ad fidem Catholicam pellexerit. 434. 1. d acre hæreſi bellum indixit. 589. ab hæreticis exagitatus eos mirè exagitavit. 591. 2 c

Feræ catulos ſuos effoſſant ad omnes actiones naturæ ſuæ congruas. 585. 2. d

Fermenti qualitates competunt corripi nolenti. 174. 1. b fermentum tubiode pro malitia capitur. ibid. c

Ferrum chalybe durefit. 577. 1. c lima exacuitur. 2. 2

Fertilitatis indicium eſt corvorum copia. 639. 1. d

Ferventes ſæpe ſunt tepidiſſimi, 678. 2. c ſerviunt Deo cum gaudio. 99. 1. d

Fervores novitiorum intempeſtivi citò conſumuntur, 237. 1. c d fervores nimi in otio non probantur. 609. 2. d

Feſſa urbs Africæ unde cognominata ſit. 334. 2 2

Feſtinandum lentè. 237 1. c feſtinatæ divitiæ non ſunt ſtabiles. 236. 2. c. d feſtinans plus æquo ſerò ad finem pervenit. 361. 2. c feſtinatur ad hereditatem triplicitur. 407. 1. d

Feſtinatio ſignum eſt imprudentiæ. 365. 1. b. c feſtinatio præpropera quam nociva ſit. 407. 2. 2. b nimia non eſt durabilis. 237. 1. 2. b. 1. d

Feſtinus ſemper ad defectum & penuriam tendit. 432. 1. d 2. 2

Ficus exiguam requirit culturam. 537. 1. b ejus fructus quàm dulcis, ſapidus, integer. ibid. c. ipſa eſt bitera, nec dat flores. ibid. d. ſtercoratione fœcundatur. 2. 2. primus ejus fructus decutiendus. ibid. b eſt typus Ven. Euchariſtiæ ibid. c. ei proſunt cornua arietina. 576. 2. 2 ficus vites in maſſas olim contundebantur ad uſus mancipiorum. 381. 2. 2 earum raptores dicti ſunt ſycophantæ. 596. 2. c. d

Fides an nomine ſapientiæ vocari poſſit. 22. 1. 2 error in fide videtur homini rectus, at ejus noviſſima deducunt ad mortem. 256. 1. c

à Fide jubendo ſibi cavet juſtus. 200. 1. b

Fidejuſſio prudens eſt opus beneficentiæ, temeraria verò cavenda. 93. 1. 2 vide Sponſio.

Fidejuſſor liberè ſe quantocyùs ab obligatione ſponſionis. 94.2.e quare diſcurrere & anxius eſſe debeat, & amicum ſtimulare. 94.2.e.d multis moleſtiis afficitur & damnis 172.1.d

an Fidejuſſoris pignus tolli licitum fuerit. 402. 2. 2 fidejuſſoe pro extraneo non ſit temerarius & præceps. 403.1.2 cum fidejuſſoribus non eſt familiariter agendum. 467. 2.c

Fideli ſervit totus mundus. 323.2.d eo is utitur ad neceſſitatem, non luxuriam. ibid. & ad ſalutem. 324.1.b fideles ſunt Chriſti corona. 316.2. 2 fidelis vir quis dicatur. 394.2. 2 tales viri fideles aliquot recenſentur. ib.d tales requirit Deus. 394.2. b fidelia arcana celat. 405.1.a abomnibus laudatur. 598.1.d à Deo in omnibus proſperatur. ibid.c. fideles non juranr nec mentiuntur. 550.1. b

Fidelitas decet reges. 329.2.c.d. ſeq. 2 eos fidelitas in verbis contra calumniantes tuetur. 414.2.d ea rariùs invenitur quàm mutua concordia. 393.1.d & ſeqq.2.2.b.c 394.2.2 & ſeqq.2.b

Fidens Deo totum poſſidet mundum. 323.2.c.d

Fides ſanctiſſimum hominis bonum eſt. 403.2.b eſt amicitiæ baſis & cuſtos. 334.2.2 major adhiberi ſolet ei qui prior ſuam cauſam expoſuit. 355.1.2 ejus obſtringendæ ingenium. 675.1. d fidei fortitudo parit fortitudinem ſpei. 502. 2. c fidei profeſſio continua Deo donanda ſit. 296.2. b eam prædicare majus eſt quàm credere. 311.1.2 ejus limites quos patres fixere, non ſunt tranſgrediendi. 468.1.2 ſeq.1.2 multa ejus myſteria captum hominum ſuperant. 519.1.d 520.1.e

Fiducia in perfido fidentem deſtituit. 534 2.c fiducia in Deum animam dilatat. 573.2.2. b cauſa eſt fortitudinis. 365.2.c.d

Filius Dei eſt ſapientia increata perſonalis Dei quam ab æterno poſſedit, & per quam creavit omnia. 136.2.2. b quo ſenſu is creatus dicatur. ibid.c. fuit ab æterno, & increatus. ib.d ejus productio modò vocatur generatio, modò creatio. 136. 2.c.d quomodo dicatur Patris pullus. ibid c. conſtitutus eſt ab eo princeps operum ejus. ibid. d. ab eo creandi poteſtatem, & in creaturas dominium & jus accepit. ibid. & ſeqq. per aſſumptionem humanitatis non eſt mutatus. 140. 2. b æterna ejus generatio a Patre per intellectum. 142 1.b ad ejus ideam Pater omnia architectatus eſt. ib. ab eo ſempet gignitur & genitus eſt. ibid.d hominum amore factus eſt homo. 347.1.2 fuit ab æterno coram Patre. 1.2. quomodo appelletur adoleſcens aut puer coram Patre ludens. ibid. a.b peculiæ ſuæ incarnationi. ibid. in quo ejus deliciæ cum filiis hominum eluceant. ibid. ædificavit ſibi humanitatem quaſi domum. 152.1.2.b.2.d. dicitur Patris imago, character, ſapientia. 230.1.b eſt coævus Patri & conſubſtantialis. 627.2.2

Filii proprium eſt eruditi doctrina patris. 229.1.2 ipſe eſt labiis patris. 230.1.b ſi à patre non caſtigatur, fit ſegnis & rebelli 1.2 245.2.b ipſe & pater cenſentur una perſona civilis. 574.2. a de filii inſtitutione non deſperandum, eſto ſit bebes. 579.1.c ejus vita è vita parentis traducitur. 405.2.b eſt parentum portio. 396.3.b non inhiet opibus patris ante ejus mortem, 407 1.b.1. ejus profectus eſt gaudium patris. 485.2 c.d eum ſemper audire debet, eique auſcultare, & quoad poteſt, obedire. 386.1.2 485 2.b dum ab eo caſtigatur, beneficium accipit. 381.2.2 569.2.b à paterna caſtigatione & educatione pendet ejus ſalus. 406.1.2 materni juris ſemper ſit memor. 409.2.b parentibus omnia debet. ibid. b.c.d. hinc ſi eos deſpiciat, meretur in crucem agi. ibid. 639.1.b. c modum ſervans in expenſis eſt ſapiens, at qui prodigus, confuſione ſc., & parentes dolore afficit. 489.1.2 536.1.b filius dives non bona inſtitutus, neſciet opibus uti. ibid. a filius ſapiens parentes lætitia, ſtultus triſtitia afficit. 286.2.b quis ſapiens & ſtultus filius Salomonis dicatur. 166.1.2 filius ſapiens eſt decus & doctrina patris. 230.1.b.c imò ſæpè patrem docet. ibid. d filius ſuſcipiens doctrinam patris eſt ſapiens. ibid. e. filius ſtultus deridet correptionem patris ſui. 277.2.e filius ſapiens patrem afficit lætitia & honore. 486.1.2 324.2. c. 574.2. e. habet longam poſteritatem. 405.2. d parentibus eſt conſolationi, vultipeti, ornamento. 612.2.b.c imò iis longæ vitæ eſt author. 325.1.2 filius continens patrem lætitia, incontinens mœrore afficit. 604.2.d filius ſtultus mœroris eſt parentibus ob indociliatem. 367.2.d item ignominiæ. ibid.d. filiut perverſus patrem provocat ad iram, matrem ad dolorem. 340. 5 b eorum ſæpè indignationem incurrit. ibid.b.c. in cauſa eſt ut patri adverſa contingant. 373.1.d.2.2 imò eorum ei adfert mortem. 325.1.2 de ejus tamen emendatione non eſt deſperandum. 379.1.2 ibid.2.2 nec eſt contumelia ad indignationem provocandus. ibid.2.b caſtigandus eſt moderatè. ibid.c.2.d. non eſt lædendus, nec mutilandus. t.c. nec interficiendus. 2 a id qui facit, ſeipſum plectit. ibid. d. filius imprudens non eſt Deo obtemperandus, ſed prudens. 387. 1.c. filius qui ſua protervia patrem affligit, & matrem domo fugere cogit, ignominioſus planè eſt. 385.2.b eſt naturæ hoſtis, & honeſtatis inimicus. 2.2 regno & dominatu exuetur. 406.2.2 immoriger os habebit ſuos filios. 663. 1 c ſi paterna bona inſuruetur, an ſit ſocius homicidæ, & quatenus ad reſtitutionem teneatur. 599.e.d parentes & avos debito honore proſequatur. 324.2.c.d. ſeq.2.b.

Filiorum virtus & vitia ſi in parentes proximè redundat. 166 1.a magis matrem quàm patrem imitantur. ibid.c. ſunt decus & gloria parentum. 514 2.b ſæpè decoquunt avaré à parentibus congeſta. 236.1.d ſi ſequuntur parentum peccata, non erunt impuniti. 203.1.c ſed bene morati dicuntur iis adfuiſſe. 88.1.2 eorumque ductum & conſilium ſequuntur. ibid. c. ii qui parentibus obediunt, vita donantur longa, opulentia & ſanitate. 20.1.c filii timoris Dei, ſunt ſommè timentes Deum. 265.1.d filii caſtorum parentum ſortiuntur felix conjugium. 89.1.2 filii adulterini apud omnes ſunt infames. 111.1.c filii improbi ſæpè mœrore enecant. 174.2.2 probotum filiorum præmium eſt habere patres diu ſuperſtites. ibid.c. filii à patre moriente quaſi lampadem vitæ, virtutis, opum & gloriæ accipiunt. 308.1.b ſæpè ob parentum integritatem honorantur, & ab aliis benedicuntur. 395.1.c filii bonorum patrum Deo ſunt curæ. ib. 3.2. & beati. ibid.b.d.2.2 item miſericordium. 100. 2. b qui dicantur filii mutationis vel tranſitus. 678. 1 a & ſeqq.

de Finibus agrorum ſæpè populi certarunt. 468.1.c.d finis in omni re ſpectandus eſt. 252.2.d

Firmamentum concavum & convexum quotum diſtet à terra. 588. 1, b

Fiſcus rapit quod non accipit Chriſtus. 465.1.d

Flagella omnia quibus flagellamur, ad Deum ſunt referenda. 464.1.c tuenti equi flagella. 546.2.d

Flagellabantur olim in rota torti. 412.2.2 qui dicantur Flagellatores aononæ. 207 1.2

Flandri Grimsnicum S. imitant in T. 9.2.2

Flagitiolo uno caſtigato ſapientes reliqui. 385.1.b

Flammeum erat velum ſpontarum in nuptiis. 590.1.2

Flavuaeolor é tribus aliis componitur, placet is oculis. 490.2.c cur Flores lectia convivalibus & manibus olim inſpergerentur. 527.1.e quando flores magis redoleant. 572.1 d

Flumen eſt ſymbolum verborum ſapientis. 347.1.c.d fluminà ex mari orta, eodem redeunt. 419.1. b

Fluvii quomodo findi & dividi dicantur. 56.1.d ſunt quaſi plateæ terrarum. 143.1.e quatuor fluvii paradiſi denotant quatuor virtutes cardinales. 56.1. b

Fœnerari tam eſt mutuare quàm dare ad uſuram. 377.1.c. 451 2.d fœnerantur Domino qui miſeretur pauperis. 377.1.c.d. 578.1.d

Fœneratoris inſatiabilitas. 451.1.2 cur hebraicè vocetur ab elevando. ibid.2.d

Fœnerari ariot ſit ſervus fœnerantis. 452.2 e

Fœnticulum oculorum aciem acuit. 249. 1. d

Fœnum moneanum præſtat eo quod ex vallibus colligitur. 583.2.2 quod vocetur Fœnus liberale. 550.1 2

Folia quid ſymbolicè ſignificent. 258 2.c.d folia arboris virtutum quæ ſint. 209.1.6 quæ arboris vitæ, id eſt Chriſti in cruce erecti. ibid. b

Fomes peccati omnibus inhæret. 397.1. a is maximè in rebus venereis cernitur. 2. b

Fons dicitur à fundendo: idem dicitur vena. 347.1 b eſt ſymbolum cordis. ibid. d. & ſeqq. fontium proprietates. ibid.& ſeqq. fons quomodo turbetur. 541.2.b fons Cinclopum bibentes enecat. 532.1.c fons vitæ eſt, qui jugiter aquas hinpidas effundit. 176 1.2 fontes in terra ſunt à Deo libratis, & quomodo. 144 2.2 fontes myſtici ſunt varii. 86.2.c

Foramina peccatoris quæ ſint. 484 2.d

Foris aliquando idem eſt quod, in limine. 116.1. d

Forma mulieris nemo debet inſcari. 80.2.e.d quàm ea ſit lubrica. 106.1.2 eſt ea viro ex animo eradenda. 101.2. d ipſa eſt velut ignis. 2.2 quàm ſit potens & efficax. 689.1. b ejus brevitas. ibid. vide Pulchritudo.

Formicarum domes hominis ſunt imitandæ. 93.1.d parant in æſtate ſibi cibum pro hieme. ibid. frumentum deferunt in ſuas cellas. 93.2.d grana incidunt: arrodunt oculos ſemiois: grana feliguntmeliora. ibid.c. tempeſtatem & ſerenitatem præſentiunt. ibid. d. earum natura deſcribitur. 2.2. 646.2.d temperamento ſiccæ ſunt: carent ſanguine: laborant aſſiduè. ibid.c. aurum eruunt in India. 96.1.d habent

bent oculos: invicem amant & juvant. ibid. e. habent ductores, non duces. ibid. d. tetros odores fugiunt & oderunt. 96.2.b in senio volant. ibid. b. & tunc fortificantur & crescunt: onera arte multiplici reddunt facilia portatu. ibid. d. hieme fruuntur cibo reposito. 97.1.b à vino statim inebriantur: sunt mortis prænuntiæ. ibid. Aegyptiis erant symbolum trium illustrium dotum, ibid. b. bilis est ipsa laboris stimulus. ibid. d. rectam sequuntur semitam, licet obliquando vlam. 2.a. earum sapientia in quibus eluceat 1 earum ordo, astutia, opera. 2.2.d. 649.1.b qua in re nobis imitandæ. 647.1.c 648.1.c sunt typus agricolarum. 648.1.b & democratiæ. ibid.d. & monachorum. 649.1.b item humilium. 2.a. Item Christi. 649.1.a, vnde formetur vox formica. 95.2.b

Fornicari dicitur à fornicibus meretricum, 42.1. b

Fornicationis tentationes per cordis custodiam excluduntur. 75.2.b eius sex sunt damna. 81.1.b.c ejus remedium unicum est fuga. 83.1.d ipsa laqueus est, quem dæmon omni hominum generi tendit. 105.2.d ejus interna concupiscentia eriam lege veteri verita fuit. ibid. b. ipsa quàm sit brevis. 107.1.d ejus turpitudo & ignominia. 111.1.d

Fornicator quomodo in peccato moriatur. 92.2.d quæ ei esset in primitiva Ecclesia pœnitentia præscripta, 110.2.d.1.a fornicatores unde ægrè reſipiscant. 105.1.a

Fornix est arcus triumphalis. 413.1.b item furca. ibid.c fornicem incurvare super impios quid sit. 431.1.c.d

Fortium Jaus & gloria apud homines. 317.1.a fortes adversis roborantur. 503.1.a

Fortitudo propria est sapientiæ. 119.1.c an sit maior virtus patientia. 317.1.a alia in agendo, alia in sustinendo sita est. ibid.d per leonem denotatur. 651.2.d fortitudo animi consistit in sapienti consilio, directione, arte. 498.1.c manet ea perfecta & comitans in adversis & prosperis. 502. 1.c crescit laboribus & piis exercitijs. ibid.2.c ibid.2.d

Fortuita etiam à Deo regnntur, 319.1.b ibid.2.a in iis Dei subsidium implorandum. ibid.2.a

Fortuna impiorum citò convertitur. 217.1.a fortunam veteres nudeam invocabant. 319.1.b sed ea nihil est, Deo dirigente omnia. ibid.c. non est causa felicitatis vel infelicitatis. 410.1.2.b ejus rota est instabilis. 413.1.a qui fortunam suam impendio exaltare vult, accersit sibi ruinam. 353.1.c

Forum dictum à fando. 155.1.c

Fossa profunda per catachresin denotat perniciem extremam, in quam incidit meretricum sectator. 459.2.c & fossæ sunt plerumque habitacula meretricum. 487.2.c

Franciscanus quidam exsus ab hæretico, scitè ei par pari regessit. 548.1.d

S. Franciscus quomodo tentationem carnis edomuerit. 109.2.b erat amore Dei ebrius: canticum amoris eius. 148.2.b.c spe gloriæ se in pœna solabatur. 189.2.b pium se erga bestias ostendit. 219.1.b non timuit latrones. 234.2.b eius morientis vox. 271.1.b.c eius humilis de se sensus. 276.1.d concionabatur tam ferventer ad paucos atque ad multos auditores. 278.2.c omnes ad cælum vocabat. 288.2.b de sua prædestinatione factus certior ad aliquot dies mira exultavit lætitia. 393.2.a 541.2.a suo spiritus robore carnem infirmam sustinebat. 353.2.a quantam linguæ custodiam à suis vellet observari. 381.1.a fuit pauper censu & spiritu, & ideo in honore. 364.2.b.c rigore in corpus fiebat valentior in spirito. 502.1.b carminibus per fratres suos cantatis dissidentes invicem reconciliavit. 537.1.c quæ eius oratio esset. 624.2.c benedixit hospiti, à quo benignè hospitio exceptus, cuiusque progeniei. 631.1.b

S. Franciscus Xaverius omnibus fiebat omnia, ut omnes Christo lucrifaceret. 344.1.d quibus modis animas converterit. 429.1.a eius obedientia. 440.1.d in tentatione magnè cavebat diffidentiam. 502.2.c per Indorum filios sæpè parentes convertit. 230.1.d

Franciscus Brianos Henrico VIII. Angliæ regi in suis amoribus incestis applausit. 586.1.c

Francorum lex prisca circa ebrios. 489.1.c

Frater fratrem adversis juvare debet. 333.2.d.seq.2.a frater verus in adversitate maximè se fratrem ostendit. 333.2.d unde dictus sit frater. seq.1.a 338.2.a frater à fratre adiutus est quasi civitas firma. 357.2.a 258.2.d frater sæpè minùs juvat fratrem pauperem, quàm amicus. 573. 2.2.b inter fratres sæpè sunt simultates. 573.1. b fratrem despicere grande scelus est. 677.2.b frater idem subinde est quod similis. 349.2.c fratrum lites suot gravissimæ. 357.1.d seq.2.b cur. 358.2.c.d fratres pauci uniti æquivalent multis civibus urbem propugnantibus. 357.1.c. seq.2.a fratres invicem contendentes sunt velut vibes hosti pervix. 358. 2. a fratrum amor an prævaleat amori amicorum. 362.2.c.d

Fraternitas summus coniunctionis est gradus post parentes. 359. 2.d

Fraudulenti diu nequeunt latere: semper sunt pavidi, & dein fiunt confusi, 175.1.d à testimonio ferendo repelluntur. 223.1.c annuere sociis oculo solent, pede plodere, & digito loqui. 191.2.a 275.2.d omnia sua agunt per dolos. 215.2.a opibus suis excidunt, quas iniquè corrasere. 189. 2. b verbis suavibus proximum decipiunt. 314.2. d sunt perversi lingua. 356.1.c eorum laquei varii, 424.2.c 563.2.a sermonibus speciosis tegunt odium cordis. 560.2.c.d subinde tetegunt suam virulentiam. ibid.d.2.b sunt omnibus odio. 522.1.b.c suisimet laqueis sæpè capiuntur. 606.2.d & seq.2.e

Fraudulenter amicum lædens, gravissimè ei nocet. 559.1.b.c

Fraus causa est egestatis. 169.1.a ipsa Deo maximè exosa est. 202.2.b caniat tristitiam. 224.2.c fraudes initio sunt suaves, postea tam dicentem quam audientem cruciant. 403.2.a retorquentur in caput illas machinantium. 434.1. a omnibus sunt exosæ. 558. 2. c dolorum confutatione patescunt, 562.2.c vide Dolus.

Frigidus spiritu est moderatus in loquendo. 346.1.a seq.1.a frigidi apti sunt ad regendum. 341.2. d

Frigus causa est timoris & torporis. 349.2.2.b famem hebetat & sedat. 384.2.a quod frigus nivis in æstate sit. 528.2.d quàm id gratum sit. ibid.c. per id designatur nuntius fidelis. seq. 1.b frigus ex phrenesi vel apoplexia contractum pellitur per calida fomenta. 539.1.c

Fructus sapientiæ qui sint externi & interni. 134.2.d.2.a fructus arboris virtutum qui sint. 209.2.b qui arboris vitæ, id est Christi in cruce erecti. ibid.b. fructus verborum & operum ad suum redit auctorem. 221.2.a fructus oris est duplex. 374.2.a

Frugalitas præstat mensæ opiparæ cum turgio. 320.2.b frugalitas priscorum Romanorum. 584.1.a

Frumentum sub mensura semper adangetur. 622.2.b frumentum exigit solum crassum & pingue. 671.2.d illud abscondere, vel omne coemere, vt carius vendatur, inhumanum est, & contra charitatem & institiam legalem. 207.2.a frumentum avarè servatum, & pauperibus denegatum sæpe malè petit. 208.1.a sed tempore famis illud aliis distribuens, Deo & hominum gratiam acquirit. 2. a

Frustra diversam habere potest significationem. 25.1.a & seqq. non significat dolosè. 23.1.d 25.1.d

Fuga unicum remedium fornicationis. 83.2.b in persecutione quando & quibus sit licita & illicita. 602.2.a. b

Fulgentius mythologus an sit Episcopus Ruspensis. 489.2.b

Fulica avis describitur. 120.1.2.b

Fulmine tacta cadavera ab aquila non vorantur. 518.1. d fulmen in pede aquilæ quid denoter. ibid. d

Fumus elicit oculis lacrymas. 188.1.c est symbolum peccati. eius proprietates peccato adaptantur. seq.1.a

Funda iaciuntur lapides. 260.2.c.d capitur & funda pro pala annuli. ibid. d. item pro erumena. 2.2.c

Fundamenta solida altæ domui sunt necessaria. 333.2.b fundamenta terræ sunt civitatem centrum. 145.2.c

Fundatores Ordinum in quo Deum, Christum & Deiparam imitentur. 139.1.c eis ascribitur omnis affectarum virtus & opera. ib. d sapienter suat familias fundaruot. 467.2.d

Fur vox deriv atur à furvo. 23.1.a furem quomodo Salomon septuplum redditurum pro furto dicat, secùs ac lex iubeat. 110.1.b.c furum infidiæ quomodo frustra sint. 25.1.c fures solent sociis annuere. 175.2.c fur sibi ipsi damnum creat. 381.1.b furis socius etiam furti reus est. 616.1.c fur sæpè est perinrus. ibid.d fur bonorum patris est socius homicidæ, quo sensu. 600.1.a

Furari parentibus solitus sit postea dilapidator. ibid.

Furtures dicti videntur à furari. 163.1.b

Furtiva venus cur magis delectet. ibid.1. furtiua omnia magis delectant. 2.d.d

Furtum rei notabilis est peccatum mortale. 110.1.a quomodo dicatur à Salomone non grandis esse culpa. ibid. est minus adulterio. 110.1.d furta furi sunt velut retia, quæ ipsummet illaqueant. 26.1.b furtum oritur ex otio. 400.1.b

Furto

Furto ablata malè perire ſolent. 90.1.d cur ea Deo non ſint offereda. 384.2.d furti ſocietas multiplex eſt. 626.1.d
Futus unde dicatur. 674.1.a tria ſeptæſcentat. 675.1.a eſt virorum dedecus. 669.1.a
Futurorum nimia fiducia cavenda. 564.1.a

GAbriel angelus velut bonus nuntius ſalutem hominibus & toti orbi attulit. 241.1.a ſunt fidelis Dei legatus. 529.2.a & bonus nuntius. 541.2.d qui S. Gallicani prædia invaſere, à dæmone ſunt correpti. 596.2.c
Galli inceſſus generoſus. 649.2.b 651.1.a 652.1.a eſt animal ſalax. 650.2.b eſt immemor. ibid ejus deſcriptio. 651.1.a 652.2.a & ſeq. regem ejuſque partes repræſentet. 651.2.a 652.2.a ejus amor in pullos. ibid. 2.a ejus zelotypia, & amor erga gallinas: eſt ingenio præſago, & ſolers. ibid. b ejus in pugna magnanimitas. ibid.d & ſeq. miram habet cum ſole ſympathiam, eumque in omni cæli parte ſalutat. 2.d pluvias & tempeſtatem præſagit. 653.1.a acutiſſimi viſus. ibid b. exoriente luna geſtit. ibid.c non pugnat niſi ut gallinas ſuas tueatur. ibid.d
Garrulitas otioſa parit egeſtatem. 263.2.a nocet tam loquenti, quàm audientibus. 654.2.d
Garruli oſtendunt ſuam inſipientiam. 341.2.b ſecreta aliorum produnt. 634.2.b ægrè ad taciturnitatem & correctionem reducuntur. 613.2.a ſunt plerumque adulatores: nihil eis condonatur. 2.b abortienti ſimiles ſunt. 614.2.d quomodo tecto carere dicantur. 174.1.c
Gaudentes de inimici malo, ſæpè illud ipſum Deo vindice incidunt. 509.1.a ibid.c.d
Gaudium ſapientis moderatum eſt. 259.2.c gaudium cordis mirificè ad contemplationem confert. 180.1.d gaudium perfectè novit is qui potit dolorem eius ſit compos. 254.1.c gaudii cæleſtis compotes reddantur ſoli lugentes, non impœnitentes. 255.2.c.d eſt id parum & plenum, terrenum, verò definit in luctum. 258.1.a gaudia juſtorum quanta ſint. 171.1.c.d gaudia mundi miſta ſunt dolori. 256.2.d quænam eius rei cauſa. ibid.c gaudium ſolum eſt in ſalute & tranquillitate. 320.1.a ibid.b comes eſt confidentiæ, ſecuritatis, animoſitatis. 431.1.c id tenibus denotatur. 406.1.d ſolidum è ſola naſcitur virtute. 431.2.a b 483.1.b gaudium cæleſte quàm amplum & latum ſit. 483.2.c 481.2.a.b
Gebhardus Abbas brachium miraculoſè ſanatum feminæ devotę oſculandum præbens, idem rurſus ſenſit obrigeſcere. 118.2.d
Gedeon molli reſponſo Ephrætmitas iratos ſibi reconciliavit. 274.2.a.b
γηγενεῖς dicuntur gigante. 432.1.a
Gemmæ debent ſuo loco collocari. 550.2.a
S. Gemulus Martyr caput amputatum manu ſuſtulit. 21.1.c
Genetandi vis umbilico denotatur. 49.2.a.b
Generatio Chriſti, tum æterna, tum temporalis, toti aſſimilatur. 72.2.a eſt à Deo patre peracta ut principium virtutum ejus in opera eius. 137.1.c.d genesatio rerubus septæſcentatur. 497.2.d generatio duplex filii Dei. 627.1.a quæ quatuor generationes pravæ. 632.1.c.d earum pœna congrua juxta Rabbinos. 612.1.a
Generoſitas indolis à parentibus deſcendit. 633.2.a.b
Generoſus facilè tolerat ſuam iofirmitatem. 353.1.a item aliam quamlibet. ibid.d ira dominatur. 531.2.a eſt ſimilis leoni. 459.1.a
S. Geneſius Martyr ſanguine ſuo baptizatus eſt. 271.2.b
S. Genovefæ cereus fuit ab angelo redaccenſus: eius ſanctitas illuſtris: eſt Pariſienſium patrona. 673.2.a.b
Gentes nonnullæ naturaliter quibuſdam certis adverſantur. 564.1.d
Gentiles multa à Salomone dogmata mutuati ſunt. 4.1.b 7.1.a eorum libri S. Scripturæ debent ancilari. 7.2.a.b omnia eorum opera non ſunt peccatum. 272.1.b.c eorum religio eſt cultus idolorum. ibid. dominati ſunt Judæis, & ad Chriſtum converſi hereditatem Eccleſiæ eum eis diviſerunt. 322.1.a.b ſunt ſymbolum ſeductoris hominum. 426.1.b eorum ſcientia nec eſt præponenda ſacræ. 350.2.a magis Deum dilexere quàm Judæi. 363.1.a eos Judæi vocabant alienigenas. 564.1.d
γεωργεῖν & agricolationem & agricolam ſignificat. 498.2.a.b
Georgius Gaſtriottus labiis præmotis in prælium ruebat præceps. 315.2.a
γέρας & γεραίρειν, id eſt honor eximius & venerari, aptè ad ſenes torquentur. 316.1.b.c
S. Gerardus quomodo ad Religionem Ciſtercienſem ſit vocatus 30.1.d
S. Gerontio Epiſcopo iubente cerva lac comitibus ipſius præbuit 88.2.c
cum S. Gertrude Illebienſi mirè deliciabatur Chriſtus. 148.2.d
S. Gertrudis in ſinum Chriſti ſub mortem recepta eſt. 691.2.c cuique pia ſalutem dabat monita. 692.1.d
SS. Gervaſii & Protaſii Martyrum conſtantia. 53.1.d
Geſtus inconditi quàm ſint reprehenſibiles. 300.2.b
Gigantum nomine vocantur dæmones & damnati, cur. 42.1.a.b cur gigantes dicti ſint terræ filii. 164.1.c eos Scriptura collocat in inferno. ibid b erant Gentilibus gens impia deos negans. ibid. habeot pedes ſerpentinos. ibid.2.a gigas in Script. tria ſignificat. 432.2.c cur per gigantes mortui & dæmones denotentur. ibid.a ſunt ſymbolum hæreticorum. 432.1.d gigantes Script. vocat homines valdè impotobos. 2.a
Gignere & genuiſſe, gigni & genitum eſſe, idem ſunt in divinis. 449.1.c
Glacies ſymbolum ſuperbiæ eſt. ibid d
Gladio tripliciter quis percuti poteſt. 417.2.d cur gladii vocentur lamiræ. 449.1.c
Gloria dicitur quaſi claritia. 133.1.b gloria propria dos & laus piorum. 63.1.a individua virtutis comes & aſſecla. 133.1.b gloria Dei noſtris actionibus omnibus ſpectanda. 2.a quantum promovemus, tantum promovemus, & propriam. ibid b
Gloria impiorum putreſcet. 373.1.a gloria piorum inſtar lucis omnes exhilarat, at impiorum brevis & exigua eſt. 235.1.c
Gloria Beatorum quæ ſit. 133.1.d gloria cæleſtis labore vitæ paranda. 179.1.a gloriam nullam addere Deo homines poſſunt. 299.2.d propter gloriam ſuam increatam omnia is creavit & operatus eſt. 300.1.c gloria, quam ei creaturæ omnes dant, ei omni jure debetur: & hæc tam patens eſt, quàm tacita. ibid. d cur tamen propter hanc nihil Deus ſit operatus. ibid. d. gloria per lucernam repræſentatur. 405.2.a cur dedeceat ſtultum. 545.1.b eſt ei quoque noxia. 545.1.c ſequitur humiles. 615.1.b.c gloria Dei eſt in omnibus operibus maximè ſpectanda. 298.1.d gloria cæleſtis continet dominium totius mundi. 324.1.b gloriam propriam aucupari noxium eſt, at communitatis utile & honorificum. 543.2.a
Gloriari de innocentia nemo debet. 397.1.c
Gloriolum eſt iniurias deſpicere, & quaſi non videre. 371.1.b gloriolus multa promittens, & ea non implens, ſimilis eſt nubi à ventis pluviis coactæ, & pluviam non danti. 525.2.b.c & ſeqq.
Gnomæ Proverbiales brevitate ſua lectoris ingenium exercent. 201.2.a
Godefridus Bullionius ope B. Virginis Saracenos profligat. 134.1.a.b
Gordianus ſenior Imp. natura mitis erat. 219.1.b
S. Gorgoniæ morientis vox. 271.1.d eius in pauperes liberalitas. 675.2.d ejus nobilitas ſpiritualis. 678.2.a placidè defuncta eſt. 681.1.b ejus eximia virtus. 683.2.a.b de ſola animæ pulchritudine fuit ſollicita. 689.1.d
Gradatio ſit in honoribus. 523.1.c
Græci pueros & mortuos coronabant. 21.2.a item triennes & ſexennes, quare. 22.1.a
Gratiæ prævenienti ad ſeribendum eſt ſalutis initium, & bona voluntas. 149.1.c gratia Dei & hominum debetur obedienti. 201.1.a
Gratiæ Dei quatuor ſunt partes. 29.2.c ea ad ſingulos actus datur. 48.1.d. neceſſitas illius oſtenditur. 78.1.c eſt velut fons. 78.1.c eſt radix & ſemen gloriæ. 214.1.a ipſa ſuper caput iuſti eſt. 372.1.c.d
Gratia tam formæ quàm morum in femina maximè requiritur. 200.1.d
Gratiarum copia datur obedientibus. 20.1.b
Gratias fingebant veteres alatas, quæ ad homines advolarent. 45.1.d
Gratia ſæpè miſericordiam ſignificat. 443.1.a
Gratia oleo repræſentatur. 435.1.d
Gratia Dei eſt initium ſalutis. 2.1.d & boni ſermonis. 2.b.c requiritur ut opera cogitata felicem habeant ſucceſſum. 303.1.b ejus incertitudo. 397.1.d eſt lux animæ ſupernaturalis. 414.1.b.c.d ipſa ei pro reſpiratione eſt. 1.d 2.a rebus omnibus potior eſt, cus. 445.2.d ejus elogium & effectus. ibid.b quanto cum timore conſervanda ſit. 497.2.a naturam perficit. 595.1.a gratia ſubſequens magis neceſſaria quàm præ-

prævenientis, 303.1.c.d à congrua pendet noſtra ſalus & felicitas æterna. 409.2.b gratiam & charitatem in bonis operibus maximè ſpectat Deus. 397.2.c

Gratia B. Virginis eſt gratia capitis. 687.2.b

gratia corporis quid ſit. 2.c gratia dicendi reges & principes ſibi conciliat. 457.2.2.b gratia principum paranda per induſtriam. 647.1.c.d.ibi.2.c gratiæ gratis datæ dantur per actualem Spiritus ſancti motionem. 296.2.2.b qui gratis abundat latere gaudeat. 228.2.b.c quas gratias uxor bona in familiam inducat. 65.2.c gratiæ agendæ Deo pro omni bono opere, & pro proſperis æquè atque adverſis. 398.2.b

Gratioſitas eſt melior auro & argento. 444.1.2.b ejus elogium. 2.2 arcet invidiam, parit amorem. ibid.2.b

Gratioſus in verbis ab omnibus amabitur. 512.2.c

Gratitudo oſtendenda poſt acceptum beneficium. 516.1.2.b.ibi.

Gravidæ non appetunt concubitum, quia plenæ. 634.1.2

Gravitas ordinata potior nimia celeritate. 305.2.d gravitas etiam ad animum transfertur. 487.1.c gravitas externa potior levitate timida. 676.1.c.d

Gregorius Baticus fuit ſchiſmaticus, ac proinde ejus ſcripta parvi ſunt auctoritatis. 7.1.d

S. Gregorius Magnus in communi lue B. Virginis imaginem in ſupplicatione juſſit deferri, eaque ceſſavit. 125.2.b 497.1.c ſuum raptum è monaſterio ad pontificatum deplorat. 157.2.b

Mauritium Imp. ſua humilitate & patientia fregit. 597.1.c.467.2.c eius elogium. 263.1.2.b excellit morali lenſu. 268.1.2 bona Eccleſiæ in alimenta pauperum expendit. 291.1.2

Gregorius VII. Pontifex gratia compunctionis fuit privatus ob contactum monialis neptis ſuæ. 216.2.c

Gregorius XIII. Pontifex quatuor viros integros & ſpectatæ virtutis Eccleſiæ regimini præfecit. 57.1.2

S. Gregor. Nazianz. per viſum apparuere ſapientia & caſtitas. 45.1.d 114.2.b ſuo diſceſſu Epiſcoporum lites ſedavit. 510.1.c eius oratio tuvam imitatur. 346.2.d

Gregorius XV. Pontifex quid Cardinali Bellarmino annos plurimos ei apprecanti reſponderit. 316.2.2.b

S. Gregorius Thaumaturgus a S. Ioanne juſſu B. Virginis fuit edoctus. 128.1.d

Greſſuum directio à ſolo Deo provenit. 305.1.d greſſus ſignificant opera, ſtudia, actiones & totum vitæ inſtitutum. 409.3.b ii diriguntur à Deo. ibid.2.c Grex dominum quotannis ditat. 506.1.2 gruea tempeſtatem prælagientes à mari ad mediterranea loca devolant. 488.1.2.b Ibyci interfectorem prodidere. 597.2.c.d

Gryphi ſpecies ſunt parabolarum. 10.1.c

Gubernationis ratio tempori eſt accommodanda. 12.2.c

Gubernator imitari debet nauclerum. 16.2.d & ſeq. 199.1.b ubi gubernator prudens eſt, ibi populus proſpere agit. 198.2.d quàm talis ſit reip. neceſſarius. 199.1.c.d talis reip. prodeſt, mali obſunt. 248.2.b & ſeq. *vide* Prælatus, Rectores, ſuperiores

S. Gudulæ lucerna extincta, fuit ab angelo redaccenſa. 673.2.2

Gulæ proles & comitea. 455.2.d ea cavenda in convivio apud principem. 470.2.2 & ſeq. deducit ad paupertatem, & per quos gradus. 424.2.d ejus inſatiabilis vorago. ibid. eſt magnus hominis inimicus. 562.1.2 eſt velut ſepulcrum, & infernus. 616.1.b.c

Gulonum varia exempla. 484.2.d

Guloſi quos morbos contrahant. 478.2.2 rediguntur ad inopiam, inde dolorem animi contrahunt. 572.2.2 ſemper jurgia concitant. 599.2.d & ſeq.2.c pro Deo habent ſuam gulam. 624.1.d non ſatiatur unquam. 246.1.2

Guſtus ſymbolum eſt diſcretionis. 304.1.2

Gyrus ſpatium eſt gloriæ impii. 276.2.2.b

de Habitatione commoda ſibi quiſque proſpiciat. 647.2.d Habitudo bona animi reddit corpus habile & ſanum. 267.2.c.d

Habitus peccandi ſunt quaſi funes peccatorum. 92.1.d

Hæreſiarchæ plerique dæmonem habent paredrum. 508.2.c eorum ſuperbia & obſtinatio. 536.2.2

Hæreſis eſt velut meretrix. 41.1.2.167.2.c.122.2.d. 460.1.c eſt ſpirituale adulterium. 112.1.c eſt contraria veræ ſapientiæ. 168.2.d eſt ſtulta. 2.c item clamoſa. ibid.d eſt illecebroſa. 262.1.b.c eſt plena fallacia & impoſtura, item occulta. 163.2.b ejus origo eſt libido. 165.1.2 ex hæreſi formata pauci ad veram redeunt fidem. 42.1.b.c probat orthodoxorum in fide conſtantiam. 322.2.d ſecuta eſt rebellionem. 328.2.c.d ob eam à Deo provinciæ diverſimodè affliguntur. 454.2.2 ejus parens eſt diabolus. ibid. per luxuriam punitur. 460.2.2 numquam primum eſt peccatum. ibid.c quo ſæculo maximè invaluerit. 632.2.b ſæpe profligatur à fidelibus doctoribus. 436.2.c hæreſes natæ è nimis curioſa ſpeculatione. 545.2.b

Hæreticus mendaciis nititur. 290.1.b & paſcit ventos. ibi.c eſt teſtis mendax myſticè. 265.2.b jam converſus, deſinit eſſe impius. 212.1.c hæretica major non eſt ducenda à Catholico. 374.2.b.c cur. ibid.d hæreticorum ſermo venuſtus eſt, ſed ſtolidus. 220.1.c eorum fama poſtuma parit proles ſibi ſimiles 162.2.c fumo & aceto comparantur. 173.1.d eorum impoſtura; eam detegit vera fides & Theologia. 196.2.2.b ſemper inter ſe habent iurgia. 236.1.2 ſapientiam veram erſi quærant, non tamen inveniunt, quia extra Eccleſiam quærunt & malè. 251.1.2.b ſunt in credendo tardi. 259.2.d ſemper in dogmatis ſuis evariant. 293.2.c validè baptizant. 279.1.2.b ſunt ſuperbi. 289.1.2.b eorum bona ſæpè cedunt Dei nutu Catholicis. 290.1.c.d ſi obſtinati, vi pœniſque ad orthodoxam fidem ſunt cogendi. 159.2.2 hæretici unius urbis deſiderant hæreticos aliarum potiri victoriis contra orthodoxos. 220.2.c.241.2.d hæretici ſacras Scripturas depravare conantur. 361.2.c.d ſunt bellorum faces, & titiones gehennæ. ibi.c ſermonibus ſuavibus innocentes ſeducunt. ibi.e ſcientia Scripturalis obeſt. 348.1.d plerumq; Eccleſiaſticorum vitia prætexunt ſuæ ab Eccleſia defectioni. 346.1.b lacerant Eccleſiam, & Turcis viam panduut. 358.1.c multis mortem animæ attulere. 359.1.d ſuis rixis evertunt domum Eccleſiæ. 373.2.2 patrem Deum dehoneſtant, & matrem Eccleſiam irritant. 386.1.c iiſque bellum indicuor. 432.1.d penpinant auditoribus panem mendacii. 403.2.c.d eorum Eccleſia litigiis plena eſt. 427.1.c.d errant à via doctrinæ; comparantur gigantibus. 432.2.d & ſeq. ſunt ſuperbi & theomachi. ibid.2 à Deo deturbantur in tartara; eorum pater eſt diabolus, mater libido. ibid b dæmonem ſuperant malitia & perfidia. ibid.c eorum locus eſt in profundo inferni. ibid. cirò cum ſua doctrina pereunt. 459.1.b veritati præſtæ reſiſtunt. 442.1.b ſunt ab Eccleſia eucidi, eò quòd eius pacem turbeot. 456.2.2 eorum doctrina à Deo ſubvertitur. 459.2.2 eorum doctrina à Deo ſubvertitur. 459.1.2 per meretricem denotantur. 460.2.c non eſt cum iis de Scriptura loquendum. 479.1.c plerique in ſua hæreſi emoriuntur. 501.2.b credant, etſi non intelligant fidei myſteria. 519.2.c ſunt gladii ſagittæ, jacula acuta. 534.2.d ſunt inimicus doloſus. 561.2.d quo pacto ſint a principibus ad fidem orthodoxam cogendi, etiam pœna capitis vitæque propoſita. 567.1.c.d 612.2.c junctis viribus Catholicos oppugnant. 589.1.b eorum bellum pax eſt Catholicorum. ibid.b iis dominantibus fugiunt aut latent Catholici: cupiunt enim omnes ſibi reddere ſimiles. 609.2.b verbum Dei depravant, ſua ſomnia ei addendo. 628.2.c ſunt rebelles filii matris Eccleſiæ. 639.2.d à regibus ſunt exagitandi. 653.2.2 hæreticos Germanos ſua obedientia vicit P. Canifius 440.1.d

Halcyon avis eſt ſpei emblema. 46.2.c

Halitus ad dentes allitus efficit vocem & ſermonem. 341.2.2

Halitus validus facilè fruit opera gravia. 353.1.b.c at langoidus redit unguentis & odoribus ſuavibus. 572.1.b

Hariolus dictus quaſi fariolus, à fando. 479.2.2

Harmonia viri & uxoris in quo ſita ſit. 374.1.d ea eſt textuplex. 2.2.& ſeq.

ἁρμόζω verbum dicitur de coniugibus, eò quòd coniungantur, & conglutinentur. 246.1.c.d idem eſt quod congruo, adapto, quadro, conglutino, tempero. 374.2.b vox eſt muſicorum. ibid.

Hatto Archiepiſcop. Mogunt. pauperes vocans mures, à muribus comeſtus eſt. 207.2.c

Hebetes ſunt duri & aſperi. 240.2.2 & indociles. 581.2.c.d

Hebetudini ſuorum compatitur juſtus. 218.2.c hebraicorum codicum Bibliorum quanta ſit varietas. 555.1.c.d

Hebræi priſci ſua dogmata in volucris quibuldam involuebant, & quare. 20.1.2.b in parabolis, & ſtrophis diſcipulos ſuos exercebant. 12.2.b noctem in tres divilere vigilias. 74.1.2.d.2.2 in rhythmis poſteriore hemiſtichio explicant prius. 140.2.d.19.1.d.32.2.2.83.2.b.futurum ſæpè capiunt pro imperativo. 45.2.b gaudent ſimilitudinibus & ſeq. 2.c præteritum uſurpant pro quolibet tempore. 64.1.c & numerum cardinalem pro ordinali. 101.2.d & infinitivum pro quolibet modo. 287.1.2 res inter ſe comparantes, majores aſſerunt, minorem negant. 127.1.c verba realia uſurpant pro mentalibus aut verbalibus. 237.1.d.2.2 frequenter mutant perſonas

nas. 851.1.2.b ſua vina aqua diluebant. 490.1.d eorum libri erant una membrana in orbem circa cylindrum convoluta. 517.2.d ipſis frequens eſt enallage generum & perſonarum. 297.1.2.b in carmine & verſu concisè loquuntur, & multa ſubintelligunt, lectori ſupplenda. 500.2.c regimen genitivi capiunt pro nominativo. 505.1.a ſimplici utuntur pro quolibet compoſito. 356.1.b.c verba contactus conſtruunt cum ablativo, mediante præpoſitione in. 546.1.d imperativum ponunt pro futuro. 400.1.b carent caſibus. 402.1.d.1.a 404.2.d 452.1.c 457.2.d 649.2.d & ſeq. vinum vocant mixtio. 49 pat.d & colorem oculumib.1.d femininum genus uſurpant pro neutro. ſeq.2.c verbum plurale jungunt nomini ſingulari, eâm pluralitas ſignificatur. 585.1.b ipſis pronomen abſolutum & reciprocum idem eſt. 605.2.d

Hebræa nomina quolibet caſu verti poſſunt. 341.1.d 262.2.d

HEBRÆARUM VOCUM SYLLABUS.

Aleph & *he* literæ ſæpè inter ſe commutantur. 276.2.b 376.1.d

Aba & deſideravit, & egere ſignificat; hinc deducitur *ebion*, id eſt pauper. 383.2.b 459.1.b

ab Aba, formatur Latinum aveo. 382.2.c

Abi formari poteſt ab *ab* & *ai*, vel ab *aba*. 489.1.2

Acharon denotat tempus ſequens & futurum. 682.1.a

Adonai in plurali, id eſt domini, vocatur Deus. 271.b

Agur & *ager* quid ſignificet. 630.2.b.c inde formatur iggeret, id eſt epiſtola.

ab-*Alal*, id eſt meditari, facere, moliri, formatur *elel*, id eſt puer, quòd ſemper aliquid moliatur, & taalulim, id eſt ludicra puerilia, 398.1.d

Alkum an proprium an appellativum ſit nomen, an ſic dictus Salomon, an alce animal. 649.1.c

Alma derivatur ab *alam*, id eſt abſcondere, deſignat virginem abſconditam, viroque incognitam. 640.1.d ibid.1.d

AlnKa propriè eſt ſanguiſuga. 634.1.b & ſeqq.

Amad & *maad* ſignificatione & literarum tranſpoſitione ſibi contraria ſunt. 534.2.a

Aph tam faciem & nares, quàm iram ſignificat. 274.1.c

Ariſim potentes communiter ſignificat & fortes, per catachreſin tyrannos & prædones. 200.1.2

Arnevet, id eſt lepus, derivatur ab arab & rana. 645.2.c

Arum tam callidum quàm convolutum ſignificat, & ſic vocatur ſerpens qui Evam decepit. 14.1.2

Aſcam raſiâ ſignificat, & alludit litteris & ſignificato ad *ſeanam*. 632.2.2

Aſer à duplici radice poteſt deſcendere. 484.1.c

Aſcar, id eſt greſſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum *oſer*, id eſt felicitas, ſucceſſus rectus. 258.2.b.c

Aſes idem eſt quod ſycophantam agere. 461.2.d

Aſs tam feſtinus eſt quam piger. 423.1.c.d cur verterit noſter piger, niſi legerit *aſel*, id eſt piger, vel *loaz*, id eſt non tardus. 2.d. & ſeqq.

Aven ſignificat malum tum culpæ, tum pœnæ cum conſequentis. 453.2.2

Aula vox generalis omne pravum denotat, propriè tamen iniuſtitiam & iniuriam, quæ alteri infertur. ibid.1.2

Baal eſt dominus, vir, habens, potens, patronus, maritus. 500.2.b

Bacar, id eſt bardus, unde derivetur. 623.1.c à Bacar ſit Latinum vacca. 95.2.b

Bar & filium & puerum ſignificat. 659.2.2

Beliel unde derivetur, & quid ſibi velit. 200.1.b

Bor eſt ciſterna, puteus, lacus, & metaphoricè ſepulcrum, infernus. 658.2.d

Cachas vocatur mendacium, id eſt tenuitas & macies: alludit ex vox ad *facach*, id eſt oblivi eſt, & ad *chaſach*, id eſt obtenebratus eſt, quia in mendacio memoriæ confuſio & mentis obſcuritas concurrunt. 250.1.b

Carats propriè eſt incidere, & per metaphoram oculis annuere. 175.2.c

Caſab, id eſt mendacium, literis & ſignificato alludit ad *caſaph*, id eſt præſtigium, faſcioum. 250.1.b

Chachmot eſt ſapientia in plurali: quod olurpant Hebræi ſæpè pro ſingulari. 499.2.c.d

Chail tam ad robur mentis quàm corporis refertur. 84.2.2 664.1.c. ibid.2 b 666.1.2 685.2.2.b

Chamas, id eſt rapina, violentia, iniuſtitia, tam pro activa quàm paſſiva capitur. 548.2.b

Charac quam varia ſignificet. 391.2.d

Charats, id eſt robuſtus, ad diverſa transferri poteſt. 423.1.c.d

Chaſats lapillum alperum ſignificat, non calculum arithmeticum, condemnatorium, aut liberalem. 403.2.b.c alludit ad *Kaſas*, & ad *charſa*; hinc ſagitta dicitur *chuts*, id eſt dividens. ibid.

Charuſim, id eſt fortes & virtles, derivatur à rad. charats, id eſt acuere, exertare vim. 169.1.b

Chen tam miſericordiam, quàm gratiam ſignificat. 444.1.c.d

Cheſed & *chaſar* ſæpè inter ſe confunduntur, & quid utraque vox ſignificet. 272.1.b & ſeqq.

Cheſed tam in bonam quàm malam partem accipitur. 582.2.2.b & diverſam pietatem denotat. 682.1.d. ib.d & ſeq.

Chibbel malum, rudentes, & clavum navis ſignificat, à rad *chabal* id eſt navem gubernare. 416.2.c

Chinnam ſignificat fruſtra, gratis, non doloſè. 23.1.c 25.1.d

Chaach tam ſpinas quàm compedes denotat. 584.1.d

Cheb tam penſum operarum quàm ciborum eſt. 670.2.2.b

Choreph propriè eſt probrum, metaphoricè hiems. 391.2.d

Chamem de quacumque aptatione dicitur, quæ firmitatem & ſoliditatem includit. 409.1.b

Conen, id eſt præparare, etiam capitur pro creare, facere, ſtabilire. 568.2.2

Dor, id eſt generatio, tria notat. 632.2.d

Ed, id eſt teſtis, an à *jaad*, id eſt deſpondere, deriverur. 389.1.c eſt item vapor, nubes, gurges aquarum; metaphoricè clades, calamitas, interitus. 572.2.c

Ekeb plantam pedis, finem, mercedem, ſemper ad extremitatem habito reſpectu, ſignificat. 448.1.b.c

El eſt nomen Dei potentis per eſſentiam. 658.2.2 & in plurali elohim. 499.2.d

Elohim, id eſt judices, in numero plurali vocatur Deus. 26.1.c.d

En tam oculum quàm fontem ſignificat ſatis congruè. 73.2.d

Geba pro diverſitate derivationis, diverſa denotat. 337.1.2

Gera, id eſt trahit, inde deducitur megera, id eſt ſerra à trahendo: eſt item gargarizare, inde garon vocatur guttur. 284.2.d

Gibbor propriè de fortitudine corporis capitur. 317.2.2

Goel eſt propinquus, conſanguineus, vindex, aſſertor. 480.2.2.b

Gol propriè eſt tripudium. 402.2.2

Habel & *bahal* per metathefin penè idem eſt. 407.1.2

Halam, id eſt percutere, eſt propriè fabrorum. 348.1.c ibid. a.b inde dictum halmut, id eſt malleus. 387.2.b 494.2.c. 762.2.2 560.2.c.d

HasKel, id eſt intelligere, ſæpè pro prudenter agere in Script. accipitur. 327.1.c

Havvac variam habet ſignificationem. 568.2.c

Hon modò ſufficit, modò opes, gloria, requies, ſubſtantia à Septuag. vertitur. 637.1.2

Iolitz diverſa denotat. 253.1.b

Ies idem eſt quod ens, ſive id quod eſt. 835.1.b

Iachad triplicem habete radicem poteſt. 576.2.d

Iake optimè derivatur à *Ko*, id eſt vomuit, non, à *iaka*, id eſt obedire. 621.2.2.b

Iarats pro diverſa derivatione diverſa ſonat. 550.2.d

Iegarem triplicem habet radicem & ſignificationem. 425.1.a

Iehova erat Iudæis Dei nomen ineffabile. 826.1.2

Iitzcaam diverſimodè à variis vertitur. 497.1.a 249.b.c 498.1.2

Iitzuacker verbum eſt contrariæ ſignificationis. 398.2.2

Iod ſæpè eſt paragogicum, non pronomen affixum. 397.1.b

Iſallachas propriè eſt patina vel frixorium, metaphoricè aſcella. 384.1.d

Iſcha, id eſt mulier, formatur ab *oſeh*, id eſt ignis. 107.2.c

Iſcha, & *iſeh* ſunt conjugii vocabula, & continent nomen Dei *ia* in ſe, à quo ſi abſit *ia*, ſit *es* & *eſ*, id eſt ignis. 427.1.2 cur *Iſchon* dicatur pupilla. 103.1.b ibid.c 415.1.c.d

Kaab vel *Kieb* quomodo differant. 51.2.d

Kaba quid propriè ſibi velit. 466.1.c

Kana conſtructum cum *lamed* ſignificat zelare, & aliquid ardenter ambire; eum *beeb*, ſignificat invidere. 483.1.d

Kara per *he* vel *aleph* in fine qui differant. 676.1.d

Kaſiah magnam ſignificat attentionem, hinc in Scriptura auribus tribuitur. 37.2.2.b

à *Keſel*, id eſt ſtultitia, mutabilitas, deducitur *Keſil*, id eſt Orion ſidus, dictum ab inconſtantia. 58.2.2.b item per antiphraſin firmitudinem & conſtantiam ſonat. 2.2. item ilia, lumbos, ſpondylum. ibid.b

Ki ſæpè per pleonaſmum redundit, alioquin commodè orationem ordiatur. 623.3.a

Kiſſor diverſa ſignificat. 674.2.b.c

Kinna pro varietate conſtructionis diverſa ſignificat. 61.1.b

Kopher proprie eſt expiatio, redemptio. 433.2.b.c

Laac qualem balbutiem & ſubſannationem notet. 638.2.b

a *Lacach*, id eſt accipere, derivatur *lachach*, quod tam ſermonem qui accipitur a loquente, quàm donum quod à donante accipitur, ſignificat. 319.1.c

Lamed ſæpè mutatur vel depravatur in *reſh*. 657.1.a

Lamuel nomen unde derivetur. ibid.1.a. & ſeqq.

Lanaath triplicem habet ſignificationem. 291.2.a.b

Lua tam loqui, quàm præcipitare eſt vorando. 471.2.a.b

Maade eſt contrariæ ſignificationis. 535.1.d

Madon tam litem quàm judicium & juſtitiam ſignificat. 331.2.c

Mark & fortitudo, & locus munitus dicitur. 190.1.a

Margema, quatuor diverſa ſignificat, maximè Mercurii acervum, 550.2.c. ſeq.1.d ajus etymon eſt *regam*. 550.2.b.c alii id accipiunt pro *argeman*, id eſt purpura, 2.d. alii pro funda. ibid.2.c.& ſeqq.

Maria vox unde dicatur. 145.1.c. & ſeqq.

Maſcal, id eſt dominium, capitor etiam pro ſententia eximia. 553.2.c ibid.2.d

Maſchit proprie deſtructorem ſignificat, non decoctorem. 350.1.a

Maſmon, id eſt divitiæ, dicitur à *taman*, id eſt abſcondere. 38.1.c

Medanim pro diverſa derivatione diverſa ſignificat. 102.2.c

Melach tam regnare quàm conſulere eſt, apta analogia. 660.2.b

Mercolis Hebræis vocatur Mercurius. 551.d. & ſeq. 1.a.b.c

Maſud arcem & munimentum ſignificat, item rete & venationem. 220.2.c

Meliſa, id eſt interpretatio, duplicem habet radicem. 17.2.d

Miſſe derivatum à *maſcal*, id eſt dominatus eſt, regnavit, idem eſt quod gnomæ, illuſtres ſententiæ. 9.1.c item quod parabolæ, ſimilitudines, enumerationes, adagia, unigmata. ib. b.c vocis ejus vis & ratio declaratur. 10.2.a

Mitrappe pro diverſa radice varia ſignificat. 345.2.d. ibid.2.a

Muſar proprie eſt diſciplina & correctio. 1.2.d

Nabal tam ſtulteſcere, quàm deſtruere ſignificat. 653.2.c

Nachal fluvium & torrentem, non ſtagnum ſignificat. 346.2.b

Naſach tam fundere, effundere, libare, quam principem ſive laicum, ſive ſacrum, inaugurare & ordinare ſignificat. 140.1.a

à *Nathar*, id eſt amovit, derivatur *nitrum*. 536.1.b

Nechna diverſam habet radicem & ſignificationem. 352.2.c

Neged ſi adjunctum habeat *min*, eſt procul recedere; ſi *lamed*, ſignificat rei acceſſum. 251.2.d

Netſach, id eſt finis & victoria, derivatur à *natſath*, id eſt vincere. 438.2.b

Nezem tam monile eſt ex auribus pendulum, quàm ex fronte vel naribus. 203.2.d

Nir tam oratio, quam cogitatio & culrura, ſonat. 422.2.d

Nirgeza diverſimodè à Septuag. vertitur. 643.2.d

Niſpe contraria ſignificat: primò, congregare: deinde, admittere. 244.1.d

à *Nets*, id eſt avolare, derivatur *nets*, id eſt accipiter. 422.2.b

Oreb an ſit etymon vocis *corvus* vel *corax*. 639.2.a.b

Patha tam allicere eſt, quàm dilatare. 405.1.a.b.c

Paz per aphæreſin litteræ *o* idem eſt quod *ophaz*, ſignificatque tam aurum optimum, quàm lapidem pretiosum. 134.1.c

Peninim multa & diverſa pretioſa ſignificat. 53.1.a.401.b. & ſeq.

Peti, id eſt perſuaſibilis, hebraicè vocatur parvulus & ſimplex, à rad. *pata*, id eſt ſuaden. 13.2.d 22.1.a

Peninim non ſolùm gemmæ ſunt, ſed & unciones. 401.a.c & ſeqq.

Pitta eſt lactare, decipere, perſuadere: non eſt idem cum *patath*, quod eſt conterere, frangere. 514.2.a

Rab, id eſt multus, non tantùm eſt quantitatis & numeri, ſed & qualitatis, id eſt potens, magnus. 604.1.d unde & fit vocatur princeps. 554.1.a. item *allaph*, id eſt millenarius. ibid.2.b

Rachamim, id eſt viſcera, metaphoricè ad miſerationes transfertur. 218.2.a

Ragaz diverſimodè à Septuag. vertitur. 643.2.d

Rameth & excelſa, & cornua unicornis, & coralia, & ſericum ſignificat, eſtque numeri pluralis. 499.2.c.d

Ranan eſt radix *rō ranenna*, id eſt jubilat. 36.1.a

RekKim tam inanes, quàm inania ſignificat. 819.1.a

Rephaim cur dicantur dæmones & damnati apud inferos. 42.1.a.b vertitur & gigantes, & mortui, & dæmones in Script. 432.1.a ita dicti ſunt à ripa, ideſt à percellendo. ibid.

Roſris non tantùm principium ſed & caput & principatum ſignificat. 18.1.c.d 136.1.b.c 137.1.a item alia. 138.1.d

Rib tam litem, rixam, quàm judicium notat. 347.2.d

Rephos idem eſt quod grana tritici contuſa, à rad. *raph* id eſt contundere, frangere: ſignificat item maſſas ferum, cui. 581.2.a

Samech & *ſin* litteræ ejuſdem ſunt ſoni, & facilè inter ſe commutantur. 554.2.b

Sachal diverſa ſignificat. 326.1.c an à radice *ſachar*, id eſt manicare, derivetur. 327.1.c

à *Sadin* videtur derivari Latinum *ſinden*, cius etymon. 679.2.c.d 680.1.a

à *Salma*, id eſt pax, tranquillitas, formatur Latinum *ſalve*. 320.2.a

Saphan triplex animalculum ſignificat. 646.1.a

Seaar tam per *ſin* quàm *ſchin* diverſas res denotat. 183.2.b.c 479.2.a ibid.1.c

Scabach contrariæ ſignificationis eſt. 609.2.c

Scachac eſt momentum, æther, puluis minutiſſimus, item cælum: qua de cauſa. 90.2.d

Scac al modò len, modò aſpis, modò pardus vertitur. 556.1.d.2.a

Scalis & *ſcaliſcim* idem eſt quod tertius à principe, triarii, triumviri. 464.1.b.c

Stanim tam coccinea, quàm duplicia ſignificat. 675.2.c.d

Scemamith vertitur modò aranea, modò ſimia, ſed optimè ſtellio. 645.2.c.d unde derivetur vox. 646.1.a.b

Semen, id eſt oleum, ad omne pingue tam in carnibus, tum in aromatibus refertur. 432.2.d 434.1.d

Sena diverſas habere radices poteſt. 400.1.a

Schaol proprie infernus eſt, non foſſa aut ſepulcrum. 23.1.d.2.a 280.1.c.d 482.1.d

Schin, id eſt ornatus, etiam ſpina verti poteſt. 116.1.a

Schoa, id eſt tumultus, impetus, dicitur à *ſcaa*, id eſt repentè corruere, impreſſionem facere. 31.2.b

Scachad non ſemper munus, ſæpè etiam mercedem ſignificat. 327.1.d

Seonim cui diverſimodè vertatur. 510.2.d

Scuchia ab uno interprete etiam diverſimodè vertitur. 484.1.d.2.a

Siphte, id eſt labia, ſæpè eſt ſemini generis, ſubinde tamen maſculini. 282.1.a

Sullam, id eſt ſcala, eſt radix *rō moſilla*. 309.1.a

Taam eſt guſtus, ſapor, inde per metaphoram judicium, ratio, ſententia. 557.1.d.ibid.2.c 672.2.b

Tachbula non ſunes, nec funambulos, ſed vel gubernacula vel conſilia ſignificat, à radice *chabal*. 163.2.d 199.1.a

Tachbulos, id eſt gubernacula, alludit ad *chibbel*, id eſt funes & rudentes, & ad *chebel*, id eſt gubernator. 404.1.b 422.2.b 499.2.d

Tachath quam habeat radicem. 321.1.c

Tachalel duplicem habet radicem, tam *chal* quàm *chalal*. 539.2.b.c

Tereph tam de eſca ferina, quàm de alia qualibet dicitur. 670.2.b

Terumma eſt donum Deo per ſacerdotem elevatis manibus oblatum. 605.1.b

Thora, id eſt lex, deducitur a *iara*, id eſt ſagittam emittere. 115.2.a vel ab *hora*, id eſt docuit. 114.2.b

Toch, id eſt medium, ſubinde fraudem denotat. 610.2.b

Tochen triplicem habet ſignificationem. 296.2.d

Tſapha eſt contrariæ ſignificationis. 683.2.c

Tſinnim ſpinas, fudes, tribulos, lanceas, arma, frigus ſignificat, eò quòd hæc omnia ſint acuta. 449.2.d

Tuſchia quàm diverſa ſignificet, 572.2.c 129 2.a.b

Van cùm copulat ſimilia, idem eſt quod ſic. 25.2.d generale eſt & quamlibet coniunctionem ſignificat. 582.2.d

Vchal quam habeat derivationem. 622.2.c.d

Veim, id eſt etſi neque, ſubinde pro ſed accipitur. 582.2.d

Zach, *zacha*, *zecuchith*, omnia munditiem ſonant. 397.2.a

Zamam, id eſt excogitare, eſt radix *rō moſimmim*, id eſt vaſrities, aſtutia. 14.2.d

Zar & *nachri*, id eſt extraneus, quomodo diſtinguantur inuicem. 402.1.c 564.1.d

Zara verbum eſt contrariæ ſignificationis. 178.2.b

ZicKim ſunt ſagittæ ardentes, vel miſſilia ignita. 559.2.a

Hecate aconitum inuenit. 215.1.c

S. Helena Conſtantinum fil. ad fidem Chriſti convertit. 361. 1.c 374.2.b
Heli nimia indulgentia in filios in cauſa fuit ut populus ſit traditus hoſtibus. 613.2.d
Heliotropium typus eſt adulantium. 512.1.b
S. Henricus II. Imp. virgo B. Virgini carus fuit. 525.2.8.b unde dictus Claudus. ibid.d imperium B. Virgini ſubiecit. 531.2.a
Henricus VIII. Angliæ rex S. Thomam Cantuarienſem excanonizavit, & quo prætextu. 346.1.c ſacras res omnes invaſit, ſed vindicem Dei manum ſenſit. 605.2.b
B. Henricus Suto ſapientiam viſibili ſpecie puellæ vidit ſibi apparentem. 487.1.c
Hepta cometarum mel comedentes ad inſaniam redigit. 532. 2.b.c
Heraclitus philoſophus unde dictus ſit Obſcurus. 18.1.a
Heraclius Imp. ope Deiparæ Perſas profligavit. 534.1.a
S. Herculanus Epiſcopus Perufinus multos poſt mortem dies repertus eſt integer & incorruptus. 25.1.b
Herculis bivium. 161.1.c
Hereditantur vitia & virtutes. 64.2.a
Hereditas eitò parta caret ſucceſſu & felicitate. 407.1.2.b.c
Hereditas à patre relicta non eſt nimis augenda. 468.2.d
Heri olim digitis crepitantibus juſſa ſua ſervis indicabant. 101 1.2.b
Hermæa & Hermaces quid priſcis eſſent. 552.2.b.ibid.2.c
B. Hermannus Joſephus ita B. Virgini fuit familiaris, ut ab ea in ſponſum fuerit aſſumptus. 21.2.d
Hermaphroditi ſunt qui utrumque habent ſexum. 349.2.a
Hermes unde dictus ter maximus. 541.2.c
Hermodorus pro mercibus vendebat ſcripta Platonis. 388.2.b
Hero anachoreta ſibi ſoli ſapiens miſerè lapſus eſt. 556.1.b
Herodias Joan. Baptiſtam curavit de medio tolli. 541.2.c.d
Heroes per arietem deſignantur. 653.2.b
S. Hieronymus interpres libri Proverbiorum, in eo ſæpè ab Hebræo deflectit. 4.2.d in ea non ſcripſit. 7.1.c erga præſepe Domini mirè affectus fuit. 525.2.a eius in morte vox. 271.1.c.d eius ſermo doctus & antiquitatis exemplis abundans. 275.2.b ad eum variæ quæſtiones ex ſacra Script. reſolvendæ mittebantur. 465.2.b
Hieronymus Siciliæ rex publicum conſilium nulla de re convocavit aut conſuluit. 599.1.d.2.a
S. Hilarion egregius munerum contemptor fuit. 506.2 c.d captus à latronibus mortem non timuit. 585.2.d.234.2.b
Hilaritas aoimi vultum & corpus totum reddit pulchrum. 337.1.b eſt in danda eleemolyna neceſſaria. 454.2.a
Hilaritas regis ſimilis eſt rori. 373.1.a
S. Hildegardis etiam non orantis preces Deus exaudiit. 186. 2.d
Hinnuluſe eſt pullus caprarum & cervarum. 89.2.d
Hircus duplex in feſto expiationis fuit figura piorum & impiorum. 454.1.c
Hirundinum in nidificando ſapientia. 308. 2.b ſymbolum ſunt amicorum ollarium. 366.1.c & falſorum. 261.1.c
Hirudo *vide* Sanguiſuga.
Hiſtris quomodo ſe in periculo immunem præſtet. 447.2.d
Hœdor paſcere facilius eſt quàm armenta. 583.1.b.c hœdi ſunt pœnitentium typus. 583.2.d
Hollandi frugales ſunt. 433.1.d.2.a
Homerus quando natus ſit & floruerit. 3.1.b.c cur dictus vomere ſua. 621.2.c
Homicida omnium odio & infectationi eſt expoſitus. 597.1.b ſemper diffugiet ſibi maximè timens. ibid. b hominum piorum & angelorum opem fruſtra implorat. ibid. nemo ei, etiam intra abditas cavernas, latibulum præbet. ibid.c etiam in certum mortis periculum ſe conjicit, vel etiam ſibi ipſi manus infert. ibid.d eum omnes perſequuntur, etiam beſtiæ: id exemplis probatur. 597.2.c eorum multi pœnitentes ad ſpeluncas confugientes, ibi tota vita auſteram egere pœnitentiam. ibid.a homicidas perſequitur umbra occiſi. 242.2.c
Homicidium quàm grave ſit ſcelus. 102.2.a an eo gravius ſit ſuffurratio. ibid.2.a etiam ſit per calumnias. 597.1.a
Homo velut ſtatera eſt, in quo anima & corpus ſunt bilances. 216.1.c eſt quaſi arbor inverſa. 533.1 c.d ipſe ſibi interitum creat. 26.2.b.c homines exiliter glorificant Deum. 133.1.d quomodo in illis laudatur Deus. 147. 1.d ibid.2.a per ſe ſoli non poſſunt ad Deum converti ſine gratia prævenient. 549.1.d
Homo natus ad laborem poſt, & ob peccatum. 313.2.a eſt mutationi obnoxius. 663.1.a navi comparatur. 493.1.c nihil novit comparatione Dei. 623.2.d & ſeqq. 1.d alter alterum in qualibet re exacuit. 577.1.c.d per ſe intelligere nequit quid ſibi ut agendum, quid in dubio eligendum. 410.1.a
Homo omnis, peccator eſt. 534.2.2.b ſapientia divina cupit ſe ei communicare. 627.1.c & ſeqq. homines omnes ejuſdem ſunt originis. 504.1.d homines immaniores ſunt belluis. 372.2.c hominibus placentes in gravia mala incurrent. 616.2.b & ſeqq. homines priori vino abſtinuere. 492. 2.d qui homines terræ, & homines cæli, vocentur. 508. 2.c
Honeſtatis tres hoſtes, gula, inertia, luxuria. 509.1.2
bonum Honeſtum præſtat utili. 334.1.2
Honor diverſimode accipitur. 83.2.d.2.2
ad Honorem ſubvectus inferiores damno non afficit. 561. 1. c.d
Honor non movet virum cordatum, ſed crucciat. 580 2.b *ſeq.*
Honor ſapienti, & ſtulto impenſus qui dicerant. 552.2.c ſeq.
Honor Dei in omnibus operibus maximè eſt intendendus. 299 1.c & ſeq.
Honores qui ambiunt, ſibi ruinam ſecerſunt. 333.1.d
Honores alti non ſunt tuti. 523.1.d.2.2 ad eos gradatim eſt aſcendendum. ibid.2.d ſtultum non decent. 45.2.c ab eo ſordidantur. 550.1.d & ſeq. imò ſunt ei noxii. 545. 2.c debentur viris ſapientibus. ibid.d honores nimii meræ ſunt adulationes. 575.1.d.2.2 ad eos etiam aſpirent infimi. 648.1.c ad eos ſubitò evecti ne moliantur res novas. 654. 2.c
Honoratus eſt qui alios honorat. 317.2.d
Honorius Auguſtodunenſis in Salomonem ſcripſit. 7.1.c
Hordeaccus potus ului eſt in medicina. 581.1.d ibid.2.2
Hortti coli cœpti porro colendi ſunt. 350.1.2
Huſius Cordubenſis in ſenio ceſſit minis Arrianorum. 542. 2.a
Hoſpitalitas non tam in epulis, quàm in animo officioſo conſiſtit. 284.1.d
Hoſpites quales quærendi. ibid.1.d
Hoſtia pacifica majori ex parte cedebat offerenti. 117.2 c hoſtiæ impiorum triplicem habent defectum & vitium. 438. 1.b & ſeq. ut hoſtia ſit grata Deo, tria requiruntur. ibi.b
Hoſtis occultus nocentior eſt quàm apertus. 559.2.b ibid.c
Hoſtis fugiens non eſt turbatis ordinibus perſequendus. 499. 2.d Hoſtes in bello vincit obediens. 440.1.c hoſtes beneficiis afficiendi ſunt. 539.1.c hoſtes olim bello capti addicebantur ſervituti, 613.1.c
Humanitas Chriſti ex Virgine rori comparatur. 72.1.d.2.2 eſt domus Verbi divini. 51.2.d ſeq. fuit ea aſſumpta à Chriſto velut corona. 214.2.d velut equus eſt, cui divinitas inequitavit. 443.2.2.b humanitas homini eſt congenita. 382.2.2.b
in ſecreto ſe Humilians coram Deo, & apud homines ſe deprædicans, eſt apud Deum abominabilis. 408.2.d
Humiliari nos ſub Deo oportet. 523.1.d
Humiliatio gradus eſt ad gloriam. 295.1.a
Humilis capax eſt ſapientiæ. 557.2.b 252.1.c gaudet ſui contemptu. 193.2 a & idio gloriam ſibi conciliat. ibid. nemini ſe præponit, omnibus poſtponit, hinc verè ſapiens eſt. 2.d.2.a irriſus tacet; ejus conatus promovet Deus. 2.b.libenter ſe corripi ſuſtinet. 212.2.2 ideoque à Deo gratiam meretur. 2.c humiles ſuas opes modeſtè tegunt. 233.2.d libenter aliorum conſiliis acquieſcunt. 236.2.a humilis corde etiam minimorum nævos ſuos perſpicit. 297.1.b præſtantior eſt eo qui virtutibus abundat, ſed arrogans eſt. 383.2. a ejus magnanimitas. 442.2.d poteſt divina ſcrutari, 543. 1.2.b divinam voluntatem ſcrutatur. ibid.b in omnibus operibus ſuis proſperatur. 600 2.a inter humiles præſtat agere quàm inter ſuperbos. 330.1.c ſubinde Dei nutu affliguntur. ibid.1.a ſunt mites. ibid.2.a & in loquendo modeſti, in Dei arcana penetrant. 311.1.c.d regibus placent. 523.1.a optimè diſcunt virtutem. 505.1.a in gloria magis ſe humiliant. 615.2.a gloriam ſpem cedunt alteri, & de ſe ſentiunt humiliter. ibid.a.b per formicas denotantur. 648. 2.c item per cuniculos & locuſtas. ibid.c.d item per ſtellionem. 649.1.b eorum ſtudia, mores & geſtus. 648.2.c.d ibid. in ſolo Deo confidunt. 648.2.c ſunt verè ſapientes. 679.2 c
Humilia ſunt ſtabilia. 337.2.b

Humilitas Deo & hominibus eſt grata & honorata. 193.1.a
transſcendit omnem principum dignitatem. 2.d eſt fundamentum gloriæ. 194 1.a.b 294.1.d in ea ſumma conſiſtit prudentia & aſtutia. 14.2.d conducit ad alias virtutes parandas. 213.1.a.b eſt vera ſapientia. 236.1.b 448.2.b 592 1.a eſt cauſa concordiæ & pacis. 236.1.c præcedit gloriam, & gloria humilitatem. 294.2.b
de Humilitate variis ſs iomata. ibid.c.& ſeqq.
Humilitas B. Virginis. 1:9.1.a & ſeq.
Humilitas eſt ſalutaris, & homini tranquilla. ibid.2.d acer ad eam ſtimulus. 310.1.d.2.a nutrix eſt pacis & dilectionis. 309.2.d & ſeq. per eam acquiritur dominium paſſionum. 317 2.d eſt fundamentum celſitudinis. 333.2.c eſt optima morbotum omnium animi corporis medicina. 336.1.a ſecuritatem præſtat. 352 2.c.d glorificat hominem. ibid. 615.2.a & ſeq.1.a dat donum caſtitatis, & minuit ſenſum libidinis. 397.2.d 460.1.a eſt fundamentum, radix & parens timoris Domini. 448.2.a eſt mater ſapientiæ. 648 2.b 649.1.c ejus merces eſt dominium. 449.1.c ſemper eſt animoſa. 585.2.b
Humilitas confeſſioni conſitenti & pœnitenti veniam petenti impetrat eamdem à Deo & hominibus. 592.2.d
Humilitas Chriſti in Euchariſtia. 473.1.d.2.a
Humor radicalis deficit ex triſtitia. 337.2.a
Humores coniugum congruere debent. 374.1.d
Hungari ad nomen B. Virginis ſuppliciter caput inclinant. 131.1.d
Hungaria regnum B. Virginis appellata. ibid.
Hyacinthus gemma sn amorem conciliet. 326.2.a b
Hyades ſtellæ dicuntur sb ὕειν, quòd pluvias adducant. 59. 1.d
Hyblæi mellis præſtantia. 595.2.a
ὑβριστὴς ſignificat. 84.2.d
Hydrargyri otigo. 183.1.a
Hydropicus ſymbolum eſt avari. 636 2.a
Hydroptacutis. ibid.2.c & curatio. 637.2.c
Hyæna typus eſt adulatorum. 512.1.d ejus aſtutia. 595.1.d
Hypanis fluvius ſymbolum eſt voluptatis. 257.1.b
Hyperdulia B. Virgini debita tranſcendit omnes honores Sanctis & angelis debitos. 686.2.c
Hypsi vertigo proverbium quid ſignificet. 491.1.b
Hypocriſis eſt aperto odio deterior. 581.1.b
Hypocritæ ore præferunt amicitiam, callidè celant odium. 180.2.b myſticè ſunt teſtis mendax. 265.1.a inſidiantur operibus laborantium. 96.2.d eorum mores. 100.2.d amicitiam ſimulando annuunt oculo. 576.1.c hinc alium afficiunt mœrore. 2.b
Hypocrita in ſe fragilis eſt: 560.2.c ejus ſigna. 561.1.d.2.a fictè laudat. 575.1.d.2.a ſibi ſanctimoniam vendicat. 632. 2.d

B. Iacoponus quare jugiter lacrymaretur. 429.1.d
Jactantia de peccatis, eſt altitudo profundi peccatorum. 346.1.c
Japonum in fide tuenda conſtantis & martyria. 249.2.a filios, quos alere nequeunt, occidunt. 379.1.d
Iapyges cum Tarentinis ob limites certarunt. 468 1.c
Ibyci interfectorem grues prodidere. 597.2 c.d
Idæi interfectorem, ſanat idteticos. 161.1.a.b
Ideæ in Deo ſunt ordinatiſſimæ. 140.1 c
Idola colebantur comeſſationibus & libidinibus. 42.1.a ſunt vanitas. 629.1.c
Idololatria provenit à nimietate opum. 63 1.1.b ea ante Abraham vigut. 632.2.a
Jecur ſedes amoris, & concupiſcentiæ. 121 1.1 ibid.2.a eſt fons ſanguinis. ibid.2.a & ſymbolum voluptatis & gloriæ. ibid. b
Jehova erat Hebræis nomen Dei, & aſylum. 552.1 c
Jeroboam in quo fuerit filius ſtultus. 340.1.c regnando perdidit Iſraelem. 644.2.c
Jeruſalem quatuor diverſas res allegoricè denotat. 464.2.c
Jeruſalem captivus dici poteſt ſerva. 644.2.d
Jeſus eſt nomen proprium Verbi incarnati dans ſalutem omnibus ad ſe confugientibus. 351.2.a
Jeſus Chriſtus fuit in Salomone repræſentatus. 1.2.c crebtia ejus eſt parabola. 81.1.c ubique prædicavit regnum Dei. 27.1.d ibid.2.c quomodo olim ſuos vocarit, jam verò vocet. 29.2.a eſt Dei Patris Sapientia. 37.2.a 38.2.c ejus pulchritudo 39 2.a ipſe eſt lignum vitæ. 56.2.a fuit unicus Patri cæleſti, & matri terreſtri. 66.1.b unicè matrem dilexit. ibid.d unde vocari poſſit tener. 2.a fons eſt. 37.1.a eſt ſymbolicè cervus gratiarum. 91.1.c & ſeq. pro peccatis noſtris ſatisfecit. 94.1.b adeſt & juvat viros Apoſtolicos. 524.1.c eſt doctor ſapientiæ. 126.2.a ejus humilitas. 229. 1.a per eum reges Juda regnarunt, & ipſum decebat è regibus naſci. 130.1.d.2.a qua homo, habet directum dominium tam temporale, quàm ſpirituale. ibid. præeſt angelis totique mundo. ibid.d in hac vita jure ſuo uti noluit. ibid 2.b matri communicat dominium rerum omnium. ibi. d diligentes ſe diligit. 131.2.b eſt fructus omni auro & lapide pretioſo pretioſior. 134.2.b Deus sb æterno creavit, & poſſedit eum, id eſt creare & poſſidere decrevit. 137.2. b etiam quà homo, eſt & dici debet, filius Dei. ibid.b eſt princeps operum Dei. ibid.c an prædeſtinatus à Deo ante præviſionem peccati originalis. ibid.d reſpectu gratiæ & ſtatus ſupernaturalis fuit prior lapſu Adæ & creatione mundi. 2 c fuit princeps omnium operum ſupernaturalium Dei. ibid. eſt principium omnis virtutis. 138 1.c eſt primus ſanctorum, primitiæ ſanctitatis, princeps hominum, & angelorum, cauſa & origo omnis ſanctitatis & gloriæ. ibi. b viam in cælum ſuo nobis exemplo præivit. ibid.c fuit novi ſæculi principium. ibid.d omnes ejus potentiæ, cogitationes, verba & actiones fuere ordinatiſſimæ. 140.2.a fideles & Eccleſiam ordinatiſſimè regit. ibid. quà homo, ſundatus eſt. ibid 2.c sb æterno decretus eſt fundamentum Eccleſiæ. ibid.d nos homines unicè diligit. 147.2.a ejus erga nos amor. 2.b
fuit Is maior quàm erga angelos. ibid.d amore illo fuit quodammodo ebrius. 148 1.c ejus victima fuit multiplex, & multas ſuſtinuit mortes. 154.2.c ejus os eſt vena vitæ. 100. 1.c fuit forma concionatorum. 180.1.c ejus lingua fuit argenti inſtar electa. 184.1.a eſt arbor vitæ in cruce erectus. 209 2.c animas quaſi liber ſuſcipiebat. 211.1.a eſt radix inſtorum. 214.1.a caro aſſumpta, fuit ei inſtar coronæ ibid. 2.c.d cur coronatus ſit ſpinis. ibid.c fuit fidelis nuntius. 241.1.a.b pauperiatem honoravit & quaſi deificavit. 270. 1.a eam velut conſilium Euangelicum ſanxit. ibid.b quomodo dicatur verbum oppoſitionum. 287.2.d ejus obedientia. 291.2.d eſt regum Rex: in judicio errare nequit. 304.2.a.b
ejus Ira in die judicii quàm ſit atrox futura. 307.1.a quà Verbum, eſt vita Patris, Spiritus ſancti, & omnium creaturarum; quà homo, vita angelorum & hominum. 308 1. c eſt gloria totius Eccleſiæ. 316.1.a per manſuetudinem habitat in mentibus noſtris. 318.1.b quomodo ſe nobis fratrem oſtenderit. 334.2.c
ejus In facie elucebat ſapientia divinitatis. 339 1.d cùm docebat, accommodabat ſe carnalibus auditorum conceptibus. 346.2.c omnibus ſe præbuit æqualem. 347.2.d ſpiritus robore carnis infirmitatem ſuperavit. 353.2.a verè ſe nobis amicum oſtendit. 362 2.a.b eum omnes ob dona data coluere & dilexere. 367.1.d
ejus Incredibilis patientia. 370.1.c
erit In die judicii impiis ut leo, piis ut roſ lenis. 373 1.c eſt velut rex in ſolio judicii ſedens. 392.1.c extitit ſpontor pro debito Adami & hominum. 402.2.d modos inopinabiles excogitavit ad impios à peccatis abſtrahendos. 429.1.b
Ipſe juſtus pro omnibus impius eſt paſſus. 434.2.a ejus obedientia uſque ad mortem. 439.1.c patitur in pauperibus. 465 1.c ejus incarnatio mensa denotatur. ibid. murè ſe in Euchariſtia humiliat. 470 1.a totum ſe nobis in ea dat. 474.2.a eſt In ea impaſſibilis. ibid c
Item inſenſibilis activè & paſſivè. ibid.d naturaliter quidem, ſed non ſupernaturaliter. 2.a ejus in ea erga nos diligentia. ibid.b in ea omnes fideles totius orbis paſcit. ibid.c.d illius erga nos charitas communicantis nobis ſuam vitam, & ſpiritum. ibid. cur Euchariſtiam inſtituerit. ibid.c carnem humanam aſſumendo factus eſt noſter frater, proximus, cognatus. 480.2.d ſeq. eſt pauperum, & pupillorum vindex. ibid.a.b item propinquus, frater, conſanguineus. ibi.c nihil ſcripſit manu, ſed ore docuit. 518.2.d infirmitatem ſuæ humanitas ubiq; incuſa vit dum vixit. 520 2.c fuit legatus fidelis Dei Patris. 529.2.a.54 1.a.d ejus in mjuriis patientia. ibi.c quomodo ſtultis Phariſæis reſponderit ſubinde. 531.2.a quomodo in paſſione cœperit tædere & pavere. 587.1.a quàm ejus regnum fuerit felix & pacificũ 604.2.b adnuratus à Cayphareſpondit. 618.2.a veritas eſt. 620.2.b ejus unica natura à

Adlo-

Salomon ſymbolicè denotatur. 620.2.b eius ſtultitia unde cluceat. 623.2.c ejus incarnationem è Virgine prædixit Salomon. 641.2 c eſt aquila, coluber, navis, ibi-d & ſeq. earumque viæ ei adaptantur. 642.1.c.d. per formicam, leporem, locuſtam, ſtellionem denotatur. 649 1.d item per leonem, gallum, arietem, regem, 654.1.b. ſuo ſanguine ſibi Eccleſiam comparavit. 667.1.c. omnibus bene fecit, nulli malè, 665.1.c. eſt Eccleſiæ maritus, & quidem nobilis. 689.2.c. quo pacto dici poſſit angelorum mediator. 689. 2. b verbo & exemplo virtutem auctoravit. 629.2.b fuit forma pulcherrimus, unde. 680.2.b

Jethro qua occaſione ſit factus proſelythus. 385.2.b

S. Ignatius Martyr intrepidè leones ad ſui devorationem provocavit 586.2,b

Sanctus Ignatius de Loiola lectis vitis Sanctorum eſt converſus 528.2.e ſpe in Deum nixus res arduas moliebatur, 265 1.c.d in tebus peragendis Deo nitebatur. 310 2.d quam praxim ſuos docuerit mundanos convertendi, 344. 2.d etſi natura cholericus, iram mirè perdomuit, 633. 1. d in ſolarium domus aſcendit cælum contemplaturus, 427. 2.2 varios modos adinvenit homines à vitiis retrahendi, 429.2.2 è tribus indictis bonam monaſterii diſciplinam colligebat 624.2 2.b

Ignavia opus inchoatum non promovet, ſed deſtruit, 345.1.c ibid 2.c. vide Piger, Pigritia

Ignavus opera ſua diſſipat, & diſperdit. 345.2.c

Ignis eſt ſymbolum amoris carnalis, 107. 2. c ignem libidinis qui vicerit, facile ignem vincet corporeum, 109. 2.c ignis, quo ſapiens examinat dicenda, eſt circumſpectio, & gratia Chriſti, & charitas, 185. 2.b ignis in ſinu quid ſit. 107. 2.d ignis verus an ante cælum à Deo ſit poſitus, ut per eum animæ beandæ tranſeant, 338. 1.d ignis an vivat & vivax ſit, 406. 1. 2 Deum decet, 2.c ignis addebatur extenſis in turturas. 412. 2. b ignem vincunt obedientes. 440. 2 b igne probatur auri argentique bonitas. 580. 1. d non ſatiatur, ſed ſemper appetit ut ardeat, 635. 1. 2 b ſymbolum eſt ambitionis & ambitioſi, 637. 1. 2 item avaritiæ. 637. 2. c 638. 2. 2 devorat & devorabit omnia creata. 637. 1. c quo igne Deus corda probet, 322. 1. d 2. 2 qui ignis conjugii præſens & futurus. 426. 2. d & ſeq. ignis verborum Dei quàm ſit efficax 627. 1. b c & ſeqq.

Ignobilis conditionis homines proſperitatem ferre nequeunt, 614. 2. b

Ignominia ſequitur ſuperbum. 193. 1. d 615. 2. 2b naſcitur propriè ex peccato 201. 1 2

Illecebræ potentes ſunt ad lapſum procurandum, 22. 1. d illecebræ meretriciæ 115. 2. d & ſeqq.

Illuminator pauperum eſt Dominus 610. 2. 2 b

Illuſor vocatur omnis impius, & cur, 61. 1. c d illuſores illudet Deus 62. 2. c

Imbecillitas virium animi adulterorum 110. 2. 2 b

Immitericors in pauperes à Deo non admittitur. 172. 2. b omnia ſua obligurit, & in propinquos crudelis eſt, an 1. 1. b c etiam ſeipſum lædit, ibid. & 2. d dicitur crudelis, ibidem 2. b alios caperitur immiſericordes, 428. 1. d non ad preces ſolùm, ſed ad clamorem pauperum aores obturat, 429. 2. c quam propterea pœnam ſit lubiturus. ibid. b c 430. 1. 2

Immodeſtia geſtuum & morum fugillatur 100. 2. c

Immundities peccati & adulterii 108. 1. ud

Immunitatem maleficio concedentes, ſæpè ſibi & domui ſuæ damnum creant 335. 1. d 2. 2 quomodo ſe homo præbere poſſit Impaſſibilem 473. 2. d

Impatientis & patientis diſcrimen, 260. 1. 2 b c aliæ eorum quoad iram antitheſes. 267. 2. e impatiens duplicat mſum, malique ſenſum. 370. 1. d 2. 2 fuſtinebit damnum: at ſi in impatientia alium raptet, & vellicet, majora damna incurret. 380. 2. e d ſibi eſt carnifex. 381. 1. c d vincetur à variis malis & hoſtibus 408. 1. d

Impatientia temeratia ingens ſæpè damnum creat, 381. 1. c unde impatientia in adverſis proveniat, 107. 1. d qui bene Imperare vult, antè bene ſervieri oportet 17. 2. 2

Imperativus Hebræis ponitur pro futuro 507. 2. d

Imperatoris bellici conſilio & arte regitur exercitus, 499. 1. 2 Imperatores Græcorum in inauguratione ſolemniter jurabant, ſe veritatem dicturos, 325. 2. d Imperatorum apotheoſi, ex pyra, in qua eorum corpora cremabantur, aquila emittebatur. 478. 2. b Imperatores pii orbem lætificant 604. 2. b imperatori olim lampas præferebatur. 605. 2. b

Imperium lucerna denotatur. 406. 2. d

Impietas peccatorem quomodo ſupplantet, 233. 1. b impietas etiam in poſteris punitur à Deo. 520. 1. b ea a rege exulare debet. 522. 1. 2 Aquilone denotatur. 576. 2. b ſemper eſt pavida, & impios facit pavidos, 585. 2. 2 dat malam conſcientiam. 2. b impietas iniquorum diſplicet juſtis. 678. 1. b vide Improbitas.

Impius odit veritatem. 126. 2. d eſt apoſtata à Deo & lege, 200. 1. c eſt vir noxius, ibid. d loquitur fraudolenta, 2. 2 ſæpè repentina ruina opprimitur. 101. 2. 2 in quæ ſcelera proruat. ibid. c eum Salomon vocat ſtultum. 166. 1. 2 corripi recuſat. 173. 2. c ideo labris exæditur, ideſt plagas ſibi accerſit. ibid. & ſeqq. laborando ſibi tormenta adauget. 579. 2. b à tribulatione & clade abripitur. 187. 1. c brevis eſt ejus vita. ibid. d 189. 1. d eſt velut procella. 187. 1. d & ſeqq. ejus fama poſt mortem exſtinguitur, ibid. 2. d non effugiet ſupplicium Dei, 203. 1. 2 ibid. 1. d eur non mereatur diu vivere. 210. 2. d paucos vel nullos relinquit heredes eoſque miſeros. 213. 2. b eſſe nequit ſtabilis. 214. 1. b in omni peccato diſſimulat & connivet. 232. 1. b quotidie ſit deterior, ibid. 2. b excuſſit timorem Dei. 247. 1. 2 deſpicit timentes Deum, & ipſum Deum, ibid. d & ſeqq. ſuo vitio ſibi deſpectum conciliat. ibid. 2. c configitur verbis hominis ſapientis magis quàm ſagittis, 251. 1. 2 b ei omnia ſunt adverſa, ibid. d leges & iura contemnendo, graves ſit calamitates accerſit, 259. 2. b c in malitia ſua expellitur de vita, 270. 2. c. cupediit paſcitur, iiſque magis & magis ſe implicat, 282. 1. 2 avidè excipit inſulſas fabulas & nugas. ibid. b ejus vita toc miſera eſt, ibid. 1. d quidquid corde fovet, ore temere effutit. 290. 1. 2 b præceptis obluctatur & eom arguitur obmurmurat, ibid. 2. d eur ſi obſtinatus non ſit arguendus, 151. 2. d o.lit eorreptionem & corripientem, ibid. b. d & ſeqq. ob unius impii ſcelus ſæpè totus populus caſtigatur, 505. 1. d impium in judicio præponere pro grave eſt ſcelus 347. 2. b

Impii Dei timorem & ſapientiam deſpiciunt, 18. 2. c. in die judicii maximè a Deo plectentur, 31. 2. d ſolam timent mortem, ibid. b 2 a eorum poſt mortem vita in tormentis, 2. b eorum ſera pœnitentia, ibid c eorum ſtudia & conſilia infelices habent ſucceſſus. 32. 1. c eorum impietas ſecundùm demerita caſtigatur, ibid. punit, Deum invocantes pro remiſſione pœnæ non eulpæ, non exaudiuntur, 32. 1. d cur exaudiri non mereantur, ibid. c d incedunt ut cancri obliquè. 40. 1. c iniquè terram occupant ethicè. 43. 2. b c ſed non civiliter, ibid. 2. c d inviti à terra avelluntur, ut pote terrenis affici. ibid. ſæpè carent bonis tum temporalibus, tum ſpiritualibus, ſubinde tamen temporalibus abundant, 62. 1. d eos ſequitur ignominia & probrum 63. 1. 2 b ſunt fugiendi, 70. 1. c ſemper intenti ſunt ut noceant, ibidem 2. 2 bibunt vinum iniquitatis, & edunt panem impietatis, 2. 2 b in multis divitiis ſemper ſunt pauperes & inquieti, 305. 1 d plurimas occaſiones bene agendi elabi ſinunt 160. 1. 2 viſis ſanctis indignantur, 270. 2. d eorum nomen non perennat, 172. 2. d eorum verba omnem ſpirant iniquitatem, 176. 1. b. c & ſeqq. 176. 2. d ſunt illiberales & duri, 176. 1. 2 loquuntur inſipientia & impura, 183. 1. b c quidquid in corde habent, ore effutiunt. 184. 2. 2 hinc mortem ſibi accerſunt, ibid. 2. c nolunt juſtis auſcultare, ibidem b anxiè ditantur, 2. c per riſum operantur peccatum & ſcelus, 285. 1. b c ipſum ſtudio captant, & quaſi recreationis cauſa. 2. c ſunt inconſtantes, ibid. d ob nequitiam ſuam ſemper timent, 190. 1. b ibid. c d incidunt in laqueum, quem aliis tetenderunt, 194. 1 d eorum more ipſis acerba, piis læta accidit, 195. 1. 2 b fiunt etiam in proximum injuſti, quia impii in Deum, 2. 2 non habent in proſperos ſucceſſus, ibid. b in morte ſpem omnem prorem amittunt, 195. 2. d poſt mortem primum cruciati incipiunt, 296. 1. d 2. 2 juſtos affligendo pœnas ſibi adaugent, ibid c eorum clade lætantur omnes, 2. b c d habent os perverſum, 197. 1 2. malis ſuis conſiliis, rixis, dolia reſp. evertunt, ibid. d eorum merces & fructus operis eſt mendax & evanidus, 201. 1 b ſimiles ergo ſunt aranæ, ibidem. ſemper furorem in alios exerere ſtudent, 205. 2. 2 & plura mala facere quàm faciunt, ibidem c ſunt arbores ſteriles. 209. 1. d quam in re

piis ſobſerviant 210. 2. a proſuis ſceleribus graviter in gehennam caſtigabuntur. ſeq. t. d 216. t. a pios ſtudent privare vita. 262. 2. b eorum gloria brevis eſt. 246 2 a & eorum ſubſiſtentia tenuis, quia mox everruntur, & citò deficiunt. 2. 2. b eorum domus & familia citò deficit. ibid. in ſeipſos ſunt crudeles. 219. 1. d deſiderant alios impios roborari. 210. 1. b nihil ſublime & cæleſte cogitant. 221. 1. a eorum voluntas à variis cupiditatibus invaditur. ibid. juſtos oppriment & bonis ſpoliare ſtudent. ibid. e ſua garrulitate ſibi malum & ruinam creant. ibid. d eorum molitiones in pios à Deo evertuntur. 224. 2. c dolent ubi deberent lætari, & lætantur ubi dolere. 228. 1. a plerumque præmaturè moriuntur. 230. 2. a ſunt in alios iniqui & violenti. ibid. d ſed id poſtea Deo vindice luent. ibid. eorum ſapientia, virtus, lætitia & proſperitas lucernæ comparatur. 235. 1. b & ibid. 2. a eorum via eſt dura & ſæva. 240. 1. a & difficulter corrigitur. ibid 1. a. b delectantur rebus malis. 241. 1. d eorum opes non rarò cedunt juſtis. 245. 1. c eorum fames non ſaturatur. 245. 2. d & cur. ibid. numquam habent ſolidum gaudium. 256. 2. c ſæpè fiunt ſupplices juſtis etiam in hac vita. 260. 2. d ſeq. ſunt inſtabiles & vagi. 278. 1. c eorum victimæ Deo placere nequeunt. 279. 1. a ibid. 2. a cur iis Deus divitias concedat. 284. 1. d Deus ab iis longè abeſt, cùt. 292. 1. d. 2. a eos & impietatem deteſtatur ſapientia. 126. 2. c. d dicuntur impii propriè, qui peccati callum obduxerc. 345. 1. c ad eorum ſupplicium omnes creaturæ conſpirabunt. 299. 1. c quomodo gloriæ Dei ſerviant. 300. 2. b. c ſcrutantur modos & artes nocendi proximo. 314. 1. d 2. a ei etiam lingua & manu nocent, ſed ſimul ſibi ipſis. ibid. 2. b ante diem moriuntur. 315. 2. b eur hic proſperè agant. 318. 2. c. d verè ſervi ſunt. 321. 2. c

In tribulatione deficiunt. 322. 2. c toto mundo abuntur ad ſuas concupiſcentias. 316. 2. a habent tantùm civile rerum ſuarum dominium. ibid. d

ſunt In verbis infidi. 325. 2. c virgis & flagellis ſont corrigendi. 328. 1. c non ſequuntur ductum rationis. ibid. b peccant ex malitia & obſtinatione. ibid. c verbis non moventur, ſed exſpectant flagella. ibid. d

Iis tamen magis indutantur. 347 1. b quærunt rebellionem. 328. 2. c d ſæviores ſunt urſa cùm eorripiuntur. 2. c utroſumque analogia. 329. 2. d

eorum In pauperet immiſericordia. 1. d. 2. a. b vitia virtutum nomine palliant. 332. 2. a

divitiæ Iis non proſunt, cùm ex iis non fiant ſapientiores. ibid. d veram scientiam habere non poſſunt. 2. d nonniſi terrena bona ſpectant. 339. 2. a longiſſimè abſunt à virtute. ibid. d ſequuntur vias ſuæ concupiſcentiæ. 2. a ſibi diſſimiles cenſent improbos; at ſimiles, probos. 340. 2. a Dei & Sanctorum amicitiæ renuntiant, & quo prætextu. 346. 2. c. d ſident viam virtutis, quia ſuo genio inconvenientem. 345. 1 b

In probos probra & contumelias jaciunt. ibid. c aſſiduo peccandi uſu in profundum impietatis barathrum dilabuntur. ibid. eorum cæcitas. ibid. 2. a quibus gradibus in tartarum ruant. 346. 1. b c adverſis oppreſſi Deum incuſant. 365. 1. d. 2. a & ſeqq ſunt penè incurabiles. 385. 1. d ſunt velut helluones ſceleruni. 387 1. a à Deo & hominibus caſtigantur, tom in hoc mundo, tum in alio. ibid. 2. b terrenam felicitatem ſectantes, amittunt æternam. 406. 2. d eorum vires & conſilia inſi inguntur, ſi diſſipentur. 412. 1. b. c tribus ſuppliciis à Deo mulctantur. 417. 2 d & gradatim maioribus. ibid. 2. d ſunt ob peccata ſua plerumque timidi, dolentes & puſillanimes. 359 2 2. 422. 1. 2. 431. 1. c. d 585. 1. b eorum gloria & excellentia eſt peccatum, quale. 421. 2. b

arunt Impietatem. 2 c ſunt alieni à recto, dignitate hominis, Deo, convictu hominum, ſeipſis. 425. 2. d ea indole ſua deſiderant improbitatem. 427. 2. d propenſiores ſunt ad malum, quàm pii potentes ad eos convertendum. 428. 2. d dolent cùm juſtitia adminiſtratur. 431. 2. a

eruut In gehenna ſocii dæmonum. 432. 1. b. c quomodo diſtinguantur ab iniquis. 433. 2. c quomodo damnentur pro rectis. ibid. ſunt velut hoſtis pro peccato iulti. 433. 2. d ſeq. eorum hoſtiæ triplea habent vitium. 435. 1. a. b cur Deo non placeant. ibid. b. c vultum obfirmant in malum. 441. 2. c. d reprehendentem non ferunt, & peccata ſua tuentur, 2. a alix eorum proprietates dum corripiuntur. ibid. nequitiæ ſuæ duplicem pœnam luunt. 449. 1. d 2 a ambulant vias difficiles, frigidas & periculoſas. 2. d ſemper piis nocere volunt. 2. c eorum ſpinæ & laquei paſſivi qui ſint. ibid. prout in alios ſævierunt, punientur à Deo vel judice. 453. 2. c. d eorum felicitati non eſt invidendum. 483. 1. d. 2. a. 509. 2. a. b 500. 1. a eorum ſocietas non eſt ambienda. 496. 1. b excogitant artes nocendi & malignandi. 500. 2. b ſæpè delinquunt cogitatione, cùm ſe re mala paſcere nequeunt. 501. 1. c cogitationibus ſuis parent, etſi malis. ibid. c uſque ad mortem malè agere non deſinunt. 501. 2. b. c

In gravia mala facilè incidunt, & vix reſurgunt. 507. 2. c. d commiſeratione potiùs digni ſunt, quàm æmulatione. 509. 2. c non habent ſpem. 510 1. c eos princeps regno ſuo expellat. 622. 1. d

In us non eſt ponenda ſpes. 465. 2. c. d

cur Juſtos ad peccatum ſolicitent. 541. 2. d eos dedecet gloria. 545. 1. b & ſeqq.

eorum Ira quàm ſit gravis. 565. 1. d & ſeqq. excogitant modos ea plendi ſuas cupiditates. 581. 1 c

ſunt indociles. ibid. 2. d Deus iis ſæpè terrores panicos immittit. 586. 1. a non cogitant Dei judicia. 591. 1. b

Iis regnantibus pereunt reip. 639. 1. a cupiunt omnes ſibi reddere ſimiles. ibid. d 602. 1. b eorum impietatem omnes aſſectantur. 592. 2. d

Iis regnantibus fugiunt juſti. 602. 2. a

at Iis pereuntibus moltiplicantur. ibid. c eorum multitudo quàm ſit reip. noxia. 589. 1. a eorum gaudium breve eſt. ibid.

oderunt Juſtos. 618. 1. a per filios ſebelles repræſentantur. 640. 2. b

Implere Hebræis ſæpè idem eſt quod plenè dare. 555. 1 c

Impœnitentia peccatorum deſcribitur. 348. 1. a

Improbitas ſtudio aſſumpta pejor eſt ſetitate naturali. 329. 2. c ejus natura & indoles deſcribitur. 427 2. d

Imprudens ſibi præfidens, alios renuit conſulere. 221. 2. b. c

In tuis actionibus ſæpè impingit. 364. 2. b. c ibid 2. d

In damna incidens, Dei providentiam accuſat, non ſe. 365. 2. a temere omnia effutit, & nihil ſecreti ſervat. 368. 1. a pei parentes ſtudioſè congeſta, ſtatim conſumit prodigaliter. 435. 1 b *vide* Stultus.

Impudentes aliter admonendi, aliter verecundi. 328. 1. d. 2. a

Impudentia mater eſt ſceletum. 579. 2. c propria meretricum eſt. 162. 1. a abiicit pudorem & virtutem. 240. 2. c

Impudicæ muſietis geſtus. 101. 1. b

Impuri puros impuros eſſe judicant. 431. 2. a

Impuritas animi Deo placere nequit. 374. 1. a

In præpoſitio ſæpè in Script. ſubaudiiur. 136. 1. b

Inaures priſcorum quales eſſent, 528. 1. a ſymbolum ſunt correptionis. 2. b

Item obedientiæ. ibid. 2. a & pacis. ibid. c erant inſigne nobilitatis. 528. 1. b

eis Inſculpebatur nomen Dei vel rei ſummè amatæ. ibid. c

Incarnatio Chriſti fuit à Deo decreta & prædeſtinata poſt Adami lapſum. 137. 2. d & ſeq. fuit ea filii, decor, forma creationis hominum & angelorum, & totius univerſi. ibid. b Dei mente repræſentatur. 472. 1. a hanc prophetavit Salomon. 565. 1. a ejus mirabilia. ibid. b fuit ea prorſus incognita & difficilis intellectu. ibid. c

quatuor ſelicitet Ineedentia. 650. 1. a & ſeqq. quid denotent. ibid. 2. c

Inceſſus bonus & felix quid denotet. ibid. 2. b

Incidere labut eſt geſtus malum alteri machinantis. 315. 1. d

Incipiendum ſemper à Deo. 46 2. d

Inclinare cor quid propriè ſit. 372. 2. b 38. 1. b

Incogniti multi mundo, noti ſunt Deo. 277. 2. c

Inconſtantes in verbis ſibi & alius noxam creant. 362. 2. d

Incorrigibiles an & quando docendi & corripiendi ſint. 158. 2. a. b

Incredibilis ſæpè in Script. ſumitur pro incredulus. 343. 2. a. b

ſine Increpatione homo in devia aberrat. 180. 1. c eam benignè admittens fiet prudens & ſapiens. 177 2. c eam non ferens eſt exotus, & deſperatæ ſalutis. 278. 1. c. d eam libenter audiens, ioter ſapientes agerè gaudet, & honorari meretur. 293. 2. b

acris Initio moleſta eſt, poſtea vitia extergit. 537. 2. a. b blanditiæ lenienda & condienda eſt. ibid. 2. b *vide* Corseptio.

ab Incunabulis ſunt pueri docendi. 449. 2. a

Incurius ſua negligit & diſſipari ſinit. 349. 2. d

quid

quid ſit Incurvare fornicem ſuper impios. 517.t.d.2.a
Judita B. Virgini eſt à Luſitanis dedicata. 533.t.d.2.a
Indigens corde quis dicatur. t 97.2.b indigens eſt miſericors. 597.2.b & magis quàm dives. ibid.d *vide* Pauper.
Indigni non ſunt ad præfecturas promovendi. 549.1.c
Indociles plagis non tapiunt. 581.2.d & ſeq.
Indocti nomen meretur ſuperbus. 436.2.d & ſeq. inductis docendi munus committi non debet. 545. 2.b indocti pii potiores ſunt doctis impiis. 218.1.c
Induſtria & induſtrius quid propriè ſint. 15.t.d
Induſtria in bello plus valet robore. 403. 2. b.c ipſa domum ædificat. 495.2.a
Inertia corporalis & ſpiritualis eſt fugienda. 99.1.d
Infames generant potteros ſerpentinos. 173.2.a
Infamia impiorum putredo eſt. 175.1.c & ſeqq. unde ipſa oriatur. ibi.c.d infamia parentum etiam in filios redundat & vice verſa. 325.t.b infamiæ metus angit iniquarum opum poſſeſſores. 424.2.c
Infernus ſcopus impiorum eſt. 23.2.d domus eſt libidinoſorum. 42.2.d & ſentina malorum. 85.2. b eſt regia mortis. 222.2.c.d eius atroces pœnæ. ibid.2.d in eo nulla eſt redemptio. 295.2.d eur dicatur perditio. 280.t.b eſt ultima & ima pars mundi. 288 2.e eſt profundum peccatorum. 346.2.a ab obediente vincitur. 441.t.2.b
Ibi ſunt odia, rixæ & pugnæ perpetuæ tam dæmonum, quàm hominum inter ſe. 440.t.d eſt inſaturabilis. 634.2.d
Infidelis pauper eſt, etſi totum poſſideat mundum. 223.t.d infidelem uxorem non ducat Chriſtianus. 374. 2. e eur. ibid.d
Infidelitas per luxuriam punitur. 105. t. e remp. evertit. 326.t.a
Infidus ob perfidiam in lites & graves pœnas incidet. 336.2.a fidentem in ſe fallit in die angultiæ. 534.2.d nemo ei fidit. ibid..
Infinitivus apud Hebræos pro omni tempori, modo, numero & perſona capitur. 216.t.c
Ingenioſi ſunt verbis parci, ſed factis efficaces. t 82.t. b c ingenioſi quæ ſint ſigna. 338.2.d
Ingenii vis, potentia, & effectus. t 5.2.d ipſum eſt habitus prudentiæ. ibid.t.d ſæpè ex oculorum & vultus phyſiognomia cernitur. 359. 2.e eius velocitas laudatur in inveniendis conſiliis in ſubito periculo. 469.2.a non eſt nimis vehementer urgendum. 656.1.d
Ingenui non debent mentiri. 325.2.d
Ingratitudo in beneficum etiam à Deo punitur. 330 2.e
Ingredi ad mulierem ſæpè capitur pro eum illa converſari. 108. 2. b
Inimicitia inter amicos orta eſt irreconciliabilis, moleſtiſſima & periculoſiſſima. 525.t.a
Inimicos juſtis Deus amicat. 302.t.a opeims inimicorum nobis concilandorum ratio. ibid. t.d exemplo Chriſti in Euchariſtia nobis diligendi ſunt. 474.2.b in quo nobis proſint. 504.2.a de eorum ruina quatenus ſit lætandum ibid. t.d & ſeq. beneficiis afficiendi ſunt. 539.t.e inimici aperti minùs nocent, quàm occulti. 559. t. b. 567.2.d & ſeqq. proſunt, etiam dum vitia noſtra carpunt. 567.t.d ibid.
Iniqui & impii quomodo differant. 433. 2. e iniqui in alios, etiam alios ſævos experiuntur. 453.2.c *vide* Impius.
Iniquitas ſæpe capitur pro pœna iniquitatis. 772. 2. b. ſeq. iniquitatis patratio efficit ut non videatur bonum. t 88.2.d ipſa viam impiorum reddit curvam. 195.t.b æternam ſemper & ſæpè prætentem, mortem adfert. 202.t.c non proſperat. t 55. 2.c parit dolorem. 224.2.d non placet juſto. ibid.b *vide* Peccatum.
Initia omnia ſunt ſt dua. 301.t.d.2.a
Iniuriæ memoria accendit vindictam & iram in iracundo. 229. t.d 284.2.d iniuria frangitur ſubmiſſione mitique reſponſo. 274.1.e ſolvit amores. 346.t.a iniurias illatas æquo animo perpeti glorioſum eſt. 371. t. 2 ibid.b e eas condonare ſanctæ eſt ultio. ibid. b ſapiens eas patuipendit. ibid. c. d iniuria univerſis eſt periculoſa, etſi ſcientibus nihil adferat periculi. 388.2.a eam patienter ferens variam refert victoriam; ſed eam non tuftinens, vincitur. 408.1.d & ſeqq. eius memor, eſt homo iniquus, eut. 436.2.c.d
Iniuris prior ſubinde invitat, ſubinde vitat novam. 536. t.c
Iniuriæ iudicibus illatæ, principi quodammodo inferuntur. 340 2.b
Iniuria a fratre illata videtur eſſe acerbior. 358.2.c
Iniuſtitia, regnorum & regum eſt ruina. 272.2.b
Inimllus eſt qui vel unum ſcelus admittit. 224.2.b
Iniuſti opum cortatores à Deo caſtigantur. 167.2.b *vide* Impius.
Innocens inter vitæ pericula ſecutus agit. 190.t.c
innocens per metalepſin ſubinde idem quod impunitus. 366. 2. a
Innocentes ſæpè vident ſui opprefſores pœnas dare Deo vindice. 466.2.a.b eorum liberatio eſt actus veræ fortitudinis. 503.2. b quatenus ab impiis graviter læſi, poſſint cum eis judicio contend.te. 509.2.c
Innocentia nihil timet, ſed confidens eſt. 174. ibid.2.c ejus ſymbolum eſt ſalamandra. 2.a eius lemma. ibid. juſtos dirigit ne decipiantur. 194.1.c.d de innocentia ius nemo verè gloriari poteſt. 397. t.e ipſa aſylum eſt. 466.1.d eſt quaſi galea. ibid.
Inopia mentis adulteri in quo ſita ſit. 100.2.t
Inopia præſtat rerum copiæ. 493.t.a eſt cauſa avaritiæ. 519.2. 2. b. e.d *vide* Paupertas.
Inſaturabilis quatuor quæ ſint. 634. 2. b & ſeqq. quid ethicè & ſymbolicè denotent. 2.c.d.& ſeq q.
Inſenſibilitas Chriſti in Euchariſtia tum paſſiva, tum activa. 473.2.d quamquam non ſupernaturaliter: eam & homo conſectari ſtudeat. 2.a ſequitur ex peccato contuetudine roborato. 495.2.b.c
Inſidiæ impiorum adverſus pium à Deo diſſipantur. 168. 2. b.
Inſipiens in Proverbiis capitur pro impio. 100.t.c.d
Inſipientes ſemper jurgantur, & proprium ſequuntur cerebrum. 236.t.b habent mnstam malitiam, nec ſiount ſe ab ea avelli, ea gaudent & fruuntur, eamque aliis communicant. 260.2.a
Inſipiens eſt garrulus & graculus. 368.2.b.c dicitur ſaxeus lignenique Mercurius. 583.2.d *vide* Imprudens, Scultus, Impius.
Inſpirationes Dei negligens permittitur labi in gravia mala. t 16.2.a
Inſtabilitas tum mentis, tum pedum, proprie meretricum eſt. 437.2.b
Inſtita erat tenuiſſima faſciola ſtolæ extremitatem ambiens ites utebantur matronæ honeſtæ. t 17.t.b
eur Inſtitor dicatur mercator 669.2.a
Inſtitutio pueri ſimilis tirocinio militum. 451.t.a
Inſtitutio parentum magni momenti eſt in filiis. 103.2. b inſtitutio bona reddit homines gratioſos. 239.2.d.ſeq.
Integritas eſt totum ſtylum. 466.2.d
Intellectu difficilia ſunt quatuor. 640.t.d & ſeqq. intellectus habitus ſunt quinque. 11.2.b
Intellectus integer requiritur ad probitatem vitæ 240.t.b intellectus juſtorum à Deo illuminatur, ut virtutis dignitatem magis cognoſcat. 263.t.2
Intellectus ſæpè errat ſpeculativè. 263.t.b
Intelligentia lux eſt, ea in impiis eaſtinguitur. 235.t.b
Intemperant eſt bebes ut brutum. 390.t.c
Intentio recta in omoibus actionibus habenda. 47.2.c
Intentio mentis à ſolo Deo pervidetur & libratur. 297.2.a
Ipſa opus bonum reddere malum, vel indifferens reddere bonum malumve poteſt. ibid.c 497.2.b 298.2.c quo Ipſa melior, eo melius eſt opus. 298.1.a
Intentio recta in omoibus operibus habenda. 298.1.a per ſuſum denotatur. 674.2.c dat operi formam & animam. ibi.
Intentio mala vitat oblationem hoſtiæ bonæ. 438.1.d
Interfectio filii à patre eſt immane patiei idium. 380. 1.a
Interiora colenda ante exteriora. 364.2.b
Interlocutores in ſympoſiis varii ſunt. 620.t.c
Interrogatio ſapiens indicium eſt animi ſapientis. 342.2.a
Intolerabilia quatuor quæ ſint. 644.2.b
Invicta tria, Deus, angelus, juſtus. 507.t.b
Invidia hominem conficit & exedit. 267.2.c.d ejus tollendæ tationes. 268.1.c non tantùm aliis, ſed & invido ipſi mala eſt. 269.1.b eſt putredo oſſium. 2.d
principum Invidia quàm ſit noxia. ibid.
Invidis cavenda in amore amicorum. 362.2.d eam virtus ulciſcitur. 509.2.a
animum Invidi mirè rodit & eruciat, in tinea denotatur & æruginc. 538.2.d eſt graviot ira & furore. 566.1.b eſt ibid.2.a difficulter ex anima evelli poteſt. ibid. ejus effectus. t.d ejus damna. 599.t.a.b
Invidi effigiet & forma. 267.2.d eius ſymbolum eſt baſiliſcus. 268.2.d invidi maximè geſtant vitus in oculis. 454.t.d multa ſuſpicioſa imaginantur. 478.2.b 479.2.a.b

eum iis non eſt comedendum, niſi iovitent . ibid. 5. d. 479. 2.d nec ipſi ſunt invitandi . 480. a a gaudentes malo alieno, ſæpè Deo puniente in illud incidunt . 509. t.b c. ſunt declinandi, non irati, cur, 566. 2. b. c tovidua omnis eſt avarus. 599. 5. a Dei judicio non dijudicat . ibid. 2. b.c

Iovitans ad convivium ſæpè meotitue amorem, vel ad ſuum commodum, 475.2.2.b

Invocare ſapieotiam quid ſit . 37 2 d.

Invocatio Dei juſto eſt velut turris fortiſſima. 35 t.2.d invocatio B. Virginis numquam fit inultra. t 49.2.b

S. Ioachimi cum S. Anoa gaudium io conjugio. 89 1.b

Ioannes Abbas qua via ad perfectionem venerit. 20. 1. d ſola Euchariſtia diu viait. 268 2 a adhuc monachus juſſus lexnam adducere, vinctam ad monaſterium adduxit . 425. 2.a alter Joannes aridum ſupitem juſſus irrigare, eum tandem virentem vidit. ibid.

S. Ioannes Apoſtol. cum Cherintho hæretico in eodem balneo lavari noluit . 449 2.2.b 574.1.2

Ioannes Auſtriacus ex ingentibus animis collegit ſe magni cujuſdam filium eſſe. 92 1.1.b

cut S. Joannes Baptiſta puer in deſectum abierit . 280. t. b fuit forma concionatorum. ibid.c moriens triplicem evaſit anguſtiam. 225. 1.e bonus fuit nuntius & quare. 295. t.c cur dictus ſit lucerna. 406.2.d.2.a

P. Joannes Baptiſta Romanus in nauſtagio cedens Judæo tabulam, ea lege, ut, ſi enataret, fieret Chriſtianus, utrerque Dei ope enatavit . 235.1.c

S. Joannes Calybita obſcurus in angulo deliruit. 427.2.a

S. Ioan. Chryſoſtomi oratio ſlomini comparatur. 346. 2.c unde ita dictus. 401. 2.c ejus magnanimitas . 585. 2. d & ſeqq.

S. Ioanocs Columbioua lecta vita S. Matiæ Ægyptiacæ, ſæculo valedixit . 128.2.b.c

Ioannes Commenus Imp. upe B. Virginis inſignes victorias retulit, 231.2.d

S. Ioannes Damaſcenus à B. Virgioc fuit inſtructus adverſus ieonomachos . 328.t.d

S. Ioanni Eleemoſynario appatens miſericordia, eum liberalem in pauperes effecit. 45. t.c.d ejus ardens in pauperes affectus. 46. 1.c viſa elecmoſyna, factus eſt in pauperes effuſus. 354. 2. d & ſeq. quo plus in eos crogabat, eo duplo amplius recipiebat . 377. 2.d 455. 1. b quomodo detractores coerceret. 540. 2. c ad eum avarorum opes devoiebant . 590. t.c

Ioannes Gerſon Cancell. Pariſienſis pueris etudiendis ſeriò incumbebat . 158. 1.c

Ioannes Parvus in ſolitudine ſine cibo vivere dum cupit, ſpe ſua fruſtratus eſt . 472.t.d

Ioannes Silentiarius magnam in Deo ſpem habuit. 601.t.b

Ioannes de Tampes, aliàs De tempotibus, quot annis vixerit. 338.t.b.c

Joaones Zimiſces Imp. Deiparæ præſidio victoriam de barbaris retulit . 131.1.d.2.a

è Joſcioois monachi defuncti ore quinque enatæ ſuot ſoſæ cum inſcriptione nominis Maria. 191.2.2

Joſeph patriarcha obediendo patri meruit donum prophetiæ, & principarum Ægypti. 22.1. a quam prudenter ſe in omnibus geſſerit . 227. c.e ejus fortitudo in quo enituerit. 317. 1. b quæ crimina fratribus impegerit juxta Rabbinos. 367. 2.d fratres verè accuſavit . ibid.d ſervus licet, ob ſapientiam & prophetiam ad principatum Ægypti fuit evectus . 369. 1.d

S. Iolepho mox à conjugio cum B. Virgine exemptus fuit omnis fomes libidinis. 666. 2. a ab ea omne bonum accepit . 667. 2. a. b ceuſetur inter primus Sanctos . 679.2.b

Ira cur vocetur furor. 197. 2.d & ſeq. eam ſapiens celat, ſtultus ſtatim prodit . 222. 1. b & ſeqq. hi triplicitee à ſe invicem quoad iram differunt . ibid. c.d ea ratioui obediz in ſapiente, ibid. 1. c is eam ilicò in animo refrænat. ibid. d ejus ſedandæ ratio . 222. 2.b.c.d eam premens eſt verſutus, & proiode metuendus. 260.t.b.c ita ex corde alcendit in caput & nares. 274. 1.a molli reſponſo frangitur, duro exacerbatur. ibid. 1.e naſcitur ex ſuperbia alterius, aut injuria. 1.c habet quid magnanimi. 2. a ejus quinque remedia . ibid. b eam vincere ingens virtus eſt gloria. 204. 2.c tria homini eripit . 205. 1. a ira Dei manet impios io vitâ, & poſt mortem . 206. t.c omnium paſſionum eſt vehementiſſima. 317. 2.d eam domare quàm ſit heroicum. ibid. b 318.1.c vincitur conſilio & celeritate. ibid. a prodit ſe naribus . 369. 2, a impedit quo minùs animus verum cernat . 2. a eam differe, exſtinguere eſt . ibid. b eſt quaſi furia. 372. 1.d. 2. a 638. 1. d. 2. a per eam omnia animalia ſuam feritatem exaiperant . 372.2.d.1 2 ad eam proclivis, damoa & pœnas incurret. 380. 1. b ibid. b ioſipientiam hominis prodit. 436. 2.d & ſeq. ceu virga eſt, qua iratus in alios lævit, & per eam ipſe plectetur. 453. 2. c quæ ea illa ſequantur damna. 467. 1. b & ſeqq. 653. 2. d eſt velut laqueus animæ & vitæ. 467. 2. c ejus deſcriptio . ibid. c eſt beſtuina. 535. 2. c ejus ſpiritus cohibendus eſt . 543 2. b hominem io multa mala trudit. 550. 1. c eſt quædam ebrietas & inſania . ibid. c inſcitat rixas. 560. 1. 2 eſt ara diaboli, ibid. c per gradus paulatim increſcit. 566. 1. 2 una alteram accendit. 577. 1. a acuta eſt . ibid. b eam ſtultus ſtatim prodit, ſapiens premit. 608. 1. d. 2. a eſt in ſinu charitatis ſuffocanda. 2. a ejus remedium eſt mora . ibid. b infernо denotatur. 635. 1. b 636. 1. b eſt ſanguiſuga inſatiabilis, ibid. b quid ſit propriè ira in ſinu. 430. 2. c hanc evellit munus in ſionum emiſſum. ibid. inter amicos ſolet eſſe graviſſima. 467. 1. c. d ira Dei in ſceleratos varii gradus. 417. 2. d hujus ignem eli incidere in meretricem . 460. 1 c.d & io hæreſio. 2. c Dei ira precibus placanda eſt. 530. 2. c ita regum gravis & acerba eſt. 306. 2. b eſt ſimilis rugitui leonis. 371. 2 b c 372. 1. 2 & ſeqq. ſed eam doment. 371. 2 c hanc provocans peccat in animam ſuam. 390. 2. a. b ipſa quam ſit gravis . 2. a. b ea permittenda tempore ſubſidere. 531. 1. b. c ira ſocii eſt tolerauda, non excitanda. 466. 2. d ira & triſtitia ſunt comites . 537. 1. b ira ſtulti gravis eſt, tum ipſimet, tum ceteris ſtultis . 565. 1. b & ſeqq. item ſapientibus, & cur. 565. 1. d. 2. a & ſeqq ira ſapientis rationabiliaeſt . ibid. d

Iracundia ex ebrietate plerumque oritur . 390. 2. c ſolvitur per lepores, ſilum, preces . 537. 1. c. d eſt cohibenda. 655. 2. c. d tatiouem oſtuſtat . 568. 2. b

Iracundorum in vultu turpitudo. 207. 1. d corripiendi ſunt poſt iræ motum. 260. 1. b. c videntur à dæmone poſſeſſi . 2. a ioſuriam ſibi dictam aut factam aſſiduè ruminant, & ideo ſuſcitant lites. 28 4. 2. d iracundus iracundiæ ſuæ damna ilicò ſentit. 381. 1. a plerumque cito placatur . 430. 2. c cum eo non eſt amicitia ineunda . 466. 2. c cur. ibid. & 2. c cum eo converſans, ejus alites & iras in ſe ſuſcipit, quas is habet contra tertium. 467. 2. d parum aptus eſt ad amicitiam. ibid. c. d ſtatim ad rixas provolat. 557. 2. c. d quare dicatur latus anima. 559. 1. a incidit io multa peccata cordis, otia, operia. 615. 1. c meditatur ſempee vindictam. ibid. d & veteres injurias in memoriam identidem revocat . 2 a

Irati quare labia mordeant. 315. 1. d. 2. a ſibi invicem probra & vitia oggetunt. 391. 1. b non ſunt blandis ſermonibus lniendi, ſed poſt iram ſedatam . 537. 1. c quando corripiendi, & quando non. 547. 2. d eorum geſtus, ſchema, imago. 555. 1. b ſunt ſimiles dæmoni. 559. 1. c iratî ſchema & geſtua . 222. 1. d. 2. a

Irrationalia muta voce glorificant Deum. 300. 1. c

Irritores habent morea inconditos. 109. 2. c. d annuunt oculis, & irriſo dant dolorem, & ſæpe ſibi. 175. 2. b

Irriſoribus judiciorum Dei, ea maximè propter hanc culpam parata ſunt. 387. 2. b

Iſaac puteos ſuos Geraritis cedens, alium meliorem à Deo obtinuit . 228. 1. b

Iſaac monachus ſua patientia obſeſſum à dæmone liberavit . 318. 1. d

Iſaias non tam Ptopheta quàm Evangeliſta videtur. 293. 1. d an fuerit ſcriptor Proverbiorum, 51 1. 2. c. d

in S. Iſidori Hiſpal. pueri adhuc ore apes ſederunt. 31 2. 1. c

Iſraelitæ quia Prophetis noluerunt auſcultare, in captivitatem abducti ſunt . 61 2. 1. d. 2. a

Judæi nollam habebant cum Gentibus commuoionem . 2. c ſunt iovitati ad convivium cæleſte per legem Moyſis. 154. 2. c jis etiam promiſſa fuit cæli gloria, & comminata gehenna . 288. 1. c eredebant duo poſt mortem eſſe animarum receptacula . ibid. c. d eorum fames tempore obſidionis Ieruſalem. 568. 1. a eorum bona cefſerunt Gentibus io ſanguine Chriſti juſtificatis. 283. 2. b eorum in Chriſtum odium. 25. 2. d ſub tuo Meſſia ſperare hereditatem terræ & terrena bona. 43. 2. c quare iis prædicatum Apoſtoli. 158. 2. b. c in Chriſtum ingrati etiamnum hodie mulctantur. 330. 1. c. d. ceteri paulatim cœpere tempore

Chri-

Chriſti. 367. 1. d veritate deſerta malunt adhærere fabellis mendacium Rabbinorum. 403. 2. c. d ſed id in inferno acriter luent: in fine mundi adbærebunt Antichriſto. ibid. b ſervunt Chriſtianis. 452. 2. b ob obſtinationem ſunt incurabiles. 604. 1. c Iudæis priſcis in certis caſibus præcepta fuit ſpecialis peccati alicujus confeſſio. 595. 1. b. c

Iudex impios caſtigans eo liberat ab impietate. 216. 1. b. c judices olim in portis ſedebant. 28. 2. a judex dictus quaſi jus dicens populo. 554. 2. d judex injuſtè judicans gravitet delinquit, & ad reſtitutionem tenetur. 332. 1. d. 2. a auro accepto plerumque in partem dantis propendet. 338. 2. a. b. c talis olim apud Romanos morte mulctabatur. ibid. d talis bis peccat. 140. 2. a & lingua mendace diteſcit. 424. 1. d non vult aurum ſibi palàm dari cur. 450. 1. d eſt velut ſonscorruptus. 542. 1. a. b judex non debet judicari à privato. 340. 1. d in judicio non ſit perſonarum acceptor. 510. 2. c & ſeqq. 598. 2. b c eſt hoc grave ſcelus. 53. 2. b & ſeqq. grave reip. dar ſcandalum, & viam pandit iniuſtitiæ, & avaritiæ. 348. 1. b hic ſæpe pro re vili perverte juſtitiam. 588. 2. c an eſculenta & poculenta dona accipere poſſit licitè. ibid. juſtitiam & veritatem ſectetur. 611. 1. c tueatur viduas & pauperes. 662. 2. b c teſtes ad juramentum adigit, Dei interpoſito nomine. 366. 2. c abſtineat vino. 493. 2. c & ſeqq. judex iniquus falſis teſtibus patrocinatur. 387. 1. b at impios plectens remp. liberat ſceleribus. 428 2. b & hic Deo & hominibus gratus eſt. 589. 2. b. c. d ut ſi m parcat, Dei iram incurrit. 2. a ſententiarum condemnationis blandis verbis molliat. 587. 1. d qui judicem ad iniquam ſententiam cogit, tandem ſuæ talionis dat pœnas. 539. 1. a judex juſtus eſt prædonibus & ſicariis exoſus. 608. 2. a b ulciſcitur vitæ juſti necem. ibid. c. d 608. 2. d judices olim in portis urbium ſedebant. 465. 2. c judices dandi ageicoli vicini & contribules. 587. 2. d

non Iudicandum niſi utraque parte audita. 335. 1. c

Iudicans recta & juſta, populum ſibi demeretur. 512. 1. b 2. a item reges. 2. c

Iudicantes juſtè ſtateram rectam tenent. 592 1. c. d

Iudicium exſtinguitur à libidine carnali. 109. 1. a judicium, & diſcretio in Script. vocatur ignis. 183. 2. a. b

Iudicio rationis quando rectum, quando doloſum ſit. 192 2. a judicium depravatum aliter de rebus quibuſvis cenſerat quæ oportet. 225. 1. a

Iudicio proprio & alieno non eſt fidendum. 256. 1. b ſuo nemo debet præfidere, maximè in rebus propriis. 287. 2. b

Iudicium practicè erroneum ſequens electio voluntatis, pariter errat, ſicque errones. 263. 1. c

Iudicium, æquitas & juſtitia quomodo differant. 14. 2. a & ſeqq. ſæpè idem omnino ſunt. 131. 1. a. 2. c

Iudicia juſtorum quæ dicantur. 215. 2. d hæc diademata comparantur. ibid. b

in die Iudicii ſera eſt pœnitentia. 32. 1. c

Iudicium Hebræis ſæpè idem quod æquitas. 302. 2. c 617. 1. d ſubinde ſignificat lites & contentiones. 558. 2. c b aliquando eſt idem quod juſtitia, & vindicta Dei. 386. 2. d

Iudicio iniquo contra ſe lato acquieſcens egregiam refert victoriam. 439 2. b

Iudicia judicum à Dei judicio & ſententia pendent. 617. 1. d

in Iudicio particulari & univerſali omnium conſcientias explorat Deus. 322. 2. d

in die Iudicii impii acriter ab eo caſtigabuntur. 387. 2. d tunc etiam minutiſſima quæque examinabuntur. 405. 2. b tunc pareſcent omnes fraudes fraudulentorum. 562. 1. c ejus pavor Chriſtianos perterrere debet. 594. 1. d eſt id maximè timendum. 617. 2. a cur. ibid. c id ejuſque vindictam non recogitant impii. 589. 1. d. c ejus tamen recordatio acer eſt ſtimulus ad bonum. 2. a

Iudicium facere, gaudium eſt juſto, & pavor impiis. 431. 1. d 2. a

Iudicium, & mens everritur ab ebrietate. 661. 2. d

Iudicia hominum parum curanda ſunt. 617. 2. c

Iudicia Dei ſunt aquæ & juſta. 282. 1. a quæ judicia parata ſint deriſoribus. 387. 2. b

Iudicia Dei arcana penetrare difficile eſt, penetrare tamen fatagant reges. 520. 1. b. d ea non ſunt temere inquirenda. 512. 1. c

Iudith ſua forma, pudicitia, & virtute gloriam obtinuit. 200. 2. c

Iuglandi & querceus antiparthia. 477. 2. c

Iuliani Apoſtatæ affictio contra Eccleſiam fuit velut morbus citò pertranſiens. 187. 2. a ſumimus fuit ſycophanta. 596. 2. b

Julii Cæſaris clementia. 415. 2. c etiam hoſtes beneficiis affecit. 525. 1. d fuit in Pompejum benignus. 559. 2. a remp. Romanam perdidit. 654. 2. b 655. 1. d 2. a ſuo faſtu omnium odium meruit. 656. 2. b c rarò conſilium ſenatus adhibuit. 599. 2. a

Iumentorum ſuorum compaſſione movetur juſtus. 218. 2. d

Iumenta magnum dant paſtori lucrum. 583. 2. b

quid B. Ignipetus dixerit de in ſe probra jacientibus. 180. 2. a

Iunius Brutus filios ſecuri percuti jubens reprehenditur 380. 1. 2. b

S. Ivo fuit pauperum patronus. 607. 1. b 662. 2. c

Iupiter dictus quaſi juvans pater. 458. 2. b cur ei aquila ſacra ſit. 477. 2. a

quis Iupiter Terminalis Romæ eſſet. 468. 1. d

Iupiter Hammon cum cornibus arietinis pingebatur. 653. 2. b

Incrementa quatenus fidelibus illicita. 250. 1. c

Iurare non licet, nili cogar hominis incredula diffidentiæ. ibid. b in paradiſo jurare non licebat, ſicut nec licet Beatis in cælo. ibid. d

Iurgia teminare quàm ſit nonium. 101. 1. c

Iurgium dictum quaſi iuris garrium. 554 2. d

Iurgia pejora ſuot paupertate. 320. 2. d

Iura alterius parochiæ non inne invadenda. 468. 2. d

Iuſtitia ſæpè capitur pro complexione omnium virtutum. 85. 1. c 167. 2. d hæc liberat juſtos ſæpè à morte præſenti, ſemper ab æterna. ibid. b c 171. 2. b c

Iuſtitiæ Chriſtianæ partes ſunt duæ. 13. 2. a. b ejus via eſt levis. 43. 1. c. d ipſa ſemper in homine poteſt creſcere. 71. 2. a eſt via regia ducens ad vitam. 229. 1. c eſt quintoplex. 367. 2. c cuſtodit juſtum. 232. 2. a. b

Iuſtitia & æquitas decet tectores reip. 16. 2. b ipſa terram ſceleſtam deſereot cælos adit. 45. 2. a ea ſtant regna & imperia. 132. 2. c in æqualitate præcipa conſiſtit. 192. 1. b ejus decus & ſchema. 2. c

Iuſtitia Dei nullum finit ſcelus abire impunitum. 243. 1. a quomodo elevet maximè reges, regna & reipublic. 232. 1. b. ibid c. cur ſit maxima virtutum moralium. 177. 2. a ſæpè in Script. pro eleemoſyna accipitur. 200. 2. d 431. 1. c quomodo differant judicia, judicium, æquitas. 12. 2. d & ſeqq.

Iuſtitia propriè dicta virtus eſt jus ſuum cuique reddens. 430. 2. d quantum regnis proſit. 306. 1. b eſt ejus centrum ripliciter. 605. 2. b facit aſſeclas ſuos longævos hic, & in futuro æternos. 309. 1. a eos ad extremam ſenectutem deducit. 315. 2. b eam in judicio forenſi evertens graviter peccat 332. 1. d. 2. a cuſtodit reges. 416. 1. a & ſeqq. & quibus in rebus eam poſſint offendere. ibid. e. d graviter eam lædit qui ineptum ad officia promovet. 584. 1. d cauſat in eam exarcente gaudium, & adfert laudem. 501. 2 c. d præer juſtus imbuit ea filium. 395. 1. b pervertitur per munerum acceptionem. 598. 2. c. d vigeat in tribunali. 681 1. c eius partes & munia: pro regem denotatur. 652. 1. d

Iuſtitia omnia id eſt ſanctitas, à Deo provenit, eſt opus gratiæ, non naturæ. 397. 1. c eſt animoſa, iraſciſque facit animoſos. 585 2. a dat bonam conſcientiam. 2. b

Iuſtitia & miſericordia explicat Script. omne officium virtutis. 421. 2. c

Iuſtitia Dei elucet in eo quòd neminem damnet niſi ob peccata. 300. 2. a ea in omnes æqualis eſt. 554. 1. c

Iuſtitia capitur & pro qualibet virtute. 301. 1. c. d 302. 2. c. d 421. 2. c 481. 1. c

Iuſtus in omni actu meritorio eget actuali motione Spiritus ſancti. 48. 1. c. d creſcere poteſt in juſtitia. 71. 2. a auroræ compataruit. 2. a & ſeqq. creſcit ſenſim. ibid. b 72. 1. bundiquaque captæ antiam ſe amplius juſtificandi. 160. 1. 2. b mundo utilis eſt, miuſtus inutilis. ibid. 2. b ſolo atpectu ioſtitiam affiat. ibid. c. fame non moritur. 107. 2. a eſt intrepidus. 174. 2. c. d & ſeqq. laborat ut vitam ſuſtenret. 179. 2. a. b item ut augeat vitam gratiæ, & gloriæ. ibid. d. in tentatione & calamitate manet firmus. 187. 1. c 190. 2. a. b cur diu vivere dicatur. 187. 1. d omnem cladem lupe;

ſaperat. 2.c nihil timet. 190 2.c diu in modo viver. ibid. eſt quadrato lapidi ſimilis. 188.1.a eſt fundamentum mundi. ibid.

Ipſe ejuſque poſteri in ſuis domibus multis annis firmi agent. 190.2.a ſapientiam ore proloquitur, 2.b nil loquntur niſi præmeditatum & oportunè. ibid.c 191.2.a magnum verbis ſuis profectum facit. 190.2.a eſt in verbis parcus, & in iis te accommodat auditatis diſcipulorum, & plura corde retervat quàm ore proferat. 191.2.a.b loquitur Deo placita, ideoque omnibus placet. ibid.b 2.a.b Deo dirigente evadit laqueos impiorum. 194.1.d.2.a.2.196.1.e.d

Item ſua prudentia. 221.1.c mortem non timet. 195.2.a poſt mortem tranſit ad gloriam. ibid.d fugit omne impii commercium. 200.1.c corpus ſuum edomat, & ſubiugat, & animæ ſuæ ſalut consultum eſſe cupit. 203.1.3.b ibid.2.b ex bonis propoſitis. quæ manè concepit, ſemper quietus & iucundus eſt. 208.2.d & ſeq. ſemper virtutis ſuæ imitatores progignet. ibid.b eſt arbor fructifera & ſemper virens. 2.a

Item arbor vitæ. 210.2.a profert iuſtitiæ fructus ſua ſapientia, & virtute. ibid.c meretur vitam longam & deinde beatam æternitatem. 210.2.d 230.1.b felicem & copioſam poſt ſe relinquit poſteritatem. 215 2.d nulla adverſitate commovetur. 214.1.b 125.1.b.c cuique ſuum iuſtè tribuit. 215.2.c etiam vult impium ſalvare ſibi confidentem. 2.c qualem corporis coram gerat. 219.1.3 cæleſtia deſiderat. 221.2.a ejus voluntas à pravis deſideriis eſt impenetrabilis. ibid. ejus opes tutæ ſunt ab inſidiis impiorum. ibid.c omni virtute pollet. 225.1.b potior eſt divitiis honorato, nobili. 227.2.c diſcit ab aniceo etiam juſto. ibid. ad utramque fortunam commodum & benevolum ſe præbet. ibid.b ſua commoda proximi commodis poſt ponit. ibid.d

Fructus Juventutis in bona ſenecta percipiet. 230. 2. a omne peccatum reprehendit. 238.1.b

ſit dives & honoratus. 241 1.d. quo ſenſu comedendo ſatiet animam ſuam. 245.2.c & quare. ibid.b timet Deum. 247. 2.a ſi quem peccantem videt, exeulat, & ſecretò benignè corripit. 253.2.3.b cuilibet credit, nec fraudem ſuſpicatur. 256.2.d ſperat in morte ſua, cur. 270.2.d & ſeq. quotidie in bonis animi & corporis corroboratur, hinc omnia adverſa tranſcendit. 279.1.d ſemper in lætitia eſt. 282 1.d & ſecurus. 2.a d præmeditatò reſpondet. 291 2 a.b.c eſt obediens, & ruſſa tum Dei, tum hominis benignè admittit; ibid.c diverſimodè obedientiam meditatur. ibid.d prior eſt in lite ſua, quo ſenſu. 355.1.a.b.c & ſeq. confident iuſtitiæ cauſæ ſuæ prior adit judicem ibid.d rem ſuam omnem ei aperit, & verè. 2.a

In litis principio cauſam ſimpliciter judici aperit: præoccupat judicem ne ab aliis malè informetur in veritatis præjudicium. 2.b

Ita ſe accuſat omnia aperiens, ut adverſarius deio advocens nihil ultrà habeat quod arguat. 355.2.b

Juſtum ſe eſſe nemo certò ſcire poteſt. 397.1.d

Juſti ditantur tum temporalibus, tum ſpiritualibus bonis; ſubinde tamen illis carent. 62.1.d 2.a & ſeq. ſemper ad Deum reſpiciunt, & cum eo ambulant. 72.2.c cos ſæpè miraculoſe aluit Deus in novo teſtamento. 167.1.b aſſluunt bonis omnigenis. 172.1.d eorum recordatur Dominus. 2.2.b ſemper ſancta & ſalutaria loquuntur quæ corde volunt. 176.1.b.182. 2.d 184.1.b eorum lingua inſtar argenti eſt. 183.1.b & ſeqq. conſtanter veritatem proloquuntur. 2.a eorum dignitas eſt, quòd ea lo decorem afferant. 289.2.c.d eos roborat virtus, & ſanctitas. ibid.d eorum opera à Deo proſperantur. 195. 1.c eorum felicitate gaudent cives omnes. 196.2.c in ſua opulentia ſunt benefici. ibid.d ſi fini opulenti, ei viribus mirificè proſunt. 197.1.b & eorum benedictio eas à malis tuetur. ibid.b.c eas ſuis monitis, eo ſi itis exemplis tuentur, ibid. eorum opus & fructus operis, eſt certus, ſtabilis, fidelis. 202.1.b ſunt ſimiles in eo apibus. ibid.c ſemper deſiderant bonum facere & benefacere. 205.2.a anhelant ad beatitudinem cælestem. 206 1.b

In hac vita ob leves noxas ſubinde graviter caſtigantur. 211.1.d eorum radix & juſtitia, Deo protegente, contra impiorum conatus, invaleſcit. 220.2.d ſæpè in hac vita affliguntur. 225.1.c omnes tribulationes tamen æquo animo ferunt. ibi quia res omnes hujus mundi parvi æſtimant. ibid.d refrænant ſuas cupiditates, quæ ſunt cauſa peccatorum & pertur bationum. ibid.a pacem animi rebus omnibus anteponunt, ſciunt ſe ſuaque Deo eſſe curæ. ibid.b mentem habent in Deo defixam. ibid.c ſua animi ſerenitate mundi hujus moleſtias & adverſa facilè exeuntur. 235.1.b.c 286.1.c eorum ſapientia, virtus, dignitas, lætitia, felicitas luci amplæ comparatur, 235.1.c eos delectat fuga malr, & virtutis operatio. 241.2.c mentem habent plenam ſanctis deſiderijs.

242.1.a eorum hæredes ſunt filii & nepotes, non extranei. 243.1.b.c

& Ipſi ſæpè ſunt hæredes impiorum. ibid.c ſunt manſueti. 248.1.d quia Deo accepti, bellua offerunt non pro peccatis ſuis, ſed ſponcaneas, ad gratiam eius ſibi conciliandam. 253.2.b & ſeq. eorum domus et familia ſemper efflorescet. 255.2.d et ſeq. fabricando bonum virturis, fabricam ſibi bonum gloriæ cælestis. 262.2.b permittente Deo plerumque ſunt pauperes. 224.1.d omnes in via virtutis occurrentes difficultates fingillatim perfringunt. 285.2.a.b

Ipſi via virtutis facilis & complanata videtur. ibid.d

Iis propè adeſt Deus. 292.1.d.2.a.b ipſi ſæpè toti civitati ſuis precibus proſunt. 2.a propter juſtos omnia creata ſunt. 299. 2.c

Ipſi ſuot consulum civitatis ſuæ. 302.1.2

In Deus amicat inimicos. ibi. quomodo diſponant vias ſuas. 303.1.b

In die judicii Chriſtum benevolum experientur. 391.2.c cur hic à Deo affligantur. 310.1.a 318.2.a tribulatione probantur. 322.2.c eis omoes creaturæ ſervient. 324.2.a ſua ſorte ſunt contentiterrena omnia calcant pedibus Deum ſpectantes: in creatis ſinguli eum agnoſcont. ibid. habent dominium rerum & opum totius mundi proprium & velut naturale. ibid abominantur mendacia. 325.2.c nullis moventur terroribus. 329.2.d 330.1.b eorum oculi ſunt ſereni, læti, bilares. 339.1.c.d ſpectant bona & præmia cælestia. ibid.c virtutes ſunt vicini, & familiares. ibid. leges Dei ſemper intuentur in uno capite Chriſto. 2.a offendere illos non eſt bonum. 340 2.b à Salomone vocantur docti, ſcientes & eruditi. 341.2.a per quam ſcalam in cælum aſcendant. 345 1.c currunt ad Deum quaſi ad arcem in tribulatione. 350.2.d 351.2.c

ſi quid per Infirmitatem peccarint, ſtatim ſe accuſant, & condemnant. 355.2.d antequam alios accuſent, ſeipſos increpant. ibid.d regunt laudes ſuas, ſed vitia detegunt. 355. 1.c eorum filii Deo etiam curæ ſunt, & beati. 395.1.b omnes eorum actus non ſunt peccata. 397.1.b eorum claritas in tenebris mortis eluceſcit magis. 406.2.b dirigantur à Deo. 409.2.c

Inter impios agentes, eorum domui benedicunt. 428.2.c eorum externam pompam vilipendunt, quia vident quàm intus lancinentur. 2.b eos omnimodis coovertere ſtudent 1 quæ ipſos ad hoc rationea impellant. ibid.c.d 588.2.c gaudent cùm ruſticitia adminiſtratur. 431.1.a cur perpetuo in gaudio agant. 2.b pro ipſorum delictis luunt impii. 433. 2.d ſed in particulari aliquo pro illis pœnas dant. ibid.b ſæpè tamen ipſi pro impiis, & per impios affliguntur. 2.c quod oleum in domo eorum abundet. 435.1.a.b benè beateque vivunt in hoc ſæculo. 435.2.c.d ſua fiducia in Deum ſubiugaot urbes armis indomabiles. ibid.c ſunt ob operationem ſuam in rerum copia & gaudio. 437.2.d confidenter enarrant ſuas victorias. 438.2.d & ſeq. liberantur a malo quod falſo teſtimonio eis paratur. ibid.c ſterrati monentur, ipſum agnoſcunt. 442.1.b 507.1.d.2.a aliæ eorum proprietates dum corripiuntur. 441.2.a prudenter ſe à peccatoribus & peccandi periculis ſegregant. 448.1.a ſemper habent ſpem. 483. 2. c. d quomodo cadant ſepties in adverſa, & reſurgant. 506.2.b cadunt in leves noxas. ibid.1.c non ſunt impeccabiles. 2.d poſſunt ad aliquod tempos ab omni peccato veniali cavere. 507.2.d ſi in aliquod peccatum grave cadant, citò conantur emergere. 2.b cadentes in calamitatem coram impio, ſunt velut ſoos pede conculcatus. 541.2.a

Item cadentes in peccatum. 2.a & qui ſint hi juſti. ibid.a.b.c

In ſua iuſtitia gloriantes peiores ſunt improbo ſuam improbitatem agnoſcente. 556.2.b præponunt æterna temporalibus. 572 2.c explorant modos Deo magis in dies placendi. 581. 2.c confidunt ut leones. ibid d 585.2.d res hujus vitæ tam proſperas quàm adverſas parvi faciunt. 585.2.d ipſum, & animum magnum in adverſis ab eo accipiunt. 586.1.c eorum & leonis analogiæ. ibid.& ſeq. omne robur habent in mente voluntate Dei armata: ſæcularium vitam dedignantur. ibid.d

ſoli Deo & Juſtitia intendunt. 2.a

in adverſis creſcunt iis animi . ibid. b in tentatione confidunt ob ſpem opis divinæ . 2. b ſunt quadrifaciales ut Cherubini Ezechielis . 587. 1. b eorum murus eſt Deus . 589. 1. a exquirunt omnia Dei judicia . 589. 1. d iis regnantibus florent regna & urbes. 592. 1. d 602. 2. c fugiunt & gemunt regnantibus impiis. ibid. 2. b cur gaudeant impiis punitis . ibid. d tuentur cauſas pauperum. ibid. d amant juſtos judices. 608. 1. c oderunt impiorum impietatem. 608. 1. c & ſeqq. juſti omnes ſanctitatem ſuam B. Virgini acceptam referunt . 618. 1. a

cur Juvenes præcellant ingenii acumine. 8. 2. a eorum vecordia. 115. 1. d & ſeqq. juvenes à meretricibus ſollicitati , quid agant . 119. 1. d juvenum amantium veſania deſcribitur . 120. 1. a ibid. 1. d & ſeqq. 120. 2. c. d 122. 1. c ibid.

Juevenes nugis & vitiis aſſueti , difficilè ſapientiam percipiunt. 250. 2. c ſunt corona ſenum, cur . 316. 1. a ſenem honorent. ibid. d & eum interrogent . 342. 2. b robur ſuum exerceant , ut tantur ad reip. bonum . 416. 2. d ſit ipſis id ſtimulus ad virtutis opera . ibid. audiant diſciplinam . 484. 1. c ſi ſsbantur in amores meretricios , labuntur velut in foveam . 487. 2. b ſæpè mortem corporis incurrunt . ibid. c non ſunt nimis laudandi ob periculum depravationis forſan ſecuturæ . 574. 2. c eorum ſpientia ſita in temperantia & continentia . 605. 2. a

Iuvenes olim ſapientiæ ſtudioſi vino abſtinebant . 492. 2. d juveni luxurioſo mutuo dans pecuniam , jus non hsbet eam repretendi . 605. 1. b

Juventutis viror & decus perit fornicando. 83. 2. b. c in ea laborandum pro ſenectute . 96. 1. b 92. 1. c 171. 2. a ibi. 2. b eſt edocenda præ ſenectute , & cur. 132. 2. b

Juventutis incantæ emblema. 115. 1. c. d juventutis & ſenectutis diverſa ſtudia & officia , utraque habet ſuas dotes . 416. 2. c altera alterius ope viciſſim opus habet . ibid. b utriuſque elogia. 417. 1. c

Iuventus diſciplinæ capax eſt. 451. 1. d 2. a ex ea hauriuntur mores reliquæ ætatis. 451. 2. c quanta ejus ſit laſcivia . 461. 2. b

Iynx avis fertur intuentes in ſui amorem trahere . 106. 2. c. d

K Αρηνὸς tam ſtructum quàm brachii junctura ſignificat . 675. 1. b

Κόρη tam pupillas quàm puellas ſignificat. 405. 2. b

Κόραξ id eſt corvus, dicitur à κόρη , id eſt pupilla. 639. 1. b. c alia ejus etyms . 2. c

à Κύρος dictum *Sire* vel *Sieur* vel *Seigneur*. 326. 1. c

L Aban Jacobum circumvenire ſtudens ſuis dolis eſt circumventus. 591. 2. b

Labis ſunt linguæ clauſtra. 544. 1. c ea contorquens non vult agere ſincerè , ſed decipere. 1. b ea mordere ſignum eſt perfectæ perverſitatis . 502. 1. b

Labor omnia vincit. 38. 1. d continuatus dulceſcit. 97. 1. c in juventute eſt aſſumendus . ibid. virtutem & ſapientiam parit. 96. 1. d item opes , imperium , & omnium bonorum abundantiam. 99. 1. d 226. 2. d 228. 2. d labore parandæ ſunt virtutes. 154. 1. 2. b labor tenuium potior eſt otio inerti divitum. ibid. b labor proprius nobilitat , non avorum . 218. 1. b labore parta nna tamen citò depereunt . 236. 2. a

Labor bove repræſentatur . 249. 1. a is hominis eſt dignitas . 263. 1. d parit is ſuspte natura aliquod luerum . 2. b. c

Labor hominis eſt pœna poſt peccatum , conducit etiam minuendæ concupiſcentiæ. 313. 2. a moderandus eſt , nec nimius aſſumendus ſd opes congerendas , ſed qui ſufficiat ad victum lucrandum. 2. b labor parit omne bonum , & abundantiam. 376 2. b 399. 2. d labore parta ſtudioſius ſervantur. 407. 1. b labor continuus omnes difficultates evincit. 516. 2. d 647. 1. b labore emitur. 516. 2. d

Labor etism moleſtiam ſignificat. 313. 2. c item fraudem , iniquitatem , iniuriam. 496. 1. b

Laborandum ut quæratur victus. 513. 1. d. 2. a 647. 1. b idque a prima adoleſcentia . 513. 2. a & quamdiu vivimus. 674. 2. a

Laborando ſimus valentiores corpore & ſpiritu. 502. 1. c

Laboraudum in hac vita , ut in ſltera gloriæ opes comparemus. 178. 2. d 231. 2. c

Laborans ſibi ſufficiens , mellus eſt ſplendido eſuriente domi. 217. 2. u laborare debent qui edere , & diteſcere volunt : 245. 1. b

Laborans ſtiabitur panibus, deſes cnnficietur inopia. 598. 1. b. c

Laborans laborat ſibi , id eſt animæ & corporis bono. 314. 2. c

Laborioſa vita potior otinſa nobilium . 218. 1. a

Laborioſi ſtatim poſt deſiderium conceptum manum operi admovent . 251. 2. c

Laborioſus vocari poteſt vir robuſtus. 412. 2. a

Labratum vocatur oſculum , unde. 513. 2. c

Lac eſt ſanguis coctus , & primum infantis nutrimentum. 22. 1. b quod lac præſtantiſſimum. ibid. lac ſymbolum eſt puræ & ſimplicis doctrinæ . ibid. c lac dabatur ſapientiæ diſcipulis initiandis in Ægypto è vaſe in modum mammæ feminæ. 155. 1. d. 2. a lacte vetcebantur peiſci , non carne . 583. 2. d

Lacæna maritus captivos mutato cum eis habitu liberarunt . 228. 2. a erant validæ & fortes . 663. 1. d

Lacedæmonii mitè fuere concordes . 357. 2. d explorabant puerorum indolem . 398. 2. d erant in liberorum caſtigatione ſeveri . 461. 1. b in puerorum inſtitutione fuere ſingulares. 245. 2. a vide Sparta.

Lacrymarum ſanctarum vis & gaudium . 254. 1. d. 2. a ibid. 2. c eas Deus caras habet. ibid. b

Lactare per metsphoram eſt ineſcare , decipere . 22. 1. a

Lædit ur omnis homo à ſeipſo. 226. 1. b

Læſus iniuria ad Deum ſolum reſpiciat . 408. 1. b panoplia , & victoria quintuplex . 2. a. & ſeqq.

Lætitia luce declaratur . 234 2. c lætitia impiorum fallax eſt . ibid. lætitia capitur metonymicè pro amplitudine & ubertate. 235. 2. b lætitiam animi exlat ſapiens 254. 1. a 2. a ſd contemplationem mirè confert . 281. 1. c rjus cauſa eſt bona conſcientia. ibid. eſt comes individua puritatis . 283. 1. d. lætitia rei bona viſæ vel auditæ corpus ſimul & animum recreat. 293. 1. b eſt flos , decor , & quaſi vita animæ . 337. 1. d ea per totum corpus redundat. ibid. b ejus alii effectus . ibid. c. d 369. 1. a eſt optima morborum omnium medicina. 537. 1. a b redundat ex ex corde in vultum. ibid. c item in corpus . 2. a. b lucetna deſignatur . 406 2. a

Λάμπων . id eſt plus, derivatur à λάμπω. 645. 2. b

Laici vide Sæculares .

Lampas olim Patriarchis & Imperatori præferebatur . 115. 2. c tradebatur in ſtadio curſoribus . 405. 2. c. lampades accenſæ olim in nuptiis præferebantur ſponſis. 413. 2. d

Lamuel ubi in Proverbiis Salomonis loqui incipiat . 516. 2. c

Lamuel eſt Salomon ipſe. 657. 1. b unde ſic dictus . 657. 1. b & ſeqq.

Lana ſemel tincta ſuum colorem retinet . 451. 1 c quid tropologicè deſignet . 670. 1. b. c

Lanceæ quod ſit etymon . 558. 2. d. & ſeqq.

Lanificium eſt opus feminarum . 667. 2. a

Lana metaphoricè vocari poſſet lectur . 526. 2. b

Lapides olim ponderum erant loco . 592. 1. a 304. 2. c 326. 2. d 398 1 a b 551. 1. c 552. 1. a lapides terminales agris apponi juſſit Numa Pompilius. 468. 1. d lapides coacervabantur in locum aliquem ut lapidationi ſerverent . 550. 1. 2. 2. a lapis pretioſus non eſt proiiciendus in acervum lapidum communium . 1. d lapis myſtarim Chaldæorum ſuperſtitioſus quis. 552. 2. a lapidem verberare proverbum , de quibus dicstur . 328. 2. b

Lappones ventos mercatoribus vendunt . 170. 2. b eorum chorea ſymbolum eſt gaudii mundani . 257. 1. a

Lapſus ſeptem juſtorum qui ſint , poſt quos tamen deſinunt eſſe juſti . 508. 1. b

Laquei vatii quibus vinciuntur opum per fraudem corrogatores. 424. 2. c & ſeqq. qui laquei peccatorum. 449. 1. d

Laqueus ſymbolum eſt timoris. 117. 1. c. d

Largitiones liberales conciliant honorem. 326. 2. c

Larus, vide Cepphus , Fulics .

Laſcivia mulierum eſt velut circulus , quo à viris laſcivis circumaguntur ad ſuas libidines . 204. 2. 5

Latebræ ſunt illecebræ facinoris . 23. 1. a ea ſectantur impii . 26. 1. c

Latere quàm ſit tutum . 178. 2. a

Latitudo in conſtructione molis alicujus reſpondere debet longitudini . 352. 2. c cordis & animæ latitudo qui differant . 602. 1. a

La-

Patrones dicti ſunt à latere quod ſtipant. 23.1.a 59.1.c 488.1.d ſolent ſocijs oculo annuere. 175.2.c laue typua meretricis. 488.3.d

Laus animæ quis dicatur, & jurgia concitare. 600.1.c

Laudare intempeſtivè eſt quodammodo vituperare. 575.1.d

Laudari omnes cupiunt, vituperati nemo, 401.1.c

S. Laurentius Deo & Eccleſiæ fidelis diaconus fuit. 394.1.d

Laudis ſectator tres caveat hoſtes, gulam, luxurism, inertiam. 430.2.d & ſeq. laus hominum quatenus expetenda. 532.2.b ea data explorat hominis bonitatem. 560.2.c eam ſpernere vera laus eſt. 561. virum ſapientem non rapillat, ſed cruciat. 2.d & ſeq.

Laus proprio in ore ſordet. 355.1.b 564.1.d vera eſt quæ ab inimico proficiſcitur. 402.2 b.c 504.2.c

Lecti mollities eſt pulvinar diaboli. 117.3.d.2.a ſed durior decet Dei ſervos. ibid. lectus ſponſoria à creditore tolli nequit, ſi alia habet minùs neceſſaria. 467 2.c non venit in generali hypotheca bonorum. ibi c lectus quadratus habet ſpeciem currus. 526.2.c lecti olim ſuperi & argentei erant in uſu. 525.1.d 526 2.c iis etiam flores & poma impergebantur. 527.1 e

Legatio ad viros graves non eſt imponenda ſtulto. 315.2.b

Legatus fidelis multis ſalutem adfert. 240 2.a

Legati principum quales eſſe debeant. 273.2.b ſui principis ſecreta celant, aliorum expiſcantur. 394.3.d ſi deſerti, ſæpè eloquentia urbes ineſpugnabiles ad deditionem compellunt. 436.1.b ſunt inviolabiles. 466.1.d ſi fideles, obtectant eum à quo miſſi ſunt. 528.2 d ſunt ſimiles nivi in meſſe. 529.2.c

Legatus ſtultus opprobrium eſt mittentis. 549.1.c

Legiſlatores gentium fingebant ſe eum diis colloqui. 301.1 e

Legitima filius jure & ex lege debetur. 589.2.c

Lemniæ mulieres viros tum ſuos, tum univerſos obtruncaruot. 212.1.c

eur Lenæ dici poſſint ſerpentes. 164.3. b

Lenis animus virtutum omnium ſe receptit capacem. 201.2.c

Lenitas eſt ſanitas cordis, & opponitur iræ & invidiæ. 268. 2. b

Lenones ſimplices puellas don isſe lucunt. 315.2.c

Lenocinium in viro eſt ingens probrium. 351.1. b

Leo habet oſſa ſolida. 45.2.d.& ſeq. ſimiam non ferit, hinc ejus paſtione febri liberatur. 62.2.d parcit proſtratis. 274. 1.d eſt ſymbolum fortis iuſtitiæ. 305.2 e & regis. 371. 2. c maximè ob tugitum. 390.2.d eſt pronus ad iram, & ipſa gravis eſt. 372.1. b fortis eſt, & fortitudo acuit iram ejus. ibid.d ſuo rugitu terrefacit omnia animalia. 2.2 593. 2. b per iram efferatur. 371 1.d præ rabie emoritur, & moriens gemit: ejus rugitus eſt necis præmuntius. ibid.d ſæpè integras provincias vaſtat, & in ſenecta in homines graſſatur. ibid.2. b quomodo iras & fremitus eguat. ibid. niſi ſtimuletur, non iraleitur. 391.1.2 quàm ſit terribilis. 459.1.2 maximè dum famet. 593.2. b cur ſit impavidus. 525 1.c.d quomodo fuga ſe ſubduceat. 586.1.c 651.2.d animalium ceterorum dedignatur conſortium. 586.2.d ſeeurus præda ſua veletur: contemnit omnes hoſtes. 2.2 ejus & juſti analogiæ. 586.1.e & ſeqq. variæ ejus proprietates & natura. ibid. 651.2. b & ſeqq. habet collum oſſeum. 586.3. b alternis tantùm diebus comedit. 593.3.e eius rapacitas. ibid e pedibus valet. 2.d ejus generoſus inceſſus. 650.2.d eſt rex animalium. 651.2.c metuit gallum. ibid.d 652 2.a

Leones ſervierunt aliquando Sanctis. 556 2.2

S. Leo Magnus intrepidè Attilæ Hunnorum regi reſtitit. 586. 2.2. b hos dicendi facundia Attilam compeſcuit, ne Romam vaſtaret. 197.1 d eius in loquendo gravitas & rotundas. 275.2.c

Leo IV. Pontifex Urbem à peſtifero ſerpente liberavit per publicas litanias. 225.2.d & ſeqq.

Leonidæ Spartani animus ingens. 186.2. b

Lepus ſapiens eſt ut fugiat canes: ejus natura deſcribitur. 645.1.b

unde vox *Lepus* derivetur. ibid. b quid nos doceat. 647.2.e ejus fœcunditas. ibid. 1.c eſt typus œconomiæ bonique patris & matris familias. ibi. item doctorum. 648.1.d item humilium. 2.c item Chriſti. 649 1.d

Lethargus ſequitur ex torpore. 376.1. b

Levi unde dicta ſit. 21.2. b

Levitas mentis Religioſo quàm ſit noxia. 83.1.d ea maioribus vitiis aditum pateſacit. 256.2.c ejus damna. ibid.2.c

Levitas animi in cauſa eſt ut promiſſa ſua ſponſor non impleat. 530.1.b ea ventis denotatur. ibid. c

Leunculus magis rugit ad prædam quàm leo grandævus. 375. 2 b 390.1.d.2.a & eſt magis impavidus. 585.2.d. & ſeqq.

Lex vox unde derivetur. 105.2.a

Lex vocatur eſſentis vel ſubſiſtentia. 47.2.d 58.1.a eſt in ſe levis, ſed noſtro vitio fit gravis. 43. 1.c intet omnia Dei dona lumnum eſt 64 1.c.d die noctuque & manè memoranda. 104.1.b 113.2 c.d lucerna eſt, lux & via vitæ. 104.2.a b ibid.c 105.2.a.b cuſtodienda ut pupilla. 113.1.b hominem dirigit in omni actione. ibid.d omne bonum, virtutem & honeſtatem continet. ibid. non fuit ante mundum à Deo creata. 136.1.e eam ſpernens, ſe obnoxium facit iudicio. 238.2.c quomodo ſit ſuperior iuſto. 238.2.c

Lex prima de honorandis parentibus eſt, eur. 59.1.c

Lex omnis non eſt per ſe cuilibet clara & perſpicua. 105. 1.d

Lex naturalis omnibus à Deo indita velut fons eſt, 87.2.a

Lex ereata eſt participatio legis increatæ. 209 2.b

Lex omnis regum à lege æterna Dei derivatur. 230.2.c lex vetus eſt à Chriſto evecta & perfecta. 138.1.d

Lex ſæpè ſumitur pro modo, norma, regula. 389. 2. d non pro portione legitima hereditatis. ibid. 2.e lex hominum corda examinat. 322. 2. a eam contemnentes mortem incurrent. 376 2.b eur vocetur via. ibid.b tres ob cauſas cuſtodienda eſt. ibid e eſt liberi hominis anima. 377.2.d & velut obſtetrix. 431.1.b legea omnes regum derivantur à lege æterna quæ eſt in Dei mente. 304. 1.e eas, ſi ſint æquæ, Deus propugnat, earumque ſenſum tuetur contra iniquos. 458 2.b lex Dei eſt theſaurus deſiderabilis. 435. 2.b per mentem repræſentatur. 471.2.c & ſeqq. eam violantes, amant & laudant impios. 588.2.e at eam cuſtodientes zelantur contra impios. ibid.b eam non audiens, non meretur audiri à Deo 590 2 a leges judiciales ſunt viæ regiæ, quas ſecus interpretans vel corrumpens, init diverſicula. 338 2. a

quis verè Liber ſit. 458.2.d

cur Liber dictus ſis repertos vini. 670.1.b

Liber quæſtionum novi & veteris teſtamenti, an ſit S Auguſtini. 2.4.1.c librorum trium Salomonis argumentum. 1. 1. b & ſeqq ſidem myſticè explicati. 2. 2.b hi omnes vocantur Sapientis. 3. 2. d & ſeqq. eorum ordo quoad ſcriptionem. 4. 2 d libri hæreticorum ſunt velut ignis, eorum lectio quàm ſit noxia. 109.2 c libris impiis nihil deteſtabilius. 173. 2 a at piorum lectio vel auditio oſſa impinguat 292. 2.c libris tribus Salomon ſapientiam tradidit. 464.2.d libri Hebræorum qualet eſſent. 517.2.d ſeq.

Liberalis promiſſa liberaliter præſtat. 324. 2.c multos habet amicos. 366 2.c ibid. e 367.2.2.1.d 430.2 d ſus dando, non ſit paupertor. 206.1.d 455.1.d meretur evehi ad principatum. 377.2.2 etiam optimates eum rogant. ibid.c omnes eum amant. ibid 2.b dando muneri potenti, ejus iras avertit. 430.1.c adeò aliena non appetit, ut etiam ſua elargiatur. 437.2 d

S. Liberalis fuit in pauperes effuſus, & miracula plurima patravit. 455.2.2

Liberalitas regia virtus eſt. 367.1.2 magnæ eſt efficaciæ ad animos emolliendos. 430.1.d 444.2.c

Liberi infames & inhoneſti dedecorant parentes. 336. 2. c.d *vide* Filii, Proles.

Libertas eſt noxia. 69.2.2

Libertini cupiditatem ſuam ad omnia extendunt. 412. 2. 2. b

Liberum arbitrium probatur. 77.2 a 78.1 e 300. 2.2 non eſt initium ſalutis. 149.1 d 295 2.d ſeq.

Libido carnalis eſt inter concupiſcentias vehementiſſima. 40. 2.b totam animam ad ſe capit. ibid. vires animi & corporis exhaurit. ibid.c 84.2.2 vincitur fuga. 41.1.2 ducit ad mortem. 42.1.d ob eam major hominum pars damnatur. ibid. pauci ex ea emergunt, nec ſine ſingulari Dei gratia. 2.2. b eſt dæmon voluntarius. ibid. c facit hominem animalem & brutum. ibid.d eſt fulcrum & baſis inferni. 85. 2. a mortem accelerat, & multiplicem. ibid. b hominem facit lutidum. 832. b cur vocetur crudelis. 85. 2. a quàm noceat corpori & valetudini. 84.2.d eſt omnis mali origo. 85.2.b uſque ad ſenium homini adhæret. 92.1.e ibid. d ignis eſt. 208. 1.b 109.1.c eum qui ſuperavit, facilè ignem vincet corporeum. ibid.2.c eſt amens. 150.1.d.2.2 hominem inebriat ac dementat. ibid. b 118.2.b cauſat ignominiam, infamiam,

Amiam, dolores, mala tam corporis quàm animi. 86.1.a 511.1.d tenebras quærit. 555.2.b cur sapientiæ contraria fit. 40.2.a 201.1.d eius strepitus & inquietudo. 162 5. a non satiat, sed sitim exacuit. 86 2.c 163.1.c sanctissimos & fortissimos domuit. 564.2.a viam ad alia scelera sternit. 2.d

Libido est inter coniuges moderanda. 89.2.d ejus noxa. ibid.c eius titillatio nemmem non invadit. 397.2.c

Libido mater est hæresie. 432.2.a rationis lumen in nobis extinguit. 488.2.a est filia ebrietatis. 498.2.b ibid.c non saturatur ulu. 635.1.c per os vulvæ denotatur. ibid. 636.1 c deducit recta ad infernum. 638. 1.d corporis vigorem exhaurit. 659.2.b 673.1.c

Libido molieriseſt insatiabilis. 634.2.d & seq. *vide* Adulterium, Fornicatio, Meretrix.

Libidinosi robore corporis, & vigore mentis destituuntur. 40. 2.c ægrè ad sanam mentem redeunt. 42.2.c 83.1.2 non iunt forcundi in matrimonio. 84.2.a eorum sera pœnitentia. 85. 2.a canibus assimilantur. 120.2.b in inferno ceteris damnatis gravius punientur. 165 1.b eorum spinæ & laquei. 449. 1.d.2.a *vide* Fornicarii, Adulteri.

Librare aquæ quid sit. 144. 2.b librare item est eiaculari, & grave facere. 2.b

Lignum vitæ *vide* Arbor.

quomodo animæ patrum in Limbo adventum Christi tam diu expectantes affligerentur. 238.5.c

Lima ferrum rude & impolitum acuit. 577.5.d

car Limbus argenteus indicatur vasi testaceo. 561.1.d

Limbus patrum erat iustis hortus delictarum. 634.1.c

Limites agrorum & possessioum non sunt plus æquo extendendi. 468. 1.b quanta esset eorum cura prisci. ibid c.

Lingua à Deo dirigitur. 296.1.c ibid.a b.c d 303.2.c non custodita, causa est litium. 331 1.b.c ibid 2 b si non possit loqui orilia, se vertit ad probra, detractiones & contumeliat. ibid.c eam moderans vir est sapiens. 341.1.b est in homine optimum & pessimum. ibid 2 d 359.2 d seq. sibi & aliis viram vel mortem, bonum vel malum adfert. 355.5.d 360.2.a eius perfectio ultrimò acquiritur. 369 2.a b.c est ultimum vivens, & primum moriens. ibid. eam qui potest cohibere, poterit & reliquos affectus suos cohibere. 544.1. a ejus claustra sunt labia, dentes, ratio, lex timor Dei, silentium. ibid.1.c

Lingua bona loquenti copiosum adfert fructum: 360. 2. b conciliat vitam præsentem & æternam audienti. 360.1.a. b & sibi, & ei de quo loquitur. ibid.c ejus custodia necessaria paradisum amissum recuperare volentibue. 230.2. d 277.1.b

Lingua detractorum gladio & sagittis comparatur. 106.1.b.c

Lingua detractrix parit tristitiam & lacrymas, item iram & vindictam. 540 2.c præsentibus adulatur, absentes mordet. 2 a

Lingua impiorum, quia noxia profert, meretur exscindi, ac de facto sæpè exscinditur. 550.2 c

Lingua justorum instar argenti est. 583.1 b & seqq. quæ bona operetur. 2. d

Lingua sapientium est instar hydrargyri. 184 1.b tam proprios quàm alienos dolores sanat. 170.1.a quo sensu hæc ornet sapientiam. 275.1.a & seqq. ordinatè sapientiam eloquitur. 2.a eamque honorat & commendat. ibid. b

Lingua placabilis est in se sana, & instar fructus arboris vitæ. 276.2.c hoc omnes animi ægritudines in aliis curat & sanat. ibid.d

Lingua immitis & iracunda alios destruit, & se lædit. ibid.

Lingua sanans iram aut dolorem, est suavis & grata. 1 2 quæ sit lingua sana. 200.1.c

Lingua ebeti loquitur lasciva. 492 2.d

Linguæ incontinent s ocio cruciatus. 436 1.b.c

Lingua fallax tectatur animos sibi similes. 323 1.b

Lingua falsi testis nocentior est quibuslibet armis & telis. 534. 1.b quamque ea sit acuta. 2.a nocet eminus & cominus. ibid.

Lingua maledica est incendium. 314.2.b

Ligua mendax est sextuplex. 424.1.b non amat veritatem. 562.2 c 563.1.2.b

Lingua mollis frangit iram. 533 1.b

Linificium est opus feminarum. 667 2.b

Linum non sentit lineas. 538.1.d quid allegoricè designet. 670.1.b.c est symbolum castigationis carnis. 678.1.a

Lis vox dicta à contentione limitis. 554.2.b liti dans initium, causa est omnium malorum inde sequentium. 330.2.b ejus initia succidenda, nec ipsa ulteriùs prolequenda. ibid c.d ibid. d non tam citò componitur, quàm inchoatur. 330.2. a ea fugienda. 331.1.2.b non temere assumenda, & inchoata cum honore succidenda. 391.1.c ejus damna. ibid.b.c nisi succidatur, sit immortalis & irreconciliabilis: in quo similis serpenti sit. ibid.c lis externa parit litem internam cum animo. ibid.d

Lites multa generant peccata. 335.1.b plerumque oriuntur ex impiorum improbitate & dicacitate. 555.5.c lites fratrum sunt gravissimæ & inexpugnabiles. 357.1.d 358.1.b.c quare. 459.1.d & seqq.

Literæ quiescentes Hebræis sæpè commutantur. 484.1.c

Litem iniustas pauperibus intentans, nonerit impunitus. 203. 2.2.b

non Litigandum rum impiis & malignis. 509.2.b

Litigantium plurimæ & continuæ expensiæ sunt. 178. 1.2 b sibi mutuo probra & vitia oggerunt. 391. 1.b eorum anima perpetuis est in motibue. ibid.d

Littera Pythagoræ exponitur. 78.1.b

Littorius in hominibus spem ponens, ab hoste in prælio victus & vinctus est. 400.2.a

Lividi oculi qui vocentur. 490.1.b

Livor volneris abstergit mala, quo sensu. 417.2.2 & seqq.

contrario de Loco vitanda, quietis causa. 523.2.b.c rectè locus mutatur ob tres rationes. 570.2.c

Loci stabilitas necessaria ad virtutis perfectionem. 575.1.2

Locusta quid homines doceat. 647.1.d ibid. d earum rurimæ. 646.5.a ibid 649.1.a sunt typus militum. 648.2.a & anachoretarum & Gentilium. 648.1.d & humilium. 2.d item Christi. 649.1 d

Lomentum est farina fabacea, eius erat usus ad eruganda corpora. 536 1 a

Longævitas timori Dei tribuitur ut merces 448.2.a ejus tria documenta 337.2 a.b datur à melle. 505. 1.d 506.2.b

Longanimes sunt magnanimi & tardi ad iram. 267 1.b longanimis est vir prudens. 341.2 c est magnanimus. 370 1.d.2.a

Longitudo natium signum est prudentis, longitudo animi sapientiæ. ibid.c

Longitudo dierum symbolicè denotat æternam beatitudinem. 54.1.c

Loquacitatis remedium est libra rationis. 614.1.c d

Loquaces multos offendunt, & parum proficiunt, non sunt apti ad legendum. 341.2.d seq. perstringuntur. 368. 2.b eorum physiognomia. 405.1.2.b tales prodere solent arcana. ibid.c multis hostium patent incursibus. 544 1.a sunt similes abortienti. 614.1.d

Loquax sæpè à vero & recto aberrat. 174.1 d *vide* Garrulus, Lingua.

Loquela prudens magnam requirit circumspectionem. 182.2 a quod esse tempus debeat Loquendi. 2.b 226. 2.c

in Loquendo inconsideratus, incurret mala. 231.1.a

Loquendi ad altos praxis. 312.2.a

Loquendi pruritus in homine vehementissimus est, & difficillimus cohibitu. 544.1.a

Loquens sine Deo nihil persuadere potest audientibus. 296.1. d & seqq.

Loquens superbè & arroganter quærit sibi ruinam. 335.1.c

Lot posteritas Israelitis non accensebatur. 345.1.b

Lucerna dicitur à luce 104.2.c eius & lucia differentiæ. 2.a & seqq.

Lucerna symbolum est sapientiæ, virtutis, lætitiæ & prosperitatis imporum. 235.1 b.c ibid. 2.a cur ea dicatur extingui. ibid.2.b quarum rerum sit symbolum. 405.2.a & seq. 413.2.c 425.1.a 510 1.d 673.1.d cur lucernæ testaceæ in sepulcris Martyrum olim apponerentur. 406 1.b cur *lucerna Domini* dicatur spiraculum hominis. 473.2.a è lucerna superstitiosè omen olim captabant an proles esset futura vitalis, nec ne a c ad eam operabantur olim strenuæ mulieres cum ancillis & puellis. 673.1.a

Lucerna piscis est symbolum linguarum Apostolicarum. 184. 1. b c

S. Lucia oculos sibi eruit, & eos amasio misit. 168.2.a

Luciferi stella comes & affecta est solis. 72.1.c

Luciferi superbia quis otopere sit humiliata. 616.1.a.b

Lucretia fuit lanifica. 668.1.c

Lucrum seriò sectantur mercatores. 400.2.d lucrum è labore proprio dulcius est eo quod sine labore provenit. 673.2.d

Luctus pro peccatis quam sit salutaris. 254.1.d ibid.

S. Ludgar-

S. Ludgardis fuit Chriſto Jeſu in deliciis. 147.1.d
Ludimagiſter quidam Antiochenus Catholicus ſcitè reſpondit Libanio ſophiſtæ cavillanti. 548.1.d
S. Ludovicus rex Franciæ viduis & miſeris ſemel in hebdomade per ſe jus dicebat. 395.2.d 607.1.d
Ludovicus Pius Imp. B. Virginem unicè coluit. 131.1.c
Lugentes in funere bibant vinum. 662.1.a
Lumbi ſunt ſymbolum concupiſcentiæ. 49. 1.c. d illos conſtringere metaphoricè eſt concupiſcentiam carnis reſtringere. 672.2.b
Luna matrem repræſentat. 407.1.a
Lupanar dictum à lupis, id eſt meretribus. 488.1.b eſt ſceleſtum ſpelæum. 489.1.a
Lupanaria olim fiebant in ſpecubus & fornicibus. 421.1.b ſunt officinæ diaboli. 164.2.d
Lupo quanta ſit rapiendi & nocendi vis. 25.1.a typus eſt aſſentatoris. 305.2.d ſeq. ejus calcaneus equum ſtupefacit. 448.2.d cum tenere auribus periculoſum eſt. 558.1.d eſt aſtutus & doloſus. 595.1.d cur lupi non procul a leone paſcantur & obtereant. ibid.a ſi tunt ſanguinem animalium. a.d eorum cum ovibus antipathia. 673.1.b
Luſitanus quidam aulicus falſò alium accuſans ut eum perderet, ſibimetipſi malum accerſivit. 562.2.a.b
Luſus Dei in orbe terrarum in quo conſiſtat. 146.2.c ſique luſus eſt quadruplex. 2.b.c
Lutherus conſcientiæ remorſus hauſto vino tentavit obruere. 662.2.b
Lux quomodo differat à lucerna. 105.1.b
Lux juſti quæ dicatur. 245.1.a
Lux quarum rerum ſit ſymbolum. 2.a.b & ſeqq. 307.1.b 406.2.c quare & quomodo hæc lætificet. 235.2.b ea ſemper creſcit & magis clareſcit: ibid.
Lux animæ alia naturalis, alia ſupernaturalis. 414.1.b
Luxuriæ amaritudo & damna. 81.2.d eius apologus, damna, cauſa. 85.1.c.d brevis eſt eius voluptas. 107.2.a.b fugiendo vincitur. 289.2.c luxuria omnem luxum ſignificat. 389.1.b
Luxuria eſt pœna hæreſis & ſuperbiæ. 460.1.a non ſolùm petulantes, ſed & homicidas facit. 457.2.b eſt ſanguiſuga. 656.1.c.d *vide* Fornicatio, Libido, Meretrix, Venus.
Luxurioſus pro deo habet ſuam luxuriam. 631.1.c
Lychnis gemma ſymbolum eſt lucernæ legis. 105.1.a
S. Lydvvina habuit burſam Chriſti indeficientem. 455.1.b

S. MAcarius Abbas dæmones non timebat. 65.1.c
Maches Abbas audita detractione alicò in ſomnum incidebat. 340.1.c
Nic. Machiavelli impia axiomata. 415.1.a
Macronenſe mel inſomniioſum eſt. 532.1.a
Mæcenatis in ſtylo laſcivia. 402.1.b
Magi paſcunt ventos. 170.1.b
Magiſtratus eſt legem Dei populo proponere, tueri, vindicare, & leges humanas condere. 105.2.b magiſtratum detrectantes a Deum promovendi. 17.1.b eius elogium. 83.2.a eum violans, principem violat. 340.2.b quomodo magiſtratus regere debeat. 650.1.c non eſt dandus ſtulto & indigno. 550.2.c & ſeqq. nec detur eum donoremuneribus. 605.2.a.b
Magiſtri cur crebrò ſuos auditores excitare debeant. 73.1.b dent diſcipulis occaſiones proficiendi in doctrina. 559.1.d in diſcipulos non nimis ſæviant. 656.2.a eos uſculari ſolent. 512.1.c 513.1.b
Magnanimitas exaltat oculos, & dilatat cor ad mala perferenda. 422.1.c omnia adverſa ſuperat. 503.1.b
quis Magnanimus dicatur. 553.1.c non vindicat iniurias, ſed contemnit. 370.2.c & ſeq.
Magnes cur dictus lapis amoris, & amor: unde dictus magnes. 354.1.d.2.a an ſit vivus & animatus: eius vis augetur mole, frangitur frigore, imbre, glacie, non allio. ibid. b
Magnitudine animi mala ſuperanda ſunt. 502.1.d & per hæc illa creſcit. 2.c.d
Magnus ſpiritu quis dicatur. 353.1.c
Mahumetani etiamnum lapides in acervum mittunt. 552.1.d
Majeſtatis ſcrutatio ſimilis eſt melli nimis comeſto. 542.1.a.b
S. Malachias repauper, ſpe dives, ampla monaſteria ædificabat. 323.2.c
S. Malchus qua conſideratione ad monaſterium profugus rediverit. 96.1.a
Maledicentia eſt velut ſanguiſuga, ejuſque filiæ. 638.1.b.c
Maledicere patri vel matri periode eſt. 405.1.c.d id qui facit, erit obſcurus & inglorius. ibid. c. & privatus lumine rationis. ibid. d. maledicere in Script. tripliciter ſumitur. 574.2.a.b
Maledictio Dei cauſa eſt egeſtatis. 585.1.d
Maledictum patientia repercuſſum in ſuum redit auctorem. 180.2.d in Script. ſumitur pro convicio. 546.1.c maledicta innocentes non afficiunt. 546.1.a & ſeqq. ibid.a recidunt in maledicos. ibid. 1.c.d comparantur avi ex uno loco in alium tranſvolanti. 2.b. ſemper aliquem lædunt, etſi non deliberatè. ibid.c
Maledicus in parentes, erit illiberis. 405 2.c.ſeq. & privatur æterna vita. 2.b exſtinguit in mente lumen pietatis. ibid.c eſt infelix. 406.2.a
Meretur parentes amittere. 2.a
Maleficere nulli licet, ne quidem inimico tuo. 514.2.d ſeq.
Malefica mulier quæ dicatur. 215.1.c
Maleficentiæ gradus quatuor. 60.1.d ea fugillatur. ibid.d
Maleficium non fatiat. 75.1.a
Malè parta citò dilabuntur. 407.1.c 462.1.a *vide* Opes.
Maligni ſunt malefici. 509.2.b.c
Malitiæ perfectæ ſigna. 315.1.c deviat à natura rationali. 425.2.d nihil habet peccatum. 116.2.b
Mali cogitant mala. 101.1.c jacebunt ante pedes juſtorum in futuro ævo. 260.2.d malos bonis ſubiici magnum eſt bonum, non tantùm bonorum, ſed & malorum. 161.2.a at cùm illi bonis dominantur, ſignum eſt maledictionis divinæ ibid. ſoli oderunt ſe. 368.1.d.2.a malus oculo denotat avarum, invidum, doloſum, guloſum, malitioſum. 478. 2.d & ſeqq. 480.1.a *vide* Impius.
Mallei gehennæ quales ſint. 387.1.d
Malum impendens qui contemnit, exitium ſubibit. 238.2.c d mali contagium majus eſt quàm boni. 242.1.d mala quæ peccantem maneant. 186.2.b mala numquam fieri poſſunt bona, etſi optima intentione facta. 299.2.a in ſuum recidunt auctorem. 314.2.a mala pro bona reddenda, meretur ut pro his paria mala recipiat. 330.2.a 453.2.a.b mala declinat prudens. 333.2.a malum indagans ex dictis factiſque alienis, amat lites & diſſidia. 335.1.b id alteri machinans, ſæpè eſt infortunatus; at ipſum exequens, ſæpè in idipſum incidet. 336.1.c dat materiam victoriæ. 408.1.c in malo alterius lætatus, ſæpè in idem vel ſimile incidit. 324.2.b malum augetur ira & vindicta. 370.2.b ſæpè impius malum pro pio patitur. 433.2.d *malum* ſubinde pro triſti accipitur. 536.1.b.c 666.2.c
Mancipia dicta quaſi manu capta. 613.2.b.c *vide* Servus.
Mandata Dei ſunt juſta & æqua. 305.1.b eorum rationes, & cauſæ celat, iis tamen omnes, etiam reges, debent parere. 482.2.b iis corda hominum explorantur. 321.2.a.b dicuntur viæ, cur. 376.2.b ea ſervantes cuſtodiunt vitam tum præſentem, tum æternam: at ſpernentes, mortem incurrunt. ibid. *vide* Lex.
Manè ſunt diei totius opera deſignanda. 208 2.d & ſeq. quod qui facit, magna ſibi parat merita. ibid.b.2.a manè viget mens & ingenium. 208.2.c manè ultimum eſt poſt diem mortis. 32.1.d
Manichæi damnabant agriculturam. 219.2.a cur ſiorem ſint duos deos. 366.1.a
Manna expreſſus typus eſt Euchariſtiæ. 155.1.b
Manſuetudo reddit hominem aptum regno Dei, 202.2.a.b cì gratiam conciliat. 240.1.b eſt cordis ſanitas. 268.1.a.b
Manſuetudo efficaciſſimum remedium eſt contra omnia vitia. 269.1.c Manſcetud.nis quanta ſit via. 448.2.c cur ei detur calcaneus. 449.1.a animum in perpetua quiete conſtituit. 531.2.d
Manſuetus potentior eſt viro forti, nubes expugnantes. 313. 1.c calcat opes & honores. 449.1.a.b affricat alteri manſuetudinem ſuam. 467.1.a omnibus eſt amabilis & gratus. 512.2.c aliorum dolotibus & paſſionibus medentur. 268. 2.d & ſeq.
Manus ſymbolum eſt ſocietatis. 280.2.b.c
Manos ſuas Deus multis de cauſis extendit. 29.2.b & ſeq.
Manus quarum rerum ſit ſymbolum. ibid.
Manus in manu non erit innocens, quid ſibi velit. 202.2.d & ſeq.
Manus linguæ quæ ſit vitam, & mortem continens. 360. 1.c.d
Manus defigere eſt vadem ſe dare creditori. 468.2.a
cur Manus abluerent homicidæ juſti vel injuſti. 597.2.b

SS. Marcus & Marcellianus à S. Sebaſtiano ſunt in martyrio corroborati. 311. 2. d. ſeq.
Mare rubrum quomodo diuiſerit Deus. 419. 1. b mare ſuperatur ab obediente. 440. 2. 2. b maria an vocari poſſint abyſſi. 143. 2. b ea Deus certa lege & gyro metatus eſt. ibid. maris termini qui vocentur. 145. 1. b mare myſticum triplex. 162. 2. b mare mortuum unde dicatur. 176. 2. b
Margaritarum pretium. 53. 1. b margaritum appetebatur maximè auream. 526. 1. 2 ibid. 1. d. 2. 2
Maria quàm diuerſa ſignificet, & unde vox deriuetur: ac deriuatio & ſignificatio quatuor B. Virgini accommodatur. 145. 1. c. & ſeqq.
B. Maria mater Dei eſt Pandora verè. 21. 2. c quare filium ſuum ſummè dilexerit, & ipſe illam. 66. 1. b, c eſt aurora Eccleſiæ. 72. 2. d per apem repræſentatur. 98. 1. 2. b eius cultus remedium eſt contra tentationes carnis. 119. 2. 2 122. 1. b eſt idea ſapientiæ, & mater ſapientiæ æternæ. 125. 1. b cur in monte Eſquilino coli voluerit. ibid. magna prædicauit. 126. 2. b præſtit Concilijs & piis congregationibus ipſius nomine erectis. 128. 1. 2 item ſanctis cogitationibus. ibid. b fuit Religioſa, & Religiosos, & Religiones protegit: præſtitit eruditis & eruditionis cuilibet. ibid. d. quos doctos ipſa docuerit. ibid. 1. d odit ſuperbos, quia ſummè eſt humilis. 2. c d mores ejus quàm ſancti, & ſpectabiles. 129. 1. d. 2. 2 eſt noſtra Minerua & Amazon. 2. c. fuit cælum & firmamentum. ibid. d. eſt mundi regina, cur. 130. 2. d habuit ab Filij Dei materinitatem dominium in omnia. ibid. e habet hoc titulo Deipara. ibid. d. ab omnibus gentibus vocatur domina. 2. 2. diligentes ſe ſummè diligit. 132. 1. 2. b eius charitas eſt ardentiſſima. ibidem Chriſtianos mirificè complectitur. ibid. d. habitus & actus, quo diligit eos, eſt in ea maximus. ibidem c Eccleſia illi eſt commiſſa. ibid. b filium ſuum in cruce obtulit Deo pro totius mundi ſalute. ibid. c. quæ hominibus contulerit beneficia: pueros & à teneris illi ſeruientes maximè diligit. ibid. d. eius quanta ſit gloria. 133. 2. b, c eius gloria è bellis. ibid. c eſt mediatrix & auctrix noſtræ redemptionis & ſalutis; filijs ſui vitam, dolores & mortem Deo obtulit ex ardentiſſima charitate. 134. 2. b ipſa eſt altare & ſacerdos. ibid. d. quàm multos iam gratiarum, tum hominum ſanctorum fructus ediderit, & aſſiduè edat. 2. 2. eſt princeps operum Dei, & ab initio decreta. 138. 2. b, c accepit à Deo principatum gratiæ, gloriæ, ſanctitatis & dominij: ſacta quoque ab eo eſt primitiæ operum eius. ibid. b. e in eius vtero perfectum eſt maximum operum Dei. 139. 1. b eſt microcoſmus gratiarum. ibid. b & 144. 1. c eſt ſolium gloriæ Dei. 139. 1. e quomodo dicatur primus homo. ibid. d. eſt mundus ſpecialiſſimus, & cæli terræque myſterium: eſt reparatrix totius mundi. 2. 2. cælum terræ reconciliauit: nemo in cælum aſcendit, niſi ipſa contendente, adiuuante, dirigente. ibid. b. nouo Chriſtianorum ſæculo dedit exordium. ibid. ab æterno eſt à Deo ordinata. 137. 2. d. fuit ordinata ſacerdos myſtica, & in omnibus ſuis cogitationibus, verbis & actionibus ordinatiſſima: ſanctos & ſanctas congregationes ordinat & diſponit. ibid. b. eſt caſtrorum acies ordinata: fuit conſanguinea SS. Trinitatis. ibid. d cooluuxit hominem Deo. 141. 1. d eſt omnium mater quadrupliciter. ibid. b. eius conceptio eſt principium omnium operum ſupernaturalium Dei. 142. 2. b eſt idea perfectionis, virtutis & ſanctitatis, exemplar decoris & gratiæ, abyſſus miraculorum. ibid. e. d 138. 2. c fuit à Deo ab æterno prædeſtinata non ſolùm ut eſſet ſancta, ſed & mater ſanctorum. 142. 2. d quot annis ante Chriſtum ſit concepta. ibid. d eſt cælum animarum, idque quimuplex. 144. 1. b 146. 2. 2 eſt aquæductus gratiarum. 146. 1. 2 Chriſtum quomodo ambierit. 145. 3. c fuit mare dolorum in paſſione Chriſti. ibid. d eſt doctrix fidelium. ibid. eſt pluuia maris, domina maris, celſior mari. 2. 2 quo pacto centrum dici poſſit. 142. c eſt à Deo in omni ſapientia & ſanctitate enutrita, & in iiſdem omnes homines enutrit & promouet. 2. c eſt mundus diuinus. ibid. in variis figuris veteris teſtamenti fuit adumbrata. 146. 2. b eius deliciæ ſunt eſſe cum Deo & filiis hominum. ibid. eam qui quærit ilicò inuenit. 149. 2. 2. b qui verò illam non reueretur, eius ultionem ſentiet. 152. 1. d. 2. 2 eſt in Eccleſia Chriſti materfamilias. ibid. ejus uterus allegoricè eſt domus ſapientiæ. 152. 1. d 2. 2 153. 1. 2 quomodo eum ad hoc Deus diſpoſuerit & adornarit. ibid. 1. b. c. 2. 2 quomodo nobis menſam inſtruxerit & propoſuerit. 155. 2. d quomodo macteat vinum aquæ, & jugulet filios ſuos. ibid. b invitat omnes ad vitam excellſam & contemplativam. 157. 1. c fuit crater continens & propinans nobis earnem & ſanguinem Chriſti ibid. b ſecretum ſemper captavit. 93. 2. d ceſſantiet mortem optabat ut Deo frueretur. 238. 1. c. d ædificat Eccleſiam numero & virtute fidelium. 247. 1. c. d. omnium hominum mater eſt. 356. 2. c pro omnibus intercedit. 2. 2. b
omne bonum invexit in familiam Ioſephi, & totum orbem & Eccleſiam. 361. 1. d
Mortua creditur oræ deſiderio videndi Chriſti, & præ gaudio. 437. 1. d fuit cælum, terra mare. 642. 1. 2 fuit verè mulier fortiſſima, & Martyrum regina. 618. 2. d eius valor & pretium rectè vocatur unio. ibid. b in ea coofidit S. Ioſeph & Spiritus ſanctus. 666. 2. 2 eſt peccatorum advocata, ibid c
Ioſepho ſuo retribuit omne bonum. 667. 2. b
Operata eſt manu lanam & linum. 669. 1. c. d item ſpiritualiter. 2. 2. b fuu dedita vitæ activæ ſimul & contemplativæ. ibid. c eſt velut navis afferens panem vivificum. 670. 1. c. d fuit plena omni virtute & gratia. ibid c.
Mentra ſua ſemper adauxit, idque in bonum Eccleſiæ. ibid. d. ei de omnibus neceſſariis proſpicit, Religiones oovas ad ejus ſubſidium ſuſcitat, eſt eius atlas. 672 2. b & eius materfamilias. 687. 1. d fidelibus ſua merita communicat, Sanctos eximios ante ætatem prævenie. 670. 2 b eſt ager & vinea. ibid. d Eccleſiam fœcundam & fœrentem reddidit, ibid. fideles quoſque ad convenientem ſanctitatem promovet. ibid. 673. 2. d diu noctuque locubuit orationi. 673. 2. b de filij ſui reſurrectione numquam vacillavit. ibid b.
Mox à morte reſurrexit. ibid. b eſt negotium omnium ſæculorum 2. 2 eius opera corporalia & ſpiritualia erant continua, & recta cum intentione peragantur. 613. 2. b eius miſericordia & liberalitas. 675. 2. b ardens eius charitas in Deum & proximum. 676. 2. d ſeqq. huius actus immenſè adaugebat. ibid. b 678. 1. b ſibi devotos virtutibus ungit. 677. 1. 2 eos peculiari gloria in cælo donat ibid d an per ſingulas actiones ſuas ſemper meritum duplicarit. 2. 2. b ultimo charitatis ſuæ actu meruit maiorem gratiam & gloriam, quàm omnibus præcedentibus. ibid. d varia privilegia ei data, quæ adhuc ſunt incognita. 678. 1. 2 plus habent gratiæ, gloriæ & honoris quàm omnes angeli & homines ſimul. ibid. d & ſeqq. 687. 2. 2 numquam vel in minimo peccavit. 678. 2. d ſemper ſancta cogitabat. ibid. c videtur ipſiſſima charitas. ibid. a cur ab omni peccato fuerit immunis. ibid. d
Amor eius in Deum. ibid. c & ſeqq. Verbi incarnati conſpectus eam jugiter inflammabat. ibid. 2. d. & ſeqq. ſuo Ioſepho ſe humillimè ſubiecit. 679 2. 2 eſt virginum dux, & pietas virginitatis. ibid. ejus fortitudo & decora modeſtia. 272. 2. b 680. 2. c eius pulchritudo corporis. ibid. c 689. 2. d. & ſeqq. eſt terror dæmonum. 666 2. c. & ſeqq.
Quàm fuerit & ſit clemens. 685. 2. b vitam egit rigidam & auſteram, ab omnibus laudatur, à Chriſto angelis & hominibus. 645. 2. c quàm ſit in terra celebris ibid. c. transcendit gloria omnes Sanctos. 686. 1. b. c & ſeqq ſuo in opus incarnationis aſſenſu plus meruit quàm omnes angeli & Sancti omnibus ſuis actibus. 2. b eius dignitas ex quòd ſit mater Dei. ibid. 2. d ſuis meritis ſuperat omnium angelorum & hominum merita, & plus valent ejus preces quàm horum preces. 2. b 686. 1. b. c eſt regina angelorum, & mediatrix fidelium. 687. 1. d. virtutes & gratias omnes habuit in eminenti gradu. ibid. 2. 2 qua ratione ſit mediatrix angelorum. ibid. b. c quantum boni mundo præſtiterit. ibid. d. omnes virtutes auctorauit. 689. 1. d fuit in conceptu opus Spiritu ſancti. ibid. b corpus habuit undequaque perfectum. ibid. b. c. in filium ſuam pulchritudinem derivavit. ibid. quanta anima ejus pulchritudo fuerit. 2. 2 ſit Dei thronus. ibid. dicta varia Patrum & Doctorum de utraque eius forma. ibid. b. & ſeqq. habita pene eſt dicta S. Dionyſio. 680. 2. c. d

quis voluus eius ſp'tabae quid majeſtatis plenum. ibid. in cælo ab omnibus angelis & cęlitus laudatur. 691. 2. c.
S. Mariæ Aegyptiacæ morientis vox. 271. t.d
S. Maria Magdalena de Chriſto mirè anxia & ſoll'cita fuit. 538. t.b paciebatur ſuis lacrymis. 253. t.d
Maria infanticida navem ingreſſa, ea progredi non potuit; ſed ea in mare ejpulſa, confeſtim progreſſa eſt. 597. 2. 2
Maria Oigniacenſis ſollicitè cor ſoum cuſtodiebat. 76. 2, c. ea contactu manus virilis è devotione, motus primos carnis ſenſit. 118. 2. c ejus in morte vox. 271. t.d de ſalute ſua facta certior, ea ira ſe præ gaudio quaſi rapta fuit. 293. 2. 2 ad dies multos nullam cognationem inordinatam habuit. 585. 1. 2
Moriens viſit, & ridens eſt mortua. 681. 1. d
S. Matina falsò diffamata, ſed patiens, obſeſſum quendam à diabolo liberavit. 328. t. 2
Matis Epiſc. Chalcedonis ſcitè reſpondit Iuliano Apoſtatæ exciratem ea prohibenti. 548. 1. d.
Maritus rex eſt uxoris & familia. 214. 2. 2 ei quatenus adulterum occidere liceat. non tamen citra culpam apud Deum 311. 2. d adulteram retinens ſtultus & impius eſt. 361. 2. 2. b eius magna croa eſt uxor ſuipecta de fide, vel pigra & improvida. 265. t.d ſit uxori ſuæ benevolus, vide Vaor.
S. Martinus non timuit eaptus à prædonibus. 234. 2 'c pauperem veſtiens, Chriſtum veſtiſſe vitus eſt. 270. 2. b eius morientis voa. 270. 2. b.
S. Martinus I. Pontif. in templo S. Mariæ Maioris à morte ſuit præſervatus. 279. 1. 2
Martyres adamanti aſſimilantur. 53. 1. d. 2. 2 ſunt victimæ quas Deus ſibi maſtavit. 155. 2. c cælum caro eorum. 179. 1. c eorum lingua conſtanter Deum coram tyrannis profitebatur. 134. 2. c bobus repræſentantur. 249. 1. b eorum io morte ſua ſpes. 271. 2. u b. c
Martyres ſunt qui vitam divinam agnnt. 250. 2. d
Martyres nonnulli iam mortui caput manu geſtarunt. 20. 2, 1 nonnulli tenecti ſunt fame, ſecus ac Dominus olim prorſiſt. 168. t. 2 præferendi ſunt ſapientibus priſcis. 322. 1. 2. Deum quàm maximè dilexerunt. 334. 2. b
Mentis fortitudine carnis imbecillitatem ſuſtentarunt. 352. 1. 2
Ma ibant ad tormenta læti, cur. 431. 2. d à ſuis vulneribus in cælo decorantur. 568. 1. c.d eorum fortitudo & viſilis animus. 675 1 b
Martyrium ſine ſanguine triplex eſt. 473. 1. 2 b
Martyrium ove deſignatur. 653. 2.d. ſeq.
Martyria olim dicta ſunt templa. 125 1 c
Mater tractat filium blandiùs & conniventiùs. 166, 1.b hinc de eius improbitati mœret. ibid. cur cum teneriùs amet. ibid. c. 286. 1.d. 2.2
Magiſ dolet de eius protervia quàm pater. ibid. 1.d
Matrem eſſe Dei quanta ſit dignitas. 131. 1.2
Mater filiis immorigeris non traicitur, ſed dolet. 340. t. 2. b
Maret ſeneſcent ſæpè à filiis majoribus contemnitur. 485. 2. 2 ſed contrà eſt lætificanda. 486. 1. b. ad eam maximè ſpectat puerorum educatio & inſtitutio. 61 t. 2. 2.
Matris familias providentia colligitur ex diſtributione operum & cibariorum in domeſticos, ſi vigilans, 2. b omnes domus partes circumluſtret. 682. 2. c & clavem earum ſervet. 661 2.2
Materfamiliæ prudens ædificat domum, quo ſenſu. 246. 1. 2. 2. 2
Materia formæ præparari debet certis qualitatibus. 375. 1. 2. b
Maternitas Dei quanto ſit digoitatis. 686. 2.c.
Mathias Hovius Archiepiſc. Mechlinienſis Proverbia Salomonis aſſiduè volvebat in itinere, eius elogium, 4. 1. c.d.
Matrimonium eſt inſtitutum ad ſedandam ſitim libidinis. 86. 2. b gratiam conſeri in ſtatu legis novæ. t.d. eius finis & fructus eſt ſoboles copioſa & honorata. 81. 2, d eſt in lege nova Sacramentum, ideoque ſanctum & inviolabile, 110. 2. b id felix eſt ubi vir & oaor boni in onom conſpirane. 361. 2 d unde matrimonia moleſta & infauſta ſint. 374. 1. d. 2. 2 quare in cælis copulari dicamur. 375. 2. b non ſont ineunda inter minoremus. 387. 1. c.d
qnomodo Matrona honeſta ſe gerat & ornet. 116. 2.d. 2.2
Matutinum tempus opportuoum eſt noſtitutioni. 245. 1. c. & quæ tunc diſcuntur. tota die inhærent; tunc etiam animus aſi ſedatior. ibid.
Matutina pluvia io Scrpt. quæ dicatur. 307. 1.b.c.
Matutinæ clientum ſalutationes erant priſcis in uſu. 575. 1. d
S. Mautilius erat ſermone ſilens, & ſilentio loquens. 198. t. 2. b
S. Maoritius dua ſuos milites ad martyrium obeuodom animavit. 312. 2. d. & ſeq.
Maximiliani I. Imp. vox de vera nobilitate. 217. 2.d
S. Mechtildis in Chriſti corde omnem inveniebat requiem, 269. 1. b in morte viſit ab angelis diſenſa, ſilentii fuit tenaciſſima. 681. 2.c
Mediatrix fidelium eſt B. Virgo. 687. 1.d. 2. 2 an & angelorum. ibid. b.
in Medio eſt virtus. 49. 2. 2
cut Mediocritas umbilico deſignetur. ibid. 2 opum optima eſt & optanda. 629. 2. 2.
Medulla eſt oſſium fomentum & firmamentum. 49. 1. b 312. 2. d. & ſeqq.
Mel ſobrie ſumptum ſalobre eſt. 98. c.d putredini medetur 173. 2. 2 eſt ſymbolum bonitatis, effabilitatis, beneficentiæ. ibid. mellis effectus. 312. 2.c eius uſus in medicinis. 2. 2. 505. 1. b. c. oſſa vegetae. 312. 2. d. ſymbolum ſapientiæ eſt & ſanctitatis, 504. 2. 2. & ſeqq. pluit è cælo. ibid. c eius generatio. ibid. d. colligitur ab apibus. ibid. 2. c. d
Maxime à parvis. 504. t. 2. ſuccus ſubtiliſſimus & ſaluberrimus. 2. 2. omnium ſaporiſe accommodat. ibid. eſt ſincerum & non fucatum. ibid. d optimum eſt thymo legitur. 505. 2. c. d eius præſtantia unde colligatur. 2. b. aliis rebus commixtum prodeſt, purum obeſt. ibid. 2. d cadavera præſervat à putrefactione. ibid. b. eſt ſymbolum voluptatis. 532. 1. 2. b item ſapientiæ. ibid. c. item amicitiæ. ibid. d item laudum humanarum. 2. 2 quæ in ſtomacho mala procreet. 533. 2. b
mel optimum eſt in imo vaſis. 2. u eius nimius uſus nocet. 532. 1. 2 542. 1. b. 2. 2. & ſeqq. ipſum in ſe grave eſt. ibid. 2 Melancolici multa triſtitia & horrida imaginantur. 550. t. 2. & ſeqq. per terram denotantur. 638. 1. b. c ægrè à vino vincuotur. 662. 2. b
Melania cur gemis ſuum aliquando dilaudarit apud profectum Paleſtinæ. 547. 1. u
Meliora debent præeſſe dètorioribus; non è contra. 604. 2. c. d
in Membro, per quod quis peccavit, maximè punitur. 405. 2. c membra Chriſti in Euchariſtia ſuam habent connexionem, ordinem & diſpoſitionem. 434. 2. b quæ membra à quibus planetis regantur. 482. 2. c
Memoria labilis quod ſit ſignum; 650, 2. c, qua arte juvetur. 1t 4. 1. 2. b
Mendacium triplex eſt. 501. 2. b
Mendacium pernicioſum, Deo & hominibus valdè inviſum eſt. ibid. d
Mendacium in Scriptura ſumitur ſæpè pro fraude & fallacia. 2. 2 ei laſſuetus nihil evincit, ſed potius ſibi obeſt. 170. 2. c ſimile id eſt vento & paſtori ventorum. ibid. 2. d. & ſeqq. id ſtatim deprehenditur, nec durabile eſt. 222. 1. b quando Deo & proximo noxium, eſt peccatum mortiferum. 232. 1 c.d & ſeqq. eſt evanidum, item faſcinum & præſtigium. 250. 1. 2 eius nomina hebraicè. ibid. b c ſemper eſt illicitum. ibid. d
Mendacium omne deteſtatur Deus. 226. 1. b dedecet quoſlibet, at maximè principes & ingenuos. 325. 1. d. 2. 2 ibid c. d 611. t. b ibid. b. 2. 2 629. 1. u
Mendacium eſt maximè probroſum. 325. 2. c. d
Mendacium pernicioſum perfectum eſt mendacium. 369. 1. b. c
Mendaces paſcunt ventos. 165. 1. c
Mendacia eleganter concinnant. 170. 2. d ſeq. è diabolo fraudes & dolos concipiunt. ibid. eloquuntur quid quid in buccam venit. 224. 2. 2
addunt Mendacium mendatio. 224. 1. d
Mendax Hebræis idem eſt quod fallax & evanidus. 202. 1. 2
Mendacio paſcitur & auſcultat. 323. 1. d eſt perverſus lingua, & velox figulus. 336. 1. c non effugiet vindictam vel hominum, vel certè Dei. 366. 2. b eſt inconſtans, & aſſerta mox negat. 2. 2

Men-

Mendax in iudicio effrons eſt : efflat mendacia cum impetu : dignus eſt cui ſtarus in tercludatur : diu latere nequit . ibid.d eſt filius & membrum diaboli . 386.2.b quis eius ſit panis . 423. 2.a etiam vera dicenti non creditus . 629.1.b *vide* Impius, Teſtis.

Mendicitas periculoſa non eſt Religioſorum propria . 630.1.c

Mendici non tunt calamolandi . 462.1.c

Menenius Agrippa plebem ſenati narratione apologi reconciliavit . 607.2.d ſeq.

Mens ædificat animam omni virtute . 247.1.b.c

Mens bona velut fons eſt . 87.1.d.2.a

Mens ſana generat ſpiritus ſanos , viciata vitioſos . 268.2.a.b

Mens ſicca ſapientiſſima . 96.1.b

Mens corde denotatur , ab ea vita animæ procedit . 311.1.c.d

Mens ſapientis dirigis os eius . ibid.

Mens dum rectè agit , & cetereas potentias rectè agere cogit , rex eſt. 305.1.b 396.2.2 eius facies eſt decora . 539.1.c.d eius intima patent Deo . 415.2.2 eſt velut lux à Deo immiſſa homini. 414.1.2.b per ventrem repræſentatur . 463.1.c eius ſex eſt Deus . 419.2.c.d liberum tamen ea habet arbitrium . ibid. eius arcanum viro prudenti latibulum eſt . 447.2.d ipſa in homine gubernaculum tenere debet in mari tentationum . 494. 1.a ſibi ipſi ſpeculum eſt . 378.1.d

Mens bene ſibi conſcia quantum ſit bonum . 321.1.b ſed ea quæ in peccato eſt , ou nquam eſt quieta . 2.a

Mens prudentum eſt gravis , ſtabilis, compoſita ; ſtultorum levis & vaga , & utraque in oculis ſe prodit . 339.1.b huius via vaga eſt , 640.2.2.b

Menſa ſapientiæ , eſt myſticè menſa Euchariſtica . 152. 1. a. b 134.1.2 472.1.c item altare . 353.2.d ſeq. typus eſt Eccleſiæ . 471.2.2.b & ſapientiæ . 2.b item incarnationis Filii Dei . 472.2.2.b

Menſa ſymbolum eſt elimoniæ , deliciarium & omnium bonorum . 1.c

Menſa panum propoſitionis ambiebatur à corona palmi . 137. 1. 2. b

Menſa pauperis & divitis in quò differat . 284.1.b

Menſa principis eſt mendax & fallax , cur . 474. 2. c & ſeqq.

Menſuras inæquales odit Deus , eas qui habet peccas in juſtitiam . 398.1.2.b

Menſura juſta in emendo vendendoque adhibenda . 192. 1. b.2.b idque Deo volente . 1.c

Mercicus eſt reſtis fraudulentus . 223.1.2

Mentiuntur impii impudenter , & levi de cauſa . 387.1.2.b

Mentiti nullo in caſu licitum eſt . 615.2.d 618.2.2.b

Mercator dictus à Mercurio . 532.1.2

Mercator opibus inhians , non ſapientiæ , ſtultus eſt . 332. 2. d eius labores & pericula . 400.1.d.2.2 gaudet de iiſdem . 2. 2 laudat propria , damnat aliena . ibid.c utiliter ex uno loco in alium migrat . 570.2.d

Mercatos iuſtus pauper præſtat locupleti iniquo . 364.1.2

Mercator prudens diteſcit , temerarius depauperatur . 423. 1. d. 2. 2 at iniquus lingua mendaci congregat theſauros . 417.2.c

Mercatura eedit agriculturæ , & ipſa fraudibus ſubiacet . 245. 1.c.d

Mercatura virtutis eſt præſtantiſſima . 52.2.d

Merces eſt quaſi præmium laboti congruum & debitum , 327.1.c

Merces timentium Dominum partim æterna , partim tempotalis eſt . 485.2.d

æterna eos Maximè animat . 2.2 hæc ſolatus labores Chriſtianorum . 691.2.2.b

Mercurius Hebræis dicitus *Mercolis* . 551.2.2

Mercurii acervus quis dicatus . 551.2.b & ſeqq.2.b.c eſt deus mercatorum . 2.2.c & viarum præſes. ibid.c 552.2.b ethingebatur tunc trunco habitu ea vili lapide . ibid. 2. b 553.1.b. colebatur lapidis unius injectu ad acervum . 552. 1. b.c cur ita coleretur , & unde is ritus dimanarit . ibid. c. 2. a quis Mercurius myſticus ſit Chriſtianis . 2.d quis priſcus Mercurius eſſet , & unde dictus , ibid. deus eſt artis & fallaciæ : 163. 2.2

Meretrix vocatur mulier malia & extranea . 506.2.d quam vile eius ſit pretium . 507.2.2 & ſeq. ipſa loculos exhaurit , & redigit ad paupertatem . ibid.2 eius ſermo eſt mellitus . ibid: b ea animam viri perdit . ibid. eius vilitas & propudium . 2. 2 plerumque pauper eſt . ibid.b vocatur ignis . 509. 1.d eius ſordes & fœtor . 510.1.2.b eius domus ducit ad mortem . 442 1.2 hæc item eſt domus gigantum . ibid.c

Ipſa Mortem adfert . ibid.d 82.2.b in ſphinge adumbratur. 119 2.2 contraria eſt ſapientiæ . 561.1.d eſt ſtulta & clamoſa . 2. c d eſt inops & egena . 83.2.b eſt impudens . 2. 2 ſortunas oſtentat . ibid.c viam ſternit ad gehennam . 565.1.2 82.2 ſ. eſt laqueus infetni . 165.1.2 b

Mamitum devorat . 213 1.d vocatus limax . ibid. contrahit profuſus eſt ſapientiæ & virtuti . 486. 1. d eius domus litet ec iurgiis & litigiis . 427.1.c eius os eſt quaſi vorago profun Ætna . 459.2.b ipſa eſt foſſa profunda , in quam demergitur omnia hominis bona . ibid.c 487. 1 2.2 in eam incidit , cui Dominus iratus eſt . 459. 2.d quz aute amaſios ſuos detinear & illaqueet . 457 1 d

eſt Mors . 487.2 a & ſepulchrum . ibid.c & ſordes . ibid. d & pernicies , nugacitas , dolum perſonatum 2.2 & purcus . ibid. b eius inſtitue . 488 2.2.b in ea eſt omnium ſcelerum congeries : eſt vorax & velut ſiren . ibid.b iuliciatur ut latro . ibid.c.d ibid a.b

Magna rapatrix eſt . 488. 2.a eſt ſcelerum ſpelæum . 194. 1.2 rectà ad inferos deducit . 236.2.d exhauſit opes amplitſimas. 664.1.c 659 2.2

Meretrices ægre convertuntur ad Deum . 42 2.d earum artes . 80.1.2.b ibid b.c earum pulchritudo ſæpè eſt aliena & facta. ibid b earum blanda oſcula & unguenta 81. 1.b verba earum ſunt inſtar mellis & olei . ibid.d gaudet earum ſuni ſibius ſerpentum . 2.b quæ damna animæ inferant . 81.2.d ſeq. remedium adverſus earum illecebras & ſpeciem . 2. c earum foraices olim erant in antiis , & mortuorum ſepulcris . 83.1.2

earum in Magnates imperium . ibid.a quem honorem homini auferant . ibid.c.d cur vocentur crudeles . 2. c. d exhauriunt opes amaſiorum ſuorum . 84.2.2.b non exſtinguunt æſtum libidinis . 86.2.c fœtum plerumque impediunt . 87.2. d ſoboles ſæpè ſupponunt . 2 b earum amor eſt inhoneſtus, infauſtus , brevis , ilibetis . 89.1.b 89.2 d gaudent videri. 113.1.b vecordes juvenes ex habitu & oculo dignoſcunt . ibid. 1.d ſunt callidæ . ibid.c earum habitus latei vus . ibid. d earum ornatus & habitus qualis ſit . 2.b ſoleus ſe omaras amaſiis ſuis exhibere . ibid. mille norunt & excogitant artes ad incautos alliciendos : ſunt garrulæ & vagæ . ibid d nequeunt domi conſiſtere . 112.1.c.d aromatibus & floribus reſpergunt lectos ſuos . 117. 2.d ſemper unguenta circumoleunt quia putent . 2.2.b pauca dant ut maiora accipiant . 2.2. 1.c illarum verba blanda ligant animos amaſiorum . ibid. c. d olim calceis addebant crepitaculum . 120. a. d earum illicia . 362.1.2 ibid.c in illarum domibus dominantur dæmones . 364.2.a ſunt velut ſerpentes . 2.a.b ſæpe iue venerea computreſcunt . 215.1.b

Meretrices ſecretæ habitant in ſecteſſibus & locis ignotis 122 1.d 2.2 Romæ habitum habebant à matronis diverſum . 115. 2. d & ſeq.

Merica bonorum operum colligenda ſunt in hac vita . 392. 1. b

Merita B. Virginis prope infinita ſunt . 686.2.2

Meroveus in patrem Chilpericum contumax , pœnas dedit juſto Dei judicio . 640.1.2.b

Meſſis illa vera eſt qua ſemen ſuum reddit multiplicatum & novum . 202.1.b

Meſſores in æſtate indigent refrigerio . 329.1.c.d

Metallorum magna eſt inter ſe vicinitas . 182.2 d

Methonenſes quomodo noxios Aſrici flatiis ſedent . 170. 1. 2. b

Metiri ſe ſuo pede ſolet ſapiens . 497.1.b

cur S.Michael cum libra pingatur . 297.2.c eius humilitas exaltata fuit . 616 1 b

Micipſa moriens filios ad concordiam eſt hortatus . 358. 1. b

Migrare temere ex uno loco in alium non eſt bonum . 570. 2.b ſed noxium . 370.2 d & ſeqq.

Milites Deum potiſſimum in bello ſibi propitium reddant 442. 2. d ſeq. non ſunt nimis duré habendi ; 656; 2. 2

Milo Crotoniata aſſiduo exercitio vires adauxit . 672.2.2

Miltiades ſpectaculo gallorum pugnantium ſuos ad prælium excuit . 652 2.c

Miluus hibernis menſibus latet . 448. 1.2 ſymbolum eſt boni nuntii , & quare ? 293.1.c

Mimi cuiuſdam veteres lepos . 442.1.c d

Minervæ cerebro Jovis natæ myſtica applicatio . 143 1.2

Minima terræ ſunt ſapientiſſima . 646.1.2.b & ſeqq . in minimis Dei ſapientia eluces . ibid. b & naturæ vis ; ibid. c.

quis Miniſter regis intelligens dicatus . 272 2 b

Miniſtus imprudentes ſæpè ſapienti obtingunt : 186. 2. c. d

Miracula decem Veo. Euchariſtiæ. 473.1.b.c & ſeqq.
cur viou Miſcetur aqua. 490.1.d
Miſer ſemper malos habet dies. 282.1.c
Miſerationes impiorum ſunt crudeles. 218.2.b
Miſtriæ noſtræ fuere deliciæ Chriſti. 147.2.d ſeqq. miſeria eſt obiectum miſericordiæ. 272.1.2.d peccatum variam inuehat miſeriam. ibid.b
Miſeriam alienam optimè ſentit is qui eam in ſe eſt expertus. 383.1.c.d
cur Miſericordia torqui aſſimilatur. 46.1.a totam mundum complectitur. ibid.c.d poſt mortem defunctos comitatur. 201 1.c.d facit nos homines divinos. 262.1.a miſericordia in Scriptura ſignificat opus indebitum & gratuitum. 291.1.c 262.2.b
Miſericordia juſtorum etiam in iumenta ſe extendit. 282.b.c hanc præcepit olim Deus. 2.d
Miſericordia & veritas quænam ſint virtutes? 44.1.d & ſeqq. bis omne virtutum genus Scriptura complectitur. 2.d
Miſericordia & juſtitia quid in Scriptura ſignificent. 662.2.c 393 2.c 421.2.c 455.2.c
Miſericordia Deo gratior quàm victimæ 381.1.b.c 421.2.c.d eam exercere facilius eſt, quam ſervare juſtitiam 393.2.2.b ea rustur reges. 414.2.d & ſeqq. quibus in rebus eam poſſint oſtendere. ibid.c eſt index juſtitiæ juſti viri. 421.2.c ea oleo repræſentatur. 435.1.d eius oruli ſuot columbini. 434 1.b apologus de miſericordia. ibid.d
Miſericors defraudat genium ſuom, ut in alios ſit miſericors. 391. 1.b animæ ſuæ quomodo beneſaciat. 2.2.b Deum ſibi debitorem facit, ibid.b in alios etiam benignus eſt. ibid.d eſt beatiſſimus. 361 2.b miſericordiam à Deo conſequetur. ibid.d eamque in ſe provocat. 262.2.d divinus ſit. 394 1.d & miſericordem experitur Deum 492.2.d 431.1.a bene beatèque vivet. 435. 2.c.d miſericordiam meretur. 455.1.b.c *vide* Eleemoſynarius.
Miſſiones ſeculorum erant olim in uſu. 484 2.a
Mites virtutibus tenaciter adhærent. 449.1.b multis cus appellatus vir boni intellectus. 240.1.d
Mithræ ſacerdotes docebant in ſaxea ſpelunca. 151.1.2.d eius diſcipuli panis oblatione initiabantur. 354.1.d
Mittens & miſſus nuntius cenſentur civiliter una perſona. 548.1.c qui ſt.ultum mittit, perinde eſt ac ſi claudum mitteret. 2.b.c qui propria ſua ſibi ipſi iraſcitur. ibid.d
Mixturam vocant Hebræi vinum. 390.1.d eius mixtura ſtatim cerebrum ferit. 491.2.b
Moiſurim lapis Chaldæorum ſuperſtitioſus qui eſſet. 552.1.d
Moleſtia vox unde derivetur: quid ſit. 448.2.c.d eſt inanis timori Domini. ibid.d eius effectus. 449.1.2.b eſt purpura virtutum. 650.2.d
Modicum rum juſtitia præſtat multis opibus iniquis. 302.2 c.d modicum habentis quies. ibid.b
Modicum juſti potius eſt quàm multum impii. 283 2.b.ſeqq.
Modulo ſe ſuo quiſque meſiatur. 476.1.d.2.a
Molum excedentes labuntur, & ruinæ ſuæ ſe involvunt. 333.1.d
Mœchus. *vide* Adulter.
Cur mœreotibus dandum vinum. 661.2.c cui dicantur percunctes. ibid.d
Mœſtitia cordis ſuavi ſermone pellitur. 536.2.d ibid.2 *vide* Triſtitia.
Molendinum lapides ſuos atteris, ſi non habet frumentum quod molat. 331.2.c
Mollia omnia imperom eliduas & inſtingunt. 120.2.d
Mollire ſermones eſt blanditi. 606.1.c.d
Monachi olim cor imprimis cuſtodiebant. 75.2.d monachus ſemper aliquid operis faciat. 98 2.a monachi pauperes Deo inſtigante eleemoſynia piorum alunsur, nec fama enecantur. 168.1.c exiſtimans ſe omnium petipſema. 312.1.c monachus quidam à Superiore juſſus in fornacem ardentem ingredi, illæſus in ea preſtitit. 440.2.b alii obedientes, feras ſubiugarunt. ibid.d quam vocent Monachi Turcici choream angelorum. 536, 2. a.b
Monarchia optimum regimen eſt. 587.1.d monarchiæ quatuor non denotantur rectè per quatuor felicitet ineedentia. 650.1.a nec per alia ænigmata priora. ibid d. & ſeqq.
Monaſtesia ſans formicaria. 95.2.d ea, ubi vigsnt ſtudia, clarent caſtitate & diſciplina Religioſa. 114.2.b
Moniales vtiliter in lino & lana operantur. 669.2.a
S. Monica ſacra Synaxi ſumpta erat amore ebria. 148.1.c.d quomodo pacem inter diſſidentes amicas conciliatet. 327.2.d. ſeqq. Patricium coniugem ac filium Auguſtinum ad Chriſtum reduxit. 374.2.b ſua modeſtia viri itas moderabatur. 375.2.a 667 1.b 683.1.c ancillæ diſterio omnem viai cupidinem ea animo eraſit. 416.2.c
Monita conſilia & exempla juſtorum rituitatem exaltant. 197.1.c monita ſalubria monitum ad mentem reducuot. 528.1.b.c cur monita Bethſabee ad Salomonem vocentur viſio. 658.1.c 662.2.d
Monogamiæ præſtat polygamiæ. 88.1.a
Monopolæ devorant homines viuos. 23.2.b
cus in Monte Chriſtus legem nouam promulgarit. 127.2.b montium radices videntur terræ infixæ. 141.2.d
Morbi animi quomodo curentur. 416.1.d 2.a
Mores ſuos ordinans, eſt diſcipulus ſapientiæ & B. Virginis. 141.2. a.b mores coniugum ſint pares & congrui. 374.2.d 2.a mores ſuos ad viri mores componat prudens uxor. 374.1.d ſeqq. morum gravitas decet ſenes. 416.2.d mores probi formoſos condecorant. 289.2.c
Moriturus datur vinum, cur. 663.1.b
Mors impiorum qualis ſit. 31.2.d ſeqq. mors ſancta vitam ſanctam conſequitur. 270.2.d mors ſortes educit ſalutis vel damnationis cuiuſque noſtrum. 319.2.c.d eam horrent iniqui opum cotrafores. 348.2.b.c eius domus eſt propriè in inferno 348.2.b.c ab obedicore vincitur. 441.1.2 ab Hebræis vocatur congregatio. 448.2.c in omnibus operibus eſt nobis præ oculis habenda. 514.1.a eius memoria fugat ſpiritum acediæ, & triſtitiæ. 538.2.b eſt extrema perditio. 579 2.d etocodilo denoratur. 634.1.b.c ad eam intuſtè damnati, re vel conſilio liberandi ſunt. 502.1.2 mors iotentarur legem prævaricantibus. 377.1.a mors animæ plerumque à linguæ vitio incipis. 360.1.d 359.2.a.b mortem ſpiritualem à proximo avertat fidelis. 513.2.b
Mortales omnes ſumut. 525.1.d
Mortificatio omnia difficilia pertumpie. 51.2.c è diametro voluptati oppoitur. 222.1.a velut victima eſt, eaque quotidie immolanda, & vino orationis condienda. 155.2.c mottificatio affectuum communicansi neceſſaria eſt, & Euchariſtiæ effectus eſt. 473.1.a ipſa potius eſt oratione. 533.1.a eſt mater pacis. 601.1.d 2.a alterò aſſumpta animæ prodeſt. 529.1.d viam ſternis ad gratiam impetrandam. 684.2.a.b
Mortificatus vis vocati poteſt ſpiritus contignati. 342.1.2.b
Moſcovitæ ebrios verberant. 494.2.d
Motus concupiſcentiæ veneteæ ſuot homini connaturales. 397.2.c motus angeli & animæ triplex eſt. 38.2.d ſeqq. motus principium eſt à dexteta parte. 78.2.a motus calorem virtutis & charitatis acuit. 173.1.d
Moyſes fuit fidelis Dei ſervus. 525, 2.c & legatus fidelis. 394. 1.b.2 ejus elogium & geſta. 634.1.b.c
B. Moyſes Eremita laſcivam carnis edomare nullo modo potuit. 93.1.2
Mulier inſtas ſirenis incantat etiam mentem ſapientiam. 40.1.d 2.a vincitur fuga aſpectus & colloquii. 41.1.a eius amoribus implicatus difficillimè ſe ab eis expedit. 42.2.b habet quid ſerpentinum. 60.1.c ejus deſcriptio. ibid.c.2.c 42.1.d.2.a ejus oculi ſine eſt ſaſcinum. 106.1.d ejus forma eſt ceu ignis in ſinu. 108.1.b 109.1.c ejus cooverſatio quàm ſit noxia. 108.2.a ea cauenda eſt. ibid. eius varia epitheta. 116.2.c.d etiam ſenex & caſtos per omnem vitam perdit. 123. 2.2 eſt malorum peſſimum. 2.a cur condita ſit facie venuſta, & cus ſtulta effecta poſt formæ venuſtatem. 284.2.c ſi improba & laſciva, ingens adſert dedecus & probrum. 200. 2.d mulierem fatuam dedecet nec convenit pulchritudo. 204.1.a 2.c mulier impudica pulchritudinem formæ deturpat. 1.d.2.c hæc ſui comparatur 2.a.d analogiæ utriuſque. ibid.d hæc omnia ſi laſciviam cogitat. ibid.2.b & ſeqq. eſt impudeos & indocilis. ibid.e
Mulier mala virum facit contabeſcere. 215.1.c ſæpè tales vitia, venena propinaot. ibid.c
Mulier diligens quænam ſit. 314.2.b hæc virum ornat, tegit, roborat, lætificat. ibid.
Mulier prudens ædificas domum ſuam, quo ſenſu. 346.1.a
Mulierum cauſa maior hominum pars damnatur. 264.2.c 488.2.d
Mulieres pulchræ ſine dote nubunt. 200.2.a ex apud homines ſunt in gloria. ibid.d
Mulier malum neceſſarium eſt. 360.2.d natura eſt ſuperba, loquax, & dicax. 373. 2.c eſt irascunda. 466.3.c libidine non ſatiatur. 634.2.d.ſeqq. 636.1.b eſt natura mollis & timida. 664.2.a.b utilia opera faciat, non ougacia. 667.1.b tractet lanam & linum. ibid.c ſemper nectit moras. 680.1.d viro ſubſit. 671.2.b perdit regum opes, famam, robur, vitam, 659.1.a
Mulies bona quæ dicatur. 360.2.d ea rara eſt. ibid. eius opera & dotes. ibid.d. 361.1.b
Mulieres rixoſæ omnes cæli tempeſtates expleant. 426.2.b viro cauſa eſt damnationis animæ. ibid. c. ei præſertur præſens corporis periculum. ibid. & ibid. 2.d nequaquam compeſci poteſt. 575. 2.d & ſeqq. 576. 1.b.c eſt

eſt ſimilis vento impetuoſo. 2.2. mulier dives ſuperba eſt. 427.2.b mulier nequam eſt ſævior feris. 434.2.b mulier odioſa quæ vocetur. 644.1.2
Mulier fortis difficilis inventu eſt. 664.1.b quæ mulier fortis dicatur. ibid. c.d. 664.1.d eſt res rara. ibid. 2. c eius pretium. 2.2. vir in ea confidit. 665.2.a nec is indigebit ſpolis. 2.b.d quod bonum illa huic reddat. 666.2.c & ſeqq. operata eſt linum & lanam, quæ ipſa quæſivit. 667.2.a eius & navis variæ analogiæ. 669.2.c & ſeqq. ante autoram ſurgit ut ſuis de cibo proſpiciat. 670.2.c & ſeqq. eius in hoc diſcretio. 2.2.c. emit agrum & vineam. 672.2.b cur lumbos cingulo ſuccingat. 672.1.c.d eius in indigos beneficentia. 675.1.b.c 643.1.2 ſuis de duplici & multiplici veſte proſpicit. 676.1.2.b paravit io domut ornamentum pretioſa ſtragula. 676.1.c a viro nobilitatur, eumque viciſſim nobilitat. 679.1.c cur ſindonem vendidoit. 660.1.c induit fortitudinem & decorem. ibid. 1.b.c eius ornatus internus virtutum. ibid. eius gravitas, maturitas, vigor animi: hinc ſemper gaudet. 2.2 in ſenectute fruitur laboribus ſuis. 682.1.2 eius in verbis ſapiens, clemens, gratioſa. ibid. 2.c.d familiam in pace conſervat. 683.1.2 ſancta & pia loquitur. ibid.b domum ſuam ſedula circumluſtrat. ibid. 1.c.d ſuos labori aſſuefacit. 661.2.c eſt à filiis dilaudata & prædicata a viro ſuo. 2.b.c eleemoſynis ſibi opes parauit. ibid.d paravit ſibi robur, decut & gloriam. 688.1.b in timore Dei decus ſuum poſuit. 689.1.2.b & eum laudauit. ibid.b meretur frui ſuis laboribus. 697.2.b lingua ſua non eſt abula. ibid.c. laudatur palam ob opera. ibid.d vide Femina, Matee.
Multum quàm ſit ſalubre. 535.2.d. ſeq.
Multiloqui facilè labente lingua peccatum labuntur. 181.2.d
Multiloquium quod vetetur. 181.2.2 quale ſit vitium, & in quo ſitum. 188.2.d eſt cauſa peccati. 2. 2. ſemper tendit ad defectum. 263.2.2.b eius noxa. 644.1.c
cur Multiplicatio impiorum noxia ſit recip. 611.2.d
Multitudo angelorum, beatorum, ſtellarum & creaturarum oſtendit Dei magnificentiam. 266. 1.c.d multitudo ordinata regum eſt decus, non incompoſita & inordinata. 2.c
Mundana omnia ſunt mera mendacia. 28. 2. 2 ea in morte amittit impius. 196.1.b. ſunt umbratica & fugacia. 352. 2.b mundani terrenis inhiantes amittunt æterna. 407.1.d palliant ſua vitia nomine virtutum. 410.2.d eorum ſtultitia ſimili ſtultitia pellitur. 547.2.2.b terrenas voluptates præponunt cæleſtibus. 570.1.d.2.2
quæ Mundities cordis amicet regem. 456.2.c & ſeqq. illa vt & oris per placet Deo. ibid.2.2.b
Mundus eſt domus Dei. 152.1.d mundi gaudia multa ſunt dolori. 256. 2.d quæ eius res cauſa. ibid.c. eius honor quam ſit brevis & mutabilis. 257.2.2.b mundus totus ſervit fideli. 323.2.d creatura eſt ad ulum fidelium. ibid.cum poſſider quis Deum habet. 324.1.b quia cœlſa ſpectat, & humilitatis negligit fundamenta, hinc citò tuit. 333.1.b mentem ſatiare nequit. 383.2.d ſeq. eum vincit obedientia. 439.1.b eius pompa & voluptas mendax eſt. 475. 2.2 & ſeqq.
Munera detegtant vitam agit quietam. 290.2.2
Munera regum contemnentes, regibut fuere ſuperiores. 291.1.2 infatuant accipientes. 326.1.c. & ſeqq. 430.1.2 tectè dantur iudici in cauſa iniqua. 338.1.2 ea dans plerumque iniuſtam fovet cauſam; ea accipiens, iniquam pronuntiando ſententiam impius eſt. ibid. habent vim etiam in iudices æquos. ibid. 1.2 ea quibus iudicium gratia quæritur, ſunt vetita; non illa quibus via ad obtinendum ſut ſibi debitum, ad magnates ſtemitur. 354.2.b clam data principi vel iudici, ſedant eorum iras. 430.1.d 430.2.d colque caca cant. 660.2.2 comparantur piſciculo torpedini. 430.2.b
Munus in ſinu quid ſit. ibid. 2.c.d ipſum in ſinum iuſti ingerendum. ibid. vide Dona.
Murua piorum duplex eſt, legit cuſtodia, & Dei protectio. 589.1.2
Muſica non oblectat mœſtos. 536.2.c
Cur eam puer d ſcire debeat. 461.1.c.d
Muſtum vini generoſi quàm ſit potent. 621.2.b
Mutabilitas animi vento repræſentatur. 530.1.b.c
Mutare locum è neceſſitate utile eſt. 570.2.c
Mutuum accipiens ſit quaſi ſcrvus mutuantis. 452.2.c quando erubeſcat & pallelcat. 453.1.c
Mictertſimus eſt irriſio. 32.2.2

Myrmecia dici poſſunt gymnaſia. 95.2.b
a Μύρμηξ derivatur vox formica. ibid.b
Myrmicoleon cibo formicarum inſidiatur, eumque in hieme comedit. 96.2.d quid ſit: eſt typus diaboli. 458.2.c
Myrmidones populi unde ita dicti ſint. 97.2.2
Myrrha aſperguntur lecti & veſtes. 177.2.d
Myſteria divina non ſunt humano ſenſu rimanda. 476.2.d rudi plebi non ſunt revelanda. 520.1.c
Myſteria arcana fidei non ſunt inſipientibus committenda. 272.2.d. & ſeq.

NAbuchodonoſor aſſimilatur leoni. 650.2.2 non fuit ſervus Baladani Merodach. 2.b.d
Naires Calecutaoi quàm ſint arrogantes. 633 2.c
Narciſſus flos torporit eſt ſymbolum. 376.1.c
Nares latæ & arctæ longanimitatem vel iracundiam denotant. 369.2.2 538.2.b earum longitudo ſignum eſt ſapientiæ. 370.1.b ſignum ſunt lenitatis, vel exacuidcſcentiæ. 259.2.c
Nariet dux B. Virginis mirè fuit ſtudioſus. 133.2.d unde hæc inſignes dedit ei victorias. 133. 2. d contomeliam Imperatricis per grauem Rom. Imperii cladem vindicauit. 669.2.2
Natus eſt dicatus ſubdolæ irriſioni. 32.2.2
die Natali amicos lætos inaurium donatione placabant amici offendentes. 528.2.b
Nathan fuit verus & naturalis Salomonis frater. 65. 2. 2
Nationes bellicoſæ ſunt bibaces. 389.2.d
Naturæ lapſæ infirmitas. 42.2.c
Naturam quiſque ſuam examinet in ſtatu, officio, & occupatione deligenda. 252.2.c
Natura omnes pares ſumus, dives æquè ac pauper. 445.2.d & ſeqq. 446.2.d & ſeqq.
Naturam vincit eleemolyna & beneficentia. 455.2.2 à gratia perfici debet. 497.2.2 ipſa eſt vt dux ſequenda. 552.2.d opus ſuum ſenſim perficit. 610.1.b.c eius vis in minimis ſe exerit. 646.1.b
Natura hominum paucis eſt contenta. 583.2.d
Neceſſaria poſtulat, non delicata. 2.2
Nauarchus dormiens in mediis fluctibus ſymbolum eſt ebrii qui rationem perdidit. 417.1.2 & ſeqq. 418.1.2
Naucleri partes & munia. 21.2.d. & ſeqq. eaque gubernatoribus rerumpubl. accommodantur. ibid.
Nauis mare ſulcans eſt velut auis ſulcans aera. 17.1.2 malo, clauo, rudentibut maxime gubernatur. 493.1.b
Nauis myſtica hominia. ibid. b. ſeq.
Nauit ſymbolum Chriſti eſt. 642.1.b
Nauit & mulieris ſtrenuæ analogiæ. 669.2.c & ſeqq.
Nazaræi vino abſtinebant. 492.2.c
Neceſſaria quærenda, non ſuperflua. 629.2.d iis etiam ſubinde caret Religioſus. ibid.2
Negatio prima ad ſequentes omnes ſententiæ partes apud Hebræos ſæpè extenditur. 623.2.d
Negligentia in re familiari & publica quantopere noceat. 350.1.b
vide Pigritia.
Negotium quibuſdam eſt otio vtilius. 219.2.d
Nepotes probi ſunt decus & corona tenum & auorum. 315.2. d 324.2.b ibid.2.c d
Per lucernam repræſentatur. 405.2.c
Nere eſt opus mulicrea decens. 674.1.d
Nero pugnas gladiatorum ſpectabat interpoſito viridi ſmaragdo. 326.2.2
Fuit velut leo ob iracundiam. 372.1.2 eius initio imperii clementia. 415.2.b ſibi necem conſciuit. 657.1.2 quo viſo mortem ſibi ſenſerit imminere. 97.1.b conſilium ſenatus nulla in re aaquiſiuit. 599.2.2. b
S. Nicolaus Epiſcopus infans ieiunauit. 399.1.b
S. Nicolaus Tolentinas ſemeſtri ante mortem quot noctibus concentuio angelorum auditur. 541.2.2 eius morieotis vltima verba. 271.1.d 2.2
Nidus auium quid dominet doceat. 508.2.b
Nigredo oculorum ſignum eſt copiæ humoris aquei. 113.1.b.c
Ea neceſſaria ad colores videndos congregandos. ibid.b
Nili natura & virct deteribuntur. 535.1.d
Vnde conficiatur. ibid.c vnde dicatur. ibid.d. & ſeqq. eſt nomen Hebræum. 536.1.b

Non eſt alomen, ibid. ejus uſus cum aceto, ibid. d. 2. a b eſt triſtitiæ ſymbolum. 2. c

Nia ætatis quæ ſit. 528. r. d 2. a à divitibus vino in ætate nia admiſcetur. ibid. b hiemi congruit, non æſtati. 545. 1. b ibid. c cur ſit frigidiſſima, candida, ejus generatio. 679. 2. c

Nobilis dicitur quaſi noſcibilis. 679. 1. c nobiles mundani ſunt tumidi. 633. 2. c nobiles ſint bene morati. 64 t. d 2. a

Nobiles foris ſplendidi, domi tenues ſugillantur. 233. 2. b

Nobilitas vera ſita eſt in labore, non in deſidia & otio. 185. 1. d eſt virtus. 633. 2. d

quæ Nocturnorum origo in Eccleſia ſit. 673. 2. a

Nomen ſæpè in Script. ſignificat rem nominatam. 361. 1. c quod nomen Domini ſit turris, ad quod confugiens juſtus exaltatur. ibid. c d ipſum aſylum eſt. ib. id eſt ipſe Deus, idid. d item omnipotentia ejus & protectio. 2. a item nominatio Dei. ibid. b nomen proprium Dei eſt arcanum. 624. 2. d cur id ſit incognitum. 626. 1. 2 nullum eſt nomen ei adæquatum. ibid. c ejus nomen tetragrammaton erat Judæis ineffabile. ibid. d nomen bonum eſt melius quàm divitiæ. 441. 1. b ipſum procurandum. ibid. a

Nomina dualia & pluralia apud Hebræos, quæ carent ſingulari, vel magis uſitata ſunt in duali vel plurali quàm in ſingulari, tam ſingulare, quàm plurale vel duale ſignificant. 180. 2. c d

Νόμος, id eſt lex, dicitur à νέμω. 105. 2. d

Nonna mater S. Gregorii Nazianz Gregorio marito fidei & pietatis fuit magiſtra. 374. 2. d ſeq. 678. 2. b tota erat in domeſticis procurandis & divinis. 473. 2. b fuit ſtrenua mulier. 681. 1. c 664. 2. a ejus in pauperes munificentia. 675. 2. b de ſola anima exornanda laboravit. 689. 2. d

Noſſe ſeipſum quanti ſeferat. 364. 1. d

Notitia perfecta Dei per arborem vitæ myſticè denotatur, 210. 2. d

Novale eſt novus ager, iſque tripliciter dicitur. 344. 1. b novalia typus ſunt inſtructionis puerilis. 451. 1. d

Noviſſima impiorum bona non ſunt. 510 2. b

à Novitiatu pendet tota deinceps vita in Religione. 424 1. b

Novitiorum in Religione quæ fiat mutatio. 435. 1. d ne ſint initio nimis feruentes. 609. 2. d eorum fervorea nimii non ſuot durabiles. 257. 2. a cogitationes ſuas & tentationes Supetioti aperiant. 290. 2. d

Noa proptia eſt impiis. 90. 2. d

de Nocte laborandum eſt. 673. 1. a

Noati ſunt puniendi ad exemplum aliorum. 388. 1. a

Nubes ſapientia Dei concreſcunt. 57. 1. c à Deo ſunt in aere ſuſpenſæ. 144. 2. a nubes & venti ſymbolum ſuot multa ſpondentis, nihil dantis. 529. 2. d & ſeqq. item arrogantiæ & mutabilitatis. 530. 1. b c nubes ſupernè candida & ſplendida eſt, infernè atra & obſcura. 540. 1. c aquas contioet, quas deinde Dei juſſu in terram depluat. 625. 2. a

Nugacitas meretricum. 487. 2. d

Numus dictus quaſi νόμος, id eſt lex. 467. 1. a dictus ſit moneta. ibid.

Nunc diverſimodè accipitur. 83. 1. b

Nuntium bonum non tantùm aures mulcet, ſed & mentem recreat. 293. 1. 2 b 540. 2. d

Nuntius fidelis oblectat eum à quo miſſus eſt. 682. 1. b c cui frigori in meſſ comparetur, 683. 1. a b nuntium ſtultum mittens perinde facit ac ſi claudum, tardum, ineptum, impotentem mitteret. 548. 2. c quæ mala is mittenti evenet. ibid. 2. d nuntius piger moleſtiæ & noxam creat ilis qui miſerunt eum. 588 2. d comparatur aceto & fumo. ib. e nuntius infidelis inſideliter agens à rege ſæpè plectitur, ac fidelis ſibi incolumitatem concilist. 540. 2. b item qui fraudes maligni annuntiat, iis detectis ipſe dat pœnas. ibid. 2. c d

nova Nopta olim viri januam lana coronabat. 264. 2. a b

Nuptiale convivium, à Chriſto in parabola propoſitum eſt myſticè menſa Evangelicæ doctrinæ. & maximè Euchariſtiæ. 155. 2. a b

Nux dicitur à nocendo. 114. 1. b c è nucibus fit oleum & unguentum. ibid. c

Obduratio peccantium deſcribitur. 546. 1. a

Obediens Deo pacatas habet omnes animæ ſuæ potentias. 302. 2. a

Obediens loquetur victorias quo ſenſu. 439. 2. a vincit dæmones. ibid. d mundum, carnem. 2 b ſeipſum. 440 1. a homines. ibid. d mare, ignem. 2. c d terram & beſtias. ibid. c cælos, infernum. ibid. c tentationes, mortem & gehennam. ibid. d Deum. 2. c præ ceteris Sanctis gloria decoratur. 441. 1. e loquitur & vivit in perpetuum. ib. d

Obedientia in obediendo certamina. 20. 1. d 2. a filius obediens patri, filios quoque habebit obedientes. 37. 1. b c

Obediens vetus quis ſit. 292. 1. a

Obedientiæ ratio. ibid.

Obedientia ornat obedientem. 19. 2. d ejus corona eſt multiplex. ibid. & ſeqq. ſuadet omnigenas virtutes. ibid d. miræ in cælis coronantur. 20. 1. c ejus elogium. ibid. d obedientia filiorum erga parentes probam eorum indolem oſtendit. 22. 1. c

Obedientia eſt vera ſapientia. 291. 1. c ejus fructus & neceſſitas. 290. 2. d ejus gradus. ibid. b ejus victoria. 439. 1. b ejus potentia & vis. 439. 1. b vincit reliquas virtutes. 440. 1. a ibid. d facit nos in Deo omnipotentes. 441. 1. c d infernum ſuperat. 441. 1. 2 b per inaurem repræſentatur. 428. 2. a

Objurgatio actis detergit vitiorum rubiginem. 537. 2. c æquo animo eſt admittenda. 180 2. a *vide* Correctio.

Oblationes Chriſtianorum vim ſuam habent ex opere operantis. 279. 1. b c

Obſcuritas aruta parit dulcedinem. 18. 1. a

Obſequia ſimilia ſunt ſicut. 577. 2. d & ſeqq.

Obſtinati in malo ſæpè dum conſilium quærunt, non inveniunt. 351. 1. a non ſunt ſuavi monitione mulcendi, ſed acriter contundendi. 537. 1. d 2. a ſunt indociles. 432. 2. d & ſeqq. plerumque malè pereunt, & à Deo deſeruntur, 603. 2. d ſeq mortem æternam incurrunt. ibid. b in gravia etiam peccata & ſcandalola corruunt. ibid. b c & tandem ea quaſi virtutes defendunt. ib d. d

Obturare aurem idem eſt quod non audire. 419. 1. d

Occaſio rei bene gerendæ ætate denotatur. 178. 2. d dum obvia eſt, eſt apprehendenda, 160. 1. a eſt tempus actionis oportunum. 346. 1. b ejus definitio, ibid. ea captanda eſt perſuadere aliquid conanti. 527. 1. a item occaſio bene agendi. 636. 2. a

Occultari volunt Sancti. 178. 1. b c

Oculi fabula moraliter expoſita. 450. 1. c

Oculi & cor magnam habent ſympathiam. 486. 1. d 2. a eorum vis in cor. 490. 2. d ſeq. diriguntbi hominem incedentem. 486. 2. b vim ſplendore & colore alliciuntur ad ejus potum. 490. 2. d abeo ſunt avertendi. ibid. b avertendi quoque à conſpectu reſtupri & meretricis. 498. 2. a ſunt cupiditatum illices & interpnatii. 580. 2. a per eos omnes affectus indicantur. 639. 1. a cur eos primùm lanient corvi. ibid. 2. b c eorum extollentia ſuperbiam denotat. 422. 1. d 2. a oculus bonus, & bonus oculo dicitur de benigis & liberalibus. 454. 1. b oculi Dei ſunt providentia, favor, gratia, ira, indignatio, vindicta: illi ſunt in omni loco per eſſentiam, præſentiam & potentiam; bi oculi ſunt mens & intonus Dei. ibid. b oculi Dei quam ſcientiam ſervent. 457. 2. d ſeq.

Oculi miſericordiæ ſunt columbini. 454. 1. b

Oculis torvis patentes ſuos aſpicere nefas eſt. 632. 2. b oculi ſunt in amore tam bono, quàm malo ducea. 97. 1. b magna eorum vis ad cor vulnerandum. 5 a d oculi cordis & mentis maximè ſunt coercendi. ibid. c prima adulterii ecla ſunt. 106. 2. a b ad eos regendos apologus & tria dogmata. 106 2. a b quare iis homines annuant. 175. 1. d 2. a maximè ad faciunt laſcivi & libidinoſi. ibid oculi ſublimes denotant vel impudentiam, vel ſuperbiam & faſtum. 102. 2. a b

Oculi fœminarum cavendi, 182. 2. c eorum via. 106. 1. d

Oculus conſiderationis ubique nobis eſt adhibendus. 97 1. d oculus mundi eſt Deus. 276. 1. c

Oculi nomine vocant Hebræi colorem. 490. 1. c

Oculus avari eſt invidus. 598 2. d ſeq.

Oculi ebriorum ſuffundantur, ſuffodiuntur, confunduntur, & obtunduntur, quo ſenſu. 499. 1. a videntur natare. 2. a b

Oculi ignei ſignum ſunt audaciæ & impudentiæ. ibid. b

Odium ſuſcitat riaas, & eo laborans, amulum ſemper carpit. 176. à c

Odium pateſcens melius eſt quàm occultum. 181. 1. b

Odium eſt ſimile carbonibus cinere tectis, 260. 1. c

Odium

odium aliquando capitur pro deſpectu, faſtidio, minore amore. 261.1.b.c varias nocendi artes in ſe complectitur. 561.2.c eſt magnes odii. 579.1.d odium in conjugio proveniit à diabolo. 375.1.c.d odium in dominos videtur ſervis inſitum. 613.1.c
Ὄνος & ὄνειος erant epitheta Mercurii. 552.1.b
Odorata omnia ſunt calida. 572.1.b augent homini iudicium. ibid.c. ſapore ſunt amato. 572.1.d odorata oocent. 118.1.c
Odores animum obiectani & cerebrum confortant. 571.2.b.c
Oeconomi boni ſunt boni politici. 469.2.2
Offenſæ oblivione ſepultæ ſi refricentur, recrudeſcunt. 327.2.d &ſeq.
Offerre nos totos in tota vita, & in qualibet eius parte Chriſto debemus. 474.1.d.2.2
Officia duo iuſtitiæ Chriſtianæ. 43.1.b
Officiales ſolent regem ſuum imitari. 520.1.c quales ab eo ſeligendi ſint. 469.1.2 officiales pauperes mittè populum vexant & exfugunt. 413.1.c & ſeqq.
Officium regendi alios ambiens ſibi accerſit ruinam. 333.1.d ob id dolendum, non ridendum eſt. 335.1.2 ineptum ad officia promouens grauiter in tempe peccat. 486.2.d ad officia ſtatu celſiora non eſt aſpirandum. 477.2.c & ſeqq. rex iniquus habet ea vexatia. 554.1.c quæ inde damna ſequantur. ibid.
ὄμως tam viam quàm verbum ſignificat, atque ab hac voce formatur vox παροιμία. 9.1.d
Olea inter arbores principatum tenet. 434.2.b.c
Oleum ſignificat in Scripr quidquid eſt pingue tam in aromatibus, quàm epulis. 432.2.d 571.2.d eius proprietates. 85.2.2 id ſymbolum eſt blanditiarum. ibid. item lucubrationis & ſtudii. 434.2.d.ſeq. ejus vtius quadruplex eſt ſymbolum abundantiæ. 2.2. & adulantium. 435.2.d. item gratiæ & charitatis. 435.1.c ac miſericordiæ, eleemoſynæ & conſolationum ſpiritualium. ibid. d oleum optimum eſt in ſummo vaſis. 533.1.2.b oleum dexteræ quid ſignificet. 576.2.b & ſeqq.
Olera cum charitate appoſita, potiora ſunt vitulo ſaginato ex odio. 264.1.c.d
Omne Hebræi etiam pro binario ſumunt. 445.1.2
Onera mentis grauiſſima ſunt. 565.1.d
S. Onuphrius curatorem habebat angelum. 480.2.d quiſque pro ſtatu ſuo Operetur decore. 674.2.b.c
Operarius diligent per formicas denotatur. 97.2.b
Opes dum in pauperes effunduntur retinentur. 88.2.c.d opibus ſtudentes ſæpè iuſtitiam & Dei legem violant. 51.1.2. b hæ per mitram ſapientiæ denotantur. 54.1.d cilicium aſſimilantur. 86.1.d proptiè ſunt iuſtorum & proborum. 135.1.d. cur vocantur impiæ. 566.1.d & ſeqq. cur hominem vexent & pungant. 167.1.2 à Deo datæ interunt animi quietem, ſecùs opes mundanæ. 185.2.2 à Deo dantur diguit. 206.2.d labore partæ proprio, ſunt charitores hereditate relictis. 228.2.d inuti & parcere poſſe ſuo tempore, magna eſt prudentia. 233.1.d.2.2 opes veræ ſitæ ſunt non in copia auri, ſed fidei & virtutum. 233.2.d. ſeq. in rea vanas expenſæ, minuentur: item nullo labore partæ. 236.1.d.2.2 item vanis prauiſque artibus acquiſitæ. 2.2. citò partæ, citò diffluunt, cur. ibid.c.d. qui opes pauperibus negant, ſæpè eas extraneis congerunt & aſſeruant. 243.2.d ſapientem inſtar coronæ decorant. 264.1.2 & pium maxime, non impium. 2.2. & ſeqq. earum neceſſitas. ibid.2 ſunt fortitudo diuitum. 277.1.b.c 331.2.c eæ in iuſtis à Deo & ſapienda congregantur & conſeruantur. ibid.b eæ ab iis ſitu in ipſorum vtus, & eleemoſynas expendantur. ibid.c opes quas afferant turbationes, lites, angores. 283.2.d modicæ faciunt modeſtos & humiles, immodicæ audaces & ſuperbos. ibid. hæ ſunt damnoſæ, illæ diuturnæ. ibid. b oper fraude partæ citò pereunt. 25.1.d.2.2 202.1.b.c 227.1.b 228.1.2.b 239.1.2 236.1.b.c non profunt, ſed obſunt poſſidenti. 167.1.c eas pater ad filium non tranſmittet. 210.1.2 213.2.d 278.1.d opes impiorum diſturbantur & diſpereunt. 277.2.c.d quin & ipſi eas inutiliter conſumunt. ibid.c. opes iuſtorum ſtabiles ſunt & firmæ. 214.1.2 218.2.b ex ciuitatem exaltant. 297.1.2 ex à Deo benedicuntur. 227.2.c opes ſpirituales gratiæ & virtutum ſemper dant ſapientiam. 233.1.b opes modicæ iuſtæ præſtant magnis iniuſtis. 302.2.c.d opibus vti neſciens pauper eſt; qui vti nouit, diues. 324.1.b quomodo ex ſtulto non proſint, quia iis ſapientiam emere nequit. 332.1.c imò ei obſunt. 2.2 591.2.d. ſeq. ſine ſapientia ſunt vanæ & noxiæ. 332.2.c ab hac regi debent. ibid. c ſunt umbraticæ & fugaces. ibid.d.2. a ſæpè domino ſunt mortis cauſa. 2.b ipſis agnata ſuperbia eſt. 362. 1. a iis cognata ſunt fraus, uſura, iniuſtitia, prauitas. 364.2.2 b ſunt vitiorum miniſtræ. 592.1.b 630.2.c ſunt ſpectandæ, ne inuidiam & nomen auari aſſient. 444.1.c.d ſunt bonum infimum. ibid.s a. ſed moderatas ſibi quiſque laborando paret. 452.2.b iuſtis artibus parandæ ſunt. 475.1.d ipſæ ſapientiæ ſtudium & amorem imminuunt. ibid.b cogitatio eſt ab illis auocanda. ib.c ipſæ poſſidentem non ſariant. ib. ſunt parandæ per artes & induſtriam. ib. d 477.1.2.b ab vno ad alium auolant. 476.2.c iſque ad modum aquilæ in cælum euolantis. ibid. d ex quæ vires ſuperant, non ſuot expetendæ. ibid. aquilis comparantur. ibid.c.d. ſunt hominu comparandæ ante fabricam. 513.2.2 modicæ profunt. nimiæ obſunt. 532.2.d variis caſibus ſubiacent. 582.2 b.c eas coaceruare ſtudens vix erit immunis à peccato. 598.2.2 a nimiæ non ſunt optandæ. 629.1.d.2.2 & ſeqq. cur dicantur iniuſtæ. 630.1.d 2.2 proficiſcuntur ab induſtria. 668.1.2 cui ſint recuſandæ. 630.2.d cur ducant ad atheiſmum. 2.b earum mala & damna. 631.2.b opes vſura & fraude partæ, ſunt panis mendacii. 403.1.2.b ſunt ex cauſa inquietudinis conſcientiæ. ibid. b, carent ſucceſſu & felicitate. 406.2.d ſeq. dominis ſunt laquei & pedicæ mortis. 424.2.e ex etiam ſunt & vocantur vanitas. ibid.d ſunt cauſa damnationis æternæ. ibid.c earum domini variis laqueis cruciantur. ibid.b.c & ab iis ſæpè deorſum trahuntur. 2.c peregrinantur ab vno ad alium. 425.1.2 tam diu oberraut donec ad iuſtum velut ad legitimum dominium perueniant. ibid. 591.2.c ſuperant hæ omne auari ſtudium & conatum. 477.1.c ſed & proprias euecant & eripiunt. 478.1. c.d ibid.1.d oculorum aciem auari eludunt, 677 1.d avolant citò, & collabuntur. 477.1.b 496.1.b 496.2.c opes auari iuſto Dei iudicio in liberalem deriuantur. 590. 1.b opes uſurariorum, ſi inteſtati moriantur, item ex aliis delictis debitæ, ad Epiſcopot & Eccleſiam deuoluuntur. ibid.1.c opes ab Hebræis vocantur ſpolia, cur. 666.1.2. opes priſcorum erant ſitæ in pecoribus. 582.1.c opes ſpirituales quæ ſint. 498.1.2.b opes cæleſtes quærendæ tam diuiti quàm pauperi. 446.2.d vide Diuitiæ.
Opifices pauperes præſtant diuitibus iniuſtis & prauis. 364.1.2
S. Opilius puer Placentinæs orans ab Angelorum cinctus eſt multitudine. 62.1.b.c
Opiniones nouas proferre ſtultitiæ ſignum eſt. 346.1.c
ὅπλα non tantùm arma, ſed & organa & inſtrumenta ſignificat. 251.2.d ſeq.
ab Oportunitate pendet tei ex voto ſucceſſus. 346.1.b ea ſimilis rotæ eſt. 526.2.d.
Optima, Deo ſunt offerenda. 357.1.c
Opus bonum poteſt reddi malum ob malam intentionem 297.1.c operis decor & præſtantia elucet in eius modo, ordine, perfectione. 474.1.c opere ipſo lex eſt adimplenda. 114.1.2.b opera verbis conſentiant. 279.2.c & ſeqq. opera gratiæ ſunt tum gratiæ, tum liberi arbitrii. 37.2.b opera bona à vanitate ſunt circumcidenda. 95.2.c temper homini adſunt & iuuant. 104.1.d iuſto ſpem addunt in morte. 595.2.d quomodo & qua intentione facienda ſint. 235.2.d moralia opera infidelium non ſunt peccata. 227.2.b opera tepida quæ damna creent. ibid.1. d opera hominum iudicii ſui trutina exprendit Deus. 297.1.c pro quantitate gratiæ, quæ eſt in operante, ea metitur. 2.d ei opera omnia ſunt commendanda, vt ipſe ea dirigat. 299.1.2 ibid.b.c ea variis modis ab eo diriguntur. 409.1.b cotum principium pendet à fine & medio. 350.1.2 omni caretc debeot vitio. ibid. d 2.2 & habere moderationem. 2.2 reſpondeant linguæ. 360.2.2 operibus piis ſatisfacimus pro pœna peccato debita. 301.1.c de eorum bonitate homines ſibi blandiri non debent. 221.2.b ſunt ea facienda in hac vita, poſt vitam non erit faciendi opportunitas. 392.1.b.c ea ſola pariunt gaudium. 454 1.d 2.2 Deum ſibi propitium reddunt. ibid.c ea pigri ob laborem ſibi putant impoſſibilia. 459 1.2 ea laudant in cælo Beatos. 689.1.b.c opera omnia Dei ad iuſtum pondus ſunt facta. 304.2.d opera carnalia & ſpiritualia lana & lino teptrientantur. 669.1.b

Oportuoitas in mònendo & docendo ſapienti captanda eſt. 159 2. c ea beneficia auget plurimum. 208.2.c
Oportunus vox unde derivetur. 287.2. b
Oracula captabantur ab iodormientibus pelli aſſectioæ. 653. a.b
Orandus Deus ot greſſus noſtros dirigat. 409.2.2
Oratio ſomno præmittenda: eratea muoimen contra nocturnas illuſiones. 104.1.c quæ ſit oratio ſalubertima. 38. 1.b
Oratio claudicat, cùm operatio ei non reſpondet. 174.1.c
Orationet noſtræ vim habent et opere operantis, non ex opere operato. 179.1 b.c
Oratio eſt velut munus Deo oblatum. 316. 2. d ſecta ad Deum eſt quaſi turris celſiſſima. 351. 2.a ſæpè ptolem à Deo impetravit. 659. 1. d dirigatur ad actionem. 531.2.d
Oratio volentis in peccato perſeverare eſt pec atum. & Deo abominabilis. 500.2.2
Qeatio pauperis & divitis ad Deum, quomodo differat. 362. 1. 2
Oratio blanda dono gratiam conciliat. 455.1.b hæc valet ad animi ægritudines curandas & leniendas. 536.2.c.d
Oratoris tris ſunt officia. 618.2.d auditorem ſuum ſolet reddere atteotum, benevolum, docilem. 127.1.2 465.1.b.c
Oratores Græciæ, Demoſthenes ſummus, Iſocrates tivo, Æſchines fonti comparantur. 346. 1. d quæ oratorum Latinorum & Græcorum ſingulorum proprietas in dicendo fuerit. 275.1.d 2.2
Orbitæ & axes rotarum appoſite ad animum transferuntur. 38. 2.c
Orbita eſt ſymbolum vitæ & viuendi rationis planæ. 410. 2.c
Orcus dicitor ab vrgendo. 634.2. d
Ordinata Deo placent. 140. 2. c
Ordo ſummum eſt vniverſi bonum. ibid.c 141. 1.b. c dat rebus omnibus ſtabilitatem. 140. 2. b
Ordo ſapientiæ Dei. 140 2. c
Ordines verborum imperfectorum affinium ſæpe Hebræi commiſcent. 142. 2. c
Ordo verborum ſapientis valdè eſt efficax. 402.1.2.b
Ordo in acie quanti ſit momenti. 499.1.c maximè in hoſte fugiente proſequendo. ibid. d
Ordo in familiæ adminiſtratione & curatione ſervandus eſt. 497. 2.d
Ordinum Religioſorum fundatores in quo Deum, Chriſtum & Deiparam imitentur. 139. 2. b habent merita non ſolum vitæ propriæ, ſed & omnium ſui aſſectarum poſt mortem. ibid. d. ſinguli per aliquos viros inſigniter celebrati ſunt. 197.1.d.2.a nonnulli B. Virgini peculiariter tunt devoti. 685.2.2
Organa ſunt hydraulica & pneumatica. 171.1.c.d
Ornare ſæpè idem eſt quod laudare. 275.1. b
Ornatus meretricum, eſt velut ſpina. 156.1.2
Os ſynecdochicè capitur pro capite & vultu. 172.2.2
Os homini in primis eſt cuſtodiendum. 76.2.b
Os ſæpè iuſſum & imperium ſignificat. 197. 1. 2. b
Oris cuſtodia quæ ſit & dicatur. 230.2.d. ſeq.
Os impii eſt velut flagoum putiſcens, & mare mortuum. 176. 2. b & ſeqq.
Os peruerſum quod dicatur. 100.2.c
Os pravum quod appelletur. 76.2.b id aptè congruit pravo cordi: eius vilitas & fragilitas. 560.2.c
Os haurire debet ſapientium à corde. 312. 1.c ſæpè homini magnas creat moleſtias. 313.2.c.d
Os & ianua habent inter ſe analogiam. 335.1.c eius fructus ſunt verba, & damna, bonaque ex iis dimanantia. 359.1. b
Ore quidam victum ſibi parant & quæſtum faciunt. ibid. b. qui os cuſtodit, cuſtodit animam ab angaſtiis. 436.1.c.d
Os Hebræis metaphoricè initium & aperturam denotat. 450. 1.d
Os eruditum fundit gemmas. 401. 2. d & aurum. 2. c. eſt crater ſapientiæ. 402.1.2
Os iuſti gazophylacium eſt ſapientiæ. 435. 2.b
Os mereti icis eſt vorago profunda. 459.2.b.c item os barathri, veſtibulum inferni. 459.2.d quod os lobricum dicatur. 562.2.c
Os Iudantium quaſi conflatorium eſt. 580.2.2.b
Quomodo Os ſtulti ſit contritio. 348.1.c. d
Ore loqui eſt cordatè loqui. 399.1. 2.b
Oſculum tam eſt dantis quàm accipientis. 512.1.c id priſci dabant variis de causis, ibid. eſt humilitatis & ſubiectionis ſymbolum: unde dicatur. 517.1.b.c
Oſcula fraudulenta inimici ſunt oſculanti probroſa, oſculato noxia. 568.1.2
Oſcula cauendà, etiam fratrum & ſororum. 516.2. b
exitus aliquando capi poſſet pro *exia*, id eſt exequiæ. 270 2 d. ſeq.
Oſor diſciplinæ verè inſipiens eſt. 212.1.b & ſeqq.
Oſſa ſæpè ſignificant vires animæ. 392. 2. d
Oſſa per medullam foueotur & roborantur. 48.2.c.d 49.2.b
Oſtentatio regibus in primis eſt exoſa. 218. 1.c oube inani denotatur. 522. 1.2 eius quanta ſit ſtultitia. 2. 2. b
Oſtentatores ſunt magniloqui & inanes. 530.1.2
Oſtium & oſtiarius habent inter ſe analogiam. 335.1.c
Oſtium in cardine volutum typus eſt pigri in lecto ſe voluentis. 556.2.b. & ſeqq.
Oſtrea quomodo à cancro ſibi caueant. 447.2.c
S. Oſwvaldi regis manus manſit incorrupta, quia in pauperes fuit effuſa. 676.2.2
Otioſi mundum deſtruere conantur, 530.1.d maximè à diabolo infeſtantur. 459.1. d veſtientur laceris veſtibus. 464.2.2 merentur fame emori. 100.1.2
Otioſi multa machinantur mala. 219.2.2
Otioſus cur vocetur ſtultiſſimus. 684.1.2
Omne ſuum otium impendit in nuda deſideria, nec ad operandum umquam accedit. 231.2.2 vide Piger.
Otium tum corporale, tum ſpirituale fugiendum. 99.1. d 231.2.d ſeq malorum plurimorum eſt cauſa. 179.1. d id docet otioſus. 219 1.d 2. 2 hominem ad famem necemque redigit. ibid.b facit mentem ignavam hebeſcere. ibid. b parit detractiones, calumniat, furta, eſtque omnis mali cauſa. ibid. cauſa paupertatis eſt. 367.1.b.c 399. 2. d 516. 2.c eius damni. 549.2.2.b 376.1.2.b ibid.b opus inchoatum non promouet, ſed diſſipat, 330.1.2 eſt mater cupidinum & malarum cogitationum. 361.1.b deſideria acuit & accendit. 360.2.b varias laboris apprehenſiones & difficultates pigro ſuggerit, ne eum ſuſcipiat. 458.1.b.c ſumma voluptas pigri. 556.2.d. & ſeq.
Ovis *vide* Aries.

PAchomius ſerpentes & ſcorpiones calcabat illæſus. 59.2. d libidinis tentationem expugnare non potuit. 92.2.d ſeq. ſi quem detractorem audiret, illico recedebat. 540. 2.2
Pacifici placent regibus. 456.2.c ſemper gaudent. 214.2.c. d animam tum ſuam, tum aliorum poſſident. 285.1 c
Pedagogus liber Clementis Alexandr. unde dictus ſit. 14 1.c
Pala amuli cur dicatur funda, & ei indatur bracteola coloris purpurei. 551.1.2
Palabra vox Hiſpana derivatur à parabola, quaſi parabla. 10. 1.2
Palæſtini longas geſtabaot tunicas, eaſque cingulo ſuccingebant. 679.2.2
Παλαιστὴς tam pugilem quàm palmum ſignificat. 157.1.2.b
Palatia antiqua Romæ penitus conciderunt. 255.2.d
Palatini quinam regi ſint utiles. 272.2.b 273.1.b.2.2
Pallas dea bellandi, nendi, ſtudendi. 674.2.2
Palmus minor hebraicè cur vocetur ridens, & minor triſtis. 255.2.b
Palpebræ volant inſtar anium. 106. 1.d
Pambo Abbas quid de obedientia cenſeret. 440. 1.2
Per multos annos verbum otioſum non protulit. 508. 1.2.b
Pan princeps paſtorum olim corona pinea coronabatur. 583. 1.2
Pandora erat dea, cui omnes dii & deæ dona dederant. 21.2.c
Panis erat pretium meretricis olim. 87.1.b
Panis mendacii quis dicatur. 403.2.2.b & ſeqq.
Panis auari eſt panis mali oculi. 478.2.d 479.1.b.c carentia panis occidit pigrum ſamelicum. 457.1.d
Panni lanei ſemper primum colorem retinent. 451. 1.2 b
Παντρηγία tam in bonam quàm malam partem capi poteſt. 14. 1.2.b
Pantheræ & hyænæ antipathia. 477.1.2 b
S. Paphnutius Abbas ſua humilitate dæmonem ab energumeno expulit. 318.1.c.d
Pari nubendum. 375.1.b.c par pari in malis retribuere malum

malum eſt. 408.2.a par pari nobis refert Deus. 503. 2.c 504. 2.a
Parabola quid propriè ſit. 9. 2. b. 10. 1.c. quinque ejus ſunt ſpecies. 10.1.a & ſeqq. ſæpè in Scriptura voces parabola, proverbium, paræmia confunduntur, & pro eodem ſumuntur. 9. 1.c. ſunt Salomoni parabolæ & compararationes frequentes. 10. 1.a
Parabolas à ſe propoſitas Chriſtus explicavit in poſtparabola. 25.1.d.2.a quot parabolas Salomon compoſuerit, an ex libro Proverbiorum coarcendantur. 3. 1. d
Parabolarum ſenſum Apoſtoli Chriſto interpretante diſcebant. 394. 2 a in iis duplex eſt ſenſus litteralis, unus externus & nus & apertus, alter internus & reconditus. 651. 2. b 526.1.c parabola non decorat ſtultum, ſed dedecorat. 549. 2. b in oreejus eſt velut ſpina in manu ebrii. 553. 2. b. & ſeqq. parabola ſubinde capitur pro probro & convicio. ibid.a
Parabolæ Salomonis præter ſenſum litteralem alium habent arcanum & tropologicum. 400. 2. c. d 401.1.b quomodo à vitiis Ezechiæ regis translatæ & compilatæ ſint. 517. 1. b.c. ex ante hujus tempora erant ſeparatæ. 2. b quæ ne ſparíæ perirent, eas in unum faſcem ceteris allegit Ezechias. 518. 2.a.b earum fructus. 618.1.a.d.c
Paradoxa doctrinæ Chriſti. 394.2.u
παραίνεσις quid propriè ſit. 115.1.b
Paradiſus denotat animam ſanctam. 56.1.b.
Paraſiti ſemper egeni ſunt. 263.2.d ſunt regnorum ruina. 305. 2.d. ſeqq.
Parcæ tres hominis vitam filant. 674.2.a
Parcitas ſermonum quid requirat. 341.1.c
Parentes filius potiùs proſpiciant de ſapientis & virtute, quàm de opibus & prædiis. 66 2.b eos qui colit, Deum. 286. 1.c. d. ſunt parentes filiis dii quidam terreſtres. 2.u ſtudioſè educent filios & nepotes 166. 2.c 354.2.c.d filios inſtruant & caſtigent. 340. 2. b.c lætantur ob eorum probitatem, ob improbitatem dolent. 336.1.c olim filium protervum duce, bant ad judicem. 380. 2.a. b filius eos affligens, dignus opprobrio eſt. 385.2.d eorum afflictio eſt infelicitatis præſagium. 2.a eorum decus & dedecus, eſt decus & dedecus filiorum. 2.a ſunt quaſi domeſtica numina & oracula. ibid. b de filiis maximè ſunt ſolliciti. 395. 1. b.c in iis præmianeu vel puniuntur, bene aut malè agentes. ibid. iis vitam tradunt. 405.2.c.d
o iis per fas & neſas diteſcere ſatagentes, ſpe ſua ſæpè fruſtrantur 407.1.c illicitè quid parentibus ſubtrahitur ut templndetur. 599. 2. d & ſeqq. iis victum ſubtrahens parricida eſt homicidæ quo ſenſu. ibid.b.c iis maledicentes peſſima ſunt generatio. 632.2.d eos torvè aſpicere & deſpicere eſt grande neſas. 638.2.c ſunt filiis inſtar creatoris Dei. ibid. b. c & quaſi Dei vicarii. 658.1.c
rentes probi filiis gloriam conciliant. 354.2.c.d ſunt reges familiarum ſuarum. ibid. b. ne ſint in liberos omnis blandi. 482.1.b ſic enim exponunt eos periculn inferni. ibid. d ſed ſeveri nimis indolem eorum hebetant & indurant. 611. 2. b vide Mater, Pater.
Paræmiæ quid propriè ſint. 4.1.c 9.1.d & ſeq. 10.1.a ſæpè ea vox confunditur cum parabolæ & proverbia. 9. 1.c ejus definitio. 10.2.c. d cæ tolebant in viis & plateis decantari, ſubinde contrarios habent ſenſus. 27. 1. c vide Parabola.
Parricidis vivis quatuor elemeota adimuntur. 675.1.b
Parſimonia parit abundantiam. 431.1.d.2.a.
Partheniam herba non eſt eadem cum dictamo. 122. 2.a
Particeps ſceleris, ei cooperatur & ſceleſtus eſt. 616. 1. d.
Partus cervarum difficilis eſt. 90. 1.d
à Parvis ad majora aſcendendum. 523. 2.c. parvi præ magnis pollent ingenio, ſpiritu, virtute, tales recenſentur. 646. 2.d non ſunt contemnendi. ibid. c
per Parvulum bebraicè intelligitur ſimplex, imperitus, docilis. 426. 2.d & ſeq.
Parvulorum poſſeſſiones non ſunt occupandæ. 480. 1. d. 2.a
Parvuli ſenſu plurimi ſunt. 126. 1.c
Paſcere ventos quid ſit. 170.1.c paſcit omnes Deus, malos æquè ac bonos. 594. 1.b
Paſſer in Script. ſæpè generatim pro qualibet ave ſumitur mutat hieme locum frigidum in calidum. 546. 1. b
Paſſionis Dominicæ recordatio optimus eſt iræ ſedandæ modus 222.2.c paſſiones edomitæ reddunt corpus ſanum. 227.2.c. ſin invaleſcunt, ipſum exeduot, ibid. omnes eas moderatur ſapientia. 54.2.b eas domare heroicum eſt. 317. 2. d 318. 2.b ſunt ea non ſolùm in animo, ſed & in corpore. 337. 1.d ipſis ſerviens non debet in principem & Prælatum eligi. 369. 1.d. 2 a equo repræſentantur. 443. 2. c earum victoria ſequitur ex ſacra communione. 473.1.a in acti non bene dominantur. 644.2.b
Paſtores ſpondent pro animabus fidelium. 94. 1.c 95.1.a paſtores tepidi fugillantur. 244. 2.c ſint juvenes & validi. 582.2.c eorum princeps olim coronabatur ibid c. 583.1.2.b pro paſtore inepto ſpondens, omnium animarum ejus culpa pereuntium reus eſt. 387. 2.d. eos docet vita auſterior. 402. 2. d. & ſeq. ſint amore prædiri. 429. 2. b. ponunt animas ſuas pro ſalute ſubditorum. 468. 2 .2.b diligentem eorum curam habeant, ipſoſque inſpicíant. 582.2 2.b
proſpiciant eorum ſaluti neceſſaria. 583. 1. 2. b abiis acceipiant neceſſaria, non ſanguinem. 584. 1.b.c vigilent ſuper gregem ſuum. 596. 1.a paſtor bonus manet periclitantibus ovibus, at hypocrita fugit. 447. 1.c
Paſtoritia ara quàm ſit facilis. 583.1.d eſt ionocens & antiqua. 582.1.d
Pater cui lætetur de filio probo. 166.1.a pater in filio quaſi viva ſui imagine repræſentatur. 230.1.b pater filium peccantem non caſtigans eum odit. 245. 1.b.c
Pater non debet omnia io rigore & exactè obſervari curare, ſed in nonnullis connivere. 210.4.b pater crudelis ſæviens in filios, eos à ſe effugat. ibid a
Pater probus relinquet probos poſt ſe filios. 395. 1. 2. b pater moriens ſine liberis habebatur olim infauſtus. 405 2.c.d pater monachus filium in furnum conjicere juſſus à Superiore, eumdem indemnem inde eduxit. 440.2. b pater & filius cenſentur una perſona civilis. 574.1.d.2 a pater & mater diverſimodè amant & educant filios. 19.1.b pater æternus quomodo generarit filium ſuum. 236.2.d.
Patres in filiorum diſſolutione potiùs iraſcuntur, quàm dolent 340.2.a.b in eos habent ius quaſi regium. 324.2.d idque jure generationis. 483. 2.c debeat eos erudire jure naturæ. ibid. item eos alere in anima & corpore. ibid. d gaudent ob eorum probitatem. 486. 1. 2 eos caſtigando præſtant iis beneficium. 568.2. b non habent ius ad eorum vitam. 579. 2. c 11 ſunt in filiis infelices, qui in ſuos patres duri extitere. 586.1.b.c Deum repræſentant. ibid. filio minorenni non deſpondeant uxorem. 387. 2. a Deum iis relinquant curatorem. 395.2.d.2 a in iis vivunt. 482.2.b.c invigilent potius filiis bene inſtituendo, quàm locupletandis. 245.1.2 pluris exiſtimant ſapientiam filiorum, indeque majorem lætitiam de eorum ſapientia concipiunt, quàm matres. 286.1.d.2.2. antiqui patres multa ſuis laboribus & ſtudio reliquere poſteris. 284.2.c.d quem Græci Patres ſinguli ſtylum habeane. 275. 1. d. 2.a item Latini. ibid. b vide Parentes, Mater.
Paterfamilias eſt velut ſol in ſua familia. 396. 1. b. ſervo non nimis indulgeat. 614. 2.b eius officia 651. 1. c quæ animalia in quibus debeat imitari. 655.1.c in gallo repræſentatur. 654.1.b
Patibula fornicata quæ ſint. 413.2.d
Patiens, quia injurias factas non recolit, iras ſedat & mitigae 285. 1.u patiens & impatiens quomodo iovicem differant quo ad iram. 567.1.c.d & ſeqq. 277. 2. a b. patiens melior eſt forti. 316.2.b quomodo. 317. 1.b ad adverſa vitæ hujus ſe comparat & munit. 370.1.d 2.a ea æquanimiter tolerat, ut animæ pacem aſſequatur. ibid.c ſibi eſt medicus & medicina. 381.1.b.c variam refert victoriam. 408.2. d & ſeqq.
Patientia potior eſt virtus quàm fortitudo: 316. 2.d animum adverſus dolores mortis & timorem firmans, eſt pars fortitudinis integralis, eaque præcipua. ibid. d vincit dolores. 318.1.d ex ea noſcitur prudentia. 369. 2.b.c 370.2.c.d ejus tres ſunt gradus. ibid.c.d eſt ſapientiæ pars. 505. 2. d ſeqq per ovem denotatur. 653.1.d in morbo, eſt longum martyrium. 473.1.b patientia dolorum reddimur fortes & validi. 51.2.a.b ea exercetur moleſtia aliorum. 367.2.c efficaciſſimum eſt remedium contra carnis vitium & reliqua omnia. 269.1.c
Patriarchis quinque olim lampas præferebatur. 115. 1.c Patriarchæ primi vino abſtinuere. 492. 2. d. ſeq. fuere paſtores ovium & armentorum. 582. 1. d 583. 1. 2. b
Patrimonia ampla dum cedunt filiis imprudentibus, ſæpè everſuntur & pereunt, 244.2.a

Pauciloquentia commendatur. 177.2.b
Pauciloquus plerumque habetur ſapiens. 177.2.c quomodo animam cuſtodiat. 230.2.d
Payidus ubique beatus eſt. 593.2.a
S. Paula morbos corporis valido ſpiritu ſuſtentabat. 353.2.a. b S. Scripturæ verbis ſe in tentatione animabat. 628.2.a in pauperes fuit effuſa. 675.2.a
S. Pauli caput præcium lac pro ſanguine fudit. 20.2.d. ſeqq. cornis latitudine totum mundum complectebatur. 46.1.d erat ut apis operoſus & diligens. 98.2. b.c amore Chriſti fuit ebrius. 148 1.d qualis fuerit concionator. 180.1.d.2.a accommodabat ſe auditentium captui. 336.2.c varios excogitavit modos animas ſalvandi. 429.1.b.2.a quare ſeipſum aliquando lsudarit. 547. 1.d.2.a ſtultis quomodo aliquando reſponderit. 584.1.c fuit leonina generoſitate. 586. 2. d
S. Paulus primus Eremita per coruum à Deo in deſerto alitus fuit. 568.1.c
Paulus Simplex Eremita ſimplici obedientia ad omnium virtutum culmen evaſit. 20.2.b in obedientiæ virtute varia miracula patrabat. 440.2.c
Pavor comes eſt triſtitiæ. 430.2.d
Pauper vox unde deſivetur. 578.1.d
Pauper obcgeſtatem ſemper eſt pavidus. ibid.b.c ei quod denegatur, ſæpè male perit. 208. 2. d. ſeqq. actiore increpatione percellitur. 234.1.d non ſuſtinet increpationem. ibid. b declinat ſæpè periculum, eò quod ſit pauper. ibid. c in in eo later Deus. 270.2.c
Semper habet dies malos. 282.1.d.2.a eſt viva imago Chriſti pauperis. 270.1.2.b
Pauper ſpiritu eſt mundi dominus, & ſimilis Deo. ibid.c eſt dives gratia & virtutibus. ibid.d ſuper omnia creata elevatus degit in cælo. 2.a imitatur Dei & Chriſti puritatem, ſanctitatem & perfectionem. 2.b eſt Salvatoris nummularius. ibid. c non habet dies malos. 282.2.c
Pauper ſibi ſufficiens melior eſt & ſapientior glorioſo panem dum non habente. 287.2.a
Pauper multas habens divitias, quis dicatur. 233.1.c
Pauperem hunc & illum eſſe vult Deos. 269.2.c
Pauperem deſpiciens, exprobrat factori ejus. 321. 1.d eſt potius juvandus quàm templa adornanda. 301. 1.c.d ſuppliciter quid poſtulat a ditioribus. 361.2.d ubique timidus & ſupplex eſt. ibid. b. c ſi ſimplex & ſincerus, melior, ſanctior, quietius eſt divite doloto. 365.1.b
Paucos habet amicos. 366.1.b 367.1.c cum fratres & amici oderunt & deſerunt. ibid. b.c ei benefaciens mutuum dat Deo, quod amplo cum fœnore ab ipſo eſt recepturus 377 2.c totus ex deſideriis conſtatus videtur. 383.1.b
Quomodo mendaci ſit melior. 382. 1. b & ſeqq. 383.1. c ibid. a ſi lucrum ſympoſits decoquat, non ditabitur. 432. 2. d. divitis ope & liberalitate indiget. 445.1.c 446.2.b & ſeqq. 2.b c ibid.c eſt ſponte accedendus ut ei eleemoſyna detur. 449.2.a ametur à divitibus. 446.2.d
Pauper opibus non ſemper eſt pauper in gratia. 445.2.b in eo magis apparet ars Dei quàm in divite. ibid. d. & ſeqq. eſt ei benefaciendum pro viribus. 454.2.a eum calumnians ad inopiam redigetur. 461.1.d & opprimetur ab alio ditiore. 462.2.a.b ejus vindex & tutor eſt Deus. 465.2.d 610. 2. d. hinc qui eum vexat, Chriſtum vexat. 466. 1. b. c non eſt opprimendus in judicio. 465.2.d ſeqq. nec affligendus. 632.2.b caveat divitum conſortia & convivia. 470.2.a non ſcæquet iis in victu, ſupellectile, veſtitu, familia. 468.1. d.2.a non eſt ad reip. regimen & principatum evehendus. 594.2.c cur pauperes pauperibus non ſint dandi in præfectos. 588. 2.a ſunt hi ſimiles imbri vehementi. ibid. d. & ſeqq.
Pauperes expilati ſæpè in ipſos principes inſurgunt. 588.2.c eorum cauſas agunt juſti judices & advocati. 609. 1.c.d & ſeqq. ſi rex eos foveat, diu regnabit. 610. 2. d
Pauper rectè vivens præſtantior, ditior, felicior, reip. utilior eſt, quàm dives perverſè. 589.2.a.b divitis dolos Dei nutu evadit. 591.2.c ad veram ſapientiam pertinget. ibid. d. 592.1.c
Pauperum ſpiritus vindex & tutor eſt Deus. 480. 2. c hi erunt in die judicii judices divitum iniquorum. 592. 1.c.d
Pauper & dives, uterque à Deo creatus. 445.2.c.d invicem contrarii ſunt. 2.d uterque eſt opus Dei. ibid. d. uterque ſit ſua ſorte contentus. 446.2.c qui pauperem amicum odit, oſtendit ſe non eſſe verè amicum, & ad amicitiam ineptus eſt. 767.2.b.c
Pauperes ſunt domini divitum. 60. 1.a ſæpè ſunt divites virtutibus. 233. 2. d. ſeq. ſunt beati, non ſunt opprimendi 269. 2. a
Eos ſibi Deus arrogat. 2. 3. 270. 1.a cui plerosque Deus voluerit eſſe pauperes. 269.2.a.b eos qui opprimit, Deum carpit. ibid. c. ipſe eorum peculiarem gerit curam. 270. 1. a
Paupertas ſequitur inertiam. 99 1.b & ſeqq. eius violentia. 99.1 c eſt incommoda, ni ſi Dei amore toleretur. 178.1.d. eſt tamen magna ſecuritas. 282. 1.d fiet tolerabilis, ſi in ea ſecuta mens inveniatur. 2. b.c
Paupertati Euangelicæ nihil in victu & veſtitu deeſt. 168.1.c eam ubertate ſpiritualium bonorum Deus compenſat. 206. 1.c à Chriſto eſt ſtabilita. 630.1.b
Paupertas ſpiritus non eſt adaugenda per luxum & voluptates. 462.2.a
Paupertas creata eſt à Deo æquè ac opulentia. 269. 2.a. b à Chriſto eſt ſancita ut conſilium Euangelicum. 270. 1. b
Paupertàs potior eſt quàm ſtultitia. 363.1.b ei cognata eſt ſanctitas, innocentia, ſimplicitas. 364.2. a.b eius damna experiuntur, qui eam ægrè ferunt. 381. 1.b. c ipſa minus malum eſt quàm mendacium. 383. 1. d.2.a duo confert homini bona. ibid. ſequitur gulam. 484. 2. c.d
Præſtat divitiis. 569.2.a,b ſtimulus eſt ad ſcientiam. 591.2. d & ſeqq. præſtat judicium ſinceruos. 592. 1. c. inducit ad mentiendum. 629 1.d eſt philoſophia realis, 512. 2.a.b cjus incommoda. 458.1.c.
Pax Hebræis omnia bona & gaudia ſignificat. 44.1.b 55. 2.c. d pacem turbantes & lacerantes, ſæpè graves dant pœnas, hic & in futuro. 102.1.b illius quantum bonum ſit. 141.2. b. c eam poſſidet juſtus, eamque alios aſpirat. 184. 2.d.ſeq.
Pax animi eſt ſummum vitæ bonum. 215.2.c
Pax majus eſt bonum omnibus deliciis. 474.1.c.d gignitur à patientia. 370.2.a
Pacem ab adverſario petens prior, oſtendit ſe magnanimum 391.2.a
Pacis inter coniuges concilianda optima ratio. 666.2.d
Peccata Peccata relinquit Deum ducem & ſponſum puberitatis ſuæ. 41.2.d qui peccant ex certa ſcientia, non peccant ex errore. 263.1.2
Peccans deliberatè ſit apud homines infamis. 500. 2.d
Peccare dicitur quaſi pellicare. 261.2.b
Peccator ſuæ miſeriæ eſt auctor & faber. 32. 2. c. d à diabolo videtur quodammodo poſſeſſus. 42.2. c.d eſt cius & mancipium. 92.2.c dat annos ſuos diabolo. 84. 1.b & vites animæ peccato. 85.1.a.b ſemper pavidus eſt & trepidat. 190. 1. c
Peccator pœnitens lætificat patrem Deum. & matrem Eccleſiam. 166.2.c
Peccator converſus incipit eſſe alius, quàm fuerat. 216. 216. 1. d
Peccator amicitiæ Dei & Sanctorum renuntiat. 346. 1.c d & quas occaſiones ad hoc prætexat. ibid. b calamitate preſſus Deum incuſat. 365.1.d.2.d
Peccatum item ſuum ei adſcribit. ibid. d. & ſeqq. 366. 1. b.c. dæmones quibus in vita auſcultavit, habebit ſocios in gehenna. 432.1.b.c iniquitatem metet, quia eam ſevit. 453. 2. c dormitat quodammodo in mediis mortis & gehennæ periculis. 494.2. 2. b. eum lancinat conſcientiæ remorſus. 532.2.c ubique & omnis timet. 586. 2. c. d quomodo ejus oratio Deo diſplicat. 590. 2 3 & ſeqq. ſed peccatu valedicere cupiens, rectè Deum orat. 591. 1. 2. quomodo eum Deus non audiat; ibid.
Peccatoris obſtinati deſcriptio & impietas. 345. 1.d ſit infamis & probrum æſli ac terræ. 345. 2.a eius impœnitentia. ibid d eius cæcitas. 2.a eius obduratio, ibid b
Peccator ſi peccata confitetur, à Deo & hominibus miſericordiam conſequetur. 595.2.a & ſeqq. & tunc ſit alius ab eo qui fuit, & potior eſt juſto tepeſcente. 322. 1. b. talis compatiatur aliis peccatoribus. 383 1. c. d
Per S. communionem in aliam perſonam ſe tranſmutet oportet. 473.1.c
Peccator relapſus quàm ſit abominabilis. 555.1.d
Peccatorum inſignium genera ſunt quatuor. 632. 2.d. & ſeqq. vide

Peccatores duorum modis lactant eos quos decipiunt. 22 1. c
ſibi ipſi tendunt laqueos. 261.b parant ſibi malum. 262.2.
a parant ſibi interitum. 262.b totum caligo. 731.2 o
oblectatam Chriſti putant ſe poſſe impune peccare, ſed decipiuntur. 119. 1.b ſunt hoſtes animæ ſuæ. 149. 2.a ſunt a
via aberrantes inſtar errorum vel ebriorum. 262.1.cd peccatores gratioſi ſi converſi, mox tamen ſæpe relabuntur. 232.2. b peccatores Romæ ad limina Apoſtolorum ſupplices peccati veniam emerentur. 361. 1.e
Peccatrices multæ pœnitentes, in antris auſteram vitam egerunt. 597. 2.b
Peccatum eſt obliquitas & iniquitas. 23.2.b in eo eſt averſio a Deo Deique lege, & converſio ad propetitatem bonorum temporalium. 33.1.a ipſum eſt hominis exterrimus hoſtis & furor. 88.1.c quas ei vires eripiat. 85.1.b ſine eo ad multos dies vivere nemo poteſt. 134 1.d.2.a comparatur d aceto & vuæ acerbæ ac fumo. 188 2.d eſt privatio entis. 2. c. id quomodo illudat peccatori. 253 1.d multiplicem inuehit miſeriam. 272.3 d unum trahit ad aliud, & hoc ad aliud. 92.2.a.b ipſum quid eſt. 313.2.a eſt morale adulterium. 112.1.c.d peccatum in Scriptura ſæpè ſumitur pro hoſtia quæ pro expiatione peccati offertur. 253.2.c 272.1.c peccatum quodvis mortiferum eſt adulterium ſpirituale. 32. 1.bc Deo confitendum ut ei confoucet. 209.1.c.d eſt plerumque punitio ſuperbiæ. 309 1.c ibid.2.a in delectatione ſua quaſi pungendo mentem lancinat. 387.2.d eſt panis lapidoſus. 403.1.c. d & quali centrum ob quatuor analogias. 346.1.c cius auctor non eſt Deus. 365.2. b.c ibid.2 c d ut fugere honoratiorem eſt. 370.2.d ſeq. a peccato nemo mundus, quo ſenſu. 397. 1.c nec ſine eo diu vivere quis poteſt, ib d 1 d 2.a deletur per eleemoſynam. 378.2.c 455 2.b quinque modis explatur. 594.1.a ſimile eſt ulcere, ſed una cum ea peccatorem vinco, id eſt reatu, perfodit. 607. 2.a ex vno latemur in aliud. 309 2 c vnum per aliud punitur. 459 2.d ſeq. 631.1. b dum homo id cogitat, de miſericordia non deſperet. 502 a.2 eſt vinum amarum. 491. 2.d peccati conſuetudine roborati fructus eſt inſenſibilitas. 495.2 b in peccati ſtatu manens per pœnitentiæ opera Dei iram placare nequit. 438.1.c hic Deum orans, ſimilis eſt Iudæ proditori. 589.1.c.b ſed è peccati ſtatu egredi cupiens, recte Deum orat. 2.a peccatum non agnoſcens, ſed defendens, in eo te offirmat. 593.2.c ex peccato Adæ orti ſunt principatus & regna. 567.1.c.d peccata ſua impius pius abſingit & aſſumit. 347. 1.c peccata filii patri imputantur. 378. 2.d peccatum aliud veniale, aliud mortale. 507.2.a.b unum mortale præponderat innumeris venialibus. 565.2.c.d
Peccata adnulla ſeculens, non poteſt non triſtari. 255.2.c.d peccata purgantur per opera virtutis, tum debita, tum indebita. 291.2.c faciunt intercapedinem inter Deum & hominem orantem. 292.2.d 2.a peccata tum propria, tum aliena, ſunt materia compunctionis. 255.1.2.b
cur Pecora tua curet iuſtus, eique de neceſſariis prouideat. 218.2 c pecora fugiens dant locum paſtori. 552.2. d ſeq.
Pecuaria ars innocens & antiqua eſt. 582.1.b
Pecunia dicta a pecore. 582. 2.b.c eius cupidi non ſunt ad Prælaturas promouendi. 553. 2. c inferior eſt ſapientia. 127.1.b.c eſt iuſtæ comparanda. 467.1.c amatores ſuos captivat. 295.2.a.b eius corruptæ ſemper auctores ſunt. ibid. b. vide Opes.
S. Pelagia ante pœnitentiam, in meretricio curabat ſe per urbem geſtari. 162.1.d.2.a
S. Pelagia virgo ſe cum matre & ſororibus in flumium præcipitem dedit. 322.2.a.b
Pelagius I. Hiſpaniæ rex Deiparæ opem Saracenos profligat. 134. 1. a
Penelopes 1. la proverbium quid ſibi velit. 350.1.b.c 668.1.d
Pennæ aquilarum quam ſint voracea. 475.2.b de id eueniat. ibid. d
Perditio ſedem propriam habet in domo impii. 425.1.d.2.a
Peregrinatio evangelizandi cauſa vitiis eſt. 570.2.d. ſeq. vide Locus. Migrare, Vagabundus.
Peregrina eſt nomen proprium meretricis. 116.2.a
Peregrinor non ægrè ſe unquam videri & probris impeti. 371.1.c debent à principe defendi. 663 2.c
Perfectio nobilitat eſt regum nobilitate. 68.2.a ad perfectionem chriſtianam vocat ſuos omnes Deus. 157.1. b ipſius definitum in iis adimplet. 186.2.d perfectio virtutum eſt velut gemma gratiſſima. 327. 2.a hominem contra omnia mala communit & tutatur. 352.1.c ſapientia triplici ædificatur. 497.1 d.2.a eius poſſeſſio homini iucunda eſt. 498. 1. b
Perfectus qui propriè dici queat 22. 1 b Deum quærit. 91. 1. a qui ſolo perfecti re aliqua evadere conantur, mox deficiunt. 236.2.d & ſeqq.
cur Perfectæ cum perverſis nonnumquam debeant converſari. 456.2.d. & ſeqq. qui perfecti eſſe volunt, divitias nec ambiunt, nec paupertatem metuunt. 629. 2. d. ſeq.
Perfidia reſurgit. 326. 1. a.b
in Perfido non eſt ſperandum. 534 2.c
in Periculis omnibus ad Deum confugere debemus. 382.1.d pericula vitæ ſæpe cauté declinet. 447. 1.cd ibid. 2 a periculum mortis incurrunt, qui alium a morte liberare detrectant. 503. 2.d 504 1. b
Perillus primus à Phalaride tauro ſuo eſt inclusus. 562.1 d.2.a
Perjuri lædunt ſalto ſuo teſtimonio proximum. 223 2.a b
Perſæ filius ut ferus olim ululabantur. 379. 1. d.2.a qui ſuis amicos primo haberent loco, quos ſecundo. 573.2.c.d teges ſuos ſine dono adire non poterant. 354.2.a eorum reges proceres oculo honorabant. 512. 2.d eorum feminæ perfidum habebant lenificium. 668. 2.a
Perſecutorem & perſecutori non eſt indignandum. 330. 2.c.d perſecutionis tempore iuſti conſulò ſe abſcondunt. 602.1.d perſecutio purgat mentes & linguas Confeſſorum & Martyrum. 183.1.d.2.a perſecutiones Eccleſiæ quæ ei damna inflixerint. 187.2.a.b
Perſeverantia magnum Dei donum eſt. 33. 1. b præclara elogia. 48. 2.d & ſeq.
Perſona una in SS. Trinitate eſt alteri intima. 136 1.d.2.a perſonæ commutatio crebra eſt in phraſi Scripturæ 2; 1. 2 a. b. perſonarum trinitas in Deo offenditur. 615. 2. d
Perſonarum acceptio in judicio peſſima eſt. 128.1.d & populo caeca. 51 1.2.a.b quàm ſit noxia. 588.2.c.c maximè ſi ſit perſona impia. 347.2.b.c in tertia perſona Hebræi vitos honoratos alloquebantur. 660.1. a.b
Perſonalitas in SS. Trinitate Iudæis fuit incognita. 616 2.c d.
Pertinacia peccatorum deteribitur. 346.1.a.b
Perturbationes animi ab acri inquiſitione ſanantur. 527.2 a b
Perverſus idem eſt qui valet, dolotus, fictus. 349.2.a. eſt à ſeipſo alienus. ibid.d perverſus lingua quis dicatur. 33 2. b. c
Pervertens alios deterior eſt Ethnico. 34. 1.d. 2 3
Pervicacia advertus ſedarguentes, Deum ad iram concitat. 274. 2.d
quis Pede loqui dicatur. 100.2 b pedes bene dirigendi præceptum. 206.2.c.d pes eſt ſymbolum actionis & operis 364. 2. d. & ſeqq.
Pescennius Niger Imp. panegyricum ſibi noluit recitari. 564. 2. d. & ſeqq.
Peſſimorum mentes non ſunt ſuavi monitione mulcendæ. 537. 1. d. 2. a
Peſtilentes ſunt deriſores rerum ſacrarum & ſanctorum 585. 2. d. 2. a
non debent nimis multa ab amico peti. 535. 2. c.d
S. Petrus in carcere dormiebat poſtridie capite plectendus. 175. 1.b S. Pauli correptionem humiliter audivit & ſuſcepit 2 25. 2.d. ſeq. lupinis ſolum velicebatur. 249. 1. d. quia fuerit concionator. 180. 1 d ei commiſſæ oves à Chriſto paſcendæ. 249 2.d 585.1.b c
B. Petri de Alcantara in morte vox. 271.2 d 2.a 293. 1.d.
S. Petri Alexandrini Epiſcopi & Martyris humilitas quomodo ſit exaltata. 616. 2.b
S. Petrus Chryſologus unde ita dictus, quo viſo creatus Archiepiſc. Ravennat. 401. 2.c
Petrus Canſius diſſidia, lites, odia ſua blandiloquentia perſanabat. 223.2.d obedientia ſua vicit hæreticos. 440 1 d
P. Petrus Faber tam in vita quàm morte fuit obedientiæ victima. 20. 1.c
Phalangium enecat cum viſu. 180. 1. c. d phalangium genus aranearum novum eſt. 568. 1. d
Pharao exemplar eſt vindictæ rebellium. 329. 2.a eius obſtinatio. 442. 1. b obeam malè perit. 603 2 d
Phariſæi è philautia quadam in ſua excitate ſe obduruerunt. 555. 2.d horum obſtinatio tempore Chriſti. 404. 1.c verbo Dei addebant ſuas traditiones. 628 2.b
Phiale nomine metaphoricè vocatur lectus. 522 2.b
Philautia per quæ laborat. 313. 1.d.2 a ea laborat homo maximè audito adulatore. 606.1.2
Philippus II. Hiſpaniarum rex dictus eſt Prudens. 342. 1. 2

iræ ſuit potens. 371. 1.a
Phil. Melanchthon Deo aſcribit bona & mala opera hominum 385. 2. b c
Philomelæ formicarum ovis convaleſcunt ægrotæ. 96. 2. c.d
Philoſophi priſci ab Hebræis ſuam hauſere ſapientiam. 251. 2. d philoſophorum Athenienſium qualia eſſent convivia. 254. 1.c.d Philoſophi omnia fato tribuebant tam bona quàm mala, 365. 2.c.d carentes veris virtutibus, gratia & gloria, ſectatores ſuos amiſere, fide inclareſcente. 2. d à violentia, gula, luxuria ex amore ſapientiæ abſtinuerunt. 390. 1.d eorum multi opes ſprevere, ut toti philoſophiæ vacarent. 409. 1.c.d cur facilè diteſcant. 401. 2. a philoſophus idem eſt quod vir conſtans & mortificatus. 428. 2. b Philegmatici apti ſunt ad regendum. 342. 1. a ſunt aquei. 638. 1. b
φλεψ, id eſt vena, dicitur à φλυειν, id eſt redundare. 347. 1. b. c
Phrenetici egri in medicos ſe curantes ſtomachantur. 559. 2. a
Phrygia dabat multa mancipia. 673. 2. b
Phylacteria Iudæorum quænam eſſent, & quem ad uſum adhiberentur. 113. 2. d ibid. 2. d & quatenus ea à Chriſto carpantur. 514. 2. a
Pica eſt avis Baccho ſacra cur. 661. 1. b
Pictoria ars in umbris & coloribus ſita eſt. 352. 1. a
Pietatem colere rex imprimis debet. 522. 1. a pietas aliquando ſuadet peregrinationem ex uno loco in alium. 570. 2. c. d ab omni liberat adverſitate. 220. 1. d pietas in parentes eſt proxima pietati in Deum. 18. 2. c. d
Piger eſt mollis & diſſolutus, opera ſua diſſipat. 349. 1. d. 350. 1. b c horret laborem, otium ſectatur. 349. 2. a eſt effeminatus. ibid. b eſt ſimilis Ocno. 350. 1. c & aſino. 486. 2. a manus condit ſub axilla. 384. 2. a præ extrema ignavia manum ori applicare vix ſuſtinet, ut famem pellat, 557. 1. c. a non vult laborare ut cibum comparet. 384. 2. c. d in meſſe panem petens, à nullo accipit. 392. 1. a non erubeſcit ob penuriam exprobatam ibid. b in hieme ob frigus laborare negligit. ibid. c ob otium ad egeſtatem redigitur. 424. 1. a ex uno deſiderio in aliud labitur. 437. 2. c famem & egeſtatem eum conſumunt. 2. a. b in ſuis deſideriis moritur. 5. c hæc eum aſſiduè cruciant, & ad mortem diſponunt, ibid. d imò ob hæc ſæpè ſibi mortem conſciſcit, 2. c ne cogatur laborare fingit mille inanes metus & pericula. 458. 2. c 459. 1. a cius ager & vinea ob ſocordiam peſſum eunt. 515. 2. c. b eſt flagellis regendus. 546. 2. d indiget etiam fræno, quia debet à vitiis retrahi. ibid. c. in lecto voluitur veluti oſtium in cardine. 556. 2. b & ſeqq. etiam quiete utitur inquiete. 557. 1. a eius contrarii motus. ibid. multa movet, ſed non promovet. ibid c. ipſi ſibi etiam videtur ſapiens. 2. b. d. & ſeqq putat ſe beatiorem conſiliariis regum. ibid. 2. b. eſt loquax & garrulus. ibid. item curioſus & dicax. ibid. b. piger ſpiritualis non vult labores virtutum ſubire, & ideo to deſideriis ſuis moritur. 437. 1. c incidit in mortem animæ, quin & mortem æternam. 2. d pigri in divino obſequio & hic & in futuro ſuſtinent detrimentum. 99. 2. c. d pigri ſunt ſomnolenti. 98 2. d ſunt torpidi & evadunt fures. 168. 2. d. & ſeqq. creant ſibi ſuo torpore paupertatem. 178. 2. c ſua pigritia à fortibus ſubtungantur. 226. 2. d quia nolunt laborare, nihil eorum quæ petunt obtinent. 300. 1. d. volunt & nolunt. 2. a eorum voluntas eſt torpida & languida, ut neſciatur, an velint an nolint. 2. b quidquid optant, optant inefficaciter. ibid. b. c eorum agri ac prædia inculta ſunt. 208. 2. a ipſis videtur via virtutis dura, arduа & implexa. 285. 2. c *vide* Otioſi.
Pignus ſumendum ab ignoto pro quo fideiubes. 402. 1. d
Pigritia effeminat. 349. 2. a eius comites & indices. ibid. reddit hominem torpidum. ibid. 2. a opus cœptum deſtruit. 2. c pigritiæ damna. 349. 2. b 376. 1. a. b eius emblema. 384. 2. d tota diffluit in cogitationes & otia. 436. 2. d & ſeqq. mater eſt mœroris, tædii, deſperationis. 2. c murmurationi eſt conjunctiſſima. 556. 2. c pigritia ſpiritur quanta adferat mala. 515 1. d. 2. a mater eſt egeſtatis. 168. 2. d. & ſeqq. quantopere animæ noceat. 189. 1. a eius remedium eſt audire, legere, meditare verbum Dei. 286. 1. a
Pii reverentur ſapientiam. 13 2. a. d Incem amant & oculos hominum. 27. 1. c à Deo in temporalibus proſperantur. 33. 2. c in adverſis ſunt ſecuri & intrepidi. 34. 1. c. nonnumquam conqueruntur de impiorum proſperitate. 61. 2. c iis nonnumquam dantur opes & gloria, nonnumquam negantur. 132. 2 c conſtuetur Deus ab inſidiis impiorum. 176. 1. d. 224. 2. b. c ſed ab his ad ipſorum probationem exercentur. 291. 1. c at non nocent illis fraudulenta molimina ipſorum. 224 2. b. c ſed ab his ad ipſorum probationem exercentur. 178. 1. c at non nocent illis fraudulenta molimina ipſorum. 224. 2 c in morte confidunt. 271. 1. b. c eorum verbis reſpondent facta. 275. 2. c. d
Pauca dicunt, ſed multa præſtant. ibid. ſua pietate arbis armis indomabiles ſubjugarunt: probatur id exemplis. 436. 1. a quomodo ſub regno impiorum inveſtigentur. 592. 2. c. d 593. 1. c pium eſſe inter improbos, ſignum eſt magnæ & probatæ virtutis. *vide* Iulli, Sancti, Sapiens.
Pilus unus ſæpè ſtrangulat comedentem. 480. 1. a
Pindarus princeps Lyricorum qua morte obierit. 121. 2. c
Pinna Hebræis & angulum & pinnam ſignificat. 246. 1. a
Pinus ſymbolum puritatis & virginitatis eſt. 582. 2. d
Piſces maiores minores devorant. 462. 1. 2. b
Piſtillo nudior, calvior, retuſior proverbia quid ſibi velint. 491. 2. a. b
ad Piſtrinum relegantur homines contumaces. 581. 2. c
Pitho fuit dea perſuaſionis. 162. 1. b. c
Pittaci Mitylenæi clementia. 415. 2. a. b
Placens Deo placati ſibi inimicos à Deo ſentit. 302. 1. d. placet ſibi quiſque in conſiliis ſuis. 313. 1. c. d
Placidi ſunt cosgulum civitatis. 302. 1. a
Plagæ homoi mentem & oculos aperiunt. 417. 2. b vide Tribulatio. 418. 2. a. b
Plato multa eſt è Salomone mutuatus. 2. 2. c mortis memoria ſtimolabat ſuos ad omnem honeſtatem. 229. 2. b. c mendacium probans fugillatur. 232. 1. d docet regibus ſubinde licere mentiri. 611. 1 d 2. a graviter delirat dum uxores omnibus communes eſſe vult. 672. 2. a
Plaudere eſt manibus paliare in ſignum lætitiæ. 335. 1. a
Plebes ſæpè ſunt opulentiores principibus proportionaliter. 233. 2 c
Plumbum liquatum ſecernit aurum à ſcoria. 322. 2. b eo argentum in igne conflatur. 581. 2. b
Pluvia in Paleſtina duplex eſt, in autumno & vere, utriuſque tatiu. 307. 1. b. c verna eſt ſymbolum regiæ clementiæ. 2. c
Pluvia ſterilis repræſentat imprudentem promiſſorem. 530. 2. b. c
Pluviæ vehementis noxa. 588. 1. a. b
Pœmen Abbas prædixit ſe à feris liberandum, quia alium ipſe noluit liberare à feris. 52 1. 1. d. 2. a diaconum ſuum à dæmone percitum molli reſponſo liberavit. 274. 2. c
Pœna peccato annexa eſt velut funes. 92. 2. b. c ſemper perſequitur peccatorem. 243. 1. a
Pœnæ gehennæ ſunt funes peccatorum. 92. 2. c
Pœnæ impiorum tendunt ad Dei gloriam. 300. 1. c pœna nocentium tuetur innocentes. 388. 1. a ſapiens pœnam noxæ impoſitam prudenter declinat. 447. 2. a
Pœnitens gaudet compungi, & lacrymis quaſi epulis paſcitur 254. 2. b
Pœnitentia auroræ aſſimilatur. 72. 1. a dictamu herba repræſentatur. 121. 2. d eſt in hac vita numquam ſera, ſi vera. 32. 1. b eſt converſio à peccato ad Deum. 273. 2. a pœnitentiæ labor perditionem profligat. 3 1. 2. d pœnitentia modica cum mentis hilaritate melior eſt magna corporis afflictione cum murmuratione. 321. 2. a
Pœnitentiam in hac vita agere nolent, poſtea non habebit ad hoc tempus. 392. 1. c. d iam amara eſt, at in cœlo dulcelcet. 460 2. a. b eius vis in peccatis abolendis. 418. 2. b eius tres partes. 593. 2. c. d pœnitentiæ ſunt proportionandæ viribus corporis. 476. 1. d. 2. a *vide* Compunctio.
Pelitici ſunt ſedutionum folles. 384. 2. c. d regnandi cauſa ius violant. 326. 1. a. b.
Pollex dexter morſus iram & malum indicat. 315. 2. a
Πολος non modò pollum equinum, ſed & cuiuſvis animalis ſignificat. 89. 2. c. a
Polyarchia non tam regimen quàm ſeditio eſt. 587. 1. d
Polygamia Iudæis erat licita. 88. 1. a
Polypus quomodo hoſtem declinet. 447. 2. c
Poma aurea fabre facta lectos argentos exornant. 525. 2. b. c 527. 1 b. poma aurea & cidon a olim menſis inſpergebantur. ib.
Pompa plerumque vitii habet utilitatis & fructus. 530. 1. a pomparum mundanarum fugacitas. 470. 2. c. d
Pompoſi ob magnitudinem gratiæ, flagellantur. 523. 1. b. c rondeta cur eſſe debeant ænea vel lapidea. 592. 1. a eorum æqui-

æquitatem inculcat Deus. ibid.c ponderа vocantur etiam libramenta. 144.2.d
Ponderum ius à Deo eſt. 304. 2.d ea inæqualia odit: ea qui habet, peccat in iuſtitiam. 398 1 2.b
Pontifex Hebraicus erat verus iudex controverſiarum iuris. 304. 2. a. b
Pontifices novi teſtamenti in decretis fidei & morum, Chriſto dirigente, errare nequeunt. ibid. d
Pontifices pii orbem lætificant. 604.2 b
Populus exultat ſub principe bono. ibid.2 a ſcitè foliis arborum comparatur. 198 2.d eius incrementum, multitudo, proſperitas, regis eſt dignitas & laus. 266 1.a b & robur. 266.1.b eius decrementum, infelicitas, paucitas, regis eſt probrum & ruina. ibid a. b cuius iudicium cinca res gerendas princeps exquirere debeas. 237.1.b
Porci fœditas & natura. 204.2.b & ſeqq. huic laſciviæ mulieres comparantur. ibid.
iudicia olim fiebant in Portis. 28.1.a.b
Porticus templi Salomonici erant tres ſingulæ XLV. habebant columnas. 151.1.a
iudices in Portis olim ius dicebant. 463.2.c.d 679.1.b
Poſſeſſio capitur pedis impoſitione. 449.1 a
Poſſeſſio ſpiritualis quæ ſit. 498.1.b
Poſſeſſio rei acquiritur emendo. 66.1.c
Poſſeſſio ſecura eſt Deus. 36.2.d
Poſſi formicam apis proverbium quid ſignificet. 98.2.b.c
Poſteri per lucernam repræſentaneus. 405.2 c
Potatores videntur in vino habitare. 490.1.c
cur Potentem plerique timeant & ament. 367.1.a b hic pauperem non opprimat. 466.1.a
in Potente non eſt ſpes deſigenda. 477.2.d ſeq.
Potentia ſæcularis eſt velut gladius, quo perverſi iuſtos opprimunt. 449.2.c.d
Potentia pernicioſa pennis aquilinis repræſentatur. 477.2. b
Potentiæ omnes obediunt obedientibus Deo. 302.2.a
omnes Potentiæ animæ, ſenſus, vires, cogitationes, actiones Deo offerendæ ſunt. 473. 1. c non ſunt nimicitate obtuendæ vel enervandæ. 533.1.c
Potentia creata non poteſt eſſe longa & continuò attenta. 407.2.c
Poteſtas virga denotatur, eaque hominem premit & opprimit. 433.1.d
Poteſtas regnandi deſcendit à Deo. 590.1.b
Præcepta Dei ſervans liber erit à pœna. 238.2.c
Præceptoris inſtitutio ſimilis eſt perpendiculo. 333.2.a.b
Præcipitantia quàm ſit noxia. 407 2.b
Præcocia citò flaccеſcunt. ibid.2.c
Prædæ nomine vocantur cibi à muliere ſorti ſervis & ancillis dati. 670.1.c & ſeqq.
Prædantes alium eundem ſunt præda. 270.2.d
Prædatus innoxios ſit aliis præda. 271.1.a 461.2.d ſeq.
Prædeſtinatio Calviniſtarum refutatur. 300.2.a
Prædeſtinatio filiorum pendet ab educatione parentum. 485.1.d
Prædeſtinationis ſuæ nuntium qui accipit, eſt quòd gaudeat. 293. 2. a
mos Prædicandi in foris & compitis, viris Apoſtolicis eſt & fuit in uſu. 20 1.a.b
Prædicatione alios fraudare, eſt ſpiritualiter frumenta recondere. 131. 2.d ſeq.
Prædicatores è locis editis ad populum concionantur. 124.2.d ſunt velut ancillæ Dei, & ad Dei cultum & Eccleſiam omnes vocant. 136.1.c.d bobus repræſentantur. 248.2.c.d debent ali à fidelibus. ibid.d
Prædicatores doctrinæ veræ & ſalutiferæ teſtes ſunt veraces. 188. 1.c prædicatores ſuperbi & arrogantes in increpando, fugillantur. 248.1.b.c *vide* Concionator.
Prædones ſimiles ſunt avibus pennatis & capacibus. 26.2.a quibus verbis alios ad ſui ſocietatem pelliciant. 22.2.c 23.2.a 24. 1.b eorum immanitas. 23.1.c cum iis verſari eſt periculoſum. 24.2.d ſibi ipſis rendunt laqueos. 26.2.a.b viatorem doloſè in avia deducunt, ubi eum exſpoliant. 314.2.d ſeq.
Præfecti avari provinciarum rectè ſanguiſugæ appellantur. 636.1.b
Præfidens ſuo ingenio aliorum monita ſpernit, nec quidquam vult addiſcere. 231.1.c
cui Prægnantes ex ſemella ſint moroſæ & iracundæ. 373.1.b.c
Prælaturam ambientes ſibi ruinam acceſſunt. 333.1.d non eſt eа danda indignis. 549.1.c.d nec lucro deditis. 533.1.c
Prælatus dominetur paſſionibus ſuis. 369. 1.d.2.a eſt velut ſol 396.1.b eum decet vita auſterior. 402.2.d ſeq. ei maledicens, eius proſperitas exſtinguitur. 406.2.d
Prælati ſuos fideiuſſores pro ſalute ſubditorum. 94.1.b
Prælati prout ſunt, ſic ſunt & ſubditi. 268.2.b.c ne ſit invidi. ibid. habeant linguam quæ aliorum morbis medeatur. 276. 2.d actionem miſceant contemplationi. 473.2.c cuius ſubditi vultum, mores & actiones imitantur. 583 1.a.b eorum gloria ſunt ſubditi bene morati. 323.1.b.c in lemne repræſentantur, per multas anagogias. 650.2.c.d excubent in Eccleſia. 684.2.d diſciplinam ſervari faciant. ibid 2.a
Prælati pii orbem lætificant. 605.1. a *vide* Epiſcopus, Paſtor.
Præmiatum huius, cum futuræ vitæ Deus rependit pro menſura meritorum. 394.2.d
Præs & vas quo modo invicem diſtinguantur. 467.2.d ſeq.
Præſens tempus ſæpe ponitur pro futuro. 315.1.a
Præſentia Dei ubique habenda. 48.1.a 276.1.b 276.1. b ea virtutis eſt ſtimulus. 115 1.a.b
Præſepe Domini viſitur Romæ in templo B. Mariæ Majoris. 123. 1.d 2 a
Prævaricatio Hebraïs ſæpè idem eſt quod diſcordia, rebellio, ſchiſma, apoſtaſia. 333.1.b.c
Prævenies partem offenſam, magnanimus eſt. 391.2.a
ante Prævisionem peccati neminem decrevit Deus damnare. 223. 2.a.b
Præga in feſto omnium Sanctorum ab Imp. Ferdinando II. occupata. 411.1.c
quomodo Preces Sanctis factæ dicantur devotæ. 411.2.a *vide* Oratio.
Prætioſus in Scripe. ſæpe idem eſt quod rarus. 342.1.b
Prætioſus ſpiritu quis vocetur. 341.1.b ibid. 2.b
Pretioſa ſapiens comparat & aſſervat. 435.1.b
Pretium meretricis vix eſt unius panis. 107.1.c id quam eſſet exiguum. 2.a
Priapus an idem ſit cum Moloch, eiuſque cultus. 45.2 a b
Primitias frugum quare Iudæi Deo offerrent. 30.1.b.c quis primitias ſpirituales Deo offerat. 2. b
Primogeniti ſemper in regno & principatu ſuccedunt. 316 1.c
Princeps fortes & ſapientes deligat iudices & officiales. 17.1.a.b reipubl. bonum ſpectet, non ſuum. 2.a
Princeps bonus regnum floreus reddit, malus exhaurit & peſſumdat: ahæ utrumque contrahuntur. 2 65.1 b.c
Princeps Deo nitatur, ab eoque ſe regi ſinat. 304 1.d indignationem in aliquem conceptam externis oſtendere non debet. 306.1.d eum dedecet mendacium. 325.1.d 2.a 1.d.a.b eius verbo nitatur & regatur reſp. ibid.c ſua dicta bona ſe retractare nequit. ibid.d actiter in rebelles ſævit. 328.2.d eum offendere non eſt bonum, quia Deus eius iniurias æque vindicat ac parentum. 340.2.b.c cur autonomaſtæ vocentur iuſtus. ibid d
eum Peſtilens totam remp. peſtulit. ibid. eum decet liberalitas. 367.1.a eum colit virbonus, adulatur improbus. 367. 2.a.b ſæpe ex ira, ſi ſe ulciſci nequeat, apoplexia tangitur & exanimatur. 372.2.a amat ſecreti tenaces conſiliatores. 394.2.d eius decreta æqua quantum audoritatis habeant. 395. 2.c ei maledicentis lucerna extinguetur. 406.2.d eius miniſtris ſecretò danda ſunt munera. 437. 1.c.d
à Principe epulo lauto exceptus, gratum ſe illi præbere debet. 470.1.b quæ attentio in hoc convivio adhibenda. 2 a.b eius menſa periculoſa eſt. 471.1.d.2.a eius epulæ ſæpe veneno infician tur. 475.1.a.b quare ei detur à ſubditis oſculum. 312. 1.d 313. 1.c.d iram moderetur, & caſtigationem differat. 330.2.d non ſetat aliorum indignationem. 2.d magno ingenio & capaci animo ſit oportet. 554.2.a debet dominandi appetitum moderari. 584.1.b ſubditos non gravet tributis & exactionibus. 583.2.c 653.2.d ſeq.
debet Publica ſubditorum ſcelera coercere. 587.2 b.c curet ut pauperes & agricolæ careant litibus. ibid. d nec eos aſperè alloquatur, ſed blandè. 636.1.b ſit tutor pauperum, miſerorum & viduarum. 662.2. b 663.2.a non ſit in iudicando præceps. ibid.2.a
Peregrinos tucatus. ibid. b eſt animata lex. 602.2.c veritas ei ſit cordi. 611.1.b.c quo arte eius gratia colligenda ſit. 647.1.c
Princeps ſacras res invadens, Eccleſiam & remp. evertit: ſed à Deo talione punitur. 605.1.b.c
Princeps ſibi imperare neſcius, peſſimus eſt. 628.1.d 2.a
Princeps adulatoribus auſcultans, fit improbus, & improbus habet miniſtros. 610.1.a
ſi Paſcatur mendacibus calumniis, cauſa eſt ut miniſtris talibus innocentes opprimant. 2.a
Princeps impius Deum ſentiet iratum, itaque regnum opprimet calamitas. 392.2.a b urſo & leoni comparatur. 595.1.b & ſeqq. & pius cani. ibid.b.c
eſt peior carnifice. ibid.d. nil facit gratis, ſed ob quidlibet exigit munera. 2.a quis ſit princeps impius. 596.1.b.c
Princeps blandus facit ut ſubditi ei pareant in legibus & oneribus. 330. 2. d ſeq.

Principes ſint benefici. 46.1.a b ſunt fideiuſtores pro ſalute ſubditorum. 92.2.b.c eorum dotes quatuor. 130.1.a 128.2.d regnum & regendi jus à Deo accipiunt. 230.1.b ſæpè ſunt pauperes, & unde. 233.2.c cur in multis opibus ſint pauperes. 244. 1.d
eos peius eſt iuuidere quàm inuideri. 266.1.b
Principes qui conſulere alios noluni, cihil perfitiunt, rei gerendæ occaſione iam elapſa. 287.1.c
Principes boni ob peccata populi citò ex hac vita tolluuntur. 587.2.a ut ſub populo bono diu imperant. ibid.b faciunt totum regnum bonum, contra mali. 602.2 c 604.1.c.d ſub bonis exultat populus & reſp. ſub malis gemit. ibid.a
Principes ſeveritauſa ſunt meltorum malorum in ſubditis. 540 1.a.b
Principes ſancti fuere ſubinde Prophetæ veri. 304.1.c
pletique Principes in antiqco teſtamento fuere paſtores. 583.1.a.b *vide* Rex.
Principium capitur aliquando pro principatu, & eo quod eſt aliqua in re præcipuum ac præſtanceps 18.1.c.d 67.1.c 136.1.b 137 2.a
quomodo Principium ſapientiæ ſit, cum poſſideat. 66.2.c.d ſeqq.
S. Priſco fame afflicto cerva lac præbuit. 89.2.a
Probare per metalepſin multa ſignificat. 322.1.c
Probitas præſtantior eſt liberitate. 321.2.c eius eſt omnibus bonum, nulli malum facere. 428.1.a aa familias adauget, & roborat. 467.1.a b
Plutiquum valet ad regimen. 608.1.d 2.a
Probrum proximi non eſt in lucem proferendum: id qui facit, in charitatem peccat. 180.2.b probra non ſunt probris retundenda. 197.2.a b amicitiam diſſolvunt. 345 2.d & ſeqq.
Probus Salomoni vocatur ſapiens 166 1.a *vide* Juſtus.
Probus Imp. milites laboriotos requirebat. 116.1.a
Procella eſt ſymbolum impii. 187.3.d 2.a
Proci jexta angulos domus amaſiarum obambulans. 113.2.a.b
S Proculus Martyr Bononienſis caput recilum à terra ſuſtulit, & geſtavit. 20.2.d & ſeqq.
Prodigi ſua conſumunt vivendo luxuriosè & ſunt furioſo ſimiles, hinc danrur iis curatores. 606.1.a
Proditores ſolent ſociis oculo annuere. 173.2.c cavendi ſunt. 804.2.c.d eorum domus ſunditus deleuntur, & ſale aſpergunrur. 41 3.1.c.d
Profectus filii & diſcipuli eſt gaudium patris & magiſtri. 482.2. b.c 485.1.a.b
Profundum peccatorum quod dicatur. 346.2.a ejus dimenſiones 2.d
Prolium educatio propriè matrum eſt. 683.1.c quin & plus matrem quam patrem refarunt. 691.2.b
Proles ex uxore quærenda eſt, non aliunde. 87.2.d
Promethei lucem è cælo furantis fabula exponitur. 413.2 b
Promiſſa non præſtans propriam quærit ruinam. 336. 2.a b ea tribus de caoſis non implentur. 530.2.c
Promiſſionis mendacis ſtultitia. ibid d
Promittent multa, nec ea impleos, ſimilia eſt uubi ab Auſtro coacto nec pluviam danti. 534.1.c & ſeqq.
Promittens aliquid temere poſtea remorſu conſcientiæ pungitur, ſi id implere nequeat. 225.2.b
Pronomen reciprocum Hebræis eſt idem quod abſolutum. 248.2. a.b.c pronomina *mihi*, *tibi* apud Hebræos & Latinos per pleonaſmum ſæpe redundant. 464 1 6
Propenſio ſpectanda eſt in puerorum inſtitutione. 450.1 c.d
Prophetæ in montibus degebant. 124.2.c cur vocentur ancillæ Dei. 156.1.c.d fuere legati eius fideles. 241.1.b frequenter mutant perſonas inter ſcribendum. 251.2 a.b quales fuerint prædicatores. 180.1 d Meſſiæ adventu nunciato, exſpectantes eum ludeos miré recreantur 541.1.c.d eorum oracula ſunt velut ſavi. 505.2.a cur dicti ſint Videntes. 612.1.d iis ceſſantibus invaleſcit iniquitas. ibid.b erant velut concionatores à Deo ad peccantem populum miſſi. ibid.a cur dici poſſint vomentes. 621 2.c divina patientur. 632 1.d qui differant à conjectoribus. 658 1.c
Prophetia quàm varia ſignificet. 1012.2.c tam lætа quàm minax vocatur *onus*. 622.1.d.2.a
Propinqui apud Hebræos quod jus haberent. 480.2.a
Propoſita bona manè ſunt concipienda. 208.2.a ab iis pendet felix totius dici decurſus. ibid b
προσωπον tam faciem quam perſonam ſignificat. 147.1.a.b
Proſperitas impiorum in magnam deſinit calamitatem. 38.1.c ea magis timenda quam adverſitas. 2.a majus ab illa periculum ſapienti quàm ab hac. 5.d ipſa impiis non eſt invidenda. 61.1.c enecat virtutem. 173.1.a ſemper eſt miſta adverſitati. 257.2.b eſt filius proxima ob bonos parentes. 100. 3.d
Proſperitas non eſt impiis invidenda. 520.2.6.b & ſeqq. 483.1.d ea brevis eſt. 496.1.a.b inducit Dei contemptum. 629.1.c.d & ſeqq.
Proſtibulum eſt domus mortis & gehennæ. 122.2.c
Proteus eſt forma gubernatorum. 198.3.d ſeqq. eſt ſymbolum doloſorum. 426.1.b
Protoplaſti ob fingeam non tuſtoditam paradiſo ſunt pulſi. 277. 1.b
Proventus impiorum è labore uſurpatus ab iis ad peccatum. 579. 2 a.b proventus optimus eſt qui ex agro colligitur. 498.2.a
Proverbium quid ſit propriè. 9.1.c.d ſæpè cum parabola & pathæmia confunditur. 1.b
Proverbium unde dicatur. 10.2.b & ſeqq. ejus definitio. ibid 2.b in quo ejus gratia conſiſtat. ibid d
Proverbia multa de loquacibus. 368.2 c
Proverbiorum Salomonis ſtylus & profunditas. 336.1.a eorum elegantia. 465.1.b ſunt diviſa in tres partes 464.2.b an carmine ſint conſcripta. 318.2.d
Proverbiorum libri quod ſit argumentum. 18.b.& ſeqq.2.1.b ejus auctoritas canonica. 2.1 b eſt à Salomone conſcriptus, ſed quædam proverbia ſunt ab aliis digeſta & diſpoſita. ibid.d ejus partes primariæ ſunt duæ. 2 b ejus gnomæ non habent ordinem & connexionem 3.1 a quo ſtylo ea ſint conſcripta. ibid.c olim in ſynagogis decantabantur. ibid eorum liber quomodo inſcribatur. 2.2.b quam variam contineant materiam. ibid.b notam quid ſæpè fiat, nunquid ſemper. ibid e eorum ſapientia: 3 2.a.b vocantur à Patribus ſapientia Salomonis: ibid e eorum dignitas & utilitas. 6 1.c quis eorum ſcribendorum finis & ſcopus. 2.b.c omnium virtutum documenta tradunt. ibid.c aa accenſenda ſint hagiographis, ao prophetalibus. ib.d ſunt velut oracula. 10.2 d in iis ſæpius Dei attributa inculcantur. 11.2.b 10 ipſis quæ lateat elegantia 12 ſepè poſterius eorum membrum oppoſitio eſt prioris, aperte, vel occultè. 165.4.a 174 2.a in iis nonnullæ gnomæ ſunt meræ ſimilitudines, quædam etiam ſunt de eventis hujus vitæ. 165.2 a nonnullæ ſunt comminatoriæ, alia promiſſoriæ, quædam ethicæ, quadam œconomicæ, aliæ politicæ: non habent connexionem aut ordinem ibid. ejus gnomæ brevitate ſua acutæ ſunt. 201.2.6
Providentia tam futura quàm præſentia circumſpicit. 364.2.b.c
Providentiæ divinæ oiratur homo in omnibus operibus ſuis. 299.1 c 381,2 d ſeqq. ipſa unn eſt iocuſanda ob juſtorum afflictionem, impiorum proſpericatem. 318.2.c ipſa regit et humanas. 2.b.c curat ſtudia, affectus & opera hominis in hac vita. 410. 1.b
Pios ab omni malo tuetur. 498. 2. b ei ſe reſignent tam pauper, quàm dives. 610. 2. c menſa: opiparæ aſſimilatur. 155.2.b
Proximum deſpiciens ſtolidè facit. 199. 2. c ſed ejus vitia velanda ſunt. ibid.d
Proximum egentem deſpiciens peccat ſuperbia & inhumanitate. 261.2 2
qui Proximum aliter cenſuerit ac ſe duplici ſtatera ponderet. 598. 1. b
Proximi carnem edit detractor. 485.1.a
Proximus in vitæ periculo conſtituras eripiendus eſt. 503. 1.c 2.d
Proximus non nimis crebrò adeundus, maximè ut quid ab eo petatur. 333.2.b.c
Prudens & prudentia unde dicantur. 47.1.b
Prudens ſocium loquentem non deludit. 197. 2.d dum reprehendit, ſanat, non vulnerat: ſecus imprudens: 223. 1.d.2. a cuilibet famæ temere non credit. 226. 2.a.b cur dicatur ſhronus intelligentia. ibid. & ſeqq. omnia agit conſideratè. 240. 1.d facilè diſcit & docet prudentiam, ſive doctrinam. 238.2.c.d ad actiones ſuas reflectit: utiæ ſint rectæ. 252.1.c non facilè omni verbo & conſilio credit. 258. 1. b.c ita operetur, ut fructum expectet à ſolo Deo. 310. 2. c. d loquitur raro. 341. 1. a & conſideratè. ibid. c.d orditur ſermonem à ſui vituperio. 355. 2. b ad omnes actiones reflectit. 364. 2. b a lentè ad opus progreditur. ibid.2.d ſeq. ſeipſum à multis malis & infortuais immunem præſtat. 368. 1. a tardus eſt ad iram & vindictam. 369. 3. d ieq. quare in actionious ſuis ſit proſper. 410.1.a.b
Prævidens pericula, illa prudenter declinat. 447.1 c.d ibid 2.b rationes commodas invenit, & vitæ contrarias. 496. 2. a *vide* Sapiens.
Prudentia & doctrina qui differant. 12.1.c.d & ſeqq.
Prudentia decet præfectos & gubernatores. 162.2.a
Parat opes & gloriam. 132.2.d ſeq. eſt virtutum Princeps, regina, lux. 160.1.c ibid.2.a de ea apologus. ibid 2.a b
è Prudentia in loquendo & agendo quiſque noſcitur. 277.1.a quid ea requirat in loquente. 2 b c
Prudentia ſapientis eſt intelligere actiones ſuas: at impiorum eſt ma-

chinari dolos & fraudes ; ſed hæc illorum ſapientia ſumma eſt inſipientia. 252. 1.d. 2. 2
Prudentia in dicenda ſententia tam in conſilio quàm extra illud, ſeruanda. 287. 2. c
Prudentia agendi vel dicendi conſiſtit in particulari, imò in. diuiduis rerum periſtaſi. ibid. in ſenibus viget. 316. 1. 2 reddit onera ſpiritus portatu facilia. 253. 2. d. ſeq. non præſentia ſolùm, ſed & præterita ac futura proſpicit. 364. 2. b eſt oculus animæ. ibid. & mater prudentiæ. 369. 2. b dictat miſericordiam. ibid. reddit hominem longanimem & dominum iræ. 2. c. eius ſignum eſt longitudo narium. 370. r. b. eius elogium & encomium. 434. 2. d eſt virtutum omnium modus, hinc et modus poni nequit. 475. 2. c æquat & perficit domum tum materialem, tum ciuilem. 496. 1. d. 2. 2 497. 1. b eſt in conſiliatibus & bello adhibenda. 500. 1. b item in bello ſpirituali. ibid. d non reperitur in ore ſtulti. 549. 2. d nec eum decet. 2. b
Prudentia naturalis poteſt corda aliena penetrare tripliciter. 579. 2. c. d in ariete deſignatur. 651. 2. 2
vide Sapientia.
Pruritus ſymbolum eſt voluptatis. 403. 1. c. d
Pſittacus biennio primo vitæ facilè addiſcit, inſenio obſtupeſcit. 451. 2. 2 482. 2. 2
Priſcara quid ſit: eius vſus in febribus. 581. d. 2. 2
Ptolemæo Lagi optimè ſapuit panis cibarius in fame. 569. 2. b
πτωχὸς deriuatur à πτᾶξ, id eſt pauper à pauidus. 178. 1. d
Puberias quare ſit noxia & periculoſa. 41. 2. c. d
Puellitiæ elogia. 28. 1. 2. b. c theſaurus pretioſus eſt. 565. 1. 2. b via ſtat cum forma. 688. 2. 2
Pudor impedit hominem ne peccata confiteatur. 350. 2. 2. b is per pœnitentiam curari debet. 418. 1. b etiam ipſe animæ morbum ſanat. 2. 2. eſt virtutis comes. 241. 1. d. & ſeqq.
Puella indiget duce & cuſtode, cur? 41. 2. 2. b
Puellæ impuræ ſua tegunt vitia. 360. 2. d ſeq.
Pueri etiam in certaminibus coronas accipiebant. 26. 1. d ſunt ſchema hominum carnalium. 28. 1. c. d ſunt obliuioſi. 57. 2. d. ſeq. eorum mentes ſunt vanæ & fluidæ. 66. 1. c. d ſæpè martyrium obiere & ambiere. 103. 2. b. c facilè diſcunt, & quæ didicere vique ad ſenium retinent. 131. 2. d B. Virgini cariſſimi ſunt. 132. 2. 2 iis incautis & imperitis, & cupidis quæ ſiot neceſſaria. 14. 1. c ſunt ad Chriſtum adducendi. 158. 1. c non facilè capiunt præcepta ſapientiæ. 251. 1. 2 ſunt in credendo faciles. 252. 2. 2 ab iis eſt ſuſcipienda bona diſciplina patris & matris. 29. 1. c à puero ſtudendum virtuti. 65. 1. 2. b eorum natura non facilè ex operibus cognoſcitur. 398. 2. 2 ſæpè ſunt alii in pueritia, quam futuri ſunt in ſenio & ætate virili. ibid. 399. 1. 2 450. 1. b ibid. 2. 2. b ex primis eorum operibus facilè enlligitur qualia eorum ſint futura opera in ætate maiori. 398. 2. b ſæpè diſſimulant ſua interna vitia. 284. 1. b. c eorum cura maxima in rep. habenda. ibid.
Plerumque retinent modum viuendi, quem à teneris imbiberunt. 450. 1. b
Prebitas eis inſtillanda ſenſim, idque ad incunabilis. ibid. b. c 452. 2. c
& Pro propenſione cuiuſque. 450. 1. c. d & cùm ratione vti incipiunt. ibid. c. eorum mens eſt quaſi tabula raſa. ibid. ſtat in Deo ſuot dedicandi. ibid. c. cùm ratione vti incipiunt, tenentur ad Deum conuerti per actus virtutum. ibid. d eorum inſtructio velut tirocinium militis eſt. 2. 2. & velut tinctura. ibid. d item ſinuocatio. 451. 1. d
ſunt Petulantes, ideo pædagogo opus habent. ibid. b. c ſunt velut animal brutum, vnde virga in rectam ſunt compellendi. 460. 2. 2 eorum natura ex ſe bona eſt. ibid. c. eorum mens eſt lenia & volatica. 2. b quanta ſit eorum laſciuia. ibid. d cur docerì debeant muſicam. 461. 1. b. c virga reſtringendi ſunt. 481. 2. c & ita à morte liberantur. ibid. d. & ſeqq. ſunt domandi ceu pullus equinus. 611. 2. b
Pueritia eſt aurora totius vitæ. 245. 1. c. d præludit virilitati. 398. 2. c. d
Pugna eſt laqueus cædium. 467. 1. b.
S. Pulcheria virum ſuum & fratrem pios reddidit & potentes. 659. 2. b
Pulchritudo meretricis ſæpè eſt fucata, & aliunde mutuata. 80. 1. b
Pulchritudo mulieris quàm ſit illecebroſa. 106. 1. 2. b ab illa ſunt oculi auertendi. 102. 2. d. 2. 2 107. 1. c. d ea mulieri loco dotis eſt. 200. 2. 2 eaque eſt fulcrum gloriæ tam ſuæ quàm viri. ibid. b. noo conuenit ea mulieri ſtultæ, & cur. 204. 1. 2 hanc mulier impudica deturpat. ibid. d. hæc auro ſplendenti comparatur. 2. 2. b. item circulo aureo ſuum. ibid. c. item gladio. ibid. d. pulchritudo corporea in tribus ſita eſt. 688. 1. b cur vana ſit. 688. 1. c. d ineſcat mentes virorum. 2. b eius epitheta. ibid. c. d. pulchritudo corporis ſæpè eſt ſpecimen formæ animi. 689. 1. b pulchritudo vera eſt timor Dei. ibid. d. vide Forma, Mulier.
Pulli auium parentibus per omnia obſequuntur & audiunt. 485. 2. c. pulli coruorum vndenam in nidoulant. 639. 1. c ſunt in parentes immites. ibid. d. 2. 2. b
è Pulpitis recté prædicatur verbum Dei. 27. 2. d
Pulſus arteriarum qualia in triſtibus, qualis in lætis. 337. 2. 2. b
Puluis tineas procreat. 538. 1. d. 2. 2
Punitio impiorum per iudicem vel regem, Deo & populo placet. 51 1. 2. b
Pupillæ etymon, Latinum, Græcum, Hebraicum. 113. 1. b ipſa tribus propugnaculis munitur. ibid. 2. d eius vſus. ib. totum mundum in ſe continet. ibid. d
Pupillorum iura non ſunt violanda; 480. 1. c. ſunt Deo curæ. ibid. 2. b
Puritam Angli dictorum ſunt ſeruotes, etiam in malo. 423. 1. b. c
Puritas cordis Deo gratiſſima eſt. 457. 1. c. d puritas verborum Dei. 627. 2. b
Purpuræ non eſt lapis inuoluendus. 650. 2. b ipſa charitatis eſt ſymbolum. 677. 2. d
Puſillanimis aduerſam fortunam vix ſuſtinet. 352. 2. c 2. b Imò nec ipſe ſuſtinetur. 2. c. d nihil ferre poteſt. 353. 1. d. 2. 2 eſt laudandus, vt magnos animos induat. 580. 2. d ſeq.
Puſillanimes ſunt parui animi & impatientes. 114. 1. b
Puſillanimitas eauſa animi debilitatem. 502. 1. 2
Putei eo ampliùs redundant, quo plus aquæ ex iis hauritur. 394. 1. b. c puteus profundus & anguſtus eſt typus meretricis. 487. 2. d ſeq.
Putredo corrumpit dentes, alioqui inuiolabiles. 534. 2. d putredinis remedium mel eſt. 97. 1. d & cedrus & balſamum. 2. 2
Putrefactio vnius partis inficit alias. 173. 1. 2 vnde ipſa fiat. ibid. quid ſit: primò putreſcunt humida, deinde ſicca: omnia putreſcunt præter ignem. ibid. d. res potreſcunt faciliùs æſtate quàm hieme, in tempore quàm in ſerenite, in quiete quam in motu. ibid. c
Pyrrhus Epiri rex ob dominandi libidinem periit. 273. 1. 2. b
Pyrhagoras aurea corona ſolitus redimiri ob inſignem ſapientiam. 21. 2. 2 otii fugam ſuis ſuadebat. 92. 1. c

Quadrageſimale ieiunium à quo die ſit inchoandum. 656. 2. 2. b
Quadrimembres parabolas vſurpat Salomon in cap. xxx. 621. 1. c. d
Quæſtiones Hebr. in libros Regum liber an ſit propriè S. Hieronymi. 3. 1. d
Quæſtio vna diuerſas ſuggerit reſponſiones. 578. 2. d quæſtiones conuiuales non ſunt continuæ, ſed diſiectæ & ſolutæ. 464. 2. d ex olim erant in vſu. 465. 2. b 479. 1. d quid in earum ſolutione obſeruandum. 470. 2. d ſeq.
Quæſtiones vndequaque mittuntur ad ſapientes & doctiores reſoluendæ. 465. 2. 2
Quod in quaternariis gryphorum Salmonis vltimo loco ponitur, eſt in eis ſummum. 633. 1. 2. b 634. 2. c
Quercus & iuglandis antipathia. 477. 2. c
Quies animi eſt fructus iuſtitiæ. 225. 2. c oritur à timore & amore Dei. 384. 2. 2. b
Quies ab hominum turbis conducit ad contemplationem cæleſtium. 427. 2. b
Quietæ vitæ commoda. 321. 1. 2

Rabbini in Ioſeph Patriarcham iniurii ſunt. 367. 2. d & ſeq. eorum pauci noverunt SS. Trinitatis myſterium. 626. 2. c d id moderni negant. ibid.

Radix juſtorum eſt gratia, Deus, Chriſtus, æternitas. 214. 1. a b

Rapere ſomnum quid ſit. 70. 2. b

Rapere idem eſt quod abripere ſe, vel raptim reportare, item raptim ac feſtinanter ducere. 380. 2. b item per vim aut feſtinanter, ſive cum ira tranere, evellere, auferre. 2. a

Rapina capit directores, quo ſenſu. 425. 2. b c eſt velut ferra conſcientiam diſſecans. ibid. c ejus damna. 206. 2. c

Raptores alienorum & factorum plerumque ad paupertatem rediguntur. 381. 1. a b opptimuntur a fiſco & exactionibus principum. 462. 1. b c ſperant ſe in morte facturos reſtitutionem, itaque ſibi imponunt. 611. 1. a

Raptores opum iniquarum multo erga eas affectu detinentur. 422. 2. c mortem horrent. ibid. c timent infamiam, & punitionem judicis: heredes eorum in malè parta ſuccedunt. ibid. d ſemper habent vermem conſcientiæ. 2. d

ex Rapto non eſt hoſtia offerenda. 438. 2. d

Rara ſunt pretioſa, & cara. 563. 1. c 590. 1. c

Ratio in capite, quaſi in arce à Deo eſt collocata. 124. 2. d non eſt concupiſcentiæ ſubdenda. 594. 2. c ejus ſanitas eſt ſanitas cordis. 262. 2. b

uſus Rationis cùm incipit in puero, tunc eſt erudiendus. 450. 2. d eam eripit vinum. 390. 1. b ejus naufragium ſit in ebrietate. 493. 2. b 494. 1. d ea tunc amiſſa in quæ periculo homo incurrat. 493. 2. a ipſa eſt velut rex, in homine ſolium regni & judicis occupet. 496. 2. a per lucernam repræſentatur. 405. 2. b 409. 2. a ejus tribunal in homine eſt. 426. 1. a ratio & concupiſcentia jugiter inter ſe digladiantur. 550. 2. c d quàm fortiter illa hujus motus debeat comprimere. ibid.

Raucedo vocis gallinaceorum unde proveniat. 644. 2. c d

Reate eſt umbilicus Italiæ. 49. 2. a

Reatus poſt culpam peccati remanens, eſt velut funis. 92. 1. c d eſt peccati uncus. 607. 1. a

Rebellio per dæmonem vel carnificem plectitur. 328. 2. d c item per quempvis alium fortiorem, à quo contundatur. 2. b rebellio in regem maximè & ſtatim punitur. 500. 2. b ibid. 2. d & ſeqq.

Rebellis ſtudio quærit mala, & nonniſi mala. 328. 2. c d ſibi potiùs quàm Superiori malum creat. ibid. d ſemper in ſua rebellione pergit. 2. b ſolet ob eam capite mulctari. 606. 2. c d

Reconciliatio per inaurem repræſentatur. 528. 2. b

Rector omnis nauclerum imitetur. ib. 2. d & ſeqq. regendorum inclinationi ſe accommodet. 17. 2. d Deum ſæpè invocet. ibid. 2. b c multis magnique conſiliis & modis regendi opus habet. 599. 1. a ſit proinde Proteus. ib. *vide* Princeps, Rex.

Rectores reipubl. abſtineant vino. 534. 1. d & ſeqq. eos ſequuntur ſubditi. 604. 2. d *vide* Prælati.

à Recto alienum eſt opus perverſi. 425. 2. d recta verba quæ dicantur. 513. 1. d *rectum* in Script. ſæpè capitur pro jucundo & placenti. 491. 1. d

Reddere malum pro malo non eſt actus juſtitiæ, ſed vindictæ. 408. 1. b c *vide* Pax, Talio, Vindicta.

Regere homines quàm ſit difficile. 599. 1. a b

Regina cæli lætare hymnus, unde initium habuerit. 525. 2. b

Reginæ piæ regnum ſuum omni bono cumulant. 247. 1. b

Regnantibus impiis magna mala in orbem & urbes incubant. 592. 2. b eos ſubditi imitantur. ibid. d & ſeqq.

Regna lucerna deſignantur. 406. 1. d eorum gubernationem potiſſimùm curat Deus. 443. 2. a b ea ſingulis propè ſæculis de una familia in aliam tranſeunt. ibid. b non ſunt familiis perpetua, cur. 582. 2. b c orta ſunt ex peccato Adæ. 587. 1. d ſæpè ob populi peccata in multos divelluntur principatus. ibid. c d eorum centrum eſt juſtitia. 605. 2. b c

S. Regnetus Martyr Populonienſis reciſum caput è terra ſuſtulit, & manu geſtavit. 20. 2. d & ſeq.

Regnum plus damni patitur à miniſtris malis ſub rege bono, quàm ſub rege malo à bonis miniſtris. 272. 2. d

Regulæ monaſticæ à ſanctis fundatoribus dictatæ, conferunt affectis ſuis vitam ſanctam & glorioſam. 239. 2. a b ei non eſt perfectius quid addendum. 469 2. a b

Relapſus gravior lapſu eſt. 345. 2. b c

Religio eſt ara Eccleſiæ. 357. 2. c d cur dicatur ſpecula vel Sion. 257. 2. d ibid. d religionis conſonantia prima ſit inter conjuges. 374 2. b religionis veræ propagatio tuetur reges. 414. 2. b c ea in rep. deficiente populus in vitia & factiones abit. 654. 2. b c

Religio una præ alia potuis homini congruit. 374 1. b ex una ad aliam non eſt facilè tranſeundum. 571. 2. d ibid. 2. b Religiones in quibus viget obedientia, ſunt invictæ. 440. 1. d penè omnes inſtinctu & ope B. Virginis ſunt inſtitutæ. 557. 2. b in Religioſo ſtatu animi quies maximè locum habet. 225. 2. d

Religiones Ordines B. Virgo ad Eccleſiæ ſubſidium ſubmittit. 670. 2. a 672. 1. b

Religioſus quidam quomodo revelationem ſpecioſæ cujuſdam mulieris jam mortuæ viderit. 306. 2. c

Religioſi angelorum ſtatum imitandum ſuſcepere. 557. 2. a ſinant ſe alii regi. 47. 2. a eum in omnibus rebus ſibi præſentem proponant. 48. 1. a in ſtudio virtutum & zelo animarum formicas imitentur. 56. 1. d item apes. 97. 2. b ad ſumma & perfecta connitantur. 113 2. a b ſæpè tædio continuæ obedientiæ tentantur ad vitam ſolitariam. 164. 1. b Deo ſunt curæ, ab eoque cenſus accipiunt. 185. 2. b ament correctionem, objurgationem, caſtigationem. 213. 1. b c

Religioſi zeloſi quantum in Eccleſia laborent. 249. 2. a

Religioſorum paupertas eſt voluntaria. 630. 2. c eam colentes, ſunt præſtantiores divitibus doloſis. 364. 1. c concordes ſint, omnes æmulos & dæmones ſuperant. 358. 1. c prout ſe geſſere in noviciatu, ſic erunt deinceps in vita. 424. 1. b 451. 1. c à ſui v ſtoria incipiant orbis converſionem. 440. 2. a opes ſpernunt, ut Chriſtum ſequantur. 485. 2. d maleſaciunt, ſi amplas domos conſtruant et niſi in eleemoſynis fidelium. 52,. 2. b ſi ex uno loco in alium juſſu Superiorum migrent, non incurrent notam levitatis. 570. 2. d per etimacum denotantur. 646. 2. a eorum martius ſpiritus. 675. 2. b ſi ſingularia ſectentur & appetant, ſemper in angoribus vivunt. 336. 1. a

Religioſi torpidi, laborem boni operis exhorreſcentes, eum ſubire reformidant. 459 1. c qui præfracti ſunt erga Superiores, fiunt plerumque apoſtatæ. 604. 1. b & digni ſunt infernali ſupplicio. 639. 2. d & ſeq qui in medio navis

Remigant, maximè navim movent. 353. 2. d & ſeq.

Remiſſio animi oritur velex diffidentia, vel ex laſſitudine. 502. 1. d & ſeqq.

Remorſus conſcientiæ lancinat peccatores. 538. 2. c

Renes quid ſymbolicè denotent. 482. 2. c & ſeqq. unde ſine dicti. 482. 2. d

Reprehenſio prudentium & imprudentium quomodo differat. 223. 1. d 2. a reprehenſores vitiorum principis, populo grati ſunt. 512. 2. a

Repudii libellus erat Judæis olim licitus. 353. 2. b

Requirere faciem Dei vel principis, eſt eorumdem benevolentiam captare. 617. 2. a b

Res humanæ velut in orbem eunt. 547. 2. d 2. a res habitæ vileſcunt, amiſſæ ſunt in pretio. 422. 2. d

Reſpiratio caulat vitam. 341 2. a cur vocetur anima. 529. 2. b

Reſpondere idem eſt Hebræis quod loqui. 291. 2. c reſpondent antequam audiat, ſæpè reſpondet inſulsè. 392. 2. b reſpondens adæquatè ad mentem interrogantis, eum videtur exoſculari. 512. 2. d 2. c d reſpondendum, & non reſpondendum, ſtulto juxta ſtultitiam ejus. 547. 1. d

Reſponſio lenis iram frangit irati. 274. 2. b 285. 2. a b aperta eam accendit. 274. 1. b

Reſpublica velut mare eſt. 16. 2. a ejus ſalus conſiſtit in ſapientia regentium, & obedientium civium. 194. 1. d ſenibus committenda. 516. 2. b floret regnante juſto, at impio regnante cadit & perit. 592. 1. d 2. c turbatur per iniquum dominatum. 644. 2. b c ibid. 2. a quid temp. cuſare & providere debeat. 647. 2. c *vide* Regnum.

Reſtitutio rei alienæ domino legitimo potior eſt quàm eleemoſyna ex ea. 393. 2. c

Retaliatio in malis noxia eſt. 418. 2. c

Rete fruſtra avibus jacitur, quo ſenſu: 55. 2. c & ſeqq. qualis Reverentia in ſacra ſynaxi adhibenda ſit. 472. 2. c d

Reus nuncupatus à re quæ petitur. 554. 2. d

Reus à judice punitus beneficio afficitur; 568. 2. d legitimè à judice admiratus, dicere debet veritatem. 616. 2. b

Reo ad mortem damnato dabatur vinum. 662. 2. c

Rex dicitur à regendo. 388. h. n vel recte agens. 596. 2. a

Regem qualia verba deceant. 10. 2. a b ejus decus eſt multitudo & magnitudo populi. 266. 1. a b ibid. b reges ſuum regnandi jus, & regnum à Deo accipiunt. 250. 3. b gerunt Dei vices. ibid. d juſtè regnent, & ſanctè. 2. n reges pii à Deo multitudine populorum donantur. 266. 2. b c reges myſtici qui ſint. 130. 1. d verè rex eſt qui regit, & à ratione regi ſe ſinit. 264. 2. aquæ ejus officia & partes. ibid. b c & ſeqq. 922. 2. n 596. 2. d 665. 2. a ſit in dictis & pronuntiatis ſuis verax. 303. 2. a b dubia juris reſolvat & interpretetur. ibid. d à Deo in reſponſis ſuis dirigitur. ibid. eſt ejus internuntius. 304. 2. b ejus ſententia eſt oraculum. ibid. c d à Deo debet regi ut bene regat. 2. a aſſentatores devitet quaſi peſtem. 306. 1. a in eos tandem deprehenſa ſtrnude ſævit. ibid. c. d & ſeqq. ejus indignatio eſt mortis nuntius. ibid. 2. a. ſi ſit placidus, & benevolus, omnium animorem ſibi conciliat. 307. 1 b c tunc ejus vita in ſecuro eſt. ibid. c ejus vultus ſerenus & lætus ſubditos recreat, contrà mœſtus & iratus conſternat. ibid. tegat animi ſui affectus. ibid. d ab ejus amore vel ira ſubditorum vita vel mors dependet. ibid in quo ſolem imitetur. 2. b in primo regni aditu ſolet eſſe beneficentior. 308. 1. a b non debet mentiri. 325. 2. a b repræſentat Deum. 1 d eſt velut ſol. 396. t. b & angelus ſummus. ibid. d eſt ſummus juſtitiæ præſes. 340. 2. c jure ſuo exigit munera. 354. 2. a ejus ira eſt ſimilis rugitui leonis famelici. 371. 2 b c 372 1. a b & ſeqq. 390. 2. b hinc per leonem repræſentatur. 371. 1. d iram compeſcat. ibid. ſit mitis, & placidus. ibid. 2. d & ſeqq. natura pronus eſt ad iram. ibid. e umbris iniuriatum feritur: in eo iræ juncta potentia eſt. ibid. d ejus edicta omnes terrent. 2. a per iram furit. ibid. d ex ira integras urbes, & totum regnum expilat, & vaſtat. 372. 2. b ad minimas umbras expaveſcit. ibid. c ejus benevolentia & hilaritas ſimilis rori ob multas analogias. 373. 1. a ejus ſævitia velut imber procelloſus eſt. ibid. b ejus iram provocans peccat in animam ſuam. 390. 2. a b eſt ei obediendum. 390. 2. c idque propter Deum. ibid. a. d ut contra Deum aliquid jubenti non eſt obediendum. 390. 2. c ſolo ſuo intuitu omnia ſcelera & ſceleſtos fugat. 395. 1. d 396. 2. b quadrupliciter ſedet in ſolio judicii. 395. 2. d & tunc dirigatur à Deo. ibid. d ſæpè per ſe judicet, nec credat omnia prætoribus, & judicibus inferioribus. ibid. d obeat ſubinde ſuas provincias. 2. a thronum judicii collocet in metropoli. ibid. b ejus facies bonis eſt jucunda, malis terribilis. ibid. c ejus dotes & qualitates. 396. 2. b ſit pariens & lentus ad iram. 510. 2. d 511. 2. b ejus iram verbis lenibus infringant ſubditi. ibid. b à ſolo Deo poteſt cohiberi. ibid. d regis exemplum omnes ſequuntur. 592. 2. b 593. 2. c 659. 2. c tributa moderetur ſumptus minuendo. 596. 2. d eum tueatur amor, & benevolentia ſubditorum. ibid. b c quanam in re miſerior ſit plebeiis. 599. 2. c ſi ſit per munera electus, expilat populum. 605. 1. d qui per dona ſcelera dimittit impunita, & indignis ob largitiones officia confert, deſtruit populum, & regnum. 2. a. b ſit juſtus & hereticus: tres Dei dotes imitetur. ibid. d eum dedecet promiſſi violatio. 629. 1. b c ſit magnanimus, vigilans, ductor ſuorum. 651. 1. a b leoni aſſimilatur in multis analogiis. ibid. 2. c & ſeqq. item gallo. 2. d & 652. 1. b c item arieti. 653. 1. c d & ſeq. nec nimis blandus ſit, nec ſeverus. 655. 1. n b ejus ſeveritas excitat contentiones & rixas in populo. 656. 1. b. c regibus olim faces, & ignes præferebantur. 402. 1. d devictis hoſtibus erigunt arcus triumphales & trophæa. 413. 1. b ſepulcra impiorum deſtruunt. ibid. d eorum quanta ſit potentia in bonum & malum. ibid. 1. d eos cuſtodit veræ religionis propugnatio. 429. 2. d & ſeqq. & tuentur juſtitia & clementia. 430. 1. b & ſeqq. ſemper potiùs in miſericordiam propendeant. 2. b quomodo cor eorum a Deo dividatur. 419. 1. n & ſeqq. ſæpè eorum conſilia impia in ipſos revoluit. 2. a eorum decreta à Dei voluntate derivantur. 419. 1. c d eos mala conſulere finit Deus, cùm gentem cuipiam iratus eſt; bona verò, cùm ei favet ibid. n eorum corda ſunt in manu Dei. 2. b c. d finant ſe ab eo regi. 420. 1. a b eorum gratiam qui ambit, priùs Deum oret. ibid. b eorum cor ira & cupiditate æſtuans eſt inſtar fluvi impetuoſi. ibid. d ei à Deo immittuntur ardores ad id capeſſendum quod ipſe per eos vult peragere. 2. a eos ipſe contra hoſtes & inſidias tuetur, ibid. b ſi fideles exonerent & hæreticos onerent, conſulto faciunt, ut ſic eos ad fidem compellant. 434 1. d eorum puritas, & honeſtas colligitur e miniſtris puris & honeſtis. 457. 1. d quos eligere officiales debeant. 469. 2. a ſunt proximè poſt Deum timendi. 510. 2. b eorum furor eſt inſtar fulminis. ibid. b c perſonas non accipiant. ibid. d ſapientiam inquirant, & ſcrutentur. 519. 2. b item fidei myſteria. 2. d & ſeqq. item Dei arcana judicia. 520. 1. b & regni ſtatum. 2. b nihil decernant & judicent, niſi maturè deliberatum. 520. 1. b c cur judiciorum ſuorum rationes debeant manifeſtare. ibid. d 2. a eorum cor inſcrutabile eſt. 520. 2. d & ſeqq. magnos habent animos & ſpiritus. ibid. b habent cor nobile, & ſæpè neceſſariò mutare debent ob novos ſucceſſus. 2. c affectant ſapientiam, & eminentiam ſupra ceteros, reguntur à Deo. ibid. d eorum amicitia privata non eſt ambienda. 521. 2. a nolunt reprehendi, eſto malè faciant. ibid. b c præſtent ſe gratioſos, & benevolos. 2. a ſunt tales quales eorum conſiliarii. 522. 1. c d coram eis nemo ſe jactet. 2 b non ferunt ſuperbiam. ibid. c d excidere poſſunt regno, & fieri privati. 622. 2. d & ſeqq. ſæpè ſunt pauperes, curibid. c non ſequantur ſuas cupiditates. 645. 1 d quid in rep. ſpectare & curare debeant. 647. 2. d eorum quatuor ſunt primatia vitia. 648. 1. d facilè ſuorum obſequium obliviſcuntur. ibid. a generosè incedunt. 2. a quibus viis & actionibus perdantur. 659. 2. b non debent temere mutare ſua conſilia. 660. 2. d caveant à nimio vino. ibid. d 2. a c 660. 2. a eos & regna Deus maximè curat. 443. 1. a b io bellis ſomno non indulgeant. 673. 1. d quis ſit rex myſticus. 306. 1. b rex probus abominatur omnem injuſtitiam. 305. 2. b delectatur candore, veracitate, corde puro. 456. 2. b c at improbi hypocryſi & adulatione. ibid. b item puritate & integritate. 1. b c tali regnante floret Eccleſia & orbis, ex adverſo impio regnante ſequitur eorumdem mœror, ſqualor, ruina. 592. 2. b & ſeqq. tea pauper eſt ſycophanta, opibus ſubditorum per fraudem inhiat, levi de cauſa eis litem intentat, falſa crimina eis imponit, 596. 2. c. rex ſævus à ſuis petitur inſidiis. 306. 1. c d cur ex paſtoribus olim reges recreantur. 583. 1. a b reges multi uno in regno cauſa ſunt bellorum & variarum exactionum, 595. 1. b reges Judæorum debebant ex lege Dei populum regere. 404 1 d regi aſſiſtere, eſt ei eſſe familiarem. 469. 1. d vide Princeps.

Rhetores qua arte memoriam juvent. 114. 1. n b

Rhetorica non vetatur à Salomone multiloquium carpente. 181. 2. b c

Rhythmus Proverbiorum elegantiam juvat. 21 1. c d

S. Richardus Angliæ rex depoſito regno Chriſtum pauperem ſecutus eſt. 463. 1. b

quomodo Deus dicatur Ridere ſui irriſores. 31. 1. d

ubi Rigor ibi vigor eſt. 502. 1. b

Riſus Sanctorum in morte. 682. 1. a

Riſus impiorum deteſtabilis eſt. 39. 2. d & ſeqq. magno timore mixtus eſt. 285. 2. c item magnis doloribus, & tandem deſinet in luctum. 256. 2. b c riſus nimius opportunitatem ſceleribus præbet. 285. 2. c d ſpiritus vitales diſſolvit. 257. 1. d 2. a rivi fiunt vel à Deo & natura, vel manu hominum. 479. 1. d 2. a

Rixæ ſunt fugiendæ. 330. 2. d & ſeqq. eas ſedare magnæ prudentiæ eſt. 348 1. b eſt ita abſtinendum etiam poſt honoris læſionem. 391. 1. b c qualiter in ſe interponere ſas ſit. 558. 2. a & ſeqq. ea ſunt ſummopere cavendæ. ibid. c & ſeqq. earum duo ſunt fomites, ſuſurro & im. 560. 1. b

Rixantes dirimere eſt Superiorum: iis ſe immiſcere non eſt tutum. 558. 1. a & ſeqq. ſæpè ſeipſos ſuis risis affligunt, 546. 1. b c ſæpè uno verbo ad rixas concitantur. ibidem c

Robertus Holcot an in Proverbia ſcripſerit. 7 2. b c

Roboam rex ob nimiam ſeveritatem regno Iſraelis excidit. 653. 2. d

Robuſtus idem eſt in Scripe. quod ſedulus. 423. 1. c. d & integer. 2. a item diligens. ibid. c ibid. 2. d & ſeq.

Rosa unde dicta ſit roſa Græcis. 572. 1. c

Romæ crebræ ſunt lites de nquis fontium. 331. 2. a

Roma crevit per concordiam Romuli, & Remi 359. 2. n

eius resp. periit ob perpetuam dictaturam. 655.1.d 2.a
Romæ mensurarum idea exstat in Capitolio. 192.1.c d
Romani sua fortitudine acquisierunt orbis imperium. 227. 1.a
Rumani pietate ac religione se ceteris gentibus proponebant. 436.1.d gaudent Aquilone ob salubritatem. 576.1.d
Romani primi proceres fuere agricolæ. 582. 2.a vellentibus ovium inducbantus. 584.2.d & seqq. item lacte & pultibus vescebantur. ibid. c non sunt prognati ab Idumæa. 650. 2. a b c.
S. Romulæ placidè in Domino defuncta est 685.1.c
Romuli lex de terminis agrorum. 468. 1.d 2.a corona spicea coronanti sacerdotes agrorum. 582.1.d
Rus vertitur in margaritam in concham dilapsus. 375.1. a aliæ ejus proprietates. ibid. est pinguis, & pinguem succum germinibus & plantis instillat, suaviter & sensim herbis illabitur. ibid. b roris natura exponitur. 72.1.a
Rosa inter flores est odoratissima. 572.1.c quæ rosæ suavius oleant. ibid.c
Rosarii Sodalitas est à S. Dominico erecta. 128.1.a
Rosimunda mœcha tam amasium quàm seipsam veneno sustulit. 120.2.c
Rotarum circumactio super corpora reorum esat olim in usu 482.1.c rotæ forma quis sit. ibid.c rota erat item priscis genus torturæ & supplicii, ipsa describitur. ibid.d quomodo id supplicium irrogaretur. ibid. in rueis etiam damnati apud inferos turquentur. ibid.c in iis sit plerumque ussifragium. ibid.
Rutæ symbolum sunt uportunitatis. 526. 1. d & seqq. ea etiam lectis adhibentur. 525.2.d & seqq.
Rota fortunæ sæpè convertitur. 445.2.bc 452.1.d 2.a
Rubedo oculorum unde proveniat. 489.2.c d
Rubri & rufi coloris multæ sunt species. 490.2.bc
Rudolphus Shervvinus Martyr Anglus in morte cecinit. 271.2.a
Rugitus leonis quàm sit terribilis. 375.1.c huic comparatur ira regis. 5.c d hic est mortis prænuntius. 2.d vide Leu.
Ruminanda sunt prius omnia quàm in animum demittenda. 259.2.d
Ruminatio animalium doctrinæ accommodatus. 463.1.bc
Rupella in letu omnium Sanctorum est occupata. 411.1.bc

SAbbato datur quies non solùm hominibus, sed & jumentis. 219.1.a b
S. Sabina in morte risit. 681.2.c
S. Sabini Canusini Episcop. longanimitas. 537.2.c d
venenum dum bibit innoxius, qui illud porrexit eodem momento alibi defunctus est. 500.1.c d
Saccharum non est mel. 504.2.b
in Sacculis olim servabantur pondera. 304.2.c
Sacerdos consecrans gladio quodammodo dissecat & immolat Christum. 472.2.d
Sacerdotes Aaronici sacrificaturi vino abstinebant. 661.2.b
Sacerdotes olim accensas lampades præferebant. 406.1.b per arietem repræsentantur. 654.1.a b
Sacerdotes qualis esse vita debeant. 232.2.d
Sacerdotium lucerna repræsentatur. 406.1.c d
Sacra non sunt in profanos usus convertenda. 410.2.d & seqq.
Sacramenta septem sunt septem mysticæ columnæ Ecclesiæ 151.2.c
Sacrificabant veteris inter epulas. 553.2.d olim inter sacrificandum sacerdotes canebant Dei laudes & hymnos voce & musicis instrumentis. 154 5.c
Sacrificium est summus Dei cultus. ibid. a b eo per acto instruebatur epulum. 555.2.d & seqq.
Sacrificium Eucharisticum valet ex opere operantis, sed magis ex opere operato, & vi sua. 279.1.a b
Sacrificia Iudæorum vim suam habebant ex opere operantis. 278.2.b & seqq. nec proderant homini in statu peccati. ibid.d
Sacrificia & vota sunt actus religionis. 50.1.c d
Sacrificii externi dignitas mensuratur dignitate interni actus devotionis ea qua manat. 311.2.b
Sacrificium epulo olim claudebatur. 563.1.a b
quare Sæculares præcedant multos Religiosos in regno Dei. 544.2.bc

Sæculum hoc velut mare est, homo quilibet navis. 16. 2.bc
Sagacitas pars prudentiæ. 579.2.c.d
Sagæ plures sunt quàm sagi. 215.1.d
Sagittas duplices infligunt meretrices, amoris & doloris. 552.1.bc
Salamandra est amoris hieroglyphicum. 518. 2.d & seqq. item innocentiæ symbolum. 175.2.d 2.a
Salethus Crotuniensium princeps commissu adulterio vivus in ignem infilit. 508.2.a
Salix symbolum præmaturi incrementi. 237.2.bc
Salome mater Machabæorum fuit fortis mulier. 664.2.a
R. Salumon inter Rabbinos percelebris est. 7.2.a
Salumon fuit sapientium omnium magister & princeps. 1 1.a fuit trinomius. ibid. b tres ejus libri. ibid. & seqq. cum Proverbia scripsit, habuit spiritum prophetiæ. 2 1.c an ea dictarit tantum, an verò conscripserit & digesserit. ibid. & seqq. ipsius sunt omnia quæ libro Proverbiorum continentur. 3.1.2.b verè fuit Propheta. ibid c fuit auctor libri Proverbiorum. 3.1.a ejus sapientia & scientia. ibid. 2.c fuit ea divina. 1.c.d.5.1.b qua ætate floruerit. 3.1.a & seqq. nulla dogmata hausit à Gentilibus philosophis. 4.1.2 quo ordine suos libros scripserit. 2.d ejus dogmata secuti sunt posteri sapientes. 5.2.c ipse auctor est libri Proverb. ideoque ei suum numen præfigit, idque primus inter omnes scriptures sacros, & quare. 9.1. a & seqq. cur se Davidis filium vocet. 2.a cur usus sit hoc obscuro orationis genere. 9. 2.b videtur sua proverbia diebus festis ad populum esse concionatus. 52.1.c d induit in iis personam nunc patris, nunc pædagogi. 19.1.d prævidit Deum incarnandum. 27.1.d 2.a unde sit dubia ejus salus. 43.1.b. non est inventor alchymiæ. 54.2.c cur vocetur tenellus patris. 64.2.a b an is fuerit moriente patre puer. 2.a fuit corpore delicato, & optimo temperamento, fuit docilis & flexilis. ibid.c quomodo vocetur unigenitus. ibid.b.c & seqq. fuit matri unicè dilectus. 2.b fuit heres regni. ibid.d videtur fuisse primogenitus. 65.2.d & seqq. filius fuit pœnitentiæ, ideoque à parentibus unicè dilectus. 66. 1.a per sapientiam factus est regum maximus & gloriosissimus. 133. 1.a b academiam in atrio templi sui constituit. 151.1.b an ipsemet in ea sapientiam sit professus. ibid.a & quotu anno regni sui, dictavit in ea parabolas & proverbia sua. ibid. ejus magnificentia in numeru, apibus, fortitudine militum & famulorum. 166.1.c d plenam cum omnibus vicinis tam inimicis quàm amicis pacem habuit. 302.1.c fortitudine justitiæ regni solium firmavit. 305. 2.b c lectorem & auditorem suum subinde inter docendum compellat & excitat. 462.1.d 2.a doctrinam suam commendat. 463. 2.a b 464.2.a 465.1.b c d c quo ætatis anno ad regnum evectus sit. 513.2.d an post lapsum in idololatriam egerit pœnitentiam. 516. 2. a quot parabolas dictaris, multæ earum perierunt. 517.2.2.b ipse eas scripsit, aut saltem dictavit. 526.2.d an etiam sit auctor ultimorum duorum capitum Proverb. 620. 1.a b vocatur congregans & filius vomentis. 2.b c 620.2. d & seqq. 621.1.d & seqq. ejus sapientiæ reduodantia & spiritus. 621. 1. d 2.a ejus stultitia. 2.c ejus pœnitentia & salus dubia est. 622.1.c d 623.1.b 628.2.c fuit verè Psopheta. 622. 1. b 648.1.d & Deu perplenus. 622.2.c cur se stultissimum vocet. 653.1.a & seqq. ejus humilis modestia. 2.c d panpertatem & nimias upes deprecatur. 628.2.c 629.1.c ejus sapientia initio regni. 641.1.c d cur dictus sit alKum. 649. 2. b qua ætate vixerit. 650.1.b cur se Lamuelem vocet. 657. 1.c & seqq. fuit quasi peculium Dei, & ei à pueru dilectus. 657.1.d est à Deo dilectus tex, accepit ab eo sapientiam. ibid. b fuit typus Christi. ibid.a 2.a an prima nuptiarum nocte in cauta fuerit ut sacrificium maturinum æquo serius fit oblatum. 2.b ejus vinolentiam & mulierositatem prævidit mater Bethsabee. ibid.c 658. 8.d fuit ei primogenitus ex Davide. 658. 2.d fuit ei filius votorum. ibid. d & seqq. item filius orationum. 659. 1.d 2. a alienigenis mulieribus copulatus regnum perdidit. 2. c matrem suam deprædicat & describit sub typo mulieris fortis. 664.1.2
Saluuius an fuerit filius Eucherii Lugdunensis. 7. 5. a b scripsit in Proverbia. ibid. è Ven. Beda multa transcripsit. 208. 1.c 2.b fuere duo, unus Beda posterior, alter anterior. ibid.c

Salutis initium eſt à præveniente gratia, non à libero arbitrio. 549.1.cd & à Dei gratia. 265. 2. a b ſalus animæ inſomni ſtatu & officio conſideranda. 232. 2. b c ſalus filiorum pendet à caſtigatione parentum. 482. 2. b c
Salutationis matutinæ clientum priſcis erant in uſu. 575. 1. a ſalutatio angelica reiterata Beatæ Virginis gratiſſima eſt. 174. 2. d & ſeq.
Samſon prodendo ſuum ſecretum Dalilæ robur amiſit. 83. 2. b c
Samuel dictus quaſi poſtulatus & impetratus à Deo. 658. 1. a
Sancta eandus non ſunt danda. 480. 1. c
Sancti ſtatim à morte ad Dei conſpectum admittuntur. 432. b in omnibus à Deo diriguntur. 48. 1. b laboribus & cruciatibus redduntur apti ad æternam gloriam. 512. a io fine mundi non pavebunt ob caſus inopinatos tunc eventuros. 59. 1. b ſunt Dei ſecretarii. 61. 2. b res hæc probatur exemplis. 2. a b eorum propria dos eſt gloria. 63. 1. c d à pueris deduxit operam virtuti. 65. 1. b in Deum & Chriſtum quodammodo transformantur. 76. 1. d 2. a in ſenio maximè ſapiunt. 97. 1. a mortem inſtantem ſemper proſpiciunt. ibidem b ignem libidinis igne corporeo extinxere. 109. 2. b ſunt reges. 130. 1. d qualem ipſis gloriam communicet Deus. 133. 1. d 2. a in montibus & rupibus egerunt. 125. 1. 2. b eorum ſoteriligentia & ſapientia ſita eſt in timore, cultu & reverentia Dei. 160. 1. d ipſi quoque circa ea ſunt conſulendi. ibid. virtutes ſuas celant. 177. 2. c & latere cupiunt. ibid. 2. c d ſunt pacifici & tranquilli. 185. 1. a ſua eloquentia urbes & regna ſæpè ab exitio liberant. 197. 1. d fiunt Deum. 200. 1. 2. b ſuſcipiunt animas, eaſque juvant, & ſublevant. 211. 2. a b ſæpè uno verbo afflictis medentur. 223. 2. d ſunt peritiſſimi virtutis artifices. 235. 1. d 2. a eorum exempla alios ad imitationem excitant. 244. 2. a b ſunt aves pennatæ myſticè. 25. 2. a b timore Dei armati vicerunt tyrannos & ſupplicia & adverſa. 265. 2. c affliguntur ut à Deo exaltentur. 310. 2. a 000 ſuos perſequendi. 410. 2. b nec res timere vovendæ. ibidem b quomodo propriè devorentur. 411. 2. a cum iis erit ſanctus. 421. 1. c ſunt velut aquilæ. 478. 1. b novos excogitant modos placendi Deo. 501. 2. a oderunt impuros & inceſtos. 504. 2. d & ſeq. ſæpè ſibi invicem ſolis cordibus loquebantur, cogitata ex ſolo vultu dignoſcebant. 2. 2. c dum laudantur, fiunt fulgidiores. 580. 2. d & ſeq. & ſanctioses. 2. a confidunt ut leo. 586. 1. c d, & ſeqq. ibidem d in morte ridet. 682. 1. a in cælo ob opera laudantur. 690. 1. d 2. a oſtentabunt ibi vulnera & cicatrices ſuas. ibidem. Sancti omnes ſuam ſanctitatem Beatæ Virgini acceptam referunt. 672. 2. c Sancti illuſtres virtute, communes tranſcendunt. 660. 1. a Sancti omnes veteris teſtamenti præluſerunt Beatæ Virginis ſanctitati. 141. 2. a cum Sanctis nonnullis eximii, Chriſtus mirè eſt deliciatus. 148. 1. b eos inebriat & quodammodo amentes facit. ibid. *vide* Juſti.
Sanctimoniales cur ſint longevæ & vegetæ. 338. 1. b c ſanctimonialis quædam ſtudio caſtitatis ſibi oculos eruit, & amaſio miſit. 688. 2. c
Sanctitas præſtat opibus multis. 302. 2. c d ſenectutem miſè condecorat. 316. 2. a b lucerna repræſentatur. 406. 1. b c tutum eſt aſylum. 466. 1. b c eſt quaſi galea. ibid. faciliſeſt. 500. 1. d 2. a melle denotatur. 504. 2. a & ſeqq. omnibus rebus, ſemporibus, & perſonis ſe accommodat. 505. 1. b quæ ſit via ad ſanctitatem recta. 666. 1. c roborat juſtos, & impios percellit. 190. 2. d
Sanctus eſt velut rex ob domitas paſſiones. 68. 1. d 2. a ejus fortitudo eſt Deus ipſe. 190. 1. b c ſanctus ſæculi eſt velut formica. 97. 2. b in Sanguine vita conſiſtit. 121. 2. a b
Sanitas corporis pendet ex ſanitate partium tenetiorum & duriorum. 48. 2. d
Sannio & ſanna quid ſibi velint. 31. 1. a
Sapere nemo ſibi videri debet 48. 2. a b ſapere ultra quam ſatis ſit, via eſt ad hæreſin. 364. 2. d & ſeq. ſapit, qui periculo alieno ſapit. 385. 2. a qui ſapere ſibi videtur, verè ſtultus eſt. 613. 2. b & pejor eſt ſtulto. 555. 2. d
Sanguine facilè à vino vincuntur. 662. 1. b
Sanguinis in rixa effuſus iram accendit. 351. 1. c d
Sanguilugæ deſcriptio, ejuſque aviditas ſanguinis; non generat. 634. 1. c 635. 2. c d & ſeqq. quid per eam repræſentetur. 634. 2. a, & ſequent. 2. c d, & ſequent. 635. 1. d 2. a. & ſequent. 636. 1. b & ſequent. ibidem d, 637. 2. a
Sapieos libenter audit & diſcit. 55. 2. c d opus ſuum omni ex parte luſtrat, & moderatur. 46. 2. c diligit correctionem, & corrigentem. 159. 1. d 2. a eſt ei danda occaſio ſapientia & virtutis. 2. c ipſe ultro ſe in virtute promovet. ibidem b ex omni re captat occaſionem proficiendi. ibidem d. tam ſe quàm alios regere poterit. 575. 1. d 2. a libenter corripitur. 173. 2. c nec temere loquitur. 174. 1. a abundat ſapientia. 170. 2. d & ſequentib. non loquitur niſi ſapientiam. 177. 1. a b eam modeſtè abſcondat. 2. b libenter ſe diſciplinæ ſubjicit. 279. 2. d in odio & amore apertus eſt. 281. 2. a in fornace diſcretionis expurgat ſua verba. 283. 2. b ſapientia auxilio mala declinat. 286. 1. d cavet ſibi ab improbo. 286. 1. b in ſitum non diſſolvitur. 2. a ſapientia ei levis eſt. ibidem c manè vacat Deo per orationem & ſtudium. 208. 2. c tunc & diei totius opera diſponit. 2. b alios conſulit, eorumque conſilia ſequitur: quia ſe nihil putat ſcire, alios omnia, 221. 2. c ſequitur judicium rationis: non eſt duri cerebri, ibidem c verbo, ſuperiore tactus ſtatim non irascitur. 222. 1. c, ibid iram in animo refrænat. ibidem d. eam in corde premit, ne foras prorumpat, ibidem d, putat ſarius iram condonate, quàm ulcifci. ibidem c nihil temere promittit aut vovet. 223. 2. c ſcientiam ſuam celat, & quare. 226. 2. c tradit præcepta vitæ. 239. 2. a ſermones prudenter diſponit, itaque, ſibi gratiam conciliat. 251. 2. d. pœnas & ſupplicia veritus declinat à malo, 259. 2. a b ejus zelus in ſapientia commoveanda, 271. 2. c qui propterea ex ea nihil depetdit, ſed eamdem adauget. ibidem. habet eor ſapientia plenum & imbutum. 278. 1. c ſemper ſui ſimilis eſt, ibidem d. imitari debet ſeminantes, ibidem. ſemper querit bonestatem & virtutem. 266. 1. a b imò eam avidè ab omnibus haurit. ibidem b. in gaudio non agit immoderatè. 288. 1. c ſurtum ſemper os habet, eos & manus, 264. 2. b ſapiens unus eminens ceteros ſapientes cohonestat, 306. 2. c d ſapiens ſedat natos, etiam reges, 311. 1. a b ſemper in ſapientia ſua proficiet, 311. 2. d. docendo alios obtinet nomen prudentis. 314. 1. c cor prius planè imbuat ſapientia quàm eam alios verbo & exemplo doceat. 314. 1. c etiam cum fame ſapientiæ ſtudet. 321. 2. c ſolus liber eſt. 328. 1. c quomodo eius ſint omnia. 324. 1. c verbo corrigitur. 328. 1. c & cur, ibidem b c ſi peccet peccat ex infirmitate vel ignorantia, ibidem c nullis movetur terroribus. 329. 1. d 2. a eſt parciſſimus in verbis, ſed multa facit. 341. 2. c d 368. 2. b 550. 2. a ejus verba comparantur profundo lumini, torrenti redundanti, ſonti ſcaturienti, 346. 2. c atque ſuo varietate loci, temporis & perſonarum, ibidem c ejus cor & mens eſt velut fons ſapientiæ. 347. 1. a ibidem b dolores patienter ſuſtinet. 352. 2. c ſatione ſe duci ſinit, 2. c, doctrinæ diligenter vacare ſtuder. 354. 2. b audit, diligenter doctores, ibid c, habet ſapientiam, habet Deum, eſtque tus, 364. 2. d maturus eſt & lentus, 365. 1. a b eſt patiens, 369. 2. a b 370. 1. d eſt magnanimus. 370. 2. a omnem deſpicit injuriam. 2. a 371. 1. c nudis verbis correptus, reſipiſcit. 385. 2. b, c, doctrinam ſuam celat, 394. 2. b, c, facilè alterius ſecretum expiſcatur, ibidem d, & ſequent. ſed ſuum celat. 2. d facilè poteſt diſcere, 401. 2. b dotes habet gemmarum, ibidem. eius or & cor eſt crater ſapientiæ. ibidem 1. b, c, ſapit, caſtigato impto, 425. 1. c tua prudentia & providentia comparat ſibi quidquid ad uſum familiæ requiritur, 435. 1. a, b, totus à Deo pendere debet, & illi fidere. 442. 2. c eminus proſpicit hoſtium inſidias, arma, molimina, fraudes, 449. 2. c, eſt fortis, & quibus in rebus, 498. 2. b, eius ſymbolum eſt aſinus, ibidem c, in quo ſimilis eſt apibus. 530. 2. a, b tixas à ſtulto exactatas ſapit, 554. 2. c, eſt mirè laboſioſus, 557. 2. b ſuis in laudibus manet inconcuſſus. 580. 1. d, 2. a in adverſis eſt conſtans. 582. 1. c tumultus reipubl. ſua prudentia ſedat. 207. 2. c declinet litem cum ſtulto, ibidem b, ſpiritum ſuum reprimir & reſervat, 609. 1. a in agendo loquendoque moderatu, eſt. ibid. c
Vide Juſtus, Prudens.
Sapientes eliguntur ad reipubl. gubernacula 130. 1. c d 500. 1. c

1. c eorum eſt regere. 210. 1. bc diligenter ſibi cavent à ſtultis. 248. 1. a opes diſpertiunt in eleemoſynas. 254. 1. c d utuntur eis quaſi domini earum. ibidem e iis fiunt tapinarriores & ſanctiores. ibid.

cur ſapientes nonjus mundi appellentur parvuli. 260. 1. b

Sapientes judicant ex æquitate. ibid. b c olim ſibi invicem in conviviis quæſtiones proponebant. 465. 2. b

Sapientiæ liber cujus ſit auctoritatis. 1 2. c

Sapientiæ nomine dicuntur omnes libri Salomonis & maximè Proverbia. 3. 2. b & ſeqq.

Sapientia quomodo à diſciplina diſtinguatur. 51. 2. a quid ipſa proprie ſit. ibid. in libris ſapientialibus capitur pro doctrina morum. ibid. c ea competit perfectis. 2. 2

Sapientia vera ſeipſam ignorat. 48. 2. bc eſt ſacerdos Dei quodammodo. 140. 1. b eſtque in ſe ordinatiſſima, & creaturas omnes optimo ordine diſponit & gubernat. ibid. quomodo parturiri dicatur. 142. 1. c d Deum exſtimulavit ad res in tempore creandas, ejus opera ſunt ardua. ibid. c ejus ſtabilitas. 143. 2. a produxit cœlos, & abyſſos cœleſtes. ibid. b c res creatas gubernat, alit & quamque ad finem ſuum dirigit, velut œconoma vel artifex. 146. 1. c tpſa communicata aliis magis exereleit 207. 1. b c

Sapientia creata & participata, à Deo eſt ab æterno creata, id eſt creari decreta, & poſſeſſa. 137. 1. d 2. a per eam Deus omnia creavit 135. 2. d ipſa mirè ordinata eſt 140. 1. d 2. a elementis ſuum dedit ordinem ibid.

Sapientia creata, id eſt prudentia, & virtus, quomodo in plateis clamet. 27 a b c & ſeqq. ſola præſtat tranquillitatem. 33. 2. d & ſeqq. diverſis nominibus appellatur à Salomone in Proverbiis. 35. 1. d 37. 2. b 160. 1. d 2. 2 eſt in corde abſcondenda velut cimelium. 55 2. a b eſt velut theſaurus 36. 1. b c ea tota perdiſcenda. a. b c eſt donum Dei 37. 1. d proveniens ex Dei revelatione, imòper requiritur interna Dei illuminatio. ibid. c paranda ſtudio & oratione. ibid. d cultores ſuos præſervat ne cadant. 38. 1. a b amantes ſui amat, ſperantes ſperna. 1. 45. 2. a à Deo ſperanda, & poſtulanda eſt. 47. 1. c primùm eſt diſcenda quam docenda 52. 2. a ejus negotiatio quam ſit præclara 2. d & ſeqq. quàm ſit pretiola 53. 1. b eſt velut adamas. 2. a b vitam prolongat quotupliciter. 54. 2. d ejus dotes & membra. ibid. 2 c ejus viæ ſunt pulchræ. ibid. c d eſt velut lignum vitæ. 56. 1. c quomodo det gratiam fautoribus 58. 1. c eam poſſidere eſt principium ejus 66 2. c d & ſeqq. à doctore diſcenda eſt 67. 1. d eſt arripienda. 2. a ſuis clientibus dat cumulos gratiarum, & adverſus malè quærentes tuetur. 68 1 c dat eiſdem quintuplicem coronam. ibid. d eſt inſtar fontis. 87. 1. b cervo & hinnulo comparatur. 90. 2. c cur vocetur ſoror. 114. 1. c eſt nobis congenita. ibid. eſt ſoror mentis, & rationis. 2. a eſt ut ſponſa complectenda. ibid. eſt ſoror caſtitatis. ibid b repugnat ex diametro libidini. ibid. colentes ſe colit. 124. 2. b c ubique & ad omnes prædicat. 2. c eſt auro gemmis potior. 126, 1. c d habitat in conſilio. ibid. c ejus comites vaſiæ. 129. 2. b regit illuminat, & dirigit. 2. a ejus fructus externi, & interni. 134. 1. c d ejus diſtamina ab æterno in Dei ordinata ſunt. 140. 2. d ejus menſa, & victimæ 153. 2. c eſt ſcientia rerum ſanctarum. 160. 1. b

apud ſapientem invenitur. 176. 2. d & ſeqq. parit prudentiam. 176. 1. d

Sapientem coronat velut diadema. 271. 2. c

Sapientiæ nidi myſtici qui ſint 308 2. d ejus duo ſunt munia, eam habere & proferre, poſcit eloquentiam 311. 1. b ea aliis non eſt invidenda 2. a quo magis in alios deprimitur à ſapiente, eo in eo magis creſcit 311. a b c in eo continuas ſapientiæ aquas ſcaturit. ibid. eſt fons vitæ ipſam poſſidenti. ibid. b eſt etiam in alios effundenda. ibid. c dirigit os ſapientis, ut ſapienter loquatur. 2. c opibus prælat 332. 2. b ſine doctore conſtructa, multis errantibus depreſſa labaſcit. 333. 2. a b quis ejus ſit decor, & pulchritudo. 339 2 b eam ſectans, ſapientibus ſe adjungit. 343. 1. b eſt in pretio, nec à quopiam ei invito poteſt auferri. 354. 1. c paratur diligenter audiendo, & ſtudioſè meditando. ibid. dilatat animum. 355. 2. b qui ea paſcitur, pectus fit poſſeſſor cordis, & diligit animam ſuam. 368. 1. c facit hominem iræ potentem, & patientem. 369. 2. b c naſcitur ex patientia. ibid. 2. c hæc ejus mentura eſt. 370. 2. c d

Sapir & guſtat adverſa. ibid. c niſi & eruditione in puero creſcit. 381. 2. a b decet ſenes. ibid. c 415. 2. d naſcitur ex temperantia. 390. 2. c ei comparandæ quæ ſint neceſſaria. 394. 2. b c vincit fortitudinem corporis. 435. 2. d quo ſenſu à Salomone tripliciter deſcripta ſit. 464. 2 a b

Sapientia triplici domus ædificatur. 496. 2. d

Sapientes reddit fortes ad quærendam ardua conficienda, & ſuſtinenda. 458. 1. b c parit opes & frugrs. 2. d cur ſtulto ſit ardua. 499. 2. d & ſeqq. exceſſa. 500. 1. c d in quo ſit melle dulcior, & melle repræſentatur, 504. 2. a & ſeqq. 506 1. 2. a b 532. 1. c d eſt dulcis guſtatu. 506. 1. b omnia aſpera dulcorat. ibid. in ſenio dat ſpem certam adipiſcendæ felicitatis ibid a b in ea percipienda modus eſt adhibendus. 535. 1. d non in opibus, ſed in earum contemptu ſita eſt. 691. 2. d & ſeqq. ipſam hæ impediunt. ibid. c ejus ductum ſequens, turò inceder in operibus ſuis. 601. 2. b eam communicans eam adauget, 602. 1. d ſymbolicè in muliere fortis deſcribitur. 664. 1. d docet clementiam. 668. 1. bc vide Doctrina, Prudentia, Scientia, Virtus.

Sapirntia, & juſtitia firmant, & prolongant Imperia. 587. 2. b

Sapientia Dei eſt increata, infinita & omnipotens. 442. 2. c comprehendi nequit. 624. 1 d 624. 1. b a a

Sapientia increata, id eſt Deus, quomodo ad homines prædicet. 27 1. d creavit & firmavit terram, & cœlos. 57 1. b c diligentes ſe diligit. 131. 2. b ſemper exiſtit in Deo. 135. 2. b eam Deus habuit ab æterno, & per illam fecit omnia. 536 1. c

quomodo is ſapientiam peperiſſe dicatur. 142. 1. c d centri terræ ipſe centrum eſt. 145. 2. d & ſeqq. magis gaudet ſuis attributis, quàm creaturis. 147. 1. a judit quadrupliciter in creaturis. 2. b in quibus is luſus conſiſtat. ibid. c d ejus deliciæ ſunt cum filiis hominum. ibid. 2. a eſt auctor voluntatis bonæ, & gratiæ. 149 1. c eſt dominus & rector ventorum. 170 2. bc ipſe tranquillus tranquillat omnia. 185. 1. a ipſe ſolus hominem ditat. 2. d ſimplices, & innocentes dirigit. 194. 2 a eſt ſimplex. ibid. c ejus nomen proprium eſt clemens. 202. 1. b omnis malitia & duplicitas ei diſplicet, maximè fictio & ſimulatio. 2. a eſt deſiderium juſtorum. 206. 1. a b item eorum radix. a 214. 1. a b quos diligit, caſtigat. 245 1. c d ejus videndi deſiderium eſt materia compunctionis. 255. 1. b ſuam magnificentiam oſtendit in multitudine angelorum, bearorum, & creaturarum. 266. 2. c d gerit curam pauperum. 269. 2. a b & ſeqq. 270 1. a omnia intuetur, præterita, præſentia, futura. 276 1. a b omnes homines intuetur. ibidem b c vide Deus.

Sapientia increata eſſentialis, poſſeſſa & creata eſt à Deo ab æterno. 136. 1. c & ſeqq. ordinat in Deo omnia ejus attributa, & omnes perſonarum poſſeſſiones 140. 1. c item omnia Dei decreta & rerum faciendarum ideas. ibidem b 142. 1. b c delectatur intuitu rerum creatarum per ſingulos dies. 146. 2 b c

Sapientia increata nationalis, & perſonalis eſt Filius Dei, hanc poſſedit Deus ab æterno per generationem, & per eam creavit omnia 136. 1. d 2. a 142. 1. b c ea eſt ordinatiſſima 140. 1. c d Inſit ab æterno apud Patrem 146. c d vide Jeſus Filius Dei.

Sapientia humana inſtar fucatæ meretricis 80. 1. b c

Sapientia humana divinæ collata, potiùs eſt inſipientia, divinæ voluntati illa ſubſervit. 442. 1 d 2 a

nulla ſapientia impii Deo valet reſiſtere 1. d

Sapientiæ opinione ſe oblectare nefas eſt & ſtultum. 368. 2. d ei præſidens, ſtultus eſt 607. 2. a

Sapientia vera ſita in ſui cognitione 223. 2. a b nec non in ſolertia 646. 1. b

Sapo miatur aceto veſtes non purgat, ſed maculat 54. 1. c

Saporem non habent odorata 572 1. d

Sapphirus gemma gratiam & amorem conciliat 633. 1. b cur pueris appenderetur, eſtque Dei ſymbolum 58. 1. c d

Sapricius inimicus Nicephoro reconciliari nolens palmam Martyrii amiſit, quam Nicephorus adeptus eſt 509. 1. c d

Sardanapalus ob luxum & ignaviam excidit imperio Aſſyriorum 227. 2 a inter concubinas purpurâ nevit 668. 2. d & ſeq.

Sardius gemma rubet ut aurum. 536. 2. a huic comparatur ſermo ſapiens. 527. 2. a b
Sarepta urbs Sidoniorum unde nomen invenerit. 627. 2. b
Saturitas parit ciborum faſtidium. 569. 1. d 2. a facit ſervos inſolentes. 644. 1. d & ſeqq. ea datur à timore Dei. 383. 2. d & ſeq. capitur pro abundantia. 50. 2. c d
Satyrus frater S. Ambroſii quàm ſimplex & ſincerus eſſet. 202. 2. c parcus & ſobrius erat. 423. 1. d 2. a
Saul iræ ſtoans velut energumenus fuit. 306. 2. b Davidi infidiis ſtruens, in hujus tandem manus incidit. 562. 2. a peccatum nolens agnoſcere, Dei iram incurrit. 593. 2. c d
Saxa alligabantur tortis in eſtaſia. 412. 2. b
Scala peccantium quæ eos in infernum deducit. 346. 2. a & contrà ſcala juſtorum in cælum. ibid. d
Scandalum dans aliis vindictam Dei ſentiet. 454. 1. a & eſt à judice puniendus. 606. 2. c d
quantum Schiſmata Eccleſiæ nocuerint. 102. 1. c
Scientia paulatim moderato labore comparanda. 257. 1. a ſcientia rerum ſanctarum ſola vera eſt prudentia & intelligentia. 167. 2. a at vana eſt theſaurus impietatis. 254. 2. a b modica cum charitate & humilitate potior eſt magna cum contentione & ſuperbia. 310. 2. a b fine virtute nil prodeſt. 333. 1. a eſt proprium animæ bonum & vitale. 364. 1. c d optimè mentis & cor dicitur. 367. 2. d & ſeq. ejus pretium. 401. 2. a b ea tendum moderatè ut ſapiat. 570. 1. c
Scientia practica paſſim in Proverb denotatur per intellectum, ſapientiam, ſenſum. 354. 1. b et cor & aures dandæ. 481. 1. c d quæ dicatur ſcientia animæ. 364. 1. d 2. a
Scientia ſanctorum & juſtorum quæ dicatur. 2. c ſcientiæ Gentilium non ſunt cum divina comparandæ. 4. 1. a b eas hæ vorentur ancillæ Theologiæ. 556. 2. a b *vide* Doctrina, Sapientia.
Scilurus quo facto filios ad concordiam excitarit. 358. 1. a
Sciolus deterior ſtulto eſt. 675. 1. c ibid.
Scita quæ dicantur. 10. 2. c d
Σκωλιὸς & Σκωλιάζω quid ſibi velint. 333. 1. b c
Scortum *vide* Meretrix.
Scribendi modum quiſque proprium habet, & ab aliis diverſum. 578. 2. d
Scriptores ſacri ſcribunt triplici fine, & triplici fluctu. 465. 1. b c
Scriptura ſacra ad Gentium ritus non eſt accommodanda. 7. 1 b c in recenſendis filiis non ſervat ordinem temporis & generationis. 66. 1. a ejus ſcientia paranda aſſidua lectione. 67. 2. d & ſeq eſt velut ciſterna & fons, 87. 2. b non eſt tota clata legentibus. 105. 1. b eſt velut menſa. 154. 1. a b 471. 2. c & ſeqq. quomodo ſtatera recta & doloſa ſit. 192. 2. c phraſibus & moribus hominum ſe accommodat. 280. 2. a b illius modica ſcientia melior eſt, quàm ampla ſæcularis. 321. 1. d in ea tamen non oportet plus ſapere quàm oportet. 532. 1. d
Scriptura eſt velut theſaurus. 435. 1. a ejus ſententias loco ſuo proferre poſſe, perutile eſt. 463. 2. a b quatuor habet ſenſus. 464. 1. c d optimum doctrinæ & pietatis odorem exhalat. 505. 2. c ejus ſenſus litteralis melle, allegoricus favo denotatur, vel contrà. 506. 1. c d eſt abſcondita & arcana. 519. 2. a ea eſt à regibus exquirenda. 1. d 2. a nobis velut Mercurius eſt. 552. 2. d & ſeq. non debet ab indoctis legi. 554. 1. b ejus verba non ſunt nimis ſubtiliter excutienda. 579. 2. b quàm ampla ſit. 685. 2. d
Scriptura omnis, etiam hiſtorialis, vocatur prophetia. 658. 1. d
Scrupuloſi numquam cum gaudio comedunt. 321. 1. c
Scrutatio majeſtatis ſimilis melli nimis comeſto. 542. 2. b
Scylla unde dicta ſit. 82. 2. bc eſt ſymbolum iræ. ibid.
Scyrius lapis integer enatat, comminutus mergitur. 359. 1. a b
Secretum celandum: quod qui celat, fidelis amicus eſt. 198. 1. c d & fidelis Spiritui ſancto. ibid. b ſecretum non careat conſilio. 287. 1. a b id in conſiliario maximè requiritur. ibid. ſecreta cur magis delectent. 162. 2. d & ſeq. quo ſenſu ſit facilius ſecreta cordium ſcire quàm inferni. 127. 1. a d & ſeqq.
Secretum celans ſtudet amicitiæ, id revelans eam deſtruit. 327. 2. a b
Secretum amici non eſt prodendum. 524. 2. a id non eſt cum extraneo communicandum. ibid. b quo ſenſu ſecretum cum amico communicatum animum exhilaret. 495. 1. b c id revelans cauta eſt mimicitiæ, odorum & litium: 331. 1. b c et explorator. item proditor, delator, adulator. ibid. 2. d ſibi & aliis cauſa ruinæ eſt. 562. 2. c d id ſtatim effutire ſtultiſſimum eſt. 609. 1. a
Secreta prodit imprudens, prudens celat. 341. 1. c 368. 1. a b 435. 2. c
Secretum alicujus ſcire difficillimum eſt. 394. 1. c. d ejus explicandi praxis. 2. d ſecreti tenaces conſiliarii à principibus magni fiunt. ibid.
Secretum plurimum valet ad regimen. 651. 2. d id proditur ebrietate. 760. 2. c & ſeqq.
S. Secundina Martyr Anagninа cæſa pro ſanguine lac fudit, & odorem ſuaviſſimum exhalavit. 21. 2 a b
Securitas filis eſt virtutis. 59. 2. b c & ſeqq. unde ſecuritas conſcientiæ dicatur. 282. 2. d & ſeqq.
Securus aliquando capitur pro immuni. ibid. 2 b
Sedere in ſolio judicii quatuor denotat. 396. 1. c d
Seditioſi ſæpè falſitatis ſuæ dant pœnas, vel per plebem, vel per Deum. 368. 2. c d ſunt flabella ſeditionum & rixarum. 369. 1. b c
Segnities opus cœptum non promovet, ſed deſtruit. 350. 1. a ibid. b c vide Pigritia, otium.
Segullum eſt terræ genus in ſummo ſolo, è quo metallarii cognoſcunt ſubeſſe venam auri. 398. 2. c d
unde vox *Ségnear* derivetur. 316. 1. b c
Seminis & culpæ analogia. 453. 2. a b ſemina mala fœcundiora ſunt bonis. ibid. b ſeminis genitalis origo. 482. 2. d ejus crebra effuſione multi ſpiritus vitales effunduntur. 84. 1. d 2. a unde ipſum oriatur, & diverſum ad diverſa membra efformanda requiratur. ibid. 2. d & ſeq.
Semita idem eſt quod ſemiter. 309. 1. a b
Semitæ æquitatis quæ dicantur. 68. 2. c d 89. 1. b c
Semitariæ meretrices quæ vocentur. 128. 2. a 162. 2. b c
Senatori quæ ſint neceſſaria. 127. 2. d & ſeq.
Senatus à ſenibus dictus. 316. 1. a b
in Senectute ſectandum otium quietis & tranquillitatis. 96. 2. c d ſenectus juſtorum ſuavis & ſapida eſt. 230. 1. d 2. a ſenectus ſancta eſt venerabilis, & velut corona. 313. 2. a b eſt requies laborum & calamum. 416. 1. b c eſt decor ſenum. 316. 1. c d eam decet morum gravitas & ſanctitas. ibid. 416. 2. a b eſt imago antiquitatis Dei. ibid. c careat animi perturbationibus. ibid. d pollet ſapientia. ibid. b ſenectus bona quæ ſit. ibid. d quæ ejus partes & officia. 2. a b in quo juventute opus habeat. ibid. eſt indocilis. 451. 1. d 2. a
Senes valent judicio & conſilio. 8. 1. a b eorum corona ſextuplex. 315. 2. b c coronantur canis, ætate, nepotibus. ibid. c d & prudentia. 2. a olim coronabantur. 1. d reip. regendæ præficiuntur. 2. b cupiditatum ſuarum monſtris domitis, coronam laudis promerentur. 316. 1. d eorum corona ſunt nepotes. 324. 2. d eos decet ſapientia. 321. 2. b c eorum conſilia ſunt velut oracula accipienda. 416. 1. c ſunt inter juvenes quaſi Deus. ibid. dominantur paſſionibus animi. ibid. d unde ſint reges. ibid. b pollent ſapientia. ibid b cernunt magnam ex ſe propaginem: proſpiciunt & prænuntiant futura. ibid. c ad beatam vitam anhelare debent. ibid. d eorum conſilium & exemplum quam ſit utile. 2. c
Senior idem eſt quod dominus. 316. 1. b
Seniores olim erant judices & principes regionis. 572. 1. c
Senium dictum à ſenſu, quia ſenes valent prudentia. 416. 2. d
Senſus cuſtodiendi ne cor inficiant. 75. 1. c
Senſus debet rationi ſubiici, & ab ea regi. 369. 1. d 2. a ſenſibus homo uti debet ad Dei honorem & beneplacitum. 399. 1. c d qui ſenſus ſint à miniſtri intellectus & voluntatis. ibid. 2. a ſunt limitatæ virturis, hinc per intemperantiam enervantur. 333. 1. c ſenſus ſacræ Scripturæ quadruplex eſt, et qui ſinguli. 464. 2. b c
Senſus litteralis me de, allegoricus favo deſignatur, vel contrà. 506. 1. c d
Senſus genuinus ſemper interpreti eſt ſectandus. 8. 1. a b c
quæ Sententiæ libri Proverbiorum exſtent in Hebræo, quæ non. 5. 1. a b
Sententiæ ejus non ſignificant quid.
Semper, ſed quid ſæpè eveniant. 168. 1. c in eo nihil non ſunt connexę. 72. 2. b multę quoque ex uno loco in alium ſunt translatę. ibid. 2. a

cur ſententia regis dicatur oraculum. 304.1.b.c
Sententia aliqua bella & ſapida ſæpè melancholiam levat aut tollit. 352.1.d
Sententia oportunè producta magnam habet venuſtatem. 526. 1.a b ibid.c.d
Sententia gravis non reperitur in ore ſtulti. 549.2.a nec eum decet. 2.b
Sententiæ S. Scripturæ quàm ſint utiles. 463.2.a b
cur Sententiæ eædem ſubinde in libro Proverbiorum repetantur. 557.1.c.d
Sentes dictæ à ſentiendo. 554.1.a.b
Sentiens mœrorem, non ita eum alteri exponere poteſt atque ipſe ſentit. 254.1.b
Sepes animæ & conſcientiæ. 515.1.d.2 a
Septem regni adminiſtratores & conſiliarios primarios habebant reges Perſici. 557.2.a
Septenarius numerus ſymbolum eſt plenitudini. 151.2 b & multitudinis. ibid 2.a
Septies cadit juſtus quo ſenſu. 506.2.d & ſeq.
Septuaginta ſæpè non tantùm interpretes, ſed & paraphraſtæ ſunt. 2.2 d 660 1.2
Sæpè à Noſtro eyariant & quare. ibid. multa in ipſis exſtant quæ non ſunt in Hebræo. 5 1.2
an Sint ſcriptores hagiographi. ibid b. verſin eorum errores quoſdam habet. 3.1.2 olim fuit Vulgata, ideoque canonica ſcriptura. 5.2.b
Sæpè vocibus Græcis novum tribuunt ſignificatum. 270. 2.d ſeq.
Sunt antiquiſſimi & doctiſſimi. 343.2.a b ac eorum codices ſunt vitiati pluribus in locis. 433.1.b
Sepeuplum capitur pro multuplum. 310.1.c.
in Sepulchris extra urbes habitabant olim lupæ viliores. 41. 2. c
Sepulchrum dealbatum typus eſt meretricis comptæ, ſed putiſcentis. 487 2.2.b
C. Sergius Orata unde dictus ſit. 331.1.d
Sergius Abbas agricolam iniuriantem leni reſponſo placavit, & monachum fecit. 274.2.c
Sermo prevus fugiendus. 76.2.c eſt velut ignis in ſinu. 108. 1. b. c
Sermo ſtultorum multos habet defectus. 174.1.b c quis ſermo opportunus dicatur. 287.2.b c ibid.d in ſermone noſcitur prudentia vel imprudentia viri. 217.1.c ſermo hilaris & ſuavis animum animat & vivificat. 227.1.d ſermo terribilis quis ſit, quæ damna creet à ſuperiore in ſubditum prolatus. ibid. b
Sermo ſapientis ſapientiam redolet. 275.1.2.b facit auditorium mentem rectam ib.d b ſermones puri Deo ſunt grati & placent. 289.1.2 quomodo ſint recti ſermones ſapientiæ. 126.2.d ſeq. ſermo omnis utilis à Dei gratia proficiſcitur. 296.1.b ejus variæ ſpecies. 313.1.b ſermonem moderans vir eſt ſapiens 341.1.b c ſermones caolant homini bonum vel malum, præmium vel ſupplicium. 359.1.b c ſunt manus linguæ. 360.1.c.d ſermonibus ſpiritualibus anima repletur. 359.1.d ſermo hominis pii eſt clara lux. 413.2.b.c per eum homo ſecreta ſua alteri pandit. ibid. ſermo opportunus à ſapiente prolatus magnam habet energiam. 526.1.2 b ibid. 1.c 527.1.d ſermo ſapient de decet ſtultum. 549.2.b.c d maximè cum vita eiuſdem & actio diſcordat. 550. 1. 2 ſermo rarus decet ſapientem. 341.2.b ſermo dulcis in quatuor rebus conſiſtit. 311 1.d eſt velut favus mellis. 358. 2. b.c eius effectus. ibid.d.2.a ſapè laborem ab homine tollit. 313.2.d ſeq. cur ſermo Dei dicatur ignitus. 627.2.a & ſeq. eſt clypeus contraria omnes tentationes. 628 2.a *vide* Sententia, Verbum.
quæ Serotina pluvia in Palæſtina dicatur. 307.1 b.7
Serpentis aſtutia in quo ſita ſit 14.1.d.2.a cur hebraicè vocetur *arum*, id eſt aſtutus. 216.2.b.c quàm ſit prudens, eius velocitas per plana. 252 2.a cur pectore & ventre repere dicatur myſtico ſenſu. 289.2 b eum inſectatur cervus. 90. 1.d.2.a ſerpentes ſymbolum ſunt dæmonum. 164.2 b e item meretricum. ibid. ſunt æris viſu, & unde. 277.1.c d morſu pugnant & necant. 315.1.d 2.a eorum aſtutia & varietas 447.2.b ſerpente necato fugantur reliqui ſerpentes. 385. 2.a à ſerpente morſus dolorem initio non ſentit. 491.2.a ſerpens in orbem revolutus annum ſemper redeuntem repræſentat. 641.1.b c
Serpenti qui Evam decepit graves pœnas Deus inflixit. 385. 2. a
Servitus convenit ſtultis. 555.2.c
Servitus cordis veram dat ei libertatem. 294.1.2 b
Servi injurgati & durè habiti fugam parant. 249.2.d.& ſeqq. illorum coram gerit juſtus. 218.2.b
Servi flagellis aſſueti illa nihili faciunt. 328.2.b eos non deprædeſſe principibus. 369.1.2.b eorum eſt ſervire, non dominari. 1.d ſervus ſi dominetur, fit ſupersbus & inſulens. 369.1.b.c 644.1.d ibid.b.c hic ſævit in liberos & potentes. 369.1.b.c at non ſervus qui animo & ſapientia polket. ibi.b & hi humiles ſunt & modeſti. ibid.c ſervi prn naturali ſua indole ab hero docendi ſunt. 613.1.b dimidio mentis an careant. ibid.b non ſunt delicatè ab infitio nutriendi. 614 2.a non ſunt temere apud herum accuſandi. 652.1.a.b ibi. c ſervus prudens iram viri prudentit ſedat. 353.1.2.b ob ſapientiam reget filios ſtultos heri ſui. 321.2.b ex amore hero obſequens, verè liber eſt. 613.1 a.b talis eſt ab eo bene tractandus. 2.a
Servus & ſtultus inter ſe comparantur. 269.1.2
Servus Gentilis ad Hebræos fugiens retinendus erat, nec hero reddendus. 631.2.d & ſeqq.
Servius Tullus textus Rom. rex ſerva natus fuit, ſed indole ingenua. 369.1 b.c
Setina vina erant olim delicatiſſima, non modò. 606.1. d 2.a
Severus Imp. moriens filios ad concordiam hortatus eſt. 358. 1.2.b nil ſtatuit unquam abſque peritorum aſſenſu. 522. 1. d.2.a
Si Hebræis ſæpè idem eſt quod *ne* vel *non*. 503.1.d.2.a
Sicarii oderunt virum juſtitiæ zeolem. 608. 2.2.b & ſeqq.
Sicera vocatur omnis potus inebrians. 389.1.d
in Sidone urbe phœniciæ ſiodones præſtantiſſimæ conficiebantur. 679.2.c
Silentium decet diſcipulos. 79.1.2 index & effectus eſt animi maturi & divini. 282.3.d.2.a
& animi Sapientis. 342. 1. c.d ejus elogium. ibid. interdum reſponſi loco Servit. 198. 2.a ejus pœnitentia melior pœnitentia ſuper ſermone. ibid.
Silentii ruptura cauſa eſt luium. 338 1.b ejus encomium. 343.1.b præſtat requiem. 436.1.b id in menſa principis ſervandum eſt. 471.1.b & ſeqq. ejus vinlatoe ſimilis eſt crocodilo oſcitanti. 544.2.a eſt id clauſura linguæ. ibid.
Simeon, & Levi io ſororis ſtupro vindicando ſæviores fuerunt urſi. 389.2.d
Sua ira magnum ſibi damnum crearunt. 385.1.c
S. Simeon Salus ſcortationem meretricum dato iis pretio redimebat. 211.1.c.d
S. Simeon Stylites uſque ad mortem in columna ſtetit. 224.2. e ſemper in ea aſcendit altius & altius, & in ea mortuus eſt. 288 2.a quibus Evangelii verbis ad vitam monaſticam ſit incitatus. 128.2.b
Simia ob geſtus decoros eſt homini in deliciis. 645.2.d & ſeq. eam leo non fert. 62 2.d
Similitudinibus abundat Salomon in Proverbiis. 10.1.b.c
Simonides quid de Deo ſentiret. 626.2.b
Simplex ram pro ſincero, integro & candido accipitur, quàm pro rudi & inſipientes. 303.2.a 440.1.b
Simplicem in interitum tam ſpiritualem, quàm temporalem pertrahens, in illum incidet. 589.2.c
contrà, ſimplex bonum oppoſitum recipiet. ibid.
Simplices & humiles ſuo alloquio dignatur Deus. 46 2.d à Deo diriguntur & protegunter. 254.2.d ad eum proximè acceduot. ibid.
Simplicitas in Scripturæ expoſitione ſectanda. 2.a ipſa Deo propria eſt. 194.2.b
capitur Subinde pro larga miſericordia. 395.1.d 2.a
Simpliciter & innocenter in ſuis actionibus ambulant, Dei ope incolumis exit. 598.1.2 ſimpliciter ambulans, ambulat confidenter. 174.2.2.b ibid.d
Simulatio Deo imprimis diſplicet. 202.2.c
Simulatores amicitiæ unde dignoſcantur. 561 1.d 2.a
Sinceritas in miniſtris placet regibus. 456.2.b.c ibid.d.2.a Deo placet. 289.2.c
Sincerus à Deo benedicitur. 207.1 b eſt velut aurum mundum 228.2.d & ſeq. vocari poteſt purus, mundus, limpidus. 425.2.c.d
Sindon videtur derivari ab Hebræo *ſadin*. 679.2.c ea primùm Sidone confecta. ibid.a.d quid propriè ſit. ibid.b

Simi-

Sinistra an dextera sit potior. 53.2.c d ejus symbola. 2.b
ipse adversitatem, inimicos, crucem & ignominiam denotat. 77.2.b.c 78.1.b.c typus est infelicitatis & adversitatis. 577.2.c.d
Sinus vocatur vas cavum in quod sortes jaciuntur. 319.1.2.b
Sion cur vocetur arx. 156.3.b
Siracidis cum Salomone consonantia & harmonia. 5.2.b. & seq. 6.2.c
Sirenum fabula moraliter expositа. 85.1.c.d
Symbolum sunt meretricis. 459.2.d
Sisois Abbas cum confidentia Deum prodiscipulo oravit. 174. a.d & seq.
è Smaragdinis vasis olim potabatur. 681.2.2
Smaragdus est amuletum contra venena. ibid.2.b
Sobrietatis elogia. 390.1.d hominem ditat. 432.2.d 433. 1. c.d est ea in mensa principis servanda. 472.1.b & seq. ejus elogia & effectus. 490.1.d.2.2
Socialis vitæ commoda. 577.2.b
à Societate proborum se segregare noxium est. 273.1.d
Societas hominum quidem farinæ non eripiet impium à pœna & punitione. 203.2.c à societate pendet salus & damnatio æterna hominis. 242.2.d societas concors stat, discors dissipatur. 359.2.2.b societas hominum in ratione sectitudinis consistit. 426 1.2 *vide* Sodales, Consortium.
Socii mali reddunt hominem malum. 467.1.2
Socratis invicta patientia in adversis, & injuriis. 371.2.2.b è suæ Xantippes jurgiis tolerantiam discebat. 373.2.c.d 416 2.c 576.1.2
Sodales mali quàm sint noxii. 22.2.d 24.2 d per sodales suos B. Virgo mira in Ecclesia operatus. 157.2.c d *vide* Societas, Consortium.
Sodalitatibus præest B. Virgo. 128.1.2 Sodalitas Consilonis Romæ à S. Bonaventura est erecta. ibid.b
Sol quid manè hominibus oriens inclamet. 71.2 b.c manè apparet pulcherrimus. tbid c ejus intensus cursus. 72.1.b.c est symbolum Dei. ibid.
Solis mensa apud Ægyptios describitur. 153.2 c 154.2.c.d
Solis proprietates regi adaptantus. 396 1 b is item patrem repræsentat. 483.1.b
Sol lucens & deficiens est typus regiæ benevolentiæ & indignationis. 307.2.2
Solertes à regibus ad magnas dignitates evehuntue. 469.2.c.d
Solertia reddit omni leve. 97.1.2.b
Sollicitudo alia bona, alia mala est. 295.2.c
Sollicitudo viri fortis animum deiicit. 227.1.d
Sollicitudo acuit industriam quærendi modos rei bene conficiendæ. 263.2.c
Sollicitudo temporalium nimia displicet Deo. 303.1.2 mirè animum laciuat. 337.2.d comparatur æstui. 529.1.b.c augeri tristitiam. 535.2.c
Solitudinis elogia. 321.1.2 ejus bona & commoda. 434.2.b
quale Solum vitibus, quale frumento conveniat. 671 1 2
Somnia sunt juxta hominis affectum & propensionem. 58.2.d & seq.
somnus est imago mortis. 58.2.b.c
somni amor parens est socordiæ. 599.2.d is fugiendus diteſcere volenti. 526.2.b.c otium pigrorum somno denotatur. ibid c
sono argenti bonitas explorator. 584.1.2
Sopater magus incantationibus suis ventos retinuit; 270.2.2
σοφισται quid significet, unde vox derivetur. 390.1.c
sopor parit penuriam, & famem, dissolvit nervos & omnia membra, vertitur in letbargum. 376 1.b ingenium mentemque corrumpit. ibid.d est mortis imago. ibid.
sordes meretricum. 487.1.d.2.2
cur sororis nomine dicatus sapientiæ. 114.1.b
sortes hominum variæ Deo disponente ordinantur. 305.1.c res multæ tantùm sorte transigi queunt. 319 2.2 b eas sæpè direxit Deus. ibid. eæ dirimunt controversias & lites. 356 a.d & seq. 351.1.b sorte sua sint contenti dives & pauper. 446.2.2 nam sua cuique a Deo datur. 617.1 d 2.2 hinc ea cuique est retinenda. 583.1.b c sortes in sinum mittere quid sit 318.2 b eas Deus tripliciter temperat. 319 2.2 & peculiari cura regit. 2.d
sortiendis mos priscus. 318.2.b 319.1.b
sparta nec dives erat, nec pauper, ideo bene morata. 629.2. c ibi erant senes in honore. 316.1.b
ex specie externa non facilè homo judicandus est. 233.1.b.c
Speculæ mentis sunt variæ. 74.2.d & seq.
Speculantes fiunt arrogantes, hæretici, iracundi, invidi. 542.2.2
Speculatio non rarò causat impatientiam. 369.2.d omnia rerum divinarum speculatio nata ex superbia vertitur in arrogantiam. 542.2.d item in hæreses & errores. ibid.
Speculi objectu retunditur basilisci venenosa basilisci. 492.1.b
Speculum aquæ minimè fallax est. 579.1.2.b
Sperantium recta, spes tandem in rem vertetur. 483.2.c.d
Sperans in infideli comparatus denti putrido & pedi & lasso. 534.2.c
Sæpè per eum damna incurrit & infamiam. 2.2
Sperans in Domino nulla premetur ioedia. 534.2.2.b ibid.d
in homine non est Sperandum. 535.2.2.b
Sperare pro timere capitur interdum. 613.2.d
sci Speratæ consecutio mentem replet magna lætitia. 237.2.d & seqq.
prout Spes est, ita & ses. 235.1.b
Spes ponitur subinde pro re sperata. 237.2.d & seq.
tunc dicitur ejus dilatio mentem cruciare. ibid.
Spes caulat delectationem ex apprehensione rei speratæ. 258. 1.c est præcuntia beatitudinis. 258.1.d.2.2 recte comparatur filo. 250.1.d instar clypei metus sperantem. 285.2.d ejus quanta sit fortitudo. ibid.d spes pii & impii quomodo differat. 271.2.2
Spes omnis in qualibet actione & periculo in Deo ex toto corde collocanda. 47.1.b.c quæ in rebus sæculi, & hominibus mundanis ponitur, est mendacium. 170.1.b.c
Spes bonorum temporalium vana est, & sperantes deludit; æternorum vera, stabilis, & certò advenit. 236.2.c
Spes impiorum instabilis; piorum secura, fidens, stabilis. 31.2.c
Spes impiorum est anxia & crucians. 189.2.b
imò hi Spe sua excidunt. ibid.
eorum Spes vitæ in morte perit. 195.2.c.d
Spes cor dilatat ad omnes, & omnia, & oculos exaltat. 422. 2.b.c
Spes est causa fortitudinis. 502.2.d
Spem non habent damnati, nec beati. 510.1.c
Spes in infido est velut deos putridus & pes lassus. 534.2.2 534.2.c & seqq. 535,1.d.2.2
Spes non est in homine locanda. 534.2.2.b nec in impio. ibid.b
Spes in Deo collocanda pro bono rei cuiuslibet successu. 310.2. c spes timentium Dominum erit in novissimo, quo sensu; 484.1.b quænam illa sit. ibid.c ea nos solatur in laboribus, ibid.d eos locat in cura Dei. 600.2.d & seqq. est ei gratissima. 617.1.b ibid.2
Spei magna iustorum provenit à Deo. 586.2.c
Spes & timor semper sunt coniuncta. 617.1.b
Sphinx symbolum amoris & meretricis. 502.2.2 ipsa describitur. tbid.& 2.b
Spinæ dorsi usus, & unde rigetus. 48.2.d spinis suos Christi in hac vita coronat. 214.2.d spina regia vini vim inhibet. 555.2.2.b spinæ conveniunt ebriis quo sensu. ibid.b c.d ibid.2.c.d spinæ peccatorum quæ sint. 449.1.d.2.2
Spinæ avis odium cum horo. 633.2.c.d
Spiridion ex pastore ovium factus est Episcopus Trimithuntis. 582.2.2
Spiritualia viti arcana nequit carnalis comprehendere. 521. 2.c.d spiritualia dona cum proximis communicantes copiosiùs ea à Spiritu sancto recipiunt. 207.1.b
Spiritus significat vim, impetum æstusque animi. 29.1.c
Spiritus affectus vultu se prodit. 281.1.d
Sæpè fastum & superbiam significat. 296.1.d etiam amorem, zelum fervorem. 341.1.b.c diversimodè in Script. accipitur. 609.1.2
Spiritus in homine est duplex, spiritualis & corporalis, & uterque est opifex sermonis. 341.2.d internum spiritum solus perspicit Deus. 297.2.d.2.2 413.2.2
Spiritus mala alia sunt ab intrinsecó oata, alia ab extrinseco advenientia. 352.2.d quomodo utraque quis sustineat. ibid.
Spiritus portat iosirmitates tam spirituales quàm corporales, tam suas quàm alienas. 353.2.c Spiritus vitalis hominis facit vultum & corpus vividum, latum & lætum. 337.1.d 2.2 est velut lumen derivatum à spiritu vitali qui est in Deo. 413.2.c.d & velut lampas. 2.d hic per gratiam Dei penetrat secreta mentis. 144.2.2.b
Spiritus triplex nobis cohibendus est. 543.2.2.b.c

Spiritus cujuslibet actionis quanti faciendus. 298.1.c
cur Spiritus viri taciturni vocetur pretiosus. 341.2.b
Spiritus scientia vocatur scientis animæ. 364.2.a
Spiritus sanctus fons est, ejus aqua dona illius sunt. 86.2.d & seq. pullo columbino designatur. 89.2.b.c in Deiparam descendit cum omnibus suis virtutibus essentialibus. 153. 1.b.c ejus dona expurgant linguam justi. 183.2.c huic tribuitur omnis honesta benevolentia & amicitia. 198.2.a b eum expellit tristitia animi. 281.1.b auctor est roboris virilis & generositatis spiritus. 353.1.2.b est perfectio SS. Trinitatis. 622.1.c.d à Patre & Filio est individuus. 627. 2.b sunt quasi vh B. Virginis. 666.2.b 678.2.c curavit animam ejusdem. 666.2.c
Splendores sanctorum Christi qui sint, tam quoad ejus generationem spiritalem, quàm personalem. 72.1.d.1.a
Spolis mulierem fortis quæ vocentur. 665.2.b
Sponsa sæpè vocatur soror. 514.1.c.d
Sponsi & sponsæ olim coronabantur. 68.2.c sponsus nuptiarum cælestium est Christus. 155.1.b.c
Sponsis Romanis olim tædæ accensæ præferebantur. 413. 2.d ex jactabant se lanificas & limificas. 678.1.a
Sponsionem sapiens subterfugit, stultus ea facta plaudit. 319 2.c
Spondor pro alio suscipit in se obligationem solvendi alienum debitum. ibid.c inicit sibi vincula. 467.2.c vide Fidejussor.
Spurcitiæ apologus. 111.2.b
Spurii parentibus sunt dedecori. & ad beneficia Ecclesiastica inhabiles. 87.2.d iis adhærent vitia parentum. 633.1.d
Stannum plerumque argento in fodinis admixtum est. 560.2.d
Stare coram rege, est regi esse familiarem. 469.1.c.d
Stationarii milites qui vocentur. 351.1.a
Stationes Ecclesiæ unde nomen sumpserint. ibid.a
Statuæ Imperatorum dabant ad se confugientibus jus asyli. 466.1.b.c
Status matura deliberatione est assumendus: hoc faciunt sapientes, negligunt stulti. 152.2.c cur status perfectionis sit arx Ecclesiæ & civitas Christi. 557.1.c & seqq. est cælum quoddam terrestre. ibid.1.c.d cur dicatur specula vel Sion. ibid.b status hominum varii justo iudicio à Deo ordinantur. 303.2.c suus cuique ab eodatur. 617.2.d quilibet suam habet crucem & martyrium. 473 1.a.b statu suo quisque sit contentus. 478 1.b.c is non temere est mutandus. 571.1.c.d status naturæ congruus assumendus est. 497.2.a stabilis status facit ad quietem mentis. 570.2.d & seq. statuum duodecim vitia totidem. 633.1.c
Statuta reumpubli. Ecclesiarum, Religionum, Ordinum, monasteriorum, quos fundatores constituerunt, non sunt transgredienda. 468.2.d
Stellio describitur. 645.2.d 647 2.d 648 2.a.b ibid.d quid nos doceat. 647 1.2.b ibid.c.d 648.1.c.d ejus astutia. 648 1.a.b & invidia. ibid.c Christum repræsentat. 649.1. c.d
Stellionatus crimen quid sit. 648.1.b.c
S Stephani regis Hungarorum manus post mortem mansit incorrupta. 675 2.b B Virgini mirè fuit addictus. 531.1.c
Steriles sunt plerumque iosatiabiles. 634.2.d
Sterilitas multarum matrum in veteri testamento à Deo amota fuit per patrum filii. 659.1.c.d
Stoicorum quæ essent dogmata. 52.1.2 259.2.b.c
Stomachi bona digestio confert ad sanitatem. 657.2.c ea erant olim pretiosa. ibid.
Stratagemata in bello multum valent. 404 1.b ibid.d plus possunt quàm robur militum. 435.2.d 499.2.d in re bellica requiruntur. 14.2.b
Strenuus similis est leoni. 459.1.2.b est magnanimus, & apud reges gratiosus. 469.1.c.d
Strophæ quid sint: suot species parabolarum. 10.1.2.b in illis discipulos suos exercebant Hebræi. 12.2.2.b
Structuræ omnes ad libellam, & perpendiculum dirigendæ sunt. 77.1.d.2.2
Studium omnia rimatur & penetrat. 38.1.d.1.2 studium nimium rerum divinarum vertitur in bilem, fastum, errores, fastidium, indignationem, invidiam. 542.2 c.d
Stultitia corona stultorum est. 264.1.a illis hæc gaudium est. 286 2.c elucet in oculis & vultu stulti. 339.1.2.b quæ stultitia colligata sit in corde pueri. 460.1.d.2.a hæc virga & flagello coercetur, & tolli potest. ibid.b.c.2.a
Stultus labiis vocatur is qui effutit quidquid in buccam venit. 173.1.d & seq.
Stultus ad sapientiam discendam virga, & monitione adigendus est. 177.1.2 b ob insipientiam semper castigatur. ibid. b.c temere omnia effutit. 2.b
hinc semper irridetur. ibid.c quàm primùm scientiam suam profert, cur itaque stultitiam prodit. 266.1.d.2.a quidquid audit, credit & effutit. ibid.2.c
Sine consilio & temere sua aggreditur, & ideò sæpè impingit. 240.1.d.2.a dum alios lacessit & vexat etiam se vexat. 248.1.c.d illius conversatio fugienda. 251.2.c non reflectit ad opera sua, hinc sæpè in iis impingit. 252. 1.c.d quasi ludens perpetrat peccatum, & cùm de eo arguitur arguentem sidendo eludit. 253.1.d aliena peccata per risum commemorat. ibid.b. non vult Deum pro peccatis suis per hostiæ oblationem sibi reddere propitium. ibid. d gaudet de suis stultis cogitationibus, sermonibus, operibus. 286.2.b.c
nescit Suas passiones moderari: gaudet rebus secundis. ibid.
Stultus unus suas stultitia dedecorat totum cœtum tam sapientum, quàm insipientium. 564.2.b
Stultus 10 libro Proverbiorum est impius sequens suas concupiscentiss. 369.2.2 b
hic verè est Servus, & servire debet sapienti. 321.2.c eum non decens verba ficta & jactabunda. 325.1.d.2.2
nec Sermones graves & magnifici. ibid 2.b 549.2.b est quasi animal brutum. 328.1.c.d peccat ex malitia & obstinatione. ibid.c
cùm à Suis concupiscentiis abducitur aut corripitur, sævior & damnosior est ursa. 329.1.b.c urso comparatur. ibid.d
Si fileat, cur sapiens videbitur. 342.1.b.c
duobus modis Sibi suæque famæ consulit. 342.2.b.c non recipit verba fensata, sed vana, levia, stulta. 344.1.d.2.2 nihil ei placet, nisi quod ipse sentit: vult ut cum te stulto doctor stulteiscat. ibid d vix potest ad sapientiam assurgere. ibid.b.c eum docens debet se ejus ineptis conceptibus, quoad licet conformare. ibid.
rixis Se temere immiscet, ut eas adaugeat. 348 2.b 554 5 c eoque ipse vapulat. 348.1.c iactatur fluctibus passionum. 365.1.d.2.2
Deo suum infortunium adscribit. ibid.c ibid.2.c.d plerumque habet conscientiam turbidam. 368.2.d est servus suæ stultæ cupiditatis. ibid.c non decent eum deliciæ. ibid.c.d nonnisi, imò vix, verberibus sapit. 385.1.d 328.1.c 581. 2.b & seq.
Sæpè tamen iis ictus callum obducit. 428.2.2 videns pœnam & infortunia impiorum, & sapientis prosperitatem, fit sapien. 428.1.c temere in pericula se indutt. 447.1.c.d & seq. cur ei virtus & prudentia sit ardua. 499 2.d.& seq. pauca facit, multa iactat, in quo similis est cicadis. 530.2.2.b ei respondendum & non respondendum iuxta stultitiam ejus, quo sensu. 547.1.c ibid c cum eo non est stultescendum. ibid.b.c ejus tamen stultitia & errores corrigendi. ibid.non habet prudentes sermones. 549.2 a ei non est honor dandus. 550.1.c & seq. ibi.c seq. 2.b.c 551.2.b 551.1.c allectus in cœtum, sapientum ceteris notam iourit stultitiæ. 550.2.2.b aptè vocatur lapis. 552.1.c 553 1.2.b est similis Mercurio. ibid.2.b item abrio. 2.a iacit in omnes icommata. ibid.c.d caret prudentia. ibid.b quàm ejus ira sit intolerabilis sapientibus. 565.2.2 & seq. laudibus evanescit & delectatur. 580.2.b.c est incorrigibilis. 608.1.b suis civibus est derisui & contemptui. ibid.c
quomodo rotum Spiritum suum proferat. 609.1.2 & seqq. omnem animi vim, & impulsum statim exprimit. ibid c
Si laturetur, fit intolerabilis. 644.1.d
Stulti amant res nugaces. 28.2.b.c
debent regi à Sapientibus. 210.1.c
Sæpè tamen contra fit, nihilominus illi his serviunt. 2.2
Sunt superbi, putantque se solos sapere. 2ar.2.b.c
amant Suas cupiditates. ibid.c
Sunt duri cerebri & provocaces. ibid. verbo aspetiore punsti, ilicò exandescunt. 2.c iram in corde coquuot, & io furorem prorumpunt. ibid. dedidicerunt pudere. 273.2.b incosideratè effutiuot stultitiam. 276.1.a vide Impius.
Stupidus aptè vocatur saxeus Mercurius. 553. 1.b
Stuprum puellæ omnimodis celare student. 641.2.2.b
Subditi bene se gerentes lætificant Superiores. 166.2.c hi subditorum suorum curam gerant. 218.2.b.c regum

regum ſuorum decretis pareant. 304.1.b c cur 419.1.c d eos revereri debent. 371.2.c ſunt benignè ab iis habendi. 415.1.d 2. a modeſtè & reverenter cum iis agant. 522 2,0 eorum manum oſculantur. 512. 2. c nimiis tributis gravandi non ſunt. 655.2.d & ſeqq. nec nimiis legibus & nimia diſciplina. 656.2.a

Subditi in bliſcrepentes Superiori humaniter eos corripienti, incident in ſeverum. 319.1.a ſi ſuos Superiores affligant, ſibi probrum & infelicitatem accerſiunt. 383.2.c.d non ſunt apud eos accuſandi temere. 632.1.b c

Sublimere os eſt adulando dcripere. 81.2.a

Subſannare eſt probra, & ſannas ceu ſtulto irrogare. 311.1.c

Subſtantia feſtinata quæ dicatur. 236.1.c.d a b d

bonus rei cuiuslibet Succeſſus ita à Deo ſperandus, ut tamen cum humana prudentia peragatur. 310.2.c

Suculæ ſtellæ dicuntur ab Hebræo Keſil per metathefio. 59.2.c

Sufficientia à Deo petenda ſunt non ſuperflua 629.2.d

Superbia Deo & homioibus exoſa eſt. 193 2.a progignit lites & iurgia. 235.2.d & ſeqq. 310.1.d 2.a & cur. ibid. d & ſeqq. frangitur humiliate. 274. 1.b c ea gradus ad ruinam eſt. 295. 1.a eam punit Deus per peccata ſubſequentia. 309. 1.c d ibid.a cur vocetur iniuria Dei. ibid. a eſt cauſa omnia malorum. ibid. c 391. 2.a eius gravitas. 309. 2.b c eſt ſignum reprobationis. 2. b eſt omnibus exoſa. 335. 2. d principibus maximè eſt exoſa. 522.2 c radix eſt detractionis. 400. 1. c & exaltatin oculorum. 442. 1.d & inſipientia. 248. 2.b c 556. 2. c d & ſanguiſuga. 636. 2. d io glacie denotatur. 449 1.d 2.a ejus pmles. 453. 2. b c per luxuriam punitur. 460. 1.a naſcitur ex opinione magna ſui. 555. 2. c d virtutis eſt ſcoria. 580. 2. d a c probro hominem afficit. 615.2.a b alta petit, igni confertur, nec ſatiatur 635.1.c

Superbum ſequitur ignominia. 193. 1. d dolet cùm deſpicitus. ibid. c contumeliam ſibi accerſit. ibid. d. 2. a eſt inſipiens. 1. d quare ſapientiam non aſſequatur. 245.1.b c

Superbi per aves denotantru. 26.2.a deſpiciunt, & contemnunt alios. 182.2.d & ſeqq. 193.2.b c 247. 2. c le deſpicientes deſpiciunt. 193.2.c paſcuntur honore & opinione ſui. 170.1.d quomodo eos puniat Deus. 193.2.c d ſemper ſua jactant cùm ſæpè parum vel nihil habeant. 233. 2. b eorum familias, & npes Deus evertit. 281. 2. d à Deodeprimuntur. 297. 1. b. c per humiles conteruntur. 310.1.b quare altam, & vagam habeant imaginationem. 422. 1. d 2. a ſuum faſtum ubique oſtentant. 2. b ſtatim in verba & facta contumeliola prorumpunt. 436.2.a ibid. d & ſeqq. omnibus injurii ſunt. ibid. a. b c ſunt ſtolidi, cur. ibid. 2. d & ſeqq. ſectantur honorem, ſed incurrunt infamiam. 437. 2. a b ſunt plerumque in pauperes vinlenti. 466. 1. a quibus oſſium, & malorum incurſibus pateant. 543. 2. b c divina caſtigatione humilia ſapiunt. 541.1.b ſemper jurgia concitant. 600.1.b ibid.c ſunt anima lati. ibid. d 2. a ibid. a b deſtruunt judicium. 605.1.b c omnem gloriam ſibi ſervant. 615.2.d

Supercilia ſunt oculorum propugnaculum. 113.1.d

Superiores excitare ſuos debent verbo & exemplo. 95. 2.a b quatenus eos ſubinde notare debeant. 115. 1.a eos ſæpè monere & corripere debent, & quare. 159.1.c 637. 2.d dent eis occaſiones proficiendi. 159.1.d ſunt fidelium patres & matres ſpirituales. 159.2.a b ne ſint nimis ſuaves. 180.1.b c imitari debent Proteum. 219. 1.a & quædam animalia. 651.1.b per paſtores ovium repræſentantur. 583.1.a b ſubditis mvoia injungant indoli convenientia. 672.1.c vigilare debent. 673.2.a 681.1.b ſi ſint nimis ſeveri & moroſi, cauſa ſunt multorum peccatorum in ſubditis. 540.1.a b

Superiores Religionum ſuis de rebus neceſſariis proſpiciant. 676.1.b vide Prælatus, Princeps, Subditi.

Supplicia Deus infligit ad menſuram ſcelerum. 305.2.b c ea peccantibus omnibus æqualiter irrogat. 554.1. c d ſupplicia infliguntur reis ad terrorem aliorum. 387.2.b c

Sus immunda ſymbolum eſt impudicæ mulieris. 204. 1.c d item ſtulti. ibid. d item guloſi & immundi. ibid. 2. b c item indocilitatis & impudentiæ ibid.

Suſceptores in bapriſmo vel Confirmatione, eos pro quibus ſpoponderunt, inſtruant, & dirigaot ad bonum. 95 1.a

Suſcipere in Script. capitur pro opitulari, dirigere, fovere, protegere. 211.2.c

Suſpicere quid propriè ſit. 30.2.a

Suſpicaces ſiot plerumque obnoxii ei vitio, quod in altero imaginantur. 477.2.b c

Suſpicio vana ſæpè iram concitat. 372.1.b

Suſtinere dura patiendo, maius eſt quàm eadem aggrediendo aliis inferre. 317.1.2.b ibid.b

Suſurratio graviſſimum ſcelus eſt. 181.2.c d an ſit homicidio gravius. ibid. & ſeqq. tollit fraternum amorem. ibidem d ex ea multa ſequuntur cædes. 2.a varia peccata ex ea oriuntur. ibid. b evertit civitates reſpubl. collegia. ibid. c eſt gravior detractione & contumelia. ibid.d

Suſurro laborat ut amicitias diſſolvat. 324. 2.a b & ut jurgia ſuſcitet inter amicos, & ea foveat. 456.1.b c 559. 2. b c ejus molimina. 314.2.b principes ſæpe ad bella concitat. ibid. c d ejus verba ſunt quaſi verbera & vulnera. 349. 1.a odii & invidiæ malignitatem derivat to intima cordis. ibid. b duplex habet cor & linguam. ibid. c ſæpè perverſitatis ſuæ dat pœnas. 368. 2. c d ſunt è rep. eiiciendi 456. 1. c d ſunt velut carbones. 560. 1. b quo modo eorum verba videantur ſimplicia. 2.b vide Detractor, Lingua.

Sycophanta quis propriè ſit, onde ea vox primum promanarit. 596.1.d 2.a quit eius uſus. ibid. 461.1.d

Symbola epulonum & potatorum olim erant in uſu, & modò ſunt. 484. 2.a b

Symbola Pythagoræ unde ſint cnata. 10.1.b

Συναναστρέφεσθαι, & converſari, & facilem ſe præbere ſignificat 209.2.d

S. Symphoroſa ſeptem filios ad martyrium educavit. 104 1.a 312.2.d & ſeqq.

Sympoſia quare devitanda. 484.1.d ea ad paupertatem deducunt. 489.1.b c

Synagoga vox ſignificat cœtum. 85.2.b c

Synagoga eſt parabolicè domus ſapientiæ. 250.1.c ea Eccleſiam repræſentat. ibid.

Syra verſio Bibliorum quæ modò, è Græco videtur traducta 5.2.b

T

TAbernacula ſunt domus mobiles, æque propriæ juſtorum. 256. 1.a & ſeqq.

Tabulis inſcribebatur ante uſum chartæ. 46.1.c

Taciturnitas homini ſtulto pro ſapientia eſt. 342. 2. b vide Silentium.

Taciturni doctrina rara eſt. 341.1.b ipſe videtur mutus. 662. 2.d cure jus ſpiritus vocetur pretioſus 341.2 b

Tactus mulieris quam ſit noxius 168.2.b 168.2.b

Tædium io rebus ſpiritualibus quo pacto curandum. 570. 1.d

Talionis lex quæ ſit. 380. 2.d & ſeqq. ea gaudent homines. 500.1.c d

Talmud conſcriptum poſt tempore Chriſti. 514 1.a b

Tanaquil regina eadem cum Gaia Cæcilia. 668.1.c

Tantali fons apud Indos quis eſſet. 154.1.d

Tapetes varias continent figuras. 817.1.d 2.a

à Tarantolis morſi tripudiando emoriuntur 40.2.a b

cur Tartari nonoulli infantes ſuos lacte canum alant. 22. 2.a b

Taurus quo pacto à lamionibus decipiatur. 120.1.c.d

Tectum ſynecdochicè domum ſignificat. 426.2.a b

Tecta ſuur in Palæſtina plana, non culminata ibid.

Tedas accenſas tradebant curſores in ſtadio proximè ſequentibus. 405.2.c d præſerebantur cæ iponſis. 413.2.d

Telonarii nimta vectigalia non exigant 656.2.a

Temerarius in multa corruet pericula 601.2.b c

Temperantia acuit ingenium. 54.2.d & ſeqq. 390. 1.e m ſter eſt ſanitatis, ſanctitatis, ſapientiæ. 592. 1.a b per animal ſuccioctum lumbos denotatur 651.1 da.a

Temperare tria ſignificat. 319. 2.a ſic tripliciter Deus ſortes temperat ibid & ſeqq.

Tempeſtatis deſcriptio. 287.1.d 2.a

in Templo potiſſimum Deus cum hominibus habitat. 146.2. c d ipſum eſt domus ſapientiæ parabolicè. 150. 2. b c omnes eius partes ei accommodantur. ibid. in eo docet ſuos. 2.a porticus atrii ejus habebant ſeptem præcisè columnas. ibid. in eo Chriſtus & Apoſtoli legem novam docuere. 124: 2.b

a. b cur id vocetur arx 156.2.b ut templo detur, nihil parentibus furripiendum eſt 599 2.c d templum S. Mariæ Majoris Romæ à B. Virgine nive in Auguſto ſubmiſſa deſignatum ædificari 528.2.d & ſeqq. quam ſit celebre, ejus reliquiæ, miracula, honor. 125.1.d

Tempus quomodo ſutura parere dicatur. ſervit Deo & ejus ordinationi 563.2.a ejus fugacitas & volubilitas. ibid. d temporum differentias dentes in ſe exprimunt 535.1.a b

Tenacitas depauperat 106.2.a b

Teadicula renditur avibus & feris 21.2.d & ſeqq. per cataclyſin luridi, viles, pauperes vocantur Tenebroſi 459.1.c

Tentatio carnalis peior eſt fornace Babyloniæ 109. 1. c d ejus vis. ibid. b quos tentationibus ſæculi terminos Deus ponat 145 1.b tentatione hujus vitæ ſunt cauſa & materia compunctionis 255.2.a b immittuntur juxta vires naturæ & gratiæ 305. 1. d 2. a iis exploratur robur juſtorum 305.2.a b 322.2.c d eas ſuperans verè vir fortis eſt 316.2.c quælibet ab obediente vincuntur. 441. 1. a b ſunt conſilio, non vi ſuperandæ 499.2.b in iis intendenda ſunt pietatis exercitia 502.1 bc ſunt fortiter tolerandæ 502.2.c d nemo ſcit an eas ultrò poteſt conijcere 601. 2. bc ſunt in ſui initio cognoſcendæ 496.1.c

Tentati lenitèr tractandi ſunt 503.2.c

Tepidus in bonis operibus in die judicii mendicabit 392. 1. c.

Tepor in divinis valdè eſt animæ noxius 99.2.d 173.1.d 2.a tepor ſequitur nimium fervorem. 237.1.b

Termini magis ſunt eminentiora terræ, & moles arenariæ. 145.2.a b iidem dicuntur oſtia & veſtes ibid. terminos agrorum transferre eſt contra jus gentium & naturæ 468.1 c

Terminus qui Deus Romanis eſſet ibid.d 2.b c

Ternarii numeri myſteria ex Rabbinis. 464.1.d ipſe eſt ſymbolum multitudinis & perfectionis 464.1.c d

Terra meritò vocari poteſt Pandora. 21.2.c per ſapientiam Dei formata eſt 57.1.a b in imo fundata eſt in ſeipſa. 145. 2.c Dei nutu hæret in mundi medio ſuſpenſa, & in vacuo firmatur. ibid.d an motu librationis movetur ibidem d quomodo in ea ludat Deus 147.1.d

Terra tum præſens, tum futura in cælis debetur Sanctis 43.2.b c terræ profunditas incerta eſt 521.1.b c ipſa aquis ſuperemineat 625.2.a eſt immobilis 2.c eſt centrum totius univerſi 2.d qui ejus ſint termini ibid.

Terræmotus quos effectus cauſetur. 644.1.b c

Tertullianus docent nefas eſſe in perſecutione fugere, errat. 602.2.a b nimio caſtitatis amore pro hæreſi Montani adverſus Catholicos ſcripſit 111.1.c

Teſta liquoris quo ſemel eſt imbuta, odorem ſemper retinet. 604.1.c

Teſtamenti utriuſque conſenſus. 298.1.b ſunt velut dno Dei labra, hinc errare nequeunt 204.2.b c

Teſtis audita & viſa deponat. 514.1. b Deum ſpectatorem habet. 458. 2. a fallere aſſuetus etiam in judicio mentietur, ſecus qui mendacium adverſatur. 223.1. b 249. a. c qui vult haberi teſtis fidelis, abſtinet à mendacio. ibidem c d hic numquam ex propoſito mentitur, ac doloſus facilè mentitur. ibid. teſtis fidelis nullis precibus vel minis ad mentiendum adduci poteſt, at mendax mentitur ſponte. ibid.d teſtis verax audacter teſtimonium profert, at qui inter teſtandum hæſitant, hi ſe produnt mentiri. 223.1.b c. teſtis fidelis liberat animas à variis malis. 264.2.c d at falſus eas opprimit. ibid. d teſtis verax quomodo à falſo diuoſcatur. ibid. falſus unde potiſſimùm agnoſcatur ibid.

Teſtis conſideratus verum teſtatur, ineonſideratus de veritate non laborat, ſed facilè mentitus. 224. 1. a c teſtes falſi ægrè falſum teſtantur. 103.1.c d 223.2 c hi petulanter ſæpè innoxios 103.1.d 2.a ſunt quaſi fornax accenſa. ibid. b c Deo diſplicent 226.1.b teſtis falſum teſtatus pœnam talionis ſaltem juſtè ſtatutam non evadet 366.2.a b manus ſaltem Dei non effugiet. ibid. c lædit ſanctitatem Dei ſuo perjurio ibid.d deridet judicium 385.2. c & ipſum uſui & ludibrio exponit 2.a luet tuam falſitatem in gehenna ibid.b lingua ſua mendaci corroput thefauros 424. 1. d dedicit pudere 441.1.b c proximum lædit inſtar jaculi vel gladii 534. 1. a etiam inſtar mallei caput contundentis 2. b mendaciis ſuis ſe perdet, quia ſibi non conſabit, at vexax ſemper idem dicet & teſtabitur 438.2.b c ille vel à judice, vel a Deo perdetur, hic verò vita longa donabitur ibid.d 2.a b c teſtes duo in judicio abſolvunt vel damnant reum 360.2.a b

Teſtimonium falſum contra proximum cavendum. 514.1.b c ibid. b c ejus varia damna 534. 2.c d hoc Dei providentia ſubvertit, at verum tuetur & propugnat 458.2.b c

Teſtudines intra teſtam ſe à periculo abſcondunt. 447. 2. c d ſymbolum ſunt bonæ matrisfamilias 116.1.b c

Texere eſt opus decens feminas 674.1.c

Thalaſſium, & thalaſſio voces ſpectant ad lanificium mulierum 655.2.a b

S. Tharſilla moriens à Chriſto recepta eſt 682.2.b

Thebææ legionis Martyres capita reciſa geſtarunt uſque ad locum ſepulturæ 28.1.b

Thecæ argenteæ, per quarum foramina auratæ figuræ viſebantur, olim erant in uſu 526.1.b c

Themiſtocles quid de ſuo feroci adoleſcenti ingenio diceret; 245.2.a b

Theodoricus rex Arrianus è ſpectro ſibi apparente morbum, & mortem incurrit 487.2.c d

Theodorus Abbas in omni timore erat intrepidus. 59.2.c d 174.2.d & ſeqq.

Theodorus Mopſueſtenus Epiſcopus factus eſt hæreticus. 2.1.a

Theodoſius Imp. iniurias ſibi illatas deſpexit & ignovit 371. 2.a eſt monitus ab Ambroſio mortis ſententiam in alios latam ad dies aliquot differre 530.2.c d

Theodoſii junioris clementia 415.2.b c

Thermæ Diocletiani à Martyribus ſunt ædificatæ, æque converſæ ſunt in templum S. Mariæ Angelorum 255.2.c d

Theſaurus capitur tam pio repoſitorio, quàm prore repoſita 135.1.c theſauri & ſapientiæ analogiæ. 38.1. b c theſauri olim per carbones & cineres reperiebantur ibid.d & ſeqq. 137.1.e d

Theſauri quare inſatiabiles vocentur 283. 2. b qui theſauros per linguam mendacem corrogent 424.1.d theſaurus deſiderabilis à ſapiente comparatur & aſſervatur 435.1.b

S. Thomas Apoſtolus unde dictus Didymus 559.2. b & ſeqq.

S. Thomas Aquinas omni libidinis ſenſu caruit 397. 2. d eius puritia indicabat ejus ſtudium 398. 2. d & ſeqq.

S. Thomas Cantuarienſis à miniſtris regiis regis placere volentibus interfectus. 306.2.a

B. Thomas Morus in ampliſſimis honoribus non multum auxit annum cenſum. 468.2.c d fuit legatus fidelis regi ſuo Henrico VIII. 529.1.d 2.a & miniſter 274.2.a b

Thymus optimum ſuppeditat mel 505.2.c

Thori iniuria maxima eſt 111.2.d

Tiberius Imp. vinoſus fuit 494.1.a cur non facilè præfectos provinciarum mutaret 637.1.d 2.a

Tibiæ pulchræ dedecent claudos 549.2.a

Tillius Cimber ab ebrietate actus eſt necem Iulii Cæſaris. 661.1 d

Timens Deum non timet dæmonem, quia à Deo protegitur 384 1.b c quæ eius ſit ſpes 483.2.b c nihil ei deerit 600.1.d ibid.c.d

ita Timendus non eſt homo, ut propterea Deus offendatur 616.2.d

Timidi quæ ſint ſigna & indicia 349 2.a b

Timidi & frigidi natura cavent ſibi à periculis. 259 2.b c

Timor filialis eſt cuſtos virtutis & charitatis. 370.2.a in cauſatur à ſcientia infuſa. ibid.c timor an ſit in cælo: erit ibi timor filialis & ſecurus. 34 1. a b c timor impiorum poſt ſcelus patratum ingens eſt. 185. 1. c timor eſt nuntius iræ & vindictæ divinæ. 187.1.a b timoris remedium. 330.1.b ipſe timido eſt velut laqueus. 618. 2.b c timores panici impiorum quales. 586.2.a b timor noſter, ut ſit virtus, debet eſſe non anxius, nec audax, ſed moderatus. 594. 2. b c timor ſervilis quis ſit. 613.1.a b

Timor Dei duplex, ſervilis & filialis. 38. 2.a uterque per ſapientiæ ſtudium intelligitur. ibid. & ſeqq eſt principium ſapientiæ, tam ſervilis, quàm filialis. 18. 1.d. 2.a is deprimit præſumptionem. 48.2.c umbilico repræſentatur. 49.1.a b ibid.c d odit inhoneſtatem & malitiam. 128.2.c principium ſapientiæ eſt. 160.1.b eius effectus. ibid. d 2.a homicum ſtimulat, ut in via Dei ambulet. 247. 1. d peccatum omni ſtudio fugit. 259. 2. b c parit fortitudinem & fiduciam. 265.1.b ibid.a b eſt fons vitæ, gratiæ & immortalitatis. 2. b hic ſi quando intermittitur, homo ſuccumbit tentationibus. ibid. 2. d & ſeqq. ſed cum illo etiam umbram peccati vitat. ibid. b ie præſtat opibus. 283.2.b c facit mentem quietam, eam ſatiat & explet. ibid. d præſet vat

ſervat à peccato committendo. 291.1.c docet veram ſapientiam, & virtutem. 294.1.bc timor Domini ducit ad beatam vitam. 383.2.a quatuor ejus fructus. a.ac & ſeqq. intrepidus eſt, & omnem alium timorem excludit. 384.1.e d adfert longitudinem dierum, opes & gloriam. 448.2.a mentia ſaltum edomat. 2.d & ſeqq. is ubique præ oculis habendis, & eum qui habet, à Deo benedicitur. 594.2.c d & ſeqq. ipſe vera eſt pulchritudo, 679.1.b 2.c

Tinea ſymbolum eſt triſtitiæ. 537.2. d & ſeqq. naſcitur in veſte, & ex ipſa. ibid. d ſeipſam unà cum ipſa conſumit. 2.a b innaſcitur rei molli. ibid. d qua re arceatur. ibid.1.d

Tiottinnabula geſtabant olim meretrices in calceis. 120.2.c d modò geſtant ea ſtulti. ibid.b item rei capite mulctandi. ibid.c

Tirocinio militiæ ſimilis eſt inſtructio puerilis 458.1.e

Titulus libri Proverbiorum eſt ab ipſo Salomone ei præfixus. 9.1.a non ab alio additus. 9.1.b

Titus Imp. contumelias non curabat. 546.a.b ſuſurrones in exilium deportari jubebat. 559.2.bc

Tobias gratiam invenit coram Salmanaſar. 306 1.bc

Tonitru percellit cœleſtes & peccatores. 187.2.c

Torpedo piſciculus ſymbolum eſt torpidi. 349.2.bc 376.1.c

Torpor ſimilis pilci torpedini & echeneidi. 549.1.bc hebetat animem. 376.1.b c

Torporis ſpiritualis ſcheme. 385.1.c d is deſcribitur. 516. 1.b.c

Torques ſoit præmium ſapientiom. 21.1.c d torques notat ſea dotes ſapientiæ. 46.1.a ejus ſex proprietates. ibid. & leqq.

Tortura per vinum eſt facilis & expedita. 661.1.a b

Torum cupiens, ſæpè totum perdit. 331.1.a

Tragœdiæ triplex eſt argomentum. 257.2.c d

Tragœdia vitæ humanæ totidem habet. ibid.

Trajanus Imp. juſtitiæ cultor eximius fuit. 192. 1. c d ejus bonitas & clementia. 306.2.c d

Trama quid ſit, & onde dicta. 669.2.a b

Tranſubſtantiatio in Euchariſtiæ Sacramento reperitur. 473.1.c

Triarii in bello fortiſſimi eraot milites. 464.1.c d

Tribulatio eſt diſciplina & doctrina. 52.1 d

Tribulationes ſunt velut æſtus. 172.1.a ſunt viæ ad cœlum. 179.2.d & ſeqq. eas viribus tum naturæ, tum gratiæ Deus admetitur. 305.1. d 2.a iis ceu camino explorat robur juſtorum. ibid.2.c b 322.2.bc hæ ipſorum animum ex purgant. 417.2.2 418.1.c 2.a 628.1.c.d in dte tribulationis mens omnes ſuas vires colligat ad ei reſiſtendum. 502.1.b c

Tribulationes à Deo immiſſæ proficiſcuntur ex amore ejus, & ad majus bonum noſtrum. 569.1.a b Aquilone denotantur. 576.2.bc

Tribunal conſcientiæ quod, quæ ejus perſonæ. 215.2.bc

Tributis non ſunt ſubditi onerandi. 583.1.c 605.1.c d 655.2. d & ſeqq. id propriè tyrannorum eſt. 593 a.c

SS. Trinitas velut ſona eſt. 86.2.d & ſeqq. ejus conſanguinea fuit B. Virgo. 248.1.c ejus ſymbolum. 620. 2. b id Salomon Judæis tacite ſignificat. ibid. b 622. 2. d ipſa prorſus incognita nobis eſt. 626.1.a b uti & priſcis Judæis. ibid. 2. c d Turcæ eam negant & moderni Judæi. ibid. non habet quartum, inſuisè conſertur impotenter dominantibus. 645 1.a

Tripliciter capitur ſubinde pro multipliciter, plenè, perfectè. 465.1.e b

Triſti non ſont carmina læta occinenda. 536. 2.bc triſtes non facilè inebriantur. 662.1.b

Triſtis pro irato ſumitur ſubiode. 561.1.b c

Triſtitia cordis fugat Spiritum ſanctum. 28. 1.c facit faciem luridam, & trattem. ibid. c ejus cauſa eſt mala conſcientia. ibid.2.a quàm ea ſit noxia. 281. 2. a b eius remedium ſpes eſt, & cogitatio æternæ gloriæ. ibid. c animum viri magnanimi ſpernit. 227. 1. d eſt quædam ægritudo, morbos adauget, & medicinæ vim elidit. 327.1. a b eam ſuperans virfortis eſt. 317. 2. c nuſquam eſt, niſi ubi eſt adverſitas & jurgium hominis. 320.1.a ibid. 2. b hebetat oculos mentis & corporis. 337.1.c item corpus reddit luridum, languidum, debile 2.b exedit oſſium medullas. ibid.d & ſeqq. alit ejus affectus & damna. ibid.c d 537.2.d & ſeqq. 539. 1.a b quomodo per carmina levari debeat. 537. 1. 8 ipſa cum ira cognationem habet. ibid.c d per tineam & vermem deſignatur. 537. 2. d & ſeqq. ſeiptam depaſcitur. 2. b animam reddit inutilem. ibid. innaſcitur cordi infirmo & debili. ibid c pellitur cogitatione cæleſtium. ibid. 2.a item vino. 662. 2.a b alia ejus remedia. 538.2.b multis ex cauſis oritur. ibid.b

Trituratio apud multas gentes fit rotia & equis. 415.1.e d

Trochlea & τροχὸς λιθικὸς ſupplicii genus deſcribitur: id in martyrijs erat frequene. 412.2.c d

Τροχὸς & τροχίζειν quid priſcis eſſet in tortura. 414 1.a

Tryphon ſub pallio amicitiæ hoſtilitatem tegens, ſe regem Syriæ conſtituit. 559.2.b

Tumultus oritur ex ebrietate. 569.2.a

Tunica oculorum quadruplex eſt. 123.1.d

Turba noxia principibus eſt. 266.2.b c

Turbulentus unus totam urbem turbare poteſt. 456.1.b c tales ſunt è cœtu, Eccleſia, rep. domo ejiciendi. 2.c d

Turcæ crevere per diſſidia Chriſtianorum. 358. 1.bc eorum chorea in orbem qualia ſit. 40.1.a b Turca deſolationem, & vaſtitatem terris infert. 266.1.d 2 a

Turris quædam peculiaris à Davide exſtructa in arce Sion. 156.2.a

Turrea habebane veterea in urbibus, & pagis, ad quæ ingruente hoſte confugiebant. 380.2.d

Turris Babel fuit velut arx. ibid d & ſeq.

Turtur qui herba, pullis ſuis à lupo proſpiciat. 448.2.b

Tyrannis eſt omnibus odioſa. 644.2.b

Tyranni ſuos tributis onerantes, exteros à regno fugant, ſuum, non populi, commodum quærunt. 266. 1.bc eorum mores. 2. a tyranni myſtici ſunt qui motus carnis potenter opprimunt. 130. 1.d impietate ſe regnum everſunt. 305.2.c d eorum quis fuerit exitus. 372.2.d & ſeq. omnia appetunt, numquam ſunt ſaturi. 580 1.b ditant ſe ruina aliorum. 592.2.bc leoni & urſo comparantur. 595. 1.b ibid.b & ſeqq. terrorem incutiunt plebi. ibid. b c eorum avaritia & cupiditas. ibid. b item crudelitas ibid.c rapacitas & injuſtitia. ibid. d gaudent ſubditorum diſſenſionibus, & eas fovent. 2. b populum exactionibus gravant. ibid. c potentes non audent lacerare. ibid. d plerumque à populo de medio tolluntur, hinc temper pavent. 596. 1. c d & ſeqq. faciunt populum excentricum. 603. 2. b c tyrannus quidam ſuperbus quomodo ad modeſtiam ſit traductus 310.1.b c

Tyrii erant mercaturæ deditiſſimi. 680.2.c

VAdimonium & vadari quid ſint. 467. 2. d & ſeqq. Væ gemitum inſignem denotat cum tunſione pectoris & complotione manuum. 489.1.a

Vagabundus carer quiete & ſtatu. 570. 2.d & ſeqq. poteſt attendere familiæ, nec filiis. ibid. c eſt ſimilis ſtruthiodi: perdit notos & amicos, & ignotis fidere non poteſt. ibid.d ſæpè carceris, famæ & vitæ diſcrimen incurrit. 2. a rerum omnium premitur inopia, incidit in varia incommoda. ibid. poſt lumioio ad ſua reverſus reperit omnia turbata & confuſa. ibid.b

Vagus vox unde derivetur. 116.1.b c

Valens anachoreta à dæmone turpiter illuſus eſt. 556. 1.b.c

Vallis filii Ennom deſcribitur. 42.1.d 2.a

Vas Hebræis omne inſtrumentum, & organum eſt. 401.1.d 478.1.c d

Vas, adia, idem eſt quod ſponſor, unde dicta vox. 467.2.d & ſeqq.

Ubera nimium preſſa dant ſanguinem 655.1.d ſunt illicesamoris. 692. 1.bc

Udo Archiepiſc. Magdeburgenſis increpitus non pœnituit. 605.2.a b vecte onera ingentia facili negotio portantur 655. 2.c d maximè ſi it habeat fulcrum. ibid. vectigalia moderetur rex. 596.2. d velleribus ovium induebantur primi hominum. 583.2.d & ſeqq. velocitas ſit in rerum executione. 469.2. a item in conſiliis ſubitis inveniendis. ibid. b eſt efficax ad res magnas rite conficiendas, ſi maturo conſilio detigatur: illius alia commoda. 2.a

Velo immiſſo leones capiuntur. 372. 2. b c velum muliebre quid denotet 680 2.a b vena dicitur à veniendo. 344.1.a b venæ auri indicia. 398.2.bc ad vendendæ rei commendationem facit bona vicinia. 573.2.b

Ven-

Vendentes, merces ſuas extollunt, ementes extenuant. 400. 2.d & ſeq. ſæpè in eo contra juſtitiam peccant. ibid.d
Veneficæ plurimæ ſunt, pauci venefici. 215.1.d
Veneficium & adulterium cognata ſunt. ibid.d
Venenata animalia cum alienis coeunt. 110.2.bc
Venenum lacti immiſtum planè lethale eſt: cur. 22.1.c
oleo indium citò in intima corporis pervadit. 348.2.d
id ſo dulci vino propinatur. 606.1.d 2.a
Veniali peccato nemo diu carere poteſt. 397.1.d 2.a
id conſiſtit cum juſtitia juſtorum. 507.2.bc at ipſum eos valdè humiliat. ibid.c ſine peccato veniali deliberato poſſunt valdè perfecti vivere. ibid.d
Venter metaphoricè capitur pro mente & conſcientia. 359. 1.cd 463 1.c
Ventus levis & fluidus eſt, ac celerrimè pertranſit. 170.2.c utres diſſendit, & aves facit canoras. ibid.d quàm ſæpè fit validus. ibid.c ventri Theodoſio Imp. in prælio Deo diſponente propitii fuere. 170.2.c ventos paſcere quid ſit. ibid.b ventus impetuoſus cohiberi nequit vel retineri. 575.2.cd ventos moderatur & regit Deus, ſuos in ejus arcanis. 625.1.cd
Venus græcè dicta eſt à ſpuma, cur. 402.d ejus ſchema & emblema. ibid. vox Venus unde dicatur. ibid.c 82. 2.a vires & ſanguinem exhaurit. 83.2.b 84.1.d 2.a ejus uſos epilepſiæ comparatur. 42.2.d & ſeq. multos occidit. 121.2.c Veneus Libitina colebatur Romæ in æde Libitinæ. 2.d unde dicatur. 42.1.c
Vera dicens quodammodo jurat. 250 2.cd
Verax ſolet in teſtem aſſumi. 223.1.bc verax qui meditato veritatem eloquitur, ſemper in veritate conſiſtit. 214. 1.bc nihil dicit, quin verum eſſe compererit. 2.b placet Deo. 226.1.b mendaceos & mendacium abominatur. 323.1.b omnium ſit amicus. 512.2.b etiam meotiens verum dicere putatur. 629.1.b
quomodo Verbera ebrietatem diſcutiant. 494.2.cd
Verboſus *vide* Garrulus.
Verbo Dei ſatiatur anima pii. 246.1.ab verbum increatum eſt lumen, creatum lucerna. 105.2.bc
verbum Hebræis ſæpè ſignificat rem verbo ſignificatam. 258.2.c
Vicinitas pro qualam affinitate cenſetur. 278.2.c
vicinitas impii cavenda. 255.2.a
à Vicino benevolo plus opis ſæpè venit quàm à fratre longè diſſito. 278.2.a cum vicino potiùs amicitia & benevolentia inеuoda quàm cum remoto: is enim eſt offendendos. ibid.
Verba quomodo fiant ſtatera doloſa vel recta. 192.2.cd verba blanda rectè oleo comparantur. 81.2.a verba ſalutifera monitorum & confeſſariorum ſunt velut venæ effundentes ſalutares aquas. 176.1.d verba inepta, otioſa & jurgoſa vetantur. 181.1.d 2.a verba ſapientis candida & nitida ſunt. 183.1.cd item prætiota. ibid.b item ſolida. 2.a & pura ab omni miſtione ſatisfiatis. ibid.c ſunt velut aqua profunda fluminis vel torrentis. 347.2.a ibid.bc non niſi bene limata ad os veniunt. 2.a ſpirant virtutes varias. ibid.b verba tarditate penſanda, & ad rationis obruſſam examinanda ſunt. 355.2.cd ſunt fructus oris. 359.1.bc cautant bonum vel malum. ibid. qui verbis oudis paſcitur, paſcitur vento. 368.1.bc verba veracia & fidelia decent principem. 325.2.ab verbum oportunè dictum multum afficit audientes, & proferentem mirè exornat. 325.1.b eſt ſimile pomo aureo in tlieca argentea. ibid.ab quæ habeat rotas. 326.2.c ibid.d & ſeq. quod ſit verbum oportunum. 527.1.bc verba detractoris ſunt vulnera, quomodo ſint ſimplicia. 349.1.a ſunt item verbera & mallei. ibid.b verba blanda iram leniunt. 359.1.bc 531.2.bc conciliant gratiam. 656.1.b verbà munda indicant cor eſſe mundum. 457.1.c quæ dicantur verba compoſita. 325.2.bc verba juſtorum quanti ſint pretii. 190. 2.cd ſunt ea pauca, & bene expenſa. 191.2.a verba aſpera lenibus leniuntur. 227.2.a verba Hebræorum ſæpè ſignificant actum non realem, ſed mentalem vel verbalem. 37.1.d item actum non completum, ſed inchoatum vel mente conceptum. ibid.a
Verbo ſitas egeſtatem patit. 263.2.ab
Verecundia avocat à vitiis. 241.1.d 2.a
Verecundi aliter monendi, quàm impudentes. 328.2.d 2.a
Veritas etiam ſui oſoribus in honore eſt. 7.1.2.b ſtabilis eſt & æterna. 214.1.ab eſt invicta & adamantina, & inſtar filicis, cui. ibid.d una & eadem ſemper perſe verat ibid.d 2.a omnem aſcititium ornatum reiicit. ibid.c veritas & miſericordiæ quæ virtutes 44.1.c 2.a veritas eſt triplex, vitæ, doctrinæ, juſtitiæ: item cordis, oris & operis. 2.a veritas ſignificat in Scriptura opus debitum. 262.2.be 298.2.bc
veritas Hebræis capitur pro ſoliditate. 202.1.a veritas, doctrina, ſapientia, intelligentia, ſenſus, diſciplina in libris Salomonis idem ſunt. 481.1.cd 485.2.a veritati nec addendum quid, nec detrahendum eſt. 398.1.ab ea decet reges. 325.2.c bi debent eam tueri. 1.d 611.1.b hanc eos contra querelas ſubditorum cuſtodit. 414.2.bc ibid.d ipſi etiam placet. 456.2.bc eſt baſis reip. 612.1.c conciliat principi ſubditorum amorem. ibid.d prævalet mendacio. 438.2.d & ſeq. veritatem fidei, ſive morum, in orbe & Eccleſia ſua integram per doctores Deus tuetur. 458.1.bc illa etſi ad tempus lateat, tandem tamen caput effert. 2.a quanti ſit facienda. 485.2.b cur non poſſit, nec debeat vendi. ibid.d. & qui eam vendant. ibid.d eſt ita viſilimus animæ cibus. 505.1.b omnibus exoſa eſt. 399.2.bc veritas prima Chriſtus eſt. 618.2.bc
Vermis ſymbolum eſt triſtitiæ. 337.2.d & ſeq. naſcitur in & ex ligno. ibid.d maximè in teneroribus. 2.d vermes naſcuntur à putredine. 165.1.a 2.a vermes qui foliis veſcuntur nendo fila conficiunt. 258.1.cd vermis conſcientiæ in damnatis non morītur. 269.1.d
Verſipellis quis appelletur. 260.1.bc
Verſus Proverbiorum carentes nota numeri, non exſtant in Hebræo. 5.1.a
Vertutus quis propriè dicatur, unde vox formetur. 260.1.ab ſubinde idem eſt quod cautus, prudens. 261.1.bc Vertiginoſis omnia videntur gyrari. 418.2.bc
Veſpaſianus Imp. expilatores provinciarum ditaros condemnabat, remq; eorum fiſco addicebat. 477.2.b 588.1.c
Veſtalis ignis vitam divinam præ ſe ferebat. 482.2.a
Veſtes animæ quæ ſint. 485.1.bc quæ veſtes duplices dicantur. 673.2.d & ſeqq. quid allegoricè denotent 674.2.b & ſeqq. quæ veſtis ſtragulata vocetur. 677.2.c veſtes ſubtiliores æquo, carpuntur à Patribus. 680.2.ab
Veſuvius ſymbolum eſt oris meretricii. 459.2.b
Vetatio acuit rei vetitæ deſiderium. 163.1.c
Veternus peccati unde ſequatur, quamq; ſit gravis. 495.2.b
Via impiorum plena eſt ſpinis avaritiæ, gladiis detractionis, laqueis adulationis, & lapidibus contentionis. 286. 1.cd rectà tendit ad inferos. 288.2.b ea declinanda. 69. 2.d non eſt recta, ſed peccatum. 423.2.a b ea eſt via ad inferos 426.1.d eſt perverſa & aliena. 425.2.cd eſt aliena à recto. ibid. & à dignitate hominis. ibid.b & à Deo. ibid.c viarum præſides qui eſſent ethnici. 410.2.ab via, qua nos Deus vocat, eundum. 552 2.cd
Via juſtorum eſt recta, occulta & arcta. 399. 1.a cur dicatur ſemita, & hebraicè ſcala. ibid.a via dextera eſt virtutis via. 78.2.bc & ſeqq. via vitii, & virtutis quomodo differant. 256.1.cd via ſalutis initio arcta eſt, poſtea fit lata & plana. 89.1.ab eſt alta, elevata, ardua, difficilis. 288. 1.b
Via vitæ eſt ſupernaturalis. ibid.bc via triplex, terrena, media, cæleſtis. 72.2.a
Via trita & communi ſemper incedendum Religioſo. 96.1.b c item recta. 97.1.d 2.a
Viæ ſapientiæ ſunt pulchræ. 55.1.cd 2.a viæ tres ad cælum, & tres ad mortem ducunt. 68.2.c
Viæ hominum a Deo diriguntur, ſtabiliuntur, perficiuntur. 409 2.d quomodo via omnis viri videatur ei recta. 420.2. cd via doctrinæ eſt via juſtitiæ, hac itur ad virtutem. 432. 1.ab
Via vitiorum eſt frigida, id eſt laborioſa, ardua, periculoſa, plena curis & doloribus. 449.1.c via aquilæ in cælo, colubri in petra, navis in mari, Chriſto adaptantur. 640. 2.cd 642.1.a ibid.d & ſeqq.
Via viri ſo adoleſcentula quæ ſit. 641.2.a & ſeqq. qua via in cælum Sancti iverint. 643.1.ab
Vicus etat nomen Mercurii. 552.1.ab
Viator aliquando idem eſt quod Lictor vel appatitor. 99.1.bc
Viatoribus inſidiantur mereterices. 161.2.b
Viatores addebant ſtatuæ Mercurii in trivis ſtanti lapidem. 552.1.bc ibid.c
Viatores ſoli habere poſſunt ſpem beatitudinis. 510.1.c

Vicinitas pro quadam affinitate cenſetur 573. 1.d 2.a vicinitas impia cavenda. 449.2.bc

à Vicino benevolo plus opus ſæpè venit quàm à fratre longè diſſito. 573.1.c

cum vicino potiùs amicitia, & benevolentia ineunda quàm cum remoto: is non eſt offendendus. ibid.

Vicini ſunt ſubinde ad menſam invitandi. ibid. c 2.a cum iis arctior nobis familiaritas eſt quàm cum conſanguineis. ibid.

Vicinos malos multæ gentes ferre non valentes, aliò commigrarunt. 2.c bonos eos habere ſatagat villicus. 573.2 d & ſeqq.

Viciſſitudo gaudii, & doloris in rebus mundanis. 257. 1.c ibid. c

Victimæ pacificæ pars potiſſima cedebat offerenti. 154. 1.a

Victima corde carens mortem portendit. 762.b c

Victima Chriſti omnes victimarum ſpecies eſt complexa. 154.2.b c

Victimæ opiparas dapes ſignificant & carnes. 320.2.d

Victimas poſt ponit Script. miſericordiæ. 421.2.c

Victoria Pragenſis cæſitus parta eſt. 411.1.c

Victoriæ in bello à Deo provenire debent. 442.2. d & ſeqq. ex ſunt cauſæ vicciſſitudinis regnorum. 443.2.b

Victoria hominis par entis multiplex eſt 408.1.d

Victoria contra tentationes ſit per gratiam Dei 441.1.c

Victoria naval s de Turcis relata ſub Pio V. Deiparæ eſt aſcribenda 134.1.bc

Victus ſpiritualis quis ſit 400.1.a b

Videndo videre ſignificat dilucidè videre. 399.2 a b

cur Viduæ Deo ſint curæ 288 2.d & ſeqq. ſint univiræ ibid.b ſeptæntentant Eccleſiam. ibid. ſunt ſtimulus virginibus ad virginitatem ſervandam. ibid. c cur vocentur mutæ. 662. 2.b vidua Sareptana Eliam paſcens, vicit naturam, famem, mortem, & Abrahamum. 456.1.c

Vigilantiæ emblema .. 671.1.b

Vigilantius eſt ab Aſtione ad parentes ipſius miſſus, ut eos de ipſius morte mœrentes lolaretur. 179.1.2 b

Vigiliæ Romanis diurnæ & nocturnæ erant quatuor 74.1.c d Hebræis & Græcis tres. ibi.c

Vigiliæ in feſtis Martyrum olim nſitatæ. 673.1.c

Vilis etiam non eſt lædendus aut ſpernendus. 632.1.c

Vincula poſſeſſorum iniquarum opum 424.2.c

Vindicta eſt opus animi feminei 370.2.a b

Vindictæ genus eſt reddere malum pro malo 408.1.a b vindicta ſaucta eſt iniuriam condonare 371.1.a b 525.1.d 2 a de vindicta privata inimici gaudere illicitum eſt, non de publica 508.1.d 2.a vindicta de inimico omni illicita eſt. 514 2.d & ſeqq. Moſes privatam vindictam non ſancit, ſed publicam quæ à judice ſit. ibid. b fieri ea debet animo dilectionis, non ultionis. ibid.

Vindicta divina tenebris denotatur 406 2.b c

Vinea hominis myſtica eſt anima ſua 525.2.c d & ſeqq.

à Vino abſtinent ſancti & pii 97 1.a d vinum aqua miſcebant veteres 153.2.a b ſapientia vinum convivis miſcet & propinat 153.2.b c & quid boc ſignificat ibid. vinum dictum a vi 388.2.a homini mentem eripit ibid. ejus effectus. ibid.c d 2.a 490.2.a b 491.2.b 492.1.c 502. 2. c d cur dicatur prodigum 389.1 b c eſt quid in multuoſum, item indomitum. ibid. b ei immiſtus eſt ſanguis quatuor animalium ibid. a b rationis & ſapientiæ lumen exſtinguit. 2.c excitat paſſiones appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis. ibid.d. 660. 1.b eſt mel ori, ſel capiti. 390.1.d 2. a mœrentem exhilarat, & curas ſolvit 433. 1.2 b ſecreta pandit, hinc reis torquendis dabatur 389.1.d 471.1.a b ibid.c ejus mala & damna. 389.1.c d 489. 1. a b ibid. c 494. 1.c ibid.c id Hebræis dicitur mixtio 490.1.c ſpirituoſum eſt, & ſpiritus ſuos per bullas ejaculatur ibid.d ejus mixtura ſtatim inebriat ibid.c ingreditur blandè 491.1.c d ſerpente damnoſius eſt & peſtilentius 388.2.a 491.2.b eſt velut baſilicus. ibid.d & ſeqq. ſuo intuitu nos rapit 492.1.2 parit libidinem, & concupiſcentiam 389.1 c d 492.2.b c ibid.c d qui vini potu mortem incurrerint 444.1.b c ſitim exacuit & accendit 495.2.b divites ei admiſcent nivem per æſtatem 528.2.d & ſeqq. id in medio vaſis eſt optimum 533.1.d 2.a eſt datum à Deo ad triſtitiæ remedium 661.2.a b 662.1.b 662.1.c ejus moderatus uſus prodeſt nimius nocet 660.2.a 660.2.b 662.2.b c

Vigum omne, etiam album, flaveſcit 490.2.b

Vini oculus quis dicatur ibid.d

Vina Paleſtinæ rubent ibid.2.b c

qui olim vino abſtinuerunt 492.2.d & ſeqq.

Vinum dulce lædit hepar & ſplenem 533.2.d

Vinum amarum præſtat dulci 527.2.c

Vipera poſito veneno cum murena congreditur 110.2.b c

Viri labore ſibi opes parare debent 200.2.a b

Vir cogitationum quis dicatur. 359.2.c d 383.1.c d

Viri quidam illuſtres ſunt corona ſuæ Eccleſiæ & Ordinis 264.2.b c

Viri & filii hominum in Scriptura ſacra quomodo diſtinguantur 126.2.b

Vir in Scriptura fortem ſtrenuumque ſignificat. 346.2.c d item probum, honeſtum, & virtutis ſtudioſum, 421. 2.a

Vir fortis nullis cedit malis 353.2.c d

Viri Ezechiæ quo ſeniu parabolas Salomonis tranſtulerint. 507.1.b 2.a

Virago generoſa deſcribitur. 664. 2.a & ſeqq.

Vires portant pondus 353.2.c

Virga indigent pueri ut ſtoliditatem & imprudentiam exuant. 460.2.a b

Virga diſciplinæ debetur piis, virga iræ impiis 2.c

Virga ſranum puerorum eſt 481.2.c eſt ſymbolum diſciplinæ. ibid. b cur eis quadret. 482.1.b ejus verbet non eſt lethale. ibid.

Virga parentum eſt cauſa electionis ad gloriam. ibid. d quæ vocetur virga iræ impium conſumens. 455.2.c

quæ Virginitatis optima cuſtodia ſit 641.2.a an eius aliquod in corpore eatet ſignum. ibid.1.d

Virgines in adoleſcentia maximas patiuntur tentationes æquè ac inſidias caſtitatis. 41.2.a 163.2.d oculos ſuos cuſtodiant 77 1.a b ſint prudentes & laboriоſæ. 96.2.d fugiant virorum conſpectum & alloquium. 641.2.a ſunt à parentibus cuſtodiendæ. ibid. d manuali operi incumbant. 669. 2.a eas Plato voluit exerceri in palæſtra & circo. 672.2.a virgines Chriſtianæ præterendæ fortibus Erhnicis. 321. 2.d & ſ.qq. virtus eſt rectitudo & æquitas. 13 2.a eius via eſt ſemita ob quatuor analogias. 39.1.a eaque via levis eſt tribus de cauſis. 43.2.b c eſt ſummè pulchra. 59.1.d 55. 2.a ꝑ cordis imo procedat oporret. 46.1 d 2.a illius mercatura eſt præſtantiſſima 52.2.d Ipſa eſt velut adamas. 53.1.c d prolongat vitam, quomodo. 54.2.d arbori vitæ aſſimilatur. 56.1.c facit ſomnum jucundum. 58.1.b auſert timorem. 59.2 b c meretur gloriam hic & in futuro 63.1.c d ei ſtudendum à pueris 65.1.2.b non in nuda ſpeculatione & cognitione, ſed in exercitio & praxi conſiſtit. 67.1.c d miré hominem nobilitat. 68.2.a hominem non delaſſat, ſed ei vires auget. 69.2.b eſt vita formalis & cauſalis. 2.b c conſiſtit in medio 78.2.bc eſt adinſtar cervæ 90.2.c eſt perfectio rationis. 540.1.c d animos viriles poſcit, non effeminatos. 126.1.c d auro eſt potior 157. 2.b c eſt veritas 159.1.2.b ea ſenſim addiſcitur 151. 2. c illius ſchema & habitus 161.2.b c lucem oculos ambit. 164.1.c d una alteram attrahit. 532. 2. c d ejus ſtudioſi ament correptionem. 233.1.c cribrata evadit purior. 580.2.b c juſtos proſperat ſtabilit. 215.2.c ei qui detrahit, obligat ſe iræ divinæ & condemnationi. 238. 2. c d ipſa ſe contemnentem contemnit. 2.a comitem habet pudorem. 241.1.d omne ejus officium eſt vel debitum vel indebitum. 262.2.bc de ea non ſufficit loqui, ſed inſuper operandum eſt. 263.2.b c 263.2 b.c & ſeqq. roborat juſtos, & impios conſternat. 190.2.b c ejus ſectator directore & ductore opus habet. 199.2.b e paulatim comparanda moderato labore. 237.2.a diſſolvit egeſtatem, & ignominiam. 241.1.d 2.a pios delectat, impios contriſtat. 241.2.c inſtanter eſt a nobis conſectanda. 279. 2.b cauſa eſt veræ lætitiæ. 281. 2.a juſtorum virtus lux eſt, at impiorum nonniſi lucerna. 235.1.c virtutis parva exercita ex amore Dei, potior eſt ea quæ fine en exercetur. 284.2.b virtus propria nobilitat, non avorum, & majorum. 218.1.b virtus & voluptas ſunt velut duæ zelotypæ in nobis habitantes. 114 2. c virtutis alicujus perfectio conſiſtit in voluntatis promptitudine. 205.2.d

Virtus à Salomone ſcientiæ & doctrinæ nomine vocatur. 341.2.a eſt dicta à vi & viro, quaſi virilitas. 421. 1.a 498. a.c 680. 2.c ipſa hominem ornat, non veſtis. 687. 1.a b omne ejus officium Script. exprimit per juſtitiam & miſericordiam. 451.2.c eius via videtur ab impiis. 345.2.b exercitio redditur facilis. 301.2.d non in ſpeculando, ſed in faciendo juſtitiam conſiſtit. ibid. d

om-

omnes, etiam hostes, in admirationem sui, & amorem rapit. 302. 1.a elucet in facie & oculis viri prudentis. 339. 1.a ejus decor & majestas. ibid. c ejus exercitio incumbere negligentes, fiunt in bonis spiritualibus pauperes. 376. 2. a b labor ejus est difficilis, fructus suaves. 400. 2. a ejus auctor Deus est. 421. 1. d sola parit gaudium. 431. 2. a b 483. 1. b homo in eam ingreditur, & in hominem ipsa. 481. 2. a ejus capacitas & amplitudo. ibid. d mystice est terra deserta. 434. 2. c familias adaugeat, & robotat. 496. 1. d ejus vir 10 vigore spiritus consistit. 497. 2. b semper perfecta, & constans manet. 498. 2. b c cur sit stulto ardua 499. 2. d & seqq. est tamen in se facilis. 500. 1. 2. a omnia adversa dulcorat. 505. 2. b est salubris animæ. ibid. d est fucis expers. 513. 1. b fugit jactabundos. ibid. est parandæ labore, & industria. 505. 2. b c ejus effectus in anima. 2. b ejus exempla velut mel sunt. 502. 2. a est omni studio, & labore, & pretio comparanda. 485. 2. c ei prorsus contraria est meretrix. 486. 1. d eius propria dos laus est. 564. 2. a non eget laudibus humanis. ibid. c d eius sors est superbia. 580. 1. d 2. a virtus, vera est nobilitas. 633. 2. c d ejus pulchritudo tam animam quàm corpus condecorat. 638. 1. c d quæ virtus sit optima. 505. 2. d ea virtus est sequenda ad quam quisque natura est aptus. 497. 2. a in virtute unus acuit alium. 577. 2. a

Virtus eadem diverſimodè à ſingulis practicatur. 578. 2. d

Virtutes exercitio fiunt faciliores. 38. 2. c d hinc earum inter ſimul ſpatioſum, & arctum eſt. ibid. item arduum & præceps. 2. b in omnibus ſe finunt flecti, gyrari, & regyrari. ibid. omnia amara reddunt dulcia. 39. 1. c iunt quaſi angeli è cælo miſſi. 45. 1. c d ſunt quaſi fontes. 73. 1. d 2. a corpus ſanant, & roborant. 73. 2. c inter ſe rectum tenere debent ordinem, & menſuram. 77. 1. d 2. a per dextram denotantur. 78. 1. 2. a b catum actus diverſi ſunt pro diſpoſitate præparationis, tum gratiæ, tum voluntatis. 73. 1. b ea non ſunt paſſim jactanda. 177. 2. c ſunt homini inſtar validi munimenti. 178. 2. d laudatæ & celebratæ creſcunt. 292. 2. d

Virtutum omnium prærogativam habuit Chriſtus. 238. 1. b ſemper virtutes meliores ſunt ſeligendæ. 95. 2. c earum actus & doctrina in pace eaponenda, in tentatione, & perſecutione abſcondenda. ibid. d in illa colligendæ ſunt, in hac in utendum. 97. 1. b ſpirituales ſunt divitiæ. 234 2. b c, equo denotantur. 443. 2. b c tegunt vitia. 327. 2. c ad earum ſtudia natura repugnans violenter adigenda eſt. 481. 1. c d virtutes cœptæ non ſunt deſerendæ. 571. 1. d virtutes nobis celſiores non ſunt conſectandæ. 478. 1. b virtutes noſtræ & proximi eodem modo habendæ. 598 1. b virtutes quatuor cardinales per vias aquilæ, ſerpentis, navis, & viri in adoleſcentia denotantur. 642. 2. d & ſeqq. item per quatuor benè incedentia. 651. 1. d 2. a item per quatuor Cherubim currus Dei. ibid. c

Viſio Dei ligno vitæ adumbratur; ea merito virtutum paratur. 54. 2. d

an Viſio fiat emiſſione an receptione ſpecierum ab objecto 598. 2. c cur monita Berſabee ad filium vocentur viſio 658. 1. b c

Vita omnium bonorum ſummum eſt. 60. 1. c vita præſens æſtate denotatur, vita futura hieme. 164. 2. a b ſapientia vitam longam Chriſtianis & juſtis promittit, item gloriam & opes ſpirituales. 541. 1. b c 190. 1 d vita multiplex à corde initium habet. 76 1. a b vita humana eſt continua tragœdia, definitque in luctum, maximè in morte. 257. 2. c d vita & converſatio juſtorum lætificat Deum, angelos & homines. 235. 2. b c vita impiorum brevis eſt. 210. 1. 1 vita omnium creaturarum eſt in Chriſto velut in fonte. 308. 2. c vita hominis in calore conſiſtit. 337. 2. c vita hæc multa adverſa includit. 370. 1. d 2. a vita vera eſt vegeta, ſana, longæva. 383. 2. b c vita noſtra lucerna repræſentatur. 405. 2. d 413 2. b c eſt quaſi lumen derivatum à luce vitali quæ eſt in Deo. ibid. 2. a ſummum eſt bonum. 444. 1. d

Vita præſens hiemi comparatur, futura in cælo æſtati. 392. 1. d

Vita per ſocietatem cum itacundo illaqueatur. 390. 2. d & ſeqq. 391. 1. b

Vita filii traducitur ex vita parentis. 405. 2. b c ejus tamen jura non habet pater. 379. 2. c

Vita in actione ſita eſt. 674. 2. b

Vita reſpondeat verbis 550. 1. a

Vitæ ſtatum ſingularem quærens, modum vivendi ſecundùm deſiderium ſuum undique tovcilligat. 343. 2. b vitæ bonæ præmium eſt longævitas. 325. 1. a proba vita ex probitate manans, eſt bona, uti quidem videtur, non ex ipſo, ſed ex Deo. 360. 1. d 2. a vita & mors periclitatur in linguu. 360. 1. d 2. a vita privata præſtat honoribus. 523. 1. d 2. a vitam præſentem & æternam adfert timor Dei. 383. 2. d & ſeqq. vita litigioſa vita canina eſt. 375. 2. b c vitæ cœnubiticæ & ſocialis commoda. 577. 2. b vita activa eſt tropolog. mulier litigioſa. 427. 1. d 2. a eſt contemplativæ præmittenda. 514. 1. c d ei contemplativa præſtet. 434. 2. c. d ad contemplativam ducit. 67. 1. d vita activa & contemplativa ſunt dux partes adæquatæ virtutis. 12. 1. 2 & ab eodem Deo procteatæ, ſunt ſorores. 111. 2. b c vita activa, & contemplativa ſimul eſt mulier ſortis uxor Chriſti. 685. 2. a lana & lino indicantur. 669. 2. a vitæ cœleſtis ſpes Sanctos ad arduа ſubeunda animavit. 484. 1. a vita Chriſti quidnuplex eſt 307. 2. d

Vita tota Chriſti menſa deſignatur 472. 1. a

Vita gloriosa juſtorum velut lux eſt. 235. 1. c

S. Vitalbus labore manuum fornicationem meretricum redimebat. 211. 1 c

Vitis magno iodiget labore & cultura. 577. 2. c d exigit ſolum tenue & graciles. 672. 1. c

Vitioſi ſunt ſuſpicioſi. 479. 2. a b eorum inter ſe æmulatio. 637. 2. a vide Impii.

Vitium eſt declinatio à medio. 78 2. c vitium unum attrahit aliud. 232. 2 c d vitium eſt mendacium practicum. 159. 1. b c gignis impudentiam. 241. 1. d facilius addiſcitur quàm virtus. 242. 1. d vitia per dextram denotantur. 78. 1. 2 b cauſantur in ſui ſectatoribus ſamem. 168 1. d 2. a vitia proximi ſunt diſſimulanda, quod qui facit, ſapiens eſt. 197. 2. c vitiis ſæpè iidem implicamur, quæ in aliis ioclementiùs damnamus. 219. 1. c. d vitiorum imperium quàm ſit illuſtre. 317. 1. d 2. a vitium eſt velut mollet procax & linguax. 434. 2. c vitia virtutum nomine paſſim pervetſi. 332. 2. c hi abominables ſunt Deo. ibid. c vitia etiam inter ſeſe pugnant. 638. 2. a vitium quod in proximo reprehenditur, priùs in ſe corrigat reprehendens. 355. 2. c d vitia omnia in puero continua eruditione & caſtigatione tolluntur. 379. 1. a b quæ vitia fugienda laudem conſectanti. 432. 2. d & ſeqq. vitia principum ſoventes populo diſplicent, ea reprehendentes verò placent huic. 484. 2. c vitia proximi, & noſtra æqualiter iuſti ponderanda. 398. 1. b c vitiis quibuſdam obnoxii ea in aliis rigidè carpere non debent. 293. 2. d vide Peccarum

Vitulus in curru Chetubico Ezechielis myſticè exponitur. 249. 1. b c

bene Vivendi modus triplex eſt 588. 1 d 2. a

non Ulciſci facit hominem ſimilem Deo. 371. 1. d vide Vindicta.

Ulyſſes autes obturans ad cantus ſirenum, eſt vir ſapiens infractus ad illicia meretricum. 81. 1. c d fuit multiformis & multivarius. 554. 2. a cur 273 2. b

Umbilici uſus, & ejus ſymbolum. 48. 2 b & ſeqq. unde ſit dictus 49 2. a

Umbilicus Veneris quæ ſit gemma, ejus vires 326. 2 b

Umbra eſt corporis imago 352. 1. 2 eſt orator re 2. 2

Umbræ pictoriæ ad quid adhibeantur. 1. d. 2. 2 b

cur Unguenta Chriſtiani fugere debeant. 117. 2. d & ſeqq. quod ſit unguentum pudicitiæ. 1. d creant unguenta citam canitiem. 2. 2 cor exhilarant. 571. 2. b c & ſeqq. reſiſtunt ebrietati. 2 2

quomodo dicatur Salomon Unigenitus 65. 1. c & ſeq.

Unionis hypoſtaticæ humanitatis in Deo quanta ſit dignitas. 687. 1. 2 b

cur Uniones intima dicantur. 401. 2 d

Vocat Deus ſuos diverſis modis. 29. 1. d. 2. 2 vocare proprium eſt vocis, hinc appropriatur Verbo, id eſt filio Dei. ibid. d diverſimodè vocat nos Deus, mundus, diabolus. 2. 2

Vocatio Dei ad perfectionem non eſt ſpernenda. 50. 1. b e eam qui negligit, ſpernit Dei ſapientiam, bonitatem, majeſtatem. ibid. ejus neglectæ ultio. ibid. d

in Vocatione ſua cuique perſiſtendum 571. 1 d

Vocatus eſt nomen Iſraelis. 57. 2. d & ſeq.

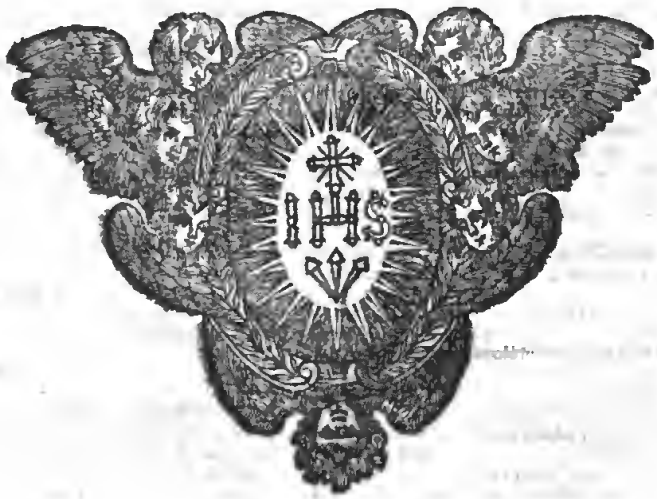
Voluntas efficax ſapientiæ comparandæ, ejus eſt principium. 66. 2. d & ſeqq.

Voluntas eſt cauſa vitæ moralis, id eſt virtutis. 76.2.b eſt tamquam rex in homine. ibid.
Voluntas vacandi virtutibus à ſolo Deo æquè grata eſt, atque opus ipſum. 205.2.d
Voluntas reſoluta alicujus virtutis comparandæ eſt optima ratio ejus aſſequendæ. 231.2.a
Voluntas à Deo ſolo perſpicitur & ponderatur. 297.1.d 2.a eam flectit & regit Deus. 302.1.d 2.a intellectui ſe ſubjicit. 359.2.c à Deo immediatè ex parte ipſius potentiæ neceſſitari poteſt, nihilominus relinquitur ea ſuæ libertati 420.1.2.b non poteſt deſiderare niſi bonum. 428.2.a b ipſa quaſi regina, omnibus ſenſibus, potentiis, membris imperat. 491.1.b c
Voluntatem bonam reputat Deus profacto 504.1.2.b
Voluntatem propriam vincere eſt nobiliſſima victoria. 540.1.c.b hæc eſt velut fanga infuga. 637.1.d & ſeq.
Voluntas Dei omnia noſtra conſilia diſſipat inſtar fumi. 581.1.d & ſeq. hanc nemo evertere vel impedire poteſt. 1.a
Voluptatis damna. 41.1.c d ejus illecebræ ſunt noxiæ. 80.2.c 81.2.d ejus breve gaudium. ibid.b quomodo in platea proſpicere dicatur. 515.1.b c ipſa cauſa eſt hæreſis. 107.2.e quibus verbis ſectatores ſui alliciat. 119.1.d illius idea & habitus. 161.2.a b eius fundela. 162.1 b c ejus irritamentum. 164.2.b ipſa uvæ acerbæ comparatur. 182.2.d & ſeqq. item fumo. ibid. & ſeqq. eſt via quæ videtur recta, at eſt devia à recto. 256.2.b c ejus initiis obſtandum. ibid.e d iaculis dolorum aſſeclas ſuos configit. 257.1.b ei innatus eſt dolor, & mala. ibid. eſt implicata ſpinis. 286.1.b ipſa & virtus jugiter intra nos digladiantur. 314.2.c
Voluptas carnalis tripliciter luitur à libidinoſo. 42.2.d & ſeqq. ea quàm ſit brevis. 107.1.d in fine amara eſt. 403.e.b eſt pruritui ſimilis. ibid.d & ſeqq. eſt fallax. 475.2.a b & ſeqq. definit in dolores. ibid. b c eſt velut meretrix & latro. 488.2.a eſt velut vinum in ſtomacho amarescens. 491.2.d hominem dementat. 495. a. 2 eſt mel felle mixtum. 532.1.b ejus ſymbola. ibid. d eius dulcedo quàm ſit noxia & acerba. 533.1.2.b & ſeqq. 2.2 eſt ſita non in ſatie, ſed fame. 569. a. c eſt eſca peccati. 607.1.2 b
Voluptates ſectatoribus ſuis noxam adferunt. 28.2.a b iiſque in nauſeam vertuntur puniente Deo. 32.2.b
Voluptates omnes hujus vitæ ſunt modicæ & exiles. 533.1. 2 b ſenſum gravant tam ſua dulcedine quàm acore quem habent annexum. ibid. b tam diu delectant, quod naturale animæ deſiderium ſit expletum. ibid. c ſenſus potentiaſque animæ ſua nimietate diſſolvunt, & ſui tædium ereant. ibid.c.d
Voluptuarii ſæpè ſibi miſerrimum interitum accerſunt. ibid.a
Voluptuarii cur negent Deum. 630.2.d
Vomere flammas, & ignes, eſt illos copioſè emittere. 620.1.d
quid ſit vomere ſententias. 621. 1.d 2.a
quæ animalia vomant. ibid.
Vomere dicuntur qui ex tempore proloquuntur. 5 a
Vomitus nocet oculis, prodeſt ſtomacho. 652.1 b c
Vorago peccatorum quæ ſit. 239.1.d
Vota Deo promiſſa, debent adimpleri. 94.1.d
Vota ſuorum etiam tacita, Deus exaudit. 186.2.d
Vota juſtorum placent Deo. 278.2.d & ſeq.
Vota crebra Sanctis non ſunt facienda. 480.2.b
Vota ſacrilegorum Deo diſplicent & irrita ſunt. 2.d
Vota eludere impium eſt & laqueus. 11.1.a b
Votum temerarium eſt vovent laqueus. 41 1.1.a & qui tale facit, bis devorat Sanctos, & ſancta. ibidem.
Voveos aliquid quod implere nequit, aut non vult, perpetuo conſcientiæ remorſu angitur. 213.2.b
Vox Apoſtolorum quàm eſſet ſonora. 184.1.a b
Vox ſua ſingulis eſt ab aliis diverſa. 578.2.a b
Vox demiſſa pudoris & humilitatis eſt index. 561.2.b
Uredo ventus eſt urens, ficcans frumenta. 171.2.c
Urſa ferocior eſt urſo, præſertim raptis catulis. 329.1.c eius amor in catulos quos informes lambendo format. 329.1.b ejus natura deſcribitur. ibid. & ſeqq. doli ac ferociæ eſt ſymbolum. ibid.c eſt memor iniuriæ, nulla miſericordia flectitur. ibid. d ſpecie virginis & infantis manſueſcit. 2.a multum habet phlegmatis quo ſævitiam diluat. ibid. eſt ſymbolum terroris & ſollicitudinis. ibid. c d frendens terretacu porcos & hinnulos, ſævit raptis catulis, & infamè; maximè poſt hiemem in vere. 595.1.b c ejus allutia. ibid. b innoxia animalia invadit. ibid. c eſt ſymbolum capacitatis & injuſtitiæ. ibid. d ungulas habet validas. 2.d eſt ſymbolum diaboli. 596. 1.a b caput habet debiliſſimum. ibid.c
Urſi Ruſſiæ melli inhiantes mortem ſibi accerſunt. 258. t. 2. b
S. Urſicinus caput præciſum ſuis manibus detulit ad locum ſepulturæ. 202.2.c eſt à S. Vitali in martyrio obeundo confortatus. 312.2.d & ſeq.
Urſinus presbyter in morte etiam abuxore olim ſua tangi noluit. 218.1.c
Uſuram odiens vitam ducit quietam. 290.2.c d ea eſt illicita & iniuſta. 590.1.b c
Uſurarius vigeſimam partem ultra ſortem jure lucri accipit. 577.2.b
tam ſortem quàm uſuram exponit ſæpè periculo perdendi. 278.1 a b
ſolùm ad uſuram ſe obſtringit. ibid.d.x.a
Uſurariorum bona, ſi inteſtati moriantur, devolvuntur ad Eccleſiæ Prælatos. 590.1.c
Uſus rei eſt ejus viva poſſeſſio. 235.2.d & ſeq.
Uterus Deiparæ fuit velut domus ſapientiæ. 150.1.d. 2. a 152. 2.d & ſeq. quomodo illa eum ſibi in habitaculum præparârit. ibid.d
Vulcanus cur Veneri maritus ſit datus. 577.1.2 b
Vulgata Proverbiorum verſio ſæpè ab Hebræo deviat. 5.1.2 b 2.2 ea non eſt omnino pura puta. 77 2.d
Vulgata Bibliorum verſio non poteſt facilè cum Septuaginta verſione conciliari. 5.2.a & in Septuag. interpretes ſi quando conſentiunt, præferendi reliquis omnibus. 117. 2.2 b
Vulgata verſio Latina quàm ſit probatæ fidei. 555. t. d 2. a
Vulgi rumores conſectantes paſcunt ventos. 171.1.b
Vulgus quia multivarium, difficilè regitur. 199.1.2
S. Vvilibaldus I. Eiſtetenſium Epiſcop. verſabat iucundem Proverbia Salomonis. 463.2.b ejus dotes & virtutes. ibid.d
Vulnera quo pacto ſanentur. 418.1.2
Vulnus ſera inflictum difficilè coaleſcit. 425.1.c d
Vulnera amoris ſunt ſuavia. 568. 2. a item fidelia. 2.a
quæ ſint Vulnera infidelia medicis, quæ fidelia. ibid.b
quæ ſunt Vulnera amici. ibid.a
Vulpes cauda decipit incauta animalcula. 348.2.b c ejus actus in captandus animalculis. 560.1.d
Vultures è vento ova ſubventanea concipiunt. 170. 2. d & ſeqq.
Vultus eſt index ſpiritus & animi. 281.1.d 337. 2.a b. 339 1.b 582.2.b
Vultus lineamenta denotant cordis affectiones, & complexionem hominis. 579.1.2.b 582.2.a b
Vultus jucundus indicium eſt interni gaudii. 337.1.b
S. Vvolſtanus appetitus ad libidinem a nobili quadam femina, eam fugavit à ſe inflicta alapa. 40. 2. b 219.1.d
Vxor puteo & ciſternæ aſſimilatur. 86.1.d 2. a ea diligenda cum eaque lætandum. ibid.c 88. 1.d gaudium ex uxore Deo placitum eſt, 88. 2. c ipſa eſt fœcunda ſi maritus non ſectetur mœchas. ibid. d amanda eſt à viro. 89. 2. a b cervæ comparatur. 2.d & ſeqq. diligat filios. 90. 1.d 2. a ſit timida, & diſcreta. 2.b ducenda bene morata, non opulenta. 204. 2.d
Vxor ſapiens ſua diligentia familiam ſuam egregiè inſtruit & auget. 297. 1. a inſipiens vero deſtruit. ibidem c
Vxor mala robur mariti exedit, & conſumit. 215. t. e.
Vxor cautè diligenda eſt. 457. 1.2 b pietati & religioni viri ſe accommodet. 374. 2. b c & moribus ejus ſe conformet. ibid. 2.a & ſeqq. nullum amet præter ipſum. 2.a nimios ejus affectus temperet. ibid. b familiam in pace conſervet. ibid. c exempla talium conjugum. ibid d.& ſeqq.
Vxor eſt par opibus genere, conditione ducenda. 375.1. a b 577. t.b ipſa viri mores aſperiores ferat, nec malum malo regerat. 667. t.a b ejus labores & dolores conſolando alle-

alleviet. 2. c. ei ſubſit. 371. 1.a 680. 1. d vigilet in domo, & omnia circumiſpiceret, 683.2.cd
iuuenes uxorem ducturi, Dei gratiam petant. 675. 2.c.
Uxores olim coemebantur dato pretio. 665.1.a
Uxor aliena eſt puteus anguſtus. 488.1.b
Vxorem bonam qui nactus eſt, rem raram & bonam fortunam nactus eſt. 360.2.d & ſeqq. eam dat Deus pro libito cui vult. ibid. 361. 1.d. ſæpè bonum & probum virum efficit. 361. 1.b talis eſt cauſa omnis boni, felicitatis, & jucunditatis à Deo dandæ marito, ibid. c illa in familiam quoque derivat. ibid. d talis viro prudenti, & probo a Deo præparatur. 374. 2. cd eſt ſingulare Dei donum. ibid. abc eſt à Deo petenda. ibid.
Uxor bene morata, ſatis dotata eſt, eſto careat dote. 665. 2.b
Viri opes adauget. 666.2.a
Vxor malefica eſt omnis triſtitiæ cauſa. 537.2.d
Vxor rixoſa domeſticos domo eiicit. 373.1.d
Virum exedit. ibid.b
Virum ad divortium cogit. ibid. c peior eſt deſertò. 434. 2.ab talis ſi ametur, fortè lenietur. 576.2. b ſi leniri non poſſit, aſperitas, eſt aſperitate retundenda. 577.1. 2.b
Vxores nonnullæ maritos adulterantes occiderunt. 212.1.b

XErxes rex Perſarum ob innumeras, & inconditas ſuas copias periit. 266. 2.d
Xyloo ſtutex eſt laniger, è quo telæ conficiuntur. 679.2.d

ZElotypi ſubinde fiunt maniaci. 566.1.d
Zelus capitur pro zelotypia aliquando. ibid.c.d
Zeli vis quanta ſit. 2. b facit angelos. ibid. c eſt velut ignis devorans omnia. ibid.d
Zelus charitatis erga proximos unicuique ſectandus. 564.1.a
Zelus piorum adverſus impios 588.2.cd
Zelus quorumdam Sanctorum. ibid.c
Zelus nimius cavendus actorpor. 77.2.c
Zona ſignum erat virginitatis. 673. 2. d priſcis Palæſtinis erat uſitata, hinc eam acu pingebant. 680.1.b
Zopyrus quàm fidus amicus regi Dario fuerit. 457.1.d 2.a

INDEX
MATERIARUM MORALIUM
QUÆ HOC TOMO
UBERIUS DEDUCUNTUR,

Verbis Euangelij per Dominicas, Festos dies, & Ferias nonnullas occurrentis accommodatarum, in gratiam & vsum concionantium.

DOMINICA I. ADVENTVS.

Erunt signa in Sole. Sub finem mundi erunt in cælo signa. cap. 3. vers 25.
Venientem cum potestate. Iudicij extremi horror hominē a peccādo reuocat c.28.v.14
Quia prope est æstas. Vita præsens hyemi, futura æstati comparatur. c.20 v.4.
Cælum & terra transibunt. Quæ sint fundamenta terræ & maris. c.8. v.29. quomodo hic mundus occasurus in fine sæculi futurus dicatur. v.30.
Verba autem mea non transibunt. Hæc quidem de verbis Dei, at verba hominū prolata in ventos & auras abeunt, quia vana c.19.v.3
Reliqua vide notata Domin. XXIV. post Pentecosten, & in Indice Rerum v. Iudicium Iudex.

DOMINICA II. ADVENTVS.

Pauperes euangelizantur Pauper spiritu est diues, & similis Deo. c.24 v 31. Paupertas præstat diuitijs. c.27. v.7. quæ illa incommoda includat. c.30 v 9. Pauperes sunt præoccupandi vt aliquid ijs detur. c 22 v.2. *Vide in Indice Rerum v.* Paupes, Paupertas.
Christus factus est pauper, quo pauperes quasi sui similes fuceretur. c.23. v 18.
Quid exisitis in desertum videre? Opportunè laudavit hic Christus Ioannem, quia intempestiuè laudare vituperare est. c.27 v.14
Quid existis? Christus Ioannem absentem laudauit: porro laus audita ostendit qualis quisque in cuide sis. c.27. v.21. viti prohibentur dum laudantur. ibid.
Mollibus vestitum, quia Ioannes vestitus erat exuuijs cameli. Nutritio delicata nocet puero c.29.v.21.
In domibus Regum sunt. Aulici quid à stellione discere debeant. c.30. v.28. *supius*.
Plusquam Prophetam. Propheræ fuere boni nuntij, maximè qui Messiæ aduentum nuntiarunt. c.25. v.25.
Qui præparabit viam. Dirigit gressus nostros Deus. c.20.v 24 quia homo nescit qua via sibi eundum sit. ibid.

DOMINICA III. ADVENTVS.

Tu Quis es? Sic se quisque interroget, hinc officia statui incongrua non sunt assumēda, sed suo quisque statu cōtentus sit c 23. v.5
Tu quis es? Sapientia vera sita in sui cognitione. c.30.v.2. Examen conscientiæ prodest animæ. c.31.v.27.
Confessus est. Confessio sit prima apud Deum & homines. c.18.v.17. *Vide notata Domin. XIII. post Pentecost.*

FERIA IV. QVAT. TEMPOR. ADVENTVS.

Christus propter carnem assumptam factus est nostræ propinquus. c.23. v.11. ipse vt Verbum Dei, erat Judæis incognitus. c.30. v.4. cur seipsum in tertis reuelarit. v.5. Humanitas est thronus eius. c.9 v 1.
Filius altissimi vocabitur. Quomodo Dei filius creatus dicatur. c.8. v.22.
Butyrum & mel comedet. Mellit proprietates & bona. *Vide notata Feria III. post Pasqua, & in Indice Rerum v.* Apis, Mel, Butyrum & lac sunt doctrinæ symbolum. c.1.v.10

DOMINICA IV. ADVENTVS.

Parate viam Domini. Ioannes omne genus hominum in deserto docebat, & vnumquemque statui suo congruè monebat. Monitio enim congrua animū recreat, & mirè potens est c.25.v.11. & 12
Erunt prava in directa. Omnes se recta via ambulare putant. c.21. v.2.
Omnis collis humiliabitur. *Vide notata Domin. X post Pentecosti.*

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

Ascendit autem & Ioseph cum Maria desponsata sibi. Deipara Ioscpho suo obediendo docuit coniugatas maritis suis obsequi & se subdere. c 31.v 24.
Non erat eis locus in diuersorio. Ergo recessit in stabulum, cum tamen lepusculus eos doceat de habitatione commoda nobis prospicere. c.30. v 26.
Viscera B Virginis domus est Dei, c.9. v.1. parauit illa nobis mensam filium pariendo. v.2.
Humanitas Christi corona eius carnea fuit. c. 12.v.4. item, thronus eius c.9.v.1. Deliciæ Dei este cum filijs hominum, & non cum angelis c.8.v.31. fuit amore ebrius. ibid. *Vide notata Feria IV. quatuor Tempor. Aduentus.*
Et Verbum erat apud Deum. Sapientia increata ab æterno apud Deum fuit. c. 8. v. 22. quomodo Christus creatus dicatur. ibid.
Hoc erat in principio apud Deum. Filius Dei semper gignitur & & genitus est. c.8.v.25.
Omnia per ipsum facta sunt. Christus est princeps operum Dei, item omnium supernaturalium, omnisque virtutis. c.8.v.22.

IN FESTO SS. INNOCENTIVM.

Surge & accipe puerum. Deum curatorem filii relinquat pater, vti hic Deo Patri paruulus Iesus curæ fuit. c 20 v 7.
Et esto ibi. Mutatus tibus de causis locus vtiliter, id aliquin facere ooxium est. c 27 v.8.
Occidit omnes a bimatu & infra, atque in his proprium filium. Porro reges non sint ad vltionem præcipites. c 25. v 5 Patres barbari filios suos necant. c.19.v.18.

DOMINICA INFRA OCT NATIVIT.

Et hæc vidua erat. Viduæ cur Deo sint curæ. c 15.v 25.
Conferens in corde suo. Doctrina audita posita est in mente conferenda, & opere exercenda. c 22.v.18.

IN FESTO CIRCVMCISIONIS.

Vocatum est nomen eius Iesus. Nomen Dei est asylum. c.18.v.10. & protegit ipsum inuocantes. c.19.v 25 Nullum est nomen Dei adæquatum quod eius naturam exprimat. c.30. v.4. *Vide notata in Indice Rerum v.* Iesus Christus.

IN VIGILIA EPIPHANIÆ.

Audiens qu regn. Archelaus, &c. *Secessit in partes Galilææ*. Regnantibus impijs, iusti se subducunt. c 28.v.28.

IN EPIPHANIA DOMINI.

Ecce Magi venerunt Magi pascunt ventrē quo sensu c.10 v.4.
Herodes. Eius typus est vulpes & vrsa, cur. c.17 v 12.
Turbatus est. Tyranni semper paueni vt & peccatores. c.19.v.12 c. 28 v. 1
Et omnis Hieros cum illo. Regnantes impij suam improbitatem propagare contendunt. c.28. v. 28. Seditiosi regna suis vitijs & moribus scindunt. c.29. v.8.
Scisci nabatur ab eis. Sapiens explosas aliorum secreta. c.20.v 5. mysteria Dei impetuestigabilia nō sunt temere scrutanda c 23 v 4.
Clam vocatis. Sapiens celat arcanum suum. c.12.v.23. Regum cor est sis inscrutabile. c.25. v.3.
Didicit ab eis. Reges debent habere bonos consiliarios c.14.v.35
Vt & ego veniens. Mentitur Herodes fraudulentè. Ficto amico non credendum. c.26.v.25. eius pœna ibid. Fraudulenti omnibus sunt odio. v.26. sæpe caduns in laqueos quos aliis parasunt. v.27. c.29. v.5. & 6. oderunt eos qui ipsorum fraudes detegunt. c.26. v.28.
Aurum, Thus. Quæ sint indicia venæ auri. c.20. v.13
Ne redirent. Cor regum est in manu Dei. c 21. v.1.
Resposit accepto. Dirigit Deus nostros gressus. c.20.v.24.

Cornel. in Proverb. Salom.

INDEX MATERIARVM MORALIVM

Per aliam viam. Quomodo via impij ſit aliena. c.21.v.8.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHANIÆ.

Cum factus eſſet Ieſus annorum duodecim. A puero virtuti ſtudendum. c.4. v.3. Filij ſunt diligenter inſtituendi. c.6.v.20. Pueri nonnulli ſuam teguntindolem. c.20. v. 11. Puerilia præludit virili ætati. ibid. multi pueri à teneris ſigna præmonitarum virtutis cui futuri erant addicti. ibid. Adoleſcens quam viam ſemel intrat, eam retinebit. c.22.v.6 Puer eſt a primo vſu rationis inſtituendus, Deo dedicandus, virtuti aſſuefaciendus, moderatè eſt caſtigandus. ibid. & v. 15. Inſtitutio prima ſemper puero adhæreſcit. v.6. Virga eſt frænum pueri. c.23. v. 13. impedit hæc ne ipſe damnetur, ibid. puer domandus vt pullus equinus. c.29. v.15. Filiut doctus gaudio & refrigerio eſt matri ſuæ. c.29.v.1 cui puerilia ſit periculoſa. c.1.v.4. concupiſcentiam ei eſt colligata. c. 22. v. 15. Seuera educatin facit robuſtos. c. 23. v. 13. Indoles bona deſcendit à parentibus. v.25.

In comitatu. Viri ergo ſenſuum a mulieribus incedant, nec alacriut negotijs ſeſe immiſceat. c.31. v.13

In medio Doctorum. Senes vipore prudentes decet cautiones. c.20.v.29. Senex ſit inter iuuenes quaſi Deus. ibid. cum decet morum grauitas. ibid. Senectutis & iuuentutis quod ſit diſcrimen. ibid. ſenem ægrè quidquam docere. c.32.v.6. *Vide plura in Feſta Purificationis B. Virginis*.

Doctrina moralis velut fons eſt. c. 5. v. 15. reddit hominem Deo & hominibus acceptum. c.13.v.15. facit tandem ad ſtam. c.19.v.11. Scientia animæ quæ dicatur. c.19. v.2.

Doctorum. Doctoribus quadruplex datur oſculum. c.24. v.26. doctor vera docent adfert vtilitatem. c.18. v.21.

B. Virgo intereſt eruditis congregationibus & doctrinis. c.8 v.12 promouet ad omnigenas virtutes & doctrinas. ibid.

Audientem & interrogantem. Conſcius ſui nihili & inſciæ, libenter aliis auſcultat. c.13. v.10.

Audientem. Auribus ſapientia percipitur. c.1.v.5.c.18.v.15.

Semper prudentia & reſponſis. Prudentia & doctrina qui diſſentiunt, c.1.v.3.

Pater tuus & ego. Chriſtus fuit vnigenitus Patris & matris, eiſque dilectus. c.4.v.3. Parentes ſunt filiis inſtar Dei creatoris. c.30.v.17. Filijitis rebelles à coruis lamabuntur. ibid.

Quia in his quæ Patris mei ſunt op. me eſſe. Præ occupationes & exercitia facile quo ſunt mutandæ. c.27.v.8. In vocatione & gradu primo perſiſtendum eſt. ibid.

Erat ſubditus illis. Conſilia ſua homo Deo ſubſternat. c.19.v.21 vir obediens multet loquitur victorias. c.21. v.28.

Obedientiæ corona multiplex. c.1.v.9. eum meditatur iuſtus. c.15. v.28.

Conſervabat omnia in corde ſuo. Secretum prodens verè eſt inſipiens. c.10.v.18. at ſapiens celat. c.12.v.15. ipſum celandum tum proprium, tum alienum. c.31.v.13.

Proficiebat. Sancti ſunt velut aurora, & à Deo magis magiſque illuſtrantur. c.4. v.18. Doctrina lenſim eſt paranda. c.13 v.11

Sapientia. Sapientia eſt theſaurus. c. 2. v. 4. eſt lignum vitæ. c.3.v.18. per eam regnant reges. c.8. v.16. qui ſint nidi ſapientiæ. c.16.v.16. propriè ipſa ſenum eſt. c.19.v.20. reddit infirmos validos. c.24. v.5. eſt ſtulto ardua. v.6. opes ei obſtant. c.28. v.11.

Ordo ſapientiæ Dei. c.8. v.23. Sapiens ſolus liber eſt. c.17.v.2. eſt velut flumen ſapientiæ. c.18.v.4. ipſe ſolus eſt patiens. c.19.v.11 comparatur vaſi pretioſo. c.20. v.15. eiulque os velut cratera eſt. ibid. *Vide notata in Indice Rerum v.* Sapientia, Doctrina.

Gratia. Chriſtus eſt cunctos gratiarum. c.5. v.19.

DOMINICA II. POST EPIPHNIAM.

Nuptiæ factæ ſunt. Spirituales nuptiæ Religioſi cum Deo. c.5.v.19.

Vxor propria dat marito puram voluptatem. c.5 v.15 & ſeqq. eius & ceruæ analogiæ. v.19 *vide notata Sabbato poſt Dom. III. in Quadrageſ. & in Indice Rerum v.* Mulier, Femina, Vxor.

Vinum non habent. Vti B. Virgo nonniſi rariſſimè & quam pauciſſimis locuta eſt, ſic & nobis pauciloquium ſuadetur. c.20 v.14 quod multiloquium vetitum ſit. v.19 Vt hic Deipara è benignitate eſt ſpoſorum miſerta, ſic & nos ipſa amat, & quæt. c.8 v.17 eſt mitè clemens. v.26 eſt noſtra mediatrix. v.19 eſt omnium noſtrum mater. v.23 adeſt ipſam inuocantibus. v.31 eius miſericordia erga fideles. c.31 v.20.

Bonum vinum ponit. Quòd ſit vinum ſapientiæ. c.9 v.2 Vino olim torquebantur rei quia ipſum ſecreta pandit. c.23 v.2 eius colloni non eſt aſpiciendus. v.31 ingreditur blandè, eſt ſimile ſerpenti, inficit ſpiritus, & ſanguinem inflammat, vt baſiliſcus venena diffundit: eius malignitas. ibid. vinum dedecet reges & rectores. v.34 eſt dandum mœrentibus. c.31 v.6 hi ægrè inebriantur. ibid. Id bibendum moderatè. v.7 pellit curas. ibid.

Et cum inebriati. *Vide de ebrietate notata Dominica Quinquageſima, & in Indice Rerum v.* Vinum, Ebrietas.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

Vide nemini dixeris. Delicta delinquentium celans, eorum amorem ſibi conciliat. c.17 v.9.

Domine puer meus. Herus hic, eſtn erga ſeruum benevolus, docet tamen non eſſe ſeruo nimis familiariter vtendum. c.29 v.21. Patrisfamilias partes & officia. c.30 v.25 & ſeqq. v.32.33 Sermo lenis & benevolus, maximè in principe, conciliat animos ſubditorum. c.32 v.33 *Vide Indicem Rerum v.* Seruus, Dominus, Sermo.

Sed tantum dic verbo. Dicere Dei eſt efficax. c.11 v.11

Dico huic, vade, & vadit. Sapiens ſolus liber eſt, nec ſeruit. c.17 v.2 c.29 v.29 obſequia domino exhibita ſimilia ſunt ſicui. c.27 v.18 Seruitus quam ſit probioſa & odioſa. c.29 v.19

Non inueni tantam fidem in Iſrael. Qui ſint viti fideles, & tales difficulter inueniri eſt. c.20 v.5

Filij autem Regni eicientur foras. Sæculares ſæpè eos virtutum actus exercent quos Religioſi negligunt. c.13 v.23 Judæi adhærentes fabulis rejecta fide Chriſti, à Deo repudiati ſunt. c.20 v.17 Negletæ vocationis vltio grauis eſt. c.1 v.24 26 & 27 Impij impiæ terram occupant. c.2 v.21

In tenebras exteriores. Qui ſunt in inferno, tenebris & obliuione iounlari videntur perulc. c.15 v.11 Infernalium pœnarum atrocitas. c.7 v.27 *Vide notata Feria II. Domin. I. in Quadrageſ. & in Indice Rerum verbo* Infernus, Damnati.

Ibi triſtitia dentium. Dentium triſtia officia. c.25 v.19

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

Motus magnus factus eſt. Animi motus tunc ad Dei voluntatem ordinandi. c.8 v.23 cupiditates nobis tunc competentes. c.25 v.28 concupiſcentia turbat totam terram & hominem. c.30 v.21 *Vide Indicem Rerum v.* Concupiſcentia, Peccatum.

Impius eſt velut procella. c.10 v.25

Inmari. Mare myſticum triplex eſt. c.1 v.5

Domine ſalua nos. Tribulatio docet hominem ſapere. c.10 v.17 Caſtigationes Dei ſunt vt vulnera amici. c.27 v.6

Quod timuiſti eſtis modicæ fidei? An & quis timor ſit in cœlo. c 1.v.33 Virtus omnem timorem auferr. c.3 v.21 at conſcientia mala eſt in continuo pauore. c.13 v.21 Diffidentia in rebus perplexis accodeſt. c. 24 v.10 Impius ſemper pauet, iuſtus eſt impauidus nixus Deo. c.28 v.1 *ſapius*. Pauor homini pauido eſt velut laqueus. c.29 v.25

Ipſe verò dormiebat. Chriſtus hic ita ſe gerit, quaſi de tempeſtate nihil ſciret; ad eumdem modum ludit diuerſimode in orbe tentatum cum hominibus. c.8 v.31

Dormiebat. Sic iuſtus eſt in mediis periculis intrepidus. c.20 v.9 eius conſtantia in aduerſis. v.25 tribulationes a Deo immiſſa fortiat animo toleret. c.12 v.21 mihi ei accidit mali niſi diſponente Domino. c.16.v.33 eſt fortis & robuſtus. c.14.v.26

Dormiebat. Somnolentiam ſequitur egeſtas. c. 20 v. 13 Inter ſeculi tentationes non eſt ſecure dormiendum. c.23 v.34

Imperauit ventis. Quibus ſubſidiuot, quia dicere Dei eſt efficax. c.11 v.11

Facta eſt tranquillitas Rector prudens imitetur nauclerũ. c.5.v.5 Tranquillitas animi ſummum eſt bonum vitæ huius. c.12 v.21 Iuſti regunt ſuos affectus. c.21 v.1 in eorum corde regnat Deus quietè. ibid. Deus omnes inimicos iuſtis amicat. c.16 v.7

Mare & venti. Ventos paſcunt magi. c.18 v.4 Aquoſoque tes denotet. c.27 v.16

Obedient ei. Solus Deus imperat ventis, c.10 v.4 eorum gratio & motus eius innuunt potentiam. c.30 v.4 Obedienti Deo obediunt etiam omnes animę potentiæ. c.16 v.7 Iracundiæ motus compeſcens velut rex eſt. c.25 v.15 *Vide Indicem Rerum v.* Obedientia, Obedire, *& notata Dominica infra Octauam Epiphan.*

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

Similes vtraque creſcere. Impii aliquandiu toleratur à Deo, at tandem ei dabuntpœnas. c.31.34

Colligata ad comburendum. Impij tandem à Deo deprimuntur & confundentur. c.3 v.15

DOMINICA VI. POST EPIPHANIAM.

Simile eſt regnum. Regnum pei lucernam denotatur. c.20 v.29

Seminauit in agro. Agricolandi præcepta. c.27 v.27 Agricultura otioſi eſt mercatura. c.12 v.11 eſt ait innocentiſſima. c.13 v.23 fuit etiam olim à principibus vſurpata. c.24 v.27 Limites agrorum non ſunt trangrediendi. c.22 v.28

Simile eſt reg. cœlorum fermento. Fermenti qualitates competunt ſtultis. c.10 v.8

Et ſine parabolis non loquebatur. Prouerbiorum Salomonis vtilitas in Argumento. Parabolarum dignitas & vtilitas. ibid. & c.1 v.1 quinque earum ſpecies. c.1 v.1 Omnia Chriſti Domini dicta ſunt parabolæ & ſententiæ. ibid. Parabola in ore ſtulti non conuenit. c.26 v.7 eſt in eius ore velut ſpina. v.9 *Vide Indicem Rerum v.* Parabola, Prouerbium.

DO-

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA.

Patrifamilias. Quæ familia ſit optima. c.24 v.3

Primo mane. Laborandum in iuuentute & ætate. c.10 v.5 manè vacandum orationi, & orationi, & operi bonæ per diem exercendæ, ſunt deſtinata. c.11 v.26

Conducere. Officiales quales à regibus ſint eligendi. c.22 v.29

Quid hic ſtatis tota die otioſi? Otium inprimis fugiendum. c.6 v.11 c.10 v.3 Pigritia in rebus ſpiritualibus exercitienda, quia probroſa. c.6 v.11 eius damna. c.18 v.8 c.21 v.25 torpore mala, & effectus, & ſymbola. c.19 v.15 eius emblema. v.24 Somnolentiam ſequitur egeſtas. c.20 v.15

Otioſus eſt verè ſtultus. c.12 v.11 Piger multa cupit, ſed quia laborare detractat, nihil obtinet. c.15 v.4 opera ſua quæ fecit deſtruit. c.18 v.9 mauult torpere quam operari vt mandauerat. c.19 v.24 non vult incumbere virtutum ſtudio, ideo in die angustiæ mendicabit. c.20 v.4 deſiderta eum necant, quia operari detrectat. c.21 v.25 mille inanes metus confingit ne cogatur laborare. c.22 v.13 in lecto voluitur vt oſtium in cardine. c.26 v.14 vt diligentiam diſcat, imittetur formicas. c.6 v.8 *Vide Indicem Rerum verbo* Piger, Pigritia.

Piger in ſpiritualibus operibus mille in eis commiſcitur difficultates. c.22 v.13

Ite & vos in vineam meam. Anima nobis colenda eſt vt vinea & ager. c.18 v.11 cultor eſt vineæ. c.24 v.31

Voca operarios. Labor & operatio parit omne bonum. c.19 v.15

Portauimus pondus Diei. Labor & pœna nocentum cuetur innocentes. c.19 v.29 Nimius feruor & reduodantia initia non probatur. c.29 v.11

Qui circa vndecimam. Feſtinandam lentè eſt. c.19 v.2

Amico non facio tibi iniuriam. Iurgium cum amico amicè eſt tranſigendum. c.25 v.9

Non licet mihi quid volo facere? Dei voluntas à nullo poteſt impediri. c.19 v.21 Voluntas propria eſt inſatiabilis. c.50 v.15

An oculus tuus? Oculi ſunt maximè nobis cuſtodiendi. c.4 v.25 c.6 v.23 Sanctorum oculi & vultus ſunt ſereni. c.17 v.24

Oculi feminei quam ſint illecebroſi. c.6 v. 25 27 *Vide Indicem Rerum* v. Oculus.

Nequam eſt. Inuidia quàm noxia ſit. c.14 v.30 Auarus omnis eſt inuidus. c.28 v.22 in quæ damna incidat: redigitur ad pauperratem temporalem, & ſpiritualem. ibid. Inuidia quam ſit inſolerabilis & potens. c.27 v.5

Oculus ſymbolum eſt intentionis. Porro recta intentio velut ſuſus eſt. c.51 v.19 Intentio operis pater Deo: intentio bona in omni opere habenda. c.16 v.2 ec affectu noſtro erga alios mericus alicout erga nos. c.27 v.19 affectum & voluntatem in omni opere ſibi Deus inprimis depoſcit. c.23 v.26

Multi ſunt vocati. Salutis initium eſt à gratia præueniēte c.6 v.34 Qui prædeſtinationis ſuæ nuntium accipit, habet gaudendi occaſionem. c.15 v.30

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Exiit qui ſeminat. Vide notata Dominica VI. poſt Epiphan. & Indicem Rerum v. Agricola, Doctor in quo ſeminantem debeat imitari. c.15 v.7 Seminans mala, metet & mala. c.32 v.8

Supra petram. Peccatum eſt lapidoſus panis. c.22 v.17 Duri & incorrigibiles fruſtra docentur. c.9 v.7

Inter ſpinas. Anima pigri ſeatet ſentibus, & caret fructibus bonorum operum. c.24 v.31

Vobis datum eſt noſſe myſterium. Myſteria Dei incomprehenſibilia non ſunt ſecutanda. c.23 v.4 eius iudicia ab homine penetrari nequeunt. c.25 v.2

Semen eſt verbum Dei. Prædicatores verbi Dei boue denotantur. c.14 v.14 Sermo Dei cur ſit ignitus, *vide notata in Feſto Pentecoſtes*, verbum Dei eſt nobis inſtar clypei. c.30 v.5

In tempore tentat. recedunt. Impij retrogrediuntur vt cancri. c.2 v.15 Perſeuerantia in virtute neceſſaria eſt. c.3 v.3 Apoſtatarum qualitatet variæ. c.6 v.14

Ex a voluptatibus vitæ. Concupiſcentia eſt velut meretrix. c.2 v.16 per languiſugam denotatur. c.50 v.15 Cupidi tatis proprietates deſcribuntur. c.9 v.13 & ſeqq. qui eam ſequitur, vere pauper eſt. c.13 v.7 eius initiis obſiſtendum. c.14 v.12 Voluptatis damna & illicia. c.5 v.2 initio dulcis eſt, at poſtmodum amara. c.14 v.12 cur voluptas mundana ſit mendax. c.23 v.3 melle repreſentatur. c.25 v.16 *Vide notata Domin. in Quinquageſ. & Indicem Rerum* v. Voluptat, Concupiſcentia.

Audientes verbum retinent. Audiendi auiditas eſt via ſapientiæ, ſemperque diſcendum eſt. c.2. 5

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA.

Ipſe verò multo magis clamabat. Qui ſpiritus in loquendo ſit cohibendus. c.25 v.28 Loquendi prurituſ difficillimè in homine comprimitur. ibid.

Domine vt videam. Quanta peccantiū & impiorū ſit caligo. c.4 v.19

Occaſione inſtantium Bacchanalium premonetur auditor ne cor grauet crapula & ebrietate, caueatque omne diſſolutioois genus. De *Cornel. in Proverb. Salom.*

heciæ non decent impiam. c.19 v.10 ſunt mendaces. c.23 v.3 Omnia dulcia breuia ſunt, & mox nauſeam creant, ſont & grauia, quis terrea. c.25. v.16, Corpus non eſt delicate nimis nutriendum. c.29 v.31

Carnales ſunt velut pueri. c.1. v.22. Peccator omnis peccando dat annos ſuos diabolo. c.5. v.9. omnes quoque vias bene agendi & merendi deperdit. v.11. deuorat iniquitatem velut cicam panis. c.19 v.28 lancinatur aſſidno conſcientiæ remorſu. c.25 v.28

Peccatum quàm ſit dirus carnalev. c.5.v.9. Voluptas omnis iuitio meilea, poſtea ſit abſinthium cap.14 v.12. Improbitas humineum adigit ad ſcelera ſcelerumque pœnas. c.19 v.3

Crapulæ & ebrietatis damna & probra. c. 12 v. 11 c.20 v.1 & ſeqq. c.45 v.50. Vinum creat luxam. c.20 v.1 tria eius damna: accendit ad iram, ibid. Epulæ rediguno ad inopiam. c.31 v.17 Gula quàm ſit exitialis. c.23 v.21, Ebrietas prodit ſecreta. c.31 v.4. accendit iram, iudicium peruertit, & eripit homini mentem. v.5. Frugalitas priſcorum patrum. c.27 v.37

Ebrij petulantia & laſciuia. c. 20 v.1 eſt voluntarius dæmon, prorumpit in pugnas & cædes, oculos habet rubicundos. c.25 v.29 videtur in dolio habitare. v. 30 exardeſcit in concupiſcentia mulierum. v.33 eſt quaſi nauarchus in mediis tempeſtatibus dormiens. v.34 omnium ludibrio exponitur, & eſt canibus fœdior: experrectus rurſus ad vinum aſpirat. v.35 *Vide notata Domin. I. poſt Pent. & Indicem Rerum v.* Ebrietas, Peccatum, Vioum, Voluptas.

Multitudo impiorum (qualis his dieous inualeſcit) inducit licentiam peccandi. c.29 v.16 Stultus ſe temere conicit in pericula animæ & corporis, c.28 v.26

FERIA IV. CINERVM.

Exterminans facies ſuas. Nimiæ auſteritates nan ſunt aſſumendæ. c.25 v.4

Facies ſuas. Triſtis facies ſimilis eſt Aquilonl. c 25 v.25

Nolite theſaurizare in terra, vbi tinea, &c. Opes auolant vt aquilæ, & ſont aquilis ſimiles, idque per plurimas aquilarum proprietates declaratur. c.25 v.5 *Vide Indicem Rerum v.* Oper.

Theſaurizate vobis theſauros in cælo. Quæ ſint opes ſpirituales. c.8 v.18 quæ diuitiæ nobis ſint conſectandæ. c.24. v.4. Sapientia pretioſiſſimus eſt theſaurus. c 2 v 4

Ibi eſt Cor tuum. Cor ſibi Deus in primis depoſcit, id eſt voluntatem. c.25 v.26 cor ſemper ſancta cogites. c.24 v.9 Virtus ex corde procedat oportet. c.3 v.5

FERIA V. POST CINERES.

Vide notata Dominica III. poſt Epiph. Idem eſt enim Euangelium.

FERIA VI. POST CINERES.

Odio habebis inimicum. De publica vindicta, vtpote actu iuſtitiæ, licet gaudere. c.24 v.17

Diligite inimicos veſtros. Deus iuſtis omnes inimicos amicat. c.16 v.7 Inimici beneficiis ſunt demulcendi. c.25 v.21 Bonum pro malo ijs reddere, ſancta vindicta eſt. ibid.

Eſtote ergo vos perfecti. Virtus dicta à vi & viro, ipſa ornat nos, non veſtis. c.51 v.25 eius præſtantia. c.4 v.9 eſt vera animæ pulchritudo. c.2 v.10 11. eius via inuio quidem eſt arcta, ſed poſtea dilatatur: nec laſſat hominem, ſed vires ei adauget. c.4 v.12 Anima ſancta domus eſt Dei. c.9 v.1 Pravis cœlcendi in virtute eſt eius deliderium. c.11 v.23 Perfectio virtutum hominem contra omnia aduerſa, vitia & dæmones tuetur. c.18.v.11 eſt ſtuito ardua. c.24.v.6. fit per Dei gratiam facilis. v.7 quæ ſit via ad perfectionem, c.31 v.11

Iuſti per venialia commiſſa non deſinoot eſſe iuſti. c 24. v.16. nonnaiſi perfecti numquam peccaot deliberatè, ibid. eos decet geſtuum modeſtia. c.6 v.14

Via virtutum cardinalium ducit ad vitam æternam. c. 32 v.19. hæ per quatuor generoſa aolmalia denotantur. v.50

Vide notata in communi Confeſſorum, & in Indice Rerum verbo Religioſus, Iuſti, Virtus.

Te autem faciente eleemoſynam. Deus honoratur per eleemoſynam. c.3.v.9. Ipſe dantem locupletat. v.10.c.22.v.9.c 28.v.27. eſt Deo fœnus, idque fructuoſiſſimum. c.19 v.17. hoc fœnus bis ab eo ſoluitur, & pro veteri credito, nouum ſpondet debitum, ibid. Voluntas in eleemoſyna danda magis Deo placet quàm donum. c.22.v.9. quando, quibus, quoties, quomodo ea danda. ibid. vincit Deum, peccata, dæmones, auaritiam, &c. ibid.

Pauperes ſant præoccupandi vt aliquid iis derut.

Eleemoſynarij in futuro ſæculo remunerationé à Deo accipient: c.18.v.16. ſint in dando hilares. c.22.v.9 attenaci & immiſericordi omnes in cælo, terra, inferno maledicunt. c.28 v.27. *Vide Indicem Rerum v.* Eleemoſyna, Eleemoſynarius, Miſericors, Opes.

Pater tuus qui videt in abſcondito. Præſentia Dei omnituentis eſt ſtimulus ad virtutem. c.7. v.6. Deus omnia intuetur & audit. c.20.v.12. & proinde eſt rex meorium. c.21.v.1. & penetrat cordium intima. v.2. quam ſcientiam oculi Dei obſeruent. c.22, v.12. *Vide Indicem Rerum v.* Deus, Oculus.

SABBATHO POST CINERES.

Quotquot tangebant eum, ſalui fiebant. Samaras condi diuerſimodè accipitur. c.14.v 30

INDEX MATERIARVM MORALIVM

DOMINICA I. IN QVADRAGESIMA.

Duc̃tus ist Iesus in Desertum. Solitudinis elogia. c.17 v.1 Latere præstat quàm agere in turba. c.21 v.9 Eremitæ multi habuerunt angelos curatores. c.23 v.12 Silentij laus & commendatio. c.37 v.28 ipsum est signum sapientiæ. c.10 v.19

Vt tentaretur. Per solam Dei gratiam tentationes superamus. c.21 v.31 & consilio, non violentia. c.24 v.6 in ijs non est de Dei auxilio desperandum. v.10

Posteà esurijt. Sobrietatis elogia. c.20 v.1 eius commoda. c.23 v.30

Tentator. Dæmonet per eorum repræsentantur, cuius natura describitur. c.30 v.17 item per gigantes. c.9 v.18

Vt lapides isti panes fiant. Peccatum est panis lapidosus. c.20 v.17

Scriptum est. Christus patientia sua vicit dæmonem, vt & omnis patiens. c.16 v.32

Hæc omnia tibi dabo. Sancti sunt domini totius mundi. c.14 v.4

Vade Satana. Satanas est summus apostata. c.16 v.14 Angelorum & dæmonū volitiones & inclinationes solus Deus videt. c.27 v.19

Angeli ministrabant ei. Christus homo præest toti mundo & angelis. c.8 v.16

FERIA II.

Oues abhorrent. Artetis & regis symbola. c.30 v.31 item herois & martyris. ibid.

Vni ex his fratribus meis minimis. *Vide notata Feria IV. post Cinereres, & in Indicem Rerum v.* Eleemosyna, Dives, Pauper, Pauperes vexans, vexat Christum; & contra eis benefacientes, Christo benefacit. c.22 v.16 & 23

Supplicium æternum. Damnati apud infernos in gigantibus præscribuntur. c.9 v.18 quàm atroces sint pœnæ infernales c.7 v.27 *Vide Domin. III. post Epiphan.*

FERIA III.

Cathedra vendentium euertit. *Vide notata Domin. IX. & Domin. XIX. post Pentecost. & in Indice Rerum v.* Mercator, Londera, Statera.

FERIA IV.

Generatio mala & adultera. Indoles bona descendit à parentibus c.23 v.25 Cur spurij sint vitiosi. c.30 v.11

Audire sapientiam Salomonis. Salomonis elogium: fuit verè Propheta, eius sapientia diuina fuit, non humana, in Argument. cur vocetur filius Dauid, & an fuerit mansi vnigenitus, c.4 v.3

Omne regnum diuisum desolabitur. Regnum incolis abundat sub benigno & clementi rege. c.14 v.28

Reuertar domum meam. Peccatum reiterans est velut lus reuertens ad volutabrum. c.11 v.22 Consuetudo peccandi quàm sit noxia. c.18 v.3

Et fiunt nouissima peiora prioribꝰ. Impius ex vna impietate in aliam prolabitur. c.18 v.3 quibus gradibus ad tartara descendat. ibid. Quod sit profundum peccatorum. ibid. Desperatio peccantium exit ut ab obduratione. ibid. Obdurati peccatores sunt indociles. c.27 v.22 Insensibilitas sequitur ex peccato consuetudine roborato. c.23 v.35 Peccatum quasi centrum est. c.18 v.3 *Vide notata Domin. III. in Quadragef. & in Indice Rerum v.* Peccatum, Relapsus.

Extendens manum in discipul. Diuertimode Deus manus extendit. c.1 v.24

Ipse meus frater & soror. Virtus nostra est soror, quo sensu: item soror castitatis. c.7 v.4

FERIA V.

Domine ndimus me. Sancti à Deo diligi orant & impetrant. c.3 v.6

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

Assumpsit Iesus Petrum & Iacobum. Sancti sunt Deo familiares & secretarij. c.3 v.32

Transfiguratus est ante eos. Deliciatur Christus cum sanctis hominibus. c.8 v.31

Bonum est nos hic esse. Deus amicos suos facit exstaticos, & quasi amentes. c.8 v.31 Contemplatio Dei est quasi finis rerum omnium. c.16 v.4

FERIA III.

Dicunt & non faciunt, &c. Vita oratà dedecorat bonam doctrinam. c.11 v.22 Promittens & nihil præstans, similis est nubi non emittenti pluuiam. c.25 v.14 Temere nihil Deo vouendum, aut proximo promittendum. c.12 v.16

Magnificant fimbrias. Quomodo Iudæi ad litteram sequatores se legis ostenderent. c.7 v.3

Amant primos recubitus. Contentionem de principe loco cauere oportet. c.25 v.7

Salutationes in foro. Salutationes matutinæ ad ædes diuitum olim erant in vsu. c.27 v.14

Amant vocari Rabbi. Piger putat se esse sapientissimum. c.26 v.16

Nolite vocari Rabbi. Non est sapientiæ nomen aucupandum, nec nimis sapiendum. c.25 v.16 Adulatione & laudibus auditis plerique capiuntur. c.29 v.5

Qui se exaltauerit. Humilitas exaltat superbia, infamat. c.29 v.22 *Vide notata Lemm. X. post Pentecost.*

FERIA IV.

Dic vt sedeant. Virtus propria nobilitat, non auorum, secus ac præsumebat hæc mater, mixta cognatione cum Christo. c.12 v.9 Inepium ad officia sacra vel profana promouens, vel commendans, peccat in iustitiam. c.29 v.28 Contentio de primo loco vitanda est. c.25 v.7 Lucro dediti non sunt ad prælaturas promouendi. c.26 v.8

Vnus ad dexteram. Dextera an potior sit sinistra, & quæ vtriusque symbola. c.3 v.16 Dexterum vocatur id quod felix & bonum est. c.4 v.27

In regno tuo. Ambitio est sanguisuga insatiabilis, eius & ignis analogiæ. c.30 v.55

Nescitis quid postulis. Quia non simul, sed gradatim ad honores est ascendendum. c.25 v.7 Honores non sunt dandi insipientibus. c.26 v.8 in quo sint hi Mercurio similes. ibid. Pauper aliis pauperibus non est præficiendus, cur. c.28 v.3

Dicunt si, possumus. Gloria dedecet sultum & indigenum, quia & occet. c.26 v.1

Principes Gentium dominantur. Rectori omni hominum generi se accommodet. c.11 v.14 regat suos affectus c.16 v.15 iram cohibeat. c.19 v.12. eius ira similis rugitui leonis; ac hilaritas similis tori. ibid. Rex solo suo intuitu è solio celsitudinis omnia scelera dissipat, & scelestos fugat. c.20 v.8 quomodo sedeant in solio iudicij. ibid. sit sol. ibid. veritas eum custodit. v.28. impuritas & impura eum dedecent. c.22 v.18 ei nemo audet reclamare. c.24 v.22 magnos habet animos & conceptus. c.25 v.3 quæ sit regis idea. v.5 non sert superbos, quia omnibus vult eminere. v.6 quæ animalia debeat imitari. c.30 v.30 incedit vt leo. ibid. *Vide notata Domin. XXII. post Pent. & in Indice Rerum v.* Princeps, Rex.

Dominantur eorum. Familia quæ sit optima. c.24 v.3 Regi obediendum etiam non præcipit contratia Deo. v.21

Et qui maiores sunt. Diuites soli in magistratum cooptandi. c.28 v.3 Iusto regnante fiunt respp. v.12 Probitas requiritur in omni rectore. c.29 v.9

Potestatem exercent. Reges sint benefici, non feueri & tyranni. c.35 v.5 Dum regnant impij, magna fit hominum ruina. c.28 v.12 at sub piis regibus populus exultat. c.29 v.2

Rector omnis quid ab animalibus discere debeat. c.30 v.30 non sit nimis seuerus. v.33 nec sit omnius vini potator. c.31 v.4 sit sobrius. c.23 v.34

FERIA V.

Homo quidam erat diues. Diuitiæ parunt superbiam, & audaciam. c.10 v.13

Diues opibus suis se oblectat. c.18 v.11 multos habet amicos, pauper paucos. c.19 v.4 diues eget paupere, & pauper diuite: vterque sit sua sorte contentus. c.22 v.2 quærat diues opes cælestes. ibid. Dei consilio hic est diues, ille pauper. ibid. diuitum prospetitati non est inuidendum. c.23 v.18 *Vide Indicem Rerum v.* Diues, Opes.

Epulabatur splendide. Quàm gula sit exitialis. c.23 v.21 *Vide notata in Quinquagesim. & in Indice Rerum v.* Epulæ, Guls, Conuiuium, Vinum. Voluptas non in satis, sed fame consistit. c.37 v.7 ea vtendum moderatè vt sapiat. ibid. quia natura paucis est contenta. v.27 Qui in re domestica modum seruat, semper abundat. c.28 v.7

Et nemo ei dabat. Durus in pauperes grauiter peccat. c.14 v.21 hic excitat Dei & hominum iram. c.21 v.14 Diuites debent amare pauperes, imò eos præoccupent. c.22 v.3 Pauperes vexantes vexat Christum. v.23

Sepultus est in Inferno. Peccator dæmones securus, tandem ad eorum sedes deducetur. c.21 v.16

Fili recordare quia recepisti bona. Impii labores operum suorum in inferno comedunt. c.1 v.30 Tolionis lege punit Deus diuitem in pauperem. c.21 v.13

Tu cruciaris, Voluptas in fine vitæ sectatorem suum deserit. c.20 v.21

FERIA VI.

Lucabit eam alijs. Impij occupant terram iniquè. c.8 v.25

Agricolæ. *Vide notata Dominica VI. post Epiphaniam, & Indicem Rerum v.* Ager, Agricola, Pastor, Vinea.

SABBATHO.

Adolescentior. Cur adolescentia sit periculosa. c.1 v.4 hinc indiget custode. c.2 v.17 Iuuentutis emblema & schema. c.7 v.7 Adolescens viam quam iniit, semper retinebit, verùm per Dei gratiam sæpè ab ea deflectit. c.22 v.6 huic dæmon maximè insidiatur: quatuor ei sunt commendanda. ibid. concupiscentia ei est colligata. v.15 est mobilis & instabilis. c.30 v.19

Filius delinquens castigandus est, idque manè. c.13 v.24 & adolescens continens & temperans gaudio afficit patrem. c.29 v.3 Nimis doctus refrigerio est patri suo. v.17 adolescens bene moratus omnibus est admirationi. c.30 v.19

Da mihi portionem. Libertas in adolescente, quàm sit noxia. c.4 v.13

fiat

ſint paternorum bonorum quo modo ſit ſocius homicidæ. c.28 v.24

In ſtatu vitæ deligendo maturè deliberandum. c.14 v.8

Vinendo luxuriose. Luxurioſi ægrè fiunt caſti. c.2 v.19 Iuuenis quàm ſit petulans, & lætitia. c.22 v.13 Adoleſcens incontinent diſperdit opes patrenas. c.29 v.3 filij ea audulterio nati cur ſine plerumque vitioſi. c.32 v.11 *Vide Indicem Rerum verbo* Filius, Libido, Fornicatio, Mulier, Meretrix, *& notata Sabbatho poſt Domin. III. in Quadrageſima.*

Luxuriosi. Meretricis mores deſcribuntur. c.9 v.13

Fames. Caſtigatio aperit oculos, & emundat à peccato. c.20 v.30

Cecidit ſuper collum eius. Amplexus quam ſit illecebroſus. c.7 v.18

Et oſculatus eſt eum. Oſculum quadruplex datur. c.24 v.26 ac inimici oſcula ſunt fraudulenta. c.27 v.6

Proferte ſtolam primam. Stola & torques erant ſigna honoris: torques varias ſapientiæ dotes denotat. c.3 v.3

Symphoniam & chorum. Vti hic cantus inuidum fratrem male habuit, ſic muſica exaſperat animum petſimum & mœſtum. c.25 v.20

Epulari & gaudere oportebat. Conuiuium ex amore debet inſtrui c.13 v.17

Mortuus erat, & reuixit. Pater hic de recepto filio ſibi gratulatur, ceu de ad vitam reſuſcitato, porro patres barbari nonnulli filios necant, licet patet nullum ius in vitam filij habeat. c.19 v.18

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

Omne regnum diuiſum deſolabitur. Concordiæ quanta ſit vis. c.18 v.19 Seditioſi ſuis rixis & motibus regna diſſipauit. c.29 v.8

Regnum. Regnum lucerna repræſentatur. c.20 v.20 regnum & reſp. quid ab animalibus diſcere debeat. c.30 v.25 & ſeqq.

Cum fortis armatus cuſtodit. In bello tamen plus valet conſilium quàm robur. c.20 v.18 *Vide Indicem Rerum* v. Bellum,

Quærens requiem, & non inueniens. Impetobur non quieſcit, donec impetobitatem explerit. c.21 v.12

Reuertar in domum meam. Relapſus in peccatum ſimilis eſt eani vomitum reſorbenti. c.26 v.11

Eſ ſunt nouiſſima. *Vide notata Feria IV. poſt Domin. I. in Quadrageſima*. Obdurati ſunt indocides. c.27 v.22

FERIA II.

Et repleti ſunt omnes ira. Iudæi hi, vt & iracundi omnes, iniurias animo voluentes meditantur vltionem. c.29 v.23 *Vide notata Dominica V. & XIX. poſt Penteceſt.*

FERIA III.

Corripe. Corripiens eſt amandus vt medicus. c.21 v.29 Correptio eſt velut inauris aurea. c.25 v.12 correptio manifeſta melior quàm amor abſconditus. c.27 v.3 & 6 tres ſunt gradus correptionis. v.19 ea ſis lenis. c.29 v.1 correptio amanda eſt. c.12 v.8

Corripe eum inter te & ipſum. Increpationes bene ſunt admittendæ. c.10 v.17 ſapiens correptionem poſſidet cur. c.13 v.32 quo modo ſe impius in ea gerat. c.21 v.29 ſed qui eam ſpernit, perabibit. c.29 v.1 ſtultus audiens correptionem, potior eſt garrulo, & loquaco. c.29 v.20

Sapientes amant corripi. c.9 v.8 Iuſtus dum corripitur quomodo ſe gerat. c.21 v.29 Incorrigibiles fruſtra monentur. c.9 v.7 *Vide Indicem Rerum* v. Caſtigatio, Correptio, Diſciplina.

Inter te & ipſum ſolum. Vitia proximi propalat inſipiens, ſapiens celat. c.11 v.11 & 12

Increpauerit fratrem tuum. Amicus amicum peccantem corripiens, verè ſe illi fratrem exhibet. c.27 v.5 amor dat ſuauia vulnera. v.6.

Si dum ex vobis conſenſerint. Cum iracundo agens fiet iracundus, & animæ ſuæ nocet. c.22 v.24 Iracundi non ſunt apti ad amicitiam. ibid. Vitæ ſocialis commoda. c.27 v.17 concordiam nos docet locuſta. c.30 v.27

Riæ ſe immiſcens eſt velut tenens canem aure. c.26 v.17 Rixa cauenda eſt. ibid. eam ſuſcitat ſuſurro. v.20 *Conſule Indicem Rerum* v. Amicus, Concordia, Coniux, Lis, Riæ, Vicinus, Vxor.

FERIA IV.

Transgrediuntur traditiones. Ergo illæ ſeruandæ ſunt præter verbum Dei ſcriptum, quomodo igitur nihil ei addi queat c.30 v.6

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam. Prima lex iubet parentes honorari. c.1 v.8 Parentum probatorum filij ſunt beati. c.20 v.7 Vita a parentibus deſcendit, anima creatur à Deo. c.20 v.20 Filius ſapiēs patrē lętificat, ſtultus mœſtitia eſt matri ſuę. c.10 v.1

Qui maledixerit patri. Filius affligens patrem, & matrem fugere compellens, eſt ignominioſus. c.19 v.26 & hæc afflictio portendit ei infelicitatem. ibid. *Vide Indicem Rerum* v. Filius, Parentes, Pater, Mater.

Qua procedunt de ore, coinquinant hominem. Os impiorum eſt quaſi ſtagnum putifcent. c.10 v.11 Quod multiloquium ſit vetitum, quia multiloqui facilè in peccatum labuntur. v.19 Sermo eſt ſpeculum mentis. c.12 v.8 Stultus effutit quidquid in buccam venit, tum in litigando, tum in ſcicoria oſtentanda. c.29 v.11 *Vide Indicem Rerum* v. Lingua, Verbum, *& notata Dominica XI. poſt Penteceſt.*

Cornel. in Prouerb. Salom.

De corde exeunt cogitationes malæ. Impij ſempet malum cogitant & machinantur. c.4 v.16 ideirco eor quam maximè eſt cuſtodiendum, quia eſt principium multiplicis vitæ. v.23 ipſum eſt ſymbolum mentis, ſapientiæ, amoris. c.16 v.23

Cogitationes malæ. Cogitatio turpis eſt velut ignis in ſinu. c.6 v.27 ipſa Deo eſt abominabilis. c.15 v.26 at bona mitè animæ conducit c.8 v.12 *Vide Indicem Rerum* v. Cogitatio, Cor.

Fornicationes. Fornicationis turpitudo. c.6 v.33

Furta. Cur furtiua omnia ſint ſapidiora & ſuauiora. c.9 v.17

Falſa teſtimonia. Sanſurro ſuſcitat rixas. c.26 v.20 Suſurrario quomodo ſit peior homicidio. c.6 v.19 Teſtis mendax tandem pereſcit, nonniſi ſtrepidans teſtimonium dicit. c.19 v.5 deridet iudicium. v.28 famam & opes proximi inſtar gladij diſſecat. c.25 v.18 punietur à Deo hic & in futuro. v.29 petibit, at verus uō confunderut. c.21 v.28

Detractores tres occidit vno ictu. c.18 v.21 edit carnet proximi ſui. c.23 v.21 eſt auſtero vultu ęgrotandus. c.25 v.23 Detractiu vitanda eſt. ibid.

Lites oriuntur à lingua non refrenata. c.17 v.14 linguæ incontinentis ſocio cruciatus. c.21 v.23

Mendacium pernitioſum abominatur Dominus. c.6 v.17.19 mendacium eſt vento ſimile. c.10 v.4 ipſum turpe eſt, nec vnquam ſicitum. c.13 v.5 dedecet principes. c.17 v.7 opes cu parsę citò diſſipantur. c.21 v.6.7

Menda a lingua ſexcuplex eſt. c.21 v.6 *Vide Indicem Rerum* v. Lingua, Detractio, Mendacium, Teſtis.

Blaſphemiæ, Inter quas ſumma eſt hæreſis, cuius mores deſcribuntur ſub themate meretricis. c.9 v.13 & ſeqq. c.22 v.14 Conuiciant conuiciis excipitur ab alio. c.13 v.12 Maledicentia eſt velut ſanguiſuga. c.32 v.13 *Vide Indicem Rerum* v. Conuicium, Maledictio.

FERIA V.

Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare. Chriſtus per pagos, vicos, & opida diſcurrit docendo. c.1 v.21

FERIA VI.

Qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum. Artes vesitæ ſunt velut aquæ ſurtiuæ. c.9 v.17

Fiet in eo fons aquæ ſalientis. Fontes myſtici varij. c.3 v.15

In vitam æternam. Tria pharmaca ad diu viuendum. c.17 v.21

Da mihi hanc aquam. Sancti ſitiunt Deum, c.11 v.23 *Vide notata in Feſte omnium Sanctorum*.

SABBATHO.

Mulierem deprehenſam in adulterio. Adulterij damna. c.2 v.17 eſt id velut ignis in ſinu. c.6 v.27 Peccatos ſpirituale adulterium committit. v.35 *Vide Indicem Rerum* v. Adulter, Adultera Fornicatio, Libido, Mœchus, Meretrix.

Adultet mentem quodammodo perdidit. c.6 v.32 Adulteram vxorem vir abs ſe dimittat. c.18 v.13 adultera ſemper celat ſuam turpitudinem. c.30 v.20

Libido vires exhaurit. c.5 v.13 ſapientiæ maximè contraria eſt. c.8 v.16 Fornicationis varia damna. c.5 v.4.9 eius ardorem extinxerunt Sancti igne cuporeo. c.6 v.27 eius turpitudo. v.33 eſt pœna hereſeos & luperbiæ, c.23 v.14 eſt ſanguiſuga. c.30 v.15 cur furtiua libido magis ſapiat quàm licita. c.9 v.17

Mulierem, Mulieris fallaciæ non attendendum. c.3 v.2 eius deſcriptio. ibid. quàm ſit ciur familiaritas noxia, ideoque cauenda eſt. c.6 v.27 eius epitheta. c.7 v.13 Pulchritudo non quadrat mulieri ſtultæ. c.11 v.22 Concupiſcentia mulierum eſt inſatiabilis. c.30 v.16

Meretrix cur dicatur crudelis. c.5 v.9 eius vilitas. c.6 v.26 quamobrem anima pretioſa non eſt ei tradenda. ibid. quàm ſit voluptas quam dat, breuis. ibid. eius illecebræ varię. c.7 v.10 & ſeqq. eſt velut ſphinx. v.21 eius mores deſcribuntur. c.9 v.13 eſt imilit porco. c.11 v.22 eius illecebræ ſunt ſouea profunda. c.22. v.14 eſt foſſa, mors, ſepulchrum, fordes, puteus, eſt voraciſſima, & congeries omnium ſeratum. c.23 v.27 inſidiatur vt latro. ibid. cur ſpurij ſint plerumque malæ indolis. c.30 v.11

DOMINICA IV. IN QVADRAGESIMA.

Erat autem fœnum multum. Nullo labore paratur herba & gramen gregibus. c.27 v.25

Es impleti ſunt. Cur iuſtus ſaturetur eo quod comedis. c.13 v.25

Colligerunt quæ ſuperfuerunt. Vt hic reliquiæ plures fuere panibus, ita beneficus in pauperes ſemper abundat. c.11 v.15 *Vide notata Dominica VI poſt Penteceſt.*

Cum vidiſſent ſignum, &c. Liberalitas & munera omnium animos euincunt. c.21 v.14

Quia hic eſt Propheta, Prophetæ fuere boni nuntij. c.23 v.23

Fugit in montem ipſe ſolus. Chriſtus regnum fugiens docet vitam priuatam eſſe vitam beatam. c.23 v.6

Fugit. Sapientes celant ſuam ſapientiam & doctr. c.10 v.14 *Vide notata Dominica I. in Quadrageſima*.

FERIA II.

Zelus domus tuæ. Zelus per ignem denotatur. c.27 v.4 *Vide reliqua in Dominica Penteceſt. & Indicem Rerum* v. Ignis, Zelus.

INDEX MATERIARVM MORALIVM

Eiecit de templo. Vide notata Dominica IX. poſt Pentecoſten.

FERIA III.

Quomodo hic litteras ſcit, cum non didicerit. Scientia animæ quæ dicatur. c.19 v.2 ea potiſſimum, quæ futura & præterita cognoſcit. ibid. *Vide Indicem Rerum verbo* Doctrina, Scientia, *& notata Dominica infra Octau. Epiphan.*

Noluit iudicare ſecundum faciem. Iuſtus non condemnandus præiudicio. c.17 v.15 Improbi non curant ſci æquitatem, ſtudent tantum cupiditati. c.28 v.5

Rectum iudicium iudicate. Iudicem corrumpunt munera. eorum vis tales iudices ſunt infames. c.17 v.23 Iudices non opprimant pauperem. c.22 v.22 *Vide Indicem Rerum v.* Iudex, Iudicium.

Pij ſemper intuentur Dei iudicia tum futura, cum præſentia, c.28 v.5

FERIA IV.

Quis peccauit, vt hic tac. naſceretur? Caſtigatio emundat peccata. c.20 v.30

Me oportuit operari. Qui ſpiritualia opera facere detrectant, fingunt mille difficultates in ijs. c.22 v.13

Lux ſum mundi. Anima duplicem habet lucem, naturalem & ſupernaturalem. c.20 v.27 animæ lux eſt gratia, ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Lucerna, Lux.

Da gloriam Deo. Iuramentum quando & quos deceat. c.14 v.3

Scimus quia peccatores Deus non audit. Cur impii a Deo non exaudiuntur. c.1 v.30 Legem non audiens, vt eſt peccator, non audietur a Deo. c.28 v.9 *Vide Indicem Rerum v.* Peccator, Impij.

In peccatis natus es tu? Fomes peccati & concupiſcentiæ cuiuis inhæret, c.20 v.9

FERIA V.

Miſericordia mouit. Vide notata Dominica VI. & XV. poſt Pentecoſt. & Indicem Rerum v. Eleemoſyna, Miſericordia.

FERIA VI.

Lazarus amicus noſter dormit. Deus amicos ſuos caſtigat, & quare. c.3 v.14 Congregationis bonum, ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Contemptio, Diſciplina, Virga.

Infirmitas hæc non eſt ad mortem. Proſpera magis nocent quàm aduerſa, morbi minus quàm bona valetudo. c.11 v.32 *Vide in Indice Rerum v.* Proſperitas.

Soluite eum. Qui funes peccatorum ligent, c.5 v.23 Iuſtum liberat Deus à morte. c.11 v.3

SABBATHO.

Ego ſum lux Mundi. Modeſtia morum lucere debent Sancti. c.6 v.14 Virtus ſimilis eſt luci magnæ. c.13 v.9

Sum lux. Quæ lux iuſtum lætificet. c.13 v.9 *Vide notata Feria IV. huius hebdomadæ.*

Et nemo apprehendat eum. Sermo mollis frangit iram, ſermo durus excitat furorem. c.15 v.1 *Vide Indicem Rerum v.* Sermo, Verbum,

DOMINICA DE PASSIONE.

Quis arguet me de peccato. Peccatum quaſi centum eſt. c.18 v.5 Nemo mundus a peccato eſt, quo ſenſu. c.20 v.9 *Vide Indicem Rerum v.* Peccatum, Vitium, *& notata Dominica in Quinquageſima.*

Quis arguet me! Innocentia tutiſſimum aſylum eſt. c.22 v.23

Ego non quæro gloriam, eſt qui quærat. Gloria dedecet ſtultum, & indignum. c.26 v.1

Si veritatem dico. Veritas veradi nequit. c.23 v.23 *Conſule Indicem Rerum v.* Verax, Veritas.

Ieſus autem abſcondit ſe. Vt lites euitentur, cedendum. c.17. v.14 Sapiens pericula declinat, quod & animalia faciunt. c.22 v.3 *Vide Indicem Rerum v.* Fuga.

FERIA III.

Me odit, quia teſtimon. perhib. Odiens diſciplinam ſtultus eſt, c.12 v.1

FERIA IV.

Opera quæ ego facio. Deus operatur propter gloriam ſuam increatam, non creatam. c.16 v.4

Operi luo ſeriò attendens, nec id temere ſuſcipiens, ipſum ſapienter conficiet. c.16 v.20 *Vide notata in Indice Rerum v.* Operatius, Opus, *& notata Dominica Septuageſima.*

FERIA VI.

Quia hic homo multa ſigna facit, Laudatio ab hoſte vera eſt, non fucata. c.27 v.2

DOMINICA IN PALMIS.

Sedis ſuper aſinam. Nobis quidem aſinus vile eſt animal, ſed in Palmſtina pares ſunt equis. c.26 v.3

Oſanna filio Dauid. Gloria Deo immenſa debetur. c.8 v.18

Quia hodie Paſſionis Dominicæ Eccleſia facit mentionem, hinc eius materia hic ſuggeritur.

Chriſti hodiernus triumphus mox tranſijt in crucem. c.14 v.13 eius patientia in aduerſis, & paſſione. c.19 v.11 Quam victima Chriſti in cruce fuerit ſufficiens. c.9 v.2 Chriſtus in cruce eſt arbor optimos fructus proferens. c.15 v.28 *Vide Indicem Rerum v.* Ieſus, Gaudium, Mundus.

Si in viridi hæc fac. in arido quid fiet? Si pij etiam luant, quàm ergo grauiter caſtigabuntur impij. c.12 v.13

Dabant ei vinum libere. Cur reis moriturisdaretur vinum. c.31. v.6.

DOMINICA RESVRRECT. DOMINI.

Valde mane una Sabbat. Manè vacandum orationi, & deſtinanda per diem exercenda. c.11 v.26

Reſurrexit. B. Virgo vti nec ſub filij cruce diffiſa eſt, ſed conſtanter permanſit: ita nec de eiuſdem reſurrectione dubitauit, vnde lucerna fidei eius neutiquam extincta eſt. c.31 v.18 *Vide Indicem Rerum v.* Ieſus, Reſurrectio.

FERIA II. POST PASCHA.

Nos autem ſperabamus. Spes nos locat in cura Dei. c.28 v.25 hinc tota in eum transferenda eſt. c.5 v.5 Spes dilata animum ſperantis cruciat. c.13 v.12 Pij propiè ſperant, impij deſperant, idque tum præſentia, tum futura. c.23 v.18 Spes ſolida eſt pes læſus, & dens putridus. c.25 v.19 ſpes in tribulatione eſt velut iucerna lucens in tenebris. c.31 v.18 *Vide Indicem Rerum v.* Spes.

Interpret. illis in omn. Script. Sententiæ ſacræ Script. vtiliter addiſcuntur & in tempore deprompuntur. c.22 v.18 Scripturæ tenſa allegoricus melle deligentur. c.24 v.13 *Conſule Indicem Rerum v.* Scriptura.

Nonne cor noſtr. ard. er. cum loqueretur? Verbum oportunè prolatum ſimile eſt pomo aureo in theca argentea. c.25 v.11 verbum ſuas habet rotas, quin & ipſa oportunitas ſimilia eſt rotis. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Sermo, Verbum,

FERIA III. POST PASCHA.

Conturbati & cenerint. Iuſtus nullis rebus perturbatur. c.12 v.21

Fauum mellis. Apes ſunt ſymbolum virginum, qua in re eas imitari debeamus. c.6 v.8 ſauus mellis eſt ſapientia mellita. c.24 v.13

Mellis. Mel eſt ſymbolum virtutis & ſanctitatis. c.24 v.13 Spiritus conſolationes ſuas inſtar mellis. ibid. c.25 v.16 quid mel denotet ſymbolicè. c.25 v.16 laus humana ipſo repræſentatur. ibid. *Vide Indicem Rerum verbo* Apes, Mel, *& notata Feria IV. Quat. Tempor. Aduentus,*

DOMINICA IN ALBIS.

Thomas qui dicitur Didymus. Vnde Thomas dictus ſit Didymus. c.26 v.20

Quorum remiſeritis peccata. Confeſſio Sacramentalis & à pœna & a culpa liberat, eſtque à Deo præſtituta ante omnes homines. c.18 v.17 *Vide Indicem Rerum v.* Confeſſio, Peccatum.

Inter digitum tuum huc. Vt hic Chriſtus Thomæ ob abſentiam prioiem dedit occaſionem in fide proficiendi, ſic Superiores dent ſubditis interdum occaſionem actus virtutum exercendi. c.9 v.9

DOMINICA II. POST PASCHA.

Ego ſum paſtor bonus. Paſtor ſit vigilans. c.6 v.1 Paſtoritia ars eſt antiqua & innocens. c.27 v.23 Paſtorum princeps (qualis eſt Chriſtus) olim coronabatur. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Epiſcopus, Paſtor, Præſtus, Princeps, Superior.

Et cognoſcunt me mea tam e vultu quam voce. Nam omnes homines diuerſum habent vultum & vocem. c.27 c.9

Ponit animam pro ouib. Pro amicis vita & caſtitate licet mori ſe exponere. c.12 v.27

Animam ponо pro ouibus meis. Paſtores ſunt ſponſores pro animabus ſubditorum c.6 v.1 pecus ſuum curent & inſpiciant. c.27 v.23

Mercenarius autem fugit. Hypocrita fugit tempore periculi, & verus paſtor manet. c.22 v.3

DOMINICA III. POST PASCHA.

Plorabitis & flebitis, Mund. autem gaudebit. Impii proſperantur pij affliguntur. c.3 v.31 & 33 Caudis iuſti tam quam exſe ſimulata. c.15 v.13 c.25 v.20 macerat & exedit corpus. c.17 v.22 eſt ſimilis tinctis, lenitus à ſermone leni. c.25 v.20 eius remedium eſt cogitare cælestia. ibid.

Mundus autem gaudebit. Riſus frequens eſt cauſa diſſolutionis. c.10 v.23 Impii pios & iuſtos deridet. c.14 v.2 Riſus peccantium tranſit in luctum. v.13 Gaudia mundi miſta ſunt dolori, & eius. ibid.

Triſtitia veſtra vertetur in gaud. Iuſtus moricos benè ſperat, & jubilat in morte. c.14 v.32

Mulier cum parit. Virtutis difficultates ſūt perfrigēde, vt eius dulcedo percipiatur. c.25 v.19 Fortius eſt dura pati quàm agere. c.16 v.32

Gaudium veſtr. nemo tollet a vobis. Conſcientiæ bonæ quantum ſit gaudium. c.15 v.13 animi gaudium etiam in cultus & vultum ſe transfundit. v.13 c.17 v.21 Gaudet iuſtus ob opera virtutis, quæ agit, contra impius mœret. c.21 v.15 Virtus ſola affert verum gaudium.

dium. ibid. c.23 v.16 *Vide in Indice Rerum v.* Gaudium, Mœror, Triſtitia, Tribulatio, *& notata in Feſto omnium Sanctorum.*

DOMINICA IV. POST PASCHA.

De iuſtitia & iudicio. Iudicium, iuſtitia, æquitas qui differant. c.16 v.3

De iudicio. Iudicia Dei ſunt multa. c.16 v.11 eaque incomprehenſibilia. c.25 v.2

Sed non poteſtis portare modò. Magiſter ſe accommodet capacitati diſcipulorum. c.18 v.2 Myſteria Dei inueſtigabilia non ſunt ſcrutanda. c.23 v.4 Multa fidei myſteria captum hominum ſuperant. c.25 v.2 Deus omnia ſua ſecreta non pandit, quædam ſibi reſeruans. ibid.

Docebit vos omnem veritatem. Doctrina facit tardum ad iram c.19 v.11

DOMINICA V. POST PASCHA.

Proverbium nullum dicis. Parabola in ore ſtulti non conuenit. c.26 v.7 eſt in eius ore velut ſpina v.9 *Vide notata Dominica VI. poſt Epiphaniam, & in Indice Rerum v.* Prouerbium, Parabola.

IN LITANIIS MAIORIBVS.

Amicus meus venit. Amicitiæ bonum, & quæ eius iucundæ ratio. c.17 v.17 Amicus eſt alter ego. c.18 v.24 eſt magis amandus quàm frater. ibid. c.27 v.10 Chriſtus eſt nobis ſummus amicus. c.28 v.24 *Conſule Indicem Rerum verbo* Amicitia, Amicus, Quæ ſint ſigna ficti amici. c.26 v.24 ei non eſt credendum. v.25 eius pœna v.26 Amicus vetus non dimittendus ob nouum. c.27 v.10

Non poſſum ſurgere. Beneficium porro ſtatim dãdum eſt. c.3 v.28

Propter improbitatem tamen eius. Amici domus non eſt plus æquo frequentanda. c.25 v.17

Qui petit accipit. Inuocatio Dei tutum in aduerſis aſylum eſt. c.28 v.10 Pij ſuis precibus expugnant vrbes hoſtium. c.21 v.22

Noſtis bona data dare filijs. Bona ſpiritualia promiſſa Chriſtianis, terrena Iudæis. c.11 v.33

Quanto magis pater veſter. Victoria à ſolo Deo petenda, & datur. c.21 v.33

DOMINICA PENTECOSTES.

Spiritus Sanctus fons eſt. c.5 v.15 Triſtitia pellit Spiritum Sanctum. c.15 v.13

Quis dicatur ſpiritus viti ioſimitatem ſuſtentans. c.18 v.14 *Vide Indicem Rerum v.* Spiritus Sanctus, Conſilium, Doctrina, Sapientia, Scientia, Fortitudo, Timor, Timens.

Pacem meam do vobis. Triplex datur pax, cum Deo, hominibus ſecum. c.17 v.11

Diſperſitæ linguæ tanq. ignis. Quo igne Deus corda probet c.17 v.3 Lingua primum moritur, vltimum viuens c.18 v.21 Zelus eſt inſtar ignis c.27 v.4 cui ſermo Dei ſit ignitus c.30 v.5 Ignis eſt ſymbolum verborum Dei. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Ignis, Lingua.

Deus promiſit bona temporalia Iudæis, Chriſtianis verò charismata Spiritus Sancti. c.1 v.33 hæc vt & virtutes ſunt velut angeli è cœlo miſſi. c.3 v.3 inter quæ vnum eſt *ſapientia.* Quomodo hæc differat à diſciplina. c.1 v.3 hec reddit infimos validos c.24 v.5

Scientia. Lac ſymbolum eſt doctrinæ & ſcientiæ. c.1 v.10

Conſilium. Conſilium ſimile aromati. c.27 v.9 Conſilium regenda reſp. c.11 v.14 conſultandum matureſ, quia præcipitantia omnis eſt noxia. c.20 v.21 velocitas ſit in executione, tarditas in conſilio. c.22 v.29

Reges debent habere bonos conſiliatios. c.14 v.35

Fortitudo. Spiritus Sanctus dat ſuis fortes animos. c.18 v.14 ſapiens eſt tripliciter fortis, eius ſymbolum eſt aſinus. c.24 v.5

Timor Domini. Hic timor eſt principium ſapientiæ. c.1 v.27 c.9 v.1 timor eſt duplex, filialis & ſeruilis. c.2 v.5 timor Domini præſtat opibus. c.15 v.16 quatuor eius effectus. c.19 v.23 eſt vera pulchritudo animæ. c.31 v.30

Timentes Deum ſunt fortes & robuſti. c.14 v.26

FERIA II. POST PENTECOSTEN.

Sic Deus dilexit Iſraëlem. Amoris paradoxa & axiomata. c.8. v.17 Delectatur Deus ex amore cum hominibus. v.31 qui ſuit quaſi amore ebrius. v.34 *Vide Indicem Rerum v.* Amor, Chriſtus.

Odit lucem. Lex eſt lucerna variis de cauſis. c.6 v.23 *Vide Indicem Rerum v.* Lucerna, Lux.

FERIA III. POST PENTECOSTEN.

Fur non venit niſi vt furetur. Paterna bona quatenus liceat filio furari. c.28 v.24 Furi ſocietas multipliciter adminiſtrat. c.29 v.24 *Conſule Indicem Rerum verbo* Fur.

DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.

Eſtote miſericordes. Miſericordia & veritas quid in Scriptura denotent. c.3 v.3 miſericordiam præfert Deus victimis. c.21 v.3 Miſericors eſt beatiſſimus. c.14 v.21 *Vide Indicem Rerum v.* Miſericordia, Eleemoſyna.

Date, & dabitur vobis. Miſericordes oculi à Deo benedicuntur. c.22 v.8

Menſuram bonam. Deus odit menſuras duplices. c.20 v.10

Superefluentem. Beneficio ſemper aliquis ſupereredundabit. c.11 v.25

Perfectus autem eris. Quomodo domus perfectionis ædificetur. c.24 v.3 Chriſtus ſua humilitate & pauperitate auctoratus humilitatem paupertatem, crucem, paſſiones, & omnem perfectionem. c.31 v.30 *Vide notata Feria VI poſt Cineres, & Indicem Rerum verbo* Iuſti, Perfectio, Virtus.

IN FESTO SS TRINITATIS.

Deo opt. max proprium eſt ſe communicare vteri. c.30 v.6 eius ſapientia & potentia eſt inenarrabilis. c.30 v.4 quin & ipſe eſt ineffabilis ibid. *Vide Indicem Rerum verbo* Deus, Trinitas.

In nom. Patr. & Fil. & Sp. Sancti. Ternarius numerus Hebræis eſt numerus multitudinis. c.22 v.20 SS. Trinitatis ſymbolum quod ſit. c.30 v.1 priſci Iudæi eam non cognouerunt. v.4 non eſt in eo quaternitas. v.21 Dei filius fuit Hebræis incognitus. v.4 *Vide Indicem Rerum v.* Pater, Filius, Spiritus Sanctus.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Caro mea vere eſt cibus. Ven. Euchariſtia eſt menſa Eccleſiæ. c.9 v.2 ipſa Deo per ſe placet. c.15 v.2 eſt dignior quam omnia veteris ſacrificia & epulæ mundi. c.17 v.1 decem eius miracula recenſentur. c.23 v.2 eſt velut ficus. c.27 v.18 *Vide Indicem Rerum v.* Euchariſtia, Communio.

Altare eſt velut menſa ſapientiæ. c.9 v.2 ad hoſtiam gratam tria requiruntur. c.31 v.27

Niſi manducaueritis. Dignè ad communionem accedens domus ſit Dei. c.9 v.2.

Vinet in æternum. Longæuitatis tria pharmaca. c.17 v.21

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

Iuga boum emi. Concretus ſuis, eſt ſcientiſſimus. c.12 v.9

Auaritia eſt cordis dilatatio. c.21 v.4 eſt ſanguiſuga inſatiabilis c.30 v.15 *ſæpius* inferno aſſimilatur. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Auaritia, Auarus

Vxorem duxi. Res vxoria maximè ſapientiæ aduerſatur. c.9 v.16 In concupiſcentia carnali maximè elucet fomes peccati, & naturæ corruptio. c.20 v.9 Oculi auertendi ab aſpectu mulierum. c.23 v.33

Mulieris deletrium. c.5 v.8 & epitheta. c.7 v.13 mulier tixoſa vitum continuò exercitat. c.19 v.13 cur mollicie rixari ſtrena ſit. ibid. tales omnes cœli tempeſtates exprimit. c.31 v.9 deteſtior eſt defectu. v.19 *Vide notata Dominica I poſt Epiphaniam, & Sabbato poſt Dominic. III. in Quadrageſ. & materia horum v.* Adulter, Iudicium, Meretrix, Vxor.

Vxor bona teſtata & inuentu difficilis. c.18 v.22 quæ bona talis ſit familiam inuitat. ibid. Vxor vtro congrua *ingens Dei* copium eſt. c.19 v.14 quæratur prudens & compoſita ceteris ætatem vtro in religione, in obſequio, conditione, affectibus, dei eorum. talis à Deo datur. ibid. mulier fortis & virago deſcribitur. c.31 v.10 *vſque ad finem.* Modeſtia decorat feminas & morum honeſtas c.31 v.25 vxor ſit in domo vigilans. v.27 Feminæ multæ ſe deformarunt ſtudio caſtitatis. v.30

Duxi. Zeloſypia in maritis quam ſit vehemens. c.27 v.4 Zelus eſt inſtar ignis ibid. vxoris pioptis & cetus analogia c.15 v.19

Compellere intrare. An hæretici poſſint violenter ad Eccleſiam cogi? c.27 v.6

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.

Erant appropinq. ad Ieſum peccatores. Sancti iuſtificant animas omnes, etiam peccatorum. c.11 v.31 *Vide Indicem Rerum v.* Miſericors, Benignus.

Conuocat amicos & vicinos. Vicini plus ſunt quàm amicis & conſanguineis. c.27 v.10 quæ bonus vicinus addere bona. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Vicinus.

Accensis lucernam. Quidlucerna ſymbolicè denotet, maximè vitam ſeparatam. c.20 v.20 & 27 *Conſula Indicem Rerum v.* Lucerna, Lux.

Gaudium erit in cœlo ſup. vno peccat. pœnit. agente. Compunctio continuo celeſte gaudium. c.14 v.10 pœnitens ea pſcitur, & quæ compunctionis ſit materia. ibid. *Vide notata in Feſto S. Mariæ Magdalenæ.*

DOMINICA IV. POST PENTECOSTEN.

Cum turba verecrent. Turba enim omnia obeſt potius quàm proſit. c.14 v.28

Quum quæ erat Simonis. Vt hic in naui Petri docuit Redemptor turbas, ſic in Eccleſia quæ domus eſt ſapientiæ, docet omnes omninò homines. c.9 v.1 *Vide Indicem Rerum v.* Eccleſia, S. Petrus.

Nauis & hominis ſimilitudo. c.23 v.34 nauis item & mulieris frenuæ. c.31 v.14

Per totam noctem laborantes. Noctu vigilandum & laborandum c.31 v.18 *Vide notata Dominica in Septuageſima.*

Annuerunt ſocijs. Variis de cauſis ſæpius homines oculis. c.10 v.19

Exi a me quia homo peccator ſum. Quomodo Sancti ſe vocent maximos peccatores. c.30 v.5 *Vide notata Dominica X. poſt Pentecoſt. & Indicem Rerum v.* Humilis, Humilitas.

DOMINICA V. POST PENTECOSTEN.

Non occides. Homicida omnibus exoſus eſt, etiam beſtijs e.28 v.7

Qui irascitur fratri ſuo. Ira ſtulti & ſapientes quomodo differant c.12 v.16 iræ tedandæ modus efficax. ibid. alia eiuſdem remedia.

dia. c.15 v.1 Ira eſt præoccupanda antequam hominem occupet. c.16 v.22 doctrina facit tardum ad iram. c.19 v.11 ira leonem zedolet. v.12 eſt homini laqueus. c.22 v.28 ira ſtulti eſt intolerabilis. c.27 v.3 ira eſt ſæguiſuga inſatiabilis & furia. c.30 v.15 *Vide Indicem Rerum verbo* Ira, Iratus, Iracundi.

Qui dicit fratri ſuo Raca. Quare fratrum odia acerbiora ſint. c.18 v.19

Raca. Conuicia monent nos noſtrorum vitiorum. c.24 v.18

Quod frater tuus hab. aliq. aduerſum te. Lites, quoad poſſunt fugiendæ ſuos. c.20 v.3 ira cum amico à mice reprimenda eſt. c.25 v.9 imò amici ſunt multiplicandi. v.10 lites pleruncque oriuntur ex ſtultorum dicacitate. c.26 v.10 eas ſuſcitat ſuſurro. v.20

Vade prius reconcil. fratri tuo. Quærens in offenſa reconciliationem, edit opus heroicæ virtutis. c.20 v.5 Injuriam acceptam non vlciſci, ſancta eſt vltio. c.19 v.11 Ira patientiæ & charitatis ſinu ſuffocanda eſt. c.29 v.11 *Vide notata Feria III. poſt Domin. III. in Quadrageſima & Indicem Rerum v.* Lit, Rixa, Iurgium.

DOMINICA VI. POST PENTECOST.

Manducauerunt & ſaturati ſunt. Sancti paſcuntur ſpiritualiter, & temporaliter. c.10 v.3 Solus Deus, eiuſque timor mentem ſatiare poteſt. c.18 v.23

Et ſuſtulerunt quæ ſuperan. Deus facit locupletes & abundantes. c.10 v.22

Vide notata Dominicæ IV. in Quadrageſ. eſt enim idem Euangelium.

DOMINICA VII. POST PENTECOST.

Attendite a falſis Prophetis. Quales ſunt hæretici, qui commodè per gigantes denotantur. c.21 v.16 an cogi poſſint ad fidem ſuſcipiendam. c.27 v.6 *Vide Indicem Rerum v.* Hæreſis, Hæreticus, Impii, Socii.

Societas malorum quàm ſit noxia. c.4 v.15 c.22 v.24 maximè dum ſpe prædæ allicit. c.1 v.14

Numquid colligunt de ſpinis vuas? Iniquitas ſimilis eſt vuæ acerbæ & fumo. c.10 v.26

Non poteſt arbor bona malos fructi. fac. Chriſtus in cruce eſt arbor ſtructifera. c.11 v.28

A fructibus eorum cognoſcetis eos. Sermones & actus produnt interiorem hominis animum. c.27 v.19

Non omnis qui dicit mihi, Domine, &c. Deuotare verba in Sanctorum inuocatione diſplicet Deo. c.29 v.25

DOMINICA VIII. POST PENTECOSTES.

Quaſi diſſipaſſet. Epulæ redigunt ad inopiam, parſimonia ditat. c.21 v.17

Quid hoc audio de te? Infamia velut putredo eſt. c.19 v.7 Fama præſtat opibus: bonæ famæ quantum ſit bonum. c.22 v.1 *Vide Indicem Rerum v.* Fama, Infamia.

Fodere non valeo, mendic. erub. Multi ſe fingunt diuites, cùm verè ſint pauperes. c.13 v.7

Filij huius ſæc. prudent. filijs lucis. Malum facilius addiſcitur quàm bonum. c.13 v.20

Facite vobis amicos. Amici ſunt multiplicandi. c.25 v.10

De mammona iniquitatis. Cur mammona & opes dicantur iniuſtæ. c.10 v.2 ducunt ad atheiſmum, ſunt ſceleſtum occaſio, aliàs quo homini damna adferunt. c.30 v.9 ſunt vanæ. c.18 v.11 obſtant ſapientiæ. c.20 v.11 opes iniquæ citò apoſtant v.4 c.21 v.6.7 ſunt panis mendacij. c.20 v.17 opes feſtinatæ non ſunt diuturnæ. c.13 v.11 c.20 v.21 opes amant pium, non impium. c.14 v.24 modicæ præſtant magnis iniuſtis. c.16 v.8 ſine virtute non proſunt, ſed ſapientiæ ſubſeruire debent. c.17 v.16 opes auari ad liberalem deſiuantur. c.28 v.8 *Vide Indicem Rerum v.* Diues, Auarus, Impij, Opes. Deus ſolus facit diuites. c.10 v.22 mundus totus diuitiarum eſt hominis Deo fidentis, eique ille ſeruit. c.17 v.4

DOMINICA IX. POST PENTECOST,

Ego quidem in hac die. Oportunitas verborum & temporis ſimilis eſt vuæ. c.25 v.11

Non manebit in te lapis ſup. lapid. Deus irridet ſuos inſultores, & graui clade & ruina eos opprimet. c.1 v.27 *Vide Indicem Rerum v.* Ira, Princeps, Rex.

Coanguſtabuntur te vndique. Iudæorum Chriſtianis vrbe eueterenda egreſſit, ſoli perfidi Iudæi obſeſſi ſunt & afflicti: ſic impius ſæpè luit pœnas, pius manente indemni. c.41 v.18

Et eiecit ementes & vendentes. Iuſtitia in emptione & venditione ſeruanda eſt, quæ alioqui hic peric liatur c.11 v.1 Emptor & venditor quas fraudet in mercando committant. c.30 v.14 Mentiras iniquas odit Deus. c.20 v.19

Vide notata Feria III. poſt Dominic. I. in Quadrageſima.

DOMINICA X. POST PENTECOST.

Qui in ſe confidebant. Cur ſtulti ſibi præfidant. c.12 v.35 Superbi erigunt præ arrogantia oculos ſuos. c.21 v.4 ſunt ſtolidi. v.24 Qui ſibi ſapient videtur, peior eſt ſtulto, & facile à dæmone decipitur. c.26 v.12

Non ſum ſicut ceteri. Doctrinam ſuam iactantes tandem cadunt in ignominiam. c.27 v.16 Diues ſuperbè Deum rogat. c.13 v.23 Improbus peccatum ſuum non vult agnoſcere. c.19 v.3 Oſtentationis vſania. c.25 v.14 Laus ſui ipſius ſordet. c.27 v.2 Arrogans omnibus exoſus eſt. c.16 v.5

Publicanus a longe ſtans. Humilis tamen eſt Deo vicinus. c.31 v.2

Propitius eſto mihi peccatori. Iuſtus priùs ſe accuſat, antequam aliot. c.18 17 Confeſſio ſit prima apud Deum & homines. ibid.

Qui ſe exaltat, humiliabitur. Superbi amant loqui de ignominia, & ſuperbus alios deſpicit. c.11 v.2 Superbia eſt cauſa omnium malorum. c.16 v.18 Gratia dedecet ſtultum & indignum, eique nocet. c.26 v.1

Qui ſe humiliat, exaltabitur. Humilitas vera eſt æſtimatio. c.3 v.4 eius elogium. c.15 v.33 parit timorem Domini. c.22 v.4 ipſa exaltat, ſuperbia probrio afficit. c.29 v.23

Humiles à Deo exaltantur. c.16 v.18 planè obtinent ſapientiam c.30 v.28 *Vide Indicem Rerum v.* Humilis, Humilitas, Superbus, Superbia.

DOMINICA XI. POST PENTECOST.

Et deprecabantur eum. Inuocatio Dei tutum in morbis & aduerſis aſylum eſt. c.18 v.10

Adaperire. Os diuerſa habet clauſtra tum à natura, tum myſtica c.25 v.28

Solutum eſt vinculum linguæ eius. Sermones eloquentis Deus diſponit. c.16 v.1 regnique linguam eius, quæ eſt velut auriga. ibid. in lingua conſiſtit vita & mors. c.18 v.21 Velox ad loquendum cito impingit, & ſtultæ profecti, illo potior eſt ſtultus audiendi cupidus. c.29 v.20

Loquebatur recte. Pauciloquium quàm ſit laudabile. c.18 v.14 Pauciloqui ſunt prudentes, & ſapientes. v.19 c.17 v.28 Eloquentiæ gratia vana eſt. c.15 v.2 Silentii laus & commendatio. c.17 v.18 quæ contra ſint damna loquacitatis. c.19 v.8 quia loquax prodit ſecreta. c.20 v.19 Loquacitatis remedium. c.29 v.20

Lingua iuſti eſt inſtar argenti. c.10 v.20 Sermo ſit lenis, quia aſper turbat animum audientis. c.12 v.25 Lingua ſapientis ornat ſcientiam. c.15 v.2 Lingua placida eſt velut arbor vitæ. v.4 In quo ſitus ſit dulcis ſermo. c.16 v.21 ipſe eſt quaſi fauus mellis. v.24 ſermo bonus quos pariat fructus. c.18 v.20 ſermo lenit ira rege conciliat animos ſubditorum. c.30 v.33 *Vide notata Feria V. poſt Domm. III. in Quadrag. & Indicem Rerum v.* Lingua.

Tanto magis plus præcauebant. Lites omnium à lingua non refrænata. c.17 v.14 Deuotæ verba in Sanctorum precatione Deo diſplicet. c.20 v.25 *Vide Indicem Rerum v.* Lis, Rixa.

Bene omnia fecit. Mundi interque creatio ſcite peracta eſt. c.3 v.19 creata omnia ſunt propter hominem. c.16 v.4

Beneſaciens alijs ſibi beneſacit, c.11 v.17

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

In lege quid ſcriptum eſt? Lex eſt cuſtodienda vt pupilla oculi. c.7 v.2 idque ob ſex cauſas. c.19 v.16

Diliges Dominum Deum tuum. Charitatis encomium. c.4 v.23 eſt regina omnium virtutum. c.24 v.3 *Vide Indicem Rerum v.* Amor, Charitas.

Ex toto corde. Nihil tamen Deo temere vouendum. c.12 v.16

Et proximum ſicut ſeipſum. Proximo nihil temere promittendum. c.12 v.16 Amor vnus pinuoza alterum. c.18 v.16 Boni ſoli ſe amant, mali inuicem oderunt. c.19 v.8 Amoris pretium eſt amor. c.31 v.17 Amor, quo diligitur proximus, pendet ab amore Dei. c.17 v.17

Quis eſt meus proximus? Cum extraneo commercia ineunda non ſunt. c.20 v.16

Infundens oleum. Olei & blanditiarum analogiæ. c.5 v.3 olei vſus quadruplex, eiuſque variæ ſymbola. c.41 v.20

Oleum & vinum. Hoc amaricat, illud lætificat. Sic Superiores ſuhinde miſceant rigorem dulcedini. c.10 v.19 *Vide de vino notata Dominica I. poſt Epiph. & Indicem Rerum v.* Vinum, Oleum.

Vade & tu fac ſimiliter. Exempla ſancta ſunt velut menſa Eccleſiæ. c.9 v.2

DOMINICA XIII. POST PENTECOST.

Oſtendite vos ſacerdotibus. Confeſſio ſacramentalis & à culpa, & à pœna liberat. c.18 v.17 eſt à Deo præſtituta ante omnes homines. ibid. De peccatorum venia numquam eſt deſperandum. c.24 v.10 Confeſſio ſacramentalis an à Salmonio ſit pieuis? c.28 v.13 eius dignitas. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Confeſſio, Sacerdos.

DOMINICA XIV. POST PENTECOST.

Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ. Quis diues ſit Deo. c.22 v.7 Mediocritas nunc petenda a Deo, non abundantia. c.30 v.8 *Vide notata Dominicæ VIII. poſt Pentecoſten.*

Ne ſolliciti ſitis. Nimium diuitiendi ſtudium reprehenditur. c.23 v.7 de craſtino non eſt laborandum, quia tempus parit ea. c.27 v.1 Deo fidenti totum poſſidet mundum. c.17 v.4

Reſpicite volatilia. Fruſtra iactitat tete anibus pennatis. c.11 v.17 Quæ ſit ſui mirandi ſapientia: quid nos doceant. c.30 v.25 *Vide notata de agnis Feria III poſt Paſcha*. Animalia docent nos ethicam, politicam, œconomiam, c.30 v.24 & ſeqq.

Conſiderate lilia agri. Dei ſapientia elucet in minimis. c.30 v.24. *bis*.

In omni gloria ſua ſic coopertus eſt. Pulchritudinis epitheta. c.31

.31 v.32 pulchritudo animæ è corporali colligitur. ibid.
Si forum ægri Domiſſe veſtie. Pulchritudo vera ſita eſt in virtute c.2 v.12 & 11. Virtus verè hominem ornat, non veſtis. c.31 v.25 Pulchritudo corporis in tribus ſita eſt, cus vana & fallax ſit. c.31 v.32 *Vide Indicem Rerum* v. Forma, Pulchritudo.
Quærite primum Regnum Dei. Auſti caducis iohiantes amittunt æterna. c.20 v.21 Pulchritudo vera eſt timos Dei. c.31 v.30 Fœminæ multæ ſe deformatuot ſtudio caſtitatis. ibid.

DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN.

Filius unicus matri ſuæ. Peccatos (vt hic adoleſcens) ſemper ſibi longam vitam promittit. c.5 v.23
Pupillum. Pupillotum iura oon ſunt inuadenda. c.23 v.10 eos tuetur Deus. v.11
Et hac vidua. Viduæ Deo ſont curæ. c.13 v.21 *Vide Indicem Rerum* v. Pupillus, Paruulus, Vidua.

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

Cuius veſtrum aſinus. Iuſtus nouit inmentorum ſuorum animas iis ſeduló proſpicit, & in eas miſericors eſt. c.12 v.10 Animalia docent nos politicam, ethicam, œconomiam. c.30 v.24 & ſeqq. *Vide Indicem Rerum* v. Animal, Iuſti.
Et non continuo extrahes illum? Iuſtus ſemper cogitat de aliis à perditione auocandis. c.21 v.12
Primos accubitus. Vide notata Feria III. poſt Dominicam I. in Quadrageſima.
Qui ſe exaltat, &c. *Vide notata Dominica X. poſt Penteceſt.*

DOMINICA XVII. POST PENTECOST.

Quod eſt mandatum magnum? Mandata Dei ſunt via homini ad Deum, vitam, ſalutem. c.19 v.16
Diliges. Vide notata Domin. XII. poſt Penteceſt.
Videns Fidem illorum, dixit, Confide. Vota iuſtorum Deus audit, hinc in eo ſemper ſperant. c.10 v.24

DOMINICA XVIII. POST PENTECOST.

Cum vidiſſet cogitationes. Dei oculus omnia rimatur & penetrat. c.15 v.3 cogitationes bonæ quantum animæ profunt. v.26 cogitationes quælibet Deo patent. c.16 v.2 à cogitationibus primis pendet dies totius operatio. c.21 v.5
Secreta cordis ſcire eſt facilius quàm infernì. c.15 v.11 Mens ipſa ſibi ſpeculum eſt. c.27 v.19 Solus Deus hominum, angelorum, dæmonum volitiones & intentiones peruidet. ibid. *Vide Indicem Rerum* v. Cogitatio, *& notata Feria IV. poſt Domin. IV. in Quadrageſima.*
Vt quid cogitatis mala? Cogitationes peruerſæ Deo ſunt abominabiles. c.15 v.26 Impius ſempes cogitat malum, idque in ſuinmam altetius. c.16 v.27 & 32 Cogitantes malum, id facilius exequuntur, quàm qui bonum c.24 v.8 Cor ſemper cogites bona. v.9 cogitationes tuas ſequitur impius vt equus eſt frænis. ibid.
Tolle lectum tuum. Lecti mollities eſt puluinar diaboli. c.7 v.16 Stragulum in vſu lecti quid proprie ſit. c.35 v.22

DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN.

Homini Regi. Mens rectè agens rex eſt. c.20 v.8 verè rex eſt qui ſe ipſum regit. c.30 v.22
Fecit nuptias filio ſuo. Quæ ſit ſapientiæ domus & conuiuium. c.9 v.1 Secura mens quaſi iuge conuiuium. c.23 v.15 Menſa myſtica Eccleſiæ, Euchariſtiæ, incarnationis. c.23 v.2
Miſit ſeruos ſuos. Prædicatores ſunt velut ancillæ miſſæ ad inuitandos homines. c.9 v.3 *Vide Indicem Rerum* v. Concionatores, *& notata Dominica in Sexageſima.*
Ecce prandium meum paraui. Conuiuium ex amore inſtituatur. c.25 v.17 *Vide Indicem Rerum* v. Conuiuium, Menſa.
Ad negotiationem. Virtutis mercatura præſtantiſſima eſt. c.3 v.14 Vendentes & ementes quas fraudes committant. c.29 v.14. *Vide Indicem Rerum verbo* Mercenius, Mercator.
Communibis affectus occideremus. Homicidam omnes pes ſequuntur etiam beſtiæ. c.28 v.17
Rex iratus. Iram cohibeat rex, cius ira ſimilis rugitui leonis, at hilaritas roti. c.19 v.12 Ira eſt quaſi furia. ibid. Regis iram nemo prouocet, quia eſt terribilis. c.20 v.2 regis dotes quæ ſint. v.8 nec ſit præceps ad vltionem. c.25 v.15 *Vide Indicem Rerum verbo* Ira, Iracundi, Iratos, Princeps, Rex.
Amice quomodo huc intraſti? Conuiuæ principum gerant ſe circumſpecte. c.23 v.1
At ille obmutuit. Silentij laus & commendatio. c.17 v.28

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

Erat quidam regulus. Vide notata Domin. III. poſt Epiphan. & Indicem Rerum v. Princeps, Rex, Seruus.

DOMINICA XXI. POST PENTECOSTEN.

Patientiam habe in me. Quomodo patiens ab impatiente differat. c.14 v.29 Reſponſio molis ſtangit iram Domini. c.15 v.1 Impatiens ſibi eſt tonor. c.19 v.19 *Vide Indicem Rerum* v. Patiens Patientia, Impatiens, Seruus.
Miſertus autem Dominus. Clementia & iuſtitia reges cuſtodit. c.20 v.28
Tenens ſuffocabat eum. Seruus non debet dominari. c.19 v.10 Impatiens multa ſibi mala accerſit. v.19
Serne nequam. Seruo dutus excitat furorem. c.15 v.1 Seruo non eſt omnis familiaritas tiendum. c.29 v.21
Oportuit miſereri conſeruini? Commiſeratio homini à natura eſt inſita. c.19 v.22
Iuſtum iniſſe venumdari. Prudens verbo corrigitur, ſtultus virga. c.17 v.10 Pauperem opprimens, opprimetur a ditiore, vt hic contingit. c.22 v.16 quin imo tributis regiti grauatur, eo quod pauperem expilauit: quia quod non habet Chriſtus hoc capit fiſcus. ibid.

DOMINICA XXII. POST PENTECOSTEN.

Conſilium iniernus. Noo eſt conſilium contra Dei voluotatem. c.21 v.30.
Vt caperent eum in ſermone. Odium abſconditum eſt nocentius aperto. c.10 v.18 c.26 v.18 Laqui fraudulentorum varii. c.21 v.6 Fraus perdit peruertos. c.11 v.3 c.26 v.26 *Vide Indicem Rerum* v. Odium, Fraus, Vultus ſæpè prodit animum. c.27 v.22 & 24
Scimus quia verax es, & viam Dei in veritate docet. Chriſtus eſt prima veritas ciuſque dicta ſunt velut oracula. c.18 v.10 Doctos bona docens adſert visam, ſecus mortem. c.18 v.21 Veritas regi ſit curæ. c.29 v.14
Adulatores ſunt peruerſi corde & verſuti. c.17 v.28 c.18 v.8 decipere volunt eum cui blandiuntur. c.29 v.5
Et non eſt tibi cura de aliquo. Acceptio perſonarum quàm grauis ſit ſcelus. c.18 v.6 Rex non ſit perſonarum acceptor. c.24 v.23 Acceptio perſonarum in iudicio, & corruptio iudicij per munera, Deo odibili eſt. c.28 v.21 *Vide Indicem Rerum* v. Acceptio, Perſona.
Iuſtitia eſt regnorum centrum. c.29 v.4
Licet ne tributum dare Cæſari? Iuſti regis edicta ſuſcipienda ſunt vt Dei oracula. c.16 v.12 Tyranni populum tributis opprimentes ſimiles leoni & vrſo. c.28 v.15 qui proprie ſint tyranni. v.16 Rex pauper verè ſycophanta eſt. ibid.
Cognita nequeunt. Intentio operis patet Deo. c.16 v.2 Maledicta recidunt in maledicentes. c.26 v.2 & decipietur decipiens. c.28 v.10 Fiuſtia fraus paratur homini ſapienti, & ſete iacitur pennatis. c.1 v.17
Quid me tentatis hypocritæ? Deteſtores rerum ſacratum & ſanctarum ſumme ſunt noxij. c.19 v.25 Vitio alicui addictus, ipſum mox in alio ſuſpicatur. c.23 v.6 Reſpondendum ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, & aliquando non reſpondendum. c.26 v.5 *Vide Indicem Rerum* v. Hypocrita, Simulatio.
Numiſma cenſus. Numiſma & nummus vnde dicta ſint. c.10. v.2
Date Cæſari. Rex moderari tributa debet. c.28 v.16 tributorum nimietas turbat & enecat ſubditos. c.30 v.33 quia vel emensos emangens elicit ſanguinem. ibid. Tributa nouæ exegitantibus irafcitur populus. c.24 v.25 Regi obediendum quando Deo contraria non præcipit. ibid.
Cæſaris. Sub clemente & bono rege abundat regnum incolis. c.14 v.28 reges Deo nituntur, ab eoque regi debent. c.16 v.10 nè dent regni opes & vires mulieribus. c.31 v.3 regnant per ſapientiam. c.8 v.16 decet eos clementia. c.16 v.13 c.20 v.28 item fidelitas; dedecet verò mendacium. c.17 v.8 c.29 v.14 non ſint perſonarum acceptores. c.24 v.23 ſint benenoli, non ſeueri & tyranni c.25 v.15 c.31 v.13 ſint iuſti & benefici. c.29 v.4 *Vide notata Feria IV. poſt I. Dom. in Quadrag. & in Indice Rerum* v. Princeps, Rex.

DOMINICA XXIII. POST PENTECOST.

Filia mea modò defuncta eſt. Mors ſpiritualis à proximo auertenda eſt, c.24 v.13 *Vide Indicem Rerum* v. Mors, Mortuus.
Cum vidiſſet tibicines. Multa exaltat animam triſtem & mœſtum. c.25 v.20
Turbam tumultuantem. Turba nimia obeſt potius quàm proſit. c.14 v.28 contra Sanctì in morte rident. c.38 v.25
Et ſurrexit puella. A morte alium non liberans, eandem incurrit. c.24 v.38
Exiit fama in vniuerſ. Fama præſtat ejtibus. c.28 v.2

INDEX MATERIARVM MORALIVM

DOMINICA XXIV. POST PENTECOST.

Qui in Iudæa ſunt, fugiant ad mont. Iuſti ſubducunt ſe regnanti-pus impijs. c.28 v.28

Videb Fil. Hom. ven. cum poteſtate. Chriſtus in vltimo iudicio futurus terribilis vt leo. c.19 v.12 Iudicij extremi cogitatio auocat hominem à malo. c.28 v.14 cur id maximè ſit meditandum. c.29 v.26 Ira Chriſti Iudicis erit mortis nuntius. c.16 v.14 Diuinorum iudiciorum timor non debet eſſe nimius, ſed moderatus. c.28 v.14 *Vide Indicem Rerum v.* Iudicium.

Scitis quia prope eſt æſtas. Æſtas eſt ſymbolum iuuentutis & commodæ occaſionis. c.10 v.5

IN FESTO S. ANDREÆ.

Et vocauit eos. Deus hominem diuerſimodè vocat. c.1 v.24

IN FESTO S. FRANCISCI XAVERIJ.

Vide Indicem Rerum verbo S. Franciſcus Xauerius.

IN FESTO S. NICOLAI EPISCOPI.

Vnicuique ſecundum propriam virtutem. Officia ſtatui incongrua non ſunt aſſumenda, ſed quiſque ſtatui ſuo ſit contentus. c.23 v.5 Officium ſuum & dignitas vnicuique à Domino aſſignatur. c.29 v.26 Quiſque pro ſtatu ſuo decorè operetur. c.31 v.19

Euge ſerue bone & fidelis. Fidelitas in omni miniſtro requiritur. c.20 v.6

Vide notata in *Communi Confeſſorum.*

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

Liber Generationis. Ex hoc libro B. Virginis nobis proſapia patet. Potro mundana nobilitas inflat. c.30 v.11 Virtus vera eſt nobilitas. ibid.

Ex eâ quæ fuit Vria. Hæc mulier nomine Bethſabee, fuit proſeliſſa & pœnitentiæ ſpeculum. c.31 v.1 & ſeqq.

B. Virgo eſt principium operum Dei. c.8 v.22 maximè ſapientialium. v.25 fuit ab æterno ordinata. v23 *Vide Indicem Rerum v.* B. Maria Virgo, *& notata in Feſta Aſſumptionis B. Virginis.*

IN FESTO PVRIFICATIONIS.

Nunc dimittis. Occaſione Simeonis pij ſenis agi poteſt de canitie & ſenio. Corona ſenum multiplex eſt. c.16 v.31 Senes valent conſilio. ibid. *Vide notata Dominica infra Octauam Epiphaniæ.*

Poſtquam impleti ſunt dies purgationis. Deiparam non neceſſe fuit purificari, nihilominus legi obediuit. Eius virginitas & charitas. c.31 v.22 Puritatis eius cauſa duplex eſt. ibid. præſes eſt virginitatis. v.24 eius modeſtia. v.25

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

Eccleſiam meam. Eccleſia habet menſam ſacram, & quæ ſit illa. c.9 v.2 c.23 v.2 Eccleſia eſt mulier fortis. c.31 v.10 in ea confidit cor Dei & Chriſti. v.11 aliæ eius dotes eodem cap. in ſeqq. verſib. deducuntur.

Et portæ inferi non præualebunt. Fides antiqua non eſt temere immutanda. c.22 v.28 Eccleſia eſt velut arx inexpugnabilis. c.9 v.3 *Vide Indicem Rerum v.* Eccleſia, S. Petrus.

IN FESTO S. MATTHIÆ APOST.

Et ſuſpenſus Iudas. Deſperans de peccati venia Iudas, ad laqueum confugit. Porro deſperatio oritur ab obduratione. c.18 v.3 de peccati venia numquam eſt deſperandum. c.24 v.10

Offende quem elegeris. In fortuitis Dei auxilium & aſſiſtentia imploranda eſt. c.16 v.33 vnicuique ſua dignitas & ſtatus à Deo aſſignatur. c.29 v.26

Sors cecidit ſuper Matthiam. Sortes hominum à Deo temperantur. c.16 v.33 nihil bonis accidit, niſi diſponente Deo. ibid. Sortes peculiari cura a Deo curantur. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Sors.

IN FESTO ANNVNTIAT. B. VIRG.

Miſſus eſt Angelus Gabriel. Fuit hic fidelis Dei nuntius. c.13 v.17 Nuntij quoque boni ſunt qui Chriſti aduentum nuntiarunt. c.15 v.30 vt Prophetæ. c.25 v.25 Legatus fidelis eſt ſimilis niui eſtiuæ. v.3 tales plurimi recenſentur. ibid. Nuntium hunc Deipara accepit de nocte. c.31 v.15

Nomen Virginis Maria. Mariæ nominis etymon & deriuatio. c.8. v.29.

Aue gratia plena. B. Virginis gaudia & pulchritudo. c.31 v.30 ſua vita ſancta virtutes omnes auctorauit. ibid. pulchritudo animæ eius, item corporis, vt ob eam pene habita ſit dea. ibid. eſt microcoſmus gratiarum. c.8 v.22 plus habuit gratiæ quam omnes angeli & homines ſimul. c.31 v.30 & 29 *Vide notata Dominica XIV poſt Pentecoſt.*

Turbata eſt. E pudore haud dubiè, qui comes eſt viuunt. c.13 v.18

Ecce concipies. B. Virgo fuit aurora & lucis iactum. c.4 v.18 eius vterus domus eſt Dei. c.9 v.1 pariendo filium præparauit nobis meoſam. v.2 eſt thronus Verbi. c.30 v.19 eſt nauis ferens panem de longè in Eccleſiam. c.31 v.14

Dabit illi Dominus ſed. Dauid pat. eius. Sub rege Chriſto abundabit iuſtitia & pax. c.29 v.2

Spiritus S. ſuperueniet in te. Quis in B. Virgine conſiſtus eſt. c.31 v.13

Verbum Dei per incarnationem non fuit immutatum. c.1 v.23 quomodo ante incarnationem in orbe luſerit. v.31 humanitas, eſt eius domus. c.9 v.1 fuit hæc ei velut corona carnea. c.12 v.4 Chriſti in carnem aduentum auidè expectarunt animæ Patrum in limbo. c.13 v.12 Rectè Chriſtus dictus eſt Emmanuel. c.30 v.3

Ecce Ancilla Domini fiat mihi. B. Virgo incarnationis munus aſſentiendo, per actum illum fidei & obedientiæ plus meruit quam omnes angeli & Sancti ſimul. c.31 v.29 hæc Dei maternitas quantæ in ea ſit dignitatis. ibid. Eſt ſaluris noſtræ auctrix. c.61 v.19

Deo propitium eſt ſe homini communicare. c.20 v.6

Incarnationis Chriſti menſa quæ. c.23 v.2 Iocarostia in Virgine fuit à Salomone prædicta. c.30 v.19 eadem repræſentata per viam aquilæ, colubri & nauis. ibid. quin & Chriſtus propterea eſt aquila, coluber nauis. ibid. item formica, lepus, locuſta, ſtellio. v.24 item leo, aries, gallus. c.31

IN FESTO S. MARCI EVANGEL.

Miſit illos binos. Vide notata Feria III. poſt Domin. III. Quadrageſ. Amicitiæ bonum, & quæ ſit ratio eius ineundæ. c.17 v.17 Concordiæ quanta ſit vis. c.18 v.17 Religioſæ communitatis bona. ibid.

IN FESTO SS. APOSTOLORVM PETRI, ET PAVLI.

Vide notata in Feſto Cathedræ S. Petri.

IN FESTO VISITAT. B. MARIÆ VIRG.

Abijt in montana cum feſtinatione. Daipara eſt verè mulier fortis. c.31 v.30 eius fortitudo in quo eluxerit. v.17 eius fortitudo virilis & modeſtia. v.25 opera heroica virtutum patrauit. v.29

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

In ciuitate peccatrix. Muliebris illecebra inficat iuuenes. c.9 v.22 & ſeqq. amantium corda magis figuntur amore & dolore. c.23 meretrix recta ad inferos deduxit. v.27

Lacrymis cœpit rigare pedes eius. Compunctio continet cœleſte gaudium, eaque paſcitur pœnitens, & quæ eius materia. c.14 v.18

Duo debitores erant cuidam fœneratori. Fœnerator quis ſignat fœneratoris. c.22 v.7 Quanta debitorum ſit miſeria. ibid.

Videshant mulierem. Vt Chriſtus hanc peccatricem, ſuſcipiendo cauſas pauperum. c.29 v.7 Deus protegit timentes. c.19 v.23

Oleo caput meum non vnxiſti. Vnguenta odorata emolliunt. c.17 v.17 quod ſit vnguentum pudicitiæ. ibid.

Oſculum. Vide notata Sabbatho poſt Domin. II. in Quadrageſ.

Remittuntur ei peccata. De peccati venia numquam eſt deſperandum. c.24 v.10 *Vide notata Domin. XIII. poſt Penteceſten, & Indicem Rerum v.* Peccatum, Compunctio, Confeſſio.

IN FESTO S. IACOBI APOSTOLI.

Vide notata Feria IV. poſt Domin. II. in Quadrageſima nam ideſt Euangelium.

IN FESTO S. IGNATIJ DE LOYOLA.

Vide Indicem Rerum v. S. Ignatius.

IN FESTO S. MARIÆ AD NIVES.

Rei hiſtoria narratur. c.8 v.3 miracula B. Mariæ Maioris. ibid.

IN FESTO S. DOMINICI.

Vide Indicem Rerum v. S. Dominicus.

IN FESTO ASSVMPT. B. MARIÆ VIRG.

B. Virgo odit ſuperbos. c.8 v.13 eſt regina mundi, hinc & varia regna ei ſunt dedicata. v.16 mirè nos amat, & cur. v.17 quanta eius ſit gloria, etiam è bello pro Chriſtiani ſuſcepto. ibid. noſtra eſt mediatrix. v.9 eſt princeps operum Dei. v.22 eſt omnium mater. v.23 eſt cœlum animarum, aliaque eius encomia, & tituli. v. 27 adeſt ipſam inuocantibus. c.35.

v.33 eſt ager & vinea.c.31 v.16 eſt negotium omnium ſæculorum v.18 eius miſericordia erga fideles. v.20 eius charitas erga Deum & proximum.v.21 an viuens meritum per ſingulos virtutum actus duplicarit. ibid. eſt terror dæmonum. v.25 eſt mortua præ gaudio & deſiderio filij. ibid. celebratur ab omnibus beatiſſima. v.28. eius excellentia & dignitas. v.29 gratia & gloria ſuperauit omnes angelos & Sanctos. ibid. eius preces efficaciores ſunt precibus omnium Sanctorum. v.29 eſt mater familias Eccleſiæ,regina angelorum,fidelium mediatrix: fidelibus ſingulis ſuas dotes & gratias diſtribuit. ibid. omnes celites eam laudant. v. 30 an fuerit angelorum mediatrix. v.29 *Vide Indicem Rerum verbo* B. Maria Virgo.

IN FESTO S.MATTHÆI APOSTOLI.

Miſericordiam volo. Clementia eſt effectus ſapientiæ .c. 31 v.26 miſericordia & veritas quid ſint in S.Scriptura. c.3 v.3 placet Deo miſericordia præ victimis. c.21 v.3

Et non ſacrificium. Sacrificia impiorum abominatur Dominus. c.22 v.27 ad hoſtiam grauant ſua requiruntur. ibid. *Vide notata infra in communi Apoſtolorum.*

IN FESTO S.MICHAELIS.

Niſi efficiamini ſicut parvuli. Parua ſunt aſtutiora magnis. c.1 v.4 Paruulorum iura non ſunt inuadenda .c.23 v.10 eorum tutor eſt Deus. v.11 *Vide Indicem Rerum v.* Puer, Simplex, Iuſti.

Sicut parvuli. Simpliciter inſtar pueri ambulans,ambulate confidenter. c.10 v.9 eripit in periculis & detractionibus incolumis. c. 28 v.18 Humilis, & ſimplex diuina myſteria ſcrutari poteſt. c.25 v.27

Si quis ſcandalizauerit unum ex puſillis iſtis. Puſillanimes potius ſunt laudandi vt animos concipiant. c.27 v.21

Quia S. Michael cum ſtatera pingitur, agi poterit de ſtateris & ponderibus. Stateræ miſticæ quæ ſint.

Angeli tripliciter mouentur. c.2 v.9 ao angelorum mediatrix Virgo Deipara fuerit .c.31 v.29 *Vide Indicem Rerum v.* Angeli.

IN FESTO S.FRANCISCI CONFESSORIS.

Vide Indicem Rerum v. S.Franciſcus, Humilitas, Paupertas.

IN FESTO OMNIVM SANCTORVM.

Beati pauperes Spiritu. Pauper ſpiritu verè diues eſt, & ſimilis Deo. c.14 v.31 Pauper recte viuens melior eſt diuite improbo.c.28 v.6 pauper etſi patiatur incommoda,oibiominus beatus.c.30 v.9

Paupertas ſincerè præſtat ioiquia opibus. c.19 v.1 c.27 v.7 Paupertatem Ordinum mendicantium non fugillat Salomon. c.30 v.8 *Vide Indicem Rerum v.* Pauper, Paupertas.

Beati qui ſitiunt. Sancti ſitiunt Deum. c.11 v.23

Quia ſaturabuntur. Cur iuſtus ſaturetur eo quod comedit. c.13 v.25 Sancti paſcuntur ſpiritualiter & corporaliter. c.10 v.3

Beati miſericordes. Miſericors eſt verè beatus. c.14 v.22

Beati mundo corde. Quæ cordis mundities regem amicum reddat. c.22 v.11 Mundus corde etiam Deo eſt amicus. ibid. Quid ſit eos mundum, & eius mundandi ratio. ibid.

Mundus corde eſt qui eſt in Dei gratia: hæc autem aoimæ lux eſt, eiuſque reſpiratio. c.20 v.27 eſt ſummum bonum. c.22 v.1

Beati qui perſecutionem patiuntur. Juſtorum in aduerſis conſtantia .c.10 v.25 deridentur ab impiis. c.14 v.2. Patiens melior eſt viro forti. c.16 v.32 Patientia vincit ipſos dæmones. ibid. Nihil accidit iuſtis, niſi annuente Deo. v.33 Solus ſapient patiens eſt. c.19 v.11 Iniuriam non vltiſci ſancta eſt vltio. ibid. hoc Deo ſecidit ſimilem. ibid. Iniuriam paſſi paooplia & victoria quintuplex. c.20 v.22 Juſtus quomodo cadat coram impio. c.25 v.26 Tribulationis ignis corda expurgat. c.30 v.3 *Vide Indicem Rerum v.* Affictio, Patientia, Tribulatio.

Vita beata æterna,hæc hyemi comparatus. c.28 v.4

An in cælo ſit timor & qualis .c.1 v.33 cælum eſt vrbs fortitudinis & fortium c.10 v.13 *Vide Indicem Rerum v.* Cælum.

Corona & aureola quid denoter. c.12 v.4

Sancti dum moriuntur bene ſpetans, & in morte ſidens, & iubilant. c.14 v.32.c.31 v.23 ſunt velut aues penatæ. c.1 v.17 in cælo quintuplicem habent coronam. c.4 v.9 pet formicas repræſentantur. c.6 v.8 ſunt domui totius mundi .c.17 v.4 eorum vultus & oculi ſunt ſereni. v.24 ſuns velut aquilæ. c.23 v.5 cogitant modos nouos Deo placendi. c.24 v.8 quomodo ſeſe maximos peccatores vocent. c. 30 v.2 opera eos in cælo laudant, qua ratione. c.31 v.31 quin imo ipſi ob eadem ibi laudant Deum,ſcruantque ibi ſuas cicatrices & vibices. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Iuſti, Sancti.

IN DIE FIDELIVM ANIMARVM.

Animæ in limbo auidè Chriſti aduentum expectarunt. c.13.v.12

IN FESTO PRÆSENTATIONIS B. VIRGINIS.

Tractauit B.Virgoin templo,& poſtea,lanam,& linum.c.32 v.13 Joſepho coniugata attulit ei omne bonum. v. 12 vnde ipſe ioea cognouit. v.11 an viuens meritum per ſingulos virtutum actus duplicarit. v.21 eius virginitas & charitas. v.22 puritatis eius cauſa eſt triplex. ibid· fuit vitæ auſteræ. v.27 eius mores ſancti & modeſti. c.8 v.13 eſt noſtra Pallas nendi, ſtudendi & bellandi mater. v.19 *Vide Indicem Rerum v.* B. Virgo Maria.

IN COMMVNI APOSTOLORVM ET EVANGELISTARVM.

Apoſtoli & doctores ſunt ingenioſi ad animas Deo lucrandas.c.20 v.12 eorum fortitudo leonina. c. 28 v.1 *ſæpius* Virtorum qui fortitudinem leoninam habuere exempla. ibid. eorum charitas eſt inſatiabilis.c.30 v.13 eorum ſymbolum eſt bos. c.14 v.14 *Vide Indicem Rerum v.* Apoſtoli, Doctor, Sapiens.

Ingum meum leve eſt. Via virtutis leuis eſt tribus de cauſis. c.2 v.20.

IN COMMVNI MARTYRVM.

Martyres nonnulli caput reciſum manibus aliquouſque geſtauue c.1 v.9 Plerumque in rota torquebantur & trochlea. c.20 v.26 fiunt inter cruciatus valentiores.c.24 v.16 per arietem repræſentantur. c.30 v.31

Sanctè viuens etiam Martyr eſt. c.14 v.5 Quin & omnis ſtatus ſuum habet martyrium. c.23 v.2

Vide Indicem Rerum v. Martyr, Martyrium.

IN COMMVNI CONFESSORVM.

Sint lumbi accincti. Renes & lumbi diuerſa ſignificant. c.23 v.16

Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Serpentis qui Euam decepit aſtutia. c.1 v.4

Simplices ſicut columbæ. Ambulans ſimpliciter, ambulat confidenter. c.10 v.9 eripitio periculis & detractionibus incolumis. c.28 v.18 Simplicitas dirigit iuſtos. c.11 v.3

Arcta eſt via. Virtutis via eſt ſemita ob quatuor analogias c.2 v.9 nihilominus ipſa in ſe leuis eſt. c.2 v.20 Via virtutis initio arcta poſtea dilatatur. c.4 v.12 eſt adhæc aridua,vnde magno conatu capeſcoda. c.23 v.12 Virtus in hominem, & homo in virtutem ingeditur. ibid.

Quod præcingeretur. Peiſci Palæſtini vtebantur zona ad veſtes præcingendas, & quid illa denoter. c.31 v.24

Religioſi nonnubium ineunt cum Deo. c.5 v.19 formicas imitari debent, hinc eorum monaſteria ſunt formicaria c.6 v.8 gaudent vera animi tranquillitate. c.12 v.21 præponant animarum ſalutem propriæ deuotioni. c.14 v.4 ſi quando Superiori ſuo rebellea ſunt, mereotur à Deo caſtigari. c.30 v 17 Religioſæ obedientiæ multiplex corona. c.1 v.9 varias refert & loquitur vir obediens victonas, & de quibus. c.21 v.28

Religioſorum Ordinum fundatores ſunt initium operum Dei in ſua Religione. c.8 v.22

Ordinum mendicaotium paupertas à Salomone non taxatur. c.30 v.8 Religio velut arx eſt. c.9 v.3

Vide notata Feria VI. poſt Cineres, & Indicem Rerum v. Doctor, Doctrina, Religioſi.

IN COMMVNI PONTIFICVM ET EPISCOP.

Heroum & virorum illuſtrium ſymbolum eſt aries. c.30v.31

Eccleſiaſtici & Epiſcopi non ſectantur ſummas opes aut beneficia. c.15 v 17

Paſtor & pecus ſuum inſpiciat & curet. c.27 v 23 Olim paſtorum princeps coronabatur, vt modo Pontifex Romanus. ibid. excubet in Eccleſia. c.31 v.27 curet io eadem diſciplinam ſeruari. ibid. *Vide Indicem Rerum v.* Paſtor, Prælatus, Epiſcopus.

Quis ex vobis volens ædificare? Domus ædificatur arte, prudentia, virtute. c.24 v.3

Quis rex iturus committere bellum. In bello triplex requiritur diſpoſitio. c.24 v.6 io eo plus valet prudentia quam copia & robur militum ibid.

Date illi qui decemnas habet. Bona frandulentorum tranſeunt ad rectos,idque probatur exemplis. c.28 v.10 ad iuſtos ſæpè deuoluuntur opes iniquorum. c.13.v.22

INDEX MATER. MORAL. PRO CONCIONIB.

IN COMMVNI DOCTORVM.

Qui docuerit ſic homines. Doctores coronantur. c.12 v.9 Doctor ſit in veritate docenda conſtans. v.25

Concionatores in vitia publica detonantes ſunt veri amici. c.27 v.6 Prophetæ veteres erant velut concionatores à Deo miſſi. c.29 v.18 illis deficientibus populus ruit in peccata. ibid: Doctor vera docens, adfert vitam; falſus mortem. c.18 v.21

IN COMMVNI VIRGINVM.

Mulieres fortes & virgines *deſcribuntur in muliere forti cap.* 31. *à v.10. uſque ad finem.* Mulieres fuere viris ſuis pietatis magiſtræ. v.23 Nauis & mulieris ſtrenuæ variæ analogiæ. v.14 Virginum ſymbolum ſunt apes. c.6 v.8 Puella indiget cuſtode. c.22 v.17 *Vide Indicem Rerum v. Virgo, Virginitas, Vxor, Mantus, & omnes Dominica I. poſt Epiphan. & Dominica II. poſt Penteceſt.*

Homini negotiatori. Virtus eſt præſtantiſſima mercatura. c.31 v.14

Iuuenis vna bratteola margarita. Virtus eſt pretioſiſſimus adamas. c.3 v.15 vitam prolongat multipliciter. v.16 quid dicam pretioſus ſpiritu. c.17 v.27

Vna. Rara ſunt ſemper pretioſa. c.25 v.17

Margarita. Gemmarum nonnullarum vires. c.17 v.18

Vigilate itaque. Materfamilias ſit vigilans. c.31 v.15 & 17 de nocte ad lucernam cum puellis vacet linificio. v.18 linificium decet virgines & mulieres v.13 Vigiliæ noctumæ ſymbolum gallus cuius vigilia & natura deſcribitur. c.31 v.31

Accipientes lampades. Lucernæ ſymbola c.20 v.20 matiori ſymbolum eſt vitæ. v.27 Lampas olim præferebatur Imperatori, & Patriarchis. c.6 v.23

FINIS.

